

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUM OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEHENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTA MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSE, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SERVENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUA PRODRUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPplici EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR: SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTE CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIEI, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXLVIII.

NICEPHORUS GREGORAS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MœNIA PARISIINA.

BR

60

.M38

t. 148

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1350.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΙ ΑΖ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBRI XXXVII,

*POST HIERONYMI WOLFII, DU CANGII, JOANNIS BOIVINI, IMMANUELIS
BEKKERI CURAS IN UNUM COLLECTI,*

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNÉ,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIOR.

VENIUNT 2 VOLUMINA 23 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÉ EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MUENIA PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1340.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLVIII CONTINENTUR.

NICEPHORUS GREGORAS.

PROLEGOMENA.

<i>Joannis Boivini Dedicatio ad Ludovicum XIV</i>	col.	9
<i>Ejusdem Præfatio.</i>		9
<i>Nicephori Gregoræ Vita, Scripta, Elogia.</i>		19
<i>Hieronymi Wolfii Præfatio.</i>		97
<i>Notitia ex Bibliotheca Græca Fabricii.</i>		99
<i>Immanuelis Bekkeri Præfatio ad Nicephori Gregoræ libros postremos qui, ex codd. Vatic. et Paris. exscripti, anno 1855 tandem lucem viderunt in Byzantina Bonnensi.</i>		115
<i>NICEPHORI GREGORÆ Byzantinæ Historiæ libri XXXVII, cum variorum notis, Wolfii scilicet, Du Cangii, Boivini et Capperonii. — In hoc tomo continentur libri XXIII cum parte priori vicesimi quarti (in qua desinebat editio Boivini) et parte posteriori ejusdem libri quæ ex codice Vaticano descripta est.</i>		119

JOANNIS BOIVINI DEDICATIO.

LUDOVICO MAGNO.

Res gerere et leges dare populis regium est. At non cætera omnia, tametsi minus illustra sunt, sic principes magnos dedecent, ut artium quoque et scientiarum coram negligere, litterasque et libros aspernari debeant. Hoc certe apud omnes constat, Historiarum lectionem utilem admodum et frugiferam esse imperantibus. Itaque, Rex Augustissime, qui hujus generis libros oblatum Tibi veniunt, iis justa ratio non deest, qua audaciam suam excusent; neque adeo mirum cuiquam esse debet, quod ego hos rerum Byzantarum Commentarios Majestati Tuæ ausim offerre. Enimvero me, id ut facerem, privatæ etiam rationes, ac eæ quidem graves, timidum ancipitemque perpulerunt. Ecce enim laboris mei fructum hunc et has velut studiorum primitias potius consecrassent quam Tibi, a quo id omne habui quod affero? Tu otium, Tu libros, Tu facultates suppeditasti. Regiis typis, Regiis sumptibus tuis perfecta hæc editio. Opus ipsum magna sui parte ex Bibliotheca Tua prodit. Quod ad Historiam his libris comprehensam attinet, ea est ejusmodi, ut Francisci nominis non hæredem modo ac vindicem, sed quemcunque amatorem, vel primo narrationis exordio statim allecet. Initium quippe est, capta a nostris Constantinopolis: divisum gentilibus Tois, Balduino Flandro et Ludovico Blesensi, nobilissimum imperium: Comnenorum opes accisæ; vires attritæ ac dispersæ. Magna hæc et præclara. Sed ulterius deinde progressis non minora occurrunt: Francorum ingens exercitus, sub Christi signis militans, Asia subacta, res terra et mari a Carolo, divi Ludovici fratre, contra Michaelē Palæologum fortiter gestæ: Catalanorum denique (nam et horum gloria ad nos pertinet) victoriæ incredibiles de Turcis, de Byzantiis, de Achæis. His, Rex Maxime, ornamentis insignem, et virtutis Francicæ quibusdam quasi luminibus illustratam, Nicephori Gregoræ Historiam benigne, ut spero, excepturus es. Habet vero historicus ipse laudes proprias, quarum commendatione optimum principem facile sibi conciliet; nobile apud suos *Philosophi* nomen, omnium fere doctrinarum professionem publicam, imperatorum familiaritatem: supremæ in Ecclesia Græca dignitatis insignia repudiata: et (quo nihil apud Te, religionis veræ defensorem, majus futurum est) labores pro recta fidei doctrina ad extremum spiritum exhaustos. Sed quid ego hæc Tecum, Rex Augustissime, alieno plane tempore? cum omnes cogitationes Tuas tot et tanta negotia sibi vindicant; cum cogendæ undecunque legiones, classes armandæ, munienda oppida; hostes non nostris solum, sed et sociorum finibus arcendi; cum denique et populorum salus, et regum tutela, et totius pene orbis terrarum cura providentiam Tuam ad se revocant. Plura desino. At Tu, regum Maxime, tum sapientibus consiliis, tum armis victricibus bella compone; ut, pace hostibus imperata, Tibi et Tuis longum vivas. Hæc sunt vota publica. Hoc religio, hoc alumnæ tuæ, artes et scientiæ; hoc novis quotidie per Te opibus florentes, Bibliotheca Regia et Luparæa Typographia meum vident.

JOANNIS BOIVINI PRÆFATIO.

Anno hic d. cimus quartus est, ex quo Carolus Ducangus, vir de litteris præclare meritus, mihi auctor fuit, ut Nicephori Gregoræ libros sex historiarum.

PATROL. GR. CXLVIII.

ricos, qui in Bibliotheca Regia manuscripti exstant, Latine verterem; ut postquam absoluta esset editio Chronici Paschalis, cui ille manum extremam

imponerat, ii sex libri, ad eos quos Wolfius vulgavisset adjuncti, Regiis typis mandarentur. Eram tum ego colligendis Libanii Epistolis intentus, et Latinas jam e Græcis feceram non paucas. Senis doctissimi consilio juvenem me et novitium parere æquum fuit. Tametsi igitur amœnitatibus et elegantis Libanianis mire delectabar, et ab iis ægre discedebam, tamen illi sum obserutus; idque eo maxime, quod ad ipsius adhortationes accedebat voluntas illustrissimi Abbatis Camilli Tellerii, eximia indole præstantis et supra aetatem docti adolescentis, cui me et mea omnia studia voveram, bibliothecæ Regiæ præfecto, atque eo munere jam tum sese dignum probanti. Ille ut laborem impositum alacriore animo susceperem, etiam patris, viri summi, auctoritatem interposuit, non belli solum, sed et scientiarum bonarumque artium curam demandatam a Rege tunc sustinentis.

His auspiciis ad libros Gregoræ interpretandos aggressus læta et fausta omnia mihi spondebam: sed res ipsa opinionem meam multum fefellit. Etenim paucis post diebus obiit is qui mihi novum iter ingresso præire ac prælucere unius maxime omnium poterat, optimus et eruditissimus Ducangius. Hac Byzantinæ historiæ face extincta, via non satis gnarus laborem ac diligentiam subsidio mihi comparavi; et eorum sex librorum, quorum ille vix unum Latine versum proximus morti relegerat, interpretationem integram post obitum ejus utcumque absolvi. Bello demum atroci per universam Europam sævientem interrupta pacis opera. Itaque et Gregoræ nostri editio in aliud tempus dilata: cui deinde mora alia funestissima accidit, marchionis Tellerii Luvoisii mors repentina; quæ præclaras illas cogitationum mearum spes omnino fere evertit.

Cæterum ex iis ipsis publicis privatisque calamitatibus fructum hunc cepi, quod mihi per decem annos ea quæ scripsissem corrigere et accurare, ac præterea alios Gregoræ libros eruere e tenebris et ad illos quos primum habuissem addere vacavit. Variis nempe codicum manuscriptorum catalogis perlectis intellexi, editos fuisse a Nicephoro Gregoræ *Historiæ Byzantinæ* libros multo plures, quam quot sive impressi sive manu scripti in pluteis Regiis exstarent. Docuit me Labbeus, repositos latere in bibliotheca Scorialensi libros ejus auctoris historicos undetriginta: nec multo post in codicem Regium incidit, qui vicesimum octavum et vicesimum nonum historicos habebat, cum quatuor dogmaticis conjunctos. Didici ex *Apparatu sacro* Antonii Possevini et ex veteri catalogo ms., asservari in bibliotheca Vaticana Historiam ejusdem Gregoræ ecclesiasticam, et Acta concilii, seu (ut ibidem vocatur) ΑΓΥΠΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ, ac narrationem persécutionis in orthodoxos mota a Palamitis. Demum R. P. D. Joannes Mabilonius, qui nostra hæc studia adjuvandi nullam occasionem præternimit, communicavit mecum indicem

A accuratum librorum XXI, in uno codice Vaticano exstantium; quorum primus esset δευτέρου βιβλίου λόγος ζ', id est, *Secundæ Partis liber septimus*, seu totius historiæ decimus octavus; ultimus vero inscriberetur, Ῥωμαϊκῆς ιστορίας λη', seu *Byzantinæ Historiæ liber XXXVIII*.

Peropportune autem accidit, ut Romæ per id tempus commoraretur vir humanitate singulari præditus I. Vivantius, S. T. Doctor Parisiensis, idemque Socius Sorbonicus. Hujus cura et officiosa R. P. D. Stephanotii sedulitate, sumptibus autem Ill. Abbatis Camilli Tellerii, libros novem ex codice Vaticano descriptos et Roma ad me allatos cum avidè legissem, animadverti eam ipsam esse *Historiam ecclesiasticam*, cujus mentio facta esset a Possevino in *Apparatu sacro*. Illi novem libri, ad undecim Wolfianos et ad illos sex, qui penes me erant, adjecti, librorum viginti sex numerum efficiabant. Post vicesimum sextum deerat adhuc nobis vicesimus septimus. Cæteros in bibliothecæ Regiæ habebamus, exceptis quinque ultimis. Tandem et hi quoque, una cum vicesimo septimo, integri ad nos pervenerunt, Friderici Rostgaardii nobilis Dani opera et sumptibus; qua quidem de re infra fusius.

Inter hæc æquitate et moderatione victoris Ludovici Magni pax Europæ restituta est. Solutus jam urgentibus difficultum temporum curis regni administer (nunc Franciæ cancellarius) Ludovicus Ponchartrænius ad ea quæ sibi commendata a rege erant, pacis ornamenta amplificanda totum se animo et cogitatione convertit.

Luparæ officinæ typos Græcos, omnium qui unquam fuerunt elegantissimos, inutiles et otiosos vacare ægre ferebat Joannes Paulus Bignonius, abbas nobilissimus, comes hodie consistorianus: qui ipso belli tempore, cum avunculus Ponchartrænius infinitis negotiis distringeretur, reip. literariæ et academiarum jura sic tutatus fuerat, ut et suis litteris honos perpetuo tum constiterit, et viris academicis præmia de more persoluta sint. Ei igitur, pacatis jam et tranquillis rebus, cura hæc tuit non postrema, Græcos libros typorum Regiorum luce illustrare. Unde et me, longo familiaritatis usu conjunctum, hortatus est, ut Nicephori Gregoræ scripta, quæ parata habere me sapius dixissem, Regii typographi prælis committerem quamprimum. Ego vero permittentibus, imo jubentibus iis quorum summa est apud me auctoritas, oblatam occasionem statim arripui; et paucis post diebus tomi primi editio cœpta est. Qua in parte, quoniam Wolfius mihi prævit, quid privatum ipse præstiterim exponam.

Inter codices manuscriptorum bibliothecæ Regiæ unus chartaceus, cui inscriptus est numerus 2558, præter historiam omnem Pachymerianam, libros Gregoræ historicos undecim complectitur, eos videlicet qui a Wolfio primum editi sunt. In eo codice, bonæ aliqui notæ et satis antiquæ (nam scribitur

est ante captam a Turcis Constantinopolin), hoc singularare est, quod quæ in libris editis manca sunt et imperfecta, ea ibi integra reperiantur. Deerant autem in libris editis tria illa fragmenta, quæ Petavius a Frontone Ducæo accepta primus vulgavit, et Nicephori patriarchæ Breviario historico subiunxit. Deerant et alia non minora; quale est insigne illud de Athanasii patriarchæ severitate, et de monachorum moribus emendatis; item quæ pertinent ad ejusdem libri caput septimum, ad libri noni caput secundum, et ad libri undecimi caput item secundum. Denique in singulis fere paginis dictio aliqua aut etiam plures desiderabantur. Eos omnes defectus ex codice illo Regio supplevimus in hac editione. Majora supplementa in marginibus indicata: minora cancellis inclusa; menæ præterea, quæ innumeræ erant, ope ejusdem codicis sublata.

Rursus in eo ipso codice hoc notatu dignissimum est, quod quæ Gregoras libris quatuor postremis plurima inseruit, variis temporibus a se elucubrata, ea fere omnia ibidem desint; sic autem suis quæque locis recisa fuerint, ut narrationis contextus nullo biatu abruptus sit, sed omnibus partibus apte coherentibus integer et continuus procedat. Id Gregoræ ipsius iudicio factum velim: neque a vero abhorret, eum primæ editionis amore refrigerato suum opus recognovisse, ac ea quæ ostentandi ingenii causa assuerat, monodias, orationes, aliaque id genus reseculisse. Vereor tamen, ne et gloriæ paulo avidior eos pannus, in prima descriptione omissos, repetito deinde operi intertextuerit. Hæc ipsa certe, quæ a codice Regio abesse dicimus, nihil ad historiam pertinent: imo historicam rerum seriem interrumpunt, et lectori ad majora festinanti moram obijciunt. Tamen quia in illo, quo usus est Wolfius, codice manuscripto eum locum obtinebant quem in libris editis habent, non ausi sumus ea loco movere et alio relegare: sed eadem, et alia quedam uncis inclusa, non comparere in codice Regio, lectorem admoneri satis esse putavimus.

Varias lectiones plerasque suppeditavit idem Bibliothecæ Regiæ codex; paucas vero is cuius numerus est 2078, parum ab editis diversus, nisi quod in librorum et capitum divisione discrepat: libros autem non plures continet quam quatuor, tametsi præfixus est index librorum sex. Monodiæ duæ, eæ scilicet quæ initium libri decimi constituent, castigatæ et aliquot lectionibus illustratæ fuerunt ex codice Colbertino 4950; cuius nobis copiam fecit Vir quam doctus tam amabilis, Stephanus Baluzius. Habuimus præterea lectiones nonnullas, ex Vaticano codice descriptas Friderici Rostgaardii studio et diligentia. Sed eas, quia sero allatæ sunt, perfectis nempe et jam sub prælo multiplicatis iis paginis ad quas pertinebant, i

A hujus voluminis appendicibus annectendas resecavimus. Constat ex bibliothecæ Seguerianæ catalogo, exstare illic, inter codices manuscriptos Græcos, *Nicephori Syntaxin historiæ Romanæ*, cum *Chronico Zonaræ* conjunctam. Eum codicem, in quo libros Nicephori Gregoræ undecim priores titulus ipse contineri ianuit, operæ fuisset conferre cum impressis. Sed mihi ad eam bibliothecam aditus nondum patuit.

B Latinam interpretationem, cujus auctor esset Hieronymus Wolfius, magnum apud eruditos nomen, sinceram et intactam summa fide repræsentare initio decreveram: consilii deinde hujus mutandi causæ plures fuerunt. Gregoras multijugæ eruditionis et artis rhetoricæ ostentator sæpe aberrat a proposito, et ad ea quæ parum aut nihil ad rem pertinent digreditur. In iis *παρέρροις* mirum est quam sit verbosus. Ea Wolfius, rebus magis quam verbis intentus, breviora facere studuit. Itaque et luxuriantia compeescuit, et quæ omnino redundabant suppressit. Ego vero facturum me operæ pretium putavi, si auctoris Græci vestigiis inhærerem, atque ejus verba lectoribus, si minus adnumerarem, saltem religiose et fideliter appenderem; quæ, ut opinor, optima est ratio interpretandi. In quibusdam etiam a vero sensu deflexisse mihi visus est interpres doctissimus; aut sententiam auctoris obscure et contorte expressisse. C Nihil dico de minoribus vitis, quibus nullum opus, quantumvis tersum et limatum, carere omnino potest: quæ quidem vitia ut plerumque nos in lucubrationibus nostris fallunt, ita in alicuius vix unquam fugiunt. Equidem eos nævos, corpori alioquin egregio inspersos, ut eximerem sedulo operam dedi: nec me ea re injuriam Wolfio fecisse arbitror, sed de eo bene meruisse sio et contendo. Nec enim quia illum identidem lapsus corrigi, idcirco me vel doctiorem statuo vel diligentiorem; neque ei propterea

detrahere ansim
flerentem capiti multa cum laude coronam.

D -In hunc modum tam Græca quam Latina a nobis aucta et recognita fuerunt. Ad hæc libri nova ratione divisi; quoniam in prioribus editionibus capita, temere et inconcinne prorsus digesta, etiam numeris carebant. Additæ minores sectiones. Præfixa singulis capitibus argumenta, seu brevitaria, vulgatis accuratiora et ad sectionum numeros accommodata. Anni, menses, dies, siderum ortus et obitus, solis et lune defectus, et varii temporum characteres subinde adnotati. Sententias, et crebra de moribus judicia, item alia quedam levioris momenti, ne overi essent marginibus, omittere visum est. Notæ breves, ubi opus fuit, adjectæ: ubi superiores rejectæ ad calcem tomi secundi. Porro in his primas tenent doctissimi Ducangii Notæ posthumæ; quas paulo post illius mor-

tem meæ fidei commendaverat optimi patris filius dignissimus Philippus Ducangius, Franciæ quæstor apud Pictavos. His partibus ac numeris editio hæc Regia differt a vulgatis: quas ego ad hunc diem usque non plures vidi quam quatuor; sex tamen prodierunt, aut saltem quinque. Primam anno 1559 Græce et Latine in Germania prodiisse Fridericus Rostgaardius colligebat ex Wolfiana Præfatione, seu potius Epistola prosphonetica ad Antonium Fuggerum, illo ipso anno data. Hoc posito (b), secunda fuerit ea quæ Latine prodiit Basileæ a. 1562. Tertia, quæ Lat. Paris. a. 1567. Quarta, quæ Italice, interprete Lud. Dulci, accurante Augustino Ferentilli, Venet. a. 1569 in 4. Quinta, quæ Lat. Francofurti ad Mœnum, a. 1587. Sexta, quæ Græce et Latine, Colonia: Allobrogum, a. 1615. Hankius Gregoræ Historiam Colonia: Planicianæ etiam a. C. 1616 editam observat; Warthonus duas Francofurtenses numerat; primam a. 1568, secundam a. 1587.

In tomo secundo usi sumus duobus apographis, utroque ex veteribus exemplaribus Romæ descripto.

Primum apographum, quod in bibliotheca Regia exstat numero 2079, docta et eleganti manu ante annos plus centum et quinquaginta exaratum fuit, ut patet ex ipsius librarii testimonio, qui peracto opere hæc subscripsit: Τέλος ελαθεν τούτο τὸ σύνταγμα τῆ ὀκτωκαιδεκάτῃ τοῦ ὀκτωβρίου, ἔτσι χιλιοστῶ πεντακοσιοστῶ τεσσαρακοστῶ τρίτῳ, σπουδῆ καὶ φιλοπονίᾳ Χριστοφόρου τοῦ Ἀουέρου Γερμανοῦ μεταγεγραμμένον· δαψιλείᾳ δὲ καὶ φλογερῶ πρὸς τὰ μαθήματα πόθῳ Γεωργίου τοῦ Ἀρμενιακοῦ, τοῦ Ρουθένων καὶ Βάθρων ἐπισκόπου, πρὸς Παῦλον τὸν τρίτον, τὰ τῆς Ἱερουσάλης οἰκονομοῦντα, παρὰ Κελτῶν βασιλέως ἐν τῇ Ῥώμῃ τῇ πάνυ πρεσβεύσαντος. id est. *Absolutum est hoc opus Octobris die 18, anno 1543 Christophori Aweri Germani opera ac diligentia transcriptum; munificentia autem et studio in litteras ardentissimo Georgii Armeniaci (D'Armagnac) Rutenorum et Vabrorum episcopi, a Gallorum rege ad summum pontificem Paulum III legati Romam missi. Ex hoc cod. libros Tomi istius secundi sex priores accurate descriptos (nam codicem ipsum quominus typographis committeremus religio nobis fuit), typis exprimendos curavimus.*

Alium apographum, ante hos quinque annos Romæ scriptum et a clarissimo viro I. Vivantio Lutetiam allatum, valde mendosum erat. Nimirum ut apud nos, ita etiam Romæ magna est paucitas eorum calligraphorum, qui manum in Græcis exercitatum habeant; adeoque necesse est ad librarios rudes et imperitos recurrere, quotiescunque agitur de exscribendis codicibus Græcis. Ex eo apographo prodeunt hodie in lucem libri septem, qui reliquam hujus tomi secundi partem explent; iique, ultimis

tribus non totis exceptis, castigati ex Vaticano exemplari; cum quo lectiones dubias contulimus per viros eruditissimos, quos laboris hujus per se ingrati tædium ac fastidium nostra et publicæ utilitatis causa ferre non piguit. Itaque iis hoc loco, si facile paterentur, magnas gratias ageremus; præsertim abbatibus illustrissimis, Laurentio Alexandro Zaccagnio, et R. P. D. Delmiro; qui bibliothecæ Vaticanæ præfecti creditum sibi pretiosissimum thesaurum ea fide integrum et illibatum custodiunt, ut tamen magnum ex eo communicato fructum omnes eruditi percipiant, atque ex illa totius litterati orbis luce conspicua clarum sibi ac suis lumen accendant. Ex illo ipso Vaticano exemplari libros, ut jam dixi, quinque integros Fridericus Rostgaardius per hominem eruditum, popularem suum, transcriptos bibliothecæ Regiæ dicavit, summæque illud votum præfixis elegantibus herolegis consignavit. Sed de iis libris alias opportunitus. Pertinent enim ad tertium tomum.

Variae lectiones nullæ fere in hujus partis marginibus adnotatæ sunt; quoniam eorum librorum, quibus constat hic tomus, unicum exemplar possedimus. Unicum dico: nam Vaticana exemplaria nec penes nos fuerunt, nec pro diversis reputanda sunt, cum nostra ex iis descripta sint. Quas autem ex iis lectiones a viris doctis suppeditatas habuimus, eas, ut veram et genuinam scripturam, non in margines, sed in mediam paginam et in ipsum (ut aiunt) contextum transtulimus; exceptis iis quas ab amico clarissimo Ludovico Tarnio nuper allatas ad calcem tomi secundi in notas retulimus.

Equidem hoc loco temperare mihi non possum, quin et mea et Nicephori Gregoræ causa doleam; quod cum hic per nos posset, non modo integer, sed etiam tersus et limatus, in publicum emitti, idem tamen pluribus fortasse manibus respersus ac deformis lucem demum aspiat. Fieri enim haud potuit, ut non multa in apographo mendosissimo oculos meos fugerint, et incorrecta remanserint. Poterat autem hic scriptor longe castigatior dari a nobis, si quæ in ptuleis Vaticanis vetera exstant exemplaria, ea penes nos fuissent. Sed nimirum uni non omnia data sunt. Quod autem facere ego non potui, id quondam fortasse, si tanti res esse videbitur, felicior alterius industria præstabit.

Ad Latinam interpretationem nostram quod attinet, scriptoris Græci mentem si me ubique assecutam fuisse affirmem, arrogans sum: præsertim cum nec Wolfio ipsi, veterano et emerito interpreti, id contigerit. Possumus vero uterque hæc ratione nos defendere, quod qui viam nullius gressu tritam ingrediatur, ei difficillimum sit non labi; præsertim si ea lubrica sit et confragosa et salebris plena, quales passim objicit Nicephorus noster; qui quoties evagari libuit (libet autem nimis sæpe), tum demum disertum se et elegantem eredit, cum senten-

(b) Vid. Fabricium, infra col: 99 C.

tiam suam verlorum ambagibus quam maxime perplexis involvere potuit.

Tomii primi singulis paginis, quoniam temporum ratio in ea historiae parte non satis certa esse videbatur, annum praescribere non potuimus. Itaque illic pro annis imperia, seu regnantium Imperatorum nomina, posita sunt. In tomo secundo, annos ipsos, quoniam de iis constabat, apposuimus, imperatorum autem nomina omisimus. Quippe cum per annos decem perpetuos, quos continet hic tomus, potestas imperatoria penes duos principes fuerit, Palaeologum et Cantacuzenum, inutile esse diximus repetere in singulis paginis id, quod semel monuisse satis foret. Libros in capita, capita in sectiones eadem methodo divisimus, qua in tomo primo. In brevioriis quoque et in notis eandem prorsus rationem secuti sumus.

Disputationem cum Cabasila, libris tribus non totis comprehensam (nam ea a vicesimo secundo inchoato ad vicesimum quartum fere medium excurrit), quod ad historiam haud satis pertinere videretur, ad secundi voluminis calcem rejicere animus primum fuit. Demum, ne continua librorum series abrumperetur, rectius facturum me existi mavi, si suum ei ac proprium locum servarem. Una me res morabatur; quod eam disputationem nondum Latine vertissem, nec mihi otium superesset ad istud quoque pensum absolvendum. Inter haec commodum suam mihi operam obtulit M. Claudius Capperonnerius, Licentiatu theologus Parisiensis. Huic ego, Graece et Latine doctissimo, facile equissem adductus sum, ut eas partes traderem; eo praesertim, quod quae ille interpretanda suscepturus foret, ea essent fere dogmatica, adeoque vix possent verbis propriis ac perspicuis a quoquam exprimi, nisi qui in rebus theologicis multum versatus et quotidiano scholarum usu subactus foret: id quod, si cui unquam, cumulatissimum certe isti contigit.

Tomum tertium constituent libri quatuordecim; historici quidem octo, dogmatici vero sex; de quibus nil necesse est praefari initio hujus voluminis.

Tomus quartus, praeter poema ingens Graeco-

A barbarum de bello sacro, item de Constantinopolitanis, Peloponnesiacis et Neapolitanis Francorum expeditionibus, selecta variorum opuscula continebit; ea scilicet, quae Nicephori Gregorae Historiam possunt illustrare. In iis erunt:

I. Narratio Nicetae Choniatae de statibus Constantinopolitanis, quas Latini, capta Urbe, contractas in moneta conflaverunt. Cujus narrationis, ex codice Bodleiano descriptae, copia mihi a viro clarissimo Joanne Ernesto Grabio facta est.

II. Theodori Lascaris orationes duae. 1^a. Encomium patris ejus, Joannis Ducae imp. 2^a. Laus urbis Nicaeae, ex cod. Reg.

III. Testamentum Arsenii patriarchae, editum a Cotelerio.

B IV. Athanasii patriarchae ad seniores Andronicum epistolae et relationes selectae, ex codice singulari, quem Bibliothecae Regiae cum aliis multis nuper donavit C. Maur. Tellerius, archiepiscopus dux Rhenensis.

V. Manuelis Philae poema historicum de Michaelis Glabae rebus gestis, ex alio cod. Regio (olim Telleriano) descriptum.

VI. Tomus pseudosynodi Palamiticae, editus a Combefisio.

VII. Excerpta ex scriptis Nicephori Blennydae, Gregorii Cyprii, Theoduli Rhetoris, Nicephori Chummi, Barlaami, Acindyni, Palamae, Nicolai Cabaslae, Philothei patriarchae, Medici Taronitae, Cantacuzeni, Demetrii Cydonii, ipsius Gregorae, et aliorum, omnia, paucissimis exceptis, anecdota.

C Ita quatuor tomis (c) integrum opus constabit: quod brevi, ut spero, absolvetur, favente hisce studiis nostris illustrissimo comite, cancellarii filio, Hieronymo Ponchartraenio. Nempe hic ad secretiora Regis consilia admissus, atque ipsius rei navalis administrationi praefectus, artium praeterea et Academiarum rebus ordinandis incumbit, successor idem et aemulus patris; quem litterarum ac litteratorum amore et excolto liberalibus disciplinis ingenio sic refert, ut ei non tam in curas quam in laudem successisse videatur.

(c) Tomi III et IV lucum non viderunt. Ex his autem quae hic promittebantur pleraque postea prodierunt et exstant in superioribus tomis vel proxime sequentibus nostrae collectionis. Edit. PAR.

NICEPHORI GREGORÆ

VITA. OPERA. ELOGIA.

Ad Ill. Abbatem Camillum Tellerium, Bibliothecæ Regiæ Præfectum, scripsit Joannes Boivinus.

VITA.

Gregoræ vitam, accurate enarratam, non ita pridem vulgavit Martinus Hankius, vir doctus et in historiis Græcis Latinisque haud mediocriter versatus. Sed is libros Gregoræ alios non viderat, nisi undecim priores, ab Hieronymo Wolfio editos. Ego, ut tunc scis, Abbas nobilissime, integros duodequadraginta habui; item alia quædam ejusdem auctoris anecdota, ac in iis dialogum *De Sapientia*, qui et *Florentius* inscribitur. Illis omnibus, et aliis præterea æqualium Gregoræ scriptorum libris perlectis, plurima ad hunc diem paucis investigata didici; remque ab homine erudito, sed illis ipsis adjumentis destituto, jam (ut diximus) tractatam, de novo explicare institui. Cæterum si Hankii exemplo, alienorum operum pannis undique collatis, quemdam veluti centonem texuissem, veritus sum, ne parvum per se argumentum in magnum sensim volumem excreceret. Makui itaque meis verbis, et continenti fere narratione, sigillatim quæque et brevisser commemorare; nimirum ut cujus historici libros, per varias bibliothecas antea dispersos, tuis sumptibus tuæque, Abbas illustrissime, auctoritate collegissemus, ejus tu dicta et facta brevi per nos libello comprehensa haberes; et hinc quanta apud suos celebritate Gregoras noster florisset, facilius intelligeres; nec te navatæ buie scriptori operæ nostræ pœniteret. Non sum autem adeo iniquus, ut hac qualicumque grati animi significatione satis me tibi pro officio meo fecisse existimem: nec tuorum erga me meritorum magnitudinem sic ignoro, ut pares unquam beneficiis gratias relaturum me esse confidam.

Circiter annum Christi 1295, imperante Andronico seniore, Nicephorū Gregoras natus est in

Asia. Paphlagonem eum facit patriarcha Philotheus in *Antirrheticis* (1). Ipse in dialogo *De Sapientia* vocat se Heracleotam. Avunculum certe habuit Joannem (2) Heracleæ metropolitanum, ejus scilicet, quæ Heraclea Ponti dicitur et sita est in finibus Paphlagoniæ. De parentibus allisque cognatis nihil memoriæ proditum est.

In ea urbe educatus prima puerilis doctrinæ rudimenta sub antistite avunculo posuit. Inde translatus Byzantium (3) tradidit se in disciplinam patriarchæ Joannis Glyceos, qui apud illius ævi homines disertissimus et Attici sermonis peritissimus habebatur (4). Ejus autem pontificis consuetudine studiosus juvenis (5) tantopere delectabatur, ut diu noctuque ab illius ore penderet. Vicissim ipsi patriarchæ sic discipuli stilus placebat, ut eum, longo morbo debilitatus (6), testamentum sibi scribere et componere jusserit (7).

Ut in rhetoricis patriarcham, ita in astronomicis magnum logothetam magistrum excellentem habuit. Erat is Theodorus Metochites: qui quidem initio, sive Gregoræ adolescentis ingenium nondum pernoverat, sive arcana scientiarum temere divulgari nefas putabat, parcius cum eo colloquebatur, nec rerum cognitionem integram ei communicabat. Deinde enixis precibus et ad persuadendum composita ejusdem oratione victus perfecte et cumulate ei omnia reconditæ artis præcepta tradidit (8). Quin et eum doctrinæ hæredem a se institutum prædicavit non semel (9); idque in iis versibus, quos exsul scripsit, apertius professus est. Tanti denique ipsum fecit, ut liberis suis pene exæquarit. Itaque monasterio Choræ magnis sumptibus instaurato, socium illic et adiutorem eum ad omnia

fossi magnitudinem æstlmavit: ea scilicet opera rem antiquariis gratam facere se arbitratus. Vide *Hist.* lib. vii, c. 12.

(5) Annos natus circiter 24. Vide lib. vii, c. 11, s. 1.

(6) Testamenti scilicet exordium quod exstat *Hist.* lib. viii.

(7) Anno Christi 1320.

(8) Lib. viii, c. 7.

(9) Lib. viii, c. 5.

(1) Lib. xii, cod. reg. 1996, fol. 283.

(2) Gregoras *Hist.* lib. ix, c. 7.

(3) Anno Christi 1316.

(4) Eo patriarcha, a. C. 1317, cum Andronicus imperator Justiniani statuam equestrem, venti impetu quassatam, fulciri et columnam ipsam suppositam resarciri curavisset, Gregoras per ligneos gradus, a fabris extrinsecus circumductos, faciliem ascensum nactus statuam curiose contemplatus est, atque ex mensura quarundam partium totius co-

fere habuit (10) : rerum ibidem pretiosissimarum A
procuracionem ei vivus commisit; moriens suam
quodammodo vicem suumque in ea domo munus
eidem administrandum legavit (11).

Contra Gregoras Metochitæ liberos, filium nempe
et filiam, erudiit, et obscurissima quæque veterum
auctorum scripta iis prælegit atque interpretatus
est (12). Metochitam ipsum omni semper officii
genere coluit : imminētis calamitatis metu per-
cussam et afflictam verbis confirmavit (13) : mor-
tuum funebri oratione publice deslevit (14). Scitum
est ejus de illo dictum. Nempe ab Andronico se-
niore interrogatus, quo pacto Metochites, a tenui-
bus initiis profectus (nam ex Bryennio præceptore
perpauca didicerat), summus astronomus evasisset, B
Nihil mirum, inquit Gregoras, *ex parva lampade
magnam facem accendi*. Cantacuzenus laudatum
ait (15) ab imperatore acumen respondentis, qui
imagine obvia ac familiari naturam rei ob oculos
possisset.

Florebat aula Byzantina studiis bonarum artium,
favente viris doctis Andronico imperatore, sic ut
ejus domus non modo honestatis et omnis virtutis
officina, sed et litterariæ eruditionis gymnasium et
dicendi certaminibus quoddam veluti curriculum
apertum esse videretur (16). Itaque eo tempore
maximus fuit apud Græcos oratorum, philosopho-
rum, aliorumque eruditorum proventus. Gregoras
magni Logothetæ consuetudine satiatus, expedire C
sibi credidit, jam annos 27 nato, usum ad doctri-
nam adjungere et ex umbra in lucem prodire (17).
Quamobrem studiorum suorum fiducia fretus ad
imperatorem ipsum se contulit, ut se, si posset,
in ejus familiaritatem insinuaret. Peramianter et
ultra quam speraverat benigne exceptus orationem
apud eum habuit, duasque in ipso virtutes, sapien-
tiam et eloquentiam, laudavit (18). Tempore pro-
cedente ita benevolam eundem expertus est, ut
aliqui indignarentur juvenem, nulla dignitate, nullo
sacerdotio commendatum, tanta apud principem
gratia valere. Andronicus, ut os obstrueret obtre-
ctatoribus, primos Ecclesiæ honores conferre ei
juveni statuit, et chartophylacis dignitatem, velut
pignus, statim obtulit : ac jam eidem, tanquam D
haud dubie accepturo, vestes et insignia dignitatis
parabat. Gregoras, immaturam ætatem et studio-
rum suorum rationem causatus, gratis acis, et
laudato imperatore, oblatum honorem repudiavit.
Repudianti vis pene illata (19).

Aliquanto post (20) orta inter eruditos nobilis
controversia. Conveniebant crebro in palatium viri

(10) Lib. ix, c. 13.

(11) Lib. xxii, c. 2.

(12) Lib. viii, c. 5.

(13) Lib. viii, c. 5.

(14) Lib. x, c. 2.

(15) Cantac. *Hist.* lib. i, c. 11.

(16) Lib. viii, c. 8.

(17) Anno Christi 1322.

sapientes et docti, atque illic certatim de rebus
quibuslibet scitu dignis coram Andronico seniore
disputabant. Cum igitur frequentes ibi aliquando
adessent (21), Andronicus, ut Nicephoro Gregoræ,
quem valde diligebat (22), dicendi occasionem præ-
beret, mentionem iniecit de astronomia. Tum
Gregoras, qui de Paschate ad imperatorem referre
cupiebat jampridem, astronomiam ipsam primum
coepit laudare : deinde usum ejus etiam ad Pa-
schatis correctionem pertinere dixit. Ita sensim et
sine sensu producta in medium ea quam erat præ-
mediatus quæstione, suam de die paschali con-
stituendo sententiam luculenter explicuit : investi-
gandi æquinoctii verni, item plenilunii observandi
rationem tradidit : ad dies 365, qui annum solare
constituerent, integrum unius diei quadrantem
non debere addi ostendit, sed deducendam inde
partem diei brevissimam, non tamen trecentesi-
mam ipsam prorsus, ut censuisset Ptolemæus :
alia denique multa in eam rem congescit, ex
quibus id efficiebatur, ab anno mundi fere 6300,
qui fuit Christi 792, erratum esse in ponenda tem-
porum ratione, atque in Paschatis die observando ;
eum vero errorem ita posse corrigi, si de dierum
summa paulo plus biduo integro detraheretur, et
Paschatis observatio proxime ante diem Martii
vicesimum institueretur, quæ a vicesimo secundo
perperam institui soleret. Imperator consilium de
Paschate corrigendo probavit ; rem ipsam aggredi
noluit, quod negaret facile esse omnium nationum
suffragia colligere, et receptum toto-orbe usum
abolere. Gregoræ sententiam alii postea astronomi
chronologique defenderunt, atque in primis Isaac
Argyrus. Sæculo demum decimo sexto, ea quæstione
apud Latinos quoque agitata, Kalendarium ex
auctoritate Gregorii XIII, eo fere modo, quem
Gregoras designaverat, reformatum fuit.

Anno 1326, legatus ivit ad Cralem (23). Ejus
legationis causa hæc fuit. Theodori Metochitæ filia
Irene, mortuo conjuge Joanne Palæologo, qui ex
Panhypersebasto Cæsar creatus novissime fuerat,
apud Cralem generum morabatur, ac domum re-
dire ad patrem recusabat. Itaque Metochites pater
auctor fuit imperatori, ut eam redire cogeret. De
ea re missi ad Cralem legati, quorum unus fuit
Gregoras, comes datus fratri ipsius Irenes. In ea
legatione, quæ sibi et sociis suis in itinere accide-
rint, errores, pericula, et alios casus fuscè descri-
bit in Historia. Crales audita legatione socrum
Irenen dimisit. Hæc, ut viro justa persolveret,
Thessalonicam inde profecta est. Gregoras vero,
acceptis ab ea mandatis, Byzantium rediit.

(18) Lib. viii, c. 7.

(19) Lib. viii, c. 9.

(20) A. C. circiter 1324.

(21) *Hist.* lib. viii, c. 13.

(22) Quantopere Gregoram dilexerit, vel ex eo
apparet, quod ægrotantem visitaverit. Exstat hac
de re in codice Vaticano λόγος προσωπητικός.

(23) *Hist.* lib. viii, c. 14.

Biennio post (24) junior Andronicus Constanti-
nopolin noctu per proditionem ingressus est. Se-
niori potestas omnis abrogata. Theodori Metochitæ
domus direpta : ipse Didymotichum relegatus (25),
unde post biennium revocatus domum rediit. Gre-
goras, qui easdem partes secutus fuerat, bonis
spoliatus, at non etiam in exsilium missus (26).
Nimirum huic, quia otio et tranquillitati semper
studuerat, nec publica negotia tractaverat, levior
pœna irrogata est. Fuit quoque ei is annus (27)
Joannis Heracleæ archiepiscopi morte luctuosus,
avunculi scilicet optime meriti, et sui *post Deum*,
ut loquitur, *ab infantia usque curatoris* : cujus de
ingenio, doctrina, et moribus obiter tantum et
strictim agit in Historia, quia de ejusdem vita pe-
culiarem librum ediderat. Anno, ut apparet, pro-
xime insecuto 1329, libelli prophetici ex Italia et
ex Colchide Byzantium allati : quos Gregoras, ami-
cis instans, partim refutavit, partim contemp-
sit : refutavit autem per epistolam (23), quæ exstat
Historia lib. ix, cap. 2.

Ante junioris Andronici principatum magna jam
Nicephoro Gregoræ erat discipulorum frequentia.
Converso rerum statu, totum se mœrori dedit ;
adeo ut docendi munere abjecto, et auditoribus
valere jussis, silentium deinceps perpetuum agere
decreverit. Ac fortasse in proposito constans per-
mansisset, nisi eum inopina res brevi coegisset
pristinam philosophandi consuetudinem repetere.
Id ut acciderit, fuse ipse, sed mutatis nomini-
bus (29), narrat in eo dialogo, qui, ut jam dixi,
Florentius seu *De sapientia* inscribitur (30). To-
tius narrationis summa hæc est : Barlaamus (31)
Calaber (32), cum ex Italia in Græciam commigra-
set, ut Aristotelis philosophiam, quam ab inter-
pretibus Latinis non satis puram acceperat, e
Græcis fontibus sinceram et incorruptam hauriret,
in Ætolia primum consedit. Ibi Latina veste exuta,
habitum et morem Græcum induit, et Græce loqui
didicit. Inde Thessalonicam se contulit ; atque in
ea urbe, in qua tum litteræ florebant, diutius com-
moratus sermonis Græci majorem sibi usum com-

paravit. Hinc superbia elatus magni facere se ipsum,
cæteros autem corpit despiciere. Tandem et Byzan-
tium appulit. Quo cum advenisset, prima ei cura
hæc fuit, ut quam plurimos ad se discipulos unde-
cunque congregaret (33). Illustre erat apud littera-
tos nomen Theodori Metochitæ, nuper ab exsilio
revocati ; nec minor Gregoram eruditionis fama
commendabat. His Barlaamus obtrectando, se ipsum
venditare et fucum imperitis facere instituit : ac
nonnullos, morum similitudine conciliatos, ad se
allexit ; cum quibus diu spes vanas aluit. Demum,
quia haud succedebat, et hominem ambitiosum
Nicephori Gregoræ fama urebat, ideo hunc, sua-
dentibus nonnullis, aperte lacerare et ad dialecti-
cam pugnam provocare ausus est. Gregoras pro-
priis cladibus ac insuper amici Metochitæ morbo
gravissimo afflictus, certamen initio detrectabat.
Deinde amicis rogantibus, et ut suam suorumque
popularium gloriam tueretur hortantibus, jubente
etiam et minis urgente nescio quo (34) magnæ an-
ctoritatis viro, in arenam ægre descendit, de eru-
ditionis palma cum Italo decertaturus. In ea dis-
putatione adversarium, qui se omnia scire gloriatus
fuerat, eo redexit, ut se astronomiæ, grammaticæ,
rhetoricæ et poeticæ plane rudem esse fateretur :
imo nec libros Aristotelis alios nosse, nisi qui de
rebus physicis agerent, aut ad dialecticam pertine-
rent. Præterea logicam et syllogismos, quibus Itali
unice gauderent, non scientiam, sed scientiæ instru-
mentum, adeoque humilis ingenii ornamentum esse
docuit. Aristotelem vero, quem Barlaamus per omnia
sibi constare affirmare, non semel ipsum secum
pugnasse ostendit. Cedente Barlaamo, alter (35)
athleta surrexit et pro Aristotele propugnavit ; sed
frustra ipse quoque. Gregoras victor (36) decla-
ratus, principum benevolentia eo merito collecta,
in pristinum gratiæ et honoris locum restitutus est.
Barlaamus, maculam sibi inustam delere sæpius
conatus, postquam omnium Byzantium voluntates
a se aversas et in Gregoram propensas animadver-
tit, recepit se ad Thessalonicenses.

Ita Gregoras ad primum vitæ institutum, hoc est

(24) A. C. 1328, mense Maio. Lib. ix, c. 6 et 7.

(25) Dialog. Περὶ σοφίας cod. Reg. 5284, fol. 247.

(26) Ibid.

(27) Lib. ix, c. 7.

(28) Ad Pepagomen.

(29) Nomina sunt, *Nicagoras*, pro *Nicephor*.
Gregoras : *Xenophanes*, pro *Barlaam* : *Metrodorus*,
pro *Theodor. Metochites*, etc.

(30) Exstat in cod. Reg. 3284.

(31) De quo Cantacuzenus, *Hist.* lib. ii, c. 39.

(32) Natus Seminariz. Vide L. Allatum, *De Eccl.*
Occid. et Orient. perp. cons.

(33) Ita Gregoras in dialogo. At longe aliter in
libro *Historiæ* xix, c. 4, sect. 4, ubi ait Barlaamum,
cum e Calabria ad Romanos commigrasset, innotuisse
principibus et, quod doctrina præstaret, charis-
simum eis fuisse ; præsertim Cantacuzeno, qui
et eum ad inmodicos honores evexisset, dato
ei munere interpretandi doctrinam S. Dionysii, ac

theologiæ studiosius erudiendi. Cantacuzenus quo-
que, *Hist.* lib. ii, c. 39, Μοναχός τις, inquit, ἐρμώ-
μενος ἐκ Καλαβρίας, τοῖς Λατίνοις ἤθεσε καὶ νόμοις
ἐτραφεῖς, ὄνομα Βαρλαάμ, ἄλλως δὲ νοῆσαι τε
ὀξύ καὶ τὴ νοθῆντα ἐξηγήσασθαι ἱκανώτατος, καὶ
τὴ Εὐκλείδου καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἐκμε-
λετήσας, καὶ διαβόητος περὶ ταῦτα ὄν, ἐπὶ κακῶ
τῇ Ῥωμαίων ἐπέδημυσε βασιλείᾳ. Tum paulo post,
διὰ ταῦτα τε οὐν καὶ τῆν ἄλλην σοφίαν, τῆς τε
παρὰ βασιλέως ἀπέλαυνεν εὐμελείας καὶ τιμῆς, καὶ
παρὰ μεγάλου Δομεστίκου οὐδὲν ἤττον ἤγαπῶτο,
καὶ προοίας ἤξειοτο, καὶ οὐδὲν ἐνέδει αὐτῷ τοῦ μὴ
ἐν εὐπραγίαις εἶναι.

(34) Gregoras in *dialogo* Demaratum eum vocat,
ficto nomine. Fortasse is fuit Cantacuzenus.

(35) In *Dialogo* vocatur is Xenocrates, Nausiclis
filius.

(36) De ea victoria passim gloriatur in *Historia*
lib. xi, c. 10 ; lib. xviii, c. 7 ; lib. xix, c. 1, s. 4, etc.

ad publicam docendi professionem rediit. Eo autem munere plurimos omnium gentium, ordinum, conditionum, homines obstrictos et quasi mancipatos habuit; ut et parentes et liberi, et totæ civium familiæ, maximas ei gratias haberent, velut patri et ad pulcherrima quæque præeunti studiorum moderatori. Unde et nomen sibi fecit, toto fere orbe notum ac celebratum, et per antonomasiam Philosophus (57) vulgo dictus est, ut hodie in scholis Aristoteles. Neque vero imberbes solum adolescentes in ejus domum quotidie conveniebant, sed et consummatæ doctrinæ (58) philosophi, astronomi, rhetores, alique ætatis provecæ literati; quos videlicet Gregoræ eruditio omnigena et supellectili mathematica librariaque instructissimum (59) museum undecunque excitos alliciebat.

Interea obiit (40) senior Andronicus, utroque oculo captus, cucullatus, et ad summam redactus omnium rerum inopiam. Gregoras, qui illum coluerat imperatorem, eidem privato, ac etiam monacho, assiduus consolator adfuit, sic ut eum tertia aut quarta quaque die invisere. Itaque eo ipso vespere, qui illius mortem antecessit, cum illo familiariter collocutus est. Consueverat autem is eruditus et graves cum Gregora sermones habere, quandam urbanitate et gratia temperatos. Ultimus sermo ultra mediam noctem productus, ad primum usque galli cantum. Demum, iis qui aderant dimissis, senex subito morbo correptus, ante exitum noctis exspiravit. Gregoras altero luctus die, Crætanæ hortatu (erat hæc mortui principis filia, et funebrem pompam ducebat), monodiam ex tempore recitavit (41). Triginta diebus ex eo elapsis, decessit (42) et magnus Logotheta Metochites, non ita pridem (43) ab exilio reversus, et monachum mutato habitu in Choræ monasterio novissime professus. Ejus quoque mortem Gregoras, monodia publice recitata, lamentatus est; qua audita, magnus cognatorum luctus et miserabilis comploratio existit. Extincto Andronico, juniorem demereri et iisdem quibus antea avum officis iisdemque artibus con-

ciare sibi studuit: nec longo post apud eum, matris morte afflictum, orationem consolatoriam habuit (44). Eundem, cum haberetur questio de conjuratis, acclamationibus et applausu delinivit, ac ne in Demetrium despotam inquireretur, pro virili effectit.

Fuerat senior Andronicus ab Ecclesia Romana alienissimus. Patrem Michaelen, quod Latinorum dogma approbasset, vix humari passus fuerat: in cæteros Λατινῶννας severe animadverterat. Itaque quantum vixit, de componendis Ecclesiarum discordiis nemo agere ausus est. Post ejus mortem res denovo tentata. Anno Christi 1355 (45) antistes duo Latini, Franciscus (46) et Ricardus, hic episcopus Chersonensis (47), ille Bospori (48) archiepiscopus, a Papa Joanne XXII legati Byzantium venerunt, de rebus controversis disceptaturi. Joannes Calecas patriarcha, qui nec ipse linguam dicendi usu exercitam habebat, et suos episcopos maximam partem indoctissimos esse cernebat, Nicephorum Gregoram, laicum quidem, sed eruditum et in primis disertum, illico advocavit, et ad ineundum cum Latinis certamen hortatus est. Illic initio silentium suadebat: mox futuras inde suspiciones et iniqua hominum judicia reveritus amplius delibendum censuit, ac super eo negotio habita coram selectis episcopis apud patriarcham longa oratione sententiam suam hanc esse declaravit: primo non cuivis permittendum disputare cum Italis: deinde scopum aliquem disputationi proponendum: tum constituendum esse judicem, id vero minus ad Græcos pertinere: fidei controversias omnibus Ecclesiæ præsulibus convocatis oportere definiiri: syllogismum, qua argumentandi ratione plurimum Itali (49) valerent, ubi de Deo disputaretur, locum minime habere: ne ipsa quidem Patrum testimonia accipienda, nisi quæ perspicua essent: denique disputationem omnem hodie supervacaneam; eas quæstiones jam pridem agitata: definita ab antiquis doctoribus non esse in dubium revocanda, nec licere in rebus divinis temere ratiocinari. Hac et

(57) Σοφὸν et φιλόσοφον et ἄνδρονόχον vocatum fuisse, testatur Philotheus in *Antirrheticis*, cod. Reg. 1996, fol. 10 vers. Passim vero ipse Philosophum vocat. Vide *Hist.* lib. xxv, cap. ult. et epistolam Lampeni Terehaniotæ infra.

(58) *Hist.* lib. xxv, pag. 661 C, D.

(59) Vide libellum, κατὰ τῶν τοῦ Γρηγορᾶ ληρημάτων, ubi Gregoras ridetur, eo quod ἐν γλώσσῃ μὲν οὐδὲν φέροι τῆς ἐπιστήμης: σοφιστῶν δὲ ἐμπιπλητὴ τὴν οἰκίαν, καὶ πάντα βιβλίων γέμει καὶ διαγραμματῶν, καὶ σχήμαδας καὶ τοὺς ὀρθοῦς μαστοὺς ἐπιδείκνυσσι σοφίας. Cod. Reg. 296b.

(40) A. C. 1352, mense Februar. *Hist.* lib. ix, c. ult. et lib. x, c. 1.

(41) *Hist.* lib. x, c. 1.

(42) Martij die 15.

(43) Brevi ante. Nam in dialogo περὶ σοφίας dicitur ἐπὶ τοῖν ἐξοστρακισθῆναι τοῖν ἐναυτοῖν. Ἐπειτα ἐπανελεῖν οἴκαδ, καὶ μικρὸν ἐπιθεῖν τὸν τῆς αἰ.

(44) A. C. 1355.

(45) Exeunte.

(46) De Camerino.

(47) Vulgo Cersonensis.

(48) Vulgo Vosprensis. Vide epistolam Joannis XXII ad hunc archiepiscopum, datam Avenione A. C. 1353, vi Non. Jul. Vide et Odoricum Raynaldum ad annum 1353, num. 17, 18, 19. Item ad annum 1354, num. 4, 5.

(49) Græci Latinos theologos passim notant et vellicant, ut syllogismi nimium studiosos. Cantacuzenus in *Antirrhético* contra Prochorum Cydonium (cod. Reg. 1999, pag. 41): Εἰ δ' οὐκ αὐτάρκη ταῦτα, καίτοι πολλὰ γέ οὐτα καὶ μέγιστα, καὶ τοῦ κατὰ Λατίνους διδασκάλου Θωμᾶ, συλλογισμὸν μᾶλλον ἢ αὐτὸ πνεύματος, τὴν μαρτυρίαν σοὶ παρεξέμεθα· πρὸς ἣν οὐκ ἂν εἴης δίκαιος ἀντιβαλεῖν, τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν ἐπιχαίρων, καὶ ταῦτα καθάπερ πλάκας ἔχων ἀναταλῶν. Id est: *Quod si hæc, licet multa et maxima, non sufficiunt; ipsius quoque Thomæ, Latini doctoris, qui syllogismum magis quam aërem spirabat, testium nimium tibi exhibimus: cui tu certe repugnare non velis cum et illius scriptis delecteris, et ea pro inevitabilibus legum tabulis habeas.*

alia, eodem fere spectantia, cum dixisset, visus est A vehementissimus; qui morbus (59), per intervalla et certis temporibus recurrens, tota vita eum afflictauit. Imperator illa die præclare et magno omnium plausu concionatus absentem desideravit, eoque auditore moleste caruit. Cæterum in ea synodo quid actum sit non constat, propterea quod illius ævi scriptores alii aliter, et pro suo quisque affectu, rem narrant (60). In eo tamen Cantacuzenus et Gregoras consentiunt, quod Barlaamum uterque, iudicio injurioso offensum, in Italiam dicant remigrasse, et ad Latinorum instituta ac dogmata rursum se convertisse. Triduo vel quadriduo post hanc synodum imperator morti proximus ad Gregoram misit, qui ex eo sciscitarentur, facillime curationem astra sponderent, an conatibus medicorum obstarent. Responso nondum accepto, in lethargum relapsus, vitam finivit Junii die 15, anno Christi 1341. Tertio luctus die Gregoras vix tum convalescens, patriarchæ et eorum qui aderant domus Augustæ principum hortatu, mortuum imperatorem flebili oratione prosecutus est.

Annis ex eo septem elapsis (53), idem Barlaamus, Avenione, quo ab imperatore ad Papam clandestina (54) legatione missus fuerat, Thessalonicam reversus magnas turbas in Ecclesia Græca excitavit; ex quibus postea multæ in Gregoram B molestiæ redundarunt. Nimirum ille advena, monachos Græcos nactus qui se divinum lumen oculis corporeis intueri dicebant, Massalianismum iis et Omphalopsychorum (55) errorem objecit. Monachorum patrocinium suscepit vir magnæ apud eos existimationis, Gregorius Palamas, jampridem ipse quoque ideo notatus, quod divinam substantiam oculis corporeis visam a se jactavisset. Nam hunc Gregoras (56), et ei cognominem Drinym, antequam (57) Barlaamus in Græciam venisset, id de se prædicantes audierat, et acerbis jam tum verbis utrumque reprehenderat: idemque eam rem magno Logothetæ et antistitibus aliquot doctis declaraverat. Hi vero eam Massalianorum hæresin esse dicebant, et ejusmodi hominum consuetudinem ut fugeret præceperant; idque eo magis, quod novam hæresin, ex aliis omnibus conflata, olim exorturam esse, et generalis concilii decreto correctum iri, veteris cujusdam prophetiæ admonitu didicerant. Monachis igitur, Palama duce, pro suo errore propugnantibus, et lumen, quod in monte Thabor discipulos Christi circumfulsisset, increatum simul et aspectabile fuisse dictitantibus; Barlaamo autem διότιαν, seu duplicis Dei cultum, per eam opinionem invehî affirmante, Andronicus imperator litis dirimendæ causa concilium habendum censuit. Itaque anno Christi 1341, mense Junio, in S. Sophiæ ædem Byzantiorum lectissimi, ac doctissimi convenerunt (58). Gregoram ab imperatore et a patriarcha invitatum domi detinuit capitis dolor

τοῦ Γρηγοῦ ἀρημότων.

(50) Bzov. ad ann. 1333 num. 1. Leo Allat. *De Eccles. Occid. et Orient. perp. cons.* col. 800.

(51) Cantacuz. *Hist.* lib. II, c. 39; Odoric. Rayn. ad A. C. 1333, num. 18. Vide et epistolam Barlaami ad Demetrium Thessalonicensium, quæ exstat apud Bzov. ad ann. 1333, num. 11.

(52) Codd. 1997, 2950, 2951.

(53) A. C. 1340.

(54) Odoric. Rayn. ad ann. 1339, num. 19. *Ibid.* num. 23 et 51.

(55) Umbilicanismorum.

(56) Vide *Hist. Byz.* lib. XIX, c. 1, sect. 4.

(57) Ante annum 1328.

(58) *Hist.* lib. XI, c. 20.

(59) Gregoras passim in libris suis mentionem ejus ce morbi inculcat. Vide libellum, Κατὰ τῶν

(60) Cantacuzenus victum Barlaamum veniam petiisse et Palamæ doctrinam approbasse scribit. Joannes patriarcha, qui synodo præfuit, de duobus tantum capitulis, nempe de Thaborio lumine et de preceatione latam sententiam ait apud Leon. Allat. *De Eccles. Occid. et Orient. perp. cons.* lib. II, c. 17. Gregoras denique solam quæstionem de preceatione agitatum; quod ad cætera attingeret, cognitionem dilatam fuisse contendit; itaque nec de Massalianismo, nec de aliis criminibus Palamæ objectis, actum fuisse.

(61) Vide *Hist. Byz.* lib. XIV, c. 8.

(62) Συνοδῶν συγκαταστάσεως διευτέρας, tom. Παλαιού.

(63) Vide *Hist. Byz.* lib. XIV, c. 8.

tionis studio abdicato, rursum se suo otio et tranquillæ solitudinis umbra involvit.

Per illud tempus, circiter annum 1345, Joannes patriarcha, convocata synodo, Palamam ut hæreticum damnavit, ac priora illa in Barlaamum et Acindynum decreta sua abrogavit. Acindynus non longum ea victoria lætatus est. Anno quippe 1346 Palamas cum Augusta in gratiam rediit, eaque instigante patriarcham et Acindynianos continuo scriptis scribis oppugnavit (64). Tum vero Acindynus Gregoram cæpit orare, ut experisceretur, et iambis (65) hisce parum modulatis, figurarum autem insolentia ævum et solum redolentibus, cunctantem increpavit.

Σὺ σιμῶλον ἤδῃ καὶ λόγου μέλι βρούτις,
Ἄνθη συνάξας νοῦ περιόεις εὐοιμάτοις,
Ἐκ Πιερίας κἀξ Ἑλικῶνος λόφων,
Ταῖς τῶν προσώπων ἰκμάσι καθυγράνας,
Καὶ θερμάνας βράσμασι τοῖς ἐγκαρδίοις·
Ἄλλὰ καλύπτῃ τῆς σιγῆς τῷ πύματι.
Σὺ κῆπος ἡδύς· ἄλλὰ καρπούς οὐ τρέφεις·
Ὅ χρύσταλλος γὰρ τῶν παθῶν σε ψυχράνας
Καταμαραίνει τοῦ λόγου σου τὴν γλῶσσην.
Σὺ γῆ πολύχουρος· ἀλλὰ χαλάξης βάρος
Λεινῶς κατακλᾶ τοῦ λόγου τὸν ἀσταχύν·
Καὶ τὴν διόπτραν τῶν ἀδελῶν ὀμμάτων
Ὅ τῶν δυναστῶν ἀντιφράττει πῶς γνῶφος.
Σὺ καὶ φρέαρ πότιμον· ἀλλ' οὐκ ἐκρέεις·
Τῶν γὰρ ἀγωγῶν ἐμφοραγέντων τῇ ζάλῃ
Τῶν ὑδάτων ἐκρυσιν οὐκ ἔστι βλᾶν εἶν.

*Tu dulce succis alveare mellis
Fervens : volucris mente tu per arduum
Heliconæ perque Pierum flores legis ;
Sudore deinde frontis irriguus doces
Vapore cordis igneo calcescere :
Sed premeris alto conditus silentio.
Tu dulce riuens hortus, at non fructifer :
Pigro timoris quippe tardatus gelu
Florentis in te torpet eloquii vigor.
Tu fertile uber : grando sed densa irruit,
Et adulta diro contudit sata impetu ;
Oculisque lumen inditum latentibus
Nubes minacis obruit potentia.
Tu pura fontis unda, sed non profusus :
Laticis meatum nam quia obstruxit serox
Procella, rivum cernere liquidum haud datur.*

Hæc Acindyni expositulatio quantum apud Gregoram valuerit, incertum est : sane eum ut silentium rumperet, ac ut suam de opinionibus novis sententiam publica professione declararet, majoris auctoritatis vis permovit. Anna Augusta, Palamæ (ut diximus) reconciliata, Gregoram omnibus theologis altercantibus unum tacentem ad se accivit (66); eo nempe consilio, ut ei cum ipsa sentiret, tum ei quoque, veteres iras oblita, reconciliaretur; sin minus, apertum ipsi bellum indiceret. Ac initio quidem verbis mollioribus compellavit et amice allocuta est : deinde ei Palamæ dogmata proposuit.

(64) Quæ exstant in codice regio 2411.
(65) Eos ex cod. Vaticano descriptos communicavit mecum R. P. D. Bernardus de Montfaucon.
(66) Gregoras, *Hist. lib. xv, c. 7.*
(67) Lectis foras prioribus Antirrheticis : de quibus infra in Indice Operum dogmaticorum.
(68) Gregoras tamen nec Barlaami nec Acindyni sectatorem sese unquam professus est. Imo, teste Palultheo patriarcha, *Antirrhetic. lib. xi* : Ἄπ. vai-

A Illo autem improbante, et quælibet opinionum novitatem omnino respuciente, vehementer irritata, scriptam sententiam confestim ut traderet effugitavit. Ex eo Gregoras Palamam et Palamitas omnes, quæ scriptis, quæ dictis insectari usque perstitit, exsulaturus fortasse ob eam rem, nisi Cantacuzenus Byzantium interea cepisset. Acindynus lecta oratione (67), qua Gregoras orthodoxos ad causam veræ fidei defendendam hortabatur, tanta lætitia (68) affectus est, ut his rursum iambis eum allœcutus sit :

Ὀὔτω με τοῖς σοῖς ἐξηνηρῆσαι λόγῳις,
Καὶ τοῖς καλοῖς ἀγῶσι τοῖς ὑπὲρ λόγου,
Ὅς καυστικοῖς ἀνθραξιν ἐξάλασι με,
Ὅ τῶν λόγων καύχημα καὶ τῶν δογμάτων,
Καὶ τοῦ λόγου σφράγισμα τοῦ πανουργέτου.
Καὶ θαῦμα τῆς γῆς τῶν σοφῶν φροντισμάτων,
Ὅστε σφραδᾶξιν πρὸς ξιφῶν ἀκμάς δλας,
Ὅς ἂν πρὸς αὐραν καὶ καλὴν εὐωχίαν
Τίς μοι παράσχοι μουσικὴν τὴν Ἠινδάρου.
Ὅς τὴν ὑπερθαύμαστον ὑμνήσω χάραν,
Νικητικοῖς στέψω τε τὸν Νικηφόρον
Ἐκ καρδίας βλύζουσιν ἐνθεοῦ λόγοις.
Ὅρῶ σε, etc.

*Sic me efficacia eloquii potentia,
Sic me cruditis pro fide laboribus
Incendis, ac si facibus admotis agas,
O litterarum dogmatumque ingens decus,
Expressa imago Conditoris, omnia
Verbo creantis ; orbis o miraculum,
Sapientis animi sensa quam docte explicus !
Nunc nunc furentes ensibus strictis minas
Molles ut auras appeto , ut festus dapes.
O quis sonantem Pindari lyrani labit,
C Insiqne meritis laudibus tollam ut caput,
Verbisque vates cordis susus entheo,
Victrice donem laurea Nicephorum !*

Sub illud ipsum tempus Anna Augusta, Palamitica factionis antistitibus in palatium congregatis, Joanni Calecæ patriarchatum abrogavit. Nocte autem proxime subsequuta Byzantium occupatum a Cantacuzeno (69).

Hic longo ante quam esset ad supremam dignitatem evectus Nicephorum Gregoram in intimis habuerat. Litterarum quippe studiis a puero usque deditus (70) amabat viros doctos, et cum iis frequens conversabatur. Ubi rerum potius est (71), veteris quidem familiaritatis jus integrum illi servavit : sed plus æquo in Palamitas propensus spes præclaras, quas is de ipso conciperat, omnino frustratus est. Gregoras vero de amici (ita de imperatore loquitur) salute sollicitus, in eam curam totus incubuit, ut eum aberrantem in viam reduceret. Quin etiam cognitis adversariorum machinationibus, qui ut quæm primum exsilio multaretur clanculum et palam apud Cantacuzenum agebant,

νεταί σφῆδρα Γρηγορᾶς καὶ καθ' ὁπερ κολῆν ἔρνεϊται τὴν ἐκείνων μυσταγωγίαν. Εἰ paulo infra idem : Λόγοις μὲν ἀποκηρύττων καὶ ἀμφο, καὶ μὲδ τοῦ νομα προσποιοῦμενος ἐπατεῖν ἐθέλειν· ἔργῳ δὲ τὰ ἐκείνων ἀνακηρύττων, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ Β. λ. λαά τ. ε καὶ Ἀκίνδυνος ὢν ἐν τοῖς γράμμασιν.
(69) A. C. 1347, mense Februar.
(70) Greg *Hist. lib. xix, c. 4, sect. 4.*
(71) Lib. xvi, c. 5.

berius hunc arguere instituit, ut vel convictum A pudore afficeret, vel ipse Byzantio exactus Ecclesie oppressa conspectu saltem careret. At ille tenax propositi, nec hominis irati verbis offensus, pariusque jure imperator cum privato disputabat; ut illius clementiam, magis quam hujus zelum, plerique admirarentur. Tandem Gregoras, quoniam hac minus succedebat, aliam viam ingreditur. Cantacuzeno Didymotichum profecto (72), Irenen ad t illius uxorem, recenti filii morte afflictam. Eam cladem erroris per Cantacuzenum grassantis fructum esse affirmat, et eadem facit. Ita suas partes Augustae patrocinio roborat. Ea re audita Palamitæ, ac in primis Isidorus patriarcha, ad Irenen accedunt, eique, ut ab omni cum Gregora consuetudine abstineat, persuadere contendunt. Repulsi Cantacuzenum Didymoticho evocant. Illic tumultum veritus Byzantium advolat et litigantes arcessit, Isidorum nempe et Gregoram. Multis ultro citroque sermonibus habitis, pervicit Gregoras, ut Isidori Canones, seu Hymnodicæ, igne delerentur, ac ut loquendi libertatem ii reciperent, quibus adempta esset. His conditionibus in concordiam reditum est, et sumptuoso convivio sancita pax. Sed eæ quidem breves induciæ fuerunt. Nam Palamas, quod illi colloquio præsens haud interfuisset, Didymoticho postmodum accitus, lites renovavit. Disputatum rursus apud imperatorem acri contentione, nullo autem successu. De toto illo negotio plura scire qui voluerint, ii Gregoram ipsum adeant, *Historiæ* libro xv, cap. 5.

Biennio fere postquam hæc gesta sunt, sub exitum anni 1349, obiit Constantinopolitanus patriarcha Isidorus. Cantacuzenus imperator et Irene Augusta Gregoræ animum blanditiis, promissis, largitionibus, aliisque artibus jam sæpe tentatum, etiam patriarchali dignitate ostentata flectere et sibi mancipare conati sunt. Gregoras ut sententiam mutaret adduci non potuit: sed et illos verbis castigatos officii admonuit, et oblatum honorem repudiavit. Itaque creatus patriarcha monachus montis Atho, nomine Callistus, vir illitteratus et Acindynianorum hostis acerrimus. Anno demum 1351 Cantacuzenus, ut Acindynianis turbantibus et Constantinopolitanam Ecclesiam criminantibus silentium imponeret, synodum convocare statuit (70), at non æuemenicam, ut sæpe et jam pridem pollicitus fuerat. Gregoras, ea re audita, privatim illum convenit, atque ut ne episcopis paucis, iisque maximam

partem indoctis, iudicium permetteret, enixe contendit: tum ne errori suffragaretur, multis rationibus deterrere ipsum conatus est. Sed longa et aspera admonitione (71) nihil profecit; imo hominem magis a se alienavit. Cæterum ne religioni periclitanti in ipso articulo deesset, statim se ad certamen accinxit, et ei qui pro fidei veritate pugnaturus foret convenientem armaturam induit, habitum videlicet monasticum. Id vero factum citra ullam cæremoniam, unius sacerdotis religiosi interventu; e cujus manu vestem cum acciperet, professus est, se mutato deinceps vivendi genere vitæ aulicæ prorsus renuntiaturum (72).

Ubi indictus dies advenit, convenerunt in aulam omnes factionis Palamiticæ episcopi (73). Eodem quoque Gregoras cum sociis et discipulis adfuit. Inter hujus socios eminebant tres pontifices: primus Ephesi, alter Gani metropolita; tertius Tyri episcopus, idemque Antiocheni patriarchæ vicem gerens; nec non viri duo eruditione præstantes, Dexius et Athanasius (74). Cum his Gregoras, circiter horam diei secundam, palatium ingressus, atque ab interioris aula aditu per lictores exclusus, diu mansit in vestibulo, epulantibus interea apud imperatorem Palamitis. Quibus post prandium in Alexii Triclinium (75) hora ipsa meridiana introductis, et cum Cantacuzeno quid agendum esset præmeditatis, tandem et Acindyniani impransi jussi sunt intrare. Singula hujus pseudosynodi acta recensere longum fuerit; nec vero necesse est, cum ea quivis possit ex ipsius Gregoræ libris (76) et ex Tomo Palamitico abunde cognoscere. Totius disputationis, quæ intra quindecim dies sessionibus quatuor absoluta est, exitus hic fuit. Confirmata Palamæ doctrina. In Barlaamum et Acindynum mortuos horrendi carminis (77) anathema pronuntiatum (78). Ephesi et Gani metropolitans adempta per vim insignia dignitatis; non item episcopo Tyri, qui ultimæ sessioni haud interfuit. Gregoræ discipuli alii in custodias dati, alii omnem cum magistro consuetudinem coacti ejurare. Gregoras tamen ipse nullo dicto violatus; sed ei et aliis quibusdam facile permissum est, domum ut abirent. Tomus synodicus (79) non statim, sed post duos menses pronulgatus (80). Subscripsere imperatores, Joannes Cantacuzenus, et ejus gener Joannes Palæologus; tum Callistus patriarcha, et alii pontifices (81). Paulo post (82) Cantacuzenus, sump-

(72) A. C. 1347, autumno exeunte.

(70) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, c. 23. *Greg. Hist.* lib. xviii, c. 3.

(71) Exstat oratio lib. xviii, c. 4.

(72) *Ibid.* sect. 4.

(73) A. C. 1351, Maii die 27.

(74) Joan. Cyparissioles *Palamic. transgression.* libro secundo, cap. ult. tres Acindynianos memorat ut illustres, Burden, Polerianitani, et Lybdicen.

(75) Quod erat in Blachernensi palatio.

(76) xviii, xix, xx, xxi.

(77) Μεγίσταις καὶ φρονοδοσταταῖς ἀρχαῖς ἀποχρησθέντων, inquit Philotheus patriarcha. Cod. reg.

1996, fol. 319.

(78) Ut in eos quorum salus esset desperata.

(79) Editus a Combesio Auctarii novissimi parte altera pag. 170.

(80) A. C. 1351, mense Augusto, ante festum Assumptionis.

(81) Subscripserunt metropolitani propria quidem manu viginti quinque; duo autem διὰ γνομένων. Adfuerunt præterea episcopi septem, ut constat ex subscriptionibus pseudosynodi Palamiticæ, a Combesio editæ. Tamen Gregoras duos tantum et viginti arcessitos affirmat.

(82) In festo Assumptionis.

omni ornatu imperatorio, adyta ingressus, Tomum illum propriis manibus gestans altari imposuit, Palamitis applaudentibus et finium imperii propagationem ob illud meritum spondentibus. Gregoras, statim ut audivit Palamitas Cantacuzeno, si tomum suum novo illo et inusitato ritu consecraret, fausta omnia promississe: *Imo, inquit, cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto, cognoscite quoniam appropinquavit desolatio imperii Romani* (85). Atque hanc ejus prædictionem eventus veram fuisse comprobavit, præclara autem Palamitarum promissa ad nihilum reciderunt. Ob eam rem, item alias ob causas, silentium impositum Gregoræ cæterisque orthodoxis. Horum quidam parvere: alii, quod contumaces essent, in vincula conjecti. Illustriores inclusi suis ipsorum ædibus, ne quemquam alloqui possent. Ita metu coacti obtulerunt.

At Nicephorus Gregoras ne tum quidem linguam calumnive continuit: sed scriptis ad Trapezuntios et ad Cyprios amicos (84) litteris Byzantinam Ecclesiam perversæ doctrinæ accusavit, et ab ea, velut morbo infecta, ut secederet, eos commonefecit. Quin et principes ipsos criminari ausus est. Quamobrem ei, domus suæ parietibus septo et incluso, custodes monachi appositi sunt. Nimirum ille, etsi habitum religiosum non induit nisi post annum ætatis quinquagesimum sextum, tamen apud Choræ monachos domicilium sibi admodum juvenis constituerat, ac Theodoro Metochitæ, ut jam dictum est, commendatæ ejus monasterii administrationis socium se et vicarium addiderat. Quin et mortuo successerat in procuracionem et conservationem eorum ejusdem cœnobii præcipuarum. Habebat itaque in monasterio propriam et ab aliis separatam domum; humilem quidem illam, et nulla sui parte vias publicas attingentem, si patriarchæ Philotheo (85) credimus: sed quam adeuntibus multos per annos potuisse, et magna discipulorum frequentia, tum cum res tranquillæ essent, quotidie floruisse certum est.

Illic itaque incluso custodes et exploratores additi: ipsi monachi, quorum erat jam pridem convictor et contubernalis; mandatumque illis, neminem ut ad eum ingredi sinerent, caverentque, ne ejus litteræ foras ad quemquam perferrentur. Hi munere imposito diligenter atque adco parum humaniter functi sunt (86); inmemores quippe beneficiorum, quibus innumeris affecti erant ab hoc vetere hospite et altero quasi monasterii conditore. Qua de re ipsum Gregoram præstat audire acerbis-

(85) *Hist. lib. xv. cap. ult.*

(86) In primis ad Georgium Lapitham. Vid. Cantacuz. *Hist. lib. iv. c. 21.*

(87) Ἵπὸ δὲ τῆς ἐκείθεν προσηγομένης ἀθυρίας (ἤταν ἡ φιλόσοφος) ἀλγῶν τὴν ψυχὴν, καὶ συγχύσει τὰς λογισμῶν καὶ τὴν δεινότητα, καὶ ἐσχαρῶντων ὡσανεὶ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν συνήθη καθέδραν καὶ τὴν οἰκίαν, ἐξ ἀπίστου διὰ τινος παραλύσας θυρίδος ἡκαίτη γε ψεύδος καὶ αὐτὸ τοῦτο, τῆς οἰκίας αὐτῶ χαμαὶ ἐξήλου καὶ ταπεινῆς οὖρας, καὶ μετὰ μὲν πε-

si sine conquerentem *Historiæ* libro xxi. Hæc cum ita se haberent, tamen variis modis tentata illius constantia. Preces et minæ alternis adhibitæ, ac de concordia reconcilianda subinde actum per internuntios. Sed nec missi a Cantacuzeno senatorcs, nec episcopi, aliive a patriarcha oratores delegati, nec præsens ipse patriarcha, hominem movere potuerunt, ut novis decretis subscriberet, e quibus illi voces suspectas et litigiosas sublatas esse affirmant.

Magna erat et perquam vetus Gregoram inter et Cabasilam amicitia studiorumque conjunctio: par amborum fama. Sed Gregoram omne eruditionis genus, Cabasilam non tam doctrina quam ingenium excellens et naturalis quædam facundia ornabat (87). Et hunc igitur, cum cæteris oratoribus male cessisset, ad Gregoram mitti placuit, comesque ei datus unus ex primariis Callisti patriarchæ administris. Ab his eadem rursus quæstiones agitata. Longi autem colloquii (88) idem qui priorum disputationum fructus exstitit. Ac illi quidem, mirati extrema (nempe ejus orationes, in sanctorum festis recitari solitas, ignem esse delictorum; ipsum vero post mortem extra urbis mœnia projectum iri ac sepultura cariturum), successu desperato recesserunt. Illum autem durior quam antea circumcudit vigilum monachorum custodia.

At morosam excubitorum vigilantiam brevi fessellit veteris fidelisque amici solertia, si modo vera sunt ea, quæ Gregoras de Agathangelo, Callistrati filio, memorat. Nempe exeunte anno 1351, Decemb. die 8, in pervigilio Conceptionis B. Virginis Dei matris, cum in Choræ monasterii ædem magna et promiscua hominum turba convenisset, eodem cum cæteris irrepsit Agathangelus, Gregoræ quondam discipulus; ac circiter secundam noctis vigiliam in magistri cubiculum per fenestram admissus est. Ægre ab illo agnitus, propterea quod annis decem totis patria absuerat, post amicas ultro citroque allocutiones primum res inter peregrinandum visas vel auditas, deinde et ea quæ post suum in urbem reditum ad Gregoram pertinentia didicerat, summatim exposuit. Tum ea ipsa nocte nondum elapsa dimissus domum abiit. Idem sexto post mense sub exitum veris reversus (89), res domi ac militiae superiore anno gestas narravit. Ita per tres annos intervivendo effecit, ne inclusum quidquam lateret earum rerum, quas scire ejus interesset. Ex his Agathangeli narrationibus Gregoras libros quatuor Historicos texuit, continua orationis serie in dialo-

φουσίας πρὸς ταῦτα· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμφοῖν τοῖς ἐξῆς μὲν δὴ πρὸς προσεγγιζούσης, καθὰ δὴ καὶ ὁράται) τὰς ἀγούρας καὶ τὰς τριβύδας ἐκόνει, παραφυχὴν τινὰ περιέχει τοῖς λογισμοῖς ἐκείθεν βουλούμενο. Philotheus, *Antirr. I. cod. Reg. 1996, fol. 7.*

(86) *Greg. Hist. lib. xxi. c. 2.*

(87) *Gr. g. Hist. lib. xxi. c. 5.*

(88) Gregoræ disputatio cum Cabasila exstat *Hist. lib. xxi. xxi. et xxiv.*

(89) Junio mense.

gum mutata; eo scilicet consilio, ut posset alterius verbis tum adversarios arguere liberius, tum se ipsam minore invidia laudare, uti res postularet: id quod alioqui turpe et indecorum, fortasse isti condonandum est, optimam causam defendenti, et cum hæreticis decertanti. Mihi quidem verisimile fit, totum illud Agathangeli subinde euntis redeuntisque episodum confictum esse ab historico ea licentia, qua philosophi et oratores plerique in dialogis uti solent: quanquam hoc satis constat, floruisse illo ævo quemdam nomine Agathangelum, qui et adversus Gregoram librum pro Aristotele apologeticum (90) scripserit.

Ab illo tempore, quo tomus Palamiticus promulgatus est, ad illum diem, quo Joannes Palæologus, Byzantium repente ingressus, summam potestatem recepit, Gregoras domo tanquam carcere inclusus multa incommoda pertulit. Ipse ad eam inopiam redactum se queritur, ut cum hiemis frigus acutissimum esset, gelidæ aquæ pocula aliter tepescere haud poterit, nisi solis radiis per fenestram in cubiculum intromissis (91). Idem memorat, aquam se ex puteo coactum haurire ad saxum noctu offendisse, atque hinc multis diebus pede ægrotante necesse sibi fuisse aquam pigram et putridam potare, donec Agathangeli ministerio aliam paravisset (92). Basilio Magno et aliis compluribus viris sanctis, qui persecutionis metu in speluncas et in solitudines fugissent, permissum olim fuit, ubi sacerdos abesset, sacrosanctum Christi corpus propriis manibus sumere et ori suo admovere. Illorum exemplo Gregoras, cum aliter non liceret, propterea quod nullus ad eum domo inclusum sacerdos orthodoxus accedere audebat, Eucharistiæ sacramentum sibi ipsi privatim ministravit. Nimirum habebat penes se hostiarum consecratam copiam longo ante provisam, quas postquam omnes consumpsisset, amicum Agathangelum rogasse se ait, ut alias sibi cum Antidoris, seu panis benedicti frustis, afferret. Itaque ei ab adversariis omni fere tam animæ quam corporis solatio interdictum fuit. Ab iisdem ademptos sibi per vim sacræ Scripturæ libros (93) narrat; item anno quoque redeunte tentatum se a principibus per emissarios (quos αὐθιμπερινοὺς Θεολόγους, seu *unius diei theologos*, vocat), ut aut captivosis argumentationibus deceptus perverteretur; aut, si eum nulla ratione flecti posse appareret, statureretur denique, utrum expediret, carcerisne ærumnis et longa veluti morte eum confici, an manu violenta subito opprimi (94).

Inter hos metus libros *Historiæ Byzantinæ* decem composuit tanta celeritate, ut vix dies quadraginta

(90) Indicatam in Catalogo bibliothecæ Scorialensis.

(91) *Hist.*, lib. xxviii.

(92) *Hist.*, lib. xxvii.

(93) Gregoras libros habuit bene nultos, ut supra observatum. Quosdam in Bibliotheca Regia agnovi, ac in iis codicem 2259, qui et chirographum

A ei scriptioni impenderit (95). Si sunt liber decimus octavus et novem deinceps continui; quibus tum alia multa continentur, tum Acta synodi Palamiticæ, et habita cum Cabasila disputatio; nec non triplex cum Agathangelo colloquium. Porro in his præcipua observatione dignum videtur testamentum ipsum auctoris (96): cujus quidem testamenti tria sunt capita. Primo jubet Gregoras illorum decem librorum exemplaria quam plurima summa cautione describi, et amicis ubique terrarum dependentibus distribui. Altero fidem exponit, de Barlaamo et Acindyno Ecclesiæ decreta approbat, et in sacramento Eucharistiæ verum Christi corpus et sanguinem agnoscit. Tertio cadaver suum, quod Palamitæ insepultum projecturi sint, sepeliri vetat. B Hæc vero omnia docet scripsisse se raptim ac furtim in charta vilissima, nec aut corrigere aut expolire potuisse, anxiam videlicet, ac ne ab inimicis deprehenderetur perpetuo sollicitum. Non mirum itaque, si illi decem libri et minus castigati sunt, et magnam doloris acerbitatem produunt; quæ et in reliquis, ad illos postea adjectis, non minor quidem existit, abest autem a septemdecim prioribus; quos ex eò apparet, et aliunde etiam constat, ante synodum Palamiticam integræ adhuc auctoris libertate conditos fuisse. Præterea libros decem in Tomum Palamiticum *Antirrheticos*, eodem illo domestico carcere inclusus, scripsit; manum autem huic operi tum primum amovit, cum Agathangelus, quarta vice in ejus cubiculum furtim ingressus, C profusio em fidei editam a Palama, et selecta ex synodico Tomo capita, ita ut mandatum ei a magistro fuerat, secum attulisset (97). Eorum librorum fragmenta exstant apud Philotheum patriarcham; qui Tomi Palamitici defensione suscepta, Antirrheticos Antirrheticis opposuit, ac mortuum Gregoram refutare Cantacuzeno hortante conatus est.

Anno Christi 1354 vere invente Matthæus, Cantacuzeni filius, in templo Blachernensi, Philothei patriarchæ opera ac ministerio, coronatus et solemniter socius imperii cooptatus est a patre (98): atque hujus missu paucis post diebus ad Gregoram accessit, animum ejus denuo tentaturus, et præmiorum spe oblata suasurus ut in aulam quemadmodum antea frequens veniret. Cumque is nec ahortationibus nec promissis ullis flecteretur, saltem hoc persuadere conatus est, publicarum calamitatum causam non Cantacuzeno imperatori, sed Providentiæ divinæ decretis et fatali necessitati attribuendam. Gregoras contra validioribus argumentis probavit, quæcumque homines facerent, ea ipsos non divina præsentia aut fato cogente, sed private voluntatis

ei præfert. Est autem is eò ex *Flavii Josephi Historia Judaica de excidio Hierosolymitano*.

(94) *Hist.*, lib. xxviii, *Hist.*, lib. xxvii.

(95) A. C. 1352, Julio et Augusto mensibus.

(96) *Hist. Byz.*, lib. xxvi.

(97) *Hist. Byz.*, lib. xxvii, in fine.

(98) *Hist. Byz.*, lib. xxviii.

libero instinctu ductos facere; ac proinde frustra Cantacuzenum ea ratione excusari, quòd quidquid peccasset, id non sponte, sed fato subigente peccasset. At Matthaus, ubi illum vidit immotum et inexorabilem in sententia perstare, ac sibi plura dicturo audientiam denegare, tristis abiit: factumque inde, ut severius quam antea Gregoras custoditus, gravissimo terræ motu (99) concussis aiquanto post domus suæ parietibus, non ausus sit foras exire (1).

Eodem anno exeunte (2) Joannes Palæologus Byzantio potitus est: Gregoras, recepta libertate et custodum metu excusso, cum in aulam se contulisset, de novorum dogmatum impietate apud principem non adeo æquum (3) Palamitis Iberius disseruit: hortatus est, ut religionem afflictam erigeret; paratumque se ostendit ad ea refellenda, quæ Cantacuzenus et Palamas, decretis suis per vim confirmatis, iniqua et absurda definitivissent. At Joasaphus (id Cantacuzeno, monasticam disciplinam professo, nomen erat) ubi hæc agitari rescivit, Palamam, qui tum a Turcis captivus tenebatur, grandi pecunia statim redimi curavit, ut is causam suam per se ipse præsens ageret: tum filiaæ Helenæ, Joanni Palæologo imperatori nuptæ, auctoritatem interposuit, ut iudicium constitueretur, quod sibi futurum esset ignominiosum. Ita Gregoræ studium omne in præsens irritum fuit.

Anno proxime insecuto episcopus Latinus, Palæologi amicus, Byzantium legatus advenit. Ejus nomen silet Gregoras, doctrinam autem commendat, ut hominis in sacrarum Scripturarum commentatione versati, et exercitationibus theologicis in scholis Latinorum eruditi. Erat is procul dubio Paulus (4) archiepiscopus Smyrnensis, quem exeunte anno 1355 obsequium et debitam Romæ sedi reverentiam a Joanne Palæologo imperatore pactum fuisse, discimus ex Annalibus ecclesiasticis. Hic cum de Ecclesiæ Græcæ opinionibus novis multa audivisset, ab imperatore postulavit, ut sibi cum Palama, earum opinionum auctore, congregari liceret: mox autem, facta colloquendi copia, ubi eam re ipsa multis magnisque erroribus imbutum esse comperit, ipsum quoque Gregoram cum eo disputantem velle se audire significavit (5). Itaque Gregoras, per magnum logothetam ab imperatore accitus, in aulam venit, ignarus quæ ob causam vocaretur. Nam illum Helena Augusta, parentis sui Cantacuzeni amicis favens, præmoneri vetuerat, ne præmeditatus ad disputandum accederet. Vix palatium ingresso nuntiatur, Palamam illic adesse. Eo nuntio primum percussus hæsit; et parum ab-

fuit, quin pedem statim referret. Deinde animo obfirmato, et e re nata consilium capiens, ulterius perrexit. Aderat tum apud Palæologum generum suum Irene Augusta: aderant aulæ primores. Gregoras salutato imperatore, consedit; atque ut ne in præludiis recensendis diutius immoremur, proposita ab adversario quæstione de substantia et operationibus divinis, hæc in Deo nihil differre multis rationibus probavit. Imperator, utraque parte audita, sive incertior esset quam antehæc, sive Cantacuzenum socerum suum damnato Palama nollet contristare, sententiam ferre noluit. At Palamas, benigni principis silentium prout libuit interpretatus, postridie per totam urbem discurrens, et suæ (ut aiebat) victoriæ famam ubique disseminavit. Ea re imperatorem valde offendit; aulicos vero, qui hesternis colloquio præsentibus interfuerant, sic irritavit, ut ex urbe in aulam reversus male et sinistre ab iis exceptus sit. In ea disputatione quid actum, quidve a se aut ab adversario dictum fuerit, Gregoras duobus de ea re scriptis dialogis fuisse tradidit (6). De Latino episcopo, cujus gratia disputatum erat, dicere oblitus est quodnam de tota illa concertatione iudicium ejus extiterit.

Cæterum Cantacuzenus ex imperatore monachus, cum novos dialogos publice lectitari et omnium manibus teri videret, sua interesse credidit, ut quæm primum refellerentur (7). Statim itaque, eo urgente, varii libelli a Palamitis compositi prodierunt. Exstat nunc quoque in cod. ms. biblioth. Regiæ (8), inter opera Nic. Cabasilæ, satyricum opusculum hoc titulo: Κατὰ τῶν Γρηγορίων ληρημάτων, in *Gregoræ deliramenta*. Exstat in alio cod. (9) Ἐπίτομος κατὰ τὸ δυνατόν διήγησις τῆς ἐπὶ τοῦ παλατιοῦ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως γενομένης διαλέξεως τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονικῆς καὶ Γρηγορίου τοῦ φιλοσόφου. Id est, *Narratio quæ maxime compendiarie disputationis inter sanctum Patrem nostrum Gregorium archiepiscopum Thessalonicensem et Gregoram philosophum in palatio coram imperatore habitæ; eaque narratio dogmaticis Palamæ operibus præfixa est*. Is autem qui eam tenuit Gregoram argumentis futilibus et sermone inroncinno, Palamam vero non rationum vi solum, sed et veris elegantibus sese defendentem inducit. Denique Mediolani in bibliotheca Ambrosiana libellus (10) exstat inscriptus, Περὶ τῆς τοῦ Γρηγορίου ψευδογραφίας ἑμοῦ καὶ δυσσεβείας, *de Gregoræ scriptis mendacibus, et de ejusdem impietate*: quem qui composuit, is in ipso exordio significat, oppugnari a se τὴν τῆς διαλέξεως διήγησιν, id est, *narrationem* euzeno disputationis manuscripta exstat in cod. Regio 1999.

(99) Eum terræ motum Villanus confert in annum 1354, Kalend. Martii.

(1) Ejusdem libri cap. ult.

(2) A. C. 1354, autumno exeunte.

(3) Cur Palamitis infensus fuerit, docet Gregoras, *Hist.*, lib. xxvii.

(4) Hic Paulus postea Constantinopolitanus patriarcha titularis fuit. Ejus cum Joanne Canta-

(5) *Hist. Byz.*, lib. xxix, cap. ult.

(6) *Hist. Byz.*, lib. xxx et xxxi.

(7) *Hist. Byz.*, lib. xxxii.

(8) Num. 2965, fol. 282.

(9) Num. 2409, fol. 41.

(10) Num. O. 1.

nem disputationis. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμθλωθρίβια, ὁμοῦ τῷ πληγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανὲς ἀπιδόντα, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso aere statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræm rursum experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegranda spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palanæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur abfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruderint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervoluit s *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho satidicos adiisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciscitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ad hæc, ubi rem rescivit, agre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quacunque uoem suum præferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandavurum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, laud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendant (14).

B Ince adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos; proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro resecta sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φεῦ pro εῦ, καλὸν pro καλὸν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admouet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait exstare: quippe se, ejusmodi f audes præmetnentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

C Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositiva: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhæti*, quod Philotheus refutandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ὁρᾷς, ἐκτέταται, καὶ θεὸν ἀπιναί σε, καθευδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας; ἐπιτέτραπται φυλακῆς, φέρε καὶ περὶ τῶν συμψησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλθωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἄξιον οὐτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φίλους ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπάθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποβλεπόντες ἀθλον ἀχθῶνται. Τετύχηκε γάρ μοι βεβῆναι πρὸς δεσποτήριον ἤδη τοῦ περιχευῆσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντούσαν καὶ ἰδυνώσαν μου τὸ λογίζεμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσῃων αὐτῆς διετέλου εἰργάζεμενος, ὁλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὁρῶν ὑψουμένουσ γεμῶνας κατὰ τῶν θεῶν δογμάτων καὶ τὸ πλῆθος αἰετ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσποῦμενον, τὸ δ' ἐξόριστον γεγόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ Πατρὶ διὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οικειῶν ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ οἴζον ἦν οὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μεστὸς γεγόμενος λογισμῶν ἐνδρακρὺς τε γεγένημαι, καὶ πολλὰ τῷ θεῷ προσευξάμενος καὶ

(11) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(13) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(14) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhæt.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Deest* τὸ δὲ, etc.

καθίσας ἀπὲρ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸν
 λεπτῶ συνεσχέθην· καὶ μοι ἔδοξεν ἄναρ τῶν φίλων
 τῆς ἐπιστάς, « Χαῖρε (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεῖον, ὑπὲρ οὗ τοῖς ἀθλοῖς ἐγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅψει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κροῦν τουτουσὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οἷα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετιώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὖ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οἰκείοις
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὅμοια πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἄμα ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κλιῇ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάρους
 ἐλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσχίστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 αἰετῶ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βίαιῳ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις σύγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναί ταῖς πόλεις. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαιρέσις ἐκ Θεοῦ σφίσι δικαία, ἀνοῦ ὧν αὐτοὶ
 καθέλιον ἀδίκως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ἐρ-
 θῶς ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὅσοι ὁμότροποι τὴν εὐσέβειαν. » *At quoniam in mul-*
-am noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
-mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
est, ne in incertum exitum intuentes accipii spe tor-
-queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
-cumfusis sum animum meum vehementer pungente
et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
-mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
vezari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
alios exsulare; alios denique fame violenta et bo-
-orum ademptione adigi ad genua flectendum coram
idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
dextram supposuissem, lev. somno correptus sum;
ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
ave dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
-tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa hos labo-
-res fortiter toleras, potentissimum habes adjutorem.
Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
-ferentes videbis non longo post. Nam et imperator
patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
-dent inimici; utriusque utrorumque anathematismis, et
suis propriis, obnoxiæ tenebuntur. Sua sede extur-

abitur patriarcha: in ejus locum intrusus alius
succedet: atque hic ipse mox similem fortunam experi-
retur. Imperator vero et summa potestate excidet,
et afficitur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
item episcoporum, Romanis provinciis violento terræ
motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
et civium plenis urbibus, obruti sepelientur: eaque
illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
bonum certamen certaverant, suis dignitates abro-
gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
tasse æquius sit. Minime certe præbabile est id
Gregoram fecisse, quod ab aliis factum reprehenderit.
Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
rum patriarcham propriis somniis intentum atque
ex iis futura augurantem: cæterorum Palamitarum
visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20):
passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
vinandi artem quamlibet profiteantur, exagitat ac
deridet (21).

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grego-
 ras supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palamæ phrenesim
 et exitum ex hac vita sædissimum in fine operis
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut stadio de-
 curso victor conquiesceret.

Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ verecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Fam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jampridem Nicephoro Gregoræ
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum ia

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist. lib. xviii, c. 4, sect. 2.*

(19) *Hist. lib. xviii, c. 1.*

(20) *Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.*

(21) *Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.*

(22) *Lib. xviii, c. 1.*

(23) *Lib. xxiv.*

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum trans-
 gressionum *serm. 4, c. ult.*

nem disputationis. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμβλωθρίδια, ὁμοῦ τῶ πηγήντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντα, *fabellus scilicet et vilia quaedam embrya, percusso aere statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoræm rursum experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegrandæ spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur abfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruderint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervolvens *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho salidicos adiisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciscitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arbitros convocare et eorum judicio censuram libri permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ac hic, ubi rem rescivit, agre admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum preferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandaturum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros condiderat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendant (14).

Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos; proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro resecta sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut εἰς pro εὖ, κακὸν pro καλόν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admouet hortaturque, ut librorum sanctorum exemplaria conferant; quæ plurima ait exstare: quippe se, ejusmodi fœdes præmetnentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, ita etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositiva: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum sicut ingressum et mox abiturum, in epilogo Operis *Antirrhæti*, quod Philotheus refutandum suscepit, his alloquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρρω νοκτῶν τὰ τῆς ὀμιλίας ἡμῶν, ὡς ἔρῃ, ἐκτίεται, καὶ θεὸν ἀπιέναι σε, καθουδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας; ἐπιτέτραπται φυλακῆς, φέρει καὶ περὶ τῶν συμβησομένων βραχέα τὸν ἐνόητα διέλωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἄξιον οὔτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φίλους ἡμῶν ὀμιλεῖν καὶ συνεπάθουσις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀποβλέποντες ἀδηλον ἀγνοῦντο. Τετύχηκε γάρ μοι βυφέλι: πρὸς δεσμοτήριον ἦδη τοῦ περιχεῖσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κινεῖσάν καὶ ἰδυνῶσάν μου τὸ λογίζμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσων αὐτῆς διετίλουν εἰργάμενος, οὐκ ὅτι τῆς Ἐκκλησίας ἔργων ὑψουμένου γεμῶνα, κατὰ τῶν θεῶν δογμάτων καὶ τοῦ πλοῦθου εὐαισθημένου· καὶ τὸ μὲν δεσφοῦμενον ἐξ ἄριστον γινόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτου Πατρίδα τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τῆς ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σωθῆναι καὶ τα μεστὸς γινόμενος καὶ γεγέννημαι, καὶ πολλὰ τ.

(14) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) *A. C.* 1357.

(15) *Cantacuz. Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(1) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhæti*, xi.

(16) *A. C.* 1355.

(17) *Dæst* τὸ δ.

καθίστας κάπλι τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὕπνω
 ἰεπεῖ συνεσχέθη· καὶ μοι ἔδοξεν ὄναρ τῶν φίλων
 τὴς ἐπιστάς, « Χαῖρε (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύρει,
 θεῖν, ὅπερ εὖ τοῖς ἀθλοῖς ἐγκαρτερεῖς τουτοιοῖ,
 κρείττονον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅψει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κρὸν τουτουοῖ τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οἶα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῶ σχετικώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὐτὸ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τοῖς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οἰκείοις
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ὀλίγον τὰ ὅμοια πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἄμει ζημιώσεται σὺν ἀτιμίᾳ ποι-
 κλιῇ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάροις
 δῶσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἔχθιστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσχηστά πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 αἰσχυρὴ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιασθῶ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις συγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναι ταῖς πόλεσι. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθαίρεισι ἐκ θεοῦ σοφιστικαία, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ
 καθελὼν ἀδίκως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ἑρ-
 θῶ; ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὄσοι ὁμότροποι τὴν εὐσεβείαν. » At quoniam in mul-
 'am noctem, ut rides, colloquium nostrum produxi-
 mus, oportetque te custodibus nostris dormientibus
 domum abire; age, etiam de futuris pauca utinam
 disseramus. Ea quippe nec te, nec eos quos aditus
 es, amicos nostros et laborum socios, ignorare a quom
 est, ne in incertum exitum inucentes ancipiti spe tor-
 queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
 forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
 cumfusis sum animum meum vehementer pungente
 et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
 custodiam incluis; sed quia adversus sacra Dei dog-
 mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
 vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
 alios exsulare; alios denique fame violentia et bo-
 rum ademptione adigi ad genus spectandum coram
 idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
 cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
 bus Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capti-
 ditatem suppressissem, lev. somno correptus sum;
 ac mihi in somnis amicus quidam visus asleep, et
 ait dicite, atque ad ne animum desponderem hor-
 tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa nos labo-
 res facimus tolerare nonnullissimum habes adiutorem.
 Itaque his tunc persequentibus, non ex solam
 que nobis in... longe graviores mala per-
 sequentibus... et imperitiam
 patriar... et p... animum resan-
 dunt in... palamæ, et
 nobis... adē rati-

habitur patriarcha : in ejus locum intruans alius
 succedet : atque hic ipse mox similem fortunam experi-
 riatur. Imperator vero et summa potestate excludet,
 et afficitur variis ignominiiis. Ante autem quam hoc
 fiat, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
 bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
 item episcoporum, Romanis provinciis violento terro-
 motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
 et civium plenis urbibus, obruti sepelientur : eaque
 illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
 eo quod ipsi episcopis et presbyteris, allisquo doctis
 et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
 bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
 gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
 ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
 sunt (id quod creditur difficile, imo proæus incredi-
 bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
 præcivisse (18). Sin eventibus posterora, perfectio
 jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
 sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
 hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
 videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
 Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
 tasse æquius sit. Minime certe pròbabile est id
 Gregoram fecisse, quod ab aliis factum reprehen-
 derit. Reprehendit autem in Historia (19) Ieldo-
 rum patriarcham propriis somniis intentum atque
 ex iis futura augurantem : cæterorum Palamitarum
 visiones nocturnas diabolo et crapulæ aserit (20) ;
 passim denique astrologos, haricolas, et eos qui di-
 vinandi artes quamlibet profiteantur, esagit at
 deridet (21).

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Grego-
 ras supremum diem clausit, nondum sibi con-
 scriptum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 inuentum progreditur; atque
 hinc auctorem ex ipso anno decessisse credi pos-
 sit : sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 ideo Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palama phrenesim
 et exitum ex hac vita foedissimum in fine operis
 describeret : ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte solus studio de-
 curso victor conquiesceret.

Ea sunt Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati viderent, eos post mortem insipientes pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis nature verecundia et hu-
 beratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili poena luebatur. Eam ignomi-
 niam Palamæ (23) jampridem Nicephoro Gregora
 denuntiaverant (24). Hunc autem optatissimum in

(22) Lib. xviii. c. 1.
 (23) Lib. xxiv.
 (24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antiochie-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum trans-
 gressionum serm. 3. c. iii.

erat, ad martyrii palmam aspiranti. Itaque et hoc præter alia Agathangelo præceperat (25), ut cum sese mortuum ferisque expositum conspiceretur esset, omni prorsus cadaveris humandi cura et inani labore supersederet. Porro et Palamitarum minæ et Gregoræ vota hactenus rata fuerunt: *Spectandum illud corpus magni fidei veræ præconis* [inquit Cyparissfotes (26)] *diu ludibrio habitum et circumlatum; ejus nempe viri, quo nec inter philosophos quisquam excellentior, nec inter ascetas disciplinæ observantior; nec in obeundis pro religione certaminibus, nec in iis quibus tentatores eum vexarunt persecutionibus, contumeliis, carcerisque angustiis tolerandis constantior fuit; admirandi inquam illius Nicephori Gregoræ, de quo per utramque appellationem nihil Deus aliud significavit, nisi eum animo vigili et experrecto victorias ab hostibus veritatis reportaturum.* Hoc elogio mortuum Gregoram ornabat Joannes Cyparissfotes; ex cujus grandi volumine Παλαμικῶν παραδόσεων libros duos selectos Latine vertit, et in lucem primus edidit, R. P. Franciscus Combesfius.

Gregoræ vitia (neque enim ejus scriptoris tam inepte sum fautor, ut nulla habuisse eum contentam) maxime conspicua hæc fuerunt. Asper, au-

(25) *Hist.*, lib. xxvii.

Asterus, pertinax, principes æque ac privatos linguæ petulantia offendit: philosophus, animo haud imperavit: historicus, parium affectum non exiit: gloriæ denique cupiditate et amore sui ipsius nimis laboravit. Plura in stylo reprehendenda; in primis, κακοζῆλια, seu ambitiosa elegantiae affectatio; poetica verborum luxuries; figuræ insolentes; hyperbata; crebræ non modo verborum, sed et sententiarum repetitiones. Quod si conferendum exemplum est, in libris ejusdem argumenti historicis Cantacuzenus longe præstat. In chronologia tamen Gregoras diligentior: imo apud Cantacuzenum fere nulla. Cantacuzenus quædam videtur consulto omis- sisse, quæ Gregoras haud prætermisit. Ejusmodi sunt ea quæ hic narrat de Synadeni erga Andronicum seniore inhumanitate, de Joannis Palæologi natalibus, de legatis a Papa Constantinopolin missis, et alia innumera. Hæc, inquam, omnia Gregoras, qui nec illatas a Barbaris clades dissimulat. Cantacuzenus vero nec de Nicomedia quidem aut de Nicæa ipsa amissa mentionem fecit. Hic solas quodammodo res Byzantinas, noster etiam externas Historia sua complexus est. Uterque igitur legendus et alter ex altero supplendus.

(26) Palam. transgress. serm. 4, cap. 1.

OPERA.

Scriptis Gregoras per multa variæ eruditionis opuscula, quorum pauca typis mandata; pleraque autem exstant manuscripta in codicibus Vaticanis, Cæsareis, Scorialensibus, Baroccianis, et aliis multis, ut Regios sileat: quædam item videntur temporis longi injuria intercidisse. Eorum fere omnium notitiam dabit index uberrimus, ex R. P. D. Bernardi (27) schedis, Roma ad nos transmissis, et ex variis codicum manuscriptorum catalogis concinnatus. Hunc tu quæso indicem, Abbas nobilissime, quantumvis longum, totum oculis percurre. In tanta librorum copia, quot hic videbis enumeratos, erit credo aliquid quod ipso argumento placeat; quod amissum doleas; quod ex bibliothecarum pulvere erui cupias. Erunt etiam aliqua fortasse, quorum jacturam facile feras. Mihi quidem librorum catalogos perlegisse hoc sæpe jucundum fuit, quod ex iis intellexerim deesse mihi multa, vel inutilia, vel etiam mala.

Opera biblica.

De mensura Arce Noë, ex Origene. Cod. Barocc. 48. 19.

Ex prophetis majoribus et minoribus dicta excerpta, cum prologo et commentariis. Cod. Cæsar. Vindobon.

(27) De Montfaucon.

(28) Hoc est, ante annum 1547.

(29) Eorundem meminit *Hist.* lib. xviii, c. 7, s. 2; lib. xxiii, pag. 697; lib. xxiv, p. 708 et 713.

(30) Ita cod. Vaticanus titulus. At illi libri in co-

theolog. 174. Vide et indicem prologorum inter opuscula rhetorica.

Ἀρίστη ἐπιλογή θελῶν τινῶν ῥήσεων τοῦ μακαρίου καὶ γενναίου Ἰωβ, συμβαλλομένη παντὶ Χριστιανῷ εἰς ὠφέλειαν. *Optimus selectus sacrarum quarundam sententiarum beati et fortis Jobi, cuius Christiano utilissimus.* Initium, Καὶ ἐγένετο ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, καὶ ἰδοὺ ἦλθον οἱ ἀγγελοὶ τοῦ Θεοῦ παραστῆναι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Cod. Cæsar. Vindobon. theolog. 174.

Dogmatica.

Antirrhethici et Stelitentici priores. Scripserat Gregoras libros in Palamæ *Antirrhethicos*, antequam Cantacuzenus imperio potitus esset (28), ut ipse testatur, *Historiæ* libro xv (29). Eos decem fuisse indicat hoc programma, codici Vaticano præfixum: Πενὰξ τῶν ἐκλεγέντων ἐκ τῆς καθόλου ἱστορίας Πρωμαϊκῆς λόγων τοῦ Γρηγορά, καὶ συνταθέντων ἐν ταῦθα τοῖς ἵΠΟΤΕΡΟΙΣ αὐτοῦ ΔΕΚΑ (30) ἈΝΤΙΡΡΗΤΙΚΟΙΣ. Id est: *Index librorum Gregoræ ex generali Historia Romana selectorum, et cum DECEM ejus PRIORIBUS ANTIRRHETHICIS hic conjuntorum.* At in Colvilliano Scorialensis bibliothecæ catalogo (31) (qui in Mediolanensi seu Ambro-

dice ipso desiderantur.

(31) Cujus partem, ex ms. bibliothecæ Ambrosianæ codice descriptam, communicavit mecum Fridericus Rostgardius.

siana exstat manuscriptus) indicantur tantum tres A Steluteutici in Palamam, cum selectis Historiæ Romanæ decem libris coniuuncti, idque in duobus codicibus; quorum numeri sunt V. H. 49. et I. A. 4.

Antirrhetici posteriores (52). Scripsit Gregoras libros decem *Antirrheticos* in Tomum Palamiticum, anno Christi 1353; quos statim post Tomum promulgatum minatus erat se editurum, ut constat ex his Agathangeli verbis (53): Πρὸς ἀπειλῆς ἀνήνεγκας σχῆμα λόγους ἀντιρρητικούς καταλύειν τὸν τόμον ὃν αὐτοὶ νεωστὶ καὶ λάθρα συνθεῖναι τετολμήκεσαν. Id est: *Minatus es, te eorum Tomum orationibus Antirrheticis refutaturum; eum scilicet Tomum, quem novissime et clanculum ii componere ausi fuissent.* In Colvilliano catalogo hi quoque *Antirrhetici* indicantur (54) sed octo tantum) cum hac inscriptione: Λόγοι ἀντιρρητικοὶ κατὰ τοῦ Παλαμικοῦ τόμου (55). *Orationes Antirrheticæ contra Tomum Palamicum.* In hos posteriores *Antirrheticos* Philotheus patriarcha libros duodecim edidit, qui exstant in Bibliotheca Regia N. 1996.

Dialogus, cuius titulus: Τίνα δὴποτε ἄρα Θεὸς τὸν ἀνθρώπον τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν, ἤτοι θνητὸν, ἤτοι ἀθάνατον. *Quem initio Deus hominem creaverit, mortalemne, an immortalem.* Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theol. 174.

Quæstio soluta. Græce inscribitur, Ἐπίλυσις περὶ τοῦ τίνος χάριν ὁ ὑμνωδὸς ὑδοχοτέρων τῶν Σεραφίμ τὴν Θεοτόκον ὑμνήσας, διὰ τῆς προσθήκης αὐθις τοῦ, ΑΣΥΓΚΡΙΤΩΣ, ἀσύγκριτον τὸ συγκριζόμενον ἐποίησε· καὶ πρὸς τίνα δὲ δόξαν ὀρῶν ταύτη τὸν ὕμνον ἐξύφηνεν. *Quare auctor Hymnodiarum, postquam Deiparam Seraphinis gloriosiore cecinit, addito deinde adverbio, INCOMPARABILITER, incomparabile esse statuit id, quod comparatum cum alio fuerat: item ad quam opinionem respexerit, cum hunc hymnum composuit.* Eodem codice Cæsar.

Dogmaticæ disputationes variæ, passim in *Historiæ Byzantinæ* libris dogmaticis.

Euchologica.

Ἐυχὰς, seu *Preces*.

1. *Ad Christum, et ad Beatam Virginem.* Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theolog. 174.

2. Πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς ἀπὸ μητροπολίτου ἄρτι χειροτονηθέντος. *Ad Imperatorem, ex persona metropolitani recens inaugurati.* Initium, Ὁ μέγας καὶ ὑψηλός . . . . . Cod. Vatic. 1086. fol. 214.

3. Ὡς ἀπὸ μητροπολίτου, ἄρτι πρῶτον εἰσερχομένου

(52) De quibus supra diximus in Vita.

(53) Quæ apud Gregoram leguntur, *Hist.* lib. xxv. (54) Cod. 6, E. 22.

(55) Additur, Ὁ δὲ δεσμοφύλακας ἐνταῦθα λαθῶν καὶ εἰσελθὼν καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ Ἀγαθάγγελος τῶν πάλας φοιτητῶν καὶ φίλων ἐστὶν εἷς, περὶ οὗ πλατυτέρως εἰρηται ἐν τῷ κδ' λόγῳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ· *Agathangelus autem ille, qui etiam custodibus ingressus cum eo in his dialogis colloquitur, veterum discipulorum et amicorum unus est, de quo fusius disserunt Hist. lib. xxiv.*

αὐτοῦ εἰς τὴν λαχοῦσαν αὐτὸν μητρόπολιν. *Ex persona metropolitani, eam quæ ipsi obtigit metropolim primum intrantis.* Initium, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ibid. fol. 215.

4. Εἰς βασιλέα, ὡς ἀπὸ μητροπολίτου, ἄρτι χειροτονηθέντος. *Ad (36) Imperatorem, ex persona metropolitæ modo electi.* Initium, Ὁ Θεὸς, ὁ μέγας καὶ ἰσχυρός . . . . Ibid. fol. 216.

5. Ἐκφωνηθεῖσα ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Ἐφεσον εἰσόδῳ ἡμῶν, *pronuntiata super nostro in urbem Ephesum ingressu.* Initium, Ὁ Θεὸς, ὁ αἰώνιος . . . Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theolog. 174 (57).

6. Ἐπὶ θεμελίῳ οἴκου καὶ πόλεως. *In jaciendo fundamento domus et urbis.* Initium, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν νοεράν . . . Ibid.

Philosophica.

Σύνταγμα συνοπτικῶν φιλοσοφίας. *Philosophiæ Compendium* (38). Catalogus bibliothecæ Vaticanæ Morellianus (39), fol. 5. 6.

Dialogus inscriptus, ΦΛΩΡΕΝΤΙΟΣ, ἡ περὶ σοφίας. FLORENTIUS, seu De sapientia. Initium, Πόθεν ἡμῖν ὁ καλὸς Φλωρέντιος; Cod. reg. 3284. Item Vat. 1086. De eo dialogo Gregoras ipse *Hist. Byzant.* lib. xi, cap. 10, sect. 2.

Ὅτι οἱ πρὸς ὑποτέρων σοφίαν ἐσχολαχότες οὐ δικαίως ἂν σοφοὶ λέγοντο· ὑποκρίται δὲ μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ τῆς οὐτως σοφίας. *Qui alterutri (40) sapientiæ studuerint, eos non jure sapientes dici, sed potius imitatores re ipsa ejus quæ vere sapientiæ est.* Initium, Μέγα μὲν ἀνθρώποις σοφία. Cod. Cæsar. Vindob. theol. 174.

Περὶ τῶν ἐπιλαμβανομένων οὐκ ὀρθῶς καὶ νέων καὶ παλαιῶν σοφῶν (41). *De illis qui recentiores et antiquos sapientes non recte reprehendunt.* Initium, Λόγος ἐξαναστάντας τινὰς τῶν, ὡς οὗτοι φασὶ βρενθόμενοι, τῶν (42) πάντα εἰδόντων. Eud. cod.

Ad eos qui Fatum statuunt. Indicatur a Possevino in *Apparatu sacro.* Fortasse ea est oratio, quæ exstat libro xxviii *Hist. Byzant.* cap. penult.

Ad Logothetam de magno pisce, et aliis animalibus. Possevin. in *Apparatu sacro.*

Utrum bruta sint ratione prædita. Catalog. biblioth. Barocc. N. 48.

Visionem non fieri extra mittendo. Ibid.

Aerem non esse natura frigidum. Ibid.

De fluviis et mari. Ibid.

De sole, an sit natura calidus. Ibid.

Utrum anima sit immortalis secundum Aristotelem (43). Ibid

(56) Vel, de Imper.

(57) Videndum utrum ea precatio sit Gregoræ, an Ephesi metropolitæ.

(58) Non liquet an sit Nicephori Gregoræ.

(59) Qui in Bibl. Reg. asservatur.

(40) Sacræ et profanæ scilicet.

(41) Incertum utrum Gregoræ, an Maximi Planudæ.

(42) An τὰ?

(43) Gregoras, teste Possevino, scripserat quendam in Aristotelem.

Relata esse simul natura. Ibid.

Terram esse natura siccam et sphaericam. Ibid.

Numerum septenarium multis nominibus sacrum esse. Ibid.

Dialogus Φιλομαθῆς, ἢ περὶ ὕβριστεῶν. Vide indicem Miscellaneorum infra.

Astronomica.

Πρὸς τινα φίλον, περὶ τῶν ὑβριζόντων τὴν ἀστρονομίαν. Ad amicum quemdam, de iis qui astronomiae insolenter obtreant. Ita catalogus bibliothecae Vaticanae Morellianus. At in codice Vatic. 1086, fol. 128, epistola exstat, τῷ μητροπολίτῃ Ἀπρω, περὶ τῶν ὑβριζόντων τὴν ἀστρονομίαν. Initium, Τὰ τε ἄλλα διαπορθεύουσι . . . Vide indicem epistolarum infra.

Epistola ἀνεπίγραφος. Initium, Ὄσον εὐωδίας περὶ τὸν ἀέρα χεθεΐσης. Cod. Vat. 1086, fol. 204. Vide indicem epistolarum.

*Epistola, πρὸς τὸν μέγαν Λογοθέτην τὸν συγγραφέα τῆς βίβλου, παρακλητικὴ περὶ ἀστρονομίας. Ad magnum Logothetam scriptorem libri, exhortatoria (44) de astronomia. Epistolam hanc, ut indicitur in catalogo Morelliano, operi astronomico Theodorici Metochitae magni logothetae praefixam fuisse apparet. Exstat *Hist. Byzant.* lib. viii, cap. 7, oratio ad magnum logothetam hoc titulo, Συμβουλὴ μετὰ παρακλήσεως. At eadem in cod. Vat. 1086, fol. 123, inscribitur, τῷ μεγάλῳ Λογοθέτῃ παρακλητικὴ περὶ ἀστρονομίας. Initium utrobique, Εἰ μὲν ἐπίσης ἅπασιν ἅπαντα . . . Fortasse haec oratio eadem est, atque illa indicata a Morello epistola.*

Adde epistolam, τῷ Χρυσολωρᾷ, quae et ipsa est de astronomia. Vide infra in indice epistolarum.

Πῶς δεῖ κατασκευάζειν ἀστρολάβον (45). Quomodo Astrolabum construere oporteat. Catal. Morell. fol. 26. It. cod. reg. 2737.

Πῶς δεῖ κατασκευάζειν τὴν ἐν ἀστρολάβῳ ἀράχην. Quomodo aranea in Astrolabo construenda sit. Ibid. It. cod. Reg. 2737.

Περὶ τῆς ἐν ἐπιπέδῳ καταγραφῆς τοῦ ἀστρολάβου, προομιτικὸς λόγος πρὸς τινα φίλον (46). De Astrolabi in plano delineatione, praefatio ad amicum. Ibid. fol. 27. It. cod. Reg. 2737, fol. 105.

De Paschate et Calendarii correctione.

Πρὸς τὸν σεβασμιώτατον Ἰωσήφ, περὶ τοῦ πάσχα, ἀπόδειξις ὅπως ἐσφάλη πρὸ χρόνων, καὶ ὅπως δεῖ ποιεῖσθαι τὴν τούτου διόρθωσιν. Ad reverend. Josephum, de Paschate, ut jam pridem in eo erratum sit, et quomodo corrigi debeat. Initium, Ἐπειδὴ μοι φίλος εἶ τῶν πάντων (47). Exstat in cod. Vat. 1086,

(44) An consolatoria?

(45) Tractatus de constructione globi laudatur a Guil. Cave.

(46) Recensetur a Ph. Lalbe, in *Bibliotheca nova, Nicephorus in Ptolemaei Libros, cum Aristoxeno et aliis*. Sed is, ut puto, Nicephorus Bryennius est, non Gregoras.

(47) Item est initium dialogi qui inscribitur διάλογος δευτέρος. Vide Miscellaneorum indicem infra.

A fol. 75, et editus est *Hist. Byz.* lib. viii, cap. 13.

Ad eundem, ut videtur, de eodem argumento. Initium, Αἱ δευτέραι πως φροντίδες, Εὐριπίδης φησὶ πού, σοφώτεροι. Cod. Vatic. 1086, fol. 79.

Τὸ διορθωθὲν πασχάλιον ὑπὸ Νικηφόρου φιλοσόφου τοῦ Γρηγορᾷ, περὶ οὗ καὶ ὁ Ἄργυρος ἐν τῇ ἐπιθέσει μεθόδῳ διαλαμβάνει. Paschalion a Nicephoro Gregora Philosopho correctum; de quo Argyrus in methodo supradicta (48) loquitur. Exstat in Uranologio Petaviano. Vide et catalog. Morell. fol. 26

Historia et Vitae sanctorum ac virorum illustrum.

Libri duodequadragesima Historiae Byzantinae; in quibus nonnulli mere dogmatici. Ex iis libri undecim priores editi saepius. Qua de re supra in praefatione.

Oratio encomiastica, proliza et elegans, in Imperatorem Constantinum Magnum; dignissima (nunc Nesselius) ut supplemento corporis Historiae Byzantinae aliquando inseratur. Cod. Caesar. Hist. 104.

Ex Eusebii Historia ecclesiastica. Cod. Caesar. theol. 174.

De vita et moribus et conflictu S. Patris Michaelis Syncelli. Initium, Νόμος οὗτος ἤνθησε πάλαι παρ' Ἑλλήσι, καὶ μέγα τῷ χρόνῳ τὸ κράτος εἰλήφει. Leo Allat. De Symeon. pag. 100.

Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Βασιλίσσης. Vita et disciplina S. Basilissae, seu Reginae. Initium, Νικομήδεια πόλις ἐστὶ περιφανής. Cod. Vatic. 1086, fol. 197. Aduotat R. P. D. Bernardus, eam Basilissam virginem et martyrem fuisse.

*Vita Joannis, Heracleae Ponticae archiepiscopi, qui avunculus fuit auctoris. Inducitur ab ipso Gregora *Hist. Byzant.* lib. ix, cap. 7.*

Vita (49) Antonii patriarchae Constantinopolitani, Cauleae dicti (50). Initium, Εἰ δὲ καὶ θνητὴν φύσιν (51) ὁ χρόνος, καὶ πάντων ἐστὶ πατήρ, ὅποσα φθορὰ καὶ γένεσις βόσκει. Leo Allat. de Symeon. pag. 87.

Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κοδράτου τοῦ ἐν Κορίνθῳ τῆς Πελοποννήσου. Init. Ἐμοὶ δὲ τὸν τοῦ ἁγίου Κοδράτου βίον διηγείσθαι προελομένῳ. Vide Acta SS. tom. II, ad diem 10, mensis Martii. Vide et L. Allatii diaatribam de Symeonum scriptis, p. 88.

Grammatica.

Τεχνολογία γραμματικῆς. Ars grammatica. Inducatur a Morello in catalogo Biblioth. Vatic. fol. 5.

Παρακολουθήματα καὶ ζητήματα γραμματικά (52). Enarrationes (53) et quaestiones grammaticae. Catalog. Morell. ibid.

(48) Nempe opusculum illud subjunctum est Isaaci Argyri libro.

(49) Exstat apud Bolland. ad diem 12 Febr. [Est Nicephori philosophi qui circa an. 1000 floruit. Vide *Patrologia* nostrae tom. CVI. Edit.]

(50) Vossius de *Histor. Graec.* l. b. II, cap. 26, auctori longe antiquiori tribuit.

(51) An ἔχει?

(52) Incertum an Gregorae.

(53) An glossae?

Περὶ κανόνων ἰστασίας. *De instabilitate regularum*. Exstat in cod. Reg. Fortasse si sunt κανόνες ὀνομαζόμενοι, indicati a Morello. fol. 5 catal. Bibl. Vat.

Περὶ ὀρθογραφίας (54). Initium, Τὸ ἄδυσόμενον, catal. Bibl. Barocc. N. 48.

Περὶ ἀντιστοιχίων, seu *de vocibus quæ varie scriptæ variâ significant*, ut ἀγνός, purus; ἀγνώως, ignotus. Idem catal. ibid.

Rhetorica et Panegyrica.

Μελέτη πρεσβευτικῆ. *Declamatio legatorum*. Initium, Ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι. . . . Argumentum sumptum ex Thucydide. Lacedæmonii cum Thebanis Platæarum exercitu infesto petebant. Ad eos legati Platæenses veniunt. et ut ne bellum inferant petunt. Cod. Vat. 1086, fol. 167.

Συμβουλευτικὴ εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον. *Snasoria ad sacrosanctam synodum*. Initium, Ἐμοὶ μὲν οὕτως ἔχειν πρὸς τὴν παροῦσαν ἀμιλλαν. . . . Exstat hæc oratio in fine libri decimi Historiæ Byzant. Exstabat etiam in ms. cod. Vatic. 1086. Sed hodie supersunt tantum primi duo versiculi: cætera abscissa (55).

ΠαραINETIKHΣ τῆ βασιλείᾳ ἐξ αὐτοσχεδίου συντεθειμένος ἐπὶ τελευτῇ τοῦ Φιλαδέλφου κυροῦ Θεολήπτου. *Ad imperatricem de obitu Dom. Theolepti, Pæuludelphiæ (episcopi), panæneticus ex tempore compositus*. Initium, Βασίλισσα, τὸ μέγα ἐν γυναιξὶ καὶ πρῶτον καὶ ὄνομα βασιλίσσα, τὸ ἱερὸν τοῦ Χριστοῦ κειμήλιον. Cod. Cæsar. Vindobon. theolog. 174.

Ἐκφρασις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. *Christi resurrectionis depictæ narratio*. Initium, Πάνυ μοι δοκεῖ τῶν ἀποπτωμάτων εἶναι, παίδας μὲν Ἑλλήνων φλοτιμίζεσθαι τῇ κακοδαίμονος αὐτῶν πλάνης ἑορτάς τε καὶ θέατρα. . . . Cod. Cæsar. theol. 174.

Λόγος εἰς τὴν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Μερκούριον. *Oratio in sanctum et magnum martyrem Mercurium*. Initium, Καὶ κυβερνήτης μὲν πρὸς ἄνεμον (56) παραταττόμενος βίον (57). Cod. Vatic. 1086. Leo Allat. de Symeon. pag. 97.

Εἰς τὴν ὅσαν Θεοφανῶ τὴν βασιλίδεα. *In S. Theophanionem imperatricem (Leonis sapientis uzorem)*. Initium, Πολλοὶ μοι πολλάκις τῶν ἀρετῶν καὶ συνέσει διαφερόντων προσίασιν ἄλλοτε ἄλλοι παραινούντες καὶ συμβουλευόντες. Cod. Cæsar. theolog. 279. Allat. de Symeon. pag. 107. Cod. vatic. 1086, fol. 25. Notandum quod ait Gregoras in exordio, se multorum sanctorum vitam et martyrum certamina descripsisse.

Εἰς τὴν ὑπερῆχην Θεοτόκον, διαλαμβάνων τὴν γέννησιν, καὶ τὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσόδον καὶ ἀνατροφὴν. *De sanctissima Virginis Dei matris nativitate, ingressu in Sancta sanctorum, et educa-*

(54) Incertum an Gregoriæ.

(55) Nempe eo quod hæc oratio in Latinos scripta sit.

(56) Fort. ἀνεμών.

(57) Fort. βίαν.

(58) Vide *Histor. Byz.* lib. xiii, cap. 1, s. 4; et lib. xii, pag. 662.

tione. Initium, Ἀκούει Μοῦσα τὴν μέγαν, τὸ ξέρον ἐκεῖνο θαῦμα τῆς βίτου πάλαι περιεργάζεσθαι θέλοντα. Cod. Cæsar. Hist. 104. Vatic. 1086, fol. 179. Allat. de Symeon. pag. 82.

Εἰς τὴν εὐαγγελιστὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. *In Annuntiationem sanctissimæ Dei Matris*. Initium, Ἐμοὶ (58) δὲ τῶν ζωγράφων πολλάκις ἐκείνους ἐπέη ὀνομαζάσαι καὶ τῶν ἀνδριαντοποιῶν. Cod. Vatic. 1086, fol. 151. Cod. Cæsar. Hist. 104. Allat. de Symeon. pag. 88.

Τῆ πανάγῳ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ εὐχαριστήριος, ὡς ἐκ τῆς βασιλίδε; Εἰρήνης. *Castissimæ Dei Matri gratiarum actio, ex persona Irenes Augusta*. Cantacuzenus Byzantio politus est post festum Purificationis, proxime subsecuta nocte. Idcirco ejus uxor Irene rogavit Gregoram, ut sibi orationem scriberet ad agendas B. Virgini gratias: quæ oratio cum accurate esset ab illo lucubrata, Cantacuzeno valde displicuit hæc ratione, quod victoria non imperatoris prudentiæ, sed tota Dei Matri accepta ferretur; quasi hæc *Cantacuzenum, ligneo feretro importatum, in Urbem mortuum importasset*: ὡς περ ἂν εἰ νεκρὸν ὑπάρχοντα κεκόμικε, φησὶν, αὐτὸν ἐκείνη μετὰ ξυλίου τινὸς κρασβάτου. Gregoras, *Hist. Byzant.* lib. xxvi.

Orationes in laudem sanctorum a Gregora compositæ, legebantur in ecclesiis vivo auctore. Id ex libro *Historiæ* xxiv discimus; ubi duo Palamitæ, Cabasilas et alter quidam, illi sic minantur: Τῶν μὲν σῶν λόγων, ὅσοι ἐπ' ἐκκλησίαις ἐν ταῖς τῶν ἁγίων ἀναγιγνώσκονται μνήμαις, πῦρ δαπανῆσει πολέμιον καὶ ἀντίθετον ἅπαντας ἐν βραχέϊ, προστάττοντος τοῦ βασιλέως: σὺ δ' ἀταφος θανῶν ἐξω που ριφύσῃ τῆς πόλεως. *Quotquot orationes tuæ per ecclesias leguntur in sanctorum commemorationibus, eas omnes flamma inimica et infesta jussu imperatoris brevi absumet. Tu vero, cum obieris, aliquo extra Urbem projiciere inseputus.*

Ἐγκώμιον εἰς τὴν βασιλέα. *Oratio in laudem Imperatoris*. Initium, Ἔστι τις λίθος τοῖς τραπέζιταις: (59). Amabat Imperator opera Platonis. Gregoras eam dicendi materiam nactus ostendere conatur Imperatoris facta cum Platonis dictis congruere. Cod. Vatic. 1086. fol.

Εἰς τὴν βασιλέα, κατὰ διάλεκτον Ἰωνικὴν. *In laudem Imperatoris, Ionica dialecto*. Initium, Ἀλέξανδρον τὸν ἐκ Μακεδονίης φασὶν. . . . Cod. Vatic. 1086. 159.

Εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ βασιλέως (60). *De Imperatoris prudentia*. Initium, Εἰ μὲν ἦν μοι ἄρξην, ὧ κράτιστε βασιλεῦ. Edita est hæc oratio *Byzant. Hist.* lib. viii, cap. 8.

(59) Ὁ παρῶν λόγος ἀφορμὴν εἰληφώς τὴν τοῦ βασιλέως πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος ἔρωτα πειράται δεικνύειν καὶ συγγενῆ τὰ τούτου πρᾶγματα πρὸς τοὺς ἐκείνου λόγους.

(60) In cod. Vatic. fol. 54, inseribitur, Εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν εὐγλωττίαν τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου.

Εἰς τὸν βασιλέα περὶ ἐαυτοῦ. *Ad Imperatorem de se ipso*. Initium, Περὶ μὲν ἐμαυτοῦ, καὶ ὡς σὺ πω μοι καίρια. Ea est oratio, qua oblatam sibi ab imperatore Chartophylacis dignitatem accipere recusavit. Edita est *Hist. Byz.* lib. viii, cap. 9. In cod. Vatic. 1086 male inscribitur, Εἰς τὸν βασιλέα, πατριάρχην αὐτὸν ποιῆσαι βουλόμενον. *In laudem Imperatoris, qui patriarcham eum facere volebat.*

Προσφωνητικὸς εἰς τὸν μέγαν αὐτοκράτορα τῶν Ῥωμαίων Ἀνδρόνικον Δοῦκαν Ἀγγελον Παλαιολόγον, περὶ τῆς ἐνοῦσης τούτῃ φιλανθρωπίας, ἡνίκα καὶ τὸ ἡμέτερον τῇ νόσῳ ταλαιπωρούμενον ἐπεσκέψατο· ὃν εὖ πω καθαρῶς ἀπαλλαγέντες τοῦ πάθους, αὐτίκα ἀμειβόμενοι κατὰ δύναμιν, καὶ τὸν παρόντα λόγον εἰς εὐχαριστίαν ἐκπεπονήκαμεν. *Prosphonicus ad magnum Imperatorem Romanorum, Andronicum Ducam Angelum Palæologum, de ejus humanitate, qua factum est, ut et nos ægrotantes in-viseret. Nos autem morbo nondum plane levati, pro virili eum statim remunerantes, hac oratione gratias egimus.* Cod. Cæsar. theol. 174.

Εἰς τὸν βασιλέα κύριον Ἀνδρόνικον τὸν νέον. *Ad Imperatorem Dom. Andronicum juniorem*. Initium, Ὡς ἴσαν ἡδὺς καὶ φαιδρὸς ἡμῖν ἐπανήκεις ἐκ τῶν τροπαίων. *Gratulatoria.* Cod. Vatic. 1086, fol. 33.

Εἰς τὴν ἀμυγδαλῆν. *In amygdalam*. Est encomium ejus arboris. Subjuncti sunt senarii iambici decem. Cod. Vatic. 1086, fol. 46 (61).

Prologi et Proœmia.

Πρόλογος εἰς τὸ κατὰ Σωσάνναν διήγημα. *Præfatio in narrationem de Susanna*. Initium, Οὐκ ἐμελλεν οἶμαι οὐδὲ τὸ τῶν γυναικῶν φύλον χωρὶς ὑποδείγματος. Cod. Cæsar. theol. 174.

Πρόλογος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς θεοσεβίους καὶ μακαρίους προφήτας, ἐπὶ τῇ ἡμῶν σὺν Θεῷ φιλοπονηθείσῃ τῶν καιριωτάτων αὐτῶν βήσεων συλλογῇ, μετὰ τῆς προσηκούσης αὐταῖς ἐξηγήσεως. *Præfatio encomiastica de divinis et beatis prophetis, accommodata operi, in quo eorum dicta Deo juvante collegimus, addita interpretatione convenienti.* Initium, Πάντων μὲν ἐγὼ θεῶν λόγους ἀνδρῶν. Cod. Cæsar. theol. 174.

Πρόλογος διὰ βραχείων ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν Ὅμηρον, ὅπως τε καὶ μεθ' οἷας τῆς γνῶμης τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεῖα ἐπρυγματεύσατο. *Præfatio brevis encomiastica de Homero, quomodo et quo consilio Odysseam composuerit.* Initium, Ποιεῖται μὲν καὶ ῥήτορας καὶ ὅσοι τὸν φιλόσοφον εἶλοντο βίον. Cod. Cæsar. theolog. 174.

Προσίμιον εἰς πατριαρχικὸν σιγίλλιον. *Exordium patriarchalis diplomatis* (62). Initium, Εἰ δὲ καὶ πάντα μαραινεται. Cod. Vatic. 1086, fol. 211.

Aliud. Ibid. fol. 213. Initium, Ἐπειδὴ περ ἐν κρίσει.

Προσίμιον χρυσοβύλλου. *Exordium Bullæ aureæ.*

Initium, Πολλῶν δυνεων ἐπέσσα τὴν β. Ibid. fol. 216.

Προσίμιον εἰς διαθήκην. *Exordium Testamenti.*

Initium, Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Ibid. fol. 213.

Testamenta.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος τὰ ἔσχατα πνεύοντος. *Testamentum tanquam patriarchæ Joannis Glyceos, extremum spiritum efflantis*. Initium, Καὶ πᾶσι μὲν ἀνθρώποις θανάτου μεμνησθαι. Est exordium Testamenti, non Testamentum ipsum; et editum exstat *Hist. Byzant.* lib. viii, cap. 2. Exstat etiam in cod. Vatic. 1086, fol. 110.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ τινος μοναχοῦ. *Testamentum, tanquam alicujus monachi*. Initium, Εἰ μὲν ἦσαν ἡμῶν αἱ ψυχαί . . . Ibid. fol. 213.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησίου μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου. *Testamentum, tanquam magni Protosyncelli Peloponnesii*. Initium, Εἰ μὲν ἀθανάτων ὁ παρῶν ἐτύχχανε βίος. Ibidem.

Ὡς ἀπὸ τινος πρὸς τὸν βασιλέα (63). *Tanquam alterius cujuspiam, Imperatorem alloquens*. Initium, Πολλάκις αἰτήσας καὶ πολλάκις . . . Cod. Vatic. 1086, fol. 213.

Monodiæ.

Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ μεγαλιωτάτου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, seu τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ γηραιοῦ. *In obitum maximi imperatoris Andronici Palæologi, senioris scilicet*. Initium, Τὸ μὲν τῆς συμφορᾶς μέγεθος. Edita exstat *Hist. Byzant.* lib. x. Exstat etiam in Cod. Vatic. 1086; item in cod. Colbert. 4950.

Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ σοφωτάτου μεγάλου Λογοθέτου. *In obitum sapientissimi viri, magni Logothetæ*. Initium, Ἐμοὶ δὲ, ὦ παρόντες, ταυτὸν τι. Edita exstat eodem *Hist. Byz.* lib. item in cod. Vatic. 1086, fol. 208, et in cod. Colb. 4950.

Εἰς τὸν βασιλέα νέον Ἀνδρόνικον. *In obitum Imperatoris Andronici junioris*. Initium, Ἡμεῖς δὲ, ὦ παρόντες, ἐπινικίου; ἄδειν. Edita est *Hist. Byz.* lib. xi. Exstat etiam in cod. Vatic. 1086, fol. 188.

Ἐπὶ τῷ Χούμνῳ κυρῷ Ἰωάννῃ, ἀποτεταμένη πρὸς τὴν θειοτάτην βασίλισσαν, μετὰ βραχείας τινὸς παραινέσεως παραμυθουμένη τὸ ἄλγος. *In obitum Dom. Joannis Chumni, ad divam Imperatricem* (64), *cujus dolorem hæc monodia solatur, adjuncta brevi admonitione* (65). Initium, Ἀθηναὶ μὲν καὶ πύκτοι καὶ σταδιοδρόμοι. Cod. Cæsar. theolog. 174.

Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ φιλάτου Καλλιέργου. *In obitum charissimi Calliergæ*. Initium, Ὡθεταλῶν πόλις, τίνα κατὰ Ῥωμαίων κοινῇ πρότερον, καὶ νῦν δὲ κατ' ἐμοῦ τὴν ἔχθραν ἀνηρημένη. Eod. cod.

Παραμυθητικὸς εἰς τὸν βασιλέα, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. *Ad Imperatorem consolatoria, de obitu matris*. Initium, Σὲ δὲ, ὦ μέγιστε καὶ θειότατε βασιλεῦ, πολλάκις. Edita *Hist. Byz.* lib. x, cap. 6.

(61) Encomium Patriæ tribuitur Gregoræ in catalogo bibliothecæ Barocciæ num. 116. At est Luciani.

(62) Bullæ.

(63) Incertum an epist. an testamenti exordium.

(64) Eulogiam, ut opinor: de qua *Hist. Byz.* lib. xxix.

(65) Vel adhortatione.

Philologica et Miscellanea.

Ἐξηγήσεις τῶν εἰς τὸ γριφωδέστερον τοῖς παλαιοῖς ἐρόιμμένων. *Eorum quæ a veteribus obscurius dicta* (66) *sunt, enarrationes.* Indicantur ab ipso Gregoræ *Hist.* lib. xviii, cap. 7, sect. 2.

Commentarius in librum Synesii de insomniis; cum præfatione ad magnum Logothetam. Exstat ms. in codicibus Regiis; et in lucem editus est a Petavio cum Operibus Synesii. Latinus vero interpretis Pichonius Gregoram in libri inscriptione patriarcham Constantinopolitanum fecit.

Ἀντιλογία πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι οὐκ ἔστι ταπεινώσις ἐν ἀνθρώποις. *Adversus eos qui dicunt, humiliationem apud homines locum non habere.* Initium, Ἐχω σοὶ τι εἰρηγασσῆσαι, ὧ φίλε Ξενόκρατες. Cod. Vatic. 1086, fol. 49.

Φιλομαθῆς, ἢ περὶ ὑβριστῶν, διάλογος. *Philomathes, seu de contumeliosis, dialogus.* Initium, Ἐπειδὴ μοι φίλος εἶ τῶν πάντων. Personæ colloquentes, Aristobulus et Philomathes. Cod. Vatic. 1086, fol. 60. Fortasse is est dialogus indicatus in catalogo Morel. fol. 21.

Opusculum initio mutilum; cujus auctor narrat commissam versus Peloponnesum navalem pugnam; fratrem vero suum vulneribus confossum et paucis post diebus extinctum lamentatur. Cod. Vatic. 1086 (67).

Poemata.

Codici Vaticano 1086 præfixus est hic titulus, Τῶν τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ ποιημάτων βιβλίον δευτέρον. Ea inscriptione quidam decepti putaverunt, Gregoræ poemata existare in Bibliotheca Vaticana. Sed eo loco ποιήματα non *carmina* significat, sed qualibet *scripta* seu *opera*.

Versus paucissimos a Gregora conditos fuisse existimo (68). Exstat in codice Vaticano 1086, fol. 46, post orationem εἰς τὴν ἀμυγδαλῆν iambicum de eadem arbore Decastichon. Initium, Ἀμυγδαλῆς ἤνθησεν ἡμῖν ἢ φράσις. Exstat etiam Tetrastichon, in obitum Theodori Metochitæ, initio codicis Regii 2541, et est minime modulatum.

Epistolæ, ordine alphabetico enumeratæ.

ΑΓΓΕΛΩ. Initium, Οἱ τοῦ κομίζοντός σοι τὸ γράμμα γεννήτορες. Cod. Vatic. 1086, fol. 218.

Ἀγιωτάτοις τρισὶν τοῦ... πρὸς οὐδ' ἔστειλε καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Initium, Τὸ τῆς φιλαλληλίας χρῆμα κἀν τοῖς... memorat quosdam libros ab se conscriptos, iisdem missos. Cod. Vatic. fol. 92.

ΑΘΑΝΑΣΙΩ. [ἀγιωτάτῳ ΑΘΑΝΑΣΙΩ, τῷ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩ.]

Σὲ δὲ θαυμάζειν οὐ χρῆ. Cod. Vatic. fol. 91.

ΑΚΙΝΑΥΝΩ.

Ἐγένετό τις ἀνὴρ, Κλεόδημος ὄνομα. *Familiaris.* Cod. Vatic. fol. 120.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΩ, τῷ ΖΑΡΙΔῆ.

(66) *Jacta* Græc. Sed leg. fortasse εἰρημένων.

(67) *Ante* fol. 22.

(68) Tamen ut poeta laudatur. Vide *Elogia*.

Α Οἶμαι μὴ ἀνεγκλήτους καθάπαξ. *De itinere, et quæ in via sibi acciderint.* Cod. Vatic. fol. 141.

Καὶ Πλάτων ὁ Ἀριστῶνος οὐ μὲς. *Philologica.* Cod. Vatic. fol. 168.

Εἰσὶν οἱ σέ φασι, καὶ αὐτὰ δὴ ἤδη. *Philologica.* Cod. Vatic. fol. 172.

ΒΕΚΩ, [τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ.]

Ἀδὸς τοῦ Πυθαγορείου οὕτω τοι. *Philosophica.* Cod. Vatic. fol. 278.

ΓΑΒΡΑ.

Οἶσθα τὸν οὐ πρὸ πολλῶν. *Cod. Cæsar. theolog.* 174.

Χθὲς τὴν τοῦ Θεοῦ βίβλον ἀνέχων ἐπὶ τῶν χειρῶν. *Cod. Cæsar.* 174, fol. 15.

Β ΓΕΩΡΓΙΩ, [τῷ ΑΛΠΙΘῆ.] *De Ecclesia Constantinop. in errore lapsa. Desideratur ea epistola, de qua Cantacuzenus, Hist.* lib. iv, c. 24.

ΓΑΑΒΑ, [τῷ μεγάλῳ διοικητῆ.]

Λέγεται πρὸς ἄλληλα στοιχεῖα συνθέσθαι. *Philologica.* Cod. Vatic. fol. 126.

ΓΑΑΒΑ, [τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης.]

Οὐκ οἶδ' ὅ τι τις ἂν ἐν τῷ βίῳ νοῦν ἔχων. *Cod. Reg.* 2257, fol. 265.

ΓΑΥΚΕΙ, [τῷ υἱῷ τοῦ πατριάρχου.]

Ἔμοι δὲ τοσαῦτον ὁ σὸς ἀντέτηκε πόθος. *Familiaris.* Cod. Vatic. fol. 175.

ΔΗΜΗΤΡΙΩ, [τῷ ΚΑΒΑΣΙΑΔ, κυρῷ ΔΗΜΗΤΡΙΩ.]

Ἐπειοί μοι, γενναίε, θαυμάζειν. *Philolog.* et *Philosoph.* C. V. f. 148. Vide et infra in Κ.

ΖΑΡΙΔῆ. Vide supra in ΑΝΔΡΟΝΙΚΩ.

Θείῳ, [τῷ θεῷ τοῦ βασιλέως.] Vide infra τῷ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΗΝΩ.

ΘΕΟΔΟΥΛΩ. [τῷ σοφῷ ΘΕΟΔΟΥΛΩ, τῷ μαγίστρῳ, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (69).]

Πολλοί μοι τὸν σὸν ἐμήνυσαν. *Philologica.* Cod. Vatic. fol. 108.

Πρότερον μὲν ἡμῖν ἐδέησε λόγων. *Cod. Vatic.* fol. 109.

ΙΩΣΗΦ [τῷ φιλοσοφωτάτῳ.]

Ἀριστοτέλης ὁ Νικομάχου καὶ ὄσοι. *Philosophica.* Cod. Vatic. fol. 99.

Ἔστι πόλις παράλιος Ἑλληνίς.... Σινώπη. *Philologica.* Cod. Vatic. fol. 155.

ΚΑΒΑΣΙΑΔ.

Ἔσα μὲν δὴ ἕτερα πρότρυτα. *Agit de scriptis suis imperatori nuncupatis.* Cod. Vatic. fol. 177.

Ἦκει τις ἡμῖν ἐκ βασιλείως πρότρυτα σπουδῆ, τοὺς ἔμοι; ἐξαιτούμενος λόγους. *Ejusdem argumenti, brevissima.* Cod. Vatic. fol. 178.

Τῷ καθολικῷ κριτῆ. Vide supra ΑΓΓΕΛΩ.

ΚΑΛΟΕΙΔΑ, [τῷ σεβαστῷ.]

Τὸν Πυθαγόραν ἐκείνον τὸν Σάμιον. *Philologica.* Cod. Vatic. fol. 94.

Τὴν ἀλώπεκα τοῖς λαγωοῖς. *Philologica.* Cod. Vatic. fol. 204. ΚΑΡΒΩΝῆ.

(69) Gregoræ epistola una ad Theodulum edita est Gr. Lat. a Normanno inter opuscula Theoduli. Upsal. 1695. 4.

quam mutata; eo scilicet consilio, ut posset alterius A verbis tum adversarios arguere liberius, tum se ipsum minore invidia laudare, uti res postularet: id quod alioqui turpe et indecorum, fortasse isti condonandum est, optimam causam defendenti, et cum hæreticis decertanti. Mihi quidem verisimile fit, totum illud Agathangeli subinde euntis redeuntisque episodium confictum esse ab historico ea licentia, qua philosophi et oratores plerique in dialogis uti solent: quanquam hoc satis constat, floruisse illo ævo quemdam nomine Agathangelum, qui et adversus Gregoram librum pro Aristotele apologeticum (90) scripserit.

Ab illo tempore, quo tomus Palamiticus promulgatus est, ad illum diem, quo Joannes Palæologus, Byzantium repente ingressus, summam potestatem recepit, Gregoras domo tanquam carcere inclusus multa incommoda pertulit. Ipse ad eam inopiam redactum se queritur, ut cum hiemis frigus acutissimum esset, gelidæ aquæ pocula aliter tepefacere haud potuerit, nisi solis radiis per fenestram in cubiculum intronmissis (91). Idem memorat, aquam se ex puteo coactum haurire ad saxum noctu offendisse, atque hinc multis diebus pede ægrotante necesse sibi fuisse aquam pigram et putridam potare, donec Agathangeli ministerio aliam paravisset (92). Basilio Magno et aliis compluribus viris sanctis, qui persecutionis metu in speluncas et in solitudines fugissent, permissum olim fuit, ubi sacerdos abesset, sacrosanctum Christi corpus propriis manibus sumere et ori suo admovere. Illorum exemplo Gregoras, cum aliter non liceret, propterea quod nullus ad eum domo inclusum sacerdos orthodoxus accedere audebat, Eucharistiæ sacramentum sibi ipsi privatim ministravit. Nimirum habebat penes se hostiarum consecrarum copiam longo ante provisam, quas postquam omnes consumpsisset, amicum Agathangelum rogasse se ait, ut alias sibi cum Antidoris, seu panis benedicti frustis, afferret. Itaque ei ab adversariis omni fere tam animæ quam corporis solatio interdictum fuit. Ab iisdem ademptos sibi per vim sacræ Scripturæ libros (93) narrat; item anno quoque redeunte tentatum se a principibus per emissarios (quos ἀποκρινοὺς ὁμολόγητος, seu *unius diei theologos*, vocat), ut aut captiosis argumentationibus deceptus perverteretur; aut, si eum nulla ratione flecti posse appareret, statueretur denique, utrum expediret, carcerisne ærumnis et longa veluti morte eum confici, an manu violenta subito opprimi (94).

Inter hos metus libros *Historiæ Byzantiæ* decem composuit tanta celeritate, ut vix dies quadraginta

ei scriptioni impenderit (95). Hi sunt liber decimus octavus et novem deinceps continui; quibus tum alia multa continentur, tum Acta synodi Palamiticæ, et habita cum Cæbasila disputatio; nec non triplex cum Agathangelo colloquium. Porro in his præcipua observatione dignum videtur testamentum ipsum auctoris (96): cujus quidem testamenti tria sunt capita. Primo jubet Gregoras illorum decem librorum exemplaria quam plurima summa cautione describi, et amicis ubique terrarum degentibus distribui. Altero fidem exponit, de Barlaamo et Acindyno Ecclesiæ decreta approbat, et in sacramento Eucharistiæ verum Christi corpus et sanguinem agnoscit. Tertio cadaver suum, quod Palamitæ insepultum projecturi sint, sepeliri vetat. Hæc vero omnia docet scripsisse se raptim ac furtim in charta vilissima, nec aut corrigere aut expolire potuisse, anxium videlicet, ac ne ab inimicis deprehenderetur perpetuo sollicitum. Non mirum itaque, si illi decem libri et minus castigati sunt, et magnam doloris acerbiteriam produunt; quæ et in reliquis, ad illos postea adjectis, non minor quidem existit, abest autem a septemdecim prioribus; quos ex eò apparere, et aliunde etiam constat, ante synodum Palamiticam integra adhuc auctoris libertate conditos fuisse. Præterea libros decem in Tomum Palamiticum *Antirrheticos*, eodem illo domestico carcere inclusus, scripsit; manum autem huic operi tum primum amovit, cum Agathangelus, quarta vice in ejus cubiculum furtim ingressus, profusio em fidei editam a Palama, et selecta ex synodico Tomo capita, ita ut mandatum ei a magistro fuerat, secum attulisset (97). Eorum librorum fragmenta exstant apud Philotheum patriarcham; qui Tomi Palamitici defensione suscepta, *Antirrheticos* *Antirrheticis* opposuit, ac mortuum Gregoram refutare Cantacuzeno hortante conatus est.

Anno Christi 1354 vere incunte Matthæus, Cantacuzeni filius, in templo Blachernensi, Philothei patriarchæ opera ac ministerio, coronatus et solemniter socius imperii cooptatus est a patre (98): atque hujus missu paucis post diebus ad Gregoram accessit, animum ejus denuo tentaturus, et præmiorum spe oblata suasurus ut in aulam quemadmodum antea frequens veniret. Cumque is nec ahortationibus nec promissis ullis flecteretur, saltem hoc persuadere conatus est, publicarum calamitatum causam non Cantacuzeno imperatori, sed Providentiæ divinæ decretis et fatali necessitati attribuendam. Gregoras contra validioribus argumentis probavit, quæcumque homines facerent, ea ipsos non divina præsentia aut fato cogente, sed private voluntatis

(90) Indicatum in Catalogo bibliothecæ Scorialensis.

(91) *Hist.*, lib. xxviii.

(92) *Hist.*, lib. xxvii.

(93) Gregoras libros habuit bene multos, ut supra observatum. Quosdam in Bibliotheca Regia agnovi, ac in iis codicem 2259, qui et chirographum

eius præfert. Est autem is codex, *Flavii Josephi Historia Judaica de excidio Hierosolymitano*.

(94) *Hist.*, lib. xxviii, *Hist.*, lib. xxvii.

(95) A. C. 1352, Julio et Augusto mensibus.

(96) *Hist. Byz.*, lib. xxviii.

(97) *Hist. Byz.*, lib. xxvii, in fine.

(98) *Hist. Byz.*, lib. xxviii.

libero instinctu ductos facere; ac proinde frustra A Cantacuzenum ea ratione excusari, quod quidquid peccasset, id non sponte, sed fato subigente peccasset. At Matthæus, ubi illum vidit immotum et inexorabilem in sententia perstare, ac sibi plura dicturo audientiam denegare, tristis abiit: factumque inde, ut severius quam antea Gregoras custoditus, gravissimo terræ motu (99) concussis aiquanto post domus suæ parietibus, non ausus sit foras exire (1).

Eodem anno exeunte (2) Joannes Palæologus Byzantio potius est: Gregoras, recepta libertate et custodum metu excusso, cum in aulam se contulisset, de novorum dogmatum impietate apud principem non adeo æquum (3) Palamitis Iberius disseruit: hortatus est, ut religionem afflictam erigeret; paratumque se ostendit ad ea refellenda, quæ Cantacuzenus et Palamas, decretis suis per vim confirmatis, iniqua et absurda definivissent. At Joasaphus (id Cantacuzeno, monasticam disciplinam professo, nomen erat) ubi hæc agitari rescivit, Palamam, qui tum a Turcis captivus tenebatur, grandi pecunia statim redimi curavit, ut is causam suam per se ipse præsens ageret: tum filiaæ Helenæ, Joanni Palæologo imperatori nuptæ, auctoritatem interposuit, ut iudicium constitueretur, quod sibi futurum esset ignominiosum. Ita Gregoræ studium omne in præsens irritum fuit.

Anno proxime insecuto episcopus Latinus, Palæologi amicus, Byzantium legatus advenit. Eius nomen silet Gregoras, doctrinam autem commendat, ut hominis in sacrarum Scripturarum commentatione versati, et exercitationibus theologicis in scholis Latinorum eruditi. Erat is procul dubio Paulus (4) archiepiscopus Smyrnensis, quem exeunte anno 1355 obsequium et debitam Romæ sedi reverentiam a Joanne Palæologo imperatore pactum fuisse, discimus ex Annalibus ecclesiasticis. Hic cum de Ecclesiæ Græcæ opinionibus novis multa audivisset, ab imperatore postulavit, ut sibi cum Palama, earum opinionum auctore, congregari liceret: mox autem, facta colloquendi copia, ubi eam re ipsa multis magnisque erroribus imbutum esse comperit, ipsum quoque Gregoram cum eo disputantem velle se audire significavit (5). Itaque Gregoras, per magnum logothetam ab imperatore accitus, in aulam venit, ignarus quam ob causam vocaretur. Nam illum Helena Augusta, parentis sui Cantacuzeni amicis favens, præmoneri veterat, ne præmeditatus ad disputandum accederet. Vix palatium ingresso nuntiatur, Palamam illic adesse. Eo nuntio primum perentius hæsit; et parum ab-

fuit, quin pedem statim referret. Deinde animo obfirmato, et e re nata consilium capiens, ulterius perrexit. Aderat tum apud Palæologum generum suum Irene Augusta: aderant aulae primores. Gregoras salutato imperatore, consedit; atque ut ne in præludiis recensendis diutius immoremur, proposita ab adversario quæstione de substantia et operationibus divinis, hæc in Deo nihil differre multis rationibus probavit. Imperator, utraque parte audita, sive incertus esset quam antehac, sive Cantacuzenum socerum suum damnato Palama nollet contristare, sententiam ferre noluit. At Palamas, benigni principis silentium prout libuit interpretatus, postridie per totam urbem discurrens, et suæ (ut aiebat) victoriæ famam ubique disseminavit. Ea re imperatorem valde offendit; aulicos vero, qui hesternis colloquiis præsentibus interfuerant, sic irritavit, ut ex urbe in aulam reversus male et sinistre ab iis exceptus sit. In ea disputatione quid actum, quidve a se aut ab adversario dictum fuerit, Gregoras duobus de ea re scriptis dialogis fusc tradidit (6). De Latino episcopo, cujus gratia disputatum erat, dicere oblitus est quodnam de tota illa concertatione iudicium ejus extiterit.

Cæterum Cantacuzenus ex imperatore monachus, cum novos dialogos publice lectitari et omnium manibus teri videret, sua interesse credidit, ut quam primum refellerentur (7). Statim itaque, eo urgente, varii libelli a Palamitis compositi prodierunt. Exstat nunc quoque in cod. ms. biblioth. Regiæ (8), inter opera Nic. Cabasilæ, *satyræcum opusculum hoc titulo: Κατὰ τῶν Γρηγοῦ ἀληθειῶν, in Gregoræ deliramenta*. Exstat in alio cod. (9) *Ἐπίτομος κατὰ τὸ ὑνατόν διήγησις τῆς ἐπὶ τοῦ παλατίου ἐνώπιον τοῦ βασιλέως γενομένης διαλέξεως τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονικῆς καὶ Γρηγοῦ τοῦ φιλοσόφου*. Id est, *Narratio quam maxime compendiaria disputationis inter sanctum Patrem nostrum Gregorium archiepiscopum Thessalonicensem et Gregoram philosophum in palatio coram imperatore habitæ; eaque narratio dogmaticis Palamæ operibus præfixa est*. Is autem qui eam tenuit Gregoram argumentis futilibus et sermone inconvincino, Palamam vero non rationum vi solum, sed et veris elegantibus sese defendentem inducit. Denique Mediolani in bibliotheca Ambrosiana libellus (10) exstat inscriptus, *Περὶ τῆς τοῦ Γρηγοῦ ψευδογραφίας ἑμοῦ καὶ δυσσεβείας, de Gregoræ scriptis mendacibus, et de ejusdem impietate*: quem qui composuit, is in ipso exordio significat, oppugnari a se τὴν τῆς διαλέξεως διήγησιν, id est, *narratione*

(99) Eum terræ motum Villanus confert in annum 1354, Kalend. Martii.

(1) Eiusdem libri cap. ult.

(2) A. C. 1354, autumno exeunte.

(3) Cur Palamitis infensus fuerit, docet Gregoras, *Hist.*, lib. xxvii.

(4) Hic Paulus postea Constantinopolitanus patriarcha titularis fuit. Eius cum Joanne Canta-

(5) *Hist. Byz.*, lib. xxix, cap. ult.

(6) *Hist. Byz.*, lib. xxx et xxxi.

(7) *Hist. Byz.*, lib. xxxii.

(8) Num. 2965, fol. 282.

(9) Num. 2409, fol. 41.

(10) Num. O. I.

nem disputationis. Hi sunt nimirum illi, quos Cantacuzenus Gregoræ opposuit, frivoli certe et parvi ponderis libelli; ut non immerito eos Gregoras λογάρια vocet (11), et ἀμβλωθρίδια, ὁμοῦ τῷ πηγέντι ἀέρι πρὸς τὸ ἀφανῆς ἀπίοντα, *fabellus scilicet et vilia quædam embrya, percusso aere statim evanescentia.*

Nihilominus idem qui eos libellos vulgaverat Joasaphus Cantacuzenus, elapso inde anno integro et dimidio, ubi spes suas ipso eventu delusas vidit, Gregoram rursus experiri statuit, et per amicos domum invitavit (12). Gregoras, amicitia redintegranda spe allectus, et quia illum putabat, mutata forte sententia, velle errata confiteri et corrigere, non gravate paruit, et summo mane ad eum venit. Ac sermo quidem, ut inter amicos eosque veteres, blandus primum et hilaris fuit. Deinde, Palamæ mentione injecta, cum et Cantacuzenus et assentatores monachi illum laudare et admirari cœpissent, ita Gregoras excanduit, ut ex familiari colloquio ad jurgia protinus et ad convicia ventum fuerit. Tantum igitur absfuit, ut eo colloquio lites componerentur, ut novis offensionibus irritata odia recruduerint. De hac postrema disputatione Gregoras dialogos quatuor scripsit; eos videlicet, qui Historiæ libros totidem constituunt; tricesimum secundum dico, et tres deinceps continuos. Sunt autem ii mere dogmatici, primo excepto, cujus exordium historicum est.

Sub illud credo tempus Joasaphus Cantacuzenus, pervoluit s *Historiæ Byzantinæ* libris, quorum Gregoras auctor esse ferebatur, cum alia multa in iis notavit (13), tum illud de se in primis, quod ibi diceretur *superstite Andronico imperatore monachos montis Atho fatidicos adisse, et an rerum potiturus esset, ab iis sciscitatus fuisse.* Idem etiam gravissima crimina, religiosis eum montem incolentibus ab historico objecta, in iisdem libris observavit. Quæ ut falsa esse argueret, arditros convocare et eorum judicio censuram tibi permittere constituit. Acciti igitur viri illustres, et civium Byzantinorum lectissimi: qui ubi criminosas illas narrationes per lectorem recitatas audiverunt, una omnes voce *Gregoram valde mendacem et impudentem et levem esse pronuntiarunt.* Ita Gregoras absens et inauditus damnatus est. Ad hic, ubi rem rescivit, agere admodum tulit, et Cantacuzeno convento hunc triumphum ut iniquum exprobravit: neque enim quæcumque nomen suum præferrent, ea omnia scripsisse se: *quæ contra Tomum scripta circumferrentur, sua esse; quæ contra Cantacuzenum, nescire se cujus forent: velle autem, ubi nactus esset, ea suppressimere; quæ si prius accepisset, quam ad aliorum aures venirent, igni mandavurum.* Hæc ille; ad quæ Cantacuzenus ironice respondit, ut ridere potius

A quam refellere videretur. Atqui Gregoras, cum negaret sua esse quæ Cantacuzenus publice arguisset, haud mentiebatur; nisi forte diversos ab iis qui supersunt *Historiæ Byzantinæ* libros considerat. Nam in his quos habemus (sunt autem duodequadraginta continui) de illis montanis oraculis a Cantacuzeno consultis nihil omnino scriptum occurrit; de montis Atho monachis multa quidem, sed non illa ipsa, quæ Cantacuzenus apud se lecta esse memorat; imo ea quæ et montem et monachos mire commendant (14).

Hinc adeo apparet, libros Gregoræ ab hominibus improbis jam tum fuisse corruptos ac depravatos; proinde vera esse, quæ hic ultimo Historiæ libro de adversariorum nequitia et malis artibus queritur, quod ii multa clanculum ex suis operibus ferro resecta sustulissent, et littera una vel etiam pluribus seu additis, seu invicem permutatis, verum ac rectum sensum omnino invertissent, ut φῆθ pro εἶ, καὶδὸν pro καλὸν, κατὰ pro περὶ, legeretur. Quamobrem etiam lectores admouet hortaturque, ut librorum suorum exemplaria conferant; quæ plurima ait exstare: quippe se, cœsumoli f audes præmetuentem, operam dedisse, ut multa apographa discipulorum manu quam accuratissime suo vel amicorum sumptu describerentur.

Fortasse igitur, ut plerisque auctoribus, in etiam Nicephoro Gregoræ quædam falso ascribuntur, spuria videlicet et suppositiva: cujusmodi esse existimo somnium illud propheticum, a Philotheo patriarcha productum (15) et explosum: quod quoniam nondum typis editum est juvat hoc loco integrum apponere. Gregoras domo inclusus (16) Agathangelum furtim ingressum et mox abiturum, in epilogo *Operis Antirrhælici*, quod Philotheus refutandum suscepit, his alioquitur: Ἐπεὶ δὲ πόρῳν νυκτῶν τὰ τῆς ὁμιλίας ἡμῶν, ὡς ὄρα, ἐκτέταται, καὶ δέον ἀπιέναι σε, καθυδόντων οἷς τὰ τῆς ἡμετέρας; ἐπιτέτραπται φυλακῆς, φέρει καὶ περὶ τῶν συμδησομένων βραχέα τὸν ἐνόντα διέλωμεν τρόπον. Οὐ γὰρ ἄξιον οὐτε σέ γε ἀγνοεῖν, οὐδ' οἷς μέλλεις φίλους ἡμῶν ὁμιλεῖν καὶ συνεπέθοις, ἵνα μὴ πρὸς τὸ τῆς ἐλπίδος ἀπολλέποντες ἀθλον ἀχθῶνται. Τετύχηκε γὰρ μοι βίβηντι πρὸς δεσπομήριον ἤδη τοῦτ' ἐπερικεχῆσθαι μακρὰν ἀθυμίαν, πάνυ κεντύσαν καὶ ἰδυνῶσαν μου τὸ λογίζεμενον τῆς ψυχῆς, οὐχ ὅτι πάσχων αὐτὸς διετέλουν εἰργασμένος, ὁλλὰ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ὄρων ὑψομενούς χετμῶνας κατὰ τῶν θείων δογμάτων καὶ τὸ πλῆθος ἀεὶ ἐλαυνόμενον· καὶ τὸ μὲν δεσποῦμενον, τὸ δ' ἐξήριστον γενόμενον· καὶ τὸ μὲν κάμπτον γόνυ τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ τοῦ λιμοῦ βίαιον καὶ τὴν τῶν οἰκείων ἀφαίρεσιν· (17) καὶ τὸ σῶζον ἦν εὐδαμοῦ. Τηνικαῦτα μετὰ; γενόμενος λογισμῶν ἐνδακρῶς τε γεγέννημαι, καὶ πολλὰ τῷ θεῷ προσευξάμενος καὶ

(14) *Hist. Byz.*, lib. xxxii, circiter initium.

(12) A. C. 1357.

(15) Cantacuz. *Hist.* lib. iv, cap. 24 et 25.

(16) Vide *Hist.* lib. xiv, cap. 7.

(15) *Antirrhætic.* xii, cod. Reg. 1996, fol. 297.

(16) A. C. 1353.

(17) *Doest* τὸ δὲ, etc.

καθίσας κάπλ τῆς δεξιᾶς ἐρείσας τὴν κεφαλὴν ὑπὸν
 λεπτῷ σουσεχέθην· καὶ μοι ἔδοξεν ἕναρ τῶν φίλων
 τῆς ἐπιστάς, « Καίρε (φάσκειν) καὶ μὴ ἀθύμει,
 Θεὸν, ὑπὲρ οὗ τοῖς ἀθλοῖς ἐγκαρτερεῖς τουτοῖσι,
 κράτιστον ἔχων ἐπίκουρον. Ὅφει γὰρ οὐκ εἰς μα-
 κροῦν τουτουσὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας διώκτας, οὐχ
 οἷα μόνον ὑμῖν ἐπήνεγκαν πάσχοντας τὰ δεινὰ,
 ἀλλὰ καὶ μακρῷ σχετικώτερα. Ἐκπολεμωθήσονται
 γὰρ κατ' ἀλλήλων, βασιλεὺς κατὰ πατριάρχου καὶ
 κατ' ἐπισκόπων· καὶ αὖ κατ' ἀλλήλων ἐπίσκοποι·
 καὶ τὰς ἀλλήλων ἀναθεματισμοῖς, καὶ τοῖς οἰκείοις
 περιπεσοῦνται· καὶ ἐξωσθήσεται μὲν τῶν θρόνων
 ὁ πατριάρχης· ἀντεισαχθήσεται δ' ἕτερος· καὶ μετ'
 ἄλλων τὰ ὁμοία πείσεται καὶ αὐτός· καὶ ὁ βασιλεὺς
 τὴν βασιλείαν ἅμα ζημιώσεται σὺν ἀτιμῆ ποι-
 κίῃ· καὶ πρό γε τούτων ὁ Παλαμᾶς τοῖς βαρβάροις
 ἀλώσεται, καὶ μὴ ὅτι τὰ ἐχθίστα, ὅτι μὴ καὶ τὰ
 ἀσχίστα πείσεται. Οἱ δὲ πλείους τῶν ἐπισκόπων,
 σεισμῷ κλονηθείσης τῆς Ῥωμαίων γῆς βιαιῶ, αὐ-
 ταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ οἰκίαις σύγχωσθήσονται, καὶ
 αὐτάνδροις φάναι ταῖς πόλεσι. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη
 καθάρσεις ἐκ Θεοῦ σφίσι δικαία, ἀνοῦ ὧν αὐτοὶ
 καθεῖλον ἀδίκως ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνισαμένων ἐρ-
 θῶ· ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ σοφῶν, καὶ
 ὄσοι ὁμότροποι τὴν εὐσέβειαν. » *At quoniam in mul-*
'am noctem, ut vides, colloquium nostrum produxi-
mus, oportetque te custodiis nostris dormientibus
domum abire; age, etiam de futuris pauca utcumque
disseraui. Ea quippe nec te, nec eos quos aditurus
es, amicos nostros et laborum socios, ignorare æquum
est, ne in incertum exitum intuentes accipitii spe tor-
queamini. Cum ego jam in hunc carcerem conjectus
forem, incidi in magnam tristitiam, ac dolore cir-
cumsusus sum animum meum vehementer pungente
et excruciante; non quia ipse injuriam paterer, in
custodiam inclusus; sed quia adversus sacra Dei dog-
mata procellas alte assurgere ac multos quotidie
vexari viderem, et alios quidem vinculis coerceri,
alios exulare; alios denique fame violenta et bo-
orum ademptione adigi ad genua flectendum coram
idolo Baal; salus autem nulla appareret. His tum
cogitationibus plenus illacrymavi, et multis preci-
bux Deum oravi. Deinde cum resedissem, et capiti
dextram supposuissem, lev. somno correptus sum;
ac mihi in somnis amicus quidam visus astare, et
ave dicere, atque ut ne animum desponderem hor-
tari. « Deum quippe, inquit, cujus causa hos labo-
res fortiter toleras, potentissimum habes adiutorem.
Itaque hos veræ fidei persecutores, non ea solum
quæ vobis intulerunt, sed longe graviora mala per-
ferentes videbis non longo post. Nam et imperator
patriarchæ et episcopis, et episcopi sibi invicem eva-
dent inimici; utrique utrorumque anathematis, et
suis propriis, obnoxii tenebuntur. Sua sede extur-

abitur patriarcha : in ejus locum intrusus alius
succedet : atque hic ipse mox similem fortunam experi-
rietur. Imperator vero et summa potestate excidet,
et afficietur variis ignominiiis. Ante autem quam hæc
fiant, Palamas, captus a Barbaris, non modo acer-
bissima, sed et turpissima passurus est. Plerique
item episcoporum, Romanis provinciis violento terræ
motu concussis, cum ipsis episcopatibus et domibus
et civium plenis urbibus, obruti sepelientur : eaque
illis justa sacerdotii abrogatio divinitus rependetur,
eo quod ipsi episcopis et presbyteris, aliisque doctis
et pari pietate insignibus viris, qui pro vera religione
bonum certamen certaverant, suas dignitates abro-
gaverint. » Hæc si, ut apud Philotheum exstant,
ita a Gregora antequam res evenissent pronuntiata
sunt (id quod creditu difficile, imo prorsus incredi-
bile est), eum oportet divinitus afflatum futura
præcivisse (18). Sin eventibus posteriora, perfecto
jam operi ab ipso auctore assuta fuerunt, eum rur-
sus necesse est, cum hæc scriberet, simpliciorum
hominum credulitati voluisse illudere. Porro hoc
videtur ab ingenio et moribus ejus viri alienum.
Itaque istius fraudis crimen in Palamitas rejici for-
tasse æquius sit. Minime certe pròbabile est id
Gregoram fecisse, quod ab aliis factum reprehenderit.
Reprehendit autem in Historia (19) Isido-
rum patriarcham propriis somniis intentum atque
ex iis futura augurantem : cæterorum Palamitarum
visiones nocturnas diabolo et crapulæ ascribit (20) :
passim denique astrologos, hariolos, et eos qui di-
vinandi artem quamlibet profiteantur, esagitat ac
deridet (21).

Quo tempore et ubi et qua tandem morte Gregoras
 supremum diem clauserit, nondum mihi com-
 pertum est. Historia quidem ejus Byzantina ad an-
 num Christi 1359 ineuntem progreditur; atque
 hinc auctorem eo ipso anno decessisse credi pos-
 sit: sed ea tantum conjectura est, non argumen-
 tum omnino certum. Neque vero deest suspicio,
 idcirco Gregoram ad annum Christi 1359 narra-
 tionem perduxisse, quo hæretici Palamæ phrenesim
 et exitum ex hac vita sædissimum in fine (peris
 describeret; ut quem virum capitali ira vivum
 persecutus fuerat, in ejus morte velut studio de-
 cursor victor conquiesceret.

Ea fuit Palamitarum, in primis Callisti patriar-
 chæ, inhumanitas, ut qui ab eorum communione
 separati vixissent, eos post mortem insepultos pro-
 jici juberent, canibus et lupis prædæ futuros (22).
 Quod si qui, communis naturæ verecundia et mi-
 seratione permoti, illorum corpora humassent,
 novum crimen simili pœna luebatur. Fam ignomi-
 niam Palamitæ (23) jam pridem Nicephoro Gregoræ
 denuntiaverant (24). Huic autem optatissimum ia

(18) Prædixerat Cantacuzeno unum ex ejus libe-
 ris moriturum; conjectura scilicet, non divina-
 tione. Vide *Hist. lib. xviii, c. 4, sect. 2.*

(19) *Hist. lib. xviii, c. 1.*

(20) *Lib. xxi, c. ult.; lib. xxv, c. ult.*

(21) *Lib. ix, c. 11; lib. xiv, c. 8, etc.*

(22) *Lib. xviii, c. 1.*

(23) *Lib. xxiv.*

(24) Ac ipsi etiam Ignatio, patriarchæ Antioche-
 no. Vide Joan. Cyparissiotam Palamitarum trus-
 gressionum serm. 4, c. ult.

erat, ad martyrii palmam aspiranti. Itaque et hoc præter alia Agathangelo præceperat (25), ut cum sese mortuum ferisque expositum conspexit esset, omni prorsus cadaveris humandi cura et inani labore supersederet. Porro et Palamitarum minæ et Gregoræ vota hactenus rata fuerunt: *Spectandum illud corpus magni fidei veræ præconis* [inquit Cyparissfotes (26)] *diu ludibrio habitum et circumlatum; ejus nempe viri, quo nec inter philosophos quisquam excellentior, nec inter ascetas disciplinæ observantior; nec in obeundis pro religione certaminibus, nec in iis quibus tentatores eum vexarunt persecutionibus, contumeliis, carcerisque angustiis tolerandis constantior fuit; admirandi inquam illius Nicephori Gregoræ, de quo per utramque appellationem nihil Deus aliud significavit, nisi eum animo vigili et experrecto victorias ab hostibus veritatis reportaturum.* Hoc elogio mortuum Gregoram ornabat Joannes Cyparissiotis; ex cujus grandi volumine Παλαμικῶν παραβάσεων libros duos selectos Latine vertit, et in lucem primus edidit, R. P. Franciscus Combesius.

Gregoræ vitia (neque enim ejus scriptoris tam inepte sum fautor, ut nulla habuisse eum contentam) maxime conspicua hæc fuerunt. Asper, au-

(25) *Hist.*, lib. xxvii.

Asterus, pertinax, principes æque ac privatos linguæ petulantia offendit: philosophus, animo haud imperavit: historicus, partium affectum non exiit: gloriæ denique cupiditate et amore sui ipsius nimio laboravit. Plura in stylo reprehendenda; in primis, κακοζήλια, seu ambitiosa elegantiae affectatio; poetica verborum luxuries; figuræ insolentes; hyperbata; crebræ non modo verborum, sed et sententiarum repetitiones. Quod si conferendum exemplum est, in libris ejusdem argumenti historicis Cantacuzenus longe præstat. In chronologia tamen Gregoras diligentior: imo apud Cantacuzenum fere nulla. Cantacuzenus quædam videtur consulto omis- sisse, quæ Gregoras haud prætermisit. Ejusmodi sunt ea quæ hic narrat de Synadeni erga Andronicum seniore inhumanitate, de Joannis Palæologi natalibus, de legatis a Papa Constantinopoli missis, et alia innumera. Hæc, inquam, omnia Gregoras, qui nec illatas a Barbaris clades dissimulat. Cantacuzenus vero nec de Nicomedia quidem aut de Nicæa ipsa amissa mentionem fecit. Hic solas quodammodo res Byzantinas, noster etiam externas Historia sua complexus est. Uterque igitur legendus et alter ex altero supplendus.

(26) Palam. transgress. serm. 4, cap. 1.

OPERA.

Scriptis Gregoras permulta variæ eruditionis opuscula, quorum pauca typis mandata; pleraque autem exstant manuscripta in codicibus Vaticanis, Cæsareis, Scorialensibus, Baroccianis, et aliis multis, ut Regios sileam: quædam item videntur temporis longi injuria interdictissæ. Eorum fere omnium notitiam dabit index uberrimus, ex R. P. D. Bernardi (27) schedis, Roma ad nos transmissis, et ex variis codicum manuscriptorum catalogis concinnatus. Hunc tu quæso indicem, Abbas nobilissime, quantumvis longum, totum oculis percurre. In tanta librorum copia, quot hic videbis enumeratos, erit credo aliquid quod ipso argumento placeat; quod amissum doleas; quod ex bibliothecarum pulvere erui cupias. Erunt etiam aliqua fortasse, quorum jacturam facile feras. Mihi quidem librorum catalogos perlegisse hoc sæpe jucundum fuit, quod ex iis intellexerim deesse mihi multa, vel inutilia, vel etiam mala.

Opera biblica.

De mensura Arcæ Noë, ex Origene. Cod. Baroc. 48. 19.

Ex prophetis majoribus et minoribus dicta excerpta, cum prologo et commentariis. Cod. Cæsar. Vindobon.

(27) De Montfaucon.

(28) Hoc est, ante annum 1547.

(29) Eorundem meminit *Hist.* lib. xviii, c. 7, s. 2; lib. xxiii, pag. 697; lib. xxiv, p. 708 et 713.

(30) Ita cod. Vaticani titulus. At illi libri in co-

C theolog. 174. Vide et indicem prologorum inter opuscula rhetorica.

Ἄριστη ἐπιλογή θεῶν τινῶν ῥήσεων τοῦ μακαρίου καὶ γενναίου Ἰωβ, συμβαλλομένη παντὶ Χριστιανῷ εἰς ὠφέλειαν. *Optimus delectus sacrarum quarundam sententiarum beati et fortis Jobi, cuius Christiano utilisissimus.* Initium, Καὶ ἐγένετο ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, καὶ ἰδοὺ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ παραστήναι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Cod. Cæsar. Vindobon. theolog. 174.

Dogmatica.

Antirrhethici et Steliteutici priores. Scripserat Gregoras libros in Palamæ *Antirrhethicos*, antequam Cantacuzenus imperio potitus esset (28), ut ipse testatur, *Historiæ* libro xxv (29). Eos decem fuisse indicat hoc programma, codici Vaticano præfixum: Πίναξ τῶν ἐκλεγέντων ἐκ τῆς καθόλου ἱστορίας Ἑνωματικῆς λόγων τοῦ Γρηγορά, καὶ συνταθέντων ἐν ταῦθα τοῖς ἹΠΟΤΕΡΟΙΣ αὐτοῦ ΔΕΚΑ (30) ΑΝΤΙΡΗΘΗΤΙΚΟΙΣ. Id est: *Index librorum Gregoræ ex generali Historia Romana selectorum, et cum DECIMUM ejus PRIORIBUS ANTIRRHETHICIS hic conjunctorum.* At in Colvilliano Scorialensis bibliothecæ catalogo (31) (qui in Mediolanensi seu Ambro-

dice ipso desiderantur.

(31) Cujus partem, ex ms. bibliothecæ Ambrosianæ codice descriptæ, communicavit mecum Fridericus Rostgardius.

siana exstat manuscriptus) indicantur tantum tres Ayou εις την λαχουσαν αυτον μητροπολιν. Ex persona metropolitani, eam quæ ipsi obtigit metropolin primum intrantis. Initium, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ibid. fol. 215.

Antirrhetici posteriores (32). Scripsit Gregoras libros decem *Antirrheticos* in Tomum Palamiticum, anno Christi 1353; quos statim post Tomum promulgatum minatus erat se editurum, ut constat ex his Agathangeli verbis (33): Πρὸς ἀπειλῆς ἀνήνεγκας σχῆμα λόγοις ἀντιρρητικοῖς καταλύειν τὸν τὸ μὲν ἐν αὐτοῖς νεωστὶ καὶ λάθρα συνθεῖναι τετολμηκεσαν. Id est: *Minatus es, te eorum Tomum orationibus Antirrheticis refutaturum; eum scilicet Tomum, quem novissime et clanculum ii componere ausi fuissent.* In Colvilliano catalogo hi quoque Antirrhetici indicantur (34) (sed octo tantum) cum hac inscriptione: Λόγοι ἀντιρρητικοὶ κατὰ τοῦ Παλαμικοῦ τόμου (35). *Orationes Antirrheticæ contra Tomum Palamicum.* In hos posteriores Antirrheticos Philotheus patriarcha libros duodecim edidit, qui exstant in Bibliotheca Regia N. 1996.

Dialogus, cujus titulus: Τίνα δῆποτε ἄρα Θεὸς τὸν ἀνθρώπον τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν, ἦτοι θνητὸν, ἦτοι ἀθάνατον. *Quem initio Deus hominem creaverit, mortalemne, an immortalem.* Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theol. 174.

Quæstio soluta. Græce inscribitur, Ἐπιλοισι περι τοῦ τίνος χάριν ὁ ὑμνωδὸς Ἰνδοξοτέραν τῶν Σεραφίμ τὴν Θεοτόκον ὑμνήσας, διὰ τῆς προσθήκης αὐθις τοῦ, ΑΣΥΓΚΡΙΤΩΣ, ἀσύγκριτον τὸ συγχεκριμένον ἐποίησε καὶ πρὸς τίνα δὲ δόξαν ὀρῶν ταύτη τὸν ὕμνον ἐξύφηγεν. *Quare auctor Hymnodiarum, postquam Deiparam Seraphinis gloriosiore cecinit, addito deinde adverbio, INCOMPARABILITER, incomparabile esse statuit id, quod comparatum cum alio fuerat: item ad quam opinionem respexerit, cum hunc hymnum composuit.* Eodem codice Cæsar.

Dogmaticæ disputationes variæ, passim in Historiæ Byzantinæ libris dogmaticis.

Euchologica.

Εὐχαλ, seu *Precationes.*

1. *Ad Christum, et ad Beatam Virginem.* Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theolog. 174.

2. Πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς ἀπὸ μητροπολίτου ἄρτι χειροτονηθέντος. *Ad Imperatorem, ex persona metropolitani recens inaugurati.* Initium, Ὁ μέγας καὶ ὑψηλός . . . . Cod. Vatic. 1086. fol. 214.

3. Ὡς ἀπὸ μητροπολίτου, ἄρτι πρῶτον εἰσερχομί-

(52) De quibus supra diximus in Vita.

(53) Quæ apud Gregoram leguntur, *Hist.* lib. xxv.

(54) Cod. 6, E. 22.

(55) Additur, Ὁ δὲ δεσμοφύλακας ἐνταῦθα λαθῶν καὶ εἰσελθὼν καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ Ἀγαθάγγελος τῶν πάλα φοιτητῶν καὶ φίλων ἐστὶν εἷς, περὶ οὗ πλατυτέρως ἐλεῖται ἐν τῷ κδ' λόγῳ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. *Agathangelus autem ille, qui clam custodibus ingressus cum eo in his dialogis colloquitur, veterum discipulorum et amicorum unus est, de quo fusius disserunt Hist. lib. xxiv.*

σου εις την λαχουσαν αυτον μητροπολιν. Ex persona metropolitani, eam quæ ipsi obtigit metropolin primum intrantis. Initium, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ibid. fol. 215.

4. Εἰς βασιλέα, ὡς ἀπὸ μητροπολίτου, ἄρτι χειροτονηθέντος. *Ad (36) Imperatorem, ex persona metropolitæ modo electi.* Initium, Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ ἰσχυρός . . . . Ibid. fol. 216.

5. Ἐκφωνηθεῖσα ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Ἐφεσον εἰσόδῳ ἡμῶν, *pronuntiata super nostro in urbem Ephesum ingressu.* Initium, Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος . . . Biblioth. Cæsar. Vindobon. cod. theolog. 174 (57).

6. Ἐπὶ θεμελίῳ οἴκου καὶ πόλεως. *In jaciendo fundamento domus et urbis.* Initium, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν νοερὰν . . . Ibid.

Philosophica.

Σύνταγμα συνοπτικὸν φιλοσοφίας. *Philosophiæ Compendium* (38). Catalogus bibliothecæ Vaticanæ Morellianus (39), fol. 5. 6.

Dialogus inscriptus. ΦΛΩΡΕΝΤΙΟΥΣ, ἡ περὶ σοφίας. *FLORENTIUS, seu De sapientia.* Initium, Πόθεν ἡμεῖν ὁ καλὸς Φλωρέντιος; Cod. reg. 3284. Item Vat. 1086. De eo dialogo Gregoras ipse *Hist. Byzant.* lib. xi, cap. 10, sect. 2.

Ὅτι οἱ πρὸς ὑποτέραν σοφίαν ἐσχολακότες οὐ δικαίως ἂν σοφοὶ λέγοντο· ὑπεκρίται δὲ μᾶλλον τῇ ἀληθείᾳ τῆς ὄντως σοφίας. *Qui alteratri (40) sapientiæ studuerint, eos non jure sapientes dici, sed potius imitatores se ipsa ejus quæ vere sapientiæ est.* Initium, Μέγα μὲν ἀνθρώποις σοφία. Cod. Cæsar. Vindob. theol. 174.

Περὶ τῶν ἐπιλαμβανόμενων οὐκ ὀρθῶς καὶ νέων καὶ παλαιῶν σοφῶν (41). *De illis qui recentiores et antiquos sapientes non recte reprehendunt.* Initium, Λόγος ἐξαναστάντας τινὰς τῶν, ὡς οὗτοί φασε βρενθυόμενοι, τῶν (42) πάντα εἰδόντων. Eud. cod.

Ad eos qui Fatum statuunt. Indicatur a Possevino in *Apparatu sacro.* Fortasse ea est oratio, quæ exstat libro xxviii *Hist. Byzant.* cap. penult.

Ad Logothetam de magno pisce, et aliis animalibus. Possevin. in *Apparatu sacro.*

Utrum bruta sint ratione prædita. Catalog. biblioth. Barocc. N. 48.

Visionem non fieri extra mittendo. Ibid.

Aerem non esse natura frigidum. Ibid.

De fluvii et mari. Ibid.

De sole, an sit natura calidus. Ibid.

Utrum anima sit immortalis secundum Aristotelem (43). Ibid

(36) Vel, de Imper.

(37) Videndum utrum ea precatio sit Gregoræ, an Ephesi metropolitæ.

(38) Non liquet an sit Nicephori Gregoræ.

(39) Qui in *Bibl. Reg.* asservatur.

(40) Sacræ et profanæ scil.

(41) Incertum utrum Gregoræ, an Maximi Planudæ.

(42) An τὰ ?

(43) Gregoras, teste Possevino, scripserat quendam in Aristotelem.

Relata esse simul natura. Ibid.

Terram esse naturam siccam et sphaericam. Ibid. ●

Numerum septenarium multis nominibus sacrum esse. Ibid.

Dialogus Φιλομαθῆς, ἢ περὶ ὑδριστῶν. Vide indicem Miscellaneorum infra.

Astronomica.

Πρὸς τινα φίλον, περὶ τῶν ὑδριζόντων τὴν ἀστρονομίαν. *Ad amicum quemdam, de iis qui astronomiæ insolenter obtreant.* Ita catalogus bibliothecæ Vaticanæ Morellianus. At in codice Vatic. 1086, fol. 128, epistola exstat, τῷ μητροπολίτῃ Ἀπριῶ, περὶ τῶν ὑδριζόντων τὴν ἀστρονομίαν. Initium, Τὰ τε ἄλλα ἀπορθμεύουσι . . . Vide indicem epistolarum infra.

Epistola ἀνεπίγραφος. Initium, Οἶον εὐωδίας περὶ τὴν ἀέρα χεθείσης. Cod. Vat. 1086, fol. 204. Vide indicem epistolarum.

Epistola, πρὸς τὸν μέγαν Λογοθέτην τὸν συγγραφέα τῆς βίβλου, παρκλητικὴ περὶ ἀστρονομίας. *Ad magnum Logothetam scriptorem libri, exhortatoria (44) de astronomia.* Epistolam hanc, ut indicatur in catalogo Morelliano, operi astronomico Theodori Metochitæ magni logothetæ præfixam fuisse apparet. Exstat *Hist. Byzant.* lib. viii, cap. 7, oratio ad magnum logothetam hoc titulo, Συμβουλὴ μετὰ παρακλήσεως. At eadem in cod. Vat. 1086, fol. 123, inscribitur, τῷ μεγάλῳ Λογοθέτῃ παρκλητικὴ περὶ ἀστρονομίας. Initium utrobique, Εἰ μὲν ἐπίσης ἄπασιν ἄπαντα . . . Fortasse hæc oratio eadem est, atque illa indicata a Morello epistola.

Adde epistolam, τῷ Χρυσολογῷ, quæ et ipsa est de astronomia. Vide infra in indice epistolarum.

Πῶς δεῖ κατασκευάζειν ἀστρολάβον (45). *Quomodo Astrolabum construi oporteat.* Catal. Morell. fol. 26. It. cod. Reg. 2737.

Πῶς δεῖ κατασκευάζειν τὴν ἐν ἀστρολάβῳ ἀράχην. *Quomodo aranea in Astrolabo construenda sit.* Ibid. It. cod. Reg. 2737.

Περὶ τῆς ἐν ἐπιπέδῳ καταγραφῆς τοῦ ἀστρολάβου, προσημιχῆς λόγος, πρὸς τινα φίλον (46). *De Astrolabi in plano delineatione, præfatio ad amicum.* Ibid. fol. 27. It. cod. Reg. 2737, fol. 105.

De Paschate et Kalendarii correctione.

Πρὸς τὸν σεβασμιώτατον Ἰωσήφ, περὶ τοῦ πάσχα, ἀπόδειξις ὅπως ἐσφάλη πρὸ χρόνων, καὶ ὅπως δεῖ ποιεῖσθαι τὴν τούτου διόρθωσιν. *Ad reverend. Josephum, de Paschate, ut jam pridem in eo erratum sit, et quomodo corrigi debeat.* Initium, Ἐπειδὴ μοι φίλος εἶ τῶν πάντων (47). Exstat in cod. Vat. 1086,

(44) An consolatoria?

(45) Tractatus de constructione globi laudatur a Guil. Cave.

(46) Recensetur a Ph. Lalbe, in *Bibliotheca nova, Nicephorus in Ptolemæi libros, cum Aristoxeno et aliis.* Sed is, ut puto, Nicephorus Eryenius est, non Gregoræ.

(47) Item est initium dialogi qui inscribitur διὰ λόγος δευτέρως. Vide Miscellaneorum indicem infra.

A fol. 75, et editus est *Hist. Byz.* lib. viii, cap. 13.

Ad eundem, ut videtur, de eodem argumento.

Initium, Αἱ δευτεράί πως φροντίδες, Εὐριπίδης φησὶ πως, σοφώτεροι. Cod. Vatic. 1086, fol. 79.

Τὸ διορθωθὲν πασχάλιον ὑπὸ Νικηφόρου φιλοσόφου τοῦ Γρηγοῦ, περὶ οὗ καὶ ὁ Ἄργυρος ἐν τῇ ἐπιθέσει μεθόδῳ διαλαμβάνει. *Paschalion a Nicephoro Gregora Philosopho correctum; de quo Argyrus in methodo supradicta (48) loquitur.* Exstat in Uranologio Petaviano. Vide et catalog. Morell. fol. 26

Historia et Vita sanctorum ac virorum illustrium.

Libri duodequadragesima Historiæ Byzantinæ; in quibus nonnulli mere dogmatici. Ex iis libri undecim priores editi sæpius. Qua de re supra in præfatione.

Oratio encomiastica, proluxa et elegans, in Imperatorem Constantinum Magnum; dignissima (nuncquit Nes-elius) ut supplemento corporis Historiæ Byzantinæ aliquando inseratur. Cod. Cæsar. Hist. 104.

Ex Eusebii Historia ecclesiastica. Cod. Cæsar. theol. 174.

De vita et moribus et conflictu S.-Patris Michaelis Syncelli. Initium, Νόμος οὗτος ἤθησε πάσαι παρ' Ἑλλήσι, καὶ μέγα τῷ χρόνῳ τὸ κράτος εἰλήφει. Leo Allat. De Symeon. pag. 100.

Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Βασιλίσσης. *Vita et disciplina S. Basilissæ, seu Reginæ.* Initium, Νικομήθεια πόλις ἐστὶ περιφρανῆς. Cod. Vatic. 1086, fol. 197. Adnotat R. P. D. Bernardus, eam Βασιλισσαν virginem et martyrem fuisse.

Vita Joannis, Heracleæ Ponticæ archiepiscopi, qui avunculus fuit auctoris. Indicatur ab ipso Gregora *Hist. Byzant.* lib. ix, cap. 7.

Vita (49) Antonii patriarchæ Constantinopolitani, Caulæ dicti (50). Initium, Εἰ δὲ καὶ θνητὴ φύσιν (51) ὁ χρόνος, καὶ πάντων ἐστὶ πατήρ, ὅσα φορὰ καὶ γένεσις βόσκει. Leo Allat. de Symeon. pag. 87.

Μητρίριον τοῦ ἁγίου Κοδράτου τοῦ ἐν Κορίνθῳ τῆς Πελοποννήσου. Init. Ἐμοὶ δὲ τὸν τοῦ ἁγίου Κοδράτου βίον διηγῆσθαι προελομένω. Vide Acta SS. tom. II, ad diem 10, mensis Martii. Vide et L. Allatii d'atribam de Symeonum scriptis, p. 88.

Grammatica.

Τεχνολογία γραμματικῆς. *Ars grammatica.* Indicatur a Morello in catalogo Biblioth. Vatic. fol. 5.

Παρακολουθήματα καὶ ζητήματα γραμματικά (52). *Enarrationes (53) et quæstiones grammaticæ.* Catalog. Morell. ibid.

(48) Nempe opusculum illud sub junctum est Isaaci Argyri libro.

(49) Exstat apud Bolland. ad diem 12 Febr. [Est Nicephori philosophi qui circa an. 1060 floruit. Vide *Patrologiæ nostræ* tom. CVI. Edit.]

(50) Vossius de *Histor. Græc.* lib. II, cap. 26, auctori longe antiquiori tribuit.

(51) An ἔχει?

(52) Incertum an Gregoræ.

(53) An glossæ?

Περὶ κανόνων ἀστασίας. *De instabilitate regularum*. Exstat in cod. Reg. Fortasse ii sunt κανόνες ἀνομιμάτων, indicati a Morello. fol. 5 catal. Bibl. Vat.

Περὶ ὀρθογραφίας (54). Initium, Τὸ ἄδασύναται, catal. Bibl. Barocc. N. 48.

Περὶ ἀντιστοίχων, seu *de vocibus quæ varie scriptæ varia significant*, ut ἀγνός, purus; ἀγνώως, ignotus. Idem catal. ibid.

Rhetorica et Panegyrica.

Μελέτη πρεσβευτικῆ. *Declamatio legatorum*. Initium, Ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι. . . . Argumentum sumptum ex Thucydide. Lacedæmonii cum Thebanis Plataream exercitu infesto petebant. Ad eos legati Plataenses veniunt. et ut ne bellum inferant petunt. Cod. Vat. 1086, fol. 167.

Συμβουλευτικὸς εἰς τὴν θείαν καὶ ἱερὰν σύνοδον. *Suasoria ad sacrosanctam synodum*. Initium, Ἐμοὶ μὲν οὕτως ἔχειν πρὸς τὴν παροῦσαν ἀμιλλαν. . . . Exstat hæc oratio in fine libri decimi Historiæ Byzant. Exstabat etiam in ms. cod. Vatic. 1086. Sed hodie supersunt tantum primi duo versiculi: cætera abscissa (55).

Παραινετικὸς τῇ βασιλείᾳ ἐξ αὐτοσχεδίου συντεθειμένος ἐπὶ τελευταίῃ τοῦ Φιλαδελφίας κυροῦ Θεολήπτου. *Ad imperatricem de obitu Dom. Theolepti, Philadelphie (episcopi), panæneticus ex tempore compositus*. Initium, Βασίλισσα, τὸ μέγα ἐν γυναιξὶ καὶ πρῆγμα καὶ ὄνομα· βασίλισσα, τὸ ἱερὸν τοῦ Χριστοῦ κειμήλιον. Cod. Cæsar. Vindobon. theolog. 174.

Ἐκφρασις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. *Christi resurrectionis depictæ narratio*. Initium, Πάνυ μοι δοκεῖ τῶν ἀτοπωτάτων εἶναι, πιδᾶς μὲν Ἑλλήνων φλοτιμίζεσθαι τῆς κακοδαίμονος αὐτῶν πλάνης ἐορτάς τε καὶ θέατρα. . . . Cod. Cæsar. theol. 174.

Λόγος εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Μερκούριον. *Oratio in sanctum et magnum martyrem Mercurium*. Initium, Καὶ κυβερνήτης μὲν πρὸς ἄνεμον (56) παρατατόμενος βίον (57). Cod. Vatic. 1086. Leo Allat. de Symeon. pag. 97.

Εἰς τὴν ὅσαν Θεοφανῶ τὴν βασιλίδεα. *In S. Theophanem imperatricem (Leonis sapientis uxorem)*. Initium, Πολλοὶ μοι πολλάκις πῶν ἀρετῇ καὶ συνέσει διαφερόντων προσίαςιν ἄλλοτε ἄλλω παραינוῦντες καὶ συμβουλεύοντες. Cod. Cæsar. theolog. 279. Allat. de Symeon. pag. 107. Cod. vatic. 1086, fol. 25. Notandum quod ait Gregoras in exordio, se multorum sanctorum vitam et martyrum certamina descripsisse.

Εἰς τὴν ὑπεριγίαν Θεοτόκον, διαλαμβάνων τὴν γέννησιν, καὶ τὴν εἰς τὰ Ἅγια πῶν ἁγίων εἰσόδον καὶ ἀνατροφήν. *De sanctissima Virginis Dei matris nativitate, ingressu in Sancta sanctorum, et educa-*

(54) Incertum an Gregoræ.

(55) Nempe eo quod hæc oratio in Latinos scripta sit.

(56) Fort. ἀνέμων.

(57) Fort. βίαν.

(58) Vide *Histor. Byz.* lib. xiii, cap. 1, s. 4; et lib. xiii, pag. 662.

tione. Initium, Ἀκούω Μωσέα τὸν μέγαν, τὸ ξένον ἐκείνο θαῦμα τῆς βίτου πάλαι περιεργάζεσθαι θέλοντα. Cod. Cæsar. Hist. 104. Vatic. 1086, fol. 179. Allat. de Symeon. pag. 82.

Εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. *In Annuntiationem sanctissimæ Dei Matris*. Initium, Ἐμοὶ (58) δὲ τῶν ζωγράφων πολλάκις ἐκείνου ἐπέφη ὀαυμάσαι καὶ τῶν ἀνδριαντοποιῶν. Cod. Vatic. 1086, fol. 151. Cod. Cæsar. Hist. 104. Allat. de Symeon. pag. 88.

Τῇ πανάγῳ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ εὐχαριστήριος, ὡς ἐκ τῆς βασιλίδε; Εἰρήνης. *Castissimæ Dei Matri gratiarum actio, ex persona Irenæ Augustæ*. Cantacuzenus Byzantio politus est post festum Purificationis, proxime subsequuta nocte. Idcirco ejus uxor Irene rogavit Gregoram, ut sibi orationem scriberet ad agendas B. Virgini gratias: quæ oratio cum accurate esset ab illo lucubrata, Cantacuzeno valde displicuit hæc ratione, quod victoria non imperatoris prudentiæ, sed tota Dei Matri accepta ferretur; quasi hæc Cantacuzenum, ligneo feretro impositum, in Urbem mortuum importasset: ὡς περ ἂν εἰ νεκρὸν ὑπάρχοντα κεκόμικε, φησὶν, αὐτὸν ἐκείνη μετὰ ξυλίου τινὸς κραθῆσάτου. Gregoras, *Hist. Byzant.* lib. xxvi.

Orationes in laudem sanctorum a Gregora compositæ, legebantur in ecclesiis vivo auctore. Id ex libro *Historiæ* xxiv discimus; ubi duo Palamitæ, Cabasilas et alter quidam, illi sic minantur: Τῶν μὲν σῶν λόγων, ὅσοι ἐπ' ἐκκλησίας ἐν ταῖς τῶν ἁγίων ἀναγινώσκονται μνήμαις, πῦρ δαπανῆσει πολέμιον καὶ ἀντίθετον ἅπαντας ἐν βραχεῖ, προστάττοντος τοῦ βασιλέως: σὺ δ' ἄταφος θανὼν ἐξω που βιφήσῃ τῆς πόλεως. *Quotquot orationes tuæ per ecclesias leguntur in sanctorum commemorationibus, eas omnes flamma inimica et infesta jussu imperatoris brevi absumet. Tu vero, cum obieris, aliquo extra Urbem projiciere insepultus.*

Ἐγκώμιον εἰς τὸν βασιλέα. *Oratio in laudem Imperatoris*. Initium, Ἔστι τις λίθος τοῖς τραπέζιταις (59). Amabat Imperator opera Platonis. Gregoras eam dicendi materiam nactus ostendere conatur Imperatoris facta cum Platonis dictis congruere. Cod. Vatic. 1086, fol.

Εἰς τὸν βασιλέα, κατὰ διάλεκτον Ἰωνικὴν. *In laudem Imperatoris, Ionica dialecto*. Initium, Ἀλέξανδρον τὸν ἐκ Μακεδονίης φασὶν. . . . Cod. Vatic. 1086. 159.

Εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ βασιλέως (60). *De Imperatoris prudentia*. Initium, Εἰ μὲν ἦν μοι ἕρξην, ὧ κράτιστε βασιλεῦ. Edita est hæc oratio *Byzant. Hist.* lib. viii, cap. 8.

(59) Ὁ παρῶν λόγος ἀφορμὴν εὐληθῶς τὴν τοῦ βασιλέως πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος ἔρωτα περὶ αὐτῶν δεικνύειν καὶ συγγενῆ τὰ τούτου πράγματα πρὸς τοὺς ἐκείνου λόγους.

(60) In cod. Vatic. fol. 54, inseribitur, Εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν εὐγλωττίαν τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου.

Εἰς τὸν βασιλέα περὶ ἐαυτοῦ. *Ad Imperatorem de se ipso*. Initium, Περὶ μὲν ἐμαυτοῦ, καὶ ὡς σὺ πω μοι καίρια. Ea est oratio, qua oblatam sibi ab imperatore Chartophylacis dignitatem accipere recusavit. Edita est *Hist. Byz.* lib. viii, cap. 9. In cod. Vatic. 1086 male inscribitur, Εἰς τὸν βασιλέα, πατριάρχην αὐτὸν ποιῆσαι βουλόμενον. *In laudem Imperatoris, qui patriarcham eum facere volebat.*

Προσφωνητικὸς εἰς τὸν μέγαν αὐτοκράτορα τῶν Ῥωμαίων Ἀνδρόνικον Δούκαν Ἀγγελοῦ Παλαιολόγον, περὶ τῆς ἐνοῦσης τούτῳ φιλανθρωπίας, ἡνίκα καὶ τὸ ἡμέτερον τῇ νόσῳ ταλαιπωρούμενον ἐπεσκέψατο· ὃν οὕτω καθαρῶς ἀπαλλαγέντες τοῦ πάθους, αὐτίκα ἀμειδόμενοι κατὰ δύναμιν, καὶ τὸν παρόντα λόγον εἰς εὐχαριστίαν ἐκπεπονήκαμεν. *Prosphonetica ad magnum Imperatorem Romanorum, Andronicum Ducam Angelum Palæologum, de ejus humanitate, qua factum est, ut et nos ægrotantes in viseret. Nos autem morbo nondum plane levati, pro virili eum statim remunerantes, hac oratione gratias egimus.* Cod. Cæsar. theol. 174.

Εἰς τὸν βασιλέα κῆρον Ἀνδρόνικον τὸν νέον. *Ad Imperatorem Dom. Andronicum juniorem*. Initium, Ὡς ἴλαν ἡδὺς καὶ φαιδρὸς ἡμῖν ἐπανήκεις ἐκ τῶν τροπαίων. *Gratulatoria.* Cod. Vatic. 1086, fol. 53.

Εἰς τὴν ἀμυγδαλῆν. *In amygdalam*. Est encomium ejus arboris. Subjuncti sunt senarii iambici decem. Cod. Vatic. 1086, fol. 46 (61).

Prologi et Proœmia.

Πρόλογος εἰς τὸ κατὰ Σωσάνναν διήγημα. *Præfatio in narrationem de Susanna*. Initium, Οὐκ ἐμελέν οἶμαι οὐδὲ τὸ τῶν γυναικῶν φύλον χωρὶς ὑποδείγματος. Cod. Cæsar. theol. 174.

Πρόλογος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς θεσπεσίους καὶ μακαρίους προφήτας, ἐπὶ τῇ παρ' ἡμῶν σὺν Θεῷ φιλοπονηθείσῃ τῶν καιριωτάτων αὐτῶν βήσεων συλλογῇ, μετὰ τῆς προσηκούσης αὐταῖς ἐξηγήσεως. *Præfatio encomiastica de divinis et beatis prophetis, accommodata operi, in quo eorum dicta Deo juvante collegimus, addita interpretatione convenienti.* Initium, Πάντων μὲν ἐγὼ θεῶν λόγους ἀνδρῶν. Cod. Cæsar. theol. 174.

Πρόλογος διὰ βραχέων ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν Ὅμηρον, ὅπως τε καὶ μεθ' οἷας τῆς γνώμης τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεῖα ἐπικρατεῦσατο. *Præfatio brevis encomiastica de Homero, quomodo et quo consilio Odysseam composuerit.* Initium, Ποιηταὶ μὲν καὶ ῥητορὶς καὶ ὅσοι τὸν φιλόσοφον εἴλοντο βίον. Cod. Cæsar. theolog. 174.

Προσίμιον εἰς πατριαρχικὸν σιγίλλιον. *Exordium patriarchalis diplomatis* (62). Initium, Εἰ δὲ καὶ πάντα μαραινάται. Cod. Vatic. 1086, fol. 211.

Aliud. Ibid. fol. 215. Initium, Ἐπειδὴ περ ἐν χρίσει.

Προσίμιον χρυσοβούλλου. *Exordium Bullæ aureæ.*

Initium, Πολλῶν ὄντων ἐπέσα τὴν β. Ibid. fol. 216.

Προσίμιον εἰς διαθήκην. *Exordium Testamenti*. Initium, Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Ibid. fol. 213.

Testamenta.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος τὰ ἔσχατα πνεύοντος. *Testamentum tanquam patriarchæ Joannis Glyceos, extremum spiritum effantis*. Initium, Καὶ πᾶσι μὲν ἀνθρώποις θανάτου μεμνησθαι. Est exordium Testamenti, non Testamentum ipsum; et editum exstat *Hist. Byzant.* lib. viii, cap. 2. Exstat etiam in cod. Vatic. 1086, fol. 210.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ τινος μοναχοῦ. *Testamentum, tanquam alicujus monachi*. Initium, Εἰ μὲν ἔσαν ἡμῶν αἱ ψυχαὶ . . . Ibid. fol. 215.

Διαθήκη, ὡς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησίου μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου. *Testamentum, tanquam magni Protosyncelli Peloponnesii*. Initium, Εἰ μὲν ἀθανάτων ὁ παρῶν ἐτύγχανε βίος. Ibidem.

Ὡς ἀπὸ τινος πρὸς τὸν βασιλέα (63). *Tanquam alterius cujuspiam, Imperatorem alloquentis*. Initium, Πολλάκις αἰτήσας καὶ πολλάκις . . . Cod. Vatic. 1086, fol. 215.

Monodiæ.

Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ μεγαλοτάτου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, seu τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ γηραιοῦ. *In obitum maximi Imperatoris Andronici Palæologi, senioris scilicet*. Initium, Τὸ μὲν τῆς συμφορᾶς μέγεθος. Edita exstat *Hist. Byzant.* lib. x. Exstat etiam in Cod. Vatic. 1086; item in cod. Colbert. 4950.

Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ σοφωτάτου μεγάλου Λογοθέτου. *In obitum sapientissimi viri, magni Logothetæ*. Initium, Ἐμοὶ δὲ, ὡ παρόντες, ταυτὸν τι. Edita exstat eodem *Hist. Byz.* lib. Item in cod. Vatic. 1086, fol. 208, et in cod. Colb. 4950.

Εἰς τὸν βασιλέα νέον Ἀνδρόνικον. *In obitum Imperatoris Andronici junioris*. Initium, Ἡμεῖς δὲ, ὡ παρόντες, ἐπινικίου· ἄδειν. Edita est *Hist. Byz.* lib. xi. Exstat etiam in cod. Vatic. 1086, fol. 188.

Ἐπὶ τῷ Χούμνῳ κυρῷ Ἰωάννῃ, ἀποτεταμένη πρὸς τὴν θειοτάτην βασίλισσαν, μετὰ βραχείας τινὸς παραινέσεως παραμυθουμένη τὸ δῆλος. *In obitum Dom. Joannis Chumni, ad divam Imperatricem* (64), *cujus dolorem hæc monodia solatur, adjuncta brevi admonitione* (65). Initium, Ἀθληταὶ μὲν καὶ πύκτοι καὶ σταδιοδρόμοι. Cod. Cæsar. theolog. 174.

Ἐπὶ τῇ τελευταίῃ τοῦ φιλότατου Καλλιέργου. *In obitum charissimi Calliergæ*. Initium, Ὡς τεταλῶν πόλις, τίνα κατὰ Ῥωμαίων κοινῇ πρότερον, καὶ νῦν δὲ κατ' ἐμοῦ τὴν ἐχθραν ἀνηρημένη. Eod. cod.

Παραμυθητικὸς εἰς τὸν βασιλέα, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. *Ad Imperatorem consolatoria, de obitu matris*. Initium, Σὲ δὲ, ὡ μέγιστε καὶ θειότατε βασιλεῦ, πολλάκις. Edita *Hist. Byz.* lib. x, cap. 6.

(61) Encomium Patricæ tribuitur Gregoræ in catalogo bibliothecæ Baroccianæ num. 116. At est Luciani.

(62) Bullæ.

(63) Incertum an epist. an testamenti exordium.

(64) Eulogiam, ut opinor: de qua *Hist. Byz.* lib. xlii.

(65) Vel adhortatione.

Philologica et Miscellanea.

Ἐξηγήσεις τῶν εἰς τὸ γριφωδέστερον τοῖς παλαῖσι ἐβρίμμενων. *Eorum quæ a veteribus obscurius dicta (66) sunt, enarrationes.* Indicantur ab ipso Gregora *Hist. lib. xviii, cap. 7, sect. 2.*

Commentarius in librum Synesii de insomniis; cum præfatione ad magnum Logothetam. Exstat ms. in codicibus Regiis; et in lucem editus est a Petavio cum Operibus Synesii. Latinus vero interpretis Pichonius Gregoram in libri inscriptione patriarcham Constantinopolitanam fecit.

Ἀντιλογία πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι οὐκ ἔστι ταπεινώσις ἐν ἀνθρώποις. *Adversus eos qui dicunt, humiliationem apud homines locum non habere.* Initium, Ἐγὼ σοὶ τι διηγῆσασθαι, ὦ φίλε Ξενόκρατες. *Cod. Vatic. 1086, fol. 49.*

Φιλομαθῆς, ἢ περὶ ὀδριστῶν, διάλογος. *Philomathes, seu de contumeliosis, dialogus.* Initium, Ἐπειδὴ μοι φίλος εἶ τῶν πάντων. Personæ colloquentes, Aristobulus et Philomathes. *Cod. Vatic. 1086, fol. 60.* Fortasse is est dialogus indicatus in catalogo Morel. *fol. 21.*

Opusculum initio mutilum; cujus auctor narrat commissam versus Peloponnesum navalem pugnam; fratrem vero suum vulneribus confossum et paucis post diebus extinctum lamentatur. *Cod. Vatic. 1086 (67).*

Poemata.

Codici Vaticano 1086 præfixus est hic titulus, Τῶν τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ ποιημάτων βιβλίον δεύτερον. Ea inscriptione quidam decepti putaverunt, Gregoræ poemata existare in Bibliotheca Vaticana. Sed eo loco ποιήματα non *carmina* significat, sed qualibet *scripta* seu *opera*.

Versus paucissimos a Gregora conditos fuisse existimo (68). Exstat in codice Vaticano 1086, fol. 46, post orationem εἰς τὴν ἀμυγδαλὴν iambicum de eadem arbore Decastichon. Initium, Ἀμυγδαλῆς ἤθησεν ἡμῖν ἡ φράσις. Exstat etiam Tetrastichon, in obitum Theodori Metochitæ, initio codicis Regii 2541, et est minime modulatum.

Epistolæ, ordine alphabetico enumeratæ.

ΑΓΓΕΛΩ. Initium, Οἱ τοῦ κομιζοντός σοι τὸ γράμμα γεννήτορες. *Cod. Vatic. 1086, fol. 218.*

Ἀγιωτάτοις τρισὶν τοῦ... πρὸς οὐ; ἔστειλε καὶ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Initium, Τὸ τῆς φιλαλληλίας χρῆμα κἂν τοῖς... memorat quosdam libros ab se conscriptos, iisdem missos. *Cod. Vatic. fol. 92.*

ΑΘΑΝΑΣΙΩ. [Ἀγιωτάτῳ ΑΘΑΝΑΣΙΩ, τῷ ΠΑΛΑΙΟΥΛΩΓΩ.]

Σὲ δὲ θαυμάζειν οὐ χρῆ. *Cod. Vatic. fol. 91.*

ΑΚΙΝΔΥΝΩ.

Ἐγίνετό τις ἀνήρ, Κλεόδημος ὄνομα. *Familiaris. Cod. Vatic. fol. 120.*

ΑΝΔΡΟΝΙΚΩ, τῷ ΖΑΡΙΔῃ.

A Οἶμαι μὴ ἀνεγκλήτους καθάπαξ. *De itinere, et quæ in via sibi acciderint. Cod. Vatic. fol. 141.*

Καὶ Πλάτων ὁ Ἀριστῶνος οὐ μῖδς. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 168.*

Εἰσὶν οἱ σέ φασι, καὶ αὐτὰ δὴ ἦδη. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 172.*

ΒΕΚΩ, [τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ.]

Λόγος τοῦς Πυθαγορείους οὕτω τοι. *Philosophica. Cod. Vatic. fol. 278.*

ΓΑΒΡΑ.

Οἶσθα τὸν οὐ πρὸ πολλῶν. *Cod. Caesar. theolog. 174.*

Χθὲς τὴν τοῦ Θεοῦ βίβλον ἀνέχων ἐπὶ τῶν χειρῶν. *Cod. Caesar. 174, fol. 15.*

ΓΕΩΡΓΙΩ, [τῷ ΑΑΠΙΘῃ.] *De Ecclesia Constantinop. in errorem lapsa. Desideratur ea epistola, de qua Cantacuzenus, Hist. lib. iv, c. 24.*

ΓΛΑΒΑ, [τῷ μεγάλῳ διοικητῇ.]

Λέγεται πρὸς ἄλλα στοιχεῖα συνθεσθαι. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 126.*

ΓΛΑΒΑ, [τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης.]

Οὐκ οἶδ' ὅ τι τις ἀν ἐν τῷ βίῳ νῶν ἔχων. *Cod. Reg. 2257, fol. 265.*

ΓΑΥΚΕΙ, [τῷ υἱῷ τοῦ πατριάρχου.]

Ἐμοὶ δὲ τοσούτον ὁ σὸς ἐντέτηκε πόθος. *Familiaris. Cod. Vatic. fol. 175.*

ΔΗΜΗΤΡΙΩ, [τῷ ΚΑΒΑΣΙΑῷ, κυρῷ ΔΗΜΗΤΡΙΩ.]

Ἐπεισὶ μοι, γενναῖε, θαυμάζειν. *Philolog. et Philosoph. C. V. f. 148. Vide et infra in Κ.*

C ΖΑΡΙΔῃ. *Vide supra in ΑΝΔΡΟΝΙΚΩ.*

Θείῳ, [τῷ θεῷ τοῦ βασιλέως.] *Vide infra τῷ ΦΙΑΝΘΡΩΠΗΝΩ.*

ΘΕΟΔΟΥΛΩ. [τῷ σοφῷ ΘΕΟΔΟΥΛΩ, τῷ μαγίστρῳ, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (69).]

Πολλοὶ μοι τὸν σὸν ἐμήνυσαν. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 108.*

Πρότερον μὲν ἡμῖν ἔδεξε λόγων. *Cod. Vatic. fol. 109.*

ΙΩΣΗΦ [τῷ φιλοσοφωτάτῳ.]

Ἀριστοτέλης ὁ Νικομάχου καὶ ὄσοι. *Philosophica. Cod. Vatic. fol. 99.*

Ἔστι πόλις παράλιος Ἑλληνίς.... Σινώπη. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 155.*

ΚΑΒΑΣΙΑ.

Ἄσα μὲν δὴ ἕτερα πρότεριτα. *Agit de scriptis suis imperatori nuncupatis. Cod. Vatic. fol. 177.*

Ἦκει τις ἡμῖν ἐκ βασιλέως πρότεριτα σπουδῆ, τοῦς ἐμοῦς ἐξαιτουμένους λόγους. *Ejusdem argumenti, brevissima. Cod. Vatic. fol. 178.*

Τῷ καθολικῷ κριτῇ. *Vide supra ΑΓΓΕΛΩ.*

ΚΑΛΟΕΙΔΑ, [τῷ σεβαστῷ.]

Τὸν Πυθαγόραν ἐκεῖνον τὸν Σάμιον. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 94.*

Τὴν ἀλώπεκα τοῖς λαγωῖς. *Philologica. Cod. Vatic. fol. 204. ΚΑΡΒΥΝῃ.*

(66) *Jacta Græc.* Sed leg. fortasse *εἰρημένων.*

(67) *Ante fol. 22.*

(68) *Tamen ut poeta laudatur. Vide Elogia.*

(69) *Gregoræ epistola una ad Theodulum edita est Gr. Lat. a Normanno inter opuscula Theoduli. Upsal. 1695. 4.*

Ὅρων τοὺς πολλοὺς, ὧ βέλτιστε, ταῖς. Philolog. A
gica. Cod. Vatic. 176.

Τῷ Κρήτης (70).

Ἦ μὲν δὴ βίβλος. Cod. Cesar. theol. 174.

ΛΑΜΠΗΝΩ, [ἀμυθία εἰς τὸν πρωτονοτάριον τὸν
ΛΑΜΠΗΝΟΝ.]

Ἔθνος ἐστὶ Περσικόν. Philologica. Cod. Vatic.
fol. 100.

ΛΑΠΙΘΗ. Vide supra in ΓΕΩΡΓΙΩ.

ΛΕΟΝΤΙΩ.

Τὴν μὲν Ἐπικτητοῦ κτήσιν κτήσασθαι. Philolog.
gica. Cod. Vatic. fol. 193.

ΛΕΠΕΝΤΡΗΝΩ.

Δυσὶν τῶν ἡγεμονικωτέρων οὐσῶν αἰσθήσεων. Phi-
lologica. Cod. Vatic. fol. 157.

ΛΟΥΚΙΤΗ, [τῷ πρωτοβεστιαρίῳ τῆς Τραπεζοῦν-
τος.]

Παρεκάθητό μοι τῶν ἔλλογιμων πολλοί..... Phi-
lologica. Cod. Vatic. fol. 110.

ΜΑΞΙΜΩ, [τῷ ὁσιωτάτῳ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς
τοῦ Χορταῖου.]

Ὅψε καὶ μόλις ὡσπερ ἀπὸ βαθέος. Consolatoria.
Cod. Vatic. fol. 121.

Ὅσα τῶν ἐν τῇ ψυχῇ γινομένων παθῶν. Consola-
toria. Cod. Vatic. fol. 128.

Ἀλέξανδρον φασὶν ἐκεῖνον τὸν Μακεδ. Cod. Vatic.
fol. 140.

Θαλῆν τὸν Μιλήσιον ἔγωγε. Philologica. Cod. Va-
tic. fol. 145.

ΜΑΞΙΜΩ, [τῷ μαγιστρῷ.]

Πολλάκις κατ' ἑμαυτὸν ἐπῆει θεσημακότι. Fami-
liaris et philologica. Cod. Vatic. fol. 126.

ΜΑΤΘΑΙΩ, [τῷ Ἐφέσου.]

Ἦρετό ποτε κολοῖς ἀηδόνα. Philologica. Cod.
Vatic. fol. 130.

Μεγάλῳ Διοικητῇ [τῷ ΓΑΒΑ.] Vide supra in Γ.

Μεγάλῳ Δομestίκῳ.

Κῦρος ἐκεῖνος ὁ Καμδύσου. Philologica. Cod.
Vatic. fol. 84.

Αἰσώπου τοῦ Φρυγῆς οὐκ ὀλίγοι τὸν βλον. Philo-
log. Cod. Vatic. fol. 99.

Ἐπειδὴ σε πρᾶξιν ὀρώμεν ἅπασαν. Philolog. Cod.
Vatic. fol. 105.

Γινώσκοντες οἱ πολλοὶ με φιλοῦντα. Laudat belli-
cam ejus virtutem. Cod. Vatic., fol. 107.

Οἱ πολλοὶ με τὰ μέγιστα δύνασθαι παρὰ σοί. Com-
mendatitia. Cod. Vatic. fol. 190.

Ἐγὼ δὲ τὸν Ὀμηρικόν..... Philolog. Cod. Vatic.
fol. 219.

Μεγάλῳ Δρουγγαρίῳ.

Μακρὸς ἦδη ὁ χρόνος, ἐξότου σοί. Encomiastica.
Cod. Vatic. fol. 111.

Ὅ μὲν κοινή τῆ τῶν ἀνθρώπων. Encomiastica. Ibid.

Ἐν πλοῖς ἀνθρώπων ἐδοῦλεν ἄδης. Encomia-
stica. Cod. Vatic. fol. 113.

Μεγάλῳ Λογοθέτῃ.

(70) Supple. Μητροπολίτη.

(71) Fol. 115, crasum nomen Metrophanis.

Τὸν μὲν ἐμὸν εἰς τὸν ἐμῶνυμον ἔρωτα. Philolog.
Cod. Vatic. fol. 125.

Τοὺς τῶν Αἰγυπτίων Τερογράμματ. Philolog. Cod.
Vatic. fol. 164.

His addenda epistola παρακλητικὴ περὶ ἀστρονομ-
μίας, de qua supra in opusculis astronomicis. Cod.
Vatic. fol. 123.

Μεγάλῳ Οἰκονόμῳ. Vide supra in ΒΕΚΩ.

Μεγάλῳ Πριμμικηρίῳ.

Πάλαι μὲν ἤνεγκεν ἡ τὰ μέγιστα πάλαι. Philolog.
Cod. Vatic. fol. 162.

Μητροπολίτη Ἄπρω, περὶ τῶν ὑβριζόντων τῇ
ἀστρονομίαν. Vide supra inter astronomica.

Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης. Vide supra in ΓΑΒΑ.

ΜΗΤΡΟΦΑΝΗ.

Ἀπαλλάξαντος Ἀλεξάνδρου πάλαι. Philologica,
et de Imperatore carptim. Cod. Vatic. fol. 113 (71),
et fol. 196.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩ. Vide supra in ΑΘΑΝΑΣΙΩ.

ΠΕΠΑΓΩΜΕΝΩ, [ΝΙΚΟΛΑΩ.]

Περὶ τῶν ἐλευσῶν αὐτῷ τερατολογίῶν, τῶν μὲν
ἄνωθεν, ἐκ Τραπεζοῦντος· τῶν δὲ κάτωθεν, ἐξ Ἰτα-
λίας. Edita exstat Hist. Byz. lib. ix, cap. 11. Exstat
etiam in Cod. Vatic. fol. 17. Initium, Ὅποσα τῶν
λεγομένων νοῦν ἡγεμόνα προβάλλεται.

Ὅτον εὐφραίνεις χαριζόμενος μὴ ζητοῦσι. Fami-
liaris. Cod. Vatic. fol. 129.

Πρωτοβεστιαρίῳ.

Διὰ χρόνου σὰ πρὸς ἡμᾶς πέμπων γράμματα. Fa-
miliaris. Cod. Vatic. fol. 122.

Πρωτοβεστιαρίῳ [τῆς Τραπεζοῦντος, τῷ ΛΟΥ-
ΚΙΤῃ]. Vide supra in ΛΟΥΚΙΤῃ.

Πρωτονοτάριῳ. Vide supra in ΛΑΜΠΗΝΩ.

Πρωτοσεβάστῳ.

Σὺ δὲ, ὧ βέλτιστε, ταῦτόν ποιεῖς τὸν μὲν ὑβρι-
στήν..... Philolog. cod. Vat. fol. 81.

Τῷ Σικελίου τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐγὼ ἔε σοι πλέον τῶν ἄλλων θαρρήσας. Fami-
liaris. Cod. Vat. fol. 106. Manu recentiori.

Σεβαστῷ. Vide supra in ΚΑΛΟΕΙΔΩ.

Σοφωτάτῳ.

Τὸν Νικοκλέα φασὶν ἐκεῖνον τὸν Νεοκλέους. Phi-
lolog. Cod. Vat. fol. 193.

ΣΥΝΑΔΗΝΩ.

Ἔστι παλαιὰ παροιμία. Philolog. cod. Vat. fol. 112.

ΣΩΤΗΡΙΩΤῃ, [τῷ πρωτονοτάριῳ Θεσσαλονίκης.]

Ἐξ ἡμισείας μοι φαίνη χρηστός. Cod. reg. 22. 7,
fol. 265.

Τῷ ἐπὶ τραπέζης.

Σὺ μὲν, ἄριστ' ἀνδρῶν, ἐγκωμίος. Philolog. Cod.
Vat. fol. 97.

Τῷ Ὑπάτῳ τῶν φιλοσόφων.

Εἰ σὺ μὲν ὁ τοσοῦτος ἐν ἀνθρώποις ἦρως.

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΗΝΩ, [τῷ θεῷ τοῦ βασιλείως.]

Αὐτὰρ ἐμοὶ κραδίη καὶ θυμὸς ἐνὶ στῆθεσιν ἰάν-
θη (72). Cod. Vat. fol. 84.

(72) Laudat illum, quasi insulae alienius servato-
rum. Au Crete ?

Τούτο ἐκεῖνο τοῦ Ξενοκράτους. Philolog. Cod. Vat. A fol. 96.

Φιλοσοφικάτω. Vide supra in ἸΩΣΗΦ.

ΧΡΥΣΟΛΩΡΑ.

Τὴν (75) μὲν παροιμίαν, ἀεὶ τι Λιθύη. De astronomia. Cod. Vat. fol. 190.

Exstant præterea epistolæ aliquot ad anonymis scriptæ. Earum hæc sunt initia:

Ἄλλω μὲν ἴσως, πρὸς τὰς νῦν ἀποβλέψαντι τύχαι. Brevis-sima. Philolog. Cod. Vat. fol. 154.

Εἴσα τῆ φύσει πρότερα. Philolog. Cod. Vat. f. 105.

Ἔσοι δὲ εἰ τις φιλίαν οὔσαν. Philolog. Cod. Vat. fol. 95.

Ἐτέροις δίδοναι τρυφῆν, ἡμῖν δ' ἀνορακας τοὺς θησαυροὺς ἀποφαίνειν. Cod. Vat. fol. 195.

Ἰδοὺ σοι καὶ ἕτερος ἔχει δίακονοι. Cod. Vat. fol. 206.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν στοιχείων δυοῖν συνεχ. Cod. Vat. fol. 154.

Ὅσον εὐωδία; περὶ τὸν ἀέρα χειροίσης (74). Cod. Vat. fol. 204.

Ὁ παρῶν οὗτος, ὡσπερ ἐφόλιον. Cod. Vat. fol. 206.

Ὅτι δὲ τῷ λαμπροτάτῳ τοῦ βασιλέως υἱῷ (75). Cod. Vat. fol. 217.

(75) Idem est initium atque orationis ab Irene Augusta habitæ apud Matthæum filium. *Hist. Byz.* lib. xvi.

(74) Vide supra inter astronomica.

Πένης ὁ παρῶν καὶ δυνάμενος. Brévissima. Cod. Vat. fol. 194.

Σὺ δ' ἐγγώριον οἶμαι τῇ διανοίᾳ. Philolog. Cod. Vat. fol. 98.

Τὸ μὲν πρὸς ἀνδρα. Cod. Cæsar. 174.

Τὸ μὲν ὑπὲρ τοῦ παρόντος λέγειν. Brevis. Cod. Vat. fol. 206.

His addatur epistola, περὶ στρατηγοῦ τινος οὐλοῦ, κακῶς τῆς (76) πόλεως διατιθέντος. Cod. Cæsar. theol. 174.

In eodem codice Cæsareo exstant epistolæ duæ, scriptæ a Gregora; quarum Nesselius nec inscriptiones nec initia declaravit.

[Habemus præterea Gregoræ epistolas duas apud Gramerum in *Anecdosis Oxoniensibus*; alias sex ediderunt Scynas et Mustoxides in Συλλογῇ Ἑλληνικῶν ἀνεκδότων, Venetiis 1817, 8°; altera exstat in *Notices des mss.*, tom. XII, partie II, p. 22, τῷ Ζαρίδῃ inscripta; aliam dèniq̄ue, ad præfectum mensæ seu *Russiæ principem*, edidit Aretin, *Beiträge zur Geschichte und Litteratur*, tom IV. Monachii 1805. EDIT.]

(75) Significat se semper erga filium imperatoris probe affectum fuisse: cujus rei signa erant tot proemia operum suorum eidem nuncupata.

(76) Legendum τὰ τῆς π.

ELOGIA.

Incredibile dictu est, quam diversa fuerint de C Nicephori Gregoræ ingenio, doctrina et moribus judicia eruditiorum, qui vel æquales ei vel ætati ejus superiores vixere. Alii enim ipsum immodice, ne dicam putide, laudarunt; alii contumeliose oblatrarunt. En tibi, Abbas nobilissime, utriusque generis elogia, eo ordine digesta, ut laudem reprehensio, adulationem obtrectatio excipiat et proxime subsequatur. Est itaque hoc quasi certamen de fama et existimatione Gregoræ; cujus tu incorruptus et affectu vacuus judex sedebis: quæ pro eo, quæ contra afferentur, alternis audies; ac demum variorum hominum suffragiis perpensis, sententiam feres quam æquissimam. Certe, qua perspicacitate, facile secernes vera a falsis, et neutri, ut puto, nec adulatori nec obtrectatori assentieris.

Cæterum (ne vulgaris et de medio sumpta proponi tibi indignere) quidquid hic testimoniorum congestum vides, id fere omne vel ex codicibus mss. depromptum, vel ex libris minus obviis excerptum scias.

I. Γεωργίου τοῦ Λαπίθου (77) ἐκ Κύπρου εἰς Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν (78).

Τὰς τῶν σωμάτων ενεργείας, ὅσῳ ἀνμείζονο;

(77) De Georgio Lapitha vide quæ Leo Allatius scripsit in diatriba de Georgiis.

Ὅτι τὰ ενεργούντα δυνάμει, τοσοῦτω περαιτέρω γ' ἐφικνεῖσθαι φυσικῶν ἀποφαίνονται παιδεῖς. Οὐκ οὐκ θαυμάζειν χρεῖον, ὧ φίλη μοι καὶ πόρρωθεν κεφαλῇ, εἰ τηλικούτο: ὧν ἐκεῖθεν ἡμᾶς ἀκτινοβολεῖς. Φήμη γάρ, ἦν θεῶν ἄδουσι ποιηται, καὶ περαιτέρω γε ἡμῶν σὲ διαπορθεμεῖν πειράται· κἂν αὐτὴν ἀφίκετο τὴν Ἰνδῶν, εἰ μὴ τὸ βάρβαρον ἔθνος ἀνεπιτηδεύτη: αὐτῶν αὐτῶν διέκοψε τὰς τῆς φήμης αὐτάς. Ὑμνεῖ μὲν οὖν ἡ φήμη σε, βέλτεστε, πολὺν μὲν ἐν γραμματικαῖς ἀκριβείαις, μείζονα δὲ ἐν ῥητορικαῖς εὐροίαις καὶ χάρισιν, οὐκ ὀλίγον δ' ἐν λογικαῖς στροφαῖς καὶ κομψείαις· ἃς δὴ πλοκάς συλλογιστικὰς, ὀρθὰς τε καὶ διεστραμμένας, ὁ νονηχῆς Ἀριστοτέλης σοφῶς μεμετράνηται, ἢ τάλιθ' ἕστερον φάναί, τῷ βάθει κεκαλυμμένας τῆς φύσεως

D ἀνεῦρε καὶ διετράνωσε· βαθὺν δὲ γ' ἐν τοῖς τῆς φύσεως σκέμμασι καὶ ταῖς ὑπὲρ τοῦτο τοῦ δυτοῦ, ἢ ὄν, ἐποπτεῖαις καὶ καταλήψεσι· κἂθ' οὕτω καὶ οἷα δὴ τινι πολυτίμῳ στεφάνῳ ταῖς μαθηματικαῖς ἀεὶ κοσμεῖ τῶν ἐπιστημῶν, κατ' ἐξείρετον μέντοι τῆ κορωνίδι τοῦτων, ἢ τὰς τῶν ἀεικινήτων σωμάτων κινήσεις τε καὶ δυνάμεις εἰδέναι μέλει. Ταῦτα μὲν ἡ φήμη, ἢ θέμις οὐκ ἀπιστεῖν. Σὺ δ', ὦ θαυμάσιε, τέμενος ἱερὸν ὄλου τοῦ τῶν μουσῶν χοροῦ τὴν σεαυ-

(78) Epistola descripta ex cod. Vatic. 1086, manu R. P. D. Bernardi de Montfaucon.

τοῦ ψυχὴν εἰργασμένος, εὐδαίμονα ἐχεις τῆ μακα-
 ριότητι τῶν νοήσεων. Ἐπεὶ δὲ ψυχὴν τοῖς θεοῖς
 εἶδει μορφωθεῖσαν (τοῦτο γὰρ ἡ ἐπιστήμη) πολὺ
 πρότερον εἰκὸς καὶ τὴν ἔφρασεν ἡγαθύνθαι· τοῦτο
 γὰρ πάντως τοῦ πρωτοτύπου ἐκμάττεται, ἤκιστα
 πιστευομένου ἀγαθοῦ τινος μετασχεῖν τοῦ βασιλευ-
 σαντος (ὁμοίους σεαυτοῦ, ὅσους οἶόν τε
 ποιεῖν ἐκάστους, ἐν μεγίστῃ σοὶ γενέσθαι σπουδῇ,
 ἢ ταῦτα μὲν βέλτιος; (79) αὐτὸς πάντως φιλοσοφεῖς,
 τοῦ εὖ πάσχειν τὸ ποιεῖν τιθεὶς ἀμεινον καὶ θεϊότε-
 ρον. Ἐμοὶ δὲ γε τῆς σῆς ὡς οἶόν τε ἐφιγμένῳ (80)
 πληρότητος, ὡσπερ τὴν ὕλην φασὶ τοῦ εἶδους, ἀξίω-
 σον ἀποκρίνασθαι βραχέα ταυτί· διὲ ποίων κανόνων
 τῆς ψηφφορίας περαίνεις· τίνας τε καὶ πηνίκα
 εἰλημμένας λαμβάνεις ἐποχὰς, καὶ πόσους ὁ ἐκ τῶν
 ἐποχῶν εἰς τὸ παρὸν χρόνος. Οὐ γὰρ οἶμαι σε χρῆ-
 σθαι τοῖς Πτολεμαϊκοῖς, τῷ τοῦ χρόνου πλήθει τῆς
 ἀκριβείας ἐκπίπτουσιν· Ἐτι δὲ τὸς τῶν ἀποτελε-
 σμάτων κρείσσους τίνι πιστεύουσιν ἐκτίθησι (81) πρότε-
 ρον Πτολεμαίῳ μόνῳ, ἢ καὶ τῶν ἄλλων. Ἴταλοι
 γὰρ, οἷς ἐλάχομεν συνοικεῖν, καὶ κατ' ἄμω τὰ
 μέρη, τὸ θεωρητικὴν φημι καὶ τὸ πρακτικὴν, ἐλά-
 χιστα τῷ Πτολεμαίῳ χρώμενοι τῷ (82) πλείω τοῖς
 κειντέροις πιστεύουσιν· οὐ γὰρ τοῖς Ἀράβικοις
 μόνοις ἀρκούντες (83) κανόνισιν, ἐκ τοῦ Μωαμέθ
 ἡργμένοις, ἀλλὰ πολλοῖς καὶ ἄλλοις προσχρῶνται.
 Ταῦτά τε οὖν σαφῶς ἐκδιδάξον, καὶ εἴπερ οἶόν τε
 τοῖς τῆς ψηφφορίας κανόνας (οὕτω δὲ τὰ παραγγέ-
 ματα τοῦ ψηφφορεῖν καλοῦσι Δαίτινοι) κέλευσον
 μετεγγραφέντα; σταλῆναί μοι, ὡς ἂν ἔχω τοῦτους
 τοῖς ἐκείνων παραβαλεῖν. Ἡμεῖς γὰρ ἄκρω, τὸ τοῦ
 λόγου, γεγευμένοι δακτύλῳ τῆς κλεινῆς ἐπιστήμης
 φλεγόμεθα μὲν πλείονος; ἐπιτέμενοι· τῷ γε μὴν ἀπο-
 ρεῖν βιβλίῳ, ἐκκρούμεθα τοῦ σκοποῦ. Ἐπεὶ οὖν
 ἔγνωσ, ὡ θαυμάσιε, τὰ κατ' ἐμὲ, καὶ ὅτου δεομένη
 ἀκριβῶς οἶσα δῆπουθεν· σὺν τοῖσιν ἔργον ἤδη, ὅτι
 καὶ δύναιο βοθεῖν οὕτω πρόβῳ γε ἰδρυμένῳ, ἐπεὶ
 τοῖς τε (84) συμπολίταις πρὸς ἅπαν ἀρκεῖς. Ἐβρω-
 μένος διαβώψης, ὁ τῆς Ἑλλάδος ὀζυδορκῆς (85)
 ὀρθαλμὸς, ὅσημέραι τοῖς ὑψηλοτέροις προβαλῶν,
 καὶ τοῦ; κάτω κειμένους πρὸς σεαυτὸν ἐφελέμε-
 νος.

Georgius Lapithes Nicephoro Gregoræ; ex Cypro.

Atque physici corporum impressiones eo ulterius
 progredi, quo ea, quæ vim imprimunt, majorem in
 se virtutem habent. Itaque nil mirum (o mihi, etiam
 istinc procul, a lectum caput), quod cum tantus
 ipse sis, inde usque nos irradias. Etenim fama,
 quam poetæ deam fingunt, ultra nos quoque conatur
 te provehere; ac in ipsam Indiam penetraret, nisi
 gens barbara importunitate sua illius voces frangeret
 ac retunderet. Porro te fama, vir optime, accurata
 grammaticorum arte præstantem, dicendi copia et
 elegantia præstantiorem canit: in dialecticis captio-

nibus et argutiis (artificiosas dico argumentationes,
 quas ingeniosus Aristoteles rectas et his diversas
 acute excogitavit, aut, ut verius disam, profundo
 naturæ sinu abditas investigavit et in apertum pro-
 tulit), in iis, inquam, fama te non mediocrem præ-
 dicat. Eadem in cognoscendis rebus naturalibus, et
 quod majus in eo quod est, quatenus est, contem-
 plando et comprehendendo sagacem clamat: denique,
 velut pretiosissima corona, scientiis ornat mathematicis;
 ea præsertim, quæ est omnium apex, intenta
 nempe explicandis motibus et virtutibus corporum
 perpetuo motu agitatorum. Hæc de te quidem fama,
 cui fas credere est. At tu, vir admirande, quando
 effecisti ut mens tua toti Musarum choro velut tem-
 plum pateret, cogitationibus tuis beatus, habes unde
 sis felix. Quoniam tamen animo, divinis speciebus
 informato, id quod scientia est, multo prius volunta-
 tem rectam accessisse par est arbitrari (nam ea est
 plane expressa prototypi virtus, nec boni ullius par-
 ticipes quisquam esse creditur, qui invidia laboret),
 in id te summo studio oportet incumbere, ut simi-
 les tui quam plurimos quotidie efficias. Atque hoc
 tu melius ipse quam alius quisquam philosophas,
 cum benefacere quam affici beneficio præstantius di-
 viniusque esse statuis. Mihi autem, qui earum rerum
 quibus abundas ita sum appetens, ut formæ materia,
 ne gravatus, quæso, respondere pauca hæc interro-
 ganti: quarum tabularum ope numeros astronomi-
 cos computare solens; quænum a te ponantur epochæ,
 et quando eæ primum positæ fuerint, quantum ab
 illis epochis ad hunc diem usque tempus fluxerit.
 Neque enim puto te uti Ptolemæicis, quæ exactam
 veritatem longo tempore amiserunt. Item cui auctori
 credas in judiciis astrologicis, Ptolemæone soli, an
 et alii cuiquam. Nam Itali, quibuscum nobis sedes
 communis obtigit, neutra in parte, nec in specula-
 tione, nec in praxi, Ptolemæum ducem sequuntur;
 sed recentioribus ut plurimum adhærescunt: nec
 contenti tabulis, quæ a Mohammede initium ducunt,
 multis præterea aliis utuntur. Hæc tu fac certo
 sciam: ac si fieri potest, etiam Psephoriæ regulas (86)
 (ita Latini vocant præcepta computandi) jube ad me
 transcriptas mitti, ut istas possim cum illorum
 regulis conferre. Scilicet nos, qui præclaram scientiam
 exiremo, ut aiunt, digito delibatam gustavimus, in-
 cendimur quidem desiderio plura discendi; at quia
 libris caremus, ideo inde repellimur, quo aspiramus.
 Itaque, vir præstantissime, quæ sint mea studia in-
 telligis, atque adeo quid sit quo indigeam explore
 cognoscis. Tuum est igitur, quod in te erit, mihi,
 qui remotissimus dego, opem ferre; quandoquidem
 ad omnia civibus tuis unus sufficis. Vive et vale,
 Græciæ lumen clarissimum; alius quotidie progred-
 dere, et eos qui infra jacent ad te ipsum attrahe.

(79) Ἄν βέλτιον αὐτὸς παντός?

(80) Ἄν ἐφιγμένῳ?

(81) Lego ἐκτίθησι, πρότερον.

(82) τὰ.

(83) Fort. ἀκοῦνται.

(84) γε.

(85) ὀζυδορκῆς.

(86) Ex Græco ψηφφορία. Atque hinc fortasse
 Siphra seu Cipra.

II. Κατὰ τῶν τοῦ Γρηγοῦ ἀρημάτων (87).

Ὁ δὲ σοφώτατος Γρηγοῦς, ὡς περ οὐκ ἀρκούντων αὐτῷ τῶν Βυζαντιῶν εἰς θαῦμα, καὶ Θεσσαλονικίαις ἐνάγει πρὸς τοὺς ὕμνους τοῦς αὐτοῦ, γράμματα πέμπων καὶ προσκυνεῖν μονοῦ κελεύων, ἀνδρας ἑλευθέρους καὶ μηδὲν εἰδότες ἢ λέγειν ἢ πράττειν πρὸς ἡδονὴν οὐδενί . . . . . Θαυμάζω δὲ πρῶτον, εἰ τὴν γλῶτταν ἠγνόησε τοῦ θαυμαστοῦ Θεσσαλονικῆς, καὶ τὸ παρ' ἐκείνης κατ' αὐτοῦ πῦρ ἔπειτα εἰ προσεδόχησε παρὰ Θεσσαλονικέων καλῶς ἀκούσαι· οἱ φαυλότατον τε αὐτὸν, οὐκ οἶδ' ὅπως, πάλας ἤγουντο τὴν εἰς λόγους δύναμιν, ἣν ἐπαγγέλλεται τοσοῦτον ἡδὴ χρόνον· καὶ νῦν περὶ τὸν Θεόν, ἀσεβῆ . . . . . Καὶ τὸ σύνταγμα πολλὴν τινα καταψηφίζεται ζάλην τῆς τεκούσης κεφαλῆς, καὶ οἷον δεῖξει ἰκνῶς τὸν πατέρα, θερμὴν δὲ κινήσει γέλωτα. Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ αὐτὸ τεῖνομα τοῦ συγγράμματος ἀγνοεῖται, καὶ ὁ τι δεῖ καλεῖν οὐκ ἔχομεν, ὡς περ τῶν παρὰ φύσιν γεννωμένων . . . . . Ἐπειτα καὶ εἰ τις ἀνάσχοιτο κατὰ μέρος ἐπελθεῖν, τὸ Ἀριστοφάνους ἐκεῖνο βοήσει· Δότε μοι λεκάνην, ἵν' ἐμέσω. Τοσαύτης γέμει τῆς ὀηδίας· καὶ οὕτω παντοδαπὴ τίς ἐστι καὶ ποικίλη κακῶν φορὰ . . . . . Ἐρωτᾷ δὲ πάνυ ἀγροίκως, ἀφηνίζων τὸν περὶ ταῦτα κίσημον, καὶ οὐκ ἠδέσθη τὴν ἐπιωνυμίαν, ἣς κοινωνεῖ τοῖς φιλοσόφοις . . . . Ἀλλὰ τὰλλα μιμησάμενος Πλάτωνα, ὅτι τε διαλόγους τὰ συγγράμματα καλεῖ, καὶ ὅτι τὸ, ὦ ἑταῖρε, καὶ τῆ, μάλα μόλις, καὶ τὸ, οὐκ ἔπη, ὦ ἑταῖρε, καὶ τὰ τοιαῦτα συνείρει, τοῦτο μόνον οὐκ ἐμιμήσατο . . . . . Τὰ λήμματα δὲ γενναῖα, καὶ οἷα σιωπῆν ἐπενέγκαι τῷ Παλαμᾷ. Ληθορία γὰρ ἕκαστον μακρὰ τις· καὶ παντοδαπὴ καὶ τῆς διανομίας ἄξια τοῦ φιλοσόφου· ὅς εἰδέναι μὲν ἐπαγγέλλεται τὰ τ' ὄντα, τὰ τ' ἐσόμενα, πρὸ τ' ἔοντα. Καὶ γὰρ καὶ χρησμολόγος τις εἶναι βούλεται δοκεῖν, καὶ Χαλδαϊκά τινα συνείρει, καὶ μύθους καὶ ἐπιφύλας πανταχοῦ καταγεῖ τῶν λόγων. Ὁ τοίνυν πᾶν μέρος λόγου συναγαγὼν ἠγνόησεν ὅ τι καλοῦσιν οἱ ἀποδεικνύοντες· λήμμα, ἂν τε λογικῶς ἂν τε μαθηματικῶς ἀποδείξαις δέη· ἀλλὰ τὴν λοιδορίαν λήμμα ἐκάλεσεν . . . . . Καὶ ἀστρονομῶν, ἐν γλώσσει μὲν οὐδὲν φέρει τῆς ἐπιστήμης, σφαιρῶν δὲ ἐμπίπλησι τὴν οἰκίαν· καὶ πάντα βιβλίων γέμει καὶ διαγραμμάτων· καὶ σκίμποδας καὶ ὀρόφους μεστοῦς ἐπιδεικνυσι τῆς σοφίας, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ τὴν ψυχὴν . . . . . Οὐ τοῦτο τοίνυν θαυμάζω τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ἀθῶν ὦν ἐδυνήθη, τὰ μὲν διδάσκων, τὰ δὲ μανθάνων, ἐν τοσοῦτῳ πάλαιε καὶ χρόνου καὶ λόγων, τὴν ψυχὴν ἀμαθῆ διατηρῆσαι· καθάπερ τοὺς θαυματοποιούς θαυμάζομεν, ἀπαθεῖς κακῶν καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ξίφη διερχομένους.

In Gregoræ deliramenta.

At Gregoras, vir scilicet sapientissimus, ac si ei satis non sit Byzantios in sui admirationem convertisse, ipsos quoque Thessalonicenses, datis litteris, in suas laudes cogit, et adorari se tantum non jubet; nempe ab hominibus liberis, qui nihil ad cujusquam

(87) Vide opuscula Nicolai Cabasilæ, cod. Reg. 2965, fol. 282

A gratiam aucupandam seu dicere seu scire didicerunt, etc. Primum illud miror, quod admirandi Thessalonicensium antistitis linguam et ignem in se inde erumpentem ignoraverit: tum etiam, quod se a Thessalonicensibus bene auditurum sperarit, qui et olim nescio quo futo vilissimum cum habuerunt, quod ad dicendi facultatem attineret, quam tanto jam tempore proficetur: et eundem nunc de Deo male et impie sentire credunt, etc. Ac liber quidem ipsæ parentis sui caput magna quadam et turbidissima procella agitatam arguit, adeo ut illum cujus fetus est satis declaret, et risum vehementem moveat. Nam primo ejusce operis nomen incertum est, nec ullum suppedit quod ei conveniat, ut nec iis quæ præter naturam gignuntur, etc. Deinde singulas libri partes legere si quis est qui sustineat, is, illud Aristophanis exclamabit, Date pelvim ut vomam: tanta abundat insulsitas; adeo multiplex et varia inest malarum rerum colluvio, etc. Est autem in interrogando omnino agrestis, et probatum hac in re legitimumque morem sustulit; nec eum subit reverentia ejus nominis, quod cum philosophis commune habet, etc. Enimvero cætera Platonem imitatus, eo videlicet quod dialogos vocet ea quæ scribit, et quod illa [Platoni familiaria] ὦ ἑταῖρε, μάλα μόλις, οὐκ ἔπη, ὦ ἑταῖρε, aliaque ejus generis subinde assuta repetat, hoc solo haud imitatus est, etc. Jam vero lemmata egregia atque ejusmodi sunt, ut Palamæ silentium imponant. Est enim unumquodque lemma atrox et multiplex convitium, dignum scilicet ingenio et mente philosophi, qui se et præsentia, et futura, et præterita scire gloriatur. Quippe et satiricator videri vult; et Chaldaica quædam annectit, et sabellas, et carmina magica orationibus suis passim aspergit. Itaque hic qui singula dicendi genera collegit, id quod ab argumentantibus (sive logica sive mathematica demonstratione opus sit) lemma dicitur, quodnam esset nescivit, et quod convitium erat, lemma id vocavit, etc. Idem cum res astronomicas tractat, non ore et lingua scientiam præfert, at sphaeris domum implet: omnia ei libris et figuris delineatis referta sunt: grabata ipsa et tectorum fastigia doctrinæ plena ostentat, quidvis denique potius quam ingenium, etc. Non enim itaque non ea re admiror; sed quod potuerit, cum docendo, tum discendo, in tanto temporis et [perpetuarum] dicendi exercitationum curriculo, rudem et imperitum animum servare; iidem ut præstigiatores admiramur, ignem, undas, gladios, impune pertransientes.

III. Τοῦ Λαμπηνοῦ Ταραχειώτου εἰς τὸν Γρηγοῦ (88).

Ἐἴτ' ἐς ἀγάλμα μὲν ἂν τις βλέψας εὐφρῶς τῆς τέχνης ἔχων οὐκ ἂν δῆπου βροδίως ἀποσταίη ὅτι μὴ σὺν ἀηδίᾳ, ἀλλ' ἀκορόστως ἔξει τίς ἀπὸ τοῦ βλέπειν ἡδονῆς· τοὺς δὲ τοῖς σοῖ; λόγους οἷον ἐμψύχοις ἀγάλλμασιν ἐνταπεινίζοντας ἔστι χόρον τοῦ κάλλους λαθεῖν, ἢ θάπτον ἀπὸ τούτων ὀναχωρεῖν, ἂ τοὺς τῆς διανοίας

(88) Descripta ex eod. Vaticano, manu R. P. D. Bernardi.

ὀφθαλμοῦς ἐπιβλεπόμενος καὶ τέρπει, οὐκ ἂν οἶμαι τινα φάνα: βλάβος τῶν εἰδῶτων λογίζεσθαι. Ἐγὼ γοῦν ὀπρῆνικα τὴν μεγάλην οἰκῶν ἐτυγγανον πάλιν, τὰ σὰ θαυμάσιον οὐ διέλιπον ἀγωνίσματα, καὶ τὰς τῆς σῆς φύσεως γονὰς ἦν οὐδεὶς τῶν ἐλλογιμῶν. ὅς οὐ συνήδεν μοι κροτοῦντι καὶ δι' εὐφρήμου μνήμης αὐτὰς τιθεμένῳ. Νυνὶ δ' ἔτι μᾶλλον ἐπήροην τοῖς βιβλίοις, ἀ τῆς: ἐξήνεγκας μετὰ πλείστους πρότερον καὶ γενναίου; λόγους, καὶ κατ' οὐδὲν τῶν Πλάτωνος ἀποδόντας: ὅσα γ' εἰς ἥθους σεμνότητα, ἀξίωμα νοῦ, καὶ μεγαληγορίαν, καὶ εἰ τι ἄλλο τὴν Πλατωνικὴν ἰδέαν χαρακτηρίζει. Τοῖς γὰρ δὴ σχήμασι: καὶ τῇ συνθήκῃ καὶ εὐρυθμίᾳ τῶν λέξεων καὶ εὐγλωττίᾳ καὶ ῥητορικῇ πθανότητι εἰς ἴσον τοῖς τῆς ῥητορικῆς προϊσταμένῳ πεποιημένοις ἀφίκοντο. Τοῖς οὖν τοιοῦτοις λόγοις καὶ τοῖς περὶ τοῦ γενναίου Δημητρίου, καὶ τῆς λόγιος ἀποβόητος Θεῶν τετοκυίας συνάψας ἐπαίνοισι, πῶς οἶτε τοὺς φιλοκάλους διέβηκας ἐν τοῖς περὶ σουτοῦ; ὧν τοὺς ἐνθάδε πρώτους αὐτοὺς καὶ μόνους συνεπήρα τῆς θαύματι. Καὶ εἰ χρῆ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν, νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον τὸ τῆς σῆς φύσεως διεδοξίθη μέγεθος. Τὴν γὰρ τοῖς συντάγμασι τοῖς σοῖς ἐγκεκρυμμένην σοφίαν, τοῦτο μὲν καὶ τοῖς πλείστοις ἀγνωσμένην, τοῦτο δὲ καὶ τοῖς ὅπως οὖν συνεισὶν ἐπιτηδες φθουομένῳ, ὡς ἐνὴν ἡμεῖς ἀναπτύξαντες καὶ τοὺς φθουοῦντας ἐπεστομίσασμεν, καὶ συμψήφους ἡμῖν αὐτοῖς ἐπ' ἐκείνους ἔσχομεν μάλα συχνούς: ὡς ἐγὼ σε μὴ ὅτι τῶν ἐφ' ἡμῶν ἀπάντων ὑπεραίρειν ἡγοῦμαι σοφῶν: οὐδὲ τῶν ὀλίγων πρότερον γεγονότων, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἄνω χρόνων. ὧν αἱ βίβλοι τὰ γενναίων μνημεῖα φύσεων. Ὅτι δ' οὐ λόγους ἄλλως σουτι, οὐδὲ πρὸς χάριν ἠντινοῦν λέγοντος, εὖ μάλα δεῖκνυται πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλῃ, καὶ οἷ: δὲ δῆπου μέλλω λέγειν αὐτίκα. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἄλλα τοῦ βίου προεστήσαντο σοφίας εἶδη καὶ σπουδάσματα, ὡς ἕκαστος ἔβουλήθη τε καὶ προείλετο, ἢ μᾶλλον ἐρεῖν φύσεως εἶχε: καὶ περὶ ταῦτα διανεγκόντες τε καὶ ἀνύσαντες οὕτω τοὺς ἐφ' ὁμοίους κατατετρεφότες ἀγωνίσμασι ἐδοξαν νενικηθέναι. Σὺ δὲ πρὸς οὐδὲν ἀποπέφουκας, οὐδ' ἔστιν ἢ μὴ προτεινείμας σουτον, οὐδ' ἠγνοσας ἄριστα: ἀλλὰ τὰ πάντα μετιών, ὡς ἐν τῶν πάντων οὐδεὶς, ἐπιδήλον σουτοῦ τε κικείνων ἐποίησω διαφορὰν. Περὶ δὲ γὰρ ἕκαστοις ἐξαιρετικῶς διεσπούδισται κατὰ μέρη, ἔστι μὲν οὖς παρήνεγκας, ἔστι δ' οἷς ἐφάμιλλον κατέστης, καὶ τῶν ἄκρων οὐδ' οὐδ' ἀπολέλειψαι: ἀλλ' ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν καὶ τῆς γιγνωμένῳ καὶ τούτους παρήλασας, οἷς ὅτι τὰ πλείστα τῆς πολυειδοῦς σοφίας ἐκαίνοισι (89) παρῆται. Σὺ δὲ σύμπασαν ἀθρόον ἐξήρουνήσω: καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ταύτης: εἰδῶν καρπούς γενναίους ἐνήνοχας, καὶ ἀπὸ πάντων γνωρίζῃ καὶ προσαγορεύσῃ (90). Καὶ σὲ τις ποιητὴν, ῥήτορα, σοφιστὴν, συγγραφέα, τῶν ἄλλων ἕκαστον προσειπὼν οὐκ ἂν ἀμάρτοι. Ἄλλ' ὁ τῆς σεμνοτάτης: καθαρῶς ἐπώνυμος φιλοσοφίας, τίς ἔστιν: οὐ τῆς πράγματι μόνον, ὡς οὕτως φάνα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀντι' ἄλλης προσηγορίας οὕτω παρὰ πάντων καλεῖσθαι. Πολλῶν γὰρ ὄντων τῶν περὶ φιλοσοφίαν

ἔσχολεκτότων (91), διαφερόντως αὐτῆς ἐκλήρωσω τῶνομα. Τὴν γὰρ τῶν ὄντων κατανοήσιν σουτῶ προμνύμενος, καὶ τοὺς τούτων λόγους ἀκριβῶς βουλίμενος ἐκμαθεῖν, φυσιολογίαν μὲν σύμπασαν, καὶ θεολογίαν, καὶ τὰς λογικὰς ἀποδείξεις διηρουνήσω μᾶλλον, ἢ τὴν καλουμένην προπαιδείαν οἱ τοὺς πλείστα προδιδάσκοντες. Ταῖς δὲ τῶν πρώτων ἐπιστήμασι μαθημάτων, ἡλίου τε κινήσεις καὶ δρόμους καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων δυνάμεις, καὶ τὴν τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ τῶν ἐν τούτῳ πρὸς ἄλλα μερῶν ἀρμονίαν καὶ θέσιν καὶ συμμετρίαν ὑπὲρ ἅπαντος ἔγνωσ. Ὡν καὶ πολλοῖς ἐξηγητῆς γινόμενος καὶ διδάσκαλος, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἕκαστοις δύναιμι αὐτὰ δεχομένοις, οὐ παντάπασιν ἑάσεις τὸ κάλλιστον ἀνθρώπῳ κτῆμα καὶ οἰκειότατον φιλοσοφίαν ἐξ ἀνθρώπων ἀπελθεῖν, οὐδ' ἀμαυρωθῆναι καθάπαξ: ἀλλὰ σοῖς λόγοις πρὸς δὴ τὸ σαφέστερον συνταθειμένοις τὴν ἀσάφειαν ἐνίων μετασκευάσας, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἀκρωμένους ἐξηγήσεις καὶ διδασκαλίας ἀνοῦσαν αὐτὴν τῆς εἰσέπειτα βίῳ παραπέμφεις. Καὶ μὴ αὐτοῖς τῶν λογοποιῶν ἐνοιτο τῆς μὲν γνώμης οὐκ εὐφῶς, τῆς δὲ γλώττης μακρῶ ἄριστα εἶχον: ἕτεροι δὲ τούναντιον τὸν μὲν νοῦν ἐβῶνοντο, τῆς φωνῆς δ' ἀνασκήτω καὶ ἀνεπιμελήτω κέχρηται: κατιδοῖ δ' ἂν τις ἐνίους καὶ τῆς τῶν γραμματιστῶν τέχνης, τῶν ἤκιστα περὶ λόγους συνέντων κατ' οὐδὲν διενηνοχότας, ὡς συμφῆρειν αὐτοῖς σιγῆν μᾶλλον, ἢ τὰ τῆς ἀμαθίας αἰσχη προσηγαλεῖσθαι. Σὺ δὲ τοῖς μὲν καὶ εὐφῶτα τοὺς περὶ ταῦτα δεινοῦς, καλλίπειρα δὲ καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ὀρθότητι τοὺς ταύτης διανεγκόντας ἐμιμῶσω: καὶ σοῦ τὴν γλώτταν ὡσπερ ἐξ Ἀττικῶν ἀμέσως κήπων προκύπτουσαν προσβάλλειν ἡμῖν γινώσκωμεν, ὁπόταν τὰ σῆς διανοίας ἐκγονα μεταχειρίζώμεθα: καὶ πάντας ὡσπερ ἀπὸ μηχανῆς αἰρεῖ τὰ τῶν σῶν λόγων θάλαττα, τῆς ἐξανθούσης αὐτοῖς χάριτος ἐν ἀκροατῆν ἐφελκομένης, καὶ τῆς περὶ λέξιν κατασκευῆς ἄριστα ἐσχηματισμένης. Ἦκιστα δὲ σοὶ καὶ τὸ τῆς πολυμαθίας περὶ τὴν τῶν λόγων ἀρίστην ἀπεργασίαν προσέστη, ὁ σχεδὸν πάσι συμβέβηκεν, οὐδ' ἐλυμήνατ' οὐδὲν τῆς σῆς φωνῆς τε καὶ γλώττης ἀπεσευγμένῳ (92). Ἄλλὰ τῆς ἀκριβῆς φιλοσοφίας τε καὶ ἀσκήσεως πάνθ' ὅσα τῆς σοφίας εἶδη καὶ κόμματα συλλεξάμενος, καὶ τοῖς τῆς μνήμης καὶ διανοίας ἐνθέμενος σκευῆσιν, ὡσπερ τις ταμίας αὐτῶν δεικνύμενος, τὸ κρείττω ταῖς χρεῖαις ἐπικρίνει, καὶ τὰ κράτιστα τῆς ἐγκυκλίου παιδείας, βῆστα καὶ ἐξ ἐτοίμου μεταλαμβάνων ἐκεῖθεν, τοῖς σπουδαζομένοις ἕκαστοις συνεισάγει. Ἐτι δ' ἀγλῶτους τε τοὺς σοφούς: καὶ ἀφιλοσόφους τοὺς ῥητορικούς: ἠπέφηνας. Τῆς γὰρ ῥητορικῆς καταμῆξαι φιλοσοφία, καὶ τοσαῦτα βιβλία ἐξ ἀμφοτέρων συντάξασθαι, οἷς ἔνεστι τὰ ἐξ ἀμφοῖν ἑμοῦ κάλλη συνορῶν, πῶς οὐχ ὁ λέγω συμβαῖνον δεῖκνυται: οὕτω περὶ τῶν σῶν ἐμοὶ λόγων ἐπεισε φρονεῖν τε καὶ λέγειν. Καίτοι καὶ ταῦτ' ἐκ τοῦ παρήκοντος εἰρησθαι συμβέβηκε. Δεῖσαν δ' εἰς ἀγῶνα ἐγκωμίων καταστήναι, σοῦ πάντως ἔδει τὴν ἀξίαν σῶσαι, καὶ μεθ' ἧσπερ τοὺς λόγους τῆς ῥώμης ἐξή-

(89) Leg. ἐκείνης.

(90) Fori. προσαγορεύσῃ.

(91) ἐσχολεκτότων.

(92) Leg. ἀπεσευγμένῳ.

νεκρας, μετὰ ταύτης δῆπου καὶ τοῖς περὶ αὐτῶν ἐπίνοις ἐγγειρησαι. Σὺ δ' ἡμᾶς ὡσπερ παρῶν, οὕτω καὶ ἀπῶν εὐφραίνεις. Ἐχόντες μὲν γὰρ τὰγαθὸν ἐν χερσίν, ὡσπερ εἰκός, ἐκαρπούμεθα· τὸ δ' εἶναι τῆ βραχίδι τῶν πόλεων καὶ ἡμετέρῃ πατρίδι τοσαύτην φιλοτιμίαν, πάσης ἡδονῆς ἐμπλήρησι. Καὶ τότῳ μὲν διεστηχότες φιλοῦμεν οὐχ ἤττον ἢ παρόντες· αὐτοπροσώπως δὲ οὐκ ἔβην, διανοίας σοὶ γὰρ κινήμασι σύνεσμεν. Τὴν μὲντοι φύσιν τὴν σοὶ τοῖς ὑμετέροις λόγοις ἐνορῶμεν, καὶ τῆς σῆς εἰς μνήμην ἔχοντες διατριβῆς, καὶ τῶν ὀσημέραι φοιτῶντων τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸ Λύκειον φανταζόμεθα. Καὶ σοὶ μὲν τὰ κάλλιστα ταῦτα συγκαίρομεν· μακαρίζομεν δ' ἡμᾶς αὐτοῦς τῆς σῆς κατὰ τὸν βίον φορᾶς καὶ συνόδου. Εἴη δὲ σε κάπλι πλεῖστον προσελθεῖν τοῦ χρόνου, ὅπως καὶ πλεῖστοι τῶν (95) ἀγαθῶν μετᾴσχοιεν ἀνθρώπων.

Lampenus Tarchaniotes Gregoræ.

Nempe quilibet, habili ad percipiendam artem ingenio præditus, si simulacrum aspexerit, non facile ab eo nec nisi moleste discedet, ac spectandi voluptate expleri non poterit: illos autem qui in orationes tuas, quasi in simulacra animata, oculis defixis hærent, illos, inquam, pulchri satiety capiet, aut citius ii discedent ab illis rebus, quæ oculorum mentis epule et deliciæ sunt? Id quidem nemo, ut opinor, diciturus est, qui rationis usu instructus sit. Ego, quo tempore magnam urbem habitabam, præclaras tuas disputationes mirari haud desinebim: nemo erat eruditus, qui non conscius mihi esset applaudenti ingenii tui scitibus, et honorificis præconiis eos commendanti. At nunc eos libros, quos hoc anno in lucem emisisti, magis admior; quanquam egregias orationes quam plurimas jam ante edideras, morum gravitate, sententiarum dignitate, verborum majestate nihil inferioris Platonis orationibus. Quippe et figuris et compositione et verborum apta collocatione et conjuncta cum suavitate copia et persuadendi vi rhetorica illas æquiparant, quæ ab oratoricæ artis principe elucubræ suerunt. Ad ejusmodi orationes cum et magnanimiti Demetrii, et ejus quæ Deum arcanis rationibus peperit, laudes adjunxeris, quoniam (putas) erga te sensu affectis politioris literaturæ studiosus? Equidem quotquot hic degunt, eos primus ac solus mecum in admirationem rapui. Quod si et illud dici debet, magis profecto quam antea ingenii tui magnitudo nunc demum eluxit. Nimirum doctrinam in tuis operibus reconditam, partim a plerisque ignoratam, partim eorum, qui utcumque intelligerent, præmeditatæ invidiæ obnoxiam, quantum in nobis fuit ita explicuimus, ut et invidi præcluso ore obmutescerent, et nostræ approbationi aliorum præterea complurimum suffragia accederent. Jamque adeo te non hujus tantum nostræ, aut ejus quæ proxime præcessit ætatis, sed et superiorum temporum eruditissimis omnibus, quorum libri monumenta sunt magnorum ingeniorum, majorem atque excellentiorem statuo.

Quod autem non temere id a me nec ad gratiam ullo modo dicatur, cum alia multa abunde declarant, tum ea, quæ statim diciturus sum. Alii quidem alias disciplinas et alia studia professi sunt, prout cujusque voluntas et institutum fuit, aut (ut verius dicam) natura: in quibus cum excellissent et ad summum pervenissent, tum demum amulas et similibus laboribus exercitatos visi sunt superasse. At tu nihil est ad quod natus non sis; nihil, quo non te ipsum aggregaveris; nihil, in quo haud felicissime laboraris. Sed in omnibus sic versatus, ut nemo in singulis, tui et cæterorum discrimen evidens fecisti. Nam in quibus particulatim quisque præcipuam et singularem operam posuerunt, in iis quosdam supergressus es, cum aliis de palma contendisti; nusquam infra primos substitisti: imo, ut summam dicam, unum hos omnes re ipsa superasti, eo quod ab illis pleraque multiplicis doctrinæ genera neglecta sunt; tu vero universa simul perscrutatus es, et ex omni eruditionis parte fructus eximios produxisti, habesque ab omni scientia famam et nomen; sic ut poetam te, oratorem, sophistam, historicum, et aliis singulis nominibus si quis compellet, is a vero aberraturus non sit. Jam ab philosophia, scientiarum augustissima, quis vere est denominatus? Nonne is, qui non solum re (ut ita dicam) philosophus est, sed cui hoc nomen (94) ab omnibus pro alia quavis appellatione tribuitur? Multi philosophiæ studuerunt: unus tu nomen ex ea sortitus es eximium. Etenim rerum cognitionem certam tibi providere et harum causas perfecte explorare cum velles, physiologiam quidem universam, et theologiam, et logicas argumentationes diligentius pervestigasti, quam ea quæ dicuntur rudimenta primi puerorum doctores. Tum scientiarum primariorum seu mathematicarum studio id assecutus es, ut solis motum et cursum, reliquorum siderum potestates, totius mundi et partium ejus inter se conexarum concentum, dispositionem, proportionem, magis quam alius quisquam intelligeres. Quæ tu docendo cum enarres et plurimis discipulis tradas, singulis pro suo captu accipientibus, non sines philosophiam, cujus rei possessio homini pulcherrima est, penitus ex hominibus sublatam obscurari: sed libris majori perspicuitate compositis quorundam obscure dicta reformabis, interpretationibusque et præceptis auditores ita erudies, ut eam scientiam posteritati florentem transmissurus sis. Ac nonnulli quidem oratores, cum ingenio minus valerent, dicendo longe præstiterunt. Alii contra intelligendi facultate perentes rudi et incomposito sermone usi sunt. Quosdam vileas, etiam quod ad grammaticam artem attinet, nihil ab illis differre, qui minime loqui sciunt, et iis magis expedit silere, quam turpi ignorantia crimine argui. Tu doctrina et ingenio e. s. v. qui his rebus instructissimi fuerunt, facundia et verborum dolectu eo: qui in hac parte excelluerunt æmulatus es. Itaque tuam eloquentiam ex ipsis quasi hortis Atticis pro-

(95) Fort. σών.

(94) Gregoras Philosophus per antonomasiam dicitur.

deuntem in nos invadere sentimus, quoties libros tuos A in manus sumimus : ac sermonum tuorum illecebris velut machinis quibusdam capti omnes expugnantur, propterea quod efflorescens ex iis lepos et verborum apparatus speciosissimus auditorem alliciunt. Neque vero multa te eruditio prohibuit, ne orationes quam optime elaborares, nec sermonem tuum ulla labe corruptit, ejusve expolitioni obsuit. Sed summo labore, et per exercitationes plurimas, omnis generis omnis notæ eruditionem collectam in thesauris memoriæ et ingenii reposuisti; atque ejus velut promus condus exsistis; quænam meliora sint, ex usu æstimas (95), et ex omnigena doctrina facile ac velut ex parato optima quæque decerpis, et studiosis subinde contribuis. Quin etiam effecisti, ut et philosophi elingues, et oratores minime philosophi esse viderentur. Hoc B ipso enim, quod philosophiæ rhetoricam miscueris, et ex ambabus tot libros conflaveris, in quibus observare est conjunctas utriusque virtutes, nonne palam exsistit id quod dico? Equidem sic de orationibus tuis sentio et pronuntio. Atqui hæc strictim et velut obiter a me dicta sunt. Oportebat autem in tuarum laudum curriculum descendente cavere omnino, ut tua tibi dignitas salva constaret, et quantum ipse succundiæ robur in orationibus tuis exprumpsisses, tanto etiam ad eas verbis prædicandas instructum accedere decebat. Tu nos, ut præsens, ita et absens delectas. Bonum enim, cum esset in manibus, eo quo par erat sensu percipiebamus. At quod urbium prin- C ceps, eademque patria nostra, tantum sibi honorem ambitiosæ vindicet, id quidem nie summa voluptate afficit : ac quanquam locorum intervallo disjungamur, nihilo tamen minus te diligimus quam si præsentem adessemus; et quia coram non licet, ideo cogitationis motu tecum versamur. Cæteram indolem suam in orationibus tuis expressam cernimus. Memoria autem consuetudinis tuæ, et eorum qui discendi causa quotidie ad te ventitant, animum subeunte, Academiæ et Lycei imaginem nobis effingimus. Ac tibi quidem, quod præclara ista obtigerint, gratulamur; nos vero ipsos, quod te hæc ætas tulerit et vitæ tuæ tempus in hoc nostrum sæculum incidere, felices prædicamus. Ejus tibi quam longissimum spatium utinam prorogetur, ut earum rerum, quæ in te eximie sunt, homines quam plurimi participes D fiant.

IV. Philotheus patriarcha, Antirrhet. XII (96).

Γρηγορά; ὁ οὗτος ἐστίν, ἐκ βαρβάρων παρὰ τὴν τῶν πόλεων βασιλίδα ταυτηνὴ καὶ τὴν μεγάλην ἐλθὼν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ μητέρα (τῆς γὰρ Παφλαγῶν ὠρμητο γῆς), καὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐνταῦθα καὶ μουσῆς Ἑλληνικῆς μετασχὼν, ὡς καὶ μετεώριον ἀσκήσαι τινα δόξαι καὶ ὀνόματος εὐμοιρῆσαι τινος, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν πράγματος ὑψηλοτέρου καὶ μείζονος, τὸ μὲν βάρβαρον ἦθος ἀμηγέτη καὶ τὴν φωνὴν ἀποβαλεῖν ἔσχε· τῶν δὲ τρόπων τε καὶ

(95) Vel meliora usu probas.

(96) Ex cod. Reg. 1996, fol. 285.

τῆς γνώμης τὸ βάρβαρον οὐ μόνον οὐκ ἔσχεν ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ προσεξεργάσατο καὶ προσέθηκεν ἐκ πάντων τοῦ πολλοῦ τοῦ περιόντος, τῶν ὁμοφύλων χειρῶν τὰ τοιαῦτα φανείς, ὡς μηδὲ παραβάλλειν ἐξεῖναι. Μᾶλλον δ' ἐκεῖνοι μὲν, εἰ καὶ βάρβαροι τὴν γλώτταν ἄλλως καὶ τὸ ἦθος ὄντες τυγχάνουσι, τῆς ἀγωγῆς τε καὶ τῶν πατριῶν οὕτω ταυτὶ χορηγούτων, ἀλλὰ καὶ τρόπων εἶσι χρηστῶν καὶ καλοκάγαθίας καὶ ἀρετῆς φροντισταί, καθόσον οἶόν τε εὐσεβείας τε πρὸς τῶν ἄλλων καὶ τῶν ἀποστολικῶν τε καὶ πατρικῶν δογμάτων σπουδασταί τε καὶ φύλακες, ὡς καὶ αὐτῆς ὑπὲρ τούτων μετὰ πλειστέης γε τῆς φιλοτιμίας ἐν τῷ τοῦ καιροῦ παρατῆναι, πῶς ἂν εἰποις ἡδέως, ἀφίστασθαι τῆς ψυχῆς. Ὁ δὲ καὶ κατεξανέστη τῆς καὶ θρεψαμένης καὶ παιδαγωγησάσης καὶ λόγων καὶ ὀνόματος μεταδόσης, ὡς μὴ ὠφείλει, ἐκκλησίας· καὶ τὰ δεινότερα καὶ ἀπνευκτότατα καὶ πόρρω παντὸς παραδείγματος ἀκολάττω καὶ τολμηρᾷ γλώττει κατὰ τῆς Χριστοῦ νόμφης ὀβριζει, καὶ Βαρλαάμ κατ' αὐτό φημι τοῦτο τὸν μυσταγωγῶν τῶν τοιούτων παρενεχῶν.

Gregoras vero iste, in hanc urbium principem, et ad magnam Christianarum Ecclesiarum matrem, ex Barbaris cum advenisset (Paphlagonia quippe oriundus), postquam educatione, disciplina, et politioribus Græcorum litteris in hac civitate sic institutus est, ut in altioribus scientiis nonnihil versatus et ali- quod nomen lucratus esse videretur, imo illustrius ac majus quam quod re ipsa meruerat; ritum quidem et sermonem barbarum quodammodo exiit; morum autem et animi barbariem non modo non amisit, sed ut major esset operam dedit, et plenissima de suo accessione cumulavit, popularibus suis adeo ille pe- jor hac in parte, ut cum eo ne conferri quidem possint. Enimvero hi, quanquam lingua et ritu Barbari, id quod ab educatione et ab institutis patriis habent, tamen moribus probi sunt, honestatemque et virtutem, quantum in se est, colunt. Idem veram religionem apostolorumque et Patrum dogmata stu- diose præ cæteris amplectuntur et custodiunt, animam ipsam pro iis, si tempus ferat, summa contentione et maximo cum gaudio effundere parati. Iste contra in eam Ecclesiam insurrexit, quæ et aluerat et præceptis formaverat; quæ eloquium et nomen (utinam ne ita res esset!) impertita fuerat; atque in Christi sponsam atrocissimas, horrendas et ab exemplo omni remotissimas contumelias jecit, Barlaamum ipsum, hac in re videlicet, horum [na- gistrum et] antistitem prætergressus.

V. Τοῦ Ἀκινδύνου, ἐκ θεσσαλονικῆς πρὸς τὸν Γρηγορᾶν (97).

Βαρλαάμ ὁ γενναῖος, φίλος ὢν ἐμοὶ καὶ φίλους πάντας ὑπερβαλόμενος τὰ πρὸς ἐμὲ, ἀντ' ἄλλης τι- νὸς λαμπρᾶς καὶ μεγάλης εὐεργεσίας (ἦδει γὰρ με σοῦ τε καὶ τῶν σῶν συγγραμμάτων σφόδρα περικαόμενον) φέρων ἐνεχείρησέ μοι τὴν σὴν ἐπιστολήν, τὴν

(97) Descripta ex cod. Vat. 1086, manu Clar. V. D. Belmanni, Sueci.

περὶ τῶν ἐν οὐρανῷ τοὺς ἀγνοοῦντας διδάσκουσαν ἄρκειω δὲ τοῦτ' ἀντί παντὸς ἐπαίνου τοῖς γράμμασι, μᾶλλον δὲ εἰς ὅσον ἂν ἡμεῖς ἰδεῖν τε καὶ εἰπεῖν ἐξικόμεθα, μὴ ὅσον ἐκείνη προσήκειν, εὐμενῶς ἐκείνη τε δεχέσθω, καὶ ὁ πατήρ· ἐγὼ δὲ παραλαβὼν καὶ διεξῶν τό τε βάθος τῆς διανοίας τό τε τῆς ἐρμητικῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῶν λέξεων ἀθηρῶν ἐξ Ἀττικῆς τοῦ λευκῆς καὶ ποικίλων ἐνθυμημάτων ἐκ τῶν Πλάτωνος θησαυρῶν (εἰ μὴ παντάπασιν ἀπιστος ἐγὼ τὰ τοιαῦτα) καὶ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὴν μεθ' ὧρα κατασκευὴν αὐτῆς (οὐχ ὅσον μὲν εἰκὸς ἦν, οὐδ' ἐγγύς, ὅπερ εἶπον) θαυμάσας δ' οὖν εἰς δύναμιν τὴν ἐμαυτοῦ, τοῖς σφόδρα ζητοῦσι (πολλοὶ δὲ οὗτοι) δίδωκα. Καὶ ἦλθε διὰ πάντων τὸ θαῦμα καὶ πολλαχοῦ σοὶ θέατρα καθειστήκει διὰ χρότου καὶ πηδημάτων, ἄλλων ἄλλα θαυμαζόντων· μᾶλλον δὲ πάντα πάντων, ὅση γε δύναμις ἐκίστω. Ἄλλ' οὕτω μὲν τῇ ἡδονῇ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων ἐξήρτησας. Ἄ δὲ ὠφέλιχας τῇ διδασκίᾳ, τοὺς τε τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην σοὶ μετιόντας, τῶς τε μὴ τοὺς μὲν, ἀ μὴδαμῶς ᾔδεισαν, μεμαθηκίτας· τοὺς δ', ἀ σφαλερῶς, ἐπανωρθωμένους, καὶ τάκριβες (98) ἐγνωκότας· τοῦτων τίς οὐχ ὁμολογεῖ σοὶ χάριτας μεζζους (99) ἢ περ ἔχων τυγχάνει; Ἐκείνην ἐγὼ τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ ποικιλοφόρμιγγος οἰοῦντος τοῦ Θεοφίλου ποιητοῦ συντεθῆναι, μὴ μάτην (οἶμαι) νενομίκα· ἐκείνην τῆς παρὰ Πλάτωνι κατ' οὐρανὸν Ἀφροδίτης ὑπελήθηα γέμουσαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πόλλ' ἕτερα τῆς σῆς γενναίας καὶ γνώμης καὶ γλώττης δημιουργήματα παρ' ἐμοὶ σοὶ συνήκται, καὶ διὰ θαύματος ἀγεταί· ἐπερ ἀ πέπομφα; Ἰωσήφ ἐκείνην τῷ μακαρίτῃ καὶ σοφωτάτῳ, διὰ τοῦ θεπεσιου καὶ σοφοῦ Παλαμᾶ, διὰ μνητῆς ἔχεις· περ γὰρ δυοῖν ἔτοιμ τούτῳ γε· ὅς ἐπειδὴ τὴν φιλόσοφον εὔρε παρὰ τὸν ἐκ μάλα πολλοῦ πεπονημένον οἰχόμενον (ᾔδει δὲ ἀρα καὶ οὗτος δεινὸν ἐμὲ τῶν σῶν ἐραστὴν, καὶ ὡς εἰκομῆται τὸ βιβλίον, τὰ μέγιστα μοι· χριστάμενος ἔσται) φέρων ἐγχεχεῖρισε, φιλοτιμώτατα προσιπῶν· Δέξαι λόγους, ὧν ἦρας. Ἀνθ' ὧν παρ' ἡμῶν οὐ μικρὰς τινας κεκόμισται χάριτας, ἀλλ' οἷας οὐ μέμφασθαι. Ἐκ τοσούτου σφοδρῶς ἐραστὰς εἶχες ἡμᾶς, ὧ μέγα κῦδος Ἀχαιοῖσι, λέγω δὲ τοῖς Ἑλλησιν· εἰ μὴ μᾶλλον τούναντιον πολλοὺς διὸν ἐν λόγοις τὸν βίον κατατριψάντων ἀσχόνει τὰ ἀτῆ ὑπερβολῇ καὶ λυπεῖ· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς (1) γε, εἰ καὶ μηδὲν τὸ ἡμέτερον πρὸς τὸ σὸν πέλαγος τῆς σοφίας, ὧ βέλτιστε. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ συγχαίρομεν, καὶ ψήφους ἡδιστὰ σοὶ τῆς κατὰ πάντων νίκης ἐκφέρομεν. Εἰ σοὶ τόνου καὶ αὐτῶν τῶν δικαίων τι δόξαιε (δόξει δ' οἶμαι, μὴ τὸν οὕτω τῶν σῶν ἐραστὴν μόνον εἶνα· τῶν Ἀργείων ἀγέραστον, μηδὲ μόνους τοῖς πρὸς

αὐτοὺς ἄλλους σοὺ γράμμασιν, ἀλλ' ἦδη καὶ τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐντροφῶν) ἐπιστελεῖς καὶ ἡμῖν, καὶ δεῖξεις, ὡς οὐ μάτην ἐρῶμεν. Εἰ δὲ μήπω τεθεαμένος τὴν σὴν γρυστὴν κεφαλὴν, μηδ' ἄλλως ἀγαν ἐγνωσμένος σοὶ γράφω, μὴ τοῦτο θρασυτέρως, ἀλλ' ἐρωτος οἴου. Εἰ δὲ ψυχὴ σώματος τιμωτέρα, τῷ βελτίονι ὀφίου σὺνεσμεν, εἰ ψυχῆς ἂν (2) ἐγγονα τὰ συγγράματα.

Acindynus Gregoræ. Epistola Thessalonicae data.

Balsamon, vir egregius, cum et amicus meus sit et mei studio amicus omnes vincat, tuas mihi litteras. (sciebat enim me et tui et scriptorum tuorum amore vehementer inflammatum), tuas inquam litteras mihi obtulit, insignis et magni cujuslibet beneficii loco habendas; illas videlicet, quæ cælestia ignaris pandunt. Una hæc laus iis pro alio omni elogio sufficit: imo et epistola et epistolæ pater istam laudem boni consulant, si minus parem rei dignitati, at pro captu nostro, quatenus nempe et per pro cere et eloqui possimus, satis magnificam. Ego vero litteras ubi illo acceptas cum perlegissem, sensum reconditum, Græcæ lingue proprietatem, dictionum ex horto quasi Attico decerptarum floridam elegantiam, argumentorum varietatem, ex Platonis (si qua nobis fides in his rebus) penu depromptam, totam denique, ut verbo dicam, compositionem venustam et concinnam admiratus sum: quanquam ea, quæ dixi, veris minora et longe infra rem fuerunt. Attamen eas litteras pro virili admiratus eis tradidi, quæ magnopere expetebant. Erant porro plurimi, ac per omnes admiratio pervasit. Tum passim tibi theatra plaudere, passim omnes præ gaudio exsilire, aliis alia suspicientibus, imo omnia omnibus, pro sua singulis facultate. Ita tu quidem homines suspensos litterarum suavitate tenuisti. Quod autem eruditione tua æque omnibus profueris, tum iis qui eandem ipsi quoque discipulam excoluissent, tum iis qui rudes essent; his quidem eas res, quas nunquam audierant, edoctis; illis vero earum, quas perperam didicerant, recta et accurata cognitione instructis: quis non tibi eo nomine gratias [maximas] (3) agit, at minores tamen quam quas te ipsa habet? Equidem mihi videor haud temere judicasse, illam epistolam gratæ lyricorum modulorum varietate a Thebano vate elaboratam, et Veneris, ejus nimirum quæ a Platone cælestis dicitur, plenam credidisse. Atqui nulla tua apud me collecta excellentis ingenii et facundiæ monumenta alia admirationem habent: quæ tu, si meministi, beato illi viro et doctissimo philosopho (4) Josepho divini sapientisque Palamæ (5) interventu ante hos

(98) Ἄν ἐς τάκριβες?

(99) Leg. μεζζους

(1) Leg. ἡμᾶς.

(2) Fort. ἦν.

(3) Si legas μεζζους, vertendum erit, gratias agit majores, quam te ipsa habeat, quod absurdum est.

(4) Exstat inter Gregoræ opuscula cod. Vat. c. 1086, fol. 75. Πρὸς τὸν σεβασμώτατον Ἰωσήφ περὶ

τοῦ πάσχα ἀπόδειξις, ὅπως ἐσφάλη περὶ χρόνων, καὶ ὅπως δεῖ ποιεῖσθαι τὴν τοῦτου διόρθωσιν, partim diversa ab ejusdem argumenti disputatione, quæ edita est *Hist. Byz.* lib. viii, cap. 15.

(5) Acindynus, cum hæc epistolam scripsit, amicus Palamæ erat. At postea cum illo capitale odium ipse et Gregoras exercuerunt. Non est itaque ut credamus, Acindynum ideo in hæc epistola blanditum esse Gregoræ, quod is secum auversta

biennium misisti. Ille (6) autem, ubi philosophum (7) ad illum cujus jam pridem desiderio arsisset migravisse comperit, cum et ipse (8) sciret tuorum operum fervidum me amatorem, ac se, si librum afferret, maximam a me gratiam initurum, illum ipsum librum allatum mihi tradidit, et verbis perquam honorificis allocutus, Accipe (inquit) quas amabas orationes. Pro quo munere gratias ei persolvimus nec parvas, nec quarum illi penitenter. Ex illo nostri in te amoris vis magna exstitit, o ingens gloria Achivum. Græcorum quippe tu gloria; nisi potius eorum pudor es et dolor, eo quod illos superaveris, qui in eloquentiæ studio ætatem omnem contriverunt. Nos certe ii minime sumus [quibus pudorem simul dolo-remque ea re afferas]. Imo verò gratulamur, ac triumphum de omnibus libentissime uni tibi decernimus. At si id tute ipse æquum judicaveris, judicabis autem, ut spero, æquum esse, ne qui sic tua amet, solus de gente Pelasga Indonatus eat litterisque careat, quæ, non solum ad alios, sed ad eum etiam scriptæ, ipsi sint in deliciis, ad nos quoque scripturus es, ut ne frustra amare videamur. Quod si ego, licet aureum caput tuum nondum aspexerim, nec aliunde sim valde notus, nihilominus tamen ad te scribo, id tu ne audaciæ, sed amoris esse ducas. Cæterum quoniam animus corpori præstat, meliore utique nostri parte tecum sumus; siquidem fetus mentis est id quod scribitur.

VI. Philotheus iterum (9).

Ὁ Γρηγορᾶς Νικηφόρος καὶ πάλαι μὲν ἦν προσ-
 θείμενος ταῖς τοῦ Βαριλαάμ καὶ Ἀκινδύνου κακαῖς
 δόξαις. Διὸ καὶ ἐπηρεάζων ἦν τῇ ὀρθοδόξῃ τοῦ Θεοῦ
 Ἐκκλησίᾳ, εἰ καὶ λάθρα τέως καὶ πρὸς ὀλίγους
 ἐποίει τοῦτο, τοὺς προσίοντας αὐτῷ· καὶ πρὸς τοῦ
 ὀρθοῦ λόγου προστάτας κακῶς πάνυ δέικετο. Τῆς
 δὲ τελευταίας συγκροτηθείσης ἐκείνης συνόδου, ἧς
 προσεκάθητο ὁ τε εὐσεβέστατος καὶ φιλόχριστος βα-
 σιλεὺς κύριος Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ πα-
 τριάρχης ἐκεῖνος κύριος Κάλλιστος, ἐπεὶ καὶ Γρηγο-
 ρᾶς, εἰς τὴν ἱερὰν ἐκείνην σύνοδον παρελθὼν, ἐξη-
 λέγηθη σὺν τοῖς ὁμόφροσιν αὐτοῦ τὰ Βαριλαάμ τε καὶ
 Ἀκινδύνου νοσῶν, εἰς τε τὴν θεσότητα τοῦ μονοθε-
 νοῦς Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν φυσικὴν τῆς Τριάδος
 ἐνέργειαν καὶ χάριν καὶ ἑλλαμψιν κἀκίστα βλασφη-
 μῶν, καὶ οὐ μόνον τοῖς ἄρχαῖοις αἰρετικοῖς σχεδὸν
 πᾶσι, ἀλλὰ ὀλίγοις καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς συμπεριφερόμε-
 νος πλάναις καὶ δόξαις· δι' ἃ δὴ ποὺ παρὰ τῆς ἱερᾶς
 ἐκείνης συνόδου αὐτὸς τε καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτοῦ, μὴ
 μεταμεληθέντες, τοῦ πληρώματος τῶν ὀρθοδόξων
 καλῶς ἀπετραύθησαν καὶ τῷ ἀναθέματι παρεδόθησαν
 κατὰ τὰ πατρικὰ καὶ συνοδικὰ θεσμά· καὶ τόμου
 προδόντος τὸ τινικαῦτα συνοδικοῦ, ὃν ὀλίγοι καὶ βασι-
 λεὺς καὶ πατριάρχης ἐκεῖνος καὶ ἡ τῶν ἱερωτάτων
 ἀρχιερέων ἱερὰ σύνοδος· ὑπέγραψαν ὁμοῦ· ὁ Γρηγο-
 ρᾶς τὴν ἤτταν καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρων, ἅμα δὲ

Palamam conspiraret. Vide cod. Reg. 2409, fol. 185, ubi Palamas magistrum se Acindyni fuisse gloria-

tur.

(6) Palamas.

καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ κινήθει, ὡς αὐτὸς
 ἐκεῖνος ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις φησὶ, κατὰ τῆς συν-
 ὄδου καὶ τοῦ ἱεροῦ τόμου χωρεῖ καὶ πειράται λόγοις
 ἀντιβῆρτικοῖς. ὡς ἐκεῖνος ὑπέλαβεν, ἀνατρέπειν
 ἐκεῖνα. Συγγράφεται τοίνυν λόγους ἢ διαλόγους
 δέκα, οὓς κατέχων ἦν παρ' ἑαυτῷ, καὶ τοῖς ὁμόφρο-
 σιν ἑαυτοῦ μόνους κατ' οἶκον ἐπιδεικνύμενος, etc.

*Nicephorus Gregoras Barlaami et Acindyni opi-
 nionibus perversis jam olim adhærescebat, atque id-
 circo orthodoxam Dei Ecclesiam obtrecebat, licet
 clanculum et apud paucos ad se adeuntes id faceret;
 denique erga sanioris doctrinæ defensores male om-
 nino erat affectus. Demum coacta novissima illa
 synodo, cui præsidebant religiosissimus et amans
 Christi imperator Dom. Joannes Cantacuzenus et is
 qui tum patriarcha erat Dom. Callistus, tum vero
 Gregoras et alii cum eo sentientes, in illam sacram
 synodum ingressi, convicti sunt errorum Barlaami et
 Acindyni: nempe in divinitatem unigeniti Filii Dei,
 et in naturalem Trinitatem operationem gratiamque et
 splendorem pessime blasphemantes, ac non modo ve-
 terum fere omnium hæreticorum, sed et gentilium
 erroribus opinionibusque temere abrepti et velut cir-
 cumacti. Quamobrem sacra synodus ipsum et socios,
 haud pœnitentes, ab universo Orthodoxorum cœtu
 jure ac merito abscissos anathema esse jussit, prout
 Patrum Conciliorumque decretis cautum esset. Tunc
 et synodicus Tomus prædixit, cui et Imperator, et ille
 quem dixi patriarcha, et sanctissimorum pontificum
 sacra synodus, una omnes subscripserunt. At Gre-
 goras hanc de se victoriam et dedecus non ferens, so-
 ciis præterea instigantibus, ut ipse in libris ait, sy-
 nodum simul et sacrum Tomum aggreditur, et ora-
 tionibus (ut ipsi videbatur) antirrheticis conatur
 evertere. Conscribit itaque orationes seu dialogos de-
 cem, quos apud se servabat, domique iis solum qui
 secum consentirent ostendebat, etc.*

VII. Acindynus iterum.

Σὺ σίμβλον ἡδὺ, καὶ λόγου μέλι· βρούεις,
 Ἄνθη συνάξεις, etc. ut supra in Vita.

Alde,

Οἶε με πῶς γούν καὶ κινεῖσθαι καὶ πνεῖν,
 Καὶ τοὺς ἀγῶγους τῆς ψυχῆς διευθύνειν,
 Καὶ τῆς ἀνάγκης τὰς τροφὰς ἀποπέλειν,

Ποῦ μὴ λαλοῦσης τῆς πνοῆς μου τῶν λόγων;

Νῆ τοὺς λόγους, ἄψυχον ἀντικρυς βρέτας

Εἰμι Βυζαντιὸς κακῶς πεπηγμένον,

Κἂν τοῖς θεάτρους ἀκλειῶς ἀηρημένον.

Ἄν γούν ἀνοίξης πνευμάτων σου τοὺς τόνους,

Καὶ πνεῦμα πνεύσης ζωτικῶν ἐξ ὀργάνων,

Τοῦ Θεοῦ τοῦ πως ἐμφανίσαις τὴν χάριν,

Καὶ ζῶντα δειξέεις ὡς ἐκεῖνος τὸ βρέφος,

Καὶ προσλαλοῦντα φιλικῶς προσήμασι,

Καὶ μακρῶν ἀναδείξεις τὴν πόλιν,

Ἦν δυστυχῶν ἐγὼγε δυστυχῆ κρίνω.

Quomodo agitur putas me et moveri et spirare,

Et meatus animæ dirigere,

Et necessitatis nodos expedire,

Te non loquente, qui spiritus es meorum sermonum?

(7) Josephum.

(8) Non minus scilicet quam Balsamon, de quo supra.

(9) Cod. Reg. 1996, fol. 1.

Per eloquentiam [juro], inanimatum plane simulacrum A Sto Byzantino in solo male fixum, Et in theatri indecore erectum. Quod si aperueris pulmonum tuorum arterias, Et spiritum inspiraveris vitalibus ex organis, Thesbitæ (10) virtutem quodammodo repræsentabis, Infantemque, ut ille, exhibebis viventem Et alloquentem amicis alloquiis, Ac beatam reddes Urbem, Quam ego, cum sim infelix, infelicem judico. Idem.

Ὀὐτω με τοῖς σοῖς ἐξανηρτήσω λόγους
Καὶ τοῖς καλοῖς ἀγῶσι, etc. ut supra in Vita.,

Adde,

Ὅρῳ σε, Χριστὲ, νῦν ἀκραιφνῆ λαμπράδι
Ποιούμενον πρόνοιαν, οὐδ' ἀπωσμένον
Τὴν σὴν ταπεινὴν παντελῶς κληρουχίαν.
Ἡ λαμπὰς οὗτός ἐστιν ἡ φέγγουσά μοι
Ἡμεῖς δὲ κληρὸς, οὐς ἐπελπίσεις, Λόγε.
Φύλαττε λοιπὸν, σωστικὴ θεαρχία,
Τὸν ἐς κράτος λάμπσαντα τῆς Ἐκκλησίας
Θησαυρὸν αὐτὸν πικρῶν ἀγαλμάτων.

Video te, Christe, pura nunc lampade (11)

Cura habere nec repudiare

Humilem tuam prorsus hereditatem.

Iste lampas est, quæ mihi lucet;

Nos hereditas, quos sperare jubes, o Verbum.

Conserua demum, salutifera Dei potestas,

Eum, qui ad gloriam Ecclesiæ illuxit,

Thesaurum ipsum splendidissimorum ornamentorum.

VIII. Gregorius Palamas, in epistola ad nomophylacem (12).

Ὁὐκ ἄλογον ὄντως πέπονθε πάθος, ᾧ βίος ὁ λόγος οὗτος οὐ τὰ κατηλογημένα βιβλία πέπομφας ἡμῖν ἐναγχοῦ· καὶ, ἔν' εἶπω τὸ τῆς Γραφῆς, οὐκ ἐμωράνη φάσκων εἶναι σοφός; . . . Εἰ δ' ἄρα φησὶν οὗτος δὲ ἀμαθῶς οὕτω καὶ σκαιῶς συγγραφόμενος σοφός, ὡς ἐτέραν κρύπτει διάνοιαν αὐτοῦ τὰ ῥήματα, γινώτω μὴ τοῦ κρύπτειν ἐνεκεν, ἀλλὰ τοῦ ἐκφαίνειν τὴν τοῦ λέγοντος διάνοιαν, λεγόμενα τε καὶ γραφόμενα τὰ ῥήματα. Διὸ κατὰ τὴν ὑγιὰ δῆπουθεν ἀντιστροφὴν, ἄσοφον τὸ ἀσαφές, ὡσπερ τὸ σοφὸν σαφές. . . Ὁ καθ' ἑαυτοῦ μεμηνώς οὗτος ὁ λογογράφος, καὶ αὐτοκατάκριτος λογοποιός, καὶ τάναντιώτατα πρὸς ἄλληλα καθ' ἑαυτοῦ τε καὶ ἡμῶν λογογραφεῖν οὐκ ὤνησε . . . Ὁ παρ' ἑαυτῷ σοφός οὗτος, ἀλλ' ἀδιάβατον ἔχων ἐπὶ τὰ κρείττω τὸ τῆς ψυχῆς λογιζόμενον, ἀ μὴ ἐώρακεν ἐμδατεύων, εἰκῆ φυσιοῦμενος ὑπὲρ τοῦ νοῦς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, πολλαῖς μὲν καὶ δειναῖς βλασφημίαις περιπίπτει προῶν, πολλαῖς δὲ κατεφραμέναις ἄλλως διανοίαις, καὶ ἀνακολούθως ἐχούσαις πρὸς ἄλληλας. . .

Nonne prorsus ratione excidit hic, cujus omnis vita in rationis excolendæ studio posita est; hic, cujus

(10) Eliæ.

(11) Supple. mihi prælucente.

(12) Col. Reg. 2409, fol. 259.

(13) Quæ vulg.

(14) Hæc convitia in Gregoram, non autem in Acindynum jacta esse, apparet ex his verbis, quibus epistola clauditur: Οὐκ ἀκομψόν, εἰ καὶ καταγέλαστον, εἰ τὸ πλείστον αὐτῶν τῶν γεγραμμένων εἶναι τοῦ Ἀκινδύνου δόξαν καθαρῆ, ἄκοιτος τοῦ γράφοντος καὶ ἀγνοοῦντος. Non illepidum hoc, tametsi ridiculum est, quod quæ scripsit, eorum maxima pars Acindyni opinionem convellit, invito eo qui scribit et

nobis libros fuites et absurdos nuper misisti; atque, ut Scripturæ verbis utar, nonne stultus factus est, dicens se esse sapientem? . . . Quod si hic sapiens, qui tam indocte et imperite scribit, alium sensum subesse verbis suis occultum dicit, meminerit, non ad occultandam, sed ad declarandam mentem ejus qui loquitur et pronuntiari verba et scribi. Quamobrem recte utique et alienum a sapientia esse dicitur id quod est obscurum, et vicissim sapientiæ consentaneum esse id quod est clarum et dilucidum... Hic in se ipsum furens sermonum scriptor et suomet judicio damnatus fabulator non dubitavit in se pariter et in nos ea scribere, quæ secum maxime pugnarent... Hic sibi ipsi sapiens, sed qui mentem et cogitationem ad meliora transferre haudquaquam potest; quo (13) non vidit, ambulans; frustra inflatus sensu carnis suæ; in plurimas deinde et graves blasphemias impingit, atque in multas sententias incidit, cum alioqui vitiosas, tum et se invicem minime consequentes (14).

IX. Demetrius Cydonius, in epistola ad patriarcham Philotheum (15).

Τί τοίνυν ἀπειλεῖς; ἵνα τὰς ἐταίρας συναγαγῶν τοὺς ἐμοὺς καταφλέξης λόγους, ὡσπερ ἄλλου τινὸς, ἀρετῇ μὲν καὶ σοφίᾳ συζήσαντος, τοῖς δὲ σοῖς ἐλέγχοις λαμπρότερον αὐτῷ τὸν βίον κατασκέυδασαντος; οὐ πρὸς τοὺς λόγους ἀντιβλέψαι μὴ δυνηθεῖς ἐπὶ τὸ πῦρ εἶδες καὶ τὰς ψήφους τῶν γυναικῶν.

Quid minare igitur? An te orationes meas, collectu amicarum turba, combusturum, ut alterius (16) cujusdam, qui quandiu vixit virtutem et sapientiam coluit, te ipso autem consultato vitam suam fecit illustriorem? in cujus adversos libros intueri cum haud posses, ad ignem statim et ad suffragium mulierum respexisti.

X. Cantacuzenus, initio Antirrheticorum de lumine Thaborio adversus Prochlorum (17).

Ὁὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ἀνίσταται ὁ φιλόσοφος Γρηγορῆς Νικηφόρος, ἐπεκδικῶν τὰ τε Ἀκινδύνου καὶ Βαρλαάμ. Καίτοι γε τὸν φιλόσοφον, ὡς φιλόσοφον, πείθεσθαι εἶδει τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἡρεμεῖν. Ὁ γὰρ φιλοσοφίας ὄρος τοιοῦτός ἐστιν, ὥστε τὸν ταύτην ἀσπασάμενον ἄπλαστον εἶναι προσήκειν καὶ συνετόν ὡσπερ ἰτουαντίον ἀναίσχυντον πάντη καὶ ἰταμῶν, τὸν πονηρῆ συζῶντα καὶ βασκανία. Ὁ γὰρ τοι τιοῦτος, κίν μυριάκις ἐπιστομηθῆ, τοσαυτάκις ἀνθίσταται πάλιν. Ὁ δὲ τὴν φιλίην ἀλήθειαν ἀποθέμενος καὶ ἐτέρους προσλαβόμενος ἱκανοὺς κατὰ τῆς ἀλη-

inscientie. Item ex his, in quibus ad nomen Gregoræ evidententer alludit, et ejus patriam notat, quæ erat Paphlagonia: Ἡ τῶν ἐπὶ τοῦτω συγκεροτημένων ἐφ' ἡμῶν δεῦν μεγίστων συνόδων ψήφος οὐ μὲν οὖν οὐδένα τῶν ἐγγρηγορέων λέληθε, μάλιστα Ἐρωμαλὸν δευτὰ καὶ πολλὴν ἡμέτερον. Nemo est, quem duorum super ea re maximorum conciliorum, nostra ðtate habitorum, decisio latuerit; nemo, inquam, ex-perrectus, præsertim si Romanus et civis noster sit.

(15) Ex cod. Reg. 3118, fol. 28.

(16) Scil. Gregoræ.

(17) Ex col. Reg. 1939, fol. 24.

θείας ἴσταται. Ἄλλ' οἱ ἐχθροὶ Κυρίου ἐφείσαντο αὐτῷ. Καὶ τοῖνον καὶ αὐθις τρίτης συνόδου συγκροτηθείσης καὶ αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει παρ' ἐμοῦ, τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ μακαρίου Καλλίστου κοσμοῦντος, πάλιν γίνεται τόμος, ἐπεκδικῶν μὲν καὶ ἐπιστηρίζων τὸν τε πρῶτον καὶ δεῦτερον τόμον, καταδικάζων δὲ τὸν Γρηγορᾶν σὺν τε τῷ Ἀκινδύνῳ καὶ Βαρλαάμ. Ὁ δὲ τὴν τοιαύτην ἐνεχθεῖσαν ψῆφον μὴ ἐνεγκῶν κατὰ τοῦ τόμου χωρεῖ· καὶ οὐτ' ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, οὐτ' ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν θείων Πατέρων καὶ θεολόγων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βλάσφημα ἐρεύγεται ῥήματα. Ἐνθεν τοι καὶ τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχει Φιλοθέῳ βιβλίον ἐξεπονήθη κατὰ πάντων αὐτῶν, τῷ Σοδομιτικῷ πυρὶ τοικός, τῷ τεφροῦντι γλώσσας βλασφημίας καὶ ἀσεβείας.

Ὁὐκ οἶσα (18) ὡς πρῶτος καὶ κορυφαῖος καὶ πάντων ὑμῶν ἐξάρχος Βαρλαάμ, προστάτης τῆς ἀθέου ταύτης αἰρέσεως χρηματίας διαπυρότατος, συνοδικῶς ἀπηλέγχθη, καὶ πάσαις ψήφοις τὴν ἤτταν ἠνέγκατο· καὶ τόμος ἐξετέθη συνοδικός τε καὶ πατριαρχικός, κηρύττων τὴν ἐκείνου κακοδοξίαν; ὁ δὲ μετ' αὐτὸν τὰ ἐκείνου ἀναλαβὼν Ἀκινδύνος οὐ καὶ αὐτὸς ταυτὰ δὴ ταῦτα τῷ Βαρλαάμ πέπονθε, συναπελεγχθέντος αὐτοῖς καὶ τοῦ πατριάρχου Καλέκα; τὸν δὲ γε φιλόσοφον Γρηγορᾶν, ἔτι τε τὸν Ἐφρέσου, τὸν Γάνω, τὸν Δεξιόν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν Ἀθανάσιον οὐκ ἠγνόηκας πάντως, ὡς καὶ τρίτη δι' αὐτοῦς συγκροτήτο σύνοδος παρ' ἐμοῦ τε καὶ τοῦ μακαρίου ἐκείνου πατριάρχου Καλλίστου ἔτι περιόντων (19) τῷ βίῳ, καὶ τὴν ὁμοίαν καὶ αὐτοὶ τοῖς προλαβοῦσιν ἤτταν ὑπέστησαν; Καὶ τρίτος αὐθις τόμος ἐκτέθειται, ὑπογραψάντων ἐν τούτῳ ἐμοῦ τε καὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ υἱοῦ μου; εἰ μὲν οὐκ ἀξιόχρεως ἐκείνους ἠγῆ, καὶ βραδείς μὲν νοῆσαι, εἰπεῖν δ' ἀσθενεῖς ταυτ' ἃ σὺ προφέρεις νυνί, οὐδ' οὕτως καλῶς σε διατείνεσθαι φαίμεν ἂν· πλὴν ἀλλὰ συγγνοήμεν ὅπως οὖν. Εἰ δὲ πᾶς τις, ὃς τὰ ὑμέτερα οἶδε, πολλῶν τῶν μέσῳ μελλόντων ἐκείνους εἶναι κατὰ γε τοῦτο, δηλονότε τὸ ὑπὲρ τούτων ἀντιλέγειν, ἐρεῖ· δῆλον, ὡς τῶν ἰσχυροτέρων καταβληθέντων γελῶτα πάντως ἢ παρὰ τῶν ἡττόνων περὶ τῶν αὐτῶν εἰς μάχην πρόκλησις δόξει. Τί σοι τοῖνον δοκεῖ (20);

Non multo tempore interjecto Nicephorus Gregoras philosophus consurgit, Acindyni et Barlaami dogmata defendens : quanquam oportebat philosophum, ut philosophum, veritati obsequi et quiescere. Ea enim philosophiæ ratio et natura est, ut qui hanc amplectatur, is et sincerus et intelligens esse debeat : quemadmodum e contrario is impudens et protervus est, qui vitam in improbitate et invidia exigit. Quippe hujusmodi vir, etsi centies ore obstructo coactus sit obmutescere, toties pugnam redintegrat. Iste autem abjecto dilectæ veritatis studio, aliis compluribus sociis sibi adjunctis, in veritatem insurgit. Sed inimici Domini mentiti sunt ipsi. Tertia itaque a

(18) Ex cod. Reg. 1999, fol. 49.

(19) Leg. περιόντος.

(20) Adde his capp. 23, 24 et 25, libri iv, Histo-

me rursum congregata synodo, eaque Constantinopoli, quo tempore beatus Callistus thronum patriarchalem ornabat, alius denuo Tomus promulgatus, qui primum secundumque vindicaret et confirmaret, Gregoram autem simul cum Acindyno et Barlaamo condemnaret. At ille sententiam hanc in se latam non ferens in Tomum invehitur, ac neque ex sacra Scriptura, neque ex sanctorum Patrum theologorumque doctrina, sed ex suo ipsius ventre depromptas blasphemias eructat. Unde et sanctissimus patriarcha Philotheus librum lucubravat similem igni Sodomitico, linguas blasphemias et irreligiosas in cinere uvertenti.

An tu istud ignoras, primum et principem et omnium vestrum ducem Barlaamum, qui impiæ hujusmodi hæreseos acerrimus defensor audiit, refutatam in concilio, et communi omnium suffragio victum ac profligatum fuisse; Tomo deinde synodico eodemque patriarchali edito, perversas ejus opiniones publice damnatas? Nonne et is qui illius dogmata postea excepit, Acindynus, hæc eadem quæ Barlaam: passus ipse quoque est, patriarcha etiam Calecu simul cum illis refutato? Jam vero nec philosophum Gregoram, nec Ephesi metropolitam, nec Gani, nec Dexium, nec Athanasium plane ignoras; nec te fugit, tertiam eorum causa coactam esse synodum mea et beati illius patriarchæ Callisti adhuc superstitis auctoritate, atque hos, iis qui præcesserant exequatos, parem damnationem subiisse. Unde et tertius Tomus promulgatus est, cui ego et filius meus Joannes Palæologus imperator subscripsimus. Nos tu si non satis idoneos, si ad ea quæ nunc objicis vel excogitanda tardiores, vel dicenda infirmiores fuisse existimas, nec sic quidem te recte contendere dixerim: veniam tamen utcumque dederimus. Quod si quisquis res vestras novit, is illos multo majores esse fatebitur, eo præsertim quod de his contentio sit; palam est, postquam eversa sunt ea quæ firmiora erant, proreus ridiculus esse eos, qui viribus defecit adversarios provocent, et de iisdem rebus pugnam instauratum eant. Ecquid ergo tibi videtur? etc.

XI *Joannes Cyparissiota, Palamitarum Transgressionum part. I, lib. iv, cap. 3.*

Εἰ δὲ καὶ μακρόθεν ἐπισκεπτεσθαι ταῦτα δεῖο, καὶ καθέκαστον ἐπιζητεῖν, τὴν περὶ ταῦτα συγγραφείσαν τῷ μεγάλῳ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆϊ Νικηφόρῳ δίδτω τις βιβλίον· καὶ πάντ' ἀκριβῶς εἰσαεταί, μηδένος ἐν ἐκείνῳ ἀποδέοντα (21) τῶν εἰς ἀλήθειαν καὶ κάλλος εἶ ἴσχυμένων.

Quod si ista longius repetita explorare et singula inquirere oporteat, legat quilibet librum de his rebus a magno veritatis propugnatore Nicephoro conscriptum : quem qui legerit, is omnia penitus pernoscet, cum illic nihil desideretur sive ad veritatem sive ad elegantiam pulchre accommodatum.

riæ Cantacuzenice

(21) Ἄν ἀποδέοντος;

XII. Ἀνώγυμος, περὶ τῆς τοῦ Γρηγοῦ ψευδο-
γραφίας ὁμοῦ καὶ δυσσεβείας (22).

Τοσαύτην δὲ κεκτημένους ἀσυνεσίαν περὶ τῶν
θεοφόρων Πατέρων διδασκαλίαν, καὶ οὕτω πλημμε-
λῶς ἐκδεχόμενος αὐτὰ (23), ὡς καὶ πρὸς πᾶν τὸν αν-
τίον ἀποδοουκοῦν, πᾶσαν αἵρεσιν ὁ τάλας ἀπεσώ-
ρευσε (24) τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ τε καὶ ψυχῇ. Διὸ καὶ
ἀντικείμενος κατέστη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ,
καὶ ὑπ' αὐτῆς τῶν αὐτῆς περιβόλων δικαίως ἀπηλύθη
καὶ ἀπεκηρύχθη παρῆσις καὶ τοῖς ἀναθέματι καθ-
υποβληθεῖσιν ἐγγράφως συνετάθη, εἰ μὴ ἄρα μετα-
μεληθεῖ καὶ τῶν πονηρῶν δογμάτων ἀποσταίη, συμ-
φωνήσας ἡμῖν κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας ἀληθείαν.
Ὅπερ μὲν ἡμῖν εὐχῆς ἔργον καὶ ἐλπίς. Ἀπογινώ-
σκουν γὰρ εἰς τέλος, πρὸ τοῦ πᾶσιν ὀφειλομένου
τέλους, οὐδένα δεῖ. Προσπίθεις δ' ὁμοῦ οὕτως ὁσημέ-
ραι τοῖς δυσσεβείαις, ἀπροσδόκητον αὐτοῦ σχεδὸν
ἀπαργάζεται τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπάνοδον.

*Cum autem is sanctorum Patrum doctrinam tam
male intelligit, tam perperam accipiat, ut ad quem-
libet contrarium errorem seductus divertatur, omnem
hæresin infelix capiti et animæ suæ accumulavit.
Quamobrem Ecclesiæ Christi adversarius exstitit, et
extra septa ejus ab ea juste ejectus, publico præ-
conio damnatus et scripto anathemate cum alienis
a communione annumeratus est, nisi eum penitenter,
nisi teram nobiscum religionis doctrinam professus
a prævis dogmatis abstineret: id quod nos et vove-
mus et speramus. Neminem quippe, ante destinatum
omnibus finem, desperare oportet. Cæterum ille,
quādo novis quotidie accessionibus cumulat impiet-
tatem, futuræ ad meliorem frugem conversionis
nullam fere spem facit (25).*

XIII. Joannes Cyparissios, Palamickum Transgres-
sionum, part. I, lib. iv, cap. ult.

Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τὸ θαυμαστόν ἔκεινο σῶμα
τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κήρυκος παιζόμενόν τε
καὶ περιφερόμενόν· καὶ τοῦτο μὲν ἐν φιλοσόφοις δι-
κτος, οἷος οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς θαυμασιώτερος· τοῦτο δ'
ἐν ἀσκηταῖς, οἷος οὐδεὶς ἕτερος· σπουδασιώτερος· τοῦτο
δ' ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι καὶ τοῖς ἰπὸ τῶν
πειρασῶν προσηλαχισμοῖς καὶ λοιδωρίαις καὶ καθείρ-
ξεσιν, οἷος οὐδεὶς ἄλλο· ἐν ἅπασιν καρτερικώτερος·
Νικηφόρου φημὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγοῦ, καὶ μη-
δὲν ἕτερον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλήσεων περὶ αὐτοῦ
τοῦ Θεοῦ δηλώσαντος, ἀλλ' ἡ νίκης ἐν ἐγγρηγοῦσι
τῷ νῦν κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἔχθρων ἀρξασθαι.

*Ad hæc spectandum corpus magni fidei veræ præ-
conis diu ludibrio habitum, etc. Vide supra in
Vita.*

XIV. Symeon Thessalonicensis adversus Hæreses,
cap. 50 sq. — Contra Barlaamum, Acindynum
et his similes.

Τοῖς ἱεροῖς δὲ τόμοις ἐντυχῶν ὁ βουλούμενος, οὗ;

(22) Ex cod. O. I. Bibliothecæ Mediolan. Ambro-
sianæ, quem Friderico Rustgaardio communicavit
L. Anton. Muratorius.

(23) An αὐτὴν?

(24) ἐπεσώρευσε.

(25) Huc pertinet narratio disputationis in pala-

ἢ τοῦ Χριστοῦ ὀρθόδοξος ἀνετήλωσαν Ἐκκλησία,
εἴσεται ἀκριβῶς πάντα· πρότερον μὲν τῷ ἐκτεθέντι
κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς ἐκείνου Βαρλαάμ τοῦ Καλαβροῦ·
δεύτερον δὲ τῷ τοῦ κινδυνεύσαντος ἐν ὁμοίᾳ τῷ
Βαρλαάμ πολυκινδύνου Ἀκινδύνου· τρίτῳ δὲ γε
κατὰ τοῦ τρίτον καὶ πολλάκις (ἐπεὶ καὶ πολλάκις
παρ' αὐτοῦ τε καὶ διαφόρων ἄλλων αἰρετιζῶτων
ὁμοίως ἔσχες τὰς ταραχὰς ἢ Ἐκκλησία Χριστοῦ), φημὶ
δὲ τοῦ λίαν νενεκρωμένου τὴν ψυχὴν, καὶ κάρφ δυσ-
σεβείας καὶ ὑπὸν βαρεῖ κατεχομένου Γρηγοῦ, συν-
τεθέντι· καὶ γινώσεται ὅλον τὸ τῆς αἰρέσεως ταύτης
ποικίλον τε καὶ δολερὸν, καὶ ἅμα τὸ ἄθεον καὶ ἐπι-
βλαβές, καὶ τίς ὁ ταύτης προστάτης, καὶ τίνες οἱ ἐξ
ἐκείνου φεύντες, οὐκ ἀκαρποὶ μόνον καὶ καταργούν-
τες τὴν γῆν τῆς εὐσεβείας βλαστοί, ἀλλὰ καὶ ἀκν-
θώδεις καὶ λίαν τραχεῖς, παραλυποῦντες καὶ διασπών-
τες τὰ τῆς ἐκκλησίας γεννήματα.

Ἐν αἷς δὴ περ ἀσεβείαις καὶ ἀτοπταῖς καὶ διάδογον
ἑαυτοῦ τὸν δύστηνον ἐκείνον ἔσχεν Ἀκινδύνου· καὶ
εἰ Δεξιόν τινα, τὸν τῆς ἀριστερᾶς μερίδος· καὶ
Ἀργυρίον, τὸν τοῦ μεστῶν, τὸν καὶ πολὺ τὸ κίβδηλον
τῆς Ἑλλήνων φλυαρίας πλουτήσαντα· καὶ πρὸ αὐ-
τῶν Γρηγοῦν ἐκείνον τὸν ἀποστάτην. Οἷ καὶ τὴν
χάριν καθάπαξ ἠθετήκασιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν φυσικὴν
αὐτῶν δυνάμιν καὶ ἐνεργίαν ἐξηρνήσαντο, μηδεμίαν
δυνάμιν προσεῖναι λέγοντες τῷ Θεῷ, μηδὲ δωρεάν τε
καὶ χάριν ἐξ αὐτοῦ προΐδυσαν.

*Sacros Tomos, ab orthodoxa Christi Ecclesia pu-
blice expositos, qui voluerit legat, et omnia explorata
cognoscat: primo quidem eum Tomum, qui in im-
pium illum Barlaamum Calabrum editus est; tum
illum, qui adversus temerarium (26) Acindynum,
eadem quæ Barlaamum tentare ausum (27); denique
eum qui tertius prodit, compositus videlicet in eum
qui ter et sæpius (siquidem ab eo sæpe et a variis
præterea hæreticis Ecclesia Christi similiter pertur-
bata est), Gregoram dico, morte animæ penitus mor-
tuum, eundemque impietatis veterno et gravi soppore
oppressum. Cognoscat is quam varia et quam sub-
dola sit hæc hæresis, quam Dei inimica et noxia;
quis ipsius propugnator primus fuerit; quinam deni-
que inde exorti non modo infructuosi et vere reli-
gionis solum infestantes surculi, verum etiam spinosi
et nullum asperi, eos quos genuit Ecclesia fetus mo-
lestia afficiant et dilacerent.*

*Horum [Barlaamum] impiorum dogmatum et erro-
rum hæredem habuit infelicem illum Acindynum;
item Dezium, sinistrarum partium hominem; nec
non Argryrum, æruginis plenum et Græcicæ vani-
tatis falsa moneta (28) instructissimum; et ante hos
apostatam illum Gregoram. Ii gratiam Dei omnino
contempserunt, naturalem ejus virtutem et operatio-
nem repudiarent, nullam Deo adjunctam virtutem,*

tio habitæ coram imperatore Joanne Palæologo,
quæ exstat in cod. Reg. 2609.

(26) Græcas allusiones reddere non licuit.

(27) Supple, eadem tentavit.

(28) Allusiones ad nomina.

nullum ex eo donum, nullum gratiam procedere a spondentis acumen imperator, et imagine obvia ac familiarium naturam rei ante oculos ponente delectatus est.

Habes, vir illustrissime, selecta e multis Nicephori Gregoræ elogia; honorifica pariter et injuriosa: quæ longo intervallo distantia et plane disparata ideo conjunximus et oculis tuis alterna subjecimus quo facilius perspiceres quam iniqua essent judicia hominum, quam cæca et affectui obnoxia. Illud tamen hac in parte diligenter velim attendas, a quibus Gregoras reprehensus et contumelios vexatus sit, eos illi infensos fuisse ob eam prorsus causam, quia senioreni doctrinam et veræ fidei dogmata propugnaret; a quibus vero laudatus, eorum plerosque non studio partium ductos, sed vel opinione sua deceptos, vel amori (ut fit) indulgentes, plus nimio blanditos esse ei, quem laudibus ornarent. Ne autem, suffragiis computatis, dubites utri, seu benignæ seu duriori, sententiæ accedas, eo quod utrobique pares numero calculi iudicium ambiguum faciant, adnuderentur isthæc quoque supra allatis testimonia amica et mere ἐγκωμιαστικά.

XV. *Cantacuzenus Hist., lib. 1, cap. 11.*

Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ Μετοχίτης ὁ μέγας, ὃς μεσιτεύων μὲν τότε τῇ διοικήσει τῶν βασιλικῶν πραγμάτων ἦν, ἄλλως δὲ ἀγγέλους, καὶ οὐ μόνον τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξω σοφίας εἰς ἄκρον ἐληλακώς. Τὴν γὰρ ἀστρονομίαν, ἀπὸ τίνος Βρυενίου φαύλας γινᾶς καὶ οὐκ ἀκριβεῖς πάνυ παραλαθὼν ἀρχάς, αὐτὸς ἰδίῳις πόνοις ἐξηκριβώσατο, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα πολλοὺς ἐν ἐπιστήμῃ τοῦ μαθήματος σὺν ἀκριβεῖα γενέσθαι παρ' αὐτοῦ διδαχθέντας. Ὁ καὶ θαυμάζοντος βασιλέως, καὶ πρὸς τινὰ τῶν ἐκεῖνυ φοιτησάντων ἐρομένου, ὁ Γρηγορᾶς οὕτως ἦν, πῶς ὁ Μετοχίτης, ἐκ φαύλων τῶν ἀρχῶν ὠρμημένος, οὕτως ἠδυνήθη πρὸς τελείαν ἐξέυρεσιν τοῦ μαθήματος ἐλθεῖν. Οὐ θαυμαστὴν φάναι, βασιλεῦ, τὸν ἐρωτηθέντα, ἐκ λαμπρῶς μικρᾶς πυρῶν ἀναφθῆναι μέγαν· ἐπαινεῖται τε τούτων τῆς ἀγγιχίας τὸν βασιλέα, καὶ τὸ οἰκόνει τῆς εἰκόνης θαυμάσαι.

Id ipsum et magnus logotheta Metochites præstitit, qui tum domum imperatorium sive aulam regebat, vir alioqui solers, et non Christianis modo, sed externis etiam litteris politissimus. Etenim cum astronomie principia a quodam Bryennio minuta et imperfecta accepisset, ipse in eo studio accuratissima diligentia sua tantos progressus fecit, ut deinde quoque permulti in eadem scientia ipso præceptore progressus eximios adepti sint. Quod cum imperator admirans Gregoram ejus auditorem percontaretur, qui tandem Metochites, a tam tenuibus profectus initiis, ad plenam hujus disciplinæ cognitionem aspirare potuisset, auditit ab eo, nihil esse mirum ex parva lampade luculentam facem accendi. Laudavit re-

(29) *Uranolog.* pag. 382

(30) Hanc epistolam, et decem sequentes, ex codice Vaticano partim sua partim viri doctissimi Belmanni Sueci manu descriptas, communicavit mecum H. P. D. Bernardus de Montfaucon.

XVI. *Isaac Argyrus, cap. 16 Computi a Petavio editi (29).*

Ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς, καὶ πρὸς ἡμῶν ὁ σοφώτατος Γρηγορᾶς ἀπέδειξε, τὸν περὶ τούτων λόγον ἐκθέμενος, μηδεμιᾶς σοφίας ἀπολείπομενον, καὶ αὐτὸ τὸ κανόνιον μεταποιήσας καὶ ἀποκαταστήσας εἰς τὴν κατὰ τοὺς νῦν χρόνους ὀφειλομένην αὐτῷ διόρθωσιν δὲ καὶ τοῖς πᾶσιν ἐμφανῆς καταστάς· ἀχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἐνώπιον καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συγκλήτου, ἐτι δὲ καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας λογάδων, ἐπηνέθου τε παρὰ πάντων, καὶ πάντες, εἰ δυνατόν, εἰς τὸ ἐξῆς τελειοῦσθαι τὸ Πάσχα κατὰ τὴν τοῦ νέου κανόνος διόρθωσιν εὐλογον εἶναι κεκρίκασι, τὴν τῶν λόγων δυσωπηθέντας ἀλήθειαν.

Et quidem ante nos doctissimus Gregoras de hoc scripsit, edito libro, in quo nullam eruditionem desideres et transformato canone, et in eum qui huic sæculo competit statum restituito: qui et in populo, et in conspectu imperatoris et ipsius senatus, et lectissimorum Ecclesiæ virorum, ab omnibus laudatus est, et universi Pascha, si fieri posset, ex emendatione canonis celebrandum esse decreverunt, ipsa veritate verborum confutati

XVII. *Τοῦ πρωτογοταρίου τοῦ Λαμπηροῦ, εἰς Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν (30).*

Ὁν ἐπὶ τ' ἀριστεῖ Χριστοῦ καὶ γενναίῳ διέθηκα μάρτυρι λόγον, ἠτηκόσι σοφῶς ἐν ὑπερορίᾳ κάναυθαι, πέπομφα, ὅπη κρινούσιν οὐ πεφροντικῶς, τῷ θ' ὑπερορίου εἶναι τοὺς κρινούντας, καὶ ἄλλως ἦκιστ' ἐπιτετραφῶς σφισι τὴν κρίσιν. Ἐπιψηφισέσθων ἢ βούλοισθ' ἕκαστος· καὶ οἱ (31) ὄροι ἐπιστήμης ἐπόμενοι, οἷς κρινούσιν ἀγαπήσομεν· εἰ δὲ καὶ ἀνεπιστημοσύνην ἔνιοι καταψηφιοῦνται τοῦ λόγου, ἦκιστ' ἀνιασόμεθα. Σοὶ δὲ πέμψαι τὸν λόγον τέως μὲν ὠκνουν. Ἥδειν γάρ τ' ἀρίστην τῶν Ἑλλήνων ἀκριβωσομένην περὶ αὐτοῦ πέμπων, καὶ μεθ' ὅσης ἐκάστην αὐτοῦ μοῖραν ἐπιστήμης ἐπισκεψομένην, οὐχ ὅπως ὅσα γε εἰς νοῦν ἔρχεται καὶ τὴν ὀλην διασκευῆν, ἀλλ' ὅσα καὶ νομα ἀποξείει τε καὶ ἀποτορνεύει, καὶ λαίνας συνθήκην, καὶ ἀπόθεσιν ἀναπαύει, καὶ διὰ τῆς, τρόπον ψυχῆς, τὸν λόγον εὐ ἰθυνούσης ἀρμονία; εὐ ἤρμωσται. Καὶ τέκτοντες (32) γάρ, καὶ τῶν γενικωτέρων ἐπιτηδευμάτων οἱ προϊστάμενοι, τοῖς ἐφ' ἐκάστοις αὐτῶν μέγα δυναμένοις σὺν δκνῷ φιλοῦσιν ἄτ' ἐψθησαν κατασκευασάμενοι ἐπιδείκνυσθαι. Καὶ σοὶ τῷ πᾶν εἶδος σοφίας ἐξησκηκότι, καὶ ἵαίρειν εὐ οἶδ' (33) ὅτι λόγους καὶ κρίνειν, εἰπερ τις τῶν ἐπὶ σοφίᾳ τεβρολλημένων, σὺν δκνῷ εἰ τις αὐτοῦ λόγους κρινόιτο πέμψει. Ταῦτ' ἄρα καγὼ σὺν ἀγωνίᾳ πέμπων (34) τὸν λόγον, δεδιώς μὴ παρὰ σοὶ κριτῆ οὐ κατ' ἐπιστήμην, οὐδ' ἐπ' εὐφημίᾳ τοῦ μάρτυρος, ἀλλ' ἐφ' ὕβρει παρὰ τὴν αὐτοῦ

(31) *Legendum* εἰ.

(32) *τέκτονες.*

(33) *εἶδοτι.*

(34) *πέμπω.*

φαιλότητα εξηνήκεται. Εἰ δέ σοι μέλον δέους ἡμᾶς ἄπειλάχθαι, τὴν παρὰ σαυτοῦ ψῆφον μὴ ἀποκνήσης θέσθαι τῷ λόγῳ. Εἶναι γὰρ ὁ σὺ ψηφίῃ, ὄρων ἐπιστήμης εἶσω. Εἰ δ' ἠλλέλειπται τι τῷ λόγῳ, εἰ προσθήσεις, οὐκ ἀνιάσεις· εἰ δ' ἡμᾶς προσθεῖναι δηλώσεις, καὶ οὕτως εὐφρανεῖς.

XVIII. Τοῦ Ζαρίδου, εἰς τὸν αὐτόν.

Τί με κινεῖς ὅστις εἰ λυπούμενον καὶ οὐκ ἔξ θρήνοις καὶ οἰμωγαῖς τὴν συμφορὰν ἀφοσιοῦσθαι, τραγικαῖς σκηναῖς φιλοχωροῦντα, ἐν' ἐκεῖθεν ἐρανίζοιμην τὰ τὸ πάθος ἐπιβρώννυντα καὶ ἀκήλητον φρουροῦντα τὸν ἀεὶ χρόνον; ἐς τοσόνδε γὰρ ἀτοπίας προήκομεν, ὥσθ' ἂ μάλιστα ὀδυνῶσιν ἡμᾶς, ταῦτα φιλοκρινεῖν καὶ βίηλατεῖν, ἵνα τῷ παρόντι δαίμονι ἀξίως ὑπηρετοῖμεν, καὶ μὴ κατερωμενοῖμεθα, οἷς σύνεσμεν δεινοῖς. Ἄλλ' εἶτε φειδοίῃ (35) ἡμῶν, ἐν' ἐκεῖθεν ἀποσπᾶσωμεν (36), καὶ μὴ λάθωμεν ἐκτακέντες εἰς δάκρυα, εἶτε καὶ τὰ σαυτοῦ εὐ τιθέμενος ἐκ τοῦ περιόντος, ὅπως τὴν δίκαιαν ποιοῖτο (37) τοῦτόν σοι ἀγνοεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰς σαφαστάτην εἶνον γινῶναι, αὐτὸν καθ' αὐτοῦ ἔχειν μνηστῆρ'· ἀλλ' εἰθ' οὕτως, εἶτ' ἐκεῖνος, εἶτε καὶ ἀμφοτέρωθεν ἔλλοχῶν ἡμᾶς; ἡμέτερα γράμματα προκαλῆ, εὐ ἴσθι, ἐξέλιες ἡμᾶς κατὰ κράτος, καὶ τὰ ὅπλα σοι συγχωροῦμεν, τῆς τοῦ λανθάνειν αἰρέσεως ὡσπερ ἀκροπόλεως ἐκφοιτῶντες. Ἄλ' γὰρ τῶν (38) συγγραμμάτων Σειρήνης τὰς φρένας μετώπισαν, καὶ ὁ τι βούλοιντο χρῶνται ἡμῖν, καὶ ὅποι τράποιντο οὐκ ἀπολείπομεθα. Πλὴν παρ' ὅσον τοῦτο, τὴν μῆρινθον ἐκαίην μὴ οἴου σπῆσαι (39) ἡμᾶς· φῆς γὰρ (ὡς ταύτη αἰρήσων) ὡς ἐφ' ἐκάτερα ταλαντεύῃ, καὶ παραλλάξ ταῖς γνώμας φέρῃ, καὶ τῶν ἀμυχανῶν οὐδὲν ἔνδειξ, οὐδ' ὀποτέρως δυνάμενος ἔχειν τῆς περὶ ἡμῶν δόξης, νῦν μὲν κινδυνεύων τοῖς ἐλλογίμοις ἡμᾶς ἐγκρίνειν, νῦν δὲ . . . ἄλλ' εὐφημεῖν χρῆ. Ὅς γὰρ ἂν καὶ προσειδῆ χάριτας, εἰ τις αὐτὸν ἐξ ὀφθαλμῶν τε καὶ ἀπὸ μνήμης εἶναι (μικροῦ δὲ πάντων φάναι) ἐς τὰ κριθεῖς; ἀγγελλεῖν, ἧ που ἡδὺς ἂν ὄδ' εἴη ὄψε τῆς ἡλικίας; ἐπιδείξεισι δεδωκώς, τοῦ μὴ τινα τῆς ὀρθῆς ψῆφου περὶ αὐτοῦ ἀμαρτεῖν. Ὡ μούσαις ἀπάσαις κεχαρισμένε, ὅσον ἐπ' ἄλλω φάναι (μὴ ἀλαζονεῖα τις ἢ τὸ τοῦ ἔπους) οὐκ ἐμέλλομεν ἀφνειοί ποτ' εἶναι ἐν λόγοις, οὐδ' ἐπαίειν, οὐδ' ἐφιστάνειν τούτοις περιεργότερον. Νῦν δὲ καὶ παντάπασιν ἀπηγροκίσμεθα, καὶ μάλιστα ἐπέειθι συμφορὰ συνεκέρησεν ἡμῖν ἀργαλειωτάτη· ἀπεικλήκαμεν καὶ ἀπειπάμεθα καὶ λόγοις καὶ ἔργοις, εἶπερ ἦν χάριν ἔχον ἡμῖν. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἐμέλλομεν συμφορᾶ καὶ ὀδῶσι βαλέσθαι εἰς νοῦν, οὐχ (40) οἶαί τε οὕση προσεπεικότες, εἰ καὶ ἄλλως τίσις ἐστὶ καὶ καθάρσιον τῶν ἡμῖν βεδιωμένων. Καὶ μὲν γέ τῳ σοφῇ διαχειρήσει μεμηχανήτων (41). Μὴ γὰρ οὕτω τὸ πάθος κατασῶραι δυνηθεῖη τοῖς τοιοῦτοις δόγμασι συνειθισμένους λο-

γισμούς ἡμῶν, ὡς μὴ ταῦτα ταύτῃ διψκίεσθαι τῷ κρείττονι οὐρανομήκει φωνῇ διατρανοῦν. Ἄλλὰ μεχρὶ τούτου θάρρει. Ὑγιαίνομέν σοι, καὶ οἱ αὐτοὶ ἔσμεν, νῦν τε καὶ ὅτε εὐθηνοῖτο τὰ καθ' ἡμᾶς. Τὰ δ' ἄλλα πρὸς τὸ ζῆν ἀπονενοημένως ἔχομεν· καὶ μὴ μικρολογοῦ περὶ ἡμῶν, περὶ δόξης κινδυνεύοντας ἐπιστρέφασθαι οἰόμενος. Ἐχόντων αἱ περὶ ἡμῶν ὑπολήψεις κατὰ τὸ ἐπιδὸν ἐκάστω, καὶ ὅπως ποτὲ ἔχουσιν ἕκαστος περὶ τοῦ τάλλοτρι κακὰ περιεργάζεσθαι φιλονεικίας. Ἄλλὰ ταύτῃ μὲν οὐχ ἠλωμεν ἡμεῖς, ἄλλῃ δὲ πολλαχῆ· ἢ τάλθηστερον φάναι, οὐκ ἔστιν ὄθεν οὐ. Καὶ προσάγει σοι ἔπεισαν μετὰ πολλοῦ θαύματος καὶ ποῆς· καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ κατὰ μόνας οὔσι, καὶ μεθ' ὧν ἐκάστοτε συμβαίνει, ἡμῖν σύνοι· καὶ μεμνησὶ θεῖαν τινὰ μανίαν ἐλοίκαμεν, οὐκ ἐπὶ ποσόν τι, ἀλλ' ὅσον οἶόν τε πορρωτάτω. Καὶ γὰρ χορηγεῖ τῷ πάθει τῆς (42) ἐπιστολῆς συνεχῆς ἀνάληψις, καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτῇ δις καὶ τρις ἐπανάληψις γινομένη. Καὶ ταυτὰ (43) ἀπὸ τῶν αὐτῶν πρόεισι, λήθη καὶ ἀγνοια τῶν παρόντων, καὶ σοῦ τοῦ ἀπόντος φαντασία, ἐκκρούουσα τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν· καὶ οὐδὲν ἢ μικρὸν διενηνόχαμεν τῶν ἐνθουσιῶντων, πρὸς σικίτιν ἀνασπῶντας λόγου;· καὶ συγχαίρομεν τοῖς λόγοις, οἷον ἐπιουήσαντες σπουδαστῆν, οἷον ἔχοντες οὕτοι ἀγαλμα ἡμᾶς ἐλάνθανον. Καὶ μὴ ἄλλως οἴου με ταῦτα βραψοδεῖν· οὐ μὲν τοὺς λόγους αὐτοῦς, καὶ τὸ κατακλῶν καὶ κατασπῶν ἡμᾶς βάθος, ὃ νῦν εἴξε τοῖς σοῖς γράμμασιν, οὐ πρὸς χάριν ὁ λόγος, οὐδ' ἐπιτηδὲς οὐδὲν, ἀλλὰ ψυχῆς οὐδὲν εἰδύας τεχνικόν, οὐδ' ἀγεννῶς ὑπέρχεσθαι συγχαίρουσης ἀνδρὶ τῆς ἐπιλόγοις ὄσης οἷας εὐδοκίμησεως, καὶ τοῦ γνώμης εἶναι τοῦτον, τῷ μετρίῳ καὶ εὐπροσίτῳ, καὶ αὐθις τῷ σεμνῷ καὶ σωφρόνως διαιρομένῳ, κεκραμένῳ. Ἄλλ' εἰσι (44) τὸ πάθος, ὃ τὴν πρώτην ἀναγινώσκοντά με τὰ σὰ γράμματα εἰσήλατο, καὶ ἐς δεῦρο παρακατέχει, ἀεὶ διεξίοιμι, ταῖς ὑπερβολαῖς δυσάρεστος δόξεις (45). Ἄλλ' οὐδὲν μᾶλλον ὁ λόγος τὴν ἀλήθειαν αἰσχυνοῖσεται. Ἐναργέστατα γὰρ φέρω κατὰ τοῦ προσώπου σημεῖα πολλοῦ θαύματος, τὴν ἐπιστολὴν ἢ μνήμη ἀναλαμβάνων, ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαφίεις ταύτῃ. Καὶ συνήμι ἡδόμενός τε καὶ ὀνινάμενος, ὡσπερ ἐπὶ τρυτάνης, ταῖς ἰσiais βροαῖς. Καὶ σὺ μὲν τὴν τοῦ Σωκράτους προῖστασι ἀπὸ τοῦ δογματικωτέρου ἀπόδρασιν, ὅταν δὴ περὶ ἡμῶν σε ψῆφον ἀπενεγκεῖν, τίνες τε καὶ οἷοι· ἡμεῖς δὲ τὴν αὐτοῦ τοῦτου ἔστιν οὐ περὶ ὧν ἀνήκεστον τόλμαν, ὡς ἂν ὑμεῖς φαίητε, περὶ τὸ διαρεῖν τε καὶ ἀφορίζεσθαι, ὅταν καθώμεθα κριταὶ τῶν πᾶν. Οἶσθι δὲ πάντως τὸν εἶτε Σωκράτην βούλει, εἶτε καὶ Πλάτωνα, ὡς ἐς τοσοῦτον ἦκει πόρρω τοῦ διασχίδης εἶναι, περὶ ὅτων δὴ θεμιστεύων, ὡς καὶ ἐπιστήμη εἶναι τοῦτο μαρτύρεσθαι, καὶ πολὺς ἐστὶ καὶ ἀπαραίτητος; τοὺς τὴν ἐναντίαν ἰόντας ἀποξίων τῶν ἀτόπων προ-

(35) φειδοῖ.

(36) Ἄν ἀποσπασθῶ μὲν?

(37) Subest aliquod mendium.

(38) Ἄν σῶν?

(39) Ἄν σπάσαι?

(40) Πᾶς, et quæ sequuntur, mendosa sunt et

obscura.

(41) Ἄν μεμηχανῆται?

(42) Fort. ἢ τῆς.

(43) Ἄν ταῦτα?

(44) Ἄν εἰ σοι?

(45) Ἄν δόξει, dempto puncto?

λήψωεν και μη σύ γε οσα περι του λαβειν θάρσος
 άποφαινεσθαι όποτε βρουν (46) περι ημων στασιώ-
 της, η τή σόν δη αίρεσιώτης ημίν γένιο· ως ημείς
 άγαπήσωμεν οί τατοίμεθα παρά σου, έν τω καλλι-
 στω του τών σοφών χορου άνάγραπτόν σε θέντες·
 και την ένστασιν ταύτην άκίνητον τηρήσωμεν· και
 ούδ' ην τά δεινότατα άκούσωμεν (όπερ ούκ έστιν,
 ουδέ γένοιτ' άν), αι περι σου ψήφοι επί θάτερα χω-
 ρήσωσιν· ούκ ουν (47) έως άν τά σά μέλη λιγυρήν
 ούτω και μουσικόν ύπηχώσιν· Ός έγωγε ταυτό δοκώ
 μοι πεπονθέναι, οϊον ει χρόνιος έν σκότῳ που καθ-
 ειργμένος διάδυσιν τινα και άνάλυσιν ές αύγάς ήλιου
 εύρον· Όμην γάρ έρ' ημῶν έκλελοιπένας τους λό-
 γους, η τή παράπαν, η τῷ πλείστῳ μέρει, ως και
 μεταμέλειν τοίς φιλοτεχνήσασι περι τούτους τῶν
 μακρῶν πόνων, οί τούτοις καταδέβληνται, ίνα την
 άρχαίαν και πάτριον ήχώ άπολαύσιν, όρῶσιν ως
 συνοιχέσεται τούτοις η τοσαύτη φιλοσοφία, και ού
 τοίς μετά την αύτῶν ήλικίαν ως κληρος πρισί κατα-
 θήσεται· Ταύτ' άναπεμπίζοντι ηκέν έπιστολή έγ-
 γωμένη, ως σύγε πάντα τῶν κληρον εισψέσω τῆ
 σῆ ψυχῆ· και ως πάντα νωμῆς τά τ' ούράνια και
 χθονοστιθῆ· και σύνοι ρήτορα και συγγραφῆσαι,
 και όσον έν ποιηταίς· και όμοσε τοίς φυσικοίς και
 ήθικοίς κέχώρηκας· και την τῶν μαθημάτων τε-
 τρακτύν ως ούδεις έν (48) τούτων ηκριθίστω.

XIX. Του Σχολαστικοῦ Θεοδοίου του μαγί-

στρου έν Θεσσαλονίκῃ, εις τόν υιόν.

Και πάλαι μέν έγωγε σόν άρα πολλοίς έτέροις τῆ
 σῆ φήμη κάτοχος γεγωνός ούχ όσον έρωτικῶς έχω
 τῶν σῶν, και μανικῶς πως περι ταῦτα βακχεύω,
 και πάνυ τοι φιλῶν και θαυμάζων ού παύομαι, αλλά
 και όπως οτι μοι τάχιστ' ιδεῖν έξίσται την θαυμα-
 στόν έρώμενον και πάντ' άριστόν σε, τούτο δ' ούκ
 έστιν εἶπειν ταίς εύχαίς όσον τιμῶμαι· και νυν δ'
 ούχ ηκιστ' αύτός· οίς επέσταλκας, έτρωσας, όμοῦ
 μέν έμέ τε και σου τῶν συνάγων έντεῦθεν, και έν
 ούτως εἶπω συμπλάττων, και έν άμφῳ τιθείς, όμοῦ
 δέ και ως έγώ πνέω τά σά, και τούτον έσχω τόν
 τρόπον εύ μάλα δεικνύς, δι' ὧν φῆς βεβούλησθαι
 μέν έμέ πολλάκις πρός σέ γράμματα πέμψαι, τῷ δέ
 μη τούς σους τρόπους εἰδένας, τῆς όρμῆς άποσχέ-
 σθαι· Έγώ δέ οτι μέν ταύτη· έγενώμην τῆς γνώμης,
 και οίως ην έπιστέλλειν, όμολογῶ· οὔ μὲν ύφ' ὧν
 έφης αύτός κεκωλύσθαι, ουδέ μικροῦ δεῖ· Τοσοῦτον
 οὔν άπέχω του ταῦτα σου πέρι και φρονεῖν και δοξά-
 ζειν, ως και πριν ηκειν εις πείραν, άγώνισμα γλώσ-
 της και τρυφήν ποιείσθαι τά σά, σέ μέν θαυμάζων,
 δέ κάσης έπαινουμένης ιδέας λόγων τε και τρόπων
 μετά πολλοῦ του περιόντος· Ιόντα· τῆς δέ κατά σέ
 φορῆς τῆ βίῃ συχαίρων, δ πολλοῦ ποιεῖν έδει τούς
 γε άμφοτέροῦς· Οὕτων δέ ταῦτα σιγῆν έμην
 δεῖν, αλλά μάλιστα μέν γε διέ τὸ σχῆμα, και τὸ μη
 χρῆναι τοίς τοιούτοις· έκ του εύθέως έπιπηδῶν·
 έπειθ' οτι και βυλομένη σκοπεῖν, δίκαιος αύτός
 τῆσα πρώτος· άρχειν γραμμάτων, δ και πρώτος ημῶς

Α διέ τῆς θαυμαστῆς φήμης εις τούς κατὰ σου θορύ-
 θους έκμήνας· δ δη και πράττειν ήξίωσας, εύ
 ποιῶν, και ημίν πάνυ κεχαριτωμένο; (49). Εἰ γάρ δη
 πρόσθεν λεγόμενός τε και άκούόμενος ούτως έξέ-
 πληττες, νυν διέ τῆς έπιστολῆς όρώμενος και φθηγ-
 γόμενος, και τὰ εἰκότα ζυνών, πόσον τι νομίζεις
 ημίν εις τούς σους ειργάσθαι παιδνας, τάτ' άλλα και
 οτι τὰ κάλλιστά τε και ήδιστα παρέχεις όρβν· τούτο
 μέν τὸ τῆς σῆς διανοίας έμβριθές και γενναίον.
 φιλοσοφία μάλιστα πρέπον, και προσέτ' άγγιχουν
 και περιττόν και όξύ, και περιδείξιον τὰ ές πάντα(50)·
 τούτο δ' ως παντοδαπῶς έχεις τῆς Μούσης, και φέ-
 ρεις έκασταχόσε, και τῆς Έρμού τελετῆς, ην άν τις
 και φῆσαι, δαδούγός τις εἴης και θαύμαστος σπου-
 δαστῆς, ρητορικῆ φιλοσοφίαν συνάπτων, και άμφῳ
 γε ταῦτα τοίς περι ούρανοῦ πράγμασι, και οὔτω
 κράτιστος έν άπασιν ὧν, ως ένί γέ τῷ τῶν άλλων
 δόδεξ. Ταῦτ' άρα και πανταχόθεν πάντας έχεις·
 έπίχεσθαι και χειροῦσθαι, και νυν μέν έκπλήττειν.
 νυν δέ κηλεῖν γε και θέλειν, και οὔτως ταίς σάίς
 ταύταις καταγοητεύειν συγξί. Σύ μέν οὔν ημαδ' οἶαι
 δι' ὧν ήδη γράφεις· πρός έταιρίαν μάλιστα προκα-
 λείσθαι, και συνήθεις και φίλους άμείλει παρασκευά-
 ζειν σου τῷ· και τῆς παροιμίας κοινά τὰ τῶν φίλων
 νομοθετούσης, αύτός την διέ γραμμάτων κοινωνίαν
 προτέραν λέγεις τῆς φιλίας ποιείσθαι, ως και ταύ-
 της γε πάντως· έβρομένης αύτίκα· Ανωθάνεις δ' εἰ
 σοθῆ σου τῶν, φίλοις ως άληθῶς έπιστέλλων, οὔ ποῦ·
 άν (51) κατὰ σέ γενομένους, άλλ' ήδη πόρρωθεν γε-
 γονόσιν έξάρα μόνης τῆς φήμης, και τῶν τῆς φήμης
 βελῶν· οἱς ημείς· επί τοσοῦτον έτρώθημεν, και οὔ-
 τως άξιούμεν στέργειν τά σά, ως και τοίς έκ πολλοῦ
 σοι τὰ φιλικά ζυνημμένοις άμφοσθητεῖν έχειν τῶν
 ζῶν.

XX. Του Ακινδύνου, προς τον αυτον.

Οὔδεν θαυμαστόν Ισην Κλεοθήμ σε δόξαν άποφέ-
 ρεσθαι πρός ανθρώπων· άλλ' εκείνο θαυμαστόν, ει
 μη πλέον έχεις η κατ' εκείνον κλέους, εἴπερ δ μέν
 δρινθάς τινας έαυτῶν άδειν έδιδισκε, περιεργαζόμε-
 νος δῆπου, και όθεν ούκ ένεδέχεται δίξαν θηρώμενος·
 ταῦτ' άρα και περιττός άν, οἶμαι, μάλλον η έπαινετής
 έδόκει τοίς ήσοθημένοις τὸ τέχνασμα· σέ δέ ούκ δρι-
 νιθες, οὔδ' έτέρα συσκευή τις τοιαύτη πεπλασμένη,
 τῷ μηδέν έχειν οἰκοθεν αναπεφάνθαι σοφόν, εις
 άσφου σοφίας έπέδειξιν, αλλά λόγῳ κάλλος τε και
 δύναμις· μέγαν πανταχῆ γῆς κηρύττουσι, και πεί-
 θουσιν έκαστον μηδένα πρό του σφετέρου πατρός·
 αύτῶν άγειν Έλλήνων, οἱοι νυν εἰσιν· Έλληνες, ώσ-
 περ τὰ Όμήρου τόν Όμηρον, και τὰ Πινδάρου τόν
 Πίνδαρον, και ει βούλεις γε, τὰ Δημοσθένους· τόν Δη-
 μοσθένην, και όντιόνυν έπει τοίς άν έτερον εκείνου
 δῆ του χορού· Και μὲν ούχ όπως οί σοφ σε λόγοι κη-
 ρύττουσιν, οὔδ' ανθρώπων οί τῆς σῆς θεσπειας
 φωνῆς γεγευμένοι και άπολελαυκότες, άλλ' ήδη και
 τὰ ούράνια, ήλιος αύτός, και σελήνη, και άστρα
 κατὰ την σῆν ύφῆγγην ημίν έκλείποντά τε και πάλλιν

(46) An όποτεροῦν?
 (47) An οὔκουν?
 (48) Fort. άν.

(49) An κεχαρισμένους?
 (50) An ές τὰ πάντα?
 (51) Fort. οὔ τούτου νυν.

φρινόμενα, καὶ ὡς ἔχει κινούμενα· ὥστ' οὐτ' αὐτὸς ἄ
εικότως ἀπορεῖν μοι δοκεῖς ὅτι τρόπον καὶ παρ'
ἡμῖν εὐδοκίμηκας, οὐτ' ἐγὼ μοι δοκῶ πως ἀπεικό-
τως ἀλῶναί σου. Ἄλλ' οὐδὲ μόνος τῶν ἄλλων ἀπάν-
των ἀλοῖην ἐγὼ, οὐχ οὕτως ἀπειροκάλως· ἔχω. Ἄλλ'
ὅτι φύσιν ἔχει τὰ σά χειροῦσθαι καὶ τῶν ἄλλων
ἀπάντων τοὺς αὐτοῖς ἐντυγχάνοντας, καθάπερ τὰ
Σειρήνων μέλη τοὺς διαπλέοντας, διὰ τοῦτο καὶ αὐτῶ
μοι συμβέδθηκεν αὐτῶν ἐξηρηθῆσαι. Οὐ μὴν οὐδ'
ἐκείνῳ μοι πάνυ δοκεῖς ἀκριδῶς ἐσκεμμένος εἰπεῖν,
ὡς· ἄρα μηδὲν τῶν ἀνθρωπέων τοῖς ἀνθρώποις ὁμο-
λογεῖται· ἀλλ' ὁ μὲν οὗτος τεθαύμακεν, ἐκείνῳ φαυ-
λὸν, καὶ τοῦμαιν. Ἐγὼ γὰρ ὅτι μὲν δυσχερὴς ἡ
τῶν καλῶν ἐστὶ γνῶσις, οἶδα κοῦκ ἀπαρνοῦμαι τὸ
μή. Πῶς γὰρ, μέγα βοώσης τῆς περὶ οὐραίας ὅτι χα-
λεπά ἐστὶ τὰ καλὰ; ὅπως ἔχει (52) μαθεῖν οὐκ ἐστὶ
παντάπασιν, οὐδ' ἐστὶ τούτων παρ' ἀνθρώποις ὠρι-
σμένη τις φύσις, ἀλλ' ὅση τύχοι τούτοις κρινόμενα,
ταύτη ταῦτ' ἔχειν ἀνάγκη, κρίνεται δὲ ἀποχρῶντως
οὐδέποτε, τούτοις δὲ πολλοῦ δέω τίθεσθαι. Ἡ γὰρ
ἂν κόσμος μὲν ἦν οὐδαμῶς, πᾶσα δὲ ἀκοσμία. Ἄλλὰ
φημι καὶ εἶναι χωρὶς τὰ καλὰ, καὶ οὐκ ἀγνωτὰ (53)
εἶναι παντάπασιν, καὶ πολλοὺς ἐπὶ ταῦτα χωρεῖν, εἰ
δὲ δεῖ πείθεσθαι καὶ Σοφοκλεῖ, καὶ πάντας τούτων
ἐπιθυμεῖν· φιλεῖ γὰρ, φησὶν ἐκεῖνος, πρὸς τὰ χρη-
στὰ πᾶς ὄρᾶν. Εἰ δ' οὐ καὶ πᾶς ἐπὶ ταῦτα χωρεῖ,
ἕτερος· λόγος οὗτος, καὶ οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸ καλόν.
Ἄρ' οὖν σε φῶμεν ταυτὶ λεληθῆναι, καὶ τινα μᾶλλον
ταῦτα φῶμεν εἰδέναι; Ἄλλὰ μοι δοκεῖς τῷ μετριάζειν
ἐθέλειν ὑπαχθῆναι πρὸς ταῦτα. Ἄλλὰ μὴ σὺ με-
τριάζων ἡμῶν ἀναισθησίαν κατηγορεῖς, οἷς καλῶς
ἐκρίναμεν ἀκρισίαν προφῆρων; Καίτοι τῇ περὶ τὰ
σά μανίᾳ, παρὰ γε σοῦ καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἦδιστον, ὡς-
περ καὶ πληγαὶ τοῖς σφοδρῶν ἔρωσι τῶν καλλίστων
σωμάτων. Ἄλλὰ τίς ἀνθρώπων ἡμῖν σοι τοῦτο συγ-
καταγνώσεται, μέχρις ἂν ἐκ σέ (54) καὶ τὰ σά δὴ
που βλέπω; μᾶλλον μὲν τούναντίον πᾶς ἐπιεικῶς
ταυτησὶ τῆς κρίσεως ἐπαινέσεται, εἰ καὶ μηδενὸς
ἄλλου σοῖη. Ὡς γὰρ οὐκ ἐκολακεύσαμεν, ἀλλ' ὑπ'
ἀληθείας ἠναγκάσμεθα φρονεῖν τε καὶ λέγειν ταυτὶ
περὶ τῆς σοῖς σοφίας, κἀκείθεν δὴλον· οἱ γὰρ λέγειν
ἡρημένοι πρὸς χάριν ἦτοι χρημάτων χάριν, ἢ δόξης,
ἢ τοιούτου τινὸς ἄλλου, λέγουσιν ἃ λέγουσι, πρὸς ὅ
τι δὴ βούλονται τὸν κολακευόμενον, εἰ χαίρει τούτοις,
ὑπάγοντες τοιούτοις λόγοις. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἔσθ' ὅπως
ἐνεκα τοῦ τοιούτου περὶ σοῦ πρὸς σέ τοὺς λόγους
ἐπιουίμην ἐκείνους· οὐδ' ἔχεις εἰπεῖν, ὡ γενναῖε·
ὥστε λείπεται τάληθ' με περὶ τῶν σῶν εἰρηκέναι.
Ἐγὼ γὰρ ὡσπερ οἶδα πλείστα τῶν ἄλλων καὶ ποιεῖν
καὶ λέγειν μὴ ἀσφαλῆστατος ὢν, οὕτω τὰ ὄντα περὶ
τῶν σῶν καὶ δοξάζειν καὶ λέγειν λίαν ὢν ἀσφαλῆστα-
τος οἶδα, ὡς καὶ αὐτὰ μαρτυρεῖ μοι τὰ πράγματα.
Τίνα γὰρ τῶν παρ' ἡμῖν περὶ λόγους ἐχόντων ἦν νῦν
ἡμῖν ἐπεπόμφεις ἐπιστολήν, οὐκ ἐδόνησεν; Ἴνα
τάλλα πρῶμην· τί δ', ἐπειδήπερ ἀνεγνώσκω, μὴ
τῶν εὐφημίαν ἐχόντων ἠνέχθη σοι πρὸς τῶν ἀκρω-

(52) Fort. ὅτι δὲ ὅπως ἔχει.
(53) An ἄγνωστα?

μένων πολλῶν ἀπαντησαντων καὶ πολλαχῆ; τίς δ'
οὐκ ἐπήδησε; τίς δ' οὐκ ἐκρότησεν; Ἐνθά πρὸς τὴν
ἐπιστολήν, ἐπειδήπερ οὐκ ἦν μοι πρὸς σέ, τοῦτο διε-
λέχθη· Ἄρ' οὖν ἐμὸν μόνον Γρηγορᾶν θαυμάζειν τὸν
ἀριστον; Ἡ δὲ μόνον οὐκ ἠφείε φωνήν, ὡς οὐμενοῦν
εἰπεῖν ἐστὶ τοῦτό γε· ἀλλ' ὁπόσοις ἂν καὶ ὀπωσοῦν
πεῖραν τάνδρος εἰληφῆναι συμβαίη. Οὐκοῦν σὺ μὲν
οὐκ εικότως θαυμάζεις ὅπως εὐδοκίμεις παρ' ἡμῖν·
ἐγὼ δὲ τούναντίον εικότως ὅπως τοῦτο θαυμάζεις.
Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὁ Πλάτων, οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς τοῦ κατ'
ἐκείνων κύκλου, λαμβάνειν ἔθετο τοῦ; ἀνθρώπους τὴν
ἐαυτοῦ σοφίαν· οὐδ' ἂν ἐθαύμαζε διαπορούμενος,
εἰ τις τῶν ἀπωτάτω διεξῆι περὶ τῶν αὐτοῦ πρὸς
αὐτόν· ἀλλ' εἰδῶς, οἶμαι, τὴν ἐαυτοῦ περὶ τὰς Μού-
σας ἰσχὺν, καὶ ἅττα ταύτη βιβλία δεδημιούργηκε,
καὶ ὡς πτερόντες οἱ λόγοι δοκοῦσι τε εἶναι καὶ λέ-
γονται τοῖς ποιηταῖς, τὸ εἰκὸς ἂν ἔποιε, ἐδέχετο ἂν
τοὺς λόγους. Πρὸς ταῦτα πείθου μὴ κολακεύειν ἐμὲ,
τό γε μὴν ἀληθὲς οὐκ οἴεσθαι δεῖν ἀποκρύπτεσθαι,
οὐδὲ σιγᾶν ἀνέχεσθαι. Πολλὰ δὲ ἠσθείς σου τοῖς
γράμμασι μάλιστα παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς βασιλείου
φιλάς ἐώρτασα, καὶ μάλα εικότως. Αὐτὸς τὸ γού-
καθ' αὐτὸ τὸ χρέμα τοῦτο παρὰ πάντα γῆς τὰ λαμ-
πρότατα· τὸ δὲ καὶ παρὰ τοιούτῳ γενέσθαι, τίνα
ὑπερβολὴν εὐδαιμονίας ἀφίησι; Βασιλέα δὲ τὸν θεοί-
τατον ὅταν λέγῃς τοὺς τε λόγους αὐτοῦ καὶ τοὺς
περὶ λόγους θαυμάζοντα περὶ πλείστου ποιεῖσθαι,
πιστεύω τε καὶ πῶς οἶε τῆς αὐτοῦ γνώμης ἀγαμαί,
ὅτι θαυμάζειν ἔγνωκε τὰ βασιλεῖ θαυμάζειν προσ-
ήκοντα, εἰδῶς ὡς οὐδὲν οὕτως οἰκεῖον, ὡς λόγοι τῇ
βασιλείας φύσει· ὅταν δὲ ὅτι σου διεξιόντος ἐγκώμια
κατ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἑμῶν γραμμάτων ἀκούσεις, τοῦτο
δὲ σοι μικροῦ πιστεύειν, εἰ μοι δίδω; εἰπεῖν, οὐκ
ἔχω. Οὐτε γὰρ οἶα βασιλεῖ γνώριμα εἶναι τὰμά, οὐτ'
ἂν ἐκεῖνος παρέχετο τὰς ἀκοάς. Εἰ δ' ἐστὶ τοῦτο
καὶ γέγονε, σὸν ὡς ἔοικε μόνου καὶ Σειρήνος τῆς
σοῖς, βασιλέως ἀκοάς καὶ φαυλοτάτοις αἰρεῖν. Ὅθεν
συμβάλλομεν μάλιστα, ὅτι σοι λίαν φιλούμεθα. Τῷ
γὰρ τοι διαφερόντως φιλεῖν, καὶ βασιλεῖ συστήσαι
τάμα βουληθεῖς, οὐκ εἰ προσήκοι βασιλέα γνωρίζειν
ἐξήγησας· ἀλλ' ὡσπερ ἅττα σὺ στέργεις, πάντα
ταῦτα δεῖν εἶναι καὶ βασιλέα γνωρίζειν (μᾶλλον δὲ
οὐκ ἄλλως ταῦτ' ἔοικεν ἔχειν) μηδὲν ἐσκεμμένος
μηδ' ὑπολογησάμενος (55), διελέχθης ἃ διελέχθης
ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς αὐτόν. Ἄνοθ' ὢν παρὰ μὲν ἡμῖν
καίσεταί σοι χάρις ὅση δυνατή, ἑυμετρομένη τῷ
βίῳ τῷ ἡμετέρῳ· παρὰ δὲ θεῶ καὶ μισθός.

XXI. Θεοδώρου τοῦ Κουτάλα ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν αὐτόν.

Ὅτι μὲν ἡμᾶς εὐ ποιεῖς οἷς ποιεῖς, οἶδά τε καὶ
ἄλλους· εἰδὼς δὲ τὸ τῆς σου γνώμης χαρῶν
δεικνύς φαίνῃ, ἅπασιν δὴλον. Τῷ γὰρ τὰ ἡμέτερα
ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν, καὶ μετέχοντά τινος ἀγαθοῦ
λέγειν τὴν περὶ τοὺς νόμους καὶ παντάπασιν ἀθε-
νοῦντα ῥώμην, πῶς οὐκ ἂν μαρτυρήσαιεν πάντες,
ὅτι τὴν περὶ σοῦ κρείττω δόξαν ἐπιψηφίζεις, ἢ πάν-

(54) Locus mendosus.
(55) ὑπολογία.

τας κατασχούσαι λαμπρούς ἐπαινέτας· τῆς σῆς κεφαλῆς ἀποφαίνει· καὶ ἀναγκάζει ταύτην μόνην ἄδειν, ὡς ταύτην μόνην εὐφημιῶν οὖσαν ἀξίαν καὶ πλείστον ὄσων τῶν κρότων; Τοῦτο γὰρ λέγομεν, οὐχ ὡς ἐν μείζοσιν ἑαυτοὺς τιθέμενοι· οὐδὲν γὰρ ἱερὸν τὸ καθ' ἡμᾶς· ἀλλ' ὅτι γε μάλιστα τοιοῦτους ὄντας οὐ φαύλους ἤγη, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀνδρῶν τάττεις. Ἐκ τούτων τοίνυν πῶς οὐκ εἰκὸς ἡμᾶς ἀπορεῖν τῶν εἰκότων λόγων, οὐς προσάπτειν χρεῶν τῇ γλώττῃ τῆς σῆς, ἢ τοσοῦτον ἀρετῆς καὶ λόγου περιεστὶ καὶ ἢ μόνη τὸ πείθειν παρὰ Μουσῶν ὡς περ ἄλλο τι δῶρον δέδοται; Ὡς γὰρ ἔπος εἰπεῖν, ταύτην χάρισι καὶ πάσαις ἄλλαις εὐαρμοστίαις καὶ συμφωνίαις οικειουμένην, καὶ (56) πάντα τις τὰ βέλτεστα προσείπη, οὐδ' οὕτω τοῦ πρόποντος, εὐ οὐδ' ὅτι, ταύξεται. Τίς γὰρ ἂν λέγων διαγένοιτο περὶ τηλικούτων ἀγαθῶν; Σὺ δὲ τῶν ἡμετέρων ἀπίθμενος γραμμάτων ὕλην ἐπαίνων ταῦτα ποιῆ, καὶ κοσμεῖς τοῖς λόγοις τοῦ προσήκοντος πλεῖν. Ἡ μὲν οὖν εὐγνωμοσύνη πρὸς ἀπαντας ἀεὶ κέχρησαι, τοσοῦτόν ἐστι περιφανῆς, ὅσον οὐκ ἂν τις εἰπεῖν δυνηθεῖ· ἢ δὲ μάλιστα πρὸς ἡμᾶς κεχρημένος φαίνῃ, πολλῶ μείζων. Οὐδεὶς γὰρ ἐστὶ τῶν ἐκείθεν ἀφικνουμένων, οὐς ἡμᾶς; οὐ φάσκει τὰ μέγιστα ὑπὸ σοῦ φιλεῖσθαι, ὡς ἂν ὑφ' ἡμῶν καταγεγοητευμένου καὶ τοῖς ἡμετέροις φίλοις ἐξηρητημένου. Ταυτὰ δὲ ταῦτα καὶ ἡμᾶς εὐ ἴσθι περὶ σὲ ποιούνας, ἐρῶντας μὲν καὶ πρότερον Σειρήνων τῶν σῶν· πῶς γὰρ οὐ; νῦν δὲ πολλῶ πλεόν. Εἰ δὲ δεῖ τό τε (57) ἀληθέστερον φάναι, οὐχ ἡμεῖς μόνον οὕτω ἠετήθηθα, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἡμῖν ἀπασα, ἅμα μὲν ὡς Ἑλλήνων ἀγάματα, ἅμα δ' ὡς παραδείγματος πάσης σεμνότητος. Οὐ γὰρ τοῖς ἰδοῦσι καὶ ὁμιλήσασιν πέφυκασι ποθεινὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκοῆ κατελιγμένοις πάντα πᾶσιν (58) ἔραστοις. Τὸ τε γὰρ ἡδὺ τῆς; γνώμης, καὶ ἡ ἐγκαθημένη τοῖς χεῖλεσιν ἑυξῆ, καὶ χάρις; ἢ μετὰ πειθοῦς τῇ γλώσσῃ κάλλιστα περικεχυμένη, ταῦθ' ὡς περ ἄνθος ἀκήρατον ἐπανθούοντα τῇ σῆς κεφαλῇ, ἀκήρατον ὡς περ καὶ ἀθάνατον ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τὴν περὶ σοῦ μνήμην ἐντίθησι, καὶ πάντα; ἐπιστρέφει τε καὶ ἐραστὰς ἐπισπάται. Τοιαῦτα ταῖνυν ὀρίων τις καὶ μηδὲν τῶν σῶν κάλλους γυμνὸν εὐρίσκων ἢ που φρενῶν γυμνὸς ἂν εἴη, εἰ μὴ θαυμάζων ἐπὶ πλείστον καὶ πρὸς ἀπαντας φαίνοιτο. Ἐγὼ δ' ἐβουλόμην πῶς οἶε; καὶ δὲ εὐχῶν ἐποιούμην συνεῖναι; τί σοι καὶ τῶν τῆς γλώττης κρατήρων γεύεσθαι, καὶ τοῦτοις κοσμήσασθαι τε καὶ τρυφᾶν, ὧν ἐφίενται μὲν Ἑλλήνων οἱ πλείστοι, οὐδεὶς δὲ ὡς; (59) τούτων γευσάμενος ἀποκνεῖ δὲ δῶναι σοι τὸ τῶν λόγων κράτος. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς τοῦς τῆς γλώττης ἐκάστοτε γευσόμενος οὐκ ἂν εἰς εὐδαιμονοῦντας θετήμεν; εἰ γὰρ τοῖς εἰς ἀπαξ ὁμιλήσασιν γάνυσι; ἀρβ., τον ἐγγίνεται, ποίας εἰκὸς ἀπολαύειν ἡδονῆς καὶ βρασιώτης τοῦς συνδιατυμμένους σοι καθάπαξ; Ἡ που πανήγυριν καὶ πομπὴν ἄγειν ὄσσι ὄρρι νομίζοιτ' ἂν (60). Περὶ οὖν καὶ αὐτῆς

(56) Forti. χῶν.

(57) An τό γε?

(58) παντάπασιν.

(59) Legendum ὄρι.

καὶ ἐφίλου καὶ ἐθαύμαζον· ἀπὼν δ' εὐ ἴσθι, ἄδων πάλιν διατελῶ, καὶ τῶν σῶν ἀεὶ μεμνημένος ἀνίσταμαι τὴν ψυχὴν, καὶ διαλέγεσθαι δοκῶ τῇ Πλάτωνος γλώσσῃ. Ἐπεὶ τοι καὶ περιέχουμαι τῷ τῆν σὴν ἀρμονίαν κρούοντι, καὶ οὐκ ἀποσπῶμαι πρότερον ἐκείθεν, πρὶν ἂν ἔλω; τῶν σῶν διὰ πάντων ἀγαλμάτων ἔλθῃ. Τοιοῦτος γὰρ ὢν, οὐδὲν οὐδέποτε ἀφίεις ἀλυμρόν ἐκ τῆς γλώττης πεφύρασαι. Καὶ θαυμαστοὶ τινες ἴμεροι, τῶν χειλέων ἐκφυόμενοι, τὴν ἐμφιλοχωροῦσαν τῇ ψυχῇ δεικνύουσι τέρψιν, καὶ τοῦς συνόντας θάλλουσι, καὶ πάντας ἀνίστασι λαμπρούς ἐπαινέτας. Ταῦτ' οὖν λογιζόμενος; καὶ ἀπολαίειν οὐκ ἔχων λύπη καταβαπτίζομαι· καὶ ἀναδύναι μὴ δυνάμενος ἐπὶ πλεόν ἀντιῶμαι· καὶ ποτε τὴν ἐκ τῆς λύπης νεφέλην ἀποσεισάμενος ὑπόπτερος; εὐχομαι φανῆναι, καὶ περὶ σὰς γενέσθαι θύρας, ὥστε μικρὸν γούν ἀπολαύσαι τῶν σῶν μυστηρίων. Δεῖ δὲ καὶ σὲ τὸν χρηστὸν ἐπικουφίσαι καὶ παραμυθίαν δοῦναι· τί δ' ἂν γένοιτο (61), εἰ γράμματα πέμψεις. Ἄν μὲν οὖν ἐπιστείλῃς, τιμήσεις τοῖς γράμμασι, καὶ θυμάξειν τὰ σὰ μάλιστα δώσεις. Εἰ δ' ἄρα σιωπήσεις, ἴσθι παντάπασιν ἀνιῶν τοῦς γε διαφερόντως που τῶν ἄλλων σου καὶ τῶν σῶν λόγων ἐρῶντας.

XXII. Τοῦ Βασιμαῶν ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν αὐτόν.

Ἐπὶ τῇ σῇ φίλῃ στεφανηφορῶ, καὶ χοροῦς Ἰστημι, καὶ χαίρω μᾶλλον τῶν Ὀλυμπιάσι νενικηκότων· καὶ νῦν ἑμαυτὸν δεῖν ἠγοῦμαι καλεῖν εὐδαιμόνα, ὅποτε φίλας μὲν ἀντικρυς ἔσχον τὰς Μούσας αὐτάς, παρὰ δὲ τὸν Ἑλικωνᾶ μοι φοιτᾶν ἔξεστιν. Ἐγὼ γὰρ λέγειν Πλάτωνα καὶ Σωκράτην, Ἀκαδημίαν τε καὶ Στοάν. Ἐπὶ τοῦτοις σεμνύομαι; καὶ δοκῶ μέγα φρονεῖν, ὃ τὸ μὴδὲν ἄγαν πρότερον φροντίζων κατὰ Δελφούς. Ἄλλ' ἔοικα τέλλα μὲν εὐδαιμόνων εἶναι· ἐνδὸς δ' ἀπολείπεισθαι τοῦ μεγίστου. Τῷ γὰρ ἀριστον ἄνδρα φιλεῖν, ὃν ἐν τοῖς πρώτοις αἱ Μούσαι τῶν Ἑλλήνων ἠρίθμησαν, καὶ τῶν αὐτῶν δὴ τούτων μετέχειν δοκεῖν, οὐς ἐκεῖνος κεκόσμηται, ὑπὲρ πᾶσαν εὐτυχίαν εὐ πράττειν ἠγοῦμαι· τῷ μέντοι μὴ τῶν ἐκείνου χαρίτων ἀπολαύσαι οὐ μικρὸν τι τῆς εὐδαιμονίας ἀφηρηθῆσαι νομίζω. Μηχανὴν οὖν τινα πάλαι ζητῶν, δι' ἣς ἔσομαι τῶν σῶν ἀπολελευκός, νῦν εὐδρεῖν μοι δοκῶ. Κεκλησθῶ γὰρ μοι Περσεύς, τὸν ἐν ἡμῖν λέγω νοῦν, καὶ τὰ αὐτοῦ παρασχέτω πτερά, ταύτην δὲ τὴν διάνοιαν, καὶ νῦν πρὸς τὸ εὐδαιμονοῦν Βυζάντιον ἐπειγώμεθα. Ὡς οὖν ἤδη τούτῳ (62) τυχῶν ἀσπάζομαι τὸν σοφὸν Γρηγορᾶν, καὶ ἑμαυτὸν ὅστις εἴη (63) πυνθανομένη συνίστημι, καὶ χαίρων ἀπολαύω τῶν σῶν ἀγαθῶν, καὶ τῇ πατρίδι ἐπαικίον τοῖς φίλοις συγγίνομαι, μεθ' ἡδονῆς; τὰ σὰ διηγούμενος. Οὕτως; ἑμαυτὸν τῇ σικῇ τέρπω τῶν σῶν. Σοῦ δ' ὀφθέντος ἡμῖν, τοῦτο δὲ δοῖν θεός, ποῖαν οὐκ ἀποκρύψω πανήγυριν;

(60) An νομίζοιτ' ἂν?

(61) Forti. τὸ δ' ἂν γένοιτο.

(62) An τούτου?

(63) An εἴην?

XXIII. Βρυερρίου τοῦ σακελλίου ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν αὐτόν.

Οὐκ οἶδα τί τῶν ἀπάντων πέμψας τοσοῦτον ἀν ἡμᾶς εὐφρανᾶς, ὅσον διὰ τῶν τιμῶν τούτων καὶ ἡδίστων ἀνδρῶν, οὓς ὁ τρόπος ἀξιόους τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν καὶ τοῦ σχήματος δείκνυσιν. Ὡσπερ γὰρ ἀπὸ τινος βαθμίδος ἀρξάμενοι εἰς τὴν κορωνίδα τῆς ἡδονῆς με ἀνήγαγον. Προσείπον πρότερον. Ἐπειτα τὸ σὺν φθειγμένοι νομοί, τὸν ἀπὸ σοῦ μοι προσεπέδωκν ἀπασμὸν· καὶ τέλος τὸν λόγον δεδώκασιν, τὸ τιμωτάτων τῶν σῶν γεννημάτων, οὐ τῆ ἀξίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆ αἰτίᾳ. Βασίλευς γὰρ ἐστὶν ὁ παρ' αὐτοῦ κτηρυτόμενος, τὸ πάντων ἀγαθῶν ἀκροθίνων. Ἦσθεις (64), ὡς εἰκός, οὐχ ἤττον διὰ τοὺς μοναχοὺς, οὓς μοι συνεστήσω φίλους αὐτοὺς ἐκ τοῦδε τοῦ τρόπου, ἢ ἔτι καὶ περὶ (65) φίλου ἀφίκοντο, εἰκόνα τινα τῆς σῆς σοφίας καὶ ἰδέας (66). ὡς εἶπεν, τὸν λόγον κομίζοντες, ἀνέγνων τοῦτον εὐθύς μεθ' ὅσης ἀεληπῆς τῆς ἡδονῆς. Σὲ γὰρ ἐφανταζόμεν ὄρῃν ἐν τούτῳ, καὶ τῶν σῶν Σερίθων ἀκούειν ἐκείνων, αἷς με κατεγοήτευσας, ὅποτε ἐὸς κατὰ ταύτην εἶδον τὴν περιδῶρον πόλιν. Ἀναγνοὺς δὲ ἐθαύμασα τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸ ἀττικίζον δι' ὅλου τῆς γλώττης· ἐξαιρέτως δὲ, πῶς συντομίας ἐχόμενος ἱστοριῶν ἐμνήσθη τοσοῦτον τε καὶ τοιοῦτων, καὶ γενναίως ἐνθυμηματι καταγλαῖζεται καὶ πυκνοῖς· μᾶλλον δὲ, πῶς τοσαύτην ὕλην ἱστοριῶν καὶ ἐνθυμημάτων ἐν ὀλίγαις περιέκλεισε συλλαβαῖς. Τὸ δὲ τοῦ λόγου τέλος τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγίστη, οὕτω μὲν φρονήσεως ἔχον, οὕτω δὲ φράσεως ἀρίστης, οὕτω δὲ συνέσεως καὶ εὐρυθμίας; πεποικηκας γὰρ παραπλήσιον ἐν τῷδε τῷ μέρει τοῦ λόγου, ὡσπερ ἂν τις ὑφασμά τι πολυτελεῖς ὑφάνειον καὶ χρησίμιον, λῦρος προσυφάνας τῷ τέλει· ἐξ ἄλλης τινὸς ὕλης, ἢ πορφυρᾶς, ἢ χρυσῆς, ἔπυσατο τοῦ ὑφάνειν. Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς τὴν λόγον τοῦτον τεθυμάκα, ἀλλὰ καὶ ὁπόσοι τοῦτον εἶδον τῶν καθ' ἡμᾶς, μάλιστα δὲ πάντων ὁ διδάσκαλος, ὃς διαφερόντως τιμᾶ τὰ σά. Ὁφονται δὲ καὶ πάντες, καὶ οὐδεὶς ἀνήκοος· τούτου γενήσεται. Σὺ μὲν σὺν μηδέποτε παύσαις τοιαῦτα λέγων καὶ γράφων καὶ τοῖς φίλοις κοινούμενος· ὁ Θεὸς δὲ ἄνωθεν ἐπιχορηγοῖ τὰς ἀφορμὰς καὶ τοὺς πορισμοὺς τῶν τοιοῦτων διὰ τοῦ πανταρίστου καὶ χρηστοῦ βασιλέως ἡμῶν. Ὁ πανάγαθος Θεὸς εἴη διατηρῶν τὴν ἀντίληψίν σου πάσης κακίας ἀνώτερον.

XXIV. Δημητρίου τοῦ Κυδωνίου ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν αὐτόν.

Ἐγὼ τῶν μὲν ἀγαθῶν ἀνδρῶν εἶναι οὐποτ' ἂν ἀξιώσαιμι, ἕως ἂν ἄριστ' ἔχον νομίζω τὸ γινώσκειν αὐτόν (67) τινα· τῶν μὲν τῶν (68) τοὺς τοιοῦτους φιλοῦντων καὶ χαίροντων τῶν ἀνδρῶν τοῖς σπουδαίοτατοις, εἰ μὴ πρῶτον, ἀλλὰ δευτέρον εἰποιμ' ἂν ἑμαυτόν· ἐπεὶ καὶ πάντες τοῦτ' ἀξιοῦσι, τοῦ ὁγαθοῦ πάντ' ἐφίεσθαι, εἰ μὴ καὶ αὐτὰ τοιαῦτ' ὄντα τυγχά-

νει. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐκ εἰμι, ἀσπίζομαι μέντοι τοὺς τοιοῦτους ἐπεικῶς, σὺ δὲ τοὺς ἄλλους ἀγαθοὺς ἀνδρας τοσοῦτον παρήνεγκας, ὅσον ἐκείνων οἱ πονηρὶς συζῶντες ἡτῶνται, ἔξεστι συλλογισσῆσθαι, ὅπως ἔχω γνώμης ἐγὼ περὶ σὲ τὴν θαυμασίαν ψυχὴν, εἰ μὴ τοὺς μάλιστα ἐνοχλήσαντας ἐκείνους βούλει λογιέσθαι, καὶ τοὺς ἐν τῷ τῶν ἄλλων κατηγορεῖν οἰομένους χαρίζεσθαι· ὡστ' ἀδικοῆς ἂν τάναντία δοξάζων περὶ τῶν οὕτω γνώμης ἐχόντων πρὸς σέ, οἷς εἴποιεν ἂν ἐκείνοι περὶ σοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν οὐ φήσεις, πονηροὶ δὲ τινες ἡμεῖς καὶ κακοίθεις, καὶ χρηστῶν ἡθῶν ἤκιστα μετέχουν δοκούντες, τὸ γὰρ σπένδουσαι παραιτουμένοις, καὶ κατηγοροῦσιν αὐτῶν (69) συγγνώμην διδόναι, μὴ καλῶς ἔχειν ἤκιστ' ἂν ἀξιώσεις.

B Τοῦτο τοῖνον γινέσθω καὶ γράμμασι χαρισάμενος· ἡμῖν τὴν συγγνώμην, γεῦσον τῶν σῶν ἡθῶν τοὺς ἐφιεμένους.

XXV. Γεωργίου τοῦ Λαπίθου ἐκ Κύπρου, εἰς τὸν αὐτόν.

Εἴπερ οἶόν τε, σοφώτατε, τῶν περὶ ψυχῆς κατατιθεμένων χαρίτων ἐν ἴσῳ τὰς ἀμοιβὰς τοῖς κατάρξει παρὰ τῶν εὐ πεπονητότων γίνεσθαι ἦν, οὐκ ἂν ὤκησα πᾶν ὃ τι ἂν ἔδει ποιούνη τὴν ὀφειλήν ταύτην ἐκτίθειν. Ἐπεὶ δ' ὡσπερ παῖδας τοκεῦσιν εἰς ἅπαν ἐκτίσαι τὰς χάριτας τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστὶ (δεήσειε γὰρ ἂν αὐτοὺς συλλαβεῖν καὶ ταχεῖν, οὐκ ἐθελούσης τοῦτο τῆς φύσεως), οὕτω δῆτα καὶ τοῖς καθηγησαμένοις τοὺς μαθητὰς οὐχ οἶόν τε ὄντως τοῦ (70) τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἀντιστρέφειν πρὸς τοὺς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν αὐτῶν· συνέβαινε γὰρ ἂν τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ καὶ ὡς ποιητικὸν ἔχειν καὶ ὡς παθητικόν· καὶ τὸν Ἠσίοδον τοῖς κερημένοις οὐκ ἐπὶ τῶν οὕτω μεγάλων οἰόμεθα παραινέειν, τῷ αὐτῷ μέτρῳ καὶ λώιον, αἶ κε δύνανται, ἀποδιδόναι τὸ δάνειον. Ἄλλ' (71) εἴπερ ἄρα ἐπὶ τῶν Πέρσου ἀξίων, ἀνδρῶν ἤκιστα πρὸς τὸν ἀδελφοῦ βίον ὄρωντος· Ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα, καὶ ἡμῖν, οἴμαι, τῆς ἀξίας ἀμοιβῆς οὐκ ἐφικνουμένοις συγγνώμη· ἐπεὶ ὅση γε δυνατὴ, σὺν Θεῷ δ' εἰρησθῶ, οὐδαμῶς ἐλλείψειν ἠγούμαι, κἂν ὑπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης ἢ σὴ καλοκάγαθία οὐδὲ τοῖς ὀφειλέταις ὅλως ἡμᾶς ἀξίους ἐγγράφειν. Πῶς δ' οὐκ ἂν σοι χάριν ὅτι πλείστην εἰδείημεν, λογιώτατε, προθυμίαν μὲν περὶ τὰ ἡμέτερα οὐκ ἐλάσσονα ἡμῶν

D ἐπιδειξαμένη· τὰ γε μὴν περιπόθητα ἡμῖν παρασχομένη· τοῦτο μὲν πόνους τῶν ἐπὶ σοφία βεβοημένων παλαιῶν ἀνδρῶν· τοῦτο δὲ γράμματα σὰ τῆς φίλης μοι κεφαλῆς, οὐχ ἤττον ἐμοὶ φίλια ἐκείνων, δι' ὧν καὶ τὰς ἄδομένας Σερίθνας νικάς, τὸ μὲν τέροπον οὐχ ἤττον ἐκείνων, τὸ δὲ βιάπτον, οὐδ' ὡσπερ ἐκείναι, τὸναντίον μὲν σὺν τὸ λυσιτελοῦν παρεχόμενος; Ἐγὼ δὲ καὶ ἀσφοδελούς (72) αὐτὰ λειμῶνα καλῶ, καὶ πεδίον Ἠλύσιον, καὶ χρωμαί γε ὧς τοιοῦτοις, νῆ τὴν σὴν κεφαλῆν. Ἐπειδὴν γὰρ ὑπὸ τῶν ἐν

(64) An ἡσθεις; δε? -
 (65) An παρὰ?
 (66) An ἰδέαν?
 (67) An αὐτόν?
 (68) An μέντοι; τοὺς?

(69) An αὐτῶν?
 (70) Legendum videtur, οὐχ οἶον τε δε. το. που τῆν ὑτήν, etc.
 (71) Locus mendosus
 (72) Leg. ἀσφοδελόν, ut apud Homer.

χερσὶ πραγμάτων πλέον ἢ ἰκανῶς ἔχει ἐπιθροισάντων ἀποκναιθῶ, ἐπὶ τὸν λογικὸν τοῦτον εἰμι παράδεισον· ὧ ἐφ' ἰκανὸν ὁμιλήσας τὸ τε τῆς ἀθυρίας εὐθύς ἀποτίθεμαι νέφος, καὶ ἑμαυτὸν ἀνακτιῶμαι πρὸς εὐθυμίαν ἀγόμενος. Ἄ μὲν οὖν ἡμῖν παρὰ τῆς σῆς ὑπῆρξε σοφία, τοιαῦτα· καὶ οὐδ' ἂν μακρὰν (73) ἀποτείναιμεν λόγον, τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐφικόμεθα. Τὰ γε μὴν εἰς τὸ ἐξῆς τοῖς προλαβοῦσιν ἀκόλουθα πεποιθαιμεν ἔσεσθαι, καὶ ἐπιτιδοῦναι γε καθ' ἡμέραν εὐχόμεθα. Ἐπει δέ γε τῷ (74) καταλόγῳ τῶν σὺν φίλων ἀριθμεῖν ἡμᾶς κατηξίωσαι, χαίρομεν μὲν ταύταις μᾶλλον ἐγγραφέντες ταῖς κύρθεσιν ἢ ταῖς Ἀθηνῶν οἱ πάλαι. Σὺ δ' ὧ βέλτιστε μὴ ἀποκόμεν φίλον ἄνδρα εὐεργετῶν, εἰδότα φιλεῖν καὶ χάριν εἰδέναι.

XXVI. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτόν.

Ἐγὼ μὲν, ὧ φίλη μοι κεφαλῆ, ταυτόν μοι· περὶ σὲ πεπνυθέναι δοκῶ τοῖς πύρρῳθεν μὲν ἀρτι· θάλασσαν τεθεσμενέοις, καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς ὑπὲρ ἅπαν ὕδατος ἄλλο τῶν εἰωθῶτων σόστημα φαινομένης ἐκπεπληγμένοις· ὅσω δὲ μᾶλλον προσάσει τῆς δ' ἔξω πλάγῳ γεγεμιζομένης (75) ἀνέτου καὶ οὐχ ὀρίζοντος, ἔτι μᾶλλον ἀγομένοις καὶ παιδιᾶν ἠγουμένοις τὰ πρόσθε. Τῆς μὲν γὰρ φήμης ἡμῖν τὸ πρὶν πυμβανομένοις τὰ σὲ θαυμάζειν ἀορίστως ἐπέχει τὴν δύναμιν. Νυνὶ μένοιτο γε λόγους τε σοῖς ἐντυγχόντες καὶ τῶν τεθεσμενέων πυθόμενοι κατόπισιν τὴν φήμην ἐκείνην τῶν πραγμάτων ἠγούμεθα, ἄλλοισιν (76) τὲ πείροισιν ὀρώντες τὸν ζεῖνον, καὶ οἷος· εἰς αὐτὸν ἂν εἶναι νοῦν ἔχων πᾶς, κλῆν σκηπτρον φέρῃ Φαιάκων· ὥστε καὶ ἀπορεῖν πότερον τὸ πικρὸν μᾶλλον ἢ τὸ ἄκρον ἐν ἐκάστῳ θαυμάζαιμι· καίτοι καὶ οὕτω γε τῆς ἀληθείας ἔτι πεπεσμεθα ἀποδεῖν. Τῆ γε μὴν τηλικαύτη περὶ λόγους ἰσχυρὴ τὰς τοῦ ἦθους συνάπτοντες χάριτα; ὅλον ὀρώμεν ἀπρητισμένον, ὡς ἐν παντελήνῃ, οὐδ' ὅτου οὖν μέρους σκιαζομένου, τὸν κύκλον. Ἀλλὰ πόθεν, ἴσως ἂν φαίης, ταῦτ' ἔχεις εἰδώς, ὥστε καὶ ἀξιόπιστος μάρτυρος ἦξειν ἡμῖν; Ἄλλοις· ὧ τᾶν, ἔγω τεκμηρίοις συλλελογισμένος ταυτὶ, γλῶσση τε περιτράψῃ τοῦ αἰδεσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰακίνθου ἃ τεθέαται σαφῶς ἐκτ.θέντος· ἔς δ' ἦθ' ἡμῖν καὶ τὰ ἦδιστα σου διεκόμισε γράμματα· ὃν ἦμιστ' ἂν τις φαίη τῶν ἐγνωκῶτων τῆς ἀληθείας ἄλλο τι πρότερον ἄγειν· καὶ αὐτοῖς δὴ που θαυμασίους σου γράμμασιν· ἃ δὴ ἐπεὶ δέδεγμαί ἐπιών, ὃ ἂν μᾶλλον ἀγασθεῖην οὐκ εἶχον, ἐπίσης ἐκάστου δικαιοῦντος θαυμάζεσθαι, τῶν νοημάτων τὸ μέγεθος, τῆς ἱστορίας τὸ πολυειδές, τὸ κάλλος τῶν ἰνομάτων, τῆς συνθήκης τὸ εὐκροστον, τῶν σχημάτων τὰ καινοπρεπῆ, ὅλης τῆς ἐρίμηνείας τὴν βίωμην ὁμοῦ τε καὶ εὐρίαν, τὸ ἦθος δι' ὅλης ταύτης! ἀνακίρναμενον. Ὡ πόλυανθεστάτου λειμῶνος! εἴτ' ἠπρόνον ἐν ἑμαυτῷ, εἰ ἔστι τῷ ὄντι νῦν ἐπὶ γῆς τοιαῦτα κάλλη λόγων ἀποτίκτειν δυνάμενος. Ἄρα σοὶ δοκοῦμεν ὀρθῶς συλλελογίσθαι τὰ κατὰ σέ, ἢ σφιστικαῖς ἡμᾶς εἶρεῖς

ἔτι περιπίπτειν ἀπάται; Πλὴν ἀλλ' ἐπεὶ σε τοῦ ἦθους πείθει τὸ μέτριον τοῖς τοιοῦτοῖς ἦπασιν ἀπιστεῖν, καὶ τὸ τῆς ἐπιστήμης βάρος ἦμιστα ῥιπίζεσθαι ταῖς ἀβραῖς τῶν ἐγκωμίων ἐξ, καίπερ ἀποδεόντων τῆς ἀληθείας, ἔχοι γε ταῦθ' οὕτω. Οὐ γὰρ ἂν τι μείζον εὐξάμεθα, καὶ ἡμεῖς σοὶ δοκοῦν ἡσυχάτομεν. Σὺ δ' ὧ μακρῷ πάντας παρελάσας τοῦ νῦν, μὴ ἀποκάμοις ὀποῦς; σὺ πολλοὺς ἐργαζόμενος· τοῖς τε πύρρῳ καὶ τοῖς ἐγγύς ὁμοίως τῆς διδασκαλίας τὰ βεύματα καὶ φιλίας δεικνύς πᾶσιν οὐ ψευδομένους τοὺς ὄρους, τὸ ἀκριβές ταύτης ἀγαλμα ἐν σεαυτῷ περιφέρων καὶ ἡμᾶς σὺν τοῖς ἄλλοις γράμμασί τε τέρπων καὶ ὠφελῶν τὰ προσήκοντα.

XXVII. Ἀθανασίου τοῦ Ἀσπανθηνοῦ (77), ἐκ Κύπρου τῆς γῆσου, εἰς τὸν Γρηγορᾶν.

Διπλᾶς ὀφειλομέν σου τῆ καλοκάγαθῃ τὰς χάριτας, οἷς τε φιλίας ἤρξω μηδεμίαν εἰς τοῦτο παρασχόντων ἡμῶν ἀφορμῆν, καὶ οἷς λαμπραῖς διαθερμαίνεις ἐλπίζει ταύτην ἔσαι διαφυλάξειν εὐκρινῆ. Ὁ γὰρ κτήσοσθαί τι παρ' οὐδενὸς βιασθεῖς ἢ τοῦ κρῖναι βέλτιον εἶναι, πῶς ἂν μὴ οὐχὶ πάντα προέσθαι βῆδιον εἴοιτο ἢ τοῦ ταυτ. . περιπουδάστου δόξαι καταμελεῖν; Τοῦ μὲν οὖν τοσοῦτον ὀφείλειν ἀκριβεῖς ἡμεῖς ἐπιγνώμονες· ἐκτίσαι δὲ πρὸς ἀξίαν πολλοῦ γε καὶ δεῖ· πλὴν εἰ μὴ που τὸ γε πανταχοῦ σε περιφέρουν τῆ γλώττει, καὶ πάντας τῶν τῆδ' Ἑλλήνων κοινωνοὺς κεκτῆσθαι σπεύδεις τῆς τελετῆς, λύσιν χρέους ὑπὸ σοὶ διαιτητῆ πρυτανεύσοι. Τοῦτοις γὰρ ἂν καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἀμειψάμεθα· καὶ νῦν τὸ τῆς βασιλευούσης κιλν, Φοινίκη τε καὶ Κοίλη Συρία, μᾶλλον δ' ὅσην οἰκοῦσιν Ἑλληνας, θαυμάσσονται μάλα περιφανῶ, ἔμοῦ τε οὐ σιγῶντος, καὶ τῆς πανταρίστης ἐπιστολής, ἣν ξυμφόρημα σοφία; παντοδαπῆς ὕγιως ἂν τις κρῖνων κατονομάσῃ, οἷά τινος σημαίας προβεβλημένης καὶ μυρίων ἀντὶ γλωσσῶν τὴν ταύτης ἀνακηρυττούσης πατέρα. Οὐδὲ τῶν βαρβάρων οἱ πλείστοι, ὀπόσοι σοφίας· μέτεστιν, τῆς καλῆς ταύτης ἀμοιρήσουσι οὐσίης; τουτωνὶ τῶν τριγλώσσων Κυπρίων εἰς τε τὴν Σύρον καὶ Ἰταλῶν καλῶς εἰδῶτων τὰ Ἑλλήνων διαδιβάξαι· εἶεν. Ἐπει δὲ σὲ τὸ τοῦ ἦθους φιλόστορον, ὃ μᾶλλον τῷ περιόντι τῆς σοφίας παρομαρτεῖν εἰωθέν, οὐχ ὅπως τὰ τῆδ' ἐπινοεῖν διανίστησιν, ἀλλὰ καὶ ὅσων ἄλλων θεατα καθεστήκαμεν, εἴη, γενναῖε, ὡς Κύπρον μὲν εἶχον ἂν τι καὶ μέμφεσθαι, λατρικῆς πειθόμενος νόμοις, πρὸς τὸ δυσκρατέστερον τετραμμένην, καὶ τῶν ἐπηλύδων τοῖς πλείστοις, εἰ τί που καὶ πλημμελέστερον διατῶντο, ἔς εὐξίαν λυμναυομένην. Δέδοκα δὲ, μὴ προσκρῦζειν δόξω τῆ τύχη, οὕτω πρὸς αὐτὴν εὐμενῆς ἀτενίσασαν (78). Οἶμαι δὲ καὶ ζωδιακῶν αὐτῶν, ταῖς καθηκούσαις; περιόδοις; ἐπιὼν τὴν ἰδίαν ἀπαρτίσαντα κίνησιν, καινότερόν πως πρὸς τὸ νοτιώτερον ἀποκλίνειν, ἀντικρως ἐκπολεμωθέντα τοῖς προσαρκτικῶς. Καὶ νῦν, ὧ βέλτιστε, πύρρῳ μὲν Ἀφροδίτῃ τοῦ ταύτη προσανέχοντος τοῦ πάλαι (79) δήμου Κυπρίων

(73) Fort. μακρῶν.
 (74) Fort. ἐν τῷ.
 (75) An πλάγους γεμιζομένης?
 (76) Allu lit ad Homerī versum Odysse. π 131.

(77) An Ασπενθηνοῦ? Vide indicem epistolaram supra.
 (78) An ἀτενίσασση?
 (79) Malim τὸ πάλαι.

ἑστῆρικται, ὡς ἂν μυθολογήσαιεν Ἕλληνες. Ἐρμῆς ἂν περιπολεῖται, καὶ Ἀθηνᾶ, καὶ εἰ τινα λόγου καὶ ἀγχινοίας τῶν ἄλλων μέλει θεῶν. Ὄθεν καὶ τοὺς ἀπανταχοῦ γῆ; καὶ θαλάττης Ἰδοῖς ἂν συρρέοντας πρὸς αὐτήν, οἷα δὴ πρὸς μαγνήτιν σιδήρια. Ταῦτ' ἐν σκιαγραφίᾳ τὰ τοῦς νήσου ἐπίσημα. Καὶ δίκαιον ἂν εἴη, εἰ καὶ μὴ τῆς πάλαι σοφοῖς, τοῖς γούν νῦν οὔσι μνήμης ὅτι πλείστης ταύτην ἀξιοθῆναι. Ἀθηναῖοι γε μὴν καὶ θηβαῖοι καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Πέλοπος, τὰ πάλαι ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσιν ἐν πολλοῖς περιθρύλληται, τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας τὴν ἀγροικίαν ἠλλάξαντο· καὶ Ἰδοῖς ἂν τοὺς πρὶν τῶν μεγάλων Περσῶν βασιλείων (80) γῆς βραχεῖας καὶ ἀντιρρόπου τοῦ ὕδατος ἐκχωρήσαι τῶν σφετέρων ἀμφισθετήσαντας, δουλείαν τὴν ἐσχάτην ὑφισταμένους· ὡς γε καὶ Κᾶρας τῇ συγκρίσει εὐδαιμονίας ἂν ἀποφῆνεις (81). Καὶ πρὸς τούτοις Λυκόνργον καὶ Χαρόνῳ καὶ Ζάλαικον, καὶ ὅσους ὁ πάλαι χρόνος νομοθέτας ἀνέδειξεν, οὐδ' εἰ ποτ' ἦσαν πρ' οἷς νενομοθετήσαντο Ἰσασιν. Λεῖπεται γε περὶ τοῦ τρίτου, τῆς Ἰταλικῆς ὀφρῶς, διεξελθεῖν. Ἀλλὰ μήκουσ φειδόμενος, ὄρους παριόντος ἐπιστολῆς, τῷ δένει ταμιεύσομαι. Σὺ δ' ὕψαινέ μοι, θαυμάσιε, τὸ περιλειφθὲν ἐν Βυζαντίῳ ταμιεῖον τῶν λόγων, καὶ μὴ ἀποκάμοις φιλεῖν, καὶ τοῦ φιλεῖν παρέχων τεκμήρια τὰς σὰς γενναίας ἐπιστολάς, ὁμοῦ τε ἡδονὴν καὶ κέντρον τοῦ τὰ ἴσα θρῶν ἐνείσασ· εἰ καὶ περὶ παρὰ Λύδιον θέαν (82) δόξαιμεν.

Addendæ his erant epistolæ duæ : prima, Μιθθαίου τοῦ Ἐφέσου (85), cuius initium, Οἶον δὲ τοῦτο πέπονθα πάθος; altera, Νικολάου τοῦ Παπαγαμῆνου (84), cuius initium, Οἶδ' ὅτι πράγματα δοκῶ σοι παρέχειν. Sed neutram in apographo descriptam reperi. Theodori Metochitæ versus (85), εἰς τὸν σφῶν Νικηφόρον τὸν Γρηγοράν, inconditos et male admodum tornatos, cave desideres.

Recentiorum testimonia, utpote pervulgata et cuilibet obvia, omnino potui omittere, et fortasse debui. Sed ne hujus ac superioris sæculi hominibus fidem abrogasse eorumque auctoritatem contempsisse videar, sex aut septem huc producam : cæteros indicere satis fuerit.

I. Lipsius, *Not. ad lib. I Politic. cap. 9.*

Nicephorus Gregoras historiam et filium narrationis Nicetæ Choniatis excepit, at non laudem. Scripsit enim ab urbe capta res ad Andronici Paleologi posterioris mortem, sed nequaquam pari castigatione aut industria, et vitia plura traxit sui ævi. Superfluit aut evagatur et res orationesque proprias miscet, indecore, imo inepte. Judicia tamen ejus crebra, et plerumque recta. Cause eventuum curiose posite : pietas inculcata, et multa opportune ad primam illam causam, id est Deum, relegata. Sane providentiam et fatum non alius scriptor asseruit magis. Legendus cum hoc vo-

A mine, tum etiam illo, quod pleraque ejus historia ab ævo nostro non dissidet : imo lites dissensusque in sacris reperies haud dissimiles hodiernis.

Greterus in *Joannis Cantacuzeni Historiam, edit. Reg. p. 952.*

Nicephorus Gregoras omni litterarum cognitione ea tempestate apud Græcos illustris.

Idem lib. III *Observationum in Georg. Codinum, cap. 17.*

Nicephorus Gregoras sua in historia parum amico animo fuit in Andronicum juniorem imperatorem et in Joannem Cantacuzenum, magnum domesticum; de qua Gregoræ iniquitate exstat publica querimonia Cantacuzeni lib. iv, cap. 24 et 25. Nec mirum, quia sequebatur partes Andronici senioris, cui addictissimus erat, utpote plurimis beneficiis ab illo affectus et magnis honoribus cumulatus. Quocirca calammum continere non potuit, quominus aliquando Andronicum juniorem et Cantacuzenum mordaciter perstringeret, et calumnias in chartas effunderet.

Pontanus, in *Præfatione Historiæ Cantacuzenicæ.*

Verum quia Gregoras iste avo, in cujus aulam desertis studiis liberalibus se contulit, amicior, nepoti autem iniquior fuit; illumque plurimum et sæpe commendavit; hunc aperte, nec modice et non raro insinulavit ac vituperavit; ad hæc quæ inter illos acciderunt partem maximam minime comperta habuit; quæ autem compeit, ea confuse, imperfecte, quædam quoque aliter aliquanto, quid aliquanto? multo aliter quam venerunt et cum mendacis exposuit; in ipsius quoque Cantacuzeni bello rebusque commemorandis (quæ scripta vel interierunt, vel adhuc in aliqua Bibliotheca latent) parum bona fide malevoleque versatus est : Cantacuzenus hæc vitia non ferens longe sincerius, longèque copiosius, distinctius, integrius, certius omnia explicavit, etc.

Idem *ibidem.*

Attamen fieri potest, ut Gregoras de moribus Andronici quædam non prorsus falsa scribat, et ea noster aut tanti non æstimet ejusque juventuti condonanda putet; aut dissimulet, etc.

Ger. Joan. Vossius, *de Histor. Græc., lib. II, cap. 29.*

Proximus Metochitæ huic esto Nicephorus Gregoras : quippe qui et litteras ab eo accepisse se referat, et, ut diximus, oratione sua mortuum honestavit. Hic præterquam quod interpretatus est Synesii librum de insomniis; præter item alia multa, quæ in Italiæ bibliothecis adservantur; etiam *Historiæ Byzantinæ* undecim condidit libros; quibus complexus est res annorum : 145 (86), a Theodoro Lascare priore usque ad suam ætatem, sive obitum Andronici Paleologi posterioris, qui incidit in annum Chr. 1561 (87), etc. In rebus Andronici,

(80) Ἀν τὰς μεγάλαις Περσῶν βασιλεύσει

(81) Fort. ἀπαφῆναι; vel ἀποφῆναις.

(82) θῆεν.

(83) Cod. Vat. fol. 236.

(84) Idem cod. fol. 90.

(85) Exstant in codd. Regg. 1997 et 5559.

(86) 137.

(87) 1511.

in cuius morte desinere eum diximus, minus fidem meretur. Sane Cantacuzenus historiae suae lib. iv, cap. 24 et 25 valde eum exagitat, tanquam levem et mendaciorum manifestum. Nempe Nicephorus in aula vixit Andronici avi; nec res nepotis tam exacte potuit nosse, quam Cantacuzenus. Simul etiam affectu abripietur, quo minus cerneret verum. Impense enim favebat avo adversus nepotem, inter quos de imperio certabatur. Neque de Andronico solum, sed de Cantacuzeno etiam mentitur. Sed illa, quæ de huius gestis prodidit, vel in bibliotheca quadam cum blattis tineisque rixantur, vel penitus interciderunt, quod verius puto, etc.

Leo Allatius, exercitatione 3, in Præfatione Creyghtoni.

In illis [Niceta et Gregora] sunt et eloquentiæ lumina, et dictionis antiqua facundia, et $\chi\rho\nu\sigma$ (ut rem verbo expediam) ἀρχαῖος.

Idem ibidem, post allatum Vossii de Niceta testimonium.

Nec alia dici possunt de Gregora, qui tamen dictione sua placidior fuit.

A Thomas Dempsterus, initio Auctarii Roman. Antiq. Rosini.

Nicephorus Gregoras, Historicorum illius ævi utilissimus.

Guil. Cave, Histor. litterar. parte altera.

Nicephorus Gregoras, Byzantinus, philosophus et historicus insignis, artis etiam oratoriæ peritissimus, Andronico avo imperatori inter paucos clarus, claruit anno 1345, etc.

His addantur *cardin. Bona, in Notitia auctorum præfixa libro de Divin. Psalm. Bzovius, et Raynaldus, in Annal. Eccles. ad A. C. 1334; Franc. de Moncada, Catalanorum et Aragonum Expeditionis cap. 7, 10, 22, 64, etc. Creyghtonus, in Præfatione Historiæ concilii Florentini. Leo Allatius, De Ecclesiæ Occident. et Orient. perp. cons. p. 800, Petrus Possinus, in Litteris ad Lectorem, præfixis Historiæ Pachymerianæ Andronici Sen. Possevinus, Gesnerus, Miræus, Hankius, Whartonus. Lud. El. Du Pin., etc.*

AD MAGNIFICUM ET GENEROSUM VIRUM,

D. ANTONIUM FUGGERUM,

KIRCHPERGÆ ET WEISSENHORNI DOMINUM, CÆSAREÆ MAJESTATI A CONSILIIS, ETC.

Non equidem sine mente, reor, sine numine divum (ut Virgillii verbis utar) sic accidit, Vir Amplissime, ut tua præstanti liberalitate, et singulari Joannis Dorenschwami industria, Byzantinam historiam a Constantino Magno usque ad Constantinum postremum, a Græcis descriptam hominibus, integram et perfectam haberemus. Etsi enim illius epitomæ quædam exstant, partim a Latinis scriptoribus editæ, partim ex his nostris auctoribus excerptæ: tamen Græci certius et fusius pleraque in Oriente gesta descripserunt, quæ illi vix attigerunt: multaque referunt, Latinis illis vel plane incognita vel de industria neglecta, quod ea minus ad se pertinere putarent: sicut et Græci vicissim res in Occidente gestas parum curarunt. Nam cum princeps imperii sedes Byzantium, quæ a conditore

Latinos nominarunt, a quibus ipsi contra Græci dicebantur. Ut igitur res in Occidente gestæ, e Latinis: sic quæ in Oriente contigerunt, e Græcis rectius petuntur.

Fateor equidem, ad Zonaram convertendum præmiis, a te propositis, eoque tempore mihi peroptunis, initio excitatum me fuisse potius, quam meapte voluntate accessisse: non tam laborum et molestiarum fuga, quibus ita tuum quoque assueveram, ut ignavo otio nihil mihi esset molestius, quam privatis meis studiis, si quid daretur otii, fruendi et diuturnam quasi sitim variæ lectionis restinguendi cupiditate. Sed cum e Zonaræ velut salebris eluciat, in Nicetæ Aconinati Choniatæ planitiem et quasi variis bosculis vernantia prata pervenissem: jucundus mihi potius quam gravis esse labor interpretationis ille cœpit, cum ob dictionem fusiorem et planiorem, et sæpe non infelicer luxuriantem: tum vero propter earum historiarum cognitionem, quas partim non satis tenerem, partim plane ignorarem.

Quo opere absoluto, cum non tam gauderem me gravi onere levatum, quam in medio veluti cursu destitutum dolerem, quo minus extremam totius historiæ metam attingerem: ecce præter omnem expectationem a te offertur Nicephorus Gregoras, qui ab urbe a Venetis et Balduino Flandro capta

exorsus historiam annorum 145 (88) ad suam usque ætatem, et Andronici Palæologi junioris obitum, eleganti stylo descriptam nobis dedit : itaque supplevit ea quæ reliquerat Choniatæ, ut hic Zonaræ suam narrationem attexuerat.

Cæterum et hic idem quod in Choniate mihi cum accidisset, nec vicina temporibus nostris Byzantiorum acta auctor ille attingisset : nullumque Græcum scriptorem existere, aut certe mihi esse cognitum dolerem, qui cætera usque ad Constantinopolin a Turcis occupatam, et imperium Græcorum a Mahomete prorsus eversum persequeretur : commode a clarissimo viro D. Philippo Gundelio, Viennensi jurisconsulto, ad me missus est Laonicus Chalcocondyles, quo, ut a fatigatione conversionis nonnihil acquiescerem, avide percurso, plane mihi satisfactum esse cognovi : atque in eam sententiam sum adductus, ut fato quodam, quod initio dixi, factum esse existimarem, ut et liberalitate tua, et Dorenschwami Byzantina et Asiana peregrinatione, et meo qualicumque labore, integrum totius Byzantinæ Historiæ corpus, et omnibus trope numeris suis absolutum, nostris hominibus proponeretur : cuius lectio non tam jucunda, quam salutaris esset, si ii qui rerum potiuntur, ex alienis peccatis sua emendare conarentur. Idem enim hostis, qui beatas olim Asiæ et Græciæ provincias oppressit, vastavit, everit, nostris etiam cervicibus imminet : et extrema quæque orbi Christiano, et internecionem religioni, frustra illi quidem (neque enim Christi Servatoris nostri potentia humanis armis vinci potest), sed nobis non sine capitali periculo minatur : et ita minatur, ut hoc Christianæ reipublicæ statu (quem vel mali ominis causa vitandi, vel ne qui se perstringi putent, cum Byzantino haud confero) minæ ejus a nemine cordato contemni queant. Sin aliqui ita stupent, ut hæc aut non intelligant : aut, si intelligunt, non curent : aut, si curant, non in eo pro virili elaborent, omnibus privatis contentionibus omissis, ut incolumitati nostræ consulatur : evidens indignationis divinæ contra nos, et urgentis scelera nostra vindictæ, quod auctor hic noster crebro queritur, argumentum id esse videatur.

Equidem inter convertendum hos scriptores, cum ad imperatorum in fungendo munere oscitantiam, inacritatem in necessariis, profusiones in supervacuis, et intestina bella ; procerum vero et ducum perfidiam ac temeritatem, religiosorum insecitiam, et de lana caprina rixas, populique petulantiam et ignaviam, omnium denique ordinum extrema probra pervenissent : contraque Turcorum majorem fidem, majorem integritatem, fortitudinem, clementiam, virtutes ipsorum hostium elogiis celebratas, legissem : ita sum animo commotus, ut Turcos imperio longe digniores judicarem : et faciem ac sentinam illam nefariorum hominum tam diu fuisse incolumem,

nec citius oppressam esse, mirarer potius quam miserarer. Etsi ad commiserationem clades illæ et florentissimi potentissimique quondam imperii ruina, et Christianæ religionis e tot amplissimis provinciis profligatio, vel saxa commovere possint : nostros autem homines, simili statu rerum, nec illorum misericordia, nec similis exitii metu commoveri sit mirandum : nec desperandum tamen, fore multos, qui his non modo ad voluptatem, sed etiam ad publicam utilitatem legendis, tuum consilium laudaturi, et inter cætera ornamenta quam plurima numeraturi sint, qui illustri monumento posteris etiam consultum volueris : et multorum animos, his operibus in publicum editis, ad patriæ defensionem majore studio suscipiendam excitaris.

Atque hæc de historia. De auctore non multus est opus. Nam quo ingenio, doctrina, sæcundia, auctoritate apud suos fuerit, ipse abunde declarat. Quem cum ea quæ de Michaelæ Palæologo usque ad Catelanorum ab Andronico seniore defectionem scribit, a Georgio Pachymerio mutuatum esse, atque in compendium redegisse cognovissem : ex Augustana bibliotheca illud opus acceptum perlegi : et quæ non inutilia videbantur, excerpta Gregoræ adjeci : ne, quoad possem et liceret, voluntati tuæ atque officio meo deessem. Ac plura sane collegissem, nisi is codex et principio et fine mutilus, in medio etiam aliquot foliis partim exsectis, partim marinis fluctibus (ut opinor) madefactis, et litteris vetustate exolescentibus, studio meo et oculis diuturna fere et perpetua lectione ac descriptione fessis et hebetatis vehementer adversatus esset, atque incommodasset. Chalcocondylem autem suus interpres, qua est doctrina et eloquentia, ita commendabit, ut mihi satis nunc esse debeat, si labores hi mei æquitati et liberalitati tuæ commendati fuerint, et probati. Augustæ Vindelicorum, postridie Kal. Januarii, anni a Christi Servatoris humanitate 1559, quem tibi tuisque et toti terrarum pacatum, felicem ac faustum, ex animo precor. Faxit Deus Opt. Max., ut Ferdinandi primi Augusti, imperatoris ac domini nostri clementissimi, in urbem hanc, ob gravissimas de imperii rebus deliberationes, ingressus (sub id tempus quo pacis, concordiæ et mutui amoris doctor et exemplum Christus Jesus, propter salutem humani generis, dissimulata divinitate sua, homo nasci voluit), omnium principum, omnium hominum animos a privatis cupiditatibus ad curam publicæ salutis, a luxu et corruptela morum ad sobrietatem et vitæ integritatem, ab odiis et similitatibus ad concordiam et amorem, a rixis et disputationibus ad verum cultum religionis, a bellis et armis ad firmam et constantem pacem convertat.

Cujus voti si nos divina liberalitas (merita enim nostra nulla profecto jactare possumus, nec minus indigni sumus divino auxilio quam indigi) competes

reddiderit, iis erimus formidabiles, a quibus nunc, A mur. Quidquid enim calamitatum ac cladum (ut de non aliis de causis quam propter corruptam disciplinam, et intestina bella, per contemptum oppugnamur, cædimur, in acerbissimam servitutem abducimur, et in summas angustias redacti profliga-

mur. Quidquid enim calamitatum ac cladum (ut de aliis Christianis provinciis taceam) Pannoniæ patiuntur, id ad nos quoque ex æquo pertinere merito judicamus. Res enim profecto, imo salus nostra nunc agitur, paries cum proximus ardet.

EX BIBLIOTHECA FABRICII

(Ed. Harles tom. VII.)

. . . . Hactenus catalogus operum Gregoræ Boivianus. Nunc *Historiam* ejus *Byzantinam* paucis adhuc lustrare juvat (a). Totum opus Ῥωμαϊκῆς, ut ipse inscripsit, ἱστορίας constat libris XXXVIII. Ex his primus XI libros a capta per Venetos et Balduinum a. C. 1204, CPoli et Theodoro Lascari, imperium Nicææ auspiciato, usque ad Andronici Παλαεολογί, junioris, a. C. 1341 defuncti, obitum, Latine vertit Hieronymus Wolfius, qui interpretationem suam a. 1559 dicavit Antonio Fuggero; sed quæ usque ad a. 1562 apud typographum hæsit; unde non est, ut ex Præfationis scriptæ tempore cum viro nobilissimo editionem Græco-Latinam Gregoræ a. 1559 factam suspicemur. Primum enim Græce ex Fuggeri codice cum laudati Wolfii versione vidit lucem Basil. ex Jo. Oporini officina a. 1562 fol. (b) Falliturque Boivinus, qui hanc editionem Latinam appellat, cum sit Græco-Latina. Certe est mihi, hæc scribenti, Græco-Latina illius anni in manibus; nescioque, an præterea Latine separatim eodem anno ex Wolfii versione viderit lucem, cum catalogus quoque Bigotianus p. 56, Latinam anni 1562, fol. memoret. Addidit vero Wolfius præter paucas, p. 271. 272, castigaciones suas, etiam Latine excerpta quædam ex Pachymeris historiarum libris XIII, nec non Laonici Chalcocondylæ decem libros integros ex Conradi Clauseri versione. Eandem putat esse editionem Hankius p. 599, quæ rescissis primo et ultimo foliis, novisque in eorum locum suppositis proficitur lucem vidisse Coloniae Planicianæ, 1616 fol., cum cæteroque per omnia eadem sit cum Basileensi, et eandem mendas referat. Ab eo tempore una cum Zonara, Annalibus Nicetæ Choniatae (c), et Chalcocondyle

B prodierunt Latine in *Hist. Byzantinæ* descriptibus tribus Genev. 1615. fol. [— *Historiæ Byzantinæ* scriptor Græco-Latinus, Nicephorus Gregoras, — res, a Græcis imperatoribus per annos 145, a Theodoro Lascari priore usque ad Andronici Παλαεολογί posterioris obitum gestas, libris XI describens, et Nicetæ Acominati Choniatae Παπαλεπόμυνα supplens. Colon. Allobrog. apud Petrum de la Riviere. 1625 fol. — Add. de edd. et ipso Nicephoro Greg. Jo. Fabric. in *Historia bibl. suæ*, tom. II, p. 418 - 420, et de versione Italica, V. Paitoni, *Biblioth. degli autori — volgarizzati*, tom II, pag. 256 sq.] — Italice interprete Ludovico Dulci, accurante Augustino Ferentilli, Venet. 1569. 4.

Post Wolfium felicibus auspiciis animum ad expoliendum Gregoram, Cangio hortante, appulit laudatus Joannes Boivin, qui Paris. 1702. fol. (d) e typographia Regia non modo libros illos undecim priore tomo longe dedit meliores, sed etiam posteriore alios tredecim antea ineditos adjunxit, quæ historiam producant usque ad a. C. 1351. Græca librorum priorum xi recensuit et supplevit et codice 2558 bibl. regis Christianissimi, ante captam a Turcis CPoli scripto, et Pachymeris quoque historiam complectente, sed eo, quo Wolfius usus est, passim integriore, atque tum alia, tum tria illa fragmenta complectente, quæ Dionysius Petavius a Frontone Ducæo accepta primus vulgavit et Nicephori patriarchæ breviario historico subjunxit Paris. 1616, 8.: *Rursus*, inquit Boivin, *in eo ipso codice hoc notatu dignissimum est, quod, quæ Gregoras libris quatuor postremis plurima inseruit, variis temporibus a se elucubrata, ea scilicet omnia ibidem desint, sic autem suis quæque locis recisa sue-*

(a) Maligne quædam eum in historia sua tacuisse, notat Allatius de consensu utriusque Ecclesiæ, p. 727. Ex libro xxix, adhuc inedito, nonnulla afferit libro *De synodo Photiana*, p. 318 sq. et 542 ubi etiam laudat Vitam S. Mich. Syncelli, a Gregora scriptam, et martyrium Κοδράκο, *Quadrati Corinθii*, quod e cod. Bavarico Græce edidit Henschen. tom. II, ad 10 Martii, p. 696, et Latine ex Reinoldi Delnii S. I. versione, p. 8. Illic pro *Quadrato* male *Cordatus* vocatur in Append. ad *Historiam litterar.* Cavei.

(b) Pleniorum hujus editionis inscriptionem ac notitiam v. in Hambergeri Z., N. IV, p. 578 sq. et in mea Introd. II, t. pag. 554. Quoniam vero duo, quibus utebatur Wolfius, codd. aliquot habuerunt lacunas, has Dionysius Petavius foras dedit cum Nicephori patriarchæ Breviario historico, cui accesserunt Fragmenta Theophanis, Nicephori

Gregoræ, Pachymerii et aliorum, nondum in hanc diem edita. Paris. Seb. Chappelet 1616. 8. (HARL.)

(c) Zonaram et Nicetam, antequam Gregoræ libris manum admoveret, idem Wolfius Latine transulit, ut ipse in epistola ad Antonium Fuggerum: *Sed cum e Zonara velut salebris eluctatus in Nicetæ Acominati Choniatae planitiem et quasi variis flosculis vernantia pruta pervenissem, — Quo opere absoluto — ecce præter omnem expectationem a te offertur Nicephorus Gregoras.*

(d) *History of the works of the learned.* 1703, p. 554; Act. erud. 1704. p. 27, 173. (FABR.) Boivini edit. recusa est in corpore Byzant. etc., Venet. 1729 F. In qua edit. renovata etiam desunt reliqui, quæ editurus erat Boivin, libri sive tomus III. (HARL.)

rint, ut narrationis contextus nullo hiatu abruptus sit, sed omnibus partibus apte coherentibus integer et continuus procedat. Id Gregoræ ipsius iudicio factum relinquit: neque a vero abhorret, cum primo editionis amore refrigerato suum opus recognovisse, ac ea, quæ ostentandi ingenii causa assuerat, monodias, orationes, aliaque id genus reseculisse. Vereor tamen, ne et gloriæ paulo avidior eos pannos, in prima scriptione omissos, repetito deinde opere intertextuerit. Idem præterea usus codicis Regio 2078, quem libros primos quatuor complexum ait parum ab editis differre, nisi quod in librorum et capitum divisione discrepet. Monodias libri decimi initio, castigavit ex codice Colbertino 4950, cujus, inquit, nobis copiam fecit vir quam doctus tam amabilis, Stephanus Baluzius. Lectiones, e codice Vaticano descriptas, accepit a Frid. Rosgaard. Exstant quoque inter mss. Græcos codices bibl. Seguerianæ libri XI primores ex Nicephori Syntaxi historię Romanæ. Sed negat Boivinus, sibi tunc aditum potuisse ad illam bibliothecam, quæ postea erat illustrissimi ducis Coislini, episcopi Metensis, et liberius aditur neque amplius pro thesauro abscondito jacet occlusa usibus et desideris eruditorum. Latinam Wolfii versionem passim emendavit et ad Græca diligentius (e) exegit, libros capitibus et minoribus sectionibus divisit, capitibus præfixit argumenta, nomina imperatorum de quorum rebus sermo est, et annos Christi in ora libri vel summis paginis adnotavit, notasque breves, ubi opus fuit, adjecit, uberioribus ad calcem toni secundi subjunctis.

Libris sive λόγος illis undecim absolvitur prima pars, sive, ut in codice ms. Vaticano appellatur, πρώτον βιβλίον: nam in illo habentur libri ab XVIII, usque ad XXXVIII, et liber XVIII inscribitur Δευτέρου βιβλίου λόγος ζ'. Libros vero tredecim, hoc est, XII usque ad XXIV, de rebus per decem annos a 1344 ad 1351, sub imperio duorum principum Palæologi et Cantacuzeni, gestis, primus idem doctissimus Boivin Græce cum versione sua vulgavit e duplici apographo codicum Vaticanorum, uno bibl. Regiæ 2097 emendatius scripto, qui sex libros (XII nempe usque ad XVIII) continebat, altero septem cæterorum librorum a Jo. Vivantio Roma Lutetiam aialato valdeque mendoso, sed de

(e) Boivinus in præfat. Gregoras multijugæ eruditionis et artis rhetoricæ ostentator, sæpe aberrat a proposito, et ad ea quæ parum aut nihil ad rem pertinent, digreditur. In iis παράρρητοι; mirum est quam sit verborus. Ea Wolfius rebus magis quam verbis intentus breviora facere instituit. Itaque et luxuriantia conspexit, et quæ omnino redundabant, suppressit. Ego vero facturum me operæ pretium putari, si auctoris Græci vestigiis inhærerem, atque ejus verba lectoribus si minus adnumerarem, saltem religiose et fideliter adpenderem, quæ, ut opinor, optima est ratio interpretandi. In quibusdam etiam a vero sensu deflexisse mihi visus est interpret doctissimus, aut sententiam auctoris obscure et contorte

A Disputationem Gregoræ cum Nic. Cabasila et anonymo de Palamæ erroribus, quæ a. C. 1351, post synodum Palamiticam habita est, et in hoc opere ab initio libri XXII usque ad XXIV fere medium exstat, exhibet cum versione Latina et notis Claudii Capperonerii, licentiatii theologi Parisiensis. Præter adnotationes porro suas, in quibus inedita varia, Boivinus etiam Cangii notas posthumas addidit ad libros Gregoræ septemdecim.

Librum XII et quinque deinceps continuos, saviente in Acindynianos persecutione, scripsit Gregoras, nondum tamen domo inclusus, imo, ut editori videtur, ante habitam a. 1351 synodum Palamiticam. Librum XVIII et novem deinceps continuos jam domi manere jussus et monachis custodibus obsessus composuit Julio et Augusto mensibus anni 1352 tanta celeritate, ut vix dies quadraginta ei descriptioni impenderit, quemadmodum in illius vita Boivinus observat, qui præterea pollicitus erat tertio tomo (f) edere libros operis reliquos quatuordecim a XXV usque ad XXXVIII; historicos quidem octo, in anno 1357 ineunte desinentes, et dogmaticos sex, ex apographo codicis Vaticani, quos, recepta jam libertate, variis temporibus videtur condidisse, ut eidem Boivino monitum in notis, p. 783.

Fuere et nonnulla falso ascripta Nicephoro Gregoræ, ut *somnium propheticum*, Philothei, patriarchæ, Antirrhethico XII, cod. Reg. 1996, fol. 279, quod Græce et Latine Boivinus vitæ Nicephori inseruit.

Gregoræ vitia, inquit idem vir doctissimus, (neque enim ejus scriptoris tam inepte sum fautor, ut nulla habuisse eum contendam), maxime conspicua hæc fuerunt: *Asper, austerus, pertinax, principes a que ac privatos linguæ petulencia offendit. Philosophus, animo haud imperavit. Historicus partium affectum non exuit: gloriæ denique cupiditate et amore sui ipsius nimio laboravit. Plura in stylo reprehendenda: in primis χαροζήλια, seu ambitiosa elegantia affectatio; poetica verborum luxuries, figuræ insolentes, hyperbata; crebræ non modo verborum, sed et sententiarum repetitiones. Quod si conferendum exemplum est, in libris ejusdem argumenti historicis Cantacuzenus longe præstat. In chronologia tamen Gregoras diligentior, imo apud Cantacuzenum ferme nulla. Cantacuzenus quædam videtur consulto omisisse, quæ Gregoras haud prætermisit. — Cantacuzenus*

expressisse. Nihil dico de minoribus vitiis, quibus nullum opus, quantumvis tersum et limatum, carere omnino potest: quæ quidem vitia ut plerumque nos in lucubrationibus nostris fallunt, ita in aliis vix unquam fugiunt. Equidem eos nævos corpori alioquin egregio inspersos, ut extimerem, sedulo operam dedi: nec me ea re injuriam Wolfio fecisse arbitror, sed de eo bene meruisse aio et contendo. Nec enim, quia illum identidem lapsum corrigo, idcirco me vel doctiorem statuo, vel diligentio rem; neque ei propterea detrabere ausim hærentem capiti multa cum laude coronam.

(f) Sed tom III et IV lucem non a-pexerunt. (HARL.)

*solas quodammodo res Byzantinas, noster etiam exter-
ternas historia sua complexus est. Uterque igitur le-
gendus, et alter ex altero supplendus.*

Elogia, ab editore tomo primo præmissa, maxi-
mam partem constant Græcis ineditis antea monu-
mentis, ut sunt epistolæ Georgii (g) Lapithæ, Lam-
peni Tarchaniotæ, protonotarii, Demetrii Cydonii,
Athanasii Lepadreni (h), Bryennii, sacello præ-
fecti, Zaridæ, Theodori Cutula, Balsamonis et Acin-
dini (i) ad Gregoram epistolæ e codd. Vaticanis,
quorum apographum a Montfaucono accepit; ejus-
dem Acindini ad eum lambi, Gregorii Palamæ ad
nomophylacem et Demetrii Cydonii ad Philotheum
patriarcham epistolæ e codd. Regiis; ex Philothei
patriarchæ *Antirrhetico* XII, et Jo. Cantacuzeni
initio (*Antirrheticorum de lumine Thaborio adversus*
Prochorum. Exhibet etiam Græce epistolam scho-
lastici Theoduli magistri ad Gregoram, quæ inci-
pit: Καὶ πάλαι μὲν ἔγωγε. Hanc Græce et Latine
cum epistola Gregoræ ad Theodulum, cujus ini-
tium, Πολλοὶ μοι τὸν σὸν ἐμψύσαν τρόπον, Græce
et Latine jam vulgaverat Laurentius Normannus
inter alias Theoduli, monachi (qui sub Thomæ
magistri nomine magis innotuit), orationes et epi-
stolas. Upsal. 1695, 4. Memorat etiam Boivinus
Matthæi Ephesii, et Nicolai Pepagomeni, ad Gre-
goram epistolas, versusque, sed parum elegantes
Theodori Metochitæ; sed apponere omisit.

In notis plura ante inedita fragmenta vel monu-
menta referuntur, ut Proœmium Nicephori Grego-
ræ, præmissum demonstrationi de Paschate (e cod.
Vaticano) pag. 364 et Epilogus pag. 373. Ejusdem
epigramma in Theodorum Metochitam 773. Versus
quidam ex Theodori Metochitæ εἰς τὸν σοφὸν Νικη-
φόρον τὸν Γρηγορῶν ὑποθήκαις καὶ περὶ τῶν οἰκειῶν
συναγμάτων. 475.

Fragmenta ex catalogis mss. imperatorum CPol.
p. 746.

Ex Elemydæ oratione, Ὅμοιον δεῖ εἶναι τὸν βα-
σιλέα.

Ex Gregorii Cyprii encomio Andronici. 142.

*Index Scriptorum, aliorumque quorundam, in Nicephori Gregoræ Historia
Byzantina memoratorum.*

(Ad numeros librorum capitumque, et ad paginas editionis Boivinianæ quæ in textu Græco numeris Ara-
bicis inter uecos positus notantur. Tomus II incipit a pag. 353.)

Academia, 200, 205, 206, 211, 289, 292, 354, 563. D
Acindynus, XVIII, 8.
Ægyptii circulatores, VIII, 10.
Æschylus Promethæo, 235, 644.
Æsopi, Phrygii, dictum, ex terra, lacrymis mac-
cerata, hominem formatum, XVI, 4, Fabula de lupo
et agno, 640, 650.
Anacharsidis dictum, Κρεῖσσον ἕνα φίλον κεκτη-
σθαι πολλῶν ἄξιον ἢ πολλοῦς ἀξιούς. 382.

(g) E Cypro. Confer Allatum *De Georgiis*, p. 345
et seq.

(h) Joannes Bryennius vocatur in meo ms. Habeo
enim et ipse has epistolas in charta scriptas ante

Ex variis Nicephori Chumni scriptis, pag. 107,
162, 178, 221, 259.

Ex poeta Græcobar-baro, 146, 252.

Maximi Planudæ epigrammata de tempio S. An-
dreæ a Theodora instaurato, 167.

De Athanasii, patriarchæ CPol., scriptis, 180
sq. 259.

Ex Theoduli, rhetoris, oratione pro Chandreno
pag. 229, 247, 251, 253.

Pachymeris ἐκφρασις τοῦ Λύγουσεῶνος, 275.

Gregorii Palamæ περὶ προσευχῆς κεφάλαιον cum
Clandii Capperonerii versione p. 557.

Hippocratis, medici, et magni ducis Apocauhi
imagines ex antiquo codice Regio operum Hippo-
cratis, cum versibus Græcis in eorum laudem. 577.

Ex Philothei, patriarchæ, *Antirrhetico* lib. xii, p.
714. Ex libro I. p. 883, 1029, 1044.

Versus oraculorum Chaldaicorum laudati a Jo.
Laurentio Philadelphensi Lydo, qui in editione
Obsopæana desiderantur, 724.

Excerpta ex epistolis Gregorii Palamæ, archie-
piscopi Thessalonicensis, 768 seq. Epistola ejus ad
Augustam, Annam Palæologinam, integra, quam
Boivinus putat fundamentum fuisse initæ ab Au-
gusta cum Palama adversus patriarcham (Jo. Cal-
lecum) societatis, 768.

Ex Palamæ oratione adversus Jo. Calecam, pa-
triarcham, 786, 850.

Notitia de opere Nicephori, patriarchæ, pro
imaginibus, quod Theodoro Grapto tribuitur in co-
dice antiquissimo, unde decepti Cantacuzenus,
Gregoras, Philotheus, Jo. Cyparissiota et alii p.
793, titulus libri: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ
ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κωνσταντινουπόλεως Νι-
κηφόρου λόγος ὑπὲρ τῆς ἀμωμῆτου καὶ καθαρῆς καὶ
ἐλικρινοῦς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστεως, καὶ κατὰ
τῶν δοξαζόντων εἰδῶλοις προσεκυνηχέναι.

Eusehii epistola ad Constantiam, 945.

Theodori Grapti locus e cod. Regio suppletus, 940.

Subscriptio calligraphi, Leonis Cinnami, in co-
dice Regio 2951, p. 167.

Anaxagoras, 207.

S. Andreae monasterium, 109, 161.

Andronici, Palæologi, senioris, imp., invectiva in
historicos maledicos, lib. i, cap. 1 Sortibus bitlicis
utiur, et de pace ineunda dubius, psalterium con-
sultit, et in loco Psal. LXXII, 15, ac, uiescit, VIII, 11,
p. 220. Nepotis metu ad imaginem Deiparæ confu-
git, IX, 6, ab eodem nepote detrusus imperio,
dictus est Antonius, monachus, IX, 8. Ejus oratio

annos circiter 300.

(i) Thessalonica date sunt epistolæ Acindyni,
Demetrii, Athanasii, Bryennii, Theodori Cutula, et
Theoduli magistri.

in nepotem, apud patriarcham Isaiam et pontifices, IX, 3.

Andronici nepotis, Oratio ad internuntios, ab amissos, IX, 2. Ad milites, IX, 4. In conjuratos, XI, 2. Oratio in synodo contra Barlaamum habita, XI, 10. Gregoriam consulit moriturus, numi astra medicorum curationis suffragentur, XI, 11.

Antiocheni patriarchæ decreta et litteræ contra Palamam, 562.

Antigonus, τῶν Ἀλεξάνδρου διεδόχων ὁ κράτιστος, Eumenem dolis vincit, 306.

S. Antonii festum, 285. Templum in urbe Nicæa, 26.

Apollinaris, hæreticus, 714.

Apophtegma sapientis, mirantis, non quod navigas et aliquis, sed, quod bis navigasset, XII, 6. Thaletis, vel Platonis, beatum se prædicantis, quod non barbarus natus esset, sed Græcus, VIII, n. l. Imp. Cantacuzeni rebus ex voto fluentibus Νῦν ἐμοὶ νῆπειν γράβον, ὅτι τοὺς ἀλλοῦς μεθύειν ἀνάγκη IX, 8. Ægyptii regis, filiorum suorum calamitatem majorem aientis lacrymis, IX, 10.

SS. Apostolorum templum, 494.

Aristotelis de Dei substantia et operatione sententia, 683. De mente perfecta, 684. Aristotelicæ lingue labyrinthi, 295.

Arius, 707, 714, Ariani, 578.

Arsenius, patriarcha CPol., III, 1; IV, 4, etc.

Arsenii sectatorum, Ἀρσενιατῶν, schisma, 77, 101, 160, 161.

Asanis oratio ad Matthæum Cantacuzenum, sororis filium, XVI, 2.

Astrologus Gallus, 433, 483.

S. Athanasius, 601, 610, 671, 672, 677, 680, 684, 708, 710, 714.

Athanasius, patriarcha CPol., VI, 5, 7, et VII, 1, 9.

Athanasius patriarcha Alex., Constantinopolitanum perstringit fabella de fele alba in vas atramentarium lapsa et habitum adeo induta monachalem, et tamen ingenium suum subdolum carnisque meline rem cupidum adtinentem, VII, 1.

Athanasius, Gregoræ adversus Palamam socius. Eius elogium, XVIII, 5, pag. 562. Athanasius, ni fallor, Lepantrenus, cujus ad Gregoram epistolam Boivinus edidit.

Atalus, Trojanus, Trallium conditor, V, 5.

Ἀττικοῦ παντός ἐναργέστερον πῆλοιο τῆς σῆς ἀρετῆς διαγράφων, 204.

Barlaamius, advena Calaber, 567. Ἦσκειτο τὴν Ἀπτίων δογματικὴν σοφίαν, 543. Λατινῶρων, 570. Inde Græcis inuisus, 579. Dionysii Areopag. et mysticorum τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων ἐρμηνεύς, 581. Monachos oppugnat, 544. Palamæ adversarius, in synodo a. C. 1541 damnatur, ibid. Tomi, adversus eum promulgati, memorantur, 570, etc.

Basilius Magnus, 314, 315, 454, 587, 603, 609, 610, 620, 622, 646, 649, 650, 659, 675, 680, 684, 705, ἐν τῷ περὶ πίστεως λόγῳ 485. Antirrhethica contra Eunomium, 598. ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχου, 638.

Beccus, Charophylax, atque inde patriarcha CPol., V, 2; VI, 1, 2.

Nicephorus Blemmydes, πολλῇ τῇ σοφίᾳ ἐξηρακῆμενος, ὁπόσῃ τε Ἑλλήνων ὑμνοῦσι πατέρας καὶ ὁπόσῃ οἱ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας προστάται, καὶ ῥήτορες ἐς ἡμετέραν ὠφέλειαν προὔθησαν, 27. Patriarchatum CPol. oblatum sibi recusat, 51. Θελῶν Γραφῶν ἐμπειρότατος, ὃς σχολῇ θεδωκῶς ἑαυτὸν, κῆρτο συλλέγειν πολλὰς παρὰ τῶν ἑλίων Γραφῶν μαρτυρίας, συγκροτεῖν δοκουσας τῷ τῶν Λατίνων ὄγκω, 78.

Bogomili et Massaliani circa montem Atho, 448, 550.

Britanniæ episcopi, 574.

Byzas, Byzantii conditor, VIII, 5.

Cabasias, Gregoræ amicus, postea Palamæ sectator, a Gregora oppugnat, 644 seq., 661 seq., 687, 715, 716.

Cæsar, a Bruto et Cassio occisus, 108.

Callistus, ex Atho monte, in patriarchæ CPol. dignitatem euectus, 547, 658 seq.

Cambyses, Persarum rex, ex rege Ægypti capto fendi causam rogat, 274.

Jo. Cantacuzeni, imp., orationes, XII, 3, 5, 6, 8; XIII, 8; XVI, 4; XVII, 4; XVIII, 8. Epistola ad Joannem, patriarcham, XV, 3.

Luciatius Catulus et C. Marius Cimbrus et Teutones profligarunt, 19.

Chalcedonensis conc. canon duodevicesimus, 248.

Chaldaei, 22, 23, 53. Chalcedonum oracula, 454. Sapientia, 201, 276. Imperium, 360.

Charondas, Catanus, conditor reip., 500, et legislator Siculorum, 695.

Chilas, Ephesi episcopus, 408, 109.

Jo. Chrysostomus, 152, 604, 636, 681, 803.

Nicephorus Chumnus, Caniciei præfectus, vir sapiens, et qui sub Andronico seniore plurimum volebat, pag. 147. Filia ejus Eulogia nubit Joanni, Andronici et Irenes filio, sed non diu post sine liberis defuncto, ibid. seq.

Clemens, S. Petri successor, 542.

Κλέριος βασιλεύς, imperatorius clerus, 306.

Jo. Climacus, ὁ τῆς ἀσκητικῆς ὑποστάτης κλίμακος, 604.

Clisthenes, ex quatuor tribubus decem fecit apud Athenienses, 500.

Codices mss. venditi a Turcis Nicæa potitis, 282.

Concilium Atramyttenum, quod iudicium de dissidentium scriptis igni permittit, flammis utraque in cineres redigentibus, 101.

Ephesinum, 313, 642.

Generale quartum, 572, 248.

Generale sextum seu Trullanum, 248, 565, 582, 608, 652. Ἡ βίβλος τῶν πράξεων τῆς θείας καὶ οἰκουμένης ἐκτῆς συνέδου, 574.

Conciliorum generalium acta, 604.

Concilia Icomachorum ἡσπερικὰ, 600.

Concilium contra Arsenium, patriarcham, XV, 4. Contra Barlaamum, in templo S. Sophiæ, XI, 10.

Contra Beccum, VI, 2. Contra Bogomilos et Massalianos, XIV, 7. Contra Joannem, patriarcham, XV, 9. Contra Isidorum, patriarcham, XV, 10. Synodus Palamitica, libris xviii, xix, xx, xxi. Ἀσπερικῆ, 560, 684.

Cosmas, melodus, 696.

Critobulus cum Florentio in dialogo Gregoræ loquens inducitur, 343.

Cræsus a Cyro victus, 93, 191, 279.

Cylonium scelus, 499, 684.

Cypriorum et Rhodiorum epistolæ adversus Palamam memorantur, 494.

S. Cyrillus, 684.

Cyrus, Persarum rex, 35, 93, 191. Cyrus, junior Darii et Parysatidis filius, 115.

Jo. Damascenus, 613, 663, 673, 674, 681, 711.

Daniel, Cyzici episcopus, 108, 109.

Darius, Persarum rex, 115, 596, 560, 508.

Darii, Codomanni, querela, quod, beneficia in morte affectus, gratiam referre non possit, 646.

David, propheta, 112, 163, 599. Ejus κενύρα, 208. Βίβλος, 716. Ejus verba quedam, 515, 657, etc.

Dehrorum Macedoniae episcopus, Metropolitanato primæ Justinianæ subjectus, 99, 100.

Delphorum theologi, 319. Laurus, 199. Tribus, 92.

Demetrius, martyr, 242. Ejus festum, 580. Templum CPoli, 542.

Demetrius, Poliorcetes, Antigoni f., 70.

Democritus, philosophus, 250, 601.

Demosthenis, rhetoris, χαρτενα ἀποθέγματα, 204.

Demosthenes, 206. A Philippo, rege, ob fidem patriæ præstitam celebratus, 254. Ejus dictum Consilia ex eventu judicanda, reprehenditur, 365.

Lucernas Demosthenis redolentia, 211.

Dercylidas, Lysander et Lacedæmonii harmostæ, quibus tributa pendere Attici et Boeoti coacti, 129.

- Dexius, Gregoræ amicus et contra Palamam socius, A δὲ λόγῳ καὶ ἀρετῇ τὸν βίον ἀεὶ κοσμῶν, ἔδειξε καὶ οὐκ ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσιν οὐδαμῶς ψευδομένην ἔχων τὴν κλησίν, 562.
- Diasia, festum Atheniensium in honorem Jo-vis, 933.
- Diogenes, cynicus, laudatus ab Alexandro M., 438.
- Ejus dolium, 508. Dictum, gloriam contemptu ejus facillime comparari, 645.
- Dionysius, Sicilia tyrannus, 458. Platonis adventu regia ejus pulvere impleta, i. e. ad Geometriæ studium frequentandum adducta, 319.
- S. Dionysius, Areopagita, 593, 680, 687, 688, 692, 693, 696, 698.
- Dioscorus, archiepisc. Alex., 642.
- Dorica harmonia, 194, 195, 449.
- Doxologia sacra, 55.
- Gregorius Drimys, Palamæ magister, a Gregora reprehenditur, XIX, 1, pag. 578.
- Dyrrhachii episcopus, ὁ πάντοτε, δὲ πολιτῶν βίου, καὶ συνέσεως δέξεται, καὶ μεγαλοφυῆ γνῶμης διεπρεπεν ἐν τοῖς ἐπισκόποις, λόγῳ τε τὴν ἀρετὴν κόσμων, καὶ ἀρετῇ τὸν λόγον, X ult.
- Engastrimythus, 552. Καὶ Βάκχη καὶ Φοιδόλη-πτος, 453.
- Epaminondas, 74, 222, 299, 471.
- Ephectici philosophi, 453.
- Ephesi ἀρχιεπίσκοπος, sive metropolita, cui, octoginta annos nato, ἐπήνθει καὶ κόσμον εἶδος καὶ γλώττης εὐστροφος ἦχῳ, καὶ φιλοσοφία συναυξηθεῖσα αὐτῷ ὄση τε καθ' Ἑλλάδας, καὶ ὄση τῆς θείας ἀλήθειας, 561.
- Epircurei, 453, 496, magistrorum decreta non audent in dubium revocare, 318. Solem pedali esse magnitudine docebant, 608.
- Esaias, patriarcha CPol., VIII, 12; IX, 3, 6, 7, 9, 10.
- Per sacra Evangelia juratum, 196, 363.
- Eudocia Paleologina, infra in Hypatia.
- Eugenii porta CPoli, 101, 170.
- Eumenes, Antigoni dolis circumventus, 306.
- Eunomius, hæreticus, 598, 696, 714.
- Euripides, 190, 397. Poeta sapientissimus, 191.
- Eusebius τῶν τότε λογίων ὁ πρῶτος, 591. Ejus contra imagines lib. seq. 598.
- Fabula de fele, in atramentarium sutorium prolapsa. Supra in Athanasius, patriarcha CPol. Fabula de ave divinitrice et aucupe, 413. Fabula Attica sive Græcica, 210, 625, 660.
- Favorinus, philosophus, 519.
- Flavianus, patriarcha CPol., in synodo Ephesina a Dioscoro occisus, 642.
- Florentinus dialogus Gregoræ contra Barlaamum, XI, 10.
- Gani metropolita, 561 seq.
- Gentium dicta SS. Patribus consonantia, 682 seq.
- Georgius, Cyprius. Vide Gregorius.
- Georgius, Larissæus, hæreticus Bogomilus, 450.
- Georgii, martyris, imago, 187.
- Gerassimus, monachus, patriarcha CPol., VIII, 2 et 6.
- Germanus, patriarcha CPol. ante Arsenium, ἀνὴρ συνετὸς καὶ ἀρετῇ καὶ λόγῳ τὸν βίον κοσμήσας, III, 1.
- Germanus, ex episcopo Adrianopolitano patriarcha CPol. post Arsenium, IV, 4 et 8.
- Germanus, Heracleæ Thraciæ metropolitani, 100.
- Gibellinorum et Guelphorum (Γέλφων καὶ Γεμπι-λίων) factiones, VIII, 1, p. 176.
- Joannes Glycys, patriarcha CPol. VI, 8; VII, 11, Ejus testamentum, VIII, 2.
- Theodorus Graptus, 591, 596 seq., 684, 715.
- Ejus laus et libri adversus Iconomachos (qui tamen Nicophoro, CPolitano, erant tribuendi), 712.
- Nicephorus Gregoras, Glycens, patriarchæ, auditor, VII, 11. Testamentum ei scribit, VIII, 2. Theodorum Metochitam officii colit et solatur, VIII, 5. In Chora monasterio ab eo collocatus, VIII, 5. Philosophiamque et astronomiam ab eo edoctus, VIII, 7. Epistolis et versibus ab eo honoratus et doctrinæ veluti hæres institutus, filium et filiam ejus vicissim instituit, VIII, 5. Charthophylacis dignitatem repudiatur, VIII, 9. Et patriarchalem dignitatem, XVIII, 1. De paschate disputat, VIII, 13. Vitam Joannis Heracleæ metropolitani, avunculi sui, scripsit, IX, 7. Vanas prædictiones refellit epistola ad amicum, IX, 11. Et astrologos, XIV, 8. Monodia in obitum Andronici, senioris, X, 1. Junioris, XI, 11. In Theodorum Metochitam, X, 2. Oratio consolatoria ad Andronicum Juniozem, de obitu matris ejus, X, 6. Laicus a Joanne, patriarcha, advocatur ad disputandum cum episcopis Latinis, X, 8. Ejus dialogus Florentius, sive de sapientia, X, 10. Synodo contra Barlaamum, licet invitatus, non interfuit, XI, 10. Patriarcham inter et Palamam arbiter constituit, Palamæ dogmata damnat, XV, 7; XVI, 5; XX, 1, etc. Habitum monasticum induit, aulicæque valedicit, XVIII, 4. Post synodum Palamiticam domo includitur, XXI, 4. Duriore premitur custodia, XXII, 2; XXIV, pag. 716. Disputatio cum Cabasila lib. XXII sq. a p. 661. Oratio apud Cantacuzenum, XVIII, 4. Apud socios orthodoxos, XVIII, 5. Apud synodum Palamiticam, XIX, 1. Antirrhæctici et στηλιτευτικοὶ λόγοι, 567, 593, 697, 708, 715. Adversus Barlaamum, et ἐξηγησεις eorum, quæ obscurius sive γριφωδέστερον ab antiquis dicta sunt, XVIII, 7. Ubi senio jam confectum se innuit. Sermones ejus per ecclesias in sanctorum commemorationibus legebantur, 716. Discipulus ejus perditus, XII, 3. Alii, XVIII, 5. Non satis constantes, XX, 3. Socii ejus etiam ipsi commentarios scripserunt de suis cum Palama concertationibus, XX, 4. Oratio ad Andronicum Juniozem, ut temporum emendationem fieri curaret et æquinoctii verni mutationem, VIII 30 (Quoad libros novissime editos vide Indicem).
- Gregorius, Cyprius, patriarcha CPol., δὲ τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς εὐγενῆ τῆς Ἑλλάδος ρυθμὸν, καὶ τὴν Ἀττικίζουσαν γλῶσσαν ἐκείνην πάσαι πολλὴν ἤδη χρόνον λήθης κρυβέντα βυθοῖς, φύσεως δεξιότητι καὶ φιλοπονίᾳ τελευτήρα πρὸς φῶς ἤγαγε, καὶ οἴομαι τινα ἐχαρίσασθαι ἀναβιβασίν, VI, 1, pag. 99. Zelotis suspectus Latinismi, pag. 100. Male eum habet Becci vividum ingenium et eloquentiæ vis, ἡ τῆς τοῦ Βέκκου γλώττης καὶ διαβολῆς δέξεται, VI, 2. Scripta adversus eum, VI, 4, p. 108.
- Gregorius, Nazianzenus, 316, 319, 483, 574, 578, 584, 587, 601, 602, 638, 668, 674, 705, ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ, ἐν τοῖς περὶ θεολογίας λόγοις, 313.
- Gregorius, Nyssenus, 314, 621, 696, 713, 714.
- Harioli Itali. Harioli, a Persis oriundi, Colchidem habitantes: eorum prædicta, 275. Hariolis fides habetur, 453. Fanaticorum προφοδασμοί, 77.
- Hecuba Trojana, 86. Helicon Musarum, 293. Parnassus, 66, 154.
- Hellænicæ, judices incorrupti, 213, 311, 505.
- Heracleæ Thraciæ episcopus patriarcham CPol. consecrat, VI, 1, pag. 100. Vide infra, Severi Lex.
- Heracleensis episcopus Joannes, Gregoræ avunculus, IX, 7. Philotheus, Palamæ θερμὸς διασώτης, 711.
- Heracitus, philosophus, 250, 601.
- Herodotus ὁ τὰ Περσικὰ συγγράμματα, 18.
- Hierosolymorum patriarcha, 312, 488.
- Hispaniæ rex alicujus scandali occasione interdicto damnatus a papa, 102. Ἐθὸς τοῖς τῶν Λατίνων ἐντιμωτέροις, μὴ κηδεύειν Ῥωμαίους (non jungeret se Byzantinis connubio) πρὶν τὸ ἀνδόξωτον εἰληφέναι παρὰ τοῦ Πάππα, ibid.
- Hodegetriæ Mariæ, sive Deiparæ, τῶν ὁδηγῶν

- imago, 51, 183, 239. Monasterium, 342, 346, 357. A Templum, 333.
- Homerus, 17, 18, 90, 231, 239, 235, 294, 347, 364, 414, 454, 483, 564, 567. Homerus et Plato sapientes quidem, sed μη δεξάμενοι τὸν Χριστὸν, ἀπακηρύχθησαν ὡς αἰρετικοί, 659.
- Homeridæ, Ὀμηρίδαι, qui dictis homericis delectantur, 206.
- Hyacinthia, Spartanorum festum, 233.
- Hymni sanctorum de SS. Trinitate, antiquitus cantati in ecclesia, ab Isidoro, patriarcha CPol. aboliiti, et in eorum locum, quos recens ipse composuit, introducti, 521.
- Hypatia altera et Pythagorica Theano, proverbium de femina erudita (Eudocia Palæologina), 180.
- Iconomachi, 14, 104, 691, 599, 711, 712. Ἄσματα et λόγους; panegyricos non aboleverunt, 716 seq. A Palamæ sectatoribus imagines in ignem conjectæ, 593.
- Isaacus, asceta, 604.
- Isaacus, Bogomilus, 450.
- Isidorus, ex Monembasæ episcopo patriarcha CPol., Palamæ fautor, XV, 10, 12; XVIII, 1, 2. Anathematismi in eum scripti, XV, 10. Isidori canones igne deleti, XVI, 5, p. 521. Vide et supra, Hymni.
- Ithacenses, 66.
- Joannes Aprenus, Calecas, patriarcha CPol., X, 7, 8; XII, 2 et 6 seq.; XIV, 3; XII, 3, 4, 9; XVI, 4; XIX, 1.
- Joannes Beccus. Vide supra in Beccus, et Joannes Cantacuzenus, Chrysostomus, Damascenus, Glycys.
- Joannes, Heracleæ episc., Gregoræ avunculus, IX, 7.
- Joannes, Sozopolitanus, patriarcha CPol., VI, 7, et 11.
- Jobus, Bogomilus hæreticus, 450.
- Josephus, patriarcha CPol., IV, 8; V, 2; VI, 1. C. Josephitæ, 77, 101.
- Josephus, Cretensis, et Georgius, Larissæus, Bogomili, 450. Tomus de ipsorum impietate Byzantium missus memoratur, ibid.
- Josephus, Flavius, 146.
- Oportebat calcem ab Istiæo consui, ab Aristogora vero indui; proverbium, pag. 95.
- Judæi, 98. Nissan suum ordinantur alias ab alio Martii nostri die, 227. Μονοθεΐται, 608. Pridem populus dilectus, 487. Nunc gens damnata et proscripta, 716.
- Julianus, apostata, 584, 690.
- Jupiter, 210. Olympicus, Phidæ opus, 200. Ejus tela a Cyclopiibus fabricata, 625. Concubitus cum Semele, 693.
- Jusjurandum, imperatori præstitum, patriarcha et sacerdotum collegium scripto consignatum sacris codicibus inserit, 65.
- Justinianus, imp., Bulgariam urbem, patriam D suam, privilegiis donat, 14. Choræ monasterium condidit, 282.
- Justini, Martyris, elogium, et liber de monarchia, XXIII, p. 682.
- De nube et Ixione fabula, 663.
- Lacedæmonii vicii ab Epaminonda, 299. Post Leuciticam pugnam aurum mulieribus interdicit, 471. Eorum aristocrata, 500. Exercitus navalis, 58. Lacedæmonii trecenti ad Thermopylas, 391. Izacones barbare pro Lacones, 58.
- Lamia domi cæca, foris perspicax, 695.
- Latini frustra se D. Petri successores jactant, X, 8. Controversias, pridem agitata, renovant, ib. Latini duo episcopi agunt de Ecclesiarum concordia, ib. Liturgia semel cum Latinis post initam concordiam celebrata, V, 2. Latini in multis recte sentiunt, X, 1.
- Λατινόφρονες, vide Barlaamus, Gregorius Cyprius, Meliteniotes, Georgius Metochites.
- Leonidæ, Spartani, dictum, ad Thermopylas pugnaturi, δεῦτε δειπνήσωμεν, ἕνα εἰς ἔθου ἀριστήσωμεν, 396, 563.
- Libanius, ethnicus. Basilii M. amicus, 662.
- Lucianus, sophista Græcus, auctor Διαλόγων νεκρῶν, 581.
- Luminum solempne, duodecimus dies post nati- lem Christi, 384.
- Lyceum, 200, 205, 206, 289.
- Lycurgus, 200. Spartanorum legislator, 695.
- Aristocratiæ constituit apud Lacedæmonios, 500.
- Lysander, Lacedæmonius, 129, 293, 299.
- Lysis, Pythagoreus, et Synesius, ὁ πᾶν, vetant κοινὰ ποιεῖσθαι τὰ φιλοσοφίας ἀγαθὰ τοῖς μηδ' ἕναρ τὴν ψυχὴν κεκααρμένοις, 198.
- Manichæi materiæ præexistere docent, 603.
- Cum illis sentit Palamas, 714. Manichæorum doctor quidam cum aliis ejus sectæ post abjuratos errores baptizatur, VIII, 15.
- B Marcion, hæreticus, 604.
- C. Marius, Cimbrorum et Teutonum victor, 19.
- Martius (Coriolanus), 509.
- Martyrum certamina, 638.
- Massagetæ seu Atani, Christiani antiquitus, VI, 10.
- Massaliani et Bogomili in monte Aiuo, XIV, 7, et pag. 550, 578, 579.
- S. Maximus, confessor, 611, 612, 669, 670, 671, 681, 685, 702. Ἐν τῇ τὸς Πύρρον διαλεξαι, 574.
- Μεγάλληταιοι, Scythica natio, 19.
- Melchisedechus ἀναρχος, 594.
- Meliteniotes, cleri imperatorii archidiaconus, Λατινόφρων, 78, 104.
- Μεσημβρινοὶ λήροι, meridiani nebulones, 277.
- Calabri.
- Mesembria, civitas munita et πολυάνθρωπος, 35, 281, 282, 299.
- Georgius Metochites, imperatorii cleri archidiaconus, Λατινόφρων, 78, 104.
- Theodori Metochitæ elogium, VII, 11; et X, 2. ubi Monodia in ejus obitum. Vide et supra in Gregoras. Choræ monasterium instauravit, 657. Ἐμπνοὺς βιβλιοθήκη καὶ τῶν ζητούμενων πρόχειρος εὐπορία, 168. Aristotelicæ lingue labyrinthos explicuit, 293.
- Palamæ et Gregorii Drymeos errores damnat, 578.
- Miltiadis et Themistoclis virtus rebus adversis iuclaruit, 207.
- Μιζολύδοι, μιζοφρόνοι, 233.
- Mithridatis imperium amplissimum, 400. Venena ab eo explorata, ibid.
- Ἄττικὸς μῦθος de Momo, Jovem reprehendente, quod cum mundo tam pulchro non eam dignum universitatis laudatorem produxisset, VIII, 9.
- Monachi Euchitæ et Omphalopsychi, XI, 10.
- Litteræ ad monachos in monte Atho datæ ab Anna et Joanne Palæologo, 482.
- Monasterium Adolorum, proximum Trajanopoli castello, 561. S. Andrea, 109, 161. Archistrategi sive Sancti Michaelis ad Bosphorum, 75. Auderorum, proximum Rhodope monti, 589. S. Basilii, 493. Choræ a Justiniano conditum, a Metochita instauratum, IX, 13, et pag. 187, 190, 657. Chortaitæ, 219. Cosmidii, 217. Critei (monasterium virginum), 160. Cynotissæ, 177. Hodegetriæ seu Deiparæ τῶν Ὁδῶν, 342, 346, 357. Lims, 285. Mangano- rum, 260. Neæ, XIV, 10. Directum, ibid. Παναγράν- του S. Mariæ, 97. Pantocratoris, 50. Paschasi, 46. Περιβλέπτου, 166. Pertze (monasterium virginum), 160. Sosandra, 30, 38. Studii, a Constantino Por- phyrogenito instauratum, a Latinis desolatum, VI, 3, 6, p. 116. Xerolophi, 117, 151, 159.
- Mos antiquus docendi publice CPoli sacras Litteras variis in locis, κατά διαφόρους ἡμέρας καὶ τόπους τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰδιδασκον, ὁ μὲν τὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ ἄγματα, ὁ δὲ τὰς τοῦ μεγάλου Παύλου Ἐπιστολάς, ὁ δὲ τοὺς εὐαγγελικούς τοῦ Σωτῆρος νόμους; καὶ καθ' ἕκαστα καινὸν ὄσοι περὶ ιερατικῶν ἦσαν ἀξίωμα, περιελαμβάνοι κατὰ διοδοχὴν

ἐκείθεν κατ' ὄψους καὶ πατριᾷ; εἰπεῖν καὶ συναυλίας τῶν παροικούντων τὸν ὄσιον ἐκφύρτων λόγον. Eum morem sua astate defecisse queritur, VI, 5, pag. 413.

Moses, pictor, 450.
Mozyles episcopus, Nicephori, Aetoliæ principis, egatus, 99. Debrorum episcopo praelatus, Heracleensem inaugurat, VI, 5.
Nabonassaris anni, 225.
Naupacti metropolitanus, 100.
Naziræ et novi δογματισταί, Palamitæ, 564.
Nero, imp., tibi operam dans et tripudiis, 642.
Nicephorus, ex metropolita Ephesino patriarcha CPol., IV, 1.
Nicephorus, vide Blemmydes, Chumnus, Gregoras.
Niobes lacrymæ, 86.
Niphon, ex Cyziæ metropolitano patriarcha CPol., VII, 9, et 11; IX, 7.
Novendiale sacrum, III, 3. Novendialis luctus, 358.
Numa Pompilius, Romanorum legislator, vetuit imaginem Dei effingi hominis vel animalis specie, 695.
Numismata πολιτικά, sive communis usus, 247.
Numi aurei in finibus Persarum inventi, IX, 10.
Nymphæum, 39, 85. In Lydia, 116.
Occasionis effigies, 593, 602.
Olympici athletæ, 275, 311. Ludi, 296. Certamina Olympica, 203. Olympicus oleaster, 199.
Omphalopsychi, monachi, XI, 10, p. 344.
Oraculum de Michaelis Palæologi I obitu, 92. De Tralibus, ab Andronico, seniore, instaurandis, V, 5. De morte Michaelis II imp., VII, 13. De seniore Andronico, IX, 14. Liber, in quo imperatorum fata figuris ænigmaticis involuta fuerunt, *ibid.* Libri laudici, VIII, 5.
Oracula chaldaica, 454.
Oraculorum ortus et inventio; cur obscura et ambigua; quænam cavenda, V, 7.
Oratio, simulacrum animi, Ἀγάματι εὐοικῆναι τινὲ τὸν λόγον συμβαίνει, 574.
Oratio Matthæi Cantacuzeni ad Asanem avunculum, XVI, 2. Irenes Augustæ ad Matthæum, filium, XVI, 5. Syrgiannis, VIII, 4. Apocauchi in Cantacuzenum, XIII, 9. Palamæ in Gregoriam, XX, 5. Vide et supra Andronicus, senior et junior, Asanes, Cantacuzenus et Gregoras.
Orestæ et Pyladæ, 561, 404, 450, 502.
Origenis libri contra Celsum et alii commentarii a SS. Patribus laudantur, 582.
Orpheus, 347. Orphei cithara, 205. Tragœdiæ, 289.
Ostenta et prodigia futuram imperii calamitatem portendentia, VIII, 5, 14, et 15; IX, 14; XIV, 2, et p. 58, 191, 385, 386, 389, 480.
Gregorius Palamas, Gregorii Drimyis discipulus, XIX, 1, 578. Episcopus Thessalonicae, ab Isidoro, patriarcha ordinatus, XV, 12. Excerpta ex ejus libris, XXI, 2 et 4, pag. 664, 675, 693, 697, 699. Ἐκ τοῦ ε' λόγου, p. 595. Ἐκ τοῦ περι φωτός, 594. Ἐκ τοῦ λόγου οὐ ἡ ἀρχή, Φιλονεκούσι μὲν οὖν ἀλλήλοις, *ibid.* Oratio apud synodum, 607. Græcicæ litteraturæ (μούσης Ἑλληνικῆς) imperitus, 678. Ἰθὺλον μεστός κα: μύθων Ἑλληνικῶν, 695.
Novus Eunomius, 696. Pejor Pneumatomachis, 704, 707. Iconomachus, 714. Isque pejor, 717. Omnium hæreseon reus, 713. Libros plus sexaginta scripsit, 699. Ejus septem errores, *ibid.* et 700. Palamas et Philotheus in Eucharistia non corpus et sanguinem Christi agnoscunt, sed typum et figuram, 711, 715.
Anathematismi in Palamam pronuntiati a Joanne, a-riarcha, 583. Tomus Palamæ ab eodem rejectus, 482. Synodus metuit, 550. Synodus adversus Palamam anno 1345 habita, 525. Synodi Palamiticae anno 1351 acta, 561 seq.
Palamitæ, Παλαμῆται, 455, etc. Παλαμνία κα-κόνοια, 695. Somnia morphica Palamitarum, 651. Παναθήνια, 292, 571. Quadrienno quoque exequite, Olympiæ celebrati, 572.
Papa in sacris hymnodis vult in diptychis in sin-

rari cum cæteris IV patriarchis, et ad e, tanquam ad superius tribunal, esse εκκλητον, sive provocationem, V, 2, p. 75.
Patriarche auctoritas, infula, calcei, subscribendi mos, XIV, 3. Indocti et simplices maxime placent imperatoribus, VIII, 2 Πατριάρχικοι ἄρχοντες, 661.
Paulus, pictor, ζωγράφων ἀριστος, Georgii, martyris, imaginem pinxit, 187.
Pelopidas pecunia ab Artaxerxe accepta bellum gessit cum Agesilao, 74.
Pentheus discerptus a Bacchis, 625.
Pericles, 205.
Περὶ πατος, 292.
Persarum sapientia et scientia, 201, 276. Lex adversus ingratos, 367. Imperium per Satrapias divisum, XII, 7.
Μεγάλου Πέτρου καθέδρας διάδοχοι, 342.
Phidias cicada et Jupiter Olympicus, 200. Sculptura (λαξευτική), 469.
Philipporum episcopus legatus a Cantacuzeno ad Annam, XV, 8.
Philippus Aridæus, 225.
Philippi, Macedonis, dictum, sicut Demosthenis in patriam laudantis, 254. Ridentis Alexandrum, quod cithara modulate caneret, 279.
Philosophicum axioma, non posse contraria eodem tempore eidem rei inesse, 567.
Philosophi Athenis rixabantur non nisi pacis tempore, 452.
Philotheus, Heracleæ episcopus, Palamæ scripta Evangelio æquiparat, 589. In Eucharistia tantum agnoscit typum et figuram, 711.
Φρέριοι (Fratres Minores, vulgo φρεμενούριοι), 78.
Pindarus, 207.
Pisistratus, Atheniensis, 465.
Plato, 188, 200, 205, 206, 293, 291, 319, 573.
Aristonis f., 255, 315. Ad Dionysium in Sicilia profectus, 310, 589. Supra in Dionysius. Platonis dicta, 95, 158, 181. De Mente seu Deo, 315, 684. De amatoris anima, 375. Verba ex Timeo, 694. Platonis dialogos παιδικὸι καθυδρίζουσιν ἔρωτες, 606. Platonicae ideæ, 4.
Plectrorum vi ex mari pisces a piscatoribus, e silva colubri a prastigatoribus extrahuntur, 189.
Plotinus de Dei substantia et operatione, 685.
De Mente, omnium rerum parente, 684. De unitate, 685.
Plutarchus, Chæronensis, 18, 695.
Pneumatomachi, Spiritum S. πότημα et κτίσμα docentes, 645, 707.
Poetæ, fabularum parentes, 98.
Pompeius Magnus, 53, 400.
Proclus Platonicus de Uno et unitate, plurimam partem verba Platonis usurpat, 685. De participatione, 690. Secum ipse pugnat, 691. Refellitur, *ibid.* Procli Θεολογικά sive theologicæ institutiones, 686. Verba a Palama corrupta, 692.
Profanarum scientiarum in theologia usus, 679.
Gregoras, Can acuzeni, imp., Prometheus, 559.
Protei Pharii more in omnes ire formas, 558.
Proverbia: Ἀεὶ τι Λιθὴν φέρει καινόν, 507. Ἄμας ἀπαιτούμενον, ἀρνεῖσθαι σκαφας, 591. Δικτύῳ θηρεύειν ἀνέμων πνοάς, 559, 573. Ἀρυὸς πεσοῦσα; πᾶσιν ἐξείη ζυλεῖσθαι, 665. Εἰς πῦρ ξάινει, 178, 559. Ἐκ τοῦ κρασιῶδου τὸ ὕψασμα, 651. Ἐν Καρῶ μοίρα, 377, 575. Ἐν πύθῳ τῆν κεραμείαν δρᾶν, 710. Ἐξ οὐράων τὸν λέοντα, 634. Ἰλαδος μακρότερος λόγος, 58. Καθ' ἅπαρ ὀστράκου μεταπεσόντος, 155. Καθ' ὁδῶτων γράφειν, 573. Κατὰ σαυτοὶ Ἕλλησο-φόντες, 676. Πιθῆκοι πιθηκίζοντες καὶ μύμηκας μύμηκίζοντες τὰ σφῶν ποιοῦσιν αὐτῶν, 235. Σκί-θων ῥῆσις, 487, 499. Ὡς ἐπὶ μανδραγόλου, 588. Ὡς μηδὲ πυρφόρον λελεῖσθαι, 529. Eudymionis cornuus, 667. Camelus, cornua appetens, etiam auribus orbata est, 476. Fumum fugiens in ignem incidit, 55. Inter Phrygum et Persarum limites multam inter-est, 198. Lemnia mala, 15. Lesbia structura, 576,

- Montes parturientes murem pepererunt, 555. My- A
sorum præda, 14, 261, 479. Ne Hercules quidem
contra duos, 665. Onus Ætna gravior, 656. Tanta-
lea vita, 508, 538. Tantaleum saxum, 429, 484,
513, 580. Gigantum proventus, 536. Lamia domi
cæca, foris perspicax, 695. Sardonius risus, 601.
Sirenum voces, 206. Sybariticæ mensæ, 612. Pene-
lopes tela, 77, 277, 415. Trojanæ nœniæ, 15. Pro-
verbia, rem aliquam fieri non posse indicantia :
Ὅρνιθος γάλα ζητεῖν, φακῆ γωνίαν κάρπτειν, ὄδυ
τῆλειν, θάλασσαν σπείρειν, πλίνθον πλύνειν, κωφῶ
ὄμιλειν, τυρῶν διανεύειν, ἀνδρίαντα γαρφαλιζειν,
εἰς τετραγώνον πῖθον ἀντλεῖν, ἄστρα τοξεύειν, πῦρ
ἀλείφειν, κατὰ μαχαίρων κυδιστᾶν, κοσμίῳ φέρειν
ὕδωρ, νεφέλας ξαίνειν, Αἰθίοπα λευκαίνειν, 210,
768. Vide et supra Istiæus, Orestæ, Proteus, etc.
- Psalterium ad sortem ex eo colligendam consul-
tum ab Andronico, seniore, 220.
- Claudius Ptolemæus, magnus astronomus, 146,
225, 294, 454.
- Secuti et Pyrrhones καὶ ἡ ἀντίθετος γλῶσσα, 584. B
Pythagoras ex Ægypto in Atticam navigaus, 200.
Pythagoras, Numa et Plutarchus nihil præter Deum
statuunt increatum, 695.
- Pythagorei, 455, 600. Magistri decreta non au-
dent in dubium revocare, 318. Eorum silentium
quinquennale, 600, 637.
- Reliquiæ sacræ venditæ a Turcis, 282.
- Rossicus princeps dignitatem dapiferi habuit
apud Constantinum M., 146. (Cf. Gregoræ epist. ad
principem Russiæ.)
- Rutris litteris scripta Cantacuzeni epistola ad
patriarcham, 475.
- Sævellius, tæreticus, 651.
- Sapientiæ liber, 698, 705.
- Seimele Jovis ignibus abstracta, . 3
- Scrapidis fanum, 552.
- Seres, 25. Serica texta, 436.
- Severus, imp., Byzantium captum et mœnibus
nudatum Heracleæ Thraciæ civibus pro pago habi- C
tandum donavit, 100. Inde Heracleensis episcopus
Cpolitani consecrat, *ibid.*
- Sextus Empiricus, supra in Pyrrho.
- Simiarum dialecticarum proventus, ut Gigantum
in fabulis, 556.
- Sisinnius Novatianus, primæ synodi adjutor
contra Arium, 582.
- So. rates, 200, 205, 206, 293, 319, 573. Socra-
tici, 565.
- Spartani veteres pane et aqua contenti, 599.
- Sparta, 46, 299, 471.
- Ὅσον ἐν βασιλείαις τῶν ἄλλων κηρύκων ὑπερφωνεῖ
ὁ Στέντωρ, 206.
- Stoa Attica, a qua Stoici, 200, 205, 206, 289,
292, 354.
- Stratocles, Epidaurius, tibicen bonus, at non
item vir bonus, 557.
- Syllæ et M. Antonii proscriptiones, 645.
- Symbolum fidei catholice, 628, 708. De addita- D
mento *Filioque* nulla controversia, ubi de concordia
Græca cum Latina Ecclesia actum, V, 2.
- Syneusius, vide supra, in Lysis.
- Synodus non est, quæ sit præter ecclesiasticas
regulas, 557.
- Telchines, mali demones, 52, 222, 366, 517, 615.
Tempe Thessalica, 153, 563.
- Templum S. Antonii in urbe Nicæa, 26. SS. apo-
stolorum, 494. Discipulorum Christi duodecim, 170.
Blachernense, 78, 101, 489, 495, 497, 695. Deiparæ
Hodegetriæ, 335. Deiparæ ad Magnesium (Sosandra),
26. Deiparæ τῆς πηγῆς ad fontem, 49, 221. S. De-
metrii CPol., 542. Joannis Baptistæ, in urbe Prusa,
II, 7. Martyrum quadraginta, IX, 14. Pauli Magni
(templum maximum) prope portam Eugenii, 170.
Salomonicum, 470. S. Stephani, protomartyris, 494.
- Templum S. Sophiæ, τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας μέγα
τέμενος, 230. Θαύμα τῆς οἰκουμένης, 495. Asylum
olim inviolatum, a Gabala et patriarcha temeratum,
XIV, 9, etc.
- Ternobi episcopus metropolitano subesse desinit,
II, 3.
- Thaborium lumen, XIX, 2; XX, 2, et pag. 589
590, 591 seq., 629.
- Thales, Milesius, 235.
- Theano, pythagorica, 180.
- Thebæ ab Alexandro M. vastatæ, 510. Thebani,
69, 155, 471.
- Themistocles, 207, 279, 298, 301, 306.
- Theodoritus, Cyri episcopus, magnum conten-
tionis incendium excitavit, ut lumi molestias multi
diu senserint, X, 8, p. 313.
- Theoleptus, vir sanctus, Philadelphiæ episcopus,
ejus urbis, a Turcis obsessæ, servator, 135. Legatus
ad Syrgiannem, ab Andronico, seniore, 197.
- Thersites, 590. Theseus, 450.
- Thetidis et Pelei nuptiæ, 98. Nuptiale convivium,
522.
- Tomus synodicus in Massalianos et Bogomilos,
XIV, 7. Tomus contra Barlaamum, 579. Tomus
Palamiticus, XXI, 5. Inusitatis caeremonis conse-
cratur, XXI, 6. Auctoribus probro est, *ib.* Vide et
supra in Palamas.
- Torneamentum, τόρνεμεν et νεζούστρα, X, 3,
p. 296.
- Tragelaphi, sive chimæræ, 4.
- Βῆλοι τραγικάι, 86.
- Τρίπους βασιλικῆς, 692. Delphicus, 198.
- Trophonii antrumi, 231.
- Τυφῶνες ὑποχθόνιοι, 362.
- Tyrus ab Alexandro M. expugnata, 191. Tyri
episcopus, qui synodo Palamiticæ interfuit, XVIII,
5; XX, 6; XXI, 3.
- Wenceslaus (Σφενδοσθάδος), Bulgarorum prin-
ceps, 174, 196, 238.
- Ulysses, 651.
- Vulcanii crateres, 276.
- Xerxes, 207, 391, 565. Cum Cantacuzeno compa-
ratus, 624. Ferocia ejus ab Atho monte compressa,
449.
- Zalencus, Locrorum Epizephyriorum legislator
500, 695.
- Zelotæ Græci, adversus Λατινόφρονας sævi, VI,
1 et 2. Zelotæ, Thessalonicenses, XIII, 10; XLI, 1.
- Zenonis, philosophi, dictum, inter phi. osophos,
altercantes in convivio apud legatos Babylonios,
taecentis: Ἱεροσθέντας ἀπαγγελάτε ἰδαῖν ἐν Ἀθήναις
ἀνθρώπων σωπᾶν ἐν συμπόσιῳ δυνάμενον, 452.
- Zopyrus, 306, 360.

IMMANUELIS BEKKERI

AD

NICEPHORI GREGORÆ

LIBROS POSTREMOS

PRÆFATIO.

(Bonæ 1835.)

Quæ nunc primum ex bibliothecarum latebris prodit, operis Nicephorei pars postrema satis diu manum quæsitivam liberalem, qua ab oblivione vindicaretur. Promiserat eam manum Boivinus, porrexit Academia Berolinensis, cujus cura sumptuque factum est ut libri duo, vicesimi quintus et sextus cum quarto dimidiato, ex codice Vaticano (1095) describerentur, reliqui ex Parisiensibus Regiis (1276 et 3075), illi ab Henrico Brunno, hi a Wladimiro Bruneto, doctis hominibus ac negotium suum fideliter exsecutis. Codex Vaticanus chartaceus esse perhibetur, sæculo scriptus decimo quarto vel quinto, manibus pluribus, modo diligenter, modo secus. De Parisiensi priore scitum est quod tradit Brunetus: *Les livres historiques 28 et 29 et les dogmatiques 1, 3 et 4 sont d'une écriture rapide, correcte, mais peu régulière et souvent difficile à lire. Ce n'est certainement pas l'écriture d'un calligraphe de profession, et si l'on ne devait se tenir en garde contre une erreur à laquelle on est trop souvent porté, on pourrait supposer que ce ms. est un autographe de Grégoras. Du moins il parait probable qu'il fut exécuté sous ses yeux, à cause des additions et des corrections que l'on y remarque. Ainsi le feuillet 121 est écrit de la même main, mais en caractères beaucoup plus gros et plus espacés, et parait avoir été intercalé pour rétablir un passage oublié. A la dernière ligne du fol. 120 verso il y a quelques mots effacés qui me paraissent être καὶ περὶ τούτων ἀβτὸς αὐτῶν, lesquels se retrouvent à la fin du feuillet 121 verso. Le feuillet 125 est d'une écriture différente, mais parait avoir été ajouté par la personne même qui a écrit le reste du ms.; car les mots αἰδοῖ τοῦ κήδον, qui commençaient le fol. 126, ont été effacés et écrits après coup au bas du fol. 124 verso d'une écriture semblable au reste du ms., ainsi que les mots ἀλλὰ δευτέρῃ ἢ δ. β καὶ δ. τ. σ. Par ce moyen on a pu insérer le feuillet 125, qui contient des détails sur les démarches du patriarche Philothée. Le revers du feuillet 128 a été barré en entier; il contenait le récit qui se retrouve plus loin (f. 130 verso) et qui commence par ἀπικετό τις ἐκλ. A la marge de cette page, est écrit en rouge λίθη γέγραπεν ἐν ταῦθα, puis viennent deux feuillets coupés à la marge intérieure et qui ne portent pas de pagination. Mais ce qui semblerait surtout indiquer une révision du texte par l'auteur, ce sont les additions et les surcharges que l'on remarque aux feuillets 156 et 157, et dont l'intention est d'atténuer ce que la première rédaction avait de trop acerbe à l'égard de Cantacuzène. On a ajouté à son nom le titre d'empereur et, au moyen d'une courte addition, des arguments qui étaient d'abord dans sa bouche passent dans celles des moines qui l'entourent, auxquels alors s'adressent la réplique et les reproches de Grégoras.*

Alterum codicem Parisiensem priori supplendo comperimus a Friderico Rostgaardio ex Vaticano exscriptum, missumque Parisios tali proemptico :

AD LIBRUM DUPLEX DODECASTICHON FRIDERICI ROSTGAARD.

Parve liber, propera dominam pertingere ad urbem,
 Quam rex Europæ terror amorque fovet.
 Inde verecundus te sacras confer in ædes
 Quas late Augusti bibliotheca replet.
 Par tibi continuo præsto est insigne virorum,
 Ille meus Clemens Boivinusque meus.
 Alteruter te deducet; vel forsan uterque :
 Comis enim tota est natio Francigenum :
 Et te Tellerio sistet; tu tempora fandi
 Exspecta, et venia dissere pauca data.
 Dic a quo missus venias, et quam memor usque
 Mittens Tellerii nomina sancta colat.

Nempe jubente illo cuncti patuere recessus
 Dum tua me, dives Sequana, ripa tenet,
 Utiliusque datum est regalia tecta subire
 Millenosque libris invigilasse dies.
 Dic pro tot meritis qua late extenditur orbis,
 Tellerii laudes me præeunte cæni,
 Quæque meæ renunt tenues persolvere vires,
 Pro me Musarum reddere velle chorum.
 Unum hoc adde, liber, non te pro munere mitti,
 Sed fidi pignus cordis et obsequii.
 Et dabitur forsan, si crederis utilis ulli,
 Augusti in forulis ut potiare loco.

Scriptum Romæ a. d. XXII Marti MDCXCIX.

Versionem Latinam inter se partiti sunt adolescentes tres, seminariorum Berolinensis et Bonnensis alumni. Itaque libros 24, 25, 26 interpretatus est Guilelmus Kundt, Marchicus; 27 ad 37 sive 38, Josephus Reisacker, Dusseldorpiensis, et Nathan Rosenstein, Dantiscabus.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΙ ΔΖ' *.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

ΛΟΓΟΣ Α'. LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Historici munus excellens. Historiæ laus. Veritatis commendatio. Historiæ scriptores quinam reprehensione digni. Andronici senioris invectiva in historicos maledicos et mendaces. Auctor de seipso et de opere suscepto.

I. Cum plerosque scriptores, qui hominum, seu veterum, seu recentiorum vitas per historiam immortalitati mandaverunt, lectitarem sæpenumero, 1-4 audiremque profitentes, se ad ejusmodi opus suscipiendum divino instinctu fuisse impulsos: aliquandiu eos præceptæ ambitionis damnavi, illorum dicta arrogantia plena arbitratus. Postea vero, acutos veritatis inspectores viros illos, rem autem ipsam Dei opus esse judicavi, manu illorum tanquam instrumento utentis; atque istud quidem Dei opus parum, ac nihil potius, ut paucis dicam, a cælo et terra, maximis et primis ejus operibus, distare visum est, ad arcanam ejus gloriam quantum fieri potest prædicandam. Nam illa quidem, tanquam taciti præcones divinæ magnificentia, per omne tempus permanent. solos sensus attestantia. Historia vero, viva et clara vox, et vere animatum ac vocale præconium, ad omne ævum pertinet, et velut in universitatis tabula quadam, tum res quovis tempore ultro citroque inter homines gestas posteris intuendas exhibet, tum naturam rerum explicat, quatenus ea a philosophis perceptæ ignoratæve sint: tum quibus alias alii vel difficultatibus implicati, vel prosperrimis successibus divinitus ornati, ac præter omnem expectationem adjuti fuerint, ostendit. Ac, ut mea quidem fert opi-

[Ed. Par. 1] A'. Τοῖς τῶν πάλαι καὶ μέχρις ἡμῶν γενομένων τοὺς βίους διὰ τῆς ἱστορίας ἀθανάτιζουσι πλείστοις πολλάκις αὐτῶς ἐντυγχάνων, καὶ θέλεις τισὶ προτροπαῖς ἀκούων ὁμολογούντων ἐς τὴν τοιαύτην κεκινήσθαι ἐγγείρησιν, μέχρι μὲν τίνος ἀκαιρὸν εἶναι φιλοτιμίαν τῶν ἀνδρῶν κατεργνωσκῶν, κόμπου μετὰ τὰ λεγόμενα εἶναι οἰόμενος· ἔπειτα δ' ἔδοξαν εἶναι μοι οἱ ἄνδρες ἐπόπται μὲν αὐτῆς ἀληθείας σαφεῖς, Θεοῦ δὲ τῶ ἐντι τὸ ἔργον, καθάπερ ὀργάνῳ χρωμένου τῆ τούτων χειρὶ, μικρὰ ἢ μηδὲν ἀποδέον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, τῶν μεγίστων καὶ πρώτων αὐτοῦ ποιημάτων, πρὸς γε τὸ τὴν ἀπόβροχον δόξαν ἀναγγέλλειν, ὡς ἐφικτόν, τοῦ Θεοῦ. [P. 2] Τὰ μὲν γὰρ καθάπερ σιγῶντες κήρυκες τῆς θείας μεγαλοουργίας, τὸν ἅπαντα διαγιγνῶνται χρόνον, ἀβυσθῶν προκαλούμενα μάρτυρα μόνην. Ἡ δ' ἱστορία, ζῶσα τε καὶ λαλοῦσα φωνή, καὶ ὄντως ἐμφυτος καὶ διαπύσιος κήρυξ αὐτῆς, διαπερᾶ τὸν αἰῶνα καθάπερ ἐν πίνακι παγκοσμίου δεικνύουσα τὰ προγεγονότα τοῖς ἐπεγιγνομένοις ἀεὶ, ὅσα ποτὲ ἐν ἀλλήλοις καὶ δι' ἀλλήλων οἱ ἐξ αἰῶνος ἐπεπράχσαν ἐν τῶ βίῳ, καὶ ὅσα ποτὲ πεφιλοσοφήσασιν τῆς τῶν ὄντων φύσεως οἱ σοφοὶ, καὶ τίνα κατελιπται τούτοις, καὶ τίνα μὴ καὶ τίσι ποτὲ δυσχερεῖαις ἄλλοτε ἄλλοι συνηγηκότες, τίνων ποτὲ τῶν ἐκ Θεοῦ καλῶν κάγαθῶν ἐξ ἴκρον ἀπολε-

Variorum notæ.

(*) In codice Regio, qui libros undecim priores complectitur, titulus est, Νικηφόρου τοῦ Γρηγορά

Ῥωμαϊκῆς σύνταξις ἱστορίας, περιέχουσα ἐτῶν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα διήγησιν ἡγῶν ἀπὸ τοῦ βασι-

μύησαν, καὶ πόσαι ποτὲ ταῖς ἀπροδοκῆτοις ἐκεί-
 θεν εὐεργεταί; ἐνέτυχον. Δοκεῖ δέ μοι καὶ τὴν οὐρα-
 νοῦ καὶ γῆς δόξαν ἐνδοξότεραν διὰ τῆς ἱστορίας
 κηθίστασθαι, καὶ, ἵν' εἴπω, λαμπροτέραν πολλῶν τὴν
 λαμπρότητα. Ποῦ γὰρ ἂν ἤδρασαν ἄνθρωποι, τῆς ἱστο-
 ρίας οὐκ οὐσης, ὡς ὁ μὲν οὐρανὸς τὴν αὐτὴν ταύτην
 ἀρχῆθεν ἀεὶ καὶ ἀκίνητον κινούμενος κίνησιν, ἥλιον
 αὐτὴν καὶ πάντας ἀστέρας διηνεκῶς ἐξε-
 μίλει πρὸς ποικιλίαν ὁμοίως εὐτακτόν τε καὶ εὐρυθ-
 ρον, καὶ ὁμοίως τὴν τοῦ Θεοῦ διηγεῖται δόξαν ἐφ'
 ἡμέρᾳ τε καὶ νυκτὶ δι' αἰῶνος· ἡ δὲ γῆ τὴν
 εἰρηστον ταύτην ὁμοίως ἀρχῆθεν ἀεὶ τρεπομένην
 τροπῆν (1), τὴν αὐτὴν τοῖς ἀεὶ ἐπιγιγνομένοις
 ἀνθρώποις γένεσιν καὶ φθοράν δι' αἰῶνος προδείκνυ-
 σιν; ὥστ' εἰ μὴ τι πλεόν, ἀλλ' οὖν οὐδ' ἦρτον ἂν καὶ
 ταύτην θαυμάσειε πᾶς τις, ὅτε διάνοια πρόσεστιν
 ἐπιβουλεύει. Ἡ γὰρ ἂν ἐλλιπέως ἐδόκει (2) τὸ δη-
 μοσύρημα, μὴ τινοῦ ἰσχυρίζεσθαι δυναμένου καὶ
 εἰθεῖν, ὡς καὶ ἄλλαι τινὲς γένεαι προὔπηρξαν
 ἐμοίως ἀνθρώπων, καὶ πόσαι τινὲς ὑπῆρξαν, καὶ
 μέχρι πόσου, καὶ τί ποτε ἄρα πεπράχθησαν ἐν τῷ
 βίῳ, καὶ οἴστισιν ἄρα τοῖς ἐκ Θεοῦ τε καὶ οὐρανοῦ
 καὶ γῆς ἀγαθοῖς κατὰ διαφόρους γενεάς τε καὶ
 χρόνους ἐνέτυχον. Ἀλλὰ νῦν γε πρὸς τοῦτοις καὶ
 τρυφίας ἐπερον τρόπον (3) τοὺς μετιόντας ποιεῖ,
 ἐκ τῶν φθασάντων σποχάζομένους τὰ μέλλοντα. Τό
 γε μὴν βραχεῖ τινα τόπων καὶ ὠρισμένων τῆς οἰκου-
 μένης οἰκουμένα τινα πέρατα γινώσκειν γῆς, καὶ
 ἄρα οἰκουμένης, μήκη τε καὶ πλάτη θαλάττης, καὶ
 ἴσοι ποταμῶν καὶ λίμναι εἰσὶ, καὶ ἰδιοτροπίας ἐθνῶν
 καὶ τόπων, καὶ διαφορὰς ὠρῶν τε δὴ καὶ χρόνων
 τῶν ἐν διαφόροις γινομένων μέρεσι τῆς γῆς, καὶ ὅσα
 εἴτερα τῶν ἀγαθῶν μυρία, τίς χαρίζεται τοῖς ἀν-
 θρώποις, ἢ μόνη γε ἡ τῆς ἱστορίας ἐξάπλωσις;
 διὰ τοῦτο καὶ οὐ τοῦτους μᾶλλον ἡγάπησα τῶν
 σοφῶν. οὐδὲ τοῦτους ἐζηλωκα, οἱ κωμικοῖς τισὶ
 ἑράμασιν καὶ σκηναῖς τραγικαῖς καὶ θωπιαῖς ἐπι-
 λέπει· καὶ τὴν ἑαυτῶν κατηγάλωσαν γλώσσαν, ἀλλ'
 ἴσοι τῶν ὄντων τὴν φύσιν, καθόσον σφίσι ἐξῆν,
 ἀκριβῶς αὐτες, καὶ ὅσοι τὰς ἱστορίας ἐκ τῶν κοθ'
 ἕκαστα καὶ ἄλλοι· ἄλλοις εἰρημένων τε καὶ πεπραγ-
 μένων ἐς τε ἀνδρείαν ψυχῆς βλεπόντων καὶ σύνεσιν,
 [P. 3] κόποις ἰδίοις ξυνειλοχότες, εἰς μεγίστην
 ὠφέλειαν τοῖς ἐξῆς ἐκδεδωκάσι. Καὶ μέντοι καὶ

nio. cœlorum et terræ gloria hoc scripti genero-
 illustratur, et magis exsplendescit. Nam, sublata
 historia, unde scirent mortales, cœlum primo illo
 et immutabili motu agitatam, solem et lunam cæ-
 terasque stellas continenter evolvere constanti et
 apta 5 varietate, Deique gloriam noctes diuque
 perpetuo enarrare : terram vero immutabilem illam
 mutationem, qua ab infilio prædita fuit, constantiter
 retinere, ac eundem ortum atque interitum poste-
 ris omnibus denuntiare? Quamobrem si non majori,
 pari certe admiratione cujusvis cordati hominis
 digna est. Alioqui enim hujus mundi opificium vel-
 uti manere erat, quod e cœli mœchima affirmare
 ac persuadere nemo possit, olim æque genera ho-
 minum exstitisse, quotque illa fuerint, et quandiu
 duraverint, et quid in vita egerint, quæque benefi-
 cia tum a Deo, tum a cœlo, tum a terra, aliis atque
 aliis temporibus atque ætatibus acceperint. Historia
 autem non id modo præstat, sed etiam lectores
 suos alio quodam modo vates reddit, quæ futura
 sint, ex iis quæ præterierunt conjicientes. Jam, ut
 is qui in exigua et definita terræ parte habitat, or-
 bis terrarum fines et extremitates, et peculiare
 gentium et locorum naturas, annorumque et tem-
 porum discrimina, quæ diversis terræ partibus
 existunt, aliaque bona infinita norit : quis largitur
 hominibus, nisi una historiæ explicatio? His
 igitur de causis hoc genus eruditus nec magnopere
 diligo, nec magnifacio, qui comicis et tragicis fabulis
 et laudationum blandimentis linguas occuparunt :
 sed 6 eos potius, qui aut naturam rerum
 pro virili sua indagarunt : aut historiæ dispersas,
 et aliorum dicta factaque ad animi fortitudinem
 ac prudentiam spectantia, suo labore collecta, ad
 maximam posteritatis utilitatem ediderunt. Quorum
 admiratio et æmulatio nos ad imitationem impulit,
 hujusque conatus mihi causa fuit. Cum autem id
 sit historiæ veritas, quod animantibus oculis, hanc
 nos tanquam duces in hoc opere sequi cum prin-
 mis decet, duabus de causis : tum, ne ea res,
 quam veluti regulam et amussim posteris propo-
 nere statuimus, distorta et pernicioso morbo afflicta
 videatur : tum, ne ansam iis præbeamus, qui
 ex paucis totum scriptum nostrum cavillari, et

Variorum notæ.

ἰσὺς Ἀλέξανδροι κυρίου Θεοδοίου μέχρι τῆς βασιλείας
 τοῦ Καντακουζηνου. Id est, *Nicephori Gregora Romanæ
 historiæ liber, continens annorum 150 narra-
 tionem, nempe ab imperatore Dom. Theodoro Lascari
 usque ad imperium Cantacuzeni.* Editio Wol-
 liana inscriptionem hanc præfert, *Nicephori Gre-
 gora, Romanæ, hoc est Byzantinæ historiæ libri unde-
 cim, quibus res a Græcis imperatoribus per annos
 150, a Theodoro Lascari priore usque ad Andronici
 posterioris obitum gesta describitur, etc.* Neutrū
 tutum retinimus, propterea quod in utroque male
 sublueta erat annorum ratio. Nam undecim libri
 præter historiæ continent, non 150 aut 145, sed
 tantum 157 annorum, 135 Davidi Chytraeo. Wol-
 lium in errorem induxit codex suus, in quo scilicet
 hujusce historiæ lib. xi, cap. 11, sect. 1, per-

peram anni viginti ab Urbe capta numerabantur,
 cum tredecim tantum numerari oporteret. Vide
 notas infra ad eum locum. BOIVIN.

(1) Vel τὴν ἀκίνησιν intelligit : terra enim cen-
 trum immobile universalitatis rerum a plerisque statu-
 tur : vel vices temporum, quibus nunc sterilis
 squalet, nunc secunda floret, sicut Fortuna et Luna
 constantes in levitate sua dicuntur. WOLFUS.

(2) Ita legendum, non ἡ γὰρ ἂν, ut legebat Wol-
 fus. Sic infra lib. xv, cap. 6, sect. 4, ἡ γὰρ ἂν ἐς
 τὸ δὲ πλεονέστερον ἐσομισάμενοι τὰ πικρῆδεα. Sic apud
 Homer. *Iliad.* α ἡ γὰρ ἂν, Ἄτρειδῶν, νῦν ὄστατα
 λωβήσανο. BOIVIN.

(3) Basilius imp. in *Parænetic.* cap. 66, παρελ-
 θόντων τὰ πάθη τοῖς νῦν παροῦσιν ὑπάρχει διδά-
 σκαλία. DUCANG.

quasi nihil frugi in eo sit, traducere cupiunt: id quod nostra ætate eruditius quibusdam viris usu venit, qui cum in maxima rerum ignoratione vitam exegissent, atque ita ad historiam scribendam temere accessissent, multis eam mendaciis ex-inscitiâ contaminarunt, et omni utilitate spoliarunt: causamque probabilem prudentissimo imperatori Andronico Palæologo ejus liberius reprehendendæ et singulatim coarguendæ præbuerunt, idque iis hominibus adhuc viventibus ac præsentibus, quos illi plurimis mendaciis infamarant.

οὗτος ὁ πρὸς ἐκείνους πόθος καὶ ζήλο· καὶ μὲ τὰ ἀκόλουθα πράττειν παρέπεισε, καὶ οὗτος αἰτιος ἐμοὶ τοῦ τοιοῦδε γέγονεν ἐγχειρήματος. Ἐπεὶ δ' ὅπερ ὀφθαλμὸς (4) τοῖς ζώοις, τοῦτο τῇ ἱστορίᾳ ἀλήθεια, προσηρηουμένην ἔχειν ταύτην ἐνταῦθα χρεῶν καὶ ἡμᾶς πρὸ παντὸς, δοῦν ἕνεκα· ἐνὸς μὲν, ἵνα μὴ, ὅπερ ὡς κανόνα καὶ στάθμην τοῖς ἐσομένοις προϋθέμεθα προτιθέναι, τοῦτον στρεβλὸν καὶ νοσοῦντὰ ἐς τὰ καίρια δειξώμεν· ἑτέρου δὲ, καὶ ἵνα μὴ πρόφασιν δῶμεν τοῖς διασύρειν ἐξ ὀλίγων τὴν ὅλην πραγματείαν ἡμῶν βουλομένοις, καὶ ἐξελέγχειν ὡς οὐδὲν ὑγιὲς κεκτημένην· ὁποῖον δὴ τι καὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἴνεις ἐλλογιμῶν ἐπεπόνθησαν. Ἀπειρία γὰρ πραγμάτων πλείστη συνεζηκότες οἱ ἄνδρες, ἔπειτα οὕτως πῶς ἐς τὸ συγγράφειν ἐμβεβληκότες, ἔλαθον πολλοῖς τισὶ καταχρησάμενοι ψεύδει, καὶ οὕτως ἐς τὸ ἀχρεῖον τὴν αὐτῶν παρασύραντες ἱστορίαν, ὡς καὶ πρόφασιν εὐλογον δεδωκέναι τῷ πολλῷ τὴν σύνεσιν βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ (5), σὺν οὐδενὶ κόσμῳ διασύρειν καὶ ἐξελέγχειν ταύτην ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα· καὶ ταῦτα ἐπὶ τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐτι πορόντων (6), ὧν δὴπου ἐκεῖνοι τὰ πλείστα κατεψεύσαντο.

II. Atque ut imperatoris oratione una, quam is B audiente me habuit, opportuno tempore utar (quippe ad præsens institutum 7 videri possit accommodata), « Sæpe, inquit, mecum ipse miratus sum, qui feret, cum plerisque mortalium quietam et tranquillam prorsus agere vitam liceret, ac plurimos habere quibus admirationi essent, nullos vero penitus inimicos: ut ipsi ad quosvis proscindendos propensi, linguas improbas, fuitiles et contumeliosas ultro exacerent: idque nulla sæpe occasione data, quæ ad hujusmodi maledicentiam jure illos incenderet. Illos vero magis etiam sum miratus, qui imperatores simul et patriarchas falsis maledictis lincessere, ac impudenter proscindere audent. Sed hi admiratione omnium maxima me affecerunt, qui tam falsa maledicta sua mandare litteris non dubitarunt. Nam convitia, quæ lingua proferuntur, statim aura dissipat: quæ vero scri-

B. Καὶ ἵνα μὴ τῶν (7) τοῦ βασιλέως δημηγοριῶν, ἦν ἐπ' ἐμοῦ (8) διεξῆλθεν, ἐν καιρῷ χρῆσωμαι (φανερῆ γὰρ ἂν καὶ ἡμῖν εἰς τὴν παρούσαν ἐγχειρήσιν χρήσιμος)· « Πολλάκις, » φησὶν, « ἐθαύμασα κατ' ἑμαυτὸν γενόμενος, πῶς τῶν ἀνθρώπων τοῖς πλείστοις ἐξὸν ἀσπασίαστον καὶ εἰρήνης μετὸν διαβόσκειν τὸν βίον, καὶ πλείστους μὲν ἔχειν οἱ θαυμάζονται, μηδένας δ' οἱ τὸν τρόπον τούτων μισήσουσιν· οἱ δὲ πρόθυμοι πρὸς τὸ λοιδορεῖν (9) πάντα τινὰ ἀπαντῶσι καὶ γλῶτταν ἐκόντες ἀσκοῦσι πονηρὰν καὶ ἀταμευτον καὶ ὀβριζοῦσαν· καὶ ταῦτα μηδεμιᾶς πολλάκις προκειμένης προφάσεως, ἢ προβαλλομένη τι τῶν δικαίων ἰσως ὑπέκκαυμα ἔσται πρὸς τοιαύτας ἀναφλέγον ὁρμᾶς. Καὶ τούτων μᾶλλον ἐθαύμασα, τοὺς ὁπσοῖ ψευδεῖς κατὰ βασιλέων ἡμοῦ καὶ πατριαρχῶν βλασφημίας συρράπτειν καὶ ἀναισχύντως προφέρειν τολμῶσι καὶ πάντων ἐθαύμασα μάλιστα τοὺς ὅσοι γραφῇ παρατίθεσθαι τὰς οὕτω ψευδεῖς

Variorum notæ.

(4) Pachymeres, lib. 1, Hist. cap. 4: Ἱστορίας, ὡς ἂν τις εἴποι, ψυχὴ ἢ ἀλήθεια, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας χρῆμα ἐπαναγκᾶς ἱερὸν. Ideo Eunapius alichat historicos, priusquam se ad scribendum accingerent, τῆς ἀληθείας πρόθυρα καὶ πύλας adorare debere. Vide Cicconem, II, De oratore, et alios passim. DUCANG.

(5) Seniore, quem πολὺν τὴν σύνεσιν fuisse ait, cui proinde longe potius convenit, quam Juniori, quo imperante potissimum vixit ac notus fuit Gregoras. Ad quem vero ex istius tempestatis historici pertineat, vel quem præsertim spectet ista Andronici imp. expositulatio, ex iis quæ in ea carpuntur, non omnino promptum est assequi, nisi Georgius Pachymeres intelligatur, cujus pars historię postrema res a seniore gestas complectitur, in qua forte eidem principi paulo æquior visus sit, et quam denum absolvit, illo imperante, et annum ætatis quinquagesimum agente, ut idem scriptor testatur lib. XIII, cap. ult. DUCANG.

(6) Fortasse πειρόντων, illis adhuc superstitionibus. WOLFUS.

(7) Ἀνανταπίδοτον, nisi forte ab illo pendeat, ὡς καὶ πρόφασιν εὐλογον δεδωκέναι etc., quod tamen valde durum fuerit. WOLFUS. — Hic se hæerere fatetur Wolfus. Est autem hæc transitio similis ei, quæ occurrit infra lib. IX, cap. 10, sect. 8: Ἴνα δὲ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος λόγου βεβαίωσιν καὶ παλαι-

τέρῳ τινὲ διηγῆματι χρῆσωμαι· ὅποτε γὰρ Καμβύσου, etc. Item lib. XI, cap. 9, sect. 2, καὶ ἴν' ὡς ἐν κεφαλαίῳ διεξέλωμεν ὅσα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἢ τοῦ ἀνδρὸς εὐφῶς κατέπραξε σύνεσις. . . . αὐτοῦ γὰρ ἄμα τῷ β. BOVIN.

(8) Mea ætate. Sed quia se familiarissimum Andronico fuisse testatur Gregoras, converti, sententiam secutus, Me audiente. WOLFUS. — Recte Wolfus, quam is audiente me habuit. Sic ἐπ' αὐτοῦ lib. VIII, cap. 8, sect. 4; lib. IX, cap. 4, sect. 6. Sic ἐφ' ἡμῶν lib. VIII, cap. 10, sect. 4. Sic denique ἐπ' αὐτῶν lib. IX, cap. 10, sect. 8. Aliter tamen veteres. Theocritus, AIB' ἐπ' ἐμῷ ζῶοις ἀναριθμῶς ὄφελος ἡμᾶς. Utinam mea ætate in vivis fuisses. BOVIN.

(9) Contra receptam ab omnibus historię legem: Ὅταν γὰρ εἰς τὸ τῆς ἱστορίας ἦθος ἀναλαμβάνῃ, ἐπιλαθέσθαι χρῆ ἡ νόμοις καὶ μίσους, καὶ πολλάκις κοσμεῖν τοὺς ἔχθρῶς τοῖς μεγίστοις ἐπαίνοις, ὅταν αἱ πράξεις ἀπαιτῶσι τοῦτο· πολλάκις δ' ἐλέγχειν τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ὅταν αἱ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀμαρτίαι τοῦτο καθυποδεικνύουσι. Anna Comnena in Prologo ad Alexiada. Christodulus, seu Cantacuzenus, in Prologo Hist. p. 4. Οὐ γὰρ ἀπεχθία τινὶ, ἢ φιλία (ἐξ ὧν τὸ ψεῦδος ἐπιπολὺ τίττεται) πρὸς τοῦτον ἀπῆλθον τοὺς λόγους, ἀλλ' ἀληθείας ἕνεκα, καὶ πρὸς ἀληθείας ἐρασθῆν τούτους ποιούμεαι. DUCANG.

πλασφημίας αὐτῶν οὐκ ὄκνουσι. Τὰς γὰρ ἀπὸ μόνης τῆς γλώττης προλούσας λοιδορίας αὖραι λαβούσαι ἐς εὐθέρος ἀδύσσοις διασεκιδάζουσιν. Αἱ δὲ γραφαὶ καὶ βίβλοις ἐντυπούμεναι μονιμώτερον καὶ τυραννικώτερον κατὰ τῶν ὑβριζομένων τὸ κράτος ἐσχέχασιν, τὴν ἔγχεμονίαν τῆς γραφῆς λαμβανούσης καὶ διὰ μακροῦ κομπευούσης τοῦ χρόνου. Οὐκ οἶδα δ' ὁπότερον οὐδ' ἐξω βλάβει· ἐπιγιγνώσκουσιν οὐ χάριν ταῦτα ἐπιφέρονται ἔργῳ, καὶ τίνος ἕνεκα κέρδους ἐς τοιοῦτους κρημνῶς ἑαυτοὺς συνωθοῦσιν. Εἰ τε γὰρ ἰδιότητά τινα κακίας ἀποπιμπλάντες ἑαυτῶν ἐπὶ τὰς οὕτω ψευδεῖς πλασφημίας χωροῦσι, κακῶς τοῦτο θρωῖσι καὶ λίαν αἰσχρῶς καὶ κατὰ τῆς ἑαυτῶν, ὡς εἶπαι, κεφαλῆς. Στὴλῃν τε γὰρ τῆς σφῶν κακίας τῷ χρόνῳ παρέχουσιν, [P. 4] ὅτι ἐξὸν ἐκ τοῦ λέγειν εὐφρημα καὶ πρεσβεύειν ἀλήθειαν, γνωρίζεσθαι τοῖς ἀκούουσιν· οἱ δ' ἐκ τοῦ πλύνειν ἀμάξιαι ὑβρεῶν τοὺς μηδὲν ἔδειξαντα, δημοσιεύειν εἰλοντο ἑαυτοὺς, παρακλιτῶς ὥστερ ἂν εἴ τις, ἐξὸν ἡπικρώτης εἶναι, καὶ βίον ἐπικερδέστερον καὶ ἀκίνδυνον ζῆν, ὁ δ' ἐς Ἀτλαντικῷ πελάγῳ χειμῶνας καὶ κλύδωνας φέρων ἐμβέβληκεν ἑαυτόν. Τὸ δὲ καὶ κακῶν ἀρχιτυπκ (10) τοῖς ἐφεξῆς εἰς μίμησιν προτιθέναι τὰ γράμματα, καὶ εἰκῆ καθιστᾶν ἑαυτοὺς αἰτίους τῆς ἐκείνων ἀπωλείας, τοῦτο δὲ ποίων κρημνῶν οὐκ ἐπέβιον, δόγμα καὶ τριπλᾶ προτεῖνον τάγκληματα; Ἄ γὰρ ὡς ἀήθη ταῖς πολιτείας καὶ νόθα ἐλαύνειν οὐκ πορβρωτάτα καὶ ἀποτρέπεσθαι ἔμειλλον, δεδιότες ὅς τὰ τοιαῦτα πρόχειρον λοιδορεῖν, αἱ τῶν πόλεων ἔσθαι, ὡς πρὶν τῶν δικαστικῶν Ἀθηναῖοι πινάκων τοὺς ὅσοι παρέγγραπτοι καὶ τῆς σφῶν πολιτείας ἀνάξιοι· ταῦτα ἀσμένως ἤδη δέξαινε' ἂν πράττειν αὐτοί, ὡς καὶ ἄλλοις ἤδη πεπραγμένα καὶ δεδογμένα, καὶ τῶν ἔρων ὄντα τῆς συνηθείας ἐντός. Φιλοῦσι γὰρ ὡς τὰ πολλά τῶν ἀνθρώπων οἱ τοῖς οἰοισθηποτοῦν ἀποκημασιν ἀλισκόμενοι, ἐς ἀρχαιοτέρας εἰκόνας ἀνάγειν τὴν μίμησιν, ἵν' ἐκείθεν ὡς ἐξ ὀρμητηρίου κατατρέχωσιν, εἰ τινὲς ποτ' ἄρ' εἴεν οἱ πρὸς ἐλέγχους ἀποδύμενοι. Εἴτε' οὖν διὰ τοῦτο λοιδοροῦσι, καὶ ψεύδονται, οὕτως πῶς ἐκατέρωθεν ἀμαρτάνουσιν· εἴτε' αὐ διαμονῆς ἕνεκα τῆς αὐτῶν συγγραφῆς, καὶ οὕτω πόρρω θέουσι τοῦ σκοποῦ, τὰς κρηπίδας τῶν αἰτιῶν οὐ πάνυ τοι σφύρα ὑποτιθέμενοι ἀσφαλεῖς. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἰσως εἰδότες τὰς τῶν πολλῶν ἀκαθίας, ταῖς τῶν ἄλλων ὑβρεσι· μᾶλλον χαιρούσας ἢ τοῖς ἐπαίνοις, καὶ ὡς πολλῶν γε ἤδιον οἱ πολλοὶ τὰς ὀντιωνοῦν διεξείθοιεν ὑβρεις ἢ τάγαθὰ, κὰν τὰς μὲν ψεύδη μακρὰ καπηλεύωσι, τὰ δὲ φῶς ἀληθείας ἐχθρὸν προκορευόμενον, οὕτω τὴν ἱστορίαν αὐτῶν διατίθενται, ἵν' ἐς μακροὺς δῆθεν τοὺς χρόνους χαίροντες διεξίκοιεν κατὰ τὴν οἱ τὴν αἰῶνα κατὰ διαδοχὴν ἀμείζοντες ἄνθρωποι· καὶ οὐτε δίκης ἐπόπτην πρὸ ὀμμάτων διανοίας λαμβάνουσιν, οὐτ' αἰδῶ τῶν καλῶς καὶ δικαίως κρίνειν εἰδῶτων ἀνδρῶν. Τοῦτο δ' οὐ τοσοῦτον οὐδ' λοῦροῦσι λυμᾶνεται, ἢ αὐτοὺς γε δὴ

A hantur et libris imprimuntur, diutius et gravius eos quos læsere injuria premunt : scriptura auctoritatem nacta, et longo tempore ostentata. Ignoro autem quo consilio, nec scio qua gratia hæc facere studeant, aut cujus lucri spe in talia præcipitia incurrant. Sive enim, ut singularem suam improbitatem expleant, adeo falsa maledicta congerunt, male faciunt ac turpiter admittunt, suoque, quod aiunt, capiti nocent. Nam improbitatis suæ monumentum produnt posteris, quod S cum bene dicendo et celebranda veritate innotescere auditoribus licuisset, plaustris convitiatorum in innocentes effundendis semetipsos traducere publice maluerunt : haud secus ac si is, cui liceret in terra continente beate secureque vivere, in Atlantici maris tempestates ac fluctus ultrò se conjiceret. Scelerum porro exempla scriptis suis proponere posteris, et interitus eorum sponte reum fieri, id vero quæ præcipitia non meretur, cum duplicibus aut triplicibus criminibus sese obstringant? Quas enim res ut insolitas civitatibus et improbatas quam longissime exterminaturi et abominaturi erant, eorum meta quibus et insectari et urbibus eas exigere promptum esset, quemadmodum olim Athenis ex albo judicum debebant per fraudem inscriptos et re-publica indignos : has jam cupide amplectentur, ut et ab aliis ante factas ac probatas, et a consuetudine non abhorrentes. Solent enim homines quorumvis criminum rei, suam imitationem ad exempla veterum referre, ut causam habeant invehendi in eos qui illa atquere instituerint. Sive igitur hac de causa ita convitiuntur et mentiuntur, utroque peccant : sive ob diuturnitatem scriptorum suorum, etiam sic procul a scopo aberrant, infirmis criminationum suarum jactis fundamentis. Sciunt illi quidem forsitan, vulgi aures insectatione aliorum quam collaudatione S magis delectari, ac injurias quam recte, facta libentius legi, quamvis illas prolixa mendacia venditent, hæc vero lucem veritatis præviam habeant : eoque sic historias suas componunt, ut ii qui multis sæculis post futuri sunt, eas longissimo tempore cum voluptate legant. Nec in hoc vel justitiæ præsidem animis intuentur, vel æqua et recta judicia bonorum virorum reverentur. Quæ res non adeo illis obest quos vituperant, quam ipsis obtrectatoribus, quod et homines cordati malis suspicionibus adversus illos conceptis, quæ mille probris scatent, eos inter improbos perpetuo numerabunt : et Deus justitiæ præses linguas eorum gravius puenis persequetur. Atque etiam interdum ex ignoratione veri, et imperitia rerum, quæ a quovis audierint, priusquam expendant, sintne probabilia et veritati consentanea, an vero absurda, et ab ea prorsus abhorreant, sic illa chartis illinunt, ac memoriæ mandant, eaque crimina obji-

Variorum notæ.

(10) Maximus Tyrius, serm. 12, ubi de historia : Nūn δὲ θναμῆξ εἰσφύρεται πάντα ἐν τοῖς λόγοις, καὶ κλεινάξει τὰ χεῖρω, καὶ κρατεῖ τὰ αἰσχρὰ, καὶ τὸ

πολὺ τῆς ἱστορίας πλεονέχεται, τύραννοι, καὶ πολέμιοι· δδικοι, etc. DUCANG.

ciunt quæ nulla sunt, et ea dicunt, quæ neque facta sunt, neque omnino fieri possunt : quale esse Platonis ideas accepimus, et tragelaphos ex Indicis monstris in Asia narrari ab iis qui signenta signentis cumulant, ut majorem in animis auditorum admirationem excitent. Quapropter hujusmodi vitia scriptorum nostræ **IO** ætatis, quoad poterit coarguam : qui nec acribus ingeniis præditi, nec in republica versati sunt, unde judicium gerendarum rerum peterent, usu et experientia partum : qua multas etiam segnes naturas velat e somno tandem excitari videmus et urbaniores reddi, ut inter eos numerentur qui prudentia polleant, et aliorum consuetudine linguas excoluerunt, id quod sit civilibus quæstionibus pro tempore propositis. Sed quia studiis litterarum, et iis quidem perperam jam inde ab adolescentia sese dedere et in earum otio uniuersaque usu longos dies consumpsere, ideo surdis auribus res quolibet tempore gestas prætervecti, omnem ætatem exegerunt. Verum etsi litteris totos sese in hunc modum non dedissent, ne sic quidem illi magno æstimati fuissent. Usque adeo tenebris et angulis digni illi homines, nullo ingenio, nulla dexteritate, ad eloquentiæ exercitationem sese contulerunt. Omnis enim scientiæ et artis perfectio, tanquam fundamento et basi, natura innitur. Quæ sana si fuerit, magnum est ad scientiam percipiendam adjumentum : veluti ferrum et æs, quod fabro facile cedit. At idem fundamentum, si infirmum fuerit, pessimus est doctrinæ adjutor, sociusque, ut ita dicam, noxius et infidus. Id quod bonis istis viris accidit, **II** qui fere seignibus et inertibus ingeniis præditi, si quid ex institutione doctrinæ consecuti sunt, caducum tamen illud et maximis vitiis inquinatum protulerunt. Ego vero quosdam veterum sapientum dixisse audio, iis qui ad scribendum adjecerint animum, honos pictores esse imitandos : qui si archetypum aliquo naturæ vitio laboret, sive excessu sive defectu partium corporis, non id totum in pictura imaginis expriment, sed partim quidem ad similitudinem ostendendam inserunt, partim vero prætereunt, ne vel perpetua sit imaginis deformitas, vel naturæ problem quoddam oculis semper obseretur, ac derisoribus joci et satyræ materiam præbeat. At præclari isti vel

Α τούς ὑβρίζοντας, ἐπερ ἄνθρωποι μὲν σωφρονούντες δότους ὑπονομίας κατ' ἐκείνων ταῖς ψυχαῖς ἐμψυεύσαντες, μυρίοις βριθούσας ὀνειδέσιν, ἐν κακοῖς αὐτῶν ἔσσει μεμνήσονται· Θεὸς δ' ὁ τῆς δίκης προστάτης θαφίλεστέραν αὐτοῖς ταμιεύσει τῆς γλώττης τὴν κόλασιν. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ δι' ἀμαθίαν τοῦ βελτίονος καὶ ἀπειρίαν πραγμάτων ἀπερ ἀποσὺν ἡχηκόεσαν (11), πρὶν βασανίσαι, εἰ τὰ μὲν τῶν εἰκότων τάδ' ἦκιστα, καὶ τὰ μὲν εἰκοὴν ἀληθείας ὀκκοῖς ἐνδαιτᾶσθαι, τάδ' ὑπερῖορον ἀληθείας τείνουσι γλώσσαν, οὕτω ταῦτ' ἐφαπλοῦσι ταῖς ἑαυτῶν συγγραφαῖς καὶ τῷ χρόνῳ, αἰτιώμενοι τε τὰ ἀνάιτια, καὶ φάσκοντες ἂ μὴτ' ἐγένοντο, μὴτε γενέσθαι τῶν δυνατῶν ἦν· οἷας τοῦ Πλάτωνος τὰς ἰδέας ἀκούομεν, καὶ ὅσοι τοὺς τραγελάφους ἐκ τῶν τῆς Ἰνδίας τεράτων [P. 5] ἐς τὰς τῆς Ἀσίας διαδιβάζουσιν ἀκοῶς, ἐκ μὴ ὄντων αὐθὺς μὴ ὄντα καθιστῶντες, ἵνα μᾶλλον ἐκπληττωσι τοὺς ἔκοῖοντας. Διὰ ταῦτα τοῖνον ἐλέγξων ἔρχομαι τὰ τοιαῦτα, καλοῦσον ὄσον τε, τῶν ἐφ' ἡμῶν συγγραφεῖον. Ἄνθρωποι γὰρ οὐτε δραστήριοι τινες τῆν φύσιν, οὐτε πολιτικοὶ τισι πράγμασι συμμῆξαντες, ἵνα τινὰ καὶ πρακτικῶν ὀφθαλμῶν ἐκείθεν ἑαυτοῖς παράτχοιεν, καὶ κρίσιν ἐμπειρίᾳ παπορισμένην, ὑφ' ἧς ὀρῶμεν πολλοὺς καὶ τῶν πάνυ νωθροτάτην εἰλοχότων τὴν φύσιν ἀφουπνιζομένους, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀνεγειρομένους ὀφέ ποτε, καὶ ἐς ἀστεϊότητα μετενηνεγμένους, κάκεινοῖς ἦδη ἐγκρινομένους, δις βουλή καὶ κρίσις ἀνήπται πραγμάτων, καὶ οἱ γλώσσαν ἐξήσχησαν ἐκ τῆς τῶν ἄλλων συνδιατήσεως, τοῖς προτιθεμένοις πολιτικοῖς ζητήμασιν ἐν καιρῷ γινομένην· ἀλλὰ λόγοις, καὶ τοῦτοις πλημμελῶς, ἐξέτι νέου δεδωκότες (12) καὶ μόνῃ τῇ τούτων σχολῇ καὶ τριβῇ τοὺς μακροὺς παραλλάσαντες ἡλίους, οὕτω κωφοὶ τῶν ἀει γινομένων, τ' ἄπαντα διεμέτησαν βλον. Εἰ δὲ μὴδὲ τοῦτοις οὕτωσιν πωσ ἐδίδουν, οὐδὲν μέγα τὸ ἐκείνων ὑπῆρχεν ἀντάλλαγμα (13)· οὕτω σκότει καὶ γονίξ μάλα προσηκοντες οἱ ἄνθρωποι οὐκ εὐφρῶς οὐδ' εὐρύθμως ἐς τὴν τῶν λόγων ἐβάδισαν ἄσκησιν. Πᾶσα γὰρ ἐπιστήμη καὶ τέχνη καθάπερ θεμελίω καὶ βάσει τῇ φύσει τὴν ἑαυτῆς συντέλειαν ἐποικοδομεῖ. Ἄν γοῦν ἡ φύσις ὑγαίνουσα ἦ, μέγα πρὸς κατορθῶσιν γίνεται τῆς ἐπιστήμης ἐφῶδιον· καθάπερ καὶ σίδηρος καὶ χαλκὸς βράδιος ὑπέκων τῷ χαλκοτύπῳ. Ἄν δ' ὁ τῆς φύσεως ἀσθενῶς ἐχῆ θεμελίω, κίκιστος ἐπίκουρος

Variorum notæ.

(11) Quo spectant quæ habet Dio in Augusto, et ex eo Xiphilinus : Καὶ κατὰ τοῦτο πολλὰ μὲν οὐ γινόμενα ὀρυλλεῖται, πολλὰ δὲ καὶ πάνυ συμβαίνοντα ἀνοῦεῖται, πάντα δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἄλλως πῶς ἢ ὡς πράττεται διαθροεῖται. DUCANG. — Ἄ παρ' ὀνουσῶν ἡχηκόεσαν. Ita cod. Reg. 2078. Wolfius legit, ἀπερ ὅτ. ἦχ. ut legitur in cod. Reg. 2558. BOIVIX.

(12) Verieram, sed illa immatura ætate perperam descriperunt. Sed videtur legendum, ἑαυτοὺς δεδωκότες : eumque sensum expressi. WOLFIVS. — Wolfius putat legendum esse ἑαυτοὺς δεδωκότες. Sed nisi necesse est. Nam verbum δεδωκότες referri potest ad μακροὺς ἡλίους ; ut constructio sit, δεδωκότες τοὺς μακροὺς ἡλίους τῇ τούτων σχολῇ, totis ἄβυς in earum otio consumptis. Facile tamen crediderim, non legendum quidem, sed subaudiendum

esse pronomen ἑαυτοῦς. Certe post verbum διδόντι passim apud Gregoram subauditur pronomen. Exemplum habes, lib. vi, cap. 6, sect. 4 ; lib. viii, cap. 5, sect. 1 ; et sect. 8, pag. 191 ; lib. ix, cap. 1, sect. 4, etc. BOIVIX.

(13) Davus sum, inquit ille in comœdia, non Œdipus. Me vero, cum in Sphingem incidissem, Œdipum esse oportuit, quocunque eventum. Gratium mihi facient, qui ænigma hoc dexterius explicarint. WOLFIVS. — Wolfius hoc loco Davum se ipse profitetur. Ego verti, Verum etsi litteris totos dies in hunc modum non dedissent, subaudiendo τοὺς μακροὺς ἡλίους, quod præcessit. Nunc autem malum subaudire ἑαυτοὺς, et sic vertere, Verum etsi litteris totos sese in hunc modum non dedissent, eodem plane sensu. BOIVIX.

... τῆς ἐπιστήμης οὐκ ὀδομήμασι γίνεσθαι, καὶ ἐν
 αὐτῷ, πλημμελὴς καὶ ἐπίβουλος σύμμαχος. Ὡς νῦν
 γὰρ οἱ χρηστοὶ οὗτοι νοθρὸν ὡς τὰ πολλὰ καὶ νο-
 τῶν τὸ συμφυῆς κτησάμενοι φρόνημα, εἰκότως· ἄρα
 καὶ ἐν τῆς τέχνης ἐπορίσαντο λόγον σεσαλευμένον
 ἔφηναν ὁμοῦ καὶ νοσοῦντα τὰ καιρία. Ἐγὼ δὲ καὶ
 τῶν πάλαι σοφῶν ἔστιν οὐ· ἐπιθυμῶν φημένους, ὡς
 τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ζωγράφων μιμεῖσθαι χρεῶν, ὁπόσοι
 εἰ τὸ συγγράφειν ὀρμῶσι. Καὶ γὰρ κάκεινοι εἰ τί
 πῶς τοῖς ἀρχετέτοις ἐκ φύσεως παρρησία, πλημ-
 μελία, εἴτ' ἐς τὸ ἤττον τοῦ δέοντος, εἴτ' αὖ ἐς τὸ
 πλεόν πρᾶσθρον ἔστιν ἂ τῶν τοῦ σώματος μερῶν,
 οἷον ἅπαν ἀκριβῶς ἐναρμόσαι σπουδάζουσι τῆ γραφῆ
 τῆς εἰκόνης· ἀλλὰ πῆ μὲν ἐντιθέσθαι, ἔσον ἐνδειξα-
 σθαι τὴν ὁμοιότητα, πῆ δ' οὐ, ἵνα μήτε τὸ δύσμορ-
 φον καὶ ἀσχηρὸν ἢ γραφῆ τῆς εἰκόνης ἔχη διηνεκῶς,
 μήτε φύσεως ἄνευ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ χρέ-
 ος προφαίνηται, καὶ γίνηται τοῖς φιλοτικώμοσι
 πλάγαις γέλωτος ἅμα καὶ χλεύης. Οἱ δὲ ἄσμενοι
 οὗτοι, εἴτ' οὐκ εἰκότως, εἴτε μισοῦντες τὴν ἀλήθειαν,
 οὐ μόνον οὐδὲ μικρὰ τῶν ἀληθευόντων ἀμαρτημά-
 των ὑφελόμενοι, πυθμέσιν ἀφῆκαν σιγῆς, ἀλλὰ καὶ
 πολλὰ τῶν μήτε πραχθέντων ἢ λαληθέντων ἐφῆρ-
 μσαν τῆ ἑαυτῶν συγγραφῆ· οὕτω πικροὶ καὶ ἀφει-
 διῆς ἀνεφάνησαν τῆς ἀληθείας ἔχθροί. Ἡ ποῦ οὐκ
 ἐν ἀτοπίᾳ ἐλαύνοιεν τοιαῦτα φιλοτιμούμενοι γρά-
 σαι. [P. 6] Ὡν μήτ' αὐτόπται αὐτοὶ ἐγεγόνεσαν,
 εἴτ' εὐσέηχοι τῶν πρᾶξάντων ἢ καὶ θεαταμένων
 γέσθαι ἐσπούδασαν, ἀλλ' ὅσα μεθυσθῆ γλώσση δι-
 εβίβασιν οἱ τὰ χαίμαυπελα πληροῦντες, καὶ θαπερ-
 αῖρες ληροῦσι καὶ τερατεύονται· ἀλλ' ὅτι μὲν
 οἱ ἀντιστρατευομένην ἐμοὶ οὐδὲ τὰμὰ συγκυκῶσαν
 πράγματα τὴν ἑαυτῶν γίδωσαν οἱ ἀνθρωποὶ ἔστη-
 σαν, οὐδὲ κατὰ τῆς ἐμῆς ὀλοσχερῶς ἐξώπλισαν ἀλη-
 θείας, ἢ βίβλος ἐκείνων δηλώσει, σποράδας καὶ ἡμε-
 τρῶς ἐπαίνους πολλοῦ περιφέρουσα· ὁ δὲ λαμ-
 πρὴν ἐμοὶ καὶ περιφανῆ τὴν παραίτησιν ὑπισχνεῖται, μὴ ἂν
 ὑποπτεύσειν τῶν πάντων οὐδένα, πρὸς ἄμυ-
 νον λέγειν ἐμῆ, καὶ ἐξορύττειν εἰ τις καρπὸς ἀληθείας,
 τῆς αἰτίας ἐξαρουμένης περιφανῶς, ἀφ' ἧς
 ἐκινῶς βαδιεῖται τις πρὸς τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' εὐνοίας ἕνεκα
 τῆς αἰτίας ἀληθείας καὶ τῶν ὑβριζομένων· τῆς
 μὲν, ὅτι ἐξοστρακίζοιτο ζηλοῦντα· τῶν δὲ, ὅτι ἀδικοῖντο,
 φέρειν οὐκ ἀνεχόμενον. Τὸ μὲν οὖν πάντα
 ἰδέειν διεξιέναι καὶ ἀνατρέπειν καθ' ἕκαστα σχολάζοντος
 ἔργον ἂν εἴη, καὶ λόγοις καθάπαξ ἐγκεκυ-
 ρτός. Ἄλλως τε (14) οὐδὲ πάνθ' ὅσα γεγράφασι, τοὺς
 ἀνδρας ψεύδεσθαι ἔφαμεν. Τοῦτο γὰρ οὐδὲ τοῖς
 τὰ Νεβίου πηγὰς ἰδεῖν τερατευομένους προστριψάιτο
 ἂν τις ῥαδίως, οὐδ' ὅσοι τοὺς Ἀντίποδας καὶ
 Ἀντοίκους, οἱ τινὲς ποτ' ἄρ' εἰεν ἐκεῖνοι, τῷ λόγῳ
 παρεσκευκλῶσιν. Ἄλλὰ πολλῶν ἠτιῶν καὶ διαφ-
 ραν ὅποσα κατεψεύσαντο οἱ ἄνδρες, μέτροι' ἅττα καὶ
 ὧν πολλοὶ μάρτυρες ἔτι τῷ βίῳ περιεῖσιν ἐκλεξ-
 ῶμεν, ταῦτα τῆ· ἀληθεῖς κρινούσης φαιδρῶς ἡμεῖς
 ἐξελέγξομεν. Ἄλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς τὴν τῆ· ἑαυτοῦ
 δημοκρατίας ἐνταυθά που συνείλας κατάστασιν,
 πολὺς ἔπειτα ἐβρόθῃ πρὸς τοὺς ἐλέγχους, σύμφωνά
 ῥάσων ἐκεῖνοις παρούσιν, οἱ τοῖς ἑαυτῶν διεπράξαντο
 σώμασιν, ἅττα ὁ συγγραφεὺς διεφθορότα
 εἰρήκει, καὶ ἤμισα τῆ ἀληθείᾳ ὀμολογῶ.

ignari vel inimici veritatis tantum abest ut aliquid
 verorum errorum silentio dissimularint, ut etiam
 multa, quæ nec dicta nec facta fuere, litteris man-
 darint : adeo acerbi et immoderati veritatis hostes
 exstiterunt. In quas vero ineptias non inciderent,
 qui ea scribenda suscipiunt, quæ nec ipsi viderunt,
 nec ex iis qui res gesserint aut viderint, audire
 studuerunt, sed ea quæ lingua ebria a scortatoribus
 narrantur, aut ab aniculis vana et portentis similia
 effutiuntur. Caterum eos linguas suas non contra
 nos, aut ad res meas convellendas exercuisse, neque
 contra veritatem **12** nostram prorsus armavisse,
 liber eorum ostendit, qui multis in locis sparsim
 laudes quoque nostras complectitur. Quæ res claro
 et illustri testimonio me ab omni suspitione vindic-
 abit : ne quisquam putet, vindictæ causa hæc a
 me scribi, et si quid veri in iis insit, aboleri : cum
 ea causa abunde sublata sit, quæ talem opinionem
 confirmare queat. Sed amor et veritatis, et eorum
 qui contumelia afficiuntur, huc me provexit. Nam
 illam veluti relegatam esse indignor : et his inju-
 riam fieri, ferre non possum. Ac omnia recensere
 et refutare, munus eorum fuerit, qui abundantes
 otio, scribendis orationibus toti incumbunt : præ-
 scitum cum ea quæ illi scriperunt falsa esse omnia
 non dixerimus. Id enim crimen ne iis quidem facile
 impingi queat, qui se Nili fontes spectasse glorian-
 tur : aut iis, qui Antipodas et Antæcos, quicumque
 illi sunt, scriptis suis inserunt. Sed cum multa
 varique sint illorum mendacia, pauca, eaque quo-
 rum ad ut testes supersunt, e multis selecta, iudice
 veritate nos evidenter confutabimus. Imperator
 igitur, cum ad hunc suæ concionis locum pervenis-
 set, in refutando multus fuit : iis testibus produ-
 ctis, qui res a scriptore corruptas et depravatas ipsi
 per se gesserant.

Γ. Ἡμῖν δὲ ὁ μὲν περι τούτων λόγος ἀνακρίνας ἐν
 τῷ παρόντι, ἔσται δήλος ἐν τοῖς ἐξῆ. (15), ὅτι καὶ
 ἡμῖν τὰς αὐτὰς διεξιέναι γένοιτο ὑποθέσεις· ὁ δὲ
 τῆς μελετηθείσης ἱστορίας ἀρχὴν λαμβάνετω τὰ
 μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλευσούσης τῶν πόλεων, ἢν

III. Nos vero eam orationem differemus eo usque
 dum et nobis eadem res explicandæ erunt. Institu-
 tam autem **13** historiam, a capta, proh dolor ! a Lati-
 nis imperatri e urbe auspicabimur : et ea quæ
 quamvis ante nostram ætatem acciderint, tamen a

Variorum notæ.

(14) Videtur addendum, ἐπειδὴ οὐδέ. WOLFIIUS.
 (15) Quæ ab aliis depravata esse asserti, nusquam convellit in hoc opere : veriore fortassis ex-

positione c' tra cujusquam reprehensionem conten-
 tus. WOLFIIUS.

natu maximis nostra ætate viris accepimus, breviter exponemus : cum quod pleraque ab aliis jam tractata sunt, tum necubi nos quoque mendacii arguamur, quæ ea subtilius et accuratius persequi conemur, quæ ipsi coram non vidimus.

αὐτοὶ γὰρ ἀλωμέν ἐστὶν οὐ τῆς ἱστορίας ψευδόμενοι, ἀφηγήσει διεξείναι περὶ τῆς τε καὶ ἐξερασαμένη, ὧν μὴ αὐτόπται αὐτοὶ γεγενήμεθα.

Α ὑπὸ τῶν Λατίνων φεῖ ἐπεπόνθει· καὶ ἅπαρ πρὸ τῶν ἡμετέρων μὲν ἐπίπρακτο χρόνων, παρῆληται δ' ἡμῖν ἐκ τῶν, οἱ προβεβηκότες μάλιστα ἦσαν ἐφ' ἡμῶν, ἐπιτροχάδην ῥητέον ἡμῖν· τοῦτο μὲν, ὅτι τὰ πλείω καὶ ἄλλοις εἰρηται· τοῦτο δὲ, καὶ ἵνα μὴ καὶ ἀφηγήσει διεξείναι περὶ τῆς τε καὶ ἐξερασαμένη, ὧν μὴ αὐτόπται αὐτοὶ γεγενήμεθα.

CAPUT H.

Initium narrationis : Constantinopolis capta a Latinis. Theodorus Lascaris in urbe Nicæa imperator salutatur. Alexius Comnenus Trapezuntem, Michael Angelus Comnenus Thessaliam et Epirum invadit. Latini reliquas provincias inter se partiuntur. In Asiam expeditionem parant. Idem a Joanne Asæne, Bulgarorum principe, profugati. Balduinus captus. Aliorum ducum exitus. Thracia et Macedonia vastantur.

I. Constantinopoli a Latinis capta, Romanorumque principatu, instar maguæ navis, a ventis et pelagi fluctibus comprehensæ, in plurimas partes et frustra discerpto, alius alibi, quocunque sors tulit, regnavit, donec vix tandem Theodorus Lascaris apud Nicæam metropolim tricesimo ætatis suæ anno imperator est renuntiatus.

Νικαίων μητρόπολιν ἀναγροευθῆναι συμπέπτωκε ἤδη τυγχάνοντα.

II. Tum enim alii victi, alii supplices, ultro se ad illum contulerunt : præter eum qui Colchidem tenuit Alexium Comnenum, et qui in Europa Thessalia potitus est, et ejus provinciæ quam veterem Epirum nominarunt. Is erat ex Angelorum familia Comnenus Michael. Hi enim ab urbe imperatrice longissime remoti, et ipsa Romani imperii, ut ita dicam, extrema ex diametro opposita sortiti, locorumque munitioibus freti, imperium per tyrannidem arrogantius invaserunt, 14 stabilitumque in hunc usque diem liberis ac nepotibus suis veluti patrimonium tradiderunt.

III. Cum enim Latini verno tempore Urbem

ariorum potæ.

(16) Aprilis die 12, feria II, hebdomadis 6 juniurum, anno mundi juxta Græcos 6712, Christi 1204. Ducang. — Constantinopolis capta a Latinis anno mundi (ut Græci numerant) 6712, Chr. 1204, Aprilis die 12, non, ut Maur. David putabat, anno mundi 6711, Chr. 1203. Cod. reg. 2525*, in catalogo imperatorum : Ἀλέξιος ὁ Δούκας, ὁ Μούρτζουφλος, μῆνας β', ἡμέρας ι'· οὐ βασιλεύοντος, παρεδόθη ἡ Κωνσταντινούπολις πρὸς τοὺς Λατίνους, ἐν ἔτει ςψιβ', κατὰ τὴν εβ' τοῦ Ἀπριλλίου μηνός, ἡμέρα δευτέρα, Ἰνδιξιάνος ζ'· κατεῖχτο δὲ παρὰ τούτων χρόνους νς', μηνί γ', ἡμέρ. ιγ'. Codex 2522, in simili Catalogo, Ἀλέξιος ὁ Δούκας ὁ Μούρτζουφλος, ἡμέρας σ'· καὶ αὐτίκα γέγονεν ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, κατὰ τὴν εβ' τοῦ Ἀπριλλίου μηνός, τῆς ζ' Ἰνδιξι. τοῦ ςψιβ' ἔτους, ἐλθόντων καὶ πεσόντων ἀντικρὺ ταύτης εἰς Χαλκηδῶνα, κατὰ τὴν κζ' τοῦ Ἰουνίου μηνός, τῆς ζ' Ἰνδιξι. καὶ σκυλευόντων τὰ περιχώρη αὐτῆς χρόνον ἑνά. Cum his codicibus consentiunt Georgius Acropolita, Villharduinus, et alii. Mauritius David primam oppugnationem cum expu. natione confundit. Urbs primum a Latinis obsessa est anno mundi 6711, at non capta nisi anno 6712. Vide Ni-

* Annus mundi, quo quisque imperare desit. Boivin.

** Anni imperii. Boivin.

[P. 7] Α'. Τῆς γὰρ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων αλώσεως (16) συνέθη τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, καθάπερ ὀκτάδα μεγάλην, ἀνέμοις ἀγρίοις καὶ κύμασι θαλαττίοις συνειλημμένην, κατὰ τεμάχεια καὶ μέρη πλείεστα διαιρεθῆναι, καὶ ἄλλον ἄλλοιθι κατὰ μόρια, καὶ ὡς ἕκαστοι τύχοιεν, ταύτην διαλαχόντας κληρώσασθαι, ἕως ὅτε καὶ μόλις περὶ τὴν βασιλέα Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν, (17) τριακοντούτη

Β'. Τῆνικαῦτα γὰρ οἱ μὲν ἡττηθέντες, οἱ δ' ὑποπεπωκότι χρησάμενοι σχήματι, τούτῳ προεβρόύθησαν (18) μάλα ἐθελονταί· πλὴν τοῦ τῆς Κολχίδος κρατῆσαντος γῆς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (19), καὶ δε κατὰ τὴν Εὐρώπῃν Θετταλίας τε ἤρξε καὶ ἦν παλαιὰν ὠνόμασαν Ἡπειρον· ὁ ἐξ Ἀγγέλων οὗτος ἦν Κομνηνὸς Μιχαήλ (20). Οὗτοι γὰρ ὅσον πλείετον ἦν τῆς βασιλευούσης ἀπικισμένοι, καὶ αὐτὰ γε, ὡς εἰπεῖν, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας τὰ πέρατα λαχόντες ἐκ διαμέτρου, καὶ ἅμα τοῖς τῶν τόπων ὀχυρώμασι σφόδρα τεθαβρῆκότες, τυραννικώτερον ἐπεπῆδσαν τῆ ἀρχῇ, καὶ ἴσχυσαν ἄχρι καὶ τῆμερον παῖσι τε καὶ ἀπογόνους αὐτῶν, καθάπερ τινὰ πατρῶον κληρον, αὐτὴν παραπέμφαντες.

Γ'. Ἦρος μὲν οὖν ἐνειστῆκει καιρὸς, ὅτε Λατίνοι

cetani Choniatam. Boivin.

(17) An. mundi 6713. Nam imperavit annos 18, quorum ultimus fuit annus mundi 6730, ut constat ex cod. ms. Reg. 2731, fol. 46 V, ubi hæc imperatorum series chronologica occurrit :

ςψλ'. Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ πρῶτος.	**	***
ςψεγ'. Ἰωάννης Δούκας ὁ Βατάτζης.	ιη'.	αφμε'.
ςψξ'. Θεόδωρος Λάσκαρις παῖς Ἰωάννου.	λγ'.	αφοη'.
ςψηα'. Μιχαήλ Παλαιολόγος.	δ'.	αφβ'.
ςωλς'. Ἀνδρόνικος δε Ἀντώνιος μοναχός.	κδ'.	αχς'.
ςωμδ'. Ἀνδρόνικος ὁ ἐργονος αὐτοῦ.	με'.	αχνα'.
ςωεγ'. Ἰωαννης ὁ Καντακουζηνός.	ιγ'.	αχξδ'.
ςζβ'. Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος γαμβρὸς αὐτοῦ.	ιδ'.	αχοη'.
	λζ'.	αψις'.

Boivin.

(18) Nicetas in Balduino, n. 7. Ducang.

(19) Cognomine Magni, ducis Trapezuntini, Andronici Comneni tyranini ex filio Manuele nepotis, Vide Familias nostras Byzantinas, p. 192. Ducang.

(20) Ex Angelorum stemmate. Vocabatur autem Michael Angelus Comnenus, Joannis Angeli Sebastocratoris filius notus, de quo pariter egimus in eadem incubratione, pag. 208. Ducang.

*** Anni a Philippo Aridaeo. Boivin.

την βασιλεύουσαν ἐξεπόρθησαν. Τριχῆ δ' αὐτὴν δι- ελόμενοι, διενείμαντο κατὰ σφᾶς, ὃ τε κόμης Φλάνδρας Βαλδουίνος, καὶ ὁ κόμης Πλῆς Δολδίκος (21)· μόνος δὲ Μοντησπεράντας μαρκῆσιος ῥῆξ ἀποδέε- κται Θεσσαλονίκης καὶ τῶν ἐπέκεινα· βασιλεὺς δ' εἰς αὐτῶν ἀνηγόρευτο Βυζαντιδὸς ὁ Βαλδουίνος· ὃς εὐθύς καὶ κατὰ τῶν ἐσπερίων ἐξώρμησε πόλεων, ὡσαὶ περὶ Θρακίην σποράδες εἶσι. Καὶ ταύτας μὲν τὴν ταχίστην ἀπάσας αὐτὸς παρεστῆσατο. Ὁ δὲ Μοντησπεράντης μαρκῆσιος μέχρι Θεσσαλονίκης τὴν ἔφοδον ποιησάμενος, καὶ ταύτης γενόμενος ἐγ- κρατῆς, ῥῆστα καθάπερ φλόξ ἐκειθεν ἐπενέμετο πᾶσας τὰς πρὸς αὐτὸν πόλεις, ἕως καὶ αὐτῆς ἐπέβη τῆς νήσου τοῦ Πέλοπος. Τὸν μὲν δὴ ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον εὐδῶρμα τὰ Λατίνων ἐχώρει. Ἄνειροπόλου γε μὴν ἐς τοῦ πῦν ἔτος καὶ αὐτῆς ἐπέβηται τῆς ἑω, καὶ ὑποχείρια πάντα ποιήσασθαι τὰ ἐκεῖσε, ὡς μηδὲν ἔτι Ῥωμαῖοις ἀρχῆς ὑπέκκαυμα λειπεσθαι. Καὶ μὲν δὴ ἦρος ἐπιστάντος, [P. 8] Λατινικὰ στρα- τεύματα διαπεραυθῆσαι πρὸς ἑω διὰ μελέτης εἶχον ἅμα αὐτῶ Βαλδουίνω. Τάχα δ' ἂν καὶ διεπεραιώθησαν, καὶ τὰ ἔσχατα τῆς ἀπωλείας τοῖς ἐπιλοιποῖς Ῥω- μαῖοις ἐπήνεγκαν, εἰ μὴ καθάπερ ἦχος μεγάλης βροντῆς ἐξαίφνης ἡ Βουλγαρικὴ φήμη καταβράγαισα, τούτους ἐξέπληξέ τε καὶ τὴν τούτων ὄρμην ἀνεχρί- τισεν.

Δ'. Ὁ γὰρ τοι τοῦ πρώτου Ἀσάν ἀδελφὸς καὶ ἐάδοχος· Ἰωάννης πάντας τοὺς ὑπὸ χεῖρα Βουλγάρους στρατολογήτας, ἐπαγόμενος δὲ καὶ μισθοφορικὸν οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν παρὰ τὰ βόρεια μέρη τοῦ Ἰστροῦ Σκυθῶν, καιρὸν ἔχειν ἐκρίνει ἐπιθέσθαι ταῖς Θρακ- κικαῖς κώμαις καὶ πόλεσιν, ἐν ζῆλῳ καὶ θυροῦσιν μακρῶ τῶν Ῥωμαϊκῶν τηλικαῦτα πραγμάτων ὄντων, καὶ τῶν Λατίνων ἐν ἄλλοις σπουδαιότεροις περισπω- μένων. Ὅθεν ἀνίγχη συνειλημμένοι τοιαύτη, τὴν ὤσαν Λατινικὴν ἀναλαθεῖν ἔγνωσαν δύναμιν ἅπασαν Βαλδουίνος τε καὶ οἱ σὺν γε αὐτῶ τὴν ἡγεμονίαν διαλαχίντες, καὶ μέχρι καὶ ἐς τὰ τῆς Ὀρεσιᾶδος ἐκπῆλατα κατασπουδασμένην τινὰ τὴν ἐκστρατείαν ποιήσασθαι. Οὗ γενομένου, πρὸς μάχην ἐκατέρωθεν ἐκεῖ περιφανῆ τὰ στρατεύματα συνέρβρη, καὶ καλῶς ἀμφοτέρωθεν ἐγένετο φόνος, εὐρώστως ἀγω- ρόμενων ἀπάντων μέχρι καὶ ἐς πολὺν τινα χρόνον· ὅτε δ' ἐγκλίνας τοῖς Βουλγάροις συνεπεπτώκει, οὐκ εἰδ' ἑπότερον, εἶτε τὴν τῶν Λατίνων οὐ μάλα γενναίως ἐνεγκεῖν δυνηθεῖσι βαρεῖαν ὄπλισιν (22), εἴτ' ἐξέπι- τῆδες παρεξάγειν σφᾶς βουληθεῖσι περὶ τὰ ἐνεδρα καὶ τοὺς λόχους· ὅ καὶ μᾶλλον τίθεισθαι ἔξιον. Ἦθη γὰρ ὡς πορρωτάτω που τῆς διώξεως· γινομένης, ἀνίστανται τῶν λόχων (23) οἱ Σκύθαι· ἐπαναστρέ-

A expugnasset, imperium tripartito inter se divise- runt Balduinus comes Flandriæ, Ludovicus comes Blesensis, et Montisferrati marchio. Atque hic solus Thessaloniciæ et adjacentium locorum rex est de- claratus. Imperator autem Byzantli ex iis creatus Balduinus statim contra Occidentales urbes, quæ circum Thraciam sparsim occurrunt, movit, easque omnes celerrime deditione cepit. Montisferrati au- tem Marchio Thessalonicam usque progressus, ea- que potitus, facillime instar incendii inde omnes ulteriores pagos et urbes est pervagatus, donec ipsam Peloponnesum ingrederetur. Ac illo quidem anno res Latinorum secundo cursu processerunt. At vero in annum sequentem somniabant se Orien- tem ipsum invasuros, et omnia illic in potestatem suam redacturos, adeo ut nulla Romanis imperii recuperandi spes relinqueretur. Itaque vere appe- tentem Latinorum copiæ in Orientem trajicere una cum ipso Balduino parabant. Ac forsitan trajecis- sent et Romanorum reliquias interneccione delevis- sent, nisi repente, veluti magni tonitrus fragor, Bulgarici motus terror impetum illorum retardas- set.

τούτους ἐξέπληξέ τε καὶ τὴν τούτων ὄρμην ἀνεχρί-

IV. Nám primi Asanis frater et successor Joanes, 15 delectu ex omnibus Bulgariis habito, et non parvis Scytharum copiis, qui Boreales Istri partes accolunt, conductis, occasionem sibi obla- tam ratus est Thracios pagos et urbes opprimendi, re Romana vehementer turbata et afflicta, Latiniis autem rebus gravioribus distractis. Unde necessitate coacti, suas omnes copias revocare decreverunt Balduinus et qui cum eo partiti erant imperium, ac usque ad Oresiadis planitiem celeriter progredi. Quo facto exercitus illustri pugna conflixerunt, et multa utrinque strages edita est, omnibus fortiter longo temporis spatio dimicantibus, donec tandem Bulgari cesserunt, haud scio an quod Latinorum gravem arinaturam sustinere non possent, an vero quod de industria illos in insidiis pertrahere vel- lent: id quod probabilius est. Nam cum eos Latini longissime persecuti essent, Scythæ ex insidiis consurgunt: et Bulgari velut ex composito conver- si, hostes præter omnem expectationem circum- ventos sagittis et jaculis strenue confixerunt, et terra sanguine et cadaveribus repleta, ingentem Latinorum stragem ediderunt: qui ob pondus ar- morum continentes Scytharum incursiones et cir-

Variorum uolæ.

(21) Postea Dolδίκος: eadem μεταθέσει, qua Νικέλαος; et Λαδνίκος, et apud nostrales Belgangus et Gangulfus. WOLFUS.— Καὶ ὁ κόμης Πλῆς Δολδίκος. Wolfius interpres, et Pleæ Comes Doluicus, quem erroris erravit etiam apud Nicetam Choniaten, in Balduino, N. IV., ubi pariter indigitatur Ludovicus Comes Blesensis, utroque scriptore vocem Blois, seu potius Blis, quomodo ea tempestate urbis Blesensis nomen efferebatur, ita effingente. De Ludovico porro, ut et de Balduino Comite Flandrensi, et Bonifacio Montferratensi marchione, egimus in

notis ad Historiam Gaufridi de Villa-Harduini. DUCANG.
(22) Acropolis, n. 12: Ἱταλοῖς μὲν οὖν ἐν ἔθῳ ἐφ' ἵπποις ὑψάγεσιν ἐποχίσθαι, καταφράκτοις τε δι' ὅλου εἶναι τοῖς ὅπλοις τοῦ σώματος, κἀντεῦθεν δυσ- κινήτως κατὰ τῶν ἐναντίων ὁρμῶσι. Id notavit idem Gregoras, lib. IV, cap. 7, et alii, quos lauda- mus in notis ad Villharduinum, N. CCXII, quibus addendi Ingulfus, p. 899 prioris Edit. et Walsing- hamus an. 1301, pag. 78. DUCANG.
(23) Ejusmodi insidiis circumventos Latinos scri-

cuitus, et expeditissimas excursions tolerare non poterant. Nonnullos etiam vivos ceperunt : in'er quos et Balduinus fuit. Nam Ludovicus comes Blesensis in acie ceciderat. **16** Venetiarum vero dux Henricus Dandulus, cum perpaucis fuga elapsus, non multo post ex acceptis in pugna vulneribus decessit.

Ἦσαν δ' οὐδ' καὶ ζῶντας ἐλάμβανον, μεθ' ὧν ἐάλω ζῶν καὶ ὁ Βαλδουίνος. Ὁ δὲ Πλέης κόμης (24) Δελφίκοις ἐπεπιτῶκει παρὰ τὴν μάχην. Ὁ δὲ τῆς Βενετίας δοῦξ Ἐρίκος Δάνδουλος (25) μετ' ὀλίγων πάνυ φυχὰς ὤλετο, μετὰ μικρὸν δὲ τετελευτήθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου τραυμάτων.

V. Bulgarorum vero Scytharumque multitudo, Latinorum opulentia gustata, equisque et curribus splendidis potiti, alacriter ad ulteriora pergebant, resistente nemine. Quare Thraciarum urbium aliae ultro ad Joannem se conferebant : pleraeque vero vi expugnatae et direptae sunt, micribus solo æquatis. Sic Joannes omnia facile Thessalonicam et in Macedonia usque pervagatus, pagos, oppida, castralla, propemodum Scytharum, quod aiunt, solitudinem effecit.

Α φουσι δ' ὡσπερ ἀπὸ συνθήματος : καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ τοὺς πολεμίους παρὰ πᾶσαν ὁμοὺ κυκλωσάμενοι προσδοκίαν, ἐτόξευον, ἠχόντιζον, ἔσφαττον ἀφειδίως, αἰμάτων καὶ νεκρῶν ἐπλήθουν τὴν γῆν : καὶ πολλὸς ἦν τῶν Λατίνων ὁ φόβος, οὐκ ἐχόντων διὰ τὸ βάρος τῆς ἐπιβίωσας ἀντέχειν πρὸς τὰς συνεχεῖς ἀντεμβολὰς καὶ ἐλιξεῖς καὶ κουφοτάτας ἐξελάσεις τῶν Σκυθῶν.

Ε'. Τὸ μὲν τοι Βουλγαρικὸν τε καὶ Σκυθικὸν πλῆθος (26) κέρδους ἤδη καὶ πλοῦτου Λατινικοῦ γευσάμενοι, ἱππων τε καὶ ἀρμάτων λαμπρῶν, ἤλαυον εἰς τὰ πρόσω προθύμως, μηδένα ἔχοντες ἤδη τὸν ἀντιπαρταζόμενον : ὡς τὰς μὲν τῶν Θρακικῶν πόλεων ἔκοντι προσωρεῖν Ἰωάννην, τὰς δὲ πλείους βίαι ἀλίσκεσαι, αὐτὰς τε ἀνδραποδιζομένας, καὶ ἄχρι θεμελιῶν τὰ αὐτῶν ἀποβεβλημένας τείχει. Καὶ οὕτω πάντα ῥαδίως ὁ Ἰωάννης κατέδραμεν ἄχρι Θεσσαλονίκης καὶ Μακεδονίας, ὅποσα ἐν κώμαις καὶ πόλεσι καὶ φρουρίοις, μικροῦ Σκυθῶν ἰρημίας (27), τὸ δὴ λεγόμενον, ἀποδείξας.

CAPUT III.

Alexius Angelus, antea Byzantii imperator, a marchione Montisferrati captus; mox dimissus; genero suo Theodoro Lascari invidet. Iatbatinem Turcum socium sibi adjungit. Antiochia a Turcis obsessa. Theodori celeritas.

I. Cæterum Alexius imperator cum Latinorum metu clam Byzantiō profugisset, dum in Thracia vagatur, et ipse a Montisferrati marchione capitur, et opibus quas secum ferebat, spoliatus, nudusque dimissus, longo tempore circa Achaiam et Peloponnesum oberravit. Tandem audito, generum suum Theodorum Lascarium in Oriente rerum potiri, quæ Romanæ ditionis essent : nec Bithyniæ tantum et oræ maritimæ provinciarum, quæ non late paterent, sed jam in mediterranea quoque multum progredi, ac tenere longissima terrarum spatia, quæ initio versus meridiem sumpto a Caria et Mæandro fluvio, versus septentrionem ad Galaticum Pontum, et **17** ipsam usque Cappadociam pertinerent : non gratis egit humanitati et beneficiæ divinæ, quæ imperii divisi tempestates sedasset, et in salutarem portum præter omnem ex-

[P. 9] Α'. Ὁ μὲν τοι βασιλεὺς Ἀλέξιος, ἐπειδὴ φόβῳ τῶν Λατίνων ἐφθῆ τῆς Βυζαντίδος λάθρα φυγῶν καὶ περὶ τὴν Θράκην πλανώμενος, (28) ἐάλω καὶ αὐτὸς τῷ Μοντσηφραντῆ μαρκεσίῳ, καὶ ὃν ἐπέφερετο πλοῦτον ἀφῆρηται, γυμνὸς τοῦ λοιποῦ πορεύεσθαι ἀρεθείς, περὶ τε Ἀχαιᾶν καὶ Πελοπόννησον συγγὺν παρήλαξε γρόνον πλανώμενος. Ὅτ' ἔδὲ ἀκούσας βασιλεύειν ἤδη τῶν περὶ τὴν ἑω Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων τὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ γαμβρὸν Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν, οὐ μόνον Βιθυνίας καὶ ὄσαι παράλιαι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπὶ βραχὺ μῆκος ἐκτείνονται, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐς πολλὴν τε ἀνέναι μεσόγειον, καὶ ἐπὶ μάλα τοι πλείστον μῆκος ἐκτεταμένην κεκτήσθαι, ἀρχομένην ἀπὸ Καρίας τε καὶ Μαϊάνδρου τοῦ ποταμοῦ κατὰ νότον, καὶ διέκουσαν πρὸς βορρᾶν ἄχρι Γαλατικοῦ πόντου καὶ Καππαδοκίας αὐτῆς : οὐ χειρὰς εὐχαριστηρίους ἐξέτεινε πρὸς τὸν εἰσργέτην θεῶν

Variorum notæ.

bunt pariter Nicetas et Gregoras. Id ipsum de Tartaris narrat Vincentius Bevacensis lib. xxx, cap. 81 : Cum adversariorum fortitudini se prævidere posse non credunt, ante illos fugiunt, et quasi se ab illis fugari faciunt. Cumque illi armati Tartaros inermes diu insecuti fuerint, ac præ gravitate armorum, et viæ longitudine lassati jam non amplius sequi poterint, tunc Tartari super equos recentes ascendentis, se super illis convertunt, et in eos capiendo et occidendo insiliunt. Ducang.

(24) Villharduin. n. 190. Ducang.

(25) Atqui Henricus Dandulus commisso cum Pulgaris prælio non interfuit, quod scribit Nicetas, neque proinde ex acceptis in eo vulneribus interit, quod Gregoras tradit. Rectius Acropolis, n. 15, qui τὸν τόπον τοῦ Δουχὸς ἐπιχροντα Βενετίας ἐν τῇ ἡλώστατινῶσπουδαι interitusse duntaxat observat. Vide Villharduin. n. 195. Recte porro Gregoras hoc

D loco vocem Henricus extulit, quam lib. ii, cap. Nicetas in Bald. et Henrico, et Pachymeres lib. vii, cap. 27, per Ἐρρῆς offerunt, quomodo nostri Herriolum dicebant, ut ex Villharduino liquet. Perperam vero doctus Pachymeris interpretes Ἐρρῆ ἐξ Ἑγγυλίων, Evrem ex Englinis veritit, cum scribere debuisset, Henricum ex Anglia. Wolfius etiam Henricus pro Henricus male vertit dicto cap. 1. Ducang.

(26) Quos Scythas Nicetas et Gregoras, hos Comanos vocat Villharduinus. Ubi vero habitarent Scythiæ Comani, exponit item Gregoras lib. ii, cap. 8. Ducang.

(27) Proverbum, cujus meminit Appendix Vaticana, Zenobius, præterea Acropolis n. 55 et alii passim. Ducang.

(28) Ut Alexius Angelus imp. a Bonifacio Montisferrati marchione captus fuerit, narrat etiam præter Nicetas Villharduinus. n. 164. Ducang.

καὶ εὐάνθρωπον, ὃς τῆς πολυαρχίας τὸν σάλον διεσκέδαζε, λιμένα τε σωτήριον παρὰ πᾶσαν ἐδεδύκει προσδοκίαν τοῖς ὄτοι Ῥωμαίων ἐξάντις τοῦ Λατινικοῦ χειμῶνος ἐκείνου καὶ κλύδωνος ἐγεγέννητο, καὶ αὐτῷ παραμυθίας μεγίστης ἐπέβια, καὶ τῆς μακρᾶς πλάνης· καὶ τῶν πολλῶν πόνων ἀνάπαυσιν· ἄλλ' ἐν δειπῷ τὸ πρῶγμα ἐτίθετο, καὶ πρὸς φθόου καὶ ζηλοτυπίας· ὁδὸς ἔτρεπε τὴν θυμὸν· καὶ ὅλως εἶπειν, ἔς ἑαυτὸν.

A spectationem perduxisset eos Romanorum, qui o Latino:um fluctibus enatassent, ipsiq:ue maximi solatii spem ac diuturni erroris multorumque laborum requiem ostendisset : sed rem graviter ferebat, animo invidia et æmulatione æstuante : et, ut paucis complectar, ad pugnam et cognati sanguinis effusionem sese obfirmabat.

ἔς μάχας καὶ φόνους αἱμάτων συγγενικῶν ἐπέβρω-

Β'. Καὶ δὴ περαιούται διὰ τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἄπεισι λαθῶν ἐς τὸν ἄρχοντα τῶν Τούρκων Ἰαθατίνην (29) περὶ τὴν Ἀττάλου τρυκαῦτα διάγοντα, καὶ ἰκέτην ἑαυτὸν ἐκείνῳ καθίζει οἰκτρὸν, ἐπανασώσασθαι οἱ τὴν βασιλείαν δέομενος, καλαιᾶς τε ἀναμιμνήσκει φίλιας, ἐποῖαι ποτε πάλαι σφίαν ἐγένοντο, καὶ τὰ νέα μετὰ συχνῶν τῶν δακρῶν δυστυχήματα ἐκτραγυδεῖ προαικνύ· καὶ ἐπὶ τούτοις· χρημάτων ὑπισχνεῖται σωροῦς. Ὁ δὲ βάρβαρος ἐνόους μὲν καὶ πρὸς τὰς τῶν χρημάτων ὑποσχέσεις, ὁμειροπόλησας δὲ τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅσα ἐκ τῆς λείας περιγίνεται κέρδη τοῖς ἐπιστρατεύουσι κατὰ τῶν ἄλλογενῶν, ὁμοῦ τὰς τε ἑαυτοῦ συναθροίζει δυνάμεις, καὶ τοὺς τὰς μεγίστας ἀπειλάς κομίσοντας τῷ βασιλεὶ Θεοδώρῳ πρέσβεις ἐξαποστέλλει, εἰ μὴ αὐτίκα τῷ πενθερῷ Ἀλεξίῳ τῶν βασιλικῶν ὑπεκστατῆ ἠρόων. Ὁ δὲ πρῶτα μὲν πρὸς τὴν ἀκοήν διαταραχθεὶς, [P. 10] τάχιστα δ' ἑαυτὸν αὐθις ἀνειληφῶς, πρὸς τὸν τὰ πάντα δυνάμενον τὰς ἐλπίδας ἀναρτᾷ, καὶ τοὺς μὲν πρέσβεις ἀπράκτους ἐπανίεναι ἀφίησιν· ὁ δὲ ἔργου εἴχετο, καὶ τὸ ἐκείνῳ συγκροτεῖ στρατεύμα, πολλαστὸν μὲν εἰ τις πρὸς τὰ Περσικὰ στρατεύματα βούλοιο παρατιθέναι, καὶ οὐκ ἄξιον ἐς Περσικῶν δὲ καὶ τῆς ἀνωθεν θείας ἐπικουρίας, πολλῶν τῶν Περσικῶν δὲ πολλοπλάσιον.

B II. Itaque per mare Ægeum Asiam ingressus, clam Turcarum principem Iathatinem, qui tunc apud Attali urbem degebat, supplex miserabili habitu adit; orat, ut imperium sibi restituat; veteres amicitias, quæcunque olim inter ipsos fuerant, in memoriam revocat; nova infortunia multis cum lacrymis exponit ac tragice lamentatur; acervos denique pecuniarum promittit. At Barbarus, cum et istis pecuniæ pollicitationibus facile alioqui flecteretur, et emolumenta tum alia sibi fingeret, tum ea quæ externos hostes oppugnantibus ex præda obveniunt, simul et copias suas convocat, et legatos qui atrocissima quæque minarentur ad Theodorum imperatorem mittit, nisi Alexio socero statim solio imperatorio cederet. Is autem principio eo nuntio perturbatus est, sed statim resumpta fiducia, et spe sua in Deo omnipotente collocata, legatos infecta re dimittit : ac operi se accingens, exercitum contrahit, longe sane Persico minorem, si numerum spectes, et ad conflixendum imparem : divina vero ope adjuncta, maximo intervallo majorem.

Γ'. Ὁ μὲν οὖν βάρβαρος ἄρας τὰς περσικὰς δυνάμεις, καὶ ὅσαι τῶν ἰππέων, ἤκεν εἰς τὴν παρὰ Μαϊάνδρον Ἀντιόχειαν (30), καὶ περιχαθίσας αὐτήν ἐπολιόρκει, λογισάμενος, ὡς εἰ ταύτης ἐγκρατῆς γένοιτο, ῥᾶστα ἂν ἐκείθεν καὶ τὰς ἄλλας παραστήσαιτο πόλεις, ὅποσαι τὴν Ῥωμαίων διαμετροῦσιν ἀρχήν. Ἦγε μέντοι μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν βασιλέα Ἀλέξιον, ἐφόδιον εἰς ῥάδιαν κατορθώσιν ὧν ἐβούλετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἔκρινε δεῖν κατὰ χώραν μένων περιμένειν τὴν τῶν βαρβάρων ἐφοδόν, καὶ ἐς τὸν ἐκείνων καιρὸν μετεωρίζειν τὸν ἑαυτοῦ· θρασυθηναί γὰρ ἂν μᾶλλον αὐτοὺς, εἰ τὴν Ἀντιόχειαν καταστρεψάμενοι τῶν ἐκείθεν λαφύρων ἐμπλήσαιεν ἑαυτοὺς, καὶ ἅμα ἀμηνᾶν κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἑρμητηρήνῃ τῇ τοιαύτῃ χρῆσασθαι πόλει· ταῦτ' ἄρα καὶ πάσῃ ταχύνας σπουδῇ, κατ' ἐκείνων ἐκείσε χωρεῖ, μὴδὲν πλέον ἐπαγόμενος στρατεύμα ἢ διεχιλίους ἰππέας, ὧν τοὺς ὀκτακοσίους μισθοφόρους εἶναι Λατίνους (31) φασίν, ἀνδρας λογάδας καὶ μάχην ὡς

ἀντίπαλον ἐκείνοις μοῖραν κεκρίσθαι· προστιθεμέ-

III. Barbarus igitur cum omnibus et pedestribus et equestribus copiis Antiochiam ad Mæandrum sitam petit, et eam circumsessam oppugnat, ea spe, illa capta cæteris totius imperii Romani urbibus facile se potiturum esse : adducto secum imperatore Alexio, quo facilius ea quæ vellet consequeretur. Imperator vero sibi non cessandum ratus, nec Barbarorum impressionem exspectandam, illorumve potius quam suæ commoditati serviendum (audaciores enim fore, si illa subacta spoliis dicerentur, simulque invicta arce contra Romanos illa urbe usuros), summa celeritate adversus illos ducit, cum bis mille equitibus nihil amplius haberet, quorum octingentos fuisse Latinos ferunt, viros lectissimos et bellicosissimos. Superatis autem tertio die montis Olympi angustiis, quæ in maximam porrectæ longitudinem Bithyniam et Phrygiam utranque disterminant, illam versus septentrionem positam, has versus meridiem et austrum

Variorum notæ.

(29) Iconiensem sultanum, de quo sat multis egimus in *Familii Turcicis*, n. 10. DUCANG.
(30) Carizæ urbem, de qua Phlegon Trallianus et geographi. DUCANG.
(31) P'achymetes, lib. 1, cap. 3 de Grecis post captam a nostris urbem in arcium reductis, ut qui

tres solummodo urbes obtinerent, Nicæam, Prusæam et Phladelphiam, cum ab oriente a Persis seu Turcis Iconiensibus, ab occasu a nostris impeterentur. τῇ μὲν Ἰταλικῶν ἔχοντες συμμαχικὴν ἐπέφεσαν Μέρται, τῇ δὲ Σκυθικῶν προσλαβόμενοι ἄριστ' ἰσχυρὰν φάνεν τε, καὶ προσληφθὲν, ἀνώθουν τοὺς Ἰταλοὺς.

sitas, inde digressus, die undecimo Castrum trajicit. Quare adventus ejus minime expectatus Barbarum maxime percudit ambiguumque reddidit. somnians **19** an vigilans hæc audiret. Peridite enim erat, ac si leo unguibus et dentibus exarmatus suoapte impetu in turbam ursorum et luporum irrueret. Norat scilicet Persa, Romano imperio non ita pridem in sexcenta frustra discerpto, aliisque dissipatis, aliis a Latinis cæsis, reliquias aut procerus esse nullas, aut perexiguas, quæ vix cohortem unam complerent. Unde factum, ut anceps animi expeditionis imperatoris famam nunc in somnio haberet, nunc audaciæ simul et impetus celeritatem levitati ac dementiae tribueret. Tamen res non negligenda visa est, quod exiguum interdum malum neglectum ingens periculum peperisset, et parvæ copiarum celeritate et festinatione sæpe magnos et inulto numerosiores exercitus, ob concordiam officiique neglectum, superassent. γνωσιμαχείν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ συνέβαινε, καὶ νῦν μὲν εἰς ὄνειρατο; λόγον ἀπάγειν τὴν τῆς βασιλικῆς ἐπελευσέως φήμη, νῦν δ' εἰς ἀνοίας καὶ κουφότητος ὑποθήκη τῆς τόλμης; ἅμα καὶ τῆς ἐρμῆς τὴν ὀξύτητα. Ὅμως οὐκ ἀμελητέον ἔδοξεν εἶναι οἱ τὸ πρᾶγμα. Ἐφῆσε γάρ, ὡς ἔστιν ὅτε καὶ τὸ βραχὺ δεινὸν κάρωρῶμενον μέγαν ἀπέτεκε κίνδυνον, καὶ βραχείαι δυνάμεις; πολλὰκις ὀξύτῃ καὶ σπουδῇ χρησόμεναι μεγάλας ὁμοῦ καὶ πολλαπλασίους ῥᾶστα κατηγωνίσαντο, διὰ ῥαστώνης καὶ περιφρόνησιν τοῦ καθήκοντος.

CAPUT IV.

Turcus aciem instruit. Pugnatur. Latinorum equitum infelix virtus. Jathathines a Lascare occisus. Victis Turcis pax concessa. Alexius captus. Victoris clementia. Uxores Theodori Lascaris.

I. Itaque cum universos milites seu fundis ac missilibus telis, seu idoneis ad cominus ferendum hastis et gladiis armatos, non multo pauciores **20** viginti millibus collegisset, instructa acie imperatoris aggressionem expectabat: ægre quidem ille ferens ita cecidisse, ut angustus et equis incommodus esset prælii committendi locus, magnoque exercitui tam infestus, quam paucis opportunus, expectabat tamen. Ac octingenti quidem Latini, qui cum imperatore erant, conglobati, mediam hostium phalangem **20** insigni fortitudine primum perruperunt, cæsisque resistentibus ad extremum usque agmen penetrarunt: rursusque conversi adeo strenue rem gesserunt, ut jam et funditores et sagittarii Persarum, quod cominus pugnabatur, inutiles essent. Sed nec imperatorii milites cessabant: quin et ipsi hostiles legiones seorsim aggressi fortia facinora edebant: donec hostes unanimi consensu, clamore sublato, impetum in Latinos fecerunt, atque in medio circumventos, multitudinem freti, non sine magna strage suorum ceciderunt. Deinde nostros aggressi, alios occiderunt, alios in fugam verterunt.

Variorum notæ.

Enimvero incertum an illa tempestate Lascari militavit Latini seu Galli, pactis forte tum inducis, cujusmodi cum eodem Lascari initas memorat Villharduinus, n. 249, vel post fœdus inter Robertum imp. Constantinopolitanum et Lascarium initum, de quo egimus in *Historia Franco-Byzantina*, lib. III,

A ἀληθῶς πνέοντας. Καὶ τριταῖος μὲν τὰς περὶ τὸν Ὀλυμπον ὀρεινὰς δυσχωρίας ἀμείβει, ἀλ' πρὸς πολὺ παρατείνουσαι μῆκος, Βιθυνίαν ὀρίζουσι καὶ ἄμφω τὰς Φρυγίας, τὴν μὲν ἀρκτητικώτεραν ποιούσαι, τὰς δὲ πρὸς μεσημβρίαν καὶ νότον ἄνεμον βλέπειν παρέχουσαι. ἐνδεκαταῖος δ' ἐκεῖθεν ἐλθὼν, διεπεραιούται τὸν Κιάυτρον, ἕσται τὸ ἀπροσδόκητον τῆς ἐφ' ὁδοῦ καταπλήξεως γέμον τῷ βαρβάρῳ φανῆναι καὶ πάνυ δυσείκαστον, οὐκ ἔχοντι συμβαλεῖν πότερον καθεῦδοντι τὰ τοιαῦτα συμβαίνει ἀκούειν ἢ γρηγοροῦντι. Ὅμοιον γὰρ ἦν ὡςπερ ἂν εἰ τις λέων ἀφῆρημένος ὀνύχιον τε καὶ ὀδόντιον, ἔπειτα προθύμως ἐφέρετο κατὰ πλήθους ἄρκτων καὶ λύκων. Ἦδει γὰρ ὁ Πέρσης, ὅτι τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς οὐπω πέρυσιν εἰς μυσρία διασπαρθείσης; μέρη, καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἄλλοι διασπαρέντων, τῶν δὲ ξίφους ἔργον Λατινικοῦ γενομένων, τὸ λειπομένον ἐστὶν ἢ τὸ παράπαν οὐδὲν, ἢ λίαν βραχὺ, καὶ ὅσον μόλις εἰς ἐνὸς ταξιάρχου σύστημα συμπεριναίεσθαι. Κάντεῦθεν οὕτως πῶς

[P. 11]. Α'. Καὶ μὲν δὴ ὅσα ἐν σφενδόναϊς καὶ βέλεσι, καὶ ὅσα ἐν ἀγχεμάχοις ὀδρασί τε καὶ ξίφεσι στρατεύματα πάντα συνηθροικῶς δυοῖν μυριάδων οὐ μᾶλα ἐλάττω, καὶ οὕτω παραταξάμενος, ἐδέχετο τὴν τοῦ βασιλέως ὀρμὴν, ἀχθόμενος μὲν τῇ ξυττοχίᾳ, ὅτι στενός τε καὶ δύσσιππος ἦν ὁ χώρος, ἐνθα συρρήγνυσθαι τὴν μάχην ξυνέπιπτε, καὶ τοσοῦτον πλήθει στρατοῦ πολέμιος, ὅσον ὀλίγοις σύμμαχος. ἐδέχετο δ' οὐδ' ὅμως. Καὶ οἱ μὲν ὀκτακῶστοι τοῦ βασιλέως Λατῖνοι συνασπισμὸν ποιησάμενοι, πρῶτον τὸ μέσον διέβρηξαν τῆς τῶν πολεμίων φάλαγγος, λίαν εὐρώστωις ἀγωνιζόμενοι καὶ κατακόπτοντες τοὺς ἀνθισταμένους, ἕως διήλασαν καὶ ἐς αὐτὴν τὴν τῶν πολεμίων οὐραγίαν καὶ συστρέψαντες αὐτίς, πάντ' ἔδρων τὰ κράτιστα, ὡς ἀπράκτους ἤδη φαίνεσθαι καὶ τοὺς τῶν Περσῶν σφενδονήτας τε καὶ τοξότας διὰ τὴν ἀπὸ χειρῶν συμπλοκὴν. Οἱ δὲ περὶ τὸν βασιλέα ἄλλ' οὐδὲ αὐτὸν πῶς πολεμίων συμπλεκόμενοι τάξεσιν, ἔργα^α γενναῖα καὶ ἀνδρικὰ ἐπεδείκνυντο. ἕως οἱ πολέμοι συμφορήσαντες, αὐτοβοσί τε κατὰ τῶν Λατίνων ὀρμήσαντες καὶ κατὰ κύκλον περιελθόντες, οὐκ ἄνευ οἰκείων πολλῶν

n. 3, cum scilicet Roberti sororem Mariam idem Lascaris in uxorem accepit, uti mox cap. seq. narrat Gregoras, Petri scilicet comitis Antissii alorenensis et imp. Constantinopolitani filiam. Vide *Famil. Byzanti.* pag. 219. Ducang.

αιμάτων μόλις κατέκυψαν (32), βοηθούμενοι τῇ πολυχειρίᾳ. Εἶτα τοῖς ἡμετέροις συμμαίξαντες, τοὺς μὲν ἔργον ἀπέφαινον ξίφους, τοὺς δὲ φυγάδας ἐποίουν.

Β. Ὁ δὲ τῶν Τούρκων ἀρχηγὸς ὁ σουλτάν Ἰαθα- A
τινίς, πάντας ἀφείκει καὶ παραδραμῶν, αὐτὸν ἐζήτηι
τὸν βασιλέα· καὶ ὡσάμενος ὁμῶσε κατ' ἐκείνου
χωρεῖ, μέγα φρονῶν ἐπὶ τε μεγέθει καὶ βῶμῃ σώ-
ματος· καὶ δὴ φοδερὸς ἐκείνῳ βάρδοῦχος ἐπιστάξ,·
βραεῖαν κατήνεγκεν ἐπὶ κεφαλῆς τὴν πληγὴν. Ὁ
δὲ βασιλεὺς τὴν πρώτην οὐκ ἐνεγκῶν, ἀλλὰ σκοτο-
δινία· μεστὸς καταστάς, πίπτει τοῦ ἵππου. Θεῶ δὲ
κέλευν οὐκ ἦν. ἀπᾶς ἀναστῆσαι νεκρωθεῖσαν τὴν
Ῥωμαίων ἡγεμονίαν βεβουλημένῳ. Διὸ δὴ καὶ
ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐκ λάκκου τλαιπωρίας καὶ ἀπὸ
πηλοῦ ἰλῆος, καὶ ἐστήσεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας
αὐτοῦ· καὶ ὁ νεκροῦ δίκην τοῦ ἵππου πεσῶν, αἰφνι-
δίως ἀναστάς, μεστὸς μανικοῦ τινοῦ καὶ ἐνθου-
σιώδους ὀρμήματος, παραδόξως περιτρέπει τὴν
ἀπώλειαν τῷ βαρβάρῳ. Τὸ ἑαυτοῦ γὰρ αὐτίκα ξίφος
γυμνώσας [P. 12], ἐκθερίζει βρόδιως τοὺς ἐμπρο-
σθίους πόδας τοῦ βαρβαρικοῦ ἵππου, καὶ βίψας τὸν
ἐπίδακτον σουλτάν, ἐκτίμνει τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν,
καὶ κατὰ δόλον τῷ δόρτι μετεωρίσας ποιεῖ τοῖς τῶν
βαρβάρων στρατεύμασι. Τοῦτο τῆς τῶν Ῥωμαίων
σωτηρίας τε καὶ συστάσεως ἀρχὴ καὶ κατάστασις
γίνεται πρώτη, ξὺν γε Θεῶ τῷ πάντων ταμίᾳ,
ὅπως τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερπέπεικε δύναμιν. Οἱ
μὲν γὰρ βάρβαροι τρόμου καὶ δέους πληρώσαντες
ἑαυτοὺς, προτροπᾶδην ἐφευγον, τὴν ταχίστην ὀπίσω
ἀπαλλαττόμενοι. Ὁ δὲ βασιλεὺς παραδόξως μὲν τῶν
μεγάλων τούτων κινδύνων ἀπγλαγμένος, παρα-
δοξότερον δ' αὖθις νενικηκώς, τροπαιοῦχος τὴν Ἀντιόχειαν εἰσεῖσι, πολλὰς ἀπονέμων ἐκ μέσης ψυχῆς
τῷ Θεῶ τὰς εὐχαριστίας.

Γ. Οἱ δὲ βάρβαροι πρεσβεύονται πρὸς τὸν βασιλέα C
εὐθὺς καὶ σπονδὰς αἰτοῦνται καὶ λαμβάνουσιν, οὐχ
οἶαι βουλομένοις ἐκείνοις ἦσαν, ἀλλ' οἶαι καὶ μάλα
ἀτμένῳ τῷ βασιλεῖ· συνείληψε μέντοι ὁ βασιλεὺς
τοῖς πολεμίοις συνόντα καὶ τὸν ἑαυτοῦ πενθερὸν,
Ἀλέξιον τὸν βασιλέα· καὶ καταγαγὼν αὐτὸν ἐς
Νίκαιαν πόλιν, μοναδικὸν περιέβαλε σχῆμα· κά-
πειτα ἐπιμελῶς πάντα ὅπως χρειώδη αὐτῷ ἐξεπό-
ριζεν. Ἐν τούτοις γε μὴν ὁ βασιλεὺς, τελευτησά-
σης τῆς συζύγου (32). ἄγεται εἰς δευτέραν γυναῖκα
τὴν ἀδελφὴν τοῦ τρικαῦτα τῆς Βυζαντιδὸς βασι-
λεύοντος Ῥομπέρτου· ἥ καὶ οὐ μακρὸν συνεβίω
χρόνον, οὐδὲ παῖδας ἔτεκεν ἐξ αὐτῆς, εἰτ' ἐκ φύ-
σεως στελείρας αὐτῆς οὖσης, εἶτε καὶ τῆς μεταδραχῶ
τοῦ βασιλέως τελευτῆς, ὥραν παιδοτοκίας οὐ παρα-
σχούσης αὐτῇ. Τρεῖς γὰρ ἔτη συνῴκησε ταύτῃ. D

Variorum notæ.

(32) Ocesse videtur, τοὺς Λατίνους. WOLFIIUS.
(32') A. C. 1219.

II. At Turcorum dux sultanus Iathatines, omni-
bus omissis et præteritis, ipsam querebat imperato-
rem: illumque, vi pat-facta via, magnitudine
et robore corporis superbus invadit, et, velut licitor
quidam metuendus imminens, gravem ejus capiti
ictum infligit. Imperator autem primo icu non
tolerato, sed vertigine oborta, ex equo delabitur.
Neque vero Dens, semel restituere mortuum Ro-
manorum imperium volens, cunctari poterat. Qua-
re illum e lacu miseræ et e luto cæni eduxit,
pedesque ejus in rupe collocavit, ut qui instar
mortui ex equo deciderat, idem statim erectus ac
veluti furore quodam divinoque impetu concitatus,
præter omnem opinionem exitium in Barbari caput
converteret. Stricto enim **21** ense barbarici equi pe-
des anteriores facile demetit, prostratoque sultano
caput amputat, atque illud hasta sursum elatum
Barbaris exercitiibus ostentat. Ea res Romanis pri-
ma salutis occasio et consistendi causa exstitit,
adjuvante scilicet Deo, rerum omnium, quæ hu-
manas vires superant, moderatore. Nam Barbari
metu et tremore correpti, effuse fugiebant et ce-
lesterrime retro se recipiebant. Imperator verò mira-
bilitèr magnis illis periculis ereptus, majoreque
miraculo victoria politus, triumphans Antiochiam
ingreditur, ex intimo pectore gratias agens Deo.

III. Barbari autem statim missis ad eum legatis
pacem petunt atque impetrant, non qualem ipsi
cupiebant, sed quæ imperatori optatissima esset,
qui et socerum suum imperatorem Alexium, in
hostili exercitu comprehensum Nicæamque per-
ductum, monastico habitu induit: deinde omnia
necessaria benigne ei suppeditat. Interim conjuge
mortua, imperator consobrinam Roberti, qui tum
Byzantii imperabat, uxorem secundam ducit:
quam et ipsam non diu in matrimonio habuit, nec
ex ea liberos suscepit, sive quod natura sterilis
esset, sive quod imperatoris obitus brevi subsequen-
tus ei pariendi tempus negavit. Nam is cum ea
tribus annis fuit.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Β'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Mortua Lascari succedit gener Joannes Ducas, Imperatrix vidua, marito non diu superstes. Theodori Lascaris elogium. Laus Joannis Ducæ cum Theodoro comparati. Robertus imperator Byzantinus. Alexius et Isaacius Lascares prælutum sibi Ducam ægre ferunt. Latinorum armis adjuti a Joanne Duca vincuntur. Latini Asiaticas urbes amittunt.

24 I. Lascaris octodecim annis in imperio exactis, vitam cum morte commutavit : Joanne Duca, qui filiam ejus Irenen in matrimonio habebat, successore designato. Masculam enim prolem nullam susceperat. Relicta est et imperatrix, parum imperio fortunata, tum propter orbitatem, tum quia marito non diu superstes fuit. Cæterum imperator Lascaris ita acer fuit, ut ejus impetus sustineri non posset : et multorum præliorum pericula expertus est, plurimasque urbes pulcherrimis ædificiis magnisque sumptibus ad retardandum et repellendum Latinorum impetum instauravit. Verum rebus intempestive aggrediendis laudem illam adulterabat.

II. At Joannes Ducas, gener et successor ejus, vir magno ingenio, animique constantia et morum gravitate insignis, imperium pulcherrime gerebat atque ordinabat : remque Romanam et legiones brevi tempore plurimum auxit, ut utraque postulabant, nec antequam consulere quidquam agendo, nec ubi consulisset, quidquam negligendo ; sed omnia certa lege ac modo suoque tempore administrando. Ac vere aliquis dixerit, illud tempus

A'. Οκτωκαίδεκα δὲ βασιλεύοντι τούτῳ παρέβησαν ἔτη (33), καὶ τὸν παρόντα βίον ἀμείβει (34), διάδοχον τῆς βασιλείας καταλειποῦς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ Εἰρήνῃ γαμβρὸν Ἰωάννην τὸν Δούκαν (35). Ἄρβην γὰρ ἦν αὐτῷ παῖς οὐδεὶς. Καταλείπεται δὲ ἡ βασίλις, μικρὰ τῆς βασιλείας ὀναμένη, τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὴν ἀπαίδειαν, τοῦτο δὲ καὶ ὅτι μικρὸν ἐπιβιοῦσα τετελεύτηκε καὶ αὐτὴ. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, [P. 13] ἔξυς μὲν ἦν τὴν ὄρμην (36) καὶ ἀνοπώστατος· καὶ πλείστας μὲν προκινδύνευκε μάχας, πλείστας δ' ἀνώρθωσε πόλεις καλλίσταις οἰκοδομαῖς καὶ πολλοῖς ἀναλώμασιν, ἀνασσοῶν καὶ ἀναχαϊτίζων διὰ τούτων τὴν τῶν Λατίνων ὄρμην. Ἄλλ' ἐκιδδήλευεν αὐτὴν (37), ἀωρίᾳ πολλάκις ἐς τὰ πράγματα χρώμενος.

B'. Ὁ δὲ γαμβρὸς καὶ διάδοχος Ἰωάννης ὁ Δούκας, σύνεσιν (38) πλουτῶν φυσικὴν καὶ τρόπων εὐστάθειαν καὶ βεβηκὸς ἦθος, κάλλιστα τὴν ἀρχὴν διέθουε καὶ ἐκόσμει· καὶ τοῖς τε Ῥωμαίων πράγμασι καὶ στρατεύμασι πλείστην ἐν βραχεὶ τὴν ἐπίδοσιν ἰδεῖσθαι κατὰ τὸ ἑκατέρωθεν ἀνάλογον, μήτε πρὸ βουλῆς ἐργαζόμενος οὐδὲν, μήτε μετὰ τὴν βουλὴν ἀμελῶν οὐδὲν· ἀλλὰ πάντα μέτρῳ καὶ κανόνι διδοὺς καὶ καιρῷ τῷ προστήκοντι. Ἄλλὰ φάτι

Variorum notæ.

(33) Series chronologica imperatorum supra alata, præterquam quod annos octodecim imperii Theodoro Lascari tribuit, etiam annum indicat, quo is obiit, nempe mundi 6730, qui a Januario mense fuit annus Christi 1222. BO VIN.

(34) Anno 1222. Acropol. n. 6. DUCANG.

(35) Cogn. Vatatzem. Vid. Famil. Byzant. DUCANG.

(36) Nicetas in Alexio lib. III, n. 2, de Theodoro : Νεανίας τολμητίας καὶ βαγδαίος πρὸς τὰ πολέμια. DUCANG.

(37) Αὐτὴν, scilicet τὴν αὐτοῦ ὄρμην, nimia festinatione laudatum illum impetum corrumperebat. Quominus de Latinorum impetu hebetato intelligam, faciunt verba, ἀλλ' ἐκιδδήλευεν αὐτὴν. Quæ sententia si cui placet, sic vertat : Nam subitis et inexpectatis impressionibus impetum illorum retardabat, etc. WOLFIVS.

(38) Joannis laudes attigit etiam Acropolita n. 52 extr. DUCANG.

ἄν τις εὐστόχως, ὡς καιρὸς ἐκείνος τὴν Θεοδώρου τοῦ βασιλέως ὄξειαν ἐξήτει ὄρμην· τοιγαροῦν καὶ ξυνεβρόηκεν· ὁ δ' ἐφεξῆς χρόνος τὴν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου εὐστάθειαν· τοιγαροῦν καὶ συνέδραμεν. Ὁ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων πᾶ ὄντα διαπραττόμενος Κύριος, προσήκοντας καὶ τούτους· εὖρε τοὺς ἄνδρας, ὅπως φθαρείσαν καὶ τεθνηκυῖαν ἀναστήσαι βεβούληται τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν.

Γ'. Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς χρόνοις ἦρχε τῶν Βυζαντιῶν Ῥομπέρτος (39), ὁ τοῦ πρὸ βραχείος τετελευτηκότος Ἐβρή ἀδελφιδουῦ (40). Τούτῳ προσεβρόησαν οἱ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι ἀδελφοὶ (Ἀλέξιος οὗτος καὶ Ἰσαάκιος [41]) φθόνῳ στρατηγούμενοι καὶ ζηλοτυπίᾳ μακρᾷ, ὅτι μὴ τῆς βασιλείας οὗτοι διάδοχοι γένοιτο, τοῦ βασιλικοῦ τῆς ευχαρίστητος αἵματος οἰκειότεροι, ἢ ὁ κατὰ κῆδος προσαρμοσθεὶς Ἰωάννης· οἱ καὶ χρημάτων θωρακῆς τε καὶ ὑποαχέσει στρατῶν Λατινικῶν συναθροίσαντες, ὁπόσους τῷ Ῥομπέρτῳ τηλικαῦτα κερῆν (πλείστοι δὲ οὗτοι ἦν, καὶ οὐκ ἀγεννῆς τὰ ἐς δπλεῖσιν καὶ ἀνδρίαν πολεμικῆν), ἐξέλασι κατὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Δούκα, καθαιρήσοντας ἰσως αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, καὶ μεταθήσοντας ταύτην ἐς σφᾶς αὐτούς. Καὶ διαβάντες ἐς τὴν Ἀσίαν, τὰς μὲν ναῦς ἀφῆκαν περὶ τὴν Λάμψακον, αὐτοὶ δ' ἀναβάντες εἰς μεσόγειον ἡμέρας ἰδόν, ὁπόσῃν Λατίνους ὑπήκοον πρὸ βραχείος πεποιήκεν ὁ Ἐβρής, ἀπαντῶσι τῷ βασιλεὶ τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ὁπλιζοντι κατ' αὐτῶν· καὶ λαμπροῦ συμβραχέως πολέμου, νικῶνται κατακράτος· Λατίνου, καὶ ὄμα ζημιούνται καὶ ὁπόται πόλεις περὶ τὴν Ἀσίαν αὐτοῖς ὑπῆρχον τῆς ἐπῆκοι. Αὐτίκα γὰρ τὸν τῆς Λατινικῆς δουλείας ζυγὸν ἀπορρίψασαι, ἔκοντι τῷ βασιλεὶ προσεβρόησαν.

CAPUT II.

Theodorus Angelus Michaeli fratri succedit. Imperii sui fines promouet. Thessalonica ipsa potitur, absente Montisferrati marchione. Imperator inauguratur ab archiepiscopo Bulgariae præter morem legitimum. Prima Justiniana eur dieta sibi Bulgaria. Bulgarorum origo, migratio et varia fortuna. Theodorus Angelus provincias a Latinis, Bulgaria et Scythia desolatatas, impare pervadit. Omnia Byzantium usque vastat. Rerum status miserabilis.

Α'. [P. 14] Ἐν τούτοις ἀνίσταται τῶν Θεσσαλι-
κῶν βαρᾶθρων νέον κακόν, ὁ τοῦ Ἀγγέλου Μιχαὴλ
ἀδελφὸς Θεόδωρος (42). Διαδεξάμενος γὰρ θανόντος
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἀρχὴν, ἀνήρ δραστήριος καὶ καινὰ
δεινὰ ἐπινοήσαι πράγματα, καὶ αὐτὸ τοῦ πλείονος
ἐφιέμενος, ἐπιβύθησε ταύτην ἐς ὅσον πλείστον ἦν.
Ὅσαι γὰρ ἐσπέριαι πόλεις τῇ Λατίνων ἀρχῇ πρὸ
μικροῦ δεδουλεύκασαι, πάσας, ἐκείθεν ἀρξάμενος,
ρίστα κατετροπούτο καὶ μεθίστη πρὸς ἐαυτὸν, ἕως
καὶ αὐτὴν ἢ τῆς τῶν Μακεδόνων προκάθηται γῆς
ἐχειρώσατο μεγαλόπολιν (43) τὴν Θεσσαλονικίην,
ἀποδημοῦντος τηλικαῦτα τοῦ μαρκεσίου περὶ τὴν
κατρίδα Λαμπροῦσαν. Αὐτίκα δὲ καὶ βασιλείας (44)

Theodoti imperatoris promptam audaciam postu-
lasse, eamque præsto fuisse : insecutum vero
tempus imperatoris Joannis constantem gravitatem ;
proinde et hanc occurrisset. Nam Dominus, qui ex
iis quæ nihil sunt aliquid facit, tales invenit
viros, quales requirebantur, cum perditum et
extinctum 25 excitare vellet Romanorum princi-
patum.

III. Cæterum iis temporibus Byzantii regnabat
Robertus, Herrici paulo ante mortui ex sorore
nepos. Ad hunc se contulerunt Alexius et Isaacius,
Theodori Lascaris imperatoris fratres, invidia et
æmulatione æstuentes, quod imperii successores
designati non essent, imperatorio sanguini con-
junctiores, quam per affinitatem ascitus Joannes.
Ili pecuniarum largitionibus ac pollicitationibus
coacto Latino exercitu, quantus Roberto tum erat (qui
quidem erat maximus et, sive armorum genus, sive
bellica fortitudo spectaretur, haud ignobilis), Joannem
Ducam bello petunt, imperio dejecturi forsitan, atque
illud ad se translaturi : profectique in Asiam, classe
ad Lampsacum relicta, unius diei iter progressi in
mediterranea, quæ paulo ante Herricus Latinis
subjecerat, imperatori Romanas copias adversus
eos instruenti occurrunt. Ibi prælio acri conserto,
Latini vi vincuntur, et eas etiam urbes amittunt.
quæ tum iis in Asia parebant. Nam illæ statim
servitutis Latinæ jugo excusso, ad imperatorem
ultra desciverunt.

I. Interim e Thessalicis barathris novum existit
majum, Michaelis Angeli frater Theodorus. Suscep-
to enim illius defuncti principatu, vir strenuus et
ingenio ad res novas molendas habili, idemque plura
semper 26 appetens, longe labeque fines propa-
gavit. Quotquot scilicet occidentales urbes paulo
ante Latinorum regno servierant, eas omnes, inde
sumpto initio, facillime vicit sibi que adjunxit :
donec amplissimam et totius Macedoniae principem
civitatem Thessalonicam subegit, marchione tum
in patriam Longobardiam profecto : statimque sibi
imperatoris nomine asciscit, ac imperatorio more
ab eo, qui Bulgariae archiepiscopus tum erat, inun-

Variorum notæ.

(39) Vide *Hist. Franco-Byzant.* lib. II, n. 1. DUCANG.

(40) *Henrici paulo ante mortui ex sorore nepos.* Ita vertendum, non ex fratre nepus, ut Wolfius verit. Erat enim Robertus Iolenta filius; Iolenta autem soror Henrici. Testis Gregoras ipse, *Historiæ* lib. IV, cap. 2, sect. 4. BOIVIN.

(41) *Acropolis* n. 22. Vide præterea *Histor. Franco-Byzant.* lib. III, n. 6; et *Famil. Byzant.*

p. 278. DUCANG.

(42) *Conte* Acropolit. n. 21; *Pachymer.* lib. I, cap. 30; lib. II, cap. 36; et *Famil. Byzant.* pag. 207. DUCANG.

(43) Inter urbes, quæ hoc epitheto donantur a scriptoribus, Thessalonicam recenseri observamus in *Gloss. med. Græc.* DUCANG.

(44) Cum antea sub titulo despotæ Græciæ biennio præfuisset, *Acrop.* n. 6. DUCANG.

giture. Nam olim Justinianus imperat. r eam urbem, quod patriâ ipsius foret. cum aliis multis rebus ornarat, tum primam Justinianam appellaverat, et liberam jurisdictionem ei in perpetuum attribuerat: eo tamen excepto, ne ejus archiepiscopi Romanos imperatores inungerent: quæ prærogativa per leges aliis est concessa. Verum Angeli jam rerum per vim potiti metu, et archiepiscopi illius levitate et simplicitate res eo insolentiæ devoluta est. Nunc unde locus is Bulgaricæ nomen sit adeptus explicabo.

ποντος τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, ἐς τοσοῦτον ἀτοπίαν τὴν βουλγαρίας ἐπιώσωμον ὁ τόπος κεκλήρωται, δηλώσεων ἔρχομαι.

II. Trans Istrum versus septentrionem locus est, quem fluvius non exiguus, ab incolis Bulga dictus, interfluit: unde et ipsi Bulgarorum nomen obtinuerunt, cum a prima origine Scythæ essent. Tandem hi cum uxoriibus et liberis illinc profecti, qua tempestate iconomachicæ morbus pios infestabat, innumerablem multitudinē Istrum trajiciunt: et 27 utramque Mysiam ab Istrō usque pervagati, obvia quæque Mysorum prædam faciunt, ut fertur proverbio. Tum locustarum more aut fulminis instar Macedoniam cum ulteriore Illyria occupant, oblatis ibi commodis contenti; ac regia sedes eorum deinceps urbs ea esse cœpit, quam Justinianus imperator archiepiscopatus honore primæque, ut diximus, Justinianæ nomine ornavit. Post appellatione gentis illuc vulgata locus ipse Bulgaria dictus est, et Bulgaria quoque metropolis prima Justiniana. Interjecto demum tempore Basilius imperator, cognomento Iulgaroctonus, hos post multa prælia penitus attrivit et subegit: ac eos qui superfuere, inde exterminatos, in Mysiam inferiorem ad Istrum transtulit. Nomen tamen, velut aliud quoddam eorum monumentum, in archiepiscopatu hæsit. Sed age illuc revertamur, unde deflexit oratio.

ἐαυτῷ περιτίθεισιν ὄνομα, καθ' ἡγίεται βασιλικῶς παρὰ τοῦ τηρικαῦτα τὴν τῆς Βουλγαρίας ἀρχιεπισκοπὴν διθύνοντος. Πλείστοις τε γὰρ ἄλλοις (45) αὐτὴν ὁ βασιλεὺς ἐκ παλαιῶν τετίμηκεν Ἰουστινιανῶν, ἐαυτοῦ γενοῦσιν πατρίδα (46), καὶ πρώτην ὠνόμασεν Ἰουστινιανήν. Καὶ δὴ καὶ αὐτονομείσθαι: (47) ταύτην ἐς τὴν διηγεκὲς προσετέθεικε, πληρὸν οὐχ ὥστε καὶ βασιλεὺς χρεῖν Ῥωμαίων· τοῦτο γὰρ ἄλλοις ἐφεῖται (48) παρὰ τῶν νόμων. Ἀλλὰ διὰ φόβον ἤδη τοῦ τυραννοῦντος; Ἀγγέλου, καὶ πρὸς γε εἰτι διὰ κουφότητα καὶ ἀφέλειαν τοῦ τηρικαῦτα διεπράγμα ἐκκεκύλισται. Ὅθεν δὲ τὴν Βουλγα-

B. Χῶρος τις ἐστίν (49) ἐς τὰ ἐπέκεινά τε καὶ θρηϊώτερα τοῦ Ἰστρου καίμενος, καὶ ποταμὸς βέων δι' αὐτοῦ οὐ μικρὸς· Βούγγαν (50) αὐτὸν ὀνομάζουσιν οἱ ἐγγῶροι· ἀφ' οὗ δὴ καὶ αὐτοὶ τὸ τῶν Βουλγάρων μετελήφεσαν ὄνομα, Σκύθαι τὸ ἐξ ἀρχῆς ὄντες. Ὅψθ' δ' ἐκείθεν οὐτοι μετανάσται γενόμενοι τέκνοις ἄμα καὶ γυναίξιν, ὅποτε τὴν εἰκονομαχίαν νόσημα κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων ἐπεχωρίαζε, διαπεραιούνται τὸν Ἰστρον, πλῆθος ἀριθμῶν ὑπερβαῖον· καὶ διαβάντες ἀμφω τὰς μετὰ τὸν Ἰστρον Μυσίας, καὶ πάντα λείαν Μυσῶν (51), τὸ θρυλλοῦμενον, ποιοῦντες τὰ ἐν ποσὶ, καθάπερ ἀκρις ἢ τις κεραυνὸς αἰθέριος, οἰκειοῦνται Μακεδονίαν μετὰ τῆς ἐπέκεινα Ἰλλυρίδος, ἀρροθίντες τοῖς ἐκείσε καλοῖς. Καὶ βασιλεῖον ἐνδίαίτημα τούτοις εἶναι ἐς τὸ λοιπὸν νομόμισται αὐτὴ ἡ πόλις (52), τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ὁ βασιλεὺς τετίμηκεν Ἰουστινιανῶς; [P. 15] καὶ πρώτην ὠνόμασεν, ὡς εἰρήκειμεν, C Ἰουστινιανήν (53). Εἶτα τῆς προσηγορίας τοῦ ἔθνους ἐκεῖσε διαδοθείσης, Βουλγαρία ὁ χῶρος μετωνομάσθη, καὶ μητρόπολις Βουλγαρίας ἡ Πρώτη Ἰουστινιανή. Χρόνοι μέντοι ὑστερον ὁ βασιλεὺς Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος μετὰ πολλὰς τὰς μάχας τέλος; ἐξέτριψε καὶ ἐδουλώσατο τούτους· καὶ τῆς μὲν χώρας τοὺς ἐναπολειφθέντας ἐξορίστους πεποίηκεν

Variorum notæ.

(45) De Achride a Justiniano privilegiis donata agit cap. seq. de quibus consulendi præ cæteris Joan. Morin. lib. 1, exercit. 27; Leo Allatius, lib. 1 De consensu utriusque Eccl. cap. 25, n. 4. Ducang.

(46) At quæ fuerit Justiniani patria, disquisivit Nicolaus Alemannus ad Procopii Historiam arcadam p. 14, l. Edit. Ducang.

(47) Alia fuit civitatum priscais sæculis αὐτονομία ab ea quæ hic recensetur, ut quæ archiepiscopalem dignitatem solum respexerit, nulli patriarchatui vel metropolitæ subjectam. Vide Allatium loco laudato, et Gloss. med Græcit. in Ἀυτοκέφαλος. Ducang.

(48) Patriarchæ Constantinopolitano. Ducang.

(49) De primis Bulgarorum sedibus et migrationibus fuse satis egimus in regum Bulgaria serie historica, in Famil. Byzant. sect. 6. Ducang.

(50) De quo præ cæteris Vincentius Belvacensis, lib. xxxv, cap. 11. Ducang.

(51) Proverbium, de quo Zenob., Diogenian., Apostolius, Suidas et alii passim. Ducang.

(52) Ἀχρίς, in capitis lemme ap. Wolfium. Ducang.

(53) An igitur Achris eadem fuit cum Bederina,

quam Justiniani patriam fuisse scribunt Procopius, Agathias, et auctor Chronicis Paschalis; ac primam Justinianam appellari pariter is sanxit, ut exserte scribit idem Agathias lib. v. Dubium tamen ingerit codex Procopii Vaticanus, quem laudat Alemanus, ubi scribitur apud Dardanos Europæos, qui post Epidamniorem terram habitant, ad præsidium quod Bederiana vocatur, oppidum esse Tauresium nomine, unde Justinianus ortus est, eum locum muro ac quatuor turribus circumdedit, juxtaque urbem nobilissimam condidisse, quam Justinianam primam appellavit, nutricationis officium altrici patriæ rependens: unde colligere liceret non revera Bederinæ, sed Tauresii natum Justinianum, ac Justinianæ primæ nomen neutri oppido, sed alteri, quod proxime ædicaverit, id nomenclaturæ inditum, atque adeo Achridi, cui attribuitur a Gregora et aliis. Lennælius in Onomastico Turcico scribit Giustandil a Turcis appellari Justinianæ urbis regionem, quæ, inquit, prisca Justiniana prima dicitur, Justiniani Augusti patria, Macedonia quidem illam, sed versus Illyricum, vel in ipso potius Illyrico sitam. Ducang.

ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἴστρον κίττω Μουσῆ· τὸ δ' ὄνομα, καθάπερ ἄλλο τι μνημεῖον ἐκείνων, ἐναποτέλειται τῇ ἀρχιεπισκοπῇ. Ἄλλ' ἐς τὸ πρότερον ἶχνος τοῦ λόγου φέρεται ἐπινακάμψωμεν.

Γ. Ὁ γάρ, Ἀγγέλως Θεόδωρος ἤδη καὶ βασιλεὺς, ἀσθένειαν, καταστάς, ἐδήλωε τὴν γῆν, προῖων καὶ παρεξελαιώνων καὶ ὑπερβαίνων ὄρους ἄλλους ἐξ ἄλλων ἀεὶ, ἕως ἤλασε μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν Βυζαντιῶν πυλῶν κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν. Αἱ γὰρ Μακεδονικαὶ τε καὶ Θρακικαὶ πόλεις ἐς τέλος ἐξέκαμον, συχνὰς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ θεινάς ὑπομείνασαι τὰς αἰχμαλωσίας, νῦν μὲν τῶν Λατίνων, νῦν δὲ τῶν Βουλγάρων, καὶ τῶν Σκυθῶν. Τί γὰρ οὐκ ἂν ἔδρασαν ἔθνος; αἰμοδόρον οἱ Σκυθαὶ Χριστιανοὶ; ἐπιβρίσαντες ἀπηνῶς; οἱ δὲ Λατῖνοι οὐδὲν ἡμερῶτερον τῶν Σκυθῶν διετέθησαν, ὅτι μὴ καὶ πολλῶν τῶν μέτρῳ τὴν Σκυθικὴν ἀπήνεια ὑπερέβησαν. Ἡ αὐτὴ οὐχ ἄπαξ τοὺς ταλαιπώρους; ἐξ ἐκατέρω τῶν ἔθνων τὰ τῆς θεινῆς ταύτης αἰχμαλωσίας ξυνεπιπτῶκει παθεῖν, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρις καὶ πολλάκις. Τὸ δὲ νῦν τοῦτο τοῦ Ἀγγέλου (54) μικροῦ πάν, εἰ τι ἐλλείπειται, προσανάλωσε. Καὶ ἦν ἰδεῖν οἰκία· κατεσκαμμένας, τεῖχη περιηρημένα, Λήμνια κακὰ (55), θρήνου; Τρωϊκοῦ; πολλῶν καὶ παντοδύπων κακῶν πανήγυριν.

CAPUT III.

Joannes Asan Bulgarus Theodorum Angelum acie vincit, capit, excæcat. Joannes Ducas classem instruit. Insulas maris Ægæi et Rhodum occupat. In Europam transit. Multis urbibus potitur. Pacem init cum Bulgaris. Asanis filiam filio suo uxorem jungit. Ternobi episcopus metropolitani jurisdictioni subesse desinit. Imperator, omnibus a Byzantio ad Strymonem urbibus receptis, Nicæam revertitur.

Α'. Ἐν τούτοις (56) γε μὴν τοῖς καιροῖς ἤρχε τῶν Βουλγάρων ὁ τοῦ πρώτου Ἀσαν υἱὸς ὄνομα Ἰωάννης. Οὗτος ἄρῶν τὸν εἰρημένον Θεόδωρον τὸν Ἀγγέλον οὐδὲ τῶν Βουλγαρικῶν ἀφίστασθαι πραγμάτων βουλόμενον, ἀλλ' ἤδη κάκεινοις βαρεῖαν καὶ βλάπτουσαν ἐπάγοντα χεῖρα, συμμάχους ἐκ τῶν Σκυθῶν εἰληφώς, συρρήγνυσιν αὐτῶν πόλεμον ἰσχυρὸν, καὶ νικᾷ καὶ χειροῦται τοῦτον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττει (P. 16) τῆς δίχης ὄψι περιελθούσης αὐτὸν, ὧν τε τὴν νόμιμον περιεφρόνησε τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν, βασιλείας ἑαυτῶν περιθείς ὄνομα· καὶ ἔν τῷ ὁμορῶλους κακοπραχοῦντας ὑπὸ τῶν Ἰταλικῶν καὶ Βουλγαρικῶν ἐφόδων καὶ δακρύων ἄξια πάσχοντας, οὐκ ἠλέησαν, ἀλλὰ δυστυχῆμασι δυστυχῆματα προσετίθει καὶ φόνους φόνους.

Β'. Ἦδη δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπὶ μέγα δυνάμειος ἠβξῆσε τὰ Ῥωμαίων πράγματα, δεξιὸς οἰκονόμος φανεῖς καὶ κυβερνήτης ἀριστος τῆς ἡγεμονικῆς τῶν Ῥωμαίων οὐραχίας. Ναυς τε γὰρ μακρὰς κατεσκευασκῶς οὐκ ὀλίγας, ναυστολεῖ πρὸς τὰς κατὰ τὸν Αἰγαῖον νῆσους, καὶ πάσας ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ λαμβάνει, Λέσβους καὶ Χίον, Σάμον τε καὶ Ἰακρίαν καὶ Κῶ καὶ ὅσα ταῦταις εἰσὶ προσεχέει· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ διαβάς καὶ ἐς Ῥόδον, ἐπρατή; καὶ αὐτῆς ἀναδείκνυται. Ἐπει δ' ὁ μὲν βασιλικὸς στόλος οὕτω θαλαττοκρατῶν ἦν, ἐν δ' Ἀσία τὰ Περσικὰ στρατεύματα ἔμμεν ἀρσεμίζοντα, τὰ δὲ Λατίνων καταδραχῦ τε ὑπέβρει καὶ ἀσθενῶς εἶχεν,

III. Angelus Theodorus, imperator, ut dictum est, constitutus, ulterius progrediendo et evagando et alios atque alios limites superando, agros vastabat, donec ad ipsas usque Byzantii portas nemine prorsus resistente pervenit. Nam Macedonia et Thracia urbes prorsus exhaustæ erant, crebris atque atrocibus exiguo tempore direptionibus vexatæ. nunc a Latinis, nunc a Bulgaris et Scythis. Quid enim non fecissent, gens sanguinaria, Scythæ Christianis crudeliter oppressis? Latini vero Scythis adeo clementiores **28** non fuerunt, ut illorum inhumanitatem longo intervallo superarint. Neque semel miseri illi ab utraque gente diræ hujus prædationis incommoda passi sunt, sed bis et ter et sæpius. Tum vero hæc Angeli grassatio, si quid reliqui fuit, id fere totum absumpsit. Itaque domos eversas, mœnia diruta, Lemnia mala, Trojanas nœnias, omnis denique generis malorum spectaculum videres.

I. His temporibus imperabat Bulgaris primi Asanis filius Joannes. Is cum Angelum Theodorum no Bulgaricis quidem rebus abstinere velle cerneret, sed jam illis quoque infestam et hostilem manum intentare, Scythicis auxiliis accersitis acre cum illo prælium committit, illique victo et capto oculo effodit: vindicta tandem illum assecuta, tum ob ludibrio habitam Romani imperii legitimam auctoritatem, cujus sibi nomen usurparat; tum quod populares suos Italicis et Bulgaricis impressionibus afflicto et deplorandis malis affectos adeo non miseratus fuerat, ut etiam calamitates calamitatibus, cædes cædibus cumularet.

II. Jam vero et imperator Joannes imperii Romani vires multum auxerat, callidi scilicet dispensatoris, et optimi reipublicæ gubernatoris officio functus. Nam haud paucis longis navibus, quas ædificarat, ad Ægæi maris insulas appulsis, **29** eas omnes brevi tempore capit, Lesbum, Chium, Samum, Icarium, Con, quæque his finitimæ sunt. Nec his contentus Rhodum proficiscitur, et eam quoque potestati suæ subjicit. Cum vero imperatoria classis ita mare obtineret, et in Asia Persici exercitus quiescerent, Latinorum autem vires fluxæ et caducæ paulatim minuerentur, jam imperator arma ex Asia etiam in Europam transferre consti-

Variorum notæ.

(54) Michaelis Nothi, cujus supra meminit, lib. 1, cap. 3. DUCANG.

(55) Zenob., Diogenian, Suid. etc. DUCANG.

(56) Acropol. n. 25, 26. Pachymer. lib. 1, cap. 30; Richardus de S. Germano an. 1230. DUCANG.

tuit, ut illic miseræ urbes a Bulgarica et Italica manu liberaret. Igitur incunte statim vere, transmissis Hellesponto, primum in Chersonesum irruerunt. Deinde finitimam regionem vastat et incendit, ad perterrefaciendos Latinos qui castellorum arces tuebantur. Capitque plurimas urbes maritimas, Calliopolim, Sestum et Cardianorum civitatem cæterasque illis vicinas, partim vi et machinis, partim deditione.

III. Imperatore his rebus occupato, e Bulgaria legati veniunt, tum pacis expetendæ causa, tum ut imperatoris filio Theodoro Helenæ Asanis filiæ nuptias offerrent. Quem nuntium imperator lætus et cupidus accepit. Nolebat enim, aliis gravioribus negotiis distractus, illum adversarium habere, Scythias trans Istrum positas adeo vicinum, illisque ascitis quoties libitum esset irruentem, et torrentis in uorem obvia quæque secum abripientem. Hac igitur de causa legatio statim rata fuit simulque admittas. Congressi ergo circa Chersonesum 30 imperator et Asan, Helenam Asanis filiam decem annos natam imperatoris filio nondum puberi Theodoro Lascari juniore conjungunt. Tunc etiam Ternobi episcopus liberam jurisdictionem in perpetuum impetrat, cum ad id usque tempus primæ Justinianæ archiepiscopo, propter veterem illius gentis cognationem, paruisset.

IV. Imperator vero secuta æstate Thraciæ et Macedoniae urbes circuit, ab ipsis, ut ita dicam, Byzantinis portis auspiciatus, et ad Strymonem usque progressus omnes autumnii initio recuperat: et sic, omnibus quæ voluerat expeditis, Nicæam recedit, militibus domum ad hibernandum dimissis.

CAPUT IV.

De rebus Scythicis. Earum notitia necessaria. Scytharum regio. Vita genus. Moderatio. Justitia aliæque virtutes. Varia nomina. Scythæ, divinæ indignationis ministri. Multas provincias variis temporibus vastarunt. Mores eorum, apud quos considerint, asciscunt. De Scythiis Europæis, veteri Scythiæ proximitis. Scytharum migrationes in Asiam. In Europam. In Africam ipsam. Scythia cur a nemine subacta. Cur aharum gentium facite victrix.

I. Postquam autem ad hunc historię locum ventum est, non prætereundi silentio visi sunt Scythiæ, qui his temporibus Asiam et Europam sunt pervagati. Nam progressu orationis sæpe illorum mentio incidet. Quare breviter, quantum fieri potest, oportet nos eorum res declarare, et ad intelligenda ea quæ sequuntur, luculentiorum earum notitiam præmittere; ne ea, quæ ipsi scimus, iis

Variorum notæ.

(57) *Cardiam* vertit interpres: melius *Cardiana*, tametsi *Cardia* urbs occurrat in Thracia. DUCANG.

(58) Imo a Joanne Vatatzæ ad Bulgarorum regem Asanem missos legatos scribit Acropolitæ cap. 31. DUCANG.

(59) Acropolitæ cap. 55. Vide Joan. Morin. lib. 1,

ἐγὼ διαβιβάζειν ἤδη τὰ τῆς Ἀσίας ὄπλα καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ βασιλεὺς, ἐλευθερώσων τὰς ἐκεῖ καταλιπώρους πόλεις τῆς τε Βουλγαρικῆς καὶ Ἰταλικῆς χειρὸς. Καὶ δὴ διαβὰς τὸν Ἑλλησποντον ἄμα ἤρει, εἰσβάλλει πρῶτον εἰς τὴν Χερρόνησον, κατέλιθεν τὴν ὄμρον ἐπὶ ῥοβίαι καὶ ἔκασε χώραν, εἰς ἐκκληξίν τῶν ἐν ταῖς τῶν φρουρῶν ἀκροπόλεσι Λατίνων. Ἐἶτε δὲ καὶ πλείστας τῶν παραλίω πόλεων, Καλλιούπολιν τε καὶ Σηστόν καὶ τὴν τῶν Καρδιανῶν (57) καὶ ὁπόσαι τῶν ἀστυγειτόνων ἦσαν, τὰς μὲν βίβη καὶ μηχανήμασι, τὰς δὲ προσχωρούσας ἔκοντι.

Γ'. Ἐν τούτοις δ' ὄντος τοῦ βασιλέως, ἤκουσι πρέσβεις ἐκ Βουλγάρων (58) σπονδῶν τε εἰνεκα, καὶ ἄμα ἐπὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ Ἀσάν Ἑλένης τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν Θεόδωρον γαμβρὸν ἐξαιτούμενοι. Β Ταῦτα ἀσμένῳ τῷ βασιλεῖ ἠγγέλλοντο καὶ ἄμα ἐθέλοντι οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν ἄλλοις μείζονσι περισπώμενος ἀντίπικλον ἔχειν αὐτὸν, οὕτω τοῖς παριστερῶσι ὁμοροῦντα σκῦθαις, καὶ ἄμα αὐτοῖς, ὁπότε βούλοιο, ἐπελαύνοντα, καὶ ὅσα ἐν ποσὶ, χειμάρρου δίκην, παρασύροντα. Ταύτη τοι καὶ τελεσιουργὰ τὰ τῆς πρᾶσθεας εὐθύς ἦσαν καὶ ἄμα τὰ τοῦ κήδους. Καὶ συναλθόντες περὶ Χερρόνησον ὁ τε βασιλεὺς καὶ ὁ Ἀσάν, συζευγνύουσιν Ἑλένην τῇ τοῦ Ἀσάν θυγατρὶ δεκαετῆ ὄσῃ τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν Θεόδωρον τὸν νέον Λάσκαριν, μήπω εἰς τὸν ἐφηβὸν παραγγέλλαντα. Τηνικαῦτα δὲ καὶ ὁ τοῦ Τερνόδου ἐπίσκοπος (59) αὐτονομίαν λαμβάνει διηγεκῆ, τῷ τῶς ὑπὲρ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς πρώτης τειλῶν Ἰουστινιανῆς διὰ τὴν τοῦ ἔθνους ἐκείθεν ἀρχαίαν συγγένειαν.

Δ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς θέρους ἐπιγενομένου, τὰς θρακικὰς τε καὶ μάκεδονικὰς περιέεισι πόλεις, ἀρξάμενος ἀπ' αὐτῶν, ὡς εἶπειν, [P. 17] τῶν Βυζαντινῶν πυλῶν, καὶ ἐπελάσας ἀχρι Στρυμόνος, καὶ οἰκειοῦται πάσης, ἔτι ἰσταμένου τοῦ φθινοπύρου. Καὶ οὕτω πάντα σκοπεῖν διαθέμενος, αὐτός τε εἰς Νίκαιαν ἀνεχώρησε, καὶ τὸν στρατὸν ἀφῆκεν εἰς τὰ οἴκοι διαχειμᾶσοντα.

Δ'. Ἐνταυθοῖ δὲ γενομένη τῆς ἱστορίας, οὐκ ἀρεστόν μοι ἔδοξεν εἶναι αἰγῆ παραθεῖναι τὰ περὶ Σκυθῶν, ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις ἐπιδραμόντων Ἀσάν τε καὶ Εὐρώπην. Βιάσεται γὰρ ἡμᾶς ὁ λόγος προτῶν εἰς τὰ αὐτῶν πολλὰς ἐμπίπτειν διηγήματα, καὶ χρεῶν ἀνακεφαλαιωσαμένους ἡμᾶς, καθῶσον οἶδόν τε, διαλευκᾶναι τὰ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐναργέστερα παραπέμψαι ταῖς ἐφεξῆς ὑποθέσεσιν, ἵνα

exercit. 27, et Leonem Almatium lib. 1. *De concordia utriusque Eccl.* cap. 25, n. 5; præterea gesta Innocentii III papæ, a quo Trinovitanus archiepiscopus primus totius Bulgaricæ et Blachicæ constitutus ibi legitur, p. 36 Edit. Baluzianæ. DUCANG.

μη αυτοί γε εἰδότες, εἶτα ἐπὶ τῶν οὐκ εἰδόντων ὡς εἰδόντων διεξιόντες, ἀμαρτάνειν ποιοῦμεν αὐτοὺς ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν ἐννοιῶν, καὶ συχνὰ μεταβαίνειν ἐξ ἑτέρων εἰς ἑτέρας ἀναφορὰς, ὡς περ αἱ κυνηγετικαὶ κύνες, ὅποτε τὰς τῶν λαγῶν ἰχνηλατοῦσι νομάς, συχνὰ τὴν βίνα πρὸς ἕτερα ἐξ ἑτέρων ἰχνη μεταγούσαι.

Β'. Ἐθνος ἐστὶ πολυανθρωπώτατον, βορειοτέραν πολλῶ τὴν οἰκισιν ἔχον ἢ κατὰ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην, οὐδαμῶς μὲν ἐξ ἀρκίθειαν ὑπὸ τὴν ἀρκτικὴν πόλιν, παρὰ τοὺς ἀρκτικωτάτους δ' οὖν ὅμως ἐνδιατιώμενον παραλλήλων ἀπάντων, ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν περιγράφουσιν, ὡς οἱ τὰς παλαιὰς τε ἱστορίας συνθέντες παρέδωσαν τοῖς ἐπιγενομένοις ἡμῖν, καὶ αὖ ἡμεῖς, καθόσον ἐξῆν, ἐκ τῆς τοῦ χρόνου ξυνήκαμεν πείρας. Τούτους γαλακτοφάγους μὲν καὶ ἀβίους καὶ δικαιοτάτους ἀνθρώπων Ὅμηρος ἔφησεν (60)· ἐν τούτοις γὰρ οὐ μαγεύρων μαγγανεία, οὐδὲ τραπέζης ἐπινοήσεται πολυτέλεια. Φυτικαί μὲν δὲ καὶ ἀρόσεις γῆς οὐδ' ἐν ὀνείροις, ὅ τι ποτὶ εἰσιν, ἐφαντάσθησαν. Ἄλλὰ τροφή μὲν αὐταῖς ἢ τῆς γῆς αὐτοφυῆς πᾶσα, καὶ τὰ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων εἰματὰ τε καὶ σώματα. Καὶ εἰ τι δὲ τῶν ἀγρίων ζώων καὶ πετεινῶν ἀλωτῶν αὐτοῖς γένοιτο, καὶ τοῦτο δ' αὐτοῖς αὐτοσχέδιός ἐστι τροφή. Ἐνδυμα δ' ἀποίησεν, τὰ τῶν ζώων δέρματα. Ἄργυρος δὲ καὶ χρυσός καὶ μάργαρος καὶ λίθος λυχνίτης ἴσα καὶ κόνις ἐκείνοις ἐστίν. Οὐ πανηγύρεις ἔχει καὶ φιλοτιμίας θέατρα, οὐδὲ βουλευτήρια περὶ ναυστάθμων καὶ τριηραρχῶν [P 48] καὶ ἀγορανομῶν (61)· ἀλλ' εἰρήνην πᾶσα τὸ ἀπὸ τούτων (62), καὶ βίος κάμψαν ἀστασίαστος. Ὅσπερ γὰρ οἱ τοῖς τῶν ἀνθρώπων σώμασιν ἐπισυμβαίνοντες πυρετοὶ τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῆς ὕλης ἔχουσι, καὶ παρὰ τοσοῦτον φλεγμαίνουσι, πρὸ ὅσον καὶ ἡ τῆς ὕλης πέφυκε χορηγία ἐπειδὴν δ' αἰεταῖα μακρὰ, καὶ ἰατρῶν φαρμακοποσίαι παραλαβοῦσαι τὸ σῶμα, τὴν ὕλην πᾶσαν ἐξαναλώσωσιν, αὐτίκα πέπαιται μὲν ὁ πυρετός, ἰσθένησε δ' ἡ τοῦ σώματος ἀσθένεια· οὕτω καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις, τῶν πραγμάτων οὐκ ὄντων, ἐξ ὧν φιλονεικία καὶ ἐριδὲς φύονται καὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιβουλαὶ καὶ χύσεις αἰμάτων ἐπινοῦνται, οὐδὲ δικαστήρια συγχροτοῦνται λοιπὸν, οὐδὲ βουλευτήρια καὶ ἀναγνώσεις νομίμων, οὐδὲ π.θαναὶ γλῶσσαι, καὶ λόγων διαστροφαι, καὶ ἐννοιῶν λαβύρινθοι· ἀλλὰ δικαιοσύνη τις αὐτοφυῆς ἐκνέμεται τούτους καὶ ἀνεπίφθονος αὐτονομία. Ὅμηρος τούτους ὠνόμασε.

Γ'. Τῆν γε μὴν προσηγορίαν αὐτῶν (63) διαφόρως ἡμῖν οἱ παλαιοὶ σοφοὶ διεπόρθμευσαν. Ὅμηρος μὲν γὰρ Κιμμερίους αὐτοὺς καλεῖ, Ἡρόδοτος δὲ ὁ τὰ Περσικὰ συγγραφάμενος Σκυθὰς πολυειδεῖς, ὁ δὲ Χαίρωνος Πλοῦταρχος Κίμβρους καὶ Τεύτονας,

Variorum notæ.

(60) *Iliad.* XIII, 6. BOIVIN.

(61) *Wolffio* ἀγορανομῆαι sunt *leges agrariæ*. Videat lector an is sensus esse possit ejus vocabuli. Ego verti *Ædilitias functiones*. BOIVIN.

(62) Perinde accipio, ac si esset, τούτων γε

A qui nesciunt, quasi scirent, narrando, efficiamus ut ii adhibitis commentis a vero aberrant, et alias ex aliis conjecturas sequantur, veluti canes venatici, qui leporibus vestigandis nares ad alia atque alia vestigia transferunt.

II. Gens est populosissima, **31** magis versus septentrionem habitans quam ullæ aliæ nostri orbis: et quamvis non prorsus Arctico polo subjecta, in eo tamen sita parallelo, qui maxime omnium, quotquot universum orbem circumscribunt, versus septentrionem porrigitur: ut et veterum historiarum scriptores nobis tradiderunt, et nos quantum licuit diuturna experientia comperimus. Hos galactophagos et abios et mortalium justissimos appellavit Homerus. Apud eos enim neque coquorum lenocinia excogitata, neque sumptuosus mensarum apparatus. Plantatio autem et aratio quid sit, ne per somnium quidem unquam viderunt. Illis victus est herba sponte e terra nascens, et sanguis ac carnes jumentorum, aliarumque pecudum, feræque volucres, si quos capere possunt, id quoque ipsis alimentum est fortuitum. Vestimentum nulla arte confectum, animalium pelles. Argentum vero, aurum, margaritæ et lapis lychnites non pluris sunt quam pulvis. Nulli ibi sunt solemnnes ludi, nulla ambitiosa spectacula, nullæ deliberationes de navalibus, trierarchiis et ædilitiis functionibus: sed, quod ad hæc quidem attinet, pacata omnia et vita seditionum omnino experta. Ut enim febres, quæ humanis corporibus superveniunt, e materia oriuntur, ac tandiu vigent, quandiu illa præsto est: cum vero et inedia diuturna et potiones a medicis corpori adhibita materiam omnem consumperint, **32** statim et febris desinit et morbus relanguescit: sic etiam apud illam gentem, cum eæ res non sint, e quibus lites et contentiones oriuntur, mutuaque insidiæ et cædes suscipiuntur, neque iudicii, neque curiis, neque legum recitationibus est opus; ac ne eloquentia quidem verborumque argutiæ ac perplexa inventiones locum habent: sed innata quædam justitia illos regit et minime invidiosa libertas. Quibus de causis et Homerus eos mortaliū justissimos nominavit.

Διά μὲν δὴ ταῦτα δικαιοτάτους ἀνθρώπων καὶ

III. Eorum vero appellationem scriptores veteres nobis varie tradiderunt. Nam Homerus Cimmericos eos vocat, Herodotus vero, Persicæ historiæ auctor, Seythas diversos, Plutarchus Chæroneus Cimbros et Teutonas: non ille quidem suapte auctoritate,

ἐνεκεν: quod ad hæc quidem attinet. Sic enim malo, quam, *His de causis*. WOLFVUS.

(63) Reinerccius ad cap. 16 Haytonis hunc Gregoræ locum laudat, ubi ille consulendus. DUCAS.

sed tamen nominat velut ambigens ac ipse sibi diffidens. Nam propriam suam appellationem ipsi utique sua lingua norunt. Qui vero Græcis nominibus eos appellant, alias aliter suo quique arbitrato illos vocant, quicunque torrentis instar in nostras provincias irruentes alias alia loco occupant. Ut enim terrores sæpe hominibus a Deo incutiuntur, de cælo quidem, ut fulmina, incendia et crebri imbres; e terra autem, ut telluris hiatus et quassationes; item ex aere, ut typhones et nimbi: ita hi a Deo asservantur Septentrionales et Hyperborei quodammodo terrores, ut **33** pro alia plaga, quando et in quos Providentiæ visum fuerit, immittantur. Horum aliqui patriis sedibus relictis, multas provincias vastarunt plurimasque gentes jugo servitutis subdiderunt: non secus ac magni maris sinus per declivia effusus, omnia suo cursui obvia inundaret ac prosterneret.

ἤνεγκαν ὡς περ ἂν εἰ μεγάλου πελάγους ἀποτομῆ σῦροι ὁπόσοις ἂν ἐπιδράμοι.

IV. Cæterum cum inde nudi atque inopes exierint, mutata victus ratione mores eorum imitantur, apud quos condescerint. Quemadmodum tamen e maximis montibus prorumpentia flumina, et in mare influentia, potabilem suam aquam non in ipsa statim arena littoris in salsuginem convertunt, sed pura et maris expertia longe profluunt, deinde sociantur, et ab aquis copiosioribus vinci se patiuntur; sic ii qui proxime veterem Scythiam, ex qua primum egressi erant, condescerint, nomen pristinum integrum servant. Nam et ipsi Scythæ appellantur, et terra quæ eos alit Scythia dicitur. Ejusmodi sunt ii qui ultra Tanaidis fontes, et ad ipsum Tanaim olim habitantur; postea eo flumine trajecto in Europam effusi, Mæotidis maximæ paludis latera ad occasum spectantia occupantur.

ὄσοι τὸν Τανάϊν· ἔπειτα διαθάντες ἐκεῖθεν, ἐξέρχθησαν ἐς Εὐρώπην, τὰ ἐς ζέφυρον ἀνεμον βλῆποντα πλευρὰ τῆς μεγίστης Μαιώτιδος διανεμηθέντες.

V. Post multa deinde sæcula alii e prima Scythia veluti ex magno fonte erumpentes, in duas partes sunt divisi: quarum una, Sarmatis Asianis eversis, ad Caspium usque mare excurrit: quæ patrii nominis etiam obliti, Sauromate, Massagete, **34** Melanchlæni et Amazones vocabantur: et quæ singulæ ab eis domitæ gentes nomina sortitæ fuerant, eadem et ipsi assumpserunt, suo vitæ genere ad illarum mores translato, quasi tinctu quodam profundo et indelebili expressos. Alteri vero versus Europam profecti, et omnem Oceani oram pervagati, Sarmatarum et Germanorum nomina sibi vindicarunt. Denique in Galliam quoque impressione facta, eaque subacta, Celtae et Galatae sunt appellati: ut Cimbro et Teutones taceam, qui multo post Alpibus superatis cum innumerabili multitudine, uxoribus et liberis etiam adductis, Italiam ingressi, vix illi quidem, sed tamen casi sunt a Ro-

Α οὐκ οἴλοθεν μὲν, ὀνομάζει δ' οὖν, ὡς περ ἀμφιβάλλων καὶ ἀπιστῶν αὐτῆς αὐτοῦ. Τὴν μὲν γὰρ κυρίαν αὐτῶν προσηγορίαν αὐτοὶ ἂν κατὰ τὴν σφῶν αὐτῶν εἰδέειν διέλεχτον. Οἱ δ' Ἑλληνικοῖς ὀνόμασιν ἐπ' αὐτῶν χρώμενοι ἄλλοτε ἄλλως, ὡς ἕκαστοι βούλωντο, τοὺτους προσαγορεύουσιν, ὅποσοι ἐκεῖθεν χειμάρβου δίκην ἐς τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἐπιβρέοντες, ἄλλοτε ἄλλους ἐπιλαμβάνουσι τόπους. Ὡς περ γὰρ εἰσιν οὐράνια μὲν δαίματα (64) θεόθεν τοῖς ἀνθρώποις ἐπισειόμενα πολλάκις, κεραινοὶ καὶ πρηστῆρες καὶ ὑέτων πλήθος, ἐπίγεια δὲ, σεισμοὶ καὶ ῥήγματα γῆς, ἀέρια δὲ, τυφῶνες καὶ λαίλαπες· οὕτω καὶ οὗτοι ταμειούνται τῷ θεῷ, ἀρκετικά τινα, ὡς εἰπεῖν, καὶ ὑπερβόρεια δαίματα, ὡστ' ἂν ὀ' ἑτέρας μάλιστα στέλλεσθαι καθ' ὧν ἂν καὶ ὁπότε ἡ Πρόνοια βούλοιο. Τούτων τινὲς πολλάκις ἐκεῖθεν ἀποσπασθέντες, πολλοὺς ἐλυμήναντο χώρους, καὶ πλείστοις ἔθνεσι ζυγὸν δουλείας ἐπυχεῖσα κατὰ πρᾶνοῦς πάντ' ἐπικλύζοι καὶ παρα-

Δ'. Ἄλλ' ἐκεῖθεν μὲν γυμνήται τε καὶ ἄσκειοι ἐξίόντες, εἶτα ἀμείβουσι τὴν διαίταν, μεταλαμβάνοντες πᾶν τῶν τόπων ἐκείνων, ἐν οἷς ἰδρῶουσιν ἑαυτούς. Ὡς περ γὰρ μὴν οἱ ἐξ ὀρων τῶν μεγίστων ἀναρῶν γινόμενοι ποταμοὶ, καὶ τὸ βεῖυρον εἰς τὴν θάλασσαν ἀποπτύοντες, οὐκ εὐθὺς παρὰ τὴν αἰγιαλίτιδα ψάμμον ἐς ἄλμην τὸ πῶτιμον αὐτῶν ἐξάλαιττουσιν, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ τῆς θαλάττης [P. 19] εἰσρέοντες ἀκροινῶνται, ἔπειτα ἐσπείσαντο, καὶ τοῦ κράτους τοῖς πλουσιωτέροις παρέχώρησαν ὕδασι· οὕτω καὶ τούτων οἱ τὴν ἐγγίστα τῆς πρώτης οἰκήσαντες Σκυθικῆς, ἀπ' ἧς τὸ πρῶτον ἐββύθησαν, τὴν προτέραν προσηγορίαν ἐφύλαξαν εἰς ἀκῆρατον, αὐτοὶ γὰρ ὀνομαζόμενοι Σκυθαί, καὶ ἡ τούτου; τριφουσα γῆ Σκυθική. Οὗτοι δ' εἰσιν, ὅσοι τὰ τὴν ὑπὲρ τὰς πηγὰς τοῦ Τανάϊδος ἔκειραν γῆν, καὶ

Ε'. Μετὰ δὲ μακρὰν μακρῶν αἰθῆς ἐνιαυτῶν περιόδον ἕτεροι, καθάπερ ἐκ μεγάλης πηγῆς τῆς πρώτης ἀποββαγέντες Σκυθικῆς, ἐς δύο σχίζονται μοίρας· καὶ ἡ μὲν, τοὺς πρὸς τῇ Ἀσίᾳ Σαυρομάτας καταστρέψασα, ἔδραμε μέχρι καὶ ἐς θάλασσαν τὴν Κασπίαν, οἱ καὶ τὴν πάτριον ἦδη ἐκλαθόμενοι κληῖον Σαυρομάται καὶ Μασσαγέται ἐκκλῶντο καὶ Μελάγγλαινοι καὶ Ἀμαζόνες· καὶ ὅσα αἱ δουλιώθεισαι φυλὰὶ κατὰ διαίρεσιν εἶχον ὀνόματα, πάντων καὶ οὗτοι κοκοινωνήκασιν τούτοις, διὰ τὴν ἐς τὰ ἐκείνων ἦθη δευσοποιῶν τε καὶ ἀναπόνητον μεταδιαίτησιν. Οἱ δ' ἐς τὴν Εὐρώπην ἀποκλίναντες, τὴν παρακειμένην πᾶσαν καταδραμόντες ἤπειρον, ἐς τὰ Σαρμάτας καὶ Γερμανοὺς τὰ ὀνόματα ἤμειβαν καὶ αὐτοί. Χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ἐς τὴν Κελτικὴν ἐμβαλόντες καὶ ταύτην οἰκειωσάμενοι, Κελτοὶ τε ἦδη καὶ Γαλάται ἐκλήθησαν. Ἐὼ λέγειν τοὺς ὀφὲ τοῦ χρόνου τὰς ἄλλας ὑπερβαλόντας καὶ κατὰ τῆς Ἰταλίας

Variorum notæ.

(64) Vide notata ad Chronicon Paschale pag. 310 B. Ducasæ.

αἰθῆς μυριάσιν εκστρατεύσαντας πολλαῖς, Τεῦτονας Α
καὶ Κίμβρους, αὐταῖς γυναιξί τε καὶ τέκνοις, οἱ
καὶ μάλιστα μὲν, κατακόπησαν δ' οὖν ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων, ὑπάτων τηνικαῦτα καὶ στρατη-
γῶν τυγχανόντων τοῦ τε Μαρίου Γαίου καὶ τοῦ

Γ'. Καὶ τί δεῖ λέγοντας διατρίβειν, ὅπου γε καὶ
Λιβύης αὐτῆς πολλάκις ἐπέβησαν, τοὺς τε ἐσπε-
ρίουσ καταστρεψάμενοι Ἰβηρας καὶ τὸν κατὰ τὰς
Ἑρακλείους στήλας πορθῶν διαδάντες; Αὐτοὶ
μὲν γάρ, ἐφ' οὗς ἂν ἐπελάττωσι, πάντας ὡς τὰ πολλὰ
κατατροποῦνται, καὶ τῶν ἄλλων κυριεύουσι τόπων.
Γῆν δ' αὐτῶν Σκυθικὴν τῶν πάντων οὐδεὶς ἐξ αἰῶ-
νος φαίνεται δουλωσάμενος. Τὸ δ' αἴτιον, ὅτι ἐκεῖ-
νοι τὸν ἄβρῶν καὶ ἐμδριθῆ βίον ἀρχῆθεν ἐξομοσά-
μενοι, οὐτε σίτογ ἐδουσι (64), οὔτ' αἰθῶπα εἶνον
πίνουσιν, οὐ χάριν οὔτε γῆν ἀροῦσιν, οὔτε ἀμπέλων
ἐγεώργησαν πώποτε, οὔτε τῶν ἄλλων σπορίμων
ἐπιτηδεύουσιν, ὧν οἱ τῆς ἐνδοτέρας οἰκουμένης
καθεστῆκασι τρόφιμοι. Ἄ τοῖς μὲν Σκυθαῖς ἐθάστιν
οὖσιν ἠδέα καὶ ἥκιστα ἐπαχθῆ [P. 20], τοῖς δὲ πολε-
μίοις καὶ μάλα πολέμια, οἱ τὰ σκευοφόρα πλείω
τῶν μαχίμων ἐπάγονται, καὶ ὅπη στρατοπεδεύσειαν,
πολλῆς καὶ παντοδαπῆς δέονται τῆς ἀγορᾶς, ἐν'
αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ὑποστυγίοις ἀνευδεῶς χορηγοῖεν
τὰ χρήσιμα. Οἱ δὲ τὸν ἀσκεῦον καὶ κοῦρον ἀσκοῦν-
τες βέρον ἀεὶ βράδιως τὰς ἐκστρατείας ποιοῦνται,
καὶ τριῶν διὰ μιᾶς ἡμέρας πολλάκις δίκην πτηγῶν
ἀιθερίων περιτρέχουσι γῆν, ἄλλην ἐξ ἄλλης πρὶν
ἀκουσθῆναι καταλαμβάνοντες, μηδὲν μὲν ἐπαγόμε-
νοι, πάντα δ' οὖν ἔχοντες, ὅσα πρὸς τὸ νικᾶν βρ-
δῖως ἐφόδια κράτιστα. Εἶναι γάρ ταυτὶ τότε κατὰ
πλήθος ἐξείναι μικροῦ καὶ ἀριθμῶν ὑπερβαίνον, τὸ
τε τῆς κινήσεως εὐστροφον καὶ ὀξύτατον, καὶ ὁ
τούτων μείζον, τὸ τελείως ἀφειδελὲν ἐκτυτῶν καὶ κατὰ
πρῶτον δίκην ἀγρίων θηρῶν ἀπαντᾶν ἐς τὰ
μάχας.

manis exercitibus, Cati Marii et Luctatii Catuli con-
sulum ductu atque auspiciis.
Κάτλου Λουτατίου.

VI. Quid multa, cum in ipsam Africam sæpe
penetrarint, Iberis occidentalibus subactis, et freto
Herculis trajecto? Nam quibus arma inferunt, eos
omnes plerumque vincunt, et alienis regionibus
dominantur. Eorum vero patriam Scythiam nemo
unquam ab omni ævo videtur domuisse. In causa
est, quod delicatam et luxu diffluentem vitæ ratio-
nem ab initio perosi, nec frumentum edunt, nec
vinum bibunt. Quamobrem neque terram arant,
neque vineam unquam coluerunt, neque alias fru-
ges serunt, unde interioris orbis incolæ victitant.
Quæ cum Scythis, quippe assuetis, 35 minime
gravia ac potius jucunda sint, hostibus eorum acer-
bissima sunt, impedimenta plura quam bellica in-
strumenta adducentibus, et ubi castrametati sunt,
mercatum omnis generis requirentibus, ne quid
vel ipsis vel iumentis desit. At illi expeditæ ac ten-
ni vitæ semper assueti, facile bella suscipiunt, ac
tridui iter sæpe uno die volucrum instar conficiunt :
et alias atque alias ante famam adventus sui terras
occupant, nihil quidem secum adducentes, sed iis
rebus omnibus instructi, quibus victoria facile pare-
tur. Eæ sunt multitudo eorum pene innumerabilis,
agilitas corporum ac celerrimæ progressiones, et
(quod his majus est) animus vitæ omnino prodigus,
et ferarum more rectus in adversum hostem impetus.

CAPUT V.

Hyperborei Scythæ ad Caspium mare descendunt. Mors Sitzischanis eorum ducis. Hujus filii Cha. aus et Telepugas exercitum dividunt. Telepugas in Europam suos ducit. Plurimas gentes subigit. Scythæ Comani Scytharum Hyperboreorum metu Istium trajiciunt. A Joanne Duca benigne excepti. In Romanas legiones referuntur. Iisdem sedes in Europa et in Asia assignatæ. Altera pars Hyperboreorum Scytharum, secuta Chalaum ducem, ad Taurum montem libernat. Ejus montis descriptio. Scythæ in Indiam usque penetrant. Hinc retro conversi eiteriores provincias pervadunt. Demum in Mesopotamia sedem figunt. Eorum imperator quietis impatiens Persas, Parthos et Medos per satrapas subigit. Imperium littoribus maris terminare constituit. Scythæ aurum ac delicias primo negligunt : deinde communi naturæ humanæ vitio degenerant. Victis tributa imponunt. Assyriorum ac Persarum consuetudine mansuescunt. Eorum religionem, habitum ac ritus omnes amplectuntur.

Α'. Ἄλλ' ἐπανιτέον, ὅπη τὸ πρότερον ἔχνοσ τοῦ
ἀγῶν καταλελοίπειμεν. Ἡδῆ γάρ καὶ Ἰωάννου τοῦ
Δούκα (65) τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα διεπόντος, μότρα
Σκυθῶν (66) παμπλήθης καὶ ἐς πολλὰς ἀναφέρουσα
τὴν ἀριθμῶν μυριάδας, ἀνωθεν ἐς Ὑπερβορείων
ἀποστραθεῖσα κάτεισι μὲν ἀβρῶα μέχρι καὶ Κα-
σπίας θαλάττης. Ἐν τούτοις δὲ τοῦ ἡγουμένου Σι-
τίζχᾶν (67) τετελευτηκότος, διεῖλοντο τὴν ἡγεμονίαν

I. Sed ad historiæ seriem redeundum est.
Nam cum Joannes Ducas rerum jam potire-
tur, Scytharum portio numerosa, quæ multis ho-
minum millibus constabat, ab Hyperboreis effusa
ad Caspium mare protinus descendit. Interim vero
duce eorum Sitzischane defuncto, ambo ejus filii,
Chalaus et Telepugas, exercituum principatum di-
viserunt. Ac Chalaus Caspia et Jaxarte fluvio lato

Variorum notæ.

(64) Homerus de Diis, *Iliad.* lib. V. 341. Βοιωτιν.

(65) Pachymeri lib. v. cap. 4. DUCANG.

(66) Scytharum voce Tartaros hic intelligit, qui
hæc tempestate in varias Europe et Asiæ regiones
effusi has omnino vastarunt : de qua quidem irrup-
tione agunt passim historici, atque in iis Acropo-
lis cap. 53. DUCANG.

(67) Pachymeri lib. v. cap. 4. Τζυχισχᾶν dici-

tur, ubi is hæc addit: Τζυγγις γὰρ ὄνομα τὸ δὲ
Κάνις, βασιλεὺς, ejus vocis vim ac significatum
prodit etiam Vincentius Belvacensis lib. xxx,
cap. 69; et lib. xxxii, cap. 54, a quo *Chingis*
nude, omisso *Cham* epitheto, interdum appellatur,
ut eod. lib. cap. 8. Latini vero scriptores *Chingis-
cham* hunc vulgo vocant, ut idem Belvacensis d.
cap. 69, et aliis locis. qui Tartarorum ab Indiæ

ei profundo, qui e Scythicis montibus ortus. Scythianam perfluens, in mare Caspium irrumpit, ad septentrionem relictis, **36** per inferiorem Asiam descendit. Sed de his loqui supersedeamus; nam de Europa prius est dicendum. Alter enim Sitzischanis filius Telepuga limitibus imperii sui constitutis, meridem versu Caucasi cacuminibus et deinceps mari Caspio, per Massagetarum et Sauromatarum terram proficiscitur: nec eas tantum, sed omnes gentes quæ Mæotidem paludem et Tanaim accollunt, subigit. Deinde Tanais fontibus superatis, impetu adversus Europæas gentes descendit, quæ multe ac variæ fuerunt. Nam quæ in mediterraneis habitabant, partes quædam ac reliquiæ erant veterum Scytharum, in pastores et aratores divisæ: quæ autem Mæotidis conflua et Ponti oram accolebant, Zircii et Abasgi, Gotthi et Hamaxobii, Tauroscy hæ et Borysthenitæ erant et Mysiæ, quæ est ad Istri ostia, habitatores.

ἦσαν τῶν πάλαι Σκυθῶν, ὅσα ἐς νομάδας καὶ ἀροτῆρας ἐμερίζοντο· τὰ δὲ ὁμοροῦντα τῇ Μαιώτιδι καὶ τῇ τοῦ Πόντου πληροῦντα παράλιον, Ζιχχοί τ' Ἀβασγοί τε ἦσαν, Γοτθοί τε καὶ Ἀμαξόδιοι (71), Ταυροσκόοι τε καὶ Βορυσθενίται, καὶ πρὸς τοῦτοις ὅσοι τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστρου Μυσίαν ἐνέμοντο.

II. Hi vero Hunni et Comani vocabantur; erant etiam qui eos Scythias nominarent. Hi gravi et intolerabili Scytharum impressione perterriti, mutandas sibi sedes censuerunt. Neque enim ullis satis fiducia ad resistendum erat, sed omnes et urbes et gentes trepidabant, et spicærum instar quasi in area conterebantur ac profligabantur. Unde et hi Scythici belli successu desperato, pellibus palea plenis pro ratibus **37** usi, cum uxoribus et liberis Istrum transierunt, et satis longo tempore in Thracia oberrant, idoneam sibi coloniam quæritantes, decem millibus haut pauciores. Sed priusquam vagandi finem fecissent, imperator Joannes magnificis numeribus aliisque beneficiis eos sibi adjungit et ipso etiam in Romanas legiones refert, alias aliis sedes partitus, quibusdam in Thracia et Macedonia, quibusdam in Asia ad Mæandrum et apud Phrygiam.

rege, cui parebant, defectionem ad annum 1206 refert. DUCAS.

(68) Aliter filiorum Chingischami nomina effert idem Belvacensis cap. 13, ejusdem lib. xxxii; Haytonus, cap. 17; Paulus Venetus, et alii. DUCAS.

(69) De quo multis egimus ad Nicephori Bryennii Historiam lib. 1, n. 7. DUCAS.

70) Hanc Tartarorum in Europæas provincias irruptionem Bathy Chingischami duci, ex Thossato filio nepoti, ascribit idem Belvacensis lib. xxxi, cap. 149; et lib. xxxii, cap. 15. DUCAS.

(71) Illic omissam lineam liquet in Wolfii versione: *Zinchi sunt, Gotthi, et Hamaxobii*, quos et ἀμαξοφορήτους alii vocant; atque ii sunt Scythæ Nomades, ut est apud Leunclavium in Onomastico priore Turcico, in voce *Jurchi*. DUCAS.

(72) Duplicem fuisse Comaniam observare est, alteram, quæ ad septentrionem, Hungariæ contemnam, seu versus Danubium, alteram, quæ in Asia, quo Comani cum aliis nationibus septentrionalibus jam olim migrarant, existit. De priore hic

τῶν στρατευμάτων ἄμφω αὐτοῦ τῷ υἱέ, ὃ τὴν Χαλαοῦ καὶ ὁ Τελεπουγάς (68). Καὶ ὁ μὲν Χαλαοῦ πρὸς ἄρκτον ἀφείξ τὴν τὴν Κασπίαν καὶ Ἰαξάρτην ποταμὸν (69), ὃς ἐκ τῶν Σκυθικῶν βηγγύμενος ὄρων, πλατὺς τε καὶ βαθύβροτος διὰ τῆς τῶν Σαυδοιανῶν χώρας κατιῶν, ἐς τὴν Κασπίαν ποιεῖται τὰς ἐκβολὰς, κατῆι διὰ τῆς κάτω Ἀσίας. Ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτων λόγος ἀναμεινάτω· ἀνθέλκει γὰρ ἡμᾶς ἐκείθεν ὁ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γὰρ ἕτερος τῶν υἱῶν τοῦ Σιτσίσχάν, ὁ Τελεπουγάς (70), ὄρους τῆς οἰκίας ἀρχῆς ποιησάμενος πρὸς μεσημέριαν μὲν τὰς τοῦ Καυκάσου ὑπερβολὰς καὶ ἐφεξῆς τὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης πελάγη, ἐπορεύετο διὰ τῆς τῶν Μασσαγετῶν καὶ Σαυροματῶν γῆς, πᾶσαν ὑποποιούμενος αὐτὴν τε καὶ ὅσα Μαιώτιδά τε καὶ Τανάιν τῶν ἐθνῶν παροικουσιν. Εἶτα ὑπερβαλὼν τὰς πηγὰς τοῦ Τανάιδος, πολλὸς ἐβρύη κάτω [P. 21] διὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν. Πλείστα δὲ ταῦτα πεφύκασι καὶ παντοδαπῶν τὰ μὲν ἐς μεσόγειον τεμαχία τε καὶ λείψανα

ἦσαν τῶν πάλαι Σκυθῶν, ὅσα ἐς νομάδας καὶ ἀροτῆρας ἐμερίζοντο· τὰ δὲ ὁμοροῦντα τῇ Μαιώτιδι καὶ τῇ τοῦ Πόντου πληροῦντα παράλιον, Ζιχχοί τ' Ἀβασγοί τε ἦσαν, Γοτθοί τε καὶ Ἀμαξόδιοι (71), Ταυροσκόοι τε καὶ Βορυσθενίται, καὶ πρὸς τοῦτοις ὅσοι τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστρου Μυσίαν ἐνέμοντο.

B'. Οὐνοὶ δὲ οὗτοι καὶ Κόμανοι ἐκαλοῦντο (72)· ἦσαν δὲ οἱ καὶ Σκύθας αὐτοὺς κατωνόμαζον. Οἱ καὶ τὴν βαρβαρὴν καὶ ἀνυπόστατον ἐφοδὸν ἐκπλαγέντες τῶν ἀρτι-ἐπιδραμόντων Σκυθῶν, ἐγνωσαν δεῖν ἑαυτοὺς μετανάστας ἐκείθεν ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἐν ἐλπίσιν ὄλωσ' χρησταὶς οὐδενὶ τὸ ἀνόλιστασθαι ἦν, ἀλλὰ πάντα ὑπέπτηχε καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, καὶ δίκην ἀσταχύων ὡς ἐν ἄλων· θερινῶ συντριβοντό τε καὶ ἐφθεῖροντο. Ὅθεν ἀπογνόντες καὶ οὗτοι τὸν πρὸς τοὺς Σκύθας πόλεμον, διφθέρις (73) ἀντ' ἄλλης σχεδίας κάρφης πεπληρωμέναις τὴν Ἰστρὸν διέθυσαν ἅμα γυναῖξί τε καὶ τέκνοις. Καὶ εὐ μικρὸν τινα χρόνον ἀνὰ τὴν θοράκην πλανώμενοι περιήσαν, ἀποικίαν ζητοῦντες ἀρμότουσαν ἑαυτοῖς, χιλιάδες οὐ μείους τῶν δέκα. Ἀλλὰ πρὶν αὐτοὺς καταλῦσαι τὴν πλάνην, ὁ βσιλεὺς Ἰωάννης δωρεαῖς μεγαλοπρεπέσι καὶ δεξιώσεσιν ἄλλαις ἐφέλακται καὶ τοῖς Ῥωμαῖκοις (74) καὶ αὐτοὺς ἐγκαταλέγει στρατεύματι, χωρὶς ἄλλοις

Variorum notæ.

sermo est, quam Anna Comnena lib. viii; et Magister Rogerius *De destruct. Hungariæ*. cap. 20. circa Danubium, Tanaim et Borysthenem statuunt. De situ vero regni Comanorum Asiaticorum egit Haytonus cap. 5, et ibi Reineccius; præterea Vincentius Belvacensis lib. xxxii, cap. 21, 23. Nos etiam in notis ad Villhardouini n. 185 quædam attigimus. Ut porro Comania Asiatica a Tartariis expugnata fuerit, scribit idem Belvacensis eod. lib. cap. 10. DUCAS.— *Οὐνοὶ δὲ οὗτοι καὶ Κόμανοι ἐκαλοῦντο. Ἐσαν δὲ καὶ οἱ Σκύθας αὐτοὺς κατωνόμαζον. Ἦν vero Hunni et Comani vocabantur. Erant etiam qui eos Scythias nominarent.* Ita vertendum: non, ut Wolfius, *Erant etiam qui se Scythias nominarent*, alio sensu. *Comani* vocantur in margine codicis A; nam illic ascriptum est: *Περὶ τῶν Κομάνων προσφυγόντων τῷ βασιλεῖ. BOVIN.*

(73) *Acropolis* cap. 33, de iisdem: *ἀσκήξ τὸν Ἰστρὸν διαπεράσαντες.* Egit de ejusmodi coriaceis naviculis præ cæteris Joan. Schellferus lib. 1, *De militia navali* cap. 3. DUCAS.

(74) *Comanorum* qui Joanni Vatazæ imperanti

ἄλλας διανεϊράμενος εἰς κατοικήσιν, τοῖς μὲν κατὰ Θράκην καὶ Μακεδονίαν, τοῖς δ' ἐν Ἀσίᾳ κατὰ Μαιανδρὸν καὶ Φρυγίαν.

Γ'. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἑω πάλιν ἡμᾶς ὁ λόγος διαβι- **A**
 ἄζειν ἐπιέγεται, καὶ τοῖς Ὑπερβορείους ἐκείνους
 Ἐκύθα; (75), οἱ κατὰ τῆς Ἀσίας δίκην ἀκριδὸς βα-
 ρείας χυθέντες μάλᾳ σφοδρῶς μικροῦ πᾶσαν συνε-
 κύησάν τε καὶ ἐδουλώσαντο. Οὗτοι γὰρ ἐπειδὴ τὰ
 περὶ τὴν Κασπίαν στενὰ διέβησαν, κατὰ νῶτον
 ἀφέντες Σογδιανούς τε καὶ Βακτριανούς καὶ Ὠξὸν
 τὸν Σόγδον (76) ποταμὸν, ὃν μεγάλαι τε καὶ πλεί-
 σται τρίφυνοι πηγαι, παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν
 πρώτων μεγάλων ὄρων διεχειμάσαν, τῶν ἐκεῖσε τῆς
 χώρας ἐκείνης ἀγαθῶν ἀπολαύοντες, ὅσα τῆς ἀνω-
 θεν λείας ὄναιτο. Ὅρη δὲ ταῦτά εἰσι πλείστα καὶ
 μέγιστα, ἃ πάντα κατὰ συνέχειαν ἀλλήλων ἐχόμενε
 ὥσπερ ἐν ἀπαντα γίνονται ὄρος, Ταῦρος ὀνόματι
 καλούμενον γενικῶς, ἧ κατὰ μέσον ἀκριδῶς διέζω- **B**
 σται πᾶσα Ἀσία. Ἀρχὴ μὲν γὰρ αὐτῶν πρὸς ζέφυ-
 ρον ἀνεμὸν τὰ ἔγγιστα τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἰσχύ-
 ζουσι δὲ ἐκεῖθεν ἐξίοντα ἐς τμήματα δύο τὴν ὄλην
 τελευτήσωσι τὸν Ὠκεανόν.

Δ'. Ἀλλὰ γὰρ ἦρος ἐπιγενομένου, ὅτε πᾶν τὸ
 πρῶτον τῆς γῆς τὴν γλῶσσην τῆς πᾶσας ἐνδύεται, τὰ
 παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὄρων χειμάδια καταλιπόν-
 τες οἱ Ἐκύθαι, καθάπερ αἰπόλια καὶ βουκόλια, κατὰ
 κληθὸς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρων ὑπερβάλλουσι, βέουσι
 τε κατὰ τῶν ὑποκειμένων ἐθνῶν καὶ πάντα ἐν
 λόγῳ λείας ποιούμενοι, [P. 22] καταντῶσιν ἐς Ἰν-
 δικήν, ὁπόση ἐφ' ἑκάτερα καίται τοῦ μεγίστου τῶν
 ποταμῶν Ἰνδοῦ. Καὶ ταύτην ζυγὸν ἐπιθέντες δου-
 λίας, οὐκέτι πρὸς ἑω ταύτης ἐπέκεινα ὤδουον διὰ
 τὸ τραχὺ τε καὶ καυματώδες τοῦ τόπου· ἄλλ' ἐπ' **C**
 Ἀραχωσίαν τε καὶ Καρμανίαν τὴν ὄρην ἐποίη-
 σαντο· καὶ πάντων ῥαβδίων ὑποκυπτόντων, ἐπὶ Καλ-
 δαίους ἀφίκοιτό τε καὶ Ἀραβας. Ἐπειτα ἐς Βα-
 βυλωνίους καὶ Ἀσσυρίους διαβάντες, καὶ Μεσοπο-
 ταμίαν κατελιφότες, καὶ ταῖς τοῦ τόπου χάριτιν
 ἀρεσθέντες, ἐκεῖ τὴν μακρὰν καταλύουσι πλάνην, ἔτος **D**
 τὴν διεπεραιώθησαν ποταμὸν καὶ τῶν ἄλλων διεστήσαν ὁμοφύλων, τῆς κάτω Ἀσίας κληρούχους
 τάξασθαι ἑαυτοῦς.

Ε'. Ὅσπερ δὲ πῦρ ἐς ὄλην βαθεῖαν ἐνακτῆσαν, οὐ
 μόνον ἤς τὸ πρῶτον ἐδράξατο, ταύτην λυμίνεται
 μόνην, ἀλλ' εἰ ὁμοίᾳ καὶ πάσῃ τῇ περίεξ ἐντύχοι,
 ἤδη καὶ πᾶσαν ἐκείνην ῥῆστα ἐπιθόσκειται· οὕτω
 καὶ ὁ τῶν Σκυθῶν ἀρχηγὸς τουτουὶ τὴν τῆς ὄλης **D**
 Ἀσίας ἐξαιρετὸν πρὸς ἅπασαν ἀνθρωπίνην ἀπολαυ-
 σιν ἐς οἰκήσιν ἀπολέξας ἑαυτῶ, οὐκ ἠρέμησε τοῦ
 λοιποῦ, οὐδὲ τῶν περίεξ ἀπέσχετο· ἀλλὰ τοὺς ὑπ'
 αὐτῶ σατράπας καὶ χιλιάρχους διαπεμπόμενος,
 Πέρσας μὲν πρῶτον καὶ Πάρθους καὶ Μήδους πα-
 ρεστήσασα· Ἐπειτα διὰ τῆς μεγάλης ἀνωθὺν Ἀρμενίας,
 ἔλασε πρὸς μὲν ἄρκιον ἄχρι Κολχίδος καὶ τῆς ἐκεῖσε

III. Verum jam in Orientem est transeundum,
 et ad illos Hyberboreos Scythas veniendum, qui in
 Asiam velut magna vis locustarum effusi, prope-
 modum universam conturbaverunt et oppresserunt.
 Nam Caspiis angustiis superatis, Sogdiana a tergo
 relicta, et Bactrianis et Oxo Sogdo flumine, qui
 plurimis iisque magnis fontibus augetur, ad radi-
 ces magnorum montium progressi hibernarunt,
 ubertate illius regionis et præda ante parta fruente.
 Montes autem illi et plurimi sunt et maximi : qui
 quod una quadam continenti serie coherent, in
 unum veluti montem conflantur, qui nomine com-
 muni Taurus dicitur, Asiam universam perfecte
 mediam cingit ac dividit. Incipiunt illi ab occasu,
 proxime Ægæum mare ; inde vero exorsi totam
 Asiam in duas partes secant, donec ad Subsolanum
 ventum juxta **38** ipsum Oceanum terminentur.

Ἀσίαν, ἄρκιον ἄν ἐς ἀπηλιώτην ἀνεμὸν παρ' αὐτῶν

IV. Vere igitur, cum omnis terra graminis viri-
 ditate vestitur, relictis ad montium radices hiber-
 nis, Scythæ velut hædorum greges boumve ar-
 menta, montium cacumina superant, et in populos
 subjectos irruunt ; eosque omnes prædant, in In-
 diam penetrant, quanta in utramque ripam maximi
 fluviorum Indi patet. Qua sub jugum missa, versus
 ortum ultra progredi destiterunt, ob asperitatem
 et æstum loci : sed itinere in Arachosiam et Car-
 maniam converso, gentibus illis facile subactis, ad
 Chaldæos et Arabes pervenerunt. Deinde ad Ba-
 bylonios et Assyrios transgressi, occupataque
 Mesopotamia, æmœnitate loci allecti longos ibi er-
 rores inhiunt, tertio annæ postquam Jaxarten flu-
 vium trajecerant et a popularibus suis avulsæ
 Asiam inferiorem sibi vindicarent.

ἔτος που ἤδη τρίτον ἀγούοντες, ἀφ' οὗ τὸν τε Ταξάρ-
 ρου διεστήσαν ὁμοφύλων, τῆς κάτω Ἀσίας κληρούχους

V. Sed quemadmodum ignis in densam silvam
 delatus non eam solum, quam primam corripuit,
 consumit, sed et circumjectam omnem, si ei pari-
 ter obvia fuerit, facillime depascitur : sic dux illo-
 rum Scytharum, totius Asiæ ad omnem humanam
 commoditatem opportunissima sede sibi delecta,
 postea non quievit, neque finitimis abstinuit : sed
 tribunis suis et satrapis alio atque alio missis, Per-
 sas primum et Parthos et Medos subigit ; **39** deinde
 per Armeniam majorem ascendendo versus sep-
 tentrionem ad Colchidem et finitimam illi Iberiam
 excurrit. Habebat porro in animo, sequentibus an-

Variorum notæ.

se dediderunt, memisit Cantacuzenus, lib. 1, cap. 2.
 DUCANG.

(75) Quo vocabulo Tartaros Asiaticos pariter In-
 telligit, qui ducibus Chingischanij filius Asiam fere
 universam pervaserant, cum qui versus Danu-

bium habitabant Europæos vocat, lib. 14, cap. 7.
 DUCANG.

(76) De Oxo fluvio egimus ad lib. 1 Bryennii, n.
 7, p. 201. DUCANG.

nis interiorum quoque Asiam pervagari et imperii sui limites arenis littorum, qua mare et terra coeunt, terminare : neque enim ferendum esse, ut ulla gens ejus ditiori non subesset, quæ per totam Asiæ continentem ad marina usque habitaret. Sed tum quiete ibi considerare decreverunt, provinciis, urbibus, habitationibus, aliarumque rerum possessionibus prædiisque voluptariis et amœnissimis inter se distributis.

καὶ κτημάτων κτήσεις καὶ καταγωγὰς, πολλὴν

VI. Aurum vero, argentum, varias pecunia species, sumptuosasque divitias, quibus loca illa abundant, cui usui essent eum adhuc ignorarent, non secus ac lutum ac veluti res abjectas et inutiles negligebant. Natura enim res necessarias in primis monstrat, quæ si propter penuriam angustæ non sint, sed benignitate fortunæ supersint, tum naturæ providentia veluti per æmulationem rursus excitatur quatenus potest ad ea diligenda, quæ sensibus magis blandiantur. Quorum satiety si subsequatur, statim ea patrocinator rebus superfluis ; ac primum quamdam veluti fraudem machinatur, ac tanquam escam varietatem earum rerum et compositionem multiplicem objicit ; deinde arcanam voluptatem quasi per magicas præstigias insinuat, ne nimia rerum superfluarum copia gravis et molesta fiat. Ita hi 40 quoque principio solis necessariis, iisque angustis assueti : deinde in tot earum regionum amœnitatibus versati, quot Babyloniorum et Assyriorum confinia suppeditant, eas non esse deserendas judicaverunt : sed diuturnis illis laboribus et vagis cursibus repudiatis, ibi considerandum et deinceps vivendum esse. Unde iis gentibus, quas invaserunt, annua tributa imposuerunt, nec ex eo desistunt eas exactionibus et edictis pro mancipiis quotannis exagitare, et velut ex magno tripode oracula reddere, ac pro sua libidine quidvis in illas decernere.

VII. Tandem cultioribus Assyriorum, Persarum et Chaldæorum moribus mansuefacti, ad eorum religionem inclinantes, patrio numinis contemptu relicto, illorumque mores et instituta in vestibus, in sumptuoso victu, cæterisque vitæ deliciis receperunt, tanta mutatione facta, ut cum prius caput crasso et promisso pileo tegerent, et reliqui vestitus omnis felicitas in pellibus animalium et coriis illaboratis apud eos consisteret, arma vero eis essent clavæ, fundæ, hastæ, sagittæ et arcus, omnia ex tempore quernis et aliis similibus lignis fabricata, qualia montes et sylvæ certis tempestatibus sponte nascentia producant, iidem postea vestes integras sericas et auro intertextas usurperunt ; usque adeo luxu immodico diffluere ceperunt, pristina vitæ ratione prorsus in contrarium mutata.

ἐξ τοσούτων ἀμετρίας ἐξήνεγκαν τὴν ἀσφρότητα τῆς τρυφῆς, ἐκ διαμέτρου καθάπαξ στίσαντες ἑαυτοὺς τῆς προτέρας διαίτης.

A Ἰδρυρίας · ἐμελλε δὲ ἦδη ἐς τοὺς ἐπίοντας ἐνικουτοῦς καὶ διὰ τῆς ἐνδοτείας ἐλάσαι Ἀσίας καὶ ὄρους τῆς οικείας ἀρχῆς ποιήσασθαι τὰς παραλίους ψάμμους, ὅπου θάλασσά τε καὶ ἠπειρος σπέδονται · μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν ἀνεκτῶν, ἔξω τι τῆς αὐτῶν ἐλλειψῆσθαι χειρὸς, ἵπποσα τὴν τῆς Ἀσίας ἠπειρον ἅπασαν ἀκρι θαλασσῶν οἰκοῦσιν αὐτῶν. Τέως δ' αὐτοῖσι καταμένειν ἔρεμοῦντες ἐγνώκεισαν, κλήρους ἑαυτοῖς διανεύσαντες χωρῶν καὶ πόλεων, διαφόρων τε οἰκίων ἐμπαρεχομένους τῷ σίματι θυμηδίαν καὶ τρυφήν.

Γ'. Χρυσὸς δὲ καὶ ἀργυρὸς καὶ χρημάτων ποικιλία καὶ πολυτέλεια (πολλὰ δὲ ταῦτα ἐπιχωριάζει κατ' ἐκείνους τοὺς χώρους) οὕτω ἐγινώσκετο τούτοις εἰς ὃ τι χρῆσιμα εἴη τοῖς ἔχουσι · διὸ καὶ παρέτρεχον αὐτὰ ἴσα καὶ κόνιν, καὶ ὅσα ἐς ὕλην ἀνόνητον ἐβρίπτει. Ἡ γὰρ φύσις τῶν ἀναγκαίων γίνεται πρῶτον διδάσκαλος · ἂν γοῦν ταῦτα μὴ σπάνις σινοχωρῆ τις, ἀλλ' ἐς πλῆθος ἡ τύχη παρέξη προκοίσθαι, τηνικαῦτα ὡς ἐκ συγκρίσεως προμηθῆς αὐτοῦ ἡ φύσις καθίσταται, κατ' ἐξουσίαν τὸ προσηνέστερον ἐκλεγομένη σαφῶς ταῖς αἰσθήσεσιν. Ἄν δὲ κόρος ἐπὶ τούτοις γένηται, συνήγορος οὗτος αὐτίκα καθίζει τοῖς περιττοῖς, καθάπερ τινὰ πλάνην καὶ δέλεαρ μηχανώμενος πρῶτον τὴν αὐτῶν ἐς διάφορα εἶδη ποικιλίαν καὶ σύνθεσιν · κἀπειτα ἐγγοητεύων οὕτωςί πως ἀπόρρητον ἠδονὴν, ἵνα μὴ τὸ τῆς περιττότητος ἐμβριθεὶς ἐπαχθεὶς φαίνεται ἅμα καὶ λυπηρόν. [P. 25] Ὡς νῦν γε καὶ οὗτοι μόνους τῆς ἀναγκαλοῖς ὄντες ἐθάδες, καὶ τούτοις ἐστενωμένους, ἔπειτα τοσαύταις τῶν τόπων ἐκείνων χάρισιν ἐντυγχόντες, ὅπως ἡ Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων φέροι περίχωρος, οὐκέτι τούτοις ἀπαλλάττεσθαι ἔκριναν δεῖν, ἀλλὰ χαίρειν εἰπόντες τοὺς μακροὺς ἐκείνους πόνους καὶ περιδρόμους, ἐκείσε τοῦ λοιποῦ ποιέσθαι καθημένους τὴν δίαιταν. Ἐκεῖθεν δ' ὅπως ἐπήλυθον εἴνεσι, φόρους συντάξαντες ἅπασιν, ἐνὰ πᾶν οὐ διαλείπουσιν ἔτος δασμολογούντες καὶ ἐπὶ τὰττοντες ὅσα καὶ καὶ δούλοις, χρηματίζοντες ὡς ἐκ μεγάλου τρίποδος, καὶ θεμιστεύοντες ἵπποσα σφίσι δοκοῦν ἐς ἐκείνους καθῆκειν.

Δ'. Τῷ δὲ χρόνῳ τοῖς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Χαλδαίων ὀμιλήσαντες πεπαιδευμένοις ἤθεσι, ἔς τε τὸ αὐτῶν ἔκλιναν εἴθεσι, τὴν πάτριον ἀθειαν ἀφέντες, καὶ τοῖς αὐτῶν κεκοινωνήκασι νόμοις καὶ ἔθεσι, ὅπως τε ἐς ἐσοῦντα καὶ τράπεζαν ἄγει πολυτελεῖ, καὶ ἵπποσα τὴν τῆς ἄλλης διαίτης ὑπαγοσεύει τρυφήν. Ἐς τοσαύτην γὰρ τὴν μεταδιαίτησιν ἦδη παρήλλαξαν, ὥστε πρότερον τὴν μὲν κεφαλὴν παχεῖ τινὶ πῖλῳ καὶ ἀνειμένῳ σκέποντες, τῆς δ' ἄλλης πάσης ἐσθῆτος τὸ εὐδαίμον εἰς δέσματα ζώων ἀγρίων ἐγκλείοντες, καὶ διψέρας ἀνεπιτηδεύτους, ὅπλοις δ' ὁμοίως χρώμενοι βοπάλοις τισί, καὶ σφενδόναις, δόρασί-τε καὶ βέλεσι καὶ τόξοις αὐτοσχελοῖς ἅπασιν ἐκ τῆς δρυῶν καὶ τῶν ὄρωτων δένδρων, ὅσα ὄρη καὶ λόχμαι ταῖς ὕραις δουλεύοντα φέρουσιν αὐτοφυῆ βλαστήματα, σφρικεῖς καὶ χρυσοῦφειν ὑστερον ἐχρήσαντο τοῖς ὄλοις ἐν-

CAPUT VI.

Scytharum vicinia Turcis et Arabibus suspecta. Turcorum levatio de pace ad Joannem Ducam. Ejus faciendæ necessitas par utrimque. Pax inita quam utilis rei Romanæ. Agrorum cultu et rei pecuniariæ cura imperator sibi et pauperibus consulit. Cognatis et aliis nobilibus, idem ut faciunt auctor est. Quo consilio. Quante inde divitiæ. Fames apud Turcos. Romani illorum pecunia ditescunt. Ex ovibus venditis corona imperatricis, dicta Ovata. Edictum imperatoris, ne quis vestibus utatur extra imperii fines quasitis. Pœna addita. Æquitas ejus legis.

A. Ἐπὶ τούτων οἱ τὴν ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου Ἀσίαν ἄγοντες Τούρκοι (77) καὶ οἱ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ Φοινίκην Ἀραβες θύρῳ εἶχον ἐφ' ἑαυτοὺς οὐ μικρὴν, πονηρὴν τοὺς Σκυθὰς ὀρώντες γειτόνημα (78). Πρὸς οὖν αὐτοκράτορας ὁ τῶν Τούρκων ἡγεμῶν (79) πρὸς τὴν βασιλέα ἐκπέμπει Ἰωάννην περὶ βεβαίων σπονδῶν· ἐδεδῖει γὰρ, μὴ περισπῶμενος, ἐς τὰς τῶν Σκυθῶν μάχας αὐτὸς ὀπισθεν ἔχη μεγάλους ἐχθροὺς τὰς Ῥωμαίων δυνάμεις· [P. 24] εἶναι γὰρ αὐτῷ τῶν πάντων ἀδυνάτων καὶ σαφῆ τῆς οἰκείας ἡγεμονίας ἀπώλειαν, εἰ μόλις ἔχων τὸ θάρρειν ἀντιπαρατάττεσθαι πρὸς μόνας τὰς Σκυθικὰς ἐφόδους, ἔπειτα πρὸς δύο μερίζειν τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἀναγκάζοιτο διὰ τὰς ἐκατέρωθεν μάχας. Τοῦτο καὶ τῷ βασιλεῖ πρὸς βουλήσεως ἦν καὶ πάντως· προδογμένον, πολλῶν εἴνεκα ἔνδρα μὲν, ὅτι μὴδὲ τούτω ἐδόκει συνοῖσον, οὐδ' αὖ κοῦφον καὶ βραχίον, ὅτι μὴ τῶν μάλᾳ βιαιῶν καὶ ἐπαχθῶν, μερίζεσθαι πρὸς τε τὰς τῆς Ἀσίας μάχας, πρὸς τε τὰς τῆς Εὐρώπης· ἐτέρου δ', ὅτι καὶ μέγα νῦν ἐπιτελισμα καὶ σφόδρα τοι καιρῖον γίνεσθαι, μέσους κειμένους τοὺς Τούρκους κατὰ τῶν Σκυθικῶν πολέμων, καὶ τὸν κοινὸν δεχομένους κίνδυνον ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι, δίχην προμάχων στερῶν ἢ προσβῶλων πετρῶν, ὧς ἐνιαχοῦ τῶν παραλίω μερῶν κατὰ πλίσσε.

B. Β'. Ταῦθ' ἄρα καὶ πρόθυμός τε καὶ μάλᾳ ἐθελότης τὰς μετὰ τῶν Τούρκων ἐτέλει σπονδᾶς (80)· καὶ τοῦτο μὲν ὄφελος τοῖς Ῥωμαίων τότε κατέστη πράγμασιν. Ἄδειαν γὰρ καὶ ἀναχωρῆν τῶν μακρῶν εὐλιπότες πολέμων, ἐς τὴν τῶν οἰκείων κτημάτων καὶ πραγμάτων ἐπέδωκαν ἐπιμέλειαν. Αὐτοὺς τε γὰρ ὁ βασιλεὺς τοσοῦτο μέρος ἀποτεμόμενος γῆς, ὅση τε ἀρόσιμος καὶ ὅση πρὸς ἀμπελοργίαν εὐθετος, ὅσον ἐξαρκεῖν ἔκρινεν ἐς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, καὶ ἐς ὅσα ἢ εὐεργετοῦσα καὶ διαρκῶς χορηγοῦσα γνώμη τοῦ βασιλέως παρεκέλευετο (γηροτροφεία δὲ ἦσαν ταῦτα καὶ πτωχοτροφεία, καὶ ὅσα τοὺς ἐκ παντοίων νοσημάτων ἐθεράπευον τραυματίας), ἐπιμελητὰς τε τούτοις ἐπιστήσας, ὁπόσοι καλῶς ἐμργεῖν τε καὶ ἀμπελοργεῖν Ἰσασί, πολλὴν τε καὶ ἀφθονὴν τὴν τῶν καρπῶν ἐτήσιον ἤθροισε χορηγίαν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ ποιμνίων, ὁμοῦ τε

41 I. Inter hæc Turci, qui Asiam intra Euphratem, et Arabes, qui Cœlesyriam et Phœniciam tenent, non parum apud se trepidabant propter periculosam Scytharum vicinitatem. Itaque Turcorum princeps legatos summa rei gerendæ auctoritate præditos ad imperatorem Joannem firmandæ pacis causa mittit, timens, ne ipse Scythico bello distractus gravem hostem a tergo haberet Romanum exercitum. Eas quippe extremas angustias esse, et certissimum imperii sui exitium, si Scytharum tantum incursionibus vix audens resistere, ob geminatum bellum vires suas partiri cogeretur. Id et imperatori in votis erat, ac multis de causis fuerat jam ante decretum: tum quod minime utile aut facile, imo grave ac permolesum huic quoque videretur, bellis Asianis et Europæis distringi: tum quod firmissimum et opportunissimum vallum futuri essent Turci inter bellum Scythicum interjecti, commune periculum suis corporibus excepturi, velut robusti propugnatores, ac tanquam saxei obices, quos in maritimis plagis natura alicubi sævientibus pelagi fluctibus opponit.

ἑαυτῶν σώμασι, δίχην προμάχων στερῶν ἢ προσβῶλων τῆς θαλάσσης ἀγρίων κυμάτων ἢ φύσιν ἐξώ-

II. His igitur de causis libenter et cupide admodum fœdus cum Turcis tunc fecit: quod rem Romanam plurimum juvit. Metu enim liberati hæc diuturnorum bellorum intermissione possessiones et res suas curandi otium habuerunt. Nam imperator 42 tantum terræ arationi et vineis plantandis idoneæ usurpavit, quantum satis fore putabat ad mensam imperatoriam instruendam, et ad ea omnia procuranda, quæ beneficis ac prolixis principis animus decrevisset. Ea erant alimenta et hospitia senum ac pauperum; item quorumlibet morborum ac vulnerum curationes; quibus rebus et administratores præficerent, qui et agros colere, et vineas plantare scirent: ac quotannis uberem frugum proventum reposuit. Neque id solum; verum etiam armenta equorum et boum, ovium item et porcorum greges, ac varia genera cicurum avium paravit, unde mul-

Variorum notæ.

(77) De Turcorum primis sedibus versus Tanaim, et ut in Asiaticas regiones penetrarint, Basilii Balgaroctoni temporibus, uti scribit Bryennius d. cap. 7, seu ut Willelmus Tyrius lib. 1, cap. 7, triginta aut quadraginta annis antequam nostri Hierosolymitanam expeditionem susciperent, multa congressimus ad eundem Bryennium. Vide infra lib. iv, cap. 7. DUCAS.

(78) A quibus quidem Tartaris impugnabantur, uti narrat Belvacensis lib. xxxi, cap. 141. Quanta autem fuerit hæc ætate nobilitas, magnitudo et

opulentia regni Turcorum, quique magnates eorumdem dominio subjecti fuerint, exponit capitibus seqq. DUCAS.

(79) Jathatines Azatini sultani filius. Acropol. cap. 41. Vide Familias nostras Turcicas. DUCAS.

(80) Quibus quidem Vatachius in CCCC lanceis scribiebat, quoties vel quantum volebat, uti scribit Belvacensis lib. xxxi, cap. 144, incertum an ex hoc fœdere, anno Chr. 1254 percussio, vel sequenti, juxta Acropolitam cap. 41. DUCAS.

tiplicem singulis annis proventum percipiebat. Idem cæteris etiam faciendi auctor fuit, tam cognatis suis, quam reliquæ nobilitati ut cum domi quisque haberet unde viveret, neque plebeios et inopes per vim opprimeret, et Romana respublica omni maleficio et crimine vacaret. Itaque paucis annis omnium horrea fructibus referta conspiciebantur, et viæ ac plateæ, et stabula et mandræ pecoris multitudinem et avium greges quoscumque vix capiebant.

βρ(θουσαι τοις καρποις ἐωρῶντο, αἱ τε ὄδοι καὶ τοῖς κτήνεσι, καὶ ὁπόσαι τῶν ὀρνίθων ἦσαν ἀγέλαι.

III. Accidit autem illud etiam felici Romanorum fato, ut Turci molesta fame et maxima rerum necessariorum penuria conflictarentur. Qua de causa plenæ erant omnes viæ illius gentis hominum, mulierum, virorum, impuberum redeuntium et advenientium in Romanorum 43 agros. Omnes Turcorum opes acervatim, aurum, argentum, telæ, omne genus rerum voluptuariorum ac sumptuosarum exhauriebantur et in Romanorum manus perveniebant. Videres magni pretii merces exiguo frumento commutari. Tum quælibet avis, bos, hædus magno pretio venibant. Eo pacto cum Romanorum aedes celerrime barbaricis opibus affuebant, tum imperatoris fiscus pecunia redundabat. Et ut rem omnem paucis expediam, cum ova gallinarum li, quibus avium greges commissi erant, quotannis collecta venderent, exiguo tempore tantum inde pecuniæ coactum est, ut imperatrici corona gemmis et margaritis pretiosissimis distincta pararetur, quam

στέφανον κατασκευασθῆναι τῇ βασιλίδι, λίθοις καὶ ὄπαιτον ὁ βασιλεὺς ἐπωνόμασε, διὰ τὸ ἕκ τῶν

IV. Ac unum hoc illius imperatoris ac politicæ providentiæ specimen esto. Alterum illud, quod cum videret Romanas divitias effundi in peregrinas vestes, quas sive Babylonis et Assyriæ textrine sericis filis variarent, sive Italicæ manus eleganter contexerent, edicto sanxit, ne quis subditorum lis uteretur, nisi ipse, quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi ac notari ignominia vellet: sed lis contenti essent, quas Romanæ provinciæ ac manus præberent. Necessariorum enim rerum 44 usus est immutabilis: non necessariæ principum cupiditatibus parent: idque lex eis est et honor, quod principibus visum fuerit. Proinde tum quoque cernere erat, illas res deinceps nimium fieri: nobilitatis autem limites Romanis vestimentis definitos, et divitias domo, quod aiunt, domum ferri.

ὄρον ἐν τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἐνδύμασι περικλαισθέντα, τὸν

καὶ συῶν ἀγέλας προσεκτήσατο ἐπὶ τούτοις, καὶ παντοίων ὀρνίθων ἡμερῶν εἶδη, ἐξ ὧν πολύχους ὁ τῶν γεννωμένων πορισμὸς ἐφαίνοτο καθ' ἕκαστον ἑναιαυτὸν. Τοῦτο δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγει ποιεῖν, ὅσοι τε τῶν γένει προσηκόντων, καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως εὐγενῶν ἦσαν, ἴν' ἕκαστος οἰκοθεν ἔχων τῆς χρείας τὸ διαρκές, μήτε χεῖρα τοῖς ἰδιώταις καὶ ἀσθενεστέροις ἐπάγῃ πλεονεκτοῦσαν, καὶ ἄμα καθαρῆουσα ἡ Ῥωμαίων τελείως ἐντεῦθεν ἀδικημάτων ἢ πολιτεία.

Καὶ μέντοι καὶ χρόνων ὀλίγων αἱ πάντων ἀποθήκαι ἀγυαὶ καὶ πᾶσα μάνδρα καὶ σηκὸς ἐστενοχωρῶντο

Γ'. Συνέβη δὲ τῆνικαὶτα τοῖς Τούρκοις, ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ τοῦτο Ῥωμαίων, λιμὸς ἰσχυρὸς καὶ σπάνις μεγίστη τῶν χρειωδῶν. Καὶ ἦσαν δὲ διὰ τοῦτο μεστὰι τοῦ τοιοῦτου γε ἔθνους αἱ ὄδοι πᾶσαι, γυναικῶν τε καὶ ἀνδρῶν καὶ ὅσοι ἤθης ἑλλειπείς, [P. 25] ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἐς τὴν Ῥωμαίων χώραν. Καὶ ἐκενοῦτο σὺν ἀφθονίᾳ μακρᾷ πᾶ: ὁ τῶν Τούρκων πλοῦτος ἐς τὰς Ῥωμαίων δεξιὰς, ὅσοι ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ, ὅσοι ἐν ὑφάσμασι, καὶ πᾶν ποικίλον εἶδος: καὶ τερπνὸν καὶ τρυφῆς μεστὸν οἰουτελοῦς. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὰ πολλὰν ἀξία χρήματα οἴτου βραχέος ὄνια προτιθέμενα. Τότε καὶ ἄνθρωποι οἰκτεροῦντο, καὶ πρὸς γε εἰς βούς τε καὶ κριφοῦς, πολλοῦ τινοῦ ἐτιμῶντο. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τάχιστα οἱ Ῥωμαίων οἶκοι πλοῦτου βαρβαρικοῦ πλήρεις κατέστησαν: πολλῶν δὲ πλέον τὰ βασιλικὰ ταμεῖα ἤδη τῇ τῶν χρημάτων ἐβρίθον δαψιλείᾳ. Καὶ ἴν' ἐν βραχείᾳ παραστήσῃ τὸ πᾶν, οἱ ταῖς τῶν ὀρνίθων ἀγέλαι: ἐπιστατοῦντες ὅποσα τίκτοιεν αὐταὶ ὡς, ἀνὰ πᾶν συναθροίζοντες ἔτος ἐπίπρασκον: ὡς ὀλίγου χρόνου πρὸς τῶν συναχθέντων ἐντεῦθεν χρημάτων ἀργάροις ἴαν πολυτέλειαι διηριθμισμένοι, ὅν καὶ ὧν πρᾶσσω: κατεσκευάσθαι αὐτόν.

Δ. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τῆς ἐκείνου βασιλικῆς καὶ πολιτικῆς προμηθείας δειγμα: ἕτερον δὲ, ἐπειδὴ ἑώρα τὸν Ῥωμαϊκὸν πλοῦτον μάτην κενούμενον ἐς τὰ ἐξ ἀλλοδαπῶν ἔθνων ἐνδύματα (81), ὅσα τε ἐκ Σηρῶν Βαβυλωνίαι καὶ Ἀσσυρίαὶ ταλασιουργαὶ ποικίλως δημιουργοῦσι, καὶ ὅσα χεῖρες Ἰταλῶν εὐφυῶς: ἐξυφαίνουσιν, ἐξήνεγκε δόγμα, μηδένα τῶν ὑπάρχων χρῆσθαι αὐτοῖς, εἰ μὴ βούλοιο, ὅστις ποτ' ἄρ' εἶη, αὐτὸς τε καὶ γένος ἄτιμος εἶναι: ἀλλ' ἢ μόνοις τοῖς ὅσοι ἡ Ῥωμαίων γῆ γεωργεῖ καὶ αἱ Ῥωμαίων ἀσχοῦσι χεῖρες. Τῶν γὰρ ἀναγκαίων (82) ἢ χρῆσις ἐστὶν ἀμετάβλητος, τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ταῖς τῶν ἀρχόντων ἀκολουθοῦσιν ὀρέξεσι: (83) καὶ τοῦτο νόμος αὐτοῖς καὶ τιμὴ, ὁ τοῖς ἀρχοῦσι δεδογμένον ἐστίν: ὥστε κἀναυθὰ ἦν ἰδεῖν ἐκεῖνα μὲν ἐν καρῶς καταστάνατα μείρα τοῦ λοιποῦ, τὸν δὲ τῆς εὐγενείας πλοῦτον οἰκοθεν οἰκαδὰ, τὸ θρῦλλοῦμενο:, φερόμενον.

Variorum notæ.

(81) Vide notas ad Zonaræ lib. x *Annal.* n. 28. DUCANG.

(82) Videntur in utroque codice versus aliquot deesse, atque hæc ex abrupto superioribus attexti. WOLFII.

(83) Non necessariæ principum cupiditatibus pa-

rent. Ita quoque vertendum, non, et subditi quantum licet principum sequuntur cupiditates. Τὰ ἐν εσχόματι ea sunt, quorum usus est varius et mutabilis. Vide lib. vii, pag. 160 C; item lib. xix, pag. 586 C. BOIVIN.

CAPUT VII.

Imperatrix Theodori mater ex equo lapsa desinit liberos parere. Rempublicam proclare cum marito administrat. Tempia ab utroque exstructa. Aedes curandis alendisque pauperibus assignatæ Moritur Irene. Imperator viduus Annam Alemanam, sororem Manfredi Sicilia regis, uxorem ducit. Marcesinam. Annæ magistratam et educatricem, perditæ amat. Imperatoriis insignibus ornari patitur. Uxori ipsi præfert. Conscientiæ stimulis urgetur. Monachi Marcesinam templo excludunt jussu præpositi Blemmydæ. Hujus elogium. Ut Marcesinam semper insectatus sit. Mulier irata et aulici assentatores Blemmydam criminantur. Imperator seipsum damnat et culpam suam deplorat.

Α'. Ἀλλὰ γὰρ ἐφ' ἕτερα ἡμῖν ἀγέσθω ὁ λόγος. Τῆ Α
 μὲν βασιλίδι Εἰρήνῃ (84) μετὰ τὸ τεκεῖν τὸν παῖδα
 Θεόδωρον συνέβη, ῥιφείσαν τοῦ ἵππου ἐπὶ πολὺ τοῦ
 πεδίου [P. 26] συρῆναι. Ἔτυχε γὰρ ἐπὶ θεῶν κυνη-
 γασίου τινὸς ἄρτι ἐληλυθῆσα μετὰ τοῦ συζύγου καὶ
 βασιλέως· ὡς ἐντεῦθεν βλαβῆναι τε τὴν μήτραν καὶ
 μηκέτι τεκεῖν τοῦ λοιποῦ. Ἡσάν γε μὴν ἄμφω τὴν
 βασιλείαν ἰθύνοντες πάνυ σεμνῶς καὶ κοσμίως,
 καὶ πλείστην ποιούμενοι πρόνοιαν τοῦ δικαιοσύνην
 τε καὶ εὐνομίαν ἀνθεῖν ἐν ταῖς πόλεσι, πλεονεξίαν
 τε ἀπειναί καὶ ἀρπαγῆν.

Β'. Ἐδείμαντο δὲ καὶ ναοὺς ἀμφοτέρω· λίαν περι-
 κλλεῖς, πλείστοις ἀναλώμασι μεγίστας καὶ ποικί-
 λας τὰς τοῦτων οἰκοδομὰς κατασκευακότες· ὁ μὲν
 βασιλεὺς τὸν τε περὶ τὴν Μαγνησίαν, εἰς ὄνομα τῆς
 θεομήτορος Σώσανδρα (85) καλούμενον, καὶ τὸν Β
 ἐντὸς τῆς Νικαίας εἰς ὄνομα Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου·
 ἡ δὲ βασίλισ· τὴν ἐνδοῦν τῆς παρὰ τὸ βροσ τὸν Ὀλυμ-
 πον κειμένης τῶν Προυσαίων μητροπόλεως, ἐπ' ὄνο-
 ματι τοῦ τιμίου προφήτου προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ·
 ἀθήματα τε πλείστα αὐτοῖς καὶ προσόδους ἐτήσιως
 ἀνεκτεῖς ἐπιχορηγήσαντες, μοναζόντων καὶ ἀσκητῶν
 ἐνδοκίμηματα εἰδείξαν, πλήρη χάριτος καὶ θυμηδίας
 πνευματικῆς. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ νοσοκομεῖα καὶ
 πτωχοτροφεῖα τοῖς τότε καιροῖς ἐπεδαψιλεύσαντο,
 καὶ ὅσα τὸν ἐκείνων κατὰ θεὸν ἐρωτα εἰδείξαν
 ἐναργῶς.

Γ'. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ μὲν βασίλισ Εἰρήνῃ (86) τὸ
 ζῆν ἐξεμέτρησεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ σύζυγος πάνυ
 βαρέως ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐκείνης ἡνυσε στέρησιν·
 ὥς δὲ μὴ φέρων τὴν μόνωσιν, καὶ δευτέραν ἀγεται C
 σύζυγον. Αὕτη δὲ ἦν Ἄννα (87) ἡ ἐξ Ἀλζιμανῶν,
 ἑτεῖα πάνυ τῆ ἡλικίᾳ, ἀδελφῆ τοῦ βῆγδος Σικελίας
 Μαρρέ. Ἐἶπατο δ' ἐκείθεν αὐτῇ καθάπερ τροφὸς καὶ
 παιδαγωγὸς ζῆν πολλαῖς ἄλλα· καὶ γυνὴ τις ὤραν
 ἐπαγομένη προσώπου καὶ ὀφθαλμῶν ὡ, εἰπεῖν ἀφυ-
 κτὸν τινα σαγίτην, ὄνομα Μαρκεσίνα· ἡ φῦλτροι· καὶ
 καταδέσμους ἐρωτικοῖς, καὶ τῶν ἀσπειρίτητι κατὰ
 μικρὸν ὑπηγάγετο καὶ τοὺς βασιλικούς ὀφθαλμούς
 καὶ πρὸς τοῦς ἑαυτῆς ἐξέκαυσε ἐρωτας, ὡς παρα-
 θεωρεῖσθαι λαμπρῶς ἦδη τὴν βασίλιδα Ἄνναν. Ἐς
 τοσοῦτον γὰρ ὕστερον ἀτοπία· αὐτὸν οἱ τῆς Μαρκε-
 σίνης (88) ἐξεκύλισαν ἐρωτες, ὥστε καὶ συμβόλοις
 κοσμεῖσθαι βασιλικοῖς συγκεχώρηκε ταύτην· ὡς
 τούτων μὲν εἶνεκα μὴδὲν ἐνδεῖν τῆς βασιλίδος Ἄν-
 νης, τῆς δὲ βασιλικῆς στοργῆς· καὶ ροπῆς καὶ τῆς
 τῶν ὑπηκόων αἰδοῦς καὶ ὑποστολῆς, εἰ μὴ πάσης

I. Sed jam ad alia transeat oratio. Cum Im-
 peratrix Irene filium Theodorum peperisset, ac-
 cidit, ut equo dejecta per longum spatium trahe-
 retur. Nam casu venerat cum marito imperatore
 spectatum quamdam venationem. Undelæsa matrice,
 parere desiit. Cæterum ambo imperium graviter et
 modeste administrabant, summoque studio curabant
 ut justitia et aequitas in urbibus florent, avaritia
 vero et rapinæ prohiberentur.

II. Etiam templa elegantissima uterque maximis
 sumptibus amplitudine et varietate structuræ insi-
 gnia edificarunt : Imperator quidem unum Magne-
 siæ, Deiparæ Virginis nomine, quod Sosandra dicitur :
 et alterum Nicææ, magno Antonio sacrum :
 Imperatrix vero illud, quod intra Prusæorum me-
 tropolin, ad montem Olympum sitam, nomine ve-
 nerandi prophetæ præcursoris et Baptistæ notum
 est. Atque his plurimas possessiones et annuos
 redditus liberaliter attribuerunt, monachorumque
 et ascetarum domicilia in his constituerunt 45
 plena gratiæ et piæ animi voluptatis. Nec his con-
 tenti, complura hospitia ad ægros curandos et ad
 alendos pauperes destinarunt, aliaque fecerunt,
 quæ amore eorum erga Deum evidenter decla-
 rantur.

III. Interim Irene imperatrice mortua, imperator
 atque idem maritus obitum illius longo tempore
 omnino moleste tulit. Tandem solitudinis pertæsus,
 secundam uxorem duxit Annam Alemanam, admo-
 dum adolescentulam, Manfredi Sicilia regis soro-
 rem. Quam inde educatrici et magistræ loco cum
 multis aliis mulieribus comitabatur femina pulcher-
 rimo vultu, cujus oculi quædam quasi retia inevi-
 tabilia erant, nomine Marcesina. Hæc philtris et
 illecebris amatoriiis, ac morum urbanitate paulatim
 etiam imperatoris oculos in se convertit amoreque
 sui sic incendit, ut jam haud dissimulanter impera-
 trix Anna præ ea negligeretur. Nam tandem eo
 dementia redactus est Marcesinæ amoribus, ut
 eam imperatoriis insignibus ornari pateretur. Quam-
 obrem ea mulier hac in parte imperatrici Annæ
 nihil cedebat : amore autem et propensione im-
 peratoris et subditorum observantia ac reverentia
 si non sola fruebatur, certe legitimam uxorem et
 imperatricem Annam longe superabat.

Variorum notæ.

(84) Inde incipit liber tertius in cod. Reg. 2078, in quo et capitulum divisio diversa est a vulgatis. Boiv. n.
 (85) Ubi is deinde sepultus fuit, infra ad cap. 8, num. 4. Ducang.

(86) Acropol. cap. 29. Ducang.
 (87) Frederici II imp. filia notha, Manfredi, regis Sicilia soror. Vide Familias nostras Byzantinas, pag. 223. Ducang.
 (88) Acroool. cap. 52. Ducang.

ἀπλήκυσεν, ὡς εἰπεῖν, αὐτῇ γε καὶ μόνῃ, ἀλλ' οὖν πλείονος ἢ κατὰ τὴν νόμιμον σύζυγον, τὴν βασιλιὰν Ἄναν φημί.

IV. Cæterum imperator cum esset vir prudens, vitam agebat non omnis prorsus molestiæ ac tristitiæ dolorisque justi expertem, sed conscientiam acris instar stimuli pungentem habebat, **46** et penitentiam occasione expectans, pravitatis illius correctionem a Deo quærebat; id quod ex eo constat. Aiunt Marcesinam aliquando tum adorandi, tum spectandi causa templum adiisse, Blemmydæ sumptibus exædificatum et sanctorum ac religiosorum virorum exercitationibus dicatum; eoque illam advenisse multo cum luxu, imperatoris insignibus superbam, et magna comitum frequentia stipatam: sed priusquam vestibulum intrasset, cætum illum sanctorum virorum templi fores intrinsecus occlusisse, atque huic aditum præclusisse Blemmydæ præpositi jussu. Erat in multis virtutibus insignis, et varia eruditione perpolitus, tum ea quæ a Græcis veteribus celebrata est, tum illa quam Ecclesiæ nostræ antistites et oratores ad utilitatem nostram proposuerunt. Nefas enim judicabat divinus ille vir, nefariam illam et impudicam mulierculam profanis et consceleratis pedibus sacrum pavimentum calcare. Quid mirum, ubi ille eandem antea æerbe dictis incessere et tam lingua quam calamo insectari nunquam destiterat?

V. Ea vero se gravissime læsam arbitrata præter honorem imperatoris dignitati debitum, cum per sese excandescere, violentamque et fervidam iram animo concipiebat, tum ab adulatoribus magis inflammabatur. Unde ad imperatorem magna cum indignatione reversa, toto impetu illum ad vindictam incitabat, eam ignominiam in ipsam imperatoris **47** personam redundare clamitans. Neque hæc solum; sed et ejus assentatores ignem quasi igni et faces facibus addebant, et iram imperatoris majorem in modum incendebant, aucupandæ gratiæ causa. At imperator lacrymans obortis, cum profundo suspirio: « Quid me (inquit) ad virum justum puniendum impellitis? Nam si ego sine probro et ignominia vivere voluisssem imperii majestatem involatam conservassem. Nunc cum ipse meæ atque adeo ipsius imperii contumeliæ causam præbuerim, meritis meis gratia refertur, ut male sementis malam messem percipiam. »

Δ'. Ὅμως συνετός γε τυγχάνων ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἄλυπος τὸ παράπαν τὸν βίον διέθεσκεν, οὐδὲ κατηφέας καὶ συντριβῆς τῆς προσηκούσης ἐκτός· ἀλλὰ νύττουσαν εἶχε καθάρων τε κέντρον ὄξυ τὴν συνείδησιν, καὶ καιρὸν ἀνέμενε μετανοίας, καὶ λύσιν ἐζήθει θεῶν τῆς τοιαύτης παρατροπῆς. Δῆλον δ' ἐντεῦθεν τοῦτ'. Ἀπείνα γάρ ποτε τὴν Μαρκεσίαν φασὶ προσκυνήσεως ἅμα καὶ θέας εἶνεκα ἐς τὸν θεῖον νεών, ὃν ὁ Βλεμμύδης οὐκ ὀθεν ἐδείματό (89) τε καὶ ἐς ἁγίων [P. 27] καὶ θεομιλῶν ἀνδρῶν ἀσκητήριον κατεστήσατο, πολλὴν ἐπ' ἠομένῃ τὴν τρυφήν καὶ σφόδρα τοῖς βασιλικοῖς σεσοδημένην συμβόλοις καὶ τῶ πῶν ἀκολούθων πλήθει· ἀλλὰ πρὶν τῶν προθύρων αὐτὴν ἐπιθῆναι, τὰς τοῦ νεῶ θύρας ἐνδοθεν κλείουσιν ὁ τῶν θεῶν ἐκείνων ἀνδρῶν σύλλογος καὶ ταύτῃ τὴν εἰσοδὸν ἀποκλείουσι, καλεῖσσι τοῦ καθηγήτου (90) Βλεμμύδου. Ἄνηρ δὲ οὗτος πολλαῖς περιηθηζόμενος ταῖς ἀρεταῖς, καὶ πολλῇ τῇ σοφίᾳ ἐξησχημένος, ὁπόσῃν τε Ἑλλήνων ὕμνοῦσι παῖδες, καὶ ὁπόσῃν οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας προστάται καὶ ῥήτορες ἐς ἡμετέραν ὠφέλειαν προβῆθκαν. Οὐ γὰρ ἔκρινε δίκαιον ὁ θεὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, βεβίλοις καὶ ἀθεμίτοις ποσὶν ἰερὸν πατεῖν ἰδαφός τῷ ἀνάσσειν ἐκεῖνο καὶ ἀναιδῆς γύναιον. Πῶς γάρ; Ὁ; οὐδὲ πρότερον ἔλπε σκώμμασι βαλλῶν αὐτὴν καὶ γλωττῇ καὶ γράμμασι διασύρων αἰεὶ (91).

Ε'. Ἡ δὲ τὰ δεινότετα πάσχειν οἰομένη καὶ τῆς βασιλικῆς ἀνάξια σφόδρα τιμῆς, ἐς θυμὸν ἀνῆπτεν αὐτὴν καὶ βαρεῖαν καὶ ζέουσαν ὀργήν, καὶ μάλιστ' αὐτὴν ὅτι καὶ πρὸς τῶν κολάκων παρεξουνομένη μάλα ἐτύγχανεν. Ὅθεν καὶ ἐπανήξει πρὸς τὸν βασιλεῖα λίαν ὕβριοπαθοῦσα, καὶ πρὸς ἄμυναν ὀλαῖς ὀρμαῖς αὐτὸν διεγείρουσα, καὶ ἐς τὴν τοῦ βασιλείως ὑπόστασιν ἀποβαίνουσα ἀνατρέχειν τὰ τῆς ἀτιμίας ταυτησί. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ αὐτὴν κώλακες, οἰοῦντι πῦρ πυρὶ καὶ ἔυλοῖς ἔυλα προσπιφύροντες, ἐς ὀργὴν ἀνάπτειν ἠπειλοῦντο μείζονα ἐπὶ τὸν βασιλεῖα, χαριζόμενοι τῷ καιρῷ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐνδοκρὺς γενόμενος καὶ βῦθιον τὴν στενάζει καὶ πάσης μεστὸς κατηφέας καὶ κατανύξεως ἐν βραχεῖ καταστάσει: « Ἴνα τ' με κολάζειν ἀνδρα δίκαιον συνωθεῖτε; » ἔφασκεν. « Εἰ γάρ μοι πρὸς βουλήσεως ἦν ἀτιμία; ὁμοῦ καὶ αἰσχύνῃς καθῆσθαι ἐκτός, ἀκίβδηλον ἂν τὸ τῆς βασιλείας ἐτήρουν σεμνὸν καὶ αὐτό; νῦν δὲ τὰς αἰτίας τῶν ἐμῶν ὕβρειων καὶ τῆς βασιλείας αὐ-

Variorum notæ.

(89) Vide epistolam encyclicam ipsius Blemmydæ, editam a Leone Allatio in notis ad Hist. Georgii Acropolitæ, pag. 234, edit. Reg. Boivin.

(90) Abbatis seu Hegumeni, non vero Præceptoris, uti veterat interpres. Sic enim Græci præfectos monasteriorum vocant. Nicephori vero Blemmydæ, viri tum eruditione tum vitæ sanctitate celeberrimi, elogium non semel perstringunt Acropolita, cap. 32, 59, 55; Pachymeres, lib. vii, cap. 9; Gregoras lib. v, cap. 2, et alii, quos laudat Leo Allatus lib. ii, De utriusque Ecclesiæ consensione, cap. 14, n. 4, ubi, ut et in notis ad eundem Acropolitæ cap. 52 Blemmydæ epistolam en-

cyclicam, scriptam postquam Marcesinam templi ingressu prohibuit, descripsit. De Blemmydæ vero scriptis quædam attigit idem Allatus d. cap. 14 et in notis ad cap. 32 Acropol. Ducas.

(91) Vide Blemmydæ orationem, ἑποῖον δὲ εἶναι τὸν βασιλεῖα, ἥσθε exstat in cod. reg. 3125, uti hæc imprimis notatu digna, Τίς γάρ οὐκ ἂν αἰσχυνομένη καὶ μόνον ἐνθυμηθεὶς βασιλικὴν σεμνότητα εἰς ἀσχεράς καὶ ἀπρεπεί; πράξεις ἐμπίπτουσαν, καὶ παρόμοια πάχουσαν, ὡσερ τινας ὑπὸ τῆς μυθεομένης μαγικῆς Κίρκης ἐκείνης εἰς χοίρους καὶ κύνες μετεβάλλοντο; Boivin. [Anteore edidit Maius Script. vet. tom. II. Edit.

τῆς αὐτῆς παρεχόμενοι, προσηκούσα; ἀπολαμβάνω λοιπὸν ἐντεῦθεν τὰς ἀμοιβὰς καὶ τῶν πονηρῶν σπερμάτων ἄξια τὰ γεώργια.»

CAPUT VIII.

Michael nothus, Thessaliæ et Ætoliæ princeps. Quatuor filiorum pater. Mariam imperatoris nepotem sponsam ambit filio suo Nicephoro. Sponsalium celebratio. Idem statim rupto fœdere urbibus Thraciæ imminet. Imperator exercitum cogit. Urbes adventu suo alias confirmat, alias recuperat. Fœdus cum Michaelē renovatum. Despotæ dignitas ei concessa; item ejus filio ob affinitatem. Michael Palæologus effectati imperii accusatur. Purgat se jurejurando. Milites in hiberna dimissi. Imperator in Asiam reversus morbo corripitur. Ægrotat annum integrum. Moritur. Sepelitur. Ubi. Qua ætate. Quo imperii anno. Ætas Theodori filii ejus.

[P. 28] Α'. Ἐπὶ τούτων μέντοι τῶν χρόνων ἦρχε Ἀθηταλίας καὶ Αἰτωλίας; καὶ τῶν περὶ Μιχαὴλ ὁ νόθος υἱὸς τοῦ πρώτου ἀποστάτου Μιχαὴλ τοῦ Ἀγγέλου. Τελευτησάσης γὰρ τῆς ἄλλης συγγενείας ἐκείνου πάσης, περιτῆθεν ἤδη πᾶσα ἡ τῶν χώρων ἐκείνων ἀρχὴ εἰς ἓνα τούτων τὸν νόθον Μιχαὴλ. Τούτῳ παῖδες ἐγένοντο Νικηφόρος καὶ Ἰωάννης καὶ Μιχαὴλ καὶ τέταρτος, νόθος ὄνομα Ἰωάννης καὶ οὗτος· οἷς ἐπιμερίζειν ἐμελλε μετὰ βραχὺ καὶ τὴν αὐτοῦ ἀρχὴν (92). Τίως μὲν τῶν πρέσβεις (93) ἀποστείλας πρὸς βασιλέα Ἰωάννην, ἐξήτει νόμφην ἀγαγέσθαι τῷ αὐτοῦ υἱῷ Νικηφόρῳ τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λίσκαρι θυγατέρα Μαρίαν· καὶ ἤνυσε τὸ ζητούμενον. Ἐγένοντο γὰρ τῆνικαῦτα μνηστεῖαι καὶ συμφωνίαι, οἷαι δὴ καὶ γέγοναι, συμπαραγενομένης τῷ υἱῷ Νικηφόρῳ καὶ τῇ μητρὶς Θεοδώρας κατὰ τὴν ἔω (94), ἅμα μὲν καὶ πρὸς ἐπισκεψέιν τῆς μνηστευομένης νόμφης; ἅμα δὲ καὶ πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐν τούτοις συμφωνιῶν. Ὡν δὲ γενομένων, τὴν νόμφην αὐτόθι παρὰ τὰ οἴκα καταλιπούσα, ἐπανάστρεφεν οἰκίῳ σὺν τῷ υἱῷ Νικηφόρῳ παρὰ τῶν κηδεστῶν βασιλέων, ἐς τοῦπιόν ἔτους

Β'. Ἰσχυρὸν τὸ μεταξὺ, καὶ πρὸς κατάλυσιν ἐδίδεψε τῶν σπονδῶν αὐθι; ὁ Μιχαὴλ· καὶ ἄρας τοὺς οἰκείους ὑπέβδαινε χώρους ἐπὶ πονηρῶ τῶν δυτικῶν πόλεων, αἷ τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσιν ὑπέρχον ὑπήκοοι· ὡς ἀνάγκην εἶναι ἢ τὸν βασιλέα Ἰωάννην στρατεύειν ἐπ' ἐκείνους, ἢ κίνδυνον εἶναι πάσας ὑπὸ τῷ Μιχαὴλ τὰς δυτικὰς γενέσθαι πόλεις. Ἦρος οὖν ἐπιγενομένου, πλείστην ὁ βασιλεὺς ἠθροικῶς στρατιάν, ἐξείσει κατὰ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ. Τῆς δὲ φήμης βεβούσης καὶ προπορευομένης, αἱ μὲν δυτικαὶ τῶν Ῥωμαίων πόλεις ἀνεβρόννοντο πρὸς τὸ εὐθαρσῆς τε καὶ ἀνδρικώτερον· τὰ δὲ τοῦ Μιχαὴλ ὑπέβδαι καὶ ὑπεπτήχει. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς περὶ Θεσσαλονικίαν καὶ Μακεδονίαν ἐγένετο, πάλιν ὑπ' αὐτῷ ραδίως αἱ πλείους τῶν δυτικῶν ἐγένοντο πόλεων, ὅτις αἱ ἡ τοῦ Ἀγγέλου Μιχαὴλ ἐφοδος ἐκίλνησέ [P. 29] τε καὶ πρὸς βραχὺν τινα χρόνον παρατραπῆναι πεποίηκε, Καστορία τε καὶ Πρέσπα, καὶ ἐπὶ τούτοις ἕτεραι οὐκ ὀλίγαι. Ὅθεν εἰς τὸν ἑσάτον συνελαθεῖς φόβον ὁ Μιχαὴλ πρεσβεύεται πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὰς προτέρας ἀνακαλεῖται σπονδὰς,

I. Caterum his temporibus Thessaliæ et Ætoliæ vicinisque regionibus præerat Michael, nothus filius Michaelis Angeli, illius qui primus rebellaverat. Nam tota ejus cognatione extincta, omne locorum illorum imperium ad unum hunc nothum Michaelē devolutum fuit. Huic filii fuerunt Nicephorus, Joannes, Michael, et quartus nothus, cui et ipsi nomen Joannes erat: inter quos brevi post distributurus erat suum principatum. Tum autem missis ad imperatorem Joannem legatis, filio suo Nicephoro sponsam petebat Mariam, Theodero Lascari imperatoris filio genitam; et voti compos factus est. Peracta enim tunc sponsalia et pacta, qualiacunque ea fuerunt, cum in Orientem Theodora una cum filio Nicephoro, tum

48 visendæ sponsæ, tum confirmandorum sponsalium causa venisset. Quibus peractis, sponsa ibidem apud suos relicta, cum filio Nicephoro Theodora Michaelis conjux domum rediit, fide accepta, fore ut anno sequenti nuptiæ celebrarentur.

Theodora ἡ τοῦ Μιχαὴλ σύζυγος, ἐγγύας λαβοῦσα τοὺς γάμους τελεῖσθαι.
II. Sed paulo post Michael iterum rupto fœdere limites suos transgressus, occidentales urbes quæ imperatoribus Romanis parebant, infestavit: ut nisi imperator Joannes ipse illi bellum inferret, periculum esset, ne omnes illæ urbes a Michaelē occuparentur. Vere igitur appetente imperator, exercitu maximo coacto, contra rebellem Michaelē proficiscitur. Fama vero sparsa et præcurrente, occidentales Romanorum urbes confirmatæ animo et audaciam receperunt: Michaelis vero res dilabebantur et pessum ibant. Imperator autem cum Thessalonicam et Macedoniam attingisset, plerasque urbes occidentales, quas Angeli Michaelis incursio concusserat et ad breve tempus interceperat, facile recuperavit, ut Castorium, Prespam, aliasque præterea non paucas. Unde summo timore percussus Michael, missis ad imperatorem legatis, pristinum fœdus renovat, et præter alia castella Prillapum etiam et Bellesum et* restituit. 49 Imperator contra et patri Michaeli et filio ejus Nicephoro, propter affinitatis necessitudinem, Despotarum honorem concessit:

Variorum notæ.

(92) Vide infra lib. iv, cap. 9, sect. 1. Βοΰνιν.

(93) Acropolis, cap. 49, 51; Pachymer. lib. iii, cap. 27. DUCANG.

(94) Wolfius: Cum mane mater Theodora, etc. Aliqui ἔω hic aliud sonat: in orientem nempe venit

Theodora. Sic enim Acropolis: Καὶ ἡ τούτου γαμετὴ Θεοδώρα, τὸν Νικηφόρον μετ' αὐτῆς λαβοῦσα, εἰς τὴν ἔω διαπεραιούται. Atque sic emendavimus. DUCANG.

ne qua diffidentia intercederet, quæ animos sollicitare, et negotiorum turbas excitare posset. Rebus autem ibi sic ordinatis, reditum parat, quod ibi hybernare volebat. Instabat enim tum Arcturi exortus.

δὲν μεταξὺ ἀνυκύπη ἀμφιόξων, ὅποσα ψυχὰς τε ταράττει καὶ κυκεῶνας ἐγείρει πραγμάτων. Ἄλλ' ἂν γὰρ οὕτω τὰ ἐκεῖσε καταστρεφόμενος ὁ βασιλεὺς ἐπανόδο ἤπτετο, μὴ θουλόμενος ἐκεῖσε τὴν χειμῆριον ὄραν διαβιδάζειν. Ἦν γὰρ κατὰ τὰς Ἀρκτούρου ἐπιτολάς ὁ καιρός.

III. Cum vero Philippos pervenisset et complures illic dies mansisset, criminationes quædam contra Michaellem Commenum Pækæologum subortæ sunt, eum regnum affectare. Producebantur ii qui primi illud susurrant, amici ejus : et ii qui iudicia adversus ipsum aliunde afferebant. Sed et hæc infirma, falsæque criminationes visæ sunt, sive reipsa essent falsæ, sive ita casus temere persuasit. Placuit tamen, eum jurejurando affirmare falsa esse ea crimina, nec se unquam regnum affectaturum ; ac deinceps eum pœnia liberari, et ab omni suspicione quam remotissimum in pristinum dignitatis gradum restitui. Id vero factum est. Imperator autem motis inde castris, ipse quidem Hellespontum trajecturus abiit : exercitum vero domum in hiberna dimisit.

IV. Cum vero imperator in Orientem trajecisset, et apud Nicæam versaretur, atroci morbo est correptus, qui haud scio phrenitis an epilepsia sit appellandus. Nam gravitate et stupore 50 mentis afficiebatur, ut iis qui e cerebro laborant, in caelestium siderum congressibus accidere solet, quo tempore aer circumfususus humidior est et frigidior adeoque cerebri vertiginem ipsis affert, tales conversiones et mutationes ferre nequeuntibus. Cum autem mutus, et respiratione excepta mortuus l. es perpetuos dies jacuisset, ad se redire morboque lev. ri visus est. Quem tamen ars medicorum non penitus ablegare potuit, quominus ex eo tempore in eo delitescere et firmam sedem fixisse videretur : ita ut deinceps alias affligeretur, alias valere videretur. Nam nunc plurium, nunc pauciorum dierum intervallo vel accedebat vel recedebat inelium : nunc domi, nunc in via, nullo precedente signo, subito eum invadebat, ut sæpe ex equo delapsurus lectica in palatium referretur. Morbus is annum integrum caput ejus infestavit, clam ac paulatim semper augescens : donec omni medicorum arte superata, e rebus humanis eum sustulit. Decessit autem ex eo morbo imperator, cum circa Nymphæum versaretur : ac sepultus est in Sosandrio, monasterio a se exstructo, anno ætatis sexagesimo, septem et viginti natus annos cum impe-

ἀποδιδοὺς αὐτῷ καὶ φρούρια, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸν Πρίλλαπον, εἶτε τε τὸν Βελεσῶν καὶ τὸ (95)... Ἐτετιμήκει μέντοι ὁ βασιλεὺς ἐκατέρους τῷ δασποικίῳ ἀζώματι διὰ τὰς τοῦ κήδους μνηστείας, τὸν τε Μιχαὴλ καὶ τὴν αὐτοῦ γε υἱὸν Νικηφόρον, ἵνα μη-

Γ. Ἐπεὶ δὲ περὶ τὴν Φιλίππων (96) γενόμενος ἡμέρῃς ἐκεῖσε συγχῆς διατέτριφῆ, διαβολαί τινες ἀνεφύησαν κατὰ τοῦ Κορνηνοῦ Μιχαὴλ τοῦ Παλαεολόγου, ὅτι βασιλείας ἐπιεται. Καὶ ἤγοντο οἱ τε πρώτως τὰ τοιαῦτα διαψευθιράσαντες φίλοι αὐτοῦ, καὶ οἱ τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐλέγχους ἐτέρωθεν προὔτεινον. Ἄλλ' ἀνίσχυρα τὰ τῶν ἐλέγχων ἐδόκει καὶ ψευδεῖς αἱ διαβολαί, εἶτε καὶ τῆ ἀληθείᾳ ψευδῶν οὐσῶν, εἶτε καὶ τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος οὕτως. Ὅμως ἐδοξεν ὄρκοις αὐτὸν βεβαιώσαντα ὅτι τε ψευδεῖς αἱ διαβολαί, καὶ ὅτι οὐ μῆποτε βουληθεῖ βασιλεῖς ἐπιχειρῆσαι, ἐλευθερὴν τε εἶναι τοῦ λοιποῦ τῆς ἐντευθεν καταδίχῃ· καὶ ὑποψία· ἀπάσης μένειν ὡς πορρωτάτω, καὶ πρὸς γε εἶ τῆς προτέρας ἐφ' ὁμοίου τοῦ σχήματος ἀπολαύειν τιμῆς. Καὶ γέγοιε τοῦτο. Ἐκεῖθεν μέντοι ἀπάρας ὁ βασιλεὺς, αὐτὸς μὲν ἀπῆει διαπεραιωσόμενος τὸν Ἑλλησπόντον· τὸν δὲ στρατὸν διαφῆκεν ἀπέναι περὶ τὰ οἴκῳ διαχειρμάσσοντας.

Δ'. Πρὸς δὲ τὴν ἔω (97) διαβάντι τῷ βασιλεῖ καὶ περὶ τὴν Νικαίαν διατρίβοντι νόσος ἐναχῆπτει δεινῆ· οὐκ οἶδ' εἶτε φρενίτιν ἤρη πρῶσειπειν, εἶτ' ἐπιληψίαν. Ἐς γὰρ καρθηβαρίαν τινὰ καὶ νάρκωσιν ἐπεπτώκει τοῦ ἡγεμονικοῦ, ὅποιον καὶ οἱ τὰ περὶ τὸν ἐγκέφαλον οὐχ ὑγιῶς διακείμενοι πάσχουσιν ἐν ταῖς τῶν οὐρανίων φωστήρων συνόδοις, τοῦ περιέχοντος ὑγροτέρου τε ἅμα καὶ ψυχροτέρου τηνικαῦτα καθισταμένου καὶ λιγγοῦ σφισιν ἐπάγοντος ἐγκεφάλου, ἀδυνάτως ἔχουσι δεχέσθαι τὰς τοιαύτας τροπὰς καὶ μεταβολὰς. Ἄζωνος δὲ καὶ πλήν τοῦ ἀναπνεῖν νεκρὸς ἐπὶ τρεῖς ὅλας διατελέσας ἡμέρας, ἀναφέρειν ἐδοξεν αὐθις καὶ τοῦ νοσήματος ἀπαλλάττεσθαι. Πλήν οὐκ ἐς τέλος ἐξοστρακίζοντι λατρῶν ἐπίνουσι τὸ πάθος δεδύνηται· ἀλλ' ὥσπερ ἐμπεφώλευκεν ἐξ ἐκείνου καὶ ἔθραν τινὰ δυσασπασιστον ἔσχε· καὶ ἦν τοῦ λοιποῦ νῦν μὲν πάσχων, νῦν δ' ὑγιαίνειν δοκῶν. Κατὰ γὰρ ἡμερῶν διαστήματα, νῦν μὲν πλείω, νῦν δ' ἥττω, νῦν μὲν ὑπεχώρει, νῦν δ' αὖθις ἐπεχωρίαζε τὸ δεινόν· καὶ νῦν μὲν ἐν οἴκοις διατρίβοντι, νῦν δ' ἐν ὁδοῖς, [P. 30] προσδοκίας οὐ προσηγησαμένης οὐδεμιᾶς, ἐξαίφνης ἐπῆει· καὶ πολλάκις τοῦ ἵππου πεσεῖν διακινδυνεύσαντα δεξάμενοι φοράδην ἐς τὸ ἀρχεῖον ἐκόμισαν. Καὶ ἦν τῆ κεφαλῆ τὸ πάθος πολέμιον ὅλον ἐνιαυτῶν, λάθρα καὶ κατὰ μικρὸν ἐς αὐξήσιν προβαίνον ἀεὶ· εὖς πολλῶ κραταιότερον πάθος λατρικῆς ἐπιστήμης γενόμενον ἐξ ἀνθρώπων

Variorum notæ.

(95) Acropolis : Καὶ ἀπέλυσε πρὸς τὸν βασιλεῖα ὁ Μιχαὴλ τὸ ἄστυ Πρίλλαπον καὶ τὸν Βελεσῶν, καὶ τὸ ἐν τῷ Ἀλδάνῳ φρούριον τὰς Κρόας. Hinc igitur supplendus Gregoras. De Croia urbe adeundus Leunclavius in *Pandect. Turc.* n. 126. DUCAS.

(96) Acrop. cap. 50, 51; Pachym. lib. 1 cap. 7;

Phranz. lib. 1, cap. 1, 2. DUCAS.

(97) Joannis Vatatzæ obitum multis pariter refert Acropolis cap. 52. Contigit autem 30 mensis Octob. anno Chr. 1255, cum annum ætatis 60, sen, uti vult Acropolis 62 attingisset. DUCAS.

επιποιήκει γενέσθαι αὐτόν. Ἐγένετο μὲν οὖν ἐξ ΑΓΙΗΜ suscepisset: ita ut anni ipsi, 51 quibus im-
 ἀνθρώπων ὁ βασιλεὺς, ταυτησὶ περιγενομένης τῆς perator fuit, tres ac triginta fuerint; quot annos et
 νόσου, περὶ τῷ Νύμφαιον τότε ποιούμενος τὰς δια- filius ejus ac successor imperii Theodorus imple-
 τριβάς. Ἐτάφη* δὲ ἐν τῇ μονῇ τῶν Σωσάνδρων (98), verat. Nam is eodem tempore, quo pater summa
 ἦν αὐτὸς ἐδείματο. Ἦνυσ δὲ ἔτος, ὅπότε ἐτελεύτα, rerum potitus est, e sinu matris in lucem prodit.
 ἐξηκοστὸν· ὅπότε δ' αὐτὸς τὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἐνεκχειρίστο σκήπτρα, ἔβδομον ἤδη καὶ εἰκοστὸν·
 ὡς μόνι τὰ τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ γίνεσθαι ἔτη τρία καὶ τριάκοντα· ὅποσα δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ
 τῆς βασιλείας διάδοχος ἦνυε Θεόδωρος. Ὁμοῦ τε γὰρ αὐτὸς ἐξ ὠδίνων εἰς φῶς προήγετο μητρικῶν,
 καὶ ἁμοῦ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας σκήπτρα ὁ πατὴρ ἄρτι ἐδέδεκτο.

Variorum notæ.

(98) Magnesiæ, in æde Deiparæ Sosandræ sacra, quam is ædificarat. Supra, cap. 7, sect. 2 (col. 170).
 DUCANG.

* A. C. 1235 juxta Possinum.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Γ.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Theodorus Lascaris patri succedit. Cur vivo patre imperator non designatus. Totius populi suffragiis creatur. Mortuo Germano, de patriarcha eligendo deliberatur. Nicephorus Blemmydes omnium dignissimus. Oblatum honorem recusat. Arsenius eligitur. Ejus elogium. Princeps electionem ratam habet. A novo patriarcha inungitur. Bulgarus et Thessalus in Thraciam irrumpunt. Imperator sædus cum Turcis renovat. Hellespontum trajicit cum magno exercitu. Venationis ministri in militum numerum relati. Bulgarus viribus Romanis impar, ablata restituit et pacem impetrat. Bellum in Thessaliam transfertur. Theodora Michaelis uxor imperatori occurrit. Reconciliata gratia, Mariam filii sui sponsam secum abducit.

[P. 31] Α'. Ἐπεὶ δὲ κατὰ κληρὸν πατρικὸν τῆς Β
 βασιλείας διάδοχος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ἐμελλεν
 εἶναι ὁ Λάσκαρις, παρὰ δὲ τοῦ πατρὸς ἔτι ζώντος
 οὐκ ἀνηγόρευτο βασιλεὺς, ἀνηγορευέτο ἤδη θανόντος
 ἐκείνου (99) κοινῇ συνδρομῇ τοῦ τε στρατοῦ παντὸς
 καὶ ἰπύσσοι τῶν ἐνόδξων ἦσαν καὶ εὐγενῶν. Τὴ μὲν
 γὰρ ὅτι τὴν βασιλείαν οὐδεὶ τῶν πάντων ἑτέρω

I. Cum autem imperium jure hæreditario ad
 filium ejus Theodorum Lascarium reditum esset,
 quia is a patre vivente non appellatus fuerat im-
 perator, eodem defuncto, communi concursu totius
 exercitus nobiliumque omnium ac præcerum im-
 perator est salutatus. Constat enim Joannem
 utique nemini omnium nisi filio imperium relia-

Variorum notæ.

(99) Theodorus Lascaris junior imperare cœpit
 an. mundi 6763. Id constat ex serie imperatorum
 chronologica, quam ex cod. Reg. supra attulimus.
 Dubium est utrum ante, an post mensem Januarium.
 Si ante, fuit is annus Christi 1254, et Mauritius
 David Possinum recte reprehendit. Si post, fuit
 jam tu n an. Chr. 1255, et Possinus immerito re-
 prehenditur. Ego Possini Chronologiam primum se-
 cutus sum, quam et Ducangius secutus fuerat.

Deinde ex animadversionibus Mauriti David sacer-
 dotis Divionensis (cujus librum diu quasitum be-
 neficio viri illustr. Nicolai Toinardi tandem nactus
 sum) intellexi lapsum me semel atque iterum cum
 doctissimis viris in supputanda annorum ratione.
 Moneo itaque lectorem, ut huic volumini subjun-
 ctum indicem errorum consulat, et ex eo chro-
 nologiam nostram corrigat. Boivix.

quere voluisse : quod et pater fuerat pius in liberos et nemini alteri id reliquerat. Sed obscuris adhuc subditorum voluntatibus, an id iis libentibus ac approbantibus futurum esset, vivens eum designare nullo modo voluerat. « Etenim, inquit, **52-54** tempus multa novare solet, cum res eo statu esse reperiuntur, qui minime unicuique convenit. Nam adolescentia, suapte natura mobilis et contumax, temere ad omnia fertur quæ concupiverit. Quod si spem ac nomen imperii præterea acceperit, ejus causa affluit in gnus numerus adolescentium delicatorem, quolibet sermone inepto aures opplentium, idem accidit ac si homo ebrius, qui tum judicio ac mente, tum corpore ipso a capite usque ad calcem omnino deliret, ad magnæ nâvis gubernacula deligendum proponatur, cum nec ii qui eligunt, recte judicent, nec is qui eligitur, quorsum feratur quidve agendum sit intelligat. » Hanc igitur unam ob causam ipse, dum adhuc in vivis esset, filium esse designandum haud censuit : tum ut spe adempta, adolescentiæ levitatem coerceret : tum quod multi adeo pusillis essent animis, ut hereditatis cupiditate longiorum patrum vitam moleste ferrent, nec exspectato fato cursum illius abrumpent, eosque ex hac vita ante tempus exigenter. Ad id quod populus plerumque eum qui ad imperium pervenit, si non ipse sua sponte elegerit, tyrannum vocat, ac primum quidem invidia et obscuris obtrectationibus eum aggreditur, deinde ad insidias, et ad eandem tandem prorumpit.

ἐγὼ οὐδέποτε προκρίναντες τύραννον τε αὐτὸν ὠνόμασαν· καὶ μέντοι καὶ ἐς φθόνους καὶ ὕβρεις ὑπ' ὀδόντα καὶ λαοβρίας τὰ πρῶτα ἐχώρησαν· εἶτα καὶ

II. His igitur et id genus aliis de causis Theodorus patre superstite non fuerat imperator appellatus. Post ejus obitum autem totius populi **55** suffragiis creatus est. In clypeo sedens, more in his usitato. Sed cum patriarchæ manu coronandus esset, ac tum sedes vacaret (nam Germanus, vir prudens et doctrina et probitate vitæ insignis, non ita pridem decesserat), de successore eligendo deliberatum ac disputatum est. Ac multi in expectatione atque in ore erant, et alii aliis, sed doctrina et virtute celebris Nicephorus Blemmydes omnium sermonibus cæteris præferebatur : qui tum in monasterio suo quietam agens vitam, aspera victus et exercitationum ratione sese macerabat. Is cum delatum sibi honorem recusasset, cæteris prælatus est Arsenius monachus, qui in quodam monasterio juxta Apolloniadem strenue sese exercebat, virtute privata illustris ille quidem, sed simplici vir ingenio, et qui animi solertia non posset multiplices

Variorum notæ.

(1) Acropolita, c. 55. De hoc more passim scriptore. DUCANG. — Verii, more tum usitato. Maim, *in re in his*, vel *hæc in re usitato*. BOVIN.

(2) Germano patriarchæ Constantinopolitano Arsenium proxime suctum hic scribit Gregoras, mora osentantia, inquit Allatius. lib. II *De utriusque Eccles. & concensione*, cap. 14. n. 4. Nam Arsenius

πλὴν ἢ τῷ υἱῷ καταλιμπάνειν ὁ Ἰωάννης· ἐβούλετο, παντὶ που ὄντι, ὅτι τε πατὴρ ἦν πάνυ φιλόπατρις καὶ ὅτι οὐδ' ἄλλω οὐδενὶ καταλίλοιπε ταύτην. Τὸ δὲ ζῶν ἔτι βασιλεῖα ἀναγορεύειν αὐτὸν, ἐν ἀδήλω κειμένης ἔτι τῆς τῶν ὑπηκόων ἐκουσίας γνώμης καὶ προαιρέσεως, τούτο δ' οὐ πάνυ ἐβούλετο. Πολλὰ γὰρ, φησί, νεωτερίζειν οἶδεν ὁ χρόνος, ὅποτε μὴ κατὰ λόγον εὖροι τὴν ἐκάστῳ προσήκοντα τὴν τῶν πραγμάτων γινομένην κατάστασιν. Ἡ γὰρ νεότης ὀξύθυρος ἐστὶ καὶ αὐθάδης οἰκθρον οὕσα ἀλόγως ἄρτει πρὸς πᾶν ὅσα τὸ βουδόμενον εἰσηγείται. Ἄν δὲ καὶ βασιλικὴν ἐλπίδα καὶ φήμην προσλάβηται, δι' ἣν καὶ δημὸς ἔπεται μειρακίων τρυφώντων καὶ πάσης ἀτόπου γλώσσης· τὰς ἀκοὰς ἐμπιπλόντων, ὅμοιον γίνεται τῆνικαῦτα, ὡσπερ ἂν εἰ τις μεθύων, **B** ἀνθρώπος· καὶ πάντα παράφορα φέρων τε καὶ δικινύς, ὅποσα περὶ λογισμῶν καὶ διάνοιαν καὶ ὅποσα τάχα κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν, ἔπειτα μεγάλης οἰκίας ἄλκιρος ἄγειν ἐμελλε χειροτονεῖσθαι, οὔτε τῶν χειροτονούντων ὀρθῶς κρινόντων, οὔτε τοῦ τῆν χειροτονίαν ἀνειλημμένου οὔτ' ἐς ὃ τι φέροιο, οὔτ' ὃ τι πράττειν χρεῶν εἰδότης. Διὰ μὲν οὖν ἐν γὰρ τι τούτῳ βασιλεῖα χειροτονεῖν τὴν υἱὸν ζῶν αὐτὸς ἔτι οὐκ ἔκρινε δεῖν, τῇ τε τῆς ἐλπίδος ἀναίρεσει κοιλίαν τὸ τῆς νεότητος ἄστατον, καὶ ὅτι πολλοὶ διὰ μικροφυλίαν ἐπιθυμία τῇ τοῦ κλήρου τῇ τῶν πατέρων ἠχθέσθησαν μακροβιότητι· καίπετα μὴ περιμειναντες τὸ χρεῶν ἐξέταμόν τε τῆς πατρικῆς ζωῆς μεταξὺ τὸν ὁρόμον καὶ τοῦ παρόντος· φθάσαντες ἀπῆλλαξαν βίον. Καὶ τῶν δῆμων δ' οἱ πλείους πολ- **C** λῆκεις μὴ καθ' ἐκούσιον γνώμην τὸν εἰς τὸ ἀρχειν εἰς ἐπιβουλὰς καὶ φόνους τὸ τελευταῖον ἐξώκειλαν.

B'. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἀνγορεύετο βασιλεὺς ὁ Θεόδωρος, περιόντος ἔτι τοῦ πατρὸς· ἀνγορεύετο δ' ὕστερον παρ' ἐκόντων τῶν ὑπηκόων ἀπάντων καθεσθεις ἐπ' ἀσπίδος, κατὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπικρατοῦν ἔθος (1). Ἐδεῖ δ' αὐτὸν καὶ διὰ πατριαρχικῆς χειρὸς τὸ βασιλικὸν ἀναδέσασθαι στέφος. Ἄλλ' ἦν τῆνικαῦτα ὁ πατριαρχικὸς θρόνος ὄρφανισμένος τοῦ διτθύνοντος, ἐπεὶ πρὸ βραχέος ἔφη γενόμενος ἐξ ἀνθρώπων ὁ πατριάρχης Γερμανὸς (2), ἀνὴρ συνετὸς καὶ ἀρετῇ καὶ λόγῳ τὸν βίον κοσμήσας. Σκέμματα τοῖσιν καὶ λόγοι προϋτίθεντο περὶ τοῦ τῆς πατριαρχείας ἀναδεξιμένου τοῦς οἰκίας. Καὶ ἦσαν ἐπὶ γλώττης πολλοὶ τε τῶν ἐπιδύων καὶ ἄλλοι ἄλλοι, ἐν τοῖς πάντων δ' ἔκειτο στόμασι μᾶλλον ἀπάντων ὁ σοφία καὶ ἀρετῇ περιώνυμος Νικηφόρος· ὁ Βλαμμύδης (3), δ' ἐτύγγανε παρὰ τὴν ἑαυτοῦ μονὴν ἀθέουρον ποιούμενος τότε τὴν διαίταν καὶ ἀσκήσει τραχεῖα συντήκων τὸν βίον· οὗ γε μὴ δεξιμένου προὔκρηται τῶν ἄλλων ὁ μοναχὸς

Manueli successit, ut est apud Acropolitam, cap. 53. Manuel Methodio, Methodus Germano. Quæ quidem patriarcharum series sic describitur in catalogo Leunclaviano, Ephraemii, et Xanthopoli. DUCANG.

(3) Acropolita cod. cap. 53. DUCANG.

'Αρσένιος, ὃς τηλικαῦτα τὸν ἀσκητικὸν ἦναι δίαυλον περιέειπε τῶν ἀσκητηρίων, ὃ κατὰ τοὺς τῆς 'Απολλωνιάδος ἰδρύεται χώρους (4), ἀνὴρ περιφανῆς μὲν τὴν καθ' ἑαυτὸν οὐρετήν (5), τὴν δὲ τρόπον ἀπλοῦς καὶ μὴ πολλὰ; (6) ἐξελίττειν εἰδῶς τὰς λαθυρίθους περὶ τὸν λογισμόν. Ἰερᾶται τοίνυν οὗτος καὶ πατριάρχης [P. 52] χειροτονεῖται κοινῇ τῶν τε ἀρχιερέων γνώμῃ καὶ τοῦ βασιλέως τὰ μέγιστα συναινούντος καὶ ἐπικυροῦντος, ὡς ἔθος (7), τὴν ἀρχιερατικὴν ψῆφον ἐκείνην. Ἐπὶ τούτοις (8) ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ πατριάρχου χρισθεὶς καὶ τὴ στέφανος ἀναδησάμενος πρὸς ἐκστρατεῖαν παρεσκευάζετο.

Γ. Ἀκούσας γὰρ ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχων, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐτεθνήκει, πρὸς ἀθέτησιν ἐβόλεψεν αὐτίκα τῶν μετ' ἐκείνου σπονδῶν, καὶ συνεχεῖς λοιπὸν ἐποιεῖτο τὰς ἐκδρομὰς κατὰ τῶν ἐν Θράκῃ Ῥωμαϊκῶν πολιχνίων, ὡς καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν περὶ γὰρ Ῥοδόπην τὸ ὄρος ποιήσασθαι ὑποχείρια. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὁ ἀποστάτης περὶ Θεσσαλίαν ἐπεποιεῖται Μιχαὴλ κατὰ τῶν ἄσπορῶντων αὐτῷ χώρων καὶ πόλεων, ὁπόταν Ῥωμαῖοις τηλικαῦτα ἦσαν ὑπήκοοι. Ἄλλὰ γὰρ πρῶτον ὁ βασιλεὺς ἄς μετὰ τῶν Τούρκων ὁ πατὴρ ἐπεποιεῖται σπονδὰς, ταῦτα ἤδη καὶ αὐτὸς ἀνανεοῦμενος ἐπεκύρωσεν, ἵν' εἴη φρονιδοῦς ἀπάσης ἐκτὸς τῶν ἑσῶν χάριν πραγμάτων. Ἐἶτα δὲ ἔβαινε τὴν Ἑλλησποντον ἐν τούτῳ τοῦ γένου, ἐν ᾧ καὶ πλειάδες ἀρχοῦνται ἐπιτέλλειν. Ἐπίγετο δὲ καὶ στρατιᾶν πολλῶν τῷ μέτρῳ τὴν τοῦ πατρὸς ὑπερβαίνουσαν. Οὐ γὰρ μόνον ἐξ ὧν ἔδει συνεκράτει στρατὸν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι περὶ τῶν κυνηγεσίων ὑπηρεσίαν στρατεῖα συνέλεξε.

Δ. Ἐπεὶ δ' ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχων (9) τὴν τοῦ βασιλέως τῆς καὶ βαρεῖαν ἐφοδόν, φόβοις ἤδη μεγάλοις τὴν καρδίαν σπινθηροποιεῖται ἡσυχαστοῦ συνοῦς τε καὶ ἄλλοτε ἄλλους ἀνεκῶς ἐκ τῆς λογισμοῦ. Ἐπεὶ δὲ καὶ πολέμῳ τὴν τῶν πραγμάτων διδόναι κρίσιν ἄπορον ἦν αὐτῷ καὶ σφοδρὰ τῶν ἀδυνάτων, τοῦτο μὲν ὅτι στρατὸς ἀντίβροπος οὐκ ἦν αὐτῷ, οὐδ' ἱκανὸς ἀντιπαρατάσασθαι πολεμίων τοσούτῳ πλήθει καὶ ἅμα βαρεῖα καὶ λαμπρὰ καταπεφραγμένῳ τῇ ὀπλίσει, τοῦτο δ' ὅτι καὶ βασιλεὺς ἐώρα νέον καὶ λαμπρὰς ταῖς φιλοτιμίαις ἀθροῦντα καὶ τελεσιουργοῖς ταῖς ὀρμαῖς χρώμενον ἐς τὰ πράγματα, ἔγνω τὸ συνοῖσον ὀφείλει καὶ τὰς προτέρας ἀνεκαλεῖτο σπονδὰς. Ἦν γὰρ ἐν ἐλπίσιν αὐτῷ βῆσται τυχεῖν τῆς βασιλικῆς εὐμενείας, ὅτι γαμβρὸς ἦν ἐπ' ἀδελφῆ (10) τούτῳ ὁ βασιλεὺς· καὶ ἅμα ἤδει ὡς καὶ ἡ ἐκ Θεσσαλίας φήμη τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ βιαίως αὐτὸν ἀνθελίκουσα ἴστατο, τὰ ἐκείσε τὴν ταχίστην ἀπειθόντα καταστήσασθαι, πρὶν ὑπὸ χεῖρα γενέ-

A ambages expedire. Hic itaque consecratur et patri archa creatur communi pontificum sententia et suffragio, imperatore maxime approbante et pontificium illud suffragium (uti moris est) confiruante. Quibus peractis, imperator a patriarcha unctus et diademate ornatus expeditionem parat.

III. Nam Bulgarorum princeps, ut primum imperatoris mortem audierat, fœderis, quod cum illo fecerat, rumpendi consilia agitans, Romanæ ditionis oppidula in 56 Thracia continentibus incursionibus ita vexabat, ut non paucis ad montem Rhodopen sitis potiretur. Idem et sœdifragus Michael in B Thessalia fecerat adversus finitimas sibi provincias et civitates, quæcunque in Romana ditione tunc erant. Enimvero imperator fœdus quod pater cum Turcis percusserat, primo renovat et confirmat, ut orientalium negotiorum ratione, omnis sollicitudinis esset expertus. Deinde sub Pleiadum exortum Hellespontum trajicit, exercitum paterno longe majorem secum adducens. Nec enim eos tantum qui militiæ destinati erant, sed venationis etiam ministros, relietis canibus et avibus, militare omnes jussit.

ἐσχολάζων, πάντας κυνῶν καὶ ὀρνέων ἀπαλλάξας

IV. Ceterum Bulgarorum princeps, tanto imperatoris apparatu audito, gravi terrore percelli cœpit, et variis subinde cogitationibus astuavit. Cum autem armis decernere nullo modo posset, tum quod exercitum non haberet hostili parem, quem posset opponere tantæ bellatorum multitudini, gravi et splendida æternitate instructæ: tum quod imperatorem ætate florentem gloriæ studio flagrare et destinata strenue atque alacriter exsequi cernebat: tandem quid e se sua esset animadvertit, et pristinum fœdus renovari postulat. Sperabat videlicet imperatorem facile sibi reconciliatum iri, quod is sororem suam in matrimonio haberet. Sciebat præterea famam venisse ex 57 Thessalia de sœdifrago Michael, quæ imperatorem per vim abstraheret, cogereque illuc celerissime proficisci ad res suas stabiliendas, antequam Michael omnia sibi subjecisset; quæ res vel in primis ad impetrandam pacem adjumento sibi futura esset. Igitur

Variorum notæ.

(4) Acropol. ἐν τῇ τῆς Ἀπολλωνιάδος λίμνῃ, quomodo hunc locum effert Michael Monachus in Vita ms. S. Theodori Studite, quem ait missum fuisse in exsilium ἐν τῷ ἐγκατεμένῳ κατὰ τὴν Ἀπολλωνιάδα λίμνῃ καλούμενῳ Μετόπῳ. Ephræmius in catalogo Patr. Constantinop. de Arsenio:

Ἐὶθ' ἡσυχάζειν καὶ Θεῷ προτανέγων

Ἐν Ἀπολλωνιάδῳ ἀσκητηρίῳ. DUCANG.

(5) Intellige τὴν κατὰ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀρετήν. Nisi forte legendum, αὐτὸν τῶν κατ' αὐτὸν ἀρετῶν: sed minus placet. WOLFIIUS — Vertit Wolfius, virtute illustris ille quidem. Vertendum, illu-

stris quidem ille virtute privata, seu solitariæ vitæ laude. BOIVIN.

(6) Acropol. ὀλίγων γραμμῶν πείραν ἔχοντα, licet alias περιφανῆς τὴν ἀρετὴν, ut ait Gregoras, ἐκ τῶν ἀρετῶν κάλλιστος ἐμψυχος θρόνος, ut Ephræmius. DUCANG.

(7) Vide Glossar. mæd. Græcit. in Μήνημα. DUCANG.

(8) Acropolita cap. 54, 55, 56, 57. DUCANG.

(9) Ὁ Βουλγαράρχης Μιχαὴλ, Logothetæ. Vide seriem regum Bulgaricæ in Famil. Dalmaticis. DUCANG.

(10) Vide supra lib. II, cap. 5, sect. 3. BOIVIN.

legatis ad imperatorem missis, spe facilius pacem impetravit, restitutis omnibus castellis, quæ post violatum fœdus Romanis interceperat.

κατὰ τὰς ἐλπίδας ἔτυχε τῶν σπονδῶν, ἀποδοῦς πάνθ' ὅσα μετὰ τὴν παρασπὸνθησιν εἰς Ῥωμαίων ὑποτελῆ φρούρια.

V. Ac ne diutius morer, sub autumnale æquinoctium imperator cum Romanis legionibus recta in Thessaliam contendit. Sed priusquam Macedonia imperatoris copias excepisset, Theodora Michaelis fœdifiægi uxor ei occurrit, tum ut nuptias Nicephori filii sui et Mariæ filiæ imperatoris conficeret : tum ut quæ maritus longius progrediendo Romanæ ditioni per latrocinium quoddam subtraxerat, restitueret. Quibus rebus paulo post facile ab imperatore confectis, Theodora ad maritum Michaelē revertitur, filii sponsa Mar a secum adiecta.

Ε'. Καὶ ἵνα μὴ διατρίβωμεν, ἄρτι τοῦ ἡλίου περιτροπὰς τυγχάνοντος φθινοπωρινῆς, ἀναλαβὼν τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα εὐθὺς Θετταλίας ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο. Ἀλλὰ γὰρ οὐπω Μακεδονία τὰ βασιλικὰ στρατόπεδα ὑπέδεγχετο καὶ Θεοδώρα ἡ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ γυνὴ ἐφοῖτα πρὸς [P. 33] αὐτὴν ἐκτελεσοῦσά τε τοὺς γάμους τοῦ τε υἱοῦ Νικηφόρου καὶ Μαρίας τῆς τοῦ βασιλέως θυγατρὸς, καὶ ἀποδώσουσα ὅσα παρεξίων ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐν λελας τρόπῳ ὑπηγάγετο μέρη τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας. Καὶ ἦν ταῦτα μετὰ μικρὸν βραδίως τῷ βασιλεὶ τελεσθέντα καὶ ἡ Θεοδώρα ἀπῆει πρὸς τὸν ἀνδρα Μιχαὴλ, καὶ Μαρίαν ἢ δὴ μεθ' ἐαυτῆς ἐπαγομένη τὴν ἐπὶ τῷ υἱῷ νύμφην.

CAPUT II.

Michael Palæologus, Nicææ præfectus, ad Turcos fugit. Fugæ causa. conii Sultanus eum legioni Romanæ præficiat. Scythiis opponit. Sultani cognatus ad hostes transit. Turci vincuntur. Palæologus rogalu imperatoris in aulam redit. Jusjurandum præstat. Conostauli dignitatem recipit. Res Bulgaricæ. Asanis obitus. Ejus successor Mytzes, mollis et ignavus. Constantinus Tæchus regni sedem obsidet. Mytzes in Asiam fugit. Mesembriam imperatori tradit. Annuos Theodoram, imperatoris filiam, uxorem ambit. Voli dat. Imperator ægrotus. Monasticum habitum paulo ante mortem induit. Peccata expiat. Moritur.

I. Imperatori his rebus occupato litteræ Nicææ redduntur, quæ Palæologi ad Turcos fugam significarent. Ei enim abiens Nicænam præfecturam, dum ex Occidente in Orientem rediret, mandarat. Quæ res imperatorem non mediocriter contristavit, et subito cogitationum æstu perturbavit. Fugæ vero prætextus hic ferebatur. Cum videret magnam invidiam **58** undecunque in se consurgere, et ad aures suas verba livoris plena clam manare, atque ab imperatore parari et susurrari adversus se supplicia, quæ barbaris hostibus imprecanda essent, negabat sibi ullo modo quieto esse licuisse, quominus sursum deorsum huc atque illuc ferretur plenus infestis cogitationibus, animum tanquam captivum agentibus, rapientibus et indigne excruciantibus : timuisse imperatoris in puniendo rigidam, atrocem et promptam severitatem, nec quidquam clementiæ ac misericordiæ sperare ab eo potuisse. Neque enim expeditum sibi fuisse magnas calumnias et supra modum exaggeratas, quas invidi sui conflavissent, ac imperatoris auribus ingessissent, exiguo tempore refellere. Quare se desperatione coactum nihil prius habuisse, quam ut fuga salutem quaereret.

A'. Ἐν τούτοις δ' ἀσχολουμένῳ τῷ βασιλεὶ γράμματα ἐφοῖτα παρὰ τῶν Νικαίων τὴν τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ (11) ἐς τοὺς Τούρκους φυγὴν ἀπαγγέλλοντα. Αὐτῷ γὰρ ἐξίων τὴν τῶν Νικαίων ἡγεμονίαν ἐπέστρεψεν, ἕως ἂν ἐκ τῶν ἐσπερίων αὐτὸς ἐπανέλθῃ πρὸς ἔσω. Ὅ δὴ καὶ οὐ μετρίως τὸν βασιλέα λελύπηκε καὶ εἰς ταραχὴν ἐνέβαλε λογισμῶν. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς φυγῆς τοιαύτη ἐλέγετο. Ὅρῳν, φησὶ, κορυφούμενον πολλὴν πολλαχθὲν τὸν φθόνον καὶ λόγους φθόνου μεστοὺς λάθρα τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ περικλύζοντας καὶ κολάσεις κατ' αὐτοῦ πρὸς τοῦ βασιλέως μελετωμένας καὶ ψιθυριζομένας, οἷας ἂν τις ἐχθροῖς ἀλλοφύλοις ἐπαράσαιτο, μένειν ὄλιως ἐφ' ἡσυχίας οὐκ εἶχεν· ἀλλ' ἀναντα καὶ κάταντα φερόμενος μεστὸς ἦν λογισμῶν πολεμίων, τὴν ψυχὴν ὡσπερ ἀγμάλῳτων ἀγόντων τε καὶ φερόντων καὶ ἀγεννῶς σπαρτιτόνων. Ἐδεδίει γὰρ τὸ τοῦ βασιλέως πρὸς τὰς τιμωρίας ἀπότομόν τε καὶ ἀπηνῆς καὶ δξύβροπον, καὶ ἤμερον οὐδὲν οὐδὲ συμπαθεὶς ἐνενοίει πρὸς τοῦ βασιλέως αὐτῷ γενησόμενον· ἐπεὶ καὶ μεγάλας διαβολὰς καὶ ἐς ὕψος κορυφωθείσας μακρὸν, ὡς οἱ φθονοῦντες κατ' αὐτοῦ συνεκύχησαν καὶ τὰς τοῦ βασιλέως ἀκοὰς ἐμπεπλήκασιν, οὐ βραδίον ἐβλεπεν αὐτῷ ἀπολύεσθαι ἐν βραχεῖ. Ταύτην τοι καὶ ἀπογνοῦς, φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίζεσθαι βέλτιον πάσης ἐτίθει βουλῆς.

II. Iconium profectus, sultanum reperit suas copias summo studio cogentem adversus Scythas cum magno exercitu irruentes, eique maximi lucri instar peropportune adventit. Nam cum is Roma-

B'. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀπίων παρὰ τὸ Ἰκόνιον εὔρετηνικαῦτα τὸν Σουλτάν (12) πάση σπουδῇ τὰς ἐαυτοῦ συγκροτοῦντα δυνάμεις, [P. 34] ἐν' ἐπελαύνοντα κατὰ πλῆθος τὰ Σκυθικὰ στρατεύματα (13) δέξαιτο, ὡσπερ

Variorum notæ.

(11) Acropolis cap. 64, 65. Phranzes lib. 1, cap. 2. DUCANG.
(12) Iathatinum. Vide stemma Iconiensium sul-

tantrum, a nobis descriptum post Familias Dalmaticas. DUCANG.

(13) Tartarorum, quos Acropolis Τογάροισι κερ-

τι μέγιστον ἔρμαιον ἔδοξεν ἐκείνῳ καὶ μάλᾳ τοι καί-
 ριον. Ἐπεὶ γὰρ ἦσαν ὑπ' αὐτῷ πάσαι δεδουλωμένοι
 Ῥωμαίων συχνοί, ταύτους εἰς μόρην καταλέξας
 στρατοῦ ὑπὸ στρατηγῶ τῷ Παλαιολόγῳ τάττεσθαι
 προετατάχει. Ῥωμοτικὴν καὶ ξενίην ἢ κατὰ τὴν
 ἐκείνων ἐγγώριον περιχρειαμένους στολῆν τε καὶ ὀπλι-
 σιν, ἵνα τοῖς Σκυθαῖς κατάπληξις τὸ πρᾶγμα γένηται,
 λογιζαμένοις χεῖρα συμμαχικὴν ἐκ Ῥωμαίων ἄρτι
 ἠληθῆναι. Ὅ δὲ καὶ ξυνέβη. Φασὶ γὰρ τοὺς Σκυθᾶς,
 ὅποτε ξυνήεσαν εἰς χεῖρας τοῖς Τούρκοις, συστολήν
 τινα καὶ δέος οὐ μέτριον σχεῖν, ἀλλόκοτον ἐξαίφνης
 ἰδόντας στρατὸν κατ' αὐτῶν ἐπιόντα. Καὶ τάχ' ἄν τὸν
 οὐδενὶ κότμῳ φεύγοντες ὤροντο κατὰ νότου λαβόντες,
 διώκοντας, ὡς ἀπονητὶ χειρώσασθαι ἤλπισαν, εἰ μὴ
 τῶν τῷ Σουλτάν κατὰ γένος προσηκόντων διὰ τινα
 προσηλυτῶν ἀπέχθειαν πολλὴν ἐπαγόμενος στρα-
 τῶν ἐκὼν προσεβρύη τοῖς Σκυθαῖς, βηγγυμέννης ἦδη
 τῆς μάχης. Τοῦτο γὰρ τὰ τῶν Τούρκων βῆστα
 ἀνέρεψε πράγματα, καὶ τὴν πλείονα χώραν αὐτῷ
 τῇ τῶν Σκυθῶν ὑπέθηκεν αἰχμῆ.

Γ'. Ἄλλ' οὐπω πολὺς παρεβρύη χρόνος, καὶ γράμ-
 ματα πολλῆς τῆς βασιλικῆς εὐμενείας μετὰ καὶ
 πολλὴν ὑπισχυόμενα τὴν στοργὴν ἤεσαν παρὰ βασι-
 λέως, ἀνακαλούμενα τὸν Παλαιολόγον, ἑνορκον ἔχοντα
 τὴν ἀσφάλειαν ὧν ὑπισχυοῦντο. Καὶ οὕτως ἡ Ῥω-
 μαίων γῆ τὸν Παλαιολόγον αὐθις ἐλάβδανεν, οὐ πρό-
 τερον μέντοι πρὶν ἢ καὶ αὐτὴν δοῦναι τὴν ἀσφάλειαν
 τῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα πιστεύως βεβαίαν δι' ὄρ-
 κων φρικωδεσμάτων, ὧστε ἐμμένειν τοῖς ὄροις ἀεὶ
 τῆς ὑποταγῆς καὶ μὴ ζητεῖν ἐθέλειν ἑαυτῷ βασιλείαν
 κατὰ καὶ ἐπανίεσθαι πρὸς τὸ πρότερον κατ' αὐτοῦ λα-
 ληθέντα καὶ βεβαιῶν αὐθις διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἔρ-
 γων (14) τὴν ἦδη τεθηκυῖαν ὑποψίαν, ἀλλὰ τηρεῖν
 καὶ διαβεβᾶζειν ὁμοίως ἀεὶ τὴν αὐτὴν εὐνοίαν καὶ
 στοργὴν πρὸς τὰ αὐτὴν δὴ τὸν βασιλέα Θεόδωρον καὶ
 πρὸς τὸν αὐτοῦ γε υἱὸν Ἰωάννην καὶ τοὺς ἐφεξῆς
 διαδόχους τοῦ τε γένους αὐτῶν καὶ τῆς βασιλείας.
 Καὶ μὲν δὴ ἐπὶ τούτοις αὐθις τῷ τοῦ μεγάλου τετί-
 μηται ἀξιώματι κονοσταύλου, καθὰ καὶ τὸ πρότερον,
 καὶ τὴν τοῦ λοιποῦ λαμπρᾶς τῆς βασιλικῆς κηδεμονίας
 ἀπολαύων καὶ εὐμενείας.

Δ'. Ἐν τούτοις νοσοῦντα καὶ τὰ τῶν Βουλγάρων
 ἀγγέλλεται πράγματα. Ὁ γὰρ τῶν Βουλγάρων ἀρχὼν
 Ἄσαν, ὁ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου γυναικᾶδελεφος, τὸ
 ζῆν ἐξεμέτρησεν· αὐτῷ δὲ παῖς οὐκ ἦν ὁ διαβεβᾶμε-
 νος, ὡς εἶκός, τὴν ἀρχὴν ὡς ἀνάγκη εἶναι λοιπὴν
 κατὰ δεύτερον, τὸ λεγόμενον, πλοῦν, ἐς τὴν ἐπ'
 ἀδελφῆ γαμβρὸν τὸν Μυτζῆν αὐτὴν διαβαίνειν. Τσι-
 γαρῶν καὶ ξυνεβρύηκεν. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ναυρόδ; τις
 καὶ ἀνανδρός [P. 35] καὶ δι' αὐτὸ γέ τοι τοῦτο πρὸς
 τὸ καταφρονούμενον ὑποβλέων κατὰ μικρὴν, ἐς τὸ
 πατελεῶς ἀκουεῖσθαι ἐκκεκῶλισται τὰ δόξαντά οἱ
 παρὰ τοῦ πλῆθους. Ἦν δὲ τις ἐν Βουλγάροις ἐπίση-

Variorum notæ.

peino vocat, ut et Pachymeres, qui de iis lib. II, cap. 24, scribens καὶ τῶν Τογάρων, ὡς ἡ κοινὴ Ἀσπάρτους λέγει συνήθεια. Ubi forte legendum Ταρ-
 τάρους. ULCANG.

* A. C. 1257 Possino.

A nos complures pridem subactos penes se haberet
 eos In unam legionem contractos Paleologo parere
 jussit, Romanis et peregrinis armis et vestibus
 aliter quam illis locis usitatum erat ornatos, ut ea
 res Scythis terrori esset, qui credituri essent, 59
 Turcis reentia auxilia a Romanis missa : id quod
 accidit. Aiunt enim Scythias, ubi manum cum Tur-
 cis conseruissent, non parum cohorruisse ac tre-
 pidasse, peregrinum exercitum adversus se in-
 gruentem de repente conspicatos, ac forsitan per-
 turbata acie fugituros fuisse, ac terga daturus iis
 quos absque ullo negotio debellatum iri a se
 credidissent, nisi quidam sultani cognatus, ob
 veterem similitatem, cum magnis copiis, ubi jam
 ad manus ventum esset, ultro se ad hostes contu-
 lisset. Quæ res fortunas Turcorum facillime ever-
 tit, et majorem partem ditionis eorum Scythicis
 armis subjecit.

III. Non longum ex eo tempus effluxerat, cum
 imperator litteras dedit singularis benevolentiae
 plenas, amoreque et honorem plurimum polli-
 centes, per quas revocabatur Palæologus, promi-
 sis jurejurando firmatis. Ita terra Romana Palæo-
 logum recuperavit, non prius tamen quam ipse
 cautionem dedisset de fide imperatori servanda,
 juramenti maxime tremendis firmatam, promissi-
 setque se intra obsequii fines semper mansurum,
 nec regnum affectaturum esse unquam, nec ad ea
 rediturum quæ ante crimini data ipsi essent,
 neque deinceps quidquam facturum quod inter-
 mortuam suspicionem denuo confirmaret, sed con-
 servaturum et propagaturum parem semper bene-
 volentiam et amorem erga ipsum imperatorem
 Theodorum et filium ejus Joannem, cæterosque
 tam familiaris quam imperii successores. His igitur
 60 conditionibus magis Conostauli dignitate, ut
 autea, ornatur; ac deinceps imperatoris patrocinio
 et benevolentia splendide fruitur.

IV. Inter hæc Bulgaricam rem laborare nuntia-
 tur. Nam Asanes Bulgarorum princeps, cujus soror
 Theodoro imperatori nupta erat, vitæ cursum
 emensus, nullam prolem reliquerat, quæ ei, ut fit,
 in principatum succederet. Alterum itaque illud
 subsidium necessario restabat, ut potestas summa
 ad Mytzen sororis ejus maritum transiret : idque
 factum est. Erat autem is homo segnis et effemi-
 natus, quibus de causis paulatim contemptui esse
 cœpit, eoque res devoluta est, ut quæ ille decre-
 visset, prorsus irrita a populo haberentur. Erat
 autem iis temporibus in Bulgaria vir clarus, no-

(14) Ἐμπροσθεν apud recentiores Græcos ad
 futurum tempus pertinet, et usurpatur pro μετὰ
 ταῦτα, postea. Sic infra lib. VI, cap. 10, sect. 1;
 item lib. VII, cap. 1, sect. 2. Boixix.

mine Constantinus, cognomen τὸ Τάχης, prudentiæ auctoritate et robore corporis multum aliis antecellens : qui, cum Bulgaricum imperium male administrari videret, adversum insurgit : conciliataque sibi et plebis, et eorum qui totius gentis illustrissimi ac lectissimi erant, benevolentia, illorum omnium voluntate princeps declaratus, Ternobum obsidet, quæ Bulgarorum regia erat : ut Mytzes vel invitus cum uxore et liberis in munitum quoddam et maritimum castellum, nomine Mesembriam, confugere cogeretur. Unde ad imperatorem transit, Nicææ in Asia tum degentem ; atque exinde Romanæ ditioni Mesembriam castellum adjicit : prædiisque circa Trojam et Scamandrum **61** ab imperatore cum annuis redditibus acceptis, ibidem deinceps cum uxore ac liberis conquievit.

V. Cæterum Constantinus Tæchus, Bulgarici regni potitus, legatos ad imperatorem mittit, se amicum ejus et fœderatum proficens, si ex ejus filibus una sibi desponderetur. Eam autem petebat, non quod conjuge esset opus, quippe qui uxorem et liberos haberet ; sed quia nullo gemilitio jure Bulgaricum regnum ad eum pertinebat, iniusto ferebat animo, ea se parte illegitimum principem ac veluti nothum et dici et haberi. Cum igitur imperatoris filiam Asanis non ita pridem defuncti regis ex sorore neptem esse sciret, idcirco sui honoris causa et ad firmandum principatum eas nuptias ambiebat, priorem conjugem statim se repudiaturum promittens. Id et ipsi imperatori gratum fuit : cujus filia Theodora thori et regni socia accepta, Constantinus Tæchus priorem conjugem Nicæam mittit, ut hoc fidei pignore suum erga alteram amorem Romanis confirmaret.

VI. Quid plura? Imperatorem annum ætatis sextum et tricesimum excedentem, molestus ac difficilis et mortis ut ita dicam telis instructus morbus invasit, qui principis corpus variis tormentis oppugnatum non desiit vexare et conterere, donec ipsam ei mortem intulit ; cum is paulo ante obitum alacriter monasticum habitum induisset, et multos pecuniarum acervos suis ma-

μος τηνικαῦτα, Κωνσταντίνος ὕνομα, τοῖχος ἐπώνυμον, φρονήσεως ἐμβριθεία καὶ ῥώμη σώματος· πολλῶ τῶν ἄλλων προέχων· ὅς πλημμελοῦσαν ἰδὼν τὴν ἀρχὴν τῶν Βουλγάρων ἐπανίσταται κατ' αὐτῆς· καὶ προσεταιριζάμενος τὸ τε δημοτικὸν καὶ ὅσον ἐν ἐπισήμοις τοῦ ἔθνους καὶ ἔκκριτον, καὶ παρ' ἐκόντων ἀπάντων αὐτῶν τὴν τοῦ κράτους δεξάμενος ἀναγόμευσιν ἐπολιόρχει τὴν Τέρνοβον, ἐν ἣ τὰ βασίλεια ἦν τῶν Βουλγάρων· ὡς ἀναγκασθῆναι καὶ ἄκοντα τὸν Μυτζίην (15) φεύγειν ἅμα γυναίκα τε καὶ τέκνοι· ἐς ὄχυρόν τι καὶ παράλιον φρούριον Μεσημβρίαν καλούμενον. Ἐκείθεν ἐς βασίλεια μεταχωρεῖ κατὰ τὴν ἐν Ἀσίᾳ διατρίβοντα Νικαίαν, Ῥωμαίοις ὑπήκοοι ποιησάμενος καὶ τὸ τῆς Μεσημβρίας ἐπὶ τούτοις φρούριον· καὶ χωρὶς τινὰ περὶ Τροίαν καὶ Σκάμανδρον ἐλληφῶς παρὰ βασιλέως εἰς ἐπέτειον πρόσδοτον ἔκεισε τοῦ λοιποῦ διανέπαιεν αὐτὸν ἅμα γυναίκα τε καὶ τέκνοις.

Ε'. Ὁ γὰρ μὴν Κωνσταντίνος ὁ τοῖχος τῆς Βουλγαρικῆς ἀρχῆς ἐγκρατῆ καταστήσας αὐτὸν διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν βασιλέα, φίλος εἶναι καὶ σύμμαχος ὁμολογῶν, εἰ λάθοι πρὸς κοινωνίαν γάμου μίαν τῶν αὐτοῦ θυγατέρων. Ἐζήτει δὲ ταύτην, οὐχ ὅτι γυναίκα δέδειτο· ἦν γὰρ αὐτῷ καὶ γυνὴ καὶ παῖδες· ἀλλ' ἐπειδὴ περ ἀπὸ γένους δίκαιον οὐκ ἦν οὐδὲν αὐτῷ πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν ἀρχὴν, ἤχθετο νόθος κατ' αὐτὴν δοκεῖν ὁμοῦ τε καὶ λέγεσθαι. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἀελλοφιδῆν οὖσαν τοῦ πρὸ μικροῦ τετελευτηκότος ἀρχόντος τῶν Βουλγάρων Ἀσάν τὴν τοῦ βασιλέως εἰδὼς θυγατέρα ἐζήτηε τιμῆς τε ἕνεκα τῆς· ἐκ τοῦ καὶ βεβαιώσεως ἅμα τῆς ἀρχῆς, ἀπολύσειν ὑπισχνούμενος αὐτίκα τὴν προτέραν ὁμόζυγον. Τοῦτ' ἀρστέην ἔδοξε καὶ αὐτῷ βασιλεῖ· καὶ Θεοδώραν τὴν αὐτοῦ θυγατέρα (16) κοινωνῶν ἐλληφῶς τοῦ τε λέχου· καὶ τῆς ἀρχῆς Κωνσταντίνος ὁ τοῖχος πέμπει πρὸς Νικαίαν τὴν προτέραν σύζυγον, ἐχέγγυον πίστεως παρεχόμενος τοῖς Ῥωμαίοις τῆς ἐς τὴν δευτέραν στοργῆς.

Γ'. Τί ἐστι (17) ; ἔκτον καὶ τριακοστὸν (18) ἀπὸ γενέσεως χρόνον ἀμείβοντι νόσοι ἐνσκήπτει τῷ βασιλεῖ χαλεπὴ καὶ ὄπλα φάναι θανάτου φορούσα· ἢ 3ῆ καὶ ποικίλας τὰς ἐλεπτολαίς κατὰ τοῦ βασιλικοῦ σώματος ἀντιστήσασα οὐκ ἀνῆκε παλοῦσα καὶ συντρίβουσα, μέχρι καὶ αὐτὴν ἐπῆνεγκε τούτῳ τὴν τελευταίην (19), ἀλλαξαμένῳ προθύμῳ ; τὸ σῆμα μικρὸν πρὸ τῆς τελευταίας (20) ἐς τὸ μοναδικὸν τριδώνιον καὶ πολλοῦς

Variorum notæ.

(15) De quo, ut et de Constantino Tæcho, consule licet seriem regum Bulgaricæ in *Familiis Dalmaticis*. DUCANG.

(16) Irene vocatur ab Acropolita, *Histor.* cap. 83. Vide notas Allatii. BOIVIN.

(17) Quid τὸ τί ἐστι sibi vellei, cum nescirem (nam τὸ *Quid reliquum est*, aut *Quid restat*, haud scio quam belle conveniat) converti quasi scriptum fuisset, τῆς τε εἰς τὴν δευτέραν στοργῆς ἐστι. Quod sensus postulare videtur. WOLFIVS.

(18) Acropolita, cap. 74. DUCANG.— Ἐκτον καὶ τριακοστὸν ἀπὸ γενέσεως χρόνον ἀμείβοντι τῷ βασιλεῖ vertit Wolfius, *Imperatorem annum ætatis sextum et trigesimum agentem*. Vertendum, *excedentem*. Nam ea est vis verbi ἀμείβειν. BOIVIN.

(19) Anno mundi 6767, ut constat ex imperatorum

D serie chronologica sæpius jam memorata. Fuit autem is annus, a mense Septembri ad Januariam, annus Christi 1258, a Januario autem ad Augusti finem, 1259. Hinc Possinius Theodorum Lascarium juniorem decessisse affirmat anno Christi 1259, Mauritium David, anno 1258. Favet Possino eandem illa series chronologica, que quatuor annos imperii assignat Theodoro Lascari, non vero tres eosque haud integros, quot Mauritium David ei assignat. Favet etiam codex regius 2525°, fol. 271, ubi quatuor annis imperasse ille dicitur. Mauritium David opinionem suam Pachymeris auctoritate et probabilibus argumentis defendit. BOIVIN.

(20) Ducargius vertit, *qui alacriter parvum habitum paulo ante obitum monachico cucullio mutaverat* ; et Phranze testimonio nititur, quod tamen coez-

ταῖς ἰδίαις χερσὶ διανεῖμαντι χρημάτων σωφροῦς καὶ πολλὰς δακρῶν (21) ἐκ μάλα ζεούσης καρδίας ἀφέντι πηγὰς δι' ὧν τὰς πληγὰς ἀπέπλυνέ τε καὶ ἰθεράπευεν ἐν ἀνάγκῃ τῆσφ' αὐτῆς καὶ τῆσφ' ψυχῆσφ'.

nibus distribuisset, ferventique corde magnam vim lacrymarum profudisset, quibus animi vulnera in tantæ necessitatis articulo elucrerentur et curarentur.

CAPUT III.

Georgius Muzalo, homo novus, ut in anlam irrepsit. Theodoro juniore pergratus. Protovestiarii dignitate ornatur. Uxorem ducit cognatam imperatoris. Cum patriarcha Arsenio tutor testamento datur Joanni Lascari. Imperatoris filie quatuor. Filius unicus. Jusjurandum pupillo et tutori bis præstitum. Nobiles ægre scrunt prælatum sibi Muzalonem. Qui proceres convocat. Tutela et rerum administratione vult se abdicare. Prohibetur. Novum jusjurandum exigit. Nobilium invidia. Tumultus in exercitu. Novendiale sacrum. Muzalonis duorumque ejus fratrum cædes in templo perpetrata. Mulierum, sacerdotum; aliorumque trepidatio. Arsenius patriarcha anxius et consilii inops. Vir simplex et sanctus, administrandæ reipublicæ minime aptus. Inta cum nobilibus deliberatione male omnino salutis pupilli consulit.

Α'. Ἐμὲ δὲ μικρὸν τὸ τῆς ἱστορίας παρέδραμε καιρώσαστον. Ἀνὴρ γὰρ τις Μουζάλων (22) ἐπέκλην, Γεώργιος ἄνθρωπος, γένους ὧν οὐ λαμπροῦ, διὰ δὲ μόνην ἐπιτηδείτητα γνῶσεως; καὶ ἡθῶν ἀστείότητα ἐς τὴν αὐτοκρατορικὴν παραιοῦς οἰκίαν ἐξέτι παιδὸς, ἢ εἴη δὲ πρὸθεν τῷ βασιλεῖ Θεοδώρῳ καὶ αὐτὸς σὺν ἄλλοις πολλοῖς συμπύκτωρ ἡλικιωτῆς, [P. 36] ὁπότε κάκεινος τὴν τοῦ παιδὸς παρήλαττεν ἡλικίαν, τοσοῦτον ἀρμόστωνα διέθηκε τάχιστα πρὸς τὰ τοῦ νέου βασιλείου τὰ ἐκτουτῆ ἡθῆ, ὥστ' αὐτὸς ἦν ἐκεῖνος μόνος τὰ πάντα, προσφῶς καὶ κατὰ γνώμην καὶ λέγων καὶ πράττων· καὶ τῷ χρόνῳ προθίζοντες συνηύξανον αἱ καὶ τὴν τοιαύτην διάθεσιν καὶ στοργὴν, ὥστε καὶ τὴν τῶν αὐτοκρατόρων περιζωσαμένῳ ἀρχὴν πάντ' ἦν αὐτῶς ἐκεῖνος αὐτῷ, ἀριστος γινόμενος τῶν ὅσα βουλομένη τῆ βασιλικῆ διανοία ὑπῆρχε, διοικητῆς δεξιῶς τῶν ἐκτὸς, μυστηρίων πιστὸς κοινῶν τῶν ἐντὸς. Δι' ἃ δὴ καὶ ἐς τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίου τάχιστα ἀνήχθη ἀξίωμα καὶ γυναικὶ συνέζευκται ἡ αὐτῶν καθ' αἶμα προσεγκουσῶν ὑπῆρχε τῷ βασιλεῖ.

Β' Τοῦτον ἐπίτροπον θυψικῶν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλικῶν ἀφῆκε πραγμάτων ἕνα τῷ πατριάρχῃ Ἀρσενίῳ, ἀέχρις ἂν ἐς τὴν ἀνήκουσταν ἡλικίαν ὁ τοῦ βασιλείου φθάσῃ παῖς; Ἰωάννης. Ἦν γὰρ ἕκτον τῆ νεαυτὰ δανύων ἀπὸ γενέσεως ἕτος ἐκεῖνος (23), τὶ θυψικῶν; ἔτι, καὶ γονίον, εἴπερ ποτὲ, νῦν μάλιστα χρῆζόμενος, ὁ καὶ ἀμφοτέρων στερομένους. Θυγατέρες; μὲν γὰρ ἐγένοντο τῷ βασιλεῖ τελευτῆσαν ἄγουσαι ἡλικίαν τέσσαρες· ἑβδόμη δ' ἄλλοι οὐκ ἦν, πλην τούτου δὴ τοῦ βρεφικῆν ἄγοντος ἀρτι τὴν ἡλικίαν Ἰωάννου. Ὡς δὲ θυγατέρων (24) τὴν πρώτην, φησὶ τὴν Μαρίαν,

Variorum notæ.

gruit cum interpretatione Wolfiana. Phranze verba sunt, cum paulo ante mortem monachi habitum induisset. Ipse Ducangius, postquam τὸ σχῆμα μικρὸν parvum habitum interpretatus est, eandem vocem μικρὸν, quasi repetitam, ut adverbium interpretatur. BOVIN. — Phranzes, lib. 1, cap. 3. Is mos apud Græcos præsertim invaluerat, ut cum in extremis versarentur, monachicum habitum sumerent, illum scilicet, quem parvum vocabant. Inbrdum etiam, cum morbus ingravesceret, magnum, quo perfecti monachi, ut loquitur Phranzes de scriptis Hist. lib. III, cap. 30, seu μεγαλόσχημοι morerentur, quomodo vocabantur, qui ad summum monachicæ perfectionis apicem pervenerant. Id porro de Theodoro hisce verbis intelligit Gregoras, quæ minus recte reddidit interpretes: Ἀλλὰζαμένῳ προθύμῳ τὸ σχῆμα μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς; ἐς τὸ μοναχικὸν τριδόνιον, quæ sic vertenda erant, qui acriter parvum habitum paulo ante obi-

I. Sed me id pene præterit, quod vel in primis exponendum est. Nam vir quidam cognomento Muzalo, nomine Georgius, non claro genere ortus, sed qui ob solam ingenii dexteritatem et urbanitatem morum a puero in anlam imperatorum irrepserat, ut scilicet imperatori Theodoro cum multis aliis ipse quoque æqualis collisor esset: postquam is puerilem ætatem excessit, ita se ad mores junioris principis statim accommodavit, ut unus illi esset omnia, ac pro ejus ingenio et voluntate omnia et diceret et faceret. Quantum autem ætate procedebant, tantum hic affectus et amor eorum augebatur: adeo ut Theodoro dignitatem imperatoriam adeptus unus tum quoque omnia esset; eorum quæ principis vellet certissima regula; foris dexter negotiorum administrator; domi fidus arcanorum particeps. Quas ob res Protovestiarii dignitate quamprimum ornatus, uxorem duxit, quæ imperatorem sanguine attingebat.

II. Hunc una cum Arsenio patriarcha imperator moriens curatorem imperii reliquit, donec filius Joannes ad maturam ætatem pervenisset. Nam is tunc sextum ætatis annum explebat, sub nutricibus adhuc agens, et parentum, si unquam, eo maxime tempore egens, cum utroque orbatu esset. Nam filius 63 quidem natu grandiusculus quatuor reliquerat imperator, matrem vero nullam præter hunc Joannem adhuc infantem. Quarum filiarum natu maximam Mariam, ut supra exposui, legitimo sibi matrimonio Nicephorus Ætolus junxerat, cui a

ditum monachico cucullio mutaverat. Ubi Wolfius qui paulo ante obitum alacriter monasticum habitum induit. Primitus enim parvum habitum induerat Theodorus, deinde magnum, quo μεγαλόσχημος moreretur. Μεγαλόσχημων autem peculiare erat κουκούλλιον, quod τριδόνιον hic appellat Gregoras, cum μικροσχημων esset μανδύας seu pallium. Id pluribus docemus in Gloss. med. Græcit. in v. Σχῆμα. DUCANG.

(21) Il ipsum scribit Acropolita. DUCANG.

(22) Acropolita, cap. 75; Pachymeres, lib. 1, cap. 8, 12, 15, 16, 18, 19; Phranzes, lib. 1, cap. 5, historiam et fortunam Muzalonis perstringunt. DUCANG.

(23) Acropolita, cap. 75: Οὐπω γὰρ τελευτῶν ὑπῆρχεν ἐνιαυτῶν ἕκτω. Pachymeres novennem facit. BOVIN.

(24) Pachymeres, lib. 1, cap. 15. DUCANG.

socero titulus despōtæ additus fuerat : alteram Theodoram Bulgarorum princeps Constantinus Tæchus uxorem pariter habebat, quod et ipsum jam diximus. Restabant aliæ duæ, idem orbitatis jugum trahentes, cum puero hoc Joanne natu minimo propter quem imperatoris testamentum scriptum exstabat, quo tutor illi Muzalo dabatur, prætereaque sanctissimum jusjurandum a summis et infimis exactum erat : nec id semel, sed primum imperatore moriente, deinde statim post ejus obitum.

μοστί παρὰ πάντων ὁμοῦ μεγάλων τε καὶ μικρῶν ὅτι μὲν τελευτῶντος τοῦ βασιλέως ἔπειτ' εὐθύς μετὰ

III. Nam homines quidam dignitate et generis splendore illustres, cum Muzalonis fortunam novitate tam subita mutatam cernerent, inter se musitabant, ægre ferentes delatum ei honorem ipsius conditione majorem ; cum multi essent, ad quos simul et tutela pueri imperatoris, et reipublicæ administratio magis pertineret ; tum quod propinqua cognatione imperatorem attingerent, tum quod ad hujusmodi munia obeunda multum aptiores essent quam Muzalo, ad quem contemnendum et odio prosequendum, ut ipsi dicebant, **64** multe causæ omnibus suppetebant. Nam quod nec genere nobili ortus esset, et ut homines multi punirentur operam suam sæpe imperatori contulisset, hæ res ad ejus odium animis vulgi ingenerandum satis efficaces erant. Quod si imperium etiam concupisceret ac somniaret, ut quidam calumniabantur, id vero quas non sceleris faces in caput ejus accenderet ? Hæc Muzalonem non latebant. Etenim vir ille cum antea ad talia intelligenda acutus fuerat, tum hoc negotiorum æstu fervente et maximam ei animi anxietatem afferente, se ipso longe prudentior videbatur. Igitur proceribus omnibus celerrime in curiam convocatis, dexteram universis porrigit : ac tanquam inferior cum eis collocutus, haud obscure feri, se libenter cuius tum administratione imperii, tum tutela pueri imperatoris cœsurum esse.

IV. Quoniam vero omnes simul velut ex composito recusabant, et eum præferendum esse confitebantur, quem ipsemet rerum et pueri dominus superiusque arbiter imperator digniorem iudicaret : Muzalo autem nullo modo cedebat, sed fortiter resistebat, otium præferens, et negotiorum totis animi viribus ac facultatibus a se amolians propter obrepentem invidiam, ac in primis ob periculum, quod subobscurè inde apparebat et conflabatur ; idcirco jusjurandum priore sanctius ac magis tremendum datur. **65** Jurant omnes tam nobiles quam ex plebe militari, sibi que et toti familiæ suæ quilibet imprecantur, ni quod jurassent, religiose servarent, ac Muzaloni tutclam,

ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, εἶχεν ἦδη λαβῶν εἰς γυναῖκα νόμιμον ὁ Αἰτωλὸς Νικηφόρος, ὁ καὶ δεσπότης διὰ τὸ κῆδος παρὰ τοῦ πενθεροῦ καὶ βασιλέως τετιμημένος. Τὴν δὲ γε δευτέραν τὴν Θεοδώραν (25) εἶχεν ὁμοίως ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων Κωνσταντῖνος ὁ Τοῖχος, [P. 37] ὡς ἄρα δὴ καὶ τοῦτ' ἐφθημεν εἰρηκότες. Ἐλείποντο δὲ ἦδη τὸν αὐτὸν τῆς ὀρφανίας ἔλκουσαι ζυγὸν ἑτεραι θυγατέρες δύο, καὶ ὁ νεώτατος οὗτος παῖς Ἰωάννης ὁ δὲν αἰ τε τοῦ βασιλέως ἔγγραφοι ἐξετίθεντο διαθηκῆ καὶ ἐπίτροπον τὸν Μουζάλωνα καθιστῶσαι καὶ πρὸς γε δὴ φρικώδεις ὀρκωτέλεσθησαν. Ἐτελέσθησαν δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πρῶτον αὐτοῦ τελευτήν.

B Γ'. Τῶν γὰρ ἐν ἀξιώμασι τινες κατὰ γένους σεμνονομένων λαμπρότητι νεωτερίσασαν οὕτω ταχέως ἰδόντες τὴν τοῦ Μουζάλωνος τύχην διεψιθύριζον πρὸς ἀλλήλους, ἀχθόμενοι τῇ πέρα τούτου τιμῇ (26). πολλῶν δυντῶν ἐτέρων οἱ μᾶλλον ἐκείνου προσήκουσιν τὴν τε ἐπίτροπὴν τοῦ βασιλικοῦ παιδὸς ἀναδέχασθαι καὶ ἅμα τὴν τῶν κοινῶν πραγμάτων διοίκησιν ἐκ τε τοῦ προσχωῶν ἐς βασιλείαν τὸ γένος ἀναφέρειν καὶ ἅ ἐκ γε τοῦ δεξιωτέρου πολλῶν πεφυκέναι ἐς τὰ τοιαῦτα ἢ κατὰ τὸν Μουζάλωνα, ἄνδρα πολλὰς κεκτημένον τὰς ἀφορμὰς ἐς τὸ περιφρονεῖσθαι τε καὶ μειρεῖσθαι παρὰ πάντων, ὡς αὐτοὶ διεταίνοντο. Τό τε γὰρ μὴ γένους φροῖν εὐκλείαν ἔλκειν ἀπὸ τῶν φύντων, τό τε συνεργῶν γενέσθαι τῷ βασιλεὶ πολλὰκις ἐς τὰς τῶν πολλῶν τιμωρίας, ἱκανὰ ταῦτα μῖσος δεινὸν ἐντεκεῖν ταῖς ψυχαῖς τῶν πολλῶν κατ' αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ βασιλεὺς ἦρα καὶ ταύτην ὠνειροπόλοι, καθὼς τινες διεβάλλοντες προὔφερον, τοῦτο δὲ τοιοῦτος οὐκ ἂν ἀνῆπτε κακίας πυρροῦς κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ; Ταῦτα δ' οὐκ ἐλελήθει Μουζάλωνα. Δεινὸς μὲν γὰρ ὁ ἀνήρ καὶ πρότερον ἦν ἐς τὸ συνιέναι τοιαῦτα ὅτε δὲ καὶ τῶν πραγμάτων ζεδόντων καὶ ἀγωνίαν μεγίστην τῇ τούτου ψυχῇ προξενούντων, συνετώτερος αὐτῶς ἐδόκει πολλῶν αὐτοῦ. Καὶ δὴ τὴν ταχίστην ἐς βουλευτήριον ἅπαντας μεγιστάνους συνηθροικῶς δεξιάν τε ἐδίδου τοῖς ὄλοις καὶ ἀπὸ τοῦ ἡγετοῦ προὔφερε τὴν ὀμίλιαν καὶ δήλος ἦν παραχωρήσων ἀσμένως τῷ βουλομένῳ τὴν ἐπίτροπὴν τῶν τε κοινῶν πραγμάτων καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ παιδὸς τοῦ βασιλέως.

D Δ'. Ἐπεὶ δὲ πάντες μὲν ὡς περ ἀπὸ συνθήματος ὁμοῦ παρητούντο, αὐτὴν προτιμᾶσθαι τῶν ἄλλων ὁμολογοῦντες, ὃν καὶ βασιλεὺς αὐτῶς ὁ τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ παιδὸς ἐδικαίωσε κύριός τε καὶ αυτοκράτωρ, ὁ δὲ Μουζάλων οὐδ' ὀπισσοῦν ἐνεδίδου, ἀλλὰ γενναίως ἀνθίστατο, τὴν τε ἡτυχίαν αἰρούμενος καὶ τὸ πρᾶγμα ἀποσιεῖόμενος ὄλαις ὀρμαῖς καὶ κινήσει τῆς ψυχῆς ; διὰ τε τὸν ὑπέροπτον φόβον τῷ πράγματι καὶ μάλιστα διὰ τὸν ἐντεῦθεν ὑποφαίνόμενον τε καὶ πλαστουρηοῦμενον κίνδυνον φρικωδέστεροι τῶν πρότερον ὄρκοι πάλιν ἐγίνοντο ; καὶ ἄμνησον ἅπαντες ὅσοι τῶν ἐν ἀξιώματι καὶ ὄσοι τοῦ δήμου τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ σφίσι τε αὐτοῖς ἦσαν ἐπαρόμενοι πανωλεθρίαν καὶ ἅπαντι τῷ γένει σφῶν ἕκαστος, εἰ μὴ

Variorum notæ.

(25) *Irenen*. Vide supra cap. 2, num. 5. *Borvin*.

(26) Verba suspecta, sed clara sententia. *Welfius*.

τοῖς ὄρκοις ἐμμένειεν ἀσφαλῶς καὶ διατηροῦεν τῷ μὲν Μουζάλωνι τὴν ἐπιτροπὴν, [P. 38] τῷ δὲ τοῦ βασιλέως υἱῷ τὴν βασιλείαν ἀνεπιδοῦλευτόν τε καὶ ἀπράτρεπτον μέχρι διαπαντός, αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεννηθησομένοις. Καὶ οὕτως οἱ μὲν ἀπῆλλάττοντο, τὰ δὲ πράγματα ἤσαν ἀδύοις ὑπὲρ τῷ Μουζάλωνι διοικούμενα.

Ε'. Ἀλλὰ τέλειαι μὲν οὖπω παρήλλαττον ἡμέραι ἐνέα, καὶ τινες τῶν γένει καὶ πλοῦτιν προϋχόντων φθόνῳ δεινῷ στρατηγούμενοι τὸν στρατὸν συνεκύχησαν καὶ τὰς αὐτῶν ὄπισσαν δεξιὰς κατὰ τῆς σφαγῆς τοῦ Μουζάλωνος, τοὺς δὲ χθὲς καὶ πρότερον τελεσθέντας φοικῶδεις ὄρκους ἐκείνους καὶ τὰς παλαμαιοτάτας ἀράς, φεῦ τῆς ἀρχῆς τῶν κακῶν, λήθης ἀπολαθόντες βυθοὶ καὶ πλημμύραι διέφθειραν. Ἐνάτη μὲν (27) γὰρ ἡμέρα παρῆν μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ βασιλέως καὶ ἀπασι τῶν ἐνδόξων συνηεσαν γυναικῶν ἐπὶ τῇ μονῇ τῶν Σωσάνδρων, ἔνθα καὶ τὸ τοῦ βασιλέως τέθαπται σῶμα, τὸ νενομισμένον τελέεσθαι πένθος καὶ τὰ μνημόσυνα (28). Παρῆσαν δ' ὄρκου καὶ πάντες ἀρχοντεῖς καὶ ἀρχόμενοι, ἐν οἷς καὶ οἱ τὴν ἐπιβολὴν ἐξαρτύσαντες ἤσαν· καὶ συνέβρει πᾶς ὁ στρατός, οἱ μὲν πένθους ἕνεκα, οἱ δὲ φοικῆν ὠδίνοντες ὄρμη. Καὶ τί δεῖ διατρίβειν; Ἐτι τῆς ἱερῆς τελευμένης ὑμνωδίας, τὰ ξίφη γυμνώσαντες πάντες οἱ στρατιῶται ἔνδον ἐξαίφνης τοῦ νεῦ εἰσπηθήσαν καὶ παρὰ τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ τραπέζῃ καταφυγόντα τὸν Μουζάλωνα κατέσφαξαν ἀπηνῶς, κάπι τούτῳ τοὺς δύο ἅμα ἀδελφοὺς, Ἀνδρόνικόν τε φημι καὶ μέγαλον δομέστικον καὶ Θεόδωρον τὸν πρωτοκονηγόν· καὶ πρὸς τοῦτοις τὸν σφῶν ὑπογραμματα δι' ἔμοιχτηα προσώπου τινά, συμδάν οὕτως πως, ἔφαλίντες. Καὶ οὕτως αἱ τε γυναῖκες; καὶ ὁ λοιπὸς ἔχλος ἀτίεστον ἀρέντε, τὸ πένθος ἄλλος ἐπ' ἄλλω συντριβόμενοι διὰ τὸν φόβον ἐφυγον ὅλοις ποσὶν ὅποι τύχειεν ἕκαστοι. Τὸ δὲ ἱερατικὸν ἅπαν καὶ ὁ τῶν μοναχῶν σύλλογος; ἔνδον τοῦ ἱεροῦ τεμένους ἐκόντες ἀκόντες συναλαθέντες ὠλισθαίνον τε καὶ ἐπιπτον ἄλλο; ἐπ' ἄλλω, τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὸ βίξ καὶ ῥύμη σφοδρῆ παρ' ἄλλῃλων συνωθεῖσθαι, τοῦτο δὲ καὶ ὅτι τῶν αἰμάτων.

Γ'. Ὀλίγαι παρῆλθον ἡμέραι καὶ ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος ἐπίτροπος ὦν καὶ αὐτὸς καὶ γινώσκων ὧ; εἰ μὴ διανασταῖη νῦν, διὰ τοσούτου θορόθου τῶν Ῥωμαϊκῶν φερομένων πραγμάτων καὶ μέγιστον ἐν ποσὶν εἶναι ὑπισχνουμένων τὸν κίνδυνον τοῦ τε παιδὸς καὶ τῶν ὀλων πραγμάτων, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλύον ἐς χάριος ἔσχατα χωρήσειν αὐτίκα τὰ πράγματα· δι' ἃ δὴ τὴν ψυχὴν μερίζομενος ἐς διαφόρους ὁδοὺς λογισμῶν ἀμφιβόλων οὐκ εἶχεν ὁ τι πράξειτε καιρίον. Ἦν μὲν γὰρ τὴν πρὸς ἀρετὴν φέρουσαν καὶ κατὰ θεὸν ἀγωγὴν ὁ ἀνὴρ οὐ πολὺ τῶν ἄκρων ἀπολείπόμενος· ἐς δὲ πραγμάτων [P. 39] πεῖραν καὶ πολιτικῆς διοικήσεως καὶ αὐτῶν ὧ; εἰπαῖν τῶν ἀπὸ σκαπᾶνης ὄψθ τῆς ὥρας ἀπαλλαττόνων ἀπολείπόμενος. Οὐ γὰρ θεωρία πνευματικὴ καὶ πρᾶξις πολιτικὴ ὡς τὰ

imperatoris vero filio imperium insidiarum expers et per omnia inviolatum non solum ipsi, sed et futuris ejus liberis tuerentur. Sic illi discesserunt; res vero rursus a Muzalone administrabantur.

V. Sed nondum toti dies novem elapsi erant, cum aliqui nobilitate et opibus præstantes, violenta invidia impulsī, tumultum in exercitu excitarunt, et dexteras suas in Muzalonis cædem armarunt. Scilicet juramenta illa horribilia novissime præstita et funestissimas preces (heu principium malorum!) altissima oblivio excepit, et profundis quasi fluctibus demersit. Aderat dies nonus ab imperatoris morte. Omnes matronæ nobiles in Sosandrorum monasterium, ubi cadaver principis sepultum erat, convenerant, ut de more ligerent et ejus memoriam precibus prosequerentur. Aderant omnes principes, plebei omnes: inter quos ii quoque qui insidias instruxerant versabantur. Confluebat omnis exercitus, alii ob luctum, alii eadem spirantes. Quid multis morer? Dum adhuc hymni sacri cantarentur, milites omnes strictis ensibus subito impetu in templum facto, Muzalonem qui ad sacrosanctam 66 mensam confugerat crudeliter occiderunt: item duos ejus fratres, nempe Andronicum magnum Domesticum, et Theodorum venatorum principem, atque etiam horum scribam, formæ similitudine (ita fors voluit) decepti. Quamobrem et matronæ et omnis reliqua turba, inchoatum luctum omittentes, et alii alios ex metu urgentes, quo quemque pedes ferebant, celerrime aufugerunt. Sacerdotum vero ordo, et cætus monachorum intus templum volentes nolentes compulsi, labentes alii in alios incidebant, tum quod vi et impetu vehementi invicem urgebant, tum quod ob fasum cruorem pede stabili consistere non poterant.

ἀνέδραστον εἶχον τὴν τῶν ποδῶν βᾶσιν ἐκ τῶν χεθῶν.

VI. Paucis diebus ex eo elapsis, Arsenius patriarcha, qui et ipse tutor erat, tanto tumultu rem Romanam turbante, et maximum periculum pupillo et summæ rerum adesse nuntiante, intellexit nisi se ipse contra erigeret nihil deinde obstiturum esse, quominus omnia statim ad summum scelus evaderent. Itaque animo huc et illuc ambiguis cogitationibus diviso, quid potissimum agere deberet nesciebat. Nam quod ad virtutem et Dei cultum attinebat, ille vir parum a summis aberat: sed usu rerum et publica administratione illis ipsis inferior erat, qui sub vesperam a ligone discedunt. Scilicet mystica contemplatio et republicæ administrationis vix fere conjungi solent. Imo illud 67 optandum, ne videantur inter se plurimum pugna-

Variorum notæ.

(27) Idem Pachymer, lib. 1, cap. 19. DUCANÈ.

(28) Interpres, *memoriam*: imo, uti vertimus, *Officium ecclesiasticum exsequiarum*, seu, uti vulgo

loquimur, *officium defunctorum*. Vide Glossar. med. Græcit. in Μνημόσυνον, et in Ἐννατᾶ. DUCANÈ.

re, ut caro cum spiritu, ut res quæ sentiuntur cum iis quæ sensum excedunt. Mihi vero placet, cum qui ad principatum aspirat, ex utraque contentum esse: ut in musicis instrumentis fieri apud peritos cernimus. Neque enim ii chordas omnes æqualiter intendunt: quippe id inconcinnum et absonum esset: sed aliis ad graviores, aliis ad acutiores sonum, aliis plus minusve intensis, variam quamdam et modulatam efficiunt harmoniam. Qui enim soli divinarum rerum speculationi est intentus, in montibus et speluncis debet vivere, utpote qui vitam instituerit societatis plerumque expertem ac plane solitariam et a vulgi consuetudine abhorrentem. Qui vero præter virtutem etiam morum civilitatem et civitatem gratam studiumque societatis excoluit, ac omnigenum rerum usum sibi comparavit, is populum ad res optimas et salutare facile deduxerit. Nam et Servator ac Deus noster, nisi ad humanos affectus se demisisset, et cum publicanis cibum cepisset, et societatis studium præ se tulisset, et quatenus par erat, omnium ingeniis se accommodasset, haud facile, opinor, totas civitates ac populos ad amplectendas res utiles et salutare perduxisset.

VII. Sed illuc redeo. Arsenius igitur patriarcha tanto rerum tumultu circumventus anceps erat ac deliberabat: non tamen ille secum, (quomodo enim id faceret, qui, ut dictum est, nullo rerum usu, nullis consiliorum ambagibus erat instructus?) sed cum proceribus quid agendum esset consultabat, priusquam per insidias 68 Joannes imperatoris filius ferro peteretur. Cæterum minime prospiciebat id consilium, quod nullo usu rerum, nulla prudentia niteretur, facilius ei cui prospectum vellet exitio futurum, quam omnes gladios hostiles: ut progressu orationis declarabitur.

CAPUT IV.

Michael Palæologus ob eximias corporis et animi dotes omnibus gratus. Variis præsagiis imperio destinatur. Generis nobilitas. Ari et patris dignitates. Fiscus a patriarcha accipit. Legationibus animos nobilium sibi mancipat. Item militum et concionatorum. His auctoribus ipso patriarcha assentiente imperii administrationem suscipit, donec hæres legitimus adolecat. Despotæ titulo ornatur.

I. Comnenus Michael Palæologus, cujus supra mentionem sæpe fecimus, inter proceres erat ceteris superior, vultu perquam hilari, consuetudine commodus, moribus urbanus, ad hæc manu larga et liberali. Quæ res magnum ejus amorem in omnium animis accendebant. Facile itaque cunctos ad se alliebat, tribunos, centuriones, exercitum, duces, plebem universam, et quidquid senatorum erat. Movebantur etiam præsumpta imperii opinione, ut illi se adjungerent et ejus aurore flagrant. Movebantur autem ejusmodi opinione, nescio unde accepta, sive ex rumoribus contra illum ai-

Δ πολλά συνείναι πεφύκασιν· εὐκτεὸν δ' ἄν, εἰ μὴ μαχόμενα τὸ πλεόν πρὸς ἄλληλα φαίνοντο, καθάπερ σῶμα καὶ πνεῦμα καὶ αὐτὰ ὅσα τῶν αἰσθητῶν πρὸς γε τὰ ὑπὲρ αἰσθητῶν. Ἔμοι δ' ἀρέσκει κρᾶσιν ἐξ ἀμφοτέρων ἔχειν, ὅστις ποτὲ ἴστιν ὁ βουλευόμενος ἀρχεῖν. καθάπερ κἂν τοῖς μουσικοῖς ὀρώμεν ὄργανοις τοὺς αὐτῶν ἐπιστήμονας πράττοντας. Οὐ γὰρ ἰσοτόνους τὰς νευρὰς καθιστῶσιν ἀπάσος· ἀμουςον γὰρ τὸ τοιοῦτον καὶ ἐκμελές· ἀλλὰ τὰς μὲν πρὸς τὸ βαρύτερον τεινάντες, τὰς δὲ πρὸς τὸ ὀξύτερον, καὶ τὰς μὲν μάλλον, τὰς δ' ἥττον, οὕτω ποικίλην τινὰ καὶ ἔμμουσον καθιστῶσι τὴν ἀρμονίαν. Τῷ γὰρ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ ἕρσει καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει, ἀκοινωνήτων ὡς τὰ πολλὰ τῆς ἡθὸς ἀσκήσαντι καὶ πάνυ τοῖς ἀμικτον καὶ τοῖς πολλοῖς ἠλιωτριωμένον. Ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικῆν ἡσχασεν ἡθὸς καὶ χάριεν καὶ κοινωνικῆν καὶ πείραν εἶχε πραγμάτων παντοίων, οὕτως καὶ ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος. Ἐπει καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Θεός, εἰ μὴ τοῖς ἀνθρωπίνους ὑπέκυπτε πάθει καὶ τελώναις συνήθει καὶ κοινωνικῶν ἐδείκνυτο ἡθὸς καὶ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα μετὰ τοῦ καθήκοντος ἐγγίνετο λόγου, οὐκ ἂν οἶμαι πρὸς τὰ λυσιτελοῦντά τε καὶ σωτήρια βραδύς διόους ἦγε δῆμους καὶ πόλεις.

Ζ'. Ἄλλ' ἐκεῖσε ἐπάνειμι. Διηπορεῖτο μὲν οὖν ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος, μέσος ἐναποληφθεὶς τοσοῦτου θορύβου πραγμάτων, καὶ ἐπεσκοπεῖτο καθ' ἑαυτὸν μὲν ἤκιστα· πῶς γὰρ πείραν πραγμάτων τοιοῦτων καὶ λογισμῶν λαβυρίνθους οὐκ ἔχων; ὡς εἰρηται· ἐσκοπεῖτο δ' οὖν μετὰ τῶν ἐν τέλει τῷ ποιητέον, πρὶν ἐπιβουλοῦν ἐπισθῆναι αἰδῆρον κατὰ τῆς κεφαλῆς Ἰωάννου τοῦ βασιλέως υἱέως. Ἐλάθαν δὲ ἄρα πάντως αὐτὸν, ὡς ἡ πείραν βαθεῖαν καὶ φρένας ποικίλας οὐκ ἔχουσα σκέψις αὐτῇ μάλλον ἂν εἴη ταχύτερος διεθρος ὑπὲρ οὗ γίνεται, ἢ πάντα εἴψη πολέμια. Δηλώσει δὲ προῶν ὁ λόγος.

[P. 40] A'. Ὁ Κομνηνός Μιχαὴλ (29) ὁ Παλαεολόγος, περὶ οὗ πολὺν ἀνωτέρω λόγον ἐποιήσαμεθα, ἦν μεταξὺ τῶν ἐν τέλει τῶν ἄλλων ἐπέκεινα, πολλὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου φέρων τὴν ἰλαρότητα τὴν τε ὁμιλίαν χρηστὴς καὶ τὸ ἡθὸς ἀστεῖος καὶ πρὸς τοῦτοις τὴν χεῖρα φιλότιμος. Ἄ ὦ πάντα πολλὴν αὐτοῦ τὴν ὁτοργὴν ἀνεβρίπιζον ἐν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς· καὶ πάντας βραδύς ἐπεβλεπετο, ταξιάρχους, λοχηγούς, στρατῶν, στρατηγούς, τοὺς ὅσοι τοῦ δήμου, καὶ ὅσοι τῆς συγκλήτου. Ἐνῆγε δὲ τοῦτους καὶ πρὸς τὴν λογισμῶν βασιλείας προσέχεν αὐτῷ καὶ περιφανῶς αὐτοῦ γε ἐκκάεσθαι. Ἐνῆγε δ' αὐτοῖς

Variorum notæ.

(29) Acropol. cap. 67, 68. DUCANG.

* Anno Christi 1259 Possio.

οὐκ οὐδ' ὑποτέρωθεν, εἴτ' ἐκ τῶν προλαληθέντων κατ' Α αὐτοῦ, εἴτ' ἐξ ὀνειρῶν καὶ κληθόνων τινῶν. Φίλει γὰρ καὶ ταῦτα περιπολοῦντα τὸν βίον πεθεῖν τοῦς πλείστους, οὐ πᾶν τοι σφόδρα ἀλόγως οὐδ' ἀμαθῶς, εἰδ' ὡσάν τινες φαίεν ἀπειρίαν νοσοῦντες. Πλεῖστα γὰρ καὶ τούτων μαρτύρια καλινδούνται παρὰ τοῖς ὄσοι σφίσι προτέσχον τὸν νοῦν.

Β. Ἦσαν μέντοι καὶ ἀφορμαὶ τινες ἕτεραι μείζους τῶν ἄλλων, τὴν βασιλείων ταύτην ἀνωθεν αὐτῷ μνηστευόμεναι, καθάπερ μεγάλῃς πηγῆς ἀπορροαὶ τινες εὐγενεῖς ἐς αὐτὸν νατιοῦσαι. Ὡν αὐτός τε καὶ ὄσοι τῶν φίλων δραστήμιοι τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ τοιοῦτοι; λογιμοῖς μέγα παρεῖχον τὸ δίκαιον. Ἡ γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ (50) μήτηρ Εἰρήνη ἢ πρώτη τῶν θυγατέρων ἦν Ἀλεξίου τοῦ βασιλέως ὃς ἐπέειθ' ἰουῆς ἀρβένος αὐτὸς οὐκ ἠυμοίρει, ταύτην ἐρύθραϊ; ὑποδεέσθαι; κρηπίει (51) προσετετάχει, ἢ εἴη αὐτῆ τε καὶ οὐ ταύτης συζευχθησόμενος; τῆς βασιλείας διάδοχος. Ὅθεν συζεύξας αὐτὴν Ἀλεξίῳ ἐπὶ Παλαιολόγῳ καὶ δεσπότην αὐτὸν αὐτίκα τετίμηκε, καὶ εἰ μὴ φθάσας αὐτὸν ὁ θάνατος ἐξῆρει τοῦ τῆδε βίου, αὐτὸς ἀν' ἡν. ὃ μετὰ τὸν πενθερὸν Ἀλέξιον βασιλεύς. Ἐπεὶ δὲ θανὼν θυγατέρα μόνην καταλείπει, ταύτην μετὰ βραχὺν τινα χρόνον ἢ μήτηρ ἀνδρὶ συζεύγνυσεν Ἀνδρονίκῳ ἐπὶ Παλαιολόγῳ, ὃν καὶ μέγαν δομέστικον ὁ βασιλεὺς; Θεόδωρος τετίμηκεν ὕστερον. Ἐκ τούτων ὁ Κομνηνὸς γεγέννηται; Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, διπλοῦς ὡς εἶπεν Παλαιολόγος ὢν, πατρὸθεν ἅμα καὶ μητρὸθεν. [P. 41] Εἶχε μὲν οὐκ κλιντεῦθεν ἀφορμας, ὡς εἴρηται, οὐ μικρὰς ἐς τὴν νῦν προκειμένην ὑπόθεσιν. Καὶ ἀπλῶς εἶπεν, τοῖς πᾶσι πολλαχόθεν ἐπίσημος ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ περιδεδίπτος, καὶ ἡ περὶ τούτου φήμη ἡρέμα περιήει τὰ; ἀπάντων κλέπτουσα καὶ γοητεύουσα ἀκοῆς.

Γ. Ὁ γε μὴν πατριάρχης ἄλλ' οὐδ' αὐτὸς πόρρω τῶν ἐκείνων φιλοῦντων ἔκειτο ἄλλ' εἰ μὴ πλεον τῶν ἄλλων, οὐδενὸς μέντοι ἤττον ἐκείνων καὶ αὐτός γε ἐπίλει καὶ μυστηρίων αὐτῷ ἐκοινωνεῖ καὶ, τό γε μείζον, τὰς κλίεις τοῦ βασιλικοῦ πρυτανείου (52) μόνῳ ἐπίστευεν, ὅπό-τε χρημάτων ἔδειτο τὰ στρατιωτικὰ πράγματα καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἀναγκαίων χρῆσις ἀπῆται ὃ δὴ ἀνυσιμώτατον ἐς τὰ λάθρα μελετώμενα καὶ πέρας ὄξυτατον τοῖς ἐκ πολλοῦ θρολλουμένοις παρέσχεν. Ἀδελφὰς γὰρ (53) ἐκείνος; λαβόμενος τοσαύτα μεταχειρίζεσθαι; χρήματα, ὃ εὐχασθαι μὲν ἐπὶ αὐτῷ, ἐλπίσαι; ὃ οὐκ ἂν ποτ' ἐνῆν, ὄλαις λοιπὸν ἐξήγγειλε; χοίνιξιν ἐς τὰς δεξιὰς τῶν τε προϋχόντων ἐν γένει καὶ τῶν στρατείας; κατελειγμένων καὶ ὄσοι καὶ γλώττης; πεθεῖο καταδημαγωγεῖν τὸν δῆλον ἔδωκαντο. Ἐν οἷς ἦσαν καὶ τοῦ ἱερατικοῦ βίματος οὐκ ὀλίγοι.

Δ. Ἐντεῦθεν βουλευτήρια συνεχῆ παρὰ τούτων ἀπάντων συνεκροτούντο, τὴν πατριάρχην συνοβουνα

tea sparsis, sive ex insomniis aliisve omnibus. Solent enim hujusmodi rebus passim in hac vita obviis plerique commoveri, idque non omnino temere aut inscite, aut ita ut nonnulli imperiti fortasse dixerint. Nam plurima earum testimonia apud eos abundant, qui illas diligentius observarunt.

II. Suppetebant tamen aliæ majores his rationes, quibus ad hoc imperii fastigium jam inde antiquitus vocaretur: nempe a 69 veteri stirpe velut a magno fonte derivata et ad eum usque descendens nobilitas, qua ipse et amici ejus freti, hujusmodi de eo cogitationibus multum tribuebant. Nam ejus avia materna Irene primogenita filia fuit Alexii imperatoris: qui cum masculam prolem non haberet, illi rubras crepidas induci jussit, ut ipsa, et qui illam duxisset, in imperio sibi succederent. Itaque idem Alexium Palæologum, cui eam nuptum dederat, despotæ titulo ornavit: et hic nisi morte prius sublatuisset, post Alexium socerum imperator fuisset. Sed cum mortuus unam tantum filiam reliquisset, eam non multo post mater Andronico Palæologo nuptui collocat, quem deinde Theodorus imperator magnum domesticum fecit. Ex his natus est Comnenus Michael, duplex ut ita dicam Palæologus, paterno simul maternoque genere. Habuit igitur inde quoque, ut dictum est, adjuncta non parva ad eam rem quæ de nunc agitur: et ut paucis dicam, omnibus rebus et ab omni parte vir ille illustris erat et suscipiendus, famaque ejus paulatim circumferebatur, omnium auribus sensim obrepens, et eas quasi incantatas delinicens.

III. Ne ipse quidem patriarcha ab amore ejus abhorrebat, eumque si non plus quam cæteri, non minus tamen quam quisquam alius diligebat: et arcana consilia cum eo communicabat; et quod majus est, imperatorii fisci claves ei soli credebat, quoties opus erat pecunia ad militares usus aut cum publica 70 necessitas postulabat. Id quod ad clandestina consilia efficacissimum fuit, et celerem iis quæ diu jactata erant finem imposuit. Accepta enim tantæ pecuniæ tractandæ potestate, quam optare ille quidem potuit, sperare autem nunquam ausus fuisset, jam totis modis eam in manus nobilium et militum effundebat, eorumque etiam qui eloquentia demulcere populum norant. In quibus et sacri ordinis haud pauci erant.

IV. Hinc crebra concilia ab his omnibus coacta, quibus patriarcha urgebatur, ne cessaret, sed exper-

Variorum notæ.

(50) Vide stemma Palæologorum in Familiis Byzantinis. DUCANG.

(51) Vide quæ annotamus in notis ad Villharduinum, et Alexiadem, et in utroque Glossario, ubi de Τζουγ. S. DUCANG.

(52) Partim in urbe Magnesia, partim in Astyzi arce ad Scamandrum, tum fisci imperatorum aservabatur. Pachymer. lib. 1, cap. 23. DUCANG.

(53) Pachymeres, lib. 1, cap. 25. DUCANG.

gisceretur, eamque rerum curam susciperet, quam tempora postulerent. Neque enim eas ejusmodi esse, ut parva diligentia egerent, quæ vel ommissa, integer earum status maneret; imo in præsentis exiti discrimine versaturas, quemadmodum navis infinitis mercibus onusta, si in medio pelago gubernaculis destituta sit, aut amplum ædificium fundamentis labefactatis. Statim autem in ore erat plerisque Michael Comnenus Palæologus, et prudentia et usu rerum tantæ imperii moli sustinendæ par, donec imperatoris filius ad maturam ætatem pervenisset. His vocibus etiam patriarcha est assensus, eamque sententiam approbavit. Itaque reipublicæ præfuit Comnenus Michael, omni auctoritate præditus, imperatoris insignibus exceptis. Hoc Michaeli fuit initium et primus gradus ad imperatorium fastigium ascendendi. Ex eo enim res ejus secundis **71** ventis ibant, et plenis, quod aiunt, velis in imperii portum deferbantur.

V. Paucis diebus elapsis, aliud concilium ejus studiosi convocant, negantes oportere eum qui negotia imperii et reipublicæ administraret, multarumque gentium legationes audiret, dignitate imperatoris proxima carere, tum ut suus nationi Romanæ honos constaret, tum etiam ut ea, quæ ille interim constituturus foret, firma essent. His de causis igitur despotæ titulo ornatur tam patriarcha quam a filio imperatoris.

Α μη ἀμελείν, ἀλλὰ διανίστασθαι καὶ τὴν ἀνηκουσαν τοῖς ἐνεστῶσι πράγμασι διδόναι προμήθειαν. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ μικρὰς δεῖσθαι ταύτης αὐτὰ, καὶ οἷας ἂν, εἰ παρῶφεται τις, μένειν αὐθις ἐς τὸ καθεστῶς αὐτὰ, ἀλλ' αὐτίκα μάλᾳ διακινδυνεύειν ἀπολωλέναι, καθάπερ μυριοφόρος ὀλίκῃ ἐν μέσῳ πελάγει τῶν οἰάκων ἀφηρημένη, ἢ ὡς περ οἰκία μεγάλη κατασεισθέντων τῶν θεμελίων. Καὶ ἦν ἐπὶ γλώττης (34) αὐτίκα τοῖς πλείοσιν ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ἱκανὸς ἐμβριθεῖς συνέσεως; (35) καὶ ἐμπειρὶς πραγμάτων τοσοῦτον ὄχλον βασιλικῆς ἀναδέξασθαι διοικήσεως, μέχρις ἂν ἐς τὴν προσήκουσαν ἡλικίαν ὁ τοῦ βασιλέως φθάσῃ υἴος. Τοῦτοῖς σύμφηρον ὁ πατριάρχης ἦδη καὶ ἑαυτὸν ἐποιεῖτο, καὶ ἐκυροῦτο τὰ δεδογμένα λοιπόν. Καὶ ἦν ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ, πλὴν τῶν βασιλικῶν συμβόλων, πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν ἀνεληλυμένος. Αὕτη γίνεται τῷ Μιχαὴλ τῆς εἰς βασιλεῖν ἀναγωγῆς ἀρχὴ καὶ κατὰστασις πρώτη ἐντεῦθεν γὰρ ἐξ οὐρίας; ἔχει τούτω τὰ πράγματα καὶ πῆρεσιν, ὡς εἰπεῖν, τοῖς ἰστίοις; ἐς τοὺς τῆς βασιλείας ἔπλει λιμένας.

Ε'. Ὀλίγα παρήλθον ἡμέραι καὶ δεύτερον συγκροτοῦσι βουλευτήριον οἱ αὐτοῦ σπουδασταί, οὐ δέον εἶναι φάσκοντες τὸν τὰ βασιλικὰ καὶ κοινὰ διοικούντα πράγματα καὶ πρεσβείας πολλῶν ἀναδευγμένον ἔθνῶν μὴ καὶ τῆς βασιλείας; ἔγγιστα ἔχειν καὶ τὸ ἄξιωμα τιμῆς ἕνεκα τοῦ τῶν Ῥωμαίων γένους [P. 42] καὶ ἅμα βασιλεύσεως τῶν μεταξὺ γινομένων καταστάσεων. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ τοῦ δεσπότη ἀξιωμα (36) δέχεται παρὰ τὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως.

CAPUT V.

Michael Angelus Macedoniam et Thraciam statui invadere. Exercitum cogit. Socios sibi asciscit generos suos, Peloponnesi principem et Manfredum Sicilia regem. Hi provincias nondum subactas sorte dividunt. Joannes Sebastocrator, Michaelis Palæologi frater, illis opponitur. Viro principes secum ducit. Thraciæ et Macedoniæ legiones suis adjungit. Proxime hostem castrametatur. Hæstes Bellegradum obsident. Viribus suis nimium confidunt. Romanum exercitum contemnuunt, militum numero imparē, sed divina ope subviam. Michael Angelus per transfugam decipitur. Proditum se a sociis putat. Eos nocte deserit. Socii, cognito Michaelis discessu, ipsi se proditos putant. Turbati et trepidantes a Romanis cæduntur. Princeps Peloponnesi capitur. Rex Sicilia cum paucis fuga elabitur.

I. Sub hæc, cum Ætolia et Epiri princeps Michael despotes audisset, socerum suum Theodorum imperatorem nullo maturæ ætatis successore relicto obiisse, eaque de causa magnis agitari turbis proceres Romanos; cæteris curis omnibus repudiatis speravit se facili labore magnò imperio potiturum. Neque enim Romanos eo rerum statu esse, ut si vellet statim Macedoniam et Thraciam invadere, arcere eum possent, magna negotiorum domesticorum mole iis interea incumbente, et omnem eorum curam ab externis rebus abstractam uni sibi vindicante. Igitur magnum e suis provinciis exercitum contrahit, et longe majorem aliunde a se de-ratis accipit. Etenim legatione ejus benignissime audita celerissime adsunt Peloponnesi et Achaia

Α'. Ἐν τούτοις μέντοι (37) τοῖς χρόνοις ἀκούσα ὁ τῆς Αἰτωλίας τε καὶ Ἠπείρου κρατῶν Μιχαὴλ ὁ δεσπότης, ὡς ὁ συμπένθερος καὶ βασιλεὺς Θεόδωρος ἐτεθνήκει ἐπ' οὐδενὶ διαδόχῳ τελείῃ τῆς βασιλείας, καὶ ὡς πολὺς ἐντεῦθεν θόρυβος ἐπιχωριάζει τοῖς ἐν τέλει Ῥωμαίων, πάσα τὰς ἐξω φροντίδας ἐκκρούων ἤλπιδε μικρὰ πονήσας μεγάλης ἀρχῆς γενήσεσθαι κύριος. Μηδὲ γὰρ ἔχειν Ῥωμαίου; ὅπως αὐτὸν ἀποσοβίσωσι κατατρέχειν Μακεδονίαν καὶ Θράκην αὐτίκα μάλᾳ βουλόμενον, τῆς οἰκίαν τῆς ἀσχολίας μετὰ πολλοῦ τοῦ κράτους σφίσις ἐπιτιθεμένης καὶ πᾶσαν φροντίδα πρὸς μόνην ἑαυτὴν ἐξωθεν μεθελκούσης. Ὅθεν πολλὴν ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ συνήροριζε στρατιάν, πολλαπλασίονα δ' ἐξωθεν αὐ κατὰ συμμαχίαν προσελάμβανε. Τὴν γὰρ αὐτοῦ πρεσβείαν

Variorum notæ.

(34) Idem Pachymer. lib. 1, cap. 22, 23. DUCANG.

(35) Vide Arsenii testamentum, editum a Cotelerio. [Patrol. t. CXL.] BOIVIN.

(36) Acropol. cap. 77; Pachymer. lib. 1, cap. 27, 28. DUCANG.

(37) Acropol. cap. 77; Pachymer. lib. 1, cap. 30. DUCANG.

ἀσμένω; δεξάμενοι τάχιστα ἤκουσιν ὃ τε Πελοπον-
νήσου καὶ Ἀχαΐας πρίγκιψ (58) γαμβρὸς ἐπὶ Ἄννη
τῇ θυγατρὶ τυγχάνων αὐτοῦ καὶ ὁ τῆς Σικελίας τότε
κρατῶν Μιχαῖλ, γαμβρὸς καὶ αὐτὸς ἐπὶ Ἑλένη τῇ
θυγατρὶ τυγχάνων αὐτοῦ, πλῆθος ἐπαγόμενοι στρα-
τιᾶς οὐ πάνυ τοι ὀφθαῖ ἀριθμῷ ὑποπίπτειν ἐπαγ-
γελλόμενον. Οὐ γὰρ τοσοῦτον συμμαχῆσοιτες ἦκον
τῷ Μιχαῖλ, ὅσον σφίσις αὐτοῖς περιποιησόμενοι
πλάτος ἀρχῆς καὶ πόλεις ἀλλοτρίας. Καὶ γὰρ τὴν
μετὰ τὸν Ἴόνιον κόλπον εὐθύς ἄχρι Βυζαντίου πᾶ-
σαν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἤλιπταν ἔξω ἀπονησί· καὶ
ὡς ἦδη βεβαίως ἔχοντες κλήρω ταύτην κατὰ σφᾶ
αὐτοῦ; διαλάχων, πρὶν ἀφασθαι ἔργου.

Β. Τῆς δὲ λαμπρᾶς ταύτης καὶ θαυμασίας πα-
ρισκευῆς ἐν ἀκοῇ καταστάς [P. 43] ὁ Κομνηνὸς
Μιχαῖλ ὁ Παλαιολόγος, ἄρτι τὸ δεσποτικὸν περι-
ζωσμένος ἀξίωμα καὶ βεβασιτεράν ἐν τοῖς πράγμασι
τῆς ἐξουσίας περιπεποιημένος ἀρχὴν, πέμπει
μηδὲν μελλήσας τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἰωάννην, σε-
βαστοκράτορα δυνά, χεῖρα συγχὴν ἐπαγόμενον. Πέμ-
πει δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου λαμπρῶν
οὐκ ὀλίγους συνεργούς καὶ συλλήπτορας, ὅποιοι
στρατηγικῆς ἐμπειρίας οὐ πάνυ τοι ἀδασίς ὄντες
ἐτιγγάζων· ἐν οἷς ἦν καὶ Καῖσαρ ὁ ἀμφιμήτριος
ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντίνος καὶ Ἀλέξιος ὁ Στρα-
τηγόπουλος μέγας δομῆστικός ὢν· καὶ πρὸς γε ἔτι
Κωνσταντίνος ὁ Τορνίκιος, ὁ τοῦ σεβαστοκράτορος
πνευθερὸς, μέγας ὢν πριμικῆριος. Ἦν δὲ τῆνικαῦτα
ὁ χρόνος (59) μικρὸν μετὰ τροπᾶς θερινᾶς κατ' αὐ-
τὰς δὴ τὰς Ὀρίωνος καὶ Κυρὸς πλατείας ἐπιτολάς·
καὶ δὴ τὴν ταχίστην διαπεραιωσάμενοι τὸν Ἑλλησ-
ποντον ἦσαν διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας ὁμοῦ καὶ
τὰ ἐκεῖθεν συνεφελομένοι πάντα Ῥωμαϊκὰ στρα-
τεύματα, ὅποσα σποριδὴν κατὰ πόλεις καὶ κώμας
καὶ ἀγρούς ἐσχολακῶτα τῶς διήγον. Μέλλοντος δ'
ὄσον οὐδέπω τοῦ ἡλίου τὰς φθινοπωρινὰς ἰσημερίας
ἰπιτελεῖν, φθάνουσι περὶ Ἀχρίδαν τε καὶ Δεΐθολιν.
Φρούρια ταῦτα Μακεδονίας, πολλὴν παρασχόμενα
τὴν ἀσφάλειαν τοῖς χρωμένοις αὐτοῖς. Τούτων με-
ταξὺ τὸ ἐαυτῶν πηγάμενοι στρατόπεδον ἀκούουσι καὶ τοὺς
πολεμίου; στρατοπεδεύοντα; ἐς τὰ τοῦ Αὐ-
λώνος ἰπιπλάτα, ὡς διαίρεσθαι τὰ ἀμφοτέρων στρατόπεδα
διὰ τοῦ μεταξὺ παρατεινόντος ὄρου; καὶ γί-
νεσθαι τοὺς μὲν Ῥωμαίου; ἀρκτηκωτέρους, τοὺς δὲ
πολεμίου; νοτιωτέρους.

Γ. Οἱ μέντοι πολέμιοι περικαθίσαντες ἐπολιόρ-
κων τὸ τῶν Βελλεγράδων ὑψηλὸν τε καὶ, ὡς εἴ-
πειν, ὑπερνέφελον φρούριον, μελέτην ἔχοντες μετὰ
τὴν ἐκεῖνου καταστροφῆν, ὡς ἐξ ὀρηκτηρίου λαμ-
πρῶ τινος; κεύσθαι καὶ κατὰ τῆς ἀλλῆς ἀπάσης
δοτικῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας, καθάπερ τις
πλούσιος; ποταμῶ; ἐξ ἠρους ὑψηλοῦ τινος ἐς τὸ κά-
ταντες; βραχδαίως καταβράγει; μάταιοι; τῆς ἀπο-
νοίας, ταῦτα ἐλπίζοντες ἃ δὴ οὐ τελέεσθαι ἤμελλεν.
Οὐ γὰρ ἴσασιν, ὡς πᾶσα ῥύμη σώματος καὶ πλῆθος
ἰκπυ; καὶ ὄπλων ἐπισκευῆ μυρμήκων ἀγέλης οὐδὲν

A princeps, ejus gener (nam ipsius filiam Annam in
matrimonio habebat), et qui tum in Sicilia regnabat
Manfredus, gener ipse quoque, Helena 72 ejusdem
filia uxore ducta : uterque copias secum adducens ,
ut ferebatur, prope innumerabiles. Nec enim tam
adjuvandi Michaelis quam suas diliones amplifi-
candi causa, et alienas urbes occupandi, aderant.
Sperabant scilicet Romanas provincias omnes, ab
Ionio sinu Byzantium usque, se statim absque la-
bore occupaturos : et haud secus ac si jam earum
possessionem firmam haberent, sorte illas, prius-
quam bellum inchoassent, distribuebant.

II. Hoc illustri et memorabili apparatu Michael
Comnenus Palæologus audito, modo despoticum
titulum adeptus, et potestate sua ipso administra-
tionem initio stabilita, nihil moratus, fratrem suum
Joannem sebastocratorem cum magnis copiis mittit,
eique socios et adjuutores adjungit viros senatorii
ordinis illustres non paucos, qui aliquem rei mili-
taris usum haberent : in quibus etiam Cæsar erat
Constantinus, uterinus ejus frater, et Alexius
Strategopulus, magnus domesticus : prætereaque
Constantinus Tornicius, sebastocratoris socer, ma-
gnus primicerius. Factum hoc est post æstivum
solstitium, sub ipsum Orionis et Caniculæ exor-
tum. Igitur Hellesponto celerrime trajecto per
Thraciam et Macedoniam proficiscentes, Romanas
eorum locorum legiones una secum omnes addu-
cunt, quæ sparsim in urbibus, pagis et agris 73
otium tum agebant. Cum vero jamjam autumnale
æquinoctium instaret, ad Achridam et Deabolim
perveniant. Sunt autem ea Macedoniæ præsidia
ita munita, ut eos a quibus tenentur tutissimos
præsent. Inter utrumque castris positus audiunt,
hostes ipsos in Aulonis plantie castrametari, ut
ambo exercitus interjecto monte dividerentur, Ro-
manus versus septentrionem, hostilis autem ad
meridiem vergens.

III. Ac hostes quidem Bellegradum, castellum
altissimum et supra nubes fere eminent, circumse-
dentes oppugnabant : eo consilio ut, postquam il-
lud expugnassent, inde velut ex opportuna quadam
statione in omnes alias Romanorum occidentales
provincias excurrerent, instar magni fluminis ex
alto monte in subjectam vallem cum impetu ruen-
tis : vani quidem illi et dementes, cum ea animis
agitarent, quæ non successura erant : ignari nimi-
rum, omne corporum robur, omnem equitatum
armorumque apparatus, Deo non adjutante, ab

Variorum notæ.

(58) Pachymer. lib. 1, cap. 50, 51. Is fuit Guil-
elmus de Villa Harduini, Gaufridi Primi Achaie
et Mæcia principis filius. Vide stemma istius fami-
liæ præfixum notis Historiæ Gaulhidi de Villa Har-

duini et Historiam Franco-Byzantinam lib. v, n. 16.
DUCANG.

(59) Anno 1259. DUCANG.

agnine formicarum prorsus nihil differre. Itaque arrogantiæ et superbis animis tota re permissa Romanos invadunt, atque adeo cogitationibus vanis convenientem exitum sortiuntur. Romani vero, qui sese absque divina ope nihil esse intelligerent, Deo et cœlesti auxilio, quidquid aggredierentur, unice confisi, dimicare cum longe pluribus non dubitarunt, et illustrem victoriam propitio **74** Numiæ reportarunt, ut statim dicturi sumus.

IV. Nam cum propius hostem castra posuissent, quemdam mittunt hominem valde idoneum ad committendos inter se et mutuis discordiis conturbandos hostiles exercitus. Neque enim id adeo difficile erat, ut fieri non posset, cum Achaia princeps et Sicilia rex peregrini essent, non ejusdem gentis cujus Angelus Michael. Surgit itaque is confestim, ac per speciem transfugæ ad hostes noctu transit, et clam cum Angelo Michaelae principe Ætoliæ congressus. « Scito, inquit, hodie tibi et tuis omnibus magnam periculum impendere. Ambo enim generi tui iidemque socii, tam Peloponnesi et Achaia princeps quam Sicilia rex, clam per legatos pacem Romanis offerunt, si sibi certæ largitiones dentur. Si ergo salus tua curæ tibi est, quam primum tibi prospicito, priusquam illorum fœdera et pacta ad exitum perducantur. » Credit Michael : et re paucis suorum, quibus poterat et tempus sinebat, clam indicata, ante solis ortum fugit, eumque alii atque alii, cum de ejus fuga aliquid susurrari audirent, sequuntur : atque ita sparsim omnes ejus milites alii alios fuga antevertere studentes, in pedes sese conjecerunt.

V. Mane vero socii experfecti, fuga Michaelis cognita (cujus quæ causa esset, nulla conjectura consequi poterant), præ stupore obmutuerunt, **75** et Romanos armis lacessere veriti sunt, tum quod quid egeretur ignorarent, tum quod ipsi pauciores jam essent, qui numerosissimi antea fuerant. Itaque in fugam vertuntur, se a Michaelae proditos rati. Eos igitur ita turbatos Romani facto statim impetu adorti maximam partem ceciderunt : cæteros, paucis exceptis, vivos ceperunt, inter quos ipse Peloponnesi et Achaia princeps fuit. Sicilia vero rex cum perpauca suorum clam effugit.

οὐδαμῆ διενήνοχε, μὴ συναιρομένου Θεοῦ. Διὸ καὶ ἀλαζονεῖα τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντες καὶ οἰήσει οὕτως ἐχώρουν κατὰ Ῥωμαίων. Ταῦτ' ἄρα καὶ τοῖς ματαίοις λογισμοῖς ἀνάλογον ἐπηκολούθει τὸ τέλος. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐδὲν ἑαυτοῦς λογιζόμενοι πλὴν τῆς θεοθεν ἐπικουρίας Θεοῦ καὶ τῆ ἐκείθεν ἀρωγῆ πᾶσαν τὴν σφῶν αὐτῶν ἐπιτρέψαντες κίνησιν διαγωνίζεσθαι πρὸς πολλαπλασίους ἐθάβρησαν· καὶ μέντοι καὶ λαμπρὰν συναιρομένου Θεοῦ τὴν νίκην εἰργάσαντο, ὡς αὐτίκα εἰρήσεται.

Δ'. Ἐπεὶ γὰρ ἐγγὺς ἦδη τῶν πολεμίων οἱ Ῥωμαῖοι ἐπήξαντο τὰ στρατόπεδα, πέμπουσι δὴ τινα τῶν μάλα ἐπιτηδείων ἐκπολεμῶται καὶ συνταράξαι κατ' ἀλλήλων τὰ τῶν πολεμίων στρατεύματα. Οὐ γὰρ ἔν τι τῶν ἀδυνάτων [P. 44] τοῦτό γε ἦν, τοῦ τε τῆς Ἀχαΐας πρίγκιπος καὶ τοῦ βῆγγος Σικελίας ἑτεροφύλων δυνῶν καὶ οὐχ ὁμογενῶν τῷ Ἀγγέλῳ Μιχαήλ. Διαναστὴς οὖν ἐκεῖνος· αὐτόθεν αὐτόμολος δῆθεν ἀπῆει νύκτωρ ἐς τοὺς πολεμίους καὶ προσελθὼν λάθρα τῷ τῆς Αἰτωλίας ἀρχοντι Μιχαήλ τῷ Ἀγγέλῳ, « Ἰσθι, » φησὶν, « ὡς σοὶ τε καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ σε μέγας ἐπήρτηται κίνδυνος σήμερον· ἀμφω γὰρ οἱ σοὶ γαμβροὶ τε καὶ σύμμαχοι, ὃ τε πρίγκιψ Πηλοποννήσου καὶ Ἀχαΐας καὶ ὁ τῆς Σικελίας βῆξ λάθρα διαπρεσβεύονται πρὸς Ῥωμαίους περὶ σπονδῶν ἐπὶ δῶροις τακτοῖς. Εἰ σοὶ τοῖνον ζωῆς μέλει, προνοήθητι τὴν ταχίστην σαυτοῦ, πρὶν εἰς πέρας ἔλθειν τὰς ἐκεῖνων σπονδὰς τε καὶ συμφωνίας. » Πείθεται ὁ Μιχαήλ καὶ διαμηνυσάμενος ἡτυχῆ τῶν οἰκείων ὀπόσους αὐτὸς τε ἐδύνατο καὶ ὁ καιρὸς ἐχορήγει, φεύγων ὄχετο πρὶν ἢ ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον. Καὶ τούτου κατόπιν ἄλλος ἐξ ἄλλου τὴν φυγὴν ψιθυριζομένην ἀκούοντες τοῦ Μιχαήλ σποράδες ἔθειον ἅπαντες οἱ στρατιῶται, τῆ φυγῆ προλαμβάνειν ἕτερος ἕτερον σπεύδοντες.

Ε'. Ἄμα δ' ἔω διεγερθέντες οἱ σύμμαχοι καὶ τὴν μὲν φυγὴν μαθόντες τοῦ Μιχαήλ, τὴν δὲ τῆς φυγῆς αἰτίαν οὐκ ἔχοντες συμβαλεῖν, ἀχανεῖς ἦσαν. Καὶ τὸ μὲν ὄπλα κατὰ Ῥωμαίων κινεῖν ἀπηγόρευον, τοῦτο μὲν καὶ ὡς ἀγνοοῦντες τὰ δρώμενα, τοῦτο δὲ καὶ ὡς βραχύτεροι τὸν ἀριθμὸν ἐκ πάνυ πολλῶν καταστάνας. Ὅθεν καὶ πρὸς φυγὴν ἦδη ἐτρέποντο προδομένους ἑαυτοῦς ὑπὸ Μιχαήλ λογιζάμενοι. Τούτοις οὕτω τεταραγμένοι· αἰφνιδίως οἱ Ῥωμαῖνοι ἐπεισπεσόντες τοὺς μὲν πλείστους ἔργον ἀπέφηναν ξίφους, τοὺς δ' ἄλλους πλὴν ὀλίγων ἐζώρησαν, μέθ' ὧν ἦν καὶ ὁ πρίγκιψ Πηλοποννήσου καὶ Ἀχαΐας. Ὁ δὲ τῆς Σικελίας βῆξ διέδρα λαθῶν σὺν ὀλίγοις πάνυ τῶν ἑαυτοῦ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Δ.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Michael Palæologus imperator salutatur. Arsenius moleste fert. Novum jusjurandum ab eo exigit. Eidem diadema imponit. Quibus conditionibus. Victorie Macedonicæ nuntius. Honores victoribus delati. Princeps Peloponnesi captum se redimit. Urbes ab eo datur, quibus præficitur Constantinus sebastocrator. Latiorum Peloponnesiorum clades. Arsenius secedit. Secessionis causa. Nicephorus ei subrogatur. Palæologus Galatam frustra obsidet. Byzantium præsiidiis cingit, unde Latinorum inopia. Idem Nicæam redit. Scythæ Syriam et Arabiam occupant. In Asiam quæ est cis Euphratem irrumpunt. Turcici imperii sede potiuntur. Sultanus Azatines Palæologum supplex adit.

[P. 45] Α. Ἀλλὰ τούτων οὕτως ἐκεῖ τελουμένων, ἂν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ἐνταῦθα περὶ τὴν Μαγνησίαν καθίσαντες, Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἀναγορεύουσι βασιλέα (40) οἱ δὲξῃ καὶ γένοιτο προὔχοντες. Ὅπερ ἀπὸ τοῦ δὲ πατριάρχης Ἀρσένιος (41), κατὰ Νικαίαν τότε διάγων, ξίφος παντὸς χαλεπωτέραν κατὰ καρδίαν τὴν λύπην ἐδέξατο· καὶ ἠρεμεῖν ὅλως οὐκ εἶχε δεδιώς περὶ τοῦ παιδός. Ὅθεν ἀφορισμῶ καθυποβαλεῖν ἐπεχείρησε πρῶτον τὸν τε ἀναγορευμένον καὶ τοὺς ἀναγορεύσαντας. Ἐπειτα ἐπέσχε μετριωτέρον τε καὶ βέλτιον ἡγησάμενος ὄρκους φρικώδεσιν αὐτοὺς ἀσφαλίσασθαι, μήτε τῇ ζωῇ τοῦ παιδὸς ἐπιβούλον χεῖρα ἐπιβαλεῖν, μήτε στέρησιν τινα καὶ παρευδοκίμησιν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐλυθηθῆναι. Καὶ δὴ γίνεται τοῦτο, Καλῶν Δεκεμβρίων (42) ἄρτι ἐπιλαμπουσάν· ὅπῃ δ' ὅλος Β

78 I. Quæ cum ibi ita gererentur, viri auctoritate et nobilitate præstantes circa Magnesiam clypeo imponunt Michaelẽm Palæologum et imperatorem appellunt. Quo audito patriarcha Arsenius, qui tum Nicææ versabatur, vehementius doluit quam si ipsius cor gladio transfixum fuisset. Nequillatenus quiescere poterat, de puero sollicitus. Primum itaque in anima habuit, tam ei qui appellatus esset imperator, quam illis qui appellassent, sacris interdicere. Deinde se ipsum cohibuit, moderatius et melius esse arbitratus eos tremendo jurejurando astringere, ne vel pueri vitæ insidiarentur, vel imperio ejus fraudem injuriamve ullam facere cogitarent. Idque peractum statim Kalendis Decembris. Nondum autem toto mense transacto, B 79 is ipse qui hæc timuerat, et illa ipsa pro puero pepigerat atque caverat, suis manibus in sacro beate Michaelis Palæologi capiti coronam imponi, et

Variorum notæ.

(40) Acropolis cap. 78; Pachymer. lib. II, cap. 2, 3, 4; Phranzes, lib. I, cap. 4. DUCANG.

(41) Vide Arsenii testamentum. BOVIN.

(42) Imperator dictus et in clypeum elatus Kal. Decemb. anno 1259, ut infra adnotatur. DUCANG.

(43) Michaelẽm Palæologum ab Arsenio Kalendis ipsis Januariis coronatum esse tradit Ducangius. Gregoras coronatum ait *nondum toto mense elapso* post præstitum jusjurandum: proinde ante Kalendas Januarii coronatum ponit. Nam jusjurandum Kalendis Decembris præstitum esse dixit paulo supra. Pachymeres, lib. II, cap. 4: Ἐκατομβαιῶν νοσηνίᾳ jusjurandum præstitum, προκλαυματω-

imperatorem, et clypeo impositum, scribit. De eodem coronato agit in capitibus sequentibus. Possinus vero ἑκατομβαιῶν νοσηνίαν Kalendas Januarii interpretatur, atque adeo post Kal. Januarias coronatum imperatorem putat. Ita chronologis male inter se convenit. Ego Ducangium auctorem secutus, coronati Michaelis Palæologi annum posui 1260, diem vero, Kalendas ipsas Januarias. Mauritius David Palæologi inaugurati tempus retrogit ad Kalendas Januar. anni 1259, et hanc suam rationem multis argumentis confirmat, quæ in presenti nec refellere nec omnino approbare institui. BOVIN.

Imperatorio diademate virum ornat, abreptus ipse quoque sententiis aliorum, qui vel senatorii vel sacerdotalis ordinis erant. Cæterum non perpetuum illi decernit imperium, sed quod rebus ita cogentibus, ab eo tandiu administrandum esset, donec legitimus imperii hæres et successor adolevisset: tum vero illi soli cessurum eum ultro et solio et omnibus simul imperii insignibus. Atque in hæc verba juratum est sanctioribus quam antehac juramentis.

νῦ μόνῳ τῶν τε αὐτοκρατορικῶν θρόνων καὶ πάντων αὐτῶν ὄρκοι ἐτελοῦντο φρικτωδέστεροι τῶν προτέρων.

II. Porro tunc, velut optimum imperii auspiciū, victoria Romanorum occidentalis ei nuntiatur, pauloque post ipsi victoriæ auctores adsunt, Peloponnesi Achaïæque principem, et multos alios ex hostibus captivos adducentes. Et ii quidem justis laborum præmiis honoribusque afficiuntur. Nam sebastocratori despoticæ potestas ab imperatore decernitur: magnus domesticus Cæsar, Cæsar vero cum despote socero sebastocrator appellatur. Socreri autem illustre discrimen in cæruleis calceis aureæ aquilæ intertextæ constituebant. At Peloponnesi et Achaïæ princeps, redimendæ vitæ et libertatis ergo, tres optimas Peloponnesi civitates imperatori dat, Monembasiam, 80 Mainen ad Leuctra sitam, quæ olim apud Græcos Tænarium promontorium dicebatur, et Spartam, principem Laconicæ urbem: atque ita velut ex inferorum faucibus ereptus, suis restituitur. Urbibus vero illis Peloponnesiæ uterinus imperatoris frater Constantinus præficitur, quem, ut mo. lo diximus, e Cæsare sebastocratorem fecerat. Quo cum pervenisset, Latinos Peloponnesios sæpenumero vicit, et multas alias urbes subegit, ex illis tribus tanquam magnis quibusdam castris ad bellum erumpendo.

ὅν, ὡς μικρῶ πρόσθεν εἰρήκειμεν, ἐκ Καισάρων σεβαστοκράτορα πεποίηκε. Καὶ ἀπελθὼν ἐκεῖσε πολλὰς εἰργάσατο νίκας κατὰ τῶν Πελοποννησίων Λατίνων· καὶ πολλὰς ἐτέρας προσεκτήσατο πόλεις ὡς ἐξ ὀρητηρίων μεγάλων τριῶν ἐκείνων ὀπλιζόμενος πόλεων.

Variorum notæ.

(44) Wolfius, in *sacro suggestu*: emendavimus, ut et alibi ubi hæc vox occurrit, in *sacro bema*. Aliud enim est *suggestus* sive *ambo*, aliud *bema* sive *sacrarium*. Vide *Constantinopolin Christianam*, lib. III, n. 49. DUCANG.

(45) Kalendis Januarii anno Chr. 1260, in dicti. 3, Nicææ, que post receptam a nostris urbem Ῥωμίων βασιλείου exstitit, ut hic infra ait. Ita Acropolis. DUCANG.

(46) Pachymer., lib. II, cap. 2; Phranzes, lib. I, cap. 4; more scilicet Francorum observato, apud quos tutores prædiorum, quæ nobilium puerorum tutelæ suæ commissorum erant, dominos sese inscribent, donec ii suæ ætatis fierent: cuius quidem moris haud nuper ii exemplum dederant, dum Balduino II, adhuc impuberi, Joannem Briennensem comitem ex rege Hierosolymitano tutor in præferebant, ea lege ut quoad Balduinus ex æphebis excederet, imperatoria dignitate frueretur: de quo apud nostros more multa diximus in *Hist. Franco-Byzantina*, lib. III, n. 15, et in *Gloss. med. Latin.* in v. *Hæres*. DUCANG.

(47) Itaque cum imperator salutatus et clypeo impositus est apud Magnesian, nondum victoriæ

παίδος, σικελαι; χερσὶν ἐπὶ τοῦ ἑρῶ καταστέφει βήματος (44) Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον· καὶ τῷ βασιλικῷ κοσμεῖ διαδήματι (45), ταῖς γνώμασι τῶν ἄλλων ὅσοι τῆς συγκλήτου καὶ ὅσοι τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου συγκαθελυκυσθεὶς καὶ αὐτός. Πλὴν οὐκ αὐτῷ γε διηνεκῆ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν (46) χερρίζεται, ἀλλ' ὡς τῶν πραγμάτων τέως ἀναγκασθέντων διοικεῖν αὐτὸν αὐτὴν μέχρις ἂν ἐς ἡβὴν ὀγνήσιος τῆς βασιλείας κληρονόμος ὁμοῦ καὶ διάδοχος φθάσῃ. Τότε δ' αὐτὸν ἐκόντα παραχωρεῖν ἐκείνῃ αἵμα τῶν βασιλικῶν συμβόλων. Καὶ ἐπὶ τούτοις

[P. 46] B'. Τηνικαυτὰ γε μὴν καθάπερ τις ἄριστος οἰωνὸς τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀγγέλλονται τούτῳ τὰ δυτικὰ τῶν Ῥωμίων τρόπαια (47), καὶ μετ' ὀλίγον ἦκουσι καὶ οἱ τὰ τρόπαια πεπραχότες αἰγμάλωντον ἄγοντες τὸν τε Πελοποννήσου (48) καὶ Ἀχαΐας πρίγκιπα καὶ πλειστούς ἄλλους τῶν πολεμίων. Κάκεινοι μὲν ἄξια κομίζονται τὰ γέρα καὶ τῶν πόνων τὰ ἔπαθλα. Ὁ μὲν γὰρ σεβαστοκράτωρ ἐς τὸ δεσποτικὸν ἀνάγεται παρὰ τοῦ βασιλέως ἀξίωμα· ὁ δὲ μέγας δομείστικος ἐς τὸ τοῦ Καίσαρος· ὁ δὲ Καίσαρ ἅμα τῷ πενθερῷ τοῦ δεσπότη ἐς τὸ τοῦ σεβαστοκράτορος. Ἐποίει δ' ἐπίσημον τὴν ἐκ τοῦ πενθεροῦ διαφορὰν, ὅτι ἐν τοῖς κυανοῖς πεδίλοις (49) καὶ χρυσοῦφεις αὐτῷ ἐνηρμύζοντο ἅετοί. Ὁ γε μὴν πρίγκιψ Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας ὠνούμενος τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τῆς ἐαυτοῦ ζωῆς δίδωσι τῷ βασιλεῖ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων τρεῖς τὰς βελτίους, τὴν τε Μονεμβασίαν (50) καὶ τὴν περὶ τὰ Λεῦκτρα Μαλίνην, ἢ Ταίναρα πάλαι παρ' Ἑλλησιν ἄκρα ἐκαλεῖτο, καὶ τρίτην τὴν προκαθεζομένην τῆς Λακωνικῆς Σπάρτην. Καὶ οὕτως ὡσπερ ἐξ ἄδου κευθμώνων ἀπροσδόκητος ἐχαρίζετο τοῖς ἰδιοῖς. Ἐγκρατῆς δὲ τῶν εἰρημένων στέλλεται πόλεων ἐν Πελοποννήσῳ Κωνσταντίνος ὁ ἀμφιμήτριος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπελθὼν ἐκεῖσε πολλὰς εἰργάσατο νίκας κατὰ τῶν Πελοποννησίων Λατίνων· καὶ πολλὰς ἐτέρας προσεκτήσατο πόλεις ὡς ἐξ ὀρητηρίων μεγάλων τριῶν ἐκείνων ὀπλιζόμενος πόλεων.

Macedonicæ nuntius advenerat. Hinc ejus victoriæ reportatæ tempus colligi potest, atque ex initio cap. 2, infra. BOIVIN.

(48) Acropolis, cap. 81; Pachymer., lib. I, cap. 31; Phranzes, lib. I, cap. 5; Monachus Paduanus, lib. III, pag. 34; *Histor. Franco-Byzant.* lib. V, n. 16, 17. Is porro princeps fuit Guillelmus Villharduinus, Gaufridi Primi Moræ et Achaïæ principis filius, cuius supra meminit lib. III, cap. 5. DUCANG.

(49) Vide quæ in hanc rem anotamus in *Gloss. med. Græc.* in v. Τζάγγη. DUCANG.

(50) Ita etiam Phranzes lib. I, cap. 4. At Monachus Paduanus lib. III, pag. 35, Sabellicus et Blondus solum Monembasiam habent. Constat tamen Spartam unam fuisse ex cessis oppidis, ut exserte testantur Gregoras et Phranzes, cuius episcopus Haimo, sua dignitate ex eo privatus, ad Coronensem episcopatum promotus fuit a Nicolao III papa anno 1278, uti docet ejusdem pontificis Regestum in litteris curialibus epist. 110. Est autem Monembasia Moræ nunc oppidum, non prout dicitur a Capo Malio, sive Maleo promontorio, hodie *Malvasia*, prisca *Epidaurus Peloponnesi*. DUCANG.

Γ. Ἐπὶ τούτοις καταλιπὼν τὸν πατριαρχικὸν ὁ Ἀρσένιος θρόνον (51) ὤχετο ἡσυχάσων ἐς τὸ παράλιον (52) τοῦ Πασχασίου μονοδριον (53). Πρόφασις δ' ἦν τῆς ὑποχωρήσεως ἡ περιφρόνησις Ἰωάννου τοῦ Λάσκαρι τοῦ βασιλέως παιδός. Ἐπεμψε γὰρ αὐτὸν πρὸς βραχέος ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐν Μαγνησίᾳ φυλάττεσθαι, μήποτε νεωτερισμὸν τινα δῆθεν πράξῃ παρὰ τισιν ἔχουσιν εἰς τοῦτο ἐπιβρέσιως ἡ αὐτοῦ γε ἐμφάνεια. Καὶ δὴ Νικηφόρος (54) ἀντ' ἑκείνου ἐς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον, ὁ τῆς Ἐφέσου μητροπολίτης, ὃς ἕνα ἐπιθιούς ἀναυτὸν ἐπιλεύτησεν.

Δ. Ὁ μέντοι βασιλεὺς σὺν πολλοῖς τοῖς στρατεύμασι διεπεραιούτο εἰς Θράκην ἐπιδοξὸς ὢν ἐσθλαλεῖν καὶ ἐς τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως προαυλία πείρας εἰνεκα πολεμικῆς. Καὶ δὴ μετὰ τὴν ἐξω διατριβὴν παρελάσας ἐπολιόρχει πρῶτον τὸ κατὰ τὴν περσικὴν τοῦ Γαλάτου ἐπικεκλημένον φρούριον (55), ὡς βραδύως ἐντεῦθεν ἀλωσομένης αὐτῷ καὶ τῆς Κωνσταντινου, εἰ αὐτὸ παραστήσαιτο πρότερον. Ἄλλ' ἦσαν ὅρα τὰ τῶν τοιούτων ἐλπιδῶν αὐτῷ γρηγορούντων ἐνύπνια. Πλείστα γὰρ τῶν λιθοδόλων μηχανημάτων ἀντιπεριτήσας αὐτῷ καὶ πολλὰς ἐπενεγκῶν βίας ἐλείν οὐ δεδύνηται. Ὅθεν ὀχυρώσα; τὰ πρὸς τῆς Βυζαντιδος φρούρια καὶ ὀπίστας ἀφείλ[ε] [P. 47] ἐν αὐτοῖς προεταίχαι συνεχεῖς ἐπιδρομὰς καὶ ἐνέδρας ποιέσθαι κατὰ τῶν Βυζαντινῶν Λατίνων, ὡς μηδὲ προκύπτειν ἔφ[η] εἰ δυνατὸν αὐτοῖς τῶν τειχῶν. Ὁ δὲ πρὸς τοσαύτην ἤλασε τοὺς Λατίνους πένταν, ὡς τῇ τῶν ξύλων σπάνει καὶ τὰς τοῦ Βυζαντινοῦ πλείστας καὶ περιφανεῖς οἰκίας καθελεῖν εἰς δαπάνην χριστιανῶν τοῦ πυρός. Ἐντεῦθεν ἐς Νίκαιαν αὐθις ὑποστρέφει· αὕτη γὰρ ἐγεγόνει Ῥωμαίων βασιλείον μετὰ τὴν τῆς Βυζαντιδος πόρθησιν, καὶ ἦν ἐκεῖ διατριβῶν ἐφ' ἱκανόν.

Ε. Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς χρόνοις διαβάνας καὶ τὸν Εὐφράτην οἱ Σκύθαι τὴν ἄχρι Παλαιστίνης οἰκειοῦνται Συρίαν καὶ Ἀραβίαν. Μῆδὲ γὰρ εἶναι τῶν πάντων βραδύων πέρας λαμβάνειν τὴν ἀνθρώπων πλεονεξίαν. μέχρις ἀν ἐπιμένη τῇ δεξιᾷ καὶ τῇ αἰχμῇ τὸ δύνασθαι. Καὶ πολλοὶ ἐκεῖ τοῖς λαφύροις περιτυχόντες βριθούσαις ἐπανήκουσι δεξιάς, φόρους ἐτησίους, ὅσα καὶ δούλοις ἀθλοῖς, τάξαντες τοῖς ἑναπολειφθεῖσιν Ἀραβί τε καὶ Σύροις καὶ Φοίνιξι. Κατὰ μέντοι τὸ ἐπιπὸν ἔτος (56) εἰσβάλλουσι καὶ ἐς τὴν ἔσθον Εὐφράτου Ἀσῖαν καὶ πᾶσαν βραδύως καταστρέφουσι καὶ

III. Post hæc Arsenius, relicta sede patriarchali, se in maritimum Paschasii monasteriolum quiescendi causa contulit. Causa illius secessionis fuit, quod Joannes Lascaris filius imperatoris contemneretur. Miserat enim eum paulo ante imperator Michael Palæologus Magnesium custodiendum, ne præsentia ejus quosdam alioqui rerum novarum cupidos commoveret. Proinde Nicephorus Ephesi metropolitanus Arsenii loco in patriarchalem sedem evectus est, qui, uno anno in ea dignitate exacto, mortem obiit.

IV. Imperator vero cum magnis copiis in Thraciam transfretavit, ut crederetur in Constantinopolitana suburbia irrupturus, ad tentandam belli fortunam. Et cum foris morari desiisset, ultra provectus, castellum cognomento Galatæ in adverso littore situm primo oppugnavit, quasi ita decum facile Urbis potiturus, si illud prius occupasset. Sed eæ spes nihil utique aliud fuerunt quam somnia vigilantium. Nam cum illud castellum multis machinis saxa ejaculantibus circumdedisset, et multos conatus adhibuisset, capere tamen laud potuit. Unde Byzantino agro finitima castella munivit; et milites in iis reliquit, ea lege imposita ut crebris incursionibus atque insidiis Byzantinos Latinos infestarent, ne, si fieri posset, illis vel prospicere extra mœnia liceret. Quæ res Latinos ad tantam egestatem redegit, ut ob lignorum inopiam plurimas et pulcherrimas urbis ædes destruerent ad usum ignis necessarium. Inde Nicæam rediit, quæ post Byzantii vastationem regia Romanorum fuit, ibique aliquandiu commoratus est.

V. Cæterum his temporibus Scythæ, etiâ Euphrate superato, Syriam ad Palestinam usque subigunt; item Arabiam. Neque enim avaritia humana facile conquiescit, dum conatibus fortuna respondet. Ac multas illic manubias nacti domum redeunt plenis manibus, post imperata annua tribula Syris, Arabibus et Phœnicibus, veluti miseris quibusdam mancipiis. Anno sequenti, etiâ in Asiam citra Euphratem (id est, in Asiam Minorem) irrumpunt, eamque prædati facili subigunt, limitibus excursionis et motus illius constitutis versus

Variorum notæ.

- (51) Ephræmius de Arsenio:
Καὶ πάντα βαθμὸν ἀνύσας Ἐκκλησίας,
εἰς ὄψος ἤρθη ποιμεναρχίας μέγα.
Αἰθαιρέτως τούτου δὲ λείποντος θρόνον,
Μονῆ δὲ αὐτῶν εὐαγῶς δεδωκότος,
Νικηφόρος, πρόεδρος ὢν Ἐφεσίων,
Προεδρίαν ἐλήψε τῆς Κωνσταντινου. DUCANG.
Vide Arsenii Testamentum. BOIVIN.
(52) *Tranquillam ac solituriâ vitam acturus.*
Vide Glossarium Ducangii. BOIVIN.
(53) Cujus monasterii situs describitur a Pachymer. lib. II, cap. 15. DUCANG.
(54) Pachymer. lib. II, cap. 16. DUCANG.
(55) Περσικὰ, πρὸς τὸ πέρας, quod mare interja-

- ceret. Vocatur etiâ hodie Pera, ut Joannes Denschwam, vir ornatissimus, mihi retulit, qui diu et Byzantii vixit, et Amasiam usque progressus est: et hos Byzantinæ historiæ libros omnes cum aliis multis singulari industria et studio juvandæ reipublicæ litterariz comparavit: et ut a me converterentur, atque in publicum ederentur, primus auctor fuit. WOLFIUS. — Male Wolfius, *Castellum Peræ, cognomento Galatæ. Περσικὰ hoc loco adversum littus significat.* Quod si castellum illud hodie Pera dicitur, non idcirco Gregoræ verbis vis facienda est. BOIVIN. — *Τοῦ Γαλάτου.* Pachymer. lib. II, cap. 20. DUCANG.
(56) An. Chr. 1261. DUCANG.

orientionem Cappadocia et flumine Thermopontone : ad 82 meridiem Cilicia, et Tauri omnium Asiae montium maximi jugis, quæ paulo post suum initium in multas partes dividuntur.

VI. Deinde Turcorum quoque regia petiuntur. Quare sultanus Azatinus, cum fratre Meleco exsul, ad Romanorum imperatorem Michaelē Palæologum confugit, hospitalitatis non omnino veteris et magnorum officiorum recordationem, veluti certam præclaræ spei pignus, conservans; quod et ipse eum aliquando excepisset, imminens ab imperatore discrimen fugientem, et plurima terrorum illorum gravissimorum vestigia in animo circumferentem. Quæ cum in memoriam illi revocasset, duorum alterum petit, ut vel opem ferat contra Seythias, vel partem aliquam Romani agri, ac veluti proprii domicilii possessionem certam assignet, in qua cum suis sedem figat. Adducebat enim secum uxorem et liberos, et famulos multos, ac præterea magnas divitias. Imperatori autem, tot undique bellis urgentibus, non committendum esse visum est, ut Romanas copias divideret: terræ autem partem tanto viro, qui multis provinciis imperasset, et regio more ab incunte ætate educatus esset, assignare, ne id ipsum quidem suspicione carere aut metu in posterum. Necessè enim esse ut subjecti satrapæ duces suum querant, et alibi atque alibi dispersi et veluti noctu oberrantes ad eum qui faciem præferat ac viam monstret, concurrant, ac tandem Romanos insigni detrimento 83 afficiant. Unde animum ejus velut in æquilibrio nutantem, ac tanquam spei parasitum agebat et versabat.

ληίζονται, ἔρως ποιησάμενοι τοῦ τοιοῦτου δρόμου καὶ κλύου πρὸς μὲν ἄρκτου; Καππαδοκίαν καὶ ποταμὸν τὸν Θερωδῶντα, πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὴν τε Κιλικίαν καὶ τὰ μικρὰ μετὰ τὰς ἀρχὰς πολλαχῆ διαιρούμενα μέρη τοῦ Ταύρου, ὃς μέγιστος ἐπεφύκει τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ὄρων.

Γ'. Χειροῦνται δ' ἐπὶ τούτοις καὶ τὰ τῶν Τούρκων βασιλεία (57). Καὶ φυγὰς ὁ σουλτάν Ἀζατίνης ἄμα τῷ ἀδελφῷ Μελίχ (58) φοιτᾷ πρὸς τὴν βασιλεία Ῥωμαίων Μιχαήλ τὸν Παλαιολόγον, ἐνέχυρα φέρων πιστὰ μεγάλων ἐλπίδων οὐ πάνυ παλαιᾶς φιλοξενίας καὶ μεγάλης κηδεμονίας ὑπομνήματα· ὅποτε δηλαδὴ καὶ αὐτὸς παρ' αὐτὸν ἦκε, φεύγων τε τοὺς βασιλικούς ἐκείνους κινδύνους καὶ πλείστα φέρων ἐπὶ τῆς καρδίας; τὰ τῶν μεγάλων φόβων ἐκείνων ἴσθη. Τούτων ἀνάμνησιν ἐπ' αὐτοῦ ποιησάμενος αἰτεῖ δύο εἰν ἕτερον· ἢ συμμαχίαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ἢ γῆς Ῥωμαϊκῆς ἀποτομὴν τινα καὶ οἶονεϊ κληρουχίαν εἰς κητοικίαν μονιωτέραν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄμα αὐτῷ. Ἦν γὰρ ἐπαγόμενος γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ ὀραπειαν συχὴν, καὶ πρὸς τούτοις πλοῦτον μάλα μικρὸν καὶ πολυτελῆ. Τῷ μὲν οὖν βασιλεῖ τὰ Ῥωμαίων κατακερματίζειν στρατεύματα, πολλῶν πολλαχόθεν περιουκλούωντων πολέμων, οὐ πάνυ τοι ἀσφαλῆς ἐδόκει, τὴ τε γῆς κληροδοσίαν ἀπονέμειν ἀνδρὶ τασούτῳ, πολλῶν σατραπειῶν ἀρχηγῷ καταστάντι καὶ ἡγεμονικοῦ τινος ἤθους τροφίμῳ, καὶ τούτο δὲ οὐκ ἀνυποπτον ἦν αὐτῷ, οὐδ' ἄνευ φόβων μελλόντων. Ἀνύποπη γὰρ τοὺς ὑπὸ χεῖρα σατράπας ζητῆσαι τὸν ἀρχηγόν· καὶ τοὺς ἔνθεν κίχθειν διασπαρέντας καὶ φερομένους οἷα πλανήτας ἐν νυκτὶ ἐπὶ τὸν λαμπαδοῦχον καὶ ὄδηγόν [P. 48] συνδραμεῖν καὶ γρόνω γενέσθαι Ῥωμαίοις κακὸν ἀμήχανον· ὅθεν ὡς ἐπὶ τρυτάνης μετεωρίσας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἦγε καὶ ἐφερεν ἐλπίδων ὡσπερ παράσιτον (59).

CAPUT II.

Michael Ætolus pacem rumpit. Cæsar Strategopulus adversus illum missus. Paucos secum milites ducit. Byzantinos jubetur transeundo tacescere. Ubi primum castrametatus. Quos homines obvios habuerit. De divina providentia. Latinorum vires exiguæ. Daphnusia ab iis obsessa. Byzantii recuperandi ratio initium cum proditoribus. Cæsar in urbem noctu intronititur. Homorum incendia. Latinorum, qui Byzantii imperarunt, enumeratio. Balduini conatus irritus. Fuga. Classis, quæ Daphnusiā obsidebat, Byzantium redit. Latinos fugientes excipit. In Italiam vela dat. Michael Palæologus recuperatæ urbis nuntio quem admodum affectus. Ut per portam Auream intraverit. Ut imago Deiparæ Hodegetriæ anteluta sit. Urbis aspectus ruinis deformatus. Latinorum incuria. Imperator urbem instaurat. Arsenius iterum patriarcha. Alexii Cæsaris triumphus.

I. Secundus annus exibat, ex quo Michael imperatorio solio potitus occidentalia et Thessalica arma

A'. Δύο ἐξῆς ἠνύετο ἔτη (60), ἀφ' οὗ τῶν τε βασιλικῶν ὀρθῶν ἐγκρατῆς ὁ Μιχαήλ ἐγεγόνει καὶ τὸ

Variorum notæ.

(57) Iconium, Turcorum sultani sedem primariam. Vide stemma sultanorum Iconiensium post familias Dalmaticas, n. 45. DUCANG.

(58) Qui antea ad Michaelē profugerat, et ab eo detinebatur, ne si evaderet res novas moliretur. Pachymer. lib. II, cap. 14. DUCANG.

(59) Sententia est, ut parassiti mensis divitum alantur, ita illum spe bona lantatum esse. Wolfius.

(60) Acropol. cap. 83, A. C. 1261; Pachymer. lib. II, cap. 26. DUCANG. — Δύο ἐξῆς ἠνύετο* ἔτη. Verterat Wolfius, Duo perpetui anni exierant. Ego malui vertere, Secundus annus exibat. Ab

æquinoctio autumnali an. 1259, quo finis bello impositus est, ad solstitium æstivum anni 1261, quo belli renovati initium statuitur, non intercesserunt anni duo integri. Verbum ἠνύετο apud Gregoriam significat exibat, non exierat. Sic libro X, cap. 1, Τέταρον μὲν δὴ καὶ ἔβδομηκοστὸν (loquitur de ætate Andronici senioris) ἔτος ἀπὸ γενέσεως αὐτῷ τελευτῶντι ἠνύετο, quartus quidem et septuagesimus annus ei morientium exibat. Exibat, non exierat. Nam constat Andronicum non tolos 74 annos vixisse. Vide annotata infra ad Oraculum Trallianum, lib. IV, cap. 5, sect. 9. Boivin.

* ἠνύετο, non ἠνύετο, aut παρεβόη. Boivin.

ουτικὸν καὶ Θεταλικὸν ἔπαυσε θόρυ, τιν μάχην φημι Ἀ
 τῶν τε Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν, καὶ τῆς πονηρᾶς
 ἐκείνης ῥίξης· πάλιν ὑπεφύοντο πονηρὰ καὶ ἀκαν-
 θώδη βλαστῆματα, καὶ πάλιν ὄρκων ἀνατροπαὶ καὶ
 μάχαι πολεμικαὶ τοῦ ἀποστάτου Μιχαήλ. Πέμπει
 τοιγαροῦν κατὰ τάχος ἐπ' ἐκείνον ὁ βασιλεὺς Καίσαρα
 τὴν Στρατηγόπουλον, δοὺς αὐτῷ καὶ Βιθυνοὺς μὲν
 ὀπίστας μικρὸν ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους, τοὺς δ' ἄλλους
 ὀπίστους ἢ χρεῖα ζητοίη, στρατολογήσειν αὐτὸν ἐκ τε
 Θράκης καὶ Μακεδονίας. Προστέττει δ' αὐτῷ καὶ πάρ-
 εργον ἔδου ποιήσασθαι μεθ' ὧν ἐπιφέρεται Βιθυνῶν
 ὑπαικῶν τὴν διὰ τῶν τοῦ Βυζαντίου προαστείων διά-
 βασιν, θορόβου τινὸς ἕνεκα τῶν ἐν Βυζαντίῳ Λατί-
 νων καὶ τοῦ μὴ πάνυ σχολάζειν αὐτοὺς καὶ ἀναπε-
 πτωκῆναι συγκεχωρηθῆναι κατὰ πλείστον τῶν τειχῶν
 παρεξίναται ὅποτε βούλοιντο, ἀλλ' εἶναι περιδεεῖς ὅτε
 καὶ οἷον ἐν εἰρηκτῇ φρουρουμένους.

Β'. Καὶ μὲν δὴ διαπεραιωσάμενος τὴν Προποντιδα
 ὁ Καίσαρ στρατοπεδεύει περὶ τὸ Πήγιον· ἐνθα πε-
 ριτυγχάνει τισὶν ἀγοραίοις ἀνδράσι (61), λόγοις με-
 γάλοις καὶ ἀποβόητοις τῆς πάντα διοικουμένης προνοίας,
 ἣ πλήθει μὲν ἵππου καὶ στρατιᾶς οὐχ ὑπηρετεῖ πολ-
 λάκις, βραχεῖα δέ τινα δυνάμει καὶ πολλῆν ταῖς ἐλπίσι
 τρυφήν χορηγεῖν οὐκ ἐχούση συναίρεται μᾶλλον καὶ
 νίκας μεγίστας παρέχεται. Τῶν μὲν γὰρ τὴν ἐλπίδα
 κωδηλεύει τὰ ὄπλα πολλάκις καὶ ἡ τῆς ἄλλης ἰσως
 παρασκευῆς ἀφθονία, [P. 49] καὶ οὐκ ἐξ ῥαδίως ἀνω
 φέρεσθαι πρὸς τὸν ζωῆς καὶ θανάτου Κύριον, ἀλλὰ
 κατασπᾶ καὶ βαρύνει καὶ περὶ τὴν γῆν ὡς τὰ πολλὰ
 καλενοῦσθαι βιάζεται· τῶν δὲ τούναντιον ἢ σπάνις
 τῶν ἀναγκαίων κωφετέρους ποιεῖ καὶ οἷον αἰθεροδρο-
 μεῖν τε ἀναγκάζει καὶ θερμότερον τὴν ἀνωθεν ἐκκα-
 λεῖσθαι δεξιάν. Δι' αὐτὸ γὰρ μὴν τοῦτο καὶ πολλοὶ με-
 γάλα ἐλπίζαντες τούναντιον ἢ κατὰ τὰς ἐλπίδας
 ἀπῆλλαξαν. Ἐτεροὶ δὲ δι' ἀπορίαν καὶ ἑαυτῶν ἀπο-
 γνόντες τροπαίων μεγίστων ἐπέτυχον. Ἴδου γὰρ κἀν
 τῷ παρόντι βασιλεῖς τῶν τριῶν οὐκ ἐλάττους πολ-
 λαῖς πολλάκις χιλιᾶσι στρατοῦ προσθαλόντες τῇ
 Κωνσταντινουπόλει ἐπανήκον, οὐδὲ τοῖς τείχεσι
 καθαρῶς δουθέντες ἐγγίσει. Ἀλλὰ ταύτην ὁ Καί-
 σαρ εἶλεν αἰχμάλωτον, μὴδ' ἄχρι χιλιᾶδος μῖα (62)
 ἐπαγόμενος σφέατομα, μὴδὲ τειχῶν ἀμυντήριον ὄρ-
 γανον οὐδὲν, μὴδὲ μηχανημάτων ὄχλον ὄντινον, ἀλλὰ
 μόνῃ τῇ θεῖᾳ ἐπικουρίᾳ τὸ πᾶν ἀναρτήσας. Εἶπε δὲ
 οὕτως·

Γ'. Ἐπεὶ γὰρ τοῖς ἀνδράσι ἐκείνοις ὁ Καίσαρ ἐν-
 ἔτυχε, Ῥωμαίοις μὲν οὖσι τὸ γένος, αὐτόχθοι δὲ
 Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ δὲ χρεῖαν ἄλωνος καὶ
 καρπῶν συλλογῆς ἔξω διαιωμένοις τῆς πόλεως, ἤρετο
 περὶ τε τῆς τῶν Λατίνων δυνάμεως ὅση καὶ οἶα, καὶ
 περὶ ὅσων ἄλλων εἰκὸς ἦν περιεργάζεσθαι στρατηγὸν
 ἀνδρα καὶ πολλῶν ὀλυμπιάδων τοιοῦτων μεστόν. Οἱ

represserunt (de pugna Acarnanum et Ætolorum lo-
 quor), cum malæ illius radices mala et spinosa ger-
 mina repullularunt, violatis rursum fœderibus, et
 bello Michaelis rebellatoris perfidia suscitato. Im-
 perator igitur celeriter adversus illum mittit Cæ-
 sarem Strategopulum, Bithynis illi paulum supra
 dccc datis : reliquos milites, quotquot res postula-
 ret, e Thracia et Macedonia cogere jubet. Mandat
 etiam, ut cum Bithynis militibus obiter per subur-
 bia Byzantii transiret, ad Latinos qui in urbe es-
 sent aliquatenus perturbandos, ne prorsus otium
 agere et residues esse sinerentur, aut longius extra
 mœnia quoties libitum esset evagarentur; sed in
 perpetuo metu essent, et tanquam in carcere in-
 clusi.

II. Itaque Cæsar Propontide trajecta, castrisque
 circa Rhegium positis, in circumforaneos quosdam
 homines incidit, magno arcanoque cuncta guber-
 nantis Providentiæ consilio, quæ sæpe multitudini
 equorum et exercituum non subservit; exiguis au-
 tem viribus, quæ spem non admodum blandam
 suggerunt, magis adest maximasque victorias lar-
 gitur. Nam illorum quidem spem arma sæpe et re-
 liqui apparatus magnitudo adulterant, 84 et sur-
 sum ferri non sinunt ad vitæ necisque Dominum,
 sed gravi quodam pondere deorsum pressam versari
 humi plerumque cogunt. Contra horum fiduciam
 penuria rerum necessariarum expeditiorem facit,
 ac propemodum ad percurrendum cælum impellit,
 et ad supernam dexteram votis ardentioribus evo-
 candam. Hinc est quod multi magna spe concepta
 contrarium ac speraverant experiuntur: alii vero
 ex summis angustiis, cum de se ipsis desperassent,
 maximos triumphos sunt adepti. Ecce enim in præ-
 senti negotio non minus quam tres imperatores
 cum multis sæpe hominum millibus Constantinopoli-
 m aggressi re infecta discesserunt, cum nec ad
 ipsa mœnia propius accedere licuisset. At Cæsar
 eandem cepit, cum ne mille quidem hominum
 exercitum adduceret, nec ullum tormentum murale,
 nec machinarum copiam paratam haberet, sed ad
 solam divinam opem omnia retulisset. Cepit autem
 D hoc modo.

III. Cum in illos viros incidisset, genere Roma-
 nos, Constantinopoli vero natos, qui ob rem fru-
 mentariam et colligendorum fructuum causa foris
 agerent, rogavit eos, quales et quantæ essent Lati-
 norum vires, et alia quæ par erat curiosius scisci-
 tari exercituum ducem, harum rerum usu instru-
 ctissimum. Illi vero cum Latinorum jugum longo

Variorum notæ.

(61) Qui se Θεληματάρους appellabant, quod
 nec Francis nec Græcis omnino parerent, sed gente
 Græci ac Constantinopoli nati, ruri degentes sua
 colerent prædia, uti innuit idem Gregoras: sic enim
 appellantur a Pachelmère lib. II, cap. 14, 16, 17.
 Anonymus ms. De bellis Francorum in Morea: "Ένας

λαὸς ἀκέφαλος, ὅλη θεληματάρους. DUCANG.

(62) Octingentos duntaxat fuisse infra ait. Phran-
 zes lib. I, cap. 4, equites circiter octingentos cum
 globo peditum habuisse Strategopulum scribit. Vide
 Hist. Franco-Byzant., lib. V, cap. 24. DUCANG.

iam tempore moleste ferrent, et alioqui etiam popularium suorum quam alienigenarum consuetudine uti mallerent, Cæsaris occursum **85** in maximo lucro deputarunt, eique cuncta accurate narraverunt. Quin et consilia proditionis cum eo agitarunt, et magnorum præmiorum pollicitationes facillime, tanquam rato negotio, acceperunt. Nam Latinorum vires non modo exiguas nunc esse, sed etiam maximam earum partem abesse in Daphnusiæ obsidione occupatam. Est autem Daphnusia urbs ad Pontum Euxinum sita, multis aquis circumdata, mille stadiis a Constantinopoli distans. Porro sibi facile esse noctu præparare aditum exercitui, atque etiam ascitis amicis cum adjuvare et manu et armis et totis viribus ad hostes propulsandos, quod et domum haberent contiguam illi portæ, quæ recta fanum Deiparæ Fontanæ spectaret, occultumque aditum scirent, quem vetus quidam cuniculus, quasi ad illud ipsum suapte oblatum, clam præberet; per quem quinquaginta armati ingressi, occisis vigilibus effractaque porta, facilem ingressum universo exercitui patefacerent.

IV. His illi dictis domum reversi paucis diebus interjectis, quæ verbis promiserant, re ipsa præstitulerunt. Cæsar autem noctu sub diluculum urbem ingreditur, cum diem in illis locis alicubi transigisset, copiis ad pugnam instructis. Postridie ignem injici ædibus, et quatuor in locis urbem incendi jubet, ut gemino bello exitium Latinis machinaretur. Regia Latinorum erat Pantocratoris monasterium. Qui vero tum Constantiupoli regnaret, Balduinus **86** erat, Balduini primi ex sorore nepos. Ei enim frater Hericus successit: huic sororis Iolentæ primogenitus filius Robertus; Roberto frater ætate proximus Balduinus, quartus et postremus a Balduino primo Constantinopolis imperator. Is mane cum surrexisset, ac hostes in urbe esse audivisset, simulque urbem flammis circumdatam conspexisset, quæ actæ vento mox ipsius quoque regiam invasuræ essent, primum arma et bellum spectavit, coactis, si qui aderant, Latinis militibus. Sed cum statim animadvertisset, irritum esse co-

A δὲ καὶ τῶν τῶν Λατίνων πάλαι ἀχθόμενοι ζυγῶ καὶ ἀλλῶς τοῖς δημοφύλοις μᾶλλον ἢ τοῖς ἀλλοφύλοις συνδαιτᾶσθαι ποθοῦντες Ἑρμαιον κάλλιστον τὴν τοῦ Καίσαρος ἠγήσαντο ξυτυχίαν καὶ πάντα σαφῶς τε ἀπήγγειλαν καὶ ἐπὶ τούτοις συμφωνίας τῶν Καίσαρι συνετίθεσαν περὶ προδοσίας καὶ δωρεῶν ὑποσχέσεις μεγάλων ῥάβτα ἐλάβανον, ὡς ἐφ' ὁμολογουμένη τῇ πράξει. Οὐ γὰρ μόνον ἀσθενῆ τὴν τῶν Λατίνων δύναμιν ἔφασαν ἤδη τυγχάνειν, ἀλλὰ καὶ ταῦτες τὸ πλεῖστον ἀπεῖναι ἐς τὴν τῆς Λαφνουσίας πολιορκίαν. Πόλις δὲ αὕτη περὶ τὴν Εὐξείνιον πόντον, πολλοῖς κυκλουμένη τοῖς ὕδασι, χιλίους σταδίους δισταμένη τῆς Κωνσταντινίου· σφίσι δ' αὖ ῥάβδιον εἶναι τὴν εἰσοδὸν νύκτωρ τῶν στρατῶν συσκευάσαι καὶ ἅμα συναρᾶσθαι μετὰ τῶν φίλων αὐτοῖς καὶ χερσὶ καὶ ὀπλοῖς καὶ πάσῃ δυνάμει τὴν τῶν ἀντιπάλων ἄμυναν. Τὴν τε γὰρ οἰκησιν ἔγγιστα πρὸς τὴν πύλιν κεκτεῖσθαι τῆς κατ' εὐθείαν βλεπούσης πρὸς τὸν ναδὸν τῆς Θεομήτορος τῆς πηγῆς, εἰσοδὸν τε εἰδέναί λαθραίων, ἦν παλαιὸς τις ὑπόνομος ἔλαθεν ὥσπερ ἐξ αὐτομάτου νῦν παρεχόμενος, δι' οὗ πενήτηκοντα εἰσιόντας ὀπλίτας νυκτὸς τοὺς τε φύλακας ἀποκτεῖναι καὶ τὴν πύλιν συντριψάντας ῥάβδιαν ἤδη καὶ ἅπαντι τῶν στρατῶν πεποιηκῆναι τὴν εἰσοδὸν.

Δ'. Ταῦτ' ἔφασαν οἱ ἄνδρες· καὶ οἰκαδὲ ἀπίοντες οὐ μᾶλα συχῶν ἡμερῶν εἰς πέρας ἤγον τὰ ὑπεσχημένα. [P. 80] Καὶ ὁ Καίσαρ (63) εἰσεῖσι τὴν Κωνσταντινούπολιν νύκτωρ πρὸς ἄρθρον, καὶ αὐτοῦ που διημερεύσας συντεταγμένο· πρὸς πόλεμον τῇ ὑστεραίᾳ πῦρ τε ὑφέιναι κατὰ τῶν οἰκιῶν κελεύει καὶ τετραχῆ τὴν πόλιν ὑφάσαι, ἱνα διπλοῖ; πολεμίοι; ὁ τῶν Λατίνων ἐλεθρός εἴη μεμηχανημένο. Τὰ μὲν οὖν τῶν Λατίνων βασιλεῖα ἡ τοῦ Παντοκράτορος (64) ὑπῆρχε μονή. Ὁ δὲ τῆνικαῦτα Κωνσταντινουπόλεως βασιλεῦς Βαλδουῖνος, ὁ τοῦ πρώτου Βαλδουίνου ἀδελφιδουῶς· Ἐβρῆς μὲν γὰρ ἐκείνον ὁ ἀδελφὸς διαδέχεται, τὸν δὲ ὁ τῆς ἀδελφῆς Ἰολέντης πρῶτος υἱὸς ὁ Ῥομπέρτος (65)· καὶ τοῦτον αὖ ὁ Ῥομπέρτου δεῦτερος ἀδελφὸς Βαλδουῖνος, τέταρτος καὶ τελευταῖος ὢν ἀπὸ τοῦ πρώτου Βαλδουίνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως βασιλεὺς. Οὗτος ἔωθεν ἀναστὰς καὶ ἀκηκῶ; ἔνδον ὄντας τοὺς πολεμίους καὶ ἅμα ἰδὼν ὡς τὸ πῦρ τὴν τε πόλιν διέζωσεν ἅπασαν καὶ ὄσον οὐδέπω καὶ αὐτοῦ τῶν βασιλείων γενέσθαι ἔμελλεν ὑπὸ τοῦ πνεύ-

Variorum notæ.

(63) Acropol. cap. 85; Pachymer. lib. II, cap. 27. *Hist. Franco-Byzant.*, lib. V, n. 25, 26, 27. DUCANG. —Græcos recuperasse Constantinopolin anno mundi 6769, die Julii 23, diserte ait Georgius Acropolita. De die et mense inter omnes constat; non item de anno. Sunt enim qui affirmant recuperatam fuisse anno mundi 6768, Christi 1260, atque eam fortasse fuisse Nicephori Gregoræ opinionem, infra ostendetur. Codex Regius 2525*, scriptus paulo post obitum Andronici junioris, quo tempore floruit Gregoras, Constantinopolin a Græcis recuperatam ponit anno mundi 6768. In eundem annum consentiant codex 2554, fol. 5, V, cod. 2456, et cod. 2976, quibus continentur *Læviaria chronologica*; c. d. 5502, fol. 7. Dorotheus Monembasiensis in *Synopsi variarum Historiarum*, edita Venetiis, an. 1634, Mathæus Gigia in *ejus-*

D dem argumenti libro Venetiis edito anno 1637. *Chronicon breve editum ex codd. Regiis ab Ignaele Bullialdo, et Historiæ Michaelis Ducæ sub-junctum.* Chytreus in *Chronologia*, ubi de Nicephoro Gregoræ. Cæterum verissimam pato Acropolitæ *chronologiam*, qui *historiam* scripsit eo tempore, quo Græci Constantinopolin recuperarunt. Cum Acropolita consentiant codex Reg. 2452, fol. 99, V, et Cod. 5038*, fol. 69, V. Item instrumentum prolatum a Ducangio ex *Thesaurio Chartarum*, et in calce *Historiæ Franco-Byzantine* cum aliis actis conjunctum. BOIVIS.

(64) Vide eandem *Hist.* n. 27. DUCANG.

(65) Georgius Acropolita Petrum interserit Henrici successorem. Omissis præterea a Gregora Joannes, qui post Robertum imperator fuit. Vide *Historiam Franco-Byzant* BOIVIS.

ματος ἐλκυνόμενον, πρῶτα μὲν εἰς ὄπλα καὶ πόλεμον ἔβλεψε, συνηθροικῶς εἰ τι ποῦ τῶν Λατίνων ὑπῆρχεν ὀπλιτικόν. Τάχιστα δ' αὖθις ἐγνωκῶς ἀνηνύτοις ἐπιχειρῶν, χαίρειν ἀπαίτε καὶ σύμβολα βασιλείας (66) καὶ βασιλείαν αὐτήν. Ὁ δ' ἀλιάδι τινὶ γυμνὸν ἑαυτὸν

A natum suum : et insignia imperii et ipsum imperium valere jubet, ac nudus cymba quadam arrepta fuga salutem quaerit.

ἔμβάλων φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίζεται.
 Ε'. Πέουσα δ' ἡ φήμη (67) φθάνει αὐθήμερον καὶ ἐς τοὺς τὴν Δαφνουσίαν πολιορκουήσας. Οἱ δὲ καὶ ἄραντες ἐκείθεν ταχυναυτοῦσιν εἰπερ ποτὲ, καὶ ὀρώνται· τῇ ὑστεραία τὰ τεῖχη τῆς πόλεως παραπλέοντές τε καὶ περιπλέοντες καὶ τοὺς ἐκπίπτοντας τῶν Λατίνων σωρεύοντες ὅσον ἐφικτόν. Καὶ τοῦτ' ἐξ ἐσπέρας εἰς ἄρθρον ποιῶντες διετετελέκεισαν. Ἄμα δ' εἰρ τὰ ἱστία διαπετάσαντες εὐθὺς τῆς Ἰταλίας (68) τὸν ἀπόπλουον ἐπολου, μακρὰ καὶ αὐτοὶ χαίρειν εἰπόντες τὴν νόθον πετριδία. Τὴν δὲ ταχίστην φθάνει τῶν πεπραγμένων τὰ εὐαγγέλια καὶ ἐς βασιλέα περὶ τὴν Νίκαιαν. Ὁ δὲ πιστεύειν οὐκ εἶχε τὰ πρῶτα ῥαδίως, ἐννοῶν ὡς πρὸ βραχέως αὐτὸς μὲν ἦκε μυρίαν ἐπαγόμενος ἀλγυμήν, καὶ μυρία ἐπιδειξάμενος μηχανῆν εἶλιν οὐδὲ τὸ σμικρότατον ἠδυνήθη τοῦ Γαλάτου πολίχθιον· καπειὰ παραδόξως ἀκούσει τὴν Κωνσταντινου, τὸ μέγα θαῦμα τῆς οἰκουμένης, ἀλοῦσαν ῥαδίως ὑπ' ὀκτακοσίων ἀνδρῶν. Εἶτα καθ' ἑαυτὸν γενόμενος καὶ συνιείς ὡς τοῦ θεοῦ ἡ πρόνοια δύναται καὶ τοῖς ξηροῖς δίδόναι βλάστην καὶ τοῖς πένησι πλοῦτον καὶ βώμην τοῖς ἀσθενέσι καὶ μέγθος τοῖς μικροῖς, ὥσπερ καὶ τοῦναντίον, ὅποτε ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ καυχῆτο τῷ ἑαυτοῦ καὶ ὁ δυνατὸς ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ, εὐχαριστιεῖται ἀνεπέτασε χεῖρας πρὸς Κύριον καὶ ὕμνους πολλοὺς διεξείληθεῖ τῇ γλώττῃ, μάλα τῇ ὑποθέσει προσήκοντα. Ὁ μὲν δὲ βασιλεὺς οὕτω περὶ τὴν ἀκοήν διέθηκεν ἑαυτόν. Τῷ δὲ ἦν ἔργον ἐπιμελὲς λοιπὸν, πάντων ἀφεμένῳ τῶν ἄλλων πραγμάτων, ἵνατι πρὸς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων ἅμα τῇ συζύγῳ δεσποίνῃ [P. 51] καὶ τῷ υἱῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ νέῳ βασιλεῖ, δευτέρον ἔτος ἄγοντι τῆς ηλικίας (69).

V. Ejus rei fama eodem die manat ad eos qui Daphnium obsidebant. Itaque illi sublatis anchoris celerrime, si unquam, in altum proVecti postridie præter et circum urbis moenia navigantes conspiciuntur, et Latinorum elabentium turbam quantum poterant recipientes. Idque a vespere usque ad diluculum continenter fecerunt. Mane autem statim expansis velis recta versus Italiam cursum intenderunt, multum et ipsi patriam non legitimam valere jubentes. Lætus vero bene gestæ rei nuntius cum Nicæam ad imperatorem quam primum perlatus esset, is initio non facile credebat, cogitans se paulo ante maximo cum exercitu maximoque machinarum **87** apparatu, ne quidem exiguum Galatæ oppidulum expugnare potuisse : nunc autem præter opinionem audire, Constantinopolin, grande orbis terrarum miraculum, ab octingentis viris facile captam. Deinde cum se collegisset, ac reputaret Providentiam divinam facere posse ut etiam arida repullularent, et ut pauperibus divitiæ, robur infirmis, parvis magnitudo accederet : contrarium autem accidere, cum dives suis opibus gloriatur, et potens suis viribus intumescit : sublatis ad eum manibus gratias Deo egit, et multos hymnibus huic argumento convenientibus lingua percurrit. Ad hunc ergo modum imperator eo nuntio affectus est. In eam autem curam deinde incubuit, ut omnis aliis rebus omnibus cum uxore Augusta et Andronico filio, juniore imperatore, tum bimulo, principem urbem ingrederetur.

Γ'. Συχνὰ παρήλθον ἡμέραι καὶ εἶχε τὸν βασιλέα καὶ τῶν πόλεων βασιλεύουσα (70)· πλὴν οὐ πρότερον εἰσελθόντα αὐτήν, πρὶν ἢ τὴν θεῖαν εἰκόνα τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Ὁδηγητρίας (71) ἐς τὴν οὕτω πως ὀνομαζομένην Χρυσῆν πύλην εἰσελθ-

VI. Dies complures ex eo effluerant, cum et imperatorem excepit regina urbium. Non prius tamen eam intravit, quam castissimæ Dei Matris Hodegetriæ imago portam, quam Auream vocant, introducta esset. Cum autem ibi hymnis cantatis gratias

Variorum notæ.

(66) Quæ illa fuerint, narrat Acropolita cap. 87. Nos etiam ex illo et aliis in eadem Hist. n. 28 et 29. Pachymer. lib. II, cap. 27 extr. scribit in argumentum capte urbis allatam Michaeli sarissam Balduini purpuræam : Σημεῖον δὲ ἀληθείας τῶν λεγομένων ἐκεῖνοις ἦν κοκκοβαφῆς σάρισσα δεικνυμένη. DUCANG.

D ponit Acropolita, ad an. 6840 ineuntem, quo Andronicum constat obiisse, anni numerantur non toti 71, quibus si pueri bimuli ætatem seu duos annos addas, consistant an. 73 non toti. Atque hoc est, quod supra dicebamus, Gregoram secutum esse fortasse opinionem eorum chronologorum, qui Constantinopolin recuperari statuerunt anno mundi 6768, non autem an. 6769. Sed hic noster historicus non semper secum consentit. BOVIN.

(67) Pachymer. ibid. DUCANG.
 (68) Imo recta in Eubœam insulam contendit Balduinus, cum Marco Gradenigo, Pantaleone Justiniano patriarcha Constantinopolitano, et compluribus aliis, quorum plerique, antequam insulam attingerent, fame perierunt, ut narrat Monachus Paduanus. Balduinus vero et ceteri ab Eubœæ principibus et a Laurentio Tiepolo Venetorum bajulo humaniter excepti sunt. DUCANG.

(70) Michaellem Palæologum in urbem recuperatam ingressum esse die 15 mensis Augusti, colligo ex his quæ leguntur initio codicis Regii 1852. Μηνὶ Αὐγούστῳ ε'. Ἰνδοκτιώνος δ' τοῦ ἔτους στψζθ'. ἐσχημεν***) σὺν Θεῷ ἐς Κωνσταντινουπόλιν. Μηνίς Augusti die 15, an. 6719, introducti sumus Deo juvante in urbem Constantinopolin. BOVIN.

(69) Hinc colligitur Andronicum seniore (qui hoc loco νέος vocatur) non vixisse annos 74*, sed tantum 73, nisi Gregoras Constant-nop. a Grecis recuperatam ponat an. mundi 6768. Nam ab an. 6769 exeunte, quo recuperatam urbem

(71) Acropol. cap. 88; Pachymer. lib. II, cap. 51. Istius ædis, de qua multa congressus in Consantinopoli Christ. lib. IV, sect. 2, n. 24, alibi sæpe meminit Gregoras. DUCANG.

* Quot vixisse eum Gregoras ait lib. V, cap. 5, sect. 9; item lib. X, cap. I, sect. 4. BOVIN.

** Quo continetur prima pars Lexici Suidæ BOVIN.
 *** Pro ἐσχημεν BOVIN.

Dei Matri egissent, pedibus deinde et lento gradu, sacrosancta Deiparæ imagine præcedente, ingressus, venit in palatium, quod Hippodromum proximum est, et illic primum habitavit. Nam Blachernium longo jam tempore neglectum et fumo ac pulvere plenum erat. Tum vero reginam urbem vastitatem campumque desolationis **88** esse cerneret, ruderibus et acervis lapidum plenam: aedes alias everas, alias magni incendii parvas reliquias. Nam et prius sæpe vis flammarum pulchritudinem ejus et potissimum ornatum absumpserat, cum ei primum ærvitus a Latinis immineret. Subactam vero illam adeo non curarunt, ut etiam in octu atque interitum omnimodo destruerent, ac si dissiderent. L. tini servaturos ac perpetuum ejus possessionem, Deo, opinor, occultis vocibus, quid futurum esset, illis significante. Nec medioeriter illam postremus ille ig is deformavit, quem Romani novissime ad terrorem Latinorum domibus iniecerant.

μετρίως καὶ τὴ τελευταίον τοῦτο τὸ πῦρ, ὃ Ῥωμαῖοι δὲ

VII. Prima igitur statim et præcipua imperatoris occupatio fuit, ut eam repurgaret, ac multiplicem illam confusionem quoad liceret in meliorem ordinem redigeret; atque ut templa nondum prorsus collapsa fulciret, et vacuas ædes habitatoribus compleret. Altera, ut Arsenius patriarcha revocaretur, quoniam sedes patriarchalis tunc vacabat. Habuit itaque et Constantinopolitana Ecclesia Arsenium patriarcham, partim volentem, partim nolentem: nolentem quidem propter superiores offensiones, volentem vero, quod et ipse imperatricem urbem spectare cupiebat, et ab amore gloriæ non erat prorsus invictus. Homo enim et ipse erat: et nihil novum, si cum alii multo majore ambitione tenebantur, minore ipse laboraret; **89** ac potius non tam sedem adamaret, quam sortem quæ jure sibi obvenisset, spernere iniquum judicaret. Tertia, ut Alexio Cæsari præmium dignum persolveretur, cujus opera Deus imperatricem urbem Romanis donasset. Præmium autem fuit triumphus frequentissimus et splendidissimus ab imperatore indictus, in quo Cæsar magna pompa per totam urbem incederet, non Cæsaris tantum insignibus ornatus, sed etiam pretiosa corona equi, parum abest quin dicam imperatoria, rediit. Id vero factum est. Præterea mandavit imperator, ut nomen Cæsaris una cum imperatorum nominibus in præconiis et acclamationibus, quacunque Romanum imperium pateret, per integrum annum celebraretur.

ἄγασθαι ἁμοῦ τοῖς τῶν βασιλέων ἐν τοῖς ὑμνητηρίοις καὶ εὐφήμοις ἄσμασι (77) πανταχῆ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας ἄχρις ἐνιαυτοῦ.

Variorum notæ.

(72) Quod *magnum* appellabant, Græci vero paulo recenti res βασιλεία τὰ μεγάλα πρὸς ἀνατολήν, ubi hodie *Geni Sarai*, palatium novum, quod Osmanicam populi nunc nominant, de quo pariter agimus in eadem nostra lucubratione lib. II, sect. 4, n. 1. **DUCANG.**

(73) Pachymer. τὸ γὰρ Βλαχέρ ὡν οὐκ εὐπρεπῶς ἦν ἔχειν πρὸς τὴν τῶν βασιλέων κατοικήσιν ἔγεμε

λυθῆναι ἔνθα αὐτῇ τοὺς εὐχαριστήριους ἀποδοῦντας ὕμνους οὕτως ἔπειτα εἰσιέναι περὶ καὶ βάρην, προηγούμενης τῆς θείας εἰκόνας τῆς Θεομήτορος. Ἐλθόντα δὲ τὸ πρῶτον οἰκίῃσιν παρὰ τὸ ἔγγιστα τοῦ Ἱπποδρόμου (72) παλάτιον. Τὸ γὰρ ἐν Βλαχέρναις (73) ἡμέλιτο ἐκ πολλοῦ, καὶ ἦν τὸ πλεῖστον γε καπνοῦ καὶ κόνεως ἐμπληρωμένον. Ἦν μὲν οὖν ἰδεῖν τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων πεδίον ἀφανισμοῦ, μεστὴν ἐρειπίων καὶ κολωνῶν, οἰκίας τὰς μὲν κατεσκαμμένας, τὰς δὲ πυρκαϊῶς μεγάλης μικρὰ λείψανα. Ἀπημαύρωσε μὲν γὰρ καὶ πολλάκις πρότερον τὸ κάλλος αὐτῆς καὶ τὸν κράτιστον κόσμον θυμὸς πυρῆς, ὅποτε Λατίνοις τὸ πρῶτον δουλεύσειν ἔμελλεν. Ἔπειτα δ' αὐ δουλωθεῖσα οὐδεμίαν ἐδέξαστο παρ' ἐκείνων ἐπιμέλειαν πώποτε, ὅτι μὴ κατάλυον παντοίαν ἐφ' ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ (74), ὥσπερ ἀπιστούντων τῶν Λατίνων τῇ ταύτης ἐς τέλος οἰκήσει, οἶμαι τοῦ θεοῦ τὸ μέλλον φωναῖς ἀλαλήτοις σφίσις ὑποσημαίνοντος. Ἀπημαύρωσε δ' αὐτὴν οὐ ἐκπλήξιν τῶν Λατίνων ταῖς οἰκίαις ἐνέβαλον πρότερον.

Z'. Ἔργον μὲν οὖν αὐτίκα τὸ πρῶτον καὶ σπουδαιότατον ἦν βασιλεῖ ταύτην ἀνακαθίρειν καὶ τὴν πολλὴν ἀκοσμίαν ἐκείνην εἰς εὐκοσμίαν μετὰγειν, ὡς ἐφικτὸν ἦν, νεὸς τε περιφράττειν, ὃ μὴ πῶς τελῶς καταπεπτώκεσαν, καὶ τὰς κεκνωμένας οἰκίας ἀνθρώπων πληροῦν. Δεύτερον, ἀνακαλεῖσθαι τὸν πατριάρχην Ἀρσένιον, ἐπεὶ καὶ ὁ πατριαρχεικὸς τηλικαῦτα θρόνος οὐκ εἶχε τὸν διέποντα. Εἶχεν οὖν καὶ ὁ πατριαρχεικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνος Ἀρσένιον πατριάρχην (75) πῶς μὲν ἄκοντα, πῶς δ' αὖ ἐκόντα ἄκοντα μὲν διὰ τὰ φθάσαντα σκάνδαλα, ἐκόντα δ' αὖ, ὅτι τε τὴν βασιλεύουσαν ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς θεάσασθαι τῶν πόλεων, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτὸς δόξης ἐρώτων ἀήτητος ὑπῆρχε τελῶς. Ἀνθρώπος γὰρ ἦν καὶ αὐτὸς καὶ καινὸν οὐδὲν, εἰ τῶν μὲν μᾶλλον καὶ μάλα μᾶλλον ἠττωμένον εἰς ἀρχικὴν δόξιν, αὐτὸς ἦτον ἡττώτο ἢ μᾶλλον οὐ τοσούτον ἦρα τῶν θρόνων, ὅσον ἄδικον ἠγεῖτο περιφρονεῖν τὸν λαχόντα δίκαιον κληρον. Τρίτον, ἀντάξιον ἀποδοῦναι γέρας Ἀλεξίῳ τῷ Καίσαρι, ὅτι δι' αὐτοῦ Ῥωμαῖοις τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο. Τὸ δὲ ἦν θρίαμβον (76) συγκροτηθῆναι πολυανθρωπώτατον καὶ περιφανέστατον [P. 52] κελεύσει τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐπὶ τούτῳ τὸν Καίσαρα πομπεύσαι διὰ πάσης τῆς πόλεως, οὐ μόνον τοῖς τοῦ Καίσαρος παρασήμοις κοσμούμενον, ἀλλὰ πρὸς τούτους καὶ σφεφάνῳ πολυτελεῖ καὶ μικροῦ δέω λέγειν βασιλικῶν ὁ δὲ καὶ γέγονε. Προσετετάχαι δ' ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς διὰ μνήμης καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος ὄνομα καὶ εὐφήμοις ἄσμασι (77) πανταχῆ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας ἄχρις ἐνιαυτοῦ.

D. γὰρ καπνοῦ καὶ λιγνῶος. **DUCANG.**
(74) Κατάλυσιν hic non *diversorium*, sed *destructionem* significare sententia ostendit. **WOLFUS.**
(75) Pachymer. lib. II, cap. 54; lib. III, cap. 1, 2. **DUCANG.** — Vide Arsenii testamentum. **BOIVIN.**
(76) De Strategopoli triumpho silet Pachymeres, quem attingit etiam Phranzes, lib. I, cap. 5. **DUCANG.**
(77) In acclama iombus et εὐφημαῖς, quæ in ce-

De humana felicitate, quam fluxa et caduca sit. Philippi Macedonis apophthegma. Cæsari malus genius invidet. Michael Ætolus Romanos fines vastat. Cæsarem vincit ac vivum capit. Rerum humanarum vices. Cyrus. Hannibal. Pompeius. Cæsar cum sorore Manfredi Sicilia regis permutatur. Byzantium redit. Michael Ætolus affinitatem jungit cum imperatore.

Α'. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Καίσαρος εὐτυχήματα Α
τοιαῦτα. Ἔθος δὲ τῷ βασιλευσὶ ἀρχηγέτῃ κηράς
τινα· ἐπιποδίου· καὶ ἀντιπάλους τοῖς ἀγαθοῖς εὐτυ-
χήμασιν ἐπισταίρειν, καθάπερ ἐν αἵτου χυρῖον ζι-
ζάνια. καὶ οὐκ ἀκρατον ἐς τέλος τὸ τῆς εὐφροσύνης
καλὸν ἐν τῷ βίῳ συγχωρεῖν τοῖς ἐχρούσιν ὡς τὰ
πολλὰ περιγίγνεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ Φίλιππος ὁ
Μακεδονίας τύραννος, τριῶν αὐτῷ ποτα περιγενο-
μένων εὐτυχημάτων ἡμέρας μᾶς, ὑπερήσθη μὲν
τῇ τῆς ψυχῆς διαθέσει, γλώσσῃ δὲ μεγαλορῥήμονα
τοῖς παρῆσι δύναι οὐκ ἐξετραῖπη, οὐδ' ἐπὶ μέγα
ἤρα τὴν ὄψυν' ἀλλ' εἰδὼς ὡς ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν
εὐτυχημάτων ὑπερβολικώτερα ἐπιφύονται τὰ λυ-
ποῦντα, μετριώτερον μὲν διετέθη πρὸς τὰ γεγεννη-
μένα, φόβον δ' ἔσχε περὶ τοῦ μέλλοντος μείζονα ἢ
κατὰ τὸ μέτρον τῆς εὐφροσύνης· καὶ ἀναστὰς, Β
«Ὡ θεὲ, » εἶπε, « μείζον τι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ δυσ-
τύχημα μέτρον, μήπου ταῖς ἡδοναῖς συνεπαροβείς
τῶν μεγάλων καλῶν εἰς μεγάλους ἀπροσδοκίως
ἐμπέσω χρημῶν τῶν κακῶν. » Διὰ δὲ ταῦτα καὶ
τοῖς τοῦ Καίσαρος εὐτυχήμασι βάσκανον ἐπιρῥι-
ψαντες ὀφθαλμῶν οἱ πρὸς ταῦτα ἐνησχήμενοι Τελ-
χίνες ἄλυπον οὐδ' αὐτὴν ἀφῆκαν εἰς πέρας ἀφίχθαι
τοῦ βίου· δηλώσει δὲ προῖων ὁ λόγος.

Β'. Μετὰ γὰρ τὰ μεγάλα τρόπια ταυτὶ καὶ
τοὺς ἐπινικίους θριάμβους πέμπεται πάλιν ὁ Καί-
σαρ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὴν προκειμένην ἔδδον,
πολεμήσαν τῷ τῆς Ἑπείρου καὶ Αἰτωλίας ἀρχοντι
Μιχαὴλ τῷ δεσπότη, τοὺς οικείους ὄρους παρεξίοντι
καὶ κακῶς τὰ Ῥωμαίων διατιθεμένων πράγματα, C
ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν. Ὁ δὲ συνηθροικῶς τὰ
τε Θρακικὰ καὶ Μακεδονικὰ στρατεύματα καὶ χεῖρα
πειροηκῶς ἱκανῶν ἐπὶ τὴν ἀντίπαλον ἔρχεται. [P. 55]
Καὶ μετὰ πολλὰς τὰς τοῦ πολέμου στροφὰς καὶ τοὺς
τῆς τύχης κύβους τὰ Ῥωμαίων νικάται στρατεύ-
ματα· καὶ ὁ Καίσαρ ἀλίσκεται ζῶν (78), ὁ τῆ φήμη
τῶν χθῆς τροπαίων καὶ θριάμβων ἐκείνων βορέταν
καὶ ἄντον ἐγείρας εἰς ἐκπλήξιν. Οὕτως οὐδὲν ἐν
ἀνθρώποις ἀληθές, οὐδὲ βέβαιον' ἀλλ' ἐν ἀθέλοις
ὡσπερ πελάγει (79) συγκυκᾶται καὶ ναυαγεῖ τὰ
ἀνθρώπινα, καὶ βαθύς τις πλίνος καταχορεύει τῆς
ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας καὶ γνώσεως, ἄνω καὶ κάτω
σθεῶν καὶ ταρατῶν πᾶσαν βουλευτηρίων σπουδὴν
καὶ δίκην κύβων ἀνατρέπων τὰ δίγματα ἰσχυροῖς
κυρούμενα σκέμματα. Κύρος ὁ Περσῶν καὶ Μήδων D
καὶ Χαλδαίων ἀρξας ποτὲ μετὰ τὸ τῆς Ἀσίας τὸ
πλεῖστον καταδραμεῖν καὶ Βαβυλῶνα τὸ τῆς Ἀσίας
κλέος ῥῆστα καταστρέψασθαι γυναικὶ Μασσαγέτιδι

I. Ac Cæsaris quidem felicitates hæc fuerunt. In-
vidiæ autem maligno auctori in more positum est
ut acerbas et infestas aliquas calamitates prosperis
successibus aspergat, tanquam segeti lolium, nec
ullum fere humanæ vitæ gaudium solidum ac per-
petuum esse patiatur. Itaque Philippus Macedoniæ
rex, cum ei tres uno die successus obtigissent, læti-
tiam quidem tacite secum exultavit : non tamen
ita transversum se abripi passus est, ut ob præsen-
tem fortunam magnificè gloriaretur, superciliumve
attolleret : sed cum sciret ex immodicis prosperi-
tibus clades longo majores 90 existere, eventus
illos moderatius tulit : et magis de futuris sollicitus,
quam præsentibus lætus : « O Deus (inquit assur-
gens), mediocre bonis hisce malum admisce, ne
tantorum bonorum illecebris elatus in magnorum
malorum barathrum præter opinionem præceps
deserat. » Ob eam ipsam causam his nocendi arti-
bus exercitati Telchines seu mali genii, in ipsius
quoque Cæsaris secundas res invidis oculis con-
jectis, citra molestiam reliquum tempus ætatis eum
delegere non siverunt, ut mox declarabitur

II. Post magnas enim victorias istas et triumphos
Cæsar iterum missus ab imperatore institutum iter
pergit, bellum illaturus Michaeli despotæ, Epiri et
Ætolia principis. Nam hic limites suos transgressus
Romanos fines vastabat, ut ante diximus. Cæsar
vero Thracicis et Macedonicis exercitibus coactis
justaque manu collecta adversus hostem movet.
Sed post multas belli vicissitudines ac variam for-
tunæ aleam Romani vincuntur, Cæsarque vivus
capitur, qui victoriarum et triumphorum fama
Aquilonem et Austrum novissime in admirationem
converterat. Sic nihil humani sincerum firmumque
est, sed omnia incerto eventu velut in mari æstuant
et quasi naufragium patiuntur. Profundus quidam
error humanam peritiam cognitionemque ludit et
insultat, sursum deorsumque impellens ac distur-
bens omnem consiliorum laborem, et velut tesse-
ras evertens firmis decretis nixas deliberationes.
Cyrus, 91 qui olim Persis, Medis et Chaldæis im-
peravit, cum Asiae maximam partem percourrisset, et
Babylonem Asiae decus facillime expugnasset, acie
cum Massagetica muliere congressus a fortuna tur-
piter destituitur. Hannibal Carthaginiensis, qui
Libyam et Africam omnem domuit, post Ibericas

Variorum notæ.

clesia præsertim fieri consueverant, ut scribit
Phranzes lib. 1, cap. 5, de quibus agimus in Gloss.
med. Græcit. in εὐφημία, et in πολυχρόνιον. Istius
porro Strategopuli εὐφημία, meminit pariter Pachy-
mer. lib. iii, cap. 2 extr. Ducang.

(78) Pachymer. lib. 1, cap. 32, lib. iii, cap. 7, 8.
DUCANG.
(79) Sumpta hæc ex dialogo cui titulus Φλωρέν-
τιος, seu Ἐπεὶ σοφίας. Vide cod. Reg. 5284, fol.
257, V. BOIVIN.

illas et Celticas victorias, post asperrimas Alpes superatas, post mirabiles victorias de Romanis partas, mox unius Romani ducis arma idque in patria sua tolerare non potuit : sed plane nudus discessit, exsilium exsilio mutans, vel potius a fortuna crudeliter exagitatus. Pompeius Magnus, Romanus consul e: summa potestate præditus imperator, cum victor Asiam usque ad Caucasæas rupes et mare Caspium pervasisset, et plurimis nationibus subactis Romam infinitis pecuniarum acervis collocupletasset, tandem apud suos perexigua armorum manu oppressus magnum illud decus amisit. Ita quoque is de quo nunc agimus Cæsar, maximis rebus heri gestis, hodie obscurioribus certaminibus confectus jacet : Deo hujusmodi exemplis arcanam doctrinam explicante, ut nostris viribus, cum a deterioribus superamur, agnitis magnorum atque admirabilium successuum causas uni plane Deo acceptas referamus.

τῶν τοιοῦτων λόγον ἀποπληροῦντος, ἵνα τὴν ἑαυτῶν σκοντες δύναμιν τὰς τῶν μεγάλων καὶ ἐξαισιῶν ζῶμεν.

III. Porro Cæsarem ita captum Michael petenti Manfredo Siciliæ regi, genero suo, statim misit, ut is suam sororem cum illo permutatam redimeret. Nam eam Joannes Ducas imperator 92 post Irenes obitum alteram uxorem duxerat, a Theodorico patre, Siciliæ rege, acceptam : quæ cum post conjugis obitum redire domum haud posset, apud Romanos vivebat pudicitiae laude commendabilis, ac morum honestate vultus sui splendorem illustrabat. Eo pacto urbs princeps adamatum suum Cæsarem recepit. Deinde Michael Ætolus despotes, Nicephoro filio viduo uxorem quærens, imperatoris neptem ex sorore Annam accipit : quo conjugio pax cum illo firmata est.

σπότης νόμφην [P. 54] ἐπὶ τῷ υἱῷ Νικηφόρῳ τῷ δεσπότῃ χηρεύοντι λαμβάνει τὴν βασιλιέως ἀδελφιδὴν Ἄνναν (83). Καὶ ἦν ἡ τοιαύτη συζυγία βεβαίως τῶν ἐκεῖθεν σπονδῶν.

CAPUT IV.

Palæologus stabilit potestatem suam. Theodori Lascaris filias nuptum collocat. Quibus maritis. Joannem earum fratrem excæcat. Quis inter hæc sensus Arsenio fuerit. Ut Palæologus sacris interdixit. Palæologus veniam sceleris petit. Non auditur. Concilium indicit adversus patriarcham. Pontifices fraternæ charitatis expertes. Crimen Arsenio objectum. De Azutine Turco. Patriarcha iudicio se non sistit. Danatur ut contumax. Germanus ei succedit. Quænam ejus merita erga Palæologum fuerint.

I. Cæterum imperator Constantinopolin jam tenens et res prospere sibi succedere cernens secundæque fortunæ auram suis laboribus aspirare, plane jam imperium sibi vindicare statuit; eique deinceps curæ fuit, ut omnem metum imminentem funditus extirparet, veritus ne tandem ii qui nunc tacite ipsium diris devoverent, iramque velut parturiendo premerent, non parvo prætextu freti, videlicet succedendi in imperium et paternæ hæreditatis ad-

πολέμῳ ξυμβεβλήκως ἀσχιστα καταστρέφει τὴν τύχην. Ἄννιδας ὁ Καρχηρόνιος, ὁ Λιβύην καὶ Ἄφρικὴν δουλοισάμενος ἄπασαν, μετὰ τὰ Ἱερικὰ καὶ Κελτικὰ ἐκεῖνα τρόπαια καὶ τὰς καταδρομὰς τῶν τραχυτάτων Ἄλπεων καὶ τὰς θαυμαστὰς κατὰ Ῥωμαίων νίκας ἐνδὸς τῆς Ῥώμης στρατηγῷ μετὰ βραχὺ καὶ ταῦτα τῆς πατρίδος ἐντὸς τὸ ξίφος ἐνεγκεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλ' ἄρδην ἔρχετο γυμνός, γῆν πρὸ γῆς ἐλαύνων ἢ μᾶλλον ἀπηνῶς ὑπὸ τῆς τύχης ἐλαυνόμενος. Μάγνος Πομπήσιος, Ῥωμαίων ὕπατος καὶ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ, Ἀσία ἄχρι Καυκασίων ὁρῶν καὶ Κασπίας θαλάσσης ἑραμῶν καὶ μυστρία καταστρεψάμενος ἔθνη καὶ χρημάτων ἀπείρους τῇ Ῥώμῃ σωροὺς χαρισάμενος, ὅπῃ βραχυτάτου τὸ τελευταῖον στρατεύματος ἐν τοῖς ἰδίῳις τὸ μέγα κατέλυσε κλέος. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ὁ νῦν τῷ λόγῳ προκείμενος Καῖσαρ ὁ χθὲς τὰ μέγιστα καταθροικῶς τρόπαια ἀδοξοτέρων ἀγῶνων γίνεται παρανάλωμα σήμερον· τοῦ Θεοῦ πάντως μυστικώτερον διὰ ἐν ταῖς τῶν φαυλοτέρων ἤτταις (80) καταγινώτροπαιῶν αἰτίας ἐκ Θεοῦ καθαρῶς εἶναι νομι-

Γ'. Ἄλλὰ γὰρ οὕτως ἀλόγῃ τὸν Καῖσαρα ὁ Μιχαὴλ αὐτίκα τῷ γαμβρῷ ζητήσαντι πέμπει τῷ τῆς Σικελίας ῥηγὶ Μαφρῆ, ἀντάλλαγμα καὶ λύτρον ἐσόμενον τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς (81). Ταύτην γὰρ εἰς γυναῖκα δευτέραν ἠγάγετο μετὰ τὴν τῆς Εἰρήνης τελευτήν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Δούκας, παρὰ Θεουδερύχου (82) τοῦ ταύτης πατρὸς καὶ ῥηγὸς Σικελίας λαβίων· ἡ δὲ καὶ μετὰ τὴν τοῦ συζύγου τελευτήν οἰκαδε ἀπίναται οὐκ ἔχουσα παρὰ Ῥωμαίοις εἶχε τὴν διαίταν, σφροδότης ὦρα τὴν βίον κοσμοῦσα καὶ τρόποις ἀμνότητος τὴν τῆς ὕβριος ἀγλῆν λαμπροτέραν δεικνύσα. Καὶ τοῦτον τὴν τρόπον πάλιν τὸν φίλον ἢ μεγαλόπολις ἐλάβανε Καῖσαρα. Καὶ ἐπὶ τούτοις ζητήσας ὁ Αἰτωλὸς Μιχαὴλ ὁ δεσπότης χηρεύοντι λαμβάνει τὴν βασιλιέως ἀδελφιδὴν Ἄνναν (83). Καὶ ἦν ἡ τοιαύτη συζυγία βεβαίως τῶν ἐκεῖθεν σπονδῶν.

Variorum notæ.

(80) Phrasis insolens, pro ἐν τῷ ἤτεσθαί τῶν φαυλοτέρων. BOIVIN.

(81) Annæ Manfredi Siciliæ regis sororis, de qua ibidem Pachymer. DUCANG.

(82) Sic hoc loco, et infra, Fredericum II im-

peratorem perperam vocat, quem Pachymeres Φερδέρυχον, Manfredus quippe filius notius fuit ejusdem Frederici. DUCANG.

(83) Eulogiæ Michaelis imp. sororis filiam. Vide Famil. Byzant. p. 209, 210. DUCANG.

καὶ ἐν ὧδισι κρύπτοντες τὴν ὀργὴν εἰς ὕψος ἀναρ-
ρίψασιν περιφανῆς τὴν ἐπιβουλήν καὶ κολοφῶνα
κινδύνων αὐτῷ ἐπεγεύρωσιν. Ὅθεν κατὰ τινα χρεῖαν
ἐπιδοδημηκῶτι ἐκ τοῦ παρήκοντος (84) εἰς τὴν βα-
σιλεύουσαν ἐκ Πελοποννήσου Λατίνῳ τινί, εὐγενεῖ
μὲν, οὐ πάνυ δ' ἐνδόξῳ, ὄνομα δὲ Βελικουρτῷ (85),
Θεοδῶρην τοῦτῳ συζεύγνυσι, τὴν μίαν τῶν τοῦ
βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι θυγατέρων· καὶ
οἰκαδὲ ἀπιέναι ἄμα αὐτῇ προτρέπεται τούτον· τὴν
δὲ ἑτέραν ὄνομα Εἰρήνην συζεύγνυσι κόντῳ τινί
τὴν ἀξίαν, ὄνομα Βιντιμιλίῳ (86), ἐκ Γενούας, ἐκ
τοῦ παρήκοντος καὶ αὐτῷ τῇ Κωνσταντινουπόλει
ἐπιδοδημηκῶτι καὶ εὐθύς οἰκαδὲ ἀπιέναι καὶ αὐ-
τὸν μετ' αὐτῆς ἀφίξει· τὸν δὲ ἀδελφὸν αὐτῶν (87)
Ἰωάννην πέμψας στερεῖ τῶν ὀμμάτων, δεκαετῆ ἤδη
παντὸς ἐλευθέραν ἑαυτῷ κατεστήσατο τὴν ὅλην τῆς

Β'. Ὁ γε μὴν πατριάρχης Ἀρσένιος ἀκριχῶς τὴν
τοῦ Ἰωάννου τύφλωσιν ἐταράχθη καὶ ἀπεπλήθησε
καὶ ἄνω καὶ κάτω τοῦ οἴκου περιῖων ἐδόξα θρηγῶν,
ἔτυπτεν ἀπηγῶς χερσὶ μὲν τὰ στέρνα (89), λογισ-
μοῖς δὲ ξιφηφόροις εἰπεῖν τὴν καρδίαν· γῆ καὶ
ἡλίῳ τὴν ἀδικίαν προσήγγειλε· τὰ στοιχεῖα πρὸς
ἐπικουρίαν ἐπέδοτο τῆς ἀτοπίας· λύσιν τοῦ πάθους
ἔωρμα ζητεῖν· οὐκ ἔχων δὲ καπνοῦς στεναγμῶν ἐκ
τοῦ στόματος σφοδρῶτάτους ἀνέπεμπεν, οὓς τὰ ξύλα
τῆς λύπης ἐκ τῆς καρδίας ἀνέφλογον. Ἐπεὶ δ' ἄπυρα
καὶ ὄλωσ ἀπεγνωσμένα [P. 55] τὰ τῆς ἐκδικήσεως
ἦν, ἅλῃν ἐδάδισε· καὶ πέμψας ἀφορισμῶ μὲν τὸν
βασιλέα καθυποβάλλει (90) ἐκκλησιαστικῶν, τὴν δὲ
τούτου μνήμην (91) ἐν ταῖς ὕμνωδαῖς οὐκ ἐκώλυσεν
ἀναφέρεισθαι, δεῖξας μὴ τι περὶ τὴν Ἐκκλησίαν νεω-
τερῆσιν στρατηγούμενος τῷ θυμῷ, καὶ, ὃ φησιν ἡ
C παροιμία, καπνὸν φεύγειν ἐθέλων εἰς πῦρ ἐμπεσεῖν
ὁ πατριάρχης ἀναγκασθῆ. Ὁ δὲ μετρίως τὴν ἐπι-
ζήμησιν ἐνεγκῶν ἐφ' ἱκαναῖς ταῖς ἡμέραις ὑποπεπτωκῶτι τε
διέμεινε χρίμενος σχήματι καὶ λύσιν τῆς
ἐπιτιμῆσεως ἀναμένων.

Γ'. Ἐπεὶ δ' οὐ προὐχῶρει τὰ τῆς ἐλπίδος, εἰς
ἄμυραν ἐθλεψεν, οὐχ ὅταν καθάπαξ ἡ χεὶρ ὑψηγεί-
ται τῆς ἐξουσίας· οὐ γὰρ ἀνακεκαλυμμένη· χρεῖται τῇ
ἐξουσίᾳ· ἀλλ' ἐκκλησίαν ἀρχιερέων ἀθροῖσας εἰς
κανονικὴν ἐξέτασιν ἐνεγκεῖν ἀκελεύει τὰ σποράδην
παρὰ τινων ψιθυριζόμενα κατὰ τοῦ πατριάρχου
ἐγκλήματα· οἱ τὸ κελευσθὲν ἠδέως, πῶς ἂν ἐποιμῖ;
σεξάμενοι, οἱ τοῖς ἄλλοις φιλαδελφίας ὑπόδειγμα

cunde, ex insidiis in apertam vim erumperent, et
extremum ipsi periculum crearent. Igitur Latino
cuidam, qui e Peloponneso nepotii cujusdam causa
obiter in urbem venerat, nobili quidem illi, sed non
illustri, Velicurto nomine, Theodoram unam e
Theodori Lascaris filiabus despondet, 93 eumque
hortatur uti secum eam abducat. Alteram Irenen
viro cuidam despondet, dignitate comiti, nomine
Vintimiliæ, Genuensi, qui et ipse obiter Constan-
tinopolin venerat : et eum quoque donum cum illa
abire permittit. Fratrem vero earum Joannem, qui
jam decimum agebat annum, oculis privandum
curat ; et in hunc modum totam imperii successio-
nem suspicione ac metu vacuam sibi asserit.

tuχάνοντα (88). Καὶ οὕτως ἀνύποπτον καὶ φόβου
Β βασιλείας διαδοχὴν.
B II. At patriarcha Arsenius, audita Joannis ex-
cecatione, turbatus exsilit, sursum deorsum cursit-
at per totam domum, vociferatur, plorat, plangit ;
animum acerbissimis cogitationibus crudeliter ex-
cruciat ; terræ et soli injuriam hanc annuntiat ;
elementorum opem implorat indigni facinoris vin-
dicem ; mali remedium quærit, eoque destitutus
suspiria ex ore fundit, vel potius fumos vehemen-
tissimos ex intimo corde exhalat, doloris flamma
excitatus. Sed cum ulciscendi nullus modus, nulla
spes esset, aliam rationem init. Ac sacris quidem
imperatori interdicit ; mentionem autem ejus in
psalmodiis non tollit, veritus, ne per iracundiam
aliquid novi in Ecclesiam moliretur, neve fumum
(quod aiunt) patriarcha fugiens in ignem invitum
C incideret. At ille censuram moderate ferens com-
pluribus diebus gestu et habitu supplex mansit, et
absolutionem expectavit.

III. At cum spe frustraretur, ad ultionem 94 con-
versus, non eam quam potentie licentia omnino sug-
gerit, non eam quam potentie licentia omnino sug-
gerit (nec enim potestate sua palam usus est), pon-
tificum concilium cogit ; eaque crimina que spar-
sim a quibusdam contra patriarcham mussitaban-
tur, in canonicam disquisitionem vocari jubet.
Mandatum illud vix dici potest, quam cupide acce-
perint ii, quos Dominus aliis fraternæ charitatis

Variorum notæ.

(84) Nisi pro ἐκ τοῦ παρατυχόντος, vel κατὰ τύ-
χην intelligatur, non video quid sibi velit, et sic
usus est hac forma loquendi Pachymerius. WOLFIIUS.
(85) Pachymer. lib. III, cap. 6. Ματῷ δὲ Βελι-
κουρτῷ, id est *Mahieu de Valincourt*, quomodo
vox *Matthæus* tum efferebatur apud Francobelgas
nosirates. Is porro ex nobili satis in Picardia fa-
milia ortus erat, uti docemus in *Historia nostra
Franco-Byzantina*, lib. V, n. 42. DUCANG.
(86) Sic, ut Itali efferunt, *Vintimiglia*. Vide ean-
dem *Hist.* n. 41, 42, et que de hac familia obser-
vamus in *Familias Byzantinas*, ubi de Lascarica
gente agimus, cuius nomen sibi exinde ascripserunt
Vintimilienses. DUCANG.
(87) Pachymer. lib. II, cap. 35 ; lib. III, cap. 10,
12, 25, ubi ἐν φρονήρῳ τῷ τῶν Νικητῶν τῆς

Δακιδύζης inclusum scribit. DUCANG. — Adnotavi-
mus in margine factum id esse A. C. 1261 ; et ita
quoque Possinus in chronologica sua Pachymeriana.
Sed si Joannes, cum est excæcatus, jam tum erat
decennis, ut hoc loco dicitur, oportet excæcatus
sit an. Christ. 1263, siquidem anno 1259, quo ejus
pater Theodorus obiit, annum ætatis sextum ex-
plebat, teste ipso Gregora lib. III, cap. 5, sect. 2.
BOIVIN.
(88) Possinus novennem facit. BOIVIN.
(89) Non necesse habui *ensiferas cogitationes, fu-
mos gemituum et ligna doloris* inserere. WOLFIIUS.
(90) Pachymer. lib. III, cap. 14. DUCANG.
(91) Quod tum improbatum, cum, ut ait Pachy-
meres, id esset cum eo in sacris communicare, qui
a communione abscissus erat. DUCANG.

exemplum esse jussit, qui et concilium contra A primarium fratrem in palatium convocarunt, et ut accusatores in medium prodirent, proclamarunt. Hi vero, alius alium autevertere studens, accurrebant. Crimini autem dabatur, sultanum Azatinem, cum sacra doxologia perageretur, sæpe interfuisse, et intra templum cum patriarcha versatum esse, quamvis et imperatori et sacerdotibus constaret, eum et Christianis parentibus ortum, et sacro baptismate initiatum fuisse; ac fortunæ quodam impetu ipsum quoque evectum (ut multa præter spem eveniunt) sultanum et principem Turcorum existisse; ac tum quidem præcipua religionis capita in animo conservasse; nunc vero Constantinopoli et sacras imagines venerari, et omnia palam Christianorum solemnia celebrare. Quæ cum arma patriarchæ firma suppeterent, adversarii rejiciebant, contraria videlicet institutæ abrogationi; ac primum dubia et incerta, post etiam plane nulla esse contendebant.

IV. Accessitur patriarcha ad causam dicendam: judicio se non sistit: 95 concilium jussu imperatoris coactum esse excipit, ac eum judicem præsidere qui adversarius foret. Igitur eum ut contumacem condemnant, et sede cedere jubent: unaque adsunt, qui in exsilium eum abducant. Is vero cum et quietem longo jam tempore desiderasset, et præsentem rerum statum moleste ferret, ultro eos a quibus abducebatur, secutus est. Tertio autem die in Præconesum pervenit. Deinde Adrianopolitanus episcopus Germanus illi subrogatur, vetere amicitia cum imperatore conjunctus, ac ea dignitate ceu debito præmio donatus. Nam illi superioribus temporibus Theodori Lascaris imperatoris metu, ut dictum est, ad sultanum fugienti, in extremis tum Romanorum finibus monasticam vitam agens, lætus occurrerat, splendideque exceptum et liberali viatico instructum prosecutus erat: deinde ad eum imperio potitum accesserat; et post multos alios honores etiam Adrianopolitano solio impositus fuerat. Inde autem novissime in patriarchalem sedem translatus est.

θόντι πρόσεισι καὶ μετὰ πολλὰς τὰς τιμὰς καὶ τὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως λαμβάνει θρόνον. Ἐκεῖθεν δ' ἀρτίως καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀναφέρεται.

γίνεσθαι παρὰ Κυρίου προτεταγμένοι, σύνοδόν τε κατὰ τοῦ πρώτου ἀδελφοῦ συνεκρότου ἐν τῷ παλατίῳ καὶ εἰς μέσον παράγεσθαι τοὺς κατηγοροὺς ἐκήρυκτον· οἱ δὲ εἰσεπήδων ἄλλος ἄλλον τῇ προθυμίᾳ φθάνοντες· καὶ ἦν ἡ λαληθεῖσα κατηγορία (92), ὅτι ὁ σουλτάν Ἀζατίνης τῆς ἱερᾶς τελομένης δοξολογίας πολλάκις συμπάρῃν καὶ ὠμίλει τῷ πατριάρχει ἐνδὸν τοῦ ναοῦ. Καίτοι τῷ τε βασιλεὶ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐγνωσμένον ἦν, ὅτι Χριστιανὸν τε ὑπῆρχε γονέων υἱὸς (93) καὶ τῷ θεῷ καὶ αὐτὸς τετελεσμένος βαπτίσματι ἦν· τύχῃ δὲ φορᾶ χριστάμενος καὶ αὐτὸς, ὅσα πολλὰ παρ' ἐλπίδα συμβαίνει, σουλτάν καὶ ἀρχηγὸς ἐγεγόνει τῶν Τούρκων, τότε μὲν ἐν κρυπτῷ διατηρῶν τὰ τῆς εὐσεβείας καιριώτερα, νῦν δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τὰς θείας ἀσπαζόμενος εἰκίνας καὶ πάντα ἐς προὔπτον τὰ Χριστιανῶν ἐργαζόμενος ἔθιμα. Ἀλλὰ ταῦτα καθάπερ ὅπλα τῷ πατριάρχει τυγχάνοντα ὀχυρὰ κατέλυον οἱ μαχόμενοι, πολέμια τυγχάνοντα τῷ σκοπῷ τῆς καθαιρέσεως, καὶ ἀπῆγον ἐς τε τὴ ἀμφίβολον καὶ τὸ ἀφανές, κάκειθεν ἐξεκύλιον εἰς τὴ μὴ δν.

Δ'. Εἰσκαλεῖται τοίνυν (94) ὁ πατριάρχης ἀπλογησόμενος· οὐκ ἀπαντᾷ δὲ, ἀλλὰ παραγράφεται τὴν σύνοδον κελεύσει βασιλικῇ γινομένην καὶ τοῦ ἀντιδίκου προκαθημένου κριτοῦ. Ὅθεν ὡς φυγετικοῦτος αὐτοῦ καθάρσειν καταψηφισάμενοι πέμπουσι πρὸς αὐτὸν καὶ ἀποχωρεῖν τοῦ θρόνου κελεύουσι· καὶ ἅμα παρῆσαν οἱ πρὸς ἔξορίαν ἀπάξοντες. Ὁ δὲ καὶ τὴν ἡσυχίαν ποιῶν ἐκ πολλοῦ καὶ τοῖς ἐνεστῶσι λίαν ἀχόμομος πράγμασιν ἄσμενος τοῖς ἀπάγουσιν ἑαυτὸν ἐδεδώκει· καὶ δὴ τριτάτος ἀπέχθη ἐς τὴν Προικόνησον. Καὶ ἀνάγεται λοιπὸν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Ἀδριανουπόλιτος Γερμανὸς (95) [P. 56] φίλος ὢν ἐκ πολλοῦ τῷ βασιλεὶ· καὶ ταύτην δὲ τὴν τιμὴν ὡσπερ τι κεχρηωστημένον γέρας ἦδη ἀπολαμβάνων. Φυγάδι γὰρ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις αὐτῷ γενομένῳ πρὸς τὸν σουλτάν διὰ τὸν φόβον, ὡς εἴρηται, τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι, ἐν τοῖς ἀκροῖς αὐτῆς ὁρίοις τῶν Ῥωμαίων τότε τὸν μοναδικὸν βίον ἀσκῶν, χαίρων ὑπῆντης καὶ μεγαλοπρεπέσιν ἐχρήσατο δεξιῶσσι πρὸς αὐτὸν καὶ φιλοτιμίαις προθυπέμφε τοῖς ἐφοδίοις. Ὑστερον δὲ τὴν βασιλείου ἐξουσίαν λα-

CAPUT V.

Icarius ab Eubææ principe deficit. Confirmatis viribus societatem inicit cum Palæologo. Eubæam subacturum se promittit. Eubææ princeps in insidiis delapsus capitur. Ad imperatorem perducitur. Ut subito exspiraverit. Veneti et Pisani officines Galatam transferuntur. Item Genuenses. Iisdem immunitus concessa. Eorum magistratus. Balduini filius Caroli regis filiam uxorem ducit. Palæologus maxima classe instructa, spes frustratur. Insulas recuperat. Michael Atolus denuo fidem frangit. Palæologus ei bellum infert. Viso cometa terretur. Imminentem Scytharum irruptionem timet. Domum redit.

I. Sub hoc tempore Icarius quidam ab Eubææ

Α'. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἀποστᾶς τις, Ἰκά-

Variorum notæ.

(92) Idem Pachymer. lib. iv, cap. 3. DUCANG.

(93) Pachymeres patriarcham respondentem libello accusationis dixisse ait sultanum ejusque filium pro Christianis tum habitos, id asserente Macario, Pisdie episcopō. Vide Pachym. cap. 6. DUCANG.

D (94) Coacta synodo aliquot episcoporum Constantinopoli in Alexiaco triclinio. Pachymer. lib. iv, cap. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. DUCANG.

(95) Pachymer. lib. iii, cap. 12, 13. DUCANG.

ριος (96) ὄνομα, τοῦ τῆς Εὐβοίας κρατοῦντος (97) ἄ
(ἔστι δ' αὕτη Βενετικῶν ἐπαρχία), ἀποστὰς τοίνυν
οὗτος μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσιν
καὶ προσεταιρισάμενος οὐκ ὀλίγους καὶ ἄλλους τῶν
Εὐβοέων ἄκρας ἐκράτησεν ὄχυρᾶς· ἀφ' ἧς συχνὰ
παρακατιῶν ἐληΐζετο τοὺς ὁμορῶντας ἀγροὺς καὶ
τὰς κώμας· ὡς ἐν βραβεῖ τοὺς ἀγροίκους πάντας
ἐς τοσοῦτον συνελαθῆναι δέουσι, ὡς μήτ' ἐξω τείχους
οἰκεῖν, μήτ' ἀνευ ἡμεροσκόπων ταῖς κώμας ἐνδια-
τρέχειν καὶ τοῖς ἀγροῖς. Χρήνος οὐ μάλα συχνὴς
παρεβρύθη καὶ ὄχυροῦ τοῖς πολιχνίω γίνεται ἐγκρα-
τῆς, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πρὸς μάχης ἐμφανεῖς παρα-
τίττεσθαι τοῦ τῆς Εὐβοίας κρατοῦντος. Δείσας δ'
ὁμοῦς μὴ πολλὸς ἐπελθὼν ἐκείνος χειρῶσθαι τοῦτον,
ἀπαπροσθύεται περὶ συμμαχίας πρὸς βασιλέα· καὶ
λαθὼν τῷ μὲν φρουρᾶν τῷ πολιχνίῳ καθίστησιν ἑκ
ἐκείνου· αὐτὸς δ' αὐτόμολος ἦκε πρὸς βασιλέα, ἄλλα
τε ὑπισχυόμενος· καὶ ἦν στρατιὴν ἱκανὴν ἐκ Ῥωμαίων
κομίσεται, μὴδὲν εἶναι τὸ κωλύον ὑποχείριον
τῷ βασιλεῖ καταστῆσαι τὴν ἅπασαν Εὐβοίαν.

Κ'. Ἄπεισι τοίνυν σπουδῆ μετὰ συχοῦ τοῦ Ῥω-
μαίων στρατοῦ, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς Εὐβοέας τὴν
ἔφοδον. Εἰδὼς δὲ τὴν Λατινικὴν ὄρρῦν καὶ ὡς οὐκ
ἀνέξεται ὁ τῆς Εὐβοίας ἀρχηγὸς μὴ αἰφνιδίως προά-
λασθαι τῆς πόλεως στρατὸν ἐπιτρέχοντα βλέπων
ἀλλότριον, [P. 57] προλοχίζει νυκτὸς περὶ τὴν πόλιν
συχοῦς ὀπίστας. Ἐπειτα ἐπιφανέσθαι πρῶτος αὐ-
τὸς κατατρέχων τὰ κύκλω, ὡς ἐν ὄπλοις εὐθὺς ἀναγ-
κασθῆναι γενέσθαι τοὺς ἔνδον τειχῶν εὐρεθέντας
Λατίνους ἅμα τῷ σφῶν ἀρχηγῷ, καὶ μάλα τοὶ λίαν
ὀξέως ἀπαντᾶν ἐς τοὺς πολεμίους. Ὅθεν αὐτοῖς
ἐξαπίνης ὀπισθεν μὲν ἐπιπεσόντες καὶ κυκλώσαντες
μετὰ τῶν λόχων οἱ λοχαγοὶ, ἔμπροσθεν δ' αὐ μὲθ'
ὧν ἐτεφέρετο στρατοπέδον ὁ Ἰκάριος, τὸν μὲν ἀρ-
χιτῶν τῆς Εὐβοίας (98) ζῶντα χειροῦνται καὶ πλείστους· ἄλλους ἅμα αὐτῷ· ἕσσι δ' ἐπίλοιποι, τούτους
δ' ἔργον ἀπέφηναν ξίφους.

Γ'. Ἄγεται μέντοι πρὸς Ἰκαρίου πρὸς βασιλέα
ἔεσμιος ὁ τῆς Εὐβοίας ἀρχηγὸς καὶ βραχὺ τι ἐπι-
βουὸς ἐτελεύτησεν. Ἐτελεύτησεν δὲ οὕτως. Εἰσελθὼν
ἐν τοῖς βασιλείοις καὶ στὰς πρὸς τῆς πόλιν ὡς δεσμίῳ

principe (est autem ea Venetorum provincia) post
captam Constantinopolin cum defecisset, et alios
Eubœenses non paucos sibi ascivisset, munitam ar-
cem occupavit : e qua crebro descendens, e finiti-
mis agris et vicis prædas agebat. Quamobrem
96 agrestes omnes ita brevi tempore perterrefe-
cit, ut nec extra mœnia habitare, nec in villis e
agris sine speculatore versari auderent. Non longe
post munito etiam oppidulo potitur, unde aperto
Marte cum Eubœæ principe congredi ausus est.
Tamen veritus ne ab illo totis viribus irruentia
subigeretur, per legatos societatem imperatoris
petit, qua impetrata oppidulum justo presidio fir-
mat. Tum ultro ipse ad imperatorem transit, eique
cum alia pollicetur, tum, si justum exercitum a Ro-
manis accepisset, nihil prohibiturum quo minus
universam Eubœam illius imperio subijceret.

II. Celeriter igitur cum multis Romanis militi-
bus abijt, priusquam accessum ejus Eubœi præsen-
tirent. Sed Latini supercilii non ignarus sciensque
Eubœæ principem non commissurum esse, quin
peregrino exercitu viso ex urbe subito erumperet ;
noctu multos milites circa urbem in insidiis collo-
cat ; deinde mane ipse apparet circumjacentia loca
incursans. Itaque Latini, qui tum intra mœnia ade-
rant, subito arma cum suo duce arripere, et hosti-
bus celerrime occurrere coguntur : quos derepente
adorti circumstant a tergo ii qui in insidiis erant
duces et milites ; a fronte Icarus cum suis copiis ;
ac principem quidem vivum capiunt, et complures
alios cum eo, cæteros vero caidunt.

III. Princeps igitur Eubœæ captivus ab Icario
ad imperatorem 97 perducitur, et paulo post obijt.
Obijt autem hoc modo. Regiam ingressus est, et
captivum decet ante fores stans, cum imperatorem

Variorum notæ.

(96) Pachymer. lib. v, cap. 27. Istius porro Icarii
defectionem pluribus descripsimus in *Hist. Franco-
Byzant.* lib. v, n. 45 et 46, ubi illum fuisse ex *Za-
chariarum* seu *Jaqueriarum* familia Genuensi do-
cuius, ex qua alter Benedictus Zacharias, ac illius
forte filius, Chium insulam Grecis abstulit sub an.
1504. Vid. eandem *Hist.* lib. vi, n. 25. DUCANG.

(97) *Interpres prætorem* verterat ; *principem*. emen-
daviimus. Incertum autem, quod mox subdit, an
Eubœæ reipublicæ Venetæ ea tempestate provin-
cia existerit, cum a tribus diversis principibus tum
possideretur, ex familiis *Dalle Carceri* Veronensi,
di Ghisi Venetæ, et *Zacharia* Genuensi, ex qua po-
strema erat *Icarus*, qui, ut scribit Pachymeres d.
cap. 27, ex istius insulæ dominis erat, atque, ut
vero est simile, a duobus aliis principibus defecerat,
orta invicem simulate. Scribit Andreas Dandulus
in *Chron. ms.* sub an. 1254 et 1255 Guilelmum
Villharduinum, qui Gaufredo fratri Morcæ et Achate
principi successerat, ad se evocatis Narioto *Dalle
Carceri*, et Guilelmo Veronensi, Eubœæ insulæ
principibus, iisque in carcerem conjectis, in ean-
dem insulam cum copiis irrupisse, hæcque ex-

pugnasse, ex ea pulso Paulo Gradenigo, Venetoru
n bajulo : Venetos vero, misso Marco Gradenigo cum 7
triremibus, in auxilium ascitis vicinis principibus,
insulam denuo recepisse. Sed et ex archivo cam-
eracæ computorum Parisiensi docemur, anno 1544
duos magnates, quorum alter *P. Dalle Carceri*, al-
ter Bartholomæus Ghisi nobilis Venetus vocabatur,
isti insule tum in solidum imperasse, ac Morcæ
principi fidem et clientelam præstitisse. Vide ean-
dem Dandulum ann. 1269 et 1272 ; Salelicum etc.
DUCANG.

(98) Aliter Pachymeres, qui non Eubœæ prin-
cipem, sed Joannem Μέγαν κύριον, seu uti nostri
vocabant *le grand Sire*, captum et adductum, ac
deinde remissum statim decessisse, eique success-
sisse Guilelmum illius fratrem *Magnum dominum*
scribit. Qui porro Μέγας κύριος ab eo nuncupatur,
non alius est ab Atheniensi Duce, ita a nostris ap-
pellato, quod ejus ditio longius cæteris in Græcia
protenderetur : uterque vero ex familia *de la Roche*
exstitit. Vide *Historiam Franco-Byzant.* lib. v, n. 47.
DUCANG.

in solio consistentem senatumque omnem splendido et decenti habitu circumstantem, Icarium vero non ita pridem servum, nunc splendida veste et cum gravitate introeuntem et exeuntem, et in aurem imperatoris familiariter insusurrantem conspexisset, abrupta statim vita pronus humi concidit, quia fortunæ sævientis insolentiam ferre non potuit.

IV. Cæterum pulsus urbe Latinis turba opificum et circumforanorum hominum remansit, ex Venetis et Pisanis permista. Quare non tutum nec paci accommodatum esse visum est, etiam Genuenses in urbem recipere : eaque de causa e regione in Galatæ territorio locum eis assignavit imperator ad habitandum, etiam mercium immunitatem promissam iisdem gratificatus. Nam antequam urbs regina caperetur, promiserat imperator daturum se iis, si sibi adiumento essent adversus urbis possessores Latinos, ejusmodi immunitatem ; id quod re ipsa novissime præstitit, quanquam absque illorum ope urbem cepisset. Magistratus vero illuc stans temporibus mittuntur, Venetiis, is qui bajulus vocatur ; Pisis, consul ; Genua, potestas. Quibus nominibus in Græcum sermonem translatis respondent, bajulo ἐπίτροπος, consuli ἐφορος, potestati 98 ἐξουσιαστής.

V. At Balduinus periculo Constantinopolitano elapsus in Italiam navigavit, ubi cum rege Italiae Carolo affinitatem junxit, ejus filia suo filio desponsa ; sperans se illius opibus Constantinopolin recuperaturum, inani utique spe et cupiditate. Imperator enim maximam classem instruxit, et triremes plus sexaginta complevit tum aliis hominibus, tum gente Gasmulica. Erant autem hi Romanis pariter et Latinis moribus innutriti ; adeoque ab illis prudentiam in suscipiendo, ab his audaciam in gerendo bello sumpserant. Cum his erat etiam armatus navalis exercitus Laconum, quos vulgaris lingua corrupto nomine Tzacones vocat, qui se recens ad imperatorem ex Peloponneso contulerant. Igitur classis imperatoria adeo splendide instructa jussu imperatoris navigabat, et maximum Latinis terrorem ac tumultum injiciebat. Recepit etiam Ægæi maris insulas fere omnes, Lemnum, Chium, Rhodum, et cæteras quæ Latinis servierant.

τάς ἐν Αἰγαίῳ νήσους μικροῦ πάσας, Ἀἴμνον καὶ Χίον καὶ Ῥόδον καὶ ὄσας Λατίνους ἐδοῦλευον.

VI. Interim, dum hæc mari geruntur, denuo fidem fregit et finitimam Romanorum ditionem

Α χρεῶν καὶ ἰδῶν αὐτὸν μὲν βασιλεὺς καθήμενον ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου, περὶ δ' αὐτὸν πᾶσαν τὴν συγκλητον μετὰ λαμπροῦ καὶ κοσμοῦ τοῦ σχήματος ἱσταμένην, τὸν δ' Ἰκάριον, τὸν χθὲς καὶ πρό-ριτα δοῦλον, νῦν μετὰ λαμπρᾶς μὲν τῆς ἐσθῆτος, σοβαροῦ δὲ τοῦ ἤθους εἰσιόντα καὶ ἐξιόντα καὶ πρὸς οὓς τῷ βασιλεὶ κοινολογούμενον, ἀπορήρηυσιν εὐθὺς τὴν ψυχὴν καὶ πίπτει πρηνῆς ἐπ' ἐδάφους ἐξαίφνης ; (99), μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν τὸ τῆς βίας τύχης παράλογον.

Δ'. Μετὰ μέντοι (1) τὸ ἐξωσθῆναι τῆς πόλεως τοὺς Λατίνους ἐναπελειφθῆ χειρωμακτιδὸν καὶ ἀγοραῖς ἀσχολούμενον πῆθος, σύμμικτον ἔκ τε Βενετικῶν καὶ Πισσαίων. Ὅθεν οὐκ ἀσφαλές οὐδὲ πρὸς εἰρήνην βλέπειν ἐδόκει τὸ καὶ τοὺς ἔκ Γεννοῦσας ἔνδον εἰσοικίζειν τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο καὶ σφισιν ἀντιπέραν περὶ τὸν τοῦ Γαλάτου τόπον ἀπονέμει χωρίον εἰς οἰκησιν, χαρισάμενος [αὐτοῖς καὶ τὴν τῆς ἐμπορίας ὑπεσχημένην ἀτέλειαν. Πρὶν γὰρ ἀλῶναι τὴν βασιλεύουσαν συνεφώνησε τὴν τοιαύτην αὐτοῖς παρέχειν ἀτέλειαν ὁ βασιλεὺς, εἰ βοηθοῖεν αὐτῷ κατὰ τῶν κρατούντων τῆς πόλεως, Λατίνων. Ὅ δὲ καὶ πεπλήρωκε νῦν, καὶ ταῦτα δῖχα τῆς σφῶν βοηθείας γένεσθαι αὐτῆς ἐγκρατής. Οἱ γὰρ μὲν κατὰ χρόνους τακτοῦς ἀρχεῖν ἀποστελλόμενοι τούτων ὁ μὲν ἔκ Βενετίας καλεῖται μπαταῦλος, ὁ δ' ἔκ Πίσσης κούνσουλος, ὁ δ' ἔκ Γεννοῦσας ποτεστάτος· ἄλλοις εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνῆν μεταγόμενα τὸ μὲν τῶν ὀνομάτων καλεῖται ἐπίτροπος, τὸ δὲ ἐφορος, τὸ δὲ ἐξουσιαστής.

Ε'. Ὅ δὲ Βαλδουῖνος διαδράς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κίνδυνον καὶ ἀποπέψασα εἰς Ἰταλίαν ἐκῆθευσε τῷ ῥήγῃ τῆς Ἰταλίας Καρούλφ (2), νύμφην ἀγόμενος τῷ υἱῷ τὴν θυγατέρα εἰκένου· ἐλπίζων ἐκεῖνον συμμάχῳ χρησάμενον, τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀναλῆψεσθαι, μάταιος τῆς τε ἐφέσεως καὶ τῶν ἐλπίδων. Ὅ γὰρ βασιλεὺς πλείστον ἐξήρτυσε ναυτικόν, ἐμπλήσας τριήρεις ὑπὲρ τὰς ἐξήκοντα ἔκ τε ἄλλων καὶ γένους τοῦ Γασμουλικοῦ (3). [P. 58] Ἦσαν δὲ οὗτοι συνθεθραμμένοι τοῖς τε Ῥωμαϊκοῖς καὶ Λατινικοῖς ἔθεσιν, ὡς ἔχειν ἔκ μὲν Ῥωμαίων τὴν ἐσκευασμένην εἰς τὰς μάχας ἰέναι, ἔκ δὲ Λατίνων τὴν εὐτολμον. Συνῆν δὲ τούτοις καὶ στρατὸς ἐν τοῖς ὅπλοις θαλάττιος, Λάκωνες ἄρτι προσελθόντες ἔκ Πελοποννήσου τῷ βασιλεὶ, οὓς ἡ κοινὴ παραφθείρασι γλῶσσαι Τζάκωνας (4) μετωνόμασαν. Ὅ γούν βασιλικὸς στόλος (5) οὕτω λαμπρῶς, συγκεκροτημένος ἐπλεὶ κελεύσει τοῦ βασιλέως καὶ πλείστον ἐνεποιεῖ φόβον καὶ θέρυθον τοῖς Λατίνοις. Προσελήφει δὲ καὶ Χίον καὶ Ῥόδον καὶ ὄσας Λατίνους ἐδοῦλευον.

Ζ'. Τούτων οὕτως ἀσχολουμένων περὶ τὴν Θάλασσαν, ἤρξατο πάλιν παρρασπονδεῖν καὶ τὴν ὁμορίον

Variorum notæ.

(99) Mera fabula de Joannis subita in imperatoris conspectu morte, ex his quæ traduntur a Pachymere lib. v, cap. 27. DUCANG.

(1) Ut Pera seu Galata Venetis, Pisanis, et Genuensibus ad habitandum a Michaele concessa sit, multis egimus lib. i *Constantinopolis Christiane* sect. 22 ; de singulorum vero præfectis hic recensitis, eorumque nominibus, tum ex Pachymere lib. ii, cap. 55, et aliis, in *Gloss. med. Græcit.* DUCANG.

(2) Vide *Historiæ Franco-Byzantinæ* lib. v, n. 48, 49. DUCANG.

(3) Pachymer. lib. iv, cap. 26. Vide *Glossar. med. Græcit.* in hac voce. DUCANG.

(4) Horum Laconum meminit Pachymeres lib. iii, cap. 9. Vide pariter idem *Glossar.* in hac voce. DUCANG.

(5) Pachymer. lib. iii, cap. 15. DUCANG.

χώραν Ῥωμαίων δρῶν ὁ Αἰτωλὸς Μιχαήλ ὄπερ Ἀ
 ἀκουσθὲν εἰς λύπην καὶ ὄργην τὴν βασιλεία κεκίνη-
 κεν ὥστε καὶ τὴν ταχίστην αὐτὸν ἀπελθεῖν ἐκεῖσε
 δι' αὐτοῦ κτασθήσονται τὰ τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων
 νοσήματα. Οὗ γενομένου καὶ τοῦ βασιλέως ἐν Θετ-
 ταλίᾳ τὰς διατριβὰς ποιουμένου ἐφάνη σημεῖον ἐξ
 οὐρανοῦ, μάντις κακῶν καὶ προάγγελος· τὸ δὲ ἦν
 κομήτης περὶφανής (6) περὶ τὸ τοῦ Ταύρου δωδεκα-
 τημόριον, περὶ τὰ ἑωθινὰ τε καὶ ἠρθρια τῆς νυκτὸς
 φαινόμενος μικρὸν ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα· καὶ ὅσον ὁ
 ἥλιος παρήλαυνεν εἰς τὰ ἐπόμενα, τοσοῦτον καθημέ-
 ραν καὶ αὐτὸς ἐς πλεόν ἡμέρας διίστατο τοῦ ὀρίζον-
 τος. Ἔως καὶ αὐτὸ δὴ τὸ μεσουράνημα ἤδη παρήλλα-
 ξεν. Ὅποτε γὰρ ὁ κομήτης τὰ πρῶτα φαίνεσθαι
 ἤρξατο, τὴν θερινὴν ὁ ἥλιος ὦραν ἐποίει διῶν τὸν
 καρκίνον. Ὅποτε δ' αὐτὸς ἐμαράνθη καὶ ἀφανής ἦν, B
 τὰς φθινοπωρινὰς ὁ ἥλιος ἐποίει τροπὰς ὡς γίνε-
 σθαι τὸ ἀπὸ θερινῆς τροπῆς μέχρι τῆς φθινοπωρι-
 νῆς τριῶν δωδεκατημορίων διάστημα, ὄπερ ὁ ἥλιος
 ἤλασε, τοῦ κομήτου περὶ τὸν ταῦρον ἐδραζομένου
 καὶ ἡμέρα αὐτὸν ἀναλίσκοντος. Τοῦτο μάντις κακῶν
 καὶ προάγγελος ἔδοξεν εἶναι τῷ βασιλεῖ· καὶ αὐτίκα
 χαίρειν εἰπὼν τὰ Θετταλικά ἔδωκε βυτίρη τὴν ἐς Βυ-
 ζάντιον ἤλαυνεν. Ἐτάραττε γὰρ αὐτὸν οὐ μετρίως
 καὶ φήμη τις Σκυθικῆ, μελλόντων αὐτῶν ὅσον οὐδέ-
 πω ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐσθλαῖν γῆν. Ἀλλὰ πρὶν εἰς
 Βυζάντιον ἰέναι τὸν βασιλέα, φθίνουσιν ἐς πᾶσαν
 μικροῦ περιχυθέντες τὴν θράκην οἱ παρὰ τὴν
 Ἰστρὸν οἰκούντες Σκύθαι, καθάπερ θάλασσα πλημ-
 μυρήσασα καὶ λαν ἐπὶ πολὺ τοὺς ἔρους ὑπερπηδύσασα. Τοχύδρομον γὰρ τὴ τῶν Σκυθῶν ἔθνος καὶ μῆς ὄν
 ἡμέρας πολλάκις ποιεῖται τὴν τῶν τριῶν. Ἡ δ' αἰτία τῆς αὐτῶν ἐξελεύσεως τοιάδε τις ἦν.

vastare cepit Ætolus Michael. Quo audito mœrore
 et ira affectus imperator quamprimum i se illic
 proficiscitur, ut illis reipublicæ morbis per se ipse
 mederetur. Cum autem in eo res esset, ac impera-
 tor in Thessalia versaretur, orientum in celo ap-
 paruit, vates et nuntius malorum. Erat autem is
 cometa conspicuus, juxta signum Tauri, 99 noctu
 sub auroram ac diluculum paulum supra horizon-
 tem apparens : et quantum sol ad ulteriora perge-
 bat, tantum in dies et ille ab horizonte sensim
 discedebat, donec tandem ipsum cœli medium
 præteriret. Nam cum is primum apparere cepit,
 sol eo tempore Canerum perambulans astatim effi-
 ciebat. Idem, cum cometa languesceret atque ex-
 sti gueretur, autumnale æquinoctium peragebat :
 ita ut ab æstivo solstitio ad æquinoctium autumnai :
 trium signorum spatium sol percurreret, cometa
 interim circa Taurum fixo, ac paulatim evanescen-
 te. Is, inquam, malorum vates ac prænuntius impe-
 ratori visus est. Statim itaque valere jussa Thessa-
 lia, laxis habenis Byzantium contendit. Nam et
 fama Scytharum, qui mox in Romanos fines irru-
 pturi essent, haud mediocriter eum turbabat. Sed
 priusquam in Urbem imperator redisset, et Scythæ
 Istriani per universam fere Thraciam effunduntur
 instar exæstantis maris, et longe extra suos limi-
 tes evagantis. Est enim expeditissima natio Scy-
 tharum, adeo ut sæpe tridui iter uno die confi-
 ciant. Excursionis autem eorum causa hæc fuit.

CAPUT VI.

Joannis exscæcati soror maritum suum Constantinum Bulgarum adversus Palæologum stimulat. Azatines
 Turcus eundem promissis sollicitat. Scythicus exercitus accitu Constantini in Thraciam irrumpit. Pulwo-
 logs triremes duas nactus fuga elabitur. Scythæ Azatinem liberant. Præda onusti discedunt. Thraciæ
 vastitas. De Azatinæ uxore, liberis, pecunia et comitibus quid actum sit.

I. Constantino Bulgarorum principi nuptam Guise
 diximus Lascaris imperatoris filiam. Que cum
 fratris Joannis execrationem audivisset, maritum
 ad illius facinoris ultionem sollicitare atque impel-
 lere non resistebat. Ille igitur vindicandæ injuriæ
 occasionem queritabat. Pendente autem 100 de-
 liberatione, rei aggredien-dæ causam veluti flammæ
 materiam præbuit sultanus Azatines. Nam cum im-
 perator domo abesset, iste apud Ænum maritimum
 oppidulum degere jussus est, ut etiam custodia
 aliqua ei clanculum apposita esset, quæ suspectam
 ejus fugam prohiberet. Quod cum ei malum inte-
 lerabile videretur, in causa fuit, ut Constantinum
 moneret, bellum Romanis inferre meditantem, ei-
 que pecuniam non parvam, si ejus ope liberatus
 esset, polliceretur.

[P. 59] A'. Κωνσταντίνω (7) τῷ τῶν Βουλγάρων G
 ἀρχοντι συνοικεῖν ἐφημὲν τὴν θυγατέρα Λάσκαρι τοῦ
 βασιλέως. Αὐτὴ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου ἀκούσασα
 τὴν φωνὴν οὐκ ἠρέμησεν ἐνοχλοῦσα τὸν ἄνδρα καὶ
 περιωθοῦσα πρὸς τὴν τοῦ πεπραγμένου ἐκδοτικῆν·
 ὅθεν ἐκεῖνος ἐξήτει καιρὸν ἐς τὴν τοῦ ἀδικήματος
 ἄμυσαν. Μετῴρου τοίνυν τοῦ σκέμματος ὄντος,
 ὕλην δίδωσι τῇ φλογὶ τῆς ὀρμῆς καὶ ὁ σουλτάν Ἀζα-
 τίνης. Τοῦ γὰρ βασιλέως ἀποδημούντος, τὴν διαίταν
 κατὰ τὸ τῆς Αἴνου παράλιον ποιεῖσθαι πολίχνιον
 αὐτὸς ἐκελεύσθη, ὡς ἂν καὶ φρουρὰ τις ἅμα αὐτῷ
 εἴη λαθραίως, κωλύουσα τὴν ὑποπίον τούτου ἀπό-
 δρασιν. Ὅ δὲ τούτῳ δεῖν ἄφορητον ὄν διαμηνύσα-
 σθαι (8) Κωνσταντίνω καὶ αὐτὸν ἀναγκάζει, ἐτιδέξω
 κατὰ Ῥωμαίων ἀρετὴ ἐξίεναι τυγχάνοντι, καὶ τῆς D
 ἐλευθερίας ἀντιμετρήσειν αὐτῷ ὑπὸσχναίται χρήματα
 ὡς ὀλίγα.

II. Quam occasionem Constantinus ut pigaus non
 leve arripit; et cum jam imperatorem ex Thessa-

B'. Ταύτας τὰς ἀφορμὰς ἐνέχυρον οὐ μικρὸν ὁ
 Κωνσταντῖνος λαβὼν, ἤδη δὲ καὶ τὸν βασιλέα πρὸς

Variorum notæ.

(6) Pachymer. lib. III. cap. 25. DUCANG.
 (7) Pachymer. lib. III. cap. 25. DUCANG.
 (8) Verbum διαμηνύσθαι apud Grogoram non se-

mel occurrit, pro μεταπέμπειν. Vide lib. VIII, cap. 6,
 sect. 2, etc. BOVIN.

lia Byzantium redire accepisset, amplius viginti millia Scytharum Istrum accolentium arcessit. cum quibus celerrime in Romanos fines impressione facta ipsum etiam imperatorem in itinere excepturum se confidebat. Scythæ igitur cum per omnem Thraciam sagæ instar se explicuissent, ad maris usque littora provecti sunt, ut neque jumentum, nec homo ullus, nec imperator ipsos effugeret. Ac ætera quidem illis omnia ex sententia successerunt. Solus autem imperator salvus elapsus spem eorum sefellit. Nam cum eorum incursionem antevertisset, clam per montes, qui circa Ganos sunt, ad mare descendit; ubi divina quadam providentia in duas Latinas triremes incidit, quæ cum Byzantium iter haberent, aquationis causa illac transibant; in quas cum se conjecisset, biduo post in Urbem pervenit.

III. Scythis **101** autem qui imperatoris capiendi occasione amississent, illud restabat, ne sultano Azatine fraudarentur. Quare omnis eorum labor et cursus Ænum versus recta tendebat, ut illum aut solum, volentibus civibus, aut iis invitis, cum ipso oppidulo et civibus abriperent. At ii qui ipsum destinebant, veriti ne funditus exciderentur, tradito eo impetrarunt, uti Scythæ pacati discederent. In reditu autem cerneret illos multitudinem Thracum pene innumerabilem jumentorum instar abigentes: ut aliquandiu vix raros seu boves seu aratores in Thracia conspiceret: usque adeo eam et habitatoribus et jumentis spoliarunt. At narratio de sultano nunc differatur; nam de ejus rebus fusius infra dicturi sumus. Uxor vero illius et liberi statim sunt in custodiam dati: pecunia ejusdem in fiscum imperatorium relatæ. Ejus autem comitatus, qui plurimi et bellicosissimi viri erant, Christiano baptismo regenerati, et Romanæ militiæ ascripti sunt. πρυτανιστον. Ὁ δὲ περὶ ἐκεῖνον ὄχλος, ἀνδρες δ' οὗτοι Χριστιανῶν ἀναγεννηθέντες βαπτίσματα, τῇ Ῥωμαίων συγκαταλέγοντο στρατιᾷ.

A Βυζάντιον ἐκ Θεσσαλίας ἐπανιόντα μαθῶν. πλείους ἢ δισμυρίους τῶν Παριστρῶν Σκυθῶν μεταπέμπεται· μεθ' ὧν τὴν ταχίστην ἐς τὴν Ῥωμαίων εἰσδύλλει γῆν, ἐλπίζων βεβαίως καὶ αὐτὸν βσιλεύει χειρῆσθαι ἐντυγχῆν ἐπανιόντι. Οἱ μὲν οὖν Σχύθαι καθάπερ σαγήνην καθ' ἄλης τῆς Θράκης ἀπλώσαντες ἑαυτοὺς ἤλασαν ἄκρι τῶν παραλίων ψάμμων, ἵνα μήτε κτηνῶν οὐδὲν μήτ' ἀνθρώπων οὐδεὶς μήτε βασιλεὺς αὐτοὺς διαδράσῃ. Τάλλα μὲν οὖν κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἀπητητήκει πάντα· βασιλεὺς δὲ μόνος ἀθάλατος διαμείνας ἐψευσε τῶν ἐλπίδων αὐτοῦς. Τὴν γὰρ αὐτῶν φθάσας ἐφοδὸν ἔλαθε διὰ τῶν περὶ τὸ Γάνος ὄρων ἐς θάλασσαν κατιῶν· ἐνθα συμβῆν οὕτως· θειωτέρα προνοίᾳ τριήρεσιν ἐνέτυχε δύο Λατινικαῖς ἐς Βυζάντιον μὲν ἀνιούσαις, κατὰ δὲ χρεῖαν ὕδατος ἐκεῖ που παραπλευούσαις· αἷς ἐμβαλῶν ἑαυτὸν δευτεραίως ἐς τὴν βασιλεύουσαν ἔρχεται.

[P. 60] Γ'. Τοῖς δὲ Σχύθαίς, τοῦ βασιλέως σφαλεῖσι, τοῦ γε σουλτάν Ἀζατίνῃ μὴ σφαλῆναι ὑπόλοιπον ἔργον ἦν. Ὅθεν σφίσι δρόμος ἀκλινῆς ἐγένετο καὶ πόνος ἄπας ἐς τὸ τῆς Αἴνου πολίχνιον ἐλθόντας αὐτὸν ἀφελῆσθαι, ἢ παρ' ἐκόντων τῶν πολιτῶν μόνον αὐτὸν, ἢ μὴ βουλομένων αὐτῶν, αὐτῇ πόλει καὶ αὐτοῖς αὐτόχθοισιν. Ἄλλ' αὐτὸν οἱ κατέχοντες δέει τοῦ μὴ πανωλεθρία φθαρῆναι ἐκδοτὸν ποιησάμενοι καθ' ἡσυχίαν ἀπλλάξαι τοὺς πολεμίους ἐπεπράχσαν. Ἦν οὖν ἰδεῖν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐπανόδῳ τῶν ὄσοι τὴν Θράκην ὄκουν πλῆθος μικρῶ πάντα νικῶν ἀριθμὸν συναλαύοντας δίκην θραυμάτων· ὧς μόγις που διὰ χρόνου σποριῶδας ὄρασαι βούς καὶ ἀροτήρας περὶ Θράκην· οὕτως αὐτὴν ἐς βάθος τῶν οἰκητόρων ἐψίλωσαν ἅμα τοῖς κτήνεσιν. Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τοῦ σουλτάν λόγος ὑπερθέσθω τὰ νῦν. Εἰρήσεται γὰρ ἡμῖν τὰ ἐκείνου πλατύτερον ἐν τοῖς ἐμπροσθεν. Ἡ μὲντοι ἐκείνου γυνὴ σὺν τοῖς τέκνοις ἐν φρουραῖς εὐθύς ἦν· τὰ δ' ἐκείνου χρήματα ἐς τὸ βασιλικὸν ἐκομίζοντο μάλα τοι πλείστοι καὶ κράτιστοι τὰ πολέμια, τῷ

CAPUT VII.

Legatio ab Ægypti et Arabiæ sultano ad Palæologum. Navigatio per Bosporum Ægyptiis mercatoribus temere concessa. Ægyptii effeminati et imbelles. Militibus e Scythia ascitis Africam et Libyam domant. Gallos Phœnicia et Syria exterminant. Digressio. Galli limites. Galli sanctum sepulcrum vindicaturi in Syriam proficiscuntur. Danubii oram legunt. In Thracia castrametantur. Eorum legatio ad Alexium Comnenum de commeatu et de trajiciendo Hellesponto. Factum cum eodem de Turcis Romano solo expellendis. Gallicæ cœpiæ Romanis junctæ magnam Asiæ partem subigunt. Urbibus Alexius, Galli omni præda potitur. Cilices transitum Christiano exercitui dant. Syriam et Phœniciam ingressing Arabes obsistunt. Galli commeatu cæcusi bellum gerunt. Hostibus debellatis domicilium in Syriam constituunt. Voti obliviscuntur. Finis digressionis. Ægyptiorum Arabum imperium latissime patens.

I. His temporibus Ægypti et Arabiæ sultanus, **102** missis ad imperatorem legatis, Romanorum amicitiam ambit, utraque petit, ut Ægyptiis, quos ipse vallet, liceret quotannis semel per fretum nostrum mercaturæ causa navigare. Quæ res cum initio parvi momenti esse videretur, facile concessa

D Α'. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις διαπρσβεύεται πρὸς τὴν βασιλεία ὁ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας σουλτάν (9), φίλος εἶναι Ῥωμαίοις ἐθέλων καὶ ἀδειαν ἔχειν τὴν ἡμέτερον πορθμὸν διαπλεῖν ἐσάπαξ ἀνὰ πᾶν ἔτος· τῶν ἐκεῖθεν Αἰγυπτίων οὐ, ἀν' αὐτῷ γε εἴη βουλόμενον, κατ' ἐμπορίας τρόπον. Τοῦτο λόγῳ μικροῦ τινοῦ, ἄξιον δόξαν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἀνεῖται βᾶδιως. Τοῦ

Variorum notæ.

(9) Pachymer. lib. iii, cap. 5. Is porro est quem nostri *Noradinum* vocant, Chronicon vero Orientale ab Echellensi editum, *Almansurum Nuraddinum*, ubi regnum inisse dicitur anno Hegiræ 655, pro-

inde Christi 1257, a quo scilicet expugnatas quas nostri in Syria obtinebant civitates narrans scriptores rerum Hierosolymitanarum. DUCANG.

δὲ χρόνον προϊόντος, ὅσον καὶ οἷόν ἐστιν ἀνακαλυφθέν, κωλυθῆναι οὐκ εἶχε πῆξιν ἤδη συνηθείας καὶ κράτος δυσσυνταγνίστου εὐληφός. Ἀνάγοντες μὲν γὰρ διὰ μιᾶς τινας ἦ καὶ δευτέρας ἐσθ' ὅτε δικάδος κατ' ἐνιαυτὸν ἐς τοὺς περὶ Μαϊώτιν καὶ Τάναϊν Εὐρωπαϊοὺς Σκυθὰς καὶ λαμβάνοντες ἐξ αὐτῶν τοὺς μὲν αὐτομόλους, τοὺς δὲ πιπρασκόντων τῶν δεσποτῶν ἢ τῶν γονέων ἐξωνοῦμενοι (10) εἰς τὴν κατ' Αἴγυπτον Βαβυλῶνα καὶ Ἀλεξάνδρειαν ἐπανάρχονται, [P. 61] στρατὸν Σκυθικὸν οὕτως χαριζόμενοι τῇ Αἴγύπτῳ. Μηδὲ γὰρ εἶναι τοὺς Αἴγυπτίους ἀγαθοὺς τὰ πολέμια, ὅτι μὴ δειλοὺς ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀνάδρους· κίντευθεν στρατολογεῖν ἐξ ἀλλοδαπῆς ἀναγκάζεσθαι καὶ κυρίου, ὡς εἶπεν ἐαυτῶν τοὺς ἀργυρωνήτους ποιεῖσθαι, πάσης ἀπηλλαγμένους φροντίδος, ὧν ἐν χρεῖα καθίστανται ἄνθρωποι. Χρόνῳ τούτῳ ἐκείθεν οὐ πᾶν συχοῦ, τηλικούτων ἐκ τῆς προφάσεως στρατὸν συνεστήσαντο οἱ κατ' Αἴγυπτον Ἄραβες, ὡς μὴ μόνον τοῖς ἐσπερίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνατολικωτέροις ἔθνεσι λίαν καθίστασθαι φοβεροί. Ἐδουλώσαντο μὲν γὰρ Ἀφρικὴν καὶ Λιβύην ἅπασαν ἄχρι Γαδείρων· ἔπειτα Φοινίκην καὶ Συρίαν καὶ τὴν ἄχρι Κιλικίας παράλιον πᾶσαν, στόματι μαχαίρας τοὺς κατέχοντας παραδόντες, τοὺς τε ἄλλους καὶ μάλιστα Γαλάτας καὶ Κελτοὺς τοὺς πάλαι πολλὸν ἤδη χρόνον κατέχοντας τῶν ἐκεῖτε χωρῶν καὶ πόλεων τὰς βελτίους, οἱ ἐξ ἐσπέρας ἐκεῖσε διέθυσαν οὕτως πως.

Β. Ἔστι παρὰ τὴν Εὐρώπην ὄρη πρὸς ὕψος κορυφώμενα μέγιστον, Ἄλπεις καλούμενα, ἐξ ὧν ποταμὸς καταρρέει μέγιστος ἐς Ὀκεανὸν τὸν Βρετανικόν, Ῥῆνος καλούμενος. Οὗτος μεσημβρινωτέρας ποιεῖ τὰς ἀμφὺ Γαλλίας καὶ τοὺς ἐν ταύταις οἰκοῦντας ἀνδρικωτάτους Γαλάτας καὶ Κελτοὺς. Τούτοις διάπυρρον τινα ζῆλον ἐν καρδίᾳ βασιτάσασιν ὑπὲρ τοῦ σωτηρίου τάφου ἔδοξεν ἀξιόλογον στρατὸν συναθροῦσαντες ἀπέλθειν εἰς τὴν ἐκεῖνου προσηύχουσαν καὶ ἀμα ἐκδέχουσαν κάκειθεν ἐξέλασιν, εἰ δυνατόν, τῶν ἐκεῖ τυραννούντων Ἀράβων. Καὶ δὴ κατὰ πλῆθος μυριάριθμον ἀθροισθέντες αὐτοῖς ἴπκος καὶ αὐτοῖς ὄπλας τὴν καλὴν ἐκείνην ἐξήσαν ἐξοδόν. Καὶ διελθόντες τὴν Ῥῆνον ἴστρον κατ' ἔχνος εἶποντο ποταμῶ τῷ μεγίστῳ ὅς καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν Ἄλπεων ῥηγνύμενος πέντε στόμασιν ἐς τὴν Εὐξείνου ἐκδίδεται πότον. Τούτου τὰς βορείας ἀεὶ παραλλάττοντες ἄχλιας προλασιν ἄχρι καὶ αὐτῶν μικροῦ τῶν πρὸς τὴν Εὐξείνου ἐκβολῶν αὐτοῦ, φοβερὸν μὲν τοῖς μεταξὺ κειμένοις ἔθνεσι καθίστάμενοι θάλαμα, καθάπερ

A quanta esset patuit. Verum quia jam firmitatem ac robur oppugnatu difficile a consuetudine acceperat, prohiberi non potuit. Trajiciunt enim quotannis una, interdum et altera navi oneraria ad Europæus Scythas, Mæotidem paludem et Tanaim accolentes : et ex iis partim sponte oblatos homines accipiunt, partim a dominis aut a parentibus venditos emunt : tum inde in Ægyptiam Babylonem et Alexandriam reversi Scythicas legiones Ægypto suppeditant. Neque enim bellicosos esse Ægyptios ferunt, imo timidos atque effeminatos plerosque : eaque de causa necessario sibi peregrinum militem parare, et ære emptis mancipiis propemodum se ipsos subdicere velut dominis, omnis sollicitudinis earum rerum, quibus humana vita eget, immunibus. Proinde tempore non adeo longo tantum per eam causam exercitum paraverunt ii Arabes qui Ægyptum incolunt, ut non Occidentalibus tantum, sed iis etiam populis, qui magis versus Orientem habitant, admodum formidabiles existerent. Africam enim universam et Libyam Gades usque, deinde Phœniciam et Syriam, et omnem oram maritimam usque in Ciliciam domuerunt, habitatoribus cum aliis occisis, tum vero Galatis sive Gallis et Celtis, qui longo jam tempore provincias et urbes earum regionum optimas tenebant, quique illuc ex Occidente sic ferme transierant.

II. Sunt in Europa montes altissimi qui Alpes dicuntur : e quibus ortus fluvius maximus in **103** Oceanum Britannicum influit. Is Rhenus vocatur, a meridie habens Galliam utramque, et earum incolas bellicosissimos, Galatas et Celtas. Qui cum salutaris sepulcri causa ardentissimo zelo inflammarentur, decreverunt magno exercitu coacto ad illud adorandum et vindicandum proficisci, atque ad Arabes qui ejus loci imperium invaserant, inde si fieri posset, exterminandos. Itaque armis et equis instructi infinitus hominum numerus pulchram illam expeditionem susceperunt : trajectoque Rheno Istrum maximum fluvium secuti sunt, qui et ipse ex iisdem Alpibus erumpens, quinque ostiis in Pontum Euxinum influit. Hujus septentrionales ripas cum porro usque legerent, prope ad ipsius ostia progressi sunt : terribile utique spectaculum gentibus in medio habitantibus, ferrei cujusdam muri ambulantis speciem præbentes : sed ea præditi probitate, ut nemini prorsus nocerent.

Variorum notæ.

(10) Pachymeres τὰς συνεχέσι μετακομίζεσι τῶν βορέων μερακίστων Arabes suos auxisse exercitus scribit. Haytonus in *Hist. Orientali* cap. 1, de soliani Ægypti potentia : *Major pars exercitus Ægypti sunt servi empti pretio, quos mali Christiani sæpe portant cupiditate lucrandi, aut in præliis acquisiti, quos compellunt eorum sectæ et fidei adherere. Et illi qui empti pretio pecuniæ exstiterunt, caviores sunt et habentur, et plus aliis honorantur.* Apud Turcos vero Europæos alia inducta simili fere modo exercitus augendi consuetudo Amurate imperante sub ann. 1360 eujusdam Caramani doctoris Caræ Rustenis et Zinderlu Chelilis consilio, qua

inductum, ut de mancipiis puerilem ætatem egressis, que bello capta fuissent, quintum quodque caput sultano offerretur : sin tria dumtaxat aut quatuor essent mancipia, singulorum nomine 25 aspri solverentur. Hi nomadibus seu agricolis traduntur descendæ lingue Turcicæ et religionis Mahumetanæ causa, et annis aliquot exactis ad Portam revocantur. Genitizarorum officio functuri. Hanc puerorum collectionem *καραδομάζωρα* vocat Contares in *Hist. Athenar.* Vide *Duce Hist.* cap. 16 : Leunclavius lib. v, *Hist. Musulman.* pag. 228, et in *Pandectæ Turcicæ*, n. 35. DUCANG.

Sic igitur ibi Istro trajecto ulterius progressi castra A τὴ σιδηρῶν τεύχος; (11) κινούμενον· λυμαινόμενοι δὲ in Thracia posuerunt. τὸ παράπαν οὐδέτιν αὐτῶν διὰ τρόπων χρηστότητα.

Ὁὕτω τοίνυν καὶ τὸν Ἴστρον ἐνταῦθα διαπεραιωθέντες καὶ προελθόντες παρὰ τὴν Θράκην στρατοπεδεύονται.

III. Rei Romanæ præerat eo tempore Alexius Comnenus, a quo per legatos petunt commercium, ad coemendas res necessarias: item vectores, per quos trajecto Hellesponto in Orientem transmittantur. Ea occasio imperatori peropportuna visa est: itaque eam, quod proposito suo valde conduceret, arripuit. Quippe hic principatu recens suscepto Romanum imperium videbat undique oppugnatum et crudeliter 104 discerptam, ob graves superiorum imperatorum culpas. Nam Turci in Oriente cum alia omnia longo jam tempore obtinebant, tum ipsam Nicæam, celebrem illam urbem: præterea ingens pecuniæ inopia aulam ornatum suo spoliatam deformaverat, omni spe convenientium reddituum interclusa: neque quicquam præter extrema et funestissima mala expectabatur. Hunc igitur rerum statum intuenti et anxio imperatōri optatissimus fuit et valde opportunus Gallici exercitus adventus. Cum his habito colloquio pariscitur, si inita in hunc modum societate Turcos Romanis provinciis et urbibus expulissent, ut illorum opes acciperent, sibi vero urbes opum vacuas habere liceret. Qua conditione illi avide accepta Hellespontum cum ipso imperatore trajiciunt.

IV. Sicut autem ignis densæ silvæ injectus alia tanquam stipulam celeriter, alia propter viriditatem tardius quidem, sed tamen absorbit: sic geminus ille Romanorum Gallorumque exercitus terribilis hostibus ac toleratu difficilis visus est, tum ob armorum gravitatem roburque corporum, tum ob constantiam animorum inexpugnabilem. Proinde hostium alii veluti gramem et lutum (ut ita dicam) conculcabantur: alii repugnabant, modo angustiis locorum, modo Romanarum urbium mœnibus defensi: sed ne istorum quidem fortuna prorsus invicta fuit, quin alii 105 deditioem facerent, alii vi subigerentur, alii exsules et fugitivi abirent. Hoc modo omnem Asiam quæ est intra Alym, item quæ Maandro Pamphyliaque terminatur, repurgarunt, promissisque assertarum urbium opibus acceptis cœptum iter prosecuti sunt. Ac dehinc cura ipsis fuit non parum anxia, ut superatis iis montibus, qui sunt inter Pamphyliam et Ciliciam, adversus Cilicæ, Syros et Phœnicæ, si transitus sibi ab iis non daretur, bellum susciperent. Verum primi Cilicæ ipso statim conspectu illorum territi, rectissime sibi consulerunt, eosque per suos fines tan-

Γ'. Ἐβασίλευσε δὲ τριηκαῖτα Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, πρὸς ὃν διαπροσθεύονται ἀγοράν τι ζητοῦντες εἰς τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐξώνησιν καὶ ἅμα τοὺς διαπεραιώσοντας πρὸς ἔω δὲ Ἑλλησπόντου. Τοῦτο κράτιστον ἔρμαιον ἔδοξε βασιλεῖ, καὶ ἀπρὶξ ἔχεται μάλα κατὰ σκοπὸν ἐκφανέντος. Νεωστὶ γὰρ αὐτὸς τὰ σκηπτρα τῆ βασιλείας [P. 62] λαθὼν καὶ ἰδὼν πολλαχθὲν πολεμούμενα καὶ ἀπηνῶς τὰ Ῥωμαίων διασκοπιόμενα πράγματα πλῆμμελίσαις μεγάλαις τῶν προβεβασίλευκῶν (πάντα τε γὰρ τὰ πρὸς ἔω κατεῖχον οἱ Τοῦρκοι (12) χρόνοις συχνῶς, τὰ τε ἄλλα καὶ Νίκαιαν αὐτὴν τὸ περιβόητον ἄστυ, ἣ τε βαθεῖα τῶν χρημάτων σπάνις ἀκοσμίαν ἔπραττε τοῖς βασιλείοις μακρὰν· ἐλπίς δὲ πᾶσα τῶν ἀρμοζουσῶν προσδῶν ἀπεκέκλειστο· καὶ τὸ προσδοκώμενον ἦν ἀπωλείας ἄβυσσοι καὶ ἄβου κίνδυνοι) ἰδὼν οὖν οὕτως ἔχοντα τὰ πράγματα καὶ διαπορούμενος ἔρμαιον κράτιστον καὶ μάλα τοι καιρῖον ἠγγεῖται τὴν τοῦ Κελτικοῦ τοῦδε στρατοῦ παρουσίαν. Μεθ' ὧν κοινολογησάμενος ποιεῖται συνθήκας, εἰ οὕτω συμμυχήσαντες ἐξελάσωσι τῶν Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ πόλεων τοὺς κατέχοντας Τοῦρκους, σφίσι μὲν ἐξεῖναι τὰ ἐκείνων λαμβάνειν πράγματα, ἠδούτω δὲ τὰς πόλεις χρημάτων κενάς. Ἄς δὲ συνθήκας ἄσμενοι λῖαν ἐκείνοι δεξάμενοι διαπεραιοῦνται ζῶν γε αὐτῷ βασιλεῖ τὸν Ἑλλησποντικὸν πορθμόν.

Δ'. Ὅσπερ γὰρ μὴν ὕλη βαθεῖα πλείστον ἐνσκηψάν πῦρ τὰ μὲν ὡς καλὰ μὴν ἐπινέμεται ῥῆστα, τὰ δὲ δὲ χλωρότητα βραδείως μὲν, ἐπινέμεται δ' οὖν· οὕτω καὶ ὁ διπλοῦς οὗτος στρατὸς ἐκ τῶν Κελτῶν καὶ Ῥωμαίων συγκροτηθεὶς φοβερὸς τοῖς πολεμοῖς καὶ δυσκαρτέρητος ἔδοξε διὰ βάρος ὑπλίσειος καὶ σώματος· ῥώμην καὶ ψυχῆς εὐτολίαν ἀπόρρομαχον. Καὶ οἱ μὲν τῶν πολεμίων, ὡς ἂν εἴποι τις, κατεπατοῦντο καθάπερ χόρτος καὶ πηλός· οἱ δὲ ἀπεμάχοντο βοηθούμενοι ποτὲ μὲν ταῖς δυσχωρίαις τῶν τόπων, ποτὲ δὲ τοῖς τῶν Ῥωμαίων τεύχεσιν. Ἄλλ' οὐκ ἦν ἐς τέλος οὐδ' αὐτοῖς τὰ τῆς τύχης ἄσπληνητα· ἀλλ' οἱ μὲν ἐκόντες ὑπέκυπτον, οἱ δὲ βίβη ἠλίσκοντο, οἱ δὲ φυγάδες καὶ δραπέται ἐγίνοντο. Καὶ τούτω τῷ τρόπῳ πᾶσαν τὴν τε ἐντὸς Ἄλυσος ἐξεκάθηραν Ἀσίαν καὶ ἔση Μαίανδρον καὶ Παμφυλίαν ὀρίζεται· καὶ ἐπὶ τούτοις τὰ συμπεφωνημένα τῶν ἐλευθερωθεῶν πόλεων ἐλλήροτες χρήματα τῆν αὐτοῖς προκειμένην ὠδεύον αὐτοῖς ὁδόν· καὶ ἦν ἔδη σφίσι φροντίς οὐ μικροῦ τινοῦ· ἀγῶνος· μεστὴ διαβάσει τὰ μεταξὺ Παμφυλίας καὶ Κιλικίας ὁρη πρὸς Κιλικίας τε καὶ Σύρου καὶ Φοινίκας, εἰ μὴ συγχωροῖεν τὴν πάροδον, ἀρεσθαι πόλεμον. Ἀλλὰ πρῶτοι μὲν Κιλικίας αὐτίκα τῆν

Variorum notæ.

(11) Idem Gregoras lib. v, cap. 6: Τὸ γὰρ τοῦ γένους τῶν Ἰταλῶν τοιοῦτοις ἀρχέθιν συντέθειραται τοῖς ἔθνεσι· ἂν μὲν γὰρ εὐτάκτοις ἀπαντᾷ πρὸς τὸν πόλεμον, τεύχος ἔστιν ὄχυρον καὶ ἀμάχητον. Respexit etiam forte ad Latiorum seu Francorum

pleniorem armaturam: unde Theophylactus Bulgariæ archiep. epist. 26: Ὁ Φράγγος· ὁ τὸν τράχηλον τῶς σιδηρῶς. DUCANG.

(12) Vide notata ad lib. II, cap. 6, sect. I. DUCANG.

πρώτην ἑβρώθησαντες ὄψιν τὰ βέλτεστα περὶ σφῶν αὐτῶν ἰβουλεύσαντο, καὶ ὡς διὰ φιλίας τῆς αὐτῶν ἔδωσαν διαβαίνειν ἀγορὰν τε παρεῖχον καὶ τοὺς προπέμψοντα; ὀδηγούς, καὶ πᾶν ὃ τι φιλῶν ἐχρῆν ἐς τὴν κῆτον ἐχρήσαντο ξενίαν. Κλιτικὸς μὲν οὖν οὕτω βρώδης ἐς ξυμβάσεις ξυνησαν τοῖς ἑσπερίοις τοῦτοι; Γαλάται; καὶ Κελτοῖς, οὐ μόνον τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὴν βῶμην δεισαντες, [P. 63] ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ σβῆσματος ἔγγιστα ταῦτῶν καὶ οὐ πᾶν τοι ἠλλοτριωμένον αἰδεσθέντες.

Ε'. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐς Σύριαν καὶ Φοινικὴν εισβάλλειν ἤδη καιρὸς ἦν αὐτοῖς, οὐχ ὁμοία τὰ ἐκεῖ τοῖς ὀπισθεν ἀπεντήκει. Ἀραβὲς γὰρ ὄντες οἱ ταύτην κατέχοντες, γένος ἀλλόφυλον καὶ ὑπερβρῆνας μεσῶν, πράγματα πείσων αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοῖς. Ὅτι γὰρ ἀράμενοι τὴν παρῶν διεκώλυον, ὕφειν τῆς σφῶν αὐτῶν ὄξιας λογισάμενοι, εἰ τὴν αὐτῶν αἵματος καὶ νεκρῶν χωρὶς διέλθοι γένος ἑκφυλον καὶ πᾶν τοι ὑπερβῆριον τῆς αὐτῶν γῆς. Ὅθεν αἰτίων οἱ Κελτοὶ ἀποκεκλεισμένοι καὶ σπάνι πειζόμενοι τῶν ἄλλων, ὅσα ἐς ἀπαραίτητον χρῆσιν ἐτύγχανον τοῖς τε ὑποζυγίοις καὶ αὐτοῖς, ὄλοις καὶ διαμάχαις ἔδοξε τὴν τῶν ὄλων ἐπιτρέψαι κρίσιν. Ἐντεῦθεν πόλεμοι συνεχεῖς ἀνεβῆγγοντο καὶ χυσεῖς αἱμάτων Ἀραβικῶν κατὰ τῆς θρηψαμένης ἑβρέον νόχτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ πόλεων ἐγένοντο ἀνδραποδισμοί, ἐπικρατεστέρας ὀσημέραι τῆς τῶν Κελτῶν γινομένης ἰσχύος. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ συντέμω, πᾶν ὃ τι κράτιστον ἦν τοῦ τῶν Ἀράβων ἰκλιτικῶ, τὸ μὲν αἵματι καὶ κόνει δόντες, τὸ δ' ὡς πῶρρωτάτω διώξαντες, δούλοις ἀόπλοις ἅπασιν ἐχρήσαντο, τοῦ λοιποῦ τὴν οἰκίαν αὐτοῖς πεποιχίτες. Τοὺς γὰρ ἀνδρας νενικηκότας ἔρωι τῶν τοῦ τόπου χαρίτων ἠτιθήσαν· κἀκεῖ τὸν ἐξῆς αἰῶνα διαμένειν ἐγκώκεσαν, ἔλεγχος πάσης κατηγορίας αὐτοῖς αὐτοῖς καταστάντες. Ἔργον γὰρ αὐτοῖς καὶ σκοπὸς τῆς οἰκοθῆν ἐκδημία; ὑπῆρχεν, ἐς Παλαιστίνην εἰ δυνηθεῖν ἔλθειν καὶ τοὺς τὸν σωτήριον κατέχοντα; τάφον ἀσεβεῖς ἢ τελῶς ἐκεῖθεν ἐξελάσαι, ἢ τὸ αὐτῶν ἐκεῖσε κενώσαντα; αἷμα σωτηρίαν ψυχῆς ἀνταλλάξασθαι. Καὶ τοιοῦτος ἦν ὁ τῆς πατριδῆς ὑπερορίου; αὐτοῖς ποιητέμενος ἔρωι, θεῖος ὡς ἀληθῶς καὶ ὑμνούμενος τοῖς ἀκούουσιν· ἀλλ' ὁ τῆς Φοινικῆς καὶ Συρίας ἔρωι (13) τὸν θεῖον ἐκεῖνον ἀκλεῶς ἐξέκρουσεν ἔρωι ὑπὸ πλοῦτου βαρυνθεῖσι; καὶ οἶον εἶπεῖν

μεθυθεῖσι χριταῖς ἐντυχῶν παρ' ἐλπίδα.

Γ'. Ἀλλ' ἐπανιτέον ἔθεν εἰς τὴν περὶ Κελτογαλιτῶν τουτωνῶν παρεγράφημεν λόγον. Οἱ γὰρ κατ' Αἴγυπτον Ἀραβὲς πλείστην προσειληφότες δυναμὴν διὰ τοῦ Σκυθικοῦ στρατεύματος ἐκείνου, καθάπερ ἐβλήμεν εἰρηκίτες, πλείστον ὄσον μάλ' ἐξῆν τοῖς οἰκείους παρῆδραμον ἄρουσ' πρὸς μὲν ἑσπέραν Λιβύης καὶ ὅσα Μαυρουσίων ἔθνη δουλωσάμενοι· πρὸς δ' ἀνατείνοντα ἤλιον ἔθεν μὲν Ἀραβίαν Εὐδαίμονα πῆσαν ὄσην τὰ τε ἀκρα τῶν Ἰνδικῶν ὀρίζει θαλασσῶν; καὶ ἐκατέρωθεν ὃ τε Περσικὸς καὶ ὁ Ἀραβικὸς

A quam amicos transmiserunt, atque etiam fora ipsis undinaria praebuerunt, et viæ duces dederunt, omniaque amicitiae et hospitalitatis officia praestiterunt. Porro Cilices adeo prompte cum Occidentibus istis Galatis et Celtis transegerunt, non multitudinem tantum et robur eorum veriti, sed religionis quoque ad suam proxime accedentis parumque abhorrentis verecundia adducti.

V. Cum autem jam eis in Syriam et Phœniciam invadendi tempus afforet, non eadem illic quæ in relictis retro provinciis evenerunt. Nam qui eam regionem incolebant cum Arabes essent, natio genere diversa, eademque superbissima, negotium illis fecerunt: imo non illis, sed sibi ipsis. Nempe arreptis armis transitu eos prohibuerunt, existimationem suam immixtum iri rati, si terram eorum gens peregrina et remotissima sine sanguine et exadibus penetraret. Unde Galli comœatu exclusi penuriaque **106** laborantes eorum quibus nec ipsi, nec jumenta carere ullo modo poterant, armis de summa rerum decertandum esse statuerunt. Hinc pugnae continentes, et nocturnæ diurnæque cædes Arabum, suo sanguine altricem terram perfundentium; item urbium exilia, Gallorum viribus in dies inualescentibus. Ac ut ea quæ intercesserunt paucis comprehendam, bellicosissimis Arabibus partim cæsis et prostratis, partim longissime fugatis, reliquos pro inermibus mancipiis tractarunt, ac postea iis in locis consederunt. Viris enim victis, locorum æmœnitate victi sunt, atque ibi reliquum ætatis exigere decreverunt. Quo facto ipsi sese manifesti criminis reos peregerunt. Munus enim atque institutam protectionis eorum fuerat Palestine, si possent, occupare, et impios, qui salutare sepulcrum tenerent, aut funditus inde exterminare, aut suoapte sanguine illic profuso animarum salutem redimere. Cum autem talis amor eos patria extorres egisset, plane divinus et laude dignissimus, eum tamen divinum amorem Phœnicia et Syria amor turpiter erexit. Nempe divitiis onerati et, ut ita dicam, ebrii, aliter ac speraverant, judicant.

VI. Sed omissis Celtogalatis ad instituta historiarum seriem redeundum. Nam Ægyptii Arabes, Scythicus (ut diximus) copiis aucta majorem in modum potentia, extra **107** suos fines quam longissime excurrerunt; versus Occidentem Libycis et Mauritanis gentibus domitis: ad solis vero ortum tota Felici Arabia, quam et Indici maris ora terminat, et utrinque sinus Persicus et Arabicus includunt: item Cœlesyria et Phœnicia universa, quam fluvius Orontes continet, Celtogalatarm illorum posteris

Variorum notæ.

(15) Atqui illi sanctam sepulcrum recuperarunt, quidquid Gregoras dicat. Borvis.

partim inde pulsus, partim, ut jus belli est, brevi A τειχίζουσι κόλαποι· ἐνθεν δὲ τὴν τε Κολλὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην πᾶσαν, ὅσῃν ὁ ποταμὸς Ὀρόντης ἐνθον ποιεῖται, [P. 64] τοὺς τῶν Κελογαλατῶν ἐκείνων ἐκγόνους· τοὺς μὲν ἐκεῖθεν ἀποθήσαντες, τοὺς δ' ἐς Ὀλεθρον, ὅσον πολέμιος ὑποτίθεται νόμος, δίλγου παραπέμπαντες χρόνου (14).

CAPUT VIII.

Germanus cur patriarchatum abdicaverit. Josephus ejus successor, quis, unde, quo ingenio, qua doctrina. Michaelem Palæologum perjuri et crudelitatis quomodo absolverit. Solis defectus futura a Turcis mala portendit. Quæ et quanta sit vis astrorum. Andronicus uxorem ducit Annam. Imperii insignibus ornatur. Jusjurandum quibus præstiterit, a quibus acceperit. Ejus nomen edictis subscriptum. Qua formula.

I. Cæterum patriarcha Constantinopolitanus Germanus, cum sibi vulgus per summam potulantiam insultare audivisset, quippe qui Arsenii legitimi patriarchæ adhuc superstitis sedem occuparet: ea cuius alii relicta, in monasterium secessit. Huic in patriarchatum succedit Josephus, vir canitie venerandus, qui longo tempore in monte Galesio vitam austeram et negotiorum expertem egerat, Græcarum litterarum plane rudis, et ingenio valde simplici. Nam ejusmodi sunt ii mores, qui a civilibus negotiis et a rerum usu abfuerunt. Hujus spirituali consuetudine utebatur, et delictorum confessionem ei edebat imperator Michael. Ad hunc itaque post sacram mystagogiam ab ipso primum cum cæteris pontificibus celebratam accedit, et in vestibulo sacri hematis prostratus, semet ipsum diserte accusat **108** de duobus peccatis, de perjurio scilicet et de exæcato imperatoris filio. Tum absolutionem petit. Primus igitur patriarcha ei jacenti astans scriptam quamdam absolutionis formulam recitavit: ac post eum singuli pontifices, suo quisque ordine, eandem perlegerunt. Ita lætus discedit imperator, tam ob illam absolutionem, quam quod

A. Εἶεν. Ὁ μέντοι Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Γερμανὸς (15) ἀκούων ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ πλήθους ὑβριζόμενον σὺν πλείστη τῇ ἀκοσμίᾳ, ἅτε Ἀρσενίου ζώντος (16) ἐστὶ τοῦ γνησίου πατριάρχου αὐτὸς τὸν ἐκείνου κατέχων θρόνον, παραχωρεῖ τοῖς βουλομένοις αὐτόν· αὐτὸς δ' ἡσυχάτων ἀπῆει (17). Καὶ μετὰ τοῦτον Ἰωσήφ τὸν πατριάρχικόν διαδέχεται θρόνον (18), πολλὸς μὲν ἀνὴρ καὶ ἀσκήσει μακρὰ καὶ ἀπράγμονι βίῳ κατὰ τὸ Γαλλῆσιον ὄρος συνεζῆκώς (19), σοφίας δ' Ἑλληνικῆς παντάπασιν ἀμετοχος ὢν καὶ λίαν τὸν τρόπον ἀπλοῦς. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἐμπειριῶν ἄμικτα ἦθη. Τοῦτω πνευματικῶς ὠμίλει καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐξηγήρουεν (20) ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ. Δὲ καὶ πρώτῳ τὴν ἱερὰν ἐκτελεκίαν μυσταγωγίαν εὖν γε τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσι προσελθὼν πίπτει πρηνῆς (21) ἐπὶ τῶν προθύρων τοῦ ἱεροῦ βήματος, διαβρόθην ἐπὶ δυσὶν ἡμαρτήμασιν ἐγκαλῶν ἑαυτῷ, τῷ τε τῆς ἐπιτορίας ζημίᾳ καὶ τῷ τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τυφλώτεως. Καὶ ἐπὶ τούτοις αἰτεῖται συγχώρησιν. C Πρώτος μὲν οὖν ὁ πατριάρχης ἐπιστάς αὐτῷ καί μιν συγχωρήσεως ἐγγραφόν (22) τινα διεξήκει λόγον· καὶ μετ' αὐτὸν ἕκαστος τῶν ἀρχιερέων κατὰ τὴν

Variorum notæ.

(14) Hic locus fuit commemorandi expeditionem sacram D. Ludovici: cuius mirum est nullam a Gregora mentionem habitam fuisse. BOVIN.

(15) Pachymer. lib. iv, cap. 2, 17, 21, 23, 28. DUCANG.

(16) Non modo quod eo ipso pro μοίχῳ, seu adultero haberetur, uti docemus in Gloss. med. Græc. in v. Μοίχος, sed et etiā τὴν ἐμφανισμένην τοῦ θρόνου μετὰθεσιν, ut loquitur Pachymeres d. cap. 17, et quod ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς θυγατρὸς τῷ θρόνῳ τῆς μητρὸς ἀνέθην οὕτω καὶ αὐθαδῶς εἰσπηδήσειεν· οὕτω γὰρ τὰς ἐκκλησίας ἐκάλουν. Idem cap. 13. Adde cap. 28. DUCANG.

(17) A. C. 1266. BOVIN.

(18) Eodem anno, Decemb. die 28. BOVIN.

(19) Exstat in cod. Reg. 2964, f. 320, inier opera Nathanaelis (seu Nicephori) Chumni imperatorum diploma, inscriptum, Λόγος· χρυσόβουλλος ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῆς ἐν τῷ Γαλλῆσιῳ μονῆς καὶ τῆς ἁγίας ἀναστάσεως, ὥστε τοῦ λοιποῦ μὴ δύο, ἀλλὰ μίαν ταύτας εἶναι καὶ ὑφ' ἐνὶ τετάχθαι καὶ ἀγεσθαι καθηγουμένῃ. In quo diplomate cum alia multa præclara de Galesil monasterio narratur, tum hæc maxime notanda (a), Ἡ πρὸς ἑὼ ἐν τῷ τοῦ Γαλλῆσιου τόπῳ σεβασμία μονὴ τῆς πανυπεράγνου μου Δεσποίνης καὶ Θεομήτορος, διαβρόθῳ οὖσα ἐξότου δὴ καὶ τὴν ἀρχὴν συνίστη, καὶ σφόδρα γε θαυμαζόμενη, οἷς καὶ κἀν τι δεδύνηται ψυχὰς βελτιῶν ζῆν κατὰ Θεὸν ἀφρομέναν, καὶ νῦν ἐς δεῦρο περισώζει τοῦτο τὸ καλὸν, καὶ τὸς ἐν αὐτῇ τὴν πολιτείαν τῆνδε μετ-

εἶναι προθυμομένους· πρὸς αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλα συναίρεται, καὶ δεξιὰ τις ἐστὶ πληροῦν τὸν πόθον. Ἰδρῦται γὰρ ἐν οἰκίῳ τινι, πόρῳ που τῶν κοσμικῶν Κορύθων ἀνωρισμένη. Ἰδρύει δ' αὐτὴν καὶ συνίστην πρώτως ὁ περιβόητος τὴν ἀσκησιν καὶ μέγας τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν Λάζαρος, ἀπολεξάμενος τόνδε τὸν τόπον, καὶ τὴν θαυμασίαν ταύτην ἐν αὐτῷ τῇ Θεομήτορι καθοσιώσας μονὴν, καὶ γε δευράμενος καὶ πῆξας ἀρετῆς ὡς εἰπεῖν ἐργαστήριον. . . ὄρος γὰρ ἐστὶν ὁ τόπος ἀναντες καὶ τραχὺ, τῶν ἐς ψυχαγωγίαν καὶ παραμυθίαν σωματικὴν μηδενὸς ἥμιστα μετέχων. Οὕτε γὰρ σκιάζεται δένδροις· οὕτε βράντης, ἀλλ' οὐδὲ χλόης ἀπογεννᾷ βλάστησιν· οὐμνον οὐδὲ τῶν ἱλίων ἀπὸ γῆς χρησίμου; οὐδὲν οὐδὲ οὐδὲ καρποφορεῖ· ξηρὸν δ' ἐστὶν ὅλον καὶ πρὸς τοιαύτας γονὰς παντάπασιν ἀφύεσι· εἰ καὶ ἄλλως γόνιμον ἀρετῆς. Omitto cætera. BOVIN.

(20) Interpres, et suas illi cogitationes exponebat. Emendavimus, et delictorum, seu peccatorum, confessionem edebat. Pachymeres: ἀνόρα πνευματικῶν, καὶ εἰς πατέρα τεταχόμενον τῷ βασιλεῖ. Vide Gloss. med. Græc. in ἐξαγορεύειν, in λογισμὸς et in πνευματικὸς. DUCANG.

(21) A. C. 1267, Kal. Januar. BOVIN.

(22) Idem interpres: Condonationis syngrapham. Rursum emendavimus, absolutionis. Vide idem Gloss. in συγχωρογράφιον. Ritum hunc absolutionis pluribus describit Pachymer. lib. iii, cap. 25. DUCANG.

(a) Integrum diploma edidit Boissonadius in *Anecd.*, tom. II. Edit.

ἐκάστῳ προσήκουσαν τάξιν διαδεχόμενος ἀνέγνωσαν ἅπαντες ἐφεξῆς ἐπ' αὐτοῦ τὸν εἰρημένον τῆς συγχωρήσεως λόγον. Καὶ οὕτως ἀπήι: χαιρίων ὁ βασιλεὺς ὁμοῦ τῇ τοιαύτῃ συγχωρήσει, καὶ Θεὸν αὐτὸν εὐμενῆ καὶ ἴσταν αὐτῶ καταστήσαι οἰόμενος.

Β. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐπεσκότησεν ἡ σελήνη τὴν ἡλιον, ἄρτι τὴν τῶν Διδύμων τετάρτην παραλάττοντα μοῖραν, περὶ ὥραν πρὸ μεσημβρίας τρίτην τῆς εἰκοστῆς πέμπτης ἡμέρας τοῦ Μαΐου, τοῦ ἑσφῶ' ἔτους. Ἦν μὲν οὖν ἡ πᾶσα ἔκλειψις: (23) δακτύλων ἑγγεστα δυοκαίδεκα. Τοσοῦτον δὲ κατὰ τὸν μέσον τῆς ἐκλείψεως χρόνον ἐγεγονέει τὸ σκότος περὶ τὴν γῆν, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν ἀστέρων φανῆναι. Ἐδῆλου μέντοι τὰς μεγίστας καὶ παλαμναιοτάτας συμφορὰς τῶν Ῥωμαίων, ἃς ὑπὸ τῶν Τούρκων ὕφιστασθαι ἔμελλον. Οὐ γὰρ ἔληξεν ἡ τοῦ γένους κάκωσις ἐκείθεν ἀρξαμένη [P. 65] καὶ συχῶς ἐπὶ μείζον ἀεὶ καταδραχὺ κορυφουμένη. Ὅτι δὲ δῆλωσιν ἐπιγείων καθῶν τὰ τῶν οὐρανίων φωστῆρων τοιαῦτα συμπτώματα προσηφνοῦσιν, ἀμφιβάλλειν οἶμαι τῶν πάντων οὐδένα, πλὴν εἰ μὴ ὅστις περιττὸς ἐπεφύκει μάτην ἐρίζειν. Εἰ δὲ τοῦτον λόγους πείθειν παρῶτό τις, ὃν πείθειν οὐ δύναται τὰ ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς οἰκουμένης κατ' ἄλλους ἄλλοτε χρόνους γινόμενα πράγματα, μάταιος ἂν εἴη καὶ πάνυ τοι φορτικὸς σύνεσιν ἐντιθέσθαι τοῖς πάνυ σκληρῶν ἐγχειρῶν. Ὅ γὰρ ἐν ἐνὸς ἀνθρώπου σώματι, τοῦτο κἀν τῷ τοῦ κόσμου σώματι παντὶ γίνονται ἄν. Ἐν γὰρ ὁ κόσμος σῶμα συμφορῶν, ἐκ μερῶν καὶ μελῶν ὡς ὁ ἀνθρώπος φάναι συγκεῖμενος: καὶ ὡσπερ ἐνταῦθα τῆς κεφαλῆς ἡ τοῦ τραχήλου τὸ πάθος ἐνεργεστέραν πρὸς τὴν κνήμην καὶ τὴν ἀστράγαλον τὴν κάκωσιν ἐξετόξευσεν, οὕτω κἀν τῷ τοῦ κόσμου σώματι τὰ τῶν οὐρανίων φωστῆρων παθήματα κινούμενα πρὸς τὴν γῆν ἀπερὶδονται κἀνταῦθα δημοσιεύουσι τὴν ἐνέργειαν.

Γ. Συχῶς ἐπὶ τούτοις ἐβρύη χρόνος καὶ ἄγεται ὁ βασιλεὺς τῷ υἱῷ Ἀνδρονίκῳ γυναῖκα Ἄνναν τὴν ἐκ Παίωνων καὶ ἅμα τῷ βασιλικῷ καταστέφει συμβόλιῳ. Εἶτα αὐτὸς μὲν (24) Ἀνδρόνικο; ἔδυσσε τῷ πατρὶ, πρῶτον μὲν (25) σέβειν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ὀρθῶς, καὶ τὰ ταύτης προνομία περιέσειν καθ' ἅπαντα τρόπον καὶ ἀλώδητα συντηρεῖν: δεύτερον δὲ (26), τὴν αὐτοῦ δὴ τοῦ πατρὸς ζωὴν καὶ βασιλείαν διαφυλάττειν ὅση δύναμις ἀνεπιβούλευτον μέχρι τελευτῆς αὐτῆς. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἅπαν ζῶν Ῥωμαίων ὤμνυε γένος τῷ νέῳ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ τὰ εἰθισμένα τοῖς βασιλεῦσιν. Ὅ γε μὴν πατριάρχης καὶ πᾶν τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἄθροισμα γράμμασι

II. Sub hoc tempus luna solem obscuravit, cum is quartam Geminorum partem præteriret, sub horam ante meridiem tertiam, 25 die Maii, anni 6775. Fuit tota celsipsis digitorum sive punctorum fere XII. Tantæ autem sub medium tempus illius ecl'pseos tenebræ circa terram existerunt, ut multæ stellæ apparerent. Ea nimirum maximas et funestissimas Romanorum calamitates portendebat a Turcis imminentes. Populi enim afflictio ab eo tempore non destitit, et subinde paulatim in majus aucta est. Terrena autem mala hujusmodi caelestium luminum affectionibus præsignificari, extra controversiam esse puto, nisi forte quispiam rixis inanibus delectetur. Quem porro ea quæ in theatro universitatis hujus aliis atque aliis temporibus eveniunt, convincere non possunt, eum si quis conetur verbis convincere, stultus sit et plane ineptus, qui indociles velit erudire. Quod enim in hominis unius corpore sit, idem etiam in corpore hujus universi contingit. Unum quippe mundus corpus est coherens, ex partibus et membris compositus iidem ut homo. Quemadmodum autem in homine capitis aut colli affectio dolorem acriorem ad tibias aut ad talos ejaculatur: sic etiam in mundi corpore excitatæ caelestium luminum affectiones terris se imprimunt et vim suam illic exserunt.

III. Post hæc longo tempore elapso imperator Andronico filio uxorem dat Annam Pæoniæ, simulque insignibus imperii ornat. Tum ipse quidem Andronicus patri jurat: primum, se Dei Ecclesiam rite veneraturum, ejusque privilegia modis omnibus procuraturum et inviolata conservaturum esse: deinde se vitam et imperium patris sui ab insidiis tutum pro virili præstiturum esse usque ad ipsam mortem. His præcælis omnis Romanus populus solemnè jusjurandum juniori imperatori Andronico dedit. Patriarcha vero et collegium omne sacerdotum jusjurandum suum litteris consignatum in sacros codices retulerunt; profitendo se, et

Variorum notæ.

(23) De hac eclipsi, quæ accidisse dicitur anno mundi juxta Græcos 6775, Christi 1267, copiose egit Grandamicus, parte III *Chronolog. sacræ*, cap. 8. § 1, 2, 3, 4, et ex eo Possinus ad Pachymier, pag. 519. DUCANG.

(24) Conferendus Pachymeres lib. IV. cap. 29. DUCANG.

(25) Hæc prima sacramenti a filio exacti pars spectat fidei professionem, quam recens dicti imperatores scripto dabant patriarchæ. quam ideo ἑγγραζον appellabant, ut in Gloss. med. Græcit. in hac voce observamus. DUCANG.

(26) Partem vero sacramenti istius auferant

Augusti recentiores Constantinopolitani a Francis nostris, seu Latinis, apud quos vassalli seu clientes in hominibus *fidem domino de vita et membris et terreno honore se servaturos* jurabant. Hæc tamen non tam est hominum quam securitas: neque enim reges cuiquam de regno hominum præstant. Unde in pacto inter Henricum II, regem Angliæ, et Henricum filium, quem antea pater regem dixerat, anno 1174, *cum is hominum* (quod filii alii fecerant) *facere voluisset, noluit dominus rex ab eo recipere, quia rex erat, sed securitatem accepit ab eo*, ut est apud Rogerum Hovedenum et Bromptonum. DUCANG.

cos qui deinceps in administrationem Ecclesie successuri sibi essent, imperium ejus ab omni fraude tutum servaturos. Pater autem ei permisit edictis subscribere rubris litteris, cæterum sine mense et indictione, sed, Andronicus Christi gratia imperator Romanorum.

Α τὸς ἑαυτῶν ἐγγαρῶξαντες ὄρκους τοῖς ἱεροῖς ἐν-
θεῖλαισι κώδιξι, ἀνεπιθούλευτον αὐτῷ διατηρήσειν
τὴν βασιλείαν ὁμολογοῦντες, αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἐφεξῆς
τῆς Ἐκκλησίας διαδεχόμενοι. Ἐπέτερεψε δ' αὐτῷ
ὁ πατήρ καὶ δι' ἐρωθρῶν ὑπογράψαι γραμμάτων
προστάγματα, οὐ μέντοι μῆνα καὶ ἑνδικτον (27),
ἀλλὰ, Ἀνδρόνικος Χριστοῦ χάριτι βασιλεὺς Ῥω-
μαίων (28).

CAPUT IX.

Michaelis Ætoli obitus. Quatuor liberi. Hæreditas duobus divisa. Natu minimis ut consultum. Eorum fuga ad imperatorem. Joannes Sebastocrator Thessaliæ princeps Romanas provincias populatur. Joannes despotes cum magno exercitu Thessaliam ingreditur. Sebastocratoris trepidatio. Militum Romanorum sacrilegia. Sebastocrator multa oppida amittit. Novarum Patrarum mœnibus se defendit. Fessus longa obsidione clam exire statuit. Consilium uni tantum homini indicat. Nocti per sunem demissus Romana castra pervadit. Athenarum ducem adit, a quo delectos milites quingentos accipit. In Romano nec opinante impetum facit. Joannes despotes obsidionem deserit. Oppidani cum Sebastocratore Romana castra diripiunt. Instant fugientibus. Spoliis contenti cæde abstinent. Mos vetus. Milites Romani quoniam se ex fuga receperint. Urbs Sicyon cur Demetrius dicta.

I. Hoc statu rerum e vivis excessit Michael despotes. Epiri et Thessaliæ **110** princeps, relictis liberis, in quibus unus nothus, nomine Joannes; legitimi vero tres. Horum natu maximus fuit Nicephorus despotes, qui imperatoris neptem ex sorore in matrimonio habebat: cujus curæ ac tutela reliquos duos natu minores filios Michaelem et Joannem adhuc cælibes pater commisit; divisitque omnem suam ditionem in duas partes: quarum unam, quæ vetus appellatur Epirus, Nicephoro despote reliquit. Continet autem Thesprotos, Acarnanes, Dolopes, prætereaque Corcyraeos, Cephallenios et Ithacenses: terminatur ab occasu Adriatico et Jonio mari, versus septentrionem altis montibus Pydno et Acrocerauniis, ab ortu Acheloo flumine, a meridie insulis Corcyra et Cephallenia. Alteram partem Joanni notho filio reliquit: quæ et ipsa continet Pelasgos, Phthiotas, Thessalos, Locros Ozolas: ac versus septentrionem Olympum montem habet, ad meridiem Parnasum, utrumque altissimum et nubibus vicinum. Cæterum duo statim, Michael et Joannes, Nicephori fratris tutelam et curationem ægre ferentes, et alioqui rati habituram eam non bonum ipsis exitum, ad imperatorem profugiunt.

Α: ἀνατείνοντο. Οἱ μέντοι δύο αὐτίκα, Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννης, δυσαρεστήσαντες τῇ τοῦ ἀδελφοῦ Νικηφόρου ἐπιτροπῇ καὶ ἐφορεῖα, καὶ ἄλλως οὐκ εἰς ἀγαθὸν δεδῶκεν εἰς βασιλέα χωροῦσιν.

II. Nothus autem Joannes, effreni impetu et vafro ingenio vir, **111** suis contentus quiescere non poterat, quamvis nuper admodum Sebastocratoris honorem ab imperatore consecutus, sed ruptis crebro fœderibus, Romanas provincias populabatur: ut indignatus imperator contra illum mitteret fra-

[P. 66] Α'. Τοῦτων οὕτως ἐχόντων, ἐξ ἀνθρώπων ἐγεγόνει καὶ Μιχαὴλ ὁ δεσπότης, ὁ τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ἀρχηγός, καὶ παῖδας καταλιπὼν (29) ἓνα μὲν νόθον, Ἰωάννην ὄνομα (30), γνησίου δὲ τρεῖς. ὧν καθ' ἡλικίαν πρωτεύων ὑπῆρχεν ὁ ἐπ' ἀδελφιδῆ γαμβρός (31) τοῦ βασιλέως Νικηφόρος ὁ δεσπότης. ὧφ' ὧ κηδεμόνι καὶ ἐπιτροπῇ κατέλειπεν ὁ πατήρ ὡς ἀτελεστέρους τὴν ἡλικίαν καὶ ἀῦλας. Ἐπι τοὺς δύο ἐτέρους υἱέας Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννην. Σχίζει μέντοι καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ ἐπικράτειαν εἰς δύο μερίδας, ὧν τὴν μὲν μίαν, ἣ δὴ καὶ παλαιὰ ὀνομάζεται: Ἠπειροῦς, ἀφίξει Νικηφόρος τῷ δεσπότη. Περιέχει δὲ αὐτῇ Θεσπρωτοῦς καὶ Ἀκαρνανίας καὶ Ἀδελφίδας, καὶ πρὸς τοῦτοις Κερκυραίους καὶ Κεφαλλήνας καὶ Ἰθακησίους. ὀρίζεται δὲ πρὸς μὲν δύσεως Ἀδριατικῶν τε καὶ Ἰονίῳ πελάγει, πρὸς δ' ὄρκτων ὄρεσιν ὑψηλοῦς τῷ τε Πύδνῳ καὶ τοῖς Ἀκροκεραυνίοις ὀνομαζομένοις, ἐκ δ' ἀνατολῶν Ἀχελώφ τῷ ποταμῷ, ἐκ δὲ μεσημβρίας τῇ Κερκυραίων νήσῳ καὶ τῇ Κεφαλληνίᾳ. τὴν δὲ ἐτέραν μερίδα ἀφήσιν ὁ πατήρ Ἰωάννη τῷ νόθῳ παιδί. ἣ καὶ αὐτῇ περιέχει Πελαγονοῦς καὶ Φθιώτας, ἔτι τε Θεσσαλοῦς καὶ Λοκροῦς τοὺς Ὀζόλας καὶ πρὸς μὲν ὄρκτους Ὀλυμπεῖον ἔχει τὸ ὄρος, πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὸν Παρνασσόν, ἀμφοτέρω ὑψηλὴ καὶ εἰς βαθὺν τὸν ἀέρα τὰς κορυφάς.

Β'. Ὁ δὲ νόθος Ἰωάννης, ἀκάθεκτος ὧν τὴν ὄρμην καὶ ποικίλος τὴν σύνεσιν, [P. 67] οὐκ ἠρέμει τοῖς οἰκείοις ἀρκούμενος, καὶ ταῦτα τὸ σεβαστοκράτορος ἀξίωμα παρὰ τοῦ βασιλέως πρότερον εἰληφώς: ἀλλὰ συχνὰ παρασπονδῶν τὴν Ῥωμαίων εἰσοῦ γῆν ὡς ἀνακατήσαντα ἤδη τὸν βασιλέα πέμψαι τὸν

Variorum notæ.

(27) Hæc pluribus explicavimus in notis ad Alexiadem Annæam pag. 254, et in Gloss. med. Græcit. in v. Μηρολογεῖν. DUCANG.

(28) Non vero αὐτοκράτωρ, cum id noninis sibi solis reservarent patres imperatores, ut docemus in eodem Gloss. in v. Αὐτοκράτωρ, tametsi aliter observavit Joannes Cantacuzenus, cum Matthæo filio Matthæo imperatore dicto, in se βασιλέα et αὐ-

τοκράτορα inscripsit, ut docet ejus subscriptio apud Gretserum ad Cantacuz. Hist. pag. 933. DUCANG.

(29) Vide supra lib. II, cap. 8, sect. 4. BOUVIN.

(30) Pachymer. lib. IV, cap. 31. DUCANG.

(31) Vide supra hujus libri cap. 3, sect. ult. BOUVIN.

ἑαυτοῦ ἀδελφῶν Ἰωάννην τὸν δεσπότην κατ' ἐκείνου, πολλὰς πολλαχόθεν ἀθροισζόμενας τὰς Ῥωμαίων δυνάμεις ἐπισθαι τοῦτω κελεύσαντα. Ὅς καὶ συναγαγὺν, ὅση δὴ παρούσα ἐτύγχανε δύναμις, ἐκ τε Παφλαγόνων ἰππέων ἡθροισμένη καὶ Βουονῶν, συγκαταλέξας δὲ καὶ τὰ Κομάνων καὶ Τουρκοκουλῶν τάγματα, ἀπήει τὰς περὶ τὰς αὐτῶν στρατολογῶν δυνάμεις, ἐκ τε Θράκης καὶ Μακεδονίας. Ὁ μέντοι σεβαστοκράτωρ ἀκούων τὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων ἔφοδον βέλσει λογιζομένων ἰδοῦσα τὴν ψυχὴν, ἀπορᾶ πανταχόθεν, ὁρῶν τὰ ἑαυτοῦ καὶ οὐκ ἀξίωμα καὶ πρὸς τοσαύτην παρασκευὴν ἀντιπάλων δυνάμεων. Ὅθεν ἐπεὶ τὸ γε ὑποπεπωκίαι χρῆσασθαι στήματι καὶ συγγνώμῃ τῶν ἡμαρτημένων ζητεῖν οὐτ' εὖρον ἐώρα οὕτως μὴ ἀνύσιμον διὰ τὸν πολλὰς σπείσασθαι μὲν, οὐκ ἔμμεῖνα: δ' ἐπὶ μακρὴν ταῖς ὁμολογίας τῶν σπυδιῶν, ἡ δὲ ἄλλῃν ἐβάδισε γνώμην. Ὁχυρῶσας γὰρ καθ' ὅσον ἐξῆν καὶ ἀσφαλίσάμενος τὰ ἑαυτοῦ φρούρα περιήει σὺν γε τοῖς ἑαυτοῦ στρατεύμασι πόρρωθεν περιεκοπῶν τὰ ὑπὸ τῶν πολεμίων γινόμενα, ἰσως ἐλπίζων λόγοις τισὶ καὶ αἰφνιδίως ἐπιδρομαῖς ταρπύτειν καὶ ἀκρωτηριάσειν τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον. Ἀλλ' ἄριστα τούτους ὁρῶν πεφρογμένους, καὶ οὐκ ἔξω τῆς νομιζομένης ἐμπειρίας τὰς ἐδρομαῖς ποιοιμένους, προαπεγνώκει τὴν πείραν καὶ διῶν ἄνω καὶ κάτω ἐδεδία περὶ τῶν ὄλων.

Γ'. Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης ἐν τοσούτοις ὑπῆρχε θορόβου καὶ φόβου. Τάχα δ' ἂν καὶ πείρα ἐλάμβανεν αὐτῶν τὸ ζῆν ἐν τούτῳ χρόνῳ, καὶ ἡ ὅπ' αὐτὸν ἐπαρχία τότε ἂν ὑπὸ βασιλείᾳ ἔγιγνετο, εἰ μὴ μεγάλη τις ἀταξία τε καὶ πλημμέλεια τῶν συστρατευομένων τοῖς ἡμετέροις ἀλλογενῶν ἐσφραγε παρ' ἐλπίδα καὶ λίαν ἀσχερῶς τὰ Ῥωμαίων ἀνέστρεψε πράγματα. Εἰσαδόντων γὰρ τῶν Ῥωμαίων ἐς τὴν ἐκείνου καὶ μηδελῆς ἀνθισταμένου ἰσχυροῦς ὑποπαισσομένων ἅπαντα, οὐδ' ἂν ὕγιες οἱ συστρατευόμενοι Κόμανοι ἐπραττον, ἀλλὰ πάντας νεῶς καὶ ἀσκητήρια πάντα ἐσύλων, καὶ ἀδεῶς ἐνεπίμπρασαν, καὶ σεμνὰ: παρθένους ἡνδραποδίζοντο καὶ ὡς ἀνέροι: ἐχρῶντο τοῖς ἱεροῖς, τοῖς τε ἄλλοις, καὶ πρὸς γε ἐπὶ ἀντιτραπέζων ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι (32). Καὶ τί εἶπε τὰ πολλὰ λέγειν; Πάντ' ἔδρων ἀδεῶς, ὅσα χρεῖων ἀσεβέειν ἀνδράσι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ οὐ καλῶ: οὐδ' ὁμολόγως ταῖς ἀρχαῖς τὸ τέλος ἀπῆλαξε τοῦ πολέμου. Δηλώσει δὲ προῖων ὁ λόγος.

Δ'. Ἐπεὶ γὰρ ἦεν ἔγων τὴν στρατιάν ὁ δεσπότης Ἰωάννης, τὰ μὲν τῶν πολυχίων αὐτίκα ὑπέκυπτον: τὰ δὲ ταῖς τῶν τόπων ὀχυρότησι θαρρόνουν ἀνθίσταντο μέχρι τινός: ἔπειτα καὶ ταῦτα ὑπέκυπτον, ἀντέχειν εἰς τέλος ἥμισυ δυνάμενα πρὸς τὰς βιαιὰς τῶν πολεμικῶν μηχανημάτων ἐπιφορὰς. Ὡς γὰρ μὴ σεβαστοκράτωρ [P. 68] ἀπογοῦς πανταχόθεν εἰς ὀχυρώτατον καταφεύγει φρούριον τὸ τῶν Νέων Πατρῶν ἐπιχειρημένον. Ἐνθα δὲ καὶ κοκλύσαν αὐτὴν οἱ πολέμιοι καὶ συχνὸν τινα χρόνον κολλισιοῦσι περικαθήμενοι. Τὸ μέτρον φρούριον

A trem suum Joannem despotam, magnis Romanorum copiis undecumque collectis, et eum sequi jussis. Is igitur coacto exercitu, quantus aderat ex Paphlagonibus et Bithynis equitibus conflatus, adjunctis etiam Comanorum et Turcopolorum turmis, pedestres copias ex Thracia et Macedonia ipse delecturus abiit. At sebastocrator, audito Romanarum virium adventu, cum se ab omni parte destitutum et tanto exercitui imparem esse cerneret, gravissimis curis aestuabat. Nam supplici habitu accedere et delictorum veniam petere, neque expeditum, neque etiam efficax esse judicabat, quod multoties federa pepigisset, et pactis nunquam diu stetisset. Itaque aliam viam ingressus, firmatis quantum poterat et munitis suis castellis, cum suis exercitibus circumibat, eminus circumspiciens quid ab hostibus ageretur: forsitan et spe concepta, insidiis et subitibus incursionibus se Romana castra turbaturum et aliqua parte afflicturnm. Sed cum omnia optime munita, et disciplinam militarem a Romanis observari cerneret, illo conatu desperato, sursum deorsumque ambulans, summæ **112** rerum metuebat.

III. Igitur Joannes sebastocrator in tanto angore et metu versabatur. Ac fortasse eo tempore vivere desiisset, illiusque ditio ab imperatore occupata esset, nisi exterorum commilitonum immodestia et nimia licentia rem Romanam præter spem labefactasset, et fœdissime pervertisset. Nam cum Romani impressionem in illius fines fecissent, et resistente nemine omnia facile subigerent, Comani cum illi militantes nihil frugi faciebant, sed omnia fana, omnia monasteria spoliabant et impune cremabant, et venerabiles virgines captivas abducebant, ac sacris ut profanis abutebantur cum aliis rebus, tum sacrosanctis imaginibus, quas pro mensis habebant. Et quid nullis est opus? sine ullo metu faciebant omnia, quæ impiorum hominum consuetudo fert. Quamobrem belli exitus non bonus, nec principii consentaneus fuit, ut progressu orationis ostendetur.

IV. Nam cum Joannes despotas exercitum secum adducens advenisset, oppidula partim statim deditionem faciebant, partim situ locorum freta aliquandiu resistebant; mox bellicarum machinarum violentis ictibus ad extremum sustinendæ imparia, ipsa etiam sese submittiebant. Quare sebastocrator Joannes, rebus omni ex parte desperatis, novas Patras (id munitissimo castello nomen est) se recepit: ubi eum hostes circumcludunt et longo tempore circumsessum oppugnant. Id castellum in edito monte situm bellicas **113** machinas facile contem-

Variorum notæ.

(32) Quippe apud Græcos picturæ ac imagines in ligno, rarius in linteis delineabantur. Vide Glossar. med. Græc. in Κηρογραφί. PUCANG.

nebat : sed ob multitudinem hominum ibi inclusam, rerum necessariorum penuriam metuebat. Itaque sebastocrator inops consilii multis curis distrahebatur, et urgentium malorum remedium quaerens animum in omnes partes versabat. Tandem post multas deliberationes consilium mirum ac plane divinum inivit : quod, ut sacrum et arcanum, penes se ipsum religiose custodit, ac nemini communicat, nisi urbis custodi. Nam arcanum plurimum auribus quam unius commissum multifariam erumpit : amissoque arcani nomine, fama pervulgata dici debet, tota castra tam amicorum quam hostium permeans. Unde ille, quippe vir prudens et hujus rei non ignarus, callide suum commentum struxit, quod erat hujusmodi.

μισθουσα γνήσιά τε καὶ πολέμια. Ὅθεν καὶ αὐτὸς τὸ σφῶν φρονόμησε βούλευμα ἐαυτοῦ. Ἦν δὲ τούτο

V. Observata nocte, in qua ob interlucium profundæ tenebræ terram circumirent, fune se de muro demittit. Deinde, cum alius transitus ei non pateret, clam in Romana castra lacris vestibus ingreditur : et ne agnosceretur, magna voce et verbis aliquantulum barbaris, velut amissum equum quaeritans clamat, et sic tota castra pervadit ac praeterit. Turba vero militaris cum deridet et exhibilat, et suavissimis diceris exagitat. Illis dolis castra cum pertransisset, et longissimo abesset, 114 monasteriolium quoddam remotum adit, et soli preposito sese quis sit indicat : a quo quinque jumentis et totidem famulis acceptis, sub auroram monte Thermopylarum superato, postridie in Bœotiam pervenit, ac tertio inde die in Atticam : ubi et Athenarum ducem convenit, cui pecuniam promittit, splendidasque et opulentissimas liberorum affinitates : tum ab eo auxilium petit, et pacta magna mercede milites accipit quingentos, omnes Athenienses selectos.

καὶ κήδη λαμπρά (34) τῶν τέκνων πολὺν ἐπαγόμενα πλοῦτον· καὶ ἐπὶ τούτους αἰτεῖ καὶ λαμβάνει συμμαχίαν ἐπὶ συμφωνίᾳ μεγάλωνμισθῶν, πεντακοσίους τοὺς πάντας κατ' ἐκλογὴν Ἀθηναίους.

VI. At Romanorum exercitus, sebastocratorem Joannem in castello esse ratus, perstabat in obsidione, et crebris velitationibus mœnia lacessebat (neque enim erat unde machinæ admoventi possent) : atque omnes circum exitus observabat, necubi Joannes furtim elaberetur, sed aut sponte deditio-nem facere cogeretur, aut invitus a civibus dedere-tur duplici malo pressis, obsidione, atque intus penuria rerum necessariorum. Et hi quidem ita securi desidebant ; quidam vero etiam e castris excurrebant, alii prædatum adversus finitimos Achaos, alii venatum : in quos primos ita dissipatos incidit Joannes sebastocrator cum quingentis illis Atheniensibus ; eosque partim illico capit, partim usque

Α ἐκεῖνο τῶν Νέων Πατρῶν ἐφ' ὕψηλῳ τοῦ ὄρους ἰδρυμένον βῆστα μὲν τῶν πολεμικῶν καταφρόνει μηχανημάτων· διὰ δὲ τὸν ἔνδον ἀποκλεισθέντα πολυάνθρωπον ὄχλον ἀπορίαν ἐδεδῖει τῶν ἀναγκαίων. Διὸ καὶ ἀμηχανίᾳ παντοδαπῇ τὴν ψυχὴν ὁ σεβαστοκράτωρ ἐμερίζετο καὶ ἄνω καὶ κάτω τὸν λογισμὸν περιέστρεφε, τῶν περισταμένων δεινῶν λύσιν ζητῶν. Ὅψὲ δὲ μετὰ πολλὰς στροφὰς λογισμῶν εἰς ἔννοιαν ἐληλύθει ξίνην καὶ δαιμονίαν ὡς ἀληθῶς ἦν ὡσπερ ἱερὰν τινα καὶ ἀπόρρητον ἐταμίευσεν ἐν ἑαυτῷ, οὐδενὶ κοινωσάμενος τῶν ἀπάντων, πλὴν ἡ μόνῳ τῷ τοῦ ἄσπερος φύλακι. Τὸ γὰρ εἰς πλεῖστον μιᾷ· ἀκοῆς διασπαρὲν μυστήριον πολὺχρον ἀνίσχυι γεώργιον καὶ τὴν ἑπωνυμίαν οὐκ ἔτι μυστήριον ἔστιν, ἀλλὰ διαπρύσιος φήμη, ὅλα στρατόπεδα παρα-sυνετὸς ὦν καὶ τῶν τοιοῦτων οὐκ ἄδαῃ συνετῶς τοιοῦτον.

B Ε'. Νύκτα παραφυλάξας, ἐν ἣ τῆς σελήνης τῷ ἡλίῳ συνοδουούσης σκότος βαθύ περιτρέχει τὴν γῆν, σχοίνῳ τοῦ τείχους καθήσιν ἔξω ἑαυτὸν κείπειτα οὐχ ἑτέρας οὔσης αὐτῷ παρόδου, λάθρα κατήει εἰς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον ἐν διεβρύχησί τε, ἐνδύμασι καὶ τοῦ λαθεῖν ἕνεκα μεγάλη τῇ φωνῇ καὶ βαρβαρίζουση μικρὸν πω; τῇ διαλέκτῳ, ὡς ἀπολωλεκῶς τὸν οἰκεῖον δῆθεν ἴππον ἐζήτει, δειλὸν καὶ παραμειδῶν οὐτωσὶ τὸ στρατόπεδον ἄπαν. Οἱ δὲ πολλοὶ τοῦ στρατοῦ κατεγέλων ἀκούοντες αὐτοῦ καὶ ὑπεσύριζον καὶ ἡδυτάτας εἰρωνεῖσαι, ἐλεῖλαιον. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὁδοῖς τοιοῦτοις παρελθὼν τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον καὶ πάνυ τοι πόρρω γενόμενος· περὶ τι μονῦδριον γίνεται τῶν ὑπερορίων, καὶ γνωρῶμεν ἑαυτὸν καταστήσας μόνῳ τῷ τῆς μονῆς ἐπιστάτῃ ὑποζύγια πέντε καὶ θεραπεύοντιον τοσούτους λαμβάνει παρ' αὐτοῦ· καὶ ἅμα ἐν διαβῆς τῆ τῶν Θερμοπυλίδων ὄρος δευτεραῖος ἐς Βοιωτίαν ἀφίκετο· τριταῖο; δ' αὖθις ἐκαίθη ἐν εἰς Ἑττικῆν· ἔνθα δὴ καὶ τῷ τῶν Ἀθη-νῶν ἐντυγχάνει δοικί· (53) καὶ χρήματα ὑπισχεῖται

C

Z'. Ὅ δὲ Ῥωμαίων στρατός ἐντὸς εἶναι νομίζων τὴν σεβαστοκράτορα Ἰωάννην περιεσκόητο διηνεκῶς, ἀκροβολισμοῖς τισὶ κατὰ τῶν τειχῶν χρώμενος (οὐ γὰρ εἴχεν ὄν ἄν ἐπαγάγοι τὰς μηχανάς), καὶ αὐτὰς διεξίδους κύκλῳ παραφυλάττων, ὡς μὴ λάθῃ διαδράς ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' εἰς ἀνάγκην ἐλαθῆ, ἢ προδότης ἐθελοντῆς ἑαυτοῦ γενέσθαι, ἢ προσθῆναι μὴ θέλων αὐτὸς [P. 69] παρ' ἐκόντων τῶν πολιτῶν, δυσὶ πεζομέλων κακίς, τῇ τε πολιορκίᾳ καὶ τῇ

D τῶν ἀναγκαίων ἔνδοθεν στενοχωρίᾳ. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἐκάθηγον ἀπεριμερίμνως. Τινὲς δὲ καὶ τοῦ στρατοπέδου παρεξήλθον, οἱ μὲν λείας ἕνεκα ἐπὶ τοῦ ἡμέρους τῶν Ἀχαιῶν, οἱ δ' ἐπὶ κυνηγέσι· οἱ, ἐπισπίπτει πρῶτοις ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης,

Variorum notæ.

(33) Pachymer. ἐκαίτε μὲν τὸν μέγαν κύριον ἑμονοῦντά οἱ, Συριωάνης γὰρ κατὰ γλώτταν ἐλέγετο, Joannes scilicet de la Roche, dux Athenarum et Thebanorum dominus, de quo supra ad cap. 5,

sect. 2. Ducang.

(54) Pachymer. εἰς πέτιν δὲ τῶν σπονδῶν ἐπυτοῖ; καὶ κήρος γενέσθαι, ὡς λαθεῖν ἐκεῖνον γερῶν ἐπὶ ἄλλῳ πρὸ Ducang.

μετὰ τῶν πεντακοσίων (35) Ἀθηναίων ἐκείνων, οὕτως ἄδ εσκεδασμένοι· καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν εὐθὺς αἶρει, τοὺς δὲ δῶκει μέχρι τοῦ στρατοπέδου ὡς τῷ ἀπροδοκῆται καὶ αἰφνιδίῳ τοῦ πράγματος θόρυβον ἐγγενέσθαι τῷ Ῥωμαίῳ στρατῷ καὶ ταραχὴν λογισμῶν τοῖς τε ἄλλοις στρατηγοῖς· καὶ αὐτῷ δὴ Ἰωάννῃ τῷ δεσπότῃ, νυμφασιν ἢ τὸν Πέλοποννήσου καὶ Ἀχαΐας ἤκειν πρίγκιπα (36) μετὰ πλήθους ἀξιολόγου, ἢ Θιβαίων καὶ Ἐυβοίων καὶ Ἀθηναίων στρατὸν παμπληθῆ μετὰ δουκὸς τοῦ αὐτῶν ἀρχηγῶ ἔρχεσθαι πρὸς βοήθειαν ἐξίεναι τοῦ Σεβαστοκράτορος Ἰωάννου. Ὅθεν πρῶν ἐκείνους ἐπιστῆναι, λίθρα καὶ κατὰ μικρὸν οἰκοθεν ὁ Ῥωμαίων στρατὸς διελύετο, καὶ ἄλλοις ἄλλοις συχὰ πρόλαμβάνοντες ἐφευγον ἀμεταστρεπτοί, καὶ πολλὰ τῶν στρατηγῶν ἐπιθωομένων καὶ καρτερεῖν κελεύοντων, οἱ δὲ οὐχ ὑπήκουον, ἀλλ' ἅμα πάντες ἔθεον τὴν αὐτὴν ἀμεταστρεπτοί ὡς καὶ αὐτοὺς ἤδη τοὺς στρατηγοὺς εὖν γε τῷ δεσπότῃ Ἰωάννῃ συνιδόντας ὡς κατὰ χώραν μένουσιν βλεθροί· ἔπειτα σφίσι προφανῆς, μετὰ τοῦ μηδὲν τι γινναῖον ἔργον καὶ ἀξιόλογον πεπραχέναι, ἔτερον πέρασ οὐ μάλᾳ τῆς ὥρας ἐθειλούσης χαρίζεσθαι, ἐπὶ πῶδα λοιπὸν ἀναγκασθῆναι κατὰ τὴν λήθους ἀναχωρεῖν ἅμα τῷ περιλειφθέντι ἐκ Παφλαγόνων στρατεύματι μετὰ τάξεως μέντοι τινός· καὶ ἐμπειρίας στρατηγικῆς.

Ζ'. Τοῦ δὲ τοιούτου πταίσματος οὕτω παρ' ἐλπίδα Ῥωμαίοις συμβάντος δι' ἔκτισιν ὧν ἐπεπράχεσαν ἐκείσθε ἀσεβημάτων οἱ συστρατευόμενοι Κόμανοι, τὰς πόλιας εὐθὺς οἱ ἐκ τοῦ φρουρίου ἀναπετάσαντες καταθέουσι πανδημεῖ, καὶ εἰς ταῦτόν ἔρχονται τῷ τε Σεβαστοκράτορι Ἰωάννῃ καὶ τοῖς συμμάχοις· καὶ κοιολογησάμενοι ἅττα ἐχρήν, οἱ μὲν αὐτοὶ κατὰ χώραν μένειν προὔτραπεσαν εἰς συλλογὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν σκηνῶν καὶ ἵππου καὶ τῆς πάσης ἀποσκευῆς καὶ τοῦ παντοδαποῦ πλούτου, ὃν τε οἰκοθεν ἤχον αὐτοὶ ἐπαγόμενοι, καὶ ὃν ἐκ τῆς λείας προσεπτήσαντο· οἱ δὲ κατὰ νότον Ῥωμαίοις ἔπονται· σκοπῶν ἄλλοις ἄλλοις διεσκεδασμένοις· καὶ τοὺς μὲν ἔξφοι ἀνταιρομένους ἐκτεινον· οὓσι δὲ συλλαμβανόμενοι οὐκ ἀντίειχον, οὗτοι δὲ καὶ οὕτω γε δὴ τοῦ χιτωνίσκου γυμνούμενοι μετὰ μόνης ἀπελύοντο τῆς ἀνοξυρίδος. Νόμος γάρ ἐστιν οὗτος (37) ἀνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κατιῶν ἐς τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θεσσαλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Βουλγάρους, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα τὰ μὲν πράγματα μόνᾳ σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, [P. 70] μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως· μηδὲνα. Καὶ εἰ μὴ φθάσαν τὸ τῆς ἐσπέρας σκότος τὸν τῶν θυμῶν πολεμίων ἀνεχάτισσε δρόμον, τάχ' ἂν ἐ· μεῖζω τῶν εἰρημένων τὰ θείνα τοῖς φεύγουσιν ἐπήντη τὸ πέρασ· ἀλλὰ τῆ· ἐσπέρας καταλαβούσης, οἱ μὲν πολέμιοι μετὰ τοῦ σεβαστοκράτορος ἀνεχώρησαν εἰς τοῦπίσω τῆ παραλόγῃ νίκη γαυρούμενοι· οἱ δὲ τὸν κίνδυνον διαφυγόντες Ῥωμαῖοι σύνδουο καὶ σύντρεις καὶ πλείους ἐπὶ πλείοσι παρὶ τὸν δεσπότην Ἰωάννην ἠθρολίζοντο, τῆ λύπῃ συγκεχυμένον ἐπὶ τῆ

A ad castra persequitur; ut ex re inopinata et subita tumultus in exercitu Romano **115** oriretur, et cum alii duces, tum Joannes ipse despoles perturbaretur, eo quod crederent aut Peloponnesi et Achaëæ principem cum justis copiis adesse, aut magnas Thebanorum, Eubæorum et Atheniensium copias cum suo duce exiisse, Joanni Sebastocratori opem laturas. Igitur priusquam illi irruerent, clam et paulatim Romanus exercitus suapte divellitur: et alii alios subinde prævertentes, contento cursu fugiunt, ducibus quidem multum reclamantibus et manere jubentibus, illis autem non audientibus, sed effuse fugientibus. Itaque et ipsi duces cum Joanne despoles, cum sibi, si manerent, certum exitum imminere prospicerent, ac præterea nullum se egregium aut memorabile facinus edituros, ipsa occasione non alium exitum spontente, cessim ac furtim p̄dem referre coacti sunt cum reliquiis Paphlagonium, conservato tamen ordine ac disciplina militari.

VII. Hac tam insperata clade Romanis oblata, cujus causa fuere Comanorum commilitonum sacrilegia in iis locis commissa, oppidani statim patefactis portis universi erumpentes ad Joannem Sebastocratorum et ad socios conveniunt. Cum quibus quantum opus erat collocati, partim ibi jubentur manere ad colligendum Romana tabernacula, equos, impedimenta quælibet et omnigenas divitias, quas Romani sive ipsimet secum domo attulissent, sive e **116** præda coegissent: partim tergis Romanorum inhaerent palantium ac dispersorum; ac si qui resistant, eos occidunt: qui vero comprehensi se non defendant, eos etiam interula exula, nec relicta ulla veste præter femoralia, dimittunt. Institutum enim hoc a majoribus constanter ad posterum propagatum servatumque fuit, non modo a Romanis et Thessalis, sed Illyriis etiam, et Triballis et Bulgaris, propter religionis communionem, spolia tantum auferenda: homines vero nec ad servitutem rapiendos, nec extra aciem occidendos esse. Ac nisi vespertinae tenebræ offusæ hostium persequentium cursum inhibuissent, pejus fortasse quam dictum est cum fugientibus actum esset. Sed nocte oborta ipsi quidem hostes cum Sebastocratore inopinata victoris elati retro abierunt. Qui vero periculum evaserant Romani, bini ac terni, et subinde plures ad despoam Joannem confluebant, tristem et confusum ob improvisum illum et infaustum eventum. Hoc miserabili habitu ad vicina Demetriadi loca pervenerunt. Urbs ea quondam Sicyon dicta, post a Demetrio Poliorcete occupata, nomen ejus assumpsit. Fuit autem hic unius ex Alexandri

Variorum notæ.

(35) Trecentos duntaxat equites fuisse scribit P̄archymer. d. cap. 31. DUCANG.

(36) Guillelmum Villharduinum, de quo supra.

DUCANG.

(37) Nescio an istius moris alius scriitor inveniit. DUCANG.

successoribus filius, nempe Antigoni, cui Asia cis **A** παραδίδω τούτη διαμαρτία. Οὕτω δ' ἔχοντες δυστυ-
Euphratem paruit. χῶς καταντῶσιν ἐς τὰ πλησίον τῆς Δημητριάδος
χωρία. Πόλις δὲ αὕτη Σικυῶν μὲν πρότερον ἐπικεκλημένη, ὕστερον δὲ τὴν ἐπωνυμίαν πρὸς τὸν κτη-
σάμανον μετενεγκοῦσα, Δημητρίον δηλαδὴ τὸν Πολιορκητὴν, ὃς ἐτύγχανε παῖς τῶν Ἀλεξάνδρου
διαδόχων ἐνδὲ Ἀντιόχου, τοῦ τῆς Ἀσίας καταρξάντος, ὁπόσην ὁ ποταμὸς Εὐφράτης ἐνδὸν ὀρίζει.

CAPUT X.

De sinu Pelasgico. Imperatoria classis insulas a Latinis occupatas vexat. Cretensium et Eubæensium classis. Naves Romanas in sinu Pelasgico stantes pene opprimit. Prælium navale. Navium moles, forma, apparatus. Philanthropenus Romanæ classis præfectus suos adhortatur. Pugnæ exitus. Romani fugiunt Joannes despotes recens a terrestri clade pugnam instaurat. Hostes in fugam vertit. Insignia despótica cur nunquam deinceps gestaverit.

117 I. Eumvero vix ex hac mæstitia recreatis
alud malum priore haud minus nuntiatur, quod jam
narrabo. Sinus est, quem Pelasgicum vocant, in me-
diterranea longissime excurrente, Ossanique et Pe-
lium versus septentrionem relinquens. Sunt autem ii
montes allissimi. Hujus sinus extremitatem urbs
Demetrii supra dicta attingit. Imperatoria vero **B**
classis insulas quæ a Latinis occupabantur præter
et circum navigando infestabat. Id malum intole-
rabile Latinis erat, iis præsertim qui Cretam inco-
labant, nec minus Eubæam tenentibus. Igitur inita
concordia classem instruit, non ut adversus im-
peratoriam classem apertum bellum susciperent
(quod perinde esset ac si in cælum jacularentur),
sed ut navalibus imperatoris copiis ingruentibus,
sua promontoria custodirent, seseque defenderent,
simul et terra et mari pugnam cientes.

γὰρ ὁμοιον τούτοις ἐδόκει, ὡςπερ ἂν εἰ εἰς οὐρανὸν ἐπεγείρουσιν τοξεύειν), ἀλλ' ἴν' ἐπιούσης τῆς ναυτικῆς
τοῦ βασιλέως δυνάμεως, τὰς ἐαυτῶν παραφυλάττωσιν ἄκρας καὶ ἀντέχουσιν ἀπὸ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης
μαχόμενοι.

II. Contigit autem, ut sub hoc tempus impera- **C**
torum triremes amplius quinquaginta sinum hunc
ingressæ velut in tuto portu considerent. Ac Cre-
tenses et Eubæi pridem occasionem captantes et
illis invidiantes, tempus ad invadendum illas oppor-
tunius aliud sibi dari non posse putaverunt. Itaque
triremibus et quadriremibus suis quam celerrime
instructis, quæ paulo plures triginta erant, et ligneis
turribus in plerisque ad proram extractis, cursum
accelerant: ut priusquam imperatorii ipsorum **118**
accessum animadvertent, ipsi naves occuparent,
et ex navalibus detraherent vacuas vectoribus, qui
interim securi et incauti in terra versarentur. Quæ
res, nisi Dominus præter expectationem opem
Romanis attulisset, hostibus e sententia successis-
set. Nam Romani adventum Cretensium et Eubæ-
orum senserunt, sed angustia temporis eos ita ut
oportebat arnari non siverunt. Tamen solutis
anchoris festinanter et ut se habebant in altum
provehuntur: et magnam utrique alacritatem præ-
tere ferunt, minus quindecim stadiis a litore di-
stantes.

III. Ac hostiles quidem naves mole et pondere
præstant, tam ob magnitudinem, quam ob arma-

A. Ἀλλὰ γὰρ (38) οὕτω τελείως τῆς ἀθυμίας
ἀναλαβεῖν ἑαυτοὺς ἠδυνήθησαν ταυτησί, καὶ δεύτε-
ρον ἀγγέλλεται τοῦτοις δεῖνόν καὶ τοῦ προλαβόντος
οὐκ ἔλαττον, ὃ δὴ καὶ λέξωμ ἐρχομαι. Κόλπος ἐστὶ
Πελασγικὸς οὕτως ὡς καλούμενος, ἐπὶ πλείστον
τῆς μεσογείου παρεξίων καὶ πρὸς ἄρκτους ἀφίει
τὴν Ὀρταν τε καὶ τὸ Πήλιον. Ὅρη δὲ ταῦτα πρὸς
ὑψος τὰς κορυφὰς ἀναπέμποντα μέγιστον. Τοῦ δὴ
τοιούτου κόλπου κατὰ τὸ ἀκρότατον καὶ ἡ προειρη-
μένη παραφαύει πόλις τοῦ Δημητρίου. Ὁ δὲ βασι-
λικὸς στόλος τὰς ὑπὸ τῶν Λατίνων κατεχομένας
νήσους περιπλέων καὶ περιπλέων κακῶς διατίθει·
καὶ ἦν τοῦτο δεῖνόν τοις Λατίνοις ἀφόρητον· πάν-
των δὲ μάλιστα τοῖς ὄσοι τὴν Κρήτην οἰκοῦσι καὶ
πρὸς γε δὴ τοῖς ὄσοι τὴν Εὐβοίαν· οἱ δὴ καὶ συνθέ-
μενοι ναυτικὸν ἐξαρτύουσιν, οὐχ ἵνα φανερὸν ἐγεί-
ρωσι πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλικῆς στόλου (τοῦτο

B. Συνέδη γοῦν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ τὰς
βασιλικὰς τριήρεις ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα οὖσας ἐν
τῷδε τῷ κόλπῳ τὸν εἰσπλον ποιησαμένας ὡς ἐπ'
ἀσφαλοῦς ἐνομιμασθαι. Οἱ δὲ Κρήτες καὶ Εὐβοεῖς
πάλαι καιροφυλακοῦντες [P. 71] καὶ ναυλοχοῦντες
αὐτὰς, οὐχ ἕτερον τοῦτου βελτίονα ἐς τὸ ἐπιθέσθαι
αὐταῖς ἐνόμισαν ἔχειν καρὸν. Καὶ δὴ τὴν ταχίστην
συσκευσάμενοι τὰς τριήρεις καὶ τετρήρεις αὐτῶν
μικρὸν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα οὖσας καὶ πύργους ξυ-
λίνους ταῖς πρῶταις τῶν πλειόνων ἐπιστήσαντες
ταχυναυτοῦσιν· ὡς ἂν πρὶν ἀισθῆσθαι τοὺς βασιλι-
κοῦς τὸν τούτων ἐπίπλον, αὐτοὶ προκαταλαβόντες
ἐκ τοῦ ναυστάθμου κενὰς τῶν ἐπιβατῶν τὰς ναῦς
ἐφελκῶσονται, ἔξω περὶ τὴν γῆν ἀπεριμερίμω-
τηνικαῦτα διατριβόντων οὕτων. Ὁ δὴ καὶ, εἰ μὴ
D Κύριος ἀπροσδόκητον χεῖρα παρεῖχε Ῥωμαίοις,
κατὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἂν ἐς τέλος συνεπαπτῶκε
βούλησιν. Ἦσθοντο μὲν γὰρ καὶ Ῥωμαῖοι τὸν τῶν
Κρητῶν καὶ Εὐβοέων ἐπίπλον· ἀλλὰ στενὸς τυγ-
χάνων ὁ καιρὸς χώραν ὀπίσασθαι, ὡς ἐχρῆν, οὐκ
ἔδιδου. Ἀραντες δ' ὁμοῦ ἐκ τῆς γῆς κατὰ σπουδὴν
ὡς εἶχον ἀνήχθησαν· καὶ γίνεται προθυμία πολλή
παρ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, πεντεκαίδεκα σταδίων
οὐκ ἔλαττον ἀπεχόντων τῆς γῆς.

I. Αἱ μέντοι πολέμια νῆες ἔχον καὶ βάρους
ὑπὸ μεγέθους· καὶ ἐπλίσεως καινότερας καὶ ὡςπερ

Variorum notæ.

(58) Rem attigit Pachymer. lib. iv, cap. 52; ut et Phranzes, lib. i, cap. 6. Ducane

πόλις ἐπὶ θαλάττης κινούμεναι σχολαιότερον παρατάσσοντο. Αἱ δὲ Ῥωμαῖκαὶ τοσοῦτον ἤλαττοῦντο μεγέθει τῶν πολεμίων, ὅσον πλῆθει τὰς τῶν πολεμίων ὑπερείχον· εὐστρέφοι δ' ἦσαν ἄλλω; καὶ ταχῆι πρὸς κύλιωσιν, ἀλλ' οὐκ ἀντιβρόπον ἔχουσαι τὴν παρασκευὴν τῆς ὑπάλσεως. Ὅμως ἀντιπαρατάσσοντο καὶ αὐταί, οὐ τοσοῦτον πρὸς ναυμαχίαν, εἰπεῖν, ὅσον πρὸς τειχομαχίαν. Τεῖχεσι γὰρ ἐβόκισαν αἱ τῶν πολεμίων πρῶραι σοβαρῶς· ἔτεφαιωμένοις ὑπάλτεσι ἀκμαϊοτάτοις. Ὁ μὲν οὖν ἀρχηγὸς τοῦ ναυτικοῦ Ῥωμαίων, ὁ Φιλανθρωπηνός, ἐπὶ τῆς ναυαρχίᾳ; ὢν, περιῆι παραθεβρῶνων πρὸς πόλεμον τοῦς ὑπάλτεσι, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρως γινόμενος, ποτὲ δ' ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου· κατὰ στόμα μὲν δὴ ταῖς τῶν πολεμίων πρῶραις ἐμβάλλειν αἱ Ῥωμαῖκαὶ νῆες οὐκ εἶχον, τῶν πολεμίων ὡσπερ ἐκ τῆς στερεᾶς ἀφ' ὑψηλοῦ λίθου μεγάλους καὶ συνεχεῖς βελλόντων ἐπ' αὐτούς, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ἄφρον ἄνωθεν ἐπιτήδεια, καὶ μάλα· κακῶς διατιθεμένων αὐτούς. Ὅθεν παρὰ πλευρὰν ἐπιούσαι τὰς ἐμβόλας καθόσον ἐξῆν ἐπιούοντο. Τὸ μὲν οὖν εὐώνυμον κέρως τῶν πολεμίων ἐπίνει πηλητόμενον, ξιωθεν τοῦ ἡλίου τὰς ὄψεις συγχέοντος σφῶν· τὸ δὲ δεξιὸν κραταιότερον ταῖς Ῥωμαῖκαῖς ναυσὶν ἐγκείμενον, ἐνίκα λαμπρῶς καὶ δαινῶς ἐτραυματίζε τοῦς Ῥωμαίων ὑπάλτεσι τε καὶ ἐρέτας· ὡς ἀπογινώσκοντας ἤδη τοῦτους διεκπίπτειν καὶ παρὰ τὴν γῆν τρεπομένους ἐξέειναι, κενὰς ἐπὶ τῆς ψάμμου τὰς ναῦς ἀφείντας. Καὶ εἰ μὴ ὁ τοῖς ἀπύροις εὐπορίαν διδοὺς καὶ τοῖς ἀνεπίστοις, ἐλπίδα Θεὸς ἀπροσδύκητον τότε καὶ Ῥωμαῖοῖς ἐχαρίζετο χεῖρα, [P. 72] τάχ' ἂν ἐς ἄδην εἰπεῖν τὰ Ῥωμαίων τότε ξυνοθεῖτο πράγματα οὐδὲ μεγάλοις ἅμα περιπέπτωκότα πταίσμασιν.

Δ'. Ἀλλὰ θαυμάσειεν ἂν τις τὴν ἀνεξερεύτητον πρόοιαν τοῦ Θεοῦ, πῶς τὸ παράδοξον τῆς ἡπείρου σφαλμα παραδοξότεραν τῇ θαλάττῃ τὴν ἀσφάλειαν ἐπορίσατο. Ὁ γὰρ τοῦ βασιλέως αὐτάδελφος Ἰωάννης ὁ δεσπότης μετὰ τῶν ἐκ τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἐκείνου πολέμου διασωθέντων (59) ἔγγιστά που ποιούμενος τὰς διατριβὰς ἤσθετο γινομένης τῆς ναυμαχίας ἐκείνης καὶ διακωδωνισομένης ἤδη τῆς φήμης ἄκρι τῆς μεσογείου, καὶ παρελθὼν ἐς τὴν παραλίαν τοῦ κόλπου ὄρεθ' ἔθαμα ἔλεινδον, κινδυνεύουσαν ἤδη καὶ τὴν ναυτικὴν τῶν Ῥωμαίων δύναμιν· καὶ αὐτίκα τοῦ ἵππου ἀποπηδήσας μετὰ πολλῶν τῶν δακρύων ῥίπτει τὰ τῆς δεσποτικῆς ἀξίας σύμβολα, «Γυμνός, ἠλέγων, ἠ ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνός καὶ ἀπελευσσομαι σήμερον.» Ἐῖτα κατὰ κεφαλῆς ἐπάσατο κόνιν, καὶ βύθιον τι στενάξας ἔβρα πρὸς Κύριον, ὄξειαν ἐκείθεν ἐπικαλούμενος τὴν β. ἡθισίαν· μὴ καὶ ταύτης ἐπὶ νεαρᾷ τῇ προτέρᾳ τῆς ἡττης ἐπενεχθείσης Ῥωμαῖοις, ἐς τέλος ἀνατετραῖθαι καὶ ἀπολωλέναι τὰ Ῥωμαίων γένοιτο πράγματα. Καὶ μὲν δὴ σύμμαχον ἑαυτοῦ θαρβύσης ἔσεσθαι τὸν Θεὸν ἔργον εἶχετο· καὶ τοῦς δοκιμω-

turam novam, et urbium instar per mare ambulantium, tarde ad pugnam sese præparabant. Romanæ vero tantum magnitudine inferiores erant hostilibus, quantum numero superiores; alioqui sane celeres et agiles ad hostem circumveniendum, sed paribus armis haudquaquam instructæ. Tamen et ipsæ contra in aciem prolucebantur, non tam cum navibus quam cum incenibus pugnaturæ. Nam proræ hostium similes moenibus erant, militum robustissimorum corona cum fastu circumdatis. Porro classis Romanæ præfectus Philanthropenus prætoriam nave circumvectus milites suos confirmabat, et nunc in dextro, nunc in sinistro cornu versabatur. Romanæ autem **119** naves in adversas hostium proras impetum facere non poterant, hostibus velut e stabili solo magna saxa continenter in eos ex ed.tiore loco jaeculantibus, et alia quæ deorsum commode mittuntur, pessimeque eos accipientibus. Quare ad latus cuntes impressionem quatenus dabatur faciebant. Ac sinistrum hostium cornu impulsum laborabat, matutino sole oculos eorum confundente. Dextrum vero naves Romanas violentius premens aperte vincebat, graviterque et milites et remiges vulnerabat, ut jam in rebus desperatis sese proriperent, et fusi fugatique in terram evaderent, navibus vacuis in arena derelictis. Itaque nisi is qui res impeditas expedit, et desperatis spe bona præluet Deus, tum quoque Romanis insperantibus opem tulisset, fortasse is ultimus fuisset rei Romanæ interitus, duabus simul cladibus magnis oppressæ.

IV. Sed merito aliquis admiretur inscrutabilem Dei providentiam, qua effectum est ut clades terrestris inopinata salutem classi afferret magis inopinatam. Nam imperatoris frater Joannes despotes, qui in proximo cum iis qui cladem ter estrem evaserant versabatur, pugnam illam navalem conseri animadvertit; cujus fama in mediterraneum usque jam vagata percrebuerat. Itaque ad illius sinu oram progressus miserabile spectaculum videt, navales Romanorum vires ipsas quoque in periculum adductas; ac statim ex equo desiliens despotica insignia **120** cum multis lacrymis abjicit; ac, «Nudus, inquit, ex utero materno sum egressus, nudus etiam hodie discedam.» Tum caput pulvere conspersit, et ab imo suspirans clamavit ad Dominum, subitum ab eo auxilium implorans, ne post recentem cladem altera hac illata Romanum imperium functus periret atque everteretur. Deinde futurum sibi adiutorem Deum confisus rem aggreditur: milites probatissimos, ex pedestribus copiis electos, omni diligentia navibus imponit; item sagittarios, fundit res et quidquid ferentiariorum

Variorum notæ.

(59) Qui cladem terrestrem evaserant. Ita vertendum, non ut Wolfius, qui cladem Epiroticam evas. Bo. viii.

erat alios super alios crebro submittit; vulneratos subinde recipit, et iis vicissim alios recentes ac vegetos substituit, et hos quidem ipsos maximam partem lapidibus adversus hostem armatos. Quod enim ad vesperam usque faceret, victoriam de hostibus reportat; quorum omnes naves a Romanis captæ sunt, duabus exceptis, quæ fuga evaserunt. Proinde omnis exercitus laudes Deo cecinit gratiasque persolvit, salutem et victoriam præter spem iis largito. Cæterum frater imperatoris Joannes, despoticæ dignitatis insignibus omnibus depositis, ut diximus, sic Byzantium sine ornamentis rediit, eoque habitu reliquum vitæ exegi.

Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως ἀυτάδελφος (40) Ἰωάννης τὰ τῆς δεσποτικῆς ἀξίας ἅπαντα ἀποθέμενος, ὡς εἰρήκαμεν σύμβολα, οὕτως ἐς τὸ Βυζάντιον ἦκεν ἀξύμβολος, ἐπὶ τοῦδε τοῦ σχήματος τὸ λείπον παραλλάξας τοῦ βίου.

Variorum notæ.

(40) Pachymer. lib. iv, cap. 32; lib. v, cap. 1. DUCANG.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Ε΄.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Fœdus a Balduino initum cum Carolo Italiæ rege. Pactum de Constantinopoli recuperanda. Caroli ambitio, prudentia, bellicæ virtutes. Quid illum impulerit ad bellum Palæologo inferendum. Belli apparatus. Copiæ terrestres Classis. Palæologus Byzantium munit. Sicihiæ regem et Venetos in Carolum concitat. Artaxerxæ stratagema. Carolus incepto non desistit. Palæologus legatos ad papam mittit: per quos de avertendo Carolo et de Ecclesiarum concordia agit.

123 I. Cæterum ut ordine progrediatur oratio et B historiae contextus ignoratione rerum, quas præcognitas esse oportet, non interrumpatur, quædam paulo altius repetenda sunt. Supra diximus Baldwinum, Constantinopolitanis periculis elapsum, venisse in Italiam, ibique socium sibi adjunxisse regem Carolum, atque ejus filiam suo filio despondisse: ac dotis compensandæ causa daturum se ei promississe quam perdidisset Constantinopolin, si illius opibus in bello adjuvaretur.

II. Ille igitur, cum hoc promissum velut senen quoddam animo concepisset, nihil jam exiguum de

[P. 73] Α'. Ἀλλ' ἐπανιτέον (41) τὸν λόγον μικρὸν, ἵνα καθ' εἰρημὴν ὁ λόγος δόσει καὶ μὴ τὸ συνεχὲς τῆς ἱστορίας διακόπτηται δι' ἀγνοίαν ὧν προεγνώσθαι χρειαίον. Ἐφθήμεν, εἰρηκότες τὸν Βαλδουῖνον τοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως διαδράντα κινδύνους ἐς Ἰταλίαν ἀφικέσθαι κάκεισε τῷ βῆγί τῆς Ἰταλίας Καρούλεω συστάντα τῷ ἑαυτοῦ παιδί (42) τὴν ἐκείνου ἀγαθήν εὐθυγατέρα (43) ὑποσχέσθαι τε δοῦναι ἀντὶ προικῆς, ἢ ἂν ἀπώλεσε Κωνσταντινούπολιν, εἰ συμμαχίῃσιν κάκεινος αὐτῷ.

Β'. Ἐκεῖνος τοίνυν τὸν τῆς ὑποσχέσεως λόγον ἐν καρδίᾳ σπέρματος δίκην δεξάμενος οὐδὲν ἔτι μικρὸν

Variorum notæ.

(41) Pachymer. lib. v, cap. 8, 10. DUCANG.

(42) Philippo. DUCANG.

(43) Beatricem. DUCANG.

ἔπειτα περὶ τῶν ἄλλων· ἀλλὰ τὴν ἄλγην, ὡς εἶπειν, Ἰουλίῳ Καίσαρι καὶ Λυγοῦστου μοναρχίαν ὠνευροπόλει, Κωνσταντινουπόλεως εἰ γένοιτο ἐγκρατής. Διὸν γὰρ ἦν ὁ ἀνήρ (44) οὐ μόνον σκέψασθαι τὰ δέοντα, ἀλλὰ καὶ βῆσαι τελεσιουργὸν τὴν σκέψιν ἐν τοῖς ἔργοις ἐνδείξασθαι· καὶ ἀπλῶς εἶπειν, δυνάμει φύσεως καὶ κράτει συνέσεως μακρῶν τῷ μέτρῳ πάντας ἐνίκαι τοὺς πρὸ αὐτοῦ. Διὸ καὶ τὴν τῶν εἰρημένων μελέτην ἐγκυμονήσας εἰς πέρας ἄξειν ἐθάρρησε χρόνου βραχέος ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῆν. Ἐνῆγε δ' αὐτὸν εἰς τὴν τοιαύτην ἐγγύρησιν τό τε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀσθενὲς πολλαχόθεν διεσπασμένης καὶ διεθρήγγμένης καὶ πολλοῦ δευμένης χρόνου πρὸς ἀνωκισμὸν καὶ στηριγμὸν τῶν διεθρῶγτόων, ἧ τε τοῦ βασιλέως περὶ τῶν τῶν κινωτέρων εὐρέσεων ἐπινοίας δεινότης, καὶ ἡ σφοδρότατη περὶ τὰς πράξεις ἀξίότης· ἃ δὲ καὶ σφόδρα ἐκείνον ἐλύπει καὶ τοὺς ἐκείνου λογισμοὺς περιέθραυε καὶ πρὸς μεγάλους ἐνέβαλλε φόβους. Διὸ αὐτὸ γέ τοι τοῦτο καὶ ἐσπευδε καθελὼν αὐτὸν, πρὶν ἂν μείζω τῆς οὔσης κτησάμενος αὐτῆς δυνάμιν κατὰ γῆν τε καὶ θάλατταν εἰς τὰς ἐσχάτας ἐκείνων περιστάσεις ἐλάσῃ.

[P.74] Γ. Καὶ πρῶτον μὲν ἔγνω στρατῶν ἱκανὸν ἀρμόσας κελεύσαι διαβάντα τὴν Ἰόνιον ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἰωμίων καὶ μὴ πρότερον στήσαι δουλουμένους τὰ ἐν ποσὶν ἅπαντα, πρὶν καὶ αὐτὴν παραστήσασθαι τὴν βασιλεύουσαν· ἔπειτα μεγάλην δὲ θάλαττον· ἐξερύσας· δύναιεν διχόθεν τῷ βασιλεὶ περιστήσαι τὴν κίνδυνον. Ἄλλ' ἐψέσθη τῶν βουλευμάτων δειντέρῳ περιτυχῶν στρατηγῷ τῷ βασιλεῖ. Αὐτίκα γὰρ ὁ βασιλεὺς πῖσαν ἔθετο σπουδὴν προκαταλαβῶν ἀπράκτους τῶν ἐκείνου βουλὰς ἀποφῆναι. Διὸ καὶ ἠσφαλίς τε καὶ περιέφραττε πανταχόθεν τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, καὶ τείχος ὄχυρον τῶν παραλλίων τειχῶν ἐξέπλωσεν ἐνδοθεν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πάμπόλλα καὶ διάφορα χρήματα πέμπων ἐξεπολέμου κατ' ἐκείνου τοὺς πέριξ ἐκείνου ἔργαζον τὸν τε τῆς Σικελίας κρατοῦντα καὶ αὐτὸν τῆς Βενετίας, τὸν παλαιὸν μιμησάμενος Ἀρταξέρησιν ἐκείνον, ἧς τὴν Ἀγησιλάου τοῦ Σπαρτιάτου δέσας ὀμίην, χρήματα πέμψας σιχνα· τὸν τε Θηβαίων Ἐπαμεινώναν καὶ Πελοπίδαν, καὶ ὅσοι τῆς Ἑλλάδος προέχοντες ἦσαν, ἐξέπολιέμωτε κατ' αὐτοῦ· καὶ πρὶν ἀνήκεστον τι παθεῖν παρ' ἐκείνου, ἀνήκεστα παθεῖν ἐκείνον φθάσας ἐπεπράχει σφοαῖς ἐπινοίαις.

Δ. Ὁ μὲν οὖν Κάρουλος οὕτω καταστρατηγούμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τοιοῦτοι αὐτοῦ τοῖς ἀκροβουλίσμοις ἀποκρουόμενος, ἄλλο, ὅμως ἦν οὐκ ἤρεται· σιων ἴτι, τῆ τε τοῦ οἰκείου στρατοῦ δυνάμει θαρσύνων καὶ τῶν χρημάτων τῷ πλήθει. Ὅθεν ἀνάγκη τούτοις συνεζυγμένους ὁ βασιλεὺς, πρὸς ἀπόγνωσιν ἐκσυνοῦσαις, διαπρῆσθεύεται ἤδη καὶ πρὸς τὸν πάππαν (45) περὶ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἁμονίας τε καὶ

A *summa rerum agitabat, sed totam Julii Caesaris et Augusti monarchiam somniabat, si Constantinopoli potiretur. Erat enim vir ejusmodi, ut non solum quæ opor essent deliberando provideret, sed etiam deliberata strenue exsequeretur. Et ut paucis dicam, naturæ excellentia et solertis ingenii vi majores suos longe superabat. Quare ea quæ diximus cum animo parituriret, brevi perducturum se ad exitum sperabat. Ad eam porro expeditionem suscipiendam eum excitabat cum ipsius Constantinopolis pessimæ divitiarum et ruinis abruptæ infrunitas, quæ multum temporis ad instaurationem et confirmationem postulare, tum imperatoris in rebus novis excogitandis solertia et summa in negotiis conficiendis celeritas. Quæ sane pernolesita illi erant, et jusque rationes turbabant, ac magnum illi terrorem* **124** *incutiebat. Atque ob hæc ipsa cum opprimere festinabat, priusquam is majoribus copiis terra et mari instructus in extremas angustias hunc adduceret.*

III. Ac primum statuit justo exercitu comparato et trans mare Jonium misso juvare in Romanos fines impressionem fieri, et ab obviis quibusque subigendis non prius absistere, quam ipsa imperii sedes ad deditionem compulsæ esset: deinde magna classe instructa imperatorem duplici periculo distractum circumvenire. Sed se sua frustratus est, cum imperator eo solertior dux exstitisset. Namque hic statim summa celeritate illius coactus prævertere et irritos reddere studuit, imperatricemque urbem residuis et structuris ab omni parte munitis, firmumque murum intra non arithmetica mœnia extendit. Nec his contentus magna pecunia finitimos reges, nempe Sicilia principem, et illum etiam qui apud Venetos imperabat, ad bellum illi faciendum concitavit: Artaxerxem illum veterem imitatus, qui, Agesilai Spartani impetum reformidans, magna pecunia vi transmissa Thebanum Epaminondam, Pelopidam ceterosque Græciæ primores ad bellum ei inferendum impulit: prudentique consilio cavit, ut priusquam insignem ab eo cladem acciperet, cum illo pessime agere-ur.

IV. Ceterum quamvis Carolus imperatoris artibus ita eludere ur, ac per istas quasi vellitationes **125** repelleretur, tamen palam erat eum non esse quæ aruum, tum viribus exercitus sui, tum pecuniæ copia fretum. Proinde tot difficultatibus circumventus imperator ac pene ad desperationem compulsus legatos ad papam mittit, acturos de Ecclesiarum concordia et communione, nempe ve-

Variorum notæ.

(44) *Infra cap. 6. ait fuisse ἄνδρα μεγαλοῦργον, καὶ βελάσσει δυνάμει συνέσει· γρηγορεῖν ἔς τε τὰς ἐπινοίας καὶ τὰ βουλευματα ὧν ἔλαλε ἄρῶν. ἔς τε αὐτὰ δὲ τὰ ὀρώμενα. Pachym. r. lib. i, cap. 52, ἃ ὄρα σοφῶν καὶ ὑπὲρ τὰ μέτρα φρονούντων Idem*

lib. iii, cap. 8, εὐρώων δραστήριον ἄνδρα ἀδελφὸν Ῥηγῶν τῶν Φραυσιζίκων, καὶ εἰς Κόβιτου; τεταγμένον τὸν Κάρουλον. DUCANG.

(45) *Imo Pachymeres, lib. v, cap. 9, ait Michaelē ad hanc ineundam Ecclesiarum concordiam sol-*

teris et novæ Romæ, modo ille Caroli expeditionem averteret.

ἐνώσει, τῆς τε παλαιᾶ; Ῥώμης δεξιᾶ καὶ τῆς νέας, εἰ μόνον ἱμποδῶν τῇ ἐκστρατείᾳ γένοιτο τοῦ Καρούλου.

CAPUT II.

Patriarchi legatio benigne auditur [a Romano Pontifice. Initur concordia. Quibus conditionibus. Josephus patriarcha concordiam improbat. Scedit. Sacerdotes et magistratus non pauci imperatori adversantur. Imperatoris blanda et artificiosa oratio. Ejusdem severitas in contumaces. Paucorum zelus et constantia. Vulgus imperitum passim dispersum. Sectæ duæ. Fanaticorum harelolationes. Vechi chariophylactis elogium. Concordiam ipse quoque repudiat. Imperatorem et ceteros eruditos facile refellit. Ingenio et eloquentia longe omnibus præstat. In carcerem cum omni fere cognatione conjicitur. Blemmyæ libros, pro Latino dogmate scriptos, accurate legit. Conferat cum scriptis SS. Patrum. Sententiam mutat. Creatur patriarcha. Imperatori egregium operam navat. Quos adjutores habuerit. Liturgia semel cum Latinis celebrata. Ubi. A quibus. Quoniam casu.

I. Eam legationem Papa cupide accipit, promittique se facile quæ imperator petiisset confecturum : statimque suos legatos imperatoris adjungit, qui acciperent et inirent communionem. Venerunt itaque, et communicatio inita est adjecta lege, cujus tria capita fuerunt. Primum, ut inter sacras hymnodias papa, cum aliis quatuor patriarchis in diptycha relatus, memoraretur. Alterum de appellatione, hoc est, ut liceret civis ad veteris Romæ curiam, tanquam ad majus et augustius tribunal, provocare. Tertium, ut primatus in omnibus deferretur. De appendice vero quam in sacro symbolo novantes adjiciunt, aut de alio quovis argumento, nulla tum contentio incidit, quæ vim faceret ; sed (quod ad eas quidem res attinebat) pacata et tranquilla fuerunt omnia.

II. At patriarcha Josephus ejusmodi communicatio repudiata sede sua cessat volenti cuilibet : nec longe ab urbe digressus se in Archistrategi monasterium ad Bosporum contulit, ubi reliquum 126 ætatis tranquillo et religioso otio exigeret. His præcæsis palam erat sacerdotum collegium non esse quieturum. Quin et plebem concitabant, et ab imperatoris communiōne revocabant, martyrii et coronarum athletic destinatarum tempus esse clamant ; ita ut magnus inde tumultus excitaretur atque in atrocem tempestatem erumperet, et imperator ab externis negotiis abstractus omne suum studium ad res domesticas transferre cogetur,

Variorum notæ.

licitatum a Gregorio X papa, missis quibusdam ex ordine S. Francisci fratribus. Verum ex iis, quæ fusius attigimus in *Hist. Franco-Byzantina*, lib. v, n. 52 ; lib. vi, n. 3, constat, Michaeleni, quo Caroli minus et bellicum in se apparatus retunderet, summum pontificem spe utriusque Ecclesiæ tandem unione ad ejus partibus avertere conatum esse. Id porro gestum sub anno 1274. DUCANG.

(45*) Ascripsimus ad marginem annum Christi 1273. Est autem hæc Possini chronologia, observationum Pachymerian. lib. 3, cap. 6, n. 5. Mauritiu David, in animadversionibus chronologicis ad Pachymeris Michaeleni, n. 5, Possinum reprehendit, et multis probat eam legationem referendam esse ad annum Christi 1274. Verum abutitur testimonio Pachymeris, cum ait : *Sed nullus de anno ambiendi restat locus, postquam Pachymeres de hac ipsa legatione disserens cap. 17, lib. iv, annum mundi arguit 6782, Indict. 2 currente, qui annus respondet anno Christi 1271. Nam*

[P. 75] Α'. Δέχεται τὴν πρεσβειαν ἀσπένως ὁ πάππας (45*), καὶ ὑποσχέται βραχίως ἐκτελέσειν ὅσα κατὰ βούλησιν ἐστί τῷ βασιλεῖ· καὶ πέμπει μετὰ τῶν βασιλικῶν πρέσβειων εὐθύς τοῦ δεξιμένου καὶ συμβιβάοντος τὴν κοινωνίαν. Ἦκον οὖν, καὶ γέγονεν ἡ κοινωνία ἐφ' ὅρῳ τριῶν κεφαλαίων (46)· ἑνὸς μὲν, ἐν ταῖς ἱεραῖς ὑμνοῦσιν τὸν πάππαν εἰς τὰ δέπτυχα μνημονεύεσθαι ὁμοῦ τοῖς ἑτέροις τέτρασι πατριάρχαϊς· δευτέρου δὲ, τῆς ἐκκλησίας· ταῦτο δὲ ἐστὶν ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ καθάπερ εἰς μείζον καὶ ἐντελέστερον ἀνατρέχειν· διακρήριον τὸ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης· καὶ τρίτου, τοῦ πρωτεύειν ἐν ἁπασιν. Περὶ δὲ τῆς προσθήκης, ἣν ἐκεῖνοι περὶ τὸ ἱερὸν καινοτομοῦσι σύμβολον, ἢ περὶ ἄλλης οἰαστῶν ὑποθέσεως ἀναγκαστικὴ τις ἔρις τέως οὐ συνηνέθη· ἀλλὰ μακρὰ τις ἡρεμία καὶ ἀνεσις τὰ μεταξὺ περιέτρεχε πράγματα τούτων γε εἵνεκα.

Β'. Ὁ γὰρ μὴν πατριάρχης Ἰωσήφ τὴν τοιαύτην οὐ δεξιμένως κοινωνίαν περὶχωρεῖ τοῖς βουλομένοις τῶν ὁρώνων· αὐτὸς δὲ μικρὸν τῆς βασιλευούσης ἐκκεχωρηκῶς φέρον ἑαυτὴν τῇ περὶ τὸν Βόσπορον τοῦ Ἀρχιστρατήγου μονῆ (47) ἐδεδώκει, ἐκεῖ τὸ λειπόμενον τῆς ζωῆς μετ' ἡσυχίας καὶ σχολῆς βίωσιν πνευματικῆς. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἱερὸς τῆς Ἐκκλησίας σύλλογος αὐτὰς τε δῆλος ἦν οὐκ ἡρεμήσων· καὶ τὸν ὄχιον ἀνέπειν ἀπάγων τῆς κοινωνίας τοῦ βασιλέως, μαρτυροῦν λέγων εἶναι καιρὸν καὶ στεφάνων ἀθλητικῶν· ὡς μέγαν ἐντεῦθεν ἐγείρεσθαι ὄρουθον καὶ ἐπὶ μέγιστον κορυφῶσθαι τὰ πράγματα κλύδωνα· καὶ ἀνάγκην εἶναι τῶν ἐξῆς πραγμάτων.

D Pachymeres his verbis non indicat tempus missæ legationis, sed secessionis Josephi patriarchæ, quem post missos ad papam legatos secessisse innuit. Quodsi legati primum missi sunt, deinde Josephus secessit, oportet legatos profectos esse vel anno 1273 exeunte, vel 1274 ineunte, cum ibidem dicat Pachymeres Josephum secessisse die 11 mensis Januarii (anni scilicet Chr. 1274). BOIVIN.

(46) Hic interpretis versionem paulo immutavimus. Is enim ediderat : *Primum ut in sacrorum voluminum hymnodis papæ cum quatuor patriarchis mentio feret, alterum ut liceret civis Romam veterem, quæ curia major et perfectior esset, appellare. Tertium ut illi principatus in omnibus deferretur.* Vide Pachymer. lib. v, cap. 11, et Phranzem lib. 1, cap. 6. DUCANG.

(47) Quod quidem monasterium in Anaplo statuit Pachymeres, lib. v, cap. 5 et 9. DUCANG.

ἀποσπασθέντα τον βασιλέα πᾶσαν ἔνον τὴν σπου-
 δὴν μεταθεῖναι, μείζους τοὺς ἐνδοθεν ἠγούμενον
 κινδύνους τῶν ἐξωθεν πολεμίων. Ἦσαν [P. 76] γὰρ
 οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν ἐν τέλει τῆς γνώμης τὰ δόγματα
 κατὰ τῶν βασιλικῶν περιστάσεων ὀπλιζόντες; μά-
 λα ἐθέλονται· ἐν στενῷ μέντοι (48) κομιδῇ κατα-
 στάς ὁ βασιλεὺς οὕτως ἐγνώθῃ δουρὶν θάλαρον εἶναι
 ἰεόν, τῆς τῶν πραγμάτων βιαίας ἀνάγκης ἕτερον
 οὐκ ἐπιδεχομένης πέρας· ἐν τῷ παρόντι· ἢ γὰρ πάντας αὐτῷ συμφρονεῖν, ἢ πολεμίοις ἴσα τοῦτοις κε-
 χρῆσθαι.

Γ'. Ταῦτ' ἄρι καὶ μελιχίους τὰ πρῶτα λόγοις καὶ
 ἤθεσιν ἰλαροῖς καταδημαγωγεῖν καὶ ὑποποιεῖσθαι
 τὰς τῶν στασιαζόντων ἐπειράτο γνώμας, οἰκονομίαν
 εἶναι λέγων τὸ πρᾶγμα καὶ οὐ καινοτομίαν· φρονί-
 μων δ' εἶναι, πρὶν γενέσθαι τὰ δυσχερῆ, προνοεῖσθαι
 ὅπως μὴ γένηται· κὰν τι δὴ καινοτομεῖν ὑπὲρ
 τοῦ μὴ μείζουσι κινδύνους περιπεσεῖν, μηδὲ τούτου
 φοβεσθαι. Ἐὰν γὰρ ἐπίωσιν οἱ πολέμιοι, πολλαχῆ
 τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐτι διεβρήγμένης καὶ ἀρ-
 τι ἀνοικισομένης καὶ οἷον εἰπεῖν ἀναδιωκοῦσης ἐκ
 τῶν πρὸ βραχέως θανάτων, χεῖρονα τῶν προτέρων
 ἔσται τὰ παρόντα δεινὰ, καὶ κύριοι καθεστῆξουσιν
 οἱ πολέμιοι οὐ μόνον τῶν ἱερῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων
 ἅμα, παιδῶν καὶ γυναικῶν καὶ πραγμάτων· οἱ δὲ
 τῶν δεσπότης ἀνάρπαστοι καὶ δουλοὶ ἀντ' ἐλευ-
 θέρων οὐ μόνον τὰ σώματα, ὅτι μὴ καὶ τὰς γνώμας
 αὐτῶν, ἀνάγκη βιάξῃ πρὸς ἅπερ ἂν οἱ πολέμιοι
 βούλοιντο, ἐπέμγοι. Καὶ τότε λελείφεται, μηδένα
 τὸν προστησόμενον εἶναι τῶν πατρῶν ἔθων καὶ νο-
 μίμων, καὶ πρὸς γὰρ ἐτι τῶν ἱερῶν θεσμῶν καὶ δογ-
 μῶν· ἀλλὰ πάντων ἔσται βλάβη παρατροπῆ καὶ
 κατάλυσις. Ἄ νῦν ἐγὼ προσηρῶμενος διάκονον πρό-
 θυμον ἑμαυτὸν ταυτησὶ τῆς οἰκονομίας κατεστησά-
 μην. Οἰκονομία δ' ἔστιν ἔμφρονος, ἀνάγκη; κατ-
 εσκευασμένης ζημιωθῆναι μικρὸν κέρδους εἴνεκα μεί-
 ζονος, καὶ συγχωρησά τὰ ἥττω τοῖς ἔλλοιουσιν ὑπὲρ
 τοῦ τὰ μείζω βλάβης καρποῦσθαι.

Δ'. Ταῦτα λέγων ὁ βασιλεὺς τοὺς μὲν ἐπειθε,
 τοὺς δ' οὐδὲ μῶν. Ὅθεν τὸ πείθειν ἀφείλε τὴν ἐτέ-
 ραν ἐδόδοις· ταύτην δ' εἶναι τὴν τοῦ βιάζεσθαι·
 ἢς πρὸς πολλὰ καὶ διάφορα μεριζομένης εἶδη, πάντα
 ἦσαν ἐνεργὰ τῷ βασιλεῖ, δημοσίαις, ἐξορταῖς (49),
 φυλακαῖς, δολοφονίαις ἀφαιρέσεσι, μάστιγαις, χεῖρων
 ἔκτομα, πάντα οἷς αἱ γνώμαι τῶν ἀνδρικῶν καὶ
 μὴ δοκιμάζονται. Ὅσοις μὲν οὖν κατ' ἐπίγνωσιν ὁ
 ζῆλος ἦν (σπάνιοι δ' οὗτοι ἐτύγχανον), οὗτοι στερ-
 βάν τε καὶ ἀνδρικὴν τὴν ἐνστασιν ἐνδείξάμενοι
 πάντα ἀτμένως ὑπῆνεγκαν καὶ πεπόνθησαν, ὅποσα
 ἢ τοῦ βασιλέως ἐπῆνεγκε χεῖρ· οἱ δὲ πλείουςι με-
 δὲν ὑγιᾶς εἶδες, ἀλλὰ δῆμος ὄντες καὶ ἀγοραῖος
 ἔχλος καὶ χαίροντες αἰεὶ [P. 77] ταῖς τοιαύταις και-
 νοτομίαις, τρίχινα καθάπερ ἀλλήγσχηνῆν ὑπεδεδυκό-
 τες τριδῶνια, πανταχῆ τῆς οἰκουμένης ἐξήπλωσαν
 ἑαυτοὺς, ὅπη φύλα Χριστιανῶν εἶναι ἐπέθυοντο· ἐν
 τῇ Πελοποννήσῳ φημί καὶ Ἀχαΐα καὶ Θεσσαλίᾳ ἐν

intestina pericula bellis externis graviora arbitra-
 tus. Erant enim non pauci e magistratibus etiam,
 qui suam sententiam imperatoris edictis alacriter
 opponerent. In eas igitur reductus angustias viam
 inire statuit duarum alteram, summa necessitate
 alium exitum non admittente in praesentia: quippe
 aut omnes sibi assensuros, aut omnes quae hostium
 loco habendos.

III. Quamobrem factiosorum animos principio
 blanditiis verborum et comitate morum conciliare
 sibi et mancipare conabatur, eamque rem non no-
 vidualis studio, sed prudenti consilio cōceptam esse
 aiebat: esse autem prudentiae, impendentes praecavere calamitates, et si quid ad graviora mala
 avertenda novandum sit, non esse cunctandum. Si
 enim hostes adventarent, urbe multis in locis adhuc
 per ruinas patente ac novissime instaurata et velut
 reviviscente post illas mortis quas paulo ante
 pertulisset, praesentia mala graviora futura praeter-
 itis: ac dominos fore hostes 127 non tantum
 sacrorum, sed omnium simul, liberorum, conjugum
 et rerum: quorum vero propriae hae res essent,
 eos vi abreptos, libertate amissa, non corporibus
 tantum, sed animis etiam servituros, et hostium
 sequi voluntates violenta necessitate coactum iri.
 Id etiam, inquebat, reliquum erit, ne quis patrio-
 rum rituum et institutorum, aut etiam legum ac
 dogmatum sacrorum patrocinium suscipiat. Sed
 eorum omnium depravatio et abrogatio liberrima
 futura est. Quae ego nunc prospiciens in hanc ad-
 ministrationem cupide me ipsum interposui. Est
 autem sapientis administratoris officium, necessi-
 tate subigente leve damnum sufferre amplioris lu-
 cri gratia; et vim facientibus minora concedere, ut
 majora ipse facile percipiat.

IV. Hac oratione alios commovit imperator,
 alios non item. Unde suasionem ommissa viam alteram
 ingressus est, quae erat vis aperta: cujus cum
 multae sint ac variae species, omnes ab imperatore
 adhibitae sunt: publicationes bonorum, exsilia, cus-
 todiae, excæcationes, flagra, manuum amputatio-
 nes, omnia denique quibus virorum fortium et
 mollium animi explorantur. Ac quorum zelus erat
 secundum scientiam (qui quidem pauci erant), ii
 firmam et virilem constantiam praeferebant omnia
 libenter tolerabant et perpetiebantur, quae principis
 manus inferebat. Maxima vero pars veri iudicii ex-
 pers, fax plebis et circumforanea turba, semper
 istiusmodi rebus novis gaudens, hirsutis pannis
 veluti scenico amictu novo induti 128 toto orbe
 dispersi sunt ubi Christianos esse audiverunt: in
 Peloponnesum, inquam, Achaïam, Thessaliam et
 Colchidem et quacunque imperatoris ditio non pa-

Variorum notæ.

(48) Ibidem Pachymer. cap. 12, 18, 19, 20. Du-
 CANGE.
 (49) Pachymer. eodem libro cap. 19, 20: lib. vi,

cap. 16, 24. Vide præterea Allatum de concordia
 utriusque Ecclesiae, cap. 15, n. 7. DUCANGE.

tebat. Sparsi autem et vagi huc illuc circumibant, neque cum Catholicis pacem conservare volentes, neque inter sese : sed alii aliis nominibus uscitibus aut Arsenii patriarchæ sectatores se et ejus doctrine addictos profitebantur, aut Josephi, aut aliud quid jactabant ; atque ita tempus fallebant plerique et decipientes et decepti. Nec enim deerant qui oracula in vicis et urbibus, quasi à conspectu Dei modo reversi, cantarent. Id vero faciebant lucri causa et ad implendos sacros. Iique ob eam ipsam rem semper in eodem habitu perseverarunt, nec post Basilienae instaurationem vitæ ratione mutarunt.

V. His temporibus Magnæ ecclesiæ chartophylax erat Veccus, excellenti vir ingenio idemque eloquentiæ et eruditionis alumnus ; præterea tantis naturæ donis ornatus, quantis quisquam alius illa ætate. Nam et præceteritate corporis præstabat, et majestate vultus, in quo venustus erat cum gravitate conjuncta ; item dicendi facultate ac torrente eloquio aliisque rebus plurimis ; maxime autem ingenii felicitate et acuminis in expedienda qualibet quæstione proposita : iis, inquam, omnibus ornamentis natura ipsum pulcherrime instruxerat. Quibus 129 id erat consecutus, ut et imperatoribus et principibus, et omnibus eruditis venerabilis, atque illustri apud eos fama esset. Qui cum imperatorio decreto acriter adversaretur, imperator nihil non tentavit, tam per se ipsum quam per alios eruditos, quo ipsum petitis ex ratione et ex legum auctoritate argumentis adduceret, ut decreto assentiretur. Verum ille ingenii et linguæ vi omnium animos commovebat, eorumque argumenta veluti Penelopes telam retexebat. Nam Græcarum litterarum doctrina erant qui illum superarent : sed acuminis ingenii et linguæ volubilitate et ecclesiasticorum dogmatum usu omnes cum illo tollati pueri videbantur.

VI. Ea spe frustratus imperator aliam viam inivit, eumque et omnem fere ejus cognitionem in teterissimos carceres conjecit. Quibus peractis tandem in mentem venit imperatori, eandem rem à Latinis ante annos quinque et viginti, Joanne Duca rerum potente, agitatam fuisse, ac tum doctum exstitisse virum, Nicophorum Blemmydam, divinarum litterarum peritissimum ; qui cum se in otium contulisset, multa e sacra Scriptura testimonia, quæ

Α τε τῇ Κολυβίδι καὶ ὅπη μὴ ἐνὴν ἐπικράτεια τοῦ βασιλέως. Καὶ περιήρσαν ἐνθεν κάκειθεν σποράδες καὶ πλάνητες, μήτε πρὸς τὸ καθόλου τὴν εἰρήνην ἐθέλοντες διασώζειν, μήτε πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ' ὀνόματα περιθέντες· ἑαυτοῖς ἄλλοι ἄλλα, οἱ μὲν Ἀρσενίου (50) λέγοντες εἶναι τοῦ πατριάρχου καὶ τὰ ἐκείνου πρεσβεύειν, οἱ δὲ Ἰωσήφ, οἱ δὲ ἄλλα λέγοντες, οὕτω τὸν χρόνον παρεκρούοντο πλανῶντες οἱ πλείους καὶ πλανώμενοι. Ἦσαν γὰρ οἱ καὶ προφοβασμούς ἀνά τε πόλεις καὶ κώμας ἐκέρυσσον, ὡς περ ἀπὸ θεοπτίας ἄρτι κατιόντες. Ταῦτα δ' ἐποιοῦν λημμάτων ἕνεκα καὶ βαλαντίων πληρώσεως· οἱ δὲ καὶ δι' αὐτὸ γέ τοι τοῦτ' ἀπέμειναν οὕτω· ἔχοντες ἔσσαι, μὴδὲ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας διόρθωσιν τὴν διαίτην ἀλλαξίμενοι.

Β Ε. Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς καιροῖς (51) τῆς Μεγάλης ἦν ἐκκλησίας χαρτοφύλαξ, ὄνομα Βέκκος (52), συνετὸς ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιστα καὶ λόγου καὶ παιδείας τρώφειμος· τοσοῦτοις δὲ καὶ παρὰ τῆς φύσεως συγκεκροτημένος χαρίσμασιν, ὅσοις τῶν τότε ἀνθρώπων οὐδεὶς. Σώματος γὰρ εὐμήκει μεγέθει καὶ ὄψει μετὰ τοῦ χαρίεντος ἐμβριθεῖ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῃ καὶ γλώττης εὐκολίᾳ καὶ δρόμῳ συνηρῶν ἄλλοις τε πλείστοις καὶ ἐτι διανοίας εὐπορίᾳ τε καὶ ἰσχύϊ, πρὸς ἅπαν τὰ προτιθέμενα, τούτοις ἅπασιν ἄριστα τοῦτον ἢ φύσει ἐξώπλισεν, ὡς εἶναι βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσι καὶ πᾶσι σοφοῖς αἰδέσιμον καὶ λαμπρὸν περιάλμα. Τοῦτον γενναίως ἀνθιστάμενον τῷ βασιλικῷ δόγματι παντοῖος ὁ βασιλεῦς ἐγγύθων· δι' αὐτοῦ τε καὶ τῶν τότε λογίων ἀποδείξισι λογικαῖς καὶ νομίμοις πείσαι συνθέσθαι τῷ δόγματι. Ἄλλ' ἐκεῖνος τῇ εὐθηνίᾳ τοῦ νοῦ καὶ τῆς γλώττης ἅπασαν συγκυκῶν ὡς εἰπεῖν ἀκοὴν ἀνέλυε τὰ τούτων προβλήματα, καθάπερ τινὰ Πηνελόπης ἱστόν. Ἑλληνικῆς μὲν γὰρ παιδείας ἕνεκα ἦσαν οὐ τότε προεῖχον αὐτοῦ· φύσεως δ' ἰσχύϊ καὶ γλώττης δρόμῳ καὶ ἀσκήσει δογμάτων ἐκκλησιαστικῶν παιδες ἀνδρὶ παραβαλλόμενοι πάντες ἐδόκουν ἐς αὐτόν.

Γ. Ἐπεὶ δ' ὁ βασιλεὺς τῶν ἐντεῦθεν ἐλπίδων ἐσφάλη, τὴν ἑτέραν ἐβάδισε καὶ συλλαβῶν αὐτὴν καὶ γένος μικροῦ πᾶν δεσμοκτηροῖς καὶ χειρῶν δεινοτάτοις. Καὶ ἦν οὕτω ταῦτα· Ὅψ' δ' ἐπὶ νοῦν ἀναβιβασάμενος ὁ βασιλεὺς ὡς καὶ πρὸ πάντε καὶ εἰκόσιν ἐτῶν ἐπὶ τῆς Ἰωάννου τοῦ Δούκα βασιλείας ἢ τοιαύτη παρὰ Λατίνων κενήθη ὑπόθεσις, καὶ ἦν τῆνικαῦτα σοφὸς ἀνὴρ Νικηφόρος [P. 78] ὁ Βλεμμύδης (55), θεῶν Γραφῶν ἐμπειρότατος, ὃς σχολῇ δε-

Variorum notæ.

(50) Pachym. lib. v. cap. 2. DUCANG.

(51) Vide Leon. Ath. *Exercit. in Greghit.* p. 608. BOVIN.

(52) Pachym. lib. v. cap. 13, 14, 15, 22, 24, 28. Vecci patriarchæ Constantinopolitani historiam fuisse persecutur, cui Βέκκος, ut et Phranzi et alii dicitur. DUCANG.—Alii Βέκκο, quibusdam etiam Βέκων.

Καὶ Λατινῶν Ἰωάννης ὁ Βέκων. Cod. Reg. 5058. Vide et clausulam Cod. Reg. 2006. Latine Becus, Beccus, Vecus, et Veccus promiscue

dicitur. BOVIN.

(55) De prolatis a Vecco S. Scripturæ de S. Spiritus processione locis, qui Latinorum dogmata firmarent, scribit quidem Pachymeres : sed de collectionis auctore hic silet, Blemmyde scilicet, valido apud Græcos Latinæ Ecclesiæ sententiam adversus Græcos propugnatore. Nam cum Joanne Duca rerum potente inter Græcos de processione Spiritus sancti controversia discuteretur, ipse multis ex sacra Scriptura et sanctis Patribus collectis testi-

δοκῶς ἐαυτὴν (54) ἤρξατο συλλέγειν πολλὰς παρὰ τῶν θεῶν Γραφῶν μαρτυρίας, συγκροτεῖν δοκούσας τῷ τῶν Λατίνων δόγματι, καὶ λογογραφεῖν ἐπὶ τοῖς τοῖς, λάθρα μὲν διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν (55), ἐλογογράφει δ' οὖν ἔστιν ἃ· ταῦτα δὴ νῦν ὁ βασιλεὺς ἀνευρῶν πέμπει τῷ Βίκκω. Ἄπαρ αὐτὸς ἀναγκῶς μετὰ πολλῆς ἀγκυνοίας τὰς τῶν ἀγίων ἐξηγήκει βίβλους, ἐξ ὧν ὁ Βλεμμύδης τὰς μαρτυρίας ἦν ἐκείνας ξυνειλογῶς· καὶ μάλᾳ ἀσμένως παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ ἐνδοξίσιμον εὐαγγέλιον ἔργον ἦν αὐτῷ τοῦ λοιποῦ, ἐπιμελῶς αὐτὰς ἐπιένει καὶ ἀνιχνεύει καὶ κατὰ λέξιν ἐπιταταίνει· ὡς ἐν ὀλίγῳ τοσοῦτον αὐτὸν συνηθροικῆναι μαρτυριῶν ὄραμθόν, ὡσθ' ἰκανὰς εἶναι βίβλους ὅλας πληροῦν· καὶ ὁ πρὶν μάχαιρα διστομος κατὰ Λατίνων ἱστάμενος, πρῶτον μὲν ἤδη κρουσάμενος, ἑτεραλκεία τὴν νίκην ποιεῖται.

Ζ'. Δι' ἃ δὴ καὶ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀναθεθῆκός θρόνον (56) πάντα ἦν αὐτὸς τῷ βασιλεῖ, καὶ γλῶττα καὶ χεῖρ καὶ κάλαμος; γραμματεῶς ὀξυγράφου, καὶ λέγων καὶ γράφων καὶ δογματίζων· ἔχων συνερῶς καὶ συλλήπτως τὸ ἀγῶνος τὸν τε Μελετιτιώτην (57) καὶ τὸν Μετοχίτην, ἀρχιδιακόνους δυτάς τοῦ βασιλικοῦ κλήρου· καὶ ἔτι Γεώργιον τὸν ἐκ Κύπρου (58). Συνεπιουργῆκει μὲν οὖν πάντων οὐδεις τοῖς τοῦ Πάππα (59), οὐδ' ὁ πατριάρχης αὐτὸς, οὔτε τῶν ἄλλων οὐδεις, ὅτι μὴ τὸ ἐνδοξίσιμον εὐαγγέλιον τῶν Φερρίων τινὲς (60) ἐπιτοῦργησαν ἅπαξ ἐν τῷ ναφῷ τῶν Βλαχερνῶν διὰ χειροτονίαν τινὲς (61) τῶν οἰκισίων. Ἄλλ' ἐπανακτέον τὸν λόγον.

A dogma Latinorum confirmare viderentur, colligere cœpisset ac postea etiam de iis scripsisset clam ille quidem, propter opinionem, in qua plerique erant, sed tamen scripsisset quædam. Quæ tunc imperator nactus Vecco misit; quibus ille multa cum sagacitate perfectis sanctorum libros e quibus Blemmydes ea testimonia collegerat, postulavit: quorum copiam cum imperator libentissime ei fecisset, in eo deinde occupabatur, ut diligenter illos legeret, **130** expenderet, ad verbum conferret. Itaque brevi tempore enim testimoniorum acervum coegit, quæ integra volumina complere possent: ut qui dudum acerrime Latinis adversabatur, mutata sententia, victoriam ad illos transferret.

B VII. Quamobrem patriarchali sede conscensa imperatori unus fuit omnia, et lingua, et manus, et velociter scribentis calamus, et dicendo, et scribendo, et dogmata exponendo: ejus certaminis socii et adiutoribus Meliteniote et Metochite, imperatorii cleri archidiaconis, et Georgio Cyprio. Nullus tamen eorum omnium cum pontificiis Latinis liturgiâ celebravit; ne ipse quidem patriarcha, neque alius quisquam, nisi quod Fratrum (Minorum) nonnulli licentia impetrata semel in Blachernio templo id fecerunt, propter ordinationem cujusdam e suis. Sed ad institutum redeundum est.

Variorum notæ.

monii Latinorum sententiam confirmavit, posteaque ad imperatorem Theodorum Lascarium et ad Jacobum Bulgariæ electum archiepiscopum transmisit, ut ex ipso Joanne Vecco docet Allatius lib. II, *De utriusque Ecclesiæ consensu*, cap. 14, n. 4, quorum quidem librorum meminit Pachymeres lib. VI, cap. 23, qui habentur editi post tom. 1 *Annal. Eccl.* Odorici Raynaldi cum versione Latina ejusdem Allatii. **DUCANG.**

(54) Quæsi sibi ipsi scribens, nec libro publicano incumbens. *Mox, λάθρα μὲν διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, quæ verba, inquit Allatius, perperam vertit interpres, infamiae metu, cum vertere debuisset, propter multorum invidiam, sed potius propter vitandam suspicionem, quod Latinorum scilicet partibus addictior videretur. Neque tamen id clam scripsisse dicendus est, quod imperatoris jussu egerat.* **DUCANG.**

(55) Verterat *Wolffius infamiae metu. Leo Allatius vertendum putabat, propter multorum invidiam, sed potius propter vitandam suspicionem.* Ego vero mali, *propter opinionem in qua plerique erant.* **BOVIN.**

(56) Cum Josephus sede sua pulsus in Periblepta monasterium sese contulisset, 11 Januarii secundæ Indictionis, anno mundi juxta Græcos 6782 (Christi 1274), ut est apud Pachymer. lib. V, cap. 17, 22, hincque in Anaplum (forte in Archangeli monasterium, de quo supra) amandatus, Veccus patriarcha renuntiatus est 26 Maii, et 2 Junii die Pentecostes inauguratus. Idem Pachymer. cap. 24, 28. **DUCANG.** — *Secessit Josephus, ut supra dictum est, A. C. 1274, Januarii die 11. Veccus non statim ei subrogatus. Possinus ex Pachymeris verbis lib. IV, cap. 17, et lib. V, cap. 24, a prima secessione Josephi ad initium a Vecco patriarchatum menses solidos sex-*

C decim intercessisse colligit; atque ita Vecci creationem confert in annum Christi 1275. Possini calculi: firmatur auctoritate Chronicorum manuscriptorum, in quibus Veccus annis octo sedem tenuisse dicitur. Vide cod. Reg. 3058*, 3502, etc. L. Codice 2525*, fol. 282, v. septem anni tantum ei patriarchæ tribuuntur. **BOVIN.**

(57) Quem cum Vecco legatum antea miserat ad S. Ludovicum Franciæ regem, quo Carolum fratrem a consiliis averteret; ut auctor est Pachymeres lib. V, cap. 9, quem quidem Ludovicum, ut hoc obiter adnotem, prῶτον ὄντα καὶ ῥῆγα τετραμηθῶν ἀρχῆθεν, καὶ ἐπὶ μεγαλειότητι ἐξουσία; τιμώμενον, πρὸς δὲ καὶ τοὺς τρέπου; εὐθὺς, vocat. **DUCANG.**

(58) Dignitate Πρωτοπρεσβυτέρου, ut est apud Pachymerem. lib. V, cap. 12, 22, ac deinde patriarcham Constantinopolitanum effectum. Ita alter ex archidiaconis Palatini cleri Evangelium, alter Apostolum legit. **DUCANG.**

(59) Fateor me non satis assequi quid sibi velit. Φρέστοι fortassis sunt fratres, hoc est monachi, qui Lat. nam Missam permissu imperatoris celebrarunt. Sed hæc ex iis, quæ e Pachymerio de Metochite adnotata sunt, intelligentur. *Wolffius.* — *Verterat Wolffius, Nullus tamen eorum omnium ad Papæ rationem liturgiâ celebravit.* Verendum in a ut edidimus. **BOVIN.**

(60) Expressit vocem Gallicam *Frères*, quomodo tum indigitabantur ex ordine S. Francisci et S. Dominici monachi. Hi porro Constantinopolin advenant a Gregorio missi, in quibus erat Joannes Parastron. **DUCANG.**

(61) *Interpres, suffragio ejusdem e familiaribus. Emendavimus, propter ordinationem cujusdam e suis.* **DUCANG.**

CAPUT III.

Anna et Maria, imperatoris neptes ex sorore, quibus maritis nupsierint. Lachanas Bulgarus atrocitatis dilesceat. Exercitum cogit. Constantinum Tæchum vincit et occidit. Ejus regnum et uxorem accipit. Oppidis Romanis imminet. Pala ologus eum antevertere statuit. Joanni Asani, legitimum Bulgarici regni hæredi, filiam suam Irenem despondet. Eundem cum magnis copiis in Bulgariam mittit. Lachanus Paleologi dolo occiditur. Asan regnat. Constantini Tæchi uxor et filius expelluntur. Terteres Bulgarus Asani socero exitium machinatur. Eum regno spoliatur. Asan Byzantium aufugit.

I. Soror erat imperatori nomine Eulogia : quæ cum filias multas haberet, Annam Nicephoro Ætoliæ principi despondit ; Mariam Constantino principi Zagoræ sive Bulgariae. Nam illorum primas uxores decesserant : quas ipsas quoque sorores fuisse et imperatoris Theodori Lascaris filias, supra diximus.

II. His temporibus quidam ex Bulgaris consurgit, pastorali quidem genere ortus, sed versuto vir ingenio et ad res novandas **131** promptus, nomine Lachanas : qui magna hominum vilium et improborum manu sibi adjuncta latrocinari instituit : unde brevi tempore magnas divitias et justum exercitum coegit. Hujus continentes intrusiones et illata sibi detrimenta non ferenti Constantino v'sum est, convocatis in unum copiis suis, acie cum illo decernere, ac facta omni alea de summa rerum dimicare. Turpe enim ducebat, nihili hominem exiguo tempore tanta potentia auctum non modo magnas Bulgaris clades subinde inferre, sed jam toti regno periculum ingens minari et intentare. Itaque bellico apparatu instructus progreditur, et collatis signis vincitur ; nec modo regnum, sed vitam etiam amittit. Lachanas autem non solum principatu præter spem potitur, verum etiam uxoris Constantini viduæ maritus exsistit. Quin et constituebat deinceps, exacta hyeme, sub veris initium Romanorum finitimos agros et oppidula ex insidiis aggredi, ut illorum viribus imminutis ipse validissimus haberetur.

κῶν χωρίων καὶ πολιτείων, τῶ ἀσθενεστέρων αὐτῶν

III. Quæ imperator cum audivisset, non ferenda nec per oblivionem aut contemptum negligenda esse judicavit : sed curis cesuare et æger animo esse coepit. Nec tamen illum in præsentia formidabilem putabat : at cum ad ea quæ concupisset, acerrimo eum studio ferri cerneret, dicebat ipsum sensim se paulatim progrediendo ad magnam potentiam sese evectum in ire, et ad Romanis imperis tandem expugnato difficilis **132** foret. Oportere autem eos qui citra periculum velint vivere, antevertere et occurrere malis impendentibus : et si in præsentia crescentis plantæ radicem facile præcidere possis, non esse cunctandum, neque expectandum donec acceptam injuriam cum periculo ulciscaris, cum ipsa consilia et ipsos conatus possis sine pe-

A. Ἦν ἀεὶ φῆ (62) τῷ βασιλεὶ θυομα Εὐλογία. Ταύτη πολλῶν οὐστῶν θυγατέρων, τὴν μὲν μίαν τὴν Ἄναν συνέξουζεν ἀνδρῶν Νικηφόρω, τῷ τῆς Αἰτωλίας ἄρχοντι· τὴν δὲ ἑτέραν τὴν Μιχρίαν Κωνσταντίνω, τῷ τῆς Ζαγορά; ἄρχοντι (63)· ἄρι τῶν προτέρων αὐτῶν γυναικῶν τὸν βίον ἀπολιπούσῶν. Ἀδελφὰς δὲ κάκεινας ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε καὶ θυγατέρας τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λάσκαρι.

B. Ἐν [P. 79] τοῦτοις (64) μέντοι τοῖς χρόνοις ἀνίσταται τις ἐκ τῶν Βουλγάρων, βοσκηματώδης μὲν τὸ γένος ἀνὴρ, ποικίλος δὲ τὴν φρονησιν καὶ δεινὸς καινοτόμοις ἐπιθέσθαι πράγμασιν, θυομα Λαχανὰς (65)· ὁ πολλοὺς προσεταιρισάμενος τῶν χυδαίων καὶ ἀτασθάλων ληστρικῶν ἐπετίθεισε βίον· ἐξ οὗ πολλὸν ἐν βραχεί συνέλεξε πλοῦτον καὶ ἅμα στρατὸν ἱκανόν. Τοῦτου τὰς συνεχεῖς καταδρομὰς καὶ ζημίας οὐκ ἀνεχομένω τῷ Κωνσταντίνω ἔδοξε συνηθροικῶσι τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις εἰς ἀντιπαράταξιν ἐξίναται ἐκείνου καὶ διακυθεῦσαι τὸν περὶ τῶν ὄλων πραγμάτων κίνδυνον. Ἀίσχρῶν γὰρ εἶναι ἡγεῖτο, ἀνθρώπων τοῦ μηδεὸς ἀξίον ἐν βραχεί χρόνῳ μεγάλην ξυνηλοχίαν δύναναι οὐ μόνον μεγάλας ἐπάγειν συχὰ τι· Βουλγάρους κακώσεις, ἀλλὰ καὶ μέγαν ὄλη τῇ ἀρχῇ τὸν κίνδυνον ἐπισείειν ἤδη. Παρασκευασάμενος οὖν ἐξείσται· καὶ συμβαλὼν ἐκείνῳ νικᾶται καὶ στερεῖται μὴ μόνον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ζωῆς αὐτῆς· καὶ γίνεται παρ' ἐλπίδα μὴ μόνον τῆς ἀρχῆς ἐγκρατῆς ὁ Λαχανὰς, ἀλλὰ καὶ σύζυγος δευτέρως τῆς γυναικὸς Κωνσταντίνου. Ὅ; καὶ διανοεῖτο λοιπὸν τελευτῶντο; τοῦ χειμῶνος ἅμα ἤρι πέμπειν ἐνέδρας καὶ κατὰ τῶν ὁμορούτων Ῥωμαϊνομένων ἰσχυρίτατος ἐκεῖνος δοῦναι.

Γ. Ταῦτα τῷ βασιλεὶ ἀκουσθέντα οὐκ ὀκιστὰ ἔδοξεν, οὐδὲ λήθης ἄξια καὶ περιφρονήσεως· ἀλλ' ἐν πανεὶ φροντίδος ἐχώρει καὶ πλήρης ἦν ἀθυμία· οὐχ ὅτι τῶς ἐνόμιζε φοβερὸν ἐκεῖνον, ἀλλὰ σπουδῆ χρώμενον θερμοτάτῃ πρὸς ὅπερ ἐν τῷ βουλόμενον ὑποτίθει· βλέπων εἰςγεν ὀδῶν προβαλόντα κατὰ μικρὸν ἐς μέγα δυνάμειος ἐπαρθῆναι, ὡς δυσκαταγώνιστον καὶ Ῥωμαίους ὀφείλει γενέσθαι. Χρῆναι δὲ τοὺς ἀκινδύνως βίον ἐθελόντας φθάσαι καὶ προανατελλεῖν τὴν ὁρμὴν τῶν δεινῶν· καὶ παρὸν ἐκ τοῦ βῆστος τὰς βίβας ἐκτέρπειν ἐν τῷ παρόντι τῆς μελλούσης βλάβης, μὴ μέλλειν μηδὲ περιμένειν τῶν πονηρῶν ἔργων ἀμύνεσθαι μετὰ κινδύων τὸν δρᾶσαντα, παρὶν ἀκινδύνως τῆς διανοίας καὶ τῆς ἐρήθς αὐτῆς. Ὅθεν ἐπεδήπερ (66) ὁ λόγος φθάσας (67) ἐδήλωσε τὸν τοῦ

Variorum notæ.

(62) Pachymer. lib. v, cap. 3. Vide stemma Paleologorum in *Famil. Byzant.* DUCANG.

(63) Bulgariae regi. Cur porro Zagoræ reges dicerentur Bulgariae principes, diximus in eorumdem regum serie, n. 17. Vide præterea Leuclavium in *Pandecte Turc.* n. 53, et in *Onomastico.* DUCANG.

(64) Pachymer. lib. vi, cap. 3. DUCANG.

(65) Cur id ei nominis inditum, indicat ibid. Pachymeres. Vide stemma Bulgaricum. DUCANG.

(66) Pachymer. lib. v, cap. 5; lib. vi, cap. 4, 5. DUCANG.

(67) Libr. iii, cap. 2, sect. 4. BOIVIS.

Ἄσιν ἀπόγονον (68) τὸν Μυτζῆν περὶ τὴν Τροίαν ἄποιεσθαι τὴν διαίταν δι' ἧς ποτ' εἰρήκαμεν τὰς αἰτίας, εἶτα αὐτὸς μὲν ἐφθῆ τὸν βίον ἀπολιπὼν καταλειποῖ δὲ παῖδα Ἰωάννην τὸν Ἀσάν· τοῦτον ὁ βασιλεὺς νῦν μεταπέμπεται, ἀνωθεν ἐκ πατέρων τὰ δίκαια τῆς Βουλγαρικῆς ἀρχῆς κεκτημένον· καὶ τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς συζεύξει· Εἰρήνην πέμπει μετὰ βασιλείας δυνάμεως ἐλευθερωσόντά τε τὴν Βουλγαρικὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ Λαχανᾶ τυραννίδος καὶ ἅμα διαδεξιόμενον αὐτὸν αὐτὴν, δίκαιον κληρὸν ἦδη πρὸς αὐτὸν [P. 80] καταβεθεῖσθαι.

Δ'. Ὁ μέντοι Λαχανᾶς, ἐπειδὴ περ ἔτυχε τῆνικαὺτα τὴν ἐπὶ Σκύθας ἰὼν βεβαιώσῃ, ἕνεκα τῆς τυραννίδος, λαθραίας τοῦ βασιλέως ἐπιβουλαῖς ἐκεῖ τὴν δι' αἵματος δίδωσι δίκην. Ἀπονητὶ δ' ὁ Ἀσάν (69) τὴν ἀρχὴν διαδέχεται, τῶν Βουλγάρων ὑποδεξαμένων ἐσμένων. Τοῦτον οὕτω τελοσθέντων ἐξωθεῖται καὶ Μαρία ἐκείθεν ἢ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδῆ σὺν υἱῷ Μιχαῆλ, ὃν ἐκ τοῦ Κωνσταντινίου γενένηκε, καὶ ἔχει πρὸς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδ' ὡς τὰ πολλὰ ταις μεγάλαις εὐφροσύναις ἐπιφύονται λύπαι, κατὰ πᾶσαν τὴν ξένην πόλιν τῆς εὐθυμίας ἐκείνης καὶ ἀττίσιν ἐπιτραπτόντα καὶ συγχρόντα, οὐδ' ἐνταῦθα τὸ ἔθος ἐπιλελοιπεί· ἀλλ' ἦν τῆνικαὺτα ἀνὴρ εὐγενῆς καὶ τῆς μάστιγος συνειδὼς καὶ τῷ δραστηρίῳ τῆς φύσεως ἐν Βουλγάρους ἐπίσημος, ὄνομα Τερτερῆς. Τοῦτον οἰκειώσασθαι θέλων ὁ Ἀσάν καὶ ἅμα περιποιούμενος ἐκ τῆς ἀφοβίας γαμβρὸν ἐπ' ἀδείφῃ ποιεῖται, ἀρελόμενος καὶ ἀπροστέλλας ἐς Νίκαιαν τὴν προτέραν ὀμόζυγον σὺν τοῖς τέκνοις αὐτοῦ. Τετιμμε δ' ἐπὶ τοῖς αὐτὸν καὶ τῷ τῷ δεσπότῳ ἀξιωματικῶν· ἀλλ' οὐκ ἐνέμεινεν οὗτος ἐπὶ πολὺ τῇ πρὸς τὸν τετιμηκότα στοργῇ· ἀλλ' ἀφέλειαν καὶ κουφότητα πλείστην καταγινώσκων αὐτοῦ ἐλαθεν ἐν οὐ μακρῷ τῷ χρόνῳ τὰς γυνώμας ἐφελκυσάμενος, τοῦ τε στρατιωτικοῦ παντὸς καὶ πρὸς γε οὐκ ὀλίγων ὄσσει τῶν ἐν τέλει. Ἐμελλε δὲ ἦδη καὶ τὸν Ἀσάν διαχειρισάμενος ἐγκρατῆς εἶσεσθαι καὶ τῆς ἀρχῆς. Ὅπερ αὐτὸς ἐγνωκῶς προσποιεῖται μετὰ τῆς γυναικὸς ἐκδημίαν ἐς τὴν πενθερὸν καὶ βασιλέα· καὶ λάθρα ξυναγαγὼν πᾶν ὃ τι τῶν κειμηλίων καὶ χρημάτων ἦν τῶν Βουλγαρικῶν τὸ ἐξάρτεον, ἦκεν εἰς τὸ Βυζάντιον παρὰ τὴν βασιλέα καὶ πενθερὸν· καὶ αὐτὸς μὲν ἐνταῦθα διήγαγε τοῦ λοιποῦ· ὁ δὲ Τερτερῆς κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν ἐκεῖ σφρατρίζειται. Εἶεν.

CAPUT IV.

Genuenses Galatæi inolescunt. Palæologus ob unius civis Byzantini eadem minatur illis extrema. Ut veniant impetraverint. Eorumdem trirèmes due piraticæ, insalutato imperatore. Constantinopolin prætervehuntur. Earum reditum imperatoris expectant. Genuenses conantur evadere. Cum imperatoris confidunt. Vincuntur. Latinorum fastus imminutus.

[P. 81] Α'. Ἐγὼ δὲ τοῦτο ἐκεῖνο τῶν πάλαι πολλῶν διακηκῶς, ὡς πολιτικῶς καὶ μετρίως ἐνεγχεῖν εὐτυχίαν χαλεπώτερον ἢ δυστυχίαν, νῦν μάλλον ἐπὶ τῆς χρείας ἐθεσουργεῖν συννενοικῶς. Ἰδοὺ γάρ καὶ οἱ ἐκ Γεννοῦας (70) ἀντιπέραν οἰκοῦντες τοῦ Βυζαντίου τῷ τῆς ἀτελείας κέρδει μεθυσθέντες, καὶ

riculo tuo ulcisci. Igitur cum, ut supra est expositum, Mytzes et Asanis posteritate apud Trojam ob eas causas quas diximus degens decessisset; filium ejus Joannem Asanem, ut cui regnum Bulgarie paterno jure deberetur, accessit, desponsaque Irene filia, cum magnis copiis mittit, tum ad Bulgariam a Lachanæ tyrannide liberandam, tum ad suscipiendum regnum justa successione ad se devolutum.

IV. Cæterum Lachanas firmandæ tyrannidis causa tum in Scythiam proficiscens clandestinis imperatoris insidiis profuso illic sanguine dat pœnas. Asan vero citra laborem volentibus Bulgaris regno potitur. His peractis Maria, imperatoris ex sorore neptis, cum filio Michaele, quem ex Constantino susceperat, indidem expulsa Constantinopolin venit. Quoniam autem magnis gaudiis dolore plerumque agnascuntur, et velut gladii quidam hostiles illam lætitiæ tranquillitatem turbant et confundunt, id ipsum tunc quoque 133 usu venit. Nam eo tempore exstitit vir quidam nobilis, singulari prudentia et animi promptitudine inter Bulgaros insignis, nomine Terteres: quem Asan ut sibi conciliaret, atque ut securitati suæ consuleret, jungit sibi affinitate, desponsa ei sorore sua: priore videlicet uxore adempta, et cum liberis Nicæam missa. Deinde Despotæ dignitate illum ornat. Verum is non diu apud eum, a quo ita honoratus fuerat, in fide et officio permansit: sed animadversa ejus simplicitate et levitate insigni, brevi tempore totius exercitus et procerum non paucorum animis sibi clam conciliavit. Jamque id agebat ut Asane interfecto principatu potiretur. Quo ille cognito se cum uxore ad visendum imperatorem eundemque socerum proficisci simulat: opum et pecuniarum Bulgaricarum electissima quæque clanculum cogit: deinde se Byzantium ad socerum imperatorem confert, atque illic reliquum vitæ transigit. Terteres vero, prohibente nemine, Bulgaricum regnum occupat. Et hæc hactenus.

I. Ego vero quod e multis veterum cognovi, difficilium esse res secundas quam adversas civiliter et moderate ferre, nunc re ipsa edoctus magis admiror. Ecce enim Genuenses, qui e regione Constantinopolis habitabant, lucro immunitatis inebriati elatique superbia adversus Romanos inso-

Variorum notæ.

(68) Mytzes Asanis sororem duxerat uxorem, ut dictum supra, lib. III, cap. 2, sect. 4. Cur itaque eum Gregoras ἀπόγονον vocat? Boivin.

(69) Pachym. lib. v, cap. 3; lib. vi, cap. 1, 2, 7, 8, 9. DUCANG.
(70) Pachymer. lib. v, cap. 30. DUCANG.

lescere, eosque ut imbecilliores contemnere cœperunt. Ac tandem aliquis **134** ob paucos autumnales fructus rixa cum quodam orta, ense quam lingua promptior, statim hominem interfecit. Quod favinus cum imperator audisset, non ut unius eadem neglexit : sed ita exarsit et commotus est, ac si tota civitas eversa, et imperatoria majestas violata esset, statimque exercitu omnes eorum aedes cinxit. Nondum enim murorum munitiones habebant, nec urbem quæ cum vellet imperatrici urbi adversaretur. Ac fortasse tum funtibus priissent, nisi miserabili habitu, ultrò multa sibi irrogata, supplices sese statim ad pedes imperatoris abiecissent, atque ita veniam impetrassent.

εἰ μὴ σχῆμα περιθέντες ἐλεεινὸν καὶ ζημίαν ἐκούσων μάλα τῷ βασιλεῖ καὶ οὕτως ἀπήλλαξαν ἐαυτούς.

II. Hoc illi primo documento promptum et acrem imperatoris animum cognoverunt. Alterum et majus illud. Quidam eorum populares duas piraticas triremes instruxerunt, et Byzantini freti angustiis clam superatis in Euxinum pontum delati sunt, omissa solemnibus et usitata imperatoris salutatione. Quod nec ipsum ille inultum pati voluit. Collectas itaque triremes non paucas, et usam magnam oneravit navem ad promontorium fani collocat (quod os Ponti appellatur, ubi Cyaneas et Planetas Græci olim esse dixerunt), piratarum accessum expectaturas, ne audaces illi et scelerati homines incolumes clam evaderent. Quod cum illos **135** haud sefellisset, hac calliditate salutis suæ consulunt. Omnes opes quas latrocinando coegerant per speciem negotiationis una secum in maximam onerariam transferunt. Deinde omni armorum genere eas tegunt et muniunt; ut cum septentrionales venti vehementius spiraturi essent, oram solverent, et vi patefacta via per eos qui in faucibus stationem habebant, citra periculum evaderent. Paulo post cum vehementior Boreas a tergo erupisset, etiam piratica illa navis e medio pelago plurimis armatis cineta apparet, quasi quædam urbis integra per fluctus gradiens, vel potius avis instar maria pervolans.

ἐκεῖνη ὀκτὸς ἀπὸ πολλοῦ τοῦ πελάγους, μυρίοις κατὰ κυμάτων πεζεύουσα ἤ μᾶλλον πτηνοῦ δίχην ἐπιπταμένη τοῖς κύμασιν.

III. Jam et imperatoris triremes instructæ aderant. Ac oneraria quidem navis imperatoria sublatis antennis nondum vela expanderat, sed manebat immanota. Hostili autem oneraria accedente ipsa etiam vela explicat; et illam modo a latere arripit, modo a puppi insequitur, quasi vestigiis inharendo; cæditque et cæditur, ac proelio quodam veluti ætherio et volatili defungitur. Ibi dispaes ac varios militum ordines cominus eodemque in loco pugnare inter se cerneret. Alii enim ex tabulatis eos

A πέρα φρονήσαντες τοῦ μετρίου κατεπαίρεισθαι ἤρξαντο Ῥωμαίων καὶ περιφρονεῖν ὡς ἀθνεστέρους. Ἦδη δὲ τις καὶ φιλονεικίαν τινὰ καθ' ἑνὸς τινος ὀρέμενος ὑπὲρ βραχέως ὀπώρας προχειρότερον ἔσχε τὸ ξίφος τῆς γλώττης καὶ παραχρῆμα τὸν ἀνθρῶπον τοῦ βλου ἀπήλλαξε. Τοῦτο ἀκηκοὺς ὁ βασιλεὺς οὐχ ὡς ἐνδὸς φονευθέντος τῆ πράγμα παρέδραμεν, ἀλλ' ὡς ὅλης πόλεως καταστράφεισης καὶ τοῦ βασιλικοῦ περιφρονηθέντος κράτους, οὕτως ἐζήλωκέ τε καὶ διανέστη καὶ τὴν ταχίστην περιήγαγε τὴ στρατοπέδων περὶ πάσας αὐτῶν τὰς οἰκίας. Οὕτω γάρ σφισι τειχῶν ἐχυρώματα ἦν καὶ πόλις εἰς ἀντίπαλον ὅποτε βούλοιοτο καθίσταμένη τῆ βασιλευσύῃ καὶ τὰχ' ἂν ἐμέλλησαν τότε πανωλεθρία φθαρήσασθαι, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπιθέντες προσέπεσον δραμόντες αὐτίκα

B IV. Τοῦτο τῆς βασιλείας σπουδῆς καὶ δξύτητος γεγόνε γνώρισμα πρῶτον αὐτοῖς. Δεύτερον δὲ καὶ μείζον· συνεστῆσαντὸ τινες ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν δύο τριῆρεις ἐπὶ διαίταν καὶ τρόπον πειρατικόν, καὶ λάθρα διαβάντες τὰ περὶ Βυζάντιον τῆς θαλάττης στενὰ ἐπὶ τὸν Εὐξείνιον πόντον ἐπεποιήκεσαν τὸν ἀπόπλου, μὴ παρασχόντες τὴν συνήθη τῷ βασιλεῖ εὐφημίαν· οὐδὲ τοῦτο τοῖσιν ἀτιμώρητον ἔδοξε παρελήλυθεναι τῷ βασιλεῖ. Ὅθεν τριῆρεις συνθηροικῶς οὐκ ὀλίγας καὶ μίαν μεγάλην ὀκτάδα περὶ τὴν ἄκραν ἴσθησι τοῦ ἱεροῦ (71) (ὃ δὴ στόμα καλεῖται τοῦ Πόντου, ἐνθα τὰς Κυανέας καὶ Πλαγκτὰς ἔφασκον Ἕλληνας εἶναι), τὸν εἰσπλου ἐκδοχομένας τῶν πειρατῶν, μὴ λαθόντες ἀπαθεῖς οἱ ὄρασι· ἐκεῖνοι καὶ ἀλιτῆριαι διαδράσωσιν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐκεῖνους οὐκ ἐλελήθει, μηχανῶνται τινὰ σφισι σωτήριον τρόπον. Πάντα γὰρ πλοῦτον ὃν ἐκ ληττείας συνήγαγον πραγματεῖαν ἐμπορικὴν ποιησάμενοι μεθ' ἑαυτῶν εἰς μεγίστην ἐμβόλῃσιν ὀκτάδα καὶ πάσαν ἐπὶ τούτοις προαταίθηνται καὶ παρασκευάζουσι πανοπλίαν, ἵνα κάρην ἐπιτηρήσαντες, ἵπποτε σφοδρότερον βέοιεν [P. 82] τῶν ἀρκτικῶν πνευμάτων αἱ πύλαι, λύσαντες ἀποπλεύσωσι καὶ βίε βρηξάμενοι τοὺς ἐπὶ τοῦ στόματος ναυλοχούντας ἀκίνδυνον τὸν εἰσπλου ποιήσωσιν. Ἐπεὶ δὲ μετὰ μικρὸν σφοδρότερο; ἀνωθεν κατεβράβη βορέας, ἐπιφαίνεται κατιουσὰ καὶ ἡ πειρατικὴ ἔσπεφανωμένη τοῖς ὀπλίταις, καθάπερ πόλις ὅλη ἐπιπταμένη τοῖς κύμασιν.

D Γ. Ἦδη δὲ καὶ αἱ βασιλικαὶ τριῆρεις παρεσκευασμένοι προῆσαν. Ὅμοιος δὲ καὶ ἡ βασιλικὴ ὀκτὸς ἄρσις τὰς κεφαλὰς οὕτω διεπέτασε τὰς ὀθόνας, ἀλλ' ἔμεινεν ἡρεμοῦσα. Ἐγγισίας δὲ ἦδη καὶ τῆς πολεμίας ὀκτάδος; τότε καὶ αὕτη διαπετάσασα τὰς ὀθόνας λαμβάνει τὴν πολεμίαν, πῆ μὲν ἐκ πλευρᾶς, πῆ δ' ἐκ πρύμνης, ἐπομένη κατ' ἔχνος βάλλουσά τε καὶ βαλλομένη καὶ τὸν αἰθέριον εἰπεῖν ἐκεῖνον καὶ ἱπτάμενον πρᾶττουσα πόλεμον. Ἦν γὰρ ἰδεῖν δ. ἀπορα καὶ ποικίλα τάγματα στρατοπέδων ἐν ταῦτῳ κατ' ἀλλήλων

Variorum notæ.

(71) Nomen arcis est ruinosæ in Asiatico littore, trans Bosphorum, non procul ab ostio Ponti Euxini, inquit Leunclavius in Onomastico priore Turcico :

de quo quidem Hiero multis egimus in notis ad Alexiadem, pag. 561. Ducang. — Vide lib. xviii, cap. 2, sect. 1. Boivin.

συστάδην μαχόμενα. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν καταστρω-
 μάτων τοῦ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων ἐβαλλον· οἱ
 δ' ἀπὸ τῶν ξυλίνων πύργων τοὺς ἀπὸ τῶν ξυλίνων
 πύργων· οἱ δ' ἀπὸ μετεώρου τῶν ἄκρων ἰστίων τοὺς
 ἀπὸ μετεώρου τῶν ἄκρων ἰστίων. Ἐχρῶντο δὲ καθ'
 ἐκαστῶν ἐκαστοὶ χειροπληθεῖς χερμαδίοις καὶ βέ-
 λεισι τοξικοῖς· ἔστι δ' ὅτε καὶ πελέκεσι καὶ ξίφεσιν
 ἄλλοις, ὅποτε μάλα δὴ πελέκασιν ἀλλήλοισι. Αἱ δὲ
 τριῆρεις οὐ μάλα τοι ἐγγύθεν παραπλεύουσαι μόνοις
 ἐχρῶντο τοῖς τηλεβόλοις βέλεσι. Καὶ οὕτω δὴ μέχρι
 πολλοῦ τῆς ἡμέρας πῶν ἐπὶ τοῦ στόματος· ἀμείβοντες
 ἀρχένα εὐρώπτεω; ἐκατέρωθεν ἅπαντες ἰγωνίζοντο,
 καὶ πρὸς μὲν ἀρχαί; ἐπικρατέστερα τὰ Λατίνων
 εἶδομαι· ἔπειτα κωλύμενον ὑπὸ τῶν τῆς βασιλικῆς
 ἀγκάδος ἰστίων τὸ πνεῦμα, ἀναπέπαστα παρα-
 πλεύουσης διηνεκῶς καὶ συμμέτρως ἐκ τε πρύμνης
 καὶ πλευρᾶς δεξιᾶς, ὅθεν ἐκεῖνο προσέρρει, μαλα-
 κότερον τοῖς τῶν πολεμίων ἰστίοις προσέβαλλε καὶ
 οὐ στερόβαν οὐδὲ μάλα τοι αὐτόνον παρεῖχε τῇ ὑλάδι
 τὴν κίνησιν.

Δ'. Ὁ δὲ μείζων Λατίνους ἀτύχημα ἐγεγονέη, θρα-
 σύτερόν τις ἐξ αὐτῶν τῇ Ῥωμαίων ἐπιπηδήσα; ὀλ-
 κίδι ὄξει πελέκει τὰ καιριώτερα τῶν κωλυθῶν
 ἐξέτεμε· δὴ κατενεχθεῖσα ἡ κεραία κατὰ μέσην τὴν
 τῶν Λατίνων ἀγκάδα ἀπόλεμον ἐκείνη; τὸ πλείστον
 ἐκλιτικὸν ἐξείρησε πεποίηκε· κἀντεῦθεν ἀδεῶς κατὰ
 κύκλον καὶ αἰ τοῖς ῥοῖς; παλάσσει; στερόβότερον ἐκ
 τοῦ σύνεγγου ἐβάλλον. Ἦδη δὲ τις καὶ εἰσαπήδησαν
 ἔθεν τῆς πολεμίας ἀγκάδος, καὶ ἕλλος ἐπ' ἄλλω, καὶ
 τρεῖς ἐπὶ δύο, καὶ τέσσαρες ἐπὶ πλείστοις, ἕως τελευτῶν
 κρατήσαντες, τῶν πολεμίων ὅσοι μὴ ἐπεθνήκεσαν,
 τοὺς μὲν τραυματίας, τοὺς δὲ δεσμώτας ἐκείθεν ἐξελ-
 λον. [P 8] Τοῦτο δεύτερον τῆς βασιλείας δεύτητος
 καὶ σπουδῆς ἐναργέστερον γνῶρισμα· τοῦτο τοὺς Λα-
 τίνους εἰς ἐσχάτην ἤλασε δειλίαν καὶ φόβον· καὶ τὸ
 ποῦ τοῦ θράσους μεταθεμένου; καὶ τὸν συνήθη τύ-
 φο; ὡ; ἀκαίρον ἀποβρίψιντα; μετριωτέρους γενέ-
 σθαι; ἡγάρασεν.

A qui in tabulatis essent feriebant : alii ex ligneis
 turribus, eos qui in ligneis turribus starent; alii
 denique ex summis navium malis, eos qui e simi-
 libus fastigiis pugnant. Petebant autem se utrin-
 que pugillaribus **136** saxis et missilibus telis :
 aliquando et securibus et aliis armis, cum pro-
 prius hostem ventum erat. Triremes vero, quia non
 ita propinquæ navigabant, telis solum missilibus
 utebantur. Ita in multam diem ab ostiis usque per
 fretum proveci utrinque omnes fortiter dimica-
 bant. Ac iuitio quidem Latini superiores videban-
 tur. Deinde cum ventus interpositis onerariæ im-
 peratoriæ velis inhiberetur, (quippe hæc alteram
 continenter et æqualiter cum a puppi tum a dextro
 latere, unde ventus spirabat, usque assectabatur,
 nec ab ea divelli poterat); eo fiebat ut in hostium
 vela segnior ventus incideret, ac proinde eorum
 navis tardius ac lentius moveretur.

IV. Jam, quæ major Latinorum calamitas fuit,
 quidam ex iis audacius in Romanam navem cum
 insilisset, acuta securi funes maxime necessarios
 resecurit. Quare antennæ in mediam illorum navem
 delapsæ milites eorum plurimos subito pugnae inu-
 tiles reddiderunt. Atque ex eo triremes ipsæ pro-
 prius advectæ audacter eam circumsteterunt, et va-
 lidioribus ictibus cominus oppugnarunt. Tum sta-
 tim aliquis in hostilem navem insiluit. Deinde alii
 atque alii, terni, quaterni, et subinde plures : do-
 nec integram victoriam adepti eos ex hostibus,
 qui non occubuissent, partim vulneratos, partim in
 vincula conjectos inde abduxerunt. Alterum hoc
 specimen fuit quo imperator animi sui promptum
 ac celerem impetum evidentius declaravit. Ea
137 res Latinis metum ac terrorem maximum
 incussit, coegitque posita audaciæ insolentia et suo
 illo iustempetivo fastu abjecto fieri moderatiore.

CAPUT V.

Asiatina sultani obitus. Melecus ejus filius paternum imperium repetit. Ab Amurio Satrapa vincitur. Domum reversus occiditur. Turci ut introcinari caperint. Romanus provincias populantur. Adversus Scythas infirmi; adversus Romanos validissimi. Palæologus magnum exercitum eis opponit. Duces præfici incautos. Turci præparatis insidiis prælium ineunt suo more. Terga vertunt. Romanos in insidiis pertractos circumveniunt et opprimunt. Ad Sangarium usque prædabundi excurrunt. Palæologus munita Sangarii ripa Bithyniam tutatur. Copia ejus terrestres ac navales aliis bellis distractæ. Turci Asiantis provinciis occupatis grassantur. Lamentatio rhetorica. Prædæ partitio. Sorores duæ in mutuo complexu exspirant. Andronicus jussu patris Tralles instaurot. Eadem urbs quadriennio post Turcis dedita. Oraculum de Trallibus et de Andronico multis suspectum. Eventu comprobatur. Attalus Troianus Trallium conditor; unde urbis nomen.

A'. Ἐγὼ δὲ ἐκεῖνο ἐπαναλήψομαι. Τῷ σουλτάν D
 Ἀζατίνῃ (72) φυγάδι, ὡ; εἴρηται, γενομένῳ ἐκ τῆς
 πόλεως Αἴνου ἅμα τῷ υἱῷ αὐτοῦ Μεληκ καὶ διαβάντι
 τὸν Ἴστρον, αὐτῷ μὲν τὸ βουλοῦμενον ἐκπληρῶσαι
 ὡκ ἐξεγένετο. Φθάσαν γὰρ τὸ χρεῶν τῶν βουλευμά-
 των ἐξέτεμε τὰς ὁδοῦ;. Ὁ δὲ Μεληκ βραχὺ διατρί-
 φας αὐτόθι; βλον ἐπηλυν καὶ οὐ μάλα οἱ ἀρέσκοντα
 εἶτα διὰ τοῦ Πόντου διέβη πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Σκυ-

I. Nunc ego illuc redeo. Cum sultanus Azatines
 ex oppido Aeno, ut dictum est, una cum filio suo
 Meleco profugisset, Istrumque trajecisset, ipse qu-
 dem id quod destinaret conficere non potuit, morte
 præventus. Melecus vero cum illic vitam peregrin-
 nam et parum gratam aliquanti-per egisset, per
 Pontum ad Scythas Asianos transiit : a quibus
 potestate accepta Turcorum principatum ut pater-

Variorum notæ.

(72) Vide seriem Siltanorum Ieonensium post Familias Dalmaticas. DUCANE.

nam hæreditatem postulavit. Ac cæterorum quidem satraparum alii convenerunt, illumque adierunt ut dominium suum : alii cunctabantur. Unus autem nomine Amurius, collecto latronum exercitu, non parvo quidem illo, sed valde numeroso, bellum adversus eundem suscepit, ac tandem fusum fugalumque ad mare usque compulit. Tum igitur Melecus ad Heracleam Ponticam fuga evasit. Vere autem appetente imperatorem adire apud Nymphæum cominorantem decrevit. Cæterum iter ingressus non eo usque perrexit, sed interea alio conversus ad Turcos denuo se contulit, atque ab illis paternum principatum restitui sibi postulavit. Deinde et ipse non longo post vita excedit, clandestina quorundam sicariorum conspiratione oppressus.

II. Turcorum imperio sic everso et eorum rebus ex honesta disciplina splendidaque fortuna ad maximam **138** perturbationem prolapsis non modo satrapæ et quotquot nobilitate ac fortuna emirebant, omnem ditonem in plurimas partes divisam partiti sunt : sed multi etiam obscuri et ignobiles, a juncta sibi hominum infimorum colluvie, latrocinari cæperunt, præter arcum et pharetram nihil secum gestantes : qui faucibus montium incessis scintillos agros et urbes Romanorum crebris et occultis incursionibus vexabant. Nam paulo ante acciderat, ut præsidia quæ arces tuebantur, inde migrarent, cum annua stipendia e fisco imperatorio non numerarentur. Quod initio ut res parvi momenti neglectum maximum postea Romanis infortunium extitit, et clades ipsis gravissimas importavit. Turci autem illi qui Satrapias varie diviserant, cum a Scythiis pellerentur, Romanos pellebant : et quam infirmi erant adversus Scythas, tam adversus Romanos invalescebant : ut Scytharum incursio non calamitatis causa, sed summæ felicitatis occasio illis esset. Frequentes itaque e Pamphlagonia et e Pamphylia irruebant, Romanasque

Α θας· ἀφ' ὧν τὸ ἐνδοξίμον εὐληφῶς ἤχε ζητῶν τὴν τῶν Τούρκων ἀρχὴν ὡς πατρικὸν τινα κληρον. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων σατραπῶν οἱ μὲν συνήρσαν καὶ προσήρσαν ὅσα καὶ δεσπότῃ σφῶν αὐτῶν· οἱ δ' ἤμαλλον. Εἰς δὲ τις Ἀμούριος ὄνομα (73) δῆμον συνθηροτικῶς ληστρικὸν οὐ βραχύν, ἀλλὰ μάλα συχρὸν, πόλεμον ἤρατο κατ' αὐτοῦ καὶ τέλος τρεψάμενος ἐδίωξεν ἄχρι θαλάττης· τότε μὲν οὖν ὁ Μελεχ ἐς τὴν κατὰ Πόντον Ἡράκλειαν διεσώθη καταφυγών. Ἦρος δ' ἐπιστάντος (74) ἔδοξεν αὐτῷ ἀπιέναι πρὸς βασιλεία περὶ τὸ Νύμφαιον διατριβόντα. Καὶ μέντοι καὶ ἀπίων ἐκεῖ μὲν οὐκ ἀφίκετο· ὁ δὲ ἄλλ' ἐτέραν ἐτρέπετο μεταξὺ καὶ παρὰ τοὺς Τούρκους αὐθις ἐλθὼν τὴν πατρικὴν ἐζήτει ἀρχὴν. Ὅθεν ἐν οὐ μακρῷ καὶ οὗτος τὸν βίον ἀπολιμπάνει, λάθρα τινῶν φονευτῶν Β συστάντων ἐπ' αὐτόν.

Β. Τῆς δὴ τῶν Τούρκων ἀρχῆς οὕτω φθαρθείσης [P. 84] καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων ἐξ εὐταξίας καὶ τύχης λαμπρᾶς εἰς ἀταξίαν μεγίστην κευωρηκῶτων, οὐ μόνον σατράπαι καὶ ὅσοι τῶν γένει καὶ δόξῃ διαφερόντων, εἰς πλείστα τεμνόντες (75) τὴν ὅλην διαλαχιν ἐπικράτειαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀδύξων καὶ ἀνωμόμων ὄχλου σὺρφετώδεις προσεταιρισάμενοι πρὸς ληστρικὸν ἀπέκλιναν βίον, μηδὲν τόξου καὶ φαρέτρας ἐπιφερόμενοι πλέον· οἱ καὶ τὰς τῶν ὄρων δυσχωρίας ὑπόδουμένοι συχναί· καὶ λαθραῖαις ἐχρῶντο ταῖς ἐκόρομαῖς καὶ τὰς ὁμόρους χώρας καὶ πόλεις Ῥωμαίων κακῶς διετίθεισαν. Συνέθη γὰρ καὶ πρὸ βραχέος τοὺς τὰς ἀκρας οἰκοῦντας φύλακας μετ' ἀνάστας ἐκεῖθεν γενέσθαι δι' ἔνδειαν τῶν ἐτησίων λημμάτων, ἃ παρὰ τοῦ βασιλικοῦ πρυτανείου ἐλάμβανον. Ὅπερ ὡς οὐδενὸς ἄξιον παροραθὲν ἐν ἀρχαῖς μέγιστον ὑστερον ἔδοξε Ῥωμαίοις ἀτύχημα καὶ τῶν μάλα μεγίστων αἰτίων συμφορῶν. Οἱ δὲ τὰς σατραπείας ἐκείναις πολλαχῆ διελομένοι Τούρκοι παρὰ Σκυθῶν ἐλαυνόμενοι Ῥωμαίους ἤλαυνον· καὶ ὅσον πρὸς Σκύθας ἐθῆλύνοντο, τοσοῦτον κατὰ Ῥωμαίων ἰγνδρίζοντο· ὡς εἶναι σφισι τὴν τῶν Σκυθῶν ἐφοδὸν οὐ συμφορῶν αἰτίαν, ἀλλὰ σφόδρα μεγίστης χορηγῶν

Variorum notæ.

(73) Quem a Meleco Sultano Iconiensi una cum filiis insigni perfidia postea interfectum fuisse narrat Pachyneres lib. x, cap. 25, ex quibus unus Haliis nominæ, divina quadam providentia servatus, collecta Persarum manu, Melecum prælio adortus hinc interfecit, indeque aucta Hali, qui tum Amurri nomen suo adiecit, potentia, Romanas regiones incursionibus infestavit. Ut porro is perierit, exponit Gregoras in altera Historia. Iste autem Amur, Ἀμούρπερις, unico vocabulo, dicitur Cantacuzeno, lib. ii, cap. 28. Id est Dominus Amur. Est enim Beg Turcis Dominus, ut est apud Leunclavium in secundo Onomastico Turcico, et lib. iv Hist. Musulman. pag. 196, ubi observat Beg nomen dari solere officium vel munus aliquot a rege vel Sultano consecutus. Græci vero Ἰλγ et Πέγιτ dicunt, vel Μπέγιτ, ut in Gloss. med. Græcit. observamus. Unde discimus quis is sit quem Fro-sartus, 3 vol. cap. 22, et 23, Amorabakin vocat, quæ vox effecta ex Amur Begia vel Begin. Sed an Amur iste, cuius meminit Gregoras, et Cantacuzenus loco laudato, sit ille a quo interfectus est Melecus, dubium ingerit idem Cantacuzenus, qui lib.

ii, cap. 29, et lib. vi, cap. 7, eundem Amurium Aitinis Joniæ (sen Carie, uti habet lib. ii, cap. 13) Satrapæ filium fuisse ait, eundemque Satraparum Asiæ opulentissimum. Aitinem præterea duos alios filios habuisse, quorum alter Chetir, alter Souleimanas vocabatur. Amurii porro crebra deinde mentio apud Cantacuzenum. DUCANG.

(74) Circa an. 1275. DUCANG.

(75) Hinc igitur extincto Turcorum Iconiensium prin ipatu, cum e'dem tuendo contra Tartaros impares essent singuli ex primoribus Turcis, prout libitum fuit, oppida et provincias pervaserunt, cum Græcis æque ac Tartaris bellum gerentes, tandemque insdem Tartaris recedentibus, pulsoque vel certe non admisso sultano, Turcicum principatum provinciis invicem dispergitis, deinde quod Romani seu Græcorum in Asia supererat imperii invaserunt, indeque in Europam evolarunt, ab ipsismet Græcis imperatoribus evocati, cum opem ac auxilium quarunt, quo se adversus suæ gentis principes, atque adeo etiam Latinos, tueantur, unde universi postmodum imperii clades exorta est, ut Gregoras post hæc pluribus narrat. DUCANG.

εὐτυχίας. Εισερχόντο μὲν οὖν κατὰ πλήθη ἔκ τε Παφλαγονίας ἔκ τε Παμφυλίας· καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐδῶρον γῆν· ἤδη δὲ καὶ πόλεμοι συνεβῆγγυντο συνεχεῖς· εἰς δὲ καὶ μέγιστος, ὃς καὶ Ῥωμαίοις ἀρχηγίτης γέγονε τῶν ὅλων κακῶν.

Γ'. Στρατοπέδων πολλῶν (76) Τουρκικῶν ἀροισθέντων· περὶ Παφλαγονίαν ἔδοξε τῷ βασιλεὶ μεγάλην καὶ ἀξιόμαχον στέλλαναι· δύναμιν τὴν ἐκείνων ὄψεσθαι ἀνυχαιτίσαι ἔφοδον, καθόσον ἐφικτόν· μὴ καθάπερ πύλας ῥήξαντες ἐκείνο τὸ μέρος μετὰ πολῆς· ἔπειτα τῆς ἀδείας· καὶ κατὰ τῆς ἄλλης χερῶσι χώρας. Ἐπεμφεν οὖν στρατόν τε ἰκανόν καὶ τοῦς ἀξίοντας· στρατηγοὺς, οἳ διὰ κακοβουλίαν αὐτοὶ τε ἰσφάλησαν καὶ τὸ πᾶν ἀπώλεσαν στρατεύμα. Οἱ γὰρ Τούρκοι τῇ ὑστεραίᾳ μελλούσης τῆς μάχης συβῆγγυσθαι διαρηγορήσαντες πρὶν ἡμέραν γενέσθαι· προλογίζουσι οὐκ ὀλίγας ἐνέδρας παρὰ τὰς πρὸς ἑω τοῦ πλησίον ποταμοῦ ὄχθας· κάπειτα διαβάντες τὸν ποταμὸν ἐνταῦθα πηγνύουσι τὸ στρατόπεδον. Τῆς δὲ προσηκούσης ὥρας ἐληλυθυῖα· συνήσαν τὰ στρατόπεδα. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα οὐ μάλα ἀνυπόστατος ἔδοξε Τούρκοις ἡ Ῥωμαίων ὁρμὴ· ἀλλ' ἔκαρτέρου ὄμω· καὶ ἀντεῖχον μαχόμενοι, οὐ συστάδην τὴν μάχην ποιούμενοι, ἀλλὰ συχνῶς ἐναλλασσομένην, ὡς ἔθος αὐτοῖς. Νῦτα γὰρ δεικνύουσι φεύγειν δοκούντες· εἶτα ἔπαναστρέφουσι τάχιστα καὶ συχνὰ τοῦτο ποιοῦντες διτελοῦσιν, ὡς ἂν τὴν τῶν ἀντιπάλων στρατοπέδων τάξιν ταράττωσι καὶ τῆς προσηκούσης στάσεως ἐξιστώσι· κάπειτα οὕτω τεταραχμένοι· ἐπεισάπτοντες ῥῆστα κατατροποῦνται.

[P. 85] Δ'. Τότε μὲν οὖν κατὰ Ῥωμαίων ἀνύσαι τὸ σφῶν αὐτῶν ἐπιτήδευμα οὐ δεδύνηνται κράτιστα πεφραγμένων καὶ ὀπλισμένων· ἀλλὰ μάλα τοι τῶν οἰκείων πλείστους ἀποβαλόντες ἔφρευγον παρὰ τὸν ποταμὸν ἀμεταστρεπτεῖ· ἐδίωκε δ' ὁ στρατὸς (ὡς μὴ ὠφελον) ἀναπόσπαστα· καὶ ταῦτα τῶν συνετωτέρων στρατηγῶν συχνὰ βρώντων καὶ κωλύοντων τὴν διώξιν, οὐ μάλα τοι πεφυκυῖαν ἀνυπόπτον, οὐδὲ πῶρ' ἄπου δέους. Ἄλλ' ἔρηξεν ἄρ', ὡς ἔοικεν, ἀρχὴν ἐκείνων εἶναι τὸν πόλεμον τῆς Ῥωμαίων καταστροφῆς, κολαζούσης μετρίως ἀνωθεν τῆς Προνοίας μυρίων χάριν ἀμαρτημάτων. Ταύτη τοι καὶ διαβάντας τὸν ποταμὸν διαβάντες ἔδιωκον καὶ αὐτοὶ, κόπτοντες· ἀεὶ τοὺς νωθρότερον φεύγοντας, ἔω· ἐνέτυχον αἰφνιδίως καὶ ἀπροόπτως τοῖς λόχοις τῶν Τούρκων, ἀνδράσι ἀναπεπαυμένοις καὶ ἀκμάζουσιν ἄνδρες ὁσθμαίνοντες ὑπὸ δρόμου καὶ κλύματος· καὶ οὕτω δὴ κυκλωθέντες ἐκείθεν μὲν μυριάσι στρατοῦ, ἐντεῦθεν δὲ τῷ ποταμῷ, πλὴν ὀλίγων ἅπαντες κατεκόπησαν, ὀλίγον δυνηθέντες ἐνδελξασθαι τι λόγου καὶ μνήμης ἄξιον.

Ε'. Ἐκείθεν μέντοι ἀρξάμενοι καθάπερ πύλης ἀνοιχθείσης κατὰ πολλὴν ἤδη τοῦ κωλύσοντος ἐρημίας οἱ πολέμοι πᾶσαν ἐπόρθουν καὶ ἔκαον τὴν Ῥωμαίων χώραν, κατιόντες ἄρχι Σαγγαρίου τοῦ ποταμοῦ. Οὐσὲν ἀπηγορευκῶς ὁ βασιλεὺς πολυχνοῖς συχνοῖς ὠχύρωσε τὸν ποταμὸν Σαγγάριον, μὴ καὶ

A provincias populabantur. Tandem etiam ad bella et assiduas dimicationes ventum : e quibus unum prælium Romanos in omnia mala conjecit.

III. Multis Turcorum copiis in Paphlagonia collectis imperatori visum est magno et idoneo exercitu celerrim illorum, quantum fieri posset, impressionem inhibere : ne illa parte veluti porta perfracta impune deinde ac prohibente **139** nemine longius evagarentur. Exercitum itaque illum validum misit. Duces vero præfecit qui stultitia et temeritate sua tum ipsi impegerunt, tum omnes copias amiserunt. Nam Turci pridie instantis pugnae tota nocte insomni exacta, antequam dies illucesceret, homines non paucos ad orientalem vicini fluminis ripam collocant. Tum amne superato ibidem castrametantur. Cum pugnae tempus advenisset, conflixere exercitus. Ac initio quidem Romanorum impetus Turcis non adeo vehemens esse visus est ut sustineri non posset. Substituerunt igitur et repugnarunt, non stataria pugna, sed, ut eorum mos est, crebris alternisque vicibus repetita. Fugam enim simulantes terga dant, statimque redeunt : idque subinde facere pergunt, ut hostilem aciem perturbent, et de statu deficiant. Postea ita turbatos cum impetu adorti facile in fugam vertunt.

IV. Tum autem astus is nihil illis contra Romanos profuit optime munitis et armatis : sed plurimis suorum amissis effuse ad flumen fugerunt. Romani autem illos (quod utinam non fecissent) continenter persecuti sunt : quamvis prudentiores duces identidem reclamarent ac receptui canerent ; quod hostium fuga suspecta et periculosa esset. Sed illam pugnam utique oportebat excidii initium Providentia **140** mediocrem hanc poenam rependebat. Itaque Turcos fluvium transgressos transgressi ipsi quoque insequuntur, et eos qui signis fugerent usque occidunt ; donec in insidiis Turcorum repente et de improvise incurrunt, nempe in viros recentes et vegetos ipsi cursu et æstu anhelantes. Ita hinc numero exercitu, inde flumine interclusi, paucis exceptis omnes ceciderunt, vix ulla re memorabili gesta.

V. Turci autem inde auspicati velut porta aperta securi ac prohibente nemine omnes Romanas provincias ferro et flammis vastabant, et ad Sangarium usque fluvium progrediebantur. Quamobrem desperatis rebus imperator ripas fluminis crebris castellis munivit, ne ipsa etiam Bithynia potirentur.

Variorum notæ.

(76) Phranzes, lib. 1, cap. 6. Ducang.

Neque enim cæteras Romanas legiones ad urgentibus bellis revocandas esse censebat. Nam Thracenses Bulgaricis, Macedonicæ Thessalicis et Hlyricis motibus; inferioris vero Asiæ vires (quam Phrygia et Lycia terminant et quam Mæandri flumina alluunt) aliis atque aliis Turcorum latrocinantium incursionibus obsistere debebant. Neque etiam ullo modo committendum videbatur, ut classe dissoluta et in terram perducta maris ipsius tranquillitas majoribus statim tempestatibus ac procelis turbaretur, quam quibus Asia laboraret. Quapropter imperator suis quasque locis hostium adventum expectare jussit, 141 prudentem et tutam eorum quæ superessent custodiam incerto et periculoso eventui præferendam ratus.

πτην εἶναι μάλλον κρίνας τὴν ἐσκαρμένην τῶν ὀντων ἀσφάλειαν, ἢ τὴν μετὰ κινδύνων ἀθλον ἐκ-
ἴασιν.

VI. Postquam vero Turci nostrorum finium arces impune in Asia occupaverunt, et terris quas subegerant in satrapias divisit totam amplexi sunt a mari Pontico et Galatico usque ad mare quod est circa Lyciam et Cariam et fluvium Eurymedontem: quis Iliade prolixiorum eorum malorum quilibet noctu atque interdum in Romanos grassati sunt, commemoratorem pro dignitate abolerit, Romanorum viribus tantum imminutis et depressis, quantum potentia Barbarorum augebatur? Nam omnia quidem velut uno collecta fasce perstringere signioris et ingenii et linguæ fuerit: nec quam lamentabilia sint ea quæ perpetrata fuerunt, unus ac simplex sensus ullo modo percipiat. Contra singularem omnia neque nos narrando persequi possimus, neque quicquam, cujus animus miseratione et doloris sensu facile afficiatur, sine magna vi lacrymarum legere queat. Alioqui vero non historiam, sed nœniam scribere putaremur. Quare nec dicenda nec prætereunda sunt omnia: sed quædam selecta de multis, atque alia alia, prout se dabit occasio, referenda erunt.

•VII. In illa igitur prima aggressionem Barbari prædam maximam et innumeratam vim virorum, mulierum et earum rerum quæ a viris expeditis ferri queunt cum coegissent, inter sese dividerunt. Porro in illa præda inter cæteras res fuerunt 142 et duæ adolescentulæ sorores: quæ cum divellendæ essent, quot non eidem domino sorte obvenerant, altera alteram intuens ita lamentari cœperunt, ut et Trojanam Hecubam hac re superarent, et Niobem ipsam perenniibus lacrymis genas rigantem, et quascunque libri tragici jactant. Nam et pectora palmas plangebant, et sanguinis rivis unguibus exprimebant, et ardentibus dolore visceribus gemitus edebant, veluti quosdam fumos ex magna fornace erumpentes: donec animo prorsus defectæ mutuo in complexu vitam abrupterunt, quasi natura corpora non prius quam animas separari pateretur.

αὐτοῦ ἐπιθάντες κυριεύσασιν Βιθυνίας. Οὐ γὰρ ἔκρινε δεῖν ἀποσπάσαι τὰς ἄλλας Ῥωμαίων δυνάμεις, ἔθαν ἀπὸ ἀπὸσπλήντο. Αἱ μὲν γὰρ Θρακικαὶ καὶ Βουλγαρικαὶ ἀπὸ ἀπὸσπλήντο μάχαις· αἱ δὲ Μακεδονικαὶ καὶ τε Θετταλικαὶ καὶ τὰς τῶν Ἰλλυριῶν· αἱ δ' αὖ τῆς κάτω Ἀσίας, ὅσων Φρυγία τε καὶ Λυκία ἐρίζουσι καὶ οἱ περὶ Μαλιανδρον ἀρδεύουσι ποταμοί, πρὸς τὰς ληστρικὰς ἐφόδους τῶν ἄλλοτε ἄλλοτε ἐρχομένων Τούρκων ἐμελλον ἀπαντῆσαι· τὸ τε ναυτικὸν καταλύειν καὶ ἀνθέλκειν πρὸς ἠπειρον τῶν ἀποπωτάτων ἐδόκει. Ἐλάχιστα γὰρ ἂν οὕτω γε ἀνατραπήσθεσθαι καὶ τὴν τῆς θαλάττης γαλήνην πρὸς χειμῶνας καὶ κλύδωνας μεζύους τῶν τῆς Ἀσίας· Ὅθεν κατὰ χώραν μενούσας αὐτὰς αὐτόθεν ἀπαντῆν πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ὁ βασιλεὺς προσατετάχει, ἀγαθῶν ἀσφάλειαν, ἢ τὴν μετὰ κινδύνων ἀθλον ἐκ-

Γ'. Ἐπεὶ δὲ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀκραις τῶν ἡμετέρων ὄρων ἐς οὐρανὸν σφῶν αὐτῶν ἀεὶ οἱ βάρβαροι κατεχρήσαντο καὶ κατὰ σατραπείας ὅσων αἰχμάλωτων ἔσχον γῆν αὐτοὶ διελόμενοι διέζωσαν πᾶσαν ἀπὸ θαλάσσης τῆς περὶ Πόντον καὶ Γαλιαν εἰς θαλάσσης τῆς περὶ Λυκίαν καὶ Καρίαν καὶ ποταμῶν τῶν Εὐρυμέδοντα· τίς ἂν ἰκανὸς εἴη μακρότερον Ἰλιᾶδος ἀποτείνειν λόγον πρὸς Δέϊαν ἀφήγησιν τῶν δεινῶν, ὧν ἐπὶ πρῶτον [P. 86] Ῥωμαίους διηγεῖται ἐφ' ἡμέραν καὶ νυκτὶ, ὡς τοσοῦτον ἔσασιν τὰ Ῥωμαίων ἐς φθορὰν καταρῆναι, ὅσων οἱ βάρβαροι προὐχέουσαν ἐπὶ τὸ μείζον; Πάντα μὲν γὰρ ὡς ἐν κεφαλῇ ξυνοειλοχότα· παραδραμεῖν νοθερᾶ ἂν εἴη καὶ γνώμης καὶ γλώττης· καὶ μὴ μὲν οὐδεμίαν γένοιτο ἂν εἰσθῆσις, ὅσων ἄξια θρήνων τὰ πεπραγμένα. Πάντα δ' αὖ καὶ ἕκαστον ἀφηγεῖσθαι πειρᾶσθαι μήτε τῶν ἡμῖν δυνατῶν εἶναι, καὶ πρὸς γε εἰς διήσει πηγὰς διακρύων ἀφιέναι συχνὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ὅσοι φιλοκτον καὶ μάλα εὐαίσθητον ἔσχον καρδίαν· καὶ δόξομεν αὐτοὶ γε ἡμεῖς μονοθεῖν, οὐχ ἱστορίαν διεξίεναι. Ὅθεν οὐτε πάντα λεκτέον οὐτε πάντ' ἀφετέον· ἀλλὰ μέτρια τινα λεκτέον ἀπολεξαμένοις ἀπὸ πολλῶν καὶ ἄλλοτ' ἄλλα, κατὰ καιρὸν ἕκαστα τῶν προσήκοντα.

Ζ'. Ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ ἐφόδῳ πλείστῃν καὶ ἀναρθητὸν ξυναγαγόντες οἱ βάρβαροι λείαν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν καὶ ὅσα τῶν πραγμάτων εὐζῶνοις ἀνδράσιν ἐτύγχανον φορητὰ, διεμερίζοντο κατὰ σφᾶς. Μετὰ μέντοι τῶν ἄλλων ἦσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ λείᾳ καὶ ἀδελφαὶ δύο κόραι νεάζουσαι· αἱ δὲ, ἐπειδὴ χωρίζεσθαι ἡμελλον ἀπ' ἀλλήλων διὰ τὸ μὴ ὑφ' ἐνὶ δεσπότῃ λαχεῖν, στάσαι κατὰ πρόσωπον ἀλλήλαις ἤττους τοῖς θρήνοις ἀπέδειξαν τὴν τε Ἑκάβην ἐκείνην τὴν ἀπὸ Τροίας καὶ Νιόβην ἐκείνην τὴν δι' αἰῶνος διακρύουσαν ἀπὸ πάσας ὀπίσθας βίβλους φέρουσι τραγικὰ· ἐστεροτυποῦντο πικρῶς, βύακας αἱμάτων ἐτρύγων τοῖς ὄνοσιν, ἐκπυροῦντο τὰ σπλάγχνα, στεναγμοὺς ἀνέπεμπον οἷα καπνὸν ἐκ μεγάλης καμίνου· τέλος περιπλακίσαι ἀλλήλαις ὑπὸ λειποθυμίας εὐθύς τοῦ ζῆν ἀπεβράβησαν, ὡσπερ οὐκ ἀνεχομένης ἐνδοῦναι τῆς φύσεως διαστυχθῆναι τὰ σώματα πρότερον ἢ τὰς ψυχὰς.

Η. Συνέθη δ' ἐπὶ τούτοις (77) ἀπαλθόντα τὴν τοῦ Ἀ βασιλέως οὐκ ἄνδρονικον ἐντολαῖς πατρικαῖς ἀνοικδομοῦται πάλαι πεπετωκυῖαν (78) τὴν πέραν Μιανδρου τοῦ ποταμοῦ πόλιν οὕτω πως ἐπικεκλημένην Τράλλεις, ἔρουμα δὴθεν γενηρομένην τῶν ἔγγιστα χωρίων, ἥποτε κατατρέχοιεν οἱ πολέμοι· ἀλλ' οὕτω μετὰ τὴν κτίσιν τέτταρες ὄλοι παρήλθον ἐνιαυτοί, καὶ κυκλώσαντων τῶν Τούρκων καὶ περιστρατοπεδεύσαντων ἐφ' ἱκανόν, ἠνυχάσθησαν ἐνδοθεν ὄσοι μὴ τῆ διήθη καὶ τῷ λιμῷ ἐτενήχεσαν ἑαυτοὺς τοῖς πολεμίοις προδόνται, εἴκοσι χιλιάδων τὸ πλῆθος οὐ μελοῦς ὑπάρχοντες· οἱ δὲ καὶ ἀπαγόμενοι δέσμοι τοὺς τελευτήσαντας ἐμακάριζον, ἀπαξ δουλείας καὶ πόνον ἀπαλλαγέντας μακρῶν.

Θ. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικρὸν μὲ παρ' ἔδραμεν. Ἀνικω-
 δεμυμένης, ὡς εἰρήκειμεν, τῆς πόλεως ταυτησι εὐρη-
 ται λιθο: [P. 87] πάλαι πόλιν κατορωρυγμένος ἐκεῖ
 που τὴν χρίνον, ἐν ᾧ ἐνεγέρ. πτο χρησμός οὐτοσί·
 Τῆς δὲ πόλεως (79) Τράλλεως τὸ κάλλος χρόνοις
 ἐσεῖται σθεννόμενον. Τὸ δὲ πολλοστὴν ταύτης· κατα-
 λεφθὲν ἐν ὕστατοις ἐκφορηθήσεται ἔθνη ἀνάγκη.
 Ἀλώσεται δὲ οὐδαμῶς. Ἀνακαινισθήσεται δὲ παρὰ
 δυνστεῦ νικωνύμου, δς ὄκταπλῆν ἀγλαῶς ἐννάδα
 βίωσει δίσκων καὶ τρις ἐπτά κύκλων πλῆν Ἀττά-
 λου λαμπρυνεῖ. Ὡ καὶ πόλεις ἐσπέραι ὑποκύψουσι,
 καὶ ἀγέρωχοι ὑποκλιθήσονται παιδικῶς. Οὗτος ὁ
 χρησμός τοῖς πολλοῖς οὐ παλαιὸς ἐδόκει χρησμός,
 ἀλλὰ νεωτέρων πλάσμα τινῶν. Ἦσαν δ' οἱ καὶ πι-

VIII. Post hæc imp̄atoris filius Andronicus
 abijt jussu patris instauratum urbem jampridem
 eversam. Ea erat Tralles, ultra Mæandrum sita.
 Ideo autem instauravit, ut esset deinceps propu-
 gnaculum vicinæ regioni, quodocunque hostes in-
 cursuri essent. Sed priusquam ex eo tempore anni
 quatuor integri elaberentur, cum eandem urbem
 Turci circumdedissent, et diuturna obsidione pres-
 sissent, coacti sunt se ipsos hosti dedere qui intus
 erant, quotquot videlicet non dum siti et fame per-
 ierant, viginti millibus haud pauciores: qui cum
 in servitutem abducerentur, felices eos prædicabant
 qui occubuisse, propterea quod semel et servi-
 tute et diuturnis laboribus defuncti essent.

IX. Sed illud præne præterissem. Cum ea urbs, ut
 diximus, instauraretur, saxum inventum 143 est
 longo ibi tempore defossum, in quo hoc oraculum
 insculptum erat: Hujus Urbis Trallium pulchritudo
 annis exstingnetur: sed ejus exiguæ reliquiæ ex-
 tremis temporibus a populo, cui non erit princeps,
 perterrescent. Sed nequaquam capientur. Renova-
 bitur autem a potente, cui a victoria nomen est:
 qui octuplicem splendide novenarium vivet disco-
 rum: et ter septem volvens Attali urbem illustrabit:
 cui et Occidentales urbes parebunt, et feroces
 puerorum instar se submittent. Hoc oraculum multi
 non vetus vaticinium, sed recentiorum hominum
 commentum putabant. Nec etiam deerant, qui id

Variorum notæ.

(77) Pachymer. lib. vi, cap. 50, 51, 52. DUCING. C
 — Ascriptus hic in margine annus Christi 1280, at-
 que hoc urbis Trallium instaurata tempus assignavit
 nobis Possinus in tabulis chronologicis. Quodsi
 Andronicus annos vixit 71, ut hoc capite infra et
 libri decimi capite primo Gregoras docet, referenda
 erit ejus urbis instauratio ad annum Christi 1279.
 Nam si Andronicus annos vixit 74, oportet eum
 natum esse A. C. 1258, quippe quem constat obiisse
 A. C. 1332. Si natus est A. C. 1258, annum ætatis
 vicesimum primum excessit A. C. 1279. Porro hoc
 capite Tralles instaurasse dicitur cum esset major
 an. 21. BOIVIX.

(78) De Tralibus instauratis ita Gregorius Cyprius
 in encomio Andronici: Ἦσαν μὲν οὖν αἱ Τράλλεις
 πόλεις ἐν καλῷ τῆς Ἀσίας κειμένη, μεγέθους τε
 μέγιστος ἢ κατὰ τὰς πόλεις ἀπολαύουσα, καὶ περι-
 φανῆς ἐν ταύταις ὑπάρχουσα. Ἦσαν δὲ παλαιότε,
 ἔριν δηλονότι τὸν πάντα μεταβάλλοντα χρόνον καὶ
 οὐκ ἀσφειραὶ μεταβαλόντα, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἐξώσαι
 τῶν πόλεων, ταίχη τε καθέλοντα, οἰκίας τε ἀνατρέ-
 φιντα, καὶ τῶν ἐρείπιων μόνων γνωρίζεσθαι κατα-
 λείψαντα. Ἄλλὰ μέχρι σοῦ, βασιλεῦ, ταῖς Τράλλεσιν
 ἡ εὐβορὰ, καὶ τῷ χρίνω ἢ καύχησις· νυνὶ δὲ διὰ
 σοῦ πάλιν ἐν πόλεσιν ἐκείναι, εἰς. Vide cod. Reg.
 1835 fol. 179. V. item eod. 5355 et 5118. BOIVIX.
 [Existat hoc Andronici encomium in Boissonnadii
Anecd., ex quo recudimus in Georgio seu Gregorio
 Cyprio ad an. 1280. EDITION.]

(79) Ordo versuum sic restituendus:
 Τῆς δὲ πόλεως Τράλλεως τὸ κάλλος χρόνοις ἐσεῖται
 σθεννόμενον· τὸ δὲ πολλοστὴν ταύτης καταλειφθὲν
 ἐν ὕστατοις ἐκφορηθήσεται ἔθνη ἀνάγκη·

Ἄλωθῆσεται δ' οὐδαμῶς. Ἀνακαινισθὲν δὲ
 ἔσσειται παρὰ δυνατοῦ Νικωνύμου, δς
 ὄκταπλῆν ἀγλαῶς ἐννάδα βίωσει δίσκων,
 καὶ τρις ἐπτά κύκλων ὃ πόλιν Ἀττάλου λαμπρυνεῖ.
 Ὡ καὶ πόλεις ἐσπέραι ὑποκύψουσι·
 καὶ ἀγέρωχοι ὑποκλιθήσονται παιδικῶς.

Sunt versus hexametri, omnes exceptis tribus pri-
 mis spondalici, iidemque inconditi et immodulati,
 in quibus vocales a, i, u, longæ sunt vel breves,
 prout poetæ libuit. Quin et syllabas natura breves,
 accentu acuto vel gravi notatas, producit in τὸ, in
 χρόνους, in πόλεις. Item diphthongum oi corrigit in
 χρόνος, et vocalem η in ἐκφορηθήσεται, id quod
 factum videtur vitio iotacismi, quo η et oi sic pro-
 nuntiantur ut iota. Præterea in uno versu συνιήσεται
 adhibuit duas, πόλεως Τράλλεως. Quæ omnia ar-
 gument oraculum istud non fuisse Delphicum, aut
 Sibyllinum, sed omnino recens. In codice Barberi-
 niano, quo usus est Possinus, idem oraculum exstat
 paulo aucius***), etque præfixa hæc inscriptio,
 Οὗτος ὁ χρησμός Παυσανίου προσόδου, Hoc est Ora-
 culum Pausanii Præsidis. Ego vero facile cre-
 diderim fabricatum illud fuisse ab aliquo Andro-
 nici amico, sive is Theodorus Metochita fuerit,
 sive alius. Maxima certe illis temporibus erat Gre-
 carum Musarum ἀνοσία. Vide carmina Theodori
 Metochitæ, et cum istis confer. Solus, quem
 sciam, ea ætate Maximus Planudes toleabiles ali-
 quos versus fecit. Sed de recentiorum Græcorum
 poesi etiam infra ad p. 190 C dicturi sumus, ubi
 de Theodori Metochitæ poematibus. BOIVIX.

* ΑΙ. κυκλῶν. BOIVIX.
 ** Fort. ὑποκύψ., licentiâ apud ejus temporis poetæ
 usitata. BOIVIX.

*** Vide observations Possini Pachymeriani. tom. I,
 pag. 479. BOIVIX.

fide dignum et verum iudicaret, indeque imperato- A re longævum fore augurerent. Nec enim in octuplici novenario resistebant, qui septuaginta duos annos conficit : sed et ter septem adiciebant circuitus ; ut totus numerus annos nonaginta tres impleteret. Ceterum ut alia oracula obscura et in- lectu difficilia sunt, multasque explicationes et interpretationes admittunt, donec ipso eventu comprobentur ; sic et hoc plerosque decipiebat, atque ipsum ad imperatorem Andronicum ad obitum usque decepit, ut paulo post dicitur. Eo vero lu- manis rebus exempto ipsum sese declaravit. Nam Andronicus cum imperii insignibus annos duos et septuaginta exegit, et in habitu monastico fere biennium. Verum illud. 144 ter septem volvens, nihil volebat aliud, nisi quod, cum urbem instauraret et exornaret, annum ætatis excederet primum et vicesimum. Primus autem urbis illius conditor fuit Attalus, nobilis quidam Trojanus, qui cum vetus Troja capta esset, hanc in patriæ memoriam extruxerat. Unde Τροάϊεις, si nomen resolvatur, non aliud est nisi Τροία ἄλλη, hoc est, altera Troja. Sed de Andronici vita et obitu singulatiim post suo loco agemus. Nunc ad institutum redeat oratio. ἢ τοιαύτη πόλις. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου βιοτῆς καὶ τελευτῆς εἰρήσεται καθ' ἕκαστον κατὰ τὸν προσήκοντα τόπον ἐμπροσθεν· νῦν δ' ἐπὶ τὸ πρότερον ἴχνη τοῦ λόγου φέρε ἐπανακάμψωμεν.

CAPUT VI.

Carolus rex et Palæologus imperator diversis artibus pures. Sibi invicem officiant. Providentia diuina. Carolus hostis perpetuus Palæologi, sed irrito semper conatu. Byzantinos terra marique aggreditur. Rosonsules terrestribus copiis præfectus Ionium trajicit ; quo consilio ; qua spe. Palæologus Fredericum Siciliæ regem in Carolum armat. Eo astu classem Caroli in Siculos avertit. Publicis precibus indictis exorcitur cogit. Italarum militaris disciplina. Ut suo fastu sibi noceant. Dolis et lenibus pugnis lucessuntur. Rosonsules Bellegradum olidere pergit. Cum paucis progreditur ad aquatores defendendos. Byzantini eum circumveniunt. Reliquas ejus copias opprimunt. Carolus male adversus Siculos rem gerit. Filium amittit. Mænore confectus moritur.

I. Supra ostendimus, Carolum Italiæ regem vi- C rum fuisse magnis rebus gerendis intentum, et singulari ingenii vi cum in excogitandis et deliberandis, tum in administrandis negotiis uti solitum. Verum ei prorsus obstabat efficacior et vividior imperatoris virtus, ac velut e superiore loco illi repugnabat. Ita fiebat, ut neque huic sui contra Romanos conatus, nec illi quæ contra Latinos moliebatur succederent. Sed amborum vires longo tempore adeo pares et quasi æquibres fuerunt, ut illud a viris prudentibus vulgo diceretur, nisi republica Romana talem imperatorem habuisset, facile Romanum imperium ab Italiæ rege Carolo potuisset

στὸν ἡγούοντο καὶ ἀληθῆ· καὶ πολλοὺς ἐντεῦθεν ὑπέ- τεινον χρόνους τῷ βασιλεὶ τῆς ζωῆς. Οὐ γὰρ ἐπὶ μόνῃν ἴσταντο τὴν ὄκταπλὴν ἐννάδα. ἢ πρὸς δύο καὶ ἑβδομήκοντα ἀναλύεται ἔτη· ἀλλὰ καὶ τοὺς τρις ἑπτὰ προσετίθεισαν κύκλους, ὡς ἔτη γίνεσθαι ἅμα τὰ πάντα τρία καὶ ἐνεθήκοντα. Ἄλλ' ὡσπερ καὶ τῖλλα τῶν χρησιμοδοτουμένων δυσείκαστά εἰσι γὰρ δυσξύμβολα καὶ πλείστας δεχόμενα τῆς ἀνελίξεως καὶ ἀναπτύξεως μέχρις αὐτῆς ἐκβάσεως, οὕτω καὶ οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπὶ ἅπανα τοὺς πλείστους καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. Ἐξ ἀνθρώπων δ' αὐτοῦ γενομένου αὐ- τὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσαφῆσεν. Ἐγένοντο μὲν γὰρ ἔτη τὰ μὲν μετὰ τῶν βασιλικῶν παρασῆμων τῆς τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου ζωῆς δύο καὶ ἑβδομή- κοντα· τὰ δὲ μετὰ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἑτερα (80) δύο ἔγγιστα. Τὸ δὲ, τρις ἑπτὰ κύκλων, οὐδὲν ἦν ἕτερον, ὡς φασι, ἢ ἔτι πρῶτον καὶ εἰκοστὴν τη- νικαῦτα παρήμειθεν ἔτος (81), ὅποτε τήνδε τὴν πό- λιν ἀνέστησε καὶ ἐλάμπρυνεν. Ἦν δὲ τῆς πόλεως πρῶτος οικιστῆς ταυτησί Ἀττάλος τις εὐγενῆς (82), ἀποικὸς Τροίας, εἰς ὑπόμνημα ταύτην ἐγείρας τῆς παλαιῆς ἐκελευθῆς Τροίας ἀλούσης· ὅθεν καὶ ἀναλυο- μένου τοῦ ὀνόματος τούτου Τροία ἄλλη καλεῖται· ἂν ἡ τοιαύτη πόλις. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου βιοτῆς καὶ τελευτῆς εἰρήσεται καθ' ἕκαστον κατὰ τὸν προσήκοντα τόπον ἐμπροσθεν· νῦν δ' ἐπὶ τὸ πρότερον ἴχνη τοῦ λόγου φέρε ἐπανακάμψωμεν.

[P. 88] A'. Ἐφθήμεν ἀποδεδειχότας τὸν ῥῆγα τῆς Ἰταλίας Κάρουλον ἄνδρα μεγαλοῦργον καὶ βέλτιστη δυνάμει συνέσεως γράμενον ἐς τε τὰς ἐπινοίας καὶ τὰ βουλευόμενα ὧν ἐμελλε δρᾶν ἐς τε αὐτὰ δὴ τὰ δρώμενα. Ἄλλ' ἀντέπραπτεν αὐτῷ καθάπαξ εἰπεινὴ ἡ τοῦ βασιλέως δραστικωτέρα δξύτης καὶ ἀντεκάθητο ὑπερδέξιος· καὶ πέρα· οὐ συνεχώρει χορηστὸν οὐδ' οὕτως ταῖς ἐκείνου κατὰ Ῥωμαίων ἐπακολουθῆσαι πράξεσιν, οὐτ' ἐκεῖνος ταῖς τοῦ βασιλέως κατὰ Λατίνων· ἄλλ' ἦν οὕτως ἐπὶ μακρὴν τὰ ἐξ ἀμφοτέρων ἀντίπαλα καὶ ἰσόβροπα, ὡς καὶ φήμην ἐξενεχθῆναι τοιαύτην πρὸς τῶν συνετωτέρων ἀνδρῶν εὐστόχως ἐπ' ὁμοίῳν εἰρημένῃ, ὡς εἰ μὴ τηνικαῦτα τοιοῦτος

Variorum notæ.

(80) Asteriscum post ἑτερα apposuerat interpres. D nec quod statim sequitur vertit : et certe post ἑτερα legendum δύο, tot enim annos in habitu monachico exegit Andronicus, ut scribit idem Gregoras lib. ix, cap. ult. seu ut est in nota marginali ad cap. 28, lib. ii, Cantacuzeni. ἐν μοναχῶν σχήματι διαγαγὼν ἑαυτοῦς δύο παρ' ὄλγων. Tunc addit : Ἦως τρις ἑπτὰ κύκλοι σεληνιακοί, ὃ καὶ βέλτιον, δύο ἔγγιστα, ἢ est, vel (ex quo monachum induit, intersunt) ter septem circuli lunares (seu menses 21, seu potius anni prope 12). DUCANG. — Græci recentiores dicunt ἦως pro ἢ, vel ἤτοι. Vide Glossar. med. Græcit.

In editione Wolfiana post ἑτερα interseruntur hæc verba ἦως τρις ἑπτὰ κύκλοι σεληνιακοί, ὃ καὶ βέλτιον, quæ tamen Wolfius non vertit. Absunt a codice A, et scholium sapiunt. BOVIN.

(81) Vertit Wolfius, *annum ætatis ageret primum et vicesimum*. Vertendum fuit, *annum æt. excederet* etc. præsertim si legatur, παρήμειθεν, ut legitur in codice Regio. BOVIN.

(82) Tralles, urbem ad Mæandrum, Pelasgorum coloniam fuisse scribit Agathias lib. v, duce forte Attalo isto Trojano. DUCANG.

βασιλεὺς τοῖς Ῥωμαίων ἐπεστᾶται πράγμασι, βα- A
δῶς, ἀν' ὑπὸ τῷ ῥηγί τῆς Ἰταλίας Καρούλω ἢ Ῥω-
μαίων ἡγεμονία-ἐγεγόνει· καὶ αὐτὸ ἀντίστορον,
εἰ μὴ τινικαῦτα τοιοῦτος ῥῆξ τοῖς Ἰταλῶν ἐπεστᾶ-
ται πράγμασι, βαδῶς ἀν' ὑπὸ τῷ βασιλεῖ ἢ Ἰταλῶν
κατέστη ἡγεμονία. Ὡστε καὶ θαυμάζειν ἐπεισὶ μοι
τὴν ἀνεξιχνίαστον τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, πῶς καὶ τῶν
ἄκρων ἐναντίων ἐν ποιεῖ συνάγεσθαι τέλος. Ὅποταν
γὰρ ἐναντιούμενας ἀλλήλαις δύο τινὰς ἐπαρχίας συν-
ιστάσθαι καὶ ἀμφω βούληται καὶ μηδετέραν παρὰ
τῆς ἐτέρας κυριευθῆναι, δυσὲν οἰκονομεῖ θάτερον· ἢ
γὰρ μεγαλογνώμονας καὶ σπουδαίους ἑκατέρωθεν τοὺς
ἀρχηγούς ἐφευρίσκει καὶ ἐπιστᾶ, ὡς ἀνὰ κατὰ ἀν-
τιπερίστασιν παρ' ἑκατέρων τὰ ἑκατέρων ὁμήματα
θραύεται καὶ ἀνενέργητα διαμένῃ, καὶ τ' ἀσφαλὲς B
οὕτως τοῖς τόποις διασώζονται· ἢ καὶ ἀμφω τοὺς
ἀρχηγούς ὀλιγογνώμονας τε καὶ ἀσθενεῖς, ὡς μηδέτερον καθ' ἑτέρου κινεῖσθαι δύνασθαι, μηδ' ὑπὲρ τα ἐσκαυ-
μένα πρὸν καὶ συγγεν τοὺς ἀρχαιοτέρους τῶν ἐπαρχιῶν ὄρους· καὶ οὕτως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων ἐν ν-
τιωμάτων μίαν ποιεῖται ἀσφάλειαν.

Κ'. Ἴδού γὰρ κίνταυθα παρὰ πάντα τὸν χρόνον
τῆς αὐτοῦ βιοτῆς οὐκ ἔληξεν ἐπίβουλα δρῶν καὶ πο-
λέμια κατὰ τῶν Ῥωμαίων ὁ Κάρουλος· ἀλλ' ἔμενε
ἀπρακτος παρευδοκιμούμενος ταῖς τοῦ βασιλείως
δξείαις ἀντεμβολαῖς καὶ [P. 89] ἀντεπιχειρήσει.
Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κατὰ τὴν οἰκείαν ἕκαστα διεξι-
λύθειμεν χώραν· ἤρῃ δὲ τὸ τελευταῖον ἐρῶν ἔρχομαι.
Ἰδὲ μὲν γὰρ ὁ Κάρουλος (83) ἀεὶ κατὰ βασιλέως
ἐπιβουλήν καὶ καιρὸν ἐζητεῖ τὴν ὠδὴν ἐκρήξει.
Ἄρτι δ' ἐκπολεμηθέντας ἰδῶν κατὰ βασιλέως ἐνθεν
μὲν Ἰωάννην τὸν σεβαστοκράτορα τὸν τῆς Θετα-
λίας ἀρχοντα, ἐκείθεν δὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς, ἔγνω και-
ρὸν καὶ αὐτὸς ἔχειν οὕτω τετραραγμένους τοῖς Ῥω- C
μαίων ἐπιθέσθαι πράγμασιν ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης
καὶ ἀνύσαι τὸ πάλαι σκοπούμενον. Καὶ δὴ πολλὰς
τὰς ναυτικὰς ἐξαρτύσας δυνάμεις πλείονα συκρο-
τεῖ τὰ ἐκ τῆς χέρσου στρατόπεδα, ὧν ἡγεμόνα κα-
θέστησιν ἄνδρα γεννάδαν ὄνομα Ῥωσονουλήν (84).
Οὕτως τὰς ἡπειρωτικὰς παρεληφῶς δυνάμεις δια-
περᾶ τὸν Ἰόνιον, καὶ ἦν αὐτῷ σκοπιμώτατον ἐκπο-
λερχήσαντι τὸν Βελλεγράδων φρούριον καὶ ὅσα
τῶν Μακεδονικῶν καιριωτέρων, ἔπειτα ἀδεῶς ἄχρι
Βυζαντίου πορεύεσθαι. Μηδὲ γὰρ ἔσεσθαι μηδένα,
ὡς πρὸς τσαῦτα στρατόπεδα καὶ οὕτω στερόνως
ὠπλισμένα πολέμιον ὀφθαλμῶν ἀντιτίθῃσας· ἔπειτα
καλῶς ἀπαλλάξει.

Variorum notæ.

(83) Pachymer. lib. vi, cap. 32. DUCANG.

(84) Qui Pachym. lib. vi, cap. 31. Ῥὼς Σολυμάς
appellatur, quem hic pariter depingit. Vide *Hist.*
Franco-Byzant. lib. vi, n. 11. DUCANG. — Ducangius,
Hist. Franco-Byzant. lib. vi, n. 11, eum vocat
Solyman de Rossi. Ego autem non dubito, quin is
fuerit *Rufus de Soliaco*, ille ipse scilicet, qui me-
moratur in instrumento seu Diplomate regio, quod
ex *Thesaurō Chartarum* excerptum cum aliis actis
et instrumentis publicis Ducangius edidit. Vide
Chartas Historiæ Franco-Byzantinæ subjunctas,
pag. 34. Nomen, ut videtur, Gallicum fuit *Rousseau*
de Soli, quod est *Gregoris Ρούσον* vte *Σουλή*. Poeta
Græco-Barbarus cod. Reg. 2569, fol. 219, V, eum
sic appellatum scribit,

Ῥούσον τὸν ὀνομάζασιν· vte Σουλή τὸν· πικλήν.

invadi; 145 et contra, nisi talis rex eo tempore
Italicis rebus praefuisset, Italiae principatum facie
ab Imperatore occupari potuisset. Itaque mirari
mihi subito impervestigabilem Dei sapientiam, qui
extreme contraria uno fine conclusit. Nam cum bi-
nas adversarias provincias constabilire vult, nec
alteram alteri subjicere, duorum alterum providet.
Aut enim magnanimos et diligentes utrique mode-
ratores suscitatur ac praeficit, ut uterque aequali im-
virium oppositu alterius conatus retundat et irritos
reddat, ac sic locorum securitati consulatur: aut
utrosque animi pusilli et imbecillos deligit, ut neu-
ter alterum tentare ac septa, quod ajuunt, transilire
audeat veteresque provinciarum limites convellere.
Sic ex duobus extremis contrariis unam eandem-
que securitatem efficit.

II. Ecce enim praesens ejus rei exemplum. Nimi-
rum rex Carolus per omne vitae suae tempus Ro-
manos et insidiis et armis appetere nunquam destitit:
nec tamen quidquam profecit, imperatore summa
celeritate ac pari contentione conatus illius
eventente. Ac caetera quidem singula suis locis su-
pra commemoravimus: nunc quod postremo actum
est id dicam. Carolus imperatori perpetuas struebat
insidias, easque perducendi ad exitum occasionem
captabat. Cum autem hinc Joannem Sebastocrato-
rem Thessaliae Principem, inde Illyrios bellum in-
ferre illi cerneret; 146 sibi quoque opportunitatem
dari ratus est oppugnandi terra et mari rem
Romanam ita turbatam, et ea quae jam pridem
animo destinasset exsequendi. Itaque magna classe
instructa terrestres copias majores parat, quibus
virum fortem nomine Rosonsulem praenonit. Hic
exercitum terrestrem secum ducens, Ionio mari
trajecto, nihil spectabat magis, quam ut ea tello
Bellegrado et opportunioribus Macedoniae locis ex-
pugnatis impune Byzantium usque progredetur.
Neque enim fore quemquam, qui contra hunc tan-
tum et tam gravi armatura instructum exercitum
oculos ausus attollere sine malo discederet.

D Ἄνθρωπος ἦτον εὐγενῆς, στρατιώτης πεδευμένος.

Rufum hunc nominarunt, cognomento De Souli.

Vir erat nobilis, miles exercitatus.

Idem poeta Græco-Barb. eumlem Ρούσον vte
Σουλή, post obitum principis Guil. de Villa-Har-
duini bailium Moræ a Carolo rege Neapolitano
constitutum narrat. Gregoras non multum aberravit
a vero nomine, siquidem ab eo vocatur Ρώσον
σουλής, seu, ut praefert diversa lectio, Ρώσος
Σουλής. Pachymeres lib. vi, cap. 32, Ῥὼς Σολυ-
μᾶν vocat: unde Ducangius nomen fecit *Solyman*
de Rossi. Praeter hunc *Rufum de Soliaco*, recensetur
inter aule Neapolitanae nobiles *Henricus de*
Soliaco in illa quam dixi collectione chartarum,
Histor. Franco-Byzantinæ subjuncta p. 21 et p. 22.
Boivin.

III. Quod cum imperatori nuntiatum esset, non A cunctandum ratus, sed armis et pecuniis et prudentibus consiliis resistendum illi atque eminus cum eo velitandum censuit. Unde apparet, quanto prudentia sit armis potentior, et ingenii solertia milite numeroso. Primum itaque omnis generis opibus missis Siciliæ regem Fridericum ad bellum Carolo faciendum concitavit; ut si aliud non posset, saltem ejus classem foras progredi velaret, atque ipsius curas præcipuas, a longinquis expeditionibus abstractas, ad negotia circumstantia revocaret. Id quod maximum et efficacissimum esse visum est. Ac navales copias Caroli, bellis vicinis occupatas, imperatoris prudentia hoc modo inutilis reddidit.

IV. Deinde supplicationibus 147. per omnes Ecclesias indictis Romanas copias, quæ tum erant, contra Rosonsulem mittit. Quibus profectis neque consultum neque tutum visum est, aperto Marte congregari cum hoste numerosissimo, firmissimis armis instructo et optime munito: sed dolis et insidiis et velitationibus e loco superiore lacessendos esse, et cum superbi atque impatientes essent, concitandos, ut per indignationem nullo ordine solutaque acie erumperent. Nam Italorum a multis sæculis ea disciplina est, ut cum ordine conservato invadunt hostem, armus sint murus et inexpugnabilis: sin a consueto ordine nonnihil recesserint, nihil prohibeat quo minus statim ab hostibus capti abducantur. Neque raro jusitus illos fastus et stolidi arrogancia multum læsit, intempestivo animi impetu facile abreptos. Quæ cum Romanis olim nota essent, talibus eos dolis ac machinis circumveniebant. Frumentarios mulos ex insidiis cadebant, et mercatum qui illos sequebatur impediabant. Velitationibus autem eos qui aquabantur ex editioribus locis occidebant.

V. Rosonsules vero copias suas a Bellegradi obsidione statim ad tutiorem locum reducere, suo spiritu indignum judicabat: prætereaque turpissimum ducebat: *Mansisse diu, vacuumque reverti.* Sed ira inflammatus cum perpauca suorum invadit eos qui aquationem infestam reddebant. 148. Quod nostri cum vidissent promptissime descenderunt, et hostibus circumdatis equos sagittis confixerunt; equites vero omnes in Romana castra vivos perduxerunt. Quæ res Latinis vehementer perturbavit, et maximum apud eos tumultum excitavit; Romanos autem statim impulit, ut in eos turbatos impetum facerent. Ita Romani insignem et omni

Γ'. Ἐπὶ γὰρ μὴν βασιλεὶ τοσαύτην ἀκοὴν δεδεδῆται, οὐκ ἐνὴν ἠρεμεῖν, ἀλλ' ἀνθίστασθαι καὶ ὄπλοις καὶ χρήμασι καὶ τοῖς ἀπὸ συνέσεως μηχανήμασι τε καὶ ἀκροβολισμοῖς. Ἐντεῦθεν ἔστιν ἰδεῖν, ὅσον ὑπερέχει σύνεσις ὄπλων καὶ φρονήσεως; ἐπιτηδεύματα μυριάδων στρατοῦ. Πρῶτον μὲν οὖν χρήματα πέμψας παντοδαπὰ τὸν Σικελίας; ἐξεπολέμωσε ῥῆγα Φερδέρικον (85) κατὰ τοῦ Καρούλου, ἐν εἰ μὴ τι ἄλλο, τῶν γούν ναυτικῶν δυνάμεων ἐκείνου κωλύη τὴν ἐκπλοῦν καὶ ἀντιπερισπᾶ τὰς κοιριωτέρας φροντίδας; πρὸς τοὺς ἐκ πλευρᾶς ὡς εἰπεῖν πίνους μᾶλλον ἢ τοὺς ὑπερροῖους; ὃ δὴ καὶ μέγιστον ἔδοξεν ἔργον καὶ τελεσιουργόν, εἴπερ τι τῶν πάντων ἕτερον. Τὰς μὲν οὖν ναυτικὰς τοῦ Καρούλου δυνάμεις οὕτως ἀπράκτους ἀπέδειξεν ἢ τοῦ βασιλέως σύνεσις, πρὸς τοὺς ἐγγύθεν πολέμους ἀντιπερισπᾶσας αὐτάς.

Δ'. Μετὰ δὲ ταῦτα δεήσεις; πρὸς Θεὸν παραγγέλλας ἀπάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τὸν ὄντα Ῥωμαῖος τηλικαῦτα στρατὸν ἐκπέμψει κατὰ τοῦ Ῥωσονσουλή; οἷς δὴ καὶ ἀπελευθέρωσιν οὐκ εὖ ἔχειν ἔδοξεν οὐδὲ πάυτοι ἀσφαλὲς πόλεμον ἐμφανῆ κατὰ τῶν ἐναντίων ἐγείρειν, πλείστων τε ἔντων καὶ λίαν ἀσφαλῆς ὠπλισμένων καὶ ἀριστα πεφραγμένων; ἀλλ' ἐνέδραϊς καὶ λόχοις; καὶ ἀκροβολισμοῖς; ἐκ λόφων ὑπερδεδειγμένων παρακειμένων τὴν ἐκείνου προξύνειν ὄφρῦν καὶ τὸν τύφον ἐς ἀσύτακτον τινα κίνησιν καὶ ἰρμήν. Τὸ γάρ τοι γένος τῶν Ἱταλῶν τοιούτοις ἀρχήθεν συντεθροαπται τοῖς ἡθεσι. [P. 90] Ἄν μὲν γὰρ εὐτάκτως ἀπαντᾶ πρὸς τὸν πόλεμον, τεῖχος ἔστιν ἔχυρον καὶ ἀμήχανον; ἀν δὲ βραχὺ τι τῆς νενομισμένης παραλύσει τάξεως, οὐδὲν ἂν εἴη τὸ κωλύον αἰχμαλώτους σφᾶς ὑπὸ τῶν πολεμίων αὐτίκα μάλα ἀχθήσεσθαι. Ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ τῆς ἐμφύτου κορύψης τε καὶ ὄφρῦος; μεγάλως παρέδραψε τῷ μὴ ἐν καιρῷ τοῦ θυμῷ στρατηγουμένου; βλάβος. Ταῦτ' οὖν ἐκ πολλοῦ συνειδότες ὁ Ῥωμαίων στρατὸς τοιούτοις αὐτοὺς περιήρχοντο δόλοισ; καὶ μηχανήμασι; καὶ τοῖς μὲν λόχοις τὰς σταγαγοὺς ἡμιόλους κατέκοπτον καὶ τὰς ἐπομένας κατέλυον ἀγοράς; τοῖς δ' ἐκ τῶν λόφων ἀκροβολισμοῖς; τοὺς ὑδρεύοντας; ἔκτεινον.

Ε'. Τὸ μὲν οὖν αὐτίκα μεταστῆσαι τὸ ἑαυτοῦ στρατόπεδον ἐκ τῆς τῶν Βαλλεγράδων πολιτορκίας ὁ Ῥωσονσουλή; εἰς ἀσφαλέστερον τόπον σφῆδρα ἀνάξων ἔκρινε τῆς οικίας ὄφρῦος; καὶ ἅμα οὐ πόρρω μεγάλης αἰσχύνης, *Διπρόν τε μένειν* (86) *κενρόν τε νέεσθαι.* Ὁ δὲ ἀλλῆ τῇ θυμῷ κινηθῆς; ἔπεισι μετὰ πάνυ βραχέων κατὰ τῶν βαλλόντων τοὺς ὑδρεύοντας; οὐς οἱ ἡμέτεροι θασάμενοι σπουδῆ παρακατιόντες; ἐκύκλωσαν, καὶ αὐτίκα τοὺς μὲν ἵππους νεκροὺς τοῖς τοξέμασιν ἔφηναν, πάντας δ' αὐτοὺς εἰς τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον ζῶντας ἐκόμισαν (87). Τοῦτο μὲν Λατίους τὰ ἔσχατα συνεχύχησέ τε καὶ συνετάραξέ; τοὺς δὲ Ῥωμαίους τὴν ταχίστην παρέ-

Variorum notæ.

(85) Fredericum, Aragonum regem, qui deum Siciliæ rex factus est, hac Carolo postmodum erepta. Vide Joannem Villanum, lib. vii, cap. 57 R cordan. cap. 206. DUCANG.

(86) Homer. *Iliad.* lib. ii. Βοιωτ.

(87) Captus ipse quoque *Rufus de Soliaco*, ut ex Pachymere discimus. Redemptum deinde in Italianam rediisse verisimile est. Anno certe 1294 aderat in aula Caroli II regis Neapolitani *Rufus de Soliaco*, ut patet ex instrumento supra laudato. Βοιωτ.

πειτέ σφισιν ἐπιθέσθαι τετραγμένους. Ἄλλ' οἱ μὲν Ἄ spe majorem victoriam de Latinis facile et minime labore reportarunt.

Γ'. Ὁ δὲ Κάρουλος οὕτω καταστρατηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἀντὶ μᾶς μάχης εὐχερούς τε καὶ εὐμηγάνου διεβόθην συγκροτουμένης ἐκ τε γῆς ὄμου καὶ θαλάττης ἐς δὶο παρ' ἐλπίδα μερισθεὶς, καὶ τῆδε μὲν ὅλα συλλήθδην ζημιωθείς; τὰ τὴν Ἴόνιον διεβάντα στρατόπεδα, κατὰ δὲ τὴν Σικελικὴν μάχην οὐχ ὅλα μὲν, τὴν οὖν δ' οὖν ἀπολωλεκὸς ἐκάθητο πικροῖς βέλεσι τῆς λύπης κεντούμενος πυκνὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ ζῆν ὑπὸ βρυθυμίας ἀπολεγόμενος. Βραχὺ τὸ μεταξὺ καὶ τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν, οὐ δύνηθείς ἐς τέλος καταπέφαι τὴν λύπην, πολλαπλὴν τινα καὶ δυσίασον ὄσαν.

VI. Carolus vero artibus imperatoris ita superatus, et uno bello facili et expedito, quod terra marique paraverat, præter spem in duo diviso, ac altero exercitu qui Ionium transierat prorsus perdito, altero vero qui cum Sculis pugnat non quidem plane delecto, sed filio per illud bellum amisso; acerbis doloris stimulis animum subinde pungentibus æger et afflictus sedebat, ut eum his malis fractum vitæ læderet. Nec longo post e vivis excessit confectus eo mœrore, quem multiplicem et levatu difficilem concoquere ad extremum non potuit.

CAPUT VII.

Joannes Trapezuntis imperator Byzantium venit. Eudociam Palæologū filiam uxorem ducit, unde natus Alexius Joannis successor. Joannes Sebastocrator fidem rursus frangit. Palæologus legatos mittit ad Nogam Scythiam affinem suum. Auxilia ab eo accipit. Thessaliæ exitio imminet. Subito morbo correptus non potest destinata exsequi. Audito locorum nomine reminiscitur oraculi. Dolet se a nigmate deceptum oculis viro insoniti effudisse. Digressio de oraculis. Quis eorum auctor. Cur ambigua et obscura. Quanam cavenda. Quo anno mundi Michael Palæologus obierit. Quo ætatis. Ejus cadaver neglectum et sortuito humatum. Ejusdem dotes eximie. Conscientia. Charitus erga liberos nimia. Quantum cuique liceat sui ipsius et liberorum causa. Palæologus suorum amore jus omne violavit. Scelerum fructus.

[P. 91] Α'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέθραμεν. Ἰωάννης γάρ (88) ὁ τὸν ζῆθέντος Ἀλεξίου ἀπόγονος, τοῦ μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσης τῆς τῶν Κόλων καὶ Λαζῶν τυραννήσαντος γῆς, ὄρκους ἐγγράφους παρὰ τοῦ βασιλέως ἐκείθεν δεξάμενος; ἐπίδημει τῇ βασιλευούσῃ καὶ τῇ τοῦ βασιλέως συζεύγνυται θυγατρὶ Εὐδοκίᾳ καὶ βραχὺν τινα τῷ βασιλεὶ παρὰ τῇ βασιλευούσῃ συνδιατρίψας χρόνον ἐκεῖτα ἐπανήκεν ἅμα τῇ γυναίκα Εὐδοκίᾳ πρὸς τὴν Ἰβαν ἀρχὴν, ἣς τὰ βασιλεία Τραπεζοῦς (89). Ἐνθα δὴ καὶ μῆπω τελείως ἄναιτου πλερωθέντος παῖδα μετὰ τῆς Εὐδοκίας οὗτο; γεγέννηκεν, Ἀλέξιον τὸν νέον Κομνηνόν· ὃς δὴ καὶ διάδοχος ὑστερον γεγένηται τῆς ἐκεῖνου ἀρχῆς; ὡς εἰρήσεται.

I. Sed me illud pæne præterierat. Nam Joannes Alexii nepos (illius qui post urbem captam Colchorum et Lazorum tyrannidem invaserat), cum jusjurandum scriptum ab imperatore accepisset, Byzantium venit, et Eudociam ejusdem filiam uxorem ducit. Ac paucisper in urbe apud imperatorem 149 commoratus una cum Eudocia conjuge in regnum summi revertitur : cujus regia sedes erat Trapezus. Ubi antequam annus elaberetur, filius ei ex Eudocia natus est, junior Alexius Comnenus : qui patri deinde, ut infra dicetur, in regnum successit.

Β'. Τοῦτων δ' οὕτω; ἐχόντων ἄρχεται πάλιν παρασπονδαίν ὁ τῆς Θεσσαλίας ἀρχηγός; Ἰωάννης ὁ Σεβαστοκράτωρ (90)· ὃ δὴ καὶ εἰς λύπην καὶ ἀκατάσχετον θυμὸν ἀνήψε τὸν βασιλέα. Πᾶσα γὰρ ἤδη σπονδῶν καὶ φιλίας ἐλπίς ἔσθη καὶ ὡς εἰπεῖν ἐτεθήκει. Τὸ γὰρ συχνὰ μὲν αὐτὴν διαβρήγνυσθαι, συχνὰ δ' αὖθις συνδεῖσθαι καὶ βίβ μὲν καὶ μόλις λαμβάνειν τὴν ἐπανόρθωσιν τε καὶ σύμπηξιν, ῥᾶσιν δὲ καὶ τὴν ταχίστην πρὸς σύγχυσιν καὶ διάλυσιν καταβρεῖν καὶ συμφύρεσθαι, πρὸς ἀπόγνωσιν ἤδη τὸν βασιλέα συνήλασε παντελῆ. Καὶ οὐκέτι σπονδῶν ἄλλων ἐμνημόνευσε τοῦ λοιποῦ, ἀλλὰ διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν Σκύθην Νογᾶν, ὃς τὰς διατριβάς καὶ τὴν δίκαιαν εἶχε πέραν τοῦ Ἰστρου. Ἦν γὰρ τὸ ὑψίφιλία βεβαία πρὸς βασιλέα διὰ τὸ κῆδος ἠγάγετο

II. Hoc rerum statu rursus fidem fregit Thessalia; princeps Joannes Sebastocrator : quæ res exacerbavit imperatoris animum et maxima iracundia inflammavit, extincta et ut ita dicam mortua omni fœderis et amicitie spe. Nam quod societas et sæpe abrumperetur et sæpe resarciretur et vix redintegrata per vim coiret, facile vero turbata ac dirempta diffueret et confunderetur, id quidem nullam prorsus imperatori retinendæ ejus spem relinquebat. Quare omni deinceps pacifationis mentione sublata legatos mittit ad Nogam Scythiam, qui ultra Istrum sedes et domicilium habebat. Erat enim huic cum imperatore firma amicitia ob affinitatem : quippe Irenen, filiam illius notham, paulo ante duxerat, atque idcirco ejus amicus erat.

Variorum notæ.

(88) Qui primus ducem aut principem Trapezuntino nuni sese imperatorem appellavit. Vide Famil. Byzant. pag. 192. DUCANG.

(89) Cujus urbis elogium habetur in cod. Reg. uoldum signato. DUCANG.

(90) Paehymer. lib. v, cap. 4; lib. vi, cap. 19; 35, 36. De Joanne egimus in Famil. Byzant. p. 206, de Irene vero Michaelis notha et Noxa ejus conjuge p. 235. DUCANG

Ab eo accepta quatuor millia delectorum Scytharum et iis adjunctas aliquas Romanas vires missurus erat imperator adversus Thessalum Joannem Sebastocratorem, tum ut eum ipsum deleret, tum ut omnes adultos, qui militiæ operam navarent, ac

150 Thessaliæ flos quodammodo essent, jugularet.

ἐπὶ σφαγῇ τῇ ὅλης ἡλικίας ἀπλῶς. [P. 92] ὅποσοι τὸν καὶ ὄψις τῇ Θετταλίᾳ φάναι ἐτύγγανον.

III. Sed priusquam consilium hoc ad rem conferretur, prosperum ejus cursum mors repente abrumpit. Nam cum prope Lysimachiam versaretur, juxta pagum qui inter Pachomium et Allagen (locorum hæc nomina sunt) situs est, ibique Scythicum exercitum inspiceret, Romanosque duces iis copiis præficiendos deligeret, eosque quid agendum esset moneret : gravissimo cordis morbo corripitur, qui brevi mortem denuntiaret, ac medicorum omnia judicia confunderet et turbaret, atque omnem opem artis inanem redderet. Ferunt et ipsum mortis metu eos qui adessent percontatum, quo nomine locus ille vocaretur, cum Pachomii et Allages nomina audisset, cum alto suspirio dixisse : Hic nobis demum finis est, o socii, et vitæ mutatio (Græce, allage) ἔστι decreta : deinde eum graviter se ipsum accusasse, quod honestum quemdam virum nomine Pachomium oculis multare occupasset ; propterea quod vulgo ferebatur oraculum de imperatore his verbis conceptum, Sub vitæ mutationem Pachomius te excipiet : quo deceptus et imperii cupiditate amens Pachomium imperio inutilem efficere festinarat.

μίου σε διαδέξεται (94). Ἄφ' οὗ πλανηθεὶς ἄτε περὶ τὴν βασιλείαν ἐσπευσεν ἀποφῆναι Παχώμιον.

IV. De ortu et inventione oraculorum, quæ alias alia passim apud homines circumferuntur, aliquis fortasse dubitaverit : item qui fiat, cum futurorum necessariam significationem complectantur, ut intricatis verborum ambagibus eam obscurant. Nam quis ea composuerit, et ad posteros transmiserit, a nemine **151** unquam vel historiarum vel aliarum rerum scriptore traditum reperimus. Sed illud tantum ab omnibus adnotatum deprehendas, alio atque alio tempore hoc vel illud oraculum vulgo jacta um hunc vel illum exitum postea habuisse. Quis vero primus ea singula pronuntiaverit, id vero omnibus proterus indictum et ignotum, nisi quis mentiri velit. Sunt tamen qui existiment, spiritus quosdam famulantes et ministros, alios venos, alios velut quædam instrumenta suppliciorum maleficos, inspectores esse eorum quæ hic gerantur, acremque et terram peragrarè ; qui futu-

A γὰρ πρὸ βραχείας ἑαυτῷ σύζυγον Εἰρήνην τὴν ἐκ νοθείας γεννηθεῖσαν τῷ βασιλεῖ θυγατέρα, καὶ ἦν διὰ τοῦτο φίλος τῷ βασιλεῖ. Ἐκείθεν οὖν εἰληφῶς τετρακισχιλίους Σκυθῶν ἐπιλέκτους στρατιώτας ἐμέλλε καὶ Ῥωμαίων ὀπλιτικὴν τινα δύναμιν προσφίξαι· πέμψειν κατὰ τοῦ Θετταλοῦ Ἰωάννου τοῦ Σεβαστοκράτορος ἐπὶ τῆ αὐτοῦ τοῦτου ἀφανισμῷ καὶ ἑμὶ ἐφηγον παραλλάξαντες πολέμιά τε ἐπετέθειον ἔργα

Γ. Ἀλλὰ πρὶν (91) εἰς πέρας αὐτὴν ἀγαγεῖν τὴν μελέτην φθάσας ὁ θάνατος τοῦ δρόμου τὴν βραχέων ἑξαίφνης ἀφείλετο. Ἄρτι γὰρ αὐτῷ Λυσισμαχίᾳ ἔγγυς (92) περὶ τὴν κώμην τὴν μεταξὺ τῶν Παχωμίου καὶ Ἀλλαγῆς (93), οὕτως ἰσχυρῶς αὐτῶν ὀνομαζομένων τῶν χώρων, διατρίβοντι κάκεισε τὸ Σκυθικὸν ἐξετάζοντι στρατεύμα καὶ τοὺς ἄξοντας ἐκ Ῥωμαίων συγκαταλέγοντι στρατηγούς καὶ ἂν χρὴ δρᾶν σφισιν παρακελεύομένῳ νόσος ἐνσκήπτει δεινὴ περὶ τὴν καρδίαν, θάνατον σύντομον ἀπ' ἡγέλλουσα καὶ πάσας ἰατρῶν τὰς τε κρίσεις συνθλοῦσα καὶ συνταράττουσα καὶ ἀπρίκτους ἀποδεικνύσα τὰς συμμαχίας τῆς τέχνης. Φασὶ δὲ καὶ αὐτὸν τηλικαῦτα δέσαντα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ περὶ τὸν αὐτὸν ἐρέσθαι, ὅψι ποτὲ καλοῖτο ὁ χώρος ὀνόματι· ἀκούσαντα δὲ Παχωμίου καὶ Ἀλλαγῆς ἐπικλήσεις βυδίων τι στενάξαντα ἐνταῦθα φάναι· Δοιπὸν τὸ πέρας ἡμῖν, ὧ παρόντες, καὶ τὴν ἀλλαγὴν κεκλῶσθαι τοῦ βίου· μέμφασθαι τε πολλὰ ἑαυτὸν, ὅτι Παχώμιν τινα ἄνδρα σεμνὸν ἐξημίωσε φθάσας τοὺς ὀρθάντους· ἦν γὰρ τις θυρλοῦμενος χρησμὸς περὶ τοῦ βασιλέως, ὡς Περὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ βίου τὰ Παχωτὸν τῆς βασιλείας πόθον ἴλαν ἐπτοημένοιο ἀχρηστον

Δ. Ἀπορήσειε δ' ἂν τις τὴν τῶν χρησμῶν, ὅποσοι κατ' ἀνθρώπους ἄλλοτε ἄλλοι πλανῶνται, γένεσιν τε καὶ εὐρεσιν· καὶ ὅπως μελλόντων φέροντες δήλωσιν ἀναγκαίαν εἶτα βυθοῖς αὐτὴν αἰνιγμάτων ἐπηλυγάζουσι. Πατέρα μὲν γὰρ τούτων ὅστις ποτὲ ἦν ὁ τούτους πεποιθὼς τε καὶ τῷ χρόνῳ παρσχωῶν, οὐδένα ποτὲ τῶν πάντων ἀναγράφοντα εὐρομεν, οὐδ' ὅστις ἱστοριογράφων ἢ συγγραφέων ἐγένοντο. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον εὐροί τις ἂν ἐπισπαινομένουσ ἀπαντας, ὡς κατὰ τόνδε ἢ τόνδε τὸν χρόνον συνέθη τόνδε ἢ τόνδε διαθυρλοῦμενον τὸν χρησμὸν τήνδε ἢ τήνδε τὴν ἔκδοσιν καὶ τὸ πέρας ὑστερον σχεῖν. Τῆς δ' ὁ πρῶτος, λαλήσας ἕκαστον τούτων, τοῦτο δὲ πρᾶγμα τοῖς πᾶσι καθάπιξ ἀνεκλάλητον τε καὶ ἀγνωστον, πλὴν εἰ μὴ ψεύδεσθαι βουλοῖτό τις. Τισὶ δὲ δοκεῖ, δυνάμεις τινὰς ὑπηρετικὰς καὶ λειτουργικὰς, τὰς μὲν ἀγαθὰς, τὰς δὲ τοῦναντίθ τιμωρητικὰς ὄργανα, ἐπισκόπους ὄσας τῶν τῆδε

Variorum notæ.

(91) Pachymer. lib. vi, cap. 36. DUCANG.

(92) Tunc enim adversus Tartaros has provincias devastantes expeditionem susceperat Michael, de qua Pachymer. lib. vi, cap. 29, 30. DUCANG.

(93) Istius loci, ubi de morte Michaelis non meminit Pachymeres, sed tantum Pachomii. At secus Phranzès, qui Gregoriam exscribit. Est autem ἀ-

λαγὴ idem quod Latinis *mutatio*, locus scilicet ubi mutantur equi publici. Vide *Glossar. med. Græcit.* in hac voce. DUCANG.

(94) Vertendum, *Pachomius te excipiet*; non, *tibi successurus est*, ut servetur ἀμφιβολία. BOIVIN.

περιπολεῖν ἀέρα καὶ γῆν τὴν τε γνῶσιν τῶν ἐσομέ- A
νων ἀνωθεν εἰληφύλας καὶ πρὸς γε εἰς τὴν ἐπιτρο-
πήν τοῦ μεταδιδόναι αὐτὴν τοῖς ἀνθρώποις, πῆ μὲν
δι' ἐνυπνίων, πῆ δὲ δι' ἀστέρων, πῆ δὲ διὰ Δελφι-
κοῦ τίνος τρίποδος, πῆ δὲ διὰ σπλάγγων ἔστιν ὧν
ἐνίοτε θυομένων ζώων, [P. 93] πῆ δὲ, ἵνα τὰ πολλὰ πα-
ραδράμω, διὰ φήμης ἐξ ἀέρος τὰ πρῶτὰ ποθεν γεν-
νηθείσης, εἶτα περιθεούσης ἀμοιβαδὸν τὰς τῶν πολ-
λῶν ἀκοάς, ἦν δὴ καὶ θεῖαν ἐκάλεσαν ὅσων οἱ πά-
λαι σοφοί. Ἔστι δ' ἐν πέτραις ἡ τοίχους εὐρηγται
γεγραμμένα πολλάκις, μηδενὶς ὅστις ποτὲ ἦν ἡ γε-
γραφῶς δηλουμένου.

Ε'. Δίδονται μέντοι δι' αἰνιγμάτων τὰ πάντα καὶ
οὐ πάντῃ σαφῆ, καθάπερ τὰ τῶν βασιλέων κειμή-
λια, διὰ τὸ ἐνθεα εἶναι καὶ οἷα χρεῶν ὑπὲρ τοὺς
πολλοὺς. Τὴ γὰρ τοῖς πᾶσι πρόχειρα κόρον τε ἔσχε, B
καὶ ἀχρηστία σφίσι ὡς τὰ πολλὰ περιέχεται·
γίνεσθαι γε μὴν τὴν χρεῖαν αὐτῶν οὐ πάνυ τοι
μάταιον οὐδ' ἀργὴν, εἰ τις μὴ πάρεργον ταῦτα,
ἀλλὰ μετὰ συνέσεως τῆς προσηκούσης σκοποῖτο.
Οἷς μὲν γὰρ τεμωρίας, οἷς δ' εὐεργεσίας εἵνεκα προ-
δίδκουνται. Οἱ μὲν γὰρ ἢ κουφοτέραν τὴν ἐφοδον
τῶν δεινῶν εἰργάσαντο, προνασταλέντες καὶ προ-
οικονομήσαντες ἑαυτοὺς· ἢ τελῶς σφᾶς αὐτοὺς
ἀπῆλλαξαν τῶν δεινῶν διὰ σπουδαιοτέρας ἀγιογῆς
ἐξευμενισάμενοι τὸ θεῖον. Τοῖς δὲ διὰ μικροψυχίαν
ὁ μεταξὺ χρόνος· κλάσις τῇ τῶν δεινῶν προσδουκίᾳ
γίνεται πρὸ τοῦ παθεῖν ἀχρὴ παθεῖν, τῆς Προνοίας
ὀθτως οἰκονομούσης δι' ἔκτισιν ἀκραιότεραν ὧν
ἐπλημμέλησαν. Εἰ δὲ καὶ ψεύδονται τινα καὶ δια-
πίπτουσιν οἱ ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενοι τούτων C
γὰρ τὰ δηλούμενα τοῖς μὲν εἰσιν ἀνιάρᾳ, τοῖς δὲ
τερπνὰ· ὡσπερ ἡ τῆς τοῦ Κροίσου ἀρχῆς κατάλυ-
σις· Λυδοὺς μὲν καὶ Κροῖσον ἠνίασε, Κύρω δὲ καὶ
Πέρσαις εὐδαιμον ἔδοξεν· εἰ οὖν οὕτως πως δοκοῦ-
σιν τινα διαφεύδεσθαι, οὐ παρὰ τὴν τῶν χρησμῶν
φύσιν συμβαίνει τοῦτ', ὅτι μὴ παρὰ τὴν φλεγμαί-
νουσαν ἔφεσιν τῶν λιχνοτέρων ἀνθρώπων τοὺς χρό-
νους προαρπάζοντων καὶ τὸν νοῦν τῶν λογίων πρὸς
τὴν οἰκείαν διαστρεφόντων ὀρεξίν. Σκεπτέον δ' οὐ
ὅμως μὴ τινες διαπαίζοντες ὄθθεν τοὺς τοῖς τοιού-
τοις χρωμένους καὶ νέα στιχίδια πλάττοντες εἰς μί-
μησιν τῶν χρησμῶν ἔπειτα κατὰ τὸ λεληθὸς παρρησι-
ωσιν εἰς τὸν δῆμον αὐτὰ, ὥστε τοῖς τούτων ψεύδεσι
καὶ τὴν ἐκεῖνων συγγεῖν ἀλήθειαν· τοῦτο γὰρ οὐκ ὀλί-
γοι καὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν πεπραχότες ἐάλωσαν. Ἄλλ'
ἐκεῖσε ἐπάνειμι.

Ζ'. Ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς περὶ οὗς εἰρήκειμεν τό-
πους παρ' ἐλπίδα τῆς οἰκείας ἔτυχε τελευτῆς (95)
κατὰ τὸ ἐξακισχιλιοστὸν ἑπτακοσιοστὸν ἐνενηκοστὸν
πρῶτον ἔτος, ὀκτώ καὶ πεντήκοντα ἔτων τυγχάνων. Ὁ
ὁ' οὖν καὶ βασιλεὺς [P. 94] Ἀνδρόνικος (96) τῆνικαῦτα
παρῶν μὴ ὅτι γε τῆς τοῖς βασιλευσίν νομοισμένης
οὐκ ἔξωσε τὸν πατέρα ταφῆς, ἀλλ' οὐδ' ὅποια βα-

A rorum scientiam superne acceperint, ac præterea
licentiam ejus communicandæ cum hominibus partim
per insomnia, partim per astra, partim per Delphi-
cum quempiam tripodem, partim per exta quarum-
dam pecudum immolatarum, partim (ne sim proli-
xior) per vocem primum ex aere alicunde ortam, ac
deinde aures hominum vicissim circumsonantem,
quam veteres sapientes divinam vocem appella-
runt. Sæpe etiam factum, ut in saxis aut parietibus
nullo ibidem auctore indicato scripta reperir-
entur.

V. Sed tamen omnia ambagibus involuta, nec
satis perspicua proponuntur; quemadmodum im-
peratorum ornamenta, quæ divini quidam habere, B
ei (uti par est) vulgi conditionem superare existi-
mantur. Nam quæ exposita sunt omnibus facile
fastidiuntur, et fere ut inutilia negliguntur. Non
tamen eorum usus omnino 152 inanis aut nullus
est, si quis ea non perfunctorie, sed cum debita
animi attentione expendat. Aliis quippe beneficii,
aliis supplicii loco significantur. Quidam enim se
ipsis repressis ac sapienter præparatis calamitatum
impressionem molliorem reddidere; aut etiam vi-
tæ emendatione placato Deo prorsus illa averterunt;
quibusdam, quod animo pusillo essent, interjectum
tempus et ipsa calamitatum expectatio supplicio
fuit, priusquam advenirent ea quæ perpetienda
erant, ita gubernante Providentia, ut gravius ob
commissa plecterentur. Quod si qua mentiantur
hominumque spem frustrentur (nam omnia quæ
significantur aliis molesta sunt, aliis jucunda: ut
imperii, quod Cræsus habuit, destructio Cræso et
Lydis molesta, Cyro et Persis pergrata visa est): si
qua igitur ita fallere videantur, id non ipsorum
oraculorum natura fit, sed hominum avidiorum
præpropæra: potius cupiditate, qui tempora antici-
pent, et oraculorum sensum ad optata sua detor-
queant. Interim tamen videndum, ne qui sint, qui
hujusmodi oraculis addictos ludificantur, et novos
commentitios versiculos ad oraculorum imitationem
confingant, eosque clam in vulgus spargant, hor-
umque mendaciis etiam illorum veritatem confun-
dant: id quod multos nostra etiam ætate fecisse
D constat. Sed illuc redeo.

VI. Imperator illis in locis, quæ dixi, præter
spem suam fato functus est, anno ab orbe condito
sexies millesimo 153 septingentesimo nonagesimo
primo, annos octo et quinquaginta natus. At filius
ejus imperator Andronicus, qui tunc aderat, pa-
trem imperatoria sepultura adeo non honoravit,
ut ne vili quidem, qualis opificibus et fossoribus

Variorum notæ.

(95) Obiit Michael, ut scribit Pachymeres, 11 Ja-
nuarii die Parasceves, anno mundi, juxta Græcos,
6791 (Christi 1283, [1282, Dec. 2]) cum imperasset
annis 24, decurptis diebus 20, ac annos omnino 58

vixisset. DUCANG.

(96) Pachymer. lib. vi, cap. 11; Phranzes, lib. i,
cap. 6. DUCANG.

tribuitur, dignatus sit : præterquam quod jussit, ut noctu pauci quidam cadaver procul a castris abduccium iuxta terra obruerent, id modo cavens, ne imperatorium cadaver a feris discerperetur. In causa erat, quod ille dum viveret a recta Ecclesiæ doctrina descivisset, ut supra exposuimus : quod quidem filius omni animi affectu tacite aversatus fuerat, ut fusius infra dicturi sumus. Non enim patrem, sed illud patris factum valde oderat. Nam pietate et observantia et reverentia omni parentibus debita eos omnes superavit, qui unquam patribus suis sese obsequentes præbuerunt.

VII. Ac Michaelis Palæologi hic exitus fuit : cui viro natura ipsa dederat speciem decoram, nec non gravitatem quandam, et dignam principis majestatem. Eo accesserat robur corporis, et rei militaris peritia longo tempore collecta et multo usu exercitata. Cum autem et prudentia et eloquentia valeret, in rebus gerendis multo fuit acrior. In imperii principio munificentissimus est visus, ut subditorum animos nimirum sibi conciliaret. Deinde modum sumptibus adhibuit, cum bella undecunque existerent, quæ diuturnos et magnos sumptus eosdemque necessarios et inevitabiles postulabant. Nec desunt, qui cum afflicto animo et perpetuo turbata conscientia fuisse dicant ob innovatum dogma ; cui ille culpæ ideo succubuerat, ut imperium ad liberos suos propagaret, a quibus id scilicet honoris ei ut par erat habitum est, ut ne imperatoria quidem sepultura ornaretur, Ecclesiæ sanctiones patriæ pietati longe præferentibus.

VIII. Mea vero sententia is prudenter sapienterque rebus suis consulit, qui sui ipsius primum, deinde liberorum etiam et cognatorum causa elegerit ea quæ optima sunt. Qui vero inanem mundi gloriam unice aucupatur, et rerum præsentium ac fluxarum prosperos successus, quibus anima veluti demergitur, avidè inhiat, secundissima optimis anteponens, sive id sua sive cognatorum suorum causa faciat, is mihi et ob amentiam miser, et ob inane studium vanus videtur. Etenim præterquam quod Deum suæ voluntati suisque consiliis adversantem habet, etiam ipsos rerum exitus alios plane experitur quam speraverat, et in extremas miseras præcipitatur. Ecce enim is de quo nunc agimus Michael Palæologus, vir alioqui prudens et qui in rebus gerendis fortunam amicam prorsus et obse-

αυύσοις η σκαπανευσαι ερεζεται · πλην η οτι παρεκελευύσατο νύκτωρ βραχει; τινας ανδρα; πυρρω που του στρατοπεδου ακαγαγοντας πλειστην επισωρευσαι γην (97), τουτο μονον αυτου προμηθειυσάμενος, μη θηριων στομασιν Ισωσ σώμα βασιλικόν διαμερισθη. Τδ δ' αικτιον η του ορθου της Έκκλησίας δόγματος υπηρχε παρατροπη, η ζων μεν εκεινος, ως πρόσθεν ειρήκειμεν, κατεχρησατο · ούτος δε λάθρα προθέσειν όλαι; απέστεργε της ψυχής, ως προϊόντες ερουμένη πλατύτερον. Ού γάρ εκεινον, την δ' εκεινου τοιαύτην μάλα σφοδρώ; απέσειετο πρᾶξιν. Πατρικής γάρ εινεκα στοργής; και τιμη; και οση ανηκει αιδω; πάντα; υιους υπερβέβληκεν, ούσοι πατράσιν ηρέσκοντες εδοξαν.

B Z'. 'Αλλά τα μεν περι τον βασιλέα Μιχαήλ τον Παλαιολόγον ες τοιουτον κατήνησε πέρα;. 'Ην δε ο ανηρ την τε εβιν ευπρεπη κεκτημένος εκ φύσεως μετά τινος εμβριθείας και ηγεμονικου παραστήματος, ρώμην τε έχων σώματος και πείραν έργων πολεμικων δια πολλων των χρόνων συγγυμνασθεισαν και ασκηθεισαν αυτω · και δεινός ών γυνώσι και ειπειν τα δέοντα, οξύτερός ην εν ταί; πράξσει. Μεγαλοδουρότατος δ' ες τα μάλιστα εδοξεν εν τοί; προοιμίοι; της βασιλείας, ίνα ταί; ευνοίαι; οίμαε οικειώσθαι το υπήκοον · επειτα προς το μετριώτερον υπεχάλασε, των πανταχούθεν υποφουόμενων πολέμων μακρά; και πολυτελεί; τας των χρημάτων δαπάνας απαιτουόντων μετά τινος ανάγκης απαρτήτου. Είχε δε και, ως τινε; εφασαν, συντριβήν τινα λογισμών κεντούσαν αιε το συνειδός της ψυχής δια την καινοτομίαν του δόγματος, εις ην υπέρ της ες τους παιδας διαδοχής της βασιλείας εαυτον κατήνεγκεν · αφ' ών, ως το εικό;ς, αυτός απώνατο μηδέ ταφής τελευτατον αξιωθηναι βασιλικής, του; της Έκκλησίας θεσμούς; της πατρικής στοργής; πολλω προτιμώντων.

D H'. 'Εμοιγ' ούν εκεινος αν ειη σοφός και φρόνιμος; οικονόμος, οστι; εαυτου γε εινεκα πρώτον αφοιτο τα βέλιστα; επειτα των υιέων και οστι; καθ' αιμα προσήκει. 'Οστι; δ' υλοσχερώ; ες την του βίου φλεγμαίνουσαν κέχηνε δόξαν και τας την ψυχην επικλυζούσας ευτυχεί; των παρόντων και λυμένων περιπετείας; και προτιμήη τα φδιοντα των βελτίστων, εβ' εαυτου χάριν, εβ' οστι; αιματος γείτων αυτω, αθλιος ούτος; έμω; της απονοίας και μάταιος της ανοητου σπουδής · οτι προς τω και θεδν αντιστρατευόμενον εχειν τη γνώμη και τοί; βουλεύμασιν ηδη και ταναντία προφανώς των ελπίδων ευρίσκει προ των ποδών, και τοί; της κακοδομονίας εσχάτοι; κρημοί; περιπίπτει. 'Ιδου γάρ και ο τω λόγω προκειμένος βασιλεύ; Μιχαήλ ο Παλαιολόγος, τάλλα συνετός ών, όλην ως ειπειν την της

Variorum notæ.

(97) hisdem verbis Phranzes id ipsum tradit. Pachymeres ejus cadaver noctu in novum monasterium vicinum a familiaribus delatum scribit. Excommuniatorum corpora in agris insepulta relictæ, ut ne factor naves, aut spectacula horrorentes scædaret, injecta humo contacta, pluribus

docuimus in *Glossar. med. Latin.* in v. *Emblacare* et in *Ad. lit.* Tametsi Michael ab Ecclesia propter communionem cum Latinis palam proscriptus non fuerit, uti antea propter excæcatum juniorem Lascarum. DUCANG.

τύχης εὐμένειαν ἐπικολουθοῦσαν ταῖς πράξεσιν ἄ
 ἔχων αὐτοῦ πρὸς γε τὸ φιλετρὸν τῶν παίδων ἐξεθη-
 λύνθη καὶ ἀληθεύοντα ἐδείξε Πλάτωνα, « Πᾶν τὸ φι-
 λούν περὶ τὸ φιλούμενον ἐκτετὸφλωται, » φάσκοντα.
 Δέον γὰρ εἰς τὴν ἄνωθεν εὐ τὰ πάντα κινούσαν καὶ
 διοικοῦσαν πρόνοιαν ἀναρτῆσαι τὴν ὄλην ἑαυτοῦ τε
 καὶ τῶν παίδων φροντίδα · ὁ δὲ τυφλῷ ποδὶ πρὸς τὰ
 φίλτρα τῶν παίδων φάναι βαδίζων ἔλαθεν ἑαυτὸν
 ἀρχῆς ἀπ' ἄκρας εἰς τὸ βράθρον τῶν τε ἄλλων δε-
 νῶν συνωθῆσας καὶ πρὸς γε ὅσα δημοτικὴν κατάραν
 ἐφέλλεται. Ἐπεὶ γὰρ ἐκ βρέφους αὐτῷ τὴν βασι-
 λείαν ὁ Κύριος ἄνωθεν ἐμνηστεύσατο, ὡς πολυτρό-
 πως καὶ πολλαχόθεν δεδήλωται, εἰ τὴν μικροψυ-
 χίαν (98) καὶ αὐτὸς ἐπιβραχὺ παρεκρούετο καὶ τὴν
 τε γλώσσαν ἐπιτορκίας παντοίας τὰς τε χεῖρας αἱμά-
 των ἀθώους ἐφύλαττε, καὶ πρὸς γε ἔτι εἰ τὴν γνώμην **B**
 ὑπερβόριον τῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔθους εἶχε καινο-
 τομίας, μακρῶν ἂν τῷ μέτρῳ τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασι-
 λείας παρήλαυνεν ἅπαντας ἅπασιν ὅσα πληθὺν ἐγ-
 κωμίον ἐφέλλεται. Ἄλλ' ἐχρῆν (99), ὡς ἔοικεν, ἐβ-
 βάζομαι μὲν ὑπὸ Ἰσταιίου τὸ πέδιλον, ὑποδεδέσθαι
 δὲ τὸν Ἀρισταγόραν, ἵ' ἡμεῖς ἐς τὰς τῶν δεινῶν
 ἐσχατίας κατανήσωμεν, εἴτε δι' ἔκτισιν κακῶν παλατῶν τε καὶ νέων, εἴτ' οὐκ οἶδ' ὅπως. Εἶεν.

Variorum notæ.

(98) Μικροψυχία est hoc loco regnandi libido more
 impatiens, ut et infra lib. viii, cap. 1, sect. 2.
 BOIXIN.

(99) Proverbiū, cujus meminit Diogenian. cent.
 viii, n. 49. ΔΕΚΑΝΓ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Γ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Andronicus patri succedit. Imperii initia turbulenta. Scythæ auxiliares ut dimissi. Michael Glabas. Corpus imperatoris quo translatum. Luctus indictus. Res ecclesiasticæ. Exsules domum redeunt. Yeccus clam secedit. Josephus iterum patriarcha. Diaboli principatus et vectigalia. Tres in Ecclesia Græca factiones. Josephus iterum patriarchatu cedit. Imperatoris æquitas. Factiosi Atramyttium conveniunt. Moritur Josephus. Gregorius Cyprii eloquentia. Ut patriarcha designatus sit. Cur dilata consecratio. Cozyleus antistes Debreno prælatus. Heracleensem inaugurat. Hic novo patriarchæ manus imponit. Lex Severi suspectum habeant. Eorum crudelitas, ambitio, avaritia. Synodus Atramyttina. Judicium de libris igni permissum. Ignis neutris favet. Concordia redintegrata. Patriarchæ auctoritas stabilita. Arseniatarum postulatio. Corpus Arsenii in Sophiæ templo deponitur. Quoniam deinde translatum. De Theodora Euglogiæ filia.

[P. 96.] **A'**. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον ἡ **C** **158** I. Cum autem ad filium Andronicum su-
 τοῦ κράτους καὶ τῶν βασιλικῶν σκήπτρων μετέβη

```

  preina auctoritas et imperii successio transiisset,
```

magno tumultu plena erant omnia. His enim ii qui ab Ecclesia abscissi erant bellum ecclesiasticum suscitabant, occasionem naeti ipsium imperatoris obitum: inde auxilia Scythica, quae quatuor millium numerum excedebant, magnum reipublicae periculum minitabantur, ne propter obitum ejus a quo accessita fuerant novi aliquidi in hac rerum mutatione molirentur. Erat autem eis facillimum, si velent; cum Romanae legiones nondum adessent, omnia miscere caudibus, et praedas agere, et pecuniam

159 una cum ipso imperatore et Patribus conscriptis abducere. His igitur de causis Andronicus plerisque negotiis dilatis ac praeteritis omnem suam curam ad id convertit, quod maxime urgebat. Eos porro manibus non plenis domum dimittere, nec Scythiarum instituto consentaneum esse id videbat, neque alias citra tumultum et pugnam abituros. Romana vero pecunia eos explere velle nec facile erat, et nefas esse videbatur. His igitur de causis viæ duce adjuncto Michaelē Glaba, magno comite stabuli, qui rei militaris usu tantum excellabat, ut reliqui duces praeter eum pueri viderentur, adversus Triballos, qui et ipsi infestissimi hostes erant et Romano imperio magnas quotidie clades inferebant, abire eos quamprimum jussit, ut eadem opera et Triballorum vires imminerent, et ipsi maxima praeda parta inde domum Istro trajecto recederent. Et haec quidem ex sententia successerunt.

μέλους γῆν, ἵν' ἐν ταύτῃ τοὺς τε Τριβαλλοὺς ἀσθενεστέρου; ἐργάζονται καὶ ἅμα αὐτοὶ πλείστην περιβαλλόμενοι λείψαν ἐκεῖθεν ἐς τὰ οἴκοι τῶν Ἰστρον διαβάντες ἀπχωροῖεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν δηοῦω γε πέπρακται ὡς ἄρα γε καὶ βεβούλευται.

II. Imperatorem vero necesse erat Constantino-
polin proficisci, et patris sui Michaelis imperatoris obitum matri suae Theodorae Despreaenae renuntiare; item luctum publicum, qualis imperatoribus conveniret, indicere. Itaque cadaver imperatoris in urbem Selybriam deportari jussit, veritus ne id Latini furarentur. Ipse Byzantium rediit. Peracto deinde luctu prima et maxima ei cura haec fuit, ut rebus Ecclesiae constituendis operam daret. Et enim vivo patre id consilium animo fixum 160 celaverat, veluti generosa semina pinguibus sulcis per hiemem conduuntur. Tunc autem cum reipublicae ver quasi quoddam affulsisset, quis esset demum ostendit. Proinde caduceatoribus et imperatoriis edictis quolibet missis Ecclesiae correctionem nuntiabat: et qui Ecclesiae studio exsulabant, aut extrema passi fuerant, eos revocabat. Interea Veccus sede clam relicta secedit, sequē Panachrantii monasterio includit, veritus ne in hac subita mutatione repentino aliquorum impetu discerperetur. In ejus vero locum statim sussectus est idem qui illi antea loco cesse-

διελοχῆ, καὶ πολλὰ; πολλὰχ.θεν τὰ πράγματα θέρου-
τος συνεκόκα. Ἔθεν μὲν γὰρ ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἀναρριπίξεσθαι ἤρξατο πόλεμος πρὸς τῶν ἀποβρα-
γέντων μερῶν, ἀφορμὴν εἰληφῶτων ἔδῃ τὴν τελευταίην
τοῦ βασιλέως· ἔθεν δ' ὁ τῶν κεκλημένων Σκυθῶν
ὄχλος τεσσάρων δυοῖν ἐπέκεινα χιλιάδων πολλὴν ἐπέ-
σεις τοῖς πράγμασι κίνδυνον, μὴ τὸν καλέσαντα βα-
σιλέα θανάτῳ ζημιωθέντες νεωτερίσωσι τι περὶ τὴν
τῶν πραγμάτων ἀλλοίωσιν. Ῥᾶστον δ' ἦν αὐτοῖς
βουληθεῖσιν, ἐπεὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ μὴ παρῆσαν στρα-
τεύματα, φόνον τε οὐκ ὀλίγον τῶν παρατυχόντων
Ῥωμαίων ἐργάσασθαι καὶ λείψαν τὰ τε βασιλικὰ χρεῖ-
ματα καὶ πρὸς γε αὐτὸν βασιλέα ἑμοῦ τῇ συγκλήτῳ
λαθόντας ἀπαλλάττεσθαι. Διὰ ταῦτα γοῦν ὑπερθέ-
μενος καὶ παραδραμῶν τὰ πολλὰ πρὸς τὸ κατεπει-
γον ὁ βασιλεὺς ἀπάσας ἔτρεψε τὰς φροντίδας. Αὐτοῦ
μὲν οὖν (1) μὴ βριθούσας δεξιαῖς ἐς τὰ οἴκοι παρα-
πέμπειν οὕτε τῶν Σκυθῶν νομιζόμενων ἑώρα τυγχά-
νον οὕτ' ἄλλως θορύβου καὶ μάχης ἐκτὸς ἀπαλλάξιν
ἤλπιδε τούτους. Ἐκ Ῥωμαϊκῶν δ' αὖ χρημάτων
αὐτοῖς ἐμπιπλάναι ζητεῖν οὕτ' εὐπορον ἦν οὐδ' ὅσιν
ἐνομιζέτο. Ταῦτ' ἄρα καὶ σφᾶς ὀδηγῶ παραδοῦ; τῷ με-
γὰ φ [P. 97] κονοσταύλῳ (2) Μιχαῆλ τῷ Γλαβᾷ ἐς στρα-
τηγικὴν ἐμπειρίαν ἐξῆρασημένῳ τοσοῦτον, ὡς παιδᾶς
νομιζεσθαι τοὺς τότε στρατηγούς παραβαλλομένους
αὐτῷ, τὴν ταχίστην ἐπὶ Τριβαλλοὺς ἀπαλλάττεσθαι
περικαλεῦσατο, πολεμίους ἐς τὰ μάλιστα καὶ αὐτοῖς
δύνας ἀεὶ καὶ συχνὰ τὴν Ῥωμαίων κακῶς διαθε-

B
C
B. Τῷ δὲ βασιλεὶ ἀναγκαῖον ἦν τῇ βασιλευούσῃ
ἐπιδημήσαντι τὸν τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἀπαγ-
γεῖλαι θάνατον τῇ μητρὶ καὶ δεσποίνῃ Θεοδώρα καὶ
τῷ τοῖς βασιλεῦσι προσῆκον δημοσίᾳ στήσασθαι πέν-
θος. Ὅθεν τὸν τοῦ βασιλέως νεκρὸν ἐντὸς τοῦ αἵτεος
Σηλυβρίας ἀπαχθῆναι κελεύσας δέει τοῦ μὴ κλαπῆ-
ναι παρὰ Δατῶν αὐτὴς ἐς Βυζάντιον ἐπανῆκε· καὶ
τελεσθέντος τοῦ πένθους ἔργον πεποιήται μεγίστων
τε καὶ πρώτων τῶν τῆς Ἐκκλησίας κατὰστασιν. Ζῶν-
τος μὲν γὰρ τοῦ πατρὸς ἐκρυπτε τὴν μελέτην αὐτῆς
ἐν τοῖς λογισμοῖς, καθάπερ ἐν πόνῳ γῆ χειμῶνος
εὐγενῆ τινα σιέρματα. Νῦν δ' ἤρος, ὡς εἰπεῖν, ἐπι-
γενομένου τοῖ; πράγμασιν ἔδειξεν ὅστις ὦν ἐλάνθανε.
Καὶ μὲν δὴ κήρυκες πανταχῇ καὶ βασιλικὰ δια-
τάγματα διεπέμποντο, τὴν τε τῆς Ἐκκλησίας διόρθω-
σιν εὐαγγελιζόμενα, καὶ ἅμα τοὺς διὰ τῶν τῆς Ἐκκλη-
σίας ζῆλον ὑπερορίας κατάγοντα, καὶ ὅσοι τῶν ἀνη-
κέστων τε ἐπεπόνθησαν. Ἐπὶ τούτοις ὁ Βέκκος λάθρα
τὸν θρόνον καταλιπὼν ὑπεχώρησε, καὶ συνέλεισε
ἑαυτὸν εἰς τὴν τῆς Παναχράντου μονῆν (3), εἰσάσας
μὴ πρόφασιν τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων

Variarum notæ.

(1) Pachymer. lib. vii, cap. 4. DUCANG.

(2) Interpr. *conostaulo*; repositimus *comite stabuli*. Vid. Gloss. med. Græcit. DUCANG. — Τῷ μεγάλῳ κονοσταύλῳ Μιχαῆλ τῷ Γλαβᾷ. De quo legendum poema Manuclis Philæ, quod exstat in codice regio, olim Telleciano, et inscribitur, Εἰς τὰ

τοῦ πρωτοστράτορος ἐκείνου τοῦ θαυμαστοῦ στρατηγῆματα. BOVINI.

(3) Pachymer. vii, 3, 4, 5. De hoc monasterio scriptum in *Constantinopoli Christ.* lib. iv, sect. 2, n. 31. DUCANG.

λαθόντες τινές· διασπαράζωσι τούτον δραμόντες ἐξάλ-
φνης· Ἀνήχθη δ' εὐθύς ὁ τῷ Βέκκῳ πρότερον πα-
ραχωρήσας τοῦ θρόνου πατριάρχης Ἰωσήφ, νόσῳ
καὶ γῆρᾳ (4) τὸ σῶμα καταπεποιημένος ἤδη καὶ

A rat, patriarcha Josephus, morbo et senio confectus
ac totus jam vergens ad tumulum, quo illum man-
festa mortis praeludia compellebant.

λαμποῖς τοῦ θανάτου τοῖς προοιμίους εἰς τὸν τάφον

Γ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ κοσμοκράτωρ ὁ διάβολος τοῦ αἰῶ-
νος τούτου καλεῖται παρὰ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ καὶ ἄρχων
τοῦ περιγεῖου τούδε κόσμου καθέστηκε, τρόποις
ἀποβῆῆτοις συγχωροῦντος τοῦ τὰ πάντα δημιουργοῦ-
ντος Θεοῦ, εἰκὸς αὐτὸν κατ' ἴχνος ἐπιθεῖναι καὶ
τοῖς γιγνομένοις ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καὶ τὰ μὲν κλη-
ρον ἑαυτοῦ καθάπαξ ποιεῖσθαι, ὅπως κακίας μεστὰ,
τοῖς δὲ μοῖραν ἔχειν ἠντιναοῦν καὶ αὐτὸς ὅποσα τῶν
βελτίστων ἐπεφύκει· καθάπερ τῶν ἀνθρώπων οἱ
χῶρόν τινα κληρωτάμενοι ἐπειτα τοὺς ἐνοικοῦντας
δασμολογοῦντες καὶ μοῖραν ἐκεῖθεν ἐτήσιον ἀπολαμ-
βάνοντες ἀσί. Εἶναι γὰρ αὐτῷ φησι τῶν ἀδικωτάτων,
εἰ κόσμου καλούμενος ἄρχων ἐπειτα μὴ πάντων ὅσα
παρὰ τὴν γῆν νέμεται τῶν μὲν ἀρχηγὸς εἴη καὶ αὐ-
τοκράτωρ, τῶν δὲ μέτοχος καθέσθαι ἕξεστι. Διὰ τοῦτο
καὶ ἵνα μὴ μακρολογῶμεν [P. 98] παραδράμωμεν τὰ
τε ἄλλα καὶ ταὺς κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ Σωτῆρος λυτ-
τήσαντας Ἰουδαίους· οὗτοι γὰρ καθάπαξ ἐγένοντο
κληρὸν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῦ Σωτῆρος τοῖς μα-
θηταῖς καὶ ἀποστόλοις προσβαλὼν τὸν ἕνα ἀφείλετο
καθάπερ τινὰ φόρον δεσποτικόν· Ἐπειτα ἐπέθει τὰς
ἐπίσεις ἀπάσας, τοὺς ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἀσχοῦν-
τας, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἐπισκόπους, τοὺς τῶν
ἐργμάτων σοφοὺς προστάτας, τὰ τῶν μαρτύρων
παλαίσματα· καὶ πανταχόθεν ἀποκρουόμενος καθέ-
σθαι ἀνωθεν ἢ θεῖα ἐπέταττε δύναιμι, ὅμως οὐκ
δμοῖρος τελέως ἀπῆλλαξεν, ἀλλὰ πανταχόθεν ἠρσνί-
σαστο δῆμον πολυειῆ καὶ καινότερόν τι στρατόπεδον,
εἰς εἶεν αὐτῷ συμερισταὶ τῆς μελλούσης φλογός.

III. Enimvero cum diabolus in sacris Litteris
hujus mundi princeps appelletur, atque hujus ter-
restrium rerum universitatis rector constitutus sit,
Deo omnium creatore arcanis rationibus id permit-
tente; probabile est eum res quæ hic geruntur dili-
genti investigatione persequi, et quæ prorsus deprav-
ata sunt, sibi prorsus vindicare: ex optimis autem
portionei qualemcunque decidere, more hominum;
qui prædii alicujus possessionem nacti colonis vec-
tigal imponunt, et aliquam inde portionem quotannis
percipiunt. Iniquissime enim secum agi existimat,
qui mundi princeps vocetur, nisi rerum, quæ in
terra sunt, alias imperio et potestati suæ penitus
subjectas habeat, alias quantum fieri potest
participet. Itaque ut et alia et ipsos Judæos, qui
rabiam suam contra Christum Servatorem exercue-
runt, studio brevittatis omitamus (hi enim solida
diaboli hæreditas fuerunt), in ipsos Servatoris disci-
pulos atque apostolos factis impetu unum ex iis
abstulit, veluti tributum quoddam sibi tanquam
principi debitum. Deinde omnes ordines peragravit,
eos qui in montibus et speluncis vitam austeram
profiterentur; Ecclesiæ episcopus; eruditos dogma-
tum propugnatores; martyrii athletes: et quamvis
undique excluderetur, quatenus diviniæ Providentiæ
decretis jubebatur, tamen non prorsus inanis et
vacuus abiit, sed undecunque multiformem populum
coegit et novum quemdam exercitum, qui secum
flammae participes essent.

Δ'. Καὶ νῦν δ' ἐπειδὴ τῆς ἀγαθῆς ὁρμῆς ἀνακό-
πτειν οὐκ εἶχε τὸν βασιλεῖα, σύγχυσιν ἕτερον τρόπον
εἰσάγει καὶ κλύδωνα ἐγείρει κατὰ τῆς καλῆς ὁμο-
νοίας ἐκείνης καὶ ἀνέωρτον τίθησι τὴν καινὴν ἐκεί-
νην ἑορτὴν καὶ πανήγυριν καὶ μιμεῖται τὴν Ἐριν
ἐκείνην, ἣ τὸ μῆλον κατὰ τοὺς Θετίδους καὶ Πηλέως
ἔρριψε γάμου· ὁ πολλὴν ἀνήγειρε μάχην καὶ φλόγα
πολέμιον ὑστερον, ὡς οἱ τῶν μύθων πάτρεις ἔφασαν
ποιεῖται· ἢ μᾶλλον μιμεῖται τοὺς λύκους, οἱ τὸ ποί-
μιον θορυβήσαντες ἐπειτα βράδιος ἔστιν ἅ τῶν προ-
βάτων ἀρπάξουσι. Παρασκευάζει (5) γὰρ αὐτοὺς
διχῆ καὶ τριχῆ διελεῖσθαι σφᾶς αὐτούς· καὶ τοὺς μὲν
Ἰωσήφ εἶναι μερίδα φάσκειν τοῦ πατριάρχου, τοὺς
δὲ Ἀρσενίου τοῦ πάλαι θανόντος· καὶ τοὺς μὲν εἶναι
λέγειν ὑπ' Ἀρσενίου ἀφωρισμένον τὸν Ἰωσήφ, ὅτι
ζῶντος ἐκείνου τὸν ἐκείνου θρόνον εἰλήφει· τοὺς δὲ
καθηρημένον εἶναι κανονικῶς Ἀρσένιον ὑπὸ πάσης
τῆς τῶν τότε παρόντων ἀρχιερέων συνόδου· τοὺς δὲ
ἄλλα κατ' ἀμφοτέρων προτείνειν κεφάλαια, ὡς ἐν-
τεῦθεν ἀναγκασθῆναι μὲν τὸν Ἰωσήφ τοῦ θρόνου τοῖς
βουλομένοις παραχωρεῖν (6), δεῦν ἐνεκα, τῆς τε εἰ-

IV. Tum autem cum imperatorem a pio conatu
avertere non posset, alio pacto confusionem effecit,
et pulchram illam concordiam tempestate dissen-
sionum turbavit, ac novam illam festivitatem publi-
camque lætitiā infestam reddidit, Eridem illam
imitatus, quæ pomum in Thetidis et Pelei nuptiis
projecit, unde postea magnæ pugnæ et hostiles
flammæ exortæ sunt, uti fabularum parentes poeta
tradunt, ac potius luporum exemplum oves abripi-
unt. Nam eo redegit populum, ut in duas et tres
sectas scinderetur, quorum alii Josephi patriarchæ,
alii Arsenii olim mortui partes tuerentur; atque ut
isti quidem dicerent, Josephum anathemate percul-
sum fuisse ab Arsenio, cujus adhuc superstitis
sedem occupasset; illi vero reclamarent, cano-
nice depositum esse Arsenium a toto pontificum
qui tum aderant concilio; alii utrique factioni alia
crimina objicerent. Quamobrem Josephus sua sede
cuilibet cedere coactus est duabus de causis, tum
ut pace fruerentur ii qui propter ipsum vexabantur,

Variorum notæ.

(4) Pachymer. de Josepho, μόνον οὐκ ἀπνοῦς,
et cap. 6, ἄψυχον οἷον φλόρον. DUCANG.

(ii) Pachymer vii, 12, 13, 14, 21. DUCANG.

(5) Andronicus imperator in κατὰ χρονοβύλλῳ,

tum quod patriarchæ munus obire nequibat, totius A corporis viribus morbo et senio exhaustis. Ac relictis sunt Zelotæ inter se dissidentes, et acuentes contra se invicem linguas suas, non zelo divino, sed iracundiæ temeritate concitatas. Nam zelus divinus a superna potentia pendet, cœlestique et concinna quadam ratione gubernatur. Qui vero animum suum sic instituunt, ut quasi excubet ad limen vanæ gloriæ, si non animadvertunt se zelum in zelotypiam convertere, ac pro frumento et uva cæterisque bonis fructibus spinas et tribulos quodammodo excolere, cujusmodi sunt lites ab animo non bene instituto prolifiscentes, et reciproca contradicendi certamina.

V. At imperator natura mitis cum neutros offendere vellet, et scandala utrinque caveret, media via incedere instituit. Est autem ad orientale latus Hellespontiaci freti locus dictus Atramyttium. Eo viros illos principis edicta convocarunt, cum et ipse imperator illic præsens afforet. Confluunt itaque non solum illi quorum zelus ratione regebatur, sed et promiscua turba, plerique rationis pudorisque **163** expertes; alii sedium episcopaliū cupidi, quæ res conditionem eorum longe superabat; alii pecuniæ; alii inanis gloriæ et hujus mundi honorum variorum instabilitate appetentes. Sed pene me illud præterit quod, ut ordine procedat oratio et ne series narrationis postea interrumpatur, oportet primum explicari. Nam cum Josephus, ut diximus, mature sedem patriarchalem reliquisset, ac paulo post vita etiam excessisset, nec justum esse nec longe a prava disciplina abesse visum est, Ecclesiam in tanta temporum confusione pastore destitui. Erat autem tunc insigni vir facundia ex imperatorii cleri collegio Georgius Cyprius, qui elegantes Græcæ litteraturæ numeros et Atticam illam linguam, longo jam tempore oblivionis gurgite demersam, ingenii dexteritate ac singulari studio in lucem produxit, ac velut ab inferis revocavit. Hunc, cum non ita pridem monasticum habitum induisset, in animo habebat et studebat imperator ad patriarchicum

ρήνης τῶν δι' αὐτὸν ὀλοουμένων καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὰ τῷ θρόνῳ προσήκοντα πράττειν ὄλην ἀφηρημένον ὑπὸ γήρωσ καὶ νόσου τῆν τοῦ σώματος δύναμιν· τοὺς δὲ τοῦ ζήλου προστάτας καταλειφθῆναι στασιάζοντας καὶ κατ' ἀλλήλων τὰς γλώσσας ὀπλίζοντας οὐ ζήλω θέλω δημαγωγούμενας, ἀλλ' ἄωρτα στρατηγούμενας θυμοῦ. Ὁ γὰρ κατὰ θεὸν ζήλος τῆς ἀνωθεν ἐξήπται δυνάμεως καὶ ἀγεται θέλαν καὶ ἐμμοῦσον ἀγωγῆν· οἱ δὲ ταῖς τῆς κενοδοξίας πύλαις τὸν νοῦν παρακαθῆσθαι ἐξασκήσαντες ἔλαθον τὸν ζῆλον μεθαρμόσαντες πρὸς ζηλοτυπίαν καὶ ἀντὶ σίτου φάται καὶ σταφυλῆς καὶ ὄσοι τῶν καρπῶν ἀγαθοί, ἀκάνθασι γεωργήσαντες καὶ τριβόλους· ταῦτα δ' εἰσὶν ἐριδες ἀπὸ γνώμης οὐ μάλ' α πεπαιδευμένῃς καὶ λόγων ἀντιπάλων διαυλοί.

B [P. 99] E'. Ὁ μέντοι βασιλεὺς φύσει πρὸς ὧν καὶ μήτε τοῦτους ἐθέλων λυπεῖν μήτ' ἐκείνους, ἀλλὰ τὰ ἐκατέρωθεν φυλαττόμενος σκάνδαλα, τὴν μέσσην ἔγνω βαδίζειν. Ἔστι δὲ παρὰ τὰ ἔφα πλευρὰ τοῦ Ἑλλησκοντίου πορθμοῦ χῶρος τις Ἀτραμύτιον κεκλημένος. Πρὸς δὲ τοῦτον ἐκάλει τὰ βασιλείως προστάγματα τοὺς ἀνδρας ἐκείνους, ἐκεῖ τηνικαῦτα καὶ αὐτοῦ γε παρόντος. Καὶ δὴ συνέβηεν οὐ μόνον οἱ λόγῳ τὸν ζῆλον λαχόντες ἠνοχεῖν, ἀλλ' ὄχλος τὸ πλεῖστον ἀλογίᾳ καὶ ἀναιδεῖᾳ συνθετραμμένος, οἱ μὲν θρόνων ἐρῶντες, πρᾶγμα πολλῶ τὴν τάξιν αὐτῶν ὑπερβαῖνον, οἱ δὲ χρημάτων, οἱ δὲ δόξης κενῆς καὶ τιμῶν, οἱτι παρὰ τὸν βίον πλανῶνται πολυειδεις. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέθραμην, ὃ προδιαληφθῆναι χρεῖον, ἵνα κατ' εἰρμὸν λόγῳ βαδίξῃ καὶ μὴ διακόπτηται τὴν συνέχειαν ἐφεξῆς προῖων. Ἐπεὶ γὰρ Ἰωσήφ (7), ὡς εἰρήκειμέν, ἐν βραχεῖ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀπολιπὼν μικρὸν ὕστερον καὶ τοῦ βίου μετέστη, οὐ δίκαιον ἔδοξεν οὐδὲ πόρρω διαίτης ἡμαρτημένης, ἀνευ ποιμένου ἐν οὕτω συγχύσεως γέμοντι χρόνῳ τὴν Ἐκκλησίαν τυγχάνειν. Καὶ ἦν τηνικαῦτα ἀνὴρ ἐν λόγοις ἐπίσημος τῷ βασιλικῷ συγκαταλεγμένος κλήρῳ Γεώργιος δ' ἐκ Κύπρου (8), ὃς τὸν ἐν ταῖς γραφαῖς εὐγενῆς τῆς Ἑλλάδος βυθμὸν καὶ τὴν Ἀττικίζουσαν γλώσσαν ἐκείνην, πάλαι πολλὸν ἤδη χρόνον λήθης κρυβέντα βυθοῖς, φύσεως δεξιότητι καὶ φιλοπονίᾳ τελεωτέρᾳ πρὸς φῶς ἔγαγε καὶ οἶονεῖ

Variorum notæ.

qui exstat inter opera Nathanaelis Chumni, qui et Nicephorus, cod. Reg. 2964. fol. 302: Φθάνει μὲν ὁ πολὺς ἐκεῖνος τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἀγωνίας (loquitur de Josepho), πολὺς καὶ τὴν ἔνοστασιν καὶ τὴν καρτερίαν, καὶ μὴδὲν τῆς ὁμολογίας καθυφεῖς μὴδὲ καθυπείξας καὶ ἐπιπνέουσι τοῖς ἐπὶ μακρῶν τῶν γράνων βιαζομένοις καὶ ἀποπειρωμένοις αὐτοῦ, παραίτησιν τοῦ πατριαρχικοῦ ποιήσαντο ἄν θρόνου. . . . ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἐκείνην ὡσπερ ἀμειβομένη τῶν πόνων καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς καμάτων, ἀνακηρύττει ἐξ ὀνόματος, κατῆσον τοῖς ἄλλοις τοῖς μὴδὲν παραιτησαμένοις, ἀλλ' ὁμοῦ μὲν ἐπ' εὐσεβείας, ὁμοῦ δ' ἐπὶ τῶν θρόνων, ἐν ὁμοίοις ἀγωνίσασθαι καὶ καιοῖς, καταλύσσει τὸν βίον. Καὶ τοῖνον ἐν δὴ τοῦτο τοῖς διαφερομένοις αὐτοῖς ἀφορητῆς τις γίνεταί σκανδάλου καὶ πρίφασις, ἢ ἀνακήρυξις· καὶ ζῆτοῦσι κατασιγαθῆναι ταύτην καὶ παύσασθαι· καὶ παύσασθαι ὁσωνηκότες, φίλα κὰν τοῦτω πράττοντες ἐκείνῳ καὶ οἶονεῖ κατὰ γνώμην, ἢ παρητήσαντο

D παραιτούμενοι, καὶ μὴδὲν περαιτέρω τῶν αὐτῶ δευδογμένων μήτε πράττοντες, μήτ' ἐπινοοῦντες. Ἰα- que Josephus, cum esset in sedem patriarchalem restitutus, cessit paulo post et παρητήσαντο. (Chronica manuscriptorum minime inter se consentiunt in definiendo temporis spatio. quo Josephus receptam dignitatem retinuerit. In cod. Reg. 3058^b scribitur dicitur menses quatuor. Codex 2525^b mensem hinc unum demit. Codex 5502 duos tantum menses numerat τῆς δευτέρης πατριαρχίας. BOIVIN.

(7) Pachymer. *ibid.* cap. 13. DUCANG.

(8) Qui in clero palatino tum fungenbatur *Protapostolarii* dignitate. Pachymer. *lib.* vi, cap. 14. Eius eruditionem prædicat etiam Ephraemius in *Chronico* :

Σόφος τις ἀνὴρ Γρηγόριος Κυπρῶθεν,
 Λόγων σοφῶν μαίεννη, μουσῶν ἑστία
 Εἰς πατριαρχῶν ἀνεβιβασθῆ ἠρέρον. DUCANG.

τινα ἐχαρίσατο ἀναβίωσιν. Τοῦτον ἐμελέτησέ τε καὶ A
 προὔτεθύμητο ἐς τὸν πατριαρχικὸν ἀναγαγεῖν θρό-
 νον ὁ βασιλεὺς, ἄρτι καὶ τὸ μοναχικὸν (9) ἀλλαξάμε-
 νον σχῆμα· πλὴν οὐχ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἀπάντων
 ἐβούλετο τὴν χειροθεσίαν αὐτὸν εἰληχέαι, ὅποσοι τῇ
 τοῦ δόγματος καινοτομίᾳ κεκοινωνήκεσαν, ἀλλ' ὅς
 ἀκοινωνῆτον ἑαυτὸν συνετήρησεν· ὡς κινδυνεύειν
 ἐντεῦθεν βραδύνειν τὰ τῆς σπουδῆς. Προεβλήθη
 μέντοι παρὰ τοῦ βασιλέως μετὰ τὰς ψήφους (10) καὶ
 μαρτυρίας τὰς ὀφειλούσας καὶ τὴν ποιμαντικὴν
 βῆδδον ἐπὶ τοῦ βασιλικῷ βῆματι· παρὰ τῆς τοῦ
 βασιλέως εἰλήφει χειρὸς κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν 100ς.
 χικῶν δικαίων, ὅσα οὐχ ἰερωσύνης ἔδειτο.

Γ'. Βραχὺ τὸ μεταξὺ, καὶ οὕτωςί πως· εἰπεῖν κατὰ
 τὴ αὐτόματον ἢ μᾶλλον προνοίᾳ Θεοῦ πρέσβυς ἐξ
 Αἰτωλίας σταλεῖς παρὰ τοῦ ἐκεῖσε κρατοῦντος Νικη-
 φώρου τοῦ δεσπότηος ἐς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἀφι-
 κνέται ὁ Κοζύλης ἐπίσκοπος (11)· καὶ ἐπ' αὐτῷ ἐκ B
 Μακεδονίας ὁ Δεβρῶν ἐπίσκοπος (12), οὐ πρέσβυς· αὐτὸς
 ἀφικόμενος· ὅθεν οὖν, ἀλλ' ἑτέρας εἴνεκα χρείας. Τού-
 των ἀμφοτέρων ἀκοινωνῆτον διατηρησάντων [P. 100]
 τὴν γνώμην τῆς τῶν ἄλλων ἐπιμιξίας, ὅποσοι τῇ καινο-
 τομίᾳ τοῦ δόγματος ἐκόντες ὑπήχθησαν, προὔκριθη
 ὁ Κοζύλης ἐπίσκοπος· τοῦ Δεβρῶν. Ὁ μὲν γὰρ ὁ Κο-
 ζύλης ὑπὸ τὴν τῆς Ναυπάκτου ἐτέλει μητρόπολιν, ἢ
 δὲ Ναύπακτος (13) ὑπὸ τὸν τῆς Κωνσταντινουπό-
 λεως θρόνον, ὁ δὲ γε Δεβρῶν (14) ὑπὸ τὸν θρόνον
 ἐτέλει τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς· καὶ ἦν διὰ τοῦτό
 γε σικειότερος τῇ παροῦσῃ χρεῖα διακονῆσαι μᾶλλον
 ὁ Κοζύλης ἢ ὁ Δεβρῶν. Ταῦτ' ἄρα καὶ παρὰ τοῦ ἡδρ.,
 ὡς εἴρηται, προβληθέντος τῷ βασιλεῖ πατριάρχου
 Γρηγορίου (15) τοῦ ἐκ Κύπρου προτραπέως ὁ τοιοῦ- C
 τος Κοζύλης χειροτονεῖ Γερμανὸν τινα μοναχὸν εἰς
 τὴν τῆς Θρακικῆς Ἡρακλείας μητρόπολιν. Τοῦτω
 γὰρ κατὰ τὰ πάλαι ἐφεῖται προνόμια χειροτονεῖν τὸν
 Κωνσταντινουπόλεως, εἶτε καὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταν-
 τίνου, τοῦ τὸ Βυζάντιον ἐς νέαν καὶ μεγίστην κατα-
 στήσαντος Ρώμην, μὴ καταλύειν ἐθελήσαντος τὰ τῶν
 πάλαι βασιλέων προνόμια, ἀλλ' ἐπικυριώσαντος μᾶλ-
 λον αἰδοῦ τοῦ μακροῦ χρόνου καὶ τοῦ τέννυμον θέν-
 τος Σεβήρου τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπότε σὺν μάλα τοι-
 πλείστοις ἰδρωσι καὶ πόνοις ἐκεῖνος αὐτὴν παρεστή-
 σατο, Βυζάντιον οὖσαν εἶ, καὶ τὰ τε ἄλλα πρὸς
 ἔμυναν κατασχύνας αὐτὴν καὶ τὰ τεῖχη καθηρικῶς
 τὸ τελευταῖον τοῦτοις δὴ τοῖς ἐπὶ Θράκης Ἡρακλιώ-
 ταις ὅσα καὶ κώμη χρῆσθαι αὐτῇ ἐχαρίσατο· εἶτε
 σὺν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τηρεῖται διηνεκῶς τὸ D

solium evehere : a nemine tamen eorum qui parti-
 cipes fuissent dogmaticæ novitatis, sed ab aliquo
 qui purum se ab illorum communionione servasset,
 manus ei imponi volebat ; ut periculum esset ne res
 diutius differretur. Est tamen ab imperatore post
 debita suffragia et testimonia designatus ; et pasto-
 rale pedum in imperatorio suggestu more veteri
 ab ipso principe porrectum accepit. Eratque ex eo
 occupatus in administrandis 164 rebus, quæ etsi
 ad patriarchale munus vertinerent, sacerdotio tamen
 haud indigebant.

Καὶ ἦν διενεργῶν καὶ διοικῶν ἔστιν ἂ τῶν πατριαρ-

VI. Aliquanto post casu quodam fortuito, vel
 potius Dei ipsius providentia, Constantinopolin venit
 Cozyles episcopus, Nicephori Ætolizæ principis legat-
 us, et post hunc e Macedonia Debrorum episcopus,
 non ille quidem legatione fungens ulla, sed alterjus
 negotii causa : quorum uterque cum animum semper
 alienum habuisset a communionione eorum qui
 dogmaticis novitatibus se ipsos sponte subjecissent,
 Cozyles episcopus prælatus est Debreno. Cozylenus
 enim metropolitano Naupactio, Naupactius Constan-
 tinopolitano parebat : Debrenus vero ad primæ
 Justinianæ sedem pertinebat. Unde ad hoc munus
 fungendum Cozylenus magis idoneus videbatur quam
 Debrenus. Itaque idem Cozylenus hortatu Gregorii
 Cyprii, jam ab imperatore, ut dictum est, patriarchæ
 designati, Germanum monachum quemdam, metro-
 politanum Heracleæ Thracicæ, inaugurat. Hic enim
 antiquo privilegio jus habet consecrandi Constan-
 tinopolitanum patriarcham : sive quod Magnus
 Constantinus, qui novam Romam eandemque ma-
 ximam e Byzantio fecit, privilegia a veteribus impe-
 ratoribus decreta abrogare noluerit, sed potius
 confirmarit, adductus scilicet verecundia non solum
 diuturni temporis, sed et Severi imperatoris, a quo
 lex illa lata est, 165 quando Byzantium multis
 sudoribus captum cum cæteris defensionum præsi-
 diis, tum mœnibus per ignominiam nudavit, et his
 demum Heracleæ Thracicæ civibus pro pago habendu-
 dum donavit : sive, inquam, ob eam, sive nescio
 quam aliam ob causam hoc privilegium perpetuo
 servetur, id tum quoque peractum est, ut diximus :
 et e lectore Gregorium Cyprium supradictus Hera-
 cleæ metropolitanus primo diaconum et sacerdotem,
 post et patriarcham consecravit, duobus illis episcu-

Variorum notæ.

(9) Quippe patriarcha designatus ab imperatore, ex laico in monachum, deinde ex lectore in diaconum ordinatus fuerat a Cozyleni episcopo, uti testatur Gregoras : ut moris erat, inquit Ephraemius in Chronico :

Καὶ συνταγείς κλήρω γε τοῦ παλατίου,
 Ἀρχιδότης ἀεζηνετῆς Κωνσταντινου,
 Τὰ τῶν μοναχῶν πρὶν τελευθεῖς, ὡς ἔθος.
 DUCANG.

(10) Imo ait Pachymeres non expetita episcoponia suffragia. Il enim eiz ψήφους μόνως οὐκ ἤξουντο. DUCANG.

(11) Sic infra. At ὁ Κοζύλης, Pachymeres, lib. vii, cap. 14, habet. DUCANG.

(12) Debrorum episcopus. Debrarum Ducangio. Boivin.

(13) Ætolizæ metropolis, cui 15 episcopatus subditi leguntur in Notitia thronorum, Cozylenis vel Cozylenis nulla facta mentione. DUCANG.

(14) Debrarum meminit Cedrenus. DUCANG.

(15) Sic variat Gregoras, dum quem supra Georgium, hic Gregorium appellat, quod postremum nomen accepit recens monachus factus, Pachymer. lib. vii, cap. 22 : Τοῦτο γὰρ ἦν ἐκεῖνω καὶ τὸ ἐκ Γεωργίου μοναχικὸν ὄνομα. DUCANG.

pis Cozyleno et Debreno adjutoribus. Sed ad iustum redeundum est.

ταί· καὶ ἐς διάκονόν τε καὶ ἱερέα (16) ἐξ ἀναγνώστου προβιδάσας ὁ ῥηθεὶς Ἡρακλείας Γρηγόριον τὸν ἐκ Κύπρου, εἶτα καὶ πατριάρχην χειροτόνησε τοῦτον, συλλειτουργοῖς χρησάμενος ἀμφοτέροις ἐκείνοις τοῖς ἐπισκόποις, τῷ τε Κοζύλλης καὶ τῷ Δεβρών.

VII. Dissidebant igitur, ut dictum est, illæ Zelotarum factiones ob eas causas, quas exposuimus. Iidem etiam et propter ipsum patriarcham inter se contendebant, eo prætextu quod viginti natus annos e Cypro ad Romanos mores se contulisset, et quibusdam Latinorum ritibus secum allatis locum dedisset vulgo suspicandi, lectoris ordinem ei collatum fuisse a Latinis; sive id malevolus quispiam ante sparsisset, sive Zelotarum improbitas ex tempore confixisset, sive instigator et litis illius præ-

altor dæmon dicitur, ut multiplex et varium esset perturbationis et confusionis illius spectaculum. Ac specie quidem hanc illi causam habebant improbandi patriarchæ. At re ipsa exsiliis et aliis malis, quæ ob zelum passi fuerant, gloriantes et ultra modum elati volebant **166** ipsi cum Ælia omnia, quæ in ecclesiasticis negotiis fieri permissum est, ex auctoritate sua pendere, ita ut in omnibus regio more jus dicerent; tum etiam unum ex suis, quem ipsi delegissent, in patriarchico solio collocari, ut hac veluti munitissima arce freti, et magna ac splendida dignitate subnixi, omnes episcopatus et metropoles inter sese partirentur, et omnibus monasteriis dominarentur, et omnes ecclesiasticos ordines sibi vindicarent, et omnes sacras provincias administrarent, inferendique et offerendi et distribuendi quidlibet potestas omnis penes eos esset, ut sic ferme iusta virtutis et zeli sui præmia acciperent.

ἐκφορᾶς καὶ διανομῆς αὐτοὶ γε τυχάνοιεν κύριοι, ταῦτα τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ ζήλου τὰ ἐπαθλα.

VIII. Cæterum cum Atramythii, ut dictum est, convenissent, omnibus post multa verborum certamina placuit, ut utrorumque opinionones, unde illius magnæ contentiones rationes germinassent, duobus libris inscriberentur, ac Deo iudicium per ignem et miracula committeretur. Cum autem per totam noctem stetit, et Deum sedulo deprecati essent, ipso magno et sacrosancto Sabbato libros in ignem coniecerunt, idque in medio in templo. Ac utraque sane factio sperabat suum codicem inviolatum pefmansurum. Sed vanæ spes illæ et vigilan-

Variorum notæ.

(16) Pachymeres, lib. vii, cap. 14, de Cozyleni episcopa, a quo Georgius Cyprius primis ordinibus ecclesiasticis initiatus fuit: Ἐκεῖσε τὰ εἰκότα τελῆσας, μοναχὸν μὲν ἐκ λαϊκῶν ἀποδείκνυσι, διάκονον δ' ἐξ ἀναγνώστου χειροτονεῖ. Τῆς δ' αὐτῆς ἡμέρας καὶ πατριάρχην ὁ βασιλεὺς ἐκείνῳ προβάλλεται. Ubi has ordinationes haud factas a Germano Heraclensi episcopo exserte ait, sed a Cozyleni, a quo idem Germanus tum monachus, ac cuiusdam Acacii viri pii discipulus, una cum ipso Georgio Cyprio in patriarcham ab imperatore electo, in metropolitam Heracleensem in æde Irenes inauguratus est: a quo quidem Germano deinceps in So-

λοῦτον προνόμιον, εἴτ' οὐκ οἶδ' ὅπως, πέπρακται δ' οὖν ὁμῶς ἐπὶ τοῦδε τοῦ χρόνου τοῦτ' γε, ὡς εἴρηται.

Z'. Ἐσχίζοντο μὲν οὖν, ὡς ἐφθήμεν εἰρηκότες, τὰ τῶν Ζηλωτῶν ἐκεῖνα συστήματα δι' ἃς γε εἰρήκαμεν τὰς αἰτίας. Ἐσχίζοντο δ' ἐτι καὶ δι' αὐτὸν γε τὸν πατριάρχην· πρόφασιν μὲν, ὅτι περ εἰκοσαετῆς Κυπρόθεν τοῖς Ῥωμαῖοις ἐπιδημήσας ἦθεσι καὶ τῶν Λατινικῶν ἡθῶν (17) ἔστιν ἂν ἐπαγόμενος ὑπόφρανταῖς τῶν πολλῶν διεσκέδασε γνώμαις, ὡς ἀναγνώστου χειροθεσίαν παρὰ Λατίνων ἐδέξατο, εἶτε τοῦ τῶν ἐπιχαιρεκάκων γρύξαντος τοῦτο πρότερον, εἶτε τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος τῆνικαῦτα τῆ κακοηθείᾳ τῶν Ζηλωτῶν, ἢ μάλλον τοῦ ἐρεθίζοντος ἐκείνου; δαίμονος καὶ τῆς ἐκείνων καταχορευόντος ἑριδος τοῦτο ὑπαγορεύσαντος, ἵνα πολλαπλαῖον τε καὶ πολλαχόθεν ἢ συγκεκροτημένον τὸ τῆς παραγῆς καὶ συγχύσεως ἐκείνης θέατρῳ. Πρόφασιν μὲν οὖν διὰ τοῦτο τοῦτο: ὁ πατριάρχης ἀπόροδεκτος ἦν· τῆ δ' ἀληθείᾳ ταῖς ἐξήρταις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ ζήλου παθῆμασι πέρα τοῦ δέοντος ἐγκαλλωπιζόμενοι καὶ ἐπαιρόμενοι ἠθελον αὐτοὶ τὰς αἰτίας ἔχειν τῶν τε ἄλλων, ὅσα ἐφεῖται τοῖς πῆ; [P. 101] Ἐκκλησίας τελεῖσθαι πράγμασι, καθάπερ ἀπὸ σκήπτρου τοῖς ἅπασι θεμιστεύοντες, καὶ πρὸς γε ἐτι ἕνα σφῶν αὐτῶν τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ ἐγκλιθεῖν, ὃν ἂν αὐτοὶ βούλοιντο, ἵν' ὡς ἀπὸ στεφάνου τινος ἀκροπόλεως τῆς λαμπρᾶς καὶ μεγάλῃς ταύτης ἀξίας ὀρμώμενοι ῥῆττα πάσας ἐπισκοπὰς τε καὶ μητροπόλεις κληρώσαιντο καὶ πάντων αὐτοῖ γε ἐξηγοῖντο ἀσκητηρίων καὶ πάσας αὐτοῖ διαλαγχάνωσι τάξεις ἐκκλησιαστικὰς καὶ πάσας διέπωσιν ἱερατικὰς ἐπαρχίας εἰσφορᾶς τε πάσης καὶ ὡς ἂν οὕτω τῶς ἀποχρῶντά σφισιν ἀποδοθεῖν.

H'. Ἐπεὶ μέντοι συνήσαν (18), ὡς εἴρηται, περὶ τὸ Ἀτρυμίτιον, ὁμολόγηται πᾶσι καὶ συμπεφώνηται μετὰ πλείστον τῶν λόγων διαύλους, βιβλίοις δυσὶν ἐγγραφεῖσας ἐκατέρων τὰς δόξας, ἀφ' ὧν οἱ τῆς μεγάλῃς ἐκείνης ἐβλάστησαν ἑριδος λόγοι, τῷ θεῷ διὰ πυρὸς καὶ σημείων ἐπιτρέψαι τὴν κρίσιν. Παννύχους τοῖνυν τετελεκότας στάσεις (19) καὶ δεύσεις παμπόλλας πρὸς τὸν θεόν, κατ' αὐτὸ δὴ τὸ μέγα καὶ ἱερὸν σάββατον τὰς βιβλίου καθῆκαν εἰς πῦρ κατὰ μέσον τὸ θεῖον ἀνάκτορον. Ἐλπίς μέντοι ἦν ἀνὰ μέρος ἐκατέροις ἰδιαζόντως τοῖς μέρεσι, ὁατέρων

phiana, juxta morem, solitis adhibitis ritibus ac precibus consecratus est Georgius. DUCANG.

(17) Cyprus enim tum regibus Latinis parebat. DUCANG.

(18) Pachymeres, lib. vii, cap. 22. DUCANG.

(19) Interpres, cum per totam noctem stetit. Imo, cum sacras ac nocturnas in æde sacra vigilias exegissent. Ita infra, cap. 10: Ὅσα τὸν μοναδικὸν ἀπεργάζεται βίον, ἐγκράτειάν φημι καὶ στάσεις παννύχους, χαμαιεύσης, etc., ubi rursus hæc male vertit, ut ibi indicamus. Vide Gloss. med. Græcit. in παννυχίδες. DUCANG.

ἀλώδητον φυλαχθήσεται. Ἄλλ' ἦσαν ἄρα ἐλπίδες ἅτιναι, ut aiunt, somnia ea fuerunt. Ignis enim ταῦτα κεναι καὶ γρηγορῶντων ὡς ἀληθῶς ἐνύπνια. utrumque subito complexus celerrime in cineres Ἀθρόν γὰρ τὸ πῦρ ἀμφοτέρων δραξάμενον σποδιὰν redegit. Idque Dei iudicium fuit, et derisus eorum τὴν ταχίστην πεποίηκε· καὶ ἦν τοῦτο ψῆφος Θεοῦ omnium, **167** qui rem seriam in nugis agerent, καὶ χλεύη κατὰ πάντων ὁμοῦ, σπουδῆν ποιουμένων, et intempestivis tumultibus Ecclesiam turbarent. τὴν παιδιὰν καὶ ἀχαίρους τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐπιφερόντων. Quod cum vidissent, ipsis quoque omnibus semel κλύδωνις. Τοῦτο θεασαμένοις ἔδοξε καὶ αὐτοῖς κατα- placuit, repudiata contentione, spectare ad com- ταγνοῦσι τῆς ἑριδος ἀσμένως τε βλέψαι πρὸς τοὺς munia pacis bona, et ad unam concordiae mensam conveniro, atque adeo benedictionem et solemnes κοινούς τῆς εἰρήνης ἄλας καὶ ἐς τὴν τῆς ὁμοφροσύ- νης ἐληλυθέναι τράπεζαν καὶ εὐλογίαν ἅμα εὐχῇ preces a Gregorio patriarcha oblatas accipere. παρὰ Γρηγορίου δέξασθαι τοῦ πατριάρχου καθάπερ τοὺς ἄπαντας.

Θ'. Τοῦτων οὕτω γεγεννημένων (20), προσίασιν οἱ Ἄρσενιάται τῷ βασιλεῖ, μετακομισθῆναι ζητούντες τὸν Ἄρσενίου τοῦ πατριάρχου νεκρὸν ἐς τὴν βασιλευσσαν. Καὶ ἦν ἡ ζήτησις οὐ μάλα ἀπλῆ, ὅτι μὴ βαθυγῶρονος περιουσίας ἔχοντων, ἵνα τιμῆ μὲν ἴσως τοῖς Ἄρσενιάταις· τοῦτε καταστατῆ λαμπρὰ, λανθάνουσα δὲ τοῖς Ἰωσηφίταις αἰσχρὴν. Γίνεται δ' οὖν ὁμοῦ ῥᾶστα τῆς ἐνδόσεως γενομένης. Καὶ δὴ μέχρι τῆς Εὐγενίου πύλης (21) μετακομισθέντος ἐκεῖνου καταλασιν ὁ τε πατριάρχης μετὰ τοῦ κλήρου παντός καὶ ὁ βασιλεὺς ἅμα πάσῃ τῇ συγκλήτῃ· καὶ οὕτω μεθ' ὕμνων περιφανῶν καὶ λαμπάδων ἀνήγαγον ἅπαντες τοῦτον ἐς τὸν μέγιστον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας πῶν, ὅτι μετὰ χρόνον ζητήσασα ἤγαγεν ἐἰς ἡν ἀνεκαίνισσε τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου μονὴν (22) Θεοδώρα, ἡ θυγάτηρ μὲν ἦν τῆς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ἀδελφῆς Εὐλογίας, γυνὴ δὲ πρότερον τοῦ Μουζάλωνος τοῦ πρωτοβεστιαρίου, ὕστερον δὲ τοῦ Ῥαοῦλ, πρωτοβεστιαρίου καὶ αὐτοῦ γενομένου.

IX. His peractis Arseniatæ imperatorem adeunt et ab eo petunt, ut Arsenii patriarchæ cadaver in urbem referatur. Ea postulatio minime simplex fuit, sed ab aliori consilio profecta, uti scilicet factum illud Arseniatis palam honorificum esset, Josephitis vero clam ignominiosum. Facile tamen impetratum est. Cum autem corpus ad Eugenii portam usque perlatum esset, patriarcha cum omni clero, et imperator cum toto senatu descenderunt, atque ita cum hymnis insignibus et facibus in sanctæ Sophiæ amplissimam ædem est perductum. Sed postea Theodora, Michaelis imperatoris e sororo Eulogia neptis, Muzalonis primum, deinde Raulis, utriusque protovestiarii uxor, idem corpus dari sibi petit, et in divi Andreæ monasterio, quod ipsa renovarat, reposuit.

πρωτοβεστιαρίου, ὕστερον δὲ τοῦ Ῥαοῦλ, πρωτοβεστιαρίου καὶ αὐτοῦ γενομένου.

CAPUT II.

Andronicus viduus ab Hispanorum rege uxorem petit. Irene ei datur, idque inconsulto Papa. Mos vetus Latinorum principum. Irenes elogium. Gregorius Cyprius Vecco invidet. Eum relegari curat. Vecci querelæ. Synodus. Vecci eloquentia. Gregorius patriarcha et Muzalo magnus Logotheta eum resellunt. Muzalonis auctoritas. Insigne dignitatis. Veccus disputando nihil proficit. Communionem adversariorum repudiat. In exilium denuo mittitur cum Melitenota et Metochite. Crudelitas zelotarum in eos, qui Latinæ Ecclesiæ adhaeserant. Justa crudelitatis pœna. Andronicus paterni sceleris vindictam timet. Lascarium cæcum invisit et solatur. In Orientem abit.

[P. 102] Α'. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ (23) σύζυγος οὐκ ἦν τνηκαῦτα (προετὸν ἦν γὰρ (24) ἡ ἐξ Οὐγγρίας ἐλθοῦσα προτέρα τούτου γυνὴ ἐπὶ δυοῖ, τῷ τε βασιλεῖ Μιχαὴλ καὶ Κωνσταντίνῳ τῷ δεσπότη), διαπρεσεύεται πρὸς τὸν ῥῆγα τῆς Ἰσπανίας (25)·

I. Sed cum imperator tunc conjugem non haberet (nam prior uxor, quæ ex Hungaria venerat, duobus filiis Michaele imperatore et Constantino **168** Despota relictis decesserat), legatos ad Hispaniæ regem mittit : qui libenter ei misit, non

Variorum notæ.

(20) Idem Pachym. lib. vii, cap. 31. DUCANG.
(21) Vide Constantinop. Christ. lib. i, sect. 6, n. 4. DUCANG.

(22) De hac æde, ut de Theodora ejus conditricem, quam Ῥαύλαιναν a secundo conjugio vocat Pachymeres, lib. viii, cap. 10, multa sunt a nobis observata in notis ad lib. xiii *Annal. Zonaræ*, n. 2, et in *steinmate Palæologorum*. DUCANG. — De hac Theodora, et de templo S. Andreæ ab ea instaurato, exstant in Codice Colbertino n. 5018, tria Maximi Planudæ historica Epigrammata, edita a Ducangio in notis ad lib. xiii *Zonaræ*, sed mendosissima. [Emendationes quas adducit Boivin, ex codd. Couslin, jam adhibuimus in editione *Zonaræ*. Vide tom. CXXXIV, col. 1145. Edit.]

(23) Pachymer. lib. vii, cap. 33. DUCANG.
(24) Anna filia Stephani V, regis Hungariæ. Pachymeres lib. vii, cap. 28. DUCANG. — Προετὸν ἦν γυνὴ τῆς ἐξ Οὐγγρίας. Anna scilicet. Leo Cinnamius

in calce codicis Regii 2951 : Τὸ παρὸν βιβλίον ἐγγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ Λέοντος τοῦ Κινάμου, τελειωθὲν σὺν Θεῷ μηνὶ Μαρτίῳ ἰδ', Ἰνδικτιώνος Ε', ἡμέρᾳ ἑβδόμῃ, ἔτους στψπδ', ἐπὶ τῆς βασιλείας . . . τοῦ τε κυροῦ Μιχαὴλ Δούκα Ἀγγέλου Κομνηνοῦ τοῦ Παλαιολόγου καὶ νέου Κωνσταντίνου, καὶ Θεοδώρας τῆς εὐσεβεστάτης Ἀγούστης, καὶ τοῦ κύρου Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ τοῦ Παλαιολόγου, καὶ ἌΝΝΙΣ τῆς εὐσεβεστάτης Ἀγούστης, etc. *Hic liber scriptus est manu mea Leonis Cinnami, absolutus (cum Deo) die 14. mensis Martii, Indictione 4, die 7, anno 6784, imperantibus Dom. Michaelis Duca Angelo Comneno novo Constantino, Theodora reliquiosissima Augusta, Dom. Andronico Comneno Palæologo, et Anna religiosissima Augusta.* Erat is annus Christi 1276, ætatis autem Andronici 13. BOIVIN.

(25) Cujus erat ἐκγόνη, inquit Pachymeres : quippe Beatrix uxor Guichini VI, marchionis Mou-

filiam suam, sed aliam cognatione sibi conjunctam, A
nempe Irenen, marchionis illius neptem, qui urbe
capta Thessalonicam cum finitimis locis sibi vindica-
rat. Eam, inquam, rex Hispaniæ misit præter mo-
rem apud Latinos antiquitus receptum, permissu
papæ non exspectato. Etenim Latinis illustrioribus
mos est, ut affinitates cum Romanis non prius jun-
gant quam a papa licentiam acceperint. Sed ille
rex, quia alicujus scandalii occasione interdicto
damnatus fuerat a papa, eodem scandalii prætextu
usus est, ut puellam clam ablegaret, Romanorum
imperatricem futuram. Excedebat tum imperator
annum ætatis tertium et vicesimum, nova autem
nuptia Irene undecimum : quam et vultus venustas
et elegantia morum haud mediocriter ornabant.
κοστὸν ἔτος ἀμείβων (27)· ἐνδέκατον δ' ἡ νέα σύζυγος ἡ Εἰρήνη, ἥ δὴ καὶ κάλλος καὶ ἀρμονία τῷ ἦθει
καὶ τῷ προσώπῳ ἐπέπρεπεν οὐ μικρά.

II. Cum autem, velut in humidioribus lignis B
vermes nascuntur, ita etiam in ambitiosis ingeniis
æmulationis et invidiæ stimuli vulgo existant con-
tra ejusdem artis professores, in eo præsertim
genere in quo maxime elaborabant : sic Gregorium
patriarcham angebat vivida illa ingenii et facundiæ
vis, quæ in Vecco erat : eique haud ferendum vi-
debatur, si solus ipse inter illius ætatis Græcos
celebris, et inter patriarchas quoque eruditos cele-
brem se fore sperans, illius in disputationibus elo-
quentia superat tanto honore fraudaretur. Qua
de causa **169** relegationem ejus non parum promo-
vit. Ille autem versus radices Olympi relegatus
cælo et terræ injuriam, ut dicebat, et immanitatem
illam prædicare non destitit, qua illi adversum
se immisericorditer usi fuissent, cum in pœna de-
cernenda humanius secum agere potuissent : erepto
videlicet sacerdotio contentos curare oportuisse ne
quid ipsi deesset, et homini homines consulere
debuisset ; idque eo magis quod magna gloria ex-
cidisset, et ob eam ipsam causam magna consolati-
one egeret, quantum ad ea omnia quibus rerum
necessariarum inopia sublevaretur. Itaque ab omni

Variorum notæ.

tisferrati, Guilelmi Monferratensis ac Thessaloni-
censis regis filii, et mater Iolantæ seu Irenes alteri-
us Andronici imp. uxoris, filia fuit Alfonsi regis
Castellæ, seu Hispaniæ. DUCANG.

(26) Ex hoc loco inferi Allatius lib. ii, *De utriusque
Eccl. consens.* cap. 14, n. 1, eam viguisse tum con-
suetudinem, ut Latinis non licuerit matrimonia
inter cum Græcis, nisi summo pontifice annuente.
Quo referri potest quod tradit Matthæus Parisius
pag. 418, 451 et 455, ægre admodum tulisse sum-
mum pontificem, ac non semel objectum Fride-
rico II imp. quod filiam suam notham Annam, seu,
ut alii vocant, Constantiam, in uxorem dedisset
Joanni Vatazæ imperatori Constantinopolitano.
Scribit præterea Pachymeres, lib. ix, cap. 5, Andro-
nicum Palæologum imp. uxorem filio Michaeli re-
cens imperatori inaugurato querentem, oblatam
sibi Caroli regis Siciliæ neptim ac Philippi Taren-
tini filiam abuisse, tamen ἀπὸ τοῦ Πάππα τῆς Ῥώμης
ὄπειθ' ἀμείβων ὑπερῆφανταν, sed et regis Cypri filiam,
quod is absque pontificis summi consilio et facul-
tate has nuptias peragere nollet : Τὸ δ' ἦν τὸ ὑπὸ
βουλή καὶ θελήσει τῆς κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίας τὸ

δ' ἄσμενος ἐκπέμπει οὐ θυγατέρα οικεῖαν, ἀλλὰ
ἄλλην κατὰ γένος αὐτῷ προσήκουσαν, Εἰρήνην φημι
τὴν τοῦ μαρκεσίου ἐκεῖνου ἀπόγονον, τοῦ μετὰ τὴν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσιν κληρωσαμένου Θεο-
σαλονίκην μετὰ τῶν πέριξ. Ἐκπέμπει δ' αὐτὴν, ὡς
εἰρήκειμεν, ὁ τῆς Ἰσπανίας ῥῆξ, οὐ κατὰ τὸ πάλι
παρὰ Λατίνοις κρατήσαν ἔθος τοῦ Πάππα προτρέ-
φαντος πρότερον. Ἔθος γὰρ τοῖς τῶν Λατίνων ἐν-
τιμοτέροις, μὴ κηδεύειν Ῥωμαίους, πρὶν τὸ ἐνδόστι-
μον εἰληφέναι παρὰ τοῦ Πάππα (26). Ἄλλ' ἐπειδή-
περ διὰ τινὰ σκανδάλου πρόφασιν ἀφορισμοῦ καθυ-
ποβεθλημένος ἐπιτιμῶν παρὰ τοῦ Πάππα ἐτύγγανε,
σκήψιν τὸ σκάνδαλον ποιησάμενος λάθρα ταύτην
ἐξέπεμψε, βασιλίδα Ῥωμαίων ἐσομένην. Ἦν δὲ ὁ
μὲν βασιλεὺς τμηκαῦτα τῆς ἡλικίας τρίτον καὶ εἰ-
κοστὸν ἔτος ἀμείβων (27)· ἐνδέκατον δ' ἡ νέα σύζυγος ἡ Εἰρήνη, ἥ δὴ καὶ κάλλος καὶ ἀρμονία τῷ ἦθει
καὶ τῷ προσώπῳ ἐπέπρεπεν οὐ μικρά.

B. Ἐπεὶ δ' ὡσπερ (28) τοῖς ὑγροτέροις τῶν ξύ-
λων ἐμφύονται σκώληκες, οὕτως καὶ ταῖς φιλοτιμίαις
ψυχῆς ὡς ἐπίπαν ζηλοτυπία καὶ φθόνος δεινοὶ τινες
ὕφειδρεύουσι κατὰ τῶν ὁμοτέχων καὶ πρὸς ἀμάλ-
ιστα τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκείνοι σπουδάζουσιν,
ἡνία καὶ τὸν πατριάρχην Γρηγόριον ἡ τῆς τοῦ Βέκ-
κου γλώττης καὶ διανοίας ἐξύτης, καὶ δεινὸν αὐτῷ
ἦν, εἰ διαβόητος μὲν ἐν τοῖς τότε γενόμενος Ἑλλησι
μόνος αὐτός, διαβόητος δὲ καὶ ἐν τοῖς τῶν πατριάρχων
ἔλλογιμοῖς ἐλπίζων ἀκούσεσθαι, ἔπειτα ζημιότο διὰ
τῆς ἐν ταῖς διαλέξεσιν εὐστομίας ἐκεῖνου τὴν τοσαύ-
την φιλοτιμίαν· διὰ τοῦτο καὶ αὐτός οὐ μέτρια
συνεβάλετο πρὸς τὴν ἐξορίαν ἐκεῖνου. Ὅθεν ἐξήριτος
ἐκεῖνος περὶ ποῦ τοὺς [P. 105] πρόποδας τοῦ Ὀλύμ-
που (29) πεμψθεὶς οὐκ ἔληγεν οὐρανῷ τε καὶ γῆ
προσαγγέλων τὴν, ὡς ἐκεῖνος ἐφρασκεν, ἀδικίαν ὁ-
μοῦ καὶ ἀπήνεια, ἦν ἀσυμπαθῶς κατ' αὐτοῦ γε
ἐπήνεγκαν, ἐξὼν φιλανθρωπότερον τῇ ἐκεῖνου καλᾶται
χρησασθαι καὶ τὴν ἱερωσύνην ἀφελομένους αὐτὸν
ἀποχρῶν ἡγεῖσθαι, τὸ προμηθεὺς περὶ τᾶλλα πάρε-
χομένους αὐταρχεῖς ἀνθρώπους γε ὄντας ἀνθρώπων
γε ὄντι καὶ μεγάλῃς δόξης ἐκπεπικνῶσι καὶ δι' αὐτὸ
δὴ μάλιστα πολλῆς εἴπερ ποτὲ τῆς περὶ τᾶλλα θεο-

συνάλλαγμα διαπράττεσθαι. DUCANG.

(27) Wolfius verterat, *Agebat tum imperator an-
num tertium et vicesimum.* Ego verti, *Excedebat
tum imp. annum,* etc. Præterquam enim quod est
est vis verbi ἀμείβων, chronologiæ ipsius ratio fa-
vet nostræ interpretationi. Imo Andronicum impe-
ratorem annos 24 excessisse oportet eo tempore,
quo secundam uxorem duxit, siquidem eam duxit
post obitum patris sui Michaelis ; qui filio Andro-
nico jam nato imperare cœperat, imperavitque
annos 24, ut constat ex serie imperatorum chron-
ologica. BOIVIN.

(28) Pachymer. lib. vii, cap. 41. DUCANG.

(29) Prusam primo relegatum Veccum scribit
Pachymer. lib. vii, cap. 41, deinde post hoc collo-
quium, in arcem a dextris ingredientis sinum Asta-
cenum, cui nomen a S. Gregorio erat. *Idem* cap.
35 extr. Accusatus autem fuit sub mensem Febr. 7
indict., ac mense Martio circa medium quadragesimam
abdicata dignitate in monasterium Pan-
achrantæ (de quo egimus in *Constantinopoli Christ.*)
secessit, proinde an. Chr. 1279. DUCANG.

μένη ψυχαγωγίας, ὅπως τὰς ἀναγκαίαις ἐπικουφίζουσι χρείας. Πανταχόθεν οὖν ἐς ἀμυχανίαν κατενεχθεὶς ἐζήτηε διαλύσασθαι κρίσει δημοτελεῖ τὰ ἐγκλήματα, ἵνα δυοῖν ἴσως ἐπιτύχοι θατέρου· ἢ γὰρ φιλανθρωποτέρους τῆ παρούσης καὶ τῆ αὐτοπροσώπῳ θεῶ καὶ ὁμιλίᾳ τοῦς δικαστὰς ἐργάσασθαι· ἢ τὸ γε δεύτερον, κατὰδέηλον θεῖναι τοῖς ἅπασιν τὸ ἀσυμπαθὲς αὐτῶν καὶ ἀμελεϊκτον.

Γ'. Ταῦτα ἀκούοντι τῷ βασιλεῖ εὖ ἔχειν οὐκ ἔδοξε περιφρονητέα κρίσεσθαι τοῦ λοιποῦ. Διασκευασθήσεσθαι γὰρ ἂν ὑπόνοιαν ἐς τοὺς τῶν πολλῶν λογισμοῦς, ἀδικεῖσθαι τὸν ἄνδρα· καὶ ἔσται κατὰ τῶν δοκούντων ἀδικεῖν ἐκ τοῦ δήμου λοιδορία μακρὰ, νῦν μὲν ὑπ' ὀδόντα ψιθυριζομένη, μετὰ δὲ κύκλους ἔστιν οὗς ἐνιαυτῶν ἀνακεκαλυμμένη καὶ ὑπαιθρος. Πολλὰ γὰρ λοιδορίαι, πολλὰ δὲ καὶ ἐγκλήματα περιτρέχουσι τὸν αἰῶνα μὴ πάνυ σὺν δίκῃ· ἔχειναι μὲν καθ' ὧν οὐκ ἴδίκησαν, ταῦτα δὲ καθ' ὧν οὐδὲν ἄξιον ἐπεπράχασαν. Δεῖν οὖν ἐνομήσθῃ πάντας συνηθροικότες περὶ τὰ βασίλεια, ὅσοι τε τῶν ἀρχιερέων καὶ ὄσοι τοῦ κλήρου, ὅσοι τε τῆς συγχλήτου καὶ ὄσοι τῶν ἔλλογιμων, ἐν τοσούτῳ θεάτρῳ περιφανῆ τὴν ἐκείνων ποιήσασθαι κρίσιν. Οὗ γενομένου (30) καὶ τοῦ Βέκκου περιόντο· εἰς μέσους καὶ πάντα τῇ γενναίᾳ πηλάμῃ τῆς γλώττης σφοδρῶς συγκυκῶντος καὶ ἀναξαινόντος, ὅπως οἱ τάσφαλές περιέποντες δόγμα ἐπέφερον, εἰ μὴ Γρηγόριος ὁ πατριάρχης καὶ Μουζάλων ὁ μέγας λογοθέτης σοφίας περιουσίᾳ καὶ Γραφῶν ἱερῶν ἐκλογαῖς ἀντείχον καὶ τὸν σφοδρὸν ἐκείνων χειμῶνα τῆς παλαμναίας ἐκείνης ἔνεπτελλον γλώττης, τάχ' ἂν τὸ ψεῦδος κατὰ τῆς ἀληθείας ἐλάμβανε κράτος· καὶ τῆς ἀρετῆς ἢ περιεργία τὸ πλεόν ἐκτάτο.

Δ'. Ἦν δ' ὁ Μουζάλων (31) οὗτος τῷ βασιλεῖ παραδυναστεύων τότε καὶ τοῖς βασιλικαῖς καὶ δημοσίαις μεσιτεῦων πράγμασι καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως μεγίστην καρπούμενος τὴν αἰδῶ διὰ τε σοφίαν καὶ γῆρις, μακρὰν καὶ ποικίλην ἔμπειριαν πραγμάτων μετὰ φρονήσεως ἔχων. Δι' ἃ δὴ καὶ τιμῆν τινα ταύτην ἔσχεν ἐξαιρετον μόνος τῶν πάλοι τὸ ὁμοιον αὐτῷ προειληφότων ἀξίωμα, καλύπτραν φορεῖν ἐπὶ κεφαλῆς χρυσοκοκκίνῃ κεκαλυμμένην ἐνδύματι, [P. 104] ὅσον τὸ ἄνω καὶ πρὸς τῇ πυραμίδι (32) τῆς ἐπιφανείας χῶμα, ἐν τούτῳ παραλλάττουσαν μὴν τῷ παραπλησίαν εἶναι καθάπερ τῇ τῶν τοῦ βασιλέως ἐγγύων, ὅτι μὴ καὶ τὴν κάτω καὶ κολίην ἐπιφάνειαν εἶχε κυκλίσκους πεποικιλμένην χρυσοειδέσιν, ἀλλὰ λεῖαν τελῶς. Καὶ ἵνα τὰν μέτρη παρέλθωμεν, ἐπειδήπερ πολλῶν μεταξὺ τῶν ἀπὸ γλώττης καὶ γνώμης γενομένων διαούλων καὶ κρότων οὐδεμίαν ἐώρα περὶ αὐτὸν γινομένην φιλάνθρωπον γνώμην καὶ προμηθείας διεξιῶσιν ὁ Βέκκος, ἀπέειπεν ἀνακεκαλυμμένη τῇ γλώττῃ τὴν ἔνωσιν. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὑπεροχὴς αὐθις· ἐς τι πολλίχιον τῶν περὶ Βουθύναν παραλίων πέμπεται ἅμα τοῖς ἄμφ' αὐτῷ· Μελιτηνιώτης δ' ἦσαν οὗτοι καὶ Μετοχίτης (33).

A parte destitutus publico iudicio causam discrepanti postulabat; forte ut duorum alterum consequeretur: quippe aut iudices praesentia conspectuque suo et oratione molliturus, aut saltem omnibus ostensurus quam immisericordes et duri iidem essent.

III. Quae cum audisset imperator, non negligenda esse iudicavit. Sparsa quippe suspicione credituros vulgo injuriam homini fieri, atque adeo multis conviciis proscissum iri a populo eos qui injuriam facere viderentur: quae convicia cum nunc mussitarentur, aliquot deinde revolutis annis in apertam lucem eruptura essent. Multa enim male dicta, multas etiam laudationes praeter aequitatem per omne aevum circumferri, illa in eos qui nihil mali commiserint, has in eos qui nihil laude dignum gesserint, visum est igitur oportere convocatis in regiam universis pontificibus, clericis, senatoribus 170 et viris doctis illustre in tanto theatro fieri de illo iudicium. Quo facto cum Veccus in medium prodiiisset, atque omnia eloquentiae vi confunderet ac refutaret, quae sani dogmatis defensores objiciebant, fortasse mendacium veritatem vicisset, et curiosa diligentia virtutem superasset, nisi Gregorius patriarcha et Muzalo magnus logotheta doctrinae copia et sacrae Scripturae sanctae testimoniis ei restitissent, et ingentem illam exilitiosae linguae tempestatem sedassent.

IV. Erat autem is Muzalo magna tunc apud principem auctoritate, atque in imperatoris et publicis negotiis velut arbiter versabatur, et maximo in honore habebatur ab Andronico ob eruditionem et senectutem, longo ac vario rerum usu prudentiaque instructus. Quibus de causis eximius ei soli ex omnibus, qui eodem munere olim functi fuerant, hic honos est habitus, ut calyptram in capite gestaret purpureo aureoque panno circumdatam, superiore scilicet parte, quae patet superficies pyramidi imposita, plane similem ei quam imperatorum nepotes gestant, hoc uno excepto, quod non etiam inferiorem et cavam superficiem habebat circulis auratis variatam, sed prorsus laevam. Ut autem ea quae intercesserunt praetereamus, Veccus post multas disputationes et magnum linguae strepitum cum nullam pro se clementem ferri sententiam, nullam suorum commodorum 171 rationem haberi cerneret, unionem aperte repudiavit. Quapropter de novo in exilium in oppidulum quoddam Bithyniae maritimum cum sociis suis mittitur. Erant autem ii Meliteniotes et Metochita.

Variorum notæ.

(30) Pachymer. lib. vii. cap. 8-10, 55. DUCANG.
 (31) Pachymer. lib. viii. cap. 26, 31. DUCANG.
 (32) V. Gloss. med. Graecit. in Πυραμίδι. DUCANG.

(33) Georgius Metochites. Pachymer. lib. vii. cap. 35, de quo et ejus scriptis multa habet Allatius in Diatriba de Georgiis, pag. 513. DUCANG.

V. Ego vero illud resumam, quod mihi nescio A quomodo e memoria exciderat. Nam post Atramythenum illud rixosorum librorum incendium omnes ii qui studium religionis simulabant, metropoles et cæteras dignitates alias jam partiti, alias deinde partiti, plenissimam abrogationem pontificum et clericorum omnium qui Michaeli imperatori assensu fuissent, inclementer decreverunt, fortuna non moderate nec humaniter usi. Nam cum de plebe circumforanea et rudi et stolide feroci plerique essent, quibus paulo ante ne vultum quidem imperatoris intueri licuisset, iidemque repente prolixam erga se ejus voluntatem præter meritum experirentur, majores sua conditione animos sumpserunt, ut ab hominibus cbris nihil distarent. Nam potestate ab imperatore accepta, quippe qui eis B propter ardentem quam animo fovebat uniendæ Ecclesiæ cupiditatem nihil non concederet, plane securi jam, eos omnes contra quos ignominiosum illud suffragium laturi erant, velut pécudes in magnum Blachernium templum congregarunt: qui supplicibus et verbis et gestibus commiserationem elicere cum studerent, et similia 172 exempla proferrent, in quibus veterum humanitas eluxisset, maxime autem commemorarent utriusque Iconomachix tempora, atque ut ii qui gravius deliquerant humanos tunc experti essent orthodoxæ sententiæ defensores, et suum aliqui locum retinissent: tamen hi ab immanitate decreti sui nullo modo recedendum putaverunt, sed omnem clementiam, omnem misericordiam improbitatis fluctus in maris Atlantici fundum videntur dejecisse. Tanta invidia in medio sacri illius collegii bacchabatur; adeo sæva tempestas præclaram illam concordiam vixdum initam ludibrio habebat.

VI. Quis autem adeo durus est et animo adamantino, ut contumeliam illam et maximam inhumanitatem referre queat, qua contra miseros episcopos et universos ordinis sacerdotalis ministros usi sunt? Nam post verborum convicia præsides inferioribus imperabant, ut direptis illis pileis humi abjicerent, ter acclamantes, Indignus est: alios vero aliorum vestes exuere, casque a simbria inversas supra caput attollere, atque iterum ter acclamare jubebant, Indignus est: deinde pulsatione et vi et alapis in eos impactis tanquam sicarios templo extrudere. Hæc justis illi iudices et Evangelii sacerdotes. At humanissimus Jesus Salvator etiam latronem admisit, et proditoris pœnitentiam, modo ipse voluisset, desideravit et exspectavit. 173 Proinde sero illi quidem, sed justas tamen pœnas lucrunt, et debitam mercedem acceperunt. Neque

E. 'Εγὼ δ' ἐκεῖνο οὐκ οἶδ' ὅπως παρῆρθῆναι μου τῆς μνήμης ἐπιναληφόμαι. Μετὰ γὰρ τὴν περὶ τὸ 'Ατραμύτιον πυρκαϊὴν ἐκεῖνην τῶν βίβλων τῆς 'Εριδος ἐς τὸ Βυζάντιον ἅπαντες συνδραμόντες οἱ τὸν ζῆλον ὑποκρινόμενοι καὶ τὰς μητροπόλεις καὶ τὰλλα τῶν ἀξιωματῶν τὰ μὲν ἤδη διανεϊμάμενοι, τὰ δὲ μέλλοντες, καθάρσει παντελῆ τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου παντὸς, ὅσοι τῷ βασιλεὶ Μιχαὴλ τοῦ δόγματος ἔκοινώθησαν, πρὸς ἀπῆνεϊαν κατεψηφίσαντο οὕτε μετρῶσι οὐτ' ἀνθρώπων: τῆ τύχῃ χρησάμενοι. Δῆμος γὰρ ὄντες ἐν πλεῖστον ἀγοραῖος καὶ ἀνώμαλος καὶ αὐθάδης, χθὲς καὶ πρῶν οὕτω βασιλέως ἡξιωμένοι θεόσασθαι, πρῶσωπον κάπειτ' ἐξαφνης καὶ παρ' ἀξίαν πλουσίας ἀπολελυκότες αὐτοῦ τῆς εὐμενείας, μεῖζω τε ἐφρόνησαν τῆς ἑαυτῶν τύχης, καὶ τῶν μεθουσῶν οὐδὲν ἀμεινον διετέθησαν. Παρὰ γὰρ τοῦ βασιλέως τὸ ἐνδόσιμον εὐλιψότες, ἅτε μικροῦ πρὸς ἅπαντα τούτοις ὑπέικοντος διὰ τὴν φλέγουσαν ἔφεσιν, ἦν ἐν καρδίᾳ πρὸς τὴν τῆς 'Εκκλησίας ἔτρεφεν ἔνωσις, κατὰ πολλὴν τινα ἤδη τὴν ἀδειαν καθ' ὧν ἔμελλον τὴν ἀτιμον ἐκεῖνην ψῆφον ἐπένεγκεῖν, πάντας ἕς πρόβατα πρὸς τὸν ἐν Βλαχέρναις (34) συνήθροισαν μέγαν νεῶν. Ὡν πολλὰ πρὸς οἰκτον εἰσαγόντων καὶ σχήματα καὶ βήματα καὶ φιλονεικίας ὁμοια τῶν παλαιῶν ὑποδείγματα, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅσα ἐπὶ τῶν χρόνων ὀπωσθηποτοῦ τῆς διπλῆς εἰκονομαχίας ἐγένοντο, ὅπως χειρονα τῶν νῦν πεπραχότες ἐκεῖνοι φιλανθρώπων τε ἀπέλασαν τῶν ὑστερον τῆς ὀρθοδοξίας προστάτων κατὰ τῆς τάξεως ἧς ἕκαστος ἔλαχεν εἰμειναι ἔνιοι, ἀπαλλαγῆν τῆς θηριώδους γνῶμης. οὐκ ἔγνωσαν οὐδ' ὀπωσοῦν εὐλιψέαι: ἀλλὰ πάντα φειδῶν τε καὶ οἰκτον οἱ τῆς κακίας ἀπειληφότες κλύδωνες ἐς 'Ατλαντικὸν πελάγους πυθμένας ὡς εἶκοι κατεβάπτισαν. Οὕτω πολὺς τις ἐχόρευε φθόνος ἐν μέσῳ τοῦ ἱεροῦ συλλόγου ἐκεῖνου καὶ μάλα πικρὸς κατωρχεῖτο κλύδων εὐθύς ἐξάρχης τῆς καλῆς ὁμοιοῦς ἐκεῖνης.

[P. 105] Γ'. Ἀλλὰ τίς οὕτω σκληρὸς καὶ ἀδαμαντινὴν ἔχων ψυχὴν διεγῆσται τὴν ὑβρίν ἐκεῖνην καὶ μεγίστην ἀπανθρωπίαν, ἧ κατὰ τῶν ἀολίων ἐχρήσαντο ἐπισκόπων καὶ ὅσοι τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου; μετὰ γὰρ τῆς ἀπὸ γλώττης λοιδορίας εἶτα προσέτατον οἱ τῆς προεδρίας τοὺς ὑφεδρεύοντας λιθομέτους τῶν ἐπὶ κεφαλῆς καλυμμάτων ἐκεῖνων ῥίπτειν D αὐτὰ κατὰ γῆς ἐπιθῶντας τὸ, 'Ανάξιος (35), τρίς ἄλλους δὲ ἄλλων τὰ ἱμάτια περιδύειν ἀπὸ τῶν κρασπέδων ἐπὶ κεφαλῆς ἀντιατρόφως ἀφροντας καὶ τὸ, 'Ανάξιος, αὐθὶς ἐπιθῶντας τρίς, ἔπειτα ὀθισμῶ καὶ βίβλα καὶ τοῖς ἐπὶ κόρησ βατίσμασιν (36), ὡς τινὰς τῶν ἀνδρῶν, ἐξελαύνειν τοῦ ἱεροῦ. Ταῦτα οἱ ἔκκοι κριταὶ καὶ τοῦ εὐαγγελίου μύσται. Ὁ δὲ φιλόθρωπος Ἰησοῦς καὶ Σωτὴρ καὶ τὸν λησθὴν προσεδέξατο καὶ τοῦ προδότου τὴν μετάνοιαν, εἴπερ κάκεινῳ πρὸς βουλήσεως ἦν, ἀσμενος ἐπέθει καὶ

Variorum notæ.

(34) Pachymer. lib. vii, cap. 17, 18, 19. DUCANG.
 (35) Vide Gloss. med. Græc. in 'Αξιος. DUCANG.
 (36) Quomodo S. Ignatium patr. Constantinop. degradatum ac pessime vexatum a Phœnicis scri-

bit Nicetas Paphlago in illius Vita p. 1207: Ἰησὺν δὲ οἱ κολαφίζοντες καὶ ταλαιπωροῦντες αὐτῶν. DUCANG.

ἰορτέρει. Ταύτη τοι καὶ βραδέως μὲν, ἀλλ' εὖρον
καὶ οὔτοι τὴν δίκην ὄψε, τὴν ὀξίαν ἐπάγουσαν ἀντι-
μέρησιν: Οὐδὲ γὰρ οὐδεὶς (37) τῶν νέων τούτων
νομοθετῶν καὶ χριτῶν ἐν τῇ οἰκειᾷ τετελευτήκει
τιμῇ· ἀλλ' ἀσχεῖστα τῶν οἰκειῶν ἐξελαθέντες θρόνων, ὡς προτόντες ἐροῦμεν, βέλεσι λύπης τοῦ ζῆν
ἀπερράγησαν.

Z. Μετὰ ταῦτα τοίνυν (38) ὁ βασιλεὺς ἐς μνήμην
ἐηλυθῶς ὢν ὁ πατήρ ἐπεπράχει κατὰ τοῦ νέου
Ἰωάννου τοῦ Λάσκαρι, ᾧ περ ἡ τῆς βασιλείας μάλ-
λον προσήκε διαδοχῇ, καὶ δέισας μὴ τῆς δίκης ὄψε
ποτε διαναστάσης τὰ ὁμοία εἶσται καὶ αὐτὸς πεπον-
θῶς, ἀφαίρεισιν δηλαδὴ βασιλείας καὶ ὀφθαλμῶν,
ἐξήκει καθόσον ἐξῆν τὸ προσήκον ἐπνευχεῖν τῷ
τραύματι φάρμακον. Συνετός γὰρ ὢν οἶδεν ὡς πολ-
λάκις κὰν τῷδε τῷ βίῳ τὸ θεῖον φιλεῖ κατὰ στάθμην
δικαίαν τῶν πεπραγμένων τὰ τέλη βραβεύειν ἐποῖά
ποτ' ἀν ἦ, ἵνα δραστική τις τοῦτο παραλυσίς τῷ
βίῳ ἐμπολιτεύηται, Ἰταμῶς ἀπειλοῦσα, οἱ τινὲς ποτ'
ἄρα εἴεν οἱ τὴν ἀνωθεν ἐποπτεύουσαν δίκην κατό-
πιν τῶν οἰκειῶν τιθέμενοι: βουλευμάτων. Εἰ γὰρ μὴ
καὶ αὐτὸς αἵρεσιν οὐδηνητινοῦν συνεργίῳ ἐδεδώκει τῇ
γνώμῃ καὶ χειρὶ τοῦ πατρὸς, τῆς τότε βρεφικῆς ἡ-
λικίας καιρὸν οὐκ ἐχούσης, διὰ τὸ τῶν σωματικῶν
ὀργάνων οὐκ ἐντελεῖς ἐμφανίζειν τὴν ἐν τοῖς κόλποις
τῆς ψυχῆς κεκρυμμένην αἵρεσιν τε καὶ βούλησιν·
ἀλλ' οὐν δι' αὐτὸν ὁμοῦ τὸν τοσοῦτον τῆς ἀδικίας
ἀνῆψε πυρσὸν ἐκεῖνος, ὡς μὴ τοῦ γνησίου παρόντος
καὶ ὑγαίνοντος διαδόχου στεροῖτο τῆς βασιλείας αὐ-
τός. Ταῦτ' ἄρα καὶ σφοδροῖς τοῖς τῆς συνεβήσεως
λέπτοισι πληττόμενος ἦκε παρὰ τὸν τυφλωθέντα δι'
αὐτὸν παρὰ τοῦ [P. 106] πατρὸς Ἰωάννου τὸν Λάσκα-
ριν, ἐν τινὶ πολυχνίῳ τῆς Βιθυνίας (39) φρουρούμε-
νον, ὀφόμενός τε ἅμα αὐτὸν καὶ τὰ εἰκότα παραμυ-
θησόμενος (40) καὶ πρὸς γε εἶτι τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν
ἀπθονα πάντα παρέβλεπεν αὐτῷ διὰ βίου· ὃ δὲ καὶ
πεπραχῶς καὶ πράττεσθαι προστεταχῶς ἄσμενος ἐ-
κειθεν ὁπῆει πρὸς ἔω, τὰς διατριβάς ἐπι ῥητοῖς ποι-
ησόμενος, στρατηγικῆς· ὅ' εἴνεκα ἐμπειρίως καὶ δεξιᾶς
τινος· ἀπειλῆς τῶν βαρβάρων, πρὸς συστολὴν υἱονεί-
κως συνωθοῦσης αὐτοῦς, ὡς μὴ ἀδεῶς ὀπότῃ καὶ
μάς.

VII. Post hæc imperator recordatus, quo pacto
pater cum adolescente Joanne Lascari egisset, ad
quem imperii successio magis quam ad se pertine-
ret, ac veritus ne vindicta tandem expergiscente
eodem et ipse modo tractaretur, et oculos una cum
imperio amitteret, convenientia vulnere medica-
mentum statuit adhibere. Qua enim erat prudentia,
non ignorabat, Deum sæpenumero etiam in hac
vita facinorum exitus ad justitiæ normam dirigere,
qualiacunque ea perpetrata sint, ut documentum
istud efficax sit, quod hominum vitam emendet,
et atrocibus minis perterreat eos qui suis ipsorum
consiliis postponunt Numinis vindictam humanis
rebus invigilantem. Etsi enim patris consilium aut
factum nullo ipse animi motu libero adjuverat,
propterea quod illo tempore infans erat, adeoque
nonnumquam poterat infirmis adhuc corporis facultati-
bus latentem animi affectum ac voluntatem decla-
rare: tamen idcirco pater scelere illo se contami-
narat, ne filius, legitimo et sano hærede superstite,
imperio privaretur. His de causis, cum vehemen-
tius conscientiæ stimulis 174 pungeretur, ad
Joannem Lascarium, qui sua causa a patre excæca-
tus fuerat, et in quodam Bithyniæ oppidulo custo-
diebatur, abiit, tum ut videret eum, tum ut conso-
laretur; prætereaque omnia, quæ usui esse possent
abunde ei, quoad victurus esset, suppeditaret.
Quod cum fecisset ac fieri jussisset, lætus inde ver-
sus Orientem progressus est, certis de causis ibi
commoraturus: tum ut rei militaris usum conse-
queretur; tum ut minis prudenter intentatis ter-
rorem Barbaris incuteret, ne impune quoties et quo
vellent in Romanos fines irrumperent.

ὅποι βούλοιντο ἐπελαύνοιν ἐς τὰς Ῥωμαίων νο-

INCIPIT III.

Quinam Andronico auctores fuerint, ne sumptum faceret in classem. Quam funestum id consilium rei Ro-
manæ fuerit. Latinorum vires ex eo auctæ. Piratarum navium audacia. Gasmulica turba ob inopiam
dispersa. Neglectæ triremes nullæ pereunt. Pauca incolumes servatæ.

A'. Ἐν τούτοις γε μὴν (41) τῶν πραγμάτων ὄντων
ῥοσλήν τῷ βασιλεὶ παρεισάγουσι τινὲς τῶν πάντα

I. Hoc rerum statu nonnulli ex iis qui princi-
pibus gratificari in omni re student, imperatori

Variorum notæ.

(37) Pachymer. lib. vii, cap. 23. DUCANG.

(38) Pachymer. lib. vii, cap. 36. DUCANG.

(39) Pachymer. τῇ τῶν Νικητημάτων τῆς Δακκυ-
βύτης φρουρῶν. DUCANG.

(40) Neque tantum ut miserum principem sola-
retur, sed et ut ab eo voluntariam imperii cessionem
ad legitimam principatus possessionem eliceret,
ut ait Pachymeres. Id paulo fusius narrat Phranzes,
lib. i, cap. 7, hisce verbis: Cum porro in urbem ve-
niens recordatus esset facinoris quod pater in ado-
lescentem Joannem Lascarium, cui potius imperium
adebatur, perpetrasset, conscientia stimulatus, mo-

D derationemque virtutibus reliquis anteponeus, ad eum,
qui ipsius causa oculos perdiderat, in oppidulo quo-
dam Bithyniæ habitantem invisendum accessit: quem
in monastico humilitatis habitu reperiens, oratione
consolatoria permulsit, veniam petens, quod se igno-
rante pater in illum crudeliter consulisset. Quod si
posset et illi placeret, etiam didimium imperii se illi
cessurum ostendit, ut ad amplam potestatem subiret.
Præterea ad vitam degendam necessaria illi omnia
assatim, quoad superaret, suppeditavit. DUCANG.

(41) Pachymer. lib. vii, cap. 26; lib. ix, cap. 48.
DUCANG.

consilium proponunt. Nam plerumque solent subditi ad principum voluntatem se accommodare, ad eamque animum et linguam et omnes actiones velut ad scopum quemdam dirigere. His enim obsequiis eorum benevolentiam facile redimunt. Consilium autem fuit hujusmodi. Cum pericula omnia propter quæ Romana classis tantopere aucta fuisset, sublata essent, ac præter cætera etiam Carolus Italiae rex, omnium malorum caput, e rebus humanis excessisset; inanem esse navium sumptum, qui fiscum imperatorium plus fore quam cætera omnia exhauriret. Quod cum Romanis evidentem perniciem afferret, tamen in præsentia opportunum atque utilissimum esse visum est, animis pecuniæ sitientibus, **175** et ejus causa facile contemnentibus omnia præsidia, quæ imperium sic muniunt, ut domos columnæ et septa et ægges.

II. Hoc Romanis malorum principium et immobile fundamentum exstitit; hoc Latinos, qui Romanorum vires ut invictas antea metuebant, confirmavit, et eorum animos gladiatoria quadam audaciâ armavit. Hinc enim res illorum maritima crescere et amplificari; hinc illis accedere lucra, majoresque et latiores principatus: Romanis vero paulatim decedere ac subinde imminui, posteriorque dies priori deterior succedere, calamitatem calamitate cumulando. Nam piraticæ triremes aliæ atque aliæ modo hinc modo illinc modo aliunde, nunc binæ, nunc ternæ ac plures, ad ipsam usque urbem per ludibrium audacter accesserunt. Unde insulæ maritimæque loca affligi cœpta: cum nullo modo navium accessus et circuitus, et noctu atque interdum instantia pericula prohibere possent, quæ extrema omnia ipsamque exitium tum quidem minabantur parabantque inferre; reipsa autem postea contulerunt.

III. Hinc omne Gasmulicum dissipatum est, et in alias atque alias terræ partes dispersum ob victus inopiam. Partim enim ad Latinos sponte transiverunt, operam suam iis locaturi ad onerarias naves et trirèmes agendas, partim a nobilibus et locupletibus Romanis mercede conducti sunt, partim armis venditis ad colendos agros se contulerunt, satius esse rati per omnem **176** ætatem opus facere, et quotannis a publicanis et tributorum exactoribus vexari, quam fame ad apertam mortem compellente suam ipsorum salutem ultio prodere. Triremes vero aliæ in aliis Ceratini sinus partibus vacuæ vel etæ tractu temporis perierunt. Quædam scilicet in fundum maris depressæ; quædam disruptæ; nonnullæ tamen cura aliqua dignatæ, quæ quidem paucae remanserunt in spem fortasse aliquis futuri usus. Quis autem hujus consilii fuerit

Α τοῖς ἡγεμόσιν ἐπιειγομένων χαρίζεσθαι: ἕπει καὶ τὰ πλείστα φιλεῖ τὸ ὑπῆκον πρὸς τὴν τῶν ἀρχόντων συνδιατίθεσθαι βούλησιν καὶ πρὸς ἐκεῖνην ὡς εἰς τινα σκοπὸν καθάπαξ ρυθμίζειν καὶ διευθύνειν καὶ γνώμην καὶ γλώτταν καὶ πᾶσαν χειρὸς πρακτικῆς κίνησιν. Τοῖς γὰρ τοιοῦτοις οἷδεν ἐξωνεῖσθαι βλάβως τὴν τῶν ἀρχόντων εὐμένειαν ἢ δὲ βουλήν. Ἐπειδὴ φησιν πάντα ἐξεκεχωρήκει τὰ δεινὰ, δι' ἃ τὰς τριήρεις Ῥωμαῖοι πρὸς τοσοῦτον ἐπηύξησαν πλῆθος: τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ Κάρουλος ὁ τῆς Ἰταλίας ῥήξ, τὸ κεφάλαιον τῶν δεινῶν, ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο· μάλιστα ἄρα τῶν νεῶν ἢ δαπάνη, μικροῦ τῶν ἄλλων δαπάντων ἐπέκεινα τὸ βασιλικὸν ἐπιτρέψουσα ταμείον. Ὁ δὲ καὶ Ῥωμαῖοις δλεθρὸς ὢν προφανῆς καίρων ὁμῶς ἔδοξε καὶ μάλα ἀνυσιμώτατον γνώμῃς διψύσας χρημάτων καὶ τούτων ἕνεκα πάσας ἐτοίμω; ἐχούσας προτίθεσθαι τὰς τὴν ἀρχὴν συνιστώσας αἰτίας, καθάπερ τοὺς οἴκους τὰ ἐρείσματα καὶ οἱ πρόβολοι καὶ οἱ χέρακες.

Β'. Αὕτη δὲ γίνεται Ῥωμαῖοις δυστυχημάτων ἀρχὴ καὶ θεμέλιος ἀσειστος. Τοῦτο τοὺς ποῖν τὴν Ῥωμαίων δύναμιν ὡς ἀμαχὸν ἐρύωδούντας Λατίνους ἀνέβρωσα καὶ πρὸς λογισμοῦς ἀθλητικῆν τινα γέμοντας ὀρμὴν μάλα ἐξώπλισεν. Ἐντεῦθεν γὰρ τὰ πρὸς θάλατταν ἐκεῖνοις μὲν ἤρξε καὶ λαμπρύνετο καὶ κέρδη προσετίθει: καὶ μείζους καὶ πλατυτέρας ἀρχάς· τοῖς Ῥωμαῖοις δ' ὑπέβρει καὶ ὑπεχάλα καταμικρὸν αἶε καὶ τῆς πρώτης ἡμέρας ἢ δευτέρα καταπόιν ἐβάδιζεν ἐπὶ δυστυχίματι προστιθεῖσα δυστυχίμα· πειρατικὰ γὰρ τριήρεις ἄλλοτε ἄλλαι νῦν μὲν ἐντεῦθεν, νῦν δ' ἐκεῖθεν, νῦν δ' ἄλλοθεν, σύνδουο καὶ σύντρεῖς καὶ κατὰ πλείους ἤδη πρὸς αὐτὴν ἀδεῶς εἰσεκώμασαν τὴν πόλιν. Ὄθεν αἱ νῆσοι καὶ τὰ ἐσπάρτια ἤρχοντο ἤδη νοσεῖν, οὐκ ἔχουσαι μὲν ἀμύθεν ὅπως ἂν ὀπωσοῦν ἀποτρίψωνται τοὺς παράπλους καὶ περιπλους ἐκεῖνων καὶ τὰ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκεῖθεν δεινὰ, [P. 107] ὅσα δέος ἐσχάτων κινδύνων καὶ θανάτων τότε μὲν ἠπέλιπον καὶ ἔμελλον, ὕστερον δ' ἐναργῶς ἐπήνεγκαν.

Γ'. Ἐντεῦθεν τὸ Γασμουλικὸν ἅπαν διεσκεδάσθη (42) ἄλλο κατ' ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης διασπαρὲν δι' ἔνδειαν τοῦ ζῆν. Τὸ μὲν γὰρ ταῖς τῶν Λατίνων ἠυτομόλῃσε χρεῖαις, ὅσαι περὶ τὴν ὀλάδα καὶ τριήρεις ἐκεῖνων μερίζονται· τὸ δ' ὑπόμισθον ἐγεγόνει τοῖς ἐνδόξοις καὶ πλούτωι προσέχουσι τῶν Ῥωμαίων· τὸ δὲ τὰ ὄπλα ἀποδόμενον πρὸς γεωργίαν ἐτρέπετο, αἰρετώτερον ἡγησάμενον οὕτω τε μοχλεῖν διὰ βίου καὶ τοῖς ἐτησίοις κατατρίθεσθαι τελώναις καὶ φορολόγοις, ἢ λιμῶ συνωθοῦντι πρὸς θάνατον πρὸς τὸν ἑαυτοῦ εἶναι ἐαυτὸ καταπροέσθαι. Αἱ τριήρεις δ' ἄλλαι κατ' ἄλλα μέρη τοῦ Κέρου; (43) καταλειφθεῖσαι κεναὶ τῷ χρόνῳ διεσθάρησαν· αἱ μὲν γὰρ κατέδυσαν ἐς πυθμένας θαλάσσης, αἱ δὲ διεβράγησαν. Ἦσαν δ' αἱ καὶ ἐπιμελείας ἀξιοθεῖσαι τινοῦ, οἵτινες δ' αὐταὶ παρέμεναν εἰς χρεῖα; ἴσως ἐλπίδο; μελλούσης. Ἐς οἷον γε μὴν πέρα; κατήτησε τὸ

Variorum notæ.

(42) Vide lib. iv, cap. 5, sect. 3. BOVIN.

(43) Interpretes, in aliis Ceratis partibus. Emerdavimus, sinus Ceratini. DUCANG.

βούλευμα τοῦτο καὶ οἷα τοῖς Ῥωμαίοις προϋξένησε A exitus, et qualia Romanis mala importaverit, orationis progressu exponetur.

CAPUT IV.

Gregorius Cyprius Vecco supplicii opem negat. Justo Dei judicio punitur. Accusatur a suis ut blasphemus. Ab amicis ingratis proditur. Idem ei accidit quod olim Julio Casari. Omni præsidio destitutus secedit in monasterium Hodegetriae. Inde in aliud transit, a muliere nobili revocatus Moritur. Chilas et Daniel ejus accusatores animi ingrati dant pœnas. Accusantur ipsi quoque a charissimis. Imperator eos aversatur. Contemnuntur a collegis. Vitium in urbe finiunt mœrore confecti.

A. Ἐπεὶ δὲ ἔδει (44) καὶ Γρηγορίῳ ἐπενεχθῆναι τὰ λυπηρὰ καὶ γενέσθαι τινὰ τίσιν αὐτῷ τῆς ἀσπλαγχνίας, ὅτι μήτε χεῖρα βοηθείας ὤρεξεν ἐπιβουμένῳ τῷ Βέκκῳ, καὶ πάντα ὑπέλειν ὁμολογοῦντι, εἰ παραδοχῆς τινοῦ ἀξιώθει, μήτε τὰ δευρὰ τῷ ταλαιπώρῳ προσεπαύξειν ὠκνησεν, ἀλλὰ πολλοὶς πανταχόθεν χειμαζομένῳ τοῖς κύμασιν, αὐτὸς κατὰ νότου μείζους ἀνεβῆναι τοὺς κλύδωνας, ἀλλοῦς ἐπ' ἄλλοις συχνούς ἐπαντῶν, σφόδρα τῆς ἑαυτοῦ σοφίας ἀνάξια πράττων, ὁ πάντα πλὴν τοῦ παρόντος ἐπαύων ἄξιος ἔπει γε μὴν ἔδει καὶ τοῦτον παθεῖν κακῶς, τί παρὰ τῆς τὰ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἀγούσης Προνοίας οἰκονομεῖται; Ἐγκαταλιμπάνεται καὶ οὗτος παρὰ Θεοῦ προνοητικῆν τινα καὶ παιδευτικῆν ἐγκατάλειψιν, ἵνα τὴν προστριβεῖσαν ἐντεῦθεν αὐτῷ κηλῖδα καλῶς ἀποτριφῆται καὶ καθαρὸς τῷ μέλλοντι παραπεμφθεῖ αἰῶνι. [P. 108] Ἔδοξε γὰρ αὐτῷ μὴ ἀροκοῦσθαι εἶναι τιμωρὸν κατὰ τοῦ Βέκκου τὴν ὑπερόριον εἰαίταν καὶ ἀπαγωγὴν τῶν φίλων καὶ συγγενῶν, ἀλλὰ καὶ λόγοις καὶ γραφαῖς; ἔβαλλε πόρρωθεν, τοῖς ἐκείνου γραφαῖς καὶ τοῖς δόγμασι καὶ ἀντιπάλοις προβλήμασι τε καὶ δόγμασιν ἀντισυλλογιζόμενος ἔν ὅσῳ γε μὴν ἐκείνῳ καὶ τοῖς ἐκείνου μαχόμενος οὗτος ἦν, ἐλάνθανε τιτρωσκόμενος ὑπ' ἄλλων αὐτὸς κὰν τούτοις καὶ αὐτὸς ἀλισκόμενος, οἷς ἄλλων ἐπελαμβάνετο καθάπερ εἰ τις τοξεύων ἐχθρὸν καὶ παρὰ πλευρὰν ἐκ τῶν ὁμοφύλων.

B. Ἐπελάθοντο γὰρ αὐτοῦ ὡς βλασφημοῦντός τινες τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν τοῦ κλήρου καὶ παρηγόνων ἔστιν ἄς μεταθέντα τῶν λέξεων ἀκίνδυνον εἶναι καὶ λοιδορίας ἐκτός. Οὐ μὴν ἔδοξε τὰ τῆς παραινέσεως τούτῳ τυγχάνειν ὑγιᾶ καὶ ἀνύπτια, ἀλλ' ὑποκαθήμενον ἔχειν καὶ ὑφέρποντα φθόνον. Ταύτητοι καὶ ἐνίστατο καὶ παρωξύνετο πρὸς ἀντιλογία καὶ ἀποδείξεις καὶ λόγοις λόγους συνείρων ἐπὶ πολὺ διετέλει ἀποφρίττοντάς τε τὰ τῶν ἐγκαλούντων ὡς ἐδόκει στόματα καὶ ὑπερείδοντας ὡς ἐνῆν αὐτὸν καὶ τὸ στερέβον τοῖς αὐτοῦ περιποιουμένους λόγοις. Ἄλλ' οὐκ ἦν ὡς ἔοικεν ἐθέλοντι καὶ Θεῷ, τῷ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομοῦντι, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εὐδρομησαι τὸν ἄνδρα. Διὰ τοῦτο δίδοται τοῖς μαχομένοις ἰσχύς καὶ ἀνάπτει τὰ τῆς φιλονεικίας, ὡς περ ἀπὸ σπινθήρος εἰς πυρσόν. Ἀποβῆγγονται γὰρ αὐτοῦ πρῶτον μὲν τῶν ἀρχιερέων οὐκ ἐλαχίστη μοῖρα καὶ τῶν τοῦ κλήρου· συναποβῆγγονται δὲ καὶ οἱ τούτῳ μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀρχιερέων φιλοῦμενοι, τοὺς περὶ Χαιλῶν τὸν Ἐφέσου φημι καὶ Δανιὴλ τὸν Κυζίκου, οἷς καὶ μείζονα τοῦ προσήκοντος διὰ τὸν λόγον

I. Sed cum Gregorium etiam dolore affici oporteret, et immisericordiae pœnas luere, quod Vecco opem imploranti, et omnia concessurum pollicenti, si qua sui ratio haberetur, et auxilium negasset, et misero calamitates augere non dubitasset; imo multis undique fluctibus jactato ipse a tergo majores procellas incussisset et accumulasset, indignam sane eruditione sua rem agens, qui hoc excepto cætera laudibus dignus erat: cum igitur hic quoque amigendus esset, quid a Providentia omnia utiliter administrante fit? Derelinquitur et ipse a Deo, ut per eam derelictionem salutem ipsius consulatur, ut erudiat, ut labem sibi inde aspersam eluat, et purus ad alteram vitam transeat. Etenim non satis Vecco supplicii esse ratus, 177 quod extorris ab amicis et cognatis avulsus esset, verbis etiam et scriptis eminens illum feriebat, ejusdem scripta et dogmaticas definitiones contrariis argumentationibus ac definitionibus redarguebat. Dum vero illum et sectatores illius oppugnat, imprudens ab aliis et ipse vulneratus est: et in iis captus, quibus alios captabat: non aliter quam si quis tela in hostes conjiciens ipse a suis ex obliquo graviolem plagam præter opinionem acciperet.

καὶ πολέμιον ἐλάνθανε καιριώτερον αὐτὸς τοξεύμε-

II. Quidam enim e pontificibus et clericis eum reprehenderunt, ut blasphemantem: ac monuerunt, ut vocabulis nonnullis mutatis periculum et convicium vitaret. Ea admonitio non sincera esse nec suspicione omni carere, sed obscuram et furtim subrepentem invidiam celare ei visa est. Proinde rem urgebat, et ad contradicendum acuebatur, et probationes probationibus ac disputationes disputationibus cumulabat, quibus accusatorum ora, ut putabat, obturaret; se ipsum autem pro virili tueretur, ac suis dictis robur adderet. Sed apparet utique Deum, qui ad utilitatem omnia dirigit, noluisse viro illi etiam cætera ex sententia succedere. Itaque vires adversariorum augentur, certamenque accenditur, ut e parva scintilla magnum oriatur incendium. Primum non minima pontificum et clericorum pars eum destituit: destituitur et ab iis quos præ cæteris pontificibus diligebat, Chila Ephesio et Daniele Cyziceno, quibus ob eruditionem justo 178 majores honores detulerat, qui omnium primi sacerdotes et pontifi-

Variorum notæ.

(44) Pachymer. lib. viii, cap. 6, 7, 8, 9. Ducang.

ces constituti ab eo fuerant : idque patriarcha iniquiore animo tulit, quod quos pro se ab aliis laessito et oppugnato decertaturos, præsidiumque et munimentum sibi firmissimum futuros speraverat, eos ipsos experiretur inimicos, et, ut proverbial dicitur, carbones pro thesauro invenisset. Sic idem illi accidisse fertur, quod olim Julio Cæsari, cum a Bruto et Cassio occideretur. Nam contra aliorum enses aliquantisper resistit repugnavitque ut potuit : sed cum Brutum etiam strinxisset gladium vidisset, quum germani filii loco dilexerat, tum demum aiunt re inexpectata perculso animo statim exanimem humi concessisse.

III. Ad eundem modum Gregorius cæteris ad tempus refragabatur. Sed cum fidissimos infestos sibi esse cerneret, neque adesse defensorem videret, non imperatorem, non ullum potentem : tandem Dei iudicium esse intellexit, et pœnam adversum se a Numine sancitam ac decretam. Proinde contentionibus et summis Ecclesiæ honoribus valere jussis recessit in monasterium castissimæ Dominæ ac Deiparæ Hodegorum, et a negotiis in otium se contulit. Sed inde non multo post evocatus est a fundatrice monasterii sancti Andrææ. Erat enim ea mulier litterarum studiosa, et ab ore patriarchæ pendebat. Itaque domo proxime monasterium 179 exstructa eo virum pertraxit : ubi parvo tempore elapso detunctus est.

IV. Sed ut consuevit Deus plerumque exitu

Variorum notæ.

(45) A Theodora scilicet Eulogii Michaelis imp. sororis filia, cujus supra ut et adis S. Andrææ ab illa conditæ meminit cap. 7. Vide præterea Pachymetern, lib. viii, cap. 10. Porro κτήτορας et κτητορίσσαι. vocant Græci recentiores, quos nostri *Fundatores et Fundatrices*. Vide Gloss. med. Græc. Ducang.

(46) Theodoram Protovestiariam φιλολόγον, hoc est eruditam fuisse, docet Gregoras hoc loco. Id etiam testatur Maximus Planudes in Epigrammatis supra laudatis. Eandem fuisse φιλόβιβλιον, arguunt Epistolæ duæ Nicephori Chummi, quæ exstant in Cod. Reg. 2964. In prima (quæ inscribitur, τῆ πρωτοβεστιαρίτζ, et est numero septuagesima sexta), Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην, inquit Chummius, μὴ μόνον βιβλίων, ὧν δὴ γέγονας ἐν χρεῖζ ποτὲ, ὥστε μεταδόντων ἡμῶν αὐτὸς χρῆσασθαι, ἀλλὰ γε καὶ μεγάλων δὴ τινῶν ἑτέρων, καὶ πολλῶν μῆλλον ἢ ταῦτα τίμων (εἴπερ ἄλλο τι πρὸ τῶν τούτων ἡμᾶς χρησίμων λέγειν) εὐπόρως ἔχειν. Πάντα γὰρ ἐτοιμῶς καθ' ὅτι καὶ βούλοιο προῆκα χρῆσθαι, μὴ μεταδιδούς μόνον, ἀλλὰ γε καὶ τελῶ, διδούς, καὶ οὕτω μάλα προθύμως διδούς καὶ ἡδέως, ὡς μὴδὲ νομίζειν ἀποκᾶσθαι, ἀλλοι μὲν οὖν καὶ ἀσμένως ἢ πρότερον καὶ μεθ' ἡδονῆς κτᾶσθαι. Ἐπεὶ δὲ μὴ ἔχω πᾶν ὅσον καὶ βολομαι, ζημίαν ἡγοῦμαι, καὶ μεγάλην ταύτην ζημίαν, οὐ τὸ ἐνείως αὐτῶν ὧν ἔφην ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν διδόναι σοὶ γε βουλομένη φιλικίμως ἡμῖν χαρίζεσθαι τὸ παρ' ἡμῶν λαμβάνειν. Οὐ μὴν ἄλλ' ἐπειδὴ μοι ταῦτα πρὸς σὲ τὴν σοφωτάτην καὶ διακριτικωτάτην ἅμα ψυχὴν, ὀμνέουσι ἡμᾶς

Ἐχαρίζετο τὴν τιμὴν καὶ πρώτου· τῶν ἄλλων ἱερέας τε καὶ ἀρχιερέας ἀνέδειξεν· ὁ καὶ μᾶλλον ἐβουπεί τον πατριάρχην, ὅτι περ οὗ; ἔλεγε δὲ ἄλλων λουδορουντων καὶ μαχομένων αὐτοὺς ὑπερμαχεῖν καὶ ἀντ' ἀκροπόλεως καὶ τάρφων αὐτῶ καθίστασθαι. τούτους εὗρισκε παρ' ἐπιβίβα πολεμίου καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἀνθρακας ἀντὶ θρσαυρῶν. Ὡστε καὶ τοῦτο ἐκεῖνο λέγεται καὶ αὐτὸν πεπονθέναι, ὅτι καὶ ὁ Κασαρ πάλαι Ἰούλιος ἐπεπόνθει κτεινόμενος; ὁ δὲ τῶν περὶ Βρούτον καὶ Κάσιον. Πρὸς μὲν γὰρ τὰ τῶν ἄλλων ἔφη μέχρι τινὸς ἀντελεγε καὶ ἀπεμάχετο καθόσον ἔζη· ὅποτε δ' ἀπίδοι καὶ Βρούτον ἐσπασμένον τὸ εἶδος, ὃν Ἰσα καὶ γνήσιον παῖδα διετέλει φίλων, τότε πληγῆντα φασὶ τὴν καρδίαν τῷ ἀδοκῆτῳ τοῦ πράγματος ἀψυχον αὐτίκα πεσεῖν κατὰ γῆς.

Γ'. Τὸν αὐτὸν καὶ οὗτος τρόπον ἀντέλεγε τοῖς ἄλλοις μέχρι τινὸς· ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτοῦ; δὴ τοῖς πιστοτάτοις καὶ φιλούμενοις ὀπιζομένοις; ἔβλεπε κατ' αὐτοῦ καὶ μὴδὲνα τὸν βοηθῶντα, μὴτε τὴν βασιλέα, μὴτ' ἄλλον οὐδένα [P. 109] δυνάμενον, συνῆκεν ὅψε κρίσει εἶναι τοῦτο τοῦ Θεοῦ καὶ δικτὴν ἀνωθεν κυρωθεῖσαν καὶ καταφθισθεῖσαν αὐτοῦ. Ταῦτη τοι καὶ χαίρειν εἰπὼν φιλονεικίας καὶ θρόνους ἀπῆλθε σχολάσων ἐν τῇ μονῇ τῆς ὑπεράγνου δεσποίνης καὶ θεομήτορος τῆς τῶν Ὀδηγῶν. Ἀλλ' ἐκεῖθεν διὰ βραχέος ἐκλήθη παρὰ τῆς κτητορίσσης (45) τῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου μονῆς. Φιλολόγος γὰρ ἦν ἡ γυνὴ (46) καὶ τὰ πολλὰ τῆς γλιώτης τοῦ πατριάρχου ἐξεχομένη· διδ καὶ κατοικίαν ἐγγιστα τῆς μονῆς δαιμαμένη προσηγάγετο τοῦτον ἐκεῖσε· ὅπου καὶ χρόνου βραχέος παραβρύντος τὸν βίον ἀπῆλλαξεν.

Δ'. Ἐπεὶ δ' εἴωθεν (47) ὡς τὰ πολλὰ τὸ θεῖον ἀνά-

ομαι μέμψη τῆς ἀπορίας, ὅτι μὴ δ' αὐτοῦ προσελόμεθα· τῆς δὲ προθυμίας ἀποδεξαμένη, χάριν εἰση τῆς προαιρέσεως. Κάγω δ' ὁμολογῶ χάριν ταύτην οὐ μικρὰν ἔχειν, ὅτι παρ' ἡμῶν λαθεῖν ἠδουλήθη. Καὶ γοῦν ὅπερ εἶχον μόνον πέμπω βιβλίον, Ἀριστοτέλους μετέωρα. Ἔστι μὲν οὖν ἐν αὐτῷ καὶ ἀλλὰ ταῦτα τῶν ἐκείνου, ὧν οὐ χρὴ κατάλογον ποιεῖσθαι, αὐτοῦ δεικνύντος τοῦ βιβλίου. Ἔστι δὲ καὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ πονηθέντα τῶν μετέωρων ἔνεκεν. Τῶν μὲν οὖν ἐν τῷ βιβλίῳ χάριν γραμμάτων φαυλῶς ἔχόντων (ὁρᾷ γὰρ ὡς ἔχουσι) ἅμα δὲ καὶ τοῦ τα πλείω σφαλῆως ἔχειν, ἀμαθία τοῦ γράψαντος τοῦ ὀρθοῦ παρενηνεγμένα, κἀν ἡδέσθην, κἀν αἰσχυρὴν ἐνόμισα τῇ φιλοκαλίῳ σοι πρὸς, ὅψιν μόνον ἐκείσθαι. Ὅτι δ' ἐν πᾶσιν οὐδὲν τῶν ἐκτός ζητεῖς καὶ φαινομένων, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔξω ἔχειν ὀπίσσωτε καὶ πεφύκασιν ἔχειν, σοὶ δ' ἄλλο τὸ σπουδαζόμενον, ὅσον δηλαδὴ νοῦς ἴδιον καὶ πρὸς; ἐκεῖνον ἀκριβῶς διαθαίνει, τούτου χάριν θαρρήσας, τὸ βιβλίον πέμπω. Καὶ γοῦν γραμμάτων μὲν τῶν ἐν αὐτῷ μικρὸν φροντισίεις. Ὅσα δὲ καὶ τῆς λέξεως πλημμελῶς ἔχει, προσάγουσα τῇ ἐπιστήμῃ, κατὰ τὸ ὄρθον μεταληγῆ. καὶ γε προσομιλήσεις Ἀριστοτέλει, καὶ οἷα Ἀλεξάνδρος ἐσπούδασεν ἐν μετεωροῖς, κατὰ τὴν ἐκείνων ὀνάμην καὶ γαβθιν, μῆσον τῆς; τοῦ βιβλίου φαυλότητος πρὸς τὴν τῶν νοημάτων κατάληψιν ἐμποδίων γεννομένης. Alteram Chummi Epistolam indicasse sufficit. Exstat autem (ejusdem Cod. Reg. f. 500 v, et istam quam datus proxime subsequitur. B. v. in.

(47) Pachymer. lib. viii, cap. 23. Ducang.

λογα τοῖς πεπραγμένοις τὰ τέλη ταῖς πράξεσιν ἅντιμετροῦν, ἵνα δὴ τοῖς περισσοῖσι παιδευμά τι καὶ σωφρονισμὸς τῶν παρελθόντων γίνοντο τὰ πάθη, οὐκ εἰς μακρὰν ἢ ἀξία μετῆλθε δίκη καὶ τοὺς περὶ Χελιδν τὸν Ἐφέσου καὶ Δανιὴλ τὸν Κυζίκου, ὁ δὲ πικρὰν ὄφρὸν αὐτοὶ τῷ εὐεργέτῃ ἐπέβριψαν τῇ παρουσίᾳ τύχῃ πεπιστευκότες καὶ μὴ θέντες ὅλως εἰς νοῦν, ὅτι πλεῖστος περιγορεύει τάνθρώπεια πλάνος τοῖς τε προσδοκωμένοις διδοὺς ἀπροσδόκητον πέρασ καὶ τοῖς ἀπεγνωσμένοις εὐτυχίᾳ τινα φέρων παλάμην· καὶ φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τὰς ἀνιδρότους ζυγαῖς ὑποκλέπτειν βλάβως καὶ παραφέρειν ἐς ἔκφυλα θράση καὶ πράξεις ἀτόπους, καθάπερ ὁπότε Κοικίας ἐλακάδα λαμπρὸς ἀπολαβῶν ἀγκυρῶν ὄφρα-νὴν οὐ καλῶς ἐφ' ὕγροῖς ταλαντεύει τοῖς κύμασι· καὶ ὡς χρὴ τοῖς τοιοῦτοις προσέχειν τὸν νοῦν ἀτρα-λῶς, μὴ κάθωμεν ἐς τὴν ὑστεραίαν ὧν δρωμεν αὐτοὶ μείζω τε καὶ πικρότερα. Ἐγείρονται γὰρ καὶ κατ' αὐτῶν οἱ τοῦ κλήρου τῶν μητροπόλεων αὐτῶν ἔκκρητοι· καὶ πιστότατοι καὶ ἐς τὰ μάλιστα ἀγαπώμενοι, καὶ διδόντες τῷ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσι γράμματα, πολλὰ τῶν ἀθεμιτῶν αὐτοῖς μαρτυροῦντες, καὶ ὅσα καθάρσεις ἦσαν αὐτοῖς· ἐγγυώμενα δ' ἡ καὶ σὺν πολλῇ τῇ προθυμίᾳ ὅ τε βασιλεὺς καὶ ἡ τῶν ἀρχιερέων πανήγυρις προσδεξάμενοι γράμμασι μὲν καὶ ψηφίσμασι ἠγάγοντο τούτους εἰς τὴν βασιλεύουσαν· τὸν δὲ τῆς ἐξετάσεως καιρὸν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπερτιθέμενοι παρεκρούοντο.

Ε. Ἐτα ἐπειδὴ ἔδε· πλεῖν καὶ αὐτοὺς δριμύτερον ἢ κατὰ τοῦ πατριάρχου καὶ εὐεργέτου κρατῆρα συνεσκευάσαντο, τοῦ θεοῦ τὰ τοιαῦτα δικαίως ἀντιμετροῦντος· ἀνωθεν, εὐρίσκουσι μὲν σεσωπημένην παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποστροφήν, ἣ δὴ καὶ πολλῶν πάλαι τῆς φανερᾶς ἐπιφέρει τὴν λύπην, ὁμαλῶς πῶς καὶ λεληθότως· εἰπὲν ἄκρι μυελῶν καὶ ὀστέων διαβαίνουσα κάκει τὴν ὥραν τῆς ψυχῆς ἀπηνῶς ἐπιδοσκομένη καὶ τὸ φιλότιμον ἅπαν μαραινουσα· εὐρίσκουσι δὲ παρὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν περιφρόνησιν ὀυσμενῆ καὶ πάσης παραμυθίας ἐξενωμένην· τὸ δὲ μείζον, ἀποκλείονται καὶ τῶν ἐτησίων προσβλῶν, [P. 110] δ'· αἱ μητροπόλεις αὐτοῖς ἐγεώργουσι· καὶ ἵνα μὴ διατριβόμεν, οὕτω καθήμενοι παρὰ τὴν βασιλεύουσαν τὸ λοιπὸν τοῦ βίου παρήμειψιν, σφόδρα φλεγμαίνουσαν θρέψαντες ἐν τοῖς σκλάβοις τὴν λύπην, ἕως ἀπηγορεύει μὴ φέρον τὸ σῶμα τὴν ἔκτασιν τῆς ὑπερβολῆς.

CAPUT V.

Gregorio Cyprio succedit Athanasius, vir illiteratus et austeris moribus. Clericos castigat. Nec pontificibus parcat. Gregorius Cyprius viros doctos et eruditos ecclesiis præfecerat. Iis Athanasius residendi necessitatem imposuit. Ipsos principes censura metu continet. Quas res monachi interdixerit. De equitatione quid statuerit. In monachos hypocritas severe animadvertit. Item in fanaticos. Pœna imposita. Athanasii constitutiones non diu vixerunt. Mos antiquus interpretandi publice sacras Scripturas; item prædicandi verbum divinum. Uterque mos novissime abrogatus. Status Ecclesie in pejus mutata. Morum depravatio. Jurandi licentia. Rationis et doctrinæ lux extincta. Ejus mutationis causæ expendantur. Cur Ecclesiam Græcam desolari oportuerit. Mirum eam cladem in Athanasii tempora incidisse.

Α'. Ἄλλ' ἔκείσε ἐπάνειμι. Διαδέχεται ἄνθρωποι τὸν D I. Sed illuc redeo. In patriarchatum solum succedit monachus quidam, Athanasius nomine, auste-

Variorum notæ.

(48) Pachymer. lib. viii, cap. 13. Athanasium Vecco statim successisse perperam scribit Phran-

ἄ. A. C. 1289, Oct. 14, juxta Possini calculum.

PATROL. GR. CXLVIII

11

re discipline exercitationibus a puero assuefactus, Ἄ ὄνομα, ἐκ παιδῶν τοῖς ἀσκητικοῖς ἐγγυμναζόμενος

Variorum notæ.

zes lib. v, cap. 7, ubi observat a puero vitam asceticam coluisse in Ganis montibus, e Peloponneso oriundum, patria Andrusa, cuius episcopatum auctoritate imperatoris ei suffragii synodi gerebat, ac Monembasie metropoli suberat. DUCANG.—Hujus Athanasii Epistola: aliaque opuscula exstant in Codice Regio. olim Telleriano. In illis sunt Epistolæ seu Relationes 12 ad imperatorem, de residendi necessitate omnibus episcopis imponenda: ex quibus tres editæ a Turriano, Latine tantum. Præterea ad illius temporis res illustrandas maxime pertinent, Γράμμα περὶ τοῦ συναγοῦνται τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν τῇ Χόρρα, ὅπως κοινῶς ἀπελθεῖν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα χάριν ὑπελείας κοινῆς · *De congregandis in Chora monasterium pontificibus, ut ad imperatorem communis utilitatis causa simul convenient*, fol. 21. Γράμμα πρὸς τὸν μέγαν διοικητὴν, ἵνα τὰ ἀδικήσαντα ἀποδώ · *Ad magnum Diacetam, ut per injuriam ablata restituit*, fol. 25. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὰ χρυσόβουλλα, ubi de rebus temporalibus monasteriorum administrandis. Ibid. f. 5. Γράμμα πρὸς τὸν βασιλέα κύρον Μιχαήλ, etc. Hortatur ad meditationem votorum baptismatis, f. 26. Γράμμα πρὸς τὴν δεσποιναν τὴν κύραν Μαρίαν · *Ad Mariam Armenam*, f. 27, v. Scriptam puio hanc Ep. statim post Mariæ adventum ex Armenia. Vide Gregoram lib. vi, cap. 8. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἵνα παιδιότητι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ τῷ Θεῷ ἀρσεντὴ καὶ πᾶν τὸ ὑπέκχον · *Ad imperatorem, ut ei liberos et subditos omnes salutaribus præceptis erudiendos curet*, fol. 28, v. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα περὶ ἐπιστοροφῆς πρὸς Θεὸν . . . καὶ περὶ τοῦ τετραγῶς (ἀν τετραγῶτος;) κτύπου ἐκείνου, fol. 29. Hortatur ad pœnitentiam publice indicendam. Quæ ait de stridore ac fragore die 13 Decemb. audito, ea non pertinent ad terræ motum, de quo Pachymeres lib. iv, cap. 24, et Gregoras lib. vii, cap. 1, sect. 2. Nam is terræ motus contigit Januarii die 17, ut tradit Pachymet. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τῶν θεοκτόνων Ἰουδαίων, ἵνα ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως · *Deicidas Judæos urbe ejcienes*, fol. 31. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι μὴ πρὸς εὐχὰς οἱ μετα τοῦ βασιλέως ἐν ταῖς κατηχομενεῖσι συνελθόντες, πρὸς δὲ τρυφὰς ἔβλεψαν · *Qui ad Catechumenia cum imperatore conveniunt, eos non precandi sed genio indulgendi causa aufuisse*, fol. 38. V. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τῶν ἐγγυμνασῶν φημιμένων οἰκιῶν μετὰ τῶν ὁσίων καὶ σιδαζιῶν ἐκκλησιῶν, *ne cui domos templis continentes et contiguous habere liceat*, fol. 45. v. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, συμπάθειαν ἑξαιτῶν τοῖς ἀπολείσασιν ἐξ εἰρκτῆς τὸν Παξί, fol. 44. v. *Iste Paxis et carcere effugerat. Patriarcha apud imperatorem agit pro custodibus, qui illum effugere siverant*. Fortasse is est, quem Pachymeres vocat Κοιτιζμάπαβιν. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ ἐλευθερίας καταπολαύσαι τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, *de usserenda in libertatem Ecclesia*, fol. 48. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ οὐ ἀναφίρομεν, οὐ διὰ τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ μόνῃς χάριν ἀγάπης. Affirmat se in eis, quæ ad imperatorem referat, unam speciare æquitate, non autem quæ sua sunt querere, fol. 49. *) Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, κατὰ αἰσχροκερῶν καὶ τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας. Postulat ut inquiratur in eos, qui leniorem nomine pecuniam accipiunt ex turpi causa, in Simoniacos, ut opinor: adeoque in ipsam Theoplianem, cui ejusmodi sordes objiciebantur, fol. 59. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τῶν θείων

ναῶν, etc. *Templa decoranda. Ne cui liceat habitare in Catechumeniis. aut domos habere templis continentes*, fol. V. 59. **) Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, πρὸς τοὺς χειροσθέντας φορεῖν μάχιαν πρὸς Θεοῦ. καὶ μὴ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ χειρίσσαντος ἀνασελοντας αὐτὴν . . . καὶ περὶ τοῦ ὕρου καὶ Ἀλεξανδρείας, ὅπως ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς πόλεως · *Adversus eos, qui gladium sibi a Deo traditum non incutiunt secundum voluntatem ejus qui tradidit*. Item *de episcopo Tyri et de Alexandrino patriarcha, ut Urbe exeant*, fol. 65, v. Νεαρὰ, seu *) ζήτησις τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερῆς συνέδου. πρὸς τὸν εὐσεβεστάτον κύρον Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον, περὶ τῶν κεφαλαίων νομίμων, τύπον ἔχουσα νεαρὰς, ἥτις καὶ ἐστέχθη τότε παρὰ τοῦ αὐτοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως · *Novella, seu Relatio patriarchæ Dom. Athanasii, et congregatæ apud eum synodi, ad religiosissimum imperatorem Dom. Andronicum Palæologum; de quibusdam juris capitibus, in modum Novellæ, quàm imperator approbavit*, fol. 69. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ γενομένου εἰς τὸν λαὸν λιμοῦ · *De fame, qua populus laboravit*, fol. 72, V. Πρὸς τὸν αὐτὸν, περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ αὐθις, καὶ μὴ πολεῖν τινα οἶτον ἀνευ εἰδήσεως καὶ τοῦ πατριάρχου · *De eadem re, ac ne inscio patriarcha frumentum veneat*, fol. 74. Πρὸς τὸν αὐτὸν, περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ μὴ τιμιουλεῖν. *De eadem re, et ne pretium augere liceat*. Ibid. fol. 5. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ παρ' ἐλπίδα συμπέσοντος τῆς δεσποτῆς ὁ θάνατος (leg. Οὐανάτου), fol. 75, V. Falsa inscriptio. Inscrìbi debet, γράμμα πρὸς τὴν βασίλισσαν, περὶ τοῦ δεῖν αὐτὴν ὁμονοῦν τῷ συζύγῳ. Pertinet ad dissidia **), quæ fuerunt inter Andronicum imperatorem et uxorem ejus Irenen, de quibus Gregoras lib. vii, sect. 3. Γράμμα τὸν πατριάρχου στηλιτευτικόν, περὶ Ἰωάννου τινὸς Δρεμῆς τὸ ἐπίθετον, προσεταριζομένου συμμορίας ἐπάρατον κατὰ τὴν τοῖς ποιμνῆς Χριστοῦ, κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ θεοσεβέστου αὐτοκράτορος · *Adversus Joannem Drimyn, qui in gregem Christi, in Ecclesiam, et in imperatorem, iuncta cum sceleratis societate conjuraverat*, fol. 81, V. Γράμμα πρὸς τοὺς ποιμένας, etc. *Ne monasteria laicis aut monachis, nisi probatis, possidenda vel habitanda committantur*, fol. 89. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ περιποθῆναι δεσπότην υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, *De Despotâ Joanne cum eum mater vellet in Lombardiam mittere*, fol. 90, V. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως ἡ δεσποινὰ βαρῆς ἔσχη κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τοῦ πανευτυχέστατου δεσπότη, fol. 92, V. Hortatur ut permittat filio matrem adire, ad hujus dolorem leniendum. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ δεσπότη καὶ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐξόδους καὶ τοῦ ἀξιώματος ἔχειν τὰς οἰκονομίας, fol. 93. Hortatur ut filio suppeditet sumptas dignitatis convenientes. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ προτρεψαμένου, etc. *Titulus mendosus. Accusat impietatis quemdam operum publicorum redemptorem, λαθόντα διενεργεῖν τὰ δημόδη, qui imaginem Salvatoris, templi fastigio impositam, dejecurat*, fol. 94. Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ κυροῦ Νύφωνος (Νίφωνος), δντος Κυρίκου, διὰ τὰς κατηγορίας τὰς ἀκουσθείσας περὶ αὐτοῦ. *De Dom. Niphone, Cypzici episcopo, et de criminibus ei objectis*, fol. 96. ****) Γράμμα περὶ μοναχῶν, τῶν καταπάτημα τῶν θείων κανόνων ἔκοντι ἡρεσιόαυτων, καὶ ἀποφυγόντων τῆς οἰκείας μονῆς · *De monachis, qui sacros canones violare instituerant, et ex monasterio suo effugerant*, fol. 97, v. *****) Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα

* Exstat similis argumentum Epistola fol. 80, V. BOVIN.

** Pertinet ad residentiam episcoporum. BOVIN.

*** Exstat hæc inscriptio in Cod. Reg. 2523, fol. 270, non item in Telleriano. BOVIN.

**** Vide Pachym. lib. vii, cap. 11. De reb. Androm. BOVIN.

***** Vide Gregoram lib. vi, cap. 5. BOVIN.

***** Vide Gregoram lib. vi, cap. 3. BOVIN.

πόνους καὶ τὸν ἡσύχιον βίον (49) ἤδη διάγων ἐν ἄρεσι τοῖς τοῦ Γάνου. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀδαῆς μὲν τῆς τῶν γραμμάτων παιδείας καὶ τῶν πολιτικῶν ἡθῶν, τῆλα δὲ ἀγαθός καὶ θαυμαστός, ὅσα τὸν μοναδικὸν ἀπεργάζετο βίον, ἔγκρατείαν φημι καὶ στάσεις πανούχους (50) · χαλαριεύνης καὶ ἀνιπτέπου; καὶ περὶ πορῶν ἀεὶ καὶ τρόπον ἔχων μάλα προσήκοντα τοῖς διακτιωμένοις κατ' αὐτοῦ; ἐν ἄρεσι καὶ σπηλαίοις. Καὶ ἦν ἂν διὰ βίου μακαριστός ὁ ἀνὴρ, εἰ κατ' αὐτὸν ἀεὶ διήγεν· ἀλλ' ἔρχην ὡς ἔοικε παθεῖν κακῶς τοῦς τε ἄλλους τῶν ἀρχιερέων καὶ ὅσοι τοῦ κλήρου ἑλλήνημοι, καὶ ἀντιστάλιμα τὰ δεινὰ τῆς σφῶν εὐρηκέναι κακίας, τῆς τε προτέρας ἐκείνης καὶ ἦν κατὰ τοῦ πατριάρχου ἐνεδείξαντο Γρηγορίου. Πρὸς γὰρ τὴν πατριαρχικὴν ἀναθεθῆκώς Ὁρόνον (51) αὐτοῖς πρώτοις εὐθὺς βλοσυρὸν τε ἐπέβριψεν ὄμμα (52) καὶ ζήλου θελοῦ καὶ πικρίας μεστόν ὡς μὲν ἐνταῦθεν τοὺς μὲν συνετωτέρους ἀπὸ πρώτης ὕφαι γραμμῆς στοχασταμένους τοῦ μέλλοντος τὴν κατ' οἶκον ἐκόντας ἐλεῖσθαι κεκρυμμένην διαγωγὴν, πρὶν ἀκοντας παθεῖν τι τῶν ἢ μὴ πρὸς βουλήσει; ἦν · τοὺς δ' ἀναγκασθέντας (53) μετὰ βραχὺ τῆς βασιλευούσης ὡσπερ φυγάδας γενέσθαι.

Β'. Τὰ δ' ὅμοια καὶ ἡ τῶν ἀρχιερέων πλήθους ἐπεπόνθεσαν. Πλεῖστοι γὰρ ἦσαν καὶ πάντες ἑλλόγιμοι καὶ νομίμων ἐκκλησιαστικῶν ἐμπειρότατοι, [P. 111] εἰς τοῦτο τὰ πολλὰ φιλοτιμησαμένου τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, οὐκ οἶδ' ὅπως ἔπειτα, εἴτε παρ' εὐληφόντος ἀνωθεν, εἴτ' οἰκοθεν αὐτοῦ φιλοτιμηταμένους διὰ τὸν τοῦ βελτίονος πόθον, ἵνα τε σοφοὶ παιδευοῦν καὶ διδάσκωσι τοῖς ὑπὸ χεῖρα γίνοντο, καὶ ἵνα στερόχοι προστάται τῆς εὐσεβείας εἶεν, καὶ ἵν' εἴπω προβλήτες ἀτίνακτοι πρὸς τὰ τῶν ἐναντίων

tum autem in Gani montibus vitam solitariam agens, homo rudis ille quidem litterarum morumque civilium, sed alioqui bonus et admirandus, quod attinet ad ea quæ monasticam vitam constituant; continentiam dico et vigilias nocturnas: humi cubans, illotis pedibus, ac pedes semper incedens; moribus denique iis præditus, qui decent maxime eos qui solitarii in montibus et speluncis degunt. Ac per omnem ille ætatem fortunatus dici potuisset, **181** si solitarius semper vixisset. Sed male tractari utique tum pontificis tum clericos insigniores oportebat, et dignas improbitate sua luere pœnas, tam priore illa, quam ea qua contra Gregorium patriarcham usi fuerant. Nam cum patriarchicum solium conscendisset, statim in eos primos trucem coniecit oculum zeli divini et acerbitalis plenum; ut prudentiores ab ipso quod aiunt limine quid futurum esset conjectantes vitam deinceps domi obscuram agere constituerent, priusquam inviti aliquid paterentur, quod minime eis placeret: aliis vero paulo post Urbe quasi exulare necesse esset.

II. Eadem et cœtui pontificum acciderunt. Plurimi enim erant, et omnes eruditione insignes, ex ecclesiasticarum sapientiarum peritissimi, quod patriarcha Gregorius in ea re plurimum elaborasset, haud scio utrum traditum antiquitus morem amplectus, an suo ipsius studio ad meliora propenso obsecutus, ut populus eruditos moderatores et doctores haberet, qui religionis propugnatores essent fortissimi, et si res postularet, adversus linguarum infestarum violentiam inconcussi velut

Variorum notæ.

περὶ τοῦ ἀναθεωρεῖσθαι τὰ τῶν γεννημάτων τῶν ἄρτων, εἶναι εἰς δὲ καὶ ἀνεξήγητον, ubi *de Dermocaita, de fame, de Latinis Byzantium pecunia ditatis*, fol. 99, V. Παραίτησις τῆς πρώτης· πατριαρχίας αὐτοῦ. *Abdicatio prioris patriarchatus*, fol. 103. De ea abdicatione vide Pachymer. lib. II, cap. 25, et lib. III, cap. 24; item Gregoram lib. VI, cap. 7. Παραίτησις τῆς δευτέρας πατριαρχίας· *Posterioris patriarchatus abdicatio*, fol. 104, v. Vide Gregoram lib. VII, cap. 9, sect. 1. Γράμμα σταλὲν τῷ ἐπὶ τῶν δεήσεων, περὶ τοῦς (τάς) ψήφους; οὐ; (ἄς) παποιήκασιν διὰ τὸν Κυζίκου, ὅπως ποιοῦσιν (ποιῶσιν) αὐτὸν πατριάρχην. *Ad magistrum libellorum supplicum, de electione qua creatus patriarcha fuerat episcopus Cyzici*, fol. 106. Γράμμα ἀνεπίγραφον, seu *Fragmentum, in quo accusatus pontifex, ipse scilicet Athanasius, protocat ad synodum, ut si crimina objecta vera esse pateat, deponatur et ignominiose ejiciatur; sin minus, delatores puniantur*. Ibid. fol. 5. Γράμμα περὶ τοῦ πῶς καὶ διὰ τί τὰ τῶν παραίτησεων, τῆς πρώτης· φημί καὶ τῆς δευτέρας, ἐγένοντο· *De utraque abdicatione, prioris et posterioris patriarchatus*, fol. 108. Ἦσθε ὅμοια, et alia præterea multa Athanasii patriarchæ opuscula, partim ad ecclesiasticam disciplinam, partim ad alias res cum publicas tum privatas pertinentia, unus ille codex complectitur, quem Bibliothecæ Regiæ cum aliis plus quin-

gentis donavit H. D. Carolus Mauritius Tellerius, archiepiscopus dux Rhemensis (α). Utinam in illo codice etiam Athanasii Vita exstaret, quam ab incerto auctore scriptam memorat Leo Allatius in Notis ad Historiam Georgii Acropolitæ. Boivm.

(49) *Interpres, otiosam vitam: repositimus: solitariam*. Vid. *Gloss. med. Græcæ*. In Ἠσυχαστῆς. Ducang.

(50) Ita supra cap. 3 ubi interpretem emendavimus, quomodo et hic emendandus: *sed alloqui bonus et admirandus quantum ad vitam monasticam attinet, continens, illotis totas noctes stare, humi cubare: vertimus, et admirandus circa ea quæ monasticam vitam consistunt vel spectant, continentiam, inquam, et vigilias nocturnas, humi cubans, illotis pedibus, ac pedes semper incedens, etc.* Pachymer. Ἠσῆ γὰρ ἡβούλετο διερχεσθαι τὰς ἰδούς, ἐνδύμα τὰ τραχὺ φέρειν καὶ βλαύτας εὐκλείως αὐτοσυγγημένας ὑποδεῖσθαι, καὶ ἐν παντὶ λιτότητι διαζῆν. Ducang.

(51) Pachymer. lib. VIII, cap. 14, 15, 16. Ducang.

(52) Codex Regius habet, βάρρους; ἐπέβριψεν ὄμμα. Puto, βάρρους ὄμμα ἐπιβρίπτειν, proverbium fuisse. Latine *Barrus est elephas*. Fortasse et Græcis recentioribus βάρρων dicta est *elephas femina*. Boivm.

(53) Videtur locus mutilus, membro uno atque altero omissis. Wolfius.

(α) Athanasii epistolæ et opuscula quædam editit Baudurius Imperio Orientali, in eodem ex codice Regio.

Vide apud nos in Athanasio ad an. 1289. Edit.

obices starent. Nam qui Constantinopoli inventi sunt, cujuscunque rei causa adessent, eos in suam quemque metropolin misit, ut ibi ævi reliquum exigerent: Ne, inquietabat, hic desidentes aliquid mali contra se invicem et contra me ipsum consuant, **182** quos pacis magistros esse convenit. Qui vero aliunde adveniebant, eo prætextu quod sacrosanctorum conciliorum decretis cautum esset, ut metropolitani bis aut semel quotannis apud patriarcham convenirent, de fidei dogmatis sese invicem consulturi, et quæstiones ecclesiasticas quæ interim incidissent disceptaturi, eos Urbis ingressu prohibuit. Recte sane. Dicebat enim æquum esse, ut suam quisque Ecclesiam pasceret, sicuti patriarcha Constantinopolitanam: et ut præsentis, ovium suarum curam ægerent, non autem emolumentis inde acceptis contenti in Urbe morarentur. Possunt autem catenus utrique merito reprehendi, quod utrique modum excesserunt.

XX. Erant et alia multa in illo viro præclara, et illius ætatis hominibus utilia: indignatio in eos qui injuriam facerent adeo magna et insignis, ut non solum ii omnes, qui genere imperatorem

Variorum notæ.

(54) Turrianus in libro de commendatione perpetuæ administrationis ecclesiarum vacantium, et de residentia pastorum extra ovilia sua: « *Idque, ut Athanasius patriarcha Constantinopolitanus affirmat in epistola ad episcopum Sardensium, ne oves propter crebram absentiam pastorum facile a lupis invadi possent. Idem quoque Athanasius ad imperatorem sui temporis de residentia episcoporum et eorum œconomia et ecclesiastica absentia sic scripsit: Si verum est, inquit, quod dici solet, qui gregem pastore privat, utrique periculum creare, profecto grave supplicium manet eum, qui pastorem arceat ab ovili, debetque qui pastor est, usque ad sanguinem pro grege non derelinquendo labores perferre, nisi cum opus fuerit in synodo singulis annis ad agendum de rebus necessariis paulisper abesse, quibus conclusis celeriter illi redeundum sit, si credit se redditurum rationem summo pastori Christo, et si dignus est nomine pastoris, nisi forte etiam propter necessitatem ad utilitatem animarum pertinentem ab imperatore aut a patriarcha statim rediturus vocetur. Hujusmodi causas œconomicas et ecclesiasticas brevis absentia pastorum ab ecclesiis suis dederat vir sanctus in Scripturis et sanctorum Patrum sanctionibus eruditus Athanasius, qui commendatas ecclesias suo etiam tempore norit: de quibus ad episcopum Apamæ scribens: Ad quid, inquit, necesse est ad suam quemque diocesem ire propriam vel commendatam, nisi ut lupos inde arceatis? Quod si fortassis huc vos (id est Constantinopolim) incitat et trahit tum studium atque desiderium consulendi multorum salutis, idque vobis propositum est, tum scientia tam multa, ut ex hac urbe possitis etiam quæ extra fines vestrarum dioceseon posita sunt gubernare; ad extinguendam sitim istam istiusque sicuti vestri ardorem, ventat vobis in mentem illius, cui plurima vincturarum Litterarum scientia Theologi cognomentum dedit, illiusque parvæ Sæssorum diocescos, ita ut*

γλωσσῶν ὅποτε δεήσετε κύματα. Τοὺς μὲν γὰρ ἐντὸς εὐρεθέντας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἷα; δὴ τινος ἕνεκα χρεία; εἰς τὰς οἰκείας ἑκαστὸν μητροπόλεις ἀπέπεμψεν (54), ἐκεῖ τὸ λείπον τοῦ βίου διατελέσοντας; ὡς μὴ ἐνταῦθα, φησὶ, καθήμενοι συβράπτοι ἐν τῇ κατ' ἀλλήλων τε καὶ αὐτοῦ τῆς εἰρήνης ὄφελοντες εἶναι διδάσκαλοι; τοῖ; δ' ἐξῶθεν ἰούσι προφάσει δῆθεν κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων καὶ θεῶν συνόδων τοῦ; δις ἢ ἅπαξ τοῦ ἔτους σύνοδον τῶν μητροπολιτῶν παρὰ τῷ πατριάρχῃ κελεύοντας γίνεσθαι, ὡς ἂν παρ' ἀλλήλων τὰ τε τῆς εὐσεβείας ἀνακρίνωνται δόγματα (55), καὶ τὰ μεταξύ παρεμπύπτοντα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα διαλύωνται, τὴν εἰσοδὸν ἀπέκλειε τῆς Κωνσταντινου, εὐ ποιῶν· δικαιοὶ εἶναι λέγων τὴν λαχοῦσαν ποιμαίνειν ἑακστον. Ὅσπερ τὸν πατριάρχῃ τὴν βασιλεύουσαν, καὶ τῶν ἰδίων προνοεῖσθαι προβάτων παρόντας αὐτοῦ; καὶ μὴ μόνα τὰ ἐκεῖθεν κέρηθ δασμολογοῦντας χρονίζειν παρὰ τὴν βασιλεύουσαν. Παρὰ τοσοῦτον οὖν ἐκατέρω; εἰκότως μέμφαιτό τις, παρόσον τοῦ δέοντος ἔξω καὶ ἄμφω πεπτώκασι διὰ τὴν τοῦ ὑπερβάλλοντος ἐκδρομῆν.

Γ'. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα περιῆν τάνδρῃ τὰ χρηστά (56) καὶ τοῖ; τότε ἀνθρώποι; ὠφέλιμα· ζῆλος κατὰ τῶν ἀδικούντων οὕτω πάνυ τοι μέγιστος καὶ περιφανής, ὡς μὴ μόνον αὐτοῦ; γε τοῦ; ὅσοι τῷ

vel propter excellentiam illius excellentissimi viri, vel propter æqualitatem honoris, quo contenti esse debetis, quisque vestrum intra suos se fines continent. Quamobrem existima, frater, deberi a te hoc usque ad sanguinem, ut cum ovibus tuis sis et vivas. Et quæ sequuntur divine omnia scripta, et ad id, quod nobis agitur, et ad id, quod Romæ fieri te cœmus, mirabiliter accommodata. Idem Turrianus in eodem libro: « *Tamen respondebo quod Athanasius patriarcha Constantinopolitanus, quem supra iterum memini, episcopis ad suas dioceses proficiscentibus scripsit: Si mali pastores essent, ut meminissent non jam licere sibi præsentibus munere pastoralis fungi; id enim summæ irreverentiæ, et scandali plenum, præstatæque absentes esse; et tunc reos quidem esse vacationis suæ et absentis. Itaque non licet præsentibus esse si mali sint, et absentes non erunt impune.* » Vide et epistolas octo, tres ad imperatorem, quinque ad episcopos, ejusdem Athanasii ab eodem Turriano Latine versas, et Florentinæ editas post librum *De residentia pastorum*. Vide et eas, quæ existant in Codice Regio, olim Telleriano (a). Boivin.

(55) Athanasius ipse in Νεαρχῷ (?) seu ζητήσῃ supra indicata, Πρὸς τοῦτοι; καὶ μοναχοῖ; ἢ μονάστρια; μὴ διαγῆν ἀτάκτως ἐν πόλεσιν· ἀλλ' ὡς τὰ; νόμοι; καὶ τοῖ; κανόσι παρὶ τοῦτων ἐξεφωνήθη· καὶ τοῦ; εἰς πάθη κειμένους ἐκ τούτων, εἰ μὴ βλέψουσιν εἰς μετανοίαν, ἀποκλείεσθαι ἀκοντας, τρεφομένου; ἄρτων μόνον καὶ ὕδατι. Boivin.

(56) Hanc sectionem, et quatuor sequentes, supeditavit nobis Codex Regius. Deorant enim in editione Wolliana: ita autem decorant, ut tamen narratio continua esset, nec defectum hunc hiatus ullus argueret. Erunt fortasse, qui facinus illud monachi alicujus esse opinentur, monachorum more nota regi ægre ferentis. Ego hæc ab ipso Gregoria vel recisa esse existimo ex prima editione, vel ad repetitum opus adjuncta. Boivin.

(a) Hæc omnia pars sunt Operum Athanasii quæ supra collegimus ad ann. 1299. Edit. Vide Cod. Reg. 2525, fol. 271, V. Boivin.

βσιλεύει κατὰ γένος προσήκοντες ἦσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς γε τοὺς αὐτοῦ γε υἱεὶς; δεδιέναι τὴν αὐτοῦ μετ' ἐκπλήξεως παρρησίαν καὶ τοὺς ἐλέγχους μάλ-
 λον ἢ τοῦ βασιλέως προστάττοντος. Τὸ γὰρ ἄληπτον τοῦ ἀνδρός καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ βασιλέως αἰδῶς πολλὴν εἰδίδου τοῦτοις τὴν συστολήν καὶ τὸ δέος. Πρὸς γε μὴν τοὺς ὄσοι μοναδικὸν ἤρουντο διάγειν βίον, μὴδὲν μῆτε τῶν ὄσα γαστρὶ παρέχει τρυφᾶν παρ-
 νει, μὴθ' ὄσα βαλαντίων ἀπαιτεῖ χρεῖαν καὶ περι-
 δεᾶ φυλακὴν, μὴθ' ὄσα γέμουσαν ἀσχολίας τράπεζαν
 ἔχει. Εἰ δέ τις ἔχων ἡλισκετο, ἄκων καὶ σὺν αἰσχύνη
 τούτων ἐξίστατο. Ἄλλὰ καὶ τοῖς ὄσοι μοναδικὸν μὲν
 αἰρούμενοι βίον καὶ ἀπέριπτον σχῆμα καὶ ἄτυπον
 τρόπον ἔπειτα περὶ βαδίζειν οὐ μάλα ἠνεύχοντο,
 σφοδρῶς ἐπετίμα καὶ τοῖς οἰκείοις κεχρησθαι ποσὶν
 ἐνουθέτει πρὸς τὰς ἐν τῇ πόλει διατριβὰς, καὶ ταύ-
 τας οὐκ αὐτονομίᾳ τούτους χρωμένους οὐδὲ βλακείας
 ἔνεκεν τρυφῶσι καὶ διαβρέουσιν ἤθεσιν ἀγοραῖς
 ἀκαίρως; ἐνδείκνυσθαι, ἵν' ἐκείθεν ἐπανιόντες θεάτρου
 μετὸν ἐπάγωνται νοῦν, [P. 112] ἀναγκαίως δ' ὠθοῦ-
 σης χρεῖας καὶ τοῦ τῆς μονῆς ἐπιστάτου προτρέ-
 ποντος. Καὶ τετῆρηται τοῦτο πᾶσιν ἐκείθεν παρ'
 ὄλον τὴν τῆς πατριαρχίας χρίνον αὐτοῦ. Εἶναι γὰρ
 τῶν ἀτοπωτάτων ἔφασκε, τὴν μὲν πατριάρχην ὑπο-
 ζυγίω μὴδενὶ μηδὲως, ἀλλὰ τοῖς οἰκείοις ἐν ταῖς
 ἰδοιορταῖς ποσὶ χρωμένον, αὐτοὺς ἐπὶ γαύρων ἱε-
 πων ὄχουμένους ἀσέμνων σκιρτημάτων καὶ κρότων
 τὰς ἀνυϊὰς ἐμπιπλᾶν καὶ τὰς ἀγοράς καὶ τὰ θεάτρα.

Δ'. Τοὺς γε μὴν ἐν οἰκίσκοις δῆθεν βραχεῖσι, πρὶν
 τὴν μοναδικὸν παιδαγωγηθῆναι τρόπον, νῦν μὲν
 περιχλειομένους ἐν ἀσκήσει ὑποκρίσει, νῦν δὲ τὰς
 ἐνδόξων περιουσιούσας οἰκίας καὶ γυναικαρίων
 ἀφέλειαν βῆσα ἐξαπατώντας καὶ χεירוμένους διὰ
 τοῦ σχήματος καὶ δέματα μὲν προβάτων ἔχοντας,
 ἔσωθεν δ' ὄντας πλέον ἢ κατὰ λύκου; ἄρπαγας, ὧν
 ἐνιοὶ καὶ ὑποκαθημένων αἰρέσεων ἔχοντες σπέρμα
 βῆσα πρὸς βάραθρον ἀπωλείας ἀπλουτέρας ὠθοῦσι
 ψυχῶς· τούτους τοῖνον ἀθροίζων καὶ ἄμα ὄσοι μαι-
 νομένων Βακχικά τινα ἤθη ἐπιτηδεύουσι κενῆς τινος
 δόξης καὶ λημμάτων ἔνεκα, καὶ κανόνων ὑποτιθεῖς
 ἀσκήσεως, ὄς μὲν ἰάσιμον ἔχοντας συνενδοῖ τὸν
 τρόπον, φροντιστηρίοις πολυανθρώποις ὑπέκειν
 εἰδίδου, θελήματος ἀρνησὶν παραγγέλλων φυλάττειν
 ἐπίσημους· οὗς δ' ἀνύατον ψυχῆς ἑώρα νόσημα
 κεκτημένους, δοῦν ἔδρα θάτερον· ἡ γὰρ εἰρηκτῆ
 παρεδίδου σώζων καὶ ἄκοντας σφᾶς, ἡ τῆς πώλειος
 ὑπερορίου καθίστα· καὶ οὕτως ἄμικτον παρεσκεύα-
 ζειν ἔχειν τὸν βίον ἀγοραῖς καὶ πλατείαις, ὄσοι τε
 καὶ ὄσαι τὸ μοναδικὸν ὑπέθεσαν σχῆμα. Πολλοὺ δ'
 ἄρα ἦν ἄξιον, εἰ τὸν τοιοῦτον ἐκείνου κανόνα καὶ
 τύπον ξυμβάινει παραμένειν ἐμοῖς; κἂν τοῖς ἐξῆς
 διαδόχοις τοῦ θρόνου, καθάπερ δὴ καὶ πρὸ πάντα
 τὸν χρόνον αὐτοῦ τῆς πατριαρχίας. Ἄλλὰ γὰρ εἰ
 πλείω ἐτέλει τὸν χρόνον ἐν τῇ πατριαρχίᾳ, πλείω
 λοιπὸν καὶ τὴν εἰς τὸ βέλτιον πῆξιν τῆς μονα-
 δικῆς πολιτείας ἐθῆ λαβόντα παρέμενον ἄν. Ἄλλ' ἐκ
 μέσου τὴν ταχίστην αὐτοῦ γενομένην, πάντα καθά-
 περ ἰστράκου μεταπεσόντος κατὰ τῶν ἱερῶν φρον-

A contingent, sed et filii quoque imperatoris liber-
 rimas ejus voces reprehensionesque, magis quam
 ipsius principis jussa, exhorrescerent. Nam illius
 hominis vita inculcata et imperatoris erga illum
 reverentia magnum bis angorem et metum affer-
 bant. Iis certe, qui monasticam vitam professi
 essent, nihil indulgebat **183** eorum omnium,
 quæ aut ventri delicias afferrent, aut marsupis
 egerent et sollicita custodia, quæve occupationis
 vanæ plena essent. Quod si quem eas res habere
 compertum esset, iis ille invitus et per ignominiam
 spoliabatur. Sed et eos qui monasticam vitam et
 habitum simplicem et morem ab inani fastu alien-
 um amplexi nollent pedibus ire, graviter corri-
 picbat, monebatque eos ut pedibus uterentur suis,
 cum essent in Urbe commoraturi; id autem non
 cum libitum esset facerent, caverentque ne per
 socordiam delicati ac luxu diffluentes in publico se
 intempestive ostentarent, ut reversi inde animum
 inanibus spectaculis plenum referrent; sed neces-
 sitate urgente, et monasterii præfecto hortante
 foras exirent. Id vero ab omnibus deinceps obser-
 vatum quandiu is patriarcha fuit. Absurdissimum
 enim aiebat illud esse, ipsum quidem patriarcham,
 cum iter faceret, nullo prorsus jumento sed pro-
 priis uti pedibus; illos autem equis ferocibus
 vectos saltibus immodestis et quadrupedante sonitu
 vicos, fora ac theatra implere.

IV. Illos quoque, qui antequam monasticum
 institutum edocti essent, modo angustis cellulis
 austeriorem vitam mentiti includebant se, modo
 illustrium domos circumibant, et muliercularum
 simplicitatem facile decipiebant, ac sicuti per ipsum
 habitum mancipabant, ovium pelle induti, intus
 autem plus quam lupi rapaces, quorum et nonnulli
 insidentium animo hæreticarum opinionum semen
 foventes, in exitii barathrum animas incautas
184 facillime propellebant; illos, inquam, et eos
 omnes, qui fanaticorum instar ritus quosdam
 Bacchicos inanis gloriolæ et lucri gratia profite-
 bantur, sparsos congregans, et religiosæ vitæ legi-
 bus astringens, quoscunque animadvertibat in-
 genio esse sanabili, illos monasteriorum frequen-
 tissimorum regulæ subjiciebat, præcipiebatque iis,
 ut quantum possent voluntatis propriæ excedere
 votum servarent: quos autem videbat insanabili
 animi morbo laborare, in illos duorum alterum
 decernebat: aut enim in carcerem conjiciebat,
 etiam invitos eos servans, aut longe ab Urbe rele-
 gabat; efficiebatque hac ratione, ut vitam foro et
 plateis procul agerent quotquot sive viri sive femi-
 næ monasticum habitum induissent. Fuisset sane
 illud perquam utile, si ea lex eaque formula man-
 sisset sub illius successoribus, ut toto illo tempore
 quo patriarcha ipse existit. Enimvero si diutius
 eam dignitatem tenuisset, stabilita deinceps in
 melius monasticæ vitæ disciplina diutius ipsa quo-
 que viguisset. Sed cum ille e medio statim sublatus

esset, omnes tessera veluti copversa irrupere in A
religiosas domos diabolicæ improbitatis pestes.

V. Sed me illud pene fugit. Antehac ab anti-
qui-simis usque temporibus tum aliis rebus abund-
dabat Ecclesia, tum doctoribus, qui variis diebus
variisque in locis constantinopoleos docebant, hic
Davidis prophetae Psalmos, ille Pauli magni Episto-
las, alius Evangelica Salvatoris præcepta : tum
singuli quotquot sacerdotali munere fungebantur,
185 vicissim inde per domos et tribus et curias,
id est paræcias, verbum Dei prædicatum ibant.
Eratque illud divinum quiddam in vita humana ;
vera scilicet religionis cognoscendæ ratio, atque
ad virtutem via certa ; aut potius quædam quasi
rigatio ex magno cælestique fonte animos audientium
irrorans, eosdemque in melius fluens et componens. B

VI. Verum procedente tempore evanescere illa om-
nia, omni honesto more his temporibus abolito, et
in profundum quasi mare demerso. Dehinc peste
in alias Ecclesias serpente, in terra veluti deserta,
in via et inaquosa totius Christianæ universitatis
animæ ad hodiernum usque diem versantur. Itaque
eo insolentiæ res proveccta est, ut oboli unius gra-
tia utrinque juramenta horribilissima, qualia nec
scribentis calamus exarare audeat, interponantur.
Existincta enim rationis doctrinæque salutifera luce
omnia confunduntur, plerisque in brutum stuporem
prolabentibus, ac nemine existente, qui quæ
utilia sint, et quo discrimine pietas ab impietate
dignoscatur, possit ex se intelligere. Equis autem
particulatim queat versæ in pejus Ecclesie muta-
tionem enarrare, quam nec patriarcha cum vellet
emendare potuit ?

δυναθείη καθ' ἕκαστα τὴν κατὰ μικρὸν τῆς Ἐκκλησίας
πατριάρχης θείων οὐ δεύονται ;

VII. Mihi vero mirari subit, quod cum hæc fieri
oporteret, inconstans fortunæ temeritas ejus rei
exitum deduxerit ad illum virum tranquillitatis
monasticæ alumnum. 186 Oportuisse enim Ec-
clesiam ita desolari, et illius primores cum toto
clericorum ordine puniri, sapiens quisque intelli-
git ; ex quo nempe illi pœnitentiam eorum qui a
communione Latinorum reversi erant non admi-
sissent, imo eos maximis injuriis affecissent, co-
laphis etiam inflictis, aliisque in illos nefarie com-
missis ; quæ et nos supra breviter commemoravi-
mus. At hujus patriarchæ temporibus, in quibus
optima hæc spes omnium animos subibat, oritur-
am de terra veritatem ac de cælo justitiam, omnia
huc spei maxime contraria existitisse, ac ut inuti-
lem, in contemptum abiisse vitam monasticam,
ipsumque adeo virtutis fructum viluisse, utpote
qui in summam improbitatem facillime degenera-
ret, id vero quam non admirationem asserat ? Quos
non animos commoveat, et si natura sua ferrei
sint ?

τιστηρίων ἀνέβρωγε τὰ τῆς διαβολικῆς κακίας νο-
σήματα.

Ε'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμε. Πρώτερον
γὰρ ἐξ ἀρχαιότερον τῶν χρόνων παρεληφύτα μετὰ
τῶν ἄλλων ἡτύχει καὶ διδασκάλων ἢ Ἐκκλησία· οὐ
κατὰ διαφόρους ἡμέρας καὶ τόπους τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως ἐδίδασκον, ὁ μὲν τὰ τοῦ προφήτου
Δαβὶδ ἄσματα, ὁ δὲ τὰς τοῦ μεγάλου Παύλου Ἐπι-
στολάς, [P. 113] ὁ δὲ τοὺς εὐαγγελικοὺς τοῦ Σωτή-
ρος νόμους, καὶ καθ' ἕκαστα πάλιν ὅσοι περὶ ἱερα-
τικῆν ἦσαν ἀξίωμα περιεξιμένοι κατὰ διαδοχὴν
ἐκεῖθεν καθ' οἴκους καὶ πατριὰς εἶπεν καὶ συναυ-
λλας τῶν παροικούντων τὸν θεῖον ἐκήρυττον λόγον·
καὶ ἦν τοῦτο θεῖον τι χρῆμα τῷ βίῳ καὶ τῆς εὐσε-
βείας ἐπιγνώσις ἀληθοῦς καὶ πρὸς τὸ καλὸν ὁδηγός·
ἢ μᾶλλον ὡσπερ ἀρδεῖα τις ἀπὸ μεγάλης καὶ θείας
πηγῆς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων ἀρδεύουσα καὶ ταύ-
τας πρὸς ἀμείνω πλάσιν καὶ σύνθεσιν μεταπλάττουσα.

ς'. Τοῦ δὲ χρόνου βέοντος φρούδα τὰ τοιαῦτα
πάντα κατέστη, πάσης καλῆς συνθεῖας ἀνατρα-
πίστῃς ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις καὶ ὡσπερ ἐς θαλάσ-
σης καταδύσης πυθμένας. Καὶ τῆς λύμης ἐνεσθῆεν
καὶ πρὸς τὰς ἄλλας διαδοθείσας Ἐκκλησίας, ὡσπερ
ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ, παντὸς αἰ-
ψυχὰς τοῦ τῶν Χριστιανῶν πορεύονται πλῆρωματος
ἀχρι καὶ ἐς τὴν τῆμερον. Ὡστε καὶ ἐς τοσοῦτους
ἀνεβρίπισθη τὸ πρᾶγμα κοῦφῶνας ἀτοπημάτων, ὡς
καὶ ὑπὲρ ἐνθὲ ὀλοοῦ ἐκατέρωθεν ὄρκους φρικωδε-
στάτους γίνεσθαι, οἷους οὐδ' ἂν κάλαμος γραμμα-
τέως γραφῆ παραδοῦναι τομῆσειε· τῆς γὰρ ζωτικῆς
τοῦ λόγου καὶ τῆς διδασκαλίας ἀκτίνας σβεσθείσης,
ὁμοῦ πάντα γέγονε χρήματα, τῶν πλείστων εἰς ἀλο-
γίαν ἐκπεπωκότων, καὶ οὐκ ἔντος τοῦ οἰκοθῆν
ἐπιγινώσκειν δυναμένου τὰ χρήματα καὶ τίσι γνωρί-
σμασι διέστηκεν ἀσεβείας εὐτέθεια. Καὶ τίς ἂν
ἐπὶ τὸ χεῖρον διεξίηται μεταβολὴν, ἣν διορθῶν ὁ

Ζ'. Ἐμοὶ δὲ θαυμάζειν περιεστὶ, πῶς δέον γενέ-
σθαι τοιαῦτα, ἔπειτ' ἐς τόνδε τὸν τῆς ἡσυχίας τρέφου-
μον ἄνδρα συνήλασε τὸν καιρὸν ἢ τῆς τύχης ἀστάθ-
μητος περιπέτεια. Τὸ μὲν γὰρ χρῶναι τὴν Ἐκκλησίαν
οὕτως ἐρημωθῆναι καὶ τὴν δίκην περιελθεῖν τοῦς
ταύτης ἐνδόξους καὶ εὖν γε τούτοις ἅπαντα τοῦ
κλήρου τὸν ὄραθον, ἦδεταν οἱ τὰ πρᾶγματα κρίνειν
εἰδότες ὀρθῶς, ἀφ' οὗ τὴν μετάνοιαν τῶν ἐκ γε τῆς
τῶν Λατίνων κοινωνίας ἐπανελθόντων οὕτε προσεδέ-
ξαντο καὶ τὰ μέγιστα προσηδικήκεσαν, κονδύλους τε
ἐντείναντες καὶ τᾶλλα τῶν ἀθεμίτων ἐπ' αὐτοῦς
πεπραχότες· ὦν καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω μετρίως ἐμνή-
σθημεν· τὸ δ' ἐν τοῖς τοῦδε πατριαρχεύοντος χρόνοις,
ἐν οἷς ἡ τῶν ἐπιπέδων βελτίστη τὰς πάντων περιέθει
ψυχὰς, ὡς ἀλίθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνιτελεῖ καὶ δικαιο-
σύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάντα συμπεπωκέναι τάναν-
τώτατα καὶ περιυβρισθῆναι μὲν ὡς ἀνόητον τὸν
ἡσύχιον βίον, περιυβρισθῆναι δὲ τὸν τῆς ἀρετῆς
καρπὸν, ὡς βῆστα πρὸς τὸ τῆς κακίας ἀκρότατον
ἀπαλλάττοντα, τοῦτο δὲ ποῦ οὐκ ἂν ἀπορίας ἐλαῦνοι ;
Τίνας δ' οὐκ ἂν κατακρίσειε ψυχὰς, καὶ εἰ αἰσθηρῶν
τὴν φύσιν εἰσίσσιν ;

CAPUT VI.

Andronicus Constantinum Porphyrogenitum fratrem suspectum habet. Prima simultatis causa. Secunda. Tertia. Priores duæ prorsus iniquæ. Tertia paulo justior. Cyrus junior cur fratrem in se armaverit. Cur Augustum Antonium. Porphyrogenitus uxorem ducit. Studii monasterium instaurat. Andronicus in Asiam transit. Porphyrogenitum in carcerem conjicit: item ejus amicos.

[P. 114] A. Ἐν τούτοις μέντοι τοῖς χρόνοις (57) A διαβολαὶ τινες ἀνεφύοντο κατὰ Κωνσταντινίου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως, ὡς ἐρώφῃ μὲν βασιλεία; , καὶ ὅσοι δὴ τῶν ἐν τέλει καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως προύχοντων ἐν τῷ στρατῷ, δεξιῶσεσσι τε καὶ ἀσπασμοῖς καὶ χρημασὶ περιέρχεται πάντα, ἵν' εἴεν αὐτῷ συνεργοὶ τοῦ σκοποῦ. Ταῦτα δ', ὡς ὁ πολὺς ἔχει λόγος, ὑπῆρχον συκοφανταίαι ψευδεῖς, συντεθεῖσαι παρ' ὧν ἔργον βίασχανον τοῖς ἀγαθοῖς ὀφθαλμῶν ἐπιβάλλειν· οἳ δὴ καὶ συμμαχίῃ χρησάμενοι τῷ καιρῷ καὶ τῇ γνώμῃ τοῦ βασιλέως ἀγενῆ τινα τρέφοντος ὑπόψιαν πρὸς τὸν αὐτάδελφον εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους ξυνώθησαν. Τὰ δὲ τῆς ὑπόψιας αἰτία τοιαῦτά τινα ἦν. Ἐγκατετο παρὰ τοῦ πατρὸς; καὶ βασιλέως; ἐξ ἑτι βρέφους; ὁ Πορφυρογεννήτος μᾶλλον ἢ ὁ Ἀνδρόνικος. Πολλὰς γὰρ ἐκ φύσεως τὰς αἰτίας; τῶν φίλων παρσίχεται τῷ πατρὶ πολλὰ χόθεν, ἐκ τε τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, ὅποσα τοῖς ἀρχαῖν ὀφείλουσιν ἐπιπρέπει, ἐκ τε τῆς τοῦ ἥθους εὐτριπέλας; ἐκ τε τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἀστειότητος; ὥστε καὶ εἰ μὴ τὸ ὑπερογενὲς μέγα πρὸς ποδῶν ἔκειτο κώλυμα, αὐτὸν ἂν μᾶλλον ἀσμένως τῶν βασιλικῶν σκίπτρων ἐδάκνυε διάδοχον ὁ πατὴρ. Ἐν μὲν οὖν τούτῳ καὶ πρῶτον αἴτιον, ὃ συνέχευε τοὺς τῆς ἀδελφικῆς ὁμοιοῦς δεσμοὺς; ἀπαξ μεταξὺ συμπῶν καὶ ὑποσπεῖραν τῇ τοῦ Ἀνδρονίκου ψυχῇ γνώμῃν οὐ μᾶλλον ἀνύποπτον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ.

B. Δεῦτερον δὲ πρὸς βουλῆσεως; ἐγεγόνει τῷ βασιλεὶ καὶ πατρὶ μίαν ἀγαγεῖσθαι τῷ Πορφυρογεννήτῳ γυναῖκα, τὸν ἐφηβὸν παραλλάξαντι, ὅποσα πῶν Λατινιδῶν εὐγενεῖα προέχουσι, τὴν βελτίστην πιασῶν, ἵνα τῇ ἐφεξῆς περὶ τούτου μελέτῃ πάντοτε σύνδρομον εἴη καὶ τούτο. Ἐβούλετο γὰρ καὶ μελέτην εἶχε τοῖς σπλάγχθοις; ἐμφωλεύουσαν ἐκ πολλοῦ τὸ περὶ Θεσσαλονικίην (58) τε καὶ Μακεδονίαν μέρος τῆς ἑπὶ τῆς ἡγεμονίας; Ῥωμαίων ἀποτεμῶν ἰδίαν ἀρχὴν τινα περιποιήσεσθαι τούτῳ καὶ βασιλείῳ αὐτοκρατορίαν. Καὶ εἰ μὴ φθάσας ὁ θάνατος αὐτὸν ἐξ ἀνθρώπων πεποίηκε, τάχ' ἂν καὶ ἤλιος; εἰς ἔργον προβάνατ' αὐτῆς μελέτης; ἐγνώριζεν· ἀλλ' οὐκ ἂν καὶ Θεῷ πρὸς βουλῆσεως; ὡς ἔοικεν, ἐς πέρας; ἐκεχωρήκει τὸ πρᾶγμα εὐτυχίας; μεστόν. Τοῦτο δριμυτέρην τὴν τοῦ Ἀνδρονίκου βασιλέως; πεποίηκε γνώμῃν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ; καὶ ὡσπερ ἐκ σπινθηροῦ; ἀνέφλεξεν εἰς πυρρὸν τὸ τῆς ψυχῆς; ὀργιζόμενον. Ἐπεὶ δὲ συνέσεως; βιθείας; ἐμβρίθειαι τὴν τοῦ βασιλέως; Ἀνδρονίκου ψυχὴν περιέθει καὶ δεινὸς; ἦν οἰκουρούσαν [P. 115] ἐπὶ πολὺ συγκρῦσαι δυσμένειαν; καὶ πεπλασμένον ἥθος; ὡς ἀπίαστον; ἐπὶ πλείστον προφῆναι, ἐλίνθανεν ὡς εὐμένη; περὶ τὸν ἀδελφὸν; παραμείδων τὴν χρόνον.

Variorum notæ.

(57) Pachymer. lib. vii, cap. 19, 20; lib. x, cap. 1. Ducang.

(58) Quia forte hæc imperii Græcici pars sub Latinis imperatoribus regni titulum habuerat, cum

I. His temporibus calumniæ quædam ortæ sunt contra Constantinum Porphyrogenitum, imperatoris germanum fratrem, quasi regnum affectaret, et omnes quotquot dignitate vel alio titulo in exercitu eminent, prensationibus, salutationibus et pecuniæ largitionibus circumveniret, ut eorum opera voti compos redderetur. Hæc, ut plerique affirmant, falsæ erant criminationes, confictæ ab iis quibus oculus malignum in bonos conjicere familiare est: qui opportuna occasione et imperatoris voluntate adjuti (nam 187 ejus animo degener quædam suspicio de fratre insederat), in extremum discrimen Porphyrogenitum adduxerunt. Suspicionis autem causæ hujusmodi fuerunt. Patri imperatori ab infantia Porphyrogenitus charior quam Andronicus fuerat. Quippe illi multa a natura inerant, quæ paternum amorem multifariam excitarent; quod et iis animi bonis præditus esset quæ principem ornant, et morum urbanitate et oculorum hilaritate excelleret. Quare nisi illud valde obstiteret, quod minor natu erat, cupide illum imperii successorem pater designasset. Una igitur hæc et prima causa exstitit, quæ cum semel intercessisset et suspicionum semina adversus fratrem animo Andronici subjecisset, fraternæ concordia; vinculum resolvit.

II. Accedebat altera. Habuerat in animo pater, Porphyrogenito, cum adolevisset, Latinam uxorem nobilissimam et optimam despondere, ut ea re consilium de eo initum adjuvaretur. Etenim jam pridem id volebat et secum tacite meditabatur, eam partem quæ circa Thessalonicam et Macedoniam est a toto Romano imperio recisam huic tradere, ut peculiaris ejus principatus et imperatoria potestas esset. Ac nisi mors eum e vivis prius sustulisset, fortasse ea consilia ad exitum perducta in apertam lucem prodissent. Sed cum Deus, ut videntur, eam rem non approbaret, funestus ejus exitus fuit. Hæc res magis etiam 188 Andronicus animo exacerbativam contra fratrem, et incendio veluti ex scintilla nato ad majorem iracundiam concitavit. At idem Andronicus imperator, altissima prudentia et gravi judicio instructus, cui facillimum erat insidentem animo malevolentiam diu celare et simulationem ita plerumque componere, ut nulla apud eum esse videretur, odium aliquandiu dissimulavit, et cum fratre tanquam amicus vixit.

in Bonifacii II, Montferratensis marchionis, sortem illa cessit, cujus quidem regem se quoad vixit inscripsit. Ducang.

III. Tertiam suspicionis causam attulit id quod etiam post patris mortem accidit. Nempe magnas omnis generis opes ex iis prædiis et pecuariis quæ pater illi assignarat cum quotannis colligeret, eas liberaliter et magnifice tam parvis quam magnis a quibus adhibatur communicabat; præterea comitate et suavitate morum omnes facile adamantinis sibi vinculis devinciebat. Solet enim dexteritas et benignitas morum in altiore dignitatis gradu facile omnium animos sibi reddere obnoxios: quemadmodum verno tempore splendidi flores, si videlicet qui amœno et velut renidente colorum fuco tincti sunt, prætereuntem oculos in se convertunt. Hoc illud est Indorum sapientum præceptum, imperare volentibus datum: ita demum a subditis amatum iri quemque maxime, si quanto ipse per se sublimior foret, tanto humaniorem se et moderatiorem **189** erga inferiores præteret.

γείται τὸν ἀρχεὶν βουλόμενον· οὕτω γὰρ ἂν τὰ μάλιστα, ζηρῶν, φιληθείη τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἂν φύσει τούτων ὑπέρτερος ὢν, ὃ δ' ἐπειτ' ἐπισεικῆς ἐκὼν γε εἶναι, σφριζῶν, ὀράται καὶ μέτριοι.

IV. Qui ergo ob illas duas priores causas aliquam Porphyrogenito culpam attribuat, plane injurius sit; nisi eorum caput et fontem fuisse ipsum patrem dicat, qui nimia charitate cum complexus fuerit. Quod ad tertiam criminacionis causam spectat, non omnis labis expers idem Porphyrogenitus evaserit. Sive enim ex imperitia iis ambitionis studiis deditus fuerat, quæ maxima ex parte imperatoribus conveniunt; invitus quidem ille fortasse, non parvam tamen sibi eo peccato maculam inussit. Sin et ipse norat, ob tantam magnificentiam non extra suspicionem fore se apud fratrem, et tamen temere ac secure tempus conterebat, maximam culpæ partem merito sustinebit. Quippe si nihil aliud, illud saltem reputare debebat, quem exitum habuissent ii qui antiquitate eadem commisissent. Nam et olim Cyrus ille Darii et Parysatidis filius cum majorem quam pro satrapia sua fastum præ se ferret, in suspicionem et odium apud Artaxerxem fratrem incidit: unde nihil præter infelicem exitum est consecutus. Antonius item, qui maximam orbis terrarum partem cum Augusto partitus erat, cum spretis pactis et conventis plus sibi quam par erat arrogasset, una cum principatu etiam vitam amisit. Ita etsi hic Porphyrogenitus nulla arma, nullas insidias contra fratrem paravit, tamen prioribus **190** suspicionibus, quæ quidem laud leves erant, non parvum pondus nova hæc addiderunt; atque hinc factum est, ut calumniis, quæ immoderatam ambitionem solent subsequi, imperatoris aures patenter.

V. Sed ad institutum redeundum est. Agebat tunc Porphyrogenitus in Lydia recentibus nuptiis lætus, et eas spes concipiebat quibus vita humana

ΑΨΓ. Τρίτον, ὃ καὶ μετὰ θάνατον τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς συννήχθη, πλοῦτον ἀθροίζων πολλὸν καὶ ποικίλον, ὅποιον κατ' ἐνιαυτὸν ἐγεώργει τοῖς τούτου ταμίαις ὅποσα παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως εἰλήφει πλέθρα κτημάτων, ἅμα ποιμνίαις παμπόλοις καὶ βουκόλοις μεγαλοπρεπῶς ἀνήλισκε τούτον καὶ πᾶσιν ἀψιδῶς ἐχορήγει τοῖς προσιοῦσι, μεγάλοις τὸ γένος ἐμοῦ καὶ μικροῖς· καὶ πρὸς γε κοινωρικ' ἂν τὸ ἦθος καὶ χάριν προτιθέμενος· ἅπασι μάλ' αἰδῶς ἐαυτῷ καθάπερ δόδαμνινοῖς εἶχεν ἐξερτωμένους δεσμοῖς. Φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τὸ τοῦ ἦθους ὑγρὸν τε καὶ μείλιχον, ἐπειδὴν ἀφ' ὑψηλοτέρων προφαίνεται τῶν προσώπων ῥᾶστα, χειροῦσθαι τὰ γνώμας ἀπάντων· καθάπερ δὴ καὶ τὰ λαμπρὰ τῶν ἀνθέων ἐν ἔαρος ὥρᾳ, ὅποσα χλοάζουσιν καὶ ὅσον εἰπεῖν μειδῶσαν τὴν βαφὴν τῆς χροῖα; ὑπογράφει, βῆθῶς τῶν παριόντων τὰς ὄψεις ἐφέλκεται. Τοιοῦτον μέντοι καὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς σοφιστῶν ἡ παραίνεσις ὑψη-

Δ'. Ἐπ' ἀμφοτέρωθεν μὲν οὖν ἐκείνοις τοῖς πρώτοις αἰτίαις ἀδικεῖν ἂν ἐναργῶς, εἰ τις ὀτιοῦν τῷ Πορφυρογεννήτῳ προσάψαιεν Ἐγκλημα· εἰ μὴ πού τὸν πατέρα λέγοι τις ἂν ἀρχηγὸν τῶν τοιούτων, ὃς πλεονα τούτῳ τοῦ δέοντος ἔνεμε τὴν στοργήν. Ἐπὶ δέ γε τῷ τρίτῳ οὐκ ἀμιγῆς καθάπερ εἶπεῖν ἀπαλλάττειν κηλίδος ὁ ὄνθρωπος δύναται· ἂν. Εἴτε γὰρ ἀπειρίτῃ κατακολουθήσας τοιαύταις ἐδεδώκει φιλοτιμίαις (59), αἱ βασιλεῖσι τὰ πλείστα προσήκουσιν, ἄκων μὲν ἰσως, προσετρίψατο δ' οὖν οὐ μικρὰν ἐνταῦθεν ἑαυτῷ τὴν κηλῖδα τοῦ πταίσματος· εἴτε ἦδει μὲν καὶ αὐτὸς ὡς οὐκ ἀνυπόκοτος εἴη τῷ ἀδελφῷ τοσαῦτα φιλοτιμούμενος, ἐπειτ' ἠμέλει τὸν χρόνον ἀφροντίστως διακυβεύων, ἐνταῦθα τῆς αἰτίας τὰ πλείστα φέροντ' ἂν εἰκίτω; αὐτὸς. Ἐχρῆν γὰρ αὐτὸν εἰ μὴ τι ἄλλο, ἀλλ' οὖν τοῦ; πάλαι τὰ ὄμοια δεδρακχῆτας ἐνθυμηθῆναι πρὸς ὅλον ὠλισθον τέλος. Καὶ Κύρος γὰρ ποτ' ἐκείνο; ὁ Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος, μεῖζω τῆς ἐαυτοῦ σατραπείας τὸν ὄγκον ἐπιδεικνύμενος εἰς ὑποψίαν καὶ μῖτος ἀνήγειρε τὸν αὐτάδελφον καὶ βασιλέα τὸν Ἀρταξέρξην, ἀφ' ὧν πλέον οὐδὲν ἢ δυστυχὲς ἐτρύγησε τέλος. [P. 116] Ἀντιώνιος αὐτῶς, ὃ τὴν τῆς πλείονος οἰκουμένης ἡγεμονίαν Λυγούστῳ συμμερισάμενος Καίσαρι, τὰς τοῦ Καίσαρος ἀποστέρησας δόμοις καὶ μεῖζω τῆς ἐαυτοῦ φιλοτιμησάμενος δόξης, ἀφῆρηται μετὰ τῆς οὐσης ἀρχῆς καὶ τὸ ζῆν· καὶ οὗτος γε μὴν ὁ Πορφυρογέννητος, εἰ καὶ μηδὲν ἐπίβουλον ἔβουλεύσατο, μὴθ' ὄπλα καθ' αἵματος συγγενεῶς ἐνεδύσατο, ἀλλ' οὖν καὶ ἄλλαις προσηλυταῖς οὐ μικραῖς ὑποψίαις πολλὴν προσέθεταν τὴν ῥοπήν ἐπελθόντα καὶ ταῦτα· καὶ τὰς τοῦ βασιλέως σφῆρα ἀνέψαζ ἀκόλως ἐς ὑποδοχὴν τῶν διαβολῶν, ἵπταται παραπεπήγασι ταῖς ἀταμειούτοις φιλοτιμίαις.

Ε'. Ἀλλ' ἐπανιτέον τὴν λόγον. Ἦν μὲν γὰρ τρηναυτὰ τὰς διατριβὰς ποιούμενος ὁ Πορφυρογέννητος περὶ Λυδίας τοῖς τε νέοις ἀγαλλόμενος γάμοις καὶ

Variorum notæ

(59) Supple ἐαυτὸν. Vide adnotata ad pag. 5, B. Boivin.

μακραίς ἀνθῶν ζαῖς ἑλπίαι τοῦ βίου. Ἠγάγετο γάρ Ἀ
πρὸ βραχείας ἑαυτῆ γυναικα τῶν Ραουλ θυγατέρων
τὴν ψυχῆς καὶ σώματος κάλλος ἀρίστην ἐς τριακο-
στὴν ἤδη τῆς ἡλικίας χρόνον ἔγγιζων αὐτός· ὅτε
καὶ τῷ νεφῷ τοῦ Στουδίου (60) λαμπρὸν ἐπιθείς τὸν
ὄροφον (ἠρήμωται γὰρ ὁ χώρος ἐκεῖνος παρὰ Λατί-
νων καὶ μηλόδοτος ἦν ἐκ πολλοῦ), ἔπειτα στεβρὸν
περιήγαγε φραγμὸν καὶ περιβολὸν, καὶ πολλοῖς τοῖς
ἀνλώμασιν εἰς μοναζόντων κατέστησεν ἀσκητήριον,
οὐδὲν ἢ μικρὰ τοῦ παλαίου χαρακτήρος ἀποδίδον
ἐκεῖνον. Ἐπεὶ δὲ τῶς (61) περὶ τὸ Νύμφαιον τῆς
Λυδίας ἐτύχχανε τὰς διατριβὰς μετὰ τῆς σιζύγου
ποιώμενος καὶ διαβολαὶ κατ' αὐτοῦ πρὸς τὸν βασι-
λέα καὶ ἀδελφῶν λάθρα ἀνεπέχθησαν, ἔδοξε τῷ βασι-
λεὶ διαβῆναι πρὸς ἑω· τῷ μὲν φαινομένῳ πραγμά-
των ἄλλων ἐκεῖθεν καλούντων αὐτόν· τῆ δ' ἀληθεῖα
πρὶν αἰσθῆσθαι τὸν ἀδελφὸν ἀφορητὴ συμπεσεῖν καὶ
χειρώσασθαι· ὃ δὲ καὶ γεγένηται. Καὶ κρατεῖται,
μὲν οὕτως ἐπὶ ταχίστην ὁ Πορφυρογέννητος· κρα-
τοῦται δὲ καὶ ὅσοι γνησίως ὠμίλουσιν αὐτῷ, ὧν προ-
υῆρχον ὑπῆρχε τὰ μάλιστα καὶ πλοῦτον καὶ γένει καὶ
στρατηγίαις περιδότης Μιχαὴλ ὁ Στρατηγόπουλος. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἐν δεσμοτηρίοις καθεργγυνοῦνται, ὃ δὲ
πᾶς πλοῦτος αὐτῶν εἰς τὸ βασιλικὸν συγκομιζέται ταμίσιον.

CAPUT VII.

Tumultus publicus contra Athanasium. Irramini causa. Athanasius secedit. De excommunicationis sententia manu ejus clanculum scripta. Ut a pueris inventa sit. Quos motus excitaverit. Athanasii fama immixta. Ut is apud imperatorem se excusaverit. Veniam dat et petit. De Joanne Sozopolitano. Eo vatriarcha, monachis improbi respirant. Michael Andronici filius diademate ornatur.

Α'. Μετ' οὐ πολὺ (62) δ' ἐκεῖθεν ἐπανόντι τῷ βασιλεὶ
παράτησιν ἔγγραφον δίδωσιν ὁ πατριάρχης· Ἀθηνά-
σιος, τέταρτον ἤδη διυσίων ἑναυτὸν ἐπὶ τοῦ πα-
τριάρχικου θρόνου. [P. 117] Ἡ δ' αἰτία πάντων ὁ
θύρβος ἦν ἀρχιερέων καὶ μοναζόντων καὶ λαϊκῶν
φέρειν ἐπιπλέον μὴ δυναμένων τὴν ἐκεῖνον πνευμα-
τικὴν σκυθρωπότητα, καὶ διαλοιδορούμενων αὐτῷ
ὕπ' ὀνόματι μὲν καὶ λάθρα πρῶτον, ἐκκεκαλυμμένως
δ' ἔπειτα καὶ πλὴν σκηνῆς καὶ προσωπείου καὶ ὅσον
οὐδέπω διαβρῆξεν μελλόντων αὐτόν, εἰ τῶν θρόνων
ἐπιπλέον ἀντέχοιτο. Ἠλπίζε μὲν οὖν ὁ πατριάρχης
βοήθειαν ἔξειν παρὰ τοῦ βασιλέως, ὥστε τοὺς λοιδο-
ροῦντας ἀμύνασθαι· ἐπεὶ δ' ἄπιστα τὰ τῶν ἐλπίδων
οὐκ οἶδ' ὅπως εὗρισκε, ζητεῖ καὶ λαμβάνει τοὺς
καὶ διασώσοντας εἰς τὸ περὶ τὸν Ξηρόλοφον (65)
ἀσκητήριον αὐτοῦ.

Β'. Συνέβη μέντοι (64), πρὶν αὐτὸν ἀπελθεῖν
ἐκεῖσε, πρῶτόν τι διὰ τὴν τοῦ θρόνου στέρησιν
περαχέσθαι σφόδρα τῆς αὐτῷ προσηκούσης ἀνάξιον
καταστάσεως· χάρτην γὰρ εἰληφώς γραμμασίον
βίαις ἐκτίθησιν ἐπιτίμιον (65) ἀφορισμοῦ κατὰ

maxime florescit. Nam paulo ante uxorem duxerat
unam ex Raulis filiabus, quæ et corporis et animi
pulchritudine reliquis prastabat, cum ipse ad an-
num ætatis tricesimum jam accederet; quo etiam
tempore splendidum tectum Studii templo addidit
(locus enim is desolatus erat a Latinis et longo
jam tempore oves pascebat), et firmo muri ambitu
circumducto magnis impensis habitationi mona-
chorum accommodavit ædificium, ut nihil aut pa-
rum a vetere forma differret. Cum autem tunc ad
Nymphæum in Lydia cum uxore commoraretur, et
clam apud fratrem delatus esset, visum est impo-
ratori transire in Orientem; speciem quidem, quod
alia negotia eo vocarent, revera autem ut fratrem
incautum nec opinantem sine strepitu opprimeret,
quod et accidit. Nam et Porphyrogenitus celerime
comprehenditur; comprehenduntur et ejus intimi,
quorum princeps fuit et opibus et genere et rebus
gestis celebris 191 Michael Strategopolus. Ac ipsi
quidem in carcerem compinguntur; omnes autem
eorum opes in fiscum rediguntur.

Αὐτοὶ μὲν οὖν ἐν δεσμοτηρίοις καθεργγυνοῦνται, ὃ δὲ
πᾶς πλοῦτος αὐτῶν εἰς τὸ βασιλικὸν συγκομιζέται ταμίσιον.

I. Non multo autem post inde reverso imperatori
scriptam resignationem offert Athanasius patriar-
cha, quartum jam annum eo sacerdotio fungens,
cujus causa erat omnium pontificum et monacho-
rum et laicorum tumultus, spirituales illius rigo-
rem non ferentium, eique principio clam et tacito
murmure, post etiam aperte et absque larva male-
dicentium; qui eum jamjam discerpturi videbantur,
ni solio cederet. Sperabat ille quidem se impera-
toris ope conviciatores ulurum; deinde spe nescio
quomodo frustratus petit atque impetrat satellites,
per quos ab impetu plebis servatus in monasterium
suum circa Xerolophum incolumis reducatur.

ἀπαθῆ διαφυλάσσοντας· ἕκ γε τῆς τοῦ πλῆθους ὀρμῆς

II. Cæterum ille, antequam eo migraret, dolore
adempta dignitatis rem fecit plane indignam gravi-
tate quæ eum virum decebat. Charta enim sumpta,
propria manu excommunicationis sententiam scripsit
in quoscumque sive principes, sive pontifices,

VARIORUM NOTÆ.

(60) De qua æde egimus in *Constantinop. Christ.* lib. IV, sect. 4, n. 15. DUCANG.

(61) Pachymer. lib. VIII, cap. 18. DUCANG.

(62) Pachymer. lib. VIII, cap. 15, 14, 15, 16, 21, 22, 25, 24. DUCANG. — *Πατριάρχην ἔγγραφον δίδωσιν ὁ πατριάρχης Ἀθανάσιος.* Pachymer. lib. II, cap. 24. Obiter notandum, ut Gregoras in Athanasium valde propensus fuit, ita Pachymerem ab eodem alienissimum fuisse. BOUVIN.

(63) Ita lib. VII, cap. 5, 20. De Xerolopho egimus multis in *Constantinop. Christ.* lib. I, cap. 25, n. 9. Quod vero illud fuerit monasterium circa Xerolo-

phum fateor me nescire. Perperam interpretes in monasterium suum Xerolophum vertit, cum circa Xerolophum vertere debuisset, uti reposuimus. Pachymeres habet, ἐν τῇ ἑκτῇ μονῇ, quod quidem monasterium ab illo constructum fuerat; ut Phranzes lib. I, cap. 9, tradit. Is enim in monte Gano antea commoratus fuerat, ut iidem Pachymeres cap. 15, et Phranzes lib. I, cap. 7, tradunt. DUCANG.

(64) Quæ sequuntur inde usque ad sectionem IV, deerrant in libris editis; existant autem in codice Regio. BOUVIN.

(65) Existat in Codice Regio. olim Telleriano,

sive alios sacerdotali ordini ascriptos ; item in omnes tum nobiles, tum plebeios, per quos non concessum sibi fuisset patriarchalem thronum non nisi cum vita relinquere. Eam vero chartam concharum testis involutam in rimam quamdam iniecit unius e parietibus **192** maximi templi. Ibi charta illa per annum integrum latuit. Deinde a pueris, qui avium nidos per foramina quæritabant, reperta est de improviso conchis inclusa. Statim sanctæ Siphie clero ostenditur; ostenditur imperatori. Tum re inde in famæ tubas recepta omnium aureis circumsonant : omnes ira incenduntur, ac fortasse irruptione facta hominem discerpissent, nisi huic malo occurrens imperator eorum impetum represisset.

III. Magnum hoc probrum Athanasio fuit : hoc linguæ eorum qui illi patrocinebantur compressit. Nam ejusmodi pœnæ ad terrorem ut plurimum excogitatae fuerunt a sacris ministris, quasi virga quædam correctrix in eos qui divina non satis reverenter tractaturi essent. Ideo scilicet peccantibus pœnam irrogant sapientes judices, ut eos incussu metu a peccando deterreant ; clanculum autem pro illis preces Deo ardentibus fundunt, ne forte illos a Deo separatos mors repentina invadat, diaboloque et ejus angelis transmittat. Id vero quod tum ab Athanasio fiebat erat prorsus huic rationi contrarium. Itaque id, cum alienum visum esset a sapientium instituta, in maximam reprehensionem virum adduxit. Ac imperator quidem, missa Athanasio charta supra dicta, causam illius facinoris sciscitabatur, humane ac benigne ejus temeritatem coarguens simulque exprobrans illi animum illiberalem et inhumanum. Ille vero, pœnitentia mollitiam suam. Quæ tunc autem sic fierent, **193** ea dicebat ipso veritatis judicio irrita esse. Veniam itaque et dedit et dari sibi petiit. Atque ita quod præter omnium opinionem factum erat, tanquam scena ac fabula evanui

IV. Erat autem quidam habitum monasticum gerens, nomine Joannes, qui olim ducta uxore liberos susceperat, eaque amissa cucullum ipse quoque induerat ; vir jam ætate provecus, natura ad virtutem optime compositus ob novam simplicitatem, Græcorum litterarum plane rudis, recens Sozopoli in urbem profectus. Is decreto imperatoris et sacri collegii suffragiis patriarchalem sedem occupat : sub quo monachi male morati res suas e tempestate ac naufragio in tutum portum pervenisse, et hiemum in ver commutatam putabant. Is Mchæ-

inter opuscula Athanasii, παρατησι: τῆς πρώτης πειρατογίας αὐτοῦ, quam ex illa charta decriptam fuisse arguit ipsa verborum formula, quæ tamen in multis diversa est ab ea, quæ exstat apud Pachymerem. In Codice Regio sic legitur : Τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, οἷς αὐτῶς οἰδε κρίμασι, τὴν φρονιτῶν δεξιάνοι, κ. τ. λ. Reliqua vide inter Athanasii opera de quibus supra. Ed. T. — Cum hac formula

A πάντων ὀμοῦ βασιλέων τε καὶ ἀρχιερέων καὶ ὄσοι τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου καὶ ὄσοι τῶν ἐν τέλει καὶ ὄσοι τοῦ δήμου, ὅτι μὴ συνεχώρησαν συναποθῆναι τοῖς θρόνοις τὴν βίον· ὃν δὴ καὶ ὄστράκοις τισὶν ἐνεύλησας (66) ὅπῃ τινι τοῖχου τῶν τοῦ μεγίστου νεῶν φέρων ἐμβέβληκε. Διετέλεσε μέντοι κρυπτόμενος οὗτος ὁ χάρις ἐκεῖ ὄλον ἐνιαυτόν. Ἐπειτα μετράχοις τισὶ νεοττιῶν ἐν ταῖς ὁπαῖς ἐρευνῶσιν ὀρνίθων τινῶν ἀπροδοκῆτως εὐρήσεται δεδεμένος ὄστράκοις· εἶτα ἐμφανίζεται τῷ κλήρῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας· εἶτα ἐμφανίζεται τῷ βασιλεῖ. Ἐκείθεν ὁ τῆς φήμης ἀπολαβόντες κώωνες πάντων περιηχοῦσι τὰς ἀκοάς· πρὸς ὀργὴν ἐκκάνονται πάντες· καὶ τάχ' ἂν διεσπάραξαν ἐπιβραμόντες τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ φλόσας ὁ βασιλεὺς ἀνεχάτισε τὴν ὀρμὴν.

B Γ'. Τοῦτο πολὺν προσέφη τὸν μῶμον Ἀθανασίῳ· καὶ ἅμα τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ λαλοῦντων τὰς γλώσσας· συνέστειλε. Τὰ γὰρ ἐπιτίμια ταῦτα ἀπειλῆς χάριν ὄν· τὰ πολλὰ τοῖς ἱερωμένοις ἐπινοήθηται, ὡς περ τὶς βλάβος παιδευτικῆ κατὰ τῶν μὴ σεμνῶς τοῖς θεοῖς χρωμένων. [P. 118] Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ φανερώς μὲν ἐπιτιμῶσι τοῖς ἀμαρτανουσιν οἱ κρίνουν εἰδότες ὀρθῶς, ἴν' ἐκφοθῆσαντες ἀποστήσῃσι τῆς κακίας· κατόπιν δ' ὑπὲρ αὐτῶν θερμὰς ἀναφέρουσι τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς, μὴ πως ἐξαιφνης ὁ θάνατος κεχωρισμένους λαθῶν τοῦ Θεοῦ παραπέμψῃ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Τὸ δὲ νῦν πεπραγμένον Ἀθανασίῳ ἅπαν ἦν τὸναντιον. Διὸ καὶ τοῦ τῶν εὐλαθῶν διγματος ὄξαν ἀλλότριον μέμψιν μεγίστην προσέφη τῷ ἀνδρῖ. Ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς ἀποστειλάς Ἀθανασίῳ τὸν χάριτην τὴν αἰτίαν ἠρώτα τοῦ δράματος, ἡμέρωσ καὶ φιλανθρώπως τῆς προπετείας αὐτοῦ καταπτίμενος καὶ ἅμα προσονειδίζων τὸ τῆς γνώμης μικροφυῆς καὶ ἀφιλόνητον· ὁ δὲ μεταμέλω συντήσας τὸ φόος μικροφυλίαν ἠτιεῖτο καὶ λύπην. Τὰ ὅ' οὕτω γινόμενά φησι καὶ λεγόμενα ἀκυρα κείσθαι· τῇ κρίσει τῆς ἀληθείας. Διὸ δὴ καὶ συγχώρησιν ἐδίδου τε καὶ ἐξήτε· καὶ οὕτω καθάπερ σκηνὴ καὶ δρᾶμα τὸ παρὰ ὄξαν πραγθὸν διελύετο.

Δ'. Ἦν δὲ τις μοναδικὸν περιειμένος σχῆμα, ὄνομα Ἰωάννης, πάλαί μὲν γυναικὶ συζυγεῖ καὶ παίδων πατὴρ καταστῆς, ἔπειτα θανάτῳ ταύτην ἀποβαλὼν τὸ μοναδικὸν καὶ αὐτὸς ὄποδὸς τριδώνιον, τῷ χρόνῳ τῶς προδεθῆκώς, ἀρεταῖς φυσικῶς προσφωτισμένος διὰ τῆς τῶν τρώπων ἀπλότητος· Ἐλληνικῆς παιδείας πάμπαν ἀμέτοχος, ἐκ Σωζοπόλειως· εἰς τὴν βασιλεῦσαν ἄρτι ἐπιδεδημηκώς. Οὗτος γνώμῃ βασιλικῇ καὶ ψήφῳ τῆς ἱερατικῆς συνέδου τὸν πατριαρχικὸν διαδέχεται θρόνον· ἐφ' οὗ καὶ τὰ πράγματα ἔδοξε τοῖς τῶν μονιχῶν κακοτρόποις· ἐκ

Variorum notæ.

conferat lector, si tanti est, eam, quæ exstat apud Pachymerem lib. II, cap. 23. Boivin.

(66) Pachymeres ait δυσὶν ἐκπόμασιν ἐμβαλὼν, quod Possinus interpretatur, *vasis duobus testis inclusit*. Vox Græca ὄστρακον utrumque significat, et *concham* et *testam*. Ego ut de *concharum testis* dictum accipi. Boivin.

ζήτησ; καὶ κλύδωνος εἰς εὐδύν ἐληλυθῆναι καὶ ἀπὸ A lem Andronici filium imperatorio diademate or-
χειμῶνος εἰς ἕαρ. Οὗτος καὶ τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ navit.

Μιχαήλ (67) τῷ βασιλικῶν περιτίθησι στέφος.

CAPUT VIII.

Italus et Armenus affinitate imperatoris ambiunt per legatos. Italus cur non auditus. Metochites et Glycys, qui et quales viri. Eunt in insulam Cyprum legati de affinitate. Re infecta in Armeniam proficiscuntur. Snum illud ster Glycys descripsit. Maria regis Armeniæ soror Byzantium adducitur. Turci Romanos fures populantur. Philanthropenus et Libadarius in Asiam mittuntur. Eorum elogium. Philanthropeno omnia prospere succedunt. Multi ad illum se adjungunt. Libadarius eum suspectum habet. Cretenses transfugæ ipsum hortantur ad defectionem. Philanthropenus hæsitat. Consentit. Imperii insignia non admittit. Ejus defectio nuntiatur Libadariæ et imperatori. Philanthropenus imprudens Libadarium imperatum omittit. Theodorum imperatoris fratrem invadit. Libadarius pecuniam et militiæ copias cogit. In Lydia castrametatur. Cretenses pecuniam corrupti Philanthropenum ei vinctum tradunt. Libadarius capto insultat. Visum admittit. Notatur ut insolens et crudelis.

[P. 119] Α'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (68) διαπρεσ-
θεύεται πρὸς βασιλέα πρῶτον μὲν ὁ τῆς Ἰταλίας
ῥῆς θυγατέρα ἔχων (69) ἐκ γυναικὸς, ἣν θυγατέρα
φθασας ὁ λόγος ἐδήλωσε Βαλδουίνου τοῦ ἐξωσθέντος
ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· διαπρεσθεύεται δὲ περὶ
κῆδους αὐτῆς τε καὶ τοῦ νέου βασιλέως Μιχαήλ.
Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ κατόπιν διαπρεσθεύεται καὶ ὁ τῆς
κερὶ τὴν Κιλικίαν Ἀρμενίας ῥῆς ἀδελφὴν ὑπὲρ τὰ
τριεκαίδεκα ἔχων ἔτη τὴν ἡλικίαν ἀνούουσαν. Ἐπεὶ
δ' ἡ τοῦ τῆς Ἰταλίας ῥηγῆς παραθεωρεῖται πρεσβεία
διὰ τὰ ὑπὲρ τὸ προσήκον ζητήματα, ἐκλέγονται
λοπὼν εἰς πρεσβείαν (70) οἱ κρεῖττους τῶν τριηκῆδεκα
σφῶν, ὃ τε Μετοχίτης Θεόδωρος καὶ ὁ Γλυκὺς
Ἰωάννης· ὁ μὲν λογοθέτης ὢν τριηκῆδεκα τῶν αἰ-
κεικῶν (71)· ὁ δὲ λογοθέτης τοῦ δρόμου· ἐκλέγονται
δ' οὗτοι μὴ μόνον δι' ἣν τῶν πραγμάτων ἐτύγ-
χων ἔχοντες πείραν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πολλῶ τῶν
ἄλλων πρέχειν συνέσεως ἐμβριθεῖα καὶ σοφίης
περὶ οὐα, ὅση τε περὶ τὰ θεῖα τε καὶ ἡμέτερα δόγ-
ματα καὶ ὅση περὶ τὸν Ἑλληνα λόγον ἡρχόληται.
Τοιαύτους γὰρ εἶναι ἀνάγκη τοὺς πρὸς ὑπερόρια
πρεσβεύοντας εἶθνη, ἵνα πανταχόθεν αὐτωσί τὴν
γλώτταν ἔχοντες ὠπλισμένην κἂν ταῖς διαλέξεσιν
ὀριστεύουσιν, ὅποιαί ποτ' ἂν εἴεν. Οἱ δὲ καὶ νεῶν
ταχυναυτουσῶν ἐπιβάντες ναυστολοῦσιν εἰς Κύπρον
τὴ πρῶτα. Ἦν γὰρ κάκειθεν ἰὼν λόγος μικρῶ πρό-
τερον περὶ τοιοῦτου κῆδους εἰς βασιλέα. Ἐπεὶ δὲ
συχῶν διατριψάσι χρόνον ἐνταῦθα μὴ κατὰ γνώμην
αὐτοῖς ἀπηγνῆκεν τὰ ἐκ Κύπρου σκίμματα, ἀποθάντες
ἐκεῖθεν κατέπλευσαν εἰς Αἰγῆς· πόλις δὲ αὐτῆ
πρῶτης ὑπὲρ τὸν Κιλικίον αὐλῶνα (72) κειμένη περὶ κόλπον τὸν Ἰσσιχόν.

Β'. Ὅπως μὲντοι τούτοις εἴτε χαλεπὰ εἴτε βα-
σιώνης γέμοντα καὶ τρυφῆς συννητήκει κατὰ τε
τὸν ἐκπλοῦν κατὰ τε τὸν πλοῦν κατὰ τε τοὺς περι-

I. Hoc tempore legatos ad imperatorem mittit
primum Italiæ rex, qui filiam habebat ex muliere,
quam supra diximus filiam fuisse Balduini, ejus
qui Constantinopoli pulsus fuerat: mittit, inquam,
legatos acturos de filie sue nuptiis cum juniore
imperatore Michaelæ. Post simili ratione rex Arme-
niæ, ejus quæ Ciliciæ finitima est, sororem per le-
gatos offert, annos natam plus tredecim. Sed cum
regis Italiæ legatio, propterea quod ea postulabat
quæ concedi non debebant, repudiata esset, legati
deliguntur ejus ætatis doctissimi viri, Theodorus
Metochites et Joannes Glycys, quorum 194 alter
logotheta rei private, alter logotheta cursus pu-
bllici tunc erat, non eo tantum quia rerum usum
habebant, sed etiam quia prudentia doctrinæque
copia longe aliis præstabant, nec solum in sacris
ac nostris disciplinis, sed et in Græcis, id est pro-
fanis, litteris versatissimi erant. Tales enim eos
esse opus est, qui legati ad exteras nationes pro-
ficiscuntur, ut linguam ex omni parte instructam
habentes in quovis disputationum genere palmam
obtineant. Expeditis igitur navibus conscensis pri-
mum ad Cyprum applicant. Nam paulo ante inde
etiam de tali affinitate cum imperatore actum erat.
Ubi cum diu commorati non ea invenirent Cypri
consilia, quibus delectarentur, inde digressi Ægas
appellunt, quæ maritima urbs est ultra Ciliciam
vallem, ad Issicum sinum sita.

II. Quæ autem his sive aspera sive facilia et ju-
cunda acciderint cum abirent, cum navigarent,
cum insulas circumirent et portus intrarent, et ut

Vetiorum notæ.

(67) Pachymer. lib. ix, cap. 1. Ducang.
(68) Ilem Pachymer. lib. viii, cap. 18, lib. ix,
cap. 1. Ducang.
(69) Hæc male coherent, ac quidpiam deest in
his verbis, quæ rectius expressit Pachymer. lib. viii,
cap. 18, ἡ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Βαλδουίνου καὶ τῆς θυγα-
τρὸς τοῦ Καροῦλου Αἰκατερίνα etc. Nempe offere-
batur Michaeli Catharina, filia Philippi, Balduini
imp. filii ex Beatrice, filia Caroli I, Sicilia regis,
atque sic vertimus, cum interpret vertisset, qui
filiam e Balduini filia, quem Constantinopoli pulsum
fuisse supra ostendi, suscepit, eam novo impera-
tori etc. Ducang. — Nusquam dixit Gregoras filiam
Balduini nupsisse Italiæ regi. At idem dixit, Caroli
regis filiam nupsisse Balduini filio, lib. iv, cap. 5,

sect. 5, item lib. v, cap. 1, sect. 1. Ducangius
deesse aliquid putat. Probabilis est Gregoracæ
lapsu memoriæ hallucinatum. BOVIN.
(70) Pachymer. lib. ix, cap. 5. Ducang.
(71) Interpres: alter domesticus, alter dromi
logotheta. Emendavimus, alter logotheta rei pri-
vate, alter logotheta cursus publici. At Pachymer.
d. d. cap. 5, Theodorum Metochitem λογοθέτην τῶν
ἀγέλων, Glycyn verò ἐπὶ τῶν δεήσεων fuisse scribit,
de quibus quidem dignitatibus egimus in Gloss.
med. Græc. Ducang.
(72) Aulon sitne proprium nomen, an angustas
Ciliciæ fauces sic appellet, dubito. Pachymerius
αὐλῶνα locum quemdam inter Dyrhachium et Bruu-
dusium sic appellare videtur. WOLFUS.

totam legationem confecerint, alterius legati Juani A
nis Glyceos facundissimi viri liber, in quo omnia
et singula enarrantur, pulcherrime et evidentissime
volenti cuique declarabit, præclaro saue stylo
scriptus et eruditorum hominum quorumlibet ad-
miratione dignus. Mili vero non propositum est
singulis immorari, qui multarum et variarum rerum
historiam scribere instituit. Quare ad alia pergen-
dum. **Ægis 195** digressi per itinera et mansiones
diurnas nescio quot ad eum locum pervenerunt,
in quo rex domicilium habebat; ubi dies complu-
res commorati ex sententia omnia confecerunt,
quæ ab imperatore in mandatis acceperant, et quæ
ipsi suoapte ingenio excogitarant. Ac ne sim verbo-
sior, Maria regis sorore accepta redeunt, eamque
imperatoris sponsam adducunt.
πολλά παραδράμωμεν, Μαρτῶν (74) ἐκεῖθεν ἀνειληφότες
βιτιλεῖ κομίζοντες.

III. Cæterum Porphyrogenito et Strategopulo
in vincula coniectis, ut dictum est, viris bellicosissi-
mis, qui magnis præliis et imperatoris artibus Tur-
cos abigebant, et Romanis finibus facile arcebant (si-
nes autem Romani eo tempore erant loca orientalia
Mæandro adjacentia), impune jam et nullo prohi-
bente omnia ultra fluvium hostes populabantur, et
ipsum fluvium cum multitudine innumerabili trans-
grediebantur. Qua necessitate compulsus imperator,
ex reliquis optimatibus Romanis delectu habito,
mittere aliquem ad periclitantes Asiæ provincias
et urbes tuendas instituit. Erat autem tum vir im-
perauit arte et rei militaris scientia instructus,
Alexius Philanthropenus, dignitate pincerna, in ipso
juventutis flore constitutus, qui occasionem ostent-
andæ præclaræ indolis suæ expectabat. Hunc
imperator, datis quot opus erat legionibus, in
Orientem alegant: unaque cum eo mittit Libada-
rium protovestiaritem, virum provectæ æta-
tis, gnarum imperandi et profundo mentis sinu
velut fertilis sulci ubere fruentem, **196** ut
hic Ionicas urbes gubernaret; pincerna vero
ulteriores omnes. Exiguo igitur tempore Philan-
thropenus in bellis Turcicis magnus evasit, ma-
teriam nacta virtute ejus, veluti fomitem flamma
vehemente. Erat enim et liberalissimus et
humanissimus erga inferiores, quod præclarum duci-
bus viaticum est ad victorias et triumphos.
Proinde ex an'ni sententia omnia ili succedebant,
neque quidquam eum frustrabatur. Cum autem
Turci illinc a Sythis fugarentur, hinc a pincerna
everterentur, necessario plerique finitimorum le-
niorem ingressi viam cum uxoribus et liberis ad
pincernam confugiebant, non tam hostem tergis in-

πλους [P. 120]. καὶ κατάπλους τῶν νήσων καὶ τῶν
λιμένων καὶ ὅπως ἔπασαν ἐξετέλεσαν τὴν πρεσβείαν,
ἢ πάντα διεξιούσα καθέκαστα βίβλος δηλώσει τοῖς
βουλομένοις κάλλιστα καὶ σαφέστατα, ἣν ἡ μεγίστη
γλῶσσα θατέρου τῶν πρέσβειων, Ἰωάννου φημι τοῦ
Γλυκέος; (73), διέξεισι γενναϊότατα καὶ ὡς ἂν πᾶς
τις θαυμάσειεν ἄλλογίμος ἄνθρωπος. Ἔμοι δ' οὐ
πρὸς ἀνάγκης ὄν τοῖς καθέκαστα ἐνδιατρίβειν, πραγ-
μάτων πολλῶν καὶ ποικίλων ἱστορίαν προθεμένῳ
διεξιέναι, πρὸς τὰ ἐξῆς τριπτόν τῆς ὑποθέσεως.
Ἄρα ντες οὖν ἐξ Αἰγῶν ὀδοιπορίαις καὶ σταθμοῖς
ἡμερησίως ὄσο: σὴν ποτῶν ἤκουσιν ὄπη τὴν δίξταν
ὁ ῥῆξ ἔποιετο. Ἐνθα δὲ πολλὰς διατετριφῶσιν ἡμέ-
ρας πάντα διηυκέναι ὄφειε καλῶς ἐξεγένετο, ὄσα
τε πρὸς βασιλέω; ἦν ἐντεταλμένα αὐτοῖς καὶ ὄσα
D διανοίξαι ἰδίαις οἰκοθεν ξυνηχαν αὐτοί. Καὶ ἰνα τὰ
τὴν τοῦ ῥῆγὸς ἀδελφὴν ἐπανήκουσι νύμφην τῶ

Γ'. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τοῦ Στρα-
τηγοπούλου κρατηθέντων, ὡς εἴρηται, ἀνδρῶν τὰ
πολέμια μάλα κρατίστων καὶ μάχαις μεγάλαις καὶ
στρατηγικαῖς ἐμπειρίαῖς ῥῆστα τοὺς Τούρκους ἀνα-
σσοῦντων καὶ ἀπακρεπομένων ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν
ὄρων (ταῦτα δ' ἦν τὰ πρὸς ἔω τότε τοῦ Μαϊάνδρου
χωρῶ), κατὰ πολλὴν ἡδὴ τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν
τά τε ἐπέκεινα τοῦ Μαϊάνδρου ληίζονται πάντα, δια-
βαίνουσι δ' ἐτι καὶ αὐτὸν ἡδὴ τὸν Μαϊάνδρον εἰς
πλήθος ἀριθμὸν ὑπερβαίνον οἱ πολέμοι: ὁ δὲ καὶ
πρὸς ἀνάγκας ἄγει τὸν βασιλέα τοὺς λειπομένους
C ἀρίστους Ῥωμαίων ἐπισκεψάμενον ἐκλέξασθαι τε
καὶ πέμψαι τὸν βοηθήσοντα ταῖς παρὰ τὴν Ἀσίαν
κινδυνεύουσας Ῥωμαίων χώραις καὶ πόλεσιν. Ἦν
δὲ τότε στρατηγικὸς ἀνήρ (75) καὶ δεῖνός τὰ πολέ-
μια Ἀλέξιος ὁ Φιλανθρωπηνός, πιγκέρνης ἀξίωμα
ῶν, ἐν ταῖς ἀκαμαῖς ἡδὴ τῆς νεότητος ἀνῶν καὶ
καίρων περιμένων ἐπιδείξασθαι τὴν περὶ αὐτὸν
φιλοτιμίαν τῆς φύσεως. Τούτῳ ὄπόσα ἐχρῆν ὁ βασι-
λεὺς στρατεῦματα δοῦς ἐκπέμπει πρὸς ἔω· συνεχ-
πέμπει δ' ἐπὶ τούτῳ καὶ Λιθαδάριον τὴν πρωτοβε-
στιαρίτην, ἄνδρα γηραιὸν καὶ στρατηγικὸν καὶ βα-
θεῖον αὐλακα (76), φάναι, διὰ φρενὸς καρπούμενον,
ἰν' οὗτος μὲν διέτη τάς περὶ τὴν Ἰωνίαν πόλεις (77),
ὁ δὲ πιγκέρνης τὰς ἐπέκεινα πάσας. Ἔδοξε τοίνυν
D ἐν ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ μέγας γενέσθαι κατὰ τὰς μάχας
τῶν Τούρκων ὁ Φιλανθρωπηνός, καθάπερ ὄλης ἐπι-
τυχοῦσα φλῆξ ἰσχυρά. Ἦν γάρ καὶ φιλελευθέρτατος ὁ
ἀνήρ καὶ ἄλλως κοινονικὸν τὸ ἦθος τοῖς ὑπ' αὐτὸν
παρεχόμενος· ὁ δὲ κράτιστον ἐφόδιον τοῖς στρατη-
γούσιν εἰς νίκας καὶ τρόπαια. Ὅθεν καὶ ἔρρει εὐθύ
τοῦ σκοποῦ τὰ πάντα τῆς τύχης αὐτῷ· καὶ ἦν οὐδὲν
ὁ μὴ κατὰ βούλησιν ἀπαντῶν ἦν· ὥστε καὶ διωκί-
μενοι (78) μὲν ἐκεῖθεν παρὰ τῶν Σκυθῶν οἱ Τούρ-

Variorum notæ.

(73) Utinam Joannis Glyceos, quem facundissimum virum vocat Gregoras, superesset legationis istius narratio. DUCANG.

(74) Pachymer. lib. ix, cap. 5, 6. Illa porro Ricta vocabatur, quam Græci Xemen et Mariam vocarunt, Aythous II, regis Armeniæ, soror, Leonis H ulia. Vide stemma Palæologorum. DUCANG.

(75) Pachymer. lib. ix, cap. 9. DUCANG.

(76) Æschyl. in Ἐπτά ἐπὶ Θήβας. BOIVIN.

(77) Præerat Philanthropenus Asiæ Minori, Lydiæ et Celbiano usque ad mare: Libadarii vero provinciis circa Neocæstra. Pachymer. ibid. DUCANG.

(78) Pachymer. lib. ix, cap. 10, 14. DUCANG.

κη ἀνατρεπόμενοι· δ' ἐντεῦθεν [P. 121] παρὰ τοῦ πι-
γέρον, τὴν κουφοτέραν ἐξ ἀνάγκης· οἱ κλείους τῶν ὁμο-
ρουμένων ἐβάδιζον καὶ ἄμα γυναιξί τε καὶ τέκνοις
ἤτομόλουσιν πρὸς τὸν πιγκέρνην, οὐ τοσοῦτον δεδιό-
τες τοὺς κατὰ νώτων κειμένους ἐχθροὺς, ὅσον οἱά-
σαι καὶ φιλοδουραῖς· ὡς ἐν βραχεῖ μεγάλην κάκ

Δ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶδε ἀνακεκράσθαι τοὺς λυπηροὺς
τὰ ἥβια καὶ τρίτον πύθον ἤκιστά φασιν Ἑλληνίων
παῖδας ἐν Διὸς (79) εἶναι κακῶν ἀμιγῆ, ἰλαρὰ μὲν
καὶ τούτῳ δείκνυσιν ἡ τύχη τὰ πρόθουρα καὶ πλήρη
χαρᾶς· μεστὸν δ' ὄλον τὸν οἶκον κακῶν ἀναβρήγνυσι
κατ' αὐτοῦ. Ὅρῳντι γὰρ τῷ Λιθαδαρίῳ τὴν τύχην
ἐξ ὀφείας ἐπομένην τοῖς τοῦ πιγκέρνη πράγμασι
δειλιάς καὶ ὑποψίας ὑποτρέχουσι λογισμοί. Ἐδε-
δῖει γὰρ, μὴ φρονήσας ὑπὲρ τὸ μέτριον ὁ πιγκέρνης
κίπτεται τῷ καιρῷ καὶ τῇ τύχῃ συμμάχῳ χρησάμε-
νος ἐς ἀποστασίαν καὶ τυραννίδα χωρήσῃ, καὶ κιν-
δυνεύσῃ πρῶτος αὐτὸς ἀντιστρατήγος ὢν. Τὸ δ'
αὐτὸ καὶ πολλοὶ τῶν ἐν τέλει ὑπεπιθύρουσιν· καὶ ἦν
εὐτο-βασκανία τις, ὡς εἰπέην, ἐν σπαργάνοις ἐτι-
κμιμένη καὶ γάλαξιν, ἣ ὡσπερ ἄνθραξ ἐν σποδιᾷ
τὸ ζῶπυρον κρύπτων. Ἄλλ' οὐκ ἐλελήθει τοῦτο
τοῦ; Κρήτας (80), οἱ πάντα ἦσαν αὐτοὶ τῷ πιγ-
κέρνη, ἀφ' οὗ σὺν γυναιξί καὶ τέκνοις ἄραντες
ἐκ τῆς Κρήτης ἤτομόλῃσαν πρὸς αὐτόν. Τιμῆς τε
γὰρ ἀπέλαυσον πᾶνυ πολλῆς παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν
πᾶνυ πλησιαζόντων ἦσαν οἱ πρῶτοι, οὐ μόνον αὐτῷ
παρασπίζοντες, ἀλλ' ὡσπερ καὶ παραδυναστεύοντες.
Ἄθ' ἡ πάντα πρὸς ἀλάστορα γνώμων αὐτοὺς ἐξοκα-
λαί παρέπεισαν· καὶ οὐκ ἤθελον ἐτι μένειν ἐν τῷ
κιβιστώτι, ἀλλ' ὑπέριτερα πολλῶ τῆς ἐαυτῶν ἀξίας
καὶ τύχης ἐφρόνησαν. Στάδιον γὰρ, ὡς εἰπέην, καθ-
ορᾶται καὶ βάσανος ἀκριβοῦς ταῖς ἀνθρωπίναις ψυ-
χαῖς, ἅπσασα κατὰ γρόνον εὐτυχήματα φύεται παρὰ
τοσοῦτον ἐς ὕβρεως ὄγκον ὑψούντα τοὺς ἀφρονάς,
παρῶτον τοῖς εὐφρονοῦσι βεθηκίας γνώμης βεθη-
κίαι φέρει τρυγῶντα πολλαχόθεν τὸν ἔπαινον. Ἐπει-
γι μὲν ἠκτικόεισαν καὶ αὐτοὶ τὰ περὶ τοῦ πιγκέρνη
ψύθυριζόμενα, φόρτον εἰσάγουσι λογισμῶν χαλεπῶν
ἐ; τὴν καρδίαν τάνδρὸς, οὐχ ὡς ἦν τὰ τοῦ πράγ-
ματος ἀπαγγέλλοντες, ἀλλ' ὅσον ἐκ μίας ὀρημουργ-
γούντες ἐλέφοντα, καὶ ἐπὶ τούτοις; πειθεῖν ἐπιχει-
ρῶσι τάχιστα πρὸς ἀποστασίαν χωρῆσαι, κρῖν πα-
θεῖν ἢ πρὸ βραχέος οἱ δυστυχεῖς πεπόνθασιν ἄνδρας ἐκείνους, τοὺς περὶ τὸν Στρατηγόπουλον λέγω καὶ τὸν
Πορφυρογέννητον.

Ε. Ταῦτα πρὸς ταραχὴν ἐξιστώσι τὸν ἄνδρα καὶ
ὡσπερ εἰς μεταίχμιον φέρουσι λογισμῶν ἀμφιθό-
λων, ἐκατέρωθεν ἄλλα ἐπ' ἄλλοις συχνὰ ἐπαντιλούντων
τὰ τοῦ τοιοῦδε κλύδωνος κύματα. [P. 122] Καὶ πρὶν διὰ
βαθέρου βουλευμάτος ἐναῖ αὐτόν, θάτερον ἀντεπῆει
καὶ σύγχυσις τις ἄρα κατὰ τὸ συνεχὲς καὶ κυκλῶν
ἤγειρε το λογισμῶν ἀνομοίων. Οἱ; γὰρ ἴσται συνει-
ῖναι σφαλῆσαι σφισιν αὐτοῖς ἐφ' ὅτῳ δήποτε πράγ-

A harentem metuentes, quam pincernæ benignitate
et munificentia quasi quibusdam illecebris tracti
se deliniti; ut et horum magnus numerus ad
illius exercitum accederet.

τίσιν ευχζιν ἐλκόμενοι ταῖς τοῦ πιγκέρνη δεξιῶ-
τούτων γενέσθαι μοῖραν τῷ τούτου στρατῷ.

IV. Sed cum tristitia lætis admiscenda essent, ac
tertium dolium Græci nullis malis mistum in Jovis
aula esse negent, lætum quidem vestibulum et
amœnitatis plenum huic fortuna ostendit, sed do-
mum totam refertam malis in eum effudit. Nam
cum ei Libadarius omnia prospere succedere videret,
timere et suspicari aliquid cœpit. Verebatur enim,
ne prosperis fortunæ flatibus pincerna elatus defectionem
et tyrannidem spectaret. 197 et primus ipse velut æmulus potestatis plecteretur.
Idem multi etiam e proceribus susurrabant. Sed
invidia hæc erat in cunis adhuc jacens, latensque,
ut ita dicam, et quasi quidam fomes sub cineribus
ignem celans. Neque vero id latebat Gretenses, qui
apud pincernam primum gratiæ et auctoritatis
lœcum obtinebant, ex quo cum uxoribus et liberis
ad eum e Greta se contulerant. Nam in magno honore
apud illum erant, et principatum inter intimos habebant:
nec in acie tantum illius latera claudebant, sed et in potestatis
quamdam communionem veniebant. Quæ res animos illorum depravarunt,
et ut sorte sua non contenti majora suo captu
suaque conditione concupiscerent, impulerunt. Etenim
prosperis quomodoque successibus, veluti palæstra
quadam cernique examine, hominum animos explorari
cernimus; quibus si sint minime sani tantum insolentiæ
cumulum addunt secundæ res, quantum et quam stabilem
iisdem si sani sint constantiæ et gravitatis laudem unde-
conque afferunt. Nam cum et ipsi ea quæ de pincerna
murmurabantur accepissent, magnum onus curarum
molestissimorum ejus viri animo injiciunt, rem non ita
utili erat renuntiando, sed quasi elephantum e musca
faciendo, conanturque ei persuadere, ut primo quoque
tempore deficiat, priusquam eadem patiatur, quæ paulo
ante miseri illi Strategopolus et Porphyrogenitus experti
fuissent.

V. His ille commovetur, 198 in melio veluti conflictu
incertarum deliberationum constitutus, et istius quasi
procellæ alternis fluctibus oppressus. Itaque unum
consilium ingressedo alterum statim subit; ac in ejus
animo diversarum cogitationum confusa quædam
pugna tumultuosusque æstus excitatur. Nam qui
defictorum quacunque in resibi consilii sunt, iis si, ut
par est, aliquid imminet mali, præsciis imminet et

Variorū notæ.

(79) Alter codex perperam habebat, πόσον ἐκ Διός. Fragmentum exstat in Homeri Iliade. WOLFIIUS.
(80) Scribit Pachymer. lib. ix, cap. 8, extr. multos e Greta insula Latinos, seu Veneticis, illis imperantibus, propter inorum intolerandam domi-

nationem, patria relicta, ad imperatorem transiisse: et ab eo locis sue ditionis ac pensionibus donatos fidam Romanis seu Græcis, in bellis operam præstitisse. Vide Gloss. med. Græc. in v. Πάρουχοι. DUCANG.

expectantibus ex eo tempore quo deliquerunt: A quibus si non aliud, ipsa tamen præscientia calamitatem nonnihil levat. Contra, quos mala præter expectationem opprimunt nullius peccati sibi conscios, quo pati illa meruerint, hos non mirum est obstupescere et extra sese quodammodo rapi. Tandem post longos cogitationum conflictus deflectionis auctores vincunt. Ac iniū quidem pincerna edicit, ne in exercitu nomini imperatoris de more acclametur. Quamobrem Cretenses non parvo inde momento adjuti vim illi inferunt, et quamprimum imperatoris insignibus uti jubent ad confirmandos suorum animos. « Consilia hujusmodi, inquit, ipsa res sequi statim debet: neque quidquam est omnium, quod parem ingenii et manus promptitudinem et adeo ardens studium flagitet. Sin tempus terere vis, militum animos suspensos atque ambiguos facis, in ipso rerum discrimine fluctuantes, et incerti eventus expectatione trepidos. Neque ipse potes 199 effugere, quin ab iis statim prodendum sis. » Ille ille audiens negligebat, haud scio reine magnitudine territus, an aliquid secreti animo meditatus, id credo expectans ut Libadarium in primis subigeret, ἀδελφίαν πολλά δεδιότων, καὶ αὐτὸς, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ἂν φθάνοις προδεδομένο; ὧν ὑπὸ τῶν τοιούτων. » Ὁ δ' ἀκούων ἤμελει, οὐκ ἔδ' ὅπισθεν, εἶπε τὸν ἔγκον τοῦ πράγματος δειλῶν, εἶτ' ἄλλο διανοούμενος τέως ἀπόβρητον, εἶμαι περιμένων χειρώσασθαι τὸν Λιθαδάριον πρότερον.

VI. Hoc rerum statu celeres nuntii ad Libadarium et imperatorem perferuntur, confusionem et dissipationem rerum atque adeo ipsius imperii nuntiantes. Quibus imperator ex improvise auditis ita perturbatus est, ut totam ejus prudentiam profusus quidam mæror penitus absorberet. Tamen fretus conscientia suæ erga Deum pietatis, et quia sciebat nullam se huic rei causam præbuisse, quietus mansit: non arma, non tela, non auxiliarium exercituum legiones quærere constituit, sed omnem spem in sanctissima Dei Genitrice et Servatore Christo collocavit, nihil non ab ejus potentia pendere sciens, sed occultis illius providentiæ rationibus gubernari, et ad eum finem tendere omnia, quem ille præscripsisset. Hanc ejus animi contritionem intuitus Dominus pincernæ consilia subvertit, veluti ademptis onerariæ navi gubernaculis. Atque hic cum Libadarium adhuc imparatum primo impetu aggredi debuisset, Theodorum imperatoris fratrem invasit, qui et ipse tum illis fere locis in Lydia versabatur. Is enim non suspectus imperatori liberalissime 200 ab illo tractabatur, et ubi libitum erat ad arbitrium suum vivebat. Ex quo enim fratrem comprehensum esse cognorat, moderatius esse vivendum intelligebat: abjectisque dignitatis suæ debitis insignibus, privati habitu utebatur. Quibus de causis multum et sincere ab imperatore diligebatur. Hunc igitur pincerna invadit et comprehendit, ne ad illum imperatorio nomine ornatum alicui accurrerent, conflatoque

ματι, ἣν ἐπίωτιν ὅσα εἰκὸς τῶν δεινῶν, προειδόσιν ἔπεισι καὶ γάλαι καταδοκῆσαι, ἐξότου δὴ καὶ σφαλῆναι ξυνοπεπτῶκει· οἷς εἰ μὴ τι ἄλλο, τὸ γούν προμαθεῖν λάθρα πως ὑφαιρείται τοῦ πάθους τὴν ἀκμήν. Ὅσοις ἐὰ τούναντιον ἀπροδοκῆται; ἔπεισι τὰ χεῖρω, μὴ συνειδόσιν ἐαυτοῖς μηδὲν τῶν ὅσα πρόβηνα σφῶν καθεσῶσιν, ἐπεικῶς ἐκπλήτσειν εἴωθε καὶ σφῶν αὐτῶν ἐξίστασθαι. Ἀλλὰ μετὰ πολ- λάς τῶν λογισμῶν τὰς παλαιόστρας νικῶσιν οἱ τὰ τῆς ἀποστασίας ὑποτιθέμενοι. Καὶ σιωπῆν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ τῆς τῶν βασιλικῶν ὀνομάτων εἰφθμίας ὁ πιγκέρνης προσταττει τὰ πρῶτα. Διὸ καὶ βροπῆς οὐ μικρᾶς οἱ Κρητες, δραζάμενοι καὶ βίαν ἐπάγουσιν, ἤδη διεγείροντες τὴν ταχίστην καὶ τοῖς τῆς βασιλείας σύμβολοις χρήσασθαι καὶ στηρίζαι τῶν ἐπομένων τὰς γνώμας. « Τὰ γὰρ τοιαῦτα τῶν βουλευμάτων κατ' ἴχθος, » φασὶν, « ἐπομένην ἔχειν χρεῶν καὶ τὴν πρᾶξιν· καὶ οὐδὲν οὕτω τῶν πάντων ἕτερον ἐξύτητα γνώμης ὁμοῦ καὶ χειρὸς ἀπατεῖ καὶ φλέγουσαν ὡσπερ σπουδῆν. Εἰ δ' ὑπερίθεσθαι βούλει τὸν χρόνον, τὰς τε ψυχῆς τῶν στρατιωτῶν μετεώρους ποιῆις καὶ ἀμφιδόλους καὶ ὡσπερ ἐπὶ ξυροῦ ταλαντεύεις τὰς γνώμας αὐτῶν, τὴν τοῦ μέλλοντος

Γ'. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἀπαγγέλλαι φοιτῶσιν ὁδεῖται παρὰ τε τὸν Λιθαδάριον παρὰ τε τὴν βιτελίαν, σύγχυσιν καὶ μερισμὸν διακηρύττουσιν τῶν τε πραγμάτων καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς. Τὸν μὲν οὖν βασιλεῖα τὴν τῆς ἀκοῆς αἰφνιδίον σφοδρῶς ἐθορύθησε, καὶ οἷον εἰπεῖν λύπησιν πυθμένες ὄρους ἐξ ῥόβρησαν τοῦτο τοῦς λογισμοῦς. Ὅμως τῆ πρὸς θεὸν εὐσεβεία τοῦ συνειρότο; θαρρῶν καὶ τῷ μηδεμίαν αἰτίαν τῆ τοιγῆς παραχχένας ὑπέθεσε εἰμεινε κατὰ χώρον, μήτε πρὸς ὄπλα βιέζας καὶ βέλη, μήτε πρὸς στρατευμάτων συμμαχοῦσας φάλαγγας· ἀλλ' ὅλας εἰς τὴν ὑπέραγον Θεομητορὰ τὰς ἐλπίδας ἀναρτήσας καὶ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, εἰδῶς ὡς οὐκ ἔστιν οὐδὲν ὃ μὴ τῆς ἐκείνου χειρὸς ἐξήπται, ἀλλὰ πάντα προνοίας ἐκείθην ἀπόβρητοι βόσκουσι λόγοι, ὅπερ ἂν βούλοιο τέλος ἐκείνος ἐκάστοις τῶν πραγμάτων ἐπάγειν. Τὴν δὴ τοιαύτην αὐτοῦ συντριβὴν τῆς ψυχῆς ἐπιβλέψας ὁ Κύριος Δ' ἔσφηλε τὰ τοῦ πιγκέρνης σχέμματα, καθάπερ φορτίδος νεῦς τοῦς ἰθύωντας ἀφελόμενος ὀτακας· καὶ ἀντὶ τοῦ Λιθαδαρίῳ ἐπιθέσθαι κατὰ τὴν πρώτην ἐφοδὸν ἀπαρτακεύῃ ἐτι τυγχάνοντι, ὃ δὲ Θεοδώρου (81) τῷ τοῦ βασιλέως ἐπέθετο ἀδελφῷ ἐκεῖ που περὶ τὴν Λυδίαν [P. 123] καὶ αὐτῷ διατριβοντι τότε. Ἀνύποπτος γὰρ ἦν οὗτος τῷ βασιλεῖ καὶ πολλῆς ἐκείνου τῆς εὐμενείας ἀπέλαυς καὶ διὰ τοῦτο διέτριβεν ἔπη καὶ ὅπως ἐβούλετο. Ἀφ' οὗ γὰρ εἶδὸς κατασχεθέντα τὸν ἀδελφόν, συνήκεν ὡς καλὸν τὸ μετριώτερον φέρειν τὴν τύχην· καὶ ρίψας τὰ δευτερόμενα τῆς ἀξίας σύμβολα ἰδιωτικῆ; καὶ αὐτὸς ἐχρήτο

Variorum notæ

(81) Vide *Famil. Byzant.* pag. 234. DUCANG.

ἐνούμασι. Διὸ καὶ πολλὴν ἑκαρπούτο καὶ καθαρὴν τὴν τοῦ βασιλέως εὐμένειαν. Τοῦτον οὖν ἐπελθὼν κτείσχεν ὁ πικέρνης, ὡς μὴ βασιλείας ὄνομα τούτῳ περιχειμένῳ προστρέχῃσι τινες κίντεῦθεν σύστημα γένηται στρατοπέδου καὶ γένηται οἱ τοῦτι τῆς προθέσεως οὐκ ἐλάχιστον κώλυμα.

Z'. Ἄλλ' ἐλελήθει σκιάν (82) ἀντ' ἀληθείας κρατῶν. Ὁ γὰρ πρωτοβουστιαρίτης Λιβαδάρως τὴν περὶ τὰ πάρεργα ταῦτα τοῦ πικέρνην ἀσχολίαν κειρὴν ἴδιον ἤγησάμενος πεμφθέντα παρὰ τῆς ἀνωθεν δεξιᾶς ἐν οὕτω βραίᾳ καὶ ὀξείῳ ἀνταγωνισζομένη πραγματίῳ βοῇ πάντα κινεῖ χρήματα, καὶ πάντα τὴν ταχίστην συναγείρει στρατὸν ἕκ τε τῆς παραλίου τῆς Ἰωνίας ἕκ τε τῆς μεσογαίου καλ., συνελόντι φάσαι, πανταχόθεν. Τὸν ἴδιον γὰρ ἐξαργυρισάμενος πλοῦτον, καὶ ὅσοι περὶ αὐτὸν πλουτοῦντες ἐτύχων, καὶ πρὸς γε ἔτι ἕκ τῆς Φιλαδελφείας πλείστα βασιλικά μεταστειλάμενος χρήματα, ἀφθονα πάντα προὔτιθει χορηγῶν τῷ στρατῷ, μέζους ἔτι προστιθείς καὶ τὰς ἐπαγγελίας καὶ τῆδους ποιῶν ταῖς ἐκείνου αὐτούς· ὡς πρὶν ἢ δέκα ἕξτερον ἡμέρας (85), μετὰ βραχείας ἐλθόντα δυνάμειος κατὰ μέσην τὴν Λυδῶν χώραν πῆξασθαι τὸ στρατόπεδον κίκεῖ βριθουσίην ὄπλοι· τὴν ἐφοδὸν ἐκδέχεσθαι τοῦ πικέρνην. Ὁ δ' ἀνυσιμώτατον ἔδοξε τῇ τοῦ Λιβαδαρίου σπουδῇ καὶ τὸ πᾶν ἐν βραχεί καταπράξατο· εἰδὼς γὰρ ὡς μάλιστα πάντων οἱ Κρήτες παρασπίζουσι τῷ πικέρνην καὶ τῶν ἐγγυτάτω τούτῳ κυκλονῶντων εἰσι, λάθρα πέμψας χρήματά τε δώσειν αὐτοῖς ὑποσχεῖται πάντολλα, καὶ λαμπρὰς τὰς τιμὰς προσενῆσαι παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῖς, ἦν τὸν πικέρνην ἀπολαθόντες δέσμιοι παραδῶναι αὐτῷ σφύριγγυμένων ἔδη τῶν στρατοπέδων. Οἱ δὲ καὶ πάλαι δυσχεραίνοντες πρὸς τὴν ἐς τὰ παρόντα σχέμματα βραδυτήτα καὶ μέλλησιν τοῦ πικέρνην καὶ ἄλλως τὴν τῶν πραγμάτων τύχην ἀντιστρατευομένην ὄρωντες αὐτῷ κλίνουσι πρὸς τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὸ πᾶν αὐτοὶ κατασκευάζουσιν ἔπειτα ἄρμα μεταξὺ τοῦ πολέμου. Καὶ οὕτως αὐτὸς τε παραδίδοται ἐέσμιος, καὶ τὸ πᾶν ἐν βραχεί καταλύεται τοῦτου στρατόπεδον.

H'. Ἐπεὶ δὲ τῷ πρωτοβουστιαρίτῃ Λιβαδαρίῳ κατὰ γνώμην ἀπνητήκει τὰ πράγματα καὶ πέρας εἶχε τούτῳ χορηγῶν, ὁ δὲ οὐ μετριάζουσαν ἐβρίψε τὴν ἄρῃν πρὸς τὸν ἡτηθέντα, οὐδ' ἠδέσθη τὴν τύχην τινδρῶς, οὐδ' ἀνθρωπίνως προσνήθη τοῖς πράγμασιν· ἀλλ' ἐν νῷ λαθὼν τὸ τοῦ βασιλέως πρὸς τὰς κολάσεις [P. 121] ἀκίνητον, καὶ δεισας μὴ φιλανθρωπίας ὁ δέσμιος τύχη, ἀπελθὼν μετὰ τρίτην ἀπὸ τῆς κατασχέσεως ἡμέραν ἀφαιρείται τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὰς αὐγάς (84). Οὕτω πικρὸς καὶ λιθίνην αὐχῶν τὴν καρδίαν ἐφάνη περὶ τὸν δυστυχίσαντα ἀνθρώπων. Φιλεῖ γὰρ ἐς ἀπόνειαν βῆσα χωρεῖν τὸ ἀνθρώ-

A inde exercitu rei a se inceptæ non minimum obstarant.

VII. Sed haud animadvertit, se umbram omisso capiare corpore. Nam protovestiarietes Libadarius, pincernæ in supervacaneis istis occupationem sibi peropportunam ratus, et divinitus oblatam occasionem in tam violento et subito adversarum rerum motu amplexus, omnem pecuniam contrahit, omnes copias summa festinatione tum e maritimis Ioniae locis, tum ex mediterraneis, denique undecunque in unum conducit. Suis enim opibus eorumque quos secum habebat divitum in argentum redactis, atque etiam pecuniæ imp. ratoriae magna vi e Philadelphia arcessita, exercitui abunde omnia suppeditabat, majora etiam pollicens et spe alacrioris reddens. Quo factum ut priusquam decem exirent dies, cum magnis copiis in media Lydia castrametaretur, et ibi pincernæ impetum validis viribus exciperet. Jam ad perficienda ea quæ Libadarius cupiebat efficacissimum illud visum est, quod et 201 totum negotium cito confecit. Nam cum sciret Cretenses maxime pincernam in acie tueri, ac circa illum proximos conglobari, clam cum illis egit, maximamque pecuniam datum et apud imperatorem illustres dignitates eis impetratum se promisit, si postquam exercitus conflare cœpissent, pincernam victum sibi traderent. Qui cum jam pridem illius cunctationem et moras in presenti instituto moleste ferrent, et alioqui fortunam ejus conatibus adversari viderent, pollicitationes admittunt, et inter pugnandum totam fabulam peragunt. Sic et ipse victus traditur, et brevi totus ejus exercitus dissipatur.

VIII. Protovestiarietes autem Libadarius, cum negotium sententia confecisset et ad felicem exitum perduxisset, non mediocri fastu victo insultavit, nec fortunam viri reveritus, nec humaniter successibus suis usus. Sed imperatoris clementia considerata, qui ad decernenda supplicia difficillime moveretur, et metuens ne captivus veniam impetraret, tertia postquam eum ceperat die visum illi ademit. Adeo acerbus et saxeus in hominem calamitosum fuit. Solet enim humana mens facillime de statu dimoveri, nisi rationis ductu regatur, quæ inconstantem fortunæ tenacitatem certo modera-

Variorum notæ.

(82) Pachymer. lib. x, cap. 10, 11, 12, 13. DUCANG. (83) Videtur deesse τὸν βασιλέα, imperatorem in Lydia castrametaturum. WOLFIIUS. Ὡς πρὶν ἢ δέκα ἐξήκειν ἡμέρας, etc. Interpretatus sum, Quo factum ut priusquam decem exirent dies. Wolfius ita interpretabatur quasi scriptum esset, ὡς πρὶν ἢ δέκα ἕξτερον ἡμέρας μετὰ βραχείας ἐλθὼν δυνάμειος....

πῆξεται τὸ στρατόπεδον. BOVIN.

(84) Fortasse non eruit illi oculos, sed candente lamina propius admota visum ademit, ut Manuel Comnenus dandulo Veneto fecisse fertur. WOLFIIUS. — Ἀφαιρείται τὰ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὰς αὐγάς. Anno mundi 6805, *) Christi 1296 exente. Vide adnotata infra lib. viii, cap. 12, sect. 2. BOVIN.

* Ἐπει ὡς ἐτυζώθη ὁ πικέρνης· καὶ ε' ἐξόπισεν ἢ ἀνατολή· καὶ τε' ἦθεν ὁ Γεγκόφυρτ. Cod. Reg. 2432. fol. 2. V. med. pag. BOVIN.

mino coerceat. Nam in pugna quidem et acie quid-
quid egeris, excusationem habet, cum circumstan-
tium negotiorum mole ratio opprimitur, **202**
cum manus velut ebriæ sunt, nec meus adest, quæ
eas regat et rebus gerendis præsit. Verum cum
pericula ipsa jam propulsata sunt, cum libera vo-
luntas tempus ad consultandum habet, re perpensa,
certo animi iudicio manum armare eique jus omne
permittere, id vero animum vitiosum arguit, si
quid secus quam oportet committatur.

CAPUT IX.

Terræ motus. Multæ ædes labefactæ. Michaelis archangeli statua dejecta. Quis illam primum erexerat. Quis lapsam restituit. Moritur Joannes Trapezuntis imperator. Alexius filius ei succedit. Eudocia vidua Byzantium venit. Cruli nubere recusat. Crulis inconstantia erga uxores. Imperator filiam suam Simonidem ei despondet. Thessalonicam conveniunt. Porphyrogenitus fratrem vincitus sequitur. Obsides dati a Crule. De Sphendostlavi sorore et de Cutrule. Simonis quinquennis a sponso quadragenario abducitur.

I. Sub hoc tempus terræ motus maximus fuit,
quo multæ magnæ ædes, multa etiam et magna
templa partim corruerunt, partim deliscentibus
mucis labefacta sunt. Corruit et Michaelis arch-
angeli statua, quam Michael Palæologus ante
ædem SS. Apostolorum, cum Constantinopolim
recepisset, columnæ imposuerat. Eandem autem
deinde filius ejus Andronicus imperator eodem
habitu refecit et erexit.

II. Insecuta ætate Eudocia imperatoris soror
Trapezunte in Urbem venit, marito ejus Joanne
Lazo mortuo. Venit autem cum filio suo juniore.
Nam primogenitum Alexium ad paternum imperium
administrandum domi reliquerat. Eudociæ nuptias
Crales Serviæ per legatos ambiebat, ut perpetuum
fœdus cum Romanis sanciret. Erat enim potens,
neque unquam Romanam rem turbare desistebat,
partim occupando urbes, partim agros populando.
Ea res in magnam dubitationem imperatorem ad-
duxit, primum quod Cralis amicitiam magni facie-
bat: deinde quod **203** soror Eudocia illius conju-
gium abominabatur, et ne primoribus quidem au-
ribus vocem eorum qui de illo loquerentur admit-
tebat: tertio, quod quartum esset illud quod pete-
ret conjugium. Nam cum prima uxore, Blachie
principis filia, per annos aliquod vixerat; deinde
ea in patriam remissa, sororem uxoris fratris sui,
monastico prius habitu detracto, duxerat uxorem.
Cum autem Triballorum Ecclesia illegitimis illis
nuptiis diutius adversaretur, longo post tempore
et illam ablegaverat, et Bulgaricæ principis Sphen-

A πινον, ὅπως μὴ λόγον ἡνιοχον ἔχοι ἐρμελιῶς ἀνα-
στέλλοντα τὴν τῆς τύχης ἀσάθμητον περιπέτειαν.
Τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα, ὅποια ποτ'
ἂν ἦ, συγγνώμῃν ἔχει τῷ πεπραχῆτι, περιττατου-
μένου τότε τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς χειρὸς οἰοῦναι με-
θοῦσης καὶ λόγον οὐκ ἔχουσης χειραγωγῶν καὶ
πρῦτανιν τῶν πραττομένων. Τῆς δ' ἀκμῆς τῶν δει-
νῶν παυσαμένης καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως
εἰληφίας μετὰ στάθμης τινὸς καὶ κρίσεως τὰς τῶν
πράξεων ἀρχὰς παρέχευσαι τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν
γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἰ τι μὴ κατὰ τὸ
προσῆκον γίνοιτο.

B A'. Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν χρόνον συνέβη γενέ-
σθαι σεισμόν (85) τῶν πάντων μεγίστων, ὑφ' οὗ πολ-
λοι μὲν τῶν μεγάλων οἰκιῶν, πολλοὶ δὲ τῶν μεγά-
λων νεῶν οἱ μὲν ἐπεπτώκεισαν, οἱ δὲ διεβράβησαν.
Ἐπεπτώκει δὲ καὶ ὃν πρὸ τοῦ νεῶ τῶν ἁγίων
ἀποστόλων ἐπὶ κίονος ἔστησε τοῦ ἀρχιστρατήγου
Μιχαὴλ ἀνδριάντα Μιχαὴλ βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος.
ὅπως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγκρατῆς ἐγγένοι·
ὃν αὖθις Ἀνδρόνικος βασιλεὺς, ὁ ἐκείνου παῖς, ὡς
εἶχε σχηματός, ἐπεσκεύασε τε καὶ ἀνεστήλωσε.

B'. Κατὰ δὲ τὸ ἐπὶ τὸν θέρους (86) ἦκεν ἐκ Τραπε-
ζούντος εἰς Κωνσταντινούπολιν Εὐδοκία ἡ τοῦ
βασιλέως ἀδελφῆ, θανόντος ἐκεῖ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς
Ἰωάννου τοῦ Λαζοῦ (87)· ἦκε δὲ μετὰ τοῦ δευτέ-
ρου ταύτης παιδός. Τὸν γὰρ πρῶτον Ἀλέξιον ἔκει
καταλείπει, τὴν πατρικὴν περιπέπειν ἀρχὴν. Ταύτην
δὲ τὴν Εὐδοκίαν πέμφας ὁ Κράλης Σερβίας ἐζήτην
γυναῖκα λαθεῖν, ἐν' αἰωνίζουσας ποιήσῃ πρὸς Ῥω-
μαίους σπονδάς. Ἰσχυρὸς γὰρ ἦν καὶ οὐ διέλιπε τὰ
Ῥωμαίων ἀεὶ συγγέων πράγματα καὶ πόλεις καὶ
χώρας τὰς μὲν αἰρῶν, τὰς δὲ ληϊζόμενος. Τοῦτο
πολλαπλῆ μεριζομένην τῷ βασιλεῖ τὴν ἀπορίαν
ἤνεγκε· πρῶτον μὲν, ὅτι περὶ πλεονος τὴν τοῦ
Κράλη φίλιαν ἐτίθετο· [P. 125] δεύτερον, ὅτι καὶ
τὴν ἐκείνου συνάφειαν ἀποτρόπαιον ἠγεῖτο ἡ τοῦ
βασιλέως ἀδελφῆ Εὐδοκία, καὶ οὐδ' ἄκριος ὡσὶν
ἀκούειν ἠνεύχετο τῶν λεγόντων· τρίτον, ὅτι καὶ
τέταρτον ἦν ὅπερ ἦται συνοικέσιον. Τῇ γὰρ πρώτην.
Θυγατρὶ τοῦ τῆς Βλαχίας (88) ἀρχοντος οὕση, γυῖ-
νου; τινὰς συνοικήσας εἶτα αὐτὴν μὲν ἀπέπεμφεν
εἰς τὴν ὀρεψαμένην· ἠγάγετο δὲ τὴν γυναῖκαδελφὴν
τοῦ αὐταδέλφου (89) τὸ μοναχικὸν αὐτὴν περιδύσας

Variorum notæ.

(85) Quem cœpisse Kalendis Junii scribit Pachy-
meres lib. ix, cap. 15, ac in Asia maxime grassa-
tum, ubi multa oppida ac ædes, in Urbe vero,
præter templum Sanctorum omnium, S. Michaelis
statua ænea, cum alia Michaelis imp. urbis simula-
cium eidem S. Archangelo offerentis, magnam
labem passæ sunt. DUCANG.

(86) Pachymer. lib. ix, cap. 30, 31, 32. DUCANG.

(87) Scu, τῶν Λαζῶν ἀρχηγού, ut habet Pachym.

I. III, c. 29. Lazi iidem sunt qui et Colchi. Βοϊνικ-
(88) Quam Valachiam hodie vocant, Turci *Il-
kiam*, veteres vero Daorum, vel Davorum regio-
nem, ut scribit Leunclavius in priore *Onomastico
Turcico*. Vide stemma regum Servicæ in *Familiis
Dalmaticis*. DUCANG.

(89) Sororem uxoris fratris sui... duxerat uxorem.
Ita vertendum, non uxoris sororem, fratris sui ux-
orem duxit, ut Wolfius reddiderat. Βοϊνικ.

πρότερον σχήμα. Εἶτα τῆς τῶν Τριβαλλῶν Ἐκκλη- A
σίας ἀνοισταμένης ἐπιπολῶν πρὸς τὸ παράνομον, ἀπέμπευε καὶ ταύτην μετὰ πολλὸν τὸν χρόνον. Ἄγε-
ται δὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ τῆς Βουλγαρίας ἀρχοντος Σφενδοσθλάδου (90), σύζυγον τρίτην αὐτήν. Ἐπαίδευσεν δὲ μετ' οὐδεμιᾶς τῶν τριῶν. Ἦδη δὲ καὶ
ταύτην ἀποστέρσας εὐγενεστέραν ἐζήτηε συγγένειαν.

Γ'. Ἐπεὶ δ' ἡ μὲν Εὐδοκία τὴν ἐκείνου συνοικη-
σιν ὄλαις προθέσει τῆς ψυχῆς ἀπνηθεῖτο, ὁ δ'
ἐκείθεν ἐμβριθῶς ἐπέκειτο ζῆτῶν οὐ μικρὰς προσ-
τιθείς καὶ τὰς ἀπειλάς, ἀναγκασθεὶς ὁ βασιλεὺς
μηνύει τῷ Κράλῃ περὶ τῆς ἐαυτοῦ θυγατρὸς Σι-
μωνίδου, πέμπτον τῆς ἡλικίας ἀγούσης ἔτος (91).
Ἰν' ὑπ' ἐκείνῳ λαθόντι τρέφοιτο, μέχρις ὅν ἐς τὴν
νομιζόμενον εἴθῃ τοῦ γάμου χρόνον κἄπειτα εἰς
σύζυγον αὐτῷ τοῦ λοιποῦ. Ἐκρο; οὖν ἐπιστάντος
ἀκείνου ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς δεσποίνης ὁμοῦ καὶ B
τῆς θυγατρὸς ἐς Θεσσαλονίκην, ἐπαγόμενος καὶ τὴν
Πορφυρογέννητον δέσμιον, δέει τοῦ μὴ διαδραῖναι
συνεργίαις μητρικαῖς. Οὐ γὰρ διέλιπεν ἡ μήτηρ
ἀσφάλουσα καὶ ζητοῦσα τὴν λύσιν αὐτοῦ.

Δ'. Ἦκει δ' ἐκείθεν καὶ ὁ Κράλης φέρων ὁμήρους
τοὺς κατὰ γένος προῦχοντας υἱὰς τῶν Τριβαλλῶν,
φέρων δ' ὁμοῦ καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Σφενδοσθλάδου
πρὸς πίστωσιν τῶν σπονδῶν. Ἦ δὴ καὶ μικρὸν
ὑπερὸν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν κομιζομένη
μῖγνυται σαρκικῶς Μιχαὴλ ὁ Κουτρούλης (92), ὃς
τοῦ βασιλέως γενόμενος ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς νῦν
διατέλει χηρεῖαν ἀγων θανούσης ἐκείνης. Μίγνυται
μὲν οὖν τῇ ῥηθείῃ λάθρα τὸ πρῶτον, ἔπειτα καὶ
σύζυγον ἀγεται νόμιμον ἐς τοῦμφανέζ. Καὶ ἴνα τὰν C
μέσῳ συντέμῳ, στερέθας καὶ μάλα βεβαίας ὁ Κρά-
λης τὰς σπονδὰς ποιησάμενος καὶ οἶαι κατὰ γνώμην
ἦσαν τοῦ βασιλέως, ἐπάναεισι τὴν Σιμωνίδα λαθῶν
βρέφος οὐσαν τεσσαρακοντούτης τυγχάνων αὐτὸς (95)
καὶ τοῦ βασιλέως καὶ πενθεροῦ καὶ ἡλικίαν προφήτων
πάντε ἔτεσιν ἔγγιστα.

CAPUT X.

*Alani a Scythis subacti legatos mittunt ad imperatorem. Eorum postulata et promissa. Andronicus Romanis
diffusus; ad auxilia externa se convertit: quanto rei Romanæ damno. Alani cum uxore et liberis
admissi. Acerbis exactiōibus occasionem præbent. In Asiam transeunt Michaelis imperatoris ductu.
Circa Magnesium castrametantur. Turci eos observant. Inordinatos adoriuntur. In fugam vertunt. Im-
perator recipit se in urbem Magnesium. Alani Christianorum agros populantur. Turci usque ad oram
Lesbi progrediuntur.*

[P. 126] Α'. Κατὰ δὲ τὸ ἐπιθὸν ἔτος (94) ἐς τὴν
βασιλεύουσαν ἐπανάγοντι τῷ βασιλεῖ πέμπουσι τινες
τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰστρον Μασσαγετῶν λαθραῖαν πρι-
σβεῖαν. Ἄλανοὺς ἡ κοινὴ τούτους καλεῖ διάλεκτος.
οἱ δὴ καὶ Χριστιανοὶ τυγχάνοντες ἀνωθεν, ἔπειτα τῇ
βίαια χεῖρὶ τῶν Σκυθῶν ὑπαχθέντες σώματι μὲν D

dosthlavi sive Wenceslavi sororem sibi junxerat,
uxorem tertiam. Atque ex nulla harum trium uxo-
rum liberos suscepserat. Sed cum et hujus amor
refrixisset, illustriorem affinitatem quærebat.

III. Enimvero cum Eudocia matrimonium illud
toto animo aversaretur, ille vero petitionem vehe-
menter urgeret non parvis minis additis: coactus
imperator illi de Simonide filia sua significat, quin-
tum jam annum agente, ut ab illo domi accepta
aleretur, donec ad nubilem ætatem perveniret, ac
deinde conjux esset. Appetente igitur vere, impe-
rator cum imperatrice et cum filia Thessalonicam
proficiscitur, in vinculis etiam Porphyrogenitum
adducens, veritus ne matris opera elaberetur. Nam
mater Theodora imperatrix non desinebat quotidie
ob filium quiritari et liberationem ejus flagitare.
Θεωδώρα ἡ δέσποινα διηγεκῶς ὑπὲρ τοῦ παιδὸς

IV. Eodem 204 et Crales venit, obsides addu-
cens secum principum Triballorum filios, item
Sphendosthlavi sororem ad pacem confirmandam.
Cum qua non multo post quam in urbem perducta
erat, furtim consuevit Michael Cutrules, qui uxore
duxerat sororem imperatoris, eaque mortua
viduus tunc erat. Cum ea, inquam, iste consuevit
principio clam, deinde eandem palam uxorem du-
xit. Et ut rem in pauca conferam, Crales sædere
sancito et probe ita ut imperator volebat firmato
donum discedit, secumque Simonidem infantulam
abducit, ipse quadragenarius, et socio quinque
circiter annos natu major.

καὶ τοῦ βασιλέως καὶ πενθεροῦ καὶ ἡλικίαν προφήτων

Variorum notæ.

(90) Sic eum appellasse Græcos existimo, quem
anne Wenceslaui dicunt. WOLFIIUS. — Σφενδοσ-
θλάδου. Qui Pachymeri non semel dicitur Ὁσφεν-
δοσθλάδος, quam vocem Latini per Wenceslaus vulgo
efferrunt. Vide stemma regum Bulgarie. DUCANG.

(91) Pachymeres lib. III, cap. 51; Ἦν οὖν πάντο
ἀστειὸν τὸ θυγάτριον, οὕτω τὸν ἕκτον παραλαβόντων
ἐκαστόν. Anno proxime in seculo (qui fuit annus
Christi 1299) eandem Possinus octennem læcit.
BOVIN.

(92) Michaelis Angeli Thessalonicensis imperato-
ris ex Theodora Petralipha filius. Vide stemmata

I. Sequenti anno aliqui Massagete ex iis qui ul-
tra Istrum habitant (Alani vulgo dicuntur) clande-
stinam legationem ad imperatorem cum in Urbem
rediret mittunt: qui cum jam inde antiquitus
Christiani essent, postea a Scythis per vim subacti,
corporibus inviti serviebant: animis vero deside-

Paleologorum et Angelorum. DUCANG.

(95) Possinus eam Simonidis profectioem con-
fert in annum Chr. 1299, quo anno imperator An-
dronicus erat jam ipse quadragenarius. Itaque si,
ut Gregoras ait, Crales gener socio Andronico
quinque fere annis natu major fuit, oportet Cralem
eo tempore annum ætatis fere quadragesimum
quintum attigisse. Minus bene itaque et a Gregora
quadragenarius, et a Possino prope quinquagena-
rius tum fuisse dicitur. BOVIN.

(94) Pachymer. lib. x, cap. 16, 18, 19, 20, 23.
DUCANG.

rio libertatis tabescebant, et impios abominabantur. Petunt igitur locum sufficientem ad habitandum amplius decem millibus hominum, qui si imperatori placisset cum omni familia migraturi essent; unaque strenuam operam se contra Turcos velle navare promittunt, qui auctis viribus totam Romanorum Asiam impune incursabant ac populabantur. Ea legatio **205** tam grata imperatori fuit, quam si divinitus missa totius Asiæ debellandæ spem afferret. Nam post illum Philanthropeni tumultum omnes sibi Romanos suspectos esse dicebat, ut nullum recte erga se affectum esse existimaret. Quapropter externa fœdera noctu atque interdium somniabat: quod utinam non fecisset. Nam cum Romani omnes improbarentur, Romana res laborare cœpit, et in extremum discrimen est adducta, ut post explicabitur.

μαίων, τὰ Ῥωμαίων ἐνδύσασε πράγματα καὶ πρόδησεται.

II. Cæterum legatione tam cupide accepta Masagetae amplius decies mille cum uxoribus et liberis adveniunt. Cum autem eis et pecunia et equi et arma danda essent, ea partim ex imperatorio fisco dabantur, partim e militaribus partim e publicis privatisque pecuniis. Hinc multi et post alios alii proficiscebantur, qui tributa e provinciis colligerent, eaque publicani augebant: omnia arma, omnes equi cogebantur: perquirebantur pagi, urbes, ædes procerum, ædes militum, monasteria, populi, theatra, fora: et omnes dabant equos et pecunias inviti et lamentantes, non votis et bonis omnibus, sed lacrymis et diris novum exercitum prosequentes. Ex Europa in Asiam cum Michaelē imperatore transgressi circa Magnesium castra posuerunt. Turci vero initio, ut solent, in montes et saltus se receperunt, ut inle prasidiis locorum tuti copias horum quantæ et quales essent specularentur, **206** scirentque an illi militarem in castris disciplinam observarent. Norant enim, famam multa quæ haud essent nuntiare, et in rebus agendis modum excedere. Itaque circumspiciebant, verumne esset quod ferebatur, non posse illos invadi: an vero dolis et insidiis Persicis circumveniendi et in fugam conjiciendi essent.

περιμέντες ἐσκόπου, εἴτε κατὰ τὴν φήμην ἀνεπιχείρητα εἴη τὰ πρὸς αὐτοὺς, εἴτε χρὴ δόλοις καὶ λόχοις αὐτοὺς Περσικοῖς περιελθεῖν καὶ κατατροπώσασθαι.

III. Cum autem eos vidissent nullo ordine prædatum crebro exire (Romanos enim agros magis populabantur, quam si aperti essent hostes), bellicosissimi Turcorum consueto ordine et disciplina militari de montibus descendunt, initio paululum, deinde longius, ac subinde majore et confidentiore cum impetu: nec obscurum erat, eos castra imperatoris circumdaturos. Verum nostri ne prima quidem hostium aggressionē tolerata paulatim pe-

A ἐδούλευσαν ἄκοντες, τὴν δὲ γνώμη αὐτονομίας ἀεὶ κατεβίβρωσκεν ἔφρασις καὶ τῶν ἀσεβῶν ἀλλοτριώσις. Πέμπουσιν οὖν χώρον ἀρκούντα ζητούντες εἰς οὐκ ἔστιν ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας αὐτῶν βουλομένων ἐλθεῖν πανοικί, εἴ γε βουλομένῳ εἴη καὶ βασιλεῖ, καὶ ἅμα συμμαχῆσιν ὑπισχοόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων δίκαις χερσὶ, κραταιωθέντων ἤδη καὶ κατατρεχόντων ἀδελφῶν καὶ πορθούντων ὅλην τὴν τῶν Ῥωμαίων Ἀσίαν. Τῷ μὲν οὖν βασιλεῖ παρὰ τοσοῦτον ἐφάνη τὰ τῆς πρεσβείας καθ' ἠδονὴν, παρόσον ἂν εἰ θεόθεν ἐτύχανε κατιούσα καὶ τὰ κατὰ πάσης Ἀσίας μνηστευμένη τρόπαια. Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ συμβάσαν ἐκέλευεν σύγχεσιν πάντα; ἔλεγεσιν ὑποπτεύειν Ῥωμαίους καὶ μηδένα νομίζειν ὀρθὴν πρὸς αὐτὸν διασώζειν ὑπόληψιν· διὸ καὶ συμμαχίας ὑπερβόλους ὠνειροπόλοις νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὡς μὴ ὄφελεν. Ἀποδοκιμαζομένων γὰρ ἀπάντων Ῥωμαίων ἐσχατιά; κατηνέχθη κινδύνων, ὡς ἔμπροσθεν δηλω-

B'. Τῆς μέντοι πρεσβείας οὕτως ἀσμένως δεχθείσης ἤκουσιν οἱ Μασσαγέται τέκνοις ἅμα καὶ γυναῖξιν χιλιάδες ὑπὲρ τὰς δέκα. Ἐπεὶ δὲ εἶδε χρήματα καὶ ἵππους καὶ ὄπλα τοῦτοις δίδοντι, τὰ μὲν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πρυτανείου ἐδίδοντο, τὰ δ' ἐκ τῶν στρατιωτικῶν, τὰ δ' ἐκ τῶν κοινῶν καὶ ἰδιωτικῶν. Ἐντεῦθεν συχνοὶ καὶ ἄλλοι ἐπ' ἄλλῳ ἔφασαν οἱ τὰς χώρας ἀργυρολογοῦντες· ἠὲξον οἱ φορολόγοι τὰ τέλη· πᾶν ὄπλον καὶ πᾶς ἵππος ἠθρολίετο· ἤρευνῶντο κῶμαι, πόλεις, οἰκίαι τῶν μεγιστάνων, οἰκίαι τῶν ἐν στραταίαις κατειλεγμένων, ἀσκητήρια, δῆμοι (95), θέατρα, ἀγοραὶ, καὶ [P. 127] πάντες ἐδίδον ἵππους καὶ χρήματα, ἄκοντες τε καὶ ὀλοφυρόμενοι, οὐκ εὐχὰς καὶ λόγους εὐφήμευς, ἀλλὰ δάκρυα καὶ ἀρὰς παραπομπῶς ἐφοδῶν τῷ νέῳ στρατῷ συνεκπέμποντες. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐς Ἀσίαν διαβαίνουσιν ἐξ Εὐρώπης ἅμα τῷ βασιλεῖ Μιχαῆλ, αὐτοὶ μὲν στρατοπεδεύουσι περὶ Μαγνησίας· οἱ δὲ Τούρκοι τὰ πρῶτα περὶ τὰ δρη καὶ τὰς λόχμας ἀναχωροῦσι, τοῦτο δὲ τὸ συνηθὲς σφισι ποιοῦντες, ἐν' ἐκεῖθεν αὐτοὶ ταῖς δυσχωρίαις φρουρούμενοι τὰ τοῦτων ὀρῶσι στρατεύματα ὀπίσσω τε καὶ οἷα τυγχάνουσιν καὶ εἰ κατὰ στρατηγικὴν ἐμπειρίαν στρατοπεδεύουσιν. Ἰσασὶ γὰρ ὡς πολλὰ τῶν οὐκ ὄντων ἢ φήμη κομίζει ταῖς ἀκοαῖς ὑπὲρ τὸ προσῆκον τὰ πράγματα αὐξοῦσα· εἶθεν περιμέντες ἐσκόπου, εἴτε κατὰ τὴν φήμην ἀνεπιχείρητα εἴη τὰ πρὸς αὐτοὺς, εἴτε χρὴ δόλοις καὶ λόχοις αὐτοὺς Περσικοῖς περιελθεῖν καὶ κατατροπώσασθαι.

D Γ'. Ἐπεὶ δὲ εἶδοεν τοῦτους ἀτάκτως ἐπὶ λείαν παρεξίοντας συχνά· καὶ γὰρ ἐληίζοντο τὰ Ῥωμαίων αὐτοὶ μείζον ἢ κατ' ἐχθρὸν προφανῆ· παρακαταίαισι τῶν ὀρῶν οἱ μαχιμώτατοι μετὰ τῆς συνήθους σφῶν ἐς τὰ πολέμια τάξεως, μικρὸν μὲν πρῶτον, ἔπειτα πλείον· καὶ ἀεὶ μείζονα καὶ θαρβύλαωτέρη χωρῶμενοι τῇ ὀρμῇ τῇ· ἐφόδου, δηλοῖ ἦσαν τὰ τοῦ βασιλέως κυκλιώσοντες στρατοπέδα. Ἀλλ' οὐκ ἐνέμεναν οὐδὲ τὴν πρῶτην ἔφοδον τῶν βορβάρων οἱ ἡμέτεροι,

Variorum notæ.

(95) Populi Wolfso. An potius curiæ? An tribus? δῆμοι quoque dicebantur gradus Hippodromi, in

quibus sedere consueverant δῆμοι, seu factiones. Vide Glossarium med. Græc. in v. Δῆμοι. Βοιναν.

ἀλλ' ὄραντες ἐκεῖθεν ἐπὶ πόδα ἀνεχώρουν καταμι- A
 χρον, κατόπισιν τῶν βαρβάρων ἰόντων καὶ τῶν ἐγγι-
 σσι παραστρατοπεδουμένων. Οὐ γὰρ ὡς εἶχον
 κλήθον; ἐώρων τοὺς βιβάρους οἱ ἡμέτεροι· ἀλλὰ
 τρυφὴν ἐπεπόνθεσαν ὑπὸ δειλίας, οἷον οἱ μεθύοντες
 ὑπὸ οἴνου, οἱ οὐ τὰ ὄντα κατὰ φύσιν ὀρώσιν, ἀλλ'
 ἐνθ' ἑτέρων ἕτερα οἰοῦνται βλέπειν ὑπὸ τῆς περὶ τὸν
 ἐκρέφαλον πλειστης ὑγρότητος κυματομένης τῆς
 βῆρας καὶ οἴνου κολυμβώσης ἐς τὰ φαινόμενα
 πημελώε. Τὰ γὰρ ἀδικίαν ἔχοντα προπορευομένην
 καὶ θράσος στρατόπεδα συγγενῆ φθορὰν αὐτόθεν
 καὶ κατάλυσιν ἐπιφέρονται· καὶ πρὶν τοὺς πολε-
 μίους ἐπεισπεσεῖν, αὐτοὶ πρότερον ὑπὸ δειλίας
 ἀνατρέπονται, σφῶν αὐτῶν αὐτοὶ γινόμενοι πολεμί-
 οί, τῆς δίκης φνωθεν κατὰ τὸ προσήκον διδοῦσης τῶν
 κρατομένων τὰ τέλη. Οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς κατορθύ- B
 σαι τι τοὺς ἀράς καὶ δάκρυα λαβόντας ἐφόδια πρὸς
 τὴν ἔξοδον. Ὁ μὲν δὲ βασιλεὺς τοὺς Μασσαγέτας
 φυγῆ χρησαμένους ἰδὼν καὶ μὴ δυνάμενος μετ'
 ἀλίγων ἀντιστρατεύεσθαι τοῖς βαρβάροις, φέρων
 ἐυδέλγηκεν ἑαυτὸν ἐς ἀσφαλέστατον φρούριον τὴν
 Μαγνησίαν τῆς συμφορᾶς τὸ τέλος ἀποσκοπῶν. Οἱ δὲ
 Μασσαγέται κατήεσαν ἄχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, πάντα
 ληϊόμενοι τὰ Χριστιανῶν, κάκειθεν ἐς Εὐρώπην δια-
 περανοῦνται· ὥσπερ ἂν εἰ διὰ μόνον τουτὶ προσεκλη-
 θησαν ἐκ Σκυθῶν, ἵνα τοῦ δεόντος πρωταίτερον τοὺς
 Τούρκους ἄχρι θαλάττης ἐγγήγησαιεν. Οὐ γὰρ πολλὰ
 μεταξὺ παρεληλύθεισαν ἡμέραι, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς
 ἐς Βυζάντιον ἐπανήκεν, οἱ δὲ βάρβαροι κατήεσαν
 Ἀσσίαν περὶ ἄλιον.

dem referendo discesserunt, Barbaris pone sequen-
 tibus, et castra in proximo constituentibus. Nostri
 enim quam multi essent barbari non videbant :
 sed idem illis ex metu accidebat quod ebriis qui
 non ea quæ re ipsa sunt vident, sed pro aliis alia
 videre se putant, quia tempore plurimo circa cere-
 brum collecto visus eorum turbidus existit, et ad
 res objectas temere velut submersu fluctuat. Exer-
 citus enim quos injuria et audacia antecedit, rui-
 nam sibi ipsis protinus et interitum asciscunt :
 et priusquam hostis irruat, ipsi sua timiditate evi-
 tuntur, ipsimet sibi hostes sunt, 207 divina vind-
 icta eum exitum decernente, quem facta illorum
 meruerunt. Neque enim probabile erat, rem bene
 gesturos esse eos, qui lacrymas et exsecrationes pro
 viatico secum abstulissent. Cæterum imperator
 Massagotas fugisse cernens, quod cum paucis re-
 sistere Barbaris non poterat, in munitissimum ca-
 stellum Magnesian, calamitatis exitum præstola-
 turus, sese coniecit. At Massagetæ usque ad Hel-
 lespontum Christianorum ægros populantes de-
 scenderunt, atque inde in Europam trajiciunt,
 non aliter quam si ea de causa duntaxat e Scythia
 accessit essent, ut Turcis maturius quam oporteret
 viam ad mare monstrarent. Nec enim multi dies
 intercesserunt, cum et imperator Byzantium re-
 diit, et Barbari ingruentes omnia fore ad oram
 usque Lesli inter se partiti occuparunt.

CAPUT XI.

*Veneti a Genuensibus sæpius victi magnam classem instrunt. Genuenses Galatæi ut sibi et rebus suis con-
 suluerint. Eorum domus et naves vacuæ incenduntur. Byzantini ob incensa suburbia in Venetos sæviunt.
 Veneti satisfieri sibi ab imperatore postulant. Non audiuntur. Byzantinos ob abjectam rei navalis curam
 injuriæ expositos despiciunt. Isidem superbe illudunt. Præda onustis domum redeunt. Joannes patriarcha
 contemnitur, ut simplex et indoctus. Secedit. In patriam revertitur.*

[P. 128] A'. Συνέθη δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (96) C
 καὶ θῆναι καὶ μάχην μεταξὺ Γενουσιτῶν καὶ Βενετι-
 κῶν, καὶ πλείστα; μὲν ἀπολέσαι ναῦς καὶ χρήματα
 τοὺς Βενετικούς νικωμένους ἄλλοτε ἄλλοθι παρ'
 ἐκεῖνων· ὅψθ' ἔβδομήκοντα παρασκευάζαντας ναῦς
 εἶδειν κατὰ τούτων τῶν Γενουσιτῶν, οἱ τὴν οἰκίαν
 ἀντιπέραν ποιοῦνται τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ
 αὐτῶν μὲν μηδένα καταλαβεῖν· προμαθόντας γὰρ
 ἐκεῖνος γυναίκας μὲν καὶ παῖδας καὶ χρήματα τῆς
 βασιλευούσης ἐντὸς ἀσφαλίσασθαι· αὐτοὺς δ' ἐς τὰς
 αὐτῶν τριήρεις ἐμβάντας φυγεῖν τοὺς διώκοντας,
 ἀποπλεύσαντας ἐς τὸν Εὐξείνιον· ὡς ἐντεῦθεν μὴ
 καταλαδοῦσιν οἰκίαν ἐκεῖνους ἐνταῦθα ἀναγκασθῆναι
 κτείν τὰς τε οἰκίας ἐκεῖνων καὶ τὰς παρατυγούσας
 κινὰς ὀκνάδας· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ σὺν γε αὐταῖς καὶ
 τὰς Ῥωμαίων ἐκτὸς τείχους οἰκίας ἀπάσας, ἀμυ- D
 νόμητοι δεξαμένους γυναίκας καὶ παῖδας καὶ χρῆ-
 ματα τῶν ἐχθρῶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ· ἀφ' ὧν ὀρηθέντας
 Ῥωμαίους τῶν τῆς βασιλευούσης ἐντὸς κατοικοῦντων Βενετικῶν ἔστιν οὗς διασπαράξει καὶ τὰ αὐτῶν
 ἀρπάζει πάντα χρήματα.

I. Hoc tempore bellum etiam inter Genuenses et
 Venetos exarsit : in quo Veneti multis navibus et
 pecuniis amissis alias alibi victi. Tandem septua-
 ginta navibus instructis eos Genuenses qui e re-
 gione Constantinopolis habitant adorti sunt; sed
 neminem eorum ceperunt. Nam illi præcognito il-
 lorum adventu uxores, liberos, et opes suas intus
 urbem concluserunt : ipsi vero suis triremibus
 conscens in Euxinum pontum delati hostem perse-
 quentem fugerunt. Itaque Veneti, cum eos capere
 non possent, eo deinde redacti sunt, ut domos il-
 lorum et vacuâ onerarias quæ occurrebant incen-
 derent, unaque cum eis Romanorum omnes ad se
 extra mœnia : 208 ulti eos; quod hostium uxores,
 liberos et opes in tuto collocassent. Unde factum,
 ut Romani adversus Venetos in Urbe habitantes
 concitati nonnullos discernerent, eorumque res dirip-
 erent.

Variorum notæ.

(96) De hoc bello inter Genuenses et Venetos agit Pachymer. lib. ix, cap. 15, 18, 19, 20, 21, et lib. x, cap. 5, 23. DUCANG.

II. Qua de causa sequente æstate cum octodecim armatis triremibus Veneti advenerunt, damnum datum pensari ab imperatore postulantes. Neque enim illi amicitiae jus esse, ut magnam injuriam moderate ultri tandem extremo supplicio afficerentur. Romanos priores rupisse fœdus : quod in ipso belli discrimine hostium uxoribus, liberis, pecuniis tutum asylum aperuissent. Sed cum imperator postulationem illam æquam esse negaret, neque etiam pro majestate imperatoria impudentem illorum audaciam castigare auderet, quod triemes quas opponeret non habebat (nam quas habuerat, eae ut diximus perierant) ; eo confidentiae venerunt, cum infirmas Romanorum vires omnino contemnerent, ut id dedecus Romano imperio impresserint, quod me vel referre pudeat. Nam cum alicui invito et coacto malorum causæ existunt, dolere quidem fas est, sed moderate, quoniam illic conscientia nullo pœnitentiæ verbere flagellatur, sed divinum illud iudicium credit, cujus idcirco rationes occultæ et arcanae sint. Hic autem Romani de industria et data quodammodo opera ultro dignitatem 209 imperii infra servilem conditionem abiecerunt, triremibus e mari sublatis ob spem lucri ; quod cum perexiguum fuisset, diuturna et maxima detrimenta peperit, cum ignominia multo majore conjuncta. Neque enim vel Latinis Romanos ita audacter despicere, vel Turcis arenam maris intueri aliquando licuisset, si Romana classis ut olim mare tenuisset : neque unquam in id discrimen res adductæ fuissent, ut Romanis non tantum finitimæ gentes, sed etiam remotissimæ, instar Tantalei cujusdam saxi exiguo filo supra caput suspensi, formidandæ essent, et omnibus annua tributa pendere cogentur, quemadmodum Lysandro et Dercyllidæ et Laonicis præfectis, quos Harmostas vocant, olim Athenienses et Bœoti clade accepta persolverunt.

τινα λίθον φοβεῖσθαι Ταντάλειον ἀπὸ λεπτοῦ τινος αἰτῶν μετεωριζόμενον ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ πᾶσιν ἀναγκάζεσθαι φόρον εἰσφέρειν ἐτήσιον, καθάπερ Λυσάνδρῳ καὶ Δερκυλλιδᾷ καὶ τοῖς ἐκ Λακεδαιμόνων Βοιωτοῖς δουτυχησαντες.

III. Sed illuc redeo. Veneti cum triremibus armati in sinum Ceratinum progressi ad septentrionale litus appulerunt e regione palatii : et inde legatis missis res repetebant, quascunque Venetis urbem incolentibus Byzantini nulla ab ipsis injuria affecti admississent : se plura invitis Romanis eripuros minitantes, nisi sponte quod æquum esset redderent. Sed cum imperatorem velle res restituere intellexissent, illico Romanam potentiam per ludibrium contemnere cœperunt, et omnes ædes e regione urbis sitas incenderunt vacuas habitatoribus. Nam ii adventu illorum 210 non expectato migrarant. Item manipulos frumenti, quotquot in arvis erant, igne consumperunt : quod non aliud fuit nisi ludibrium quoddam et subsannatio imperatoris. Sic enim accidit, ut tenui auxilio a septentrione aspirante flamma ventiletur, et multo fumo regia completeretur. Postridia digressi in eo luerunt

B'. Δι' ἃ δὴ καὶ ἐς τοῦτιον θέρος ἐκτωκαίδεκα τριήρεις αὐθι; ὀπλισαντες οἱ Βενετικοὶ ἤχον τὴν γενόμενῃν ζημίαν ἀπαιτοῦντες παρὰ τοῦ βασιλέως. Μηδὲ γὰρ εἶναι φασὶ πρὸς τῆς νενομισμένης φιλίας τῷ προπεπονημένοι μεγάλα ἀμυνομένους μέτρια τέλους καὶ τὴν ἐσχάτην ὑποσιτῆναι ζημίαν· προκατάρξει γὰρ τῆς παρασπονδῆσεως· Ῥωμαίους, ταῖς τῶν ἀντιπάλων γυναῖξι καὶ παισὶ μετὰ τῶν χρημάτων ἐν τῇ τῆς μάχης ἀκμῇ πᾶσαν καὶ παντοίαν περιποιήσαμένους ἀσφάλειαν. Τοῦ δὲ βασιλέως μήτε λόγον εὐλογον εἶναι τὴν ἀπαίτησιν ἀποκρινομένου, μήτε ἀρμόττουσαν τύχῃ βασιλικῇ τὴν ἐπιτίμησιν κατὰ τῆς αὐτῶν ἀναίδου; ἐπενεγκεῖν ἔχοντος τόλμης τῷ μὴ κεκτῆσθαι τριήρεις ἀντιστρατευομένας (προσπολιώλεσαν γὰρ, ὡς εἰρήκειμεν), ἐς τοσοῦτον ἐξηνέχθησαν θράσους τῷ μάλα περιφρονεῖν τῶν Ῥωμαίων τὸ θνανδρον καὶ [Ρ. 129] τοσαύτην προὔξενησαν τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ τὴν αἰσχύνῃν, ἐς ὅσον αἰσχυνοίμην ἂν αὐτὸς ἀφηγούμενος. Ὅπου γὰρ κατηναγκασμένα τῶν ἀτυχημάτων ἔπεισι τὰ αἴτια, λύπαις μὲν καὶ οὕτως ἔξῃστι τὴν ψυχὴν κατατρύχειν· μετρίαις δ' οὖν θυμῷ, ἔχει τοῦ συνειδότες οὐδένα μαστιγοφόρον μετὰ μὲλον ἔχοντος, ἀλλὰ θεῖαν τινὰ κρίσιν ἀπορρήτους τοῦ; λόγους κρύπτουσαν ἡγουμένου τὸ πρᾶγμα. Ἐνταῦθα δ' ἐξέπιτηδες καὶ οἶον εἰπεῖν μετὰ τέχνης εἰς ἀνδραπόδων μοῖραν ἐκόντες ἐβρίψαν Ῥωμαῖοι τὸ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀξίωμα, τὰς οικείας τριήρεις τῆς θαλάττης γυμνῶσαντες ἐλαπίδος ἕνεκα κέρδους, ὃ μάλα βραχύτατον ἦν μάλα μακρὰν τε καὶ πολυτάλαντον ἐγεώργησε τὴν ζημίαν καὶ ταύτην πολλῶν μακρότερον ἔχουσαν τὸ τῆς αἰσχύνῃς ἔγκλημα. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἂν οὔτε Λατίνους οὕτω κατὰ Ῥωμαίων θρασύνεσθαι, οὔτε ψάμμον θαλάσσης θεάσασθαι. Τοῦρκους ποτὲ, τῆς ναυτικῆς τῶν Ῥωμαίων δυνάμει; θαλαττοκρατούσης ὡς πρῶτερον· οὐδ' ἐς τοῦ; ἀνάγκης συναλαθῆναι Ῥωμαίους, ὥστε μὴ μόνον ὅποσα τῶν ἔθνῶν ὁμοροῦντα πεφύκασιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὡς πορρωτάτω τὴν διαίταν ἐκλήρωσαντο, εἰς ἃ

Γ'. Ἄλλ' ἔκεισε ἐπάνειμι. Παρὰ θρόνον μέντοι ἐς τὸ Κέρας ἐπὶ τῶν τριήρων ὀπλοφοροῦντες οἱ Βενετικοὶ τῇ πρὸς ἄρκτον προσέχον παραλίξ ἀντικρὺ τῶν βασιλικῶν οἰκῶν· κάκειθεν πέμψαντες ἀπήτουν τὰ χρήματα, ὅποσος τοῦ; ἔδον τῆς βασιλευούσης οἰκοῦντας Βενετικούς οὐδένα ἀδικήσαντα; ἐζημιώσαν· πλείω λαβεῖν παρ' ἀπόντων Ῥωμαίων ἀπειλοῦντες, εἰ μὴ αὐτοὶ γε ἐκόντες ἀποδοῖεν ὅποσα χρεῶν. Ἐπεὶ δ' ἀποφάσκοντα τὴν ἀπόδοσιν τὸν βενετικῶν ἐγνώκεσαν, αὐτίθεν κατετρινωμένους τὴν Ῥωμαίων ἡράσαντο δύναμιν· καὶ ὑψηλὴν εὐθύς τὰς τε ἀντιπέρας οἰκίας ἀπάσας κενὰς οὕτως τῶν ἐνοικούντων· φθάσαντες γὰρ ἐξήμισαν ἐκείνοι σφᾶς αὐτοῦ; ἐκεῖθεν· καὶ ἐτι ὅποσα περὶ τὰς ἄλλως ἀσχυρῶν δράγματα ἦσαν· τὸ δὲ ὡς περ παιδιὰ καὶ χλευήτης ἦν ἐκείνων κατὰ τοῦ βασιλέως. Συμπέπτωκε γὰρ καὶ λεπτὰς τινὰς αἰσῶν; ἀπ' ἄρκτου πνεούσας τῇ τε φιλοῖ διδοῖαι ῥοπήν καὶ πλείστου καπνοῦ τὰ βασι-

λαία ἐμπιλάβν. Τῇ δ' ὀστεραία ἐκέθην ἀραντας ἄ
 ἔργον ἦν τὰς ὀθενδήποτε πρὸς τὴν βασιλεύουσαν
 εἰσπλευσας ἐλκὰδας χειροῦσθαι καὶ τὰς ἐν τῇ Προ-
 ποντίδι νήσους λιτίζεσθαι παραπλέοντας καὶ οὐχ
 ὅπως ὄσα ἐν χρήμασιν ἦν συναθροίζειν, ἀλλὰ καὶ
 τοὺς ἀνδρα; ἐπὶ κεφαλῆς μετεωρίζοντας ἀπὸ τῆς
 κεφαλῆς μαστίζειν πρὸ τῶν τῆς βασιλευούσης τει-
 χῶν· ἴν' ὀρῶντες οἱ κατὰ γένο; ἐκάστω προσήκον-
 τες πολλὰ καταβάλλωσι χρήματα πρὸς ἐξῶνσιν·
 ἔμμενοι χρήματα ἀνεχώρησαν οἰκαδε.

[P. 150] Δ'. Ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωάννης (97) ὀρῶν
 περιφρονοῦμενον ἑαυτὸν ἀμαθίας τε καὶ ἀπλότητος
 ἔνεκα καὶ ἀνακεκαλυμμένως παρὰ ἀρχιερέων ἔστιν
 ὢν λοιδороῦμενον, τῇ λύπῃ καὶ τῇ μικροψυχίᾳ νικᾶ-
 ται καὶ δίδωσι φέρων τῷ βασιλεὶ τοῦ θρόνου παρ-
 αίτησιν ἐγγραφον, ἐπεὶ μὴ βούλοιο ἐκδικεῖν. Ὁ
 δὲ ἀπελθὼν ἠσύχασε (98) μέχρι τινὸς παρὰ τὴν
 μὴν τῆς ὀπεράγνου Θεομήτορος, τῆς Παμμακαρί-
 στοῦ (99). Ἐπειτ' ἀπῆει παρὰ τὴν θρεψαμένην, τὸ
 τῆς Σωζοπόλεως λέγω πολίχινιον· ἔνθα καὶ τὸ λείπον
 ἐν ἡσυχίᾳ τοῦ βίου παρημεψεν.

occupati, ut onerarias in urbem euntes interciperent, et e Propontidis insulis prædas adnavigando agerent; nec cumulandis opibus contenti viros etiam ex antennis capite deorsum verso suspensos ante urbis muros flagellarent, ut cuiusque cognati spectantes illud captivos magno pretio redimerent. Ita Veneti majore pecunia quam postularant conquisita domum redierunt.

καὶ οὕτω πλείω τῶν ζητουμένων οἱ Βενετικοὶ συλλε-

IV. Joannes autem patriarcha cum se ob inscientiam et simplicitatem contemni cerneret, et manifestis conviciis a quibusdam pontificibus incessi, moerore et animi pusilli ægritudine victus scriptam offert imperatori dignitatis suæ abdicationem, quandoquidem opem sibi ferre nollet. Digressus aliquamdiu in sanctissimæ Dei Genitricis Παμμακαρίστæ monasterio solitariam vitam egit. Deinde in patriam Sozopolin oppidulum sese contulit, ibique ævi reliquum in solitudine exegit.

Variorum notæ.

(97) Pachymer. lib. viii, cap. 24, 25; lib. ix, cap. 11, 12, 27, 28, 29, 31, 32; lib. x, cap. 3, 6, 7, DUCANG.

(98) Illam Joannis Sozopolitani secessionem indicisse in annum Christi 1303, non 1304, multis probat contra Possinum Mauritius David, Animad-

versionum Chronologic. ad Pachymeris Michaellem cap. 11. Boivis.

(99) De quo monasterio vide Constantinopolim Christ. lib. iv, sect. 2, n. 30. Interpres, *In sanctissimæ et beatissimæ Dei Genitricis monasterio*, Emendavimus uti editum est. Ducang.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Provinciae Asiaticæ a Turcis occupantur. Earum partitio. Nomina Satraparum. Athanasius imminentem Dei iram prænuntiatur. Terræ motus. Imperator Athanasium præ cæteris patriarchatu dignum judicat. Restitutum censet. Plurimi refragantur. Quidam obtemperant. Athanasius Constantinopolitanæ Ecclesiæ iterum præficitur. Patriarcha Alexandrinus sabellam imperatori narrat et Athanasium notat.

Α'. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον (1-2) ἐκ τῆς εἰς τὰ C 214 I. Sub hoc tempus ex Oriente maximi catagmētistῶν τῶν κακῶν ἀνεβράβη πειλάγη, καθάπερ mitatum fluctus exundarunt, perinde ac si infiniti

Variorum notæ.

(1-2) Pachymer. lib. x, cap. 20, 21, 25, 26; lib. xi, cap. 10, 21. Ducang.

ventorum turbines repente confingerent et omnia sursum deorsum agerent ac permiscerent. Nam cum imperii Romani orientales tractus militaribus copiis destituti essent, Turcorum satrapæ sociis viribus omnia usque ad mare universum incursare, et in ipsis jam littoribus colonias constituere cœperunt. Et maxima quidem pars virorum simul et mulierum, item infantes, iumenta, pecuniæ, in hostium potestatem concessere. Qui vero clam evaserant, eorum alii in proximas urbes confugerunt, alii inopes et suis rebus spoliati in Thraciam trajecerunt. At Turci jam inita concordia omnes quæ in Asia erant Romanæ ditionis provincias sorte distribuerunt. Carmano Alisurio major Phrygiæ mediterraneæ pars obvenit: item quæcumque ad Philadelphiam et ad proxima quæque loca pertinent ab Antiochia usque urbe, quæ ad Mæandrum fluvium sita est. Quidquid inde est Smyrnam usque et ad eam quæ interjacet maritimam Ioniæ oram, Sarchani cuidam obtigit. Nam Magnesium, Prienen, et Ephesum alius, nomine Sasan, jam interceperat. A Lydia et Æolia usque ad Mysiam Hellesponto adjacentem Calames et filius ejus Carases obtinebant. Quæ circa Olympum sunt, et omnem inde Bithyniam Atman. 215 A flumine Sangario ad Paphlagoniam Amurii liberi inter se partiti sunt.

ὄνομα Ἀτμῶν (8)· τὰ δ' ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Σαγγαρίου μετὰ διέδθησαν πιτῆς (9).

M. Sequente anno dicunt Athanasium, qui patriarchatum ante Joannem tenuerat et abdicaverat, imperatori clam nuntiasse, prævidere se impendentem Romanis divinam indignationem:horta-

μυρίων πνευμάτων ἐξαίφνης ὁμοῦ συββαγέντων· καὶ πάντ' ἄνω καὶ κάτω ἐλαυνόντων καὶ συγκυκόντων. Ἐπεὶ γὰρ ἔρημα στρατευμάτων τὰ πρὸς ἔω τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐλείπετο, συνασισμένοι οἱ τῶν Τούρκων σατράπαι ποιήσαντες πάντα κατέδραμον ἄχρι θαλάττης ἀπάσης καὶ πρὸς αὐταὶς ἤδη ταῖς ἀκταῖς μετοικήσαντες· καὶ οἱ μὲν πλείστοι τῶν τε ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ νηπίων, καὶ ὅσα ἐν κτήγεσι καὶ ὅσα ἐν χρήμασι ἦσαν, ὅπερ τὴν τῶν πολεμίων ἀρτί εὐχρῆν ἐγεγόνεισαν. Ὅσοι δ' ἔλαθον διαδράντες, οἱ μὲν ἐς τὰς ἔγγιστα πόλεις κατέφυγον, οἱ δὲ καὶ ἐς Θράκην ἀσκευοὶ καὶ γυμνοὶ τῶν προσόντων διέδθησαν. [P. 131] Ἐς δὲ ἑμφωνίαν (3) ἤδη ἐληλυθότες οἱ Τούρκοι κλήρῳ διέλαχον πᾶσαν, ὅπως τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐτύχχανε γῆ κατὰ τὴν Ἀσίαν. Κατέσχον οὖν, ὁ μὲν Καρμανὸς Ἀλισούριος (4) τὰ πλείω τῆς μεσογείου Φρυγίας καὶ ἐτι τὰ μέχρι Φιλαδελφείας καὶ τῶν ἔγγιστα πάντων ἀπὸ τῆς περὶ Μαϊάνδρον τὴν ποταμῶν Ἀντιοχείας· τὰ δ' ἐκέσθεν μέχρι Σμύρνης καὶ τῶν ἐν τῇ παραλίῳ τῆς Ἰωνίας ἕτερος, ὄνομα Σαρχάνης (5). Τὰ γὰρ περὶ Μαγνησίαν καὶ Πριήνην καὶ Ἐφεσον φθάσας ὑπέλειτο σατράπης ἕτερος, ὄνομα Σασάν (6)· τὰ δ' ἀπὸ Λυδίας καὶ Αἰολίδος ἄχρι Μυσίας τῆς πρὸς τῷ Ἑλλησπόντῳ ὁ τε Καλάμης (7) λεγόμενος καὶ ὁ παῖς αὐτοῦ Καρσῆς· τὰ δὲ περὶ τὸν Ὀλυμπον καὶ ὅσα τῆς Βιθυνίας ἐξῆς ἕτερος, μέχρι Παφλαγονίας μεμερισμένως ἐς τοὺς Ἀμου-

17. Τὸ μέντοι ἐξῆς ἔτος (10) φασὶ διαμνηνύσασθαι λάθρῃ τῷ βασιλεὶ τὸν πρὸ τοῦ Ἰωάννου πατριάρχου ἑστάντα καὶ παραιτηζόμενον Ἀθανάσιον θεῖον προβλεπεῖν ὄργην κατὰ τῶν Ῥωμαίων παρακλει-

Variorum notæ.

(3) Satraparum istorum Turcorum nomina tum ea, quæ hic omittit Gregoras, et ut ii Asiæ provincias invicem partiti sint, recensent Pachymeres lib. xi, cap. 9, Phranzes lib. i, cap. 24, 26, et Laonicus lib. i, pag. 7, edit. reg., de quibus copiose satis egit Joannes Leunclavius in Pandecte Turcico, n. 13. DUCANG.

(4) Ἀλισύρης, Pachymeri; Ἀλισούριος, Phranzæ; Καρμανός, Laonico. Ab eo dicta Caramania Cilicia, cum aliis tamen appendicibus: parte nimirum Lycaoniæ, Pamphylia, Caria, quibus addit Laonicus mediterranea Phrygiæ. Carmani posterii Caramanoglii dicti, quorum stemma historiæ suæ Musulmanicæ præfixit Joannes Leunclavius. DUCANG.

(5) Ita Phranzes et Laonicus. Ab illo Sarcania dicta Ionia; cuius vocis meminit Laonicus, Turcis, Saruchan ili, id est regio Saruchania, ut scribit Leunclavius in Onomastico Turcico, et in Pandecte n. 13. DUCANG.

(6) Istius meminit pariter Phranzes, de quo Pachymeres et Laonicus silent. DUCANG.

(7) Phranzes, Calases cum Carase filio. Laonicus, Καλάμην οὖν τῷ πατρὶ αὐτοῦ Καρσῆ. Nescio an Calasius idem sit, quem Pachymer. d. d. cap. 9, et lib. x, cap. 20, Λαμύνην vocat. A Carase vero Lydia usque ad Mysiam Carasia deinceps appellata, de cuius posteris agit Leunclavius lib. iv. hist. Musulman. pag. 196, 197, 198, ubi Carasiam tandem Urchani deditioe spontanea se subiecisse narrat. DUCANG.

(8) Ita appellatur a Pachymeræ, d. cap. 9, et lib. x, cap. 20, 25, et lib. xi, cap. 9, *Othmanes* a Phranze. Ὀτουμάνος a Laonico, *Osman* a Leunclavio, et aliis, a quo Sultani Ottomanici hodierni Turcici genus ducunt. Is Etruculis filius fuit. DUCANG.

(9) *Chasan* et *Mahomet* ii vocantur a Phranze. Laonicus Gregoræ sequitur, neque Amurii filios nominat: Pachymeres Ἀμουρίους duntaxat habet. At cuius Amurii, filii dicantur, incertum. Nam ex prioris Amurii, quem a Meleco Iconiensi Sultano interfectum diximus supra ad lib. v, cap. 8, filius unicus Halis superstit, *Amur* etiam appellatus, a quo in prælio deletus et cæsus Melecus: atque huius alterius Amurii filii hic forte intelliguntur, qui mortuo parente has provincias sibi asseruerint. tametsi alter rursus Amurius occurrat in posteriori Gregoræ historia, qui ex duobus istis secundi Amurii esse potuerit, et Amurii sibi ut pater nomen ascripserit: nisi ipsemet sit Halis Amur horum pater. Hos Amuris, vel Amurii, vel Omuris filios, quos Heracleum Ponticam, Castanoneum, Sinopen, et alias urbes cum ditione mari Pontico vicina tenuisse scribit, *Omeroglios* vocat Leunclavius in horum stemmate, quod historiæ suæ Musulmanicæ præfixit. *Omer* enim is in annalibus Turcicis appellatur. Vide eundem Leunclavium in Pandecte n. 13. DUCANG.

(10) Pachymer. lib. x, cap. 34, 35, 36; lib. xi, cap. 1, 20. DUCANG.

ασθαί τε αὐτὸν ὀλονύκτους δεήσασσι χρέεσθαι πρὸς Ἄθεον ἄχρι καὶ ἐς τρίτην ἡμέραν· τῇ δ' ὑστεραία γενομένου σεισμοῦ τοῦτον εἶναι, φάναι τὸν βασιλέα, τὴν προειρημένην Ἀθανασίω θεομηνίαν ἰσχυρίζεσθαι τε λοιπὸν, ὡς οὐχ ἕτερος ἄξιος· μᾶλλον αὐτοῦ πρὸς τὸν πατριάρχην ἀνεληλυθέναι θρόνον· μηδὲ γὰρ ἂν βλέπειν τὰ ἐμπροσθεν ἄνευ θειοτέρας ἐλλάμψεως· πεπεισθαι τε τοὺς πολεμίους ὡς πορβωτάτω γενέσθαι τῶν ὄρων τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας· ἅμα τῷ τοῦτον ἐς τὸν πατριαρχικὸν ἀναθῆναι θρόνον καὶ γενέσθαι, οἷον εἰπεῖν, ἔαρ μετὰ χειμῶνα καὶ γαλήνην μετὰ κλύδωνα καὶ ῥᾶστα πλατυθῆναι τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας τὰ σχοινίσματα.

Γ. Τοῦτο μικροῦ πάντας ἀρχιερεῖς καὶ ἱερέας, καὶ ὅσοι ἀσκητηρίων ἔτυχον προσδρεύοντες, καὶ ὅσοι τοῦ κλήρου, καὶ οὐ πολλοὺ δέου λέγειν, ὅσοι τῶν ἀγορανομούντων καὶ δημόσια δὴ τινα ἐγκραχειρισμένων ἦσαν πράγματα, ἀναμνησθέντας τῆς πάλαι πνευματικῆς βαρύτητος τοῦ ἀνδρὸς οὐ μικρῶς διετάραξεν· ὥστε καὶ δημηγοροῦντι τῷ βασιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ καὶ τῆς Ἀθανασίου προρρήσεως πιστεύειν οὐκ εἶχον, ἀλλ' ὑπεψιθύριζον, ὡς ποθῶν ἐκείνον ἐνδοξότερον καθιστᾶν πλάττει καὶ χαρίζεται ψευδῆ ταυτηνὴ τὴν δόξαν αὐτῷ, ἢ εὐπαράδεκτος καὶ ὁ τοῦτου πρὸς ἐκείνον δοκοῖή πόθος. Δεξιώσσει δ' οὖν ὁμοῦ καὶ λόγους πειθοῦς· ὁ βασιλεὺς ἔστιν ὅς τῶν τε ἀρχιερέων καὶ μοναζόντων περιεληθὼν βίους τῷ ἑαυτοῦ ἐπεποιθήκει βουλήματι· μεθ' ὧν περὶ καὶ βίβην ἀπεισι παρὰ τὴν τοῦ Ἀθανασίου καταγωγὴν τὴν περὶ τὸν Ἐρηόλοπον καὶ ὁμιλήσας αὐτῷ τὰ εἰκότα περὶ τοῦ θρόνου ἐπισεισ· καὶ τὰ πατριαρχικὰ περιθέσθαι σύμβολα. Μηδὲ γὰρ δεῖσθαι φάναι χειροθεσίας ἐτέρας, καὶ ὅσοι περὶ αὐτὴν κρήτοι καὶ θρησμοί, πάλαι ταύτην εὐληφῶτα βεβαίως, εἰ καὶ λύπησιν ἕνεκα μεταξὺ ταύτην ἔδοξεν ἀποθέσθαι. Τοῦτων οὕτως γενομένων ἄνευσιν ἐδόματος ἐς τὸν πατριαρχικὸν Ἀθανασίος θρόνον.

[P. 432] Δ'. Ἐτυχε δὲ τηνικαῦτα ἐπιδημῶν τῆ βασιλευσούσῃ καὶ τῆς κατ' Αἴγυπτον Ἀλεξανδρείας ὁ πατριάρχης (11), σεμνὸς ἀνὴρ καὶ συνέσει λογισμῶν τὰ ἤθη κοσμῶν· ὡς ἐντεῦθεν πολλὴν τὴν αἰδῶ καὶ εὐμένειαν πρὸς τοῦ βασιλέως πορίζεσθαι. Οὗτος ἔργων τὴν τοῦ βασιλέως περὶ τὸν πατριάρχην Ἀθανάσιον φλογμαίνουσιν σχέσιν καὶ ἀκούων ἀεὶ διὰ θαύματος μεγάλων ἐπαίνων τὸ ἐκείνου τιθέμενον ὄνομα καὶ ἴσον τῷ θειοτάτῳ τὴν ἀρετὴν Χρυσοστόμῳ πλοῦσεσιν ὄλαις τῆς γνώμης τοῦτον ἀποφαινόμενων, μάλα τοι χαριέντως τῆς τοῦ βασιλέως καθήκοντο γλώττης καὶ, οἷον εἰπεῖν, τῆς ἐν οὐ κατερῷ

tumque esse, ut tribus perpetuis noctibus Deum deprecaretur. Cum autem postridie terræ motus factus esset, dixisse imperatorem, eam esse prædictam ab Athanasio Numinis indignationem : ac post affirmasse, neminem patriarchico solio digniorem esse. Neque enim nisi divinitus illustratum futura prævisurum fuisse : persuasumque habere, cum primum is in patriarchalem sedem restitutus foret, hostes quam longissime ab imperii Romani finibus recessuros, futurumque ut ver hiemi, serenitas tempestatum succederet, et Romanæ dititionis limites facile propagarentur.

III. Ea res fere omnes pontifices et sacerdotes, omnes monasteriorum præpositos, clericos omnes, et universos pæne dixerim ædilitiorum munerum aliorumque negotiorum publicorum administratores, viri severitatem recordatos, haud mediocriter perturbavit. Itaque imperatori de terræ motu et vaticinatione Athanasii concionanti fidem habere non poterant : sed submurmurabant, quod illius magnificandi studio ea confingeret, et falsam in auctoritatem conciliaret, ut **216** sui desiderii probabilem habere causam videretur. Sed tamen blandimentis et verbis ad persuadendam accommodatis imperator quosdam e pontificibus et monachis circumventos in suas partes pellexit, cum quibus pænes ad Athanasii cellam circa Xerolophum abiit : et apud illum quæ dicenda erant de patriarchatu locutus persuasit, ut illius dignitatis insignia reciperet. Neque enim alia manuum impositione, plausu et triumphis ad eam pertinentibus, opus esse, cum ea illi jampridem abunde contigisset, quamvis interim eam ex mœrore repudiasset. His ita gestis septimo die Athanasius in patriarchicum solium rediit.

IV. Tum autem forte in urbe versabatur Ægyptiæ Alexandria patriarcha, vir gravis, cujus mores solertia ipsa ingenii cruebat : quas ob res cum imperator plurimum reverebatur et diligebat. Is cum inflammatum imperatoris studium erga Athanasium videret, audiretque eum illius nomen magnis laudibus ad miraculum usque extollente, adeo ut eum toto animi affectu divo Chrysostomo æquipararet, festive admodum magniloquentiam et intempestivum ejus studium taxavit his fere verbis : « Erat, inquit, sutor quidam, qui selem albam habebat, unum quotidie murem domi capere soli-

Variorum notæ.

(11) Exeruerat hic jam tum, et postea quoque exerceat graves inimicitias cum Athanasio patriarcha Constantiopolitano, de quibus Pachymeris historie Andron lib. iii, cap. 5 ; lib. iv, cap. ult. ; lib. v, cap. 20 ; lib. vii, cap. 8. Atque is videtur esse, ad quem exstat Pachymeris epistola in calce Codicis Regii 2885. Exstat etiam in Codice Regio (olim Telleriano) fol. 63, Relatio Athanasii patriarchæ Constantiopolitani ad imperatorem πρὸς

τοὺς χειροθέντας φορεῖν τὴν μάχιραν, etc. καὶ περὶ τοῦ Τύρου, καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ὅπως ἐξελθούσιν ἐκ τῆς πόλεως. In ea Relatione Athanasium Constantiopolitanum in Athanasium Alexandrianum acerbe invehitur, item in episcopum Tyri, et in alios quosdam. Non mirum itaque, si Alexandrinus Athanasium Constantiopolitanum satyrica tabella perstrinxit. Boivin.

tam : quæ aliquando per imprudentiam in 217 A medium vas incidit, in quo sutor ille atramentum habebat, tingendis coriis destinatum, unde et vix eluctata tota nigra evasit. Ac mures quidem opinabantur eam, monastico habitu sumpto mutalam, non commissuram esse deinceps, ut carnibus vesceretur. Itaque metu posito per pavimentum dispersi odorari et vestigare cœperunt ea quibus alerentur. Illa verum cum prodiisset, et tantam prædam oculis suis observari vidisset, omnes simul comprehendere admodum cupiens haudquaquam poterat : attamen duobus comprehensis epulata est. Reliqui omnes fuga salutem quæsierunt, admirantes, quo pacto sumpto monastico habitu crudelior evasisset. Vereor igitur, inquit, ne et Athanasius hic, prædictionum præmium sedem patriarchicam jam nunc consecutus, priorem illam asperitatem posteriore multo majore debeat, sumpta inde superbia elatus. »

φιλοτιμίας οὐτωςὶ πως εἰπὼν· Ἐν τις ἀνὴρ τὴν τέχνην σκυτεὺς γαλῆν ἔχων τὸ χρώμα λευκὴν, ἣ τῶν κατ' οἶκον μυῶν καθ' ἡμέραν ἐθήρευεν ἕνα. Ἀὕτη λαθοῦσά ποτε κατὰ μέσην κρημνίζεται τὴν λεκάνην, ἐν ἣ τὸ τὰ σκύτη μελαίνον ὁ σκυτεὺς ἐκεῖνος εἶχεν ὄγκρον, καὶ μόλις ἐκείθεν ἀνεῖσι μέλαν ἔχουσα χρώμα. Ἐδοξεν οὖν τοῖς μουσιν, ἐκείνην ἴσως μηκέτι κρυφαγεῖν ἐθελήσειν εἰς μοναδικὴν ἐαυτὴν μεταμείψασαν σχῆμα. Ὅθεν καὶ ἀδεῶς ἐαυτοὺς ἐς τὸ ἔδος ἐφῆλπισαν βηνηλατοῦντες ἄνω καὶ κάτω οἷς τραφήσονται· ἀλλ' ἐκείνη πρὸς τοσοῦτον ἀγρας παρελθοῦσα θέατρον πάντας μὲν ὁμοῦ σαγηνεύειν οὐκ εἶχε καὶ μάλα ἐθέλουσα· δύο δ' οὖν ὁμοῦ συλλαβοῦσα κατεθονήσατο. Οἱ δ' ἕτεροι πάντες φρχοντο φεύγοντές τε καὶ ἄμα θαυμάζοντες, ὅπως ἀπηνεστέρᾳ γέγονεν, ἀφ' οὗ τὸ μοναδικὸν περιέθετο σχῆμα. Δέδοικα τοίνυν, ὦ φησὶ, ἢ καὶ Ἀθανάσιος οὗτος ἤδη τῶν προρρήσεων γέρας πατριαρχικὸν εὐλογῶς θρόνον ἀποκρούψῃ τὴν προτέραν ἐκείνην σκληρότητα τῆ τῆς· ὁστέρας ὑπερβολῆ διὰ τὴν ἐντεῦθεν οἴητιν. »

CAPUT II.

Italiæ rex Siciliæ regem imparatum terra marique oppugnat. Variis cladibus afficit per biennium. Rogerius Catalanus (11'), maris et insularum terror. Quas copias secum habuerit. A Siciliæ rege arcessitur. Ejus adventu urbes redeunt ad dominum legitimum. Italiæ rex eas armis repetit. Re male gesta discedit Bellum reparat. Vincitur. Pacem petit et affinitatem.

I. His temporibus Carolus Italiæ et Theodorici Siciliæ rex bellum inter se gesserunt. Est autem Sicilia magna et populosa insula, milliariibus non amplius triginta a continente distans : si quis fretum, quod inter Scyllæum Italiæ promontorium et Messanam Siciliæ maritimam urbem interfuit, motiari cupiebat, et id consilium animo agitabat, clam naves longis ædificat : cæteraque ad 218 bellum tam mari quam terra gerendum necessaria pro virili comparat. Tandem cum inimiciæ impertum erupissent, Carolus Theodorico adhuc imparato formidabilis erat, et valde eum precebat, e continente subinde in insulam trajiciendo cum omni et peditatu et equitatu suo : ac per biennium damnis illatis bieme domum se recipiebat ; verno autem tempore majoribus semper copiis bellum redintegrabat.

ἔξεταζόμενον ἦν, καὶ κακῶς τὰ ἐκείνου ποιῶν ἐπὶ δουρὶ τοῖς ἐνιαυτοῖς, χειμῶνος μὲν οἴκαδε ἐπανήκων, ἔαρος δ' ἀεὶ λαμπρότερας τὰς ἐκστρατείας ποιοῦμενος.

II. Illis porro temporibus accidit, ut Latinus D

A'. Κατὰ μέντοι γε τούτους τοὺς χρόνους συνέπεσε πολεμεῖν ἀλλήλοις ἀμφω τοὺς ῥήγας, Κάρολον τε τὸν τῆς Ἰταλίας καὶ Θεοδέρικον (12) τὸν τῆς Σικελίας. Νῆσος δ' ἡ Σικελία μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, μίλλιοις οὐ πλέον ἀπέχουσα τῆς ἡπείρου τριάκοντα (13), εἰ τις ἐθέλοι μετρεῖν τὸ ἀπὸ Συλλαιου τοῦ παραλίου τῆς Ἰταλίας ἄκρου μέχρι Μεσσήνης τῆς νήσου, παραλλίον καὶ ταύτης ὄψεως Σικελίας τῆς γῆσου. [P. 133] Ὁ μὲν οὖν Κάρολος ποθῶν ἐκ πολλοῦ τὴν Σικελίαν ὑποχείριον θέσθαι καὶ διὰ μελέτης ποιοῦμενος τοῦτο μακρὰς λάθρα ἐναυπήγησε ναῦς (14) καὶ τῆλλα παρεσκεύαζεν, ὡς ἐνῆν, ὅσα πρὸς τε ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν αὐτάρχη. Ὅψῃ δὲ τῆς ἔχθρας ἐς προὔπτον ἀναβράχαισης φοβερός ὁ Κάρολος· τὰ πρῶτα ἐδόκει τῷ Θεοδέρικῳ ἀπαρασκευῶς τυγχάνοντι καὶ πολὺς αὐτῷ ἐνέκειτο συχνὰ διαπερασοῦμενος ἐς τὴν νῆσον ἐκ τῆς ἡπείρου, ὅσον τε πεζὸν καὶ ὅσον εἰς ἵππεάς· οὗσι τοῖς ἐνιαυτοῖς, χειμῶνος μὲν οἴκαδε ἐπανήκων.

B'. Συνέπεσε δὲ (15) τηνικαῦτα Λατίνον τινα,

Variorum notæ.

(11') Rogerius re ipsa Catalanus non fuit. Gregoras tamen Catalanum eum fuisse innuit pag. 134, C, ubi ait, Ἦξε καὶ ἕτερος Καταλάνος, ὄνομα Ἡ ρ γάριος Τέντζας. Venit et alter Catalanus, nomine Berengarius Entença. Dixerat supra advenisse Rogerium. Boivin.

(12) Fredericum hic et infra legendum, uti supra innuimus. De hoc bello inter Carolum et Fredericum passim agunt historici. Ducang.

(13) A Scyllæo promontorio ad Messanam urbem vix numerantur 15 milliaria Italica, quanquam fretum ea parte latissimum sit. In Codice Regio,

pro μίλλιοις οὐ πλέον, legitur σταδίου ἀπέχουσα τῆς ἡπείρου σλ'. Id est, *stadia ducentis et triginta distans*, quod idem fere est. Itaque Gregoras distantiam dimidiò majorem credidit quam revera esset. Boivin.

(14) Si legas, ut legitur in codice Regio, καὶ διὰ μελέτης ποιοῦμενος τοῦτο μακρὰς, λάθρα ἐναυπήγετο, verendum erit, *eum rem anxie præmeditans, naves clam construebat*. Boivin.

(15) Pachymer. lib. xi, cap. 12, 21, 23, 24, 26. Rogerium vocat quomodo is appellabatur. Ducang.

Ροντζέριον (16) ἄνομα, στρατόπεδον ἀδροισάντα ἐκ Α τῆς Ἰθρηρίας τῆς κάτω (17) καὶ Γαλατίας τῆς ἐπέκεινα καὶ δυτικωτέρας τῶν Ἄπειων βάνουσον τε καὶ μάχαις ἀεὶ διαποντίοις καὶ ἡπειρωτικαῖς χαίρων τριήρεσι οὐ μείους τεττάρων ἀπὸ τούτων πληρώσαι· δι' ὧν δὴ καὶ τὸν πειρατικὸν ἀεὶ μετῆει βίον, δεινότατος ἐν τούτῳ τῶν πρόποτε γενόμενος. Οὐ μόνον γὰρ ταῖς ἀπ' ἄρκτου καὶ νότου κλιούσας καὶ ἀνιούσας φορτίαι ναυσὶν ἐπιτίθετο· ἀλλὰ παραπλέων καὶ περιπλέων κακῶς καὶ αὐτὰς ἤδη μεγάλας τῶν νήσων ἐτίθει καὶ φοβερὰς ἐδόκει τῇ κίτῳ θαλάττῃ. Ἐπεὶ τοίνυν ἀπεκίχλειστο ἤδη πανταχόθεν ἡ Σικελία τῷ τε ναυτικῷ καὶ πεζῷ τοῦ Κάρουλου στρατῷ καὶ εἰς τοῦθ' ἦκεν ἀνάγκη· Θεοδέρηχος, ὡς ὑπερορίων δεῖσθαι συμμαχιῶν, μετακαλεῖται τὸν εἰρημένον Ροντζέριον, παραγγέλλας αὐτῷ καὶ ἑτέροις ὅθεν δῆποτε μεταπέμψασθαι κρατιστούς, ὡς ἐς χιλίους ἰππέας, ἵν' ἐξ ἀντιπάλου γενναίως τε καὶ εὐρώστως διαμάχωντο πρὸς τὸν ἀντικαθήμενον τοῦ Κάρουλου στρατόν. Ἐπεὶ δὲ ἦκεν ἐκεῖνος ἄγων χιλίους μὲν, ὅσον τὸ ἀπὸ τοῦ ναυτικοῦ πεζοῦς, χιλίους δ' ὅσους ἐς ἰππέας κατέταξεν, εὐθύς ὁπίστας Σικελικὰς πόλεις ὁ Κάρουλος εἰλέ τε καὶ δεδούλωτο. [P. 134] πᾶσαι καθάπερ ὀστράκου μεταπεσόντος ἐς Θεοδέρηχον ἐπανῆκον, οὐκ εἰσθῦται ἀλλοτρίῳ ζυγῷ προσταλαιπωρεῖσθαι.

Γ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κάρουλος λίαν ἠχθέθη καὶ μαινομένῳ ἦν, ὡς εἰπεῖν, παραπλήσιος, ὅτι χρόνιους ἔλπιδας ἐς πέρας ἐληλυθὺς ἤδη καὶ μονονοχλῆ τῶν κόλπων ἐντὸς ὄλου ἀποφορτίζομένας καρπούς ἐξαιφνης, ὡς εἰπεῖν, ἐν αὐτοῖς τοῖς λιμέσιν ἀνατραπέσσας τεθέαται. Ὅθεν ἕαρος τελευτώντος (18) ἦκε μετὰ βαρείας δυνάμεως. Ἀλλὰ κρατιοτέρῳ ἤδη συμμίζας τῷ Θεοδέρηχῳ κατὰ τὰ πλῆθος καὶ ἀντιπάλον δύναμιν οὐχ ὡς ἠθέλεν ἀπῆλλαξεν. Τοῦτου μὲν οὖν ἐς τοῦτο τελευτήσαντος τοῦ ἐνικουτοῦ ἔμαθρι πᾶσαν (19), ὡς εἰπεῖν, τὴν Ἰταλίαν διαβιβάξει ἐν· Σικελίαν δὲ Κάρουλος, ἵνα τελευτάτα δὴ κρίσις αὐτῇ καὶ πέρας τῶν μακρῶν καταστατῇ πολέμων. Ἀλλὰ πολλῶν πλείους αὐθὶς ἀποβαλὼν ἤτημένους ἐπ' οἴκου ἀναχωρεῖ, πανήγυριον, ὡς εἰπεῖν, ἐπαγόμενος θλίψεων. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐς τὴν ἀπορον πανταχόθεν τῇ γνώμῃ συναλαθεῖς περὶ σπονδῶν πρὸς Θεοδέρηχον ἤδη διαπροσθεύεται καὶ τέκνων γαμικὰ συναλλάγματα.

CAPUT III.

Rogieriani milites, rebus Siciliae tranquillis, incerti quo se vertant. Byzantium eunt ab Andronico acciti; Catalani mille; Almugavari totidem. Honores Rogerio delati; item Berengario Entencæ. Catalani in Asiam missi; hospites et socios vexant. Philadelphiam obsessam liberant. Episcopi Thelepti virtus. Asia recuperandæ occasio cur omissa. Romani et Alani domum revertuntur. Catalani stipendiis fraudati Romanas urbes hostili more pervadunt. Eorum crudelitas. Imperator ut hæc tulerit. Rogerius ex Asia in Thraciam redit. Juniores imperatorem adit. Stipendia persolvi postulat. Obtruncatur.

Α'. Ἐπεὶ δ' οὕτω ταῦτα ἀλλήλοις ξυνέβησαν καὶ

Variorum notæ

(16) Interpres, ut et Pos-inus apud Pachymerem, D dicatur, cum quidpiam hic occurreret quod hanc spectet, eo amandare lectorem suffecerit. Ducang.

(17) Catalanæ provinciam sic designat in inferiori Hispania ad Gallie fines sitam, ubi Pyrenæi montes, quos non unus ex scriptoribus Alpium nomine indigitat. Ducang.

(18) Joann. Villaneus lib. viii. cap. 34. Ducang.

(19) Anno 1302. Joann. Villaneus lib. viii. cap. 49. Ducang.

quidam, Rogerius nomine, ex inferiore Iberia et ex Gallia, quæ sita ultra Alpes magis versus occidentem vergit, collecto exercitu sordidorum hominum, bellis tam marinis quam terrestribus assuetorum, non minus quatuor irremibus inde compleret; atque ita piraticam, cujus erat omnium qui unquam fuerunt peritissimus, impune exerceret. Non enim naves onerarias tantum, quæ a septentrione et austro profectæ ascenderent et descenderent, invadebat: sed magnas etiam insulas præter et circum navigando infestabat, et mari infero metuendus evaserat. Cum igitur Sicilia jam ab omni parte Caroli exercitibus ohsepta esset, ac Theodoricus eo redactus foret, ut externa auxilia petere cogæretur, Rogerium illum quem diximus accessit, hortaturque, ut etiam alios undecunqve fortissimos asciscat, circiter mille equites, ut æqualis viribus strenue et fortiter dimicent adversus Caroli exercitum suo oppositum. Cum autem ille advenisset, et mille pedites, 219 quibus classis constabat, ac totidem, quos inter equites retulerat, secum adduxisset, statim omnes Siculæ urbes, quascunqve Carolus captas subegerat, tessera veluti conversa, ad Theodoricum redierunt, alienum jugum tolerare haur assuetæ.

III. Id Carolus cum audisset ægerrime tulit, ut quodam quasi furore percitus videretur, quod diuturnas spes suas ad exitum jam perductas, et omni laborum fructu tantum non cumulatas, in ipso portu cerneret effusas. Igitur exeunte vere cum magnis copiis adventat. Sed cum Theodorico jam et numero et viribus firmiore congressus aliter quam volebat discessit. Eo anno sic exacto sub veris initium totam Italiam, ut ita dicam, Carolus in Siciliam traducit: ut ultima hæc disceptatio esset, quæ diuturnis bellis finem imponeret. Sed denno longe pluribus amissis victus domum redit, malorum gravissimorum numerosum veluti agmen secum trahens. Rebus ergo ex omni parte desperatis legatos ad Theodoricum de pace et assinitate inter liberos jungenda mittit.

Θεοδέρηχον ἤδη διαπροσθεύεται καὶ τέκνων γαμικὰ

positis reges pacem concordem agerent : Ca-
lalanis, Theodorici sociis, deliberandum esse
visum est, quo conversi rebus suis consulerent.
Neque enim ædes illis aut certæ possessiones erant,
quæ eos relictum suum urgere cogent : sed alius
aliunde **220** et multi multis e locis vacui et ex-
pediti propter latrocinii emolumenta confluerant,
incertis sedibus in mari oberrantes. Eorum igitur
duci Rogerio placuit ad imperatorem Andronicum
legatos mittere, qui significarent, venturum se ei
auxilio contra Turcos, si ita vellet. Quæ conditio
cum valde imperatori placuisset, e Sicilia Byzantium
proficiscitur, duo hominum millia secum du-
cens : quorum mille Catalanos nominabat, quod
plerique ab illa gente oriundi essent : alteros mille
Almugaveros ; sic enim Latinus sermo pedites ad
bellum euntes vocat. Idcirco ille hos quoque in
eum militiæ ordinem, ascriptos eo etiam nomine
appellavit.

H. Statim igitur cum venisset, imperator eum sibi
per affinitatem jungit, Maria sororis suæ et Asanis filia
nuptum illi data, eundemque magni ducis dignitate
ornat. Sed cum paulo post alius etiam Catalanus Be-
rengarius Entença a Rogerio accessus advenisset,
ipsi quidem Rogerio Cæsaris titulum, Berengario au-
tem magni ducis dignitatem imperator decernit. Im-
pensæ vero, quæcunque in eorum vestimenta et dona-
tiva et annuastipendia factæ sunt, adeo omnem modum
excessere, ut brevi tempore uscum exhauerint. His
ita provisus cum in Asiam trajiciendum esset, et cum
hote pugnandum, quid dicam quantas in transitu
clades Romanis, qui in oppidula Asiae maritima
221 confugerant, importarint? Viris enim et mu-
lieribus pro mancipiis abusi sunt; eorum vero
rem familiarem omnem pro sua consumpserunt :
et (ut fieri solet) in itinere multas execrationes ex
imo pectore profectas, et lacrymas multas college-
runt, quas miseri illi injuria ab his affecti profun-
debant. Et hæc quidem primo anno acta sunt.

τῶν ἐνοσθίων ἀρῶν ἐκ μέσης ψυχῆς καὶ μετὰ πάνυ
ταλαιπώρων ἐκείνων, οὗς ἔδίκουν. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ

III. Insecuto autem vere Philadelphiam iverunt
ad expellendos hostes, qui eam urbem obsidebant.
Nampe cives Philadelphiensis geminis malis oppu-
gnabantur : foris hostilibus copiis, quæ jam dudum
circumsedebant ; intus hoste multo graviore, pen-
uria rerum necessariorum et fame. Ac id quidem
munus pulcherrime et fortissime administrarunt,

Variorum notæ.

(20) Vide Histor. Franco-Byzant., lib. vi, n. 24,
et Gloss. med. Græcit. DUCANG.— Ἀμογαδάρου, *Al-
mugaveros*. Vox est mere Arabica, a radice *gāra*,
media vādau, unde *Almugaverin, viri bellicosi*. Ita
accepti ex V. Cl. Salomone Damasceno. Boivin.

(21) Nempe post Asiaticam expeditionem Roge-
rii Cæsaris, cum ille in Thraciam transiisset.
Pachymer. lib. xii, cap. 4. DUCANG.

(22) Rectius Pachymer. lib. xii, cap. 4, et alibi
Μπαριγγέρος, is quippe vocabatur *Berengarius En-*

τὰ ὅπλα θέμενοι ἀστρασιαστον ἦγον εἰρήνην οἱ βῆ-
γες, σκοπεῖσθαι τοῖς τοῦ Θεωδερῖκου συμμαχοῖς
ἐπῆει, ὅποι ποτὲ ἄρα τραπόμενοι τὴν κερδαίνουσαν
εὐρωσιν. Οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοῖς οἰκίαι καὶ κτήσεις
ἐστῶσαι, ἵνα τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν ἐπισπεύδωσιν·
ἀλλ' ἄλλοθεν ἄλλος καὶ πολλοὶ πολλαχόθεν ἄσκειοι
καὶ γυμνήτες κέρδους ἕνεκα ληστρικοῦ συνδραμόν-
τες πλανῆτα καὶ διαπόντιον ἔβοσκον βίον. Ἐδοξεν
οὖν τῷ τούτων ἀρχοντι Ῥοντζερῖω διαπρεσβευσασά-
μην πρὸς βασιλέα Ἀνδρόνικον συμμαχῆσθαι ἐλθόντα
οἱ κατὰ τῶν Τούρκων, εἰ ἕγερ βουλομένη αὐτῷ εἶη.
Καὶ μέντοι καὶ ἀφῆρα ἀσμένου τὴν πρὸς βίαν
προδεξαμένου τοῦ βασιλέως, ἄρας ἐκεῖνος ἦκεν ἐκ
Σικελίας ἐς δισχιλίους ἐπαγόμενος ἀνδρας· ὧν τοὺς
μὲν χιλίους ὠνόμαζε Κατελάνους ὡς ἐκ τοιούτων
τὰ πλεῖστα τὸ γένος κατάγοντας· τοὺς δ' ἑτέρους
χιλίους Ἀμογαδάρους (20). Οὕτω γὰρ ἡ Λατίνων
φωνὴ τοὺς πεζοὺς ἐν πολέμοις καλεῖ, καὶ διὰ τοῦτο
καὶ τοῦτους ἐν μοῖρᾳ ταττομένους τοιαύτη τούτω
καὶ οὗτος κέκληκε τῷ ὀνόματι.

B. Τοῦτον μὲν δὴ ἐλθόντα γεμβρὸν εὐθύς ὁ βα-
σιλεὺς ἐπὶ τῇ ἀδελφίδῃ ποιεῖται Μαρία, τῇ τοῦ
Ἀσίν θυγατρὶ, καὶ εἰς τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ἀνά-
γει ἀξίωμα. Ἐπεὶ δὲ μετὰ μικρὸν (21) ἦκε καὶ
ἕτερος Κατελάνος, ὄνομα Πιριγκέριος (22) Τέντζας,
προσκαλεσαμένου τοῦ Ῥοντζερῖου, αὐτῷ μὲν δὴ
Ῥοντζερῖω τὸ τοῦ Καίσαρος (23) ὁ βασιλεὺς περι-
τίθεισιν ἀξίωμα· τῷ δὲ Πιριγκέριω Τέντζα τὸ τοῦ
μεγάλου δουκὸς. Ἡ μὲντοι τῶν χρημάτων δαπάνη,
ὅποση περὶ τὰ ἐκείνων ἐνδύματα καὶ τὰς δωρεὰς
καὶ τὰ ἐπέτεια δεδαπάνηται [P. 155] σιτηρέσια, ἐς το-
σοῦτο ἀνήλθεν πλεονεξίας, ὥστ' ἐν βραχεί τὸ βυτιλι-
κὸν ἐξεκένωσε ταμείον. Ἐπεὶ δ' οὕτω ταῦτα, καὶ
ἔδει διαβάντας ἐς τὴν Ἀσίαν πολεμεῖν τοῖς ἐχθροῖς,
τὴν γρῆ καὶ λέγειν ὅποσα εἰργάσαντο παρίοντες
δεινὰ κατὰ τῶν ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἀσίαν καταφυ-
γόντων πολιχνόις Ῥωμαίων ; Ἀνδράσι μὲν γὰρ καὶ
γυναῖξιν οὐδὲν ἄμεινον ἢ ὡς ἀνδραπόδοις ἐχρή-
σαντο· τοῖς δ' ὑπάρχουσι ἄσασιν ὡς οἰκείους ἀδεῶς
κατεχρήσαντο καὶ ἀπέλασον ὥσπερ εἰκὸς πολλῶν
πολλῶν τῶν σακρωίων ταύτας καταχερόντων τῶν
τῶν πρώτων ἐπράχθη ἐνιαυτόν.

Γ. Τοῦ δ' ἐπιόντος ἕαρος (24) ἀπῆσαν ἐξελάσαντες
τοὺς πολιορκούντας τὴν Φιλαδέλφειαν πολεμίους. Δι-
πλοῖς γὰρ ἐπολεμοῦντο δεινοῖς οἱ τὴν Φιλαδέλφειαν
κατοικοῦντες· ἔξωθεν μὲν τοῖς χρονίως ἦδη περικα-
θημένοις ἐχθροῖς· ἔσωθεν δὲ πολλῶν χείρον· πολεμῶν,
τῇ τῶν ἀναγκαίων ἐνδείᾳ καὶ τῷ λιμῷ. Καὶ τοῦτο
μὲν τοῦργὸν κάλλιστά τε καὶ ἀνδρικώτατα καταπρά-

tenza, seu Entença. Græcos enim Latinum B per
M per efferre solere, docemus in Gloss. med. Græcit.
Berengarii natales attingimus in Hist. Franco-By-
zant. eodem libr. vi, n. 23. Illius porro nomen male
expressit Wolfius apud Gregoraz, et Possinus apud
Pachymerem. DUCANG.

(23) Pachymer. lib. xii, cap. 16, 17, 18, 22.
DUCANG.

(24) Sub anno 1505. Hist. Franco-Byzant., lib.
vi, n. 50, 51. DUCANG.

ξαντο τῆς ἀνωθεν δεξιᾶς· συνεργούσης δὲ τῆς ἀρετῆς μέγεθος τοῦ τῆς πόλεως ἱερῶς προεδραυόντος θεοῦ ἀνδρὸς Θεολήπτου (25). Ἰδόντες γὰρ οἱ πολέμοιοι τὴν τῶν Λατίνων εὐτακτον κίνησιν καὶ τὴν τῶν δπλων λαμπρότητα καὶ τὸ ἀτρεπτον τῆς ὀρμῆς, συσχεθέντες τοῖς φόβοις ὄχοντο φεύγοντες· οὐ μόνον τῆς πόλεως ὡς πορβρωτάτω σφᾶς αὐτοὺς ἀπάγοντες, ἀλλὰ μικροῦ καὶ τῶν πάλαι Ῥωμαϊκῶν ὀρλων αὐτῶν. Τοσοῦτος γὰρ καὶ τοιοῦτος ἐκείνος ἐτύγγανεν ὁ στρατὸς, καὶ οὕτως ἀριστα συγκροτημένος· ἐκ τε τῶν δπλων ἐκ τε τῆς κατὰ πόλεμον ἐμπειρίας ἐκ τε τοῦ πλήθους (συνεστράτευον γὰρ ἐκαὶ τοῖς Λατίνοις

A dextera ipsa Dei superne adjuvante, propter insignem virtutem Theolepti, divini viri, qui illi urbi præerat in sacris. Nam cum Turci Latinorum disciplinam militarem armorumque splendorem et violentissimum impetum vidissent, metu perterriti non modo procul ab urbe, sed pæne ultra veteres Romanorum fines fuga se abripuerunt. Tantus enim et talis erat ille exercitus, ita et armis et rei militaris usu et militum numero instructus (una enim cum Latinis militabant non modo Romani lectissimi, sed et omnis Alanorum exercitus), ut haud abs re conspectu illius 222 hostes percel-

Variorum notæ.

(25) Nicephorus Chumnus in oratione, quæ inscribitur Ἐπιτάφιος εἰς τὴν μακίρον καὶ ἀγνύτατον μετροπολίτην Φιλαδέλφειαν, Θεολήπτου, etc. (a), rem ita narrat, ut Philadelpia libertatē ac salutem unī Theolepto acceptam referat. Catalanis autem ne minimam quidem ejusce laudis partem tribuat. Contra Pachymeres lib. v, cap. 21 et 25, de Theolepto silet omnino; Rogerium et Catalanos Philadelpiæ liberatores solos memorat. In ipsa Nicephori Chumnii verba ex Cod. Reg. 2964, fol. 240. Τῆς οὐκ ἴδεν τὴν τοῦ Φιλαδέλφου πλῆθ· ὡς μὲν περιφανῆς αὐτῆ καὶ μεγάλη καὶ λαμπρᾶ· ὡς δὲ καὶ μετὰ τὴν πρώτην καὶ τῶν ἀκρίτων κρατούτων πρώτη; Ὑ ὑπὲρ τὴν κάλλιστον καὶ πλέον εἰς θαῦμα, τὰ τῶν ἐνοικούντων ἀνθρώπων ἀπειρῶν ὄσων πλήθη, πολλῆς μὲν ταύτης τοῖς τέλεισι καὶ τῷ κύκλῳ καὶ δὴ γε μεγάλης οὐσίας, πολλῶν δὲ καὶ τούτων καὶ πλησιέως γεμούσης. Αὕτη καὶ πολλὰ μὲν ἔστι καὶ ἀφθονα γειτοργούσα, καὶ ἀπογοῶντα τοῖς πλήθεσι καὶ αὐτάρκη· οὐ μὴν δ' ὥστε καὶ τοῦ κρησποροῦντος ἐνεαυτοῦ καὶ παρέγοντος, ἐς νέωτα ἔχειν περιττὰ ἀποτίθεσθαι, ἱκανὰ δὲ καὶ ταῦτα ἐπαρκεῖν καὶ βοηθεῖν, εἰ τις ἐξ ἀφορίας ἢ ἐπέρου τρόπου ἔνδεια ἐπιχωριάσει. Καὶ οὐδ' ἐκ γειτῶνων ἔστι τῆ ἀλάττη, ὡς ἐξ αὐτῆς ῥοηγούσης καὶ ποριζούσης βοηθεῖσθαι. Ἄλλ' εἰς μισογύιον ἀνψικιστὰ πόρρω· καὶ γ' ἐκ τῶν περὶ οἰκῶν χρεῖας ἐπιειγούσης ἴγχει τὴν θεραπείαν. Ταῦτη τοι ταύτη, τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων ἐν ἄλλοις ἀσγολομένων, οἱ γειτορῶντες ἀσθεῖς τηρήσαντες τὸν κτηρὸν ἐπέθεντο μετὰ μεγάλῃ καὶ πλίστης ὄσης τῆς ἰσχύος, βαλόντες χάρακα περὶ αὐτῆν, καὶ ταύτη προσκαθίσαντες, ἐκ πολιορκίας μὲν καὶ πολέμου οὐδὲν τι μέγα καὶ λαμπρὸν νομίζοντες ἀνύσσειν, παραστήσεσθαι δὲ τῷ λιμῷ τὸν τρόπον τούτου καὶ ταύτης κρατῆσαι· καὶ δὴ τὸ μὲν ἴσχυσαν, τὸν λιμὸν τοῦ δὲ γε περιγενέσθαι ἦν αὐτοῖς διηυσυμένως κατὰ τὰς ἐλπίδας· οὐδὲν. Τότε δὴ τότε καὶ ὁ μέγας ἐκείνος τὴν συμπάθειαν, καὶ πολλὸς μὲν τὸν ἔλεον, πολλὸς δὲ καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν, τοῦ λαοῦ κατοπαθούντος καὶ τῆς πείνης κάμνοντος, αὐτὸς κατὰ τοῦ λιμοῦ ἐξανίσταται, χεῖρας ἐκείνας τὰς ἱερὰς καὶ τῶν μυστηρίων ὑπερήτειδας καὶ οἰκονόμους, εἰς ἀλεύρων ἐκείνας φεράματα, καὶ ταῦτα ταῦται· ἐνδύμεν, καὶ καινὰς τις ἄρτοποιὰς· γιγνώμενος, καὶ χυρῶν ἐπιμελούμενος καὶ λεβήτων καὶ πυρρὸς ἐμπορούμενος, καὶ κηπινοῦ. Ἔστα τί· ταῖς αὐταῖς χερσὶν ἐπὶ τρυβλίῳ κενῶν ἦν, καὶ τὰ κελυθῶντα λαμβάνων εἰς χεῖρας, ἐν αὐταῖς καὶ τοὺς ἄρτους, ἐπιπροβέντων αὐτῷ τῶν ἐκ τοῦ λιμοῦ συνωλοισμένων, ἐκ χειρῶν εἰς χεῖρας ἐπέβαλλε, τῶν ἰδίων, τὰς ἐκείνων, μάλλον δὲ τὰς τοῦ Χριστοῦ, θεραπεύων κἀν τούτῳ τὸ πάθος καὶ κομφίζων τὴν συμφορὰν. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον τῆς πῆλειως ἀμφότερα γενόμενος ἦν, καὶ τροφῆς καὶ πατρῆ, καὶ τὸ γε πρῶτον ὁρ. ἱερῶς, καὶ ὄντα ποιμήν τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν τιθεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο, ἐρῶ ἕδῃ, καὶ ἐπὶ τούτῳ τελευταίῳ ὑπὲρ τῆς πόλεως ὅτι μεγίστη καὶ θαύματος γέροντι,

καταπάτω τὸν λόγον. Ἦσαν τὰ τῶν ἀσεδῶν ἐχθρῶν πλῆθη στοδοῖς ἐπιμαρτύουσα τῇ πόλει. κύκλω περιβρέοντες καὶ φρυσοῦντες ἄσραλῶς ἦσαν, ὡς ἀν μὴ καὶ λάθοι τις τῶν ἐκτὸς ἐντὸς ταύτης γενόμενος, ἢ τῶν ἐντὸς αὐτῆς ἐξῶν. Καὶ λιμὸς ἦν ὁ καὶ τῶν πολέμιων πλέον καὶ μάλλον βροῦτατος ἐκείνης ἡμέρας ἀποκτείνων συχνοῦς· καὶ οὕτως ἦν τότε οὕτε φαινόμενος ὅτε προσδοκώμενος οὐδέεις. Τί γοῦν ὁ μέγας ἐκείνος ἀριστερὸς καὶ ποιμὴν ὄντως καλὸς, καὶ προθυμούμενος καὶ μέγιστος γε καὶ σπεύδων ὑπὲρ λαοῦ καὶ κλήρου τοῦ ἰδίου θεῖαι τὴν ψυχὴν; τὸν λαὸν ἀθροίσας, μάλλον δὲ τοῦ λαοῦ ὅτος ἦν τῷ ναῷ χωρητὸς, πρὸς θεὸν ἐπικούρων καὶ ῥύστην καὶ σωτήρα καταφύγε· καὶ κοινῆ μετὰ πάντων ἐκτελεῖ δέησιν. κοινῆ καὶ προσθεῖαν· καὶ τοῦ ἱεροῦ ἐξῶν, δεσποῖς αὐτοῦς πνευματικοῖς φρικτωδέστατος ἐμπροσθ. Τίνος ἔνεκεν; Πρὸς τὴν τῶν πολεμῶντων φύλαρχον, προσέσθιν ἐκ τῆς πόλεως αὐτὸν ἀριγμένον. ὥστε γ' ἐντυγεῖν καὶ συλλαλῆσαι καὶ πρᾶξι καθ' ὅσον ἀν καὶ δύναται τῆ τῆ πόλει συνοίοντα, εἴπερ ἐκείνου, βαρβάρου γε βνεος καὶ θρασὸς καὶ ἐπὶ τοῖς προλαδοῦσιν ἐπηρμένον καὶ κατὰ μηδὲν ἐπισημένον μηδὲ δειλίνοντος, λογισμοῦ αὐτῷ καὶ τὸλμῃ γένοντο, αὐτὸν ἔθ' τῶν ἀρχιερέα τῆς πόλεως ὄντα κατασχεῖν, ὁπολογισάμενον ἐντεῦθεν καὶ τὴν πόλιν τὸν τρόπον τοῦτον ἐκείν, ἢ τὸ γε δεύτερον χρημάτων τυχεῖν, τῆς πόλεως δούσης ἐλευθερίας ἐνεκεν αὐτοῦ, μὴ τούτους δοῦναι μηδὲν, κἀν αὐτῷ πληγᾶς ὁ ἀσθεῖς; ἐπιθῆ, κἀν πρὸς τομήν τοῦ σώματος τῶν μελῶν χωρήσῃ, κἀν ἔξιος ἐπανατείνῃ, καὶ ἀπειλῶν εἶη, καὶ κατὰ τὴν ἀπειλήν ἔτομος ἐμβάλειν πρὸς σφαγὴν. Ὁ γενναῖος ἐκείνης καὶ ἀνδρείας καὶ θαυμαστῆς καὶ πέρα γε θαύματος καρτερικωτάτης ψυχῆς! ὡ τὸ τοῦ μαρτυρίου θνήσκου πιστῶν ποτηρίων διψώσης ὑπὲρ λαοῦ καὶ κλήρου ἰδίου, κατὰ Χριστοῦ μίμησιν, καινοῦ δὴ τινος καὶ θαυμαστοῦ τοῦ συναλλάγματος βνεος! Ἄνθ' οὐ γὰρ προλαδῶν ἔπιες ποτηρίου τοῦτο (ση τοῦτο?), ὕδατος, οὐχὶ ψυχροῦ, ἀλλὰ ζέοντος, ὡς ἐκ κρατῆρος τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἠδέσθη σε καὶ θερ ἐκείνος; ὁ ἄγιος καὶ ἀσθεῖς βάρβρος. Καὶ γοῦν ἰδῶν, ἐξ αὐτῆς εὐθὺς κατεδυσωπήθη τῆς ὄψεως. Ἔστ· ἐπιπλέον καὶ τοῖς λόγοις τοῖς σοῖς τιθασσευθεὶς ἦν· καὶ δὴ γ' ἐφομαλισθεὶς ταῖς ὁμιλίαις, καὶ καθυποκλίνας ταῖς τὰ πάντα δυναμέναις σοφαῖς παραίνεσσι, καὶ τιμῶν καὶ σφόδρα γε τιμῶν, σὲ μὲν μετ' εὐλαβείας ἐνόησας προέπεμψεν· αὐτὸς δὲ ἴστα; πάντα; τοῦς τῆς πόλεως φόβους, ταῦτην ἀφελὲς ὑπεχώρησας, καὶ σιτισμοῦς ἐπιδοαφιευσάμενος ταύτη, καὶ μεταβαλὼν ἐκ τῆς πρὶν ἀγριότητος πρὸς τὴν πόλιν οὐκ εἰς μικρῶν εὐνοίαν. Τοῦτο σοι το μέγα καὶ λαμπρὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως τρώουσι, etc. Nulla in his mentio Catalanorum. Unius Theolepti virtute et auctoritate res collecta esse dicitur. boivra. — Theolepti meminit Pachymeres lib. viii, cap. 2, 9; lib. ix, cap. 25; lib. x, cap. 10, 33, et Cantacuzenus l. b. i, cap. 14, 19. Ilius præclarus exstat hymnus in Græcorum Horologio. DUCANG.

(a) Editā in *Anecdotis* Boissonadii, tom. V.

lerentur, multique dicerent, nisi eos imperator aliquo metu deteritus longius progredi vetuisset, nihil fuisse prohibitorium, quominus brevi omnes Romanas et urbes et provincias hostibus vacuas ac purgatas imperatori tradidissent. Sed ea loquebantur homines, qui præsentia tantum considerabant, neque quidquam alius animo complecti poterant. Divinum enim revera iudicium illud erat, jampridem confirmatum, ut Romanum imperium extremis calamitatibus affligeretur. Quapropter arcanis Providentiæ rationibus plurimæ res utilia cōsilia impedire, multæ autem ad adjuvanda ea quæ noxia essent concurrere videbantur. Sed istam quidem expeditionem sub finem veris facile confecerunt.

ποδῶν, τῶν δὲ βλαπτόντων πολύχους ἢ συνδρομῆ. ἐξδῶ; κατεπράξαντο.

IV. Cum autem longius progredi non possent, propterea quod nullos habebant ductores, qui vias ignotas et minime tritas indicarent, et planum iter ipsis facerent (videbant enim expeditionem illam longinquam, nemine viam monstrante, sine multis cadibus confici haud posse, neque vero is erat Rogerius, qui multis bellis magna prudentia parta magnum discrimen sic temere adiret), diversi ac dissipati abierunt: ac Romani quidem domum reversi sunt, itemque Alani: Latini vero cum Rogerio Cæsare urbes quæ miseris Romanis reliquæ erant pervagati pessime habuerunt, hostili impetu in eos, a quibus accessiti fuerant, converso, causam afferentes, quod constitutum ab imperatore annuum stipendium non accepissent, ac proinde necessario antequam **223** fame consumerentur, eorum opes consumerent qui se accessissent, et pactis ac conventis non stetissent. Itaque cernere erat bona miserorum Romanorum omnia diripi, virginibus et matronis contumeliose illudi, senes et sacerdotes victos abduci, et supplicia cum alia pati, quæ nova quotidie in miseris Latinorum inhumanitas excogitabat: tum imminentes cervicibus securim, ut jamjam morituros, videre, nisi absditam pecuniam ostendissent. Qui omnia proferebant, pistillo nudiores abibant: qui nihil quo se redimerent habebant, extremitatibus corporum mutilati miserabile in vils spectaculum jacebant, aliquem scilicet querentes, qui frustum panis aut obolum porrigeret; ut quibus nihil ad sustentandam vitam subsidii, præter vocem et lacrymarum rivus, reliquum esset.

ζητούντες· ὡς ἐπ' οὐδενί τινι τῶν πάντων ἐτέρῳ γλώτῃ καὶ ταῖς τῶν θακρῶν πηγαῖς.

V. Quæ cum imperator rescivisset, haudquam ferenda ei visa sunt; quoniam hæc Romanas provincias longe atrocius quam belli mala affligebant, et simul Deum etiam ad iram concitabant

οὐ μόνον οἱ τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ τῶν Ἀλανῶν (26) ὁπλοῦν ἐτύγγινε στρατεύματα) τῶν σαύτην γοῦν ἐποίησε διὰ ταῦτα τοῖς πολεμοῖς τὴν ἐκπληξιν, ὥστε πολλοὶ τινες ἔφασαν τότε, ὡς, εἰ μὴ τοῦτου; διὰ δευλίαν τινὰ πρόσω ἵνα κεκώλυε τὰ τὸ βραδύ; προστάγματα, οὐδὲν ἂν ἦν τὸ κωλύον δια; ἐν βραχεῖ τῶν Ῥωμαίων ὁπόσαι πόλεις καὶ χῦραι ὑπῆρχον καθαράς πολεμίων παραδοῦναι τῷ βασιλεῖ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἦσαν φθειρομένοι πρὸς μόνον τὰ παρόντα βλῆποντες ἄνθρωποι καὶ μηδὲν τῶν πρῶτων ὑπέριστερον ξυνιέναι δυνάμενοι. Κρίσις γὰρ ὡς ἀληθῶς ἦν ταῦτα Θεοῦ πάσαι κυρωθεῖσαι, πρὸς ἐσχάτας; καταθῆναι δυστυχημάτων τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Καὶ διὰ τοῦτο λόγῳ ἀπορρήτοις τῆς Προνοίας τῶν μὲν ὠφελούτων πλείστα ἐδόκουν τὰ ἐμνοῦντα τῶν μὲν τούργων ἅμα ἦρι τελευτῶντι (27)

Δ'. Ἐπεὶ δὲ πρόσω ἵνα ἔπαρόν σπισιν ἦν παραπομποῦς οὐκ ἔχουσιν, οἱ τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀτριβῆς τῆς ὁδοῦ διαλευκανοῦσι καὶ εὐδοκίαν θήρονται [P. 176] τούτοις (οὐ γὰρ ἀνευ πλείστων νεκρῶν ἐῶρων γεννησομένην τὴν ὑπερίστην ἐκστρατεῖαν βουληθεῖσιν ἐκεῖνοις ἀνευ παραπομπῶν ἀπέναι), τὸ δ' ἀμαθῶς οὐτωτὶ μεγάλους ἀναρῶνται κινδύνους πρὸς τοῦ Ῥοντζερῖου οὐκ ἦν, πολλοὺς ἀνατλάντος; πολέμους καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ξυνελοχότος; τὴν πείραν· ἀναστρέψαντες διελύθησαν κατὰ γένος. Ῥωμαῖοι μὲν οἰκτιρῶντες Ἀλανῶν τε ὁμοίως· Λατῖνοι δὲ τῷ Ῥοντζερῖῳ (28) ἐπόμενοι Καίσαρι περιήσαν τὰς ἐναπολειμμένας τοῖς ἀθλοῖς Ῥωμαῖοις πόλεις καὶ κάκιστα διετίθεσαν τὴν πολεμῖαν ὁρμὴν ἐπὶ τοὺς καλέσαντας τρέψαντες· πρόφασι λέγοντες, ὅτι τὴν παρὰ τοῦ βασιλικοῦ πρυτανείου ταχθεῖσαν ἐπέτειον δαπάνην οὐκ ἐχομίζοντο, καὶ εἶναι ἀνάγκην, πρὶν ἐπινημηθῆναι σφῶς τὸν λιμὸν, ἐπινημηθῆναι σφῶς τοὺς καλέσαντας μὲν, μὴ πηροῦντας δὲ τὰ ὑπεσχημένα. Ἦν οὖν ἰδεῖν οὐ μόνον τὰς οὐσίας ἄρδην τῶν ταιλαιπύρων ἀρπαζομένας Ῥωμαίων, κίρας τε καὶ γυναῖκας ὑβρίζομένας, πρεσβύτας τε καὶ ἱερέας ἀγομένους δεσμῶν; καὶ τὰς τε ἄλλας ὑπομένοντάς τιμωρίας, ὁπόσας ἡ τῶν Λατίνων δυσμενεστάτη χεῖρ αἰεὶ κραινοτέρα; ἐφεύρισκε κατὰ τῶν ἀθλῶν· ἀλλὰ καὶ συχνὰ γυμνὸν ὄρωντας τὸν πέλεκυν κατὰ τοῦ τραχήλου, ὡς αὐτίκα τεθνηξομένους, εἰ μὴ θησαυροὺς ὁμολογοῖεν χρημάτων. Καὶ οἱ μὲν ἐκτιθέμενοι πάντα ὑπέρου γυμνότεροι ἀπῆλλάττοντο· οἱ δὲ μὴ ἔχοντες, ὅτου ἐξωνήσονται ἑαυτοῦς, τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ σώματος; ἄλλοι ἄλλα ἀφαιρούμενοι θέαμα ἐλευθέρων παρὰ τὰς ἰδοὺς ἐξετίθεντο, εἰ τις ἄρτου τεμάχιον ἢ ὄβολον παράσχοι τῶν ἀφορμῶν τοῦ ζῆν καταλειπομένων ἢ ἐπὶ τῇ

Ε'. Ταῦτα πυνθανομένην τῷ βασιλεῖ οὐθ' ὄλω; ἀνεκτὰ εἶναι ἐδόκει τῆν τε Ῥωμαίων γῆν πολλῶ πλεον ἢ κατὰ πολεμῖους λυμαινόμενα καὶ ἅμα θεὸν παροξύνοντα κατὰ τῶν ἐξ ἄλλοδαπῆς προσκαλεταμένων

Variorum notæ.

(26) Quos Massagetarum nomine non semel indicat. Vid. lib. II, cap. 17. DUCANG.

(27) Hist. Franco-Byzant. lib. VI, n. 28. DUCANG. (28) Pachymer. lib. XII, cap. 13, 14, 15. DUCANG.

αὐτοὺς· οὐτ' ἄλλως εὐπορον ἦν τῆς ἀδικίας τίσασθαι αὐτοὺς, ἐνδεΐας μακρᾶς τὰ βασιλικὰ καταγελώσης στρατόπεδα. Ἐν στενῷ τοίνυν (29) ὄντος αὐτοῦ καὶ μηχανῆς δεομένου τινὸς βοηθοῦσι· διαβαίνει πρὸς Θράκην ὁ Καῖσαρ Ῥοντζέρης τὸν Λατινικὸν ἐπαχθόμενος πάντα στρατὸν. Οὐ γὰρ ἐλέλειπτο ἔτι τοῖς ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίοις οὔτε χρήματα, οὐδ' ὅσα τρέφει δημιῶν γαστέρας. Ἐδοξε μέντοι τοὺς μὲν ἄλλους ἐς τὸ τῆς Καλλιουπόλεως καταλιπόντα φρούριον αὐτὸν ἀπολεξέμενον διακοσίους παρὰ τὸν βασιλέα ἐληλυθῆναι Μιχαὴλ ἐν Ὀρεστιάδι διάγοντα τότε τῇ Θρηκτικῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ, ἀπαιτήσοντά τε τὴν ἀποτεταγμένην αὐτοῖς ἔτησιαν πρόσδοον καὶ ἀπειλάς εἰ δεοί προσθήσοντα. [P. 137] Οὐ γονομένου (30) καὶ ἐς πυρὸν ἀναφθέντος, ὃν καὶ πρότερον ὤδινε θυμὸν ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτοῦ, ξιφῆρεις αὐτὸν περιστάντες συγχολὴ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ παρὰ τὰ βασιλεια κατακίπτουσι καὶ ἅμα αὐτῷ τινὰς τῶν περὶ αὐτόν. Οἱ γὰρ πλείους ἔλαθον διαδράντες τὸν κίνδυνον· οἱ δὲ καὶ δρόμῳ συντονωτέρῳ χρησάμενοι ἐφθασαν ἀπαγγέλλοντες τὰ πραχθέντα καὶ τοῖς ἐν Καλλιουπόλει Λατίνοις.

contra eos, qui peregre illos accessissent. Neque tamen eorum injurias ulcisci promptum erat, eo quod ob magnam egestatem ludibrio erant imperatoriae legiones. Angustis igitur rebus, cum opus esset aliquo strategemate, cujus praesens auxilium foret, trajicit Rogerius Caesar, et omnem Latinum exercitum secum in Thraciam adducit. Nihil enim Asiaticis Romanis erat reliquum vel pecuniae, vel rerum **224** aliarum, quibus carnificum ventres alerentur. Ac visum illi est, caeteris in praesidio Calliupoleos relictis, cum ducentis militibus delectis Michaelē imperatorem, qui tum Orestiade in Thracia cum exercitu commorabatur, convenire, ut et constituta omnia stipendia postularet; et, si esset opus, minas adderet. Quo facto inflammata iracundia, quam imperator contra istum jam antea animo conceperat, plures milites strictis ensibus circumdatum juxta regiam interficiunt, unaque aliquot ejus comites. Nam major eorum pars clandestina fuga periculum evaserunt; iique contentiore cursu Latinis Calliupoli agentibus quid actum esset nuntiarunt.

CAPUT IV.

Milites Romani, occiso Rogerio, cum Catalanis debellatum putant. Providentiae divinae decretis non resistendum. Malorum consiliorum malus exitus. Romanorum cludium causae. Catalani Calliupolin, caesis opridaniis, muniunt. Terra et mari bellum apparant. Mari vincuntur a Genuensibus. Berengarius, navarchus captus; deinde redemptus. Catalanorum consternatio. Omnia ipsis infesta. Tolerandae obsidioni se accingunt. Turcos auxilio arcessunt. Praedus agunt. Michael imperator in eos movet. Turcopulos et Massagetes secum ducit. Juxta Apros castrametatur. Exercitum instruit. A Massagetis et Turcopulis deseritur. Turbatam aciem frustra conatur restituere. In hostes temere invehit vix evadit. Equitis fidelis virtus. Andronicus filium objurgat, ut vitae prodigum. Romanorum fuga et clades. Turcopulorum ad Catalanos transitio. Catalanorum duces inter se dissidunt. Berengarius occiditur. Ximenes Byzantium se recipit. Ornatur magni ducis titulo et affinitate imperatoris. Massagetae in Scythiam transituri a Turcopulis et Catalanis profligantur.

Α'. Τοῖς μὲν οὖν στρατιώταις ἔδοξε τοῦτο πεποιθῶσι θραύσαι τε τῶν Λατίνων τὸ φρόνημα καὶ τὸν τῆς τόλμης ὄγκον ἐς τὸ μετριώτερον ἀπαλλάξαντας· ὅσα καὶ δούλους ὑπέλειπεν Ῥωμαίοις αὐταῖς χερσὶ καὶ αὐταῖς γυνῆσι παρασκευάσαι καὶ δοῦν ἄτακτον ὁμονοήσαντας ἐλθεῖν, ἢ δουλεύειν Ῥωμαίοις ἐχόντας, ἢ τὴν ἀγαγοῦσαν ἄκοντα, ἐπανένειαι.

C. I. Ac Romani quidem milites hoc facinore perpetrato putarunt se Latinorum animos contudisse, et ab insolenti fastu ad meliorem frugem revocatos eo adduxisse, ut et voluntatibus posthac et corporibus ultro tanquam mancipia obnoxii essent Romanis, ac ut duorum alterum uno consensu eligerent, vel illis sponte servire, vel qua venissent, inviti pedem referre.

Β'. Ἀλλὰ τὸ ταῦτα λογίζεσθαι διανοίας ἐστὶ χαμαρπούς (31) καὶ ἦν αἱ χεῖρες τῆς φύσεως ἐς ὅλης ἀγλυαδούς ἀπολαθοῦσαι πυθμένας κατήνεγκαν, ὡς μηδ' ἔννοιαν ἔχειν, ὅτι λόγοι Προνοίας τὰ προστόμενα περιτρέχουσιν ἐκάστου τέλου; ἔχοντες ἐνέχυρα προκταβληθείσας αἰτίας, ἃς ἡμεῖς μὲν ἐκόντες ἐπιλανθανόμεθα, τὸ ἐκείθεν ἀγῆδες ὑπὸ φ.λαυτίας ἐκκλίνοντες· ἢ δὲ δικῇ τῷ γραμματεῖω ἐαυτῆς ἐγχαράξασα θέρου; καὶ ἄλωνος εἰπεῖν περιμένει καιρὸν, ἵν' ἐπείσσει τῶν σπερμάτων ἀποδοῦ τοῖς πράξασι τὰ γεώργια. Ἢ γὰρ ἂν ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκτο τῶν πραγμάτων ἀνθρώπος, ὡς ὅσα μὴ συναρομένην ἔχει τὴν ἀνωθεν δεξιάν, τοῦτοι; καὶ γῆ καὶ θάλασσα μάχεται καὶ ἀήρ, ὡσπερ τινὲς δραπέτῃ Θεοῦ καὶ τῆς δικῆς ἀλάστορι.

D. II. Verum hujusmodi cogitationes animum lumi repentem et crassioris materiae limo ab ipsa natura infixum sapiunt; qui intelligere non possit quasdam esse Providentiae rationes, quae ad omnes humanas actiones pertineant, et quibus rerum exitus certos causae ipsae praeviae spondeant: porro nos cas quidem ultro oblivisci, et molestiam quae inde existit praephaulitia declinare; **225** vindictam vero easdem suis pugillaribus inscriptas custodire, ac messis triturataeque tempus quodammodo expectare, ut quemadmodum quisque sementem fecerit, ita et suo tempore metat. Alioqui sane ipso eventu homo doceri queat, iis quae divinitus non prosperentur, et terram et mare et aerem ad-

Variorum

(29) Pachymer. lib. xii, cap. 5, 7. Ducang.

(30) Pachymer, lib. xii, cap. 23, 24. Montanerius cap. 215. Hist. Franco-Byzant. lib. vi, cap. 34. Ducang.

(31) Tota fere haec sectio exstat in dialogo cui

titulus Φλωρόντιος, seu Περὶ σοφίας. Vide cod. Reg. 3284, fol. 258. Ejusmodi locos communes videtur Gregoras provisos habuisse, quos operibus suis sparsim intexeret. Boivin.

versari, tanquam fugitivum Dei, et violatorem justitiæ fortiter ulciscientia. Idem ubi sese cognovit, ipse sibi præcipere quærat, non refragandum esse lætæ divinitus sententiæ qualis ea cunque fuerit; neque violenter quidquam agendum, sed sua sorte acquiescenti fallendum tempus, ac vim necessitatis adjutandam potius quam impediendam, licet aliter agat nos quam vellemus. Longe enim melius esse potentio rem vim sequi nihil agendo, et eodem cum ipsa impetu abripi, quam agendo aliquid materiam veluti præbere iniqui temporis violentiæ: quod perinde fuerit, ac si quis flammæ impetum reformidans adhuc circum ædes vagantis non quidvis moliat, quo eam longius progredi vetet, aut etiam prorsus restinguat, sed sarmentorum fasciculos congerat, et mulum olei affundat: aut si quis vehementi Borea desuper ingruente et immanes fluctus per pronum ex aliis alios volvente tamen navicula exigua adversis fluctibus ultro navigare incipiat. Ea enim esse ejusmodi, ut aspectum minime letum jucundumve præbent: **226** imo ex earum rerum numero esse, quæ maxime infestæ sunt, et ultimum exitum statim afferunt.

III. Hæc ita se habere, si nulla alia in præsentibus exempla suppetant, ea certe quæ his temporibus acciderunt, abunde comprobent. Nam cum Romani nihil quod ad rem bene gerendam pertineret omisissent, adversationes maximas fortunæ experti sunt. Romanorum enim duces cum injustis de causis in suspicionem venissent, alii in vicinis erant, alii ab imperatoris benevolentia longe summovebantur. Unde cum externa venissent auxilia, primum Massagetarum, deinde Latinorum, ab his longe major quam a manifestis hostibus pernicies Romanis exorta est. Ac nos jam pauca e multis protulimus, quæ si quis recte et sine affectu expendat, manifestam Dei iracundiam arguunt, licet mediocrem confluent non medicorum delictorum castigationem. At ejusdem rei documentum evidentius est ipsa cædes Rogerii Caesaris. Nimirum Romani, quos illius accessit poenitebat, suæ agritudini mederi cupientes ejus hominis eadem peregerunt, et molestis negotiis defunctum iri se hoc pacto speraverunt. Sed illud ipsum facinus, ut progressu orationis dicemus, longe majorum et graviorum malorum causa exstitit. Ita quoties divina Providentia consiliis et actionibus humanis non suffragatur, malus et plane infelix exitus iis succedit. Nam nec prudentibus consiliis valet vir prudens, **227** nec fortitudine vir fortis. Imo et provida consilia in finem improvisum incurrunt, et facta generosa ac fortissima ad ignavum et turpem casum devolvuntur. Sed ad institutum recurrendum est.

A δραστηριῶς ἐπιτιθέμενα · [P. 138] καὶ διδασκόμενοι ὅστις ποτὲ εἶη, ἑαυτῷ ἂν παρήει μή ἀντιπαλαχθεῖσθαι πρὸς τὴν ἀνωθεν κυρωθεῖσαν ψήφον, ὅποια ποτ' ἂν ἦ, μηδὲ βίαιον πράττειν μηδὲν, ἀλλὰ μένοντα κατὰ χώραν ἡσυχῆ διαπεττεύειν τὸν χρόνον καὶ στέργειν μᾶλλον τὴν σύνοδρον τοῦ φέροντος, ἀγωγὴν, καὶ εἰ μὴ κατὰ γνώμην φέροιτο, ἢ τὴν ἀντίδρομον. Πο λῶ γὰρ δῆπου βέλτιον ἀπρακτοῦντα τῷ φέροντι συμφέρεσθαι, ἢ πράττοντά τι καθάπερ ὕλην χρηρῆσαι τῇ καθ' ἑαυτοῦ φορᾷ τοῦ καρῶ. Ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη τοῦτ', ὡσπερ ἂν εἰ τις πυρὸς ὄρμην δεδιώς εἰσι τὰ κύκλω περιθέουσαν τῆς οἰκίας, δὲ ἀντὶ τοῦ πάσης χρήσθαι μηχανῆς ἢ τῆς πρώτω συστέλλειν ὄρη; ἢ παύειν τελῶως, φρυγάνων ἐπιτίθει φακέλλους καὶ ἔλαιον ἐνέχει πολὺ · ἢ ὡσπερ ἂν εἰ τις ἀπαρκτίου σφοδρῶ καταρρέοντος ἀνωθεν καὶ δεινὰ πρὸς τὸ κύτταντες ἐπαντλοῦντος, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις τὰ κύματα, δ' ἀκατίῳ τινὶ πρὸς ἀνάβρουν ἐθελοντῆς ἐπεχειρεῖ ποιῆσαι τὸν πλοῦν. Ἔβαι γὰρ τοῦτ' τῶν οὐ πάντω τοι μειδιώσαν ὁμοῦ καὶ φιλόανθρωπον τὴν ὕψιν παρεχόμενων τοῖς βυλομένοις, ἀλλὰ τούτων ἐν ὅποια πολέμιον ἀνατείνει χεῖρα κακῶ τῷ σύνεγγυς μακρὸν ἐπιφέρει τὸν κλεθρον.

Γ'. Μαρτύρια δὲ μοι τῶν λεγομένων, εἰ μή τι πλέον ἔχοιμεν ἐν τῷ νῦν εἶναι μεμνησθαι, ἀλλ' οὖν τὰ γε ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις συμβάντα. Οὐδενὸς γὰρ ἠλλείψασι Ῥωμαίοις ὧν ἔδει δρᾶν πρὸς κατόρθωσιν πάντα ἐπέηι τάναντιώτατα. Οἱ μὲν γὰρ Ῥωμαίων στρατηγοὶ δι' ἃ μὴ θέμις ἐν ὑποψίᾳ γινόμενοι, οἱ μὲν ἐν δεσμοῖς ἐγίνοντο, οἱ δὲ πόρρω τῆς βασιλικῆς ἴσταντο εὐμενεῖας. Ὅθεν ἀλλοφύλου συμμαχίας ἐπιθύσης πρώτα μὲν τῆς τῶν Μασσαγετῶν, ἔπειτα τῆς τῶν Λατίνων, πολλαπλασίονα συνεπεπτώκει Ῥωμαίοις γενέσθαι τὸν κλεθρον ἐξ αὐτῶν, ἢ τῶν ἐκ τοῦ προφανοῦς ἔχθρων. Ὡν ὡς ἐκ πολλῶν μέτρια καὶ ἡμεῖς ἐφθήμεν εἰρηκότες, ἃ δὲ σαφοῦς ἂν εἴη θεομηνίας δειγμάτα, εἰ τις ὀρθῶς καὶ πάθους ἔκτος; ἐθέλοι σκοπεῖν, καὶ παιδεία μετρία (32) οὐ μετρίων πλημμελημάτων. Τούτων ἐναργέστερον δαίγμα καὶ ὁ τοῦ Ῥοντζερίου Καίσαρος ἐγεγόνει θάνατος. Τὴν γὰρ ἐκ τῆς προσκλήσεως μετάμελον θεραπεύειν Ῥωμαῖοι βουλομένοι τὸν τούτου κατεπράξαντο θάνατον, ἀπαλλαγὴν εἶναι τούτου πονηρῶν πραγμάτων νομίσαντες. Ὁ δ' ἀρχηγὸς παρὰ πᾶσαν ἐπιπέδα μειζρόνων ἐγεγόνει καὶ μάλα χειρόνων πραγμάτων, ὡς προΐκτις ἐροῦμεν · οὕτω τῆς θέας οὐ συμμαχούσης προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλευμασί τε καὶ πράγμασι πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος καὶ σφῆδρα τοῖς ἐναντιώτατον. [P. 139] Ὅστε γὰρ βουλῆφόρος ὁ βουλῆφορος, οὐσ' ἀνδρείος ὁ ἀνδρείος · ἀλλὰ τὰ τε σφῆδρα βουλευμάτα πρὸς ἄσοφον τελευτῶσι πέρασ καὶ τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρικότατα πράγματα ἀνανδρῶν τε καὶ μάλα αἰσχρὰν τὴν ἤτταν καρποῦνται. Ἄλλ' ἐπαντίστον ὅθεν εἰς τὰτα ἐξεῦρμεν.

Variorum notæ.

(32) Καὶ παιδεία μετρία. Legendum videtur καὶ παιδεία μετρία, etc. Idem lib. viii, cap. 2, n. 2: Ἐγώ μιν κρίσιν εἶναι τούτου Θεοῦ, πρὸς θάνατον

συμφοῦσαν ὀλοσχερῶς, καὶ παιδείαν ἴσως μετρίαν ὧν οὐ μετρίως ἡμάρτεμεν. BOIVIN.

Δ'. Πυθόμενοι γὰρ οἱ κατὰ τὴν Καλλιούπολιν Λατῖνοι (33) τὸν τοῦ Καίσαρος φόνον, πρῶτον μὲν πάντας τε ὁπόσοι Ῥωμαίων ἐς Καλλιούπολιν ἔχουσι κατέσφαξαν ἠθροῦν· καὶ τὰ τεῖχη λαμπρῶς ὀχυρώσαντες κράτιστον εἶχον ὀρμητήριόν τε καὶ φρούριον. Εἰς διτάς δὲ μοῖρας· ἔπειτα διαμερισάμενοι τὰ οἰκεία στρατεύματα, τῶν μὲν τὰς ἑαυτῶν ἐπλήρωσαν τριήρεις, ὁκτὼ τὰς πάσας ὁδοὺς, καὶ ναύαρχον ταῦταις ἐπέστησαν τὸν Πιριγκέριον Τέντζαν, ἵνα κατὰ τὸν Ἑλλησποντίαν ναυλοχοῦσι πορθοῦν αἱ τῶν Ῥωμαίων ἑκάδες ἀνιούσαι καὶ κατοῦσαι ἀλίσκωνται. Οἱ δ' ἕτεροι τὴν ἑαυτῶν πανοπλίαν ἀναλαβόντες ἐπὶ λείαν καὶ θλαθρὸν τῆς ἄλλης ἐξήσαν θρήνης καὶ κακῶς αὐτὴν διετίθουσι, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκπορεύομενοι. Ἀλλὰ τῷ μὲν Πιριγκέρῳ Τέντζῃ μετὰ τοῦ ναυτικοῦ παντὸς οὐ μακρῶν ἐδέησε τῶν καιρῶν τῇ προνοίᾳ εὐκαιρίαν ἐπιτηδεύσαι θανάτου. Ἀναγομένης γὰρ ἐκ Γεννοῦσας (31) μετὰ βραχὺ τριήρεσι δέκα ἐξ λαμπρῶς ὀπλισμέναις διὰ τὰς τῶν περατῶν ἀκοῆς ἀγνοίᾳ συνεισπεσόντες αὐτοί, οἱ μὲν αὐτῶν ἔργον ἐγένοντο θαλάττης, οἱ δὲ ξίφου; ὁ δὲ ναύαρχος Πιριγκέριος ζῶγρεται σὺν ἅμα συχνοῖς τῶν ἀμφ' αὐτῷ καὶ τοῖς ὀμοφύλοις πιπράσκειται.

Ε'. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω (35) γυμνωθέντες ἐξαίφνης οἱ Κατελάνοι θαλάττης τε ἅμα καὶ μεγάλης μοῖρας στρατοῦ ἐπὶ σὺν τὰς ἡμέρας ἔμειναν κατὰ χῆραν ὑπεπηγῆστες τὸ τοῦ μέλλοντος ἀθροῦν ἀτολμάτεροι τε ἐγένοντο καὶ μάλα τοῖς γνώμασι περὶ δεῖσι. Ἰπέτρειχε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας καὶ οὐ μετρίως ἐσπάραττε τὸ τε τῶν Μασσαγετῶν δέος, ὅτι κατὰ τὴν Ἀσίαν αὐτοῖς συστρατεύοντες ἐξεπολεμώθησαν τε καὶ αὐτῶν ἐπὶ μικραῖ; τισὶ ταῖς αἰτίαι; καὶ συχνοῦς αὐτῶν πεφονεύκασαι· τοῦς τε αὐτῶν θρακῶν στρατιώται; ἀλλὰ καὶ αὐτοῦς οὐ μικρῶς ἐδεδίεσαν. Τὰς τε γὰρ χώρας αὐτῶν χθὲς καὶ πρῶτην συχρᾶ παρεξίοντες ἐδήρουν καὶ τὰ οἰκίας ἀδεῶς ἐνεπέμπρασαν· καὶ οὐδεμίαν οὐδέσιν φιλανθρωπίας κατέλειπον πρόφασιν, ὥστε βουληθεῖσι σπείσασθαι τῷ βασιλεῖ κείσεσθαι σφισιν τὸ πρᾶγμα κινδύνων ἔκτός. Καὶ τὸ γε τῶν φόβων ἔσχατόν σφισιν ὑπῆρχεν, ὅτι καὶ τὸν βασιλέα Μιχαὴλ ἔδντα ἐπίδοξον ἔχουσι ἔκειν ἐπ' αὐτοῦς σὺν πολλῷ τῷ στρατῷ. Ὅθεν βαθεῖαν περὶ τὸ φρούριον τάρρον ἐλάσαντες καὶ χάρακα κύκλῳ βαλλόμενοι πρὸς πολιορκίαν παρεσχευάζοντο, πολλὰ σπρίτερον ἐκ τῆς; λείας ἐνθήμενοι τὰ χρυσάσματα. Ἐπεὶ δ' ὁ τε χρόνος ἐπίβητο καὶ ἡ προσδοκωμένη τοῦ βασιλέως ἐφοδος οὐ παρῆν, ἐπ' ἄλλας ἐτρέποντο σχεμμάτων ὁδοῦς. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω τοῖς Κατελάνοις [P. 140] τῶν πραγμάτων συναλαθέντων οὐκ ἦν ἐπ' ἀλλοδαπῆς; διάγειν φόβων ἔκτός· ἀλλ' ὀπφίαι κινδύνων πολύτροποι πανταχόθεν ἔθραυον σφᾶς. Ὅθεν εἰς ἀνάγκας τοιαύτας ἐληλυθότες ἐκινούσιν; πρᾶγμα κακομήχανον καὶ πολλὴν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ὄδον τὸν θλαθρὸν. Καὶ δὴ ἀειπροσθεύονται περὶ συμμαχίας πρὸς τοὺς ἀντι-

IV. Latini itaque, qui Calliupoli erant, audita caede Cæsaris, primum omnes Romanos cujuscunque ætatis in ea urbe habitantes jugularunt, et mœnibus egregie munitis tutissimum in iis receptum ac præsidium habuerunt. Deinde suis militibus in duas partes divisus una parte triemes suas, quæ omnino octo erant, compleverunt, eisque navarchum Berengarium Entençam præfecerunt, ut ex insidiis naves Romanorum onerarias, seu ascendentes, seu descendentes, in Hellesponti angustiis exceptarent: altera armis omnibus sumptis prædatum in Thraciæ reliquæ perniciem exiverunt, eamque noctu atque interdium incursando vastare cœperunt. Ac Berengarius Entença cum omni sua classe providentia Numinis exiguo tempore summum discrimen adiit. Nam cum imprudentes in sexdecim naves, quæ tum ex urbe Genoa adveniebant, metu piratarum egregie armatas incidissent, partim demersi, partim cæsi sunt. Navarchus vero Berengarius cum multis suorum captus suis populibus venditur.

V. Verum Catalani adeo subito et classe et magna parte suorum amissa complures dies immoti manserunt, incertum eventum metuentes, imminuta **228** audacia et animis valde trepidis. Eos quippe incesserat ac non mediocriter turbabat Massagetarum metus, quorum in Asia secum militantium inimicitias parvis de causis susceperant, oculis etiam eorum quamplurimis. Quin et Thracios milites haud parum timebant, quorum agros et ædes paulo ante crebris incursionibus vastaverant, ac domos audacter incenderant. Nec ullam sibi venire a quoquam impetrandæ spei reliquerant; ut nec si vellent pacem cum imperatore facere, citra periculum eam facturos se sperarent. Illud autem terrorem eis maximum incutiebat, quod imperator Michael mox adventurus et eos magnis cum copiis oppugnaturus forebatur. Igitur profunda fossa circum castellum ducta, eaque vallo undique munita, ad tolerandam obsidionem se accingebant, comitatu ex præda sibi ante proviso et in oppidum intromisso. Sed cum tempus tereretur, et expectatus imperatoris adventus differretur, ad alia consilia se convertunt. In eas enim angustias reducti, ut externo in solo nusquam securi vivere possent, sed undique vario periculorum terrore urgerentur, in eam, inquam, necessitatem adducti funestam et ultimum Romanis exitium allaturam fraudem excogitant. Turcos in adverso litore habitantes missis legatis socios sibi asciscunt, et cum ipsi ter mille essent, quingentos ab illis accipiunt. Nec **229** longo post multi etiam transfugæ se ad illos conferunt: cum quibus egressi finitimos agros

Variorum notæ.

(33) Pachymer. lib. xii, cap. 25, 26, 27. Montaigne. cap. 215. Hyst. Franco-Byzant. n. 35. DUCANG.

(34) Pachymer. lib. xii, cap. 27, lib. xiii, cap. 7.

DUCANG.

(35) Pachymer. lib. xii, cap. 29. DUCANG.

infestabant, atque omnes equorum et boum et ovium greges una cum earum rerum possessoribus colligebant. Quæ cum nec Romani nec Romanorum imperatores ferre diutius possent, bellum utrinque apparari cœptum est.

τε καὶ βῶν καὶ ποιμνίων ἅμα τοῖς ἔχουσιν. Ἐπει τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων, πολέμου συγχρότησις

πέρας οἰκοῦντας τῶν Τούρκων καὶ λαμβάνουσι τότε μὲν πεντακισῶν ὀπλίταις τρισχιλιοὶ ὄντες αὐτοῖ· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἑτέρου· οὐκ ὀλίγους αὐτομόλου· ἴοντας· σὺν οἷς ἐξιόντες συχνὰ τὴν ὁμορον· χώραν ἐδῆρουν καὶ πάσας ἀγέλας συνήθροίζον ἵππων δ' ἐπιπλέον φέρειν οὐκ ἦν οὔτε Ῥωμαίοις, οὔτε

VI. Catalanis igitur et Turcis inter duo oppidula, Cypsella et Apros, per illud tempus commorantibus, imperator Michael cum Thraciis et Macedonicis copiis, nec non Massagetarum et Turcopulorum phalangibus, in ea planitie quæ est circa Apros castrametatur. Erant autem illi Turcopuli mille, qui sultanum Azatinem, cum is ad Romanos, ut ante diximus, transisset, secuti erant : sed cum illo ab Europæis Seythis, ut et supra dictum est, abducto non abierant, verum Romanorum consuetudinem una cum religione et sacro baptisinate amplexi fuerant, atque ex eo inter Romanos milites numerabantur. Cum haud multi dies elapsi fuissent, et aliqui e speculatoribus adventum hostium nuntiarent, surgit imperator ; exercitum in armis esse jubet ; decibus ac tribunis edicit, parati sint ipsi ac præterea cohortium ductores cohortesque instruant. Qui cum hostilem aciem tripartito distributam viderent, suam ipsi quoque, ut æqualis pugna esset, tripartito diviserunt. Ac Turcopulos quidem cum 230 Massagetis in sinistro, Macedonicos et Thracios delectos equites in dextro cornu collocarunt : reliquos autem, eosque plurimos, cum peditatu in medio constituerunt. Imperator vero circum orbines obequitans suos ad fortiter pugnandum cohortabatur.

ἵππῶν ἐπιλέκτοι· τὸ δὲ μέσον οἱ πλείστοι καὶ λοιποὶ ἐπεσβάρουν πρὸς ἄνδρικήν.

οικονομεῖται παρ' ἀμφοτέρων.
Γ'. Τῶν οὖν Κατελώνων (56) ἅμα τοῖς Τούρκοις δυοῖν μετξὺ πολυγνίων τὰς Διατριβὰς τηνικαῖτα ποιουμένων, Κυφέλλων καὶ Ἀπρων φημι, ἀναλαβὼν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ τὰς Θρακικάς; (37) τε καὶ Μακεδονικάς; δυνάμεις, καὶ ξὺν γε αὐταῖς τὰς τε Μασσαγετῶν καὶ δεσπαι τῶν Τουρκοπούλων φάλαγγας ἦσαν, κατεστρατοπέδευσε πρὸς τὸ περὶ τῶν Ἀπρους πεδίων. Χίλιοι δ' ἦσαν οἱ Τουρκόπουλοι οὗτοι, οἱ τῷ σουλτάν Ἀζατίνῃ πρὸς Ῥωμαίους, ὡς εἰρήκειμεν, ἠκολούθησαν μὲν αὐτομολήσαντι, ἀπαχθέντι δ' ἐκεῖθεν μετὰ τῶν Εὐρωπαϊων Σκυθῶν, ὡς δεδῆλιωται, οὔτε συναπήχθησαν καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀσπασάμενοι συνδιαίτησιν καὶ τὸ ἱερὸν μετὰ τῆς εὐσεβείας εἴλογτο βάπτισμα· καὶ ἦσαν τοῦ λοιποῦ τῆ Ῥωμαίων ἐξετασθέντες καὶ αὐτοὶ στρατιεῖ. Ἐπει γὰρ μὴν οὐ πάνυ πολλῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν ἦκόντινες τῶν σκοπῶν ἀπαγγέλλοντες ἦκειν τοὺς πολεμίους, ἀναστὰς ὁ βασιλεὺς τὸν τε στρατὸν ὀπλιζεσθαι καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ ἡγεμόνας παρατάττεσθαι, καὶ παρατάττειν ἐκέλευε πρὸς τὸν πόλεμον τοὺς τε λοχαγούς καὶ τὰς φάλαγγας. Τοῖς μέντοι πολεμίους τριπλὴν πεποιηκότας ἰδόντες τὴν τάξιν τριπλὴν καὶ αὐτοὶ πρὸς ὁμοίαν ἀντιπαρατάξιν τὴν ἐαυτῶν πεποιήκεσαν. Καὶ τὸ μὲν εὐώνυμον κέρα; οἱ Τουρκόπουλοι μετὰ τῶν Μασσαγετῶν ἐκλήρωσαντο· τὸ δεξιὸν δ' οἱ τῶν Μακεδονικῶν τε καὶ Θρακικῶν μετὰ τοῦ πεζοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιῶν τὰς τάξεις;

VII. Orto sole hostes in occursum progressi ex adverso consistunt, Turcis in utroque cornu collocatis, Catalanis medium ob armorum gravitatem ebtrinentibus. Ibi Massagetæ, qui jam olim defectionem parturiebant, quod Romanorum moribus haud delectarentur, et jam occulte ab Europæis Seythis invitarentur, dolum cum jam in procinctu aarent aperuerunt. Nam cum signum pugnae utrinque datum esset, statim ii inclinati seorsum consistiterunt, nec Romanos adjuvantes, nec adversus

Z'. Ἄμα δ' ἤλιψ καὶ οἱ πολεμίοι προσελάσαντες μετωπῆδὸν ἔστησαν ἑαυτοὺς, ἔχοντες μὲν ἐξ' ἑκάτερα τῶν κεράτων τοὺς Τούρκους· τὰς δὲ τῶν Κατελώνων ὀπλιτικὰς φάλαγγας μέσας διὰ τὸ βίρος. Οἱ μὲν δὴ Μασσαγέται καὶ παλαι ἀποστασίαν ὠδίνοντες διὰ τὸ μὴ πάνυ τοῖς Ῥωμαίων ἀρέσκεσθαι ἦθεσιν, ἤδη δὲ καὶ λαθραίας προσκλήσεις δεξάμενοι παρὰ τῶν Εὐρωπαϊων Σκυθῶν, [P. 141] ἐξαίφνης ἐπὶ τοῦ πολέμου τὸν δόλον ἐξέφησαν. Ἄρτι γάρ τῆς συμβολῆς τῶν στρατευμάτων ἑκατέρωθεν σημανθείσης;

Variorum notæ.

(36) Pachym. er. lib. xii, cap. 50, 52, 55. Montaner. cap. 220. Moncada, cap. 59. DUCANG.
(37) Theodulus, in oratione pro Chandreno, cod. reg. 1853, fol. 214. Πρώτον μὲν πρὸς τοὺς ἐπὶ Θρακίας κακῶς εἰσχωμ. σάντας Πέρσας; καὶ Ἰταλοὺς, καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους συστάσει ὑράσους οὐκ ὀλίγον πλησέντας, ὡς τὰ βόχατα ἀπειλεῖν, θεινὴ τι, συνέστη μάχη Ῥωμαίοις, καὶ πολεμεῖν ἔγνωσαν, εἰδότες ὡς; ἔάν μὴ τάχιστα συμπεσόντες ἐξέλκωσι (an ἐξελώσι;) σφᾶς, π.λλῶ πλείοσιν αὐθὺς μαχοῦνται, καὶ σχ.τλ.ωτέρων τῶν δευτέρων πειρασθῆναι παρέσται, Ἄς; εὐ συνεβρωγῶτων ἐκατέρω τῶν στρατοπέδων ἐν Αἰγῶ, ποταμοῖς, καὶ τῆς συμπλοκῆς θαυμαστῆς γεγονούσας, τὸ πλέον ἔσχον οἱ βαρβάραι, οὐ τῷ τὰ ἐς μάχην κρείττους εἶναι· τίς δ' ἂν εἰποι ταῦτα; Τῷ δ' οὐστ.νασῶν τῶν ὑπ' ἡμῖν τεταχμένων βαρβαρων ἀβρώω;

ὡς; ἐκείνους αὐτομολῆσαι ὡ δεινεῦ πάθος ἐκείνου! πετώκασιν μὲν ἡμῶν οὐκ ὀλίγοι· οἱ δὲ φυγαδὲς ὀπηθῆποι' ἐγώπων. Μόνος δ' οὐτὸς ἐν πολλοῖς; ἤπει μόνος ἀήττητος; διαγέγονε· μάλλον δὲ τοσοῦτ' ἀπέσχε τοῦ ταῦτα πεπονηθῆναι, ὥστε καὶ τῶν πολεμίων οὐχ ὅσους ἂν τις ἀγνοῆσαι κατενεγκῶν, ἔστι δ' οὗ; καὶ τραυματία; πεποιηκῶς, ὡπερ ἀμφίβολον αὐτοῖς πεποιήκει τὴν νίκην τὸ καθ' αὐτὸν, ἐνδειξάμενος τοῦθ', οἷ καὶ ἀτυχεῖ συνηγέθη Ῥωμαίοις, τὸ γοῦν ἐαυτῶν ἀξίωμα μανει, καὶ οὐδὲν μήποτε κατεῖλε τῶν πάντων, οὔτε μὴν καταιρῆσαι. Καὶ τοῦτ' μὲν οὕτως Ilanc discimus pugnam commissam esse in Αἰγῶς ποταμοῖς. De Chandreno nihil nec Gregorius nec Pachymeres. Vide hunc libri vi, cap. 53. BOIVIN.

εὐθὺς ἐνέκλιαν οὗτοι καὶ παρὰ μέρος ἔστησαν, ἅ hostem pugnantes. Idem et Turcopuli fecerunt, sive inter utrosque de ea fraude convenisset, sive occasio ipsa derepente id consilii suggessisset. Id quod Romanis in ipso discrimine maximum damnum attulit, et integram hostibus victoriam nullo labore peperit. Siquidem tanta clades, præter omnem expectationem exercitui illata, tantum terrorem animis militum incussit, tantum apud eos tumultum perturbatis ordinibus excitavit, quantum aquilo cum onerariam in medio pelago navigantem violentus adoritur, eademque confractis rudentibus et velis in imum tandem fundum et gurgitem maris demergit.

H. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς οὕτως ταραττομένης τὰς B VIII. Imperator autem, cum aciem subito turbati 231 vidisset, et maximam partem fugam spectare, celeriter circumvectus duces, tribunos, centuriones nominatim cum lacrymis inlclamat, hortaturque ut stent, nec ita facile hostibus fortunas Romanorum prodant. At illi parum ejus verba curabant; imo effuse fugiebant. Quamobrem imperator in tanta rerum desperatione, cum partem peditum maximam cædi ab hostibus crudeliter conculcari videret, tempus adesse statuit, quo pro subditis, salute sua neglecta, manifestum periculum adiret, eoque argumento perbilitiam militum refelleret. Igitur ille ad suos conversus, qui perpaucierant: « Nunc, inquit, viri, tempus illud est, quo mors vita potior habeatur et vita morte acerbior. » C Quæ cum dixisset, et divinam opem Implorasset, cum illis impetum in hostem facit, et propugnatores quidem aliquot occidit, ac phalange perrupta non parvam hostili exercitui trepidationem injicit. Sed multis ipse quoque simul cum equo telis undique obrutus, nec tamen vulneratus, equo collapsoparum absuit, quin ab hostibus circumdaretur. Ac fortasse eo infelicitas illius pugnae processisset, nisi quidam e comitibus benevolò affectu impulsus sua ipsius morte imperatori vitam redemisset, et suum equum illi dedisset; quo conscenso incolumis quidem ille evasit, et impendens periculum effugit: is vero qui ex equo desiluerat, ab hostibus 232 conculcatus occubuit.

Θ. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἀπεισιν ἐκείθεν ἐς Διδυμό D IX. Inde imperator Didymochium proficiscitur. et prolixè a patre objurgatur, quod imperator non pro imperii dignitate se gesserit, sed fortunam Romanorum in ejus salute positam periculose aleæ velut sua sponte commiserit. Hostes vero exinde ad persequendos eos qui fugerant conversi alios occiderunt, alios vivos ceperunt: donec superventu noctis revocati a persequendo desiterunt. Mane cadaveribus spoliatis, divisisque manubiis, Thracios pagos impune incursando vastabant et incendebant. Non multis ex eo diebus elapsis Turcopuli illi, quos diximus, ad Catalanum deficiunt, cupideque accepti in Chaleis turmam

(id nomen erat Turcorum duci) referuntur, et cum Turcis popularibus suis conscribuntur.

X. Non ita multo post accidit, ut Ferrandus Ximenes et Berengarius Entença cum Rocaforta duce suo graviter dissiderent : indignum esse dicentes, se claris ortos natalibus homini ignobili et sordidæ fortunæ parere. Ne autem longum faciam, litis disceptationem armis permittunt. Ac Berengarius quidem Entença statim in pugna cecidit. Ac Ferrandus Ximenes ad imperatorem Andronicum fugit : a quo præter spem ita splendide exceptus est, ut ei magni ducis titulus decerneretur, et uxor daretur Theodora, imperatoris ex sorore neptis, quæ tum vidua erat.

XI. Cæterum cum Massagetæ, clandestinis pactio- nibus ad Scythas præmissis, 233 velle se ad eos una cum omnibus familiis transfugere significassent, jamque uxoribus et liberis ad se revocatis per Ilamum transituri forent (qui quidem mons Romanus a Bulgaris hodie disterminat), in eos Turcopuli frequentes et conferti cum Catalanis quæcumque plurimis circa radices montis impetum faciunt, et paucis exceptis omnes promiscue occidunt. Nam cum longo tempore commitiones Massagetarum fuissent, in lucri et prædæ partem cum his sæpe venerant ; et altercationibus non paucis in partitione manubiarum exortis, minorem portionem semper acceperant. Quod autem infirmiores essent, et adversus fortiores pugnare non auderent, tempus veluti fecellerant, et iram animo insidemem tacite

θέντες Τουρκόπουλοι και άσμένως δεχθέντες τὰς τοῦ Καλήλ ὡς ὁμοφύλοις συγκαταλέγησαν Τούρκοις. Καλήλ δ' ὁ τῶν Τούρκων ἀρχηγὸς ὠνομάζετο.

Γ'. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐκπολεμωθῆναι συνέβη τὸν τε Φαρέντζαν Τζουμῆν (38) καὶ τὴν Πιριγκέριον Τέντζαν κατὰ Ξεκαφόρτου (39) τοῦ ἑαυτῶν ἡγεμόνος. ἀνάξιον εἶναι λέγοντας, τῶν εὖ γεγονότων δυναύ- σου τὴν τύχην. Καὶ ἵνα τὴν μέσῳ συντέμω, ὄπλοις ἐπιτρέπουσι τὴν τῆς ἔριδος, τύχην. Ἄλλ' ὁ μὲν Πιριγκέριος Τέντζα, πίπτει πρὸς τὴν μάχην εὐθύς· ὁ δὲ Φαρέντζας Τζουμῆς καταφεύγει πρὸς βασιλέα Ἄνδρόνικον· καὶ οὕτω παρ' ἐπιπέδα λαμπρῶς τυγχάνει τῆς ὑποδοχῆς, ὥστε καὶ ἐς τὸ τοῦ μεγάλου δου- κῆς ἀνάγεται ἀξίωμα καὶ Θεοδώρα τῆ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδῆ χρηεουση συζεύγνται (40).

ΙΑ'. Ἐπεὶ γὰρ μὴν οἱ Μασσαγέται λαθραία· ἐφθῆ- σαν πέμψαντες ἐς τοὺς Σκύθας συνθήκας πανοικί- πρὸς αὐτοὺς αὐτομολήσειν ἐπαγγελλόμενοι, ἀναλα- θοῦσιν ἤδη γυναίκας ἕνα καὶ παῖδας, καὶ μέλλουσι διαβαίνειν τὴν Αἴμον τὸ ὄρος, ὃ δὴ μεθόρου νῦν ἐστὶ Ῥωμαίοις τε καὶ Βουλγάροις, ἀθρόοι· σφίσιν οἱ Τουρκόπουλοι σὺν Κατελάνων συχοῖς ἐπεισπίπτου- σιν αὐτοῦ που παρὰ τὰς ὕπωρειας, καὶ πλὴν ὀλίγων ἅπαντας ἠθρόδον συναπέσφαξαν (41). Τοῖς γὰρ Μασσαγέταις αὐτοὶ συστρατεύοντες ἐκ πολλοῦ καὶ πολλῶν πολλὰκις κεκοινωνηκίτες ἀλλήλοις κερδῶν καὶ λαφύρων καὶ φιλονεικιῶν ἐν τοῖς μερισμοῖς οὐκ ὀλίγων καὶ ἀεὶ τὴν ἥττονα μοῖραν λαγχάνοντες, ἀεὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς ἰσχυροτέρους ἀσθενέστεροι μά- χεσθαι, διεπέτευσον οὕτω τὸν χρόνον ὑπ' ὄνεια θαλαμειομένην τρέφοντες τὴν ὀργήν· ἦν δὲ, καὶ

Variorum notæ.

(38) Qui Pachymeri Φαρέντζα Τζουμῆ dicitur lib. xi, cap. 12; lib. xiii, cap. 30, 36. Ita *Fernandum Ximenes de Arena* expresserunt, de quo Montaner. cap. 223; *Moncada* cap. 39, 40, 41; *Hist. Franco-Byzant.* lib. vi, cap. 42. *DUCANG.* — Rem narrat Pachymeres in fine libri ultimi *Historiæ*, eamque narrationem ab ea, quam Possinus edidit, longe diversam exhibet *Cod. Reg.* 2558. Nam cum apud Pachymerem legatur, ἐκείνοι δὲ ἐπάραντες ἀπὸ τῆς Αἴνου, Ῥομοφόρτου, σὺν τοῖς Τούρκοις, etc. *Codex Regius* habet, Βασιλεὺς δὲ πεπεισμένος τὰ περὶ τῆς Αἴνου, καὶ ὡς ἀπεκρούσθησαν μὲν δὲ ὄλου πολε- μῶντος; (πολεμοῦντες)· πεπυσμένος δὲ, καὶ ὡς Ῥομοφόρτου ἀπάραντες σὺν οἷς εἰσφρήσατο Τούρ- κοις, οἱ περὶ τὸν Μπυριγκέριον καὶ Φαρέντζα Τζου- μῆν καὶ τὸν Γίγαν κατόπιν μελήσονται ἐπέσθαι, διάφοροι τὸν Ῥομοφόρτον (τοῦ Ῥομοφόρτου) ὄντας· κακίνοι τῷ Ῥομοφόρτῳ καιροῦ γ' ἐπιθέσθαι σκο- ποῦντες· ἐκείθεν δὲ που περὶ τὰ μέρη Κασανδρείας προσβαλὼν Ῥομοφόρτος· σὺν τοῖς Τούρκοις ἐπεσκή- νουν (ἀπ' ἐπεσκήνου ἢ) συναίς τὴν ἐπιβουλήν τὴν κατόπιν· ἀλλὰ καὶ μικρὸν ὀλίγον κακίνοι ἐφίστα- ται, καὶ ὀλίγον μακρόθεν ἐσκήνουν· ὁ δὲ Ῥομοφόρ- τος προλαβεῖν ἐβούλετο ὄρῃαι ἢ παρ' ἐκείνων πα- θεῖν καὶ ἅμα πρὸς τῆς σκοτίας ὄσση· σὺν τοῖς Τούρκοις ἐμπέπει, καὶ κατακράτος νικᾷ· ὡς περὶ τὴν μὲν τὸν Μπυριγκέριον, τὸν δὲ Φαρέντζα ἀκλεῶ, ἀλῶναι, εἶτ' αὐτοὶ ἀπολυθῆναι πρὸς τὰ οἰκία ἤθη, τοῦ Ῥο- μοφόρτου εὐμενῶς αὐτῷ σχόντος. Φαρέντζα δὲ Τζου- μῆ· ἀπογνοῦς τοῖς ὄλοις, ὡσπερ τις ἀλήτης (ἀλήτης) καὶ μετανάσσης ἀτίμητος, αὐτομολεῖ τινα τῶν μεγ- στανῶν τοῦ βασιλέως· ὁ καὶ μόλις γνωσθὲν, περ. σὺ-

ζεται, καὶ τῷ βασιλεὶ προσέρχεται. Οἱ δὲ μὴ πε- σόντες τῷ πολέμῳ τῶν Ἰταλῶν, εἰσῆρσαν (leg. εἰ- σέρθησαν) τῷ Ῥομοφόρτῳ. Ἐκείθεν δὲ ἀπαναστά- τες, ἀπῆλθον, ὡς εἶχεν ἡ φήμη, πρὸς Θήβας. Possinus *Codicem Regium* non vidit, quem cum editione Romana conferri operæ erit, si quando nova editio adornabitur. *BOIVIN.*

(39) Qui Ῥομοφόρτος dicitur Pachymer. lib. xiii, cap. 12, 21, 36; Berengerus vero *de Rocaforti*, *Montanerio*, *Moncada*, et aliis. *DUCANG.*

(40) *Wolffio* Θεοδώρα ἀδελφιδῆ τοῦ βασιλέως neptis est imperatoris; mihi vero, *imperatoris neptis ex sorore*. Sic supra cap. 3, sect. 2, de *Rogerio*, γυν- θρον εὐθύς· ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ ἀδελφιδῆ ποιεῖται Μαρία, ubi etiam *Wolffius neptem* interpretatus erat, cum interpretandum esset *sororis filiam*. Cæterum *Theodora* illa, quæ hoc loco *Ximenes* nupsisse dicitur *χρηεουση*, vix dubium est, quin ipsa sit *Maria*, quæ *Rogerio* primum nupserrat, ac post ejus eadem vidua aliquandiu manserat. Potuit scilicet eadem et *Theodora* dici, et *Maria*. Potuit etiam *Gregoras*, memorie vitio lapsus, *Theodoram* vocare eam, cujus verum nomen esset *Maria*. Irene, soror *Andronici* imperatoris, eademque uxor *Asanis*, filiam habuit *Mariam*, illam nempe quæ *Rogerio*, ut diximus, nupsit: habuit et *Theodoram*, quæ *Manueli Tagari*, de quo *Cantacuzenus* lib. i, cap. 18. Vide et *Familias Byz.* 325. *BOIVIN.*

(41) *Montaner.* cap. 227; *Moncada* cap. 43. *DUCANG.*

ἐπὶ καιροῦ νῦν εὐτυχῶς ἐς προὔπτον ἐξέβρηξεν. A aluerant, quæ tandem opportuna occasione oblata in apertum erupit. Et hæc quidem in hunc modum gesta sunt.

CAPUT V.

Imperatrix, privignam exosa, liberos suos conatur ei cæquare. Mos succedendi apud Latinos principes receptus. Andronici uxores duæ : liberi sex. Andronicus uxoris petitioni refragatur. Hæc virum fastidiis ulciscitur. Unde dissidium. Irene Thessalonicam secedit. Maritum traducit. Mulierum impudentia. Andronici lenitas. Irene filio suo Theodoro uxorem quarit. Conditione ab Athenarum duce repudiata, ad Spinulam itur. Latini nobiles Imperatorum Byzantinorum affinitatem vix dignantur. Irenez genus. Marchionum dignitas. Digressio de dignitatibus titulis. Marchionum Longobardorum provincia. Theodorus eo mittitur. Multas opes secum transfert. Joannes, alter Irenez filius, Nicephori Chummi filiam uxorem accipit. Sine liberis decedit. Irenez profusa liberalitas erga Cratem generum. Spes delusa. Cratis uxor cur sterilis. Crates, Irene urgente, successorem sibi designat, primo Demetrium; deinde Theodorum Marchionem, uxoris suæ fratres. Neuter in Tribulita asuescit.

[P. 145] A. Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως τὸ ζυγὸς Ἀνδρονίκου Εἰρήνη φύσει φιλότιμος οὖσα ἠθούλετο κατὰ διαδοχὴν παιδᾶς καὶ ἀπογόνου; αὐτῆς ἐς ἀπείρους Β ἡλίου; κληροῦσθαι τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν καὶ τὸ βασιλεῖον τοῦτὶ κράτος; καὶ ἀθάνατον διασώζεσθαι τὴν μνήμην αὐτῆς ἐν τοῖς τῶν ἀπογόνων ὀνόμασι. Τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπον κατὰ τὴν ἐπικρατήσαν Ῥωμαίους ἀρχὴν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον Λατινικῷ (42) διανεμαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας ἀρχεῖν κατὰ μέρη τῶν υἱῶν ἕκαστον, ὡς οἰκείου κλήρου καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος, ἐκ πατρῶν μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κτήσεσι τῶν βναύτων ἀνθρώπων κατιόντος· παραπεμπομένου ἔ' ἐπεὶ ὁμοίως; ἐς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. Λατίνων γὰρ οὖσα γέννημα καὶ παρ' ἐκείνων εἰληφῶτα τοῦτὶ τὸ νεώτερον ἔθος; Ῥωμαίους ἐπάγειν ἠθούλετο. Ἐνῆγε δ' ἐς τοῦτο τὰ μάλιστα γνώμη C ἡλυτο, ἣν ὡς μητροῦα περὶ τὸν προγονὸν ἔτριψε, τὸν βασιλέα φησὶ Μιχαῆλ, ὃν ἐκ τῆς προτέρας συζύγου τῆς ἐξ Οὐγγρων ὁ βασιλεὺς γαγέννηκεν. Ἐφθῆμεν γὰρ εἰρηκότες, ὡς ἐξ ἐκείνης μὲν γαγέννηκε παῖδας δύο, τὸν τε βασιλέα Μιχαῆλ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν δευτέρον· ἐκ δὲ τῆς Εἰρήνης ταυτησὶ τῆς ἐκ Αγγυθάρδων θυγατέρα μὲν μίαν τὴν Σικανίδα, περὶ ἧς ἐμπροσθεν εἰρηκαίμεν, ὅπως ἐπέμπεθη σύζυγος τῷ Κράτῳ Σερβίας· υἱοὺς δὲ τρεῖς, Ἰωάννην (43), Θεόδωρον καὶ Δημήτριον· οὓς ἠ πάντας βασιλέας ἠθούλετο καθιστῆν· δευτέρους μὲν μετὰ τὸν προγονὸν Μιχαῆλ κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα· δευτέρους δὲ καὶ κατὰ τὴν διανομὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεμονίας· αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἕκαστους; καὶ μηδένα μηδενὶ ὑπακούοντα (44).

[P. 144] B. Ὁρῶσα τοίνυν τὸν βασιλέα καὶ σύζυγον, στοργὴν αὐτῇ χαρίζόμενον πλεονα ἢ κατὰ σύζυγον, ἐνόμισεν ἐξεῖν καταπειθῆ καὶ πρὸς τὰ περὶ τῶν παίδων βουλεύματα. Ὅθεν οὐ διετίπε λάθρα νεώτερ καὶ μεθ' ἡμέραν αὐτὸν ἐνοχλοῦσα οὖσιν θάτερον καταπράξασθαι· ἢ τὸν βασιλέα Μιχαῆλ

Variorum notæ.

(42) More apud Latinos seu Francos principes recepto, quo filiis secundo-genitis pars terræ, uti loquebantur, in hæreditatis sortem assignari solebat, atque adeo in apennagium, de quo multis egimus in Gloss. med. Latin. in hac voce. DECANO.

(43) Quem statim atque Michaellem ex priore conjugæ filiam imperatorem, despota dixerat pater.

I. At Irene imperatoris Andronici uxor, ambitioso ingenio mulier, suos liberos et nepotes imperii Romani successionem ac summam potestatem tenere per multas ætates, et immortalæ sui memoriam in posterorum nominibus permanere cupiebat: et, quod insolentius erat, non more monarchico, qui jam inde antiquitus apud Romanos vigeret, sed eo qui apud Latinos receptus esset, Romanas provincias ita dividi volebat, ut filii omnes, in ea quisque sorte ac ditione quæ sibi obtigisset plenum dominium haberent, ab ipso quidem patre ad illos devolutum, ut juris esset in bonis ac possessionibus 234 hominum plebeiorum; ab illis autem deinceps ad eorum liberos et successores simili modo transmittendum. Nam cum Latina stirpe orta esset, novum etiam hunc morem, ab illis acceptum, ad Romanos transferre instituebatur. Maxime autem ad eum conatum impellebatur zelotypia quadam, quam ut nocera animo conceperat adversus privignum Michaellem principem, quem imperator ex priore conjugæ, ab Hungaris oriundus, susceperat. Nam prima uxor, ut supra diximus, duos filios marito pepererat, Michaellem imperatorem et Constantinum despota: rene vero hæc Longobardica filiam unam Simonidem quam ante diximus Crati Servie nuptum esse missam: filios vero tres, Joannem, Theodorum, Demetrium, quos illa omnes designare imperatores studebat: qui secundum quidem locum a privigno Michaelle tum dignitate, tum ipsa Romani imperii partitione obtinerent: sed sui tamen juris essent, et summam D potestatem haberent, ita ut nemo alteri pareret.

II. Cum igitur se affectu plus quam conjugali diligere a conjugæ eodemque imperatore cerneret, cum credidit futurum sibi obsequentem ad ea quæ liberorum suorum causa decrevisset. Itaque ei clam noctu atque interdum perpetuo instabat, alterutrum ut faceret, sive Michaeli abrogaret impe-

Pachymer. lib. ix, cap. 2. De aliis Andronici liberis hic memoratis vide Famil. Byzant. Ducang.

(44) Sic etiam Phranz's lib. 1, cap. 7. Atqui id in Latinorum usu minime erat, apud quos secundo-geniti, quibus data erat pars terræ, jure clientela: et hominibus primo-genito suberant. DECANO.

rium, idque inter suos filios divideret, sive hos illi participes et consortes imperii redderet. Respondente autem imperatore, nefas **235** esse violari jura imperii, quæ multis jam sæculis stabilita et confirmata essent, illa ira inflammabatur, et habitu gestuque apud maritum varia et multiplex erat; nunc mœrens, seque vitæ pertæsam dicens, nisi filios viva imperatoris insignibus ornatos videret: nunc fastidiosa et superbe delicata, ac formæ usuram marito quasi nundinans, venalemque ea lege copiam sui faciens, ut sua de filiis consilia ejus consensu approbarentur. Quæ cum sæpe nemine alio conscio fierent, ab imperatore perpetuo ferri non poterant. Itaque ardor ille amoris jam paulatim languescibat, et acris contentio, sed plerisque ignota, succedebat. Tandem etiam ejusdem libri consuetudinem perosus est.

ἀνταίσχητο μάχη διάπυρος μὲν, λαυθάνουσα δ' εἰς τοῦ λόγου αὐτῆς κοινωνίαν.

III. At Irene uxor præter expectationem tam cito spe sua frustrata hostili in maritum odio exarsit. Cum itaque ulcisci illum cuperet, et aliter non posset, Thessalonicam abiit, imperatore non admodum volente; quippe qui vereretur, ne mala domestica vulgo innotescerent. Illa autem eo magis cupiens imperatorem pudore afficere cœpit ejus peccata sibi cum illo communia eaque occulta diffamare, id solum cavens, ne in publico et pro concione illa proferret; ad aurem vero et viris et mulieribus, quibus maxime fidebat, eadem occinere gestiens absque **236** ulla verecundia, cum aliqui magnam gravitatem simularet. Indignabunda videlicet, furens, lenitati illius insultans, ac neque Deum timens, neque homines reverita, multa conjugis et suæ ipsius naturæ arcana audax atque impudens mulier retegebat, quæ vel impudicissimum scortum sine rubore haud diceret; nunc apud monachos, alium alibi secum privatim assumens, maritum prout libebat criminabatur. Nunc apud nobiles matronas, a quibus adibatur, eadem et plura recensebat; nunc ad Cralem Serviaz, generum-suum, ea scribebat, quæ vel dicere nefas est, honorem sibi undecunque et pudicitiam laudem asserendo, maritum vero omnibus contumeliis afficiendo. Nihil enim concitatus est muliebri animo, nihil æque promptum ad probabiles criminationes calumniasque confingendas et sua mala in insontes conferenda. Cum odio est mulier, simulat se odisse: cum amat, amari dicit: cum furatur, se compilari queritur; ac expeti quidem se profitetur, sed ea esse modestia ut amatorem exsecretur: et hujusmodi rebus

ἀποχειροτονῆσαι τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς καὶ ταύτην διαμερίσασθαι τοῖς υἱέσιν αὐτῆς· ἢ τὸ γε δεύτερον, κοινωνοὺς καὶ συμμεριστὰς αὐτῇ καὶ αὐτοὺς καταστῆσαι τοῦ κράτους. Τοῦ δὲ βασιλέως ἀδύνατον εἶναι λέγοντος παραλύειν τὰ διὰ πολλῶν ἡδὴ τῶν χρόνων κυρωθέντα τε καὶ βεβαιωθέντα βασιλικά νόμιμα, ἢ δὲ πρὸς ὀργὴν ἐξήχητο, καὶ διάφορα καὶ ποικίλα ἐδείκνυ πρὸς τὸν σύζυγον καὶ βασιλέα τὰ σχήματα· νῦν μὲν λυπούμενη καὶ ἀπολεγόμενη τὸ ζῆν, εἰ μὴ τοὺς υἱέας ὕβριτι ζῶσα βασιλικοῖς κοσμηθέντα; συμβόλοις· νῦν δὲ ἀκκισομένη καὶ θρυπτομένη καὶ ὄσον ἀπεμπλώσα τῇ συζύγῳ τὴν ὄραν καὶ ὠνοιν συγκαταθέσεως τοῦ περὶ τῶν υἱῶν βουλευµατος πειομένη. Ταῦτα πολλάκις γινόμενα καὶ μηδὲν ἐτέρου τῶν πάντων γινώσκοντος φέρειν οὐκ ἦν εἰς τέλος τῇ βασιλεῖ. Διὸ καὶ τὰ τῆς φλεγµαινοῦσης ἐκείνης στοργῆς ἡδὴ κατὰ µικρὸν ἐµάρανετο, καὶ τοὺς πλείστους. Τέλος δὲ καὶ αὐτὴν ἀπίστερξε τὴν

Γ'. Ἡ μέντοι (43) σύζυγος Εἰρήνη παραδόξως οὕτω τὴν ταχίστην ἔρημος τῶν ἐλπίδων καταστᾶσα πολέμιον ἔθριψεν ἐν τοῖς στηθεσι λογισµὸν κατ' αὐτοῦ. Καὶ ἀµύνεσθαι θέλουσα μὲν, οὐκ ἔχουσα δ' ὄπως ἄλλως, ἤρχετο ἀπιῦσα πρὸς Θεσσαλονικίην οὐ μάλα τοῦ βασιλέως ἐθέλοντος· ἐδεῖκε γὰρ αὐτὸς, μὴ κατάφορα τοῖς πλείστοις τὰ κατ' οἶκον γένωνται πταίσματα. Ἡ δὲ διὰ τοῦτο μᾶλλον αἰσχύνειν ἐθέλουσα τὸν βασιλέα καὶ σύζυγον, ἀπῆει θριαμβεύουσα κοινὰ καὶ λαθραία τοῦ συζύγου ἐγκλήματα (46), τοῦτο μόνον φυλαξαμένη, τὸ πρὸς δῆμους καὶ πληθὴ προσφῆρειν οὐτᾶ. Πρὸς δὲ γε τὸ πρὸς οὖς ἐκάστη τε καὶ ἐκάστῳ οἷς ἐθάρρει τὰ μάλιστα περιφθεῖν, πρὸς τοῦτο δὲ καὶ μάλα ἀφειδῶ; εἶγεν ἡ πολλὴν σχηματιζομένη σεμνότητα. Ὑβρισσατοῦσα γὰρ καὶ μαινομένη καὶ κατεπαρομένη τῆς ἐκείνου πριότητος, καὶ μίτη Θεὸν φοβουμένη, μήτ' ἀνθρώπους αἰδουμένη, πολλὰ τῆς φύσεως ἐξεραύλισεν ἀπόρρητα τοῦ συζύγου τε καὶ ἑαυτῆς; ἢ πάντολμῶς τε καὶ ἀναιδῆς; ἢ κἂν ἠρυθρίασε λέγουσα καὶ ἡ τῶν ἐταιρίδων ἀσελγεστάτη. Καὶ νῦν μὲν ἄλλον κατ' ἄλλο μέρος τῶν μοναζόντων ἀπολαµβάνουσα κατηγορεῖ τοῦ ἀνδρός, ἐπίσα ἐβούλετο· νῦν δὲ πρὸς τὰς εἰσιούσας τῶν εὐγενῶν ταῦτὰ τε καὶ πλείω τούτων ἐξηγγελλε· νῦν δὲ πρὸς τὸν Κράτην Σερβίας τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν ἔγραψεν, ὅσα οὐδὲ λέγειν χρῶν, πανταχόθεν ἑαυτῇ μὲν [P. 145] περιποιουμένη τιμῇ καὶ σωφροσύνῃ, τῇ δὲ συζύγῳ πᾶσαν ὕβριν μηχανωμένη. Οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐρίπιστον ὡς γνώμη γυναικῆς, οὐδέ γε προχειρότερον εἰς τὸ πιθανὸς συνθῆναι διαβολὰς καὶ συκοφαντίας καὶ τὰ οἰκεία κακὰ περιτρέψαι τοῖς ἀνεγκλήτοις. Ἄν μ.σ.ται, μισεῖν

Variorum notæ.

(43) Estat in codice Regio (olim Telleriano) epistola Athanasii patriarchæ Constantinopolitani ad Augustam, de reconcilianda cum viro gratia, eique epistolæ præfixus est falsus et inconcinuus titulus, Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ πρὸ' ἐλπίδα συμπεσόντος δεσποίνης θανάτου. Debuit autem inscribi, Γράμμα πρὸς τὴν βασίλισσαν, περὶ τοῦ δεῖν αὐτὴν ἁμνοεῖν τῷ συζύγῳ. Pertinet ea

adhortatio ad componenda dissidia, de quibus Gregoras agit hoc loco. Βο.νιν.

(46) Verterat Wollius, publica et occulta imperatoris crimina traducebat. Ego verti, cœpit ejus peccata, sibi cum illo communia, eaque occulta, diffamare. Sic infra, ἀπόρρητα τοῦ συζύγου τε καὶ ἑαυτῆς, conjugis et sua ipsius arcana propudia. Βο.νιν.

ὕποκρίνεται· ἂν ἐρῆ, ἐράσθαι φησιν· ἂν κλέπτῃ, A κλέπτεσθαι λέγει· καὶ ζητεῖσθαι· μὲν φάσκει, βδελύττεσθαι δὲ διὰ σωρροσύνην· καὶ ἐπὶ τούτοις ἐγκυλλωπίζεσθαι τε καὶ θρύπτεσθαι οὐκ αἰδεῖται, οὐδὲ δυσωπεῖται τὸν ἐλεγχον, ἀλλ' εὐδίαβόλα τὰ τοιαῦτα εἰδυῖα καὶ ἥδιστα ἀκοαῖς ἀκολάστοις κώδωνος ὀχυτέραν προτείνει γλώτταν· καὶ ἐπιτοκοῦσα παρήσιάζεται καὶ μίγνυσι γῆν οὐρανῷ. Ἄν δὲ καὶ γένοι καὶ ἐξουσία προέξῃ, & τοὺς ἐλέγχους τῶν ἐγκλημάτων πρόβρωθεν ὅπως ποτὲ ἀποκρούονται, τότε εὐμενοῦς δεῖ Θεοῦ καὶ θαλάσσης μεγάλης, ἀποπλῦναι τὰς ὕβρεις τε καὶ συκοφαντίας τὸν ἄθλιον, καθ' οὗ τὴν γλώσσαν ἢ πονηρὰ κακίην κεν.

Δ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρῶτος τῶν καὶ ἄλλω; δειλιῶν τὴν τε γλώσσαν αὐτῆς καὶ τὸ γε μεῖζον, μὴ τὸν ἐν τῆς ἐκπολεμώσῃ γαμβρὸν κατὰ τὸν Ῥωμαίων, B λέγω ἦν τὸν Κράλην Σερβίας, παντοῖος ἦν θεραπεύων αὐτὴν καὶ πληρῶν τὰ περὶ τῶν κοινῶν καὶ ἑσίων πραγμάτων ἐκεῖνης ζητήματα καὶ πλεόν ἢ δεσποῖνῃ χαριζόμενος αὐτῇ τὰ τῆς ἐξουσίας δίκαια, ἵνα λαυθάνῃ τοὺς πλείστους ἐκ μεταξὺ σκάνδαλα. Ἡ δ' ἀπογνοῦσα τὴν ἀπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς υἱίας· βοήθειαν, ὅποῖαν ὡς εἰρήκειμεν αὐτῇ παρὰ τὸ θεὸν ἐζήτησε, μόνῃ λοιπὸν ἐπεχειρεῖ μηδεὶς ἀμελοῦσα τῶν ὅσα πρὸς δύναμιν ἦσαν αὐτῇ. Ἀκούσασα τοίνυν, ὡς ὁ τῶν Ἀθηνῶν δούξ θυγατέρα τρέφει παρθένον (47), διαπρεσβεύεται πρὸς αὐτὸν ἰγγυμμένη ἐκεῖνω γαμβρὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Θεόδωρον τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν δευτέρου (48) ἐπὶ συμφωνίας, ἵν' ἢ μὲν ἐνθεν, ὁ δ' ἐκείθεν τῷ ἄρχοντι Πελασγῶν (49) C τε καὶ Θετταλῶν ἐγείρωσι πόλεμον, καὶ μὴ πρότερον παύσασθαι, πρὶν αὐτὸν μὲν ἐκ μέσου ποιήσωνται, τὴν δ' ἄρχῃν τὴν αὐτοῦ Θεοδώρου τῷ ταύτης υἱῷ περιποιήσωνται, ἵν' εἴη κληρὸς ἀρχῆς ἴδιος αὐτῷ καὶ διηνακῆς. Ἄλλὰ τῶν ἐλπίδων ψευθεῖσα πλείστα· ἅμα γρήμασι πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἐκπέμπει πατριδὰ Λογγιβάρδιαν συζευχόμενον θυγατρὶ τινος ὄνομα Σπινούλα (50), τῶν οὐ πάντων μεγάλων ἐπὶ γένου; περιφανείᾳ καὶ ὄξῃ τυγχάνοντος. Οὐ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ περισπούδαστον ἐστὶ Λατίνων τοῖς εὐγεγονότι κηδεύειν, μὴ ὅτι Ῥωμαῖοι ἀπλῶς, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῖς βασιλεῦσιν· ἄλλω; τε οὐδ' αὐτῇ τῶν ἐπὶ ὄξῃ λαμπρῶν ἦν. Οὐ γὰρ ἂν ἐς τὰ Ῥωμαίων οὕτω (51) ἐπέλετο κήδη. Μαρκεῖου γὰρ ἀπόγονος ἦν αὐτῇ· [P. 146] ἢ δὲ τοῦ μαρκεῖου τάξις (51) οὐ τῶν D ἐπισήμων ἐστὶ παρὰ Λατίνους· ἀλλ' ὅπερ ἐν τοῖς σημαίαν (52), τοῦτο παρὰ Λατίνους μαρκεῖος.

Ε'. Ἴνα δὲ πλατύτερον τῷ λόγῳ χρῆσώμεθα διὰ

Varjorum notæ.

(47) Agnes illa fuit, filia Hugonis comitis Briennensis et Elisabethæ de la Roche ducis Atheniensis, ac proinde soror Galteri comitis Briennensis, qui ea tempestate Atheniensium ducatum obtinebat. Vide *Hist. Franco-Byzant.* lib. vi, n. 43. DUCANG.

(48). Primogenitus enim ex hoc secundo Andronici conjugio fuit Joannes despota, cujus paulo ante meminim. DUCANG.

(49) Is fuit Joannes Angelus Ducas Comnenus, Joannis sebastocratoris filius, de quo agimus in *Famil. Byzant.* p. 210. DUCANG.

(50) Argentiniæ, Opicini Spinolæ filia unice.

gloriarī et superbire non dubitat, nihil verita ne coarguatur. Imo cum talia crimina facile fingi et jucunda petulantium hominum auribus esse norit, tintinnabulo sonantiorē linguam exserit, audacterque pejerat, cœlumque terræ miscet. Quod si nobilitate et potentia eminet, quæ res indicium omnino longe submovent, quo peccata convinci possint, tum propitio Deo est opus, et magno 237 maii ad eluendas contumelias et calumnias ei misero, contra quem improba linguam suam exacuit.

IV. At imperator, miti vir ingenio, aliogui cum linguam ipsius, tum vero illud in primis metuens, ne generum suum Servia Crælem ad bellum Romanis inferendum concitaret, omnibus modis illam placabat, et postulata ejus tam publicis quam privatis de rebus exsequabatur : plus denique ei potestatis impertiebat, quam dominæ conveniret, ut offensæ quæ intercesserat laterent. Illa vero, cum ea quæ pro filiis præter æquitatem ab imperatore peticierat desperasset, sola deinceps rem aggredi cœpit, nihil quidquam omittens, quod in ipsius potestate situm esset. Cum igitur audivisset ducem Athenarum habere filiam virginem, per legatos petit, ut ea filio suo Theodoro despondeatur, iis conditionibus, ut Pelasgorum et Thessalorum principi bellum utrinque inferatur, hinc quidem a se, inde autem ab ipso duce, nec prius arma deponantur, quam is de medio sublatus fuerit, ejusque ditionem Theodorus filius acceperit, proprium nempe et perpetuum eum principatum habiturus. Sed spe frustrata eundem cum pecunia maxima in patriam suam Longobardiam mittit, ut filiam Spinolæ cujusdam, nec generis splendore nec dignitate multum eminentis, uxorem duceret. Latini enim nobiles non modo cum Romanis quibuslibet, sed et cum ipsis Romanorum imperatoribus jungere astititantes 238 plerumque negligunt. Neque vero ipsa ex illustrium numero erat : nec si fuisset, Romano principi tam facile innupsisset. Erat enim e marchionum familia oriunda. Marchionis autem dignitas non insignis est apud Latinos. Sed quod est apud Romanos is qui vexillum imperatorum gestat, id ipsum est apud Latinos marchio.

Ῥωμαίων στρατεύμασιν ὁ τὴν βασιλικὴν κατέχων

V. Ut autem dilucidiora fiant ea quæ dicimus,

Vide stemma Paleologorum Montferratensium in *Famil. Byzant.* p. 249. DUCANG.

(51) Atqui tamen marchionum primitus magna ac illustris apud Latinos fuit dignitas, ut qui regnorum limitibus præessent, unde illorum fluxit nomenclatura. Vide Gloss. med. Latin. DUCANG.

(52) Sed et apud Latinos legionum vel etiam exercitus totius vexilliferi marchiones nunquam dicti, quod et infra repetit. Ita sæpe nugantur Græculi isti scriptores, rerum nostratium omnino ignari ac imperiti. DUCANG.

pluribus est agendum. Cum summa rerum ad Romanos devoluta esset, potentia Urbis ipsos prope caelos attingebat. Eorum enim consules et dictatores, alii Africam et Libyam, alii Galliam et Iberiam et Celticam, alii plerasque Asiae et Europae provincias subegerunt usque ad Tanaim et Gades. Ac tum servitutis lege astricti alii aliunde Romam ad dominam urbem in dies confluebant, duces, s. traxerunt, reges, principes nationum et rectores provinciarum, alii ut Caesaribus et Augustis innotescerent, alii ut dignitatis gradum et locum aliquem in Caesareo senatu sortirentur. Accedebant et alii viri clari et spectati, ut reverentiae et honoris causa in civitatem ascriberentur, et illustri aliquo nomine Romano ornarentur, quemadmodum Josephus Hebraeus ex Palestina oriundus, et Ptolemaeus, qui de rebus astronomicis omnium optime scripsit. Illinc quippe uterque cognomen accepit, Flavii quidem Josephus, Ptolemaeus vero Claudii. Tum 239 igitur confluentibus undecunque principibus Parthicis, Persicis et caeteris omnibus alii alias appellationes primitus sortiti sunt. Magni autem Constantini temporibus Rossicus locum et dignitatem dapiferi: Peloponnesi rector, principis; Atticae et Athenarum, magni ducis: Bœotiae et Thebarum, magni primicerii: magnae vero insule Siciliae, regis; alii denique alios titulos obtinuerunt. Quorsum enim ea singula recensere attinet, quorum memoriam tempus obruit, atque alia penitus abscondit et oblivionis fluctibus demersit, alia incerta et obscura temere apud homines jactari permisit? Neque enim apud quos illa olim fuerunt, ita tunc se habebant, ut apud nos hodie se habent. Sed quasi successionis jure receptum est, ut ad singularum provinciarum praefectos eae dignitates transmitterentur ab iis qui primi illas acceperant. Et nunc quidem aliqua ex iis longo tempore corrupta veram originem subobscuram indicant. Nam Bœotia Thebarumque principem pro magno primicerio μέγαν κύριον nunc appellant, in errorem prolapsa, eo quod primam syllabam corruperunt. Atticae item et Athenarum rectorem pro magno duce nunc duce Athenarum vocant.

ἀρχηγὸν ἀντὶ μεγάλου πριμμικηρίου μέγαν κύριον ἀρφαθείραι τὴν πρώτην συλλαβὴν. [P. 147] Ὁμοίως ἀντὶ μεγάλου δουκὸς δοῦκα καλοῦσι τῶν Ἀθηναίων.

Variorum notæ.

(53) Celticam vocat eam, quæ vulgo Celtiberia vocatur, vel potius eam partem Galliae, quæ Hispaniae vicina est; Galatiam autem reliquas Galliae provincias. Gregoras Iberiam ad Alpes fere usque pertinere existimavit. Nam infra (sect. 6) Montisferrati marchionatum collocat inter Alpes et inferiorem Iberiam. Bovium.

(54) Quis hic de Russiæ seu Moscoviæ principi, ἐπὶ τραπέζης, seu dapiferi; Moreæ seu Peloponnesi domino, principis; Athenarum, magni ducis; Bœotiae et Thebarum, magni primicerii; ac denique Siciliae, regis a Constantino Magno datis dignitatibus commentatur Gregoras. meræ sunt ac aniles omnino fabulae, quas refellere, operam esset

(a) Vide tamen Gregoræ epistolam Ad praefectum mensæ seu Russiæ principem, infra, inter ejus epistolas. Edit.

τῶν λεγομένων ἐνάργειαν ὅτε ὑπὸ Ῥωμαίοις ξυνέρβει τὰ πράγματα καὶ τὸ τῆς Ῥώμης κράτος καὶ αὐτῶν, ὡς εἶπειν, ἔψαυεν οὐρανῶν, ἐπειδὴ καὶ ὑπατοὶ τούτων καὶ αὐτοκράτορες, οἱ μὲν Ἀφρικὴν καὶ Λιβύην, οἱ δὲ Γαλατίαν καὶ Ἰβηρίαν καὶ Κελτικὴν ὑπηγάγοντο (53), οἱ δὲ τὰ πλείω τῆς τε Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, τὰ τε μέχρι Τανάδος δηλαδὴ καὶ ὅσα μέχρι Γαδεῖρων ὅτε τοίνυν δουλείας φερόμενοι νόμῳ συνέρβησαν ἄλλοθεν ἄλλοι συχνὰ πρὸς τὴν ἀρξασαν Ῥώμην, ὅσοι στρατηγοὶ κατὰ τόπους καὶ ὅσοι σατράπαι καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν καὶ ἡγεμόνες τόπων καὶ πόλεων ὁ μὲν, ἵνα γνωστοὶ τοῖς τε Καίσαρσι καὶ Αὐγούστοις καθίσταντο ὁ δὲ, ἵνα στίσιν τινα καὶ κλήρον ἐν τῇ περὶ τοὺς Καίσαρας συγκλήτῳ καὶ τάξει λαγγάνωσιν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλως ἐνόξων καὶ ἄλλοιγμῶν προσίασιν, ἵνα τῷ τῆς Ῥώμης δῆμῳ αἰδοῦς ἕνεκα καὶ τιμῇ καὶ αὐτοὶ πολιτογραφῶνται καὶ ὀνόματος ἀξιώνται τῶν ἐπισήμων τῆς Ῥώμης ὥσπερ καὶ ἔκ τῆς Παλαιστίνης Ἑβραῖοι, Ἰώσηπος, καὶ Πτολεμαῖος ὁ κράτιστα πάντων τὰς ἀστρονομικὰς συγγραφεύμενος ὑποθέτει. Ὁ μὲν γὰρ Φλαυῖος ἐκείθεν ἐκ νόμισται, ὁ Ἰώσηπος ὁ δὲ Κλαύδιος, ὁ Πτολεμαῖος. Τότε δὲ οὖν καὶ τῶν πανταχόθεν συρρέοντων ἡγεμόνων Παρθικῶν τε καὶ Περσικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἄλλοι ἄλλα; κεκλήροντα πρότερον κλήσεις. Ὁ δὲ Ῥωσικὸς (54) τὴν τε στάσιν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης παρὰ τοῦ μεγάλου κεκλήρωται Κωνσταντίνου ὁ δὲ Πελοποννησιακὸς τὸ τοῦ πρίγκιπος ὁ δὲ τῆς Ἀττικῆς τε καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀρχηγὸς τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὁ δὲ τῆς Βωιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν τὸ τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου ὁ δὲ τῆς μεγάλῃς νήσου Σικελίας τὸ τοῦ ῥηγὸς καὶ ἄλλοι ἄλλα. Τί γὰρ δεῖ καθ' ἕκαστα διεξιέναι, ὧν τὴν μνήμην ὁ χρόνος συνέχων, καὶ τὰ μὲν τελῶς ἐκάλυψε καὶ λήθησιν ποταμοῖς ἀφῆκε συμπερέσθαι, τὰ δ' ἀτίκμαρτα συγκεχώρηκε περὶ τὸν βίον πλανᾶσθαι; Οὐ γὰρ ὥσπερ νῦν παρ' ἡμῶν, οὕτω καὶ τότε ἐγένοντο ταῦτα, παρ' οἷς ἐγένοντο ἄλλ' ὥσπερ ἐς διαδοχὰς συνεχωρήθησαν ποραπέμπεσθαι τοῖς τῶν ἐπαρχῶν ἐκάστων ἀρχοῦσι τὰ τῶν πρώτως ἐλληθόντων ἕκαστα ἀξιώματα. Καὶ μὲν δὲ ἔστιν ἃ τῶν τοιοῦτων παραφθορᾶν τινα τῷ μακρῷ χρόνῳ παθόντα ἀμυδρῶς πως ἐπεμφαίνουσι τὴν ἀλήθειαν. Τὸν γὰρ τοῖς τῆς Βωιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν

ὀνομάζουσι νῦν, εἰς τοῦτο παρενεχθέντες ἐκ τοῦ παρὰ τὸν τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀρχηγὸν

D ludere. Nam ut de Russica laceam, quæ nullibi occurrit (a), caeteræ non a Græcis, sed a Latinis natarunt. Qui enim ex nostris post captam urbem Athenis imperarunt, ducum appellationem vel sibi hinc ascriperunt, vel ab imperatoribus Latinis obtinuerunt, iique simul et Thebis imperarunt, quamvis Gregoras diversos fuisse Athenarum et Thebarum dominos hic innuat, licet infra cap. 7 contrarium agnoscat; qui quidem μεγάλοι κύριοι a Græcis, a nostris vero Grands Sires, id est magni domini, propter vastiorem eorum dominationem vulgo appellabantur, non vero ex voce Πριμμικηρίου corrupta, ut hic et cap. 7 nugatur. LUCANG.

Γ'. Καὶ ἐν ἐπανέλωμεν, ὅθεν εἰς τοῦτο, ἐξέβη· ἄ μὲν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις καὶ ὁ τῆς ἐπορχίας ταύτης ἀρχηγὸς τὸν τοῦ μαρκεσίου εἰλήφει κληρὸν, μικρὸν τινα καὶ τῆ ἐπορχία ἐκείνη ἀνάλογον. Κεῖται δ' ἡ χώρα αὕτη μεταξὺ τοῦ τῶν Ἄλπεων καὶ τῆς κάτω Ἰβηρίας (55) ἢ τοῦ μαρκεσίου ἐκκληρώσατο, χρόνος ἀπίδον ἔχων, εἴ τις ἐκ τοῦ ἔθνους ἀνίσταται βασιλεὺς, τὴν τοῦ σηματοφόρου τάξιν ἀποπληροῦν πρὸς ἐκείνον αὐτός· ἀλλ' ἐκείσε ἐπάνεμι. Θεόδωρον μὲν γὰρ τὸν ἐαυτῆς δευτέρου υἱὸν ἡ βασιλῆς Εἰρήνη οὕτως ἐκείσε παρέπεμψεν, ἵνα μὴ παρὰ Ῥωμαίοις ὢν δοῦλος αὐτός τε καὶ ἡ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ διαδοχὴ γένηται τοῦ προγονοῦ βασιλέως. Ἐἴλετο γὰρ κοινῶν τῆς Λατίνων τοῦτον μᾶλλον καταστῆσαι θρησκείας, καὶ ἀτιμότερον εἶναι πῶρῳ δίδοντα, ἢ παρὰ Ῥωμαίοις ἔνδοξον ὄντα δουλεύειν τῷ μισοῦμένῳ αὐτῆ προγονῷ καὶ ἅμα παῖδας παῖσι καὶ ἀπογόνους ἀπ' αὐτοῦ. Συνεξέπεμψε δ' ἐκείνῳ καὶ σωροὺς χρημάτων Ῥωμαίων. Καὶ οὕτω δὴ τὴν φλεγμαίνουσαν ἔφασιν ἐαυτῆς ἐναντιομένη τῷ συζύγῳ καὶ βασιλεῖ ἐπὶ τοῦ ἐνός γε τῶν υἱῶν ἐπέβαινε Θεοδώρου τοῦ μαρκεσίου.

Ζ'. Τὸν μόντον πρῶτον υἱὸν αὐτῆς Ἰωάννην πάντοτε κλειστά ἐσπούδασε πρότερον εἰς ὑπερόριον κηδεύσας ἐκπέμψαι καὶ αὐτὸν, καὶ κλειστά ἀνηλώσει χρήματα θέλουσα τοῦτον ἀρχοντα καταστῆσαι τῶν Ἀσιωτῶν τε καὶ Ἀκαρνάνων, καὶ ὅση τῆς Ἠπειροῦ περιχώρος· ἀλλ' οὐδὲμι ἔσχεν εὐδοκίαν εἶναι τὸ βούλημα. Ἐτέρα δ' αὖθις βουλευομένης αὐτῆς περὶ τοῦ υἱοῦ (56), φθάσας ὁ βασιλεὺς ἐμποδὼν ἐγένετο τῆς ἐρήμης, πατὴρ εἶναι λέγων καὶ αὐτὸς καὶ οὐχ ἤπιον τῆς μητρὸς κηδόμενος τοῦ υἱῶς· προστιθεμένου δὲ καὶ τοῦ μείζονα δύνασθαι τῆς μητρὸς τὴν κἀέρα, τὸ κωλύον οὐδὲν τὴν τοῦ πατρὸς τελεσθῆναι βούλησιν ἐπὶ τῷ πατρὶ μᾶλλον ἢ τῆς μητρὸς. Ἦν δὲ τῆνικαῦτα μεσάζων (57) τοῖς πράγμασι σφόδρ' ἀνὴρ καὶ πολλὴν τὴν ἐμπειρίαν καὶ σύνεσιν πλουτῶν ἐς τὰ κοινὰ, καὶ διὰ τοῦτο μάλα τοι κλειστής ἀπολαύων τῆς τοῦ κρατοῦντος εὐμελείας τε καὶ ῥοπῆς, καὶ πολλοῖς τισι βριθῶν τοῖς χρήμασι διὰ ταῦτα, Νικηφόρος (58) ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου. Οὗτος

Variorum notæ.

(55) Imo Gallie. DUCANG — Κεῖται δ' ἡ χώρα οὕτη μεταξὺ τοῦ Ἄλπ. καὶ τῆς κάτω Ἰβηρίας. GREGORIUS itaque inferior Iberia est regio illa, quæ ab Hispania ad Montisferrati limites usque extenditur; ut et supra adnotatum. BOVINUS.

(56) An intelligit ininitum ab ea consilium de illo in Lombardiam mittendo? cui consilio vehementer refragatus est patriarcha Athanasius, cujus de ea ipsa res exstat in Cod. Regio Telleriano fol. 90, v., Γράμμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, περὶ τοῦ περιποδοῦ του δεσπότη υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου. Ubi notandum Francus dici eos populos, ad quos ille iturus foret. Φήμη περικτυπεῖ τοῖς ὡσι τῶν πολλῶν τοῦ περιποδοῦ χάριν υἱοῦ τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας σου, δεσπότη κυροῦ Ἰωάννου, ὃς ἀναγκάσεται τοῦτον παρὰ τῆς περιποδοῦ αὐτοῦ μητρὸς καὶ δεσποίνης, συνανέσει τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας σου, τῆς γονικῶθεν αὐτοῦ ἀνηκούστη· διεκδραμεῖν, καὶ ζητήσαι κατάρχει τῶν Φράγγων ἀρχῆς. Item notatu digna hinc, τίς

VI. Ut autem ad propositum revertamur, iisdem illis temporibus etiam provinciæ ejus quam diximus princeps marchionis dignitatem obtinuit., 240 exigua sane, et illi ipse provinciæ parem. Sita autem est ea regio intra Alpes et inferiorem Iberiam. Ea, inquam, marchioni obtigit, perpetuo munere attributa, ut si quis ex ea gente imperator existeret, iste apud eum vexillarii officio fungeretur. Sed illuc redeo. Theodorum filium suum alterum Irene imperatrix sic illuc misit, ne ipse et ejus posteri, si maneret apud Romanos, privigno imperatori servirent. Maluit enim cum ad Latinorum religionem communionemque transire, et peregre minore dignitate esse, quam inter Romanos illustrem in viso privigno servire, atque ejus liberis illius liberis, et nepotes nepotibus. Una vero etiam acervos Romanæ pecuniæ misit. Atque ita inflammata suam cupiditatem, marito imperatori adversata, in uno saltem filio Theodoro marchione explevit.

VII. Enimvero primogenitum Joannem et ipsum prius impensissime studuerat ad externum conjugium ablegare, et maximos sumptus fecerat, ut eum Aetolorum et Acarnanum et Epiri totius circumjacentis principem constitueret. Sed nullo modo deliberata exsequi potuerat. Cum autem eidem filio aliter consulere vellet, imperator conatus avertit ac inhibuit, se quoque parentem esse dicti autem, nec minus quam patri filium sibi curæ esse: eo autem accedere, quod paterna auctoritas major foret quam materna; ac proinde nihil obstare, quominus 241 patris voluntas potius quam matris de filio rata haberetur. Primarius eo tempore imperii administer erat vir sapiens, multa experientia et acri judicio ad publica negotia tractanda instructus; quam ob causam magna apud principem gratia et auctoritate pollebat, et ob id quoque opum vi maxima abundabat. Erat is Nicephorus, Caniclei præfectus. Hic blandis sermonibus atque obse-

γὰρ ὁ ἐγγύας δοῦναι θαρδῶν περὶ τοῦ βροθέντο, εἰ καὶν τηρήσει τὴν πίστιν ἀμώμητον ἐν τοιαύτῃ νεότητι, καὶ ἀλλοδαπῇ γῆ βερθάρους κατοικοῦμένη, καὶ εἶναι κατὰ κρῶς ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπονενοημένῳ τὰ μέγιστα; BOVINUS.

(57) Vide Glossarium Ducangii. BOVINUS.
(58) Cognom. Chumnuus, cujus memiuit Pachymeres lib. xii. cap. 17, et Cantacuzenus lib. i, cap. 14. Vide Famil. Byzant. pag. 256, et indicem auctorum Ms. ad Glossar. med. et infimæ Græcit., ubi de ejus scriptis. DUCANG. — Ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου. De voce Κανίκλειον, et de dignitate τοῦ ἐπὶ Κανικλείου, vide notas Ducangii ad Alexiadem pag. 258 et 378; item Gloss med. Græcit. in v. Κανίκλειον. Cæterum hic, de quo sermo est, Caniclei præfectus, Nicephorus Chumnuus fuit, cujus opera exstant in Bibliotheca Regia, Cod. 2964. Ubi et Nathanael vocatur (a); quod ei demum monacho nomen inditum fuisse arbitror. BOVINUS.

(a) Et sub Nathanaelis nomine anno 1814, Creutzer edidit libellum De corporum resurrectione, post Ploticum De pulchritudine. Vide apud nos ad annum 1320. EDIT.

quits lenitate imperatoris callide conciliata petit et accipit generum eum quem diximus imperatoris filium Joannem, indignante quidem et refragante imperatrice, ejus matre; sed tamen accipit. Verum affinitatis illius non diuturnum fructum tulit nec is qui generum acceperat, nec is qui datus fuerat. Nam priusquam integri anni quatuor elaberentur, Joannes matre, socero, uxore superstitibus, Thessalonice sine liberis decessit.

VII. Cum autem etiam hanc imperatricis spem in eo filio positam tempus sustulisset, ac velut Charybdis quædam absorpisset, nihil quo se consolaretur reliquum erat, præter filiam Cræænam, et Demetrium filium. Tantam igitur Romanæ pecuniæ copiam Crali genero partim misit, partim Thessalonicam accessit dedit, quanta vel centum triremes in perpetuum Romanorum præsidium ipstrui potuissent. Et quorsum attinet nova commenta et prius inaudita, quæ intempestiva mulieris ambitio excogitavit, commemorare? Nam cum suam filiam 242 imperatoris insignibus ornare vellet, ut ne quid ei desset earum rerum, quibus imperatrices decorari Romanorum institutis jam pridem placuit, nec aliter voti compos fieri posset: primum calyptram capiti Cralis imposuit, pretiosis lapidibus et margaritis tot et talibus distinctam, ut eam ferme æquaret, quam ejus vir Andronicus imperator gerabat. Atque inde auspiciata priore deinceps pretiosiorum quotannis illi misit. Immensa vero pretia splendoremque vestium, quas et genero et filiae suæ Cralæne sæpissime donabat, quis enumeret? Quis singula domus imperatoris ornamenta percenseat, quæ Romanis erepta in Cralem Servium, imperatoris conjugis sui lenitati illudens, et suam ipsius cupidinem explens, conferebat? Cupido autem ejus hæc erat, fisci imperatorii thesauros in liberorum suorum, præsertim Cralæne filiae, sinum exhaurire. Quippe ex hac suscepturum liberum Cralem, eosque visurum se sperabat. Atque idcirco præfestinans præcurrrensque legitimum tempus thesauros illis reponebat, quibus adjuti et opportuna tandem occasione invitati Romanarum virium imbecillitatem opprimerent, et imperium, quod volentibus Romanis non sortiti essent, iisdem invitis eriperent.

ῥιζε πλοῦτον, ἵνα καιροῦ καλοῦντος ὀψὲ τοῦ χρόνου δρᾶμωι καὶ ἦν ἐκόντων Ῥωμαίων οὐκ ἐκληρώσαντο βασιλείαν, ταύτην ἀκόντων ἀφείλωνται.

IX. Verum non animadvertit, se humana semper consilia animo agitante, nunquam vero animum

Variorum notæ.

(59) *Eulogia*. Vide hujusce hist. lib. xxix. Boivin.

(60) Libro xxix infra dicturus est, eam vix biennio integro cum marito vixisse, μόλις που δύο μόνους ἑνιαυτούς ἐκέλευ τοῦ βίου συναπολελαυκίαν. Inter opuscula Nicephori Chumni, quæ existant in Cod. Reg. 2964, unum fol. 271. inscribitur, Πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα βασιλεύσαν, ἐπὶ τῷ πάθει τῆς γηρείας αὐτῆς, ἐξῆκιδέκατον ἀγορεύσης χρόνον, etc. Ergo virum amisit sexdecim annos

θεραπευτικοὶς τισὶ λόγοις καὶ πράγμασιν ὑπελθὼν τὴν τοῦ βασιλέως πραότητα αἰτεῖ καὶ λαμβάνει γαμβρὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ (59) τὸν βηθέντα τοῦ βασιλέως υἱὸν Ἰωάννην, δεινοπαθούσης μὲν καὶ οὐδαμῇ ἑθελούσης τῆς μητρὸς καὶ δεσποίνης· ἔλαθε δ' οὐν. Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ τοῦ κήδους ἀπώνατο οὐθ' ὀλεθῶν, οὐθ' ὀλεθροῦ. [P. 148] Πρὶν γὰρ ὅλα ἐξέκειν τέσσαρα ἔτη (60), ἀπαιεὶ τὸν βίον ὁ Ἰωάννης ἀπῆλαξεν (61) ἐν Θεσσαλονικίᾳ ἐπὶ μητρὶ καὶ πατρὶ καὶ συζύγῳ.

II. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τούτῳ τῆς μητρὸς ἐλπίδας ὁ χρόνος οἶά τις Χάρυδιδας ἀφελόμενος κατεδάπτισεν, αἱ Κραλαίνης τῆς θυγατρὸς καὶ Δημητρίου τοῦ παιδὸς κατελείφθησαν μόναί. Τσαῦτα τοίνυν ἐξεκένωσε Ῥωμαϊκὰ χρήματα πρὸς τὸν Κράλην ἢ πενθερά τε καὶ δεσποινα, τὰ μὲν ἐκεῖσε πέμπουσα, τὰ δ' αὐτὸν ἐν Θεσσαλονικίᾳ μεταπεμπομένη καὶ ἐπιφορτίζουσα, ὅσα καὶ τριήρεις ἑκατὸν ἐξήρτυσαν ἄν, καὶ διηγεκὲς τοὺς Ῥωμαίους ἐγγίγνοντ' ἄν ὕψελος. Καὶ τί δεῖ καταλέγειν τὰς καινὰς ἐπινοίας αὐτῆς, ὅσας μὴπω πρὶν γεγονούσας ἢ πρόβῳ τοῦ καιροῦ φιλοτιμουμένη γνώμη τῆς σεμνοτάτης ταύτης δεσποίνης ἐνεωτέρισε; Θέλουσα γὰρ τὴν θυγατέρα βασιλικοῖς παρασήμοις κοσμηθῆναι, ἵνα μὴδ' ἐκεῖνη μὴδενὸς ἐλαττοτο, ὅσας Ῥωμαίων θεσμοὶ τὰς βασιλίδας ἤρηνται πάλαι κοσμεῖν, μὴ δυναμένη δ' ἄλλως τὸ καταθύμιον ἐκπερᾶναι, φέρουσα καλύπτραν (62) ἐπέθηκε πρότερον τῇ κεφαλῇ τοῦ γαμβροῦ ἰλοῖς καὶ μαργάρους πολυτελεῖς κοσμημένην, ὅσας καὶ οἷος μικροῦ καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ἐκεκόσμητο. Ἐπειτ' ἐκείθεν ἀρξαμένη κατ' ἔτος ἑτέραν προσετίθει κρείττω τῆς προτέρας αἰεὶ. Τὰ τε πολυτελείας τῶν ἐνδυμάτων καὶ τὰς λαμπρότητας, ὧν ἐχαρίζετο συχοτέρων αὐτῷ τε καὶ τῇ θυγατρὶ αὐτῆς τῇ Κραλαίνῃ, τίς ἂν ἀριθμοίη; Τίς δ' ἂν ἐξετάζοι τῶν βασιλικῶν κειμηλίων τὸν ἀριθμὸν, ὅσας αὐτὴ τοὺς Ῥωμαίους ἀποστεροῦσα τῷ Κράλῃ Σεβασίᾳ ἐδίδου, καταρρυφῶσα μὲν τῆς τοῦ βασιλέως καὶ συζύγου πραότητος, τὴν δ' ἑαυτῆς ἀδελφῶς ἀποσιμπλώσα ἔφρασε; Ἐφρασε γὰρ ἦν αὐτῇ τῶν βασιλικῶν ταμειῶν τοὺς θησαυροὺς ἐς τοὺς κόλπους τῶν ἑαυτῆς ἐκκενώσαι τέκνων καὶ μάλιστα τῆς Κραλαίνης καὶ θυγατρὸς. Ἦλιπε γὰρ καὶ παῖδας ὄψεσθαι γεννηθέντας τῷ Κράλῃ παρὰ τῆς θυγατρὸς. Καὶ διὰ τοῦτο προεργάζουσα τὸν καιρὸν σφισι τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐθησαύτη; τῶν Ῥωμαίων ἀσθενείας ἐκείθεν αὐτοὶ κατα-

III. Ἄλλ' ἂν ἐλαθεν ἀνθρωπίνας μὲν ἐπινοίας καὶ ἑαυτὴν αἰεὶ στρέψασα, Θεὸν δ' ἐπὶ λογισμοῖς

nata. At Gregoras libro Historiæ xxix eam nupsisse ait sub annum ætatis fere decimum sextum, μετὰ χρόνον που ἐξῆκαδέκατον. Boivin.

(61) Exstat Nicephori Chumni lamentatio πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ τοῦ δεσπότη, τῷ καὶ υἱὸς αὐτοῦ cod. Reg. 2964, fol. 278. Boivin.

(62) Cujusmodi erat imperatoria illa calyptra, quam pyramidem vocabant, de qua egimus in Gloss. med. Græcit. in Ἦραμῆς. Ducang.

οὐκ ἀναδιδασαμένη τὸ σύνολον, ὅτι τῆς ἐκείνου τὰ πάντα χειρὸς ἐξήρτηται· καὶ πολέμιον τοῦτον πᾶσι; εὐρίσκει, ὅστις, ἄνθρωπος ὢν, πέρα τῶν ἀνθρωπίνων μέτρων φρονεῖ, καὶ οὐκ εἰς Θεὸν ἀνυφέρει τῶν ἐνεργουμένων τε καὶ βουλευομένων τὴν διεξαγωγὴν καὶ τελείωσιν. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἡ βασιλις αὕτη Εἰρήνη μεγάλαις ἑαυτὴν ἀναρτήσασα ταῖς περὶ τοὺς παῖδας ἐλπίσιν, αὕτη μὲν ἀνθρωπίνως ἐχρῆτο τοῖς πράγμασιν ἀνευ Θεοῦ, καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων, [P. 149] ὡς εἰρήκειμεν, ἀμφοτέροις ἐξήντει χρήματα πρὸς τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἐχθροὺς· τὰ δὲ πράγματα οὐ προύωρει κατὰ τὰς ἐλπίδας αὐτῆς, ἀλλὰ ματαίαν τὴν ἐκείνης διάνοιαν ἤλεγχον, σφάλλοντος ὡς ἔοικεν ἄνωθεν τοῦ τῆς δίκης κρίματος. Τῇ μὲν γὰρ θυγατρὶ ὀκταετείῃ πλέον ἢ τετραρακοντοῦτης ὁ Κράλης μεγεῖς βλαβῆναι τὴν ταύτης πέπραχε μήτραν, ὡς μὲν γούνην ἐξ ἐκείνης ἔτι δύνασθαι γίγνεσθαι.

I. Κάντεῦθεν καὶ τῶν τοιούτων ἐλπίδων ἐκπεπτωκυῖα ἡ βασιλις ἐτέραις αὐθις ἐπιχειρεῖ καὶ οὐκ ἤρμεῖ· καὶ πείθει τὸν Κράλην πολλοῖς καὶ ἀναριθμήτοις ὑπερεχομένῃ τοῖς δύροις (63), ἀπαγορευθέντος ἤδη τοῦ παῖδα γενέσθαι οἱ ἐκ τῆς Κραλαίνης, ἔλθειν κατὰ δευτέρον πλοῦν τὴν διαδοχὴν τῆς τῶν Τριβαλλῶν ἀρχῆς εἰς ἓνα τινὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς Κραλαίνης. Δημήτριος δ' ἦσαν οὗτοι καὶ Θεόδωρος ὁ μαρκῆσιος· ὁ μὲν οὖτω τότε τὸν ἐφθρον παραλλάττων· ὁ δὲ καὶ παῖδων ἤδη τυγχάνων πατὴρ περὶ χίρην τῆς Λαμπαρδίας, ἔνθα παρὰ τῆς μητρὸς, ὡς εἰρήκειμεν, ἐξεπέμφθη τοῦ γένους λείψανον. Καὶ πρῶτον μὲν τὸν Δημήτριον πολλαῖς ταῖς τῶν χρημάτων τρυφαῖς καὶ βλακείαις πρὸς τὸν Κράλην συνεχέμπε, τῆς ἀρχῆς· ὅς δὴ καὶ ἄσμενος μὲν ὑπεδέχθη παρὰ τοῦ Κράλη· τὸ δὲ τοῦ τόπου σκληρὸν καὶ ἀπαραμύθητον ὄλαις ὀρμαῖς ἀνεσθδει καὶ ἀπετρέπετο τὴν ἐκεῖ διαμονὴν καὶ μακροτέραν αὐτοῦ ἐνδιαιτήσιν. Ὅ'εν μετ' οὐ πολὺ τὸν Δημήτριον οὕτως ἐκεῖθεν ἡ μήτηρ ἐπανάκοντα δεξαμένη, καὶ τῶν ἐνεῦθεν ἤδη ψευθεῖσα ἐλπίδων, τὸν ἕτερον ἐκ τῆς Λαμπαρδίας οὖν μεταπέμπεται Θεόδωρον τὸν μαρκῆσιον, κεκαρμένον ἐπιπερόμενον πώγωνα (64)· καὶ τὸν ὁμοιον τρῶπον ἐκπέμπει καὶ τοῦτον διάδοχον ἐσόμενον τῆς τοῦ Κράλη Σερβίας ἀρχῆς. Ἄσμενος οὖν καὶ τοῦτον ὁ Κράλης ὑποδέχεται. Τὸ δὲ τοῦ τόπου σκληρὸν τε καὶ ἀηθες οὐδὲ τοῦτον ἀφῆκε μονιμωτέραν· ἐκεῖ ποήσασθαι τὴν διατριβὴν. Ἄλλ' ἐπανελεύθων καὶ οὗτος καὶ ἀσπασάμενος τὴν μητέρα, πάσας παρ' ἐλπίδα ὀπόσας ἐπὶ τούτοις ἔτρεφεν ἐλπίδας· ἀποβελήκυζαν, ὡγετο ἀπιῶν ἐς Λαμπαρδίαν αὐθις παρὰ τὴν σύζυγον.

CAPUT VI.

Catalani Thraciam vastant. Locum quaerunt, in quo consistant. Quantæ eorum copiæ fuerint. In Macedonia apud Cassandriam hibernant. Urbibus Macedonicis imminet: in primis Thessalonicæ. Andronicus Christopholitanas angustias munit. Milites conscribi curat, qui urbes defendant. Hostes comæatu destituti reditum in Thraciam parant. Audiunt præclusum sibi iter. In magno metu versantur. Thessaliam petunt. Juxta Olympum castrametantur. Agros finitimos populantur. Qui et quot Turci fuerint in exercitu Catalanorum. Quos duces habuerint. Ut in itinere Thessalico prædam partiti discesserint a Catalanis.

[P. 150] A'. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖσδε τοῖς χρόνοις I. Atque hæc iis temporibus ad hunc modum & Variorum notæ.

(63) Legendum ὑπερχομένη, ut in codice Vaticano legisse se monuit V. Cl. Fridericus Rostgaardus. BOIVIN.

(64) Latinorum more, contra quam Græci, qui-

A induxisse, ut Deum cogitaret, 243 ex cujus manu pendent omnia; quem inimicum quivis experitur, qui, cum homo sit, humano captu altiora affectat, suorumque consilliorum et actionum exitum et successum ad Deum non refert. Ecce enim hæc imperatrix Irene, magna spe in liberis suis collocata, humana prudentia sine Deo res administrabat, et Romanas opes, ut diximus, in Romanorum hostes erogatas utraque rzanu effundebat. Res autem non ex illius sententia succedebant: sed irritos illius conatus exitus ipse arguebat, divino ut videtur iudicio ejus cogitationes fallente. Crales enim quadragenario major cum puella octo annos nata congressus matricem ejus læsit, ut fetum nullum posthac edere posset.

B X. Igitur imperatrix etiam hac spe frustrata ad aliam se convertit: et quietis impatiens multis atque innumerabilibus donis Crali persuadet, quoniam spes nulla jam supersit suscipiendæ prolis ex Cralkena, ut saltem alterum e Cralkenæ fratribus Triballici principatus hæredem instituat. Illi Demetrius erant et Theodorus marchio: quorum alter nondum ex ephebis excesserat, alter in Longobardia jam etiam liberos susceperat, quo a matre, sicut diximus, ut generis reliquiæ exstarent, missus fuerat. Ac primum Demetrium cum magnis opibus conspicuum luxu et mollitie ad Cralem mittit, ut, quemadmodum dictum est, successor principatus designaretur. 244 Eum autem Crales libenter excepit. Sed dura et immansueta locorum asperitas, totis quasi viribus ipsum abigens atque avertens, manere illic et commorari diutius vetuit. Recepto itaque Demetrio, qui illinc non longo post redierat, mater oblatam inde spem irritam ac delusam videns alterum e Longobardia filium Theodorum marchionem arcessit (is rasam barbam ferbat), eodemque modo et illum, ut Crali Servie in principatum succederet, ablegavit. Perro hunc etiam Crales benigne excepit. Sed nec istum locorum asperitas, et insolentia longius morari ibidem permisit. Enimvero ipse quoque reversus salutata matre, quæ præter spem omni spe destituta erat, in Longobardiam ad uxorem suam rursus se contulit.

D in Longobardiam ad uxorem suam rursus se contulit. I. Atque hæc iis temporibus ad hunc modum & Variorum notæ. bus barbam nutrire solenne erat. Vide Phranzem lib. 1, cap. 10, et notas ad Alexiadem pag. 283. DUCANG.

habuerunt. Quæ vero consecuta sunt, deinceps A exponentur. Nunc ad Catalanos redeundum. Hi enim post Aprinum prælium et victoria et Turcorum (qui a Romanis, ut diximus, ad ipsos deferant) societate elati crebris excursionibus et impressionibus per integrum biennium omnia et maritima et mediterranea loca usque ad Maronem, Rhodopem et Bizyam vasta ac deserta reddiderunt. Deinde cum spes nulla superesset percipiendi inde res necessarias, 245 ulterius progredi obvia quæque prædando statuerunt, donec idoneam et stabilem sedem invenissent. Itaque montanis Rhodopes quæ ad mare vergunt superatis, spolia sibi crebra accumulantes, impune progrediuntur. Erant autem Turcorum quidem tam peditum quam equitum plus quam duo millia: Catalanorum vero in omni tum B equitatu tum peditatu millia plus quinque. δύο, τό τε πεζόν καὶ τὸ τῶν ἵππέων· τὸ δὲ τῶν Καταλάνων ὑπὲρ τὰς πέντε, ὅσον τε ἐν ἱππεύσει καὶ ἕσον πεζόν.

II. Autumno jam medio, in ipso Acturi primo exortu, commecatatum sibi in hibernum tempus paraturi in Macedonicos pagos impetum faciunt. Ibi, post omnia fere devastata, uberrimo sibi fructu ex præda coacervato, apud Cassandriam castrametantur: quæ urbs olim illustris, nunc habitatoribus vacua est. Verum ager ei circumjunctus ad habenda C stativa et ad hibernandem aptus ab errabundo Catalanorum exercitu, ut diximus, occupatur. Est enim promontorium longe in mare prominens, sinitibus utrinque non parvis comprehensum, per quos nivis redundans copia hibernis mensibus effluit. Incunte vere illinc digressi Macedonicas urbes afortiantur; inter quas summa spei erat Thessalonica. Putabant enim, si hac primum potirentur, quæ et ampla esset et magnis opibus abundaret, eo præsertim tempore, cum imperatrices Irene et Maria intus esse viderentur, nihil deinde obstiturum, quin hujus urbis opportunitate usi totius Macedoniae 246 dominatum occuparent.

καὶ τὰς βασιλίδας ἔχουσιν εἶναι ἐν τῇ, Εἰρήνην φησὶ καὶ Μαρίαν (70), μηδὲν εἶναι ἐξ ἧς τὸ κωλύον πάσης ἐκείθεν ὡς ὀρμητηρίου τῆς ἄλλης Μακεδονίας δεσπότας γενέσθαι.

III. Sed illorum instituto imperator antevertit, eamque ipsis spem præcidit. In primis enim longis murum apud Christopholin a mari usque ad

τούτου ἔσχε τὸν τρόπον. Τὰ δ' ἐφεξῆς εἰρήσονται ἐν τοῖς ἐφεξῆς. Ἐπὶ δὲ τοῖς Καταλάνοις αὖθις τρεπτόν τὸν λόγον. Οὗτοι γὰρ μετὰ τὸν γενόμενον περὶ τοῦς Ἄπρους πόλεμον ἐπαρθέντες τῇ τε νίκῃ καὶ τῇ τῶν Τουρκοπούλων συμμαχίᾳ, ὡς εἰρήχειμεν, Ῥωμαίους ἀφέντες ἠέτομόλησαν πρὸς αὐτούς, συχναῖς χρῆσάμενοι ταῖς ἐκδρομαῖς καὶ ἐφόδοις ἐφ' ὅλοις ἔτεσι δυσὶ πᾶσαν ἔρημον καὶ ἀτριβῆ πεποιθήσαν τήν τε παράλιον καὶ μεσόγειον χῆραν, ὁπίῃ τε ἄχρι Μαρωνείας τε καὶ Ῥοδόπης· καὶ ἄχρι Βιζύης διήκει. Ἐπειτα ἀπογνόντες ἐντεῦθεν τῶν χρειωδῶν, ἔγνωσαν ἐπὶ τὰ πρόσω πορεύεσθαι τὰ ἐν ποσὶ ληϊζόμενοι, μέχρις ἂν ἀποχωρῶσαν καὶ μόνιμον εὐρωσιν οἴκησιν. Καὶ δὴ διαβάντες τὴν πρὸς Θάλασσαν ὄρεινὴν τῆς Ῥοδόπης ἤσαν ἀεὼς λαφύρων συχῶν ἐκ τούτους ἐμπιπλώντες. Ἦσαν δ' ὁμοῦ χιλιάδες, τὸ μὲν τῶν Τούρκων πλῆθος (65) ὑπὲρ τὰς

Β. Τοῦ τε μετοπύρου (66) μεσοῦντος, ὅτε δὴ μάλιστα καὶ Ἄρκτουρο; ἄρχεται ἐπιτέλλειν, τὰ ἐπιτηδεῖα τῆς τοῦ χειμῶνος τροφῆς παρασκευάζειν βρωλόμενοι εἰσβάλλουσιν εἰς τὰς τῆς Μακεδονίας κώμας· καὶ ἐπὶ τὰ πλεῖστα καταστρεφάμενοι καὶ πολλῆς ἑαυτοῦς τῆς ἐκ τῶν λαφύρων ἐμπλήσαντες ὠφελείας, στρατοπεδεύουσι περὶ τὴν Κασανδρείαν (67). Πόλις δὲ αὕτη πάλαι μὲν οὖσα περιφανῆς, νῦν δὲ καὶ τῶν οἰκητόρων ἔρημος. Ὁ γὰρ μὴν περὶ αὐτὴν χώρος ἐπιτηδεῖος ὢν ἐς στρατοπεδείαν καὶ χειμερίαν καταγωγὴν ὑποδέχεται, ὡς εἰρήχειμεν, καὶ τὸν τῶν Καταλάνων πλανήτην στρατόν. Ἄκρα γὰρ ἐστὶ προμήκης εἰς Θάλασσαν, κόλπος δὲ μικροῖς ἐκατέρωθεν περιελημμένη. δι' ὧν ἐν ταῖς χειμεριναῖς ὥραις τὸ τῆς χιόνος ἀποστειλεται ὑπερθάλλον (68). Ἐαρο; δ' ἀρχομένου (69) ἄραντες ἐκεῖθεν ἐπεχείρουν ταῖς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεις, ἐχ αἷς τὸ τῶν ἐλπίδιον κεφάλαιον ἢ Θεσσαλονικὴ ἐτύγγανεν. ὦνοντο γὰρ, ὡς εἰ ταύτης γένοντο πρότερον ἐγκρατεῖς μεγάλῃς τε καὶ πολλῶν τῶν πλοῦτων [P. 151] βριθούσης καὶ μάλιστα νῦν ὅτε καὶ Μαρίαν (70), μηδὲν εἶναι ἐξ ἧς τὸ κωλύον πάσης ἐκείθεν ὡς ὀρμητηρίου τῆς ἄλλης Μακεδονίας δεσπότας γενέσθαι.

Γ. Ἄλλ' ἔφη τὴν τούτων προεκτεμῶν ὁ βασιλεὺς ἐπίνοιαν. Πέμψας γὰρ πρῶτον μὲν τὸ περὶ τὴν Χριστοπόλιν μακρὸν ἔκτισε τεῖχος (71) ἀπὸ θαλάσσης

Variorum notæ.

(65) Turci nempe tum pactum inierant cum Catalanis anno 1306, de quo Montanerius cap. 228 et Moncada cap. 45. Vide præterea Pachymer. lib. xiii, c. p. 9 et Hist. Franco-Byzant. lib. vi, n. 44. DUCANG.

(66) An. 1306. DUCANG.

(67) Quæ olim *Potida*, sita in finibus Thraciæ et Macedoniae. Conditam ait Livius lib. xliiv a Cassandro rege in ipsis faucibus quæ Pallenensem agrum cæteræ Macedoniae adjungunt, hinc Toronaico. hinc Macedonico septam mari. Theodulus, in Oratione pro Chandreno, Cod. Reg. 1853, fol. 144, de Catalanis loquens (quos Italos vocat), Ἐπεὶ δὲ, ἰημεῖν, πρὸς Μακεδονίαν ἔδει τουτουσὶ διαβῆναι, διαβαίνουσι μὲν, καὶ στρατοπεδεύουσιν ἐν Πιπλήῃ· καὶ κειθὲν ἐξίόντες, ἐληϊζοντο πάντα, καθάπερ ἐκ Ἀρκείας τὴν Ἀττικὴν Λάκωνας. BOIVIN.

(68) Non satis assequor, an nivem ab hominibus e monte in mare dejeci, an montem nivium procellis obrui, an vero nives in mare delabi dicat. WOLFIIUS. — Describit Gregoras isthmium Pallenens, in quo sita erat Cassandria, hinc Toronaico hinc Macedonico mari septimum. BOIVIN.

(69) An. 1307. DUCANG.

(70) Wolfius verterat, cum et imperatrix Irene et regina Maria ibi degerent. Maria uxor fuit Michaelis, junioris imperatoris. Proinde et ipsa imperatrix, non regina dici debuit. Utraque certe, et Irene et Maria, βασιλίδες a Gregora dicuntur. BOIVIN.

(71) Christopholi, oppido quod Thasso insulæ obversatur, et de quo quædam notavimus ad Villharduinum n. 149, ad Pangæum vicinum montem. Cantacuzenus lib. i, cap. 4, ubi de Christopholcos φρουρίῳ Ἄρα μὲν ὡς ὄν καρτερόν ἐκ τῆς φύ-

μέχρι τῆς τοῦ παρακειμένου ὄρους ἀκρωνυχίας· ὡς ἄβατον εἶναι τὸ χωρίον καθάπερ μὴ βουλομένῳ τῷ βασιλεῖ τοῖς τ' ἐκ Μακεδονίας ἐς Θράκην ἐθέλουσι διαβαίνειν, τοῖς τ' ἀπὸ Θράκης ἐς Μακεδονίαν. Ἐπειτα ἐπὶ ἔγνω τὴν τῶν Κατελάνων αἰχμὴν ἐπίδοσον οὕτω δρμήσειν ἕαρος ἀρχομένου κατὰ τὴν Μακεδονίας καὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων, στρατηγούς ἀπολέξας ὁπόσοι τὰ πολέμια ἦσαν οὐκ ἄδαιεῖς, πέμπει στρατολογήσοντας ἐκ Μακεδονίας, οἱ ἔσονται ἱκανοὶ φύλακες τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων, εἰ βούλοιντο οἱ πολέμοι περικαθίσαντες ταύτας πολιορκεῖν, ἀφθονά τε τὰ πρὸς τροφήν ἐπιτήδεια ἐκ τῶν προαστείων ἐν ταύταις, ξυναθροίσοντας, καὶ πάντα τὰλλα εὖ διαθήσοντας, ἵνα μὴ τῷ τῆς πολιορκίας καιρῷ μείζονα τῆς ἔξωθεν εὐρωσιν οἱ φύλακες τὴν ἐνδοθεν πολιορκίαν ἐκ τοῦ λιμοῦ.

Δ'. Ἄλλὰ γὰρ, ἦρος ἤδη ἐνστάτος, ἄραντες οἱ πολέμοι ἐκ τῆς Καταδρείας, οἱ μὲν ἀγχιστά που τῶν τῆς Θεσσαλονίκης προαστείων τῶν ἄλλων· οἱ δ' ἐπὶ τοῖς ἐξίσαισι. Ἐπεὶ δὲ τὴν τε χιῶραν εὐρον ἅπασαν τῶν τε οἰκητόρων ἔρημον, καὶ ὅσα ἐντὴν αὐτοῖς πόλιν καὶ βουκόλια, καὶ αὐτὰς πόλεις πολλοῖς τοῖς ὄπλοις ὠχυρωμένας, ἔγνωσαν αὐθις ἐπὶ Θράκην ἐπανιέναι· μηδὲ γὰρ εἶναι σφίσι τῶν ἐνδεχομένων ἐκεῖ καθημέριον· τρίθειν τὴν χρόνον καὶ σφᾶς αὐτοῖς φθειρομένους εἰκὴ συγχυρεῖν. Μηδὲ γὰρ οὐκ αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδίων τοσαύτην τε ἵππων ἀγούσι, τοσαύτους δὲ αἰχμαλώτους, οὐχ ἤττωσι ἢ ὀκακισχυρίαις οὗσι δὴ καὶ αὐτοῖς, κίνδυνον εἶναι προφανῆ φηράντας ὄψεσθαι τῷ λιμῷ. Ἄλλ' οὐπω τὰ δόξαντα γέγονεν ἔκπυστα τῷ πλήθει τοῦ στρατοπέδου, καὶ πυνθάνονται παρὰ τοῦ τῶν αἰχμαλώτων, ὡς ἀπέρρευτο· ἔσται αὐτοῖς ἢ πρὸς Θράκην ὁδὸς, τοῦ πρὸ κράν τείλους ἀποκλείοντος τὸ παράπαν αὐτούς.

Ε'. Τοῦτο παρὰ πᾶσαν ἀκουσθὲν (72) προστολίαν ἐξήκλιξε καὶ πρὸς ἀμηχανίαν ἤλασε λογισμῶν· καὶ οὐκ εἶχον ὅ τι καὶ γένοιτο τῷ τῷ λιμῷ πιεζόμενοι καὶ ἅμα δεδιότες μὴ τὰ τοῖς ἐν Μακεδονίᾳ Ῥωμαίοις ὁμορῶντα ἔθνη τὴν αὐτῶν ἕκαστα ἐφορὸν ὑποπεύοντα παροξύνουσι ἀλλήλους, Ἰλλυριοὶ τε ἠλιαδοὶ καὶ Τριβαλλοὶ καὶ Ἀκαρνανεὶ καὶ Θετταλοὶ, καὶ συνασπισμὸν ποιησάμενοι κυκλώσονται τοῦτους καὶ πάντας ἄρδην οὐκ ἔχοντας ὅποι φυγόντες τὴν σώζουσαν εὐρωσὶ διεφθέρωσιν. [P. 152] Ὅθεν ἔδοξε τούτοις ὡς ἐν ἀνάγκῃ καιρῷ μανικώτερον ἢ τολμηρότερον ἀψασθαι τῶν πραγμάτων. Ἐδοξε γὰρ μηδὲν μιλῆσαι ὁμόσε τοῖς πρῶτω χωρεῖν τὴν ταχίστην καὶ ἢ τὴν τῶν Θετταλῶν χώραν ἀφθονα φέρουσαν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια ἔξαιν αἰχμαλώτων. ἢ τῶν ἐπέκεινα μίαν, ὁπόσοι ἐφεξῆς εἰσὶν ἄχρι Πελοπον-

A vicini montis cacumen exstrui curat, ut, nisi ipse vellet, prorsus impervius foret hic locus iis qui vel e Thracia in Macedoniam, vel e Macedonia in Thraciam iter habituri essent. Deinde cum primo vere Catalanorum in Macedoniam et Macedonicas urbes impressionem futuram expectari didicisset, ducibus quotquot rei militaris non imperiti essent delectis et in Macedoniam missis mandat, ut milites ex ea provincia conscribat defendendis urbibus pares, si hostibus liberet eas circumsessas oppugnare; item ut rerum ad victum necessarium uberem copiam e suburbanis locis in eas comportent, ceteraque omnia provideant, ne obsidionis tempore urbium custodes graviolem externo hoste famem intus prementem experiantur.

B IV. Carterum hostes, vere jam facto, relicta Casandrio, partim proxime Thessalonice suburbia diversati sunt: partim prædatorum exiverunt. Sed cum totam provinciam cultoribus vacuam, nullos greges, nulla armenta superesse, urbes vero multis armis firmatas conspexissent, in Thraciam redire statuerunt: neque enim sibi licitum esse illis desidendo tempus terere, ac seipsos pereuntes frustra proderè. Nam si commeatu destituerentur, 247 qui tot equos, tot captivos secum ducerent, cum ipsi octo millibus haud pauciores essent, exitium haud dubium a fame imminere. Sed priusquam consilium illud multitudini militum innotuisset, e captivo quodam audiunt, viam sibi in Thraciam non patere, longo illo muro, qui recens ad Christopolin constructus esset, eos prorsus inde excludente.

βραχέος ἀνεγερθέντος περὶ τὴν Χριστοῦπολιν μα-

V. Ea res præter omnem expectationem perilita illos perenlit, et consilii prorsus inopes reddidit: eoque redegit, ut quo se verterent nescirent, cum et fame premerentur et timerent, ne populi Romanis Macedoniam incolentibus finitimi, Illyrii, Triballi, Acarnanes et Thessali, singuli irruptiones eorum veriti et se invicem cohortati, omnes vires conjungerent, atque istos circumventus funditus delerent, nullum scilicet locum habituros, in quem incolentes fuga evaderent. Quare ut in necessitatis articulo consilium furori quam audaciæ similis ceperunt: ut omni mora sublata primo quoque tempore ultra progressi vel Thessaliam subjugarent, cujus ager omnia ad victum necessaria affatim suppeditaret, vel ulteriorem aliquam provinciam ex iis quæ inde usque ad Peloponnesum

Variorum notæ.

σως τῆς κατασκευῆς, τοῦ τόπου καὶ τῶν τειχῶν, ἕνα δ' ὅτι καὶ ὡσπερ εἶτε κλειθρῶν τῶν κλιμάτων ἐκατέρωθεν μέσων, τὴν δυτικὴν στρατιάν πολλὴν τινα οὖσαν καὶ πρὸς μάχας ἐξησκημένην τῆς ἐκ τῆς ἑω καὶ τῆς Θράκης διεύργον. Quibus postremis verbis murum istum videtur indicare. De longis istis muris ad hostium incursum ascendos egimus in notis ad Chronicon Paschale pag. 589, et in dissert. de Hebdomo, ubi de utroque Hexamilio. Ducang.

(72) Huc pertinent illa Theoduli Rhetoris, cod. Reg. fol. 144, de Catalanorum in Thessaliam transitu, Ἄπειρηχότες οἱμαί τοῖς ὄλοις, καὶ μηδὲν ἔχοντες εἰς παραμυθίαν λοιπῶν, τῶν μὲν ἀναγκαίων ἐπιλελοιπῶτων ἀπάντων, ἐπὶ ξυροῦ δὲ ἀκμῆς τῶν πραγμάτων σφίσι καθεστηκότων, εὐθὺς Θετταλάς χωρεῖν ἔγνωσαν, ἐφ' ᾧ γούν τοῖς ἐπιτηδέοις ἔχειν ἀφθόνως χρῆσασθαι, καὶ ἅμα τῶν Χανδρηνοῦ χειρῶν ἐμοὶ δοκεῖν ἀποσπῆσαι πειθόμενοι. Boivin.

forent, ac certa tandem aliqua sede fixo sibi domicilio diuturnos errores finirent: aut, si hoc non successisset, cum aliqua maritima gente factis induciis liberum in sua reditum haberent. Relicta igitur Thessalonica, tertio die ad Thessalicos montes pervenerunt, Olympum, **248** Ossam et Pelium, juxta quos castris positis et agro vastato, quæ ad sustentandam vitam necessaria essent, abunde paraverunt. Sed illud pene me præterierat, quod, ut historię series continua sit, explicandum est.

VI. In Latinorum exercitu, ut dictum est, etiam Turcorum tria millia fuerunt: quorum mille et centum eos fuisse diximus, qui cum Meleco post Azatinis ad Scythas fugam remansissent, eosdemque sacro baptismate initiatos et in Romanas legiones relatos, nova deinde sobole auctos, demum a Romanis defecisse, et ad Catalanorum signa transiisse, cum ambo exercitus in campis Apro urbi circumjectis conflicturi essent; majorem vero partem ex Asia cum Chalele trajecisse, a Catalanis in auxilium evocatos et mercede conductos. Cum igitur Catalani in Thessaliam, quemadmodum dixi, proficiscerentur, Turci adversus eos tumultuari cœperunt, quod familiaritatem illorum suspectam haberent, nec sibi tutam prorsus futuram arbitrantur. Turcorum igitur duces Melecus et Chalele cum Catalanorum duce congressi verba fecerunt de pacata discessione. Qui cum postulatis illorum haud contentanter annuisset (neque enim ipsis jam Romanorum metu liberatis Turcorum auxilia necessaria erant), cupide discesserunt, postquam et captivos et omnem quam secum **249** ferebant prædam pro rata utrinque inter se partiti sunt. Sed de rebus Turcorum, quæ fusiori narratione egent, infra dicturi sumus.

τὸ ἀνάλογον ἐκτέροις τοῖς μέρεσιν. Ἀλλὰ τὰ περὶ τοῖς ἕξῃς.

CAPUT VII.

Catalani Turcis dimissis in Thessaliam irrumpunt. Principum sebastocratorum hæres ultimus morti vicinus. Ejus uxor. Liberi ex ea nulli. Thessali Catalanos sibi conciliare amicitia statuunt. Catalani Thessalorum pecuniam et societatem incertæ spei præferunt. Superatis Thermopylis juxta Cephissum castra ponunt. Cephissi cursus. Athenarum princeps Catalanis transitum negat. Eosdem contemnit. Catalanorum vires. Callidum stratagemata. Atheniensis exercitus numerosus in limum impingit. Internecione deletur. Catalani Thebas et Athenas capiunt. In iis locis considunt.

I. Catalani autem, Turcis jam digressis, soli ad montes Olympum et Ossam, ut diximus, hibernabant. Verno autem tempore motis inde castris montium cacumina et interjecta Témpe pertranserunt, ac ante æstatem in Thessalicam planitiem irrumpunt. Ubi cum solum bonum et pingue inve-

Variorum notæ.

(73) Supra cap. 4, n. 6 (col. 391). DUCANG. — Καὶ Τοῦρκοι τρισχιλίοι. Dixit supra fuisse amplius bis mille. Hoc cap. sect. 1. Infra numerabit ter mille et scætos, cap. 8, sect. 1 et 2, ἑκατὸν καὶ χίλους. Mille tantum supra cap. 4, sect. 6. BOIVIN.

(74) Gregoras Catalanos Turcis dimissis in Thes-

saliam irrupisse ait, de indein Bœotiam transiisse, atque ibi demum pugnasse, et victoriam insignem reportasse. Theodulus Turcos non nisi post Bœoticum prælium discessisse a Catalanis tradit, cod. Reg. 1853, fol. 145. Cum Theodulo consentiunt Muntanerius et Moncada. BOIVIN.

νησου, καὶ οὕτως ἐπὶ μιᾷς τινος χώρας τὴν οἰκίαν ἰδρυσάμενοι τῆς μακρᾶς ἀπαλλάξαι γε πλάνης· ἢ τὸ γε δεύτερον, σπεισαμένους τινὲ τῶν παραθαλαττίων ἔθνῶν ἀκώλυτον εἰληφέναι τὸν ἐπὶ τὰ οἰκίαι ἀπόπλου. Ἄραγε; οὖν ἐκείθεν τριτατοὶ ἀφίκοντο ἐς τὰ πρὸ τῆς Θεσσαλίας ὄρη· Ὀλυμπος ταῦτα καὶ Ὅσσα καὶ Πήλειον· ὧν ἀγχιστά που στρατοπεδεύσαντες ἐπέβρουον τὴν χώραν καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐνεπίπλων ἀφθόνων τῶν ὅσα πρὸς τὸ ζῆν ἐπιτήδεια ἦν. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμεν. Ἀναληπτέον οὖν, ἵνα καθ' εἰρμὸν ὁ λόγος ἰδεύῃ.

Γ'. Συνεστράτευον τοῖς Λατίνοις, ὡς ἔφαμεν (73), καὶ Τοῦρκοι τρισχιλίοι· ὧν τοὺς μὲν ἑκατὸν καὶ χιλίους ἔφαμεν εἶναι τοὺς ἐναπολειφθέντας ἅμα τῷ Μελεχῇ μετὰ τὴν τοῦ σουλτάν Ἀζατίνῃ πρὸς τοὺς Σκύθας φυγὴν τῷ τε θείῳ βαπτίσματι τελεσθέντας καὶ συγκαταλεγέντας μὲν τοῖς Ῥωμαίων στρατεύμασι καὶ ταῖς τῶν παίδων διαδοχαῖς αὐξηθέντας, ὕστερον δ' ἀποστατήσαντας μὲν Ῥωμαίων, προσρύντας δὲ τῷ τῶν Κατελάνων στρατῷ (74), ὅποτε συρρήγνυσθαι κατ' ἀλλήλων ἐμελλον τὰ στρατεύματα κατὰ τὰς περὶ τὴν πόλιν Ἄπρον (75) πεδιάδας· τοὺς δὲ πλείους εἶναι τοὺς ἅμα τῷ Καλήλῃ ἐξ Ἀσίας διαπεραιωθέντας ἐς μισθοφορικὴν συμμαχίαν τῶν Κατελάνων. Τῶν οὖν Κατελάνων τὴν ἐπὶ Θεσσαλίαν, ὡς ἔφαμεν, ὀδευόντων, ἤρξαντο κατ' αὐτῶν στασιάζειν οἱ Τοῦρκοι τὴν σφῶν συνδιατῆσιν ὑποπτεύοντες; καὶ οὐ μᾶλα τοῖ σφόδρα ἀκίβδυνον ἐσομένην οἴομενοι. Συστάντες οὖν οἱ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἡγεμονεύοντες, ὃ τε Μελεχὴ καὶ ὁ Καλήλ, τῷ τῶν Κατελάνων ἀρχηγῷ λόγους περὶ τῆς ἅμα εἰρήνῃ διαλύσεως κεκινήκασιν. Οὐ δὲ προθύμως; τὴν αἴτησιν δεξαμένους (οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς ἤδη Ῥωμαίων ἀπαλλαγῆσαι χρεῖσθῃς; ἐτύγχανεν ἡ τῶν Τοῦρκων ἐκδημος συστρατεία), ἄσμενοι διεέλιοντο τοὺς τε αἰχμαλώτους καὶ ὅσα ἐπεφέροντο λάφυρα διανεμόμενοι κατὰ τῶν Τοῦρκων πλείονων δεδόμενα λόγων ἐροῦμεν ἐν

Α'. Οἱ δὲ Κατελάνοι τῶν Τοῦρκων ἤδη ἀπαλλαγέντες καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν [P. 153] παραχειμάζοντες; πρὸ τῶν ὄρων τοῦ τε Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὅσσης, ὡς ἔφαμεν. Ἐαρο; δ' ἐπιστάντο; ἀραγε; ἐκείθεν διαβαίνουσι τὰς τε τῶν ὄρων κορυφὰς καὶ τὰ ἐν τούτοις Τέμπῃ· καὶ πρὶν ἐπιστῆναι τὸ θέρος, ἐσβάλλουσιν ἐς τὰ

(75) Stephanus Ἄπρον vocat. BOIVIN.

θηταλικὰ πεδία. Ἐνθα δὴ χώραν εὐρόντες ἀγαθὴν τε καὶ πύονα ὄλον ἐκεῖ διατετρίψασιν τὸν ἐνιαυτὸν, τὴν τε χώραν δηρῶντες καὶ διαφθειρόντες ὅσα μὴ ἐνδοξὴσαν τειχῶν μηδενὸς ἀντιταττομένου. Εἶχε γὰρ ἀσθενῶς τηνικαῦτα τὰ περὶ Θεσσαλίαν πράγματα, τοῦ διεπόντος ἐκεῖ τὴν ἀρχὴν (76) νέου τε βυτὸς τὴν ἡλικίαν καὶ ἀπειρώς ἔχοντος ἐς πραγμάτων μεγάλων διοίκησιν, καὶ ἄλλως νόσφ' ἀπανωμένου μακροῦ καὶ ὅσον οὐδέπω τευνηξέσθαι μέλλοντος καὶ ἅμα αὐτῷ καταλύσειν τὴν μέχρις αὐτοῦ διαδοχὴν τῆς τῶν προγόνων καὶ σεβαστοκρατόρων ἀρχῆς. Γυναίκα μὲν γὰρ οὗτος ἠγάγετο ἑαυτῷ πρὸ βραχέος Εἰρήνην, τὴν νόθην τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου θυγατέρα· παῖδα δὲ μετ' αὐτῆς οὐ γεγέννηκεν, ὅς ἂν αὐτῷ τῆς ἀρχῆς καταστῆ διάδοχος. Καὶ διὰ ταῦτα πλημμελῶς τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ ἐκείσε ἐφέροντο πράγματα. Πλείονα δὲ καὶ τὴν εἰς τὸ ἔπειτα ὠδινον παραχρῆν τε καὶ στάσιν ἕνεκα τῆς ἀρχῆς, ἀδελφίας ἔτι κεκαλυμμένου βυθοῦ τοῦ ταύτην διαδεξομένου. Καὶ μὲν δὴ τοῦ τε ἰγεμόνο· τῆς χώρας ἐσχάτη νόσφ' ἐπιζόμενον, καὶ τῶν πολεμίων δικὴν φλογοῦς ἐπιόντων καὶ νεμομένων τὴν χώραν, ἔδοξε τῇ τῶν προγόνων ἐκεῖ κατὰ γένος βουλή, χρήμασι περιελθεῖν τοῦ πολεμίου καὶ δωρεῶν ἀδροτέρων ὄντων ἐσχέσθαι τὴν γνώμην τῶν ἰγεμόνων, πρὶν ταῦτα αὐτοῖς ἀφελεῖν πολεμίᾳ χειρὶ, δώσειν τε ὑποχέσθαι κομπῶς τοῖς ἀπάξοντάς ἐπὶ τὴν Ἀχαιοὺν καὶ Βοιωτίαν, χώραν ἀδρανὴν τε καὶ εὐκταρπὸν καὶ πολλὰς κεκτημένην τὰς χάριτας καὶ ἅμα πρὸς δίκην ἐπιτηδειοτάτην πασῶν· εἰ δὲ καὶ συμμαχίας δεόντο, καὶ τοῦτο δὲ μάλα προθύμως τελεῖν καὶ φίλων εἶναι σφίσι διὰ βίου.

B. Τοῦτο καὶ τοῖς Λατίνοις ἀρεστόν τε ἔδοξε καὶ μάλα δῆπου κατὰ γνώμην. Ἐφάσαν γὰρ, ὡς ἐἴποι λέμψ [P. 154] καὶ μάχῃ τὰ τῆς ἐκδόσεως ἐπιτρέψασθαι, ἢ τε χώρα φθαρήσεται τὰ τε πράγματα συντριβήσονται κακὰ πολλῶν ἐς στενὸν κομιδῆ συναλαθήσονται, ὑπὲρ ὧν ἡμῖν ἡ πᾶσα σπουδὴ. Ἐπειτα καὶ τὰ τῆς νίκης οἱ προχωρήσει, τῶν πάντων ἐστὶν οὐδεὶς ὅς ἐξεπίσταται πλὴν ἢ Θεός. Ἡμῖν δ' ἐστὶν ὡς ἐπίπαν ἀφ' ἐπιτηδεύσιμα ταῦτα καὶ οὐδαμῆ ποι σαφῆ. Εἰ γὰρ αἱ κλειεὺς ξυτυχίαι τοῖς ἀνθρώποις ἐπίσης εἰσὶν ἐπιζόμεναι, οὐδὲν ἤττον καὶ σφίσι τὸ περιγενέσθαι συμβάλλεται ἢ ἡμῖν. Οὐτε γὰρ ἡμῖν ἐστὶ πιστόν τι ἐχέγγυον ἐς τὸ μέλλον περὶ τῆς νίκης, οὐτ' αὐτοῖς ἀπλανῆς εἰ τις περὶ ταύτης δόξα πρόσεστιν. Αἴτε γὰρ δυσχωραὶ τῶν ὄρων, οἷς ἡ φύσις πολλαχῶς τὴν χώραν ὠχύρωσεν, ἀσφάλειάν τε καὶ θάρσος τοῖς ἔχουσι δίδωσι· τὰ τε φρούρια ἐφ' ὑψηλῶν ἰδρυμένα τῶν τόπων ἀμήχανον ἡμῖν παρέχει τὴν πολιορκίαν. Ὅστε ὁποτέρως ἔξει τὸ πρᾶγμα, οὐκ εἶδα τὰ τῆς ἀποδόσεως ἡμῖν ἀπαντᾶ οὕτως ἐπὶ ξηρῶν πλανωμένοις καὶ ἀλλοτριᾶς καὶ τοσοῦτον τῆς οὐκίας ἀπαρκισμένοις. Τῶν οὖν ἀποπωτάτων ἀνεῖν, πρὶν ἐμπλήσθαι τοσοῦτων χρημάτων τὰς δεξιὰς ἀπὸ πόνων καὶ ἅμα συμμαχῶν καὶ φίλων εὐποροῦσαι τοιούτων, ἔπειτα παραδραμόντας ὑπὲρ ἀδελφῶν ἀπείδων μεγάλους ἀναδέχασθαι κινδύνους.

missent, totum annum exegerunt, agris urendis et omnibus iis quæ extra mœnia erant vastandis, resistente nemine. Tunc enim res Thessalorum infirmæ erant ob immaturam principis ætatem, nullo inaguarum rerum gerendarum usu instructi, ac præterea diuturno morbo conflictati et jamjam morituri, secum autem principatum a maioribus suis sebastocratoribus perpetua successione ad se usque transmissum extincturi. Uxorem hic paulo ante duxerat Irenen, notham imperatoris Andronici filiam: atque ex ea nullam prolem susceperat, cui relinqueret principatum. Ob hæc rerum status in ea provincia tunc temporis perturbatus majores in posterum turbas ac dissensiones parturire videbatur, quod in obscuro adhuc foret, quis principatum illum esset excepturus. Proinde cum princeps extremo morbo laboraret, et hostes flammæ instar provinciam pervagarentur atque absumerent, habita deliberatione ii qui genêre eminebant censuerunt, pecuniis illicendum hostem, et ducum voluntates largioribus donis redimendas, priusquam illa ab iis jure belli raperentur; ductoresque promittendos, qui eos in Achaiam et Bœotiam, regionem cultam et frugiferam et amœnitatis plenam et omnium maxime commodam ad habitandum, perducerent. Quod si auxiliis esset opus, ea quoque alacriter danda, et per omnem ætatem amicos illorum futuros se profitendum.

H. Id et Latinis ipsis placuit, imo optatissimum fuit. Etenim, aiebant, si belli eventum et armorum fortunam experiamur, vastabitur provincia, opes atterentur, et ex magna copia ad summam inopiam recident, pro quibus omnis a nobis labor suscipitur. Deinde penes quem victoria futura sit, præter Deum nemo omnium prospicit: sed hæc prorsus ambigua et adhuc minime explorata. Nam quamvis plerique eventus ab hominibus ex æquo sperentur, nihilo tamen minor illis vincendi quam nobis spes proposita est. Ac neque nos futuræ victoriæ pignus ullum certum habemus, nec si qua illis ejusmodi fiducia est, ea falli non potest. Quippe et montium juga aspera, quibus natura regione undique munit, habitatores tutos et audaces præstant; et castella in altis sita montibus obsidendi facultatem omnem nobis adimunt. Quare utcumque res ceciderit, non facile hac via nobis succedet, in alieno ac peregrino solo oberfrantibus, et tam longe a patria relegatis. Absurdissimum igitur fuerit, cum absque labore pecunia dexteris implere eademque opera socios nobis et amicos tales acquirere possimus, cum occasione spreta, magna pericula incerta spe subire.

Variorum notæ.

(76) Joannis Angeli, qui, ducta Irene Andronici imp filia notha, triennio post nullis susceptis libere vita excesserat. DUCANG.

III. His illi consideratis ac perpensis pacem et A
 fœdus cum Thessalis, quibus dixi conl.ionibus,
 pepigerunt. Itaque veris initio, pecuniis et ducto-
 ribus acceptis, montes superant ultra Thessaliam
 sitos, et Thermopylis superatis apud Locridem et
 Cephissum castra ponunt. Fluvius iste permagnus
 e monte Parnasso erumpit, et versus ortum pro-
 fluens a septentrione Locros Opuntios et-Epicne-
 midios, versus austrum et meridiem mediterranea
 totius Achaïæ et Bœotix hæbet. Idem usque ad
 Iebadiæ et Haliarti campos maximus et indivisus
 manet. Inde in duos amnes distractus Asopo et
 Ismeno suum nomen commutat, ac per Asopi qui-
 dem alveum Atticam usque ad mare secat; per
 Ismenum autem juxta Aulidem (ubi olim Græcos
 heroes Trojam petituros primum appulisse et sta-
 tiva habuisse ferunt) Euboicum mare influit.

ἄχρι θαλάττης· διὰ δ' Ἰσμηνοῦ τῆ τῆς Εὐβοίας θαλάττη
 ἐνθα παῖται τοὺς ἐπὶ Τροίαν ναυστολοῦντας Ἑλληνὰς
 αὐλλισασθαι λέγουσιν.

IV. Cum autem Thebarum et Athenarum prin-
 ceptis et totius tractus illius dominus (qui, ut supra
 252 observavimus, magnus olim primicerius ap-
 pellatus fuerat, tum autem corrupta voce μέγας
 κύριος vulgo dicebatur) hostium adventum didicis-
 set, Catalanis petentibus transitum dare noluit, ut
 quo vellent per ejus territorium abirent: sed in-
 modicum fastum verbis professus, et illos ut non
 magnopere curandos multo risu prosecutus, suas
 vires per autumnum et hiemem ad ver usque col-
 legit. Parabant sese et Catalani, ut aut statim pu-
 gnando morituri, aut victuri cum gloria.

V. Cum autem ver supervenisset, Catalani Cephisso
 trajecto apud Bœotiam non procul a flumine
 castra posuerunt, hostem exspectantes, illis vide-
 licet locis pugnam commissuri. Erant autem Catala-
 norum equites ter mille et quingenti, peditum
 quatuor millia: in quos multi etiam e captivis ob
 sagittandi peritiam relati erant. Ubi hostes jamjam
 adfuturos nuntiatum est, omnem illam terram arant,
 ubi prælium conserere decreverant. Deinde circum-
 fodiunt, et rivis e fluvio ductis totam planitiem ita

Γ'. Οὕτω μὲν οὖν ἐκεῖνδι συνιδόντες καὶ οὕτω
 διασκηφάμενοι σπονδὰς καὶ ἑμβάσεις ἐπὶ τοῖς εἰ-
 ρημένοις τίθενται πρὸς τοὺς Θετταλοὺς (77)· καὶ
 ἅμα ἔρι τὰ τε χρήματα καὶ τοὺς πομποὺς παρ'
 αὐτῶν εἰληφότες ὑπερβάλλουσι τὰ μετὰ Θετταλίαν
 ὄρη· καὶ διαβάντες τὰς Θερμοπύλας στρατοπεδεύουσι
 περὶ τὴν Λοκρίδα καὶ ποταμὸν τὸν Κηφισσοῦ· δὲ μέγι-
 στος ὧν ῥήγγυται μὲν ἐξ ἔδρους τοῦ Παρνασσοῦ, κά-
 τεισι δὲ πρὸς ἕω τὸ ρεῦμα κινῶν, καὶ πρὸς μὲν
 ἄρκτους ποιοῦμενος τοὺς τε Ὀπουντίους καὶ Ἐπι-
 κνήμιδας Λοκροὺς, πρὸς δὲ μεσημέριαν καὶ νότον
 ἄνεμον τὴν μεσογειὸν ἄπασαν τῆς τε Ἀχαΐας καὶ
 Βοιωτίας· μέγιστος μὲν καὶ ἀδιαίρετος· ἄχρι τῶν
 περὶ Λεμβάδιαν τε καὶ Ἀλιάρτον παιδιάδων τηρούμε-
 νος, ἔπειτα πρὸς δύο σχιζόμενος ρεύματα (78) καὶ
 ἐς Ἀσωπὸν τε καὶ Ἰσμηνοῦν μετατιθέμενος· τὰ ἐν ἑ-
 μάται· καὶ διὰ μὲν Ἀσωποῦ τέμνων τὴν Ἀττικὴν
 ἐπενδόμενος περὶ τὰ τῆς Αὐλίδος προαυλίαι·
 τε καὶ ἦρωα· τὰ πρῶτα προσεσχηκέναι τε καὶ
 αὐλλισασθαι λέγουσιν.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν πολεμίων ἐπίθετο ἐφοδὸν ἐ
 τὴν τε τῶν Ἀθηναίων (79) καὶ Θηβῶν διέπων ἀρχὴν
 καὶ τὴν χώραν ἐκεῖνην ἔχων ἄπασαν, ὃς δὴ καὶ μέ-
 γας μὲν, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκειμεν, ἐπανόμαστο
 πριμμικῆριος, τῆς δὲ λέξεως ὑπὸ τοῦ δήμου διαφθα-
 ρεῖση· μέγας· ἐλέγετο κύριος· οὗτος τοῖσιν δίοδος (80)
 μὲν αἰτήσασιν τοῖς Κατελάνοις οὐ βεβούληται δοῦναι,
 ὡσθ' ὅποι βοῦλον· τὸ ἀπέναι διὰ τῆς χώρας αὐτοῦ·
 [P. 155] ὃ δὲ ἀλλὰ μακρὰν τὴν ὄψρὸν διὰ τῆς γλώττης·
 ἐπιδειξάμενος καὶ πολὺν τὸν μυκτῆρα κατ' αὐτῶν ὡς·
 οὐ φροντίδος μεγάλης μάλα ἀξίῳν καταχεάμενος
 ἤθροϊζε τὰς δυνάμεις διὰ τε φθινοπώρου καὶ χειμῶ-
 νος ἐς ἑαρ. Παρεσκευάζοντο δὲ καὶ οἱ Κατελάνοι ὡς·
 ἢ τεθνηξόμενοι τῷ πολέμῳ ἢ ζήσοντες εὐκλεῶς.

Ε'. Ἐαρος μὲν οὖν ἐπιγενομένου διαβάντες οἱ
 Κατελάνοι τὸν Κηφισσοῦν κατεστρατοπεδεύσαν περὶ
 τὴν Βοιωτίαν οὐ πόρρω τοῦ ποταμοῦ, αὐτοῦ που
 ουστῆσαι τὸν πόλεμον περιμένοντες. Ἦσαν μὲν οὖν
 τῶν Κατελάνων οἱ μὲν ἱππεῖς πεντακῆσιοι καὶ τρι-
 χιλιοι, τὸ δὲ πεζῶν τετρακισχίλιοι· οἷς καὶ πολλοὶ
 τῶν αἰχμαλώτων διὰ τὴν τῆς τοξικῆς εὐφύταν συγ-
 καταλέγησαν. Ἀχηκοῦτες δ' ὅσον οὐδέπω τοῦ πολε-
 μίου· ἐφῆστῆξοντες ἀρούσι μὲν τὴν γῆν ἐκεῖνην,
 ἄπασαν, ἐνθα ουστῆσαι τὸν πόλεμον ἐγνωσαν.

Variorum notæ.

(77) Theodulus Rhetor Catalanos, multis cladi-
 bus in Thessalia a Chandreno affectos, fœdus cum
 Thessalis pepigisse scribit, cod. Reg. fol. 144 :
 Τοσάδε γοῦν κἀναυθα κατ' αὐτῶν ἔστησε τρόπαια,
 καὶ οὕτω περιφανῆ, νῦν μὲν ἀβρόοις ἐμπίπτω,
 νῦν δ' ἐκ πολλῶν ὀλίγοις, καὶ πολλοῖς κατ' ὀλίγους,
 ὡστ' ἔβρουσι μὲν ἐς δεῦρο ταυτὸ Θετταλοῖ, ἄβρουσι δὲ
 σχεδὸν πάντες ἀνθρώποι . . . καὶ τί οἶαί πλειῶν διεξ-
 εῖναι; Εἰ μὴ γὰρ τὴν ταχίστην εἰρήνης ἐπεθύμη-
 σον, κἀν αὐτοῦ πάντες ἔπισσον κακοῖ· κακῶς ὀλωλό-
 τες. Νῦν δὲ σπονδὰς πρὸς Θετταλοὺς ποιησάμενοι,
 καὶ τοῦ Χανδρηνοῦ διὰ ταῦτα μετὰ τοσοῦτων καὶ
 τηλικούτων τῶν ἀθλῶν ὡς περ τινὸς Ἡρακλέους
 ἐπανιόντος ἡμῖν, σφὰς τε αὐτοῦ ἐξείλοντο τοῦ
 κινδύνου, πεπαυμένης τῆς μάχης δι' ἣν κακῶς
 ἔπραττον, καὶ τὴν καλλίστην, etc. Gregoras alia

D plane; de Chandreno ne verbum quidem. Boivins.
 (78) Ptolemæus Geographiæ lib. iii, c. p. 15 : Ὁ
 δὲ Εὐγηρὸς ἐν τῷ Καλλιδρόμῳ δρεὶ ἐπιστρέφων πρὸς
 τὰς ἀνατολὰς ἐπὶ τὸν Κηφισσοῦν ποταμὸν· δὲ καὶ
 αὐτὸς ἀπὸ τῶν αὐτῶν ὀρέων ῥέων, συμμίξεται τῷ
 τε Ἀσωπῷ καὶ τῷ Ἰσμηνοῦ τοῖς ποταμοῖς; κατὰ τὴν
 Βοιωτίαν, ἐπὶ θ. σ. σ. ὡς μ. ὡ. ὡ. ὡ. Hinc (ut opinor)
 Gregoras habuit ea quæ de Cephissi cursu tradit.
 Et Strabo aliter lib. ix, pag. 407, edit. 1620. Vide
 et Commentarium Gerbelli in Græciam Soph. anti
 pag. 142. Boivins.

(79) Galterus Briennensis, dux Athenarum et
 Thebarum dominus. DUCANG.

(80) Hæc fusius narrat Montanerius cap. 240, et
 ex eo Moncada cap. 65, nos etiam in *His. Franco-
 Byzant.* lib. vii, n. 7, 8. DUCANG.

Ἐπειτα περιταφρεύσαντες καὶ διώρυχας ἀνοίξαντες ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὅλον ἀρδεύουσι τὸ πεδῖον οὕτω πλουσίως, ὥστε ἐλλιμνάζειν καὶ ἀνίσχυρον τὴν βᾶσιν τῶν ἵππων ποιεῖν, συγχωνυμένων τῷ πληθῶ τῶν ποδῶν καὶ οὐκ εὐχερῶς ἐχόντων κινεῖσθαι.

Γ'. Καὶ μὴν δὴ μεσοῦντος ἔαρος (81) ἐφίσταται καὶ ὁ τῆς χώρας ἀρχηγός (82) πολὺν ἐπαγόμενος στρατὸν συγκεκροτημένον ἐκ τε Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων καὶ Πλαταιέων, καὶ ὅσοι Λοκρῶν καὶ Φωκῶν καὶ Μεγαρέων ὑπήρχον ἐπιλεκτοί. Ἰππεῖς μὲν οὖν ἦσαν ἐξαχισχιλίοι τοῦτω καὶ τετραχίλιοι, πεζοὶ δ' ὑπὲρ τοῦς ὅκτα κισχιλίους ὀπίσθι δὲ καὶ φρόνημα πολὺ τὸ παράλογον κεκτημένῳ. Ἠλιπίε γὰρ οὐ μόνον τοὺς Κατελάνους αὐτίκα συγκαταφάξειν, ἀλλὰ καὶ πᾶσας ἐφεξῆς χώρας καὶ πόλεις ἀχρι τῆς Βυζαντινῆς ἐξείν ὑποχειρίους. Τὸ δὲ ἦν πᾶν τούναντιον. Ἐπεὶ γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ οὐκ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ τὴν τῶν πραγμάτων ἑπαίρειν ἐκδασιν, παλίνιον ἐν βραχεὶ τῶν πολεμίων καθίσταται. Θεασάμενος γὰρ τὸ πεδῖον πολλῇ τῇ χλόῃ τῆς πύας κατακόμον καὶ μηδὲν τῶν γεγονότων ὑπονοήσας βοῆ καὶ παρακελεύσμασιν ἅμα τοῖς ἅμφ' αὐτῷ πᾶσιν ἱππεῦσιν ἱρμῆ κατὰ τῶν πολεμίων, ἀκινήτων ἔξω τοῦ πεδίου κατὰ χώραν ἐστῶτων καὶ τὴν αὐτοῦ προσδοκῶντων ἔροον. Ἀλλὰ πρὶν εἰς μέσον ἔλθειν τὸ πεδῖον, ὥσπερ στεβρῶν τινι πεδηθέντες οἱ ἵπποι δεσμῶ τῷ τῆς ὑγρανθείσης γῆς πρὸς τὴν τῶν ποδῶν θραστεράν βίβιν μάλα ὑπεύκοντι, οἱ μὲν ἅμα τοῖς ἱππεῦσιν ἐκυλιοντο κατὰ τοῦ πληοῦ· οἱ δὲ τοὺς ἱππέας ἀποβαίνοντες πλημμελῶς ἐφέροντο κατὰ τοῦ πεδίου· οἱ δὲ τοὺς πόδας συγκαταχύσαντες ἐφ' ἐνὸς ἴσαντο, καθάπερ ἀνδριάντας τοὺς ἐπιθῆκτας ἀνέχοντες. Οἱ μὲντοι Κατελάνοι ἀναθαρσῆσαντες πρὸς τὰ δρώμενα παντοδαποῖς κυκλωσάμενοι βέλεσιν τούτους μὲν ἀπαντας ἀρδην κατέσφαξαν· κάπειτα εὐθὺς ἐκείθεν ἐξίππασάμενοι τοὺς φεύγοντας κατόπιον ἔδιωκον ἔγρι· Θηβῶν τε καὶ Ἀθηνῶν [P. 156] ἄς δὴ καὶ ἀπροδοκῆτως ἐπισπεσόντες ῥῆστα χειροῦνται αὐτοῖς χρήμασι καὶ αὐταῖς γυναιξί τε καὶ τέκνοις. Οὕτω τοίνυν ὥσπερ ἐν κύβοις ἐξαίφνης μεταπεσοῦσης τῆς ἀρχῆς ἐγκραταῖς οἱ Κατελάνοι γενόμενοι (85) τῆς τε μακρᾶς πλάνης ἀπήλλαξαν αὐτοὺς καὶ

A copiose irrigant, ut stagnaret et gressum equorum instabilem redderet, quorum pedes luto infixi ægro loco moveri possent.

VI. Vere medio ipsius regionis princeps cum magno exercitu adest, coacto ex Atheniensibus, Thebanis et Platænsibus, item ex Locrensibus, Phocensibus et Megarensibus delectis. Equitum sex millia et quadringenti, **253** peditum amplius octo millia erant. Opinio vero et arrogancia principis multum a recta ratione aberrabat. Sperabat enim se non modo Catalanos statim deleturum, sed etiam provincias et omnes inde urbes Byzantium usque occupaturum. Quod longe aliter evenit. Quippe dum suis viribus non divino auxilio rerum exitum permittit, paulo momento risui hostium exponitur. Nam cum planitiem multo gramine virentem conspexisset, nihil eorum quæ acta erant suspicatus, cohortatus suos et vociferans cum omnibus quos secum habebat equitibus impetu contra hostes fertur, qui extra campum immoti in prociectu stabant ejus impressionem expectantes. Sed priusquam ad median planitiem pervenirent, equi veluti firmis vinculis impediti madefacta terra ad audaciorem gressum subsidente, partim una cum equitibus in luto volutantur, partim iis excussis temere per campum feruntur, partim pedibus luto immersis uno in loco immoti stant, equites veluti statuas sustinentes. Quibus rebus Catalani animati omni telorum genere circumventos illos omnes interuicione deleverunt: tum illinc statim emissio equitatu usque ad Thebas et Athenas fugientes persecuti sunt. Quin et ipsas urbes ex improvise aggressi cum opibus, uxoribus et liberis facillime ceperunt. Sic velut in alex ludo fortuna repente mutata Catalani potiti principatu et diuturnum errorem finiverunt, et suæ ditionis terminos **254** in hunc usque diem paulatim proferre non desistunt. Atque ita Catalanorum res se habuerunt.

Variorum notæ.

(81) Anonymus poeta Græco-Barbarus, cod. D Reg. 2569, fol. 212, v. :

Ἄπαιμος ἐγύναιτο ἡμέραν γὰρ δευτέραν)
Στασεκαπένται τοῦ μηνὸς ὀποῦτον λέγουν μάρτην.
Ἐνέτη ἐρέχοντα χρόνων ἀποκτήσεως κόσμου,
Ἐξάτης χιλιάδων δὲ καὶ ὡκτακισίωνται,
καὶ συναυτὸ καὶ δεκαεπτὰ· εὐδόμη· δὲ τῷ δίκτου.
Iaque cæsus est Galerius anno mundi 6817, Chr. 1309, idque die 15 mensis Martii, non μεσοῦντος ἔαρος, ut affirmat Gregoras. At Muntanerius cap. 221 scribit, Catalanos post Rogerii eadem remansisse apud Callipolim annis 7, iisque elapsis in Macedonia transiisse. Rogerius, ut ex Pachymenis narratione colligitur, cæsus fuit anno Christi 1305. Ad annos 1305 adde annos 7, conkunt anni 1312. Ergo Catalani in Macedonia transierunt anno Christi 1312. Id si verum est, Bœotix et Atticæ principatum vix occupare po-

D tuerunt ante an. 1313. Tamen Anonymus Græco-Barbarus, qui eum principatum ab illis occupatum ponit an. 1309, cum Gregora hæc in se consentit. Quid si Rogerius eadem in annum Chr. 1304 vel 1302 conferatur? Admodum certe probabile est vel Pachymenis vel Muntanerii chronologia corruptam fuisse ab exscriptoribus. Boivin.

(82) Idem Galterus, Athenarum dux. DUCANC.

(83) Theodulus Rhetor, cod. Reg. 1853, fol. 145 :
Τὴν καλλίστην καὶ θαυμαστήν ἐκείνην κατὰ τῶν προσχώρων Ἰταλῶν ἀνεβλόντο νίκην, μετὰ μὲν ὑπερρήφανο παρασκευῆς αὐτοῖς ἐπιόντων, καὶ μὴ ὄτι τούτους, ἀλλὰ καὶ Θεταλίαν πᾶσαν καὶ Μακεδονίαν ἀπειλοῦντων, ἐκτρίψειν. Οὕτω δ' αὐτῶν ἐκτριβέντων, ὡς μηδὲ πυρφόρον τὸ τοῦ λόγου λειψίφθαε . . . ἕως δὲ οἱ μὲν ἐκποδὸν ἦσαν, καὶ ταύτην τοῦ θράσους ἔτισαν δίκην, ἀ τῶν ἄλλων πέρι κακοῦς ἐβουλεύσαντο, ταῦθ' ὑπ' ἐκείνων αὐτοὶ καλῶς πε-

* Id est feria secunda, seu die Lunæ. At anno Chr. 1309 dies 15 Martii non incidit in feriam secundam, sed in Sabbatum. Boivin.

ἀεὶ πρὸς τὸ πλεόν ἡρέμα τοὺς ὄρους οὐ λήγουσιν ἄχρι καὶ τήμερον αὐξοντες ἢς ἔσχον αὐθεντίας. Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῶν Κατελάνων οὕτως ἔσχευ.

CAPUT VIII.

Turci relictis Catalanis suos duces sequuntur. Melecus recipit se ad Cralem. Chalel in Macedonia subsistit. Pacem offert Romanis. Pacis condiciones. Magnus stratopedarcha Turcos ad Hellespontum perducit Romanam fidem violant. Turci castellum occupant. Auxilia arcessunt. Regionem vastant. Michael imperator ad eos debellandos evocatur. Militum rusticorum temeritas. Romanorum socordia. Barbari sibi et re non suis optime consulunt. Vexillum imperatorum adoriuntur. Imperator a militibus destituitur. Flebilis et invidiosus discedit. Duces resistunt. Ab hostibus capiuntur. Imperii insignia direpta et ludibrio habita.

I. Turci autem cum a Catalanis discessissent, in duas partes dividuntur, et alii Chalelem, alii Melecum sequuntur. Melecus sacro baptismate cum suis primum initiatus, magnis etiam stipendiis ab imperatore acceptis, cum deinde et fidem illi datam fregisset, et religionis instituta legesque repudiasset, et ad Romanorum hostes defecisset, prorsus desperata Romanorum amicitia ad Cralem Serviae, a quo accesseratur, se conferre maluit, quam in conspectum Romanorum venire. Quare ipse et mille ejus equites cum quingentis peditibus profecti ad Cralem omnes equos et arma tradere jussi sunt, et privatam vitam agere, ea tamen lege, ut belli tempore et cum res ita posceret arma sumerent, ac Triballorum exercitum totidem sequerentur quot ipse imperasset.

μου καὶ χρείας τοιαύτης καιρῶ τὰ ὄπλα λαμβάνοντας, ὅσους ἂν ἐπιτάξειεν αὐτοί, ἔπεσθαι τῶ τῶν Τριβαλλῶν στρατεύματι.

II. Chalel vero cum trecentis et mille equitibus et octingentis peditibus in Macedonia immoratus duabus conditionibus pacem cum Romanis facere cupiebat, ut et Christopolitanas angustias transire sineretur, et Romanis navibus cum omnibus quas haberet manubiis impositus, trajecto Hellesponti fretο, in patriam perduceretur. Imperator hac legatione audita, qualem et quantam Romanis provinciis perniciem attulissent recordatus, 255 illos tanquam grave onus quamprimum excutere voluit. Quamobrem statim praestanti duce Senacherim, qui tunc magnus stratopedarcha erat, cum tribus equitum in illibus misso, illos e Macedonia in Thraciam ad Hellespontum usque perducendos curavit. Ibi cum Romani duces et milites multitudinem equorum, pecuniarum et omnis generis manubiarum vidissent, quas e Romanis provinciis hostes in Asiam transportaturi forent, indignum rati sunt se volentibus id fieri. Sive igitur rem Romanam commiserati, sive lucri et emolumentorum spe corrupti ea consilia ceperint, quae a pactis et conventis abhorrent, non modo iis naves quibus transpor-

A. Οἱ δὲ Τοῦρκοι μετὰ τὸ διασπῆναι τῶν Κατελάνων (84) εἰς δύο σχίζονται μοίρα· καὶ οἱ μὲν τῷ Χαλήλ, οἱ δὲ τῷ Μελέχῃ ἔπονται. Ὁ μὲν γὰρ Μελέχῃ ἐπειδὴ τῷ θεῷ βαπτίσματι πρότερον τελεσθεὶς μετὰ τῶν περιλαύθεν καὶ πρὸς γε ἰκανοὺς τοὺς μισθοὺς ἀπολαμβάνων παρὰ τοῦ βασιλέως, ἔπειτα τοὺς τε πρὸς αὐτὸν ἠθετηκῶς ὄρκους καὶ ἀποστέρας τοὺς τῆς εὐσεβείας θεσμοὺς τε καὶ νόμους πρὸς τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἔχθρους ἡτύτομόλησεν, ἀνέλπιστον τὸ παράπαν ἐνόμιζε τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἤδη φιλίαν. Ἐντεῦθεν εἴλετο μάλλον προσεῖναι καλοῦντι τῷ Κράλῃ Σερβίας, ἢ Ῥωμαίοις εἰς ἕβην ἔλθειν καὶ ἀπελθῶν ἅμα χιλίοις ἰππέουσιν καὶ πεντακοσίοις πεζοῖς τὰ τε ὄπλα ἔθελον καὶ τὴν ἰππον πᾶσαν παρέδοσαν τῷ Κράλῃ Σερβίας καλεῦσασθαι, καὶ ἰδιωτικῶν

B. Ὁ δὲ Χαλήλ περιμεινας ἐν Μακεδονίᾳ μετὰ τριακοσίων καὶ χιλίων ἰππέων καὶ πεζῶν ὀκτακοσίων ἐζήτηε σπείσασθαι Ῥωμαίοις ἐπὶ δύοιν, ἵνα ἑτὰ περὶ τὴν Χριστοῦπολιν ἀφειθεῖεν στενὰ διελθεῖν, καὶ ἵνα Ῥωμαϊκαὶ ναοὶ διαπεραιωσάμενοι τὴν Ἑλλησπόντιον πορθῶν ἀπέλωσιν ἐς τὰ οἴκοι μετὰ τῆς λείας ἢς ἀπεφέροντο πάσης. Ταύτης δὴ τῆς πρᾶσεως ἀκηκόως ὁ βασιλεὺς καὶ ἀναμνησθεὶς ὄσσην καὶ οἶαν ἐπήγαγον τὴν φθορὰν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐπικρασίᾳ, ὥσπερ τι βαρύτερον ἄχθος ὄσον τάχος ἀποφορτίσασθαι τούτους ἐβούλετο. Καὶ μέντοι καὶ ἀποστείλας εὐθὺς τῶν τότε στρατηγῶν τὸν προύχοντα τὸν Σαναχηρεῖμ, μέγαν στρατοπεδάρχην τριηκᾶτα τυγχάνοντα μετὰ τρισχιλίων ἰππέων, διεβίβαζεν αὐτοὺς [P. 157] ἐκ Μακεδονίας εἰς Θράκην ἄχρι τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐνταυτοῖς δὲ τοῖς στρατιώταις καὶ στρατηγῶν τῶν Ῥωμαίων θιασαζόμενοις τὸ πλῆθος τῆς τε ἰππου καὶ τῶν χρημάτων καὶ τῆς ἀλλῆς πάσης καὶ παντοίας λείας, ὅπερ ἔγοντες ἐκ Ῥωμαίων ἔμελλαν οἱ ἔχθροὶ διαβαίνειν ἐς τὴν Ἀσίαν, ἀτοπον ἔδοξεν ἔκουσίοις τοῦτο γενέσθαι αὐταῖς. Εἶτε γοῦν οἰκτον τῶν Ῥωμαϊκῶν σχήματε; πραγμά-

Variorum notæ.

πονθότες, ἔδει δὲ τοὺς κεκρατηκότας οὐχ ὅσον ὄπλων καὶ ἰππῶν, ἀλλὰ καὶ πόλεων καὶ χωρῶν, καὶ πάντων τῶν ἐκείνοις προσόντων αὐτοὺς γεγονότα; κυρίους, ἔπειτ' ἐν σφίσι αὐτοῖς ταυτὶ διελέσθαι, διεβίβοντο καὶ ταῦτα τρόπῳ τοιούτῳ. Οἱ μὲν ἐκ Σικελίας ἱρμάμενοι, τὰς πόλεις ἔλόντες, αὐτοῦ που μένειν ἐφύοντο δεῖν, ἀντι: τῶν ἀπολομένων ταῖς τούτων γυναιξὶ καὶ παισὶν αὐτοὶ καταστάντες. ἰπποὶ δὲ καὶ ὄπλα, καὶ πᾶ ἅ τις πρὸς μάχην παρασκευὴ Πέρσαις ἦν. Ex hac Theoduli narratione liquet Persas,

seu (quod idem est) Turcos, Bœotico prælio simul cum Catalanis interfuisse; et Catalanos quidem, hostium urbibus, agris, uxoribus, et liberis potitos, sedem illie fixisse; Turcos autem, armis, equis, et reliqua omni præda auctos, inde discessisse. Aliter tamen Gregoras Vide adnotata supra ad hujus capituli sect. 1. Bovin.

(84) Qua de re supra cap. 6, sect. 6, et cap. 7, sect. 1. Bovin.

των, εἴτε κέρδους καὶ λημμάτων παραχθέντες ἐλπίδι A larentur non dederunt, sed et illos noctu aggredi
πρὸς ἄλλοτρῖους τῶν συνθηκῶν τε καὶ σπονδῶν ἐδά- stituerunt.

σαν λογισμούς, οὔτε ναῦς ἐδίδουν, αἱ πρὸς Ἀσίαν αὐτοὺς διαβιβάσειν ἐμελλον, καὶ νυκτὸς ἐπιθέσθαι
σφίσι ἐπέψαντο.

Γ. Τοῦτο τοὺς Τούρκους οὐκ ἐλελήθει. Διὸ καὶ τῶν
τόσον ἀρείψαντες παρεκνεύζοντο δέξασθαι τὴν
Ῥωμαίων μάχην· μᾶλλον δὲ δραμόντες αἰρούσιν
ἐν τῶν παρακειμένων φρουρίων, κάκειθεν ὡς ἐξ
ὄρητηρίου πρὸς μάχας καὶ πολέμους ὠπλιζόντο.
Τοῦτο τὴν Ῥωμαίων μελέτην διέκοψε καὶ ὡς πορ-
λωτίω τούτων αὐτοὺς στρατοπεδεύειν ἠνάγκασεν,
ἕως ἂν καὶ βασιλεῖ ποιήσωνται δηλον τὴ ξυμβεθε-
κός. Καὶ μέντοι καὶ οὐκ ὀλίγος ἐν τούτοις ἐπί-
βουτος χρόνος, εἰωθὸς οὐκ οἶδ' ὅπως τοῖς Ῥωμαίων
ἀρξοῦσι βραθύμως χρῆσθαι τοῖς τῶν σπουδαίων πραγ-
μάτων σκέμμασιν. Ἐπὶ τούτοις ἀμελεῖν οὐκ ἐνῆν τοῖς
βαρβάρους, ἀλλὰ πέψαντες ἐς Ἀσίαν πλείστην ἐκ
τῶν ὁμοούλων βαρβάρων ἐν βραχεῖ διεπεραιώσαντο
συμαχίαν. Ὅθεν αἰεὶ παρεξίοντες καὶ αἰφνιδίους
ἄμα καὶ ἀπροσδοκίτους ἄλλοτε ἄλλοθεν ποιοῦμενοι
τὰ ἐφόδους ἐδήουν τὴν χώραν.

Δ. Τοῖς γε μὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων
ἡγεμόσι τῶν ἀποπωτάτων ἐδόκει, καθημένους ὄρῃν
δηρυμένην τὴν χώραν. Διὸ πρὶν ἐπὶ μείζον ἀρῆθῃναι
θράσους τοὺς πολεμίους καὶ πρὶν πλείονα τὴν ἀσθένειαν
τοῖς Ῥωμαίων ἐπενεγκεῖν πράγμασι, δεῖν ἐνο-
μίσθῃ τὴν βασιλέα Μιχαὴλ ἀναγκάσαντας ἄμα αὐτῶν
πάντα στρατὸν συναθροῖσθαι τε καὶ τὸ φρούριον ἐκπο-
λοκῆσθαι διασθεῖραι τοὺς πολεμίους. Οὐ δὲ
γενομένου πάντες στρατηγοὶ καὶ πάντα στρατεύματα
περὶ τὸν βασιλέα ἠθροίζοντο. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ
οἱ δὲ ἄλλα ἀγροῦ καὶ δικέλλης ἀπόζουσι, καὶ οὗτοι
πάντες ἐκεῖ συνῆλθοντο, δικέλλαν ἔχοντες ἕκαστος
καὶ σκαπάνην ἐν ταῖν χερσίν. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ὡς
πολεμήσαντες ἀπήσαν, ὅσον ὡς ἐπ' ἐτοίμη τῇ θήρῃ.
σγκαταχώσαντες αὐτοῖς πολεμίους αὐτὸ τὸ φρούριον.
Ὅθεν ἄφαντες (85) ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς πολεμίους
οἱ τε στρατηγοὶ καὶ ὁ στρατὸς σὺν γε τῷ βασιλεῖ,
πάλιν καὶ τὸν ἀγοραῖον ἐπισυρόμενοι καὶ ἀγρότην
ὄχλον, καὶ οἱ σκαπάνης καὶ δικέλλης ἀπόζουσιν,
οὐ μάλ' ἀκοντας ἄπαντας. [P. 158] Ἰπὸ γὰρ ἀπει-
ρίας οἱ πλείστοι ξυνελαυνόμενοι πρὸς ἐλπίδα μόνην
τοῦ κέρδους ἐώρων· τοὺς δ' ἐπὶ τούτοις κινδύνους
λήθη μακρᾷ παραπέμποντες διετέλουν.

Ε. Ὅτι μὲν τοῖς πολεμίους ἐνῆν ἐβρῶσθαι D
πρὸς αὐθαίρετους κινδύνους διὰ τε δὴ τὸ ἐν πολεμῆ
περικλεῖσθαι γῆ καὶ διὰ τὸ πλήθει στρατοῦ πολλῶν
τῶν ἀντιπαρατατομένων ἵστᾶσθαι, τοσοῦτῃ Ῥω-
μαίους ξυνέβαινε περιφρονούντας ἵναί τε ἐπ' αὐτοὺς
καὶ ἄμελοῦντας τῶν τακτικῶν διὰ τὸ πολὺ τῶν πο-
λεμίων ὀπλιούτων καὶ πλήθεισιν ὑπερέχειν· μὴ ξυνεῖσιν,
ὡς εἴκεν, ὡς οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν ἐν κόσμῳ πραγ-
μάτων βέβαιόν τε καὶ ἀσφαλές, ἀλλὰ καίγειον Θεοῦ
τὰ ἀνθρώπινα, κατὰ Πλάτωνα, καὶ ἀδήλως πάντ' ἄνω
καὶ κάτω περιχωρεῖ καὶ ἐναλλάξ ἀτέκμαρτον πο-
ρεύεται δρόμον. Ταῦτ' ἄρα καὶ οἱ πολέμιοι πρότερον

III. Ea res Turcos non latuit. Quapropter loco
mutato ad Romanorum impetum tolerandum sese
paraverunt. Imo cursu citato vicinum quoddam
castellum petiere, eoque occupato ad bella et pug-
nas e loco munitiore gerendas se armarunt. Id
facinus consilium Romanorum turbavit, et quam
longissime ab illis castra abducere coegit, donec
imperatorem etiam quid actum esset certiozem
reddidissent. Proinde non parva mora intercessit,
nescio qua Romanorum principum consuetudine,
res quæ festinationem postulent segniter admini-
strandi. Quæ cum ita essent, Barbari nihil negli-
gendum rati missis in Asiam nuntiiis 256 brevi
tempore magna popularium suprum auxilia arces-
siverunt. Proinde excurrentes alias aliunde subitita
et inexpectatis irruptionibus agros vastabant.

IV. Romani autem duces ita se desiderere et pro-
vinciæ vastationem cernere absurdissimum esse
judicabant. Quamobrem priusquam hostium audacia
cresceret, et Romanorum vires magis attererentur,
imperatorem Michaelem, omnibus copiis coactis,
ad castellum oppugnandum et delendos Barbaros
adigendum esse censuerunt. Quo facto duces et
milles omnes ad imperatorem convenerunt. Nec
illi solum; sed et agricolæ et fossores universi
eodem confluxere, bidentem quisque et ligonem manu
gestantes. Quippe non tam ad gerendum bellum,
quam ad paratum prædam, hoc est ad hostes cum
ipso castello evertendos, accedebant. Duces igitur
et exercitus omnis cum imperatore adversus hostem
proficiscebantur, magnam secum hominum circum-
foraneorum multitudinem trahentes, nec non ru-
sticanam turbam, quæ ligonem etiamnum et sarcu-
lum redolebat. Et hi quidem omnes haud inviti
sequelantur, cum plerique ex imperitia emolumenta
tantum victoriæ reputarent, quibus vero ea peri-
culis constarent, penitus obliviscerentur.

V. Quantum autem hostes ad pericula ultro
obeunda se confirmabant, quod et in hostili terra
conclusi et numero longe 257 inferiores essent
adversariis, eo Romani contemptius neglectaque
militari disciplina contra illos procedebant, propterea
quod numero et armis hostem longe superaba-
bant: illud videlicet non reputantes, nihil in mundo
esse firmum et tutum, sed res humanas, ut ait
Plato, ludibrium esse Dei, sursumque ac deorsum
temere ferri omnia, incertoque cursu huc et illuc
vagari. Hostes itaque, qui antea Romanas copias
vel e sola fama timebant, et ipsi sese inter mortuos

Var orum notæ.

(85) Phranzes lib. 1, cap. 9. DUCANG.

PATROL. GR. CXLVIII

14

potius quam inter vivos numerabant, cum eos nullo ordine progredi cernerent, multo alacriores ad pugnam facti omnes opes, mulieres, cæteraque ad instans prælium inutilia colligunt, et intra munitiones ac fossas, quas ad salutem suam defendendam diligenter præparaverant, includunt: ipsi vero cum delectis equitibus probe armati non plures septingentis ad imperatorium vexillum excurrunt, nec in tuto loco positum, nec iustis viribus et ea qua oportebat disciplina custoditum.

ὁπλισθέντες λαμπρῶς οὐ πλείους τῶν ἑπτακισίων τυγχάνοντες ἑξαίφνης πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως διεκθέουσι σημαίαν, οὐτ' ἐν ἀσφαλεῖ τοῦ τόπου σταθεύσαν, οὐτε τῆς προσήκουσας δυνάμεως τε καὶ εὐταξίας ἤξιωμένην.

VI. Ad hanc tam subitam excursionem hostium turbata primum colluvies illa et agrestium hominum turba effuse fugere cœpit. Deinde alii atque alii paulatim se subducere: denique omnes absque bellico strepitu conversi trepide fugere cœperunt. Cum autem imperator in aciem revocare milites cuperet, neminem invenit qui audire vellet. Itaque rebus desperatis eadem via et ipse 258 abiit, mœstus et lacrymis oppletus, pœniam hanc evidentem veterum recentiumque delictorum divinitus sibi infligi cogitans. At plerique duces, quos fugere inordinatos pndebat, ad tempus resistebant, et Barbarorum arma in se convertebant, ac veluti reprimebant, ne Romanos fugientes aut imperatorem ipsum persequerentur. Tandem ab hostibus omnibus simul junctis circumventi, deditione facta, in vincula connecti et in custodiam dati fuerunt. Pecuniam vero imperatoriam Turci inter se partiti sunt: item quidquid insignium imperii in tentorio imperatoris exstitit: in quibus et tegmen capitis fuit imperatoris, gemmis de more et margaritarum nexibus ornatum: quod capiti suo Chalel imposuisse traditur, ac imperatorem ridiculis et jocularibus verbis perstrinxisse.

A ἀπὸ μόνης τῆς φήμης τὰ τῶν Ῥωμαίων δεδιότες στρατεύματα καὶ τοῖς τεθυηκόσι μᾶλλον ἢ τοῖς ζῶσι συγκαταλέγοντες ἑαυτοὺς νῦν τὴν οὐκ ἐν τάξει τούτων θεασάμενοι κίνησιν, θαρσαλεώτεροι σφόδρα γίνονται πρὸς τὴν μάχην· καὶ συναγαγόντες ἅπαντα χρήματα καὶ γυναῖκας, καὶ ὅσα μὴ πρὸς τὸν προκειμενον ἦσαν χρήσιμα πλῆθμον, ἐντὸς ἠσφαλίσαντο τῶν τε χαρακωμάτων καὶ τάφρων, ἃ φθάσαντες καλῶς προπαρεσκευάσαντο πρὸς οἰκείαν ἀσφάλειαν. Αὐτοὶ δὲ τοὺς ἐπιλέκτους ἱππέας ἀναλαβόμενοι καὶ

Γ'. Πρὸς δὲ ἄν οὕτως αἰφνιδίον δρόμον τῶν πολεμίων θορυβηθέντες πρῶτον ὁ συρφετώδης ἐκεῖνος καὶ ἀγρότης ὄχλος πρὸς ἀσχετον ἐβλεψαν παρευθὺς τὴν φυγὴν· ἔπειτα κατ' ὀλίγους ἕτεροι διελύοντο· καὶ τέλος τραπόμενοι πάντες διχα πολεμικοῦ κρότου ἐφευγον ἀμεταστρεπτοί. Βουλόμενος δ' ὁ βασιλεὺς πρὸς τάξιν ἀθροίζειν τὸ στράτευμα εὗρισκε τῶν πάντων οὐδένα τὸν ἀκρούμενον· καὶ ἀπαγορεύσας ἦει τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς λύπης καὶ θαυμάσιον μεστῆς, ἔκτισιν εἶναι ταῦτα σαφῆ διαλογιζόμενος ἐκ Θεοῦ παλαιῶν τε καὶ νέων ἀμαρτημάτων. Οἱ δὲ πλείους τῶν στρατηγῶν αἰσχυρθέντες τὴν οὐκ ἐν τάξει φυγὴν ἐκαρτέρουν μέχρι τινὸς ἀντεχόμενοι καὶ περισπώντες εἰς τὸν ἑαυτῶν πόλεμον τοὺς βαρβάρους καὶ οἶον ἀναστέλλοντες αὐτοὺς, μὴ διώκειν τοὺς φεύγοντας τῶν Ῥωμαίων, μὴδ' αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα. Τέλος δὲ κυκλωθέντες ὅπῃ τῶν πολεμίων πάντων ἀθροισθέντων ὁμοῦ παρέδωσαν ἑαυτοὺς. Οἱ δὲ πολεμοὶ τούτους τε ἐν δεσμοῖς ἠσφαλίσαντο καὶ τὰ βασιλικὰ διενείμαντο χρήματα, καὶ ὅσα τῶν βασιλικῶν παρασῆμων ἐν τῇ τοῦ βασιλείως ἦσαν σκηπῆ· μεθ' ὧν ἦν καὶ ἡ βασιλικὴ καλύπτρα, κεκοσμημένη συνήθως τῷ τε λθῶν καὶ ταῖς τῶν μαργάρων σειραῖς· [P. 459] ἦν δὲ καὶ τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ τὸν Χαλὴλ ἐπιθέντα φασὶ σκωπτικοῦς τε καὶ ἐφρωνας λόγους ἀφιέναι κατὰ τοῦ βασιλείως.

CAPUT IX.

Athanasii patriarchæ attera secessio. Secessionis causa. Nipho in ejus locum succedit, vir illitteratus. Ejus studia et matæ artes. Uno hoc laudandus, quod Arseniatas ad communionem admiserit. Arseniatarum petitiones. Quinam ex his schisma renovaverint.

I. Sub hoc tempus etiam patriarcha Athanasius, abdicata dignitate, in cellis suis ad Xerolophum solitariam vitam amplexus est. In causa hoc erat. Quidam illi infensissimi, cum eum tandiu patriarchica specula potiri cernere non possent (octavus enim annus exibat, ex quo is denuo in patriarchalem sedem restitutus fuerat), insidias illi atrocissimas et impietatis plenas apparant. Nam cum ille potestatem patriarchalem adhuc retinens in Xerolophi cellis plerumque versaretur, e patriarchico solio scabellum 259 furati Christi Servatoris figuram subtus deliueant, ac utrinque imagines duas appingunt, alteram imperatoris Andronici, frenos

A'. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον (86) καὶ ὁ πατριάρχης Ἀθανάσιος τὸν πατριαρχικὸν παραιτησάμενος θρόνον ἠσύχασεν ἐν τοῖς περὶ τὸν Ξηρόλοφον κελίοις αὐτοῦ. Τὸ δ' αἴτιον, ὅτι τινὲς τῶν πολὺ κατ' αὐτοῦ βάρους τρεφόντων οὐκ ἀνεχόμενοι βλέπειν αὐτὸν ἐπὶ τοσούτον χρόνον τῆς πατριαρχικῆς περιωπῆς ἀπολαύοντα (δύοθεν γὰρ ἔτο· ἠνύετο τούτῳ τρικαυτὰ, ἀφ' οὗ τὸ δεύτερον ἐς τὸν πατριαρχικὸν ἀνεβιδιάσθη θρόνον) ἐπιβουλήν ἐξαργύσουσι κατ' αὐτοῦ μάλα φρικώδη καὶ ἀσεβείας μεστήν. Ἐπεὶ γὰρ κείνους ἔτι καὶ τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν ἔχων ἐν τοῖς περὶ τὸν Ξηρόλοφον αὐτοῦ κελίοις ὡς τὰ πολλὰ διέτριβε, κλέπτουσιν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου

Variorum notæ.

(86) Anno Christi 1510. Phranzes ibid. Ducang.

τὸ ὑποπόδιον αὐτοῦ· ὅφ' ὃ θὴν θείαν εἰκόνα στηλο-
 γραφοῦσι τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἐφ' ἑκάτερα
 ταύτης τὸν τε βασιλεῖα Ἀνδρόνικον χαλινὸν ἐν τῷ
 στόματι φέροντα καὶ τὸν πατριάρχην Ἀθανάσιον
 ἔλκοντα τοῦτον ὡσπερ τις ἡνίοχος ἵππον. Ἐπειτα
 οὖτως ἔχον τὸ ὑποπόδιον (87) ἀπιδόντες τιθέασιν
 ἐνθα καὶ πρότερον ἔκειτο, παρὰ τὸν πατριαρχικὸν
 δηλαθῆ ἠρόνον. Ἐπειτα θεατριζοῦσι τὸ δρᾶμά τινες
 βεσπόμενοι παρ' ἐπίθια καὶ ὡς ἀσεβῆ τὴν πατρι-
 ἀρχὴν διαβάλλουσι πρὸς τὸν βασιλεῖα. Ὁ μὲν δὴ
 βασιλεὺς τοὺς διαβάλλοντα; μεταπεμφόμενος καὶ
 αὐτοῦς ἀναμφιβόλως εἶναι συλλογισάμενος τοὺς τὸ
 ἀσεβεῖς ἔκεινο καὶ ἄθετον δρᾶμα συτξουσαταμένου; εἰρ-
 κτῆ παραδίδωσι χαλεπωτάτῃ τε καὶ διηγεσέ. Ὁ
 δὲ πατριάρχης δυσχερᾶνας, ὅτι μὴ πολλῶ μείζονι
 παρητήσατο ἠρόνον (88).

B. Δύο δὲ μεταξὺ παρεβρύχκτων ἐνιαυτῶν εἶτα
 τὴν πατριαρχικὸν διαδέχεται ἠρόνον Νίφων (89), ὁ
 τῆς Κυζίκου μητροπολίτης, τῷ βασιλικῷ θελήματι
 τῶν ἀρχιερέων εἰζάντων καὶ μετατησάντων αὐτὸν
 ἐκ Κυζίκου πρὸς τὴν τῆς πατριαρχείας περιωπήν.
 Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ πάντῃ μὲν ἐδαῆς τῆς ἐξω παιδείας,
 ὡς ὡς τὰ πολλὰ δὲ, καὶ τῆς θειοτέρας, ὡς μὴδ' οἰ-
 κείτ χειρὶ τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖα γράφειν

A in ore habentis, alteram patriarchæ Athanasii, illum
 trahentis velut eques equum solet. Tum idem sem-
 bellum ita ornatum ibi reponunt ubi prius fuerat,
 in solio videlicet patriarchico. Deinde quidam præ-
 ter expectationem id conspicuti eam fabulam vul-
 gant, et patriarcham apud imperatorem impietatis
 reum agunt. At imperator calumniatores accessit,
 eosque, ut quos impiæ nefandæque illius fabulæ au-
 ctiores esse minime dubitaret, in gravissimum et
 perpetuum carcerem compingit. Patriarcha vero in-
 dignatus, quod non multo gravior pœna illis irro-
 gata esset, patriarchicæ sedi statim renuntiat.

B II. Interim duobus annis elapsis N'pho Cyzici me-
 tropolitanus sedem vacantem occupat, pontificibus
 imperatoris voluntati obsecutis, ex urbe Cyzico
 translatus et ad patriarchalem apicem evectus.
 Erat autem ille vir Græcarum litterarum non fere
 sod omnino rudis, imo etiam sacrorum, ut qui sua
 manu nec elementa litterarum sciret pingere. Nam
 is doctrina vix extremo digito degustata ingenio

Variorum notæ.

(87) Quædam ommissa ab interprete in versione
 restitutum. Sed quid hoc loco vox ὑποπόδιον sonet,
 non plane assequor. Neque enim in scabello, quod
 pedibus substernitur, quidquam pingi debuit vel
 piniri, multo minus imago Servatoris, quam cum
 discipulis mensæ accumbentibus supra thronum
 ipsum vulgo effictam observamus in Gloss. meth.
 Græcit. in v. ἠρόνος. De ejusmodi suppedaneis vide
 ibi rursam in v. Σουππέδιον. DUCANG.

(88) Illius abdicationis formulam, ex cod. Reg.
 Teller. fol. 104, v. descriptam, Boivinus exhibet
 quæ jam existat inter Athanasii istius opera, apud
 nos ad an. 1280. Edit. — Nicephorus Chumnus, in
 oratione, quæ inscribitur, "Ἐλεγχος κατὰ τοῦ κακῶς
 τὰ πάντα πατριαρχεύσαντος; Νίφωνος, ἀνευσχθῆι:
 παρὰ τοῦ Νικομηθεῖας καὶ τοῦ Μιτυλήνης πρὸς τὴν
 ἱερὰν σύνοδον, Athanasium ait sua sede expulsam et
 damnatam cessisse, eo quod minister ejus Theopha-
 nes dona accepisset ab iis, quibus ordines sacri
 conferrentur; id quod patriarcha insciente fieri haud
 potuisset. En verba ipsa: Τί δὲ καὶ δε: τοῦ πατριαρ-
 χεύσαντος Ἀθανασίου, ἐπειδὴ ὁ γνησίως ἔκεινψ ἐξ-
 νηρητοῦμενος Θεοφάνης φωραθεῖη δῶρα λαμβάναν
 ἐπὶ προτροπαῖς τοιαύταις, ἀπέστημεν, καὶ πάσαι;
 ψῆφοι; ἀπεβαλόμεθα ἐνὸς τὸν πατριάρχην, καὶ οὐδ'
 οὐ μήποτε δεξαίμεθ' ἂν αὐτὴν οὔτε εἰς ἀρχιερωσύνην,
 οὔτε μὴν εἰς ἱερωσύνην; ἱπεὶ καὶ συνειδῆναι αὐτὴν
 καὶ μὴ ἀγνώτως ἔχειν τῶν τῷ Θεοφάνει πεπραγμέ-
 νων, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ δεκτικὸν καὶ διελέγγει, καὶ
 ἔστιν ἰσχυρότερον πινυδὸς ἐλέγγου καὶ κατηγόρου.
 Porro his Chumni verbis non primam, sed secun-
 dam Athanasii abdicationem innui manifestum est.
 Ilaque βευτέρα; παρατήσεω; non ea so a causa
 exiitit, quam affert Gregoras. Exstat in Cod. Reg.
 Teller. fol. 108, scriptum Athanasii patriarchæ πρι-
 τοῦ πῶς καὶ διατὶ τὰ τῶν παρατήσεων, τῆς πρώτης
 φημι καὶ δευτέρας, ἐγένοντο, in quo Athanasius de
 objectis sibi criminibus multa conquestus, sic de-
 mum perorat: Αὐτῆ ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι; τῆς παρατή-
 σεω; τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας; ἢ συσκευῆ καὶ
 ὑπόδοσι;· εἰ καὶ τὰ τῶν κατηγόρων ποικίλα καὶ
 ἀντα. Ἐπὶ (fort. ἐπειδὴ) δὲ οὐ ἐπιμοσι; καὶ μόνον,
 ἀλλὰ καὶ οἱκοι, τοῦ ἐρᾶσθαι (ἐρᾶσθαι) καὶ εὐλογεῖν

καὶ διδάσκειν τοῖς τυχοῦσιν ἀπείργειν ἡμας οἱ ἀρχι-
 ρεῖς ἔγχε) εὐνοταί, ἄσπρ οὐδὲ τῷ δυσσεβεῖ Γεωργίῳ
 ἢ τοῖς φυλασσομένοι; (fort. φρουρασομένοι;) τὰ μὲ-
 τατα καὶ ψευδῆ συλωταῖς (fort. ζηλωταῖς) πρὸς
 ἐπιτήρησαν, μὴ ἐαυτοὺς ἀκάνονισα πρίττειν καὶ
 ἀθεσμα τὴν κρίσιν φροττονος τοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ ἀν-
 θρώπους αἰδοῦμενοι. Ἄλλ' ἡμῖν ἐπιτρέθειν θατροῦσι
 τὸ ἀκάνονιστον, αὐτοὶ καὶ τοῖς πρὸς τῶν ἡλιων
 θεσμῶν ἐπαράτοι; καὶ ἀλλετριοῖ; τῆς ἐκκλησίας
 Χριστοῦ τὰς κεφαλὰς ὑποκλίνοντες καὶ κινῶνα δε-
 ξάμενοι, καὶ τὸν ἐν μακαρίῃ τῇ μνήμῃ πατριάρχην
 τῆς ἐκκλησίας; Χριστοῦ καὶ ἐμολογητῆν κύρον Ἰω-
 σὴν παρανάλωμα, ὅσον τὸ κατ' αὐτοῦ; τῆς μανίας
 τῶν σχιζομένων γενέσθαι καταδεξάμενοι, καὶ ταῦτα
 καὶ μετὰ θάνατον, ὅσπρ οὐκ εἶδεν ὁ ἦλιος, ἀνα εἰ-
 ναντες ἐπὶ χροῖοι; τοσοῦτοι; ζητήται τινα τῶν πρὸ
 ὀφθαλμῶν ἐχόντων Θεῶν. Πῶς καὶ πόθεν τοσαῦτα
 καθ' ἡμῶν ἐφρουάχατε; καὶ μὴδένα τὸν συλλυποῦμε-
 νον μὴδὲ τὴν παρακαλοῦντα εὐρόντες, ἵνα καὶ κρίσιν
 δικαίαν ζητήσαμεν, ἐχρῆσθαι καὶ αὐτῆ; τοῦ δεῖμα
 σταυρωθέντος ἐνώπιον τὴν δέησιν μου, καὶ τὴν θλι-
 ψίν μου αὐτῷ ἀπαγγεῶν καὶ μάλλον ὡς τῆ; κακία;
 ἐπιδιδούσης, καὶ εἰργεῖν ἀνατιχνοῦσῆ; καὶ τὸν
 ἀνατῆ οὖν ἡμᾶ; τὸ λεγόμενον, ὡ; μὴ λειτουργεῖν, μὴ
 εὐλογεῖν, μὴ διδάσκειν τινα τὰ πρὸς σωτηρίαν προ-
 χωρούσης. Ἄγοιτο οὖν, ὀδῆσται καὶ θεὸ; τοῦ παντὸς;
 ἐν τριάδι γινωσκόμενος καὶ ὑμνούμενος, ὅσοι φίλον
 σοι τὰ ἡμέτερα, προσβίβει; τῆς ἀρρήτου; καὶ ἀρῶ-
 πάω; σωματωσάσης τῷ ἐνα τῆς παναγίας τριάδο;,
 καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἱερατρεικῶτων Θεῶν, καὶ
 τοιαῦτα παθόντων. Ἀμήν. Hinc etiam argui potest
 Athanasium secundæ secessionis causam habuisse
 diversam ab ea quam attulit Gregoras. Cæterum in-
 consulto et nequaquam probante Athanasio Theo-
 phanem dona accipere solitum apparet ex Athana-
 sii ipsius Relatione ad imperatorem, post τῶν
 αἰσχροκερδῶν, καὶ τῶν προνομίῶν τῆς Ἐκκλησίας;
 in qua Relatione patriarcha postulat, ut inquiratur
 in eos, qui seniorum nomine pecuniam acceperint
 ex turpi causa, et nominatim ipsum Theophanem
 notat. Cod. Reg. Teller. fol. 59. Boivinus.

(89) Anno Christi 1312. Pachymer. lib. xi, cap.
 9. Phranzes lib. i, cap. 9. Ducang.

contentus fuit. Quod si illam, quam a natura acce-
perat, intelligentiam et ingenii vim ad litterarum
studia contulisset, inter doctissimos numerari certe
possisset. Sed divitiarum amore præoccupatus
externique splendoris et inanis gloriæ desiderio
abreptus omnem solertiam et excellentiam **260**
animi naturalem eo convertit, et iis rebus velut
fluctuum reciprocorum æstu sua omnia studia tam
nocturna quam diurna absorberi passus est. Itaque
omnium rerum ad usum vitæ pertinentium peritis-
simus erat administrator; seu plantandæ arbores
forent, seu vites opportuno tempore colenda, seu
omnis generis ædificia exstruenda. Denique quid-
quid granaria, quidquid cellas vinarias implet,
quidquid loculos rumpit et capaciores quotannis
exigit, solertissime prospiciebat. Omitto luxum in
vestibus et ferocium atque altorum equorum ar-
menta mensuramque delicias, quæ neque crassos
humores gignerent, neque bonum faciei colorem
corrumperent. Nam et mulieribus partem occupa-
tionum suarum tribuebat, idque non segniter, ac
si parum interesset, sed necessario, et quasi haud
posset detrectare. Qui moris eum post impulerunt,
ut muliebrum rerum et possessionum (duo mona-
stera virginum intelligo, quorum alterum Pertze,
alterum Crataxi dicitur) curam administrationemque
susciperet; simul ut aliquid de redditibus occasione
ædificiorum subtraheret; simul ut sæpius ibi cum
fastu et mollitie versari posset. Hic quoscunque
vel excellenti indol, vel quavis earum artium, C
quæ aut publice omnibus aut privatim imperato-
ribus placerent, **261** præstare cernebat, eorum
se palam amicum simulabat; clam vero oderat,
animumque et oculum malignum in omnes inten-
debat; et alias alios erimutando imperatoris aures
furtim pulsare non dubitabat. In quo Libycum ser-
pentem imitabatur. Aiunt enim serpentem nasci
in Africa viperæ similem, qui ne a prætereuntibus
conspiciatur, multa arena se ipsum cooperiat, et ore
tactum cum lingua extra arcenam exserto improvi-
sum viatoribus exitum afferat.

μον, ὡς μὴ θεῶτο τοῖς παριοῦσι, μόνον ἀνεψυγμένον
της ἀφίησι τοῖς παριοῦσιν ἀπροσδόκητον δλεθρον.

III. Unicum imperatori rectum consilium dare D
visus est. In eo autem non voluntatem suam decla-
ravit: sed cum imperatorem ardentissimo studio
id cupere intellexisset, effecit ipse, ut in partem

Variorum notæ.

(90) Ambigo quid vel't: utrum, eum adeo sacra-
rum litterarum fuisse rudem, ut nec profanas
scribere scierit: an vero, non æque fuisse rudem
sacrarum, quod fere fiat, ac profanarum. WOLFIIUS.

(91) Interpres, rei familiaris peritissimus fuit.
Emendavimus rei secularis. Vide Gloss. med.
Græcit. in βλος. DUCANG.

(92) Codex Regius habet, ὃ γε μὴν πρὸς εὐπορίας
συμφυῆς τρόπος; παρέπ. Ita etiam Codex Vaticanus,
ut accepi ex Cl. Rostgaardio, qui tamen εὐπορί-
αν legit, non εὐπορίας. BOIVIN.

(95) Interpres, de ædibus binis Vestalium virgi-
num. Et didimus, Sanctimonialium. DUCANG.

Α εἰδώς (90). Ὅσον γὰρ ἀκρῶ δακτύλῳ ταύτης γευσά-
μενος ἠρκέσθη τῇ φύσει χρώμενος. Σύγειν γὰρ
πλουτῶν καὶ περινοῖαν φυσικὴν, [P. 160] εἰ καὶ
πρὸς γραμμάτων ἀσχολίαν ταύτην ἐκίνει, τοῖς μά-
λιστα τῶν σοφῶν ἐξήτάζει' ἄν. Ἄλλὰ φοβῶνται τῶν
χρημάτων ὁ πῶρος καὶ τῆς κοσμικῆς περιφανείας:
καὶ δόξης τὸ ἀπειρόκαλον ὄλην ἐς ταῦτα τὴν φυσικὴν
ἐκείνην ὀπηρχόλησε σύνεισιν καὶ περινοῖαν, καὶ
ὄλην ὡσπερ ἀμπτως ἐξεβρόφησε τὴν νόκτωρ καὶ
μεθ' ἡμέραν μελέτην αὐτοῦ. Καὶ ἦν ἐμπειρότατος
διὰ ταῦτα πρὸς πᾶσαν βιωτικῶν πραγμάτων (91)
ἐπιστάσιαν, ἐς τε φυτηκομίας δηλαδὴ καὶ ἀμπελιό-
νων ἐργασίας εὐκαίρους καὶ οἰκον παντοίων οἰκοδο-
μᾶς καὶ, ἀπλιῶς εἰπεῖν, ὅσα τοὺς σιτώνας καὶ τῶν
οἴνων τὰς ἀποθήκας καὶ τὰ βαλάντια βήγγυσι,
μερίζω τῶν ὄντων ἀπαιτοῦντα καθ' ἕκαστον τῶν
ἐνιαυτῶν. Ἐὼ λέγειν ἐνδρυμάτων βλασεῖαν καὶ ἵππων
ἀγερώχων καὶ ὕψαυχίνων κτήσεως καὶ τραπέζης ὅσα
θωπεύει τὸ σῶμα, καὶ μήτε ὕλης πάχος ἐντέθῃσι,
μήτε τὸ εὐχρουν ἀπαγορεύει. Ἐδίδου γὰρ καὶ τῇ
γυναικωνίτιδι καιρὸν ἀσχολίας οὐ βῆθυμὸν τινα καὶ
κατὰ τὸ ἐπίσης ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ἀναγκαῖον καί,
ὡς εἰπεῖν, ἀπαραίτητον Ὅ δὲ τοιοῦτος τρόπος παρ-
έπεισε τοῦτον καὶ τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διοίκησιν
ὑπερὸν τῶν γυναικείων (92) πραγμάτων καὶ κτη-
μάτων ὑπελεθεῖν, λέγω δὴ τῶν δύο παρθενῶνων
(93), τοῦ τε Περτζε καλουμένου καὶ Κραταίου, ἵνα
(94) ἅμα μὲν ἐκ τῶν προσόδων ἔστιν ἡ ἀσπετερίζη-
ται προφάσει τῶν οἰκοδομημάτων, ἅμα δὲ καὶ συχ-
νοτέραν ἔχη ποιέσθαι τὴν ἐκείσε διατριβὴν μετὰ τι-
νος γαύρου καὶ χλιδῶντος ἡβους. Οὗτος ὁπόσους
εὐδοκ:μήσει (95) χρωμένους ἑώρα φύσεως ἢ τέχνης
ἡστισοσούν, ὅποσαι πρὸς ἀρέσκαιαν καὶ κοινῇ τοῖς
πᾶσι καὶ ἰδίᾳ τοῖς βασιλεῦσι πεφύκασι, φίλος εἶναι
σοφῶν ὑπεκρίνετο μὲν ἐς γε τὸ φαινόμενον' κρύφῃ
δ' ἤχθετο πᾶσι καὶ βάσκανον ἔτρεφεν ὀφθαλμὸν τε
καὶ γνώμην κατ' αὐτῶν καὶ λάθρα προσιῶν ἀεὶ τῷ
βασιλέως ὑπορύττειν οὐκ ὠκνεῖ τὰς ἀκοῆς, ἄλλοτε
ἄλλοτε λοιδοροῦμενος, παραπλήσιον ποιῶν τῷ ἔρει τῷ
Λιθυκῷ. Γίνεσθαι γὰρ φασὶ παρὰ τοῖς Λίθυσιν
δριν ἐχλιδνὴ παρόμοιον, ὅς πολὺν ἐπιχεγόμενος ψάμ-
μῳ ἐξω ποῦ τῆς ψάμμου τὸ στόμα μετὰ τῆς γλώ-

Γ'. Ἐν τι μόνον ἔδοξε τῷ βασιλεῖ συμβουλεύσει,
χρηστὸν, καὶ τοῦτο δ' οὐ τὸν οἰκτεῖον ἐνδεικνύμενος
τρόπον: ἀλλὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἐς τοῦτο διάπυρον
ζυνηνοχῶς ὁρμητὴν συνεργῶ; ἔδοξεν ἐς τὸ βούλευσ: α

(94) Verba ἵνα—ἡβους absunt a codice Regio:
in Vaticano autem latent sub schedula, cujus pars
dimidia discerpta est. In parte superstite legitur...
πράξεν, ἀλλὰ καὶ πλείστον ἄλλων ἄλλως πενία,
παρῆ... λωτον ἐλευθερίαν ἐχαρίσατο, καὶ πιπτοῦσα;
μεγαλοπρεπῶς ἀνερ... ὀκπάς. διεβέβητο μὲν τοῖς
παρὰ τῶν πλείστον, ὡς ὁπόσους, etc. Id quoque
accepi ex Cl. V. F. Rostgaardio. BOIVIN.

(95) In codice Regio, ut et in Vaticano, legitur
Διεβέβητο μὲν τοῖς παρὰ τῶν πλείστον, ὡς ὁπό-
σους, etc. In codice Wolfiano minus consultum
erat famæ Niphonius. BOIVIN.

καὶ αὐτοῖς. Συνήγγησε γὰρ τῷ του βασιλέως δόγματι ἐς τὸ δέξασθαι τοῦ; Ἀρσενιάτας ἄπαξ τῆς καθολικῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀποβράγντας διὰ κενοδοξίαν, [P. 161] ἵνα μὴ αὐτοὶ τε τὸν ψυχικὸν κατὰ διαδοχὴν κινδυνεύσωσι θάνατον καὶ ἅμα ἄλλους ἑξαπατῶντες ἐς τὸν αὐτὸν συναλαύωντιν βλαθρον. Τοῦ δὲ βασιλέως εἰξάντος ταῖς πατριαρχικαῖς συμβουλαῖς οὕτως, ἅτ' ἐκ πολλοῦ καὶ αὐτοῦ τουτὶ βουλομένου, συναθροίζονται πολλοὶ πολλαγόθεν ὡσπερ ἐκ πετρῶν καὶ βῆθων αὐθήμεροι βλαστίνοντες Πύγαντες, ῥάχη μὲν περικείμενοι διεβρώγῳτα, πλεῖστον δ' ἐν τοῖς τῆς καρδίας μυχοῖς τὸν τῆς κενοδοξίας καλύπτοντες; δγκον. Καὶ δὲ βαρέα τινὰ καὶ τὴν ἀκοηοῦ μετρίως κτερίζοντα προβάλλονται τὰ ζητήματα, ἵν' ἐς τοὺς πολλοὺς ἐμφανίσωσι δῆθεν οὐκ ἀναίτιως ἐαυτοὺς σχιζομένους. Πρῶτον μὲν, ἵνα δηλαδὴ τὸ τοῦ πατριαρχεύσαντος Ἀρσενίου λείψανον ἐκ τῆς τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου μονῆς (96) ἐν τιμῶς ἀνειληφότες ἐν τῷ μεγίστῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεφῷ μεταθῶσι. Δεύτερον, ἵνα καθαρτικῶς τινι καθυποβληθῶσιν ἐπιτιμίῃ τὰ γένη τῶν ἱερέων, ἀργίαν δηλονότι (97) τῆς ἱερουργίας ἐφ' ἡμέραις τεσσαράκοντα. Τρίτον, ἵνα νηστείαις καὶ γονυκλισίαις ἐπὶ ῥητοῖς (98) καὶ ὁ κοινὸς ἅπας λαὸς καθαρθῶσι καὶ ἐπὶ τούτοις ἕτερα τῆς ὁμοίας ἀπονοίας ἐχόμενα, & πάντα διὰ τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας καλὸν ἀπεύσας ὁ βασιλεὺς ἐκπεραίνει.

Δ'. Εἰθ' ἐξῆς ὅσοι μὴ ἀξιωμασιν ἀναλόχοις τετιμῆνται τῶν ἀπὸ τοῦ σχίσματος ἀθροισθέντων, προστασιαῖς ἐηλαδὴ μητροπόλεω, προστασιαῖς μοναστηριῶν, παρβήσιας ἐν βασιλείοις, πορισμοῖς προσόδων ἐτησίων, οὗτοι δὲ πάντες μετὰ βραχὺ τῆς τοιαύτης ἀπεβράγξαν ὁμονοίας καὶ εἰσι ταῖς προτέραις αὐτοῖς ἐμμένοντες ἰδιοτροπίας καὶ σχίσμασιν. Ὁ δὲ πατριάρχης προτραπεῖς παρ' αὐτῶν δὴ τῶν συναλόντων Ἀρσενιατῶν ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ ἀμυθωνος, ἐνδοδυμένο; τὴν ἱερατικὴν στολήν, καὶ στά; πρὸ τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀρσενίου ἐξεφώνησεν ὡς ἐκ τοῦ Ἀρσενίου δῆθεν συγχώρησιν ἄπικντι τῷ λαῷ.

- CAPUT X.

Turci Thraciam vastant. Imperator mercenarios milites peregre accire statuit. Fisci inopia. Petium a Crate auxilium. Philes Palæologus Turcicum sibi bellum deposcit. Ejus elogium. Ab Andronico ob innocentiam vitæ laudatus postulatu impetrat. Militum animos sibi mancipat. Hostium consiliis per exploratores cognitis legiones educit. Apud Xerogypsum fluvium castra ponit. Turcorum adventus. Pugnae apparatus. Ut aciem inclinatam Philes restituerit. Barbarorum strages. Romani instant fugientibus. In Chersoneso castrametantur. Imperatoriae triremes Hellespontum obstruunt. Auxilia Romanis a Crate et a Latinis missa. Turcici praesidii oppugnatione. Latinorum machinae. Barbari nocturnis eruptionibus frustra tentatis spem salutis abijciunt. Se et sua omnia Latinis dedunt. Multi per noctem a Romanis intercepti et trucidati. De cæteris quid actum sit a Latinis.

[P. 162] A'. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις (99) μετὰ

I. His temporibus post victoriam illam Barbari

Variorum notæ.

(96) De quo monasterio diximus supra ad lib. D vi, cap. 1. ДУСАНГ.

(97) Interpres, videlicet, ne XL diebus rem divinam facerent : edidimus, ut a re divina per XL dies abstinerent : mox, γονυκλισία; deprecationibus, emendavimus, genuflexionibus. Vide Gloss. med. Græcit. in hac voce. Infra προστασιαῖς μοναστηριῶν, παρβήσιας ἐν βασιλείοις. Interpres, Abbatia, monera : edidimus monasteriorum praefectura, praetoriatu in palatio. ДУСАНГ. — Vertit Wolfius, ne quadraginta diebus rem divinum facerent. Ducan-

A ejusdem consilii venisse crederetur. Etenim quod imperator fieri decreverat, ut Arseniatem semel a catholica Ecclesia ob inanis gloriae studium avulsi recipereitur, id ut fieret operam dedit ; ne ii morbo per successiones propagato salutem animæ suæ in discrimen vocarent, et alios quoque deceptos in idem secum exitium traherent. Hoc patriarchæ consilium cum imperator approbasset, qui et ipse diu id animo agitaverat, multi multis e locis conveniunt, veluti terrigenæ quidam e saxis et rubis subito enati, laceris pannis obsiti ; animis vero intimis tumorem vanæ gloriae immodicum celantes. Et hi quidem quæstiones molestas, et quibus aures haud mediocriter morderentur, proponebant, ut vulgo scilicet probarent, se non sine causa discessionem fecisse. Erant autem hæc. Primum, ut Arsenii patriarchæ reliquiæ, e divi Andree monasterio honorifice translatae, in maximo Sanctæ Sophiæ templo collocarentur. Deinde, ut poena aliqua piaculari sacerdotum ordines plecterentur : videlicet ne quadraginta diebus rem divinam facerent. Postremo, ut jejuniis et genuflexionibus ad certum tempus definitis populus universus muneretur, aliæque eidem amentia affluia : quæ omnia imperator ob pacis et concordia bonum prope exsequitur.

IV. Aliquanto post schismatici, quæcunque convenientibus præmiis ornati non fuerant, ejusmodi sunt metropolitani episcopatus, monasteriorum praefectura, prærogativæ in palatio, annuorum reddituum emolumenta, omnes statim abrupta concordia ad pristinum propriumque morem redeunt et in schismate denuo perseverant. At patriarcha, ipsis Arseniatibus qui eodem convenerant hortantibus, ambone consensu et sacerdotali stola indutus, ante Arsenii reliquias stans, recitata velut Arsenii nomine absolutionis formula, omnem populum venia donavit.

gius malebat, ut a re divina per quadraginta dies abstinerent : non video quam ob causam. BOUVIN.

(98) Certa lege definitis. Sic infra lib. xiii, sect. 2, ἐπὶ ῥητοῖς τὸ συγκεχωρηκὸς δεχόμενοι, ubi licentiam certis legibus datam acceperunt. Videat tamen lector, an hoc loco malit subaudire χρόνους, vel ἕτασι. Sic infra lib. iv, cap. 7, sect. 3, καὶ τοὺς μὲν ἀργεῖν τῆς ἱερωσύνης ἐκέλευσεν ἐπὶ ῥητοῖς ἕτεσι. BOUVIN.

(99) Pachymer. lib. xi cau. 9. ДУСАНГ.

suavia maxima audacia omnes fere Romanorum A agro circa Thraciam vastaverunt, et pessime illic grassati sunt; ut Romani duobus propemodum annis moenibus egredi nec ad arandum nec ad serendum auderent. Quæ res gravi mœrore et importunissimis 263 curis animum afflixit imperatorum. Jam enim a Romanis legionibus nulla prorsus auxilii spes supererat, sero tandem intellecta Numinis iracundia, quæ illas comitabatur, causis vero illius iracundiæ haud scio quomodo non intellectis. In id igitur unum intenti erant imperatores, ut mercenarium undecunque militem conducerent. In quo mora temporis non parva intercessit, dum futuros sumptus reputant, magnos videlicet et quos fuscus ferre difficillime posset. Etenim fuscus, si unquam alias, B tum vel maxime erat exhaustus ob provincias vastatas. Tamen urgente necessitate et minimum quietis indulgente imperator Andronicus ad filiæ suæ maritum Cralem Serviciæ auxilii arcessendi causa legationem mittit.

II. Sed priusquam auxilia inde adventent, Deus, qui omnia perficit et in melius refert, nobilem et senatorium virum Andronici imperatoris cognatum excitat, et generoso quodam zelo inflammat. Is erat Philes Palæologus, qui et protostratoricum ab imperatore baculum deinde accepit. Qui cum in palatio assiduus versaretur et magna apud principem gratia polleret, quem sincero et ardente animi affectu atque ipsa vitæ honestate sibi conciliaverat, ignarus et imperitus rei militaris habebatur; tum quia corpus natura sua tenue et morbis obnoxium habebat; tum maxime ob id, quia uni rerum divinarum contemplationi 264 immorabatur, et fere in templis degebat, ac cultu religiosissimo sacra prosequeretur. Is cum imperatorem Andronicum tantis curis æstantem videret, animo indoluit et ad illum ingressus, « Permite, inquit, mihi ad Romanæ castra proficisci, et parvum militum numerum, et centuriones ac tribunos quos ipse voverim deligam. Fac item, ut comineam mihi suppedites, qui et hominibus et jumentis satis sit. Spem enim firmam et inconcussam in Deo collocavi, qua animum subeunte ita confido, ut affirmare non dubitem victorem me barbaris hisce profligatis quamprimum affuturum. »

δίζην καὶ με κείθουσι διέσχουρίζεσθαι, ὡς ὄψει με τὴν βάρων.

III. Paret dictis imperator, ac, « Justus est Deus, inquit, cui non in tibiis viri beneplacitum

τὴν νίκην ἐκείνην θρασυθόντες ὄσον πλεῖστον ἐξῆν οἱ βάρβαροι μικροῦ πάσαν ἐδηλώσαν τε καὶ κάκιστο διέθηκαν τὴν περὶ τὴν Θράκην τῶν Ῥωμαίων χώραν, ὡς μήτε ἀποτριῖν, μήτε σπεῖρειν τῶν πόλεων ἐξίοντας δύνασθαι Ῥωμαίους ἐφ' ὄλοις ἔτεσι παρὰ βραχὺ δυσί. Καὶ ἦσαν διὰ ταῦτα λύπη βαθεῖα καὶ παλαμναϊοτάταις φροντίαι τὴν ἑαυτῶν οἱ βασιλεῖς ψυχὴν κατετέμνοντες. Τὴν μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων βοήθειαν ἀπεγνώκασαν ἤδη τελῶς, ξυνέντες μὲν ὄψε θεομηνίαν τινὰ περὶ τούτοις ἐπιπολάζειν, τὰς δὲ τῆς θεομηνίας αἰτίας οὐκ οἶδ' ὅπως ὡ ξυνέντες, καὶ ἦν αὐτοῖς ἡ πάσα μελέτη μισοφορικῆν τινα προσκαλέσασθαι συμμαχίαν ὀθενήποτος. Καὶ μέντοι καὶ ἐπὶ τούτοις ἐτρίβετο χρόνος οὐ μέτριος, ἀναλογιζομένων τὴν τῶν χρημάτων δαπάνην ἐσομένην μεγάλην καὶ οὐ μάλα τοι φορητὴν τῷ βασιλικῷ ταμείῳ, χρημάτων εἴπερ ποτὲ νῦν μάλιστα σπανίζοντι διὰ τὴν τῆς χώρας κάκωσιν. Ὅμως μέντοι τῆς ἀνάγκης ἡρεμεῖν ἤκιστα συγχωρούσης πέμπει πρὸς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῶν, τὸν Κράλην λέγω Σερβίας, ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος συμμαχίαν μεταπεμπόμενος.

B. Ἀλλὰ πρὶν ἐκείνην ἐκείθεν ἀφικέσθαι τὴν συμμαχίαν, ὁ πάντα ποιῶν καὶ μετασκευάζων πρὸς τὸ βέλτιον Κύριος διανίστησι πρὸς ἀνδρικόν τινα ζῆλόν τινα τῶν εὐγενῶν τῆς συγκλήτου καὶ κατὰ γένος τῷ βασιλεῖ προσηκόντων, Φιλῆν τὸν Παλαιολόγον (1), ὃς καὶ τὴν πρωτοστρατορικὴν παρὰ βασιλέως ὑπετερον παρειληφώς ἦν βακτηρίαν. Οὗτος οὖν περὶ τὰ βασίλεια διατρίβων ἀεὶ καὶ μάλα τοι πλεῖστην καρπούμενος τὴν τοῦ βασιλέως εὐμένειαν διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀκίβδηλον καὶ διάπυρον πρὸς τὴν βασιλικὴν εὐνοϊαν καὶ ἐπὶ τὸ τοῦ βίου σεμνόν, ἀδαής τις ἐδόκει καὶ ἀπειρος [P. 165] τὰ πολέμια, ἄτε καὶ τὸ σῶμα κατὰ φύσιν ἔχων ἰσχνόν καὶ τὰ πλεῖστα νοσηλευόμενον· καὶ μάλασθ' ὅτι καὶ μόναίς ταῖς θειοτέραις μελέταις ἦν ἐνδιατρίβων καὶ ναοῖς προσεδρεύων ὡς τὰ πολλὰ καὶ πλεῖστην αἰδῶ τοῖς ἱεροῖς τῶν πραγμάτων παρέχειν ἔργον ποιούμενος. Οὗτος γὰρ βαρεῖαις φροντίσι κάτοχον θεασάμενος τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον ἔπαθε τὴν ψυχὴν· καὶ προσελθὼν, « Ἄδς μοι, » φησὶν, « εἰς τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα παρελθόντι βραχύν τινα στρατῶν ἀπολέσασθαι καὶ λοχαγεὺς καὶ τεξίάρχους, οὓς ἂν αὐτὸς ἐθέλοιμι, καὶ πρὸς τούτοις δαπάνην ἀνευδεῖ τῶν χρειωδῶν τῶν τε ὑποζυγίων καὶ αὐτῶν. Διὶ γὰρ πρὸς Θεὸν στεβραὶ μου καὶ ἀβραγαῖς ἐλπίδες τὴν ἐμὴν ὑποτρέχουσαι περιθάλπουσι καρταχίστην ἐρόπαια φέροντα κατὰ ταυτωνὶ τῶν βαρ-

Γ. Πείθεται τοῖς λεγομένοις ὁ βασιλεὺς ἐπιπέτων, ὡς δίκαια ποιῶν ὁ Θεὸς οὐκ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ

Variorum notæ.

(1) Phranzes lib. i, cap. 9. Theodorum Philem ἐκ τῶν μεγιστάνων habet Pachymeres lib. i, cap. 8, et alterum Philem lib. iii, cap. 17. Joannem Φιλῆν, τῶν εὐπατρῶδων, Cantacuzen. lib. iv, cap. 32. Exstant Manuelis Phile versus ianubici in obitum ejusdem Georgii Pachymeris, apud Allatium de Georgiis pag. 575. Item is, ni fallor, cujus edi-

tus habetur de animalium proprietate, quem Michaeli imp. τῷ νέῳ, ut præfert cod. Reg. 2216, Andronici senioris filio, inscripsit. Vide Allatii excerpta Romæ edita pag. 359, in Creightonum pag. 702, 703. Lambecium lib. iii, Bibl. Cæsar., p. 181. PUGANG.

ἀνδρὲς εὐτοκεῖ, οὐδ' ἐν πλήθει ἰσχύος, ὡς αὐτὸς A
 δὲ Δαβὶδ τοῦ προφήτου φησὶν, ἀλλ' ἐν συντετριμ-
 μένῃ καρδίᾳ καὶ πνεύματι ταπεινώσεως. Τῷ μὲν
 οὖν υἱῷ τῷ ἐμφῷ καὶ βασιλεῖ Μιχαὴλ οἶμαι ἀπεχθα-
 νόμενος διὰ τὰ τῶν φουσάντων πλημμελήματα τὴν
 παρ' ἑαυτοῦ συμμαχίαν οὐ δίδωσι· δώσει δ' ἰσως
 τῷ υἱῷ τῷ σεμνῷ τὸν τε βίον καὶ τὸν τρόπον. Τιμιωτέρα
 γὰρ παρὰ Κυρίῳ σεμνότης καὶ βίος ἀληθῆτος ὑπὲρ
 δύναμιν ὀπλων. Ἀπέστρεψα γὰρ, φησὶ, καὶ εἶδον
 ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι οὐ τοῖς κούφοις ὁ δρόμος, καὶ οὐ
 τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος, καὶ γὰρ οὐ τῷ σιφῷ ὁ θρῶτος,
 καὶ γὰρ οὐ τοῖς συνετοῖς ὁ πλοῦτος, καὶ γὰρ οὐ τοῖς γι-
 νώσκουσιν ἡ χάρις· ὅτι καιρὸς καὶ ἀπάντημα συναν-
 τήσεται πᾶσιν αὐτοῖς. Καὶ μὲν δὴ πᾶσαν τούτου τὴν
 αἰτίαν ὁ βασιλεὺς ἀσμένως ἀποπιμπλά, χρήματά τε
 καὶ ὄπλα καὶ ἵππων ὄσσην καὶ ὅταν ἐβούλετο δοῦς. B

Δ'. Ἄ δὴ πάντα κατὰ γνώμην αὐτῷ γεγονότα
 παρεπιθῶς ὁ Φιλῆς πρῶτα μὲν φιλοφροσύναις καὶ
 δεξιόσιν παντοδαπαῖς ἀναρρίπτει τοὺς στρατιώ-
 τας ἐς φλόγα πολεμικῆς ὁρμῆς, χρήματά τε χαρι-
 ζόμενος καὶ ἵππους καὶ ὄπλα καὶ ἐκπώματα· ἔστι
 δ' ὅτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ζῶνην λυσάμενος στρατιώτη
 χαρίζεται, ἄλλω δὲ τὸ ἑαυτοῦ παραξίφιδιον· ἁμοδιαι-
 τὸς τε αὐτοῖς· γίνεσθαι καὶ ἁμόπουος (2-3), τιμὰς τε
 αὐτοῖς ὑπιτχεῖται καὶ ἡμωεῖς οὐ μικράς μετὰ τὸν
 πλεμον ἀναλόγους τοῖς ἀγῶσιν ἐκάστου· ἔπειτα
 πάσης ἀδικίας· ἀπέξεσθαι παραινεί, ἱερῶσι τε πλεῖ-
 στα διανέμει χρήματα δεήσεων ἕνεκα τῶν ὑπὲρ τοῦ
 στρατοῦ καὶ αὐτοῦ πρὸς Θεόν. Καὶ ἐπὶ τούτοις δεῖν
 ἔκρινα, πρὶν ἐξελεῖν τῆς βασιλευσύσης, λάθρα τοὺς C
 κατασκευασμένους· τὰ τῶν πολεμίων στρατόπεδα
 κίμψαι, ὡς μὴ ἀτέκματον ἔχει τὴν κίνησιν. Καὶ
 δὴ μαθὼν ὡς χιλιούς πεζοὺς καὶ διακοσίους [P. 164]
 ἱππέας, ὁ Καλλὴ ἀπολεξάμενος πρότρυπα πέπομφε,
 πάσας τὰς περὶ τὴν Βιζύην καταστρεφόμενους χώ-
 ρας καὶ πλείστην ἐκείθεν αὐτῷ τὴν λείαν κομισού-
 ντας, ἔξεισι τὴν ταχίστην βουλόμενος πρὶν ἐπανήκειν
 τοὺς πολεμίους συμμίζεσθαι περὶ τὴν ὁδὸν ἅμα
 τοῖς λαφύροις ἐπανιοῦσι.

Ε'. Τριταῖος μὲν οὖν ἐκ τῶν τῆς βασιλευσύσης
 ἄρας προαστείων ἀφικνεῖται περὶ ποταμὸν Ξηρόγυ-
 ψον (4), οὕτως ὡς ἐγγυρῶς καλούμενον. Ἐνθα καὶ
 ὁμαλὸς ὁ χώρος ἦν καὶ παιδιὰς ἀρίστη πρὸς τε στρα-
 τοπεδείας καὶ συρρήξεις πολέμων. Ἐνταῦθα δὴ οὖν
 στρατοπεδουσάμενος διέταττε τὰ· τάξεις, τοὺς τα- D
 ξίάρχους, τοὺς λόχους, τοὺς λοχαγούς, τοὺς οὐρα-
 γοὺς, τὰς φάλαγγας, λόγους τε μελιχιῶς συχνὰ πα-
 ραθιβρῶνων καὶ προπόσει δεξιούμενος, καὶ πάντα
 κων ὅσα τόνον δίδωσι τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ.
 Δύο παρῆλθον ἡμέραι καὶ ἤκουσιν οἱ σκοποὶ περὶ
 μέσας νύκτας, ἐγγύς εἶναι τοὺς πολεμίους ἀγγέ-
 λοντες μετὰ πολλῶν τῶν λαφύρων ἐπανιόντας ἀν-
 δρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ νηπίων καὶ κτηνῶν.
 Ἄμα δ' ἤλιψ καὶ οἱ κλέμτοι ἀναφαίνονται· καὶ

¹ Psal. cxlv, 10.

Variorum notæ.

(2-3) Alter codex habebat ἁμόπουος. Qua lectione
 deceptus verticavi, pari gradu ingressus est.
 WOLFIIUS.

est, nec in multitudie virium, ut ipse per Davi-
 dem prophetam ait, sed in contrito corde et in
 spiritu humilitatis. Nimirum filio meo Michaeli
 imperatori propter parentum delicta, ut opinor, in-
 fensus ferre opem recusat: isti autem fortasse la-
 turus est, vitæ honestate et antiquis moribus com-
 mendabili. Pluris quippe sit apud Deum honesta et
 inculcata vita, quam vires armorum. Converti
 enim me, inquit¹, et vidi sub sole, nec velocius
 esse cursum, nec potentius bellum, nec sapientis
 panem, nec prudentum divitias, nec intelligentium
 gratiam: quoniam tempus et eventus iis omnibus
 occurret. Itaque quidquid ille petierat, 265
 cupide imperator exsequitur, pecunia, armis, equis,
 quot et quales voluerat datis.

IV. Quæ cum omnia Philes ex animi sententia
 obtinisset, tum ipse humanitate primum et omnis
 generis officiis bellicum ardorem et impetum in
 animis militum excitare; pecunias, equos, arma,
 pocula largiri; interdum et zonam suam solvere et
 militi dare; alii pugionem offerre; eodem vici uti;
 idem velle et sentire; honores et donativa non
 parva, quæ ejusque laboribus responderent, bello
 confecto persoluturum se promittere; item monere,
 ut ab omni flagitio sibi temperent; denique
 sacerdotibus magnam pecuniam distribuere, ut
 Deum pro se et exercitu deprecetur. Ad hæc an-
 tequam urbe egrederetur, necessarium duxit ex-
 ploratores præmitti, qui hostium castra specularen-
 tur, ne se ipse temere moveret. Cum autem cognov-
 visset, Chalelem nudius tertius mille pedites et
 ducentos equites deligisse, qui omnes agros juxta
 Bizyam popularentur, et maximam inde prædam
 afferrent, maturat exitum eo consilio, ut cum ho-
 stibus nondum ad suos reversis, sed cum præda re-
 deuntibus, in itinere congregiatur.

V. Tertio die postquam ex Byzantiæ suburbiis
 discesserat, ad flumen quod incolæ Xerogypsum
 appellant, pervenit. Planus est is locus et campis
 ad castra metanda et ad prælium committendum
 aptissimis diffusus. Ibi igitur castris positis aciem
 explicat; ordines et ordinum ductores, cohortes et
 præfectos 266 cohortium cum primi tum extremi
 agnibus, legiones denique ad pugnam instruit; be-
 nignis sermonibus omnes subinde confirmat, et
 propinationibus demeretur: omnia denique facit,
 quæ animorum alacritatem maxime augent. Biduo
 post sub mediam noctem speculatores adsunt, ho-
 stem in proximo esse nuntiantes, multis spoliis
 onustum, viros, mulieres, puerosque et jumenta
 secum abducentem. Sub ortum solis etiam hostes

(4) Thraciæ fluvius, ejus meminit Theophylactus
 Simocatta lib. vi, cap. 3, et Anna Comnena
 lib. vii, pag. 215. DUCANG.

se ostendunt, atque e minus et ipsi hostilia castra cernunt, splendore armorum coruscantia. Quare presso gradu ad pugnam se parant. Ac primum curribus in orbem circumpositis captivos in medio victos collocant una cum cæteris nubibus. Deinde pulvere capitibus insperso et manibus in cælum sublatis arma corripunt. Jam et Romanum exercitum instructum vident contra sese ire, et Philen pone sequi, peditum et equitum copias regentem et variis adhortationibus ad pugnam exstimulantem.

VI. Qui igitur in dextro cornu ordines ducebat, primus cum suo agmine in hostilem phalangem facto impetu hostem oppositum lethali vulnere inflicto ex equo deturbat; mox statim alterum. Deinde equo suo vulnerato ex acie discedit. Id Romanam phalangem aliquantis per conturbavit, effecitque, ut hostes preparatis viribus incondito clamore et ululatu ad persequendos Romanos cum impetu ferrentur. Sed Philes huic malo statim occurrit, cum aciem obeundo equites pariter et pedites verbis et cohortationibus confirmaret; et hinc quidem ipse lacrymis divinam opem imploraret, ne totum Romanum imperium paulo momento funditus everti pateretur; inde autem captivi gementes et ululantes ferventibus suspiriis et fleibus præsens Dei auxilium exposcerent. Tum igitur pedestres Romanorum copiarum Barbarorum peditatum eominus aggressi feriunt et feriuntur, cædunt, cæduntur; et utrisque fortiter dimicantibus atrox et ardens pugna exurgit. Maxima vero parte equitum Philes barbaricam aciem involvit; ac ipse sumptis secum illis qui armis optime instructi erant, totam a latere phalangem hostium perrumpit, et in eam usque mediam delatus ita strenue obvios disjicit ac perturbat, ut Barbari neque consistere possent, nec quid agendum esset scirent, undique circumventi et fœde trucidati. Ita omnibus ferme illic cassis, pauci dumtaxat equites effugerunt: quos Romani equites gradu accelerato usque ad ingressum Chersonesi persecuti sunt, ut ibi tanquam intra rete conclusos reliquos facili labore mactarent. επισπεύδουσι τὴν πορείαν, ἐξίππασάμενοι μέχρι τῶν εἰσιδῶν τῆς Χερρόνησου, ἵνα ἐντὸς ὡς ἐν δικτύῳ συγκλείσαντες τοὺς λοιποὺς τῶν βαρβάρων εὐεπιχειρήτων τὴν τούτων ἀπώλειαν τοῦ λοιποῦ διακράξωσι.

VII. Quo cum perventum esset, gaudio ob victoriam exsultantes honoribusque et donis ab imperatore cumulati castra ponunt. Statim etiam quinque triremes imperator misit, quæ Hellesponti oram legendo caverent, ne a barbaris in adverso littore habitantibus Chalchali 268 auxilia submitterentur. Hoc rerum statu Triballorum quoque auxilia jainpridem evocata adsunt, delectorum equitum duo millia. Adest et Latinorum Galatarum Potestas apud Hellespontum ultro nostris opem laturus cum octo trirenibus et muralibus tormentis. Cum igitur hinc Romanorum et Triballorum copiarum, inde ii qui in triremibus erant advenissent, pro gentium et

πύρρωθεν καὶ αὐτοὶ τὰ τῶν πολεμίων ὄρωσι στρατόπεδα τῇ λαμπρότητι τῶν ὀπλῶν ἀστράπτοντα. Καὶ δὴ κατὰ χώραν στάντες παρεσκευάζοντο πρὸς τὸν πόλεμον. Καὶ πρῶτα μὲν τὰς ἀμάξας κατὰ κύκλον στήσαντες δεσμίους ἔνδον τοὺς αἰχμαλώτους εἰσάγουσιν ἕνα τοὺς ἄλλοις λαφύροις. Ἐπειτα κόνιν χεάμενοι κατὰ κεφαλῆς καὶ χεῖρας πρὸς οὐρανὸν ἀνατείναντες ἀνελάθοντο τὰ ὄπλα. Ἦδη δὲ καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ὄρωσι στρατὸν συντεταμένον ἴοντα κατ' αὐτῶν καὶ κατόπιν τὰς τε τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἵππων δυνάμεις ἰδύοντα τὸν Φιλῆν καὶ λόγους παντοίοις πρὸς πόλεμον παροξύνοντα.

Γ'. Πρῶτος οὖν εἰσπετήδησεν ἐς τὴν φάλαγγα τῶν βαρβάρων ὁ ταξίαρχος τοῦ δεξιῦ κέρως μετὰ τῆς ἐπομένης αὐτῷ φάλαγγος· καὶ τρώσας καιρίαν τὴν ἀντιστάντα πολέμιον καταβάλλει τοῦ ἵππου καὶ ἐπ' αὐτῷ ἕτερον· κἀπειτα τοῦ ἵππου βληθέντος αὐτὸν παρεκκλίνει τοῦ μεταίχιμου. Τοῦτο διέσεισε πρὸς βροχὴν τὴν Ῥωμαίων φάλαγγα· καὶ ἀνεβρόσθησαν οἱ πολέμιοι καὶ ἀσήμευ χρησάμενοι τῇ κλαγγῇ καὶ βοῇ πρὸς διωξίν ὤρησαν. Ἀλλὰ φθάσας ὁ Φιλῆς περιφέρει λόγους καὶ παρακελεύσει θαρρόνων τὸ τε περὶ ζῶν καὶ ἔσοι τῶν ἵππέων, καὶ πολλοὺς ἔνθεν μὲν αὐτὸς ἐπιθώμενος δάκρυσι τὴν θείαν ἐπικουρίαν, μὴ περιθεῖν κινδυνεύουσαν ἐν βραχεὶ τὴν ὅλην Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, [P. 165] ἐκείθεν δ' οἰμώζοντάς τε καὶ δολούζοντες τῶν αἰχμαλώτων τὰ πληθῆ καὶ θερμοῖς στεναγμοῖς τε καὶ δάκρυσι τὴν ἀνωθεν δεξιάν ἐπικαλούμενοι σύμμαχον. Τότε τοῖνον αἱ μὲν πεζικαὶ τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις εἰς χεῖρας ἴοντες τοῖς τῶν βαρβάρων πεζοῖς ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐβάλλον τε καὶ ἐθάλλοντο, ἐκοπτόν τε καὶ ἐκόπτοντο· καὶ ἦν καρτερὰ τις καὶ βία τῶν πεζῶν ἢ μάχη, λίαν εὐρώτως ἀμφοτέρων τῶν δυνάμεων ἀγωνιζομένων. Τῶν δ' ἵππέων τοὺς μὲν πλείστους κύκλῳ περιήγαγε τοῦ βαρβαρικοῦ στρατεύματος ὁ Φιλῆς· ὁ δὲ τοὺς ἀριστα πεφραγμένους τοῖς ὀπλοῖς ἀναλαθῶν ῥήγγουσι ἐκ πλευρῆς τὴν ὅλην φάλαγγα τῶν βαρβάρων καὶ μέσος ἐλάσας ἐκλόνησέ τε καὶ συνεκύκησε κράτιστα ταύτην, ὡς μηκέτι δύνασθαι τοὺς βαρβάρους συστῆναι τε καὶ γυνῶναι τὸ ποιητέον, οὕτω πανταχόθεν περιτοχιθεύοντας καὶ ἀφειδῶς κοπτομένους. Καὶ μὲν δὴ πλὴν ὀλίγων ἵππέων ἅπαντας ἐκεῖ κατασφάζοντες ἔπειτα

Z. Φθάσαντες οὖν ἐνταῦθα στρατοπεδεύουσι τοῖς τε ἐπινικίοις τρυφῶντες καὶ ταῖς ἐκ βασιλέως τιμαῖς τε καὶ δωρεαῖς. Πέμπει δὲ καὶ πέντε τριήρεις ὁ βασιλεὺς εὐθύς, ἵνα παραπέλουσιν τὸν Ἑλλησπόντον παραφυλάττωσι, μὴ λάθῃ παρὰ τῶν ἀντιπέρας βαρβάρων ἐληλυθυῖα δύναμις τῷ Χαλχλ. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἦκει καὶ ἡ πάλαι κληθεῖσα τῶν Τριβαλλῶν συμμαχία, λογάδες ἵππεις διαχιλιοί. Ἦκει δ' ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Λατίνων ποιστάτος παρὰ τὸν Ἑλλησπόντον, αὐτόκλητος Ῥωμαίοις σύμμαχος, τριήρεις ἔχων ὀκτώ καὶ τετρακλιχὰ μηχανήματα. Καὶ δὴ προσελάσαντες ἐνθεῖ μὲν τὰ Ῥωμαίων καὶ Τριβαλλῶν στρατεύματα, ἐκ: ἱ-

θεν δὲ τὰ ἐκ τῶν τριηρῶν, μεμερισμένως κατὰ γένη
καὶ φυλὰ; πηγνύουσι τὰ στρατόπεδα κύκλῳ τοῦ
ἄσπεως καὶ τῶν τάφρων, ἐν οἷς τὴν διαίταν εἶχον οἱ
βάρβαροι. Οἱ μὲντοι Ῥωμαῖοι τε καὶ οἱ Λατῖνοι δε-
ξιῶ; ἔχοντες πρὸς τειχομαχίαν καὶ πολιορκίαν περι-
στῶσι παντοῖα καὶ ἰσχυρὰ μηχανήματα, δι' ὧν πλῆ-
θὴ λίθων ἐβρίπτουν, καὶ πολλὴν ἐπήγον τὸν διαθέρον
τοῖ; τε ὑποζυγίοις τῶν βαρβάρων καὶ αὐτοῖ; καὶ
τοῦτο νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ποιοῦντες οὐκ ἔληγον.

·Η'. Τοῖ; δὲ βαρβάροις πρὸς ὀφθαλμῶν ἦδη τὴν διε-
θρον βλέπουσιν ἑαυτῶν, καὶ μὴ ἔχουσιν ὄθεν διαψύ-
γειν διὰ τὸ πανταχόθεν πολλοῖ; κεκυκλωσθαι στρα-
τεύμασιν, ἔδοξε διακυβεῦσαι τὸ ζῆν οὕτως. Ἐδοξε
γὰρ λάθρα καὶ νύκτωρ ἐπιθῆσθαι τῷ Ῥωμαϊκῷ
στρατῷ μᾶλλον ἢ τοῖ; ἄλλοις, ἅτε ἐθῶδες ὄντες νι-
κῶν αὐτοῖ; καὶ ἅμα πεφοβημένους καὶ αὐτοῖ; ὄντας
ἐκ τῶν φθασάντων δυστυχημάτων· ἵνα διὰ τούτων
ἴσως καὶ τὰ τῶν ἄλλων στρατόπεδα θορυβήσαντες
ἀνικωχὴν τῆς πολιορκίας ἐργάζονται. Ἀλλὰ τότε
πρῶτον ἦρθοντο [P. 166] σαφελῶς ὑπολήψεις κατὰ
Ῥωμαίων θρέψαντες. Οὐ γὰρ ἔλαθεν αὐτοῖ; οὐδ' ἡ
πρῶτη τῶν βαρβάρων ὀρμὴ ὠπλισμένους καὶ ἐγρη-
γορτάς καὶ συγκαῖ; φυλακαῖ; ἀμοιβαδὸν τῆμ νύκτα
παραιτροῦντας. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὡς πύργῳ στεβ-
ρῷ προσβαλόντες ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπέστρεψαν
εἰς χεῖρα. Οὐ μὴν μέγρι τούτου γε στήναι ἐγνώκε-
σαν· ἀλλὰ σφόδρα τῇ πολιορκίᾳ πιεζομένοις ἔδοξε
αὐτοῖ; πείραν λαβεῖν καὶ τῶν Τριβαλλῶν. Ἀλλὰ τὰ
ἄμωι καὶ παρὰ σφῶν πεπονθότες πρὸς τὰς ἐσχατίας
ἦδη τῆς ἀπογνώσεως ἦσαν σκηνοδοτοῦντες.

Θ'. Καὶ δὴ τῇ ὑστεραῖα περὶ μέσας νύκτας τὰ
ὅπλα βίψαντες αὐτομολοῦσι πρὸς τὰς τριήρεις βρι-
θουσι κόλποι; καὶ βιβαντίοις. Τοῖ; γὰρ Λατῖνοι;
μόνοι; τὴν ἑαυτῶν ἐθάρρησαν φυλακὴν, μηδὲν ἐπι-
σταντες πείσασθαι δευνὸν ὑπ' αὐτῶν, ἅτε μηδὲν μηδ'
αὐτοὶ δευνὸν κατ' αὐτῶν ἐργασάμενοι πρότερον.
Ἀλλὰ τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἀπελήθον καὶ ἑσπερᾶ;
τυγχανούσης ἔλαθον ὑπ' ἀγνοίας οἱ πλείους αὐτῶν
παρὰ τὰς τῶν Ῥωμαίων τριήρεις καταφυγόντες,
καὶ καπλὸν φεύγοντες εἰς πῦρ ἐμπετώμασι, τὰς
τῶν Ῥωμαίων δηλαδὴ χεῖρας, ὅφ' ὧν τὰ τε χρήματα
ἀγρῆθησαν τὴν ταχίστην καὶ αὐτοὶ κατεκόπησαν
ἀπειδῶς. Οἱ δὲ Λατῖνοι τοὺ; καταφεύγοντας εἰς αὐ-
τοῖ; παντας μὲν οὐκ ἀνείλον, ἀλλὰ μόνους τοὺ; πλεί-
στα κομισάστας χρήματα διὰ τὸ ἀνέφορα μείναι
καὶ μὴ γνωσθῆντα ζητεῖσθαι παρὰ Ῥωμαίων. Τοὺ;
δὲ λοιποὺ; τότε μὲν ζῶντας ἐτήρησαν ἐν δεσμοῖ;·
ἔπειτα τοὺ; μὲν ἐξ αὐτῶν ἐκόμισαν τῷ βασιλεῖ, τοὺ;
δὲ πρὸς δουλείαν ἑαυτῶν διενείμαντο. Ἀλλὰ ταῦτα
μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

CAPUT XI.

Niphoni ob sacrilegia exiulso Joannes Glyceus laicus in patriarchatum succedit. Hujus elogium. Cur habitum monasticum non induerit. Gregorius juvenis. Eloquentiæ studiosus. Glyceos auditor assiduus. Theodori Me.ochitiæ auctoritas. Filia Joannii Panhijersebastro nupta. Laus Metochite. Animi et corporis dotes. Summa e. udilio. Dicendi genus. Ut litterarum studium cum rei publicæ administratione conjunxerit.

Α'. Ἐς δὲ τοῦ πλὸν ἔτος; ἐν βίᾳ ἑτα; καὶ Νίρων τοῦ
κατρίαρχικοῦ θρόνου (δ), αἰτίαν εἰληφῶς πολλαπλῆ;

A nationum varietate distincti ac divisi circum op-
pidum et fossas, intra quas Barbari se continebant,
castrametantur. Ac Romani quidem et Latini obsi-
dionum et oppugnationum periti omnis generis
firmas machinas contra castellum disponunt; qua-
rum ope saxa plurima ejaculantes magnam apud
barbaros hominum et jumentorum stragem edebant:
idque nec interdiu nec noctu facere intermitte-
bant.

VIII. Barbaris vero, quibus jam ante oculos
mors erat, nec ullum effugium patebat, quod undi-
que multis exercitibus cincti essent, discrimen
vitæ adire visum est hoc modo. Noctu Romanorum
potius quam aliorum exercitum invadendum esse
statuerunt, quod et vincere eos hactenus consue-
vissent, et præteriti temporis cladibus adhuc terri-
tos eos putarent: ut per hos forsitan cæteris quo-
que hostibus perturbatis moræ alicujus spatio
oppugnationem interromperent. Sed tum primum
senserunt, se falsa de Romanis opinione imbutos
esse, quos ne prima **269** quidem Barbarorum
eruptio latuit, armatos et vigilantes et per crebras
excubiæ vices noctem transigentes. Quare inani
impetu velut in fortem turrim facto repulsi tur-
pissime recesserunt. Nec tamen in eo demum sub-
sistere eis placuit, ut nihil ultra tentarent. Verum
gravi obsidione premente etiam Triballorum peri-
culum facere libuit. Sed eodem modo ab illis etiam
tractati jam in extrema desperatione versabantur.

C IX. Itaque postridie sub mediam noctem abje-
ctis armis ad triemes plenis sinibus et saccis de-
currunt. Latinis enim solis, quod nihil ab illis
mali timerent ut quos nec ipsi ulla injuria antehac
læsissent, salutem suam credere ausi sunt. Sed
cum ea nox obscura et illumis foret, plerique im-
prudenter ad Romanas triemes deveniunt: ibique,
dum fumum fugiunt, in ignem delabuntur, hoc
est, in Romanorum manus incidunt, qui et pecu-
niis omnibus eos actutum spoliant et absque mise-
ricordia contrucidant. Latini vero suos supplices
non quidem omnes occiderunt, sed eos tantum qui
pecuniæ plurimum attulerunt, ut quid accepissent
incompertum maneret, ne Romani si rescivissent
pecunias repeterent. Cæteros tum quidem in vincu-
lis vivos habuere; deinde ex iis alios imperatori
attulerunt, alios inter sese partiti ad servitutem
retinuerunt. Et hæc quidem in hunc modum gesta
sunt.

Varietorum notæ.

(5) Huc pertinet oratio Nicephori Chumni, quæ inscribitur, Ἐλεγχὸς κατὰ τοῦ κακῶς τὰ πάντα

que ob amorem pecuniæ, quo ille impulsus quæstum iniquum nec satis dignitati suæ convenientem instituebat. Is autem digressus domicilium sibi elegit eam partem monasterii Peribleptæ, quæ mare spectat. Uno anno interjecto in patriarchicum solum imponitur Joannes Glycys, tum Logotheta cursus publici, qui uxorem filiosque et filias habebat. Erat hic vir doctissimus et generosæ illius Atheniensium eloquentis, si quis unquam, retinentissimus, utpote quæ eam dicendi formam ac rationem tanquam divinam aliquid exemplar observaret. Idem gravi iudicio, animi affectu ad optima quæque propenso, et morum sanctitate longe omnes superabat. Quas ob res patriarchalem sedem velut meritum præmium accepit, cum uxor ejus statim monasticum habitum induisset. Atque ipse quoque sedis reverentia eundem habitum induere quidem voluit; sed illius conatui imperator obsti- tit. Nam cum corruptus humor non ita multo ante articulos ejus invasisset, certis anni intervallis gravissime cruciabatur, et de sententia medicorum eum necesse erat carnis vesci: qua de causa monasticus ei habitus non concessus est. Hujus viri consuetudine usus et ipse sum, quoad potui et licuit, nocturnis diurnisque ejus colloquiis interesse et uberrimos fructus ex ipsius sermonibus colligere solitus, cum apud me **271** maxime vige- bat eloquentiæ amor; ætas autem mea vicesimum annum excedebat.

II. Erat eo tempore summæ apud imperatorem auctoritatis, ac rerum omnium administrationi præerat Theodorus Metochites, logotheta tum generalis. Tanto autem studio imperator eum complectebatur, sic de eo totus pendebat, ut nihil adeo arcanum esset, quod ei sive parvum sive magnum haud concrederet, omniaque fierent quæ hic vellet, contraque nihil quod nollet. Ac jam eidem generum dederat nepotem suum Joannem, fratris sui Porphyrogeniti filium unicum: quem patre ejus superstite ideo aversabatur, quia ipsum patrem ode- rat: deinde eodem defuncto ad se recepit, et maxime dilexit, cum is ex ephelis modo excessisset; eique statim panpersebasti dignitatem decrevit: quam illius amore longe augustiorem quam prius fuerat effecit. Quippe et vestimentis et cal-

Α καὶ πολυτελοῦς ἱερουσαλίας καὶ χρημάτων ἔρωτος ἀδικῶν τε καὶ μὴ πάνυ τῷ πατριαρχικῷ προσήκοντα θρόνῳ τὸν πορισμὸν ἀφευρίσκοντος. Καὶ ἀπελθὼν οἰκητῆριον ἐποικήσατο τὸ πρὸς θάλασσαν τετραμμένον μέρος τῆς Περιβλέπτου μονῆς (6). Ἐνδὸς δὲ μεταξὺ παραδραμόντος ἔτους ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγεται θρόνον Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς (7), λογοθέτης ὢν τῆνικαῦτα τοῦ δρόμου (8) καὶ γυναῖκα [P. 167] ἔχων καὶ υἱὸς καὶ θυγατέρας. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ σοφὸς ἐν τοῖς μάλιστα καὶ σφόδρα τῆς εὐγενοῦς ἐκείνης τῶν Ἀθηναίων ἡχοῦς εἶπερ τις ἐχόμενος καὶ τύπον ἐκείνου καὶ τρόπον καθάπερ τ: θεῖον τῆρων ἀρχέτυπον· συνέσεως δ' ἐμβριθεία καὶ γνώμη βουλευομένη τὰ θέοντα καὶ τρόπον σεμνότητι μακρῷ τῷ μέτρῳ πάντας νικῶν. Διὰ ταῦτα δὴ καὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Ἰσαθλον κατὰ τὸ προσήκον λαμβάνει, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆ μοναχικῶν (9) εὐθὺς ὑπελευθέρουσης σχῆμα. Καὶ αὐτὸν μέντοι τὸ μοναχικὸν ὑπέλθειν ὀρμήσαντα σχῆμα αἰδοῖ τοῦ θρόνου τῆς ὀρμῆς ἐπέσχεν ὁ βασιλεὺς. Χυμοὺ γάρ τινος διεφθορότος οὐ πάνυ πρὸ πολλοῦ τὰ τούτου διαδραμόντος ἀθροα, τακταῖς περιόδους τοῦ ἔτους ἔπασχε τὴ δεινότητα, καὶ ἦν ἀνάγκη κατὰ τὰς τῶν λατρῶν κρίσεις κρέατε τοῦτον χρῆσθαι· καὶ διὰ τοῦτο δὴ τὸ μοναχικὸν ὑπέλθειν οὐ συγκαχώρηται σχῆμα. Τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἀπολελαύκειν κάγω, καθόσον πλεῖστον ἐξῆν, ἐν ταῖς νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν σχολαῖς λογικαῖς αὐτῷ συγγινόμενος καὶ πολλὴν τῆς ἐκείνου γλώττης τραγῶν τὴν ὠφέλειαν· ὅποτε δὴ καὶ παρ' ἐμοὶ οἶ τ: τῶν λόγων μάλα τοι ἤμαζον ἔρωτες καὶ ἡ ἡλικία τὴν εἰκοστὴν παρήλλαττε χρόνον.

Β. Ἦν γε μὴν τῆνικαῦτα τῷ βασιλεὶ παραδυναστεύων καὶ πάσαν κατάστασιν ὅλοις μεσιτεύων τὸς πράγμασιν ὁ Μετοχίτης Θεόδωρος (10), λογοθέτης ὢν τῆνικαῦτα τοῦ γενικοῦ. Τοσοῦτον δ' αὐτῷ προσετητήκει καὶ οὕτως ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ γε ἐξήρητο, ὥστ' οὐδὲν ἦν αὐτῷ μικρὸν ἢ μέγα τῶν πάντων ἀπόρρητον πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ πάντ' ἐποίει βουλομένου καὶ τούτου, καὶ αὐτὸς οὐδὲν, ὃ μὴ τούτῳ πρὸς βουλήσεως ἦν. Ἦδη δὲ καὶ γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τὸν ἀδελφιδοῦν τούτῳ παρέσχετο, Ἰωάννην φημί τὸν μονογενῆ τοῦ Πορφυρογεννήτου υἱόν· ὃν δὴ ζῶντό; μὲν αὐτῷ τοῦ πατρὸς ἀπεστρέφετο δι' ἔχθος τὸ πρὸς ἐκεῖνον· ἐκείνου δ' ἀπαλλάξαντος ἐδέξατο τε καὶ ἐν τοῖς μάλιστα **D** ἔστεργεν ἄρτι τὸν ἔφησον παραλλάττοντα. Ἐστεμῆκει δ' αὐτὸν εὐθύ; καὶ τῷ τοῦ πανυπερσεδάστου (11) ἀξιώματι, ὃ νῦν καὶ αὐτὸ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν

Variorum notæ.

πατριαρχεύσαντος Νίφωνος, ἀνενεχθεὶς παρὰ τοῦ Νικομηδείας καὶ τοῦ Μιτυλήνης πρὸς τὴν ἱερὴν σύνοδον. Vide cod. Reg. 2964, fol. 199, v. BOIVIN.

(6) In ὄρπρς, *Periblepti*: emendavimus, *Peribleptæ*, *Deiparæ* scilicet, cui dicatum monasterium, de quo in Constantinop. Christ. lib. iv, sect. 2, n 56. DUCANG.

(7) Anno Christi 1316. — Phranzes lib. 1, cap. 9. DUCANG.

(8) Vide lib. vi, cap. 8, sect. 1. BOIVIN.

(9) Ea enim tempestate patriarchæ omnes seligebantur ex ordine monachico, ac si aliiude, id

est ex sæculari, tum ii monachi habitum induc- bant, et a carnis abstinabant, uti supra annota- tum ad lib. vi, cap. 3. DUCANG.

(10) Qui λογοθέτου τῶν ἀγγελῶν dignitatem antea obierat, ut scribit Pachymer. lib. ix, cap. 5, tum vero λογοθέτης τοῦ γενικοῦ erat, cuius præclaras animi doles et eruditionem hic et in orat. illius funebri prædicat Gregoras, adversam vero fortu- nam lib. ix, cap. 6, 7; lib. x, cap. 2, ut et Can- tacuzenus lib. ii, cap. 11; lib. ii, cap. 1. DUCANG.

(11) Vid. Gloss. med. Græc. in Σεβαστός. DU- CANG.

σορτην ἰνδοξότερον ἢ πρότερον εἶχε πολλῶν κατα-
 στήσατο. Ἐνδύμασι γὰρ καὶ παδίοις αὐτοῦ καὶ ὅσα
 ἀνέκοντο τοῦτο κοσμοῖ κίβριόις τοῖς ἄπασι χρῆσθαι
 κεχάρισται, ἔν' ἣ διασημώτατος ἐν τοῖς περὶ τὴν
 βασιλεία εὐγενέσι. Τοῦτον τοίνυν οὕτω πολλῆς ἀπο-
 λύνοντι τῆ· βασιλικῆς εὐμενεῖας Θεοδώρῳ τῷ λογο-
 θέτῃ γαμβρὸν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θυγατρὶ παρέσχετο.
 χιριζόμενος δι' ἄπερ ἐπλούτει καλὰ κάγαθά. Σώμα-
 το· γὰρ μεγέθει καὶ μελῶν καὶ μερῶν συμμετρίᾳ
 καὶ ὀφθαλμῶν ἰλαρότητι πάντας εἶλεκε πρὸς αὐτὸν
 ὀφθαλμοῦ· φύσεως δ' εὐμοιρίᾳ πρὸς λόγους καὶ
 κριτερίᾳ πρὸς πόνουσ καὶ μνήμησι ὑγιεῖα καὶ καθα-
 ρότητι σοφία· ἀπάσης· ἐς τὸ ἀκρότατον [P. 168]
 ἦσεν. Οὕτω δ' εὐπορος ἦν ἅπαντα τοῖς ζήτουσι πα-
 λαιά τε καὶ νέα προφέρειν ὡς ἐκ βιβλίου τῆ· γλώτ-
 τος, ὥστε μικρὰ ἢ οὐδὲν εἶδε βιβλίων τοῖς ὁμιλοῦσι.
 Βιβλιοθήκη γὰρ ἦν ἐμφυχος οὗτος καὶ τῶν ζητουμέ-
 των πρόχειρος εὐπορία· οὕτω πάντας μακρῶ τῷ
 μέτρῳ παρέδραμεν, ὅσοι ποτὲ λόγων ἤσαντο.

Γ'. Ἐν τι μόνον ἴσως αὐτοῦ καταμémψαιτό τις,
 εἰ πρὸς οὐδένα τῶν πάλαι βητόρων ἀναφέρειν βί-
 βωλήται τοῦ τῆς αὐτοῦ γραφῆ· χαρακτηρὸς τὴν
 μίμησιν, οὐδ' ἰλαρᾶ τινι καὶ μειδιώσῃ γλώσση τὸ
 τῆ· διανοίας παραμυθεῖσθαι ἐμβριθῆς, οὐδὲ τὸ τῆς
 φύσεως πάντο γόνιμον χαλινῶ τινι κατέχειν προ-
 τεθῆμται· ἀλλ' ἰδιοτροπία τι καὶ αὐτονομία φύσε-
 ως κατακολουθήσα· χειμῶνά τινα καὶ θάλατταν
 γλώττη· προίσχεται· κἀνεῦθεν ἀμύσει καὶ κνίζει
 τῶν ἐπιόντων τὴν ἀκοήν, καθάπερ τὴν τῶν τρυγών-
 των παλάμην ἢ περὶ ῥόδον ἄκανθα. Ἐξεστὶ δὲ καὶ
 πᾶσι τοῖς βουλομένοις τεκμηριῶσθαι τὴν τοῦ ἀνδρός
 ἐν τοῖς λόγοις δύναμιν, ἐξ ὧν συνετετάχει πολλῶν
 τε καὶ πολλῆς καὶ ποικίλης γεμόντων τῆ· ὠφελείας
 βιβλίων. Ὁ δὲ πάντων μάλλον θαυμάζειν ἔχει τις
 ἀν τοῦ ἀνδρός, ὅτι τοσούτου πρὸς τῶν κοινῶν πραγ-
 μάτων θαρρόθου καὶ κλυδωνος ἐπιχειρόμενος καὶ φραν-
 τῶν ἄλλοτε ἄλλων ἐπικλυζόντων αὐτοῦ τὴν διάνοιαν,
 σῶν ἦν ὁ τοῦ ἀναγιγνώσκοντι καὶ γράφειν ἀπησχό-
 λησι κάποτε· ἀλλ' οὕτως εἶχε πρὸς ἀμφω δεξιῶς,
 ὥστ' ἐκ πρώτας μὲν ἐς ἑσπέραν ἐν βασιλείοις τὰ
 κοινὰ ἑοικῶν ἦν οὕτως ὀλοσχερῶς καὶ ξύν γε πολλῇ
 καὶ ζεούσῃ τῇ προθυμίᾳ, ὥσπερ ἀν εἰ τῶν λόγων
 ἐξω παντοίας ἐτύγχανεν· ὁψὲ δ' αὖθις ἐκείθεν
 ἀπαιλαττόμενος οὕτως ὄλωσ τῶν λόγων ἐγίνετο,
 ὥσπερ ἀν εἰ σχολαστικὸς τις ἦν καὶ τῶν πραγμάτων παντάπασιν ἐκτός. Καὶ πλείστα δ' ἕτερα περὶ τοῦδε
 λείπειν ἔχοντες τοῦ ἀνδρός· ταμειῶσμεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν.

A ceis et equi ornamentis coloris lutei uti permisit,
 ut inter aulae nobiles maxime conspicuus esset.
 Hunc igitur imperator, quem tam charum habebat,
 logothetae generum esse voluit, ei viro ob eximias
 dotes quam plurimas in hunc modum gratificatus.
 Nam proceritate corporis et membrorum ac par-
 tium proportione et oculorum hilaritate omnium
 oculos in se convertebat. Facundia porro naturali,
 laborum tolerantia, memoria firma et nitida sum-
 mum omnis **272** eruditionis fastigium conscende-
 rat. Si quid ex eo sive novum sive antiquum quaereres,
 ita recenserebat, quasi ex libro recitares. Quare iis qui cum eo colloquebantur parum aut nihil opus erat libris. Erat enim viva bibliotheca,
 et eorum quae scire velles parata copia : tanto intervallo omnes eos superabat, qui unquam in studiis versati sunt.

III. Unum hoc in eo reprehendi queat, quod ad nullius veteris oratoris imitationem stylium conformavit, neque gravitatem sententiarum amoenitate ac lepore quodam dictionis condire voluit, neque ingenii ubertatem nimiam freno ullo moderatus est : sed suo quodam genere et genio delectatus procellosum veluti verhorum mare objicit, atque adeo legentium aures offendit et veluti punxit, ut spinæ digitos eorum qui rosas carpunt. Verum qua dicendi facultate præditus fuerit, cuilibet æstimare promptum est e plurimis libris, quos multæ et variæ frugis plenos composuit. Jam quod in eo viro maxime mireris, cum tantæ molestiæ premerent, tantus negotiorum publicorum æstus incumberet, cum curæ alias aliæ animum ejus veluti inundarent, nihil unquam fuit, quod eum a lectione et scriptione revocaret. Sed ea dexteritate in utrisque versabatur, ut a mane usque ad vesperam in palatio rempublicam administraret, et uni huic rei ita sedulo, ita æcri studio vacaret, quasi a **273** litteris prorsus alienus esset. Sero inde digressus adeo totus in litteris erat, quasi scholasticus esset, neque cum republica negotii quidquam haberet. Plura de hoc viro dicenda haberemus ; sed in alium locum ea differenda sunt.

CAPUT XII.

Irene imperatricis obitus. Sepultura. De ejus pecuniis quid actum sit. S. Sophiæ templum ruinam minantur. Duabus pyramidibus exstructis sulcitur. Andronicus marmora vetera ædificia instaurare, quam novum exstruere. Ejus modestia laudatur. Tempia ab eo restituta. Ejusdem opera alia publica. De columna, statua ei cruce in vestibulo templi S. Sophiæ erectis. Crux dejecta reponitur. Cæteru longo tempore labefacta reponantur. Statuae dimensio. Item crucis et globi.

[P. 169] A'. Τῇ γε μὴν Εἰρήνῃ τῇ βασιλίσῃ πλεῖστον ἐν Θεσσαλονικῇ διατριψάση χρόνον, δι' ἧς ἔφαμεν αἰτίας, εἶδεξεν αὐτῇ κατὰ τοῦτους τοὺς χρόνους καὶ περὶ τὸ κολλίχιον ἀφικέσθαι τὴν Δράμαν, εἰώθης δὲ αὐτῇ καὶ πρότερον τοῦτο ποιεῖν θυμηδίας χάριν διὰ τὸ κέρου τῆς ἐν Θεσσαλονικῇ προσεδρείας ὑποκίμπλᾶσθαι. Ἐνθα δὴ γενομένην· χαλεπῶς αὐτὴν πυρετῆς

I. Per illud tempus Irene imperatrix, cum diu ob quas diximus causas Thessalonicae commorata esset, ad oppidulum Dramam iter instituit : quod et prius facere solita erat recitandi animi causa, ubi eam longioris apud Thessalonicenses moræ tardium cepsisset. Quo cum pervenisset, haud multo post gravis eam febris invasit, et cecrius rebus

humanis exemit. Deinde cum et Crakena ipsa e Triballis ad matris exsequias venisset, reliquias ejus Constantinopolim in Pantocratoris monasterium sunt relatæ. Pecuniam vero ipsius, quæ maxima erat, partim ejus liberis dedit, partim ad sarcien- dum maximum Sanctæ Sophiæ templum imperator contulit. Audierat enim ex peritis architectis, duas ejus partes, septentrionalem et orientalem, vetustate labascentes proximam ruinam minitari, nisi mature occurreretur. Quare idem imperator multis, ut diximus, aureorum millibus de imperatrici pecunia datis per eas quas videmus pyramides, ex altis fundamentis eductas, periculum quod imminabat egregie propulsavit.

δεδικώς ἐκ τῶν τῆς δεσποίνης χρημάτων, ὡς ἔφημεν, τὰς ὀρωμένας ταῦτα; ἐκ βαθέων τῶν θεμελιῶν ἀνήγειρε πυραμίδας (12), δι' ὧν κράτιστα τὸν ἀπειλούμενον ἔσθησε κίνδυνον.

II. Hoc loco declarandi 274 occasio datur, quo animo in hujusmodi rebus fuerit. Nam cæteri quidem omnes imperatores, qui sacrosanctas ædes extruxerunt, ad eam rem suscipiendam ambitione quadam impulsu fuerunt. At isthæc ambitio parum abest a vanitate et superbia: quæ vitia ubi eminent, honestam actionem dedecorant, velut insidens veruis pocum deformat. Andronicus vero imperator satius esse arbitratus jam exstructas meliorare ac tueri prout deceret, atque imminantia ex vetustate pericula convenientibus auxiliis et diligenti studio submovere, quam eas collabi sinere, et alias e fundamentis ad ostentationem exstare, omnem in id unam curam ac diligentiam conferebat. Etenim illic non deest livoris taciti suspicio, qui ruentia veterum ædificia negligi jubeat, ut simul cum iis monumentis evanescat ac deleatur memoria eorum qui illa posuerunt; nova autem ædificia, aliis silentio alto obrutis permanentia, ejus a quo exstructa fuerint nomen prædicent; quemadmodum præsentis veris amœnitatem novi palmites declarant. Hic vero gravitate et constantia animus instructus veluti iudex pro tribunali sedet ac nullo affectu pravo corrumpitur; sed Deo ipso conscientia suæ teste æquam lancem suspendit.

κάθηται, μήτε τι κίβδηλον ἐπαγόμενος φρόνημα, καὶ ἅμα ὑπὸ Θεῷ μάρτυρι τοῦ συνειδήτου; μετεωρίζων τὰς πλαστίγγας.

III. His igitur de causis imperator vetera fana refici et fulciri curabat, quamvis ea res multo majores sumptus postularet quam 275 si nova exstruere voluisset. Nos autem Asiæ Europæque oppidulis, quæ instauravit et e fundamentis erexit, omnis solius Constantinopolis operum mentionem faciemus, quæ in hunc usque diem cura ejus consistunt. Sunt autem hæc. Juxta portam Eugenii maximum Pauli Magni templum; duodecim Christi discipulorum seu omnium Apostolorum ædes; item

περιέσχε μετ' οὐ πολὺ, δε δὴ καὶ ταχέως αὐτὴν ἐξ ἀνθρώπων πεποήκειν. Ἔττα ἐλληθοβίας καὶ τῆς Κραλαίνης ἐκ Τριβαλλῶν ἐπὶ τὸ τῆς μητρὸς πένης διεκομισθῆ τὸ λείψανον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος ἐτέθη μνη. Τὰ δὲ χρήματα αὐτῆς πάντοτε πλείστα τυγχάνοντα, ἀ μὲν δίδουκε τοῖς παισὶν αὐτῆς, ἀ δὲ πρὸς βοήθειαν ἱναλίονει τοῦ μεγίστου νεῦ τοῦ Θεοῦ Σοφίας ὁ βασιλεὺς.

"Ἦκουσε γὰρ παρὰ τῶν δοκίμων οἰκοδόμων, ὡς τῆ μακρῷ χρόνῳ καμόντα συνίζησιν τὰ δύο αὐτοῦ ἐπιπέπνησαν μέρη, τὸ τε πρὸς ἄρκτους ὄρων καὶ ἐπὶ τὸ πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένον, ἀ δὲ πτώων ἀπειλοῦσι ταχέϊαν, εἰ μὴ συνειπλάθοιτο τις. Ὅθεν χιλιάδας νομισμάτων οὐκ ὀλίγας τοῖς οἰκοδόμοις ὁ βασιλεὺς

B' Β'. Ἄξιον δ' ἐνταῦθα γενομένοι; δηλώσαι τὴν γνώμην, ὅποια τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς τοιοῦτοι;. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων βασιλέων (13) ἐπίσοι θεῖους καὶ ἱεροῦς ἀνεγγερέρασιν ἐκους φιλοτιμία τιλ πρὸς τοῦτον ἠγέρθησαν τὸν σκοπὸν, καὶ τὴν οὐ πόρρω κενοδοξίης καὶ τύφου τινδ; ἡ το αὐτῇ φιλοτιμία. Ἔνθα δὲ τὰ τοιαῦτα ἐπιπολάζει, τὸ σεμνὸν ὑφαίρειται πως τῆς πράξεως, καθάπερ μήλου ὄραν ὑφαίρειται σκάλιξ ἐφεδρεῖων. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος οὗτος πολλῶ βέλτιον κρίνας τοὺς προὔπάρχοντας βελτιοῦν τε καὶ συνιστᾶν κατὰ τὸ εἶδος καὶ τοὺς ἐπίδοτας ἐκ τοῦ χρόνου κινδύνους μετὰ τῆς προσηκούσης βοήθειας τε καὶ σπουδῆς ἀποκρούεσθαι, ἢ τοὺς μὲν ἀφιέναι πίπτειν, φιλοτιμείσθαι δ' ἐκ βάθρων ἐγείρειν ἐέρους, ἐν τούτῳ τὴν πᾶσαν ἐκείνου σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ βασκανία [P. 170] τις ὑφέρειν δεικέι, πειθουσα τῶν παλαιῶν τὰς οἰκοδομὰς καταπίπτειν ἔξιν, ἵνα καὶ τῆς τῶν οἰκοδομησάντων μνημῆς ἐμοῦ τοῖς οἰκοδομήμασι συναποβρεούσης καὶ συναποθνησκούσης μένη τὰ νέα συστήματα ἐν βαθείᾳ τῶν ἄλλων σιγῇ διατρανοῦντα τὴν μνήμην τοῦ ταῦτα συστήσαντος, καθάπερ οἱ νεῖο βλαστοὶ τὴν τοῦ πρὸς γε τὸ παρὶν ἐπιστάτους ἔαρος χάριν καὶ δύναμιν. Ἐνταῦθα δὲ λογισμὸς ἐμβριθῆς καὶ ἀρρητῆ τὰ σκηπτρα τῆς κρίσεως καὶ τοῦ βήματος εἰληφῶς, καὶ ἅμα ὑπὸ Θεῷ μάρτυρι τοῦ συνειδήτου; μετεωρίζων τὰς πλαστίγγας.

Γ'. Διὰ ταῦτα τοῖνον τῶν πάλαι νεῶν ὁ βασιλεὺς ἐπαμέλετο συνιστᾶς τε καὶ ὑπερῖδων, καὶ ταῦτα πολλῶ μείζονος τῆς τῶν χρημάτων δαπάνης αὐτῶν δεομένων, ἢ εἰ νέους ἐγείρειν ἐβούλετο. Καὶ ἵνα τὰ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ παλιχία παραδραμῶν ὅσα τε ἐκαινούργησε καὶ ὅσα ἐκ βάθρων ἀνήγειρε μόνων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μνησθῶμεν ἔργων, ἐπόσα μέχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον διὰ τῆς τοῦ τοιοῦτου βασιλέως; συνίστανται προμηθεῖα; ἔστιν ὁ περὶ τὰς πύλας τοῦ Εὐγενίου μέγιστος νεῦς τοῦ μεγάλου

Variorum notæ.

(12) *Constantinop. Christ.*, lib. III, n. 19. DUCANG.

(13) Immanem istam ac vesanam in ædium sacrarum structuris imperatorum et nobilium

Constantinopolitanorum ostentationem exarizant non semel scriptores Byzantini, uti observamus in *Constantinop. Christ.* lib. VI, n. 1. DUCANG.

Παύλου (14) · καὶ ἕτερος ὁ τῶν δώδεκα τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων ὁμοῦ · καὶ τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τεῖχη ὅσα ἐκαινούργησε καὶ ὅσα ἐκ βάρβρον ἀνήγειρε · καὶ τελευταῖον ὁ μέγιστος οὗτος καὶ περιβόητος τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεώς · ὅν δὴ καὶ ἐτι κλέον περιποιήσασθαι ἤθελε μὲν, ἀνέκοψε δ' αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα σκέμματα ὁ καθάπερ λαίλαψ αἰγυθίας ἐπελθὼν τῆς βασιλείας μερισμὸς τε καὶ σύγκυρις · περι' ὧν λέξομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Δ'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέβραχε. Τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γλυκέος· δευτέρου ἔτος ἄγοντος ἐπι τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, κατὰ τὸ ἑξακχιλιοστὴν ὀκτακοσιοστὴν εἰκοστὴν πέμπτον (15) δηλαδὴ τῆς τῷ κόσμῳ συστάσεως ἔτος, ἀπαρκτοῦ βιατοῦ πνεύσαντος συνέθη πεσεῖν τὴν ἐπι τῆς χειρὸς τοῦ ἐπι τοῦ κίονος ἀνδριάντος· χαλκοῦν σταυρὸν· τοῦτον δὴ λέγου (16) τὴν ἐν τοῖς προαυλοῖς τοῦ μεγίστου νεῶς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἱστάμενον. Διὰ σπουδῆς τοίνυν ὅτι μεγίστης ἔθετο καὶ τοῦτον ἐπι τῆς προτέρας ἀναγκαίης στάσεως ὁ βασιλεὺς. Συγκαίς οὖν βαθμίαις φυλάκας ἐκ τῆς βάσεως τὴν κίονα πάντα περιλαβὼν ἀναπέπει μεῖχρι τοῦ ἀνδριάντος· δι' ὧν ἀνιόντες· οἱ τῶν τοιοῦτων αὐτουργοὶ εὐρίσκουσι πάντα τὴν σίδηρον, ἰσχύος ἔνθεν κάκειθεν ὑπήρειδε τὸν τοῦ ἀνδριάντος ἵππον ἐς βάθος· δαπανηθέντα τῶν ἰψ' ὧς κινδυνεύειν [P. 171] ἐντεῦθεν ὅσον οὐδέπω πεσόντων τῶν λεισμάτων συγκαταπεσεῖν καὶ τὸν ἀνδριάντα καὶ τὸ κάλλιστον ἀπολέσθαι τοῦτο θέαμα τῆς βασιλευούσης, δμίον ἐξ ὁμοίων καὶ ἰσορροπιῶν μυρίων ἐλλείπειται, διαφυγὴν τῶν τε πυρκαϊῶν τὰς ἐπιβουλὰς· καὶ τὴν πῶν Χατίνων πλεονεξίαν (17)· ἀν' ὧν ἕτερα βελτίω τε καὶ στερέωτερα ὑποσησαντες ἐρείσματα τῶ τοῦ ἀδριάντος ἵππου τὸ ἀσφαλές· τε καὶ ἀσείστον ἔχαρσαντο. Ἐπειτα καταγιόντες καὶ τὸ ἐπι τῆς κεφαλῆς βασιλικὸν σύμβολον (18) καὶ ἐτι τὴν ἐν τῇ χειρὶ σφαίραν βαθύτερον περιέλασαν τὴν χρυσοῦν καὶ τηλαυγέστερα κατεσκευάσαν. Ἐῖτα τὴν κίονα πάντα ἀνωθεν μεῖχρι τῆς βάσεως θεορασμένην τὴν ἐπιφάνειαν ἔρχετα ὑπὸ τῆς τῶν ἡλῶν ἐκβολῆς, οὗς ἅμα τῶν τῶν

A urbis moenia partim instaurata, partim de integro structa : denique maximum illud et celeberrimum Sanctæ Sophiæ templum, cui ille majorem adhuc curam impendere decreverat, cum imperii divisio ac perturbatio, veluti tempestas quædam, repente supervenit ac eas cogitationes irritas reddidit : qua quidem de re infra dicturi sumus.

IV. Verum illud pene me præteriiit. Cum Joannes Glycys alterum annum in patriarchali solio sederet (qui annus ab orbe condito fuit sexies millesimus octingentesimus vicesimus quintus), accidit ut vehementi Borea spirante crux aenea e manu statuæ supra columnam positæ (eam dico B quæ in vestibulo maximi Sanctæ Sophiæ templi erecta est) elaberetur. Eam quoque imperator summa festinatione in pristinum locum reponendam curavit. Crebris videlicet gradibus ligneis columnam ab infima basi totam circumplexus effecit, ut ad statuam usque perveniretur. Per eos gradus cum ii qui ejusmodi operibus præsumt, 276 asendiscent, omne ferrum, quo illius statuæ equus utrinque fulciebatur, rubigine prorsus consumptum esse animadvertunt : ut periculum proxime instaret, ne fuleris brevi collapsis statua ipsa simul collabere-tur, ac pulcherrimum illud imperatricis urbis spectaculum periret, quod unum ex infinitis ejusdem generis et æqualis magnitudinis operibus adhuc reliquum incendiorum pericula et Latinorum rapaciatem effugit. Melioribus igitur et firmioribus adminiculis suffulto equo tutam eam statuam atque immotam præstiterunt. Deinde imperatorum etiam capitis insigne detractum, et globum, quem manus gestat, solidiore auro circumdederunt, et splendidi-ora effecerunt. Columnam item, quæ tota a summo ad basin usque pertusam superficiem habebat, ob exemptos clavos, quos Latini una cum ære quo oblecta fuerat abstulerant, lxxvi et firmo tectorio

Variorum notæ.

(14) Vide Constantin. Christ. lib. iii, sect. 5, η 21. DUCANG. — Ἔστιν ὁ περὶ τὰς πύλας τοῦ Εὐγενίου μέγιστος νεὼς τοῦ μεγάλου Παύλου. Sunt autem hæc : juxta portam Eugenii, maximum Pauli Magni templum, etc. Ita vertendum. At Wolfias, codicis usus male interpretato, verterat : Sunt autem hæc : D. Eugenii juxta portam maximum templum : Divi Pauli Apostoli : duodecim, etc. BOVIN.

(15) Christi 1317. DUCANG.
(16) Justiniani scilicet statuam. DUCANG. — Columnam et statuam accurate descripsit Pachymeres in Euphrasi τοῦ Αὐγουστῆωνος, quæ exstat in codice Regio 5119, fol. 10. De eodem Augusteone Bondelmontius : Extra igitur ecclesiam ad meridiem in platea columna septingentorum cubitorum alta videtur, cujus in capite Justinianus æreus equester habetur, et pomum cum læta aureum tenens, ad occidentem cum dextera

minatur. Ducangius annotat : Describitur Justiniana ista columna et statua a Procopio lib. 1, De Ædif. Justiniani ; Nicephoro Gregora lib. vii, pag. 195, 194 ; Zonara pag. 52 ; Cedreno pag. 574 ; Suida in Justiniano ; Godino in Originibus Constantinopol ; Manuele Chrysolora pag. 121 ; Gulielmo de Baldenzeel in Hodæpor. ad terram sanctam pag. 103, etc. BOVIN.

(17) Exstat in codice Bodleiano [Roë 22] narratio Nicetæ Choniatae de statuâ Constantinopolitanâ, quas Latini capta Urbe contractas in monetam conflant. Eam narrationem, cujus copiam mihi a Cl. V. Joanne Ernesto Græbio factam esse dixi in præfatione, selectis tomis quarti opusculis præfigendam reservamus. BOVIN.

(18) Quâlis fuerit Justiniani galea, declarat Tzetzes in Varia historia. Vide Gyllium, De Topogr. Constantinop., lib. ii, cap. 17. Vide et Augusteonis Euphrasin Pachymerianam. BOVIN.

* Hoc Pachymeris opusculum jam edidimus in tomo nostro CXI. IV. Edit.
** Inno ad orientem. BOVIN.

*** Exstat nunc Historiæ Nicetæ subjuncta. Eort.

induxerunt : et quæ hiabant, omnia constrinxerunt
et consolidarunt.

V. Ego vero indignum ratus, cum post tot annos ad eam statuam liceret nostro tempore adire, oblatam occasionem ita a me negligi, ut nollem cum aliis ascendere, et admirabili illo spectaculo frui curiosius, ascendi ipse quoque, et omnia diligenter investigata singulatim enumeravi. Ac longitudinem columnæ, quam facile quis metiri ex umbra potest, recensere hoc loco supervacaneum esse duximus. Quæ vero nemo omnium potest dicere, ea nos, qui ipsi vidimus, **277** explicabimus accurate. Est igitur, quod ad hominis simulacrum pertinet, capitis circuitus orgyia una proceri viri. Tantundem etiam ab humeris ejus usque ad summum apicem coronæ imperatoriæ. Longitudo cujusque digiti (manuum videlicet) unius spithamæ est. Pedis planta, tres spithamas longa, unius spithamæ besse plus; seu quatuor spithamas, unius triente minus. Longitudo crucis globo incumbentis spithamæ quatuor; latitudo spithamæ tres. Globi capacitas mensuræ civiles tres. Ab equi pectore usque ad caudam orgyia tres. Pariter crassitudo colli ejus orgyia tres fere. A summo naso usque ad aures ejus orgyia una. Tibiæ crassitudo sive ambitus, qua ad pedem accedit, est quinque spithamarum. Amictus vero ejus stellis quibusdam insignitus, prætereaque foliis et ramis variatus, persimilis est

Variorum notæ.

(19) Bondelmontius *septingentorum cubitorum* altam facit: id quod incredibile est. Legendum procul dubio; *septuaginta cubitorum*. Gregoras eam nos ex umbra metiri jubet; quasi vero illi nos facere possimus hoc tempore, cum nec vestigium quidem ejus columnæ ullum superest. Quodsi etiamnum staret integra, nec sic quidem eam metiri hinc possemus, ut Wolfius recte in margine annotat. BOVIN.

(20) Quasi vero digitorum omnium eadem esset longitudo. BOVIN.

(21) Quid sit *κνήμη* τοῦ ποδὸς non satis liquet, nisi sit ea pars tibiæ, quæ ad pedem proxime accedit, et est maxime gracilis. Dicitur et de homine. Sic apud Nicetam in fragmento, quod vir doctiss. Jo. Ernestus Gravius mecum humanissime communicavit, simulacrum Herculis, a Lysimacho efficti, dicitur fuisse οὕτω μέγιστον, ὡς τὴν περιλάσσαν τὸν αὐτοῦ ἀντίχειρα μέγιστον εἰς ἀδρῆστον ζωστήρα ἐκτείνεσθαι, καὶ τὴν κνήμην τοῦ ποδὸς εἰς ἄδρῆμηκες. Non omittendum hoc loco id quod narrat Petrus Gyllius, *Topograph. Constantinopol.* lib. II, cap. 17: *Barbari, inquit, omni æreo vestitu, et equo, et statua columnam Justiniani spoliarunt, aliquotque annos nuda remansit. Tandem ante triginta annos eversa est tota usque ad stylobatem, quem anno superiore (*) funditus vidi exscindi. Idem paulo infra, Equestrem Justiniani statuam, quam modo dixi supra hæc columnam fuisse collocatam, servatum diu in claustro regii palatii, deportari nuper vidi in campos, quibus metalla funduntur in machinas bellicas, inter quæ erant Justiniani crus proceritate meum statuarum superans, et nusquam dodrante longior. Crura equi ad terram projecta metiri non potui. Pedis ungulam mensus sum occulte, et deprehendi dodrantalis esse altitudinis. Gyllius ex sua ipsius statura*

κίονα πάλαι καλῶπτοντι χαλκῶ περιέσπασαν οἱ Λατῖνοι, λεοκοκίῃ στέρῃ περιελήφασαι καὶ τὰ χάρματα πάντα συνέσφιγγάν τε καὶ συνεκάλυψαν.

Ε'. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἄξιον εἶναι κρίνας· τὴν διὰ πολλῶν ἡδὴ τῶν χρόνων ἐπὶ τὸν ἀνδριάντα συμβάσαν ἐφ' ἡμῶν ταύτην ἀνοδον περιδεῖν, καὶ μὴ συναναβάς τοὺς ἄλλους οὕτω θαυμαστῆς ἀπολελαυκέναι τῆς θέας περιεργότερον, συναντήθων καὶ περιεργασάμην καὶ κατηριθμησάμην πάντα καθ' ἕν. Καὶ τὸ μὲν τοῦ κίονος μῆκος (19) βῆθιον ἀεὶ τυγχάνων τοῖς βουλομένοις ἐκ τῆς σκιάς καταμετρεῖν ἄκαιρον ἐνομίσταμεν λέγειν ἐν τῷ παρόντι· ἃ δ' οὐκ ἔξιστιν οὐδέισι τῶν πάντων εἰπεῖν, ταῦθ' ἡμεῖς αὐτόπται γενόμενοι λέγομεν ἄκριβῶς. Ἔστι τοῖον ἢ μὲν περιφέρεια τῆς τοῦ ἀνδριάντος κεφαλῆς ὄργυια μία ἐδμήκουσ ἀνδρός. Τοσοῦτον δ' ὁμοίως καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ὤμων αὐτοῦ μέχρις ἄκρου τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς βασιλικῆς σμβόλου. Τὸ δὲ μῆκος ἐκάστου δακτύλου (20) τῶν τοῦ ποδὸς χειρῶν σπιθαμίων. Τὸ δὲ μῆκος τῆς τοῦ ποδὸς αὐτοῦ βάσεως σπιθαμαὶ τρεῖς καὶ δέτριον, εἴς τὸν τέσσαρας παρὰ τρίτον μίαν σπιθαμῆς. Τὸ δὲ μῆκος τοῦ ἐπὶ τῆς σφαίρας σταυροῦ σπιθαμαὶ τέσσαρες· τὸ δὲ πλάτος σπιθαμαὶ τρεῖς. Τῆς δὲ σφαίρας τὴ χώραμα μέτρα πολιτικὰ τρία. Τὸ δ' ἐκ τοῦ στήθους τοῦ ἵππου μέχρι τοῦ οὐραίου ὄργυια τρεῖς. Ὁμοίως καὶ τὸ πάχος τοῦ τραχήλου αὐτοῦ ὄργυια τρεῖς ἔργυιστα. Τὸ δ' ἐκ τοῦ ἄκρου τῆς ῥινὸς αὐτοῦ μέχρι τῶν ὠτων αὐτοῦ ὄργυια μία. Τὸ δὲ τῆς κνήμης τοῦ ποδὸς αὐτοῦ πάχος (21) κατὰ περιφέρειαν σπιθαμαὶ

æstimandum nobis relinquere, quam procerum fuerit crus Justiniani. At nos quæ fuerit Gyllii statura hodie ignoramus. De colossi Justiniani mensuris. quæ apud Gregoram et Gyllium exstarent, quid sibi videretur interrogatus vir ætatis nostræ sculptorum facile princeps, Franciscus Girardo Tricassinus, respondit, si eæ veræ essent, nullam nec in homine nec in equo servatam esse symmetriam, seu membrorum proportionem. Rogavi ne gravaretur sententiam suam scripto declarare: cupere etiam dixi me, dari mihi ab eo mensuras equestris statuæ in platea Ludovici Magni Parisiensi erectæ; illius scilicet statuæ colossæ, quam Girardo ipse unica artis fusura duplicem (homine enim et equo simul junctis solidum simulacrum constat) singulari arte et miro successu ante aliquot annos confavisset. Ille non hujus solum, sed et aliarum quatuor pulcherrimarum magnitudines mihi sua manu descriptas dedit. Verba artificis summi quominus mutarem religio mihi fuit. En ipsa ex autographo: *Les mesures de la statue équestre de l'empereur Justinien n'ont nul rapport les unes avec les autres, suivant les proportions du corps humain. Il en est de même de son cheval. La figure équestre du roy, posée dans la place de Louis le Grand, a de hauteur 20 pieds, depuis la teste jusques sous les pieds du cheval. La figure du roy a de proportion 16 pieds, si elle estoit debout. La figure de Henry IV sur le Pont Neuf a 14 pieds trois pouces, depuis les dessus de la teste jusques sous les pieds du cheval. Elle est fondue séparément du cheval. Cet ouvrage a été fait à Florence par Jean de Boligne. Le pedestal, et ses ornemens de bronze, ont été faits à Paris. Les esclaves sont de Franqueville de Cambray, faits aussi à Paris. La figure de Louis XIII*

* Hæc scripta sunt circiter an. Chr. 1550. BOVIN.

έντε. Τὸ δὲ ἱμάτιον αὐτοῦ ἔστιν ἀστράσι σεσημα-
 σμένον καὶ ἔτι φύλλοις καὶ κλάδοις πεποιχίμενον
 καὶ ἀκριβῶς ἐξεικασμένον ἔστιν οἷς τῶν ἀνωθεν ἐκ
 Σηρικῆς κομιζομένων (22).

A nonnullis qui e Seruni et regione devecti huc descen-
 dunt.

CAPUT XIII.

Andronico juniore uxore Irene Alemanni Michael imperator Thessalonicam abijt. Ab eundi causa.
 Ibidem moritur. Oraculum de ejus morte. De rebus Thessaliciis repetuntur ea, quæ jam dicta fuerant.
 Joannis Ducæ sine liberis defuncti provinciæ et urbes distractæ. Quædam Romano imperio adjunctæ.
 Cæteris pænæ a synodo frustra indictæ.

[P. 172] A. Ἐς δὲ τοῦτιδον ἔτος (23) ἀγεται τῷ
 ἑγγόνῳ ὁ βασιλεὺς Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλεῖ γυναικα
 Εἰρήνῃ τὴν ἐξ Ἀλαμανῶν (24), οὗς Γαλάτας ἔσπε-
 ροῦς οἶδεν ἢ πάλαι καλεῖν συνίθεια. Καὶ μετὰ
 ταῦτα ἀπεισιν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐς Θεσσαλονικίην
 μετὰ τῆς βασιλίδος Μαρίας τῆς συζύγου αὐτοῦ·
 ἔθα δὲ καὶ τὸ πέρας μεθ' ἄλλον ἐνιαυτὸν τοῦ παρῶ-
 ντος ἰδέετο βίον (25). Καίτοι προμεμάντευμένον ἦν
 ἀπίοντι αὐτῷ ἐκεῖσε θανεῖν, καὶ ἐδειλία δι' αὐτό γε
 τοῦ ἀπελθεῖν. Ὅμως ἀπῆλθεν διὰ τὰ Θετταλῶν
 καὶ Πελασγῶν πράγματα, ὅποσα ἀνεβῆναι τῷ
 τρικυβῆτα, περὶ ὧν ἐροῦμεν αὐτίκα. Ὁ δὲ τῆς
 μαντείας τρόπος τοιοῦτος ἦν.

1. Sequenti anno imperator nepoti Andronico
 imperatori uxorem despondet Irenen ex Alemanis
 oriundam, quos Galatas occiduos vocare antiquitas
 consuevit. Postea Michael imperator cum conjugē
 Maria imperatrice Thessalonicam proficiscitur; ubi
 anno integro exacto supremum diem obiit. Atque
 illic moriturum eum esse prædictum abeundi fue-
 rat, timueratque ob eam ipsam causam illuc ire.
 Sed ob Thessalorum et Pelasgorum tumultus
 illa tempestate subito exortos, de quibus nos statim
 dicemus, eo profectus est. Oraculum autem hujus-
 modi fuit.

B. Ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν παλατίῳ
 εὐρέθη πρὸ τῶν πυλῶν ἀνωτέρω μικρὸν τῆς φλιᾶς
 τῆς ἀνω γεγραμμένος κύκλος· καὶ περὶ τὸν κύκλον
 τέτταρα ζῶα γεγραμμένα, λέων, πάρδαλις, ἀλώπηξ
 καὶ λαγὼς· καὶ ἐπ' αὐτοῖς χρησμός τις ἑμμετρος,
 αἰνιγματωδῶς πως ἐμφανῶν τελευτὴν βασιλείας
 ἐκ τῶν Παλαιολόγων ἐν Θεσσαλονικίῃ τῇ πόλει
 ἐπεβῆ· ηκότος. Ἦν δὲ ὁ τοιοῦτος κύκλος τῆς γῆς
 ἀπείκων ἐς ὕψος· δυοῖν ἀνδρῶν μήκος· ὡς ἀμφίβολον
 ἐπεῖθεν γίνεσθαι καὶ οἷον ἀπιστον ἐν ὑποψίᾳ λαβεῖν
 ἀνθρωπινὸν εἶναι τὸν γράψαντα, καιρὸν οὐκ ἔχοντα
 θεῖναι τε κλίμακα καὶ ἄμα ἀνιόντα γράφαι μετὰ τῆς
 προσκοῦσης σχολῆς, βασιλείας τε παρόντος καὶ ἄμα
 συχῶν καὶ ἀναριθμῶντων ὄντων τῶν εἰσιόντων καὶ
 ἐξιόντων· ὥστε μηδενὸς τῶν ἀνθρώπων ὄντος τοῦ
 γράψαντος χρεῶν ἀναμνησθῆναι τῶν ἀνωτέρω (26)
 πλατύτερον περὶ τῶν τοιούτων προσρημένων ἐμοί.

II. In Adrianopolitano palatio ante fores, paulo
 supra limen superius, circulus descriptus inventus
 est, et in ejus circuli ambitu quatuor animalia de-
 picta, leo, pardalis, vulpes, lepus: et supra ea ora-
 culum versibus comprehensum, quo obscure signifi-
 cabatur, imperatorem quemdam e Palæologorum
 familia, ubi Thessalonicam venisset, obiturum esse.
 Is circulus duorum virorum mensura sursum a
 terra distabat, ut suspicari non liceret, sed absur-
 dum et quasi incredibile esset, ab homine depic-
 tum esse, cui opportunum tempus defuisset ad
 scalas applicandas et ad ascendendum, nedum satis
 otii ad pingendum fuisset, cum et imperator ades-
 set, et homines innumeri crebro ingrederentur et
 egrederentur. Proinde cum nemo mortalium hæc
 pinxerit, ad illa recurrendum est, quæ supra de
 hujusmodi rebus copiosius exposuimus.

C. Ἄλλ' ἐπὶ Θετταλίαν καὶ ἐκεῖ πράγματα ὁ
 λόγος ἀγέσθω, ἵνα καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀπαλλαγέντες τῶν
 μειζόνων καὶ βαρυτέρων ἀψώμεθα ὑποθέσεων.
 Ἐξαμεν, (27) ὡς ἡ Θετταλῶν καὶ Πελασγῶν ἀρχὴ ἐς
 Ἰωάννην Ἐσχάτον (28) περιῆλθε τὸν Δούκαν· ὃς νέος

III. Sed ad Thessaliam et res ibi gestas converta-
 tur oratio, ut illis quoque explicatis ad majora et
 graviora commemoranda accedamus. Thessalorum
 et Pelasgorum principatum in Joanne Duca desiisse
 diximus: qui et juvenili ætate et corpore morbido

Variorum notæ.

D dans la place Royale a 14 pieds un pouce, depuis
 le dessus de la teste jusques sous les pieds du cheval.
 La figure du roi a dix pieds cinq pouces de propor-
 tion; et a été faite à Paris par Biard Parisien. Le
 cheval a été fait à Rome par Daniel de Volterre. Le
 Marc Aurele à Rome, figure antique, a 13 pieds de
 hauteur, compris le cheval. Le pedestal est de Michel
 Ange. La figure équestre du roi (faite par M.
 Girardon), posée dans le Chasteau de Boufflers-en
 Beauvoisis, a dix pieds de hauteur, depuis le dessus
 de la teste, jusques sous les pieds du cheval. La figure
 du roy avroit huit pieds, si elle estoit debout. Hæc
 Girardo, cujus colossium regium, cum Justiniano
 conferendum, et his quas damus notis ornamento
 futurum, optavi aliquando æri incisum habere: de-
 inde consilium illud abieci, ea presertim ratione.
 quod rerum dissimilimarum vix ulla posset insti-
 tui comparatio. BOIVIN.

(22) Wolfius non expressit adverbium ἀνωθεν.
 Ego ad præteritum tempus retuleram, atque ita
 verteram, qui e Seruni regione olim afferebantur.
 Nunc loci adverbium esse existimo, et sic inter-
 pretor, qui e Seruni regione devecti huc descendunt.
 Quæ ab Oriente afferebantur, ea Byzantii ἀνωθεν
 afferri dicebant; quæ ab Occidente, κάτωθεν. Sic
 idem Gregoras in inscriptione epistolæ ad Perra-
 gomenum, περὶ τῶν ἐλθουσῶν αὐτῷ τερατολογίω,
 τῶν μὲν ἀνωθεν ἐκ Τραπεζούντος, τῶν δὲ κάτωθεν
 ἐξ Ἰταλίας. BOIVIN.
 (23) ANNO 1318. DUCANE.
 (24) Ducis Brunsvicensis filiam. Vide stemma
 Palæolog. p. 238. DUCANE.
 (25) Vide infra lib. VIII, cap. 4, sect. 3. BOIVIN.
 (26) Vide lib. V, cap. 7, sect. 4 et 5. BOIVIN.
 (27) Hujus libri cap. 7, sect. 1. BOIVIN.
 (28) Vide Stemma Angelorum, pag. 20. BOIVIN.

cum esset, et iis de causis res ibi perperam geri videret, timebat, ne eorum qui inter subditos maxime eminebant aliquis res novas moliretur ac summam potestatem tyrannice usurparet. Quamobrem legatis ad imperatorem Andronicum missis notham ejus filiam Irenen uxorem **279** duxit. Sed triennio tantum cum ea exacto nullis liberis superstibus decessit. Cum itaque imperii Thessalici possessio deficiente successore vacua remansisset, distractæ sunt provinciæ et urbes illius regionis; quarum aliæ imperatori cesserunt una cum filia superius memorata; aliæ indigenis quibusdam nobilibus se submisserunt; aliæ denique Catalanis e Bœotia per illud tempus incursantibus servierunt. Tum igitur crebræ a sacrosancta synodo litteræ ad Thessalos, Phthiotas et Pelasgos missæ sunt, quæ et illos officii monerent, et iis qui imperatori parere, atque ut cæteri cum Romano imperio (quemadmodum olim receptum fuisset) conjungere se detrectarent, graves pœnas munitarent. Verum nihilo magis illæ profecerunt quam quæ præcesserant. Atque hæc ad hunc modum se habuerunt.

Α τε ὧν τὴν ἡλικίαν καὶ ἀλλοίως νοσώδης τὴν ἔξιν τοῦ σώματος καὶ δρῶν διὰ τοῦτο πλημμελῶς τὰ ἐκεῖ φερόμενα πράγματα ἐθεδίει περὶ τῆς ἀρχῆς, μὴ τις τῶν ὑπ' αὐτῷ γε ἐνδόξων νεωτερίσας τυραννικῶς αὐτῆς ἐπιλάθεται. "Θεὸν διαπρεσβευσάμενος ἀγεται ἐκαστῷ γυναῖκα Εἰρήνην. [P. 173] τὴν νόθην Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως; Οὐγατέρα. Ἀλλὰ τρεῖς μόνους αὐτῆ συνοικήσας ἐνιαυτοῦς ἀπὸ τῆς ἀπολείπει τὸν βίον· ὡς ἐντεῦθεν ἀδιαδόχου τῆς ἀρχῆς καταλειπομένης ἐκείνης; διεβρῆχθαι τὰς ἐκεῖ χώρας καὶ πόλεις· καὶ τὰς μὲν προσρῦναι τῷ βασιλεῖ μετὰ τῆς εἰρημένης αὐτοῦ Οὐγατρὸς· τὰ δ' ὑποκύψαι τισὶ τῶν ἐνδόξων τῆς χώρας· τὰς δὲ τοῖς ἐκ Βοιωτίας τηνικαῦτα ἐπιδραμοῦσι Κατελάνοις δουλεύσαι. Τότε τοίνυν καὶ συχνὰ παρὰ τῆς θαλάσσης καὶ ἰερᾶς συνόδου γραφαὶ πρὸς Θεσσαλοῦς καὶ Φθιώτας καὶ Πελασγῶς ἀπεστάλησαν παραινέσεις τε ἔχουσαι καὶ ἕμα φρικώδη τὰ ἐπιτίμια κατὰ τῶν μὴ βουλομένων ὑπέκειν τῷ βασιλεῖ καὶ εἶναι μίαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν σὺν τοῖς ἄλλοις, ὡς ἐν τοῖς πρότερον χρόνοις. Ἀλλ' ἤγασαν τῶν φθασάντων (29) πλεόν οὐδέν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν (30) τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Variorum notæ.

(29) An intelligendum hoc de litteris, quæ fortasse ab imperatore ante illud tempus missæ fuerint? Boivin.

(30) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν. Inde incipit lib. viii, non solum in codice Regio, sed et in Vaticano, ut accipi ex Cl. Rostgaardio. Boivin.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Η΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Michaelis imperatoris filia ducæ. Quos maritos habuerint. Ejusdem filii duo. Avus Andronicus cæteris omnibus præfert. Eum apud se educat. Andronici junioris mores, consilia, ambitio. Meretricem amat. Rivali insidias struit. Manuel frater pro rivali occiditur. Patris tristitia, morbus, obitus. Avi imperor. De urbe Genua. Ubi sita. Guelphorum et Gibellinorum factiones. Earum propagatio. Crataea ad maritum redire cunctatur. Crataea minæ. Mulier ad virum redire jussa cucullum induit. Constantinus frater cucullo discisso Triballis abducendam tradit.

283 I. Quoniam autem majora deinceps et recentiora exposituri sumus, necesse est repetita alius narratione multiplicem rerum contextum serio et ordine aliquo digerere, ne oratio ad auditorum animos obscura perveniens ingrata ac salebrosa merito

Α'. Ἐπεὶ δὲ μειζόνων καὶ καινοτέρων ὑποθέσεων ἄρχεσθαι μέλλομεν, ἀναγκαῖον ἀναλαβόντας τὸν λόγον εἰρμόν τινα καὶ τάξιν τῇ πολυπλόκῃ σειρᾷ χορηγεῖν τῶν πραγμάτων, ὡς ἂν μὴ ἀσαφῆς ὁ λόγος ἐπὶ τὰς τῶν ἀκούοντων ψυχὰς παροδεύων ἀγδῆς

φαίνονται καὶ ἀποκάλυψιν ἐπισεικῶς. Τῷ βασιλεὶ Μιχαὴλ παῖδες ἐκ Μαρίας τῆς ἐξ Ἀρμενίων ἐτλη-
 θίας αὐτῷ γυναικὸς ἐγένοντο ὀφθαλμοὶ μὲν δύο, Ἄννα
 καὶ Θεοδώρα ὧν ἡ μὲν Ἄννα ἀπιούσα συνεζύγη
 Θωμᾷ (31), τῷ Ἡπείρου καὶ Αἰτωλίας ἀρχοντι ἣν
 ἔλαχε μετὰ ταῦτα φορέουσα Θωμᾶν ὁ ἐκείνου [P. 174]
 ἀδελφεοῦς κόντος (32) ἡ δὲ Θεοδώρα ἀπιούσα
 συνεζύγη Σπενδοσθλάδῃ, τῷ τῶν Βουλγάρων ἀρ-
 χοντι. Θυγατέρες μὲν οὖν δύο αὐταὶ τῷ βασιλεὶ γε-
 γέννηται Μιχαὴλ Ἀρβένες δ' ὁμοίως δύο, Ἀνδρό-
 νικὸς τε ὁ βασιλεὺς καὶ Μανουὴλ ὁ δεσπότης. Τὴν
 μέντοι Ἀνδρόνικον τοσοῦτον ἐκθύμως ὁ βασιλεὺς
 Ἀνδρόνικος; καὶ πάππος ἡγάπα καὶ οὕτω τῆς θεᾶς
 αὐτοῦ γε ἐξήρτητο, ὥστε πάντα πρωτογενεῖς τε
 καὶ ὑστερογενεῖς υἱοῦς καὶ θυγατέρας καὶ ἐγγόνους
 ἐν δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ σχέσει; τίθεσθαι μοῖρα, καὶ
 πάντα, εἰ ἔθει, βραδίως ἔτοιμος εἶναι προσεῖθαι δι'
 ἕνα γε τοῦτον· τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὴν τῆς βασιλείας
 μονιμωτέραν διαδοχὴν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν εὐφυῆν
 τῆς γνώμης, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ τῆς ὕψους κάλλος,
 ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν ὥστε δι' αὐτὰ γε
 ταῦτα καὶ παρ' ἑαυτῷ τρέφειν ἔκρινε ζεῖν ἐν παι-
 δείᾳ βασιλικῇ καὶ ἅμα τῇ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν
 αὐτοῦ διηγεῖσθαι, θεωρίᾳ τρυφᾶν καὶ ἀγάλλεσθαι.

Β. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐς τὸν ἐφηθόν (33) ἦκεν ὁ νέος
 Ἀνδρόνικος, ἐν ᾧ τῆς ἡλικίας ἀκμαϊότερον αἰ ἡδο-
 νὰ κατὰ τῆς φύσεως ἐπανάσταται καὶ ζητοῦσιν
 ἐλευθερίαν μηδὲν ἐπιπερομένην κεκολασμένην, καὶ
 μέγιστα ἐν ἀξίᾳ βασιλικῇ (34) καὶ ἀνοθύσει νεότητι,
 τότε δὲ πολλῇ τοῖς ἡλικιωταῖς ἦν ἐξουσία πάντα
 καὶ ἐφείν ὑψηλοῖσθαι, ὅποσα νεωτερίζουσι γνῶ-
 μι τῇ βουλῆσαι πάντα παραμετροῦμεναι καὶ ὅλους
 χλινοῦς αἰδοῦς ἀποπτύουσαι. Καὶ πρῶτα μὲν κη-
 ρνίον παρεξάγειν αὐτὸν ἐς περιπάτους καὶ θέατρα
 καὶ κυναγεία· ἔπειτα ἐς νυκτερινὰς περιπλανή-
 σεις ὁ πᾶν τοι βασιλεῦσιν ἀρμολοῦσας. Αὐταὶ δὲ
 πολλὴν ἀπαιτοῦσι χρημάτων δαπάνην· τὸ δ' οὐκ ἦν
 εὐκατῆς, τοῦ βασιλέως καὶ πάππου σταθμοῖς καὶ
 πύργοις οὐ πολὺ τὸ μεγαλοπρεπὲς τε καὶ φιλότιμον
 ἐπιπροσμένους τὴν ἡμερησίαν αὐτῷ· χορηγοῦντος
 τρυφῆ. Ἐντεῦθεν φίλια πρὸς Λατίνων ἔστιν οὗς
 τῶν ἐν τοῖς Γαλάτοις τὴν οἰκίαν κεκτημένων καὶ
 μέγιστα ὅσοι πλοῦτω κομῶντες ἦσαν μακρῷ· ἐν-
 τεῦθεν δάνεια καὶ ὀφείλα καὶ ζητήσεις χρημάτων·
 ἐντεῦθεν βουλαὶ καὶ μελέται λαθραίας φυγῆς. Ὅσο-

A videatur. Michael imperator ex Maria uxore, quæ
 Armena erat, duas puellas suscepit, Annam et
 Theodoram. Anna Thomæ Epiri et Ætolixæ prin-
 cipi nuptam data est; quam comes avunculo suo
 Thoma occiso postea uxorem duxit. Theodora Ven-
 ceslao nupsit, Bulgarorum principi. Hæ, inquam,
 filix duæ Michaeli imperatori ex uxore natæ sunt.
 Idem etiam filios duos habuit ex eadem susceptos,
 Andronicum imperatorem et Manuelem despotam.
 Ex his Andronicum nepotem tanto amore prose-
 cutus est imperator Andronicus, ita ejus aspectu
 gavisus, ut cæteris omnibus seu majoribus seu
 minoribus natu filiis, filiabus, nepotibusque secun-
 dum ab illo et tertium dignitatis gradum assigna-
 ret, et unius hujus servandi gratia, si necesse foret,
 aliorum omnium jacturam facere paratus esset;
 tum ob imperii successionem, quæ per hunc fir-
 mior ac diuturnior futura videbatur; tum propter
 ingenii præstantiam, tum propter oris venustatem;
 forsitan et ob similitudinem nominis. Quibus de
 causis cum apud se regia disciplina instituendum
 esse censuit, ejusque conspectu noctu atque inter-
 diu sese oblectare et exhibitare 284 statuit.

II. Postquam autem Andronicus junior adole-
 scentix limen ingressus est, quo tempore volupta-
 tum ardor maximus existit et naturam corrumpit,
 cum illæ licentiam omnis castigationis et mode-
 stix inimicam quarunt, in regia præsertim pote-
 state et flore adolescentix; tum ejus æqualibus
 facillimum fuit præire illi quocumque vellent, et ea
 omnia ipsi suggerere, quæ juveniles animi excogitant,
 nihil non ad libidinem referre, nullum pudoris
 frænum solitimittere. Ac primum ad deambula-
 tiones, ad spectacula, ad venationes educere illum
 cœperunt: deinde ad nocturnas vagationes, non
 satis dignas imperio. Quæ res cum magnos sum-
 ptus postularent, et ii sumptus non facile fierent
 eo quod avus idemque imperator quotidianum ei
 victum sic appendebat et admetiebatur, ut ad ma-
 gnificentiam et splendorem æqualem ipsi satis
 foret; in amicitiam Latinorum quorundam, præ-
 sertim opulentiorum, qui Galatæ habitabant, sese
 insinuat. Inde fœnora, as alienum, conquisitio pec-
 uniarum: inde consilia et conatus clandestine

VARIORUM NOTÆ.

(31) Thomæ Angelo Ducæ Comeno, Nicephori Despotæ ex altera uxore Anna Palæologina filio. Pachymer. lib. ix. cap. 4. Vide stemma Angelor. in *Famil. Byzant.* p. 210. DUCANG.

(32) *Contum* et hic vertit interpretes: *comitem* reposuimus. Thomas quippe nobilis Gallus comes Cephalenix et Zacynthi erant, filius Joannis domini Zacynthi insulæ, cui quidem Joanni ducta in uxorem Maria Comena, Nicephori Angeli Ætolixæ principis filia, Cephalenia insula in dotem concessa fuerat a socio, post cujus obitum orta de ejus successione controversia inter Joannem et Thomam Angelum Despotam, uxoris fratrem, Thomas a Joanne interfectus est, anno 1318. Ita exserte Joannes XXII papa in epistolis, non vero a Thoma Joann-

nis filio, uti hic narrat Gregoras, et cap. 6. Vide *Hist. Franco-Byzant.* lib. vi. n. 27. DUCANG. — *Φορεύσας Θωμᾶν*. Θωμᾶν, non Θωμᾶς, ut antea legebatur. Atque ita codex Regius: ita etiam Otobonicus; recte uterque; nisi tamen legamus φορεύσας Θωμᾶν Θωμᾶς, quomodo Wolfius videtur legisse, cum sic verterit, *quarum illa primum Thomæ Epiri et Ætolixæ principi, post conto Thomæ, hujus nepoti et percussori nupsit.* Vide et lib. xiii, infra cap. 6. BOIVIN.

(33) Solutiorem ejusdem Andronici junioris vivendi rationem inter causas dissidii cum patre etiam memorat Cantacuzenus, lib. 1, cap. 5. DUCANG.

(34) Hoc loco Wolfius aut non assecutus erat mentem auctoris, aut exprimere neglexerat. BOIVIN.

fugæ. Nam cum avum Andronicum diu rerum potiri, eoque defuncto summam potestatem ad patrem suum Michaelē devenituram esse cerneret, nullam jam adipiscendi imperii superesse sibi spem putabat. Itaque animus ejus regnandi avidus, impatientia quadam non omnino ignobili longo tempore vexatus, ad eas tandem cogitationes prolapsus **285** est. Cum enim avo imperatori tanquam pædagogō parere, et aliorum voluntatibus semper servire instar pueri nollet, imperatoriam auctoritatem et magnas opes requirebat : ut et ipse quod satis esset haberet, et aliis ut imperator subditis gratificari posset. Quod cum vivo avo et patre illuc residente non licere cerneret, aliarum provinciarum dominatum ambiebat; et nunc Armeniam matris causa ad se pertinentem, nunc Peloponnesum, nunc Lesbium et Lemnum cæterasque maris Ægæi insulas somniabat. Quæ cum clanculum modo ad patrem, modo ad avum deferrentur, nunc ab hoc, nunc ab illo clam impediuntur.

III. Et ut plurima silentio transeam, noctu ad mulierem non sane ignobili familia ortam, meretriciis vero præditam moribus, comessatum ibat. Ejus porro amator erat et amasius et Adonis alter quidam ætatis flore et formæ pulchritudine conspicuus. Unde imperator Andronicus, inflammante animum zelotypia, homines sagittis et gladiis armatos circa meretriculæ ædes cogebat excubare. Semel autem fortuito casu accidit, ut circa mediam fere noctem Manuel Despota, fratrem imperatorem quærens, juxta meretricis domum transiret. Quem cum imperatorii speculatores properare ad se cernerent, nec quis esset per tenebras cognoscerent, mulierculæ amasium esse rati crebris telis impetunt. **286** Unde ille ictu lethali accepto ex equo delabitur. Deinde concursu circa ipsum facto agnitus hominum manibus excipitur, et semianimis in palatium deferitur. Quod facinus, ubi illuxit dies, cognitum imperatorem avum magna et vehementi tristitia affecit, non præsens modo tempus intuentem, sed futura etiam prudenter considerantem. Cæterum Manuele Despota ex eo vulnere defuncto, et fama ad imperatorem Michaelē Thessalonice tum degentem perlata, quid dicam? ita ea res cuiuslibet teli ictu potentius animum ejus percussit, tantum ejus cordi vulnus infixit, ut illius cladis cogitatione subinde recurrente afflictus et oppressus in gravem morbum inciderit, qui illum non longo post e vita sustulit. Imperatorem vero Andronicum seniore tantus inde animi tumultus curarumque æstus invasit, tanta confusio ac perturbatio ejus res per-

ἄνωγε γὰρ τὸν πάππον Ἀνδρόνικον μακρὸν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας παρατεινόντα τὸν χρόνον καὶ μετ' ἐκείνον ἐφεδρον τῆς αὐτοκρατορίας αἰθίς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα Μιχαὴλ τὸν βασιλέα, ἀπογινωσκόμενην ἤδη καὶ ἀνέλπιστον ἑαυτῷ τὴν αὐτοκρατορίαν ἐπέη νομίζειν. Ὅθεν τὸ περὶ τὴν φιλαρχίαν λήκων τῶν λογισμῶν μικροψυχία τις οὐ μάλα ἀγενής ἐφ' ἱκινὸν ἐπιδοσκομένη πρὸς τοιαύτας ἐξοκέλλειν ἠνάγκαζε τὰς μελέτας. Μηδὲ γὰρ θέλων ὑπὸ [P. 175] τῷ πάππῳ καὶ βασιλεὶ καθάπερ ὑπὸ παιδαγωγῷ παιδοκομίσθαι καὶ ἄλλων λατρεύειν βουλήμασιν ὡσπερ παῖδον ἀεὶ, αὐτονομίαν ἐζητεῖ βασιλικὴν καὶ ἀφθονίαν πραγμάτων, ὥστε ἑαυτῷ τε ἔχειν τὸ διαρκές καὶ ἄλλοις οἷα βασιλεὺς ὑπηκόοις χαρίζεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἀδύνατον ἐβλεπεν εἶναι τοῦτο ζῶντος τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς ἐνταυθοῖ καθημένου, πρὸς ἑτέρας ἐσκόπει χωρῶν ἐπικρατείας· καὶ νῦν μὲν Ἀρμενίαν ὠνεῖρπολοῖαι αἰ' ἐκ μητρὸς αὐτῷ προσήκουσαν, νῦν δὲ Πελοπόννησον, νῦν δὲ Λέσθον καὶ Λήμνον καὶ ὄσαι τὸ πολὺ τοῦ Αἰγαίου πληροῦσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἀκοῆς ἤει λάθρα νῦν μὲν τοῦ πατρὸς, νῦν δὲ τοῦ πάππου. Ὅθεν καὶ λάθρα νῦν μὲν ὑπ' αὐτοῦ, νῦν δ' ὑπ' ἐκείνου διεκόπτετο.

Γ'. Καὶ ἵνα σιωπῇ παραδράμω τὰ πλεῖστα, νύκτωρ ἐκώμαζε πρὸς γυναῖκά τινα γένει μὲν τῶν οὐκ ἀσήμεων, τὸν δὲ τρόπον ἑταίραν. Ταύτης ἑραστῆς ἦν καὶ ἐρώμενος καὶ Ἀδωνίς ἄλλος τῶν ἐν ἡλικίᾳ τις καὶ ὡρᾷ διαπεπῶν· δι' οὗ καὶ ζηλοτυπία τις τυροπολοῦσα τὴν Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ψυχὴν τοξότης καὶ ξιφηφόρος ἠνάγκαζε προλογίζεσθαι περὶ τὴν τῆς ἐταιρίδος οἰκίαν. Ἐν μᾶθ τοίνυν (35) περὶ μέσας που νύκτας τὸν βασιλέα ζητῶν ὁ ἀδελφὸς καὶ δεσπότης ἔτυχεν ἀπὸ ταυτομάτου συμβᾶν οὕτως παρῆναι περὶ τὴν τῆς ἐταιρίδος οἰκίαν. Ὅν οἱ τοῦ βασιλέως σκοποὶ θεατάμενοι σπουδῇ προσελεύοντο καὶ μὴ γνόντες διὰ τὸ σκότος ὅστις εἴη, ἀλλὰ τὸν τῆς ἐταιρίδος ὑποποπᾶσαντες εἶναι ἐρώμενον, σὺν ἑαυτοῦ ἀύτου ῥίπτουσι βέλη. Καὶ μὲν δὴ καιρίαν ἐκείνος δεξάμενος πίπτει τοῦ ἵππου· κάπειτα συνδραμόντες καὶ γνόντες ὅστις εἴη φορὰν εἰς τὰ βασιλεία φέρουσι ζῶντα καὶ μάλα μόλις (36). Τοῦτο μεθ' ἡμέραν γνωσθέν τῷ πάππῳ καὶ βασιλεὶ μεγάλως ἐνέσπειρε καὶ σφοδρὰς τὰς ἀνάγας οὐ μόνον πρὸς τὸ παρὶν ἀφορῶντι, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος· εὐσυνέτως στοχαζομένῳ. Ἐπεὶ γὰρ μὴν τοῦ δεσπότης Μανουὴλ ἐκ τῆς τοιαύτης θανάτου πληγῆς καὶ εἰς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ ἐν Θεσσαλονικίᾳ διατρίβοντα ἤκειν ἡ φήμη, τί χρὴ λέγειν; τοσοῦτα γὰρ δραστηριώτερον βέλους παντός ἐπεπράχει περὶ τὴν ἐκείνου κατὰ τὸ τραῦμα, ὥστε κατατασιθέντι καὶ βαπτισθέντι συχνοῖς τοῖς τοῦ πάθους λογισμοῖς νόσος ἐναχέπει δεινὴ, ἣ δὴ καὶ μετ' οὐ πολὺ (37) τοῦτον ἐξάγει βίου. Τῷ μὲντοι γηραιῷ βασιλεὶ Ἀνδρονίκῳ τοσοῦτοι χειμῶνες ἐντεῦθεν καὶ κλύδωνες ἀνεβίβησαν

Variorum notæ.

(35) Cantacuz. lib. 1, cap. 4; Phranzes, lib cap. 10. Ducang.

(36) Ζῶντα μάλα μόλις, non aut μόλις; Wolfio utrumque. Vertera

φέρουσι μάλα uippe semia-

nimis in palatium ægre deferitur. BOVIN (37) Id. Octobr., anno juxta Græcos 682, Chr. 1520. Cantacuz. Ducang.

λογισμῶν καὶ τοσοῦτοι θόρυβοι τὰ αὐτοῦ συνεκύκησαν πράγματα, ὡς' οὐκ ἔχομεν ταῦτ' ἀνενεγκεῖν πρὸς οὐδὲν τῶν φθασάντων παράδειγμα. Προϊόντες δ' ἔρῳμεν αὐτὰ.

[P. 176] Δ'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (38) συνέβη γενέσθαι στάσιν τινα καὶ θόρυβον οὐ μικρὸν τοῖς τῆς Γενουᾶς οἰκήτορσιν. Ἔστι δ' ἡ Γενουᾶ πόλις παρὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δυτικωτέρᾳ, μεταξὺ Τυρρηνῶν τε κειμένη καὶ Ἀλπεων. Ἐκείνη δ' ἀρχῆθεν ὑπὸ δουρῶν γενοῖν τῶν τε Γέλφων καλουμένων καὶ Γερπιλίων. Καὶ ἦν μὲν ἄχρι πλείστων τῶν χρόνων ἐδοξότερον τε καὶ τὰ ἀρχαιροῦς ἐξ αὐτοῦ ποιούμενον τὸ τῶν Γερπιλίων. Ἐπειτα ὁστράκου μεταπεσόντος ἐπικρατέστερον τὸ τῶν Γέλφων καθέστηκε γένος καὶ πᾶσαν πρὸς αὐτοῦ τὴν τάξιν ἐκαίνην μετέστησέ τε καὶ πάμπαν ἐξόριστον τῆς Γενουᾶς ἐποιήκε θάτερον τοῖν γενοῖν, ὡς μὴ ὀφέ ποτε δύναμιν τινα προσειληφῶς αὐθις ἀνατρέψῃ τὴν τάξιν. Ἐκεῖθεν ἡ φήμη δραμούσα καὶ ἐς τὰς πανταχῆ τῆς γῆς τῶν Γενουαίων οἰκήσεις τὰ ὅμοια τῇ μητροπόλει πρᾶττειν ἠγάγκατεν, ἐντεῦθεν μάχαι καὶ πόλεμοι τῶν Γενουαίων πανταχῆ κατ' ἀλλήλων. Οἱ γὰρ προσλαμβάνοντες κακῶς τοὺς ἐξώσαντας διετίθουν.

Ε'. Ἐπεὶ (39) δὲ καὶ μετὰ τὴν τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ταφὴν Κράλαινα ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἐπιπλέον τῷ Βυζαντίῳ ἐνδιατρίθειν ἐβούλετο, ἤκουσι πρόδοις ἐκ τοῦ συζύγου αὐτῆς δηλαδὴ τοῦ Κράλη Σεβρίας (40) ἀπειλὰς κατὰ τῆς Ῥωμαίων φέροντες γῆς, εἰ μὴ τάχιστα παρὰ τὸν σύζυγον αὐτῆ ἀφίκοιτο. Ἐρωτῆ γὰρ τῷ πρὸς αὐτὴν (41) φλεγομένου κείσθη μὲν ἀφοβίαν παρέσχετο ταῖς πλησιαζούσαις χώραις καὶ πόλεσι τῶν Ῥωμαίων ἐξηλοτύπει δ' οὐν ὅμως τὴν ταύτης ἀπουσίαν καὶ μεστὴς (42) ὀνομαίας ἦν. Ὁ μέντοι βασιλεὺς τὰς ἀπειλὰς τοῦ γαμβροῦ δείσας μὴ καὶ εἰς ἔργον αὐτὰς ἐξεπέμπε (ῥάδιον γὰρ ἦν ἐκαίνῃ διὰ τὸ πολλὴν κεκῆσθαι στρατιωτικὴν δύναμιν) προπέμπει ταύτην εὐθύς. Ἦν δὲ τῆνικαῦτα δευτέρον τε καὶ εἰκοστὸν αὐτῆ τῆς ἡλικίας ἄγουσα χρόνον. Δείσασα τοῖνον μὴ ἀπειθῶσα φονευθεῖν πρὸς τοῦ ἀνδρός, ὑποπεύουσας μὲν αὐτὴν ἀεὶ, νῦν δὲ καὶ πρὸς μεγάλην ὀργὴν ἔκκαυθέντος, ἔγνω τὸ μοναχικὸν ὑπέλθοῦσα σχῆμα φυγεῖν οὕτως τὴν αὐτοῦ συνδιαίτησιν. Τοῦτο μὲν οὖν ἐνταυθοῖ παρὰ τῷ πατρὶ διατρίβουσα ποιεῖν οὐκ ἠνέσχετο διὰ τὸ μὴ καὶ τὸν πατέρα καί τι μὴ συνειδῶτα καθυποβαλεῖν ἐς φανεράν τὴν τοῦ συνειδῆναι αἰτίαν καὶ πρὸς φανεράν κινήσασαι μάχην τῶν Κράλην κατὰ τοῦ πατρός. Διὸ μέχρι τοῦ πολέμου τῶν Σεβρίων ὡς εἶχε σχήματος ἀπελθοῦσα καὶ

A miscuit, ut inter ævi superioris exempla vix ullum occurrat, quod cum his conferri possit. Qua de re infra dicturi sumus.

IV. Hoc tempore seditio et tumultus non parvus apud Genuæ habitatores est exortus. Est autem Genua maritima Italiæ urbs versus Occidentem, intra Tyrrenos et Alpes sita, quam familiæ duæ jam inde antiquitus incoluerunt. Guelphos et Gibelinos appellant : quorum hi diutissime et gloria præstiterunt, et factionis suæ magistratus creavere. Deinde mutata fortuna Guelphorum familia superior evasit, et omne illud ad se transtulit. Quin et alteram familiam 287 ex urbe Genua funditus exterminavit, ne confirmatis aliquando viribus veterem sibi dignitatem vindicaret. Quæ fama cum e metropoli ad Genuenses ubivis gentium habitantes pervenisset, idem et illos facere coegit. Hinc pugnae et intestina Genuensium bella ubique. Nam qui pulsati erant, conducto externo milite adversarios infestabant.

ἐξωσθέντες μισθοφορικὰς τινας δυνάμεις ἐξωθεν

V. Cum autem post imperatricis exsequias Crælena filia ejus diutius Byzantii commorari vellet, maritus ejus Cræles Serviciæ legatos in urbem mittit, qui Romanis provinciis cladem minitentur, nisi uxor quamprimum ad ipsum revertatur. Illius quippe amore incensus magnam provinciis et urbibus Romanis securitatem præstabat. Sed idem ob absentiam mulieris zelotypia et suspicionibus variis torquebatur. Quare imperator generi minis terribitis ac metuens, ne verba ad rem conferret (id enim illi facile erat propterea, quod militaribus copiis abundabat), filiam statim dimittit. Ea tunc annum ætatis alterum et vicesimum agebat. Verita igitur ne a marito semper suspicaci, tum vero 288 ira etiam percito, domum reversa occideretur, monasticum habitum, quo convictum et consuetudinem viri fugeret, induendum esse cogitavit. Il vero dum in urbe apud patrem versabatur facere noluit, ne et patrem, quamvis inscium, manifesto crimine velut conscium implicaret, et ad apertum bellum illi faciendum Crælem concitaret. Quare usque ad Serphas oppidulum ita ut vestita erat abiit : atque ibi etiam dies complures commorata clam alicunde emptum cucullum noctu induit : in quo, postquam dies illuxit, a Triballis, quos secum habebat, præter expectationem conspecta non

Variorum notæ.

(38) Joann. Villaneus lib. ix, cap. 85, 89. Petr. Bizarus lib. v *Hist. Genuensis*, p. 108. DUCANG.

(39) Pro verbis ἐπεὶ — ἀφίκοιτο hæc leguntur in codd. Reg. et in Vat. : μετὰ μέντοι τὴν τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ταφὴν, τῆς τοῦ βασιλέως θυγατρὸς Σιμωνίδος τῆς Κραλαίνης βουλομένης διατρίθειν ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ τοσοῦτον ἀφίστασθαι τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, λέγω τοῦ Κράλη, ἤκουσι κρείσσει ἐκαίθη ἀπειλὰς φέροντες τὰς παλαμναϊότητας κατὰ τε αὐτῆς, εἰ μὴ τὴν τάχιστέν ἐπανελ-

θεῖν βούλοιο, καὶ ἐτι κατὰ τῶν τοῦ βασιλέως χωρῶν καὶ πόλεων ληστρικὰς ἐφέδους, εἰ μὴ τάχιστα προπέμπειν βούλοιο ταύτην.

(40) Urosio cogn. *Sancto et Milutino*, Serviciæ regi. Vide stemina regum Serviciæ n. 59. DUCANG.

(41) Ita quoque legitur in cod. Vatic. BOVIN.

(42) Ἐξηλ. δ' οὐν ὅμως αὐτὴν ἀεὶ καὶ μεστὸς, etc., cod. Vatic. in quo tamen, recentiori manu emendato, ita legitur ut in vulgatis. BOVIN.

mediocrem ipsis stuporem ac perturbationem attulit; adeo ut ex necessitate et herili metu gravius in eam consulti viderentur; nempe aut cucullum laceraturi et invitam ad maritum reducturi: aut si eo descendendum esset, interfectus eandem, ne viva quam longissime a marito habitaret, et animum ejus acri et violento dolore incenderet. Sed Constantinus despota frater ejus consanguineus (nam et ipse aderat) eos prævertit, et fabulam illam ægre latorum Crædem arbitratus temerarium sororis factum correxit. Nam statim accurrens cucullum vi lacerat, et solitis ornatam vestibus Triballis eam reddit, ut ipsam quam celerrime domum reducant quantumvis invitam et plorantem. Atque hæc ita se habuerunt.

Κράλην τὸ δρᾶμα οἰόμενος. Ῥήγνυσι γὰρ βιαίως ἐπιδραμῶν τὸ βᾶκος ἐκεῖνο καὶ τὸ σύνθηρες αὐθις ἐνέδουσε σχῆμα· καὶ παραδοὺς τοῖς Τριβαλλοῖς ἀκουσάν τε καὶ κλαύουσαν ἀπάγειν ἐκέλευσε τὴν ταχίστην. Καὶ τοῦτο μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

CAPUT II.

Glycys patriarcha morbo ingravescente in monasterium secedit; minime avarus, adeoque parum dives. Gregoram accessit, cui ultimam voluntatem dicit. Patriarchæ testamentum. Luculentior narratio ab auctore indicata. Gerasimus monachus, vir simplex et indoctus, Glyci subrogatur. Quales patriarchæ imperatoribus placeant.

289 I. At patriarcha Joannes Glycys cum et spem recuperandæ valetudinis nullam sibi superesse et eo munere fungi se intelligeret, cujus administratio magnas vires et firmum corporis robur postularet; contra autem magna tranquillitate opus esse sciret corpori agrotanti, et vicissim animum ipsum, utpote condolentem corpori et ejus ægritudine distractum, magno ab externis rebus otio egere animadverteret (duo quippe inde maxima mala existebant, cum nec quotidiana negotia comode et celeriter expediri, nec vulgi seu indignatio seu convicia reprimi possent); in medio administrationis cursu fatigatus otio suo consulere, atque ex illo magno circumfluentium negotiorum æstu emergere statuit. Quibus de causis imperator ejus voluntati annuit, eique Cyriotissæ monasterium, in quo habitaret, assignavit: in quod se quarto anno patriarchatus sui contulit, abdicata utcumque dignitate. Ibi quatenus licebat valetudinem curans propter pedes paralyti affectos mortem in dies timebat. Quare cum pecuniarum ut alii plerique avidus laud fuisset, non magnas opes e patriarchatu secum attulit; sed parvam et numerabilem pecuniam, quam in sumptus conservando monasterio necessarios impendit. Me autem accessitum rogavit, ut supremam suam voluntatem in charta ordi-

Α συχνὰς ἡμέρας· κάκει διαπρίψασα λάθρα παρὰ τινος· βᾶκος ὠνησαμένη μοναχικὸν μῖθ τῶν νυκτῶν ἐνεδύσατο τοῦτο· καὶ οὕτω παρ' ἐλπίδα μεθ' ἡμέραν φανεῖσα τοῖς μετ' αὐτῆς [P. 177] Τριβαλλοῖς ἐκπληξίν τε καὶ ταραχὴν ἐνέβαλεν οὐ μικράν, ὡς βουληθῆναι παράβολόν τι δι' ἀνάγκην αὐτοὺς καὶ φέρον δεσποτικὸν ἐπ' αὐτῇ πεπραχέναι· ἢ γὰρ διαβρίξαι τὸ βᾶκος καὶ ἀλυσαν αὐτὴν ἐς τὸν ἀνδρα ἀγαγεῖν· ἢ τὸ γε δεύτερον, αὐτὴν διαχρήσασθαι καὶ μὴ ζῶσαν αὐτὴν ὡ, κορβωτάτω τε τοῦ ἀνδρός οἰκεῖν (43) καὶ ἅμα δριμυταῖς τε καὶ σφοδραῖς ταῖς ἀνιαις ἐμπιπρᾶν τὸν ἐκείνου θυμὸν. Ἄλλὰ φάσας ὁ ταύτης ἀμφιμήτριος ἀδελφός (44) Κωνσταντῖνος ὁ δεσπότης (παρῆν γὰρ καὶ αὐτός) διόρθωσεν τοῦ καινοτομήματος ἐπεπράχει, οὐ πρᾶως· ἐνεγκεῖν τὸν

συνιδὼν ὡς ἀνέλπιστά οἱ τὰ τῆς ὀφειλῆς ἤδη κατέστη καὶ τὸ μὲν τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀρχῆς λειτουργημα πολλῆς δέεται σωματικῆς ἰσχύος καὶ βώρης, πολλῆς δ' αὖ ἐτέρωθεν ἡρεμίας δεῖ κάμνοντι σώματι· κάκ τοῦ ἐναντίου δ' ἔτι καὶ σχολῆς τῶν ἐξωθεν μακρᾶς ψυχῆ συγκαμνύουσα καὶ περισπωμένη ταῖς τοῦ σώματος ἀληθόσι (διὰ γὰρ αὐτὸ γε τοῦτο οὖο συμβαίνειν τάναντιώτατα· μήτε γὰρ τὴν τῶν ἀνά χειρας· πραγμάτων διοικήσιν διὰ λείας καὶ ἀκμαζούσης φέρεσθαι τῆς ὁδοῦ, μήτε τὴν λαὸν ἀνύδριστον εὐνασθαι φέρειν ἐπ' αὐτὸν γνώμην καὶ γλωτταν)· ἐν μέσῃ τῇ τῶν πραγμάτων ἀπέγκω πορεία καὶ σχολὴν ἑαυτῷ προὔρνηστεύετο ἤδη καὶ τῆς πολλῆς ἐζήτει καὶ ποικίλης ταυτησὶ περιφορᾶς ἀποχώρησιν. Ταῦτ' ἄρα καὶ τοῖς αὐτοῦ βουλευμασιν ὁ βασιλεὺς ἐπινεύει· καὶ τὴν τῆς Κυριωτίσσης μονὴν εἰς οἰκῆσιν ἀπονέμει· πρὸς ἣν δὴ καὶ ἀφικνεῖται τῷ τετάρτῳ τῆς αὐτοῦ γε πατριαρχείας ἔτει, τὸν πατριαρχικὸν ὅπως ποτὲ παραιτησάμενος θρόνον. Κάκει νοσοκομούμενος, ὡς ἐνῆν, διὰ τὴν τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν παντελῆ πάρεσιν ἔδεδει καθ' ἡμέραν τὸν θάνατον. Ὅθεν οὐ πολὺν τινα πλοῦτον καταγαγὼν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ ὀρόνου διὰ τὸ μη φιλοχρηματος εἶναι κατὰ [P. 178] τοὺς πλείστους, ἀλλὰ μικρὸν τε καὶ εὐαριθμητόν, τοῦτον μάλιστα περιπρί-

Variorum notæ!

(43) *Ne viva quam longissime a marito habitaret, etc.* Sic vertendum, non ut mortua quam remotissima a marito, animum ejus nullo mœrore sauciarer, quemadmodum verterat Wolfius. Boivin.

(44) *Interpres, frater uterinus: emendavimus, consanguineus, ex eodem parente et alia matre: id enim vox Græca sonat.* Pollux, lib. III, cap. 2: Οἱ μὲν ἐκ μόνου πατρὸς ἀδελφοί, διαφόρων δὲ μητέρων, ἀμφιμήτροι, οἱ δὲ ἐκ διαφόρων πατέρων, μᾶς δὲ μητρὸς, ἀμφιπάτορες. Constantinus enim Palæ-

D *logus Despota, ex Andronici cum Anna priore conjugæ, Simonis vero ex altero cum Irene conjugio prodierant.* Ducang. — *Ταύτης ἀμφιμήτριος ἀδελφός. Frater ejus consanguineus, non, ut Wolfius interpretabatur, uterinus.* Constantinus Despota erat Crækenæ frater consanguineus, eodem patre natus, non item eadem matre. Vidé cap. 4, sect. 1, infra. Ἀμφιμήτριος; idem est atque ἀμφιμήτωρ, id est, diversa matre natus. Boivin.

(45) Phranzes lib. I, cap. 9. Ducang.

σιν ἀνάλωσε τῆς μονῆς. Ἐμὲ δὲ προσκαλεσάμενος **A** narem. Nam meo dicendi genere admodum delecta-
τὴν τελευταίαν αὐτοῦ βουλήσιν ἐν χάριτι διαθέσθαι
ἤξιον. Σφόδρα γὰρ τοῖς ἑμοῖς ἠρέσκετο λόγους.

B Ἐπει μὲν οὖν ἀνθρώποις (46), φησὶ, «θανάτου
μεμνησθαι χρῶν καὶ νύφουτιν ὀφθαλμοῖς τὴν τῶν
κρότων καταγινώσκειν σκίαν, πῶς μὲν τὸν χθῆς
καὶ πρότερον ὄντα κόλπει γῆς ἐξαιφνης διέλαχον,
πρὶν τὰ οἴκοι διαθέσθαι κατὰ γνώμην καὶ πρὶν κα-
λῶς διαβλέψαι τὸν λόχον τῆς συμφορᾶς ἢ καὶ πῶς
αὐθις ὁ σήμερον οἴκοθεν οἰονεῖ τῷ ἡλίῳ τῶδε συνα-
νελλῶν καὶ ἔμπομπέων τῇ πανηγύρει τοῦ βίου
μετὰ ἀπεράντων ἐλπίδων, ἔπειτ' ἐν μεσημβρίᾳ
φωτὸς σκότους καὶ λήθης ὑπῆλθε μυχοῦς ἐν ἀκμῇ
τῇ ἡλικίας, πολλάκις καὶ ἑορτῇ τοῦ προσώπου, καὶ
ἐν ἑσπῶ τοῦ πάθους ἀνεπιστήφια πολυτελεῖ. Πολλῷ δ'
οὖν ἀναγκαῖον θανάτου μᾶλλον μεμνησθαι, οἷς καὶ **B**
νόσος οἶα τις δι' ἀνωμαλίαν τε καὶ ἀταξίαν τῆς ὕλης
συμπέτωκεν, αἷς πολλαῖς τε καὶ ποικίλαις ἄλλοτε
ἄλλαις τὸ ἀνθρώπινον κέχρηται σῶμα συγγεούσαις
τε καὶ διασπῶσαις τὴν τῶν συνδέσμων στοιχειῶν
ἀλληλουχίαν. Οὗτοι γὰρ ἤδη μονοῦ θατέρα χεῖρ
τὴν τοῦ θανάτου κόπτουσι θύραν καὶ τὸ πλεόν τῆς
τοῦ ζῆν ἐλπίδος κατόπιν διαλιπόντες ὀατέρῳ βλέμ-
ματι πρὸς τοὺς τῶν μνημάτων ἤδη κρημνοῦς δια-
κῦπτουσι ἢ τούτοις παντὶ τρόπῳ λυσιτελεῖσι τῆς
οἰκείας φροντίσαι ψυχῆς καὶ ἀθάνατά γε τῇ ἀθανάτῳ
πίσῃ σπουδῇ πορίζεσθαι, μήποτε διπλοῦν τὴν θάνα-
τὸν εἶσιν αὐτοῖς προξενήσῃσι τὸν τε τοῦ σώματος
τὸν τε τῆς ψυχῆς. Ἐμοὶ δὲ κατὰ μάλιστα πάντων
δεινῇ τινι καὶ βαρείᾳ τῇ νόσῳ τοῦμόν τουτὶ σῶμα
μικροῦ τελέως ἐκδεδαπάνηται. Πάνυ γὰρ ἐκ μακροῦ **C**
πάνδημός τις ἐπιστρατεύσασά μοι παλιννοστήσειν
οὐκ ἐτ' αὐθις βεβούληται, ἀλλ' ἔμπεφώλευκεν ἐσα-
παν, ὥσπερ τινα ἑαυτῆς οἰκίαν κατελιφούτα, καὶ
διετέλεσεν ἐσαεῖ τὴν μὲν ἐμὴν τοῦ σώματος οὐσίαν
οἰονεῖ τις ἐκμυζῶσα βδέλλα, τὴν δ' αὖ περιουσίαν
ὑπαιρουσά μου κατὰ μικρὸν διδύμη, τὸ λεγόμενον,
χεῖρ καὶ τοῖς τῶν ἱατρῶν κόλποις ἐπισωρεύουσα,
καθ' ἑσπῶ τισὶ ταμείοις οὖσιν ἑαυτῆς. Ἐπει δ' οὖν
ἠπρὸς αὐτὴν ἡμετέρα σπουδῇ μάταιος ἦν καὶ ἀνό-
νητος ὄχλος, καὶ εἰς πῦρ (τὸ τοῦ λόγου) φαίνοντες
ἰδοκόμεν, τί ἂν τις ἐκτραγῶδειν, ὅποσα μοι κατὰ
τὸν βίον ἠναντιώθη ἐν τε τοῖς βασιλείοις ἐν τε τοῖς
κατ' οἶκον πράγμασι; Συμβέθηκε γὰρ μοι κἀν
τοῖς βασιλείοις τετάχθαι ἄρτι τῶν λόγων ὑπανα-
κίψαντι καὶ τὸν ἔφησον παραλλάττοντι, καὶ τιμῶν
παρὰ τοῖς θειοτάτοις βασιλεῦσιν ἠξιώσθαι οὗτοι γε
ἐκχρίστων. [P. 179] Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλθωμεν,
ἐπειδὴ καὶ ὁ πατριαρχικὸς ἡμᾶς ὕστερον κέκληκε
θρόνος καὶ δὴ καὶ προσηγάγετο ἄκοντάς τε καὶ οὐκ
ἄκοντας ἄκοντας μὲν διὰ τὸ μὴ σφόδρα ἀνεκτὸν
τῆς ἀσθενείας βάρος ὀστέρον δὲ διὰ τὸ τῆς ὑγείας
προσδοκῆσιμον (ἢ γὰρ ταύτης ἐπιταίνουσα καὶ

290 II. « Omnes mortales, » inquit, mortis me-
minisse oportet, et sobriis oculis considerare,
quam vana sit præsentis vitæ umbra; ut is qui
heri fuerit, terræ sinu derepente exceptus sit,
priusquam de rebus domesticis ex sententia decer-
nere et insidiantis calamitatis adventum prospicere
posset: item ut is qui hac ipsa die e domo sua
progressus cum sole exoriri et in theatro vitæ
infinita spe plenus obambulare videbatur, sub
meridiem deinde tenebrarum et oblivionis latebras
subierit, in primo flore ætatis, sæpe et in media
vultus festivitate, cum imminentium malorum
omnis, ut ita dicam, spes longissime abesset.
Quanto autem magis ii debent mortis meminisse,
qui ob vitiosam et perturbatam materiam morbis
conflictantur, qui multi et varii atque alias alii
humana corpora afficiunt, elementa confundunt,
et aptam eorum compagem dissolvunt? Hi enim
tantum non altera manu fores mortis pulsant;
hi vitæ spem maxima ex parte retro abjecerunt,
et alterum jam oculum ad ima tumuli præci-
pitia intendunt. His prorsus expedit, animi cu-
ram suscipere, eique, cum sit immortalis, bona
immortalia omni studio providere, ne forte dupli-
cem sibi mortem arcessant, et corporum et ani-
morum. Mihi vero tanto magis hoc quam aliis om-
nibus faciendum est, quanto graviore morbo
totum fere corpus meum est consumptum. Nam
hic morbus postquam semel tota vi in me infestus
irruit, **291** noluit ex eo deinde a me discedere,
sed perpetuo in penetralibus meis habitare perstitit,
quasi eam sibi domum propriam nactus esset: neque
unquam corporis mei succum hircudinis in
morem exsugere destitit, et rem familiarem meam
paulatim deminutam ambabus, ut aiunt, manibus
congerere, et in sinum medicorum veluti in the-
sauros suos conferre. Cum autem noster adversus
illum conatus inanis et irritus fuerit, et, ut fertur
proverbio, ignem cædere hactenus visus sim, quid
vitæ meæ adversitates tam imperatoriiis quam do-
mesticis in rebus commemorem? Sic enim accidit,
ut studiis litterarum vix defunctus, cum ex ephē-
bis excederem, in aulam receptus sim, et a divis
imperatoribus honores non minimos acceperim.
Atque ut ea quæ intercesserunt silentio prætereā-
mus, cum ipsa quoque nos patriarchalis sedes ad
se deinde vocavisset, atque etiam pertraxisset
partim nolentes, partim non nolentes: nolentes
quidem ob infirmitatis onus pæne intolerabile: haud
nolentes ob expectationem sanitatis (nam

Variorum notæ.

(46) Gregoras non testamentum ipsum patriar-
chæ, sed testamenti proœmium profert, cujus sese
auctorem manifestum prodit. Exstant in codice re-
gio 3229 opuscula duo, ejusdem sermone et argu-
menti et styli; quorum primum inscribitur, Τοῦ

πατριάρχου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γλυκέως ἢ παρα-
τησίας τοῦ πατριαρχείου, alterum, Τοῦ αὐτοῦ πα-
τριάρχου ὑπομνηστικὸν εἰς τὸν βασιλεῖα τὸν ἄγιον
Βοϊνιν.

hujus spes in dies mihi blandiens momento omnia suggererebat et vetera et recentia cœlestis patris miracula : quorum de numero meam quoque sanitatem fore existimabam, modo Deus delatam mihi impositionem manuum et pontificiam unctionem benigne intueretur) : cum, inquam, a senatoriis numeribus in hunc modum patriarchico solio conscendo iisdem morbi cruciatibus conflictaremur, **292** neque ullum usquam remedium ostenderetur; indicium illud divinum, quo ad mortem compelleremur, et mediocrem fortasse peccatorum non mediocrium castigationem esse intelleximus. Unde spes sanitatis irrita prorsus evanuit, mortis autem instantis exspectatio, ut diximus, confirmata est. Quid enim aliud cogitarem, cum omnem fere carnis succum effluxisse jam viderem; medici vero eo nomine indigni nihil (quod ad me quidem attineret) a vulgo differrent? Itaque magna negotiorum mole excussa, et malarum linguarum confuso strepitu a me depulso, hic vitæ reliquum exigendum esse judicavi. »

III. Sed hæc a nobis dilucidius alibi explicata poterit quisvis cognoscere. Nunc rerum ordinem prosequamur. Hoc tempore in patriarchicum solium succedit sacerdos monachus e Manganorum monasterio Gerasimus, cano capite, sed simplici vir ingenio, idemque surdaster, audiendi sensu per senectutem maxima parte imminuto. Is Græcas litteras ne extremo quidem digito unquam attingerat. Sed erat ob inscitiam et morum simplicitatem ad imperatoria obsequia aptissimus. Hac enim de causa ad ea munera obeunda tales viri ab imperatoribus deliguntur, ut dicto audientes eis sint, tanquam mancipia, et nulla re ipsis refragentur. Atque hæc de eo viro hactenus. Cætera post suo loco referentur.

CAPUT III.

Constantini despote mater. Prima uxor. Filius ex ancilla susceptus, nomine Catharus. Cur a patre neglectus. Eudociæ Palæologinæ elogium. Ut Constantino despote nupserit. Catharus notius apud senioremp imperatorem potens et graciosus. Junioris Andronici indignatio. Irarum causa justior, populus inusitato sacramento adactus. Syrgiannes custos nepoti additus ab avo.

293 I. Constantinus autem despota, imperatoris Andronici filius e priore conjugē, quæ oriunda ab Hungaris erat, susceptus, uxorem primum habuit puellam inuuptam, Muzalonis protovestiarii filiam : quæ cum diu apud maritum fuisset, sine liberis decessit. Habebat illa ancillam formosam, nomine Catharam : ex qua clam compressa filium genuit despotes, quem Michaelem Catharum appellavit. Hunc ipse sic initio oderat et aversabatur, ut ne limis quidem eum aspicere dignaretur, sed quam longissime a se educari juberet. In causa hoc

Α ἐκχρίστην ἐλπίδι πάντα μοι ὑπερβλήθησεν ἐν ἀχαρεί παλαιὰ τε καὶ νέα τοῦ θεοῦ τεράστια πατέρος, ὧν ἰσως ἐν τι καὶ τοῦμόν ἔλεγεν ἔσσεσθαι, εἰ φιλανθρώπως ἴδοι κύριος; ἐπὶ τῇ χειροθεσίᾳ καὶ τῷ τῆς ὑψηλῆς ταύτης ἀρχιερωσύνης χρισματι. ἐπεὶ δ' οὖν ὁμῶς οὕτως κατὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀπὸ τῶν συγκλητικῶν ἀρχῶν μετηρέθημεν καὶ τοῖς αὐτοῖς αὐθι; ἤμεν δεινοῖς τοῦ νοσήματος καὶ λύσις οὐδαμῶθεν οὐδ' ἡτισσοῦν ἔωρατο, ἔγνωμεν κρίσιν εἶναι τοῦτο θεοῦ πρὸς θάνατον συνωθοῦσαν ὀλοσχερῶς καὶ παθεῖν ἰσως μετρίαν (47) ὧν οὐ μετρίως ἡμάρτομεν. Ἐνθεν καὶ τὰ μὲν τῆς ὑγιείας ἤδη φρούδα καὶ ἀπ' ἐλπίδος ἐγένετο · τὰ δὲ τῆς τελευτῆς καὶ σφόδρα γέ τοι, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἀνέλπισται. Καὶ τί γὰρ ἄλλο γ' ἐβρήν, ὅπαστε τὴν μὲν τῆς σαρκὸς ἰκμάδα μικροῦ πᾶσαν ἐκρεύσασαν ἔθλεπον ἤδη, ἰατρῶν δὲ παίδας οὐ κατὰ τοῦνομα ὄντας, ἀλλ' οὐδὲν τό γ' ἐπ' ἐμοὶ σχεδὸν τῶν πολλῶν διαφέροντας; ὅθεν τὸν πολλὸν τῶν πραγμάτων ἀποσεισάμενος ὄχλον καὶ τὴν τῶν πονηρῶν γλωσσῶν σύγχυσιν ἐνταυθοῖ τὸ λείπον ἔκρινα δεῖν ἀνύσειν τοῦ βίου. »

Γ'. Ἄλλὰ τὰ περὶ τοῦτων ἡμῖν ἐναργέστερον ἀλλαχῇ δηλούμενα τοῖς βουλομένοις ἐξέσται μανθάνειν. Ἡμεῖς δ' ἐχώμεθα τῶν ἐφεξῆς. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον τὸν πατριαρχικὸν διαδέχεται θρόνον τῶν ἱερωμένων τις μοναχῶν ἐκ μονῆς τῶν Μαγγάνων Γεράσιμος (48), ἀνὴρ πολιὸς μὲν τὴν τρίχιν, ἀφελὴς δὲ τὸν τρόπον καὶ τῆς ἀκουστικῆς δυνάμεως τὸ πλεῖστον ἀφρημένος ὑπὸ τοῦ γῆριος · Ἑλληνικῆς μὲν παιδείας οὐδ' ἀκριφ δακτύλῳ γευσάμενος πώποτε, διὰ δ' ἀμαθίαν καὶ ἄλλως ἀπλότητα τρόπων ταῖς βασιλικαῖς ἀρεσκείαις πάντῃ προσήκων. Διὰ γὰρ τοῦτο τοιοῦτους οἱ βασιλεῖ; ἐς τοιαύτας ἐκλέγονται τὰς ἐρηχὰς, ἵνα τοῖς τοῦτων εὐχερῶς ὑποκώπτωσι προστάγμασι, καθάπερ ἀνδράποδα, καὶ μηδενὶ τῶν ἀπάντων ἐναντία φρονῶσιν. Ἄλλὰ περὶ μὲν τοῦτου εἰως τοσαῦτα. Λελέξεται δὲ τὰ ἐξῆς τοῦ ἀνδρός ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Variorum notæ.

(47) Vide lib. vii, cap. 4, sect. 3, supra. BOVIN.
(48) Phranzes ibid. De S. Georgii in Manganis monasterio agimus in *Constantinop. Christ.* lib. iii, sect. 6, n. 43. DUCANG.

(49) Cantacuz. lib. i, cap. 1. Vide stemma Palæolog. pag. 235. DUCANG.

(50) Vide lib. vii, cap. 5, sect. 1. BOVIN.

οἱ: ἐκέλευε. Τὸ δ' αἴτιον, ὅτι καὶ τὸν τῆς μητρὸς Α

erat, quod alterius mulieris vehementior et potentior multo amor repente excitatus Catharæ quoque matris ejus amorem depulerat.

Β. Ἐπεὶ γὰρ πρὸς τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως τὴν ἐπιτροπὴν ἐδέξατο τῶν τε ἐν Μακεδονίᾳ πραγμάτων καὶ Θεσσαλονίκης αὐτῆς (διέτριβε δὲ τὰ πλείστα τοῦ Ἰωάννου Θεσσαλονίκης), ἔρωτι γυναικὸς ἐάλω τινὸς τῶν ἐπιφανῶν. Ἦν δὲ αὕτη θυγάτηρ μὲν Νεοκαισαρείτου τοῦ πρωτασκηρῆτις, σύζυγος δὲ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου. Οὕτω δ' ἀπαράμιλλος ἦν τῷ τε τῆς ὀφθαλμοῦ, κάλλιε καὶ τῆ τῆς γλώττης δεινότητι καὶ τῷ ἡφαιρόντι τοῦ ἤθους ὑγρῷ, ὥστε οὐ ταῖς τῶν ἐντυχαίωντων μόνον ψυχαῖς ἀφυκτόν τινα τὴν ἐρωτικὴν σαγήνην ἐπέβριπτεν, ἀλλὰ καὶ μόνῃ τῆς φήμης τοὺς πλείστους πρὸς τοὺς αὐτῆς ἀνέφλεγεν ἔρωτας. Οὕτω γὰρ ἡ φύσις περὶ τὴν ἀνθρωπὸν ἐφιλοτιμήσατο, ὥστε πολλὴν μὲν ἐπὶ τοῦ προσώπου τὴν εὐρυθμίαν ἐφήπλωσε, πολλὴν δὲ τὴν δξυτήτα περὶ τὴν διάνοιαν ἐθησαύρισε, πολλὴν δὲ καὶ τῆ γλώττῃ ἐνήρμοσε τὴν πειθὴ καὶ δεινότητα καὶ τὸ εὐστροφον καὶ ἐπίχαρι τῆς ἡχοῦς. Ἦν δὲ καὶ σοφίας τῆς Θύραθεν οὐκ ἀμοιροῦς ἡ γυνή. Ἦν γὰρ ἰδεῖν αὐτὴν πάντα καὶ παντοῖα βραδίῳ; κατὰ καιρὸν ἐν τῇ ὁμιλίᾳ διὰ γλώττης προφέρουσαν, ὅσα τε αὐτῇ δι' αὐτῆς ἀνεγνώσκει καὶ ὅσα λεγόντων ἄλλων ἀκήκουεν, ὡς Θεανῶ τινα Πυθαγορικῆν καὶ Ὑπατίαν ἄλλην ὀνομάζεσθαι ταύτην πρὸς τῶν ἐφ' ἡμῶν σωφωτέρων. Τούτων ἀπάντων Κωνσταντίνος ὁ δεσπότης, ὡς ἐφημεν, ἐς τὰ μάλιστα ἤτητο καὶ ἀπεπειρῆτο τῆς γυναικὸς καὶ λάθρα ἤξίου μίγνυσθαι. Ἦ δὲ, εἶτε τὸν σύζυγον δεδοικυῖα, εἶτε μυσασταμένη τὸ τῆς πράξεως ἀθεσμον, ἀνθίστατό [P. 181] τε καὶ ἀπετρέπετο. Ὁ δ' ὅσον ἐκείνην ἀποτραπομένην ἑώρα, τοσοῦτον αὐτὸς πρὸς μείζονα; ἐξεκάετο τοὺς αὐτῆς ἔρωτας καὶ ἦν ἰδεῖν, τὸ τοῦ Πλάτωνος, τὴν ψυχὴν τοῦ ἐρώντος ἐν ἀλλοτρίῳ ζῶσαν τῷ σώματι. Ἐπεὶ δὲ μετὰ χρόνον τινὰ τὸν βίον ὁ ταύτης ἀπέλιπε σύζυγος, ἦδη σφοδρότερον ἦν ἐγκείμενος ὁ δεσπότης καὶ πάντα λήθων κινῶν, τὸ τοῦ λόγου, νόμιμον ἀγαγεῖσθαι βουλόμενος σύζυγον. Οὗ δὲ γεγονότος πασῶν αὐτοῦ γε τοῦ βῆθέντος; υἱέως Καθαροῦ Μιχαῆλ, ὃν ἐξ αὐτῆς ἐξεχόμενος Εὐδοκίας τῆς Παλαιολογίνης (51).

II. Nam rerum Macedonicarum et ipsius Thessalonicae praefecturam cum a patre imperatore accepisset, et in ea urbe plerumque versaretur, mulieris cujusdam illustris amore captus est. Erat ea Neocæsaritæ protosecretarii filia, Constantini Palæologi uxor. Ita vero et elegantia formæ et linguæ facundia et blanda morum comitate præstabat, ut non modo aspectu suo animos eorum, a quibus adibatur, inevitabili quodam amoris laqueo irretiret, sed sola etiam fama excitatos plurimos pari ardore inflammaret. Tanta enim naturæ fuit erga eam liberalitas, ut toto vultu elegantiam præferret; in ingenio plurimum 294 acuminis, in lingua vim dicendi ac persuadendi maximam, nec non volubilitatem haberet. Erat et humanioribus litteris erudita, et in familiaribus colloquiis omnia omnis generis, quæ tam ipsa legerat, quam ex aliis audierat, facile et opportune proferebat, ut altera Theano Pythagorica et altera Hypatia ab eruditioribus quibusque appellaretur. His omnibus Constantinus despota, ut diximus, omnino victus est, ut ejus pudicitiam tentaret, et clandestinum ejus concubitum peteret. Ipsa vero, sive mariti metu deterrita, sive rem ipsam utpote illicitam aversata, resistebat ac fugiebat. Ille quo magis abhorreere eam videbat, eo vehementius amore ejus incendebatur. Itaque, quod ait Plato, amantis animam videre erat in alieno corpore spirantem. Cum autem aliquando post maritus ejus decessisset, jam acrius rem urgebat despotes, omnemque, ut vulgo aiunt, movebat lapidem, quo illam uxorem legitimam duceret. Quo facto, omnium aliarum mulierum et amorum oblitus, ipsiusque adeo filii Michaelis Cathari, quem, ut diximus, ex ancilla Cathara susceperat, unius Eudociæ Palæologinæ amoribus vacabat.

εὐθὺς ἐξελάθετο γυναικῶν καὶ ἐρώτων ἄλλων καὶ ἐκ τῆς θεραπευίδος γεγέννηκε καὶ ἦν μόνῃ; θερ-

Γ. Τούτον δὲ οὖν τὴν Καθαρὸν Μιχαῆλ πεντακαιεκάτον ἤδη χρόνον τῆς ἡλικίας ἀμείβοντα πέμψας ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ γηραιὸς προσηγάγετό τε καὶ τοῖς κατ' οἶκον ὑπηρετικοῖς παιδαρτοῖς (52) συγκατέλεξε. πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ διασφαρῆι λιμῷ, μηδενὸς προμηθουμένου· δεύτερον δ' ἵνα καὶ τινὶ τῶν περὶ τῶν ἐθνῶν εἰς χριστὸν μεταστῆ, ὡς ἐξ αἵματος ὢν βασιλείου καὶ γέννηται σπονδῶν τινας πρόξενος; καὶ τινος ὠφελείας Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ῥωμαίων πράγμασιν αἴτιος. Ὁ δὲ κομισθεὶς καὶ δια-

III. Eum Michaellem Catharum, annum ætatis decimum quintum jam agentem, Imperator Andronicus senior arcessitum pueris domestica ministeria obeuntibus socium ascribit: primum, ne ab omnibus 295 neglectus fame periret: deinde fortasse, ut per eum sanguine imperatorio ortum affinitas cum aliqua ex finitimis gentibus jungeretur, atque ut fœderis aliquid conciliandi occasio esset, Romanisque et rei Romanæ quolibet tandem pacto prodesset. Ille autem cum in palatio educaretur et

Variorum notæ.

(51) Neocæsaritæ primi a secretis filia, Constantini Palæologi despota; uxoris, ac ex alio Constantino: num viduæ, unde Palæologina hic cognominatur, ex priore conjugio. Vide idem stemma. b. cxxx.

(52) Adolescentibus, quos ἀρρον: σπουδλους vocabant, νέους τῶν εὐπατριδῶν, Cantacuzenus lib. ii, cap. 40; νέους τῶν εὐγενεστέρων, lib. iii, cap. 43. Vide Gloss. med. Græcit. in hac voce. DUCANG.

ressidius illic versaretur, brevi tempore imperatoris animam ita sibi conciliavit, ut et ipsi imperatoris filii oculis invidis eum aspicerent; Andronicus vero junior imperator irasceret magis quam cæteri, molesteque ferret, singularem illum sui amorem apud avum languescere, erga novitium vero istum et supposititium excitari perpetuo ac dies noctesque crescere.

IV. Nunc quibus de causis justiore dolorem atque iracundiam variasque et multiplices curas animo conceperit, dicendum nobis est; ex quibus conspirationes adversus imperium et malorum tempestates ac turbines exorti sunt. Nam cum publicæ res, uti dictum est, male se haberent, mortuo interim Michaele imperatore, sacramento adigi Imperator omnes jussit, primum sese tanquam principem ac dominum veneraturos et adoraturos esse, tum quemcunque imperii hæredem ipse deligeret. Quod infinitè dictum pæne omnes turbavit, Andronicum præcipue, designatum jam imperii successorem. Neque quisquam omnium fuit, qui non velut ex composito ad 296 suppositum illum Michaelē suspicionem converterit. Inde tumultuosa omnium consilia, et malorum creberrimæ machinationes, quæ tacitis vocibus differebantur. Ergo alii majestatis metu ad jusjurandum adacti: plerique palam detrectare ausi: quos in tanta rerum perturbatione violenter cogendos imperator non censuit. Jam enim imperatorem nepotem suum videbat ob infinitum illud jusjurandum a subditis exactum de fuga cogitare. Ob eas res tantisper quievit, et ab exigendo jurejurando destitit. Deinceps secum agitare cœpit, quemadmodum imperatorem nepotem suum fuga prohiberet: veritus, ne si ad Latinos confugeret, navalibus eorum copiis adjutus rem Romanam turbaret, atque imperium sibi per tyrannidem usurparet. Proinde occultum ei custodem apposuit Syrgiannem nuper e carcere productum. Hic enim paulo ante arcissima in custodia certis de causis habitus fuerat, quas paulo altius repetito principio par est hoc loco reddere, ut qui historiam ejus viri nesciunt a nobis eam ac ipiant.

Α τριῶν ἐν βασιλείῳι τοσούτον εἰς τὴν ἐκτουτῶ σφῆτιν ἐν βραχεῖ τὴν βασιλέα ἀνηρῆτατο, ὡς καὶ αὐτοῦς δὴ τοῦς τοῦ βασιλέως υἱέας ζηλοτύπως υποβλέπειν αὐτόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ νέος καὶ πλείον τῶν ἄλλων ὠργίζετο καὶ ἐδυσφῆρει, ὁρῶν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀνυπερβλήτον ἐκείνην ἀγάπην τοῦ βασιλέως καὶ πάπτου μαραινομένην, τὴν δὲ πρὸς τὴν χθῆτον καὶ ὑποβολιμαῖον τουτοῦ διηγεκῶς ἀνοουζαν (55) καὶ αὐξανομένην ἐφ' ἡμέρα καὶ νυκτί.

Δ'. Ὁ δὲ μᾶλλον δικαίως αὐτὸν ἐξέμηνεν εἰς λύπην καὶ ὄργην καὶ μελέτας πολυειδεῖς, ἐξ ὧν αἱ περὶ τῆς βασιλείας ἐβλάστησαν στάσεις, καὶ οἱ τῆς κακίας ἤρξαντο χειμῶνες καὶ κλύδωνες, λῆξομεν ἤδη. Οὐ γὰρ, ὡς εἰρήκαμεν, πλημμυλῶ, τῶν πραγμάτων ἐχόντων καὶ μεταξὺ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τεθηγκῶτος ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς ὁμύσειν ἅπαντας· πρῶτον μὲν σέθειν καὶ προσκυνεῖν ὡς βασιλέα καὶ δεσπότην αὐτόν· ἔπειτα καὶ ἐν ἂν αὐτὸς ἐκλεξάμενος ἐς τὴν τῆς βασιλείας προστήσσει διαδοχὴν. Τοῦτο λεχθὲν ἀορίστως μικροῦ πάντα ἐτάραξε, καὶ μάλιστα τὸν ἔγγονον Ἀνδρόνικον τὸν ὠρισμένον τῆς βασιλείας διαδοχόν. Εὐθύς γὰρ ἅπαντες· τὰς ὑποψίας εἰς τὸν ὑποβολιμαῖον τουτοῦ Μιχαὴλ, ὡς ἐκ συνθήματος ἤγαγον. Καὶ πολλοί· τις ἐντεῦθεν ἐφύετο θόρυβος λογισῶν καὶ ἀλλεπύλληλοι μελέται κακίας ἐψήθουρίζοντο. Τινὲς μὲν οὖν φίλοι τῆς ἐξουσίας εἰζαντες ὤμμουσιν· οἱ δὲ πλείους ἐς τοῦμπαρὲν· τὸν τοιοῦτον ἀπέπαινον [P. 182] ὄρκον· οἷς ἀνάγκην τινὰ τυραννικὴν ἐπάγειν οὐκ ἔγνωκε δεῖν ὁ βασιλεὺς· ἐν τοσούτῳ θορόδῳ πραγμάτων. Ἐβλεπε γὰρ ἤδη καὶ τὸν βασιλέα τὸν ἔγγονον σχεδιάζοντα τῆς φυγῆς τὴν μελέτην διὰ τὴν ἀορίστιαν τοῦ ζητηθέντος παρὰ τῶν ὑπηκόων ἔρκου. Διὰ δὴ τοῦτο τέως ἠρέμησεν ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν ἀπαίτησιν ἔπαυσε τῶν εἰρημένων ὄρκων. Ἐσκέπετο δὲ ἤδη, πῶς ἂν πρὸς τὴν φυγὴν ἐμποδῶν τοῦ ἔγγονου καὶ βασιλέως γένοιτο. Ἐδεῖε γὰρ μὴ ἀπελθῶν καὶ βοήθειαν ναυτικὴν παρὰ Λατίνων λαθῶν τὰ τε Ῥωμαίων συγκυκῆσθαι πράγματα καὶ ἅμα τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τυραννικῶς πῶς ὑφέληται. Ὄθεν λαθραῖον ἐπέστησε φύλακα τοῦτου τὸν Συργιάννην ἄρτι τῆς εἰρκῆς ἐξείοντα. Ἦν γὰρ αὐτὸς πρὸ βραχέος ἐν εἰρκῆ δεινοτάτῃ δι' αἰτίας, ἃς ἀνωθεν ποθεν ἀρξαμένους δίκαιον ἀφηγήσασθαι, ἵνα δὴ καὶ οἷς τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα οὐκ ἔγνωσται γνώριμα κατασταλῆ.

CAPUT IV.

Syrgiannis genus, institutio, virtutes. Provincia præfectus omnium animos sibi devincit. Mira hominis solertia. Perfidus et sedifragus populos finitimos vexat. Provinciam ademptam ut recuperaverit. Pincernæ dignitate ornatur. Rebellat. Comprehenditur. In carcerem conjectus precibus matris restituitur. Jurat se fidelem fore. Junioris imperatoris consilia jubetur explorare. Senioris consilia juniori aperit. Oratio, qua istum hortatur ad defectionem. Pactiones et juramenta. Conjuratoris socii tres. Syrgiannes et Cantacuzenus, corruptis aulæ primoribus, provincias Thraciæ administrandas obtinent. Variis artibus viam defectioni muniunt.

I. Huic mater erat cum imperatoribus sanguine

A'. Τοῦτω μήτηρ μὲν ἦν μία τῶν κατὰ γένος τοῖς

Variorum notæ.

(55) Quæ deerrant in editione Wolfiana, supplementum ex codice Regio. Sed et Fridericus Rostgardius, nobilis Danus, cui et me et Gregoram multa delibere in prælatione hujus operis professus sum, idem hoc supplementum, ex codice Vaticano de-

scriptum, Roma ad me misit: jampridem illud ipsum Steph. Baluzius ex eodem cod. describi curaverat in usum Ducangii; et in lucem editum fuerat a Petavio cum Breviario historico S. Nicephori Cpolitani patriarchæ. Boivin.

βασιλευει προσηκουσων ευπρεπης και κοσμια· πα- A
τηρ δε των εκ Κομανων επισημος, ολ παρα των
υπερβορειων (54) Σκυθων προ χρονων συχων, ως
ειρηκαμεν, Ιωάννη τῷ βασιλει προσεδρύθησαν (55).
Ουτο: οδύτητι φύσει, πριν την των παιδων πρα-
δραμειν ηλθικαν, εν τοις λόγοις λαμπρῶς ανεφάνη.
"Επειτ' επιμελιῶς εν τοις στρατιωτικοις παιδευθεις
κράτιστος καν τουτοις εδοξε διά τε βῶμην σώματος
και γνώμης βαθύτητα και οἶον ειπεῖν δαιμονίαν την
σύνεσιν.

Β'. Πέμπτον δ' ἄρτι και εἰκοστὴν τῆς ηλικίας ἔτος·
ἀμείδων πέμπεται πρὸς τοῦ βασιλέως στρατηγῶν· και
διοικητῆς μιᾶς τῶν περὶ Μακεδονίαν ἐπαρχιῶν, ἡ τοῦς
Ἰλλυριοῦς μάλιστα ὀμορῶντας ἔλαχε. Φιλοδωρότα-
τος δὲ ὢν και μηδὲν ἴδιον κτώμενος και μηδὲν πλέον B
ἔχειν βολόμενος τῶν ἴσοι τούτου [P. 185] συναστίζου-
τές τε και παραστίζοντες ἦσαν ἐν ταῖς ἀκμαῖς τῶν
ἀγῶνων, οὕτω τὰς γνώμης ἀπάντων ἐξιδιώσατο, ὡς
ἦδιον πάντας ἡγεῖσθαι πολλῶ ὠνήσκειν ὑπὲρ αὐτοῦ,
ἢ ζῶντας ὄραν τὸν ἥλιον ἄνευ αὐτοῦ. Ἦν δὲ και δε-
νδρ· ὁ ἀνὴρ εἶπερ τις πόρου· ἐν ταῖς τῶν περιστάσεων
ἀπορίαις εὐρίσκειν και τοῖς ἀμηχανοῖς τῶν πραγμά-
των μηχανάς τινας καινοτέρις χαρίζεσθαι και τόλ-
μαν ἔμπρακτον ἐνδείκνυσθαι πανταχῆ, ὡς· ἐκπλήττε-
σθαι πάντας ὄρωντας τὸ μεγαλοφυῆ, τοῦ ἀνδρός.

Γ'. Ἐν τι μόνον ὥσπερ τι νόσημα πονηρὸν εἰς τὰς
αὐτοῦ πράξεις παρεισθαρὲν ἐκιδόθη· εὖσε πάτα· και
ὥσπερ σώματος καλοῦ και χαρίεντος καὶ γενναίου
τὰς ὕψεις δεινῶς ἀφαιρούμενον ἀτερπῆ τὰ τέλη κα- C
θίστα και ἀνόητα τὰ γεώργια. Παρασπονδῶν γὰρ
πρῶτον μὲν πράγματα παρεῖχε τοῖς ὀμόροις Τριβαλ-
λοῖς και Αἰτωλοῖς και Ἀκαρνανῶν· ἔπειτ' ἐκεῖθεν
ἀπαλλαγεί, ὡς εἰρήσεται, τοῦς τε και βασιλέας και
τὰ τῶν βασιλέων συνέχεε πράγματα. Διὸ και ἐκυτῶ
φάυλον προῦξένησι τέλος. Καθαίρεθει· γὰρ τῆς τοιαύ-
της ἀρχῆς και μετ' ὀλίγον χρήμασιν ὑπελλῶν τοῦς τῷ
βασιλεῖ παραδυναστεύοντας ταύτην τε αὐθις ἀναλαμ-
βάνει και ἅμα τὸ τοῦ πιγκέρνου τιμάται ἀξίωμα.
Ἔθεν και ἀποστασίαν ὀδύων ἐξέβρόχη ταύτην ἐκείσε
ἐκείων ἐν οὐ μακρῷ τῷ χρόνῳ. Ἐγνώστα· γὰρ ἰδιο-
ποιούμενος ἦν ἤρχεν ἐπαρχίαν και τῆς τῶν βασιλέων
ἐξουσίας λάθρα διείστων.

Δ'. Ὅθεν και ὀλίγη παρὰ Μονομάχου τοῦ Μυστικοῦ D
ἀλίσκεται και δέσμιος ἐς τὸν βασιλέα πέμπεται. Ἦν
γὰρ τῆνικαῦτα και ὁυτος Μονομάχος μέρο· τι διοι-
κεῖν τῆς Μακεδονίας παρὰ τοῦ βασιλέως πεμφθείς·
και διὰ τὴν ἐγγύτητα τῶν ἐπαρχιῶν συχὰ προσίων
και ἐπιμεγνύς τῷ Συργιάνῃ και Ἰγνηλατῶν τὰ ἐκεῖ-
νου ἀπόβρυχτα και φίλος εἶναι ὑποκρινόμενος ὀλοῖς
ὀδλους ἐβρόπτεν· ἔως ὀλίγη συνειληφῶς δέσμιος, ὡς

A conjuncta; pari specie corporis ac modestia. Pater
illustri loco oriundus e Comanis, illis scilicet, qui
ante multos annos ex Hyperboreis Scythiis, uti su-
pra memoravimus, ad Joannem imperatorem sese
transulerant. Syrgiannes porro ante quam pueriti-
am excederet, summa ingenii celeritate præditus,
magnum sibi 297 in doctrinis nomen peperit.
Hinc apprime rem militarem edoctus, facile in ea
princeps est habitus, non modo corporis robore,
sed et animi prudentia, ac divina ut ita dicam sa-
gacitate.

II. Annum autem jam quintum et vicesimum ex-
cedens, ab imperatore dux et administrator pro-
vinciæ cujusdam Macedoniæ, quæ Illyrios potissi-
mus vicinos habet, ablegatur. Et quia liberalissi-
mus erat, nihilque privatim possidebat, nec plus
sibi vindicabat quam quivis eorum, quibus pro se
et circa se dimicantibus in medio pugnarum æstu
uteretur, sic animos omnium sibi devinxit, ut pro
illo mortem oppetere jucundius eis foret, quam si-
ne illo lucem intueri. Ad hæc in rebus dubiis ac
pene deploratis presentissimo erat consilio, et e
summis difficultatibus mira solertia sese explicabat:
nec illi, cum res postularent, audacia decrat, ut
omnes præclaram indolem ejus admirarentur.

III. Una res tantum, veluti morbus quidam ma-
lignus in ejus actiones obrepens, eas omnes cor-
rumpebat, ac tanquam oculis pulchro et eleganti
et robusto corpori ereptis, easdem ipso exitu tri-
stes et infructuosas efficiebat. Nam primum ruptis
fœderibus, finitimis Triballis, Ætolis et Acarnani-
lius negotia facessebat. Postea cum inde discessis-
set, ita ut dicturi sumus, imperatores eorumque
res turbabat. Quamobrem sibi ipsi malum exitum
conciliavit. 298 Eum videlicet magistratum sibi
abrogatum largitione corruptis iis qui apud impe-
ratorem multum poterant, brevi recuperat, ac præ-
terea pincernæ dignitate ornatur. Unde et defe-
ctione animo compta illuc profectus brevi effecit,
ut quæ parturierat in actum erumperent. Comper-
tum enim est, eum provinciam, quam regēbat,
propriam sibi asserere, et clanculum imperatoriæ
potestati subtrahere.

IV. Quare dolo a Monomacho Mystico capitur,
et ad imperatorem vincetus mittitur. Nam et ipse
Monomachus in Macedoniam ab imperatore missus,
illie regioni cuidam præerat, et ob vicinitatem
provinciarum Syrgiannem crebro adibat. Cum itaque
apud illum frequens esset, arcana ejus inve-
stigabat, et per amicitia speciem alios ex aliis
dolos nectebat; donec eumdem astu comprehensum

Variorum notæ.

(54) Petavius verterat, Pater vero e Comanis ori-
undus illustri loco. Ambo (pater scilicet, et mater)
vero ante multos annos ex Hyperboreis Scythiis, uti
supra memoravimus, ad Joannem imperatorem sese
transulerant. Vertendum, ita ut edidimus, Pater
illustri loco oriundus e Comanis, illis scilicet, qui

ante multos annos ex Hyperboreis Scythiis, etc. Non
legerat Petavius ea quæ de Comanis scripta sunt
supra lib. II, cap. 5, sect. 2. BOVIN.

(55) Ad Duceam scilicet. Vide supra lib. II, cap. 5,
sect. 2. BOVIN.

et in vincula, ut diximus, conjectum ad imperato-
rem misit. Ob illud crimen Syrgiannes in custo-
diam datus diu carcere inclusus mansit. Sed cum
ejus mater gemitu et lacrymis aulam quotidie im-
pleret, et quavis cautione oblata filium supplex re-
posceret, ægre tandem impetrare potuit, ut e car-
cere educere:ur. Non prius tamen id obtinuit,
quam ille scripto jurejurando coram sacrosancta
imagine castissimæ Dei Genitricis Hodegetriæ præ-
stito, cavisset imperatori, nunquam se ejus jussis
postea adversaturum.

V. Sic ille omni suspicione liberatus principi
bene merito optime velle credebatur : a quo et
299 is honor ei habitus est, ut etiam arcanorum
particeps fieret. Ac inter cætera illud quoque ejus
fidei commissum fuit, ut furtivus veluti custos im-
peratorem Andronicum juniorem circumeundo
adeundoque, ne clandestinam fugam moliretur,
observaret; quemadmodum supra diximus. At ille,
si quid vulgi opinionibus credendum est, homo
semper ambitiosus, cui mentis declarandæ hacten-
us defuisset occasio, oblatum denique a fortuna
opportunum tempus adesse existimavit, quo impe-
ratoribus inter se bello commissis, et rebus Ro-
manorum omnino sic perturbatis, ipse sceptris po-
tiretur; aut saltem portione aliqua a toto imperio
recisa, proprium sibi principatum constitueret.
Itaque imperatorem Andronicum juniorem adit,
ei que avi imperatoris arcanum omne consilium
aperit : « Me, inquit, imperator veluti sagacem
canem tuas cogitationes odorari jussit : et cum ille
catenas tibi et vincula fabricetur, tu ignarus pue-
rilia consilia agitas. Quid enim tibi profuerit clam
in altum deferri et peregre abire, ubi aliena qua-
dra (quod aiunt) vivendum tibi erit, si res optime
cadat, et non illud accidat, ut ab hospitibus aut
trucideris, aut in imperatoris avi cassis laqueos-
que incidas. Quod si istis cogitationibus, quæ pue-
rum sapiunt, penitus oblivioni traditis, meliora et
salutifera consilia, qualia ego daturus sum, sequi
volueris, nihil obstat, quominus summam pote-
statem primo quoque tempore citra ullum laborem
arripas. Etenim unam esse video, qua id asseque-
re, efficacissimam **300** rationem. Nimirum Byzan-
tio fugiendum et ad Thraciæ urbes provinciasque
excurrendum. Nam cum et humanum ingenium
novis rebus gaudeat, et miserum Thracis crebris
exactionibus vexentur, si levationem onerum et li-
bertatem proclamaveris, ultro omnes te quo volue-
ris præcuntem sequentur, avi tui diuturno jugo
facillime excusso, quasi Tantalei cujusdam saxi
mole a cervicibus depulsa. Hoc consilium tibi si
placet, ego hujus negotii procurator et administer
futurus sum; ego omnem istius certaminis labo-
rem suscipiam ac brevi conficiam; modo et ipse
mihi pollicearis, et certis pignoribus fidem obstrin-
gas, te pro dignitate labores meos remuneraturum.
Quæ vero ista præmia sunt? illustres dignitates;

Α εἰρήκειμεν, τοῦτον ἐπεπόμφει τῷ βασιλεῖ. Ἄλλὰ γὰρ
εἰρκτῆ παραδοθεὶς διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν ὁ Συρ-
γιάννης, ἔμεινε χρόνον ἐν ταύτῃ συχόν. Ἐπεὶ δὲ ἡ
μήτηρ οὐ διέλιπεν ἕδωρμολς καὶ δάκρυσι προσιοῦσα
τοῖς περὶ τὸν βασιλέα καὶ ἰκετεύουσα καὶ τὸν υἱά
ἐξαιτουμένη καὶ πάσας ἐγγύας προβάλλουσα, ὄψε
καὶ μόλις ἐδυνήθη τῆς εἰρκτῆς αὐτὸν ἐξελεσθαι·
πλὴν οὐ πρότερον, πρὶν ἂν ἐγγράφους αὐτὸν ἀποδοῦ-
ναι τῷ βασιλεῖ τοὺς ὄρκους ἐνώπιον τῆς θεῆς εἰκό-
νος τῆς ὑπεράγνου [P. 184] θεομήτορος τῆς Ὁδηγη-
τρίας, μὴ τοῖς τοῦ βασιλέως προσταγμασιν ἐναντία
ποτὲ διαπράξασθαι.

Ε'. Ἄλλὰ γὰρ οὕτω πάσης ὑποφίας ἀπολυθείς ὁ ἀνὴρ
καὶ πᾶσαν εὐνοίαν διασώζειν πιστευόμενος πρὸς τὸν
εὐεργέτην καὶ ἀπορρήτων ἤδη κοινῶνς ἤξιούτο γί-
γνεσθαι, ὡς πιστευθῆναι λοιπὸν καὶ τοῦτ' ἐπ' ἀπορρή-
τον, λέγω, τὸ φύλαξ λαυθάνων περιεῖναι καὶ προσιεῖναι
τῷ ἐγγόνῳ τοῦ βασιλέως; Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλεῖ, μὴ
λάβῃ φυγῶν, ὡς ἐφθήμεν εἰρηκότες. Ὁ δὲ, εἰ χρῆ ταῖς
τῶν πολλῶν ὑπολήψεσι πειθασθαι, φιλάρχος ὢν αἰεὶ καὶ
καιροῦ μὴ τυχῶν οὐδέπω τὸ βουλόμηνον ἐνδείξασθαι
τῆς ψυχῆς νῦν ἔγω καίρον εἶναι τοῦτον ὑπὸ τῆς
τύχης παρεσχήμενον κατ' ἀλλήλων τοὺς βασιλέας
ἐκπολεμώσας καὶ τὰ Ῥωμαίων οὕτω συγκυκῆσας
ἅπαντα πράγματα, τῶν σκήπτρων αὐτὸς ἐπιθῆναι·
ἢ τὸ γε δεῦτερον, μέρος τῆς ὄλης τῶν Ῥωμαίων
ἡγεμονία; ἀποτερόμενος εἰς οἰκείαν ἀρχὴν αὐτὸ
καταστήσασθαι. Ὅθεν Ἀνδρονίκῳ τῷ νέῳ βασιλεῖ
προσελθὼν ἅπαν τοῦ πάππου καὶ βασιλέως ἀνεκάλυψε
τὸ ἀπορρήτον, λέγων, ὡς· Ἐμὲ μὲν οἶά τινα κύνα
βινηλατοῦσαν τὰ σὰ βουλευµατα τέταχεν ὁ βασιλεὺς
περὶ σε· ὁ δὲ κἀθήται συσκευάζων ἀγγόνας καὶ δευμὰ
κατὰ σοῦ· σὺ δ' ἀγνοῶν κἀθήσαι νηπίων βουλευµασι
γαυρούμενος. Τί γὰρ σοι τὸ ὄφελος ἀποκλείσαντε
λάβρα πρὸς ἄλλοτριὰν οἰχθεσθαι; ἠώραν, ἐνθα καθάπερ
δοῦλη δεήσεις καθημένῳ πρὸς ἄλλοτριαν βλέπειν τρά-
πεζαν, ὑπόταν ἰσως μὴδὲ φονεῦσιν ἐντύχης τοῖς
ξενίζουσι, μὴδὲ ταῖς τοῦ πάππου καὶ βασιλέως ἄρ-
κυσι καὶ πάγαις ἀλφῶς; Εἰ δὲ πάντα πρὸς λήθης βυ-
θοῦς τὰ νηπιώδη ταῦτα ῥίψας βουλευµατα πεισθείης
ἐμοὶ τὰ βελτίω σοι καὶ σωτήρια συμβουλευόντι, οὐκ
ἂν φθάνοις τὰ σκήπτρα τῆς αὐτοκρατορίας λαμβάνων
ἀπονητῆ. Μίαν γὰρ ἀνυσιμωτάτην ὁρῶ πρὸς τοῦτο
φέρουσαν ἀφορμὴν, ἣν φυγῶν τὸ Βυζάντιον εἰς τὰς
τῆς Θράκης ἐκδράμης πόλεις καὶ χώρας. Φύσει γὰρ
χαίροντες ταῖς καινοτομίαις τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος
καὶ ἅμα βεβαρημένοι τοῖς συχνοῖς φόροις οἱ ταλαί-
πωροι Θράκας, ἣν κουφισμὸν καὶ ἐλευθερίαν ἐξελεθῶν
κρηύξης, ἄσμενοί σοι πάντες ἔβηνοι πρὸς ὄπερ ἂν
αὐτὸς ἐθέλοις, τὴν πρὸς τὸν πάππον καὶ βασιλέα πο-
λυετὴ δουλείαν ῥᾶστα λακτιζαντες καὶ ὡσπερ τινὰ
Ταντάλειον φόρτον ἀποσεισάμενοι. Ἐἰ γοῦν ἀρεστὸν
τὸ ἐμὸν σοι τὸδε φαίνοιτο βούλευµα, ἐγὼ καὶ ταμίας
καὶ χορηγός σοι τοῦ δράματος ἔσομαι καὶ πάντα τὴν
ἄθλον ὑποστάς τὴν ταχίστην ἐκτελέσω· ἣν μόνον καὶ
σὺ μοι ὑποσχέσθαι ἐθέλῃς; καὶ δοῦναι πιστὰ τὰ ἐχέ-
γυα περὶ τῶν ἀξίων γερωῶν καὶ ἐπάθλων. Τίνα δὲ
ταῦτα; Ἀξιωματῶν λαμπρότητες καὶ χώρα πολλὰ
καὶ πολλὴν τὴν ἐπέτειον παρέχεσθαι δυνάμενα πρὸς·

οδον· καὶ ἐπὶ τούτοις μηδένα τῶν πάντων δύνασθαι πλεονέμου παρά σοι, [P. 185] μηδεμίαν τινὰ πραγμάτων κατάστασιν περαινέσθαι παρά σοῦ, πλὴν τοῦ καμῆ συνειδέναί. Ὅρῳ γάρ, ὅπως τῶν συμφορῶν ἐθελοντῆς σοὶ γίνεσθαι κοινωνῆς καὶ τῶν κινδύνων αὐθαιρέτως συντίρεσθαι βούλομαι, πάντας ἐκείνους τοὺς πρὸς τὴν βασιλεία τῆς σῆς ἀγάπης ὀπίσω θέμενος, ἔρκους· καὶ εἰ τι δεινὸν κατὰ τῆς ἐμῆς καὶ αὐτῆς τῆς τύχης φέρῃ παράλογον, προθύμως φέρειν παρήγοσα ἑμαυτῷ. Ταῦτα τοίνυν θεώμενος, πρόθυμος γίνου καὶ σὺ περὶ τὰ ὑποσχέσεις τῶν ἐμῶν ζητημάτων, ἦν σώζεσθαι θέλῃς. Ἐπεὶ δ' ἡ τῶν πραγμάτων ὀξύτης ἡμᾶς οὐκ ἐξ τὰ παρόντα σχολαιότερον διατίθεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ ξυροῦ ἡμῖν ἡ ἀκμὴ περιίσταται τοῦ κινδύνου μελλήσασαι, φέρε καὶ ἐτέροις τῆς γνώμης ταυτησὶ κοινωνήσωμεν, ἃ δὲ διὰ τὴν πρὸς τὴν βασιλεία ἀπέχθειαν οὐθ' ἡμᾶς καὶ τὰ τοιαῦτα μυστήρια προδοῦναι ἀνίσχοιεν· ἂν καὶ τῇ παρούσῃ χρεῖα ἐς καιρὸν ἐν τοῖς μάλιστα γένοιεν· ἂν.

Γ'. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τὰς τε ὑποσχέσεις τούτῳ τῶν ζητημάτων ἐγγράφους μετ' ἔρκων ἐδίδου· καὶ παρῆσαν οἱ τῶν μυστηρίων ἐπίσκοποι καὶ ἱεροὶ, Ἰωάννης τε ὁ Καντακουζηνὸς καὶ Θεόδωρος ὁ Συναδηνὸς, ὁ μὲν τῇ τοῦ μεγάλου παπῆς (186) τριπλαῦτα σεμνουόμενος ἐπικλήσει, ὁ δὲ τῇ τοῦ δομεστικου τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς βασιλικῆς· καὶ τρίτος Ἀλέξιος ὁ Ἀπόκαυκος, δομέστικος καὶ αὐτὸς τριπλαῦτα τῶν δουτικῶν θεμάτων ἄκουόμενος καὶ τῶν ἄλλων τὴν διοίκησιν ταμιουλικῶν. Οὗτος μὲν οὖν οὐ πάντων τῶν εὐγενῶν ἦν, βαθυγνώμων, δὲ ἀνὴρ, καὶ εὐμήχανος καὶ δόλιος συνθελίαι δεινός· ἄμφω δ' ἐκείνοι κατὰ γένος τῷ βασιλεὶ προσήκοντες· πλὴν ὁ μὲν Καντακουζηνός καὶ ἡλικιωτέρος ἦν καὶ ὁμόψυχος καὶ ὁμόπνοος ἐξέτι νέου τῷ βασιλεὶ Ἀνδρονίῳ διὰ τὴν τῆς γνώμης ὁρθότητα καὶ τῆς γλώττης ἀλθειαν καὶ ἐδ τοῦ ἤθους καιρῶν· ὁ δὲ Συναδηνός ὁμοίως τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ βασιλεὶ Μιχαῆλ, ἔως ἦν ἐκεῖνος· ἐτιζῶν. Οὗτοι τοίνυν ὡσπερ ἐκ μιᾶς οἰνοχόης ἐδ ἀπόρρητον ἐκείνο δεξάμενοι βούλευμα δαλὸς ἦσαν εἰς πῦρ καὶ ἔσπος· εἰς πῆδον. Οὕτως φρατρία τις ἀρβυγῆς εὐθύς οἱ ἄνθρωποι ἐγεγονέσαν καὶ ὀρκωμοτήρια φρίκης μεστὰ ζυνετίθουν τε καὶ ἐδίδοσαν καὶ ὑποσχέσεις μεγάλων ἀντιδόσεων καὶ γερῶν ἀντελάμβανον.

Ζ'. Τούτων οὕτω ξυμβάντων ἔργου εἶχοντο ὅλη σπουδῇ τε καὶ γνώμῃ. Καὶ πρῶτα μὲν χρήμασι περιεθνόντες τοὺς τῷ βασιλεὶ παραδουναστέοντες ὁ τε Συργιάννης καὶ ὁ Καντακουζηνός ὄνιον εἰλήφεσαν τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐν Θράκῃ χωρῶν καὶ πόλεων· ὁ μὲν τὰ τε πλείεστα τῆς μεσογείου καὶ τῆς παραλλοῦ πάτης ἄχρι τοῦ ἀκροτάτου Ῥοδόπης· [P. 186] ὁ δὲ Καντακουζηνός ὄλιγα τῆς μεσογείου μόνως, ὅλησεν τῆς Ὀρσιτιάδος ἐστί περίαικος. Ἐπὶ τούτοις στρατεύματα συνεχρότου καὶ ὄπλα παρεσκευάζοντο καὶ στρατιώ-

A multa prædia, quæ magnos annuos reditus afferre possint : præterea, ne quisquam auctoritate apud te mihi præferatur, nec a te quidquam nisi me conscio in republica ordinanda constituatur. Etenim, vides, calamitatum tuarum particeps et periculorum socius volens libensque accedo, posthabita charitati tuæ etiam jurisjurandi religione, qua sum imperatori obligatus. Quod si fortunæ temeritas mali aliquid capiti meo illatura est, id alacriter esse ferendum ipse mihi imperavi. Quibus consideratis et tu non gravatim meis petitionibus annuito, si salvus esse vis. Cum autem hic temporis articulus moram deliberationis non admittat, sed procrastinantibus extremum discrimen **301** impendeat : age, cum aliis etiam hoc consilium communicemus, qui ob imperatoris odium neque nos neque arcana hæc prodituri sint, sed institutum nostrum opportuno auxilio adjuvare plurimum possint.

VI. His conditionibus imperator, quæ ille petierat, ea perfecturum se scripto jurejurando promittit. Adsunt etiam arcanorum futuri conscii, Joannes Cantacuzenus et Theodorus Synadenus ; ille tum magni Papiæ titulo honoratus, hic domesticæ mensæ imperatoris : et cum iis tertius, Alexius Apocæucus, domesticus et ipse tunc occidentalium provinciarum, et salinis præfectus. Hic non admodum nobilis, sed prudens erat et solers, et dolis fabricandis mire aptus. Illi vero ambo Imperatorem cognatione contingebant. Verum Cantacuzenus etiam æqualis et unanimis et concordia ab ineunte ætate cum imperatore Andronico conjunctus fuerat propter animi candorem, et sermonum veritatem, et qui moribus commodis præditus erat. Synadenus autem cum patre Andronici Michaele imperatore, dum is superstes esset, conjunctissime vixerat. Illi igitur ad arcanam illam deliberationem tanquam ad ejusdem poculi communem haustum admissi, faces veluti fuerunt, quæ igni admotæ incendium augerent ; aut veluti equitatus in apertum campum emissus. Sic societatem vinculo irrupto firmatam coivere, horribilibus juramentis adhibitis ; magnarum autem remunerationum **302** ac præmiorum promissionibus vicissim acceptis.

VII. Quæ cum in hunc modum inter eos convenissent, rem ipsam summa diligentia et alacri studio aggrediuntur. Ac principio Syrgiannes et Cantacuzenus, pecunia circumventis aulæ proceribus, procurationem Thracensium urbium et provinciarum redimunt ; ille maximam partem mediterraneæ regionis et oræ totius maritimæ usque ad summum Rhodopes sortitus ; Cantacuzenus vero exigua eaque mediterranea, quæ Oresiadi adjacent. Deinde copias contrahunt, arma parant, et

Variorum notæ.

(56) De hac Magni Papiæ, et aliis hic memoratis palatinis dignitatibus, agimus in eod. Gloss. DUCANG.

novos milites colligunt, advenas scilicet quosdam A et alios, qui ob egestatem neque militarent, nec quidquam rei gererent. Ad hæc familiarissimos suos et fidelissimos custodiæ civitatum præponebant: eos vero qui suis consiliis adversaturi videbantur, alios aliis de causis urbe ejiciebant. Quæ antequam facerent, nunc impressionem Scytharum Danubium accedentium, nunc Turcicæ classis ex Asia adventum proclamabant, ut sub ejus famæ obtentu tanquam sub velo aliquo delitescerent, suspicionem vitarent, iidemque providentiæ ac diligentiaræ ergo laudari ab imperatore mererentur. At Syriacis hæc clam machinabatur, et juniore imperatore subinde et quid actum et quid agendum esset nuntiabat.

τας άλλους ξυνέλεγον, νεφλυδάς τινας, και ὀπίσσω δι' ἔνθεϊαν τῶν χειροῶν ἀπόμαχοι τε και ἀπρακτικοὶ διήγον τὸν βίον· και πρὸς γε ἔτι τοὺς μὲν οἰκιστάτους και πιστοτάτους αὐτῶν φύλακας; ἐποιοῦντο τῶν πόλεων· τοὺς δ' ὑπόπτως ἔχοντα; πρὸς ἀντίστασιν τῶν μελετωμένων ἄλλαις ἄλλως προφάσεσιν ὑποβάλλοντες ἐξετίθουν τῶν πόλεων. Ταῦτα δ' ἐποίουν κηρύξαντες πρότερον ἔφοδον, νῦν μὲν τῶν Παριστρίων Σκυθῶν, νῦν δὲ ναυτικῆ; τινος δυνάμεως τῶν ἐξ Ἀσίας Τούρκων, ἐν ὑπὸ παραπετάσματι τῆ τοιαύτῃ καλυπτόμενοι φήμῃ ἀνύποπτοι τε διατελοῖεν και ἅμα ἐπαίνων ἄξιον παρὰ τῷ βασιλεὶ γίγνοντο προμηθεῖς ἕνεκα και σπουδῆς. Ἄλλ' ὁ μὲν Συργιάννης τοιαῦτα λαμβάνων ἐδραματοῦργει και συχνὰ τῷ νέῳ ἐμήνευε βασιλεὶ λάθρα τὰ τε πραττόμενα και πραχθησόμενα.

CAPUT V.

Avus nepotem judicio publico reum agere constituit. Metochita differendum censet, donec geniales dies effluxerint. Equi picti hinnitus. Metochita de ea re consultus in Choreæ monasterio. Ejus responsum. Verior interpretatio. Byzantis columna dies complures agitata. Imperatoris et Metochitæ arcanum colloquium. Libri fatidici. Sortes. Sinistra anguria. Metochitæ stupor et silentium. Uxoris et liberorum anxietas. Filie Panhypersebastæ elogium. Ejusdem verba. Metochita oratione filie excitatus lamentatur. Magnam cladem prædicit. Iterum silet. Recumbit. Ejus merita erga Gregoram. Ipsius Gregoræ officia erga Metochitam et ejus liberos. Oratio, qua eum afflictum solatur.

I. Imperator autem, cum nepotem cerneret sua B monita negligere et contemnere et in eadem semper morum licentiæ perseverare, decrevit eum 303 coram patriarcha et patribus conscriptis primum objugare et convincere; deinde in vincula et in carcerem conjicere. Cæterum id ejus propositum Logotheta generalis Thendorus Metochita tum inhibuit, quod ejus rei executionem frustra susceptum iri auguraretur, ob solennem illis diebus morum dissolutionem. Etenim carnisprivii tempus aderat, cum lautioribus conviviis et meracioribus poculis dediti mortales præ vini intemperantia facilius ad seditiones concitantur. Quare iunctuendum esse aiebat, ne inceptum ex sententia haud procederet, quandoquidem fortuna plerumque prodigiis gaudens contrarios spei eventus so-

A'. Τῷ δὲ βασιλεὶ τὸν ἔγγονον βλέποντι ἀνεπιστροφῶς τε ἔχοντα και περιφρονητικῶς ἐς τὰς αὐτοῦ διακαίμενον παραινέσεις και ἀεὶ τῆ συνήθει τῶν τῶν αὐτονομία χρόμενον ἔδοξεν ἐλέγξαντι; πρότερον αὐτὸν ὑπὸ τῷ πατριάρχῃ και τῆ συγκλήτῳ, ἔπειτα τῆ εἰρηκτῆ παραπέμψαι δεσμώτην. Ἄλλὰ τότε μὲν τὴν μελέτην ἐπέσχευεν ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης, ἀτελεσφόρητον τὴν πράξιν εἶσεσθαι μαντευόμενος διὰ τὴν τῶν ἡμερῶν ἀνεσίαν. Ἀπόκρευ γὰρ ἦν καιρὸς, ὁπότε πρὸς εὐωχίας ἀβροτέρας και ἀκρατοποσία; διδόσασιν ἀθρωποὶ και τολμηρότεροι γίνονται διὰ τὴν τοῦ οἴνου παραφορὰν πρὸς στασιώδεις ὁρμάς; και δέος εἶναι μὴ οὐ κατὰ γνώμην εὐρη τὴν ἀπθασινὴ μελέτη, τῆς τύχης ὡς τὰ πολλὰ τερατευομένης και τάναντία τῶν δοξάντων πολλακίς βλαστανούσης ἐξέλφνης.

II. Desierat modo Logotheta generalis monasterium Choreæ omni ornamento interiore absoluto renovare. Quocirca in pervigiliis nonnunquam illic pernoctare cum monachis studebat. Prima igitur Quadragesimæ hebdomade, cum dies Sabbati advenisset, cujus postridie orthodoxorum imperatorum et patriarcharum memoria publico præconio commendanda erat, tum quoque ad illius noctis pervigilium Logotheta de more venerat. Atque ibi sub mediam noctem cum et nos adessemus, et doxologiam una cum eo audiremus, quidam ab imperatore adest, novum illi nuntium apportans, et ejus sententiam exquirens: Modo enim, inquit, cum imperatorii hippenniferi et milites ensiferi

[P. 187] B'. Ὁ μέντοι λογοθέτης τοῦ γενικοῦ (57) ἄρτι τοῦ νεουργεῖν ἐπέταυτο τὴν τῆ; Χώρα; μονήν, ὁπόσος ὁ ἔνδον ἐτύγγανε κόσμος. Ὅθεν ἐφιλοτιμεῖτο συνδιανυκτερεῖν ἐν ταῖς παννυχίσιν ἔσθ' ὅτε μετὰ τῶν μοναχῶν. Ἐπεὶ οὖν ἦκε τὸ τῆ; πρώτης ἐδόξμαδος τῆς τεσσαρακοστῆς σάββατον, ὁπότε δὴ και ἐμελλε τῆ ὑστεραία κηρύττεσθαι δημοσίᾳ τῶν ὀρθοδόξων ἡ μνήμη βασιλείων ὁμοῦ και πατριαρχῶν, ἐληλύθει και οὗτος συνήθως ἐς τὴν ἐξ ἐσπέρας ἐκείνης παννυχίδα (58). Περὶ δὲ μέσας νύκτας ἔμα αὐτῷ συνισταμένων ἡμῶν και τῆς δοξολογίας ἀκούοντων ἦκει τις ἐκ βασιλέως, καινοτέρων τινὰ κομίζων αὐτῷ ἀγγελίαν και ζητῶν τὴν τῆς αὐτοῦ γνώμης κρίσιν. « Ἄρτι γὰρ, » φησὶ, « τῶν περὶ τὴν βασιλεία πελεκυφόρων (59) και

Variorum notæ.

(57) Theodorus Metochita, a quo instauratum Choreæ monasterium, rursum cap. seq. ut et docemus in *Constantinop. Christ. lib. iv, sect. 15, n. 5. Ducang.*

(58) Interpres, a *vespera ad nocturna sacra illa*

de more accessit; emendavimus, ad *vesperæ illius vigilias. Ducang.* — Wolfius, ad *nocturna sacra. Melius Ducang. ad illius vesperæ vigilias. Boivin.*

(59) *Varangorum*, de quibus in utroque Glossario multa congressimus. Ducang.

στρατιωτῶν καὶ ξιφηφόρων καταορθάνειν πολλόν-
των ἐξηρέθη χρεμετισμῶ; πάντα περιηχῶν τὰ βασι-
λεια, ὡς ἐκπλαγῆναι πάντας τοὺς ἐν τοῖς βασιλείαις.
Ἄωριος γὰρ οὕσης πολλῆς καὶ μὴ παρόντος τῶν ἱπ-
πων τινός, οὐτε τῶν βασιλικῶν, οὐτε τῶν συγκλητι-
κῶν, οὐτε ἐντὸς βασιλείων, οὐτε πρὸ τῶν πυλῶν,
θόρυβον τὸ τοῦ πράγματος παράδοξον ἐνεποίησε ταῖς
τῶν ἀκουσάντων ψυχαῖς καὶ ἀλλήλων ἅπαντες ἐπυ-
θάνοντο. Οὕτω δὲ τοῦ θορύβου πεπαυμένου καὶ δεύ-
τερο; ἐξηρέθη χρεμετισμὸς μείζων τοῦ πρώτου, ὡς
καὶ αὐτὸν αὐτήκων τῆς ἤχους γενέσθαι τὸν βασιλεῖα
καὶ πέμφαντα ἔρεσθαι, εἰ τις εἰδείη, ὅθεν ὁ χρεμε-
τισμῶ; οὗτος ἐν ἄωρις τοσαύτη. Ἄλλ' ἀκήκοε πλέον
οὐδὲν, ἢ ὅτι παρὰ τοῦ ἱππου τοῦ γεγραμμένου περὶ
ἕνα τῶν βασιλείων τοίχων πρὸ τοῦ εὐκτερίου τῆς
Νικηποιοῦ Θεοτόκου (60) ἱππον δὴ λέγω τοῦτον, ὃ
ἐποχεῖσθαι κάλλιστα Γεωργίον τὸν τοῦ Χριστοῦ μάρ-
τυρα εἰργασταὶ πάλαι Παῦλος; ἐκεῖνος ὁ τῶν ζωγρά-
φων ἀριστος; (61). Ὡς πρὸς ταῦτα ὁ λόγοθέτης χαριεν-
τιζόμενος, ὡς εἰώθει πρὸς τὰς τοῦ βασιλέως ἐρωτή-
σεις, εἰ Συχαίριω σοι, εἰ φησεν, εἰ ὦ βασιλεῦ, τῶν
μελλόντων ἐνεκα τροπικίων. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον οἶμαι
σημαίνειν, εἰ φησὶ, εἰ τὸν παράδοξον τοῦτον τοῦ ἱπ-
που χρεμετισμὸν, ἢ σὴν βασιλικὴν ἐκστρατείαν κατὰ
τῶν τὴν ἡμετέραν Ἀσίαν λεηλατούντων Ἀγαρη-
κῶν. »

Γ'. Ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκηκῶς; μερακίσκων ἕτερον
αὐτί; πρὸς αὐτὸν ἐπεπόμφει. « Σὺ μὲν, » λέγων,
« εἴτ' ἐμοὶ τὰ τῆς θυμηθίας ὡς ἔθος λέγων, εἴτ' οὐκ
οἶδ' ὅπως ταῦτ' ἀποκρίνη, ἔοικας ἀγνοοῦντι. Ἐγὼ δὲ
σοι τάληθῆ μοι δοκοῦντα καταλέξω. Ὡς γὰρ ἡμῖν οἱ
ἡμέτεροι πατέρες παρέδοσαν καὶ ἀλλοτέ ποθ' ὁ ἱπ-
πος οὗτος τὸν ὁμοιον ἐχρεμέτισε τρόπον, ὅποτε Βαλ-
δουῖνος; ὁ τῶν Λατίνων ἀρχων ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς;
καὶ βασιλέως; ἐμελλεν ἀφαιρεῖσθαι τὴν μεγαλόπολιν
ταύτην. Πρὸς γὰρ τὸ παράδοξον τῆς ἀκοῆς συχνόν
τινα χρόνον κάκεινος; ἐθορυβεῖτο, κακίων οἰωνὸν ἐκυτῶ
λογιζόμενος τοῦτο. Ἐπειτ' ἐν οὐ μακρῷ τῷ χρόνῳ τὸ
πίρρα; εἶδε τὸν οἰωνὸν κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐκ-
τεξέσαντα, ὅτε πορθουμένην τὴν μεγαλόπολιν ἐώρακε
ταύτην ὑπὸ Ῥωμαίων. » [P. 188] Ὅ δὲ λογοθέτης οὐδὲν
ἔλγων πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνασθαι, « Ἄπειθι, » ἔφη πρὸς τὸν
ἀύρωπον, « ἐν γε τῷ παρόντι. Ἐγὼ δ' ἐ; τὴν ὑστε-
ραίαν τὰς ἐμαυτοῦ κομισῶ τῷ βασιλεῖ ἀποκρίσεις. »
Ἄλλὰ καὶ ὁ περὶ τὴν ἐψῶν ἀκρόπολιν ιστάμενος
κείων, ἐν ᾧ λόγος τῶν τοῦ Βυζαντος; (62) πάλαι στα-
θῆναι τοῦ κτίσαντος τὸ Βυζαντίον ἀνδράντα, πρὸ
πολλῶν καὶ αὐτὸς ἤρξαστο σείεσθαι; ἡμερῶν καὶ ἐπὶ
πολλαῖς δ' ἐμφανῶς; ἐπέλετο ταῖς ἡμέραις; πάντων
συντρεχόντων καὶ θεωμένων.

Δ'. Ἐπεὶ δ' ἐ; τὴν ὑστεραίαν ὁ μέγας ἀφίκετο
λογοθέτης πρὸς τὸν βασιλεῖα, ἅττα μὲν αὐτοῖ κατὰ
μῦθα; ἐκοινολόγησαντο πρὸς ἀλλήλους τότε μὲν οὐ-
δαίς ἔγνω τῶν πάντων; ἐκ σημείων μέντοι τινῶν
στοχάζεσθαι; ἡμῖν ἐξεργάετο ὑστερον, ὡς βεβίβη τινὰ

cubitum iuri essent, tantus subito hinnitus circa
palatium exauditus est, ut omnes quotquot intus
erant percellerentur. 304 Intempesta enim nocte,
cum neque imperatorii neque senatorii equi nec
in ipso palatio, nec ante fores essent, improvisa
res animos audientium perturbavit, et universi
quidnam rei esset sese mutuo interrogarunt. Eo
tumultu nondum sedato, alter hinnitus priore
major exauditus, cujus sonus ad ipsiusmet impe-
ratoris aures pervenit. Quamobrem ille misit sci-
scitatum, unde iste hinnitus tam alieno tempore.
Sed nihil aliud audivit, nisi editum eum fuisse ab
equo, qui in palatii pariete ante sacellum Deiparæ
Nicopææ pictus foret: illum dico equum, cujus
tergo Georgium Christi martyrem pulcherrime in-
sidentem Paulus ille pictorum præstantissimus olim
effinxit. » Ad hæc Logotheta jocatus, ut solebat ad
imperatoris interrogationes: « Gratulor tibi, inquit,
imperator, futuros triumphos. Monstruosum enim
istius equi hinnitum nihil aliud indicare reor, nisi
tuam adversus Agarenos Asiam nostram populantes
imperatoriam expeditionem. »

III. His imperator auditis, alio adolescentulo ad
eum misso: « Tu quidem, inquit, isto responso,
sive ut soles mei exhilarandi gratia, sive alia de
causa dato, rem videris ignorare. Ego autem quid
verum esse censeam, tibi dicam. Nam ut patres
nostri nobis tradiderunt, equus iste alias etiam
ad eundem modum hinnit, cum imperator pater
meus Balduino Latinorum 305 principi urbem
hanc magnificentissimam erepturam esset. Quippe
et ille rei auditis insolentia aliquandiu percussus
trepidavit, sinistrum illud omen esse cogitans:
nec multo post in caput suum effusus augurii
minas ipso eventu expertus est, cum eandem hanc
præclaram urbem a Romanis vastari vidit. » Logo-
theta quoniam ad hæc quid responderet non ha-
lebat, « Abi nunc, » homini illi dixit, « crastina
die egomet meum responsum imperatori perfe-
ram. » Quin et columna ante orientalem arcem
erecta, in qua Byzantis, illius nempe qui Byzan-
tium condidit, statuum olim positam fuisse fama
est, ante multos dies et ipsa commoveri cepit:
quæ agitato per dies complures manifesta existi-
tit, omnibus ad spectaculum concurrentibus.

IV. Postridie, cum magnus Logotheta ad im-
peratorem venisset, tum quidem quid privatim
inter se collocti fuerint, nemo omnium scivit:
post tamen ex indicibus quibusdam conjicere nobis
licuit, eos fatidica quadam volumina inspexisse,

Variorum notæ.

(60) Quibus vocibus intelligi adem Hodegetriæ
Deiparæ, colligere quivis potest ex iis quæ obser-
vamus in *Constantinop. Christ. lib. iv. sect. 2, n. 24.*
DUCANG.

(61) De pictore illo præstantissimo nemo alius,
quem sciam. BOVIN.

(62) Vide *Constantinop. Christ. in Byzantii Origin.*
n. 15, p. 17. DUCANG.

quibus futuræ res incerto auctore obscure et per ambages exponerentur : deinde figura astrologica delineata, qua astrorum cursus indagare et prænotionem futurorum colligere homines solent, hostium adventum et reipublicæ confusionem futuram auguratos esse, et quaecumque imperatorii principatus discrimen. Neque enim animadvertent imperatorem Andronicum **306** juniorem ad esse facturum, Deo videlicet ineffabilibus modis talia occultante. Unde magnopere tetriti et perturbati sunt. Nam Logotheta e palatio plenus cogitationum domum reversus longo tempore tacitus sedit, nemini ullum verbum loquens, sed multiplices curas subinde animo volvens, in futuri meditatione totus, plane similis muto et surdo, nec quidquam sentienti eorum quæ coram ipso gererentur : idque

uxore cum filia panypersebasta et filiis de more assidentibus et hilarem ac jucundam aliquam vocem ab eo exspectantibus. Tandem coacta uxor, ipsa quidem parum natura sua eloquens, filia panypersebastæ innuit, ut pro re ac tempore aliquid opportuni loqueretur. Nam erat illa quidem juvenis ætate, sed peringeniosa ; et eam dicendi vim a natura auceperat, quæ ipsam non magis quam Platonem aut Pythagoram, aut ejusmodi viros sapientes deceret. Tum autem oculis hiscentibus patrem intuens sic exorsa est :

μᾶλλον ἢ Πυθαγόρα καὶ Πλάτωνι καὶ τῶν σοφῶν
ρασα πρὸς τὸν πατέρα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔλεξε
V. « Audaciæ forsân et temeritatis summæ esse
videatur, o pater, me filiam adolescentulam liberius
apud te proloqui, et eam, cujus lingua alumna
sit imperitiæ, oculos intendere audere adversus
altissimam sapientiæ arcem. Sed cum et mater
hortietur, et tempus resque ipsa postulet, dicam
ut potero. Quianam, sapientissime omnium mor-
taliu, tam iu tacitus sedes, tuumque ipsius ani-
mum exercucias et mærore conficis : nec tuam no-
bis mentem communicas, ut istius **307** tristitiæ
parte in nos recepta doloris sensum levemus ?
Nam et perturbatio vultus tui, et linguæ silentium
satis declarant, quam vehemens sit animi tui do-
lor, qui intimum cor velut arcem quamdam aut
potius velut radicem ac vinculum vitalium animæ
facultatuum invasit, atque ibi penitus infixus in-
genij floram depascitur, cogitationes confundit et
nobilio rem animi partem aggravat. Ut autem oleum
et cera et stipula et sænum flammam alunt, ita et
silentium collectos in animo doloris ignes nactum
materiam quasi ipsis et nutrimenta suppeditat,
nec sinit offusum inde animi fumum per linguam
exhalari. Quare tu, ne affectus iste tempore con-
firmatus inexpectatum damnum apportet, per
Deum exsurge, et animum recipe. Neque enim

Variorum notæ.

(63) Quorum non semel mentionem agunt scrip-
tores Byzantini et locos collegit Lambecius, seu
Holstenius, ac præfixit Leonis Oraculis. DUCANG.

(64) Wolfus νεάζουσαν, hoc loco et paulo infra,

Α χρησιμολογικά (63) ἐθεάσαντο, ἐν οἷς τινα τῶν μελλόντων ἀταφῶς τε καὶ αἰνιγματικῶς παρ' ὧν δὴποτε ἐξετέθησαν· καὶ ἐπὶ τούτοις θεμάτων ἐξέθεντο, δι' ὃ τῶν ἀστέρων τοὺς δρόμους ἐρευνῶσιν ἀνθρωποὶ καὶ μελλόντων κερδαίνουσι πρόγνωσιν· ἐξ ὧν ἐχθρικήν τινα ἐφοδὸν ἐτεκμήραντο καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων κινεῶνα καὶ ὁποιοῦνδή τινα τῆς βασιλικῆς ἡγεμονίας κίνδυνον. Οὐ γὰρ συνήκαν ὡς ὁ βασιλεὺς ὁ νέος Ἀνδρονίκός ἐστιν ὁ ταῦτα ποιήσων, τοῦ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα τρόποις ἀβήρητοις συγκρούπτοντος. Ὅθεν πολλὸν ἐκαρπώσαντο φόβον καὶ θόρυβον λογισμῶν. Ὁ γὰρ λογοθέτης μεστὸς ἐννοιῶν ἐκ τῶν βασιλείων ὁλακε ἐλθῶν ἐκάθητο ἐπιπολὺ σιωπῶν καὶ μηδ' ὅλως μὴδὲν πρὸς οὐδένα φθεγγόμενος; ἀλλὰ στρέφων λογισμοὺς ἀεὶ περὶ τὸν νοῦν συχνούς; καὶ τῶν μελλόντων πλήρεις κωφῶ τε καὶ μὴδὲν αἰσθανομένῳ τῶν παρόντων ἀτεχνῶς ἔψκει· καὶ ταῦτα τῆς συζύγου μετὰ τῆς θυγατρὸς πανυπερσεβάστης καὶ τῶν υἱῶν παρακαθημένων κατὰ τὸ εἰωθὸς καὶ ἱλαρὰν τινα καὶ μειδίωσαν ἐκδεχομένων γλώσσαν ἀκηκοέναι. Ὅψι δ' ἀναγκασθεῖσα ἡ σύζυγος, αὐτὴ μὲν ἀφελῶς ὑπὸ φύσεως ἔχουσα πρὸς τὸ λέγειν, διένειυσε πρὸς τὴν θυγατέρα τὴν πανυπερσεβάστην, φθέγγεσθαι τι τῇ χρεῖα καὶ τῷ καρῶν πρόσφορον. Ἦν γὰρ αὕτη νεάζουσα (64) μὲν τὰ τῆς ἡλικίας, ἀλλ' οὖν ἐπὶ μέγα συνέσεως ἤκουσα καὶ γλώτταν παρὰ τῆς φύσεως εὐτυχήσασα οὐκ αὐτῇ τοῖς τοιοῦτοις μάλα προσήκουσαν. Ἦ δὴ καὶ διὰ

Ε'. « Τολμηρὸν μὲν ἴσως καὶ προπετεῖας δόξειεν
ἀν πως μεστὸν, ὦ πάτερ, θυγατέρα νεάζουσα· ἐπεὶ
πρὸς πατέρα παρῆρησιάζεσθαι καὶ ἀμαθίᾳ ἐστῶσα
γλώσσαν ἀτενίζειν πρὸς τὸν τῆς σοφίας Ὀλυμπον.
Ἐπεὶ δ' ἡ [P. 189] τε μήτηρ προτρέπει καὶ μετὰ τοῦ
πράγματος ὁ καιρὸς ἐπιτίθεται, φθεγγόμεναι τό γε εἰς
δύναμιν ἤκον. Ἴνα τί γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον σιγῶν, σο-
φώτατε πάντων ἀνθρώπων, ἀνέχη μὲν γνωσιμοχείην
ἐπὶ σαυτῷ καὶ κατατήκειν σαυτὴν, κοινωνεῖν δ'
ἡμῖν οὐκ ἐθέλει; τῆς γνώμης, ἵνα καὶ τῆς λύπης
ἡμεῖς σοι γενόμεναι κοινωνοὶ κουφότερον καταστή-
σωμέν σοι τὸ πάθος; Πολλὴν γὰρ ἡμῖν ἡ τῶν βίβλων
σύγχυσις καὶ ἡ τῆς γλώττης ἀσφάλεια μηνύει. σζ-
ζῶς τὴν ἐν τῇ ψυχῇ σου τῆς λύπης ἀκμήν ἢ τῆς
καρδίας χειρωσαμένη τὰ καιρία, καθάπερ ἀκρόπο-
λιν ἢ βίβαν τινὰ καὶ σύνδεσμον τῶν ζωτικῶν τῆς
ψυχῆς δυνάμεων, κάθηται ἀναπόσπαστα ἐπιθεσοκο-
μένη τὴν ὥραν τῶν λογισμῶν καὶ συνβολοῦσα τὰς
περιόδους αὐτῶν καὶ ἐμβριθῆς ποιοῦσα τὸ ἡγεμονι-
κόν. Ὡσπερ δ' ἔλαιον καὶ κηρὸς καὶ καλάμη καὶ
χάρτος πυρὸς ἐπεφύκει τροφή, οὕτω καὶ σιωπὴ περὶ
τὴν ψυχὴν ἡθροισμένους εὐρίσκουσα τῆς λύπης
τοὺς ἀνθρακας, καθάπερ ὕλην αὐτοῖς; καὶ τροφήν
ἐαυτῇ χορηγεῖ, μηδαμῇ διὰ γλώττης ἐξίειναι πα-
ρχωροῦσα τὸν ἐγγινόμενον ἐκαίειν καπλὸν τῇ

interpretatur adolescentulam. Sed adolescentula non
erat, cujus filia quadriennio post nuptiui collocata
est. Vide cap. 4, sect. 2 inf. a. BOIVIN.

ψυχῆ. Σὺ γοῦν, ἵνα μὴ τῷ χρόνῳ τὸ πάθος ἰσχύῃ A
εὐληθὲς βλάβην ἀνέλπιστον ἐπιφέρει, διανύσθητι
πρὸς Θεοῦ καὶ γενοῦ σαυτοῦ. Οὐ γὰρ σὸν τὴν εὐ-
γένειαν τῆς φιλοσοφίας εἰς τοιαύτην κατασπᾶν
σμικροπρέπειαν καὶ ἀωρίαν τοσαύτην τοῦ ταύτης
κατασκαδάζειν σεμνώματος. Πέφυκε γὰρ πῶς τὸ
τῆς λύπης δεινὸν βῆσται τῇ παρατάσει τῆς σω-
πῆς πολλαπλασιάζεσθαι. Χωρεῖ γὰρ ἀνατρέχον ἐπὶ
τὰ ἔνδον αἰεὶ δίκην ἔλκους καὶ οὐ πρότερον ἀφίστα-
ται τοῦ πάντα νέμεσθαι λάθρα τὰ πρόσω, πρὶν ἂν
καὶ αὐτοῦς, ὡς εἶπειν, διέλθῃ τοὺς μυελοὺς τῆς
σώτηται μόρια. Καὶ εἰ μὲν τι τῶν ἀποβόητων ἐστίν, ἄλλοις
σὺς καὶ μάλᾳ ἤκιστα. »

Γ'. Τοῦτοις καὶ τοιοῦτοις πλείοσι καὶ τοιαύτη
παλάμη τῆς γλώττης ἢ γενναία ἐκείνη θυγάτηρ
τὰς τοῦ πατρὸς ἀκοὰς μαλάξασα κατὰ τὸ ἐγγυροῦν B
παρὰ τοσοῦτον τῆς διανοίας ἐκείνου καθήψατο καὶ
ὡσπερ ἀπὸ βαθείος ἀνητήσατο ὕπνου, παρῶν
ἀλιέων καὶ θαυματοποιῶν παῖδες οἱ μὲν τοῖς πλῆ-
κτροῖς ἐκ θαλάττης τοὺς ἰχθύας ἀνασπῶντες, οἱ δὲ
τοὺς ὄψεις ἐκ τῆς λόγμης· ὡς ἐκείνον μικρὸν τῆς
λύπης χαλάσαντα τῇ γλώττῃ δοῦναι τὸν νοῦν καὶ τὰς
ῥήσεις ἐκείνας βραχὺ τοῦ ἰὸς ὑπαλλάξαντα, ὡς,
« Ἀπόλιοντο, » φάναι, « αἱ ἡμέραι ἐκείναι, ἐν αἷς
γυναικί τε συνήφθη καὶ τέκνον ἐγενόμην πατήρ.
Ῥῆστα γὰρ ἂν μὴ παρόντων αὐτῶν τάμαυτοῦ διε-
θέμην. Νῦν δὲ τοσοῦτου διὰ τὰ ταῦτα περιβρέοντος
ἔχλου φροντίδων, οὐκ οἶδα πῶς ἀνδιαφύγοιμι τὴν
ῥῆσις ποτὲ καὶ ὀνειδῶν ἀπειλουμένην ἐπενεχθήσε-
σθαι ὅσον οὐδέπω κακίστην πραγμάτων φορᾶν. C
Μέλλειν γὰρ ἐροῦν τινα βαρείαν εἶτ' ἐκ θαλάττης,
εἶτ' ἐξ ἠπείρου, ἐχθρῶν μὲν, οὐκ οἶδα δ' ὅτων,
ἐπαναστήσεσθαι καθ' ἡμῶν καὶ πάντα κακῶς συν-
ταρᾶξιν τὰ καθ' ἡμᾶς. [P. 190] καθάπερ ὀκνάδα με-
γάλην ἐπειδὴν ἐπὶ πόντου λαθῶν ἀγχυρῶν ὄρφανῆν
ὑβριστῆς ἀνεμὸς μαίνεται κατὰ τῶν ἰστίων καὶ
καταχρησῆ τοῦ κύματος. » Ταῦτα εἰπὼν ἐσιώπησεν
ἐκείνων καὶ ἐκλαθόμενος ἑαυτοῦ καὶ τῆς γλώττης· καὶ ἀναστάς
εἰσῆει μεστὸς ἀθυμίας ἐπὶ τὴν κλίνην,
ἐφ' ἧς καὶ κατέδραβε μὲν· καθεύδειν δ' οὐκ εἶχε
μέχρι πολλοῦ.

Ζ'. Εγὼ δ' ἐς ὑστεραίαν πάντα ἐμεμαθήκειν κατὰ
τὸ εἰωθὸς ἀφικόμενος. Ἄφην γὰρ συνεχέστερον ἐς
τὴν τοῦ ἀνδρὸς ὀμιλίαν. Ἄφ' οὗ γὰρ περὶ πλείονος
ποιησάμενος ἐμὲ κατὰ τὴν αὐτῷ νεουργηθεῖσαν
μονὴν τῆς Χώρας φέρων κατώκησε, πολλὴν ἐπειτα
τὴν στοργὴν ἐδείκνυ πρὸς ἐμὲ καὶ ἰαράν τὴν δι-
θέσειν καὶ μικροῦ τοῖς αὐτοῦ παισὶν ἐπίσης ἐδίδου
τὴν σχέσιν κάμολ· ὥστε καὶ ἀστρονομικὴν ἐπιστή-
μην μόνος κατὰ τοῦτέως τοὺς χρόνους εἰδὼς· ἐς τὸ
ἀκρότατον οὐκ ἀπηξίωσε μὴ οὐ μεταδοῦναι κάμολ
τοῦ τοσοῦτου πλοῦτου· ὥστε καὶ πολλάκις ἐνεκαλλω-
πίσατο ἐπὶ τε τοῦ βασιλέως ἐπὶ τε τῶν ἐλλογίμων
ἐμοῦ γε ἕνεκα, ὅτι διάδοχον τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐπε-
ποιήκει με. Δείκνυσι δὲ τοῦτο σαφέστερον ἐν γε
ταῖς πρώ· ἐμὲ τοῦτου ἐπιστολαῖς ἐν τε τοῖς ἐπιστ·
ἄ. πεποιήκειν (65) ὕστερον ἐν τῇ ἐξορίᾳ αὐτοῦ· περὶ

tuum est, philosophiæ nobilitatem ad tantam hu-
militatem dejicere, illiusque majestatem intem-
pestivis doloris maculis aspergere: cujus ea na-
tura est, ut continuatione silentii multiplicetur.
Subinde enim ulceris instar interiora invadens,
obvia quæque clam depascere non prius desinit,
quam ad ipsas ut ita dicam animæ medullas pene-
trarit, et vitalia hominis absumpserit. Quod si
arcani aliquid est, aliis arcanum esto: nobis vero
tuis haudquaquam. »

VI. His et pluribus hujusmodi verbis gene-
rosa illa filia 308 cum aures patris mulsis-
set, sic ferme illius animum movit, et ex pro-
fundo quasi somno excitavit, ut ex mari pisces a pi-
scatoribus, e silva colubri a præstigiatoribus plectio-
rum vi extrahuntur. Itaque ille sedato paululum
dolore animum linguæ commodavit, ut Jobi verba
parum immutata proferret. « Pereant, inquit,
dies illi, in quibus uxorem duxi, et liberos suscepi:
qui si non essent, facillime rebus meis consuluis-
sem. Nunc vero, tanta curarum turba ob ea ipsa
incumbente, ignoro, qua ratione effugere possim
pessimam cladem, quæ mihi incertum unde et
quomodo mox statim inferetur. Imminet enim gra-
vis nobis impressio hostium nescio quorum, sive
terra sive mari adventantium, qui res nostras pes-
sime turbabunt: ac si magnam onerariam ancoris
destitutam in medio mari protervus aliquis ventus
deprehendat, et in vela furiosus irruens fluctibus
agitatis debacchetur. » His dictis rursus obtulit, cogi-
tationibus illis mente propemodum alienata: etsui ip-
sius suæque linguæ oblitus surrexit, in lectulum
contulit ac recubuit: diu autem in somnis mansit.

αὔθις, κλαπεῖς ὡσπερ τὸν νοῦν ὑπὸ τῶν λογισμῶν
μέχρι πολλοῦ.

VII. Ego vero postridie de more ad eum ingres-
sus omnia cognovi. Etenim eum frequens collo-
quendi causa in visibam. Quippe ex quo pluris ab
eo factus et in Choræ monasterio, quod 309 ille
instauraverat, collocatus fueram, magna deinde
me benevolentia ac jucundo animi affectu com-
plexus pene liberis suis exæquaverat; adeo ut
astronomicam disciplinam, quam solus eo tempore
perfectissime norat, mihi traderet, nec tantas
opes invideret; et sæpe cum apud Imperatorem
tuum apud proceres gloriaretur, me a se hæredem
doctrinæ suæ institutum esse. Idque evidentius in
suis ad me epistolis, et in versibus, quos postea
exsul fecit, declaravit: de quibus luculentius infra
dicturi sumus. His igitur de causis, cum viro mul-
tum deberem, gratiam ei referebam quantum po-

Variorum notæ.

(65) Nempe initio poematis, quod inscribitur,
ἐξ τὸν σοφὸν Νικηφόρον τὸν Γρηγορῆν ὑποθήκαι,
καὶ περὶ τῶν οἰκείων συναγμάτων. Initium est:

Φίλιππε Νικηφόρε μοι κεφαλὰ, τὸν ἐγὼν' εἰλαμαι
Κατὰρ ἐμὰς σοφίας, ἢ τίς ποτ' ἀν-ἔη, λιπέσθαι
Ἐξ ἄρα διάδοχον, πάντων ἄνδρου κλίσειο,

teram; adibamque eum crebro, non colloquendi tantum studio, sed etiam jucundi cujusdam ministerii causa. Docebam enim et filium ejus et quam dixi filiam, interpretabarque ipsis libros profanos pariter et sacros, ambigua et perplexa explicans, et obscuris lucem afferens. Erat enim mulier et magno prædita ingenio, et discendi cupida: quorum alterum naturæ, alterum voluntatis donum est.

VIII. Illis vero auditis, quamvis præ timore pene exanimatus, non tamen tacendum esse existavi: sed ad illum privatim ingressus: « Alios fortasse, inquam, qui animos philosophicis rationibus non firmarunt, succumbere adversis rebus non mirum fuerit. Te vero, quem in ejusmodi calamitatibus velut turrinam inconcussam stare, et fortis **310** animi exemplum vulgo præbere oportebat, eodem modo quo cæteros affici, divine vir, laudare haud possum. Quod si manifestis et præsentibus in rebus forti esse animo philosophum oportet, quid de iis dicemus quæ nondum adsunt, sed eventu adhuc incerto delitescent? Multa nomen perficit: ac ea quidem, quæ expectabantur, ad exitum non perducta sunt: quæ vero nemo expectabat, eorum perficiendorum rationem reperit Deus. Nam futurarum rerum prædictiones, sive per somnia, sive aliis modis, qui, ut scimus, innumeri sunt, fore aliquid significetur, multa caligine involutæ et obscuritate propria velut amictu quodam circumfusæ multos ab officio depulerunt et in errorem induxerunt; unde alii præter spem exitum felicem adepti sunt, alii vero contrarium. Nosti enim cum alia, tum ut Alexandrum ad oppugnationem Tyri abeuntem corvus fortuito et sua sponte advolans dejecto in caput osse perculerit: quod augures et vates malum omen interpretati cæptis desistere jubebant. Ille vero nihilominus abiit et laboribus exantlatis urbem obsessam expugnavit. Græci olim, cum a Persis invaderentur, in fundum iharis se cum ipsis exitibus ante Salaminem, quæ mulierum liberis navium minabatur, demersum iri speraverunt, eisdem præter omnem spem victis hostibus totos libros suis triumphis refererunt. Cræsus Lydus

ὦν ἀριθλότερον ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λελέξε-
ται (66). Διὰ ταῦτα τοίνυν ὀφείλων τάνδρι μεγάλας
τὰς ἀμοιβὰς τῶν κατὰ δύναμιν οὐκ ἠμέλουν. Ἀλλὰ
προσῆν συχνὰ οἱ οὐ μόνον λογικῆς εἵνεκα ὀμι-
λίας, ἀλλὰ καὶ διακονίῳ τινὰ θυμῆρη πληρῶν αὐτῶν.
Ἐδίδασκον γὰρ τὸν τε υἱέα καὶ ἦν ἔφαμεν αὐτοῦ
θυγατέρα, τὰ τῶν θύραθεν καὶ ἡμετέρων βιβλίων
αἰνιγματώδη καὶ γρίφα διαλευκαίνων καὶ τὴν ἐξεί-
νων νύκτα πρὸς ἡμέραν μεθαρμοζόμενος. Ἦν γὰρ
ἡ γυνὴ μεγαλοφυῆς ὁμοῦ καὶ φιλομαθῆς· τὸ μὲν
δῶρον τῆ· φύσει· εἰληφύτα, τὸ δὲ τῆς γνώμης.

Ἡ· Ἐγὼ δ' ἐκείνα ἀνηκούς ἐνόησας μὲν ὑπ' ἐκ-
πλήξεως ἐγεγόνειν· οὐκ ἔκρινα δ' ὄμως δεῖν σιωπῆ
τὸ πρᾶγμα παρατραμεῖν. Ἀλλ' ἰδίᾳ προσελθὼν
ἐκείνῳ, « Ἄλλους μὲν ἴσως, » ἔφη, « ἐν τοῖς δεῖ-
νοι· καταπίπτειν, ὅσοι μὴ φιλοσόφοις λόγοις ἐχά-
κευσαν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἂν εἴη τῶν οὐκ εἰκότων.
Σὲ δ' ὅν ἔδει· πύργον ἀκλόνητον ἐν τοῖς τοσούτοις
καθίστασθαι καὶ καρτερίας ὑπόδειγμα κράτιστον
γίνεσθαι τοῖς πολλοῖς, ὁμοίῳ τι πάσχειν τοῖς ἄλ-
λοις, θεοῖσθε ἀνθρώπων, οὐκ ἂν δυναίμην αὐτῆς
ἐπαινεῖν. Εἰ δ' ἐπὶ τῶν ἐμφανῶν καὶ παρόντων
χρηναί φημεν καρτερεῖν τὴν φιλοσοφον διάνοιαν, τί
ἂν τι· φαίη· περὶ τῶν μήπω παρόντων, ἀλλ' ἐν
ἀδύλοις ἔτι πυθμῶσι κρυπτόντων τὴν ἐκφασιν;
Πολλὰ γὰρ κραίνει θεός (67)· καὶ τὰ δοκηθέντα
οὐκ ἐτελέσθη· τῶν δ' ἀδοκίμων πόρον εὗρε θεός.
Αἱ γὰρ προαναφωνήσεις τῶν μελλόντων, [P. 191]
ὅσοι δι' ὀνειράτων καὶ ὅσοι διὰ μυρίων ἄλλων, ὡς
ἴσμεν, γίνονται τρόπων, πολλὴν ἐπισυρρέμεναι γνό-
φον καὶ κύκλω αὐτῶν ὡσπερ σκηνὴν τιθέμεναι τὴν
ἀποκρυφὴν αὐτῶν, πολλοὺς τοῦ καθήκοντος ἐξε-
μόχλευσαν καὶ πρὸς τὰς τῆς ἀληθείας ἐναντίας
ἐνόησας βαδίζουσιν παρέπεισαν· καὶ οἱ μὲν τοῦ τέλους
εὐτυχούς παρ' ἐλπίδα πεπειράνται· οἱ δὲ τούναν-
τίον. Οἶσθα γὰρ τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς Ἀλεξάνδρου
τοῦ Μακεδόνης ἐξίόντος ἦδη κατὰ Τύρου κόραξ ἐξ
αὐτομάτου πέτόμενος ἀνωθεν ρίψας ὕστου ἐπάταξε
τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν, καὶ ἔδοξε τοῖς ὀρνιθοσκόποις
καὶ μάντεσι τοῦτο κακὸς οἰωνὸς καὶ ἀπηγγέρον
ἦδη τὴν πύραν. Ἔθ δὲ καὶ ἀπῆε· καὶ πόνους ὑπέστη
καὶ πολιτορχήσας εἶλεν αὐτὴν. Ἕλληνες πάλαι Περ-
σῶν ἐπιόντων ἠλπίσαν ἐς πυθμένας θαλάττης αὐταῖς
νυσι καταδύεσθαι πρὸ τῆς Σιλαμῆνος ἀπειλοῦσας
τέχνα γυναικῶν ἀπολέσειν. Ἀλλὰ παρὰ ἡἴσαν ἐλ-
πίδα τοὺς ἐναντίους κατετροπώσαντο καὶ ὕλας

Variorum notæ.

Κρέσσονος ὦν ἄρμι θεός ἀπάντων πέρεπουλλῶν,
Σὺ τὰ δ' ἐπιτόγματ' ἐπιτέλλομ' εἰν ἐπέεσσι,
Ἦστ' ἔθος με ὄασσαι βροντοῖσι πᾶσι ἡμῖν,
Ἐστ' διαθήκας τὰ κς δοκίμην ἀμείνω τέκνοις
Παρτιθέεσθ' ἐξείης, ἄρ βίοντες δὴ πάντα
Μάλα φυλακτέμεν etc.

Ejusmodi versibus Theodorus Metochites vitam suam fere omnem complexus est (vide cod. Reg. 1997 et 3559): qui, si minus inconcinni forent, possent cum Historiæ Gregoræ Byzantina conjungi. Sed nemo, opinor, tam dura tamque immodulata poemata legere velit, in quæ apte admodum cadit illa Leonis Alatii indignatio (in Diatriba de Georg. p. 372. ubi de versibus Georg. Pachymeris): *Fer-
rus ipse sim, siquid est hisce carminibus in tota*

antiquitate durius. Chalybs ipse, et incus, et si quid est in rerum natura asperum ac perversum, præ his carminibus mollius est et tractabilis. Bene factum quod ea amissimus. Nam in eorum lectione non nisi ferrea addisceremus: jumque video, jum fateor posteriorum Græcorum Musas, nullas gratias, nullas venerationes habuisse. et omnia præter humanum sermonem sæpe locutas. Vide quæ annotavimus supra (col. 285) ad oraculum Trallianum. BOIVIN.

(66) Quæ Gregoras promittit, ea esse qui non satis curat. Sic supra lib. 1, sect. 5, nescio quid pollicetur, quod nusquam ab eo præstitum constat. Vide et quid promittat hujus libri cap. 2, sect. 3. BOIVIN.

(67) Euripid. in *Medea*, *Alceste*, etc. BOIVIN.

βίβλους μεστάς τῶν οἰκειῶν ἀφῆκαν τροπαίων. Ἄμα Κροίσος ὁ Λυδὸς ἤλπισε τὸν Ἄλυν διαθῆς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσειν τοῦ Κύρου· ὁ δὲ καὶ τὴν οἰκειὰν ἀπέβαλε. Ῥωμαῖοι· πάλαι φελογομένης τῆς Ἰταλίας ὑπ' Ἀννίβου τοῦ Καρχηδονίου καὶ μονοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ αὐτὴν τὴν τῆς Ῥώμης ἰδόντες· κατασκαφῆν, τοῦ πλείστου παρ' ἐλπίδα τῆς οἰκουμένης κατέστησαν αὐτοκράτορες· Αὐγουστο· ὁ μετὰ Καίσαρα δεύτερος μοναρχήσας ἐν Ῥώμῃ Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας ἐπιόντων κατ' αὐτοῦ μετὰ βαρείας δυνάμεως ναυτικῆς τε καὶ ἡπειρωτικῆς φίδιρ τὴ ζῆν ἀπειπάμενος, ὁ δὲ καὶ τοὺς ἐχθροὺς παρ' ἐλπίδα νενίκηκε καὶ ἅμα τὴν ἐκείνων ἀρχὴν προσε-
 λήφει, Λιβύην φημι καὶ Ἀσίαν. Καὶ τί δέει τοὺς ἐπεροὺς τῆς Προνοίας, λόγους καταριθμεῖν; ἢ τὰ καθ' ἡμᾶς διοικοῦσα ὅπερ οὐκ ἴσμεν εἰδωθεν ἐπιφέ-
 ρειν τοῖς ἡμετέροις πράγμασι τέλος· νῦν μὲν ὅπερ ἠλπίκαμεν, νῦν δ' ὁ μὴ· καὶ νῦν μὲν σὺν θατέρῳ θάτερον, νῦν δ' ἀντὶ θατέρου θάτερον, ὡς περ ἂν εἴ τις ἐκ τοῦ Πειραιῶς τὸν ἀπίπλου ἐς τὸν Αἰγαῖον ποιεῖσθαι ἐβούλετο, τὸν δ' ἔπειτ' ἐς Κρήτην καὶ Σαρδῶ τῶν ἀρκτικῶν ἀπὴνεγκαν πνευμάτων αἰ πηγαὶ μὴ πάνυ τοι προσδοκῆσαντα. Καὶ γὰρ τοιοῦτος κύβος πᾶσαν ἐπιπορεύεται γῆν ἑμοῖως ἀεὶ καὶ θάλατταν. Καὶ σοὶ τοίνυν προσδοκῆσαντι λυπηρὰ ἴσως ἀνατελεῖ τὰ χρηστότερον, καὶ τὸ τοῦδε τοῦ σπέρματος κατηφές· ὅλους γεωργήσεις χερίνας εὐφροσύνης. Ἰσομοίριαν γὰρ δέει ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσι χαρίζεσθαι καὶ μὴ καθάπαξ μόνοις διδόναι τοῖς ἀηδέσιν ἢ τοῖς χρηστοῖς. Ἐπειτα καὶ, ὡς δοκεῖ τῷ σοφῷ Εὐριπίδῃ (68), λόγος ὁ αὐτὸς ἐκ τ' ἀδοξούντων καὶ τῶν δοκούντων ἰὼν οὐ ταῦτ' ἐν σθένει. Πάντες μὲν γὰρ πάντα φάσκοντες ἕνα που μόλις ἢ καὶ δύο ταραξάειν εἶναι. Σὺ δ' ἄτε καὶ τῶν ἀπορρήτων τῷ βασιλεῖ κοινῶς καὶ ἅμα τῶν ἀστρονόμων κράτιστος ῥᾶστα τὰς τῶν ὄλων ψυχὰς ἐς βυθοὺς ἀνατρέψαις ἂν ἀπογνώσεως. Εἰ γοῦν μὴ διὰ σέ, ἀλλὰ τῶν ὄλων γε εἰνεῖα πρὸς τὸ χαριέστερον εἰμιεῖς μετὰ τῆς γλώττης ὄλων σαυτὸν. Μίμησαι τῶν κυβερνητῶν τοὺς χαριεστέρους, [P. 192] ὅ καὶ μελλόντων εἶτι καὶ παρόντων αὐθις τῶν δεινῶν οὐδαμῆ κατηφές δεικνύουσι πρόσωπον· ἀλλ' εἰδότες ὡς ἐν τοῖς αὐτῶν ταμιεύονται χεῖλεσιν αἱ σωστικαὶ τῶν συμπελοῦντων ἀπάντων ἐλπίδες, ὡς περ εὐθυμίας ἀεὶ διὰ γλώττης προτείνουσι τοῦτοις τράπεζαν καὶ ἐπιπροτοῦσι καὶ παραθαρβύνουσι· καὶ ταῦτα τῆς μὲν θαλάττης πολλάκις κάτωθεν ὑβριζούσης, τῶν κυμάτων δ' ὑπὲρ πάντα Καύκασον ὑψουμένων, ὁμοῦ δ' ἄνωθεν καταρῆγγυμένον βλαίου καὶ τοῦ κινδύνου πρὸ ὀφθαλμῶν ἴσταμενου. Ταῦθ' οὕτως λεχθέντα παρ' ἡμῶν τὸν ἄνδρα κατεδυσώπησαν, καὶ τῆς λύπης ἐκείνης ὡς ἐνῆν καθυφείς χαρίεις αὐθις ἐδόκει τοῖς πᾶσι καὶ ἰλαρὸς καὶ εὐπροσήγορος ὡς τὸ πρότερον.

CAPUT VI.

Imperator pontifices convocat. Nepotem arcessit. Nepos armatos secum adducit. Paterna objurgatio. Jusjurandum ultro citroque præstitum. Conjuratorum querelæ. Andronicus junior pro illis intercedit apud logothetiam. Graviter increpatur. Redit ad priora consilia. Avi indignantis exclamatio. Anxietas. Deliberatio de nepote comprehendendo. Patriarcha commissum sibi arcanum prodit. Nepotis fuga. Providentia Dei. Vires Romanæ adversus Turcos infirmæ. Vectigalia aucta, ut pax auro redimeretur.

Variorum notæ.

(68) Pecuba v. 294. BOIVIN.

PATROL. GR. CXLVIII

16

Publicanorum aviditas. Fisci opulentia, in quos usus reservata. Indulgens Dei severitas. Vicinorum principum obitus. Mors patriarchæ. Pænæ factiosis ab Ecclesia indictæ. Populus novo sacramento adactus. Thraces oblata immunitate allecti juniorem sequuntur. In publicanos sæviunt. Constantinopolim expugnatum eunt. Legati ab avo ad nepotem missi. Syrgiannes matris precibus molliitur. Pacta inter avum et nepotem.

1. Sæxta porro hebdomade sanctæ Quadragesimæ A
imperator, Gerasimo patriarcha et aliis pontificibus qui tum forte aderant accessit, nepotem adducit palam reprehensurus, moniturusque, ut fugæ consilia abjiceret : quo vel testium tantorum presentia territus ac pudefactus incepto desisteret, vel si puniretur, non sine causa probabili videretur esse multatus. Ingressus igitur est Andronicus nepos adductis secum nonnullis, occulta non manifesta armatura instructis, pugiones videlicet gerentibus ; **313** nec ipse planis inermis. Convenerat enim inter eos, si avus imperator paternis et lenibus admonitionibus erga ipsum uteretur, ne se quidem confidentius aut audacius quidquam designaturos, sed omnino quieturos : sin vero iratus supplicium minaretur, statim impetu facto in ipso imperatorio solio illum occisuros, et in solum juniorem Andronicum omnem imperii auctoritatem collaturos. Ingressus igitur juxta avum imperatorem in consueto solio consedit, sua illa factione ad imperatoriam aulam relicta. Cum autem admonitio et castigatio a patria cura et sollicitudine proficisci videretur, nihil tum insolentius actum est, sed concilium pacate et tranquille dimissum, jurejurando ultro citroque ab imperatoribus dato. Ac avus quidem juravit, se nemini nisi imperatori Andronico nepoti relicturum esse imperium ; nepos autem, nihil se aut meditaturum unquam aut facturum, quo auctoritas vel vita avi imperatoris oppugnaretur.

μηδὲν μήτε κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, μήτε κατὰ τῆς αὐτοῦ ζωῆς μήτε βουλευσάσθαι, μήτε μὴ διαπράξασθαι πώποτε (70).

II. Cæterum juniorem Andronicum inde egres- C
sum conjurati circumstantes indignabantur, et in eum vociferabantur ut qui sanctissimum illud jusjurandum ipsis præstitum violasset, et manifesta prodicione fidem datam fregisset. « Quid enim, » inquit, « ad istius injuriæ magnitudinem accedere queat, si nosmetipsos, per quos formidabilis et invictus omnia ex animi **314** sententia facile confecisti, sub cultro et quasi in ipsis orci faucibus ita aperte deseras? » His et hujusmodi affectibus ac verbis fractus et pudefactus imperator magnum logothetam ad se venire jussit, ab eoque petit, ut animum avi imperatori ad impunitatem factioni sue dandam ac jurejurando interposito confirmandam promptum paratumque efficeret. At ille ne audire quidem sustinens : « Tu vero, inquit, non miraris, non immortales Deo gratias agis, nec bene tecum actum esse putas, quod præter expectatio-

A'. Κατὰ δὲ τὴν ἕκτην ἑβδομάδα (69) τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς προσκαλεσάμενος ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην Γεράσιμον καὶ τῶν ἀρχιερέων τοὺς παρευχόντας, ἄγεται τὸν ἔγγονον παρόρησθα ἑλέγξων τε καὶ παραινέσων ἀπέχεσθαι τῶν τῆς φυγῆς βουλευσμάτων, ἐν ᾧ ὑπὸ μάρτυσι τοσοῦτοις ἢ συσταλεῖς καὶ αἰσχυνοθεῖς ἀπίσχοιτο, ἢ κολασθεῖς ἀνεγκλητον ἀφῆ τοῖς κολάσασθαι τὴν αἰτίαν. Εἰσθεῖ μὲν οὖν ὁ ἔγγονος Ἀνδρόνικος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τινας ὠπλισμένους, λαθραῖαν τινὰ καὶ μὴ φαινομένην ὄκλισιν καὶ παρασιφίδια φέροντας, οὐδ' αὐτὸς ἀσπλος ὢν παντελῶς. Συνέθεντο γὰρ, ὡς εἰ μὲν πατρικοῖς τισι καὶ πραΐταις χρήσεται παραινέσσειν ὁ πάππος καὶ βασιλεὺς πρὸς αὐτὸν, μηδ' αὐτοὺς τὸ παρῆπαν [P. 193] ἐνδείξασθαι τι τολμηρὸν καὶ θρασύτερον, ἀλλ' ἡρεμήσειν καθάπαξ· εἰ δὲ πρὸς ὀργὴν καὶ κόλασιν βλέψῃ, εἰσπηδήσαντας εὐθύς ἐν αὐτοῖς βασιλικοῖς θρόνοις κατασφάξειν αὐτὸν καὶ αἶψα αὐτοκρατορίαν μόνῃ τῷ νέφω καταστήσειν Ἀνδρόνικῳ. Εἰσελθὼν οὖν αὐτὸς μὲν παρὰ τὸν πάππον καὶ βασιλέα, κεκάλικεν ἐπὶ τοῦ συνήθους βασιλικῷ θρόνῳ· τὴν δὲ φρατρίαν ἐκείνην παρὰ τὴν βσιλειαὸν εἶπε διατρέθειν αὐλήν. Ἐπει δ' ἡ παραινέσις μετὰ τῶν ἐλέγχων πατρικὴ τις ἔδοξε καὶ κηδεμονικὴ, οὐδὲν τι παράβολον πέπρακται τέως· ἀλλ' ἀπηλλάγη καὶ διελεύθη μετ' εἰρήνης ὁ σύλλογος, ὀρωμοκότων ἀλλήλοις ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων· τοῦ μὲν, μηδένα τῶν πάντων τῆς αὐτοκρατορίας διάδοχον καταλείπειν πλὴν αὐτοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ ἔγγονου καὶ βασιλέως· τοῦ δ' αὖ ἔγγονου.

B'. Ἐξίοντα δ' ἐκείθεν τὸν νέον Ἀνδρόνικον περιστάντες ἢ τῶν συνομοσάντων φρατρία ὑβρισπαθοῦντες αὐτοῦ κατεβῶν παράβασιν τε ἐγκαλοῦντες τῶν φρικωδεστάτων ὀρκίων ἐκείνων τῶν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἅμα προφανῆ προδοσίαν αὐτῶν. « Ποῦ γὰρ οὐκ ἂν ἀδικίας ἐλαύνειν ἐφασκον, σὲ μὲν δι' ἡμᾶς φοβερὸν ὄμοῦ καὶ δύσμαχον καταστάντα βεβήως τὰ κατὰ γνώμην σουτῶ καταπράξασθαι· ἡμᾶς δ' ἐν στόματι μαχαίρας οὐτωὶ προφανῶς καὶ τυθεῖσιν ἄδου καταλιπεῖν; » Τούτοις μένοι καὶ τοῖς τοιοῦτοις ἤθεσι τε καὶ ῥήμασι κατακλασθεῖς τε καὶ αἰσχυνοθεῖς ὁ βασιλεὺς διεμηνύσατο πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν μέγαν λογοθέτην, καὶ ἐλθόντα ἡξίου παρεσκευάσαι τὸν πάππον καὶ βασιλέα δι' ὄρκων, καὶ τῇ ῥηθείᾳ φρατρία χαρίσασθαι τὸ ἀκίνδυνον. D Ὅ δὲ οὐδ' ἀκούσαι ἠνέσχετο· ἀλλὰ, « Σὺ δὲ οὐ θαυμάσεις, » ἔφη, « καὶ θεῶ πολλὰς ἀποδίδως εὐχαριστίας, ἀγαπῶν ὅτι παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῶν τοῦ ἄδου πυλῶν αὐτὸς ἀναβῆς, ὡς εἰπεῖν, ἐχομίσω

Variorum notæ.

(69) Ἀπριλλίου μηνὸς πέμπτη ἰσταμένου, τῇ πρὸς τῶν Βιτών Κυριακῇ. Cantacuz. lib. I, cap. 12. BOIVIN.

(70) Aorist. pro futuro. Sic lib. IX, cap. 10, sect. 9. BOIVIN.

τὴν σωτηρίαν; Ἡ οὐκ οἶδας ὡς χρεῶν σε μεγάλα; ἀφείλιν κάμοι καὶ παισὶ τοῖς ἐμοῖς διὰ βίου τὰς χάριτας, ὅτι βουλήν κατὰ σοῦ μελετηθεῖσαν καὶ ἐξαρτυθεῖσαν εἰς τέλος διέβροξα παρελθὼν αὐτὸς, καὶ νῦν δι' ἐμοῦ τουτονὶ τὸν ἥλιον καθορᾷ; Σὺ δὲ ταῦτα ἀφεις ἐκέτης ὑπὲρ τῶν κείριστ' ἀπολουμένων γίνεσθαι βούλει; Ἄπαγε πρὸς Θεοῦ· μὴ κοινώνει τοιοῦτοι ἀνδράσι. Πῶς γὰρ τοὺς πρὸς σὲ διατηρήσουσιν ὄρκους, οἳ τοὺς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πάππον τὸν σὸν μηδενὸς τῶν δεινῶν ἀναγκάζοντος ἐξελάθοντο, μήτε Θεοῦ κεραυνῶν, μήτε ἀνθρώπων αἰδῶ πρὸ ὀφθαλμῶν θέντες;

Γ'. Τοῦτων οὕτω παρὰ προσδοκίαν λεχθέντων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἔστη σιωπῶν ἐπὶ πλείστον. Ἔπειτα, « Ἀπίθι, » ἐπειπὼν ἐς τὰς προτέρας αὐθις ἐπανήκε βουλὰς καὶ μελέτας. [P. 194] Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ μεγάλη καὶ θεία ἐπεδήμησεν ἐβδομάς, ἐν ἧ' τὰ σωτήρια ἐορτάζομεν πάθῃ, καὶ τὸν ἔγγονον αὐθις ὁ βασιλεὺς οὐ κατὰ τὰς παραινέσεις ἐβλεπεν ἔχοντα, ἀλλὰ τὴν τε τῆς κινήσεως ὁρμὴν ἀστατοῦσαν καὶ τῶν ἰθῶν τὸν ῥυθμὸν οὐ καθεστηκότα, ἀλλ' ὄλωσ' εἰπεῖν ἄλλοπρόσαλλον, ἠνιάτο καὶ ἐδυσφύρει· ὥστε καὶ οἷς καὶ τρις νικηθεὶς τῇ τῆς λύπης ὑπερβολῇ καὶ οἷον ἔνθους γινόμενος, « Τετελεύτηκεν, » ἔφη πρὸς τοὺς παρόντας, « ἡ τε βασιλεία ἐφ' ἡμῶν ἦν καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας εὐσέβεια. » Ὁ μὲν γὰρ ἐξήρτε τὰ πρὸς φυγὴν μετὰ φλεγούσης τινὸς τῆς ὁρμῆς, καὶ ἐξεπορεύετο συχνὰ καὶ παρεσκευάζετο μετὰ τῆς φρατρίας ἐκείνης· ὁ δὲ μὴ συνιὲς τὰ βουλευόμενα ἠθῶμαι καὶ διηπόρει καθ' ἑαυτὸν γνωσιμαχῶν. Στοχασμοῖς δὲ τισιν ὁμοῦ καὶ ὑπονοίαις τὰ δρώμενα παραβάλλον οὐκ ἔξω παντάπασιν ἤδη καὶ αὐτὸς ἔκειτο τοῦ τὰ μελετώμενα συμβάλλειν. Ὅθεν συλλαβεῖν ἐβουλεύσατο, καὶ τῷ πατριάρχῃ Γερασίμῳ τοῦ τοιοῦτου βουλευμάτος ἐν ἀπορήτοις λαβῶν κεκοινώνηκεν. Ὁ δ' εὐθὺς πρὸς τὸν βασιλέα τὸν νέον Ἀνδρόνικον δραμῶν τὸ ἀπόρρητον ἀνεκάλυψε· καὶ οὕτω λοιπὸν ἐκείνος τὴν φυγὴν ἐπετάχυνεν.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ λαμπρὰ τῆς Ἀναστάσεως ἐπεδημησεν ἡμέρα (71), καὶ ἔδει πρὸς ἐσπέραν τὰ βουλευόμενα πέρας λαβεῖν, ἦντε τε κατὰ τὸ εἰωθὸς καὶ ἔλαβε τὰς κλεῖς τῶν πρὸς τὴν Γυρολίμνην (72) ἀνοιγομένων πυλῶν. Εἰώθει γὰρ τοῦτο ποιεῖν εἰς τὰ ἔωθεν κυνηγέσια. Καὶ δὴ περὶ μέσας νύκτας, πρὸς ὕπνον ἤδη καταδαρθόντων ἀπάντων, ἐξείσι μετὰ πάντων ὅσοι αὐτῷ γε συνομωμόχεσαν· καὶ ἐξίπασάμενοι φθάνουσι δευτεραῖοι πρὸς τὸ τοῦ Συργιάνῃ καὶ τὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ στρατόπεδον. Ἐκάθηγον γὰρ ἐκεῖνοι περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν ζῶν γε λαμπρᾷ τῇ παρασκευῇ τὴν τούτου φυγὴν ἐκδεχόμενοι. Ἦν δ' αὕτη ἡμέρα Ἀπριλλίου μὲν εἰκοστῆ, ἔτος δὲ ἑξακισχιλιοστὸν (73) ἑκτακισιοστὸν

A nem ex ore faucibus ipse quodammodo ereptus, incolumis et salvus evaseris? An ignoras te et mihi et liberis meis, quoad vixeris, magnam debere gratiam, quod consilium contra te ininitum et instructum meo beneficio solem hunc inieris? Tu vero his omissis pro perditissimis et male perituris istis supplex intercedis? Apage per Deum: nihil tibi rei sit cum istis. Quomodo enim tibi servabunt fidem, qui fidem avo tuo datam nulla coacti necessitate fefellerunt, nec Dei metu nec hominum verecundia deterriti?

III. His imperator præter expectationem auditis cum tacitus diu stetisset: « Abi, » dixit. Deinde ad pristina consilia et cogitationes denuo rediit. Cum autem magna et sancta hebdomas adesset, qua salutarem Christi passionem celebramus, et imperator nepotem non e monitis suis vivere cerneret (quippe in ejus actionibus inconstantiam, in moribus non gravitatem ullam, sed summam levitatem inesse **315** animadvertibat), graviter et iniquo animo id ferebat, adeo ut bis et ter magnitudine doloris victus, et veluti Numine afflatus ad eos qui aderant diceret: « Interiit demum nostra ætate et imperii majestas et reverentia Ecclesiæ debita. » Nempe ille fugam ardenti studio adornabat, et subinde egrediebatur, et cum patriarcha Gerasimo consilium istud suum ut arcanum comunicat. At ille statim ad juniorem imperatorem Andronicum accurrit, et arcanum prodit. Quamobrem is fugam ex eo cepit accelerare.

IV. Cum autem Resurrectionis solemne et illustre festum advenisset, et quæ decreta erant perfici ejus diei vespere necesse esset, claves portarum, per quas ad Gyrolimnam itur, de more petit et accepit. Hoc enim propter matutinam venationem facere consueverat. Igitur sub mediam noctem, cunctis dormientibus, cum omnibus conjuratis egreditur. Tum equitando proVecti in Syrgiannis et Cantacuzeni castra postridie perveniunt. Hi enim magno apparatu ad Adrianopolin fugam illius præstolabantur. Erat is dies Aprilis vicesimus anni sexies millesimi **316** octingentesimi vicesiqi noni. Est autem observatu dignum, quod nihil humanarum rerum sine Providentiâ administratur, sed

Variorum notæ.

(71) Vide *Gloss. med. Græcit.* in Ἐορτή. DUCANG. (72) *Constantinop. Christ. lib. 1, sect. 15, n. 4.* DUCANG. — De qua sic *Cod. Reg. 2990, fol. 70, v. ἡ λεγομένη κοινῶς Ἀργυρολίμνη, Γυρολίμνη γρά-*

φεται. De eadem plura Ducangius, *Constantinop. Christ. lib. 1, sect. 15, n. 4.* BOVIN.

(73) Christi 1321. DUCANG. — Cantacuz. lib. 1, cap. 18, ubi ad marginem annus Christi 1522 per

omnia arcana ratione agantur : licet nos ignari sedeamus, ac Providentia et veritate indignas rationes comminiscamur. Cum enim Deus ob vetera et recentia delicta quemlibet multare vult, periti medici instar, plagis curatu difficilibus ferrum et ignem admovet. Mox terram lato ubere fertilem aer gravis infestat, aqua maris indignatur, venti importuni et votis contrarii reflare incipiunt, pestilentia grassatur : affliguntur quotquot virtute et eruditione se ipsos exornarunt, ac mores suos ad Dorian, ut ita dicam, harmoniam compositos expoliverunt. Quidquid instituunt exitum sortitur infaustum et primæ operum inceptiōni maxime adversarium, supremo Dei numine sic decernente. Contra calamitosi, obscuri, vecordes et Furiarum alumni, prosperam fortunam experiuntur ; sapientes ab insipientibus penitus vincuntur ; sanctiores et mancipia modestis honestisque imperant. Tum et urbium magistratus, et patresfamilias, et tribunos plebis, et ædiles, et prætores, imo ipsi quoque monasticæ disciplinæ antistites omnes videas, velut ex composito, impudentiæ et petulantia servire, nec ex officio quidquam facere aut posse aut **317** velle. Hæc ita se habere ex iis, quæ jam dicemus, constabit.

τῶν πόλεων ἄρχοντας, τοὺς τε τῶν οἰκίῳν, τοὺς τε τοῦ μοναδικοῦ προστατεῖν ἐλαχον βίου, πάντας καθάπερ ἀπὸ συμφώνου τινὸς τῇ ἀνάιδειᾳ καὶ ἀταξίᾳ λατρεύοντας, καὶ οὐδὲν ὕγιες πράττειν οὔτε δυναμένους, οὔτε ἐθέλοντας. Βεβαιώσει δὲ τὰ λεγόμενα καὶ ἄπερ αὐτίκα λέξοντες ἤκομεν καὶ ἡμεῖς.

V. Nam cum Turcarum irruptiones rem Romanam undecunque atterentes et afflictaentes increbrescerent, et quidquid opis ac subsidii in viribus seu domesticis seu auxiliariis positum foret, id omne prorsus inutile ac nullum esse imperator divinitus intelligeret, alia via rem aggressus est, lubrica illa quidem, si vere consideres et æquitatem spectes, non tamen prorsus imprudenti, tam adversis et tam iniquis temporibus. Nam annua subditorum tributa augere statuit ; quibus divisam partem in alios usus quotannis conferret, partem finitimis hostibus impenderet, eaque ratione venalem ab iis pacem acciperet. Quod perinde fuit, ac si quis amicitiam luporum mercari volens venas sibi in plerisque corporis partibus includeret, et sanguine suo illos potari et ingurgitari ultro permitteret. Unde publicani et exactores sumpta occasione alii alios antevertere studuerunt, quisque plura se persolutorum pollicens, si ejusmodi muneris administratio sibi mandaretur. Itaque exiguo tempore, quamvis Romani imperii fines subinde contraherentur, sic reditus annui creverunt, ut millies millena nomismata quotannis in fiscum ab iis, qui pecunias ac tributa colligebant, referrentur. Unde senior imperator in animo habebat, perpetuam viginti triremium classem contra marinos

εἰκοστὸν ἔνατον. Ἐπιτεῆσαι δ' ἄξιον, πῶς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὐδὲν τῆς Προνοίας ἐκτὸς διοικεῖται, ἀλλὰ πάντα λόγον ἀπόρρητον ἔχει τὸν ἄρχοντα · κἂν ἡμεῖς ἀγνωστοὺς καθήμεθα, λόγους προφέροντες τῆς τε Προνοίας ὁμοῦ καὶ τῆς ἀληθείας οὐ μᾶλα ἀξίους. Ὅταν γὰρ ἐθέλῃ κολᾶειν οὓς ἂν ἐθέλοι παλαιῶν τε καὶ νέων ἀμαρτημάτων ποιούμενος ἔκτισιν, ὅλα σοφὸς λατρὸς τομῆν καὶ καυτῆρα ταῖς δυσίατοις ἐπάγει πληγαῖς. Καὶ ἅμα κατὰ γῆς εὐθηνούσης ἀέρες νεωτερίζουσι · καὶ ἀγανακτεῖ κατ' αὐτῶν ὕδωρ θαλάττης · καὶ ὄφρ' αἰσθῆται κατὰ τῆς τούτων βουλήτῳ ἀντιπνέουσι ἄνεμοι · καὶ ἰομῶν ἰδίῳ εὐδοοῦται · καὶ κακοδαίμονοι μὲν ὅσοι πρὸς ἀρετὴν καὶ παιδείαν ἐβρόθυμισαν ἐντοίς, καὶ τὸ ἐκείνων πρὸς τὴν Δώριον, [P. 195] ὡς εἰπὲν, ἄρμονίαν ἀπέδεσαν ἦθος · καὶ πᾶν ὃ τι πράττειεν πέρας εὐρίσκει σφαιερὸν καὶ μᾶλα πολεμιώτατον τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν ἔργων βουλευμάσι, τοῦ Θεοῦ τοιαύτην τινὰ τὴν κρίσιν ἄνωθεν ταλαντεύοντος. Εὐδαίμονοι δ' ὅποσοι δουτευεῖς τινες καὶ ἀφανεῖς, καὶ παραπληγες καὶ Ἐρινυῶν πεφύκασι θρέμματα · καὶ νικῶσιν ἀνὰ κράτος τοὺς ἔμφρονας ἄρρονες · καὶ κυριεύουσι τῶν κοσμίων καὶ εὐσημῶνων ἀνδρῶν ἐμπαιχταί τινες καὶ οἰκίτριβες ἀνθρώποι. Καὶ ἴδοι τις ἂν τηρικαῦτα τοὺς τε δημαγωγούς, τοὺς τε

ἀγορανόμους καὶ δικασπόλους, καὶ πρὸς γε ὅποσοι Ε'. Ἐπεὶ γὰρ εἰς πλῆθος ἦ τῶν Τούρκων ἐπέπολασεν ἔφοδος, πανταχόθεν ἀεὶ ζημιούσα καὶ διατεθειμένη κακῶς τὰ Ῥωμαίων πράγματα, καὶ πᾶσαι μηχαναὶ καὶ παλάμαι γνήσιαί τε καὶ συμμαχικαὶ τῷ βασιλεῖ θεοῦ παντάπασιν ἐτέλεθησαν οὐσαι μὴδὲν, ἐτέραν ἐτράπετο, σφαιερὰν μὲν κατὰ γε τὸν ἀληθῆ καὶ δίκαιον λόγον · πρὸς δὲ οὕτω βίαιον καὶ ἀνταγωνιστὴν χρόνον, οὐ πάνυ τοι σφόδρα ἀσύνητον. Ἐγὼ γὰρ τοὺς ἐτησίους τῶν ὑπηρετικῶν αἰτέησι φόρους · ἀφ' ὧν μερίζομενον χορηγεῖν ἀνὰ πᾶν ἔτος ταῖς τε ἄλλαις χρεῖαις καὶ ἅμα τοῖς γέλοισι τῶν ἐχθρῶν καὶ ὄνιον οὕτως τὴν ἐκεῖθεν λαμβάνειν εἰρήνην · ὁμοίον ποιῶν, ὡσπερ ἂν εἰ τις φίλιαν πρὸς τῶν λύκων ὠνούμενος, ἔπειτα τὰς οἰκείας πολλαχόθεν τέμνεται φλέβας πίνειν ἐκείνοις παρεῖχε καὶ ἐμφορεῖσθαι τοῦ αἵματος. Ὅθεν καιρὸν εὐλογοῦντες οἱ τελώναι καὶ φορολόγοι, ἕτερος ἕτερον ἐφθάνεν ὑπισχνούμενος πλείω παρέξειν αὐτὸς, ὑπέρβητος τῆς τοιαύτης καταστάσεως διοικήσεως. Καὶ οὕτως ἐν ὀλίγῳ τῷ χρόνῳ, καίτοι βραχυτέρας ἀεὶ γιγνομένης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας, ὁμοῦ εἰς χιλιάς τῆς τῆς χιλιάδας τὰ πρὸς τῶν ἀργυρολόγων καὶ φορολόγων κατ' ἔτος εἰς τὸ βασιλικὸν εἰσαγόμενα ταμειῶν νομίσματα. Ἐξ ὧν ἦν τῷ γρηγοῦ βασιλεῖ πρὸς βουλήσεως καταστήναι τριήρεις μὲν εἰκοσι διηκεῖς κατὰ τῶν θαλαττίων καὶ παραθαλαττίων ἐχθρῶν ·

Variorum notæ.

errorem ascriptus est, pro anno 1321, ut et capite primo ejusdem libri annus 1321, pro anno 1320. DIVIN.

στρατὸν δ' ἡπειρωτικὸν ἐν μὲν Βιθυνίᾳ χιλίους ἑπι-
πίας διηνεκίς, ἐν δὲ Θράκη καὶ Μακεδονίᾳ εἰσι-
λίους ὁμοίως· τὰ δ' ὑπέλειπε χρήματα ἀναλίσκε-
σθαι πρὸς δαπάναις τῶν ὀθενδῆποτε προσιόντων
ἄλλοτε ἄλλων κρείσσεων, καὶ κορηγίας ἐνιαυσίους τῶν
περικυκλούντων ἔθνῶν, καὶ ὅσαι ἄλλαι μυρίαι δα-
πάναι τοῖς βασιλεῖσι καθήκουσι πράγμασιν. [P. 196]
'Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ Θεῶ γε οὐ μάλα ἐθέλοντι ἦν, δι' ἃς
αὐτὸς οἶδεν αἰτίας, ἐξαιφνης ἅπαντα διὰ τῆς κοινῆς
ταύτης συγχύσεως ἀνατέτραπται, καθάπερ κύβου
μεταπεσόντος.

Γ'. Θαυμάζειν δ' οὖν ὁμῶς χρεῶν τὴν ἀβήρητον
τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος κηδεμονίαν, πῶς πλείστας
ὁμοὺ καὶ ἀθρίας ἡμῶν ὀφειλόντων διδόναι τὰς δι-
κας ὑπὲρ μακρᾶς τῆς κακίας, μετὰ τινας αὐτὸς
φειδύς καὶ φιλανθρωπίας λαμβάνειν ἐκρίνε ταύτας.
Ὁὐ γὰρ ἄλλοτριος τισὶν οὐδ' ἄλλοφύλοις ἐχθροῖς
καὶ ἀγρίοις παρεδῶκεν ἡμᾶς, ἀλλ' ὁμοφύλοις ἀν-
θρώποις καὶ ἰσοφύχοις καὶ γνωστοῖς καὶ μελακωτέ-
ροις, ἢ παρ' ὧν ἐχρῆν ἡμᾶς τιμωρεῖσθαι, τοὺς
πλείους τῶν κύκλῳ καθ' ἡμῶν μαινομένων θα-
νάτῳ προαρπάσας· ἵνα μὴ κατ' ἄλλήλων ἡμῖν ἐκ-
πολεμηθεῖσι καὶ καλὰμῃ συντετριμμένῃ ἀτεχνῶς
ἐοικόσιν ἐπιτιθέντες, κάκεινοι πάντας ἀρδῆν εἰς ὀλέ-
θρου βυθοῦς παραπέμφωσιν. Ἐν γὰρ τούτῳ τῷ
χρόνῳ τέθνηκε μὲν ὁ Κράλης Σερβίας (74)· τέ-
θνηκε δ' ὁ τῶν Βουλγάρων ἡγεμὼν ὁ Σφενδοσθλά-
δος (75)· πεφόνευσται δὲ πρὸς τοῦ ἀνεψιοῦ (76) κόν-
του Κεφαλῆνης (77) ὁ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνά-
νων δεσπότης· προσετεθνήκει δὲ καὶ ὁ τῆς τῶν
Θεσσαλῶν ἡγεμονίας τελευταῖος διάδοχος, ὁ τῶν

Ζ'. Ἐπεὶ γὰρ ἐγνώσθη τῷ γηραιῷ βασιλεῖ πρὶν
ἀνατελεῖν τὸν ἥλιον ἢ τοῦ ἐγγόνου φυγῆ, προσκαλε-
σάμενος αὐθημερὸν τοὺς ἐν Βυζαντίῳ παρόντας τῶν
ἀρχιερέων (ὁ γὰρ πατριάρχης μὲν τῆς φυγῆς ἡμέρᾳ
προετεθνήκει), ἐγγράφῳ κομποδοῦλλειν ἐπιτιμίῃ
τούτοις ἐκέλευε τὸν τε ἐγγονον ὡς ἀποστᾶτην καὶ
ἅμα τοὺς τε αὐτῷ συνεξεληλυθότας, καὶ εἰ τις ἔτι ἦ
φεύγειν ἢ τὰ ἐκείνου φρονεῖν μέλλοι· ὃ δὴ καὶ βῆ-
δῶς ἢ τῶν ἀρχιερέων ἐβρανεῖ σύνταξις. Ἦν δ' ἐπὶ
τούτοις ἰδεῖν καὶ τὸ θεῖον πανταχῇ περιφερόμενον
Εὐαγγέλιον ἐν τε βασιλείοις αὐλαῖς, ἐν τε ὁδοῖς, ἐν τε
ἀγοραῖς, καὶ τοὺς ὁμνύειν τὸν δῆμον κελεύοντας, ἀφι-
σιασθαί μὲν τῆς τοῦ νέου βασιλείως κοινωνίας καὶ
γνώμῃ καὶ χειρὶ καὶ γλώττῃ, συντίθεσθαι δὲ βε-
βαιώτερον τῷ γηραιῷ βασιλεῖ. Ταῦτα μὲν οὖν τῆς
βασιλευσῆς ἐντὸς τούτου ἐτελεῖτο τὸν τρόπον. Οἱ
δὲ περὶ τὸν νέον βασιλεῖα Ἀνδρόνικον ἐλευθερίαν
κηρύξαντες καὶ ἀτέλειαν ταῖς ἐν Θράκῃ κώμασι καὶ
πλεσί, ἅπαντας· εἶχον εὐθύς· εὐπειθεῖς πρὸς ἅπαν
ὅτι τὸ τῆς γνώμῃ· βουλόμενον. Κατ' ἦσαν δὲ πάντες
ὁ μὲρ Χριστουπόλεως Θράκης ἐν ὅπλοις εὐθύς
ὑπὲρ τοῦ νέου βασιλείως κατὰ τοῦ γηραιοῦ προθύμως
ἐργάζομενοι. Καὶ πρῶτα μὲν τοὺς ἅπανταχῇ περι-
τίντα· τῆς Θράκης· τελώνας καὶ φορολόγους αὐτοὺς

A et maritimos hostes instituere; terrestres vero
copias in Bithynia mille equites perpetuos; in
Thracia et Macedonia **318** bis mille item perpet-
uos; reliquam vero pecuniam in sumptus undecun-
que advenientium legatorum, et in annua tributa
finitimis gentibus persolvenda conferre, cæterosque
imperii sumptus pene infinitos. Sed quia ne id
quidem placebat Deo, propter causas, quas ipse
novit, subito omnia confuso illo reipublicæ statui
eversa sunt, ut in alca, cum tessera in contrarium
vertitur.

VI. Admiratione tamen digna est ineffabilis illa
omnium inspectoris Dei clementia, qui cum nos
diuturnæ improbitatis pœnas plurimas easque con-
fertis luere deberemus, eas tamen parce et huma-
niter expetendas esse iudicaverit. Neque enim alieni-
genis Barbaris atque immanibus hostibus nos
tradidit: sed popularibus et notis, et iis qui a
nostris moribus non abhorrerent, adeoque ci-
mentiores essent iis, per quos puniendi eramus;
plerisque videlicet eorum, qui circumcirca in nos
sæviebant, morte præreptis, ne nos intestino bello
conflictatos et confracto calamo plane similes etiam
illi aggressi funditus omnes internecone delerent.
Illis enim temporibus obiit Crales Servia; obiit
et Venceslaus, Bulgarorum princeps. Est et a so-
roris filio Cephallenicæ comite interfectus Ætolo-
rum et Acarnanum despotas. Quin et Thessalici
principatus ultimus hæres, ex Angelica familia or-
tus, decesserat. Sed illuc redeo.

Ἀγγελωνύμων ἀπόγονος. Ἄλλ' ἐκεῖσε ἐπάνεμι.

C VII. Cum senior imperator ante solis ortum ne-
potis fugam cognovisset, **319** eodem die pontifi-
cibus qui in urbe aderant accessit (nam patriar-
cha pridie fugæ obierat), scripto anathemate nepo-
tem damnari jubet ut rebellem; item eos, qui si-
mul cum eo exivissent, quive deinde fuga evasuri
aut ejus partes defensuri essent. Id autem facile a
pontificum cœtu peractum est. Ex eo passim sacro-
sancctum Evangelium in palatiis, in viis, in foris
circumferri cerneret, et populum sacramento adigi,
ut a junioris imperatoris societate animo et manu
et lingua recederent; seniori autem arctioribus
obedienciæ vinculis astringerentur. Quæ cum ad
hunc modum in urbe imperatrice gererentur, Au-
dronicus junior libertate et immunitate Thraciis
pagis et urbibus pronuntiata illico omnes volun-
tati suæ obsequentes et quidvis facere paratos ha-
buit. Statim Thracas universi Christopolin usque
pro juniore imperatore in armis fuerunt, seniore
cupide invasuri. Ac primum passim per Thraciam
vagantibus publicanis et exactoribus læde exeruci-
ciatis, ereptam, quam circumferebant, pecuniam
nulla modestia inter sese partiuntur. Priusquam
autem septem dies elaberentur, Orestiadē digressi

Variorum notæ.

(74) Urosius, de quo supra. DUCANG.

(75) Vide Stenoma regum Bulgaricæ post Famil.
Byzant. n. 44. DUCANG.

(76) Vide cap. 1, sect. 1 supra. BOIVIN.

(77) Vide notata ad cap. 1 hujus libri IIII.
DUCANG.

multitudo equitum, peditum, sagittariorum et funditorum pene innumerabilis Byzantium versus proficiscuntur, primo impetu expugnatos se urbem rati, seditione laborantem et ipsam secum ob varia civium studia dissidentem, **320** spe emolumentorum, quæ hujusmodi novarum rerum molitiones rapacitati injustæ suppeditant, Syrgianne exagitante omnia. Ac quatuor integris diebus in itinere consumptis Selymbriam pervenerunt, et in ejus-urbis conspectu castra posuerunt.

ταρας δ' ὅλας ὠδευούτες ἡμέρας ἀφίκοντί τε ἄστεος.

VIII. Cum autem ulterius progressuri essent, et senior imperator urbanam turbam, si hostilem exercitum ante portas vidisset, non quieturam esse sciret, sed novitatis studio aliquid ausuram, eorum adventum antevertit, præmissis legatis, quorum princeps erat Theoleptus, Philadelphicæ episcopus, vir non tantum omnis generis virtutibus ornatus et magna sui reverentia obvios quosque præoccupare solitus, sed et prudentia singulari excellens. Missa est et Syrgiannis mater quæ filium suum potissimum in verecundiam adduceret, eique persuaderet, ne ad mœnia urbis oppugnanda progredideretur: periculum enim fore, ne dissidio inter Byzantinos orto maxime interitus consequeretur omnium opum, ædium, virorum, matronarum, magistratuum, subditorum: cujus criminis reus quæ ratione tranquillo animo per omnem ætatem unquam esse posset? sed ut paulum regressus ita demum verba et liberas pactiones e longinquo faceret. Syrgiannes igitur, cum episcopi Philadelphensis præsentiam reveritus, tum precibus matris suæ fractus, ad imperatorem, qui circa Orestiadem tum agebat, revertitur. Eo itaque senioris imperatoris legationes mittebantur; stque illinc quæ super singulis postulationibus decreta essent plenum **321** robor accipiebant.

IX. Tandem inter utrosque convenit, ut junior imperator Thraciam, quæ a Christopoli usque ad Constantinopolis confinia et suburbia versus Rhegium pertinet, cum summa potestate obtineret, simulque ea prædia, quæ suæ factioni assignasset in Macedonia; quæ et multa erant, et singulis multa millia quotannis pendebant: senior vero cum Constantinopolin, tum urbes et provincias omnes Macedonicas ultra Christopolin sitas: ad hæc legationes sinitimarum gentium audiret et iis curam conveniendam impenderet: quod ex sollicitudines juniore minime cordi essent, cui ad vitam otiosam et ad venationes natura propenso et rebus ejusmodi occupato, gravisimum onus illud et inanis molestia esse videretur. His conditionibus fœdus initur, quale junior imperator, non quale senior

Α μὲν ἀνέδην ἤκλιζοντο· ἃ δ' ἐπεφέροντο βασιλικὰ χρήματα ζῆν οὐδενὶ κόσμῳ διαλαχόντες ἐνείμαντο. Πρὶν δ' ἔλην ἡμερῶν ἐβδομάδα παραδραμεῖν, ἄραντες ἐξ Ὀρεστιάδος πληθὸς οὐ μάλα ἀριθμητῶν ἰππέων καὶ πεζῶν. τοξοσπῶν καὶ σφενδονητῶν, [P. 197] ἤσαν ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν, ὡς αὐτίκα αἰρήσοντες στασιζούσαν τε καὶ ἐκπεπολεωμένην πρὸς αὐτὴν ταῖς τοῦ δήμου γνώμαις ἐλπίδι λημμάτων, ὅποια ταῖς ἀδικαῖς χερσὶν ἐκπορίζουσιν αἱ τοιαῦται τῶν πραγμάτων καινοτομῆαι, τοῦ Συργιάννη πάντα κινούντες. Τίτκα καὶ ἐστρατοπεδεύσαντο πρὸ τοῦ τῆς Σηλυμβρίας

Η'. Ἐμελλον δ' εἶτι καὶ προσωτέρω πορεύεσθαι. Ἄλλ' εἰδὼς ὁ γηραιὸς βασιλεὺς οὐκ ἠρεμήσον τὸ πλῆθος τῆς πόλεως, ἀλλὰ νεωτέρισον, εἰ πρὸ τῶν πυλῶν θεάσαιντο τὸν στρατὸν, φθάσει πρεσβείαν ἀποστελλεῖν πρὸς αὐτόν. Ἦρχε δὲ τῆς πρεσβείας ὁ Φιλαδέλφειας Θεόκλητος; (78), ἀνὴρ οὐ μόνον ἀρεταῖς παντοδαῖς κοσμούμενος καὶ πᾶσαν αἰδῶ τοῖς ἐντυγχάνουσι προπέμπων, ἀλλὰ καὶ βαθειῶν αὐλακῶν διὰ φρονεῖν καρπούμενος. Ἀπεστάλη δὲ καὶ ἡ τοῦ Συργιάννη μήτηρ, δυσσηπῆσουσα τὸν υἱὸν μάλιστα πάντων, καὶ πείσουσα μὴ ὁμοσε χωρεῖν ἐς τὰ τεῖχη τῆς βασιλευούσης· κινδυνεύειν γὰρ ἂν οὕτω στασιάζει κατ' ἀλλήλων τοὺς Βυζαντίους, καὶ μεγίστην γενέσθαι φθορὰν πάντων ὁμοῦ χρημάτων, οἰκιῶν, ἀνδρῶν, γυναικῶν, ἀργούντων, ἀρχομένων, ὧν τὴν αἰτίαν ὁ καρπούμενος οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ δυσσηπιδῆτως διάξει τὸν ἅπαντα βίον· ἀλλ' ἐπανιόντα μικρὴν οὕτω πόρρωθεν ποιείσθαι τοὺς λόγους καὶ αὐθαιρέτους τῶν ζητημάτων τὰς καταστάσεις. Ὁ γὰρ μὴν Συργιάννης, αἰδέσθεις μὲν καὶ τὴν τοῦ Φιλαδέλφειας παρουσίαν, κατακλασθεὶς δὲ πως καὶ ταῖς τῆς μητρὸς ἰκυσῆαι, ἐπάνεισι πρὸς τὸν βασιλέα διατρίβοντα περὶ τὴν Ὀρεστιάδα. Κάκεισε τοίνυν αἱ πρὸς τοῦ γηραιοῦ βασιλέως ἐπέμποντο πρεσβεῖαι, κάκειθεν τὸ κῆρος αἱ τῶν ζητημάτων ἐδέχοντο κρίσεις.

Θ'. Τέλος κυροῦται πρὸς ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων, τὸν μὲν νέον κατέχειν αὐτοκρατορικῶς τῆς Θράκης, ὅσον τὸ ἀπὸ Χριστουπόλεως ἄχρι τῶν περὶ τὸ Ῥήγιον προαυλῶν καὶ προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἅμα τὰ παρ' αὐτοῦ τοῖς περὶ αὐτὴν διανεμηθέντα τῶν τῆς Μακεδονίας χωριῶν· ἦσαν γὰρ ταῦτα πολλὰ καὶ ἐς πολλὰς χιλιάδας ἐκάστῳ τὴν ἐπίτειον ἀναφέροντα πρόσδορον· τὴν δὲ γηραῖον, τὴν τε Κωνσταντινουπόλιν καὶ τὰς ἐπέκεινα τῆς Χριστουπόλεως λοιπὰς Μακεδονικὰς χώρας καὶ πόλεις· καὶ πρὸς τοῦτοις δέγεσθαι τε καὶ διοικονομεῖν καὶ τὰς πρὸς τῶν κυκλούντων ἐθνῶν πρεσβείας. Μηδὲ γὰρ πρὸς θελήσεως εἶναι τῷ νέῳ τοιαύτας φροντίδας. Ἄνδρὶ γὰρ ἐκ φύσεως ὠρμηκότε πρὸς ἄνεσιν καὶ κυνηγίαια καὶ ἀσχολίας τοιαύτας φόρτον τά γε τοιαῦτα φαίνεσθαι πᾶν βαρύτερον καὶ μᾶλλον ἄχθος. [P. 198] Ἐπὶ

Variorum notæ.

(78) Cujus non semel meminit Pachymeres. DUCANG. — Ὁ Φιλαδέλφειας Θεόκλητος. De quo supra ad lib. vii, cap. 3, n. 5. Exstat in codice Cæsareo Vindobonensi Theolog. 174, Πατριαντικῶς

τῆ βασιλείῃ, ἐξ αὐτορχεῖου συντεθειμένος ἐπὶ τελευτῇ τοῦ Φιλαδέλφειας κυροῦ Θεόκλητου, αὐτιορε Gregora. Vide Indicem Opusculorum Gregoræ rhetoricorum, initio hujus voluminis. BOIVINS.

τούτους οὖν αἱ σπονδαὶ γίνονται ἀσμένῳ μὲν τῷ νέῳ Ἀ βασιλεῖ, οὐ μάλ᾽ ἂν ἀσμένῳ τῷ γηραιῷ, ἀλλ' εἰ χρὴ τάληθ' ἰσχυροῦν, καὶ πάνυ τοι σφόδρα ἔκοντι καὶ βουλομένῳ μὲν ἀντιπαλαμῆσθαι πρὸς τοσαύτην ἀνέλπιστον συμφορὰν, διὰ δ' ἀμηχανίαν ναρκῶντι καὶ στέργοντι τὰ παρὰ τοῦ ἐγγόνου θεμιστευόμενα καθάπερ ἀπὸ τρίποδος Δελφικοῦ.

CAPUT VII.

Gregoras Andronici senioris familiaritatem expetit: philosophiam et astronomiam jam tum a logotheta edoctus. Qualem hunc initio expertus fuerit. Oratio, qua hortatus est, ut philosophiæ et astronomiæ præcepta plenius sibi traderet. Quantum ea oratio apud logothetam valuerit.

Α'. (78^α) Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον κάμω τῶν βητορῶν καὶ φιλοσόφων βίβλων ἀπαλλαγέντι χρήσιμον ἔδοξεν εἶναι προσεῖναι τῷ γηραιῷ βασιλεῖ καὶ συνῆθει τῆς ὀμιλίας αὐτοῦ καταστῆναι, συνετῆς τε οὐσίας καὶ φιλοτίμου καὶ ἀκοῆς ἐλλογιμῶν σφόδρα ἀξία; καὶ ζητουμένης μὲν πρὸς τῶν λογίων, οὐ βῆστα δ' εὐρισκομένης, οὐδ' ἔκκευμένης τοῖς βουλομένοις. Τῆς μὲν γὰρ τῷ μεγάλῳ λογοθέτῳ ὀμιλίας (τετάρτητο γὰρ ἦδη καὶ τῷ τοιοῦτῳ πρὸς τοῦ βασιλέως ἀξιώματι), τοῦτου τοίνυν τῆς ὀμιλίας, ἐκπεῖρα ἀκροατῆς ἔγενόμενῳ αὐτοῦ κατὰ γε τὸ τῆς ἀστρονομίας μᾶθημα. Συνέθη μοι ἀπολειψαμένη ἐς κόρον. Καίτοι καὶ οὐδ' αὐτὸς ἐξω φειδοῦς ἐν ἀρχαῖς τὴν αὐτοῦ μετὰ παρέχε γλώτταν, οὐδ' αὐτῆς δὴ τῆς ἀστρονομίας ἀφθόνω; μεταδιδόναι ἐβούλετο. ἔφε τὸν ἐμὸν ἀγνώων ἔτι τρόπον. εἶθ', ὅπερ καὶ ἀληθὲς ἦν, τὴν αὐτὴν Συνεσίῳ τῷ πάνυ καὶ Λύσιδι τῷ Πυθαγορεῖ τρέφων γνώμην. Κελεύουσι γὰρ ἔκείνοι, μὴ κοινὰ ποιεῖσθαι τὰ φιλοσοφίας ἀγαθὰ τοῖς μηδ' ἄναρ τὴν ψυχὴν κεκαθαμένοις. Οὐ γὰρ θέμις ὀρέγειν τοῖς βουλομένοις ἑταῖρα πολλῶν ἀγώνων κορισθέντα. Καὶ γὰρ καὶ τὸ δημοσίᾳ φιλοσοφεῖν μεγάλῃς, φησὶν, ἐς ἀνθρώπου

Β'. Κατ' ἰδίαν οὖν αὐτῷ προσελθὼν καὶ ἀκίβδηλον τὸν ἐμὸν ὑποδείξας τρόπον αὐτῷ μὴ κατὰ τοὺς πολλοὺς ἡξίουν ἡγεῖσθαι κάμῃ. Πύρρω γὰρ τὰ Φρυγῶν καὶ Περσῶν ἔφασκον εἶναι ὀρίσματα. Ἐπειτα καὶ γλώττῃ μετὰ κλίματι πειθοῦς τινος ἕνεκα χρώμενος τάδε πρὸς αὐτὸν διεξῆλθον. « Εἰ μὲν ἐπίσης ἅπαντα (79) τὰ βίου τερατὰ διανέμειν εἴχεν ἡ φύσις, ἀνέραστος ἂν ἦν ἐήπου γε καὶ ἀταλαίπωρος ἡ τοῦσιον ζήτησις, καὶ βῆστα δὴ τούτων ἔθεν τῆς φιλαλληλίας ὑποτέμνεσθαι συνέβαινε τοὺς λόγους. [P. 199] Νῦν δ' ἐπειδὴ ἔδει ἀνακεκράσθαι τοῖς λυπηροῖς τὰ ἡδέα καὶ τρίτον πτόν οὐ φρασιν Ἐλλήνων παῖδες ἐν Διὶ εἶναι κακῶν ἀμιγῆ, λυπεῖ μὲν τῷ ἐνδοεῖ, τέρπει δ' αὖ ἐν προθύροις οὐκίξουσα τὴν ἐπίστα τῆς εὐπορίας καὶ διδοῦσα παλᾶμην ἀντίπαλον τῇ πλεονεξίᾳ τοῦ ἐνδοεῦς. » καὶ ζητεῖ μὲν οὗτος, δίδωσι δ' ἕκείνος. καὶ τούτων πτόν αὐθις καὶ διὰ παντὸς ἑκάτερον. καὶ νόμος τοῦτο γίνεται φιλίας καὶ δεσμῶν ἀλλήλοις ἀφυκτα ἰσχύων. Καὶ τοῦτ' εἶναι γένοιτ' ἂν οἶμαι φάναι παντὶ, ὃ γῆ μὲν πλωτῆν ἐργάζεται θάλατταν καὶ ταύτην αὐθις ἐκείνη βάσιμον. Καὶ Τάναϊς μὲν δι' αὐτὸ γέ τοι

Variorum notæ.

(78^α) Quæ sequuntur inde usque ad initium cap. 10, non existant in codice A; probabile est Gregoram ipsum ea tanquam superflua recidisse. BOIVIN.

optabat. Imo hic, si vera dicenda sunt, omnino inuitus illud foedus iniit, et tanta calamitati, præter spem sibi allata, obiectari quidem voluit, sed omni auxilio destitutus obtorruit, ac ea quæ a nepote tanquam ex Delphico tripode responsa reddebantur accepit.

I. Sub hoc tempus et mihi, oratoris et philosophicis libris relictis, utile visum est seniore[m] imperatorem adire, et in ejus familiaritatem me inseruare, quæ et prudens esset et liberalis et eruditorum auscultatione dignissima: quæ cum a doctis quibusque expeteretur, non pateret facile neque contingeret omnibus. Nam magni logothetæ consuetudine (jam tum enim ea dignitate ab imperatore ornatus erat), ejus, inquam, cum in astronomiis auditor fuissem, consuetudine satius eram. Quanquam is quoque initio parcius mecum disserebat, nec ipsam astronomiam assatum mihi communicabat, sive ingenii mei adhuc ignarus, sive, id quod verum erat, eodem animo præditus, quo præstantissimus Synesius et Lysis Pythagoreus. Illi enim vetant, ne philosophiæ bonæ iis communicentur, quorum animus nondum vel leviter saltem purgatus fuerit. Nefas enim esse, ea quæ magnis laboribus parta sint, cuivis offerre. Præterea publice philosophandi consuetudinem magnum apud mortales rerum divinarum contemptum peperisse. ἦρε τῶν θείων καταφρονήσεως.

II. Cum autem seorsim eum alissem, et integritatem meam illi demonstrassem, rogavi, ne me vulgi similem arbitraretur. Multum enim inter Phrygum et Persarum, quod aiunt, limites interesse. Deinde blando sermone persuadendi causa apud illum usus hujusmodi orationem habui: « Si ea quæ delectationem pariunt, omnia ex æquo distribuere natura potuisset, facilis et laboris omnis expertus esset utique nunc eorum indagatio, et mutui amoris causæ facillime præciderentur. Nunc vero cum jucundis admisceri molesta necesse fuerit, et Græci tertium dolium in Jovis aula nullis permistum malis esse negent: ut inopia inofesta est, ita copiæ spes delectat: hæque inter sese pugnant, et efficiunt ut alius petat, alius largiatur, sintque hæ vices perpetuæ, ultro citroque commeantes: quæ amicitiae lex est et vinculum firmissimum. Et hoc illud esse dicere liceat, quod telluri præstet, ut mare navigetur, et mari, ut in tellure ambuletur: utque Tanais longinquo cursu in Græciam feratur, et Ister in Ægyptum perveniat,

(79) Est hoc quoque de promptum ex peno locorum communium, quorum Gregoras magnam copiam provisam habuit. Vide lib. XIX, infra pag. 586 D, et adnotata ad pag. 157 B, supra. BOIVIN.

et Nilus aquas suas Mæotidi communicet. Si quis vero adeo tenax fuerit, ut bona distribui nolit, ei cavendum erit, ne legem per orbem terrarum ferat omnis improbitatis auctorem, et omnes congressus, omnia commercia funditus tollat, ac manifesta injuria afficiat eos, propter quos ea bona a naturæ auctore acceperit. Neque enim obscurum cuiquam esse potest, nullum a divina providentia bonum cuiquam contingere, ut solus eo fruatur, ut nec lucem soli, ut sibi soli luceat. Quod si res æternum victuræ eodemque statu permansuræ essent, posset forsitan aliquis qualibuscunque de causis communicationem virtutis eludere. Cum autem id nulla ratione fieri queat, nonnulli artificio quodam immortalitatem consecrantes, neque quidquam unde gloria existat prætermittentes, omnem laborem vitro ceperunt. Ac ne longius abeam, Pythagoras cum Ægyptiorum sapientibus congressus, eorumque sacris initiatus, in Græcia laudari concupivit: eaque **324** cupiditate impulsus in eam trajecit: virtuteque sua per totam Græciam vulgata nomen æternum est consecutus. Est etiam qui Delphicam laurum et Olympicum oleastrum ex Asia profectus petat: non ignarus, marcescenti illi corollæ inesse gloriam, quæ non marcescat et posterorum memoriam magis excitet, quam omnia Asiæ prata et fontes et luci tincturarum. Hi igitur et alii plurimi horum similis variis rationibus sui memoriam tradere posteris poterunt. Nunc vero, ne longum faciam, aliorum ingenii nostra ætas sterilibus relictis elabatur et sapientia destitutis: ac parum abest, quin belluinis dicam, ut nostræ res deplorandæ esse videantur. Te vero solum omnium expressam naturæ imaginem et optime informatam tulit ætas nostra, lunæ inter stellas similem, et igni in hiemis rigore. Neque nos adeo fana et mœnia et luci et porticus ornare possunt, ut tu et tuæ virtutis ornatus. Ac plurimum quidem te reipublicæ prodesse fateantur omnes; quippe qui magno Imperatori id præstes, quod gubernatori ii, qui polum et Helicen observant. Sed quid dicamus? Fuit et Phidias apud Græcos magnus ob apis et cicadæ sculpturam: sed non tantus, quantus ob Jovem Olympicum. Præterea quæ inde colligitur gloriola cum ipsa memoria et corpore citius **325** interit, quam agrorum gramina. Sin thesauros ingenii et eruditionis tuæ aperueris, nomen tuum ab oblivione vindicabitur, qui non claudam, ut Plato ait, vitam exegeris: et tu ipse potissimum tui præco in medio terrarum orbe stabis, et non modo longi temporis fama celebraberis, sed immortalis etiam memoriam commendaberis. Age igitur, age vir quos sol intuetur omnium doctissime: imperti patriæ ornamenta tua, sicut Lycurgi et Solones: honorem habe celebri huic urbi, quemadmodum olim Athe-

τούτου δρόμον ποιούμενος ὑπερβρίον ἐπιβρεί τῇ Ἑλλάδι, καὶ Ἰστρος ἐπ' Αἴγυπτον ἔρχεται, καὶ Μαϊώτιδι Νεῖλος κοινοῦται τὸ βέυμα. Εἰ δέ τις φειδοὶ χρώμενος μὴ διοδῶσιμα βούλοιο γίνεσθαι τὰ κατὰ, μὴ καὶ λάθῃ νόμον οὗτος διὰ πάσης; γραφῶν γῆς κακίας ἀρχηγέτην καὶ ἐς νυκτὸς, ἔν' εἶπω, βάραθρα καὶ σκοτεινοὺς ὀλισθοὺς ὀλη ρύμη ξυνωθῶν τοῖς τῆ: ἐπιμείξας λόγους καὶ περιφανῶς ἀδικῶν, δι' οὗς ἐκέλευ τοῦτ' ἔχαρισσατο τὰγαθὸν ὁ τῆς φύσεως δημιουργός. Εὐδελον γάρ δῆπου τοῖς ὄλοις, μὴδὲν μὴδὲν παρὰ τῆς Προνοίας ἀγαθὸν παραγίνεσθαι δι' ἓνα γέ τι νὰ τὸν εὐλιφῶτα ὡς ἄρα οὐδ' ἠλίψ τὸ φῶς, ἔν' αὐτὸς ἀπλαῦσι μόνος. Εἰ δ' ἀθάνατα ἐμελλε βιώσεσθαι τὰ πράγματα κατὰ τῆς αὐτῆς ἐστῆξεν κρηπίδος ἀεὶ, εἶχεν ἂν τις ἰσως οἴαις δὴ τισιν αἰτίαις τῆς ἀρετῆς παρ᾽ κρούεσθαι τὴν διάδοσιν. Ἄλλὰ νῦν ἐστὶ τῶν ἀμηγάνων πάντη τοῦτ'. Ταύτη τοι καὶ ἀθανασίαν ἀντιτεχνώμενοι τινες καὶ κλέος ἀπέραντόν σφιν αὐτοῖς προμνήμενοι πᾶν ὅ τι κλέους ἔστιοῦν ἀρχὴν εἶδειν γίνεσθαι, πρὸς τοῦτ' αὐθαίρετος παρείη. Καὶ Πυθαγόρας μὲν αὐτίκα τοῖς ἐν Αἴγυπτῳ σοφοῖς ξυμβαλὼν καὶ ξυνοργιάσας Ἑλληνικῶν ἐπεθύμησεν ἔγκωμιων ἡ κάκειος δὴ κωμάζει διαπόντιος; ἐρατῆς καὶ τὴν ἀρετὴν διὰ πάσης δημοσιεύσας Ἑλλάδος μεστὸν λαοῦ τὸν ἐφεξῆς ἔλιπεν αἰῶνα. Ἡδὲ δέ τις καὶ πρὸς τὴν ἐν Πυθῶι δάφνην καὶ πρὸς τὸν ἐν Ὀλυμπῶι κότινον ἐξ Ἀσίας ὄρμησται. Ἡδὲ γάρ ὡς ἐνεσσι τῷ μαραινόμενῳ τῷδε θαλιῷ κλέος ἀμόραντον ἡ καὶ τοῦτο μᾶλλον ἀναζωπυρεῖ τὴν μετὰ ταῦτα μνήμην, ἢ πάντες οἱ τῆς Ἀσίας λειμῶνες καὶ αὶ κρήναι καὶ ἡ παντοδαπὴ τῶν ἐκεῖ φυομένων βαφή. Τοῦτοις δὲ οὖν καὶ πλείστοις ἄλλοις διὰ ποιικιλῆς ἐλθοῦσι παραπλησίαν τῷ ἐφεξῆς παραθέσθαι βίω τὴν μνήμην ἐξεγένετο. Νῦν δ' ἔνα μὴ διατριῶ τῶν μὲν ἄλλων τὴν φύσιν καθάπαξ εἰπεῖν ὁ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐξελέττων αἰῶν ἀκαρπὸν διαφύγει διαλιμπάνων ἔρημόν τε σοφίας καὶ οὐ πολλοῦ δέω λέγειν μηλόδοτον (80) οἶον δὴ καὶ τὴν τῶν Θεθαίων Ἀλέξανδρον πάλαι πεποιτηκέναι φασίν ὡς ἐξεῖναι γίνεσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπέθεσιω διαρκῆ τοῖς ἐν σκηπῶι τραγυδοῦσι. Μόνον δ' ἐξ ἀπάντων σὲ κρατίστην εἰκόνα φύσεως ἐξαπέφηνε κράτιστα ἡρμοσμένην, [P. 200] οἶα δὴ καὶ σελήνην ἐν ἀστράσι καὶ ζώπυρον ἐν κρυμῷ καὶ χειμῶνι. Καὶ οὐχ οὕτω τὰ καθ' ἡμᾶς νεῷ καὶ τέλει δύνανται ἂν καὶ ἄλση καὶ στοαὶ κοσμεῖν, ἢ σὺ καὶ ὁ τῆς σῆς ἀρετῆς κόσμος. Καὶ μέγα μὲν τ' ἂν ἔφελος εἶναι σὲ τοῖς κοινοῖς ὁμολογοῦμεν ἅπαντες, ἅτε τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ συναυρόμενον, ὅσα καὶ κυβερνήταις οἱ τὸν πόλον καὶ τὴν Ἑλικὴν διασκοπούμενοι. Ἄλλὰ τί τις ἂν φαίη; Ἦν καὶ φειδῶς ἐν Ἑλλῆσι μέγας ἔκ τε τῆς μελέτης, ἔκ τε τοῦ τέττιγος; ἄλλ' οὐχ οἶος ἔκ τοῦ Ὀλυμπιάσι Διός. Ἐτεί τοίνυν καὶ τούνη τεύθεν κλέος ἰστέον ἢ τὰ ἐν ἀγρῶν φυόμενά διαβρεῖ αὐτῇ μνήμῃ καὶ αὐτῷ σώματι. Εἰ δὲ γὰρ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῆς σοφίας θεσαυρῶν μεταδοίης, οὐκέτι σσι

Variorum notæ.

(80) Gregoras ætatis suæ hominum ingenia agris assimilat sterilibus et incultis, quales pecoribus ad pastum exponi solent. Il hoc loco significat vox

μηλόδοτος, quam Wolfius aliter interpretabatur. Bovix.

μετὰ λήθης τοῦνομα κείσεται, καθάπερ οὗ ὡλήν τοῦ A
 βίου ζωὴν ἐδάδισαν, ὅ φησι Πλάτων · κήρυξ δ' ἐς τὰ
 μάλισθ' αὐτοῦ σχεδὸν ἐπὶ μέσης ἐστήξει τῆς οἰκου-
 μένης, καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ μετὰ φαρμακευούσης
 ἔμπομπέσει τῆς ἡδονῆς · καὶ μὴ ἔτι γε μνήμης
 ἀξιώσεται τῆς διὰ γῆς πλανωμένης καὶ προτκαίροις
 ἀκοαῖς τὸ ἔγνος ἐρείδουσας, ἀλλὰ κάκεινης γέ τοι, ἥ
 καὶ αὐτὸν ἀνθρωπιον παραθεῖ καὶ τὸ παράπαν ἀκή-
 ρατος ἀεὶ διαγίγνεται. Ἄγε δὴ οὖν ἄγε, τῶν ὑφ' ἡ-
 λίου σοφώτατε · μετὰδοξ τοῦ σου κόσμου τῇ θρησα-
 μένῃ, καθάπερ Λυκοῦργοι καὶ Σόλωνες · τίμησον τὸ
 διαβήτην ἄστου τουτί, καθάπερ τὴν Ἀθηναίων πά-
 λαι Σωκράτεις καὶ Πλάτωνες. Ἄνοιξον ἡμῶν τὸ τοῦ
 νοῦ βλέφαρον · δεῖξον ἐναργέστερον τίς ὁ τοῦ παντὸς
 ἀρροστής καὶ ποία ποθ' ἡ τούτων παναρμόδιος σύν-
 ταξις · διδῶξον πῆ τὰς αἰτίας θετέον τοῦ τοσοῦτου B
 διδόντος ἀγαθοῦ · τῇ τῶν ἀστρων ἀνάγκῃ, κατὰ τοὺς
 θύραθεν λόγους, ἥ τῷ τοῦ παντὸς αἰτίῳ. Ἐκ πολλοῦ
 γὰρ ὡς τὰ πολλὰ διαπορουμένῳ οὐδεὶς οὐδέπω μοι
 κῶς ἀπηντήκει τῆς ἐμῆς ἀποχειροτονῶν ψυχῆς
 τάμφιδιλλόμενον. Ὅστ' εἰ μὴ δι' ἄλλο τι, διὰ γούν
 ἐν γέ τοι τοῦτο διδάξον. Ποῦ δ' οὐκ ἂν ἐλανοῖοι σχε-
 τικώτητος, οὐρανοῦς μὲν διηγεῖσθαι· δόξαν Θεοῦ πε-
 ριγχοῦντας πᾶσαν γῆν, ἡμᾶς δὲ κωφεύειν οὐκ ἐπατ-
 οντας ἄττα φασίν, ἀλλ' ἀστροῖς τὸ θρυλλοῦμενον
 τακμαίρεσθαι τὴν τούτων ἐπιστήμην; Ἐπειτα καὶ
 τοῦ παντὸς ἂν πάντως ἐλλείποι μὴ ἀδικίας ἔσχατα
 εἶναι τουτί, εἰ μῆτε κατὰ Πυθαγόραν ἐς Ἀττικὴν C
 ἀπ' Αἰγύπτου διαβαίνειν δέον, μὴθ' ἰμοίως Πλάτωνι
 πολλαῖς διαπλεῖν τὸν Ἴόνιον κάκ τῆς Ἀττικῆς ἐς
 Σικελίαν, καὶ τυράννοισ ἰέναι, κάκειθεν αὖθις ἐς Ἀ-
 καθημίας καὶ περιπάτους ἐπανίεναι, ἐν' οὕτω γ'
 ἐξείη διαχεῖν ἐν κοινῷ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἀντὶ Λυ-
 κείου καὶ Στοᾶς τῇ συνῆθει γρώμενον ἐστὶ κάκ τῷ
 παντὶ παραπέμπειν τὴν ἀρετὴν, ἔπεθ' ἔν γέ τι τῶν
 ἀπάντων προσιμώης ἔτερον καὶ βροσιμώης διδῶξ σου
 τῆν τοῦ παντὸς ἀξίαν γλώτταν. Ὅρᾶν δὲ δῆπου
 χρεῶν καὶ ὄση τοῖς πράγμασι ἀπιστία τε καὶ
 πλημμέλεια περικέχεται, καὶ ὅπως αἰ τῆς τύχης
 ἐπιδουλαὶ μένειν οὐδὲν τῶν πάντων ἐῷσιν ἐφ' ἐνός ·
 ἀλλ' ἀνθρωποὶ μὲν, οἱ μὲν ἐν μεσημβρία φωτὸς, σκό-
 τους καὶ λήθης ὑπίασι μυχρός· [P. 201] οἱ δ' ἐξ ὕπνου
 καὶ νυκτὸς εἰς ὕπνους καὶ νύκτας διηνεκεῖς μεταβαί-
 νουσι, πάσας φροντίδας κατόπιν διαλιμπάνοντες. Ἡ
 δὲ σοφία καὶ αὐτὴ πολλαῖς ταῖς ἀποικίαις ἐχρήσατο. D
 Αἰγύπτος μὲν γὰρ αὐτῆς, φασίν, ἡ πρὶν ἔστιά. Εἴτα
 πρὸς Πέρσας καὶ Χαλδαίους διέβη. Εἴτα παρ' Ἀθη-
 ναίους κατέλυσε · κάκειθεν τὸ τελευταῖον ἀπέπητη
 καὶ οἶονεῖ τις ὄρνις τῆς καλιᾶς ὑφ' ὄπουσῶν ἐξω-
 σθεῖτα περίεσιν ἄρτι διὰ μακροῦ πλανωμένη. Κιν-
 δυνεύει δ' οὖν τέως ἡ παρ' ἡμῖν ἐνταυθοῖ τοῦ λοιποῦ
 μένειν σπᾶσαν τῆς πλάνης, εἰ σοὶ γε εἴη δεδογμένον, ἥ
 τελέως οἴχεσθαι δραμοῦσαν δι' αἰθέρος · καὶ
 μὴ μοι ἀχθεσθῆις ἐπὶ τοιαυτὰ σε παροξύνοντι. Λέγειν γὰρ
 ἐξάγομαι καὶ τοῦ εἰκότος πόρρω τῆν
 τοῦ χρόνου δεδιώ; πεστειαν, μὴ ὡσπερ ἐξ ἀφανοῦ; τε
 καὶ λόχου δραμῶν τοσοῦτον καλὸν οἴχεται ἀπο-
 κρύφας. Εἰ γὰρ καὶ τουτ' εἰπεῖν χρή, οὐχ ἡμῖν αὐτοῖς
 ἡμῶν αὐτῶν τοσοῦτον μέλει, ὅσον καὶ τῆς σῆς
 εἰς τοῦμπροσθεν εὐκλείας · ὥστε καὶ εἰπερ ἐξῆν
 εὐζαμένῳ τυχεῖν ὧν ἂν εἴη ἐθέλοντι, ἤδιστ' ἂν δι'
 αἰῶνός σε ζῆν ἠξιάμην, ἐν' εἴη ἡμῖν ἡδεσθαι διὰ
 παντός ἐπὶ σοί, καθάπερ ἐπὶ μάλ' εὐτυχεῖ
 Ἰησαυροῦ. Ἄλλὰ γὰρ οὖν ἂν εἴη τουντεῦθεν δαικύνειν,
 εἰ μὴ παρὰ Ὀύραν ἤκουσιν ἡμῶν αἰ παρακλήσεις. »

nis Socrates et Platonēs. Aperito mentis nostræ
 palpebras. Evidentius demonstra, quis sit omnium
 moderator, et qualis eorum aptissima compages.
 Doce quo causæ conferendæ sint nobis tanti boni :
 numquid ad necessitatem astrorum, ut profani
 tradunt, aut ad universitatis auctorem. Qua de re
 cum longo tempore anceps hæsitarem, nemo adhuc
 contigit, qui scrupulum hunc animo meo eximeret.
 Quare si non ob aliud, vel propter hoc unum do-
 ceto. Quid vero miserius fieri queat, quam cum
 cæli Dei gloriam enarrent omnem terram circum-
 sonantes, nos surdastros non exaudire quid dicant,
 sed astris (ut vulgo jactatur) illorum scientiam
 ponderare, id est, levi conjectura tantum intelli-
 gere? Illud vero extremæ iniquitatis fuerit, cum
 nec ut Pythagoræ ex Ægypto in Atticam navigan-
 dum, nec ut Platoni mare Ionium 326 sæpius
 trajiciendum, et ex Attica in Siciliam ad tyrannos
 profiscendum, atque inde in Academiis et ambu-
 lacra redeundum tibi sit, ut publice virtutem spar-
 gas : sed pro Lyceo et Stoa in consuetis tuis ædi-
 bus virtutem tuam in totum terrarum orbem pro-
 pagare queas : aliquid aliud majori tibi curæ esse
 sinas, et linguam tuam incomparabilem obsolescere
 silentio patiaris. Jam illud quoque videndum,
 quam inconstantia et incerta sint omnia : ut for-
 tunæ insultus nihil esse diuturnum sinat : ut alii
 serius, ocus alii, rebus omnibus relictis, præter
 expectationem, in noctem, in tenebras, in obli-
 vionem, in mortem præcipites ruant. Ipsa porro
 sapientia quoque migravit sæpius ; cujus primo
 domicilium Ægyptus fuisse perhibetur. Inde ad
 Persas et Chaldaeos transitit : post apud Athenienses
 divertit : atque illinc etiam tandem avolavit : et
 nunc velut avicula nido exturbata longo etiam
 tempore incertis sedibus vagatur et oberrat. Fieri
 autem potest, ut aut apud nos finitis erroribus, si
 tibi ita visum fuerit, domicilium constituat, aut
 prorsus in cælos abeat. Ne vero mihi succenseas
 oro, te ad talia exhortanti. Id enim dicere cogor,
 quod nullam veri similitudinem habet, incerta mo-
 menta temporum veritus : ne velut ex occulto
 atque ex insidiis erumpentia tantum nobis bonum
 eripiant. Nam, si et hoc dicendum est, non tam
 nostram vireni solliciti sumus, quam de tua in
 posterum existimatione. 327 Quod si optando
 tantum proficeretur, quam prompta voluntas est,
 immortalē esse te vellemus, ut te gaudere, tan-
 quam excellenti thesauro, perpetuo liceret. Enim-
 vero tuum jam fuerit ostendere, num frustra fores
 pul-averimus. »

III. His verbis apud magnum logothetam usus et meoque ingenio ita demonstrato effeci, ut libenter omnibus rebus mihi obsequeretur : ac deinceps ejus consuetudine citra suspicionem ad satietatem usus sum.

Γ'. Ἀλλὰ τοιοῦτοις μὲν δὴ τοῖς λόγοις ἐς τὸν μέγαν χρησάμενος λογοθέτην καὶ οὕτως αὐτῷ τὸν ἐμὸν ἐνδειξάμενος τρόπον εὐάγωγόν τε καὶ εὐπειθῆ πρὸς ἅπαν ἐμοὶ τὸ βουλόμενον εἰργασμαὶ· καὶ οὕτως ἐξῆς ἀνυπόπτως ἐς χρόνον τῆς αὐτοῦ γ' ἀπήλαον ὁμιλίας.

CAPUT VIII.

Aula studiis bonarum artium floret sub Andronico seniore. Idcirco hujus familiaritas a Gregora expetitur. De usu cum doctrina conjungendo. Gregoras benigne ab imperatore exceptus. Orationem apud illum habet. Duas in eo virtutes, sapientiam et eloquentiam, laudat. Panegyricum voto concludit.

I. Tandem et imperatoris familiaritatem majorem expetivi. Nam sæpenumero et ipse spectaram, et ex omnibus intimis ejus audieram, palatium ab eo non modo honestatis et omnis virtutis graviorisque disciplinæ officinam effectum, propterea quod ille longa ætate et naturæ excellentia magnum sibi earum rerum usum comparavisset, sed et litterariæ, ut ita dicam, eruditionis optimum gymnasium et veluti campum eloquentium linguarum certaminibus patefactum esse. Quamobrem et ipse talibus bonis adamatis eo me contuli. Nam otiosa disciplinarum tractatio, quam libri studentibus suppeditant, sive illa tenuior, sive copiosior sit, mea quidem opinione similis est corporis organici structuræ animam desideranti, quam per sensuum experientiam accedere dico : aut potius variis ciborum generibus in ventrem congestis comparari queat, quæ calorem ad concoquendum postulent. Is vero **328** calor non alius fuerit, nisi quem subministrant omnigenæ tempestates et multiplex rerum sensilium singulariumque experientia. Itaque aliquos videre est, qui, quod otio nimis dediti fuerint vitamque solitariam ac nullo externo convictu exercitatum egerint, omnes animi vires enervarunt atque ita effeminarunt, ut nec dicere nec agere quidquam publice auderent. Cæterum cum et ego, annum ætatis jam septimum et vicesimum excedens, ad imperatorem accessissem, et ultra spem omnem ab eo exceptus essem, in ejus prudentiæ et eloquentiæ laudem hujusmodi orationem coram eo statim habui :

Α'. Ἐπόθουν δὲ ἤδη καὶ τῆς τοῦ βασιλέως τυχεῖν τελεώτερον. Αὐτός τε γὰρ πολλάκις ἐθεασάμην καὶ ἐτι παρὰ πάντων ἠχηκῶειν, ὅποσοι πρὸς ἅκρην ἀφικοντο πείραν αὐτοῦ, ὡς οὐ μόνον εὐκοσμίας καὶ τιμικῆς ἀπάσης ἀρετῆς καὶ ἀσκήσεως ἐργαστήριον τὸν βασιλικὸν κατέστρεψεν οἶκον τῷ τε μακρῷ χρόνῳ καὶ τῷ περιόντι τῆς φύσεως πλείστην ἐπὶ ταῦτα πείραν ξυνηθροικῶς, ἀλλὰ καὶ λογικῆς φάναι παιδείσεως κράτιστον γυμνάσιον καὶ, οἷον εἰπεῖν, ἔλλογιμον γλωσσῶν στρατάπεδον. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἐραστή; τῶν τοιοῦτων καλῶν καὶ αὐτῶς καταστάξ προσήλθον αὐτῷ. Ἡ γὰρ καθ' ἡσυχίαν τῶν μαθημάτων ἀσχίσις, ὅπόσην αἱ βίβλοι τοῖς μετιοῦσι χαρίζονται, κἄν ἤττον ἢ πολλῆ κἄν πλείστον, [P. 202] εἰκοὶ ἔν καὶ ἐμὴν δόξαν σώματος ὀργανικοῦ διαπλάσει ἐφιεμένῳ ψυχῆς, ἣν δὴ φημι: διὰ τῆς ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐμπειρίας προσγιγνεσθαι· ἣ μᾶλλον εἰκοὶ ἂν συμφορῆσαι διαφόρων βρωμάτων ἐν κοιλίᾳ συναθροισθέντων καὶ δεομένων ἰέρμης πρὸς πέψιν· ταύτην δ' εἶναι ὅποίαν αἱ παντοῖαι τῶν χρόνων ὥραι καὶ ἡ ἐπιγωγικὴ τῶν αἰσθητῶν καὶ μερικῶν πραγμάτων ἐμπειρία παρέχονται. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ ὅπως εἰνὲς διὰ τὴν τῆς ἡσυχίας ἐπίτασιν καὶ τὸ ἄμικτον καὶ ἀγύμναστον τῆς ἐξω συνδιαίτησεως τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἐμάραναν καὶ τὴν φύσιν ἐξεθῆλυναν καὶ παντάπασιν ἀπέρρησιαστον ἔθηκαν. Ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς προσήλθον οὕτω τῷ βασιλεῖ, ἔδδομον ἤδη καὶ εἰκοστὴν τῆς ἡλικίας ἀμείβων ἔτος, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν προσεδέχθην ἐλπίδα, εὐθύς ἐπαίνον ἐπ' αὐτοῦ διεξήλθον τῆς εὐγλωττίας καὶ συνέσεως αὐτοῦ τοιόνδε·

II. « Si eos nostra ætate virus, potentissime imperator, exstitisse cernerem, qui majestatem tuam dignis laudibus celebrarent, equidem nec ad dicendum prodiissem, neque silentio quidquam antiquius habuissem : ut iis esset locus, qui tuas laudes æquare dicendo possent. Sed cum decorum tuorum amplitudo omnem orationis copiam inopiæ condemnarit, neque ullus omnino sit, qui ornamenta tua verbis non dico assecutus sit, sed prope ad ea accesserit : mihi non vitio vertendum esse duxi, si et ipse illorum vestigia, qui infra dignitatem dixerunt, subsecutus meum quodam debitum persolvere studerem. Ut enim ineptissimum fuisset, nos solos tanto negotio impares audere aliquid : ita consentaneum est una cum cæteris

Β'. « Εἰ μὲν ἦν μοι ὄρα, κράτιστε βασιλεῦ, τὴν κατ' ἡμᾶς τοῦ χρόνου φορὰν ἀξιώχρεως καὶ τὸς ὑμνητὰς προενεγκούσαν τοῦ σοῦ κράτους, οὗτ' ἂν τὸ λέγειν προηροῦμην καὶ πᾶν ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ σοῦ σιγᾶν σφόδρα προσέμην ἂν (81)· αὐτὸς δὲ τοῦτοις ἄσμενος τῆς παρρησίας παρεχώρου, οἷς ἐφάμιλλως τοῖς ἔγκωμοις σου λέγειν ἐξῆν. Ἐπεὶ δὲ πάντων, ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν, κατεψήφισα τὴν ἤτιαν τῆ τῶν καλῶν σου πλεονεξία, ἐνὶ δ' οὐδεὶς τὸ παράπαν μὴθ' ὁ πρὸς ἀξίαν εἰπὼν, μήτε μὴν τῆς ἀξίας ἔγγυς, οὐ δοκεῖ μοι οὐδ' ἐμοιγε κείσεσθαι φαύλως τὸ πρᾶγμα, εἶγε καὶ αὐτὸς, ὡς ἐξεστι, τούμῳ κατατιθεῖν ὑψηλμα. Ὡσπερ γὰρ ἂν τῶν ἀτοπωτάτων ἦν, μόνου; ἡμᾶς τῆς ἀξίας ἐλλείποντας εἶτα ἐπιχειρεῖν λέγειν· οὕτω δὴ τα τῶν εἰκότων αὐ, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις

Variorum notæ.

(81) Aliquid hoc loco vel deest, vel superfluit. Boivin.

κατόπιν τῆς ἀξίας βαδίζοντας τοῦτ' αὐτὸ ποιεῖν, ὡς ἄ μάλα θν οὐδὲν αἰσχρόν. Διατειναίμην γάρ ἄν σφόδρα ἔγωγε, ὡς τὴν σὴν πλουτήσαι γλῶσσαν εὐξασθαι χρῆ πρότερον, ὅστις βούλοιο πρὸς ἀξίαν διεξιέναι τὰ σά. Ἄλλως δ' οὐκ ἄν διατειναίμην εἶναι ῥάδιον οὐδενί. Καὶ γὰρ καὶ γλώττης εὐπερπεία βασιλικῶ τῷ πῆχει τοὺς ἄλλους παρήλασας, καὶ πάντα σοὶ πρόσθετι τὰ καλὰ, ὧν ἐν οὐδὲ ἐν οὐδενί τῶν ἀπάντων ὡσαύτως, οὔτε τῶν ἐν οἷς ἡμεῖς, οὔτε μὴν τῶν πρὶν ἢ ἡμεῖς, οὐκ οὐδ' ἄν τοὺς ἐξαρχῆς ἀριθμῶν τις ἐθέλῃ. Ἐνταυθοῖ δὲ τοῦ λόγου γενόμενος οὕτα διεξιέναι τολμῶ οὔτε πᾶνθ' ὡς ἐπίπαν ὁπόσα σοὶ ἐστὶν ἐγκώμια, οὔτε μὴ πάντα· αἰτίαι δὲ ὡς λαμπραὶ καὶ λαμπρῶς ἐγκείμεναι. Καὶ γὰρ τὸ μὴ δύνασθαι καὶ ἡ τοῦ χρέους ἐκτεσις, δύο δὴ ταῦτα ἐναντιῶς πως ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, τὴν ἐκτὴν ἐφ' ἐκἄτερα σχίζει διάνοιαν· ὡς ἐμὲ γοῦν τὸν ἐκατέρωθεν φυλαττόμενον κίνδυνον ἀναγκάζεσθαι καὶ ἀμφοτέρων μεταποιεῖσθαι· καὶ αὐτὸ μῆδετέρων, ἀρμολύμενον δι' ἀλλήλων ἐκἄτερα. Ὅποτε γὰρ ὧν ἐπὶ σοφία πάσαι σεμνότης ὀνόματος οὗτοι [P. 203] πάντες εἰ παρήσαν, ἡτήθησαν ἄν σου τῆς τῶν καλῶν πλεονεξίας, τῶν γε νῦν ὄντων τὸ πρᾶγμα οὐδὲν διαφερόντως ἔχει, τί λοιπὸν ἐμοὶ ἢ τῶν γε πλείονων ἀφεμένῳ μικρὰ τινα διαλαθεῖν δεῖ καὶ ὅσα μοι τίσφαλές ἐστι προημῶμενα; μήπου τοι καθάπερ οἱ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀθλῶν ἀτέλειστοι κινδύνη χρησάμενος αἰσχύνῃς ἀθλητῆς ἐμαυτῷ καταστασίην. Καὶ πείθομαι γε μὴδὲν εἶναι τῶν πάντων ἕτερον, ὃ με προσήκει μᾶλλον ποιεῖν, ἢ τὸν ἐνεῦθεν φυλάττεσθαι κίνδυνον καὶ μάλα μᾶλλον ἐμὲ, ἢ εἰ τι βρέφος ἐβούλετο μάζαν αἰτεῖσθαι, πρὶν ἀποτίθων γενέσθαι. Ἐξῆν γὰρ ἄν γέ που πάντως ἀνίστασθαι· τρελεσθέντος. Χρῆ μέντοι, οἴμαι, ὡς εἰς ἀνάκτορον εἰσιόντι παμπόλλοις φαιδρυνόμενον καὶ ποιηκίους ἀγάλασιν, ὡς δὲ κἂν τοῖς τοῦ βασιλέως ἐγκωμίοις γενομένῳ τοῖς ἄλλοις τῶν ἄλλων παρακωρηκότες ἐνός που ἢ καὶ δύο τὸ πλεῖστον ἐπιμνησθῆναι. Πλείονα γὰρ ὡς οὐκ ἀσφαλές ἄν εἴη λέγειν, ὅτι δὴ μὴ μεταμέλει μῆλοι, ἔστιν εἰρημένον. Εἰ γὰρ τῶν δύο οὐκ εὐχερῶς ἄν τις ἀπαλλάξαιτο, σχολῆ τῶν γε πλείονων. Ἄλλοι μὲν τοίνυν ἀλλάττα λεγόντων, ὡς γε εἴρηται, τῶν τοῦ βασιλέως, ἐμοὶ δ' ἐχέτω μνήμην τὸ τε τῆς φρονήσεως αὐτοῦ μέγεθος καὶ ὁ τῆς γλώττης κρότος. Ἄν αὐτὸς τε πείραν σχῶν τοῖς τε ἄλλοις χρώμενος· ἀεὶ διὰ γλώττης ἄγουσι καὶ οὐδέοι μὴ θαυμάζουσιν, οὐκ ἔσθ' ὅτε μέμνημαι καὶ αὐτὸς, μὴ ἀσχολοῦντός μου τὸν νοῦν τοῦ αὐτῶν θυμῶτος καὶ ἀπορεῖν ποιούντος, πρότερον πρότερον καὶ μᾶλλον ἐπαινοῖν ἐκατέρων· καὶ ἀεὶ παραιτέρω τοῦ λόγου δηλοῦσθαι εὐρίσκων μεταχωρῶ πρὸς ἐμαυτὸν διοιτρίαινών, καθάπερ οἱ σώματος λείους τὰς χεῖρας ἐρείδειν σπουδάζοντες. Ὡς νῦν γε, εἴπερ ἐξῆν μοι, οὐδαμῶς ἄν ὑφιέμην μὴ καλεῖν σε γῆς ἡλίον, ὃ βασιλεῦ. Ὡς γὰρ πάντες φωτὸς θησαυροὶ τῷ ἡλιακῷ ξυνηθόντες δίσκῳ πᾶσιν ἐκείθεν ὡσπερ ἐκ κενουῦ πρυτανεῖου τὰς ἀφορμὰς· διδῶσαι τοῦ βλέπειν, οὕτω δὴ κἂν σοὶ πᾶσα φρονήσις συνδρομοῦσα φέρεται ὡσπερ ἐξ οὐρανοῦ πανταχῶς τῆς γῆς, ἀφορμὰς διέουσα πᾶσι τοῦ θαυμάζου· καὶ ὡσπερ οὐκ ἔστιν

A frustrari. Neque enim affirmare dubitem, ei qui tua facta ut merentur laudare instituit, in primis linguam tuam exoptandam esse : 329 alioqui vero neminem id facile præstare posse. Nam et orationis ornatu longo intervallo omnes a tergo relinquis : nec ullum in te bonum desideratur, quorum ullum vel nostra ætate, vel a primordio par aut simile exemplum reperiri queat. Hoc orationis loco neque omnes tuas laudes recensere neque aliquas præterire audeo evidentibus gravibusque de causis. Nam et ingenii imbecillitas et debiti magnitudo animum meum diverse trahunt : ut periculum utrinque caventi mihi et utrumque sit conandum, et neutrum, ambobus inter se conjungendis. Si enim ii omnes, quibus illustre nomen olim eruditio peperit, adessent, nec tamen argumento satisfacere possent : et eadem est eorum etiam qui nunc vivunt conditio : quid mihi restat, nisi ut maxima parte omissa pauca explicem, quæ sine periculo tractare possim? ne forte, ut Olympicorum certaminum rudes, meapte culpa suscipiam dedecus. Ac omnino persuasum habeo, nihil omnium æque ac periculum hoc cavendum esse mihi, et nihilo minus quam si infans, nondum ab ubere remotus, pane vesci cupiat. Nam si id fieret, esset utique dolendi locus. Etsi autem conatus est arduus, tamen decere arbitror non minus quam si in sacrarium omnis generis imaginibus exornatum ingrederer : ita 330 etiam imperatoris laudes aggressus cætera aliis concedenda, unius vero atque alterius mentionem esse faciendam. Nam plures attingere periculosum fuerit. Qui enim binas absolvere difficulter queat, quid pluribus accidet occupato? Itaque alii alia commemorent : a me vero et ingenii magnitudo et dicendi vis celebratur, quas et ipse experimento cognovi, et alii, quorum consuetudine utor, quotidie prædicant, nemine non admirante ; neque ego unquam commemoro, quin admirer et ambigam, utrum eorum magis laudare debeam, cum subinde plura quam dicta fuerunt, dicenda occurrant. Ad me ipsum ergo redeo, non secus ac ii qui lævibus corporibus inniti student, labascens. Nam nunc quidem si liceret, non committerem quin terræ solem te dicerem, imperator. Ut enim omnes lucis thesauri una cum solari orbe prodeuntes omnibus usuram lucis impertiunt : ita etiam in te omnis sapientiæ concursus velut e cælo in omnes terras fertur, admirandi tui causas suppeditans : et ut nemo est omnium, qui solis radios non aspexerit, nisi quem sol luminibus orbatum aspexerit : ita nemo est neque erit, qui de tua sapientia nihil audierit, nisi audiendi sensu destitutus. Hac ergo ratione si te solem terræ appellaro, non inepte id facturus mihi videor : et si quis aliquid majus dixerit, me minime refragante dicet. Cælestium enim 331 corporum idem perpetuo status admirationem non nihil imminuit : omnium vero rerum humanarum, quarum nonnullis alii aliis antecessunt, cum per-

petua mutatio sit, nonne tuæ res omnium optime A
 constitutæ omnem admirationem excedunt? Omni-
 no certe decuit, ut quantum dignitate alios ante-
 cedis, tantum etiam sapientia illos superares. Ita-
 que factum est. Rhetori sane cuidam satis fuit,
 recitatis Demonactis salibus, illius omnem sapien-
 tiam ostendere: quasi ea quoque res magni æsti-
 manda esset. Nec tamen quanta fuerit ejus elo-
 quentia ostendit, quæ nulla in illo fuit. Nam si qua
 fuisset, non ab eo tacita fuisset, cui tanta virum
 sapientiæ celebrare propositum fuit. Tuæ vero sap-
 ientiæ recessus tametsi aliquis indicarit, tuæque
 consilia velut in fabula exposuerit, orationis tamen
 copiam non alia ratione expresserit, nisi ut Nilii
 inundationibus eam comparet, quas cubitis Ægyp-
 tii metiuntur, aut variis vitis ramis. Nam et men-
 sura cubitorum, id est majorem in modum, inter-
 nos mentis fontes auget, et ut vitis a secunda
 radice orta multos corymbos implicat, et germina
 germinibus cumulat perquam generose. Nec enim
 ea tibi lingua contigit, quæ mentis fontem hebetet,
 aut immaturos ex inscitia fetus edat, et maxi-
 mi ingenii arcana confundat: neque inexercitata,
 aut sacris præstantis animi non satis initiata: **332**
 sed ita instructa, ut totis phialis, ut ita dicam,
 quoties et quando libuerit, inde haurire liceat,
 certo tamen modo et exquisito cum iudicio,
 quo et redundantia coerceantur, ne, velut ex fonte
 restagnante, plus effluat quam oportet, et humili-
 a erigantur, cum vacat serio ejusmodi studiis in-
 cumbere: ut tua verba, quam illaborati saxa,
 quæ in structura templorum politis lapidibus ad-
 junguntur. Tanta porro suavitate oratio conditur,
 ut æstimari queat desiderium in tua lingua sessitare,
 quæ et præsentis exhilarat, et abeuntes aures
 veluti sequitur, in his resonans et memoriæ inhæ-
 rens, quemadmodum sapor gustati mellis linguæ
 adhærescit. Verum enimvero luci et prata et deserta
 suavissimis tempore verno cantillantium
 avicularum vocibus resonant, certa loca certis
 temporibus. Tuæ autem prudentis facundiæ, loco
 veris, quatuor anni temporum ambitus perpetuus
 est: loco pratorum autem et saltuum omnis terra
 continens, non quantum Herculanæ columnæ in-
 cludunt, sed quantum terrarum orbis amplectitur,
 quovis Attico peplo evidentius tuas virtutes depin-
 gens. Credo enim nec in extrema Gallia, nec ullis
 Oceani accolis, famam tuam ignotam esse, aut
 ipsis Indis; sed inde etiam eam tibi laudem tri-
 bui, quod omnes mortales prudentia vincat. Sic

οὐδεις, ὅς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίων ἀθέατος ἔμεινε,
 οὐδ' οὐ μὴ μένη, πλὴν ἢ ἐν ἡλίῳ εἶδε πλὴν τοῦ βλέ-
 πειν· οὕτως οὐδ' αὖ ἔστιν οὐδεις, ὅς ἀνέκοος τῆς
 σῆς φρονήσεως διετέλεσεν, οὐδ' οὐ μὴ διατέλεση,
 πλὴν ἢ ᾧστις ἐγένετο πλὴν τοῦ ἀκούειν. Οὕτω σε
 γῆς ἡλίον προσεπικῶν οὐκ εὐθὺς τι φάναί δοκῶ μοι·
 εἰ δὲ καὶ πλεόν τι λέγει τις, οὐκ ἔγωγε διοίσταμι.
 Ἐπὶ μὲν γὰρ οἶμαι τῶν οὐρανίων σωμάτων τὸ ἀεὶ
 ὠσαύτως ἔχειν ἀφαιρεῖται τὴν ὑπεροχὴν τοῦ θαύ-
 ματος· τὸ δ' ἄλλοτ' ἄλλως ἔχειν τῶν ἀνθρώπων
 ὅν (82), ὑπερεχόντων ἐσθ' ὅτε καὶ οἱ ἀλλήλους,
 εἶτα τὸ σὸν πρᾶγμα παντὸς βέλτιστον καθάπαξ κα-
 ταστάν πῶς οὐκ ἀτεχνῶς εἴκοι ἂν ὑπερβίβῃ θαύμα-
 τος; καὶ εἰκότως. Ἐχρῆν γὰρ πάντως πού τῶν ἀλ-
 λῶν ὅσον ὑπερέχεις ἀξιώματι, τοσόνδε δῆτα καὶ
 φρονήσει. Τοιγαροῦν καὶ ξυνεβέρθηκε. Σοφιστῆ μὲν
 [P. 204] οὖν ἤδη τινὶ ἤρκεσε τὰ Δημόνακτος εἰπόντι
 χαρίεντα ἀποφθέγματα τὴν σοφίαν ὀπίσθη δηλώσαι
 Δημόνακτος, ὡς χρῆμα καὶ τοῦτο πᾶν πολλοῦ τί-
 μιον ὅν τοῖς ἀνθρώποις. Οὐ μὴν εἰ καὶ γλώττη
 ἐχρῆτο εὐροσση δεδῆλωκεν (83)· οὐ γὰρ οἶμαι εἶχεν.
 Ἡ γὰρ οἶμαι ἦν οὐκ ἂν αὐτῷ ἀρρήτον, ἐπαίνειν
 οὕτω προελομένη σοφίας μεγάλης ἦκοντα ἄνδρα. Σοῦ
 γε μὴν τῆς σοφίας τὰς λαβυρίθους κῆν καὶ διγλώ-
 σει τις πίνικι δοῦς τὰ σὰ γνωματεύματα, ὁμοῦ δὲ
 καὶ τῆς γλώττης τὴν εὐροίαν οὐκ ἂν δῆπου, εἰ μὴ
 ἄλλω τῷ χρωτὶ τρόπῳ, ἢ ταῖς τοῦ Νεῖλου περιβί-
 λων προχύσσειν, ὅς διασκοποῦνται πήχεσιν Αἰγύ-
 πτιοι, ἢ δῆτα κλάδοις ἐξ ἀμπέλου ποικίλοις. Καὶ
 γὰρ καὶ κατὰ πήχεις αὖξιν ἔχει τὰς ἐνδοθὸν πηγὰς
 τοῦ νοῦ καὶ αὐτὸς ἀμπελὸς ἀπ' εὐτυχούς γέ που
 τῆς βίτης ἀνίσχουσα πολλοὺς ἐλάσει τοὺς κύκλους,
 καὶ διὰ παντὸς ἐκ βλάστης βλάστην φύει σφάδρα γέ
 τοι εὐφυῶς. Οὐ γὰρ οἶαν ταύτην ἔλαχε τὸ γόνιμον
 τῆς ἐνδοθὸν πηγῆς ἐξαμβλοῦν, ἢ τόκου παρεχομένην
 διηνεκῶς ἀωρίαν ὑπ' ἀμχανίας καὶ τὰ τοῦ μεγίστου
 νοῦ συγχωνύουσαν μυστήρια, οὐδ' ἀγύμναστον τινα
 οὔσαν καὶ μὴ σαφῶς τετελεσμένην τοῖς τῶν τοσοῦ-
 των φρενῶν ὀργίοις· ἀλλ' οὕτω γ' ἀποχρῶσαν, ὡς
 καὶ φιάλαις δαιαι εἶναι, ὡς εἶπεῖν, ὀπνίκα καὶ
 ὑπόσα εἴη ἐθέλοντι ἐξαντελεῖν, μετὰ στάθμης μέντοι
 καὶ χρίσεως ἀκριβοῦς, κολαζούσης μὲν τὸ πλεον-
 εκτοῦν, μὴ ὡς περ πηγῆ τις ὑπερλιμνάζουσα πλεόν
 ἀποτρέχῃ τοῦ δέοντος· βωννουούσης δὲ τὸ καταπί-
 πτον, ὀπνίκα' ἂν ἢ βρατείων τοῦ σπουδάζοντα· ὡς
 εἶναι καὶ τοὺς μὴ σπουδάζοντα; λόγους σου παρὰ
 τοσοῦτον οὐκ ἀξυντελεῖς, παρ' ὅσον οὐδ' οἱ τοῖς ἐξ-
 σμένοις ἀλάξουτοι συνταθειμένοι λίθοις τοῖς τῶν
 ἱερῶν περιβάλοις. Τοσοῦτον γε μὴν τὸ ἦδὲ τοῖς λι-
 γομένοις περιθεῖ, ὡς εἶναι νομίζεῖν ἱμερόν τινα
 ἐσκηνηθῆσαι τῇ γλώττη σου, ὅς καὶ παρόντας εὐφραί-
 νοιςιν

Variorum notæ.

(82) Sententia esse videtur, constantiam Andronici in tanta rerum inconstantia esse mirandam, cum rerum cœlestium constantia fastidium pariat. WOLFIIUS.

(83) Intellego, Lucianum rotunde dictis in medium allatis ostendisse Demonactis acumen: sed aliqua fuerit ejus eloquentia, dicendique copia, e scite dictis non perspicui potest. Si quis τὸ ἐχρῆτο

manvult ad Lucianum quam ad Demonactem referre, videbitur etiam sapientia Demonacti adimi. Est hoc declamatorium et sophisticum dicendi genus sane spinosum, et ob affectatas argutias subobscurum. WOLFIIUS. — Hinc apparet Wolfium legisse, οὐ μὴν εἰ καὶ γλώττη, non autem, οὐ μὲν καὶ γλώττη. Βοιωτιν

ναι καὶ μεταστάντων οἰνεῖται ταῖς ἀκοαῖς ἔπειτα ἐνη-
 χῶν τε καὶ ἐξαρτᾶται χυμὸς μέλιτος· ἐπειδὴν τις
 ἀπογεύσεται· Ἀλλὰ γὰρ δόξα καὶ λειμῶνες καὶ
 ἱερμῖαι ταῖς τῶν ὠδικωτάτων ἐρνίθων ὠδαῖς ἤρος
 ὥρα περιηχοῦνται, ὠρισμένοι τόποι καιροῖς ὠρισμέ-
 νοις· Σοῦ δὲ τῆς σώφρονος εὐγλωττίας, ἀντὶ μὲν
 ἑρος, ὁ τῶν τεσσάρων ὠρίων κύκλος διηνεχθῆς· ἀντὶ
 δὲ λειμῶνων καὶ ἀλσῶν ἤπειρος ἅπασα, οὐχ ὅσῃν
 Ἡρακλέους ὀρίζουσι στήλαι, ἀλλὰ σύμπαν φημὶ ὅσον
 ἦ τε τῆς οἰκουμένης ἔνδον καὶ ὁ κύκλω διάκοσμος
 ἐξυφαίνει, Ἀττικῷ παντὸς ἐναργέστερον πέπλου
 τὰς σά· ἀρετὰς διαγράφων· Πείθομα· γὰρ μηδ' ἂν
 τοῖς ἐπ' ἔσχατα· γῆς Κελτοῖς, οὐδ' ἂν οὐδέσιν ὄσοι
 πρὸς τῷ Ὀκεανῷ τυγχάνουσιν ὄντες, οὐ μέντοι οὐδ'
 ἂν ἐνδεῖν σου τῆς φήμης, οὐδ' αὐτοῖς· Ἰνδοῖς· ἀλλὰ
 κἀκεῖθεν τὸ κῦρος σε δέχσθαι τοῦ νικᾶν περιουσίᾳ
 φρονήτως· πάντα ἀνθρώπων γένη· Οὕτω τοι τὸ σὴν
 κίεος, καθάπερ ἐπὶ νηδῶς τῆς φήμης ὀχυόμενον,
 κληῖρες θαύματος διὰ πάσης ἔρχεται γῆς· Τεκμήρια
 δὲ μοι τῶν λόγων· καὶ γὰρ οὐκ εἰσὶν ὁπόσα κατὰ
 γῆν εἰσὶν ἔθνη, ἐξ ὧν μὴ οὐκ ἦλθον ὡς σὲ τῆ φήμη
 δημαγωγούμενοι· οὕτω μέντοι σὺν ἑορτῇ πάντες,
 ὅσ' ἐξεῖναι ζημίαν νομίζειν, εἰ τις ἀπαλλάξῃ τοῦ
 ἰδεῖν [P. 205] τε καὶ συγγενέσθαι· Τὸ γὰρ πολλοῖς
 ἐκάστοτε τῆς οἰκουμένης ἐκασταχόθεν συββεῖν ἰσως
 χεῖμάρβρου βεῦμασι, τὸ δὲ κύκλους ἐλίσσειν αἰετὸν
 σὲ, οἷον καὶ περὶ Πυθαγόραν οἱ ἐχέινου φοιτῆται, τὸ
 δὲ διψῶσιν ὥσπερ ὄψιν ἀτρεμιζόντας δέχσθαι τὰ
 λεγόμενά σοι, καθάπερ οἱ θεομάντις ἐπιπνοῖα·
 ὅπότε θείας ἐκφοροῦντο· ταυτὶ τοίνυν μὴ σύμβολα
 εἶναι τοῦ δικαίως σφῆδρα ἐφισέσθαι τῆς σῆς ὀμίλια,
 ὡς ὅσως θαυμασιωτάτης, πάντας οἶμαι οὐκ ἐρούσι·
 Τὸ δ' αὖ σὲ πρὸς οὕτω παντοδαπὰς πεύσεις τε καὶ
 προβλήματα διαλλάττοντα μὲν πρὸς ἄλληλα, οὐκ
 ἐπιχώρια δὲ οὐδὲ τοῖς κατ' ἡμᾶς ἔθουσιν, ἔπειτα πᾶ-
 σιν οικειῶς ἐν ταύτῃ διαλέγεσθαι τὰ πλείστης ἐπά-
 ξια στουδῆς τε καὶ μελέτης, τουτὶ δ' ἔγωγε πολλοῦ
 εἶω μὴ λέγειν ὡς Περικλεῖς ἄμα καὶ Νέστορας ὑπερ-
 βίβληκεν· Ἐκεῖνων μὲν γὰρ τοῖς λεγομένοις ἐσθ'
 ὅτε καὶ σφαλλομένη τελευτῇ ξυνέθανε· σοῦ δ' οὐκ
 ἐσθ' ὅποτε μὴ προσήκουσα· Καὶ τῶν μὲν ἐπιχωρια-
 ζῶν ὁ τύφος τοῖς χεῖλεσιν, ὡς ἂν ἀπορῆθῃ κακίας,
 τὸ σεμνὸν τῶν λόγων ἀφαιρεῖτο, καθάπερ μῆλων
 ὦραν ἀφαιρεῖται σκωλήτης ἐφεδρεῶν· χεῖλεσι δὲ γε
 τοῖς σοῖς τύφου μηδενὸς μηδὲ μῶς ἐφεδρεῶντος ἔστι
 προῖναι καὶ τὸν τῆς γλώττης κρότον πάντῃ ἀκιδόη-
 λευτον· Ἐλλήνων μὲν οὖν παῖδες τὰ ἑαυτῶν σεμνύ-
 νειν ἐθέλοντες ἐπειθὲ τινὰς οἶμαι ἡλιθίους ἀνθρώπους
 ἢ τοῦ Ὀρφείω· ἐκίνοι κισθάρα κινεῖσθαι ἔφασαν καὶ
 τὰ ἔφυχα τοῖς· ἐκείνου πρὸς λύραν ἄστμασιν· Εἰ δὲ καὶ
 ἡμῖν ἦν βουλομένοις τὴν ἀλήθειαν εἰς μύθους ἐξά-
 ρειν, ὅστις (84) τρόπον ποιήσαιμεν μελῶν ἢ ἔχουσιν
 ὄντα ὡς οὐκ ἐνὶ βῆδον εὐρεῖν οὐκ ἐνὶ δήμῳ μὴ φά-
 ναι· Ὡς τὸ γε νῦν εἶναι καὶ πεπελαμένα, μηδ' ἂν
 ἀπίστω· ἔχειν, μηδ' ἀνέφικτ' ἀνθρώποις ἡγεῖσθαι,
 ἐπὶ νῆκα ὀρώμεν ἐς μύθους τοῦς ποιητὰς τὰ πλείω

in tua gloria, fama **333** veluti navi vecta plena ad-
 mirationis omnes terras pervagatur. Verba mea
 illud confirmat, quod nullæ in orbe terrarum gen-
 tes sunt, unde non aliqui fama tui nominis inducti
 ad te venerint: tanta quidem cum festivitate omnes
 ab aspectu et consuetudine tua discessunt. Quod
 enim multi ex omnibus terræ partibus aquarum
 torrentis instar ad te conflunt, et subinde circa
 te versantur, ut circa Pythagoram ejus discipuli,
 et avidis auribus tua dicta, tanquam divina res-
 ponsa, venerabundi cum silentio accipiunt: hæc,
 inquam, signa esse, quod consuetudinem tuam ar-
 denter expellant ut admirabilissimam, omnes assen-
 tientur. Quod autem ad tam varias quæstiones et
 propositiones, quæ et inter sese differunt et a
 nostris moribus abhorrent, omnibus eodem tem-
 pore de gravissimis et maximi momenti rebus tam
 apte prudenterque respondes: dicere non verelior.
 Nestores et Pericles abs te superari. Nam illorum
 orationes sæpe irritæ fuerunt, tuæ vero nunquam
 non efficaces. Ac gentilius linguæ illorum fastus,
 velut improbitatis propago quædam, illorum ora-
 tionem deformabat, ut vermibus pomi elegantiam:
 tua vero labia ab omni fastu aliena solida et inde-
 libata laude tuam linguam exornant. Græci quidem
 ad res suas amplificandas, cum quosdam, stolidos
 ut reor **334** homines, Orphei cithara demulsisset,
 cantu illius etiam inanima quedam commota esse
 fabulati sunt. Quod si nobis etiam liberet veritatem
 fabulis conmutare eoque modo exaggerare, nemo
 opinor negaverit, difficile esse ullam rationem
 comminisci, qua ea, quæ nunc sunt, majora sin-
 gantur quam re ipsa sint, cum plerasque res a
 poetis in fabulas redactas esse videamus; sive in-
 genia illorum temporum obtusiora fuerint, sive
 alioqui poetæ de industria propter majorem clari-
 tudinem illa sint commenti. Ea enim haudqua-
 quam esse majora ingenii humani captu, quæ illi
 ad miracula et fabulas detorserunt, tu demonstra-
 sti, qui illa omnia confecisti. Ego vero cum pridem
 Academiam, aut Lyceum, aut Stoam nominari
 audierim, magnum aliquid imaginabar et pulcher-
 rimum atque excellens, ob Platonem utique et
 Socratem et Zenonem et cæteros, qui disserendo
 valuerunt. Nunc vero omnem de illis præclaram
 opinionem abjeci, quemadmodum experreci som-
 nia: illorumque miraculum non majus judico
 quam cui simile reperiri queat: imo mediocrè
 esse, et vix magnum habendum puto, cum te tanto
 intervallo eos supergressum esse videam, quanto
 infra dignitatem te admiror. Quamvis autem ma-
 gnum esset, si res tuæ rebus eorum qui celebra-
 ntur consimiles essent: tamen te tantum illos vin-
 cere constat, quantum Stentor clamando cæteros
 præcones superavit. Ecce enim palatium tuum

Variorum notæ.

(84) Ὅτινα, pro καὶ τουτουῖ· eoque modo accipio. WOLFIIUS.

335 eloquentia tua ita instruxisti, ut quamvis A
Academiam, quodvis Lyceum, quamvis Stoam
vincat, quod multo æquius omnis eruditionis do-
micilium appellaretur. Nemo enim est, qui tua sua-
vissima voce audita, aut vultu tantum conspecto,
non maximum inde fructum ad formandos mores, ad
incrementum doctrinæ, ad eloquentiæ copiam et
disserendi acumen ceperit. Hæc igitur et id genus alia
e solo congressu tuo emolumenta nulli sunt, qui non
perceperint: qui vero perceperunt, omnes optimi
evaserunt. Fortassis etiam sunt bonis quidam inge-
niiis præditi, apud quos, te aspirante, elegans
institutionis egregiæ fetus appareat; ut cyrenis ac-
cidit, qui matutino zephyro aspirante præclare
canunt. Qui omnes longe magis eo gloriantur, si
quis scite dicta abs te referat, quam Homeridæ, si
Homericas sententias audierint. Suavitas insignis
Sirenum vocis olim magnopere celebrata est. Sed
ea non sine magna calamitate atque interitu audiri
potuit: nec ulli manserunt incolumes, nisi aures
cera obturassent sibi que audiendi sensum ademis-
sent. Te vero concionante tantum abest aures cera
ut obturent, ut mortis instar ducant, quod natura
eos non ab omni parte auritos fecerit, sicut fabu-
læ quosdam plenos oculorum fuisse tradunt. Quos
enim Demosithenes concionum artificio et vi non
superasti? quos non Platonem ingenii magnitudine
et gravitate vicisti? Quos vero non ita tibi devin-
xisti, **336** ut magis te mirentur, quam Attica illa
ætiās Socratem? quippe qui concionem tuam et
persuadendi vi et voluptatum illecebris conditam
esse perspiciant, sicuti agri varietate florum
exornantur. Usque adeo tuæ Calliopes amatores
omnes reddis et mirabiliter incendis. Quare te
Solomonis esse similem, nemo est qui dubitet;
superari autem ab illo, nemo contendat. Neque
enim dici potest, illic multa suppetere testimonia,
hic vero pauca: aut totidem quidem, non autem
talía: sed contra potius. Nam qui illum mirantur,
iis non aliud competit testimonium, nisi reginæ
Austri in Palæstinam profectæ. Qui vero tuarum
rerum mentionem faciunt, hi ad mendacii suspi-
cionem abolendam et Septentrionis et Austri una
cum cæteris terræ fluvibus testimonia proferre mihi
posse videntur. Cæterum cum Anaxagora auctore
mens sapiens sit, quæ cuncta gubernet et omnium
causa rerum exsistat: et tu excellenti sapientia
res administras et imperium gubernas, ingenii ma-
gnitudine omnia in melius convertens, ut nemo un-
quam ex æquo id præstiterit, et recte is dixisse
videatur, qui consilio, prudentia, viribus animi
plerasque res, non autem rerum copia ponderari
affirmavit. Ut enim musicus, qui sonorum concen-
tum optime callet, chordis quæ intendendæ sunt
intendendis, contraque laxandis, ubi id expedit, et
moderatis intervallis **337** relinquendis cantum
elegantissime permiscet: i. a. et tu, qui prudentia
veluti rhythmis musicis omnia temperes, absolu-
tissimum concentum efficis, quo res pulcherrime

τῶν πραγμάτων ἀπάγοντας· εἶτε μὴ οὐχ ἰκανούσης
τῶν τότε ἀνθρώπων τῆς φύσεω,· εἶτε καὶ αὐτοί: δὴ
τοί: ποιηταὶς δόξαν ἐπίτηδες ποιεῖν περιφανεῖας
εἵνεκεν πλ. ἰονος· Ὡς γὰρ ἤκιστα μεῖζω ἢ ὥστ' ἀν-
θρώπου φύσει χωρητὰ εἶναι, ὅποσα πρὸς θαῦμα καὶ
μύθους ἐκεῖνοι ἀπήνεγκαν, ἐδειξας σὺ διὰ πίντω
ἐλάσας. Πρότερον δ' ἔγωγ' ἀκούων Ἀκαδημίαν καὶ
Λύκειον καὶ Στοᾶν μέγα τι ταῦτ' ὀφόμεν εἶναι καὶ
πᾶν ὃ τι κάλλιστον καὶ ὑπερήφανον, εἰς Πλάτωνα
γούν καὶ Σωκράτην καὶ Ζήνωνα, καὶ ὅσοι διάτορον
ἐν διαλέξεσιν ἐπνευσαν. Νῦν δὲ πᾶσαν τὴν περὶ αὐ-
τῶν εὐκλεᾶ δόξαν ἀπεβαλόμενη, ὡσπερ οἱ διαγρηγο-
ρήσαντες τὰ ἐν τοῖς ὑπνοῖς ὄνειράτα· καὶ ὁμοίαι γε
ἐκείνων θαῦμα εἶναι εἴθ' ὑπέριτερον ἢ ὥστ' ὁμοιον
εὐρεῖν, ἀλλ' εἶναι μέτριον καὶ μόγις μέγα, τοσούτον
[P. 206] ἐκείνους παρίοντα ὁρῶν σε, ὅσον ἐγὼ τοῦ
καταξίαν θαυμάζειν σε λείπομαι. Καίτοι μέγα ἂν
ἦν, εἰ καὶ παραπλησίως τοῖς ἄδομένοις εἶχε τὰ σά.
Σὺ δὲ ἀλλὰ καὶ ὑπερσχῶν φαίνῃ, ὅσον ἐν βαψφθίαις
τῶν ἄλλων κηρύκων τῷ ὑπερφωνεῖν ὁ Στένωρ.
Ἰδοῦ γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν Ἀκαδημίαν καὶ Λύκειον καὶ
Στοᾶν σοί: λόγοις ἀποφαίνεις: τὰ σά βασιλεία, πρυ-
τανεῖον παντοδαπῆς παιδείας φαίη τις ἂν οἰκειότερον.
Εἶναι γὰρ καὶ μηδέν, ἐνταῦθα τῆς σῆς ἀπολεικασκία
φωνῆ: ἡ δὴ ἴστα μόνῃ: τῆς θείας, μὴ καὶ ὠφέλειας
τῆς μεγίστης, ὅσα γε πρὸς ἡθους ῥυθμὸν καὶ γνώ-
σεως αὐξίν, εἰ μὴν πρὸς τὸ ἐγκυμονῆσαι λόγους
καὶ διαλέξασθαι ἐτοιμότερον· ταυτεῖ τοίνυν καὶ ὅσα
παραπλήσια ἐκ μόνῃς γέ σου τῆς ὀμιλίας οὐκ εἶδον
οἷτινες οὐκ ἀπώναντο· οἱ δ' ἀπώναντο, πάντες: ἄρ'
εἰσίν. Ἰσως δ' εἰσὶ καὶ παρ' οἷς ἀγαθὴν λαχοῦσι τὴν
φύσιν, ὡς ἂν ὑπὸ ζεφύρω πρῶν κύνες ἔπειν
ἐμμελές, ὡς δὲ κάκ τῆς σῆς ἐπιπνοίας ἐμμελῆς ὁ
τόκος τῶν κολῶν ἐξηνήκεται. Οἷ: δὴ πᾶσι καὶ
κρείττων πολλῶ φιλοτιμία τίς ἐστίν, εἰ τις ἀπαθεγ-
μάτων τῶν σῶν ἀπομνημονεύσειεν, ἢ τῶν Ὀμηρι-
κῶν Ὀμηροῖδαις. Ἐξαιρετον χρῆμα ἴδωνῶν, ὅπως
δι' ἀκοῆς πρὸς ψυχὴν ἀπαν:ῶσι, φασὶ τὰς Σειρήνας
πάσαι γενέσθαι: οὐ μὴν ἀταλαίπωρόν γε, ὅτι μὴ
θανάτου τιμῶμενον. Ἡ γὰρ τεθνάναι: ἀκούσαντα
πάνθ' ὄντινούν ἔδει, ἢ μὴ κηρῷ τὰ ὤτα φραζάμενον
κάντι: ἕθεν κωρὸν τοῖ: ἐκείνων μέλεσι μέιναντα. Σοῦ
δὲ δημηγοροῦντο: οὐχ ὅπω: οὐ κηρῷ τὰ: ἀκόας ἀπο-
φράττειν ἐθέλουσιν, ἀλλ' ἀντικειμένως θάνατον
ἠγούνηται, ὅτι μὴ πανηκίους τινὰς, ὡς εἰπεῖν, ἀνέδει-
ξεν ἡ φύσις, ὡσπερ οὖν τοὺς πανόπτας οἱ μῦθοι.
Τίνας γὰρ οὐκ ἂν ὑπερβέδηξας Δημοσθένεις τῆ τῆς
δημηγορίας οἰκονομία τε καὶ δεινότητι: Τίνας δ' οὐ
Πλάτωνας τῆ τοῦ νοῦ μεγαλοφυΐα τε καὶ σεμνότητι:
Τίνας δ' οὐκ ἂν ἀνηρτήσω ἀνθρώπους, σὲ μᾶλλον
θαυμάζειν ἢ τὸ τῆς Ἀττικῆς ἡλικίας ἀμάρζων πάσαι
τὸν Σωκράτην, ἐρ' ὅλην σου τὴν δημηγορίαν χάριν
ἰμοῦ καὶ περὶ ὧν συνορώντας ἐφέρπουσαν, καθάπερ
ἐπ' ἀνθη ἀγροῦ τὸ ποικίλον τοῦ χρώματος; Οὔτως
ἐραστάς ποιεῖς ἅπαντας τῆς σῆς Καλλιόπης, ἐκκίω
ὑπερφύως. Ἐχειν δὴ οὖν τὰ τοῦ Σολομώντος τοῖ:
σοῖ: ἐφαμίλλως: οὐδέεις ἂν ἔχοι ἀμφισθητεῖν· ὑπερ-
ἔχειν γε μὴν τοῦτο δὲ οὐδέεις ἐστίν ὅστι: ἤγεται.
Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἔστι φάναι, ἐκεῖ μὲν οἷς χρησε:αί τις

πῶς οὐκ ἔστι μαρτυροῦντες· ἐνταῦθα δὲ βραχέσιν, ἢ
 τοσούτοις μὲν, μὴ τοσούτοις δὲ· πολὺ μὲν τ' ἂν τού-
 νωνοί. Οἷς γὰρ τὰ ἐκεῖνου θαυμάζειν ἐνι, τοῦτοις
 οὐκ ἐνι πλὴν ἢ τῆς τοῦ νότου βασιλείας, ἣν ἐς Πα-
 λαιστίνην ἐκείνη πορεύειν ἐστείλατο, μαρτύριον.
 Ὅσοι δὲ τῶν σῶν μέμνηνται, [P. 207] τοῦτοις καὶ
 βραβείαν καὶ νότον ὁμοῦ τοῖς λοιποῖς τῆς γῆς πέραςιν
 ὕστεις μὴ οὐ φάσκει μαρτύρια εἶναι, ὅπως ἀθῶος
 φανταίται τοῦ ἀλῶναι ψευδόμενος, οὐκ οἷός τ' ἂν εἶναι
 μοι δοκεῖ. Ἐπεὶ μέντοι κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν νοῦς
 ἐστὶ σοφῆς ὁ τὰ πάντα διακοσμῶν καὶ πάντων αἰτίας,
 οὕτω δὴ τὰ τῶν περιόντι σοὶ τῆς τοῦ νοῦ σοφίας· ἐξηγή-
 τῶν πραγμάτων καὶ οὕτω σοὶ τὴν ἀρχὴν διακοσμῆς,
 τῆς φρονήσεως τῶν μεγέθει πάντα περιτρέπων εἰς
 τὸ χρήσιμον, ὡς τῶν ἐξ αἰῶνος οὐδέ τις ἀμεινόν.
 Ἐβρῶσθαι δὲ καὶ ὁ λόγος τῶν φησάντων νῦν μοι
 δοκεῖ, ὡς γνώμη καὶ φρονήματι καὶ ἀνδρείᾳ ψυχῆς
 τὰ πολλὰ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὐ τῶν πλήθει
 τῶν ὑπαρχόντων κρίνεται. Ὡς γὰρ εἰ τις ἀρι-
 στοῦ μουσικὸς τὴν ἐν τοῖς φθόγγοις ἀρμονίαν,
 ἐντείνων μὲν τὸ τῶν χορδῶν ὅσοι τετατάσθαι δεῖ,
 χαλῶν δ' ὅσοι τοῦτο βέλτιον, τὰ τε διαστήματα
 μέτρον ποιοῦμενος κάλλιστον οἶον τὸ χρήμα τῆς
 ψῆς· κερθύνουσιν· ὡς δὲ καὶ σὺ τῆ φρονήσει ἴσα καὶ
 βραβείαις τοῖς μουσικοῖς· τὰ πράγματα διεξάγων τὴν
 διὰ πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, ἀρμονίαν ἀρμόζῃ, ὡς εἶναι
 συνάδειν πανταχόθεν ἑαυτῇ κάλλιστά τε ἔχειν καὶ
 ὡς ἂν πάντες πεισθεῖεν θεὸν εἶναι σαφῶς τὸν διὰ
 σοῦ τὰ τῆδε καθιστάμενον. Οὕτω σὲ θεὸν τινα καὶ
 ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνθρώπων πάντες νομίζουσιν ἀν-
 θρωποι. Φθάνεις γὰρ τῇ τοῦ νοῦ καθαρότητι τὰς
 τῶν ὑπερκάων ἀπάντων διερχόμενος διαθέσεις καὶ
 γώμας καὶ ὅσοι μάλιστα τείνουσιν ἀρετῆς ἢ κα-
 κίας κάλλιστα διαγιγνώσκων· κἀντεῦθεν ἀρμόζεις,
 ὡς εἴρηται, σαυτὸν ὡς δεῖ τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις·
 καὶ κυβερνᾷς, κατὰ Πίνδαρον (85), τὰν πολῦστορο-
 φον γυμῶν ἐκάστων, καὶ διατίθεις ὅσοι ἂν σχοῖται τὰ
 πράγματα βέλτιστον. Γινώριμον δ' εἴη παντὶ που, ὡς
 οὐκ ἂν ποτε Θεμιστοκλῆς πρὸς φήμης ἤλασε τοσοῦ-
 τον, εἰ μὴ Ξέρξης ἤλασεν ἐφ' Ἑλλήνας. Οὐκ ἂν δὲ
 Μιλτιάδης ἐκεῖνος οἶμαι ἐς δνομα ἤγετο, εἰ μὴ Περ-
 σικοὶ σατράπαι καὶ τὰ τῆς Ἀσίας ὄπλα πρὸς Ἀτι-
 κὴν καὶ Μαραθῶνα διέβαινον πρότερον. Ἀλλ' εἶχον
 ἂν τὴν ἀρετὴν θαλαμειομένην, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀτεχ-
 νῶς ἐν ἀδήλῳ κειμένην, ὡς περ οἱ θησαυροί. Καὶ
 τῶ δὲ τὴν οὐρανοῦ ψαύουσιν φρόνησιν κατιδοὶ ἂν
 τις ἐκ μυρίων μὲν καὶ ἄλλων· ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ κληρὸς
 ἀπέπεισε μὲν, οὐκ ἀνεσδόθησε δὲ σοὺ τὰ πράγματα,
 πάσης βασιάνου σφέστερον τοῦτ' ἂν εἴη δείγμα,
 ἀειδὴλῳ φάναι χρυσῷ κατεσκευάσθαι σοὺ τὰ τῆς
 βίαιας. Πολλοῦ γὰρ τὰ πράγματα εἰληφῶς διατρέ-
 χοντες κυκεῶνος, οἷος ἂν διαδράμοι νεφέλας ὀνη-
 νικά εἴη στροφῶν ἀπαρκείας καὶ μικροῦ πάντων
 ἔθνων ἐφ' ἡμᾶς κινουμένων οὕτω σφοδρῶς, ὡς περ
 ὅς φασι καταράκτας Νεφλου, μόνος αὐτῆς τὰς ἐμ-
 βολὰς ἐς σαυτὸν ἀναδεδρόμενος· ἐστῶτι φρονήματι,

A gubernata et ab omni parte consentientes efficiant,
 ut omnes existint Deum plane esse, qui tuo in
 iis regendis ministerio utatur. Ita te omnes homi-
 nes divinum quemdam hominem et homine super-
 iorem existimant. Nam animi puritate subditorum
 omnium affectiones et voluntates penetrans et, ad
 quas virtutes aut vitia potissimum tendant, acer-
 rime perspicens, ita te componis, ut dictum est,
 quemadmodum omnibus hominibus convenit : et,
 ut Pindarus ait, varium cujusque ingenium guber-
 nas, itaque singula disponis, ut optime collocentur.
 Neque vero quisquam ignorat, Themistoclem nun-
 quam ad tantam gloriam fuisse perventurum, nisi
 Xerxes in Græciam invasisset. Neque etiam Militia-
 des ille, ut arbitror, tantum nomen haberet, nisi
 B Persici satrapæ et Asiana arma prius in Atticam
 et Marathonem penetrassent : sed eorum virtus,
 ut terra obruti thesauri, in obscuro latuisset. At
 tuum divinum ingenium cum ex aliis infinitis
 perspicere queat, tum vero ex eo, quod cum tem-
 pora adversarentur, nec tamen res tuas everterent,
 id evidentissimum signum fuit præstantis tuæ sap-
 ientia. Nam cum imperium perturbatione ple-
 num suscepisses, nec dissimile nubibus ab Aquilone
 agitalis, et pene omnes nationes in nostrum
 338 exitium conspirassent tanta vehementia,
 quantus in Nili cataractis impetus esse fertur : tu
 solus impressiones illas constanti animo, instar
 immotæ rupis violentos fluctus aspernantis, excepisti,
 atque omnium periculorum tempestatibus
 C sedatis in tranquillum portum nos perduxisti. Ita
 tu quidem et deliberas et disponis omnia, ut nemo
 omnium prius illa cogitare possit, quam perfecta
 fuerint : idque adeo facile, ut difficilium sit aliis
 ea commemorare, quam tibi administrare. Unde
 fit, ut si quis enumerare velit prudentissima et
 dicta et facta tua, non aliud agat, quam qui cu-
 jusque diei horas numerare instituerit, quærum
 nulla elabatur pulcherrimarum tuarum vel oratio-
 num vel actionum expers. Nam vel tuæ vocis so-
 nus unus mitigat et mansuefacit hominem etiam
 inhumanissimum : idque facilius, quam lyra Davidis
 dæmonium Saulis fugabat. Nunc igitur tuo bene-
 ficio metu omni vacui sumus. Nam cum te in
 puppi, ut ita dicam, rerum nostrarum sedentem
 D videamus et diligenter excubantem, ex iis quæ
 præcesserunt, parati sumus : et nuper expectata
 pericula, primumquam periculum eorum faciamus,
 avertimus, tua sapientia illa omnia propulsatum
 iri prævidentes. Ac tantisper forsitan aliqui desper-
 arint, donec summam prudentiam tuam cogita-
 rint : tum vero ita recreantur, ut assatu Favonii
 æstuant. Sed quid ego imprudens 339 in excel-
 lentia tuæ gurgites me paulatim immitto? Id
 ipsum vero est, quod initio orationis detrectabam,
 cum omnibus tuis laudibus prædicandis plane im-

Variorum notæ.

(85) Ea Pindari verba Gregoras a Platone acceperat, apud quem exstant lib. 1 *De Republ.* BOVIN.

parem esse sentirem. Putabam enim, si pauca dixissem, quæ ad æs alienum dissolvendum satis essent, licitum fore nihil cæteris supersedere: sed non animadverti, me id facere. quo meæ opinio plurimum falleretur. Nam cum de re maxima, tua nimirum sapientia, dicere instituissem, prætermis- sis operibus, quæ per eam geruntur et quæ eam ita sequuntur, ut majora navigia lembi: perinde me facere animadverti, ac si quis catena summa manu prehensa putaret eam sic se ablaturum, ut annuli reliqui non moverentur. Id quod incogitantia summæ fuerit, sicut et meum factum: quod tamen veniam meretur, nisi ea illi etiam negetur, qui maris ignarus in littoribus obversetur, sed in profundum pelagus sese demittere minime velit. Mihi certe quidem non a ratione alienum videtur, tuorum honorum quasi littora ut licuit prætervecto in voti portum appellere. Deus, qui te huic imperio et his temporibus aptissimum et opportunissimum produxit, idem tuam tuorumque imperatoriam majestatem in omne ævum tueatur, ut et nos perpetua felicitate floreamus. »

ἀθυρήσαιεν, μέχρις ἂν ποιήσωσι τὴν ἀρίστην σου σύνεσιν ἐνθούμιον· ἔπειτα ἐδοξας ὡς ὑφ' ἡλίω κω- μένοις ἔξφυρος. Ἐλαθον δ' ἄρα ἑμαυτὸν ἔγωγε εἰς τὰς ἀθύσσους τῶν σῶν κιντὰ βραχὺ καθιελς πλεονε- κτημάτων; Τοῦτο δ' ἦν δῆπου, ὅπερ ἀπελεγόμεν τῷ λόγῳ ἀρχόμενος (87), σαφέστατα πάντων ἀπο- ροῦντα αἰσθόμενος αὐτὸς ἑμαυτὸν (88). Καὶ γὰρ ὤμην μικράτα ἐπιόντι καὶ ὅσα ἄρκειν εἶναι γρέ- οὺς ἔκτισιν μηκέτ' εἶναι πλημμελὲς τῶν γ' ἔξῃς, εἰ βουληθεῖον, ἀποστατεῖν. Παρήλθε δὲ με, ὡς πρῶ- μα ποιῶν εἶην τῆς ἐμῆς τὰ μέγιστα γνώμης καταψευδόμενον. Περὶ γὰρ τοῦ μεγίστου χρημάτων τῆς σῆς φρονήσεως; προθέμενος λέγειν, πλὴν τῶν ἔργων δι' ἧς ταῦτα πράττεται καὶ ἡ ἔπειτα ὡσπερ ὀλκάδι ἐφ' ὄλκια, προτόμοιον ἔγνων ποιεῖν, ὡσπερ ἂν εἰ τις ὄρμαθου τινος ἄκρου λαδῶν τῆ χειρὶ, ἔπειτα ἐνόμισεν ὑφαρῆσθαι τοῦτ' ἥκιστα τοῦ ἐφεξῆς κινηθησομένου. Τόδε δ' ἦν ἂν ἀβουλίας μεστόν, ὡσπερ δὴ καὶ τοῦμὸν τοῦτ' οὐ μὴν οἶόν τ' οὐκ ἔχειν παραίτησιν, εἰ μὴ τινες κάκεινου τὴν συγ- γνώμην ἀτεχνῶς ἀφαιροῖντο, εἰ τις ἀπειροβάλατος ὢν, ἔπειτα περιπολοῖ μὲν τὰς ἀκτὰς, ἐς δὲ τὰ τῶν πελαγῶν ἀμύχανα οὐκ ἐθέλοι οὐδαμῆ οὐδαμῶς ἐφεῖναι. Ἀλλὰ γὰρ οὖν τῶν εὐλόγων εἶναι κάμολ δοκεῖ τῶν σῶν ἀγαθῶν, ὡς εἰπεῖν, τὰς ἀκτὰς παραπλεύσαντα ὡσπερ ἐξῆν εὐχῆ τὸν λόγον ἐνορμίζειν. Ὁ τῆδε τῆ ἀρχῆ καὶ τῷ τοιῷδε χρόνῳ μάλα προσφυῆ καὶ προσήκοντα ἀναφήνας; σὲ θεοῦ οἰῶνι παντὶ συνδιαμετροῖ σου τς καὶ τῶν ἐκ σου τὸ βασίλειον κράτος, ὡς ἂν καὶ ἡμῖν εὐδαιμονεῖν εἴη μέχρι δια- παντός. »

Α παραπλησίως προβλήτι πολλῶν προσρηγνυμένων κυμάτων ἀκυμάντω μένοντι (86), οὕτω καὶ βουλεύῃ καὶ διατίθῃς, [P. 208] ὡς οὐδ' ἐνὶ οὐδενὶ τῶν ἀπάντων ἐνθυμηθῆναι πρὶν τελεσθῆναι· οὕτω μὴν βρῆως, ὡστ' ἔργον εἶναι μᾶλλον οἷς ἐνὶ περὶωμένοις λόγῳ διεξίεναι ἢ σοὶ ἔργῳ πληροῦντι· ὡς ἐξεῖναι, εἰ τις βούλοιο διαμετρεῖν ὅσα τε λόγοις, ὅσα δὲ καὶ ἔργῳ, φρονήσεως γέμουσιν ἑκατέροις, ἐπιτελεῖς τρόποις, ἡμέρας ἐκάστης ἀριθμοῦντι τὰς ὥρας πάνυ τοι σφῆ- δρα ποιεῖν εἰκός. Μηδὲ γὰρ εἶναι μηδεμίαν, ἥτις παρέλθοι σῶν ἢ λόγων ἢ ἔργων καλλίστων ἀμοιρος. Σοῦ γὰρ καὶ φθέγμα ἐν ἐκμελίσει καὶ περιτρίψει ἐς τὸ πρῶον καὶ τὸν σφόδρα ἀμελίικτον καὶ ἐκτε- θηριωμένον εὐ μάλα ἀνθρωπον, βῆον ἢ λέγεται τὸ τοῦ Σαῦλ δαιμόνιον ἢ τοῦ Δαβὶδ κινύρα. Ὡς νῦν γε σου χάριν σχολὴν ἄγομεν γόβου παντός ἡμεῖς. Ἐν γὰρ τῇ πρῶμῃ τῶν καθ' ἡμᾶς, ὡς εἰπεῖν, πραγ- μάτων καθήμενον ὀρῶντές σε καὶ διαγρυπνοῦντα ἐπιμελῶς ἐκ γε τῶν προλαβόντων παρεσκευάσαμεθα καὶ τὰ τέως προσδοκῆθέντα δεῖνὰ πρὸ τῆς πείρας; ἀεὶ παρακρούεσθαι γενησόμενα πάντ' εἰδότες τῆς σῆς διανοίας τρόποιον. Καὶ μέχρι τούτου τάχ' ἂν τινες;

CAPUT IX.

Senioris Andronici benevolentia erga Gregoram; unde quorundam invidia et indignatio. Chartophylacis dignitas eidem oblata. Cur eam repudiaverit. Oratio, quam de ea re coram imperatore habuit. Repudiandi vis pæne illata.

I. Tum igitur sic accidit, ut hanc orationem C haberem. Tempore autem procedente majorem in dies erga me ejus affectum ac benevolentiam 340 expertus sum; adeo ut primos etiam ecclesiasticos honores mihi conferre cogitaret, ac statim chartophylacis dignitatem velut pignus quoddam accipere me cogeret; ut speciosam causam haberet ora obturandi obrectatoribus, qui clam

[P. 209] Α'. Ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα διεξίεντα τῷ τῆνικαῦτα ξυμβέβηκε. Τοῦ δὲ χρόνου προβαίνοντος ἐς τὸ πρόσω παρὰ τοσούτο πλείονα τὴν αὐτοῦ δι- ὀθεισιν ἀεὶ καὶ εὐμένειαν ἐκαρπούμενη, παρ' ὅσον καὶ τὸν χρόνον ἐς τὸ πρόσω προβαίνειν ξυμβέβαιεν. Ὡστε καὶ ἐς τὰς τῶν ἱερατικῶν με τῆς Ἐκκλησίας πρῶτας τιμὰς ἀνάγειν ἐσκέπτετο. Ἦδη δὲ καὶ ὡσπερ ἀρβαδῶνά τινα τὴν τοῦ χαρτοφύλακο; ἀξίην ἐν γε

Variorum notæ.

(86) Addit Wolfius, *Atque omnium periculorum tempestatibus sedatis, in tranquillum portum nos perduxisti, quæ ille non de suo addidisse, sed in codice manuscripto, quo usus est, videtur Græca reperisse. Boivin.*

(87) Quod initio orationis detrectabam, non, ut vertit Wolfius, quod orationis dicebam initio. Ἀπολα- γεσθαι apud Gregoram est παρτεῖσθαι. Exemplum

habes lib. ix, cap. 5, sect. 6 E. Boivin.

(88) Sic construo, σαφέστατα αἰσθόμενος αὐτὸς ἑμαυτὸν ἀποροῦντα πάντων, cum me omnibus prædicandis plane imparetem esse sentirem. Hoc loco πάντων ἀπορῶν idem est ac περὶ τὰ τῶν λέγειν ἀδύνατος. Dixerat scilicet orationis initio, ὅτι διεξίεναι τολμῶ ὅτε πᾶν ὡς ἐπίπαν ἐπίστα σοὶ ἐστὶν ἐγκώμια, οὕτε μὴ παντα. Boivin.

τῶ παρόντι ἠνάγκαζε δέξασθαι με, ἐν εἰη τις τοῦτ' ἄλλοι ob talem erga me affectionem conviciabantur; εὐπρίσωπος αὐτῶ ἀφορμῆ πρὸς τοὺς βασκαίνοντας καὶ ὑπ' ὀδόντα λοιδορουμένους αὐτῶ τῆς ἡμετέρας εἰνεκα τιμῆς, ἧς παρ' αὐτοῦ λαμπρῶς εὐθύς ἐκαρπούμενη, μήτε χρόνον προεισενεγκῶν, ὡς ἔθος τοῖς κλείστοις, μήτε τινὰ πολιὰν τρίχα, μήτε τινὰ τ.μὴν ἱερατικῆν. Ἡὐτέριζε δὲ μοι ἦδη, ὡς ἐφ' ἐτοίμῳ τῶ πράγματι, καὶ ἂ τῆ ἀξίᾳ προσήκοντα ἦσαν ἐνδύματα. Ἐγὼ δ' ἐς τὴν ἑμαυτοῦ νεότητα ἀπιδῶν καὶ τὴν τῶν

Β. « Περὶ μὲν ἑμαυτοῦ (89) καὶ ὡς οὐπω μοι καιρία τὰ τῆς ἱερατείας βραχύν τινα ἀποχρήσειν μοι δοκῶ τὸν ἀπόλυτον. Ὁ τε γὰρ μοι χρόνος οὐπω ὀραῖος πρὸς γε τὰ τοιαῦτα καὶ μέ.τοι γε καὶ οἱ τῆς ἡσυχίας; καὶ τῶν λόγων μανιῶδεις καὶ λελυτη- κῆτες; ἔρωτες ἡδῶσιν ἐτι παρ' ἐμοὶ καὶ με μὴ, πρὶν εἰς κόρον ἐξῆκειν, παρήσειν διςχυρίζονται. Τότε γὰρ καὶ τὰ τῆς διανοίας τὸ ἀφετον ἐξείν καὶ ἀπο- χρῶν πρὸς Θεοῦ λειτουργίαν. Τὸ δὲ νῦν ἐμβροθεστέραν εἶναι τὴν τῶν μυστηρίων τόλμαν, ἢ ὡς; ἐμέ γε ἐνεῖ- ναι βραδύως ἐνέγκαι, τοῦτο δ' οὖν εἰ μὴ τῆ δὴ τῶν πάντων ἄλλῳ, ἀλλὰ γὰρ εἰ τι τῶν ἀπάντων ἄλλο καὶ τοῦτο δὴ τῶν πάντων τοι προδῆλων ἔμοιγε. Ὅπόσην γὰρ ἐγὼ τὴν ἀπειρίαν ἐν γούν τῶ παρόντι. Τὸ δ' οὕτως ἔχοντ' ἀμαθῶς κατατολμᾶν τῶν θεῶν καὶ ἀψαύστων, ὅμοιον δὲ ὡσπερ ἂν εἰ τις ἐπεπῆδα θαλάττη, πρὶν ἢ μα- θεῖν διανήχσθαι, οὐθ' ὑγιές ἤγγμαι καὶ οὐδὲ πλείστου εἰω θαυμάζειν, εἰ τις ἀνάσχοιτο ποτε τοσαύτην τόλμαν ἀνασχεῖσθαι λογισμῶ καθεστηκότι πλήττων ἑαυτόν. Ποῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν εἴη πρηστήρων, ποῶν δ' οὐκ ἂν θαλαττίων πυθμένων τὸ πρᾶγμα ἐπάξιον; Εἶεν. Τί γε μὴν πρὸς ἐμέ εὐμενές, καὶ κηδόμενον τοῦ σοῦ κράτους καὶ πρὸς εὐποίας πάντων τοι σφόδρα ἐπι- κινῆ; καὶ δέξῳ βροπον, [P. 210] εἰπερδὴ τι τῶν ἀπάντων ἔτερον καὶ τοῦτο δ' ἐν τοῖς μάλιστα ἔγωγε ἀγαμαί· καὶ οὐκ ἔχω παντοδαπὸς γιγνώσκων τῶν χρησάμε- νος; ἐπινοίας γνοῖν ὅπως ποτὲ καὶ οἴσται τοῖς αἰ- τίοις αὐτὸς χρησάμενος, ὃ βασιλεῦ, τοιοῦτός μοι γίγη. Ἄλλ', ὡς εἶπες, πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην ὡσπερ πρὸς ἀρχέτυπον εὐφυῶς ἀμιλλώμενος οὐκ ἀναμένεις αἰτίας ἀεὶ περὶ πᾶν ἀγαθόν· ἀλλὰ πῆ μὲν, πῆ δ' ἀνάτιος γίγη καὶ σφόδρα φιλότιμος; εὐεργέ- τος. Ὁ δὴ καὶ μάλιστα πάσαις ἀρχαῖς οικειότατον τε καὶ πρεπωδέστατον. Τὸ γὰρ πρῶτοπρηγμένης αι- τίας; εὐεργετεῖν οὐ μᾶλλον γ' ἂν εἴη τοῦ δρῶντος, ἢ τοῦ τὴν αἰτίαν προθεβημένου. Καὶ νῦν γέρονός σοι ὡ τῆς ἔξω φύσεως ἀμεταβλήτως ἔχουσα; καὶ ὡσπερ ἕκαστα τῶν ὄντων τὸ τῆς φύσεως ἴδιον αὐτομάτως ἀποτελεῖ καὶ ὑγραίνει μὲν ὕδωρ, καί ἐ δὲ τῶρ καὶ εἰλα ὡ; ἢ φύσις ἕκαστῳ χειροτόνηκεν, οὕτω εἰσει τὸν πάντα αἰῶνα διατελοῦντα, οὐδαμῆ οὐδα- μῶς οὐδεπῶποτ' οὐδεμιᾶς ἀποχειροτονῆσαι δεδνη- μένης τροπῆς, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς; πεφυκός; πρὸς εὐεργεσίας τοῦτο καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν, οἷον εἰ

illud ob talem erga me affectionem conviciabantur; quod nec proverka ætate nec cano capillitio nec sacerdotio aliquo commendatus, ut plerique sole- rent, illa fruerer. Jam vero, ut re non dubia, etiam dignitati consentaneas vestes mihi parabat. Ego vero, cum adolescentiam meam et tempus hujus- modi rebus alienum considerassém, ad hunc mo- dum verba feci :

τοιοῦτων ἀωρίαν πραγμάτων παρελθὼν εἴετι τοιαύδ'.

II. « Quod ad me et immaturam sacerdotio æta- tem attinet, non magna opus esse arbitror excusa- tione. Nam et anni mei talibus rebus sunt impares, et otii ac litterarum insanus ac furiosus amor ad- huc apud me fervet : nec me missum facturum af- firmat, priusquam iis ad satietatem fruatur. Tum enim et liberum fore meum animum et ad Dei mi- nisterium idoneum. Nunc vero audacem myste- riorum tractationem onus esse gravius, quam ut facile illud possim sustinere, si nemo alius intelli- git, ego certe sic intelligo, ut nihil magis. Nam quantam res experientiam postulant, tantæ mili- sum imperitiæ conscius, hoc quidem tempore. At- qui hominem adeo rudem divinis et non tangendis sese rebus ingerere, non aliud fuerit, quam si quis natandi nescius in mare desiliat : 341 neque sani hominis ego esse puto et valde mirer, si quis animo constans vel cogitare tale aliquid sustineat. Quibus enim fulminibus, quibus maris gurgitibus non digna fuerit illa confidentia? Cæte- rum tuæ majestatis clementiam erga me, sollicitu- dinem et summam ad bene merendum propen- sionem, si quid usquam aliud vel in primis admi- ror : et quocumque me vertero, non habeo, que consilio adductus, quibusve rationibus, imperator, te mihi talem præbeas : nisi quod apparet, te cum omnium Domino ingeniose contententem non ul- las exspectare beneficentiæ causas : sed illud tan- tum spectare, qua ratione bene mereri possis. Quod sane omnibus imperiis dignissimum est et maxime proprium. Nam beneficentiæ causa suppe- ditata benefacere, non tam benefici fuerit, quam ejus qui id meruerit : et nunc diuturna illa con- suetudo tua in immutabilem naturam est mutata : et ita ut omnes aliæ res sive naturæ munus ultro faciunt, ut aqua humectat, ut ignis urit, eodemque modo cætera per omne ævum naturas suas reti- nent, nec ulla unquam vi ab iis depelluntur : sic et ipse ad benefaciendum natus neque verbis neque factis bene mereri desistis. Quare cum gratum animum declarare verbis in primis cupiam, nec id pro dignitate facere 342 possim, non minus et tempori et orationi, quam ipsi mihi succenseo, cum utrumque ex æquo reprehensione dignum existimem. Nam oratio cum materiam superet et

Variorum notæ.

(89) In istis orationibus encomiasticis Latine verendis Wolfius non adeo fidus ac diligens inter- pres fuit. Nimirum ei non tanti esse visæ sunt, ut multum laboris impenderet earum interpretationi.

Neque ergo operæ esse existimavi eas denuo Latinas facere. Satis esse duxi, quæ Wolfius minus commode verè se videretur, ea aliter versa exhibere. Bovin.

virtutes propius attingat, diuturnitate temporis nec mutationi nec exitio fore obnoxia videbatur; sed perpetuo sibi constatura, ut vim rerum abunde exprimeret. Verum enimvero et ipsam esse mutatam, postquam ad te divitem bonorum thesaurum se convertit, animadverto. Adeo enim debilitata est, ut nemo unquam ea usus res gestas tuas pro dignitate celebrare potuerit. Quare nec ego ea spe fretus accedere potui, quamvis nihil mihi sit optatius. His enim verbis meis dignitatem maximam conciliarem, sicut ii manibus suis, qui res sacras contractant. Sed cum multi in libris proverbialia occurrant, quibus aliquid impossibile esse innuitur: e multis illis et hoc unum fortasse et est et dici potest. Hæc orationis parte Atticæ fabulæ in mentem venit, quæ Momum Jovi succensentem et illudentem facit, quod cum tanta et tali universitatis pulchritudine non etiam dignum universitatis laudatorem produxisset. Eodem enim modo et ipse tempori nunc et illudere et succensere queo, quod cum te tantis bonis refertum virum produxerit, qualem ante te neminem, si una etiam eos, qui pro dignitate celebrare te possent, genuisset, recte omnino fecisset; cum nunc pulcherrimarum **343** rerum semissem tantum ostendet. Nam olim quidem doctorum hominum proventum tulit rebus gestis destitutum: nunc cum res admiratione dignas protulerit, eos etiam, qui illas pro dignitate celebrent, gignere est oblitum, neglecto utique ordine et plane pro natura sua. Ex aquo enim imperfectæ orationes sunt, cum res, quibus celebrandis adhibeantur, desunt: et res admiratione dignæ, cum qui eas mirentur aut ad posteros celebrent, non reperiuntur. Itaque tempori gratias agere eos solos oportet, quorum sapientiæ aut aliarum virtutum famam tantum audimus, tempori, inquam, quod una cum fama res amplificare solet. Etenim homine intereunte et præsentia indicia, quibus verum argui possit, evanescent, et comitari solitum nimiam familiaritatem fastidium. Nam ea, quæ adsunt, plerumque satietas comitatur, voluptatemque imminuit: quod et plurimum sensuum adminiculo subinde animi recessibus ingeruntur et iis pro libidine et uti et abuti licet. Contra vero quæ præterierunt nihil habent fastidii, quod raro et uni fere aurium sensui offeruntur. Nam melle et carnibus cæterisque divitis mensæ deliciis satiati caseum interdum et cepam desiderant: non quod hæc illis præsentent, sed quia ob rariorem usum videntur meliora. Quod si hæc ita sunt ac illud in confesso est, præsentibus bonis **344** semper incesse fastidium; tua autem, quam-

Α τι φύσεως ἀτρεπτον καὶ ἀκήρατον Ἴδιον, οὐδέποτε οὐδαμῆ διαλείπεις διατελῶν. Ἐνθεν τοι καὶ χάριτας ἀπάσας ἐθέλων ἐμολογεῖν, ἔπειτα τὸ πρὸς ἀξίαν οὐκ ἔχων οὐχ ἤττον ἐμαυτοῦ γε τῷ τε λόγῳ καὶ τῷ χρόνῳ νεμεισῶ. Δυσὸν γὰρ κατ' οὐδὲν οὐδέτερος; ἐσαίπαν ἀνέγκλητος ἔμοιγε φαίνεται. Ὁ τε γὰρ λόγος ἀνώτερος ὢν τῆς ὕλης καὶ προσήκων μᾶλλον ἀρεταῖς ἐδόκει δὴ μοι μηδ' ὑψὲ τού χρόνου μὴ τροπῇ μηδὲ φθορᾷ τινι λατρεύσων, ἀλλ' ὁμοίως ἔχειν ἐν παντὶ διαπαντὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν ἀπορραίνειν ἀποχρώντως· ὁ δὲ λέληθεν ἤδη μεταβαλὼν καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ σοὶ γ' ἐντετύχηκε τῷ μακροῦ θησαυρῷ τῶν καλῶν. Οὕτω γὰρ ἀσθενῶς ἔσχεν, ὥστ' οὐδένευ τῶν αὐτῷ χρωμένων ὕμνησαν πρὸς ἀξίαν τὰ σά, πάλαι πολὺν ἤδη χρόνον πειραθέντες τε καὶ κειρώμενοι. Οὐκ οὐδ' αὐτὸς θαρρόσας ἤκον, ὡς τῆς ἀξίας ἔσως δυνασόμενος ἐφικέσθαι. Καίτοι γε ἔβουλόμην γ' ἂν μᾶλλον, ἢ πάντα μοι ἐγγενέσθαι χρήματα. Μεγίστην γὰρ ἂν οὕτω τὰς ἐμοῖς παρείχων λόγοις τὴν εὐγένειαν, ὥσπερ ἄρα καὶ ταῖς ἑαυτῶν χειρῶν οἱ τῶν ἰερῶν μυστηρίων ἀπόδομοι· ἀλλὰ πολλῶν τῶν ἐκ τῆς παροικίας ἡμῶν ἀδυνάτων ἐν ταῖς βίβλοις καιμένων (90) ἐν τι τῶν πολλῶν καὶ τοῦτο κινδυνεύει καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι. Ἐνταυθοῦ δὲ τοῦ λόγου γενόμενος ἀνεμνήσθην τοῦ Ἀττικοῦ μύθου, ἐν ᾧ τὸν Μῶμον ἀχθόμενον εἰσάγει τῷ Διὶ καὶ ἀποσκώπτοντα, ὅτι μὴ συμπαρήγαγε τῷ τοσῶδε καὶ τοιούτῳ κάλλει τοῦ παντὸς καὶ τὸν ἄξιον τοῦ παντὸς ἐπαίνετην. Κατὰ ταῦτ' ἀντὶ γὰρ μοι καὶ αὐτῷ καὶ ἀποσκώπτειν ἐπιφείη καὶ ἄχθεσθαι τῷ χρόνῳ νυνί. Ἐπερ καὶ γὰρ ὅς τοσοῦτων ἀγαθῶν ἐμπλεῶν προήνεγκεν ἀνθρωπῶν σε καὶ οἶον οὐ μέχρι σοῦ, ὁ δὲ καὶ τοὺς ὑμνήσοντας ἀξίως συμπροήνεγκε, πᾶν γ' ἂν ἐποίησε δεδογμένα τῷ προσήκοντι λόγῳ. Νῦν δ' ἐξ ἡμισείας [P. 211] φιλοτιμεῖται τὰ κάλλιστα. Πάλαι μὲν γὰρ ἐδείκνυ τῶν σοφῶν τὴν φορὰν ἐρήμην ἀξίων πραγμάτων, νῦν δὲ τὰ θαύματος ἄξια προενεγκῶν ἔλαθε καὶ τοὺς ὑμνήσοντας ἀξίως συμπροενεγεῖν, ἀτκατὰ νε ποιῶν καὶ ὡς ἀληθῶς ἐπάξια τῆς ἑαυτοῦ φύσεως. Ἐπίσης γὰρ ἀπολαύουσι τοῦ ἀτελοῦς καὶ λόγοι, τῶν δεχομένων πραγμάτων οὐκ ὄντων καὶ θαυμάτων ἐπάξια πράγματα, τῶν θαυμασόντων οὐκ ὄντων, οὐδὲ παραπεμφόντων τοῖς ἐξῆς. Ὡς νῦν γε μνοῖσι τῷ χρόνῳ τὴν χάριν ἐχόντων, ὢν οἶον κλέος ἀκούομεν (91) ἐπὶ τε τῇ φρονήσει καὶ τοῖς ἄλλοις μέρεσι τῆς ἀρετῆς, εἰωθότι μετὰ γε τῆς φήμης ἐπὶ μέγα ἀφρῖν τὰ πράγματα· συναπιόντος μὲν τοῦ παρευθοῦς ἐλέγχου τῷ θνήσκοντι· συναπιόντος δὲ καὶ τοῦ ἐκ τῆς συνθηλας ἐγγινομένου κόρου τοῖς πράγμασι. Φιλεῖ γὰρ πως τὸ μὲν παρὸν ἀεὶ πρὸς κέρρον ἀποκλίνειν καὶ μαραινεῖν τὸ τερπνὸν διὰ τε δὴ τὸ

Variorum notæ

(90) Interpres hoc loco mentem auctoris mintine assecutus fuerat. Gregoras multa ait occurrere in libris proverbialia, quibus aliquid impossibile esse innuitur; ejusmodi sunt, βρονθοσ γάλα ζητεῖν· φακῆ γωνίαν κάμπτειν· ὦδον τίλλειν· θάλασσαν σπείρειν· πλίνθον πλύνειν· κωφῶ δμλεῖν· τυφλῷ διαναεῖν· ἀνδρίαντα γαργαλλεῖν· εἰς τετρημένον πιθον ἀντλεῖν· ἄστρα τ' ἐξεῖν· πῦρ ἀλείφειν· κατὰ

μαχιρῶν κυβιστᾶν· κοσλινῶ φέρειν ὕδωρ· νεφέλας ξαίνειν· Αἰθιοπία λευκαίνειν. Vide cod. Reg. 3502. fol. 76. Ad ea autem proverbialia addendum esse ait, ὕμνησαι πρὸς ἀξίαν τὰ τοῦ Ἀνδρονίκου, *Andronicum digna laudare*. BOIVIN.

(91) Non οἶον, ut Wolfius legebat. Alludit ad Homericum illud: Ἡμεῖς δ' αὐ κλέος, οἶον ἀκούομεν. BOIVIN.

πίσῳσιν αἰσθήσασι καὶ συνεχῶς εἰς τὸ τοῦ νοῦ συμ-
 φέρειν ταμεῖον καὶ ἐτι διὰ τὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ χρη-
 σθαὶ ἀκόλαστον ὡσπερ αὐτὸ ἐκ τούναντιου τὸ παρω-
 χηχὺς ἀκόραστον ἀπὸ διατελεῖ διὰ γε τὸ σπανίως
 καὶ ποτε προσβάλλειν τῶν αἰσθήσεων μὲν τι τῆ
 ἀκοῆ καὶ μόνῃ. Καὶ μέλιτος μὲν γὰρ καὶ κρεῶν καὶ
 ὄσα πλουσίας τραπέζης εἰσὶν ἀναθήματα εἰς κόρον
 ἀπολελαυκῶς τις ἐπιθύμησεν ἤδη καὶ τυροῦ καὶ
 θύμου οὐχ ὅτι ταῦτα κρείττω ἐκείνων· ἀλλ' ἔδοξαν
 ἤδη διὰ τὸ σπάνιον τοῦ κεχρησθαι. Εἰ δ' οὕτω ταῦτα
 καὶ κόρος ἀεὶ τοῖς παροῦσιν εἶναι ὁμολογεῖται, τὰ
 δὲ ὅσα καὶ παρόντα διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου καὶ βλε-
 πόμενά τε καὶ ἀκουόμενά κόρον οὐδένα τοῖς κεχρη-
 μένοις ἡμῖν οὐδεπώποτε ἐμποιοῦσιν, ὅτι μὴ καὶ
 πρὸς ἔρωτος ἐξάπτουσι μελίζους, ὡσπερ τὰ τῶν πο-
 ταμῶν βρέματα τοῦς· πολλῶ τῶ διψῆ καιομένη·,
 ἦτοι γε καὶ τὰ παροιμιώδη τῆς γραφῆς νενίκηκας
 (92) μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος. Οὐ γὰρ γεγηρα-
 κῶν ἀνελεῖται ἔχει τις πραγμάτων κύκλους ἐπὶ
 σοῦ, οἷς ἐξέσται δὴ που συνείρειν καὶ μυθικά τινα
 γοιτεύματα τρυφῶντα κατὰ τῆς ἀληθείας (μὴ τοῖς
 λόγας ἰσως ἀποχρώσης τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων
 ὕλης) καὶ ταῦτ' αὖ τοῖς ναυτικοῖς ἐξ ἀπορίας ὄραν, οἱ
 μὴ ἐξικουρένων τῶν φόρων ἀμμων θαλαττίων τὰ
 κενὰ πληροῦσι τῆς ὀλκάδος· ἀλλ' ἐν θεάτρῳ κείνται
 πᾶσιν ὀφθαλμοῖς καὶ πάσαις ἐκδοῦνται γλώσσαις
 καὶ εἰσὶν οὐδένων ἐγκωμίων ἐκδήματ' μόνῃ δ' ἀπαι-
 τοῦσι γλώτταν τρέφειμον Ἀκαδημίας καὶ Στοῆς καὶ
 λυχῶν Δημοσθενικῶν ἀπόδουσαν. Πασῶν γὰρ ὄσαι
 νῦν εἰσὶν ἐν λόγοις γλώσσα· πάλαι πολλὴν τινα κατ-
 εφηγίσαντο τὴν ἦταν τῶν σῶν ἀγαθῶν αἰ πηγαί.
 "Ὅτι οὐκ ἄτοποι τινες οὐδ' ἡμεῖς ἀν φανεῖν μιν, εἰ
 τὴν γλῶττιαν σχάσαντες τοῦ λέγειν ὕψει μόνῃ γε
 τῶν σῶν κατατρυφῶμεν. Τούτου γὰρ εἴνεκα καὶ
 πεισῶσι τοῖς αἰσθητηρίοις πρὸς τὴν τοῦ ἡμετέρου
 νοῦ κεχρημέθα βελτίωσιν, ἵνα μηδὲν ἡμᾶς διαδι-
 δράσκη τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ τὴν ἦταν θατέρου
 θέατρον ἀνακτᾶται. [P. 212] Ἄ μὲν οὖν τῶν καλῶν
 ἀμφοσθητήσιμω; πορεύεται πρὸς τὴν ἀκοήν, εἰκότως
 ἀν κατ' ἐρμηνεία ζητήσῃε λόγον. Ἄ δὲ (93) ἐπ' ἔψῃσι
 κείνται καὶ ὁλονεὶ φωνὴν ἀνεκλήτην τινα προτέμενα
 τὴν ἑαυτῶν ὑπὲρ πάντα λόγον κηρύττει λαμπρότητα,
 σελήη γ' ἀν ἐρμηνεία ζητήσῃε λόγον. Εἰ δὲ τις ζητοίη,
 ἕκον ἀν ποιοίη, ὡσπερ ἀν εἰ τις ἐν σταθερᾷ
 μετ' ἡμῶν τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς ἡξίου δεικνύειν ἥλιον
 διὰ σμικροῦ τινος ἀνθρακος. Ἄλλως τε καὶ τὰ τῶν
 πραγμάτων ὑπερφυᾶ καὶ λόγου νικῶντα δύναμιν
 οὐτῆ μάλλον ἀρμόττει θαυμάζειν· εἰ δ' οὐκ ἴσομεν
 ἀπ' εὐδοξίας ἀδοξίαν κρᾶττοντες αὐτοῖς. Ἰδοῦ γὰρ
 ὑπερφύς· τε γρηῆμα τῶν οὐρανίων καὶ ἥλιος καὶ
 ἀμχόν τινα δίδεισιν ἐπισυρόμενος τὴν ἑαυτοῦ λαμ-
 πρότητα. Ἄλλ' οὐδεὶς πω μέχρι καὶ τῆμερον κατὰ
 τοῦς τῶν ἐγκωμίων ἐθάβρησε νόμους εἰς προὔπτον

vis diuturno jam tempore oculis et auribus nostris
 observantia, nullum fastidium nobis fruentibus
 pariunt; quin imo ardentiorum quotidie amorem
 sui excitant, ut profluentes aquæ hominibus siti
 exustis, nimirum proverbialia ipsa Scripturæ multum
 vicisti. Neque enim res vetustate obsoletas de te
 referre quisquam potest, quibus etiam fabulosa
 commenta et veritati fucum facientia possunt in-
 seri, rerum gestarum materia forsitan orationem
 destitute: eodem plane modo, quo vacuæ naves
 arena impleri solent, sed in theatro expositæ sunt
 omnium oculis, et omnium linguis et laudibus ce-
 lebrantur. Cæterum linguam requirunt in Acade-
 mia et Stoa educatam et Demosthenicas lucernas
 redolentem. Nam honorum tuorum fontes omnium
 B hujus ætatis eruditorum linguas jam olim demer-
 serunt. Quas ob res ne nos quidem inepte facturi
 sumus, si lingua repressa tuo aspectu contenti
 fuerimus. Hac enim de causa pluribus sensibus ad
 mentis nostræ correctionem præditi sumus, ne
 quid eorum nos quæ in mundo sunt lateat: sed
 quod in alio decesserit, alio pensetur. Ac ea qui-
 dem bona, quæ auribus dubiis accipiuntur, recte
 interpretem postulant orationem: quæ vero in
 oculos incurrunt ac muta veluti voce emissa di-
 sertius quovis eloquio suam prædicant claritatem,
 ea 345 nequaquam interpretem orationem postu-
 lant. Ea si quis explicari sibi jubeat, perinde fecerit,
 ac si quis meridianum solem vertici immi-
 nentem exiguo carbunculo demonstrare instituat;
 præsertim cum res inusitatæ magnitudinis quæque
 vires orationis superant, tacite admirari magis
 conveniat, ne fortasse non exornemus illas, sed
 deformemus. Ecce in cælis quam admiranda res
 est sol, quod ita perambulat, ut ineffabilem splen-
 dorem secum trahat! Sed nemo in hunc usque
 diem secundum laudationum leges palam ejus pul-
 chritudinem et magnitudinem et jucunditatem ce-
 lebrare ausus est. Nam cum nihil sit in orbe
 quicum conferri possit, multum aberit, ut quis-
 quam perspicue de eo dicat. Longe vero minus vel
 nullo pacto potius res tuas quisquam enarrabit,
 qui quidquid in rebus humanis vel pulchritudine
 vel magnitudine excellit, es complexus. Quod si a
 te laudationum leges petitæ essent, essent eæ non
 inodo magis variæ et copiosiores et artificiosiores,
 sed et illustriores et sinceriores, neque a fide veri
 abhorretere viderentur. Nunc vero, ut rosa languida,
 alius fortassis usui esse videantur: tibi vero usque adeo inutilis
 sunt, ut aereis volucris linæ vestes. Quare mihi
 dubitanti et ad quod dignum exemplar orationem re-
 ferrem nescienti eo utendum esse videtur, quod

Variorum notæ.

(92) Quænam illa sint sacræ Scripturæ proverbialia, ab Andronico imperatore veniχημένα, non video, nisi forte illud sit: *Ὀνηία tempora habent, et suis spatibus transeunt universa sub celo*: et quæ sequuntur, Ecclesiastæ cap. iii. Nempe Gregoras negat res

Andronici imperatoris ejusmodi esse, ut earum vel videndarum vel audiendarum voluptas transire possit. BOIVIN.

(93) Ἄ δὲ... ζητήσῃε λόγον, addita sunt ex codice Vaticano. BOIVIN.

sit **346** longe inferius. Ita enim sunt res humanæ ut alias copia abundant, alias penuria laborent et subinde aliter atque aliter sese habeant. Quare medicina illis non simplex, sed varia est adhibenda, unde illud proverbium: 'Ο δεύτερος πλοῦς. Et si hac minus successit, res alia via agredienda. Est enim omnium rerum cognatio quædam et similitudo, propterea quod ex iisdem elementis omnes constant. Ecce enim facibus et rogis utimur, cum solis splendore destituimur et non ita veluti alium quemdam solem machinamur. Atque etiam cum totum mundum exprimere studemus ac circulos et motiones cœli et cum terra configurationes, parvis quibusdam eum globulis adumbramus. Quod si ad pictorum artes sermonem transulerimus, ibi vero imaginum et exemplorum copiam inveniemus et vere scenam quamdam arte histriónica refertam, quæ indicia quædam veritatis atcunque coloribus nonnullis representet. Nam cum alia, cum universitatis hujus architectum imitantes, cum neque spiritum iis, quas faciunt, umbris impertiri possint, neque vivificum seminis solem: in materia colores, ludi et joci quidam sunt illorum. Ac inde quidem germinantem segetem terra produciunt et herbescentem viriditatem: illic vero adultam ostendunt, quæ neque culmo, neque spicis, neque aristas jam se contineri velit et falcem tantum non **347** statuet: eaque faciunt nec tempore exspectato, nec astrorum exortu vel occasu. sed uno sæpe die et segetem germinantem et maturum frumentum ostendunt. Ad eundem modum et nos, qui veritatem assequi nequimus, id facimus quod licet, exemplisque utimur, indignis illis quidem, sed ex animo sincero depromptis. Nunc enim oportebat stellas magnitudine et splendore illustres in unum cœli locum coeuntes signis et characteribus certis ea, quæ in te singularia et pulcherrima sunt, describere, ut quemadmodum Dei gloriam cœli enarrant, ita et tuam memoriam in omnibus suis conversionibus explicarent et illustrissimum imperatoris majestatis archetypum te posteritati proponerent. Nunc omnes homines in unum aliquem telluris congressos locum unum hoc votum facere oportebat ad eum qui tibi potestatem istam dedit, ut et immortalam tibi vitam donaret, quo magister eorum esses, qui ubi vis terrarum regnare vellent, velut omnis virtutis gymnastæ et universali Hellenodicæ. Nunc omnis humana lingua debebat meum assumere animum, eorum quæ dicerentur promum, ut inde communis quædam festivitas et solemnitas et totius mundi de te et tuis consensio existeret. Cæterum, quia jam confessi sumus, ampliorem esse laudum tuarum magnitudinem, quam quæ oratione comprehendi queat, ac ne multis quidem linguis

ὑμνησαι κάλλος αὐτοῦ καὶ μέγεθος καὶ τερπνότητα. Μῆδὲ γὰρ ἔχων ὅτι τις παραθεῖη τῶν ἐν κόσμῳ (94), πολλοὺ ἂν δεήσει σαφῶς τι ἀγγέλλειν περὶ ἡλίου. Πολλῶ δὲ δίπῳ πλείονος ἢ μάλλον τοῦ παντός γε δεήσει πᾶς τις ἀρροτοῦση γλώττη διεξιέναι τὰ σῶ, ὅς ἅπαντα τῶν ἐν ἀνθρώποις τὰ κάλλιστα καὶ ὑπερφῶσα συλλήθῃν ἔχεις συλλαθῶν. Καὶ μὴν εἰ μὲν ἀπὸ σοῦ γε ἦσαν ἡργμένοι τῶν ἐγκωμίων οἱ νόμοι, οὐ μόνον πικριώτεροι ἂν ἐγίνοντο καὶ πλείους τῇ τέχνῃ παρείχον τὰς ἀφορμάς· οἱ δ' αὐτοὶ καὶ νεαρότεροί σοι προσβάλλοντες καὶ ἀκίδηλοι οὐ τελείως ἂν ἐνδεῖν ἐδόκουν τοῦ εἰκότος. Νυνὶ δὲ καθάπερ ῥόθον μαλαχθὲν καὶ ἀπολέσαν τὴν ὕραν ἐν οἷς οὐκ ἔχρῃν ἄλλοις μὲν δὴ τίσι φανεῖεν ἂν ἴσως οὐκ ἀξυντελεῖς· σοὶ δ' οὕτω καὶ πάντῳ τοι σφόδρα ἀξυντελεῖς, ὡσπερ τοῖς ἀεροθάμοσι πτηνοῖς τὰ ἐκ τῶν λίνων ἐνδύματα. Ὡστε μοι διαποροῦντι καὶ ἥκιστα δυναμένῳ πρὸς ἀξίον ἀναφέρειν τὸν λόγον παραδειγμα χρῆσθαι· ἔπειτα πολλῶ τοῦ δόντος ἐνδέοντι. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, πῆ μὲν εὐποροῦντα, πῆ δ' ἀποροῦντα καὶ ἀεὶ ἄλλοτ' ἄλλοις ἔχοντα. Ὅθεν καὶ οὐχ ἀπῆλθῃς, ὅτι μὴ καὶ μάλα γε πολύτροπος ἢ τούτων θεοραπέλα. Ἐντεῦθεν εἰς παρομίαν καὶ ὁ δεύτερος πλοῦς· ἐξενήνεκται· καὶ τῶν πρώτων ἀποτυγχάνοντες δευτέρων ἀπτόμεθα καὶ τρίτων ἴσως. Συγγέ·εῖα γὰρ τις ἦκει διὰ πάντων καὶ ὁμοιότης, ἅτ' ἐκ τῶν στοιχείων, ὡσπερ ἐκ μιᾶς τινος μητρὸς καὶ ῥίζης εἰληφθῶν τὴν τοῦ εἶναι σύστασιν. Ἰδοῦ γὰρ καὶ λαμπάσι καὶ πυρροῖς κεκρήμεθα, ἕως ἐν μὲν στερεῖσει τῆς τὰ πάντα βσκούσης λαμπάδος, οἶονεῖ τινα δευτέρον ἐκ μηχανῆς ἥλιον πράττοντες τῇ νυκτὶ. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν πάντα κῶμιον εἰκονίζεῖν ἐθέλοντες, καὶ κύκλιος καὶ κινήσει· οὐρανοῦ καὶ ὡς ἔχει σχῆματος εἰς τὰ περιέγει· μικροῖς τισὶ σώμασι σφαιρικοῖς ὑποφαίνομεν. Ἄν δὲ καὶ πρὸς ζωγράφῶν τέχνας ἀπαγάγωμεν τὸν λόγον, ἐνταῦθα δὴ καὶ ἀφθονίαν εἰκόνων καὶ παραδειγμάτων εὐρήστομεν καὶ σκηνὴν ὡς ἀληθῶς ὑποκρίσεως γέμουσαν καὶ ἀμωσγέπως τοῖς χρώμασιν ἐπιπλανωμένας ἔχουσαν τάληθοῦς τὰς ἐμφάσεις. Τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ τὸν τοῦ παντός ὑποκρινόμενοι· δημιουργὸν ἐκείνοι. ἔπειτα μήτε πνοὴν αἰς [1. 213] δημιουργοῦσι σιατὶς δεδουνημένοι χαρίζεσθαι, μήτε ζωογόνον τοῖς σπέρμασιν ἥλιον, παίζουσιν οἰοναὶ ταῖς ὕλαι· καὶ τοῖς χρώμασι· καὶ τῆδε μὲν ἐκ γῆς ἀνάγουσι τὸν σίτον δὴ· ἐν εἴτι χλοάζοντα καὶ γαλακτοροφοῦμενον, τῆδε δ' αὐτὸν τελεσφόρον δεικνύουσι, μὴθ' ὑπὸ καλᾶμῃ καὶ φλοιῶ καὶ ἀνθέρειν εἴτι καλύπτεσθαι θέλοντα καὶ μονοῦ τὸ δρέπανον προκαλούμενον· καὶ ταῦτα ποιοῦσι μὴθ' ὦραν περιμένοντες, μὴθ' ἀστριῶν ἐπιτολά· τε καὶ δύσεις, ἀλλὰ μιᾶς ἡμέρας ἐνίοτε βλάστην τε σίτου καὶ ἄλωνα· ὦραν δεικνύντες. Καὶ ἡμεῖς τοιγαροῦν μὴ δυνάμενοι τόχριοῦς ἐν τῷ παρόντι κατευστοχεῖν δευτέρον μέτρον πλοῦν· καὶ παραδείγμασι κεκρήμεθα πρὸς ἀληθείας ἐνδειξίν οὐ μάλα μὲν ἀξίοις, μάλα δ' ἀπὸ

Variorum notæ.

(94) Πολλοῦ ἄρ... ἡλίου, addit cod. Vatic.; atque ita Wolfium legisse arguit Latina ejus interpretatio. Boivin.

(95) Vide Monodiam in obitum Andronici senioris, infra lib. x, cap. 1, ubi hæc iisdem fere verbis repetita occurrunt. Boivin.

γνώμης ἀκιδόφλου. Νῦν γὰρ ἔδει κατ' οὐρανὸν (95) A
 τοὺς μεγέθει καὶ κάλλει διαπρεπεῖς τῶν ἀστέρων
 ἐφ' ἓνα τινὰ τοῦ οὐρανοῦ ξυνηληθότας σώματος
 εἶπον διαζωγραφῆσαι καὶ ἀσφαλέστατα ἐγχαράξαι
 τῶν σῶν γνωρισμάτων τὰ κάλλιστα, ἵν' ὡσπερ τὴν
 οὐρανὸν διατρανοῦντες εἴεν μνημόσυνον ἐν πάσι τοῖς αὐτῶν ἐξελιγμοῖς ἀεὶ καὶ περιφανέστατον αὐτοκρατο-
 ρίας ἀργέτουπον σὲ τοῖς ἐφεξῆς προβαλλόμενοι. Νῦν ἔδει πάντας ἀνθρώπους ἐφ' ἓνα τινὰ τοῦ ἐπιγείου
 ξυνηληθότας σώματος τόπον εὐχὴν τινα μίαν ταύτην ποιήσασθαι πρὸς τὸν παρασχομένον σοι τὸ
 βασιλεύειν, δι' αἰῶνός σοι καὶ τὸ ζῆν παρασχέιν καὶ διαμένειν διδάσκαλον τῶν ἐθελόντων ἀρχειν
 ἑκασταχοῦ, οἷα γυμναστήν τινα πάσης ἀρετῆς καὶ παγκόσμιον Ἑλληνοδίκην. Νῦν ἔδει πᾶσαν ἀνθρω-
 πίνην γλῶτταν τὴν ἐμὴν ἀνειλιτφέναι γνώμην, πρῦτανιν τῶν λεγομένων, ἵνα ᾖ ἐντεῦθεν καὶ
 ἰοιη τις τελετὴ καὶ πανήγυρις καὶ συμφωνία παγκόσμιος ὑπὲρ σοῦ καὶ τῶν σῶν. Οὐκοῦν ἀλλ' ἐπειδή-
 περ ἐν τῷ παρόντι ἡμῖν ὠμολόγηται, μεῖζον ἢ κατὰ λόγου δύναμιν εἶναι τῶν σῶν ἐγκωμίων τὸ μέγεθος
 καὶ οὐδὲ πολλὰς γλώσσας ἀίωσιμον, εἰ τὴν ἀξίαν ζητοῖη τις, λοιπὸν ἂν εἴη καταλύειν ἐνταῦθα τὸ τῆς
 γνώμης καὶ ἄκοντας πρόθυμον. Μανία γὰρ σαφῆς ἂν εἴη τῇ τοῖς ἀδυνάτοις ἀντικρυς ἐκόντας ἐγχεῖσθαι. »

Γ. Ἐμοὶ μὲν οὕτω τὰς διδομένας ἀπηγορευκότες
 τιμὰς βίαν ἐπενεγκαίην ὁ βασιλεὺς ἰθούλετο μὲν,
 εἶν δ' ὅμως οὐκ ἔκρινεν· ἀλλ' ἠσύχασε ταμειυσάμε-
 ως εἰς ἕτερον τὸ πρᾶγμα καιρόν.

III. Cum igitur oblatos honores nos ad hunc
 modum recusassemus, vim quidem afferre nobis
 voluit imperator; sed cum id non oportere fieri
 censeret, quievit, re in aliud tempus rejecta.

CAPUT X.

*Funambuli aliique Ægyptii circulatores, multis regionibus pererratis, Byzantium veniunt. Mira spectacula
 ab iis exhibita. Eæ artes ut quæstuosæ, ita etiam exitiosæ artificibus. Byzantio egressi Europam per-
 vagantur. Gades usque penetrant. Turci classibus tunc primum constructis maria et terras infestant.
 Fisci inopia.*

[P. 214] Α'. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον τῇ Κωνσταν- B
 τινουπόλει κατὰ πάροδον ἐπιδημηκότας ἐθεασά-
 μεθα θαυματοποιῶν τινα τέχνην ἐξησκημένους ἀν-
 ἄρας οὐ μείους τῶν εἰκοσιν· οἷους οὐδεὶς πω τῶν
 ἡλικία προθετηκότων οὐτ' ἀκοῆ ἔσχεν, οὐτ' ὄψει
 θεῖται. Οὗς πρῶτα μὲν ὀρμηθέντας ἐξ Αἰγύπτου
 καὶ ὡσπερ τινὰ κύκλον ποιησαμένους διελθὲν ἐξε-
 γίνετο πρὸς μὲν ἕω καὶ ἄρκτους τὴν ὁδὸν ποιοῦ-
 μένους, Χαλδαϊκὴν τε καὶ Ἀραβίαν καὶ Περσικὴν
 ἠρδικὴν τε καὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων γῆν· πρὸς δ'
 ἐσπέραν ἀποκλίναντας τὴν περὶ τὸν Καύκασον Ἰδη-
 ρίαν Κολχικὴν τε καὶ Ἀρμενίαν, καὶ ὅσα μέχρι Βυ-
 ζαντίου μεταξὺ κατοικοῦσιν ἔθνη, καὶ πάσαις χώ-
 ραις καὶ πόλεσι τὴν ἑαυτῶν ἐπιδειξάσθαι τέχνην.
 Τὰ μέντοι τελούμενα ὑπ' αὐτῶν τερατώδη μὲν ἦσαν
 καὶ θαύματος πλήρη, οὐ μὴν δαιμονικῆς τινος μαγ-
 γανείας μέτοχα, ἀλλ' ἐπιτηδεύματα φύσεως δεξιᾶς,
 ἐγγυμνασθείσης ἐκ πλείονος· ἐς ἔργων τοιούτων ἀ-
 σκησιν. Ἴνα δ' ὡς ἐν κεφαλῇ τινὰ τῶν πολλῶν δι-
 εξιθώμεν, ἦσαν τοιαῦτα.

Β'. Ὀκτάδος ἰστοὺς τινὰς δύο καὶ τρεῖς λαμβά-
 νοντες καὶ ὀρθοῦς· ἐπὶ δαπέδου τινὸς ἰστῶντες κα-
 λωδοὺς ἔθεν κακείθεν ὑπὲρ ἰστίον, ὅσον μὴ ἐπὶ θά-
 τερα περιτρέπεσθαι. Ἐπειτα σχοῖνον ἕτερον ἐκ τῆς
 τοῦ ἐνὸς ἰστοῦ κορυφῆς ἐς τὴν τοῦ ἑτέρου διέτεινον·
 καὶ πρὸς τοῦτοις ἕτερον σχοῖνον ἀπὸ κρηπίδος ἀκρι-
 κρυφῆς περιελίσσοντες βαθμίδας τινὰς εἰκοσιδεῖς
 ταῖς αὐτῶν ἀναβάσεις ἐπραττον, δι' ὧν ἀνιῶν εἶς
 ἐξ αὐτῶν ἰστατο ἐπ' ἀκροτάτῃ καὶ γυμνῇ τῇ κορυφῇ
 τοῦ ἰστοῦ, νῦν μὲν θατέρω τοῖν ποδοῖν, νῦν δ' ἄνω
 μὲν ἄνω τοὺς πόδας πρὸς οὐρανὸν ἐξαπλῶν, τὴν
 δὲ κεφαλὴν κάτω πρὸς τῇ κορυφῇ τοῦ ἰστοῦ προτε-
 ρίζων. Ἴσπειτ' ἐκείθεν ἄλματι χροῖμενος αἰφνιδίῳ
 μὲν χροῖ τῆς σχοῖνου στερῶν ἐδράττετο καὶ ἐξ ἴρ-

I. Sub hoc tempus Constantinopolin obiter in-
 gressos vidimus mirabilium operum arte instructos
 viros, non pauciores viginti; quales nemo unquam
 protractæ ætatis homo vel audierat vel viderat. Qui
 primum ex Ægypto progressi veluti circulum
 quemdam confecerant; ac versus quidem orientem
 et septentrionem Chaldæam, Arabiam, Persidem,
 Mediam et Assyriam peragraverant; deinde deflexo
 ad oceanum itinere Iberiam Caucasos finitimam,
 Colchidem, Armeniam, cæterasque gentes pervaga-
 ti, quæ inde Byzantium usque habitant; artem
 suam in omnibus provinciis ostentarant. Quæ au-
 tem ab illis agebantur, erant illa quidem monstrosa
 et sane mirabilia; non tamen quidquam cum dia-
 bolicis præstigiis commune habebant: sed erant
 studia quædam dextri ingenii, longo tempore in
 hujusmodi rebus versati. Ut autem breviter pauca
 ex illis narremus, en qualia ab iis spectacula ex-
 hibebantur.

II. Navis onerariæ malos binos vel ternos, ali-
 cubi in solo fixos et erectos, funibus hinc inde fir-
 mabant, ne in alteram partem inclinarent. Deinde
 funem alium ex unius mali cacumine in alterius
 349 cacumen extendebant; prætereaque aliū
 funem a solo ad cacumen circumplantes gradus
 quosdam in gyri speciem, quibus ascenderent, facie-
 bant: per quos unus ex iis cum evasisset, nudo
 cacumini mali insistebat, nunc altero in pede
 D stans, nunc ambos versus cælum distendens,
 caput vero deorsum versus ad mali cacumen appli-
 cans: post subito saltu facto, unaque manu fune
 fortiter comprehenso, inde pendebat; et ita sæpe
 sese rotabat et circumvolvebat ac sursum versus

caelum et infra versus terram paulo momento et continenter rotæ in morem pedes circumagebat. Deinde non manu, sed inflexo crure, reste apprehensa, supinus dependebat; atque ita rursus eodem modo rotabat se ac circumvertebat. Mox rectus in medio fune stans, arrepto arcu et sagittis, ad scopum eminens positum collimabat, adeo solerter, ut qui humi consisteret melius non posset. Deinde clausis oculis accepto in humeros puero quasi vlator quidam aerius per funem græliebatur ab altero malo ad alterum. Et hæc quidem iste.

λαμβάνων ἐπὶ τῶν ὤμων παιδῶν ἐναερίον τινα τὴν πρὸς τὴν ἕτερον. Καὶ ταῦτα μὲν οὗτος ἐποίησε.

III. Alius autem equo insidens ad cursum illum exstimulabat; eoque currente nunc erectus in sella stabat, nunc ante in juba, nunc retro in clunibus, pedibus semper dextre implexis, et vclut avis in morem volitans. Nunc ex equo currente descendens, ejusque cauda prehensa insiliens, rursus in sella sedens **350** conspiciebatur: et inde rursus ex altera sellæ parte se demittens, et circum equi ventrem se circumagens, facile ex altera parte ascendebat ac rursus in eo vehebatur. Quibus rebus cum occuparetur, ne id quidem negligebat, ut equum flagello ad cursum incitaret. Et hæc alter e monstrificis illis hominibus faciebat.

Ἴππον πρὸς δρόμον ἐπέλγειν ἡμέλει τῇ μάστιγι. Ταῦτα

IV. Alius vero cubitali clava capiti imposita, ac vase humoris pleno in ejus summa parte collocato, ita circumibat, ut vas diu immotum servaret. Alius et ipse longam hastam in capite suo statuebat, tribus orgyis non brevior, fune inferne versus apicem circumplicato graduum instar: quos puer manibus et pedibus ascendebat paulum alternantibus usque ad hastæ cacumen, et rursus inde descendebat. At qui hastam in capite gerebat, continenter obambulabat. Alius vitreum globum in altum jactabat et relabentem nunc extremo manus ungue excipiebat, nunc posteriore cubiti parte, nunc aliter atque aliter. Omitto saltationum varia genera cæterasque exercitationes, quascunque illi nobis spectandas exhibuerunt. Neque vero singula ea singula, sed omnes universa callebant: neque ea quæ exposui tantum, sed alia sexcenta sciebant.

V. Sed cum ea studia periculosa sint, ne ipsi quidem periculorum expertes fuerunt; sed sæpe præcipitati aliqui perierunt. Nam cum amplius quadraginta patria excessissent, pauciores viginti Byzantium pervenerunt. **351** Vidimus et nos unum malo delapsum interire. Magnam itaque pecuniam a spectatoribus colligendo quovis terrarum proficisciebantur, partim lucri faciendi causa, partim artis suæ ostentandæ gratia. Digressi autem Byzantio per Thraciam et Macedoniam Gades usque pervenerunt, toto fere terrarum orbe artis suæ theatro constituto.

Α τῆτο · καὶ πολλὰς οὕτω τὰς περιστροφὰς καὶ περιδινήσεις ἐποίησε, ἄνω τε πρὸς οὐρανὸν καὶ κάτω πρὸς γῆν τοὺς πόδας ἐν βραχεῖ καὶ συνεχῶς περιστρέψων δίκην τροχοῦ. "Ἐπειτ' ἀντὶ χειρὸς κολῆ τῇ κνήμῃ τῆς σχολίου δραττόμενος ἐξήρτητο κύμβαχος · καὶ οὕτως αὐθις ὁμοίως τὰς περιστροφὰς καὶ περιδινήσεις ἐποίησε. "Ἐπειτα ἄρθιος ἐπὶ μέσης τῆς σχολίου ἰστάμενος καὶ λαμβάνων [P. 215] τὸξον καὶ βέλη κατὰ σημείου τινὸς ἐτόξευε πόρρω κειμένου · καὶ ἐβαλλεν οὕτω πᾶν τοὶ εὐστοχώτατα, ὡς οὐδ' ἐπὶ γῆς ἰστάμενος ἕτερος. "Ἐπειτα μίαν τοὺς ὀφθαλμούς καὶ πορείαν ἐδάδιζεν ἐπὶ τῆς σχολίου ἐξ ἑνὸς ἰστού

Γ. "Ἐτερος δ' ἐφ' Ἴππου καθήμενος τρέχειν ἐμάστιζε · καὶ τοῦ Ἴππου τρέχοντος ἄρθιος αὐτὸς νῦν μὲν ἐπὶ τῆς ἔφεστρίδος ἴστατο, νῦν δ' ἐμπροσθεν ἐπὶ τῆς τοῦ Ἴππου χαίτης, νῦν δ' ὀπισθεν ἐπὶ τῶν τοῦ Ἴππου γλουτῶν, εὐρυῶς δὲ παραλλάττων τοὺς πόδας καὶ ὡσπερ ἰπτάμενος δίκην πτηνοῦ · νῦν δ' αὐθις ἀποβαίνων τοῦ Ἴππου τρέχοντος καὶ τῆς οὐρᾶς δραττόμενος καὶ ἐναλλόμενος ἐπὶ τῆς ἔφεστρίδος αὐθις ἐωρᾶτο καθήμενος. Κάκειθεν αὐθις χαλῶν ἑαυτὴν ἐκ θατέρου τῆς ἔφεστρίδος μέρους καὶ κάτωθεν διὰ τῆς τοῦ Ἴππου κοιλίας περιστρέφόμενος εὐπετῶς ἐκ θατέρου μέρους ἀνῆκε καὶ ἐπαχέετο αὐθις. Τοῦτοις δ' ἀσχολῶν ἑαυτὸν οὐδὲ τοῦ τὸν μὲν πρὸς δρόμον ἐπέλγειν ἡμέλει τῇ μάστιγι. Ταῦτα

Δ. "Ἐτερος δ' ἐπὶ τῇ κορυφῇ ἑαυτοῦ ῥόπαλον πηχυστὸν ἰστών καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ ῥοπαλοῦ ἄκρῃ ἀγγεῖον ὑγροῦ μεστὸν περιεῖχε διασώζων ἀκλόνητον τὸ ἀγγεῖον ἐπιπολύ. "Ἐτερος δ' ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ κορυφῆς καὶ αὐτὸς ἰστών δόρυ μακρὸν, οὐ μείον τριῶν ὀργυῶν, περιετλημένον σχολινῷ κάτωθεν ἄνω δίκην βαθμίδων, δι' ὧν χερεῖ τε καὶ ποσὶ περιδραττόμενος παῖς τις, ὁ μὲν παῖς ἀνῆκε βραχὺ παραλλάττων δὲ χεῖρας καὶ πόδας ἀχρι τοῦ ἄκρου τοῦ δόρυτος καὶ αὐθις ἐκείθεν κατῆκε · ὁ δ' ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἔχων τὸ δόρυ περιεῖχε βαδίζων διηνεκῶς. "Ἐτερος δ' ἐξ ὕλου σφαῖραν ἔχων ἄνω πρὸς ὕψος ἐβρίσσει · καὶ κατιούσαν νῦν μὲν ἄκρῃ τῆς χειρὸς ὄνυχι ἐδέχετο, νῦν δὲ τῷ ὀπισθίῳ ἄκρῃ τοῦ ἀγκῶνος, νῦν δ' ἄλλως καὶ ἄλλως. "Ἐὼ λέγειν τὰ τῆς ὀρχήσεως διάφορα εἶδη, καὶ ὅσα ἐφ' ἡμῶν ἐξετέλεσαν ἕτερα τῶν ἐπιτηδευμάτων. Καὶ οὐχ ἕκαστος ἐν μόνον ἀτυλαβῶν ἐγγίνωσκεν ἐπιτηδεύματα, ἀλλ' ἕκαστος ἅπαντα οὐδ' ἂν διεξῆεν μόνῃ ταυτὶ ᾗδεν, ἀλλὰ μὲν ἕτερα.

Ε'. Οὐκ ἀκινδύνων δ' ὄντων τῶν τοιούτων ἐπιτηδευμάτων οὐδ' αὐτοὶ γε ἀκινδύνοι διεγίνοντο · ἀλλ' κρημνιζόμενοι πολλάκι, τινὲς διεφθάρουντο. Πλεονὸς γὰρ τῶν τεσσαράκοντα τῆς πατρίδος ἑαυτῶν ἐξείηλυθότες · μέϊους τῶν εἰκοσίων ἐξ · Βυζάντιον διεσώθησαν. "Ἐθεασάμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς ἕνα τοῦ ἰστού πτωχότα τε καὶ θανόντα. Πολλὰ τοίνυν ἐκ τῶν θωμένων συνάγοντες χρήματα περιεῖσαν πανταχῇ τῆς γῆς, ἅμα μὲν κέρδους ἐνεκτ, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐαυτῶν ἐπιδεικνύμενοι τέχνην. "Αραυτες δ' ἐκ Βυζαντίου διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας ἀπήσαν ἀχρι Γαδείρων, μικροῦ πᾶσαν τὴν αἰκουμένην τῆς ἑαυτῶν τέχνης · ποιοῦμενοι θεάτρον.

[P. 216] Γ'. Ἐν ταῦτοις τοῖς χρόνοις οἱ Τούρκοι ἄπειρωκέτες οὕτω νοσοῦντα καὶ λίαν αἰσχροῦς τὰ Ῥωμαίων διακαίμενα πράγματα ναυπηγεῖν ἤρξαντο καὶ ἐπιβαίνειν θαλάσσης ἀδεῶς τε καὶ κατὰ πλήθος· καὶ ναυλοχεῖν μὲν ἀνιούσας καὶ κατιούσας δικάδους· κατατρέχειν δὲ καὶ Μακεδονίαν καὶ Θράκην· κατατρέχειν δὲ νήσους μικρὰς τε καὶ μεζζους καὶ πάντ' ἐπιφέρειν ἐπὶ χειρίστοις· ἀεὶ τὰ χεῖριστα, ὡς τῶν βασιλικῶν σπανιζόντων ἐντεῦθεν χρημάτων τὰ τῶν πάλαι βασιλέων κειμήλια δι' ἀνάγκην ἐνδεῆς πιπράσκεισθαι.

CAPUT XI.

Syrgiannes ab Andronico juniore neglectus clam cum seniore agit. Mutata sententiæ speciosam causam offert. Seniori optatissimus, fide data et accepta Byzantium ingreditur. Ejus rei nuntio quinquam lactati sint. Junior prope urbem castra ponit. Audita Syrgiannis excursionione territus fugit. Constantinus despota Thessalonicam proficiscitur sinistris ominibus. Junioris imperatoris matre Byzantium missa, exercitum per Christopolitanas angustias traducit. Junior Synadenum Syrgianni opponit. Despotam edictis terret. Rumores spargit de avi necē. Despota Thessalonicam se recipit. Cives factiosos comprehendere jubetur. Seditione ab eis excitata cogitur cucullum induere. Juniori Andronico traditus vix mortem effugit. Diogenotichi in terrimum carcerem conjicitur. Inde tandem in alium tolerabiliorem transfertur. Senior, consulto psalterio, pacem spectat. Junior, pacis et ipse cupidus, cum matre deliberat. Imperatorum colloquium et reconciliatio. Junioris mater et amita ubinam inter hæc diversatæ sint.

A'. Ὅ γε μὲν μέγας δοῦξ ὁ Συργιάννης ἑρῶν οὐ βλάπτει τὴν γνώμην αὐτῆς χωροῦντα τὰ πράγματα (ὁ μὲν γὰρ ἔπειτα παραδυναστεύειν καὶ ἄγειν καὶ φέρειν ὡς αὐτὸς ἐθέλει· τὰ πράγματα καὶ μηδὲν ἢ μικρὴν ἢ μέγα διατελεῖσθαι τῶν πάντων ἀγνοῦντος αὐτοῦ· ἔπειτα παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἑώρα τὴν βασιλείου γνώμην ὀλοσχερῶς Καντακουζηνῶ τῷ μεγάλῳ δουρετικῷ μόνῳ προστεθειμένην) ἐπιμπρατο τὴν κερδίαν καὶ δῆθεν ἐσχυρωπικῶς καὶ ἀνιούμενος καὶ ἰσχοπεῖτο καθ' ἑαυτὸν, πῶς ἂν ἀμύναιτο τὸν βασιλέα· δὲ ὧν ὑπὸ σκεπτετο πρότερον νῦν ἐν τοῖς ἔργοις οὐδὲν ἐμέμνητο, ἀλλὰ πάντ' ἦν δρῶν τάναντία παρορῶν τε αὐτὴν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν καὶ μηδὲν κοινῶν αὐτῆς βουλεύματος. Ἐνω τοίνυν τῷ γηραιῷ προστεθεί· βασιλεῖ πάντ' ἐν βροχῇ τὰ τοῦ νέου ἀνατρέψαι διαβουλίᾳ τε καὶ πράγματι. Οὐ γὰρ θεῶς τὰς τῶν πραγμάτων αἰτίας ἀνεῖθει· ἀλλ' ἴσκι ρέθειεν αὐτὸς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἰσχυρὸν τῶν πραγμάτων καθάπερ ὑπ' ἀνάγκης φέρεσθαι τινας ἐνόμιζε. Πέμπει τοίνυν τινὰ τῶν οἰκιστῶν αὐτοῦ λίθρα, ἐρῶντα τῷ γηραιῷ βασιλεῖ τὰ τῆς γνώμης αὐτοῦ καὶ ὅπως· ἔχει τὰ καθ' αὐτὸν προστεθειλκεῖ ἐξ διὰ τὸ τῆς πίστεως ἰσχυρὸν καὶ ὡς οὐκ ἀνέχομαι βίβειν τὸν νέον βασιλέα πειρῶντα τῆς ἑμῆς γυναικός.

[P. 217] Β'. Τῷ μέντοι γηραιῷ βασιλεῖ οὕτως εὐφρόσυνος ἢ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἔδοξε γνώμης μετὰθεσις, ὡς τοῖς ὑπ' ἡλίῳ καιομένοις ὥρα θέρους ζέφυρος καὶ τῆς δὲ ψῆς φλεγμαίνουσι πόμα ψυχροῦ. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' αὐτὸς ἀνέχεσθαι πλέον ἤδη ἔδύνατο, ἑαυτὸν τε περιφρονούμενον καὶ ἐμπαιζόμενον οὕτω βλέπων καὶ ἅμα τοὺς περὶ αὐτὴν μικροῦς τε καὶ μεζζους ἀπειρεθέοντας ὑπὸ τοῦ νεωτέρου τοῖς τῶν οἰκείων χωρίων κλήρους κἀντεῦθεν περιβύοντας οἷά τινας ἐπὶ ἱμοῦ τεταρχειμένους. Ὅρκοι τοίνυν φρικῶσαι ὅπ' ἀλλήλων ἐς ἀλλήλου· κρύφα διαδάντες τὴν ἀγκασσαν τὸν Συργιάννην σπουδῇ προκαταστήσαντα ἑαυτὸν οἰχεσθαι πρὸς τὴν βασιλεύουσάν. Ὅ δὲ καὶ τὴν ταχίστην αἰσθημένην μηδὲν ἐγεγόνει. Ἐρῶσα ὁ δὲ φήμη εὐφροσύνης τῶν πλείστων ἐνέπληξε τὰς

VI. His temporibus Turci, animadverso afflicto et turpi Romani imperii statu, ædificare classes et ingredi mare cœperunt, idque impune et magno numero, et naves onerarias ascendentes ac descendentes interciperi atque etiam Thraciam et Macedoniam incursare; insulas item tam magnas quam parvas; et maximas clades maximis subinde cumulare non destiterunt. Unde factum, ut exhausto fisco veterum imperatorum ornamenta urgente inopia dividere necesse esset.

I. Cæterum magnus dux Syrgiannes, rebus non ex sententia succedentibus (putaverat enim, se veluti consortem imperii fore, et suo arbitratu moderaturum omnia, neque parvum aut magnum quidquam se nesciente actum iri; videbat autem præter omnem expectationem animum imperatoris Cantacuzeno magno domestico prorsus esse devinctum), dolore atque invidia æstuebat, ac mœstus secum meditabatur, quomodo ulcisceretur imperatorem, qui eorum quæ verbis ante promisisset nunc reipsa nullius meminisset, sed contraria potius omnia faceret; quippe a quo ut unus e multis despiceretur, nec ulli consultationi socius adhiberetur. Decrevit igitur se ad seniore[m] imperatorem conferre, ac brevi tempore omnia consilia, res omnes junioris evertere. Neque enim quidquam ad Deum referebat: sed quo ipse inclinasset, eodem etiam negotia omnia necessario inclinatura putabat. Quodam itaque ex intimis suis ad seniore[m] misso, animi sui affectum et quo loco sint res sue clam indicat; et quo major fides habeatur, illud præterea addit, se ne vultum quidem adolescentis intueri posse, a quo uxoris suæ pudicitia tentaretur.

II. Ea Syrgiannis immutatio tam grata seniori imperatori fuit, quam per æstatem ex solis ardore æstuantibus Favonil flatus et siti confectis frigide hæustus. Nam nec ipse diutius ferre poterat, se ita negligi et deludi; et homines sibi addictos, summos pariter et infimos, prædiorum suorum possessione a junioribus spoliatos et tantum non fame enectos circumire. Quas ob res sanctissimum jurejurando clam ultro citroque misso Syrgiannes coactus est rebus suis celeriter compositis venire Byzantium: idque citra moram ignavis omnibus factum. Quod cum fama vulgasset, plurimorum animi majorem in modum exhilarati sunt, summam rerum statim velut tessera inversa ad senem redituram esse sperantium, veteresque possesso-

res Thracica et Macedonica 353 prædia recuperaturos. Sed eam idem Deo visum non esset, mox inani studio acta ea fuisse apparuit, ut progressu orationis a nobis expronetur.

κλήρον. Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ τῷ θεῷ σκοπῶ δεδογμένα ταῦτα οὐκ ἦν, μάταιος ἐν βραχεῖ τῶν πεπραγμένων ἔδοξεν ἡ σπουδῆ, ὡς εἰρήσεται προοῦσιν ἡμῖν.

III. Enimvero junior imperator, qui longo jam tempore sciret, Byzantios sui studiosissimos esse, quippe a quibus clam accesseretur, turbatae pacis occasione usus ad urbem accedit, et omni Thracio exercitu secum adducto prope Cosmidii monasterium castrametatur: unde palatium conspiciebat triginta circiter stadiis distans. Ac ipse quidem ibi biduum totidemque noctes subsistit, frigidissimo spirante Borea, ipsius brumæ tempore. Excubitores vero in viis circumcirca distributi observabant, ne ipsos aliquo stratagemate deciperet Syrgiannes, qui tum Perinthis versabatur et circumjacentia castella melioribus promissis in fide retinere conabatur. Tertia vero nocte Syrgiannes trecentis armatis delectis circa vesperam equitando proventus ante solis ortum Byzantium pervenit, omnibus illis imperatoris excubitibus ac stationariis militibus, non secus ac si somno oppressi fuissent, interceptis. Et ni senex imperator vetuisset, impetum in eos istius facinoris adhuc ignarus facturus fuit. Sed cum diluxisset, audita Syrgiannis inexpectata incursione, cum nec Byzantii ulla re junioris Andronici conatus juvarent, nec ipse imperator istos (eos nimirum, qui cum juniore erant) facti pœnitentes recepturus esse videretur, fugam arripuerunt.

εἰ ὑπὲρ αὐτοῦ, μήτε τὸν βασιλέα προσδέξασθαι μέλλοντα ἐπιστρέφοντας πρὸς μετόνοιαν (1), ὤχοντο φεύγοντες.

354 IV. Postea Jespota Constantinus statim per mare Thessalonicam mittitur, ut rerum Macedonicarum administrationem gubernationemque suscipiat et Xenen, junioris imperatoris matrem, Byzantium mittat; prætereaque militem ibi legat, ut ipso inde cum Macedonicis copiis invadente, hinc vero Syrgianne cum Turcico exercitu et Bithynis Romanis occurrente, junior imperator in medio circumventus cum suis capiatur. Sed cum jam despotes e Byzantino portu soluturus esset, statim e famuli manibus omnia ea delapsa vidit et in fundum maris demersa, quæ ad ornandam ejus mensam aurea et argentea vasa collecta fuerant. Quæ res magnam illi dolorem attulit, non tam ob

A καρδίας, ἐλπίζάντων αὐτίκα πρὸς τὸν γηραιὸν αὐτοῦ ἐπανήξειν τὰ πράγματα βασιλέα, καθάπερ κύβου μεταπεσόντος, καὶ ἀποδοθῆσθαι τὰ περὶ Θράκη καὶ Μακεδονίαν χωρὶα τοῖς προὑπάρξασιν ἐς τὴν ταῦτα οὐκ ἦν, μάταιος ἐν βραχεῖ τῶν πεπραγμένων ἡμῖν.

Γ'. Ὁ μέντοι βασιλεὺς (96) ὁ νέος εἰδὼς ἐκ πολλοῦ τοὺς Βυζαντίους ὀλαίς γινώμαι; προστιθεμένους αὐτῷ καὶ λάθρα προσκαλουμένους, ἐπειδὴ πρόφρασιν ἤδη τὴν τῆς εἰρήνης ἔλαβε σύγχυσιν, ἐπὶ ταῦτο πορεύεται μετὰ παντὸς τοῦ Θρακικοῦ στρατεύματος, καὶ ἐλθὼν στρατοπεδεύεται περὶ που τὰ πρᾶξια τῆς τοῦ Κοσμιδίου μονῆς· ἀφ' οὗ καὶ τὰ βασίλεια καθέωρα τριάκοντά που σταδίου τούτων ἀφεστηκώς (97). Αὐτὸς μὲν οὖν αὐτοῦ δύο διήνυσεν ὅλα νυχθήμερα, ψυχροτάτου κατ' αὐτῶν ἀντιπνεόντος τοῦ βορρᾶ, κατ' αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τοῦ χειμῶνος ἔντος τοῦ χρόνου. Οἱ δὲ φύλακες πανταχόθεν διανεμημένοι τὰς ὁδοὺς ἐτήρουν, μὴ λάθῃ καταστρατηγησας αὐτοὺς ὁ Συργιάννης ἐξω τηνικαῦτα περὶ τὴν Πείρινθον διατρίβων καὶ πειρώμενος ὑποσχέσασθαι χρηστοτέρας τὰ περίξ ἐφελκύσασθαι φρούρια. Τῇ δὲ τρίτῃ νυκτὶ τριακασίους ἀπαλεξάμενος ὀπίτηξ ὁ Συργιάννης καὶ ἐξ ἑσπέρας ἐξίπασάμενος ἤκε πρὸς τὸ Βυζάντιον, πρὶν ἀνατελεῖν τὴν ἡλιον, πάντας ἐκείνους τοὺς βασιλικούς ὁδοστάτας καὶ φύλακας ὡσπερ ὑπνοῦντας ἄρδην συνειληφώς; (98). Καὶ εἰ μὴ διεκώλυεν ὁ γηραιὸς βασιλεὺς, καὶ ἐπισπεσεῖν αὐτοῖς; (99) ἐβούλετο ἐτ' ἀγνοοῦσι τὸ δρᾶμα. Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἐγένετο καὶ τὴν τοῦ Συργιάννη παράδοξον καὶ αἰφνίδιον ἠκηκῶσαι ἐφοδον, ἐβλεπον δὲ καὶ ἄλλως οὕτε τοὺς Βυζαντίους ἀνύοντας λάθρα

εἰ ὑπὲρ αὐτοῦ, μήτε τὸν βασιλέα προσδέξασθαι μέλλοντα ἐπιστρέφοντας πρὸς μετόνοιαν (1), ὤχοντο φεύγοντες.

[P. 218] Δ'. Πέμπεται μὲν δὴ λοιπὸν εὐθύς ὁ δεσπότης Κωνσταντῖνος (2) διὰ θαλάττης ἐς Θεσσαλονικὴν ἐπίτροπος; καὶ διοικητὴς τῶν τῆς Μακεδονίας πραγμάτων τὴν τε δέσποιναν Σένην τὴν τοῦ νέου βασιλέως μητέρα (3) πέμψων ἐς Βυζάντιον καὶ πρὶς γε στρατελογῆσαν ἐκείθεν, ἵν' ἐκείνου μὲν ἐκείθεν ἐπιόντος μετὰ τοῦ Μακεδονικοῦ στρατεύματος, ἐντεῦθεν δὲ τοῦ Συργιάννου σὺν γε Τουρκικῷ στρατῷ καὶ ὅσοι ἐκ Βιθυνίας Ῥωμαίων ὀπίληται, μέσος ὁ νέος συγκλεισθεὶς βασιλεὺς τὴν ταχίστην ἀλοῆξιν γέ τοις ἀμφ' αὐτόν. Μέλλιον δ' ἤδη τῶν Βυζαντιῶν λιμένων ἀποπλεῖν ὁ δεσπότης εἴδεν εὐθύς τῶν τοῦ δούλου χειρῶν ὀλισθήσαντα πάντα συνθηροσμένα, ὅπῃσα τὴν ἐκείνου τράπεζαν ἐπλήρου χρῆσαι

Variorum notæ.

(96) Phranzes, lib. 1, cap. 10; Laonic. lib. 1, p. 8. edit. Reg.; Joann. Villaneus, lib. ix, cap. 132. Ducang.

(97) A. C. 1322, hieme.

(98) Aut verbum συλαμβίνω aliud Gregoræ significat, aut legendum λεληθώς, vel διεληθώς, vel aliquid simile. Neque enim comprehenderat eos, in quos impetum facturus erat. Wolfius.

(99) Scilicet τοῖς περὶ τὸν νέον, in ipsum junioris exercitum erat impetum facturus, non in ipsos viarum custodes, qui jam comprehensi fuerant. Boivin.

(1) Dubius locus, utrum Byzantii, repudiata per-

fidia, juniorem Andronicum recipere noluerint: an junioris milites, desperata senioris clementia, fugam cepérint. Sed prior sententia magis placet. Wolfius. — Μῆτε τὸν βασιλέα προσδέξασθαι μέλλοντα ἐπιστρέφοντας, etc. Wolfius legit μέλλοντας, atque ea lectione deceptus a vero sensu aberravit. Boivin.

(2) Andronici imp. filius secundo genitus. Vide Cantacuzen. lib. 1, cap. 31. Ducang.

(3) Antequam vidua esset, Maria vocabatur. Lib. vi, cap. 8, sect. 2; lib. vii, cap. 6, sect. 2; et cap. 15, sect. 1; lib. viii, cap. 1, sect. 1. An mortuo marito habitum mutaverat? Boivin.

καὶ ἀργύρεα σκευὴ καὶ ἄχρι πυθμένων καταρουντα θανάτῃς· ὃ καὶ διὰ μεγάλης ἤγαγε λύπης αὐτὸν, οὐ τοσοῦτον διὰ τὴν στέρησιν τῶν σκευῶν, ὅσον διὰ τὸ ἐκ πρώτης φάναι γραμμῆς δυσοιῶνιστον συνάντημα καὶ τὸ τῆς μελέτης ἐντεῦθεν δυσέλπιστον. Ἄλλῃ γὰρ ἀπελθὼν ἐν Θεσσαλονίκῃ πάντας εὐθύς συλλαβόμενος τοὺς περὶ τὴν δεσποιναν Ξένην ἅμα αὐτῇ καὶ μάλα ἀκόσμως· ἐμβιβάσας ἐς τριήρη ἐξέπεμψεν ἐς Βυζάντιον· ἣ δὲ καὶ ἄκουσα ἐληλυθῆτα ἐφρουρεῖτο περὶ τὸ ἐϋων μέρος τῶν βασιλείων. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο καὶ σπουδαιότατον ἔργον Κωνσταντίνου τοῦ δεσπότης γενομένου περὶ Θεσσαλονίκην. Δεύτερον δὲ, πάντα τὴν ἐκ Μακεδονίας συναγεῖρας στρατὸν ἐρχεται κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ βασιλέως (4). Ἐλθὼν μὲν δὴ παρὰ τὴν Χριστοῦπολιν πέμψας ἤησε δίοδον παρ' ἐκόντων τῶν φρουρῶν, πρὶν παρ' ἀκόντων λαβεῖν ἀπειλῶν. Τῶν δὲ μὴ δεξαμένων, τειχίζοντος μακροῦ τείχους, καὶ οὕτω πᾶς ἀκωλύτως

ejus supellectilis jacturam, quam ob opalum in ipso, quod aiunt, limine omen, quo animus rei conficiendæ parvam spem concipiebat. Cæterum Thessalonicam profectus Xenon cum omnibus ministris comprehensam, nulla modestia triremi impostam, Byzantium misit. Quo cum illa invita pervenisset, in orientali palatii parte custodiebatur. Et primum hoc atque gravissimum opus fuit Constantini despotæ, ubi is Thessalonicam advenit. Alterum, quod collecto omni Macedonico exercitu contra imperatorem fratris filium contendit. Porro Christopolin progressus a præsidio transitum postulavit, minitans, ni ultro darent, iis invititis se transiturum. Quod cum illi recusarent, perrupta parte longi muri viam **355** intercludentis, omnem exercitum prohibente nemine traduxit. biasámovos αὐτὸς διέκοψε μέρος τοῦ τῆν δίοδον ἐπιθέβαινεν ὁ στρατός.

Ε'. Στραφεῖς δὲ πρὸς ἐαυτὸν ὁ βασιλεὺς καὶ συνιδὼν ὡς ἐν στενῷ συναυλῶνται οἱ τὰ πράγματα τὸν μὲν πρωτοστράτορα τὸν Συναδηνὸν τὰ Θρακικὰ παραδοὺς στρατεύματα πέμπει φρουρὸν τῶν τε πρὸς Βυζάντιον βλεπόντων ὁρίων τῆς αὐτῷ κληρωθείσης ἀρχῆς καὶ ταῖς τοῦ Συργιάνου ἐκδρομαῖς ἀντίπαλον. Αὐτὸς δ' ἐκείθεν δαιμονίαις τισὶ μηχαναῖς καὶ δόλοις ἔγνω πολεμεῖν τῷ θεῷ καὶ δεσπότη (5). Καὶ πρῶτα μὲν διατάγματα πλεῖστα σπουδῇ γραφῆναι παρεκλεύσατο, ἐν οἷς ὑποσχέσεις ἐγράψοντο ἔνορχοι χρημάτων καὶ κτημάτων καὶ τιμῶν προσηκόντων διανομαὶ τοῖς συλληφθεμένοις τὸν δεσπότην καὶ θεῖον. Ἄ δὲ πάντα βαναύσοις τισὶ παροδοῖς ἀνδράσι δεδωκῶς ῥίπτειν ἐκέλευσε καὶ λιασπεῖρειν ἐξεπίτηδες παρὰ τε τὸν στρατόπεδον τοῦ δεσπότης καὶ πανταχῇ τῶν ἰδῶν. Ἐπειτα πρὸς τοῦτο θάνατον κηρύττειν ἐκέλευσε τοῦ βασιλέως καὶ πάπαν, στασιασάντων δῆθεν τῶν Βυζαντιῶν καὶ ἀποκτεινάντων αὐτόν. [F. 219] Ὁ δὲ καὶ διειδράνωσαν περιτόντες ἀπανταχῇ οἱ τὰ τοιαῦτα πλάττειν δεινοὶ, ὧν οἱ πλείους καὶ ὄρκους προσετίθεσαν, ὡς παρῆσαν καὶ αὐτόπτεσι τῆς πικρᾶς ἐκείνου τελευτῆς ἐγένοντο· καὶ παράστασιν ποιεῖσθαι τοῦ πράγματος θέλοντες· τριχᾶς ἐδείκνυσαν λευκάς, αἱ ἦσαν μὲν ἐκ προβάτων λευκῶν, ἐδείκνυντο δ' ὡς ἐκ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ὑπῆνης τοῦ γηραιοῦ βασιλέως, ἅτε τῆς τοῦ δήμου διασκεδασθεῖσαι χερσί. Τοῦτ' ἀκουόμενα τοῖς ἐν κώμαις καὶ πόλεσι καὶ μάλα στα τῷ τοῦ δεσπότης στρατῷ οὐκ εἶα μένειν ἐπὶ βεβαίοις τοῖς λογισμοῖς. Ἦδη δὲ καὶ τὰ διασπαρέντα ἐκεῖ· βασιλικά διατάγματα εὐρισκόμενα καὶ δίδόμενα τῷ δεσπότη ἔς δειλίαν καὶ φόβον ἐνέβαλλον οὐ μάλα ἀγεννῆ· ὥστε καὶ φεύγειν ἀναπεισθεῖς ὑπὸ τῶν οἰκειοτάτων, λεγόντων ὡς Οὐκ ἂν φθάνοις Θεσσαλονίκην. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω τελευτώντος χειμῶνος ἐγένοντο.

V. Imperator autem cogitatione his de rebus suscepta, cum se in arctum cogi cerneret, protostatorem Synadenum, Thraciis exercitibus datis, ad custodiendos imperii sui fines, qui versus Byzantium spectarent, et ad Syrgiannis incursiones prohibendas misit. Ipse vero miris quibusdam machinationibus et dolis patrum despotam inde oppugnare instituit. Ac primum edicta plurima festinanter conscribi jussit, quibus jurejurando sanctitæ pecuniarum pollicitationes continebantur: item possessionum et honorum convenientium distributiones proponebantur iis, qui despotam comprehensuri essent: eaque prætereuntibus plebeis hominibus delit, ut abjicerent et de industria spargerent, cum juxta despotæ castra, tum passim in viis. Deinde obitum avi imperatoris proclamari jussit, qui a Byzantiis per seditionem occisus esset: idque hujusmodi commentorum artifices ubique vulgarunt: plerique etiam jurejurando addito, se interfuisse et suis oculis acerbum illius interitum vidisse. Et ut rem confirmarent, albos pilos ostendebant albarum ovium, quasi e capite et mento senioris imperatoris vulgi manibus avulsi essent et dissipati. Quæ cum in pagis et urbibus atque in primis in despotæ exercitu audirentur, animos hominum variis cogitationibus distrahebant. **356** Tum dispersa illa edicta cum et inventa et despotæ tradita essent, metum ac terrorem illi non nimis degnerem incusserunt: ut intimorum cohortationibus adductus proditorem illi exercitus jamjam imminere affirmantium Thessalonicam so fuga reciperet. Atque hæc sub hiemis exitum gesta sunt. προδεδομένος ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου, ᾗχετο ἐς Θεσσαλονίκην. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω τελευτώντος χειμῶνος ἐγένοντο.

Γ'. Ἦρξεν δ' ὄρχομένου πέμπεται τριήρης πρὸς τοῦ γηραιοῦ βασιλέως ἐς Θεσσαλονίκην καὶ λαθραῖα

VI. Veris initio a seniore imperatore triremis Thessalonicam mittitur cum arcanis litteris, quibus

Variorum notæ.

(4) Andronici filius fuit hic Constantinus, ex Irene secunda uxore. Andronicus imperator junior,

ejusdem nepos, e Michaelæ filio. WOLF. (5) Eidem Constantino. DUCANG.

jubebatur Constantinus despota quam primum eadem navi viginti quinque seditiosos, qui Thessalonicensem populum ad novas res molendas incitarent, Byzantium vincetos mittere. At illi priusquam hoc fieret, periculo suo cognito, clam populo concitato et turribus conditionis, sacra tintinnabula pulsant, inchoandæ seditionis signum. Statim igitur collecta plebe ad ædes despotæ accurrunt: ac ipsum quidem non reperiunt (nam ille cum præsensisset, in arcem se receperat); obvios autem quosque partim comprehensos occidunt, partim bonis creptis in carcerem conjiciunt, domos convellunt et opes omnes intus repositas diripiunt, atque ipsi statim facto impetu arcis portas incendunt. Quo despotes viso, rebus desperatis, equum conscendit et in Chortaitæ monasterium excurrit. Ubi a persecutoribus comprehensus monasticum habitum vel invitum induit, ad evidens mortis periculum declinandum, quam subitus ille **357** casus minabatur. Inde ad imperatorem fratris filium vincetus ducitur, qui se longe humaniorem omnibus proceribus et satellitibus suis erga eum præbuit. Nam hi quidem carniū ejus et sanguinis quodammodo avili in eum irruerunt, quasi statim discerpturi. At ipsum imperator corpore suo protectum ab omni vulnere servavit.

συχῶν καὶ τοῦ αἵματος, ὡς εἰπεῖν, ἀπογεύσασθαι βασιλεὺς περιχυθεὶς ἀπρωτον διετήρησε τὸ παράπαν αὐτῶν.

VII. Postridie suis obsecutus eundem Didymotichum mitit sævissimo et atrocissimo carcere includendum. Promontorium enim, in quo Didymotichos oppidulum situm est, una rupes est, in qua, quod ad excidendos lapides apta esset, incolæ subterraneas cellas et puteos, quæ pluvialium aquarum receptacula essent, excavarunt. Eorum puteorum unum aquis penitus exhauriunt ac per scalas despota eo demittunt, nec non puerum unum parvulum ex ejus ministris. Neminem autem præterea prospicere illuc sinunt; sed opereculo injecto istos custodiunt, ob loci angustias miserime affectos. Et ut omnittam cætera mala, tenebras, inquam, et respirandi difficultatem, quomodo majus illud et horrendum malum declarem? Cum enim perangustus esset locus, aliter fieri non poterat, quin olla, quæ excrementa capiebat, et panis, quo famem solarentur, in proximo jacerent. Quo animo eos fuisse probabile est, cum eis vescendum esset in tanto factore? Ad hæc olla cum vesperi **358** a custodibus funiculo attraheretur, sæpe in despota caput effusa est; seu custodibus de industria ipsi illudentibus, seu invitis iis olla inversa. Verum imperatore multorum hominum religiosorum precibus exorato, tandem in leviozem carcerem est translatus.

VIII. Quæ cum sic accidissent, imperator animi dubius quid agendum esset nesciebat, quodve malis remedium quæreret. Quidquid enim incipiebat,

γραμματα πρὸς τὸν δεσπότην Κωνσταντῖνον, παρακελεύόμενα τὴν ταχίστην δεσμοῦτας εἰς τὸ Βυζάντιον μετὰ τῆς τριήρους ἐξαποστεῖλαι τοὺς τὴν δῆμον τῶν Θεσσαλονικέων νεωτερίζειν πειθόντας· πέντε καὶ εἴκοσι στασιώτας. Ἀλλὰ πρὶν εἰς ἔργον ταῦτα προβῆναι, διακηκοότες ἐκείνοι χρῶμα διεμεθίζουσι δραμόντες τὸν δῆμον· καὶ ἀναβάντες τοὺς ἑρούς κρούουσι κύδωνας. Τοῦτο δὴ τὸ τῆς στάσεως ἀρχηγὸν σύμβολον. Καὶ εὐθὺς θέουσι πανδημεὶ πρὸς τοὺς τοῦ δεσπότη οἴκους· καὶ αὐτὸν μὲν οὐκ εὗρον· προαισθόμενος γὰρ ἔφυγε καταφυγῶν εἰς ἀκρόπολιν· τοὺς δ' ὑπὸ χεῖρα συνειληφότες τοὺς μὲν ἀπέκτεινον, τοὺς δὲ τῶν ὑπαρχόντων φιλώσαντες δεσμοτηριοῖς ἐνέβαλον, τοὺς δ' οἴκους κατασπάσαντες πάντα τὸν ἔνδον διήρπασαν πλοῦτον. Αὐτοὶ δὲ δραμόντες εὐθὺς ὑφάπτουσι τὰς τῆς ἀκροπόλεως πύλας. Ὅπερ ἰδὼν ὁ δεσπότης καὶ ἀπογνοὺς ἵππευτινὸς ἐπιβάς ἤλαυνεν ἕξω πρὸς τὴν τοῦ Χορταῖτου μονήν. Ἐνθα δὴ τοῖς διώκουσι συλληφθεὶς τὸ μοναχικὸν καὶ ἀκων ὑπήλθε σχῆμα, τὸν προφανῆ τοῦ θανάτου κίνδυνον ἐντεῦθεν ἐκκλίνων, ὃν αἰφνιδίως ἡ παροῦσα περίστασις ἔσχεδίασε. Δέσμιος οὖν ἐκεῖθεν ἀγεται πρὸς τὸν ἀνεψιὸν καὶ βασιλέα· ὃς δὴ καὶ πολλῶ τῷ μέτρῳ φιλανθρωπότερος ἔδοξε πάντων, ὅσοι παραδυναστεύοντές τε καὶ παρασπίζοντες ἦσαν αὐτῷ. Οἱ μὲν γὰρ ἐφιέμενοι τῶν αὐτοῦ ὤρμησαν ἐπ' αὐτὸν ὡς αὐτίκα διαβρόθήζοντες· ὁ δὲ

Ζ'. Τῆ δ' ὕστερα τῆς πεισθεὶς τοῖς περὶ αὐτὸν πέμπει πρὸς Διδυμότειχον καθειρηθησόμενον ἐν εἰρικτῇ δεινοτάτῃ καὶ ἀπαρμυθῆτῃ. Ἡ γὰρ ἀνέχουσα τὸ Διδυμοτείχου πολέχνιον ἀκρα μία τις ἐστὶ πέτρα. [P. 220] ἦν οἱ ἐνοικοῦντες εὐφωῶς εἰς τὸ λαζεῦεσθαι ἔχουσαν εὐρόντες ὑπογείους κοιλαίνουσιν ἀποθήκας καὶ φρέατα, ὀμβρίων ὑδάτων δοχεῖα. Τῶν δὴ τοιούτων φρεάτων ἐνὸς ἅπαν ἀνιμήσαντες τὸ ὑγρὸν κατάγουσι διὰ κλιμακὸς τὸν δεσπότην ἐν τούτῳ καὶ παιδάριον ἐν τῶν ὑπηρετούντων. Ἀλλων δὲ τῶν ἀπάντων οὐδένα παρήκαν ἐκεῖ παρακῶφαι. Ἀλλ' ἐπιπωματίσαντες ἐτήρουν ἐκεῖ συμπαιτούμενους τε ὑπὸ τῆς τοῦ τόπου στενότητος καὶ δυστηχάστατα πάνυ διακεκόμενος. Ἴνα δὲ ἄλλα παραδράμα τῶν δεινῶν, ζορῶδὲς φημι καὶ πνιγῶδες, πῶς παραστήσω τὸ μείζον ἐκεῖνο δὴ καὶ φρικῶδες; Στενοῦ γὰρ πάνυ τοῦ τόπου τυγχάνοντο; ἀλλήλων ἐξ ἀνάγκης ἐχόμενα παρέκειτο ἢ τε τὸ διαχώρημα καὶ τὸ οὖρον ἔχουσα χύτρα καὶ ὁ τὸν λιμὸν παραμυθούμενος ἄρτος. Ἴνα οἴεσθε, ὦ πρῶτοντες, ἔχειν ψυχὴν, ὅπου αὐτοὺς ἐσθίειν ἐχρήν, δυσωδίας τοσαύτης τῆς τραπέζῃ παρακειμένης; Ἀλλὰ καὶ ἡ χύτρα ἀναγομένη ἐσπέρας ὑπὸ τῶν φυλάκων διὰ μηρίνου πολλὰκις ἐξεκένωθη κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δεσπότη, εἶτε τῶν φυλάκων ἐξεπίτηδες ἐμπαιζόντων αὐτὸν, εἶτε τῆς χύτρας ἀκόντων αὐτῶν περιτροπόμενης. Ἀλλὰ πολλῶν παρακλήσεις χρησαμένον ἐς βασιλέα πνευματικῶν ἀνδρῶν ἐς ἑτέραν μετὰ ταῦτα κρυφότεραν εἰρικτὴν μετηνέχθη.

Η'. Τούτων οὕτω συμπεπωκότων διηπορεῖτο κατ' ἑαυτὸν ὁ βασιλεὺς γινώσκόμενος καὶ οὐκ εἶχεν ὁ τι καὶ διαπράξεται καὶ ἔθεν εὖρη τοῦ κακοῦ λύειν. Ὅσα

γὰρ ἂν ἐπιχειροῖται, πάνθ' ἐώρα καθ' ἑαυτοῦ στρεφόμενα παραδόξως. Ὅθεν ἀνοίξιν ἔκρινε δεῖν ἐν ψαλμῶν (6) τὸ πρόβλημα τῶν οἰκείων ἀποριῶν καὶ ἀνοίξας ἐνέτυχεν εὐθὺς τῷ πρώτῳ στίχῳ λέγοντι· « Ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον βασιλεῖς ἐπ' αὐτοῖς χιονοθήσονται ἐν Σελμών. » Ἐν οὖν ἐντεῦθεν, ὡς πάνθ' ὅσα τελεῖται πρὸς τῆς παρουσίας φορᾶς τῶν πραγμάτων Θεῶν δεδογμένα τυγχάνουσι καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀγνωστοῖς τῆς ἀπορρήτου Προνοίας οἱ τρόποι, πρὸς διαλλαγὰς αὐθις καὶ σπονδὰς ταῖς προτέραις ὁμοίως ἐξῆς καλεῖτο τὸν ἔκγονον, ἀντίπαλα δι' ἀνάγκην πραγματευόμενος τοῖς τοῦ Συργιάννου βουλεύμασι· ὅς δὲ καὶ θέλων ἐκ πολλοῦ τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἤκεν εὐθὺς μελλήσας οὐδέν. Ἐφραμεν γὰρ που καὶ ἀνωτέρω, ὡς τὴν μὲν αὐτονομίαν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἔχειν ἐβούλετο· τὸ δὲ σχῆμα καὶ τὰς φροντίδας ὅλαις ἁρμαῖς ἑαυτοῦ ἐξωθεῖτο· καὶ εἰ μὴ οἱ περὶ αὐτὸν ἠνόχουν τε αὐτὸν καὶ ἠρέθιζον πρὸς τὴν τῆς ὀλης ἡγεμονίας ἐφρασαν, ἤρξασαν ἂν αὐτῷ καθάπαξ ἢ τῶν γενομένων σπονδῶν κατάστασις. Ὅμως ἐπειδὴ περ ἐν τῷ παρόντι κλιθεὶς ἤκε πρῶτον περὶ τὸ Ῥήγιον κάκει τῆ μητρὶ καὶ δεσποίνῃ ἐντετυγήκει προαπολυθεῖση τε τῆς εἰρκτῆς καὶ πεμφθεῖση ἐκεῖ τῶν γενησομένων σπονδῶν ἕνεκα, ἐκεῖθεν μετὰ τῆς μητρὸς καὶ διὰ τῆς μητρὸς ἀεμιστεύει πάντα τὰ γενησόμενα.

[P. 221] Θ'. Ὀλίγων δ' ἐν τῷ ἡμερῶν ἐξελθὼν καὶ αὐτὸς ἐνούται τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ. Ἐξω πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως· τοῦ μὲν πάππου καὶ βασιλέως οὐκ ἀποβάντο· τοῦ ἵππου, ἀποβὰς αὐτὸς τοῦ ἵππου πύργῳ πρὸ σταδίου ἐνός· καίτοι πολλά τοῦ πάππου ἀπαναινομένου καὶ κωλύοντος, ὁμοῦ αὐτὸς περὶ προσελθὼν ἠσπίαστο τὴν τε χεῖρα καὶ τὴν πόδα αὐτοῦ ἐφ' ἵππου καθήμενου. Εἶτα καὶ αὐτὸς ἵππου ἐπιβὰς περιεπτύξατό τε καὶ ἀσπασάμενον ἠσπίαστο ἐντελῶς. Καὶ εὐθὺς βραχέα ἄττα καὶ σχέδια λίξιντες πρὸς ἀλλήλους ἀπῆλλάγησαν. Καὶ ὁ μὲν εἰσῆλθεν ἐς Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ νέος ἀπελθὼν στρατοπεδεύεται περὶ τὸν νεῶν τῆς ὑπεράγνου θεομήτορος τῆς Πηγῆς. Ἐνθα συχνὰς διατρίψας ἡμέρας εἰσῆει καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν μεθ' ἡμέραν καὶ αὐθις ἐξῆει. Διῆγε γὰρ τριηκᾶτα καὶ ἡ δεσποίνα καὶ μητέρα αὐτοῦ κατὰ τὸν νεῶν τῆς ὑπεράγνου θεομήτορος, τοῦτο μὲν καὶ δι' ἀσθένειάν τινα, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν τοῦ φιλάτου συνδιαίτησιν. Συνῆν δὲ τῆ δεσποίνῃ ἐκεῖ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Σιμωνῆς ἡ Κράλαινα, ἄρτι ἐληλυθῆσα ἐκ Τριβιλλῶν τελευταῖαντος τοῦ ἀνδρός· ἢ δὲ καὶ τὰ διαψιθυριζόμενα τῆδε κάκισσε τῷ ἑαυτῆς ἐναργέστερον ἐδῆλου πατρὶ καὶ βασιλεῖ. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ εἰς Ὀρεσιᾶδα καὶ Διδυμότειχον ἐπανῆκε (7).

CAPUT XII.

Esaias, vir simplex et indoctus, multorum criminum accusatus, favente imperatore creatur patriarcha. Favoris injusti merces. Esaiæ opera. Philanthropenus in pristinum gratiæ locum restituitur. Hujus elogium. Turci Philadelphiam obsident. Audito Philanthropeni adventu arma ultro abjiciunt. Cur illum

¹ Psal. LXXVII, 15.

Variorum notæ.

(6) De hac divinationis ratione vide *Glossar. med. Latin.* in v. *Sortes sanctorum.* DUCANG.

(7) Anno Christi 1322, mense Augusto, indict. 5. Vide Cantacuz. lib. 1, cap. 34. BOITAN.

reverti. Maxima frumenti copia in urbem liberatam invecta. Syrgiannes imperatorum concordia minime latus. Asanis Andronici fidem tentat. Ab eo apud imperatorem delatus in carcerem conjicitur. Omnibus bonis multatur.

360 I. Eo tempore monachus quidam ex monte Atho, septuagenario major, nulla sacerdotali dignitate præditus, idemque adeo imperitus, ut nec prima quidem litterarum elementa perfecte posset conjungere, in urbem venit. Quem ob nimiam motum simplicitatem imperator in patriarchalem sedem tum temporis vacantem imposuit; quamvis multa crimina libere illi objecta et a multis testata fuissent, propter quæ olim sæpe exclusus omni sacrorum ordinum gradu fuerat. Quamobrem divino jure ob humanam cupiditatem spreto passus est Deus a simplicissimo illo homine eos principatu dejici, qui tanto studio pro eo injuste contenderant; ut progressu historiæ res ipsa declarabit.

II. Cæterum is patriarcha, cum primum in patriarchali solio collocatus esset, imperatoris singulari benevolentia fretus effecti, ut Philanthropenus pincerna in pristinum gratiæ locum restitueretur, quem ante annos octo et triginta ex invidia amisisse oculos ostendimus. Qui quidem statim in negotiis imperatoris, præsertim vero in tantis rerum turbis, ita consilio excelluit, ut prudentissimus quisque Scipiones et Thebanos Epanimondas **361** cernere sibi videretur. Quin et illud admirabantur (cum res humanæ firmi et proprii nihil habeant, sed fortuna continenter in illarum mutatione et destructione vim suam exserat et vitam, quasi tragediam quamdam agens, variis vicissitudinibus ludat, quo pacto prudentia illius integra atque incolumis mansisset ac firmiter, quam fortuna exstitisset, tandemque ipsum, malo invidiæ genio depulso, e condemnationis præcipitio revocasset.

III. Testimonio est orationi meæ illud tempus, quo virtus ejus veluti Lydio lapide explorata enituit. Nam cum finitimi et suburbani Turci Philadelphiam obsidione tum cinxissent et continenter validis viribus oppugnarent, foris ipsi, intus vero dira fames: indigenæ, qui in ea civitate restabant, in periculo erant, ne Turcis cum ipsa urbe atque aris et focis proderentur: idque intra paucos for-

A'. Ἐτυχε μέντοι (8) ἐπιδημηκῶς τρηκαῦτα μοναχὸς τις ἐξ ὕρου τοῦ Ἄθου ὑπὲρ τὰ ἐβδομήκοντα ἔτη, μήτ' ἀξίωμα ἔχων οὐδὲν ἱερατικόν, μήτε γοῦν τὰ πρῶτα καὶ στοιχειώδη συνάπτειν ἀσφαλῶς δυνάμενος γράμματα. Τοῦτον διὰ τὴν ἀγαν τῶν τρόπων ἀφέλειαν εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς ἀρτι χηρεύοντες θρόνους ὁ βασιλεὺς ἀνεθίβασε (9)· καίτοι πολλῶν κατ' αὐτοῦ παθήσιασθέντων ἐγκλημάτων καὶ ἐπὶ πολλῶν ὁμολογηθέντων· δι' ἃ καὶ πάσαι πολλάκις κεκώλυται τυχεῖν ἱερατικῆς βαθμίδος τινός. Ὅθεν ἐπειδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ καταπεφρόνηται δίκαιον δι' ἄρξιν ἀνθρωπίνην, συγκεχώρηκεν ὁ Θεὸς τῆς οικείας καθαιρεθῆναι τοῦτους ἀρχῆς ὑπὲρ τοῦ ἀφελεστάτου τυθοῦ ἀνδρός, ὅσοι τοσαύτην ἀδίκως ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν σπουδὴν εἰσηγγέξαντο· [P. 222] ὡς αὐτὰ δηλώσει λεγόμενα τὰ πράγματα προοίους τῆς ἱστορίας.

B'. Ὁ μέντοι πατριάρχης οὗτος ἅμα τῇ πρὸς τὴν πατριαρχικὸν θρόνον ἀναβάσει τῇ πολλῶ τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτὸν φιλτρῶ θεαβήρικῶς τὴν πάσαι αὐτοῦ γε εὐμένειαν ὁμοίαν καὶ τήμερον τῷ πικρένῃ προὔξηνσε Φιλανθρωπῆν· ὃν πρὸ ἑτῶν ὀκτώ καὶ τριάκοντα (10) ταῖς τοῦ φθόνου παλάμαις τὰς αὐγὰς τῶν ὀμμάτων ἀπολέσαντα δεδηλώκαμεν. Ὅς οὕτως ἐν ταῖς βουλαῖς ἀριστος εὐθὺς τοῖς βασιλικοῖς ἔδοξε πράγμασι καὶ μάλιστ' ἐν θορύβῳ τοσοῦτω πραγμάτων καὶ κλύδωνι, ὥστε Σκιπίωνας ἐκείνους καὶ Θεβαίους Ἐπαμεινώνδας ἔδοξαν βλέπειν τῶν τρηκαῦτα πικρότων οἱ συνετώτεροι. Καὶ μέντοι καὶ ἐθαύμαζον, πῶς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὐδὲν κεκτημένων ἀκήρατον οὐδὲ μόνιμον, ἀλλὰ τῆς τύχης διηνεκῶς ἀκμαζούσης ἐν τῇ τούτων μεταβολῇ καὶ φορῇ καὶ παιζούσης τὸν βίον ταῖς ἀμοιβαῖς καθάπερ σκηνὴν τραγικὴν ἀκήρατος ἢ τῆς τούτου γνώσεως; ἐμεινεν ἀρετὴ καὶ στεβρότερα τῆς τύχης· ἢ δὴ καὶ τοῦς τῆς βασιλευσῆς ἀπωσαμένη Τελχίνας τῶν πυθμένων τῆς καταδίκης ἀνεκαλέσατο.

Γ'. Μαρτύριον τῶν λεγομένων καὶ ὁ προφητικὸς τίως ὁ χρόνος. καθάπερ τινὰ βάσανον τῆς τοῦ ἀνδρός ἀρετῆς. Ἐν γὰρ τούτῳ τῷ χρόνῳ περιστρατοπεδουμένων τὴν Φιλιδέλειαν (11) τῶν περιόικων καὶ ἀστυγεϊτῶν Τούρκων καὶ κατὰ συνέχειαν πολιορκουμένης τῆς πόλεως σφοδρῶς ἐξῴθεν μὲν ὑπ' αὐτῶν, ἐνδοθεν δ' ὑπὸ σφοδροῦ τοῦ λιμοῦ ἐς κίνδυνον ἦλθον οἱ περιλειπόμενοι τῶν αὐτοχθόνων πολιτῶν προδοθῆ-

Variorum notæ.

(8) Phranzes. lib. 1, cap. 9. Ducang.

(9) Anno Chr. 1523, pridie Kal. Dec. Indict. 7. Εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς ἀρτι χηρεύοντες θρόνους veterat Wolfius, in recens defuncti patriarchæ locum. Ego verti, in patriarchalem sedem tum temporis vacantem; ea ratione, quod antequam Esaias crearetur patriarcha, sedes tribus fere annis vacaverit, ut constat ex Synopsi Dorothei. Adde quod ad erbium ἀρτι accipitur nonnunquam pro τῶς, tunc. Boivin.

(10) Imo ante annos octo et viginti. Nam (ut adnotatum supra pag. 124, A) Philanthropeno lumen oculorum ademit Libadarius anno mundi 6805

D sub finem auctumni, hoc est anno Christi 1296 cecente. Alde annos 28, et effices annum mundi 6835. Christi 1524, quo scilicet anno Esaias, qui paulo ante patriarcha creatus fuerat, seniore Andronicum Philanthropeno reconciliavit. Quodsi adderes annos 58, effices annum mundi 6843, Christi 1534, quo anno nec Esaias patriarcha, nec Andronicus senior in vivis erant. Boivin.

(11) Hinc apparet Philadelphiam bis a Turcis obsessam; ac primam quidem obsidionem Theolepti virtute et Catalanorum adventu, alteram Philanthropeni auctoritate solutam fuisse. Boivin.

ναί τοις Τούρκοις αὐτῇ πόλει καὶ αὐτοῖς οἴκοις. Καὶ ἅ τ' ἄν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἐπράττετο τοῦτο, εἰ μὴ ὁ Φιλανθρωπῆνδρος Ἄλέξιος ἐφθῆ τοῦ βυθοῦ τῶν τοιούτων ἀπαλλάξας κινδύνων. Ἐν στενῷ γὰρ γενόμενος ὁ βασιλεὺς καὶ μὴ ἔχων ὃ τι δράσειε τῶν πάντων οὐδὲν (οὔτε γὰρ ὄπλων ἐπισκευή, οὔτε στρατὸς ἀντίπαλος ἦν εἰς πόλιν οὕτω θαλάττης· πολλοὶς σταδίοις ἀπωκισμένην καὶ πολλοῖς κεκυκλωμένην τοῖς ἔθνεσι βοηθεῖν) πέμπει τοῦτον αὐτὸν μηδὲν ἐπιφερόμενον, οὔτε στρατὸν, οὔδ' ὄπλων ἐπισκευήν, οὔτε χρημάτων πλῆθος, ἀλλὰ μόνην τὴν τῆς φύσεως σύνεσιν καὶ ἐμπειρίαν. Οὗ δὴ καὶ πρὶν ἐπιστῆναι τῇ πόλει Φιλαδελφεῖς, ἔτι δ' ἐν μέσῃ πορείᾳ τυγχάνοντες, τὴν φημὴν ἀκηκοότες οἱ τῶν πολιορχούντων σατράπαι καὶ ἀρχηγοὶ τὰ τε ὄπλα εὐθύς ἐβρίψαν καὶ τὴν πολιορχίαν ἀπέπαινον αἰδεσθέντες τὴν τοῦ ἀνόρου ἀρετήν. Καὶ ὑπέρβαις ἅμα χερσὶ καὶ γνώμαϊς εἰρηγενοῦσας ὑπαντῶσι καὶ ὑποδέχονται· καὶ ὧν πάλαι καλῶν ἀπέλαυσαν ἐξ αὐτοῦ νῦν ἐν μνήμῃ γενόμενοι χάριτα· ὁμολογοῦσι καὶ πᾶν τὸ κατὰ γνώμην τελεῖν ὑπισχνοῦνται. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν πάλαι τὸ ζῆν ἐπορίσαντο δι' αὐτοῦ προφανοῦς ἀπαλλαγέντες θανάτου· οἱ δὲ τῶν ὑπ' αὐτῷ [P. 223] παιδευτῆ τετραμμένων πρὸς ὄπλα καὶ πολέμιον ἀσκησιν ἦσαν. Καὶ τί δεῖ διατρίβειν; ἐς τοσοῦτον εὐπαθείας καὶ εὐτυχίας ἤκειν ἐξαπίνης ἡ Φιλαδελφεία, ὡς μᾶς δραχμῆς ὤνιον τὴν μέγιστον λαμβάνειν μέδιμον τοῦ σίτου.

Δ'. Τῷ μέντοι Συργιάνῃ (12) τῶν βασιλέων ἡ ἔνωσις μὴ κατὰ γνώμην συστάσα ἀθυρεῖν ἐποίει καὶ ἐσκυθρωπακῶτα περιέειναι· καὶ μάλισθ' ὅτι τῶν πραγμάτων ἡρεμοῦντων ἀξυντελής αὐτὸς ἐν τοῖς δημοσίοις ἐδόκει καὶ ἀχρηστος. Ὅθεν ἐν καθέδραις καὶ σιάσαι καὶ ὀδοῖς τοιούτοις· τισὶν ἐντυγχάνων καὶ προσίων ἀτμένως, ὅσοις λύπην τινὰ τὰ κοινὰ προὔξινθησαν πράγματα, ἐλοιδορεῖτο τοῖς βασιλεῦσιν, ἅτε ἀδικωτάτοις· περὶ αὐτὸν γενομένοις χρησιμώτατον ἐν τοῖς ἐναντιωτάτοις καιροῖς νῦν μὲν τοῦτω νῦν δ' ἐκείνῳ γενόμενον. Ἰδὼν δὲ καὶ Ἀνδρόνικον τὸν Ἀσάν λύπης περιόντα μεστὸν, ὅτι τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διοικήσιν ἔχων ἐκείνος τῶν Πελοποννησίων Ῥωμαίων ἐντῷ καιρῷ τῆς τῶν βασιλέων διαστάσεως, εἶτα ἐξωκισθεὶς ἐκεῖθεν ἀτίμως· παρὰ τοῦ νέου βασιλέως καὶ ἐλλῶν πρὸς τὸν γηραιὸν οὐχ εὖρον οὐδὲν ἐξ αὐτοῦ τῆς λύπης ἐντάξιον εἰς θεραπείαν· καὶ τοὶ μεγάλων ἀξίος ὑπάρχων ἀξιομάτων, σεβαστοκρατορικῶν δηλοδῆ καὶ μειζόνων, διὰ τε τὴν στρατηγικὴν ἐμπειρίαν, ἣν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τέως ἐπλούτει, καὶ ἅμα τὴν τοῦ γένους λαμπρότητα· διὰ ταῦτα τοίνυν ὁ Συργιάνης πρόσαιε· καὶ αὐτῷ καὶ φίλος αὐτῷ γίνεται, τὴν τῆς λύπης ὁμοιότητα γνώμης προβαλλόμενος σύνδεσμον. Ὁ μὲν οὖν Συργιάνης ὡς ὁμοψύχῳ ὑαβρίσας· ἐκείνῳ πάντα διηγεῖτο· λοιπὸν ἀναπεπταμένη τῇ γλώττῃ, ὅποσα ταῖς λυπουμένοις εἰκός. Ὁ δὲ Ἀσάν (13) βαθεῖα συνέσει προσίων αὐτῷ γλώσταν μὲν ὁμοίαν πῶς ἐκείνῳ προτέλειτο καὶ συνδιειλοδορεῖτο τοῖς βασιλεῦσι δὴθεν αὐτό· τὰ δὲ παρὰ

Variorum notæ.

(12) Cantacuzenus, lib. 1, cap. 35. DUCANG.

(13) De quo in stemmate Cantacuzenorum, pag. 260. DUCANG.

autem haud minus quam antea ipsum aversabatur, ut inimicum genero suo Cantacuzeno, magno domestico, qui apud juniorem imperatorem potentissimus erat, et scriptis inde litteris spe subinde bona ipsum Asanem solabatur. Cum autem tota fabula instructa esset, Asan imperatorem avunculum clam adit, et : « Nisi Syrgiannem, inquit, imperium affectantem primo quoque tempore in vincula conjeceris, primo quoque tempore ab illo occideris. » Statim igitur Syrgiannes in vincula conjicitur; domum ejus cum omnibus opibus plebs evertit et diripit; **364** solum ædium cum vineis in ovium pascua convertitur. Et hæc quidem ita gesta sunt. τῶν ἐνότων ἀπάντων ἄρδην ἀπώλεσαν καὶ διέλαχον οἱ τοῦ δήμου. Οἱ δ' ἀμπελώνες αὐτοῦ σὺν γε τοῖς οἰκοπέδοις μὴλόδοτα πάντ' ἐγεγόνει. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

CAPUT XIII.

Disputatio de paschate ut primum in palatio nata sit. Eam Gregoras cupide amplexus, favente imperatore, refragantibus frustra adversariis. Exponit sententiam suam de die paschali constituendo. Imperator consilium probat. Rem aggredi metuit.

I. Neque vero ea mihi prætereunda silentio videntur, quæ hoc tempore de Paschate disputata sunt. Nam cum de more palatium ingrederer, tali colloquio interveni. Ac cætera quidem, quamvis et ipsa præclara sint et digna eruditorum auribus, tamen quia et multa sunt, et occupatis hominibus non admodum scitu necessaria, prætereantur. Quæ vero scitu digniora et jucundiora, exponantur. Mentionem intulit imperator de astronomia et cælestibus orbibus et stellarum tam errantium quam

B [P. 224] Α'. Οὐκ εὐκαιρον (14) δέ μοι δοκεῖ σιωπῇ παρελθεῖν καὶ ὅσα κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον περὶ τοῦ Πάσχα λαληθῆναι ξυνέβη. Κατὰ γὰρ τὸ εὐθὺς ἀνίων ἐς τὰ βασίλεια τοιαύτη τιμὴ τῇ ὀμίλῃ ἐντετυχήκειν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα παρεῖσθαι γε τέως, πολλὰ τε δευτὰ καὶ οὐ πάνυ τοι ἀναγκαῖα πάνυ τοι ἐθελούσῃ σχολάζειν ἀκοῆ, καίπερ δευτὰ κάκεινα σεμνὰ καὶ σωφῶν ἀκοαῖς ἀξία· τὸ δ' οὖν τῆς ἀναγκασιτέρας ἡμῖν ὀμίλιας καὶ ἥς ἂν τις ἀκούσας ἡσθεῖται τὰ μάλιστα· λόγον κεκίνηκεν ὁ βασιλεὺς περὶ γε ἀστρονομίας

Variorum notæ.

(14) Exstat in codice Vaticano 1086. fol. 75 : Πρὸς τὴν σεβασμιώτητον Ἰωσήφ περὶ τοῦ Πάσχα ἀπόδειξις, ὅπως ἐσφαλῆ περὶ χρόνων, καὶ ὅπως δεῖ ποιεῖσθαι τὴν τούτου ἐξόρθωσιν. Eam seu epistolam, sen dissertationem, Gregoras, proœmio et epilogo ad præsens institutum accommodatis, totam fere huc transtulit. In illo codice Vaticano proœmium est. Ἐπειδὴ μοι φίλος ἐστὶν τῶν πάντων, καὶ καινῶν ἀκροματῶν ἑραστής, ἀκούων δὲ μοι ξυνενέβη τὴν πρότερον, καὶ αὐθις ἰδᾶ μοι τὴν χθές. Τῶν γὰρ καθ' ἡμᾶς σωφῶν πλείστοις αὐτὸς ἐν τούτῳ πρότερον ξυντετυχήκει ἐν τῇ τέως πονηγύρει, πρόβλημα τὸ τοῦ Πάσχα σφαιρῶν ἐπ' αὐτῶν ἐπιούμην, οἰόμενος πολλὰ καὶ καλὰ ἐπισταμένους εὐρήσειν τῇ γρίφῃ προσήκοντα. Ἄλλα τί ἐγὼ σοι διηγοίμην, βέλτιστε; οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν τσούτου δεῖν ἐξετάζειν τοιαῦτά μοι ἔδοξαν, ὅσον καὶ αἱ κορῶναι τὰ γῆς μέταλλα, ἢ τὴν Πακτωλῶν εἰ χροσσοῦ καταρρέει ψήγματα. Ὅσα καὶ οὕτως ἐγλεόμαζον, πολὺν μου καταχρόνους μυκτῆρα, ὡσπερ ἂν εἰ πολυετῆ καταλύων ἦδη πλάνην, ἔπειτα Ἄτλαντίδων νήσων καὶ νυμφῶν Ὀκεανίδων ἱστορίας προῦθαλλόμεν, ἢ μάγας πετομένων ἀνθρώπων καὶ στρατοπεδεύσεις ἑναερίους, καὶ στάσιν οὐρανοῦ, καὶ γῆς δίνησιν. Ἄλλοι δ' ἐξ ἱερῶν Γραφῶν ὡς ἐκ φαρτέρας ἀνασπώντες βέλη, ἐτόξευον μὲν ἐπ' ἐμὲ, ἔδωλλον δὲ αὐτοῦς, ὅμοιον ποιούντες, ὡσπερ ἂν εἰ τις ποταμοῦ ῥύμην ἐθέλων ἀναγαίττειν, ἔπειτα βαθείας ἐπὶ τὸ κάταντες τάφρους ἀνώρυττεν. Οὐδὲ γὰρ εἶδότες, ὅποι τείνουσιν ἄπροτείνουσιν, ἀσημά τινα καὶ πλημμελῆ συνείρων πράγματα. Καὶ τί δεῖ διατρίβειν; οὕτω τοὺς πλείους οὐμὸς οὕτος; ἐτάραξε λόγος, ὡσπερ τὰς νεφέλας, ὅπως μετὰ βαθῶν ὑέτων πολὺς τῶν ἀρκτικῶν καταρρέουσαι ὁ βορέας, πρὸς μεσημβρίαν καὶ νότον αὐτὰς δ.ωθόμενος. Καὶ εἰ μὴ τὸ στερέδον τῆς ἐμῆς ἀληθείας, καὶ τὸ τῆς ἀποδείξεως ἀναντιρρήτων ἀντι-

εἶχε, καὶ τὴν πολλὴν ἐκείνον ἀνέστειλλε κυκεῖνα, καὶ νήνεμον ὡς εἶπειν τὸ ἡμέτερον καθέστη (ἀν κατέστησε?) γυμνάσιον. τάχ' ἂν ἐνίκα τὸ παράλογον ἐκέλεο συνέδριον, καὶ ἐξεδίφρυσεν τὴν ἀλήθειαν τὸ ψεῦδος, καὶ τῆς ἐπιστήμης ἢ ἀμαθίας τὸ πλεον εἶχε. Ταῦτα τοι καὶ καιροῦ λαβόμενος, ἐπεὶ τοῦ σοφοῦ βασιλέως ἐς ἐναργέστερον μῆκος τὸν λόγον ἀπέτεινον. Κατὰ γὰρ τὸ εὐθὺς ἀνίων χθές ἐς τὴν τοῦ βασιλέως προσκύνησιν, τοιαύτη τιμὴ ὀμίλῃ ἐντετυχήκειν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα παρεῖσθαι γε τέως, πολλὰ τε δευτὰ καὶ οὐ πάνυ τοι ἀναγκαῖα πάνυ τοι ἐθελούσῃ σχολάζειν ἀκοῆ, καίπερ δευτὰ κάκεινα σεμνὰ καὶ σωφῶν ἀκοαῖς ἀξία. Τὸ δ' οὖν τῆς ἀναγκασιτέρας ἡμῖν ὀμίλιας, καὶ ἥς ἂν καὶ αὐτὸς ἀκούσας ἡσθεῖης τὰ μάλιστα, λόγον κεκίνηκεν ὁ τὰ πάντα θεοῦτατος βασιλεὺς περὶ γε ἀστρονομίας; καὶ σφαιρῶν οὐρανίων, καὶ κινήσεων πλανωμένων καὶ ἀπλανῶν, καὶ τοιαύτα ἄλλα, ἐμοὶ καθυποβάλλων πρόφασιν τοῦ λέγειν. Οἷσα γὰρ τὸ τοῦ βασιλέως εὐμενὲς πρὸς ἡμᾶς. Οἷσθ' ἂν γὰρ καὶ τὸ πολύστροφον τῆς αὐτοῦ συνέσεως καὶ πολυειδές, καὶ οἷον εἶπειν λαθουρινθώδες· καὶ ὡς ἅπαντα διοικῶν τὰ τῆς βασιλείας πράγματα, ὡς τὸν ἐξ αἰῶν οὐδέεις βελτίον, ὅμως οὐκ ἔστιν οὐδὲν οὐδ' ἐπιστήμης εἶδος, οὐ μὴ τυγχάνει πεπειραμένος. Καὶ δὴ καὶ τότε πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων παρόντων συγκατηκτικῶν τε καὶ ἐλλογιμῶν ἀνδρῶν, μὴ ὅσον δὲ πρὸς ἀστρονομίαν πεφωκότες· ἀπὴν γὰρ τῆνικαῦτα ὁ μέγιστος ἡγεμῶν καὶ διδάκταλος ἀπάσης ἐπιστήμης, ὅση τε ἀκριβὺς ἔρευνᾷ τὰ οὐράνια καὶ ὅση οἰεῖται τὰ ἐπίγεια καὶ ὑπόγεια καὶ περίγεια· τότε τοῖνον ἐμοὶ μόνῳ προανατίθει τοὺς τῆς ἀστρονομίας λόγους. Ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν, ἔπεινον διεξήγειν πολλὴν τοῦ μαθήματος. Οἷσθα γὰρ καὶ ἄλλως δι' ὅσους ἀγῶ τῆς εὐφημίας αἶε. Τοῦτο γὰρ μοι τὸ ὀπιόν, εἰς. Βοιωίν.

καὶ σφαιρῶν οὐρανίων καὶ κινήσεως πλανωμένων
καὶ ἀπλανῶν, καὶ τοιαῦτα ἄλλα ἐμοὶ καθυποβάλλων
πρόφασιν τοῦ λέγειν. Πολλὴν γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὴν
εὐμένειαν ἔτρεφεν. Ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν ἔπαινον
διέξῃεν πολλὸν τοῦ μαθήματος. Τοῦτο καὶ γὰρ μοι
τὸ ὀπίσθην, ὡς εἶπεν, τῆς διανοίας ἐκάθηρε καὶ
πρὸς τέλειον οἶονε χρωματισμὸν τάλλα μοι πάντα
μαθήματα ἤγαγε. Σκιαγραφία γὰρ ὡς ἀληθῶς
εἰκόσασιν τοῦτου χωρὶς, ὅσαι κατ' ἀνθρώπους εἰσὶ
τέχναι καὶ σπουδάζματα (15) μετὰ μέντοι γε τῶν
ἄλλων καὶ ὁ τοῦ Πάσχα λόγος ἀνεκφυέν, ἐμοὺ τοῦ-
του μεταξὺ παραρρήψαντος, ὡς μέρος ὄντα καὶ
τοῦτον τοῦ τοιοῦτου μαθήματος· καὶ ἄλλως ὅτι καὶ
ὠδίων ἦν διὰ μακροῦ πρὸς βασιλείου τὸ πρᾶγμα
ἀνεγκχεῖν ἀκοᾶς, ὀπὸρρητον δὲ, ὡς ἀκριθῆς μοι
τὸ πρᾶγμα παρέστηεν ἔρευνα, πλὴν ἢ ὅσοι τῶν
τῆς ἀστρονομίας κρατήρων ἐγεύσαντο. Ταῦτ' ἄρα καὶ
κτεροῦ λαθόμενος, ὡς ἔφην, ῥήγγυμι τῆς ὠδῖνα,
οὐκ ἀχειμαστος μὲν οὐδὲ τότ' ἀπαλλάξας. Ἦσαν
γὰρ οἱ τότε (16) πολλὰ μοι παρέσχον πρᾶγματα,
μὴ ξυναλοχότες ἐκ τοῦ ῥάστου τὸν τοῦ λόγου σκο-
πῶν. Καὶ εἰ μὴ ὁ βασιλεὺς (17) (ἐκεῖνος γὰρ μόνος
ἦν συνειὼς ἀ διεξῆεν αὐτός· ἀφορμὴν γὰρ εἰληφῶς
εὐθύς κάκεινος ἐπεδείκνυτο καὶ ἰδημοσίεω τῆς
ὑψηλῆς αὐτοῦ συνέσεως· τοὺς θησαυροὺς), εἰ μὴ
οὐκ ἐκεῖνος πλείστον ἐμοὶ τὸ προσήγες χριζόμενος
ἔιδον ἐνεπολεῖ τῷ λόγῳ, τάχ' ἂν τὸ τελευταῖον τοῦτο
πονθήρας καὶ ἀγεννῶς ἐκεῖθεν ἀπῆλλαττον, ἀδικόν
τινα τὴν καταδικῆν ὁ δίκαιος ὀφείλων (18). Ἐπεὶ
οὖν πᾶσιν, ὡς ἔφην, ἡμῖν ὁ βασιλεὺς τὴν κατὰ
C σασιν ἐποίησαστο τοῦ μὲν λέγειν ἐμοὶ, τοῦ δ'
ἀκούειν [P. 225] τοῖς συμπαροῦσι, πρῶτον μὲν
ὤσπερ τινὰς ὄρους καὶ κρηπίδας ὑποθεῖς τὰ καί-
ρια, εἶτα δι' αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις ἐποιούμην.

B. Καὶ δὴ δέον εἶναι πρῶτον ἐφάρμην τὴν ἑαρινὴν
ἰσημερίαν ἐς τὰ κριθῆς ἐρευνησαι. Τοῦτο γὰρ αἶτον
ἀπάσης τῆς ἐξῆς ὑποθέσεως, ὡς προῦντες ἐρυόμεν-
εἶτα τὴν ἐφεξῆς μετ' ἰσημερίαν πανσελήνον. Παν-
σελήνον δὲ φάμεν, ὅποτε πληροφάς εἴη τὸ πρὸς
ἡμᾶς ἡμισφαίριον τῆς σελήνης. Τοῦτο δὲ γίγνεται
ἂν, ὅποτε βραχὺ τι πλέον ἢ τεσσαρεσκαίδεκαταίαν
ἢ σελήνη τὴν ἡμέραν ἀγοι, ἐξότου περὶ τὴν αὐτὴν
ἐν ταῦτῳ συνέλθοι τῷ ἡλίῳ μίαν τῆς τῶν ζῳδίων
σφαίρας, μιᾶς ἀφ' αὐτῆς ἀφορτέρων καθέτου. Ἐπεὶ
οὖν τῷ νομικῷ μὲν ἔπεται τὸ ἡμέτερον Πάσχα,
ἐκεῖνο δὲ τῇ μετ' ἰσημερίαν πανσελήνῳ, δέον ἐκεῖνα
διευκρινῆσαι πρῶτον (19)· εἶτα τοῖς ἄσασιν εὐδελον
ἂν εἴη τὸ καθ' ἡμᾶς. Ἀκριθῆς τοίνυν γίνεται ἰσημε-
ρία (20) ἐν μόνοις δυοῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ νοθημέροις·
ἐνὶ μὲν ἀρχομέγου ἢ φθινοπώρου· ἐτέρῳ δ' ἀρχο-
μένου ἑαρος εὐθύς. Καὶ περὶ μὲν τῆς φθινοπωρινῆς
ἰσημερίας οὐδαὶ ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι λόγος· περὶ

A fixarum motibus ac de aliis ejusmodi rebus, ut
mihi disserendi occasionem suppeditaret. Nam ma-
gna ejus erga me benevolentia erat. Itaque ego ser-
mone suscepto eam disciplinam plurimum laudavi,
quod et mentis oculos mihi quodammodo repur-
gasset, et ceteras omnes disciplinas quasi vivis
coloribus exornasset. Reipsa quippe, si ea non ad-
sit, reliquæ artes ac studia hominum quælibet ru-
dibus et adumbratis imaginibus similia sunt. Porro
inter cætera etiam de Paschate quæstio orta est,
cum ipse ejus mentionem injecissem, ut ad eam
quoque disciplinam pertinens. Alioqui vero de ea
re ad imperatorem referre jam pridem cupiebam;
quam me diligens inquisitio arcana esse edocu-
erat, et iis tantum notam, qui astronomiam de-
gustassent. 365 Tom igitur, quod parturiebam,
data, ut dixi, occasione peperit; non tamen sine
magnis difficultatibus. Erant enim qui ejus dispu-
tationis finem non facile animo concipientes mul-
tum mihi negotii facessero. Ac nisi imperator
(nam quæ dixeram, solus ille intelligebat, et ar-
repta hac occasione excellentis scientiæ suæ the-
saurus aperiebat ipse quoque ac palam exponerebat),
nisi, inquam, imperator insigni benevolentia viam
orationi meæ patefecisset, forsitan per injuriam
condemnatus non pulchre inde nec honeste hac
tandem vice discessissem. Cum igitur, ut dixi, im-
perator potestatem integram nobis fecisset, mihi
quidem dicendi, illis autem qui aderant audiendi,
primum ea quæ maxime ad rem faciebant, velut
principia ac fundamenta posui, deinde ex iis iis
cepi argumentari.

II. Ac primum necessariam esse dixi accuratam
verni æquinoctii investigationem; quod, ut postea
dicetur, totius quæstionis caput et causa est;
deinde plenilunii, quod post æquinoctium existit,
observationem. Porro plenilunium esse tum dici-
mus, cum lunæ hemisphaerium nobis obversum to-
tum lucidum est: id quod accidit paulo plus decima
quarta die, ex quo luna cum sole in eadem zodiaci
parte congressa fuerit, una eademque perpen-
dulari utrumque contingente. Cum autem Pascha
nostrum ad legale, hoc vero ad plenilunium, quod
post æquinoctium existit, accommodetur, iis expli-
catis ratio Paschatis 366 nostri omnibus perspi-
cua erit. Verum et proprie dictum æquinoctium
binis tantum anni diebus naturalibus accidit, se-
mel autumni initio; iterum vere statim ineunte.
Ac de autumnali quidem æquinoctio nobis labo-
randum non est in præsentia; de verno autem ac-

Variorum notæ.

(15) Τότε δ' οὖν πλέον διὰ πλείονος εὐφημίας ἤγα-
γον, ἔπει μοι καὶ πλέον τῆς φιλοτιμίας ὁ καιρὸς
ἐκεῖνος ἀναφλέγων ἦν. Μετὰ μὲν τοῖ γε etc., cod.
Vatic. 1086. Boivin.

(16) Οἱ καὶ τότε, cod. Vatic. Boivin.

(17) Οἱ θεοτάτος βασιλεὺς, etc., cod. Vatic.
Boivin.

(18) Ὀφλων, cod. Vatic. Boivin.

(19) Διευκρ. πρῶτως, cod. Vatic. Boivin.

(20) Ἀκριθῆς τοίνυν γίν. etc. Cod. Vatic. Wolfius
τὴν ἀκριθῆ ἰσημερίαν, *æquinoctium* vo-
cat. Malim, *verum et proprie dictum æquinoctium*,
vel, *ipsum præcisè æquinoctium*. Boivin.

curate agendum. Fit igitur exquisitum æquinoctium vere, cum sol primam arietis partem ingreditur, in qua etiam æquinoctialis circulus ab astrologis describitur. Neque vero in quibuslibet annis similiter existit, sed in annis Nabonassari sub finem vespere vicesimi quarti diei Martii, in annis Philippi Aridæi sub meridiem vicesimi quarti diei ejusdem mensis; quibus autem diebus Christus pro nobis mortem oppellit, die vicesimo tertio, multum ante solis ortum ac potius media illa nocte, nunc vero nostra ætate die decimo septimo. Horam diei aut partem horæ curiose non excutio, ne in re haud necessaria, imo quoad præsens institutum supervacanea, tempus teram. Quare annorum ab eo tempore elapsorum discrimen hinc colligi potest; ac facile est supputare, quot revolutis annis unius diei spatio tempus æquinoctii retro agatur; item post quot annos, biduo; atque ita deinceps. Hoc vero non ratione motus solaris accidit, qui æqualis est, nec usquam deflectit; sed ob enumerationem dierum anni, in qua nos labimur, trecentenis sexagenis quinibus **367** diebus integrum unius diei quadrantem adjiciendo, contra quam oportebat. Ut enim magnus Ptolemæus auctor est, non quadrans integer addendus, sed ex eo trecentesima diei pars deducenda; ut autem ego diligenti inquisitione comperi, minus neque præcise trecentesima pars. Quam meæ rationis certitudinem nunc explicandi locus non est; viderint hoc qui sequentur astrologi. Sed tamen sit ita, ut ille dicit. Ea enim ratio in annis non plurimis parum nostram disputationem impedit. Hoc itaque observandum est, Ptolemæum virum maximum censuisse, annis totis trecentis integrum diem naturalem constari. Porro minuta illa diei pars tota quidem annis evidentissima existit. Ternis vero, quaternis, quinibus et denis, aut ter etiam totidem, exigua illa accessio non sentitur. Qua ante nos post totidem annos subtracta rerum cælestium et astrorum periti diem æquinoctii exquisite repererunt; atque inde etiam Paschalis tempus vera ac certa correctione constituerunt: eaque correctio obtinuit ad annum fere ab Adamo sexies millesimum ac trecentessimum. Ex eo vero tempore ad nostram usque ætatem res neglecta nescio quomodo incorrecta mansit: et qui nostro tempore in Ecclesia Paschalis observationem proximè ante vicesimum Martii diem auspicari debebant, eam a vicesimo secundo auspicantur, non **368** recte sane. Nam cum æquinoctium ab ingressu solis in arietem, pleni lunium a distantia solis diametrica, Pascha autem legale ab ipso pleni-

A γε μὴν τῆς ἡρινῆς καὶ μάλα γέ τοι πλείστοις. Γίνεται τοίνυν ἀκριβῆς ἡ ἡμερῖα ἐν ἑαυτοῦ ὥρᾳ, ὅποτε περὶ μοῖραν πρώτην ὁ ἥλιος γένοιτο τοῦ κροῦ· ὅπη καὶ ὁ ἡμερινὸς τοῖς ἀπρωθεάμοσι διαγράφεται κύκλος. Γίνεται δὲ οὐχ ὁμοίως· ἐν ἄπαισι ἔτεσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς μὲν τοῦ Ναβονασάρου περὶ λήξιν ἐσπερίαν τῆς τοῦ μαρτίου πέμπτης καὶ εἰκοστῆς· ἐν δὲ τοῖς Φιλίππου τοῦ Ἀριδαίου περὶ μεσημβρίαν τῆς εἰκοστῆς τετάρτης αὐτοῦ (21)· ἐν οἷς δ' ἡμέραις ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐθανατώτο (22) τρίτην καὶ εἰκοστὴν διανύοντος αὐτοῦ, πολλῶν πρότερον πρὶν ἢ ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν περὶ μέσσην ἐκείνην τὴν νύκτα· νῦν δ' ἐφ' ἡμῶν ἑπτακαδικήτην (23) ἀνύοντος αὐτοῦ. Οὐκ ἀκριβολογοῦμαι δ' οὔτε μὴν τὴν τῆς ἡμέρας ὥραν, οὔτε μὴν οὐδέ γε τὴν τῆς ὥρας μέρος. Οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν, ὅτι μὴ διατριβὴ μὴ πάνυ τοι προσήκουσα τῇ χρείᾳ. Ὅτι ἔξεστι συλλογίζεσθαι τὴν τῶν μεταξὺ χρόνων διαφορὰν κἀντεῦθεν καὶ δι' ὅσων (24) ἐτῶν ὀπισθόπουρος ὁ χρόνος ἡμέρα μίᾳ γίνεται καὶ δι' ὅσων αὐθι; ἐτέρᾳ μίᾳ καὶ ὁμοίως ἀεὶ. Τοῦτο δ' οὐ παρὰ τὴν τοῦ ἡλλου γίνεται κίνησιν. [P. 226] Ὁμαλὴν γὰρ ἐκεῖνος ἀεὶ ταύτην (25) ποιεῖσαι καὶ ἀπαρέγκλιτον· ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἐνιαυσίων ἡμερῶν ἀπαριθμησιν, ἦν σαφερώς αὐτοὶ ποιούμεθα. Πρὸς γὰρ τοῖς τριακοσίοις ἐξήκοντα πέντε νυχθημέροις τίθεμεν καὶ ὀλόκληρον τέταρτον νυχθημέρου ἐνός, οὐκ ὀφείλοντες οὕτω. Ὡς γὰρ ὁ μέγας φησὶ Πτολεμαῖος, τριακοσιοστοῦ δέοντος ἡμέρας μέρος δεῖ τοῦτο προστίθεσθαι καὶ οὐκ ὀλόκληρον· ὡς δ' ἔγωγε αὐτὸς ἐξακριβώσας εὔρον, μείζονος (26) καὶ ἥκιστα τριακοσιοστοῦ τελέως, εἰ μὲν ἀσφαλῶς ἡκριθωσάμεν· εἰ δὲ μὴ, σκέμμα τοῦτο τίθημι τοῖς ἔπειτ' ἀστερολόγοις. Ἐγὼ γὰρ οὐ σχολάζω τοῦτο νῦν διασαφεῖν. Ὅμως ἔστω κατ' ἐκεῖνον. Ἦττον γὰρ λυμάνεται τῶν λόγων πρὸς οὐ πάνυ τοι πολλοὺς τοὺς χρόνους διατρίβοντι. Παρατηρητέον οὖν, ὡς κατ' ἐκεῖνον τὴν μέγιστον δηλαδὴ Πτολεμαῖον δι' ὅλων τριακοσίων ἐνιαυτῶν νυχθημέρον ὅλον συνάγεται. Τὸ δ' εἰρημένον πολλοστημόριον τῆς ἡμέρας ἐν μὲν τοσοῦτοις ἔτεσι καὶ μάλα ἐπιδήλον ἤδη καθίσταται· ἐν δὲ τρισὶ καὶ τέτρασι καὶ πέντε καὶ δέκα καὶ τριῶν τοσοῦτοις, οὐκ ἂν δῆπου, διὰ τὸ πάνυ βραχύτατον (27) τῆς προσθήκης. Ὅπερ δὴ κατ' ἐνιαυτῶν περιδρομῆν τοσοῦτων οἱ πρὸ ἡμῶν τὰ μετέωρα φροντιστάι καὶ ἀπρωθεάμονες ὑφαιρούμενοι ἀσφαλῶς τὸ τῆς ἡμερῖας νυχθημέρον εὕρισκον· κἀντεῦθεν γε μὴν ἀσφαλῆ καὶ τὴν τοῦ Πάσχα διορθώσιν ἐποιούνητο· καὶ τὸ τῆς διορθώσεως ταύτης ἐγένετο μέχρι τοῦ ἐξ Ἀδάμ ἑξακισχιλιοστοῦ τριακοσιοστοῦ ἔτους ἔγγιστα. Τὸ δ' ἐξ ἐκεῖνου μέχρις ἡμῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐρράθυμην ἢ τὸ πρᾶγμα καὶ ἀδιορθώτων

Variorum notæ.

(21) Sub meridiem vicesimi quarti diei, non, vicesimi quinti, ut Wolfius. BOIVIN.

(22) Ἐπάσχε, cod. VATIC. BOIVIN.

(23) Ὁκτωκαδικήτην, cod. VATIC. BOIVIN.

(24) Τὴν τῶν μεταξὺ χρόνων διαφορὰν· κἀντεῦθεν κατ' δι' ὅσων, cod. VATIC. BOIVIN.

(25) Ἐκεῖνος; ἀεὶ ταύτην, cod. VATIC. BOIVIN.

(26) Legendum μέιονος, vel ἤπτονος, quam postremam lectionem exhibet codex Vaticanus. BOIVIN.

(27) Διὰ τὸ πάνυ βραχύτατον, cod. VATIC. BOIVIN.

Ε εινε. Καὶ νῦν ὄφελοντες οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑκκλησίας ἄνθρωποι τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ Πάσχα παρατηρήσεως πρὸ τῆς τοῦ Μαρτίου Ἐγίγιαται ποιέσθαι εἰκοστῆς, οἱ δ' ἐκ τῆς αὐτοῦ δευτέρας καὶ εἰκοστῆς ποιούνται, οὐκ ὀρθῶς γε ποιούντες τουτί. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν ποθεν, ἢ τῆς πρὸς Κριὸν ἠλιακῆς εἰσόδου τῆς ἰσημερίας ἀποφαινόμεθα, τὴν δὲ γε πανσέληνον ὁμοίως οὐκ ἄλλοθεν ποθεν, ἢ τῆς τοῦ ἡλίου διαμετρικῆς ἀποστάσεως, καὶ ἔτι γε τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν οὐκ ἄλλοθεν ποθεν ἢ τῆς πανσελήνου εὐδὴλον ἄρα, ὡς τῆς ἰσημερίας μεταπεσοῦσης μετέπεισε καὶ τὰ τῆς πανσελήνου· καὶ ταύτη γε ἐπομένως συμπαραῆλλαξε καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων Πάσχα, κάκεινθ δ' αὐθιγὸν συμπαραλλάττειν χρεῶν καὶ τὸ ἡμέτερον. Πρὸς γὰρ ἐκεῖνὸ γε ἀφορᾷ τὸ ἡμέτερον κάκεινθ τέτακται ἐπεσθαι οἶονεῖ τινη κρηπίδι καὶ θεμελίῳ. Ῥάδιον δ' ἂν εἴη βουλομένοις ἡμῖν ποιήσασθαι τὴν διόρθωσιν, βραχὺ τι πλεόν ἢ δύο νυχθημέρων ὑφαίρεσιν ποιησαμένοις. Οὕτω γὰρ οἴηκεν τοῖς μεταξὺ τοσούτοις ἔτεσιν ἢ τῆς ἀστρονομίας ἐπαγγέλλεται μέθοδος. Τοῦτου δὲ μὴ γινόμενου τὸ σφαλερὸν οὐ μικρόν. Συμπίπτει γὰρ ἐστ' ὅτε, καθὰ καὶ πολλάκις ἦδη γεγένηται, οἴεσθαι μὲν εἶναι πανσέληνον τὴν Κυριακὴν καὶ πρώτην ἡμέραν τῆς μελλούσης ἑβδομάδος· οἴεσθαι γε μὴ τοῦτο ψευδές· γεγενῆσθαι ἴαρχ ἦδη πρὸ δύο νυχθημέρων, κατὰ τὴν ἔκτην δεκάτην τῆς παρεληλυθυίας ἑβδομάδος ἡμέραν· κἀκεῖθεν σφαλλομένους ἄλλην ἀν' ἄλλης περιμένειν Κυριακὴν καὶ ποιεῖν τὴν ἀναστάσιμον ἑβδομάδα ἑβδομάδα τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων. Καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ σφάλματος ἐντεῦθεν γνωρίζω τοῖς ἀπασιν. Ὅτι δ' οὐκ ἀπλῶς οὕτως ὡς οὐδ' εἰκῆ (28) καὶ μάτην τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν ἑσμένων ἐτέθησαν, ἀλλ' ἕκαστα λόγον ἔχουσιν εὐλόγον, δῆλον ἦδη ποιήσομαι. Ἡ μὲν γὰρ μετ' ἰσημερίαν πανσέληνος τοῖς Ἑβραίων ζητεῖται πρισίν· ἐπειδὴ τοιοῦτος καὶ ὁ καιρὸς (29) ἐκεῖνος ἦν, καθ' ἃν τὸν τε ἀμὺν ἐθυσαν καὶ Αἰγύπτιον ἔφυγον. Ἡ μὲν γὰρ τότε ἰσημερία τῆ τοῦ Μαρτίου ἐνάτη καὶ εἰκοστῆ γεγένηται· ἢ [P. 227] δὲ μετὰ τὴν ἰσημερίαν τότε πανσέληνος τῆ μετ' αὐτὴν ἐξῆς, ἣτις κατ' ἐκεῖνους ἦν τεσσαρσεκαίδεκάτη τοῦ Νισσάν· ἔς ἀντὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς Μαρτίου πρώτος αὐτοῖς ἐν τοῖς μῆσι τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀριθμεῖται. Οὐ γὰρ ὁμοίως ἡμῖν οὐδ' ἀπὸ μίαν καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ποιούνται τὰς τῶν μηνῶν τε καὶ ἐνιαυτῶν ἀρχὰς Ἑβραῖοι καὶ Ἀλεξανδρεῖς καὶ Αἰγύπτιοι καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἰουδαίων πατρίοις, ἀλλ' ὡς ἑτέρως ἕκαστοι. Ἀλεξανδρεῖς μὲν γὰρ πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς πρώτης τοῦ καθ' ἡμᾶς Σεπτεμβρίου (30) τὴν ἀρχὴν τοῦ σφετέρου τίθενται ἔτους· Αἰγύπτιοι δὲ νῦν μὲν αὐτὴν, νῦν δ' ἑτέραν,

¹ Exod. xii, 2, 3.

Variorum notæ.

(28) Ὅτι δ' οὐκ ἀπλῶς οὕτως ὡς οὐδ' εἰκῆ, cod. Vatic. BOIVIN.

(29) Ἐπειδὴ τοιοῦτος καὶ ὁ καιρὸς etc., cod. Vatic. BOIVIN.

(30) Veritū Wolfius, Alexandrini tertio Kal. Sept. Vertere debuit, tertio ante Kal. Sept. seu quarto

lunio repetamus, satis constat, mutato æquinocitii die plenilunium etiam mutatum esse. Unde sequitur, Judæorum etiam Pascha variavisse, ac simul cum eo nostrum etiam variasse oportere, quoniam nostrum ab illo pendet et ex eo tanquam basi ac fundamento educitur. Facile autem hic error corrigetur, si paulo plus biduo integro deirahere voluerimus. Ita enim tot intersectorum annorum rationi convenire methodus astronomiæ docet. Quod nisi fiet, error haud parvus incidit: et fit interdum, ut sæpe jam factum est, ut opinemur primo et Dominico hebdomadis instantis die plenilunium fore; id autem falso opinemur, cum plenilunium biduo ante, hoc est in sextum ejus, quæ antecessit, hebdomadis diem inciderit, et nos ob eum errorem alium atque alium Dominicum diem exspectemus et Christi passionem in hebdomade resurrectionis celebremus. Unde quæ errata consequantur, nemini est obscurum. Hæc autem non inepte neque temere ab auctoribus esse posita, sed rationem singula probabilem habere jam declarabo. Hebræi plenilunium, quod post æquinocitium existit, observant, quoniam et illud 369 ipsum tempus fuit, quo agnum immolant, et ex Ægypto fugerunt. Nam illius anni æquinocitium die Martii nono et vicesimo fuit: et plenilunium, ab æquinocitio proximum, postridie exstitit, nempe eo die, qui secundum illos decimus quartus mensis Nissan fuit, quem illi Martii nostri loco primum anni mensem numerant. Neque enim sicuti nos nec ab uno eodemque die menses et annos Persæ, Alexandrini et Ægyptii auspicantur, nec ipsi præter alios Judæi; sed singuli aliter. Alexandrini quarto Kal. Septembris nostri annum suum auspicantur; Ægyptii nunc ab eodem, nunc ab alio die, et subinde aliter. Persæ, Medi, Indi neque cum his neque inter se consentiunt. Judæi vero nunc ab hoc nunc ab illo atque alias ab alio Martii nostri die suum Nissan ordiuntur. Nam a congressu ad congressum duorum luminum mensium circuitus numerare soliti eum mensem, qui vernalis æquinocitium continet, reliquorum mensium principium constituunt eumque Nissan vocant, cujus ipsius incertum est principium. Dominus quidem Mosi olim dixit: Mensis hic vobis principium mensium: primus est vobis in mensibus anni, Decima mensis hujus sumat unusquisque filiorum Israel pecus per domum. Et erit vobis conservatum usque ad quartam et decimam mensis hujus. Et occident ad vesperam. Et manducabunt. Et facietis diem hunc legitimum æternum 370 in progenies vestras.

Hac de causa et in memoriam illius diei quotannis festum Paschatis celebrant. Nec ob eam tantum causam; verum etiam ut sit typus seu figura transitus ex hoc sæculo in futurum, sicut ipse transitus ex Ægypto. Cum itaque futurum sæculum vesperam habiturum non sit, alio modo sine vespera etiam ejus solemnitatis diem esse oportere vident: id quod fit, cum lunæ hemisphaerium, nobis obversum, plenum lumine seu totum lucidum est. Solis enim occasum statim tum exortus lunæ sequitur, nec ullam horam caelum nobis obscurum esse sinit. Fuit igitur tum quoque, ut probabile est, hemisphaerium lunæ, quod versus nos spectat, plenum luminibus sexta sexti illius diei (quo nimirum Christus passus est) hora, cum luna centum et octoginta partibus a sole distaret. Quamobrem monstrosa visa est astrologis et supra rationem ea quæ tum accidit solis defectio. Neque enim causam in natura aliquam habebat. Nam cum eandem utrumque lumen partem zodiaci occupat, naturales solis defectiones contingunt, luna solem subeunte. Eam vero partibus centum et octoginta dissitam retro converso cursu solem subiisse, id vero supra naturalem omnem rationem factum est. Quare id miraculum astronomi ante alios omnes sunt mirati, et Deum esse qui pateretur dixerunt. Nam indoctis minime quidem id portentosum, sed superioribus **371** etiam annis usitatum visum est. Eo igitur plenilunio Pascha Judæi immolarunt; eo æquinocinium fuit; eo et Servator noster mortem pro nobis oppetiit. Omnibus porro notum est, tertiam fuisse post legale illud festum eam diem, qua Dominus noster a morte resurrexit, eamque fuisse mensis Martii diem vicesimam quintam. Quæ duo utique, nimirum et mensis diem et resurrectionis mysterium, cum conjuncta essent, bifariam et trifariam et multifariam divisa priorum cætus observavit. Nam alii mensis diem perpetuo instituto nostræ festivitati dicaverunt; alii Paschatis diem ex observatione legis prius indagabant; deinde tertio post die mysterium nostrum celebrabant. Unde infesta, ut ita dicam, festivitas exstiterat, et non parva seditio et perturbatio in Christi Ecclesiam invaserat. Nam si semper tertius a legali Paschate dies incidere in quintum ac vicesimum Martii diem, melius id esset festumque consentiret. Sed quia perraro fit, ut simul incidant et vix intra annos plurimos; perpetuo autem et quotannis fere accidit, ut alterum ab altero distet; alii plenilunium, quod post æquinocinium exsistit, anteverterunt, alii secuti sunt; alii spretis æquinocitiis et agnis et sacrificiis et omnibus legitimis ritibus quadragesima tantum numerata jejunium absolverunt, ubi vis et utcumque accidisset. Hinc multa confusio et **372** perturbatio et quædam veluti linguarum partitio exstitit ex unica re. Certe enim probabile est, alios cibis abstinuisse et

καὶ ἄλλοι ἄλλην ἀεὶ καὶ Πέρσαι δὲ καὶ Μῆδοι καὶ Ἰνδοὶ τοῦτοις τε πάσι καὶ σφισιν αὐτοῖς ἀλλήλοις ἀσύμφωνα. Καὶ Ἰουδαῖοι δὲ ποτὲ μὲν τῆνδε τοῦ καθ' ἡμᾶς Μαρτίου, ποτὲ δ' ἐτέραν ἡμέραν, καὶ ἄλλοι ἄλλην ἀεὶ, ἀρχὴν τοῦ [παρ' αὐτοῖς ποιοῦνται Νισσάν. Ἀπὸ γὰρ συνόδου πρὸς σύνοδον τῶν δύο φωστῆρων τὰς τῶν μηνῶν ἀριθμοῦντες, περιόδου τὸν ἑαυτοῦ μεταξὺ τὴν ἡμερὴν ἰσημερίαν περιλαμβάνοντα πρῶτον καὶ ἀρχὴν τῶν ἄλλων ποιοῦνται μηνῶν καὶ Νισσάν ὀνομάζουσιν, ἀόριστον τὴν οἰκειάν ἔχοντα ἀρχήν. Φησὶν οὖν πρὸς Μωσῆ πάλαι ὁ Κύριος· Ὁ μὴν οὗτος ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν πρῶτος ὑμῖν ἔστιν ἐν τοῖς μηνσὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτω ἕκαστος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρόβατον κατ' οἰκίαν. Καὶ ἔσται ὑμῖν διατετηρημένον ἕως τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ μηνὸς τούτου· καὶ σφάξουσὶ πρὸς ἑσπέραν καὶ φάγονται. Καὶ ποιήσετε τὴν ἡμέραν ταύτην νόμιμον αἰώνιον εἰς γενεὰς ὑμῶν. Ταῦτ' ἄρα καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐτήσιον ἀεὶ ποιοῦνται τὴν τοῦ Πάσχα πανηγύριν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ εἰς τύπον τῆς ἐκ τοῦ παρόντος πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα διαβάσεως κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου διάβασιν. Ὅθεν καὶ ἀνεσπέρου τοῦ μέλλοντος ὄντος αἰῶνος ἀνεσπερον ἕτερον τρόπον εἶναι δεῖν φασὶ καὶ τὸ τῆδε τῇ πανηγύρει διακονῶν νυχίτηρον. Τοῦτο δὲ γίνεται κλισιακῆς τε καὶ πανσέληνον τὸ πρὸς ἡμᾶς ἡμισφαίριον τῆς σελήνης ἐχούσης. Τὴν γὰρ τοῦ ἡλίου τριηκῆντα δύοσιν ἢ τῆς σελήνης εὐθύς ἀνατολὴ διαδέχεται καὶ οὐδεμίαν ὥραν ἡμῖν (31) ἐξ σκοτισθῆναι τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς ἀέρα. Ἦν μὲν τοίνυν καὶ τότε, ὡς εἰκόσ, πλησιασῆς τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς ἡμισφαίριον ἔχουσα ἢ σελήνη τῇ ἕκτῃ τῆς ἕκτης ἐκείνης ἡμέρας ὥρα ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν τριηκῆντα τοῦ ἡλίου ἀφισταμένη μοίρας. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τεράστιον ἔδοξε τοῖς ἀστρολόγοις καὶ ὑπὲρ λόγον ὁ λόγος· τῆς τότε γενομένης ἡλιακῆς ἐκλείψεως. Οὐ γὰρ φυσικὸς τις εἶπετο ταύτῃ λόγος. Ἐν γὰρ μὲν τοῦ ζωδιακοῦ γενομένων μοίρα τῶν δύο φωστῆρων αἰφυσικαὶ τοῦ ἡλίου τελοῦνται ἐκλείψεις, ὑποτροχούσης τῆς σελήνης τὸν ἥλιον [P. 228]. Ὁγδοήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν δισταμένην μοίρας τὴν σελήνην ὑποτροχόμεναι καὶ ὑποδραμεῖν τὸν ἥλιον, τοῦτο δ' ὑπὲρ πάντα φυσικῶν ἐτελειουργήθη λόγον. Ὅθεν καὶ πρό γε πάντων ἀστρονόμοι τὸ θαῦμα διὰ θαῦματος ἤγαγον καὶ θεὸν εἶναι τὸν πάσχοντα ἔφασαν. Τοῖς γὰρ ἀμαθέσιν οὐδὲ τεράστιον ἔδοξεν, ἀλλ' εὐθὺς τοῖς πλείστοις ἔτεστιν. Ἐν ἐκείνῃ τοίνυν τῇ πανσέληνῃ καὶ τῷ Πάσχα τοῖς Ἰουδαίοις ἐθύετο· ἐν ἐκείνῃ δὲ γε καὶ τὰ τῆς ἰσημερίας ἦν· ἐν ἐκείνῃ δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ, ὡς ἐφημεν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐθανατοῦτο. Ἰνὸρμον δὲ δεῖπτον τοῖς ἄπασιν, ὡς τρίτη μὲν ἦν μετὰ τὴν νομικὴν ἐκείνην ἑορτὴν, ἐν ἣ τὸ τῆς θεϊκῆς ἡμῖν ἀναστάσεως μυστήριον ἐγεγένητο· καὶ ὡς πέμπτην καὶ εἰκοστὴν τριηκῆντα ὁ Μάρτιος ἦνυσ μὴν. Ἄ ὅθι δύο ὄντα ἐν ταυτῷ, τὴν τε τοῦ μηνὸς ἡμέραν ὅτ-

Variorum notæ.

(31) Ἠμῶν addit cod. Vat. BOVIN.

λαβῆ καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, διχῆ καὶ τριχῆ καὶ πολλαχῆ διελόμενοι τὸ τῶν εὐσεβῶν σύστημα οἱ μὲν τὴν τοῦ μηνὸς ἡμέραν νόμιμον αἰώνιον ἦγον ἐξῆς ὑπηρέτιν τῆς ἡμῶν πανηγύρεως· οἱ δὲ τὴν τοῦ νομικοῦ Πάσχα πανηγυριν πρότερον ἀνιχνεύοντες εἶτα τὴν ἐξ ἐκείνης τρίτην ἐόρτιον ἦγον τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου· κἀντεῦθεν ἀνεόρτον καὶ τὸ τῆς ἐορτῆς ἐφαίνετο καὶ οὐ μικρόν τι τὸ σασαιάζον καὶ ἀτακτοῦν τῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐπήγετο. Εἰ μὲν γὰρ ἀεὶ τὴν ἐκ τοῦ νομικοῦ Πάσχα τρίτην ἐν ταυτῷ συνέπιπτε καὶ πέμπτην ἐλαίον τοῦ μηνὸς· καὶ εἰκοστὴν, βέλτιον ἂν ἦν καὶ ὀμῆγυρις ἦν ἢ πανηγυρίς. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν συμπίπτειν ἀμφοτέρω πάντοτε σπάνιον καὶ μόγις πού διὰ πλείστων ἐτῶν· τὸ δὲ διεσπᾶναι θάτερον θατέρου, τοῦτο δὲ μικροῦ διηκεῖς καὶ ἐτήσιον· οἱ μὲν ἐφθάνον τὴν μετ' Ἰσημερίαν παναέληνον, οἱ δ' ὑστέριζον. Ἄλλοι δὲ χαίρειν φάσκοντες Ἰσημερίας καὶ ἄμνους (32) καὶ θύματα καὶ πάντα νόμιμα ἔθιμα μόνην τὴν τεσσαρακονθήμερον ἐξαριθμοῦντες ἦνον νηστείαν, ὅποι τε καὶ ὅπως τύχοιεν. Ἐντεῦθεν καὶ σύγχυσις τις καὶ κυκεῶν ἦν (33) καὶ γλωσσῶν, ὡς εἶπεν, μερισμὸς ἐφ' ἐνὶ τινι πράγματι. Ἦπου γὰρ αὐτίαν ἀσκεῖν καὶ συμπαθεῖν τοῖς τοῦ Σωτῆρος πάθεσι· τοὺς δὲ προφᾶν καὶ τοὺς ἐκλήνους ἐπινικίους συνήθεσθαι· καὶ τὸ καλὸν οὐ καλῶς ἐκατέρους ἐπιτελεῖν, πολλὰ ποιοῦντας τὸ ἐν καὶ διασπῶντας τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὁμόνοιαν καὶ τῷ καλῶς ἀλληλουχούμενον μεριζομένους σύνδεσμον. Τοῦτο τοῖνον οὕτω τεμνόμενον καὶ οὕτω διασπῶμενον οἱ τῆς εὐσεβείας πρόδρομοι καὶ θεοὶ συνιδόντες διδάσκαλοι (34) θεσπίσασιν κανονικοῖς ὡσπερ εἰσι χαρακίωμασι περιφράττουσι, μηδένα πιστὸν πρό γε τῆς ἡρινῆς Ἰσημερίας τελεῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως νομοθετήσαντες πανηγυριν· ἀλλ' ἐν Κυριακῇ τῇ ἐφεξῆς μετὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα, τῇ μετὰ παναέληνον ἡλιαθῇ τῇ μετ' Ἰσημερίαν [P. 229]. Ταῦτ' ἄρα καὶ χρεῶν πάντα πιστὸν σὺν ἀκριβείᾳ ζητεῖν τὴν μετ' Ἰσημερίαν παναέληνον, εἰ βούλοιο μὴ παραδαίνειν τὰ τῆς Ἐκκλησίας θεσμά. Ταύτης γὰρ ἀντινομοθεσίας ἐπέτατο λαμβάνειν καὶ τὴν ἡμῶν ὀφειλομένην ἡμέραν ἐόρτιον καὶ ὡσπερ ἐν ἀθήλῳ πελάγε, ναυαγεῖν ἡμᾶς ἴσα γε πλανωμένην νηῖ, ἣν ἀπολαβοῦσαι νύκτες καὶ χειμῶνες τὰς τε ἀγκύρας ἐξέκοψαν καὶ αὐτὴν τῆς προσηκούσης μάλα ἀπῆλλαξαν καταγωγῆς.

Γ. Τοῦτων οὕτω λεχθέντων καὶ οὕτω διατρανωθέντων προσήκατο (35) μὲν καὶ ἡσθη τῇ ἀποδείξει ὁ βασιλεὺς· τάχα δ' ἂν καὶ ἐμέλλησε τὴν διόρθωσιν αὐτίκα ἐπιενεχεῖν· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο σύγχυσις μᾶλλον τοῖς ἀμαθέσι φανῆ καὶ μερισμὸν ἐπαγάγη τῇ Ἐκκλησίᾳ (36), σεσιγημένον ἀφήκε τὸ πρᾶγμα καὶ ὧτως ἀνεπιχειρήσων. Μηδὲ γὰρ ἂν εἶναι βᾶδιον ἐφησεν, ἅπαντας ἐν ταυτῷ τοὺς ἀνά πασαν ἡπειρον καὶ νῆσον ὁμοφύλους διαδραμεῖν καὶ πείσαι μεταθεῖν τὴν διόρθωσιν· μερίζεσθαι δ' αὐτὸ καὶ ἄλλους ἄλλην πανηγυρίζειν καὶ ἐτέραν ἐτέρους ἄγειν ἐόρτιον, τοῦτο δ' οὐ σφόδρα χρηστὸν. Ὡστ' ἐξ ἐκατέρων θάτερον κούφωτερον ἐφάνη, κείσθαι τὰ τοῦ πράγματος ὡς ἔκειτο καὶ μένειν ὡς ἔμενε μέχρις ἡμῶν. Ἐμοὶ δὲ τοῦναντίον μᾶλλον ἰδοῦμαι κούφωτερον. Τῆ γὰρ τοὺς ὁμοφύλους ἅπαντας καθάπαξ πείσαι τῇ διορθώσει συνθέσθαι, εἰ μὴ βᾶδιον χρόνῳ ἐνὶ, ἀλλὰ δυοὶ καὶ τρισὶ βᾶδιον ἂν ἦν· ὡσπερ κἀν τοῖς πρὸ ἡμῶν, ὡς ἐφημεν, πάλαι πολλάκις γεγένηται.

A Servatoris passionem cum dolore esse recordatos ; alios vero indulsisse genio et ejus triumpho exsultasse, et quod rectum erat neutros recte obiisse, unum in multa dividendo, et Ecclesiae concordia divellenda, et unionis pulchro vinculo dissolvendo. Quam ita scissam ita distractam religionis propugnatores sanctique doctores cum animo advertissent, canonicis sanctionibus velut aggeribus quibusdam objectis prohibuerunt, ne quis fidelis ante vernum æquinoctium Resurrectionis festum celebraret; sed die Dominico, qui post Pascha Judaicum seu post plenilunium proximum ab æquinoctio exsisteret. Quibus de causis cuilibet fidei diligenter est id plenilunium quærendum, quod ab æquinoctio proximum est, nisi ritus Ecclesiae violare velit. Hoc enim ignorato sequitur etiam diem ignorari, quæ nobis festa esse debet ; nosque velut in ignoto pelago facere naufragium, perinde ac errantem navem, quæ nocte et tempestatibus intercepta et abscissis ancoris spoliata ab opportuna statione longe abducatur.

C III. Hæc ad hunc modum explicata et demonstrata imperator cum voluptate accepit ; fortassis etiam correctionem statim aggressurus, nisi veritus esset, ne indocti majorem confusionem invehi per eam correctionem crederent, ac dissideret Ecclesia. Itaque rem silentio 373 præterit et plane intactam reliquit. Negavit enim esse facile, universos simul omnium orbis regionum et insularum habitatores percurri, et correctionem hanc demum edoceri. Rursum dissensiones esse et alios alio die festum celebrare, ne id quidem valde bonum esse. Quibus incommodis inter se collatis præstare visum ne quid novaretur ; sed ita manerent omnia, ut ad nos pervenissent. Mihi vero contrarium magis probabatur. Nam omnes ejusdem imperii cives, si non uno at altero et tertio anno facile adduci posse, ut correctionem illam ratam haberent : id quod et ante nos olim, ut diximus, sæpe factum est. Cæterum ob eas causas, quas

Variorum notæ.

(32) Ἀβελὶ καὶ ἄμνους a cod. Vat. Boivin.
 (33) Ἦν addit cod. Vat. Boivin.
 (34) Συνιδ. ἀπόστολοι cod. Vat. Boivin.
 (35) Ἀπεδείχθη cod. Vat. Boivin.

(36) Addit cod. Vat., ἣν αὐτὸς πολλοὺς ἰδῶσι συνεστήσατο, καὶ συντατρυμμένην ἵστατο, καὶ ἀπωσμένην ἀνεκαλέσαστο, σισιγῆμ. Boivin.

dixi, imperatoris sententia magis valuit quam no-
stra. Sed de his quidem satis hactenus.

Ἀλλὰ δι' ἣν ἐφθήμεν εἰρηκότες αἰτίαν τὸ τοῦ βα-
σιλέως τέως ἐκράτης δόγμα μᾶλλον ἢ τὸ ἡμέτερον.
Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλι, (37).

CAPUT XIV.

Junior Andronicus coronatur. Senior equo dejectus; sinistrum omen. Panhypersebastus Cralis socer. Generi armis adjutus rebellat. Oblata Cæsaris dignitate contentus arma ponit. Moritur. Legatio de ejus uxore Byzantium reducenda. Gregoras legatus cum aliis missus. Quæ sibi et sociis suis in itinere acciderint, narrat. Scythicæ incursionis fama. De Strymone flavio, ut eum legati trajecerint. Errores, pericula et alii casus. De Strummitza oppidulo. Pascha ab oppidanis ritu barburo celebratum. Scopiorum situs. De Azio flumine. Cæsarissa a legatis convenitur. Ejus mulieris mæror et habitus miserabilis. Crales audita legatione, Cæsarissam dimittit. Abeuntem prosequitur, non satis splendide. Barbarorum mores notati. Cæsarissa Thessaloniam abiit, ut viro justo persolvat. Gregoras, acceptis ab ea mandatis, Byzantium revertitur.

I. Post hæc Byzantium profectus imperator IV Nōnas Februarii octava indictione coronatus est. Accidit autem, ut utroque imperatore ea de causa in magnum Sanctæ Sophiæ templum abeunte senior lapsus equo in limosam quamdam paludem ex aqua pluvia collectam consideret in via: qui casus non bonum ei qui cecidisset omen esse visus est iudicio prudentiorum.

II. Sequenti anno Panypersebasti filia Crali Serrhiæ nuptura abiit. Paulo post et mater, ejus vi-
sæ gratia, eodem sese contulit. Quam mox et panypersebastus secutus est, nolens imperatori diuivius obnoxio esse, 374 sed sibi ipsi vindicare imperium, quod nimirum hæreditario jure ad se pertineret. Relicta igitur Thessalonice cura et administratione et ipse ad Cralem generum suum abiit, a quo ad exsequenda destinata adjuvaretur. Ab eo igitur susceptus et una cum eo egressus omnem regionem usque ad Strymonem et Serrhas populatur. Quamobrem senior imperator majorum malorum metu legatos ad eum misit, et Cæsareæ dignitatis insignia deferenda ei simul curavit. Quæ ille Scopis, quod exiguum oppidum est, accepta restavit, seque deinceps quieturum esse promisit neque quidquam amplius petiturum. Sed jam Thessaloniam rediturus gravissimo morbo affectus intra paucos dies illic decessit. Cæsarissa vero uxor ejus cum consuetudinem filie et generi desiderans, tum Romanos reverita, propter illa quæ maritus ejus fecerat, inde abire noluit. Qua re pater ejus coactus imperatori auctor fuit mittendæ ad Cralem legationis tum de cæteris Romani imperii rebus ordinandis, tum de Cæsarissa cogenda, ut domum rediret.

καταστάσεως ἄλλης τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων καὶ περὶ τῆς Καίσαρισης, ὅπως οἰκίαι ἀναγκάσει ταύτην ἐπανίεναι.

A'. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐλλῶν ὁ βασιλεὺς εἰς Βυζάντιον ἐστῆφθη φεβρουαρίου ἡμέρα δευτέρα τῆς ὕδης· Ἰνδικτιῶνος (58). Συνέβη δ' ἀπερχομένοινοι τοῖνδουὶν βασιλέοι: ἐς τὸ μέγα τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας [P. 250] τέμενος τῆς στεφῆσοφίας ἕνεκα πεσεῖν τὸν γηραιὸν βασιλέα ζῶν γε τῷ ἔπῳ ὀλισθήσαντι εἰς τελματώδη λιμνὴν τινὰ κατὰ τὴν ἕδδν ἐξ ὀμβρίων ὑδάτων συστάσαν· καὶ ἔδοξε τὸ τοιοῦτον σύμπτωμα τοῖς συνεταίροις οὐκ ἀγαθὸς ὄρον εἶναι τῷ πεπτωκότι.

B'. Ἐς δὲ τοῦτιδν ἔτος ἀπῆει συζευχθησομένη τῷ Κράλῃ Σερβίας ἡ θυγάτηρ τοῦ πανυπερσεβάστου (59). Μετὰ βραχὺ δ' ἀπῆει πρὸς αὐτὴν θεωρία· ἕνεκα καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὁ πανυπερσεβάστος οὐκ ἐθέλων ἔτι ὑπὸ βασιλεῖ εἶναι, ἀλλ' ἐκὼς περιποιήσασθαι βασιλείαν, ἅτε δηλαδὴ κλήρον οὖσαν αὐτῷ πατρικόν, ἀφείλ τὴν τῆς Θεσσαλονικῆς ἐπιτροπὴν καὶ διοίκησιν ἕχρετο καὶ αὐτὸς ἀπιὼν ἐς Κράλην τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, σύμμαχον αὐτὸν ληψόμενος τῷ σκοπῷ τοῦ τοιοῦδε βουλεύματος. Ἐφ' οὗ προσδεχθεὶς ἐξῆλθεν ἅμα αὐτῷ καὶ πᾶσαν τὴν ἄχρι Στρυμόνος τοῦ ποταμοῦ καὶ Σερβῶν ἐλησατο χώραν. Ὅθεν ὁ γηραιὸς βασιλεὺς διὰ δόος μειόνων κακῶν ἀπέστειλε πρεσβεῖαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἅμα τῇ πρεσβεῖᾳ καὶ τὰ τοῦ Καίσαρικου ἀξιώματος σύμβολα. Ἀπερ ἐν τῷ τῶν Σκοπιῶν πολυχνίῳ δεξιόμενος ἐκείνος ἐφόρεσε καὶ εἰρηνεύειν ὑπέσχετο τοῦ λοιποῦ καὶ μηδὲν ἔτι πλέον ζητεῖν. Ἐμέλλε δὲ τῆς καὶ ἐς Θεσσαλονικίην ἐπανελθεῖν, ἀλλὰ νόσῳ δεινοτάτῃ ληφθεὶς μετὰ βραχείας ἡμέρας ἐκεῖ τὸ πέρασ τοῦ βίου ἔδεξατο. Καίσαρισα δὲ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ποθοῦσα τε συνεῖναι τῇ θυγατρὶ καὶ τῷ γαμβρῷ καὶ πρὸς γε αἰδουμένη Ῥωμαίους διὰ τὰ συμπεσόντα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς οὐκ ἠθέλων ἐκαίθεν ἐξελεῖν. Ταῦτ' ἄρα ἀναγκασθεὶς ὁ πατὴρ αὐτῆς κακίηνκε τὸν βασιλέα πρεσβεῖαν πρὸς τὸν Κράλην ποιήσασθαι περὶ

Variorum notæ.

(37) Ἀλλὰ δι' ἣν ἐφθήμεν εἰρ. αἰτ. τὸ τοῦ βασιλέως τέως ἐκρ. δόγ. μᾶλλ. ἢ τὸ ἡμ. Ἀλλὰ τούτ. μὲν ἄλ. Pro his legitur in cod. Vat.: Ὅμως πολλῶν ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλων συγκροτηθέντων ἐκατέρωθεν λόγων, ἀριστε φιλων, ἀρκεί σοι τὰ εἰρημένα. Καὶ εἰ μὲν ἀριστὰ σοι φανεῖν, τῷ Θεῷ τὴν χάριν ἀπόδος· εἰ δὲ μή, τὴν μέμφιν ἔμοι. Τῶν γὰρ ἀγαθῶν ἡμῖν ἐκεῖνος πρωτανεῖ: τὰς ἀρχάς· τῶν δὲ σφαλερῶν ἡμῖν αὐτοῖς ἡμεῖς αὐτοὶ παραίτοι. Ἦν ἐθέλης λοιπὸν, μεμνήσῃ τοῦ λόγου, καὶ φάρμακόν σοι ἔσται ποικεῖος ἀπορίας. Μήμνημαί γὰρ ὡς πολλάκι· ἐπὶ

πολλῶν διηπόρησας, σφαλερὸν τὸ πρᾶγμα οἰόμενος· τὴν δὲ λύσιν οὕτως εὕρισκας ἀδύνατον, καθάπερ δὴ καὶ τὴ πρὸς οὐρανὸν τοξεύειν. In his desinit dissertatio seu epistola ad Josephum. Exstat in eodem Codice Vaticano ejusdem argumenti dissertatio, cuius initium, Αἱ δευτέραί πως φροντίδες, Ἐυριπίδης φησὶ που, σφώτεραι. Vide Indicem Operum Gregoræ initio hujus voluminis. BOIVIN.
(58) Anno Christi 1525, Februarii 2. DUCANG.
(59) Joannes Paleologus, Metochite gener. Vide Hist. Cantuar. lib. 1, cap. 45. BOIVIN.

Γ. Τότε τοίνυν ἀπεστάλην καὶ γὰρ πρέσβυς ἐς Κρά-
 λην σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τῶ ἀδελφῷ αὐτῆς δι' ἃς ἐφθη-
 μεν εἰρηκότες αἰτίας (40). Ἐπειράθημεν δὲ οὐκ
 ὀλίγων ἐν τῇ ὁδῷ τῶν δεινῶν (41), φήμης τε μελ-
 λοῦσης Σκυθικῆς ἐφόδου διατρεχούσης καὶ θορυβοῦ-
 σης τὴν Θράκην καὶ διωκούσης ἐκ τῆς χώρας ἐς τὰ
 φρούρια τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς οἴκους ἐρήμους
 ποιοῦσης, ἐφ' ὧν ἤνικ' ὅψε εἴη καταλύειν ἡμᾶς
 ἐχοῖν καὶ τὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ μόχθον ἀποτρίβασθαι.
 Καὶ τὰ μὲν ἄκρι Στρυμόνος συμπεπυκνωτά ἤμῃν
 εἴω. Ἐκεῖσε μὴν γενομένους ξυνηγέσθαι τε καὶ παθεῖν
 ἡμᾶς πλεόν ἀκοῆς μάλιστα πάντων ἄξιον, ὅποσα
 λύπης καὶ γέλωτος φέροι σπονδάς ἐν ἀνθρώπου
 ψυχῇ. Ἀβουλίξ γάρ τοι τοιαύτη χρησαμένους, ὅποια
 καὶ Δημοκρίτου μάλα τοι γελῶντος ἐρώη ἄν. ἐς
 τοιοῦτον συνηλάθη κίνδυνον ἡμῖν τὰ ἡμέτερα. ὅποιοι
 καὶ Ἡρακλείτου μάλα γέ τοι δακρυόντος ἐρώη ἄν.
 Ἰσασί γάρ ἅπαντες πεζοῖς καὶ ἰπποταῖς ἀνδράσι ἀπο-
 ρονδῆτα Στρυμόνα τὸν ποταμὸν ὅτι [P. 251] καὶ μέγι-
 στος ἐπεφύκει ὅποιοι Θράκην καὶ Μακεδονίαν τέμ-
 νοντες ἐς τε Ἑλλήσποντον καὶ Αἰγαῖον ποιοῦνται
 τὰς ἐκβολὰς. Τίττουςι γὰρ αὐτὸν τὰ ὑπερκεῖμενα
 μέγιστα ὄρη, ἃ κατὰ τὸ συνεχὲς παρατείνεαι μέχρι
 τοῦ Ἰονίου πελάγους ἐκ τοῦ πόντου ἀρξάμενα τοῦ
 Εὐξείνου, ὀρίζοντα μὲν πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἰνότον
 ἀνεμον Θράκην καὶ Μακεδονίαν, πρὸς δ' ἄρκτους τὰς
 τε Μυσιῶν χώρας καὶ ποταμῶν τὸν Ἰστρον· δὲ καὶ
 αὐτὸς μέγιστος ὧν ἢ πάντες, ὅσοι τὴν Σκυθικὴν
 ἐπίασι, πάντες στόμασιν ἐς τὸν Εὐξείνου ἐκδίδεται
 πόντον. Τοῦτον οὖν τὸν Στρυμόνα ἐκ τοιοῦτων πη-
 γῶν ἀνίσχοντα καὶ οὕτω βαθυδίνην γιγνόμενον
 ἀκρίτω ἐνί τινι πάνυ σμικρῷ διαπεραιούμενοι καθ'
 ἓνα που ἢ καὶ σύντρεις ἐνίοτε ξύν τε ὑποζυγίοις
 αὐτοῖς, πολλὴν τινα τὴν ἡμέραν καταναλώκειμεν.
 Ὅ γὰρ τῶν ὑποζυγίων καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἀριθμὸς εἰς
 τὸ διπλάσιον ἢ καθ' ἑπταπλάσιον δεκάδ' ἦν ἀνηγ-
 μένος. Ὅ δ' ἥλιος τὸν ἡμέτερον παραλλάξας μεσημ-
 βριῶν ἐς τε δύσιν καὶ ὀρίζοντα τὸν ἑσπέριον ἦει.
 Καὶ δεῖον ὄν σταθμῷ χρῆσασθαι καὶ καταλύειν αὐ-
 τοῦ που. ἡμεῖς δ' ἀμαρτύντες ὁδῷ ἦτι ἐχρώμεθα,
 ἐλπίσαντες πάντως καταγωγίσι ἀποχρῶσιν αὐτίκα
 ἐντεῦθεσθαι, πρὶν ἢ πεντεκαίδεκα σταδίων ἔχειν
 ἀνύσειν ἐς τὸ πρὸς αὐτὸν ὁδόν. Ἦν δὲ ἄρα τὰ τῶν ἐλπί-
 δων οὐ μάλα ἐπιτυχῆ. Ἐφοδοὶ γὰρ τινες ληστρικὰ
 συνεχῆ χρῆσάμεναι πρὸ μικροῦ τάχιστα τὸν τόπον
 καὶ ἐφερόμεθα καθάπερ τινὲς πλάνητες· Θεῶν τε καὶ
 ἀδελφῶν ἐλπίσει τὰ ἡμέτερα ἀναρτήσαντες.

Δ. Νυξ δ' ἐπὶ τούτοις (42) παρήν. Δύσατο γὰρ
 ἥλιος σκιδωντό τε πάσαι ἀγυαί. Ἦ δὲ σελήνη
 ἀπῆν. Ἐς γὰρ τὸ περίγειον (43) τοῦ ἑαυτῆς τὸ
 δεῦτερον ἄρτι ἐληλυθυῖα ἐκκέντρον καὶ κατὰ τετρα-

III. Atque ipse quoque tunc legatus ad Cralem
 ivi cum alios comitaturus, tum Cæsariissæ ipsius
 fratrem, ob eas scilicet causas, quas supra dixi-
 mus. In eo autem itinere non paucas experti sumus
 difficultates, cum Scythicæ incursionis fama Thra-
 ciam pervagaretur ac perterreret et 375 homines
 ex agris in castella se reciperent, desertis ædibus,
 in quibus nos vesperi diversari et corpora fessa
 de via recreare oportebat. Ac ea quæ ad Strymo-
 nem usque nobis acciderunt, mitto. Ibi autem gra-
 vius aliquid nobis accidit; eorum nempe omnium,
 quæ dolorem et risum in hominum animis conso-
 ciant, maxime dignum auditu. Temeritate enim
 nostra, quæ Democriti splenem postulet, in id pe-
 riculum devenimus, quo vel Heracliti lacrymæ
 exhauriantur. Norunt omnes, Strymonem fluvium
 et peditibus et equitibus esse impervium: prop-
 terea quod maximus est omnium fluviorum, qui
 Macedoniam ac Thraciam mediam secantes in Hel-
 lespontum et Ægæum mare exonerant. Oritur enim
 et superimpendentibus maximis montibus, qui a
 Ponto Euxino exorsi continentibus jugis usque ad
 Ionium mare porriguntur, ac meridiem et Austrum
 versus Thraciam et Macedoniam, versus septen-
 trionem Mysorum terras et Istrum fluvium termi-
 nant: qui et ipse maximus inter eos qui Scythiam
 perfluunt quinque ostiis in Euxinum pontum ir-
 rumpit. Hunc igitur Strymonem, talibus fontibus
 ortum et adeo vorticosum, unica eaque exigua
 navicula trajiciendo nunc singuli, atque interdum
 etiam terni cum ipsis jumentis, magnam diei par-
 tem consumpsimus. Nostrum enim et jumentorum
 numerus his septuaginta excedebat. Et jam sol
 376 meridiem prætergressus ad occasum et ad
 vespertinum horizontem vergebat. Cumque ibi
 subsistere et diversari deberemus, ultra per im-
 prudentiam perreximus, sperantes, nos opportuna
 diversoria statim inventuros, priusquam stadiorum
 quindecim iter conficeremus. Sed ea spes frustrata
 nos est. Nam prædonum continentes incursiones
 locum illum paulo ante vastum et desertum celer-
 rime effecerant. Proinde velut erronei quidam re-
 bus nostris Deo incertæque spei commissis vaga-

D bamur. Ἐρημον ἐκεῖνον καὶ ἀτριδῆ πεποήκεσαν. Καὶ μέντοι
 ἀδελφῶν ἐλπίσει τὰ ἡμέτερα ἀναρτήσαντες.

IV. Deinde nox supervenit. Nam sol occiderat
 et viæ omnes umbra involuebantur. Quin et luna
 aberat. Modo enim alterum suum circa terram
 eccentricum prætergressa quadratoque radio solem

Variorum notæ

(40) Fuerat Gregoras Cæsariissæ præceptor et
 fratris ejus. Vide cap. 5, sect. 7, hujus libri.
 BOVIN.

(41) Exstat in codice Vaticano 1086, fol. 141,
 epistola ad Andronicum Zaridam, in qua Gregoras
 quæ sibi in via acciderint narrat. Vide Indicem
 Epistolarum Gregoræ initio hujus volum. Initium
 est. Οἴμαι μὴ ἀνεγκλήτους καθάπαξ. Ita accepi ex
 B. P. D. Bernardo Montefalconio. Eam ipsam epi-

stolam puto huc translata esse ab auctore, cui
 sua ipsius scriinia compilare pulchrum fuit. BOVIN.

(42) Homerus *Odyss.* β', v. 388. DUCANG.

(43) Astronomicæ eruditionis intempestiva osten-
 tatio. Sic infra lib. xii, cap. 13, sect. 6, Τὸ γὰρ
 περίγειον ἐκ περιστροφῆς τοῦ οἰκείου ἐπαναλαμβάν-
 νουσα κύκλου, καὶ ἐς τετράγωνον αὐτὸς τῷ ἡλίῳ
 καθίσταμένη τὸ δεῦτερον ἦδη σχηματισμὸν, etc.
 BOVIN.

intuens parum nos suo lumine juvat. Quare in densissimis tenebris, ut ii qui per Tænarum ad inferos descendere aut Throphonii antrum fatidicum subire perhibentur, ambulabamus. Nam ad illum noctem etiam montium in circuitu positorum umbræ accedebant, quorum vertices cæli conspectum ita nobis eripiebant, ut infelix iter ne stellarum quidem, ut aiunt, observatione regere possemus. Tum vero animus meus frangi cœpit, cum me ingredi oporteret longam ac difficilem viam. In silvam enim densam et inæqualem incidimus, latebrarum plenam et profundis voraginibus passim abruptam: in qua caligas et chlamydes nostras spinarum morsibus fœde laceratas ita negligebamus, ut **377** cum crebræ et ex aliis aliæ ramorum comæ in vultus nostros infestæ invaderent, oculis ipsis metueremus; habenisque et loribus, quibus equos regebamus, omissis manuum objectu faciem protegeremus. At in famulatio, quod pone sequebatur, nonnulli præsentia pericula parum metuentes vociferabantur et tragicis cantibus celebrabant laudes veterum heroum, quorum famam solam audivimus, res autem gestas non vidimus. Abrupta autem et concava, vicinis undecunque montibus interjecta, clamorem editum intercipient, et quasi animata corpora integrum et illibatum et articulis suis distinctum servabant, accentusque et voces alternis referebant; ac ut in choreis fieri solet, ipsa etiam vicissim audiebantur, et ad præscriptos modululos accinebant. Ego vero interea animum meum jubebam recreare et erigere se, nec terroribus subinde ingruentibus jacere oppressum. At ille non parebat: sed et viam alieno tempore susceptam usque exprobrare velle videbatur, et ad seipsum identidem conversus insidias et latrones tacite ruminabatur, ac viros sanguinum sibi fugebat, qui ex obscuro nos adorturi et occisuri essent.

V. Dum autem in his sumus, subito viri quidam ex illis rupibus et cavernis exsurgunt, nigris induti vestibus e lanis et velleribus, quæ pecudibus detraxerant iis quibus opus fuerat, diabolica plane spectra. Sed iidem non gravi armatura instructi, imo omnino leves et expediti erant. Ac plerique arma ad **378** cominus pugnandum apta in manibus habebant, nempe hastas et secures. Quidam et tela missilia gestabant. Ac principio quidem fieri non poterat, quin nobis et intempesta nocte et ignotis in locis terrorem incuterent: præsertim cum nostra lingua haud uterentur. Illius enim loci incolæ plerique Mysorum coloni sunt, finitimæ nationis, et communi cum nostris popularibus vicu utuntur. Deinde recepimus animos et ad nos redimus. Nam sua lingua nos comiter et hilariter sa-

γωνον τῷ ἡλίῳ γενομένη σχηματισμὸν οὐ μάλᾳ ἀκρονύκτους ἡμῖν ἐβούλετο χαρίζεσθαι τὰς αὐγὰς. Ταύτη τοι καὶ ἤειπεν διὰ παχυτάτου τοῦ σκότους, καθάπερ οὖς διὰ τοῦ Ταινάρου τὰς ἐς ἔδου καθόδους ποιεῖσθαι φασιν ἢ τὰ ὑπόγεια Τρωφονίου ματεύματα. Προσετίθετο γὰρ τῇ ἀσελήνῃ ἐκείνῃ νυκτὶ καὶ ἡ τῶν κυκλούντων λόφων σκιά. Αἱ γὰρ σφῶν ὑπερβολαὶ παρὰ τοσοῦτο καὶ οὐρανοῦ τὴν θείαν ἡμᾶς ἀφηροῦντο, παρ' ὅσον οὐδ' ἄστροις τὸ θρυλλοῦμενον τεκμαίρεσθαι σαφῶς τὴν δυστυχή πορείαν εἰχόμεν ἐκείνην. Αὐτὰρ ἔμοιγε (44) κατακλάσθη φίλον ἦτορ· οὐνεκά μοι ἴναί ἐπῆει δολιχὴν ὄδον ἀργαλίην τε. Λόχη γὰρ ἐντυγχάνομεν πάνυ βασίλει καὶ ἀνωμάλῃ, συχοῦς κατ' ὀλίγον ἐχούση λόχους καὶ φάραγγας· ὅθι δὴ καὶ ἐς τοσοῦτον ἀμελῶς ἔσομεν ἐς τὴν θαφίλῃς διαβρῆγγυμένων τῶν ἡμετέρων τῶν τε πεδίων τῶν τε χλαμύδων ταῖς τῶν ἀκανθῶν ἀνθοκαῖς, ὥστε περὶ τῶν θῆρων αὐτῶν ἐδεδεικίμεν, συχοῖς καὶ ἀλλεπαλλήλοισι τοῖς τῶν ἀκροδρύων βοστρύχοις χρώμενοι πολεμοῖς τῶν ἡμετέρων προσώπων. Καὶ μέντοι καὶ ἀμελήσαντες ἠνιῶν καὶ ρυτήρων, οἷς τοὺς ἴππους ἰθύνομεν, σκέπην ἐποιούμεθα τὰς χεῖρας τῶν θῆρων. Τῆς [P. 232] γε μὲν ἐπομένης θεραπείας, οἷς οὐδὲ πάνυ τοι τῶν παρόντων ἔμελε φόβων, ἦσαν οἱ φωναὶ ἐχρῶντο καὶ μέλσι τραγικοί· Ἥδον δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν, ὧν ὄσον κλέος ἀκούομεν, οὐδέ τοι ἴδμεν. Αἱ τε περὶ ἡμᾶς φάραγγες, καὶ ὅσα μεταξὺ κοῖλα τῶν πέριξ ὄρων, περιλαμβάνουσαι τὴν κραυγὴν καὶ ὡσπερ ἐμψυχοὶ τινες ἀκήρατον φυλάττουσαι ταύτην καὶ ἀπαθῆ καὶ τῶν θρωγν ὀμοίως ἔχουσαν κατὰ διαδοχὴν ὅσον ἀντήχουον καὶ ἀνεψφώνουον, ὡσπερ ἐν ταῖς χορείαις ἐπόμεναι καὶ αὗται καὶ ἀντῆδουσαι πρὸς τὸ τοῦ μέλους ἐνδόσιμον. Ἐγὼ δ' ἐν τούτοις ἀναφέρειν παρήνουν τὸν λογισμὸν καὶ μὴ συχοῖς περιαντεῖσθαι τοῖς φόβοις. Ὁ δ' οὐκ ἐπέθετο· ἀλλὰ δήλους ἦν οὐτε τὴν ὄδον τῆς ἀκαίριας ἀπιστάμενος λοιδορεῖν· αὐτὸς τε ἐφ' αὐτὸν συχνὰ ἀναστρέφων λόχους καὶ λωποδύτας ἀνεκύκλει καὶ ἀνδρας αἰμάτων, μήπως ἐξ ἀφανῶς εἰσπεσόντες ἔργον ἡμᾶς ἀποφῆνωσι ξίφους.

Ε'. Οὐκοῦν ἀλλ' ἐν τούτοις ἦντων ἡμῶν ἐξαίφνης ἀνίστανται τινες ἀνδρες τῶν ἐκεῖσε πετρῶν καὶ φαράγγων μελαίνας; ἐσθητάς τινας περικείμενοι, αἱ εἰσιν ἐξ ἐρίων καὶ κωδίων, ἅττα ποτὲ ζῶων ἀπεδύσιντο οἷς, δῆπου γ' ἐχρῆν· ἄντικρυς δαιμόνια φάσματα· πλὴν οὐ κατάφρακτοὶ τινες ὄπλιται, ὅτι μὴ καθάπαξ φίλοι· καὶ ἀγγεμάχᾳ τινα ὄργανα ταῖν χερσῶν οἱ πλείους ἔχοντες, ὅσα ἐν λόγχαις εἶσι καὶ πελέκεσιν. Ἦσαν δ' οἱ καὶ ὅσα ἐν τῆλεβόλοις. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐκπλήξει καὶ δέει καθυπέβαλον τὴν ἡμέτερα. Πῶς γὰρ οὐ; ἐν τόποις ἀλλοτρίοις ὄντων καὶ ἀωρία τοῖσδε καὶ γλυόση πρὸς τοῦτοις; οὐχ ἡμετέρα χρώμενοι; Μυσῶν γὰρ ἀποικοὶ τῶν ἐκεῖσε προσοικούντων εἰσιν ἀρχῆθεν οἱ πλείους καὶ τοῖς ἡμῖν ὁμοφύλοις ἀναμίξῃ τὴν διαίταν ἔχοντες. Ἐπειτα ἀνεφέρομεν καὶ ἑαυτῶν ἐγγινόμεθα αὐτοῖς. Ἠσπᾶ-

Variorum notæ.

(44) *Homerus Odys.* δ, v. 481. DUCANG.

ζοντο γὰρ ἡμᾶς· ἐκείνοι τῇ σφῶν διαλέκτῳ προσηνέες· A
 τε καὶ ἱλαρὸν· καὶ οὐδὲν οὐδαμῆ ληστρικὸν ἐπεδεί-
 κνυνο· εἶτε πρὸς πολλοὺς ἡμᾶς ὀλίγοι καὶ βραχεῖς
 τινες ὄντες αὐτοὶ οὐκ ἀξιωμαχοῦσι· σφᾶς αὐτοὺς κρι-
 ναντες· ἐς μοῖραν ἀντίπαλον καταστῆσαι· εἶτε καὶ
 θεοῦ κωλύσαντος· ὃ καὶ μᾶλλον τίθεμαι καὶ πολλοῦ
 δῖω θάτερον. Οἱ μὲν γὰρ ὄντες ἐγχώριοι καὶ τοῖς
 ἐκείσε προλοχίζειν ἐνέδρας ἐθάδες πρὸς ξένους ἡμᾶς
 ἐν οὕτω ζοφώδει τῇ ὥρᾳ καὶ ἅμα τὸ τῆς ὕλης συνη-
 ραφῆς σύμμαχον ἄμαχον ἔχοντες τοιαύτην εἴπερ
 ἰσχυροῦντο τὴν μάχην ἐτέλουν ἂν, ὅταν καὶ βλέποντες
 ἂν πρὸς τυφλοῦ· [P. 233]. Ὅμως μέντοι τὴν ὁμοίαν
 ἐς ἡμῶν καὶ αὐτοὶ πρόσρησιν ἀντεῖληφότες (ἦσαν γὰρ
 οὐκαὶ τῶν ἡμετέρων τῆς ἐκείνων γλώττης· οὐ πάν-
 τοι ἄδαεις ἦσαν) τὴν αἰτίαν ἐν βραχεῖ διήρσαν
 τῆς σφῶν αὐτόθι διαίτης· ὡς φύλακες ἐ' ἐν τῶν
 ὠκῶν καὶ ὡς ἀποσοδοῖεν πάντα τινὰ τὸν βουλόμενον
 τὰς ἔγγιστα χώρας ἐπιόντα λάθρα ληζέσθαι. Ἦδη
 δὲ καὶ τὸ τρίτον τῆς νυκτὸς παρεβήθη, ὡς ἐκ τινῶν
 οὐκ ἐπὶ κεφαλῆς ἦσαν ἀστέραις ἐτεκμαιρόμεθα. Ἄρτι
 δ'· καὶ κυνῶν ὕλακα προσέβαλον πόρρωθεν ἡμῖν,
 μονοουχὶ προσκαλούμεναι καὶ τὴν φέρουσαν κύ-
 μων (45) δεῖκνύουσαι ὡς πολυάνθρωπον καὶ πόνῳ
 πολλῷ βαπτισθέντας ἀποκρῶσαν ξενίζαι ἀνθρώπους,
 εἰ καὶ ἤκιστα πάνυ τελέως, ἀλλ' οὖν οὐδὲ πάνυ τοι
 ἦντο ἢ τελέως. Ἐνθα δὴ καὶ σπουδῆ προσελάσαντες
 καταγωγλοῖς ἄλλοις ἄλλοις διασπαρέντες ἐχρῶμεθα,
 ὡς περ ἐκ σάλου καὶ ναυαγίου ὅτε δῆποτε περιτυ-
 χόντες λιμένι. Εἰ δὲ καὶ ἔδῶν τῷ πεινῶντι πάντα
 διαίς ἐγκαλινδίσθαι τῶς ἡδύ τε καὶ φιλόανθρωπον

Γ'. Τῇ δ' οὖν ὑστεραῖα πανημέριον ἀνύσαντες C
 πορείαν ἐς τι γινόμεθα πολίχνιον, ὡς εἶπειν, ὑπερ-
 κίφελον, Στρούμμιτζαν (46) οὕτω πως ἐγχωρῶν
 κλιόμενον, ὕψηλῳ τῷ θρεῖ ἀπειλημένον, ὥστε
 τοὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλλξων καθήμενους ἀνθρώπους ὀρνί-
 θων τισὶν ἐοικέναι, εἴ τις κἀτωθεν ἐκ τῆς πεδιάδος
 ὀρῶν. Ἐνταῦθα γέ μὴν καὶ τὸ θεῖον ἐτετελέκειμεν
 Πάσχα· ἀντιαρῶς μὲν καὶ παρὰ τὴν ἀρχῆθην ἡμῖν
 συνήθειαν· ἐτετελέκειμεν δ' οὖν. Ἀἴρος γὰρ τοῖς
 ἐκεῖ παίδευσις ἅπασα καὶ ῥυθμὸς καὶ μουσα ἐμμε-
 λῆς ἱερᾶς ὕμνων, βάρβαρον ἡσακηκόσι γλώτταν
 ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἦθη μάλα γέ τοι εὐφυῶς προσή-
 κοντα σκαπάνη. Οὐ γὰρ μιζοδάρδαρον μὲν, εὐρυθ-
 μον δὲ τὸν ἦχον προύβερρον, ἵνα τι· ἦν καὶ αὐτό·
 ὡς περ οἱ Μιξολύδιοι καὶ εἰ δεῖ λέγειν οἱ Μιξοφρύ-
 γιοι, ἀλλ' ὅλον βοσκηνατόδῃ καὶ θρεῖον καὶ ὁποῖον
 ἂν οἱ νομάδων ἄσαιεν παῖδες, ὅποτε πρὸς τὰς ἰα-
 χῆς καὶ τὰς νάπας τὸ ποιμνιον ἄγειον ὦρη ἐν εἰα-
 ρινῇ, ὅτε τε γλάγοι ἄγγρα θεοῖ. Ἐπει γέ μὴν κατὰ
 χώραν αὐθημερὸν ἐμείναμεν τῇ τε ἑορτῇ νέμοντες
 καὶ καθήκοντα καὶ ἡμῖν μέρος ἀνέσεως καὶ βρατεῖ-
 νης, ἐκ τῶν τειχῶν προκύπτοντες ἀνοθεν ὡς περ ἐκ
 νεφέλων πρὸς τὴν πεδιάδα τὰ τε ἄλλα ὁπόσα ταῖς
 πανηγύρεσιν ἐπεκράτησε γίνεσθαι ἐρωῶμεν καὶ δὴ

habitant, nec quidquam infestum et latrocinii si-
 mile præ se ferebant : sive quod pauci et rari no-
 bis, qui multi eramus, oppugnandis futuros se
 impares arbitrabantur, sive Deus non sivit, quod
 potius reor, ab altera autem opinione longissime
 absum. Cum enim ibi habitarent, et in iis præci-
 pitibus insidias collocare consuessent, et silvæ den-
 sitate velut inexplugnabili propugnaculo defende-
 rentur, obscura nocte nobiscum, qui peregrini
 essemus, ut videntes cum cæcis pugnassent. Sed
 tamen cum eos similis modo resalutassemus (erant
 enim nonnulli e nostris sermonis eorum non plane
 rudes) cur ibi degerent, hanc causam paucis affe-
 rebant : se custodes esse viarum ad propulsandos
 eos, qui finitimos agros clam latrocinando infestare
 vellent. Jam tertia noctis pars effluxerat, ut e qui-
 busdam stellis, quæ supra capita erant, conjicie-
 bamus. Demum et latratus canum procul exauditi,
 qui nos tantum non invitabant et pagum **379**
 frequentem esse ostendebant, in quo homines
 multo labore confecti hospitari possent, si non
 cominide ex omni parte, at nec omnino etiam in-
 commode. Quo cum propere pervenissemus, alii
 alio dispersi diversoria intravimus, veluti e tem-
 pestate et naufragio in quemlibet portum utcum-
 que eluctati. Quod si esurienti quivis panis suavis
 esse dicitur, nobis quoque certe in cineribus vo-
 lulari suave tum et liberale videbatur.

τινὰ ἄρτον εἶναι φασι, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τὸ ταῖς σπο-
 νομίζετο.

VI. Posteram diem in itinere totam consumpsim-
 us et ad oppidulum devenimus, quod pene supra
 nubes eminet (Strummitza ab incolis vocatur),
 adeo prærupto et excelso monti impositum, ut
 homines in propugnaculis sedentes e valle suspi-
 cientibus avicularum similes videantur. Ibi sacrum
 Pascha moleste quidem et præter veterem nostram
 consuetudinem, sed tamen celebravimus. Ibi enim
 omnis doctrina, rhythmi et sacræ hymnodicæ mu-
 sica pro nugis habentur : quippe cum oppidani
 barbara fere lingua utantur, et iis sint moribus,
 qui aratrum et ligonem in primis deceant. Neque
 enim eum sonum edebant, qui etsi Semibarbarus,
 tamen modulatus foret, et aliquis ipse quoque esse
 censeretur, ut Semilydius, et si fas dicere, Semi-
 phrygius ; sed belluinum plane et montanum so-
 nabant ; quo ritu nomades ipsi canent, gregibus
 suis præeuntes ad juga et silvas vere novo, cum
 cymbia lacte exundant. Ibi cum toto die consiste-
 remus, partim solemnitatis reverentia, **380** partim
 acquiescendi et recreandi animi causa, e
 mœnibus tanquam nubibus in subjectam vallem
 prospectantes tum alia, quæ in festivitatibus fieri
 solent, tum choreas virorum, adolescentum et

Variorum notæ.

(45) Scilicet τοὺς κύνας : eum pagum in quo la-
 terent canes. WOLFIIUS.

(46) Aliis Στρουμπίτζαν. Vide Notas ad Alexia-
 dem, pag. 382. DUCANG. — Olim Τιθεριούπολιν ; ut

docet brevis Notitia urbium, quæ antiquum nomen
 in novum mutarunt. Cod. Reg. 2784, fol. 527 v.
 conferenda cum ea quam emittit Leo Allatius in
 Notis ad Georg. Acropolitam, pag. 241. BOIVIN.

puerorum spectabamus. Ac nobis illius festivitatis præsens lætitia præ alia quavis animi remissione et oblectatione sic placuit, ut spectaculum istud nobis multo esset jucundius, quam Atheniensibus et Spartanis gratum fuit, quoties sub urbe illis quidem sua Diasia sive Jovialia, his vero ea quæ Hyacinthia dicuntur celebrare visum fuerat. Ut enim iis magis delectaremur in causa erat religio, et quod peregrino in solo a nostris remoti velut ex vasto pelago ad insulam appelleremus: quo casu omnia jucundiora videntur quam revera sunt.

VII Tertio inde die ad oppidulum Scopiorum divertimus, ipsos jam Triballorum fines ingressi: ac præterlabentem vidimus Axium fluvium; qui post Strymonem maximus nobis videbatur, et iisdem quibus ille montibus erumpens ab ipsa quidem origine non tantus, sed in decursu montium multis torrentibus auctus nomine in Bardarium mutato aliquando et quibusdam in locis navigabilis est. Ubi regis, cui Triballi omnes summa cum observantia parent, socrum convenimus, generosam Cæsarißam, lugubri habitu dolorem **381** animi testificantem. Erat enim ob recentem et acerbum casum perturbata. Cui dolori cum ex conspectu nostro magna vehementia statim accessisset, tota in lacrymas et lamentationes solvitur, crebro maritum Cæsarem, multorum imperatorum cognatum inclamans, formosum, aureum, dulcem, omnibus bonis undiqueque refertum. Pectus ejus mare calamitatum erat, oculi fontes lacrymarum, totaque mœroris fluctibus mergebatur, in terra deserta et aliena et, ut ita dicam, ad flumina Babylonis, destituta ab amicis, parentibus, cognatis, popularibus, omnibus denique rebus, quæ animum gravi tristitia oppressum consolantur. « Cur, inquit, in acerbitate lumen datur, et afflictis animis vita? » Hæc et id genus alia dicens laniabat genas et sanguinis rivus unguibus eliciebat, tantum non res inanimatas ad dolorem et lacrymas commovens. Nos autem consolando et monendo sedare dolorem ejus ac velut flammam aqua extinguere conabamur, hinc optimus illius frater, illinc legationis collegæ, nunc ego, nunc singuli, nunc universi: donec tandem effecimus, ut respiraret, non quidem penitus, et ut nos maxime optabamus, sed aliquo modo tamen. Erat enim alioqui mulier omnium, quascunque ætas nostra vidit, prudentissima, et ad celerrime intelligenda concipiendaque animo ea quæ quis in tempore recte suaderet, **382** ingenium habebat promptissimum. Tum igitur, nobis quoque quidquid ad consolandum

¹ Job iii, 20.

Variorum notæ.

(47) Vide eandem Notas pag. 297. et Lemnæivium in *Pandectæ Turcicæ*, n. 469. DUCANG.

(48) Non congruit hæc geographia cum hodiernis tabulis, quæ Scopus urbem longe ab Axio seu Bardario flumine positam exhibent. Atqui *Scopia*,

καὶ χορείας παντοδαπὰς ἀνδρῶν ἐφέθων τε καὶ δοιοῦ ἤδης ἔλλιπεις. Καὶ τοῦτο παρίσχευ ἡμῖν ἡ παρούσα πανήγυρις ἀνεῖ ἄλλης ἀνάσεως καὶ τρωφῆς πολλῶ γε ἤδιον ἢ Ἀθηναίους καὶ Σπαρτιάταις, ὅποτε γέ σφισιν ἐπῆει τελεῖν πρὸ τοῦ ἄστεος τοῖς μὲν τὰ Διάσια, τοῖς δὲ ἄφασιν Ἰακίνθια. [P. 234] Ἦν γὰρ ἡμῖν κομιδῇ συμμαχόμενοι ἐς τὸ μᾶλλον ἐκείνων ἡδεσθαι τὸ τ' εὐσεβῆς τὸ τ' ἐν ἔροις ὑπερῆροις ἀπηρημένους; καὶ τῶν οικείων ὄντας ἐκδήμους ἐντυχὲν καθάπερ ἐπὶ μεγάλου πελάγους οἰαδῆ τι νήσω· ὅποτε καὶ τὰ τῆς εὐφροσύνης, ὅποιά γε εἴη, πολλῶ πολλαπλάσια φαίνεται, ἤπερ ἐστὶν ἐς γε τὸ ἔν.

Z. Ἐκεῖθεν τριτάτοις ἐς τὸ τῶν Σκοπίων πολίχνην (47) καταλύομεν ἐν ἔροις ἤδη τῶν Τριβαλλῶν· οὐ παραψαύοντα καὶ τὸν Ἀξιὸν τεθεάμεθα ποταμὸν (48), ὃς μετὰ Στρυμόνα μέγιστος ἡμῖν ἔδοξεν, ἐξ ὀρῶν τῶν αὐτῶν ἐκείνω βηγνύμενος· οὐ τοσοῦτος δ' ὢν ἐκ πηγῶν εὐθύς, ἀλλ' οὖν ἐς τὴν κάταντις ἰὼν καὶ ἄλλοις χειμάρθοις τὸ ῥέυμα κοινοῦμενος καὶ ἐς Βαρδάριον μετατιθέμενος τοῦνομα ἤδη καὶ νασιπόρος ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ καθίσταται. Ἐνταῦθα καὶ τοῦ ῥηγός, ᾧ Τριβαλλοὶ πάντες ἐπονται καὶ οἱ μάλιστα ὑπέκουσι, τῇ πενθερᾷ ἐντυχάνομεν, τῇ εὐγενεῖ Καίσαρῖσση, σύμβολα τῆς ἐνδοῦ δδουμένης ψυχῆς τοὺς πενθίμους περιχειμένη χιτῶνας. Ἦν γὰρ ἐπὶ νεαρῶ καὶ ἀκμάζοντι συγκεχυμένη τῷ πάθει· ᾧ καὶ πάνυ τοι πλείστην ἤδη κάκ τῆς ἡμῶν θέας τὴν ῥοπήν δεδωκυῖα ὅλη θρήνων καὶ τῶν δακρῶν αὐδὶς ἐγίγνετο, συχὰ ἐπιθωμένη τὸν σύζυγον Καίσαρα, τὴν πολλῶν βασιλείων συγγενῆ, τὴν καλὸν, τὴν χρυσοῦν, τὴν γλυκῆν, τὴν πᾶσιν ἀγαθοῖς περιδριβόντα· θάλασσαν εἶχε συμφορῶν τὴν καρδίαν καὶ πηγὰς δακρῶν τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ ὅλην κατεδάπτισεν ἑαυτὴν τοῖς τῶν θλίψεων κύμασιν, ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀλλοτριῶ καὶ ἐπὶ ποταμοῦς, ὡς εἶπειν, Βαβυλωνίς, ἐρημος φίλων, γονέων, συγγενῶν, ἔσχατον ὁμοφύλων ἀνθρώπων, πάντων ὁμοῦ τῶν ὅσα δεξιούται ψυχὴν κατενηνεγμένην ὑπὸ σφοδρᾶς ἀθυμίας· « Ἦνα τί, » λέγουσα, « δέδοται τοῖς ἐν πικρῶ φῶς, ζωὴ δὲ ταῖς ἐν ὀδύναι; ψυχαῖς; » Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα λέγουσα ἐσπάρτατε τὰς παρειὰς καὶ ῥύζακας ἐντεύθεν αἱμάτων ἐτρέγα δρυεῖ· μονονουχὶ καὶ τὰς ἀψύχους ἐκίνει φύσεις εἰς ὀρήνους; καὶ εἶαρυα. Ἐντεύθεν λόγοις ἡμεῖς ἐπειρώμεθα παραμυθητικοῖς, καθάπερ ὕδατι, τῆς ὀδύνης σθεννύειν τὴν φλόγα, ἔνθεν μὲν ὁ πάντ' ἄριστος αὐτῆς ἀδελφός, ἐκείθεν δ' οἱ συμπρέσβεις, καὶ νῦν μὲν ἐγώ, νῦν δ' αὐτῶν ἕκαστος, νῦν δ' ὁμοῦ πάντες· ὥστε καὶ ἀναφέρειν ὀφῆ πεπεῖκαμιν ταύτην, οὐ τελέως μὲν, οὐδ' ὡς μάλιστα ἡμῖν δι' ἐφέσεως ἦν, πεπεῖκαμιν δ' οὖν. Ἦν γὰρ πως καὶ ἄλλως ἡ γυνὴ συνέσεως ἤκουσα ἐπὶ μέγιστον, ὅποσας ὁ καὶ ἡμᾶς βόσκων τεθείαται

et *Scopus*, eandem urbem esse, inter omnes geographos constat. Vide Ortelii, Mercatoris, Samsonis, Brietii et aliorum tabulas geographicas. BOIVIN.

χρονος· ἀλλὰ δὴ καὶ ξυνιέναι δέξυτατα καὶ νοῦν Ἀ
 ἐπιθέσθαι, εἴ τις ἐν καιρῷ συμβουλεύσει τὰ καιρία,
 δεινὴ πάντων μάλλον. Καὶ δὴ καὶ τόθ' ἡμῶν χρω-
 μένων ὅποσα ἐγρῆν εἰς παρμυθίας λόγον, τοῦ μὲν
 σπαράττεσθαι [P. 255] καὶ δακρύειν ἐπιείχεν· ἡ δὲ
 ψυχὴ αὐτῆς ἀπηνήνατο διὰ τὸ τῆς συμφορᾶς ὑπερ-
 βάλλον παρακληθῆναι· ἀλλ' ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐρείσασα
 τὴν κεφαλὴν ὄλας συνῆγεν ἐντὸς τὰς αἰσθησεις ἐς τὰ
 τῆς διανοίας μυστήρια· καὶ συχνὰ τὸ εἰδῶλον ἐπ'
 ἑαυτῆς ἀναπλάττουσα τοῦ συζύγου καὶ τὰς παρού-
 σας τύχας ἀνακυκλοῦσα ὄλη τῶν λογισμῶν ἦν, στρέ-
 φουσα τὰ τε ἄλλα καὶ ὄπως, ὡς εἰπεῖν, ὑπὲρ τὰς
 κείρου; ὑψωθεῖσα τοῦ Λιδάνου καὶ ὑπὲρ τὰ κρῖνα
 ἀνθήσασα τοῦ ἀγροῦ καὶ ἐνευτυχήσασα τῷ βίῳ
 μάλλον ἀπασῶν, ὅσαι οἱ ὁμοῦ τράφεν ἡδ' ἐγένον-
 το (49), εἴτ' ἀπερῆρύ ταχὺ καὶ τὸ ἄνθος ἐλειπνῶς
 εἶδε κειρόμενον ἑαυτῆς καὶ κομιδῇ μαραινόμενον.
 Ταῦτ' ἄρα καὶ βύθιον ἐστέναζε, καθάπερ ἐκ μεγάλης
 καμίνου τῆς ἔνδον πικρίας καπνοῦς ἀναπέμ-
 ποῦσα ζέοντας καὶ φλογώδεις. Τὸ δ' οὖν τελευταῖον ἐν
 τούτοις καὶ ὁ ἡμέτερος διελέλυτο σύλλογος καὶ
 ἐπ' οὐ κατέλυεν ἕκαστος ἀπηλλάττομεν.

Η'. Ἡμέροισι μεταξὺ παρεβῆσαν δέκα καὶ ἐπει-
 δήπερ ἐγγιστα διατριβῶν ἦν ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἄρ-
 χων, τὰλλα τῆς πρεσβείας τετελεσμένα παραδούς
 τῶν πρέσβειων ἐνὶ καὶ ἀπιέναι κελύσας ἤκεν ἄμα
 γυναῖκί παρμυθησόμενος τὴν αὐτῆς ἑαυτοῦ πενήτε-
 ραν καὶ τὸ λείπον τῇ πρεσβείᾳ προσαποδώσων.
 Τοῦτ' δὲ ἦν, προπέμψαι ξὺν γε κόσμῳ καὶ ὄση ἀνή-
 κουσα εἰη αἰθῶς, τοῦτο μὲν καὶ ὡς αὐτῆς κηδεστῆς,
 τοῦτο δὲ καὶ ὡς μεγάλου βασιλέως; νόμφην (50), καὶ
 τρίτον ὡς περὶ τὰ καιρία δυστυχούσαν· ἅ πάντ' ἐν
 βραχεῖ διεπεπράγει, ὡς μὲν ἐκεῖνῳ ἐδόκει, καλῶς·
 τῇ δ' ἀληθείᾳ πολλῶν τρῶ δόοντος ἐνδῶς. 'Ἄλλ' οἱ πί-
 θικοι, φησί, πιθηκίζοντες καὶ οἱ μύρμηκες μύρμη-
 κίζοντες τὰ σφῶν ποιοῦσιν αὐτῶν· εἰ δὲ μὴ καὶ τὰ
 ἀετῶν καὶ ὅσα λέουσιν ἐθίμα δύνανται, μὴ οὐ πρὸς
 αὐτῶν ἂν ὑπάρχη τοῦτ' φαυλότητι φύσεως ἀρχῆθεν
 συνθετραμμένων καὶ ἀπουσία τοῦ εὐ τε καὶ τεταγ-
 μένως ἡνιχγίσοντος λογισμοῦ. Ἡ σοφὸς ἦν ἄρ' ἐκεῖ-
 νο; ὃς πρῶτον ἐν γνώμῃ τὸδ' ἐβάστασε καὶ γλώσση
 διεμυθολόγησεν, εἴτε Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ἦν, εἴτε
 Πλάτων ὁ Ἀριστωνος, εἴτε καὶ ἄμφω, παρὰ πατέρου
 ἀτερος ἐκδεξιόμενος, τὸ γ' ἑαυτὸν μακαρίζειν ἐκθύ-
 μως, ὅτι μὴ βάρβαρος, ἀλλ' Ἑλλήν γεγένηται.
 Ἰδοὺ γὰρ ἐκεῖνοις ὁμόστοιχα λέγειν ἐπῆει κάμῃ βέ-
 βαιον τὸν νοῦν ἐκ τῆς πείρας ξυνηλοχότα. 'Ἄλλ' ἵνα
 μὴ διατριβῶμεν, ἐπανιτέον ἡμῖν ἐκεῖσε ἐστίν. Ἐπειδὴ
 γὰρ ἐπανδῶον ἤμεν ἡμέμεναι, ἡμέρας διηνοκότες
 ὄντες εἴτα ἀπαλλαττόμεθα. Τῆ μὲν γὰρ τῇ Καισαρίσση
 σφόδρ' ἀνιγκαλον ἦν τῇ, ἐς Θεσσαλονίκην ὁμοῦ τοῖς
 ἄλλοις ἵέναι, ὡς ἂν τὰς τελευταίας ἐπιτελέσειε τοῦ
 ἀνδρὸς ἐντολάς. Φθάσει γὰρ ἐκεῖνος ἐπ' ἐσχάταις
 τοῦ βίου πνοαῖς ἐπισκῆπτων, ἐντὸς που τῆς εἰρη-
 μένης; μετακομισθῆναι οἱ πόλει; τὴν νεκρὸν. Ἐμὲ
 δ' αὐτῆ τῶν κατὰ βούλησιν ὅσα οἱ πρὸς βούλησιν

A pertineret afferentibus, plangentem quidem et lacrymas compressit: animus vero ejus ob calamitatis magnitudinem nullam consolationem admittebat. Sed capite manui imposito omnes sensus ad animi penetralia revocabat; ac mariti imaginem sibi ipsi subinde effingens et in animum revocans ac fortunæ præsentis statum reputans, tota cogitationibus hisce occupabatur et secum tacite tum alta versabat, tum ut supra cedros Libani exaltata, et liliis agri pridem floridior, et felicitate omnes æquales suas prætergressa, subito concidisset floremque suum miserabiliter carpi et marcescere videret. Ob hæc igitur cum profundis suspiriis gemebat, velut e magno camino acerbitalis internæ fumos evolvens ferventes et flammeos. Tandem et nostro conventu inter hæc dissoluto suum quisque diversorium petiit.

VIII. Diebus interim decem elapsis Triballorum princeps, qui in proximo versabatur, cum cætera peragisset, de quibus eadem legatione proximo agebatur, uxore uni e legatis dato eoque abire jussu, una cum uxore ad socrum consolandam advenit, legationi quoad reliqua satisfactorus. Id vero erat, ut Cæsariam honorifice debitaque cum reverentia, partim ut socram suam, partim ut magni imperatoris nurum, denique ut insigni calamitate affectam comitaretur. Quæ omnia exiguo tempore confecit; ut ipse 383 putabat, pulchre; sed revera multum infra dignitatem. Verum, ut proverbio dicitur, simiæ simiarum, formicæ fornicarum more suas res administrant. Quod si aquilarum et leonum ritu haud possunt, id in earum potestate situm non est, quæ naturam abjectam ab initio sortitæ et ingenio bene ac rite eas moderaturo destitutæ adoleverunt. Quare sapiens ille fuit, qui primus animo concepit et lingua expressit, sive is Thales Milesius fuerit, sive Plato, Aristonius filius, seu potius uterque, ita ut alter ab altero accepert: Beatum esse sese, qui non Barbarus, sed Græcus natus esset. Nam et mihi aliquid haud dissimile ipsa experientia edocto in mentem venit. Sed ne longum faciamus, illuc nobis redeundum est. Cum enim domum redire instituissemus, unius diei iter progressi discessimus. Cæsariam: enim urgebat necessitas una cum ceteris eundi Thessalonicam, ut extrema conjugis mandata exsequeretur. In extremo enim ille spiritu mandavit, ut suum cadaver in eam urbem perferretur. Mihi vero, cum quidquid libuit commendasset, quam primum Byzantium ire permisit, Triballo nescio quo adjuncto, qui nobis per aspe-

Variorum notæ.

(49) Hom. Od. iv. Βοιωτιν.

(50) Erat quasi nurus. Nam Andronicus senior eam uxorem delegerat filio fratris sui. Βοιωτιν.

ras vias ducendo molestum effecit reditum. Α ἦν ἀναθεῖσα ὄσον τάχος τὴν ἐς Βυζάντιον ἀνύτειν ἀφῆκε. δοῦσα καὶ ἔντινα δὴ Τριβαλλῶν, ὅς διὰ τραχείας τινὸς ἡμᾶς ἀγαγὼν ἀνιάρᾳν ἡμῖν προὔξησε τὴν ἐπάνιδον.

CAPUT XV.

Andronicus junior, mortua Irene Alemanna. Annam Longobardam uxorem ducit. Cum Turcis naufragis in Chersoneso pugnans vulneratur. Bithyniæ magna pars a Turcis subacta. Manichæi aliquot insignes, abjuratis erroribus suis, baptizantur. Ostenta ac prodigia, futuram imperii calamitatem portendentia.

I. Hoc tempore cum Alemanna Irene junioris imperatoris uxor absque **384** liberis decessisset, alteram e Langobardia recessit, quam mutato nomine Annam appellavit: ex eaque liberos suscepit, ut orationis progressu dicemus.

II. Cum autem imperator aliquando in Chersoneso venationibus vacaret, accidit, ut septuaginta **B** Turci naufragio facto circa eam plagam in litus ejicerentur. Ii fortiter pugnando satellitibus imperatoris longo tempore restiterunt. Itaque priusquam ibi universi penitus occiderentur, non Romanos modo multos telorum ictibus, sed imperatoris etiam pedem violarunt: cujus vulneris dolore diu ille conflictatus est. Iisdem temporibus cum orientalia negligenterentur, plæræque urbes et provinciæ Bithyniæ a Turcis subactæ sunt. Capta est et Prusa, fame urbs expugnata.

III. Hoc etiam tempore Manichæorum doctor, vir sapiens, cum aliis ejusdem sectæ, qui intelligentia maxime præstabant, ad orthodoxam **C** nostram Ecclesiam se conuulit, iique popularium suorum ritibus ex animo abjuratis sacrum baptismum susceperunt. Vellem equidem et sectæ illorum dogmata hoc loco referre, ut lectoribus risus materiam præberem. Sed cum ea ipsa ab aliis multis ante nos exposita et disputationibus contra illos editis refutata sint, nos vero ad absolvendam historiam festinamus, his omissis illuc redeamus.

IV. Observatu dignæ sunt impendentium malorum prædictiones. Prodigia enim statim anni initio apparuerunt, quæ futuram eodem anno calamitatem **385** satis portenderent. Nam anno incipiente sexies millesimo octingentesimo et tricesimo sexto, **D** Kalendis Septembris, luna prorsus defecit. Cujus deliquii initium nondum exacta nocte exstitit;

[P. 236] A'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τελευτήσθη ἀπαίδο: τῆς ἐξ Ἀλαμανῶν ἐλθούσης τῷ νέῳ βασιλεὶ γυναικὸς Εἰρήνης μεταπέμπεται δευτέραν ἐκ Λαμπαρδίας, ἣν καὶ μετωνόμασεν Ἄνναν (51)· μετ' ἧς καὶ παίδων ἐγεγονέη πατήρ, ὡς εἰρήσεται προῦσιν ἡμῖν.

B'. Ἀσχολουμένου δέ ποτε τοῦ βασιλέως περὶ τὰ κυνηγῆσια περὶ Χερρόνησον συνέβη ναυαγίῳ χρησαμένους ἑξοχμήκοντα Τούρκους ῥιπῆναι περὶ Χερρόνησον καὶ αὐτοὺς. Οἱ δὴ καὶ ἀντέστησαν τοῖς περὶ τὴν βασιλέα μάταις τοῖς ἰσχυρῶς πολεμοῦντες μέχρι πολλοῦ· ὥστε καὶ πρὶν ἐκεῖ τελέως ἀπαντας κατακοπῆναι, οὐ μόνον πολλοῦς τῶν Ῥωμαίων τοῖς βέλεσις ἐτραυματίσασαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόδα τοῦ βασιλέως· ὡς πολὺν διαγαγεῖν χρόνον ὀδυνώμενον ἐκ τῆς τοιαύτης πληγῆς. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις τῶν ἔφων ἀμεληθέντων αἱ πλείσται πόλεις καὶ χωρὶ τῆς Βιθυνίας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγένοντο. Ἠλώκει δὲ καὶ ἡ Προυσαίων (52) τῷ λιμῷ πολιορκηθεῖσα πόλις.

Γ'. Προσῆλθε δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῇ καθ' ἡμᾶς ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὁ τῶν Μανιχαίων διδάσκαλος, συνετὸς ὢν ἀνὴρ, καὶ τοὺς συνέσει διαφέροντας τῶν αἵρεσιωτῶν ἐπαγόμενος. Οἱ δὴ καὶ πάση προθέσει ψυχῆς ἐξομολογούμενοι τὰ τῶν ἁποστόλων ἔθιμα τὸ θεῖον ἐδέξαντο βάπτισμα. Ἐβουλόμην καὶ τὰ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι διεξελθεῖν δόγματα, ἵνα τοῖς ἀκούουσι γέλωσ εἴη· ἀλλ' ἐπειδὴ περ αὐτὰ τε ταῦτα πολλοὶ πρὸ ἡμῶν βίβλοις παρέθησαν καὶ ἀντιῤῥητικοὶ ἐχρήσαντο κατ' αὐτῶν λόγοις, ἡμεῖς δ' αὖ σπουδῇ πρὸς τὴν παρούσαν χρῆσασθαι ἱστορίαν προῦθέμεθα, ταῦτα παρέντες ἐκείσε ἐπανερχόμεθα.

Δ'. Παρατηρῆσαι δ' ἄξιον τὰς τῶν μελλόντων δεινῶν προαναφωνήσεις. Σημεῖα γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἔτους εὐθύς φανῆναι συνέβη, ἱκανὰ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει παραστῆσαι γεννησομένην κάκωσιν. Ἀρχόμενος γὰρ τοῦ ἐξακισχίλιου ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ἔκτου ἔτους (53) εὐθύς τῇ πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου ἡμέρα γέγονε τελεαὶ τῆς σελήνης ἐκλει-

Variorum notæ.

(51) Cantacuzen. lib. 1, cap. 40, 42. Fuit illa Joanna Amedæi V ex Maria Brabatensi altera conjuge filia: sic ex Joanna, quibus id nominis insolens erat, Annam confecere Græci. Vide *Famil. Byzant.* DUCANG.

(52) Prusam Bithyniæ metropolim ab Othmane seu Osmane sultano obsessam, ac castellis duobus exstructis, præsidii in eis collocatis, urbis vias omnes interclusisse, ne quid in eam posset importari, ac tandem fame domitam cepisse, narrat post Laonicum lib. 1, Leunclavius, lib. 11, *Hist. Musul-*

man. A quo urbs ipsa, quæ exinde Turcorum regia fuit, multis describitur in indice libitinario Osmanidarum. DUCANG.

(53) Christi 1331. DUCANG. — Ἀρχομένου γὰρ τοῦ ἐξακισχίλιου ὀκτακοσιοστοῦ ἔκτου ἔτους. Anno incipiente sexies millesimo octingentesimo tricesimo sexto, non, ut Wolfius per incogitantiam vertit, tricesimo nono. Ducangius, hac Wolfii interpretatione deceptus, annum hunc posuit Christi 1331, qui fuit annus 1327. BOVIN.

ψις. Ἦς ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἐκπτώσεως γέγονεν ἐτι νο-
κτὸς οὐσης· τὰ δὲ ἐξῆς τοῦ τοιοῦτου ἐκλειπτικοῦ
πίθους μέχρι τοῦ τῆς ἀνακαθάρασεως τέλους γέγονεν
ἀνατειλαντος μὲν τοῦ ἡλίου, τῆς δὲ σελήνης ὑπὸ
γῆν καλυφθείσης. Προανεφώνει δὲ τὸ σημεῖον δόλους
λαθραίους μὲν, οὐκ ἀνυπόπτους δὲ, [P. 237] ἐπὶ
συγγύσει μεγάλῃ τῶν κοινῶν συσκευαζόμενους
πραγμάτων. Περὶ δὲ τετάρτην ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέ-
ρας τῶν θεῶν εἰκόνων (54) κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν
ἔθος συναθροισθειῶν ὁμοῦ τῷ βασιλεὶ καὶ πατριάρχῃ
καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ κίονος, ἐφ'
οὐπερ ὁ θεὸς Ἰβρυταὶ σταυρὸς, καὶ τῆς ἱερᾶς τελου-
μένης ὑμνωδίας χοῖρός ποθεν ἐκδραμῶν εἰσεπήδη-
σεν ἐξαπίνης ἐν μέσῳ τῶν τῶν ψαλλόντων χορῶ
πολλῶ τῷ τέλματι βεβρεγμένος· καὶ πολλὰς ἔθεν
κάκειθεν ἀτάκτους περιφορὰς ποιησάμενος μόλις
ἐξῆλθε. Καὶ ἔδοξε τοῦτο τοῖς συνετωτέροις σύγχυσιν
τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας μερικὴν τινα προσημαίνειν.
Ἐγένετο δὲ καὶ μετὰ μῆνας ἕξ ἐκλειψίς αὐθις τοῦ
σεληνιακοῦ φωτός· καὶ ἦν τὸ χρῶμα τῆς καλυπτού-
σης τὴν σελήνην σκιάς οἷον νεφῶδες καὶ μέλαν· καὶ
ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν νοτίων μερῶν αὐτῆς ἐκάλυψεν
αὐτὴν ἄχρι τῶν δέκα δακτύλων· ὃ δὴ καὶ ἐδίγλου τὴν
ἀπὸ τῶν νοτίων μερῶν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας
μετ' ὀλίγον ἀρξέσθαι μέλλουσιν ἀκάσιν. Ἐφάνη δὲ
μετὰ βραχὺ καὶ ἕτερον ἐν οὐρανῷ σημεῖον. Περὶ
γὰρ σταθερὰν μεσημβρίαν τοῦ ἡλίου τυγχάνοντος ἐφάνη περὶ τὰ ἐσπέρια μέρη τοῦ οὐρανοῦ νέφος εἰς
τύπον σταυροῦ πολὺν ἐπέχοντος τόπον τοῦ οὐρανοῦ σώματος, ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος ὡπερ συγκεκρα-
μένον χρώματος. Ἄλλ' ἐπαναληπτέον ἐκαίθην.

A reliqua autem defectio usque ad ultimam resti-
tuti luminis reparationem orto sole facta est, cum
ipsa luna sub terra conderetur. Id ostentum clan-
destinos sane dolos significabat, sed non plane
improvisos, qui ad magnam publici status pertur-
bationem concinnarentur. Sub quartam porro
ejusdem diei horam cum sacrae imagines veteri
more ab imperatore, patriarcha et pontificibus ad
porphyreticam columnam, cui crux sacra insisit,
comportatae essent, dum sacri hymni canerentur,
porcus alicunde elapsus subito in medium psallen-
tium caetum insiliit, multo caeno inquinatus, et in-
composito cursu temere huc atque illuc vagatus
vix tandem excessit. Id prudentioribus aliquam
Ecclesiae Dei confusionem significare visum. Post
semestre spatium rursus luna defecit. Umbra au-
tem, in qua latuit, colore quasi nebuloso ac nigro
fuit; quae a meridionali ejus latere exorsa eam
usque ad decem digitos obtexit. Quod utique cala-
mitatem a meridiana Romani imperii parte immi-
nentem portendebat. Paulo post aliud etiam in
caelo signum apparuit. Cum enim **386** sol in ipso
meridie versaretur, occidentem versus per longum
caeli spatium nubes crucis imagine apparuit, ex
albo et nigro colore veluti temperata. Sed res
altius repetendae sunt.

Variorum notæ.

(54) Istius processionis ad columnam Porphyre-
ticam, die Septembris meminit Codinus, *De Off.*
cap. 15, n. 1. Vide Notas ad Alexiadem, pag. 382,
et *Constantinop. Christ.* lib. 1, sect. 24, n. 6, ubi

haud pauca de hac Porphyretica columna, ac cruce
illi imposita, et Byzantium ad hanc θρησκεία,
seu religione, congressimus. Ducang.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Θ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER NONUS

CAPUT PRIMUM.

Junioris factio seniore[m] tollere e medio statuit. Michael Bulgarus, Venceslai uxore vidua et principatu
potitus, per legatos arcessitur a juniore Andronico, uxoris suae fratre. Didymotichum venit. Societas adver-
sus seniore[m] inita; quibus conditionibus. Nepos avo insidiatur. Pecuniam per vim a publicanis aufert. Thra-
cice urbes sibi mancipat. Byzantium multis comitantibus proficiscitur; quo pretextu. Avus de ejus consiliis
per transfugam certior factus. Urbis aditu ei interdicit. Multa crimina eidem objicit. Litteris ad Cralem et
ad Demetrium despotam scri- tis copias cogi et urbes praesidis firmari jubet. Chartaceae litterae interceptae.
Lintae quo oportebat perlatæ. Omnium animi in juniorem propensiores. Senex ab ipso filio Theodoro mar-
chione proditur. Hujus socordia, ambitio, vitæ genus, religio. Demetrius despota factiosorum bona diripit.
Junior magnificis promissis multos sibi devincit.

[P. 238] A. Ὁρῶντες οἱ περὶ τὸν βασιλέα τὸν

390 I. Junioris Andronici factio cum vitam

senioris in longissima extendi spatia cerneret et præ animi impotentia principatus divisionem ferre non posset, sed omnem potestatem in se quam primum translata vellet : decrevit ei dolis et machinationibus quibusdam, aut habitum sive insinua imperii, aut una cum habitu ipsam etiam vitam auferre. Itaque omnia deinceps sine ulla cunctatione facere cœperunt, quæ ad id quod meditabantur perficiendum conducerent et efficacissima essent.

II Ac primum ad Michaellem, qui Bulgariae intra Istrum sitæ principatum post Venceslai obitum susceperat, legatos mittunt de firmo et irrupto fœdere ineundo. Cum enim junior Andronicus Cralem Servium seniori esse addictissimum cerneret, propter affinitatem, quam cum eo Crales contraxerat, ducta uxore filia Cæsaris, ac vereretur, ne ille novis suis conatibus obstaret, ipse ad Michaellem se adjungit; quippe cui nuper soror sua nupsisset; eam dico, quæ **391** Venceslai uxor prius fuerat. Nam hic cum Bulgarici regni potitus esset, statim nobilitiores nuptias expetivit : dimissaque priore conjuge, ex qua liberos susceperat (erat autem ea soror Crales, illius qui tunc in Servia regnabat), imperatoris sororem in urbe Ternobo viduam nactus matrimonii societate sibi alterius loco junxerat. Sub hoc itaque tempus etiam imperatoris matre Augusta Didymotichi commorante legati ad Michaellem mittuntur, qui eum cum uxore ad imperatorem et ad Augustam socrum vocarent multis de causis. Augustam quippe per multos jam annos videndæ filia cupidissimam esse (esse enim supra tres et viginti annos, ex quo mutuo conspectu illis frui non licuerit); imperatorem etiam cupere tum sororem, quam nunquam ante vidisset, tum maritum illius videre, et quia affinis esset, et ut arcænorum participem eum faceret.

τρία καὶ εἰκοσὶν ἔτη, ἀπ' οὐπερ εἰς ἔψιν ἀλλήλαις μετὰ καὶ αὐτὸν τὴν ἀδελφὴν θεάσασθαι μήπω πρότερον θεασάμενον· ποθεῖν δ' οὐ καὶ τὸν αὐτῆς θεάσασθαι σύζυγον, τοῦτο μὲν καὶ ὡς γαμβρὸν, τοῦτο δὲ καὶ ὡς τῶν ἀπορήτων θέλει λαθεῖν κοινοῶν.

III. Quæ cum ita se haberent, Michael cum uxore Didymotichum profectus per multos dies ab imperatore et Augusta imperatoris matre publice privatimque splendidissime et magnificentissime habitus est. Tandem sic inter eos convenit, ut Michael imperatori contra avum, imperator Michaeli contra Servia Cralem auxilia ferret : quod si totum Romanum imperium avo imperatore dejecto occupasset, tum magnam ei se pecuniam daturum, agrosque et urbes Romanæ **392** ditionis assignaturum, partim ut affini dotis nomine, partim ut

νέον Ἀνδρόνικον (55) εἰς χρόνου μήκος ἰκτείνωμενον ἔτι τὸν βίον τοῦ βασιλέως καὶ μὴ δυνάμενοι φέρειν ὑπὸ μικροψυχίας τὸν τῆς ἀρχῆς μερισμόν, ἀλλ' ἄλλην τὴν ἐξουσίαν εἰς ἑαυτοὺς μετενεγκεῖν σπεύδοντες, ἐβουλεύσαντο δόλοισι καὶ πάνουργαῖσι τισὶν ἢ τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας αὐτοῦ καθάπαξ ἀφελῆσθαι, ἢ μετὰ τοῦ σχήματος καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ ζῆν. Καὶ δὴ λοιπὸν ἅπαντ' ἐπόλουν ἐξῆς μηδὲν μελιήσαντες, ὅσα πρὸς τὸ βούλευμα συνεργά τε καὶ ἀνύσιμα ἦσαν.

B'. Καὶ πρῶτα μὲν διαπρεσβεύονται πρὸς Μιχαήλον (56), τὸν διαδεξάμενον τὴν ἀρχὴν τῶν ἐπὶ τῷ Ἰστρου Βουλγάρων μετὰ τὸν Σφενδοσθλάθου θάνατον, περὶ σπονδῶν βεβαίων καὶ μὴ ῥᾶστα λυομένων. Ὅρων γὰρ ὁ νέος Ἀνδρόνικος τὸν Κράλην Σερβίας τῷ γηραιῷ βασιλεῖ μάλα προσκείμενον διὰ τὴν νεωστὶ γεγενημένην περὶ τὴν τοῦ Καίσαρος θυγατέρα κῆδος (57) καὶ δέσας, μὴ ἐμποδῶν αὐτῷ περὶ τὰ νέα βουλευµατὰ γένοιτο, προστίθεται οὗτος τῷ Μιχαήλῳ, ἅτε καὶ ἐπ' ἀδελφῆ (58) πρὸ βραχέος γαμβρῷ γενοµένῳ· ταύτην δὴ λέγω τὴν τοῦ Σφενδοσθλάθου γυναῖκα. Ἐγκρατῆ γὰρ τῆς ἀρχῆς τῶν Βουλγάρων αὐτὸν καταστάντα καὶ πρὸς εὐγενεστέρους εὐθὺς ἀπελέψαι γάμους συνεπεπτώκει. [P. 239] Ὅθεν καὶ τὴν προτέραν ἀποβαλόμενος σύζυγον, μεθ' ἧς καὶ παίδων ἐγεγόνει πατὴρ (ἀδελφὴ δὲ ἦν αὐτῆ (59) τοῦ τηναύτου κράλη Σερβίας), τὴν τοῦ βασιλέως ἀδελφὴν αὐτ' ἐκείνης, ὡς εἰρήκειμεν, ἐν τῷ Τερνέθῳ χηρεύουσαν εὐρηκίως εἰς γάμου κοινωνίαν ἠγάγετο. Κατὰ γοῦν τοῦτον τὸν χρόνον τῷ Διδυμοτείχῳ ἐπιδημοῦσης καὶ τῆς δεσποίνης τῆς τοῦ βασιλέως μητρὸς πέμπονται πρέσβεις ἐς τὸν Μιχαήλον, ἐροῦντες ἔλθειν αὐτὸν ὁμοῦ τῇ συζύγῳ πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ τὴν τῆς συζύγου μητέρα τῆν δέσποιναν πολλῶν ἕνεκα. Τὴν τε γὰρ δέσποιναν διὰ μεγίστης ἐφέσεως, ἔχειν διὰ πλείστον ἤδη τῶν χρόνων τὴν θυγατέρα θεάσασθαι. Εἶναι γὰρ ὑπὲρ τὰ ἔλθειν ἥκιστα ἐξεγένητο· τὸν τε αὐτὸν βασιλέα ποθεῖν ἔλθειν δ' οὐ καὶ ὡς τῶν ἀπορήτων θέλει λαθεῖν κοινοῶν.

Γ'. Τοῦτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων ἐπιδημεῖ τῷ Διδυμοτείχῳ μετὰ τῆς συζύγου ὁ Μιχαήλος καὶ λαμπραῖς ταῖς φιλοφροσύναις καὶ δεξιώσεσιν ἐντυγχάνει πρὸς τε τοῦ βασιλέως καὶ τῆς δεσποίνης ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ ἐπὶ συχαῖς ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς δὲ καὶ συνθῆκαι παρ' ἐκατέρων προήλθον· τοῦ μὲν, τῷ βασιλεῖ συμμαχεῖν κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου· τοῦ δὲ, τῷ Μιχαήλῳ κατὰ τοῦ Κράλη Σερβίας· καὶ εἰ τῆς ἄλλης Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐγκρατῆς καταστατῆ καθελὼν τῆς ἀρχῆς τὸν βασιλέα καὶ πάππον, χρήματὰ τε παρέξειεν πολλὰ καὶ γῆς κληρουχίας καὶ

Variorum notæ.

(55) Non ausus dicere Ἀνδρόνικος, dixit οὖν περὶ τὸν Ἀνδρόνικον, quod re ipsa idem est. BOVIN.

(56) Cognomento Strascimirum, de quo in serie Bulgariae regum agimus pag. 323. DUCANG.

(57) Propter affinitatem, quam cum eo Crales contraxerat, ducta uxore filia Cæsaris. Ita vertendum; non, ut Wolfius, propter recens contractam cum filia Cæsaris affinitatem. Nam qui uxorem ducit, is non

dicitur affinitatem cum uxore contrahere. sed cum uxoris parentibus et cognatis. BOVIN.

(58) Theodora. Vide lib. viii, cap. 4, sect. 3. BOVIN.

(59) Neda, quæ aliis Dominica, Urosii regis Serviae filia, Stephani regis soror. Vide sericium regnum Serbiae, n. 59 et 61. DUCANG.

πόλεων ἐκ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας· τοῦτο μὲν καὶ ὡς γαμβρῶ προικὸς ἔνεκα, τοῦτο δὲ καὶ ὡς συμμάχῳ τῶν πόνων ἔνεκα. Τούτων οὕτω καταστάτων ὁ Μιχαήλος μετὰ τῆς συζύγου ἐς τὴν οἰκίαν αὐθις ἀπφει ἀρχὴν, συχῶν πρὸς τῆς δεσποίνης καὶ πενθερᾶς ἀπολελαυκῶς τῶν χρίτων καὶ δωρῶν καὶ χρηστοτέρων ἐπαγγολῶν ἐς τοῦ πόνου.

Δ'. Τῷ μέντοι νέῳ βασιλεὶ ταῖς τοιαύταις ἤδη θιβρήσαντι καταστάσεσιν, ὁρῶντι δὲ καὶ τοὺς ὄη- μους τῶν πόλεων τῶν τε ἄλλων καὶ τῆς βασιλευούσης αὐτῆς αὐτῷ προσιθεμένους καὶ λάθρα τὴν ἐφθον αὐτοῦ κατεπείγοντα· (χόρον γὰρ ἤδη μακρὴν εἰληφέναι τῆς τοῦ πάππου μακροβιότητος καὶ ἀκινησίας) μελέταις ἐπφει δίδοναι καὶ σκέμμασι, τίσι δόλις καὶ πανουργίαις χρηστὰς καὶ νικησας τὸν πάππον αὐταρχήσει Ῥωμαίων. Ἐπειὸν χρημάτων αὐτῷ ἔδει πρὸς τοιοῦτους ἀγῶνας ἰόντι, πέμψας ἀφίλε χρήματα παρ' ἀκόντων τῶν ἐν τῇ Θράκῃ πεμφθέντων πρὸς τοῦ γηραιῷ βασιλεῷ· ἐξισωτῶν, φήσας ἐς τὰναγκαῖα χρῆζειν αὐτὸν· βασιλέα δ' εἶναι καὶ αὐτὸν· βασιλεὶ δ' ἐκ τῶν κοινῶν χρημάτων τὰς ἀναγκαῖας ἀπομιπλάναι χρείας, τῶν σφόδ' ἀναγκαιοτάτων ὁμοῦ καὶ δικαιοτάτων εἶναι. Ἐπειτα σκῆψιν προβαλόμενος, βούλεσθαι πρεσβεῖαν πέμψαι ἐς τὸν τῆς Αἰγύπτου δυναστεύοντα περὶ τῶν ζητημάτων καὶ χρειωδῶν, ἐπορεύετο πρὸς τὴν βασιλεύουσαν. Μέλλειν γὰρ ἐντεῦθεν ὀκνάδα μεγίστην ἐκπλεῖν καὶ ἐς Ἀλεξάνδρειαν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι. [P. 240] Ἐπορεύετο δ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ χεῖρα συχὴν συλλεξάμενος πρότερον καὶ τὰς Θρα- κικὰς πόλεις περιῶν ἀπάσας· καὶ οἰκειούμενος καὶ ἀφαικίζόμενος καὶ πάντας μὲν ὑπόπτου· ἐξοικίζων ἐκείθεν, πάντας δ' οἰκίλους καὶ ὁμογνήμονας εἰσοικίζων ἐκείσε.

Ε'. Ἄλλ' ἐν τούτοις ὄντος αὐτοῦ λάθρα τις τῶν οἰκειοτάτων αὐτοῦ φυγὼν ἦκει παρὰ τὸν βασιλέα καὶ πάππον καὶ πάντας καθ' ἕκαστα τῶν ἐκεῖ βουλευμάτων τοῖς δόλοισ ἀνακαλύπτει, τὰ τε ἄλλα φήσας τῷ βασιλεῖ καὶ ὡς Ἐθουλεύσαντο οἱ περὶ τὸν σὸν ἔγγονον καὶ συνέθενο καθαίρεισιν, ἢ καὶ αὐτῆς τῆς σῆς ζωῆς, εἰ τις ἀντίστασις γένοιτο· ἢ εἰ ῥα- δίαν καὶ μηδὲν ἐμποδῶν κεκτημένην εὐροι τὸ βούλευμα τὴν ὁδὸν, ἀφελέσθαι μὲν σου μετὰ τῆς βασι- λείας καὶ τὰ τῆς ἐξουσίας σύμβολα· σοὶ δὲ βράχος ποναδῶν περιθέντες φρουροὺς παραδοῦναι καὶ φυ- λακαῖς. Σκέψασθαι τοίνυν χρεῶν, μήτ' ἐκείνον τῇ συνθέτι πορείᾳ χρηστὰς μὲν εἰσὼ πωλῶν τῆς βασι- λευούσης γενέσθαι λαθόντα, μήτ' ὑμᾶς ῥαθύμως διατεθῆναι πρὸς τὴν ἀπάντησιν. Περὶ γὰρ τῶν με- γίστων οἱ κίνδουνοι. Ταῦτα ἀκηκῶς ὁ βασιλεὺς καὶ ὡς ἔναυλον ἤδη τὴν ἀκοὴν ἐξ ἄλλων εἶχε πολλῶν παραλληλα θεῖς καὶ ἀκριβοστάμενος καὶ μηδὲν εἶναι ψευδὲς εὐργκῶς ὁ ἀνίσταται καὶ οὐτό· καὶ βοήσας πρὸς Κύριον, ὡς Δίκασον, Κύριε, τοῖς ἀδικούντας με· καὶ οἱ ἐπανιστάμενοί μοι αἰσχυνθήτωσαν· καὶ ἐπανάσσωσιν ἐμοὶ τὸ βασίλειον κράτος, ὃ σὺ μὲν ἐχρῆσσω μοι, ὃν δ' ἐγὼ γαγέννηκα καὶ ὕψωσα, ἐκ- ρει.

Γ'. Καὶ πρῶτα μὲν ἐς τὸν ἔγγονον ἔτι περὶ μέσων

A socio laborum ergo. His ita peractis Michael cum uxore donum redit, amantissime tractatus a socru, multisque acceptis muncribus et promissis majoribus in posterum erectus.

IV. Hoc statu rerum fretus junior imperator, et præter cæteras urbes Byzantios quoque favere sibi cernens, a quibus clam ad maturandam expeditionem incitaretur, diuturnam vitam et torporem avijam fastidientibus, meditari cœpit ac deliberare, quibus dolis ac machinationibus avo devicto solus Romanis imperaturus esset. Cum autem pecunia ei esset opus ad tales conatus, pecuniam quæstoribus a seniore in Thraciam missis per vim eripuit. Sibi enim ad necessarios sumptus opus esse pecunia : imperatorem se quoque esse : summe autem necessarium atque æquissimum esse, ut publicæ pecuniæ in usus necessarios impenderentur. Deinde legatos Alexandriam ad Ægypti principem certis de causis missurum se simulans Byzantium proficiscitur : inde enim onerariam maximam e portu soluturam, quæ Alexandriam iret. Neque vero simpliciter proficisceretur, sed magna manu collecta prius, Thraciis urbibus universis perlustratis ac sibi conciliatis : cum et eas munivisset, et suspectos omnes 393 illinc exegisset, homines autem sibi addictos et secum conspirantes intro- misisset.

V. Sed dum hæc agitat, quidam ex ejus intimis clam fuga elapsus avum imperatorem convenit, et omnes singulatim consiliorum illorum dolos detegit, cum cætera elocutus, tum illud etiam, ut nepos statuisset ei vel vitam ipsam eripere, si resisteretur, vel si negotium nihil difficultatis facili- que progressum haberet, una cum imperio potestatis etiam insignia ei abrogare, et monastico cucullo indutum in custodiam dare. « Quare, » inquit, « cavendum, ne ille solitam viam ingressus in urbem furtim introeat : et vos oportet non pigre illi occurrere. In summum enim discrimen res ad- ductæ sunt. » His imperator auditis et ad ea quæ ex aliis audierat, aures adhuc veluti personantia, collatis et expensis, cum nihil falsi esse comperisset, insurgit et ipse atque ad Dominum clamitans : « Judica eos, Domine, inquit, qui injuria me afficiunt : et qui contra me insurgunt, erubescant : et imperatoriam mihi potestatem conserva, quam abs te donatam is ereptum venit manibus meis, quem ego genui et evexi ! » Deinde ad rem gerendam accedit.

VI. Ac primum ad nepotem in medio itinere

1 Psal. xxiv, 1 ; Psal. cviii, 28 ; Isa. i, 2.

adhuc agentem mittit, qui ei urbis ingressu interdiciant. « Etenim, inquit, novum id esset, si tam aperte **394** sædifiagus, eaque quibus respublica pereat agens et moliens, latere conatus suos postularet. » Erat autem iis, qui ad illum missi iverant, mandatum, ut coarguendi ejus animi causa recenserent apud eum, quot occasiones pacis denuo rumpendæ præbuisset, ut et irrita fierent ea, de quibus convenerat, et offensionibus locus esset. Eorum autem quæ recensebantur summa hæcerat. Primum, quod imperatoris quæstoribus omnibus pecuniam eripuisset, cujus nunquam major penuria fuisset, cum ea essent tempora, quæ ob divisionem imperii sumptus maximos postularent. Alterum, quod urbibus præpositos ab avo præsidēs ac procuratores ille ignominia affectos ejeceret, atque in eorum locum quoscunque ei libitum esset substitueret. Tertium, quod Crazenam, amitam suam et monastico indutam habitu, indignantem et reluctantem ad incestum coitum compulisset. Accedebant et aliæ causæ, propter quas ei urbis ingressu interdiceretur : plurimæ illæ quidem, sed non ita firmæ.

VII. Deinde clandestinis litteris ad Cralem Servix missis auxilium ab eo petit. Scribit et ad Demetrium despotam filium suum, qui tum Thessalonice et adjacentium locorum curam agebat : eique mandat, ut duos fratris filios, qui Bellegradis et reliquæ Macedoniae præerant, Andronicum protovestiarium et Michaelē Asanem simulque **395** Macedonicas legiones secum adducat; ac primum quidem Macedonicas urbes idoneis præsidiis muniat, et eos omnes, qui quoquo modo suspecti sint, removeat : deinde cum auxiliariis copiis, quas Crales Servix missurus sit, primo quoque tempore contra juniorem imperatorem Andronicum moveat. Cæterum litteræ, quas ad Cralem Servix, ad despotam, ad cæteros omnes, quotquot imperatoris negotia in provinciis procurabant, scriptas esse diximus, partim ab junioris imperatoris militibus vias custodientibus exceptæ sunt; ex nimirum, quæ chartis inscriptæ erant : partim iis deceptis evaserunt, et quo militabantur pervenerunt : illæ videlicet, quæ tenui et albo linteo inscriptæ tabellariorum vestibibus solenter insutæ fuerant. Nam imperator junior cum in aliis viarum angustiis, tum in iis quæ sunt apud

δυνα τὴν πορείαν πέμπει τοὺς ἀπαγορεύοντας τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον εἰσοδόν. « Καινότερον γὰρ ἂν εἴη, » φησί, « τὸν ἀνακεκαλυμμένως οὐκ ὡς παρασπονδούντα καὶ οἷς ἂν τὰ κοινὰ φθαρήη ταῦτα πράττοντά τε καὶ κατασκευαζόμενον λαθάνειν ἀξιοῦν. » Ἦν δὲ τοῖς πεμφθεῖσι προσεταγμένον, διεξελθεῖν ἐπ' αὐτοῦ πρὸς ἔλεγχον τῆς γνώμης αὐτοῦ, καὶ ὅσαι προφάσεις ἐγένοντο παρ' αὐτοῦ, τοῦ τε τὴν εἰρήνην αὐτίς καὶ τὰς συνθήκας λελύσθαι καὶ χώραν τὰ σκάνδαλα σχεῖν. Ἦσαν δ' ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν αἶδε· μία μὲν, ὅτι ὅσοι τοὺς βασιλικούς φόρους δασμολογούντες ἦσαν ἅπαντας συλλεθῶν ἀφέϊλε τὰ χρήματα, σπανιωτέρων μὲν εἶπερ ποτὲ νῦν τῶν χρημάτων, πολυδαπανωτέρων δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων διὰ τὸν τῆς βασιλείας μερισμόν. Δευτέρα δὲ, ὅτι τοὺς πεμπομένους ἐφόρους τῶν πόλεων καὶ διοικητὰς ἀτίμους ἐκείθεν ἐκβάλλων ἐκπέμπει· τίθηται δ' ἀντ' ἐκείνων αὐτὸς ἐτέροισ, οὓς ἂν ἐθέλοι. Τρίτη δ', ὅτι καὶ τὴν Κράλαιναν (60) πατρός τε ἀδελφῆν οὔσαν καὶ μοναχικὸν περικειμένην σχῆμα πρὸς ἀδισμον ἐθιάζετο μίξιν, δυνασασχετοῦσάν τε καὶ οὐκ ἐθέλουσαν αὐτήν. Ἦσαν δὲ πρὸς ταύταις καὶ ἕτεραι προφάσεις, δι' ἃς ἀπηγορεύετο ἡ πρὸς τὸ Βυζάντιον αὐτῷ εἰσοδός, πλείστα μὲν [P. 241], οὐ τοσούτων δὲ τῆ ἰσχυρὸν ἔχουσαι.

Z'. Ἐπὶ τοῦτοις γραφὰς λαθανούσας ἐξέπεμψε πρὸς γε τὸν Κράλην Σερβίας περὶ συμμαχίας καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Δημήτριον τὸν δεσπότην, ἐπιτροπεύοντα τηνικαῦτα Θεσσαλονίκης καὶ τὴν πέριξ, παρακελευομένας, συμπαραλαβόντα μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς ἐκείσε περὶ τὴν ἐπιτροπήν τῶν Βελλεγράδων καὶ τῆς ἄλλης Μακεδονίας τηνικαῦτα διατριβόντας Ἀνδρονίκόν τε τὸν πρωτοδεστιάριον καὶ Μιχαὴλ τὸν Ἀσάν καὶ ἅμα τὰ Μακεδονικὰ στρατόπεδα ἀσφαλίσασθαι μὲν πρῶτον τὰς Μακεδονικὰς πόλεις ὡς εἰκόσ, ἐκ μέσου ποιησάμενον ὅσοι οὐκ ἐξω τοῦ ὑποπετεύεσθαι πεφύκασιν· ἔπειτ' ἐκείθεν ἄραντας ξύν γε τῷ συμμαχικῷ στρατῷ τῷ ἐπὶ τοῦ Κράλη Σερβίας (61) ἐρχεσθαι τὴν ταχίστην κατὰ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ νέου. Τὼν δὲ σταλεισῶν, ὡς ἐφημεν, γραφῶν πρὸς τε τὸν Κράλην Σερβίας καὶ πρὸς τὸν δεσπότην καὶ πρὸς ἄλλους ὅσοι βασιλικὰς διώκουν ἐπιτροπὰς αἱ μὲν ἐάλωσαν παρὰ τῶν τὰς ἑδοῦς φρουρούντων ἀνθρώπων τοῦ νέου βασιλέως, ὅσαι ἐπὶ χάριτος γραφεῖσαι (62) ἐτύγχανον· αἱ δὲ λαθούσαι παρῆλθόν τε καὶ πρὸς οὓς ἐπέμφθησαν ἀφίκοντο, ὅσαι ἐπὶ λίνου λεπτοῦφοῦς καὶ λευκοῦ γραφεῖσαι τοῖς τῶν γραμματοκομιστῶν ἐνδύμασιν εὐφυῶς συνεβράβησαν. Κατὰ

Variorum notæ.

(60) Simonidem, Andronici imp. ex Irene altera conjugē filiam, quæ cum ad Irenes matris exsequiis Constantinopolim venisset, uti narrat Gregorius, lib. vii, cap. 30, ad conjugem redire renueret, a quo cum per legatos a patre repeteretur, illaque ne ad reditum cogereetur monachicum habitum induisset, illius frater consanguineus Constantinus despotâ Lacerato ejus cucullo invitam et plorantem ad conjugem remiserat. Idem Gregorius, lib. viii, cap. 1. Ducang.

(61) Ad quem missus Callinicus legatus ab Andronico juniore. Cantacuzen. lib. 1, c. p. 8. Ducang.

(62) Duas chartarum species hic recenset Gregorius, alteram quam *chartam* vocat, alteram quam ex tenui linteo confectam scribit. Priore voce papyrus Ægyptiacam videtur innuere, quam Græci recentiores *ξυλογάρτιον* vocabant; altera *chartam* ex linteo conceptis et contusis paratam, quam *χάρτινον* χάρτην dicunt. Vide *Gloss. med. Græc.* in his vocibus. Ducang.

γάρ τὰς στενάς τῶν ἰδῶν καὶ μόλιστα κατὰ τὰς A
περὶ Χριστοῦπολιν (63) πόλας φρουρούς οἱ περὶ τὸν
νέον ἔθεσαν βασιλέα, οἱ πάντας τοὺς παριόντας ἐξή-
ταζον, εἰ γραφὰς ἐκ Βυζαντίου κομιζοῖσιν· καὶ ἦν
δυσχερὲς οὕτως λαθόντα τινὰ παρελθεῖν.

H. Κάκεινους μὲν οὖν οὐδὲν ἐλελήθει τῶν ἐν Βυ-
ζαντίῳ κρούφα μελετωμένων τε καὶ δρωμένων· τού-
τους δὲ πάντα ἐλελήθει ὅσα κατὰ τούτων ἔξωθεν
ἔκεινοι ἔδρων τε καὶ ἐμελέτων. Πάντες γάρ σφισι
προσεχώρουν ἔθελονταί, οἱ μὲν ἐς τοῦμφανὲς αὐ-
ταῖς γνώμαις καὶ αὐτοῖς σώμασιν· ὅσοι δὲ μὴ
ἰδύνατο, οἱ δὲ ἀλλὰ ταῖς γνώμαις σφισιν ὀλοσχε-
ρῶς προσέκειντο· οὐ μόνον μικροῦ πάντες ὅσοι τοῦ
ἔθμου τῶν Βυζαντίων, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν συγκλη-
τικῶν καὶ οἰκιστῶν καὶ ὅσοι τῶν μάλα καθ' αἴμα
τῷ γηραιῷ βασιλεῖ προσηκόντων ἦσαν· οἱ δὲ πάντα
καθ' ἐν τὰ ἐντεῦθεν ἀνιχνεύοντες ἔκεινοις ἐμψυον.
Ἄνεξί· ἦν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς Θεόδωρος (64) ὁ
μαρκέσιος. Ὁς πατρὸς ἐν συχῶν εἰς τὴν τῆς μητρὸς
πατρίδα πεμφθεὶς ὑπὸ τῆς μητρὸς, ὡς εἰρήκειμεν,
γάμων ἕνεκα καὶ δι' ἀβουλίαν καὶ βλάβην τῷ χρόνῳ
κατάχρως γενονῶς μετὰ τὴν τῆς μητρὸς θάνατον
ἐκάνηκε πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα παῖδας καὶ γυ-
ναῖκα ἐκεῖσε καταλιπὼν· καὶ ἦν τοῦ λοιποῦ διατρι-
βῶν ἐν Βυζαντίῳ· ὅτε δὲ καὶ ἀλλῆς τε πάσης ἀπή-
λαυε πρὸς τοῦ βασιλέως κηδεμονίας καὶ εὐμενείας
καὶ χορηγίας ἐκ τοῦ βασιλικῆς πρυτανείου, [P. 242]
καὶ δὲ καὶ πάντων χρῶν ἀπήλλακται διὰ τῶν βασι-
λικῶν χρημάτων. Ἐν ἀπάντων ἐκλαθόμενος ἔκεινος
διὰ φρενῶν ἔνδειαν καὶ πᾶσαν αἰδῶ πατρικὴν ὄπισθω
λιπῶν προδότης ἐλλετο γενέσθαι τοῦ βασιλέως καὶ
πατρὸς καὶ τῆς Ἰουδαῖα ἐκεῖνου μιμήσεως. Ἄνειρο-
πόλει γὰρ τὴν Ῥωμαϊκὴν καὶ αὐτὸς ἡγεμονίαν, ἐκ-
ποδῶν Ἰσταμένου τοῦ διαδόχου· καὶ κατανεύσαι μὴ
βουλούμενον τὸν πατέρα πολλῶν ἕνεκα, ὅτι καὶ γνώμη
καὶ πίστις καὶ σχήματι καὶ γενεῶν κούρῃ (65) καὶ
πᾶσι ἔθεσιν Λατίνος ἦν ἀκραιφνής, ἔγνω λυπήσειν
αὐτὸν τῷ νέῳ προστεθείς βασιλεῖ. Ὅθεν καὶ ὅσφ
πάντων μᾶλλον καθ' αἴμα τῷ βασιλεῖ προσφείωτο, τοσοῦτφ καὶ θερμότερος πάντων ἐχθρὸς τοῦ βαι-
λέως καὶ πατρὸς γενέσθαι πεφίλονεῖκε μᾶλλον αὐτός.

Θ. Τῷ δ' ἐπιγενομένῳ μηνὶ Νοεμβρίῳ (66) τὰ βα-
σιλικὰ δεξάμενος γράμματα Δημήτριος ἀδεσπότης
ἐν Θεσσαλονικίῃ διεμνήσαστο εὐθύς τὸν τε πρωτοβε-
σιτάριον καὶ τὸν Ἀσάν. Καὶ ἐπειδὴ συνήλθον στρα-
τεύματά τε συνεχροτέτο καὶ ἅμα αἱ τῶν τῷ νέῳ
βασιλεῖ συνόντων οὐσίαι καὶ τὰ κτήματα, ὅποσα D
περὶ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεις καὶ χώρας ἔτυχον
ἴντα, πάντα τοῖς στρατιώταις διμερίζοντο· οἱ οὖν τε
καὶ αἰτοῦ σφῶν ἠγοῖγοντο ἀποθήχαι· καὶ τοῖς ἀρπά-
ζειν ἐθέλουσιν ἀφθονα προδύκειντο πάντα, ἐξορῆαι τε
καὶ δημεύσεις τῶν ἥμιστα συμφρονεῖν ἐλελόντων.
Κάκει μὲν ταῦτα ἐτελείτο· Ἐμελλε δ' ἔσον οὐδέπω
καὶ τὸ τοῦ Κράλη συμμαχικὸν ἐς αὐτούς ἀφικνεῖ-
σθαι.

Variorum notæ.

(63) Quæ urbs ad fugam ab Andronico juniore
electa fuerat. Cantacuzen. lib. 1, cap. 4, 7, 8.
DUCANG.

(64) Is paulo ante ad patrem Constantinopolim

A Christopholin, custodes collocarat, qui omnes
prætereuntes excutiebant, si forte litteras Byzan-
tio afferrent, quos fallere perdifficile erat.

VIII. Ac illos quidem eorum quæ Byzantii clam
agebantur et agitabantur nihil latebat : istos vero
latebant omnia, quæ illi foris et agebant et agita-
bant. Nam omnes sponte ad eos inclinabant, alii
aperte et animis et corporibus ; qui vero corpori-
bus non poterant, animis certe et toto pectore cum
illis conjuncti erant ; non modo omnis fere Byzan-
tina plebs, sed et senatorii et aulici proceres et ii
qui seniore[m] imperatorem cognatione maxime at-
tingebant. Ac ii quæcunque 396 illic gerebantur
curiose indagantes singula illis significabant. Quo-
rum unus fuit etiam imperatoris filius Theodorus
marchio. Qui in matris patriam ante multos annos
uxoris ducendæ causa ab ipsa matre, ut dixi, mis-
sus ac procedente tempore per temeritatem et
socrdiam suam ære alieno oppressus post matris
obitum ad patrem imperatorem, uxore et liberis
illic relictis, reversus fuerat ; atque ex eo Byzan-
tii commorabatur. Ubi paterna imperatoris cura
ac benevolentia ex omni parte sublevatus et sup-
peditatis ex fisco sumptibus sustentatus omno
etiam æs alienum pecunia imperatoria dissolverat.
Quæ ille per amentiam cuncta oblitus debita patri
observantia prorsus neglecta Judam imitari et pa-
tris imperatoris proditor esse maluit. Nam Roma-
num imperium somniabat ipse quoque, excluso
videlicet eo, ad quem successio pertinebat. Et cum
pater multis de causis, quod et animo et religione
et habitu et rasa barba et alio omni vitæ genere
mere Latinus esset, postulatis ejus annuere nollet :
ipse, quo illum contristaret, ad juniorem impera-
torem defecit. Ita quo erat sanguine conjunctior,
eo acerbior patris imperatoris inimicus exstitit.

τοσοῦτφ καὶ θερμότερος πάντων ἐχθρὸς τοῦ βαι-
λέως καὶ πατρὸς γενέσθαι πεφίλονεῖκε μᾶλλον αὐτός.

IX. Sequenti mense Novembri Demetrius despo-
ta, imperatoris litteris Thessaloniciæ acceptis, sta-
tim prôtevestiarium et Asanem arcessit. Qui cum
convenissent, illico 397 et exercitus cogi et eo-
rum, qui ad juniorem se adjunxissent, bona et
possessiones, quæcunque in Macedonicis urbibus
et agris erant, militibus distribui cœperunt. Ape-
riantur eorum granaria et cellæ vinariz ; et
cuiibet rapere volenti omnia passim exposita erant,
Præterea qui minime assentiri vellent, eorum
bona publicabantur et ipsi exsilio multabantur.
Ac ibi quidem hæc fiebant. Erant etiam Crælis
auxilia jamjam ad eos ventura.

vererat : uti narrat Cantacuzen. lib. 1, cap. 51.
DUCANG.

(65) Supra lib. vii, cap. 12. DUCANG.

(66) An. Chr. 1327 exeunte. BOVIN.

X. Ceterum nec junior Andronicus quietus se-
debat : sed clam in omnes terras et insulas, Byzantium, Thessalonicam et Macedoniam edicta mittebat, per quæ populis immunitatem et libertatem a tributis, militibus vero reditus et majora stipendia promittebat. Quæ mox ut audita fuere, omnes cominverunt, et animis facillime depravatis impulerant, ut et voluntatibus et linguis et manibus et omni studio ei adhærescerent et clandestinis litteris illum arcesserent et impressionem ejus accelerarent.

I'. 'Αλλ' οὐδ' ὁ βασιλεὺς ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἤρμεται καθήμενος· ἀλλ' ἔπαρπε διατάγματα λάθρα πανταχῆ θαλάττης τε καὶ γῆς ἐν τε Βυζαντίῳ καὶ Θεσσαλονίκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ νήσοις ἐπαγγελόμενα τοῖς μὲν δήμοις ἀτέλειαν καὶ φόρων ἐλευθερίαν, τοῖς δὲ στρατευομένοις πόρους προσόδων καὶ μισθῶν ἐπιδόσεις. Ἄπερ ἀκούόμενα πάντας ἀνέσειε καὶ ῥᾶστα τὰς γνώμας σφῶν διέστρεψε καὶ ἀνέπειθεν ὀλοσχερῶς αὐτῷ προστίθεσθαι γνώμῃ τε καὶ γλώσσει καὶ χερσὶ καὶ πάσει προθυμίᾳ καὶ λαθραίῳ γράμμασι προσκαλεῖσθαι αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπιταχύνειν ἔφοδον.

CAPUT II.

Nepos duorum alterum petit; ut aut Byzantium ingredi sibi liceat; aut ii ad se mittantur, quibus internuntius uti possit. Mittuntur ex omnibus ordinibus delecti. Oratione artificiosa se ipsum apud eos commendat. Arum insectatur. Causam rebellionis probabilem offert. Crimina objecta diluit. Postulata sua exponit. Ejus blanditiis corrupti internuntii Byzantium redeunt. Ei apud omnes aperte patrocinantur.

I. Cum res ita se haberent, Rhegium pervenit
imperator : atque inde legatis ad avum imperato-
rem missis alterutrum sibi concedi postulat, ut aut
per inducias ipse in urbem introeat, aut aliqui ex
Byzantiis ad se veniant, senatus primores et Ec-
clesiæ principes, et si qui ex populo eruditione
commendabiles sint, qui ea quæ dicturus sit, im-
peratori et toti Byzantio renuntiare possint. Sen-
ior vero, cum ea postulata plena doli esse judica-
ret, 398 diu siluit, secum deliberans, utrum eli-
geret. Nam nepotis in urbem ingressum pernicio-
sum neque incruentum fore : paratos enim
Byzantios, statim atque eum intra portas conspec-
turi essent, illi quidem obsequi, sibi vero vitam
acerba morte eriperet. Rursus Byzantium ad
illum itionem non sine seditione fore. Id enim esse

nepoti propositum, ut palam illos blandis verbis,
clam vero muneribus et magnis pollicitationibus,
et eorum opera omnes Byzantinos cives sibi conciliet. Cum autem utrumque grave esset, id quod
levius erat elegit, et duos senatores, duos ponti-
fices, duos ex Ecclesia selectos et quatuor ex civi-
bus primariis ad eum misit.

πέπομφε δύο μὲν ἐκ τῆς συγκλήτου, δύο δ' ἐκ τῶν
καὶ τέτταρας τῶν τοῦ δήμου προκρίτων.
II. Ille vero iis omnibus, qui illuc venissent, ar-
cessitis et convocata concione orationem quamdam
artificiosam coram iis recitavit. Ac, « Vos subdi-
tos, inquit, chariores mihi esse quam me ipsum,
neque nulla ambitione aut summæ potestatis
affectatione contra voluntatem avi imperatoris
egressum esse, nemini est obscurum. Videtis enim

[P. 243] A'. Οὕτω δὴ τῶν πραγμάτων ἐχόντων
ἤκει περὶ τὸ Ῥήγιον (67) ὁ βασιλεὺς· κάκειθεν
προσθεύεται πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πάππον δύοῖν
ζητημάτων ὀπότερον συγχωρησάσθαι οἱ, ἢ τὴν πρὸς τὸ
Βυζάντιον ὑπόσπονδον εἰσοδόν, ἢ τῶν ἐκ Βυζαντίου
τινῶν εἰς ἐκεῖνον ἀφίξειν ἐκ τε τῶν τῆς συγκλήτου
ἐκ τε τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων, καὶ εἰ τινες ἐκ
τοῦ δήμου παιδείας εὖ ἔχοντες εἴεν, οἵτινες ἱκανοὶ
ἔσονται τὰ ὑπ' ἐκεῖνου λεχθησόμενα ἀπαγγεῖλαι τῷ
τε βασιλεῖ καὶ ὅλῳ τῷ Βυζαντίῳ. Τὸν μέντοι γη-
ραῖον βασιλέα, δόλου μεστὰ ἠγησάμενον τὰ τοιαῦτα
προβλήματα, σιωπήσας μέχρι πολλοῦ καὶ διαπορη-
σαι περὶ τὴν αἴρεσιν. Τὴν τε γὰρ εἰς τὸ Βυζάντιον
εἰσοδὸν τοῦ ἐγγόνου ὀλεθρίαν ὄρξιν καὶ οὐκ ἀνευ αἰ-
μάτων· ἐτοιμοὺς γὰρ εἶναι τοὺς Βυζαντίου· αὐτίκα
ἐκεῖνῳ τε προστεθῆσεσθαι φανέντι πύλων εἰσοὶ καὶ
τοῦτον πικρῶς τοῦ βίου ἀπάξειν· τὴν τε αὖ πρὸς
ἐκεῖνον τῶν Βυζαντιῶν ἀφίξειν οὐδὲ ταύτην ἀστασια-
στον βλέπειν. Σκοπὴν γὰρ εἶναι τῷ ἐγγόνῳ, λόγους
τε δημοχαρεῖς παρρησίᾳ λαλῆσαι καὶ λάθρα δώροις
καὶ ἐπαγγελίαις ὑποποιήσας χρησताῖς αὐτοῦς τε καὶ
δι' αὐτῶν ὀπίσσοι τὸ Βυζάντιον οἰκοῦσι. Χαλεπὸν δ'
ὄντων ἀμφοτέρων ὄμως τὸ κουφότερον εἴλετο· καὶ
ἀρχιερέων, δύο δ' ἐκ τῶν τῆς Ἐκκλησίας λογίων

B'. Οὗς δὴ πάντας ἀπίοντα· ἐκεῖσε μεταπεμφά-
μενος· ἐκεῖνος καὶ ἐκκλησίαν πεπονηκῶς δημηγορίαν
τινὰ ἐσχηματισμένην ἐπ' αὐτῶν διεξῆλθεν· « Εἰώ, ἰ-
φήσας, « ὅτι μὲν τοὺς ὑπηκόους ὑμᾶς πλέον ἢ ἐμαυ-
τὸν φιλῶ καὶ ὅτι οὐκ αὐτοκράτοριαν ἐμαυτῷ περι-
θεῖναι σπουδάζων ἐξῆλθον παρὰ τὴν τοῦ βασιλέως
καὶ πάππου μου βούλησιν, παντὶ που δήλον. Ὅρατε

Variorum notæ.

(67) Oppida duo hac appellatione observat Leun-
clavius in priore Onomastico Turcico, alterum
quod Ῥήγιον μέγα vocat inter Selivream et Pon-
tem minorem, Turcis Bujuc-Zecmege, i. e. Ponte
grande, sive Pons major. Ῥήγιον autem nomina-
tum censet a terra maris impetu abs se invicem
divulsa, quæ sinum hunc effecerit, ut eadem de
causa divisum terræ motu a Sicilia Rhegium Italiæ
dictum. Alterum Rhegium μικρὸν dictum : Turci
Catzuc Zecmege, i. e. Pontem minorem vocant, oppi-

dum inter pontem majorem et Constantinopolim.
Utique porro oppidum præterea Ἄθυρον μέγα
ei Ἄθυρον μικρὸν Græcos appellare observat. Ve-
rum Ἄθυραν diversum esse oppidum a Rhegio, ex
Procopio recte opinatur Ortelius, de quo quædam
notavimus ad Villharduinum, n. 220. Rhegii porro
Thraciæ passim mentio apud scriptores Byzanti-
nos. Ducang. — Hæc nota in Ducangii autographo
cancellata erat. BOIVIN.

γὰρ ὅπως τῆς ἑμαυτοῦ ζωτῆς ἀφαιδῶ, μητὲ γὰστρι- A
ζόμενος καὶ τραυφῶν, μήτε δουροφόρος ἢ πελεκυφό-
ρους (68) ἐπαγόμενος, ὡς εἰθίσται μὴ ὅτι βασιλεύει
διὰ τὸ ἐπιφθονοῦν τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ οὐς ἡ τύχη
τῶν γονέων καὶ συγγενῶν ἐξορίσασα πλανήτας ἔθεν
κάκειθεν ἠνάγκασε περιφέρεισθαι καὶ διηνεκῶς τὴν
τοῦ αὐτίκα τεθνήξασθαι πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν ἔλπίδα,
Εἰ δ' οὖν, φρασάτω τις ἐμοὶ παρελθὼν, ὑπὲρ τίνος ἂ
περιφέρω τραύματα ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἰδεῖσθαι, τοῖς
τῶν Ῥωμαίων ἐχθροῖς παραβαλλόμενος, ὅποσοι τε
εἰς Ἀσίαν εἰς Θράκην ναυστολοῦσι καὶ ὅσοι τὸν Ἰ-
στρον παροικούντες βάρβαροι, ἐπεὶ ἐκεῖθεν ἐξελαύ-
νοντας κατατρέχουσιν ὁμοίως καὶ οὗτοι τὴν δυστυχῆ
Θράκην; [P. 244] Ἐγὼ γὰρ, ἵνα πάσαν ἐξείπω τὴν
ἀλήθειαν πρὸς ὑμᾶς, ὁρῶν τὸν βασιλέα ἐς πολὺ τὸ
νωθρὸν καὶ ἀνάλγητον ἐκ τοῦ γήρωσ ἀποκλίναντα B
καὶ μηδὲν ὄλως διεγειρόμενον, μηδ' ἀλγοῦντα, τῶν
Χριστιανῶν ἀεὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τῶν μὲν
κοιτομένων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἱερелоῦ δίκην, τῶν
δ' αἰχμαλωτιζομένων καὶ ἀνδραποδιζομένων, τῶν
δὲ γυμνῶν ἐλαυνομένων πάσης χώρας καὶ πόλεως·
ἵνα μὴ λέγω τὰ μεῖζω τῆς Ἀσίας πάθη καὶ τῶν
ἐκεῖτε πόλειων, ὅσοι τοῖς βαρβάροις ἠλώκεισαν διὰ
τὴν τοῦ βασιλέως ἀμέλειαν καὶ νωθρότητα· ὁρῶν
οὖν ταῦτα ἔγωγε καὶ περιαλγῆ; λίαν γινόμενος καὶ
τὴν τῶν σπλάγγνων ὀδύνην φέρειν οὐκ ἔχων, ἐξήλ-
θον οὕτω ἔνεκα. Ἡ γὰρ θανάτῳ οὐκ ἐπιτιμῆ περιπε-
πωκῶς ἄμα-τῷ ζῆν καὶ τὸν τῆς λύπης συναποβῆ-
ξι φόρτον ἐνόμισα, ἢ τὴν Ῥωμαίων τύχην ἐς τὸ
βέλτιον καθόσον ἐφικτὸν ἀπαλλάξαι. Οὐ γὰρ ἐστίν, C
οὐκ ἐστίν ἐφικτὸν, ἀνθρώπων ὄντα τινὰ καὶ πλεῖστον
ἐνδιαιτρήσαντα χρόνον τῷ ἀρχεῖν μὴ κόρον ἐμποιῆ-
σαι τοῖς ἀρχομένοις καὶ μῖσος φθόου πνέον. Οὐδὲν
γὰρ ἀμετάβλητον οὐδὲ μόνιμον ἐν τῷ βίῳ τὴν φύ-
σιν πεποιήκεν ὁ θεός. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ μετα-
βάλλεσθαι βλέπομεν τὴν ὕψαν τῆς εὐφροσύνης καὶ
ἡδονῆς ἰσχυρόντα πάντα τάπτεται. Εἰ δὲ τις βίαιῳ τινὶ
καὶ κατηναγκασμένῳ φορῶν χρώμενος ἐπὶ μῖσος ἴστα-
σθαι τύχης ἐθέλοι, οὗτος ἐς τὴν παρὰ φύσιν κίνη-
σιν ἀγει τὰ πράγματα. Πᾶν δὲ τὸ παρὰ φύσιν ὑπερ-
βαῖνον τοὺς ἀρμόττοντας ὅρους υπερβαίνειν παρα-
σκευάζει καὶ τοὺς ὅρους τῆς ἐθελοσύνης ἐπεσθαι εὐ-
φροσύνης καὶ ἡδονῆς. Ἐς τοῦτο γὰρ ταίνει καὶ τὰ
σφά τῶν παλαιῶν γνωματεύματα, «Μηδὲν ἄγαν»
λεγόντων, καὶ, «Πᾶν μέτρον ἄριστον.» Ὁρατε γὰρ D
ὅπως καὶ ὁ ἐμὸς πάππος εἰς βαθὺ γῆρας ἐληλακῶς
καὶ τοσιῦτα ἔτη τὸ βασιλεῖον ἔχων κράτος, ὅσα μι-
κροῦ ὀέω λέγειν οὐδεὶς πω τῶν πώποτε βασιλέων,
μεμίσθηται: μὲν παρὰ πάντων ὑψηλῶν, οὐκ ἐπιστρέ-
φεται δ' ἕλως οὔτε πρὸς θεραπείαν τοῦ μίσους, οὔτε
πρὸς ὀρμὴν βοηθήσουσαν τοῖς Ῥωμαίων πράγμασιν,
οὔτε μὴ ἀλγεῖ βλέπων τοὺς διαδόχους τῆς βασιλείας
προσπονήσκοντας. Τέθνηκε μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς ὁ
ἐμὸς πατήρ μηδὲν ἀπολελευκῶς τῶν ὅσα βασιλεύ-
σιν ἐφείτα, πλὴν τοῦ ὀνόματος. Τεθνήκασι δ' ἑτέ-
ροι τῶν αὐτῶν ἀίμα μάλα τοὶ προστηκόντων καὶ τὴν

ut nec vitæ micæ parcam; non corpori curando,
non genio indulgeam; non satellites, non bipen-
niferos adducam: ut non modo regibus mos est,
propter invidiosam imperii conditionem, sed iis
etiam, quos fortuna a parentibus et cognatis pro-
cul relegatos huc atque illuc ferri et continenter
mortem ob oculos habere coegit. Sin 399 minus,
dicat mihi quispiam, vulnera, quæ in corpore meo
gesto, quæ de causa acceperim, cum Romanorum
hostibus pugnando, qui ex Asia in Thraciam traji-
ciunt, et cum Barbaris, qui Istrum accolunt, unde
factis excursionibus et ipsi pariter miseram Thra-
ciam vastant? Ego enim, ut omnem veritatem
apud vos eloquar, cum imperatore præ senio ad
soccordiam et stuporem labi viderem et e veterno
non excitari, neque dolere, cum Christiani semper
noctu atque interdiu partim velut victimæ a Bar-
baris mactentur, partim captivi trahantur et in
servitutem abducantur, partim nudi ex ardiibus
atque urbibus expellantur (graviora malâ taceo,
Asiæ videlicet et urbium, quæcumque imperatoris
incuria et ignavia captæ sunt): cum ego, inquam,
hæc viderem, ægerrime tuli, et infixum cordi do-
lorem non ferens duabus de causis sum egressus;
ut aut quovis letho vitam simul et gravissimum
incredorem abrumperem, aut Romanæ reipublicæ
pro virili subvenirem. Nullo enim modo, nullo
modo fieri potest, quin homo, et is longo tempore
rerum potitus, fastidio sit iis qui parent, et capita-
lia eorum odia suscipiat. Nihil scilicet Deus in
rerum natura ex se immutabile et stabile esse vo-
luit. Unde fit, ut omnia terrena mutationibus gau-
dere ac delectari videamus. Quod si quis injurioso
quodam ac violento conatu velit efficere, ut res
suxæ 400 eodem semper statu consistant, is rerum
ordinem naturalem invertat. Quidquid autem cum
natura pugnat, id cum limites excedat legitimos,
facit, ut jucunditatis et voluptatis, quæ naturam
sequi solent, limites excedantur. Eodem pertinent
sapientes veterum sententiæ, præcipientes: «Ne
quid nimis;» et: «Modum esse pulcherrimam
virtutem,» pronuntiantes. Videtis enim, ut meus
avus ad extremum senium progressus, et tot annos
imperio potitus, quot (parum abest quin dicam)
nemo omnium, qui unquam fuere imperatorum, in
totius populi est odio: nec ullam curam vel odii
illius a se amovendi, vel Romanæ reipublicæ sus-
tentandæ suscipit, neque dolet successores imperii
ante se mori. Obiit enim imperator pater meus
sine ullo imperii fructu, nisi nomen exceperis.
Obierunt et alii sanguine ei conjunctissimi et mi-
niores ætate. Moriar et ipse fortassis, priusquam
ex imperio fructus aliquid cepero. Quid enim fa-
cilis accedit homini, præsertim nullum periculum
defugienti et de vita minime sollicito? Fortassis
autem me regnandi cupiditate laborare aliqui su-

Variorum notæ.

(68) Varangos, uti supra lib. viii, cap. 3, sect. 2. Ducang.

spicabuntur, qui ab avo imperatore deficiam, nec ei parere velim. Id vero ego neque plane inficias iverim, nec verum esse plane concesserim. Nam si Romanum imperium crescere ac dilatari fines nostros cernerem, libenter sederem et otiosus quam diutissime manerem, et ea spe me consolaretur, quæ ii, qui prolixiores epulas et majorem ciborum varietatem ab suis coquis vident apparari. Sed cum rem Romanam in dies ruere in deterius, et pene ante urbis imperatricis portas miseros Romanos subinde abripi ab hostibus atque interfici videam, quo me esse animo putatis? Ac mortalius quidem plerique futuri expectatione præsentem mœrorem levant, quantumvis ea expectatio vana sit. Mihi vero ne falsa quidem spes ad falsam consolationem relinquitur. Et miramini, Alexandrum Macedonem præ animi impotentia ægre ferentem ac patri indignantem, quod is victorias victoriis perpetuas cumularct, et omnem filio gloriæ captandæ viam quodammodo præcideret, paucis bellorum ac triumphorum occasionibus relictis: ego vero, cui plane contrarium accidere videtis (nam mihi non tantum spes imperii, quod funditus perit, sed et facultas ipsa commode ac suaviter vivendi eripitur), vobis videor non juste dolere? Tamen cum otium agere non possem, surrexi et ab imperatore avo mille tantum armatos petii, pollicitus, me firma spe divini auxilii fretum urbes Bithyniæ cum iis copiis circumiturum, atque ex omni parte tutas præstiturum, et quam longissime hostes propulsaturum, priusquam iidem illis ipsis urbibus captis claustra opposita transgressi Byzantium obsiderent. Quibus ille negatis me hostem judicat et gravissima mihi imprecatur. Quin et crimina objicit, ea videlicet, quæ ejus erga me odium excusare possint. Unum, quod publicam pecuniam, potestate summa usus, ademerim uni ex publicanis. Mihi vero nequaquam absurdum esse visum est, cum et imperator forem, et magna inopia premerer, si quam avus imperator denegaret non magnam pecuniæ summam, eam militibus ipse concederem ad parandas sibi res necessarias. Alterum crimen objicitur, quod Thraciæ provinciis et urbibus quosdam ab eo præpositos ipse inopes ac nudos ejiciam. Quod et ipsum haud injuria, ut opinor, sed æquissima ratione facio. Nam illi, cum miseros Thraces multis nummis redemptos sibi obtigisse contendant, iis pejus quam mancipiis utuntur. Itaque hi cogente necessitate, cum salutis suæ consulere aliter non possint, flentes ac lamentantes ad me accurrunt; atque ego tam iniquam eorum sortem miseratus eos conor liberare. Atqui plerisque omissis hodie ad aliam postulationem hanc descendo, ut mihi solvantur octo milia aureorum, quæ militibus meis debeo, qui longo jam tempore mecum incerta fortuna vagantur. Quo facto nihil amplius avo imperatori relinquitur.

περὶ καὶ ὀλοφύρομενο: τρέφουσι. Πρὸς οὖν τὴν

ἡλικίαν νεώτεροι. Τεθνήξομαι δ' ἰσως κίχῳ, πρὶν τὴν βασιλείαν θνασθαι. Τί γὰρ τοῦ ἀποθνεῖν βῆρον, καὶ ταῦτα ἀνθρώπων κινδύνοις ἀεὶ παραβαλλομένῳ καὶ οὕτως ἀφειδούντῃ τοῦ ζῆν; Ἰσως δ' ἂν τινες καὶ φιλαρχίαν γοοεῖν με ὑποποτάσαιεν ἀποστατοῦντα βλέποντες τοῦ πάππου καὶ βασιλέως καὶ οὐχ ὑπέκειναι ἐθέλοντα. [P. 245] Τοῦτο δ' οὔτε πᾶνυ τελῶς ἀποφῆσαιμ' ἂν ἐγῶγε, οὔτε πᾶνυ συνθεῖην. Εἰ μὲν γὰρ ἑώρων αὐξανόμενην τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν καὶ πλατυνόμενα τὰ ἤμῃτερα ὄρια, ἡδέως ἂν ἐκαθέμην μακρὰν τινα τὴν ἡσυχίαν ἀσκῶν καὶ τοιαύτας τινὰς βόσκων ἐλπίδας, ὅποιας καὶ οἱ τοῦ; ἐαυτῶν ὀφονόμους ἑρῶντες μακροτέραν ἡμοῦ καὶ ποικιλοτέραν τὴν παιδαίσιαν παρασκευάζοντες. Ἐπεὶ δὲ καθ' ἡμέραν ὀρῶ πρὸς τὸ δυστυχέστερον συνωθούμενα τὰ Ῥωμαίων πράγματα καὶ πρὸ τῶν πωλῶν μονοῦ τῆς βασιλευούσης: ἀρπαζόμενους τοὺς ταλαιπώρους Ῥωμαίους καὶ σφατιομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀεὶ, τίνα ἂν ολεσθῆ με καρδίαν ἔχειν; Καὶ οἱ μὲν πλείους τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐλπίδας ἔχουσι τῆς ἐνεστώσης λύπης φάρμακον, καὶ εἰ ψευδεῖς εἰσιν ἔμοι δὲ οὐδὲ ψευδεῖς ἐλπίδας λείπονται πρὸς ψευδόμενον παραμύθιον. Εἶτα τὸν ἐκ Μακεδονίας Ἀλέξανδρον διὰ θαύματος ἀγετε, δυσχεραίνοντα διὰ μικροψυχίαν καὶ ἀχθόμενον τῷ πατρὶ, ὅτι νίκας ἐπὶ νίκαις προσετίθει διηνεκῶς καὶ ὑπετέμενετο τοῦ παιδὸς ὡς ἂν εἴποι τις τὸ φιλότιμον, μετριωτέρως καταλιμπάνων αὐτῷ προφάσεις; πολεμικῶν τροπαίων ἔμῃ δὲ τᾶναντιώματα πύσονται βλέποντες καὶ ζημιούμενον μὴ μόνον τὰς τῆς ἀρχῆς ἐλπίδας διὰ τὴν παντελῆ φθορὰν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δὴ τὸν ὄρομον τοῦ εὐ ζῆν οὐ δικαίως νομίζετε δυσχεραίνειν; Ὅμως ἐγὼ μὴ δυνάμενος ἡσυχίαν ἄγειν διενέστην καὶ ἀπήτησα παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου διθῆναι μοι μῖνους χιλίους ὀπίστας, ὑποσχόμενος διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀρραγῶς ἐλπίδος περιέρχεσθαι μετ' αὐτῶν καὶ περιφρουρεῖν τὰς ἐν Βιθυνίᾳ πόλεις καὶ ἀποσοβεῖν ὡς ἐφικτὸν τοὺς ἐχθροὺς πόρρω που, πρὶν ἐκεῖνας χειρωσαμένους καὶ φραγμοὺς διαδάντα; πολιορκεῖν τὸ Βυζάντιον. Ὅ δὲ μὴ διδοὺς καὶ κολέμιον ἤγγεται καὶ ἐπαρταί μοι τὰ δεινότερα. Προφέρει μοι δὲ καὶ ἐγκλήματα, ὅποσα τὸ εὐλογον δὴθεν αὐτῷ πρὸς τὸ μισεῖν με δίδωσιν ἂν μὲν, ὅτι κοινὰ χρήματα δυναστεία χρησάμενος ἐνδὲ τῶν ἐξισωτῶν ἀφειλόμην. Τοῦτο δ' οὐδὲν ἔμοι τῶν ἀτόπων ἔδοξε βασιλεῖ τε ὄντι καὶ σπίνει πολλῇ πιεζομένῳ, μὴ διδοῖναι θέλοντος τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, εἰ τοῖς στρατιώται; ἐνδεδωκέναι ἐξεγίνετο μερικὰ τινα χρήματα εἰληφέναι πορισμοῦ τινος τῶν ἀναγκαίων εἰνεκα. Δεύτερον δὲ, ὅτι τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεμπομένων ἐπιτρόπων εἰς τὰς Θρακικὰς χώρας καὶ πόλεις ἔστιν οὐ; ἐξοστρακίζω κενούς. Καὶ τοῦτο δ' ἐγῶγε πράττω οὐκ ἀδικῶν, ὡς ἔμοιγε φαίνεται, ἀλλὰ καὶ μάλα κατὰ τὸ εὐλογον. Πλείστων γὰρ εἰληφέναι χρημάτων ὠνίους διατεινόμενος; τοὺς ταλαιπώρους Θρακίας ἀπενέστερον ἢ ἀνδραπόδοι; χρωῖνται αὐτοῖς. [P. 246] Οὐ δὲ καὶ ὑπ' ἀγάχῃ; συνωθούμενοι καὶ τὴν σωζουσαν τύχην οὐκ ἔχοντες ὄθεν πορίζαινο πρὸς ἔμῃ κλάδον-

λάττειν ἐνεχειροῦν. Ὅμως, ἐγὼ τὰ πλεῖω παρὲς ἐφ' ἑτέραν τρέπομαι ζήτησιν τήμερον. Ἥδη ἐστὶν ἐκ-
 τισις χρέου; γιλιάδων ὀκτώ νομισμάτων, ἃς τοῖς ἐμοῖ; στρατιώται; ὀφείλω, οἱ πολλοὶ ἤδη χρόνον ζύν
 γε ἐμοὶ τὴν πλακωμένην περιτασί; βόσκοντες τύχην. Οὐ γενομένου πλέον οὐδὲν ἀντικείσομαι τῷ πάπῳ
 καὶ βασιλεῖ. »

Γ. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνος διεξελθὼν ἐξανάστη τοῦ Α
 θρόνου καὶ ἄλλον παρ' ἄλλο μέρος ἀπολαμβάνων
 μελιχίους προὔπεμπε λόγοι; καὶ ἐπαγγελιῶν ἀβρο-
 τέρων ευχθῆναι ὥστε καὶ ἀπαλλάξαντες ἐκεῖθεν κή-
 ρυκέ; τε τῶν ἐκείνου καλῶν πανταχῆ; τῆ; βασιλευ-
 ὤσης περιόντε; γεγένηται καὶ ἀνέπεισαν τοῖ; δ' ἄλλοι;
 εἶτι πλέον ἐξηρητῆσθαι τῶν ἐκείνου πόθων.

III. His ille dictis **403** e solio surrexit, et alio
 in aliam partem seducto blandis verbis et splendi-
 dis promissis tanquam illecebris quibusdam delini-
 tos eos dimisit. Itaque inde digressi per totam
 urbem præcones laudum ejus fuerunt et populum
 majore ejus desiderio inflammaverunt.

CAPUT III.

Senior suorum perfidia irritatus animum patriarchæ explorare statuit : item aliorum pontificum. Oratione
 coram iis habita rationem affert, cur imperium non abdicet. Nepotem notat. Pænis ecclesiasticis coer-
 centulum censet. Perorationem ejus explodit. Sapientissimi quique assentiuntur. Patriarcha cum reliquis dis-
 sentit. In seniore conspirat. Junioris nomen sileri in ecclesiis vetat. Adversæ factioni sacris interdicit.
 Senioris dolor et acerba conquestio. Ipse patriarcha sententia canonica damnatus in monasterium Manga-
 norum ablegatur.

Α'. Ἰδὼν δὲ ἑ γηραιὸ; βασιλεὺ; ὅτι μικροῦ πάντε; Β
 ἐξέκλιναν καὶ οἱ δοκοῦντε; τῶν φίλων, καὶ δεῖσασ
 μὴ δραμόντε; αὐτοχειρῆ; τούτου ἀνέλῳαι, διανίσταται
 πρὸ; τὸ; τραχύτατον. Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ πρότερον
 βέλτερον εἶναι, πείραν εἰληφέναι καὶ τῆ; Ἰσαίου τοῦ
 πατριάρχου γνώμη; καὶ σὺν γε αὐτῷ τῆ; τῶν ἄλλων
 ἀρχιερέων.

Β. Συναθροισθέντων τοίνυν αὐτῶν πέμφασ τινὰ
 τῶν συγκαλητικῶν, « Εἰ μὲν ἐώρων, » φησίν, « ἐμοὶ τε
 τὴν ἄλοουργίδα ταύτην ἀποθεμένῳ περιγεγόμενον τὸ
 ἀκινδύνον, καὶ ἅμα τῷ ὑπηκόῳ παντὶ τὸ καλῶ; ἀρχε-
 σθαι, ἀλλότριον; ἂν εἶην τῆ; τοῦ Χριστοῦ μερίδο; εἰ
 μὴ τὸ ἐφ' ἡσυχίας καθῆσθαι τοῦ βασιλεύειν πολλῷ
 προσιμότερον καὶ ἡδύτερον ἔμοιγε ἐνομίζετο. Τί
 γὰρ εἰ; εὐφροσύνην ἀνυσιμώτερον, ἢ τὸ φρονεῖδων
 καὶ φέδων ὡ; πορβρωτάτῳ καθῆσθαι; Εἰ δὲ διὰ τὰ
 ἐμὰ τε καὶ τοῦ λαοῦ πλημμελήματα καὶ ἅμα τῶν
 ἡμετέρων προγόνων θεομηγνία τι; ἐπιχωριάζουσα καθ'
 ἡμῶν δίκην καταιγίδο; ἀγρίας ἐλαύνει καὶ φθείρει τὰ
 πράγματα καὶ ὁ νέο; [P. 247] εἶτι παρεληφῶ; ἐγὼ
 τὴν ἀρχὴν πλημμελοῦσαν ὑπὸ; τῆ; τοῦ τῆ; Ἐκκλησίας
 κλύδωνο; τηλικαῦτα καὶ τῶν πέριξ ἐθνῶν καὶ εἰ; εἰ;
 γαλήνην τὰ πάντα ζύν γε Θεῷ βῆ;στα μεταβαλὼν,
 ἔπειτ' ἐκαίθην τῷ μακρῷ χρόνῳ μάλα τοι πλείστῃν
 πείραν ζυνελοχῶ; καὶ προσθεῖ; ἔμαυτῷ νῦν πρὸ;
 τοσοῦτον κυκεῶνα καὶ ζάλην πραγμάτων ἀμχανῶ·
 πῶ; ἂν δυνηθείην τῷ ἐγγόνῳ πιστεῦσαι τοιαύτην
 ἀρχὴν, νέφ; τε δυτι καὶ τοσαύτην ἀπειρίαν ἀσκουντι,
 ὡ; μὴ δὲ τὰ κατ' αὐτὴν εἰδέναι διαθέσθαι καλῶ;,
 ἀλλὰ νέοι; τι; καὶ ἀμαθέσι; ἀνθρώποι; ἐκδόντα
 τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν, καὶ τὰ βασιλικὰ κτήματα αὐτόν
 τε ἐν πενήτῃ διάγειν καὶ μηδεμίαν ἄλλην ἔχειν φρον-
 τίδα βυλιόμενον, πλήν τοῦ κύναι; καὶ ὄρνεα τρέφειν;
 κύναι; μὲν οὐχ ἦ;τον ἢ χιλίου; ὄρνεα δὲ τοσαῦτα·
 καὶ τοῖ; αὐτῶν ἐπιμελήτῃ; ἐγγύ; τοσοῦτο; ἰπῶ;
 ὡ; τῷ τοιοῦτῳ πιστεῦσαιμι ἢ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἢ
 τὴν ἐκ Θεοῦ πιστευθεῖσαν μοι λειτουργίαν τῆ; βα-
 σιλεία; ; Ἄλλ' οὐκ ἂν ποτ' ἔγωγε προδότῃ; ἐκὼν γε
 εἶναι γενοίμην οὔτε τῶν ὑπηκόων, οὔτ' ἑαυτοῦ.
 Ἐγὼ γὰρ τὸν ἐμὸν ἐγγονον οὐ μόνον καὶ παῖδῶ; καὶ
 θυγατρῶ; ἡγάπησα πλέον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ· καὶ

I. Senior autem imperator, cum vidisset eos
 ipsos, qui amici ejus esse putabantur, omnes pene
 a se defecisse, veritus, ne concursu facto ab iis
 occideretur, prorsus exasperatus est. Visum tamen
 ei rectius, Isaïæ patriarchæ et aliorum simul pon-
 tificum voluntates ante omnia explorare.

II. Iis ergo convocatis viro quodam senatorii or-
 dinis ad eos misso, « Siquidem viderem, inquit,
 deposita purpura et me extra periculum futurum,
 et subditos recte gubernatum iri, a Christi cœtu
 alienus essem, nisi quietem et otium longe sua-
 vius et præstantius imperio judicarem. Si enim
 delectatio quæritur animi, quid est jucundius,
 quam a curis et periculis esse remotissimum?
 Quod si propter mea et populi atque etiam majo-
 rum nostrorum peccata vindicta Nuninis, tanquam
 atrox tempesta contra nos insurgens, rempubli-
 cam affligit et evertit, et ego, qui cum essen
 adhuc adolescens principatum ecclesiastico dissi-
 dio et finitimarum gentium incursionibus **404**
 fluctuantem composui, et adjuvante Deo tranquil-
 lum facillime reddidi, tamen hodie, longo tempore
 maxima rerum experientia collecta, in tanto motu
 et tempestate quo mē vertam nescio; quo pacto
 nepoti queam tantum mandare imperium, qui et
 adolescens est, et rerum adeo imperitus, ut ne
 suas quidem res probe administrare sciat? Nam
 adolescentibus et indoctis hominibus potestate sua
 tradita et imperatoriis possessionibus donatis ipse
 in egestate vivit : nec quidquam aliud curare
 vult, nisi ut canes et aves alat; canes non paucio-
 res quam mille; aves totidem; et totidem prope
 eorum curatores. Ei igitur, qui talis sit, qua ra-
 tione vel vitam meam, vel divinitus mihi manda-
 tam imperii administrationem credam? Verum ego
 nunquam certe illud committam, ut vel subditos
 meos vel me ipsum sponte prodam. Nam nepotem
 quidem plus non modo uxore et liberis meis, sed
 etiam magis quam me ipsum dilexi. Et vos omnes
 scitis, quo pacto eum educarim, instituerim, mo-

nuerim, prudentiæ meæ hæredem et imperii successorum, qui et Deo et hominibus placeret, relictiurus. At ille, spreto monitis meis, totas noctes in comessationibus et dissoluta licentiâ exegit; in quibus etiam fratrem suum occidit. Denique et contra me ipsum, qui et bene de eo merui et parens ipsius sum, insurrexit, facinus ausus, quale ab omni ævo nullum sæl vidit. Quamobrem et vos oportet pia indignatione incitari contra iniquitatem, et ad hujus impudentiam coercendam **405** insurgere, et ejus nomen ex ecclesiastico præconio expungendum proclamare, et interdictionem eidem munitari, qua a divina communione excludatur; ut compressus et emendatus pulchre eo revertatur, unde turpiter est egressus, et rursus hæres fiat et imperii et moderationis meæ. Nemo quippe omnium est, quem ad imperium evectum, malin: modo is velit præcepta mea et monita ita ut par est revereri. Quam enim suæ concionis perorationem addidit, ea simulationis plena fuit et latentis malitiæ plurimum in se habuit. Audistis enim quot convicia in me tota sua concione effuderit; cum quibus peroratio ipsa minime consentit. Sed ut auditores deceptos contra me concitaret, talem orationi suæ finem imposuit. »

III. His auditis pontifices prudentia et eruditione præstantes assensere, et per omnes ecclesias edicendum esse censuerunt, ut junioris Andronici nomen, donec is resipuisset, omnino sciretur. Patriarchæ vero et pontificibus et clericis nonnullis ea sententia non probata est. Quare nihil amplius locuti surrexerunt ac domum abierunt, sive ob familiarem illis elinguem quamdam stupiditatem, sive ob aliud nescio quid. Deinde nocte in patriarchicis ædibus semel atque iterum exacta, in seniore imperatore conjurarunt et societatem coiverunt. Quod cum muslaretur, nec populo tantum, sed et nobilibus quibusdam innotesceret, plerosque etiam horum coegit ad factionem et conjurationem illorum clam conferre se, et scriptum jusjurandum **406** dare, quo affirmarent, se ad extremum spiritum perseveraturos, et nullum, si opus esset, supplicium recusaturos. Unde triduo post patriarcha, sacris tintinnabulis pulsatis coactoque magno circumforanæ turbæ numero, sacris interdictum esse omnibus promulgavit, qui junioris imperatoris nomen silentio præterituri, nec honorem omnem imperatori debitum eidem habituri forent. His peractis adversæ etiam partis pontificibus sacris interdixit. Ea res imperatorem non medioerâ molestia affecit, et præter omnem expectationem audita ipsum percussit. « Quod si, inquit, ita contra nos pacis doctor insanit, mercedis a nepote meo promissæ spe et omni abjecta verecundia et gravitate sedi-

Α ἴσως πάντες τοῦτ'· καὶ ἀνέτρεφον ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ, βουλόμενος κληροῦχόν τε τῆς ἐμῆς εὐλογίας καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας καταλιπεῖν καὶ θεῶ καὶ ἀνθρώποις ἀρέσκοντα. Ὁ δὲ τὰς ἐμὰς νοουθεσίας παρ' οὐδὲν ἴεμενος κώμοι; καὶ ἀταξίαι; διενουκτέρευεν· ἐν οἷς καὶ τὸν αὐτοῦ πεφόνευεν ἀδελφόν. Καὶ τέλος, ἐπαυέστη καὶ κατ' ἐμοῦ τοῦ εὐεργέτου καὶ πατρὸς, πρᾶγμα τεπομηχῶς, οἷον ἐξ αἰῶνος οὐδέπω τεθέαται ἥλιος. Διδ' ἰσθὴ καὶ ὑμᾶς ζηλώσαι κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ διαλύσεθ' ἡμᾶς πρὸς συστολήν τῆς ἀναιδείας αὐτοῦ καὶ κηρύξαι ἐκκοπήν τῆς ἐκ' Ἐκκλησίας; φήμης αὐτοῦ, καὶ ἀπειλῆσαι αὐτῷ τὸν ἀπὸ θεοῦ χωρισμόν· ἵνα συσταίετ; καὶ σωφρονισθεῖς ἐπιστρέψῃ καλῶς, ὅθεν ἐξῆλθε κακῶς, καὶ γένηται κληροῦχος αὐθις τῆς τε βασιλείας καὶ ἅμα τῆς ἐμῆς εὐλογίας. Τῶν γὰρ ἀπάντων οὐδεὶς αὐτοῦ κέρχεται προτιμότερος ἔμοιγε πρὸς τὴν βασιλείαν, μόνον εἰ βούλοιτο τὴν προσήκουσαν νέμειν αἰδῶ ταῖς ἐμαῖς ὑποθήκαι; καὶ παραινέσειν. Ὅτι γὰρ ἐπέθηκε τῇ αὐτοῦ δημηγορίᾳ ἐπιλογον, πεπλασμένος ἦν καὶ πολὺ τὸ πανούργον ἔχων ὑφέρπον. Ἦκούσατε γὰρ, ὑπόσας τὰς λοιδορίας παρ' ἐλτὶν αὐτοῦ τὴν δημηγορίαν ἐπήντηλεσε κατ' ἐμοῦ, πρὸς ἃς οὐδεμίαν ἔχει τὴν ἄρμονίαν ὁ ἐπιλογος. Ἄλλ' ἵνα τοὺς ἀκούοντας ἐξαπατήσας ἐγέλην κατ' ἐμοῦ, τοιοῦτον ἐπέθηκε τῇ δημηγορίᾳ τὸ τέλος. »

[P. 248] Γ'. Ταῦτα ἀκηκοότες οἱ μὲν συνέζει καὶ λόγῳ κοσμούμενοι τῶν ἀρχιερέων, συνήσαν τοῖς εἰρημένοι; καὶ σιωπὴν παντελῆ τοῦ ὀνόματος τοῦ νέου βασιλέως πανταχῇ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκύρωσαν κηρυχθῆναι, μέχρις ἂν ἐπιστρέψῃ. Τῷ δὲ πατριάρχει καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κληρικῶν ἔστιν οἷς οὐκ ἔδοξεν εὐλόγη τὰ εἰρημένα. Διδ' καὶ ἀναστάντες ἀπέσαν οἰκᾶδε, μηδὲν πλέον εἰπόντες, ἐλτε διὰ τὴν σύνοικον ἀλογίαν, ἐλτ' οὐκ οἶδ' ὅπως. Ἐπειτα διανουκτέρευσαντες καὶ ἅπαξ καὶ δις ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς οἰκοῖ; συνωμοσίας καὶ φρατρίας συνεσκευάζοντο κατὰ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως· ὃ εἰαψυθουρισθὲν καὶ διαδοθὲν ἐς τὴν δῆμον καὶ ἐς τὰ τῶν εὐ γενομένων συστήματα πλείστους καὶ τούτων ἰνάγκασε λάθρα ξυνεληλυθέναι τῇ τοῦτων συνωμοσίᾳ τε καὶ φρατρίᾳ καὶ ὄρκους ἐγγράφους συνεισενεχεῖν, διατεινομένους μέχρι τελευταίας ἐναστῆναι πνοῆς καὶ πᾶσαν (εἰ τοῦτου δεήσειεν) ὑποστήναι τὴν κάκωσιν. Ὅθεν ἐς τρίτην ἐκεῖθεν ἡμέραν τοὺς ἐρροῦς κρούσας κώδωνας (69) ὁ πατριάρχης, καὶ πλείστον ἀθροίσας ἔχλον ἀγοράζον, ἀφορισμὸν ἀπεφῆματο κατὰ παντὸς τοῦ βουλευθι, σπόμενον σιωπῆσαι τὸ τοῦ νέου βασιλέως ὄνομα καὶ μὴ τὰ προσήκοντα πάντα νέμειν αὐτῷ, ὅσα καὶ βασιλεῖ. Καὶ ἐπὶ τούτοι; ἀφορισμὸν ἔτερον ἐξεφῆνησε κατὰ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, ὅποσι τὴν ἐτέραν ἐβάδισαν. Τοῦτο τὴν γηραιὸν βασιλέα οὐ μετρίως ἠλίασε καὶ ἐξέπληξεν ἀπροσδοκῆτως ἀκουσθῆναι· καὶ εἰ ὁ τῆς εἰρήνης διδίσκαλος, ἐβήσεν, εἰ οὔτω καὶ ἡμῶν ἐμαρμῆναι διὰ λημμάτων προσδοκίαν, ὧν αὐτῷ ἐπαγγέλλεται ὁ ἐμὸς ἔγγονος, καὶ πᾶσαν ὀπίσω

Variorum notæ.

(69) Vide Glossar. meæ. Græc. in hac voce. Ducang.

βίβας αἰδῶ καὶ σεμνότητα στάσεως ἀρχηγὸς οὐκ ἄκνεϊ γίνεσθαι, τίς ἂν τὴν ἀστατον τοῦ δήμου καθ' ἡμῶν στήσειε φορὰν, εἴ τις ἐς τὸ ἀνθρώπινον βλέπει; Ὡστε φονεὺς ἡμῖν ὁ πατριάρχης τὸ καθ' αὐτὸν ἀπρητισμένος γεγένηται. »

Δ'. Οἱ μέντοι ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι πολλὴν ἀναίδειαν τῆς τοῦ πατριάρχου διανοίας καὶ γλώττης καταγνόντες ἀφορισμὸν καὶ αὐτοὶ συναθροισθέντες ἐξεφώνησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ συμφορούντων τῇ ἁπνοίᾳ. Ὡς νεωτεροποιῶν (70) καὶ συνωμοσία; συσκευαστὴν καὶ στασιαστὴν διὰ δωροδοκίαν γενόμενον. Παρήγον γὰρ καθ' ἑκαστὸν καὶ νόμους, οἳ πολλὴν αὐτῷ τὴν καταδίκην ἐπίηλθον. Ὡν ἡμεῖς ἐν τῇ παρῴσῃ τῆς ἱστορίας ἐκθέσει τὸν ὀκτωκαιδέκατον τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανόνα ἀπαράτρεπτον κατὰ λέξιν ἐκθέμενοι ἀποκρίθαι νομίζομεν. Τὰ γὰρ ὅμοια καὶ ὁ τῆς ἐν τῷ Τρωλλῶν τέταρτος τῆς οἰκουμένης ἕκτης συνόδου, καὶ ἔτι τὸ τέταρτον κεφάλαιον τοῦ τριακοστοῦ ἔκτου τίτλου τῶν νόμων διαγορεύει. Ἔχει δὲ οὕτως. « Τὸ τῆς συνωμοσίας (71) ἢ φρατρίας ἔγκλημα καὶ παρὰ τῶν ἑξῶ νόμων πάντῃ κεκώλυται. Πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἀπαγορεύειν προσήκει. [P. 219] Εἴ τινες τοίνυν κληρικοὶ ἢ μονάζοντες, εὐρεθίζεν ἢ συνομνύμενοι, ἢ φρατριάζοντες, ἢ κατασκευάζοντες ἐπισκόπων (72) ἢ κληρικῶν, ἐκπιπέτωσαν πάντῃ τοῦ οἴκελου βαθμοῦ. » Συνελογίζοντο τοίνυν ἐνεσθῆεν ὁ τῶν ἀρχιερέων ὄμιλος, ὡς εἰ τοὺς κατὰ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν συνομνύμενους καὶ φρατριάζοντας κληρικοὺς καὶ μονάζοντας οὕτως οἱ κανόνες κολάζουσι, πολλῶ πλέον τοῦ; κατὰ βασιλείῃ; ἀρχιερεῖς, τε καὶ πατριάρχας τοιαῦτα κατασκευάζοντας, τοὺς τῆς εἰρήνης ταχθέντας εἶναι διδασκάλους καὶ περὶ καταστάσεώς τε καὶ ὁμοιοῦς τὰ τε ἄλλα διδάσκειν καὶ μάλιστα ὅσα ὁ παλαιὸς νόμος διαγορεύει καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι τε « Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖ; κακῶς, » καὶ ὅτι « Τὸν βασιλεῖα τιμᾶτε. » Ὁ μέντοι γηραιὸς βασιλεὺς ἐς τοσοῦτον ἀτοπίας προβάνατ βλέπων τὰ πράγματα, καὶ δεισας, μὴ καὶ ἐς πλέον προκοψῇ τὸ κακὸν, ἐν ἀδέσμῳ κατασθεθῆναι φυλακῇ (73) προσετέταχε τὸν πατριάρχην καὶ εἶχε λοιπὸν ἢ μονὴ τῶν Μαγγάνων τοῦτον ἀπρόβιτον.

lionis auctor esse non dubitat : quisnam temerarium vulgi contra nos impetum coercebit, si quis humana præsidia respiciat? Itaque patriarcha, quantum in ipso est, plane percussor noster et paratus homicida existit. »

IV. Cæterum pontifices illi, cum magnæ impudentiæ animum et linguam patriarchæ damnavissent, ipsi quoque convenerunt et tam ei, quam ejus amentissimæ factioni, sacris interdixerunt, ut seditionum et factionum auctori et largitionibus ad reipublicæ perturbationem incitato : adductis et canonibus et legibus, quibus gravissime et manifestissime condemnabatur. Ex quibus nos in hac historia decimum octavum Chalcedonensis concilii canonem nihil mutando recensere 407 ad verbum sat habebimus. Similia enim et quartus œcumenici concilii sexti, in Trullo celebrati, sancit : item et quartum caput tricesimi sexti tituli legum. Est autem hujusmodi : « Conjuratiōnis et factionis crimen etiam civilibus legibus ubique est interdictionum. Quanto magis id in Dei Ecclesia est prohibendum? Si qui ergo clerici aut monachi deprehendantur, qui conjurent, aut factiōgibus studeant, episcopisve aut clericis insidias struant, omnino gradum suum amittunt. » Hinc pontificum cœtus ratiocinabatur : si eos, qui contra episcopos et clericos conjurant et factiones instituunt, clericos et monachos canones ita mutant ; quanto magis pontifices et patriarchas talia contra imperatorem machinantes? qui ideo constituti sunt, ut pacis auctores et magistri sint, et præter alia ad quietem et concordiam sentimentia illud in primis docere debent, quod et vetus lex et magnus Apostolus Paulus præcipit : « Principi populi tui ne male dicito ; » et : « Imperatorem honorate ». Verum senior imperator, cum videret eo perturbationis rem processisse, ac vereretur, ne malum ingravesceret, patriarcham jussit in custodiam dari, ita tamen, ut ne in vinculis esset. Atque ex eo ille in Manganorum monasterio manebat, nec foras progrediebatur.

CAPUT IV.

Junior Andronicus ad Urbis mœnia accedit. Ab ingressu contumeliose arcetur. Quidam ex populo operam suam ei promittunt. Navicula conscensa aditus omnes vestigat. Re infecta discedit. A Thessalonicensibus clam evocatus protostratorem Byzantio insidiari jubet. Thessalonicam, adversariis dissidentibus, astu occupat Arcem vi expugnat. Demetrio et aliis ducibus sede dissipatis, Serras in ditionem accipit. Cæteris Macedoniae urbibus, item adversariorum liberis, uzoribus et aliis rebus potitur.

A'. Ὁ δὲ νέος βασιλεὺς ἤκε μετὰ δύο ἡμέρας περὶ τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βουλόμενος μαθεῖν, ὅπως ὁ πάππος πρὸς τὰς ἐκεῖθεν ἀπαγγελίας διετέθη. Ἐδείπτό τε σφοδρῶς συγχωρηθῆναι εἰσελθεῖν μόνος εἰς προσκύθησιν τοῦ πάππου. Ἀλλὰ παραδοχῆν

I. Junior autem biduo post ad mœnia Constantinopolis venit, ut cognosceret, 408 quo animo avus buntios illos accepisset. Ac vehementer quidem orabat, ut sibi liceret soli intrare ad avum adorandum. At neque ipse, neque verba ejus ul-

¹ Exod. xii, 28 ; Act. xiiii, 5 ; I Petr. ii, 17.

Variorum notæ.

(70). Solæcismus pro νεωτεροποιῶν, etc. BOIVIN.
 (71) Canon 18 concilii Chalcedon. BOIVIN.
 (72) Wolfius legendum putat κατ' ἐπισκόπων etc. In vulgatis Canonum editionibus legitur ἐπισκόπως

ἢ συγκληρικοῖς. Vide Balsamonis, Zonaræ et aliorum Commentarios. BOIVIN.
 (73) Cantacuzen. lib. 1, cap. 50. DUCANG.

Iatenus admittebantur. Sed et acerrime repellentur, lapidibus superne appetitus ab iis, qui propugnacula mœnium tuebantur; qui ne vocem quidem ejus ferebant, eumque contumeliosus dictis impune incessebant et ignominiose dimittebant, ingenium et verba ejus dolo plena esse dictitantes. Itaque ille sic dimissus paululum a muro declinavit.

II. Nox vero jam aderat, cum quidam e plebeia turba factiosi, iique non pauci, clam in unum locum congregati occulte illi significant, ut sub mediam noctem, quo tempore et Byzantii omnes dormiant et mœniam custodes ad negligentiam labi incipiant, proxime mœnia veniat. Se enim paratos esse ad eum fune in propugnacula attrahendum. Quod si fieret, totum negotium fore confectum. Persuasum quippe habere se, si in media urbe conspiceretur, Byzantios omnes statim ad eum defecturos. Media jam nocte, cum videret imperator excubitores perpetuam noctem alternis custodiendo transigere, et assiduis clamoribus invicem ad vigilandum exhortari non desistere; necessitate adactus se ipsum cum Cantacuzeno magno domestico et Synadeno protostratore naviculæ committit, declinataque australi Urbis 409 parte sensim ad alteram ripam provehitur, maritimum muram tacite circumiens, sicubi facilem ingressum reperire posset. Quod si qui in mœnibus excubabant cum sensissent, asperius et vociferati et tumultuati sunt, et in illos nihil respondententes saxa etiam conijcere cœperunt, donec iidem territi recessere. Ac tum quidem hæc acta sunt.

III. Insecuto autem mense Decembri juniori imperatori litteræ Thessalonicensium clam afferuntur, quibus quam primum arcessebatur. Etenim plebeios omnes et proceres plerosque et ipsum pontificem composito decrevisse, statim atque is prope mœnia adfuturus esset, ad ipsum accurrere et portas ei aperire. Quibus cognitis imperator magnam militum manum protostratori dedit, eique præcepit, ut imperatricem urbem circumiret et eminus velut castris cingeret, nec Byzantios usque ad Rhægium egredi forisve commorari pateretur, eosdemque arcanis litteris et pollicitationibus, quæ cuique convenirent, ambiret et potestati suæ subjiceret. Ipse vero cum paucis delectis Thessalonicam abiit. Tum vero, propter suspiciones tumultuum, Demetrius despota et protovestiarius Andronicus et Michael Asan cum auxiliariis Triballorum copiis extra mœnia diversabantur, et Macedonicas etiam Romanorum legiones secum habebant. Qui rixis et contentionibus privatis cum occuparentur, quas ambitio et cæcus amor sui vel potius ira Numinis 410 accendebat, ut rebus ipsorum confusis ipsi sibi perniciem

οὐκ εἶχεν ὄλωσ' αὐτὸς, οὐτε τὰ πρὸς αὐτοῦ λαλούμενα. Ἐδιώκετο δὲ μάλα σφοδρῶς λίθοις βαλλόντων αὐτὸν τῶν ἄνω παρὰ τὰς ἐπάλξεις τοῦ τείχους καθημένων, οἱ οὐδὲ φωνῆς αὐτοῦ ἀκούειν ἠλείχοντο· ἀλλὰ καὶ ὕβρειν ἐπύλον ἀδεῶς καὶ ἀσέμνωσ ἀπέπεμπον, δεδολιευμένα γάστροντες εἶναι τὰ τε ἦδη καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὕτως ἀποπεμφθεὶς ἐξέκλιεν ἀπὸ τοῦ τείχους μικρὸν.

Β'. Νύξ δὲ ἦδη παρῆν καὶ τινες τῶν τοῦ πολιτικοῦ δήμου στασιωτῶν οὐκ ὀλίγοι, συναθροισθέντες εἰς ἓν λάθρα τοῦτ' διεμνήσαντο, ἔγγιστα ἐληλυθῆναι τοῦ τείχους περὶ μέσας νύκτας, ὅποτε καὶ Βυζάντιαι πάντες ὑπνώσκειν καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ τείχους φρουροὶ πρὸς τὸ βῆθ' ἀναπίπτουσιν. Ἐτοίμοι γὰρ εἶναι σφῶς ἀνιμῆσθαι αὐτὸν διὰ μηρίνου τινὸς ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων. [P. 250] Τοῦτο δ' εἰ γένοιτο, πέρασ εἶναι τῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ μακροῦ δρόμου. Πειτισμένους γὰρ εἶναι, πάντας Βυζαντίους εὐθὺς ἀκολουθῆσαι φανέντι· περὶ μέσσην τὴν βασιλεύουσαν. Μέσση δὲ ἦδη νυκτὸς γενομένης καὶ βλέπων ὁ βασιλεὺς, ὡς ἀμοιβαδὸν οἱ φρουροὶ τῆν νύκτα πᾶσαν παραλλάττοντες οὐ παύονται φωνὰς ἀλλεπαλλήλοισ ἀλλήλους πρὸς τὸ ἐγρηγορῆσαι διεγείροντες, ἀκατιῶ τινα πιστεύει αὐτὸν ἐξ ἀνάγκης εἶναι γὰρ Καντακουζηνῶ τῷ μεγάλῳ ἡμοεστῆκῳ καὶ Συναδηνῶ τῷ πρωτοστράτορι· δι' οὗ τὸ νότιον μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάμπυαντες ὁμαλῶς διεπεραιούντο περιούντες ἡσύχως τὸ παράλιον τείχος, εἰ ποὺ δυνηθεῖεν εἰσοδὸν τινα βραδίαν εὐρεῖν. Ἀλλ' οἱ ἐπὶ τὸ τείχος φρουροὶ συναισθόμενοι τραχυτέρῳ τῇ βοῇ καὶ τῷ θορύβῳ ἐχρήσαντο· καὶ μὴ ἀποκρινόμενων καὶ λίθους ἦδη κατ' αὐτῶν ἤρξαντο πέμπειν, ὡς ἐκεῖνοι φοβηθέντες ἀναστρέψαντες ἀπήσαν. Τότε μὲν οὖν ταῦτα ἐπράχθη.

Γ'. Τοῦ δ' ἐπιόντος μηνὸς Δεκεμβρίου (74) γράμματα πρὸς τῶν Θεσσαλονικέων λάθρα τῷ νέῳ κομίζονται βασιλεῖ, προσκαλούμενα τὴν ταχίστην αὐτόν. Εἶναι γὰρ ξυγκείμενον τοῖς τε δημόταις ἅπασιν καὶ τοῖς πλείοσι τῶν προϋχόντων καὶ αὐτῷ γε δὴ τῷ ἀρχιερεῖ, ἅμα τῷ πλησίον φανῆναι τοῦ τείχους αὐτὸν δραμόντας ἀνοίξαι οἱ τὰς πύλας. Ἐπεὶ ταῦτα ἐμεμαθήκει· ὁ βασιλεὺς, συχνοῦς παραδοῦς τῷ πρωτοστράτορι στρατιώτας περιεῖναι παρεκλεύσατο καὶ οἶον περιστρατοπεδεῦν τὴν βασιλεύουσαν μικρὸν ἄπωθεν καὶ μὴ εἶναι ἄχρι Ῥηγίου τοῦ Βυζαντίους ἐξιδόντας διατρίβειν· καὶ πρὸς γε λαθραῖοις γράμμασι καὶ ὑποσχέσεσιν ὑπέρχεσθαι· καὶ ὑποποιεῖσθαι τοὺς Βυζαντίους κατὰ τὸ προσήκον ἐκάστω. Ὁ δ' ὀλίγους τινὰς ἀπολεξάμενος ὤχετο ἀπὸ τῆς Θεσσαλονικῆς. Ἐτυχον δὲ τρινηκῆτα διατρίβοντες ἐξω τειχῶν διὰ τὰς ὑπὲρ τῶν θορύβων μετὰ τοῦ ἀπὸ τῶν Τριβαλλῶν συμμαχικοῦ στρατοῦ ὁ τε δεσπότης Δημήτριος καὶ ὁ πρωτοβεστιαριὸς Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Ἀσάν Μιχαὴλ (75), ἐπαγόμενοι καὶ τὰ Μακεδονικὰ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα. Ὡν δὲ καὶ ἀσχόλων ὄντων περὶ τὰς κατ' αὐτοὺς ἐριδας, αἱ ἀνεφλέξαν κενοδοξίας καὶ φιλαυτίας τελεχῆ· εἰς τινες, ἢ μᾶλλον

Variorum notæ.

(74) Cantacuzen. lib. 1, cap. 51, 53, 54. DUCANG.

(75) Joannis Asanis Bulgaricæ regis filius primogenitus. Vide Famil. Byzant. pag. 325. DUCANG.

Θεσσαλονίκα τις, ἵνα τὰ κατ' αὐτοὺς συγχυθεῖη πράγ-
ματα, καὶ σφῶν αὐτῶν αὐτοὶ πρόξενοι γένοιτο ἀπω-
λείας· τούτων τοίνυν ἀσχολίαν ἀγόντων τοιαύτην
μεταξύ που Θεσσαλονικῆς καὶ Σεβρῶν ἔλαθεν ὁ
βασιλεὺς εἰσιῶν ἐς Θεσσαλονικην, ἐνδύμασιν ἰδιωτι-
κοῖς πάντα τὰ βασιλικὰ περικαλύπτων γνωρίσματα·
ἃ δὴ πάντα πύλων εἰσὼ γενόμενος εὐθύς ἀπέβριψε
καὶ κατάδηλος πᾶσιν ἐγεγόνει βασιλεὺς ὢν· καὶ
εὐθύς δραμόντες μικροῦ πᾶσα ἡ πόλις ἐκείνη προσ-
εκύουν τε αὐτὸν καὶ ἠσπάζοντο καὶ εὐφήμοις ἐδεξιοῦν-
το φωναίς. [P. 251] Ἦσαν δὲ καὶ βραχεῖς τινες πᾶν-
αὐτὸν τε μισοῦντες καὶ τῷ γηραιῷ καθαρῶς προσ-
κείμενοι βασιλεῖ· οἱ καὶ δραμόντες τὴν ἀκρόπολιν
ἐχειρώσαντό τε καὶ ἠσφαλίξαντο, κάκειθεν εὐρώ-
στως ἠμύνοντο πολιορκοῦντας τὸν τε βασιλέα καὶ
δοσοὶ περὶ αὐτὸν ἠθροίσθησαν θιασῶται τῆς στάσεως·
καὶ πολλοὺς ἐτίρωσκον βᾶλλοντες λίθοις καὶ βέλε-
σιν, ὥστε καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖθεν βελῶν καὶ περὶ τὴν
τοῦ βασιλείως ἐνεπάγη ἀσπίδα. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ φρυγᾶνων ἀθροίσαντες πλῆθος· οἱ περὶ τὸν βασιλέα τὰς
πύλας ὑψήσαν τῆς ἀκροπόλεως καὶ οὕτως αὐτὴν παρεστῆσαντο.

Δ'. Ἄρας δ' ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς προφειε ἐπὶ τὸ
ἄστυ Σεβρῶν, ᾧ τὸ συμμαχικὸν ἦν τῶν Τριβαλλῶν,
οἷς δὴ καὶ διὰ σπουδῆς ἦν τὸ πρῶτον ὄπλα κατὰ τοῦ
βασιλείως ἀρασθαι. Ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν δεσπότην
Δημήτριον καὶ τοὺς ἄλλους, τὸν τε πρωτοβεστιάριον
καὶ τὸν Ἀσάν, ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ διασκεδασθέντας
εἶδον, τοὺς δ' ἐπομένους αὐτοῖς στρατιώτας· αὐτο-
μολήσαντας ἐς τὸ τοῦ βασιλείως στρατόπεδον, ὑπό-
σπονδον καὶ αὐτοὶ τῷ βασιλεῖ τὸ ἄστυ παρέδωσαν
ἀπίοντες οἰκᾶδε. Ἐπεὶ γε μὴν ὁ βασιλεὺς οὕτω τὴν
τύχην ἑώρα τὴν δεξιὰν ἀφρονὸν τε καὶ μειδιῶσαν
αὐτῷ προτείνουσαν, ἥδη μεθ' ὅλης εὐθυμίας καὶ
ἠδονῆς ἐς τὰ πρόσω προυχώρει μεστὸς ἀγαθῶν
ἐλπίδων. Καὶ ἵνα μὴ διατρίβωμεν, ὅλιγων ἐνδὸς
ἡμερῶν ἅπαντα διελθὼν τὰ ἐκεῖ παρὰ τὴν Μακεδο-
νίαν πολίχνια ῥᾶστα τε καὶ ἀπονητὴ παρεστῆσατο,
καὶ σὺν γε αὐτοῖς τὰς τε γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ
τὰ χρημᾶτα ξυνειλήφει τοῦ τε δεσπότηου καὶ τοῦ
πρωτοβεστιαρίου καὶ τοῦ Ἀσάν καὶ ὅσοι τῶν ἄλλων
ἔχόντων συγκλητικῶν ἐκεῖνοις ἐκεῖσε συνδιὰτρίβοντες ἦσαν.

CAPUT V.

*Senior belli pertæsus; inita cum Bulgaro societate animum erigit. Cræwna filiv, ab ariolis decepta, eum-
dem vana spe implet. Lojotheta de se admodum anxius. Somnio terretur. Suis rebus consulit. Secedit in pa-
latium. Prefecti urbium Macedonicarum capti a juniore in carcerem conjiciuntur. Demetrii despotæ fuga.
Protovestiarii exitus miserabilis. Asam Prosiacum occupat. Ad Crælem se recipit. Basilicus Nicephorus ca-
stellum Helenici munit ac tnetur, juniore non dediturus, nisi post mortem senioris. Junior ejus fidem ut
remuneratus sit. Philippi Macedonis apophthegma. Pugna ad Mauropotamum. Senioris copiæ vincuntur.
Junior Bulgaros antevertere ac Byzantium ire proferat. Tria Urbis pericula. Classis Veneta, Genuensibus
Galatais infensa. Ponti fauces obsidet. Plurimas naves onerarias intercipiit. Unde fames Byzantii. Veneto-
rum æquitas ac moderatio. Auxilium ab iis juniore denegatum. Bulgaricus exercitus, alterum Urbis pericu-
lum. Junior Urbem ingredi frustra conatur. Senior ab eo exorari non potest. Dux Bulgarorum, juniore re-
conciliatus, copias suas domum reducit.*

[P. 252] Α'. Ὁ δὲ γηραιὸς βασιλεὺς ἀπολωλεκῶς
καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἐλπίδας καὶ εἰς ἀμηχανίαν ἐσχάτην
ἐμπεπτωκῶς, ἐβούλετο ἥδη πέμψειν πρεσβεῖαν πρὸς
τὸν ἔγγονον περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης, πρὶν ἐκ
Μακεδονίας αὐτὸν ἀναλῦσαι. Ἄλλ' εὐθύς ἐτέρα τις
ἐλπίς, ὡς μὴ ὤφελεν, ἐπεισφρήσασα καὶ ταύτην
ἐξέκρουσε τὴν βουλήν. Μιχάηλος γὰρ (76) ὁ τῶν

crearent: cum, inquam, illi Thessalonicam inter et
Serrhas in eo forent, imperator Thessalonicam
clanculum ingressus est, summæ potestatis insi-
gnibus habitu privato superinduto celatis: quem,
ubi intra urbis portas fuit, statim abjecit, et om-
nibus verus imperator patuit, concursuque facto
a tota fere ea civitate adoratus et salutatus et
faustis acclamationibus acceptus est. Erant tamen
perpauci, qui cum eum odissent et seniori impe-
ratori vere studenter, arcem prope occuparunt
et munierunt; unde eos, a quibus obsidebantur,
imperatorem dico et factiosorum turbam, quæ
eum stipabat, fortiter propulsabant, ac plurimos
saxis et missilibus telis vulnerabant; quorum
multa imperatoris scuto infixæ sunt. At postridie
ii, qui imperatorem sequebantur, magno farmen-
torum cumulo circumposito, portis exastis arcem
ceperunt.

IV. Inde digressus imperator ad urbem Serrhas
perrexit, ubi Triballorum auxilia erant, qui primo
quoque tempore arma adversus eum movere cupie-
bant. Sed cum Demetrium despotam et reliquos,
protovestiarius et Asanem, turpiter dissipatos cer-
nerent, milites vero, qui eos sequebantur, in im-
peratoris castra transfugisse; compositione facta
et ipsi oppidum imperatori dederunt domumque
abierunt. Is autem, cum fortunam sibi arri-
dentem et obviam quasi manus benigne porrigen-
tem cerneret, cum gaudio et lætitia pergebat ulte-
rius bona spe plenus, et (ne longum faciamus)
intra paucos dies omnibus Macedoniæ oppidulis
peragratis facillimeque et sine labore in potesta-
tem suam redactis despotæ, Asanis et protovestiarii,
nec non senatorum omnium, qui cum illis erant,
conjuges, liberos et pecuniam simul cepit.

IV. Inde digressus imperator ad urbem Serrhas
perrexit, ubi Triballorum auxilia erant, qui primo
quoque tempore arma adversus eum movere cupie-
bant. Sed cum Demetrium despotam et reliquos,
protovestiarius et Asanem, turpiter dissipatos cer-
nerent, milites vero, qui eos sequebantur, in im-
peratoris castra transfugisse; compositione facta
et ipsi oppidum imperatori dederunt domumque
abierunt. Is autem, cum fortunam sibi arri-
dentem et obviam quasi manus benigne porrigen-
tem cerneret, cum gaudio et lætitia pergebat ulte-
rius bona spe plenus, et (ne longum faciamus)
intra paucos dies omnibus Macedoniæ oppidulis
peragratis facillimeque et sine labore in potesta-
tem suam redactis despotæ, Asanis et protovestiarii,
nec non senatorum omnium, qui cum illis erant,
conjuges, liberos et pecuniam simul cepit.

IV. Inde digressus imperator ad urbem Serrhas
perrexit, ubi Triballorum auxilia erant, qui primo
quoque tempore arma adversus eum movere cupie-
bant. Sed cum Demetrium despotam et reliquos,
protovestiarius et Asanem, turpiter dissipatos cer-
nerent, milites vero, qui eos sequebantur, in im-
peratoris castra transfugisse; compositione facta
et ipsi oppidum imperatori dederunt domumque
abierunt. Is autem, cum fortunam sibi arri-
dentem et obviam quasi manus benigne porrigen-
tem cerneret, cum gaudio et lætitia pergebat ulte-
rius bona spe plenus, et (ne longum faciamus)
intra paucos dies omnibus Macedoniæ oppidulis
peragratis facillimeque et sine labore in potesta-
tem suam redactis despotæ, Asanis et protovestiarii,
nec non senatorum omnium, qui cum illis erant,
conjuges, liberos et pecuniam simul cepit.

VARIORUM NOTÆ.

(76) Cantacuz. lib. . 1, cap. 56, 57, 58. DUCANG.

tiavit, se, si vellet, opem ei contra nepotem latu-
rurū. At imperator, velut e magna tempestate et
naufragio portum insperato adeptus, mordicus
spem illam tenuit. Deinde legati ultro citroque
missi quid agendum sit deliberant: item de pro-
missis et pactioibus agunt, omnibus interim hor-
um consiliorum ignaris, duobus aut tribus intimis
et Crakena exceptis: quæ subinde patrem bona
spe implebat, quam vani vates, et qui vocem in
ventre habent, ei faciebant.

II. Magnus autem logotheta Metochites, 412
postquam seniore[m] imperatorem et rempublicam
vidit fortuna iniqua ac proterva conflictari, om-
nium maxime sibi timuit: quippe quicum ille om-
nia dicenda tacendaque communicaret et sine quo
nihil decerneret aut ageret. Quare tristis et sollicitus
semper erat et futurorum plenus, quorum exitum
sibi parum felicem fore prævidebat. Quadam igitur
nocte novam ignoti hominis formam videre visus est
sibi jacenti astantem, prædoni et agresti latroni per-
similem, qui manus sibi injiceret, et de cervicali
claves cubiculi eripere vellet, in quo supellex et
gemmae repositæ erant et quidquid opum habebat.
Somno autem vi excusso totus adhuc trepidans
quanquam expergefactus inclamavit famulos, ut
prædonem persequerentur, ne una cum pecunia
effugeret. Igno[r]abat enim visa illa somnium esse,
non rem veram. Qui cum statim surrexissent et
fores clausas reperissent, et affirmassent, imagi-
nationem esse e diurnis cogitationibus ortam, ille
vix ad se ipsum reversus ardentissimum suspirium
ex imo traxit, ac non tam diurnarum curarum
imaginem, quam præsagium eversionis familiæ
suar, visionem illam esse judicavit. Quare cum
diluxisset, plerasque opes e suis ædibus tanquam
desperatis jam translatas inter amicos fidissimos clam
distribuit custodiendas. Uxore vero et ancillis domi
relictis ipse in palatio commorari 413 ac residere
ex eo coepit; unde nec foras egrediebatur, seditio-
nem populi contra se effervescentem pertimescens.
τοῖς πιστοτάτοις λάθρα ἐδεδώκει φυλάττειν αὐτῷ. Ὁ δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὰς θεραπαινίδας περὶ τὸν
οἶκον ἀφῆκε αὐτὸς περὶ τὰ βασιλεία ἀπρόβητον τοῦ λοιποῦ τὴν διατριβὴν καὶ καταμονὴν ἐποιεῖτο, δε-
διώξ τὴν τοῦ δήμου στάσιν φλεγμαίνουσαν κατ' αὐτοῦ.

III. Cæterum qui a seniore imperatore urbibus
et provinciis Macedoniae præpositi antea fuerant,
una cum uxoribus et liberis (ut ante diximus) capti
sunt, et partim Thessalonicam, partim Didymotichum
missi, omnes earum urbium carceres imple-
verunt. Demetrius vero despota, uxore et liberis
relictis, qui a persequentibus capti sunt, fuga ad
Servia Cralem elapsus. Protovestiarius autem An-
dronicus, ad tempus et ipse despotam secutus, non
potuit perpetuo parasiti more aliena quadra vivere,
ut ille. Sed quantas modo opes, jumenta, posses-
siones, gloriam cum omni spe subito amisisset
secum reputans, et illa etiam de uxore suspicatus
probra, quibus captivæ mulieres affici ab hostibus

Α Βουλγάρων ἄρχων λημμάτων ἐλπίδε μεγάλων ἐαυ-
τὸν ἐπάρας διεμηνύσατο λάθρα πῶ γηραιῷ βασιλεῖ,
εἰ βούλοιοτο, συμμαχῆσαι αὐτῷ κατὰ τοῦ ἐγγόνου.
Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὡσπερ ἐκ μεγάλου ναυαγίου καὶ
κλύδωνος ἀπροσδοκῆτως λιμῆνι περιτυχῶν, ἀπρίξ
ἐπελάβετο τούτου. Καὶ ἐξῆς διεπρεσβεύοντο πρὸς
ἀλλήλους περὶ τοῦ ποιητέου καὶ περὶ ἐπαγγελιῶν
καὶ συνθηκῶν, μηδενὸς ἐπιγινώσκοντος; τὰ βουλευ-
ματα, πλὴν δυσὴν ἢ τριῶν τῶν πάνυ πιστοτάτων καὶ
τῆς Κραλαίνης, ἣ διηνεκῶς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα
ἀγαθῶν ἐνεπίμπλα ἐλπίδων, ὧν αὐτὴν οἱ ψευδομάν-
τεις καὶ ἐγγαστρίμουθοι ἐνεπίμπλασαν.

Β'. Ὁ μέντοι μέγας λογοθέτης ὁ Μετοχίτης ὄρῳν
στρεφόμενῃ ἀνωμόλως τὴν τύχην κατὰ τοῦ γηραιῷ
βασιλέως καὶ κατορχουμένην οὕτω τὰ πράγματα
ἐδεόζει περὶ ἑαυτοῦ μάλιστα πάντων αὐτὸς, ἅτε καὶ
μάλιστα πάντων αὐτὸς κοινωνῶν τῷ βασιλεῖ ῥητῶν
καὶ ἀπορρήτων καὶ γνώμης καὶ πράξεως πάσης.
Διὸ καὶ σύννους τις ἦν καὶ ἐμμέριμος αἰεὶ καὶ τῶν
μελλόντων πλήρης, οὐ μάλα τοι δεξιὸν τὸ μέλλον
σκοπούμενος ἐπίειν. Ἐν μῆ γοῦν τῶν νυκτῶν ἔδο-
ξεν ἀλλόκοτόν τινα θεάσασθαι ἄνθρωπον ἐπιστάντα
οἱ κειμένῳ, ἀτεχνῶς λωποδύτη τινὶ καὶ ἀγρίῳ λη-
στῇ εἰκοστόα τὴν χεῖρά τε ἐμβαλόντα, ἀφελίσθαι τοῦ
προσκεφαλαίου τὰς τοῦ θαλάμου κλειδίας. [P. 253] Ἐν
ᾧ τὰ τε ἐπιπλα καὶ οἱ πολυτελεῖς ἐκείντο λίθοι καὶ
ἄσα τῶν χρημάτων αὐτῷ περιῆν. Τὸν δὲ βίβει τὴν
ὑπὸν ἀποτινάξασθαι καὶ θερῶδον μεστὸν ἐγερόντα
βοᾶν καὶ τοῖς θεράπουσιν ἐγκελεύεσθαι διώκειν τὸν
λωποδύτην, μὴ φθάσῃ διαδράς μετὰ τῶν χρημάτων.
Ἐλελήθει γὰρ αὐτὸν ἐνύπνιον εἶναι τὰ φαντασθέντα
καὶ οὐκ ἀληθεῖαν. Τῶν δὲ θεραπόντων διανιστάντων
εὐθύς καὶ τὰς θύρας κεκλείσμενας εὐρόντων καὶ
διαθεθαίσαντων φαντασίαν εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ
μεθημερινῶν φροντίδων βλάβστημα, μόλις εἰς ἑαυ-
τὸν ἐλθὼν θερμότατόν τινα στεναγμὸν ἐκ βίθους
ἀνέπεμψε, καὶ οὐ τοσοῦτον μεθημερινῶν φροντίδων
βλάβστημα τὸ φανθὲν ἔκρινεν, ὅσον μαντείαν τινα
καὶ προναφώνησιν τοῦ μέλλοντος καταλήψεσθαι τὸν
οἶκον οἶκον ἀφανισμοῦ. Ὅθεν ἡμέρας γενομένης
τὰ πλείω τῶν χρημάτων ἀφελόμενος τῆς οἰκίας, ἅτε
ἀπεγνωσμένης ἤδη, διεμέρισέ τε καὶ τῶν φιλῶν
λοιποῦ τὴν διατριβὴν καὶ καταμονὴν ἐποιεῖτο, δε-

Γ'. Οἱ μέντοι παρὰ τοῦ γηραιῷ βασιλέως προ-
σταλέντες εἰς τὴν τῶν κατὰ Μακεδονίαν χωρῶν
καὶ πόλεων διοίκησιν ἔλυσαν ἅμα γυναῖξί τε καὶ
τέκνοις, ὡς ἐβήθημεν εἰρηκότες, καὶ διαμερισθέντες
ἄσα περὶ Θεσσαλονίκην καὶ Διδυμότειχον δεσμοτή-
ρια πάντα μεστὰ ἑαυτῶν πεποιήκεσαν. Ὁ δὲ γὰρ
δεσπότης Δημήτριος φυγὰς ὄχετο ἀπιὼν παρὰ τὸν
Κράλην Σερβίας, γυναῖκα καὶ παιδᾶς καταλιπὼν
διώκουσιν. Ὁ δὲ πρωτοβεστιάριος Ἀνδρόνικος μέ-
χρι τινὸς ἐπόμενος καὶ αὐτὸς τῷ δεσπότην οὐκ ἐδυ-
νήθη μέχρι τέλους καθάπερ τις παράσιτος ἐς ἄλλο-
τριαν ἀποβλέπειν τράπεζαν, ὡσπερ ἐκείνος. Ἀλλ'
ἀναλογισάμενος, ὅσον ἐξ ἀπίης ἀφῆρηται πλοῦτον
καὶ κτήνη καὶ κτήματα καὶ δόξαν μετὰ πασῶν τῶν

ἐλπίδων, ὑποπεύσας δὲ καὶ περὶ τῆς γυναικὸς ὅσα αἰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀλισκόμεναι πάσχουσιν ἀσημα, ἐς ἀπογνώσεως καὶ ἀμετρήτου λύπης βυθούς ἐαυτὸν ἐδεῶσαι· καὶ οὕτως ἐν βραχεὶ τὸ ζῆν πικρῶς ἐξεμέτρῃσεν ἐν τόποις ἀλλοτριῶσι καὶ ἐρημίαις πλανώμενος. Ὁ δὲ Ἀσάν Μιχαὴλ σπεύσας εἰσηλθεν ἐς τὸ τοῦ Προσαϊάκου πολίχνιον· καὶ τοὺς οἰκήτορας ἐκείθεν ἐκβεβληκῶς εἰς ἑαυτοῦ τοῦτο σωτήριον οὐκ κτήριον εἶχεν ἀσφαλισάμενος. Μετὰ δὲ βραχὺ προδοσίαν αἰσθόμενος ἑαυτοῦ μεταπέμπεται παρὰ τοῦ Κράλη Σερβίας φρουρὰν, ἣ τὸ πολίχνιον παραδοὺς ἔρχεται παρὰ τὴν Κράλην καὶ αὐτὸς ἀπίων.

Δ'. Ἐτυχε δὲ τῆνικαῦτα τὸ τοῦ Μελενίκου φρούριον καὶ ὁπόση τούτῳ περιόικος διοικῶν καὶ ἐπιτροπεύων ὁ Βασιλικὸς Νικηφόρος (77). Οὗτος τῶν εὖ μὲν γεγονότων ἦν, ἐδόκει (78) δὲ τοῖς ἤμιστα κρῖναι εἰδῶσιν ὕρθως τὸν τε τρόπον εἶναι ἀπλοῦς καὶ πρακτικῆς ἐς τὰ μάλιστα ἀπειρος. Ἀλλὰ τοῦτον ὁ χρόνος ἐδείξε τῶν τότε πάντων ὡς ἀληθῶς συνετύπερον. Οἱ μὲν γὰρ ἀπογνώσει δόντες ἑαυτοὺς ἀγνοῖα τοῦ συμφέροντος πικρῶς τὴν βίον ἀπήλλαξαν, [P. 254] οἱ δὲ ἐάλωσαν ἀκόντες καὶ μυρία πεπόνθησαν· τὰ δεινά· οἱ δ' ἐκόντες προῦδοσαν ἑαυτούς. Οὗτος δὲ μόνος Θεῷ τὰ πείσματα τῶν ἐλπίδων ἀναψάμενος πρὸς τοσοῦτον πραγμάτων κλύδωνα ἑαυτὸν ἀντέστησε, μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς τοῦ γηραιοῦ βασιλέως· τὴν πρὸς αὐτὸν ἀκίβδηλον γνώμην καὶ πίστιν τηρήσας, καὶ μήτε πρὸς τὰς τοῦ νέου βασιλέως λαμπρὰς καὶ μεγάλας ὑποσχέσεις ἐνδοῦς, μήτ' αὐτὸς πρὸς τὰς παλαμναϊότητας ἀπειλάς καὶ περιττρατοπεδεύσεις αὐτοῦ δεισας ὄλω· ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐκεῖνο στεβρῶς ἀσφαλισάμενος (79) ἐκάθητο, λήρον μακρὸν ἅπαντα τὰ τοιαῦτα ἠγούμενος, ἕως ἠκτιχθεῖ τὴν τοῦ γηραιοῦ βασιλέως ἀπαλλαγὴν. Μέχρι γὰρ τούτου δικαίαν ἠγεῖτο τὴν ἐνοστασίαν· τὸ δ' ἐξῆς ἀδικῶν τε καὶ πρῶφασιν οὐδὲν εὐλογον ἔχουσαν. Διὸ καὶ σπονδὰς πρὸς τὸν νέον εὐθὺς ποιησάμενος βασιλέα καὶ λαμπρῶς τὰς ἀμοιβὰς παρ' αὐτοῦ δεξάμενος ἐδεῶσαι τὸ φρούριον· καὶ λοιπὸν βουλήσει τοῦ βασιλέως αὐτὸς αὐθις ἦν ὁ διοικῶν καὶ ἐπιτροπεύων αὐτὸ, γέρας καὶ τοῦτο λαβῶν καὶ ἀντιδοσὶν τῆς πρὸς τὸν δεσπότην ἐκείνου πίστεως καὶ στοργῆς. Ἐπεὶ καὶ συνετοῖς πολεμίοις αἰδέσιμος· ἀνδρὸς ἀρετῆ. Καὶ γὰρ Δημοσθένην τὸν Ἀττικὸν ἐν τοῖς μάλιστα πολεμίοις ὄντα Φίλιππος ἐμακάριζε, λέγων· «Εἰ μὲν τις Ἀθηναῖος ὢν ἐν Ἀθήναις φάσκει τῆς πατρίδος ἐμὲ προτιμᾶν, τοῦτον ἀργυρίου μὲν πριαμὴν ἂν, φιλίας δ' οὐκ ἂν· εἰ δὲ τις ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐμὲ μισεῖ, τούτῳ προσπολεμῶ μὲν, ὡς ἀκροπόλει καὶ τείχει, νεωρίοις καὶ τάφρῳ· θαυμάζω δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ μακροζῶν τὴν πλίνιν τοῦ κτήματος.» Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕστερον. Νῦν δ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐπὶ ταῦτα ἐξέβημεν.

Ε'. Ἐαρος γὰρ ἀρχομένου κατὰ τὴν ἑκτην δηλαδὴ τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς· ἐβδομάδος (80), συνεχρῖ-

solent, desperationi et immenso mœrori totum se dedit; atque ita post paulo in locis alienis et desertis oberrans acerba morte vitam finit. At Michael Asan, Prosiaci oppidulo festinanter occupato eiecūisque oppidanis firmato, tutum ibi receptum habuit. Idem non longo post veritus proditionem a Servia Crale præsidium arcessit: cui oppidulo commisso et ipse ad Cralem abiit.

IV. Tum autem Melenici castello et circumjacentibus locis præerat Nicephorus Basilicus. Erat is nobilis quidem genere, 414 sed perverso quorumdam judicio, simplicis ingenii vir, et rerum gerendarum omnino rudis esse credebatur. Atqui eundem cæteris omnibus re ipsa prudentiorem esse tempus ipsum declaravit. Nam alii partim ex desperatione et consilii inopia acerbam mortem oppetierunt; partim inviti capti et infinita mala perpassi sunt, partim ultra se ipsos prodiderunt. Hic vero solus spe in Deum collocata tantæ rerum perturbationi se opposuit, et ad extremum usque senioris imperatoris spiritum sincerum animam et fidem ipsi præstitit. Neque enim junioris imperatoris vel præclaris magnificisque pollicitationibus cessit, vel sævissimas minas et obsidiones pertimuit. Sed castellum illud sibi commissum optime munit, in eoque contemptis rebus illis omnibus sedit, donec senioris imperatoris obitum audivisset. Nimirum eo usque contentionem æquam judicavit, ultra vero iniquam et ratione minime probabili subnixam. Quapropter statim pactione cum juniore imperatore facta ab eoque magnificis præmiis donatus castellum dedit; ac deinde ejusdem principis voluntate illi ipsi castello præfuit, eam quoque fidei erga dominum suum et charitatis mercedem ac remunerationem consecutus. Nam viri prudentes etiam ejus, cujus hostes sunt, virtutem reverentur. Itaque Demosthenem Atheniensem, quanquam acerrimum inimicum, Philippum beatum judicabat, cum diceret: «Si quis Atheniensis, 415 Athedis degens, patriæ ne præferre non recusat, eum ego argento emerim, amicitia vero mea non item. Si quis autem propter patriam me odit, eum ego quidem ut arcem et murum et navale et fossam oppugno; sed tamen virtutem ejus admirror, et urbem propter eam possessionem fortunatam judico.» Sed hæc postea. Nunc eo redeundum est, unde digressi sumus.

IV. Tum autem Melenici castello et circumjacentibus locis præerat Nicephorus Basilicus. Erat is nobilis quidem genere, 414 sed perverso quorumdam judicio, simplicis ingenii vir, et rerum gerendarum omnino rudis esse credebatur. Atqui eundem cæteris omnibus re ipsa prudentiorem esse tempus ipsum declaravit. Nam alii partim ex desperatione et consilii inopia acerbam mortem oppetierunt; partim inviti capti et infinita mala perpassi sunt, partim ultra se ipsos prodiderunt. Hic vero solus spe in Deum collocata tantæ rerum perturbationi se opposuit, et ad extremum usque senioris imperatoris spiritum sincerum animam et fidem ipsi præstitit. Neque enim junioris imperatoris vel præclaris magnificisque pollicitationibus cessit, vel sævissimas minas et obsidiones pertimuit. Sed castellum illud sibi commissum optime munit, in eoque contemptis rebus illis omnibus sedit, donec senioris imperatoris obitum audivisset. Nimirum eo usque contentionem æquam judicavit, ultra vero iniquam et ratione minime probabili subnixam. Quapropter statim pactione cum juniore imperatore facta ab eoque magnificis præmiis donatus castellum dedit; ac deinde ejusdem principis voluntate illi ipsi castello præfuit, eam quoque fidei erga dominum suum et charitatis mercedem ac remunerationem consecutus. Nam viri prudentes etiam ejus, cujus hostes sunt, virtutem reverentur. Itaque Demosthenem Atheniensem, quanquam acerrimum inimicum, Philippum beatum judicabat, cum diceret: «Si quis Atheniensis, 415 Athedis degens, patriæ ne præferre non recusat, eum ego argento emerim, amicitia vero mea non item. Si quis autem propter patriam me odit, eum ego quidem ut arcem et murum et navale et fossam oppugno; sed tamen virtutem ejus admirror, et urbem propter eam possessionem fortunatam judico.» Sed hæc postea. Nunc eo redeundum est, unde digressi sumus.

V. Initio veris, sexta videlicet hebdomade sanctæ Quadragesimæ, prælium commiserunt utriusque

Variorum notæ.

(77) Dubium utrum Βασιλικός hoc loco sit nomen proprium, an dignitatis. Vide Ducangii *Glossarium med. Græc.* in v. Βασιλικός. Item ejusdem *Glossar. med. Latin.* in *Basilicus*. BOVIN.

(78) Wolfius legit ἔρχεται, et ad eam lectionem accommodavit interpretationem suam. BOVIN.

(79) Wolfius legebat, ἀλλὰ τὸ φρούριον ἐκεῖνο

Σέρρας ἀσφαλισάμενος, et interpretabatur, *sed castellum Serrhas sibi commissum munit*: id quod plane absurdum erat, cum de Serrharum deditione paulo ante facta constaret ex ipsius Gregore verbis, capite superiori, sect. 4. BOVIN.

(80) Wolfius legebat, ἐβδομάδος, vertebatque, *sexto die sanctæ hebdomadis Quadragesimæ*. Legendum

imperatoris exercitus ad Mauropotamum, hinc Constantino Asane, inde protostratore duce. Atque illic quoque adversarii vicerunt. E nostris autem in acie ceciderunt milites non amplius decem. Tribuni plerique una cum duce Asane capti. Cæteri spoliati Byzantium infeliciter pervenerunt. Junior igitur imperator, fortunam videns conatibus suis obsecundantem, rebus per omnem Macedoniam et Thraciam suo arbitratu ordinatis medio vere Byzantium et ipse properat, ne Bulgaricus exercitus prior in Urbem introrumpat; tum eandem nec justo exercitu munitam, et fame præterea, quam illo ipso tempore Veneta classis attulerat, laborantem nactus, imperatorem cum omni ætate mactet, unumque et continuum imperium suo duci a Byzantio usque ad Istrum efficiat; aut si id non possit, saltem seniori imperatori novis viribus de repente additis, juniori ipsi **416** deinceps aditum Byzantii intercludat; ut cum omnium votorum finem pene jam adeptus fuerit, naufragium faciat, ac post tot demum cursus spes suas omnes ita submersas abjiciat. Accidit itaque, ut infelix isthuc urbium princeps tria simul pericula experiretur, quæ singulatim exponemus.

κάνταυθα περί τῆς σπουδῆς ἀπάσης συμπέρασμα τῶν δρῶντων ἐκείνων ἐλπιδας ὑποβρυχίους πεποιητός. αὕτη μεγαλόπολις θεσπασμένη τότε, οὐς κατὰ μέρος λέγοντες ἤκομεν.

VI. Quadraginta longæ naves a Venetis splendide armatæ contra Genuenses, qui Galatæ habitabant, missæ sunt; propterea quod ii pecuniam, quam Genuenses piratæ in medio infero mari ab oneraria Venetorum nave per vim abstulissent, bona gratia restituere recusabant. Ac duæ quidem et triginta in sinum Ceratinum qui Byzantio prætenditur invectæ frontes obverterunt, Genuensibus Galatæis obsidionem minitantes, si pecuniæ restitutionem differrent. Octo reliquæ progressæ ulterius fretum, quod est ante Hierum, custodiebant, quod Ponti collum appellant. Ubi quatuor rotundas naves ad solven lum paratas naclæ ceperunt, easque copiis impositis contra Genuenses onerarias, quæ e Ponto remeabant, armarunt. Intra paucos igitur dies tot Romanas et Latinas onerarias captas videres, ut totum pene fretum iis completeretur. Capiebant enim una etiam Romanas naves, ne multi Genuensium in eas recepti clanculum evaderent. Ita factum, ut frumentatione interclusa famies Byzantios non parva vexaret. Nam ea obsidio dies **417** quindecim duravit, quibus prælium factum non est. Neque enim

ἄτῃσε πόλεμον τὰ ἀμφοῖν τοῖν βασιλείων στρατεύματα ἀγχοῦ τοῦ Μαυροποτάμου (81). Ἐστρατήγει δὲ τούτων μὲν Κωνσταντῖνος ὁ Ἀσάν, ἐκείνων δ' ὁ πρωτοστράτωρ. Ἐλλήφρασαν τοῖνον κἀνταυθα τὸ κράτος οἱ ἐναντίοι. Τῶν δ' ἡμετέρων πεπτώκασι μὲν ἐν τῷ πολέμῳ οὐ πλείους τῶν δέκα στρατιωτῶν · ἐάλωσαν δὲ τῶν ταξιάρχων οἱ πλείους μετὰ τοῦ στρατηγούντος Ἀσάν. Οἱ δ' ἕτεροι γυμνωθέντες δυστυχῶς τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ἐπινῆσαν. Ἰδὼν δὲ ὁ νέος βασιλεὺς κατὰ ροῦν τοῖς αὐτοῦ κινήμασιν ἐπομένην τὴν τύχην, τὰ κατὰ Μακεδονίαν καὶ Θράκην πάντα καταστησάμενος ὡς αὐτῷ γε ἦν βουλομένῳ ἐπὶ τὸ Βυζάντιον μεσοῦντος ἕαρος ἔσπευδε καὶ αὐτὸς, μὴ φθάσαντες ἐντὸς ὁ τῶν Βουλγάρων στρατὸς εἰσπιδῆσωσιν, ἔπειτα μῆτε στρατὸν ἀνάλογον ἔχουσαν εὐρηκότας τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἄλλω; πεπονηκυῖαν ἰδόντες ἐκ τοῦ λιμοῦ, ὃν ὁ τῶν Βενετικῶν τηρικαῦτα στόλος προῦξένησε, [P. 253] κατασφάξωσι τὸν τε βασιλέα καὶ πᾶσαν εἰπεῖν ἠλικίαν καὶ μίαν ἀρχὴν καταστήσωσι τῷ σφῶν αὐτῶν. ἀρχηγῶ τὴν ἀπὸ Βυζαντιοῦ μέχρι τοῦ Ἰστρου · ἢ εἰ μὴ τοῦτ' ἔγε δυνηθεῖεν, ἀλλ' οὖν τό γε δευτέρον δύναμιν αἰρῦνδιον τῷ γηραιῷ βασιλεὶ παρασχόντες ἔβατον αὐτῷ δὴ τῷ νέῳ τοῦ λοιποῦ τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καταστήσωσι, τὸ σκάφος αὐτῷ τῆς τύχης ἀνατραπέη, πῶσα; τῆ; Ἔτυχε τοῖνον τρεῖς ἐν ταυτῷ κινδύνου; ἢ ταλαίπωρος

Ἦρης μακρὰ τετραράκοντα (82) παρὰ Βενετικῶν ὀπλισθεῖσαι λαμπρῶς τὸν ἐκπλοῦν κατὰ τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Γεννουῖτῶν ἐποίησαντο, μὴ βουλομένων μεθ' ἡσυχίας ἀποδιδόναι τὰ χρήματα, ὅσα παρὰ φορτίδος νεῶς αὐτῶν πειραταὶ Γεννουῖται περὶ μέσα που τὰ πελάγη τῆς κάτω θαλάσσης βιάτω; ὀφείλοντο. Καὶ ἐλθοῦσαι αἱ μὲν δύο καὶ τριάκοντα ἐτέπλευσαν τε ἐς τὸ πρὸ Βυζαντιοῦ Κέρα, καὶ ἔστησαν ἑαυτὰς μετωπηδὸν ἐς ἐπαγγελίαν πολιορκία; τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Γεννουῖτικῶν, εἰ ἀναβάλλοιτο τὴν τῶν χρημάτων ἀπόδοσιν · αἱ δ' ὀκτὼ παρεφύλαττον ἀνιούσαι τὴν πρὸ τοῦ Ἰεροῦ πορθμῶν (83), ὃν δὴ τοῦ Πόντου καλοῦσιν αὐχένα. Ἐνθα στρογγύλας τετραρῆς ναῦς εὐρηκότας πρὸς ἐκπλοῦν ἐτοίμου; ἐκράτησάν τε καὶ δύναμιν αὐταῖς ἐνεβίβισαν καὶ κατὰ τῶν ἐκ τοῦ Πόντου καταγομένων Γεννουῖτικῶν ὀκλάδων καὶ ταῦτας ὀπλίσαντες ἔστησαν. Ἦν οὖν ἡμερῶν ὀλίγων ἰδεῖν ποσαῦτα; ὀκλάδας ἀλούσας Ῥωμαϊκὰς ὁμοῦ καὶ Λατινικὰς, ὡς πεπληρῶσθαι τούτων πάντα μικροῦ τῶν πορθμῶν. Ἦλίσκοντο γάρ σφισιν ὁμοῦ καὶ Ῥωμαίων ὀκλάδες, μὴ λάθωσι δι' αὐτῶν παρὰρῦντες; καὶ Λατίνων συχνοί. Καὶ συνέ-

Variorum notæ.

ἑβδομάδα, et vertendum, *sexta videlicet hebdomade sanctæ Quadragesimæ*. Græci Quadragesimam, ut nos, in septem hebdomadas dividebant, quarum ultima non ἅγια, sed μεγάλη dicebatur. Vide *Glossar. med. Græcit.* in v. ἑβδομά. Nos hebdomadem sanctam vocamus. Sexta ἑβδομά; inibat κυριακῆ πέμπτη τῶν ἁγιωνηστειῶν, quæ est nobis Dominica Passionis. BOIVIN.

(81) Quem Cantacuzenus Μέλανα ποταμὸν dictum ait *Histor.* lib. 1, cap. 48. Iluc pertinet id quod

legitur cod. Reg. 2990, fol. 70, v. Ἢ λεγομένη νῦν Ἀργυρολίμνη, Γυρολίμνη γράφεται; καὶ τὸ Μαυροπόταμον, μέλας ποταμός. BOIVIN.

(82) Sabellicus *decad. II, Rerum Venet.* lib. 1, pag. 325; Petrus Justinian. lib. IV *Rerum Venet.* sub init. DUCANG.

(83) *Fretum, quod est ante Hierum*. De utroque Hiero, quorum alterum fuit Jovis Urii, alterum Scirapidis, fusc Gyllius lib. 1, cap. 2, de Bosporo Thracio. BOIVIN.

βαινον οὕτω τῆς σιτοπομπίας ἀποκλεισθείσης λιμῶν Α postulatam pecuniam reddere Genuenses recusat-
 τας Βυζαντίους ἐγγίνεσθαι οὐ μικρόν. Διήρκεσε γὰρ tant; sed cum pollicerentur, differebant. Veneti
 τὸ τῆς τοιαύτης πολιορκίας ἄχρι πεντεκαίδεκα ἡμε- autem nullo modo vacui abire poterant. Cæterum
 ρῶν, ἐν αἷς πόλεμος μὲν οὐκ ἐγίνετο. Οὐ γὰρ ἀπε- nemo erat, cui non admirationi esset Venetorum
 λέγοντο τὴν τῶν ζητούμενων χρημάτων οἱ Γεννοῦ- disciplina militaris et cum æquitate magnificentia.
 ται ἀπόδοσιν· ἀλλ' ὑπισχοῦντο μὲν, ὑπερετίθεντο Nemo enim omnium illorum quidquam cuiquam
 δὲ τοῖς δὲ Βενετικοῖς ἥμιστα τῶν δυνατῶν ἦν ὅλως adimere nisi pecunia data sustinuit, idque cum
 ἐπανιέναι κενούς. Ἦσάν γε μὴν οὐδένες, οὐς οὐ μάλα tanta et promiscua turba cum eis esset. Enimvero
 ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία καὶ ἡ μετὰ δι- parebant omnes magistratibus suis, ut pastoribus
 καιοσύνης μεγαλοπρέπεια. Οὐδὲ γὰρ ἤξιωσε τῶν oves, et omnes dies illos in navibus stabant, solis
 πάντων ἐκείνων οὐδείς ἐξελθὼν ἀφελῆσθαι τι τῶν ardori, qui tunc vehementissimus erat, minime
 ἀπάντων ἀνευ τιμῆς ἀργυρίου, καὶ ταῦτα τοσοῦτου cedentes. Romanarum vero navicularum magna
 περμπληθούς τε καὶ σύρφακος ὄχλου συνόντος. multitudo circumiens abunde eis quidquid erat
 Ἄλλ' ἦσαν ἅπαντες πρὸς τὴν τῶν ἐρχόντων ἐξου- opus afferebant, et ab iis vicissim majus, quam
 σίαν ἐπόμεινοι, καθάπερ ποιμίῃσι τὰ ποιμνία. Καὶ quod debebatur, pretium accipiebant. Sed neque
 ἦσαν ἀνὰ πάσας ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἱστάμενοι ἐπὶ Β iis rebus, quibus captæ illæ naves plenæ erant,
 τῶν νεῶν, μηδαμῶς ἐνιδόντες πρὸς τὴν ἀκμὴν ἐκεί- ullum omnino detrimentum attulerunt. Erant au-
 νην τῆς τοῦ ἡλίου φλογός. Τὰ δὲ τῶν Ῥωμαίων tem plenæ aliæ frumento et hordeo, aliæ salsament-
 ἀκάτεια κατὰ πλῆθος περιεκύκλουν αὐτούς, [P. 256] tis, quot et qualia Copaides et Meotides paludes,
 πᾶν ὃ τι χρεῖωδες ἐτύγγανέ σφισιν ἀφθόνως κομι- et Tanais fluvius, suppeditant. Sed ea prorsus
 ζονται καὶ ἀντίλαμβάνοντα πλείονα ἢ ἐχρῆν τὸν illæsa religiose conservarunt, donec recepto debito
 μισθόν. Ἄλλ' οὐδὲ τῶν ἀλίσκομένων ἐκείνων νεῶν multum urbi tunc supervenit. Gravius autem fuisset,
 ἀπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὸ παράπαν si arcana consilia successum habuissent. Foris
 οὐδέν. Ἦν γὰρ τῶν μὲν πλήρωμα σίτος καὶ κριθή, quippe imperator missa ad eos legatione pecuniam
 τῶν δὲ ὄψων ταρίχη, ὅποια γεωργοῦσι λιμναὶ Κω- ipsis promiserat, si occulti sibi ad urbem capien-
 παῖδες τε καὶ Μαιώτιδες καὶ ποταμοὶ Τανάιδες (84)· dam adjuutores essent. Id vero factum non est,
 ἀλλὰ διετήρησαν ἐς τὰ κριθῆς ἀλώδητα, ἕως ἀπολα- 418 sive repudiata a Venetis legatione tali, sive
 βόντες τὸ χρέος ἀπέδοσαν ἅπαντα. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο quod eam rem haud facilem esse cernerent, cum
 δεινὸν ἐπέστη τότε τῇ πόλει. Δεινότερον δ' ἂν ἦν, continentibus præsiidiis mœnia et portæ Byzantio-
 εἰ καὶ εἰς πέρας προῦβαινον τὰ λαθραῖα βουλεύματα. C rum munita essent.

Ὁ γὰρ βρασιλεὺς ἐξωθεν πρεσβεῖαν πρὸς αὐτούς κρούφα ἀπεστάλκει χρήματα ὑπισχνόμενος, εἰ συνεργοὶ συνεσκιασμένοι γένοιτό οἱ πρὸς τὴν πό-
 λεως ἄλλωσιν. Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἐγέγονε, εἰτε-μὴ δεξαμένων τῶν Βενετικῶν τὴν τοιαύτην πρεσβεῖαν,
 εἰτε οὐ βράδιον εἶναι τοῦτο συννενοηκότων διὰ τὸ
 ἅπαν ὁμοῦ καὶ τὰς πύλας τῶν Βυζαντιῶν.
 Ζ'. Δεύτερον δὲ τῶν περιστάσεων τότε τῇ πόλει
 δεινῶν, τρισχιλίουσιν ἰππίας κατὰ τὰ ξυγκείμενα ὁ
 τῶν Βουλγάρων ἀπολεξάμενος ἀρχηγὸς συμμαχή-
 στοντας ἀποστέλλει τῷ βασιλεῖ κατὰ τοῦ νέου βασι-
 λέως· οἷς δὴ προσεταγμένον ἦν, ὡς ἐθρολληθῆ
 παρ' ὠντινωνοῦν, εἰ ἀδείας ἐπιτύχοιεν προσηκούσης,
 νεωτερισμὸν τινα διαπράξασθαι περὶ τὸ Βυζάντιον.
 Ἄλλ' ἐληλυθόσιν οὐ συγκεχώρηται σφισιν ἐντὸς γε-
 νέσθαι πυλῶν, πλὴν ἢ μόνῃ τῷ σφῶν στρατηγῷ. Δ
 Διὸ καὶ παρεκκλίναντες ἐστρατοπεδεύεσθαι περὶ τό-
 πον σταδίου ἀπέχοντα τῆς βασιλευσύνης πέντε καὶ
 ἑννενίχοντα.

Η'. Ἄλλὰ μιᾷ ἡμέρᾳ πρότερον ἐξίππασάμενος ὁ
 νέος βασιλεὺς μετ' ὀλίγων πάνυ τινῶν ἦκεν ἐξ ἀφα-
 νοῦς ἀθρόως εἰσπηδῆσθαι ἐς τὸ Βυζάντιον. Αἰσθημέ-
 νων δὲ τῶν πυλωρῶν ἐπεκλείσθη, ὡς ἐντεῦθεν
 ἀναγκασθέντα δεῖξθαι τοῦ βασιλέως καὶ πάππου
 θερμῶς, καὶ ὑπισχεῖσθαι πρὸς ἅπαν ὑπέλειπεν τὸ
 προσστατόμενον, ὡς εἶς τῶν ἀργυρωνήτων, πρὶν τι
 γενέσθαι τῶν ἀπευκτῶν θατέρῳ δουρὶν, οὕτω κορυ-

Α postulatam pecuniam reddere Genuenses recusat-
 tant; sed cum pollicerentur, differebant. Veneti
 autem nullo modo vacui abire poterant. Cæterum
 nemo erat, cui non admirationi esset Venetorum
 disciplina militaris et cum æquitate magnificentia.
 Nemo enim omnium illorum quidquam cuiquam
 adimere nisi pecunia data sustinuit, idque cum
 tanta et promiscua turba cum eis esset. Enimvero
 parebant omnes magistratibus suis, ut pastoribus
 oves, et omnes dies illos in navibus stabant, solis
 ardori, qui tunc vehementissimus erat, minime
 cedentes. Romanarum vero navicularum magna
 multitudo circumiens abunde eis quidquid erat
 opus afferebant, et ab iis vicissim majus, quam
 quod debebatur, pretium accipiebant. Sed neque
 iis rebus, quibus captæ illæ naves plenæ erant,
 ullum omnino detrimentum attulerunt. Erant au-
 tem plenæ aliæ frumento et hordeo, aliæ salsament-
 tis, quot et qualia Copaides et Meotides paludes,
 et Tanais fluvius, suppeditant. Sed ea prorsus
 illæsa religiose conservarunt, donec recepto debito
 multum urbi tunc supervenit. Gravius autem fuisset,
 si arcana consilia successum habuissent. Foris
 quippe imperator missa ad eos legatione pecuniam
 ipsis promiserat, si occulti sibi ad urbem capien-
 dam adjuutores essent. Id vero factum non est,
 418 sive repudiata a Venetis legatione tali, sive
 quod eam rem haud facilem esse cernerent, cum
 continentibus præsiidiis mœnia et portæ Byzantio-
 rum munita essent.

VII. Alterum urbis periculum fuit, cum Bulga-
 rorum princeps seniori contra juniorem tria milia
 delectorum equitum subsidio ex pacto misisset,
 quibus mandatum, nescio quibus auctoribus, fere-
 batur, ut data opportunitate res novas in urbe
 molirentur. Sed ii cum advenissent, intra urbis
 portas non admissi sunt, quas ingredi nemini nisi
 eorum duci permissum est. Quamobrem inde decli-
 narunt, ac circa locum stadiis quinque et nona-
 ginta ab urbe distantem castra posuerunt.

VIII. Pridie vero ejus diei junior imperator
 equitando progressus cum paucissimis hominibus
 ex occulto advenerat, subito impetu in urbem
 irrupturus. Sed animadverso ejus conatu a custo-
 dibus exclusus fuerat. Quæ res eum subegerat, ut
 vehementer avum imperatorem oraret, ac ipsi
 polliceretur, se quidquid is jussisset dicto audien-
 tem fore perinde ac mancipium, potius quam ut

Variorum notæ.

(84) Hæc omnia Gregoras plurali numero, inso-
 lenter et poetica audacia : antiquam et nos vulgo
 dicimus, les Palus-Méotides. Copais, palus Bœotice

est. Nomen dedit urbs Κῶπαι, cujus meminere
 Homerus, Strabo, Stephanus et alii. Βοιωτι.

alterutri aliquid gravius accideret, cum eo discriminis ventum esset. Sed Bulgarica spes, senioris animum adhuc erigens, precibus ejus nullum relinquebat locum. Deinde plane illi fidem habere ob illa multa, quæ præcesserant, non poterat. Tres igitur hæ calamitates urbi tunc minitæ sunt; nec ulla tamen ad exitum est perducta.

419 IX. Enimverò junior imperator irrita consilia sua gravissime dolens, et illum, qui tunc inciderat, rerum eventum ægre ferens, quasi desperanti similis inde discessit; atque ultra progressus ad locum quemdam divertit, cui Logus nomen est. Inde ad Bulgarorum ducem, qui castra in propinquo habebat, legatos mittit; ac dona eidem partim jam nunc perferri curat, partim in futurum promittit, si copias suas domum reducat. Assensum ad epulas invitat cum tribunis, eosque postriedie lætos domum versus abeuntes prosequitur.

Α φωθείσης τῆς μεταξύ μάχης. Ἄλλ' αἱ τῶν Βουλγάρων ἐλπιδες κουφίζουσαι τὴν τοῦ γηραιοῦ βασιλέως· ἔτι ψυχὴν οὐκ εἶον συνθέσθαι ταῖς ἐκείνου δεήσεσιν. Ἐπειτα οὐδὲ πιστεύειν εἶχον αὐτῷ καθαρῶς ἐκ πολλῶν τῶν προσεληφθῶτων. Τούτων μὲν δὲ τριῶν περιστατῶν τότε κινδύνων τῇ πόλει οὐδεὶς τοῦ σκοπούμενου τετύχηκε τέλος.

Θ'. Ὁ γὰρ μὴ βασιλεὺς ὁ νέος ἄρας ἐντεῦθεν ἀπῆει, σφοδρῶς ἀνιῶμενος πρὸς τὴν ἀωρίαν τῶν βουλευμάτων, καὶ τὴν οὕτω συμβῆσαν τῶν πραγμάτων ἐμέμπετο περιπέτειαν καὶ οἶον εἰπεῖν ἀπεγνωστόι· ἔφακε· καὶ προσελθὼν κατέλυσε παρὰ χωρῶν τινὶ Λόγους ἐπικεκλημένῳ. Ἐκείθεν διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Βουλγάρων, ἀγγυῶν ποῦ στρατοπεδεύοντα· [P. 237] καὶ δῶρα τὰ μὲν ἤδη πέποιφε, τὰ δὲ ὑπισχεῖται, εἰ λαθῶν τὸν οἶκελον στρατὸν ἐπὶ τὰ οἴκου ἀναχωροῖη. Καὶ συνθέμενον πρὸς εὐωχίαν καλεῖ μετὰ τῶν αὐτοῦ ταξιαρχῶν· καὶ τῇ ὑστεραῖα ψυχαῖς ἡδομέναις οἰκαδε προὔπεμφε.

CAPUT VI.

Duo Urbis custodes cum juniore agunt de proditione. Aliis custodibus astu circumventis illum noctu intro-mittunt. Senior bis præmonitus cavendum censet. Magnus logotheta providentiam ejus non probat. Imperator valde anxius. Nepotis adventu cognito ad imaginem Dei Matris confugit. Nepos injuriam avo fieri velat. Suos, ne victoria abutantur, admonet. Avi supplicatio miserabilis. Humanitas nepotis. Patriarcha triumphans reducitur. Triumphus pompa inmodesta. Opulentissimæ ædes diripiuntur: in primis domus logothetæ. Ejus bona omnia aut expilata, aut in fiscum redacta Ipse maledictis vexatus. Civiles discordiæ inioris imperatoris prudentia compressæ. Gregoras seniori addictus. Calamitates particeps.

I. Quæ cum ita se haberent, duo custodes mœ-nium urbis ad juniorem imperatorem, in eo quem diximus loco castra habentem, transfugiunt, nomine alter Camaris, alter Castellanus, fabrilem quamdam artem exercentes: qui seducto imperatore, omnibus arbitris remotis, Cantacuzeno magno domestico excepto, de proditione verba faciunt et scriptas pœllicitationes pecuniarum ac possessionum amplam exigunt. Quibus facile impetratis, et hora et ratione rei gerendæ indicata, ipsi quidem veriti, ne vicinis suspecti essent, postriedie redeunt. Imperator vero quatuor dies ibi cunctatus scalas e funibus confect, quales sunt eæ quæ in maximis onerariis circa malum suspenduntur. Cum destinata nox adesset, proditores vesperi multum vinum mercati vicinis excubitoribus merum bibendum dederunt, ut **420** somno gravissimo omnes oppressi, respiratione excepta, nihil differrent a mortuis. Mediâ nocte adsunt qui scalas ad mœnia apportent, quas mox fune demisso attraxerunt proditores, ac per eas subvectos octodecim armatos introduxerunt; qui deinde, cum in urbem descendissent, portam quæ Romani dicitur facile demoliti sunt, ut imperator cum exercitu, prohibente nemine, ingrederetur.

II. Sed illud pene me præterit. Post solis occasum, Byzantii portis clausis, quidam e proximis

A'. Τούτων οὕτως ἐχόντων αὐτομολοῦσι πρὸς βασιλέα τὸν νέον περὶ τὸ δηλωθὲν χωρῶν στρατοπεδεύοντα δύο τινὲς τῶν τοῦ τείχους τῆς βασιλευούσης φρουρῶν, ὄνομα Κάμαρις τε καὶ Καστελλάνος, τεκτονικὴν τινα μετιόντες τὴν τέχνην· οἱ καὶ ἀπολαθόντες τὸν βασιλέα μηδενὸς ἄλλου συνδόντος πλὴν τοῦ μεγάλου δομestικοῦ Καντακουζηνοῦ, διαλέγονται περὶ προδοσίας καὶ ἀπαιτούσιν ἐγγράφους ὑποσχέσεις χρημάτων ὁμοῦ καὶ κτημάτων ἀφθόνων. Ἄ ἢ πάντα λαθόντες ῥαδίως καὶ διδάξαντες τὴν ὥραν καὶ τὸν τρόπον αὐτοὶ μὲν ἐπανήκον ἐς τὴν ὑστεραίαν δεῖσι τοῦ μὴ ἐς ὑποψίας ἐμπεπτωκίνας τοῖς ἐκ γειτόνων. Ὁ δὲ βασιλεὺς τέτταρας περιμείνας ἡμέρας ἐκεῖ κλίμακα διὰ μηρίθου κατεσκευάκει, ὁποίας καὶ περὶ τὸν ἴσθμὸν αἱ μέγιστα ἀκωροῦσιν ὠκιάδες. D Τῆς δὲ κυρίας ἐληλυθείας νυκτὸς οἱ μὲν προδότες ὄνιον εἰληφότες ἐξ ἑσπέρας οἶνον πολλὸν ἀκρατον πίνειν παρεῖχον τοῖς γείτοσι τῶν φρουρῶν, ὡς ἐντεῦθεν εἰς ὕπνον τραπέσθαι πάντας βαθύτατον καὶ μηδὲν πλὴν τοῦ ἀναπνεῖν ἀποικίνας νεκρῶν. Περὶ δὲ μέσας νύκτας ἤκουσιν οἱ τὴν κλίμακα φέροντες παρὰ τὸ τείχος· ἦν εὐθὺς ἀνιῆσαντο σχολίον χαλάσαντες ἀνωθεν οἱ προδότες, δι' ἧς καὶ ἀνήγαγον τῶν ἐξωθεν ὀπλιτῶν ὀκτωκαίδεκα· οἷς καταβεθηγκόσιν ἐμχοχλεύσαι ῥαδίως (85) τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ καλουμένην εὐμβέθηκε πύλην, καὶ λοιπὸν ἀκωλύτως στρατὸς εἰσεχώρει· εὖν γὰρ τῷ βασιλεῖ.

B'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικρὸν με παρέδραμε. Δύντος γὰρ ἡδὴ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν Βυζαντιῶν πυλῶν κλεισθεσῶν

Variorum notæ.

(85) Capta urbs ab Andronico juniore anno 11, Maii 19. Cantacuzen. lib. 1, cap. 59. DUCANG.

mundi juxta Græcos 6855 (Christi 1528). Iudict.

ἤκε τις καὶ τῶν ἔγγιστα χωρίων τῷ δρόμῳ ἀσθμαίνων· καὶ κρούσας τὰς παρὰ τῇ Γυρολίμνῃ πύλας ἐκπληκτικώτερον ἐκάλει τινὰ τῶν ἔνδον· καὶ ἐλθόντι ἑωρακέναι ἔφασκε [P. 258] πρὸ βραχέος πολλοῦς τινὰς τῶν τοῦ νέου βασιλέως ἀπουθῆ προσελαύνοντας πρὸς τὰ περὶ τὴν Ῥωμανὸν τεῖχην (86) τῆς πόλεως. Ὅπερ ἀκουσθὲν τῷ βασιλεὶ φόβον ἐνέβαλε πλείστον καὶ θόρυβον ἐνεποίησε λογιζμῶν. Καὶ ἔδοξεν ἀνοίξαντι συχνοὺς τῶν στρατιωτῶν ἐξαποστέλλαι, φύλακας περιπολοῦς τοῦ χειρσαίου γενησομένουσ τεύχους ἀπὸ θαλάττης ἀχρι θαλάττης. Ἄλλ' ὁ μέγας ἐμποδῶν γεγένηται λογοθέτης, ἀνάξιον εἶναι φήσας μεγαλοπρεπέσι φρονήμασιν ἐνδιδόναι πρὸς οὕτω σμικροπρεπεῖς ἀκοὰς καὶ φήμας ἀγενεῖς. Ἡ γὰρ μὴ εἶναι τὸ λαληθὲν ἀληθές, ἢ μωρῶν εἶναι τὴν ἐπιχείρησιν, τοσοῦτοις δπλοῖς τῶν τε πυλῶν ἡμοῦ καὶ τῶν τευχῶν πεφραγμένων. Ταυτὸν γὰρ πείσονται, εἰ τῇ εἰσόδῳ νῦν ἐπιχειρεῖν ἐθελήσαιεν οἱ πολέμιοι, ὅποιον καὶ οἱ πρὸς κέντρα λακτιζόντες. Ταυτὶ δ' ἔφασκεν οὗτος, εἶτε διὰ τὸ ἀδαῆς στρατιωτικῶν εἶναι πραγμάτων, εἶτε τοῦ θεοῦ σφῆλαντος τὴν τοῦτου διάνοιαν, ἵνα καὶ πέρας ἡ κυρωθεῖσα ἀνωθεν ψῆφος σχολῆ κατὰ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως καὶ τῶν τοῦτου πραγμάτων.

Γ'. Οὕτω τὸ τρίτον τῆς νυκτὸς παρεβρύη, καὶ συχνοὶ παρὰ τὰς πύλας αὐθις τῆς Γυρολίμνης ἤχον. ἀγροῖκοι τινες ἐκ τῶν προστατειῶν τῆς Βυζαντιδὸς καὶ πολὺν ἐδήλουν τοῖς φύλαξι ἀθροίζεσθαι ὁμίλον ἔξωθεν παρὰ τὰς πύλας τοῦ Ῥωμανοῦ. Ὅπερ αὐθις εἰς τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς ἀνενηνεγμένον εἰς φόβον καὶ θόρυβον ἤγαγε πλείονα· καὶ τραχυτέρα χρησάμενος τῇ φωνῇ πρὸς τὸν μέγαν ἔφασκε λογοθέτην· « Ἐοικας, ἄνθρωπε, σιδήρου φύσιν εἰληφέναι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀδεῶς ἔχεις τῶν λογιζμῶν καὶ οὐκ ἐπαισθάνη τῶν περιστοιχιζόντων ἡμῶς ἀρεὶ κινδύωναι. Ἡ οὐχ ὄραξ, ὡς οὐκ ἐξ μετὸ πρᾶγμα καθῆσθαι, μηδὲ καταδαρθῆναι. Ἄλλ' ὡσπερ τις ἰσχυρὸς πάταγος ὁ τοῦ ἐγγύου μου θόρυβος κροταῖ μου τὰς ἀκοὰς καὶ συγχεῖ μου τὴν διάνοιαν καὶ δεινῶν μοι πέλαγος ἐβῶγε, τὰς γε φρένας τινάττων συχνὰ καὶ κυκῶν καὶ βυθίζων μου τὴν καρδίαν. » Ὅδ' ἀντικρυς Μακκαδαῖος ἦν, τοῖς προτέροις ἐμμένων δόγμασι καὶ περιφρονῶν τὰ λεγόμενα, καθάπερ τις προβλής θαλάττης· ὥστε καὶ ἀνασταξ ἀπῆει καθευδήσων, ἔργῳ δεικνύς ὡς μάταιος ἔχλος καὶ οὐδὲν ἰσχυρὸν τὰ

Δ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς μόνος ἀπολειφθεὶς καὶ οὐκ ἔχων πλὴν τῶν οἰκειῶν μειρακίων ἕτερον, ᾧ κοινωθήσει τοῦ πάθους, ἐπὶ τῆς βασιλικῆς καὶ αὐτὸς ἐν τὴν κατέκλινε κλίνης, μηδὲν τῶν ἱματιῶν ἐκδύς· ἀλλ' ἅμα τοῦτοις καὶ ὄλην ἐνὸςδυμένος σαφῆ τὴν ἀπόγνωσιν ἔκειτο μεμεριζόμενος πικροῖς καὶ ἀλλοπιαλλήλοις λογιμοῖς τὴν ψυχὴν καὶ ὄλον τὸ σῶμα περιστρεφόμενος; τῆδε κάκεισε συχνὰ, ὡσπερ ἂν εἰ

A agris anhelans occurrit, et Gyrolimnæ porta vehementius pulsata aliquem eorum qui intus erant evocare cœpit, et ei qui venisset dixit, vidisse se paulo ante ex junioris imperatoris exercitu complures, qui ad urbis moenia Romani portæ vicina cum festinatione progredierentur. Quæ res audita terrorem imperatori maximum incussit ac ejus animum variis cogitationibus perturbavit. Unde visum ipsi, porta aperta, quam plurimos milites emittere, qui terrestria moenia a mari usque ad mare custodiendo circumirent. Sed magnus logotheta impediit, indignum esse magno animo inquietans, tam levi rumore et ignobili fama commoveri: aut enim falsum esse nuntium, aut stultum esse conatum tam paucorum, cum et moenia et portæ tot armis septæ sint. Idem enim hostibus, si ii nunc ingredi conentur, usu venturum, quod contra stimulum calcitrantibus. Hæc vero dicebat vel ut rei militaris **421** ignarus, vel quia Deus ipse mentem ejus subverterat, ut sententia contra seniore[m] imperatorem et contra res ejus divinitus lata tandem rata esset.

III. Nondam tertia parte noctis elapsa denuo complures rustici e suburbiis Byzantii ad Gyrolimnæ portam adsunt et custodibus indicant, magnam hominum multitudinem foris ad Romani portam convenire. Quod rursus ad imperatoris aures perlatum ejus metum ac trepidationem auxit. Itaque asperiore voce logothetam increpans: « Videris, inquit, homo ferreus esse factus, qui adeo securus sis, nec pericula quæ nos circumstant sentias. Nonne vides rem ejusmodi esse, ut me nec sedere nec dormire patiar? Nepotis enim tumultus aures meas tanquam vehemens aliquis fragor personat meumque perturbat animum, et exaudant in me quidam veluti terrorum fluctus, qui et mentem subinde concutiunt et cor agitatam demersumque obruunt. » Verum ille Machabæus erat, atque in priorie sententia permanens nuntios illos uti rupes marina contemnebat. Proinde surrexit cubitum iturus, ut re ipsa ostenderet inanem esse hostium laborem, ac nullam vim habitura ea quæ illi foris agerent.

IV. At imperator solus relictus, nec quemquam habens, quicum dolorem suum communicaret præter domesticos adolescentulos, in suum lectulum et ipsa incubuit. In quo nulla veste exuta, sed extrema insuper desperatione induta, animo crebris **422** et diversis cogitationibus æstuante jacebat: totum corpus huc atque illuc subinde revolvens, non aliter quam si prunæ lecto subjectæ essent. Interim

Variorum notæ.

(86) *Ad Romanam portam.* Wolfius pro, *ad urbis moenia, Romani portæ vicina.* Sic idem paulo supra, τὴν τοῦ Ῥωμανοῦ πύλην interpretabatur *Romanam*

portam, pro *Romani portam*; quæ sic dicta est a S. Romani æde vicina. Vide *Constantinop. Christ.* lib. 1, sect. 15, n. 9. BOIVIN.

magnus circa palatium et ad palatii fores tumultus A
auditur, junioris imperatoris ingressum nuntians,
et plausus armorum magnus. Erant enim milites
amplius octingentis cum imperatore Ingressi. Simul
etiam undique faustis acclamationibus junior im-
perator salutabatur. Senior vero, tumultu et cla-
more audito, de lecto surrexit perturbatissimus; et
cum neminem haberet, a quo adjuvaretur, neque
ducem, neque militem (palatium enim cubiculi
ministris adolescentibus exceptis desertum prorsus
erat), ad sacram imaginem Dei Genitricis Hodege-
trixæ confugit, ante multos dies in palatium transla-
tam, quæ ei firmo solatio erat. Ad hanc, inquam,
confugit, et humi prostratus cum dolore et lacrymis
ardenter obtestatur, ne periclitantem et sicariorum
ensibus expositum deserat. Exaudivit preces ejus
et festinum tulit auxilium quæ quidvis potest ca-
stissima Dei Genitrix.

θερμῶς, μὴ περιδεῖν κινδυνεύοντα μιαφονίας ἕξιφει
ἐγένετο τῆς δεήσεως αὐτοῦ καὶ ταχίστην ἐχαρίσατο τὴν
ἀγνος Θεοτόκος. τὴν ψυχὴν παραπέμψαι. Ναὶ μὴν καὶ ἐπὶ
ἐχάρισατο τὴν ἐπικουρίαν ἢ πᾶν ὅσα βούλεται δυναμένη πάν-

V. Nam dum ille in palatio Deiparam ad hunc
modum deprecatur, junior imperator foris omnibus
ducibus et tribunis suis convocatis graviter edicit,
ne avum imperatorem vel manu violenta interficiant,
vel ullo contumelioso dicto incessant, nec quemquam
prorsus omnium: « Hanc enim, inquit, victoriam
Deus nobis 423 dedit, non ipsi paravimus. Dei
voluntas movet omnia, et omnia ei famulantur,
stella, aer, mare, terra, homines, fulmina, ignei
turbines, pestilentix, terræ motus, imbres, sterili-
tates, et alia consimilia, partim ad felicitatem, partim
ad infelicitatem ac potius castigationem. Nobis
igitur hodiernæ castigationis ministris et execu-
toribus victorias et tropæa largitur. Fortassis au-
tem cras aliis contra nos utetur: et quales nos in
eos luerimus, qui in manus nobis castigandi tra-
duntur, tales utique et illi, quibus trademur, in nos
futuri sunt. Quare si nos neque cognatio neque
ejusdem gentis necessitudo ad clementiam et mise-
ricordiam adducit, nostri ipsorum saltem respectu
humanitate uti nunc satius est, ne ipsi graviores
Dei indignationem experiamur. »

VI. Interea quidam e palatio egressus juniore
imperatorii portam aperit et ab avo hunc nuntium
affert: « Quoniam hodie Deus, mi fili, sceptrum
imperatorium mihi ademptum tibi donavit, unum
hoc beneficium a te peto pro multis quæ ab ipso
ortu tuo in te contuli (omitto enim hoc rerum mea-
rum statu, me tibi ipsius nativitatibus et progressionibus
in vitam, post Deum, auctorem fuisse), dona mihi
vitam meam; parce paterno capiti; nec violento
ferro eum sanguinem hauri, a quo tu vitæ fontem

κρατῆρας εἶχε πυρὸς ὑφάπτουτας κάτωθεν τὴν κλί-
νην. Τούτων οὕτως ἐχόντων πολλὸς ἠκούσθη θόρυβος
ἔξω περὶ τὰ βασιλεία καὶ τὰς βασιλείου πύλας, τὴν
τοῦ νέου βασιλέως περιγῶν εἰσοδόν, καὶ κρότος ὀπλῶν
μᾶλα πολλός· [P. 259] ἦσαν γὰρ οἱ συνεισελθόντες τῷ
βασιλεὶ στρατιῶται πλείους ὀκτακισίων· καὶ ἅμα
πανταχόθεν εὐφημῖαι καὶ γλῶσσαι τὸν νέον ἀνακη-
ρύττουσαι βασιλέα. Αἰσθόμενος δ' ὁ γηραιὸς βασι-
λεὺς τοῦ θορύβου καὶ τῆς βοῆς, ἐξάνεστη τῆς κλίνης,
ἐκπλήξει πολλῇ συνεχόμενος· καὶ μὴ ἔχων οὐδένα
τὴν βοηθήσοντα, μήτε στρατιώτην, μήτε στρατηγόν·
πλὴν γὰρ τῶν θαλαμηπόλων μερακίσκων ἐρμῖα
πολλὴ τὰ βασιλεία εἶχε· καταφεύγει πρὸς τὴν θείαν
εἰκόνα (87) τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Ὁδηγη-
τρίας. Συχνῶν γὰρ ἡμερῶν ἐκοιμήθη πρὸς τὰ βασι-
λεία πρότερον καὶ ἦν αὐτῷ παραμύθιον ἀσφαλές.
Πρὸς ταύτην τοῖνον καταφυγῶν καὶ περιχυθεὶς τυ-
δαφος (88) μᾶλα περιαλγῆς τε καὶ ἐνδακρυσ εἶδετο

Ε'. Τοιαύτας γὰρ ἔδον τῶν βασιλείων αὐτοῦ τὰς
δεήσεις τῇ Θεοτόκῃ προσφέροντος, ὁ νέος ἔξωθεν
βασιλεὺς συγκαλέσας πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν στρα-
τηγούς καὶ ταξίαρχους παρεκλεύετο μᾶλα σφοδρῶς,
μήτε χεῖρα φονεύτριαν, μήτε γλῶσσαν ὑβριστριαν
ἐπενεγκεῖν μήτε τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ, μήτε μη-
δενὶ τῶν ἀπάντων ἐτέρῳ· « Οὐ γὰρ ἡμεῖς, » ἔφη,
« ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμῖν τὰ τοιαῦτα παρέσχετο τρόπαια.
Καὶ Θεοῦ μὲν βούλησις πάντα κινεῖ· ὑπηρετεῖ δὲ
πάντα, ἀστέρης, ἀῆρ, θάλασσα, γῆ, ἄνθρωποι, κε-
ραυνὸν, πρηστήρες, λοιμοὶ, σεισμοὶ, ὕετοί, βράχιοι,
καρπῶν ἀφορίαι, καὶ ὅσα τούτοις ἐπόμενα, τὰ μὲν
πρὸς εὐδαιμονίαν, τὰ δὲ πρὸς κακοδαιμονίαν, ἢ μάλ-
λον πρὸς παιδευσιν καὶ σωφρονισμόν. Ὑπέρτατος
δὲ οὖν ἡμῖν καὶ κολασταὶς τῆς παρουσίας χρώμενος
παιδεύσῃ; δίδωσι νίκας καὶ τρόπαια ταῖς ἡμῶν ἐ-
ξήσιας. Χρῆσεται δ' ἰσως ἄλλοις αὐρίον καθ' ἡμῶν·
καὶ ὅποιοι καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα τοῖς ἐς τὰς ἡμῶν χεῖ-
ρας παραδοθεῖσιν εἰς παιδευσιν, τοιοῦτοι πάντως
ἔσονται καὶ ἡμῖν, οἷς ἡμεῖς παραδοθησόμεθα. Ὡστε
εἰ μὴ οὐκ ἔλεον καὶ οἶκτον συγγενικῶν τε καὶ ὁμο-
φύλων αἱμάτων, διὰ γούν πρόνοιαν ἡμῶν αὐτῶν φι-
λανθρωπίᾳ νυνὶ χρῆσασθαι βέλτιον, μὴ βαρύτερας
D αὐτοὶ πειραθῶμεν θεομητίας. »

Γ'. Ἐν τούτοις ἐλθὼν τις ἐκ τῶν βασιλείων
ἀνέφξεν τε τὰς πύλας τῷ νέῳ βασιλεῖ, καὶ ἀγγελίας
αὐτῷ ταύτας κομίζει παρὰ τοῦ πάππου· « Ἐπειδὴ
τὴν ἡμέραν ὁ Θεὸς ἀφελὼν ἐμοῦ τὸ βασιλείον, οὐ μόνον
σχήπτρόν σοι τοῦτ' ἐχαρίσατο, μίαν ταύτην αἰτῶ
παρὰ σοῦ χάριν ἀντὶ πολλῶν, ὧν ἐξ αὐτῆς σοι γε-
νήσεω; ἐδεδώκειν αὐτό; (ἔω γὰρ λέγειν ἐν ταῖς παρ-
οῖσαι; τύχαις ὧν, ὅτι καὶ τῆ; γενέσεω; αὐτῆ; καὶ
τῆ; ἐς βίον προσόδου μετὰ γε Θεὸν αὐτό; σοι κατέστη
αἷτιο;)· [P. 260] χάρισαι μοι τὴν ἐμυτοῦ ζωὴν· φεί-

Variorum notæ.

(87) Quæ tum in palatio asservabatur. Vide
Constantinopolim Christ. lib. iv, pag. 91. PUCANG.

(88) Non satis scio, an eum humi prostratum

adorasse imaginem dicat, an pulvere conspersisse
caput: an imam imaginis partem humi jacentem
esse amplexum. WOLFFS.

σαι πατρικῆς κεφαλῆς · μή βίαιον ἐπενέγκῃς αἵματι A
 σίδηρον, ἀφ' οὗ σὺ τὰς πηγὰς ἐδέξω τοῦ ζῆν. Ἄν-
 θρωπος μὲν ἐπόπτης ἐστὶν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς · τῶν
 δ' ἀνθρωπίνων πράξεων ἐπόπται γῆ τε καὶ οὐρανόσ.
 Μῆ δὴ οὖν ἐθειλήσῃς ἀθεμίτων ἔργων καὶ ὄλων οὐδεὶς
 πω τετόλμηκεν ἐξ αἰῶνος ἐπόπτας λαβεῖν γῆν τε
 καὶ οὐρανόν. Εἰ δ' ἀδελφικὸν αἷμα κατὰ τοῦ Κάιν
 ἔδδα πάλα· πρὸς Κύριον, πῶς οὐ πατρικὸν αἷμα
 βρῆσαι πρὸς Κύριον καὶ γῆ τε καὶ ἡλίω καὶ ἀστράσι
 τὸ τοσοῦτον ἀναγγελεῖ τόλμημα καὶ διατραγωδήσει
 πρὸς ἅπαντας βασιλέας ἐθνῶν; Αἰδέσθητι γῆρας
 ἔλασινδν ἐμοὶ μὲν βίου τελευτῆν οὐκ εἰς μακρὰν
 ὑπισχνούμενον, σοὶ δὲ φροντίδων μακρῶν ἀνάπτου-
 σιν. Αἰδέσθητι χεῖρας, αἱ σὲ πολλάκις ἐν σπαργάνοις
 ὄντα καὶ γάλαξιν ἠγκαλίσαντο. Αἰδέσθητι χεῖλη πολ-
 λάκις μετὰ θερμοῦ σε τοῦ φίλου φιλήσαντα καὶ
 δευτέραν προσειπόντα ψυχῆν. Κάλαμον ἐρόιμμένον
 ὑπὸ τῆς τύχης οἰκτεῖρον καὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐθειλήσῃς
 δευτέραν ἐπενεγχεῖν συντριβῆν. Μῆ ταῖς παρούσαις
 ἀνθρωπος ὧν πιστεῦε τύχαις · ἀλλ' ὅρα τὸ τῶν πραγ-
 μῶτων ἀδέβαιον καὶ ἀστάθμητον ἀρξάμενος ἐξ ἐμοῦ.
 Ὅρα μακροῦ βίου τέλος. Θαύμασον, πῶς μία δὴ νύξ
 αὐτῆ με βασιλέα παρειληφύλα πολυετῆ βασιλευόμε-
 νον οἴχεται καταλιμπάνουσα. Ὁ τοῖτοι τοῖς λόγοις
 μιλαισιθεὶς ὁ νέος Ἀνδρόνικος μικροῦ καὶ θα-
 κρῶν ἡττων γενόμενος εἰσσιει τὰ βασιλεία, πολλὴν
 ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ πάππου ποιούμενος πρόνοιαν.
 Καὶ πρῶτα μὲν τῆ σεβασμῆς τῆς Θεομήτορος εἰ-
 κόνι (89) τὴν προσήκουσαν ἀποδοῦς προσκύνησιν, ἔπειτα τὸν πάππον ταύτης ἔχόμενον ἀπολαδῶν ἠσπάσατό
 τε περιπτυξόμενος καὶ λόγοις ἀνεκτῆσατο μελιχόσις.

Z. Ἐκεῖθεν ἄπεισιν εἰς τὴν τῶν Μαγγάνων μο- C
 νην, ἐνθα φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν ἐν ἀδέσμω φυ-
 λακῆ τὸν πατριάρχην Ἥσαιαν καθῆσθαι. Τοῦτον οὖν
 ἄρας ἐκεῖθεν καὶ ἐφ' ἐν τῶν βασιλικῶν ὀχημάτων
 ἀναβιδάσας, ὡς εἶχε τῶν ἐρυθροβαφῶν κοσμημάτων,
 τῷ πατριαρχικῷ φέρων ἀποδίδωσι θρόνον · οὐκ ἐπι-
 σκόπων τινῶν οὐδὲ πρεσβυτέρων προσεδούτων καὶ
 ἐπομένων, ἀλλ' αὐλητῶν καὶ αὐλητρίδων καὶ ὄρχη-
 στῶν καὶ ὄρχηστρίδων σὺν ψαλαῖς χαρμοσούσι τὴν
 πομπὴν ποιουμένων ἐκεῖνην. Ἐν μία τις, ἡ μάλιστα
 τῶν ἄλλων αὐλητρίδων δοκιμωτάτη, ἔππου ἐν ἀνδρικῷ
 τῷ σχήματι ἐπιβαίνουσα τοῖς στρατευομένοις εἶπετο
 μὲν καὶ πρότερον, εἶπετο δὲ καὶ νῦν προπομπεύουσα
 τε τῷ πατριάρχῃ καὶ ταῖς συνήθεσι καὶ πορνικαῖς
 φλυαρίαις τὸν τε πατριάρχην, καὶ ὅσοι τότε παρῆσαν, εἰς γέλωτας ἀσήμεους βᾶττα παρσύρουσα.

H'. Ἦν δ' ἔωθεν ἐς ἑσπέραν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν D
 ἐκεῖνην κενωθέντα τὸν διδον ἅπαντα τῶν οἰκῶν τῶν
 λαμπροτάτων καὶ λείψανα τὴν ταχίστην καταστάν-
 τας αὐτοῦς ἐρείπιων καὶ δημοτικῶν ἄθρομα · καὶ
 [P. 261] μάλιστα πάντων τὴν τοῦ μεγάλου λογοθέτου
 λαμπροτάτην οἰκίαν, καὶ ὅσα τῶν χρημάτων ἐν τε
 τῇ οἰκίᾳ ἐταμιεύοντο, καὶ ὅσα φθάσας τισὶ τῶν φί-
 λων παρέθετο. Τῶν γραμματέων γὰρ εὐρεθέντων,
 ἃ τοὺς εἰληφῆσας φίλους ἐδήλου, λαφύρων μερὶς
 ἐγγελέγητο πάντα καὶ οὐδὲν τῶν ἀπάντων αὐτῷ παρ-
 ελείφθη · ἀλλὰ τὰ μὲν εἰς τὸ βασιλικὸν εἰσενήνεκται

accepisti. Homo quidem cœlum et terram intuetur :
 humanas vero actiones cœlum et terra intuentur.
 424 Ne velis igitur nefandi facinoris, quale ab omni
 ævo nemo unquam ausus est, inspectores habere
 cœlos et terram. Quod si fraternus sanguis olim ad
 Dominum contra Cainum clamabat, quanto magis
 paternus sanguis ad Dominum clamabit, et terræ et
 soli et astris tantum facinus annuntiabit et apud
 omnes gentium reges detestabitur? Reverere senec-
 tam misericordia plenam, quæ mihi quidem vitæ
 finem proximo tempore, tibi autem magnarum solli-
 citudinum cessationem pollicetur. Reverere manns,
 quæ te sæpe in cunis et in sinu matris amplexæ
 sunt. Reverere lobia, quæ te sæpe summa charitate
 deosculata sunt et alteram animam appellarunt.

B Calami a fortuna projecti miserere, nec tu eum de-
 nuo conterere velis. Ne tu, cum homo sis, præ-
 senti fortunæ confidas; sed rerum inconstantiam
 et varietatem a me ipso exorsus considerato. Res-
 pice longæ vitæ finem. Admirare, ut una nox, quæ
 me multorum annorum imperatorem accepit, alieno
 imperio subjectum relinquat. Illis verbis junior
 Andronicus delinitus vix etiam a lacrymis tempe-
 rans palatium ingreditur et de salute avi curam di-
 ligentem suscipit. Ac primum venerabilem Dei Ge-
 nitricis imaginem ea qua par est adoratione imper-
 tit; deinde avum illi inhærentem abductum salutat,
 amplectitur et blandis verbis recreat.

. VII. Inde in Manganorum monasterium abit, ubi
 patriarcham Isaiam in custodia vinculis libera se-
 dere diximus. Quem inde abductum et uni ex im-
 peratoriis curribus impositum, 425 ornamenta, ita
 ut erant, rubra præferenti, in patriarchicum solium
 restituit, nullis episcopis aut presbyteris sequenti-
 bus aut antecedentibus; sed tibi cinibus et tibi cinis.
 saltatoribus et saltatricibus comitantibus, ac lætis
 canticis eum prosequentibus. Quarum quidem tibi-
 cinarum una probatissima habitu virili equitabat; et
 militet, ut secuta antea fuerat, ita tunc quoque se-
 quebatur, patriarcham vero ipsum antecedebat,
 quem solitis et meretriciis nugis, ut et cæteros qui
 aderant, ad illiberalem risum facile provocabat.

D VIII. Eo die a mane ad vesperam omnes opes do-
 morum splendidissimarum exhauriri et ipsas domos
 ita statim dirui ac vulgi ludibrium esse cerneretis,
 ut vix rudera superessent: in primis magni logo-
 thetæ ædes magnificentissimas, in quibus quidquid
 opum repositum erat, direptum est; item quidquid
 ille apud quosdam amicos deposuerat. Litteris enim
 repertis, quibus perscriptum erat quid quisque
 amicus accepisset, omnia prædæ fuerunt; nec om-
 nium rerum quidquam ei est relictum: sed alia in
 fiscum relata, alia manibus vulgi distracta. Ita su-

Variorum notæ.

(89) Deiparæ Hodegetriæ, ut supra (c. 431). Deuce.

bito una cum liberis ad egestatem redactus est qui post imperatorem omnium felicissimus habebatur; et cui per multos annos mera quadam prosperitate frui contigerat, is uno die totum ac merum tristitiae poculum hausit. Ibi homines querulos dicere audires cum alia, tum opes illas pauperum esse sanguinem et lacrymas, contributas videlicet et suppeditatas ei ab iis quibus Romanarum provinciarum et urbium administratio commissa fuisset, ut cum illi Romanos crudeliter pro aere emptis mancipiis tractarent, ipsa miseris confugium ad imperatorem obstrueret, quo magna illa facinora ab omni parte manerent impunita. Itaque viuidietæ oculum non perpetuo dormitasse, sed expectatum sero ac vix tandem debitas illi pœnas irrogasse. Quæ cum vulgo cantarentur, calamitatem ejus acerbiorē faciebant.

IX. Quis vero enumeret seditiones illas, quibus tunc Romani omnes atque in primis Byzantii inter se laborarunt? Nam duobus imperatoribus dissidentibus etiam subditi ut sit dissidebant: ut furore quodam liberi contra parentes, parentes contra liberos, fratres contra fratres, vicini contra vicinos, et quod majus est, episcopi contra episcopos, presbyteri contra presbyteros, monachi contra monachos sævirent. Quod ni imperator humanissimo ingenio præditus et militum et plebis impetum repressisset, fortassis illi templa et domos Byzantium prædam Mysorum effecissent: fortassis etiam cædes plurimæ patratae essent, cum multi a se invicem pœnas expetere vellent, si quis alteri in dissidio, illo contumeliose insultasset. « Nam si ego, inquit imperator, iis qui vel petulant lingua, vel ense insidioso contra me nisi sunt, crimen omne remisi, multo magis vobis id erga conservos vestros est faciendum; partim quia exemplum meum imitari debetis, partim quod non ignoratis, haud eundem esse exitum ejus cædis, qua imperator, ac ejus, qua homo privatus interfectus sit. »

X. Quod si et nos, seniori imperatori merito adiecti, tempestatis illius fluctus aliquot sustinimus, nihil est novi. Neque enim æquum erat, nos neutri parti studere, ut Solon monuit. Præterea consentaneum est, ipso pastore percusso universum gregem pro rata parte mala perpeti.

CAPUT VII.

Niphon seniori cur infensus. Ejus male tractandi auctor. Invidus. Ingratus. Andronicus senior soli imperii insignia retinet. Aquinus redivus ei assignatus. Logotheta Didymotichum relegatur. Isaias patriarcha seniori insultat. Episcopis et sacerdotibus pœnas irrogat. Joannes, Heracleæ metropolitanus, Gregore avunculus, moritur. Ejus elogium. De eodem plura in ejus vita, quam Gregoras scriptam a se testatur.

I. Fuit ille dies quartus et vicesimus mensis Maji undecimæ indictionis, quo hæc omnia gesta

πρυτανεῖον, τὰ δὲ δημοτῶν διενεῖμαντο χεῖρες· καὶ γέγονε πένης εὐθὺς ὁμοῦ τοῖς παῖσιν ὁ πάντων μετὰ βασιλέα εὐδαιμονέστατος πᾶσι δοκῶν. Ἀκράτου γὰρ τῆς εὐδαιμονίας ἐν πολλοῖς ἀπολαυτικῶς τοῖς ἡλίοις ὅλον ἐκπέπυκεν ἀκρατον ἡμέρα μίᾳ τὸν τῆς λύπης κρατῆρα. Καὶ ἦν ἀκούειν τῶν μεμφιμοίων λεγόντων τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς πενήτων ἦν αἵματά τε καὶ δάκρυα τὰ τοιαῦτα χρήματα, συνεισφερόμενά τε καὶ χορηγούμενα παρ' οἷς ἐπετέτραπτο πόλεων τε καὶ χωρῶν διοικήσεις Ῥωμαίων· ἐν ἐκείνων μὲν ἀπηνῶς χρωμένω τῶν ταλαιπώροις Ῥωμαίοις, οἳ τιν ὠνητοῖς ἀνδραπόδοις, αὐτοῖς ἐπιτειχίζη τοῖς τὴν ἐς βασιλέα καταφυγὴν καὶ μένη τὸ μέγα τοῦτο δεινὸν ἀνεκδίκετον πανταχόθεν· ὅθεν ὁ τῆς δίχης ὀφθαλμὸς οὐκ εἰς τέλος κεκοίμηται, ἀλλὰ διανίστη καὶ τὴν προσήκουσαν ὄψε καὶ μῶλι· ἐπήνεγκε κλάσειν. Ταῦτα παρὰ πολλῶν ἀδόμενα πικροτέρην ἐποίησεν τὴν τοῦ ἀνδρός συμφορὰν.

Θ. Πῶς δ' ἂν τις ἐξαριθμοῖ τὴν τότε πρὸς ἀλλήλους ἐπανάστασιν πάντων Ῥωμαίων, καὶ μάλιστα γὰρ τῶν Βυζαντιῶν; Ἡ γὰρ τῶν δυοῖν βασιλείων διαφορὰ διαφόρους ὡς τὸ εἶδος καὶ τοὺς ὑπάρχους ποιήσασα κατ' ἀλλήλων ἐξέμηνε· τέκνα κατὰ γονεῖν, φημί, καὶ γονεῖς κατὰ τέκνων, ἀδελφοὺς κατ' ἀδελφῶν καὶ κατὰ γειτόνων γείτονας· τὸ δὲ μείζον, ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους κατ' ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, καὶ μοναχῶν κατὰ μοναχῶν. Καὶ εἰ μὴ βασιλεὺς φιλανθρώπου γνάμης τυχὼν ἐς ὑπερβολὴν τῶν τε στρατιωτῶν καὶ τοῦ δήμου τὴν φορὰν ἀνεχαίτισε, τάχ' ἂν Μυσῶν λείαν εἰργάζοντο τὰ τε ἱερὰ καὶ τῶν Βυζαντιῶν τοὺς οἴκους· τάχα δ' ἂν καὶ φόβος ἠγείρετο πλείστος, δίχτην βουλομένων παρ' ἀλλήλων τῶν πλείστων λαμβάνειν, εἰ τίς τι κατὰ τὰς μάχας ἐκείνας ἐμπεπρώνηκεν. « Εἰ γὰρ ἐγώ, φησὶν ὁ βασιλεὺς, « τοῖς γλώσσᾳν τε βακχεύουσαν καὶ ξίφος ἐπίβουλον ἄρασι κατ' ἐμοῦ πᾶσαν αἰτίαν ἀφῆκα, πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς τοῦτο ποιεῖν χρὴ πρὸς τοὺς συνδούλους· τοῦτο μὲν καὶ ὡς τὴν μίμησιν ἀναφέρειν ὀφείλοντας εἰς ἐμέ· τοῦτο δὲ καὶ ὡς εἰδόμενος οὐχ ὁμοίον ὄν τὸ τῆς ἐκθάσεως τέλος ὑπάρχου τε φονευθέντος καὶ βασιλέως. »

[P. 262] I. Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς τῆ γρηραῖᾳ κατὰ τὸ εἶδος προσκαίμενοι βασιλεῖ ῥόθιοις τισὶν ἐνετύχμεν τοῦ χειμῶνος ἐκείνου, καινὸν οὐδὲν. Οὐτε γὰρ δίκαιον ἦν, ἡμᾶς μηδεμιᾶ προσκείσθαι μερίδι, τοῦ Σόλωνος τοῦτο προτρέποντος· καὶ πρὸς γὰρ τῶν εἰκότων αὐ, τοῦ πομπένος καταχθέντος· δεῖνὰ παθεῖν κατὰ τὸ ἀνάλογον ἅπαν τὸ ποίμνιον

Variorum notæ.

(90) Proinde die 5 ab urbe capta, Ducang. — Cantacuzenus urbem ait a juniore Andronico occupatam die Maii 19, Gregoras die ejusdem mensis

24. Cave enim credas, id quod Ducangius credit, Gregoram hoc loco voluisse assignare diem quintum ab urbe capta. Imo diem ipsum capta

ως, ἐν ἣ ταῦτα πάντα τετέλεσται. Περὶ οὖν δεῦτην ἂν
 ὄψιν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπανόησι τῷ βασιλεῖ πρὸς
 τὰ βασιλεία ὑπαντήσας ὁ χρηματίας πατριάρχης
 Νίφων ἤρατο ὅτι βούλοιο πράττειν ἐπὶ τῷ πάππῳ;
 Τοῦ δὲ φιλόνηρωκα φήσαντος καὶ βασιλικά ἐδυσχε-
 ρανέ τε τὰ μέγιστα καὶ ἐμέμφετο. Ἦν γὰρ οὗτος
 καὶ πρὸς ἅπαντας μὲν τοὺς εὖ πράττοντας τὴν γνώ-
 μῃν διάστροφος καὶ φθόνου μεστός· Ἰδὲ δ' ἐς τὰ
 μέγιστα ἦν μίσος ὑποκαθήμενον τρέφων ἐκ πολλοῦ
 κατὰ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως, ὅτι μὴ ἐπεκύρωσε
 τούτῳ, ὅτε τὰς δίκας τῆς τε ἱεροσυλίας καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἀτοπημάτων ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐαλωκώς τῶν πα-
 τριαρχικῶν ἐκπέπτωκε θρόνων. Ὅθεν πρῶτον δι' ἐν
 μὲν δὴ τοῦτο, καὶ δεῦτερον, ὅτι καὶ τοὺς πατριαρ-
 χικὸς αὐθις ὠνειροπόλει θρόνους καὶ ἐβούλετο τού-
 τον ἐκ μέσου πεποιτηκώς ἀκώλυτον εὐρεῖν τὴν τῆς
 δόξης ἀνάστασιν, φησὶ πρὸς τὸν βασιλέα· «Εἰ βούλει,
 φησὶ, βασιλεύειν ἀφθῶς, μὴ δῶς ἐτέρῳ τὴν δόξαν
 σου· ἀλλὰ πάντα τοῦ πάππου τὰ τῆς βασιλείας ἀφε-
 λόμενα σύμβολα τριχίνον ῥάκος ἀνάγκασον ὑπελθεῖν,
 κἀκείτω ἢ πρὸς εἰρκτῆν, ἢ πρὸς ὀπερολίαν παράπεμ-
 ψον.» Ἐφεσις γὰρ τῷ μοιθηρῷ τούτῳ Νίφωνι ζέουσα,
 μὴ αὐτὸν μόνον χρηματίσαντα λέγεσθαι πατριάρχην,
 ἀλλὰ κακείνον χρηματίσαντα βασιλέα. Φάρμακον γάρ
 τι τοῦτο τῆς αὐτοῦ βασκανίας ἐνόμιζεν οὐκ ἐνθυμού-
 μενος ὅπως ὁ μάταιος, ὅτι φαῦλον καὶ ἀφηνῆ τυγχά-
 νοντα ἀνθρώπων ἀνειληφώς ἐκείνος καὶ τιμὰς ἐκ τι-
 μῶν ἀεὶ χαριζόμενος ἐπὶ μέγιστον ὕψωσε δόξης τε
 καὶ πλοῦτου καὶ περιφανείας.

Β. Ἀλλὰ τούτοις αὐτοῦ γε τοῖς λόγοις καὶ τῶν περὶ
 τὸν βασιλέα τινὲς συμπήσαντες ἐπισαν ἀποθεῖναι
 τὴν περὶ τὸν πάππον φιλόνηρωκα, [P. 263] γνώμην·
 καὶ εἰ μὴ τελείως, ἀλλ' οὖν ἀμφιρῥεπῆ πεποιήκασι
 καὶ βουλομένην συμμεριστῆν ἐαυτῷ τῆς βασιλείας
 καταστήσαι τὸν πάππον, ἐμπόδιον οὗτοι κατέστησαν.
 Ὅθεν μετὰ πλείστα σκέμματα κεκύρωται, περικείσθαι
 μὲν τὸν πάππον τὰ βασιλικά σύμβολα, καθῆσθαι δ'
 ἐν τοῖς τῶν βασιλείων θαλάμοις ἀπρόσιτόν τε καὶ ἀπρα-
 κτόν, ἔχοντα πρὸς διατροφήν ἑαυτοῦ τε καὶ ὅσοι ἐναπε-
 λείφθησαν αὐτῷ μειρακίσκοι (91) τὴν ἐπέτειον πρόστο-
 δον τῆς ἀλευτικῆς, ἢ πρὸ τοῦ Βυζαντίου τελεῖται, δέκα

sunt. Eo ipso die sub vesperam imperatori in pala-
 tium redeunti obviam factus Niphon, qui patriar-
 cha fuerat, rogat, quo pacto tractaturus esset avum?
 Illo respondente, humaniter et ut imperatorem
 deceret, gravissime tulit eumque reprehendit. Erat
 enim hic cum erga eos omnes, quibus fortuna fa-
 vebat, perverso animo et invidentia plenus, tum
 privatim ac præcipue in seniore imperatore
 odium obscurum et inveteratum animo aiebat; quod
 is nullam sibi opem tulisset, cum sacrilegii cetero-
 rumque criminum reus manifesto deprehensus at-
 que condemnatus patriarchico solio exciderat. Ita-
 que ob eam primam causam, deinde et quia
 patriarchatum denuo somniabat, volebatque ad
 eam dignitatem aditum sibi facilem illo sublato re-
 perire, imperatorem sic alloquitur: « Si citra me-
 tum **428** imperare studes, ne dato honorem tuum
 alteri; sed omnibus imperii insignibus avo ablatis
 cilicium injiceito, et vel in carcerem conijcito, vel
 relegato. » Id enim nefarius ille Niphon cupide
 agebat, ut non ipse solum pridem patriarcha, sed
 et Andronicus pridem imperator diceretur. Hoc
 enim invidentiæ suæ remedium statuebat homo vanus,
 haud reputans, se vilem adhuc et obscurum
 ab illo susceptum et honoribus subinde auctum ad
 summum denique splendoris, opum et dignitatis
 gradum ab eodem fuisse evectum.

II. His autem ejus verbis alii quoque nonnulli
 proceres suffragati imperatori persuaserunt, ut be-
 nignam erga avum mentem exueret, et eum si non
 omnino perverterunt, dubium certe ac vacillantem
 effecere. Volenti quippe avum imperii socium ad-
 mittere ii obstiterunt. Unde post plurimas delibe-
 rationes decretum, ut avus imperii quidem insignia
 gestaret, sed in palatii thalamis sederet otiosus,
 nec in publicum prodiret, et ad suum ipsius victum,
 nec non adolescentum, qui cum eo remanserant,
 haberet annum redditum piscationis (qui ante Byzan-
 tium penditur (erat autem illo tempore fere decies

Variorum notæ.

urbis ab eo poni hinc patet, quod ait, ἡ ἡμέρα
 ἐκείνη, ἐν ἣ ταῦτα πάντα τετέλεσται, *dies quo hec
 omnia gesta sunt*, nempe ea omnia quæ toto capite
 superiori narravit. Superest itaque ut inquiremus,
 uter in die assignando erraverit, Gregorasne, an Can-
 tacuzenus. Ipsa Cantacuzeni verba afferam. Ἐπο-
 λέμησαν δὲ (loquitur de utroque Andronico) ἐν ἐν-
 μηνί καὶ ἔτεσιν ἑξ, ἀρξαμένων ἀπὸ τοῦ ἐνάτου καὶ
 εἰκοστοῦ ἔτους; ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις
 ἐν τετάρτῃ Ἰνδικτιῶνι, ἐνεακαίδεκάτῃ ἄγοντος
 Ἀπριλίου, ἀχρὶ τοῦ πέμπτου καὶ τριακοστοῦ ἔτους,
 ἐπὶ τοῖς ω' καὶ χ' ἐν πρώτῃ ἐπὶ δέκα Ἰνδικτιῶνι,
 Μαίου ἐνάτῃ ἐπὶ δέκα. Id est, ut fere vertit Pontau-
 sus, *Belligerant annos sex, mensem unum, inci-
 pientes nimirum anno ab orbe condito vicesimo nono
 supra sex milia et octingentos, indictione quarta, de-
 cimo nono Aprilis die, et ad annum quintum et trice-
 simum supra mille octingentos, indictionem undeci-
 mam, et decimum nonum diem Maii producentes.*
 Chronologia hæc tota fere vitiosa est. *Belligerant*,
 inquit, *annos sex*; imo, *annos septem* (vide Gregor.

lib. xii, cap. 5), siquidem anni totidem effluerunt
 a mense Aprilis indictionis quartæ ad mensem Maium
 indictionis undecimæ. Deinde initium belli ponit
 Aprilis die 19, quod a Gregora, *Hist. lib. viii,*
 cap. 6, sect. 4, ponitur *Aprilis die 20*. Tum ait
 bellum productum esse *ad annum quintum et trice-
 simum*, quod ipse dixit productum esse usque ad
 Indictionem undecimam, quæ incidit in annum tri-
 cesimum sextum. Idem, ut summam annorum
 mundi compleat, addit ω' καὶ χ', errore manifesto,
 pro ω' καὶ σ', seu 6800. Denique diem assignat,
 eum quem supra diximus, nempe *diem Maii 19*,
 pro quo Gregoras diem posuit *ejusdem mensis 24*.
 Judicet nunc aequus lector, utri potior fides ha-
 benda sit. Apud me certe Cantacuzenus hoc loco
 nullam meretur, cujus chronologia (si tamen ea
 ejus esse existimanda est) tot habet vitia in verbis
 tam paucis. BOVIN.

(91) Seu ἀρχοντοπούλοι, de quibus supra lib. viii,
 pag. 181. B. Ducang.

mille aureorum) magnus vero logotheta Didymotichum relegaretur.

III. Porro Isaias patriarcha tot annorum imperatorem solio deturbatum et velut conjectum in carcerem videns non indoluit, sed exsultavit, et vocem emisit duritiæ suæ et amentitiæ ac potius insanitiæ testem: Lætabitur, **429** inquit, justus, cum viderit ultionem¹; se ipsum quidem justum, imperatoris vero abdicationem ultionem vocans. Deinde ad vindictam et ad persequendos episcopos ac presbyteros sese convertit, eorumque aliis sacerdotalis muneris administratione ad certos annos interdixit, aliis usque ad obitum. Fuere etiam, quos lenius multarit. Sed, ut paucis absolvam, neminem eorum qui seniori imperatori favissent impunitum dimisit.

IV. In his et Joannes, qui meus ab infantia post Deum curator fuerat, matris meæ frater, provecia ætate in sua metropoli vitam cum morte commutat. Quem neque senium, neque pedum plaga adducere potuit, ut de juvenili et vehementi austerioris vitæ exercitatione quidquam ad obitum usque remitteret. Erat autem ejus metropolis. Heraclea Pontica. Sed et hunc primum populus Heracleoticus vidit; patrem bonum et Deo plenum, non agrestem virum et temerarium doctorem et linguam e suggesto insanam et importunam exsertantem, quæ et auditorum aures sauciaret, et magnum ineptumque tumultum excitaret, nunquam vero ad utilia se conferret: sed et lingua et auribus et animo ab adolescentia probe institutum et omni doctrina tum sacrum profana imbutum, ut et moribus et eloquentia satis ad auditores suos regendos instructus esset, et ad eas regulas præscribendas, quæ morum elegantiam forment, et vires prævalidas temperent, et animorum impetus **430** moderentur, et omnem immodestum motum coerceant. Quantus autem et qualis fuerit hic vir in omni genere virtutum, ex vita ejus a nobis conscripta cuius particulatim cognoscere licet.

CAPUT VIII.

Michael Bulgarus bellum Andronico juniore inferit. Legatis ad se missis quid responderit. Utrinque se ad pugnam parant. Imperatrix filio timet. Eum cum Michaele genero reconciliat. Melochites essul æturguie doloribus cruciatur. Senior utroque oculo captus omnibus ludibrio est. Synadeni inhumanitas. Solus Cantacuzenus fortuna moderate utitur. Ejus elogium. Apophthegma. Syrgiannes, fide variis modis sancitæ, e carcere educitur. Annonæ copia apud Byzantios.

VIII Sed priusquam triginta dies elaberentur, cum audisset imperator Michaelē Bulgarorum principem finitimas Romanorum urbes et provincias incursare, statimque Didymotichum et Adrianopolin usque, Scytharum ad Istrum habitantium non parva

¹ Psal. LVII, 10.

VARIORUM NOTÆ.

(92) Quæ voces, uti loquimur, suspendere a divinis, significant. Vide *Gloss. med. Græcit.* in ἀρπτα. Vide Cantacuz. lib. II, cap. 2. DUCANG.

(95) *Quem primum populus Heracleoticus patrem bonum et Deo plenum vidit.* Ita interpretatur Wolfius. Sed illud, *primum*, quorsum pertinet? Mallem,

Α χιλιάδων τῶς ἔγγιστα οὖσαν τὸν δὲ μέγαν λογοθέτην τὸν Μετοχίτην ὑπερόριον πέμψαι εἰς Διδυμότειχον.

Γ'. Ἡσαίας δ' ὁ πατριάρχης καταβληθέντα θεασάμενος τοσοῦτων ἐτῶν βασιλεῖα καὶ οἷον εἰπεῖν κατεῖρηχθέντα οὐκ ἐκάμφη τὰ σπλάγγνα, ἀλλ' ὑπερήθη καὶ φωνὴν ἀφήκεν ἐλέγχουσαν τὴν τε σκληρότητα καὶ τὴν ἀνοικίαν, ἢ μᾶλλον ἀπνοικίαν αὐτοῦ. «Εὐφρανθήσεται γάρ,» φησί, «δικαίως, ὅταν ἴδῃ ἐκδικήσιν.» δικαίον μὲν ἑαυτὸν ὀνομάζων, ἐκδικήσιν δὲ τὴν τοῦ βασιλέως καθάρσιν. «Ἐπειτα πρὸς ἄμυναν ἐδίωξε καὶ καταδρομὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων· καὶ τοὺς μὲν ἀργεῖν τῆς ἱερουσολύμης (92) ἐκέλευσεν ἐπὶ ῥητοῖς ἔτσει, τοὺς δὲ μέχρι τελευτῆς. Ἔστι δ' οἷς καὶ μετριώτερον ἐπήνεγκε τὸ ἐπιτίμιον· ἀπὸς δ' εἰπεῖν, οὐδένα τῶν τῷ γηραιῷ βασιλεῖ συμφρονούντων ἔασεν ἀτιμώρητον.

Δ'. Ἐν τούτοις καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐμὸς μετὰ γε θεὸν κηδεμῶν ἀπὸ βρέφους φανεῖς, ὁ πρὸς μητρὸς θεοῦ; ἐμοί, εἰς βαθύ γῆρας ἐληλακῶς καταλύει τὸν βίον ἐν τῇ λαχοῦσῃ μητροπόλει, μηδὲν μὴθ' ὑπὸ γῆρας, μὴθ' ὑπὸ τῆς πληγῆς τῶν ποδῶν τυραννηθῆς καθυφίαι βραχὺ τῆς ἡλικιωτέδος καὶ μεγάλης ἀσκήσεως μέχρι τελευτῆς αὐτῆς. Ἦν δ' ἡ λαχοῦσα τούτου μητροπόλις ἡ κατὰ Πόντον Ἡρακλεῖα. Ὅν δὴ καὶ πρῶτον εἶδε δῆμος Ἡρακλειώτης (93), πατέρα χρηστὸν καὶ θεοῦ μεστὸν, οὐκ ἀγρότην ἄνδρα καὶ διδάσκαλον αὐτοσχέδιον καὶ γλῶτταν ἐν οὐ καιρῷ προτεινόντα βακχεύουσαν ἀπὸ δίσπου καὶ κόππουσαν μὲν τὰς ἐπὶ τοῦ βήματος ἀκοὰς καὶ πόλιν ἐπανελούσαν τὸν ἄλογον θέρυθον, πρὸς δὲ τῆς χρησίμου οὐδαμῇ ἀπαντώσαν· ἀλλ' ἐξ ἔτι νέου γλῶσσαν καὶ ἀκοὴν καὶ διάνοιαν παιδευθέντα καλῶς πάσῃ παιδείᾳ τῶν τε τοῦ Πνεύματος λόγων καὶ ὅσοι τῶν θύραθεν· ὡς ἔχειν ἀρκούντως ἤδη καὶ βίῳ καὶ λόγῳ τοῖς ὑπηκόοις διδόναι θεσμούς καὶ κανόνας, ὅπόσοι κοσμοῦσιν εὐτραπέλιαν ἡθῶν καὶ ρυθμιζοῦσι παλάμης κράτος καὶ θυμὸν μετρίζειν παρασκευάζουσι καὶ ἀκόλαστον ἅπαν ταλαντεύουσι κίνημα. Ἐξέστι δὲ τοῖς βουλομένοις ἀκοῦεν κατὰ μέρος ὁποῖος καὶ ὅσος τὴν ἅπασαν ἀρετὴν ὁ ἀνὴρ ἐξ οὐπερ ἡμεῖς αὐτῷ συγγεγράφαμεν βίου.

[P. 264] A'. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ τριάκοντα παρῆλθον ἡμέραι καὶ ἀκούσας; ὁ βασιλεὺς, ὡς ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχῶν Μιχάηλος (94) ἐξίω κατὰτρέχει τὰς ἀστυγεῖτονας πόλεις καὶ χώρας Ρωμαίων, μέλλει δ' αὐτίκα προχωρήσειν εἰς καὶ Διδυμότειχου καὶ Ἀδριανουπό-

quem et jam ante (id est, priusquam esset episcopus) vidit populus Heracleoticus, etc. Veriorem tamen existimo eam interpretationem, quæ Prætorum dignitatis ecclesiasticæ nomen esse statuit. Vide *Glossar. med. Græcit.* in v. Πρῶτος. ΒΟΥΝΙΝ.

(94) Cantacuzen. lib. II, cap. 3. DUCANG.

λεως μισθοφορικὸν ἐπαγόμενος οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον οἰκούντων Σκυθῶν, ἔξεισι τὴν ταχίστην καὶ φθάσει πρὸς Ἀδριανούπολιν· κάκειθεν πέμψας πρέσβεις ἐζητεῖ μαθεῖν τὴν τοῦ παρασπονδῆσαι αἰτίαν· καὶ ἤκουσεν ἐκεῖθεν, ὡς ἔειπε σοι τῶν δυνατῶν εἰσελθεῖν ἐς Βυζάντιον καὶ τὴν αυτοκρατορικὴν ἀρχὴν περιζώσασθαι, εἰ σύμμαχος αὐτὸς ἐβουλόμην τῷ πάππῳ γίνεσθαι τῷ σῷ, χρήματά τε καὶ χώραν ἄμερον ἐπαγγελλομένῳ μοι δώσειν· ἃ πάντα νῦν ἐζητῶμαι σοῦ γε εἵνεκα καὶ τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν. Οἶσθα γάρ, ὡς πολλῶν με τῶν ἐπαγγελιῶν ἐμπέπηκας καὶ πολλῶ μειζόνων ἢ ὁ πάππος· ὁ σὸς, οὐ μόνον τοῦ μὴ συμμαχεῖν ἐκαίνῃ γε εἵνεκα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐπὶ τῇ σῇ ἀδελφῇ κῆδος καὶ τὴν συγγένειαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς δειλίας αἰτίας ἐκφαύγειν ἐθέλων, καίτοι μὴ ἀντίπαλα κεκτημένους στρατεύματα, μηδὲ ἀξιόμαχα πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν δύναμιν, ὅμως πολέμῳ τὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν ἐπιτρέπειν ἔγνωκε δεῖν. Τόλμη γὰρ φυσικῇ μάλλον ἢ λογισμοῖς τε καὶ σκέμμασιν ἐκέχρητο πρὸς ἅπαντα τὰ συμπίπτοντα. Ὅθεν πολλὴ τις ἐγένετο σπουδὴ καὶ παρασκευὴ τῶν ἐκατέρωθεν στρατοπέδων· καὶ ἦν ἐν κινδύνοις καὶ φόβοις πολλοῖς τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Δείσασα δ' ἡ μήτηρ (95) καὶ δέσποινα περὶ τῷ υἱῷ διαπρεσβεύεται πρὸς ἀμφοτέρους περὶ τῶν ἐν ἀλλήλοις σπονδῶν· καὶ γίνεται διαλλακτὴς ἀμφοτέρων, ἃτε μήτηρ ἀμφοτέρων τυγχάνουσα καὶ τὸ ὅποιον ἐθέλοι καθ' ἐκατέρων ἐπενεγαίνει. Οὕτω μὲν μενος ὁ Μιχαήλος ἀνεχώρησεν οἴκαδε.

Β'. Ὁ μέντοι μέγας λογοθέτης ὁ Μετοχίτης ἐς τὴν ὑπερορίαν ἔξιν οὐδενὶ κόσμῳ ἀπαγόμενος τῷ τῆς στρατηγουργίας νοσηματι κίτροχος ἐγεγόνει [P. 265] ὁ καὶ μάλλον ἐπέριξε τοῦτον, ἢ πάνθ' ὅσα ἐπεπόνθει, εἰρηκτὴν λέγω καὶ δόξης ἐκπτώσιν καὶ χρημάτων ἀφαίρεσιν καὶ φαύλων ἀνθρώπων ἐλέγχους καὶ λοιδορίας.

Γ'. Ὁ δὲ τοῦ βασιλέως πάππος δριμυτέραν τὴν ἔξιν τοῦ σώματος ἐκ τῆς λύπης κτησάμενος τέω· μὲν τοῖν ὀφθαλμοῖν τὴν ἕτερον ἐζημῶνται, τῆς ὀπτικῆς αὐγῆς μαρανθείσης. Οὐ πολλῶ δ' ἕστερον καὶ τὴν ἕτεραν τῶν ὕψων προσεζημῶνται καὶ διέμεινεν οὕτω· ἐξῆς νυκτὶ τε δουλεύων διηνεκετ καὶ, τὸ τῆς θεῆς φάνας Γραφῆς, τὸ πόμα ἑαυτοῦ μετὰ κλαυθμοῦ κινῶν καὶ ἄρτον δδύνης ἐσθίων. Ἐὼ γὰρ λέγειν τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τὰς ἀσέμνους λοιδορίας τῶν φυλάκων ὁμοῦ καὶ τῶν οἰκετῶν, ὅποιας καὶ ὅσας αὐτοῦ καταχέοντες ἦσαν. Ἐὼ δ' αὖ καὶ ὅπως ἀδεια δέδοται πάσαις ταῖς πλουνοῦσαις εἰσεῖναι ὅποτε βούλοιντο πλύνειν ὄντινων βούλονται τὰ ἱμάτια παρὰ τὸ ρέον ὕδωρ διὰ τῆς τοῦ παλατιοῦ ἀλύης· καὶ ὅπως τοῖς ἐκ γειτόνων ἀλόγοις ζώοις καταπάτημα γέγονε τὰ βασιλεία καὶ νομῆ, ἔνοις λέγω καὶ ἱπποῖσι καὶ βοῦσι καὶ ὄνοισι κατοικιδίοις. Καὶ εἰ τι δὲ τοιοῦτον ἕτερον εἰς ἐμπαιγμὸν καὶ περιφρόνησιν τοῦ γηραιοῦ βασιλέως ἦν, πάντ'·

¹ Psal. cx, 40; cxxvi, 2.

A manu mercede conducta, progressurum esse; ipse Adrianopolin profectus quam celerrime legatos ad illum mittit et rupti foederis causam quaerit. Cui ad hunc modum ille respondit: « Tu nullo pacto Byzantium ingredi et rerum potiri potuisses, si ego avo tuo opem ferre voluissem, et pecuniam et finitimam provinciam mihi pollicito: quibus nunc tua et tuarum promissionum causa omnino fraudatus sum. Quantis enim promissis me oneraris ipse nosti, iisque longe majoribus quam avus tuus, non tantum ut ne eum adjuvarem, sed et propter sororis tuae matrimonium et unclam tecum affinitatem. » At imperator ad cavendam ignaviae suspicionem, quam non paribus copiis nec ad propulsandas hostium vires idoneis instructus, tamen Martis aleam experiendam esse duxit. Naturalem enim audaciam magis, quam rationem aut consilium sequebatur, **431** quidquid accidisset. Quare magno studio exercitus utrinque se parabant; Romanae autem res publica in magno periculo et metu versabatur. Mater vero eademque imperatrix filio timens ad utrumque de pacificatione legatos mittit eosque reconciliat, quippe amborum mater. Unde etiam utriusque objurgandi auctoritatem usurpare non dubitabat. Sic pace facta Michael maxima pecunia accepta domum rediit.

B θαρρέειν ἐνταῦθεν μακρὸν κεκτημένη τὴν ἐπιτίμησιν οὖν τῶν σπονδῶν γενομένων χρήματα κλειστά δεξά-

C II. Caeterum magnus logotheta Metochites, cum in exsilium indigno more ac modo abduceretur, in stranguriam incidere; quae molestior ei fuit, quam caetera omnia quae perpessus fuerat, carcere inquam, jactura dignitatis, opum ereptione, vilium hominum obtreccatione et convicio.

III. Imperatoris vero avus, corrupto ex doloris acerbitate corporis habitu, unius oculi usum amisit, ejus videlicet lumine sensim extincto: nec multo post alterum etiam, et deinceps in perpetua nocte vixit: ac, ut sacrae Litterae loquuntur, potum suum cum fletu miscuit, et panem doloris comedit¹. Omitto enim illusiones et foeda convicia, quibus et custodes eum et famuli lacescebant. Mitto etiam, omnibus lotricibus datam licentiam ingrediendi palatium quandocunque vellent, ad lavandas quorumlibet vestes in aqua, quae per palatii aulam fluebat; et ut a vicinorum bestiis **432** palatium conculcatum et depastum sit, asinis, inquam, equis, bobus et domesticis volucricibus. Denique si quid aliud hujusmodi erat, quod ad illum illudendum pertineret, id omne prolostrator et ipse faciebat, et aliis ut facerent auctor erat, cum is eo tempore curator et administrator urbi praesesset.

Variorum notæ.

(95) Maria, seu Xene Armeniæ regis Leonis II filia, quæ hic μήτηρ ἀμφοτέρων dicitur, scilicet Andronici Junioris imp. et Michaelis Asanis Bulgariæ

regis, cujus socrus erat. Michael enim Mariam Palæologinam Andronici sororem uxorem duxerat. Vide stemma Palæologorum in *Famil. Byzant.* DUCAXE.

οὐκ ἡμέλει πρᾶπτων καὶ συνεργῶν ὁ πρωτοστράτωρ (96), τῶν ἐν Βυζαντίῳ πραγμάτων ἐπίτροπος ὡν καὶ διοικητὴς τῆνικαῦτα.

IV. Solus Cantacuzenus magnus domesticus animum et linguam et mores, tum erga imperatorem, tum erga alios, qui dignitatibus exciderant, ab omni convicio temperavit et incontaminatos servavit. Cæteri vero, illa temporum conversione velut multo mero ebrii, insolenter fortuna abusi sunt. Ille contra, naturali prudentia et magno ingenio ornatus, se ad præclara illa veterum exempla componebat, qui et moribus magnifici et manu liberales fuissent. Et cum tunc res ei feliciter successissent, fortuna corruptus non lascivii, neque immodice supercilium arrexit nimia videlicet ambitione abreptus; sed intra modestiæ limites immotus mansit: « Nunc me, inquit, sobrium esse oportet, cum alii non ebrii esse non possunt. » Prosperi enim successus, veluti palæstra quædam, humanas mentes certo iudicio explorant, et eos qui vecordes sunt tamen insolentes reddunt, quam cordatum quemque constantiæ, moderationis et gravitatis laudibus cumulant.

V. His temporibus Syrgiannes carcere educitur, scripto prius iurejurando dato et atrocissima quæque sibi imprecatus, si quid contra imperatorem **433** moliretur: hac etiam lege sibi dicta, si quovis modo apud integros iudices mendacii convinceretur, non solum ut diris illis esset obnoxius, verum etiam ut capite plecteretur.

VI. Cæterum hoc et sequenti anno, seditione Romanorum sedata, cum et a præliis et ab excursionibus mutuis cessatum esset, tantam frumenti copiam Byzantii viderunt, quantum nec apud majores illorum longo ante tempore exstiterat.

Δ'. Μόνος ὁ μέγας δομέστικος ὁ Καντακουζηνὸς ἄκρατον διετήρησε λοιδορίας καὶ γνώμην καὶ γλώσσαν καὶ ἦθος πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ ὅσοι τῆς προσούσης ἐξέπεσον δόξης. Οἱ δ' ἄλλοι καθάπερ ἄκρατον πεπωκότες τὴν τοῦ καιροῦ περιπέτειαν μεθουοση γνῶμῃ πρὸς τὰς ἐνεστῶσας τύχας ἐχρήσαντο. Συνέσει γὰρ οὗτος αὐτοφρεὶ καὶ βαθεῖα φρονῶν ἀβλακὴ κοσμοῦμενος ὁ ἀνήρ ἔς τοὺς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθοὺς χαρακτῆρας ἐκείνους ἀνῆγεν ἐαυτὸν κατὰ τε μεγαλοπρέπειαν τρόπων καὶ δεξιὰς ἀφρονίαν. Καὶ νῦν γὰρ εὐτυχῶς τῶν πραγμάτων ἐλθόντων αὐτῷ ὁ δὲ οὐκ ἐνετρέφθη τῇ τύχῃ, οὐδ' ὑπὲρ τὸ μέτρον ἤρε τὴν ὀφρῦν, ἀφειδήσας ἰσως ἔς τὸ φιλότιμον τοῦ φρονήματος· ἀλλ' ἔμεινε τῆς σωφροσύνης τῶν ὄρων ἐντὸς ἀκλήνης. « Καὶ νῦν ἐμοὶ νῆφειν » (ἔλεγε) « χρεῶν, ὅτε τοὺς ἄλλους μεθεὶν ἀνάγκη. » Στάδιον γὰρ, ὡς εἰπεῖν, καθορᾶται καὶ βᾶσανος ἀκριδῆς· ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς, ὅποσα κατὰ χρόνον εὐτυχήματα φύεται, παρὰ τοσοῦτον ἔς ὑβρεως ὄγκον ὑφούνητα τοὺς ἀφρονας, παρ' ὅσον τοῖς εὐφρονοῦσι βεθηκυίας γνώμης βεθηκότα φέρει τρυγῶντα πολλαγόθεν τὸν ἔσπαινον.

Ε'. Ἐν τούτοις ἐξάγεται καὶ ὁ Συργιάννης τῆς εἰρκτῆς (97), ὄρκους ἐγγράφους πρότερον δοὺς καὶ ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τὰ φρικωδέστατα, εἰ μελετήσετέ τι κατὰ τοῦ βασιλέως· εἰ δ' ὅπως ποτ' ἀλόγη ψευδόμενος ὑπὸ κριταῖς ἀπροσωπολήπτους, μετὰ τοῦ κληρονόμου εἶναι τῶν φρικωδεστάτων ἐκείνων ἄρῶν καὶ κεφαλικῆν ὑφίστασθαι τιμωρίαν.

[P. 266] Γ'. Ἀλλὰ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ ἔτει καὶ ἄμα τῷ ἐφεξῆς, ἡρμησάσης τῆς τῶν Ῥωμαίων στάσεως καὶ τῶν ἐπ' ἀλλήλους πολέμων καὶ ἐκδρομῶν πεπωμένων, τσαούτην εὐθηνίαν ἐθεάσαντο αἱ τοῦ Βυζαντίου, ὅποσῃ οὐδὲ τούτων οἱ πρόγονοὶ πάλαι πόλιν ἤδη τὸν χρόνον.

CAPUT IX.

Turci, duce Orchane, Nicæam obsident. Imperator in Asiam transit. Quales ejus milites fuerint. Orchanes ei occurrit. Romani apud Philocrenen castra ponunt. Velitationes. Pugna. Romani cæduntur. Imperatoris vulnus. Orchanes, relictis equitibus trecentis, recedit. Imperator Philocrenen ingreditur. Romanorum consternatio. Præcepta ac turpis fuga. Equites trecenti partim castra diripiunt, partim instant fugientibus. Imperator Byzantium redit. Deum offensum putat: quibusnam delictis? Patriarcha populum absolvit: non item episcopos, neque sacerdotes, nisi quosdam tantum. Viri quatuor selecti jure dicundo præficiuntur. Anni reditus iis assignati. Cassis imperatoria. Martinus Chii rector. Ejus insule præfecturam ut adeptus sit. Multis rebus gestis clarus, ideoque suspectus. Ab imperatore captus et Byzantium victus mittitur.

I. Sed cum id modo tempus venisset, quo veris manus terram arborum conis ornantes eademque variis herbarum et florum coloribus pingentes amœnissimum oculis hominum spectaculum præbent, imperator copias Romanorum præsto esse jussit. Etenim velle se trajicere in Asiam, et Orchani, Bithyniæ principii, bellum inferre, cum aliis de causis, tum quod periculum esset, ne is Nicæam, primariam Bithyniæ urbem, bello duplici, fame nempe et exercitu, oppugnatam subigeret.

Α'. Ἀρτί δὲ τῆς ὥρας ἐπιστάσης, ἐν ἡφουτηχομοῦσαι καὶ ζωγραφουσαι τὴν γῆν αἱ τοῦ ἥρος χεῖρες τῆ ποικίλῃ τῆς χλόης βαφῇ πλείεστην ταῖς τῶν ἀνθρώπων ὄψεις τὴν τέρψιν χαρίζονται, ἐτοιμοὺς ὁ βασιλεὺς τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις εἶναι παρεκελεύσατο. Βούλεσθαι γὰρ αὐτὸν διαβῆναι πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ πόλεμον ἀρᾶσθαι κατὰ Ὀρχάνου (98), τοῦ τῆς Βιθυνίας ἡγεμονεύοντος, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅτι Νικαίαν (99) τὴν προκαθημένην Βιθυνίας πόλιν κινδυνεύει χειρώσασθαι, διπλῆ πολέμῳ πολιτορκῶν, λιπῆ

Variorum notæ.

(95) Synadems. Ducang.

(97) Cantacuzen. lib. II, cap. 4. Ducang.

(98) Cantacuzen. lib. II, cap. 6, 7, 8. Ducang.

(99) Idem cap. 24, 26. Ducang.

καὶ στρατῶν. Λήγοντος μὲν οὖν ἤδη τοῦ ἔρος ὁ στρα- A
τὸς διαπεραιούμενος τὸν πρὸ τοῦ Βυζαντίου περὶ-
μὴν διέβαινε ἐς Ἀσίαν ἅμα τῷ βασιλεῖ, διαχιλίαι
μὲν τοῦ στρατοῦ τὸ ἀπόλεκτον ὄντες· τὸ δὲ πλεῖστον
ἀγοραῖοί τινες καὶ βάνασοι καὶ δῆλοι ὄντες κισθῆ-
λεύσειν τὴν μάχην. Ἐπεφέροντο γὰρ καὶ τὰ τῆς
δειλίας τεκμήρια, ἀκάτιαι φρημί καὶ ἐφόλια πλεῖστά
τε καὶ ὄϊον εἶπειν ἰσάρισμα τοῖς ἑαυτῶν σώμασιν,
ἵνα φυγῆς γενομένης ἐτοιμῶς ἔχωσι πρὸς αὐτήν.
Περὶ γὰρ διώξεως καὶ νίκης οὐδὲν αὐτοῖς οὐδαμῆ
μεμελέτηται. Ὁ δὲ τῆς Βιθυνίας ἀρχηγὸς τῶν Τούρ-
κων τοὺς τὰ πολέμια ἔμπειροτέρους ἐκλέξας τὰ
σιεὰ τῶν ὁδῶν ἐπεπόμφει φυλάττειν. Αὐτῆς δ' ὀκτα-
κισχιλίους ὀπλίτας λαθῶν ἐξεῖσι τὸν βασιλέα ἐκδεξέ-
μενος. Ὅθεν βασιλεῖ τριταίῳ μετὰ τὴν ἐς Ἀσίαν
διάβασιν περὶ τι πολλύχιον γενομένην παράλιον, Φι- B
λοκρήνην (1) οὕτωςι πως ὀνομασμένον, ἐπεὶ ἔμεγα-
θῆκε τὰς περὶ ἔθυσιας διεληφῶτα παρακαθῆσθαι
μετὰ τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοπέδου [P. 267] τὸν Ὀρχα-
νον (2), ἐνταῦθα καὶ αὐτῷ πῆξασθαι τὸ στρατόπε-
δον καὶ διασκευεῦσαι ζυμβεβῆκε.

Β. Ἐπεὶ δ' ἅμα ἤλιον τῶν βαρβάρων ἐνίους ἑώρα
τῶν περὶ τῶν ὄρων παρακατιόντας, πρῶτα μὲν ψιλούς,
ἔπειτα δ' ὀπλίτας (3), καὶ μάλιστα ἄλλους ἰππέας,
ὀπλισάμενος καὶ αὐτὸς ἤλαυνεν ἐπ' αὐτούς. Πρῶτα
μὲν οὖν ἀκροβολισμοὶ παρὰ τῶν βαρβαρικῶν ἐγί-
νοντο τοξοτῶν πόρρωθεν ἰσταμένων καὶ οὐ μάλα
ἐθελόντων τέως προσεῖναι. Ὅπερ οὐ νόμιμον ὁ βα-
σιλεὺς εἶναι λόγισάμενος τοῖς βαρβάροις, ἀλλὰ δει- C
λίαν, θάρσος τε ἀνελάμβανε καὶ παρεξίεναι κατ'
ὄρους, καὶ ἐξῆπάζεσθαι τὰς τάξεις ἐκέλευεν. Ὅπερ
οὐκ εἰς καλὸν ἀποθῆσασθαι πέρας ἐνίοι τῶν περὶ αὐ-
τῶν ἔμπειροτέρων φάσκοντες οὐκ ἤδυνήθησαν ἐπι-
σχεῖν. Ἐπεὶ δ' οὕτω κενεματούσης τῆς μάχης παρῆει
τὴν μεσημβρινὴν ὁ ἥλιος, ὅπως δὴ μάλιστα κατὰ γῆς
αὐτῶν ἀκραιότεραν καταπέμψει τὴν φλόγα, θεασάμε-
νος ἄνωθεν ἐκ τῆς ἀκρωρείας ἀπαγορεύοντας ἤδη
Ῥωμαίους ἐκ τε τοῦ καύματος ἐκ τε τῶν συνεχῶν
ὀρῶν καὶ περιδρομῶν, ὁ Ὀρχανὸς κάτεισι καὶ αὐ-
τῶν, οὐκ εὐαριθμητὸν ἐπαγόμενος στρατεύμα. Καὶ
περιστάντες σὺν ἀσῆμῳ τῇ κραυγῇ οἱ μὲν συχοῖς τοῖς
βέλεσιν ἐβαλλόν, οἱ δὲ τοῖς ξίφασιν κατὰ στόμα προ-
σπαντῶντες ἔπαιον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὴν πρώτην
ἐκείνων ἔφοδον γενναίως ὑπενεγκόντες εὐρώστως
ἤμύνοντο μέχρι πολλοῦ καὶ πλείστους ἐτίτρωσκόν τε
καὶ ἔσφαττον. Ἐπειτα τὴν νύκτα βλέποντες οὐκ εἰς
μακρὰν ἐπιούσαν καὶ δεινὴν ἤγχιόρου ἐπειγόμενοι
πρὸς τὸ οικεῖον στρατόπεδον. Ὅτε καὶ μάλιστα
σφοδρότερον ἐπιτιθέντες οἱ βάρβαροι οὐκ ὀλίγον εἰρ-
γάζοντο φόνον τῆς τε ἵππου καὶ αὐτῶν, ἕως ἢ νύξ
ἐπελθοῦσα τὴν μάχην διέλυσε. Τέτρωται δ' ἐν τού-

Verē igitur jam exeunte, trajecto Byzantio fretō
exercitus una cum imperatore in Asiam transit:
milites quidem selecti bis mille; reliquā autem ac
maxima turba homines circumforanei atque opū-
ces, quos facile cernerēs pugnam velut adultera-
turos esse. Advehebant enim secum ignaviæ argu-
menta, lembos et naviculas plurimas et fere tot,
quot erant homines, ut ad fugam, si opus foret,
parati essent; de persequendo et superando hoste
nihil prorsus cogitantes. 434 Bithyniā vero
princeps Turcos rei militaris peritissimos delegat
et ad custodiendas viarum angustias miserat.
Ipse autem, octo millibus armatorum acceptis, im-
peratori occisurus exit. Quicum tertio die, ex quo
Asiam ingressus fuerat, ad oppidulum maritimum,
cui Philoerene nomen est, pervenisset, ac didicis-
set Orchanem, angustiis circumcirca occupatis, B
cum barbarico exercitu in proximo consedis-
se, ipse quoque castris ibi positis pernoctavit.

II. Cum autem Barbaros nonnullos, orto statim
sole, e circumjacentibus montibus descendere videret,
levis primum, deinde et gravis armaturas
milites, atque in primis equites; ipse etiam arma
cepit et ad eos contendit. Ac primum sagittarii
Barbarorum eminus tela in nostros conjecerunt,
nec propius accedere voluerunt. Id quod imperator
Barbaris familiare esse non cogitavit, sed timor-
is argumentum credidit. Itaque fiducia sumpta
paucos subinde equites evagari et excurrere extr-
ordines jussit. Quod non feliciter casurum esse cum
aliqui ex iis quos circa se habebat, lique cæteris
peritiores, affluerent, impetum tamen ejus repri-
mere non potuerunt. Dum autem hæc tumultuaria
pugna ultra meridiem producitur, quo tempore
gravissimus solis æstus est; Orchanes e vertice
montis Romanos et æstu et continnis cursibus et
circumcursionibus jam defatigatos esse conspi-
catus descendit et ipse cum exercitu non facile
numerabili. 435 Qui confuso clamore edito un-
dique irruentes partim sagittis crebris nostros
petunt, partim cominus gladiis rem gerunt. Ro-
mani vero, primo illorum impetu fortiter excepto,
D longo tempore strenue se defenderunt, plurimis
hostium et vulneratis et occisis. Deinde cum no-
ctem instare viderent, et hostili in solo per tene-
bras pugnae periculosum judicarent, pedem in
castra sua properantes retulerunt. Quamobrem
Turci vehementius instantes multos et equos et
homines occiderunt, donec noctis interventu præ-
lium est diremptum. Inter cæteros autem ipse

Variorum notæ.

(1) Meminit istius loci etiam Cantacuzen. d. cap. 8. DUCANG.

(2) Chalcocondyles habet Ὀρχάνην, prima declinatione. WOLFIIUS.

(3) Wolfius ita construēbat, ὀπλισάμενος, πρῶτα

μὲν ψιλούς, ἔπειτα δ' ὀπλίτας, vertebatque, et ipse
primum nudos, deinde armatos. . . in armis esse jus-
sit. Construendum, ἐπεὶ δ' ἑώρα πρῶτον ψιλούς,
πρῶτα μὲν ψιλούς, ἔπ. δ' ὀπλ. vertendamque ita
ut edidimus. BOVINI.

etiam imperator levi quodam et minime lethali A sagittæ ictu alterum pedem vulneratus est.

III. Ea nocte spectaculum miserabile et evidens iræ divinæ signum exstitit. Nam Barbarus, qui Romanorum armaturam et virilem in pugnando constantiam viderat et admiratus fuerat, eos non quieturos, sed postridie longius progressuros ratus, trecentis equitibus speculandi gratia ibi relictis, ipse cum omni exercitu perrexit ulterius ad opportunas vias occupandas. Atque ita quidem ille discessit. Imperator vero oppidulum Philocrenen ingressus est curandi vulneris gratia. Quod Romani milites cum animadvertissent, nec causam satis certo scirent, eum præ metu fugere putarunt. Nocti enim Orchanem cum magno exercitu affore, neque quemquam Romanorum salvum evasurum B 436 ac solem postridie intuiturum. Itaque qui naviculas secum attulerant, nudi in ipsis fugiebant. Alii festinantes ante portas oppiduli sese mutuo plerique conculcabant et suffocabant. Alii catenæ instar ex se invicem nexi ac suspensi partim in propugnacula evadebant, partim a sequentibus detracti et eversi casu moriebantur. Erant etiam qui solo timore exanimati stantes exspirarent. Mane vero statim sole orto trecenti illi Barbari Incredibilem eam Romanorum cladem conspicati progrediuntur, et cum in castris equos, arma, vacua hominibus tentoria, imperatorios item equos cum rubris sellis et imperatorium tabernaculum viderent, ducenti ex iis his omnibus abreptis abeunt. Reliqui centum propius accessere, et eos qui neque in naviculas neque in oppidulum confugerant frequentibus telis confixerunt.

δὲ τούτοις καὶ τοὺς βασιλεὺς ἵππους μετὰ τῶν ἀπαντα λαβόντες οἱ διακόσιοι ἀπήεσαν. Οἱ δ' ἑκατὸν ἐφθησαν μὴ' ἐς ἀκίτια, μὴ' ἐς τὸ πολίχνιον·

IV. Imperator vero his visis cum nihil agere posset nec ullam tempus opportunitatem præberet, conscensa et ipse navi Byzantium rediit. Cæterum ille anceps hæsitabat et secum tacite ambigebat, quam ob causam Deo irato Romanus exercitus, cum nemo ex hostibus persequeretur, temporis momento ita esset profligatus. Tandem post multas dubitationes cum alia plurima, tum id quod gravissimum erat animadvertit, publicæ disciplinæ perturbationem dico et perversum morem iudiciorum : qui quidem morbus late diffusus et ipso temporis lapsu inveteratus magnam confusionem ac 437 multum detrimenti reipublicæ afferebat. Etenim morbi, qui ex malo aliquo corporis habitu oriuntur, paucos invadunt, nec publice vagantur. Acre autem infecto omnes, qui eundem et communem aerem participant, ipsius etiam morbi participes fieri necesse est. Eandem autem ille rationem esse aiebat privatorum omnium delictorum, si cum iniquis iudiciis conferrentur.

V. Proinde non multis post diebus Isaiam patriarcham convenit : ac primum ei conatur persuadere, ut iram adversus episcopos deponat et

τοὺς καὶ ὁ βασιλεὺς ἄτερον τοῖν ποδοῖν ἐλαφρῶ τινὲ βέλει καὶ οὐ μάλα καιρίῳ.

Γ'. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ νυκτὶ γίνεται τι θέαμα ἐπει- νὸν καὶ προφανὲς τις θεομηνία. Ἐπεὶ γὰρ ὁ βάρ- βαρος ἐθαυμάζει θεασάμενος τῶν Ῥωμαίων τὴν τε ὀπλισίαν καὶ τὴν ἀνδρικὴν ἔνστασιν, ἐνόμισεν οὐ μέχρι τούτου στήναι θελήσειν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἐς τὰ πρόσω χωρεῖν ἐς τὴν ὑστεραίαν. Ὅθεν τριακοσίους ἐκεῖ καταλελοιπῶς ἱππέας θεωρίας εἰ- νεκα, αὐτὸς τὴν ὅλην ἀναλαβὼν στρατιὰν ἤλαυεν ἐς τὰ πρόσω, σπεύδων προκαταλαβεῖν τὰ τῶν ὀδῶν καιριώτερα. Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὕτως ἔρχετο ἀπίων· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐς τὸ τῆς Φιλοκρηνης εἰσῆει πολίχνιον θεραπειας εἰνεκα τοῦ ποδός. Ὅπερ ὁ στρατὸς θεα- σάμενοι τῶν Ῥωμαίων καὶ ἤκιστα καθαρῶς τὴν αἰτίαν μεμαθηκότες φεύγειν ἐνόμισαν ὑπὸ δειλίας αὐτῶν. Μέλλειν γὰρ ἐπιλείσεσθαι τούτοις νυκτὸς τὴν Ὀρχανον μετὰ μάλα πολλοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ μηδὲν ζῶντα Ῥωμαίων [P. 268] καταλείπειν, τὸν ἐς τὴν ὑστεραίαν θεάσασθαι ἤλιον. Ὅθεν ἔσοι μὲν ἀκίτια ἐπεφέροντο, ἔρχοντο φεύγοντες γυμνοὶ δι' αὐτῶν. Οἱ δὲ σπεύδοντες πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ πολίχνιου κατεπατήθησαν ὑπ' ἀλλήλων οἱ πλείους· καὶ ἀπεπνίγη- σαν· ἄλλοι δ' ἀλλήλων ἐξαρτώμενοι δικτὴν σείμαζι, οἱ μὲν διὰ τῶν ἐπάλξεων εἰσεπήδων, οἱ δὲ ἀποσπώ- μενοι πρὸς τῶν ὀπισθεν ἐφελοκόμενων ἀνετρέποντό τε καὶ ἐθνησκον πίπτοντες. Ἦσαν δ' οἱ καὶ ὑπὸ μύ- νης δειλίας ἀπέψυξαν ἰστάμενοι. Ἄρτι δὲ καὶ ὁ ἤλιος ὑπερβὰς τὸν ὀρίζοντα ἠρμήνευσε τοῖς τρια- κοσίσι ἐκείνοις βαρβάρους τὴν ἀπιστον ἐκείνην συμ- φορὰν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ· καὶ προσελάσαντες καὶ θεασάμενοι προκείμενα παρὰ τὸ στρατόπεδον ἱπποῦς καὶ ὄπλα καὶ σκηναὶς ἀνδρῶν κενὰς, πρὸς ἐρυθρῶν ἐφεστρίδων καὶ τὴν βασιλικὴν σκηρὴν, ἐγγὺς γενόμενοι πολλοῖς κατέπειρον βέλεσιν, ὅσοι μὴ ἐαυτοῦς ἐμβαλόντες.

Δ'. Ταῦτα θεασάμενος καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ μὴ ἔχων ὃ τι καὶ δράσειε, τῆς περιστάσεως οὐδὲν οὐ- δαμῆ χορηγοῦσης εὐμήχανον, ἐς πλοῖον ἐμβὰς καὶ αὐτὸς ἐπανήει πρὸς τὸν Βυζάντιον. Διηπόρει δ' οὖν ὁμως καθ' ἑαυτὸν γνωσιμαχῶν καὶ ζητῶν τὴν τῆς θεομηνίας αἰτίαν, δι' ἣν τὸ τῶν Ῥωμαίων στρατό- πεδον οὕτως ἐν ἀκαρεῖ διέφθαρται, μηδενὸς τῶν πολεμίων ἀώκοντος. Συνῆκε δ' ὄψε καὶ πλείεστα μὲν ἕτερα, καιριώτερον δ' εἶναι τὸ τῶν πολιτικῶν πραγ- μάτων ἀστάθμητον καὶ τὸ περὶ τὰς δίκας νόσημα πολύχουν ὄν καὶ δυσίατον διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου προσγενομένην ἔξιν αὐτῶ καὶ πολλὴν ἐπάγον τῷ κοινῷ τῶν πραγμάτων τὴν σύγχυσιν καὶ ζημίαν. Ὅσπερ γὰρ τὰ ἐκ τινος καχεξίας σωματικῆς ἐπι- συμβαίνοντα νοσήματα τοῖς ἀνθρώποις σπανίως· ἐπι- συμβαίνει καὶ οὐκ ἐς τὸ κοινὸν τὴν διάθεσιν ἰσχει, τοῦ δ' ἀέρος νοσήσαντος ἀνάγκη κοινωνεῖν τοῦ νοσή- ματος ἀπαντας, ὅσοι τοῦ αὐτοῦ κοινῆ μετελήφθαι ἀέρος, οὕτως ἔχειν ἐφασκε τὰ μερικὰ πάντ' ἀδική- ματα πρὸς τὸ περὶ τὰς κρίσεις γινόμενον.

Ε'. Ὅθεν μετ' οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἀπεισιν ἐς τὸν πατριάρχην Ἦσαταν· καὶ πρῶτα μὲν πείθειν τοῦτον ἀποθέσθαι ἐπιχειρεῖ τὸν πρὸς τοὺς ἐπισκό-

π. υ. ς. κότον και λῦσαι τὸν ἀφορισμὸν τῷ λαῷ. Μηδὲ γὰρ εἶναι φησι τῶν εἰκότων, αὐτοῦ συγχωροῦντος ἅπασιν ἅπαντα, πρὸς δὲ καὶ τὰ κοινὰ φανερώς ἀφώρων παιάματα, ἔκσεινον πατριάρχην ὄντα καὶ τῆς εἰρήνης ἅμα διδάσκαλον εἶναι ὀφειλόντα, ἔπειτα ὑποκαθημένην τρέφειν ὄργην κατ' ἀνθρώπων ἐν πολλοῖς δυσμένους ἤλοις, μηδ' ἐφ' ἐνδὸς συγχωρούμενον. [P. 269] Τῷ μὲν οὖν λαῷ τῷ τε ζῶντι καὶ τῷ τεθνεῶτι συγχώρησιν ἔγγραφον (1) ἐπ' ἀμωωνος ἀνεγκώκει, τὴν ἱερατικὴν περιβαλλόμενος στολήν, ἐν ὧρ τῆς θείας μυσταγωγίας ὁ πατριάρχης τῷ βασιλεὶ πειθόμενος. Τοῖς δ' ἐπισκόποις καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῖς πλείοσιν ἤμιστα συγκεχώρηκεν. Ἐπειτα τὴν θείαν ἐπιτελοῦντος μυσταγωγίαν οὖν πολλοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τοῦ πατριάρχου, τέτταρας ἐκλεξάμενος ἄνδρας; (5). οὗς αὐτὸς ἀξίως ὑπερέτῃσιν ἔκρινε ταῖς πολιτικαῖς δίκαις, ὧν εἰς ἐκ τῶν ἐπισκόπων ἦν (6), τούτοις ἐν μέσῳ τῷ θείῳ νεῷ τὴν τοῦ δικάζειν ἐνεχείρισεν ἐξουσίαν ὁ βασιλεὺς, παραδοὺς αὐτοῖς; καὶ τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Ἐξαγγέλιον καὶ πρὸς γε τὴν βασιλικὴν σπάθην, καὶ ἅμα ἀπατήσας καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν ὄρκους φρικωδέστατους, ἀπροσωπολήπτως τε καὶ ἀδιωροδοκῆτως κεισέσθαι τὰς κρίσεις. Πεποίηκε γὰρ αὐτοὺς καὶ ἀναμφέλεκτον ἔχειν τὴν καταδίκην, εἰ τούτοις ἀλλοσκοιντο, χωρὶς τοῦ ἀπογῶντα καλῶς πρὸς ἐπέτειον πρόσδοον. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ πη ἔσχε.

Γ'. Φθινοπώρου δ' Ἰσταμένου συλλεξάμενος ὅστις τριῆρεις ἦσαν Ῥωμαίοις ἐν τε Βυζαντίῳ καὶ Λέσβῳ καὶ ἄλλαι; νήσοις καὶ παραλοῖς πόλεσι καὶ πρὸς; γε ἔτι ὅσαι μονῆραι; καὶ ἐπὶ ταύταις τέτταρας ἄλλας συμμαχίδας; τριῆρεις ἐκ τοῦ τῶν Κυκλάδων ἡγεμονεύοντος; νήσων προσκαλεσάμενος; ἀπέπλευσε, τῇ μὲν φήμῃ κατὰ τὴν βαρβηρικῶν νεῶν, τῇ δ' ἀληθείᾳ κατὰ Μαρτίνου (7) τοῦ τὴν Χίον ἐπιτροπεύοντος; ὃς δὴ Λατίνος ὢν τῶν πλούτῳ καὶ δόξῃ διαφερόντων κληρὸν εἰληφαί; παρὰ πατρὸς, ἐπιτροπεύειν μὲν τὴν νῆσον καὶ τὴν ταύτης; ἀπορίζεσθαι πρόσδοον; ὑπέκειν δὲ τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων ὅσα καὶ δούλος (8) καὶ πᾶν τὸ προσαττόμενόν σφισιν ὀλη ποιεῖν προθυμίᾳ. Ῥωμαίων γὰρ εἶναι τὴν νῆσον; δοθῆναι δ' αὐτῷ πρὸς τοῦ βασιλέως; καὶ πίπτου τοῦ βασιλέως, ἐπιτροπῆς; τε εἰνεκα καὶ πορισμοῦ χρημάτων, παλαιάν; τινι χάριν ὀφειλόντος; αὐτῷ. Ὅς δὴ οὕτω πρὸς τοῦ πατρὸς;

populum interdicto solvat. Neque enim par esse, cum ipse omnibus omnia condonaret, ad quem publica delicta aperte spectarent: illum qui et patriarcha foret et pacis auctor ac magister esse deberet, iram adversus quosdam latentem et residuam alere, tot solibus interea occidentibus, cum ne unus quidem durante illius ira occidere deberet. Patriarcha igitur imperatori obsecutus, sacerdotali stola induta, divinæ mystagogiæ hora populo et viventi et mortuo scriptam absolutionem in ambone recitat. Episcopis autem et presbyteris plerisque minime ignovit. Deinde eodem patriarcha cum multis episcopis et presbyteris mystagogiam celebrante, quatuor viros delegit imperator sibi ad civilia judicia exercenda probatos, quorum unus ex episcopis erat. Illis medio in templo juris dicundi potestatem dedit, tradito **438** etiam sacrosancto Evangelio; item imperatorio gladio, sanctissimumque jusjurandam ab eis exegit, quo se sine respectu personarum et largitionum pronuntiaturos affirmarent. Quippe si in ejusmodi delictis deprehensi essent, nullam eis excusationem reliquit, quominus condemnarentur. Nam prædia ipsis assignavit, ex quorum annuis redditibus splendide possent vivere. Atque hæc ita ferme se habuerunt.

VI. Autumno ineunte, omnibus triremibus Romanorum, quæ Byzantii, Lesbi atque in cæteris insulis et maritimis urbibus erant, nec non uniremibus coactis, item quatuor auxiliaribus triremibus ab insularum Cycladum ecore accessitis, e portu solvit contra barbaricas naves, ut fama ferebatur; re ipsa vero contra Martinum, Chii præfectum. Qui cum Latinus foret, ex eorum vilicet numero, qui divitiis et dignitate eminebant, hæreditariam acceperat a patre procurationem ejus insulæ: item jus percipiendi ex ea annuos redditus, ea lege, ut Romanorum imperatoribus pro servo pareret, et quidquid jussissent summo studio exsequeretur. Romanorum enim esse insulam, quæ imperator idemque imperatoris avus regendam illi dedit, pecuniario etiam reddito ob vetus quoddam beneficium concesso. Quæ Martino et ejus fratri cum a patre relicta

Variorum notæ.

(4) *Interpres, scriptam condonationem pro suggestu recitat: emendavimus, scriptam absolutionem in ambone recitat, quam συγχωροχάρτιον Græcos vocare. supra observatum. DUCANG.*

(5) *Qui dicti sunt καθολικοὶ κριταί. Exstat in cod. reg. 2525¹. fol. 275. v. Ὁρκωμοτικὸν τῶν καθολικῶν κριτῶν, τῶν γενομένων παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Παλιολόγου, γεροντῆ; καὶ δὲ κληρὸν ἐσφραγίσθησαν. Exstat ibidem, fol. 274: Ὁρκωμοτικὸν τοῦ δικαιοφύλακος καὶ ἀρχιδιάκωνου τοῦ Κλειδά, qui erat unus e catholicis illis iudicibus. Ibidem denique, fol. 275: Πρόσταγμα ὄρκωμοτικόν, sive ipsius imperatoris constitutio de eadem re. Quæ omnia pertinere existimo ad illos iudices, ab Andronico juniore delectos. Vide et in-*

fra lib. xi. cap. 3. sect. 4. BOIVIN.

(6) *Apri scilicet metropolitæ. de quo Cleidas Diaprophylax et archidiaconus in suo Ὁρκωμοτικῷ, cod. Reg. 2525¹, fol. 274. BOIVIN.*

(7) *Vide Cantacuzen. lib. ii. cap. 40, 41, 42, 43 Hist. Franco-Byzant. lib. vi. n. 25, ubi ut Chios insula in Benedicti Zachariæ Genuensis potestatem venerit, et ut ab Andronico recepta fuerit Martino illius domino captivo facto, atque ut a Genuensibus Joanne imperante rursus capta fuerit, pluribus narramus. DUCANG.*

(8) *Sic Græci quem Vassallum Latini vocant, effere solent. Vide notas ad Alexiadem; pag. 598, DUCANG.*

fuissent, fratrem quidem Martinus dolis quibusdam eluserat : ipse autem, vir strenuus et altissima prudentia instructus, triremes 439 edificaverat, atque ex barbaris oram Asiæ maritimam accolentibus prædas agebat; item ex iis, qui navibus piraticis vecti circum insulas vagabantur. Quos brevi tempore adeo perterrefecit, ut ne eos bello male militaret annua illi tributa penderent. Ad magnas igitur opes et ad summum splendorem brevi evectus Romanis suspectus fuit, ne paulo post jugum imperatoris excuteret. Eaque de causa non palam eum imperator classe aggressus nullo negotio insulam cepit et vinctum illum Byzantium misit.

ποιησάμενος τὴν τε νῆσον κατέσχε ξὺν οὐδενὶ πόνῳ καὶ αὐτὸν χειρωσάμενος, δεσμώτην τοῖς Βυζαντίοις παρέπεμψεν.

CAPUT X.

Junior agrotat. Morti proximus cucullum petit. Reos carcere educi jubet. Ultimam voluntatem dicit. Uxor et postumo imperium, Cantacuzeno tutelam relinquit. Mater præteritam se dolet. Syrgiannem adoptat. Thessalonicenses sacramento sibi obligat. Constantino despotæ libertas datur et admittitur. Prima nominis littera imperium ei portendere credita. Senior Synadeno instante habitum et nomen invitus mutat. Junior aquam poscit ex sacro Deiparæ fonte : qua capiti inspersa convalescit. Patriarcha senioris calamitate lætus. Ex ipso quarit, qualem sui mentionem in Ecclesia fieri velit. Senior suam sortem deslet. In patriarcham invehitur. Ad interrogata nihil respondet. Ex magno dolore stupor et silentium. Vetus apophthegma regis Ægyptii. De senioris nomine in Ecclesia commemorando quid patriarcha decreverit. Populi murmur et indignatio. Senior Synadeni minis territus in perium ejurat. Scriptam formulam ut consignaverit. Auri nummi antiqui in finibus Persarum inventi. Multi a Latinis mercatoribus in varias oras transmissi. Quanti apud Byzantios aestimati sint.

10. Paucis diebus ex eo elapsis imperator Didymotichi agens in morbum gravissimum incidit. Nam cum lavisset et in summo rigore hiemis convenientem sui curam balneo egressus non habuisset; tum illi reliquum corpus obriguit, tum vero caput ita afflictum, maxima parte mali eo inclinante, ut non modo gravissimis doloribus cruciaretur, sed et mente statim alienaretur. Cum autem id malum omnem medicorum artem superaret, et de vita illius postridie actum fore videretur, jurejurando astantes adegit, primum ut sibi monastium cucullum inducerent, priusquam vita excessisset : deinde, ut eos qui in vinculis erant liberos dimitterent, Constantinum despotam, magnam logothetam Metochiten, omnes denique eodem crimine damnatos. Ore 440 porro mandavit, ut omnes Romani jurarent, se ipsius conjugem imperatricem (ipsa enim aderat gravida, eaque verba audiebat) et posthumum, si filius nasceretur, ut imperatorem veneraturos; ejus tutor esset Cantacuzenus magnus domesticus. Que sola in litteras relata vim testamenti habuerunt.

πον δ' εἶναι τὸν Καντακουζηνὸν τὸν μέγαν δομέστικον. Ἡ δὲ μὴν γραφὴ παραδοῦντα ὡς διαθέκη νεώμισται.

II. Nulla vero tum facta est mentio nec avi imperatoris, nec domine matris, quæ Thessalonice tum temporis agebat. Id quod huic magnam tristitiam attulit, et curas injectit suspicionum plenas. Jam enim de salute sua desperabat, si defuncto filio alii a l imperii curam suscipiendam vocaren-

A διαδεξάμενος ταυτην ἄμα τῷ ἀδελφῷ (9) τὸν μὲν ἀδελφὸν δόλοισι τισὶ παρεκρούσατο· αὐτὸς δὲ δραστήριος ὢν ἀνὴρ καὶ συνέσει βαθεῖα κοσμούμενος, τριήρεις τε ἐναυπηγήσατο καὶ ἐληξέτο τοὺς βαρβάρους, ὅσοι τε τὰ ἐκεῖ τῆς Ἀσίας ὄκουν παράλια καὶ ὅσοι ληστρικῶς ἐς τὰς ναῦς ἐμβιδάζοντες, ἑαυτοὺς τὰς νήσους παρέπλεον. Καὶ οὕτω τοὺτους ἐφόδησεν ἐν βραχεῖ, ὡς καὶ φόρους ἐτησίους λαμβάνειν ἐκ τούτων, ὡς μὴ τὰ μέγιστα βλάβη μαγόμενος. Ὅθεν ἐπὶ μέγα πλοῦτου καὶ δόξης τὴν ταχίστην προβαίνων ὑποπετεύειν ἐδίδου Ῥωμαίους, οὐκ εἰς μακρὰν οὐδ' ἐπὶ πολλῷ διατηρήσονται τοῦτον τὴν ἐς βασιλείας ὑποταγῆν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπακαλύπτως τὸν ἑκπλοῦν ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτοῦ νῦν καὶ αὐτὸν χειρωσάμενος, δεσμώτην τοῖς Βυζαντίοις

B [P. 270]A Ὀλίγων μέντοι (10) διελευσῶν ἡμερῶν νόσον ἐνακῆψαι συνέθη τῷ βασιλεῖ μάλα βαρεῖαν, ἐν Διδυμοτελεῖ διαγόντι. Λουτρῷ γὰρ χρησάμενος, ἔπειτα τὴν δέουσαν μετὰ τὸ λουτρὸν ἑαυτῷ ἐπιμέλειαν ἤκιστα παρασχόντι, καὶ ταῦτ' ἐν ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος ὄντος τοῦ χρόνου, πύκνωσιν τε ὀλοώματων σχεῖν· καὶ μάλιστα τὴν κεφαλὴν ἀθροισθέντες τοῦ πλείονος πάθους, οὐ μόνον σφοδρότερας ὀπμί- νειν ἐντεῦθεν τὰς ἀληθδνας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔκστασιν ἀπενεχθῆναι τάχιστα τῶν φρενῶν. Ἐπεὶ οὖν πάσης λατρικῆς ἐμπειρίας ἰσχυρότερον ἐγέγονε τὸ πῖθος καὶ ἀπηγόρευτο τῷ βασιλεῖ ὁ ἐς τὴν ὑστερίαν ἡλιος, ἐξώρκισε μὲν τοὺς περὶ αὐτὸν, μοναχικὸν αὐτὸν ἐνδύσαι τριδώνιον, πρὶν ἀποθῆναι τὸ ζῆν· ἐξώρκισε δ' αὖθις αὐτοὺς, ἀπολύσαι πάντας δεσμώτας, Κωνσταντινὸν τε τὸν δεσπότην καὶ τὸν μέγαν λογοθέτην τὸν Μετοχίτην, καὶ ὅσοι ἐξῆς τῆς ὀμοίας ἔτυχον καταδίκης. Διέθετο δ' ἀπὸ στόματος ὀμοῦσαι πάντας Ῥωμαίους, σέβας ἀποδιδόναι τῇ τε συζύγῳ δεσποίνῃ (παρῆν γὰρ καὶ αὕτη ἔγκυος οὖσα καὶ ἤκουε τῶν λεγομένων) καὶ ἄμα τῷ τεχθροσμέφ παιδίῳ, ὅσα καὶ βασιλεῖ, εἰ ἄρῃεν ἔσται· ἐπιτρο-

C Β. Μνετα δ' οὐδεμίαν τούτῳ γεγένηται τέως οὐδὲ μὴν τοῦ βασιλέως; καὶ πάππου, οὐτε τῆς μητρός; καὶ δεσποίνης ἐν Θεσσαλονικῇ τῷ τηλικαῦτα τὴν δίκαιαν ποιουμένης. Ἡ δὲ καὶ μακρὰν ἔσχεν ἐκσί- θεον τὴν λύπην καὶ λογισμοὺς εἴρεψεν ὑποψίας με- στούς. Ἀπηγόρευσε γὰρ ἤδη τὴν ἑαυτῆς ζωὴν, εἰ τε-

Variorum note.

(9) B. benedicto Zachariæ. DUCANG.

(10) Cantacuzeni lib. II, cap. 14. DUCANG.

νιή ὁ παῖς καὶ βασιλεὺς, ἄλλων μὲν ἐς τὴν ἐπιτρο-
πὴν τῆς βασιλείας εἰσαγομένων, αὐτῆς δ' ἦκιστα.
[P. 271] Μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν δυνατῶν ἔρασκε, δε-
σποιναν οὖσαν αὐτὴν, συγκεχωρηθεῖσα ζῆν παρὰ τοῦ
μεγάλου δομestίκου τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς τού-
του μητρὸς, οὕτως εἰς τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διοίκησιν
τῶν τῆς βασιλείας πραγμάτων ἀπροσδοκῆτως εἰσα-
γομένων καὶ ταύτῃ δι' ἔχθρας δυτιῶν πολλῶν ἤδη τὸν
χρόνον. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐν στενῶν καταστάσει τῆς
ῥας καὶ οὐκ ἔχουσα χρόνον ἄλλως σχεδιάζειν τὰ
κατ' αὐτὴν προσκαλεῖται καὶ εἰσποιεῖται τὸν Συρ-
γιάννην (11) εὐθύς, τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Θεσσαλονί-
κης τρικαῦτα διεζωσμένον κἀκεῖ διατρέποντα καὶ
τὴν ἑαυτῆς ἀνατιθεῖν τοῦτ' ἔργον καὶ ψυχὴν. Καὶ
ἅμα ὁμνύειν κελεύει τοὺς Θεσσαλονικεῖς ὑπὸ τοῦτ'
διοικητῆ καὶ ὑποχνεῖσθαι κυρίαν τε ἔχειν αὐτὴν
καὶ δεσποιναν ὁμοίως· αἰεὶ καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἀνθίστα-
σθαι μέχρι θανάτου· εἰ δὲ καὶ τὸν υἱὸν καὶ βασιλέα
θεθάναι συμβαίη, περιποιεῖσθαι καὶ φυλάττειν
τῷ τεχνησομένῳ παιδί τὴν τῆς βασιλείας διαδοχὴν
ἀστασιαστὸν τε καὶ ἀκήρατον. Ταῦθ' οὕτω περανθέντα πολλὴν ἀνῆψε σκανδαλῶν πυρρὴν ἐν τῷ ἔπειτα,
ὡς εἰρήσεται προῦθουσιν ἡμῖν. Νῦν δ' ἡμῖν ἐπανιτέον ἐστὶν αὐθις ἐκεῖσε.

Γ'. Κωνσταντῖνος μὲν γὰρ ὁ δεσπότης ξὺν γε-
νέταις ἄλλοις δεσμώταις ἀπολυθεὶς καὶ αὐτὸς, ὡς
εἰρήκειμεν, βραχὺ φανεῖς, ὡς εἶπεῖν, ἀπεκρύψατο.
Τῆς γὰρ νυκτὸς ἐπιούσης ἐς ἀθήλους μυχούς οἱ
περὶ τὴν βασιλέα κατήγεσαν. Δείσαντες γὰρ, μὴ
τοῦ βασιλέως ἐκπνεύσαντος θόρυβος κατασταίη τῷ
ῥῆμα τὰ τε ἄλλα καὶ διὰ τὸ Κ στοιχεῖον καὶ τὰ μά-
την πάλαι θρυλλοῦμενα δι' αὐτὸ, τοῦτ' ἔργον μὲν οὕτως
ἐχρήσαντο. Ἐθρολλεῖτο γὰρ ὡς ὁ τὴν βασιλείαν
διαδεξόμενος τοῦ γηραιοῦ βασιλέως τὸ Κ στοιχεῖον
ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ὀνόματος ἔχει κεκληρωμένον. Κων-
σταντῖνος οὖν καὶ οὗτος καλούμενος ὑποπτέυετο.

Δ'. Κατὰ δὲ τοῦ γηραιοῦ βασιλέως πλείους μὲν
τὰς ὁδοὺς ἐμελέτησαν τῶν δεινῶν, εἰς ταυτὸ δὲ καὶ
ταύτας ἀπάσας φερούσας. Αἴρουν γὰρ ἔδοσαν τοῦτ'
ἐλέσθαι ὀπότερον βούλοιο, ἢ τὸ μοναχικὸν ἐνδύ-
σασθαι σχῆμα, ἢ τῶν ἄλλων δεινῶν ὅποιον ἐθέλοι·
ταῦτα δ' εἶναι ἢ σφαγὴν, ἢ τινα ἐξορίαν ἀπαραμύ-
θητον, ἢ βίαιαν ἀπαγωγὴν ἐς τὸ τῆς λήθης φρού-
ριον (12)· τούτων δ' εἶναι διάπυρον ὑπέρροπτην τὸν
πρωτοστράτορα Θεόδωρον τὸν Συναδηνόν. Ὁ μόντος
βασιλεὺς τοσοῦτου χειμῶνος δεινῶν περιστάτως
ἐξαίφνης αὐτῷ ἀφῶνος ἐπὶ πολὺ τῆς ῥας ἔκειτο
ἐπὶ κλίνης. Καὶ τί γὰρ ἄλλο εἶδος, εἰ μὴ σίδηρος
ἦν, εἰ μὴ ἐξ ἀδάμαντος ἔλαχε τὴν καρδίαν ἐσκαυ-
σμένος, πλλῶν μὲν ὀπλιτῶν ἀλλογλώσσωσιν τε καὶ
ἀγρίων περιχυθέντων αὐτῷ, τῶν δ' οἰκειακῶν
ἐξωσθέντων ἀπάτων καὶ μηδενὸς δυντος τοῦ ὀδηγῆ-

tur, ipsa vero minime. Negabat quippe posse fieri,
ut sibi, quæ imperatrix esset, vita concederetur
a magno domestico Cantacuzeno et matre illius,
præter omnem expectationem imperii admini-
strationi ac summæ rerum præfectis, et longo jam
tempore sibi inimicis. Redacta igitur in angustiis,
ademptoque rebus suis aliter consulendi spatio,
statim accessit et adoptat Syrgiannem, qui tum
Thessalonicæ præerat atque ibi commorabatur, ei-
que vitam et animam suam committit : simulque
Thessalonicenses, eo res administrante, jurare
jubet ac polliceri, se heram ipsam et dominam
eo modo semper agituros, et ad extremum spi-
ritum pro ea dimicatuuros. Quod 441 si filius
suis imperator moreretur, filio ipsius nondum
nato imperii successionem citra seditiones inco-
lument conservatuuros. Hæc ita tunc acta magnam
invidiæ incendium et graves offensiones in poste-
rum excitavit, ut deinceps dicturi sumus. Nunc
illuc nobis redeundum est.

III. Constantinus despota una cum cæteris, ut
diximus, solutus vinculis, cum paulum se ostendisset,
ex oculis quasi evanuit. Siquidem nocte
insecuta in obscuras latebras a proceribus aulicis
est abditus. Veriti enim, ne imperatore defuncto
turba in populo oriretur, cum ob alia, tum pro-
pter C litteram, et olim temere de illa jactatum
rumorem, sic eum tractarunt. Vulgaris enim fama
erat, imperii successionem, seniore imperatore de-
functo, ei esse destinam, cujus nomen a C littera
inciperet. Unde cum et iste Constantinus diceretur,
suspectus erat.

IV. In senioem vero imperatorem plures malo-
rum vias excogitarunt, quæ omnes eodem ducerent.
Optionem enim ei dederunt, malletne monasticum
habitum induere, an aliud quodlibet malum sub-
ire : id vero esse aut cædem, aut acerbissimum
exsilium, aut violentam in oblivionis castellum ab-
ductionem : quorum omnium vehementissimus mi-
nister esset Theodorus Synadenus. Imperator vero
tanta periculorum tempestate subito oppressus diu
sine voce in lecto jacuit. Quid enim faceret aliud,
nisi ferrens esset, aut cor adamantinum sortitus
foret, multis Barbaris 442 et effertis militibus
circumsis, domesticis vero omnibus extrusis, ac
nemine præsentem, qui hominem duceret, non vi-
dentem, nec ubi staret, nec quo transiret? Sed ne
longum faciamus, volentem nolentem tudent, et

Variorum notæ.

(11) Istius adoptionis Syrgiannis non meminit
Cantacuzenus, quam rursus attigit Gregoras lib. x,
cap. 6. Ita Maria Paleologina Bulgaria regina Swe-
tislauum, qui Smiltize in hoc regno successit, adop-
tasse legitur apud Orbium in *Hist. Slavorum*. Vide
Eislerat. xxi, ad Joinvillam pag. 270. Ducang.

(12) Id est in perpetuum carcerem. tametsi scri-
bat Lennelavius in priore *Onomastico Tarrico* ita
apud H. tam castrum, quo l eo conclusi tanquam per-

petuis in carceribus oblivioni traderentur, idemque
esse quod Græci Νεβροστρον, et Λαζιβόαστρον vo-
cant ad quintum ab Urbe lapidem, ad Bosporum in
Europæo si non in Asio. Quod si ita est id porro no-
minis ὁ Græcis ei tem castrum indium fuerit, quo-
modo Persæ simili de causa Αἰθρα· φρούριον in Per-
siae appellarunt, de quo Agathias lib. iv, pag. 158.
Præcipuus lib. i, *Persia*, etc. Ducang.

cucullo induunt, et mutato nomine Antonium vo-

cant. Et hæc quidem ita se habuerunt.

τριβόμεν, ἀκόντος ἐκόντος, εἰπεῖν, τὴν τε κόμην

θείασι καὶ ἐς Ἀντώνιον τοῦνομα μεταφέρουσι. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔσχεν.

V. Imperator autem Didymotichii, nullo alio vitæ signo apparente præter exiguam et tenuissimam respirationem, vitalibus instrumentis immolis et extremitatibus corporis emortuis, plane mortuus totum biduum jacebat. Tertio vero die, velut e profundo somno nonnihil expectatus, divinum lactem castissimæ Dei genitricis, quæ a Fonte dicitur, postulavit. Quo statim allato et capiti affuso recreatus est, et cibum cepit, et intra paucos dies confirmatis viribus pristinam valetudinem recuperavit.

VI. Cæterum Isaïæ patriarchæ id quod seniori imperatori acciderat jucundissimum fuit, propterea quod nec illi ulla imperii spes, nec sibi metus ullus relinqueretur. Deliberandum tamen esse visum, quo pacto ejus in Ecclesia mentio faciendâ esset, si qua tamen (aiebat ille) facienda. Missis igitur duobus ad eum episcopis, per derisum opinor, trisitiam et ignorationem rei gestæ simulans ejus non alterius de ea re sententiam ac judicium exquirat. Ille vero gravissimis animi doloribus oppressus profundum et ardens 443 ex imo corde suspirium traxit, et ad illos conversus in hæc verba as aperuit :

VII. « Ut, inquit, duplex in Lazaro miraculum contigit, quod et mortuus resurrexit, et victus ambulavit, ita et in me fieri oportebat. Ecce enim et plane mortuus sum, multis calamitatum fluctibus demorsus; idemque non tantum manus et pedes victus, sed ipsam etiam linguam, qua, ut nihil aliud, saltem mala mea et factas mihi injurias aeri et hominibus (si qui forte audirent) et acerbis tenebris, in quibus nunc versor, annuntiarerem. Operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis et peregrinus filiis matris meæ. Et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum. Amici mei et proximi mei adversum me steterunt. Et omnes videntes me derisunt me. Mei autem pene moti sunt pedes: pene effusi sunt gressus mei. Quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns. Olim quidem imperium ea privilegia Ecclesiæ dedit, quæ etiam nunc observantur. Rursus autem Ecclesia id imperio concessit, ut quem vellet e designatis patriarcham declararet. Illum vero non solum ego designavi, sed et ipse elegi, et multis iisque conspicuis doctrinaque illustribus viris prætulî: hominem, qui in vita privata consenuit, nec sacerdotio, nec ulla re alia insignem. Mitto, quoties ei opem tulerim et

σοντος ἀνθρωπον, ἐστερημένον τοῦ βλέπειν πῆ μὲν στήθεται (13), πῆ δὲ διαθήσεται; Ἄλλ' ἵνα μὴ διακείρουσι τούτου καὶ, τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιτιταῦτα μὲν οὕτως ἔσχεν.

[P. 272] E'. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν Αἰδυμοτείῳ οὐδὲν πλέον ἔχων ἤδη σημεῖον τοῦ ζῆν, πλὴν βραχεία; καὶ λεπτοτάτης ἀναπνοῆς, τῶν ζωτικῶν ὀργάνων ἀκινήτων μεινάντων καὶ τῶν τοῦ σώματος νεκρωθέντων ἀκρωτηρίων, ἔκειτο νεκρὸς ἀντικρὺς ἐπὶ δυσὶν ὄλαι; ἡμέραις. Τῇ δὲ τρίτῃ καθάπερ ἀπὸ βαθέος ὕπνου μικρὸν ἀνενεγκῶν θεῖον ἐζητήκει ἄρα τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Πηγῆς; (14). Οὐ κομισθέντος εὐθύς καὶ ἐπιχυθέντος τῇ κεφαλῇ ἐβράσιε τε καὶ τροφήν εἴλετο καὶ μετὰ βραχεία; ἡμέρας ἀνεβρώσθη τε καὶ ἐς τὴν προτέραν ἀποκατεστη ὕγιαν.

Γ'. Τῷ γε μὴν πατριάρχῃ Ἡσαΐα μεγίστην πρόξινῃσεν ἡδονὴν τὸ περι τὸν γηραιὸν βασιλεῖα συμβάν. Μηδὲ γὰρ ἔτι λείπεσθαι μὴτ' ἐκείνῳ βασιλείας ἐπέδα, μῆτε τούτῳ φόβου λείψανον οὐδέν. Σκέψιν μέντοι ποιήσασθαι ἔδοξεν, ὅπως χρῆ τὴν ἐπ' ἐκκλησίαις ἔγειν μνήμην, εἰ ἔρα (φῆσι) καὶ χρῆ. Πέμψας οὖν δύο τῶν ἐπισκόπων, οἱμαὶ εἰρωνευόμενος, καὶ πλατόμενος λύπην καὶ ἀγνοίαν τῶν ἐπ' αὐτῷ πεπραγμένων, ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἄλλοθεν ἐζήτηε τὴν τῆς σκέψεως ψήφον καὶ ἐπίκρισιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῖς ἀληθότις κατόχο; ὦν τὴν ψυχὴν βύθιον τινα καὶ πολλοῦ τοῦ τῆς καρδίας πυρὸς γέμοντα στεναγμῶν ἀνέπεμψε καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα ταῦτα διέξεισι πρὸς αὐτούς :

Z'. « Ὄσπερ, φησὶν, ἐπὶ τοῦ Λαζάρου διπλοῦν ἐγγόνει τὸ θαῦμα, ὅτι τε νεκρὸς ὢν ἀνέστη καὶ ὅτι δεδεμένος ἐδάδιζεν· οὕτω καὶ νῦν ἐχρῆν ἐπ' ἐμοῦ. Ἰδοὺ γὰρ καὶ νεκρὸς ἀντικρὺς εἰμι, πολλοὺς καταβράβεις κύμασι τῶν δεινῶν καὶ πρὸς γε ἔτι δεδεμένος, οὐ μόνον χεῖρας; καὶ πόδας, ἀλλὰ καὶ γλώτταν αὐτὴν, δι' ἧ; εἰ μὴ τὴ πλέον, τὰ γοῦν ἐμὰ πάθη καὶ ἀδικήματα ἀπαγγέλλειν εἶχον τῷ τε ἀέρι καὶ τοῖς ἀκούουσι τῶν ἀνθρώπων καὶ ᾧ νῦν συνοικῶ σκέτει πικρῷ. Ἄλλ' ἐκάλυψεν ἐντροπή τὸ πρόσωπόν μου. Ἀπηλλοτριωμένος ἐγεννήθην τοῖς ἀδελφοῖς μου καὶ ξένος τοῖς υἱοῖς τῆς μητρὸς μου· καὶ τὸ φῶ; τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ αὐτὸ οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ. Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξεναντίον μου ἔστησαν. Καὶ πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτηρίσαν με. Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες· παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαθήματα μου· ὅτι ἐξήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν. Δεδωκίναμι μέντοι τὴν βασιλείαν πάλαι ξυνεπεπτώκει τῇ Ἐκκλησίᾳ προνόμια, ταῦτα δὲ τὰ μέχρι νῦν θεωρούμενα· δεδωκέναι δ' αὐ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῇ βασιλείᾳ τὸ πατριάρχῃν, ὃν ἂν ἐθέλοι τῶν ψηφισθέντων, προβάλλεσθαι. Αὐτὸν δ' οὐ μόνον ἐγὼ προῦβαλόμην αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐξελεξάμην καὶ τῶν πολλῶν καὶ περιθλέπτων καὶ ἰλλογιμῶν ἀνδρῶν προῦκριναν,

Variorum notæ.

(13) Πῆ μὲν στήθεται, πῆ δὲ διαθήσεται construo enim ἐστερημένον τοῦ βλέπειν, ut sensus sit, non videntem ubi staret, vel quo transiret. Ahtor Wolfius. Βοῖν

(14) Cantacuzenus lib. ii, cap. 17 et 20. Vide Constantinopolim Christ. lib. iv, sect. 15, n. 12, ubi de istius fontis virtutibus multa. Ducang.

[P. 273] ἄνθρωπον ἐν ἰδιωτείᾳ καταγῆράσαντα καὶ ἄ
 μὴθ' Ἰερουσλήνης τυχόντα, μὴτ' ἐμφανείας τινός.
 Ἐὼ λέγειν ὅσας ἐξῆς ὑπὲρ αὐτοῦ προύτεινα βοηθείας
 καὶ χάριτας. Καὶ νῦν ὀφείλω μοι βοηθεῖν καὶ αὐ-
 τὸς πράττειν δυστυχῶς ὁ δὲ συνεργεῖ τοῖς κολά-
 ζουσι, βιαιότερος αὐτὸς ἐμοὶ καθιστάμενος δῆμιος·
 εἰτά με ἐρωτᾷ, ὅπως αὐτὸς ἐπ' ἐκκλησίᾳ ἄρτι μνη-
 μονεύσασθαι βούλομαι, καὶ πλάττεται λύτην καὶ
 ἄγνοιαν τῶν κατ' ἐμοῦ τελεσθέντων, ὅμοιον ποιῶν
 τῷ Αἰγυπτίῳ προκοδελῷ ὃν βόσκει τὰ Νείλου νάματα
 τοῦ τὴν Αἴγυπτον ἄρδοντος. Ὅπότεν γὰρ κάκεινος
 ἀποπνίξη τῶν ἅμα αὐτῷ τὴν δλαίταν ἐκεῖ ποτιουμέ-
 νων ὕδων ἐν, ἔπειτα καθίσας ἐπὶ τὸν ἰκεῖνον νεκρὸν
 θερμὰ καταχεῖ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς δάκρυα. Ἐγὼ δ'
 οὐκ ἔχω ὅτι ἂν ἀποκριναίμην πρὸς τὰ εὐτῶσι πε-
 πλασμένως μοι προτεινόμενα. Εἰ μὲν γὰρ ὡς βασι-
 λέα φάινῃ, οὐκ ἂν φθάνοιμι φονευόμενος ὑπὲρ τῶν διὰ
 τοῦτο με δέσμιον ἔχόντων· εἰ δὲ μοναχὸν Ἀντώνιον,
 ὁμολογία τοῦτ' ἂν νομισθεῖται τοῖς τὰ ἡμέτερα κικουροῦσιν,
 ὅτι μὴ βικίως, ἀλλ' ἐκὼν προελόμενος τὸ
 μοναχικὸν περιεθέμην σχῆμα αὐτός. »

Η'. Ταῦτα καὶ πλείω τούτων διεξελθὼν ἐπ' αὐτῶν
 μὴδὲν δ' ὧν ἐζήτουν ἐκεῖνοι μαθεῖν ἀποκρινάμενος
 ἐξέπεμψεν. Αὐτὸς δ' ἐπὶ τῆς κλίνης καθεσθεὶς,
 « Ἐπίστρεψον, » φησὶ, « ψυχῇ μου, εἰς τὴν ἀνά-
 κωσίν σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε, » μὴδὲν τοῦ
 λοιποῦ λύτης ἀξίον ἐξεῖπὼν οὐδὲν τῶν ἀπάντων,
 εἴτε περιουσίᾳ συνέσεως χαλινώσας τὴν γλῶτταν,
 εἴτε διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς λύτης οὐ μάλᾳ ἐκὼν
 ἀδακρυτὴ παραδραμῶν τὴν συμφορὰν, ὡσπερ ὁμη-
 χανίᾳ καὶ νάρκη τῆς ψυχῆς πεδηθείσης, πρὶν τὴν περὶ
 τῶν ἐγχείφαλον ἀθροισθὲν ὑγρὴν εἰς δακρυῶν φορὰν
 ἐκτακῆναι. Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἥλιος, ὅπη μετρίως
 ἀφῆλτι τὰς ἀκτίνας, πολλὰ τὰ πνεύματα καὶ τὰς
 ὑγρότητας ἐκείθεν ἀνέλκει· ὅπη δ' ὑπερβαλλούσα, ὁ
 δὲ φθάνει κατηναλωκῶς σφᾶς, πρὶν τι ἐκείθεν ἀνι-
 μῆσασθαι. Παραπλησίως δ' οὖν καὶ ὅσα τῶν ἐν
 ψυχῇ γινομένων παθῶν μετρώτερά πως ἡμῖν εὐ-
 εῖναι ἐθέλοι, ταῦτα καὶ λόγον ἔχειν ἐρμηνεία τῆς ἐν
 καρδίᾳ φλογὸς οὐ μάλᾳ τοι ἀπαναίνεται. Ὅσα δ'
 ἀφειδοῖεν τοῦ πλεονεκτοῦσαις χρῆσθαι ταῖς ἐξεσι,
 ταῦτ' ἴδοι τις ἂν ἐξιστάωντα μὲν πῶς καὶ τὴν ψυχὴν,
 δυοῖν δὲ πείθοντα θάτερον, εἰ καὶ μῆδέτερον ὡς
 εἰκόσ· ἢ γὰρ πάντα λέγειν μᾶλλον ἢ ἅ δεῖ, ἢ μὴδὲν
 μᾶλλον ἢ ἅ δεῖ. Ἴνα δὲ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος λό-
 γου βεβαίωσιν καὶ παλαιότερω τινὶ διηγήματι χρῆ-
 σιμαί· ὁπότε γὰρ Καμβύσου τοῦ Πέρσου στρατεύ-
 σαντος ἐκ Σούσου ἐπ' Αἴγυπτον, ἐπεὶ μετὰ τῆς ἀρχῆς
 καὶ ὁ τῶν Αἰγυπτίων ἑάλω βασιλεὺς, ἀγομένων ἐπὶ
 θάνατον εὖν οὐδενὶ κόσμῳ τῶν υἱῶν οὐδὲ βραχὺ τι
 αὐτὸς βλέπων ἐφθέγγετο, ἀλλὰ σιωπῇ κύψας ἔπειτα
 μόνον ἑώρα τοῦθαφος· τῶν δὲ γνωρίμων ἕνα ἰδοὺν,
 ὃς πρότερον μὲν [P. 274] πλούτῳ πολλῷ καὶ δόξῃ
 χρυσάμενος ἦν ἰσαμένης Αἴγυπτου, νῦν δὲ πάντῳ
 διέβρωγυῖαν ἐσθῆτα περικεῖμενος προσαιτῶν περιτῆι,
 εἰ τις ἄρτον ὀλίγον παράσχῃ· ὁ δὲ τὴν αὐτὸς ἑαυτοῦ
 νεφελὴν ἦδη πατάσας καὶ βύθιον τι στενάφης ὄνο-
 μαστὶ τὸν ἑταῖρον ἐκάλει, μονοῦ τοῖς δάκρυσιν

benefecerim. Nunc autem, cum et ipse in calami-
 tate 444 sublevare me deberet, tortoribus meis
 operam navat, quovis alio carnifice erga me cru-
 delior. Tum me interrogat, quomodo in Ecclesia
 mentionem mei fieri velim, dolorem et ignorantiam
 rerum mearum simulans. In quo non aliter
 facit quam Ægyptius crocodilus, quem Nili flumi-
 na Ægyptum irrigantia educant : qui cum aliquod
 secum illic degentium animalium interfecerit, ca-
 daveri illius insidet, et caput ejus calidis lacrymis
 perfundit. Ego vero ad quæstionem, mihi ita simi-
 late propositam, quid respondeam non reperio.
 Nam si me imperatorem nuncupandum dixerō, statim
 occidat ab iis qui ea de causa me in vinculis
 tenent. Sin monachum Antonium, confessio ea esse
 existimabitur ab iis qui res nostras fraude per-
 vertunt, quasi non coactus, sed ultro ac volens
 monasticum habitum induerim. »

VIII.-Hæc et plura cum iis elocutus, nullo ad ea
 quæ rogabant responso dato, eos dimisit. Tum in
 lecto considens : « Revertere, inquit, anima mea,
 in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi !. »
 Nec ullum prorsus verbum deinde protulit, quo
 dolorem testaretur : sive is singulari quadam pru-
 dentia linguam suam frenaverit ; sive ob magnitu-
 dinem doloris vel invitus calamitatem suam inde-
 fectam præterierit, inertī stupore et quodam veluti
 torpore anima astricta, priusquam collecti in ce-
 rebro humores in lacrymas resolverentur. Nam et
 sol, si quo moderatos 445 radios emittit, ventos
 inde et humores multos attrahit : si supra modum
 acres, eadem illa consumit, priusquam attrahat.
 Eodem modo et animorum affectus, si apud nos
 moderati existant, flammam corde conceptam ver-
 bis declarare non recusant. Qui vero modum exce-
 dunt, si animum quasi de gradu tumultuantem de-
 jiciunt, ac duorum alterum solent suadere, etsi
 neutrum videntur efficere, ut aut quidvis potius
 dicas quam quod oportet, aut nihil plus quam quod
 oportet. Ad hanc sententiam confirmandam, ut
 aliquid e memoria vetustatis repetam, cum Camby-
 ses Persa Susis profectus Ægyptum bello petiisset,
 rex Ægyptiorum una cum regno captus, filios suos
 sine ulla clementia ad necem trahi videns, ne ver-
 bum quidem loquebatur, sed tacitus, prono capi-
 te, oculos in terram defigebat. At cum unum vi-
 disset ex familiaribus suis, qui Ægypto incolunt,
 opibus et splendore fortunæ floruerat, tunc autem
 laceris pannis obsitus oberrabat mendicans, si forte
 frustum panis ab aliquo acciperet, tum ille capite
 suo percusso cum alto suspirio sodalem illum no-
 minatim inclamavit, verba quasi lacrymis imbuens.
 Deinde causam rogatus a Cambyse, cur propter
 filios neque illacrymasset, neque dixisset quid-
 cuam, amicum autem defecisset et allocutus esset,

¹ Psal. cxiv.

respondisse fertur. id quod filii paterentur, majus esse quam ut flendum foret : 446 amici vero calamitatem, utpote non tantam, debere deplorari; cui magna dignitate dejecto in extremo senectutis limine tantum infortanium accidisset.

δὲ τοῦ ἐταίρου μὴ τοσοῦτον ὄν καὶ θαυμάζειν λοιπὸν δίκαιον, ὅς μεγάλης ἐκπεπτωκῶς δόξης ἐς τοσαύτην δυστυχίαν ἐπὶ γήραος ἀφίκετο οὐδῶ.

IX. Cæterum patriarcha decrevit, ut ante imperatorem nepotem senior commemoraretur, hac formula : « Religiosissimus et Christianissimus imperator Antonius monachus. » Sed priusquam inde quatuor dies elaberentur, protostrator cum audiret populum per domos, per fora, in portis et ubique mussitare, cum seniore imperatore inique agi, qui et fuisset imperator, et defuncto nepote futurus esset, quolibet alio excluso (neque enim legem esse monasticam, invitos et vi tyrannica subactos cucullum induere), injurias injuriis cumulando iterum savire statuit. Itaque ad seniores misit, qui scriptum jusjurandum ab eo exigent, quo promitteret, se imperatoriam potestatem nunquam quæsiturum; imo nec oblatam accepturum; neque alium ullum ab eo promotum iri. « Sin minus, hac ipsa die, inquit, de capite tuo actum est. » Simul jubet peregrinos illos satellites eum denuo circumstare. Ille autem rursus vitæ suæ timens id quod invitus præstitit: et quia cæcus erat, alio manum manu ducente, crucis sacrosanctæ duo signa apposuit, rubrum quidem supra, infra vero nigrum.

X. Hoc tempore in sinibus Persarum occulta turris reperta est, innumeris fere millibus nummorum auri purissimi plena. Quorum non paucos, 447 inde ad se transmisso, Latini mercatores quovis terrarum exportarunt. Horum singulos multi cives Byzantii ternis vulgaribus aureis redemerunt.

βρέχων τοὺς λόγους. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ὁ Καμβύσης ἤρετο, ὅπως ἐπὶ μὲν τοῖς υἱεῖσι μὴ θαυμάσια; μηδὲ φθεγγάμενος; μηδὲν, ὃ δὲ τὸν ἐταῖρον ἐθαύμασε καὶ προσεῖρηκε, φάναι λέγεται, καὶ σφόδρα μείζον εἶναι ἢ ὥστε καὶ θαυμάσαι τὸ τῶν υἱῶν πάθος; τὸ δὲ τοῦ ἐταίρου μὴ τοσοῦτον ὄν καὶ θαυμάζειν λοιπὸν δίκαιον, ὅς μεγάλης ἐκπεπτωκῶς δόξης ἐς τοσαύτην δυστυχίαν ἐπὶ γήραος ἀφίκετο οὐδῶ.

Θ'. Τοῖς μέντοι περὶ τὸν πατριάρχην κεκώρωται, μνημονεύεσθαι περὶ τοῦ ἐγγόνου καὶ βασιλέως αὐτῶν, « εὐσεβέστατον καὶ φιλόχριστον (15) βασιλέα Ἀντωνίου (16) μοναχόν. » Οὐπω τέτταρες ἐκείθεν ἡμέραι παρήλθον καὶ ἀκούων τὸν δῆμον ὃ πρωτοστράτωρ διαψιθυρίζοντα ἐν οἴκοις, ἐν ἀγοραῖς, ἐν πύλαις, καὶ πανταχῇ περὶ τοῦ γηραιῶ βασιλέως, ὡς ἀδικα ἐπεπόνθει καὶ βασιλεὺς ἦν καὶ ἔσται τελευτήσαντος τοῦ ἐγγόνου καὶ οὐχ ἕτερος τῶν ἀπάντων; οὐ γὰρ ἂν τοῦτο νόμος εἴη μοναδικός, ἄκοντας καὶ τυραννομένους ὑπέρχεσθαι τὸ μοναδικὸν σχῆμα; δευτὴ ἐπὶ δεινοῖς ἐμελέτησεν αὐθις. Καὶ πέμψας ὄρκον ἀπήτησεν ἐγγραφὸν ἐξ αὐτοῦ διαθεβατιούμενον, μηδέποτε μῆτε ζητήσαι βασιλείου κράτος, μῆτε μὴν διδόμενον δέξασθαι (17), μῆτε ἄλλον τινὰ προβαλέσθαι. « Εἰ δ' οὖν, ἐπὶ ξυροῦ σοι, » φησὶ, « τὸ αἷμα τήμερον ἴσταται. » Καὶ ἅμα τοὺς ἀλλοφύλους ἐκείνους ὀπλίτας αὐτῷ περιέστησεν αὐθις. Ὁ δ' αὐθις δέισας περὶ τῆ ζωῆ ἀκων καὶ τοῦτ' ἐπεπράχει; καὶ ἐπεὶ τυφλὸν εἶναι τοῦτον εἰρήκειμεν, ὑφ' ἑτέρου λοιπὸν τὴν χεῖρα χειραγωγούμενος ἄνω μὲν ἐρυθρὸν (18) προῦθηκε τὸν τοῦ θεοῦ σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα; καὶ οὕτω συνεχωρήθη τὸ ζῆν.

Υ'. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ εἴρηται περὶ τῶν Περσῶν γῆν ὑργος; τις ἐγκεκαλυμμένος, νομισμάτων μεστὸς καθαρωτάτου χρυσοῦ μωριάδες οὐ βεβδωὶς ἀριθμηταί. Ὡν οὐκ ὀλίγα διαδεξάμενοι οἱ τῶν Λατίνων ἔμποροι διέσπειραν πανταχῇ γῆ; καὶ θαλάττης, εἰδότες χρειώδη τυγχάνοντα διὰ τὴν τοῦ χρυσοῦ καθαρότητα; ὧν ἕκαστον πολλοῖς τῶν Βυζαντιῶν ὄνειον ἐγεγόνει τριῶν νομισμάτων πολιτικῶν.

CAPUT XI.

Vanae prædictiones ex Italia et Colchide Byzantium afferuntur. Gregoras, amicis instantibus, eas rejellens das suscipit. Epistolâ, quam de ea re ad amicum scripsit.

I. Per illud tempus litteræ ab Italis et Colchidis habitatoribus, iis videlicet qui ortum a Persis ducunt, Byzantium afferuntur, supercilio et stolido fastu plenæ, nec non prædictionibus puerilibus et ineptis, quales tibicinæ et saltatricule in prostibulis propinquant suis amatoribus. Nam si qua alia res, inscitia certe omnium efficacissima est ad quidvis persuadendum hominibus vanis et superciliosis,

[P. 275] Α'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ (19) γραφαὶ παρὰ τε Ἰταλῶν καὶ ἐπὶ ὀπόσοι Κολχίδα Περσῶν ἀποσπάδες οἰκοῦσιν ἤκουσιν ἐς Βυζάντιον, ὄφρῦος; τε καὶ κορυφῆς μακρᾶς οὔσαι μεσταὶ καὶ προρόθήσεων ὅσαι μερικιώδεις καὶ ἀγεννεῖς καὶ οἶας ἀληθειῶδες καὶ ὀρηστρίδες ἐς χαματιτυπετα περιπίπτουσι χαρίζεσθαι τοῖς ἐκείσε κωμάζουσιν. Εἴπερ, γὰρ τι τῶν ἀπάντων ἕτερον καὶ τὸ τῆς ἀμαθίας δ' ἔμοιγε ἐς τὸ παθεῖν τοὺς κουροτέ-

Variorum notæ.

(15) Epitheton vulgo datum monachis. DUCANG.

(16) In Wolfiana editione deerrat vox βασιλέα.

Eam nos ex codice Regio restitimus. BOVIN.

(17) Ζητήσαι et δέξασθαι. Aoristi pro futuris. Sic supra lib. vii, cap. 6, sect. 4. BOVIN.

(18) Id est, *Alio manum regente, crucis sacrosanctæ duo signa, rubrum quidem supra, infra vero nigrum apposuit*, jussus scilicet oblato instrumento subscri-

bere: non, ut interpretabatur Wolfius, *alio manu ducente, supra rubram crucem, inferne nigram gestans, vivere situs est*. BOVIN.

(19) Ἰστέρον πρότερον. Gregoras egit supra de rebus gestis anno Christi 1330. Prædictiones autem, de quibus agit hoc capite, Byzantium allatae sunt anno 1329. Certe epistola, qua illas retulavit, data est ante annum 1330. BOVIN.

ρους καὶ κατωφρωμένους δραστηκώτατον ἔδοξε καὶ ἀνυσιμώτατον, προπέτειαν ἀπερίσκεπτον ὑφηγούμενον καὶ πρόχειρον ἐς ἅπαν καθ' ἅπαντα χρόνον, εἴ τί που τοῖς κούφοις αὐτῶν λογισμοῖς ἐπιφύεται. Πρὸς μὲν δὴ ταύτας ἀντιλέγειν καὶ ἀπελέγχειν οἱ παῖστοι τῶν φίλων προὔτρέποντό με· οὐκ οἶδα, εἴτ' ἐμὲ βασανίζειν ἐθέλοντες, ὥσπερ τοὺς ἀμιλλητηρίους τῶν ἵππων ἐν διαφόροις πεδίοις ἐλαύνοντες οἱ δρόμων Ὀλυμπικῶν ἀθληταί, εἴθ' ἑαυτοῖς μέρος ἐντεῦθεν ἡδονῆς ἐκπορίζοντες. Οὐδὲν γὰρ ἐτέρῳ τῶν πάντων οὕτως ἔπεται ἡδεσθαι τὴν ψυχὴν, ὡς ὅσα καὶ οἶα τῶν κατ' ἔφεσιν ἐστὶν ὁρᾶν καὶ ἀκούειν. Παραπλήσιον γάρ ἐστιν, ὥσπερ ἂν εἰ τις διψῶσι μὲν τῶν ἡδίστων πιεῖν ἐδεῶν καὶ ὕδατων, φλεγόμενος δ' ὄρα θέρους ζέφυρον ἐμχανήσατο ἀναψύξεως. Ἐφίεται δὲ πάντως ἄλλος ἄλλου κατὰ τὴν τοῦ ἐν αὐτῷ κριτικῆς τῆς ψυχῆς ἕκαστος δύναμιν, καθάπερ αἰτία· τινὲς καὶ ῥίξης ὑποκειμένης τῆς ἐκείθεν κινουμένης ὁρμῆς καὶ ἀναλόγως χειραγωγούσης ἐς τὰς προθέσεις τὰςδε ἢ τὰςδε τοῦ βίου, ὅποιας πολλὰς καὶ ποικίλας γῆ τε αὐτῆ καὶ οὐρανόθεν ἐκείνης προσέχεται. Τὴν μὲν οὖν αἴρεσιν τῆς τούτων ἐφέσεως ταυτησὶ εἰ μὴ καθάπερ ἄπαντες, ἀλλ' οὖν οἱ πλείους δέξαιεντ' ἂν οἶμαι· τὴν γε μὴ ἀωρίαν αὐτῆς καὶ τὸ λίγνον, ταύτην δ' οὐ πάνυ τοι ἔγωγε. Πάντα μὲν γὰρ ἐρευνηῖν ἐν τι τῶν ἀρμοζόντων εἶναι, οὐκ ἂν ποτ' αὐτὸς ἐκὼν γε εἶναι ἀπαγορεύσαιμι· ἐν δ' ἅπαντι καιρῷ καὶ χρόνῳ· καὶ παντὶ τῷ βουλομένῳ, τοῦτο δὲ καὶ μάλα τοι σφόδρα αὐτό. Οὔτε γὰρ παντὶ καιρῷ τὸ καιρῖον ἐνεστίν, οὔτ' αὖ παντὶ τῷ βουλομένῳ προσήκει πανταχῆ τὸ βούλεσθαι· ἀλλ' ἔστι καὶ καιρὸς ἀκαιρίας γέμων καὶ βούλησις ἀβουλίας πολλάκις μεστέ. Ἄλλ' οὖν ἐπειδὴ ταῦτα συγχωρητέα ὄπωκε, ποτὲ ἔδοξεν εἶναι ἡμῖν, ἅπαντ' ἐπὶ βάρη τῶν τοιούτων ὅποιά γε εἴη προσέσθαι προθεμένοι· καὶ χρεῖζεσθαι σφισιν ὅπόσον τὸ ἐφικτὸν ἐπεφύκει, οὔτ' ἀκοῆν αὐτοῖς οὔτε γλώτταν ἀπεκλείσαμεν. [P. 276] ἀλλὰ μετρίσις ἐλέγχος ἐστὶν ἃ τῶν γραφομένων ἡμεψάμεθα. Καὶ ὅπόσους τό τε καιρῖον ἐς τὸ τῆς ἀσφαλείας μουσεῖον ἐπαιδαγωγῆσε, καὶ πᾶς τις οἶμαι ὀκνηκῶς οὐκ ἂν ἡμῖν μέμψαιτο. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα τῶν γραφομένων ἀπόρρητα κείσθαι παρήκαμεν τῷ, ἀκαιρίας ὡς τὰ πολλὰ κατορχουμένης αὐτῶν πάνυ τοι φορτικῆς καὶ ματαίας· ἃ δ' ὡς ἐν ἐπιστολῆς σχήματι πρὸς ἕνα τῶν φίλων εἰρήκειμεν, ἵνα μὴ τὸ τῆς εὐσχήμενος ἡμῶν σιωπῆς ὑπόληψιν ἀπορίας ὑπόβοιτο τοῖς ἀφειδεστέροις τῶν ὑβριστῶν, ταῦτα καὶ νῦν τοῖς ἐντυχάνειν ἐθέλουσιν ἱστορίας ἕνεκα παραθήσομεν.

B. « Ὅποσα γὰρ (20), » ἔφην, « τῶν λεγομένων νῦν ἡγεμόνα προβάλλεται καὶ τούτῳ τὴν πρόπουσαν αὐτονομίαν σαφῶς ἐπιτρέπει, ταῦτα καὶ νῦν πάντως ἐπόπτην ἐφέλκεται καὶ γλώσσαν ἀναμένει σὺν ἐπιστήμῃ δικάζουσαν. Ὅσα δ' ἀρμονίας ἀπάσης παραιτησάμενα νόμους ὄρων ἐπιστημονικῶν ὑπερβριον καὶ φυγάδα τείνουσι πᾶσα, ταῦτ' οὔτε νῦν ἐπόπτην οἶδεν ἐφέλκεσθαι καὶ πάντα λόγον ἐρμηνεῖα

A quæ ad inconsultam eos temeritatem impellit et ad quidvis sinè consilio suscipiendum incitat, quæcunquè levibus eorum animis cogitatio oboriatur. Ad eas coarguendās et refutandas plurimi ex amicis me hortati sunt : qua mente nescio ; sive, ut curriculi Olympici athletæ equos ad certamen destinatos variis in campis solent agitare, ita etiam hi vires meas periclitari voluerint ; sive aliquid inde voluptatis sibi ipsis captaverint. Nulla enim res est, quæ animum ita delictet, ut videre et audire ea omnia, quorum desiderio teneris. Perinde quippe est, ac si quis sitientibus suavissimam aquam offerat, et æstatis calore torridis frigidum zephyrum aliqua arte subministret. Desiderat autem alius aliud, pro sui quisque iudicii captu : ex quo iudicio tanquam causa et radice 448 oritur appetitio, et unde quasi manu ducimur ad alia atque alia rerum stúdia, qualia multa, eaque diversa, cœluni et terra suggerunt. Porro ipsam rationem huiusce amicorum meorum desiderii, si non omnes prorsus, plerique certe probaverint. Mihi autem tam alieno tempore tam vehemens desiderium minime probatur. Nam ut omnia inquiri pulchrum esse nunquam ego inflicias iverim, ita quovis loco ac tempore aut quolibet volente pulchrum id esse plane negaverim. Neque enim quodvis tempus opportunitatem habet, neque quemlibet quidvis velle decet. Nempe et tempus aliquod est minime tempestivum, et voluntas sæpe plena est imprudentiæ. Sed tamen cum hoc amicis dandum esse prorsus videretur, ut hujus oneris molestia qualicunquæ suscepta pro virili ipsis gratificaremur, neque aures nostras oclusimus, neque linguam dene-gavimus : sed aliqua eorum, quæ scripta erant, parce et moderate refutavimus. In quo nemo opportunitatis ac prudentiæ studiosus sectator, neque quisquam credo, qui audiverit, nos reprehensurus est. Ac cætera quidem illo scripto comprehensa silentio præterivimus, eo quod in plerisque vana et importuna temeritas insolenter exsultare videretur. Quæ vero in epistolæ formam redacta amico cuiusdam diximus, ne honesti silentii nostri causam esse ignorantiam importuni obtrectatores 449 existimarent, ea nunc historiæ illustrandæ causa, si D qui forte cognita sibi velint, legenda proponemus. D qui forte cognita sibi velint, legenda proponemus. D qui forte cognita sibi velint, legenda proponemus.

II. « Quæcunquæ, inquam, verba sic dicuntur, ut mentem ducem sibi proponant eique legitimam auctoritatem omnino tribuant, eadem etiam oculos mentis ad se alliciunt et linguam sapienter judicantem merito expectant. Quæ autem omnis harmoniæ legibus repudiatis veræ cognitionis limites quasi fugitivo pede transiunt, ea nec mentis oculos sciunt allicere, et orationem quæcunquæ

Variorum notæ.

(20) Exstat hæc epistola in codice Vaticano 1086 et inscribitur, τῷ Παπαγωμίνῳ, περὶ τῶν ἐλευθέρων

αὐτῷ τερατολογίῳ, τῶν μὲν ἄνωθεν ἐκ Τραπεζοῦντος, τῶν δὲ κατωθεν ἐξ Ἰταλίας. Βοϊνίχ.

interpretem acerrime repellunt, cum non aliud A
sint, nisi quidam naturæ morbi et veluti ruptæ
lyræ absoni strepitus. Quamobrem, amicorum op-
time, vehementer mirari mihi subit, quo pacto me
amicum ad futilia ista compellas, et linguam ad
nugas hasce evidentes refutandas accommodare
cogas, tum eas, quæ ex Epizephyriis barathris
frequenter erumpunt, veluti Vulcaniorum crate-
rum rivi sponte manantes, tum illas, quæ numero
et copia hibernis nivibus pares e superiore conti-
nente (id est ex Colchide) descendunt. Quippe et
scientiæ regulis medius fidius et nobis ipsis face-
remus injuriam, si eas regulas illis adhiberemus.
Nam semet ipsum ultro corruptis tradere moribus
et sermonibus, non abest a malitia, nec reprehensionem
vacat, sed veluti cognatam maculam reprehensionem
invidiosam secum trahit. Quem enim
summum inscitiae gradum non superant sive illæ
verborum insolentiæ, quas inferioris tractus inco-
a veritate remotissimas fabricare consueverunt;
ive 450 illi ignavi puerilesque strepitus, quos
superioris regionis habitatores cient; idque, cum
Persarum et Chalcæorum scientiam profiteantur?
Nam si Chaldæorum et Persarum omnis methodus
eo redit, et cælum propter hoc per ætheris sphæ-
ram bene et composite stellarum cursus circum-
fert, ut veris initio lucris accessionem scribis ap-
portent, senibus vero sub exitum ætatis morbos,
facetum hercle id eis videbitur, qui utilitatem
artis deprimere verbis cupiunt; eritque hæc op-
portuna illudendi occasio iis, qui de plaustro con-
vincantur, nec non iis qui fabulas in scena agunt.
Ego vero illud etiam cum risu miror, quod non
prædixerint, quercus multas glandes laturas, et
sentes contrectantium manus puncturos esse; et
mustelam, si pepererit, matrem fore sui fetus;
æstate æstum, hieme frigus fore, cæteraque per-
spicua omnibus, si non hobus, at hominibus certe
quidem. Sed ne molestia tute ipse affliciaris, et
disciplinæ gravitas in tales sordes demersa ludib-
rio sit, age media incedentes via pauca meridia-
norum istorum nebulonum, ac potius terrestrium
planetarum, qui ætheriam provinciam plurimis
mendaciis infamant, coarguamus, ut a sinitria
totum contextum solvatur, et ut illa Penelopes
tela retexatur. Ventos aiunt commotum iri, unde
humana corpora corrumpenda sint. Ego vero cor-
ruptionis ejus causas scire velim. Nam si quid
aliud quam impetus aeris ac divisio ventus 451
esset, rationis fortassis aliquid ea haberet oratio.
Quæ enim aliquid aliud sunt quam aer eumque
permeant, ea vel corporeo transitu illum secant et
permeant, ut lapis et ferrum et aliæ res, quæ na-
tura sua aere duriores sunt; vel qualitatis suæ
distributione; id quod faciunt ea quæ fluxa et
aeris naturæ plane cognata sunt, ut odores, colo-

μάλα σφοδρῶς ἀποσειεται, φύσειως ὄντα σαφῶς ἀ-
ρωσθήματα καὶ λύρας ὡσπερ βραγέλης πλημμελῆ
τινα κρούσματα. Ὅσῃ ἐπεισὶ μοι σφόδρα θαυμά-
ζειν, ὡ φίλων ἀριστε, πῶς οὕτω κίμῃ ξυνοθεῖς κα-
λινδεῖσθαι τὸν φίλον περὶ τὰ φαῦλα καὶ γλιῦτταν πα-
ρέχεσθαι τουτοῦσι τοῖς σαφεῖς ἐξελέγγουσαν λήρους,
ὁπόσοι τῶν Ἐπιζεφυριῶν βαράθρων συχρὸν ἀναρρή-
γνυνται, καθάπερ τινὲς τῶν Ἡφαίστου κρατήρων
αὐτόματοι ῥύακες· καὶ ἔτι ὁπόσοι τῷ πλῆθει νηφίδε-
σι (21) χειμερῖησιν τοικῶδες τῆς ἀνωτέρας ἡπείρου κα-
τασίν. Ἄδικολήμεν γάρ ἄν, νῆ τὸν φίλιον, τοὺς τε τῆς
ἐπιστήμης κανόνας τοῦτοις προσάγοντες καὶ ἡμᾶς
αὐτούς. Τὸ γὰρ ὅπως οὐκ ἑαυτὸν ἐκῶν γε εἶναι δι-
αφορῶσι διδόναι ἐρόποις καὶ λόγοις οὐκ ἀποχωρεῖ
κακίας, οὐδ' ἀνασσειε τὰ δίκτυα τοῦ ψόγου, ἀλλὰ
καθάπερ συγγενῆ κηλῖδα γλιῦτταν ἐπιφθονον ἐπισύρι-
ται. Τίνα γὰρ ἀμαθίας Καύκασον οὐκ ὑπερβαίνου-
σιν, ὁπόσοι; οἱ μὲν κάτωθεν ὡς κοβῶτάτω τῆς
ἀληθείας χαλκεύειν εἰώθεσαν ὄγκους ῥημάτων, οἱ
δ' ἄνωθεν ἀγενεῖς τινὰς καὶ μετράκιδεις κροτούσι
θορύβους, καὶ ταῦτα τὴν Περσῶν καὶ Χαλδαίων με-
σιέναι φάσκοντες ἐπιστήμην; Εἰ γὰρ ἐς τοῦτα
Χαλδαίους καὶ Πέρσας ἡ πᾶσα περιίσταται μέθοδος
καὶ οὐρανὸς διὰ τοῦτ' ἐς τὴν αἰθέρος σφαῖραν εἶ
καὶ τεταγμένως περιφέρει τοὺς ἀστέρων δρόμους,
ὡς λημμάτων μὲν φορὰν ἤρος ἀρχομένου γραμμα-
τεῦσι προφαίνειν, νοσθήματα δ' αὐ γέρουσι φθίνον-
τος [P. 277] ἤδη τοῦ θέρους, χάρειν ἄν, νῆ τοὺς
λόγους, δόξεις τοῖς διασύρειν ποθοῦσι τὸ τῆς ἐπιστή-
μης χρηστὸν καὶ τοῖς τε ἐξ ἀμάξης λοιδοροῦσιν ἀπε-
χρῶσα πρόφασις ἐς ὑβρίους καὶ ὁπόσοι πρὸς ταῖς
σκηναῖς ἀρθονα δραματουροῦσι τὰ σκίμματα. Ἐγὼ
δὲ λίαν ἠδέως κἀκεῖνο θαυμάσασαι ἄν, ὅτι μὴ καὶ
περὶ θρύων πρῆτελέσπισται τοῖς ἀνδράσιν, ὡς καλ-
λὰς ἐξανθήσει τὸ γένος βαλάνουσι καὶ ὡς ἀκάνθα τὴν
ἐφαπτομένην ἀμύξει παλάμην· καὶ εἰ τέκοι γαλῆ,
μήτηρ ἔσται τοῦ τεχθησομένου· καὶ θέρους μὲν
ἔσται καῦμα, χειμῶνος δὲ ψυχός, καὶ ὅσα τῶν πένυ
προδῆλων, εἰ μὴ γε δὴ βουσίην, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώποις
ἅπασιν ἔστιν. Ἴνα δὲ μήτε σὺ τῶν λυπουμένων
εἴης, μήτε τὸ σεμνὸν τῆς ἐπιστήμης ἐς τοιαύτας
ἐσχάτιας κατενηγεγμένον ὑβρίζοιτο, φέρε μίστην
β. δίσταντες βραχία ἄττα τῶν μεσημβρινῶν (22) του-
τωνὶ λήρων ἐξελέγγωμεν, ἢ μᾶλλον, εἰπειν, τῶν
γῆτων πλανήτων καὶ τὰ πλείεστα τῆς ἀνω λήξεως
καταψευδομένων, ὡς ἄν ἄρθον ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ
ὑφασμα λύοιτο πᾶν, καθάπερ ὁ τῆς Πηνελόπης
ἐκείνου ἰστός. Ἀνέμων ἐκαῖνοι προλέγουσι, ἐξεσθαι
κίνησιν, ὅφ' ὦν ἐς φθορὰν τὰ τῶν ἀνθρώπων λυθή-
σονται σώματα. Ἡδέως ἄν οὐκ ἔγνωε τὰς αἰτίας
ἐρομένη τῆς τῶν ἀνθρώπων λύσεως. Εἰ μὲν γὰρ
ἄλλο τι ἢ φορὰ τις ἀέρος καὶ διαίρεισις ὁ ἀνεμὸς ἦν,
εἶχεν ἄν τινα λόγον ἔσω; ὁ λόγος. Ὅσα μὲν γὰρ
ἄλλο τι παρὰ τὸν ἀέρα τυγχάνοντα δέισιν αὐτῶν, ἢ
διὸδῳ σωματικῇ τμνοντα φέρεται δι' αὐτοῦ, καθά-
περ λίθος καὶ σίδηρος καὶ ὅσα σκληροτέρας ἢ κατὰ

Variorum notæ.

(21) Hom. II., III. 222. BOIVIN.

(22) Calabros credo intelligit. Nam Calabria inter

occasum et meridiem sita, si Byzantium species.
BOIVIN.

τὸν ἀέρα φύσει; ἔλαχεν, ἢ διαδοῖσι ποιότητος; ὅσα
 δηλαδὴ γεομένην καὶ τῷ ἀέρι πάνυ τοι προσφυῶς
 ἀνακριναιμένην ἔσχεν αὐτήν, ὡς περ ὄσμαι καὶ χρώ-
 ματα καὶ εὐρητοὶ καὶ πρῆστιρες. Καὶ μέντοι καὶ
 ἀνεμος εἰ καθ' ὄντινασὺν τουτωνὶ τρῶπον ἢ διαιρῶν
 δηλαδὴ τὸν ἀέρα καὶ τὸν ἐκείνου τόπον μεταλαμβά-
 νων διφεῖ, ἢ τούτω διαδοῖσι ποιότητος σφαλερᾶς
 ἀνεκρινάτω, πᾶσαν γένεσιν ἐκ τοῦ παραγρήμα φθορᾶ
 προφανῆς διεδέχτο ἄν. Νῦν δὲ τούναντιον εὐκρα-
 σίας ἡμᾶς ἀπάσης ἐμπιπλῶντα βλέπομεν τούτων
 αἰεὶ. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἀνεμος; ἢ στερρότερα φορᾶ
 καὶ χύσις ἀέρος, ὅς ἀεὶ πλούσιος μὲν ἡμῖν περι-
 κέχεται, αὐτοῦ δ' ἀπολαύομεν καθόσον ἐφικτὸν ἐκά-
 στω, κἂν πάνυ τοι κλειστος ἔπηται. Ἐκεῖνό γε μὴν
 καὶ μαντείας ἰσως δεῖται, καὶ οὐκ ἔχω ὃ τι φῶ.
 Πόλλων γὰρ καὶ δένδρων καὶ ὄρων φασιν ἐξ ἀνέμων
 πάντων ὁμοῦ κινήθεντων καταστροφᾶς καὶ μετα-
 βάσεις. Πῶς γὰρ καὶ πῆ περιχωρήσει; καὶ μεταστή-
 σεται τι τούτων, περικυκλούντων, ὧς φασιν, οὕτωσιν
 τῶν ἀνέμων ἐκ διαμέτρου; Ἐνός μὲν γὰρ ξυνοθη-
 σαντος ἀνέμου καὶ ξὺν βία κλονήσαντος ἀνατετρά-
 φθαι οἰκίαν ἔσθ' ὅτε ἢ δένδρον ἐπὶ θάτερα μέρη,
 καὶ νῦν οὐκ ἔν εἴη, ἀλλ' ὡς τὰ πολλὰ τῶν ὄρων τῆς
 συνυθείας ἐντός. [P. 278] Πολλῶν δ' ἀντιπνεόντων
 ὁμοῦ, σχολῆ γ' ἄν κατασραφήη τι τῶν ἀπάντων. Τὴν
 γὰρ τοῦ ἐνός ἀντήθησιν ἢ θατέρου ἐξεναντίας ἀντίστα-
 σις θραύουσα καὶ ἀναχατίζουσα ἀκλόνητον τὸ πα-
 ράπαν ἐξ ἀντιπεριστάσεως ἴστασθαι παρασκευάσει
 τὸ βιαζόμενον. Ἄλλως τε καὶ ὁμοῦ τοὺς κατὰ διά-
 μετρον ἀνέμους κινεῖσθαι, οὐθ' Ἄριστοτέλης φύσιν
 ἔχειν δίδωσιν, οὐθ' ὁ πολὺς ἔφηνε χρόνος. Ἄλλ'
 ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμε. Τὴν γὰρ τοῦ Κρόνου
 καὶ Ἄρεος ὕψ' ἐνὶ ζωδῶν συνέλευσιν αἰτίαν τῆς τῶν
 ἀνέμων τιθένται μάχης καὶ πρό γε τούτων ἠλιεὶν
 τινα ἐκλείψιν. Εἰ οὖν ταῦτα φανερὴ ψεύδος περιφα-
 ρᾶς, ἡγούμενα ὄντα τῶν ἐφεξῆς, ψευδῆ πάντως μετὰ
 τοῦ μείζονος προσθήκης φανερὸν ἄν καὶ τὰ τοῦτοις
 ἐπόμενα ὡς περ ἄν εἰ τις τὴν βίβλαν τοῦ δένδρου
 τεμῶν συναφελέεν εὐθὺς καὶ τὴν τῶν ὀκροδρύων
 ψυχῆν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τοῖς παρούσι καιροῖς οὐκ
 εἰσὶν ὑπὸ ζωδίων ἐν Κρόνος καὶ Ἄρης, ἀλλ' οὐδὲ
 δυοῖν συνεχῶς ἐξελιττομένων ἐνιαυτῶν οὐκ ἔν πω
 συνέλθοιεν ἄν. Ἄρης γὰρ ἐκ πολλοῦ περὶ τὴν τοῦ
 Λέοντος πεντεκαίδεκάτην μοῖραν τὸν Κρόνον κατα-
 λελοιπῶς ἤδη καὶ ἐς τὰς τοῦ Σκορπιῶν χηλὰς δια-
 βαίνει. Ἡλιακὴν γε μὴν ἐκλείψιν οὐτε τὸ παρὼν
 ἄπαν θέρος, οὐτε τὸ ἐφεξῆς (23) μετὰ τοῦτο φθινό-
 πωρον ὄψεται, κἂν πάντες ἀνθρωποὶ, κἂν πάντες;
 φάσκωσιν ὄρνιθες. Ἔσται δὲ σοι τοῦτον διδάσκαλος
 ὁ τε χρόνος καὶ ἡ ἀσθησις πρὸς ἀκριβῆ τὴν ἀλη-
 θεϊαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως εἰς ἐπιστήμης ἀπόδειξιν
 ἀναντιρρήτον ἕτερον, ὡς ἐμπειρία καὶ ἀσθησις.
 « Ἀσθησις μὲν γὰρ, » φησὶν, « ἐμπειρίαν ποιεῖ, ἢ
 ἐξ ἐμπειρίας τὰς ἀρχὰς δίδωσι τῇ ἐπιστήμῃ. » Ὡς περ
 οὖν αἰτοῦ σπαρέντος εἰς γῆν ἐνδέχεται στάχυν ἔσ-

A res, fulmina, incensi turbines. Quod si et ventus
 aliquo horum modorum vel aerem dividendo et
 ejus locum occupando transiret, vel eidem distri-
 butione qualitatis lubricæ commiseretur, statim
 omnem generationem manifestus interitus exciperet.
 Nunc cōtra omni nos temperie compleri vi-
 demus ab eo semper. Neque enim aliud est ven-
 tus, quam fortior impetus et quasi diffusio aeris,
 qui nos semper copiose circumfundit; eoque nos
 fruimur, quatenus est unicuique concessum, quam-
 vis copiosissime nos sequatur. Illud vero fortassis
 etiam vaticinationem desiderat, neque ego habeo
 quid statuam. Dicunt iidem urbes et arbores et
 montes, ventis simul omnibus concitatis, eversum
 atque translatum iri. Quomodo ea videlicet et quo-
 nam translata transibunt, cum venti omnes, ita ut
 hi dicunt, ex opposito spirantes ea circumdaturi
 sunt? Nam venti quidem unius impulsu et violento
 impetu everti domum, aut arborem ruere, novi
 nihil fuerit, nec a consuetudine abhorreat. Sed
 ubi **452** plurimi simul ex adverso spirarint, non
 utique quidquam omnium prosternent. Nam cum
 unius impressionem alterius contraria impressio
 frangat et reprimat, ex ista pari utrinque violentia
 in medio inconcussum et stabile permanebit id,
 cui vis infertur. Præterea ventos ex adverso simul
 moveri, nec Aristoteles secundum naturam esse
 concedit, nec temporis diurnitas verum esse
 ostendit. Cæterum illud pene me præterit, quod
 Martis et Saturni in uno signo congressum pugnae
 ventorum causam statuunt, et ante has defectio-
 nem quamdam solis. Quæ cum principia sint, ex
 quibus cætera consequuntur, si falsa esse patue-
 rit, magis utique falsa erunt ea omnia, quæ inde
 colliguntur: sicut succisa radice arboris summi
 etiam cacuminis anima interit. Atqui hoc tempore
 Saturnus et Mars non solum in uno signo non
 sunt, sed nec annis quidem continuis duobus evo-
 lutis simul congregari possunt. Etenim Mars, Satur-
 no jam pridem in decima quinta Leonis parte re-
 licto, in Scorpii chelas jam transit. Solis vero de-
 fectionem nec tota hæc æstas, nec secuturus autum-
 nus sentiet: etsi omnes homines, omnes aves id
 affirmarint. Cujus tibi rei magister et tempus et
 D sensus crit ad veritatem penitus intelligendam.
 Nihil enim est, cui ad scientiæ demonstrationem
 minus refragari liceat, quam sensui et experien-
 tiæ. « Sensus quippe, inquit Philosophus, experien-
 tiam gignit; experientia vero principia suppeditat
 scientiæ. » Sicut igitur frumento in terram
 sato spica nasci potest, **453** sine semente vero
 ne germen quidem expectari debet: ita et in hac
 re; si erit defectus solis, si Saturnus et Mars con-
 gressuri sunt, dicere fortasse illi queant, fore tur-
 bines et eversiones urbium et montium a radici-

Variorum notæ.

(23) Æstas anni 1550 solis defectionem habuit die Junii 16, de qua infra cap. 12, sect. 2. Item autumnus anni 1551, Nov. die 50., ut infra quoque

dicetur cap. ult. Itaque hæc videntur scripta fuisse anno 1529. BOVIN.

bus evulsiones. Sin illa non erunt, necessario sequitur, omnem montem, omnem urbem suo loco mansuram esse. Neque enim ignoramus, sublato eo quod propter aliquid sit quoddam alterius causa est, ipsos quoque et effectus et eas res. quarum causa illud futurum erat, necessario simul tolli. In hanc autem absurditatem isti devoluti sunt, quod eam quæ causa est causam non putarunt, et quæ causa non est, causam putarunt. Nimirum astrorum alii alias aspectus eventus etiam alias alios præsignificabant, partim brevi, partim longiore post intervallo existituros. Isti vero ne hoc quidem intelligere potuerunt et alienas causas attulerunt, multum a via aberrantes: non secus ac si quis, quia Themistocle Megaris Athenas eunte pluit, casum eum Themistocli imputet: aut Cræso, quod cum is Halyn transiret, sol eo tempore supra horizontem ascenderat. Namque etiam Themistocle absente natura fert, ut imbres effundantur; atque ex quo Lydus discessit, sol post quamlibet noctem pergit nihilominus supra horizontem ascendere. Erant alia sexcenta, quibus illos convinceremus, quæ ob prolixitatis fastidium omittemus. Nam pulchrum argumentum pulchre tractare, quantumvis prolixè 454 id fiat, laude sua non caret. In nugis vero et rebus absurdis idem facere, nec laudis quidquam habet et parum abest a ridiculo. Itaque fertur Philippus Alexandrum filium derisisse, quod cithara belle et modulate caneret; quoniam turpe sciebat esse, generosum hominem ingenium vilibus in rebus ostentare. »

ἐξεκχωρηθῆαι καὶ μυκτῆρος κατατρέχοντος οὐ σφόδρα ἀπαλλάττει. Λέγεται γὰρ καὶ Φίλιππος ἀποσκῆψαι πρὸς τὸν παῖδα Ἀλέξανδρον, ὅτι δεξιῶς τε καὶ ἔμμελῶς ἐκιοῦρσεν, αἰσχρὸν εἶναι φήσας ἐν τοῖς φάλοις; ἐπιδακνυσθαι φιλοτιμῶς τὸν εὐγενῆ. »

CAPUT XII.

Michael Bulgarus cur bellum Crali intulerit. Imperator in belli societatem ascitus. In Pelagonia castrametatur. Solis defectus. Bulgarus Triballorum agros vastat. Crales cum eo configit. Gallorum equitum virtute adjutus eundem vincit et capit. Michael ex vulneribus moritur. Imperator nulla re gesta Byzantium rediit. Fortiuxa inconstantia. Cralis uxores duas. Filius ex prima susceptus rebellat. Potitur principatu. Ipse Crales a faciosis in carcere suffocatus.

I. Insecuto vero, cum Servix Cralem appareret non quieturum, nisi Michaelē ob injuriam et contumeliam sorori factam ultus esset; quod is eam legitimam conjugem, ex qua et liberos regni hæredes futuros susceperat, nulla de causa repudiasset, ac sororem imperatoris duxisset: Michael legatos ad imperatorem mituit eumque hortatur, ut per Romanas provincias transiens in Triballorum terram impressionem faciat. Nam et se magnis cum copiis arma eidem infesta illaturum, ut duobus bellis sustinendis impar multis utrinque agris amissis debilior existeret. Proinde ad expeditionem sub veris usque exitum sese parant.

II. Cæterum æstate incipiente imperator, cui ad-

Α σθαι, σπόρου δ' οὐκ ὄντος; οὐδὲ βλάστην ἐκδέχεσθαι χρῆ· οὕτω κἀν τούτοις. Εἰ ἔσται ἐκλειψις ἡλίου καὶ συνδρομὴ Κρόνου καὶ Ἄρεος, φαίεν ἂν Ἰσως καὶ ἀνέμων ἔσεσθαι κυκλώνας καὶ πόλεων καταστροφάς καὶ ἀναμοχλεύσεις ὄρων· εἰ δ' ἐκεῖνα οὐκ ἔσται, ἐξ ἀνάγκης ἔπεται καὶ κατὰ χώραν ἴστασθαι πᾶν ὄρος; καὶ πόλιν ἅπασαν. Ἴσμεν γάρ, ὡς τούτων ἀναρρομένων, ὅσα γε ἕνεκά του γίνεται καὶ αἰτία νομίζεται τῶν ἐξῆς, συναναιρεῖται πάντως ἑμοῦ τὰ τε αἰτιατὰ καὶ ὧν ἕνεκα γίνεσθαι ἔμελλεν. Ἐκκεκῶλισται δὲ τούτοις ὁ λόγος ἐς τόδε τῆς ἀτοπίας πρὸς τὸ νομίζειν τὸ τε αἰτιον ὡς μὴ αἰτιον καὶ αὐτὸ μὴ αἰτιον ὡς αἰτιον. Τὰ γὰρ τῶν ἀστέρων ἄλλοτ' ἄλλως ἔχονται σχήματα καὶ ἄλλοτ' ἄλλως ἐγούσας τὰς ἐκδόσεις; προφαίνει· τὰς μὲν γὰρ ἐκ τοῦ συνέργου, τὰς δὲ μεθ' ἱκανὸν ἔον χρόνον. Οἱ δ' οὕτε τοῦθ' ἱκανοὶ ξυτινέαι ἐγένοντο καὶ ἄλλα ἀντ' ἄλλων ἠτιάσαντο, ὁδὸν τοῦ προσήκοντος πόρθου βαδισάντες· ὡσπερ ἂν εἴ τις, ὅτι Θεμιστοκλέους ἐκ Μεγάρων [P. 279] Ἀθηναίεζε κατιόντος ὑετὸς καταβράβη, αἰτιον εὐθύς τοῦ συμπτώματος ἡγοῖτο Θεμιστοκλέα· ἢ πάλιν Κροῖσον, ὅτ' αὐτοῦ διαπεραιουμένου τὸν Ἄλυν ἡλιος ὑπερέβαλε τὸν ὀρίζοντα. Καὶ γὰρ Θεμιστοκλέους ἀπόντος φύσις ὑετοῦς καταβρῆγγυσθαι· καὶ ἀπαίλαξαντος τοῦ Λυδοῦ διηνεκῶς τὸν ὀρίζοντα μετὰ πᾶσαν ἡλιος ὑπερέβαλλει τὴν νύκτα. Ἦν ἕτερα μῦθια πρὸς ἑλεγχόν, ἀλλὰ μήκου; ἕνεκα καὶ κόρου σιωπῶμεν. Τὸ μὲν γὰρ καλῶς ἐν καλάϊ; ὑποθέσει λόγοντας εὐδοκιμεῖν, κἀν εἰς μήκου; ὁ λόγος ὁδεῖν, ἀλλ' οὖν ἐπαίνων οὐκ ἐκπέπτωκε· τὸ δ' ἐν ἀτοπίαι;

Β καὶ κισθῆλοις, τούτο δὲ καὶ τῶν ἐπαίνων πάμπαν

Γ καὶ κισθῆλοις, τούτο δὲ καὶ τῶν ἐπαίνων πάμπαν

Β'. Θέρους δ' ἤδη ἴσταμένου ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπι-

Variorum notæ.

(24, Cantacuzen. lib. II, cap. 21, 25. Ducang.

δη μὴ ἀξιόλογον εἶχε στρατὸν πρὸς τὴν τοῦ Κράλη δύναμιν, ἐστρατοπεδεύσαστο παρελθὼν παρὰ πεδίον τι τῆς Πελαγόνων-χώρας, ὅπῃ καὶ ὄμορα ἦσαν Ῥωμαίοις ὑπείκοντα πολίχαια, παραδοκῶν ἐκείθεν τὴν ἐτέρωθεν τοῦ Μιχαήλου στεφρότεραν κατὰ τῶν Τριβαλλῶν [P. 280] ἔφεδον ὅπῃ χωρήσειεν ἀκούσασθαι πρότερον, χίπειθ' ὅ τι γνοίη καὶ αὐτὸς διαπράξασθαι. "Ὅτε δὴ καὶ ἡλίου γεγενῆσθαι ἐπισκοπήσιν ἐξεγένετο περὶ τὴν δωδεκάτην ὥραν τῆς ἑκκαιδεκάτης τοῦ Ἰουλίου ἡμέρας, οὐ μείον τῶν ἰα' ὀκταύλων, εἰ τις παρὰ τὸν διὰ Βυζαντίου παράλληλον ποιοῖτο τὴν σφικσιν, τετάρτην καὶ εἰκοστὴν τοῦ Καρκίνου τηνικαῦτα μοῖραν ἀμείδοντος τοῦ ἡλίου (25), καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς ἐπισκοπῆσεως ἀπὸ μέσου δεικνύντος ἰάπυγος καὶ θρασκίου, τὸ δὲ τέλος ἀπ' ἀρχομένου ἔγγιστα ἀπηλώτου."

A versus Cralis vires copiae non satis magnae erant, in planitie quadam regionis Pelagonum castramentatur, cui finitima erant oppidula, quae Romanis parebant; atque ibi praestolatur, donec audiat, quorsum ex altera parte evaserit Michaelis in Triballos firmior impressio, ut ipse deinde quod e re visum fuerit exsequatur. Tunc autem circa 455 horam duodecimam, die Julii decima sexta, solis obscuratio facta est non minor undecim digitis, observata nempe ab eo, qui in parallelo per Byzantium ducto habitaret: quo tempore sol partem Cancrici vicesimam quartam pertransibat. Ejus porro eclipseos observandae initium a medio Japyge et Thracia, finis ab initio fere Subsolani fuit.

B

Γ. Ὁ μέντοι Μιχαήλος πλείστον ἀγείρας στρατὸν, δώδεκα μὲν χιλιάδας ἐκ τῆς οἰκείας χώρας, τρεῖς δ' ἐτέραις Σκυθῶν μισθοφόρων, ἐβάλλει διὰ τῶν ἀρκτικωτάτων Αἰμου τοῦ ὄρους ἐς τὴν τῶν Τριβαλλῶν χώραν, ἐνθα δὴ μάλιστα καὶ ποταμοῦ τοῦ Σερυμῖνος εἰσὶν αἱ πηγαί. Τέτταρας μὲν οὖν ἡμέρας διηνοῦσιν; ἐπὶ τῆς πολεμίας ἐδῆος καὶ ἐκείρε τὴν γῆν ἀεὺς καὶ ἐδενδροτόμει τοὺς ἀγρούς καὶ κακῶς ἐποίησε τὴν χύραν, οὐπω μὴδὲν; ἐκείθεν ὄπλα ἀνταίρωντος. Τῇ πέμπτῃ δ' ἅμα ἡλίῳ ἐπιφαίνεται καὶ ὁ Κράλης Σερβιάς, χεῖρα βαρεῖαν ἐπαγόμενος καὶ ὑπὸ τῆ λαμπρότητος τὰς πυνύρωντων ἀποκρύπτοντι βφεις. Ἐπει δ' ἐκάτερα τὰ στρατεύματα παρετάξοντο καὶ τὰ σημεῖα ἤρθη, ὁ Κράλης τὰς αὐτοῦ τάξεις ἐβρωμένως παρακελευσάμενος μάχεσθαι, ὁ δ' ἐπὶ τὴν τοῦ Μιχαήλου σημαίαν ἐκτρέχει, ἔχων περὶ αὐτὸν χιλίους ἰππέας Κελτῶν μεγέθει τε σώματος καὶ βίωμης περιουσίῃ καὶ ὀπλων ἐμπειρίῃ πολεμικῶν κράτιστα ἠσκημένους τε καὶ ἐσκευασμένους. Καὶ ταύτην ζῆν οὐ πολλῶν πόνων καθρηκῶς ἔδραμεν ἐπὶ τὴν τοῦ Μιχαήλου παράταξιν· καὶ συμπατήσας τὸ πολὺ τοῦ περὶ αὐτὸν στρατεύματος καὶ καταβαλὼν ζῶντα χειροῦται καὶ τετραυματισμένον καὶ τὸν Μιχαήλον. Τὸ δὲ Βουλγαρικὸν ἄλλο στρατεύμα τὸ μὲν πλεῖον ἐκεῖ κατεκόπη, τὸ δὲ περιλειφθὲν γεγυμνωμέναις σαρξίν ἐς τὰ ὄκκοι ἐχώρουν. Ὁ μέντοι Μιχαήλος τρεῖς ἡλίους τὸ ἐξ ἐκείνου θεόταται ζῶν καὶ μάλα μόλις τὴν συμφορὰν ἐπιγινώσκειν δυνάμενος, τῷ δὲ τετάρτῳ μετήλλαξε, μὴ ὕναμένον τοῦ σώματος πλεον ἐξαρκέσαι πρὸς τὸ πρᾶχθὲν τὴν ταχίστην ἐς Βυζάντιον ἐπανήσει, μηδὲν

Δ. Ἐπει δ', ὡς πολλάκις εἰρήκειμεν, οὐδὲν τῶν ἐν βίῃ εὐτυχημάτων ἀχίρατον ἐς τέλος διαπερᾶν ἐν αἰῶνα, οὐδὲ βασκανίας ἐκτός, οὐδ' ἐνταῦθα ἐπέλιπε τὸ χρεῶν· ἀλλ' ἀντέπνευσεν καὶ τοῖς τοῦ Κράλη λαμπροῖς εὐτυχήμασι χερσὶν χαλεπὸς τε καὶ φρικωδέστατος, ὃς πάντα ἐπέκλυσε καὶ κατέχρυσεν αὐτῷ τὰ τοῦ βίου τερπνὰ καὶ αὐτὸ γε τὸ ζῆν προσαφῆρη-

III. Michael vero ingenti coaecto exercitu (nam indigenarum millia duodecim, Scytharum mercenariorum tria millia erant), per septentrionalem montis Haemi partem in Triballos ditionem impetum facit, ibi fere ubi Strymonis fluvii fontes sunt. Quatuor igitur continuis diebus in hosteo traductis agros impune ferro et flamma vastat, arbores exscindit, tota denique regione grassatur, nemine interim arma adversus eum movente. Quinto demum una cum solis ortu Crales Serviae se ostendit, magnis secum copiis adductis, quae splendore armorum oculos intuentium perstringebant. Cum autem utraque acies in prociectu staret, et signa sublata essent, Crales suos ad fortiter pugnandum cohortatus, ipse ad Michaelis vexillum cum mille Gallis equitibus magnitudine corporum et rohere insignibus et in re bellica exercitatissimis excurrit, eoque citra magnam laborem revulso ad Michaelis agmen properat: et magna ejus militum parte prostrata et conculeata vivum et saucium Michaellem capit. Reliquus Bulgarorum exercitus majori ex parte ibi casus 456 est. Qui superstites fuere, nudis corporibus domum redierunt. Michael autem tres ex eo dies vivus solem aspexit, sic affectus, ut vix cladem suam intelligeret; quarto die exspiravit, cum ejus corpus lethalibus vulneribus ferendis impar fuisset. At imperator cognita re Byzantium rediit, nulla neque re gesta neque clade accepta.

D que re gesta neque clade accepta. καίριον τῶν τραυμάτων. Ὁ δὲ βασιλεὺς μαθὼν τὸ μῆτε δεδρακῶς μῆτε πεπονθῶς.

IV. Sed cum, ut saepe diximus, nulla sit perpetuo sincera et incorrupta invidiaeque expers ullius mortalium felicitas, nec tum quoque fatalis necessitas defecit. Nam illustribus Cralis successibus tempestas gravis et supra modum horrenda reflavit, quae omnia illi vitae gaudia inundavit et demersit, et ipsam ei vitam eripuit. Res autem ita se habet

Variorum notae.

(25) Nostra aetate, 16 Julii sol tertium gradum non autem 24 tenet. Quare videant ut astronomici et chronologici, an intra 200 annos 9

PATROL. GR. CXLVIII

graduum discrimen constari potuerit; atque, ipsine errent, an errarint Byzantini. WOLFIIUS.

Erat ei filius annum tum alterum et vicesimum agens, ex alia uxore natus, quem ad principatus successionem diligenter educabat. Sed cum Cæsaris filiam annos natam duodecim ipse quinquagenarius duxisset, et priusquam filio despondisset uxorem, liberos ex illa suscepisset: in suspicionem et metum filius ejus impulsus est, cujusmodi probabile est ab æqualibus luxurianti adolescentis animo ingeri. Itaque defectionem et rebellionem contra patrem molitur. Quem cum proceres, duces et tribuni aliique imperium patris ob diuturnitatem temporis fastidientes sic affectum viderent, singuli privatim adeunt; defectionis consilia animo **457** volventem inflammant; post dies non multos ad se recipiunt; hostem patri suscitant, et summa potestate ipsi delata, Servix Cralem declarant. Cum aut in compluribus diebus paulatim omnis flos exercitus ad eum confluxisset, patrem etiam vinctum sine nullo negotio ad eum perducunt, ac mox in carcerem conjiciunt, invito sortassis et gravior ferente filio: sed tamen tacente et furori populi adversari non audente. Verebatur enim, ne in se ipsum nec opinantem gravius aliquid consuleretur. Post paucos dies patrem quidem in vinculis suffocant, suavis illis successibus in acerbum interitum versis; filio autem principatum firmant atque stabilium. Mox statim una cum eo egressi Romanam provinciam usque ad Strymonem et Amphipolin, capta etiam Strummitza et aliis oppidulis, subigunt.

τα; εὐθύ; ψκαιώσαντο τὴν Ῥωμαίων χώραν ἀκριμιτζαν εἶδον ζῶν γε ἄλλοις πολιχνίοις.

κεν. Ἔχει δὲ οὕτως. Ἦν αὐτῷ παῖς (26) δεύτερον τῆνικαῦτα καὶ εἰκοστὸν παραλλάττων ἔτος, ὃν ἐξ ἐτέρας γεγέννηκε γυναικὸς καὶ ἐς διαδοχὴν ἀνῆγε τῆς ἀρχῆς μάλα ἐπιμελῶς. [P. 281] Ἐπειδ' αὐτὸς μὲν τῆ τοῦ Καίσαρος θυγατρὶ (27) συνεζύγη, πεντηκοντούτης ἀνὴρ κάρη δωδέκατον ἀγούση τὸν χρόνον, καὶ πρὶν τῷ πατρὶ γυναῖκα ἀγαγέσθαι, παιδοποιεῖν ἤρξατο μετὰ τῆς τοῦ Καίσαρος θυγατρὸς, ἐς ὑποψίας καὶ φόβους ὁ παῖς ἐξενήκεται, ἑποίους ὑποσπερβεῖν εἰκὸς τοὺς φιλικώτας ἐς τὴν σφρυγῶσαν τοῦτου ψυχῆν· καὶ ἀποστῆσαν λοιπὸν ἐμελέτα καὶ ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ πατρὸς. Ὅν οὕτως ἔχοντα βλέποντες οἱ ἐκεῖ μεγιστάνες καὶ στρατηγοὶ καὶ ταξίταρχοι, καὶ ὅσοι κόρον εἰλήφισαν τῆς ἀρχῆς τοῦ πατρὸς διὰ τὸν χρόνον, λάθρα τοῦτω προσήσαν ἕκαστοι καὶ τοὺς τῆς ἀποστασίας ἐξοπλισσον αὐτῷ λογισμούς· καὶ μετ' οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἀπολαθόντες αὐτὸν ἐξεπολέμωσαν τε κατὰ τοῦ πατρὸς καὶ Κράλην Σερβίας αὐτοκράτορα ἀνηγόρευσαν. Ἐπει δὲ συχῶν ἡμερῶν κατ' ὀλίγου ἀπαντες αὐτῷ προσεβήθησαν τοῦ στρατοῦ τὸ ἀπόλειπον, προσελάσαντες δέσμιοι ἀπονητὶ καὶ τὸν πατέρα προσήνεγκαν τῷ υἱῷ· κάκειθεν ἐς εἰρκετὴν ἀπήνεγκαν, ἀκοντος μὲν Ἰσως καὶ ἀσφάλλοντος τοῦ υἱέος, συμπόντος δ' οὖν ὁμως καὶ ἀντιλέγειν οὐ δυναμένου τῆ τοῦ πλήθους ὀρη. Ἐδεδείε γὰρ, μήπου τι καὶ αὐτὸς πάθοι τῶν ἀδοκῆτων. Οὐ πολλὰ παρῆλθον ἡμέραι, κάκεινον μὲν ἐν δεσμοῖς ἀπέπνιξαν, πικρὸν αὐτῷ τοῦ βίου τὸ πέρασ ἐπενεγκόντες ἀντὶ τῶν ἡδέων ἐκείνων εὐτυχημάτων· τῷ δὲ υἱῷ τὴν ἀρχὴν ἤδη βεβαιώσαν καὶ ἀσφαλῆ κατεστήσαντο καὶ ἅμα αὐτῷ ἐξείλασαν Στρυμόνος καὶ Ἀμφιπόλεως· ὅτε δὴ καὶ Στρυμό-

CAPUT XIII.

Bulgaris per interregnum dissidentibus, imperator Mesembriam et alia oppida invadit. Alexander, Bulgariae principatum adeptus, Romanorum fines vastat. Urbes amissas recipit. Turci Nicæam capiunt. Imagines, libros et sacras reliquias vendunt Byzantiis. Maritimam Bithyniæ oram occupant. Tributarios omnibus modis vexant. Choræ monasterium a quo conditum; a quibus instauratum. Metochitæ ab exilio reversi domicilium. Hujus ædes ut dirutæ sint. De evulso pavimento. Adempta libertas alloquendi seniore.

I. Proximo anno, cum audisset imperator Bulgariae imperium et a priore Michaelis uxore et a cognatis ejusdem Michaelis divelli (nam imperatoris soror ægre fuga salutem quæsierat), in ea multorum contentione de principatu occupando, justis copiis delectis, oppidula Hæmo vicina invasit, et fere omnia citra negotium cepit, habitatoribus ulro sese ad eum conferentibus. Inter cætera vero etiam urbs munita et frequens, nomine Mesembria, ad mare sita, deditioem fecit. In qua cum imperator **458** fere cum militibus versaretur, statim gravis esse cœpit, tum quia urbem res necessariæ ob illos dediciebant, tum quia pecuniæ consumptæ

Α'. Ἔς δὲ τοῦτιδον ἔτος (28) ἀκούων ὁ βασιλεὺς διασπωμένῃν τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν ὑπὸ τῆς προτέρας τῶν Μιχαήλου γυναικὸς ὑπὸ τῶν τοῦ Μιχαήλου συγγενῶν (ἡ γὰρ τοῦ βασιλέως ἀδελφῆ μόλις ἐκεῖθεν φυγοῦσα τὸ ζῆν ἐπορίσται), πολλῶν οὖν ἐκεῖ μαχομένων καὶ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ἀντιποιουμένων, στρατὸν ἀπολέξας ὁ βασιλεὺς ἐκείνον ἐπέθετο τοῖς περὶ τὸν Αἶμον πολιχνίοις καὶ εἶλε μικρὸν πάντα ἀπονητὶ, τῶν οἰκητόρων προσεβρυηκότων ἐκόντων. Μεθ' ὧν προσεβήθη καὶ παρθαλασσία πόλις ὄχυρά τε καὶ πολυάνθρωπος καλουμένη Μεσημβρία. [P. 282] Ἐν ἧ διατριβῶν ὁ βασιλεὺς ὡς τὰ πολλὰ μετὰ τοῦ στρατοῦ φορτικὸς ἔδει

Variorum notæ.

(26) Inde incipiebat caput, περὶ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ Κράλη παρα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, de insidiis quas Crali filius suus fecit, non, quas Crales filius suus fecit, ut legebatur in Wolfiana editione. Borvin.

(27) Maria Palæologina Joannis Palæologi Cæsaris filia, et Michaelis Palæologi imperatoris neptis. Vide Famil. Byzant. et seriem regum Servix n. 61. Ducang.

(28) Cantacuz. lib. II, cap. 26, 27. Vide seriem regum Servix in Famil. Byzant. n. 47 et 48. Ducang. — Ἔς δὲ τοῦτιδον ἔτος proximo anno, scilicet post Michaelis Bulgari cladem: anno autem non Christi, sed mundi, eoque Byzantino, qui inibat mense Septembri. Is annus fuit mundi 6839, Christi 1330 xiens. Boivin.

την ταχίστην διὰ τε τὴν γενομένην δι' αὐτοὺς ἐπι-
λειψιν τῶν χρειῶδων, καὶ διὰ τὴν τῶν προσόδων
φθορὰν. Ἐπεὶ γὰρ μὴ μετὰ πολλοὺς τοὺς περὶ τῆς
ἀρχῆς ἀγῶνας τὴν νικῶσαν Ἀλέξανδρος· εἰλήφει δ'
τοῦ Μιχαήλου ἀδελφίδου, καὶ τῆς ἡγεμονίας τὸ
κρίτος βεβαίως περιζώσατο, τὸν Βουλγαρικὴν
συλλέξει στρατὸν, προσεταιρισάμενος δὲ καὶ μισθο-
φορικὸν ἐκ Σκυθῶν οὐκ ὀλίγον ἐς τὴν ὁμορον
ἐπέβαλε χώραν Ῥωμαίων καὶ ἤλασεν ἄχρις Ὀρε-
στιάδος· καὶ πλείστην μὲν λείαν ζυνηθροικῶς,
πολλὰ δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Αἴμον πολυχίνων καθ'

Ἰ. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ Νίκαιαν εἶλον (29)
οἱ βάρβαροι, τὸ μέγα καὶ περιβόητον ἄστν, λιμῶ
καὶ στρατῶν πολιορκηθεῖσαν μακρῶ· καὶ πολλὰς
τῶν ἐκεῖσε θεῶν εἰκόνων καὶ βιβλίων ἐς Βυζάντιον
κομισάντες, καὶ ἁγίων γυναικῶν λείψανα δύο (30),
χρημασιν ἠλλάξαντο. Ἀδελῶς δὲ ἦδη τὰς οἰκίσεις· ἐν
τοῖς παραλλοῖς τῆς Β.θυναίας (31) οἱ βάρβαροι
ποιήσαντες βαρυτάτους ἐπέθηκαν φόρους τοῖς
ἐναπολειφθεῖσι βραχέσι πολυχίνους, δι' οὓς τῶς οὐκ
αὐτανδρα πρὸς ἑλεθρον ἤλασαν παντελεῖ, μάλα βρ-
δύς δυνάμενοι καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τοῦτο τε-
λεῖν. Οὐκ ἐπιλείπουσι δ' ὄρωας συχὰς ποιοῦμενοι
εἰς ἐφόδους καὶ ζωγροῦντες τῶν ταλαιπώρων τοὺς
πλείους ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης ἀεί.

Γ. Ὁ μέντοι μέγας λογοθέτης ὁ Μετοχίτης ἐλ-
θὼν ἐκ τῆς ἔξορίας (32) οὐ παρὰ τῆ οἰκίᾳ κατέ-
λυσε· πάλαι γάρ, ὡς εἰρήκειμεν, εἰσελθόντος τοῦ
βασιλέως ἐν Βυζαντίῳ αὕτη διέφθαρται καὶ τελῶς
ἤρρωμαται πρὸς τῶν δημοτῶν κατέλυσε δ' ἀπέναντι
καὶ πλησίον παρὰ τῆ ἰερᾷ δηλαδὴ μονῇ τῆς Χώρας,
ἣν πολλοῖς αὐτὸς ἀναλώμασιν ἀνεκαίνισε πρότερον,
τοῖς ὀδοῦσι τοῦ χρόνου δεινῶς κοπτομένην ἰδῶν.
Ἐδομήθη γὰρ αὕτη τὸ ἀρχαῖον πρὸς τοῦ βασιλέως
Ἰουστινιανοῦ ἐπιμήκης τὸ σχῆμα. Εἶτα τοῦ χρόνου
ταύτην μέχρι κρηπίδων συντριψάντος ἄλλον ἐκ
βάθρων ἀνήγειρε νεῶν, εἰς δὲ καὶ νῦν ὄραται σχή-
ματος, ἣ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ
πενθερά (33). Τοῦ δὲ χρόνου πάλιν φθορὰν ἀπει-
λοῦντος· οὗτος ἀδρότερον χρησάμενος δεξιᾷ, πλὴν
τοῦ μεσαιτάτου νεῶ, πάντα καλῶς ἐπεσκέυασεν.
Ἔθεν καὶ πάντων εἰς τέλος ἀπολωλῶτων ἦδη τάνδρι

A peribant. Sed cum post multas de regno concerta-
tiones ad Alexandrum Michaelis consobrinum
summa rerum delata esset, is firmato principatu
exercitum Bulgaricum cogit, et Scytharum non
parva manu mercede conducta in finitimam Roma-
norum provinciam irrumpit : tum ad Orestiadem
usque progressus, maxima præda parta ac plerisque
ad Hæmum oppidulis deditione captis et ad insti-
tuta Bulgarorum reductis, lætus cum magnis spo-
liis domum redit.

ὁμολογίαν παραστησάμενος καὶ ἐς τὰ τῶν Βουλ-
δομολογίαν παραστησάμενος καὶ ἐς τὰ τῶν Βουλ-

II. Sub hoc tempus etiam Nicæam, magnam
illam et celebrem urbem, diuturna fame et obsi-
dione oppressam Barbari ceperunt ; ac multas inde
imagines sacras multosque codices una cum dua-
rum sanctarum mulierum reliquiis Byzantium ad-
vectos vendiderunt. Jam vero impune in maritima
Bithyniæ ora sedibus delectis gravia tributa reli-
quis oppidulis imposuerunt. Quæ quoniam ipsis
pendebantur, idcirco non prorsus una cum habi-
tatoribus illa oppida deleverunt, cum facile pos-
sent, et brevissimo quidem tempore. Nec tamen
crebris incursionibus vexare et mari terraque ple-
rosque ex illis miseris capere desistunt.

III. Magnus autem logotheta Metochites ab exsilio
reversus non domi suæ divertit, quæ (ut jam diximus)
459 imperatore urbem ingresso pridem erat diruta
et vastata prorsus a populo : sed e regione et in proxi-
mo, nempe in Choræ monasterio, quod ipse antea
dentibus ævi labefactatum magnis sumptibus instau-
rabat. Exstructum enim initio fuerat a Justiniano
imperatore forma oblonga. Deinde, cum vetustate
usque ad fundamenta concidisset, aliud templum,
ea qua nunc forma cernitur, Alexii imperatoris
socrus condiderat. Sed cum rursus temporis inju-
ria ruinam mimitaretur, hic medio templo excepto
omnia liberali manu probe instauravit. Itaque cum
omnium fortunarum naufragium fecisset, salutaris
hic ei et corporis et animi portus in necessitate ex-
stitit. Cum igitur sacrum monasterium intueretur,
arcana voluptate animus ejus deliniebat : cum

Variorum notæ.

(29) Ut Nicæa capta fuerit ab Orchane sultano, D
anno scilicet Mahumetum 734, Christi 1333, narrat
Leunclavius, lib. IV *Hist. Musulman*, tum ex *An-
nalibus Turcicis*, tum ex *Laonico*, tum aliis scripto-
ribus pag. 180, 181, 190. Illa autem, ut et Nicome-
dia ab Orchane pariter capta, tum Græcis parebat,
ut patet ex *Gregora*, lib. IX, cap. 9, et *Cantacuz*.
lib. II, cap. 24, 26, quod ignorasse videtur Leun-
clavius, qui nescio quem regulum Nicææ præfuisse
ait. Utriusque porro urbis frustra tentatæ obsidio-
nis, non vero captæ, meminit ibidem Cantacuzomus :
contra vero *Phranz*. lib. I, cap. 27. *Ducang*.

(30) Nicææ martyrium passas S. Antoninam 12
Junii et S. Theodotam cum tribus filijs suis 28 Ju-
lii, habent Memæ : an istas intelligat Gregoras, in-
certum manet. *Ducang*.

(31) Hinc scribit Leunclavius post captam Ni-

ceam, Orchanum ipsum diu hanc urbem Porta
sive Regie loco habuisse pag. 195. *Ducang*.

(32) *Dialog. Φωρέντιος*, seu *Περὶ σοφίας*, cod.
Reg. 5284, fol. 246, v. *Μητρόδωρος μὲν ἐκεῖνος* (ita
illic vocatur Metochites) ὁ περιττός τὴν σοφίαν, ὃ
φιλε Κριτόβουλε, ἐπειδὴ τὰ τῆς ἡγεμονίας ἐς Ἡρα-
κλείδου (id est ad Andronicum juniorem) μετακ-
κίβευται, δεδόμευται μὲν τὴν οὐσίαν, πάντο τοι
πλείστην οὐσαν· αὐτὸς δ' ἐπὶ δυοῖν ἐξοστρακίζεται
τοῖν ἐνιαυτοῖν. Ἐπειτα ἐπανελθὼν οἰκᾶδε, καὶ μι-
κρὸν ἐπιβίους, ἐτελεύτησε, νόσοις βαρῆσαι τὸ σῶμα
δαπανηθεῖς. Itaque Metochites in exsiliium missus,
domum rediit post biennium, anno scilicet 1550.
Boivin.

(33) Vide *Constantinopolim Christ.* lib. IV, sect. 15,
n. 5, ubi de Choræ monasterio et illius conditori-
bus ac instauratoribus multa. *Ducang*.

vero domus eversionem, oculi ejus gravi mœrore turbabantur, et animum ipsius pervadebat doloris ignis ac flamma, qualem hujusmodi angores et calamitates solent accendere. Et cum secum reputaret, ut nullis pœnis fortuna satiaretur, obstupescerat, ne solo quidem splendidarum ædium ornatum suum involatam permansisse: sed, quod ab omni ævo nusquam in alio esset excogitatum, id tum huic accidisse. Evulsam enim pavementum omnium occidentalium Seytharum principi, pavementum ad suas ædes ornandas splendidius requirenti, dono missum est. Porro eidem **460** Metochitæ interdicta erat ab iis, qui imperium administrabant, omnis cum seniore imperatore sermonis communicatio, ut eum nec præsens nec per internuntium alloqui ei liceret. Quæ res homini non parvam doloris accessionem attulit.

εψεως, μήτε διὰ γλώττης ἐκδήμου τῷ γηραιῷ λύπης προσθήκη τάνδρῃ.

τῶν ἔξω πραγμάτων σωτήριος· αὐτὴ λιμὴν ἐν καιρῷ περιστάσεως ὤφθη ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος. Πρὸς μὲν οὖν τὴν ἱερὰν ἀποθλιπῶν μονὴν τὸ λοιπὸν ἤδονην ἀπόρρητον παρείχαστο τῇ ψυχῇ· πρὸς δ' αὖ τὴν ἐρήμωσιν τῆς οἰκίας, καθήρειαν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐτρέγα μακρὰν, καὶ πλήθουσαν εἶχεν αὖθις τὴν ψυχὴν πυρὸς καὶ φλογός, ἣν ἐκπυρρασεύουσι τοιαῦται βαρυσυμῖαι καὶ συμφοραί. [P. 283] Καὶ μέντοι καὶ τὸ τῆς τύχης πρὸς τιμωρίας ἀκόρεστον ἀναλογιζόμενος ἐξεπλήττετο, πῶς οὐδὲ τοῦδαφος τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης· οἰκίας ἐς τὸν ἐνόντα κόσμον ἀφείθη· ἀλλ' ὁ μῆπω πρότερον ἐξ αἰῶνος· ἐφ' ἑτέρου ἐπινεώχεται, νῦν ἐπὶ τοῦδε καὶ πέπρακται. Ἐκσπασθὲν γὰρ ἅπαν ἐπέμφοθι δῶρον τῷ τῶν δυτικῶν Σκυθῶν ἄρχοντι, λαμπρότητός· τιος ἕνεκα τοῦ τῆς οἰκίας ἐδάφους ἐκείνου ζητήσαντι. Ἐκωλύετο δὲ πρὸς τῶν τὴν ἡγεμονίαν διοικούντων, μὴδ' ὅλως μήτε δι' προσομιλεῖν βασιλεῖ. Καὶ ἦν οὐ μικρὰ καὶ τοῦτο

CAPUT XIV.

Variis ostenta, solis et lunæ defectus. Terræ motus. Cruces et columnæ dejectæ. Vox temere emissa; ipso eventu probata. Gregoras seniorem invisere solitus. Cum eo ultimum colloquitur. Senior, amicis dimissis, cibum capit. Frigidam potat. Subito morbo corripitur. Peccata precibus et lacrymis expiat. Sacris mysteriis destitutus, Dei matris imaginem ori suo admovet. Exspirat. Liber, in quo imperatorum facta figuris ænigmatice involuta fuerunt. Oraculum de seniore Andronico explicatur. Corpus ejus quoniam perlatum. Justa de more persoluta.

I. Jam tempus postulat, ut etiam senioris imperatoris obitum exponamus, quem multa ostenta prænuntiaverunt. Fuerunt autem hujusmodi. Primum eclipsis solis, quæ ejus obitum tot diebus præcessit, quot annos ipse vixerat. Hanc solis obsurationem secutus est lunæ defectus. Tum huic successit terræ motus, ea vespera qua D. Antonii, cujus illi nomen inditum erat, memoria veteri more a Christianis celebrabatur. Ipso autem die Februarii duodecimo, quem inexpectati ejus obitus consecutura erat vespera, cum e meridie barathris vehemens ventus erupisset, marini fluctus ita efferrati sunt, ut suos egressi limites multas murorum Byzantii mariumorum et orientalium partes prostraverint, et multas illic portas effregerint, et hostium instar irruentes multa quoque ædificia urbana inundarint.

μέρει πύλων ἐκμολεῦσαι καὶ εἰσδραμόντα δίκην κλύσαι.

II. Tum etiam multæ ferreæ cruces templis impositæ, impetu ventorum non tolerato, deciderunt. Columna quoque, olim ante ædem Quadraginta Martyrum posita, concidit; quæ juxta basin usu-

A'. Καίριος δὲ ἤδη καὶ περὶ τῆς τοῦ γηραιῷ βασιλέως διεξελθεῖν τελευτῆς, ἣν θεοσημεῖαι πολλαὶ προσμήνυσαν· αἱ ἦσαν τοιαῦτα. Ἐπισκότους πρώτον ἡλιακὴ (34), τσσαύτας ἡμέρας προειληφύια τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, ὅσα καὶ αὐτὸς ἦν ἔτη τὰ πάντα βεβιωκώς (35). Ταύτην τὴν ἡλιακὴν ἐπισκότους ἐκλειψίς διεδέξατο σελήνιακὴ (36)· καὶ ταύτην αὖθις· σεισμός γῆς ἐν ἑσπέρᾳ (37), ἣ τὴν μνήμην ἐτέλειον ἐκ χρονικῆς· περιόδου Χριστιανοῦ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ Ἀντωνίου. Κατ' αὐτὴν μὲν γε τὴν τοῦ Θεβρουαρίου ἑωδεκάτην (38) ἡμέραν, ἣν ἡ τῆς ἀπροσδοκῆτος τελευτῆς ἐκείνου διαδόχου· ἐπέκλειον ἑσπέρα, βιαίου πεπνευκός ἐκ τῶν βαρῶν τῆς μεσημβρίας ἀνέμου, ἡγρωται μὲν τὰ θαλάσσι· κύματα τοσοῦτον, ὥστε τοὺς ὕρους ὑπερβάντα πολλὰ μέρη τῶν ἑψῶν καὶ παραλίων τοῦ Βυζαντίου τειχῶν καθρηχένας, πολλὰς δὲ καὶ τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ τινῶν πολέμων πολλὰ τῶν ἐνδοῦ οἰκημάτων κατα-

B'. Τῆνικαῦτα μέντοι πεπτῶσαι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοὺς νεῶς ἰδρυμένων ἐκ σιδήρου σταυρῶν (39), ὑπενεγκεῖν οὐ δυνάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος βίαν. Πέπτωκε δὲ καὶ ὁ πρὸ τοῦ νεῶ τῶν Τεσσαράκοντα

Variorum notæ.

(34) Anno Chr. 1531 die 30 Nov. Calvisio. Boivin.

(35) Ergo dies 74. Vide Possini Observations Pachymèriana, lib. iii, cap. 8, sect. 4, ad Hist. Michaelis. Boivin.

(36) Die 15 Decemb. Boivin.

(37) Id est, vigilia ante diem festum. Boivin.

(38) Wolfius, codice usus male interpuncto, hæc conjungebat cum iis quæ præcedunt, et ita vesperam commemorationis D. Antonii conferebat in diem Februarii duodecimum. Bollandus ad diem 11 Februarii pag. 507, in indice prætermissorum

adnotat, S. Antonium patriarcham Constantinopolitanum hoc die (id est die 11 Februarii) memorari in catalogo generali Ferrarii: at in Martyrologio Romano et Menais, 12 Februarii. Favent itaque Wolfius interpretationi Martyrologium Romanum et Menais; nostræ codex Regius, constructio ipsa verborum, et catalogus Ferrarii. Boivin.

(39) Quas quidem Cruces Σιγγόχριστα appellabant. Vide Glossarium med. et infimæ Gracitatis in hac voce. Ducang.

Μαρτύρων Ιστάμενος πάλαι κίων, ὃς ὑπὸ τινος μὲν A
καυτηρίας τεθραυσμένον εἶχε τὸ πρὸς τῇ βάσει
μέρος· ὃ καὶ τοῖς παριοῦσιν ὀπνόοιαν παρείχεν
αὐτίκα ἀνατραπήσασθαι καὶ φόβον ἐντεῦθεν οὐ μάλα
παράλογον. [P.284] Ὅστε παρίοντα ποτὲ καὶ τὸν βα-
σιλέα τοῦτον ἐκώλυον τινες τῶν περὶ αὐτὸν μὴ πλη-
σίον ἰέναι δεδιότες ἴσως τὸν κίνδυνον. Ὁ δὲ πρὸς τὴν
σφῶν εἰρωνευσάμενος δειλίαν καὶ τοῖόνδε τινὰ λόγον
οὕτως ἰκως ἐπελθόντα τῇ γλιώτῃ τότε προήνεγκεν·
« Ἐἴθε συμπαρατεινοίτο μοι τὸ ζῆν τῇ τοῦδε τοῦ
κίονος στάσει. » Ὁ δὲ καὶ κατὰ τὴν πρόβρῃσιν
νῦν ἀποδὲν θαυμάζειν ἐπέειπε τοῖς μεμνημένοις.

Γ'. Τοῦ δ' ἡλίου πρὸς ἐσπέραν ἦδη ἐπειγομένου
ἀπῆειν κἀγὼ πρὸς τὸν βασιλέα κατὰ τὸ εἰωθός.
Εἰωθός γάρ μοι πορεύεσθαι πρὸς αὐτὸν παραμυ-
θείας ἕνεκα κατὰ περίοδον τριῶν ἢ τεττάρων B
ἡμερῶν. Ἀπῶν μὲν οὖν καὶ νῦν αὖθις κατὰ τὸ
εἰωθός πρὸς αὐτὸν καὶ παρακαθίσας τῆς συνήθους
ἀπῆλασον ὀμιλίας. Συνήθεια δ' ἦν αὐτῷ, ἐλλογίμω
τινὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ σπουδαιότερα χρῆσθαι τῇ ὀμιλίᾳ
μετὰ τινος· ἀπειροσθέντος καὶ χάριτος. Παρῆν δὲ καὶ
αὐτοῦ θυγάτηρ Σιμωνῆς ἡ Κράλαινα καὶ τινες
ἕτεροι τῶν ὁμοίαν ἐμοὶ τριφόντων γνώμην καὶ
τρίπου διάθεσιν πρὸς τε τὸν βασιλέα καὶ τὴν αὐτοῦ
θυγατέρα τὴν Κράλαιναν καὶ τὴν Ἰσην ἐχόντων ἐμοὶ
πρὸς αὐτοὺς οικειότητα. Παρετάθη δὲ τὰ τῆς ὀμι-
λίας ἐκείνης ἡμῖν ἄχρι μέσων νυκτῶν καὶ πρὸς γε
νέντος συμβόλου νοσήματος οὕτινοςοῦν.

Δ'. Ἐπειτα ἡμῖν μὲν, « Ἄπιτε χαίροντες, »
ἔφησε, « τὰ δὲ τῆς νῦν ὀμιλίας· λείψανα ἐς τὴν
ὑστεραίαν πάντα λελέξεται. » Ὁ δὲ τροφῆς αὐτῷ C
κομιθείσης ἐδεδειπνήκει. Ἦν δὲ τὰ τῆς τροφῆς
ὀστρακόδεσμα πάντα διὰ τὰ τῶν νησιῶν ἐκείνων
ἡμερῶν (40) νόμιμα· ἐφ' οἷς δέον ἀρατοποσίᾳ
χρῆσασθαι, δυναμένη γηραῖον τοῦσαι στόμαχον
πρὸς κατεργασίαν τῆς σκληροτέρας ἐκείνης τροφῆς,
ὃ δὲ ψυχοποσίᾳ ἐχρήσατο. Ἔθος γάρ αὐτῷ ἦν,
ὅπως ἀσθοῖτο θερμότερας τῆς ἕξως τῶν οικείων
φλεθῶν γινόμενης, ἀμέτρως χρῆσθαι ψυχοποσίᾳ,
ὕπερ τοῦ μὴ ἠναγκάσθαι ποτὲ τῶν φλεθῶν μηδεμίαν
τεμεῖν. Τοιαύτη τοίνυν διαίτη καὶ νῦν χρησάμενος
δυσφορεῖν εὐθύς ἤρξατο καὶ πᾶν πονήρως ἔχειν
τοῦ στομάχου καὶ τῆς καρδίας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν
ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ἐμπαρτομένων ἦδη καὶ
στενοχωρούμενον ἤσθάνετο καὶ ὅσον αὐτίκα τε-
θνηξόμενον ἐβλεπεν ἑαυτὸν, καὶ διὰ τὴν ἀωρίαν οὐχ D
εὔρισκεν οὐδένα, ὃς αὐτῷ μεταδοίη τῶν θείων
μυστηρίων, κεκλεισμένων ἀπασῶν τῶν περὶ τὰ
βασίλεια πυλῶν, ἀναστὰς ὑπεχάρησεν τε τῷ Θεῷ
καὶ ὑπὲρ σωτηρίας τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ὑβξαστο σὺν
πλουσίοις τοῖς δάκρυσι καὶ γονυκλίσιαι· πολλαῖς.
Εἶτα ἐγκόλιον (41) φέρων τὴν τῆς Θεομήτορος
θεῖαν εἰκόνα ἐς τὸ στόμα ἐνέβαλεν ἀντὶ τῶν θείων
μυστηρίων καὶ καθίσας ἐπὶ τῆς κλίνης εὐθὺς ἀπῆλ-

lata et contracta prætereuntibus ruinam proximam
minitari videbatur, adeoque metum 461
sine justa ratione incutiebat. Quamobrem aliquando
hunc ipsum imperatorem illac prætereuntem quidam
ex iis, quos circa se habebat, veriti fortasse peri-
culum, propius accedere vetuerunt. Ille autem
derisa eorum timiditate hæc fere verba, ut fortuito
in os venerant, pronuntiavit : « Utinam tam diu ego
viverem, quam diu hæc columna stábit ! » Quod
cum tunc demum, quemadmodum ille effatus erat,
accidisset, admirationi eis erat, qui dicti illius re-
cordabantur

III. Sole autem jam ad occasum vergente ego
quoque de more ad imperatorem abivi. Solebam
enim solatii causa eum tertia aut quarta quaque die
invisere. Ad eum igitur cum me tum quoque, ut
mos erat, contulisset et assedissem, illius familiari
colloquio fruebar. Consueverat autem eruditos et
graves mecum sermones habere cum quadam ur-
banitate et gratia. Aderat et ejus illa Simonis Cra-
læna, et alii quidam, iisdem quibus ego animis
prædiiti et ita affecti erga imperatorem et Cra-
lænam, eademque cum illis familiaritate conjuncti. Is
vero sermo noster ad mediam noctem est productus ;
imo et ad primum usque galli cantum, nullo ullius
morbi signo in eo apparente.

ἔτι μέχρι πρώτης ἀλεκτοροφωνίας, μηδενὸς ἐκφα-

IV. Deinde, « Vos, inquit, valete atque abite : ea
vero, quæ restant, cras omnia dicentur. » Atque
ipse allato cibo edit. Erant autem illa, quibus
vescebatur, 462 omnia testacea propter illorum
dierum solempne jejunium. Post quæ cum merum
bibendum fuisset, quo vetulus stomachus ad durior-
rem illum cibum conficiendum firmaretur, ille
frigida usus est. Solebat quippe, cum venas suas
calore nimio affectas sentiebat, immoderate frigi-
dam bibere, ne ulla venæ sectione esset opus. Tali
ergo diæta tum quoque usus statim æger cæse
et e stomacho et corde graviter laborare cœpit.
Cum autem ipsius spiritus meatus obturari et coar-
tari sentiret, ac mortem jam sibi instare cerneret,
et propter inítempestam noctem neminem reperiret,
qui sibi divina mysteria impertiretur, omnibus
circa palatium portis clausis, surrexit et gratias egit
Deo et pro salute animæ suæ cum uberibus lacrymis
et genuflexionibus multis oravit. Deinde sacram
Dei Genitricis imaginem, quam in sinu gestabat,
loco divinorum mysteriorum in os inseruit : cumque
in lecto consedisset, ea nocte nondum elapsa subito
decessit. Lectus autem in præsentí intelligatur non
consuetus ille, sed omnium íntimus, is videlicet qui
ad latrinæ latus situs fuit. Ex quo enim male habere
cœpit et difficillius spirare, sæpius uno horæ qua-

Variorum notæ.

(40) Quibus monachi ξηροφγίαν observabant.
Vide *Gloss. med. Græcit.* in hac voce, ubi istius
ἐρωσίας cibi recensentur, in quibus παγούριον
scu *canceri marini*, proinde ὀστρακόδεσμα recen-

sentur. DUCANG.

(41) Vide *Gloss. med. Latín. et Græcit.* in *Encol-
pium*, et Ἐγκόλιον. DUCANG.

drante ad requisita nature eo se conferebat. Postremo autem, cum ad solitum et apertum lectum pervenire non 463 posset, nervis et compagibus corporis jam obtorpescenibus, in eo quem diximus decessit.

τὰ ἔνδον, συχνάκις καὶ κατὰ μόριον ὥρας ἐς τὸν τῆς γαστροῦς. Τὸ δ' οὖν τελευταῖον μὴ ἔδουθηθεὶς ἐς κλίνην, νάρκη πεδηθέντων τῶν νεύρων τε καὶ ἀρμονιῶν ἦδη τοῦ σώματος, ἐς τὴν εἰρημένην καθίτας ἀπήλλαξεν.

V. Ex eo nos quoque oraculum, prius omnibus obscurum, facile intelleximus. Multo enim antea repererat imperator librum, cujus auctor omnino erat incertus, in quo perplexis litteris et obscuris imaginibus indicia continebantur eorum omnium, qui unquam imperio potituri essent. Ibidem autem animi et prudentiæ signum huic imperatori, præter cætera, attributa erat vulpes; obitum vero designabant tali in loco posita sella et duo nigro vestitu astantes adolescentuli, apertis omnino capitibus. Niger autem vestitus et aperta capita et duo tantum adolescentuli imperatori monasticum cucullum significarunt et imperatorii diadematis amissionem et biennium ex eo transigendum. In eo enim habitu annos duos exegit; et in hac oraculi explicatione me non falli arbitror.

γὰρ ἔτη συνέζησε τοῖς τοιοῦτοις ῥάκεσιν. Καὶ οἱμαί τοιαῦτα περὶ τοῦ χρησμοῦ διεξίοντα.

VI. Sole orto cadaver ejus in Libis monasterium est perlatum, quod mater ejus domina Theodora renovarat. Ubi de more exsequiæ ejus per novem dies celebratæ sunt.

(42) 13 Februarii, circa horam 12 noctis, ut præfert ascripta nota Codici Cantacuz. lib. II, cap. 28, anno Chr. 1332, indict. 15. DUCANG.

(43) Vide notata ad lib. VIII, p. 188 C. DUCANG.

(44) De quo monasterio egimus in *Constantinopoli Christ.* lib. VI, sect. 2, n. 26. DUCANG.

λαξεν (42), οὐπω τῆς νυκτὸς [P. 285] ἐκείνης ληξάσης. Κλίνην δ' ἐνταῦθα νοητέον οὐ τὴν συνήθη καὶ ἐν τῷ φανερωῦ κειμένην, ἀλλὰ τὴν πάνυ τοι ἐνδοτάτην καὶ παρὰ πλευρὰν τοῦ οὐρηθόγου κειμένην οἰκίσκου. Ἄφ' οὗ γὰρ ἤρξατο δυσφορεῖν καὶ στενοχωρεῖσθαι τοιοῦτον εἰσῆει οἰκίσκου χρεῖας ἀναγκαίας εἶνεκα τὴν συνήθη καὶ φανεράν ἐαυτὸν ἀνασώσασθαι

Ε'. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡμῖν ἐξεγένετο ῥάδιον ἦδη ξυνιέναι τὴν τοῦ χρησμοῦ λύσιν, ἄδηλον οὖσαν τὸ πρότερον ἅπασιν. Εὐρηται: γὰρ ἐκ πολλοῦ βίβλος (43) τῷ βασιλεῖ, ἣν ὁ γεγραφὼς ἀδελὸς ἦν τὸ πορᾶπαν γράμματά τε αἰνιγματώδη καὶ ἀμυδρά τινα δι' εἰκόνων γνωρίσματα φέρουσα τῶν μελλόντων αἰε βασιλεύειν. Ἐν ἧ τὰ μὲν τῆς γνώμης καὶ περινοίας τοῦ τοιοῦτου βασιλέως γνωρίσματα ξύν τε ἄλλοις καὶ ἡ τῆς ἀλώπεκος ἐδεῖκνυ εἰκὼν τῆς δὲ τελευταίας, ἐν τοιοῦτω κειμένῳ καθέδρα καὶ δύο παριστάμενα μελανειμονοῦντα μειράκια, ἀπερικαλύπτους ἔχοντα πάντη τὰς σφῶν αὐτῶν κεφαλὰς. Τὸ οὖν μελανειμονεῖν καὶ τὸ ἀσκεπεῖς εἶναι καὶ τὸ δύο τὰ μειράκια φανῆναι ἐδήλου τῷ βασιλεῖ τὸ τοῦ μέλανος ῥάκου ἐνδυμα καὶ τὴν στέρησιν τῆς βασιλικῆς καλύπτρας, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις διείταν. Δύο γὰρ μὴ διαμαρτάνειν ἐμὲ τῆς προσηκούσης λύσεως,

Ζ'. Ἄμα δ' ἤλθω τὸν ἐκείνου νεκρὸν ἐς τὴν μονὴν τοῦ Λιθὸς (44) ἐπικεκλημένην ἀπήνεγκαν, ἣν ἡ μήτηρ αὐτοῦ Θεοδώρα ἡ δέσποινα ἀνεκαίνισεν. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ πένθος κατ' ἔθος (45) ἐπὶ ἑννέα ἡμέρας (46) τετέλεσται.

Variorum notæ.

(45) *Ubi de more exsequiæ ejus, etc.* Verterat Wolfius, *ubi de more quotannis, etc.*, quasi non solum κατ' ἔθος, sed et κατ' ἔτος, legisset. BOIVIN.

(46) Vide *Glossar. med. Græc.* in Ἐνναα. DUCANG.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Ι΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Cralæna, defuncti filia, luctui præest. Gregoras, ea hortante, ad canendam lamentationem prodit. Funeribus lamentatio. Auditores ut ea oratione commoti sint. Principis mortui ætas. Forma. Mores. Ejusdem in summa inopia liberalitas duobus exemplis declarata. Æs alienum post ejus mortem reperi- tum. Annus mundi. Ætas nepotis.

[P. 286] Α'. Τῆ μέντοι δευτέρᾳ τοῦ πένθους (47) ἡμέ-
ρα προτραπείς ἔγωγε ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως
τῆς Κραλαίνης, ἅτε τοῦ πένθους προεξαρχούσης,
ἄσσι τινα θρήνον ἀπὸ γλώττης αὐτοσχεδίως προσ-
ήκοντα τῷ καιρῷ, ἐπὶ τῆ τοῦ πλήθους ἀθροίσει
παρελθῶν ἔλεξα τοῖς ἄλλοις·

Β'. « Τὸ μὲν τῆς συμφορᾶς μέγεθος, ὃ παρόντες,
σιωπῆν ἡμᾶς ἀναγκάζει καὶ ὡσπερ νενεκρωμένα
φέρον καὶ γλώτταν καὶ ἀκοήν καὶ διάνοιαν, τῆς
ζωτικῆς τοῦ ἡμετέρου ἡλίου ἀκτῖνος οὐθεσίσης
καὶ ὑπὸ γῆν καταδύσης. Ἄλλ' ἡ θορυβοῦσα καὶ κα-
ταπλήττουσα τὴν οἰκουμένην μεγάλη τῆς λύπης
βροντῆ μάλα ἄστοπον αὐθις ἐνταῦθα τὴν σιωπὴν
ἀπελέγει. Ποῦ γὰρ εἰκόσ, οὐρανοὺς μὲν βοᾶν ἄνω-
θεν τῶν θρήνων τὸ μέγεθος, ὅτι τοὺς ἑαυτῶν ἐσθε-
σαν ὀφθαλμοὺς ἡλίον καὶ σελήνην, γῆν δὲ κάτω-
θεν ὡς ὄρατε σειομένην καὶ θάλασσαν καταιγίζου-
σαν ἐναργῶς ἀπαγγέλλειν, παγκόσμιον εἶναι τὴν
τῆς συμφορᾶς ἀσθησιν, ἡμᾶς δὲ σιωπῆ τὴν τοσαύ-
την ἀνέχεσθαι φέρειν ζημίαν; Ἄλλ', ὃ γῆς ἦλιε,
ποῦ γῆς ἔδους, καταλιπῶν ἡμᾶς τῷ παγετῷ νεκροῦ-
σθαι τῶν συμφορῶν; ὃ κοινῆ τῶν Ῥωμαίων ψυχῆ,
ποῦ ποτε ἤρθης; Φεῦ τῆς δρεπάνης τοῦ χρόνου,
ὅταν τῆς οἰκουμένης ἀπηνῶς ἐξεθέρισες κεφαλὴν,
οἷον τῶν πόλεων ἐξώρυξεν ὀφθαλμόν; ὃ τίς τῶν
κοινῶν πραγμάτων ἐσθεσε τὴν μεγάλην λαμπάδα;
ὃ τίς τὸν τοῦ καιοῦ παντὸς εὐεργέτην ἐξελίφνης
ἡμᾶς ἀπαστέρησεν; Ἐκεῖνος ἦν ὁ τῆς βασιλικῆς εὐ-
ταξίας θεμέλιος· ἀλλὰ νῦν κείται βραχέϊ καλυπτό-
μενος λίθῳ. Ὡς οὖν πικρίας ἀνέφλεξε κάμινον ταῖς
ἀπάντων καρδίαις. Ἐκεῖνος ἦν ὁ νύκτας ὅλας ἐγ-

465 I. Altero die luctus, cum me imperatoris filia
Cralæna (nam ea luctui præerat) hortata esset, ut
næniam aliquam ex tempore canerem, in medium
prodii et cœtu frequente ejusmodi orationem habui:

II. « Magnitudo quidem casus hujus tacere nos
cogit et quasi emortua circumferre linguam, 466
aures, cogitationem, vitali solis nostri radio ex-
stincto et terra oppresso. Magnum autem illud per-
turbans et percellens orbem terrarum mœroris toni-
trui silentium hoc loco magnæ absurditatis arguit.
Qui enim convenit, cum cœli superne magnitudi-
nem luctus proclamant, cum sua lumina solem et
B lunam exstinxerint, terra vero inferne (ut videtis)
quatiatur, et mare fluctibus inhorruerit, ac evi-
denter hæc omnia nuntiarint, hujus calamitatis
sensum ad universum mundum pertinere, nos tan-
tam jacturam silentio dissimulare? At tu, o terræ sol,
in qua terra occidisti, relictis nobis, ut glacie calami-
tatum exanimemur? O communis Romanorum anima,
quo tandem ablata es? Heu falcem temporis, quale
orbis terrarum caput crudeliter demessuit? qualem
urbium oculum effodit? O quis reipublicæ magnam
facem exstinxit? O quis viro de omni pulchra
et honesta arte bene merito subito nos spoliavit?
Ille imperatoriæ disciplinæ fundamentum fuit; nunc
vero exiguo saxo contactus jacet. Heu qualem cor-
dibus omnium acerbitatis caminum incendit? Ille
C fuit, qui totas noctes pervigil excubaret, ne quid
respublica Romana caperet detrimenti; nunc vero

Variorum notæ.

(47) Hinc discimus tempus quo cæ orationes funebres haberi solebant, statim scilicet post ex-
actum novendiale. DUCANG.

In sepulchro longum illum somnum dormit. Ille fuit arguta et plena mellis lingua, illud omnis prudentiæ instrumentum; nunc autem jacet diuturno illo silentio oppressus. Heu dirum nauticum, qui celeriter terras simul et maria perambulans omnium **467** animos quovis ense gravius sauciat. Ille fuit magna illa orbis terrarum gloria et eruditionis præstantissimum exemplar; nunc autem pulvis exiguus illius corpori insultat. Ille fuit suavis illa omnium linguarum narratio et commemoratio; nunc autem acerba illum mors violenter oppressit. At o, unde subito nobis tantum erupit calamitatum pelagus, mari quovis amarius? Unde tantæ malorum tempestates et fluctus excitati animos nostros perturbarunt ac stupore perculerunt? Quis tantus tumultus et fremitus hominum? Numquid horribilium fulminum, e cælo multorum simul erumpentium, ictus aliquis percussit homines intolerabilis, atque alios humi prostravit, alios semianimes oberrantes reliquit? Fuit, proh dolor, et contra nos miseros plaga, in hoc tempus reservata, multis fulminibus ætheriis gravior, imperatoris inquam obitus. Nunc oportebat omnes homines, magni tonitrus vocem mutatos, symphoniam quamdam toto orbe resonantem et publicum luctum maximum instituere, ut calamitas, ita uti decet, declararetur. Nunc oportebat magnitudine et pulchritudine præstantes stellas uno in loco congressas depingere et firmissime exculpere imperatoris nostri pulcherrima insignia: ut quemadmodum Dei gloriam enarrant cæli, ita et hujus decora explicantes **468** in omnibus suis revolutionibus posteris semper illustrissimum imperatoris majestatis exemplar proponerent. Ille enim fuit imperii norma et amussis. Ille fuit sacerdotii reverentia et dignitas et splendidissima Ecclesiæ lucerna, nunc vero sub modio tegitur. Ille fuit, qui Ecclesiam velutin magna tempestate fluctuantem firmaret, et tempestatem serenitate commutaret, et velut immota turris dogmatum ejus consisteret; sed nunc, heu dolor, humi concidit. Ille fuit regula morum et humanæ formæ ornatus; cujus etiam silentium utilior erat admonitio, quam aliorum verbosæ præceptiones. Natura enim a primo ortu regia et pulchritudine temperata et veluti statua proposita pudoris et majestatis, quæ omnia hilaritas et placabilitas gratiarum plena et venustatis adornabat; nunc autem hæc omnia telluris recessus sibi vindicarunt. O inquam calamitatum tyrannidem! O profundam noctem, quæ nostros obtexit oculos, nec quo eamus videre sinit! O quæ ventorum procellæ, velut ex nio antro erumpentes, animos nostros hostiliter perturbant et radicibus evellere conantur! O quis tot bonorum paradisi noctu vastavit! O quot lamentationes, suspiria, ejulatus e terris in cælos, veluti fumus

A ρηγορώς τε καὶ ἀγρυπνος διαμένων, ὡς μὴ τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων κλαπῆ τὸ συμφέρον· ἀλλὰ νῦν ἐν τάφῳ τῶν μακρῶν ὕπνων ὑπνώττει. Ἐκεῖνος ἦν ἡ εὐστροφος καὶ μέλιτος [P.287] γέμουσα γλῶσσα, τῆ ἀπάσης καὶ παντοίας φρονήσεως ὄργανον· ἀλλὰ κείται νῦν τὴν μακρὰν σιωπὴν σιωπῶν. Ὁ δεινῆς ἀγγελίας, ἡ τεχνέως διερχομένη γῆν ὁμοίως καὶ θάλασσαν τὰς ἀπάντων πλήττει ψυχὰς ξίφους παντὸς χαλεπώτερον. Ἐκεῖνος ἦν τὸ μέγα τῆς οἰκουμένης κλέος καὶ τὸ τῆς παιδεύσεως κράτιστον ἀρχέτυπον· ἀλλὰ νῦν βραχεῖα κόνις τοῦ ἐκείνου καταχορεύει σώματος. Ἐκεῖνος ἦν τὸ γλυκὺ τῶν ἐν γῆ γλωσσῶν ἀπατῶν διήγημα τε καὶ περιάλλημα· ἀλλὰ νῦν ὁ πικρὸς ἐκείνου κατετυράννησε θάνατος. Ἄλλ' ὦ πόθεν ἐξείφνης ἡμῖν τὸ τοσοῦτον ἀνερόβρη γῶν συμφορῶν πέλαγος, θαλάσσης ἀπάσης ὑπάρχον πικρότερον; πόθεν ἡμῖν ἐπίοντες οἱ τοσοῦτοι τῶν δεινῶν χειμῶνες καὶ κλύδωνες καὶ ἀναισθητῶν φύσιν ἐπείγεσθαι συνωθοῦσι; Τίς ὁ τοσοῦτος κλόνος καὶ βρασμὸς τῶν ἀνθρώπων; Μὴ κεραυνῶν ἐξαισίων οὐρανὸν πολυλῶν ἑμοῦ συρράχεντων πληγῆ τις ἐνέσκηψε τοῖς ἀνθρώποις ἀφόρητο; καὶ τοὺς μὲν εἰς γῆν κατηγεγε, τοὺς δ' ἡμιθνήτας κατέλιπε φέρεσθαι; Ἦν ἄρα καὶ καθ' ἡμῶν, ὡς ἔοικε, τῶν δυσστηνῶν πληγῆ ταμιευομένη τῷ χρόνῳ, πολλῶν κεραυνῶν αἰθερίων ἀντάξιος, τὴν τοῦ βασιλέως φημι συμφορὰν. Νῦν ἔξει πάντα; ἀνθρώπους, βροντῆς· μεγάλτης ἀνειληφότες ἐνταῦθα φωνῆν, συμφωνίαν τινὰ πεποικημένα παγκόσμιον καὶ κοινὸν ἀνεγείραι μέγιστον θῆνον, ἐν ἀρκούσαν τὴν ἐνδειξίν οὕτω τὸ πάθος; Ἰσως προσλάβῃ. Νῦν ἔδει (48) τοῦ μεγέθει καὶ κάλλει διαπρεπεῖς τῶν ἀστερόντων ἐπ' ἐν συνδραμόντας διαγράψαι καὶ ἀσφαλέστατα ἐγχαράξει τῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν γνωρισμάτων τὰ κάλλιστα, ἐν ὧσπερ τὴν τοῦ θεοῦ διηγούνται δόξαν οἱ οὐρανοὶ, οὕτω καὶ τὸ τοῦτου διατρανοῦντες εἰεν μνημόσυνον ἐν πᾶσι τοῖς αὐτῶν ἐξελιγμοῖς αἰεὶ καὶ περιφανέστατον αὐτοκρατορίας ἀρχέτυπον τοῦτον προβάλλοιντο τοῖς ἔξῃς. Ἐκεῖνος γάρ ἦν ἡ τῆς βασιλείας εὐθύτης καὶ σθένος· ἐκεῖνος ἦν ἡ τῆς ἱερωσύνης αἰδώς καὶ σεμνότης καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας φαιδρότατος λύχνος· ἀλλὰ νῦν τῷ τοῦ τάφου μοδίῳ συγκρούπεται. Ἐκεῖνος ἦν ὁ καθάπερ ὀλκάδι μεγάλην σαλευομένην τὴν Ἐκκλησίαν στηρίξας καὶ τοὺς ταύτης εἰς γαλήνην τρίψας χειμῶνας καὶ αἰεὶ τὴν ταύτης· δογμάτων ἱστάμενος πύργος ἀκλόνητος· ἀλλὰ νῦν εἰς ἄβου πυθμένας φεῦ κατενήνικται. Ἐκεῖνος ἦν ὁ τοῦ ἥθους κανὼν, ἡ τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους εὐκοσμία· οὐ καὶ ἡ σιωπὴ πολλῶν βελτίων ὑπῆρχε τῶν ἄλλων λαλοῦντων παραίνεις. Ἦ γάρ τοι φύσις εὐθύς βασιλικὸν τε καὶ μεγαλοπρεπείας μεστὸν τὸ εἶδος ἀρχῆθεν ἐνήρμοστε, κάλλει τε καὶ ἐμβριθεῖ τῇ προσηκούσῃ ταύτην κεράσασα καὶ οἰοεῖ τινὰ στήλην κατασκευακῆ αἰδοῦς καὶ σεμνότητος· οἷς ἅπασιν ἐπέπρεπέ τε καὶ ἐπεκόσμηε τὸ τε ἰλαρὸν καὶ τὸ εὐμένει;

Variorum notæ.

(48) Sic supra lib. viii, cap. 9, sect. 2. BOIVIN.

δλον χαρίτων γέμον και ἐν' εἶπω, δλον μεστὸν ἀν-
 θεων ἡρινῶν· ἀλλὰ νῦν κόλποι γῆς σὺν ἀνοσμῆα πι-
 κρῶς ἐμερίσαντο. [P. 288] Ἄλλ' ὦ τῆς ἀδίκου ταύτης
 τῶν συμφορῶν τυραννίδος· ὦ βαθείας νυκτὸς, ἢ τοῦς
 ἡμῶν ὀφθαλμοῦς συσκιάζουσα ὅπη πλανώμεθα βλέ-
 πειν οὐ συγχωρεῖ. Ὡ πόθεν οἱ τοσοῦτοι καταβῆρα-
 γέντες τῶν δεινῶν ἀπαρκτεῖαι και νότοι, καθάπερ ἐξ
 ἔρμητηρίου κοινοῦ, τὰς ἡμῶν δυσμενῶς συγκυκῶσι
 ψυχὰς και ριζίζθεν ἐπείγονται ἀνασπῆν; Ὡ τίς τῶν
 τοσοῦτων καλῶν τὴν λειμῶνα τὸν εὐανθῆ λάθρα και
 νυκτὸς ἐπιλθὼν ἐξέτεμε; Τίς τὸν πάσης ψυχῆς ναυα-
 γούσης λιμένα κατέχωσεν; ὦ πόσοι κλαυθμοὶ και
 στεναγμοὶ και κραυγαὶ πρὸς αἰθέρα σήμερον ἐκ τῆς
 γῆς ἀνατρέχουσι, καθάπερ καπνὸς ἐκ μεγάλου πυ-
 ρὸς τῆς καρδίας ἐκάστων ἀναβῆρηγνύμενοι; ὦ πό-
 σοι τὰς τοῦ Νελλου πηγὰς προθυμοῦνται ζητεῖν εἰς
 ἀκρῶν φορᾶν, ὡς ἀν οὕτωσι πως δυνηθεῖεν ἐξι-
 σῶσαι τοῦς θρήνου; τῷ κατασχόντι τὴν οἰκουμένην
 κίθει; ὦ τὰ πολυειδῆ τῶν ἀπάντων ὀνόματα κτι-
 σάμενος μόνος αὐτὸς βασιλεῦ. Οἱ μὲν γὰρ σε πα-
 τέρα καλοῦσι κοινόν· οἱ δὲ κηδεμόνα τε και προ-
 τήτην και ὀρφανίας ἐπίκουρον· οἱ δὲ λιμένα σω-
 τήριον και στεβρόν προμηθεά· οἱ δὲ γυμναστήν
 τινα και διδάσκαλον πάσης ἰδέας καλοῦ και παγκό-
 σμιον δικαστήν τῶν ἐν κόσμῳ παντοίων πραγμάτων.
 Σκόληξ τὴν φύσιν τῶν ξύλων πολλάκις διέφθειρεν·
 ἡμῶν δὲ φθείρει νῦν τὰς καρδίας πικρότερον ὁ τοῦ
 βροσιλέως ἔμμοнос λογισμὸς. Τὰς ἀπιέλους και τὰ
 λήθια πολλάκις ἐλυμήναντο χάλια και ἀνθρακες
 οὐρανίου πυρὸς· ἡμᾶς δὲ πλέον ἢ τοῦ βροσιλέως· ἐλυ-
 μήνατο στέρησις. Κῆπος ἐκεῖνος ἦν παντοίως βρ-
 θων καρποῖς και ὡσπερ ἔαρὸς ὤραν ἄγων ἀεί. Ἄλλὰ
 νῦν αὐτὸν ἐμάρανταν, φεῦ τοῦ πάθους, αἱ τοῦ θανά-
 του φλόγες. Ὡ πολλῶν πόλεων οἰκιστὰ, κατὰ τε
 Ἀσίαν φημί και Εὐρώπην, οὐκ ὀκνήσω δ' εἰπεῖν
 και ταυτεῖσι τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων, ἦν πάλαι
 μὲν Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἐκεῖνος και σοὶ γε ὁμό-
 τροπος ἔστησε, σὺ δ' ἐπὶ γόνυ κλιθεῖσαν ἀνθρώποισι.
 Πᾶσα μὲν γὰρ ἡ τῆς προτέρας ἐκεῖνης οἰκοδομῆς
 κλονή και τερπνότης δουλείας ἀλλαξαμένη ζυγὸν
 ἐτεθνήκει και ἀπεβῆ· και γενέσθαι τὸν βασιλεῦ-
 ζὸν ἐξεγένεστο ὀρόνον Ἀτίνων ληπτῶν καταγωγίον
 και βεβήλων ἔστιαν. Ἄλλὰ δευτερος αὐτῆς καταστὰς
 οἰκιστῆς, βασιλεῦ, ἐκ μέσου πεπονηκας τὰ τε τῆς
 Ἐκκλησίας εὐθὺς και τῶν δογμάτων ἐγκλήματα και
 φερομένην ἐστήριξας ταύτην ἐς ἅπαν τὸ κράτιστον·
 τείχεσι δὲ και ναῖς και οἰκίαις ἐς τὸ πρὶν ἀνήνεγ-
 χας κάλλος αὐτῆν. Ὡ τοῦ μεγάλου τοῦδε και
 ἱεροῦ χρέους, ὃ πάντες οἱ ἐφεξῆς σοὶ ὀφείλου-
 σιν εὐσεβεῖς, καθάπερ εὐεργῆτη κοινῷ και ἀρχηγῷ
 τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως. Ὡ πῶς ὁ τοῦ παντὸς ἄξιος;
 ὡς ἀνθος παρῆλθες ἀγροῦ; ὦ πῶς ἐπὶ σοὶ και τὰ
 στοιχεῖα θρηνοῦσι, βασιλεῦ, και ὀδὸς μὴ ἡμᾶς κατα-
 κλύωσιν; Ὡ πῶς ἐπὶ τῷ σῷ πάθει και τείχη πί-
 πτωσι πόλεων και κίονας· κριζοῦνται πάλαι πολὺν ἡδὴ
 ἰδὼν χρόνον βεβήλω ἰστάμενοι; [P. 289] Ἄλλὰ ὅσα μοι
 εἶπεν τὸν μέγαν ἡμῶν θησαυρὸν κατέχουσαν κίωτον,

A e magno cordis incendio, tendunt! O quot sunt,
 469 qui ipsos Nili fontes ad fundendas lacrymas
 exoptant, ut fletum magnitudini casus, quo terra-
 rum orbis oppressus est, æquare possent! O qui
 varios omnium titulos solus meruisti, imperator!
 Nam alii communem te parentem vocant; alii cu-
 ratorem et patronum et orbitatis adiutorem; alii præ-
 ceptorem et magistrum omnis boni, et toti mundo
 communem omnis generis negotiorum arbitrum
 et judicem. Vermis sæpe lignorum naturam erodit;
 nostra vero corda nunc acerbius lædit perpetua
 imperatoris cogitatio. Vitibus et sergetibus sæpe
 nocuerunt grandines et cœlestis ignis ardores;
 nobis imperator adeptus plus nocuit. Hortus ille
 fuit omnis generis fructibus refertus et perpetuo
 vernans: sed nunc æstu mortis emarcuit. O mul-
 tarum urbium in Europa et Asia conditor: non
 autem dubitabo dicere, etiam hujus imperatricis
 urbis, quam olim Constantinus Magnus et moribus
 tibi similis condidit, tu vero in genua prolapsam
 erexisti. Omnis enim pristinæ illius structuræ ele-
 gantia et ornatus, in servitutis jugum commutatus,
 obierat atque conciderat; eoque res redierat, ut
 regium tuum solium Latinorum prædonum esset
 diversorium et profanorum hominum domicilium.
 Sed tu alter illius conditor existitisti. Ecclesiæ et
 dogmatum crimina sustulisti, eamque ruinam mi-
 nitantem 470 probe constabilisti: mœnibus,
 C templis, ædibus pristinam ejus pulchritudinem
 renovasti. O magnum et sacrum debitum, quo
 universos fideles, quotquot deinde existituri sunt,
 tibi obstrictos habes; tibi, inquam, de omnibus
 bene merito, et veræ fidei nostræ summo assertori!
 Heu! quomodo, cui par nihil dici potest, ut flos
 agri præteristi! En ipsa elementa te lugent, ac
 periculum est, ne nos obruant. En ob tuum obi-
 tum etiam urbium mœnia concidunt, et columnæ
 evertuntur, quæ multis sæculis firmæ steterunt.
 Sed date mihi meam arcam, quæ continet magnum
 nostrum thesaurum, ut videam, quomodo lacryma-
 rum rivis innatare queat. Quas enim mortales om-
 nes ubertim profundunt lacrymas, facile illam,
 ut arcam Noë aquarum illa abundantia, sustine-
 bunt. Enimvero illa eos quos vehebat e diluvio
 eripiebat; hæc contra nos in mille diluviorum
 tempestates conjecit. O horrendum casum, o inso-
 litam vesperam illam, quæ contrarium mihi Davi-
 dæi illius carminis ostendit: « Nam ad vespertinum
 fletus! » Papæ, qualis hæc est et quam
 absurda inversio, quæ mihi quovis absinthio ama-
 riorum craterem temperavit? O noctem illam in-
 clementem, ut in clementissimum et humanissi-
 mum 471 infesta et inhumana fuit, omni benevo-
 lentia et verecundia repudiata! O maxime bono-
 rum thesaure imperator, cur nos te desiderantes

1 I'sal. xlix, 6.

ut aspernantes deseruisti? Omnibus enim tua bona, A ut horrea publica. patuerunt. Per te enim et nobiles nobiliores facti sunt, et cœtus sacerdotum venerabilior, et collegium sapientum sapientius, et urbium mœnia firmiora. Denique omnes te moderatore ipsi nos ipsos superavimus. At o immensam et inexplicabilem malorum implexionem! Interit mundi regimen, interit urbium ornatus, interit rhetorum et philosophorum gymnasium, quod omnem Academiam, omne Lyceum vincit, omnem Stoam Atticam. O quis dabit capitibus nostris aquam et fontes lacrymarum oculis nostris, ut nova mala Hierosolymitanis graviora depleamus? Date mihi Orphei in tragicis lamentationibus facultatem, ut inanimes etiam naturas ad mali commiserationem moveam. Date mihi eos, qui ad flumina Babylonis olim Sionem ex animo deplorant, ut nostros etiam dolores illi pro dignitate lugeant, quos nobis imperatoris obitus attulit. Heu, ut noster sol nos despexit, et præter omnem expectationem decepit, et pro matutino ortu matutinum occasum subiit! O cur iis, qui in acerbitate sunt, datur lumen; et iis vita, qui doloribus conflantur? Mori optabilius est, quam continenter panem doloris edere et calicem luctus potare. Nam illum quidem divinum et immortale

472 regnum justa remuneratione excepit; nos vero pupilli relictis suspirare miserabiliter et lacrymare nunquam desinemus, dum illius adempti memoriam in animis nostris circumferemus. Necessæ autem est orationis finem facere. Omnem enim orationem lamentationes de imperatoris morte excedunt.

ἐν τραγῳδίαις δύναμιν (49), ἵνα καὶ τὰς ἀψύχους φύσεις κινήσω πρὸς οἶκτον τοῦ πάθους. Δότε μοι τοὺς ἐν ποταμοῖς Βαβυλωνῶς ἐκ βάθους καρδίας πάλαι θρηνησαντας τὴν Σιών, ἵνα καὶ τῆς ἡμετέρας ὀδύνης ἀξίως ἐκείναι πενήθωσιν, ἃς ὁ τοῦ βασιλέως ἡμῶν ἐπὶ ηγεγεκε θάνατος. Ὡς πῶς παρέδραμεν ἡμᾶς ὁ ἡμέτερος ἥλιος καὶ παρὰ πᾶν τὸ εἶδος ἀπεπλάνησε καὶ ἀντὶ τῆς ἐψῆς ἀνατολῆς ἐψῆαν τὴν δύσιν πεπληγῆται. Ὡς ἵνα τί δέδοται τοῖς ἐν πικρῇ φῶς, ζωὴ δὲ ταῖς ἐν ὀδύναϊς ψυχαῖς; θανεῖν αἰρετώτερον, ἢ διηγεῖσθαι ἄρτον ὀδύνης ἐσθίειν καὶ πόμα πίνειν κλαυθροῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν, ὃ παρόντες, ἀμεθομένη δικαιοσύνη καὶ ἀκέραιος διεδίδετο βασιλεία· ἡμεῖς δ' ὄρφανοὶ καταλειμμένοι τὸ μὲν στένειν ἐλευθῶς καὶ δακρῦσαι οὐδέποτε· ἀν' οἶμαι παυσαίμεθα, ἕως ἂν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὴν τῆς ἐκείνου στερησεως περιφέρειωμεν μνήμην· πύσιθαι δ' ἀνάγκη τοῦ λέγειν. Πάντα γὰρ λόγον οἰ τοῦ βασιλέως υπερβαίνουσι θρηνοῖς (50).

M. Hæc cum ego recitasset, stetus simul omnium et lamentatio maxima et varia est exorta, quæ pene dixerim ad coslos penetrare potuisset. Omnes quippe eum ut patrem et requirebant et ingebant. Temporis enim diuturnitas rei præsentis fortasse fastidium parit: magnam tamen familiarium animis affectionem imprimit, qua fit, ut ipsa res sublata non evanescat simul rei memoria, sed quam diutissime maneat, ac velut quodam vere

ἵνα θεάσωμαι, πῶς ὑπερπλέειν τὰ πολλὰ τῶν δακρῶν δύννται βέβρυματα. Ἀρκέσουσι γὰρ οἶμαι ταύτην ἀνέχειν ἅ πίντες ἀνθρώποι νῦν κρουνηδὸν προχέουσι δάκρυα, καθάπερ τὴν τοῦ Νίω κιβωτὸν τῶν ὕδατων ἐκείνη τὰ πλοῦσια βέβρυματα. Ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἐκ τῶν κατακλυσμῶν οὐς ἔφερεν, ἔσκιεν· αὐτὴ δὲ τὸναντὶον εἰς μυρίων κατακλυσμῶν ἡμᾶς συνέλασε κλύδωνα. Ὡς φοικτοῦ συναντήματος· ὃ ἐξενεῖ ἐσπέρας ἐκείνης, ἢ τάναντία μοι τῆς Δαβιδικῆς ἐκείνης ἐψῆς; Ἐτὸ ἐσπέρας γὰρ μοι ἠύλισατο ἀγαλλίσεις καὶ εἰς τὸ πρῶτ' κλαυθμός. Ἐ Βαβαὶ τῆς ἐναλλαγῆς ταυτησὶ τῆς ἀτόπου, ἢ μοι παντὸς ἀψίνθου πικρότερον ἐκέρασε τὸν κρατῆρα. Ὡς νυκτὸς ἐκείνης ἀσυμπαθοῦς, πῶς ἐς τὸν σφόδρα συμπαθῆ καὶ φιλόανθρωπον ἐκείνον ἀνθρώπον δυσμενῆς καὶ ἀφιλόανθρωπος ἔδοξε, πᾶσαν εὐνοίαν καὶ αἰδῶ κατόπιν ὡς περ ἐς ἀδύσσοις καὶ βέβρυματα ποταμῶν ἀπορρίψασα; Ὡς μέγιστε θεσσαυρὸ τῶν καλῶν, βασιλεῦ, ἵνα τί τοὺς ποθοῦντας ὡς μισοῦντας κατέλιπες; πάντες γὰρ ὡς ἐκ κοινοῦ πρυτανεῖου τῶν σῶν ἀπολελαύκασι ἀγαθῶν. Διὰ σοῦ γὰρ καὶ οἱ εὐγενεῖς εὐγενέστεροι καθεστήκασι καὶ ὁ τῶν ἐσρέων δῆμος σεμνότερος καὶ ὁ τῶν σοφῶν κατάλογος σοφώτερος καὶ τὰ τελεῖα τῶν πόλεων ἰσχυρότερα καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἔπαντες διὰ σοῦ βελτίους γεγόναμεν ἑαυτῶν. Ἀλλ' ὡς τῆς ἀμετρήτου καὶ ἀνεκίστου πλοκῆς τῶν δεινῶν. Οἰχεται ἡ τοῦ κόσμου πολιτεία· οἰχεται ὁ τῶν πόλεων κόσμος· οἰχεται ὁ τῶν ρητόρων καὶ φιλοσόφων γυμνάσιον τὸ πᾶσαν υπερβαῖνον Ἀκαδημῖαν καὶ Λύκειον καὶ Στωϊκὸν Ἀττικὴν. Ὡς τίς ὄψει ταῖς ἡμῶν κεφαλαῖς ὕδωρ καὶ πηγὰς δακρῶν τοῖς ἡμῶν ὀφθαλμοῖς, ἵνα τὰ μείζω τῶν τῆς Ἱερουσαλήμ νέα θρηνησόμεν πάθη. Δότε μοι τὴν Ὀρφέως;

[P. 290] Γ. Ταῦτα διεξιόντος μου ὄρθησεν ὁμοῦ παρὰ πάντων καὶ ὀλοφύρμης ἠγείρετο μέγιστος καὶ πολυειδῆς καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἀχρὶς αἰθερίων ἀψίδων φθάνειν δυνάμενος. Πάντες γὰρ ὡς πατέρα τοῦτον ἐπόθουν τε καὶ ἐπένθουν. Ὁ γὰρ μακρὸς χρόνος κέρρον μὲν ἴσως, ὡς ἂν τις φαίη, ποιεῖ παρόντος τοῦ πράγματος· πολλὴν δ' ἡμῶς ἐνίησι καὶ τὴν στένειν ταῖς τῶν χρωμένων ψυχαῖς, ὡς καὶ ἀπίοντος τοῦ πράγματος; μὴ συναπαίρειν τὴν μνήμην, ἀλλὰ παρα-

¹ Jerem. ix, 1. ² Job iii, 20.

Variorum notæ.

(49) In tragicis lamentationibus, non in tragædiis. Nam Orpheum tragædias scripsisse, nemo hæcenus dixit, quod scivim: ac longo post Orpheum tempore floruit is qui

Ignotum tragicæ genus invenisse Camænea

Dicitur, et plaustris vexisse poemata Theopis.

(50) Pro οἰ τῆς τοῦ βασιλέως τελευταῖης ὄρ. Sic infra cap. 2, sect. 2 τὴν τοῦ βασιλέως τελευταῖης συμφορὰν, προ τὴν τῆς τοῦ βασιλέως τελευταῖης συμφορῶν.

μένειν ἐπὶ πολλῷ ταῖς τῶν λειπομένων ἀνοῦσαν ψυ-
χαῖς, ὡς περ ἐν ἡρινῇ καταστάσει, τῆς τέως δυσμε-
νῆς κηλίδος φύσιν ἐχούσης διαδιδράσκειν ὡς τὰ
πλλά.

Δ'. Τέταρτον μὲν δὴ καὶ ἐβδομηκοστὸν ἔτος (51)
ἀπὸ γενέσεως αὐτῷ τελευτῶντι ἦν ἔτος, πεντηκοστὸν
δ' ἀπ' οὗ τὰ σκήπτρα τῆς αὐτοκρατορίας ἐδέξατο.
Ἦν δὲ τὴν ἡλικίαν εὐμήκης, τὸ εἶδος εὐπρεπῆς καὶ
λίαν αἰδέσιμος καὶ ὡς περ ἐκ φύσεως ἔχων τὸ ἡγε-
μονικὸν τε καὶ φοβερόν· οὐκ ἀκρατὸν γε μὴν, ἀλλ'
ὡς περ τῷ ἀέρι κιννάμενον τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος
φῶς χρῶμα γίνεται τοῦτω καὶ ὡς περ μέλιτι γλυκύ-
της αὐτοφύης γίνεται ποιότης· οὕτω δὴ καὶ πραδότης
ἀποίητος μετὰ τινος θελγούσης χάριτος τοῖς ἤθεσιν
αὐτοῦ κιννωμένη χρῶμά τε ἅμα καὶ αὐτοχάλευτος
αὐτῷ ποιότης ἐφαίνετο. Πολλὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τοῦ
προσώπου τὴν εὐφροσύνην ἢ φύσιν ἐκένωσε, πολλὴν
δ' ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν γαλήνην, λαμπρὰν δ' ἐπὶ
τῇ γλώττῃ τὴν τῆς ἤχους ἄρμονίαν. Τῷ δὲ ἤθει
παντὶ τὸ ἰσχυρὸν καὶ σεμνὸν ἐφαπλώσασα τερπνόν τι
καὶ ἔνθεον παρεσκεύαζεν ἐπιπρέπειν. Ἄ πάντα
μάλιστα σαφεῖς τῶν σιωπῶντων ἠθῶν τῆς ἐκείνου ψυ-
χῆς ἐγένοντο ἀγγελοι.

Ε'. Ἴνα γὰρ τοὺς τρόπους τῆς γνώμης, ὁποῖος
ἐκείνος, παραστήσω, ἐνὸς ἢ καὶ δυοῖν τῶν ἐκείνου
μνησθήσομαι. Μικρὸν πρὸ τῆς τελευτῆς ἐν πεντή-
κα καὶ τῇ τῶν ἀναγκαίων ἐνδείᾳ διάγων ἐπεὶ μὴ ἐδύ-
νατο καθάπαξ τὴν τοῦ ψύχους φέρειν ἀκμήν (χει-
μῶνος γὰρ τῆνικαῦτα τὸ ἀκμαϊότατον ἦν), σκέπην
ἐπέταξεν αὐτῷ γενέσθαι νυκτερινὴν ἐξ ἄλωπεκῆς.
Πίστος οὖν τῆς αὐτοῦ περιουσίας ἀριθμηθείσης
τριῶν νομισμάτων οὐχ εὐρηται πλέον οὐδέν. Ὅθεν
τούτων μόνων ἐξ ἀνάγκης ὄνιον γενέσθαι, ἢ τῆς
ψυχρότητος μεμελέτηται παραμύθιον. Μετεώρου δὲ
τῆς μελέτης οὐσης, προσελθὼν τις τῶν παλαιῶν οικει-
ακῶν τὸν τῆς ἐνούσης πεντίας ἐξετραγώθει κίνδυνον
βιαίως ἐπιτιθέμενον καὶ πρὸς θάνατον ὀλοσχερῶς
συνωθῶντα. Τοῦτω καμψοῖς ἐδεδώκει τὰ τρία
ἐκεῖνα νομίσματα, συμφορῶν ἀλλοτρῶν τὴν
ἐκαστοῦ προσέλυμενος θάνατον, ὅσον τὸ ἐπ' αὐ-
τόν. Ἐν μὲν δὴ τούτῳ τῆς αὐτοῦ συμπαθοῦς γνώ-
μης τεκμήριον (52). Δεύτερον δὲ· ἐπεὶ γὰρ λατρῶν
μὲν παῖδες αὐτῷ τὴν πολυήμερον ψυχροποσίαν ἀπη-
γόρευον, ὁ δ' οὐ προσέειπε τὴν οἰνοποσίαν, μέσην
βαδίσας νομίσματος ἐνὸς μόλις, ἐκ θανείου κάκει-
νου παρευρεθέντος, ὄνιον ἔσχε μέρος τι τῶν ἐξ Αἴ-
γύπτου καὶ Ἀραβίας [P. 291] κομιζομένων γλυκίων
ὑγρῶν, ἵνα γε τοῦτω κομφίῃ τὸ τῆς ψυχροποσίας
ἀκρατον. Ἀλλὰ πρὶν γεύσασθαι τοῦτου, προσέειπεν αὐτῷ
ἑτέρως τις τῶν παλαιῶν οικειακῶν, μακροῦ νοσήματος
βραχὺ τι ζητῶν παραμύθιον. Ὁ δὲ μὴ ἔχων οὐδέν,

A restituta floreat in animis eorum, qui superstites
vivunt, veterum inimicitiarum macula facile ple-
rumque exolescente.

IV. Annum ætatis moriens implebat quartum et
septuagesimum; ex quo vero imperium susceperat,
quingagesimum. Procera statura fuit, decora facie
et perquam venerabili; ab ipso ortu principale ali-
quid et formidabile præ se ferens; non tamen hoc
merum et integrum, sed ut aeri mistum solaris ra-
dii lumen sit ei color, et ut melli dulcedo qualitas
nativa accedit, ita etiam clementia non ficta cum
blando quodam gratiæ lepore moribus ejus con-
temperata color ipsius et 473 in affectata qualitas
videbatur. Multum enim hilaritatis natura vultu;
ejus indiderat, multum oculis serenitatis; linguæ
autem claram et canoram vocem: in omni denique
ejus habitu ac gestu hilaritatem et gravitatem sic
explicuerat, ut amicum quiddam ac divinum in eo
emineret. Quæ universa tacitos ejus mores et ani-
mum nuntiabant.

V. Ut autem ingenium ejus etiam declarem,
unius atque alterius ejus facti mentionem faciam.
Paulo ante obitum, cum paupertate et rerum ne-
cessariorum inopia urgeretur et hiemis vim ferre
non posset (nam hiems tum maxime sæviebat),
vulpinam sibi nocturnam vestem fieri jussit. Omni
autem ejus opulentia perquisita tribus nummis non
plus est reperit. Tanti itaque necesse fuit eum
vestem, quæ ei in frigidioribus solamen paratum es-
set. Id vero consilium cum adhuc ageretur, qui-
dam e veteribus ejus familiaribus presentem pau-
pertatem deplorabat, quæ ita atrox sibi incumberet,
ut jam in aperto mortis periculo versaretur. Ei
adductus misericordia tres illos nummos dedit;
mori præoptans, quod in se esset, quam alienarum
calamitatum spectator esse. Unum igitur hoc ejus
benignitatis signum esto. Alterum illud. Cum ei
frigidæ aquæ potu diurno medici interdicerent,
atque ipse vini potationem repudiasset; mediam
ingressus viam vix uno aureo, eoque mutatio,
aliquid sibi dulcium liquorum emit, qui ex Ægypto
et Arabia advehuntur, ut 474 his frigidæ potum
meraciorem temperaret atque levaret. Sed prius-
quam eos gustasset, rursus alius veterum domes-
ticorum eum accedit, longi morbi breve quærens
solatium. At ille, cum nihil haberet quo hominem
consolaretur, et {huic dari jussit remedium suæ in-
firmitatis causa comparatum. Tanta ejus erat hu-

Variorum notæ.

(51) *Moriens annum ætatis explebat septuagesimum quartum.* Mortuus est (ut infra dicitur, hujus cap. sect. ult.) anno mundi 6840, Christi 1332. Ergo natus erat anno mundi 6766, Christi 1258. Vide adnotata ad pag. 51 A. Cantacuzenus *Hist.* lib. II, cap. 28, Andronicum avum obiisse ait annos natum 72. Ita de annorum numero biennium

detrahit. Sed mihi, ut jam dixi, Cantacuzeni chronologia suspecta est. Vide adnotata ad pag. 262 B. BOUVIN.

(52) Ob pietatem et alias animi dotes etiam lau-
datur a Nicephoro Xanthopulo:

Τῆς εὐσεβείας Ἀνδρόνικος ὁ στυλός,
Ἄσυχριτος νοῦς, ἐξηρημένη φύσις. DUCANG.

manitas et commiseratio eorum qui male habebant. παρασκευασθὲν ἐκείνο φάρμακον. Τοσοῦτον αὐτῷ τῆς συμπαθείας περιῆν καὶ ῥᾶστα πρὸς τοὺς κακῶ; ἔχοντας κάμπτεσθαι.

VI. Quin et eo mortuo æs alienum emersit; nummus autem ne unus quidem uspiam inventus. Hunc iste exitum sortitus est anno ab orbe condito sexies millesimo octingentesimo et quadragesimo; quo tempore annum ætatis tricesimum sextum imperator Andronicus explebat.

Γ'. Ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντι χρέος μὲν εὐρηται, νόμισμα δ' οὐδὲν οὐδαμῆ. Ἀλλ' οὗτος μὲν τοιοῦτον ἔλαχε τέλος. Ἔτος δὲ τότ' ἐνειστήκει τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἑξακισχιλιοστὸν (53) ὀκτακισιοστὸν πεσσαρακοστὸν. Τηνικαῦτα δὲ καὶ τῷ νέῳ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ ἕκτον καὶ τριακοστὸν (54) ἠνύετο ἔτος ἰσὺς γενέσεως.

CAPUT II.

Metochites tribus malis afflictus. Habitum monasticum induit. Moritur. Gregoras lamentandi munus suscipit. Monodia, seu funebris lamentatio. Luctus cognatorum. Breve elogium Metochitæ.

I. Triginta diebus ex eo elapsis magnus logotheta Metochites decessit, tribus maximis malis victus et corporis et animi. Nam stranguriæ quidem morbo pridem laborare cœperat. Jam autem filiis quoque ejus comprehensis et in carcerem coniectis ejus morbi etiam animi dolor auxit. Paulo post imperatoris vitam mors consecuta desperationem illi de summa rerum attulit, et naturam ejus ad extremum debilitavit, laxatis nervis præcipuorum organorum vitalibusque viribus resolutis. Quare monastico habitu induto decessit. Sed quia et ego, uti par erat, ex eorum numero fui, qui illum gravissime lugerent, hujusmodi de eo funebrem orationem habui:

B A'. Ἐκεῖθεν ἡμέραι τριάκοντα μεταξύ (55) παρεβύθησαν καὶ ὁ μέγας τετελεύτησε λογοθέτης ὁ Μετοχίτης, τρισὶ μεγίστοις δεινοῖς κυριευθεὶς τὸ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Ἐπιέζετο μὲν γὰρ ἐκ πολλοῦ τῷ τῆς στραγγουρίας νοσήματι. Κρατηθέντων δ' ἤδη καὶ τῶν υἱῶν εἰς δεσμοφθῖριον κραταιότερον εἰργάσατο καὶ ἐντεῦθεν λύπη τὸ τοῦ πάθους ἐριμύ. Ἐκ τοῦ συνέγγυς δὲ καὶ ὁ τοῦ βασιλέως ἐπελθὼν θάνατος καὶ βεβαίαν ἤδη κομίσας αὐτῷ τὴν τῶν ὄλων ἀπόγνωσιν ἀνίσχυρον ἐς τέλος τὴν φύσιν πεποίηκε, χαλάσας τοὺς τόνους τῶν καιριωτέρων ὀργάνων καὶ τὰς ζωτικὰς παραλύσας δυνάμεις. Ὅθεν τὸ μοναχικὸν ὑπελθὼν σχῆμα μετέλλαξεν. Ἐπεὶ ἐξ μέρους καὶ γὰρ τῶν ἐκείνου θρηνοῦντων θερμῶς, ὡς εἰκὸς, ἐγγινόμεν, παρελθὼν μονωιδίαν διῆλθον τοιάνδε.

475 II. ε. Mihi quidem, auditores, idem usu venit, quod navi subito adversis ventis circumventæ, cujus puppis cum demergenda sit, priusquam consistere possit, ab alio fluetu a latere obruatur. Priusquam enim priorem illam et maximam obitus imperatoris calamitatem excussissem, altera hæc hodie me aggressa, veluti fluctus post fluctum, tempestas post tempestatem, graviter demersit et in abyssos et fundum calamitatum heu dejecit. O anima, cur non statim evolasti? cur adhuc in misero isto corpore permanes? Heu, cur non præ doloribus ruptum est corpus meum, sed adhuc tot

C B'. ε. Ἐμοὶ δὲ, ὦ παρόντες (56), ταυτὸν τι συνέβη καθεῖν, ὡσπερ ἂν εἴ τις ναῦς ἐξείφινης ἐναντίοις ἐντετυχηκυῖα τοῖς πνεύμασιν ἐπὶ πρύμνῃν ἐκινδύνευσε καταδῶναι. Ἐπειτα πρὶν ἢ δυνηθῆναι στήναι καλῶς, ἕτερον ἐπιδραμὴν ἐκ πλευρᾶς κλυδώνιον ὑποβρύχιον ἠνάγκασε ταύτην γενέσθαι. Πρὶν γὰρ τὴν προτέραν καὶ μεγίστην ἐκείνην τοῦ βασιλέως ἀποτινάξασθαι συμφορὰν, ἕτερα φεῖ σήμερον αὕτη ἐπιδραμοῦσα, καθάπερ ἐπὶ κλυδῶνι κλυδῶν κατὰ χειμῶνι χειμῶν, δεινῶς κατεθάπτισε καὶ πρὸς ἀβύσσους (57) πυθμένας φεῖ ἡ κατήνεγκε συμφορῶν. Ὡ πῶς οὐκ εὐθὺς ἀπέπτῃς, ψυχῆ, ἀλλ' εἰ τῷ θυ-

Variorum notæ.

(53) Christi 1332, ut paulo ante notavimus. Ducang.

(54) Andronicus junior, indictione octava incedente, annos natus erat 27, teste Cantacuzeno Hist. lib. 1, cap. 40; porro annus is erat Christi 1324 ad finem vergens. Anno igitur 1332 cum avus ejus Andronicus supremum diem obiit, nondum ipse explebat annum ætatis 53. Itaque nec de ætate Andronici junioris Cantacuzenum inter et Gregoram convenit. BOIVIN. — Ἐκτον καὶ τριακοστὸν. Natus igitur Andronicus junior anno 1296. Ducang.

(55) Obiit proinde Theodorus Metochita 14 Martii anno 1332. Ducang.

(56) Abest hæc Monodia a codice Regio 2558 ut et Monodia in obitu Andronici senioris. Lectio nec a vulgatis diversas suppeditavit codex Colbertinus, in quo hanc de Theodori Metochitæ obitu lamentationem, eam variis recentiorum Græcorum opusculis conjunctam, reperimus. Cæterum Gre-

D goras non Monodia solum, sed et Epitaphio Metochitam mortuum prosecutus est. En epigramma, quale occurrit initio codicis Regii 2541:

Τοῦ Γρηγορᾶ ἐπιγράμμα ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ μεγάλου λογοθέτου.

Ὁς πάρος ἐν σοφίῃ μέγα κύδος ἔην γε θνητῶν, Βαυδὸς ὠδὶ λαῶς τοῦ γε κέκευθε νέκυν. Δῆμος σεπτῶν Μουσῶν ὀλοῦζατε πᾶσαι.

Ἦλετο κείνος ἀνήρ· ὤλετο σοφίῃ πᾶσα. Scripserat credo, ὤλετο πανσοφίῃ. Nam ὤλετο σοφίῃ πᾶσα est nimis inconditum. Cætera, quamquam et ipsa minime modulata, non corrigo, cum sciam illius temporis poetas plerosque legum metricarum ignaros prorsus fuisse: cui quidem rei argumento sunt poemata ipsius Metochitæ, viri quidem docti, sed versificatoris pessimi, cujus sepulchro nefas fuit bonum epigramma inscribi. BOIVIN.

(57) Τὸ ἀβύσσους ajective usurpatum videtur. WOLFIIUS.

πῆνυ τούτῳ παρέμενας σώματι ; ὡ πῶς οὐχ ὑπὸ τῶν ἀλγεινῶν διεβράγγη μοι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀντέχειν ἐπι δύναιται πρὸς τοσαύτας κυμάτων ἐπαγωγάς ; ὡ δυστυχὴς μοι [P. 292] γλῶττα, οἷός σοι τὰς μονωδίας ὁ χρόνος ἐταμειύσατο ; Φεῦ τῆς τῶν δεινῶν συνεχείας · βαθαί τῆς ἀναλλαγῆς τῶν πραγμάτων. Οὐς γὰρ αἰεὶ κατὰ τῶν συμφορῶν πρόβλους εἶχομεν ἀβραγεῖς καὶ λαμπροὺς παρηγόρους, οὗτοι στρατεύματα συμφορῶν ἐφ' ἡμᾶς ὀπλίζουσι σήμερον. Ἡμεῖς δὲ καρτεροῦμεν ἐτι καὶ μονοθεῖν ἀνεχόμεθα. Ποῦ σφῶν συναυλῖαι καὶ λογίων ἀμιλλαι καὶ σεμνὰ παλαίσματα ; ποῦ ῥητόρων πανηγύρεις καὶ κρότοι καὶ θέατρα πολλῶ Παναθηναίων ἐκείνων λαμπρότερα ; φροῦδα τὰ πάντα, κόνις ἅπαντα. Ὁ κάκιστε χρόνε, πῶς ἐκ μέσης ἠνέσχου τῆς οἰκουμένης τὴν τῆς σοφίας μητρόπολιν ἐξελεῖν ἀπηνυῖς ; πῶς τὴν τῶν λόγων καθεῖλες ἐπιβουλεύσας ἀκρόπολιν ; πῶς οὕτω νεανιεῷ καθ' ἡμῶν συνεχῶς, μήτε τινὰ οἶκτον λαμβάνων, μήτε κορηννύμενος ὑπὸ τῆς τρωφῆς τῶν δεινῶν ; Χθὲς ἀφείλες ἡμῶν τὸν μέγιστον βασιλεῖα · σήμερον τὸν δεξιὸν ὑπὲρ τῆν, τὸν Νέστορα τὸν βουλιφόρον, τὸν μόνον τοσοῦτ' βασιλεῖ δυνάμενος ἐξαρκεῖν. Χθὲς τὸν τῶν Χαρίτων θάλαζον · σήμερον τὰ τῶν Χαρίτων προπύλαια · χθὲς τὸ ἐαρ τῶν ἀγαθῶν σήμερον τὴν τὸ τοιοῦτον ἔαρ ἀγγέλλουσαν χελιδόνα · χθὲς τὸν μέγαν καὶ ἀπαράμιλλον νοῦν · σήμερον τοῦ τοιοῦτου νοῦ τὸν ἐναρμόνιον κήρυκα · χθὲς τῆς χρυσοῦς καὶ μεγάλης γλῶττης τοὺς λόγους · σήμερον τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸν Περσίπαιον καὶ τὴν Στοῖαν ἐκαίνας τῆς γλῶττης κακείνων τῶν λόγων · χθὲς τὰς Μούσας · σήμερον τὸ ζῶν καὶ κινούμενον μουσεῖον · χθὲς τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν δογμάτων τὸν κράτιστον πρόβουλον · σήμερον τὴν δογματικὴν πανοπλίαν · χθὲς τὸν τῆς ἱερωσύνης κλονία τε καὶ τὴν στάθμην · σήμερον τὴν ἱεράν ἀποθήκην. Ἄλλ' ὡ πόστο κλαυθμὸ καὶ στεναγμοὶ συναληθῆτες εἰς ἓν ἐξισωθῆναι δυνηθεῖαν ἂν τοῖς νῦν κατασχοῦσιν ἡμᾶς πάθασιν ; οἶμαι γάρ, οἶμαι, ἂν θάλασσα μὲν ἅπαντα μεταβάλῃ πρὸς φύσιν δακρῶν, ποταμοὶ δ' αὖ, ἐπόσοι τὴν γῆν περικλύζουσι, πρὸς δακρῶν τραπέσσι φορῶν, οὐδ' οὕτως ἂν ἱκανῶς δεῖχθεῖν τὸ μέγεθος ὅσον τῶν νῦν συμφορῶν. Ἐκεῖνος ἦν ὁ τῆς ἡγεμονικῆς τῶν Ῥωμαίων ἄκμαδος ἀριστος κυβερνήτης · οὗτος ὁ τὴν Ἐλίχην καὶ τὸν πόλον διασκοπούμενος ἀριστα. Ἐκεῖνος ὁ τῆς αἰθρίας καὶ τὰ νέφη τῶν πόλεων καὶ τοὺς ἐκείθεν χειμῶνας προβλέπων · οὗτος ὁ τὰ ἱστία καὶ τοὺς κάλως καὶ τὰ πρυμνήσια διατιθέμενος αὖ. Ἐκεῖνος ὁ τῆς φρονήσεως πρύτανις · οὗτος ὁ τῆς φρονήσεως ἐκεῖνου διανομεὺς δεξιός. Ἄλλ' ἄμφω νῦν ὁ θάνατος ὀξέως ἐπιδραμῶν, ὁ δυσμενῆς ὀπλίτης, φεῦ τοῦ πίθου, εἰς γῆν καὶ κόνιν κατέχουσεν. Ὁ πῶς οὐ γῆν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτοὺς οὐρανοὺς καὶ ἀστέρους ὄξως τὰ νῦν περιέδραμε πάθῃ καὶ αὐτῆς τῆς ἀνωτέρας ἀψάμενα λήξω ; Ἄλλὰ δεῦρο δὴ μοι πᾶς ὁ τῶν λειπομένων σοφῶν χορὸς, εἶπερ [P. 293] τινὲς λεῖπονται. Ὁρνήσατε τὴν πηγὴν τοῦ λόγου φραγεῖσαν. Ὁρνήσατε σιγῶσιν τὴν πάνυ τοι ἐμμελῶς ἀπεικίζουσαν πρότερον γλῶτταν καὶ τὸ γλυκὺ νέκταρ

A fluctuum violentiæ resistere potest? O infelicem linguam meam, ad hujusmodi lamentationes reservatam! Heu malorum cumulum: heu mutationem rerum! Quos enim firmos quasi obices contra malorum insultus habebamus et illustria solatia, ii hodie contra nos calamitatum cohortes educunt. Nos vero adhuc subsistimus et lamentari non desistimus? Ubi est familiaritas sapientium? ubi doctorum certamina et honestæ velitationes? ubi oratorum cœtus, applausus, theatra, multo Panathenæis illis splendoriora? Evanuerunt omnia; in pulverem abierunt omnia. O tempus iniquissimum! itane e medio terrarum orbe sapientiæ metropolin tollere crudeliter haud dubitasti? itane per insidias eloquentiæ arcem evertisti? Cur tam continenter insultas **476** nobis sine ulla misericordia et satietate malorum? Heri maximum nobis imperatorem abstulisti; hodie solertissimum illius ministrum, Nestorem consiliarium, eum qui solus tanto imperatori satis fuit. Heri Gratiarum thalamum, hodie Gratiarum vestibulum. Heri ver bonorum; hodie nuntiam ejus hirundinem. Heri magnam et incomparabilem mentem; hodie mentis illius argutum præconem. Heri aureæ et magnæ illius linguæ sermones; hodie Academiam et Peripatum et Stoam illius linguæ et illorum sermonum. Heri Musas; hodie vivum et motu præditum Museum. Heri pietatis et dogmatum firmissimum munimentum; hodie dogmaticam panopliam. Heri sacerdotii regum et amussim; hodie sacrum armamentarium. Sed quæ tandem lamenta, quæ suspiria in unum conjuncta malis nostris æquari queant? Arbitror, arbitror enim, si mare totum in lacrymarum naturam conversum, et omnes fluvii, qui terram irrigant, in lacrymarum abundantiam mutentur, ne sic quidem magnitudinem calamitatum, quibus nunc oppressi sumus, satis ostendi posse. Ille principalis Romanorum navigii optimus fuit gubernator; hic Helices et poli diligentissimus inspector. Ille serenitates et nubila urbium et imminentes inde tempestates prospexit; hic vela, funes, rudentes probe direxit. Ille prudentiæ penu; hic dexter illius promus **477** condus fuit. Sed utrumque nunc mors celeriter arreptum, infestus ille miles (proh dolor) in terram et pulverem depressit. O quomodo non terram tantum, sed jam ipsos etiam cœlos et stellas celeriter hæc mala percurrerent et superiorem provinciam etiam invaserunt? Age vero prodi mihi huc omnis reliquus doctorum cœtus, si qui supersunt. Deplorate fontem eloquentiæ obturatum. Lugete Atticam illam linguam, non ita pridem suavissime locutam, et dulce illud nectar prorsus humi effusum. Lugete os illud, quod paulo ante mellis vobis favus fuit, nunc vero a mortis fucis est perditum. Lugete eum, qui Romanorum gloriam sua sapientia magis auxit, quam olim Atheniensium Socrates et Platonem. Lugete universæ crateres sapientiæ, paulo momento in terram effusos. A: o quis e medio terrarum orbe Musarum abripuit He-

liconem? Quis sapientiæ destruxit Olympon? Quis lucernam extinxit, mentis nostræ oculos illustrantem et cilia nostri animi pulchre aperientem? Quis artem artium, scientiam scientiarum perdidit? Quis cœlestem hominem in fundum tumuli deiecit? Olim quidem Græciæ Athenas eloquentiæ domicilium deploravit, cum eas per insidias celeres destruxisset Lysander Lacedæmonius. Nos vero hodie non satis deplorare possumus totam Græciam cum ipsis Athenis demersam. Unus enim hic vir fuit omnia. O Musæ, o facundia, **478** o virtutes, o omnes disciplinæ, quomodo agrestia lilia adeo celeriter estis imitata, cito quidem in altum decus arrectæ, sed citius arefactæ et dejectæ? Divina enim vestra cella, magnum illud et celebre vestrum diversorium, nunc terra et interitu oppressum una vestram quoque gloriam depressit. Illic fuit, qui omnes voce philosophos superaret et oratores, quos omnia sæcula celebrant: sed hæc, jacet jam in pulvere et tumulo mutus. Hic fuit, qui mente et lingua cœlos et terras dimetiretur, quovis perpendicularo, quavis amussi rectius, nunc vero lapis exiguus eum dimetitur. Hic fuit magnorum cœli et terræ horizonum et parallelorum optima dioptra, hic optimus et sponte natus horoscopus; sed nunc eum ante tempus, o miseriam, brevis horizon terræ complectitur. Hic fuit, qui magnum impendit studium, ne in posterum Græci eruditi in iudiciis veterum sapientum hallucinarentur. Hic fuit, qui contemplatricis siderum sapientiæ scientiam facilem reddiderit. Hic fuit, qui Aristotelicæ linguæ labyrinthos extricarit, at nunc obscuri sepulcri labyrinthi acerbe circa eum intricantur. Hic optimæ verecundiæ et modestiæ regula; sed nunc eum mors impudenter amputavit. Heu, quo pacto tempus hoc paulo momento vetustatem omnem lamentationibus vicit: quod post multa solis curricula tantum detrimenti universæ naturæ humanæ in hunc usque diem inferre non **479** potuit, nostra vero ætate facillime potuit. Heri enim maxima et pulcherrima bona abripuit; ea vero quæ restabant hodie reversum etiam ademit. Heri terræ solem terræ visceribus occultavit, nunc etiam Luciferum simul occultavit. Heri musici harmoniam abstulit, hodie magadem et nervos. O quomodo is, qui effecit ut cœli, qui longo jam tempore tacuerant, Dei gloriam enarrarent, nunc ipse in sepulcro tacet? Heu, quomodo ipse mortuus atque immotus viventem et mobilem misero mihi dolorem facit; qui toto die cor meum quovis ense acutius penetrat ac potius totas noctes, si quod majus est dici debet? Interdiu enim et familiarium congressus crebri, et cœli ac terræ, eorumque quæ his continentur, pulchritudo forsitan a dolore nonnihil avertunt atque paulisper abstrahunt animum nostrum; noctu vero cum datur otium, nec est quod prohibeat, omnes calamitatum dolores simul irruunt; et pectore ac memoria mea occupata, ut eri canes cadaver, huc atque illuc distrahunt ac

ἑκείνης ἀθρόως εἰς γῆν καταρρέουσιν. Ἐρηγήσατε στόμα ἑκείνο, ὃ χθὲς μὲν καὶ πρότερον οἰοεῖται σίμβλον κατεφαίνετο μέλιτος, νῦν δὲ θανάτου κηφήνες διέφθειραν. Ἐρηγήσατε τὸν τὸ Ῥωμαίων κλέος τῆ σοφίᾳ σεμνύοντα πλέον, ἢ τὸ τῶν Ἀθηναίων πάλαι Σωκράτει καὶ Πλάτωνος. Ἐρηγήσατε τοὺς τῆς σοφίας κρατῆρας ἀπάσης ἐν βραχεί κενωθέντας εἰς γῆν. Ἄλλ' ὦ τίς ἐκ μέσης τῆς οἰκουμένης τὸν τῶν Μουσῶν ἀφῆρπασεν Ἐλικῶνα; τίς τὸν τῆς σοφίας κατέχουσαν Ὀλυμπον; τίς τὸν λύχρον ἕδρας τὸν φωτίζοντα τοῖς ἡμῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῦς καὶ καλῶς ἡμῶν τὸ τοῦ νοῦ διανοίγοντα βλέφαρον; τίς τὴν τέχνην τῶν τεχνῶν καὶ τὴν τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστήμην διέφθειρε; τίς τὸν οὐράνιον ἀνθρώπων εἰς ἄδου πυθμῆνα κατήνεγκε; Πάλαι γε μὴν ἡ Ἑλλάς τὴν τῶν λόγων ἐστὶν ἐρηγήσατε τὰς Ἀθήνας, ἐπὶ ἐπιβούλῳ δραμῶν καθελεν αὐτὰς ὁ Λακεδαιμόνιος Λύσανδρος. Ἡμεῖς δ' οὐδ' ἀξίως Ἐρηγήσας ἐχομεν σήμερον ὅλας Ἑλλάδας αὐταῖς Ἀθηναῖς συγκαταδύσας. Πάντα γὰρ εἰς ἀνὴρ οὗτος ἦν. Ὁ Μοῦσαι καὶ λόγοι καὶ ἀρεταὶ καὶ πᾶσα παιδεία, πῶς τὰ κρήνα ταχέως οὕτως πως ἐμυμήσασθε τοῦ ἀγροῦ, ὅξενος μὲν πρὸς ὕψος καὶ κάλλος ἀρθέντα, ὀξύτερον δ' αὐ καταδύντα πρὸς μαρμαρῶν καὶ φθοράν; Τὸ γὰρ θεῖον ὑμῶν ἀνάκτορον, τὸ μέγα καὶ περιδότηον ὑμῶν ἐνδιαίτημα ὑπὸ γῆν καὶ φθορὰν νῦν κατελθὼν καὶ τὸ ὑμέτερον συγκατέχουσε κάλλος. Οὗτος ἦν ὁ πάντας ὑπερφωνήσας φιλοσόφους καὶ ῥήτορας, ὁπόσους ὁ μακρὸς ἡμῶν χρόνος; ἀλλ' εἴ μοι κεῖται νῦν ἐν κένει καὶ χύμασιν ἄφωτος. Οὗτος ἦν ὁ τῆ νῦ καὶ τῆ γλώττῃ διαμετρῶν οὐρανὸν καὶ ἀστέρας βέλτιον ἢ κατὰ πάντα κανόνα καὶ στάθμην ἀνθρώπων· ἀλλὰ νῦν βραχὺς αὐτὸν διεμέτρησε λίθος. Οὗτος ἦν ἡ τῶν μεγάλων οὐρανοῦ καὶ γῆς ὀριζόντων καὶ παραλλήλων ἀρίστη διάπτρα, οὗτος ὁ κράτιστος καὶ αὐτοφύτης ὠροσκοπός· ἀλλὰ νῦν αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς ὥρας, φεῦ τοῦ δαινοῦ, βραχὺς ὀρίζων τῆς γῆς περιεληφεν. Οὗτος ἦν ὁ πολλῆν ἐνδειξάμενος πρόνοιαν τῶν ἐξῆ; ἐλλογίμων Ἑλλήνων, ὡς μὴ διακινδυνεύοιεν περὶ τὰς κρίσεις τῶν πάλαι σοφῶν· οὗτος ὁ βραδὴν τὴν τῆς ἀστροθεάμονος ἐπιστήμης σοφίαν πεποιηκώς· οὗτος ὁ τῆ; Ἀριστοτελικῆς γλώττης τὰς λαθουρίθους ἀπλώσας· ἀλλὰ νῦν αἱ ζοφώδεις τοῦ τάφου λαθουρίθου πικρῶς περὶ αὐτὸν φεῦ ἐξελλίσσονται. Οὗτος ὁ τῆς ἀρίστης αἰδοῦς καὶ τῆς σωφροσύνης κανὼν· ἀλλὰ νῦν αὐτὸν ὁ θάνατος ἀναιδῶς; ἐξέτεμε δραμῶν. Ὁ πῶς ὁ παρὼν οὗτος χρόνος ἐν βραχεί πάντας ἀθρόον τοὺς πάλαι [P. 294] χρόνους τοῖς ἠρηνοῖς νενίκηκε; Πολλοὺς γὰρ ἀμείψας ἡλίου τοσαύτην ζημίαν καὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης ἐπένεγκειν φύσεως; μέχρι νῦν οὐ δεδύνηται· νῦν δ' ἐφ' ἡμῶν βῆστα δεδύνηται. Χθὲς μὲν γὰρ τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα τῶν καλῶν ἐλθὼν ἀφείλετο· τὰ δὲ λειπόμενα σήμερον ἐπανελθὼν προσάφειλετο. Χθὲς τὸν τῆς γῆς ἡλιον γῆς πυθμῆσιν ἀπέκρυψε· νῦν δὲ καὶ τὸν ἑσπέρου ὄμοῦ συναπέκρυψε. Χθὲς τὴν μουσικὴν ἀνεῖλεν ἀρμονίαν· σήμερον τὴν μαγὰ καὶ τὰς νεύρας. Ὁ πῶς ὁ σιγῶντας τοὺς οὐρανοὺς εὐρηκῶς ἐκ πολλοῦ, ἔπειτα τὴν τοῦ Θεοῦ διηγέσθαι δόξαν αὐτῶς παρεσκευακῶς, νῦν ἐν

εάφω σιγᾷ; ὦ πῶς νεκρὸς ὢν αὐτὸς (φεῦ τῆς ἐμῆς συμφορᾶς) κινουμένον τε καὶ ζῶν ἐμοὶ παραπέμπει τὸ πάθος, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν κατατέμνον καρδίαν ξίφους παντὸς χαλεπώτερον, μάλλον δὲ καὶ νόκτας θίας, εἰ χρὴ τὸ μείζον εἰπεῖν; Ἡμέρα; μὲν γὰρ καὶ τῶν ἐντυγχάνοντων ὀμίλιαι συχναὶ καὶ κάλλος οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις κτισμάτων ἴσως ἀφέλουσι τε τοῦ πάθους καὶ ἀποσπῶσιν ἐπὶ βραχὺ τὸν ἡμέτερον νοῦν· νυκτὸς δὲ σχολῆς γενομένης ἦδη κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσαντος ἐρημίαν αἰπάσαι τῶν συμφορῶν ἀληθδόνες ἀθροῖαι δραμοῦσαι καὶ τὴν ἐμὴν μετὰ τῆς μνήμης καρδίαν συνειληφῆσαι, καθάπερ τινὰς κύνες ἀγριοὶ σῶμα πεπτωκός, ἔθεν χιλεῖθεν πικρῶ; περιέλουσι, φεῦ! καὶ συμπίγουσιν. Ὡ πῶς πολλὰς ἐς αὐτὸν ἔγωγε ἀπὸ δὴν σοφίας ἀπάσης ἐπιθημίαν ἐς ἀνθρώπους αὐτὸν εἶναι ἐνόμισα, ψυχὴν καὶ σῶμα προσειληφῆσαι; καὶ συνδαιτωμένης ἀνθρώποις, ἵνα σοφοῦς ἀχροατὰς συνείση καὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης καταστορέση ναύαγια; ὦ πῶς μετεμψύχασιν τινα δοξάζειν καὶ αὐτὸς κενδύνευκα ἐπ' ἐκείνων γενέσθαι καὶ πάντων ὁμοῦ τὰς ψυχὰς, Ὀμήρου καὶ Πλάτωνος; καὶ Πτολεμαίου, καὶ ὅσοι ῥητορεύουσαν πεπλουτήκασιν γλῶσσαν, ἐν ἐνὶ τῷ τούτου σῶματι συνδραμεῖν καὶ διατρέβειν αὐθι; ἐν βίῳ, καθάπερ ὀλκὰδι μυριοφόρῳ χρωμένους αὐτῷ; Ἀλλὰ νῦν ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, φεῦ τῆς ἐμῆς συμφορᾶς! ἔρχετο ἀπῶν εἰς τάρων καὶ κόνιν, πολὺν τὸν τῆς λύπης ἀνάψας πυρρὸν κατὰ τῆς ἐμῆς καρδίας. Οὐ γὰρ ἠδύνατο ζῆν ἀνευ ψυχῆς καὶ πνοῆς. Ψυχὴ δὲ πάντως αὐτοῦ καὶ πνοή, καὶ πᾶν εἰ τι ζωογονεῖν ἐπεφύκει, οὐχ ἕτερον ἦν τῶν ἀπάντων αὐτῷ, ἢ βασιλεὺς ὁ θεὸς; ἐκεῖνος καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνθρώπος, ὃς καὶ ζῶν ἐτι ἐξαίρειν ἤπειλετο πολλῶ τῶν ἄλλων αὐτὸν, δεικνύς ἐναργῶς, ὡς τοιοῦτῳ βασιλεὶ τοσοῦτον εἶναι καὶ τὸν ὑπηρετήν χρεῶν· τῷ φρονιμωτάτῳ δηλαδὴ τῶν ὄσων τὴν γῆν διενείμαντο ἀνθρώποι τὸν πάση σοφίᾳ πάντων ἐπέκεινα χρωμένον. Καὶ νῦν δ' αὐτὸν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆς οὐχ ἔκρινε δεῖν ἀπηρτῆσθαι; τοῦτον ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῦ· καὶ μέντοι ταχέως προσκαλεσάμενος [P. 295] ταχέως καὶ προσειλήφει. Εἰ μὲν δὴ εὖν ἀπελθόντος ἐκεῖνου ζῆν οὗτος οὐκ ἠδύνατο, καθάπερ σῶμα ψυχῆς ἀπεβρωγός, βαθαὶ τῆς συμπνοίας τε καὶ τῆς μίξεως, ἦν εἰς ἀβρίκτον τινα τὸν δεσμὴν ἢ μακρὰ συνήρμοσε σχέσι;. Εἰ δὲ καλέσαντος ἐκεῖνου ἔδραμε, παραχρήμα βίψας τὸ σῶμα, βαθαὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς στοργῆς, ἦν προσηκόντως ἔσχε πρὸς τὸν δεσπότην. Ἡρακλῆς μὲντοι ἐκεῖνος, εἰ δὴ τὰ βῆτα εἰρήκασιν οἱ τῶν μύθων ἐνταῦθα πατέρες, πᾶσαν δ' ἔδραμε τὴν ὑφ' ἥλιον, ὡς ἂν μάρτυρα τῶν οικείων ἄπασαν κτήσεται ἄθλων· οὗτοι δ' ἐντὸς ὄρων μένοντες μόνῃ τῇ βελτίστῃ φήμῃ καὶ τὰ; Ἡρακλείους διέβησαν στήλας καὶ βῆσται πᾶσαν ἀνηρτῆσαντο τὴν ὑφ' ἥλιον. Ἀλλὰ νῦν ἐξ ἀνθρώπων ἀπῆλθον, ἀθανάτισαντες πρότερον ἑαυτοὺς καὶ μνήμην καταλιπόντες ζῶσαν διηνεκῶς ἐν ταῖς τῶν ἐπιγινόμενων ἀνθρώπων ψυχαῖς. Ἡμεῖν, δὲ τοιοῦτων καὶ τοσοῦτων προβῶν καὶ στηριγμάτων οὕτωι στερηθεῖσι τίς ἐλπίς λείπεται τάχαθου; Ταυτὸν γὰρ τι καὶ ἡμεῖν νῦν ἔσται δεδιέναι, ὅπερ ἀμπελοὶ καὶ φυτὰ νεογὰ, ἐπειδὴν τίς ἐπιθούλως τοὺς κύκλῳ περιδύλους τε καὶ φραγμούς καθελὼν μηλόεστον καταστήσῃ τὸν χῆρον. Ἀλλὰ γὰρ εἰρηται κάμοι τῆς μὲν ἀξίας, ὡ παρόντες, πάντως ἔλαττον· τῆς δὲ τῶν ἄλλων προθυμίας ἴσως οὐκ ἔλαττον. Ἡ μὲν γὰρ ἀξία τῆς ἐκεῖνου γλώττης ἔδειτο· ἢ δὲ προθυμία γνώμης τῆς ἑμαυτοῦ. »

Γ'. Τούτων οὕτω λεγομένων πολλὸς πρὸς τῶν συγ-

A discernunt. Quoties ego illum intuitus universam sapientiam mortales invisisse cogitavi, et animo corporeque assumptis hominum consuetudine esse usam, ut sapientes auditores sapientia auget et scientiæ naufragia sedaret! Parum certe abfuit, quin et ipse animos in alia migrare corpora statuerem, et omnium simul animos Homeri, 480 Platonis et Ptolemæi ac præstantium oratorum in unius huius concurrisset corpore, atque in vita versatos esse, eoque tanquam maximo navigio ingeniorum suorum usos. At tunc tantus et tam præstans ille vir, heu calamitatem! sepulcrum et pulverem subiit, magna doloris flamma incensa in meo pectore. Vivere etenim sine anima et spiritu utique non potuit. Animus vero ejus et spiritus, et si quod B est quod vitam conferre queat, nihil omnium fuit aliud, quam imperator divinus ille, et homine superior homo; qui et vivens illum longe super alios omnes evehere conatus evidenter ostendit, tanto imperatori tanto etiam ministro esse utendum; prudentissimo nimirum terram incolentium omnium hominum, eo qui omni sapientia omnes superaret. Nunc vero ille rebus humanis relictis non diu a se remotum esse hunc oportere censuit, sed celeriter accessitum secum conjunxit. Quod si ergo illo digresso vivere hic non potuit, veluti corpus ab animo divulgum: papæ, qualis illa fuit conspiratio atque conjunctio, quam indissolubili vinculo diuturnus usus conglutinavit! Quod si ab illo accessitus statim abjecto corpore accurrit: o amorem et charitatem singularem, qua, ut decuit, dominum est prosecutus! Hercules ille quidem, siquidem hoc vere dixerunt fabularum patres, terrarum orbem peragravit, ut is suorum certaminum testis esset. Hi vero cum intra limites manerent, sola optima fama etiam 481 Herculanas columnas superarunt; et quidquid sol intuetur, in se converterunt. Nunc vero e rebus humanis discesserunt, cum se prius immortalitati consecrassent sique memoriam perpetuo in posterorum animis victuram reliquissent. Nobis autem, talibus et tantis præsiidiis ac munitionibus destitutis, quæ ullius boni spes relinquitur? Idem enim et nobis vereri nunc subit, quod vitibus et plantis novellis, si quis D maceris et sæpibus fraude remotis eas pecudibus patere sinat. Enim vero dictum est a me, auditores, prorsus infra viri dignitatem; at non fortasse infra cæterorum affectum. Nam dignitas facundiam ipsius, aliorum affectus memm animum requirebat. »

III. Quæ cum ad hunc modum dicerentur, magnus

cognatorum ejus luctus est exortus. Fuit ille vir animo quidem bonus atque in primis temperans; corpore autem robusto, cujus staturam omnem velut ad amussim natura a capite ad calcem usque direxerat, nec non singula membra et partes. Ornabatur præterea hilari vultu, in quo ipsius risus suavitate gravitatem quædam temperabat; moribus placidis et humanis. Honorem vero ex eloquentia magis quam ex ulla re alia expetebat. Quam ad rem ingenii celeritate ac sæcunditate incitabatur. Ardentissimo autem religionis studio et pietate plane similis erat defuncto imperatori.

γενῶν ἐγένετο θρήνος. εἶναι δὲ τὸν ἄνδρα συνείδαινε τὰ ἐς ψυχὴν ἀγαθὸν μὲν καὶ σώφρονα ἐν τοῖς μάλιστα· ἐβρίωμένον δὲ τὸ σῶμα καὶ πάντα σύμμετρα κεκτημένον, ὡς περ ὑπὸ κανόνι καὶ στάθμῃ τῆς φύσεως τελεβιουργησάσης αὐτῷ τὴν τε ἡλικίαν ἰσοπέδασαν καὶ αὐ καθ' ἕκαστα τῶν μελῶν καὶ μερῶν ἐπιπρέπειν δ' αὐτῷ καὶ διαρρήτητα ὄψεως μετὰ τινος σεμνοῦ μειδιάματος καὶ ἥθος χαλῆων καὶ εὐπρόσιτον· φιλότιμον δ' εἶναι τὰ ἐς λόγους μᾶλλον ἢ πάντα χρήματα· ἐχορήγει γὰρ αὐτῷ πολλὴν τὴν ὀρμὴν καὶ ἡ τῆς διανοίας δξύτης καὶ τὸ τῶν νοημάτων γόνιμον· τὴν δὲ πρὸς τὰ θεῖα διάπυρον εὐλάβειαν καὶ εὐσέβειαν ὁμότροπον εἶναι καθάπαξ τῷ τελευτήσαντι βασιλεῖ.

CAPUT III.

Joannes Palæologus nascitur. Andronicus pater, ea re audita, lætus Didymotichum rediit. Vestem mutat. Ludos celebrat. Duo certamina: Justa et Torneamentum; utrumque periculosum. Imperator utriusque immiscet, senioribus frustra reclamantibus. Ludorum missio.

482 I. Sequente æstate imperatoris conjux Anna domina, quæ Didymotichi prægnans agebat, decimo octavo die Junii filium Joannem imperatorem peperit. Quo imperator audito celerrime Didymotichum rediit: et lætitia exsultans, lugubri veste quam propter avi mortem gerebat deposita, splendidiorem sumpsit. Deinde duo etiam certamina celebravit, Olympicorum ludorum similitudinem quamdam servantia: quæ cum antea quoque sæpius edidisset, nunc tamen majore apparatu exornavit. Hi ludi a Latinis olim sunt excogitati exercendi corporis gratia, cum a re bellica vacabant.

II. Eorum unus duelli speciem præ se ferens Justa apud Latinos dicitur. Dividuntur secundum tribus, municipia, curias. Deinde ex utraque parte armantur singuli contra singulos, qui volunt, et ab omni parte armis teguntur. Deinde uterque sumpto hastili, cujus extremum tribus cuspidibus armatur, in se invicem irruunt et valido impetu concurrunt, et alii alios hastis quam fortissime impellunt. Qui adversarium equo dejecerit, victor proclamatur. Istud singulare certamen ipsi etiam imperatori sortito obtigit: et parum abfuit, quin sæpe lethalem ictum acciperet. Unde cum a senioribus moneretur, ut hujusmodi rebus abstineret (nec enim decere imperatorem a servis pulsari, idque non simulate, imo cum aliquo periculo), non paruit: **483** sed illis repulsis, ut qui degeneris sibi metus auctores essent æqualibus suis militibus magis est obsecutus.

βουλῆσεως ψῆφον τοῦτου; ἀπήλαυσε, δειλίαν ἀγεννήταις αὐτῶν καταψηφίζόμενος παραινέσειν.

Variorum notæ.

(58) Cantacuzenus lib. III, cap. 2, scribit Joannem, cum pater obiit (an. scilicet 1556, Junii 25) novennem fuisse, proinde natum anno 1537. Laonicus duodennem fuisse ait. DUCANG.

(59) Videtur legendum καὶ δεξούστρα. De hac utraque apud Latinos usitata decursionis ac monomachæ ludicæ specie dissertationes duas edidimus ad Joinvillæ Historiam, 6, 7, ubi Gregoræ et

Γ'. Θέρους δ' ἐπιγενομένου (58) ἔγκυος ἐν Ἰδιδυμοτείχῳ διάγευσα ἡ τοῦ βασιλέως σύζυγος Ἄννα ἡ δέσποινα υἱὸν κατὰ τὴν ἡ' Ἰουλίου γεγέννηκεν, Ἰωάννην τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ πυθόμενος ὁ βασιλεὺς τὴν ταχίστην αὐθις ἐπανήκεν ἐς Διδυμοτείχον· καὶ περιχαρῆς [P. 296] γενόμενος ἤμειψεν ἐς τὸ λαμπρότερον τὰ ἐνδύματα, καὶ διὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτήν τεως ἐνεδέδυτο. εἶτα καὶ ἀγῶνας ἐξετέλεσε δύο, μίμησιν τινὰ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀποσώζοντας, εὐς καὶ πρότερον μὲν πολλαῖς ἐτέλει, νῦν δὲ φιλοτιμότερον· οἷ δὲ τῶν Λατίνων· πάλαι ἐπινοήσονται γυμνασίας ἐνεκα σώματος, ὅποτε ἀχολῆν ἀγοίεν τῶν πολεμικῶν.

Β'. Τοῦτων ὁ μὲν εἰς μονομαχίας ἐνδείξιν ἔχει καὶ κινιτζούστρα (59) παρὰ Λατίνους καλεῖται. Μερίζονται γὰρ κατὰ φυλὰς καὶ δήμους καὶ φρατρίας· ἐπειτα ὀπλιζοῦσιν ἀφ' ἑκατέρου μέρους· ἕνα καὶ ἕνα τῶν βουλομένων τινὰς καὶ πάντῃ καταφράκτους καθιστῶσιν. Ἐπειτα δόρον λαθόντες ἑκάτερος ἐν τρισὶν ὀβελίσκοις ἐσκευασμένα τὰ ἀκρον ἐπιπηδῶσιν ἀλλήλοις καὶ ἀπαντῶσιν εὐρώστως καὶ ὠθοῦσιν ἀλλήλους τοῖς δόρασι μετὰ πάνυ γενναίας τῆς ὀρμῆς· καὶ ὁ τοῦ ἵππου καταβαλὼν τὸν ἀντίπαλον στεφανίτης ἀναγορεύεται. Κλήρω γοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν τοιαύτην λαγχάνει μονομαχίαν, ὥστε καὶ παρὰ μικρὸν ἔλαβε πολλαῖς πληγῆται καίριαν. Διὸ καὶ παραινόμενος ὑπὸ τῶν γηραιότερων ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων ἔργων· ἀνοίσειον γὰρ εἶναι πάντῃ βασιλεῖ πρὸς τῶν δούλων πάλεσθαι, καὶ ταῦθ' οὕτως ἀνυποστόλως, ψκαὶ κίνδυνος ἔπειτα· οὐκ ἐπέθετο, ἀλλὰ τοῖς ἡλικιωτάτοις τῶν στρατιωτῶν μᾶλλον βραβεύων τὴν τῆς

cæterorum scriptorum Græcorum eo spectantes locos multis expendimus, maxime pag. 168. DUCANG. — Καὶ κινιτζούστρα παρὰ Λατίνους καλεῖται. In cod. Regius. At in Wolfiana editione legebatur Κινιζούστρα, vox, ut mihi videtur, facta ex Gallico qui joustera? Vide et notas Ducangii ad hunc locum. BOIVIN.

* Imo 1341, Junii 15, et natus anno 1532. BOIVIN.

Γ. Ὁ δ' ἕτερος τῶν ἀγίωνων τερνεμέν (60) προσ- Α
 αγορεύεται. Ἐγεί οὐτως. Μερίζονται κίναυθα
 κατὰ φυλάς καὶ δήμους καὶ φρατρίας, καὶ ὀπλιζονται
 πάντες ὁμοῦ. Καὶ ἀρχαιρεσιῶν γιγνομένων κλήρω
 λαγχάνουσι τὴν ἡγεμονίαν δύο τινὲς· ἐξ αὐτῶν, ἐκάτε-
 ρου μέρους ἐκάτερος. Τοῦτου τοίνυν οὕτω μὲν πρό-
 τερον, νῦν δὲ συνεχῶς (61), τελουμένου συναριθμῶς
 γίνεται καὶ ὁ βασιλεὺς [P. 297] τοῖς ὑφ' ἡγεμόνι
 τεταγμένοις, οἰκωδῆτινι στρατιωτῆ· καὶ συβρῆγγυμέ-
 νων κατ' ἴσον ἀριθμῶν ἀμφοτέρων τῶν τάξεων μετὰ
 ῥοπαλῶν σμῆρῶν παῖσι τε καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ παῖσι-
 ται ἀφειδίως. Ἐπει καὶ τὴν τρώσαντα, ἢ καὶ ἀπο-
 κτείναντα, συμβᾶν οὕτως· πως, κὰν τοῖς ἀγῶσιν
 ἀμφοτέροις, ἀνέγκλητον (62) εἶναι φησι νόμιμον ἦν.
 Μετὰ δὲ τὴν τοῦ ἀγῶνος τοῦτου διάλυσιν ἀπολαμ-
 βάνοντες ἐκάτερα τὰ μέρη τῶν σφῶν αὐτῶν ἡγεμόνα, Β
 μεθ' ὧν καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν τῶν ὑποτεταγμένων
 τάξιν οὐκ ἀπολιμπάνων τηγᾶνει, ἄγουσι προπομ-
 πύοντες· εὐρύθμως καὶ κατὰ συζυγίαν ἐκ δικαστή-
 ματος, ἄχρῖς οὐ συμπέπτως καταλύειν ἐκάτερον·
 ἐνθα προπίων ἐκείνος ἅπασιν οἴνου κρατῆρα καὶ
 πάντας κελεύει.

CAPUT IV.

Imperator bellum infert Alexandro. Bulgarorum agros vastat. Castella aliqua recuperat. Alexander pacem per legatos petit. Non impetrat. Quot castella in monte Hæmo ab Andronico seniore exstructa aut munita fuerint. Alexandri copiæ et improvisus adventus. Romanæ vires Bulgaricis impares. Acies utrinque instituantur. Imperator suos hortatur ad pugnam. Cruentum prælium. Cantacuzenus et Protosebastus quantum virtute præstiterint. Equi mira constantia. Romani effuse fugiunt. In castellum proximum vi irruunt. Laborant omni parte. Præsidia Romana Mesembriæ et alibi exterminantur. Cum Alexandro offensus nulla spes pacis componendæ. Imperator consilii inops spem in Deo collocat, stimulante tamen conscientia. Alexander misericordiâ motus pacem ei ultro concecit. Benigna admonitione castigatum dimittit.

Α'. Τοῦτων τοίνυν (63) ἐν Διδυμοτείχῳ καὶ νῦν C
 τελεσθέντων, ἀνιλαδῶν ὁ βασιλεὺς ἰκανὴν στρατιὰν
 ἀνήρκετον τινα καὶ ἀφνίδιον ἐξάγει πόλεμον κατὰ
 Βουλγάρων, πρὶν ἐκείνους αἰσθῆσθαι, βουλόμενος
 αὐθις σφετερισσασθαι τὰ περὶ τὴν Αἴμον φρούρια,
 ὅσα πρὸ βριχέως Ἀλεξάνδρῳ προσκεχωρήκει. Ἐμ-
 βαλῶν οὐν ἐς τὴν πολεμίαν ἐδῆξεν καὶ ἔκαε τὴν χώ-
 ραν, μηδὲ τῶν ἀσταχύων φειδόμενος ἐν ἄλῳνι τυγ-
 χανόντων· ἐπιπορευόμενος δὲ καὶ τὰ φρούρια, καὶ
 ἀπειλῶν περιστρατοπεδεύσεις καὶ πολιτορίας, παρ-
 εστήσατο καθ' ὁμολογίαν καὶ τούτων ἔστιν ἂ, ὑπο-
 σπόνδων ἀπιόντων τῶν ἐν φρουρᾷ τεταγμένων πρὸ
 Ἀλεξάνδρῳ.

Β'. Ταῦτα πυθόμενος Ἀλέξανδρος καὶ περιαλήθης

Variorum notæ.

(60) *Tõpra*. Expressit Gallicum *Tournoi*. Du-
 CANG. — Ὁ δ' ἕτερος τῶν ἀγίωνων *Τερνεμέν*. Ita
 idem codex Regius, non *Tõpra* μὲν, ut legebat
 Wolfius. Facta etiam hæc vox ex Gallico vocabulo
Tornement, vel *Tournoiement*, quod et *Torneamen*
 et *Torneamentum* ab infimæ Latinitatis scriptoribus
 dici solet. Cantacuzenus, *Hist. lib. i, cap. 47*, vocat
Τερνεμέντα. Boiviv.

(61) Testis est Cantacuzenus eos ludos non fuisse
 in usu apud Byzantinos, antequam Andronicus jun-
 ior uxorem duxisset Annam Sabaudam. Ex μέ-
 ντοι Σαβωίται, inquit, οὐκ ἔλιθοι τῶν εὐπατριδῶν εἰς
 τὴν Ῥωμῶν ἀφικνούμενοι... τὴν λεγομένην Γρου-
 στρίαν· καὶ τὰ Τερνεμέντα αὐτοὶ πρῶτοι ἐδίδαξαν
 Ῥωμαίους, οὕτω πρότερον περὶ τῶν τοιούτων εἰδύ-
 τας οὐδέ. Unde suspicor legendum esse hoc loco

III. Alterum certamen Torneamentum appella-
 tur. Ita autem se habet. Dividuntur et hic secun-
 dum tribus, municipia, et curias, et simul omnes
 armantur. Deinde habitis comitiis duo ex iis duc-
 ces sorte diliguntur, suæ quisque parti præfaturus.
 In eo certamine, quod et antea usurpatum fuerat,
 nunc autem quotidie celebratur, imperator ipse
 ex eorum numero fuit, qui duci, hoc est militi,
 qualiscunque is foret, obtemperarent. Cum igitur
 utrinque acies pari numero congregarentur, im-
 perator robustis clavis et feriebat et sine reverentia
 feriebatur. Ea enim certaminis lex est, ut qui alterum
 vulnerarit aut fortasse occiderit, indemnus sit. Post
 certaminis hujus finem utraque pars, atque inter
 cæteros imperator ipse inferiorem locum non de-
 serens, ducem suum rite et composite præceden-
 tes, bini intervallis divisi, in suum diversorium
 deducunt. Ubi ille cuique vini craterem propi-
 nans et dextram porrigens omnes domum redire
 jubet.

δεξιὰν ἐκάστῳ προτεινῶν, οἴκαδε ἀπαλλάττεσθαι

I. His nunc quoque Didymotichi peractis, im-
 perator cum justis copiis bellum Bulgaris prius
 infert quam indicit, cum ii haud præsensissent,
 ut castella juxta Hæmum recuperaret, quæ paulo
 ante ad Alexandrum se contulerant. 484 Igitur
 impressione in hostilem terram facta ferro et igni
 agros vastat, ne desectæ quidem segeti et in hor-
 rea comportatæ parcens. Castella item obeundo,
 et obsidiones ac oppugnationes minitando, in de-
 ditionem nonnulla accepit, ex quibus præsidia
 Alexandri, compositione facta, discesserunt.

II. Quibus Alexander auditis dolore affectus

D apud Gregoram, τοῦτου τοίνυν οὕτω μὲν πρότερον,
 νῦν δὲ συνεχῶς τελουμένου, id est, hoc itaque cer-
 tamen nunquam superiori ætate, at nunc quotidie
 celebrari solitum. Nec obstat quod idem Gregoras
 supra (hoc cap. sect. 4) dixerit, *sæpius jam antea*
eisdem ludos fuisse ab Andronico editos. Nam illud,
sæpius jam antea, non pertinet ad superiora sæ-
 cula, sed ad ipsius Gregoræ ætatem. Οὕτω in οὕτω
 mutatum passim in codicibus manuscriptorum occurrit.
 Vide lib. xvii, infra cap. 2, sect. 1. Boiviv.

(62) Vide eandem dissertation. 7, pag. 169, 170.
 DUCANG.

(63) De hoc suscepto bello adversus Alexandrum
 Bulgarorum regem ab Andronico Juniore, et pace
 inito, agit Cantacuzenus, lib. ii, cap. 26, 27. Du-
 CANG.

legatos de pace ad imperatorem mittit. Indignum enim esse Christianis, adeo crudeliter contra sese grassari, cum pax et concordia inter ipsos constitui possit et belli acies in impios utriusque inimicos converti. Ad hæc imperator respondet, æquum esse, ut Romanis exstructa castella pareant, ac legatos re infecta dimittit. Amplius enim quindecim castella avus ejus imperator Andronicus in cacuminibus et præruptis Hæni locis partim a fundamentis exstruxerat, partim novis operibus munierat, Protostratoris Glabæ opera, qui tum provinciam Thraciam administrabat, ut crebræ Scytharum incursiones veluti perpetuo muro interjecto prohiberentur.

III. Quæ ab illo sic dicta cum Alexander æquo animo ferre minime posset, copias suas statim contrahit ad octo millium numerum, et duo millia Scytharum mercede conductorum arcessit; Ternoboque profectus quinto die ad castellum, cui Rhusocastro nomen est, pervenit, ibique castrametatur. Ibi enim etiam imperatorem esse audierat. Qui quamvis inopinato hostium adventu percussus, **485** tamen in media hostili terra, cum aliud consilium rerum difficultas præsens non pateretur, Romanas et ipse copias ut licet educit, hosibus minime pares, ut quæ vix trium millium numerum expleant, iisque in tres acies distributis non procul a castello est progressus, quod subsidio sibi et receptui esse volebat, si cæssim recedendum foret. Cum vero hostes ingruentes videret, eorumque aciem ita instructam, ut dextrum et sinistrum cornu in longissimam seriem utrinque porrigeretur, gravis armatura in medio esset, extremum autem agmen profundum et firmi cujusdam fundamenti instar foret; veritus, ne circumveniretur, statim consilio mutato Romanas copias in unam ancipitem aciem contrahit, lunæ corniculantis speciem imitatus.

IV. Ipse in medium progressus suos inclinat et confirmat. « Cogitate, inquit, viri, nos in peregrina et hostili pugnare terra et longe a patria exclusos; nec socias habere civitates, quæ nobis ad improvisum hoc prælium opem ferant, neque unde mercenarium militem arcessamus. Quare sic pugnemus hodie, ut statim morituri et una cum hoc sole occubaturi. Fortium nostrorum et generosorum laborum testes relinquamus hostilem hanc terram, in qua hodie de vita dimicamus, et hostium qui supererunt oculos. Quorum **486** vos multitudine ne perturbet. Scimus enim multos magnos exercitus a parvis facillime esse cæsos. Eadem et ipsi spe nitamur, ineffabilem Dei clementiam intuentes, qua tum alia, tum illud effectum est, ut Themistocles Atheniensis cum parvis copiis, in angustiis ad Salaminem, omnes lere Persarum vires demerserit; atque ut post hunc rursus Thebanus Epaminondas bis maximas

γενόμενος διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν βασιλέα περὶ εἰρήνης, οὐκ ἄξιον εἶναι λέγων Χριστιανοῖς ἀπηνώς οὕτως κατ' ἀλλήλων ἐπιέναι, ἐνὸν; ὁμοδοξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσθενῶν ἀντιπαράταττεσθαι, πολεμίων ὄντων ἁμφοῖν. Ὁ δὲ βασιλεὺς δίκαιον εἶναι φήσας ὑπέπεικεν Ῥωμαίους τὰ πάλαι παρὰ Ῥωμαίων ἀνοικοδομηθέντα φρούρια, τοὺς πρέσβεις ἀπράκτους ἀπέπεμψε. Πλείονα γὰρ ἢ πεντεκαίδεκα [P. 208] φρούρια πορὰ τὰς ἀπότητας καὶ ἀποτομὰς τοῦ Αἵμου ὁ πάππος αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, τὰ μὲν ἐκ βίθρων ἀνήγειρε, τὰ δ' ἐπικροδόμησε διὰ τοῦ τότε ἐπιτροπεύοντος Θράκην Γλαβᾶ τοῦ πρωτοστράτορος, ἐν' εἰεν κώλυμα καὶ διάφραγμα τῆς συνεχοῦς τῶν Σκυθῶν διαβάσεως.

B Γ'. Ταῦθ' οὕτω λεχθέντα καθ' ἰσυχίαν Ἀλέξανδρος ἤκιστα φέρειν δυνάμενος τὰς αὐτοῦ συναθροίζει δυνάμεις εὐθύς ἐς ὀκτακισχιλίους τὸν ἀριθμὸν. Μεταπέμπεται δὲ καὶ διαχιλίου ἐκ Σκυθῶν μισθοφόρους. Ἄρας οὖν ἐκ Τερνόβου πεμπτατοῦ ἀφίκετο καὶ κατεστρατοπέδευεν ἀγχοῦ τοῦ φρουρίου τοῦ ἐπιλεγομένου Ρουσοκάστρου. Ἐκεῖ γὰρ εἶναι καὶ τὸν βασιλέα ἐπέθετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς καταπληγῆς μὲν ἐγεγόνει πρὸς τὴν αἰφνιδίον ἐφοδὸν τῶν πολεμίων· τῆς δὲ περιστάσεως ἤκιστα συγχωρούσης ἐν μέσῃ τῇ πολεμίᾳ βουλεύσασθαι τι βέλτιον, ἐξῆγε καὶ αὐτὸς ὡς ἐξῆν τὴν Ῥωμαϊκὴν δύναμιν, οὐκ ἀξίμαχον οὖσαν τοῖς ἀντιπάλαις, ἀλλὰ μόλις ἐς τρισχιλίους τὸν ἀριθμὸν ἀνιούσης, καὶ ἐς τρεῖς αὐτὴν διανεμάς τάξεις οὐ πᾶν πόρρω τοῦ φρουρίου προῆγεν. Ἐχειν γὰρ αὐτὸ μεμελέτηκε καταφυγὴν τινα πρὸς τὴν ἐπὶ πόδα ἀναχώρησιν. Ἐπεὶ δὲ τοὺς πολεμίους ἐπιόντας ἑώρα τὸ τε δεξιὸν καὶ λαῖον κέρας εἰς ἐπιμήκη στήχον ἐκατέρωθεν ἐκτείναντας, τὰ δὲ βαρύτερα τῶν ὀπλων εἰς μέσον ἔχοντας καὶ ἅμα τὸ βάθος τῆς οὐραγίας ὡσπερ τινα στερόβον θεμέλιον, φοβηθεὶς τὴν κύκλωσιν μεταβουλεύεται τάχιστα καὶ πρὸς μίαν τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἤθροισε τάξιν ἀμφίστομον, ὡσπερ σεληνοειδὲς σχῆμα πεποιηκώς, ὁπότε μηναιδὴς εἶη.

D Δ'. Αὐτὸ; δ' ἐς μέσους περιερχόμενος ἐπιφώνει τε καὶ παραθάρβυνε, « Σύνετε δὴ, λέγων, ὦ ἄνδρες, ὡς ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ πολεμίᾳ μαχόμεθα γῆ καὶ πόρρω που τῆς πατρίδος ἀποκεκλεισμεθα· καὶ οὐτε συμμάχιδας ἔχομεν πόλεις, αἱ παραβοθηθήσουσι τήμερον ἡμῖν ἐς τὸν αἰφνιδίως συμπεσόντα τουτοῦ πόλεμον, οὐθ' ὁπόθεν ἂν μισθοφορικὸν μεταπεμφώμεθα στρατεύματα. Μαχόμεθα τοίνυν ὡς τεθνηξόμενοι τήμερον καὶ συγκαταδύειν μέλλοντες; τῷ τήμερον τούτῳ ἡλίψ. Κτησιώμεθα μάρτυρας τῶν ἡμετέρων ἀνδρικῶν καὶ γενναίων ἀγώνων τῆν τε πολεμίαν ταυτηνὴ γῆν, ἐγ' ἦν τὸν περὶ ψυχῆς σήμερον τρέχομεν ἄθλον, καὶ τὰς τῶν ὑπολείφθησόμενων πολεμίων ὕψεις. Μὴ δὲ θορυβεῖτω τὰς ὑμετέρας καρδίας τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων· πολλὰς γὰρ ἴσμεν δυνάμεις μεγάλας ὑπὸ βραχέων βᾶστα κατακοπέσας. Ἔστω καὶ ἡμῖν ἐκπὶς ὁμοία πρὸς τὴν ἀπόρρητον ἀφορῶσι φιλανθρωπίαν Θεοῦ, δι' ἣν τὰ τε ἄλλα καὶ θεμιστοκλῆς ἐξ Ἀθηνῶν μετ' ὀλίγου στρατεύματος μικροῦ πᾶσαν ἐν τοῖς περὶ

Σαλαμίνα στενοίς τὴν τῶν Περσῶν κατεβάπτισε δύ-
ναμιν· καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Θηβαῖος αὐθις [P. 299]
Ἐπαμεινώνδας δις τὴν μεγίστην ἐκείνην Σπάρτης
νενίκηκε δύναμιν μετὰ βραχυτέρας πολλῶν περὶ τε
Ἄλιартон καὶ τόπους Λευκτρικούς· ὅτε δὴ καὶ Λύ-
σανδρον ἀπώλεσεν ἡ Σπάρτη καὶ ξὺν ἀκοσμίᾳ φεύ-
γοντα τὸν πολλὸν ἐδίεξετο Ἀγησίλαον καὶ καπνὸν ἤδη
διὰ μακροῦ τεθέσται παρὰ τὸν Εὐρώταν πολέμιον. »

Ε'. Πάντες μὲν οὖν γενναίως καὶ εὐρώστως, ὅσον
ἔξῃν, καὶ παραβόλου; ἀγῶνας ἀγωνιζόμενοι βραβείας
καὶ ἀφειδεῖς φονευτρίαι τοῖς πολεμίοις ἐπήνεγκαν
χεῖρας· μάλιστα δὲ πάντων ὁ μέγας δομέστικος ὁ
Καντακουζηνός· ὃς πολλὰ μὲν δεξάμενος πολέμια
ξίφη, πολλὰς δὲ δορῶν βολὰς καὶ ὠθήσεις, αὐτὸς
μὲν πλείστους τῶν πολεμίων κατήνεγκεν· ὁ δὲ μή-
ἄσπιδα μήτε ξίφος ἀποβαλὼν ἀπαθῆς τὸν ἀγῶνα
διήγνησε, ὡς περ κεκολλημένος καὶ ἀκλόνητα ἡδρα-
σμένος τῇ ἐπιθήσει τοῦ ἵππου. Καὶ δεῦτερος μετ'
αὐτὸν λαμπρῶς ἠγωνίσαστο Πρωτοσεβάστος ὁ τοῦ
Καίσαρος μὲν υἱὸς (64), Ἐγγονος· δὲ τοῦ Πορφυρο-
γεννήτου. Οὗτος τε γὰρ πολλοὺς περιπαρεῖς βέλεσε
καὶ τὸν ἵππον ὀρῶν πανταχόθεν τοῖς πολεμίοις κα-
τακοπτόμενον ξίφειν, ὡς καὶ τὸν τῆς κεφαλῆς· μυε-
λὸν (ὡς εἰπεῖν) τοῖς ἐξωθεν βλέπουσι φαίνεσθαι ἤδη,
νῶτα τοῖς ἐχθροῖς οὐκ ἠνέσχετο δοῦναι. Καὶ ὁ ἵππος
δ' αὖ, ὡς περ ἀντιφιλοτιμούμενος τῷ δεσπότη, οὐδ'
αὐτὸς πεσεῖν ἠνέσχετο πρότερον, πρὶν αὐτὸν ἐκβα-
λεῖν τοῦ πολέμου καὶ οἰκαδε διασῶσαι, χάκει παρὰ
τὰς τοῦ δεσπότη θύρας ἐκμετρησάμενος τὸ ζῆν.

Γ'. Ἐπεὶ γέ μὴν τῶς τοὺς πολεμίους ἐθεάσαντο
βιαζομένους προκαταλαμβάνειν τὸν λόφον, ὥστε καὶ
κατὰ νότον μάχεσθαι κυκλώσαντας αὐτοὺς, ἀνα-
στρέψαντες ἔφευγον προτροπάδην ἐς τὸ φρούριον.
Οἱ δ' ἐνδον οἰκοῦντες τὴν τε ἤγταν θεαζόμενοι τού-
των καὶ ἅμα δεδιότες Ἀλέξανδρον ἀπέκλεισάν σφισι
τὰς πύλας. Βία οὖν αὐτὰς ῥήξαντες εἰσέχοντο· καὶ
τοὺς μὲν τῶν ἐνοικούντων ἐκβαλόντες, τοὺς δὲ κατα-
σφάξαντες δίκην πολεμίων ἠσφαλίσαντο τὸ φρούριον.
Καὶ ἦσαν ἀσχάλλοντες καὶ πλείστα ἀγωνιῶμενοι διὰ
τὸ προφανῆ τὸν κίνδυνον ἔχειν ἐν ὀφθαλμοῖς. Οὕτε
γὰρ τρεῖς ὑποζυγίους χιλῶς ἦν ἐντὸς τοῦ φρουρίου,
οὔτε φρέαρ, οὔτε ἄλλη τις ὑδατος εὐπορία· οἱ τε
τραυματῖαι τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων ἀπρο-
μήθευτοι λειπόμενοι, οἱ μὲν ἐθησκον, οἱ δ' ἐγγὺς
τοῦ τεθνήσκειν ἐγένοντο· τὰς τε πύλας ἀνοίγειν οὐ
μάλα ἐνῆν, περιστρατοπεθευόντων κατὰ πλήθην τῶν
πολεμίων· τὰ τε Ῥωμαίων ἀπώκιστο ὄρια· διακυ-
βεύσαντάς τε τὸν κίνδυνον οἰχέσθαι λάθρα πρὸς συμ-
μαχίδα πόλιν ἐγγίζουσαν καὶ παράλιον ἀπέγνωστο
σφισι καὶ τοῦτο. Ἡ γὰρ πόλις Ἀρχιλάος πολεμία ἦν,
ἣ τε Μεσημβρία καλούμενη τὴν ἤγταν εὐθὺς ἀκη-
κουσα Ῥωμαίων μετέθετο καὶ τὴν ἐκείσε Ῥωμαίων
φρουρὰν ἀποσφάξασα ἐρύψεν ἐκ τοῦ τείχους, ὅπισθ
μὴ ἐφθῆ φυγοῦσα. Ὅ δὴ πεποιθήσασαν καὶ ὀπίσσω
περὶ τὸν Αἴμον φρούρια πάντα· θαρβέειν τε οὐκ

A Laccæmoniorum copias ad Haliartum et ad Leu-
ctra viribus multo inferioribus adjunctus devicerit :
quo tempore Lysandrum etiam Sparta amisit, et
cum maximo probro magnum illum Agesilaum
fugientem recepit : ac tandem, quod multis sa-
culis factum non erat, hostilem suum ad Euro-
tam vidit. »

V. Hac oratione confirmati omnes strenue ac
fortiter, quantum in ipsis erat, pugnam ineunt
projecta audacia et hostibus manus incutiunt
violentissimas, parcendi videlicet nescias et in
cædem effusas : in primis vero magnus domesti-
cus Cantacuzenus, qui multis ensibus, multis
telis hostium petitus atque impulsus ipse quidem
plurimos hostes prostravit ; sed neque clypeo,
neque gladio amisso incolumis e prælio evasit,
velut agglutinatus equi dorso et immobilis insi-
dens. Secundus illi strenue dimicavit Protosebas-
tus, Cæsaris filius, Porphyrogeniti nepos. Nam et
hic multis undique telis confixus, equo etiam ex
omni parte hostilibus ensibus vulnerato, ut et
cerebrum ejus pateret, hostibus tergum dare no-
luit. 487 Equus item ejus, veluti cum sessore
de gloria certans, non prius cadere sustinuit,
quam eum e pugna extulisset et domum incolumem
reportasset. Ibi demum ante domini fores
expiravit.

C VI. Sed cum hostem cernerent in id totis viri-
bus incumbere, ut prior tumulum occuparet, atque
adeo hisce circumdatis a tergo etiam instaret,
effusa fuga retro se in castellum receperunt. Qui
vero in eo habitabant, cum et hos victos esse
cernerent, et simul Alexandrum timerent, portas
illis occluserunt. Iis igitur vi effractis introrupe-
runt, et habitatoribus partim pulsus, partim hos-
tium loco occisis, castellum munierunt. In quo
valde tristes et anxii erant, propterea quod eorum
oculis periculum præsens obversabatur. Neque
enim pabulum jumentis intus suppetebat, neque
puteus, nec aquæ ulla copia : et vulnerati milites
atque equi neglecti partim interibant, partim inter-
itui proximi erant ; et vix licebat portas aperire,
multitudine hostium circumdatis ; et procul Roma-
norum fines aberant, ac ne spes quidem suberat,
tentata fortuna, clam ad finitimam urbem sociam
eamque maritimam evadendi. Nam Anchialus
hostilis erat ; et Mesembria Romanorum clade
audita statim defecerat, et præsidiiis Romanis
cæsis omnes eos, qui fuga salutem non quæsi-
rant, e mœnibus deiecerat. Idem cætera ad Hemum
castella fecerant omnia. Nec 488 de libertate et
redimendis captivis legatos ad Alexandrum mittere
audebant, cum ita se ge sissent, ut nulla veniæ

Variorum notæ.

(64) Joannis Palæologi, cujus supra meminit lib.
12, cap. 36, filius, Constantini, Porphyrogeniti

Michaelis imp. filii nepos. Vide stemma Palæologo-
rum. DECAÏG.

spes relinqueretur. Nam et ejus legatos confidenter A deriserant ac per ignominiam dimiserant, et Bulgarorum agros cum segetibus incenderant, et captorum castellorum habitatores male tractarant.

ἀκόσμως [P. 300] ἀπέπεμφαν τοὺς τε τῶν Βουλγάρων ἀγροὺς μετὰ τῶν ἀσταχῶν πυρὶ παρέδωσαν· καὶ πρὸς γε τοῖς τὰ φρούρια οἰκοῦσιν οὐ καλῶς ἐχρήσαντο λαβόντες.

VII. Itaque ab omni parte inops consilii æstuat imperator. Tamen firma in Deum fiducia nec in prioribus periculis nec in præsentī discrimine eum destituit; quamvis conscientia ejus non omnis expers esset maculæ, tum propter avum imperatorem extrema ætate contrastatum; tum ob ea, quæ juvenilis licentia cum imperio conjuncta plerumque solet designare. Verum illi hujusmodi peccata tanquam minutos pisciculos magnum divinæ misericordiæ pelagus subeuntes judicabat. Proinde et hoc summum discrimen non minus quam cætera mirabiliter evasit, arcana Dei cuncta clementer gubernantis providentia. Nam Alexander postridie ultro illius misertus et humanitatis sensu quodam instinctus pacem illi obtulit et cum exercitu domum redire, facta compositione, passus est, hortatus, ut moderatior esset in posterum. Unius enim anni quatuor esse tempora, et paulo momento maximas incidere rerum mutationes. Inter ea illa quoque æstas exacta est.

εἶχον διαπρεσθεύσθαι περὶ ἐλευθερίας καὶ λύτρων πρὸς Ἀλέξανδρον. Οὐ γὰρ ὑπελείποντο τινα συγνώμης ἀφορμὴν ἐκ τῶν φθασάντων. Τὴν τε γὰρ ἐκείνου περὶ εἰρήνης πρεσβεΐαν θρασείως τε καὶ

Z'. Διὸ πανταχόθεν στενὸν τε καὶ ἀπορον τῷ βασιλεῖ τὸ πρᾶγμα ἐγγίνετο. Τό γε μὴν εἰς θεὸν ἀβραγεστάτην ἔχειν ἐλπίδα, τοῦτο δ' οὐκ ἀπέγνωστοί οὐτ' ἐν ταῖς πρότερον περιστάσεσιν, οὕτε μὴν ἐν τῇ παρουσίᾳ, καίτοι τὸ συνειδὸς οὐκ ἀνέλεγκτον ἔχων διὰ τε τὴν παραλύπησιν, ἣν τῷ βασιλεῖ καὶ πάμπαν ἐν τῷ γῆρα ἐπήνεγκε, καὶ αὐτὸς ὅσα νεότης μετ' ἐξουσίας ὡς τὰ πολλὰ φιλεῖ διαπράττεσθαι ὁμως ἰχθύδια τινα βραχέα καὶ τοιαῦτα ἐνόμιζεν ἀμαρτήματα ἐς τὸ μέγα πέλαγος βυθιζόμενα τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας. Διὸ καὶ ὁμοίως ταῖς ἄλλαις περιστάσεσιν καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ταύτην παραδόξως ἀπεκρούσατο, ἀποβῆθη προμηθεὺς τοῦ πάντα φιλανθρώπως οἰκονομοῦντος θεοῦ. Οἴκοθεν γὰρ καὶ Ἀλέξανδρος ἐς τὴν ὑστεραίαν εἰς οἶκτον ἰὼν καὶ συμπάθειαν, πέμφας τῷ βασιλεῖ δεξιάν, ἀφήκεν ὑπόσπονδον οἰκτιρεῖσθαι ξὺν γε τῷ στρατοπέδῳ, παραγγείλας μετριώτερον εἶναι τοῦ λοιποῦ. « Εἰς γὰρ, φησὶν, ἐνιαυτὸς τέσσαρας ὥρας φέροι καὶ μία καίρου ῥοπή πολλὰς πραγμάτων μεταβολάς. » Ἐν ἑξέ τούτοις καὶ τὸ παρὸν ἐτελεύτα θέρος.

CAPUT V.

Syrgiannes cur suspectus. Læsæ majestatis accusatur a Zamplacone. Non vincitur. Vades dare non potest. Fugit. Litteris ex Eubœa datis veniam petit et locum, in quo cum suis consistat. Aula ei minus tuta. Jusjurandum ab eo oblatum. Non impetrata venia ad Crætem transit. Ei gratissimus advenit. Magna pollicetur.

I. Syrgiannes autem, prius etiam ob adactos C sacramento Thessalonicensis 489 primoribus suspectus, et quia a matre imperatoris adoptatus fuerat, cum imperator illo, quem diximus, desperato capitis morbo Didymotichi laboraret, demum a Zamplacone læsæ majestatis reus actus sui defendendi causa Byzantium ad imperatorem arcessitus venit, et semel atque iterum et tertio causa apud omnes judices dicta plane reus peragi non potuit, adeo ut jam a plerisque judicibus absolveretur. Lite autem adhuc pendente vades imperator ab eo petiit, ne clam profugeret, priusquam omnes judices sententiam de eo ultimam tulissent. Quæ res ejus animum valde turbavit et in carceris metum conjecit, gravissima illa et intolerabilia, quæ prius perpressus erat, vincula recordantem, quorum vestigia recentia adhuc et expressa in animo circumferabat. Cum autem vades minus promptos sibi affore videret, plures ac vehementiores eum terrores conculcere cœperunt. Quas ob res fugam conatus arripere, cum statim sollicitè quæreretur, nusquam est inventus.

A'. Ὁ δὲ γε Συργιάννης (65), ὑπόπτος ὦν καὶ πρότερον τοῖς ἀρχουσι διὰ τοὺς ὄρκους, οὓς ἀπήγγασεν παρὰ τῶν Θεσσαλονικέων, εἰσποιηθεὶς εἴ μιν τοῦ βασιλέως δεσποίνῃ, ὅποτε τὰς τοῦ βασιλέως ἐπεδόσκετο φρένας ἢ ἀπηγορευμένη νόσος ἐκείνη περὶ τὸ Διδυμότειχον, νῦν ἤδη καὶ πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Τζαμπλάκωνος; (66) προτεινόμενα καθοσιώσεως ἐγκλήματα εἰς Βυζάντιον ἀπολογησόμενος ἦκει μετὰ πεμπτοῦ τῷ βασιλεῖ· καὶ κριθεὶς ὑπὸ πᾶσι κριταῖς δις καὶ τρίς οὐ καθαρῶς ἀλῶναι τοῖς ἐλέγχοις τῷ δύνάτο, ὡς ἤδη καὶ πρὸς τῶν πλειόνων ἠθωῶτο κριτῶν. [P. 301] Μετεώρου δ' ἔτι τῆς εἰκῆς οὕσης ἤτησεν ὁ βασιλεὺς ἐγγυητὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ φυγεῖν αὐτὸν λαθόντα, πρὶν ἂν τελεία γένηται ἢ περὶ αὐτοῦ τοῖς ὄλοι; κριταῖς ἀπόφανσις. Ὁ δὲ πολὺν ἐνέσπειρε τὸν φόβον καὶ τὴν τῆς εἰρηκτῆς ὑπόψιαν ἐς τὴν τούτου ψυχὴν· καὶ ἐς ἀνάμνησιν ἤρχετο αὐθις τῶν προτέρων ἐκείνων καὶ ἀπαρσμοθητῶν δεσμῶν, ὧν τὰ ἔχνη περὶ τὴν καρδίαν ἐπι κείμενα ἦσαν ἐναργῶς. Ἐπει δὲ καὶ ἀκνηροτέρους ἐβλεπε τοὺς ἐγγυησομένους, συχνοτέρους καὶ δριμυτέροις ἐπολιορκεῖτο μάλλον τοῖς φόβοις. Διὸ καὶ ἀναγκασθεὶς ἤρχετο λάθρα φυγῶν καὶ πλείστα ζητούμενος εὐθύς οὐχ εὐρέθη.

Variorum notæ.

(65) Cantacuzenus, lib. II, cap. 24. DUCANG.

(66) Qui magni Papie dignitate donatus dicitur Cantacuzen lib. II, cap. 27. DUCANG.

Β. Μετὰ δ' ἐνιαυτὸν ἐστειλεν. ἐξ Εὐβοίας γράμματα τῷ βασιλεῖ, δέόμενος δοθῆναι οἱ συμπάθειαν καὶ χῶρὸν τινα πρὸς οὐκισιν ἅμα γυναικί τε καὶ τέκνοις περὶ που τὰς ἑσχατίας τῶν κατὰ Μακεδονίαν Ῥωμαϊκῶν ὁρίων. Βασκαίνειν γὰρ ἐφασκεν αὐτῷ (67) τοὺς περὶ τὸν βασιλέα· καὶ διὰ τοῦτο πύρρῳ που τῶν τοιοῦτων διατρίβειν ἐθέλειν, δέει τοῦ δόλῳ διαφθαρῆναι. Καὶ ὄρκους ἐπὶ τούτοις ἦν ἐπιφέρειν τοῦ μὴ κακὸς φανῆναι πώποτε τῷ βασιλεῖ.

Γ. Ἐπεὶ δ' αἱ παρακλήσεις παρὰ θύραν ἦγον καὶ ἤνυσαν οὐδέν, ἄρας ἐξ Εὐβοίας ἀφίκετο πρὸς τὸν Κράτην Σερβίας· ὑφ' οὗ καὶ προσδεχθεὶς ἀσμένεστατα πάντ' ἦν αὐτῷ, πάρεδρος ὁμόπλους, φίλος ὁμογνώμων, σύμβουλος δεκτὸς, τῶν ἔνδον ὁ πιστότατος, τῶν ἔκτῃς ὁ πρακτικώτατος, ἄλλος Θεμιστοκλῆς Ἀρταξέρξης τῷ Πέρτῃ. Εἰδοῦτι γὰρ τὴν περὶ αὐτοῦ φήμην ἐκ πολλοῦ νῦν Ἑρμαῖον ἠγείσθαι ἐπιλαμπρῶν τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ· καὶ ὑπισχνουμένῳ ποιῆσειν ὑπὲρ αὐτοῦ Τριβαλλοῖς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ χώραν Ῥωμαίων, εἰ καὶ αὐτὸς αὐτῷ συνάροίτο ἄρξει Ῥωμαίων, ἐπίστευέ τε καὶ συναίρεσθαι ἠπειγέτο λίαν ἀσμένως.

II. Post annum autem supplices ex Eubœa litteras ad imperatorem misit, quibus veniam petebat et locum aliquem in Macedonia circa extremos imperii Romani fines, in quo cum uxore et liberis consideret. Nam aulicos sibi invidere dicebat, adeoque velle se procul ab illis domicilium habere, ne ab iisdem per insidias occideretur. Addebat et jusjurandum, quo se imperatori perpetuo fidem fore testabatur.

III. Sed 490 cum ejus preces ad limen principis delatæ essent nihilque apud eum valuissent, Eubœa digressus ad Serviæ Cralem proficiscitur, ab eoque cupidissime susceptus summa et gratia et auctoritate floruit, assessor unanims, amicus consentiens, consiliarius acceptus, domi fidissimus, foris occupatissimus, alter Themistocles Artaxerxi Persæ. Nam cum fama eum jam pridem cognovisset, adventum ejus in luculentulo lucro deputabat; et quia pollicebatur, si illius opibus ad Romanum imperium occupandum adjuvaretur, se Romanam ditionem, quæ in Macedonia esset, Triballis subjeclurum, habebat ei fidem, et eum libentissimo animo studebat adjuvare.

CAPUT VI.

Imperatoris mater Thessalonicae moritur. Oratio consolatoria quam Gregoras apud imperatorem habuit.

Α. Τούτων οὕτως ἐχόντων πέρας του βίου ἐδέξατο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως (68) ἡ δέσποινα καὶ τέθαπται ἐν Θεσσαλονικίᾳ· ὅτε δὴ καὶ παραμυθητικὸν τι προσφώνημα ἔγωγε πρὸς τὸν βασιλέα διεξήλθον οὕτως πως συγκαίμενον·

Β. « Σὺ δὲ, ὦ μέγιστε καὶ θεϊότατε βασιλεῦ (69), πολλάκις ἡμεῖς θαυμάσαντες; ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ πρὸ γε τούτων ἐν τε φιλανθρωπίᾳ καὶ ἰλαρότητι, ναίρην ἔχομεν [P. 302] ἤδη λοιπὸν, ἵνα σε κἀν τῇ καρτερίᾳ θαυμάσωμεν τῆς μεγίστης ταυτησὶ συμφορᾶς, ἣν ὁ τὲ πάντα σαλεύων αἰὼν καθάπερ τι γυμνάσιον ἄλλο προῦδαλε νῦν καὶ θέατρον ἀγώνων τῇ γενναίᾳ καὶ ἀνδρικῇ σου ψυχῇ. Ἐνθα δὴ καὶ μάλα μᾶλλον σε δεῖ τὸ κράτος λαμπρῶς ἀναδείξασθαι, ἢ πρότερον ἐν τοῖς ὅπλοις. Ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ ὁ τῆς τύχης κύβος τῇ χειρὶ πολλάκις μελίζονα προσῆψε τὴν δόξαν ἢ τῇ ψυχῇ, καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀξίωμα τε καὶ μέγεθος ἔλαθε παρὰ τὸ εἰκὸς κινδηλεύσας καὶ δεύτερον τῆς χειρὸς ἀποφῆνας. Ἐνταῦθα δὲ καθαρῶς γνώμη καὶ σύνεσις ὁπλιζέται πρὸς μεγάλους χειμῶνας καὶ κλύδωνας, οὓς ἡ τοιούτῃ μάλα σφοδρῶς ἀνεστόμωσε συμφορᾶ. Ἰσασί γὰρ ἅπαντες, ὡς ὅσῳ τιμιώτερον καὶ βέλτιον ψυχῇ σώματος, τοσοῦτῳ καὶ μελίζουσὶ οἱ ταύτης ἀγῶνες καὶ κλύδωνες, πρὸς ἅπερ ἂν ὁ συμαιπτῶν ἐπάγοι χρόνος ἀντίπαλα στρατόπεδα θλίψεων. Ἐπειδὴ περ ἔκει μὲν καὶ πολλὴ πολλαχόθεν ἡ

I. Interea imperatrix eademque imperatoris mater decessit, ac Thessalonicae sepulta est. Atque ego tunc imperatorem oratione consolatoria in hæc ferme verba allocutus sum :

II. « Nos vero te, maxime et divinissime imperator, cum sæpe arma tractantem suspeximus, tum in primis humanum et facilem mirati sumus. Jam res ipsa postulat, ut miremur constantiam tuam in hac maxime calamitate, quam tempus omnia quatiens, tanquam gymnasium ac illustre laborum curriculum, generoso ac forti animo tuo offert. In quo quidem casu fortitudo tua eminere magis debet, quam antea in armis eluxit. Quippe in iis fortunæ levitas manum sæpe majore gloria cumulavit, quam animum, et consilii dignitatem atque excellentiam, 491 contra quam æquum erat, adulteravit, ac ut manu inferior videretur effecit. In hac autem calamitate consilium plane et prudentia sese armat contra tempestates ac procellas, quas casus iste magnas ac violentas in animo tuo excitavit. Norunt videlicet omnes, quanto animus præstat corpori, tanto etiam majores esse ejus labores et æstuationes in iis cladibus, quas temporis vicissitudo veluti hostiles turmas inducit. In bello multa undecunque auxilia præsto sunt. Clypeus,

Variorum notæ.

(67) Nusquam dixit Gregoras invidiasse aulicos Syrgianni. Itaque legendum ἐφασκεν, non ἐφάμεν. Βοῖνιν.

(68) Cantacuzen. lib. II, cap. 28. DUCANG. — Cantacuzenus, *Hist.* lib. II, cap. 28, eam ait obiisse anno integro et dimidio post obitum senioris An-

dronic; quem constat mortuum anno Chr. 1332, Februar. die 13. Sic illam oportet obiisse anno Chr. 1333, mense Augusto. Βοῖνιν.

(69) Hæc oratio exstat in codice Regio, in quo tamen aliæ fere ejusmodi declamationes omisssæ sunt. Βοῖνιν.

galea et hasta sic eorum, qui pugnae arbitri sedent, A
 iudicium saepe praecipiant et veri indicia confun-
 dunt, ut ipsius manus errata profundis quasi tene-
 bris mersa involvant. In calamitate vero animi forti-
 tudo sola in certamen descendit, nudosque et iner-
 mes pedes, consilio et prudentia veluti firmo funda-
 mento nixos obfirmans, fortissime resistere atque
 obniti potest cuius doloris fluctui ac violento aestui,
 velut inconcussum promontorium insanienti pelago
 objectum. Ac vehemens quidem illius tragœdiae
 tempestas fuit, quam tibi patris imperatoris obitus
 suscitavit; vehemens item ea, quam avi imperato-
 ris interitus. Sed tamen matre superstite solatii
 multum superfuit, quo luctus ille levaretur et effi-
 caci hilaritatis remedio veluti condiretur. At hic qui
 te nunc dominæ matris casus oppressit longe gra-
 vissimus omnem doloris acerbiter superat, 492
 cum ob majorem sanguinis affinitatem, tum
 quod ea sola extrema familiæ ancora et summa ob-
 lectatio reliqua fuit. Nam ad ipsas usque medullas
 penetrat hic dolor, et ipsa ossa tua, fortissime impe-
 rator, tanquam aliquis vermis arrodit. Quidni vero?
 cum ea mater fuerit, mater, inquam, augustissima,
 eademque suavissima, et firmis ac indissolubilibus
 naturæ vinculis tibi astricta: et quod majus est,
 plurimis tua causa laboribus exercitata. Neque vero
 te solum sua morte in tantam tristitiam conjecit, sed
 etiam nos omnes, qui vobis paremus. Imo luctus
 iste noster duplex est. Nam et nos gravem jactu-
 ram fecimus, eoque majorem, quod et illa, dum
 viveret, salutaris portus omnium fuit et commune
 solatium; et nunc tuam augustissimam et publica-
 rum rerum inspectricem et curatricem mentem a
 necessariis curis avocavit. Quod si eam non prorsus
 atque omnino abstrahit, tamen in tanto curarum
 aestu etiam parvum impedimentum maxima affert
 detrimenta reipublicæ navigio, non secus ac si
 gubernator in medio pelago tempestate conflictans,
 inferne fluctibus insurgentibus, superne vero ventis
 vela turbantibus, interim et ipse sui muneris obli-
 tus dormit, ut nihil jam sit reliquum quod pro-
 hibeat, quominus navis in fundum maris suis cum
 vectoribus subito demergatur. Quamobrem, ut nihil
 aliud te moveat, saltem propter subjectas tibi
 urbes, mœrore aliis mandato, solitam tibi et 493
 imperatoriam magnificentiam retineto. Imitare de-
 functæ illius generosi animi constantiam, quæ
 propter ardentem Dei amorem (quem longo jam
 tempore, ex quo perniciosam parentum opinionem
 evaserat, intimo corde tacite alebat) corporis oblita,
 oblita gloriæ et imperatorii splendoris; tui deni-
 que, quod longe majus est, tui inquam carissimi,
 quem vel toti terrarum orbi prætulisset, oblita, ad
 Deum accurrit, ad imperatorem et maritum accurrit:
 non quia maritus fuit, sed quia per illum ad sance-
 ros sanioris dogmatis fontes perducta fuerat. Quod

συμμαχία επιτηδεύεται. Ἀσκιὶ γὰρ καὶ ὄρου καὶ
 κράνος τὴν τῶν ἀγωνοθετούντων πολλαίαι; ἀπάσαντα
 κρίσειν καὶ συγκυκλήσαντα τοὺς ἐλέγγους ἐν ἀθήλοις
 εἶσθ' ὅτε βυβοίς τῆς παλάμης τάγκλήματα συνεκά-
 λυψαν. Ἐνταῦθα δ' ἡ τῆς ψυχῆς ἀνδρία καθαρώς
 ἀποδουμένη πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἔχει καθάπερ ἐπὶ
 στεβρῶς κρηπίδος (70), τῆς γνώμης τε καὶ συνέσεως,
 γυμνοῦς; καὶ ἀόπλους τοὺς πόδας εἰρείσασα μάλα
 γενναίως ἀνθίστασθαι καὶ ἀντέχειν πρὸς ἅπαν λύπης
 κῦμα καὶ ῥόθιον, καθάπερ προδότης ἀτίνακτος ἐστῶσα
 πρὸς ὕβριζουσαν θάλασσαν. Σφοδρὸς μὲν οὖν ἦν ὁ
 χειμῶν ἐκείνης τῆς τραγῳδίας, ἦν ὁ τοῦ βασιλέως
 καὶ πατρὸς ἐπήνεγκέ σοι θάνατος· σφοδρὸς δ' αὖ
 καὶ ὁ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, εἰ μὴ καὶ μέλιστα
 φαίη τις ἂν, ὅτι ζῶν καὶ κινούμενον αὐτὸς ἐλέλειπτο
 Β φάρμακον, ἡδονὴν ὁμαλῶς οὕτως ἰως ἀντιτεχνώ-
 μενον τῆς σφόδρα ζεούσης ἐκαίνης καὶ φλεγμαινού-
 σης πληγῆς. Ἄλλ' ἡ νῦν ἐπελθοῦσά σοι τῆς μητρὸς
 καὶ δεσποίνης συμφορὰ πολλῶν στρατηγουμένη τῷ
 ὑπερβάλλοντι πάσαν ὑπερέπαικε λύπης ὑπερβολὴν
 διὰ τε τὸ τῆς φύσεως συγγενέστερον καὶ πολλῶν μάλ-
 λον διὰ τὸ μόνην ταύτην τοῦ γένους καταλελειφθαι
 τελευταίαν ἄγκυραν καὶ θυμηδίας ἀκρόπολιν. Ἄπτε-
 ται γὰρ καὶ αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, μυελῶν τῆς ψυχῆς;
 καὶ σῆς ὀστέων καθίσταται σοι τῷ πάντα γενναίῳ.
 Καὶ πῶς γὰρ οὐ; Μήτηρ τε οὕσα καὶ μήτηρ βασιλι-
 κωτάτη τε καὶ γλυκυτάτη καὶ στεβρῶς καὶ ἀρρήκτως
 τῆς φύσεώς σοι συνδεδεμένη τοῖς σπλάγγχνις· καὶ τό-
 γε μείζον, πλείστους ὑπὲρ σοῦ τοὺς πόνους ἀνατάσσει.
 Οὐ σὲ δὲ μόνον ἐς τόδε λύπης ἐκαίνη θανοῦσα ἐνω-
 θησεν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ὑπηκόους ἡμῶν; καὶ
 διπλῆ γὰρ ἄλλον. Ζῆμια μὲν γὰρ καὶ ἡμῖν ἐγγόνει
 μεγίστη, [P. 303] καὶ τοσοῦτο μεγίστη, ὅσον καὶ
 περιοῦσα λιμὴν τις ὑπῆρχε τοῖς ὄλοις ἐκαίνη σωτή-
 ριος καὶ πανήγυρις εὐθυμίας· τὸ δὲ μείζον, ὅτι καὶ
 σοῦ τὸν βασιλικώτατον καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων
 ἡγεμόνα τε καὶ ἐπόπτην νοῦν τῶν δεουσῶν ἀπασχολεῖ
 φροντίδων· εἰ δὲ μὴ καθάπαξ καὶ ὡς ἐπίπαν ἀπρη-
 τισμένως, ἀλλ' οὖν ἐν τοσοῦτῳ περιστάσεων κλύδωνι
 καὶ τὸ σμικρὸν ἐμπόδιον μέγιστον τῆ τῶν πραγμάτων
 ὀλκάδι γίγνεται βλάβος, καὶ παραπλήσιον, ὥσπερ
 ἂν εἰ τις κυβερνήτης χειμῶνας ἐν μέσῳ πελάγει τυ-
 χῶν, κάτωθεν μὲν τῶν κυμάτων κατὰ τῆς νηὸς ἐπαν-
 ισταμένων, ἄνωθεν δὲ τῶν πνευμάτων τῆς ὀδόνος
 D κατορχουμένων, μεταξὺ καὶ αὐτὸς τῆς πεδαιλουγίας
 ἐκλαθόμενος ἐπισυστάσειεν, ὡς μηδὲν εἶναι λοιπὸν τὸ
 κωλύον, αὐτανδρον τὴν ναῦν αὐτίκα μάλα βυθοδρο-
 μήσασαν ἐς πυθμένας θαλάσσης καταδύναι. Ὅθεν εἰ
 μή τι ἄλλο, ἀλλ' οὖν διὰ γε τὰς ὑπηκόους τῶν πό-
 λεων, ἃ τῆς λύπης ἔργα πεφύκασιν ἄλλοις παραχω-
 ρήσας ταυτῶν τὸ σύνθηδες καὶ βασιλείαν μεγαλοπρε-
 πὲς διατήρησον. Μίμησαι τῆς ἀπαλθοῦσης ἐκαίνης
 γενναίας ψυχῆς τὴν στεβρότητα, ἣ διὰ τοῦ; πρὸς
 τὸν θεὸν ἀκμάζοντας ἔρωτας, οὐς ἀπορρήτως ἐδῶ-
 σκεν ἐν καρδίᾳ πάλαι πολὺν ἤδη τὸν χρόνον, ἀφ' οὗ
 τῆς τῶν φουσάντων διέσωσε δόξης αὐτὴν, ἐπιλαθομένην

Variorum notæ.

(70) Wolfio κρηπίς est crepido. Sed crepido consilii quid sit, non video. Βοιωτῶν.

μὲν σώματος, ἐπιλαθομένη δὲ δόξης καὶ κόσμου βασιλικῷ καὶ τὸ πάντων ὑπέρτερον ἐπιλαθομένη σου τοῦ φιλάτου, ἢ κόσμος· ἐκείνη πᾶς οὐχ ὑπῆρχεν ἀντάξιος, ἔδραμε μὲν πρὸς θεόν· ἔδραμε δὲ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ σύζυγον, οὐχ ὅτι σύζυγος, ἀλλ' ὅτι δι' ἐκείνον ἐς τὰ τῆς ὀρθοδοξίας ἀκίβδηλα μετακωχῶρηται νόματα· καὶ εἰ χρὴ μὴ λυμῆνασθαι τὴν ἀλήθειαν, ἔδραμε πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα, τὸν τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῆ καταστάνα διδύσκαλον· δὲ πρῶτος ἐκείνην ἐκείθεν ὡς ῥόδον λαμπρὴν ἐκ πικρῶν ἀκανθῶν ἐξελέξατο καὶ ὡς χρυσοῦν καθαρὸν ἐκ μετᾶλλων κίβδηλῶν ἀνώρυξε, πᾶν εἰ τι λιθαργυρίον τε καὶ χολοδάφινον (71) ἦν ἐκεῖ καταλειπούσαν. Εἰ δὲ τὴν ἐκείνης οὐκ ἔχεις μιμηθῆσθαι καρτερίαν, ἀλλ' οὖν τῶν πάλοι βασιλέων τοὺς πλείστους μετὰ πολλοῦ τοῦ βελτίονος νικῶν φιλανθρωπίᾳ καὶ ἰλαρότητι πρὸς τοὺς πταίοντας νίκησεν καὶ τῆ πρὸς τὰς λύπας βασιλικῆς καρτερίᾳ δουρὶ ἔνεκα· ἵνα τε τῷ καλλίστῳ καὶ παικίῳ σου πέπλῳ τῶν μακρῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦτο καλῶς ἐπιπέπῃ, καθάπερ ἐν ἀνθεσιν ἀνθος ὠραῖον, κἂν λίθοις πολυτελέσι λίθος ὑπέρτιμος, καὶ ἵνα τελέως τοῖς ἅπασιν βρῖθῳ καλοῖς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν πρὸ σου βεβακίλευκῶτων αὐτῆς ἐπιπέπῃ, ὡς ἐν τοῖς χρώμασι πορφύρα κἂν τοῖς ἀστράσιν ἥλιος. Φέρε τοῖσιν ἀπὸδος τὴν τῆς γλώττης ἡμέραν ταῖς τῶν ὀπηκῶν ἀκοαῖς, τὴν τῶν ὀφθαλμῶν εὐδιδαν τῆ τῶν ἡμετέρων ὄψεων ὀμίχλην. Διασκέδασον ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὴν χειμῶνα ταῖς ἀκτέσι τῆς σῆς ἰλαρότητος. Χρῆσαι [P. 304] τῇ ἑορτῇ τοῦ συνήθους καὶ γαληνοῦ μειδιάματος. Γενοῦ πᾶσιν ἀρχέτυπον, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις καλοῖς, οὕτω κἂν τῆ τῶν δεινῶν καρτερίᾳ. Ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔστιν οὓς ἀκούοντες ἐν ταύτῃ μάλιστα φιλοτιμησαμένους αἰσχυνοίμεθ' ἂν, εἰ ποῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀριστεύμασι πλείστον ἐκείνων διενεγκόντα πλουτήσαντες βασιλέα ἐν τούτῳ μόνῳ τὰ δεύτερα φέροντα βλέπομεν. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ τοῦ Ἀχιλλέως ἐκείνου περὶ τὰς λύπας ἠτῶμενον ἦθος ἀποτριψάμενος καὶ πρὸς γε δὴ τοῦ Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου μίμηται τούτων τὸ σταθερόν. Μίμησαι τοῦ Περσικοῦ βασιλέα; τε καὶ σατράπας, ὅποσοι πρὸς τὰς ἀντιπάλους τυχεῖς οὐδὲν ἀγεννῆς ἐπεπράχσαν. Μίμησαι τοὺς πάλοι Ῥωμαίων ὑπάτους καὶ Καίσαρας, οἳ καὶ αὐτοὶ τῶν τοῦ χρόνου δεινῶν ἀπολελαυκῆτες ἐπὶ τοῦ συνήθους φρονήματος ἐκαρτέρησαν. Καὶ τί δεῖ παραδειγμάτων ἄλλοτριῶν; Μίμησαι σουτὸν, ὅποσος πολλάκις ἐφάνης ἐν τοῖς ἄλλοτε ἄλλοις ἐπεισπεσοῦσι σοι λυπηροῖς· πῶς πολλοῦ πολλαχῶθεν πολλάκις ἀναξέσσαντος κλύδωνος ἀκλόνητον καὶ ἀήτητον διετήρησας τὴν ψυχὴν, ὥσπερ οἱ βαθεῖαν ἔχοντες ἡσυχίαν; πῶς πολλάκις τῶν ὀπηκῶν ἀμαρτημάτων, δίκην ἀπαρκτίου, τὴν τοῦ θυμοῦ ῥύμην εἰς ὄγκον κυμάτων ἐγείρειν ἐθελόκτων οὐχ ἠττήθης πώποτε· ἀλλὰ γενναίῳττι χρώμενος καὶ συνέσει ψυχῆς ἀντὶ τοῦ κολάζειν τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐκόλασας μὲν τὸν θυμὸν, τοῖς δ' ἀμαρτήσασι τὸ σύνθετος παρῆσχος φιλανθρώπουμα; Ταῦτα ἐπὶ καιροῦ νῦν ἀναμιμνησκόμενός μίμησαι σὺ σουτὸν, ἵνα καὶ ἡμεῖς,

A si nulla veritati fraus facienda est, ad patrem imperatorem accurrat, qui ei veræ doctor religionis fuit, qui primus illam inde ut nitentem rosam ex asperis sentibus elegit, et ut aurum purum ex adulterinis metallis effodit. ubi hæc quidquid lithargyri, quidquid cholobaphini erat reliquit. Quod si illius constantiam imitari non potes: at veterum imperatorum plerosque imitare, quos cum longo intervallo humanitate et clementia erga delinquentes vincas, etiam imperatoria constantia vincito duabus de causis, ut ex pulcherrimo et maxime vario insignium bonorum tuorum peplo etiam hæc virtus emineat, velut inter eximios flores flos insignis, et inter pretiosas gemmas gemma pretiosissima: ut perfecte bonis omnibus cumlatus in eorum qui ante te regnarunt serie tantum excellas, quantum inter colores 494 purpura et sol inter sidera. Age vero restitue tuorum auribus sermonis tui diem, oculorum serenitatem vultuum nostrorum caligini. Discute animorum nostrorum tempestatem hilaritatis tuæ radiis. Utere festivitate soliti et tranquillii risus. Omnibus exemplar esto, ut aliorum bonorum omnium, ita etiam tolerantie malorum. Nos vero, cum Græcos nonnullos ea valde gloriosos audiamus, erubescemus, aliis omnibus virtutibus longe præstantiorem imperatorem nacti, una hac re illum superari. Quapropter Achilles et Alexandri illius Macedonis mollitie in dolore ferendo repudiata constantiam eorum imitare. Persicos reges et satrapas imitare, qui adversæ fortunæ non cesserunt, sed fortiter restiterunt. Imitare veteres Romanorum consules et Cæsares, qui et ipsi temporum iniquas vices experiri veterem animi constantiam tenuerunt. Et qui alienis exemplis est opus? Te ipsum imitare, ac talem te præbeto, qualis antehac in variis casibus existitisti. Quoties in maximis tempestatibus inconcussus et invictus animus conservasti, non aliter quam qui summa tranquillitate vivunt? Quoties subditorum tuorum peccatis, impetum animi tui in magnam fluctuum molem tanquam quibusdam ventis attollere certantibus, nequaquam affectui cessisti; sed iracundiam tuam, quam illos fortiter ac prudenter castigare maluisti, 495 et solita clementia iis pœnam meritis ignovisti? Hæc nunc per occasionem recordatus ipse te imitare, ut et nos (ne longum faciam), omni dicendi libertate lingue permissa, laudum tuarum pelagus facile transmittamus; et ex omnibus bonis tuis, præstantissimis quibusque delectis, coronam tibi concinnemus immortalem, qualem sapientiæ crateres in omne ævum conflant. Equidem vehementi et ardenti desiderio victus liberius verba feci. Tu vero mihi veniam dato, divinissime imperator, solita etiam hic humanitate tua usus.

Variorum notæ.

(71) Vide Glossar. med. Græcit. in v. Χολοδάφος. BOIVIN.

ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν, ὄλην τῇ γλώττῃ παρασχόντες ἐλευθερίαν εὐπειτῶς παρὰ τὰς σὰς τῶν ἐγκωμίων θαλάσσας πελαγίζειν ἀφῶμεν αὐτήν, καὶ πάντων ἀνθολογοῦντες τῶν σῶν ἐγκωμίων τὰ κράτιστα στέφανόν σοι δημιουργῶμεν ἀκήρατον, καὶ οἷον οἱ τῆς σοφίας κρατῆρες ἀναχωνεύοντες εἰς μακροῦς ἤλιους ἀθανατίζουσιν. Ἐγὼ δ' ὑπὸ μάλα σφοδροῦ τε καὶ φλέγοντος πύθου νικῶμενος τολμηρότερον ἐχηρσάμην τῷ λόγῳ. Σὺ δέ μοι σύγγνωθι, θεοιδεῖται αὐτοκράτορ, τῇ συνήθει κανῶθα φίλανθρωπίᾳ σου χρώμενος. »

CAPUT VII.

Crales exercitum cogit. Syrgiannes populorum fidem promissis tentat; nec frustra. Imperatoris anxietas, metus, fiducia. Palatium munit. Patriarcham creat Joannem Aprenum. Conjugem et liberos ei commendat. In Macedoniam sine exercitu proficiscitur. Romani omnes ei suspecti, præter Cantacuzenum et paucos domesticos. Hostem dolo aggredi statuit, illustrium virorum exemplo. Sphrantzes, doli fabricator, fuga simulata ad hostem transit. In absentem sævitur. Syrgiannes ab amicis admonitus fraudem non sentit. Perjurus perjurio decipitur. Thessalonicam contendit. Urbes interjectas occupat. Sphrantzes, Syrgianne deluso, nuntios mittit ad imperatorem. Quid significaverit. Imperator, rebus penè desperatis, fugæ subsidia sibi et Sphrantzi providet. Sphrantzes fingit, se urbis Thessalonice æmilia exploratum ire. Cum duobus famulis exit. Syrgiannes solus sequitur. Obtruncatur. Percussores in urbem se recipiunt. Crales pace facta discedit.

I. Veris initio Crales suas copias coegit. Syrgiannes vero clandestinas litteras per omne Romanum imperium dimisit, a provincia finitima Triballis auspiciatus et per omnem oram maritimam et mediterraneas urbes ac provincias Byzantium usque progressus; quibus litteris et agrorum assignationes et pecuniarum largitiones et honorum incrementa id genus alia pollicebatur. Quibus de causis fere omnes illi inhiarunt, et animis prorsus ad illum inclinarunt, impressionem ejus et litteris et pecuniis accelerantes.

II. At imperator, qui jam olim prudentiam illius et in hujusmodi rerum articulis acerrimum solertissimumque ingenium noverat, sibi et summæ rerum vehementer timuit, efficaciorum fore ejus impressionem quam Scytharum et omnium fere gentium ratus. Nam externis hostibus suas urbes opponere **496** potuisset, naturali odio ab illis ob religionis controversiam abhorrentes. Sed hominis popularis et noti bellum illam etiam spem funditus evertibat et omnes ejus cogitationes perturbabat, adeo ut hostiles flammæ tantum non terra marique in ipsius palatii portas grassari cerneret. Quare animum despondebat, et tamen ea curabat, quæ poterat, omni sua spe in Deo collocata: quod ei semper in more positum ac familiare et veluti domesticum fuit, in majoribus præsertim calamitatibus.

III. Ac primum turribus maximis palatinas aulæ et portas munit, et magnam frumenti eopiam invenit, quæ et ipsi et præsidiiis longo tempore, si esset opus, sustentandis sufficeret. Hostilem enim sumum ad ipsum usque palatium penetratum putabat. Deinde in Macedoniam abiturus, ut eos qui in urbibus aliquid contra ipsum clam moliebantur, præsentia sua perterreret, patriarchici solii post Isaie obitum Joannem Apris oriundum, qui tum clerici imperatorii sacerdos erat, successorem deli-

[P. 305] A. Ἦρος δ' ἐπιστάντος (72) ὁ μὲν Κράλης συνήθροισε τὰς δυνάμεις, ὁ δὲ Συργιάννης λαβραλαδιπέμπετο γράμματα πάντα τῇ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, ἀρξάμενος ἐκ τῆς ὁμοῦ χώρας τῶν Τριβαλλῶν καὶ διαλαθῶν πᾶσαν παράλιον καὶ μεσόγειον πόλιν καὶ χώραν ἄχρι Βυζαντίου· ἐν οἷς γῆς τε ὑπισχεῖτο κληροδοσίας καὶ χρημάτων χάριτας καὶ ἀξιομάτων ἐπιδόσεις καὶ ὅσα ἐπὶ τοῦτοις ὅμοια. Ταῦτ' ἄρα καὶ μικροῦ πάντες ἐκεχήνεσαν πρὸς αὐτὸν καὶ ταῖς γνώμαις ὀλοσχερῶς αὐτῷ προσετίθεντο καὶ χρήμασι καὶ γράμμασι τὴν ἐκεῖνου κατῆπειγον ἐφοδον.

B. Ὁ γε μὴν βασιλεὺς πάλαι εἰδίως τὴν τοῦ ἀνδρὸς περίνοιαν καὶ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ὀξυτάτην ἀγγίνοιαν, σφόδρα ἐδεδίει περὶ τε αὐτῷ καὶ τοῖς ὅλοις καὶ δρασι: κωτέραν τὴν αὐτοῦ ἐνόμιζεν ἐφοδον, ἢ Σκυθῶν καὶ πάντων φάναι ἐθνῶν. Πρὸς μὲν γὰρ τὰς τῶν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν φάλαγγας ἀντιτάττειν εἶχεν ἀν τὰς ὁμοφύλων πόλεις, φυσικὴν ἐχούσα; καθάπαξ πρὸς ἐκεῖνους; ἀπέχθειαν ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ σεβάσματος· ἡ δὲ τοῦ ὁμοφύλου καὶ συνήθους μάχη καὶ ταύτην ἐκ βάρων ἀνέτρεπε τὴν ἐλπίδα καὶ συνέτριβε μάλα σφοδρῶς πᾶσαν τοῦτου διάνοιαν καὶ μόνον οὐκ ἐπὶ τῶν βασιλείων πυλῶν τὸ πολέμιον ἐβλεπε πῦρ σφοδρῶς ἐπὶ τὸν πανταχόθεν ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης. Ὅθεν καὶ ἀπεγίνωσκε μὲν, ἐπιμέλετο δ' οὖν ὁμοῦ, ὅσον ἦν ἐφικτὸν, ὅλας ἀναρτήσας ἐς Θεὸν τὰς ἐλπίδας. Ὁ δὲ συνήθης ἦν αὐτῷ ποιεῖν ἀεὶ καί, ὡς εἰπεῖν, σύνοιον καὶ συνέστιον καὶ μάλιστα ἐν ταῖς μέγιστοι συμφοραῖς.

D. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα πύργους μεγίστοις ὠχύρωσε τὰς βασιλείους αὐλάς καὶ πύλας, καὶ οἴτου πληθὸς ἐντέθεικε διαρκέσον [P. 306] ἐς πλείστον τοῖς τε φρουροῖς καὶ αὐτῷ, εἰ δεήσειεν. Ἀφίεσθαι γὰρ ἔχρει καὶ ἐς τὰ βασίλεια προσεδόκα τὸν πολέμιον καπνόν. Ἐπειτα μέλλων ἀπαλεῖν ἐς Μακεδονίαν, ἵνα τῇ παρουσίᾳ φοβήσῃ τοὺς λάθρα τάναντία βουλευομένους ἐν ταῖς πόλεσι, διάδοχον τοῦ πατριάρχικου θρόνου μετὰ τὴν τοῦ Ἡσαίου τελευτῆν Ἰωάννην τὸν ἐκ τῆς πόλεως Ἄπρω κατέστησεν (73), ἐς ἱερέα τῷ

Variorum notæ

(72) Cantacuzenus eod. lib. cap. 24. DUCANG. — Ἦρος δ' ἐπιστάντος. Eodem anno, quo Joannes Calecas patriarcha creatus est. Proinde anno

Christi 1333. BOIVIN.

(73) Cantacuzenus, Hist. lib. II, cap. 20, eam rem videtur conferre in annum Chr. 1331. Gregoras,

τηνικαῦτα τοῦ βασιλικοῦ κλήρου τυγχάνοντα. Ὡ δὲ καὶ ὑπὸ Θεῶν μάρτυρα παραδίδωσι φέρων ἐπὶ μέσου τοῦ μεγίστου νεῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τήν τε σύζυγον θέσποιναν καὶ τὰ τέκνα, ἐπίτροπον ἄμα καὶ φύλακα τοῦτον εἶναι μετὰ γε Θεὸν παρακελευσάμενος ἐπ' αὐτοῖς, εἰ τί που τῶν ἀδοκῆτων τοῖς κοινοῖς ἐπισυμβαίη πράγματα.

Δ'. Ταῦτα διαπραξάμενος ὅλη σπουδῇ τὴν ἐς Μακεδονίαν ἤλαυνε, μηδένα στρατὸν ἐπαγόμενος. Ὑποποιοὶ γὰρ αὐτῷ πάντες ἦδη καθίσταντο, πλὴν μόνων τῶν πισοτάτων οἰκεικῶν καὶ τοῦ μεγάλου δομestίκου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὃν ἐν τοῖς μάλιστα σύμπνου τε καὶ ὁμόφρονα αὐτῷ τε ἐφηνεγ ὁ χρόνος καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἰλαρὸν καὶ χαρίεντα. Ἐπεὶ γε μὴν ἐφευρετικὸν ἢ ἀνάγκη δοκεῖ πολλαχῇ, εἰσῆι ἐς γνώμην ὅψα καὶ τῷ βασιλεῖ διὰ πολλῶν δραμόντων λογισμῶν ὡς οἰκονομίας τρόποι καὶ δόλον ἐγκυμονοῦσαι μέθοδοι πολλῶν γε τῆς τῶν ὀπλων βίας ἀνοσιμώτεροι καθεστήκασιν ἐς τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων, καὶ μάλιστα ἐς ὅποσα θορύβους πλουτοῦσι πολέμων. Καὶ ἄμα ἐς τὰς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν πράξεις ἀνήγε τὸν λογισμὸν, ὅπως τε Δαρειὸς ὁ Μῆδος διὰ Ζωπύρου βῆστα τὴν ἄμικχον εἶλε Βαβυλῶνα· καὶ Ἀντίγονος, τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων ὁ κράτιστος, πολλακίς καταστρατηγηθεὶς ὑπ' Εὐμένους, ὃς τῆς Ἀλεξάνδρου παλαίστρας ἦν καὶ αὐτὸς, γέμων ὀρμῆς ἀπὸ γυμνασίου περιφανοῦς, τάχ' ἂν αὐταῖς δυνάμει καὶ τὸ ζῆν ἀπελίμπανεν, εἰ μὴ δόλοισ πόρρωθεν καὶ λαθραίας ἐπιβολαῖς τὸν ἄνδρα διεχειρίζετο. Καὶ πρό γε τούτων ὁ Ἀθηναῖος Θεμιστοκλῆς τὸν πολὺν ἐκεῖνον στόλον τῶν Μήδων λόγοις οἰκονομικοῖς καὶ δόλοισ κατατροπώσατο, μὴ δυνάμενος ἄλλως.

Ε'. Τῷ μὲν δὲ βασιλεῖ σκεπτομένῳ τοιαῦτα πρόσεισι τις τῶν τῆς συγκλήτου Σφραντζῆς ὁ Παλαιολόγος (74) καὶ ἀπολαθῶν λάθρα κοινολογεῖται περὶ τῶν προκειμένων φροντίδων· καὶ ὑπισχνουμένῳ τῷ βασιλεῖ πλοῦτον καὶ δόξαν ἀνθυπισχνεῖται, φυγὴν ὑποκριθεὶς, φονεύσειν τὸν Συργιάννην. Οὐ πολλὰ παρήλθον ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ φήμῃ διασχιζόμεναι περὶ Θεσσαλονικίην, ἐνθα διατρίβων ἦν τηνικαῦτα ὁ βασιλεὺς, ὡς Σφραντζῆς ὁ Παλαιολόγος, ἐξαργυρισάμενος πάνθ' ὅσα ὑπῆρχεν αὐτῷ βοσκήματα, βριβοῦσαις χερσὶν αὐτόμοις οἴχεται ἀποδράς ἐς τὸν Συργιάννην. Ὅπερ ἀκηκόως ὁ βασιλεὺς, [P. 307] καὶ τὸν ἀγνοοῦντα ὑποκριθεὶς, πέμψας τὸν τε οἶκον ἐδημοσίευσεν καὶ τὴν σύζυγον περιαγαγεῖν ἀτίμως διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐκέλευσεν. Ὁ δὲ τὰ μάλιστα ἐπεισε Συργιάννην ἀνυπόπτως διατεθῆναι πρὸς τὸν Σφραντζῆν καὶ σύμβουλον ἀριστον εἶναι νομίζειν αὐτόν. Ἔστω ἔγραψεν καὶ τῶν συνήθων λάθρα πολλακίς

agit. Cujus fidei, Deum testatus, in maximo Sanctæ Sophiæ templo conjugem imperatricem et liberos suos commendavit, ut eorum curator et custos post Deum esset, si quid forte respublica detrimenti cepisset.

IV. His actis propere in Macedoniam contendit, nullo secum adducto exercitu. Jam enim omnes suspectos habebat, præter fidelissimos 497 domesticos suos et magnum domesticum Cantacuzenum: quem unum omnium maxime idem cum eo velle, idem spirare et erga cæteros omnes comem et hilarem esse tempus declaraverat. Sed cum necessitas ingenium acuere plerumque videatur, post multas cogitationum ambages tandem etiam imperatori in mentem venit, prudentiæ consilia et foetam dolis solertiam multo plus posse quam armorum vim, cum ad alia plurima expedienda, tum maxime ad ea quæ bellicis tumultibus variis implicantur. Simulque ad veterum res gestas animum retulit, quemadmodum Darius per Zopyrum invictam Babylonem facile cepisset, et Antigonus, Alexandri successorum potentissimus, sæpe artibus Eumenis victus, qui et ipse ex Alexandri disciplina proficere et præclara exercitatione acerrimus bellator evaserat, ab eodem forsitan non modo viribus, sed vita etiam spoliatus esset, nisi eminens dolis et clandestinis machinationibus virum susulisset: tum ut ante hos Atheniensis Themistocles magnam illam Medorum classem, alioqui insuperabilem, callidis verbis et dolis profligasset.

V. Imperatorem autem in hanc curam intentum senator quidam Sphrantzes Palæologus adit et sine arbitris alloquitur; de præsentibus negotiis cum eo clam deliberat; opes et honores pollicenti vicissim cædem Syrgiannis pollicetur, quam fuga simulata perpetraturus sit. Non multis diebus ex eo elapsis fama circa Thessalonicam 498 spargitur, ubi tum agebat imperator, Sphrantzem Palæologum rem omnem suam pecuniarum vendidisse, redactaque inde pecunia ad Syrgiannem plenis manibus transfugere. Quo imperator audito, ignoratione simulata, et ædes ejus publicavit, et uxorem ignominiose per forum traduci jussit. Quæ res potissimum effecit, ut Sphrantzi Syrgiannes crederet et fidelissimum consiliarium judicaret; adeo ut cum familiares sæpe Thessalonica et Berhæa ad eum scriberent, caveret Sphrantzem, qui malo animo et ejus occidendi causa adesset, nihil

Variorum notæ.

Hist. lib. xvi, cap. 4, Joannem ait circiter annos 14 patriarcham fuisse. Cum Gregora consentit cod. Reg. 3058*, fol. 98, ubi legitur, Ἰωάννης ἔνδοξος x. i. σφῶδς ἰλιαν ὁ Καλέχης ἔτη ιδ'. At constat ex testimonio non solum Gregoræ, sed ipsius quoque Cantacuzeni, abrogatum esse Joanni Calecæ patriarchatum anno Chr. 1347 ineunte. Oportet ita-

que Joannem creatum esse patriarcham an. Chr. 1333, cum ab an. 1533, ad annum 1347, anni numerentur quatuordecim. Boivin.

(74) Cantacuzen. cap. 25. Non desunt qui hoc Σφραντζῆς vocabulo Gallicum François exprimi putant, quod Georgio Sphrantæ Historiæ scriptorē pro cognomento est. Ducang.

corum litteris moveretur; sed sanctissimo jurejurando, eoque scripto, ab illo ante sacrosanctam mensam accepto, cum sacerdotes divinam mystagogiam celebrarent, deinceps ejus consuetudine et convictu sine ulla suspicione et metu uteretur. Oportebat enim eum tandem aliquando, qualia perpetrasset, talia vicissim pati, et jurejurando deceptum ipsum quoque pœnas dare injuria, quam a se imperatoris Andronico imperatori fecisset, aut potius ipsi Deo; siquidem perjurium ad Dei contemptum refertur. Supra enim diximus, eum dissidii et pugnae duorum imperatorum auctorem vel in primis exstitisse, caputque et causam fuisse eorum tumultuum omnium, qui post secuti sunt. τῶν δούτῳ βασιλέων διαστάσεως τε καὶ μάχης αἰτιώτατος ἦν καὶ ἡ ἀρχέγονος βίβλα πάντων τῶν ἐφεξῆς θορύβων.

VI. Æstate jam media Crales cum suis copiis B Syrgiannem sequitur. Illic autem recta Thessalonicam contendebat. Quo dum proficiscuntur, urbes ac provincias 499 interjectas in deditionem facile accipiunt, cum alii Syrgiannis administrationem pridem desiderarent, alii frugibus maturis metuerent. Tempus enim illud messis colligendæ erat. Cæterum Sphrantzes imperatori quid ageretur indicare cupiens simulque Syrgianni suspectus esse nolens miram quandam et abstrusam rationem excogitat, qua id assequatur. Ad Syrgiannem accedit, et se cum duobus viris, qui in imperatoris cubiculo assidue versarentur, pepigisse ait; et affirmasse eos, se data opportunitate imperatorem occisuros. Eos igitur per nuntium commonefaciendos esse conventorum. Sic potestate data imperatori, quid ageretur, significat; quæ erant hujusmodi: deesse sibi facultatem, simul et meditata exsequendi, et salutis suæ sic consulendi, ut extra periculum esse posset. Magnam enim Syrgianni turbam noctu atque interdiu circumfusam esse, neque unquam relinqui solum. Esse igitur milites aliquot speculatores in suburbiiis Thessalonice collocandos, qui se, ubi hostiles copias cum Syrgianne accedere sensissent, e castris urbem versus fugituros exciperent, priusquam cognitus re inlecta periret. Cum enim turpe sit, mansisse diu vacuumque reverti; multo esse turpius, mansisse diu ac non modo nihil gessisse, sed etiam ad inimicorum portas interfici.

VII. Cæterum cum Syrgiannes, una cum Crale et militaribus copiis progressus, solo nomine suo facile 500 omnia subigeret et jam Thessalonice ipsam aggressurus putaretur; populus Thessalonicensis totus in ejus adventum intentus et arrectus pendebat, et cum apertis portis nullo labore venientem accipere cogitabat. At imperator, animo gravibus curis distracto æger, cogitationibus desperationi proximis subinde recurrentibus, ex intimo pectore et ferventi corde divinam opem im-

αὐτῷ ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ἐκ τῆς Βεβρόσιας, ὡς οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ σοι ἔσται ἡ τοῦ Σφραντζῆ ἐπιδημία· φωνεύσων γὰρ ἦκει σε. Ὁ δὲ οὐκ ἐπέθετο, ἀλλ' ὄρκους ἐγγράφους ἐπ' αὐτοῦ καὶ πάνυ φρικώδεις δεξάμενος ἐνώπιον τῆς θείας καὶ ἱερᾶς τραπέζης, ἱερῶν τὴν θέαν τελούντων μυσταγωγῶν, συμπορευόμενος ἦν αὐτῷ τοῦ λοιποῦ καὶ συνδιατιώμενος ἀνυπόπτως καὶ ἀδελφικῶς. Ἐρχῆν γὰρ ὧν πάλαι ἰδεδράκει τὰ ὅμοια καὶ αὐτὸν ὄψε πεπονθέναι καὶ δι' ὄρκων ἀπατηθέντα καὶ αὐτὸν δίκαια δοῦναι ὧν ἠδικήκει τὸν τοῦ βασιλέως πάππον Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα καὶ, εἰ χρὴ φάναι, καὶ θεὸν αὐτόν· ἐπερ εἰς θεὸν ἡ ἐπιτορκία τὸ τῆς περιφρονησεως ἀνατίθησιν ἔγκλημα. Ἐφθίμεν γὰρ ἄνω που εἰρηκότες, ὡς αὐτὸς ὁ τῆς

Γ'. Θέρους δὲ ἤδη μεσοῦντος ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις ὁ Κράλης εἶπετο τῷ Συργιάννῃ εὐθὺς Θεσσαλονίκης ἐλαύνοντι· καὶ σφισιν προτεχώρου αἱ μεταξὺ πόλεις καὶ χωραὶ ῥαδίως, τοῦτο μὲν καὶ τὴν τοῦ Συργιάννου ποιοῦσαι πάλαι ἐπιστasiaν, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀσταχῶν δεδοκυῖαι. Ὡρα γὰρ ἦν τῆνικαδὲ ἄκωνος. Ὁ μὲντοι Σφραντζῆς μὴνύειν τε ἐθέλων τῷ βασιλεὶ τὰ δρώμενα καὶ ἅμα ἀνυπόπτος τῷ Συργιάννῃ δοκεῖν πρόφασιν τινα δαιμονίαν ἐπλάτατο καὶ πάνυ βαθεῖαν. Προσιῶν γὰρ ἐφασκεν αὐτῷ συνθήκας ἔχειν δύο τινῶν οἱ περὶ τὸν τοῦ βασιλέως κοιτῶνα μάλιστα τὴν προσεθρεῖαν ποιοῦνται, βεβαιωσάντων, εἰ προσηκούσης ἀδείας τύχοιεν, διαχειρισσάσθαι τὴν βασιλέα. Δούσων οὖν εἶναι πέμπειν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀναμνησθεῖν τῶν συνθηκῶν. Καὶ οὕτω λαβὼν τὸ ἐνδοσίμον ἐπεμπε καὶ ἐμήνους τῷ βασιλεὶ τὰ δρώμενα. Ἦσαν δὲ ταῦτα, ὡς ἀποροὴ διαπράξεσθαι τε τὴν μελέτην καὶ ἅμα ἑαυτῷ διατηρήσειν τὸ πόρρω γενέσθαι κινδύων. Πολὺν γὰρ αὐτῷ περιεχέσθαι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν ὄχλον καὶ μόνον οὐδέπω ἀπολελεῖσθαι. Δεῖν οὖν ἡμεροσκόπους τετάχθαι στρατιώτας τινὰς ἐν τοῖς προαστείοις τῆς Θεσσαλονίκης, ἵν' ὅταν αἰσθῶνται προσιούσας τὰς δυνάμεις μετὰ τοῦ Συργιάννου, ἐκδέξωνται μὴ φεύγοντα πρὸς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ στρατοπέδου, πρὶν γνωσθεὶς ἀπόλωμαι μὴδὲν πεπραχῶς. [P. 308] Αἰσχροὺν γὰρ ἴσως (75), δηρὸν τε μένειν κενεὸν τε νέεσθαι· αἰσχροτέρον δ' ἔτι, δηρὸν μένοντα πρὸς τῷ μὴδὲν πεπραχέναι καὶ τὸ ζῆν αὐτοῦ που πρὸς τὰς τῶν ἐχθρῶν πύλας ἀπολιπεῖν.

D Ζ'. Ἐπεὶ γὰρ μὴν ἐπιών ὁ Συργιάννης μετὰ τὴν τοῦ Κράλη καὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων βίβλα καὶ ἀπὸ μόνης τῆς φήμης καταδουλοῦτο πάντα καὶ προσδόκιμος ἦν καὶ αὐτῇ ἤδη προσβαλεῖν τῇ Θεσσαλονικῇ· ὁ μὲν τῶν Θεσσαλονικέων δῆμος μετέωρος ἦν ὅλος ταῖς γνώμας πρὸς τὴν ἐκείνου ἐφοδὸν· καὶ μελέτην πεποιήντα τὰς πύλας ἀναπετάσαντες ἀπονητὶ τοῦτον εἰσδέξασθαι προσιόντα. Ὁ δὲ βασιλεὺς βαρεῖαι ἀλγηδῶσιν ἐμερίζετο τὴν ψυχὴν καὶ τοῖς ἐς ἀπόγνωσιν συνωθεύοντα; λογισμοῖς ἀνεμέτρει

Variorum notæ.

(75) Homer. *Iliad.*, β', γ. 298.

συχνά καὶ ἀπὸ μέσης ψυχῆς καὶ ζεούσης καρδίας ἄ
 τὴν θείαν ἐπεδοῦτο βοήθειαν· καὶ νῦν μὲν ἐλπίζας
 εἶχε χρηστάς, τὴν συνήθη πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ φι-
 λανθρωπίαν μεμνημένος· νῦν δ' ἀπογνώσαςιοι λο-
 νισμοὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν πικρῶς ἐπεδόσκοντο. Ὅθεν
 ἔβω μὲν πρὸ τῶν τειχῶν ἡμεροκόπους ἐπεμψε
 στρατιώτας τριάκοντα, κατὰ τὴν τοῦ Σφραντζῆ
 προαναφώνησιν· πρὸ δὲ τοῦ λιμένος εἶχε τριήρη
 μίαν ταχυναυτούσαν, εἰς ἣν ἐμελλεν ἐλθόντος ἀπράκτου τοῦ Σφραντζῆ εἰσπηδῆσαι τε εὐθὺς ἄμα τοῖς
 ἄμφ' αὐτὸν καὶ ἀποπλευσαι τὴν ταχίστην ἐς τὰ τῶν Βυζαντιῶν βασίλεια.

Ἡ ὧς δὲ ἐγγύς τε αἱ δυνάμεις ἐγένοντο καὶ
 ἐστρατοπεδεύσαντο σταδίων οὐ πόρῳ τοῦ ἄστεος
 ἐξήκοντα, ἐπίδοξοι ὄντες καὶ ἐς τειχομαχίαν τῆ
 ὑστεραία καταστῆναι ἀπογούσας ὁ Σφραντζῆς τὴν ὀρ-
 μὴν ἦδη τελῶς ἐς τὴν τοῦ ἀποδρᾶναι μελέτην
 ἠρόνησε· καὶ τοιαύτην τινα πλασάμενος πρόρσιν
 πρόσσιεν, ὡς εἰώθει, τῷ Συργιάνῳ· καὶ βούλε-
 σθαί φησι παρεξίῳν τοῦ στρατοπέδου μικρὴν κα-
 τασκοπεύσαι τινα τὰ τεῖχη τοῦ ἄστεος, εἰ ὠπλισμέ-
 νοις ἀνδράσιν εἴη πεπορωμένα. Ὁ δὲ μηδὲν τι τὸν
 λόγον ἔχειν ὑποπτεύσας πανούργον, « Ἄπιθι, ἔφη,
 ἔσφομαι δὲ καὶ αὐτός. » Καὶ προῆει μὲν ὁ Σφραντζῆς
 ἄμα τοῖς δυοὶ θεράπυσι, οἳ τὸ φρικτὸν καὶ αὐτοὶ
 συνήδεσαν σκέμμα αὐτῷ. Ἐῖπετο δὲ μόνος ὁ Συρ-
 γιάνῳ, τοῦ Θεοῦ σφῆλκτος οἶμαι τὴν τούτου σύν-
 εσιν, ὅτε μάλιστα τὸ πᾶν ἤλασεν ἔχειν. Καὶ ὡς
 ἔδωκενὰ που σταδίους τοῦ στρατοπέδου ἀπέστησαν,
 στραφόντες ἐκεῖνοι καὶ ἰδόντες παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα
 βῆδιον ὑπὲρ τῆς τύχης τὴ σφόδρα ζητούμενον κατα-
 στᾶν κατέκοψαν περιστάνας τοῖς ξίφεσι· καὶ εὐθὺς,
 πρὶν αἰσθῆσθαι τινα τῶν τοῦ στρατοπέδου, ἔρχοντο
 σπουδῆ προσελάσαντες ἐς τὸ ἄστυ. Ὁ δὲ Κράλης ἀ-
 πογούσας τῆ ὑστεραίας σπονδᾶς πρὸς τὸν βασιλέα αἰ-
 τήσαντα πεποίηκε καὶ ὠμίλησεν ἐξίόντι καὶ δῶρά
 τινα παρ' αὐτοῦ λαθὼν οἴκαδε ἀνεχώρησε· καὶ τοῦτο
 μὲν δὴ τὸ ἔτος ἐν τούτοις ἐτελεῦτα.

plorabat; ac modo spem bonam, divina erga se
 benignitatis memor, concipiebat, modo desperatione
 vehementer angebatur. Misit tamen triginta specu-
 latores extra mœnia, ut a Sphrantze denuntiatum
 illi fuerat. In ipsius autem portus ingressu trife-
 mem celere habebat, in quam, si Sphrantzes re
 infecta redisset, se conjecturus statim cum suis
 erat et Byzantium quam celerrime rediturus.

VIII. Sed cum hostiles copię propius accessis-
 sent, et ad sexaginta fere stadia castris ab urbe
 positis postri die oppugnaturę mœnia viderentur;
 Sphrantzes conatu suo desperato cogitationem om-
 nem ex eo ad agtanda fugę consilia prorsus con-
 vertit, et ad Syrgiannem de more ingressus ejus-
 modi causam exeuuli comminiscitur. Velle se, ait,
 paululum extra castra prodire ad spectandos quos-
 dam urbis muros, numquid armatis sint completi.
 At ille nihil suspicatus mali, « Abi, inquit, sequar
 et ipse. » Præcedit igitur Sphrantzes cum duobus
 famulis 501 funesti consilii conscis; Syrgiannes
 vero solus sequitur, Deo nimirum sanam illi men-
 tem tum adimente, cum se maxime rerum potitur-
 rum somniaret. Ut autem circiter duodecim stadia
 a castris discesserant, illi conversi, cum id quod
 vehementer exoptarant a fortuna ultro suppedita-
 tum sibi cernerent, illum circumventum gladiis
 conciderunt: et statim, priusquam quisquam in
 castris rescivisset, continuo cursu in urbem se re-
 ceperunt. Postridie vero Crales re desperata imp-
 ratori petenti pacem dedit; et cum eo egresso col-
 locutus, muneribus quibusdam acceptis, domum
 retro abiit. Et hic quidem annus in his desit.

CAPUT VIII.

Latini duo episcopi de Ecclesiarum concordia disputant. Patriarcha suę et suorum sacundię
 diffusus Gregoram, quanquam laicum, advocandum censet. Hic primo silentium suadet. Deinde patriar-
 cham et selectos episcopos privatum convenit. Orationem coram iis habet, qua sententiam suam fusius
 exponit. Assentiuntur cum alii, tum Hyrrhachii episcopus. Quis vir et qualis. Constantinus Despota
 moritur.

[P. 309] A'. Τῷ δ' ἐφεξῆς (76) ἔτι ἦγον ἐκ τῆς
 παλαιᾶς Ῥώμης ἐπίσκοποι δύο (77), ὀπεσταλμένοι
 παρὰ τοῦ πάππα, διαλεξόμενοι περὶ τε εἰρήνης καὶ
 ὁμονοίας τῶν Ἐκκλησιῶν. Καὶ ἦν εὐθὺς ἰδεῖν πολλοὺς
 D

I. Insecuto anno duo episcopi vetere Roma a
 Papa delegati venerunt, ut de pace et concordia
 Ecclesiarum disputarent. Ac statim videre erat
 multos e populo zelum præ se ferro, sed non secun-
 Variorum notæ.

(76) Hic tempora confundere Gregoram observat
 Pontanus ex Cantacuzeno, lib. iv, cap. 8. Misi
 enim hi duo episcopi anno 1549, Joanne Palæologo
 et eodem Cantacuzeno imperantibus, quorum alter
 Minorita fuit Guillelmus Chissimensis, alter ex or-
 dine Prædicatorum Gaspertus Cenetensis episcopi.
 De hac legatione copiose egit Waddingus hoc anno.
 DUCANC. — Pontanus ad Cantacuzeni lib. iv, cap. 9,
 Gregoram temere et injuria reprehendit, ut tem-
 pora confundentem, atque eos legatos, qui Canta-
 cuzeno imperante Byzantium venissent, sub Andro-
 nico pluribus ante annis missos affirmantem: dig-
 nus ipse gravi reprehensione, qui ignoret an. Chr.
 1555, Andronico imperante, antistites duos Latinos

a papa Joanne XXII legatos Byzantium venisse, de
 ecclesiarum concordia acuros. Qua de re exstat
 epistola Joannis XXII, data Avenione anno Chr.
 1353, Non. Jul. Quod si Cantacuzenus de missis
 ad Andronicum legatis tacet, de missis ad se multa
 narrat, non ea est Gregoræ sed ipsius Cantacuzeni
 negligentia. Ducangius in notis Pontanum secutus
 est. BOVIN.

(77) Franciscus de Camerino, Vosprensis, seu
 Bospori *) archiepiscopus, et Ricardus episcopus
 Chersonensis. Vide Annales ecclesiast. Olorici Ray-
 naldi, ad an. 1353, num. 17, 18, 19, item ad an.
 1354, num. 4, 5. BOVIN.

* Exstat in cod. Reg. 2950, pag. 147, inter opuscula Barlaami Ἀπανθησις πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα, & πρὸς αὐτὸν
 εἶπεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βοσπόρου. BOVIN.

dum scientiam, ac temerariis et immodestis vocibus emissis ipsum etiam patriarcham ad disputandum urgere. Is vero cum nec linguam dicendi usu exercitatum haberet et suos episcopos maximam partem indoctissimos esse cerneret, tergiversabatur quidem, sed quomodo populi tumultum sedaret nesciebat. Quare et nos ad id certamen suscipiendum cohortandos putabat, qui linguam aliquo orationis apparatu instructam haberemus, quamvis in sacrum catalogum non inscripti essemus. Ego vero primum vehementer urgebam ac monebam, **502** ut taceret et eum habitum præ se ferret, in quo inesset majestas quædam et prudentis animi species appareret, Latinorum videlicet postulationem contemnentis; neque enim disputatione esse opus in præsentia. At cum rursus cogitarem silentium fere suspicione non carere, sed in eorum qui foris versarentur, animis varias et multiplices cogitationes excitare ac spargere, eorum præsertim, qui nec linguæ nec animo imperare didicissent, patriarcham et episcopos quosdam selectos privatim conveni et meam sententiam ad hunc fere modum apud eos exposui :

II. • Equidem ita sum animatus, ita ad hoc certamen nihil mihi alacritatis deesse sentio, ut non modo linguam, sed animum etiam, radicem et fontem eloquii, simulque largitorem et dispensatorem rerum dicendarum, paratus sim exacuere. Cum autem plerosque, priusquam res postulet, audacter et magnifice loqui et in ea esse opinionem videam, ut et tempora et res ipsas voluntati suæ statim socias concurrere, imo obviam occurrere arbitrentur, vereri mihi subit, ne ubi res et tempus postularit, arma ultro adversariis tradant, atque eadem pœna multandi sint, qua desertores. Nam ubi ambitio imperitiæ alumna, omni opportunitatis ratione neglecta, modestiæ limites insolenter transiit, ibi etiam eum sequi exitum, qui primis inceptis repugnet, non est mirandum. Enimvero illi haud cogitant, non linguam temporibus, sed tempora **503** ipsa linguæ moderari et efficaciam largiri; ac neminem quidem tuba Tyrrena vocaliorem esse: tamen illam quoque una cum aeris ictu consumere et amittere vim omnem oblectandi, nec ullum sui fructum relinquere sono ipsi superstitem. Non autem committendum esse prudentibus, ut subito motu ac temerario incitati ultro sibi periculum arcessant, inter omnes constare abitor, et nos orationis progressu declarabimus. Sicut enim duobus exercitiis ad pugnam instructis alterius consilium alterius viribus sic præstat, ut eas sibi ipsis funestas efficiat, et vice versa; ita etiam hic fit. Si prius quam probe ac diligenter disputationes meditati fuerimus, adversariis occurramus, cum ignominia tandem discedemus. Neque vero mihi quisquam dicat, multos sæpe repentino impetu elatos et quæ in mentem venissent effatos victoriam ob-

των του δήμου ζήλον μὲν λαμβάνοντας, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν δὲ, καὶ πρόχειρόν τινα καὶ ἀταμειυτὸν προτείνοντας γλώσσαν καὶ πρὸς γε εἰ: συνωθούοντας καὶ αὐτὸν γε τὸν πατριάρχην ἐς διαλέξεις. Ὁ δ' οὐτε τὴν γλώσσαν ἔχων ἠκονημένην ἐκ τῆς τῶν λόγων ἀσκήσεως, καὶ ἅμα τοὺς πλείστους τῶν περὶ αὐτὸν ἐπισκόπων ἡμαθία συζώντας πλείστη κατανοῶν ὑπεστέλλετο μὲν, οὐκ εἶχε δ' ὅπως ἀναγκαιότητι τοῦ δήμου τὸν θόρυβον. Διὶ παρακαλεῖν ἔγνωκε δεῖν ἐς τὴν τοιαύτην παράταξιν καὶ ἡμᾶς, τοὺς ὑπλισμένῃ μὲν ἔχοντας γλώτταν ἐκ τῆς τοῦ λόγου παρασκευῆς, ἔξω δὲ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου τυγχάνοντας. Ἐγὼ δὲ τὰ μὲν πρῶτα πολὺς ἦν ἐγκείμενος καὶ παραινῶν σιωπᾶν καὶ σχήματι χρῆσθαι μεγαλοπρεπέϊ τινι καὶ νοῦν ἐπαγγελλομένῳ, μηδενὸς ἀξίαν λόγου τὴν τῶν Λατίνων νομιζόντα πρόκλησιν, λόγους τῆς χρείας οὐκ ἀναγκαιῶς ἀπαιτούσης ἐνταῦθα. Ἄλλ' ἐπειδή περ οὐκ ἀνύποπτον αὐθις ἐώρων ὡς τὰ πολλὰ διατελοῦν τὸ τῆς σιωπῆς, ἀλλὰ πολλαπλοῦς καὶ πολυσχιδεῖς βλασάνον καὶ διανέμον τοῖς ἔξω τοὺς λογισμοὺς, καὶ μάλιστα τοὺς τοιοῦτοισι, [P. 310] οἱ γινώμην καὶ γλώσσαν ἠκῆσαν ἀταμειυτὸν, ἐπολαδῶν ἰδίᾳ τὸν τε πατριάρχην καὶ τινὰς τῶν ἔλλογιμων ἐπισκόπων τὴν ἑμαυτοῦ γνώμην ἐπεδειξάμην, τοιαῦτά τινα διεξελοῦν ἐπ' αὐτῶν

Β'. • Ἐμοὶ μὲν οὕτως ἔχειν πρὸς τὴν παροῦσαν ἀμιλλάν καὶ οὕτω προθυμίας οὐδὲν οὐδαμῆ γε ἔλλειπειν ἔπεισιν, ὥστ' οὐ γλώτταν μόνον ὀπλιζέιν περιέστιν, ἀλλὰ πρὸς γε ταύτης καὶ γνώμην αὐτὴν, ρίζαν ταύτην οὖσαν καὶ πηγὴν τῆς γλώττης καὶ ἅμα χορηγὸν καὶ πρῦταν τῶν λεγομένων. Ὀρῶντι δὲ τοὺς πολλοὺς πρὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς χρείας μεγάλην τινὰ καὶ θρασεῖα προεξιμένους τὴν γλώτταν, καὶ τῷ σφῶν αὐτῶν βουλομένῳ ἅμα καὶ τοὺς καιροὺς εὐθὺς καὶ τὰ πράγματα σύνδρομά τε καὶ πρόδρομα γίνεσθαι οιομένους, δεδιέναι μοι ἔπειτα, μὴ τῆς χρείας καὶ τοῦ καιροῦ παραστάντο; λειποταξίου δίκην ὀφλήσωσι, τῶν ὀπλων ἐκόντες τοῖς ἐναντίοις περὶ ἀπείριαν ἔλιν ἐνδουσαμένη τὴν ἀωρίαν τῶν ὄρων καταχορεύει τῆς εὐταξίας, ἐκεῖ καὶ πέρας ἀκολουθεῖν τοῖς προοιμίῳ ἐπιεικῶς ἀντιστρατευόμενοι, οὐδὲν ἀπεικός. Οὐδὲ γὰρ, ὡς εἴκειν, εἰδέναι ἔπειτα τοῖς τοιοῦτοισι, μὴ τὴν γλώτταν δύνασθαι καθιστᾶν τοὺς καιροὺς ἀνυσίμους, τοὺς δὲ καιροὺς τὴν γλώτταν οὐδ' ὅτι Τυρσηνικῆς σίλπιγγος οὐδεὶς ἀνδρῶν μεγαλοφωνότερος ὁμοῦ δ' ἔμως τῷ πληγέντι ἀέρι καὶ αὐτὴ δαπανᾷ καὶ λύει τὸ κράτος τῆς τέρφως, εὐδὲνα καρπὸν τοῖς ἔπειτα καταλείπουσα τῆς ἡχοῦς μονιμώτερον. Ὅτι δ' οὐ χρεῶν ὁμοῦ καὶ τοὺς ὄσοι γε βαθεῖαν ἀβλακὰ διὰ φρενὸς καρποῦνται, παραλόγοι; ἐπομένους ὄρμαῖς ἐς αὐθαιρέτους ἰέναι κινδύνους, δῆλον οἶμαι τοῖς ἅπασιν εἶναι. δηλώσομεν δὲ καὶ αὐτοὶ προλόντες. Ἄσπερ γὰρ δυοῖν στρατοπέδοι ἐς μάχην ἀποκριθέντων ἡ τοῦ ἐνὸς εὐδογλία φθοροποιῶν τινα θατέρῳ χορηγεῖ τὴν δύναμιν βουλομένην κακῶς καὶ τοῖς ἀντιῶν αὐθις, οὕτως κἀνταῦθα εἰ πρὶν καλῶς ὁμοῦ καὶ συνετῶς ἐτκέρθαι

πρὸς διαλέξεις καὶ ἡμεῖς ἀπαντήρημεν τῶν ἐναντίων, ἄψεται πρὸς αἰσχύνην ὀρώσι χρῆσθαι τοῖς τῶν κακῶς δεδογμένων πέρασι. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις, ὡς πολλοὶ πολλάκις ὁρμαῖς ὀβριότερα τοῦ θέντος τὴν ἡγεμονίαν τῆς γλώττης ἔγκραχειρότερος νίκης καὶ τροπαίων κληρονόμοι γεγένηται. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ κανόνα καὶ στάθμην εὐνομίας ἡγεῖσθαι χρεῶν ἀστάθμητον πρᾶγμα· ἔπειτα οὐδὲ τὴν ἀπερίσκεπτον ἴσμεν ὁρμὴν οἰκοθεν φέρουσάν ποτε τὰ τῆς νίκης ἐφῆδια· ἀλλὰ τῆς τῶν ἀντιπαρατιζομένων μείζονος κακοουσίας ὕλην παράδοξον χορηγησάσης πολλάκις ἐς τὸ κοροθοῦν τῇ ἀντιστρατηγῇ θρασυτέρῃ, ἐς τὴν τοῦ βελτίονος μοῖραν ἀπηνεχέσθαι ἔδοξε καὶ τὰ φαῦλα· ὡσπερ αὖ πολλάκις τῶν ἀντιπάλων συνειτώτερον [P. 311] βούλευμα παρήλασε καὶ τοὺς ὀρθῶς βεβουλευέσθαι ὁδῶντα. Ἀδῆλος γὰρ ὄντος τοῦ μάλ्लιοντος ἔγχωρεῖ καὶ τοιαῦτα συμβαίνειν ἐπίσσει. Ἄλλ' ἡμῖν γε οὐ νόμον ποιῆσθαι δῆπου χρεῶν παραλύγων κατορθωμάτων κατάλογον· καὶ μάλιστα νῦν, ὅποτε περὶ τοῦ τῆς εὐσεβείας κράτους τὰ παλαιάματα διακινδυνεύεται. Τούτων γὰρ εἰνεκα παρελήλυθα· συμβουλευέσθαι δὲ συμφέροι ἐνόμισα καὶ τῇ παρουσίᾳ χρεῖσθαι ὅσον ἔξεστι καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν. Εἰ δ' ὀρθῶς ἢ μὴ, σκοπεῖν λείπειται. Οὐδὲ γὰρ νομοθετήσοντας ἤκομεν, οὐδ' ἀποφαντικῶς τὰ ἡμέτερα λέξιν δόγματα. Ἄλλ' ὥσπερ πάλαι ταῖς ἀριστοκρατουμέναις ἐγίνετο πόλεσι, οὕτω καὶ ἡμῖν ἐράνου δίκην τὰ τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸ περὶ ἐπιτρέχοντα συνεισφέρειν ἔδοξε δίκαιον. Ἄ τούτων λέγειν προήγηθα τήμερον, ἀπαφῶρευσις ἐστὶ μὴ πάντας αὐτονομία βουλήσεως βέοντας ὑμῶσε χωρεῖν ἐς διαλέξεις καὶ ἀπαντήσεις τῶν ἐξ Ἰταλίας ἰόντων· ὅπου γε μὴδὲ τοῖς προεδρεύουσι καὶ τιμῆς τοιαύτης ἡξιομένοις, πρὶν μετ' ἀλλήλων τὸν τῆς διαλέξεως ἐσκέσθαι σκοπὸν, χρεῶν ἀπαντᾶν· εἰδότες, ὅτι πρᾶξις πάσα καὶ λόγος ἅπας ἔχει σκοπὸν καὶ τέλος, πρὸς δὲ βλέποντας τὸν τε πρᾶττοντα καὶ λέγοντα τὴν τε πρᾶξιν ἑμοῦ καὶ τὸν λόγον εὐθύνην προσήκει. Τούτου δ' ἀπόντος κίνδυνον εἶναι, μάταιον σπουδῆν τε πᾶσαν καὶ πόνον ἅπαντα νομίζεσθαι. Οἷον ὁ πλέων οὐ τοῦτο βούλεται καὶ τοῦτ' ἔχει σκοπὸν, ὅπερ ἐργάζεται, ἀλλ' ἐκείνο μᾶλλον, ὃ ἔνεκεν ἐργάζεται ὅπερ ἐργάζεται. Κέρδους γὰρ ἔνεκα, καὶ οὐ τοῦ κύμασι καὶ πνευμάτων βίαις διακυβεύειν τὸ ζῆν, ἀνάγει τὴν ναῦν. Καὶ ὁ τοξότης δ' ὁμοίως· οὐκ αὐτὸ καὶ αὐτὸ τὸ τοξεύειν, ἀλλὰ τοῦ βαλεῖν τὸν πολέμιον εἶνεκα τοῦτο προήρηται. Ἐνταυθοῖ δ' οὐχ ὀρῶ, τίνοις εἶνεκα κέρδους καὶ πρὸς τίνα βλέπων σκοπὸν διαλέγεσθαι ἂν τις ἔλοιτο, εἰ μὴ τ' αὐτοὶ τοῖς ἡμῶν, μὴ θ' ἡμεῖς τοῖς αὐτῶν συνθέσθαι βουλήμασι ἐγνωμεν πρόποτε, κἂν πάντες φῶσι λίθοι, κἂν πάντα φυτά. Ἔτι μὴν καὶ τῶν ἀσωπιάτων ἂν εἴη καὶ πόρρω που τοῦ προσήκοντος πορευόμενον λόγου, τοὺς μὲν Ὀλυμπιάσι ἀγωνιστάς, καὶ ὅσοι γῆς ἔνεκα σταδίας ἀμφισθητοῖσι, καὶ εἰ τις λωποδυσίαις ἀλλοκοίτο, τοῦτοις εἶνεκα πᾶσιν Ἑλληνοδικὰς τινὰς καὶ κριτάς ἀρβυλαίς προκαθίζειν, ὡς μὴ λάθῃ παρσάρβυλαι· ὁ τοῦ δικαίου κανὼν, μᾶλλον δ' ἵνα μὴ ἀνήνυτον ἔχη τὸν δρόμον ἢ τῆς ἀμφισθητήσεως· ἔρις, μηδενὸς προκειμένου κανόνος καὶ στά-

tinuisse. Primum enim ea res, quæ neque modum neque rationem in se ullam habet, modus et ratio æquitalis ducenda non est. Deinde satis scitur, inconsideratum impetum non suapte natura parere victoriam : sed, si adversariorum major stultitia occasionem rei bene gerendæ præter opinionem præbeat contrariæ audaciæ, eo casu malas quoque res bonarum rerum locum occupare ; sicut vicissim major sæpe adversariorum prudentia eos etiam, qui bene suis rebus consuluisse 504 videntur, superat. Nam cum res futuræ incertæ sint, nihil obstat, quo minus interdum etiam tale aliquid usu veniat. Sed fortuito successuum enumeratio non debet apud nos legis loco esse, nunc præsertim, cum de religionis victoria sit certandum. B Enimvero hac de causa prodii, quod et me ipsum putaverim, si utile consilium darem, quidquid in me opis foret in rem præsentem esse contributurum. Id autem rectene an secus facturus sim, consideretur. Neque enim legum ferendarum gratia adsumus, aut ut nostra decreta firma et inconcussa haberi velimus ; sed ut olim in liberis civitatibus fiebat, ita et nobis quæ in mentem pro tempore venissent velut stipem conferre visum est. Is vero hujus nostræ orationis scopus est, ut dehortemur, ne quisvis pro suo libito cum iis qui ex Italia venerunt temere congrediatur et disputet ; cum id ne præsulibus quidem et viris ea auctoritate præditis concedendum esse videatur, priusquam inter sese disputationis scopum et finem considerarint ; quippe C qui sciunt, omni sive actioni sive orationi scopum ac finem aliquem esse propositum, ad quem is qui vel agit vel disserit collinare et suam tum actionem tum orationem dirigere debeat. Quod nisi fiat, periculum est, ne omne studium, omnis labor inanis et irritus habeatur. Veluti is qui navigat non id vult, nec scopum sibi proponit id quod agit ; sed illud potius, cujus causa id ipsum agit. Lucri nimirum causa, non autem ut ventorum et fluctuum arbitrio de vita 505 dimicet, e portu solvit. Eodem modo sagittarius non ideo sagittas emitit, ut ventum verberet ; sed ut hostem sternat, id facit. Hic vero cujus emolumentum spe, quo fine proposito, quisquam disputare cum Latinis velit, equidem non video, si D nec ipsi nostris, nec nos illorum decretis assentiri unquam decrevimus, vel si omnes hoc lapides, omnes stipites dicent. Deinde absurdissimum et ab omni ratione alienissimum fuerit, iis qui in Olympiis certant et in stadio decurrunt, aut qui furti arguuntur, ad Hellanodicas et incorruptos iudices esse provocationem, ne justitiæ regula furtim declinet ac fallat, aut litis disceptatio frustra procedat, nulla regula aut norma adhibita, ad quam disceptantium rationes exactæ litem fluiant : eos vero, qui de rebus divinis disputaturi et in longissimo illo stadio maximam cladem animis et corporibus minitante decursuri sunt, nullum habere iudicem, qui utriusque partis verba expendat, ac illa quidem victricia pronuntiet, illa vero ut inania

et importuna explodat et ex choro veritatis expungat: sed eos non aliter facere, ac si qui, verbi gratia, de limitibus agrorum disceptantes primum conviciis de victoria certent, deinde litis dirimendæ potestatem manibus et lacertis permittant, ut is vincat, 506 qui robore firmior alterius capiti vel lapidem incusserit, vel pugno impactio lethalem plagam inflixerit; vel denique, si ita fors ferat, gladio per latus adacto adversarium suum e vivis quam celerrime sustulerit. Quod si duæ partes sumus, qui contendimus, nec tertium veritatis arbitrum, qui iudicem habere possumus, eaque de causa alterutris de controversia pronuntiandum est, nos illorum esse iudices, non illos nostri oportet. Nostrum enim dogma illi non minus quam nos rectum esse concedunt. Additamentum autem ab ipsis excogitatum et illam a recta via aberrationem soli illi reprehensione vacare existimant; nobis autem minime istuc videtur. Pendente itaque lite, dum quaeritur, an nova illorum opinio admittenda sit, iudicare et pronuntiare nostrum fuerit, non illorum, qui rei sunt. Quod si illi se magni Petri sedis successores et hæredes esse dicunt, idque telum in nos vibrant, ut nubes fulmina, eaque ratione nos, causa indicta damnata, opinionum suarum ministros et executores esse oportere opinantur; id niqum curandum est. Ob hoc enim majore odio et aversatione digni sunt, quod aliter quam sancta sede dignum sit egerunt. Neque enim Clementem et cæteros quæ vellent dogmata statuere jussit Petrus; sed ea ligare, quæ liganda essent, et ea solvere, quæ solvenda essent. At isti, iis quæ omnibus sacris conciliis statuta et decreta sunt neglectis, ea fecerunt, quæ 507 ipsis solis placuerunt. Deinde nec morem bene olim constitutum et ab ipsis tum imperatoribus tum Ecclesiæ doctoribus antiquitus confirmatum negligi decet. Est enim in more positum, cum in Ecclesia certamina de dogmatibus moventur, omnes communi edicto et decreto Ecclesiæ propugnatores citare, nec eos tantum, qui evangelici praconii causa metropoles ubique gentium sortiti sunt, sed patriarchica etiam auctoritate præditos: ut sunt Alexandrinus, Hierosolymitanus et Antiochenus antistes: quibus non accessitis, locus dabitur turbandæ concordiae nostræ quibusdam quasi fluctibus ac procellis et Ecclesiæ ver in hiemem commutandi. Nam si olim Theodoretus, Cyri episcopus, unus quidem ille, nec patriarchali dignitate ornatus, nec alioqui sedem illustrem obtinens, tantum contentionis incendium excitavit, ut cum plurimi episcopi ex Europa et Asia Ephesum convenissent, illius sumi molestias longo tempore sentirent: quanto magis tanta episcoporum et patriarcharum absentium multitudo contra nos paucos infestam linguam exacuet et plurimas discordiarum faces ventilabit? Præterea ii qui disputant sic statuunt, syllogismum instrumentum esse, quod ipsis ad conficiendum opus suum ita conducatur, ut ligo fossori et remus nautæ. Eum

Α θμης, πρὸς ἃ παραμετρηθέντες οἱ τῶν ἀνταγωνισ-
μένων λόγοι τῆς ἔριδος ἀπαλλάξονται· τοὺς δὲ τῶν
περὶ Θεοῦ λεγομένων κοινολογεῖσθαι βουλομένους καὶ
οὕτω μέγιστον διανύειν τὸν διαύλιον καὶ μέγιστην ἐπι-
σειόντα βλάβην ψυχῆς; [P. 312] ὁμοῦ τε καὶ σύμασι,
τοῦτοις δὲ μηδὲνα προκαθίζειν κριτὴν, ἃ; ἀντὶ τῆς
ἐκατέρων βασιλεύων λεγόμενα τοῖς μὲν τὴν νικῶσαν
χαρίζεται ψῆφον, τὰ δ' ὡς ἀνεμίαια καὶ κρηνώδη
παρακρούσθηται τε καὶ τοῦ χοροῦ διαγράφῃ τῆς ἀλη-
θείας· ἀλλ' ὅμοια ποιεῖν ἑκαίνους, οἱ περὶ γῆς ὄρων,
ὡς ἔπος εἰπεῖν, πρὸς ἀλλήλους μαχόμενοι πρῶτα
μὲν ταῖς ἀπὸ γλώττης λοιδορίαις περὶ τῆς νίκης
διαγωνίζονται, εἶτα βραχίονι καὶ παλάμῃ τῆς ἀπα-
λαγῆν ἐπιτρέπουσιν, ἃ; ἀν' ἐπικρατέστερος κατα-
στάς ἢ λίθῳ θατέρου πατάξῃ τὴν κεφαλὴν, ἢ κον-
B δύλῳ τρώσῃ καιρίαν, ἢ τυχὸν οὕτωςι πως ξίφῳ
παρὰ πλευρὰν ἐλάσας ἐναρθῆμιον τοῖς; ἄδου καθεύ-
δουσι τάχιστα τὸν ἀνταγωνιστὴν ἀποδείξῃ. Εἰ δὲ
δυσὶν ὄντων ἡμῶν τῶν ἀμφισθετούτων μερῶν τρί-
τον οὐκ ἔστιν εὐρόντας προενεγκεῖν ἐπόπτῃν καὶ
πρύτανιν τάληθους, καὶ δεῖ διὰ ταῦτα θάτερον τῶν
μερῶν ἐπικρίνειν τοῖς λεγομένοις, ἡμᾶς εἰδει κριτῆς
αὐτῶν εἶναι καὶ οὐκ αὐτοὺς ἡμῶν. Τὸ μὲν γὰρ ἡμί-
τερον δόγμα παρ' ἀμφοτέρων, ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν,
ὁμοίως εὐ ἔχον ὁμολογεῖται. Τῆν δὲ παρ' αὐτῶν και-
νοτομηθεῖσαν προεβήκη καὶ τῆς εὐθείας παρεκτρο-
πὴν μόνοις αὐτοῖς ἀκατηγόρητον εἶναι δοκεῖ, ἡμῶν
δὲ καὶ μάλα ἥκιστα. Μετεώρου τοίνυν τῆς ζητήσεως
οὐσης, εἰ χρὴ κοινωνεῖν αὐτοῖς τοῦ καινοτομήματος;
ἐς ἡμᾶς τὸ κρίνειν καὶ ἀποφαινεσθαι περιήκει καὶ
C οὐκ εἰς αὐτοὺς, ὁπευθύνου; γε ὄντα;. Εἰ δὲ τῆς τοῦ
μεγάλου Πέτρου καθέδρα, αὐτοὶ διάδοχοι καὶ κλη-
ρονόμοι γενέσθαι φασὶ καὶ τοῦτ' ἐπισείουσι καθ' ἡ-
μῶν, καθάπερ τὴν νέφη τοὺς κεραυνοὺς, κίνεσθαι
τιῶν σφισι δοξάντων αὐτοτρογῶς ἡμᾶς κατὰ τὸν τῶν
ἀκρίτων νόμον ἀξιοῦσι γενέσθαι, φροντίζειν οὐ χρὴ.
Διὰ γὰρ τοῦτο μάλλον μεμισήσθαι καὶ ἀπειστήθαι
δίκαιοι, ὅτι τῆς τοῦ θρόνου τιμῆς ἀναξίως ἐπεπρά-
χασαν. Οὐ γὰρ ὅσα βούλοντα; ταῦτα καὶ δογματί-
ζειν ἐκέλευσε Κλήμεντι καὶ τῶν ἐφεξῆς διαδόχοις ὁ
Πέτρος, ἀλλ' ὅσα δεῖ (φρσὶ) δεσμεῖν καὶ λύειν αὐθις
ὅσα δεῖ. Οὗτοι δὲ τὰ πάσαις ταῖς ἀγλαῖς βεβαω-
θέντα καὶ κυρωθέντα συνόδοις παραδραμόντες εἰς
ἔργον ἐξήνεγκαν, ἃ μόνοις αὐτοῖς; βουλομένοις
D ἦν. Ἐπειτα οὐδὲ τὸ πάλα καλῶς κρατήσαν ἔθες
καὶ παρὰ τὴν βασιλείαν παρὰ τὴν τῶν διὰ-
σκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἄνωθεν κυρωθὲν παραρῶ-
σθαι δίκαιον. Ἔθος γὰρ, ὅποτε περὶ δογματικῶν
ἀγῶνες τῇ Ἐκκλησίᾳ καθίστασθαι μέλλουσιν, πί-
τα; διὰ κοινοῦ θεσπίσματος καὶ ψηφίσματος τοῖς
τῆς Ἐκκλησίας προμάχους καλεῖν, οὐ μόνον ὅπου
τὰς πολλαχῇ τῆς γῆς διέλαχον μηροπέλαις εὐαγγε-
λικῶν κηρύγματος ἕνεκα, ἀλλὰ κα; ὅσοι πατριάρχῃν
ἐξίαν περικείνται· τὸν τε Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολί-
μων φημι καὶ τὸν τὴν Ἀντιόχου διέποντα· οἱ χῶρον
ἔξουσι μὴ κληθέντες [P. 313] ἀλόου; καὶ κλύθωνας
κατὰ τῆς ἡμῶν ὁμορφίας ἐγεῖραι καὶ εἰς χειμῶνα τὸ
τῆς Ἐκκλησίας ἕνα μεταβαλεῖν. Εἰ γὰρ πάλα; θεο-
δωρητός, ὁ τῆς Κύρου ἐπίσκοπος, εἶ, ὃν καὶ οὐδὲ

πατριαρχικήν ἀξίαν περιεχόμενος, οὐδ' ἄλλως ἐπίσημον ἔχων θρόνον, τοσαύτην φιλονεικίαν ἀνῆψε κάμινον, ὥστε πλείστους ὄντας τοὺς ἐξ Ἀσίας τε καὶ Εὐρώπης ἐν τῇ κατ' Ἐφέσον ἀβροισθέντας συνόδῳ μακρὸν μετασχεῖν τοῦ καπνοῦ· πολλῶν ἂν βῆον ὀλίγους ὄντας ἡμῆς πλείους ὄντες οἱ μὴ παρόντες ἐπίσκοποι τε καὶ πατριάρχαι ταῖς τε ἀπὸ γλώττης καταδράμοιεν λοιδόροιαις καὶ πολὺν καθ' ἡμῶν ἀναφλέξαιεν τὸν τῆς φιλονεικίας πυρτόν. Ἄλλως τε καὶ τοῖς διαλεγόμενοις ὄργανον εἶναι νομίζεται τὸν συλλογισμὸν εἰς τὴν τοῦ περιεχομένου κατασκευὴν, καθάπερ τὴν σκαπάνην τῷ σκαπανεῖ καὶ τὴν κώπην τῷ πλέοντι. Ὁ καὶ παρ' αὐτοῖς δὴ τοῖς Ἰταλῆς, εἴπερ ἄλλο τι, σπουδαζόμενον ἴσμεν (78). Ἐνταυθοῖ δὲ χώραν οὐκ ἔχον ἐπίσκοπον τὸν συλλογισμὸν, ὅσπερ τὸν κατ' ἐπιστήμην τὴν ἀποδεικτικὴν, οὐτε μὴ τὸν κατὰ τὴν διαλεκτικὴν τέχνην, περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν τῆς θείας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος τῆς ζητήσεως οὕσης. Εἰ γὰρ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀπόδειξιν ὁμολογουμένων τε καὶ ἀναποδείκτων δεῖσθαι προτάσεων καὶ γνωριμωτέρων τοῦ συμπέρασματος ἔπεται, αὐταὶ δ' ἢ ἐπαγωγῆ, ἢ αἰσθήσεως, ἢ ἔμπειρίᾳ γίνονται φανεραὶ· οὐκ ἔστιν ἄρα συλλογίζεσθαι κατ' ἐπιστήμην τὴν ἀποδεικτικὴν ἐνταυθοῖ. Δυσθεωρήτους γὰρ τοὺς περὶ τῶν θείων εἶναι λόγους καὶ μάλα ἀκαταλήπτους· καὶ τοῦτο δεικνύται μὲν ὡς περὶ τοῖς ἡμετέροις, οὕτω δὲ καὶ τοῖς θύραθεν θεολόγοις, τοῖς τε ἄλλοις καὶ οὐκ ἦστον Πλάτωνι τῷ Ἀρίστωνος. « Θεὸν γὰρ, εἰ φησὶ, εἰ νοῆσαι μὲν (79) χαλεπὸν, φράσαι δ' ἀδύνατον. » Ὁ δὲ μικρὸν ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος ἡγησάμενος (80) ἐν τοῖς περὶ θεολογίας λόγοις οὕτως πῶς ἐπιδορθοῦνταί λέγων· « Θεὸν φράσαι μὲν ἀδύνατον (81), ὡς ὁ ἐμὲς λόγος· νοῆσαι δὲ ἀδυνατώτερον. » Τὸ γὰρ νοηθῆναι τάχα ἂν λόγος δηλώσειεν, εἰ καὶ μὴ μετρίως, ἀλλ' ἀμυδρῶς γε τῷ μὴ πάντῃ τὰ ὤτα διεφθαρμένῳ καὶ νωθῶν τὴν διάνοιαν. Τὸ δὲ τοσοῦτον πρᾶγμα τῇ διανοίᾳ περιλαθεῖν πάντως ἀμήχανον καὶ ἀδύνατον, μὴ ἔτι τοῖς καταβεβλακυσμένοις καὶ κάτω νεύουσις, ἀλλὰ καὶ τοῖς λίαν ὑψηλοῖς τε καὶ φιλοθεοῖς καὶ ὁμοίως πάσῃ γεννητῇ φύσει καὶ οἷς ὁ ζῶστος οὗτος ἐπιπροσθεῖ καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν· οὐκ οἶδ' ἂν, εἰ μὴ καὶ ταῖς ἀνωτέρω καὶ νοεραῖς φύσεσι. Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντος οὐθ' ὁ συλλογίζεσθαι θέλων ἐν τούτοις [P. 314] οἶδεν ἂν συλλογιστεται, οὐθ' ὁ ἐρωτῶν εἰσεταί ἄπερ ἀκούσειεν. Ὅτι μὲν οὖν ἥκιστα χρήσιμος ὁ κατ' ἐπιστήμην ἀποδεικτικὴν ἐνταυθα συλλογισμὸς, δῆλον· ὅτι δ' ὁμοίως καὶ ὁ κατὰ τὴν διαλεκτικὴν τέχνην ἀρχεῖος, ἐνδύζουρος καὶ ἀμφιβόλους ἔχων τὰς προτάσεις, ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἔσται δῆλον. Φησὶ γὰρ ὁ Νύσσος Γρηγόριος, ὅτι (82) Τὸ κατὰ τὴν διαλεκτικὴν τέχνην διὰ συλλο-

porro nos Italii, ut quidquam aliud, studio esse novimus. At eidem locum hic nullum esse scimus; sive is scientiam per demonstrationem pollicetur; **508** sive a probabili disserendi ratione profisciscatur: cum hic de Deo ei vitæ principio ac fonte divina Trinitate agatur. Nam si sci nificata, quam vocant, demonstratio propositiones certas et per se claras requirit et conclusionem notiores; hæc vero aut inductione aut sensu aut experientia sunt evidentes; hic utique demonstratione scientifica ratiocinari non licet. Cognitu enim difficiles perceptuque arduæ sunt rationes divinarum rerum; idque ut a nostris, ita etiam ab exteris theologis demonstratur cum aliis, tum maxime a Platone, Aristonis filio. « Deus, inquit, vix mente concipi, verbis autem exprimi nullo modo potest. » Quod, ut parvum, magnus ille theologus Gregorius in suis de theologia disputationibus ita correxit: « Deus mea quidem sententia explicari nullo modo potest, intelligi vero multo minus. » Quod enim mens intellexerit, lingua forsitan declarabit, ut non satis explicite, at obscure, ei nimirum qui non omnino auribus captus, nec ingenio hebes sit. At tantam rem animo complecti nulla arte, nulla ratione queant, non modo stupidi et hebetes humique defixi, sed ne acutissimi et ingeniosissimi quidem et in cœlum animis intenti. Hæcbit ex æquo omnis genita natura, quam caligo circumdat, cui crassa hæc caro ad rei perspicentiam obstat. Atque haud scio an etiam supernis et intelligentibus naturis id sit negatum. Quod cum ita sit, nec is qui in his ratiocinari **509** vult quid ratiocinetur novit; nec qui percontatur, sciet, quid audierit. Minime igitur esse utilem hac in re eum syllogismum, qui demonstratione fit, perspicuum est. Æque autem inutilem esse syllogismum dialecticum, cujus propositiones opinionibus probabilibus et ambiguis nituntur, ex iis quæ subjiciemus constabit. Sic autem ait Gregorius Nyssenus: Nostrorum dogmatum per artem dialecticam et syllogisticam atque analyticam doctrinam confirmatio, cum ad veritatem demonstrandam infirma sit et suspecta, id orationis genus relinquimus. Omnibus enim perspicuum est, dialecticas argutias pares in utramque partem vires habere, tam ad eversionem D veritatis, quam ad mendacii accusationem. Unde fit, ut ipsam veritatem, quando tali arte profertur, suspectam sæpe habeamus, quasi ea quæ in his versatur solertia oculos mentis nostræ perstringat et a veritate avertat. Si quis autem simplicem expositionem et omni quasi amictu nudam admittit orationem; observata serie ipsius sacrarum Littera-

Variorum notæ.

(78) Græci Latinis theologis passim objeunt istud cacoethes argumentandi per syllogismos. Vide adnotata ad Vitam Gregoræ. BOIVIN.

(79) Justinus Martyr in Parmenico ad Græcos hæc verba non Platoni, sed Mercurio tribuit. Ἐρμούδου δὲ, inquit, σαφῶς καὶ φανερώς λέγοντος, Θεὸν νοῆσαι μὲν ἔστι χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον. Idem et ininus in *Apoloia* 1, hæc, quæ fere idem sonant,

Socrati tribuit, τὸν δὲ Πατέρα καὶ Δημιουργὸν πάντων οὐθ' εὐρεῖν βῆδιον, οὐθ' εὐρότα εἰς πάντας εἰπεῖν ἀσφαλές. BOIVIN.

(80) Vide notas Billii ad illud Gregorii Nazianzeni dictum. BOIVIN.

(81) Gregor. Naz. orat. 2, De Theologia. BOIVIN.

(82) Ὁμολογοῦμεν γὰρ ἀνεπαίσχυντος ἡμεῖς, μήτε τινὰ λόγον διὰ βῆτορικῆς τευρηγίαν ἐπι τοῖς

rum doctrinæ, pro virili verba faciemus, atque ista explicabimus. Quod si et nobis sanctorum Patrum scriptis niti et his armis cum adversariis pugnare necessarium esset; simplicem et ipsi secuti rationem dilucidioribus scripturis uteremur; iis nempe, quæ evidentem et irrefragabilem sensum lectoribus ostenderent, non autem obscuris, nec iis quæ propter **510** multiplicem vocum significationem dictionisque ac verborum tenebras et ambiguitatem, in plures sententias accipi possent. Sæpe enim in sacra Scriptura verbis quædam obscuris involuta occurrunt; quod et consentaneum est. Ut enim regum thalami, aliaque quæ sancta et magno in pretio ab hominibus habentur, aliis atque aliis velis occultantur, ne aut profano vulgo exposita contaminentur, aut quia omnibus absque labore pateant contentui sint; sit etiam plurimæ sacræ Scripturæ loci, præsertim in quibus arcana quamvis doctrina continetur, tanquam velis quibusdam, absconduntur ejusmodi verbis, quæ multam caliginem secum trahunt, et tenebras sibi latibulum¹ ponunt et in circuitu suo tabernaculum sibi ipsis. Monent et sancti Patres, Basilius, Chrysostomus, Maximus et Cyrillus, non ea omnia verba, quæ in omni materia eundem sonum edunt, statim eodem modo accipienda esse; neque mentem in verbis prorsus defendendam, sed propositi arguendi sententias intuendas, et scopum atque propositum Scripturæ ejus in qua versentur exquirendum, uti deceat, et personis atque temporibus apte convenienterque accommodandum et applicandum. Est et Gregorius Theologus auctor, quosdam res cum vocabulis consentire nec minutius dividi arbitratos opiniones divinis rebus indignas animo concepisse. **511** Cum igitur tanta sit de verbis et nominibus dissensio, propterea quod eadem nomina possunt rebus diversis convenire, atque aliter in Deo intelligenda sunt, aliter in hac oria et peritura natura: quis hæc pro dignitate explicabit? Nam si sanctos illos Patres, Spiritus sancti instrumenta, qui omni humana sapientia cæteros omnes supergressi sunt, si ergo illos in sacrarum Scripturarum enarrationibus sæpenumero dissentire videmus, et fere contraria afferre, propter obscuritatem ingentem, qua divinæ sententiæ et altiores sensus veluti firmis atque adamantinis vestibulis muniuntur: quid alius aliquis dicat, nec humana sapientia cum illis conferendus, idemque pravus affectibus obnoxius, et corpoream libentem totus redolens? Ecce enim (ut pleræque silentio dissimulem) illud: « Dominus creavit me principio viam suam², » divinus ille et magnus Basilius de eo sapientia, quæ in mundo apparet, dictum esse

¹ Job. xxii, 14. ² Prov. ix, 22.

γιστικῆς τε καὶ ἀναλυτικῆς ἐπιστήμης βεβαιουῦσθαι καὶ τὰ ἡμέτερα δόγματα, ὡς σαθρὸν τε καὶ ὑποκτον εἰς ἀπόδειξιν ἀληθείας, τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου παραιτησόμεθα. Πᾶσι γὰρ ἔστι πρόδηλον, τὸ τὴν διαλεκτικὴν περιεργάζαντο ἰσχυρὴν ἐπ' ἐκείτερα τὴν ἰσχυρὴν ἔχειν, πρὸς τε τὴν τῆς ἀληθείας ἀνατροπὴν καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τοῦ ψεύδους. Ὅθεν καὶ αὐτὴν τὴν ἀληθειαν, ὅταν μετὰ τινος τοιαύτης τέχνης προσάγεται, δι' ὑπόφλας πολλάκις ποιούμεθα, ὡς τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα δεινότητος παρικρουομένης ἡμῶν τὴν δάνοϊαν καὶ τῆς ἀληθείας ἀποσφαλλούσης. Εἰ δέ τις τὸν ἀκατάσκευδόν τε καὶ γυμνὸν πάσης περιβολῆς προσεταιρὶ λόγον, ἐρῶμεν, ὅπως ἂν οὐδὲν τε ἦ, κατὰ τὸν εἰρημὸν τῆς γραφικῆς ὑψηλῆς, τὴν περὶ τούτων θεωρίαν προσάγοντες. Εἰ δὴ οὖν καὶ ἡμῖν θεῶν Πατέρων γραφαὶς ἐπιπέσει καὶ ἀντιστρατεύσθαι κατ' αὐτῶν ἀναγκαῖον ἐτύγχανεν, ἀκατασκεύῃ τῇ τρόπῳ καὶ αὐτοῖς ταῖς σαφεστέραις ἂν ἐχρησάμεθα, καὶ ὁπότε προφανῆ καὶ ἀνασταγώνιστον τὸν ἐγκείμενον τοῖς μετιούσι παρέχουσι νοῦν, καὶ οὐ μάλ' αὖ δὴ ταῖς ἀνιγματοῦδες καὶ δυναμέναις διὰ τε τὰς τῶν ὑποκειμένων ὁμωνυμίας καὶ διὰ τὴν τῆς λέξεως καὶ τῶν ὀνομάτων ὁμιχλωδίας τε καὶ ἀμφιβρόπες πολλαχῶς ἐρμηνεύσθαι. Εὐρίσκομεν γὰρ πολλαχῆ τῆς θείας Γραφῆς ἐπίκρυψιν τι αὐτοῖς ὀνόμασιν ὑποκαθημένῃ, ὡς τὸ εἰκός. Ὅσπερ γὰρ οἱ τῶν βασιλείων θάλαμοι, καὶ ὅσα ἀνθρώποις ἱερὰ τε καὶ τίμια, ὑπὸ παραπετάσμασιν ἄλλα ἄλλως καλύπτονται, ἵνα μήτε δημοῖς ἀνοσίτοις προκείμενα κίβδηλεύηται, μήτε περιφρονῆται διὰ τὴν καταλήψεως πρόχειρόν τε καὶ ἄπονον, οὕτω δὴ καὶ τὰ πλεῖστα τῆς θείας Γραφῆς καὶ μάλιστα οἷς μυστικοὶ τινες ὑπεδρεύουσι λόγοι, καθάπερ ὑπὸ παραπετάσμασι καλύπτονται τοῖς τοιοῦτοις ὀνόμασιν, ὅσα πολὺν τὸν γνόφον ἐπισύρονται καὶ σκότος ἀποκρυφῆν ἑαυτῶν τίθενται καὶ κύκλιον αἰῶν τὴν σκητὴν αὐτῶν. Εὐρίσκομεν δὲ καὶ τοὺς θεῶν Πατέρας, Βασιλείων φημι καὶ Χρυσόστομον, Μάξιμόν τε καὶ Κύριλλον, παραγγέλλοντας, μὴ ὅσα τῶν ὀνομάτων, μὴδ' ἐν ὅσοις ὑποκειμένοις ἠγοῦσι ταυτῶν, καὶ κατὰ τὸν τρόπον εὐθύς ἐκλαμβάνειν ὁμοῦ τὸν αὐτῶν, μὴδὲ ταῖς λέξεσι προσείκειν καθάπαξ τὸν νοῦν, ἀλλὰ ταῖς τῆς ὑποκειμένης ὑποθέσεως ἐννοίας καὶ τὸν σκοπὸν ὁμοῦ καὶ τὴν πρόθεσιν τῆς μελετωμένης Γραφῆς ἐξετάζειν, ὡς τὸ εἰκός, [P. 315] καὶ τοῖς προφθοῖς καὶ τοῖς καιροῖς ἀναλόγως καὶ καταλλῆως ἐφαρμόζειν καὶ συμβιβάζειν. Φησὶ δὲ καὶ ὁ ἐολόγος Γρηγόριος (83), ὅτι ταῖς προσηγορίαις τινὲς ὁμοῦ καὶ τὴν οὐσίαν παχυμερῶς συνδιαρείσθαι ἐοξάζοντες ἀνάξια παντάπασιν τὸν θεῶν ταῖς ἑαυτῶν ἐννοίας: δοξάζουσι τοσαύτης τῶν διχοστασίας ἐπ' χωριασούσης περὶ τὰς λέξεις καὶ τὰ ὀνόματα, διὰ τὰ ὁμωνυμίας τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων, καὶ ἄλλως μὲν ἐπὶ Θεοῦ λαμβάνεσθαι ἐρειδόντων αὐτῶν, ἄλλως δ'

Variorum notæ.

ἀγῶνας παρεσκευασθαι, μήτε δεινότητα διλεκτικῆς ἀγχινοίας εἰς συμμαχίαν κατὰ τῶν ἀνιτεταγμένων προσβάλλεσθαι, ἢ καὶ τὴν ἀλήθειαν πολλάκις εἰς ὑπόνοϊαν ψεύδους ἐπὶ τῶν ἀπείρων ἀντιμεθίστησιν. Gre-

gor. Nyss. lib. II, Contra Eunomium, eodem casu, sed non iisdem verbis. BOIVIN.

(83) Ad Evagrium, De Divinitate. BOIVIN.

ἐπὶ τῆς γεννητῆς ταύτης καὶ βραυστῆς φύσεως, τίς Ἰκανὸς ἐφικέσθαι δὴ τῆς ἀξίας; Εἰ γὰρ τοὺς θεοὺς Πατέρας ἐκείνους, τὰ τοῦ Πνεύματος ὄργανα, τοὺς πᾶσαν ὑπὲρ ἅπαντας ἀνθρωπίνην σοφίαν διεξελθόντας, εἰ οὖν ἐκείνους ἐν ταῖς θείων Γραφῶν ἐξηγήσεις διαφωνοῦντας ἐφρίσκομεν πολλαχῆ καὶ μικροῦ τάναντία πολλάκις διεξιόντας, διὰ τὸ γνόφῳ πολλῶ καὶ, οἷον εἰπεῖν, προφυλακίᾳ στεγροῦ καὶ ἀδαμαντίνους δορυφορεῖσθαι τὰς θείας ταύτας καὶ ὑψηλοτέρας ἐνοίας· τί ἂν ἔχοι τις ἕτερος λέγειν, μήτε τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ἐγγύς που τυγχάνων ἐκείνων καὶ ἅμα πολλῆς ἀπόζων τῆς μοχθηρᾶς ταύτης καὶ ὑλικῆς προσπάθειας; Ἰδοὺ γὰρ, ἵνα σιωπῇ παραδράμω τὰ πλεῖστα, τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδὸν αὐτοῦ, » ὁ μὲν θεὸς καὶ μέγας Βασιλεὺς περὶ τῆς ἐμφανινομένης τῷ κόσμῳ σοφίας εἰρήσθαι (84) φησι, μονουοχλὶ φωνῆν ἀφείρησθαι; διὰ τῶν ὀρωμένων, ὅτι παρὰ Θεοῦ γέγονε καὶ οὐκ αὐτομάτως ἡ τοσαύτη σοφία τοῖς ἀποτελεσθεῖσιν ἐμπρέπει· καθὰ καὶ τοὺς οὐρανοὺς ὁ Δαβὶδ διηγείσθαι φησι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ φωναῖς ἀλαλήτοις. Ὁ δὲ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος τοῦ Σωτήρος τοῦτον εἶναι φάσκει τὸν λόγον (85)· καὶ ἐξῆς ἐρμηνεύων, ὅσα μὲν μετὰ τῆς αἰτίας εὐρίσκει, τῇ ἀνθρωπότητι τευτὰ προστίθησιν· ὅσα δ' ἀπλᾶ καὶ ἀναίτια, ταῦτα διελὼν λογίζεται τῇ θεότητι. Ἄλλ' οὗτοι μὲν σκευὴ τοῦ Πνεύματος ὄντες καὶ πρὸς ἕνα βλέποντες σκοπὸν καὶ τὴν τοιαύτην διαφωνίαν ὡςπερ ἐκ διαφορῶν ὁδῶν πρὸς ἓν περιάγουσι τέλος, εὐσεβᾶς δηλαδὴ καὶ σωτήριον. Οἱ δὲ τῶν ἀλλοτριῶν αἰρέσεων ἡγεμόνες, πρόφασιν λαμβάνοντες τὸ τῆς διανοίας δυσέφικτον τῶν Γραφῶν, δίχην ἱεροσύλων καταξέχουσιν ταύτας καὶ πρὸς ἀβύσσους πυθμένας καθέλκουσιν τῶν βλασφημιῶν. Εἰ γοῦν ἀναγκαῖον ἐτύγχανε καὶ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀπλιζεῖν τὴν γλῶτταν κατὰ τῶν ἐναντιῶν, ὡς ἔφαμεν, οὐ τοιοῦτοι· ἂν ἐχρησάμεθα τοῖς δνόμασιν, οἷς τὸ πολύτροπον καὶ πολυσχιδὸς ἐμφωλεῖ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τοῖς ἀναμφισθητῆτως ὠμολογημένοις καὶ συμπεφωνημένοις ἐξ ἀμφοῖν καὶ ὅσα εἰς ἐπινοίας ἄγουσιν ἡμᾶς ἐξ ἀνάγκης τῶν νοητῶν κατὰ τὸ ἀπλοῦστερον· ἐπεὶ πόμπολλα σφόδρα καὶ ταῦτα ἐπανθῆι τῇ θεῖᾳ Γραφῇ. [P. 316] Ἐπειδ' οὐκ ἀναγκαῖον τοῦτ' ἡμῖν ἔστιν ἐν τῷ παρόντι, ἐρρητισμένοι καὶ ἡδρασμένοι ἐπὶ ταῖς κρείττοσι βήσεσι καὶ ἀσφαλεστέραις, ταῖς τε εὐαγγελικαῖς δηλαδὴ καὶ ὡς ἀνωθεν τοῖς ὁσίοις Πατέρασι τὸ θεῖον τῆς πίστεως κεκύρωται σύμβολον (ταῦτα γὰρ ὅροι καὶ θέσεις ὡς ἀληθῶς γνωριμώτεραί τε καὶ ἀναπόδεικτοι)· σιωπῇ τὰς αὐτῶν φιλονεικούς ἐνστάσεις ἀνατρέπαιν μᾶλλον ἢ λόγοις, ἐμοὶ δοκεῖ δικαιότερον. Εἰ δὲ τις ἐνίσταται, τοὺς θεοὺς Πατέρας συλλογισμοῖς, πολλάκις χρωμένους παράγων ἐν τοῖς τοιοῦτοις· οὐκ ἂν ἔγωγε καίρια φάσκω φῆσαιμι τοῦτον. Οὐ γὰρ ἵνα δεξιῶσιν, οὐδ' ὅτι ἐπὶ τὴν φύσιν ὁ Θεός,

ait; quoniam hæc tantum non voce edita per ea, quæ sub aspectum oculorum cadunt testetur, se a Deo esse conditam et non casu exstitisse, ut tanta in iis quæ facta sunt sapientia emereret; quemadmodum et David cælos dixit Dei gloriam enarrare vocibus ineffabilibus. At magnus in theologiacis Gregorius Servatoris hanc orationem esse ait, eamque ordine interpretans, quæ cum causa esse conjuncta invenit, ea humanitati accommodat: quæ vero simplicia et sine causa, distinguit ac **512** Divinitati attribuit. Enimvero hi, cum Spiritus vasa sint et ad eundem scopum colliment, tale dissidium velut diversis viis ad unum finem eumque piæ ac salutarem inflectunt. Extranearum vero sectarum auctores, arrepta obscuritatis Scripturarum occasione, sacrilegorum instar eas dilacerant et in extremam blasphemiarum abyssum detrudunt. Quod si nobis etiam in præsentia esset opus linguam contra adversarios acuere, ut diximus, non iis vocabulis uteremur, in quibus sententia multiplex et varia lateret; sed iis, quæ extra omnem controversiam consentientibus animis utrique confiterentur, quæque necessario nos ad cogitanda ea deducerent, quæ simpliciori sensu intelligerentur. Nam et hujusmodi permulta e sacris Litteris velut efflorescunt. Sed quia nobis id hoc tempore non est necessarium, qui melioribus et tutioribus dictis, evangelicis videlicet, et sacro fidei Symbolo, a sanctis Patribus olim sancito, nitimur et veluti fundamento insistimus (hi enim limites, hæc pronuntia revera sunt notiora, nullamque demonstrationem requirunt): silentio rixosas illorum contentiones et adversationes quam disputationibus evertere mihi videtur esse æquius. Quod si nobis occurritur ab aliquo, sanctos Patres sæpe syllogismis usos in ejusmodi quæstionibus, cum ego haud opportuna dicere affirmarim. Neque enim eo id fecerunt, ut ostenderent, quæ Dei natura esset, aut quæ Filii **513** generatio, aut quæ Spiritus sancti processio: sed potius, ut eos coegerent, qui sine ulla modestia in theologiam invaderent. Alioqui dicat mihi aliquis, quo consilio magnus ille theologus Gregorius eos, qui contentiose de generatione Filii et de Spiritus sancti processione interrogabant, hac verborum figura aggressus sit: « Dic mihi, inquit, quo pacto Pater natus non sit, et ego naturam generationis Filii explicabo et Spiritus processionem; et ambo insaniamus, in arcana Dei curiosos oculos inserentes: ii præsertim, qui nec ea quæ ante pedes sunt, intelligere possumus, non arenam maris, non guttas pluviarum, nec dies sæculi enumerare: tantum abest, ut in Dei profunditates descendere et adeo ineffabilis naturæ et

Variorum notæ.

(34) Basilius Magnus lib. iv. *Adversus Eunomium*, ad illa verba, ΚΥΡΙΟΣ ΕΚΤΙΣΕ ΜΕ, Ἀνάγκη οὖν, inquit, εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ νοεῖν. Εἰποι δ' ἄν τις καὶ τὸν Σολομῶνα περὶ τῆς σοφίας ἐπιρρίξειαι, ἥς καὶ ὁ Ἀπόστολος μνημονεύεται, εἰπὼν· ἐπειδὴ γὰρ

ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν. Fortasse ad ea verba Gregoras respexit. BOVIN.

(87) Gregor. Náz. oratione 2 de Filio. BOVIN.

omnem rationem superantis rationem reddere queamus. » Ac paulo post iterum, adversario quærente specimen et similitudinem, ac, « Da mihi, inquit, ex eodem partim Filium, partim non Filium, deinde et eandem substantiam; ac Deum et Deum admittam, » respondet: « Dato et tu mihi Deum alium et naturam Dei; et ego tibi eandem Trinitatem dabo, cum iisdem et nominibus et rebus. Si vero unus est Deus, una suprema natura: unde tibi afferam similitudinem? » Est enim valde turpe, nec modo turpe, sed et per absurdum, ex inferioribus superiorum petere imaginem, et eorum quæ immota sunt ex iis quæ fluxa et caduca, et quod Isaias ait, viventia in mortuis requirere. Quapropter etiam alibi ait: « Intra limites nostros **514** consistentes ingenitum et genitum inducimus, et id quod e Patre procedit, ut ipse Deus et Verbum ait. » Hæc igitur ejus sunt, non qui asserendo constituere velit, quid hæc sint, sed ejus, qui repellat et deterreat eos, qui temere ad hujusmodi assertiones confugiunt. Eoque modo aliter sentiat, qui ne vocabula quidem Dei naturæ congruentia reperiri ab hominibus posse affirmat? Res enim divinas nostris nominibus, ut licet, exprimimus. « Nam si in iis, inquit, quæ intelliguntur, ea quæ infimum locum obtinent, nempe ψυχή et λόγος, propriis nominibus carent (etenim ψυχή femineo nomine appellatur, cum ea ejus natura non sit, et λόγος masculino, etsi ejus non sit mascula natura); ea intellectilia, quæ omnium prima sunt et omnem intellectum superant, propriis appellari nominibus quomodo affirmabimus? » Cū igitur tantæ et notionum et appellationum tenebræ nostræ menti offundantur, quis ratiocinari in his queat? Quod qui conatur, bifariam peccat. Neque enim horum quidquam novit, simulque ea se ignorare ignorat. Qui autem ignorat, quando et ubi oporteat ratiocinari, ne tum quidem cum ratiocinandum erit, ea quæ oportet atque eo modo quo oportet argumentando concludet. Quod etsi fortasse præstet, tamen suspecta erit audientibus ejus oratio, qui eum ut simplicem et amentem semel reprobatum cavebunt. Fortassis etiam sancti illi Patres istiusmodi absurdas contentiones silentio prorsus repulissent, nisi inviti eas refutare coacti essent, cum populum, nondum **515** in fide stabilitum nec omnibus dubitationis expertem, alias aliis sectis suborientibus facile adharere vidissent. Nunc autem cum multitudo ita confirmata et in fide defixa sit, ut ferri naturam facilius nutes, quam eos paululum a patriis dogmatibus abducas: quid opus est disputationibus nihil profuturis? Ut enim et ipse Apostoli verbis ¹

¹ Rom. viii, 9.

οὐθ' ὁ τι ἐστὶν Υἱοῦ γέννησις, οὐθ' ὁ τι ἐστὶ Πνεύματος ἁγίου ἐκπόρευσις, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἄλλως ἐπίσχωσι τοὺς ἀτάκτως τῆ θεολογίᾳ ἐπιτηδῶντας. Εἰ δ' οὖν, λεγέτω μοι τις παρελθὼν, τί βουλόμενος ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος οὕτως ἰσχυματίζει τὸν λόγον πρὸς τοὺς ἐριστικῶς ἐρωτῶντας περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ γενήσεως καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως· « Εἰπέ μοι, » φάσκων (86), « σὺ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ Πατέρος, καὶ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ φυσιολογῆσαι καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ παραπληκτικῶς ἀμφω, εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακλύπτοντες· καὶ ταῦτα τίνας; Οἱ μὴδὲ τὰ ἐν ποσὶ εἶδέναι δυνάμενοι, μὴδὲ ψάμμον θαλασσῶν καὶ σταγόνας ὕδατος καὶ ἡμέρας αἰῶνος (87) ἐξηριθμεῖσθαι, μὴ ὅτι γε Θεοῦ βάθεσιν ἐμβατεύειν καὶ λόγον ὑπέχειν τῆς οὕτως ἀρρήτου καὶ ὑπὲρ λόγον φύσεως. » Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν, τοῦ ἐναντίου ζητούντος ὑπόδειγμα καὶ ὁμοίωσιν καί, « Δός μοι, » λέγοντος, « ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὸ μὲν Υἱὸν, τὸ δὲ οὐχ Υἱὸν, εἶτα ὁμοούσιον, καὶ δέχομαι Θεὸν καὶ Θεόν, » ἀποκρίνεται λέγων· « Δός μοι καὶ σὺ Θεὸν ἄλλον καὶ φύσιν Θεοῦ, καὶ ὡς σοι τὴν αὐτὴν Τριάδα μετὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων. Εἰ δὲ εἰς Θεὸς μὴ φύσις ἢ ἀνωτάτω, πόθεν παραστήσω σοι τὴν ὁμοίωσιν; » Λίαν γὰρ αἰσχρὸν, καὶ οὐχ αἰσχρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ μάταιον ἐπιεικῶς, ἐκ τῶν κάτω τῶν ἀνω τὴν εἰκασίαν λαμβάνειν, καὶ τῶν ἀκινήτων ἐκ τῆς βευστῆς φύσεως, καὶ, ὡς φησὶν Ἠσαίας, ἐκζητεῖσθαι τὰ ζῶντα ἐν τοῖς νεκροῖς. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλοτρίως φησιν· « Ἐπὶ τῶν ἡμετέριον ὄρων (88) ἰστάμενοι τὸ ἀγέννητον εἰσαγομένον καὶ τὸ γεννητόν· καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ὡς φησὶν αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ Λόγος. » Ταῦτα δὴ τοίνυν οὐ θέλοντός ἐστι κατασκευάζειν ὁ τι ἐστὶ ταῦτα, ἀλλ' ἀλασθηδόντος καὶ ἀποτρέποντος τοὺς ἀλόγως εἰς τοιαύτας κατασκευὰς καταφεύγοντας. Πῶς γάρ; ὅς οὐδ' ὀνόματά (89) φησὶ προσήκοντα φύσει Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἔστιν εὑρεῖν. [P. 317] Ὀνομάζομεν γὰρ, ὡς ἡμεῖν ἐφικτόν, ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ τοῦ Θεοῦ. « Εἰ γὰρ τῶν νοητῶν (φησὶν) ἔσχατα ψυχή καὶ λόγος κύριον οὐ κέκτηνται τοῦνομα· ψυχή μὲν γὰρ ὀνόματι θελογικῶς προσαγορεύεται, τοιαύτην οὐκ ἔχουσα φύσιν, καὶ ὁ λόγος δ' ἀβρένος φύσεως ἥκιστα ὦν ἀβρένικόν καὶ αὐτὸς ἐκτίσται τοῦνομα· εἰ οὖν ταῦτα κύριον οὐ κέκτηνται τοῦνομα, πῶς ἂν τὰ πρῶτα καὶ πάντων ἐπέκεινα τῶν νοητῶν νοητὰ κυρίως ὀνομασθῶν ἐπικεκληθῶσιν φησαιμεν; » Τοσαύτης τοίνυν νουκτῆς ἐπιπροσθήσεως; τῆ ἡμετέρας διανοίας τῶν τε νοημάτων καὶ ὀνομάτων, τίς ἂν ἐν τούτοις συλλογίζεσθαι δυναθῆι; Εἰ δὲ τις ἐπιχειροίη, διπλῶς ἀμαρτάνει. Οὐτε γὰρ οἶδεν ἐν τούτοις οὐδὲν καὶ ἅμα λέλθην ἑαυτὸν οὐκ εἰδώς. Ὁ δ' οὐκ εἰδώς ὅτε δεῖ καὶ ὅπῃ δεῖ συλλογίζεσθαι, οὐδ'.

Variorum notæ.

(86) Gregor. Naz. oratione de Spiritu sancto. BOIVIN.

(87) *Dies sæculi*, non, ut vertebat Wolfius, *æternitatis*. Nam *dies æternitatis* numerare non magis facile est, quam *in Dei profunda descendere*. BOIVIN.

(88) Gregor. Naz. oratione prima de Filio. BOIVIN.

(89) Gregor. Naz. ad Evagrium de Divinitate. BOIVIN.

δε δεὶ συλλογιζόμενος, συλλογίσεται οὐκ δεὶ καὶ ὅπως δεὶ· εἰ δ' αὐτῆς ἰσως, ἀλλ' οἱ γε ἀκούοντες δεὶ ὑποψία· ποιήσονται τὰ λεγόμενα καὶ φυλάξονται, ἀφελειάν τε καὶ ἀνοίαν ἀπαξ αὐτοῦ καταγόντες. Τάχα δ' ἂν καὶ σιωπῇ παντελεῖ τὰς τῶν ἀτόπων ἐκείνων ἐριδας καὶ οἱ θεοὶ ἐκεῖνοι Πατέρες ἀπεκρούσαντο, εἰ μὴ ἐξ ἀνάγκας καὶ ἄκοντες ἀντιλέγειν ἤγοντο, ῥᾶπτα τὸν δῆλον ὀρώντας ταῖς ἀλλοτε ἀλλως ἐπιφουμέναις αἰρέσεσι προσόντα διὰ τὸ ἀνέδραστον ἐτι περὶ τὴν πίστιν καὶ οὐ σφόδρα τοὶ ἀναμφίβολοι. Νῦν δ' οὕτω βεβαιωθέντων καὶ στηριχθέντων εἰς τὴν πίστιν τοῦ πλήθους, ὥστε θάπτον ἂν ἴδοιαι τις τὸν σίδηρον μεταθέντα τὴν φύσιν, ἢ τούτους βραχὺ τῶν πατρῶων μεταθεμένους δογμάτων, τίς χρεια λόγων ὠφελούντων οὐδέν; Καὶ γὰρ ἓνα κἀγὼ τὰ τοῦ Ἀποστόλου κατὰ καιρὸν φθέγγωμαι, πέπεισμαι, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἄρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστώτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὑψώματα, οὔτε βάθος, οὔτε κτίσις ἐτέρη δυνήσεται τούτους τῶν πατρῶων ἀποστῆσαι θεσμῶν καὶ δογμάτων. Ἐπειτα, εἰ μὲν πρώτως ἦδη ταῦτ' ἐνοχλοῦντες ἦσαν, καὶ πρώτοις ἡμῖν τὰ τοιαῦτα προὔτιθεσαν, ἴσως ἂν καὶ αὐτοὶ πρὸς λόγων ἀγῶνας περιστευαζόμεθα τήμερον ζῆν γε Θεῷ. Ἐπεὶ δὲ πάλα ταῦτ' ἐξήτασται καὶ τάξιν εἰλήφεσαν τὴν προσήκουσαν, καὶ τὸ κύριον λαμπρὸν παρεπέμφθη τῷ χρόνῳ, κἀναυθα πολλάκις ἐνδημήσαντες οὗτοι πολλάκις καὶ ἀπεκρούσθησαν· ποῦ δίκαιον τοῖς πάλα κελῶς δεδομένοις τήμερον ἡμᾶς ἐνοχλεῖν καὶ ἀνήνυτα μοχθεῖν, ἀνακυκλούοντας αἰεὶ τὰ αὐτά; καὶ τούτοις μὲν ἀνεπαχθῆς; τοῦτο καὶ σφόδρα τοὶ περισπούδαστον. Λογισμοῖς γὰρ ἐκ λογισμῶν ἀμείβοντες [P. 318] ὑποσαινόντας τε καὶ ὑπισχνουμένους αἰεὶ τὰ βελτίονα, ἢ περιτρέψειν ἡλικίας τὴν ἦσαν ὅλῃ τοῖς αὐτῶν ἐναντίους ἡμῖν καὶ τὸ φθάσαν αἰσχος ἀποτριψέσθαι, ἢ πολλὴν τῆς συνῶου καταχεαμένους τὴν γλωσσάλιαν μετὰ τῆς συνήθους ὀφρῶς, ἔπειτα ἐξελεύσεσθαι διασπεύροντας πανταχῇ φῆμην ἀναιδείας μεστήν καὶ κλέπτουσαν τὴν ἀλήθειαν, ὥς ἐστήσαντο τρόπκιον, οὐκ αὖτε τῶν αὐτῶν σμικρολογήματα. Ἀλλ' ἡμῖν γε οὐ προδιδόντι τὸ μεγάλοπρεπὲς ἡμῶν δεῖ, οὐδ' ἂν συμφέρει τοῖς ἐναντίοις, ταῦθ' ἡμᾶς πράττειν χρῶν· ἀλλὰ ταῦθ' ἡμᾶς μᾶλλον, ἄπερ ἡμῖν. Ποῦ δ' οὐκ ἂν ἀγνωμοσύνης εἴη εἰάνον, Ἐλλήνων μὲν ὁπόσοι Πυθαγόρειοι τε καὶ Ἐπικούρειοι, τούτους οὕτω τοὶ θεοὶ καὶ ἀνατιβήματα τὰ τὴν διδασκαλίαν ὀφείσθαι δόγματα καὶ θεσπίσματα, ὥς σιωπῇ τὰ σφίσι λεγόμενα δεχεσθαι (90), μήτ' ἀμφιβάλλουσαν ἀκοήν, μήτε γλωτταν προειμένους ἀντίφωνον· ἡμᾶς δὲ τοῖς βείοις νόμοι; καὶ δόγμασι τῶν τῆς ἡμῶν ἀρχηγῶν εὐσεβείας καὶ πίστεως; οὐ μάλα ἐθέλειν ἀναποδείκτους καὶ οὐκ αἰσίου κεχρησθαι, ἀλλ' ἀμφιβάλλόντων καὶ πολυπραγμονούντων ἄλλων ἀνέχεσθαι καὶ κατακερματίζόντων τὸν νόον, καθάπερ ποιοῦσι καὶ οἱ πολέμοι τὰ λάφυρα ζῶν; γε πολλῇ περιέλκοντες ἀκοσμίᾳ. Εἰδέναι μένοι

A apposite utar, certus sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit istos a patriis institutis et decretis abducere. Deinde si jam nunc primum et primis nobis molesti essent Latini ista proponentes, fortassis et ipsi ad verborum concertationes Deo propitio hodie accingeremur. Sed cum olim hæc examinata et ita ut decebat definita et diuturnitate temporis luculenter confirmata sint, atque isti sæpius huc profecti subinde repudiati fuerint : quo jure ea quæ olim recte decreta sunt hodie turbabimus et inani labore eadem semper repetemus? Quod istis quidem nec grave est, et summo studio quaeritur. Nam aliis B atque aliis rationibus communiscendis, iis videlicet quæ ipsis blandiantur et subinde meliora promittant, aut victoriam sibi de adversariis nobis, conversa fortuna et abolito vetere probro, cessuram pollicentur : aut ubi mala multa in conventum nostrum solito cum supercilio dixerint ; tum denique famam de victoria 516 reportata impudentissimum sparsuros se ubique sperant, dissimulata veritate, quæ est eorum vaniloquentia. Verum nos committere haud decet, ut dignitatis nostræ amplitudinem prodamus ; neque ea, quæ e re adversariorum sunt, sed ea potius, quæ nobis expediunt, agere debemus. Quantæ porro vecordix esset, cum Græci illi, qui Pythagoram aut Epicurum auctorem sequuntur, adeo divina et certâ putent dogmata ac decreta magistrorum, ut quidquid illi dixerint, taciti ipsi admittant, ac neque auribus dubitanter accipiant, neque linguam contra exserant ; nos legibus et decretis primorum religionis et fidei nostræ auctorum nolle citra demonstrationem uti ac iis velut certis limitibus insistere, sed alios ferre disceptantes et curiose inquirentes et mentem quasi minutim concisam in diversa trahentes, non aliter quam hostes hostium spolia diripere ac sædissime distrahere solent? Cæterum illud quoque scire est operæ pretium, non simpliciter, nec uno modo sanctorum Patrum scripta intelligenda esse. Quorum alia ad institutionem et utilitatem legentium accommodate D edita sunt; personarum quidem et temporum habita ratione, sed religiose omnia; quædam inquam sic edita; alia dogmaticæ, alia encomiasticæ, alia denique contentiosæ. Quæ contentiosa, ea non debent aliunde alio transferri. Neque enim si quis pugnans cum hostibus et toto animo in gladium et clypeum intentus commilitonem ante pedes stantem disturbaverit, vel lex ea putanda 517 est, vel is accusandus, qui id fecit, cogitationem alio trahente necessitate et minime sinente, ut id, quod factum est, aliter fieret. Itaque illud cavendum

Variorum notæ.

(90) *Ut quidquid illi dixerint, taciti ipsi admittant*, non, ut interpretabatur Wolfus, *ut quidquid dixeris, taciti ferant*. BOIVIN.

dum : Item ne iis quæ enouiastice dicta sunt, pro legibus utamur. Nam laudantibus ars ipsa quidvis dicendi licentiam dedit. Quæ vero dogmaticæ, et sententiose enuntiata sunt, iis demum rectum et tutum est veluti regulis et amussi quoad fidem uti. Ego vero sicut Italos improbo et reprehendo, adeo temere et arroganter in theologiam irrucientes; ita etiam turpe et levitatis esse duco, eorum quæ probamus facere nos contraria, eorum vero quæ improbamus similla. Non enim quia confidentes illi sunt et audaces in huiusmodi rebus, idcirco nos eorum exemplum sequi par est; neque eo, quod iidem a recta via deflexerunt, et nos ea negligere oportet, quæ recte constituta sunt. Quin potius immoti intra legitimos terminos consistamus, et istiusmodi strepitus repellamus, sicut rupes inconcussa fluctus incurrentes propulsat. Vereor enim, vereor, ne fumum fugientes in blasphemiarum flammam incidamus. Quod enim a veteribus Græcis de Platone jactatum est, cum is ad Dionysium Siciliae tyrannum hospes venisset, regiam pulvere impletam fuisse, cum plerique describendis lineis incumbere illico cœpissent; id et apud nos hodie alio modo accidit. Etenim ipsis, ut ita dicam, cerdonibus patent effusa theologiæ mysteria, quorum rationibus syllogistica **518** arte penetrandis ita omnes incumbunt et inhiant, ut pecudes herbis et pascuis. Atque ii quorum fides an recta sit ambiguum est, nec non ii qui quomodo sit credendum et quid sit illud, quod vocant credere, ignorant; ii, inquam, et fori et porticus et theatra omnia theologia compleverunt, neque solem hunc impudentiæ suæ facere testem reverentur. Et quid absurdius cogitari queat, quam cum olim Græcorum dogmata florere, certum ordinem exstitisse, et mystica arcana, Delphorum theologis commissa, nulli alii vel vulgare vel indagare licuisse, sive is Plato, sive Socrates esset, aut quisvis alius sapientiæ laude celebris: apud nos autem, qui sinceram veræ religionis mysterium profiteamur, ita res divinas profanari et quibuslibet de iis disserendi potestatem dari, vel potius quemlibet eam sibi ipsi ærogare? Gregorius vero divinarum rerum peritissimus linguam ad theologicas disputationes appellere sic reformidat, ut manum ad flammam. Proinde multis verbis se excusat, declaratque, se non libenter accedere ad disputandum de Deo, et eos qui id temere audeant improbat. « Neque enim, inquit, laudabile est desiderium, sed et conatus ipse formidabilis. » Et Ozæ exemplum adducit, qui Arcam olim solummodo attingere ausus periiit; Deo, inquit, reverentiam Arcæ debitam sic asserente. Quod si rex eum quam primum e medio tolleret, qui regiam coronam impudenter **519** suo capiti imponere auderet; quot fulmina, quot turbines is meretur, qui temerario ausu irrumpere in theologiam non dubitat? Volo enim brevem narrantiunculam veteris memoriæ, huic negotio valde consentaneam, subjungere. Alexan-

καὶ τοῦτο χρεῶν, ὡς οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ καθ' ἕνα γὰρ τὴν τρῶπον τὰς τῶν θεῶν Πατέρων γραφὰς ἐκλαμβάνειν δεόν. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν διδασκαλικώτερον τε καὶ οἰκονομικώτερον ἐξεδόθη τὸν τρῶπον, καταλλήλως μὲν τοῖς προσώποις καὶ τοῖς ἄλλοτε ἄλλως ἀνοῦσι καιροῖς· εὐσεβῶς δ' ἅπαντα· αἱ μὲν γοῦν τῶν γραφῶν οὕτως ἐξεδόθησαν, αἱ δὲ δογματικῶς, αἱ δὲ ἐγκωμιαστικῶς, αἱ δὲ ἀγωνιστικῶς. Οὕτ' οὖν τὰς ἀλλοθεν ἀγωνιστικὰς ἄλλοις μεταφέρειν χρεῶν. Ἐπεὶ οὐδ' εἴ τις πολεμίοις μαχόμενος καὶ ὄλην ἀπαρχῶν τὴν διάνοιαν ἐς τὸ ξίφος καὶ τὴν ἀσπίδα πρὸ ποδῶν ἰστάμενον τὴν συστρατιωτῆν ἐξέβησεν, οὕτε νόμον ἠγεῖσθαι τὸ πεπραγμένον, οὕτε τῷ πεπραχότι δίκαιον ἐγκαλεῖν, τῆς ἀνάγκης ἄλλοις τῆνικαῦτα περισπώσας τὴν λογισμὸν καὶ ἥκιστα συγχωρούσης ἄλλως πεπραχθῆαι τὸ πεπραγμένον. Οὕτ' οὖν τοῦθ' οὕτω χρῆ ποιεῖν, οὕτε μὴ ταῖς ἐγκωμιαστικαῖς ὡς νόμοις κεχρησθῆαι. Αὐτονομία γὰρ ἐκ τῆς τέχνης καὶ τ.λ.; ἐγκωμιάζουσι δέδοται λέγειν ὅσα βουλομένοι; εἴη ἄν. Ὅσας γὰρ μὴν δογματικῶς τε καὶ ἀποφαντικῶς ἐκεῖνοι ἐξενηνόχασαν, τούτοις δ' ἄρα ἀνέγκλητόν τε καὶ ἀσφαλὲς οἶά τισι κανόνι καὶ στάθμαις πρὸς τὴν πίστιν κεχρησθῆαι. Ἐγὼ τοίνυν ὥσπερ τοῖς Ἰταλοῦς διασύρω καὶ μέμφομαι, Ἰταμῶν οὕτως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ὀφρῦος; τῆ ἰερολογία ἐπιτηδώντας, τὸν αὐτὸν δὴ τρῶπον αἰσχρὸν καὶ παλιμῶλον ἡγήματι, ὃν μὲν ἐπαινοῦμεν τὰναντία ποιεῖν ἡμᾶς, οἷς δὲ ψέγομεν τὰ παραπίησεν. [P. 319] Οὐ γὰρ ὅτι ἐκείνοι τολμηροὶ καὶ θρασεῖς περὶ τὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς ἐπεσθαι δεῖ· οὐδ' ὅτι τῆς εὐθείας ἐκεῖνοι γὰρ ἐξετρέποντο, καὶ ἡμᾶς τῶν καθεστώτων χρεῶν ἀμελεῖν· ἀλλ' ἀκλινεῖς τῶν προσηκόντων ὄρων ἰσταμένους ἐντὸς τοῦ τοιοῦτου παρακρούεσθαι κρότους, καθάπερ προδῆτες ἀτίνακτοι τὰ προσπίπτοντα κύματα. Δέδοκα γὰρ, μὴ καπνὸν φεύγοντες εἰς πῦρ βλασφημίας ἐπιπίπτωμεν. Ὁ γὰρ παρ' Ἑλλήσι πάσαι τεθρόλληται περὶ Πλάτωνος, ὡς ἐκεῖνος γὰρ παρὰ Διονύσιον τὸν τῆς Σεκελίας ἐπιδημήσαντος τύραννον κονοροῦ τὰ βασιλεία ἐνεπέμπλαντο, περὶ τὰς γραμμικὰς ἀστρολογίας τῆνικαῦτα τῶν πλείστων ὁρμώντων, τοῦτο δὲ καὶ παρ' ἡμῖν τρῶπον ἕτερον γίγνεται σήμερον. Οὕτω γὰρ καὶ παρ' αὐτοῖς εἶπειν τοῖς βαναύσοις ἐκχέχεται τὰ θεολογίας μυστήρια καὶ οὕτω κεχίνασιν ἅπαντες ἐπὶ τῷ συλλογιστικῶς ἔμβατεῦν τοῖς λόγοις αὐτῶν, ὥσπερ ἐπὶ τῇ χλόῃ καὶ ταῖς νομαῖς τὰ βοσκήματα. Καὶ οἱ τὸ πιστεύειν ὁρθῶς ἀμφίβουλον ἔχοντες, καὶ οἱ μὴδ' ὅπως δεῖ πιστεύειν εἰδότες μὴδ' ὅ τι ἐστὶν ὁ πιστεύειν φασίν, ἀγοράς καὶ περιπάτους καὶ θεάτρων πάντ' ἐμπεπλήκασιν τῆς θεολογίας καὶ οὐδὲ τουτοῖ τὸν ἥλιον αἰσχύνονται μάρτυρα τῆς ἀναίθελας ποιούμενοι. Πῶς δ' οὐκ ἂν εἴη τῶν σφόδρα ἀπορωτάτων, πάλαι μὲν ὅπως τὰ Ἑλλήνων ἡκμαῖς δῖγματα, τὰ ξὺν ἐπιπολάζουσιν καὶ ἃ τοῖς Δελφῶν θεολογοῖς ἐφεῖται μυστήρια, μὴδὲ τῶν ἄλλων ἐξεῖναι μῆτε λέγειν μῆτε περινοεῖν, καὶ Σωκράτης ἢ, καὶ Πλάτων, καὶ εἴ τις ἐπὶ σοφίᾳ περιφανῆς τε καὶ διαβόητος· παρ' ἡμῖν δὲ, οἷς ἀκλόνητον τὸ τῆς εὐσεβείας ἠμολογεῖται μυστήριον, οὕτως βεβηλωσῆαι τὰ θεῖα καὶ πᾶσι τοῖς θεολογοῦν βουλομένοις εἶναι τοῦτ' ἐφευμένον καὶ

αὐτοχειροτόνητον; Ἄλλ' ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος τοσοῦτον ἀποδεικνύει πρὸς θεολογίαν τὴν γλῶτταν κινεῖν, ὡσπερ τὴν χεῖρα πρὸς φλόγα πυρός. Ὅστε καὶ πολλοὺς πρὸς παραίτησιν προβάλλεται λόγους, ἐν οἷς οὐθ' ἑαυτὸν ἐγχειρεῖν προθυμούμενον τοῖς περὶ Θεοῦ δείκνυσι λόγοις, οὔτε τὸν ἐγχειρουντα θρασέως ἀποδέχεται. «Ὅυτε γὰρ ἐπιναυτὸς, οὐ φησὶν (91), εἰ πόθος, ἀλλὰ καὶ φοβερὸν τὸ ἐγχείρημα.» Παραεισάγει δὲ καὶ Ὁλῆν ἐκείνον, ὃς τῆς κιβωτοῦ πάλα ψαῦσαι τολμήσας μόνον ἀπώλετο, φυλάσσοντος, φησὶ, τοῦ Θεοῦ τῆς κιβωτῆς τὸ σεβάσμιον. Εἰ δὲ καὶ βασιλεὺς τάχιστα ἂν ἐξ ἀνθρώπων ποιήσειεν, εἰ τις τῶν ὑπηκόων ἀναιδῶς ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὸ βασιλικὸν ἐπιθεῖναι τολμήσειε στέφος, πόσων ἂν εἴη κεραυνῶν καὶ πρηστήρων ἄξιος, εἰ τις αὐτονομίᾳ θρασυτήτος οὕτωσι τῆς θεολογίας κατατολμῇ; Ἐθέλω γὰρ καὶ μικρὸν ἐκ τῶν πάλας προσθεῖναι τῷ λόγῳ διήγημα, τῆς ὑποθέσεως πᾶν τοι σφόδρα προσήκον. [P. 520] Ἄλέξανδρον φασιν, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα, μετὰ τὸν πολὺν ἐκείνον δρόμον καὶ τὰ μεγάλα τρόπαια, ἐπειδή ποτε βραχυτέρας ἕνεκά τινος καὶ θυμῆδος ἐπιθῆς τριήρους ἔπειε περισκοπῶν καὶ ποταμὸν τὸν Εὐφράτην, ἐκπίπτει τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς, συμβῆν οὕτωσι πως, ἢ βασιλικὴ καλύπτρα περὶ μέσον τὸν ποταμὸν ἦν τάχιστα τις τῶν ναυτῶν εἰληφείε διαναηξάμενος· καὶ αὐτὴν μὲν τῆς χειρὸς βασιλεύειν ἄμα καὶ νήκεσθαι μὴ ἔχων, τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς περιθεῖς ἐξενήξατο κομιζων ταύτην τῷ βασιλεῖ· ὃ γὰρ μὴ βασιλεὺς (92), ὅτι μὲν τὴν βασιλειὸν καλύπτραν αὐτῷ διεσώσατο, τάχιστα ἐδωρῆσατο· ὅτι δ' αὐτὴν ἀναξίως τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς περιέθηκεν, ἀφαιρεῖται τῆς κεφαλῆς τὸν ἀνθρώπον. Εἰ δ' ἀνθρώπος ἀνθρώπον οὐκ ἠνέσχετο τὴν αὐτὴν ἑαυτῷ περιθέντα καλύπτραν ζῶντα βλέπειν ἕσασαι τοῦ λοιποῦ τὴν τὰ πάντα βόσκουσαν αἰθερίαν λαμπάδα, τί φήσομεν περὶ τῶν ἀδωσῶν οὕτωσι τῆς θεολογίας ἐπιπηδῶντων καὶ ταῦτα μῆτε δαίμονας δυνάμενον ἐκβάλλειν, μῆτε θάλασσαν τέμνειν, μῆτε ποταμοὺς ὕδατων παρασκευάζειν ἐκβλύσειν ἐκ πέτρας, ἵνα τούτοις γούμ μεταπεισῶσι τοὺς πολλοὺς καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ὡς εἰκόσ ἀνθελκύσωσιν; Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ἄ συμφέρειν ἐνόμισα, ταῦτα καὶ λέγειν προῆγμα. Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀκούουσιν ἀκοῆς ἄξια ταῦτα φανεῖται, τῷ Θεῷ χάρις τῷ πάντων καλῶν χορηγῷ. Εἰ δ' οὖν, σκεπτέον τὸ βέλτερον. »

Γ'. Ταῦτα διεξελθὼν ὁμοστοιχὰ λέγειν ἐδοξα (93) τοῖς ἑλλογιωτέροις τῶν ἐπισκόπων τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα Δυρράχιου τῷ πᾶν ὁδὸς πολιτῆς βίου καὶ συνέσεως ἡσύχητι καὶ μεγαλοφυῆ γνώμης διέπρεπεν ἐν τοῖς ἐπισκόποις, λόγῳ τε τὴν ἀρετὴν κοσμῶν καὶ ἀρετῆς τὸν λόγον. Οἷς ἀκολουθεῖν πεπεικασιν ἑαυτοῦσ καὶ ὅσοι μὴ λόγοις τὴν γλῶσσαν ὀπλιζέειν ἐδύναντο, πᾶσαν ἐριστικὴν ἐξ ἀνάγκης ἀποθέμενοι γνώμην.

Δ'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ δεσπότης (94) τετελευτήθε Κωνσταντῖνος, ἑαυτῷ γὰρ συνθάψας ἑμοῦ καὶ τὰς ἀκαίρους τῶν πολλῶν προσδοκίας.

Variorum notæ.

(91) Gregor. Naz. oratione περὶ δόγματος. **D**

BOVIN.
(92) Vitiosa constructio. **BOVIN.**
(93) Leo Allatius, *De Eccles. Occid. et Orient. perp. consens.* lib. II, cap. 16, sect. 2, pontificis Romani Benedicti XII ad Robertum Siciliæ regem epistolam profert, datam Avenione III Kal. Sept. an. Chr. 1359, eique epistolæ subjungit acta eodem anno inter eumdem Benedictum papam et Andronici junioris legatos, Barlaamum et Stephanum Iandulum, qui de Ecclesiarum concordia acturi Avenionem venerant. Denique, his omnibus velut restructis, hæc ipse addit de suo: *Concordia ta-*

drum aiunt, Macedonem illum, post longum victoriarum cursum et magnos triumphos cum animum relaxare et recreare vellet, triremi conscensa in Euphrate navigasse circumspectantem, ac in medio flumine diadema illi fortuito e capite delapsum esse: quod cum nauta quidam natando provectus apprehendisset, et quia manu gestare ac simul natate non poterat, capiti suo imposuisset, ac denique enatans ad regem reportasset: homini illi, quod regium diadema servasset, talentum donavisse; sed quia idem diadema indigne capiti suo imposuisset, caput abstulisse. Quod si homo hominem, qui eodem secum pileo usus foret, vivum ferre non potuit, neque ultra passus est omnium rerum altricem intueri solis lucem, quid de iis dicemus, qui adeo petulanter in theologiam irrumpunt? idque cum neque demones ejicere, neque mare interscindere, nec aquarum omnes erupibus elicere possint, ut istis saltem inductum vulgus dedoceant atque adeo in suas partes trahant. Ego vero quæ utilia esse judicavi, ea in medium proferenda esse censui. Quæ si auditoribus digna auditu visa sunt, Deo accepta refero, qui, quidquid pulchrum, largitur. Sin minus, **520** querenda sunt meliora. »

III. Hæc cum dixissem, visus sum eruditiorum episcoporum opinioni congruentia dixisse, cum aliorum, tum maxime Dyrrhachini, viri præstantissimi, qui et senili gravitate et ingenii acumine et animi magnitudine inter episcopos excelebat, ac virtutem eruditione et eruditionem virtute ornabat. Hos ii sibi sequendos putaverunt, qui eloquentia non valebant, omne contentionis studium coacti abjicere.

IV. Hoc tempore etiam despotæ Constantinus decessit, et una secum inanem vulgi expectationem sepelivit.

men subsecuta non est, Nicephori Gregoræ omnia tum, et favore principis et eloquentiæ nervis susque deque miscenti pervicacia, qui proliza oratione patriarcham ipsum, Dyrrhachinum episcopum, et alios perplures, seductos in suam traxit sententiam, ne legati pontificis audirentur, repudiarenturque omnia, quæ concordiam similem stabilire viderentur. Leo Allatius tempora confundit. Nam oratio illa Gregoræ non ad an. Chr. 1359 aut 1340 pertinet, sed ad. an. 1355, ut supra dictum est. **BOVIN.**

(94) Andronici senioris imp. filius secundo genitus ex Anna prima uxore. Vide stemma Palæolog. et scriptores ibi laudatos. **DUCANG.**

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Turci Latinos ac Romanos terra et mari infestant. Latini principes cum Italiae rege et cum imperatori pugnant de ineunda adversus communem hostem societate. Imperator pecunias cogit. Classem apparatus Latinorum adventum expectat. Latini inter se dissidentes ejus expectationem frustrantur. Rhodii, Phocæenses et Cycladum rector in imperatorem conspirant. Mitylenen proditione capiunt. Catanæ Genuita, dux Phocæensium, eam sibi vindicat; navium numero sociis superior. Uxorem et liberos Phocæa accessit. Quoniam jure huic urbi præfuerit. Genuenses Galatæi insolecunt. Forum opulentia unde creverit. Variis artibus castellum suum amplificavit ac munit. Imperator munitiones eorum incendit. Eisdem bellum aperte molientes oppugnare negligit, ad majora intentus. Galatæi in summas angustias redacti ferociam exiunt. Pacem impetrant. Imperator Mitylenen profiscitur. Naves quinque hostiles comprehendit et Chum perducit. Interim Catanæ Mitylenen munit. Romani adjunctis sibi Turcis Phocæam obsident.

523 I. Anno sequente Turci, plurimis navibus A edificatis, non insulas tantum vexarunt in Ægæo et ultra Ægæum mare sitas, sed mercatorias etiam naves captas spoliarunt, et crebros excensus in mediterranea fecerunt, non se us ac si in sua terra versarentur, obsistente nemine. Quæ res Latinis æque ac Romanis exitio erant, et graviora etiam in posterum pericula minabantur.

II. Latinorum itaque principes conveniunt, ac de ea re inter sese et cum Carolo Italiae rege communicant; seque ad propulsandum hostem **524** paratos fore pollicentur. Missis etiam ad imperatorem legatis consensum et ardorem Latinorum ei declarant, hortanturque, ne communibus periculis desit, et ut serio ac sedulo in rem gerendam incumbat. Intolerabilia enim esse quæ Turci Latinis et Romanis detrimenta in dies inferant et in posterum inferre destinant. Ad hæc absurdum ac ignavissimi esse ingenii et animi, cum liceret ea **B** jactura et translatione opum nostrarum, quibus quotannis inviti a barbaris spoliemur, ad navalium copiarum apparatus et propulsationem hostium uni, ultro cedere illis, et in evidens atque indubitatum discrimen nos ipsos una cum facultatibus

A'. Τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους οἱ Τοῦρκοι πλείστα ναυπηγησάμενοι πλοῖα οὐ μόνον τὰς νήσους κακῶς διετίθεσαν τὰς τε κατὰ τὸν Αἰγαῖον καὶ μετὰ τὸν Αἰγαῖον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν ἔμπορῇ ἐξιούσας ὠκεθὺς αἰρούντες ἐληίζοντο· συχνὰς δὲ καὶ τὰς ἀποβάσεις ἐς τὴν μεσόγειον ἐποιοῦντο, καθάπερ ἐν φιλίᾳ τῇ, μηδένα τὸν προσιστάμενον ἔχοντες. Ἄ δὴ κοινήν τε ἐπῆγε φθορὰν Λατίνοις ὁμοῦ καὶ Ῥωμαίοις καὶ ἐπιμαίζονα ἤπλειε τὸν φόβον ἐν τοῖς ἐξῆς.

[P. 321] B'. Κοινολογοῦνται τοῖσιν συνελθόντες οἱ τῶν Λατίνων ἄρχοντες περὶ τοῦ πράγματος πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς Κάρουλον τὸν τῆς Ἰταλίας βῆγα (95), καὶ πρὸς ἄμυναν τῶν πολεμίων παρασκευάζεσθαι ἐπαγγέλλονται. Πέμπουσι δὲ καὶ πρὸς βασιλεῖα προσελαν, διασαφούντες τε τὴν κοινήν τῶν Λατίνων ὀρθήν, καὶ ἅμα ἀξιοῦντες διαναστῆναι καὶ αὐτὸν ἐς τὴν κοινήν χρεῖαν καὶ μὴ ἐν παρέργῳ θείγειν τὰ τῆς σπουδῆς. Οὐ γὰρ ἀνεκτὰ ἐφασκον εἶναι, ὅσα Ῥωμαίοις ἐπάγουσι καὶ Λατίνοις· οἱ βάρβαροι καθ' ἡμέραν δεινὰ, καὶ ὅσα ἐπάξουν ἐπιπαγγέλλονται. Ἄτοπον δὲ καὶ ἄλλως καὶ νυθροτάτης πάντῃ διανοίας καὶ γνώμης, παρὸν τῇ καθ' ἑκάστον ἔτος γινομένη ζημίᾳ καὶ παραπομπῇ τῶν ἡμετέρων χρημάτων πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀπόντων ἡμῶν ἐς παρασκευὴν ναυτικῆς δυνάμεως καὶ ἄμυναν κατ' αὐτῶν [P. 322] χρῆσασθαι,

Variorum notæ.

(95) Fallitur Gregoras. Robertus enim tum Italiae imperabat, cum Joannis XXII papæ suam ipsam ac Latini principes invicem convenerunt ad com-

primendas crebras Turcòrum in Christianorum ditiones excursiones, anno scilicet 1326. DUCANG.

ἔπειτα ἐκόντας ἐνδοθῆναι καὶ ἐς προφανῆ καὶ ἀναμφοσθέντων κίνδυνον ὡσπερ συνωθεῖν μετὰ τῶν ἡμετέρων καὶ ἡμᾶς αὐτούς. Ἐπήνεγκαν δὲ τῇ πρεσβείᾳ καὶ ὡσπερ τινὰ ἐπιφθόν, ὡς εἰ μὴ διανασταίης καὶ σὺ μεθ' ἡμῶν ἐς ἀμυναν τῶν κοινῶν πολεμίων, οὐκ ἂν μούμενος.

Γ'. Ταῦτα τὸν βασιλέα ἠνάγκασεν εἰς τὴν κοινήν καὶ αὐτὸν ταύτην χρεῖαν διαναστῆναι. Καὶ ἐπεὶ χρημάτων ἐσπάνιζε τὰ βασιλικά ταμίεια, πέμπει τὴν ταχίστην τοὺς τὰς ἐπὶ Θράξῃ καὶ Μακεδονίᾳ χώρας καὶ πόλεις ἀργυρολόγησοντας, καὶ ταῦτα πολλὰ πεπονηκίας ὑπὸ τε τῶν ἄλλοτε ἄλλως ἐπιόντων φόρων καὶ ὑπὸ τῶν συχῶν ἐφθόνων ἐνθεν μὲν τῶν Τοῦρκων, ἐκεῖθεν δὲ τῶν Βουλγάρων. Τούτων οὕτως ἐχόντων τὰς τε παλαιὰς ἐπισκευάζον ναῦς καὶ ἐτέρας ἐξ αὐτῶν ἤδη κρηπίδων ἐναυπηγοῦντο παρ' ὅλον τουτοῦ τὸν χειμῶνα. Ἐαρος δὲ ἤδη λήγοντος ὁ μὲν βασιλεὺς εἰκοσι ναῦς πεπληρωκῶς πρὸς ἑκπλοῦν παρεσκευάζετο, ναύαρχος ἐθέλοντής αὐτὸς τοῦ στόλου γιγνόμενος, καὶ ταῦτα πρὸς τῆς συζύγου δεσποίνης καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων κωλύμενος, διὰ τὴ μὴ ἐς ἀξίαν βασιλικῆς περιωπῆς τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων ἀνήκειν. Ὅ δ' ὡσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτουργῶ, οὕτω κἀνταῦθα πολὺ τὸ φιλότιμον ἔσχε καὶ πλήρης ἦν πολεμικῆς ὀρμῆς. Ἐκάθητο δὲ ὁμοῦ καὶ τὴν τῶν Λατινικῶν δυνάμεων ἀφίξιν περιμένων. Ἀλλὰ περὶ τοὺς νεωστὶ Λατινοὺς ἀσχοληθέντες ἀπρακτοὶ καὶ ψευδεῖς περὶ τὰς

Δ'. Οἱ δὲ Ῥόδιοι (96) καὶ οἱ τὴν παράλιον Φωκαίαν οἰκοῦντες, ἣ πλησίον κεῖται τῆς Σμύρνης, καὶ πρὸς τοῦτους ὁ τῶν Κυκλάδων νήσων ἡγεμονεύων (97), δόλω μεταθέμενοι τὸν σκοπὸν, σύμβημα ἔσχον λάθρα ἐπιθέσθαι ταῖς τε Ῥωμαϊκαῖς νήσοις καὶ αὐταῖς ταῖς τοῦ βασιλέως ναυτικαῖς δυνάμεσι· δεισαντες ἴσως, μὴ ὁ βασιλεὺς τῶν ἄλλων ἀφόμενος ἐπ' αὐτοὺς τρέψῃται. Ὅθεν ἐπὶ Λέσβον ὀρμήσαντες ἅμα ναυσι πεντεκαίδεκα τῆς μὲν ἄλλης ἡσσαν κύριοι γενέσθαι τέως οὐκ ἔδυνήθησαν· αὐτοὶ δὲ τῷ λιμένι τῆς Μιτυλήνης (98) ἐξείφνης προσσχόντες· προδοσίᾳ τὴν πόλιν εἶλον εὐθύς.

Ε'. Βουλομένων δὲ τῶν τε Ῥοδίων καὶ τοῦ τῶν Κυκλάδων νήσων ἡγεμόνος τὰ τε χρήματα διαρπάσαι καὶ τὴν ἄλλην ἐπίσης ἐπικράτειαν διανείμασθαι τῶν Λεσβίων, δόλω τινὶ καὶ ἀπάτῃ χρησάμενος ὁ τῶν Φωκαέων ἀρχηγὸς Κατάνης (99) οἰκίαν τε φρουρᾶν εἰσῆγαγεν εἰς τὴν Μιτυλήνην καὶ ταύτην ἐσφραγίσεν, τοῦτους παρακρουσάμενος. Ἐνόμισε γὰρ βραδίως ἐκεῖθεν καὶ ὅλης ἀνευ συμμάχων τῆς νήσου κρατήσειν, ἅτε πλείονα συναμφοτέρων ἐκείνων μόνος αὐτὸς κεκτημένος δύναμιν. Ὅκτω μὲν

nostris ultro præcipitare. Legationi illud etiam conclusionis vice adjecerunt : ni expergisceretur et una secum communes hostes oppugnaret, et ipsum hostis loco futurum.

φθάνοις καὶ αὐτὸς ὑφ' ἡμῶν ἴσα τοῖς ἐχθροῖς πολε-

III. Ita imperator, communis illius belli socius esse coactus, cum fiscus imperatorius pecuniæ inopia laboraret, tributorum exactores in Thracia et Macedoniam statim misit ; quamvis illius tractus urbes ac provinciæ multum jam vexatæ erant, tum exactionibus alias aliis, tum incursionibus crebris hinc Turcorum, illinc Bulgarorum. Interea et veteres naves reficiuntur, et aliæ novæ per totam hanc hiemem a fundamentis exstruuntur. Sub veris exitum imperator 525 viginti navibus completis parat se ad profectionem, et ipse ultro classis præfectum agit ; idque imperatrice uxore et cæteris omnibus prohibentibus, quod istiusmodi res ab imperatoria majestate alienæ essent. At ille, ut cætera, ita hanc quoque rem sua præsentia et opera confici volebat, alacritate et bellico impetu plenus. Latinarum tamen copiarum adventum expectabat. Verum illi nuper inter ipsos ortis tumultibus occupati, spem ejus fefellerunt, ac nihil eorum quæ promiserant exsecuti sunt.

φύοντας ἐν σφίσι αὐτοῖς θορύβους καὶ ταραχὰς οἱ ἐπαγγελλας ἐφάνησαν.

IV. Rhodii vero et maritimæ Phocææ habitatores, quæ urbs prope Smyrnam sita est, ac præterea Cycladum insularum princeps, consilio fraude mutato pepigerant, se Romanas insulas et ipsas imperatoris copias clam adorturos : veriti fortiasse, ne hic aliis omissis arma in ipsos converteret. Itaque cum navibus quindecim Lesbium profecti reliqua quidem insula potiri illico non potuerunt ; sed Mitylenes portum derepente ingressi urbem proditione statim ceperunt.

V. Cum autem Rhodii et Cycladum insularum princeps opes diripere et reliquam pariter Lesbiorum ditionem partiri vellent : Phocæorum ductor Catanæ dolo ac fraude usus summi præsidium in urbem introduxit, illisque deceptis eam sibi vindicavit. Inde enim totius insulæ vel 526 sine sociis se facile potiturum esse putabat ; quippe qui solus utrisque illis simul junctis superior viribus foret. Is enim solus octo triremes adduxerat, quas Genuæ compleverat : Rhodii vero quatuor : reli-

Variorum notæ.

(96) Milites ordinis Hospitalis Hierosolymitani, qui Rhodum anno 1310 Turcis abstulerant. DUCANG.

(97) Nicolaus Sanutus, qui Naxi, interdum Ægæopelagi duceem sese inscribent. Vide *Hist. Franco-Byzant.* lib. VII, n. 20. Infra Κυκλάδων νήσων ἀρχηγός. DUCANG.

(98) Cantacuzen. lib. II, cap. 29, ubi de captis a

Catania Mitylene agit. DUCANG.

(99) Dominicus Catanias, Andreae qui Phocæam novam subjugaverat filius, ut est apud Cantacuz. lib. II, cap. 13. Duplex enim fuit Phocæa : altera quam antiquam, altera quam novam vocant, Gregoras παραλίαν. Hanc postremam jure clientelæ deinceps ex pacto cum Andronico seniore invito tenere Catanias. DUCANG.

quas tres Cycladum insularum princeps. Ac Mitylenæ quidem civis statim urbe exegit; et uxore ac liberis Phocæa recessit, ibi considere decrevit, justo præsidio Phocææ relicto. Erat autem Phocæa patrimonium ejus, transmissum videlicet a majoribus; qui eam urbem ab imperatore eodemque avo imperatoris acceperant, procurationis et alicujus pecuniarii redditus gratia. Quamobrem certis temporibus qui in ejus loci præfecturam aliis succedebant, factam olim donationem novis imperatoris litteris perpetuo renovabant, ne longo temporis spatio exclusus imperator dominio imprudens excideret. Catanæ autem iste, cum jam Romanam rem æmictam cerneret, insolentius erga imperatorem se gessit, officiumque neglexit. Unde imperatorem subitam impressionem veritus salutis suæ qua potuit omni modo consuluit, et Mitylenen per insidias occupare instituit: idque data occasione perfecit. Cæterum Rhodii, et alii qui ad invadendam Mitylenen concurrerant, improbitatem Phocæensis Catanis exosi domum recesserunt.

λῆν. Καιροῦ δὲ ἤδη λαθόμενος εἰς πέρας καὶ τὴν ἐπὶ τὴν τῆς Μιτυλήνης ἄλωσιν Ῥόδιοι μετὰ τῶν ἐτέρων τὴν τοῦ Φωκαέως Κατάνη μαχητήριον τῆς γνώμης κατεγνώκατες ἐς τὰ οἶκοι ἀνεχώρησαν.

VI. Hoc rerum statu Genuenses, qui Galatam tenebant, cum antea audaces, tum illo Catanis **527** successu audaciores facti (nam et is Genuensis erat), pluribus majoribusque injuriis et contumeliis Romanos onerabant. Nam propter immunitatem, quam primum a Michaelæ Palæologo impetraverant, ut supra diximus, maxima pars Romanæ classis ad illos se contulerat, eorumque habitum assumpserat. Unde Latinorum opes auctæ, Romanorum vero imminutæ sunt. Quæ sane res eos asperiores contra Romanos atque etiam superbos et contumaces effecit. Proinde et fossam circumductam profundiorē fecerunt, et firmas turreseclanculum per speciem ædium extruxerunt. Tum fidem largitione corruptis iis, qui imperii administrationi præerant, omnem licentiam nacti sunt et vineas emendi, et ædes in vicino colle splendidis muris ac velut propugnaculis munitas edificandi; adeo ut si bellum cum Byzantiis gerendum esset, nihil esset, quod eos aut terreret, aut impediret.

VII. Imperator autem, cum primum Mitylenen esse captam audisset, et hos in vicinia plus satis insolere cerneret et pacta conventa pleraque violare; iis subito circumventis magnas ilas et munitas ædes in colle extructas incendit: in quibus multi arcus, multa tela et arma, eaque diversi generis, reperta sunt. Quæ cum Latini præter expectationem viderent, pavere ac trepidare et extrema timere cœperunt. Putabant enim, imperatorem eodem die cum navalibus copiis solito majoribus in se ipsos **528** quoque impetum esse facturum. Quare clam armis sese munitabant. Sed cum ne postredie quidem imperatorem quidquam

γάρ ἦλθεν ἔχων τριήρεις μόνος αὐτὸς, ἀς ἐκ Γενουάως ἔφθη πεπληρωκῶς· οἱ δὲ Ῥόδιοι τέτταρας· τὰς δ' ἐτέρας τρεῖς δ' τῶν Κυκλάδων νῆσων ὄρηγός. [P. 523] Αὐτὸς μὲν οὖν τούς μὲν τῆς Μιτυλήνης οἰκήτορας· εὐθὺς ἐξώκισε τὴς πατρίδος· ὁ δὲ τὴν γυναικα καὶ τὰ τέκνα μεταπεμφόμενος ἐκ Φωκαίας ἐκαὶ τὴν οἰκῆσιν ἔχειν εἴλετο, φρουρὰν ἰκανὴν ἐγκάταλιπόν τῆ Φωκαίᾳ. Κλήρος δ' αὐτῷ περιελθὼν ἦν ἀπὸ προγόνων ἡ Φωκαία, πρὸς τοῦ βασιλέως· καὶ πάμπαν τοῦ βασιλέως σφίσι δοθεῖσα ἐπιτροπῆς τε εἵνεκα καὶ χρημάτων τινὸς· περιμοῦ. Διὸ καὶ κατὰ γρόνους τακτοῦς οἱ τὴν ταύτης ἐφορείαν διαδεχόμενοι γράμμασι βασιλικοῖς ἀνανεοῦντες ἀεὶ διετέλουν τὴν δόσιν τοῦ κλήρου, μὴ λάθῃ παρακρουσμένη τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν ἢ μεταξὺ τοῦ χρόνου μακρὰ περίοδος. Ὁ δὲ Κατάνης οὗτος, νοσοῦντα ἔωρακῶς ἤδη τὰ Ῥωμαίων πράγματα, θρασύτερον διετέθη πρὸς βασιλέα καὶ ἡμέλει τῶν καθηκόντων δικαίων. Ὅθεν καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ὑφορώμενος αἰφνιδίον ἔφοδον ἑαυτὸν τε κατὰ πᾶν τὸ δυνατόν ἡσυχάζετο καὶ τὴν τῆς Μιτυλήνης ἐμελέτα ἐπιβου- ἐπιβουλήν ἐξέβρῆξεν. Οἱ μέντοι συνδεσμεμηκότες τῆς γνώμης κατεγνώκατες ἐς τὰ οἶκοι ἀνεχώρησαν.

Γ'. Τοῦτων οὕτως ἐχόντων τοῦ προτέρου πλείον ἀναλαθόντες θράσος οἱ ἐν τοῖς Γαλάτου οἰκόντες Γεννοῦται διὰ τὸ τὴν Κατάνη προτέρημα (Γεννοῦ- τῆς γὰρ κάκεινος ἐτύγχανε), πλείονα τῶν προτέρων ἐπήγον καὶ προσετίθεισαν τοῖς Ῥωμαίοις τὰ ἀδικήματα καὶ τὰς ὑβρεῖς. Διὰ γὰρ τὴν ἀτέλειαν, ἣν παρὰ πρώτου Παλαιολόγου Μιχαὴλ τοῦ βασιλέως εἰλήφεσαν, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, τὸ πλείον τοῦ τῶν Ῥωμαίων ναυτικοῦ προστιθέμενον ἐκείνοις καὶ μετασχηματιζόμενον ἐς μέγα μὲν τὸν Λατινικὸν ἠύξασε πλοῦτον, μίγα δ' ἠλάττωσε τὸν Ῥωμαϊκόν. Ὁ δὲ καὶ σκληροτέρους κατὰ Ῥωμαίων αὐτοὺς ὑπέρφρονάς τε καὶ αὐθάδεις ἐπεποιήκει. Ὅθεν τὴν τε περὶ αὐτοῦς τάφρον βαθυτέραν ἐπίουον καὶ πύργους ὄχυρούς κατὰ τὸ λαληθὸς ἐν σχήμασιν οἰκιῶν ἀνίσταν· καὶ ἐπὶ τούτοις, χρήματι ὑποφθειρόντες τοὺς τῶν βασιλικῶν προσστηκῶτας πραγμάτων, ἄδειαν πᾶσαν εἰλήφεσαν, ἀμπελώνας τε ὠνεῖσθαι καὶ οἰκίας ἀνίστασθαι ἐπὶ τοῦ πληθιάζοντος λόφου λαμπροῖς πεπυργωμένας τοῖς τείχεσιν ὡς καὶ δεῖμαν πολεμεῖν Βυζαντίοις, μηδὲν εἶναι τὸ φέβον ἐπάγον καὶ κώλυμα τούτοις.

Ζ'. Ἐπεὶ δ' ὀρθῶς ὁ βασιλεὺς τὴν τε τῆς Μιτυλήνης ἐπίστατο ἄλωσιν, καὶ τούτους αὐ ἐγγύθεν πέρας τοῦ δέοντος ἔωρα θρασυνομένους· καὶ ἐς τὰ πλείστα παρασποδούντας, περιελθὼν αἰγνιδίως ἐνέπρησε τὰς περὶ τὸν λόφον μεγάλας καὶ ὄχυράς ἐκείνας οἰκίας αὐτῶν. [P. 524] ἐν αἷς πολλὰ τε εὐρηται ὄπλα καὶ τόξα καὶ βέλη καὶ διάφορα. Ταῦτα παρὰ προσδοκίαν ἰδοῦσι τοῖς Λατίνοις κατεπετηχέναι καὶ ἐκτεπλήχθαι ἐπῆρει καὶ δεδιέναι τὰ ἔσχατα. Ἠλιπίαν γὰρ αὐθιμάρων ἐπεισπισεῖσθαι καὶ σφίσι τὴν βασιλικὴν δλοσχερῶς, πολλῆς περιστηκῶς, εἰπερ πλεῖστον ναυτικῆς δυνάμεως. Διὸ καὶ λάθρα ὠπλιζόντο καθ' αὐτοῦς. Ἐπεὶ δ' ἄχρι τῆς ὑατεραιᾶ, περιμεινάντες

οὐδὲν πλέον διαπραττόμενον τὸν βασιλέα ἐύρων ἐπ' αὐτοῦς, ἀλλ' ὅλον ἠσχυλημένον περὶ τὸν ἐς Μιτυλήνην ἀπόπλου, ἀναθάρρῆσαντες μάχην ἐκήρυξαν φανεράν καὶ ἀδεῶς ἐς τε Βυζαντίους καὶ ἐς αὐτὸν βασιλέα ἐνύβριζον ξυλίους· τε περιήλασαν πύργους τοῖς ἐκυτῶν τείχεσι· καὶ τῶν μεγάλων δολιχάδων τὰς μὲν εἰς πυθμένας θαλάσσης κατέδυταν, τὰς δ' ὀπλίσαντες πρὸ τοῦ λιμένος ἀντ' ἄλλων προσόλων καὶ χαρακωμάτων ἔστησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς μὴ βουλόμενος τὴν τῶσαύτην παρασκευὴν ἐνταυθοῖ περισπῆν μεγαλοψύχως τε ἐχρήσατο τοῖς παροῦσιν, ἡμεληκῶς τὸ παράπαν αὐτῶν, καὶ πρὸς ἔκπλου πρῆσσευάζετο πάση σπουδῇ, πλείονας ἔτι δυνάμεις ἀθροίζων.

Η'. Ἐπει δὲ μέχρις ὅλων ἑπτὰ ἡμερῶν ἐντὸς τείχεος οἱ ἐν τοῖς Γαλάτου Λατίνοι συγκλείσθentes ἔμελλον ὑπὸ τοῦ οἰκείου δήμου διασπαραχθῆσθαι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι φέρειν πλέον τὰ συμπεσόντα σφίσι θεινά· ὕδατος τε γὰρ ἐσπάνιζον καὶ ὄση ἐκ τῶν λαχάνων καὶ ὀπωρῶν ἦν ψυχαγωγία· οἱ τ' αὖ ἀγοραῖοι καὶ πένητες ἀνθρώποι, καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ὠνίων τὸ ἐφήμερον ταλακτεῖουσι κέρδους, οὗτοι δὲ πλείστην ὑπομένοντες ζημίαν πολλῶν πλέον κατὰ τῶν προσιωτῶν Λατίνων ἐμαίοντο· διὰ δὲ ταῦτα πρὸς τὸ ταπεινότερον ἀπαλλάξαντες ὑπέκυψάν τε τῷ βασιλεῖ καὶ συγγνώμην ἔσχον τῆς ἀκαίρου ὀφρῶς.

Θ'. Τοῦ γε μὴν ἔτους ἦδη μετὰ τὰς τοῦ Κυνοῦς ἔντος ἐπιτολάς, ὅτε δὴ καὶ ἀφρονότερα τὰ ἀρτικὰ πνεύματα ἐς τὴν κάτω χέονται Ὀσάτταν, ἄρας ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἔπει ἐς Μιτυλήνην. Αἱ δ' ἑπτὰ τοῦ Κατάνης τριήρεις τὴν Μιτυλήνην παραπλεύουσαι, πλείους ἢ κατὰ προσδοκίαν ἐπιούσας τὰς τοῦ βασιλέως ἐωρακῶσαι, αἱ μὲν δύο φθάσασαι προσηρμίσθησαν τῷ τῆς Μιτυλήνης λιμένι, αἱ δὲ πέντε ἀπεγνωκῶσαι ἐς τὴν χέρσον ἐξώκειλαν, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐταῖς ἀποθέμενοι τὰ ὄπλα ἔβρουον· ὧν οἱ μὲν ἔδραμόν ἐς τὴν Μιτυλήνην, οἱ δ' ἀνοδίᾳ χρῆσάμενοι διεφάρησαν ὑπὸ τῶν Λεσβίων. Τὰς δὲ πέντε ναῦς πλήρεις ὄπλων καὶ ὀφωνίων ναυτικῶν οἱ τοῦ βασιλέως λαβόντες ἀπέπλευσαν ἐς Χίον τὴν νῆσον ἅμα τῷ βασιλεῖ, πληρώσοιτες τὰς ἦδη ληφθείσας πέντε τριήρεις ἐκεῖνας ἑρετῶν τε καὶ ὀπόσοι ἐκ τῶν καταστρωμάτων μάχεσθαι ἔμελλον. Μέγα δ' ἐγένετο ἐναντίωμα τῇ τοῦ βασιλέως σπουδῇ καὶ θελήσει· ἢ πρὸς τὴν Χίον αὐτὴ διατριβή. [P. 325] Ἀδείας γὰρ ὁ Κατάνης λαβόμενος τὴν τε Μιτυλήνην ὠχυρώσατο καὶ πολλὴν εἰσήμεγε δύ' αμιν στρατιωτικὴν καὶ χορηγίαν ἀφθονωτέραν τῶν χρειωδῶν· καὶ ἔτι ἐς Φώκαιαν πέμφας ἅ· εἶχε δύο ταχυπλοῦσας τριήρεις τὰ ὅμοια ἐπεπράχει πολλῇ χρῆσάμενο τῇ σπουδῇ. Μετὰ δὲ ταῦτα καταπλεύσας ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν δυνάμεων ἐς Φώκαιαν, προσκαλεσάμενος δὲ καὶ τὸν τὴν περίεξ ἐπρχίαν ἔχοντα Τούρκον, ἅτε εἰδὼς κάκαϊνον ἀχθόμενον ἐκ πολλοῦ τοῖς Φωκαεῦσι Λατίνοις διὰ τὰς ὑπὸ σφῶν ἐπαγομένης αὐτῷ συχνοτέρας ζημίας, καὶ θαλάττης· πολεμικῶν, τῶν τῆς χορηγίας τῶν Τούρκων.

contra se moliri cernerent, sed totum Mitylenam navigatione occupari: elati animis apertum bellum denuntiant; nec solum Byzantiis, sed et ipsi imperatorē audacter illudunt, ligneis turribus sua mœnia circumplectuntur, magnas denique onerarias partim in fundum maris demergunt, partim ante portum armatas munitionum et aggerum vice opponunt. Imperator vero, cum copias tanto apparatu a se instructas nollet eo bello distrabi, magnam inter hæc animum præ se tulit, illis prorsus neglectis, et omni studio ad navigationem se paravit ac novas sibi vires quæsitit.

VIII. Sed cum Latini Galatæi ad septem integros dies mœnibus suis inclusi mansissent, ac jam iis tumultus ab civibus suis immineret, qui mala urgentia diutius tolerare non poterant (nam et aqua et omni herbarum pomorumque solatio carebant), et circumforanei ac pauperes homines, et qui e quotidiano venditionis lucello sustentabantur, idemum maxima jactura facta magis etiam contra magistratus Latinos insanirent: ob hæc igitur facti modestiores imperatori sese submiserunt, et intempestivæ superbix veniam impetrarunt.

IX. Post Canicule exortum, anno jam vergente, 529 cum septentriones in mari inferiori vehementius spirant, imperator cum omnibus navibus copiis Mitylenam tendit. At Catanis triremes, quæ tum septem numero Mitylenam oram legebant, cum plures expectatione sua naves conspexissent, duas quidem in portum statim evaserunt; quinque vero per desperationem in terram appulerunt. Qui autem in eis fuerunt, omnes abjectis armis fugerunt: quorum alii cursu Mitylenam pervenerunt, alii viâ ignari a Lesbiiis interfecti sunt. Imperatorii vero naves quinque armis et comœntu plenas ceperunt, et iis secum abductis Chium versus cum imperatore navigarunt, illas ipsas quas ceperant quinque triemes remigibus completuri; item militibus, qui e tabulatis pugnarent. Atque hæc apud Chium mora festinationi et studio imperatoris valde adversa accidit. Catanes enim jam securus Mitylenam munivit, magnam militum manum et uberem comœntum introduxit; et duabus illis expeditis triremibus, quas habebat, Phocæam misit, tanta diligentia usus est, ut et illi urbi eodem modo providerit. Post hæc imperator cum copiis Phocæam advectus, ipsomet Turco circumjacentium locorum domino accessito (quippe sciebat illum quoque jam diu Phocæensibus Latinis infensum ob illata sibi ab eis crebra detrimenta), castellum terra marique obsidet, Turcis comœntum affatum in triremes importantibus.

περιστρατοπέδευσεν οὕτω τὸ φρούριον ἐκ τε γῆς χρειωδῶν παράγινόμενης ἐς τὰς τριήρεις παρὰ τῶν

CAPUT II.

Absente imperatore factiosi quidam res novas in Urbe molliuntur. Eorum conatus compressi Cantacuzenæ et imperatoris prudentia. Latini Phocæenses, longa obsidione fracti, Rhodiorum interventu pacem impetrant. Pacis conditiones. Imperator Byzantium redit cum omni classe. Quæstionem habet de conjuratione. Eos pro concione convincit. Ejus clementia. Orationis exordio lacrymas elicit. In Demetrium despotam inquiri vetat, Cralæne amitæ reverentia adductus, item Gregoræ acclamationibus et applausu delinitus. Solos Asanis filios in custodiam includit, eamque minime duram. Alexius Philanthropenus Lesbum missus Mitylenen astu recuperat. Ejus viri elogium.

530 I. Cæterum imperatore cum navalibus copiis absente, cum in palatio magna impunitas et licentia vigeret, quidam ex junioribus seditionem meditati sunt, sperantes, se ab ipsis Latinis, qui Galatæ habitabant, adjutum iri ob illas videlicet novissimas offensiones. Scopus autem seditionis fuit, imperatoriam potestatem usurpare, si primum imperatricem et ejus filium Joannem, deinde et eos omnes, qui adversari possent, occidissent. Sed dum id facinus adhuc parturiunt et seditiosi rem clanculum vebementer urgent: Cantacuzenam, magni domestici matrem, quid ageretur haud latuit: quam imperator assestricem conjugii suæ discessurus reliquerat, quippe prudentem matronam, gravitate morum conspicuam, acerrimo judicio præditam, et quæ ita solers erat, ut rebus difficillimis facile posset se expedire. Ea ergo una cum præstantissima imperatrice, priusquam magnum inde malum erumperet, motum illum prudentissime compescuit; non illa quidem sine aliqua difficultate, quæ conatibus obstaret: attamen compescuit.

II. Sub hiberni solstitii tempus Latini, qui Phocæam tenebant, cum imperatorem ita perseverantem viderent, ut eum neque hiemis rigor frangeret (quanquam omnes navales copiarum oppugnationem noctu atque interdium sub dio continenter urgebant), nec longa absentia a suis, nec ullius rei ad lautius vivendum necessariæ penuria, cœperunt desperare; præsertim **531** cum rei frumentariæ inopia laborare se intelligerent. Itaque legatis ad Rhodios missis rogant, ne sibi periclitantibus desint. Ac Rhodii apud imperatorem pro eis intercedentes obsidionem solvunt. Phocæenses enim Turco Romanos adjuvanti filios statim restituerunt, quos multo ante furati in vinculis habebant. Fidem præterea imperatori certis cautionibus firmarunt, Rhodiis testibus adhibitis, se et Mitylenen quam primum restitutos et imperatori dicto audientes fore, ut prius moris fuisset et cum eorum patribus convenisset.

III. Sic imperator, navalibus copiis illinc secum abductis, ire quidem Mitylenen voluit; sed propter tumultus Byzantii a seditiosis excitatos et defatigationem exercitus ex frigore male affecti Byzantium cum tota classe rediit. Paulo post comprehensis iis qui summam potestatem clam sibi arrogaverant, conjurationis socios separavit, et singulis

A. Τοῦ μέντοι βασιλέως μετὰ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἀποδημοῦντος καὶ ἀδείας μακρᾶς ἐπιχωριαζούσης ἐς τὰ βασίλεια, στάσις τῶν νεωτέρων τινῶν μεμελετήχασαν, συνεργοῦς ἔξῃν ἠλπιότας καὶ τοὺς ἐν τοῖς Γαλάτοις Λατίνοισι διὰ τὰ φθάρσιντα σκάνδαλα. Ἦν δὲ τῆς στάσεως ὁ σκοπὸς, ὡς ἐλέγετο, τὸ βασίλειον κράτος, εἰ δυνηθεῖεν. ἀποκτεῖναι πρῶτον τὴν τε δέσποιναν καὶ τὸν ταύτης υἱὸν Ἰωάννην τὸν βασιλέα καὶ ἐφεξῆς ὅποσοι ἐναντιώσεσθαι μέλλοιεν. Ἄλλ' ἐν ὧδῃσιν ἔτι μενούσης τῆς μελέτης καὶ τῶν στασιαστῶν λάθρα τὸ πρᾶγμα διὰ μεγάλης ποιουμένων σπουδῆς, οὐκ ἔλαθε τὰ δρώμενα Καντακουζηνῆν (1), τὴν τοῦ μεγάλου δομασίου μητέρα· ἦν παρέδρον τῇ δεσποίνῃ μέλλον ὁ βασιλεὺς ἀποπλεῖν καταλέλοιπεν, ἄτε βουλευτικὴν

B. γυναῖκα καὶ σεμνότητος ἤθεσι κοσμουμένην καὶ βαθεῖαν πλουτοῦσαν τὴν σύνεσιν καὶ πάνυ τοι σφρόδρα ἐν τοῖς ἀπόροις εὐμήχανον. Ἦ δὲ καὶ ὁμοῦ τῇ πάντα ἀρίστη δεσποίνῃ, πρὶν ἐπὶ μέγα βραγῆσαι τὸ πρᾶγμα κακίας, συνέστειλε συνετώτατα· οὐκ ἄνευ μέντοι δυσχερείας ἀποκρουομένης τὸ βῆστον, συνέστειλε δ' οὖν.

C. Τοῦ δὲ χρόνου περὶ τροπῆς ὄντος ἤδη χειμερινῶν ὀρώντες οἱ τὸ τῆς Φωκαίας ἔχοντες φρούριον Λατίνοι, [P. 326] ὅτι μήτε χειμῶνος ἀκμῆ θραῦσαι δύναται τὸ τοῦ βασιλέως ἐπιμονον, καὶ ταῦτα τῆς ναυτικῆς ὅλης δυνάμεως ἐν ὑπαίθρῳ τὴν πολιορκίαν ἀνυπόστης νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν κατὰ τὸ συνεχές, μὴδ' ἡ μακρὰ τῶν οικειῶν ἀποδημία, μήτ' ἄλλο τι τῶν ὅσα βραγῶν ἄφρονον παρέχει τῶν χριστιανῶν, ἐς ἀπογνώσεως ἐχώρου, καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ τὰ σίτια σπανίζοντα ἐν σφίσιν ἔωρων αὐτοῖς. Ὅθεν καὶ διαπρεσβεύονται πρὸς Ῥοδίους καὶ δέονται μὴ περιθεῖν κινδυνεύοντας. Οἱ καὶ διαλλακταὶ πρὸς βασιλέα ἐλθόντες λύουσι τὴν πολιορκίαν. Δεδώκει γὰρ εὐθὺς οἱ Φωκαεῖς τοὺς υἱέας τοῦ συμμαχούντος Ῥωμαίοις Τούρκου τῷ πατρὶ αὐτῶν, οὓς ἐκ πολλοῦ κλέψαντες εἶχον δεσμῶν. Δεδώκει δὲ καὶ τῷ βασιλεὶ πίστει ἀσφαλεῖς ὑπὸ μάρτυσι τοῖς Ῥοδίοις, τὴν τε Μιτυλήνην ὅσον αὐτίκα ἀποδώσειν καὶ ὑπηκόου· αὐτοὺς εἶναι τῷ βασιλεὶ κατὰ τὸ πρότερον αὐθις ἔθος καὶ τὴν πατρίαν συμφωνίαν.

D. Καὶ οὕτως ἐκεῖθεν τὴν ναυτικὴν ὁ βασιλεὺς ἀναλαβὼν δύναμιν ἐβουλήθη μὲν ποιήσασθαι τὸν κατάπλουον ἐς Μιτυλήνην· διὰ δὲ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ θοορῦτους τῶν στασιαστῶν καὶ διὰ τὸ καταπεπονησθαι τὸν στρατὸν ὑπὸ τοῦ ψύχους ἐπανῆκεν ἐς τὸ Βυζάντιον μετὰ πάσης τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Καὶ μετὰ βραγῆς σὺλλαβῶν τοὺς τὴν βασιλείαν λά-

Variorum notæ.

(1) Theodoram Paleologinam. Vide stemma Cantacuzenorum. DUCANG.

θρα σφετεριζομένους (2) καὶ διαστήσας ἰδίᾳ τοὺς A στασιώτας αὐτῶν ἐξήταξε καὶ συνήγε τᾶληθῆς ἀφ' ἐκάστων. Μετὰ δὲ ταῦτα συνηθροικῶς πᾶσάχ τε τὴν σύκλητον καὶ τοὺς ἐν Βυζαντίῳ τηνικαῦτα ἐπιθεμοῦντας ἐπισκόπους σὺν γε τῷ πατριάρχη, καὶ ὅσοι τοῦ δήμου τῶν Βυζαντιῶν ἐτύγχανον ἐκ- κριτοί, εἰς μέσον ἤνεγκε τοὺς τε στασιαστάς τοὺς τε στασιώτας, καὶ ὅσοι ἐτύγχανον μάρτυρες. Οἱ καὶ ἀλλήλους ἠλεγγον διαπληκτιζόμενοι καὶ παριστῶν- τες δι' ἀποδείξεων ἀναμφιβόλων κατ' ἀλλήλων τὰς ἀλλήλων συνωμοσίας καὶ τὰ ἔκτοπα καὶ κάκιστ' ἀπολούμενα ἐκεῖνα βουλευματα· ὡς κάκεινους ἀφύ- κτω τῶν ἀποδείξεων ἀναγκασθέντας ὁμολογεῖν τὴν ἀπόνοιαν. Καὶ τὰχ' ἂν διεσπάσθησαν αὐτοῦ πρὸς τοῦ δήμου παντός, εἰ μὴ τὸ πολὺ τῆς τοῦ βασιλέως μακροθυμίας καὶ φιλανθρωπίας ἀνέστειλε τὴν ζέ- ουσαν ἐκαίνην ὄρμην. Ἐδείξε γὰρ τὴν συνήθη καὶ νῦν ἡμερότητα καὶ τὴν σύμφυτον καὶ ἠλικιωτὶν αὐτοῦ ἰλαρότητα ὁμοίως ἐν τε τῷ προομιῳ τῆς φρασίῃ φάναι, τὰ τῆς δημηγορίας τοιάδε τινὰ ἦσαν·

Δ'. εἶτα ποιμένας τις ἔχων καὶ κύνα περὶ τὸ ποίμνιον, ὃ παρόντες, ὅσῳ προθυμότερον διανυκτε- ρεύοντας βλέπει κατὰ τῶν λύκων, τοσοῦτω καὶ αὐ- τὸς τὸν τε πόθον περὶ αὐτοὺς καὶ τὸν ἡμερήσιον ἀδξει διασμὸν τῆς τροφῆς. Ἐμὲ δ' οἱ τὰ μάλιστα μοι καὸ' αἶμα προσέκοντες, ὀρώντες ὑπὲρ τε τοῦ κοινοῦ γένους τῶν Ῥωμαίων [P. 327] καὶ ὑπὲρ αὐτῶν οἴκοι τρυφῶντων πόθῳ που τῆς πατρίδος πλανώμενον καὶ κινδύνους ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης παραβιλλό- μενον, καὶ ταῦτ' ἐν μέτρῳ τε χειμῶνι καὶ τοσοῦτω C παγγεῖτῳ, οὐτ' ἠλέησαν, οὔτε τι τῶν ὅσα παρμυθεῖ- ται ψυχὴν οὕτω σφοδρότατα πάσχουσαν προδύνησαν. Ἄλλ' ἐβέβῳ δικαίως ἅπας λόγος κατὰ κρημῶν καὶ φεράγγων· καὶ ὥπλισαν μὲν γνώμην, ὥπλισαν δὲ δεξιὰν κατὰ τῆς ἐμῆς κεφαλῆς. Καὶ νῦν τὸ κατ' αὐτοῦ, ἐν κόνοι μὲν τοῦ μὲν αἶμα, ἐν κόνοι δὲ τῶν ἐμῶν τέκνων ὁμοῦ τῆ συζύγῳ· καὶ ἀνατέτραπται μὲν τὰ τῆς τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίας νόμιμα, ἀνατέτρα- πται δὲ τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Πρὸς οὖν ταῦτα φῶσιν·

Ε'. Ἄλλὰ τὸ μὲν τῆς τοῦ βασιλέως δημηγορίας προσέμιον οὕτως ἱκανῶς εἶχεν ἐκκαλέσασθαι δά- κρυα. Τὰ δὲ μεταξὺ, μακροθυμίας ἰλαρότητι συγ- κεκραμένης ἤδη, τίς οὐκ ἂν ἰδὼν ἐθαυμάκει μα- κρόν; καὶ μάλιστα! ὅτε καὶ Δημήτριον τὸν δεσπότην ἐδέχθει βουληθέντας τοὺς κατηγόρους ἀνέκοψε διὰ τῆς τῆς θείας αὐτοῦ Κραταίνης αἰδοῦ, ἅτε καὶ αὐ- τῆς ἐκεῖ τηνικαῦτα παρακαθημένης σὺν τῇ δε- σποίνῃ, καὶ ὅσαι τῶν εὐγενῶν παρῆσαν ἀκρωόμεναι καὶ τὸ θεῖον καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα περικειμένης. Τότε δὴ καὶ ἡμεῖς ἔγγυς που παρακαθήμενοι λόγοις εὐρήμοις τῆν τοῦ βασιλέως ἡμερότητα μάλιστα πάντων ἐθαυμάκαμεν τε καὶ ἐπεκροτήσαμεν καὶ σπριγμα τῆ αὐτοῦ ταύτῃ χρησιμότητι ἐδ. ὀώκαμεν. Ἰώμην γὰρ αἶε καθαράν, ὡς εἰς, διεσώζομεν

A seorsim accitis verum explorat ac percipit. Mox toto senatu convocato et episcopis, qui tum in Urbe agebant, una cum patriarcha et insignioribus Byzantii civibus accessitis, seditionis auctores et eorum socios et testes omnes in medium produxit. Hi vero inter sese iurgantes, et alii alios arguentes, certissimis indicibus conjurationem et immania ac perniciose consilia revincebant, ut et seditionis auctores ineluctabili argumentorum vi subacti 532 dementia suam faterentur. Ac statim for- tasse discepti fuissent a populo, nisi excellens imperatoris clementia et humanitas impetum illum vehementem repressisset. Solitam enim tum quo- que clementiam ostendit, et eam comitatem, quæ ei innata erat, et cum ipso adoleverat; eam in- quam tum in proœmio concionis tum in perora- tione exhibuit. Porro ipsiusmet orationis summa hæc fuit :

δημηγορίας ἐν τε τοῖς ἐπιλόγοις. Ὡς δ' ἐν κ-

IV. « Qui opilionem habet et canem juxta gre- gem, quo eos alacrius noctu contra lupos excubare videt, eo magis eos diligit, et quotidianum iis vi- ctum liberalius impertitur. At me ii qui sanguine maxime attingunt cum viderent pro Romana re- publica, pro ipsis, domi delicate viventibus, procul a patria errantem, ac terra et mari pericula susti- nentem, idque media hieme et in tanto frigore, hand commiserati sunt, nec mihi ullam copiam providerunt earum rerum, quæ animum ita afflic- tum consolantur: sed omni æquitate funditus perdita et profligata animos et dexteras in caput meum armarunt. Et nunc sane, quantum in ipsis est, humi effusus manat sanguis meus, manat libe- rorum et conjugis meæ sanguis: eversa sunt san- cta Ecclesiæ instituta, eversa est Romana respu- blica. Inter hæc quod ferrum, qui adamias nativum rigorem non molliat? »

πολιος σίδηρος, πολιοσ δ' ἀδάμας οὐ παραλύσει τὴν

533 V. Hoc quidem orationis exordium, ad elicien- das lacrymas accommodato, imperator usus est. Sed in reliquis patientiam ejus, hilari quadam humani- tate temperatam, quis non, qui quidem viderit, vehementer est admiratus? præsertim cum is de- latores, Demetrium ipsum despotam arguere vo- lentes, repressit, amittæ suæ Crakenæ reverentia adductus: quæ et ipsa tunc illic cum imperatrice, et cæteris nobilibus feminis præsentibus atque au- dientibus, habitum sanctum et angelicum induta assidebat. Ac nos quoque tunc prope et ipsi sedit- tes imperatoris clementiam laude et admiratione in primis prosequabamur, ac plausu excipiebamus, atque hanc ejus bonitatem velut fulciebamus. Sinceram quippe benevolentiam erga Crakænam et

Variorum notæ.

(2) Anno, ut opinor, Chr. 1537, quanquam ex Cantacuzeni chronologia argui possit factum id

esse anno 1536, ut ad paginam sequentem infra statim adnotabimus Boiv.s.

ejus fratrem, ut par erat, conservabamus, cum A propter divum illum et laudatissimum imperatorem, eorum patrem, tum maxime, ut ne istis tanta calamitate oppressis deessemus. Itaque imperator magis ac magis ex eo mollitus crimina Demetrio despote objecta silentio præterit. Accusationis autem summa hæc erat, palam eum cum seditiosis conspirasse. At idem aliud consilii secum tacite meditatus fuerat, idque admoluit prudenter. Nam ipsius Crætanæ gratia imperator operam dedit, ut quæ illius fratri despote criminata objiciebantur, ea omnino sicerentur. Neque hæc solum imperatoris bonitatem ostendunt, sed et alia plurima. Quippe 534 totam deinceps cognitionem eodem modo peregit, neque in seditiosos convictos acerbè consuluit. Sed alios quidem penitus absolvit: solos autem Asanis filios custodia, eaque vinculis libera nec inhumana, inclusos tenuit, ne si improbitas omnino in punita mansisset, omnes simili audacia in scelus deinde ruerent. Et ita quidem concio ab imperatore habita, ac tota illa cognitio commode et comiter tunc peracta est.

VI. Cum autem re ipsa intellexisset imperator, Alexium Philanthropenum avunculum suum, cuius frequens supra et multiplex a nobis facta est mentio, prudentia vulgus multum anteire; poenituit eum, quod illi Lesbi et insularum Ægæi maris, quotquot Romanis parerent, administrationem non diutius reliquisset. Eo enim præsentè nec Mitylenam quemquam hostium occupaturum, nec ea Romanorum rei marinæ naufragia futura fuisse. Itaque illum quamprimum iis præcicit atque eo proficisci jubet. Qui cum trajecisset, sedatis tempestatibus, quæ tempore intermedio acciderant, pristinae tranquillitati omnia restituit: vix ille quidem, nec sine magna solertia, propter factam interim Lesbi et Mitylenæ novam rerum mutationem; sed tamen restituit. Nam 535 mercenarios, qui in urbe Mitylene erant, milites et præsidarios Latinorum quingentos, binos et ternos clam accessitos et plenis manibus domum redire jussos, prosecutus callide atque occulte urbem præsidio destitutam sic Romanis recuperavit. Etenim vir ille non modo erat propter longinquitatem atatis multo rerum usu ornatus; sed multus iste rerum usus magno etiam et illustri ingenio apud ipsum nitebatur. Unde duplicem virtutis fructum tulit, partim a natura insitum et sponte enatum, partim longi temporis casibus et exercitationibus ex-

πρός τε τὴν Κράλαιναν καὶ τὸν αὐτῆς ἀδελφὸν διὰ τὸν μακαρίτην καὶ ἀοιδίμον βασιλέα, τὸν πατέρα αὐτῶν· πάντως δὲ καὶ δι' αὐτούς, ἐν τοιαύταις τύχαις κατενεχθέντας. Ὡς πλεον ἐντεῦθεν μαλαχθέντα τὸν βασιλέα σιωπῇ παρελθεῖν καὶ τὰ Δημητρίου τοῦ δεσπότης ἐγκλήματα. Ἦσαν δ' αὐτὰ τοιαῦτα τινά. Ἐς μὲν τοῦ μωανῆς ὠμολόγει τοῖς στρατῶσιν· καθ' ἑαυτὸν δ' ἕτερον ἔτρεφε λογισμὸν καὶ πᾶν τοι συνετόν (2'). Διὰ γὰρ αὐτὴν Κράλαιναν τὰς τοῦ δεσπότητος τοῦ αὐτῆς ἀδελφοῦ κατηγορίας τέλειον παρεσκευάσε σιωπᾶσθαι. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τὴν τότε τοῦ βασιλέως ἐνδείξασθαι ἔχει χρηστότητα, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πλείστα. Καὶ γὰρ καὶ τὰ μέχρι τέλους τῆς ἐξετάσεως ὁμοίως διήνυσε καὶ οὐδὲν ἀπηνὲς ἐνεδείξατο πρὸς τοὺς ἐλεγχθέντας στασιαστάς. B Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἄλλους ἀφήκε τέλειον· μόνους δὲ τοὺς τοῦ Ἀσάν υἱοὺς (3) ἐν ἀδέσμῳ καὶ φιλανθρώπῳ κατεῖχεν εἰρκτῇ, ἵνα μὴ ἀτιμωρήτου καθάπαξ τῆς κακίας μενούσης πάντες εἰς τὴν ὁμοίαν κακίαν ὁρμήσωσιν. [P. 528] Τὰ μὲν τῆς δημηγορίας ἐκεῖνης καὶ ἐξετάσεως οὕτως εὐφωῶς πῶς καὶ ἡλαρῶς διήνυσε τέως.

Γ'. Ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν πραγμάτων συνῆκεν ὁ βασιλεὺς, πολὺ τῶν πολλῶν διαφέρειν τὴν τοῦ θεοῦ αὐτοῦ σύνεσιν Ἀλεξίου Φιλανθρωπηνοῦ, οὐ δὴ πολλαχῇ καὶ πολλάκις ἐμνήσθημεν ἔμπροσθεν, μετὰ μέλλον ἔσχεν ἤδη καθ' ἑαυτὸν οὐ μάλᾳ μικρὸν, ὅτι μὴ κάπνι μάλᾳ τοι πλείονα συγκεχώρηκε χρονονόαυτῷ τὴν τῶν Λεσβίων διοίκησιν, καὶ ὅσα κατὰ τὸν Αἰγαῖον νῆσοι Ῥωμαίων ὑπήκοοι. Οὕτε γὰρ τῶν ἔθρων οὐδεὶς ἂν Μιτυλήνην ἠδραποδίετο, οὐτ' ἐς τοσοῦτο ναυκίων τὰ θαλάττης ἤλαυνε Ῥωμαῖοις πράγματα. Ὅθεν οὐτὸν τὴν ταχίστην ἐς τὴν ἐκείνων αὐθις ἐπιτροπὴν ἀφικέσθαι προσετέταχται. Καὶ ἀπελθὼν ἐς τὴν προτέραν εὐθύς τὰ πράγματα ἤγαγεν οὕτως κατὰστασιν καὶ τοῖς μεταξὺ γενομένοις διέλυσε κλύθωνας, μόλις μὲν, καὶ ξὺν πολλῇ περινοίᾳ, διὰ τὴν μεταξὺ γενομένην καινοτομίαν Μιτυλήνης καὶ τῶν ἐν Λέσβῳ πραγμάτων· ἐπνήγηγε δ' οὖν. Τοὺς γὰρ ἐν Μιτυλήνῃ τῇ πόλει μισθοφόρους πεντακοσίους καὶ φύλακας τῶν Λατίνων λάθρα σύνδουο καὶ σύντρεῖς μεταπεμπόμενος καὶ βριθούσας δεξιὰς ἐς τὰς πατρίδας προπέμπων D ἔλαθεν οὕτω φρονίμως κένωσας τὴν πόλιν καὶ Ῥωμαίοις πεποιθῶς ὑποχείριον. Οὐ μόνον γὰρ ἐκ τοῦ γήρωσ ἔσχε λαμπρὸν ὁ ἀνὴρ τὴν πολυπειρίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς πολυπειρίας ἐπ' αὐτῷ μέγαν εὔρε τὴν φύσιν συνεργὸν καὶ θεμέλιον. Καὶ γέγονεν αὐτῷ διπλοῦς ὁ τῆς ἀρετῆς καρπὸς, πῶς μὲν αὐτοφυῆς τις καὶ ἀγεώργητος, πῶς δὲ γεωργηθείς χροῶν πλείωνων τύχαις καὶ γυμνασίαις.

Variorum notæ.

(2') Hæc non coherent. Boiv.

(3) Cantacuzenus, lib. III, cap. 17, testatur eos in carcere fuisse ἐπ' ἔτεσιν ἑξ. Id si verum est, oportet eos in carcerem conjectos fuisse ante annum 1337, siquidem ultimus ejus sexenarii annus incidit in annum Chr. 1341 exeuntem, ut ex eodem Cantacuzeno constat. At fortasse Cantacuzenus ad an-

nos mundi respexit, eosque inchoatos pro completis haberi voluit. Scilicet Asanis liberi in carcere manserunt ab anno mundi 6845 inchoato ad annum mundi 6850 ineuntem, hoc est per sex annos, quorum primus et ultimus non integri, imo nec dimidii quidem fuerunt. Boivis.

Scythæ præcæbundi Thraciam pervadunt. Turcos prædones opprimunt. Diebus quinquaginta continuis Romano fines vastant. Captivorum ingens numerus. Italia incurSIONIS. Eam cladem eclipsis duæ præcæserunt. Basilio Trapezuntis principi uxor datur Eudocia, filia imperatoris notha. Joannes Ætoliæ et Acarnaniæ princeps, casu fratre, veneno tollitur ab uxore. Crimina juratis judicibus obiecta. Unus absolvitur. Pænæ cæteris irrogatæ.

[P. 329] Α'. Ἀρχομένου γε μὴν ἤροϋ ἤδη πλῆθος Ἀ
Σκυθῶν διαδάντες τὸν Ἴστρον κατέδραμον τὴν Ῥω
μαϊκὴν Θράκην ἀχρι θαλάττης Ἑλλησποντίας. Ἐνθα
δὲ καὶ, συμδὴν οὐτως ὡς, Τούρκων τισὶν ἐντυχόντες,
ὅποσοι ληστρικὸν τινα τρόπον κατὰ τὸ συνεχὲς
περαιοῦμενοι τὴν Ἑλλησποντον τὴν παράλιον πᾶ
σαν ληΐζονται Θράκην, τοὺς μὲν δῆσαντες ἀπήνεγκαν,
τοὺς δ' ἀντιστάνας κατέκοψαν, πολέμιοι πολέμιοι
ὡσπερ κύνες τεθνηκότι σώματι πολλὰκις ἄρθρον
ἐπεισπίπτοντες. Ὁ γε μὴν ἀσύνηθεϋ ἔδοξεν
ἔχειν ἤδη πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιδρομὰς τῶν Σκυθῶν,
τοῦτ' ἦν. Πρῶτον γὰρ ἐπίοντες, καθάπερ ἐξ ἄρου
χειμάρβρους ἐξαίφνης καταρράγει, τὰ προστυχόντα
τε ἐλάμβανον καὶ εἰς τὴν ὑστεραίαν αὐθις ἀπὸ
λαττον. Νῦν δ' εἰς τοσοῦτον παρέμειναν, ὥστ' οὐ
διέλιπον ἐς ἡμέρας ὅλας πεντήκοντα φέροντες τε
καὶ ἄγοντες καὶ ἐς κακῶν ἐσχάτιας συνωθούμενοι
τὴν χώραν. Εἶτα ἀπέησαν, πλήθος ἄγοντες ἀγκυ
λώτων ὑπὲρ τὰς τριακοσίας, ὡς ἔφασαν οἱ πολλοὶ,
χιλιᾶδας. Καὶ τὸ αἴτιον τῆς τοιαύτης ἐφασκον εἶναι
καταδρομῆς, ὅτι Ῥωμαῖοι πέμπειν ἠμέλησαν τὰ
εἰθισμένα δῶρα τῶν τῶν Σκυθῶν ἡγεμόνι καὶ τοῖς
περὶ αὐτὸν εὐγενέσιν. Ἐδῆλωσε δὲ τὴν βαρεῖαν
ταύτην αὐτῶν ἐφοδὸν ἔκλειψις σελήνης ὁμοῦ καὶ
μὲν σεληνιακὴ περὶ τὴν πρώτην τῶν Ἰχθυῶν (4)
κάτην τῶν αὐτῶν.

Β'. Ἐν τοῦτοις τοῖς χρόνοις ἤρχε μὲν Τραπεζούν
τος Βασίλειος (5) ὁ υἱὸς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ,
διάδοχος αὐτοῦ ἤδη βέβαιος μετὰ πολλοῦς τοῦς
ἀθλοῦς τῆς πατρικῆς ἀρχῆς καταστάς. Ἐπέμφθη δ'
αὐτῶ καὶ σύζυγος Εὐδοκία (6), ἡ νόθη τοῦ βασι
λέως θυγάτηρ.

Γ'. Ὁ δὲ τῶν Αἰτωλῶν τε καὶ τῶν Ἀκαρνάνων
ἀρχηγὸς Ἰωάννης ὁ κόντος (7) θανάτῳ βιάτῳ τοῦ
ζῆν ἀπέλλαξε, τῆς δίκης, ὡς τὸ εἶδος, περιελού
σης καὶ αὐτὸν τελευταῖον, καθάπερ δὴ καὶ τοὺς
πρὸ αὐτοῦ. Οὗτος γὰρ τὸν ἑαυτοῦ διαχειριστάμενος
ἀδελφῶν, ὡσπερ κακῆϊνος τὸν τῆς μητρὸς ἀδελφῶν,
οὔτω τὴν διαδοχὴν ἐκομίσατο τῆς ἀρχῆς. Τῆς δὲ
δίκης οὐ σιωπᾶν εἰθισμένης ἐς τέλος ἐν τοῖς τοιοῦ
τοις, βιάτως (8) καὶ οὔτω τοῦ ζῆν ἀπερράγη, φάρ
μακον παρασχούσης λαθραῖον αὐτῶ τῆς συζύγου.
[P. 330] Νοσημάτων γὰρ οὐκ ὀλίγων ὑποφουμένων
ἐν τῇ οἰκίᾳ, εἰσασα ἡ γυνὴ τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ συ
ζύγου πρὶν φονεῦσθαι παφόνευσε. Καὶ οὔτω διάδοχος
ἐκείνη σὺν δυαὶ παιδαρίοις τῆς τῶν Αἰτωλῶν τε
καὶ Ἀκαρνάνων κατέστη ἀρχῆς.

I. Cæterum vere jam incunte multitudo Scytharum Istro trajecto Romanam Thraciam usque ad Hellespontium mare incursarunt. Ubi quosdam Turcos, ex his videlicet, qui per latrocinium trajecto Hellesponto continenter maritimam oram populantur, casu fortuito nacti partim vincetos abducent, partim resistentes occidunt, hostes hos ibus infesti, veluti canes in cadaver subinde violento impeta irruentes. Verum in ea incursione novum illud habebant Scythæ, quod prius veluti torrens e monte subito decurrens, obviis quibusque raptis, postredie recedebant. Tum vero tandiu manserunt, donec quinquaginta diebus perpetuis omnia rapiendo et vastando consumptis provinciam in extrema mala conjecerunt demumque abeuntes captivorum
B 536 ultra trecenta millia, ut vulgatio fama est, secum abduxerunt. Ejus incurSIONIS causam asserant, quod Romani Scytharum duci et ejus nobilitati solita munera non misissent. Eam cladem solis et lunæ defectus, intra dies sedecim sese consecuti, portenderunt. Ac lunaris quidem contigit, cum sol in prima Piscium parte esset: solaris, cum in decima quinta versaretur.

ἡλιοῦ, δεκατῆς ἡμερῶν μεταξὺ γενόμενα ἀμγιοῦ ἢ
μείραν ὄντος τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ περὶ τὴν πεντακοσίαι

II. His temporibus Trapezunte regnabat Basilius Alexii Comneni filius, paterna successione multis ceraminibus confirmata, uxoreque ducta Eudocia, notha imperatoris filia.

III. Ætolorum vero et Acarnanum princeps Joannes comes violenta morte interiit, vindicta tandem, uti par erat, ipsum quoque assecutus sicut et ejus decessores. Is enim fratre suo perempto, sicut et ille avunculo, principatum occupavit. Cum autem vindicta ad extremum in his rebus tacere non selet, et ipse violenta morte sublatus est, veneno clandestino ab uxore dato. Nam cum domesticæ res ægræ admodum essent, mulier insidias viri metuens hunc, priusquam ab eo occideretur, e medio sustulit; atque ita cum puerulis duobus Ætolorum et Acarnanum principatum obtinuit.

Variorum notæ.
τέλος ἐν τοῖς τοιοῦτοις βιάτως. Male hæc interrupta sunt. Sic autem (ut nun) debent interpungi, τῆς δὲ δίκης οὐ σιωπᾶν εἰθισμένης ἐς τέλος ἐν τοῖς τοιοῦτοις, βιάτως καὶ οὔτω; τοῦ ζῆν ἀπερράγη, id est. Cum autem vindicta ad extremum in his rebus tacere non selet, violenta morte ipse quoque sublatus est, etc. Aliter Petavins, eodæis male interrupti lectione deceptus Boivin.

(4) Solaris ponitur a Calvisio Marui die 2, anno Chr. 1557. Boivin.
(5) Vide stemma imperatorum Trapezuntinorum. DUCANG.
(6) Ea Irene vocatur infra pag. 424. Boivin.
(7) Hist. Franco-Byzant. liv. vi, n. 27; lib. vii, n. 20, et pag. 320. DUCANG.
(8) Τῆς ἐξ ἐλαχῆς οὐ σιωπᾶν εἶδος, ἐν τῆς, ἐς

IV. Cæterum imperator, **537** cum jamdudum A et sæpe id a pluribus accepisset, judices, qui se integre judicaturos nullaque re jus violaturos esse jurati promiserant, de quibus antea mentionem fecimus, terribilium jurejurandorum oblitos, quæ ex scripto conceperant, nec non ecclesiasticarum atque imperatoriarum legum securos, minime incorrupta judicia exercere, neque solum munera sine ullo metu capere judiciaque corrumpere; verum, quod gravius est, ab utroque litigantium accipere, neque tamen sententiam proferre, aut controversas dirimere, sed utrisque separatim datis tabulis, quibus scilicet sententia continebatur, cum priori altercatione ac contentione dimittere: cum hæc, inquam, aliaque id genus a plerisque imperator audisset, dubitare primo, num vera hæc essent, cum de jurejurandorum firmitate veniret in mentem; deinde sero tandem conventu habito, et episcopis ac presbyteris in augustissimo sanctæ Sophiæ templo collectis, præsidens ipse cum patriarcha omnibus quem vellent convincendi potestatem facere. Ergo plerique nec dubiis criminibus arrepti: eaque longe plura quam auditione didicerat reperta. Atque, ut cætera prætermittam, uno e quatuor innocente dimisso, quem nemo sordium accusarat, reliqui, ne a populo discernerentur, veriti, suo se se judicio damnant. Alii quæ acceperant redditibus omnibus judicandi **538** se munere abdicant. Episcopus ipse præterea sacerdotio cedit. Omnes ab urbe imperatoris decreto exulare jussi.

ἐπίσκοπος ἐπὶ τούτοις καὶ τὴν τῆς Ἱερουσῶνης ἀπαλλαγὴν τε καὶ ἀλλοτριώσιν. Ἐξώσθησαν δὲ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων κελύσει τοῦ αὐτοκράτορος.

Δ'. Ἐπεὶ δ' ἐκ πολλοῦ καὶ πολλάκις καὶ παρὰ πλείστον ἤκουεν ὁ βασιλεὺς, ὡς οἱ κρίνειν ὁμολογεῖσθαι οὖς καὶ μὴ παρὰ φθέρειν ἐν μηνὲ τὸ δίκαιον, πρὸς ὧν καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ἀνωτέρω φθάσαντες (9) δεδηλώκαμεν, ἐκλαθόμενοι μὲν ἐκείνων ἐγγράφων καὶ φρικωδῶν ὄρων, ἐκλαθόμενοι δ' ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ βασιλικῶν ἐνταλμάτων οὐκ ἀδεκάστους ποιοῦνται τὰς κρίσεις· ἀλλὰ δῶρα λαμβάνουσιν ἀδεῶς καὶ κίβηλεύουσι τὰς δίκας, καὶ τὸ γέ μείζον, ὅτι ἐξ ἀφοτέρων τῶν κρινομένων μερῶν δωροδοκῶνται μὲν, οὐ κατάστασιν δὲ καὶ πέρας ταῖς δίκαις παρέχονται, ἀλλ' ἑκατέροις ἀνά μέρος ἐγχειρίζοντες γριμματεῖται, ἀπόφασιν δὲ θεν τῆς κρίσεως ἔχοντα, εἴτα ἐκπέμπουσι τοῖς προτέροις ἐνεγομένους ἐγκλήμασι καὶ διαπίπτισμοῖς· ἐπεὶ οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ πολλῶν ὁ βασιλεὺς ἤκουε, τὰ μὲν πρῶτα πείθεσθαι οὐκ ἐδύνατο, τὴν γενομένην ἐκ τῶν ὄρων ἀσφάλειαν ἐνθυμούμενος· ὁπλὲ δὲ βήματος γενομένου καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρῶτον συναθροισθέντων ἐν τῷ μεγίστῳ καὶ θεῷ νεφ' τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, προκαίσεας ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ πατριάρχῃ πᾶσαν τοῖς βουλομένοις παρέσχετο χώραν ἐλέγχους κατὰ τὸν τοιοῦτον προφέρειν. Καὶ ἤγοντο πλείστα καὶ ἀναφισθῆντα καὶ πλείω τῶν ἀκουσθέντων τάγκλήματα. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλθωμεν, τῶν μὲν τετάρων ὁ εἰς ἀθῶος ἀπήλλαξεν, οὐ προστριβέντος αὐτῷ τοῦ τῆς δωροδοκίας ἐγκλήματος· οἱ δ' ἕτεροι, δεισαντες μὴ διαβραχῶσιν ὑπὸ τοῦ δήμου, φθάσαντες ἐαυτῶν κατεψηφίσαντο, οἱ μὲν τῶν τε ληφθέντων χρημάτων ἀπόδοσιν καὶ τοῦ δικάζειν ἀτέρησιν παντελῆ· ὁ δ'

CAPUT IV.

Turci Chersonesum et Thraciam incursant. Cæsi lectissimi. Reliqui pace impetrata domum redeunt. Imperator Byzantium reversus ire in Ætoliam parat, oblatum principatum accepturus. Nuntius afferit de futura postridie in Thraciam gravi Turcorum impressione. Orchanis Turci spes et consilia. Romani sexaginta, Cantacuzeno duce, prædatoribus occurrunt. Ipse imperator cum tribus navibus hostilem classem invadit. Ingens Barbarorum strages. Ex Romanis ne unus quidem desideratus. Captæ hostium navis quatuordecim. Deus tantæ victoriæ auctor. Imperator postridie ad fretum Hierii progressus hostes avectos comperit. Stadorum quadraginta quinque iter noctu pedibus emensus Deiparæ Hodegatriæ templum ingreditur ad agendas gratias.

I. Ineunte æstate Thracæ eodem modo rursus D Asiaticorum Turcorum infestatione laborare cœperunt. Hi enim, quod Romanos vincere soliti essent, quoties libitum erat prohibente nemine transfretabant pessimeque Thraciam vexabant. Quibus igitur Ionia et ulteriora loca obtigerant, ii ob fœdus, quod paulo ante cum imperatore apud Phocæam, ut diximus, sanxerant, in præsentia quieverunt. Qui vero Trojanam regionem et Hellepontioram incolebant, cum plurimum navibus et equis freta trajecto, et per Chersonesum hostiliter grassati inde etiam in Thraciæ mediterranea irruunt, imperatore Didymotichi tum agente. Qui justis copiis destitutus, nec aperto Marte cum illis congregari ausus, insidias non segniter collocat, noctu sub die agens et famem ac sitim tolerans.

[P. 331] A'. Θέρους δ' ἀρχομένου πάλιν ὁμοῦς ἐταλαιπώρουσι οἱ θρᾶκες ἐκ τῶν Ἀσιατικῶν Τούρκων. Διὰ γὰρ τὴν αἰὲ τοῦ τοῦς Ῥωμαίους κατατροποῦσθαι συνήθειαν ἀδεῶς ὁπότε βούλοντο διεπεραιῶντο καὶ χάριστα διετίθεσαν θρᾶκην. Οἱ μὲν οὖν τὴν Ἰωνίαν καὶ τὰ ἐπέκεινα κληρωσάμενοι διὰ τὰς πρὸ βραχέος κατὰ Φωκαίαν γενομένης πρὸς βασιλεία σπονδῆς, ὡς εἰρήκειμεν, ἡσυχίαν ἤγον ἐν γε τῷ παρόντι. Οἱ δὲ τὰ περὶ Τροίαν καὶ ὅσα τοῦ Ἑλλησπόντου παράλια κατοικοῦντες πλείστασι ναυσὶν αὐτοὶ τε καὶ ἱπποὶ αὐτῶν τὴν Ἑλλησπόντιον διεπεραιῶνται πορβῶν, καὶ κακῶς εὐθύς διαθέντες Χερσονήσον ἐκείθεν εἰσβάλλουσι καὶ ἐς τὴν τῆς θρᾶκης μεσόγειον, ἵνα ἐκ καὶ ὁ βασιλεὺς περὶ Διδυμότειχον ἔτυχε διατρίβων. Ὅς ἐπεὶ μὴ ἀξιόμαχον εἶχε στρατὸν, κατὰ πρόσωπον τοῖς ἐχθροῖς ἀπαντᾶν οὐκ ἐθάραρει. Ἐνέβρας δὲ

Variorum notæ.

(9) Lib. ix, cap. 9, sect. 5. BOIVIN.

ποιῶν οὐκ ἡμέλει, αἰθριοῖς διανυκτερεύων καὶ πείνη A καὶ δίψῃ κατατήκων ἑαυτὸν. Ὅψε δὲ μοίρα τινὶ τῶν ἐπὶ λείαν ἐξιόντων ἐντυγῶν τὴν τε λείαν ἀφείλετο καὶ αὐτοὺς ἀπονητὶ διαφθείρει, πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐπιλέκτους ἅπαντας θύτας. Ὁ δὲ μαθόντες οἱ λοιποὶ διαπρεσβεύονται πρὸς βασιλέα. Καὶ οὕτως οἱ μὲν ἔνσπονδοὶ εὐθὺς ἀνεχώρησαν οὐκ ἄδε· ὁ δὲ βασιλεὺς τρίτατος ἐς Βυζάντιον ἀφικνεῖται. Ἐσπευδε γὰρ διαβῆναι πρὸς Αἰτωλίαν, πονήρως ἐκεῖ τῶν πραγμάτων ἐχόντων μετὰ θάνατον τοῦ τῆν αὐθεντίαν ἔχοντος κόντου καὶ τῆς γυναικὸς ἐκεῖνου καλοῦσης ἐκεῖθεν ἐπὶ καταλήψει τῆς ἀρχῆς.

B. Ἄλλὰ τοῦ αὐτοῦ ὀέρουῖς ἰσταμένου (10), καὶ τοῦ βασιλέως παρασκευαζομένου πρὸς ἔξοδον, ἀγγέλλεται δεῖνδν ἐξ Ἀσίας ἕτερον. Τὸ δὲ ἦν, ὡς ὁ τῶν Βιθυνῶν ἀρχηγὸς Ὁρχανὸς ὁ Ἄτουρμάν (11) λάθρα στρατολογῶν ἐκ πολλοῦ παρεσκευάσεν ἤδη δύναμιν ἰκανὴν καὶ μάλα τῷ σφετέρῳ βουλήματι ἀποχωρῶσαν· ἦν δὲ καὶ ἐτοίμην οὖσαν μέλλειν εἰς τὴν ὑστεραίαν διαβαίνειν ἐξ Ἀσίας διχόθεν, τὴν μὲν ἐξ Ἱεροῦ (12), τὴν δ' ἐκ Προποντίδος, ἐς τὰ τῆς Βυζαντίδος προάστεια· [P. 552] τοῦτο γὰρ ἕως νῦν διετηρήθη τὸ μέρος πολεμίας χειρὸς μάλα ἀνώτερον. Καὶ ἦν σκοπὸς, μετὰ τὸ διαρπάσαι πᾶν ὅσον ἦν ἐκ τῆς πόλεως πληθὸς ἐς ἄλωνα καὶ σίτου κομιδὴν περισπώμενον καὶ ὅσον ἦν τοῖς ἕξω χωρίοις τὴν οἰκίαν ἔχον, εἶτα καὶ δύο τινὰ τῶν τῆς πόλεως ἐγγύστα φρούρια εἰληφότες ἐκεῖθεν ὡς ἐξ ὀρητηρίου ἐς μάχην παρατάτεσθαι τῶν Βυζαντιῶν. Μηδὲ γὰρ ἔχειν ἐτι Ῥωμαίους, ἀντίπαλόν σφισι δύναμιν, διὰ τὴν καταπεπονῆσθαι C καὶ ἐφθάρθαι τῇ τε τῶν χρημάτων ἐνδείᾳ καὶ ταῖς πυκναῖς τῶν πολεμίων ἐφόδοις. Ἐχοντας δὲ μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὴν γνώμην τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Λατίων, κουφοτέρας σφίσι εἶναι τὰς ἐλπίδας καὶ ἐς ἄλωσιν τῆς βασιλευσύσης.

D. Γ. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς πυθόμενος τὸν ἐκπλοῦν ἐκείνων ἐξαίφνης, ἐπεὶ μὴ ἐδίου καιρὸν ἢ περιστάσεις ἐς ἀνάλογον παρασκευῆν ἐτοιμάζεσθαι, δεῖν ἔκρινεν οὕτως ἀπαρσκευῶς ἐξίνααι πρὸς μάχην, ἔχων ἀντιπάσης ὀπλων παρασκευῆς καὶ στρατεύματος τὴν εἰς Θεῖν ἀβραγῆ καὶ βεβαίαν ἐλπίδα καὶ πίστιν. Εἰκοσι μὲν οὖν τῶν ἐν ἡλικίᾳ εὐγενῶν ἀπολέξας καὶ τετταράκοντα τῶν παρατυχόντων στρατιωτῶν ἐκπέμπει θιά τῆς ἡπείρου, δοὺς ἡγεμόνα σφίσι Καντακουζηνόν, τὸν μέγαν δομέστικον· αὐτὸς D δ' ἅμα τριήρεσιν ἀόπλιος τρισὶν ἐπὶ τὰς τῶν βαρβάρων ναῦς ἐποεῖτο τὸν πλοῦν. Οἱ μὲν οὖν βάρβαροι τέτταρα καὶ εἰκοσὶν ἔχοντες ναῦς ἐκ τῶν Ἀσιατικῶν τῆς Προποντίδος κίλπων κατέπλευσαν καὶ ὤρμισαντο Ῥηγίου ἐγγύς, περὶ χωρίον ἀπέχον τῆς βασιλευσύσης οὐ μείον σταδίῳ ἑκατὸν πρὸς τοῖς δέκα, περὶ ὧραν ἤδη τρίτην τῆς νυκτός. Καὶ εὐθὺς

Tandem cohortem prædatricem adortus, erepta præda, centum quinquaginta delectos viros sine labore cædit. Quo cæteri cognito legatos ad imperatorem mittunt : atque ita compositione facta statim quidem ipsi domum redeunt ; imperator vero tertio post die Constantinopolin pervenit. Nam in Ætoliā ire properabat, cum et res illic post obitum comitis, penes quem summa potestas fuerat, 539 afflicte essent ; et ab hujus vidua ad occupandum principatum accesseretur.

II. Enimvero æstatis ejusdem initio, imperatore abitum parante, aliud ex Asia malum nuntiatum : Bithyniæ principem Orchanum, Atumanis filium, qui longo jam tempore clam militem collegisset, justas instruxisse copias et ejus instituto prorsus sufficientes : quæ jam paratæ postridie ex Asia trajecturæ essent bifariam : alteræ ab Illo, alteræ a Propontide ad suburbia Constantinopolis, quæ pars ad id usque tempus ab omni hostili incursu maxime tuta fuerat. Propositum autem illis erat, omnem urbanam multitudinem, percipiendis condendisque frugibus occupatam, cæterosque rural habitantes abriperere, ac postea duo castella ex iis, quæ urbi proxima essent, occupare, et inde ut ex opportuna statione Byzantios bello petere. Neque enim ipsi sustinendis pares adhuc Romanos esse, quorum res attrite essent et omnino afflicta inopia pecuniæ et hostium incursionibus crebris. Deinde cum et Latini Galatæi ipsis faverent, majorem spem urbis imperatricis occupandæ conceperant.

III. Cæterum imperator, subita illorum irruptione audita, cum angustiis temporis justo apparatu excluderetur, sibi quanquam imparato ad prælium exeundum esse judicavit, pro omni armorum apparatu atque exercitu inconcussam ac fixam 540 in Deo spem fiduciamque collocans. Delectis igitur viginti nobilibus adultæ ætatis, et quadraginta militibus, qui primi obvii fuerant, datoque iis duce Cantacuzeno magno domestico, hos terra mittit. Ipse cum tribus inermibus triremibus contra Barbarorum classem abit, qui viginti quatuor navibus ex Asiatico Propontidis sinu advecti prope Rhegium appulerunt, ad locum non minus stadiis centum et decem ab urbe dissitum, sub horam noctis tertiam : ac statim exscensu facto prædatum alii alio excurrerunt, priusquam id agrestes resciscerent. Tum vero et horrea ardere cernebat, et

Variorum notæ.

(10) *Invenite eadem æstate.* Cantacuzenus, *Hist. lib. ii, cap. 54*, victoriam de Turcis æstate exeunte reportatam affirmat, idque post Ætolicam expeditionem, de qua Gregoras capite 6, infra. Bovin.

(11) Leg. ὁ Ἄτμμ, vel ὁ Ὀτμάν, filius Othmanis, orientalis Bithyniæ satrapæ, Cantacuzeno lib.

iii, cap. 9. Hanc Orchanis expeditionem contra Byzantium ad annum 1350 refert Joannes Villanus, lib. x, cap. 152. Ducang.

(12) *Ab Illo*, non, ut vertebat Wolfius, a templo. Vide adnotata supra ad pag. 255 C. Bovin.

mulierum atque infantium, qui vi abstraherantur, ejulatum audires. Sub horam vero noctis nonam, diluculo jam fere, magnus domesticus cum equitibus septuaginta advenit et Barbaris occurrens dissipatos credit, non secus ac segetem messores. Simul etiam imperator in altum provectus quatuordecim naves hostiles capit, custodibus earum cæsis. Nam reliquæ decem, cum Barbari nonnulli ejus adventum præsensissent et in eas insillissent, statim aufugerant. Sub auroram vero, cum et imperator in terram egressus esset, maximum opus, quod unquam fando auditum sit, effectum est; patuitque manifesto, non esse volentis, neque currentis, sed a propitia Dei voluntate pendere omnia. Priusquam enim sol meridianum circumulum præterisset, mille propemodum Barbari sunt interfecti, trecenti vero capti. Romanorum **541** autem nemo occidit; equi vero eorum complures occubuerunt. Nam cum pedites essent Barbari, nullum egregium facinus contra armatos equites edere potuerunt; sed ex desperatione audacius equos invascrunt.

IV. Proinde Romani ab extrema desperatione et diuturno metu recreati ea victoria animos receperunt, et in posterum etiam firmiorem in Deo spem collocarunt. Omnes enim evidentem compererunt, non humanitus id accidisse, (qui enim potuisset, in illa temporum conversione, cum res Romana undecunque deplorata esset, Barbarorum vero audacia ex longa vincendi consuetudine in immensum crevisset?) sed dexteram Domini id fecisse, et brachium illius invictas hostium vires nullo labore contrivisse. Quas enim pugnas in historiis miramur propter innumerum pene utrinque militum numerum, in earum perpauca invenias tot cæcos, tot captos, quot nunc a viris tantum septuaginta.

τίς ἂν τοσοῦτον μὲν πλῆθος κατακοπὴν, τοσοῦτον

V. Postridie vero rursus imperator, copiis terramque splendide armatis, ad fretum Hierii pervenit, sperans se illac quoque, ut rumor nuntiarat, appellentes Barbaros inventurum. Sed spe sua frustratus est. Barbari enim popularium suorum audita clade recesserant. Inde domum reversus noctu e palatio exiit et, quadraginta quinque stadiorum via pedibus confecta, in castissimæ Dei **542** Genitricis Hodegetriæ templum pervenit, toto pectore gratias acturus.

A ἀποθάντες ὤρμησαν ἐπὶ λείαν ἄλλοι ἄλλοὶ τοῦ διαμερισθέντες, πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς ἐν ταῖς χώραις οἰκοῦντας. Καὶ ἦν ὄρᾶν μὲν ἄλωνας καομένης, ἀκούειν δὲ κλαυθμοὺς γυναικῶν καὶ νηπίων ἀπηνῶς ἐλκομένων. Περὶ δὲ ὤραν ἐνάτην τῆς νυκτὸς, ἦδη τοῦ λυκαυγοῦς ὑποφαίνοντος, ἦκεν ὁ μέγας δομέστικος ἰππέας ἄγων ἐδομήκοντα· καὶ διεσκαδατμένοις ἐντυγχάνων τὰς βαρβάρους ἔκοπτεν αὐτοὺς, καθάπερ οἱ θεριστὰι τὸ λῆθον. Ἄμυξ δὲ καὶ ὁ βσιλεύς καταπλεύσας εἶλε τέτταρας καὶ δέκα ναῦς βαρβαρικὰς, ἀνελὼν τοὺς ἐνδον φρουροὺς. Αἱ γὰρ δέκα ἐφυγον εὐθὺς, προαἰσθημένων ἐνίων βαρβάρων καὶ εἰσδραμόντων εἰς αὐτάς. Ἄμυξ δ' ἐφ' καὶ τοῦ βσιλείως ἀποθάντος ἐς ἡπείρου μέγιστον καὶ τῶν κώπιτε μνημονευομένου ἔρχον τετέλεσται. Ἐφάνη γὰρ, ὡς οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ εὐδοκοῦντος ἔστι τὰ πάντα Θεοῦ. Μήπω γὰρ τοῦ ἡλίου τὸν μεσημβρινὸν παραλλάξαντος χίλιοι μὲν ἔγγιστα κατεκόπησαν τῶν βυρβάρων· τριακῆσοι δὲ ἐάλωσαν ζῶντες. Τῶν δὲ Ῥωμαίων πέπτωκε μὲν οὐδεὶς· ἔτι πει δ' οὐκ ὀλίγοι τούτων κατεκόπησαν. Πεσοὶ γὰρ ὄντες οἱ βάρβαροι πράττειν οὐκ εἶχον γενναῖον οὐδὲν πρὸς ὀπισθιμένους ἰππέας· ἀπογόντες δὲ τολμηρότερον κατὰ τῶν ἰππων ἐχώρησαν.

[P. 333] Δ'. Οἱ μὲντοι Ῥωμαῖοι, πρὸς ἐπογνώσεως καὶ δειλίας βυθοὺς ἐκ πολλοῦ καταδύντες, τῇ ἦδη περιχρηεῖ σφᾶς τε αὐτοὺς ἀνεκτίσαντο καὶ ἐς τὸν ἐπειταχρόνον βεβαιοτέρα, πρὸς Κύριον ἐκτίσαντο τὰς ἐλπίδας. Ἐγένωσαν γὰρ ἅπαντες ἐναργῶς, ὡς οὐκ ἀνορθώπιον τὸ πρᾶχθέν· πῶς γὰρ ἐν τοιαύτῃ χρόνων περιφορᾷ, ὅτε τὰ μὲν Ῥωμαίων ἀπέγινωται πανταχόθεν, τὰ δὲ βαρβάρων ἠϋθῆται πολλῶ πρὸς θαρβραλέωτερον διὰ τὴν μακρὰν τοῦ νικᾶν συνθήσαν; Ἄλλὰ δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε ταῦτα καὶ ὁ βραχίων ἐκεῖνου τὴν τῶν ὑπεναντίων ἄμαχον ἀπονητὴν συνέτριψε δύναμιν. Πολέμων γὰρ, ὡς ἐν ταῖς ἱστορίαις ἀκούοντες θαυμάζομεν διὰ τὸ ἐκτερέωθαι οὐκ εὐαριθμητὴν πλῆθος τῶν στρατευμάτων, ἐν ὀλίγοις εὖροι δὲ ζωγρηθέν, ὅσον νῦν ὑπ' ἀνδρῶν ἐδομήκοντα μύ-

Ε'. Ἐς δὲ τὴν ἐπιούσαν οὐθὺς ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ἡπείρου καὶ θαλάττης λαμπρῶς ὀπισθήμενος ἀφίκετο ἐς τὸν τοῦ Ἱεροῦ πορθμὸν, ἐλπίσας εὐρήθειαν καταπλέοντας ἦδη τοὺς βαρβάρους κάκειθεν κατὰ τὴν φῆμιν. Ἄλλ' ἔβρινε τὰ τῶν ἐλπίδων ἀτέλεστα. ὑποθόμενοι γὰρ οἱ βάρβαροι τὴν τῶν ἑμοφύλων συμφορὰν ἀνεχώρησαν. Ὁ μὲντοι βασιλεὺς ἀνιζούσας ἐκεῖθεν ἀφίκετο νυκτὸς ἐκ τῶν βασιλείων περὶ τριασάκοντα καὶ πέντε σταδίων ὄδον ἐς τὸν ὀλίγον νεὼν τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς Ὀδηγητρίας τοὺς εὐχαριστήριους ἐκ μέσης ἀποδώσων ψυχῆς.

CAPUT V.

Cometa apparet; qua forma; ejus ortus; progressus; interitus. Scythiisæ erga Thracem et Threissam, quos captivos redemerat, summa equitas. Justum Dei judicium.

I. Verum illud me pene præterierat, quod nunc repetendum et explicandum est. Hac æstate, cum sol æstivum jam solstitium attigisset, cepit cometa apparere a septentrionalibus horizontis partibus

A'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικρὸν με παρέδραμεν, δὲ περ ἐπανελθὼν ἀναλήψομαι. Ἐν τούτῳ τῷ θέρει τοῦ ἡλίου τῶν θερινῶν ἦδη τροπῶν ἀρῶμένου, ἤρξαστο φαίνεσθαι κομήτης ἐκ τῶν ἄρκικῶν μερῶν τοῦ

ὀρίζοντος ἀφ' ἑσπέρας ἐκάστης εὐθὺς μετὰ δύοσιν ἡλίου. Μᾶλλον δ' οὐ κομήτης ἦν, εἰ τις ἀκριβολογεῖν ἐθέλοι, ἀλλὰ παγωνίας, βομφαλιζ τινὶ τοικύς. Ἐδόκει μὲν οὖν ἐσηγησάμενοι τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν τοῦ Περσέως μάλιστα ποδῶν, ὃ τῆ βράχει τοῦ ταύρου πλησίον εἶναι δοκοῦσιν· ἐπὶ δὲ τὰ πρὸς ἑω μέρη τοῦ κόσμου πέμπειν τὴν κόμην ἐπὶ πολὺ παρατείνουσαν. Εἶτα [P. 334] ἐκείθεν ἀρξάμενος ἀνέβαινεν εὐθὺς τοῦ ἀρκτικοῦ πόλου, κινούμενος ἐκάστης ἡμέρας τρεῖς ἔγγιστα μόλιρας. Ἐπεὶ δὲ παρήλαξε τὸν ἀρκτικὸν πόλον καὶ μετ' ἐκείνου τὴν τε μικρὰν ἀρκτον καὶ τὰς καμπὰς τοῦ δράκοντος, ἔψαυσε καὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς τοῦ Ἡρακλείου καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ τῆς Ἀριάδνης στεφάνου. Ἐκείθεν διέδραμε τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τοῦ Ὀφιοῦχου. Καὶ ἐπειδὴ πλάτος ἐνταῦθα ζωδιακοῦ καὶ ἰσημερινὸς καὶ τόπος θερμότητος ἔχων, ἀντέχειν ὁ κομήτης οὐκ ἠδυνήθη, διὰ τὸ ἐξ ὕψους ἀναθυμιάσεως τὴν ἀρχὴν τῆς συμπήξεως εἰληφέναι. Διὸ τὴν τε κόμην διέλυσε καὶ αὐτὸς ἠφανίσθη τελῶς. Φαντασία γὰρ ἦν ἀστέρος, καὶ οὐκ ἀστήρ. Προσθήσω τοῖς εἰρημένοις καὶ ἀκοῆς ἄξιον ἄλλο διήγημα.

B. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις μία τῶν Σκυθῶν γυναικῶν, ἐκ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰστρου τὴν οἰκητικὴν ποιοῦμένων, μήτε σύζυγον μήτε παῖδας ἔχουσα, ἐπειδὴ τοὺς ἐκ Θράκης ἀπαγομένους αἰχμαλώτους πρὸ τῶν ταύτης ἑώρα θυρῶν (ἐπόθει δ' ἐκ πολλοῦ προσηρῆσαι Ῥωμαίους καὶ τὸ θεῖον δέξασθαι βάπτισμα), ὦνιον διαναστᾶσα σύζυγον ἔλαθεν ἕνα τῶν αἰχμαλώτων Χριστιανῶν, ὄρκους αὐτὸν ἐμπεδώσασα πρότερον, μὴ λιπεῖν τὴν ταύτης συνοικίαν, μηδ' εἰ ἄλλοθι ποῦ τὴν ἀποικίαν ποιήσαιντο. Ἐπεὶ δ' εὐκαιρίας πρὸς μετοικίαν ζητουμένης ἕνιαυτὸς ὄλος ἐτέτριβη, ἐν ᾧ δὴ καὶ τέκνα δύο τὸ μὲν γεγέννηκεν, τὸ δ' ἐν γαστρὶ φέρουσα ἦν, εἰς πλείονα τὴν στοργὴν καὶ στερρότεραν πρὸς τὸν σύζυγον ἔσχε (13). Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος ἔτυχεν ἐς τοῦτιδὸν ἔτος αἰχμαλώτος ἀπαγομένη καὶ ἡ πρότερα τοῦ βῆθεντος ἀνδρὸς σύζυγος. Ἦν ἐκεῖνος, ἐδάκρυσε θεασάμενος. Ἡ μέντοι Σκυθὶς ἐκείνη γυνὴ τὴν αἰτίαν τῆς λύτης καὶ τῶν δακρῶν μαθοῦσα οὐτ' ἠχθέσθη τάνδρῳ, οὐτε ζηλοτύπως ἔσχε πρὸς τὴν γυναῖκα· ἀλλ' ὦνιον εἰλήφει καὶ ταύτην, ἵνα καὶ ταῖς χρεῖαις ὑπηρετῆ τῆς οἰκίας καὶ ἅμα παραμύθιον εἴη τῆ θεωρίᾳ τάνδρῳ ἐκ τῶν ἔγγιστα. Ἐπεὶ δ' εὐκαιρίας γενομένης τῷ θεῷ τε ἐτελέσθη βαπτισματι καὶ τῆ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων ἐπεδήμησε, δραμοῦσα πρὸς τὸν πατριάρχην ἡ πρότερα σύζυγος ἔβόα καὶ ἑσπερνοτυπεῖτο καὶ ἀδικεῖσθαι ἔφασκε πρὸς τῆς Σκυθίδος, ἀφελομένης τὸν ἀνδρα αὐτῆς. Παρελθούσης μέντοι κάκεινης καὶ τὰ τοῦ πράγματος, ὡς εἶχεν, ἀκριδῶς διεξελοῦσης, οὐκ εἶχεν οὐδεὶς οὐδὲν ἀπὸ δικαίου προφέρειν ἔγκλημα κατ' αὐτῆς. Κυρία γὰρ ἦν ἀμφοτέρων, ἅτε χρημάτων οἰκείων ὦνιους ἐξ ἀγρίων φάνας θηρῶν εἰληφούσα. Ὅμως σιωπῶντων ἀπάντων καὶ μηδὲν ἔχόντων προφέρειν ἔγκλημα κατ' αὐτῆς, κρίσιν ἐπέθηκεν

A cuiusque diei vespere statim post solis occasum. Imo, ut accuratius loquamur, non is cometa erat, sed Pogonias, seu barbatus sidus, cuidam veluti gladio simile. Ortum autem a Persei pedibus maxime ducere videbatur, qui a spina Tauri parum absunt. Coma vero ejus versus Orientem late extendebatur. Atque inde sumpto initio recta quotidie versus septentrionem ascendebat tribus ferme gradibus. Cum autem polum arcticum præterisset ac post eum Ursam minorem et spiras Draconis, dextrum etiam Herculis pedem attingit, indeque coronam Ariadnes, postea sinistram Ophiuchi manum percurrit : et quia ibi latus est Zodiacus et æquinoctialis et locus calidus, durare cometa non potuit, propterea quod humida exhalatione primum concrevisset. Quare coma dissipata et ipse penitus evanuit : quippe qui stellæ speciem quidem haberet, stella vero non esset. His aliam narrationem auditu dignam attextam.

II. His temporibus mulier quædam apud Scythas, eos nempe qui trans Istrum habitant, cum neque virum neque liberos 543 haberet et advectos e Thracia captivos ante suas fores traduci videret (longo autem jam tempore ad Romanos se conferre et sacrum baptismum suscipere cupiebat), unum e Christianorum captivorum turba eductum redemit et conjugem sibi ascivit, adactum prius jurejurando, ne contubernium suum desereret, etiamsi alio commigrasset. Cum vero migrationis opportunitatem quærunt, annus integer teritur : quo tempore binos liberos, alterum peperit, alterum in utero gestavit. Unde magis etiam maritum diligebat. Quæ cum ita se haberent, altero anno accidit, ut et prior ejus, quem diximus, viri uxor captiva abduceretur : qua is conspecta illacrymavit. Verum Scythissa, mæroris et lacrymarum causa intellecta, neque succensuit marito, nec præ zelotypia odio persecuta est mulierem : sed et ipsam emit, ut et domestica ministeria obiret, simulque marito dolorem conspectu sui levaret in proximo futura. Sed cum opportunitatem nacta et sacro baptismate initiata et in urbem imperatricem profecta esset, prior uxor ad patriarcham accurrit, vociferans et pectus plangens sibi que injuriam a Scythissa fieri quiritans, quæ sibi maritum rapuisset. Cæterum cum et illa prodixisset, ac rem omnem, ita ut gesta erat, ordine explicasset, nemo jure illam reprehendere potuit, ut quæ amborum domina esset suaque pecunia ex immanibus (ut ita dicam) bestiis ambos redemisset. Tamen tacentibus 544 universis, nec de ulla re eam accusantibus, tandem hanc ipsa sententiam tulit. Marito propter consuetudinem et susceptos ex eo liberos

Variorum notæ.

(13) *Majore et firmiore affectu maritum diligebat, non, a marito diligebatur, ut interpretabatur Wolfius, qui legebat πρὸς τὴν σύζ. Βοινιν.*

redemptionis pretium condonavit. Erga mulierem vero cupere se quidem eadem uti liberalitate; sed posse negavit propter inopiam, quod cum duobus infantibus in terra peregrina viveret. « Quamobrem ipsa, inquit, sui pretio allato, cum marito abeat: ego vero posthac cum infantibus manebo et benignas clementis Dei manus intuebor. » Hoc judicium omnes cum patriarcha summis laudibus extulerunt, et hanc animi magnitudinem in muliebri ingenio admirati sunt. Cæterum haud multo post is iudicii fuit exitus, qui debuit, clementi Deo æquissime iudicante. Nam cum mulier redimendi sui causa ad colligendam pecuniam exiisset ac per Thraciam, ubi domicilium habuerat, vicinas circumiret, subita incursione Scytharum denuo captiva est abducta: vir autem ejus posthac bonæ illius Scythicæ matronæ conjugio acquievit.

Ὅθεν, ἐξαίφνης ἐπιδραμόντων κατὰ τῆς Θράκης. Κάκεινη μὲν αἰχμάλωτος ὤχετο ἀποῦσα· ὁ δ' ἀνήρ ἔμεινε τοῦ λοιποῦ συνοικῶν τῇ ἐκ Σκυθῶν ἐκαίῃ γυναικί.

CAPUT VI.

Imperator, Epirum invasurus, Illyriam vastat. Turcos auxiliares præda onustos dimittit. Epiri principatus potitur. Nicomedia amissa. Thracia incursionibus Turcicis vexata. Princeps Epiri fuga elabitur. Ejus mater Thessalonicæ subsistit. Theodorus Synadenus, Epiro præfectus, principi reverso vincitus traditur.

I. Jam vero Ætolorum et Acarnanum res male affectæ et propter eorum domini obitum laborantes imperatorem advocabant. Principatus enim, qui a vidua muliere et immaturæ ætatis pueris gubernari non posset, temere ferebatur, veluti navigium ancoris destitutum, quod fluctibus et tempestate agitur. Sed cum veterem Illyriorum morem sciret, qui violato 545 jurejurando et ruptis fœderibus Romanas provincias incursare et viatores spoliare solerent, homines fallacissimi atque improbissimi, atque etiam intelligeret, eosdem tum quoque suæ contra Ætolos et Acarnanas expeditioni clanculum impedimento fore: Turcos bis mille ex iis, qui Smyrnam et Ioniam accolunt, mercede conductos arcessit, cum quibus initio veris impressione facta Illyriorum agros vastat et copiosam inde prædam agit. Quo factum, ut Turci e pauperibus brevi tempore divites evaserint, et plenis manibus domum cito redierint. Itaque opibus Illyriorum imminutis securus ad Acarnanas et Ætolos transit cum suo exercitu, et omni illa regione una cum urbibus citra laborem potitur, proceribus ultro sese ad illum conferentibus una cum domina sua Anna, protovestiarii filia.

41. His rebus imperatore occupato etiam Bithyniæ metropolis Nicomedia capta est, multa fame domita propter pertinacem hostium obsidionem. Sequenti anno nihil memorabile gestum est, nisi

αὕτη τοιαύτην τῷ πράγματι. Τῷ μὲν ἀνδρὶ προῖκα τὴν λύσιν παρέσχε διὰ τὴν συνουσίαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς τῶν παιδῶν γέννησιν· τῇ δὲ γυναικὶ βούλεσθαι μὲν, μὴ δύνασθαι· δεῖ δὲ τὴν τῶν χρεωδῶν ἔνδειαν καὶ τὸ ἐπ' ἄλλοδαπῆς εἶναι [P. 335] σύν δυοῖ βρέφεσι, « Διὸ τὸ δοθὲν ὑπὲρ αὐτῆς κομισάσα (ἐφησε) τίμημα αὐτῇ μὲν ἀπερχέσθω μετὰ τοῦ ἀνδρός· ἐγὼ δ' ἔσομαι τοῦ λοιποῦ μετὰ τῶν βρεφῶν, ἐς τὰς χεῖρας ἀποβλέπουσα τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. » Ταύτην τὴν κρίσιν πάντες ὕμνησαν ἅμα τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῦ μεγαλοφύτου τῆς γυναικειᾶς ἐκείνης γνώμης ἐθαύμασαν. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἡ δίκη τὸ προσήκον εἴληψε πέρας πρὸς τοῦ δικάζοντος ἀνωθεν ἀρρητῶς φιλανθρώπου Θεοῦ. Ἐξελευσάσα γὰρ ἡ γυνὴ περὶ τὴν τῶν λυτρῶν συναγωγὴν καὶ περιούσα τὰς γενομένας παρὰ τὴν Θράκην, ὅποι τὴν οἰκίαν ἐπεποίητο πρότερον, εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς ἐμπέπτωκε τῶν Σκυθῶν, ἐξαίφνης ἐπιδραμόντων κατὰ τῆς Θράκης. Κάκεινη μὲν αἰχμάλωτος ὤχετο ἀποῦσα· ὁ δ' ἀνήρ ἔμεινε τοῦ λοιποῦ συνοικῶν τῇ ἐκ Σκυθῶν ἐκαίῃ γυναικί.

A'. Ἐκάλε· δεῖ ἤδη τὸν βασιλέα τὸ Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων πρᾶγματι, πλημμελῶς διακείμενι καὶ νοσοῦντι διὰ τὴν τοῦ δεσπότη αὐτῶν τελευτήν (14). Ἡ γὰρ ἀρχὴ διοικεῖσθαι μὴ δυναμένη παρὰ γυναικὸς χηρευούσης καὶ τέκνων ἀτελῶν ἐστὶ πλημμελῶς ἐφέροστο, καθάπερ ναῦς ἀγκυρῶν ὄρφανῇ κύμασι καὶ χειμῶνι συνελημμένη. Ἐπεὶ δὲ ἤδει τοῖς Ἰλλυριοῖς ὁ βασιλεὺς πάλαι εἰθισμένον τό γε ἐπιροχοῦντα; καὶ παρισπονδούντας ληΐζεσθαι τὴν Ῥωμαίων χώραν καὶ λωποδύτεν τοὺς παρόντας καὶ πονηρὰ καὶ ἄλλοις συζύοντας, καὶ συνῆκεν, ὡς καὶ νῦν ἐμπόδιον ἔσονται λάθρα τῇ πρὸς Ἀκαρνάνας καὶ Αἰτωλοὺς ἐκστρατεία αὐτοῦ, μεταπέμπεται μισθοφόρους δισχιλίους τῶν περὶ Σμύρναν καὶ Ἰωνίαν κατακούντων Τούρκων, μεθ' ὧν δὴ καὶ ἀρχομένου ἔαρος ἐσβαλὼν ἐς τὴν Ἰλλυριῶν χώραν ἐδῆλωσε ταύτην καὶ λείαν ἐκεῖθεν ἤλασε παμπληθῆ, ὡς πλουσίους ἐκ πενήτων ἐν βραχεῖ γεινομένους τοὺς Τούρκους βριθούσας δεξιὰς ταχέως ἐπανελεθεῖν οἰκαδε. Ὁ δὲ βασιλεὺς τούτῳ τῷ τρόπῳ τοὺς Ἰλλυριοὺς πεπονηκῶς ἀσθενεῖς ἀδελῶς διαβαίνει πρὸς Ἀκαρνάνας καὶ Αἰτωλοὺς μετὰ τοῦ οἰκείου στρατεύματος καὶ πᾶσαν ἐκείνην τὴν χώραν μετὰ τῶν πύλων ἀπονητεῖ [P. 336] παρεστήσατο, προσεβρύηκόντων ἐκόντων αὐτῷ τῶν ἐκεῖ δυνατῶν μετὰ τῆς δεσποίνης αὐτῶν Ἄννης, τῆς τοῦ πρωτοβεστιαρίου θυγατρὸς.

B'. Ἐν δὲ τούτοις ἀσχολουμένου τοῦ βασιλέως, ἔλαω καὶ ἡ τῶν Βιθυνῶν μητρόπολις Νικομήθεια (15), τῷ πολλῷ καταπονηθεῖσα λιμῷ, διὰ τὴν ἐπίμονον τῶν ἐχθρῶν πολιορκίαν. Τῷ μέντοι μετὰ ταῦτα

VARIORUM NOTÆ.

(14) Cantacuzen. lib. II, cap. 32, 55. DUCANG.

(15) Quam paulo ante manu et armis inexpugnabilem fame expugnare adortus fuerat Orhanes,

uti scribit Cantacuzen. lib. II, cap. 26. Uti porro tandem illa capta fuerit, narrat Leunclavius lib. VI Hist. Musulm., pag. 186. DUCANG.

ἐνιαυτῶ οὐδὲν ἱστορίας ἀξιὸν πέπρακται (16) πλὴν ἁ-
 ὄτι· συνεχῶς τε καὶ ἀδωῶς καὶ κατὰ πλῆθῃ κατέ-
 δραμόν τε καὶ κατατρέχουσι· Θράκην οἱ Τούρκοι.
 Τοῦτο γάρ, ὡς ἐγνωσμένον ἦδη καὶ σύνθηρας, ὀκνῶ
 διηγεῖσθαι.

Γ'. Τῷ δ' ἐξῆς ἔτει (17) ὁ μὲν παῖς τοῦ τῆς Ἡπαί-
 ρου κρατοῦντος πρότερον κόντου Κεφαλληνίας, τσο-
 σαρεσκαυδέκατον τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος τῆν·καῦτα
 καὶ σύνεσιν τῆς ἡλικίας ἔχων μείζονα, ἐπειδὴ τὸν
 μὲν πατρῶον κληρονόμῳ τῷ βασιλεῖ γενόμενον εἶδε,
 τὴν δὲ μητέρα συνθεμένην ἀκολουθῆσαι τῷ βασιλεῖ
 μέχρι Θεσσαλονίκης, κελεύουσαν δ' ἐπεσθαι καὶ αὐ-
 τὸν δίχα τῶν πατρικῶν ἐπισήμων συμβόλων, ἀπο-
 στασίαν ἐπινοεῖ· καὶ συμβούλῳ χρησάμενος ἐνὶ τῶν
 εὐγενῶν τῆς Ἡπείρου ἅμα αὐτῷ φεύγων ὤχετο ἐς
 Πάτρας τὰς παλαιὰς παρὰ τὴν σύζυγον τοῦ τελευ-
 τήσαντος πρίγκιπος Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας. Ἡ
 δὲ μήτηρ εὐθὺς ἅμα τῷ βασιλεῖ διασώζεται μέχρι
 Θεσσαλονίκης, χάκει πρὸς τοῦ βασιλέως ἰκανὰ χωρία
 λαβοῦσα προσόδων ἐτησίων ἕνεκα αὐτοῦ κατοικεῖν
 ἔγκωκε τοῦ λοιποῦ (18). Ἐπίτροπός γε μὴν τῆς
 Ἡπείρου ἐγκαταλείπεται πρὸς τοῦ βασιλέως· ὁ πρω-
 τοστράτωρ (19) Θεόδωρος ὁ Συναδηνός· ὃς καὶ πρὶν
 ὅλον ἐξῆκεν ἐνιαυτὸν ἀφηνιδίως ἀλλίσκεται πρὸς τῶν
 τῆς χώρας οἰκητόρων καὶ δέσμιος τῷ τοῦ κόντου
 ἔλδοται παρὰ, πρὸς τὴν Ἡπειρον αὐτὸς ἐπανελθόντι· καὶ ἀναδεξαμένῳ τὴν πατρικὴν ἀρχὴν παρ' ἐκόντων
 τῶν ὑπηκόων.

CAPUT VII.

*Imperatoris filia impubes Alexandri Mysi filio nuptum datur. Pax eo pignore firmata. Partus monstruosus. Triennis puer robore virili; anno ætatis quinto moritur. Mortis causa physice explicata. Genuenses, optimatibus Urbæ exactis, unum sibi ducem more Venetorum præficiunt. Cometa ei qui triennio ante appa-
 - fuerat similis vultu, at motu diversus. Turci Thraciam vastant. Diu immorantur nemine obsistente.*

Α'. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐνδημήσας ἐς Ἀδριανούπολιν
 ἀμ [P. 337] τῇ συζύγῳ δεσποίνῃ τὰς ἐκ πολλοῦ
 συμφωνίας ἦδη πρὸς πέρας ἤγαγε, δοὺς εἰς γυναί-
 κα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ (20) τῷ Ἀλεξάνδρου παιδί
 τοῦ τῶν Μυσῶν ἀρχηγῷ, πεντεκαυδέκατον ἄγοντι
 τῆς ἡλικίας ἔτος ἑτῶν οὖσαν αὐτὴν ἐννέα. Καὶ ἦν
 τὸ λοιπὸν εἰρήνη βαθεῖα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μυ-
 σῶν.

Β'. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ γεννᾶται παιδίον ἐν Βυ-
 ζαντίῳ, συμφυῆς μὲν ἀπὸ ποδῶν ἀχρις ὀμφαλοῦ, τὰ
 δ' ἐξῆς διαιρούμενον ὤμους καὶ στέρνα καὶ ῥάχιν,
 καὶ δύο μὲν ἔχον κεφαλὰς, χεῖρας δὲ τέτταρας· ὃ καὶ
 μετὰ μίαν ἡμέραν ἐξεπεπνευκεῖ.

Γ'. Ἐράνη δὲ καὶ πολλῷ τούτου πρότερον παι-
 διον ἕτερον περὶ Τραπεζοῦπολιν, ἧ δὴ τρίτου
 γενόμενον ἔτους ἐψέλλιζε μὲν κατὰ νήπιον·
 ῥώμην δ' εἶχεν, ὄσσην δὲν καὶ εἰκοσιν ἑτῶν ἀνὴρ,
 καὶ ἡσθεῖν ὁμοίως κατ' ἀνδρα κὰν τῇ ἦδη τρίχας
 εἶχεν ἀνδρὸς τελείου. Ἀλλὰ πρὶν ἐς πέμπτον ἔτος
 ἐλλυθῆναι, πυρετῷ συσχεθὲν ἐτελεύτησεν. Ἡ γὰρ
 ἔνδεια τῆς τῇ βρεφικῇ ἡλικίᾳ προσηκούσης ὑγρό-

III. Anno autem proxime subsecuto filius Epiri
 principis, comitis Cephallenia, annum ætatis de-
 cimum quartum agens, sed prudentia majore quam
 pro ætate 546 præditus, cum paternam ditionem
 imperatori parere, matrem vero eundem ex pacto
 Thessalonicam usque comitari cerneret, a qua jus-
 sus esset et ipse sine patriæ nobilitatis insignibus
 seq̄i, defectionem cogitat, reque cum nobili quodam
 Patras ad defuncti Achaia et Peloponnesi princi-
 pis conjugem perflugit. Mater vero statim cum im-
 peratore Thessalonicam usque pervenit; atque ibi
 satis multis prædiis acceptis, unde reditus annui
 suppetebant, deinceps ibidem ætatem exigere de-
 crevit. Præfectus tamen Epiri ab imperatore relictus
 est protostator Theodorus Synadenus, qui prius-
 quam annus integer exiret, subito a provincialibus
 captus comitis filio in patriam reverso, et hæredi-
 tarium principatum volentibus subditis adepto,
 vincetus traditur.

καὶ ἀναδεξαμένῳ τὴν πατρικὴν ἀρχὴν παρ' ἐκόντων
 τῶν ὑπηκόων.

I. Imperator vero, cum domina uxore Adriano-
 polin profectus, matrimonium jam pridem promis-
 sum perficit, filia sua, quæ annos novem expleverat,
 Alexandri Mysorum principis filio data, annum
 ætatis decimum quintum agentis. Unde firma pax
 inter Mysos et Romanos constituta est.

II. Hoc tempore puer Byzantii nascitur, a pedi-
 bus usque ad umbilicum continuus: inde vero
 divisus humeris, pectore, spina dorsi; duo capita
 habens et quatuor manus: qui post unum diem ex-
 spiravit.

III. Multo 547 autem ante illum alius puer
 circa Trajanopolin visus est, qui anno tertio bal-
 butiebat quidem, ut infans; sed iis erat præditus
 viribus, quibus vir viginti annorum, et viro non
 minus comedebat, et circa pubem pilos habebat
 adultæ ætatis viri. Sed priusquam annum quintum
 explessset, febris correptus exspiravit. Nam penu-
 ria humoris infanti ætati debiti tantam ariditatem

Variorum notæ.

(16) Anno, ut mihi videtur, mundi 6847, cujus
 anni quatuor primi menses pertinent ad an. Chr.
 1338, octo reliqui ad an. 1339. BOIVIN.

(17) Anno scil. mundi 6848, cujus pars prima

pertinet ad an. Chr. 1339, altera ad an. 1340. BOIVIN.

(18) Vide lib. xii, infra, cap. 6, sect. 3. BOIVIN.

(19) Cantacuzen. lib. ii, cap. 34. DUCANG.

(20) Cantacuzen. ibid. DUCANG.

in ejus corpore excitavit, quanta esse possit in eo, qui viginti annos natus sit. Unde etiam par robur partibus et membris ejus accessit, ut inde cuique ætati conveniens incrementum et nutrimentum cohiberetur: natura vero ipsa, ut ab eo, qui finxit et colligavit, constitutum est, seipsam regere non posset. Sic enim animantis formam artifex Deus contemperavit, ut nulla illi amplius accessione vel decessione sit opus. Sed ut in concentu musico alia chorda laxata, alia intenta ultra quam par est, modulationis vitium deprehenditur: ita hic etiam, cum animantis compages ab aliqua materiæ vel penuria destituitur, vel redundantia opprimitur, et tempus legitimum præterierit, generationis et incrementi progressio interrumpitur: idemque fere evenit, quod in novellis floribus videmus, qui ante tempus exorti, atque adeo novarum quasi rerum ot temeritatis rei, fulminis et grandinis impetu marcescunt, et vigorem immodicum frigore amittunt, et pruina intempestiva læduuntur, quæ plantæ luxuriam evidenter coarguit.

μῆυτον ἀφαιρεῖ τὴν ἀκμὴν καὶ πάχνη τις ἐξωροσ τοῦ.

548 IV. Autumno autem jam ineunte Genuensis respublica perturbata est. Nam qui genere et opibus in ea urbe præstabant, ad fastum et superbiam deflexerunt, sic ut democratix æquabilitas in tyrannidem mutaretur. Plebs itaque, cum ea re valde angeretur, in eos insurgit, ac iisdem urbe exactis unum e populo ducem sibi constituit, ad imitationem ejus, quæ apud Romanos olim fuit, consularis dignitatis, aut potius exemplo a Venetis petito.

V. Hieme vero elapsa, cum sol jam Arietem pertransiret, cometa ensis specie in cælo apparuit, similis quidem ei, qui ante triennium apparuerat, sed non eodem in loco, nec motu eodem. Nam inde auspicatus, ubi Chelæ desinebant et Virginis spicatum occurrebat, singulis vicenis quaternis horis, quinque gradibus progrediebatur, donec ad Leonem pervenisset, ubi prorsus evanuit.

VI. Cæterum Turcorum octo millia, Hellesponto cum jumentis plerique trajectò, omnem Thraciam ad Mysiam usque diripuerunt. Quam Romanis vastam et ab omni parte inaccessam cum fecerint, ipsi noctu et interdiu populari non desinunt: prædam quidem omnem in Asiam transportantes, ipsi vero ne longo quidem post tempore volentes domum redire, quippe cum nemo sit, qui eis obsistat.

τῆτος ξηρότητα ἐνεποίησε τῷ σώματι τοιαύτην, ὅταν καὶ εἰκοσαέτης ἔχοι ἄν· κἀντεῦθεν καὶ ἐν ὁμοίαν ἰσχύιν τοῖς μέλεσι καὶ μορίοις αὐτοῦ γε ἐντέθεικεν, ὡς συσχεθῆναι μὲν διὰ τὰυτὰ τὴν ἀρμότουσαν ἐκάστη τῶν ἡλικιῶν αὐξῆσιν καὶ τροφήν· μὴ ἔχειν δ' αὐτὴν ἑαυτὴν διοικεῖν τὴν φύσιν, ὡς ἐτάχθη πρὸς τοῦ ποιήσαντος καὶ συνδήσαντος. Οὕτω γὰρ τὴν τοῦ ζώου πλάσιν ὁ τεχνίτης Θεὸς συνεκέρασεν, ὡς μὴ δεῖσθαι μηδεμιᾶς ἐπιπροσθήκης ἢ ἐλλείψεως· ἀλλὰ καθάπερ ἐν ἀρμονίᾳ μουσικῇ, τῆς μὲν λυθείσης τῶν χορδῶν, τῆς δὲ ταθείσης ὑπὲρ τὸ εἶδος, ἢ τοῦ μέλους φανούτης ἐλέγχεται, οὕτω κἀναυθὰ τῆς τοῦ ζώου συμπήξεως πάρασυρσεως ὑπὲρ τινος ὀλικῆς ἰνδείας ἢ πλεονασμοῦ, καὶ τὸν προσήκοντα παραμειψάσης χρόνον, ἢ εἰς τὰ πρόσω πορεία τῆς γενέσεως καὶ αὐξήσεως διακόπτεται· καὶ γίνεται παραπλήσιον τὸ πάθος, ὅποσον κἀν τοῖς νεοδλάστοις ὄρωμεν γινόμενον ἄνθεσιν, ἃ τὴν ὥραν προαρπάσαντα κἀντεῦθεν νεωτερισμοῦ τινος καὶ προπετείας ὄφλοντα δίκην σκηπτοῦ καὶ χαλάζης μαραινουσιν ἐμβολαὶ καὶ ψύχος ἀνελεγχος σαφῆς τῆς λιχνείας καθίσταται τοῦ φύ-

[P. 338] Δ'. Φθινοπώρου δ' ἀρχομένου ἤδη σύγχυσις γίνεται πολιτείας ἐν τῇ Γενουῆ. Τῶν γὰρ γένει καὶ πλοῦτιν προύχόντων τῆς πόλεως ἐκείνης πρὸς τὸ γαῦρον καὶ ὑπεροπτικώτερον ἀποκλινάντων, ἐς τυραννίδα τὴν τῆς δημοκρατίας ὁμοφροσύνην μεταβάλλεσθαι ξυνέβαινε. Καὶ διὰ τοῦτο εταλαιπωρούμενοι δεινῶς οἱ δημόται κατεξανίστανται τούτων καὶ ἐξωθοῦσι τῆς πόλεως καὶ καθιστῶσιν ἡγεμόνα τῆς πολιτείας ἕνα τοῦ δήμου (21), κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὑπατείας τῶν Ῥωμαίων ἀξίωμα, ἢ μᾶλλον κατὰ τὴν τῶν Βενετικῶν πολιτείαν.

Ε'. Τοῦ δὲ χειμῶνος τούτου παρεβρύχητος, καὶ τοῦ ἡλίου τὸν κρινὸν παραλλάττοντος, ἐβράνη Σιφίας ἐν οὐρανῷ, ὅμοιοι μὲν τῷ πρὸς τριῶν ἡδὴ φανέντι τῶν ἐνικαυτῶν, οὐ περὶ τὸν αὐτὸν δὲ τόπον, οὐδὲ τὴν ὁμοίαν ποιούμενος κίνησιν· ἀλλὰ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς τῶν χηλῶν τελευτῆς, ἐνθα τὸν στάχυν τῆς παρθένου τηλικαῦτα παρῆναι συνέβαινε, ἐκινεῖτο κατὰ νυχθήμερον ἕκαστον περὶ τοῦ πέντε μόρας, ἕως καθήτησεν εἰς τὸν λέοντα, κάκει διελύθη τελέως.

Ζ'. Τῶν δὲ Τούρκων ὀκτὼ χιλιάδες διαπεραιώσάμενοι τὸν Ἑλλησπόντιον πορθμὸν, μετὰ τῶν ὑποζυγίων οἱ πλείους, ἐλήσαντο πᾶσαν τὴν ἄκρι Μυσῶν θράκην, ἣν δὴ καὶ Ῥωμαῖοι· μὲν Ἐρημόν τε καὶ ἄτριδὴ πεποιήκεσαν πᾶσαν· αὐτοὶ δ' ἀγονεῖς τε καὶ φέροντες οὐκ ὀκνοῦσι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ τὴν μὲν λείαν πᾶσαν διαδιβάζοντες ἐς Ἀσίαν, αὐτοὶ δ' ἀκαλλάττεσθαι τῆς θράκης οὐδ' ὄψι τοῦ χρόνου βουλόμενοι, ἅτε μηδένα τὸν ἐναντιωσόμενον ἔχοντες.

Variorum notæ.

(21) Simonem Buccanegram. Vide Joannem Vileanum lib. xi, cap. 401; lib. xii, cap. 26. Petrum

Bizarum, lib. vi *Historiæ Genuensis*, sub anno 1339. DUCANG.

CAPUT VIII.

Basilius princeps Trapezuntiorum obiit. Uxor Irene prælatam sibi cognominem meretricem indignata, adeoque clandestini facinoris suspecta, viro mortuo pellicem foras eiecit. Legatis ad patrem Andronicum semel et iterum missis alium sibi maritum petiit. Imperatoris absentia; morbus; in Epirum profectio, atque utriusque legationis moræ. Rumor de Irenes cum magno Trapezuntis domestico consuetudine bellum civile excitat apud Trapezuntios. zanychites et alii multi interempti.

A'. Ἐν τούτῳ τῷ ἔαρι καὶ Βασίλειος (22), ὁ τῆς Α Τραπεζούντος τὴν ἑξουσίαν διεζωσμένος, νόσῳ βραχεία τὸν βίον ἀπέλειπεν. Οἶμαι δὲ τις θεομηνία τοῦ βίου τούτου ἐξαιτίας ἐξήγαγεν. Εἰρήνη γὰρ τῇ τοῦ βασιλέως θυγατρὶ συνοικήσας ἐπὶ σμικρὸν νομίμως ὁμοῦ καὶ δικαίως, μετὰ γε τῆς ἀνηκούσης ὁμοφροσύνης καὶ σωφροσύνης, εἶτα τοὺς γαμικοὺς μετενηνοχεν ἔρωτας εἰς ἑταιρίδα τινα, καλουμένην καὶ ταύτην Εἰρήνην. [P. 339] Καὶ ταύτη λοιπὸν ἀθέσμως μὴ γινόμενος εἰς μῖσος ἐτραπέτο τῆς νομίμου. Τοῦ δὲ χρόνου προβαίνοντος ὄρων οὐκ ἀνεχομένην τὴν βασιλίδα τὸ τοῦ πράγματος ἀποπον, ἀλλ' ἐπιθωμένην οὐρανὸν τε καὶ γῆν καὶ πᾶσιν ἐξαγγέλλουσαν τὸ τῆς καρδίας πῦρ, ἐξήλασε καὶ τῆς αὐθεντικῆς οἰκίας αὐτῆν. Τάχα δ' αὖ καὶ θάνατον ἐπήνεγκεν αὐτῇ βίαιον, εἰ μὴ ἐδεδίει τὸν δῆμον, σφοδρῶς κατ' αὐτοῦ δι' αὐτὸ γε τοῦτ' ἄπορουμένον τε καὶ στασιάζοντα. Ἐν μέντοι ταῖς ἱεραῖς ὑμνωδαῖς καὶ τοῖς πομπικοῖς θεάτροις τῶν πανηγυρικῶν ἑορτῶν Βασιλείου καὶ Εἰρήνης ἡ μνήμη τὴν εὐφημίαν ἐκρῶτει· κἀνεῦθεν ἐπλήρου τὴν τε ἑρωτικὴν ἔφρασην ὁ Βασίλειος ἑαυτοῦ, καὶ ἅμα τὴν τοῦ δήμου ζήτησιν, προσποιούμενος τὸ λανθάνειν διὰ τῆς ὁμωνυμίας· ὥς καὶ ὑπόψιαν διὰ ταῦτα γενέσθαι, λαθραῖαις ἐπιβουλαῖς τῆς βασιλίδος Εἰρήνης συμβῆναι τῷ Βασιλεῖ τὸν θάνατον. Τελευτήσαντος δ' ὁμοῦ εἴθ' οὕτως εἶτ' ἐκείνῳ αὐτοῦ, εἰσῆλθε μὲν ἡ νόμιμος ἐκείνη σύζυγος Εἰρήνη μετὰ πάσης τῆς βασιλικῆς ἑξουσίας εἰς τὰ βασίλεια· ἐξήλασε δ' ἐκείθεν εὐθύς τὴν ὁμωνυμον μὲν, ἀλλοτριότερον δὲ καὶ παράνομον Βασιλείου σύζυγον· καὶ μέντοι καὶ κοινῇ ψήφῳ τῶν Τραπεζουντίων ἐξόριστον πέμπει πρὸς τὸ Βυζάντιον ἅμα τοῖς τέκνοις.

B'. Συνεκπέμπει δὲ καὶ πρέσβεις ἐς βασιλέα τὸν C πατέρα αὐτῆς, κομίσοντας τὴν αὐτῇ μὲν νομίμως συζευθησόμενον, διαβεβόμενον δὲ καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐκείνης ἀρχὴν. Οἱ δὲ καὶ ἐς Βυζάντιον ἐνδημήσαντες ἐπει τὸν βασιλέα περὶ Θεσσαλονικίην ἤκουον διατρίθειν, ἐκέλευε καὶ αὐτοὶ ποιεῖσθαι ἐγνώκεισαν τὴν πορείαν. Ἐνιαυτῷ γὰρ ἤδη πρότερον ἀπὸ Θράκης ἐς Μακεδονίαν ὁ βασιλεὺς μεταβὰς ἐμελλεν εὐθύς καὶ εἰς Ἥπειρον διαβαίνειν ἐπὶ τοὺς παρασπονδήσαντας Ἀκαρνανίους καὶ Αἰτωλοὺς. Ἄλλ' ἐπίσχευεν ἐν πόλει Θεσσαλονικίῃ μικρὸν ἢ συνήθης ἐπίτρεια τοῦ σπληνός· δὲ ἐκ πολλῶν ἤδη τῶν χρόνων τροπὴν τινα πεπονθῶς καὶ παραγορὰν τοῦ κηθήκοντος· σφοδρὰ ἐξώδηκε οὖν καὶ τὴν ἔνδον γειτονοῦσαν τῶν σπλάγγων οἰκονομίαν διέδραμεν, ὡς κακοσιτίαν ἐνετεῦθεν συμβαίνειν λοιπὸν καὶ μελῶν ἀτονίαν καὶ θάνατον ἀπειλούσας λειποψυχίας.

I. Hoc vere Basilii etiam Trapezuntis princeps moritur, brevi morbo 549 extinctus; aut, ut opinor, ira Numinis repente ex hac vita sublatus. Nam dum Irenen imperatoris filiam duxisset et exiguo tempore legitime et juste et ea, qua decet, concordia et modestia cum ea vixisset, legitimos amores in meretriculam quamdam, quæ et ipsa Irene dicebatur, transtulit, cujus nefaria consuetudine in uxoris odium est impulsus. Temporis autem progressu, cum imperatricem rei indignitatem non ferre, sed cælum et terram inclamare et apud omnes ingentem animi dolorem vulgare cerneret, etiam palatio illam exegit: fortasse et violentam illi mortem illaturus, nisi populum timuisset, qui ob isthuc ipsum graviter commotus in eum fremebat et tumultuabatur. Verumtamen in saccis cœnticis et solemnium festorum ac pompæ publicis spectaculis Basilii et Irenes memoria celebrabatur: eaque ratione Basilii et sui amoris cupiditati et populi votis satisfaciebat, quem similitudo ipsa nominis deceptura esset. Unde orta est suspicio, clandestinis imperatricis Irenes insidiis Basilium esse sublatum. Cæterum illo sive sic sive aliter defuncto, legitima ejus conjux Irene cum omni auctoritate imperatoria palatium ingressa cognominem sibi, sed aliis moribus præditam et illegitimam Basilii conjugem palatio exigit, et communi Trapezuntiorum 550 suffragio Byzantium una cum liberis relegat.

II. Item et legatos ad patrem imperatorem mittit, accituros aliquem, cui ipsa et legitime nubat, et imperii regimen tradat. Li cum Byzantium advenissent, et imperatorem agere Thessalonicæ audivissent, illuc etiam conferre se decreverunt. Etenim imperator anno superiore e Thracia in Macedoniam transierat, statim inde in Epirum adversus sæditragos Acarnanas et Ætolos profecturus. Sed aliquantisper eum Thessalonicæ detinuerat solita lienis molestia; qui jam inde ab annis pluribus quamdam mutationem passus et ultra quam par erat velut evagatus, tum autem valde tumefactus in ipsam quoque interiorem et contiguam viscerum compagem irruerat, ut et cibus minus recte concoqueretur, et membra viribus destituerentur, et animi deliquia mortem mitterentur. Verumtamen ille cum aliquantulum convalesceret, in Acarnaniam

Variorum notæ.

(22) Vide stemma Trapezuntinorum imperatorum. Ducang.

abierat. Ubi eum nacti Trapezuntiorum legati ea quæ in mandatis habebant exposuerunt.

III. Sed cum res extraheretur, et Trapezuntiorum principatus a muliere recte et fortiter administrari haud posset, tumultuari quidam et concitare populum cœperunt. Quæ res Irenen Trapezuntis imperatricem coegit expedita iriremi alios legatos mittere, et una cum iis Trapezuntis archiepiscopum, qui priorem petitionem ipsius apud Romanorum imperatorem urgerent. Qui cum **551** Byzantium appulissent, nec imperatorem ibi reperissent, paucos equites genere et dignitate præstantes ad illum mittunt. Hi vero Thessalonicam usque progressi nec ipse efficere potuerunt, ut præsentem imperatorem convenirent. Nam paulo ante ex morbo (ut jam dixi) recreatus ad oppugnandam Acarnanum metropolin abierat. Quare visum eis est ibi consistere et adventus sui causam per litteras imperatori aperire.

IV. Sed cum potestatem cupiditati blandientem nactus muliebris appetitus omnia vincula abrumpat, clandestina consuetudine magni Trapezuntiorum domesticæ Irenen imperatricem uti susurrabatur. Quod cum ad vulgi aures pervenisset, populum ad seditionem impulit: ac præsertim nobilestimos. Et alii quidem Tzanychitæ favebant, qui tum opibus ac dignitate plurimum poterat; alii vero se ad magnum domesticum adjungebant. Hunc in modum agitata et in factiones divisa Trapezuntina civitate, res ad civile bellum deducitur. Quo tempore cum alios complures utrinque concisos ferunt, tum ipsummet Tzanychiten.

CAPUT IX.

Acarnaniæ urbs primaria obsidetur ab imperatore, cui Cantacuzenus egregiam operam navat, vir magnæ indolis, apud milites gratiosissimus. Res eo tempore diversis locis ejus prudentia administratæ. Conjuncti oppressi. Deprehensa Sphrantis Palæologi perfidia. Mors istius. Phocæam Romani recuperant. Epirus imperio adjecta. Epiri princeps Thessalonicam abductus. Cantacuzenus ipso silentio magnas res gerit. Imperator Byzantium venit, infirmus admodum valetudine. Medicis undecunquæ accitis, suo arbitratu vivit. Morbo ingravescente Deiparæ Hodegetriæ templum petit.

I At Andronicus Imperator, dum Acarnanum caput obsidet, omnia sibi ex animi sententia, quoad fieri poterat, succedere sentiebat. Etenim adjuvante magno domestico Cantacuzeno, optimeque imperium cum eo moderante, **552** nullum ex iis quibus premebatur, incommodis incommodum esse videbatur. Nam et diuturnam illam peregrina in expeditione moram atque equitum peditumque cladem prudenter admodum relevabat, et illum ex liene morbum eadem solertia lenibat, omnemque inde metum abstergebat, ac si quid externa negotia sollicitudinis aspergerent, eam ille administratione sua facile componebat. Ad hæc cognatorum insidias, quæ tum contra imperatoris caput

Variorum no'æ.

(23) Verba *ῥαίσας* . . . ἀπῆσι ab interprete per incogitantiam ommissa fuerant. Boivin.

A ῥαίσας μέντοι μικρὸν ἐς Ἀκαρνανίαν ἀπῆσι (23). Ἐνθα δὴ τῆνικαῦτα καὶ οἱ τῶν Τραπεζουντίων πρέσβεις ἐντετυχηκότες αὐτῷ τὰ τῆς πρεσβείας ἐξήγγειλαν.

Γ'. Διατριβῆς δὲ μεταξὺ γινομένης καὶ τῆς τῶν Τραπεζουντίων ἡγεμονίας ὑπὸ γυναικί διοικεῖσθαι καλῶς καὶ βεβαίως οὐ δυναμένης, στασιάζειν τινὲς ἐπεχείρουν καὶ ἀναζείειν τὸν δῆμον. Ὅθεν ἀναγκασθεῖσα Εἰρήνη ἡ βασίλισ τῶν Τραπεζουντίων ἐξέπεμψε ταχυνυτοῦσαν τριήρη μετὰ πρέσβειον ἄλλων, καὶ σὺν γε αὐτοῖς τὸν τῆς Τραπεζουντοῦ ἀρχιεπίσκοπον, [P. 340] καταπέμψοντας τὴν προτέραν ζήτησιν αὐτῆς πρὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων. Οἱ δὲ καταπλεύσαντες ἐς Βυζάντιον καὶ τὸν βασιλέα οὐχ εὐρηκότας ἀποστέλλουσιν ἐς βασιλέα Ἰππέας ὀλίγους, οἱ καὶ γένοι καὶ ἀξιώματι προέχειν τῶν ἄλλων ἰδοῦν. Οἱς ἐνδημήσασαι τῆ τῶν Θεσσαλονικέων μητροπόλει οὐκ ἐγένετο ἐντυχεῖν παρόντι τῷ βασιλεῖ. Ῥαίσας γὰρ πρὸ βραχέως ἐκεῖνος, ὡς εἴρηται, ἀπῆσι πολιορκήσων τὴν τῶν Ἀκαρῶνων μητροπόλιν. Ὅθεν ἔδοξε κατὰ χίωρον μείναισι γράμμασι μνησύνει τῷ βασιλεῖ τὴν τῆς ἀφίξεως αἰτίαν αὐτῶν.

Δ'. Ἐπεὶ δ' ἐξουσίας κολακευούσης τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς γυναικείας ὀρέξεως πάντα χαλινὰ διὰ ῥήγγυται, λαοθινούσας μίξιαι χρῆσθαι τὴν βασιλέα Εἰρήνην ἐψιθυρίζετο πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον τῶν Τραπεζουντίων. Τοῦτο δὲ διατρέχον τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς κατεστασίαζε τὸν τε δῆμον καὶ μάλιστα τοὺς εὐγενεῖα προύχοντας· καὶ οἱ μὲν προσεχώρουν τῷ Τζανυχίτῃ (24), πλούτῳ καὶ δόξῃ τῆνικαῦτα δυναμένῳ τὰ μέγιστα· οἱ δὲ τῷ μεγάλῳ δομestικῷ. Οὕτω δὲ στασιασθείσης καὶ εἰς δύο σχισθείσης τῆς τῶν Τραπεζουντίων πόλεως, εἰς μάχην ἐμφύλιον ἐτελεύτα τὸ πρᾶγμα· ὅτε δὴ καὶ κατακοπήναι φασὶ πλείστους τε ἄλλους ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν καὶ ἐπὶ τούτοις Τζανυχίτην.

Δ'. Ὁ μέντοι βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, περὶ τὴν πολιορκίαν ἀγχολούμενος τῆς τῶν Ἀκαρνανῶν μητροπόλεως, πάντα ἐξουρίας εἶχε τὰ ἐς βούλησιν αὐτῷ γε ἴοντα κατὰ τὸ ἐφικτόν. Τοῦ γὰρ μεγάλου δομestικού τοῦ Καντακουζηνού παρασπίζοντος; καὶ **D** συνδιδύοντος; ἄριστα τὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δεινὸν αὐτῷ τῶν παρεστώτων ἔδοκει δεινῶν. Τὴν τε γὰρ χρόνιον ἐν ὑπερορίῳ ἐκστρατεῖα διατριβὴν καὶ φθορὰν τῆς ἵππου καὶ τοῦ στρατοῦ δεξιῶς διετίθει, καὶ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σπληνὸς πιέζωσαν νόσον συνετώσ αὐτῷ ἐπεκούφις καὶ ἄπαντος τοῦ ἐντεῦθεν ἀπήλλαττε θεοῦ· καὶ εἰ τις πλήττουσα [P. 341] τὴν καρδίαν ὑπῆρχε φροντὶς κοσμικῆ, πάσης ἐξομάλιζων ἐτέλει βρῆδιος. Καὶ ἐπὶ τούτοις τὰς ἐκ τῶν συγ-

(24) Cum his conjungenda ea quæ leguntur infra lib. xiii, cap. 11. Boivin.

γενῶν τηνικαῦτα παρφεύσα· ἐπιβουλὰς μάλᾳ σοφῶς ἅ
αὐτὸς ἀνείργε, συστῆλων καὶ ἀπαλλάττων ἐς τάσφα-
λλες, πρὶν εἰς ἀκοῆς ἵνα τῷ βασιλεῖ. Πολλοὶ γὰρ
κοσμοῦμενος ὁ ἀνὴρ τοῖς πλεονεκτήμασιν, ὅσα τε
φύσις χαρίζεται καὶ ὅσα βαθεῖα σύνεσις εὐφυῶς
πρὸς ἀλιουχοῦσα κοσμεῖ, πρὸς παντὸς ἡγαπάτο τοῦ
στρατοπέδου καὶ τῆν οὐδαίς, ὅς οὐ προὔτιθει τῆς
ἐαυτοῦ ζωῆς τὴν ἐκείνου. Τό τε γὰρ φιλότιμον τῆς
δεξιᾶς· καὶ τὸ τοῦ ἡθους καρτερικὸν οὐδ' ἐν ταῖς
ὑπερροῖσι διατριβαῖς· τε καὶ ἀσχολίαι· ἀμείνων
ἡμειθεν ὁμοῦ τὰς τύχας τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις τότε
λιμῷ καὶ λοιμῷ ὑποταλαιπωροῦντων ἐς γε τὸ βέλ-
τιον· καὶ ἦσαν ὥσπερ ἐκ μιᾶς οἱ περιλειπόμενοι
βωῶντες ἅπαντες γλώττης, στρατιῶται καὶ στρα-
τηγοί, λόχοι καὶ λοχαγοί, σωτῆρα τοῦτον καὶ τρο-
φᾶ καὶ πλουτοδότην, καὶ ὅσα τὴν Ῥωμαίων ἡγε-
μονίαν ἐνδοξότεραν καθίστησι (25).

Β'. Καὶ (ἴν' ὡς ἐν κεφαλαίῳ διεξέλθωμεν ὅσα ἐν
τούτῳ τῷ χρόνῳ ἢ τοῦ ἀνδρὸς εὐφυῶς κατέπραξε
σύνεσις, ἐγγύθεν τε καὶ πόρρωθεν ὁμοῦ διενεργ-
γοῦσα) αὐτοῦ γὰρ ἅμα τῷ βασιλεῖ (26) τὴν τῶν
Ἀκαρνάνων πολιορκουόντος μετρόπολιν, ἐάλωσαν
οἱ τυραννίδα μελετήσαντές τε καὶ ἐπιθέμενοι ἐς
Βυζάντιον, πολλοὶ τε ὄντες· καὶ οὐ τῶν ἀφανῶν· περὶ
ῶν ὕστερον πλατύτερον λέξομεν (27). Ἐάλω δὲ καὶ
Σφραντζῆς ὁ Παλαιολόγος, ὁ τοῦ Συργιάννου φον-
εὐίς, τὰς ὁμοίας ἐξαρτίων κατὰ τοῦ βασιλέως
ἐπιβουλὰς· συμπάρων μὲν αὐτῷ καὶ συστρατοπέ-
δεῦων αὐτὸς, ἔχων δ' οὖν καὶ τοὺς ἐκ Θεβῶν Κατε-
λάνους λάθρα οἱ συμπαρασκευαζομένους καὶ ἅμα
τοὺς ἀστυγεῖτονας τῶν Ἰλλυρίων. Ἄλλ' οὗτος μὲν
ἐξῆθη τοῦ βίου προσηλυθὼν, πρὶν τὰς ἀξίας ἐναυ-
θα δίκας ἐκτίσαι· οἶμαι τοῦ Θεοῦ βαρυτέραν τα-
μειουσμένην τῷ δυσμενεῖ τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Γ'. Ἐγεγόνει δ' ὑπὸ Ῥωμαίοις τηνικαῦτα ἀπο-
νητὶ καὶ ἡ Φωκαίων πόλις (28), ἦν μετὰ πολ-
λῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς τεττάρων ἤδη τῶν
χρόνων ὁ βασιλεὺς καταπλεύσας τότε μὲν οὐχ εἶπε,
νῦν δὲ καιρὸν ἐπιτηρήσαντες οἱ ταύτης ἔνοικοι
Ῥωμαῖοι, καθ' ὃν ἐς τὰ εἰθισμένα ἐξῆκει κυνηγέ-
σια ὁ τῆς πόλεως ἀρχηγός, κατέσχον τε αὐτὴν,
βιασάμενοι τοὺς ἔνδον Λατίνους, ὀλίγους ὄντας,
καὶ ἅμα τὸ τοῦ βασιλέως ἐπευφήμησαν ὄνομα, ἐπὶ
τῶν αὐτοῦ τεύχευ ἐπάλεξων ἀναβάντες.

Δ'. Τοῦτων δ' οὕτως ἐχόντων ἀπογνόντες πρὸς τὸ Δ
τῆς πολιορκίας ἐκτεταμένον ἐνέδυσαν καὶ οἱ Ἀκαρ-
ναῖες (29)· καὶ οὕτως ὑποχείριως ἐγεγόνει τῇ τῶν
Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ πᾶσι ἢ τῆς καλαϊδῆς ὀνομαζο-

Variorum notæ.

(25) Et quæcunque nomina illustriorem faciunt
Romani imperii (id est, Romanorum imperatorum)
gloriam: non, ut vertebat Petavius, tum ea præ-
dicare, quibus Romanum imperium illustrius fecerat.
Sic infra, Εὐχίται: τε ὀνομάζων αὐτοὺς καὶ Ὀμφα-
λοφύχους, καὶ ὅσα τούτοις ἐπόμενα, *Euchilas eos et
Omphalopsuchos, et aliis ejusmodi nominibus appel-*
lans. BOIVIN.

(26) Vide adnotata ad lib. 1, pag. 3. Petavius
hoc loco non assecutus est mentem auctoris, laten-
tem scilicet sub insolenti verborum constructione.
Similis occurrit lib. ix, cap. 10, sect. 8. BOIVIN.

A grassatæ sunt, sapienter repressit, omnibus in tuto
collocatis, antequam ad aures imperatoris accede-
rent. Siquidem multis animi ornamentis vir ille
præditus, quæ aut a natura insita sunt, aut exagger-
atæ mentis, quæ vitæ nostræ moderatrix optima
est, prudentia quæsitæ, apud militem in primis
gratiosus erat, ut nemo esset, qui non ejus vitam
ac salutem anteponeret suæ. Nam cum ne in expedi-
tione quidem tantisque negotiis quidquam de pri-
stina liberalitate animique constantia mutaret,
mutabat ille tamen in melius eorum fortunam, qui
tum fame ac peste laborabant. Quare omnes una
voce qui supererant milites ac duces, ordines
æque atque ordinum præfecti, servatorem illum
et altorem ac largitorem appellare, et quæcum-
que nomina illustriorem faciunt Romani imperii
gloriam.

II. Enimvero (ut summatim percenseamus quid-
quid ejus viri prudentia rebus tam e longinquo
quam e proximo gerendâs per illud tempus con-
fecit) dum iz una cum imperatore Acarnanum ur-
bem obsidet, comprehensi sunt 553 qui tyranni-
dem cogitabant ac Byzantio imminuebant, nec pauci
nec obscuro; de quibus plura postea dicemus.
Captus una cum iis et Sphrantzes Palæologus, qui
Syrgiannem occiderat, eadem contra imperatoris
caput molitus. Aderat enim iisdem in castris, et
Catalanos ex urbe Thebana cum finitimis Illyrici
populis, quos secum habebat, ad ea consilia clan-
culum pellexerat. Verum is, antequam meritas
hic pœnas daret, e vita subtrahitur, gravioribus,
ut opinari licet, suppliciis et æternis a Deo, cujus
hostis erat, reservatus.

III. Per idem quoque tempus a Romanis sine
ullo labore capta Phocæorum civitas, quam magnis
navalibus copiis ante annos jam quatuor imperator
adortus, tum quidem haud cepit; sed nunc demum
Romani illic habitantes, capto tempore, quo urbis
princeps de more venatum exierat, occuparunt,
Latinis, qui pauci in ea erant, vi subactis; simul-
que imperatoris nomen promulgarunt, munium
propugnaculis consensit.

IV. Quæ cum ita se haberent, desperata propter
obsidionis diuturnitatem salute, etiam Acarnanæ
deditionem fecerunt: eoque factum, ut tota ea
provincia, quæ vetus Epirus appellatur, Romanæ

(27) De iis Gregoras nihil amplius dicturus est.
BOIVIN.

(28) Phocæorum civitas, non Phocensium, ut ver-
tebat Petavius. Phocenses sunt populi Phocidis,
quæ est Achaïæ pars: Phocæi, cives urbis Phocææ;
de quibus Horatius,

*Nulla sit hac potior sententia: Phocæorum
Velut profugit execrata civitas
Agros atque lares proprios, etc.* BOIVIN.

(29) Cantæuzen. lib. II, cap. 34. DUCANG.

abierat. Ubi eum nacti Trapezuntiorum legati ea quæ in mandatis habebant exposuerunt.

III. Sed cum res extraheretur, et Trapezuntiorum principatus a muliere recte et fortiter administrari haud posset, tumultuari quidam et concitare populum cœperunt. Quæ res Irenen Trapezuntis imperatricem coegit expedita triremi alios legatos mittere, et una cum iis Trapezuntis archiepiscopi, qui priorem petitionem ipsius apud Romanorum imperatorem urgerent. Qui cum **551** Byzantium appulissent, nec imperatorem ibi reperissent, paucos equites genere et dignitate præstantes ad illum mittunt. Hi vero Thessalonicam usque progressi nec ipse efficere potuerunt, ut præsentem imperatorem convenirent. Nam paulo ante ex morbo (ut jam dixi) recreatus ad oppugnandam Acarnanum metropolin abierat. Quare visum eis est ibi consistere et adventus sui causam per literas imperatori aperire.

IV. Sed cum potestatem cupiditati blandientem nactus muliebris appetitus omnia vincula abrumpat, clandestina consuetudine magni Trapezuntiorum domesticæ Irenen imperatricem uti susurrabatur. Quod cum ad vulgi aures pervenisset, populum ad seditionem impulit : ac præsertim nobilestimos. Et alii quidem Tzanychitæ favebant, qui tum opibus ac dignitate plurimum poterat ; alii vero se ad magnum domesticum adjungebant. Hunc in modum agitata et in factiones divisa Trapezuntina civitate, res ad civile bellum deducitur. Quo tempore cum alios complures utrinque concisos ferunt, tum ipsummet Tzanychiten.

Ῥαῖσας μέντοι μικρὸν ἐς Ἀκαρνανίαν ἀπήει (23). Ἐνθα δὴ τῆνικαῦτα καὶ οἱ τῶν Τραπεζουνητίων πρέσβεις ἐντετυχηκότας αὐτῷ τῆς πρεσβείας ἐξήγγειλαν.

Γ'. Διατριβῆς δὲ μεταξὺ γινομένης καὶ τῆς τῶν Τραπεζουνητίων ἡγεμονίας ὑπὸ γυναικί διοικεῖσθαι καλῶς καὶ βεβαίως οὐ δυναμένης, στασιάζειν τινὲς ἐπεχείρουν καὶ ἀναζεῖν τὸν δῆμον. Ὅθεν ἀναγκασθεῖσα Εἰρήνη ἡ βασίλεις τῶν Τραπεζουνητίων ἐξέπεμψε ταχυαυτοῦσαν τριήρη μετὰ πρέσβειων ἄλλων, καὶ σὺν γε αὐτοῖς τὸν τῆς Τραπεζουνητίας ἀρχιθύτην, [P. 340] καταπειθόντας τὴν προτέραν ζήτησιν αὐτῆς πρὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων. Οἱ δὲ καταπλεύσαντες ἐς Βυζάντιον καὶ τὸν βασιλέα οὐκ εὐρηκότας ἀποστέλλουσιν ἐς βασιλέα Ἰππέας ὀλίγους, οἱ καὶ γένει καὶ ἀξιώματι προέχουν τῶν ἄλλων ἰδιόκουν. Οἷς ἐνδημήσασι τῇ τῶν Θεσσαλονικέων μητροπόλει οὐκ ἐγένετο ἐντυχεῖν παρόντι τῷ βασιλεῖ. Ῥαῖσας γὰρ πρὸ βραχίους ἐκεῖνος, ὡς εἴρηται, ἀπήει πολιορκήσων τὴν τῶν Ἀκαρῶνων μητροπόλιν. Ὅθεν ἔδοξε κατὰ χώραν μείναι γράμμασι μνησέειν τῷ βασιλεῖ τὴν τῆς ἀφίξεως αἰτίαν αὐτῶν.

Δ'. Ἐπεὶ δ' ἐξουσίας κολακευούσης τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς γυναικείας ὀρέξεως πάντα χαλινὰ διαρρήγνυται, λαθινούσας μίξει χρησθαι τὴν βασιλέα Εἰρήνην ἐψιθυρίζετο πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον τῶν Τραπεζουνητίων. Τοῦτο δὲ διατρέχον τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς καταστασίαζε τὸν τε δῆμον καὶ μάλιστα τοὺς εὐγενεῖα προύχοντας· καὶ οἱ μὲν προσεχώρουν τῷ Τζανυχίτῃ (24), πλοῦτῳ καὶ δόξῃ τῆνικαῦτα δυναμένῳ τὰ μέγιστα· οἱ δὲ τῷ μεγάλῳ δομestικῳ. Οὕτω δὲ στασιασθείσης καὶ εἰς δύο σχισθείσης τῆς τῶν Τραπεζουνητίων πόλεως, εἰς μάχην ἐμφύλιον ἐτελεύτα τὸ πρᾶγμα· ὅτε δὴ καὶ κατακοπήναι φασὶ πλείστους τε ἄλλους ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν καὶ ἐπὶ τούτοις Τζανυχίτην.

CAPUT IX.

Acarnaniæ urbs primaria obsidetur ab imperatore, cui Cantacuzenus egregiam operam navat, vir magnæ indolis, apud milites gratiosissimus. Res eo tempore diversis locis ejus prudentia administratæ. Conjurati oppressi. Deprehensa Sphrantzis Palæologi perfidia. Mors istius. Phocæam Romani recuperant. Epirus imperio adjecta. Epiri princeps Thessalonicam abductus. Cantacuzenus ipso silentio magnas res gerit. Imperator Byzantium venit. infirma admodum valetudine. Medicis undecunque accitis, suo artibatur vivit. Morbo ingravescente Deiparæ Hodegetriæ templum petit.

I At Andronicus imperator, dum Acarnanum caput obsidet, omnia sibi ex animi sententia, quoad fieri poterat, succedere sentiebat. Etenim adjuvante magno domestico Cantacuzeno, optimeque imperium cum eo moderante, **552** nullum ex his quibus premebatur, incommodis incommodum esse videbatur. Nam et diurnam illam peregrina in expeditione moram atque equitum peditumque cladem prudenter admodum relevabat, et illum ex liene morbum eadem solertia lenibat, omnemque inde metum abstergebat, ac si quid externa negotia sollicitudinis aspergerent, eam ille administratione sua facile componebat. Ad hæc cognatorum insidias, quæ tum contra imperatoris caput

Α'. Ὁ μέντοι βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, περὶ τὴν πολιορκίαν ἀσχολούμενος τῆς τῶν Ἀκαρνανῶν μητροπόλεως, πάντα ἐξουρίας εἶχε τὰ ἐς βούλησιν αὐτῷ γε ἴοντα κατὰ τὸ ἐφικτόν. Τοῦ γὰρ μεγάλου δομestικού τοῦ Καντακουζηνοῦ παρασπίζοντο; καὶ συνδιδύοντος ἄριστα τὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δεινὸν αὐτῷ τῶν παρεστώτων ἔδοκει δεινῶν. Τῆν τε γὰρ χρόνιον ἐν ὑπερορίῳ ἐστρατεία διατριβὴν καὶ φθορὰν τῆς ἰκπυοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ δεξιῶς διετίθει, καὶ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σπληνὸς πιέζωσαν νόσον συνετώς αὐτῷ ἐπεκούφιζε καὶ ἄπαντος τοῦ ἐντεθεν ἀπήλλαττε θεοῦ· καὶ εἰ τις πλήττουσα [P. 341] τὴν καρδίαν ὑπῆρχε φροντὶς κοσμικῆ, πάσης ἐξομαλίζων ἐτέλειβρδῶς. Καὶ ἐπὶ τούτοις τὰς ἐκ τῶν συγ-

Variorum no'æ.

(23) Verba Ῥαῖσας . . . ἀπήει ab interprete per incogitantiam ommissa fuerant. BOVIN.

(24) Cum his conjungenda ea quæ leguntur infra lib. xiii, cap. 41. BOVIN.

γενῶν τηνικαῦτα παρὰ φύσιν· ἐπιβουλὰς μάλᾳ σοφῶς αὐτὸς ἀνείργει, συστῆλων καὶ ἀπαλλάττων ἐς τάσφα-
 λές, πρὶν εἰς ἀκοὰς ἵνα τῷ βασιλεῖ. Πολλοὶ γὰρ
 κοσμούμενος ὁ ἀνὴρ τοῖς πλεονεκτήμασιν, ὅσα τε
 φύσιν χαρίζεται καὶ ὅσα βαθεῖα σύνεσις εὐφυῶς
 πηδαλιουχοῦσα κοσμεῖ, πρὸς παντὸς ἡγαπάτο τοῦ
 στρατοπέδου καὶ ἦν οὐδεὶς, ὃς οὐ προδίδει τῆς
 αὐτοῦ ζωῆς τὴν ἐκείνου. Τό τε γὰρ φιλότιμον τῆς
 δεξιᾶς· καὶ τὸ τοῦ ἤθους καρτερικὸν οὐδ' ἐν ταῖς
 ὑπερροῖσι διατριβαῖς· τε καὶ ἀρχολαίαι ἀμείνων
 ἡμεῖθεν ὅμως τὰς τύχας τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις τότε
 λιμῶ καὶ λοιμῶ ὑποκαταπιπυρούτων ἐς γε τὸ βέλ-
 τιον· καὶ ἦσαν ὡσπερ ἐκ μιᾶς οἱ περιλειπόμενοι
 βοῶντες ἅπαντες γλώττης, στρατιῶται καὶ στρα-
 τηροὶ, λόχοι καὶ λοχαγοὶ, σωτῆρα τοῦτον καὶ τρο-
 φᾶ καὶ πλουτοδότην, καὶ ὅσα τὴν Ῥωμαίων ἡγε-
 μονίαν ἐνδοξότεραν καθίστησι (25).

Β. Καὶ (ἐν ὧς ἐν κεφαλαίῳ διεξέλθωμεν ὅσα ἐν
 τούτῳ τῷ χρόνῳ ἢ τοῦ ἀνδρὸς εὐφυῶς κατέπραξε
 σύνεσις, ἐγγύθεν τε καὶ πόρρωθεν ὁμοίως διενεργ-
 οῦσα) αὐτοῦ γὰρ ἅμα τῷ βασιλεῖ (26) τὴν τῶν
 Ἀκαρνάνων πολιορκιόντων μητρόπολιν, ἐάλωσαν
 οἱ τυραννίδα μελετήσαντές τε καὶ ἐπιθέμενοι ἐς
 Βυζάντιον, πολλοὶ τε ὄντες καὶ οὐ τῶν ἀφανῶν· περὶ
 ὧν ὕστερον πλατύτερον λέξομεν (27). Ἐάλω δὲ καὶ
 Σφραντζῆς ὁ Παλαιολόγος, ὁ τοῦ Συργιάννου φρο-
 νεὺς, τὰς ὁμοίας ἐξαρτύων κατὰ τοῦ βασιλέως
 ἐπιβουλὰς· συμπάρων μὲν αὐτῷ καὶ συστρατοπέ-
 δεύων αὐτὸς, ἔχων δ' οὖν καὶ τοὺς ἐκ Θηβῶν Κατε-
 λάνους λάθρα οἱ συμπαρασκευαζομένους καὶ ἅμα
 τοὺς ἀστυεῖτονας τῶν Ἰλλυριῶν. Ἄλλ' οὕτως μὲν
 ἐφθῆ τοῦ βίου προαπελθὼν, πρὶν τὰς ἀξίας ἐναυ-
 θᾶ δίκας ἐκτεῖσαι· οἶμαι τοῦ Θεοῦ βαρύτεραν τα-
 μίευσανόμενον τῷ δυσμενεῖ τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Γ. Ἐγεγόνει δ' ὑπὸ Ῥωμαίοις τηνικαῦτα ἀπο-
 νητὶ καὶ ἡ Φωκαίων πόλις (28), ἦν μετὰ πολ-
 λῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς τεττάρων ἤδη τῶν
 χρόνων ὁ βασιλεὺς καταπλεύσας τότε μὲν οὐχ εἶλε,
 νῦν δὲ καιρὸν ἐπιτηρήσας· οἱ ταύτης ἔνοικοι
 Ῥωμαῖοι, καθ' ὃν ἐς τὰ εἰθισμένα ἐξῆι κυνηγέ-
 σια ὁ τῆς πόλεως ἀρχηγός, κατέσχον τε αὐτήν,
 βιασάμενοι τοὺς ἔνδον Λατίνους, ὀλίγους ὄντας,
 καὶ ἅμα τὸ τοῦ βασιλέως ἐπευφήμησαν ὄνομα, ἐπὶ
 τῶν αὐτοῦ τείχεος ἐπάλλεων ἀναβάνας.

Δ. Τούτων δ' οὕτως ἔχοντων ἀπογνόντες πρὸς τὸ
 τῆς πολιορκίας ἐκτεταμένον ἐνέδυσαν καὶ οἱ Ἀκαρ-
 νᾶνες (29)· καὶ οὕτως ὑποχείριως ἐγεγόνει τῇ τῶν
 Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ πᾶσι ἡ τῆς καλαϊᾶς ὀνομαζο-

A grassatae sunt, sapienter repressit, omnibus in tuto
 collocatis, antequam ad aures imperatoris accede-
 rent. Siquidem multis animi ornamentis vir ille
 praeditus, quae aut a natura insita sunt, aut exage-
 ratae mentis, quae vitae nostrae moderatrix optima
 est, prudentia quaesita, apud militem in primis
 gratosus erat, ut nemo esset, qui non ejus vitam
 ac salutem anteponeret suae. Nam cum ne in expedi-
 tione quidem tantisque negotiis quidquam de pri-
 stina liberalitate animique constantia mutaret,
 mutabat ille tamen in melius eorum fortunam, qui
 tum fame ac peste laborabant. Quare omnes una
 voce qui supererant milites ac duces, ordines
 aequae atque ordinum praefecti, servatorem illum
 et altorem ac largitorem appellare, et quaecun-
 que nomina illustriorem faciunt Romani imperii
 gloriam.

B II. Enimvero (ut summatim percenseamus quid-
 quid ejus viri prudentia rebus tam e longinquo
 quam e proximo gerendis per illud tempus con-
 fecit) dum iz una cum imperatore Acarnanum ur-
 hem obsidet, comprehendit imperium 553 qui tyranni-
 dem cogitabant ac Byzantio imminuebant, nec pauci
 nec obscuri; de quibus plura postea dicemus.
 Captus una cum iis et Sphrantzes Palaeologus, qui
 Syrgiannem occiderat, eadem contra imperatoris
 caput molitus. Aderat enim iisdem in castris, et
 Catalanos ex urbe Thebana cum finitimis Illyrici
 populis, quos secum habebat, ad ea consilia clan-
 culum pellexerat. Verum is, antequam meritas
 hic poenas daret, e vita subtrahitur, gravioribus,
 ut opinari licet, suppliciis et aeternis a Deo, cujus
 hostis erat, reservatus.

C III. Per idem quoque tempus a Romanis sine
 ullo labore capta Phocæorum civitas, quam magnis
 navalibus copiis ante annos jam quatuor imperator
 adortus, tum quidem haud cepit; sed nunc demum
 Romani illic habitantes, capto tempore, quo urbis
 princeps de more venatum exierat, occuparunt,
 Latinis, qui pauci in ea erant, vi subactis; simul-
 que imperatoris nomen promulgarunt, mœnium
 propugnaculis consensit.

D IV. Quæ cum ita se haberent, desperata propter
 obsidionis diuturnitatem salute, etiam Acarnanes
 deditionem fecerunt: eoque factum, ut tota ea
 provincia, quæ vetus Epirus appellatur, Romanæ

Variorum notæ.

(25) Et quæcunque nomina illustriorem faciunt
 Romani imperii (id est, Romanorum imperatorum)
 gloriam: non, ut vertebat Petavius, tum ea præ-
 dicare, quibus Romanum imperium illustrius fecerat.
 Sic infra, Εὐχίται: τε ὀνομάζων αὐτοὺς καὶ Ὀμφα-
 λοφύχους, καὶ ὅσα τούτοις ἐπέμεινα, Euchiitas eos et
 Omphalopsychos, et aliis ejusmodi nominibus appel-
 lans. BOIVIN.

(26) Vide adnotata ad lib. 1, pag. 3. Petavius
 hoc loco non assecutus est mentem auctoris, laten-
 tem scilicet sub insolentis verborum constructione.
 Similis occurrit lib. ix, cap. 10, sect. 8. BOIVIN.

(27) De iis Gregoras nihil amplius dicturus est.
 BOIVIN.

(28) Phocæorum civitas, non Phocensium, ut ver-
 tebat Petavius. Phocenses sunt populi Phocidis,
 quæ est Achaiae pars: Phocæi, cives urbis Phocææ;
 de quibus Horatius,

Nulla sit hac potior sententia: Phocæorum
 Velut profugit execrata civitas
 Agros atque lares proprios, etc. BOIVIN.

(29) Cantæuzen. lib. II, cap. 34. DUCANG.

ditionis fletet, neque inde quidquam obstaret. Imperatore autem Thessalonicam redeunte, unā etiam Cephallenæ comitis defuncti filius eodem 554 venit, non sane volens, quod nullam spem relictam sibi videret recuperandæ paterni imperii successionis. Ad hoc habilis maximorum operum artifex magni domestici taciturnitas exstitit; nam aliorum quidem verba unbræ tantum sunt operum, simulatque lingua prodierint, emorientia. Viri autem hujus etiam silentium magnas res gerit. Nimirum ingenii magnitudine et solertia vir ille excellit, revera profundo mentis sulco fruens.

φύταν καὶ τὴν περίνοιαν, βαθεῖαν ἀβλακα διὰ φρενός

V. Vere autem ineunte imperator Thessalonica cum uxore et liberis digressus duodecimo die ad urbem, cui Didymotichum nomen est, pervenit: ibique dies complures commoratus Byzantium vere jam desinente ingreditur, gravi lienis morbo pressus, cujus vehementiore impetu ad mortem urgebatur. Nam et ab omnibus medicis Romanis, et ab iis, qui e Persia ob eam ipsam rem acciti fuerant, qui quidem tres erant, curatio ejus desperabatur. Cum autem ii omnes tenuiore uti victu et summo studio rebus noxiis eum abstinere juberent, ille prorsus eos contemnebat, et mensam sic instruebat, ut voluntatem suam solam ducem sequeretur, quæ cum medicorum præceptis maxime pugnabat. Unde splen celeriter auctus usque ad jecur excurrit, neque eum deinceps secure vivere passus est. Cum igitur dies viginti in palatio commoratus omnes a suo congressu exclusisset, sacrum Dei Genitricis 555 templum, ejus monasterii quod Hodegón dicitur, invisere decrevit. Magnam enim spem et firmam et lætiora spondentem, quidquid rerum ageret, in illa collocabat. Eamdem igitur etiam nunc accessit, alterutrum petiturus: vel morbi, vel vitæ finem.

μήνης Ἡπείρου ἐπαρχία, καὶ οὐδὲν ἦν εἰ τι τὸ ἀντιπράττον ἐκεῖθεν. [P. 342] Ἄλλ' ἐπανιόντι τῷ βασιλεῖ πρὸς Θεσσαλονικὴν συνεπανήγει καὶ ὁ τοῦ τελευτήσαντος κόντου Κεφαλληνίας υἱός, οὐ μάλα ἐκὼν, μηδεμίαν ἔχων εἰτι προσδοκίαν ἐπανελεθεῖν ἐς τὴν πατρίαν τοῦ ἡγεμονικοῦ κλήρου διαδοχῆν. Οὕτω μεγίστων ἔργων δημιουργὸς εὐφύης ἦ τοῦ μεγάλου δομestικού καθέστηκε σιωπῆ (30). Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ λόγοι σκιαὶ μόνον ὑπάρχουσιν ἔργων, τῇ βλάστη εὐθύς καὶ τῇ γλώττῃ συναποθνήσκοντες· τοῦ δ' ἀνδρὸς τούτου καὶ ἡ σιωπῆ ἔργων μεγάλων ἐστὶν αὐτουργός. Πολλὴν γὰρ ὁ ἀνὴρ πλουτεῖ τὴν μεγαλώως ἀληθῶς καρπούμενος.

E'. Ἐαρός δ' ἐπιόντος (31) ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ἐκ Θεσσαλονικῆς ἅμα γυναικὶ καὶ παισὶ δωδεκαταῖος κατέλυσε παρὰ πόλει τῇ ἐπιτεκμημένη διδυμοτελείῃ. Κάκει διατρίψας ἡμέρας συγχὰς ἦκεν εἰς τὸ Βυζάντιον, λήγοντος ἤδη τοῦ ἔαρος, βαρεῖς τῇ ἀπὸ τοῦ σπληνὸς πιεζόμενος νόσῳ καὶ ὀξυτέρῃ τῇ ῥύμῃ πρὸς θάνατον ἤδη συνελαυνόμενος. Ἀπεγνωστο γὰρ καὶ πρὸς τῶν ἱατρῶν, ὅσοι τε τῶν Ῥωμαίων καὶ οἱ τῶν Περσῶν προσεκληθήσαν τούτου γε εἵνεκα, τρεῖς ὄντες αὐτοῖ (32). Ἦν ἀπάντων λεπτοτέρῃ ἐπιταττόντων χρῆσθαι διαίτῃ καὶ ὄλη προθέσει ψυχῆς τῶν βλαπτόντων ἀπέχεσθαι, ὁ δὲ ὀλιγῶρει τελείως αὐτῶν, μόνη τῇ ἰδίᾳ βουλήσει χρώμενος ἡγεμόνι τῆς ἑαυτοῦ τραπέζης, ἐναντιώτῃ τὸ παράπαν ταῖς τῶν ἱατρῶν οὐσῇ παραγγελίαις. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ αὐτὴν ταχεῖαν ὁ σπλὴν εἰληφῶς ἔδραμεν ἄχρι καὶ ἐς τὸ ἦπαρ, καὶ ἤκιστα ζῆν αὐτὸν ἀδωῶς τοῦ λοιποῦ ξυνεχώρει. Ἡμέρας οὖν εἰκοσὶν ἐν τοῖς βασιλείαις διατελεσκότι καὶ πᾶσαν ἀνθρώπιον ὀμίλιαν ἀποσεισαμένῳ ἔδοξε πρὸς τὸ θεῖον ἵναί τι τῆς Θεομήτορος τέμενος, τῆς τῶν Ὀδηγῶν καλουμένης μονῆς. Μεγάλας γὰρ εἶχε καὶ ἀβραγεῖς πρὸς αὐτὴν ἀεὶ τὰς εὐφραίνουσας ἐλπίδας ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν. Ἦκεν οὖν συνήθως καὶ νῦν, αἰτήσων δωρεῖν θάτερον, ἢ τοῦ νοσήματος ἢ τοῦ βίου ἀπαλλαγῆν.

CAPUT X.

Barlaamus advena Italus, non tam Græce quam Latine eruditus; Byzantinos contemnit. Aliis obtractandam gloriam sibi querit. Traducitur et exsibilatur. Gregoras ea de re dialogum scripsit. Dialogi titulus et initium. Fictorum nominum explicatio. Idem Barlaamus monachos Græcos oppugnat. Palamam, pro iis propugnantem, hæreseos et blasphemiarum accusat. Convocata synodo disputatur de sola precatione. Aliarum questionum tractatio vel consulto omisa, vel dilata. Imperator egregiam orationem habet. Gregoram absentem desiderat. Causæ absentie. Barlaamus victus ad suos et ad patria instituta revertitur.

I. Sed illud pene me præterit, quod est dictum maxime necessarium, sine quo longius progredi haud possim. Id ergo paucis repetendum est. Romano principatu ab Andronico avo ad juniorem Andronicum translato ex Italia Byzantium venit vir Romanum habitum indutus idemque Barlaamus sese nominans. Is cum Latinorum dogmatica

[P. 343] A'. Ἄλλ' ἐκεῖνον μικροῦ με παρῆδραμε, τῶν ἀναγκασιότατων ὑπάρχον λεχθῆναι. Περαιτέρω γὰρ ἵναί τοῦτο χωρὶς οὐκ ἂν δυναίμην. Διὰ βραχείων τοίνυν ἐπαναλήψομαι. Τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐξ Ἀνδρονίκου τοῦ πάππου πρὸς τὸν νέον μεταθεσίσης Ἀνδρόνικον, ἦκεν ἐξ Ἰταλίας ἀνὴρ ἐς Βυζάντιον, ῥάκος Ῥωμαϊκὸν ὑποδύς (33) καὶ Βαρ-

Variorum notæ.

(30) Vel natura taciturnum fuisse significat Cantacuzenum, cui ut successori aut raptori imperii passim adulari videtur: aut, si hoc non vult, ex iis quæ d'sunt in codice, rectius intelligeretur hic locus. WOLFIIUS.

(31) Idem Cantacuzen. lib. II, cap. 40. DUCANG.

(32) Vertendum ita ut edidimus, non quemadmodum Wolfius. BOVINUS.

(33) Habitum indutus Romanum, id est, Byzantinum seu Græcum. Ῥάκος proprie est habitus monasticus. BOVINUS.

λατῆμ (34) αὐτοὺν ὀνομάσας. Οὗτος ἠσκητο μὲν καὶ Ἀ
τῆν Λατίνων δογματικὴν σοφίαν· ἐγεύσατο δ' οὖν καὶ
τῆς θύραθεν τῶν Ἑλλήνων, εἰ καὶ μὴ ὡς ἐκαίνοσ
φρετο, ἀλλ' οὖν μετρίως καὶ ἀκριβῶς (τὸ τοῦ λόγου)
διεκτύλιψ. Τυχῶν γε μὴν εὐμενεΐας βασιλικῆς καὶ
πλουσίᾳ τῇ γλώττῃ σεμνύνων τὰ αὐτοῦ ἰλοιδόρει
καὶ κατεμέμφοτο τὴν τῶν Βυζαντιῶν πολιτείαν,
ἄμοιρον εἶναι σοφίας αὐτὸς καταψηφίζόμενος, ἐπι-
βούλως οὕτως καὶ κακοήθως διὰ τῆς τῶν ἄλλων
λοιδορίας αὐτῷ πραγματεύμενος· εὐκλείαν δημο-
τικῆν ὡς· καὶ πολλὸν ἐντεύθει τὸν ἔπαινον πρὸς
τῶν φαυλοτέρων καὶ ἀμαθῶν ἐπιστάσασθαι.

Β'. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἠλέγχθη πίθηκος ὢν καὶ
πρὸς τῶν Βυζαντιῶν ὀλίγου δέω λέγειν ἀπάντων
κατέγνωσται καὶ διακεκωμψόθητι πάνν τοι σφίδρα
περιφανῶς. Τὸ δ' ὅπως, ἔξεστιν ἀκούειν τοῖς βου-
λομένοις ἐντυγχάνειν τῷ διαλόγῳ (35), ὃν ἐγὼ ταῖς
τῶν πελείτων καὶ σοφωτέρων δεήσεσιν ἐξῆς ζυγ-
γέγραφα, πλατύτερον πάντα διεξελθὼν ἐν αὐτῷ.
Τούτου δ' ἡ μὲν ἐπιγραφή. Φλωρέντιος, ἡ περὶ
Σοφίας· ἡ δ' ἀρχή· « Πόθεν ἡμῖν ὁ καλὸς Φλωρέν-
τιος διὰ χρόνου καταίρει ἐς τὴ τῶν Κερκυραίων
ἐπίνοιον; Τύχη ἀγαθῆ, ᾧ φίλις Κριτόβουλε, Σαλα-
μινία καὶ Πάραλος, εἰ μάλιστα Ἀθηναίων ταχυ-
ναυτοῦσαι τριήρεις, δεκαταίους ἡμᾶς Ἀθήνηθεν
ἤκουσιν ἀγούσαι πρέσβεις ἐς τὴν τῶν Κερκυραίων
βουλήν, ἀγγελοῦντας ἅττα ἀκηχοῦς καὶ αὐτὸς οὐκ
ἀν ὄμαι ἔχοις, ὅπως οὐχὶ θαυμάσιαις. » Πέπλασται
γὰρ ἐν τῷ διαλόγῳ καὶ ἡλλοιωταὶ ἡμῖν τὰ τε τῶν
προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων ὀνόματα· καὶ ἀντι-
μὲν Βυζαντιῶν ἢ τῶν Ἀθηναίων εἰσάγεται πόλις·
ἀντι δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἡγεμόνων Ἡρακλεῖδαί καὶ
Κεκροπίδαί (36)· [P. 314] ἀντι δὲ Νικηφόρου Νικα-
γόρας (37)· καὶ τὰ ἐξῆς ὅπλα τοῖς συντεῶς ὀρῶσιν.

Γ'. Ἀλλὰ γὰρ οὗτος ὁ Βαρλαάμ τὴν πρῶτην
ἔτυχησεν καὶ τῶν μεγίστων ἐπιθῶν ἐκπεπτωκῶς
ἐτέρην ἐξῆς ἐδόδιδος, βουλόμενος ἐντεῦθεν γούν, ἦν
ἐκείθεν οὐ δεδύνηται, δόξεν θηράσασθαι. Καὶ εὐθύς
ὤρμησεν, εἰ τι σαθρόν ἐστιν εἰρημένον ἐνίοις, ἐς
προὔπτον ἐλέγχειν. Ἰν' ἐκείθεν ὡς ἐξ ἀσφαλοῦς
ὄηθεν ὀρητηρίου φερόμενος ὕβριν τινὰ καὶ ζάλην
τῇ ἐκκλησίᾳ προστρίψηται, κἀντεῦθεν ὑγιέστερα
τὰ Λατίνων ἐπιλήφισθαι δόγματα (38). Ἐργηγῶρει
τοῖνον καὶ τὴν τῶν ἀσκητῶν ἀναίδην διέβαλλε
 πολιτεΐαν, Εὐχίτας τε ὀνομάζων αὐτοὺς καὶ Ὑμ-
φαλοψύχους, καὶ ὅσα τούτοις ἐπόμενα, καὶ ἐπὶ τού-
τοις τῇ τῶν Μασσαλιανῶν ἀρίσει καθυποβάλλων·
ἅτε ἐγκαυχωμένων ἀκούων αὐτῶν καὶ γλώττῃ καὶ
γραφαῖς, ὡς ἔλεγε, σωματικοῖς ὀρᾶν ὀφθαλμοῖς

eruditione instructus erat, tum Græcorum etiam
litteras profanas degustarat; non eas quidem qua-
tenus ipse putabat, attamen mediocriter et extre-
mo (quod aiunt) digito. Cæterum iste propitium
imperatorem nactus, suas res copiosis verbis or-
nans, reprehendebat et exagitabat Byzantinam
republicam, omnis eruditionis expertem eam esse
suoapte iudicio statuens: sicque insidiosæ et mali-
tiosæ aliis deprimentis auram popularem captabat;
ut a vilibus atque indoctis hominibus magnam ex
eo laudem sibi colligeret.

II. Sed non multo post eum esse simiam patuit,
ut a Byzantiis prope dixerim omnibus condemna-
retur et luculentissime exploderetur. Quo pacto
autem id acciderit, 556 cuius ex eo dialogo
cognoscere licet, quem ego plurimorum doctorum
rogatu conscripsi, tota re copiosius in eo exposita.
Inscribitur autem: *Florentius, sive de Sipientia*;
et hoc habet initium: « Unde nobis bellus Florentius
post longum tempus ad Corcyræorum navale reversus
appellit? Deo juvante, mi Critobule, Salaminia et
Paralus, celerrimæ Atheniensium triremes, decimo
post die quam e portu solvimus, nos huc legatos
advexerunt Athenis, ea Corcyræorum senatui nun-
tiaturos, quæ et ipse, ubi audieris, non admirari
non poteris. » Conficta sunt enim a nobis in dialogo
et immutata tam rerum quam personarum nomina;
ac loco Byzantium posita est Atheniensium urbs;
pro Romanis principibus Heraclidæ et Cecropidæ;
pro Nicephoro Nicagoras. Reliqua perspicua erunt
acute intuentibus.

III. Cæterum hic Barlaamus primo conatu fru-
stratus et maxima spe delapsus alia via rem est
aggressus, ut quam inde non potuerat, eam hinc
saltem gloriam venaretur: statimque cœpit, si quid
minus commode ab aliquibus dictum esset, publice
id-exagitare: ut inde velut e tuto castello erumpens
labem aliquam ac procellam Ecclesiæ inferret, et
Latinorum dogmata saniora esse hinc demum con-
firmaret. Quamobrem expectatus vigilabat et
monachorum disciplinam impudenter calumniaba-
tur, 557 Euchitas eos et Omphalopsychos et aliis
id genus nominibus appellans; ac præterea Massa-
lianismi accusans; quod, ut aiebat, eos audiret et
lingua et scriptis gloriantes se corporeis oculis Dei
naturam videre. Hæc illi audientes æquo animo

Variorum notæ.

(34) Totam Barlaami historiam describit pariter
Cantacuzen. lib. II, cap. 39. 40; Greiserus ad
eundem Cantacuzen., pag. 925. Ducang.

(35) Exstat in codice Regio 3284, fol. 242.
Boivin.

(36) *Heraclidæ*, junioris Andronici factio; *Cecro-
pidæ*, senioris. Boivin.

(37) Item Μητροδώρος, pro Θεόδωρος ὁ Μετοχί-
της.— Ξενοφάνης, pro Βαρλαάμ. Vide Gregoræ Vi-
iam huic volumini præfixam. Boivin.

(38) Tamen Barlaamus per illud tempus scripsit
pro Græcis contra Latinos. Exstant in cod. Reg.
2950, Βαρλαάμ μοναχοῦ καὶ φιλοσόφου λόγοι κατὰ
τῶν ἐξ ὧν καὶ αὐτὸς εἶπε τὸ γένος Ἰταλῶν, etc.
*Barlaami monachi et philosophi orationes adversus
Italos, a quibus et ipse genus ducebat.* Ex sunt
orationes viginii: quibus præfixum epigramma mi-
nimè elegans, in quo lector jubetur gratias Deo
maximas agere, quod Latinus contra Latinos præ-
claras illas orationes scripserit. Boivin.

ferre haud poterant. Itaque Palamam quemdam, qui inter ipsos dicendi facultate cæteris præstabat, propugnatores sibi ad illud certamen deligunt, et per cum lingua, calamo et quovis modo illius theses evertere conantur. Quæ res cum alterum et tertium jam annum utrinque agerentur, malum subinde crescebat. Quare veritus Barlaamus, ne monachorum manibus discerperetur, qui plurimi jam et e monte Atho et ex monasteriis apud Thessaloniam et Byzantium sitis confluerant (putabant enim ignominiam illam æque ad omnes pertinere); Constantinopolitanum patriarcham et congregatos illic episcopos adit, nec Omphalopsychiæ modo et vitiosæ precatonis, sed etiam blasphemæ theologiæ Palamam accusat. « Etenim (inquietabat) et novas iste voces in mysticam Ecclesiæ theologiam involvit, et nescio quæ visionum monstra cernere se comminiscitur, jactantiæ et arrogantis plena. »

IV. Quare decretus est judicium conventus in maximo sanctæ Sophiæ templo celebrandus, cui imperator ipse cum primoribus senatus et doctissimis quibusque viris interesset. Adest statutus dies: præsto sunt omnes, non ii modo, quorum ministerium in præsentis 558 negotio necessarium erat, sed etiam popularis turba non facile numerabilis. Ipse imperator, cum meliusculum esset, ac firmiter solito præ amore ac studio religionis evasisset, ad suggestum venit et ad sacerdotes. Ac ea, quæ ad theologiæ reprehensionem pertinerent, silentio agi oportere visum est; tum quod sacra theologiæ mysteria profanis vulgi auribus non ingerenda essent, tum ne Barlaamo inepti oris et animi rationes reddente, Palamas etiam blasphemæ et importunæ theologiæ reus esse videretur: atque inde non pax et bonus ordo, qualem res flagitarent, sed tumultus et indiscreta confusio oriretur. Itaque proposita est quæstio de precatone. Quæ autem ad Massalianam hæresin spectabant, et alia crimina Palamæ objecta, in paucos dies dilata sunt: et nisi mox imperatoris mors consecuta esset, mature id perfectum fuisset, quod ille Palamiciæ hæresi minatus fuerat. Eam nempe adhuc succrescentem ac nondum adultam penitus excidisset.

V. Et, ut ea quæ intercesserunt omittam, Barlaamus, cui ob eas causas, quas diximus, theologica crimina objecta confirmare haud permittebatur,

Variorum notæ.

(39) Exstant in cod. Reg. 2404, fol. 305, v. capitula aliquot præ Προσευχής (α), variis Palamæ opusculis subjuncta, addito hoc titulo, Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαια περί Προσευχής καὶ Καρδίας καθα-

(α) Hæc capitula cum multis aliis Gregorii Palamæ opusculis asceticis edita sunt in libro rarissimo Venetiæ edito forma maxima anno 1782. Inscribitur: ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ. Cum hujus libri

τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν. Ταῦτ' ἐκείνοις ἀκούουσι φέρειν οὐκ ἦν. Ἀλλὰ Παλαμᾶν τινα, τῶν αὐτῶν προφερέστερον ἐν τοῖς λόγοις, χειροτονήσαντες πρόβλητον ἐς τὴν ἐκείνου μάχην γλώττη καὶ γράμμασιν, ὡς ἐν ἦν, δι' αὐτοῦ τὰς ἐκείνου θέσεις ἀνατρέπειν ἠπειλούντο. Τοῦτο πρὸς δύο που καὶ τρεῖς τοὺς ἐνιαυτοὺς ἐκατέρωθεν ἀναπυρσεύμενον πλεῖω τὴν αἴτην ἀεὶ τῆς κακίας ἐλάμβανεν. Ὅθεν καὶ δεῖσας ὁ Βαρλαάμ, μὴ χερσὶν ἀσκητῶν διασπαραχθῆ, πλείωνων ἤδη συνηθροισμένων ἐκ τε τοῦ Ἄθωνος, καὶ ὅσοι περὶ Θεσσαλονίκην καὶ Βυζάντιον ἦσαν ἐνδοχαιτώμενοι (ἦροντο γὰρ κατὰ πάντων διαβαίνειν ἐπίσης τὴν ἐνεῖδον), ἦκει πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὴν ἐκείσε τῶν ἐπισκόπων ὁμήγυριν, οὐ μόνον Ὀμφαλοψυχίως καὶ σφαλλομένης εὐχῆς (39) τῷ Παλαμᾶ ἔγκαιλῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ βλασφημίου θεολογίας, « Ὅτι καινότερας (φησὶν) εἰσάγει φωνὰς ἐν τῇ μυστικῇ τῆς Ἐκκλησίας θεολογίᾳ καὶ θεωρίᾳ τερατεύεται βλάβειν κόμπου καὶ οἰήσεως μάλα μεστάς. »

Δ'. Ὅθεν ἐκυροῦτο συγκροτηθῆναι δικαστήριον ἐν τῷ μεγίστῳ νεῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, παρόντος καὶ βασιλέως αὐτοῦ μετὰ τῶν τῆς συγκλήτου λογάδων, καὶ ὅσοι τῶν σωφωτέρων ἀνδρῶν. Ἦκεν ἡ προθεσμία (40) καὶ παρήσαν ἅπαντες, οὐ μόνον ὅσοι τῆς χρεῖας ἀνάγκη δουλεύοντες ἦσαν, ἀλλ' ἤδη καὶ δημόδης ὄχλος οὐ ῥᾶστα ἀριθμητός. Ἦσαν δὲ τνηκαῦτα βραχὺ ὁ ὁ βασιλεὺς καὶ ἰσχυρότερος δι' εὐσεβείας φιλοτιμίαν γενόμενος ἐαυτοῦ ἦκει καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τοὺς ἱεροφάντορας. Τὰ μὲν οὖν τῆς ἐγκαλουμένης θεολογίας σιωπῇ κρύπτεσθαι δεῖν ἐνομήσθη· τοῦτο μὲν, καὶ διὰ τὸ μὴ δεῖν [P. 345] τὰ ἱερὰ τῆς θεολογίας μυστήρια βεβήλοις τοῦ δήμου προτεθεσθαι ἄκοαίς· τοῦτο δὲ, καὶ ἵνα μὴ δίκαις ἀνίππου γλώττης καὶ γνώμης διδόντος τοῦ Βαρλαάμ δίκαις βλασφημίου τε καὶ ἀκαίρου θεολογίας ὄφλων φανῆ καὶ ὁ Παλαμᾶς, κἀντεῦθεν ἀντὶ τῆς ἀρμοστοσύνης τοῖς πράγμασιν εἰρήνην· καὶ εὐταξίας ὁρόυος γένηται καὶ ἀτέκμαρτος σύγχυσις. Ὅθεν τὰ τῆς εὐχῆς εἰς μέσον ἐτίθετο. Τὰ δὲ τῆς τῶν Μασσαλιανῶν αἰρέσεως ἐπὶ τούτοις ἐγκλήματα, ὅσα κατὰ τοῦ Παλαμᾶ προτείνετο, ὑπέρθεσιν εἰς βραχεῖα· ἔσχον ἡμέρας· καὶ εἰ μὴ ὁ τοῦ βασιλέως εἴπετο κατόπιν αἰφνιδίως θάνατος, ταχὺ τὸ πέρας ἐλάμβαναι ἀνὰ αὐτοῦ σφοδρὰ κατὰ τῆς αἰρέσεως τῆς Παλαμικῆς ἐπαγγελίαι· λέγω δὴ τὴν ἐκτομὴν αὐτῆς, μελλούσης εἶτι φέσθαι.

Ε'. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ συντέμοι, μὴ συγχωρηθεῖς ὁ Βαρλαάμ ἀποδείξαι τὰ προτεινόμενά οἱ τῶν θεολογικῶν ἐγκλημάτων, δι' ἄσπερ ἐφθίμεν εἰρημότητος

ρότης. Eorum unum, quod et primum in eo codice occurrit, ita incipit: Ἐπειδὴ τὸ θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ, etc. BOIVIN.

(40) Junii die 11, ut mox ostendemus. BOIVIN.

exemplaria omnia in Orientem fuerint translata, jam in partibus nostris non invenitur; exemplari usi sumus Athenis nobis transmissio. Vide tom. CXLIX. Edit. Pat.

αίτιας, ἐξ ἑτέρων αὐτοῦ συγγραμμάτων ἠττήθη καὶ Ἀ ἀπηλέγχθη κατογνωμοσύνη καὶ αὐθαδεία σύνοικος ὢν καὶ δόξης δημῶδους ἐς τὰ μάλιστα ἐραστής. Τότε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς, ὡσπερ βακχεῖα τιμὴ φιλοτιμίας γενόμενος κάτοχος, πάνυ τοι συνετήν καὶ πρὸς πάντων θαυμαστωθεῖσαν διῆκει δημογραφίαν, λίαν τῷ καιρῷ καὶ τῇ χρειᾷ κατάλληλον. Ὅθεν καὶ τῶλλα θέλων εὐφραίνεσθαι καὶ λύπην ἐκτάτο διὰ φιλοτιμίαν, οἷοι μὴ κάμει σὺν τοῖς ἄλλοις εἶχεν ἀκροατήν. Αἱ γὰρ συνήθεις ἡμῶν ἀληθῶδες, τῆς ἐμῆς τηνικαῦτα δεινῶς κατοργουμέναι κεφαλῆς, οὐκ εἰσάζον ἐκεῖνὸν κάμει τῇ συνόδῳ παραίναί, καὶ ταῦτα διὰ πολλῶν προκληθέντα τῇ προτεραίᾳ πρὸς τε τοῦ βασιλέως πρὸς τε τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς ὄλης συνόδου τῶν τε κρινόντων καὶ κρινομένων. Ἐσπέρας γε μὴν ἰούσης τὸ θέατρον διελύετο. Καὶ ὁ μὲν Βαρλαάμ (41) Β βαρεία τῇ ἐκ τῆς αἰσχύνης λύπῃ κάτοχος γεγονώς πληρεσιν ἰστίοις ἔρχετο ἀπὼν ἐς Ἱταλίαν καὶ τὰ Λατίνων ἦθη καὶ δόγματα, οἷς καὶ συντέθραπται.

CAPUT XI.

Imperator morbo ingravescente, monasterium Hodegetriæ denuo ingreditur. In lethargum incidit. Ægre expergefactus medicos accessit. Ad Gregoram mittit qui interrogent, an castra amica sint. Moritur. Quo anno mundi; quo die. Vitæ et imperii tempus. Lamentandi munus Gregoræ impositum. Monodia ab eo recitata. Mores et ingenium principis desuncti. Romanorum imperatorum instituta neglexit. Aves et canes aluit maximis sumptibus: quem morem Cantacuzenus eo mortuo abolevit. Deo fretus pericula contempnit. Dignitati suæ non satis consuluit. Tricliniū imperatorii suggestus eo imperante omnibus patuit. Pileorum et vestium discrimina sustulit. Hæc et alia imminentem imperii ruinam portendere credita.

[P. 346] Α'. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ τῶν Ὁδηγῶν αὔθης ἀπήει μονῆ, πάνυ τοι σφοδρὰ κατάκοπον ἔχων τὸ σῶμα ἐκ τε τῆς διαλέξεως ἐκεῖνης ἐκ τε τοῦ σπληνικοῦ νοσήματος. Ἐπει δὲ καὶ περὶ μέσας που νύκτας καθίσας πλέον ἢ ἐχρῆν ἐδεδειπνήκει, ἔλαθε τῇ ὑστεραίᾳ (42) κατενεχθεὶς εἰς ὕπνον καὶ χάρον C ἀναίσθησις ὁμότροπον. Τῇ δὲ τρίτῃ βραχὺ διάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὴν τε βασιλίδα παρήγει μὴ κλαίειν, καὶ ὄμα βοήθειάν τινα πρὸς τῶν ἰατρῶν ἐξήτει. Καὶ πέμψας πρὸς ἐμὲ τὴν ταχίστην ἡρώτα, εἰ συνεργεῖ τηνικαῦτα καὶ οὐκ ἀντιπράττει τὰ τῶν οὐρανίων φωστῆρων ταῖς ἰατρικαῖς πελραῖς καὶ τέχναις. Ἄλλὰ πρὶν τοὺς πεμψθέντας ἐπανίναί τὰς ἡμετέρας κομιζόντας ἀποκρίσεις, πρὸς μεῖζον κάλιν ἀναίσθησαν ἐτρέπη καὶ ἔκκειτο πνέων τὰ λοιπὰ ἐπὶ τρίτην ἡμέραν (43) καὶ πρὶν τὸν τοῦ Ἰουνοῦ μηνὸς ἐκεῖνον πεντεκαιδέκατον ἡλῖον ἀνα-

Variorum notæ.

(41) *Cæterum sub vesperam spectaculum illud D absolutum est. Ac Barlaamus quidem etc.* Ita verendum; non, ut vertebat Wolfius: *Cæterum sub vesperam spectaculo illo absoluto, Barlaamus ignominiam illam gravissimè ferens, plenis velis in Italiam abiit*; quorum verborum hic videtur esse sensus, *Barlaamum ea ipsa die, qua concilium habitum sit, plenis velis in Italiam abiisse*, id quod, ut absurdum, ita etiam falsum est. Constat quippe Barlaamum ex eo aliquandiu Byzantii substituisse, nec in patriam reversum esse, nisi post obitum Andronici junioris. Vide Cantacuzen. lib. II, cap. 40, pag. 336. BOIVIN.

(42) *Postridie scilicet ejus diei, quo concilium habitum fuerat. Itaque concilium habitum est die Junii 11.* Nam obiit imperator die Junii 15, cum dies quatuor continuos æger decubisset, ut statim ostenditur. BOIVIN.

ex aliis suis scriptis convictus succubuit; comperitque est, eum malevolentia et arrogancia et in primis popularis gloriæ cupiditate æstuarè. Tum etiam imperator, pulchre æmulatione 559 quasi quodam divino furore percitus, prudentem admodum et omnibus visam admirabilem habuit concionem, eamque tempore et rei valde accommodatam. Unde cum et alioqui lætari vellet, molestia quapiam est affectus, quod non me quoque cum cæteris audiretum habuisset. Nam familiares dolores, qui tum in caput meum crudeliter grassati sunt, illi concilio me interesse non patiebantur: quamvis pridie multis essem invitatus et ab imperatore et a patriarcha et toto concilio cum judicum tum reorum. Cæterum sub vesperam spectaculum illud absolutum est. Ac Barlaamus quidem ignominiam illam gravissimè ferens plenis velis in Italiam abiit et ad Latinorum instituta et dogmata, in quibus orat educatus, rediit.

I. At imperator in Hodegorum monasterium reversus, corpore admodum male affecto tum e concione illa, tum e morbo splenis, cum sub noctem fere mediam accubisset, et largius quam decebat cœnatus esset, postridie in somnum et gravem atque exanimationi pene similem soporem incidit. Tertio demum die paulum apertis oculis imperatricem hortatur, ne ploret; simulque opem medicorum requirit. Et ad me statim mittit, quaerens, numquid cœlestia lumina juvarent, et non impedirent medicæ artis conatus et experimenta. Sed priusquam ii qui missi erant meum responsum referrent, in majorem stuporem est relapsus: et extremum spiritum 560 agens in tertium fere diem jacuit: ac Junii die decimo quinto ante solis ortum defunctus est, anno sexies millesimo octingentesimo quadragesimo nono. Omne vero tempus

(43) *Imperator duobus diebus gravi sopore oppressus, tertio excitatus est: tum idem paulo post in soporem relapsus, ad tertium fere diem jacuit.* Itaque dies saltem quatuor continuos decubuit. Cantacuzenus quatruido jacuisse eum in lecto significat. At Pontanus, Cantacuzeni interpretis, ex quatuor diebus septem effecit. Nam cum a Cantacuzeno ὑστεραία, δευτέρα, τρίτη, τετάρτη posita forent, atque eæ quidem suis quæque symptomatis distinctæ; ipse eam quæ Græce δευτέρα esset, tertiam vocavit; quæ τρίτη, tertiam a tertiam, id est sextam posuit: denique (in fine capituli) eam diem, quæ a Cantacuzeno τετάρτη diceretur, non quartam interpretatus est, sed Mercurii diem; nec advertit, diem Junii 15, anno mundi 6849, Christi 1341, non incidisse in feriam quartam, quæ est Mercurii dies, sed in feriam sextam, quæ est Veneris. BOIVIN.

ætatis ejus ad annos circiter quadraginta quinque fuit, atque ex iis annis integros duodecim in summa potestate exegit, ac præterea dies viginti duos, ex quo scilicet urbem imperatricem belli jure occupaverat.

II. Tertio autem luctus die, imperatrice Anna inde in palatium redeunte, pars et ego frequentis illius comitatus fui, vix a morbo, quo urgebar, nonnihil recreatus. Cumque me et patriarcha, et quotquot imperatorem sanguine attingebant, hortarentur, ut accommodatas temporis lamentationes recitarem, in medium prodii atque ejusmodi orationem habui :

III. « Nos vero victorias cantaturos et laudum spectacula sacratissimi imperatoris indicturos sperabamus, et orationis corollas illius vertici imposuituros, parva quædam præmia magnorum et diuturnorum sudorum, et quos perægre toleravit laborum et ærurnarum exiguam nostræ benevolentiae remunerationem. Sed aliam, prohi dolor ! tempus nobis hodie subito calamitatem objecit, ut nœnias laudationum vice canere cogamur et pro spe bona difficillima quæque cogitare. Hei misero mihi ! quis Orpheus, quis **561** Homerus dignum dolorem et luctum magnæ huic et ingenti calamitati accommodabit? Fluminum fontes, lacus omnes, et tota maria convertimini in lacrymas, ut solem et lunam et astra lacrymis alatis. Heu quis e medio terrarum orbe heroicum illum militem eripuit? quod sepulcrum, quæ terra, quæ rupes nostrum obruit thesaurum? O magna aeris amplitudo, nunc tuas ulnas aperito, et hæc suspiria suscipe, et justos lacrymarum imbres desuper infunde. Ille fuit, qui nec autumnum nec æstatem ad usum armorum expectaret, sed naturas temporum et elementorum innovaret; qui brumæ gelu æstatem, in mediam delicias, et vigilias somnum duceret; imperatorias vero oblectationes, labores laboribus, certaminibus alia certamina per vices cummulata judicaret, ut prælia marina terrestribus, terrestria marinis succederent. Nunc vero illum, prohi dolor ! exiguis pulvis tegit. O quæ justa vox telluri et cælo et stellis luctum hunc annuntiabit, et ea omnia mœnore implens ad lamentationum societatem convocabit? Ille fuit, qui præter cætera magnum illum triumphum, in terram et mare distributum, quique utrumque elementum miraculo implevit, pepererit : Persicæ illas dico et invictas copias, quæ ex Asia trajecerunt, quas eodem die potentissime

τελται, ἐτεθνήκει κατὰ τὴν ἑβδὸμῃ ἔτος; (44). Ὅ γε μὴν ἄρας τῆς αὐτοῦ ζωῆς χρόνος περιέπου τὰ πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐτύγγανεν ὧν· ἕξ ὧν τὴν αὐτοκρατορίας ἔτη (45) δυοκαίδεκα ἦν (46), καὶ ἡμέραι δύο καὶ εἰκοσιν, ἕξ ὅτου περιελεθρήθη πολέμου νόμιον τῶν πόλεων βασιλεύουσαν.

B. Τῇ δὲ τρίτῃ τοῦ πένθους (47) ἡμέρῃ, τῆς βασιλείδος Ἄννης ἐκεῖθεν ἐπανουσίησεν ἐς τὴν βασιλειάν, μέρος; ἤδη τῶν ἐκεῖ συνειλεγμένων ἐγγινόμενον κατὰ μόλις τῆς κατεχούσης με νόσου βασισας. Καὶ εὐθὺς προτραπεῖς ὑπὸ τε τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν καθ' αἷμα τῷ βασιλεῖ προσηκόντων ἀπάντων τοῦ τῷ καιρῷ προσήκοντος θρήνου τῇ γλώττῃ διεξελθεῖν, παρεθῶν ἔλεξα τοιαύδε·

Γ. « Ἡμεῖς δὲ, ὦ παρόντες, ἐπινικίους ἔδειν καὶ θέατρα συγκροτεῖν ἐγκωμίων τοῦ θεοσιώτου βασιλέως ἠλπίζομεν καὶ λογικοὺς στεφάνους ἀνατιθέμεν τῇ ἐκείνου βασιλικῇ κορυφῇ, μικράς τινας ἀμφοδίας [P. 347] μεγάλων ἰδρύτων καὶ μακρῶν καὶ ὑπερβίων καμάτων καὶ μεγάλων βραχείων τῆς ἡμετέρας εὐνοίας ἀντίδοσιν. Ἄλλὰ· φεῦ τοῦ πάθους· ἐτέρανό χρόνος ἡμῖν ἐσχεδίασε σήμερον συμφορὴν καὶ θρήνου λοιπὸν ἀντ' ἐγκωμίων ἀναγκαζόμεθα πλέκειν καὶ ἀντὶ τῶν ἐκείνου τροπαίων τοὺς ἡμῶν ἀριστεροὺς ὄδουρους καὶ ἀντὶ τῶν χρηστῶν ἐπιπέδων διατὶ χεῖρω μαντεύεσθαι. Ἄλλ' ὄμοι τῆς συμφορᾶς· τίς Ὀρφεύς, τίς Ὀμηρὸς ἀξίας φῶδας καὶ θρήνου τῷ μεγάλῳ τούτῳ καὶ, ὅσον εἰπεῖν, παγκοσμίῳ πάθει συμπλέξει; Πηγαὶ ποταμῶν λίμνας πάσας καὶ θαλάσσας ὅλας, ἵνα ἡλίω καὶ σελήνῃ καὶ ἀστράσι τροφὴ γένηται ἄκρω. Ὡ τίς ἐκ μέσης τῆς οἰκουμένης τὸν ἠρωτικὸν ἐκεῖνον ὀπλίτην ἐξήρπασε; Τίς τάφος, τίς γῆ, τίς πέτρα τὸν ἡμῶν κατέχωσε θησαυροῦν; Ὡ μέγα πλάτος ἀέρος, νῦν τίς σὰς ἀγκάλας ἐποιήσῃ, καὶ τοὺς παρόντας δέξει στεναγμοῦς, καὶ ἔξειν ἄποθεν ἀξίους ὑετοῦς δακρυῶν. Ἐκεῖνος ἦν ὁ μῆτε φθινόπωρον μῆτε θέρος εἰς ὀπλων περιμένων χεῖραν· ἀλλὰ φύσει ὥρων καὶ στοιχείων καινοτομῶν καὶ θέρος μὲν ἡγούμενος τὴν τῶν χειμῶνων δριμύτητα, τρυφῆν δὲ τὴν ἀστίαν, καὶ ὕπνον μὲν τὴν ἀτροπλίαν, ἀναπαύσεις δὲ βασιλικὰς τὸ πόνους πόνους ἐπιφέρειν καὶ διαδόχους ἄλλους ἄλλων ἀγῶνας ἀγῶνων ποιεῖσθαι, θαλάσσιον μὲν ἡπειρωτικούς, θαλάσσιους δ' αὖ ἡπειρωτικῶν. Ἄλλὰ νῦν αὐτόν βαβαὶ τοῦ πάθους· βραχεῖα συνέκρυψε κόνας. Ὡ τίς ἀξία φωνὴ γῆ τε καὶ οὐρανῷ καὶ ἀστράσι τὸ πάθος ἀπαγγέλλασα, καὶ οἴκτου ταῦτα δεῖξασα μετὰ, συγκαλέσει πάντα πρὸς συμμαχίαν ἐνταῦθα τῶν θρήνων; Ἐκεῖνος ἦν ὁ πρὸς γε τοῖς ἄλλοις κάκεινο τὸ μέγα καὶ περιδότητον ἐργασάμενος τρόπαιον, τὸ γῆ τε καὶ

Variorum notæ.

(44) Christi 1341. DUCANG.

(45) Hæc, quæ cancellis inclusa sunt, cum Wolfius non invenisset in suo codice, annos imperii viginti assignavit Andronico juniori. Atque hinc factum puto, ut in ipsa hujusce Historiæ inscriptione idem Wolfius summam annorum amplia-verit, numeraveritque annos 145 pro 137, ut supra adnotavimus ad titulum libri primi. BOVIN.

(46) Imo anni *tredecim*, et dies *viginti duo*. Nam Andronicus junior urbis positus est anno mundi 6836, Christi 1328, ea nocte quæ intercessit inter Maii diem 23 et 24, ut dictum supra lib. ix. cap. 6 et 7. Obiit autem anno mundi 6849, Christi 1341, Junii die 15. BOVIN.

(47) Tertio post novendialia die. Vide supra notata ad lib. x cap. 1. DUCANG.

θαλάσση μερισθὲν καὶ ἄμφω τὰ στοιχεῖα ἐμπαλῆσαν τοῦ θαύματος· λέγω δὲ τὴν διαδόσαν ἐξ Ἀσίας Περσικὴν ἐκείνην καὶ δύσμαχον δύναμιν, ἣν αὐθιμῶρὴν κατηγωνίσαστο κράτιστα. Ἄλλὰ νῦν αὐτὸν, φεῦ, ὀξύτερον ἐπισπευσὸν ὁ θάνατος κατηγωνίσαστο. Σείσθητι γῆ πρὸς τὸ νῦν πάθος, ἵνα γένος ἅπαν καὶ ἡλικία πᾶσα τῶν ἀνθρώπων αἰσθησιν τοῦ τοσοῦτου λαβόντες πάθους πλείους κοινωνοὶ καὶ συλλήπτορες τῶν θερμῶν ἡμῖν γένοιτο στεναγμῶν. Οὗτος ἦν ὁ πρὶν ἀκουσθῆναι φαινόμενος τῷ τοῦ δρόμου τάχει, καὶ πρὶν φανῆναι διώκων τῶν πολεμίων τῷ δεῖσι τῆς φήμης· ἄλλ' οἴμοι, νῦν αὐτοῦ πολλῶ φανείσθε ὠκύτερος ὁ θάνατος τοῖς τοιοῦτους φθάσας δέκαψε δρόμου. Πηγῆ πυρὸς αἰθερίου, δυοῖν θάτερον καινοτόμησον· ἢ παῦσαι τὰς ζωογόνους σπειρῶν ἐπὶ γῆς ἀκτεῖνας· ἢ τοὺς κρατῆρας οἴου τοῦ σοῦ πυρὸς ἀηροῖσα, ῥίψον κατ' αὐτῆς, ἵνα δὴ τὰς κόμας ῥίψῃ δένδρον ἅπαν καὶ μαρνανθῇ τὰ κρινα τοῦ ἀγροῦ καὶ λάβῃ γένος χλόης ἅπαν αἰσῆσιν καὶ γῶσιν τοῦ τοσοῦτου πάθους. Ἐκείνους ἦν ὁ τοῦ Τριβαλλῶν καὶ Μυστῶν ἡγεμόνας [P. 348] ἐκπλήξας, οἷα καθεῦδουσιν ἐπιστάς πολλάκις αἰφνίδιον, καθάπερ τις αἰθέριος κεραυνός. Ἄλλ', οἴμοι, νῦν αὐτὸν ἀργὸν καὶ κείμενον καθάπαξ ἔδειξεν ὁ τάφος. Οὐρανὲ, τὰς σὰς πύλας ἀναπετάσας πρόπεμψον βροντὴν ἀξίαν τοῦ μεγάλου τούτου πάθους καὶ θορόδησον τὴν κτίσιν πᾶσα, ἵνα καὶ τῶν ἀψύχων ἢ φύσις αἰσθησιν λάβῃ καὶ συλλάβοιτο τῶν θρήνων ἅπαντα φύσις κτισμάτων ἡμῖν. Ὡ πῶς ἡ ταχυτάτη καὶ ὠκυπτερος φύσις νῦν ἡρεμεῖ μὴ κινούμενος; Ὡ πῶς πολλάκις ἡμῖν κομίσασα χαρὰν ἐκ τῶν πολεμικῶν τροπαίων ἐς τὸναντίον ἀνέτρεψεν ἅπαντα σήμερον, καὶ χειμῶνα μὲν τὸ ἔαρ ποποίηκε, σκότος δὲ βαθὺ τὸ τοῦ ἡλίου κάλλος, μελανιμονούσης ἡλικίας ἀπάσης καὶ οἶον ἀποκρυπτούσης τὴν αὐγὴν τῆς αἰθερίας τοῦ ἡλίου λαμπάδος; Ὡ πῶς ὁ πολλοὺς ἐκ τῶν βλεφάρων ἀποκρουσάμενος ὕπνου ὑπὲρ τῶν ὑπὸ κῶνων νῦν ἐν τάφῳ τὸν μακρὸν ὕπνον καθεῦδει; Ὡ πῶς τὸν λίθινον αὐτὸς ὑποδύς χιτῶνα ἐν βραχεῖ δυστυχῶν ἡμᾶς ἀποδύσασθαι (48) πέπραχεν; Ὡ πῶς πρότερον μὲν τὰ τῶν πολεμίων κόπτων καὶ καταβάλλων σώματα νῦν ἐκ τάφου τὰς τῶν ὑπὸ κῶνων τοξεῖε ψυχὰς ἀφειδῶς; Σὺ δ' ὦ θεῖα βασίλισ, ποῦ τὸ σὸν καταλέλοιπας κλέος; Πῶς καθάπερ εὐκυκλος σελήνη τῶν βασιλείων χθὲς ἐξελθοῦσα σήμερον ἐπανήλθες ἡμίκυκλος; Πῶς καθάπερ δένδρον εὐσχιόφυλλον ἀνθοῦσα σήμερον ἐξαίφνης ἀπήνθησας ὡς χόρτος ἐν ἀγρῷ καὶ ῥόδον ἐν λιμῶνι; Πῶς ἐκ τῶν βασιλικῶν θαλάμων χθὲς οἷα λαμπρὰ καὶ πλησιφαῆς πανσέληνος ἀνατελασα νῦν ἐν πολλοῖ; καὶ βαθείσιν ἐκρύβης τοῖς νέφεσι; Τίς ἐν βραχεῖ τὸ σὸν ἀπμαῦρωσε κάλλος; Ἡῦ τὴν συγκαταρεύσασαν ἀφήκας χλόην; Τίς τὸν σὸν εὐανθέστατον κήπον ἐξώρυξε; τίς κλέπτῃς, τίς ληστῃς, τίς πρηστήρ καὶ κεραυνὸς ἐξ οὐρανοῦ; Πῶς χθὲς ὡς ἐκ λιμένοσιν ἐκπλοῦν ποιησαμένη λαμπρὸν σήμερον ἐπανή-

A profligavit. Nunc vero ipsum, heu ! mors repentina oppressum prostravit. Commovere terra 562 propter hunc casum, ut omne genus, omnis ætas hominum tantam cladem sentiat, et plures nobis socii et adjuutores vehementium sint aspiriorum. Hic fuit, qui celeritate cursus adventus sui famam anteverteret, et priusquam conspiceretur, terrore sui nominis fugaret hostes. Sed, hei mihi ! nunc mors longe illo celeriter exstitit, et istiusmodi cursus anteveritit et abrupit. Atesto fons ignis ætherei, atque alterutrum perficito : aut vitales in terra spargere desinito radios, aut totius ignis tui crateras in eam omnes effundito, ut comas omnis arbor amittat, et lilia agri marcescant, et herbarum omne genus tantam cladem sentiat atque intelligat Ille fuit, qui Triballorum et Mysorum duces perterrefaceret, quos sæpe velut dormientes subito instar ætherei fulminis oppressit. At, hei mihi ! nunc illum ignavum et jacentem prorsus ostendit tumultus. O cælum, portis tuis apertis tonitru tanta calamitate dignum erumpo et totam rerum naturam perterrefac, ut et inanimatorum natura sentiat, et res omnis generis a Deo conditæ luctum nostrum adjuvent. Heu ! cur tua celerrima et veluti volucris natura nunc immota quiescit ? Heu ! cur tu, qui toties nobis ex bellicis triumphis lætitiâ attulisti, hodie in contrarium vertisti omnia, vere in hiemen commutato, pulchritudine solis in obscuras tenebras, pullata omni ætate, et splendorem 563 æthæriæ facis solis velut occultante ? Heu, quomodo is, qui propter subditos suos somnum oculis sæpe negavit, nunc in sepulcro longum illum somnum dormit ? Heu, quomodo ille, saxea tunica induta, brevè effecit, ut nos misere exueremur ? Heu, quomodo qui antea hostium corpora cædebat et sternerbat, nunc e sepulcro subditorum animos sagittis pertinaciter impetit ? Tu vero, o divîna imperatrix, ubinam decus tuam reliquisti ? Heri plenæ lunæ instar egressa palatio, hodie quo pacto dimidiata reverteris ? Quomodo, cum instar frondibus obsitæ arboris floreres, hodie ut fœnum agri defloruisti et rosa in prato ? Quo pacto heri ex imperatoris thalamis splendentis et illustris plenilunii instar exorta nunc multis et densis nubibus occultaris ? quis tam brevi momento tuam pulchritudinem obscuravit ? Ubi florem tuum seciduum reliquisti ? quis vernantem tuum hortum perfodit ? qui fur ? qui latro ? quæ fulgetra ? quod cælestis fulmen ? Quo pacto quæ heri velut e portu splendide solvisti, hodie tanquam e naufragio et fluctibus reversa, omnibus iis quas vehebas, pretiosissimis mercibus spoliata ? Quis tuam auream comam detondit ? Quis tibi purpuræ splendorem ademi ? quis tuam lucernam abripuit ? quis tuum solem exstinxit ? quis tibi novam istam eclipsium invexit ?

Variorum notæ.

(48) Haud scio an desit aliquid, de splendore vestium. Sed si nihil deest, mutationem certe ve-

stitus significat τὸ ἀποδύσασθαι, quasi esset μετενδύσασθαι. WOLFIIUS.

quis Illustrè tuum conjugium diremit? Quæ fera tempestas vernam tuam temperiem corrumpit? Agite vero, omnis Romane popule, adjuvate luctum meum, communiter ejulemus, non illum deploraturi, sed nosmet ipsos, qui ab illo destituti sumus. Qui stemmate imperatoris estis orti, deplorata imperatorem, ut et cognatum et familiæ vestræ ornamentum. Qui palatii limina frequentatis, quaerite palatii splendorem. Vos, milites, lugete solertem ducem: vos famuli, humanum dominum deplorate: qui dormire et quiescere solebatis, pervigilem excubitozem. Vos judices, lamentamini eum, a quo legum vis pendeat. Vos Ecclesiæ sacri proceres, desiderate acerrimum amatorem et adiutorem dogmatum; qui in montibus et speluncis degitis, præsidium et propugnaculum existimationis et gloriæ vestræ; vos, sacrorum monasteriorum rectores, vestræ potentiaæ arcem. Reputate extrema illius certamina pro vobis suscepta. Cogitate ut corpore tum hostilibus vulneribus, tum medicis ustionibus prorsus exhausto, et ad mortem properante, et corpus suum contempserit, et vitæ suæ non pepercerit, sed alacriter ad suggestum et sacrorum antistites venerit: nec prius inde discesserit, quam spem fecisset, insectatores vestros corruptaque illorum dogmata, quod in se quidem esset, conterendi, ac prorsus abolendi. Recordamini, quæ et quanto cum zelo sacræ illis labiis verba protulerit pro defensione sacrarum sanctionum et ipsius veritatis. Recordamini quæ dixerit, priusquam ad suggestum pervenisset et ad sacrum concilium: quæ item cum venisset recitarit, maximo cum ingenio et veterum theologorum imitatione, cum divino afflatu pleni linguas resonanti in ipsis et impellentis spiritui accommodabant: et quamvis mors capiti immineret, tamen non cesserit, sed alacriter admodum ea quæ requirebantur peregerit: Deo, uti consentaneum est, magnum hunc fervorem animo ejus largito, ut coronidem quamdam cæteris ejus præclaris certaminibus et veluti sigillum præstantissimum inprimeret, linguam ejus hujusmodi sermonibus perpurgando; ut talibus legibus et decretis promulgatis e vita discederet. »

» σήματος ὑπὲρ κεφαλῆς αἰωροῦντος τοῦ βίου τὸ πέρασ, ὃ δὲ οὐκ ἐνέδωκεν, ἀλλ' ἐπέβαινε τὰ βελτίω μάλα προθύμως· οἶμαι τοῦ Θεοῦ μεγάλην ταύτην τὴν ζέσιν τῇ τούτου χαρισμένου ψυχῇ, ἵνα κορωνίδες τινὲ τοῖς ἄλλοις ἐκείνου χρηστοῖς ἀγῶσι καὶ οἷον ἐκσφάρισμα κράτιστον ἐπιθεῖη, τὸ τοιοῦτοι λόγοι; ἀγνισθῆναι τὴν γλῶσσαν καὶ τοιοῦτοις νόμοις καὶ δόγμασι συναπελθεῖν αὐτὸν ἐκ τοῦ βίου. »

IV. Fuit hic imperator jucunda et amabili specie, hilaris et accessu facilis, humanus et clementissimus. Cæterum neminis ullum consilium admittēbat, suis-que sententiæ et scientiæ insistens. Ita que pleraque dissimulabat, consilio plenus

καὶ, ὡς ἐκ ναυαγίου καὶ κλύδινας ὄλον ζημιωθεῖσα τὸν πολυτιμῆτον φόρον; Τίς ἀφείλε σου τὸ τῆς πορφύρας κράτιστον; Τίς σου τὸν χρυσοῦν ἀπέκαιρε βόστρυχον; Τίς τὸν σὸν ἤρπασε λύχων; τίς τὸν σὸν ἐσθεσεν ἥλιον; Τίς σοι τὴν καινοτέρην ταύτην ἡλιακὴν ἐκλείψιν ἐργασται; τίς σου τὴν λαμπρὰν σοῦ γυῖαν διέλυσε; Τίς ἀγριος χειμῶν τὴν σὴν ἐαρινὴν ἀρμονίαν διέβρῆξεν; Ἀλλὰ συνάραστέ μοι τοῦ πένθους ἅπας ὁ τῶν Ῥωμαίων δῆμος, καὶ εὖρο κοινῇ τὸν θρήνον ἐγείρωμεν, κλαίοντες οὐκ ἐκείν, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ἐρημίᾳ καταστάντας ἐκείνου. Οἱ τὰς τοῦ γένους φλέβας ἔλκοντες ἐκ τῶν βασιλικῶν πηγῶν, σακρύσατε καὶ ὡς συγγενῆ τὸν βασιλεῖα καὶ ὡς τοῦ γένους καύχημα. Οἱ τὰς βασιλείους πατοῦντες αὐλάς, ζητήσατε τὴν τῶν βασιλείων λαμπρότητα. Οἱ στρατιῶται, πενθήσατε τὸν δεξιὸν στρατηγόν· [P. 349] οἱ δούλοι, κλαύσατε τὸν φιλόνηρον δεσπότην· οἱ καθεῦδειν καὶ ἡρεμεῖν εἰσθόετε, τὸν ἀγρυπνον φύλακα· οἱ δικασταί, θρηνήσατε τὸν χορηγὸν τῆς τῶν νόμων ἰσχύος· οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἱεροὶ προστάται (49), ζητήσατε τὸν διάκυρον σπουδαστὴν καὶ συλλήπτορα τῶν δογμάτων· οἱ ἐν ἡρεῖαι καὶ σπηλαίοις, τὸν πρόβολον καὶ προασπιστὴν τῆς ὑμετέρας εὐκλείας καὶ δόξης· οἱ τῶν θείων ἀσκητηρίων κοσμητῆρες, τὴν τῆς ὑμετέρας ἰσχύος ἀρρόπολιν. Λογίσασθε τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν τελευταίους ἀγῶνας αὐτοῦ, πῶς πεπονηκότος ἦδη καθάπαξ τοῦ σώματος ἐκ τῶν πολεμικῶν τραυμάτων ἐκ τῶν λατρικῶν καυτήρων καὶ πρὸς θάνατον ἐνεῦθεν ἐλευνόμενος κατεφρόνησέ τε τοῦ σώματος, καὶ τῆς ζωῆς ἀφειδήσας προθύμως ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τοὺς ἱεροφάντορας ἦκε καὶ οὐ πρότερον ἐκείθεν ἀπήλαξε, πρὶν ἐλπίδας δοῦναι, ὡς τοὺς ὑμῶν ὄφροιστες καὶ τὰ ἐκείνων διεσφορότα δόγματα, τὸ γε εἰς ἐκείνον ἦκον, συντρίψει τε καὶ ὄλοις δώσει φθορὰς καὶ ἀπωλείας βυθοῖς τε καὶ κύμασιν. Ἀναμνήσθητε, οἶσος καὶ ὅσου τοῦ ζήλου μεστοὺς τῶν ἱερῶν ἐκείνων χειλέων τοὺς λόγους προήνεγκεν ὑπὲρ τε τῶν θείων θεσμῶν καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Ἀναμνήσθητε ὧν ἐφθέγγετο πρὶν ἦκειν ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ τὸν ἱερὸν σύλλογον· ὧν τε αὐθις ἐλθὼν διεξέει πάντο μοι γαλοφυῶς, καὶ ὡσπερ οἱ πάλαι τῶν θεολόγων, ὅστις θεῖα; ἐπιπνοίας ἐμφορηθέντες τὴν γλῶτταν ἰδίβουν τῷ ἐνηχοῦντι καὶ φέροντι πνεύματι· καὶ ὅπως τοῦ

πέρασ, ὃ δὲ οὐκ ἐνέδωκεν, ἀλλ' ἐπέβαινε τὰ βελτίω μάλα προθύμως· οἶμαι τοῦ Θεοῦ μεγάλην ταύτην τὴν ζέσιν τῇ τούτου χαρισμένου ψυχῇ, ἵνα κορωνίδες τινὲ τοῖς ἄλλοις ἐκείνου χρηστοῖς ἀγῶσι καὶ οἷον ἐκσφάρισμα κράτιστον ἐπιθεῖη, τὸ τοιοῦτοι λόγοι; ἀγνισθῆναι τὴν γλῶσσαν καὶ τοιοῦτοις νόμοις καὶ δόγμασι συναπελθεῖν αὐτὸν ἐκ τοῦ βίου. »

D Δ'. Ἦν γε μὴν ὁ βασιλεὺς ἡδὺς καὶ χαρῆς ἰδ εἶδος (50), τὸ ἦθος ἰλαρὸς καὶ εὐπρόσαιο, τὴν γυνῆ μὴν φιλόνηρος καὶ πάντο τοι συμπαθῆς. Ὑμνοῦλῆν γε μὴν τῶν πάντων οὐδενὸς προσδεχόμενος ὠδεμίαν, μόνῃ τῇ ἑαυτοῦ διετέλει πιθόμενος γυνῆ

Variorum notæ.

(49) Hæc verba ex Gregoræ nœnia affert Cantacuzen. lib. iv, cap. 24, atque ex iis malam fidem Gregoræ carpit. DUCANG.

(50) Cantacuzen. lib. ii, cap. 21 extr. de Andronico jun., πᾶσι γὰρ οὐκ ἐπέραστος μόνον, ἀλλὰ καὶ θαύματος ἀξία ὄψις ἦν. DUCANG.

και γνώσει. Διὸ και κρυφίνους ἦν ὡς τὰ πολλὰ και **A** ille quidem; sed a colloquiis et cœtu hominum βαθειῶν μὲν διὰ φρονέος καρπούμενος αὐλακα · ἀνομιλήτος; δ' οὖν και μισῶν περὶ ἑαυτὸν κλήθος ἀνθρώπων ὄραϊν.

Ε'. Ὅθεν και οὐτε βασιλικαῖς ἐνέχεσθαι φροντίσι και ἀσχολαις ἠνείχετο, οὐτε μὴν ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἑορτῶν τὰ τῆς βασιλείας ἐτέλει νόμιμα, τὰς θεατρικὰς φημι και δημοτελεῖς πομπὰς, και φιλοφροσύνας και τὰς μεγαλοψύχους εὐεργεσίας τε και διανομὰς τῶν τε χρημάτων ὁμοῦ και ἀξιώματων. Ὡς κινδυνεύειν ἐντεῦθεν λήθης καταδῦναι θυθοῖς τὰ τῆς βασιλικῆς εὐταξίας ἔθιμα, [P. 350] ὡν τὴν μνήμην κατὰ διαδοχὴν οἱ βασιλεῖς τοῖς ὀψιγόνοις παρέπεμπον. Πολλοῦ γὰρ παραρρυέντος χρόνου, και τῶν εἰδῶτων θανόντων, δυσχερὲς ἂν γένοιτο γινῶναι τοὺς ἐπιόντας τὰ δέοντα · ἀλλ' ὡς ἔοικεν, ἤ περὶ τὰ **B** φαῦλα σπουδῆ ῥθυμοτέραν ποιεῖ τὴν ἐς τὰ δέοντα φιλοτιμίαν. Ἐτρεφε γὰρ κύνας (51) και ὄρνεα κυνηγετικὰ παμπληθῆ και τοσοῦτον ἐς ταῦτα ἤττητο, ὥστε και εἰ τις αὐτῷ ἐντυχεῖν ἐβούλετο, ὄρνεον ἢ κύνα κομίζων ἐτύχχανε ῥῆστα τοῦ ποθουμένου. Ἄ πάντα μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν δ' Καντακουζηνὸς τοῖς χρῆζουσι διεμέρισεν, ἀναλογισάμενος τό τε παμπληθὲς τῆς δαπάνης και τὰ τούτων ἐς τὰ τῆς βασιλείας πράγματα πάντῃ μὲν ἀνόνητον, πάντῃ δ' ἐπισφαλές. Πέντε γὰρ και δέκα χιλιάδας φασὶν οἱ τοῦ βασιλικοῦ πρυτανείου διοικηταὶ περὶ τὴν σφῶν δαπάνην καινοτομεῖσθαι.

Γ'. Οὕτω γε μὴν πολλὴν και βεβαίαν πρὸς Θεοῦ ἐκέκτητο πίστιν, ὥστε και ἀφυλακτος διῆγε τὸ κλει- **C** στον και αὐτῶν ἄνευ τῶν βασιλικῶν πελεκυφῶρων. Πολλάκις δὲ και οὐς ἦδεν κατ' αὐτοῦ δίκτυα και ἀγχῶνας ἀρτύοντας ἄμοστέγους τε ἐποιεῖτο και τούτοις συνδιατεώμενος ἦν. Ἐλέγε γὰρ, ὡς ἀνθρώπου ζωῆ τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ συνοικεῖ, και ὅταν ἐκείθεν συγχωρηθῆ τὰ τῆς λύσεως, τότε και πᾶσι κινδύνους ἀνέφυγε θύρα.

Ζ'. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ και φύσεώς τις ἰδιοτροπία συνῆν γε αὐτῷ, μὴ φιλοτιμεῖσθαι μηδαμῆ περὶ τὸν τοῦ βασιλικοῦ μεγέθους ἕγκον · ἀλλὰ ταπεινότερον και αὐτῶν γε τῶν ὑπηκόων ὄρασθαι πολλάκις. Τουτὶ δ' ἐξ ἐνὸς τῶν πολλῶν παραστήσαι τις ἂν ἐν βραχεῖ. Δῆλον γὰρ ἐστὶ τοῖς ἀπασιν, ὡς αἱ τοῦ ἐπιπέδου (52) ἐκ διαμέτρου ἀκρότητες τῶν βασιλικῶν τρικλίνων ἀμφοτέραι ὑπέρκεινται που τοῦ μεταξὺ **D** ἐπιπέδου ἄχρι και ἐς τρίτον σπιθαμῆς, και μάλιστα ὀπη και ὁ βασιλικὸς ἕστηκε θρόνος · ἐν ἴσως ἐχῆ τι κάην τούτῳ πλέον τῶν ἄλλων ὁ βασιλεὺς ἱστάμενος; Ἐν τε ταῖς ἱεραῖς ὑμνοῦσιν, και ὅτε διαλέγοιτο, νῦν μὲν τοῖς ὑπηκόοις, νῦν δὲ τοῖς ἐξ ἔθνῶν πρέσβεσιν. Ἐξείναι γε μὴν ἐπ' ἐκείνης τῆς στάσεως οὐδενὶ τῶν ἀπάντων τῷ βασιλεῖ συνίστασθαι, πλὴν τῆς συζύγου και τῶν υἱῶν και ἀδελφῶν · προσθεῖναι δ' ἂν και τῶν πατραδέλφων. Ἀλλὰ τούτου γε ἱσταμένου και ἁμιλοῦντος ἐκείθεν οἷς ἐχρῆν ἀνῆσαν και συν-

V. Eo flebat, ut imperatorias curas et occupationes aversaretur, ac ne in maximis quidem festivitibus solemnia imperii obiret, illa nimirum, quæ ad spectacula et publicas pompas et salutationes et munificentiam imperatoriam et distributionem pecuniarum et honorum pertinerent. Ut jam periculum sit, ne imperatoriæ disciplinæ instituta, quorum memoriam singuli vicissim **566** imperatores ad posteros propagabant, oblivione prorsus obruantur. Nam cum multum temporis interfluxerit, et qui illa tenebant decesserint, posteris quid officii sit scire difficile erit. Nimirum ea quæ in rebus frivolis opera sedulo insuntur, ad ea quæ officii sunt, exsequenda segniores facit. Canes enim et aves venaticas magno alebat numero: quibus ita erat deditus, ut si quis eum adire cupiens canem aut avem offerret, facillime compos voti redderetur. Quæ omnia Cantacuzenus post ejus obitum illis qui petebant distribuit, cum magnitudinem sumptuum reputaret et rem ipsam imperio non modo inutilem, sed etiam perniciosam judicaret. Nam quindecim nummorum millia imperatorii fisci procuratores ultra veterem morem in eas res expensa retulerunt.

VI. Usque adeo autem Deo fretus erat et fiducia plenus, ut plerumque sine custodia ageret et sine imperatoris satellitibus: quin et sæpe eos quos retia et laqueos contra se instruere sciret, contubernales sibi faceret atque etiam convictores. Dicebat enim, vitam hominis in manu Dei esse positam, a quo ubi ejus destructio permittatur, tunc omnibus periculis patere fores.

VII. Erat præterea singularis quædam in eo natura, ne usquam imperatoriæ majestatis magnificentiæ et amplitudini studeret: sed sæpe subditis humilium se gereret. Idque uno de multis exemplo breviter declarari potest. Notum est omnibus, **567** imperatoriorum tricliniorum pavimenti summitates ambas inter sese oppositas eminere supra interjectum solum usque ad palmi trientem, illac maxime ubi imperatorum solum est constitutum; nimirum ut et in eo imperator aliquid præ cæteris eximium habeat, sive in sacris hymnodiis stans, sive nunc subditis, nunc exterarum nationum legatis respondens: nec in illo loco cuiquam mortalium licere illi astare, præterquam uxori, liberis et fratribus; quibus et patri, ut opinor, addi possunt. Verum illo ibi stante et cum quibus opus erat colloquente, non modo omnis nobilitatis adolescentia eodem ascendebat et illi astabat, sed

Variotum notæ.

(51) Cantacuzen. lib. 1, cap. 5. DUCANG.

(52) Vide Gloss. med. Græciv. in v. Πρόκυφισ. DUCANG.

et plebeiorum et famulorum quilibet. Unde sæpe A turba hominum ita premebatur et urgebatur, ut ipse deflecteret ac loco cederet, aliisque superiore statione concessa, paulatim ad inferius pavementum descenderet, nemini omnium succensens.

VIII. Quod ad capitis tegumentum attinet, apud superiores imperatores moris erat, ut ætate provectores aulici proceres pileis pyramidatis uterentur, serico tectis, pro dignitate ejusque : juniores vero omnes prororsus nudis essent capitibus. Illo vero imperatore is mos usque adeo obsolevit, ut omnes simul et adolescentes et senes pileis uterentur, non minus in palatio, quam in agris : iisque multiformibus et peregrinis, et quales cuique 568 probabantur; alii Latinis, alii Mysiis et Triballis, alii Syriis et Phœniciis, suo quique arbitrato. Eodem more in vestibulis etiam usi sunt, ut prudentiores novitatem aliquam et destructionem imperii et finem institutorum ac morum illius divinarent. Idem certius etiam ex eo colligebatur, quod imperatoriæ et illustrissimæ quæque ædes fere omnes destructæ et in cloacas et fœmeta prætereunti cuique exposita redactæ erant : item ex moribus et rebus patriarcharum, eorumque maximis et illustrissimis ædibus, quæ firmissimum ornamentum simul et munimentum maximi sanctæ Sophiæ templi fuerant, tum a primis architectis confectæ, tum, ab iis, qui secuti sunt, pulcherrime adjunctæ, et primis operibus admodum convenientes : quæ æque omnes exitii et eversionis ludibrium fuerunt.

κράτιστος κόσμος ὁμοῦ καὶ ὀχύρωμα τοῦ μεγίστου νεῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ὑπῆρχον, τοῖς τε πρώτοις συσταῖσαι δημιουργοῖς καὶ τοῖς ἔπειτα προσθῆναι γινόμεναι κάλλιστα, καὶ μάλα τοῖς πρώτοις ἔργοις προσήκουσαι. Πάντων γὰρ ἐπ' Ἰσῆς φθορὰ καὶ κατάλυσις, κατωρχήστω (55).

Variorum notæ.

- (53) Vide idem Gloss. in hac voce. DUCANG.
 (54) Ædium quæ ædi Sophianæ adjunctæ erant, sacerdotibus et clericis addictæ. DUCANG.
 (55) Post hæc verba, quibus clauditur liber undecimus, eadem manu in codice Regio 2558 scriptum legitur : 'Ἐν ἔτει ςϞη' μηνι Δεκεμβρίῳ δ', ἦλθεν ὁ βασιλεὺς κύριος Ἰωάννης ὁ υἱὸς κυρίου Ἀνδρονικοῦ τοῦ βασιλέως ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰρηνικῶς, προγεγονότων ὀρκων μετὰ συμφωνιῶν. Τῇ δεκάτῃ δὲ τοῦ αὐτοῦ Δεκεμβρίου, ἐξῆλθεν ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς κύριος Μανουὴλ ἀναθὰς εἰς τὰ κάτεργα τῶν Βενετικῶν, καὶ ἀπεδημησεν εἰς τὴν Φραγγίαν, ἔνεχεν βοήθειας τῆς εἰρημένης Κωνσταντινουπόλεως. Quæ sequuntur, alia manu scripta sunt. 'Ἐν ἔτει ςϞκ.' Ἰνδικτ. η' Μαρτίου κθ' ἡμέρᾳ παρασκευῆ μεγάλῃ, ἦλθεν ὁ μακαρίτης βασιλεὺς κύριος Μανουὴλ ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεχρῶν (Κεγχρῶν), καὶ τῇ η' Ἀπριλλίου ἤρξατο

Ἰσταντό οἱ οὐχ ἴστω; ἅπαντα τῶν εὐγενῶν ἡ νεότης, ἀλλὰ καὶ τῶν χυδαίων καὶ ὀπρητέου τάξιν ἐχόντων, οἱ; πρὸς βουλήσας; ἦν. Ὡς καὶ τοσοῦτου; ἐνευθεὶ γίνεσθαι τοὺς συνωθισμοὺς περὶ αὐτὸν πολλάκι; ὡ; ὑπαίκειν αὐτῶν καὶ ἐνδιδόναι καὶ ἄλλοις μὲν τῆς ὑπερτέρας παραχωρεῖν στάσεως, αὐτὸν δ' ἠρέμα κατείναι πρὸς τὸ τοῦ ἐδάφους χαμαιζηλότερον, [P. 351] μηδενὶ τῶν ἀπάντων ἀχθόμενον.

Η'. Περὶ γε μὴν τῆς ἐπὶ κεφαλῆς καλύπτρας; ἐπὶ μὲν τῶν πρότερον βασιλέων ἔθος, τοὺς μὲν χρόνῳ προβεθηκότας; ἐν τοῖς βασιλείοις; χρῆσθαι καλύπτρας, πυραμίδος (53) μὲν ἔχουσαι; σχῆμα, Σηρικοῖς δ' ἐνδύμασι; κατὰ τὸ ἀνάλογον; ἐκάστῳ; ἀξίωμα; καλυπτομέναι; ὅσοι δ' ἐν ἡλικίᾳ, τοῦτου; δὲ πάντα; καθάπερ; ἀκάλυπτον; ἔχειν τὴν κεφαλὴν. Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας; ἐς τοσοῦτον; ἔρρει τὸ ἔθος; τοῦτι; ὡς καλύπτραι; μὲν κεχρησθαι; πάντας; ὁμοῦ; καὶ νέους; καὶ ἀγήλικας; ὁμοίως; ὡςπερ; ἐν ἀγροῖς; οὕτω; καὶ βασιλέων; ἐν τῷ; πολυτιμίᾳ; δ' οὖν; καὶ ταύταις; καὶ ἄλλοκότοις; καὶ οἷαι; ἐκάστῳ; πρὸς; βουλήσας; ἦν. Οἱ μὲν γὰρ; Λατινικαῖς; ἐπέχρηστο; ταύταις; οἱ δὲ; ταῖς; ἐκ; Μυσῶν; καὶ; Τριβαλλῶν; ὁμοίαις; οἱ δὲ; ταῖς; ἐκ; Συρίας; καὶ; Φοινίκης; ἰουσαίς; καὶ; ἄλλοι; ἄλλαις; ὡς; ἐκάστῳ; δεδοσμένοι; ἦν. Τῷ δ' αὐτῷ; κἀπὶ; τῶν; ἰνδουμάτων; κατεχρήσαντο; ἦθει; ὡς; ἐνευθεὶ; τὸς; συνεωτέρους; καινοτομίαν; τινὰ; καὶ; κατάλυσιν; ὑποπτεύειν; τῆς; βασιλείας; καὶ; πέρας; τῶν; ταύτης; ἰθῶν; καὶ; πραγμάτων. Ἡδὲ δ' ἐπέφει; τοῦτο; συνάγειν; τελευτέρα; τῇ; γνώσει; κάκ; τῶν; βασιλέων; καὶ; περιλῆπτων; οἰκῶν; ἐκείνων; καθηρημένων; μικρῶν; τῶν; οἰκῶν; καὶ; ἐς; ἀπόστατον; καὶ; κοπρῶνα; καθισταμένων; οἷς; παριέναι; ἔμβαίνει. Παραπλησίως; δ' αὖ; κάκ; τῶν; πατριαρχικῶν; ἰθῶν; καὶ; πραγμάτων; καὶ; αὐτῶν; γε; τῶν; μεγίστων; καὶ; περιφανῶν; οἰκῶν; (54), αἱ; εἰ; κρῆτιστος; κόσμος; ὁμοῦ; καὶ; ὀχύρωμα; τοῦ; μεγίστου; νεῦ; τῆς; τοῦ; Θεοῦ; Σοφίας; ὑπῆρχον; τοῖς; τε; πρώτοις; συσταῖσαι; δημιουργοῖς; καὶ; τοῖς; ἔπειτα; προσθῆναι; γινόμεναι; κάλλιστα; καὶ; μάλα; τοῖς; πρώτοις; ἔργοις; προσήκουσαι. Πάντων; γὰρ; ἐπ' Ἰσῆς; φθορὰ; καὶ; κατάλυσις; κατωρχήστω (55).

ἀνακαθαίρειν τὸ ἀνοικοδομεῖν τὸ ἐξαμίλιον, ὅπερ ἐνὶ τῷ ἡῆκος οὐργυιῆς (προ οὐργυιαῖς) γω' ἀνίστησι δὲ πύργους ἐπ' αὐτῷ ρουγ' εὐρέθησαν καὶ γράμματα ἐν μαρμάρῳ λαξευτὰ, κατὰ τὸ μέρος τὸ ἐν τῇ Ἑλλάδι, λέγοντα οὕτως· ΦΩΣ ΕΚ ΦΩΤΟΣ, ΘΕΟΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΕΚ ΘΕΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ, ΦΥΛΑΞΗ ΤΟΝ ΠΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΝ, ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΙΣΤΟΝ ΑΥΤΟΥ ΔΟΥΛΟΝ ΒΙΚΤΟΡΙΝΟΝ, ΚΑΙ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΕΑΔΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΑΣ, ΤΟΥΣ ΕΚ ΘΕΟΥ ΖΩΝΤΑΣ. Ἐν ἔτει ςϞηβ' Ἰνδικτ. ζ' Δεκεμβ. κ' ἦλθεν ὁ μακαρίτης δεσπότης κύριος Κωνσταντῖνος εἰς τοῦ Μιζηθράν, καὶ ἐδιέθη εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ μακαρίτης δεσπότης κύριος Θεόδωρος· καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέηλθεν ὁ αὐτὸς δεσπότης κύριος Κωνσταντῖνος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει γεγονῶν; βασιλεὺς ἐν τῷ ςϞη' ἔτει. ΒΟΙΝΙΝ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DUODECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Rerum gestarum narratio fusior promittitur. Earum cognitio quem lectoribus fructum allatura sit. Divinæ justitiæ ratio et summa æquitas. Historia, sæpius jam celebrata, rursus laudatur. Cum speculo confertur. Principibus maxime utilis. Naturæ ipsi præcellens. Scriptoris mores informat. Animum varietate delectat. Hujus partis initium unde repetendum.

[P. 553] Α'. Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου πεπραγμένα ἅ
πρὸ ἐτῶν ἑγγύς που ἑκατὴν καὶ πενήκοντα (56) ἐν λό-
γοις ἔνωκα τῇ προτέρᾳ καθόσον ἐφικτὸν ἐπιτεμόντες
ἡμεῖς ἀποδεδώκαμεν βιβλίῳ. Τὰ δ' ἐξῆς πλατύτερον
ἤδη διέξιμεν, ἅτε ἐπιστατικώτερον τούτοις μάλιστα
παρηκολούθησας. Τῶν μὲν γὰρ πλείστων αὐτοὶ
παρόντες αὐτήκοοι τε καὶ αὐτόπται γηγόνεμεν· ἃ
δὲ μὴ αὐτοὶ παρόντες τεθεάμεθα, καὶ ταῦτα δ' ἐξ
αὐτῶν ἀκριβῶς ἤμιν παρειληφέναι συμπέπτωκε τῶν
πεπραγμένων ὡς μικρὸν ἢ μηδὲν ἤττω τῆς προτέρας
εἶναι τὴν δευτέραν ἀντίληψιν. [P. 554] Καὶ οἶμαί γε
μάλιστα πάντων, ὅποσα τοῖς ἐφεξῆς πέπρακται χρό-
νοις, ἐξεῖναι μανθάνειν τοῖς βουλομένοις ἐκ τῶν
εἰρησομένων, μακρῶ τινι βέλτιον ἢ κατὰ πάσαν
Στοᾶν καὶ Ἀκαδημίαν Πλατωνικὴν, ὅποσον ἀρετῆς
πρὸς κακίαν ἐστὶ τὸ διάφορον, καὶ ὅσον αὕτη μὲν
τοῖς μετιούσι παρέχει τὸ χρησιμὸν ὅσον δ' ἐξ ἀντι-
παλοῦ το σφαιλερὸν ἐκείνη. Κατὰ γὰρ ἀνάγνωσιν ἐκ
τοῦ τέλους εἰς ἀρχὴν ἀνιόντας, ἐκεῖθεν ἐξεῖναι,
καθάπερ ἐν ἀσφαλεῖ τινι πίνακι τῷ χρόνῳ, τῶν
ἐκατέρως σκοπουμένων καὶ ἀνιχνεύοντας ὁρόμον,
ὡς δια στοιχείων οἰονεῖ τινῶν, τῶν ἄλλοι' ἄλλως
Εὐρίπου δίχην ἀχθέντων, τῆς Προνοίας ἐντεῦθεν
εὐφυῶς ἀναγνῶναι τοῦ λόγου.

Β'. Ω; γὰρ ἐν ἀπειρῷ τῷ ζῶσφι, ὅποσον ἂν ποτε
καὶ νῦν ἀφ' ἑγῆς; τῶν οἰκείῳ βάζυσσα μέλανι τὸν ἀέρα
ὄρωσιν ἂν, ἀτέχνως τῶν ἀνθρωπίνων φέρεσθα; δοκού-
των πραγμάτων, οὐδεὶς οὐδὲν τῶν ἀπάντων, οὐδ' εἰ
καὶ κορυφῆς εἴη τριχὸς ἀμυδρότερον, τοῦς ὀφθαλ-

571 I. Quæ hucusque annis retro centum fere
et quinquaginta gesta sunt, ea undecim libris
quam potuimus compendiosissime primo volumine
tradidimus. Quæ vero hinc sequuntur, illa ut
longe diligentiori studio investigata fusius jam
exponemus. Etenim pleraque ipsi per nos audivi-
mus ac vidimus. Quorum autem ipsi spectatores
non fuimus, ea ab iis qui gesserunt ita accurately
accepimus, ut hæc paulo aut nihilo minus quam
illa explorata habeamus. Ego certe sic statuo;
ejusmodi esse ea quæ deinceps dicturus sum, ut
ex iis magis quam ex aliis omnibus rebus, quæ
subsecutis temporibus gestæ fuerunt, possit quili-
bet intelligere, atque id quidem multo melius
quam ex totius Porticus Platoniceque Academiæ
præceptis, quantum intersit virtutem inter et vi-
tium, quantumque iis, qui alterutri dediti 572
sunt, salutaris illa, hoc vero perniciosum sit. Nam
si ab extremo fine orsi ad prima usque initia
redeamus, licebit inde (utriusque cursu in anna-
libus, tanquam in tabella minime fallaci, inspecto
et per quædam quasi vestigia Euripi more alter-
nantia explorato) divinæ providentiæ consilia pul-
chre intelligere.

II. In tantis enim rerum humanarum tenebris,
quibus nec obscurissima nox pares habet, nihil
quæis deprehendere, ne minimo quidem capillo
levius, quod divinæ justitiæ oculos fugiat. Nimi-
rum hæc infinitam quamdam libertatem et licen-

Variorum notæ.

(56) Libri undecim priores historiam continent annorum 157. Vide quæ adnotavimus ad titulum libri primi. BOVIN.

tiam alias aliis hominum animis ac voluntatibus, quidquid ii moliantur, indulget. Eadem per inhumanis ignorantie profundum res eorum gubernat: veritatis deinde ac lancibus severis rerum gestarum exitus tradit, ut eorum qui olim vixerint premia, posteris proposita, legis cujusdam nativæ vim obtineant. Nec enim, quorum animus ac mores mali per omnem vitam fuerunt, iis sincero gaudio ad extremum frui permittitur divina justitia: nec, quibus adversa contigerunt, eorum sinit luctum gaudii expertem permanere. Sed, ubi messis ac triturae tempus advenit, tales repent utrisque fructus, qualem utriusque sementem fecerint. Ego vero in unoquoque eventu veritatem cum mendacio, justitiam cum injustitia, humanitatem cum superbia ac fastu, paupertatem cum divitiis, linguam magnificam et futilibus verbis redundantem cum verecundo silentio velim conferre, itemque facta comparatione ostendere, quale adhibeat examen pervigil divinæ justitiæ oculus. Facillime enim in eo quasi virtutis gymnasio et natura veritatis declarata stabilietur, et palam notata improbitas elevabitur: idque eo magis, quod nulla virtus a vitio aliquo æmulo longe posita sit.

φανῶς ἡ κακία φαυλίζοιτο, διὰ τὸ μὴδ' ἠντιναοῦν ἀρετὴν ὡς πορρώτετω κακίας, ἀνανταγώνιστον τὸ παράπαν εἶναι διαδιδῶναι.

III. Nempe et terræ ipsi cum ætheriis rebus certare promptum est, et ostendere, non eam esse cælorum sortem propriam ac præcipuam, ut mutis vocibus Dei gloriam enarrent, sed et vicissim sibi datum esse, ut prædicet soli et astris novam semper Dei gloriam. Ac tantæ quidem rei ministra Historia et largitrix hominibus constituta est. Cujus quanta esset in hac vita utilitas, cum ab antiquis plerisque declaratum est, tum a nobis ipsis sæpenumero; quos nunquam id ipsum piguit sive ex tempore prædicare, sive scriptis nostris sparsim testatum relinquere. Historia enim est, quæ veluti librum pervolvendas præbet vicissitudines et conversiones rerum omni ævo gestarum. Hæc efficit, ut homines pridem mortui et vivis et novis quotidie hominibus intersint, quasi semper præsentibus. Hujus divina quadam virtute unusquisque redivivus et sua narrat facihora, et quidquid sibi dum viveret boni vel mali accidit. Hæc est, quæ deprimit semper et æternum arguit improbitatem. 574 Hæc est, quæ immortalitati virtutem mandat, nec ut corpora ita illam a vermibus sinit absumi. Hæc denique est, quæ nacta homines quosdam fortuna fastuque inani elatos et furentibus proximis efficit moderatores. Eorum enim, qui ante fuerunt, calamitates velut securum quosdam intentans, sensim in animos obrepit, quasi magistra quædam latens, eaque docendi ratione naturas paulatim mutat, mores informat,

αὐτοὺς διαφεύγον εὖροι τῆς δίκης. Μανρὰν γὰρ τῶν αὐτονομίαν καὶ τὸ ἀφετὸν ἐκ προοιμίαν αὐτῆς χορηγοῦσα ταῖς τῶν δρῶν ἐθελοπόντων ἄλλοτ' ἄλλαις αἰρέσεσι τε καὶ γνώμασι, καὶ ἅμα κατὰ τὸν τῆς ὑπερφυοῦς ἀγνοίας βυθὸν τὰ ἡμέτερα διακυβερνώσα, σταθμοῖς ἔπειτα καὶ πλάστιγγιν ἀκριβέσι τὰ τῶν δρωμένων δίδωσι τέλη· ἵνα τοῖς ὀφειγόνσι ὅσον αὐτοφυεῖ νομοθέται τὰ τῶν παρεληλυθόντων ἐπαθλα γίγνοιτο. Οὕτε γὰρ οἷς μοχθηρὰ γνώμη καὶ τρόπων φιλικιώταις διαγέγονεν (57) εἶναι, τὸ χαίρειν ἀκλυστον ἀπολαύειν εἰς τέλος ἀφιέναι δοκεῖ· οὕτε οἷς σκοπραγεῖν ἐξεγένετο, ἀγέλαστον ἐξ παραμένειν καθάπαξ τὸ δάκνον. Ἄλλὰ τοιοῦτους δίδωσι γεωργῆσαι καρποῦς ἐν ἀμφοῖν καὶ ἄλωνος ὄρα, οἷας ἐκατέρῳ συνέβη σπεῖραι τὰς ἀβλακίας. Βουλομένη δ' ἂν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα θεωρεῖν ἀλήθειαν πρὸς ψεῦδος, καὶ δικαιοσύνην πρὸς ἀδικίαν, καὶ πραότητα πρὸς ὑπερηγανίαν καὶ τύφον, καὶ πενίαν πρὸς πλοῦτον, καὶ σωπὴν εὐσχήμονα πρὸς χειρὴ δόλι, καὶ γλώτταν μεγαλοβρόχονα τε καὶ μακρὰν τινα βέουσαν τὴν ἀσχήμονα φλυαρίαν· καὶ διεξαι παρεξετάσας, ὅταν ἐπιφέρει τὴν στάθμην τῆς δίκης ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός. Πρῶτα γὰρ ἂν ἐν τοιοῦτῳ τῆς ἀρετῆς γυμνασίῳ ἅμα τε τῆς ἀληθείας ἡ φύσις ἐναργεστέρην λαμβάνοι τὴν πῆξιν, καὶ ἅμα περι-

Γ'. Ἐχειν γὰρ ἀεὶ καὶ γῆν ἀντιφλοιομεῖσθαι πρὸς τὰ αἰθέρια, καὶ δεικνύειν, μὴ μόνοις κληρὸν ἐξείρετον εἶναι τοῖς οὐρανοῖς φωναῖς ἀφρόγγοις Θεοῦ διηγέσθαι δόξαν ἀεὶ, ἀλλ' ἐξ ἀνθρώπου καὶ γῆν ἡλίω καὶ ἄστρασι ἀεὶ νέαν ἐξείναι διηγέσθαι δόξαν Θεοῦ, καὶ τὸ τοιοῦτου χρήματος ὑπηρέτης ἡ ἱστορία καθίσταται χορηγὸς τοῖς ἀνθρώποις. Ἡ ὁπόσον ἐστὶν ἐν βίῳ τὸ χρησίμου, [P. 355] ἀνδρῶν τε τῶν πάλαι τοῖς πλείστοις ἐστὶν εἰρημένον, καὶ ἡμῖν γε πολλάκις αὐτοῖς ἐξ αὐτοσχεδίου τῆς γλώττης ὑμνησαι καθόσον ἐξῆν, καὶ γράμμασι πολλαχῆ τοῖς ἡμέτεροις ἐγκαταπέριαι, κώλυμα ἤκιστα πάντων ἔκνος οὐδεὶς ἐγγόνει. Αὕτη γὰρ ἀναγκώσκειν διδάσκει καθάπερ βιβλίον τῶν αἰωνίων ἔργων τοῦ κύκλου· καὶ διὰ ταύτης οἱ πάλαι θανόντες ὁμιλοῦσι τοῖς ζῶσι τε καὶ ἀεὶ γιγνομένοις, ὡς ἀεὶ παρόντες, καὶ τὰς οικείας ἕκαστοι διηγοῦνται πράξεις, καὶ εἴτι παρὰ τὸν βίον τῶν χρηστῶν καὶ μὴ πεπονηθέντι γέγονε σφισίν, ἀναθῶσιν καινοτέρην διαιμονίως πως τῆς ἱστορίας δημιουργούσης. Αὕτη κακίαν ἀεὶ φαυλίζει δι' αἰῶνος ἐλέγχουσα, καὶ ἀρετὴν ἀθανατίζουσα σκολήκων οὐ δίδωσι στόμασι διαφθεῖρειν ὁμοίως τοῖς σώμασιν. Αὕτη μαίνομένων δίκην ὑπὸ τύχης καὶ τύφου ματαίου γαυρουμένου παρελήφθη τῶν ἀνθρώπων ἐνίου μετρωτέρους ἐργάζεται. Τῶν γὰρ φθασάντων τὰ πάθη ὅσον τινα πέλεκυν ἐπιπέσειν λαμβάνει καθάπερ διδάσκαλος παραδουμένη πρὸς τὴν ψυχὴν, καὶ ἡρέμα τὰς τε φύσει ἀμείβουσα διὰ τῆς τοιαύτης παιδείας καὶ τὰ ἤθη βυθίζουσα, καὶ

Variorum notæ.

(57) Διαγέγονεν em. Boiv. pro ἔδρα γέγονεν. Sic lib. xii, cap. 12, sect. 8, διαγέγονε κεχρηθῆ. θαί.

ἐξ ἀσυνέτων μὲν συνετοῦς, ἐξ ἀφρόνων δ' ἐργάζο- A
 μένη φρονίμους· καὶ οὕτως ἕως ἐκ τοῦ θηριώδους
 πρὸς τὸ ἡμερώτερον ὄλας μεταρμόζουσα πολιτεία.
 Τοὺς μὲν γὰρ ἀγαθοὺς ἐξαιρούσα τοῖς ἀπαινοῖς,
 τοὺς δὲ φαύλους ἐν κακότητος μοίρᾳ τιθεῖσα, ἐναρ-
 γέστατον τοῖς ὀψιγόνους γίνεται· κάτοπτρον. Ὡς γὰρ
 δι' ἐκείνου σαφεστέρως λαμβάνοντες τὰς ἐμφάσεις
 τῶν τοῦ προσώπου χρωμάτων τε καὶ σχημάτων οἱ
 πρὸς αὐτὸ βλέποντες· ἐπανορθοῦσιν ὅσον ἐφικτὸν,
 οὐ· ὡ δὴ περὶ καὶ διὰ τῆς ἱστορίας τοῖς μετιούσιν
 ἐντίθεται σύνεσις, καὶ ἥθος ρυθμίζεται ψυχῆς, καὶ
 ἀκόλαστον σχῆμα θυμοῦ καὶ φωνῆς καὶ διαίτης
 ἀμειβεται τε καὶ ἀναπλάττεται πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ
 λανθάνοντα φύσεως ἐλαττώματα καὶ συμπτώματα
 θεραπεύεται πάμπολλα. Μᾶλλον δὲ καὶ κατόπτρου
 πολλῶ κραταιότερον τὸ τῆς ἱστορίας δείκνυται χρή- B
 σιμον. Ἡ μὲν γὰρ μυρία τε καὶ παντοδαπὰς τῶν
 ἄλλοι' ἄλλως γινομένων καὶ ἀπογοιμένων ἀνδρῶν
 ὑποδεικνύσα πράξεις καὶ λόγους σαφεστέρως τῆν
 τοῦ βελτιονοῦς ἐκ παραθέσεως ἔχει δεικνύειν ἐκλογῆν.
 τε καὶ μάθησιν. Τὸ δὲ κάτοπτρον, μονομερῆ μὲν
 τὴν ἔμφασιν, συμφυᾶ δὲ τὴν τοῦ ἐνορῶντος φίλαυτον
 ἔχον ἔστιν, ῥάδιως τε ἐξαπατᾶ καὶ τῆς ἀλήθους
 ἐξιστησι διδασκαλίας. Βασιλεῦσιν οὖν καὶ ἀρχουσι
 πολλοῦ τινο; ἄξιον ἂν ἡ ἱστορία γίγνοιτο χρήμα,
 πειραίνουσα μὴ μέγα φρονεῖν, μηδ' ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ
 τύχῃ θαρβύοντα πρὸς τὸ βιαιότερον τε καὶ τυραν-
 νικώτερον [P. 356] ἐξάγειν τὸν τρόπον, ἀλλ' ἀεὶ
 τὸν βασιλεῖ φυλάττειν μόνον προσήκοντα. Ὁ μὲν
 γὰρ γνώμη ἀσθαθείαις δημαγωγούμενος καὶ ὀχλο- C
 κρατούμενος ἄγεται μᾶλλον ἢ ἄγει, καὶ δοκῶν ἀρχεῖν
 ἐλαθε πρῶτος αὐτὸς ὑπὸ τῶν τῆς κακίας εἰδῶν τυ-
 ραννούμενος. Ὁ ἐξ τῆς ἡγεμονίας ἡνίας δικαίως
 τοῖς ἀρχουσι νόμοις ἐκουσίῳ γνώμῃ διδοῦς, καὶ
 ὡς περ μεθόριον ὑπηκόων καὶ νόμων ἐστῶς, ἐπίσης
 ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι κατὰ τὸν ἡμέρον καὶ ἀνθρώπῳ
 πρέποντα βούλεται τρόπον, πρὸς ἀκριβῆ τινα ζῆλον
 καὶ μίμησιν ἑαυτὸν προβαλλόμενος τοῖς ὀρώσιν,
 ἐμψυχον τῶ ὄντι νόμον καὶ ἀγαλμα ζῶν ἀρετῆς καὶ
 τὸ τῆς ἀρχῆς σύμβολον ἐκ τοῦ μᾶλλον ἑαυτοῦ πρῶ-
 τον, ἢ τοῦ τῶν ἄλλων ἀρχεῖν, σαφῶς παρεχόμενος.
 Μηδὲν γὰρ τῶν ἐν βίῳ μόνιμον εἶναι καὶ βέβαιον,
 μηδὲ τὰς κρηπίδας ἐπ' ἀσφαλοῦς ἐστάναι αἴης τύχης
 παιδευόμενος ἐκ τῆς ἱστορίας, δέδιε καὶ βραχεῖαν
 καιροῦ βοήθην, ῥᾶστα δυναμένην ἀνατρέπειν ἅπαντα,
 καὶ θάπερ οἱ τοὺς κύβους ἐν τῷ παλῶσιν ἀναρρίπτου-
 ντες. Οὕτω καὶ φύσεως αὐτῆς ὑπέρτερον ἡ ἱστορία
 περιφανῶς ἐπεφύκει. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ εἶναι μόνον
 κυρία γίνεται· ἡ δὲ καὶ τὸ εἶναι προστιθησὶν ὁ
 τοσοῦτον ἐκείνου βέλτιον, ὅσον τὸ γὲ βλέπειν τοῦ μὴ
 βλέπειν.

simus; hęc bone ut simus præterea tribuit. Quæ res
 esi quam haud videre.

Δ'. Τὰ δὴ τοιαῦτα τῶν τῆς ἱστορίας χρησιμῶν
 καὶ μὲ πρὸς τὸ γράφειν ὅσα ἐπὶ τῶν ἡμετέρων γέγονε
 χρόνων παρέπεισε, καὶ διηγήματα προστιθέναι
 τοῖς φιλοκάλους ἀνδράσι μεγάλα τε καὶ σπουδαίας
 ἀκοῆς ἄξια, καὶ μεγάλην δυνάμενα σύνεσιν ἐντιθέ-
 ναι τοῖς ὄσοι πραγμάτων ἀεὶ κινωτέρων ἐμπειρίαν

A homines ex imprudentibus prudentes facit, con-
 datos ex vecordibus; et sic ferme a fera agresti-
 que vita ad humanum civilemque cultum totas
 deducit republicas. Quippe dum et bonos laudi-
 bus tollit, et improbis eum locum assignat, qui
 improbitati convenit, splendidissimum posteri
 speculum existit. Quemadmodum enim qui in spe-
 culum intuentur, ipsius opē certioreni assenti
 cognitionem oris colorum ac lineamentorum, vul-
 tum quantum in se est fingunt et emendant, sic
 prorsus iis qui ad historiam accedunt intelligentia
 infunditur, eorum mores componuntur, animi,
 vocis, vitæ prava mutatur conformatio restituitur-
 que in melius; occulta denique nature vitia et
 affectiones, quamplurimæ sanantur. Imo historia
 efficacioris longe utilitatis est, quam sit speculum.
 Illa enim infinitas et plane diversas acciones ser-
 monesque hominum, qui alii alias nati sunt ac
 decesserunt, ob oculos se ponit, ut certioreni
 melioris consilii delectum et cognitionem ipsa
 collatione facile 575 exhibeat. Speculum vero,
 unam simplicemque imaginem capiens et illum,
 qui se ipsos contemplantibus a natura insitus est,
 amorem sui participans, haud difficulter fallit, et
 recedit sæpe a veri declaratione. Regibus itaque
 et principibus magno æstimanda est historia :
 quæ ne elatioris animi sint admonet, neve prospe-
 ris in presentia rebus freti mores suos a vim
 tyrannicūque ingenium deflectant, sed eum vitæ
 servent tenorem, qui solus principes decet. Qui
 enim animi impotentia quoquoersum abripitur,
 cupiditatibus quasi turbulentæ multitudini man-
 cipatus, non tam regit quam regitur; et quanquam
 imperantis speciem gerit, tamen ipsa magis quam
 ceteri tyrannico vitiorum imperio tacite oppri-
 mitur. Qui vero rerum habenas justæ legum po-
 testati moderandas tradit sua sponte, ac veluti
 confinium quoddam leges inter et subditos stat
 medius, is æque et imperare studet et parere,
 quatenus civile est et hominem decet : is intuen-
 tibus se ipsum diligenter æmulandum atque imi-
 tandum proponit, vivam revera legem et spirantem
 imaginem virtutis : is denique dignitatis insigne
 eo vere sibi vindicat, quod et magis et prius sibi
 D imperet quam cæteris. Nihil quippe in vita stabile
 ac firmum esse, nec solido fundamento niti for-
 tunam, ab historia edoctus vel minimam temporis
 inclinationem extimescit, quæ omnia tam facile
 potest subvertere, quam talos ii qui ludendo ja-
 ciunt. Atque adeo naturæ ipsi præstat evidenter
 historia. Nam penes illam est 576 efficere ut
 res tanto illi alteri præstat, quanto videre melius

IV. Hęc et talia, in quibus historiæ utilitas
 posita est, impulere me, ut et ipse litteris man-
 darem et omnia, quæ temporibus nostris accide-
 runt, et ad ea quæ jam narrata sunt alia adderem
 in gratiam hominum curiosorum, magna scilicet
 et autilu dignissima, aptaque admodum crudien-

ais iis, qui novorum exemplorum cognitionem comparare usque sibi cupiunt. Afert autem et mihi nihil minus ea res fructum aliquem peculiarem, quatenus ad mores componendos prodest: item voluptatem haud parvam, dum crebro me ab aliis ad alia rerum genera multa et diversa commemoranda transfero. Quod et navigantibus usu venit, quibus modo occurrit pelagus, modo ex pelago insulæ adeuntur et portus, et immorari variis locis placet multiplicis mercaturæ gratia; ita ut regio nulla sit, ex qua illi magna emolumenta non colligant.

V. At quoniam de iis rebus, quæ ad junioris usque Andronici mortem gestæ essent, satis a nobis dictum est, nunc ab re haud fuerit ea quæ deinceps acciderunt narrare silius, ac superioribus conjungere. Revocanda itaque oratio nostra ad continuam et aptam rerum seriem, qua nihil

Α συνάγειν ποθεῦσι. Φέρει γὰρ πῶς οὐχ ἤττω καμὸς τὸ πρᾶγμα χάριν τινὰ πρὸς ἡθους βυθὸν καὶ ἠδονὴν οὐ μικρὰν, μετιόντι συχνότερον ἀφ' ἐτίρων εἰ; Ἔτερα τῶν διηγημάτων πολυεῖδη καὶ ποικίλα καθέπερ τοῖς; πλέουσι νῦν μὲν πελάγειν ἔστιν ἐντυγχάνειν, νῦν δ' ἐκ πελαγῶν ἐς νήτους καὶ ἐπίνεια μετιέναι, καὶ πολυειδέσιν ἐμφυλοχωρεῖν ἐμπορίαις, καὶ πινταχόθεν καρποῦσθαι μακρὰν τὴν ὠφέλειαν.

Β nulla sit, ex qua illi magna emolumenta non colligant.

Ε'. Ἐπεὶ δ' ἰκανῶς ἡμῖν τὰ μέχρι καὶ ἐπὶ τῆς τελευταίας Ἀνδρονίκου τοῦ νέου λέλεκται βασιλείας, καίριον ἂν εἴη, τοῦτοις συνάψαντας διεξοδικότερον ἀφηγεῖσθαι τὰ ἐφεξῆς. Ἐπανακτέον τοίνυν τὸν λόγον εἰς ἀρμονίαν, μῖα γὰρ τοι τῷ τῆς ἱστορίας ἔργῳ προσήκουσαν σώματι.

CAPUT II.

Cantacuzenus juniorum principum saluti consulit. Alexii Apocauci pernicioza consilia, dotes eximia, genus, fortuna, malæ artes. Cantacuzenum hortatur ad capessenda imperii insignia. Eundem calumniatur. Imperatrix Anna tertio luclus die in palatium se recipit. Apocaucio suadente Joannes patriarcha codicillos profert a defuncto imperatore scriptos. Tutelam et imperii administrationem variis rationibus conatur sibi arrogare.

I. Nondum imperator ultimum spiritum emiserat apud monasterium Hodegorum, castissimæ Dei genitrici sacrum, cum Joannem, ejus filium, qui tunc nonum ætatis annum excedebat, nec non minorem hujus fratrem Michaellem despotam, annos natum quatuor, Cantacuzenus secum assumptos 577 quamprimum in palatium transtulit, idoneo satellium presidio munivit; omni denique ex parte imperatoris domus securitati consuluit, veritus, ne quid inopinati subito accideret, ut illis temporibus fere fit.

II. At Alexius Apocaucus non poterat id negli-

Variorum notæ.

(57) Ubi Augusta triduo mansit post conjugis obitum, in palatium regressa. Cantacuz. lib. III, cap. 1. Istius ædis mentio in priore historia non semel occurrit, de qua pluribus egimus in *Constantinop. Christ.* lib. IV, sect. 2, n. 24. DUCANG.

(58) Natus quippe Joannes Didymotichi xviii Junii, anno Chr. 1332, uti notat Gregoras lib. X, cap. 3. Vide Cantacuzen. lib. III, cap. 2. DUCANG. — *Ἐννοῦν τῆς ἡλικίας ἔτος ἀμείβομαι.* Verbi, qui tum nonum ætatis annum explebat. Malim nunc excedebat. Nam et ea est vis verbi ἀμείβαιναι, et huic interpretationi favel id quod de Joanne legitur infra lib. XV, cap. 11, sect. 8, ubi dicitur uxorem duxisse Helenam sexdecim annos natus. BOVIN.

(59) Vide *Famil. Byzant.* DUCANG.

(60) Id ipsum tradit Cantac. lib. I, cap. 1. DUCANG.

(61) Exstat in Bibliotheca Regia codex ingens chartaceus Græcus, quo continentur Opera Hippocratis fere universa. Ejus libri initio imagines duæ in membranâ pictæ occurrunt. 1. Hippocrates in hemicyclo sedens, dextra calanum, lava librum tenet resignatum. 2. Magnus dux Apocaucus in cathedra sedet: quem pone stat puer, librum

[P. 357] Α'. Τοῦ γὰρ τοῦ βασιλέως τὰ λοιπὰ πένοντος ἐστὶ παρὰ τὴν τῶν Ὀδηγῶν μονὴν (57) τῆς πανηγυροῦ Θεομήτορος, τὸν ἐκεῖνον παρεληφώς υἱὸν Ἰωάννην ὁ μέγας δομέστικος ὁ Καντακουζηνός, ἑνωτὸν τῆς ἡλικίας (58) ἔτος ἀμείβομαι, καὶ σὺν γε αὐτῷ τὸν μετ' αὐτὸν ἀδελφὸν Μιχαὴλ (59) τὸν δεσπότην, ἔτους ὄντα τετάρτου, πρὸς τὰ βασιλεία τὴν ταχίστην εἰσήνεγκε τε καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν δορυφορίαν (60) συνέστησε, πᾶσαν τοῖς βασιλείας ἀσφάλειαν πορισάμενος πανταχόθεν, δέισας μὴ τὰ πάθη τῶν ἀδοκῆτων ἐξ ἀφανοῦς, οἷα πολλάκις ἐν τοῖς τοιοῦτοις συμβαίνει.

Β'. Ἀλεξίῳ δὲ τῷ Ἀποκαύκῳ (61), ὁ πολιτικός

in pluteo apertum manu sinistra apprehensum tenens, et legenti similis. Ad utramque imaginem accessere Hippocratis et Apocauci laudes mutua, senariis Iambicis comprehense, exque in marginibus tabellarum exarata. Ex iis porro Iambis apparet Apocaucum, quantumvis publicis negotiis districtum, studuisse medicinæ, imò et ejusce artis peritissimum fuisse. Ita quippe Hippocrates pictum in adversa pagina Apocaucum alloquitur:

Ἰατρικῆς μὲν τῆς κρατίστης ἐν τέχναις Δεινὸς τις εἶπα τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἔρω. Ἐκ παιδὸς εὐθὺς ἐντακείας εὐμηχανῶς. Καὶ προσπαθῶς ἔγχευαν ἔλκεων τὴν φύσιν πρὸς συμπαθῆ παιδεύσειν ὀλίκας ἐμφοτοῖς. Καὶ δὴ συνάψας καὶ πυκνοῦς ταύτη πόνους, Ὑπερφυοῦς ἔδοξα τυγχάνειν κλέους, Καινόν τι θαῦμα χρηματίζων τῷ βίῳ. Σοφῶς δὲ πᾶσιν ἐκκαλύψας τὴν τέχνην, Ἴπποκράτεις ἔδειξα συχνῶς τῷ χρόνῳ. Δεινὰς δὲ μάλιστα πρὸς ταύτην φύσεις Ἄνοι Γαληνόν, Ἀέτιον, τοῖς πάντο, Τῆν Ἀρεταίου καὶ σοφοῦ Παύλου χάριν Μεθ' ὧν Ὀριβάσιος ἡ κλεινὴ φύσις. Ἄλλοι τε συχνῶς σύμβρομοι τὴν ἀξίαν, Ἐν λαμπρῶν ἐμπέφθη τῷ βίῳ κλέος. Ἀλλὰ παρατρέταί τι τῆς εὐδοξίας

ἐπιχειρήσαντι πέρασ οὐκ ἦν τῆς μελέτης λαβεῖν, ἄγερε, quod aggressus quidem sæpe erat, ad exitum autem perducere nunquam potuerat. Is enim consilium ceperat haud semel de potestate imperatoria, ubi imperatorem cum Cantacuzeno occidisset, alteri deferenda, sive despote Constantino, imperatoris patris, sive Syrgiani, viro versutissimo, qui et ipse Apocauco intelligentia, gravi iudicio, acerrimoque ingenio proximus fuit. Erat enim Apocaucus, quemadmodum ille, rebus augustissimis solers id quod usui esset excogitare, et inde expedire se unde difficillimum esset. Somno utebatur parce, homo scilicet vigilantissimus, præclara meditati ac de maximis rebus deliberranti similis. Plus denique temporis agendo dabat quam dicendo. Quibus si eximiis sane dotibus ad Romanorum rebus exstitisset ornamentum. Enimvero, ut Epidaurius ille Stratocles, tibicen quidem erat bonus, vir autem bonus minime erat. Nam a pueritia, cum ignobilis foret genere et in paupertate educatus, locatis modo huic modo illi operis victitaverat; cumque ab minimis ad majores sensim gradatimque dominos pervenisset, quos omnes pessime remuneravit, manifestus nempe eorum proditor, in ipsum quoque furtim 578 palatium nescio qua arte irrepserat, in perniciem Romanæ, ut videtur, et fortunæ et gloriæ.

[P. 358] Γ. Τούτω τοίνυν ἤδη κατὸν ἔχειν ἑαυτῷ

III. Ille itaque ratus asserendæ sibi imperatoricæ

Variorum notæ.

Τῶ τῶν πόλων ἀπλοστον. οἷς δ πᾶς βίος
 Ἄδικτον ἦν σπύδασμα πρὸς τοῦτο βλέπον.
 Σὺ δὲ, στρατηγὲ τῶν ἀρίστων Ἀσόνων,
 Κοινὲ στρατιόχοι τῶν διπλῶν στρατευμάτων,
 Ὁ γῆν τε καὶ θάλατταν ἀσέχτους τρέγων,
 Διεξαγωγῆ τῶν κατ' αὐτοὺς πραγμάτων,
 Ἐπήβολος φῶν τῶν τοφῶν βουλευμάτων,
 Ὁ τῆ δίκης πρύτανις εὐστάθμοις μέτροις,
 Ἦ πρὸς λόγους ἀπληγτος ἐξόχως φύσις,
 Ὁ τεχνικῆ νοῦς πρὸς κτίσεις εὐμηχανούς,
 Πῶς εἰς τοσούτα κερματίζων τὰς φρένας,
 Ὅν εἰς ἕκαστον ἀρκέσει τις ἂν μίλις.
 Καὶ λαμπρὸς οὕτω τοῖς πᾶσιν δεδειγμένος,
 Ἐπειτα βλέψας πρὸς μακρὸν οὕτω τέγγην,
 Πρὸς ἦν βραχὺς πᾶς ἐστὶν ἀνθρώπου βίος,
 Οὕτως ἀνέλιου θάπτον αὐτὴν ἡ λόγος;
 Καὶ πᾶσιν ἐξέπληξας ἐν τούτῳ φύσιν,
 Ὅτι γρόνον τε καὶ λόγους καὶ τὴν φύσιν,
 Σπουδῆν τε πᾶσαν τὴν ἐμὴν οὐ μετρίαν,
 Ὅσοῦ πάρεργον, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου.
 Καὶ παιδικῶν ἡλεγχῆς ὄντα σου σθένους.
 Ὅντως ἔζηνη, ἀρίστε, πλουτήσας φύσιν.
 Ζεῶς ἐγρήσω πᾶσι τοῖς κοινοῖς τρόποις.
 Καὶ σφόδρα θαυμάζω με φίλων τοῖς λόγοις.
 Ἐδεῖξαι ἔργοι: ὡς βραχὺς τίς μου λόγος.
 Τὰς ψυχικά: γὰρ οὐ νοσήσας δυνάμει.
 Ἐκ τῆς ἐνύλου συμφορῆς διαρτίας,
 Εὐβόλωτος οὕτω ταῖς ἐνεργείαις ἐφους.
 Τοῖς γνωστικοῖς εἰς ἄκρον εὐεκτων τόνους.
 Ἄλλ' εὐχαιοῖσ' οἷς φίλοις ἡμᾶς ἔχων,
 Ὁ πάντα γρησῆς, ἡ τρισσοῖδια φύσις,
 Χάριν θεῶν σὺ τῶν καλῶν εἰδῶς ἔχε.
 Παρ' οὐ καλὸν πέφυκεν ἀνθρώποις ἅπαν.

C Ita quidem Hippocrates; quem sic contra Apocaucus:

Ἐγὼ σοφῶν κράτιστα τῶν ὑμνουμένων,
 Ἄει διαρθρῶν τοῖς λογισμοῖς τὴν....
 Καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἔξερου....
 Ἐξ ἧς μαθεῖν πάρεστιν ἐνθέσις λόγους.
 Πολλοῖς μὲν ἔσχον ἐντυχεῖν σοφῶν λόγοις,
 Σφῶς ἀνπτύσσουσι τὴν....
 Παρ' ὧν ἀφορμὰς θαυμάσις ἦν λαμβάνειν.
 Πρὸς θαῦμα τοῦ κτίσαντος ἀρβήτοις τρόποις.
 Ἐπεὶ δὲ τῶν σῶν εὐκλειῶν σπουδασμάτων
 Πολὺς τις ἔρρει θαύματος γέμων λόγος,
 Ὅς τῆς ἐν ἡμῖν τοῦ θεοῦ τεχνουργίας,
 Τοῦ μυστικοῦ τραυόντος ἐμφύτους λόγους,
 Πολὺν μὲν ἔσχον ἐντυχεῖν τοῦτοις πόθον,
 Λαμπραῖς ἐπ' αὐτοῖς ἐντροφῶν ταῖς ἐπίται.
 Tum idem interjectis aliquot versibus:

D Ἐπεὶ δὲ καὶ νένευκα λοιπὸν πρὸς πόνους,
 Ὀρμημένος τάχιστα πληροῦν τὸν κόπον,
 Καὶ δὴ προσέειπον ἐμμελῶς τοῖς βιβλίοις,
 Καὶ τὴν ὅλην δέδωκα τῇ τέχνῃ σχέσιν.
 Ἄλλὰ τὸ λοιπὸν τίς παραστήσει λόγος;

Reliqua omitto, quæ et nimis multa sunt, et ad institutum minus pertinent. Porro Apocaucum legendis medicorum scriptis deditum fuisse, discimus etiam ex Actuário, qui suos de Methodo melendi libros ei, ad Hyperboreos Scythias legato eunti, nuncupavit. Vide Lambecium, *De Bibliotheca Cæsar.* lib. vi, pag. 113. BOIVIN.

(62) Cantacuz. lib. iii, cap. 13. DUCANG.

(63) Filio secundo genito Andronici senioris imp. de quo in *Famil. Byzant.* DUCANG.

(64) Cujus ille studiosissimus erat. DUCANG.

Κτίσιν, ορίνορ. BOIVIN.

** Fort. ἐξεργῶν σύνθεσιν. BOIVIN.

Fort. ἡμῶν φύσιν. BOIVIN.

potestatis tempus jam adesse, omnes ire in formas machinationibus variis, sicut Pharius ille Proteus, constituit. Modo igitur Cantacuzenum sedulo circumibat et adulabatur, compellebatque ad induendum rubros calceos. Quippe rem haud novam fore, postquam imperator toties necessitatem imposuisset palam induendi purpuram, et una imperandi, secum quidem dum viveret; statim autem ubi e vivis excessisset, cum Joanne filio suo eodemque juniori imperatore: expediisse nimirum illud dupliciter, ac veteri imperatoris proposito pernecessarium fuisse; quo simul, o Cantacuzene, et illi te collegam in rerum administratione haberent, et vitæ suæ potentissimum defensorem. Nec enim exstiturum deinceps quemquam, qui imperio clanculum insidiaturus esset, si is statim ac palam socius ascisceretur, qui successor esset futurus.

IV. Et modo quidem hæc, modo illa dictitabat; et eodem rursus revolvebatur, et ex alio alius exsistebat. Tum ipse simul cum imperatrice in illum eos incitabat, qui genere et fortunæ splendore eminebant, illud asserens: in eam curam Cantacuzenum enixe incumbere, ut, nobis omnibus crastina die contrucidatis, imperatorem se et rerum dominum constitueret. Hæc cum diceret affirmaretque, eos etiam in illum commovit, quibus eum erat illi cognatio. Adeoque illi imperatrici 579 Annæ persuaserat, ut ad mariti tumulum plorans novendam luctum non absolverit, sed post triduum statim in palatium se receperit.

V. Ibi Joannes patriarcha, suadente Apocauco eductos sinu codicillos recitavit, quibus id continebatur, quod et patriarchæ ipsi et consortibus episcopis imperator, conjugis et liberorum causa, jam pridem mandaverat; tum scilicet cum in The-salliam profectus est, ut Syrgiannem bello persequeretur, qui acceptis a Cræle auxiliis Romanum imperium invadere jam instituerat. His ille recitatis in tutoriam rerum administrationem conabatur se intrudere. Justum enim aiebat esse alioqui ac perquam necessarium, perinde Ecclesiam imperio atque animam corpori esse conjunctam: utrumque enim hoc uno stare et vigere. Cum vero et codicilli existent imperatoris manu scripti, qui et conjugis et liberorum salutem mihi haud dubie committunt, quid (ait) iniquius quam socordia nostra mandata illa negligi, ac volentibus quodammodo nobis fluctus Romanæ rei superinduci inopinatos, quales ætate superiori excitati sunt, Arsenii, qui

περιθελναι τὸ βασιλεῖον κράτος νομίσαντι παντοίῳ τοῖς ἐπιχειρήμασι κατὰ τὸν Πρωτέα τὸν Φάριον ἐπέη γίνεσθαι. Καὶ νῦν μὲν περιῶν καὶ θσιπεύων οὐ μάλᾳ ἡμέλει Καντακουζηνὸν, συνωθῶν τὰ ἐρυθρὰ (65) ὑποδήσασθαι ὑποδήματα· μηδὲ γὰρ εἶναι λέγων τὸ χρῆμα καινὸν, ἀνάγκη πολλὰκις ἐπενεγκόντος τοῦ βασιλέως (66), τὴν πορφύραν λαμπρῶς ὑποδύοντα συμβασιλεύειν, αὐτῷ μὲν περιόντι τῷ βίῳ, ἐκείνου δ' εὐθύς ἀπαλλάξαντο· Ἰωάννη τῷ υἱῷ καὶ νέῳ βασιλεῖ. Εἶναι γὰρ διπλοῦν καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον τῷ τοῦ βασιλέως ἐκ πολλοῦ σκοπῷ τὸ καλῶν· ἓν ἅμα μὲν αὐτοῖς συνδοικῶν τὰ τῆς βασιλείας εἰς πράγματα, ἅμα δ' ἐπίκουρος γίνοιτο κράτιστος τῆς τούτων ζωῆς. Μηδὲ γὰρ ἐτι λέιπεσθαι τὸν λάθρα τῇ βασιλείᾳ ἐφεδρεύοντα, τοῦ διαδεξομένου προμαρτυνοῦτος ἐς προῦπτον αὐτίκα.

Δ'. Καὶ ἦν νῦν μὲν ταῦτα λέγων, νῦν δ' ἐκεῖνα· νῦν δ' ἀναστρέφων καὶ ἀφ' ἐτέρου γινόμενος ἕτερος· καὶ ἅμα τῇ βασιλίδι τοὺς γένει καὶ δόξῃ προῦχοντα κατ' αὐτοῦ διεγείρων, καὶ ἰσχυριζόμενος εἶναι τῷ Καντακουζηνῷ διὰ μελέτης σφόδρα κατεσπουδασμένης, ἔργον ποιησαμένῳ ξίφους ἐς τὴν ὕστεραίαν πάντας ἡμᾶς, ἐκυτὸν αὐτοκράτορα καταστήσασθαι βασιλέα. Ταῦτα λέγων καὶ κατασκευαζόμενος ἀνέσσετε καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς καθ' αἶμα τούτου προσηκόντας κατ' αὐτοῦ· ὡς καὶ αὕτην Ἄνναν πεισιθέσαν τὴν βασιλίδα μηδὲ τὰς ἐννεά πενθίμους ἡμέρας (67) παρὰ τὸν τοῦ συζύγου τάφον ἀνύσαι δακρυόσταν, ἀλλὰ μετὰ τρίτην εὐθύς ἀνιέναι πρὸς τὰ βασιλεία.

Ε'. Ἐνθα ὁ πατριάρχης (68) Ἰωάννης, Ἀποκαύκῳ πειθόμενος, ἀνέγνω βιβλίον ἐκ τοῦ κόλπου λαθῶν, συνθήκας περιέχον, ἃς ὁ βασιλεὺς αὐτῷ τε πατριάρχη καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐκ πολλοῦ παρέμετο ἐπισκόποις, περὶ τε συζύγου καὶ παιδῶν αὐτοῦ, ὀπηνίκα μαχισόμενος ἀπῆει τῷ Συργιάννῃ πρὸς Θεσσαλίαν, ἀρπάξεν ἤδη μετὰ τῆς τοῦ Κράλη συμμαχίας ἐπιχειροῦντι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. Ταῦτα τοῖσιν διεξελθὼν εἰς τὴν τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπιτροπικὴν διοίκησιν εἰσάγειν ἐαυτὸν ἐπειράτο. Δίκαιον γὰρ ἔφασκεν εἶναι καὶ σφόδρα τῶν ἀναγκαίων ἄλλως, καθάπερ σώματι ψυχῇ, οὕτω τῇ βασιλείᾳ τὴν Ἐκκλησίαν συνῆφθαι. Μίαν γὰρ εἶναι σύστασιν καὶ ζωὴν ἀμφοτέρων τουτί· Ἐπεὶ δὲ καὶ ταυτί τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα τὴν σωτηρίαν ἐμοὶ τῆς τε συζύγου καὶ τῶν υἱῶν σαφῶς ἀνατίθησι, ποῦ δίκαιον (φησὶν) ἐκείνων ἡμᾶς καταβρέθουμήσαντα; ἀμελήσαι τῶν συνθηκῶν, καὶ οὕτωσί πως ἐκόντα; [P. 359] συγχωρησαι, κλύδωνας ἀτακμά-

Variorum notæ.

(65) Idem narrat Cantacuz. lib. II, cap. 40, pag. 337. DUCANG.

(66) Cantacuz. Hist. lib. II, cap. 9 et 14. BOUVIN.

(67) Cantacuzen.: Μετὰ δὲ τὴν ἐνάτην τῶν ἐπιτοῦς τετελευτηκόσι συνθήκῳ γενομένων ἡσυχῶν· quibus quidem novem diebus ex conjugibus su-

perstes domi se continebat, ut est apud Codinum, De Offic. cap. 21, n. 4. Vide Gloss. med. Græcit. in Ἐννατα. DUCANG.

(68) Cantacuzen. lib. III, cap. 2, ut patriarcha rerum administrationem ambiverit multis enarrat. DUCANG.

τους ἐπιχθῆναι τοῖς τῶν Ῥωμαίων πράγμασι. Α tum patriarcha erat, simplicitate et dignavia? Ego igitur reipublicæ administrationem cum Augusta suscipiam : ego et salutem defendam junioris imperatoris. »

CAPUT III.

Cantacuzenus respondet : administratam a se rempublicam etiam vivo imperatore ; cum quo semper conjunctissime vixerit. Sua erga illum merita commemorat. Illius erga se benevolentiam et gratum animum prædicat. Imperii consortium cur eo superstitie repudiaverit. Codicillos a patriarcha prolatos ad aliud tempus pertinuisse. Tutelam et imperii administrationem ipso jure penes se residere. Reliquum esse, ut filia suæ et junioris imperatoris nuptiæ perficiantur.

Α'. Ταῦτα παρὰ πᾶσαν ἀκηχοῦς προσδοκίαν ὁ Καντακουζηνὸς ἔλεξε τοιαύτα· « Ἐμοὶ δ' οὐ τοιούτων (69) ἔδοξε τὰ πράγματα δεῖσθαι λόγων ἐν τῷ παρόντι, ζῶντος ἐμοῦ καὶ συμπαρόντος ὑμῖν, δε καὶ τοῦ βασιλέως περιόντος τῶν κοινῶν πραγμάτων ἡμῖν διοικητῆς σχεδὸν ἀπάντων καὶ ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων κοινῶν ἐκείνῳ. Ἰσχοὶ δ' οὖν καὶ Ῥωμαίων οἱ πλείους, καὶ πρό γε πάντων ἡ βασιλῆς αὐτῆ, ὡς τὰλλα μὲν πένων ἡμῖν ἐκείνῳ ταυτά, καὶ τῆς ἐκείνου γνώμης ἀπαντ' ἐξήρητο τὰ ἡμέτερα, καὶ πάντ' ἔδρων ἐγὼ προθύμως ὅποσα ἐκείνῳ δεδογμένα ἦν, καὶ μηδὲν αὐτὸς ὁ μὴ δεδογμένον ἦν ἐκείνῳ· τό γε μὴν τοῖς βασιλικοῖς ἐνδύμασι κοσμηθέντα με συμβασιλεύειν αὐτῷ κατὰ τὴν ἐκείνου σπουδὴν καὶ βούλησιν, τοῦτο δ' οὐδαμῆ πρὸς βουλήσεως ἔμοιγε ἦν. Τὴν δ' αἰτίαν ἐν τοῖς τῆς ἐμῆς καρδίας θαλάμοις καθεύδειν ἀπορρήτων ἐν τῷ παρόντι δίκαιον εἶναι νομίζω. Ὅτι δὲ καὶ τὴν μετὰ θάνατον αὐτοῦ διοίκησιν καὶ ἐπιτροπὴν τῶν βασιλικῶν καὶ δημοσίων πραγμάτων ἐμοὶ παρέθετο πολλάκις, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ καὶ βασιλέως Ἰωάννου τῆς ἐμῆς θυγατρὸς προσηνεύετο καὶ κῆδος, τὰ τε ἄλλα, καὶ διὰ τὸ μὴ κίνδυνόν τινα παρακῦψαι, καὶ τ. λ. ; κοινοῖς καὶ καθόλου περιεσφραῆναι πράγμασι, μάρτυς ἀπαρέγγρατος Ἄννα ἡ βασιλῆς αὐτῆ.

Β'. Φαίην μὲν οὖν, ὡς ἰδιοτροπίαν τινὰ τῆς ἑαυτοῦ καλῆς ποιούμενος ἐκείνος γνώμης, τοιοῦτος ἦν ἐμοί. Φαίην δ' ἂν μάλλον, εἰ χρὴ τάληθῆ λέγειν, ὡς οὐδ' αὐτὸς οὐδαμῆ ποτε ἐνέλιπον πάντα δρῶν καὶ λέγων ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ ζωῆς, καὶ προτιμῶν αἰετῆς τῆς ἐμῆς καὶ προτιθεὶς τὴν ἐκείνου. Καὶ ἵνα τὰλλα πάντα παρέντες ἐνός που καὶ δούσιν μνησθῶμεν· ἄρτι τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς Μιχαῆλ [P. 360] τελευτήσαντος, πρὸς ὁπόσῃν ἐμπέπτωκε θάλασσαν λογιζομένων, ἀκηχοῦς τῶν περὶ βασιλείας προτιθεμένων (70) Ῥωμαίοις ὄρων πρὸς τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, καὶ ὅποσα τὴν ἐκείνου ψυχὴν κατέκλυσαν βόθια λύπης, καὶ ὅπως πᾶν ἐμοῦ τῶν πάντων ἦν οὐδεὶς αὐτῷ παρήγορος τότε δεξιὸς καὶ ψυχῆς πιπτούσης βακτηρία καὶ κινδυνεύοντος φρονήματος ἀπορρήτων φάρμακον, καὶ ὅσον ἀναψύξεως ζέφυρος, οὐκ οἶμαι δεῖν παρ' εἰδόσιν εἰς μῆκος ἐκτείνειν τὸν λόγον. Ὅμως ἐπειδὴ, πρὶν Βυζάντιον ἀλῶναι, διαδράς τὸν ἐπὶ

I. His Cantacuzenus præter omnem expectationem auditis, « Mihi vero, » inquit, « his sermonibus indigere res in præsentī haud videntur, superstitie 580 ac præsentē me, qui vivo imperatore publicas res administrabam fere omnes; quicum ille dicenda pariter tacendaque omnia communicabat. Norunt certe et plerique Romanorum, et præ cæteris Augusta hæc ipsa, ut reliquis in rebus idem omnino cum illo sentirent, et nostra omnia ab illius voluntate penderent; ut, quidquid illi visum esset, alacriter exsequi solerem, ac rursus nihil quod non illi visum esset: et tamen cum is magnopere cuperet velletque me insignibus imperatoris ornatum cum eo imperare, ab ea re omnino voluntatem meam abhorruisse. Cujus rei causam sub intimo pectore manere abditam rectius puto hoc tempore. Quod autem mihi res tam imperatorias quam publicas post mortem suam administrandas commendaverit sæpenumero, Joannique imperatori filio suo filiam meam destinaverit uxorem, tum ne quid periculi suboriretur, atque imperniciem rei publicæ totiusque imperii obreperet, testis est omni exceptione major Anna hæc imperatrix.

II. Possim quidem illum dicere, cum in me talis foret, singularem quamdam excellentis animi sui indolem re ipsa declarasse. Illud tamen affirmaverim potius, si verum oportet dicere, me vicissim haud destituisse unquam pro salute ipsius omnia facere ac dicere, vitæque illius meam semper possiduissem. Atque ut omissis cæteris unum aut alterum asseramus exemplum: recentis adhuc imperatoris 581 morte, quem ille in cogitationum ætate incidere, ubi sacramenta cognovisset, quæ imperator avus Romanis detulerat, ad imperii successionem pertinentia; quot illius animum ourarum fluctus inundarint; ut me excepto nemo omnium ipsi tunc assuerit dexter consolator, qui labentis animi velut adminiculum foret, ac vacillantem constantiam arcana ope sustentaret, et quasi zephyrus quidam recrearet, haud puto longiori oratione scientibus vobis commemorandum. At cum idem,

Variorum notæ.

(69) Conferendus ipse Cantacuzenus, lib. III, cap. 4, 5, 6. ΠΕΛΑΓ.

(70) Lib. VIII, cap. 3, sect. 4. ΒΟΙΒΙΧ.

vitato quod imminebat periculo, priusquam caperetur Byzantium, in Thraciam sitaque illic castella aufugisset, opusque tunc esset non amico fideli solum, sed et pecunia et infinito sumptu (omnibus enim rebus ille ante et post fugam plane destitutus erat), non modo in usum illius præsentem ea omnia liberaliter effudi, quæ mihi in bonis erant quamplurima, a patribus maioribusque ad me transmissa, sed et toti exercitui, cujus eram ipse dux, de meo plenissimos stipendiorum sumptus perpetuo suppeditavi. Qui enim ipsam animam, qua nec totus orbis nec orbis totius opes bene permittentur, pro illius salutē ultro effudissem, haudquam certe pecuniis aut possessionibus aut rei pecuniaræ pepercissem.

III. Atque ut varios subsecutorum periculorum casus et in septenni illo curriculo sudatos tanta contentione cursus ac recursus omittamus; postquam Deo visum est, ut capta imperii sede solus rerum potiretur, non oblitus est ille meorum erga se amorum et ardentissimi studii: **582** sed totum se animo atque cogitatione convertit ad investigandum præmium, quo me posset digne remunerari. Cumque nil imperatorio apice sublimius inveniret, in id enixe incubuit, ut saltem collegam me imperatoremque faceret. Nam primo quidem eum pudebat, postquam Darius ille rex Persarum, homo barbarus, Zopyrum sic amavisset, ut incluta illa Babylone ac toto præterea Chaldæorum Medorumque imperio carere, Zopyrum autem videre omnibus membris sanum ardentissime optasset; pudebat, inquam, hominem humanioris disciplinæ et paterni imperii alumnum, victum ab illo videri se in referenda gratia. Deinde addebat, hæc mihi a se præmia persolvere non tam mei causa, quam ut stabilitatem suam tueretur, atque ut vivo mortuoque se liberis suis simul et conjugii consultum esset.

IV. At ego, quam voluptatem percipiebam ex amore erga illum meo, eam mihi sinceram servare cupiens, nec quæcunque studio fecissem, gloriæ et honoris videri cupiditate fecisse, nullum sive mediocre sive majus splendidiusque præmium accipere volui; sed iis omnibus vacuus et purus ad hodiernum usque diem permansi.

V. Hi porro circa tutelam codicilli, quos patriarcha nunc profert, illius non ulterioris temporis causa scripti sunt. Verebatur scilicet imperator, qualia multa præter omnem opinionem fortuitus casus invehit, ne et ipse periclitaretur, et ego quoque, illius comes et socius; enim ille et imperii et suarum omnium rerum successionem **583** semper commendaverat; præsertim cum fieri haud posset, ut, si in discrimen adduceretur salus imperatoris,

A τημένον κίνδυνον, ᾗχετο φυγὰς ἐς τὴν Θράκην (71) καὶ τὰ ἐν ταύτῃ φρούρια, καὶ ἔδει μὴ φίλου μόνον ἐκείνῳ πιστοῦ, ἀλλὰ καὶ χρημάτων καὶ δαπάνης παντοδαπῆς (πάντων γὰρ καθάπαξ ἦν ἐστερημένος πρό γε τῆς φυγῆς ὁμοῦ καὶ κατὰ τὴν φυγὴν ἐκείνος), οὐ μόνον πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν ἐκείνῳ κενόνοκα χρείων ἀφθόνως ἐγὼ, ὅποσα μοι περιτὴν ἐκ πατέρων καὶ προγόνων πάμπολλα χρήματα· ἀλλὰ καὶ πάσης ἔγωγος τῆς στρατιᾶς ὑπάρχων αὐτὸς ἡγεμὼν οἰκοδὸν αἰεὶ χορηγῶν καὶ αὐτῇ διετέλων τῶν μισθωμάτων ἀνευδεᾶ τὴν δαπάνην. Ὁ γὰρ αὐτὴν προτίμενος τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἐκείνου ψυχῆς, ἥς ὁ πᾶς οὐκ ἔστιν ἀνάξιος κόσμος καὶ τὰ τοῦ κόσμου χρήματα, σχολῆ γ' ἂν αὐτῶν ἐφεισάμην χρημάτων καὶ κτημάτων καὶ κτηνῶν ἀπάντων.

B Γ'. Καὶ ἵνα τὰ τῶν ἐν μέσῳ κινδύνων συμπτώματα καὶ τοὺς τῶν μακρῶν ἐκείνων δρόμων καὶ περιρρόμων ἰδρωτάς κατὰ τὴν ἐπταετῆ περιόδον ἐκείνην (72) παρέλθωμεν· ἐπειδὴ (δόξαν οὕτω θεῶν) τὴν βασιλῆα πόλιν ἐλὼν μόνος ἦν αὐτοκράτωρ αὐτὸς, τῶν ἐμῶν οὐκ ἐπελάθετο πρὸς ἐκείνον ἐρώτων καὶ πόθων· ἀλλὰ πάντας ἔστρεφε καθ' ἑαυτὴν λογισμοὺς, ἀνερευνῶν ὅτι ἂν ἀποδοίῃ βασιλεῖον ἄξιον ἐμοῦ. Καὶ ἐπεὶ μείζον ἄλλο τῆς βασιλείας οὐχ εὗρισκε, ταύτης, τὸν δεῦτερον φάναί πλοῦν, κοινῶν ἐαυτῷ καὶ βασιλεῖα ποιεῖσθαι διὰ μάλα μακρὰς ἐποιεῖτο σπουδῆς. Ἡθεῖτο γὰρ, πρῶτον μὲν, Δαρεῖον ἐκείνον τὸν τῶν Περσῶν βασιλεῖα, εἰ βάρβαρος μὲν ἐκείνος ἦν, ὁμοῦς διὰ τὴν τοῦ Ζωπύρου φιλίαν ὅλαις ὁρμαῖς τῆς ψυχῆς τὴν περιδότητον παρατεῖσθαι διετείετο Βαβυλώνα καὶ ἅμα αὐτῇ τὴν Χαλδαίων καὶ Μήδων ἀρχὴν, εἰ Ζωπύρου ὄντι πάντη θεάσαιτο· αὐτὸς δὲ παιδείας ἀνθρώπων προπούσης καὶ πατρῷου βασιλείας τρόφιμος ἦν ἐκείνου πρὸς ἀμοιβὴν τῶν καλῶν ὀφείλει δεύτερος. Ἐπειτα οὐ τοσοῦτον ἐμοῦ γὰρ εἵνεκα τοιαύτ' ἐρασκεν ἐμοὶ διδόναι βασιλεῖα, ὅσον τῆς αὐτοῦ συστάσεως, καὶ ἅμα παῖδων καὶ συζύγου, ζῶντός τε καὶ τελευτήσαντος αὐτοῦ.

Δ'. Ἐγὼ δ' ἀκήρατον ἐθέλων φυλάττειν τὸ τῆς ἐμῆς πρὸς ἐκείνον [P. 361] φιλίας τερπνὸν, καὶ μὴ δοκεῖν δι' ἔρωτα δόξης ὅσα ἡμῖν ἐσπούδασται ὄρν, οὐχ εἰλόμητι οὐδὲν τῶν ἀπάντων, οὕτως μέτρον οὐδὲν, οὐθ' ὅσα τὴν τοῦ μείζονος ἔχει δόξαν λαβεῖν· ἀλλ' ἔμεινα τούτων ἀπάντων ἀθῶος ἄχρι καὶ εἰς δεῦρο.

E'. Ἄ δὲ νῦν ὁ πατριάρχης ἐπιτροπίας προτείνει γράμματα, τῆς τότε χρείας ἕνεκα τούτῳ γεγέννηται, καὶ οὐδαμῇ περαιτέρω. Ἐδεδίει γὰρ ὁ βασιλεὺς, οἷα πολλὰ τὰ αὐτόματων παρὰ πᾶσαν ἐπάγει τὴν προσδοκίαν, μὴ αὐτὸς τε κινδυνεύσῃ καὶ σύν γε αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐγὼ συμπαρῶν, ᾗ τὴν διελθοῦν αἰεὶ πραιρεῖσθαι τῆς βασιλείας καὶ τῶν οἰκείων ἀπάντων. Μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν δυνατῶν, ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀγῶνι τοῦ βασιλείως κινδυνεύοντος, ἐμὲ ζῶντα λείπεσθαι.

Variorum notæ.

(71) Lib. VIII, cap. 6, sect. 4. BOVIN.

(72) *Bellum scilicet avi et nepotis.* Vide quæ an-

notavimus supra ad lib. IX, cap. 7, sect. 1. BOVIN.

Οὕτω γὰρ ἀλλήλαις ἡμῶν αἱ ψυχαὶ συνεκέκραντο, ὡς καὶ πάντας Ὀρέττας ὄμου καὶ Πυλάδα· περιφανῶς τῆς ἡμῶν ἡττάσθαι συμπονοίας. Εἰ γὰρ ἦν ἐρικτὸν, ἀπόντος εἰς Θεσσαλίαν τοῦ βασιλέως, ἐν Βυζαντίῳ μένειν ἐμὲ, οὐκ ἂν ἐπισκόπων ἔδει καὶ πατριάρχου καὶ συνθηκῶν περὶ τὰ γυναικῶς καὶ παιδῶν καὶ βασιλικῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ τοῦ τηλικαῦτα καιροῦ πρὸς τὴν τοιαύτην τὰ πράγματα περιστάσιν συνελάσαντος, οὕτως ἐφ' ὠρισμένῳ τῷ τῆς τοιαύτης ἐπιτροπῆς ἐκείνῳ συνεκλείετο τῷ χρόνῳ. Ὁ δὲ τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον ὥσπερ ἔρχεται εἰς φιλαρχίαν, ὡς εἶκεν, εἰληφώς εἰς μέσον ἄγε· δημοσιεύων τὰ πάλαι τοῦ βασιλέως γράμματα, μηδαμῆ τῇ προύτῃ προσήκοντα χρεῖα· ὡς μηδὲ πολλῶν ἐμοὶ πρὸς ταῦτα δεῖσθαι τῶν λόγων, πρὸς ἕτερα τῆς παρούσης χρεῖα; τὰ πράγματα συνωθοῦσης.

Γ'. Ἐμοὶ γὰρ, ἵνα τὸ προσήκον πέρας τοῖς ἐμοῖς ἐπενέγκω λόγοις, τὰ αὐτὰ τῷ θεῷ διεξιέναι λείπεται Παύλῳ· ὅτι τὸν δρόμον τετέλεκα (75), καὶ τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Ὅς ὑπὸ δυοῖν ὀριζόμενος τουτωνί, τῆς τε ἐπιτροπῆς καὶ διοικήσεως φημι τῶν βασιλικῶν πραγμάτων καὶ τῆς τοῦ νέου βασιλέως ἐπὶ τῇ ἐμῇ θυγατρὶ μνηστείας, ἣ μὲν ἐπιτροπῇ καὶ διοίκησις τῶν βασιλικῶν πραγμάτων, κατὰ συνέθειαν ἐκείθεν ἀεὶ διαβαίνουσα, πρόσεστιν ἔτι μοι. Λοιπὸν δ' ἂν εἴη καὶ τὰ τῆς τῶν παίδων μνηστείας ἤδη τελεῖσθαι. » Καὶ ἐπὶ τοῦτοι; ὁ σύλλογος ἔλγχε τε καὶ διελύετο.

A superstes ego ex eo bello evaderem. Tanta siquidem inter nos animorum erat conjunctio, ut Orestarum simul Pyladarumque omnium amicitiam concordia nostra longe superaret. Etenim si, imperatore in Thessaliam profecto, Byzantii remanere me licuisset, non episcopis certe opus fuisset, non patriarcha, non mandatis, quæ conjugii et liberis et rebus imperatoris consulerent. Sed ut illorum temporum conditio eo res adduxerat, ita certo ac definito illius ipsius temporis spatio ejusmodi tutela fuit circumscripta. Nunc vero ille imperatoris mortem in lucro ponit, nimirum regnandi avidus, atque in medium publicamque in lucem profert vetera quædam imperatoris scripta, quæ in præsentem nihil ad rem spectant. Eoque fit, ut mihi adversus ea non opus sit longa oratione, cum ad alia me præsens necessitas compellat.

B
VI. Mihi enim, ut orationi meæ finem imponam convenientem, illud D. Pauli superest usurpandum: *Cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ.* Quæ cum duabus rebus definiatur, tutela scilicet et administratione imperatoriorum negotiorum, item despondenda juniiori imperatori filia mea; tutela quidem et administratio imperii, perpetua inde usque et continua possessione ad me transierunt, et adhuc mihi incumbunt: 584 reliquum est, ut liberorum nostrorum conjunctio factis sponsalibus sanciantur. Post hæc finito colloquio dimissi sunt ii qui venerant.

CAPUT IV.

Apocaucus et patriarcha imperatrici persuadent, ut omnem Cantacuzeno auctoritatem abroget. Prudentium conjectura de Apocauco. Cantacuzeni potentia et moderatio. Apocauci vires infirmæ. Animus perversus. Immoderata ambitio. Arx Epihatarum et alia castella ab eo exstructa, in quos usus.

[P. 362] Α'. Ὁ δ' Ἀπόκαυκος (74), ἅμα τῷ πατριάρχῳ προσίων ἰδίᾳ τῇ βασιλίδι, μήτε μηδενὸς ἀκούειν ἀνέπειθε τῶν ἀπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ λεγομένων, καὶ ἅμα τῆς τῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς ἀπέχεσθαι τελέως παρακελεύεσθαι. Μηδὲ γὰρ εἶναι χρεῖαν εἶναι τοῦτου, τῆς βασιλίδος ὄμου τῷ υἱῷ δυναμένης παῖτιν ἐπιστατεῖν πράγμασι, παραδυναστεύοντός τε καὶ παρασπίζοντος τοῦ πατριάρχου, κατὰ τὴν πάλαι δοθεῖσαν πρὸς βασιλέως ἐπιτροπείαν αὐτῷ. Ταῦτα λέγων καὶ πείθων ἐλάθανεν οἴους καὶ ὄσους τοὺς ἀγρόλους τρέφει θῆρας τῶν λογισμῶν ὡς ἐν λόχημ τῇ ψυχῇ. Διεζωγράφει δ' οὖν καὶ ὑπεσημαίνειν ἀμυδρῶς τοῖς συνεωτέροις τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ σχημάτων τὸ ἀλλοπρόσιλλον, οἷον ἐκρήξει χειμῶνα κατὰ Ῥωμαίων ὁ ἄνθρωπος, προσειληφώς τὸ δεινὰσθαι.

Β'. Ὅσον μὲν γὰρ προσῆν Καντακουζηνῷ πανταχόθεν τὸ δύνασθαι, τοσοῦτον Ἀποκαύκῳ περιτὴν ἀσθενείας· ὅσον δ' Ἀποκαύκῳ τὸ βρούλεσθαι χεῖριστα δρῶν, τοσοῦτον τῷ Καντακουζηνῷ τὸ μὴ βῆαιον

I. At Apocaucus cum patriarcha ad Augustam privatim accedit persuadetque, ut nihil eorum quæ a Cantacuzeno dicta sint audiat, simulque ut eorum administratione prorsus interdical. Nec enim illo amplius opus esse; quandoquidem imperatrix ipsa cum filio posset rerum tractare gubernacula, collega ac defensore patriarcha, cui tutela jampridem ab imperatore delata fuisset. Hæc cum diceret ac persuaderet, non declarabat quæ et quot immœnia in animo consilia aleret, quasi in silva feræ. Iis tamen qui intelligentiores erant inconstantia illa in dictis atque in persona retinenda adumbrabat saltem et leviter designabat, quas ille Romano imperio tempestates illaturus foret, ubi nactus esset potestatem.

II. Quantum enim ubique poterat Cantacuzenus, tantum Apocauco deerat virium: quantumque Apocaucus ad pessima quæque erat proclivis, tantum aberat Cantacuzenus ab ulla vi inferenda iis, qui

Variorum notæ,

(75) Paulus ad Timoth. Epist. 2, cap. 4, v. 7. ΒΛΥΠΝ.

(74) Quem Ἀπόκαυκον cum χ vocat Cantacuzenus. ΔΥΚΑΝΘ.

manum in ipsum violentam armassent. Cum enim isti facillimum esset manifesti sceleris convictos opprimere, et imperatoriæ dignitatis insignia nullo labore usurpare, id quidem facere noluit : sed eorum ingratum animum vehementer admiratus domi se continuit, alteroque aut tertio demum die silentium rupit. Apocaucus vero, conatus quidem, sed frustra, Cantacuzenum de medio tollere, **585** quem solum eundemque potentissimum adversarium consiliis suis fraudulentis obstare comperiebat, suo tamen more agere non desinebat. Inest enim illud opibus pariter et honoribus, ut cui indigno obvenerint, ejus mentem non secus atque ebrietas ex sua sede dimoveant. Namque hic, cum ad honores et fortunæ splendorem pervenisset, magnaque opum quæsitæ vi suam excessisset sortem, decenti illico de statu animi declinavit, tyrannidisque arcanos amores altius pectori infixos fovit. Hinc ille nihil non fecit, nihil non conquisivit, quæ ejusmodi malorum stirpem aleret.

141. Id autem ipsæ illæ clamantemissa pæne voce insanæ substructionum moles, quæ ad hodiernam usque diem illius improbitatem splendidissime declarant : Epibatarum seu nautarum intelligo castellum, et quæcunque ille circa urbis principis muros exstruxit, ancipitem quasi naturam habentia, terræque ac mari divisa. Portas enim utrinque illis addiderat a mari et a terra; ut mari pulsum terra exciperet; et vicissim terra ejectum triremis illa familiaris, ac juxta ejus domum stans quasi in portu, per infidum elementum ad insulam Principis deduceret, aut quocunque illum fortunæ exitus vocaturus foret. Nam et ibi, et quocunque se volebat recipere, castella cæloque eductas arces fundaverat. Adeo vir ille improbus ipso statim initio fuit : adeo malitiæ ac doli plenas celabat animo cogitationes. Quanquam **586** nullum inde fructum colligere ei contigit eludente scilicet Deo consilia illius ac molitiones, ut fusius infra declarabimus.

Α πράττειν μηδὲν ὀπωσοῦν κατὰ τῶν ὄσσι ξιφῆρη χεῖρα τῇ τούτου ζωῇ καθοπλιζοῦσι. Καντακουζηνῶς γὰρ, παρὸν ἐκ τοῦ βῆττου κακοῦς φωραθέντας αὐτοῦς καθελῶν, ἀπονητὶ τὸ τῆς αὐτοκρατορίας περιζώσασθαι σκηπτρον, τοῦτο μὲν οὐ βεβούληται, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν ἐκπλαγεῖς ἀγνωμοσύνην οἰκοι κατέμεινε σιωπῶν ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς που τὰς ἡμέρας. Ὁ δ' Ἀπόκαυκος, πειρώμενος μὲν, οὐ δυνάμενος δὲ καθελεῖν Καντακουζηνόν, ὃν μόνον ἀντίπαλον κρείτιστον εὗρισκε τοῖς αὐτοῦ δολεροῖς λογισμοῖς, ὅμως οὐκ ἔληγε τὰ ἑαυτοῦ διηνεκῶς ἔνεργῶν. Ἐκστατικὸν γάρ τι χρῆμα διανοίας ὁμοίως πέφυκε πλοῦτος καὶ δόξαν, παρ' ἀξίαν τινὶ προσγεγόμενα, καθάπερ ἡ μέθη. Εἰς γὰρ δόξαν καὶ περιφάνειαν ἐξ ἀσῆμου γένους; (75) ἐληλυθῶς, συνεργούντος καὶ περιθάλποντος; Καντακουζηνοῦ, καὶ πλοῦτον μάλα πολὺν καὶ ὑπὲρ τὴν τύχην τὴν ἑαυτοῦ συναθροίσας, τοῦ καθήκοντος εὐθύς ἐξέστη φρονήματος, καὶ τυραννίδος ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς θαλάμοις ἔκρυψεν ἔρωτας, καὶ πάντ' ἐκείθεν ἔπραττε, καὶ πάντα συνεισηῆεν ὅσα γεωργεῖ τῆς τοιαύτης κακίας τὴν βλάστην.

[P. 363] Γ'. Βοῦθ δὲ καὶ αὐτὰ μονονουχί φωνῆν ἐκπέμποντα λαμπρὰν τὰ τῶν αὐτοῦ γε οἰκιῶν οἰκοδομήματα, μέχρι νῦν τὴν ἐκείνου κακίαν ἐκτραγωδοῦντα· λέγω δὴ τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον (76)· ἐπειθ' ὅσα περὶ τὸ τεῖχος τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων ἤγειρεν, ὅσων ἀμοιβίδιον καὶ γῆ καὶ θαλάσση μεριζομένην ἔχοντα διαίταν. Πύλας γὰρ ἐκατέρωθεν σφισιν ἐτίθετο πρός τε γῆν καὶ πρὸς θάλασσαν· ἵνα διωκόμενον ἐκ θαλάττης ἡπειρος ὑποδέχοιτο, καὶ τοῦναντίον αὐθις φεύγοντα τὴν ἡπειρον ἡ συνοῦσα καὶ, ὅσων εἰπεῖν, ναυλοχοῦσα τριήρης· παρὰ τὴν οἰκίαν γίνοντο παραπομπὸς ἐπ' ἀπίστου στοιχείου θαλάττης ἄχρι τῆς νήσου Πριγκίπου (77), ἣ ὅποι τις τύχη; ἄγοι τὸ πέρας αὐτόν. Ἔστι, σε γὰρ κάκει, καὶ ὀπηδήποτε καταφυγεῖν ἐβούλετο, φρούρια καὶ πύργους οὐρανομήκεις. Οὕτω μοχλοῦρος ἦν ὁ ἀνὴρ ἐξ ἀρχῆς, καὶ μελέτας ἔκρυπτεν ἐν τῇ ψυχῇ κακίας καὶ δόλου μεστάς, εἰ καὶ μηδὲν αὐτῶν ἀπόνασθαι οὐ ἐξεγένετο, τοῦ Θεοῦ ματαίαν πᾶσαν αὐτοῦ σπουδὴν καὶ μελέτην δεικνύντος, ὡς εἰρήσεται προϊούσιν ἡμῖν πλατύτερον.

CAPUT V.

Milites Cantacuzeno palam favent. In solemnī sacramento mentionem ejus faciunt. Unus stricto gladio in Apocaucum irruit. Imperatrix cum suis Cantacuzenum supplicat orat. Eo conspecto tumultus sedatus. Oratio, qua ille adversariorum improbitatem notat, clementiam et constantiam suam commendat. Demosthenis dictum, a Gregora correctum. Cantacuzeni et Apocauci diversa instituta, diversi exitus, et inceptis convenientes. Cantacuzenus eo uno damnandus, quod pacem Ecclesiæ turbari permisit.

I. Manante autem fama per totum exercitum, et ad eos omnes, qui ex quacunque urbe intelligen-

D A'. Τῆς δὲ φήμης βύεσις εἰς ἅπαν τὸ στρατιωτικόν, καὶ ὄσοι τῶν συνευτέρων ἐκ πατῶν παρῆ-

Variorum notæ.

(75) Infra cap. 9 : Εἰς γὰρ ὕψος ἐξ ἀσῆμου τύχης ἀρθεῖς. etc. Lib. xiii, cap. 8 : Ἐξ ἄλλων εἰς τὸ στρατιωτικὸν παρελελυθῶς. Cantacuz. lib. i, cap. 4 : Ἄνδρα γένους μὲν ἀφανοῦς ὄντα, καὶ ταῖς τῶν δημοσίων πράξεσιν ἠσυχολημένον. Τὴν δημοσίαν γὰρ ἄλλων τότε τὴν διαθέσιν ἐποσειτο. Cap. 23 : Τὸν δὲ Ἀπόκαυκο, ἀσημον μὲν ὄντα, καὶ ἐξ ἀσῆμων, καὶ ὀπω χόες καὶ πρῶν τῶν τῶν δημοσίων φέρων πράχταις ὑπογραμματοῦντα. Idem lib. iii, cap. 14 : Οὗτος... ἐκ Βιθυνίας ὠρμημένος, καὶ ἄσημος

ἐκ φαύλων φύς, τὰ πρῶτα μὲν ὀπεριγμμάτους πολλοῖς τῶν τὰ δημόσια χρήματα εἰσπραττόνων ὄλγῳ ἐνεκα μισθοῦ. Adde cap. 44. Ducang.

(76) Castellum munitissimum, haud procul a Selybria. Cantacuz. lib. i, cap. 24 ; lib. iii, cap. 10 ; lib. iv, cap. 47. Gregoras ipse infra cap. 9. Ducang.

(77) Vide Gloss. med. Græcit. in Πριγκίψ. Ducang.

σαν τῶν πόλεων, ὡς οἶκοι καθίσας ὁ Καντακουζην-
 υς πάντων πραγμάτων ἀπέσχετο, πολλὸς ἀνέπτετο
 ὁ ἄρχυτος κατὰ τε πατριάρχου καὶ Ἀποκαύκου, καὶ
 εἰ τινὲς τοῦ τῶν ἐν τέλει (78) σφίσι ἐξεν ὁμόφρονες.
 εἶναι γὰρ τῶν ἀμυχανῶν ἐφασκον, ἀφέντας τὸν
 πλουτοδότην καὶ κοινὸν τροφέα Καντακουζηνόν, καὶ
 συστρατιώτην μᾶλλον ἢ στρατηγόν, καὶ συνταλαι-
 πωρεῖν εἰδότες κατὰ τε τὰς ὑπαίθρους καὶ χειμερίας
 στρατοπεδείας αὐτοῖς. Ἐπισθαὶ μεμνημένοι ἀνδράσι,
 καὶ ὑπὸ φθόνου καὶ βασκανίας διεφθορόσιν, ἢ μᾶλ-
 λον ἀμαθείσι παντὸς ἀγαθοῦ, ὅποσα πόλεις οἶδεν
 ὠφέλειν, καὶ φοβεῖν ἔχθρους, καὶ βασιλικοῖς ἐπίδο-
 σιν δίδοναι πράγμασιν. Ὅστε καὶ τοῦ θείου προτε-
 θέτου Εὐαγγελίου κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθου,
 ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ πίστεως ὁμνύειν τῶν βασιλέων,
 αὐτοὶ καὶ τοῦ τῆς βασιλείας ἐπιτρόπου Καντακουζη-
 νῶ προσετίθεσαν τοῦνομα. Ὅτε δὴ καὶ ἀντιλέγειν
 ἐπιχειροῦντι [P. 364] τῷ Ἀποκαύκῳ ἐπεπλήθησέ
 τις ἐξαπίνης ξιφῆρης, ἐκεῖνο τὸ Ὀμηρικὸν ἐπειπῶν.
 Αἰψά τοι αἶμα κελαινόν (79) ἐρωήσει περὶ τὸ ξίφος.
 Ὅ δὴ καὶ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν συμφρονήσαντες
 θορόβου πολλοῦ καὶ βοῆς ἐνέπλησαν τὰ βασιλεία·
 ὡς περιδείξει γινόμενος ἐκείνους ὁμοῦ τῆ βασιλίδι
 εἰκτεροῦς ἰκέτας γενέσθαι Καντακουζηνῶ. Ὅς γε
 καὶ μηδὲν τῆς σφῶν ὑπολογισάμενος κακογνωμοσ-
 νης εἰς μέσον ἦκεν εὐθύς, καὶ ὁμοῦ τῷ ὀφθῆναι πρὸς
 γαλήνην ἔχωρει τὰ τοῦ θορόβου καὶ κλύδωνος ἐκει-
 νῶ κύματα, καὶ εἰς εὐδίαν ὁ τοῦ χειμῶνος ἐκείνου
 γνῶφος μετωχεταιέυετο· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐ-
 τοῦ τοιάδε ἐπὶ τῆς βασιλίδος, καὶ ὅσοι παρήσαν,
 ἐφθέγγετο·

Β'. ε Τὸ μὲν ἀνθρώπινος ἀπροσοκῆτως ἀνθρώ-
 πους ὄντας συμφοραῖς ἐντυγχάνειν, καὶ πρὶν ἢ βου-
 λεύσασθαι καὶ πράξαι, πάσχειν τι τῶν δεινῶν, οὐ
 τοσοῦτον φαίην ἂν ἐγὼ τῶν πασχόντων ὅσων τῶν
 δρώντων ὑπάρχειν τοῦγκλήμα. Τὸ δ' ἄλλοις ὀρῶσ-
 σοντα· βῆθρον αὐτοῦς εἰς ἐκεῖνον προτέροις ἐμπι-
 πτειν, ἀναμφισβήτητόν ἐστι τῶν πιπτόντων ἀμαρ-
 τημα. Ὅς γίνεσθαι τοῖς μὲν προτέροις τὸ πάθος οὐ
 μᾶλα συγγνώμης μακρᾶς ὑπερήριον· τοῖς δὲ γε δευ-
 τέροις συγγνώμης· τε πάσης ὡς πορρωτάτω λίαν
 ἐβρίθθαι συμβαίνειν, καὶ ἅμα τὴν ἐκ τῶν νόμων
 περιφανῶς ἐφέλκεσθαι ἐπιτίμησιν. Ὅμως Θεοῦ δι-
 καιῶς ἐπιστατοῦντο· τοῖς πράγμασι, καὶ κατάλληλα
 τοῖς νοτήμασι τῶν πραγμάτων τὰ τῆς ἰατρείας ἐπά-
 γοντο· φάρμακα, χρεῶν καὶ ἡμᾶς ἐκείσε τὴν μίμη-
 σιν παραπέμποντας οὐκ ἀθάνατον κατὰ τῶν ἀμαρ-
 τανόντων τὸ τῆς γνώμης διατηρεῖν ὀργιζόμενον·
 ἀλλ' ἀναλογιζόμενος τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως·
 θνητὸν θνητὴν ποιεῖσθαι καὶ τὴν πρὸς αὐτοῦς ἐπι-
 τίμησιν. Ἄλλω· τε καὶ ὁ τὸν ὑποπίπτοντα κολάζειν
 ἐθέλων οὐκ ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐαυτὸν ἄδικετ, τῆς ἀνθρω-
 πίνης περιφανῶς ἀσθενείας κατεπαίρομενος. Ὅξείαι
 δ' εἰσὶν καὶ αἱ τῆς τύχης μεταβολαί, καὶ βῆστα τὸ
 εἰδόμενον ἐξ ἄλλων εἰς ἄλλους ἀμείβουσι· καὶ ἡρῆ

A tissimi aderant, sedentem domi Cantacuzenum ab
 rerum administratione prorsus se abstinere, tumultus
 ingens adversus et patriarcham et Apocaucum, et si qui ex
 ducibus consilii eorum faverent, accenditur. Negabant enim fieri posse, ut Cantacuzenum
 quidem obliviscerentur, virum beneficentissimum, communem altorem et parentem, nec tam
 ducem quam commilitonem suum, qui secum sub dio mediaque hieme bellicos labores tolerare didi-
 cisset, homines autem sequerentur furiosos, invidia et obscuro odio contabescentes; homines omnis
 boni ignaros, quod aut urbibus prodesse, aut hostes terrere, aut res imperatorias posset in majus
 provehere. Admoto itaque, sicut veteri more receptum est, divino Evangelio, per quod jurarent de-
 fensuros se imperatorem vitam et fidem servaturos, addidere hi et Cantacuzeni nomen, imperii procura-
 toris. Cumque ad contradicendum aggrediretur Apocaucus, in eum statim quidam irruiet stricto gla-
 dio, et illud Homericum adjecit,

obsuro ferrum hoc jam sanguine tinges.

Cui quidem militum multi assensi magno tumultu et clamore aulam impleverunt: ita ut Augusta et illi qui cum ea erant, metu exanimati, Cantacuzeno
 587 miserabiliter supplicarent. At is, malevolentiae illorum nulla habita ratione, in medium illico prodiiit. Cujus vultus simul ut affulsit, ex tumultu tempestatisque illius fluctibus tranquillitas rediit, et illius turbinis caligo in serenitatem versa est. Tum ille os aperuit, atque apud imperatricem, et eos qui tum aderant, hanc orationem habuit:

II. ε Quod præter opinionem humanitus accidat aliquid iis qui homines sunt, et patiantur ii injuriam, qui nec meditati sunt primi, nec intulerunt, id quidem ego non tam iis qui afficiuntur, quam iis qui afficiunt, crimini dandum esse existimo. Cum autem in foveam primi dantur, qui aliis foderunt, eorum manifesta est culpa qui labuntur: ita ut illis quidem suus casus non longe absit a venia: hi vero ab omni venia quam longissime cadant, et legitimis poenis se ipsos manifesto obligent. Sed cum omnia Deus juste moderetur, et ægris rebus convenientia adhibeat remedia, oportet et nos quoque, illum imitatos, non fovere animo iram in eos qui deliquerint sempiternam; sed in vitæ humanæ mortalem conditionem intuentes, poenas ab hominibus expetere haud immortales. Alioqui in submissum animadvertere qui velit, non illum afficiat injuria, sed semet ipsum, humanæ videlicet fragilitati palam insultans. Ac repentinae existunt rerum vicissitudines, quæ 588 felicitatem ab aliis ad alios facillime transferunt, timendaque omnibus est cæca temporis volubilitas. Ego certe ita semper mihi ipsi consto, ut similem me ramum censeam, qui felici indole assurgit et procerus

Variorum notæ.

(78) Verti, et si qui ex ducibus. Malim ex proceribus, vel ex magistratibus. Boivin.
 (79) Homer. Iliad. 1, 505. Boivin.

sursum erigitur. At is quidem illud habet peculiare, quod ego si haberem, culpa non vacarem. Eum enim si quis per vim in adversam partem inclinet, deinde naturalem libertatem restituat, non continuo idem stat erectus, sed confestim retrorsum fertur et agitur, et aliquandiu auras diverberat, donec vix tandem ad priorem erectumque statum sensim redeat. Mihi vero, quem multi hinc et inde, pacem exosi, alii alias subinde impellunt, spes in Deo collocata est: hoc uno innitor; ac ne tantillum quidem volo recedere a solita illa clementia. Sed mari objecta rupes, et quidam quasi agger immotus, furentes usque in me qualiscunque pelagi fluctus contemno. Annulos autem, qui mihi plurimi ac multiplices velut infixi hærent, circumfero, parata navibus præsidia, quæ ex alto hibernisque fluctibus volunt funes suos religare et nodo constringere. Quod si quæ inde casu avulsæ, seu ruptis funibus, seu nodo dissoluto, in maris voragine ac fluctus delatæ sint, non rupem, non sententiam meam, sed nautarum imprudentiam in culpa esse evidens est. » Hac tum igitur ab illo oratione habita, res **589** compositæ sunt.

σπασθεΐσαι, συμβάν οὕτως πως, εἴτε τῶν καλωδίων πρὸς τοὺς πελαγίους καταβράκτας καὶ κλύδωνας, οὐ ἀλλὰ τῆς τῶν ἐπιβατῶν προφανῶς ἀβουλίας. » Τότε μὲν οὖν οὕτως εἰπόντος ἐκείνου, κατεσπορέθη τὰ πράγματα.

III. Caterum magni illius sapientia Demosthenis ait pronuntiatque, ex eventu ultimo antea quaere æstimari. Ego vero et præstantium virorum bonitatem, et eorum, qui contrariam vivendi rationem secuti sunt, malitiam, principio ac susceptione prima, non perfectione judicandam esse existimo. Nam inde tanquam ex fonte ac radice apparere incipit, bonæ an malæ sint actiones. Itaque agentis cujusque consilium si qui diligenter explorare voluerint, facile hinc perspiciant, non datam esse hominibus nisi rerum inchoandarum potestatem; eventus autem arcana ratione eo de vi quo ignoramus; modo ad id quod maxime spectavianus, modo ad aliud; et optata nunc quidem ex animi plane sententia succedere, nunc ita ut non merum accidit id quod optatur, sed aliquid admistum habeat quod minime velimus: ac si aliquis, cum ab Sicilia solvisset, non ad Sardiniam aut ad portus Corsicos, quo volebat, appulerit; sed in protervum aliquem ac ferocem ventum inciderit, qui ab occiduis gurgitibus erumpens et superne tanquam ex insidiis et latebris effusus, appellere ad Cretam coegerit. Idcirco videtur mihi æstimanda hominum seu virtus, seu malitia, non tam ex rerum eventu, quam ex voluntate et proposito. Virum ex iis, quæ postea dicam, vim eorum quæ dixi libet planius percipere. Inde enim melius viderit quivis consentientes utrinque consecutiones, proportionem **590** et convenientiam quadam. Namque et principiis extrema et extremis principia perfectissime respondent.

Α δεδιέναι πάντας τὴν ἀτέκμαρτον τοῦ χρόνου φορῖν. "Ἐγὼ" οὖν οὕτως ἔχον ἀεὶ διατελῶ, ὥστ' εὐκίναται δοκῶ μοι πτόρθω τιλὴ πρὸς τὸ θροῖον εὐφωῶς ἀπειθονομένῳ· ὃς ἐκεῖνο κέκτηται πλέον ὁμοῦ, ὅπερ εἰ καὶ αὐτὸς ἐκεκτῆμην, ἡμάρτανον ἄν. Τὸν μὲν γὰρ εἴ τις βία χειρὸς ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν μετακλίνας, ἔπειτα τὴν αὐτονομίαν τῆς φύσεως αὐθις ἐκείνω παράσχοι, οὐ πρὸς τὸ θροῖον εὐθὺς ἐκείνος φερ' ἔμενος ἀτρεμεῖ· ἀλλ' ἀθρόον ἐπὶ τὰ ὀπισθεν φέρεται καὶ δονεῖται, καὶ θορυβεῖ τὸν ἀέρα μακρὸν τινα χρόνον, ἕως ὥσ' καὶ μόλις ἐπὶ τὴν προτέραν ἡρέμα τῆς εὐθύτητος ἐκείνης ἀνέλθοι στάσιν. "Ἐγὼ δ' ὑπὸ πολλῶν πολλαχθῶθεν πολλακίς ἄλλοις ἄλλως τὴν εἰρήνην μισούντων ὠλοῦμενος ἐφ' ἑνὸς ἐρείδομαι [P. 365] τόπου, τῆς πρὸς θεῖν ἐλπίδος, καὶ τῆς συνήθους οὐκ ἐξέστασθαι θέλω πραότητος οὐδ' ἐπὶ βραχύ. Ἀλλὰ πέτρα γίνομαι παράλιος καὶ οἶδ' ἄν τις προβοή· ἀτίνακτος, τῶν κινουμένων ἀεὶ κατ' ἐμοῦ τῆς οἰαστοῦ θαλάττης βροθίων καταφρονῶν. Κρίσεις δέ τινες οἶον ἐμπεφυκῶτας ἔγω γε κύκλω μάλα τοὶ πλείστους καὶ παντοδαπούς, ἐρεΐσματα δῆπου τῶν βουλομένων ἐκ πελάγους καὶ κλύδωνος ὀκλάδων ἐξάπτειν καὶ δεσμεῖν τοὺς κάλως ἑαυτῶν. Ἄν δέ τινες ἐντεῦθεν ἀπο-

βραγύντων, εἴτε τοῦ δεσμοῦ λυθέντος, ἐξωκείλωσι τῆς πέτρας οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἐστι γνώμης τοὺς γινώσκοντες. Ἄν δέ τινες ἐντεῦθεν ἀπο-

Γ. Καὶ ἡ μὲν Δημοσθένους ἐκείνου σοφία, πρὸς τὸ τελευταῖον ἐκθάν τῶν πρὶν ὀπαρξάντων ἕκαστον κρίνεσθαι, λέγει καὶ ἀποφαίνεται. "Ἐγὼ δὲ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν εὐδοκίμωσιν, καὶ αὐτὴν τῶν ἐναντιῶς ἐχθρῶν κικλίαν, οὐκ ἐκ τοῦ τέλους οἶμαι δεῖν ἐξετάζειν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς πρώτης ἐπιβολῆς τῶν πραγμάτων. Ἐκείθεν γὰρ, ὡς ἐκ πηγῆς καὶ βίβης, ἀναλάμπειν ἀρχεται τῶν δρωμένων ἢ ἀρετῆ καὶ ἢ κακίας· ἀκείθεν ἐξεστὶ συορῶν ἀκριβῶς τοὺς ἀσφαλῶς ἐθέλουσι κρίνειν τὴν τῶν δρώντων προαίρεσιν, ὅτι καὶ μόνης τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων εἶναι κυρίως δέδοται τοῖς ἀνθρώποις· τὰ δὲ τέλη πρὸς ὅπερ οὐκ ἴσμεν ἀπόρρητοι φέρουσι λόγοι· νῦν μὲν εἰς δ' σκοπεῖται τὸν ἦν· νῦν δ' εἰς δ' μὴ· καὶ νῦν μὲν ἀκραιφνῆς τὸ τῆς γνώμης βουλομένων εἰς τέλος ἐκχωρήκει· νῦν δ' οὐκ ἀμιγῆς· ἀλλὰ μέμικται τι καὶ τῶν ἀβουλήτων· ὡσπερ ἄν εἴ τις ἀρας ἐκ Σικελίας οὐκ ἐς Σαρδοῦς καὶ Κύρῳ τοὺς λιμένας, οὐπερ ἐβούλετ', ἀφίκετο· ἀλλὰ τις ἐκ τῶν ἐσπερίων βαρῶν ἀναβράχαις καὶ ὑπερεκχυθεῖς ὑβριστῆς καὶ ἀγέρωχος ἀνεμος, ὡσπερ ἐξ ἐνίδρας καὶ λόφου, βλαῖον ἐς Κρήτην αὐτῷ πεποίηται τὸν κατάπλου. Οὕτως ἐμοὶ δοκεῖν οὐκ ἐκ τοῦ τέλους τῶν πραττομένων εἶναι βέλτερον ἐξετάζειν ἀνδρῶν ἀρετὴν καὶ κακίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς βουλῆς καὶ προαιρέσεως. Ἐξέσταται δ' ὁμοῦ καὶ τῶν εἰρησομένων ἐπαρξοτέρων τῶν ἰσχυθέντων καρποῦσθαι δύναμιν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἄν τις θεῶτο μᾶλλον τὴν ἀσολούθησιν ἐκατέρωθεν συνδεδραμηκυῖαν κατὰ τὸ ἀνάλογον καὶ ἀρμόττον. Ταῖς μὲν γὰρ ὀρχαῖς τὰ τέλη, τοῖς δὲ τέλεσιν αἱ ἀρχαὶ τὴν συμφωνίαν ἀκρίβητος κάμπαν εἰδήσων.

Α. Ἐγνωσταὶ γὰρ ἅπανσι, μὴ μόνον Ῥωμαίοις Α καὶ Ἕλλησιν, ἀλλὰ καὶ ὅσοις ἔθνεσι πολυειδέσει καὶ βαρβάροις εἶναι συμβέβηκε, μετὰ ποίας πραότητος καὶ δικαιοσύνης ταῖς ἀρχαῖς ἐχρήσατο τῶν πραγμάτων ὁ Καντακουζηνός· μετὰ ποίας δ' αὖ τῆς μοχθηρίας καὶ ἀδικίας ὁ Ἀπόκαυκος. Ἐγνωσταὶ δ' αὖ ὁμοίως, [P. 366] καὶ ὅσους τοὺς διαύλους καὶ τὰ χαλαίσματα μεταξὺ τῶν τῆς καχίας Τελχίνων ἤρχισαμένων, εἰς ὅσον τὰ πράγματα κατηντήκει τὸ πέρασ, τοῦ Θεοῦ δικάζοντος καὶ ἀθλοθετούντος ἐξ ἀφανοῦς, καὶ ἀψθόγοις καὶ σιωπώσαις φωναῖς ἀναδιδάσκοντος ἅπαντας, ἀγαθῆς προαιρέσεως ἀρχῆς καὶ πηγᾶς προτιθέναι τῶν οἰκείων ἔργων, οἷς πρὸς βουλήσεώς ἐστι κατὰ νοῦν προχωρεῖν ἀγαθὸν τὸ γεώργιον. Εἰ μὴ γὰρ ταῖς τῶν ἐμῶν διωκτῶν καινοφωναῖς (80) ὁ Καντακουζηνός ὅπως ποτὲ παρενέχθεις χώραν ἐκείνοις τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ζῶλην προσηνεγκεῖν κατὰ τὴν βασιλίδα Ἄνναν καὶ αὐτὸς ἐδεδόκει, κράτιστος ἂν βασιλέων ἐγίνετο, καὶ ἅμα τὰ Ῥωμαίων πράγματα μεγίστην ἂν δι' αὐτοῦ τὴν ἐπίδοσιν ἀνελάμβανε. Νῦν δὲ διὰ καλίαν ἄλλων αἰτιῶ; ὁ πραότατος τῆς τῶν ὄλων ἔδοξεν εἶναι φθορᾶς.

CAPUT VI.

Apocaucus incepto non desistit. Cantacuzenum, de se optime meritum, perdere conatur. Persarum lex adversus ingratos. Cladium Romanarum causæ. Cantacuzenus imperatricem et patriarcham privatim convenit. Oratio, quam apud eos habuit. Imperatrix et patriarcha jusjurandum dant et accipiunt. Cantacuzenus multa et præclara meditatur. Pacis bellique consilia ab eo in.ta. Propensa ergo ipsum voluntas finitiorum populorum.

Α'. Ἔργοις γε μὴν αὐτοῖς ὁρῶν ὁ Ἀπόκαυκος εἰς τὸ ὑναντιοῦν αὐτῷ τὰ τῆς καχίας ἐνεδρα προχωροῦντα, καὶ κακὸς ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐλεγχόμενος εἶναι, οὐκ ἠρυθρία τοῖς ὁμοίοις ἐπιβάλλων ἀεὶ· καὶ ταῦτα τῶν πάσαι σοφῶν θαυμάζοντος ἀκούων τινός, οὐχ ὅτι πέπλευκε τις, ἀλλ' ὅτι πέπλευκε δις. Οὐκ ἐπαίνετήν γὰρ τὴν τοιαύτην ἐνόμιζε τόλμαν ὁ σοφός, μετὰ γε δὲ; ποῦθεν τὸ πολλοὺς ἀπαντῆσαι θανάτου; ἐν ταῖς θαλαττίοις ἀγῶσιν, ἐς τοὺς ὀμίλους αὐθις ἐμβάλλειν κινδύνους.

Β'. Δείον γὰρ, εἰ μὴ τι πλεον, ἐκείνῳ τάνδρῳ τῶν τοῦ Καντακουζηνοῦ μεμνημένῳ δωρεῶν, μὴ μόνον τῆς πρὸς τοῦτον ἀπεχθείας ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ χάριτας ὁμολογεῖν τὰς μεγίστας, καὶ γλώττη καὶ χεὶρ καὶ πᾶσι τρόποις προθυμίας τὸν εὐεργέτην ἀμειβεσθαι, ὅτι πρὸς, τοσοῦτον ἐξ εὐτελοῦς ἀνήγαγεν ὑψος αὐτὸν, ὁ δὲ πάντα δίκαια παραδραμῶν μερίους αὐτῷ συνετίθει [P. 367] καὶ συνεσκεύαζε τοὺς θαλάττους, οὐδὲ τοὺς τῶν βαρβάρων Ἑερσῶν (81) αἰδομένους νόμους, οἱ τοῖς ἀχαρίστοις νόμιμον ἐπάγουσι κόλασιν, μῆτε τὰ πρὸς Θεὸν εἶναι λέγοντες τὴν τιμῶν τοι εὐχάριστον, μῆτε πρὸς τοὺς γονέας, μῆτε μὴν πρὸς τοὺς φίλους. Ἄλλ' ἐχρῆν, ὡς ἔοικεν, ἐκτερεθ-

IV. Notum videlicet omnibus, non solum Romanis et Græcis, sed et barbaris et aliis quibuscunque gentibus, quanta quidem lenitate et justitia Cantacuzenus in rerum usus sit initiis, quanta autem improbitate et injustitia Apocaucus. Notum pariter, post quot repetitos cursus, post quot palæstricos nequissimorum Telchinum saltus, quem ad exitum res perductæ sint; Deo arbitro et præmia statuente ex occulto, mutisque et tacitis vocibus omnes homines admonente, ut opera sua ordiantur non ab alio principio ac fonte, quam a bono consilio, si sibi ex sententia provenire laboris sui fructum velint. Itaque nisi Cantacuzenus, novis persecutorum meorum doctrinis utcumque abreptus, locum eis dedisset, sicuti Anna imperatrix, invehendæ in Dei Ecclesiam turbidissimæ tempestatis, præstantissimus certe imperatorum fuisset, simulque accepisset Romana res maximum ab eo incrementum. Nunc vero aliorum scelere effectum est, ut qui mitissimus erat perdidisset omnia videretur.

I. Quanquam eventu ipso videret Apocaucus, contra quam speraverat, cecidisse sibi fraudes et insidias, ac manifestæ improbitatis argueretur, non tamen erubescerat eadem semper attentare; idque cum didicisset, miratum esse quemdam ex veteribus sapientibus, non quod navigasset aliquis, 591 sed quod bis navigasset. Minime scilicet laudandam existimabat vir sapiens ejusmodi audaciam, quæ post tot nempe exhausta per mare infestum pericula in eadem rursus incurreret.

II. Cum enim deberet Apocaucus, si non amplius aliquid præstare, at beneficiorum Cantacuzeni memor, non solum omni in eum odio parcere, sed et maximas agere illi gratias, linguaque et manu et quovis officii genere virum remunerari beneficium, a quo esset ex humili ad eum fortunæ gradum evectus; omni tamen violato jure, innumeras ipsi mortes conflabat ac moliebatur, ne Persarum quidem, gentis barbaræ leges reveritus, qui hominibus ingratis legitimas pœnas irrogant; negantque eum, qui talis sit, erga Deum ipsum aut parentes aut amicos grato animo scire. Sed nimiram odortuit omnes affligi Romanorum urbes

Variorum notæ.

(80) Gregoras hunc librum, et quinque deinceps continuos, scrivente in Acindynianos persecutione scripsit, nondum tamen domo inclusus; imo, ut opinor, ante habitam synodum Palamiticam. Decimum octavum et novem sequentes testatur ipse scripsisse se habita jam synodo, domi manere

jussum et ab monachis custodibus obsessum. Vicesimum octavum, et reliquos usque ad tricesimum octavum, recepta jam libertate, variis temporibus videtur condidisse. BOVIN.

(81) Xenoph. lib. 1, *De Cyri inst.* BOVIN.

ei provincias; ne, ut opinor, vetera simul et recentia gentis delicta impunita essent. Eoque permissum est talia perscelus obrepere malorum instrumenta et causas, nullo alio jure quam ambitione et vana gloria. Sed age illuc redeamus, unde nostra deflexit oratio.

III. Cum, ut dixi, Cantacuzenus intelligeret, non desinere Apocaucum dolos et insidias struere adversus se, et funestissimam conjurationem in caput suum post paulo eruptionem prævideret, imperatricem et patriarcham privatim convenit, et hanc apud eos orationem habuit:

IV. « Profanorum philosophorum præstantissimi 592 contraria eodem tempore eidem rei negant inesse posse. Quod cum ita sit, non video quomodo a me possit machina adhiberi, qua duabus rebus iisque maxime contrariis divisa cautissime possim exsequi ea quæ decrevi. Nam et toti publicæ rei unum me prospicere, et de omnibus, qui huic imperio subjecti sunt, sollicitum esse, ne quid detrimenti temere ab hostibus accipiant, id quidem omnes trahit ad se animi nervos, omnes vindicæ cogitationes et curas. At eos ipsos vitæ meæ insidiari, quibus consulo, id vero gravissimum cum sit, cogit me omni alia cura abjecta uni providere salutis inæ, et quoquo modo parere mihi securitatem. Ejus autem rei emendationem amobus vobis incumbere oportebat, si quæ æquum erat ea facere voluissetis; vobis, inquam, ad quos ea omnis cura spectat, quorum omne studium in eo poni debet, ut advertatis ac præcidatis quidquid in imperium simul et Ecclesiam succreverit germinis mali, quo in dies augescente corrumpi possit atque omnino deleri utriusque potestatis robur. At vos, cum improbis hominibus clam et crebro colloquentes, eorumque insanis inducti suasionibus, iis ultro assiniilamini, qui sinistra manu dextram amputare studeant. Jam vero, si animam mihi uni eripere vellent insidiatores mei, nec eorum insolentissimus gladius per amicos omnes, per omnem stirpem esset pervasurus, quiessem ego fortasse, fortasse etiam non quiessem. 593 Mihi enim nec istuc videtur omnino permissum, ut animam nostram, cujus est dominus alter, depositarii vero nos sumus, prodamus ultro et deseramus, antequam liberaverit is, qui dominus est. Sin hoc licet, prodeat aliquis doceatque me, cur olim iudices sapientissimi voluerint eos projici inseputos, qui suam in se ipsos dextram armavissent. Perinde enim illud videtur esse quodammodo, ac si quis peregrino solo egressus alienum mancipium vinculis eduxerit, et fugitivum abire jusserit. Quod si ad omnes pariter pertinent et insidiarum sceleratorum hominum, et periculum meum, insanix cri-

ναὶ Ῥωμαίων ἅπασαν πόλιν καὶ χώραν, καὶ αὐτὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας συγχυθῆναι τὰ πράγματα, δι' ἔκτισιν οἶμαι παλαιότερων ἅμα καὶ νεωτέρων τῶν γένους ἀμαρτημάτων. Καὶ διὰ τοῦτο συνεχωρήθη τοιαῦτα παρεισφραθῆναι κακίας ὄργανα καὶ προσφάσεις; πλὴν φιλαρχίας καὶ ἐδξῆς ματα' αὖς οὐδ' ἔχουσας τὸ εὖλογον. Ἄλλ' ἐς τὸ πρότερον ἴχνος τοῦ λόγου φέρε ἀνακάμψωμεν.

Γ'. Συνορῶν γάρ, ὡς ἔφημεν, ὁ Καντακουζηνός, ὅτι συσκευάζων αὐτὸς Ἀποκάουκος οὐ παύεται δόλους καὶ ἐνεδρα κατ' αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἡμετέρας ἐπιβουλήν ἐπραγείσαν ὄφεται φόνου μεστήν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλῆς, ἰδίᾳ παραλαβὼν ἅμα βασιλίδι τὴν πατριάρχην τοιάδε φησί·

Δ'. « Τῶν ἑξω σοφῶν (82) οἱ χαριέστεροι τάναντια κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τῇ αὐτῇ γενέσθαι ὑποκειμένῃ τῶν ἀμηχάνων εἶναι φασι. Τοῦτου δ' οὐτως ἔχοντος, οὐχ ὀρῶ τίς ἂν ἐμοὶ γένοιτο μηχανή, ἢ μεριζομένη πρὸς δύο τάναντιώτατα παρέχοιτο ὄρῃν ἀσφαλῶς ἢ προκεχρίσθαι. Τὸ μὲν γὰρ τῶν κοινῶν προνοεῖσθαι πραγμάτων ἀπάντων ἕνα με ὄντα αὐτὸν, καὶ πάντων ἐπιμελεῖσθαι τῶν ὑπεικόντων τῇ βασιλείᾳ ἀνθρώπων μὴ βραδίως ὑπὸ τῶν πολεμίων βιάπτεσθαι, πᾶσαν ἔλκει πρὸς ἑαυτὸ διάνοιαν, καὶ πᾶσαν λογισμῶν ὑποστάττει φροντίδα· τὸ δ' αὐτοῖς ἐκείνοις, ὧν προνεύομαι, ἐπιβούλιᾳ κεχρησθαι κατὰ τῆς ἑμαυτοῦ ζωῆς, τοῦτο δὲ παγγάλεπον ὄν ἀναγκάζει πάντων ἀποστάντα με τῶν ἄλλων φροντίδων μόνῃς τῆς ἑμαυτοῦ ζωῆς προνοεῖσθαι, καὶ τὴν οἰκίαν ἀσφάλειαν ἐκπαντὸς πραγματεύεσθαι τρόπον. Τοῦτο δὲ τὴν διόρθωσιν ἀμφοῖν ὑμῖν ἀνηρτῆσθαι ἐχρῆν, εἰ τὰ δίκαια πράττειν ἐβούλεσθε, οἷς χρέος ἅπαν ἀντίπται πᾶσι τρόποις ἐπειγέσθαι ἀποτρέπειν καὶ ἀποκόπτειν, εἴτι που κατὰ τε τῶν τῆς βασιλείας ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑποφύοιτο κακίας βλάστημα, ὃ λυμανεῖται προβαῖνον εἰς αὐξήσιν καὶ ἅπαν ἐρῶδη ἀφανεῖ τὸ κράτος ἀμφοῖν. Ὑμεῖς δὲ μοχθηροὶ ἀνδράσι λάθρα καὶ συχρᾶ κοινολογούμενοι, καὶ τίς αὐτῶν παραλόγοις ἐπόμεινοι λόγοις, τῆ ἀριστερῇ χειρὶ τὴν δεξιάν ἀποκόπτειν ἐπειγομένοις ἐκόντες εἰκατε. Ἐπειτα εἰ μὲν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἐξάγειν τοῦ σώματος τοῖς ἐπιβούλοις ἦν πρὸς βουλῆσεως μόνου, καὶ μὴ κατὰ παντὸς ἐχώρει, τῶν τε φίλων καὶ τῶν ἐχθρῶν, τὸ τῆς σοφῶν ἀναιδείας ἕξφορ, ἴσως μὲν ἐσίγων ἂν ἴσως δ' οὐ. Οὐ γὰρ πάνυ μοι φαίνεται θεμιτὸν οὐδὲ τοῦτο, προδιδόναι τὴν ἐξυτοῦ τις ἐκὼν γε εἶναι ψυχὴν, ἄλλου κτῆμα καὶ παρακαταθήκην [P. 368] οὖσαν πρὶν φράσει τοῦ δεσπότου γενέσθαι τὴν λύσιν. Εἰ δ' οὖν, πρᾶσάτω τις ἐμοὶ παρελθὼν, ὅτου χάριν ἀτάφους τῶν πάλαι δικαστῶν οἱ σοφώτεροι ζῆπιεῖσθαι κατεψηφίσαντο, ὧν αἱ χεῖρες καθ' ἑαυτῶν ἐστρατεύσαντο. Ὅμοιον γὰρ εἶναι πως δοκεῖ τὸ τοσούτον, ὡσπερ ἂν εἰ τις ἐξ ἀλλοδαπῆς ἰῶν ἄλλου δεσμώτην δραπέτην ἐργάσαιτο. Εἰ δὲ πρὸς ἕκαστον ἀρῶν ὁμοίως διαβαῖνοι τὰ τε τῆς ἐπιβουλῆς τῶν μοχθηρῶν καὶ τοῦ γε κινδύνου τοῦμοῦ, μανίας οὐκ

Variorum notæ.

(82) Cantacuz. lib. III, cap. 5. Ducang.

ἄν ἐλεύθερον ἐς τέλος εἶη τὸ σιγῶν. Εἰ δ' ἀκίβδηλος ἄ
 μὲν ὑμῶν ἢ πρόθεσις ἐμοὶ τετήρηται μέχρι νῦν, ἡ
 ὑπισχεῖσθε δ' ἔτι καὶ τὴν ἐφεξῆς συντήρησιν αὐτῆς
 τὸ παράπαν διαφυλάξειν κακίας πάσης ἀμέθεκτον,
 καὶ ὅσα κατὰ τῆς ἐμῆς ὁμοίως μαινεται ψυχῆς,
 ἔτοιμος αὖθις ἐγὼ τὴν τε ὑμετέραν ἄρτι περαινέιν
 δέησιν, καὶ ὁμοῦ τὰς τοῦ μακαρίτου βασιλέως περὶ
 τῆς τῶν κοινῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς τε καὶ
 διοικήσεως ἐντολάς. Τοῦτο δ' οὐκ ἄλλως ἀναμφι-
 σβήτητον ἄν γένοιτο πᾶσιν ἡμῖν, πρὶν ἐνορχον ἡμῖν
 τὴν ἐπόσειον καταστήσαι, καθὰ πολλαχῆ καὶ πολ-
 λάκις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀμφι-
 σβητήσεσιν ἐλωθε γίνεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐμοὶ καταπύ-
 γιον ἀσφαλὲς ἐν τῷ παρόντι δοκεῖ, καταστορέσαι
 δυνάμενον πᾶσαν ἐμῆς ψυχῆς ὑποψίαν καὶ λογισμῶν
 τρικυμῖαν. Εἶναι γὰρ καὶ βοτάνην Ἀσκληπιάδαί φασί
 τοῖς λύκοις θανάσιμον, ὅφ' ἦν ταῖς ἀλώπεξι προσι-
 ούσαις ἀφώδως καθεύδειν περιεστίν. Εἰ οὖν καὶ
 τοῖς ἀλόγοις εὐμήχανόν πως ἢ ἀνάγκη πρὸς σωτη-
 ρίαν γίνεται, ἀμεινον δὲ πρὸς λόγῳ καὶ νῶ συμ-
 φυεῖ κεχρημένοις ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπικινδύνοις πράγ-
 μασι ἐγγύας ἀπατεῖν, ὅπως πρὸς τὴν δι' ὅρκων
 καταφεύγουσι πίστωσιν. Ἀμειψαίμεν δ' ἄν καὶ αὐ-
 τὸς ὑμᾶς τοῖς παραπλησίοις, εἰ μὴ ἰκανὰ πρὸς ἀσά-
 λειαν πίστεως τὰ προὑπηργημένα δοκοῖη. Ἐν γὰρ
 ἐξουσίᾳ γενόμενος τοῦ τῆς αὐτοκρατορίας περιθ-
 λέσθαι τὸ σῆμα, πρὸς ἐσχάτας ἤδη τοῦ βασιλέως
 ἔντος πινάξ, ὅτε καὶ σὺν τοῖς δυσιν υἱέσιν ἐκείνου
 τῶν βασιλείων ἔνδον αὐτὸς γενόμενος φρουραῖς
 στρατιωτικῆς ἡσφαλισάμεν αὐτὰ, μηδενὸς ἀντι-
 πράττοντος, ἀλλὰ πάντων ὑπεπηχότων τῷ δέει, οὐ
 ταυτὸν λέπονθα τοῖς παρ' ἄξιαν ἐντυχοῦσι τινι θη-
 σαυρῶ, καὶ ὀμφοτέραις τὸ τῆς ψυχῆς ἀναπιμπλάναι
 τοῦ ἔρωτος φιλίτρον ἐπιγομένους· ἀλλ' ἔμεινα τῶν
 τῆς ἐξαρχῆς προθέσεως ὄρων ἐντός. Πολλῶ δὲ δῆ-
 που σαφέστερον ἐξουσία καὶ πλοῦτος καὶ αὐτόνομος
 δύναμις γνώμη ἀνθρώπου δηλοῦσιν, ἢ πενία καὶ
 ὑπερβούσιος διαίτα. Τῷ γὰρ ἀκουσίῳ βίαιως ἐνίων τὰ
 ἤθη τυραννόμενα λαμβάνει διὰ μακροῦ τὰς τῶν
 ἐξωθεν [P. 569] κρίσεις τῆς ἀληθείας· καταψευδό-
 μενα. Ἐν μὲν οὖν ἐκεῖνο μετὰ τὴν τοῦ βασιλέως τελευ-
 τὴν τῆς ἐμῆς καθαρότητος παραστατικόν, καὶ ἅμα τῆς
 ὑμῶν δειλία· ἀναιρετικόν, ὅτι παρὸν ἐκ τοῦ βᾶπτου
 τοῦ βασιλείου περιζώσασθαι κράτος, οὔτε πέπραχα
 τοιοῦτον οὐδὲν, οὔτε βεθούλευμα, ἀλλ' ἔμεινα
 πᾶμπαν τῶν ὄρων τῆ· εἰθισμένης τάξεως ἔνδον,
 ἀκχρητον συντηρῶν τὸ φρονεῖν τῆς ψυχῆς. Οὐ
 γὰρ τοσοῦτον ἀνθρώποις ἀρέσκειν ἐκρίνα δεῖν,
 ὅσον τῷ τῶν ἀδελφῶν ἐπόπτη θεῷ. Οἱ μὲν γὰρ
 τῶν ὀρωμένων ἐς τοῦ μφανὲς καθίστανται μάρτυρες
 μόνων, οὐδ' καὶ παραλογισασθαι ἔξεστιν ἐνίοτε, εἰ
 τις τοὺς τῆς κακίας καρπούς τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑπο-
 τίσθησι σχήμασι τε καὶ χρώμασι. Θεὸς δ' ἐν αὐτοῖς
 πρὸ τῶν ἔργων τοῖς τῆς καρδίας κινήμασιν ἐρείδει
 τὰ τῆς ἐξετάσεως ἴχνη, καὶ τὸ βῆμα τῆς δίκης· ἐν
 αὐταῖ· συγκρατεῖ τῶν λογισμῶν ταῖς ἀρχαῖς, ἐνθα
 χύραν οὐκ ἔχει σχῆμα καὶ χρώμα καλύπτειν, εἴ τι
 κακίας ἐκεῖ παραφαίνεσθαι βούλοιο βλάστημα.
 Δεύτερον δὲ, τὸ παρὸν, δ καὶ πίστης κίχτηται κα-

men haud effugerim, si perpetuo sileam. Si vero
 voluntatem erga me sinceram hucusque retinistis,
 eamque pollicemini servatum iri a vobis in poste-
 rum expertem omnis malignitatis, alienamque ab
 omni molitione, quæ sit saluti meæ infesta, para-
 tus denuo ego sum vestræ petitionis rationem jam
 nunc habere, simulque mandatorum, quæ divus
 imperator de imperii hujus tutela et administra-
 tione scripsit. Id autem nobis omnibus non aliter
 stabile et certum fuerit, nisi jurejurando pactio
 firmata sit, quemadmodum passim et sæpe fieri
 solet in disceptationibus rerum quotidianarum. Per-
 fugium enim illud tutum mihi videtur in præsentī,
 idemque par omnibus animi mei suspicionibus, om-
 nibus curarum fluctibus comprimendis. Nempe et
 herbam testantur medici exstare lupis mortiferam,
 sub qua vulpeculis tuto liceat obdormiscere. Si
 igitur et brutis animantibus 594 ipsa necessitas
 quasdam salutis tuendæ artes suggerit, quanto nos
 magis, qui ratione insitaque intelligentiâ pollemus,
 postulare æquum est, rebus dubiis ac suspectis ut
 nobis caveatur iis omnibus cautionibus, quæ fidem
 jurejurando sanciant. Referam autem vobis paria
 et ipse, si præteritæ res ad fidei confirmationem
 non satis esse videantur. Certe cum penes me esset
 imperatoris potestatis induere insignia, extremum
 spiritum jam exhalante imperatore, tum scilicet
 cum palatium, in quò cum duobus defuncti filii
 versabar, præsidio muniebam militari, nemine ob-
 sistente, omnibus metu prostratis, non idem mihi
 accidit atque illis, qui in thesaurum aliquem in-
 cidunt minime digni, et manu utraque gestiunt
 ardentem animi libidinem explere; sed me intra
 pristini instituti limites continui. At potentia et
 opes et quæ sui juris est libertas, qua quis mente
 sit declarant multo certius, quam inops et manci-
 pata alteri vita. Quorumdam enim mores necessi-
 tate tanquam vi tyrannica oppressi aliorum homi-
 num opinionem sic fallunt, ut diu mendacium ver-
 itati prævaleat. Una igitur res hæc post mortem
 imperatoris et meam integritatem satis commendat,
 et vos liberat metu, quod facili labore potestatem
 mihi imperatoriam arrogare cum possem, nec tale
 admisi quidquam nec cogitavi, sed omnino intra
 officii consueti limites incorrupta animi modera-
 tione steti. Placendum enim putavi non tam homi-
 nibus quam Deo, qui occulta perspicit. Illi
 quippe testes 595 existunt eorum duntaxat quæ
 palam sunt, et aliquando possunt decipi, si quis
 vitia sua imagine et colore virtutis obtexit. Deus
 vero ipsis illis, qui actiones antecedunt, motibus
 cordis examinis sui vestigia imprimit, et justitiæ
 tribunal in ipsis sicut cogitationum radicibus, ubi
 umbra et specie celari non potest, si quis inde
 labore sese trudere improbitatis fœtus. Altera res
 est id quod nunc accidit. Est autem illud summæ
 improbitatis. Vos enim cum operiret, meam reve-
 ritos clementiam et æquitatem, omni studio ma-
 nuque et lingua cavare mihi operam quietos, om-

nisque sollicitudinis expertes; vos, inquam..., sed A
siere satius est, ac rem omnem Deo permit-
tere. »

μένων; ἀφρόντιδας, ὑμεῖς δὲ... ἀλλὰ σιωπῶν ἄμεινον Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντας. »
V. Abrupto igitur ibi orationis cursu, datoque
et accepto tam ab Augusta quam a patriarcha
jurejurando, nihil omnino facturos aut meditato-
ros eos insidiosè, surgit Cantacuzenus et foras
exit.

VI. Jamque erat in eo totus, ut exercitum edu-
cere et iis sinem imponere pararet, quæ pridem
lene decreta essent. Erant autem illa; possessiones
omnibus copiis distribuendæ; tum congiarium
et largitiones, et pecuniæ jam olim debitæ integra
de suo solutio (pecuniæ enim penuria tum tem-
poris fiscus laborabat, nec erat unde suppeditaren-
tur hi sumptus); expeditiones deinde adversus
hostes, qui circumstabant; quorum alii pridem
adorti erant diripiebantque impune Romanas ur-
bes et provincias, quotquot ob oculos positæ
596 essent; alii propter subitam imperatoris
mortem ad prædam sese jam accinxerant.

VII. Sed et litteræ ei multæ multis ex locis clam
afferebantur Acarnanum, Triballorum, Thessalo-
ram et Latinorum Peloponnesiorum: qui se omnes
ei obsequentes fore pollicebantur. Magnifico enim
et generoso illius animo delectati ultro se suasque
urbes dedere illi decreverant. Atque ille medita-
batur omnia deinceps circumeundo Romanæ pot-
tati subjicere, et eos quidem legitimo amicitia
fœdere sibi conciliare, qui se in fidem ejus ultro
conferre mallent; quibus vero animus esset resi-
stendi, cum iis bello et armis decernere.

κίας ὑπεροχῆν. Δίον γὰρ τὴν ἐμὴν ἐκείνην αἰδομέ-
νους πράττειν καὶ δικαιοσύνην ὅλη γνώμη καὶ χεῖρ
καὶ γλιώττη συναίρεσθαι πράξεισι ταῖς ἐμαῖς καθη-
μένους; ἀφρόντιδας, ὑμεῖς δὲ... ἀλλὰ σιωπῶν ἄμεινον Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντας. »

Ε'. Ὁ μὲν οὖν Καντακουζηνὸς ἐνταυθοῖ κατακλι-
σα; τοῦ λόγου τὸν δρόμον, καὶ ὄρκους δοῦς καὶ λα-
βῶν πρὸς τε τῆς βασιλείδος πρὸς; τε τοῦ πατριάρχου,
μηδὲν τὸ παράπαν ἐπιβουλον μήτε δράσαι μήτε βου-
λεύσασθαι, ἀναστὰς ἐξῆλθε τοῦ βήματος.

Ζ'. Καὶ ἦν ὁλος εὐθὺς ἐν ἐτοιμασίᾳ τῆς ἐκστρα-
τείας καὶ τοῦ πρὸς πέρας; ἄγειν τὰ πάλαι καλῶς
βουλευθέντα. Τὰ δ' ἦν, πρῶτων μὲν διανομαὶ κτη-
μάτων πρὸς ἅπαν τὸ στρατιωτικόν· ἔτι τε δωρεαὶ
καὶ χάριτες καὶ τῶν πρὶν ὀφλημάτων ἐκτίσεις ἐκ
τῶν οἰκείων χρημάτων αὐτοτελῆ τὴν διάρκειαν ἔχου-
σαι· χρημάτων γὰρ τηνικαῦτα καὶ τοιαύτης δαπά-
νης ἐσπάνιζε τὰ βασιλικά πρυτανεῖα· ἔπειτα ἐκ-
στρατεῖαι κατὰ τῶν περὶ ἐχθρῶν· ὧν ὁ μὲν ἐπι-
τίθεντο πάλαι καὶ τῆς Ῥωμαίων ἐδήουν ἀνεδη-
ρόσοι πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκείνοις ἐκεῖνο πόλεις ἔμει-
καὶ χῶραι· οἱ δ' ἐν παρασκευῇ τοῦ ληστειῶν
ἦσαν ἡδὴ διὰ τὴν τοῦ βασιλέως αἰφνικίον τε-
λευτήν.

Ζ'. Ἦκον δ' αὐτῷ καὶ γράμματα λάθρα πολλὰ πολ-
λαχθῆεν ἐκ τε Ἀκαρνάνων καὶ Τριβαλλῶν ἐκ τε Θετ-
ταλῶν καὶ Πελοποννησίων Λατίνων (83), τὴν σφῶν
ὑποταγὴν ὑπισχνούμενα. Ἀρσικόμοιοι γὰρ αἰεὶ τῆ
αὐτοῦ μεγαλοπρεπεῖ τε καὶ εὐγενεῖ διαθέσει τῆς
γνώμης, ἐκόντες αὐτῷ προηροῦντο σφᾶς; τε αὐτοῖς
προδίδουσι καὶ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἐκείνοι. Καὶ ἦν
ἐν μελέτῃ λοιπῶν [P. 370] περιῶν, ἅπαντα Ῥω-
μαίοις ὑπήκοα πεπραχέναι· οἷς μὲν ἐνῆν ἐκαστὴ
προσχωρεῖν, νόμοις δεξιοῦσθαι φιλίᾳς· οἷς δὲ πρὸς
βουλῆσεως ἀνθίστασθαι, τοῦτους δ' ὀπλων καὶ μί-
χης τῆ κρίσει παραχωρεῖν.

CAPUT VII.

Cantacuzenus in Mysos exercitum eavit. Iis sibi reconciliatis, Thraciam lustrat et presidii munit. Futurus Amurii adventus nuntiatur. Persicorum satrapurum varia fortuna. Amurii, Lydiæ et Ioniæ princeps, reliquis potentior. Maris imperio potitur. Cantacuzeni amicus fidelissimus. Ejus auctoritatem oppugnatam defensurus magnam classem apparat. Eodem jubente domi remanet. Vetus Romanorum potentia. Ejus imago quædam sub Cantacuzeno oblata. Spes bello civili extinctæ.

I. Cæterum orto Arcturo profectus Byzantio in
Thraciam circa Mysorum et Romanorum confinia
paucam castrametatus est, duabus de causis: aut
enim perterrito Alexandro, Mysorum rege, antiqua
renovatum et confirmatum iri fœdera; aut rem
totam permissum iri armorum judicio. Neque enim
par erat, in Thessalorum, aut Triballorum fines
ingredi, relicto post se illius exercitu, qui fulminis
enjusdam instar impendens de propinquo minaturus
esset Thraciæ. Reconciliatione itaque ex animi
sententia et nullo negotio facta, circumire inde
cepit Thraciæ urbes et provincias, omnia oculis

Α'. Μετὰ μέντοι τὰς τοῦ Ἀρχιτοῦρου ἐπιτολὰς
(84) ἄρας ἐς Θράκην ἐκ Βυζαντίου περὶ τὰ μεθό-
ρια τῶν τε Μυσῶν καὶ Ῥωμαίων περιφανῶς κατε-
στρατοπέδευσε, δυοῖν ἕνεκα· ἡ γὰρ, δέξαντο; Ἀλε-
ξάνδρου, τοῦ τῶν Μυσῶν βασιλέως (85), τὰς πρὶν
ἀνανεώσασθαι καὶ κυρῶσαι σπονδὰς· ἡ πολέμῳ τῆν
τῶν πραγμάτων ἐπιτρέψαι κρῖσιν. Οὐ γὰρ ἦν εἰς
εἰς Θετταλοῦς τε καὶ Τριβαλλοῦς ἀπίοντα; κατόπιν
ἀζεινα; τὴν τούτου μάχην, ὡσπερ· τινὰ κεραυνοῦ
ἐγγύθεν κατὰ τῆς Θράκῃς ἀπαιωρούμενον. Ὅθεν
καὶ κατὰ τὸ τῆς γνώμης βουλόμενον τὰς διαλύσει
ῥᾶσσι καταπραξάμενος περιῆλθε τὰς Θρακικὰς πό-

Variorum notæ.

(83) Quibus tum præerat. DUCANG.

(84) Anno Christi 1341, quo anno oriebatur
Arcturus die 26 vel 27 mensis Augusti. Vide Mi-
chælis Angeli Blondi Tabulas annuas. BORVIX.

(85) Is Sismanum Michaelis decessoris filium.

qui post patris cædem Constantinopolin se rece-
perat, sibi in manus tradi tum contendeat, ac
renucenti Augustæ bellum minabatur. Cantacuzen-
lib. iii, cap. 7. DUCANG.

σεις καὶ χώρας περισκοπῶν, καὶ ἀναλόγους ποιού-
μενος αὐταῖς τὰς φρουράς ἐκείθεν ἄχρι Καλλιου-
πόλεως· ἐνθα δὴ καὶ ναυτικὴν ἡκικαί δύναμιν
παμπληθῆ τῶν Περσῶν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην
μέλλουσαν διαβαίνειν ἐπὶ πονήρῳ τῆς Θράκης καὶ
τῶν ἐν ταύτῃ Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ πόλεων, ναυ-
αρχοῦντος καὶ τὸν τοιοῦτον ἄγοντος στόλον ἐνός
τελος, ὄνομα Ἀμούρ (86).

Β. Εἰς γὰρ σατραπίας διαιρεθείσας τῆς τῶν
Περσῶν ἀρχῆς, ὡς ἀνωτέρω (87) περὶ τούτων
εἰρήκειμεν πλατύτερον, ἄλλοι ἄλλα τῶν παραλίω
διέλαχον τῆς Ἀσίας· οὓς οἱ ἀπόγονοι τοῦ χρόνου βέ-
ουτος διαδεξάμενοι, οἱ μὲν διὰ συνέσειν καὶ ἐμπει-
ρίαν πολεμικὴν εἰς μείζον προκορροῦναι τὴν τοῦ
κλήρου διαδοχὴν ἐπεπράχσαν· οἱ δὲ νοβρότητι δια-
νοίας τοῖς οὕσι μόλις ἐνέμειναν. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ τῶν
δυναστέων τῆς ἐξεπεπτώκεσαν. Τούτων τοίνυν ἀπάν-
των ἰσχυρότερος ὁ Ἀμούρ ἐγεγόνει, σπουδῆ καὶ
τόλμῃ χρησάμενος ὑπὲρ τοῦς ἄλλους. Λυδίας γὰρ
καὶ Ἰωνίας οὗτος ὧν ἡγεμῶν (88) ναυτικῶ τε στό-
λου τὴν θάλασσαν ἐμπέπληξε καὶ φοβερός ἐν βρα-
χεὶ μὴ ὅτι ταῖς ἐν Αἰγαίῳ νήσοις ἐγένετο θαλαττο-
κρατίον, ἀλλὰ καὶ Εὐβοεῦσι, καὶ Πελοποννησίοις.
Κρησί τε καὶ Ῥοδίσι, [P. 371] καὶ πάσῃ τῇ ἐκ Θεττα-
λίας ἄχρι Βυζαντίου παραλίῳ. Τούτους γὰρ ἅπαντας
ὅποτε βούλοιο ναυστολῶν τε ἔδῃου καὶ φόρου·
ἐτίσους· συνῆγε μάλιστ' αὐτῶν ἐξ αὐτῶν.

Γ'. Οὗτος οὖν ἐκ πολλοῦ, τῆς τοῦ Καντακουζηνῶ
φῆμης μετὰ κρότων καὶ ὕμων μακρῶν διὰ πάσης
πορευομένης γῆς καὶ θαλάττης, ἐραστῆς ἐγεγόνει
πάνυ τοι σφόδρα διάπυρος, καὶ φιλιαν τρηῆσειν
αὐθαίρετον ἐπηγγείλατο διὰ βίου παντὸς αὐτῷ τε
καὶ παισὶ διαδόχοις αὐτοῦ. Καὶ μέντοι καὶ τοιαύτην
αὐτῷ εἰς τέλος τετήρηκεν, ὅταν οἶμαι οὐδ' ὁ πᾶς
ἀλλοτρίῳ παρέδειξεν αἰῶν. Καὶ τοῦτο προϊόντων
ἡμῶν αἱ κατὰ τὴν ἀρμόδουσαν χώραν ἀφηγήσεις,
τῆς ἀληθείας οὐκ ἐκχωροῦσαι, σαφηνιοῦσι τοῖς
πᾶσιν ἐς τὰ κριθεῖς. Νῦν δὲ μόνον τὸ τῆ παρούσης
χρεῖα περὶ αὐτοῦ προσήκον εἰπόντες ἀπαλαξό-
μεθα.

Δ'. Τοῦ γὰρ βασιλείῳ τελευταίαντος ἤδη, καὶ
φῆμης διαδοθείσης, ὡς βασιανία τυραννηθέντες τῶν
τῆς βασιλικῆς γεροσσίας ἐνοιε τὴν τοῦ Καντακου-
ζηνῶ καθελθῆν ἐπαχείρησαν δόξαν, σατραπικοῦ τι-
νος οὗτος ἐγεγόνει πλήρη; θυμοῦ καὶ βιαίας ὀργῆς·
καὶ ἅμα παμπόλλων ἐμπλήσας νεῶν τὸ τῶν Συρ-
βαίων ἐπίνοιον ἐμελλε τὴν ταχίστην, ὡς ἔραμεν,
διαβαίνειν ἐπὶ κακῶ τῶν ἄχρι Βυζαντίου Θρακι-
κῶν χωρῶν καὶ πόλεων. Ταῦτα ἐπειδὴ περὶ Χερ-
βίνησον ἀκηκόεσθαι συνεπεπτώκει Καντακουζηνῶ,
δὲ σπουδῆς ἐγεγόνει μακρᾶ· πῆμψαντι, τὸν τοιοῦ-

perlustrando, et praesidiis, prout necesse erat
muniendo, illinc usque Calliupolin; quo et Persa-
rum navalem exercitum numerosissimum **597**
trajectum iri ex Asia in Europam audierat, Thra-
cie infestum, provinciisque et urbibus, quas Ro-
mani illic haberent; praefectum autem et ducem
esse illius classis quemdam, nomine Amur.

II. In satrapias enim diviso Persarum imperio,
ut alicubi fusius de his disserentes supra diximus,
alii alias sortiti sunt maritimas Asiae regiones.
Quas cum nepotes a majoribus procedente tempore
acceperant, alii industria sua et rei bellicae scien-
tia effecerant, ut haereditas illa majorem in modum
ampliaretur; alii ob ingenii tarditatem vix sua
retinuerant; alii denique etiam suarum rerum pos-
sessione omnino exciderant. Hos omnes Amurium
potentia superabat. Namque hic cum Lydiae praes-
esset et Ioniae, navalibus copiis mare implevit;
et illius imperio potitus evasit brevi metuendus,
non insulis modo Aegaei, sed et Euboeensibus, et
Peloponnesiis, et Cretensibus, et Rhodiis, et toti
maritimae regioni, quae a Thessalia Byzantium us-
que extenditur. Hos enim omnes, quoties libitum
esse, navibus advectus diripiebat, rogebatque ab
iis gravissima quotannis tributa.

III. Hic igitur jampridem Cantacuzeni, cujus
fama multo plausu et maximis laudibus celebrata
totum terrarum ac maris orbem peragraverat ar-
dentissimo amore captus fuerat, et ingenuam ac
voluntariam promiserat se, quoad victurus esset,
servaturum esse amicitiam cum eo, et cum liberis,
quos habiturus ille esset successores. Et certe ta-
lem eam ad extremum usque spiritum servavit,
598 qualem nec tota retro antiquitas alibi (ut
opinor) ostendit. Quod nos quidem infra suo loco
accurate omnibus declarabimus, ita quaeque nar-
raturi, ut nunquam a vero deflexuri simus. Nunc
autem, ubi id quod ad praesens institutum pertinet
de eo dixerimus, ad alia veniemus.

IV. Mortuo jam imperatore, famaque dispersa,
cruciatos invidia quosdam ex palatinis senatoribus
Cantacuzeni auctoritatem conari evertere, furor
ille quodam satrapico violentaque ira percitus
fuerat; statimque impleverat maxima navium copia
portum Smyraeorum, quamprimum (ut dixi) tra-
jecturus, Thracumque urbes et agros Byzantium
usque afflicturus. Id cum Cantacuzenus circa Cher-
sonesum casu rescivisset, omni diligentia missis
legatis providit, ut classis illius impetus quam
celerrime inhiberetur. Quod quidem dicto citius

Variorum notae.

(86) Cantacuzen. d. cap. Ἀμούρ ὁ τοῦ Αἰζίνη,
τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυναστῶν. Agit de hoc
satrapa Turcico alibi non semel Leonicus, lib. 1,
pag. 7, 12, edit Reg. Ὁμούρ appellat. Vide Leonici
in *Pandecte Turcico*, n. 13. Alterius Turcici
pariter satrapae ejusdem nominis meminit Pachym.
lib. x, cap. 25, sub Andronico seniore. DECAV.

(87) Lib. vii, cap. 1, sect. 1. BOVIN.

(88) Illis temporibus Sarchanem Lydiae praes-
fuisse tradit Cantacuzenus, *Hist.* lib. iii, cap. 9.
Eundem lib. ii, cap. 45, Ioniam satrapam facit.
Itaque Amurium divisum cum Sarchane earum
provinciarum imperium habuit. BOVIN.

nisque sollicitudinis expertes; vos, inquam...., sed siere satius est, ac rem omnem Deo permittere. »

μένους; ἀφρόντιδας, ὑμεῖς δὲ... ἀλλὰ σωπῶν ἄμεινον Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντας. »

V. Abrupto igitur ibi orationis cursu, datoque et accepto tam ab Augusta quam a patriarcha jurejurando, nihil omnino facturos aut medituros eos insidiosè, surgit Cantacuzenus et foras exit.

VI. Jamque erat in eo totus, ut exercitum educere et iis finem imponere pararet, quæ pridem Lene decreta essent. Erant autem illa; possessiones omnibus copiis distribuendæ; tum congiarium et largitiones, et pecuniæ jam olim debitæ integra de suo solutio (pecuniæ enim penuria tum temporis fiscus laborabat, nec erat unde snppeditarentur hi sumptus); expeditiones deinde adversus hostes, qui circumstabant; quorum alii pridem adorti erant diripiebantque impune Romanas urbes et provincias, quotquot ob oculos positæ **596** essent; alii propter subitam imperatoris mortem ad prædam sese jam accinxerant.

VII. Sed et litteræ ei muliæ multis ex locis clam afferebantur Acarnanum, Triballorum, Thessalorum et Latinorum Peloponnesiorum: qui se omnes ei obsequentes fore pollicebantur. Magnifico enim et generoso illius animo delectati ultro se suasque urbes dedere illi decreverant. Atque ille meditabatur omnia deinceps circumeundo Romanæ potestati subijcere, et eos quidem legitimo amicitiaæ fœdere sibi conciliare, qui se in fidem ejus ultro conferre mallent; quibus vero animus esset resistendi, cum iis bello et armis decernere.

A κίας ὑπεροχῆν. Δίον γὰρ τὴν ἐμὴν ἐκείνην αἰδομένους πρᾶττετα καὶ δικαιοσύνην ὀλη γνώμη καὶ χεῖρ καὶ γλύπτη συναίρεσθαι πράττειται; ἐμαῖς καθή-

Ε'. Ὁ μὲν οὖν Καντακουζηνὸς; ἐνταυθοῖ κατακλιεσα; τοῦ λόγου τὸν δρόμον, καὶ ὄρκους δοῦς καὶ λαθῶν πρὸς τε τῆς βασιλείδος, πρὸς, τε τοῦ πατριάρχου, μηδὲν τὸ παράπαν ἐπίβουλον μήτε δράσαι μήτε βουλεύσασθαι, ἀναστὰς ἐξῆλθε τοῦ βήματος.

Γ'. Καὶ ἦν ὄλος εὐθὺς ἐν ἐτοιμασίᾳ τῆς ἐκστρατείας καὶ τοῦ πρὸς πέρας; ἀγειν τὰ πάλαι καλῶς βουλευθέντα. Τὰ δ' ἦν, πρῶτον μὲν διανομαὶ κτημάτων πρὸς ἅπαν τὸ στρατιωτικόν· ἔτι τε ὑπερὶ καὶ χάριτες καὶ τῶν πρὶν ὀφλημάτων ἐκτίσεις ἐκ τῶν οὐκείων χρημάτων αὐτοτελετῆ τὴν διάρκειαν ἔχουσαι χρημάτων γὰρ τινικαῦτα καὶ τοιαύτης δαπάνης ἐσπάνιζε τὰ βασιλικὰ πρυτανεῖα· ἔπειτα ἐκστρατεία κατὰ τῶν πέριξ ἔχθρῶν· ὧν οἱ μὲν ἐπιτίθεντο πάλαι καὶ τῆς Ῥωμαίων ἐδῆρον ἀνέδη ὁπόσαι πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκείνοισ; ἐκείντο πόλεις ἑκαὶ καὶ χῶραι· οἱ δ' ἐν παρασκευῇ τοῦ ληστειῶν ἦσαν ἤδη διὰ τὴν τοῦ βασιλέως; αἰφνικίον τελευτήν.

Ζ'. Ἦκον δ' αὐτῷ καὶ γράμματα λάθρα πολλὰ πολυλόθον ἐκ τε Ἀκαρνάνων καὶ Τριβιλλῶν ἐκ τε Θεσσαλῶν καὶ Πελοποννησίων Λατινῶν (83), τὴν σφῶν ὑποταγὴν ὑπισχνόμενα. Ἀρεσκόμενοι γὰρ αἰετῆ αὐτοῦ μεγαλοπρεπεῖ τε καὶ εὐγενεῖ διαθέσει τῆς γνώμης, ἐκόντες αὐτῷ προηροῦντο σφᾶ; τε αὐτοῖς προδιδοῦναι καὶ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἐκείνοι. Καὶ ἦν ἐν μελέτῃ λοιπῶν [P. 370] περιῶν, ἅπαντα Ῥωμαίοις ὑπήκοα πεπραχέναι· οἷς μὲν ἐντὴν ἐκοιτεῖ προσηρεῖν, νόμοις δεξιούσθαι φιλίας· οἷς δὲ πρὸς βουλήσεως; ἀνίστασθαι, τοῦτους δ' ὄπλων καὶ μάχης τῇ κρίσει παραχωρεῖν.

CAPUT VII.

Cantacuzenus in Mysos exercitum caucit. Iis sibi reconciliatis, Thraciam lustrat et presidii mnit. Futurus Amurii aduentus nuntiatur. Persicorum satraparum varia fortuna. Amuricus, Lydiæ et Ioniæ princeps, reliquis potentior. Maris imperio potitur. Cantacuzeni amicus fidelissimus. Ejus auctoritatem oppugnatum defensurus magnam classem apparat. Eodem jubente domi remanet. Vetus Romanorum potentia. Ejus imago quædam sub Cantacuzeno oblata. Spes bello civili exstinctæ.

I. Cæterum orto Arcturo profectus Byzantio in Thraciam circa Mysorum et Romanorum confinia palam castrametatus est, duabus de causis: aut enim perterrito Alexandro, Mysorum rege, antiqua renovatum et confirmatum iri fœdera; aut rem totam permissum iri armorum judicio. Neque enim par erat, in Thessalorum, aut Triballorum fines ingredi, relicto post se illius exercitu, qui fulminis enjusdam instar impendens de propinquo minaturus esset Thraciæ. Reconciliatione itaque ex animi sententia et nullo negotio facta, circumire inde cepit Thraciæ urbes et provincias, omnia oculis

Α'. Μετὰ μέντοι τὰς τοῦ Ἀρκτοῦρου ἐπιτοίᾳς (84) ἄρας ἐς Θράκην ἐκ Βυζαντίου περὶ τὰ μεθόρια τῶν τε Μυσῶν καὶ Ῥωμαίων περιφανῶς καταστρατοπέδευσε, δυοῖν ἕνεκα· ἡ γὰρ, δεισαντο; Ἀλεξάνδρου, τοῦ τῶν Μυσῶν βασιλέως (85), τὰς πρὶν ἀνανεώσασθαι καὶ κυρῶσαι σπονδᾶς; ἢ πολέμῳ τῆν τῶν πραγμάτων ἐπιτρέψαι κρίσιν. Οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς εἰς Θεσσαλοῦς τε καὶ Τριβαλλοῦς ἀπιόντα; κατόπιν ἀρεῖναι τὴν τοῦτου μάχην, ὡσπερ τινὰ κεραιὸν ἐγγύθεν κατὰ τῆς Θράκης; ἐπαιωρούμενον. Ὅθεν καὶ κατὰ τὸ τῆς γνώμης βουλόμενον τὰς διαλύσεις; βᾶσται καταπραξάμενος περιήει τὰς Θρακικὰς τῶ

Variorum notæ.

(85) Quibus tum præerat. DUCANG.

(84) Anno Christi 1344, quo anno oriebatur Arcturus die 26 vel 27 mensis Augusti. Vide Michaelis Angeli Blandi Tabulas annuas. BOVIN.

(85) Is Sismanum Michaelis decessoris filium.

qui post patris cædem Constantinopolin se receperat, sibi in manus tradi tum contendebat, ac rennenti Augustæ bellum minabatur. Cantacuzeni lib. III, cap. 7. DUCANG.

λοι: καὶ χώρας περισκοπῶν, καὶ ἀναλόγους ποιού-
μενος αὐταῖς τὰς φρουράς ἐκείθεν ἄκρι Καλλιου-
πόλεως· ἔθοα δὲ καὶ ναυτικὴν ἡκχέει δύναμιν
παμπληθῆ τῶν Περσῶν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην
πέλλουσαν διαβαίνειν ἐπὶ πονήρῳ τῆς Θράκης καὶ
τῶν ἐν ταύτῃ Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ πόλεων, ναυ-
αρχοῦντος καὶ τὸν τοιοῦτον ἀγοντος στόλον ἐνόσ
τινος, ὄνομα Ἀμούρ (86).

B. Εἰς γὰρ σατραπίας διαιρεθείσθης τῆς τῶν
Περσῶν ἀρχῆς, ὡς ἀνωτέρω (87) περὶ τούτων
εἰρήκειμεν πλατύτερον, ἄλλοι ἄλλα τῶν παραλίῳν
διέλαχον τῆς Ἀσίας οὗς οἱ ἀπίγονοι τοῦ χρόνου βέ-
οντος διαδεξάμενοι, οἱ μὲν διὰ οὐνεσσιν καὶ ἐμπει-
ρίαν πολεμικὴν εἰς μείζον προκεκοφέναι τὴν τοῦ
κλήρου διαδοχὴν ἐπεπράχσαν· οἱ δὲ νωθρότεροι δια-
νοίας τοῖς οὖσι μόλις ἐνέμειναν. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ τῶν
δύτων τελείως ἐξεπεπτώκεσαν. Τούτων τοίνυν ἀπάν-
των ἰσχυρότερος ὁ Ἀμούρ ἐγεγόνει, σπουδῆ καὶ
τόλμῃ χρησάμενος ὑπὲρ τοῦς ἄλλους. Λυδίας γὰρ
καὶ Ἰωνίας οὗτος ὠν ἡγεμῶν (88) ναυτικῶς τε στό-
λου τὴν θάλασσαν ἐμπέπληχε καὶ φοβερὸς ἐν βρα-
χεῖ μὴ εἶναι ταῖς ἐν Αἰγαίῳ νήσοις ἐγένετο θαλαττο-
κρατῶν, ἀλλὰ καὶ Εὐβοέσσι, καὶ Πελοποννησίσις,
Κρησαῖ τε καὶ Ῥοδίοις, [P. 371] καὶ πάσῃ τῇ ἐκ Θεττα-
λίας ἄκρι Βυζαντίου παραλίῳ. Τούτους γὰρ ἅπαντας
ὅποτε βούλοιο ναυστολῶν τε ἰδῆου καὶ φόρου
ἐτρόςου; συνῆγε μάλα τοῖς βροθόντας ἐξ αὐτῶν.

C. Οὗτος οὖν ἐκ πολλοῦ, τῆς τοῦ Καντακουζηνῶ
φύμης μετὰ κρότων καὶ ὕμνων μακρῶν διὰ πάσης
πορευομένης γῆς καὶ θαλάττης, ἐραστῆς ἐγεγόνει
πάνυ τοῖς σφόδρα διάτυρος, καὶ φιλίαν τηρήσειν
αὐθαίρετον ἐπηγγείλατο διὰ βίου παντὸς αὐτῷ τε
καὶ παισὶ διαδόχοις αὐτοῦ. Καὶ μέντοι καὶ τοιαύτην
αὐτῆν εἰς τέλος τετήρηκεν, οἷαν οἶμαι οὐδ' ὁ πᾶς
ἀλλοτρυ παρέδειξεν αἰῶν. Καὶ τοῦτο προδόντων
ἡμῶν αἱ κατὰ τὴν ἀρμόττουσαν χώραν ἀφηγήσεις.
τῆς ἀληθείας οὐκ ἐκχωροῦσαι, σάφηνιοῦσι τοῖς
πᾶσιν ἐς τὰ κριθέα. Νῦν δὲ μόνον τῶ τῆ παρούση
γραφεῖα περὶ αὐτοῦ προσηκόντων εἰπόντες ἀπαλλαγό-
μεθα.

D. Τοῦ γὰρ βασιλείως τείσευσαντος ἦδη, καὶ
φήμης διαδοθείσης, ὡς βασιανία τυραννηθέντας τῶν
τῆς βασιλικῆς γερουσίας ἐνοιε τὴν τοῦ Καντακου-
ζηνῶ καθελεῖν ἐπεχείρησαν δόξαν, σατραπικοῦ τι-
νος οὗτος ἐγεγόνει πλίρη; θυμῷ καὶ βιαίας ὀργῆς·
καὶ ἔμα παμπόλλων ἐμπλήσας νεῶν τῶ τῶν Συμυρ-
ναίων ἐπίσειον ἐμελλε τὴν ταχίστην, ὡς ἔραμεν,
διαβαίνειν ἐπὶ κακῶ τῶν ἄκρι Βυζαντίου Θρακι-
κῶν χωρῶν καὶ πόλεων. Ταῦτα ἐπειθὲ περὶ Χερ-
σονησον ἀκηκούσαι συνεπεπτώκει Καντακουζηνῶ,
διὰ σπουδῆς ἐγεγόνει μακρᾶ; πέμψαντι, τὸν τοιοῦ-

perlustrando, et præsidiis, prout necesse erat
muniendo, illinc usque Calliopolin; quo et Persarum
navalem exercitum numerosissimum 597
trajectum iri ex Asia in Europam audierat, Thracia:
infestum, provinciisque et urbibus, quas Romanum
illic haberent; praefectum autem et ducem
esse illius classis quemdam, nomine Amur.

II. In satrapias enim divisum Persarum imperio,
ut alicubi fusius de his disserentes supra diximus,
alii alias sortiti sunt maritimas Asiae regiones.
Quas cum nepotes a majoribus procedente tempore
acceperissent, alii industria sua et rei bellicae scientia
effecerant, ut haereditas illa majorem in modum
ampliaretur; alii ob ingenii tarditatem vix sua
retinuerant; alii denique etiam suarum rerum possessione
omnino exciderant. Hos omnes Amurium potentia
superabat. Namque hic cum Lydiae praesesset et
Ioniae, navalibus copiis mare implevit; et illius
imperio potitus evasit brevi metuendus, non insulis
modo Aegaei, sed et Euboeensibus, et Peloponnesiis,
et Cretensibus, et Rhodiis, et totae maritimae
regioni, quae a Thessalia Byzantium usque
extenditur. Hos enim omnes, quoties libitum
esset, navibus advectus diripiebat, coegabatque ab
iis gravissima quotannis tributa.

III. Ille igitur jampridem Cantacuzeni, cujus
fama multo plausu et maximis laudibus celebrata
totum terrarum ac maris orbem peragraverat
ardentissimo amore captus fuerat, et ingenuam ac
voluntariam promiserat se, quoad victurus esset,
servaturum esse amicitiam cum eo, et cum liberis,
quos habiturus ille esset successores. Et certe
talem eam ad extremum usque spiritum servavit,
598 qualem nec tota retro antiquitas alibi (ut
opinor) ostendit. Quod nos quidem infra suo loco
accurate omnibus declarabimus, ita quoque nar-
raturi, ut nunquam a vero deflecturi simus. Nunc
autem, ubi id quod ad praesens institutum pertinet
de eo dixerimus, ad alia veniemus.

IV. Mortuo jam imperatore, fama quoque dispersa,
cruciatos invidia quosdam ex palatinis senatoribus
Cantacuzeni auctoritatem conari evertere, furore
ille quodam satrapico violentaque ira percitus
fuerat; statimque impleverat maxima navium copia
portum Smyrnaeorum, quamprimum (ut dixi) tra-
jecturus, Thracumque urbes et agros Byzantium
usque afflicturus. Id cum Cantacuzenus circa Chersonesum
casu rescivisset, omni diligentia missi
legatis providit, ut classis illius impetus quam
celerissime inhiberetur. Quod quidem dicto citius

Variorum notæ.

(86) Cantacuzen. d. cap. Ἀμούρ ὁ τοῦ Αἰτίου, τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυναστῶντος. Agit de hoc satrapa Turcico alibi non semel Laonicus, lib. 1, pag. 7, 12, edit Reg. Ὀμούρ appellat. Vide Lennelav. in *Pundecte Turcico*, n. 13. Alterius Turcici pariter satrapae ejusdem nominis meminit Pachym. lib. x, cap. 25, sub Andronico seniore. DECAING.

(87) Lib. vii, cap. 1, sect. 1. BOVIN.

(88) Illis temporibus Sarchanem Lydiae praefuisse tradit Cantacuzenus, *Hist.* lib. iii, cap. 9. Eundem lib. ii, cap. 15, Ioniae satrapam facit. Itaque Amurium divisum cum Sarchane earum provinciarum imperium habuit. BOVIN.

perfectum est. Facilius enim quam jubenti domino servus, Cantacuzeni precibus cessit ac paruit barbaricus ille spiritus. Id quidem magnum, et audientium animis plurimum movet admirationis. Verum id si quis velit cum aliis conferre amoris significationibus, quas Cantacuzeno idem postea dedit, minimum certe ac levissimum esse judicabitur.

φίλων δείγμασι παρεξετάζειν ἐθέλει, πολλοστημόριον
 V. Ego vero inter hæc ad veterem rei Romanæ potentiam animum retuli, ac tempora illa sum recordatus, quibus unum populi Romani edictum, terra et mari peragratis, mortales omnes percellerat, et pæne exanimabat **599** metu: nec Asia in Europam gladium distringebat, nec vicissim Europa in Asiam; sed quæcunque infensa fuerant, concordii fœdere jungebantur; et Cilix quidem per Bithyniam inermis vadebat, et itidem Thrax per Italiam: Sauromatæ vero, per Græciam quasi fœderatam euntes, et Pænathenæorum spectatores aderant, et curulibus in ludis, qui quadriennio quoque exeunte Olympiæ celebrabantur, de palma certabant. Tum cogitavi mecum tacite, simile aliquid nostra ætate existiturum fuisse, si de medio penitus sublata fuissent semina omnium turbarum, quæ adversus Cantacuzenum Apocaucus suscitavit. Esto.

Α τον τὴν ταχίστην ἀναγκαιῆσαι στόλον. Ὁ δὴ καὶ θάττον ἢ λόγος εἶπεν ἐγεγόνει, ῥῆσον ἢ κατὰ δούλον δεσπότην κελεύοντος, τοῖς τοῦ Καντακουζηνῶ γράμμασιν ὑπέβαντος καὶ ὑπενδόντος τοῦ βαρβαρικοῦ φρονηματος ἐκείνου. Τοῦτο μέγιστον μὲν, καὶ μακράν τινα ἦκει κομίζον τὴν ἐκπληξιν ταῖς τῶν ἀκούοντων ψυχαῖς. Εἰ τις δ' αὐτὸ τοῖς ἐφεξῆς τοῦ ἀνδρὸς ὑπὲρ τοῦ Καντακουζηνῶ πεπραγμένοις πρὸς ἂν τὸ βραχύτατον εἶναι λογίσαιτο.

Ε'. Ἐγὼ δὲ καὶ πρὸς τὸ πάλαι τῆς Ἑρώτης χρότος ἐκείνου τὸν νοῦν ἀνήνεγα, καὶ ἀνεμνήσθην, ὅπως πρόσταγμα ἔν τότε Τρωμαϊκῶν, πᾶσαν ἐπιπορευόμενον γῆν τε καὶ θάλατταν, κατέπληθιν ἅπαντας, καὶ τῷ δέει μικροῦ καὶ ἀποθνήσκειν ἐποίησεν καὶ οὐτ' Ἀσία κατ' Ἑυρώτης μάχιμον ἐκίνει ξίφος, οὐτε τούναντιον αὐθις· ἀλλ' ἅπαν τὰ ἀντιπράττον εἰς ἔνσπονδον ἐκίρωτο σύμπνοιαν· καὶ Κίλιξ μὲν διὰ Βιθυνίας ἀοπλος ἐπορευέτο, καὶ Θράξ διὰ τῆς Ἰταλίας ὁμοίως· καὶ ὡς διὰ φιλίας Σαυρομάται τῆς Ἑλλάδος ἰόντες τῶν τε Παναθηναίων ἦσαν θεαταὶ καὶ ταῖς ἐν Ὀλυμπίᾳ [P. 372] καθίσταντο τετραετηρικαῖς ἀρματηλασίαις ἀνθάμιλλοι· καὶ ἐλογισάμην κατ' ἐμαυτὸν, ὡς καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν τοιοῦτόν τι συνέβαινε ἂν, εἰ πάμπαν ἐκ μέσου τὰ τῆς συγχύσεως ἀπὸ ἡλακτο σπέρματα, ὅσα κατὰ τοῦ Καντακουζηνῶ συνεσκεύασεν Ἀπόκαυκος. Εἶεν.

CAPUT VIII.

Imperatrix agrotat. Apocaucus pæne metu in castellum Epibatarum se recipit. Patriarcha pro eo apud imperatricem agit. Cantacuzenus Byzantium redit. Patriarcha inconstantiam mollibus verbis castigat. Jusjurandum duplex ab eo accipit horrendis execrationibus confirmatum. Kursum urbe egreditur. Magnam pecuniâ vim et omnis generis vasa exportat. Earum rerum usus. Apocaucus, suo castello inclusus, Cantacuzeno insultat. Hujus responsum.

I. Sed cum illic Cantacuzenus audivisset, imperatricem Annam morbo esse correptam, et Apocaucum ad suum illud perversissimum ingenium rediisse, deprehensumque ad castellum Epibatarum præ metu aufugisse; patriarcham autem imperatricis aures pro illo indesinenter obtundere, ac precibus fatigare; exercitum ultra tendentem inhibuit: ipse autem Byzantium quam citissime rediit. Ac Augustam quidem convalescentem, et morbo illo, quo fuerat correpta, levatam offendit. Patriarcham autem separatim convenit, illius pusillum animum mollibus dictis castigavit, eaque commemoravit, quibus facilitatem morum in illo, et levitatem ingenii scite ac prudenter perstringeret. Eum neipæ, cui secum esset contentio, cujus facta linguæ adversarentur, aut qui ipse potius cum suis palam dictis pugnaret, **600** aliis dissidentibus atque inter se pugnantibus haudquaquam persuasurum esse, ut in concordiam redirent, seditionibusque absternerent.

II. Novum deinde jusjurandum, præter illud superius, exegit. Ac hic volens omnem suspicionem tollere, ne quid gravius pateretur perjuriæ semel convictus, non sacerdotum modo jusjurandum

C A'. Αὐτόθι δ' ἀκηκόω, ὅτι τε νόσημά τι ἐνέσκηψεν Ἄννη τῇ βασιλίδι, καὶ ὅτι τὴν συνίθη κακώτροπιαν Ἀπόκαυκος ἀναβαίνων πεφώραται τε καὶ φοβηθεὶς ἀπέδρα (89) πρὸς τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρούριον, καὶ τρίτον, ὡς ὁ πατριάρχης ὑπὲρ ἐκείνου τὰς τῆς βασιλίδος Ἄννης ἀκοὰς διαταράττων οὐ παύεται καὶ δεόμενος, τὴν μὲν πρόσω πορεύειν ἐπέσχεν· αὐτὸς δ' ἐς Βυζάντιον τάχιστα ἐπανῆει· καὶ τὴν μὲν βασιλῖδα ῥῆμα τε καὶ ἔδη τοῦ ἐνσκηψάντος ἀπηλλαγμένην εὖρε νοσήματος· τὸν δὲ πατριάρχην ἰδίᾳ λαθῶν μαλακοῖς τιεὶ λόγοις τῆς αὐτοῦ σμικροπρεπειας καθήφατο, καὶ διεξῆει τοσαῦτα, ὅπως δεξιῶς πως ἐπιβραβεύοντα ἦν τὴν τε εὐκόλλαν τῶν τρόπων καὶ τὸ τῆς γνώμης ἀδέσβαιον· καὶ ὅπως πρὸς ἑαυτὸν στασιάζων, καὶ πολέμια τῇ γλώττῃ **D** διαπραττόμενος ἔργα, ἢ μᾶλλον ὁ τοῖς ἰδίαις μαχόμενος λόγοις ἐς τοῦφανὸς, σχολῇ γ' ἂν ἄλλους στασιάζοντας καὶ μαχομένους ἀλλήλοις πείσαιεν εἰς ὁμοφροσύνην ἐλθεῖν ἀστασιαστον.

B'. Ἐπειτα καὶ δευτέρους ἐπὶ τοῖς προτέροις ἐκείνοις ἀπήτησεν ὄρκους. Καὶ δὲ, ἐκ μέσου πάμπαν ποιῆσθαι βουλόμενος ὑποπτον ἅπαν, ἵνα μὴ τι πάθη δεῖνόν ἅπαξ ἐπιπορῶν φωραθεῖς, οὐ μόνον

Variorum notæ.

(89) De ea re fusius infra cap. 9. Boivin.

λαρεῦσαι προσήκοντα ὑμῶν μοκεν ὄρκον (90). ἄλλα καὶ ἄρὰς ἐπὶ τοῦ-
 τοῖς προὔτεινε καθ' ἑαυτοῦ τὰς μεγίστας ὁμοῦ
 καὶ φρικώδεις, εἰ ψευδόμενος ὄλωσ ἐπὶ τοῖς λεγομέ-
 νοις ἀλοίῃ.

Γ. Τῶν δὲ τοιούτων ἐπὶ τοιαύτη καταστάσει συν-
 ενεχθέντων, τὴν ταχίστην αὐθις ἐξῆει (91) τοῦ ἄσ-
 τεος ὁ Καντακουζηνός, σὺν πολλῇ τῶν οἰκοθεν χρη-
 μάτων παρασκευῇ καὶ ὅσα πρὸς δωρεὰς φιλοτίμους
 τῶν προσιέναι μελλόντων αὐτῷ παντοδαπῶν ἐθνῶν
 ὁμοῦ καὶ πρεσβευτῶν [P. 373] καὶ πόλεων παρε-
 σκεύαστο· ἐπιπλά φημι καὶ χλαίνας Ἰταλικὰς ἐξ
 ἔριου, καὶ ὅσα ἕτερα μακρὸν τὸ φιλέτιμον ἔχουσι
 τῶν χαρίτων.

Δ. Ὁ γὰρ μὴν Ἀποκαυκος ἐς τὸ φρούριον αὐτοῦ
 συγκλεισθεὶς, ἀντὶ τοῦ μᾶλλον αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρου-
 θραῖν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀνάνδρῳ καὶ γυναικίῳδῃ διαίτῃ,
 ὁ δὲ τοῦναντίον ἐτετύφωτό τε καὶ ὀφρῦός ἀπάσης
 μεστὰ διεξῆει ῥήματα, καὶ αὐτοῦ Καντακουζηνοῦ
 κατεμέμετο ἀδουλῖαν, ὅτι μὴ καὶ αὐτὸς τὴν ὁμοίαν
 ἡτοιμάσατο πρόνοιαν ἑαυτῷ, ἵν' ἐν καιροῖς ἀνάγκης
 καὶ φόβου τοιοῦτον ἔχοι πρὸς ἀσφάλειαν φρούριον
 καταφεύγειν.

Ε. Ὁ δ' ἀκούων, καὶ τῆς ἐκείνου καταγελῶν
 εὐθελίας, τοιαύτας ἀντεπῆγε τὰς ἀποκρίσεις. «Ὁὐ
 λθούς», φησὶ, «καὶ πλίνθους ἐγὼ τὴν ἐμὴν τεχι-
 ζεῖν ἀσφάλειαν ἐγνώκα δεῖν, οὐδ' ἐφ' οὕτω μικροῖς
 καὶ ψευδέσιν ἐμοὶ τερατεύεσθαι καὶ τοιαύτην ῥημά-
 των προφέρειν κομφόσθαι ἐθίστο, ἀλλὰ τῷ ἡδρα-
 σμένῳ τοῦ ἥθους ἔγκαρτεροῦντι διηλεκτικῶς φρούριον
 ἔχειν ἀθάνατον καὶ ἀγκυραν ἀσφαλῆ πρῶτον μὲν
 τὰς πρὸς Θεὸν ἀναμφοσητήτους ἐλπίδας, καὶ τὴν
 ἐκαίθην ἀκήρατον δύναμιν· ἐνθα μόνῳ γεωργουμένης
 τῆς γνώμης· τῷ τῶν ἀδῆλων ἐπέπτη Θεῷ. τὸ τῆς
 ἀσφαλείας ἀμάραντον ἀεὶ διαμένει βλασάνον, μὴθ'
 ἕλιον περιμένον (92) τὴν τοῦ κρείττονος ἐρμητεύ-
 σοντα κρίσει, μῆτε Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους
 γλώτταν ἀδρᾶν καὶ μάλα λαμπρῶς Ἀττικίζουσαν·
 ἀλλ' αὐτομάτως διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας
 ἐπὶ μέσης τὸ θαῦμα μονοουχὶ κηρύττον τῆς οἰκου-
 μένης. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς τῶν προσκαίρων φρουρῶν
 καὶ πυργωμάτων τρυφαῖς καὶ βλακαίαις ταχὺ τὸ
 τερπνὸν ἀπονήσκει τῆς ὥρας ἐφήμερον ἔχον τὴν
 βίζαν. Ἐγὼ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἐμαυτῷ
 κατεσκεύασα φρούρια καὶ πύργους παμπληθεῖς τε
 καὶ ἀσφαλεῖς, εἰς οὓς ἐμβέδληκα φέρων αὐτὸς τὴν
 ἐμαυτοῦ ψυχὴν. Καὶ ὁ μὲν Πλάτων ἐν ἀλλοτρίῳ σώ-
 ματι ζῆν τὴν τοῦ ἐρῶντος· ἐφ' ἑαυτὴν τὴν δ' ἐμὴν
 ψυχὴν οὐκ ἐν ἀλλοτρίοις σώμασιν, ἀλλ' ἐν ἄλλο-
 τρῖαις συνήνεχθ' ἐξ ἑνὸς ψυχαῖς. Μηδὲ γὰρ σω-
 μάτων, ἀλλὰ ψυχῶν ὑπάρχων αὐτὸς ἐραστὴς, καὶ
 ψυχᾶς τοῦ ἐραστῆς εὐτύχησα· καὶ τρόπον ἔτε-

A dum, sed et illud, quod laicis solenne est, juravit
 seque execrationibus in id maximis atque hor-
 rendis devovit, si ullatenus mendax in iis quæ
 dixisset argueretur.

III. His ita constitutis, iterum urbe quam ce-
 lerrime egressus est Cantaczenus, magna instruc-
 tus domesticæ pecuniæ vi, earumque rerum, quæ
 comparatæ essent ad conciliandos muneribus obvius
 quosque, populos, urbes, legatos, supellectilia
 intelligo et vestes Italicas ex lana, et quæcumque
 alia plurimum ad conciliandam gratiam valent.

IV. Ast Apocaucus castello suo inclusus, tantum
 B aberat ut pudore afficeretur erubesceretque suum
 illud minime virile ac prorsus femineum vita in-
 stitutum: etiam animis inflabatur, et voces omnis
 arrogantis plenas jactabat, et Cantaczenum ipsum
 inscitie arguebat, quod non et ipse sibi cautione
 simili providisset, ut in extremis angustiis pericu-
 losisque temporibus tale haberet periculum ac
 præsidium salutis.

V. At ille hæc audiens hominis stoliditatem irri-
 debat, et ejusmodi dabat ei responsa: «Non lapidi-
 bus aut laterculis meam salutem muniendam
 601 mihi esse duxi, nec talibus verborum præsti-
 giis cave orationis pompa uti soleo, in rebus adeo
 exiguis atque fallacibus. Sed in morum stabilitate
 perseverans habeo pro immortalis præsidio, firmis-
 simaque ancora, primo spes in Deo certas; tum
 robur inde illibatam. His fretus, Deo soli, qui
 occulta perspicit, mentem excolo. Hinc illa peren-
 nis mihi securitas, quæ nec solem exspectat meli-
 ora declaraturum, nec Platonis aut Demosthenis
 linguam delicatam et eximie Atticam: sed ipsa
 per se solo rerum progressu admirationem orbi
 pæne indicit. Qui enim præsidiorum et propugna-
 culorum insano fastu delectantur, iis flos delicia-
 rum suarum cito moritur, radicem sortitus laud
 diuturnam. Ego vero animos mihi conciliaui homi-
 num, præsidia ac propugnacula numerosa, eadem-
 que firmissima. Illis meum ipse animum addixi.
 Ac Plato quidem alieno in corpore vivere amatoris
 animam dixit. Mæx autem animæ id obtigit, ut in
 alienis non corporibus sed animis viveret. Cum
 enim non corporum sed animorum amator essem,
 animos etiam amatores mei lucratus sum effecique,
 ut animarentur nova quadam ratione animi pluri-
 morum. Ejusmodi arces comparavi mihi. Sic ego
 cum summa et tranquillitate et voluptate omnium
 mihi et affectus et voluntates concilio; atque ita

Variorum notæ.

(90) Cujusmodi fuerit istud patriarchæ sacra-
 mentum puribus docet idem Cantacuzen. ca-
 pite 6, extremo, ubi de utriusque reconciliatione.
 DUCANG.

(91) Septemb. die 28. Cf. Cantac. lib. III, cap.
 16. BOIVIN.

(92) Legendum μὴθ' ἕλιον, etc. Quanquam ne
 sic quidem stalis liquet, quænam sit mens aucto-
 ris. Puto ἕλιον hoc loco esse ipsum tempus, cujus
 beneficio diseminus quænam consilia optima sint.
 BOIVIN.

τροπῆα didici incruenta stare. **602** Sed processus ipse temporis sapientis testimonio cum dictum facta dijudicabit. » Ac talis quidem hucusque moribus fuerat Cantacuzenus: talia et dicere et facere non desinebat.

Θοὺν μεμελέτηκα τρόποια. Ὁ δ' ἐφεξῆς αἰὼν τῶν λεγομένων ἄμα καὶ δρωμένων σοφῶς διασωσάσθαι τὴν μαρτυρίαν. » Ἄλλ' ὁ μὲν Καντακουζηνὸς τοιοῦτο; τῶς τοῦ; τρόπους; ἐτύχχανεν ὢν, καὶ ταῦτα λέγων καὶ πράττων διετέλει.

Αρον ἐμφύχου; τὰς τῶν πλείτων πέπραγα ψυχὰς. Τοιοῦτους ἐμαυτῷ κατασκευάσκα πύργους; ἐγὼ, καὶ οὕτω μετὰ πάσης γαλήνης καὶ ἡδονῆς, καὶ δίχα τινῶν ἐλιπόλειον, τὰς ἀπάντων γερούμαι σύν γε θεῷ διαθέσει; καὶ γνώμας; καὶ οὕτως ἀναίμακτα κισορ.

CAPUT IX.

Apocauci molitiones detectæ. Deprehensi diffidentia ac fuga. Consilium de invadendo imperio. Arx Epibataram omnibus rebus ab eo instructa. Imperatoris defuncti iudicium de ea arce et de ejus conditore. Cantacuzenum sero pœnitet, quod illius de eo mandatis non paruerit. Patriarchæ in Cantacuzenum perfidia. Ejusdem officia erga Apocaucum; quem oblata impunitate ex arce evocat. Apocaucus Cantacuzeno obviam prodit. Imperatorii honores huic delati in salutationibus. Multi ut Apocaucum in vincula conjiciat hortantur, sed frustra.

I. Ego vero illuc redeo, singula ac minutiora **D** expositurus. Apocaucus igitur ille in excogitando solertissimus ac versutissimus, dum omnia perturbat, ut summo rerum administro ipse rerum potiatur (quod et effractores noctu faciunt, et latrones, quibus non facile est ea rapere quæ in domo sunt, nisi extincto prius lumine, si quod ibi sit), deprehensus quidem est et condemnatus; nihil autem ab illo vicissim passus est pro malitiæ suæ atrocitate. Cum tamen suimet ipsum puderet, ac vereretur, ne ille, abjecta tandem patientia, legitima animadversione in ipsum uteretur, aufugerat clam (ut diximus) in arcem, quam Epibataram vocant, maximo sumptu jampridem a se extructam sub Urbe, in maritima ora: angustam quidem illam, at multiplicem, et mirifice munitam, **C** nec expugnata facilem. Scilicet ex ignobili genere ad summum fortunæ gradum evectus ebrii hominis spiritum gerebat. Mortuo siquidem imperatore somniaverat se imperatoriam potestatem invasurum; decreveratque, si viribus deficeretur, confugere ad illam arcem, ac bellum cum illo gerere qui imperaturus foret.

II. Itaque illuc coegerat varix ac multiplicis pecuniæ acervos: imo et frumenti et vini plurimum, **603** et cujusquemodi pulmenta sale condita; denique omnium rerum, quæ hominibus necessariæ sunt, maximam copiam. Aquas etiam extrinsecus juges per cuniculos introduxerat. De quo prætereuntem illac, antequam moreretur, imperatorem servum dixisse: « Ecce, emissa pæne voce meas aures circumsonat castellum istud, ac prænnuntiat nobis delitescentem intus conditoris sui infidelitatem et perversum ingenium: » tum præcepisse Cantacuzeno, ut illam quidem arcem demoliretur, atque in fiscum referret pecunias illic reconditas et per scelus coacervatas; ipsum autem Apocaucum in custodiam daret et in vinculis haberet, ne arrepta tandem occasione procellam magnam excitaret, in imperium erupturam. Sed

[P. 374]. IX. Ἐγὼ δ' ἐκεῖσε ἐπίνεμι, λεπτομέρεστερον ἀφηγησόμενος; ἕκαστα. Ἄποκαυκος; γὰρ ἐκεῖνος (93) ὁ πάντα δεινῶς εἰς ἐπίνοαν καὶ πολυτροπώτατος, ἐπειδὴ συγκυκῆσας ἅπαντα, ὡς τὸν ἄρχοντα παρακρουσάμενος αὐτὸς; ἐπιβῆ τῆς ἀρχῆς; (ὅπερ δὴ καὶ τοιχώρυχοι νύκτωρ καὶ λησταὶ ποιοῦσιν, οὐ πρότερον τὰ ἐν οἰκίᾳ διαρπάξαι ἐχροντες εὐχερῶς, πρὶν ἂν τὸ ἐναυτῆ κατασβέτω; φῶς; ἤϊε; χθῆ, κατεγνώσθη μὲν, οὐδὲν δ' ἔξιν εἰς ἀνοίξῃ τῆς αὐτοῦ κακίας ἀπῆλαυσε πρὸς ἐκείνου. Ὅμως; αὐτὸς ὄψ' αὐτοῦ τε αἰσχυνθεὶς καὶ δέισας, μὴ τὸ μακροθύμον ὀφέ ποτε ἀπορρίψας τῷ νόμῳ τῆς δικῆς χρήσεται κατ' αὐτοῦ, ὄχρητο λάθρα φυγὰς, ὡς εἰρήκειμεν, εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἐπιβατῶν οὕτως πολυλέγμενος; ὅπερ αὐτὸς ἐκ πολλοῦ πολλοῖς ἀνέγειρεν ἀναλώμασιν ἐν τοῖς παρολίοις τῶν προαστείων τοῦ Βυζαντίου, μικρὸν μὲν, ποικίλον δὲ, καὶ διαμυρῶν ὄχυρόν τε καὶ δύσμαχον. Εἰς γὰρ ὕψος τύχης ἔξ ἀσῆμου γένους ἀρθεῖς φρόνημα ἔσχεν. Ἰππὸν ἂν καὶ οἱ μεθύοντες. Ὀνειροπόλησε γὰρ ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως ἐπιειρήσαι κατὰ τῆς βασιλείας αὐτῆς; εἰ δὲ μὴ δυναθεῖν, καταφυγεῖν γούν εἰς τὸ φρούριον τοῦτο, καὶ εἶναι πολέμιος τῷ κρατήσαντι.

Β'. Συνήγαγε δ' ἐν τούτοις μὴ μόνον χρημάτων παντοδαπῶν καὶ παντοίων σωροῦ; ἀλλὰ καὶ οἶνον καὶ οἶνον πλῆθος, καὶ ὄψων παντοίων περιχῆ, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀφθονίαν, ὧν ἐν χρεῖᾳ καθίστασθαι ἀνθρώποι; ὕδατὰ τε εἰσῆγαγεν ἔξωθεν δι' ὑπονόμους ἀένναα. Περὶ οὗ δὴ καὶ πρὶν ἀποθανεῖν περιόψα φάνα; τὸν βασιλέα; εἰ Ἰδοῦ, φωνὴν ἀφ' ἐν μονοῦ καὶ περιβομβᾶί μου τὸς ἑσὸς; τὸ φρούριον τούτ', προκλήρυτον ἔμην τὴν ἐνδόμυχον ἀπιστίαν τε καὶ κλοπῆαν τοῦ δευμαμένου; διακαλεύσασθαί τε τῷ Καντακουζηνῷ αὐτὸ μὲν καθελεῖν, καὶ πρὸς τὸ βεβαίωκὸν ἐπανασώσασθαι πρυτανεῖον τοῦ; ἐν αὐτῷ συνθηρισμένους ἀδίκως σωροῦ; τῶν χρημάτων; αὐτῶν δὲ φρουρὰς καὶ δεσμῶς καθυποβαλεῖν, μὴ ποῦν ἐκρήξει; χειμῶνα κατὰ τῶν τῆς βασιλείας [P. 375] πραγμάτων κειροῦ λαθόμενος; ὀφέ. Ἄλλ' ἐν πρῶν τε καὶ ἡμέρῳ κίνταῦθα χρεστάμενος; ὁ Καντακου-

Variorum notæ.

(93) Ut Apocaucus, dum capere imperatorem adolescentem et regnare meditatur, deprehensus

in arcem suam Epibatensem fugerit, narrat idem Cantacuzen. cap. 10. DECAN.

ιηρό; ἔλαθεν ἑαυτῷ τε καὶ ταῖς πόλεσι μεγάλην τελευτάμενος βλάβην. Ὅστε καὶ ἀνόνητα μεταμελόμενος ὕστερον ἐπὶ τῇ κακοβουλίᾳ ἑαυτοῦ τὸν βασιλέα λαμπρῶς ἐπὶ δυσὶν ἑμακάριζς τούτοις (94). Ἄλλῃ γὰρ ἔλαθε τὸ ποικίλον τῶν ὑποθέσεων ἐς τοσοῦτον ἡμᾶς παρενεγκίων. Ἐπανιτέον τοίνυν.

Γ. Φυγόντι γὰρ εἰς τὸ φρούριον τῷ Ἀποκαύκῳ, οὐκ ἠμέλει κρύφα μηνύων καὶ γράφων ὁ πατριάρχης αὐτῷ, καὶ ἀνακαλούμενος, καὶ τὰς κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ συμβουλευόν τε ἐπιβουλὰς καὶ συμβουλευόμενος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἅμα τὰς τῆς βασιλίδος συχὰ ὑπορύπτων ἀκοὰς, καὶ τὸν μὲν Καντακουζηνὸν διαβάλλων ἀεὶ, τὸν δ' Ἀπόκαυκον μακροῖς τοῖς ἐπαίνοις ἐξαίρων. Ῥᾶστα τοίνυν γυναῖκα ἐξαπατήσας ἀπλόγητα, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μεθαρμόσας βούλησιν, πάντ' ἔδρα τὰ μελετώμενα. Καὶ ἅμα τὸν μὲν Καντακουζηνὸν ἐντίμως προπέμπει τοῦ Βυζαντίου, φρικωδεστάτοις τοῖς ὄρκοις ἐμπεδῶσας τὰς πρὸς αὐτὸν πίστεις, καὶ ἐπαρτάμενος ἑαυτῷ τὰς παλαμναϊοτάτας ἀράς, εἰ μὴ στέργοι διαφερόντως ὄψοσα αὐτῷ πρὸς βουλῆσως εἴη λέγεσθαι καὶ πράττεσθαι τῶν βασιλείων εἴνεκα πραγμάτων, καὶ εἰ μὴ μάχοιτο τοῖς αὐτῷ μαχομένοις· τὸν δ' Ἀπόκαυκον ἐσκαλεῖται βασιλικῶς ἐνσεσημασμέναις ἐπιστολαῖς, μάλα πολλὴν ὑπισχυομέναις αὐτῷ τὴν τιμὴν καὶ παντὸς ἀμνηστίαν ἐγκλήματος.

Δ'. Ἀπαίροντος τοίνυν ἐκ Βυζαντίου εἰς τὰς Θρακίας πόλεις τῷ Καντακουζηνῷ, ὑπήντησεν ἐξῶν ὁ Ἀπόκαυκος (95) τοῦ φρουρίου, καὶ ἀποδὰς τοῦ ἵππου προσεκύνησε, βασιλικὴν ἀποπέμψας αὐτῷ τὴν τιμὴν. Τοῦτο γὰρ καὶ πρὸ γὰρ αὐτοῦ πεποιθήσασιν ἄκοντες τοῦτῳ πάντες, ὅσοι γένους εἴνεκα προσῆκον αὐτῷ, ὅσοι τε τῆς συγγλήτου λογάδες καὶ ὅσοι τῶν μετ' ἐκείνου, εἴτε ὡς ἐπιτρόπων τῆς βασιλείας, εἴτε ὡς ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βουλῆσως ἑρῶντες ἐξηρατημένον τὸ βασιλεῖον σκῆπτρον, καὶ ὑποπτέουοντες ἐς τὴν ὕστεραλαν βασιλικὴν ἐσταλμένον ὀφθήσεσθαι παρασῆμοις, εἰ βουλομένη γε εἴη αὐτῷ πάντα γὰρ ὑπεπετηχέναι τῷ δέει, καὶ ὑπαίκειν ἴσα τοῦτῳ καὶ βασιλεῖ.

Ε'. Συνηκολούθησε μέντοι ὁ Ἀπόκαυκος ἄχρι καὶ Σηλυβρίας αὐτῷ, μάλα περιδεῆς τε καὶ μονοῦ πρὸ ποδῶν ἰστάμενον βλέπων τὸν κίνδυνον ἑαυτοῦ. Συχνοὶ γὰρ οἱ τὸν Καντακουζηνὸν ἐποτρύνοντες ἦσαν, συνειληφέναι τοῦτον, καὶ δέσμιον προπέμψαι ἐς Διδυμοτήχον. Οὐ γὰρ ἐλάνθανεν, ὅσον ἔγερει τὸν τῶν πραγμάτων κινδύνον, ἐλληλυθῶς ἐς Βυζάντιον. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὡς ἐκ συμφώνου πάντες ἠνάγκασαν, ἕως ἐν χερσὶν ἔχοι τὸ θῆραμα, [P. 576] τὴν οὖσαν γαλήνην τοῖς δημοσίοις διατηρησάαι πράγμασιν. Ὁ δὲ τὸ φιλόθρονον τε καὶ κληρὸν ἤκιστα μεταθεῖναι βουλόμενος παρεκρούετο τὴν ἐκείνων παραίτησιν. Πάντα γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς ἐξῆφθαι, καὶ πάντ' ἐκείθεν ἔλεγε εἰσικεῖσθαι καὶ μὴ δύνασθαι τελεσθῆναι μη-

A lenitate et clementia usus tum quoque Cantacuzenus non animadvertit, quantum sibi ipsi et uribus malum asservaret. Postea igitur, cum illius suæ imprudentiæ nequidquam enim pœniteret, imperatorem ob hæc duo ad astra tollebat. Sed nescio quomodo argumenti varietate effectum est, ut eousque digrederemur. Redeamus itaque.

III. Cum in illam arcem aufugisset Apocauens, tum ei patriarcha clam singula indicare et per litteras significare laud cunctanter: hortari ut redeat: insidias Cantacuzeno ut struat monere, et ab eo moneri: simul imperatricis aures perpetuo pulsare, et Cantacuzenum quidem calumniari semper, Apocaucum vero maximis laudibus extollere. Sic muliebri 604 simplicitate facillime decepta, et in sententiam suam adducta, cogitata omnia exsequabatur. Atque ille eodem tempore Cantacuzenum honorifice extra Byzantium prosequitur, postquam tremendis juramentis præstitas ei cautiones firmavit, funestissima sibi imprecatus, si potissima sibi non futura essent, quæcumque ille ad imperii administrationem spectantia dici aut fieri vellet, nec iis esset repugnaturus, qui illum oppugnaturi forent: Apocaucum vero accessit munitis sigillo imperatorio litteris, quæ honores ei maximos et omnis culpæ impunitatem pollicebantur.

IV. Cantacuzeno itaque, cum excedens Byzantio ad urbes Thraciæ proficisceretur, egressus castello Apocaucus occurrit, desiliensque ex equo adorat, atque ita honores ei imperatoris defert. Quos et ante hunc ei invito tribuebant alii omnes, qui cognatione eum contingebant, quique inter senatores lectissimi erant, ut et ii qui inferiorem gradum obtinebant: seu quod ille imperii procurator foret, seu quod ab ejus arbitrio sceptrum pendere imperatorium viderent, ac suspicarentur, eum imperatoris indutum insignibus conspectum iri postridie, si collibitum esset; omnes enim metu prostratos esse, eique perinde atque imperatori parere.

V. Cæterum Apocaucus Selybriam usque cum prosecutus est, metu exanimis, et periculum ante pedes quasi positum intuens. Erant enim plurimi qui Cantacuzenum hortarentur, ut comprehenderet hominem, et vincitum deduceret Didymotichum. Non enim 605 obscurum erat, quantum ille in republica excitaturus esset incendium, statim atque Byzantium advenisset. Idcirco quasi ex composito omnes istum compellebant, quandiu prædam in manibus haberet, ut præsentem reipublicæ tranquillitatem conservaret. At ille, ne minimum quidem volens recedere ab illa sua humanitate mitique ingenio, eorum rejiciebat adhortationem. Omnia enim a manu Dei pendere, omnia ab illo

Variorum notæ.

(94) An intelligit duas partes consilii ab imperatore dati, ut arcem everteret, et Apocaucum in

custodiam daret? BOVIN.

(95) Rem narrat Cantacuz. cap. 16. DUCASE.

dictitabat administrari, nec posse perfici quidquam, quod non illi esset comprobatum, et vicissim omnia posse perfici, quæ ab illo non improbarentur.

Α δὲν, ὃ μὴ ἐκείθεν εἶη συνεγνωσμένον· μηδ' αὖ εἶναι τῶν ἀδυνάτων μηδὲν, ὃ μὴ ἐκείθεν εἶη ἀπεγνωσμένον.

CAPUT X.

Reverso Apocaucō, patriarcha vitæ institutum mutat. In Cantacuzenum ipse quoque conspirat. Imperii procuratorem se instituit. Apocaucō urbis præfecturam et alias dignitates confert. Pactio diris juramentis firmata, ne Cantacuzenus unquam recipiatur. Apocaucō, Octavii Cæsaris exemplo, nobilitatis curiam et civilia negotia committit; bellum sibi sumit administrandum. Res adversus Cantacuzenum a patriarcha designatæ.

I. Sic igitur dimissus inde Apocaucō Byzantium venit. Quem ubi vidit patriarcha, statim et vitam et linguam et sententiam et mores transtulit a sacris ad profana, temporeque valere jussu, sedem in palatio semel stabilem fixit. Ibi totas noctes et dies cum Apocaucō Augustæ assidens dolis suffragabatur, quos illi in Cantacuzeni exitium nectebant, et publicarum turbarum fodiebat ipse quoque fontes luculentos. Ac vir ille baculo quidem et vestimento tenus sacerdotem sapiebat: animo autem et operibus ejus nihil moderati ierant, nihil justī.

II. Primo itaque dominum se omnium rerum vice imperatoris instituit: Apocaucōm vero administrum et ædilem et præfectum tam Byzantii, quam urbium insularumque omnium Byzantio subditarum: dicendorum denique ac tacendorum dispensatorem. Ad hæc lege et communi decreto, horrendis juramentis subnixo, inter ambos **606** convenit, ne unquam reciperetur Cantacuzenus, quantumvis pœnitentem se significaturus esset; ac ne quidem si aliquis de cœlo angelus interviret.

III. Ea videbantur utriusque esse instituta: revera autem isthæc ab Apocaucōi solertia proficiscebantur. Somniaverat enim statim, uti diximus, imperatoriam dignitatem, cujus pridem imagines quasdam ac velut semina animo infixerat. Et cum jam olim in veterum historiis versatissimus foret, in memoriam illi venerat Octavius Cæsar Augustus, eumque imitandum sibi tacite proposuerat. Etenim ille sublato cum Cleopatra Ægyptia Antonio, insidiatore et imperii æmulo, non aliter putavit supremum omnium rerum dominum existitum se esse, quam si senatoriam Curiam dignitatem evertisset. Quamobrem minima auctoritatis parte senatoribus concessa, maxima ipse semper fruebatur. Id autem erat, ut ii quidem Romæ sedentes jura urbibus darent, et magistratus tanquam e solio publicæ auctoritate legerent: ipse autem terrestribus ac navalibus copiis præfectus externis bellis occuparetur: et molestiis omnibus sibi uni susceptis, pararet undique, famuli instar, senatui æ republicæ tranquillitatem: cum illi haud intelligerent, eum qui exercitibus præset, facillime posse usurpare dominatum omnium rerum.

Α'. Οὕτω τοίνυν ἐκείθεν ἀπολυθεὶς ὁ Ἀπόκαυκος ὁμοῦ τε αὐτὸς ἦκεν ἐς τὸ Βυζάντιον, καὶ ὁ πατριάρχης ἰδὼν εὐθὺς μετεσκεύασεν ἑαυτοῦ καὶ δίαίταν, καὶ γλώσσην, καὶ γνώμην, καὶ ἦθος ἐξ ἱεροῦ πρὸς τὸ δημοτικώτερον· καὶ ἄρας ἐξ ἱεροῦ τὴν σκηνὴν ἐν τοῖς βασιλείοις καθάπαξ ἐπήξαστο. Ἐνθα παννύχιός τε καὶ πανήμεριος εἶεν γὰρ τῷ Ἀποκαύκῳ καθήμενος ἐπὶ τῆς βασιλίδος τοῖς δόλοισι οἷς ἐβράβητο ἐπὶ φθορᾷ συνηγέρει καὶ αὐτὸς Καντακουζηνοῦ, καὶ ὄλων δημοσίων συγχύσεων ἀνώρυτα λαμπράς καὶ αὐτὸς τὰς πηγὰς. Καὶ ἦν τὸ μὲν σχῆμα τῆς βακτηρίας καὶ τοῦ ἐνδύματος· ἱερὸς ὁ ἀνὴρ· τῇ δὲ γνώμῃ καὶ τοῖς ἔργοις οὐδὲν νόμιμον.

Β'. Καὶ πρῶτα μὲν ἑαυτὸν ἀντὶ βασιλείῃς χειροτότησεν αὐτοκράτορα· τὸν δ' Ἀπόκαυκον διοικητὴν καὶ ἀγορευόμενον καὶ ἐπιτροπὸν Βυζαντίου τε καὶ τῶν ὑπὸ τὸ Βυζάντιον πόλεων ἅμα καὶ νήσων πασῶν, καὶ βῆτων καὶ ἀπορρήτων διανομέα. Καὶ ἐπὶ τοῦτοισι ὄδγμα ἦν καὶ ψήφισμα κοινὸν ἐξ ἀμφοῖν, ὅρκους ἐρηρησμένον φρικώδεσι, μηδαμῇ ποτε Καντακουζηνὸν εἰσεδέεσθαι, κἂν πάσαν ἢ μετανοῶν ἐνδεδειχῶς, κἂν ἀγγέλων μεσιτεῦν τις ἐξ οὐρανοῦ.

Γ'. Ταῦτα ἀμφοτέρων ἐδόκει τάπιτθεύματα. Ἦσαν δ' ὡς ἀληθῶς τῆς τοῦ Ἀποκαύκου δεινότητος. Ἄνειροπόλησε γὰρ εὐθὺς (ὡς εἰρηται) βασιλείαν, ἥς ἐκ πολλοῦ σπερματικῶς ἐνεφύτευσεν ἰσχυρὰ τινὰ λογισμῶν τῇ ψυχῇ· κατέβη ταῖς τῶν πάλαι βίβλων ἱστορίαις ἐνδιατρίθων ἦν τὰ μάλιστα, ἐς μνήμην ἦκεν Ὀκταβίου Καίσαρος τοῦ Αὐγούστου, καὶ πρὸς ἐκεῖνον λεληθῶτως ἀνῆγε τὴν μίμησιν. Καὶ γὰρ κάκεινος, [P. 377] μετὰ τὸ καθελεῖν τὸν τῆς ἡγεμονίας ἐφεδρὸν Ἀντώνιον ἅμα Κλεοπάτρα τῇ Αἰγυπτίᾳ, οὐκ ἄλλως ἐνόμισεν ἀνυπεύθυνος αὐτοκράτωρ τῆς ὄλης ἀρχῆς καταστῆναι, ἣ τὸ τῆς βουλῆς συγκαλιτῶν ἀξίωμα συγκαθελών. Ὅθεν συγχωρῶν ἐκεῖνοις τοῦλαττον ἐκαρπούτο τὸ μείζον ἀεὶ. Τὸ δὲ ἦν, αὐτοὺς μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ καθήμενους τὰς δίκας ταῖς πλείαις διανέμειν, καὶ τὰς γὰρ τῶν ἐπιτρόπων ἀρχαιμεσίας, ὡς περ ἀπὸ δίφρου καὶ δυνάμεως αὐθεντικῆς· αὐτὸν δὲ τῶν τε ἡπειρωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων ἔχοντα τὴν ἡγεμονίαν τοῖς ἐξω πολέμοις ἐνασχολεῖσθαι, καὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ τάλαιπωρίας τὸ ἀταλαίπωρον πανταχόθεν οἶον ὑπηρετικῶς περιποεῖν τῇ συγκλήτῳ καὶ τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν· οὐκ εἰδέναι δυναμένων ἐκείνων, ὡς ὁ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐγκρατῆς βῆσται τῶν ὄλων χειροῦται τὸ κράτος.

Δ'. Ταύτην οὖν ἐπιβούλως καὶ συνετώσ· καὶ ὁ Ἄπό A
καυκο; ἐκλιθεὶς τὴν ἔδν, καὶ τοὺς μὲν εὐγενεῖς
ἄπαντας κατασκευαζόμενος τῇ τῆς βουλῆς δῆθεν
διοικεῖν ἄξιωμα, αὐτὸν δ' ἐν ὑπηρέτου σχήματι,
μετὰ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ταῖς ἐξω μάχαις
προσταλαίπωρούμενον κατὰ τε γῆν καὶ θάλασσαν,
ἄπαν περιποιεῖν αὐτοῖς τὸ ἀθόρυθον, ἔλαθεν ὑποχει-
ροὺς ἄπαντας οὕτως ποιητῆρας· αὐτοὺς μὲν
τοὺς γένει καὶ δόξῃ προὔχοντας εἰρκταῖς τισὶ ζοφ-
ραῖς ἐγκλείσας, καθάπερ ταῖς μάνδραις οἱ βουκόλοι
τὰ θρέμματα· τοὺς δ' ὑπερορίους τῆς πατρῖου ποιού-
μενος πόλεως. Τοὺς γε μὴν περὶ τὴν βασιλῖδα πάν-
τας καὶ πάσας χρήμασιν ἀδρότεροις περιελθῶν ἤγεν
ἤδη καὶ ἔφερεν οὐ μόνον τὴν βασιλῖδα καθάπερ ἀν-
δράποδον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν πατριάρχην, οὐ σοσῦτον
ταῖς θωπεῖαις ἐξαπατώμενον, ὅσον ὑποπτήστον τὰ B
τὸ ἐκεῖνον δραστήριον. Ὅθεν οὐδὲν ἦν τῶν δρωμέ-
νων, ὃ μὴ τῆς αὐτοῦ βουλῆσεως καὶ γλώττης ἤρητο.

Ε'. Εἰς τοῦτο τοῖνον τύχης τῶν βασιλικῶν ξυνεβ-
βηκῶτων πραγμάτων, πάντ' ἔδρωοντο τὰ χαλεπώ-
τατα. Ὡσπερ γάρ, εἰ τὰς κλεῖς τῆς ἀνω βασιλείας ὁ
πατριάρχης ἐκέκτητο ἐν χειρῶν, οὕτω β. βαίτας ὑπι-
σχνεῖτο τὰς αἰωνίους ἀναδόσεις καὶ ἀδία τὰ τῶν
πόνων ἔπαθλα, εἰ Καντακουζηνὸν ἀνέλοι τι; φαρμά-
κοις δηλητηρίοις, ἢ δολεραῖς τισιν ἐπιτοκίαις; καὶ
γοητεῖαις δαιμονικαῖς, ἢ ὅτω ἂν δυνηθεῖη τρόπω.
Ὁ δὲ τῶν τε ἐν Βυζαντίῳ καὶ πάσῃ πόλει τοῦ Καν-
τακουζηνοῦ φίλων καὶ συγγενῶν τοὺς ἰσχύοντας ἐν
Καρδὸς ἐτίθετο μοῖρζ (96), καὶ βασιλικῶς ἐνσασμα-
σμένας ἐπιστολάς διέπεμπε, τὸν μὲν Καντακουζην-
νὸν τῆς ἐπιτροπῆς τῶν βασιλικῶν καθαιρουσας C
πραγμάτων καὶ ἀργὸν ἐν Διδυμοτείχῳ καθῆσθαι
καθάπερ δεσμώτην διακελευομένας· τὸν δ' αὐτῷ
προσανέχοντα στρατὸν τὴν ταχίστην ἐπανακάμψαι
πρὸς τὸ Βυζάντιον.

CAPUT XI.

Factionis Cantacuzeniunæ nobiles a patriarcha et ab Apocauco petunt, ne secum durius agatur. Hi plebem in eos incitant. Nobilitium fuga. Eorum domus eversæ, bona direpta. Cantacuzeni mæror et anxietas. Tristes nuntii de matre in carcerem conjecta alisque domesticis cladibus. Viri constantia. Litteræ sigillo imperatorio munitæ, per quas ipse in ordinem cogitur. Alia ex aliis gravia ei nuntiata. Animus inter has angustias anceps et fluctuans. Mors intentata, nisi se imperatorem salutari patiatur. Eo recusante alius statim salutandus. Imperatrix per legatos officii admonita contumeliose respondet.

[P. 578] Α'. Οἱ μὲν οὖν ἐν Βυζαντίῳ λογάδες τῶν
τοῦ Καντακουζηνοῦ φίλων καὶ συγγενῶν, καὶ σὺν αὐ-
τοῖς ἔνιοι τῶν ἄλλως προσηκόντων, δεισαντες μὴ κατ'
ἄνδρα συλλαμβανόμενοι τῆς ἑαυτῶν ἀνδρίας ἀνάξια D
πάθωσι, συναθροίζονται τε πρὸς ἐνὸς τινος οἶκον καὶ
κε. νολογησάμενοι πρεσβεύονται πρὸς τε τὸν πα-
τριάρχην καὶ τὸν Ἄποκαυκον περὶ τοῦ μὴ παθεῖν
τε τῶν φημιζομένων δεινῶν (97)· μηδὲ γὰρ ἂν ἀνέ-
ξεσθαι παραλόγως οὕτως πως ἀγενεῖς τε πρὶν δρᾶ-
σαι παθεῖν· τοὺς δ' ἀποκρίνασθαι μὲν οὐδὲν πρὸς
αὐτοὺς· πέμψαντας δ' ἀνὰ πᾶν τὸ Βυζάντιον ἀνα-
σεῖσαι τὸν ὄχλον διὰ τῶν δημάρχων, καὶ ἀναφλέξαι

IV. Illam igitur viam Apocaucus insidiosè et
caute ipse quoque ingressus effecit, ut omnes nobi-
les muneri senatorio administrando 607 vacan-
rent, ipse autem exercitiis præficeretur: quo sci-
licet velut famulus, externis bellis terra marique
conflictatus, omni sollicitudine illos levaret. Ea
ratione universos potestati suæ nec opinantes sub-
jecit; cum ipsos illos, qui genere et fortunæ splen-
dore eminebant, carceribus quibusdam obscuris
includeret, quemadmodum stabulis pecora bubulci
solent, alios autem patria urbe exulare cogeret.
His certe omnibus, qui circa Augustam seu viri
seu feminæ essent, multa pecunia circumventis,
regebat jam possidebatque ut mancipium non Au-
gustam solum, sed et ipsum patriarcham, non tam
adulationibus deceptum, quam illius facinorosam
strenuitatem veritum. Itaque nihil gerebatur, quod
non ab illius et voluntate et voce penderet.

V. Cum igitur in eum statum imperii admini-
stratio devenisset, summa cum acerbitate omnia
agebantur. Nam patriarcha, quasi cœlestis regni
claves in manibus haberet, perpetuam mercedem
et præmia laborum sempiterna affirmate pollicebat-
ur ei, qui Cantacuzenum sustulisset, seu mortife-
ris venenis, seu arcanis devotionibus diabolicisque
præstigiis, seu quocunque alio modo posset. Idem
amicos cognatosque Cantacuzeni, quotquot seu By-
zantii seu in aliis urbibus auctoritate pollebant,
contemptissimos habebat, et litteras sigillo impe-
ratorio obsignatas emittebat, quæ Cantacuzeno qui-
dem imperii administratione interdicerent, et se-
dere Didymotichi otiosum tanquam in 608 carcere
juberent; exercitum autem, quem ille sibi habebat
addictum, quam eelerrime Byzantium regredi im-
perarent.

Variorum notæ.

(96) Proverbium, de quo Zenobius, Suidas, Michael Apostolius, et alii paræmiographi. DUCANG.
(97) Eorum malorum, quæ fama jam nuntiaverit.

Dubito utrum sic vertendum, an eorum quæ gra-
via et acerba reputantur. BOVIN.

tribunos incitare : cacum atque effrenem vulgi impetum incendere telis, gladiis ac missilibus lapidibus.

II. Quod cum isti præter spem omnem intuerentur, multitudine torrentis instar, apumve examinibus, aut bibernorum pelagi fluctuum, jam confluentibus, cucurrere ad unam ex murorum portis jampridem clausis, eaque statim reserata egressi omnes incolumes inde evaserunt, viri opinor plus quam sexaginta. Noctem itaque illam, ac diem sequentem ad vesperam usque, in suburbano quodam prædio manserunt; fortasse expectantes, quoad benignus aliquis et pacis auctor nuntius ex Urbe afferretur. Postquam autem et domorum suarum subitam versionem resciverunt, direptionemque et publicationem rei familiaris, omnia denique desperatissima, laxis inde habenis avehuntur, et Didymotichum perveniunt, mirantes plurimum et casus illius sui insolentiam conquerentes. Quæ simul Cantacuzenus vidit atque audivit, dolore animo cepit acerbissimum, nec longe a lacrymis absuit, et rei novitate percussus, maximos curarum æstus ex consilii inopia concepit.

III. Nondum primus ille resederat fluctus, cum alter erupit multo violentior. Venit enim quidam nostridie nuntians, matrem in carcerem indigne conjectam esse : domum ejusdem excisam : universas facultates publicatas : a multis necessarium per omnè tormentorum genus quotidie exprimi et exigi quas ea habuisset pecunias. Non mirum igitur, quod tali calamitate accepta vitam is non abruperit, nec mente emota sui ipsius compos esse desierit. Sed multo admirabilius; quod castigationem illam divinitus immissam intelligens cum fortissimis quibusque in certamen patientiæ descenderit, et rebus quantumlibet adversis steterit adamantis instar firmissimus. Tempore enim procedente alii ex aliis calamitatum fluctus in dies superveniebant.

IV. Non multi ex eo dies effluerant, cum ecce quidam Byzantio veniens litteras affert sigillo imperatorio munitas, quibus ipse quidem domi sedere et ab imperii administratione in posterum penitus se abstinere, exercitus vero quam celerissime Byzantium redire jubebatur. Tum alii statim nuntii advolabant; adempta ei sua prædia, divisaque esse operariis et circumforaneis hominibus, ac si qui alii de colluvie plebeia audacem adversus eum linguam maxime exacuissent. His enim, qui plura et graviora in eum maledicta congesissent, mercedes proponebantur ac præmia; non so-

τήν ἀλογον καὶ ἀτρυμέστον τοῦ δήμου φορὰν κατ' αὐτῶν τόξοις, καὶ ξίφεσι, καὶ χειροπέτραις: χερμαδίοις τοῖς προστοχυοῦσι.

B'. Τοῦτο δὴ πρὸς πᾶσαν ἐλπίδα βλέποντες ἐκείνοι, τοῦ πλήθους ἤδη συβρέοντος ἐπ' αὐτοῦ; κατὰ πύλας καὶ σμήνη μελισσῶν καὶ χειμέρια κιδύγγου κύματα, δραμόντες ἀνεμόχλευσαν μίαν εἰδῆς τῶν ἐκ πολλοῦ κεκλεισμένων τοῦ τείχους πυλῶν (98)· κάκειθεν ἐξιόντες ὤχοντο ἅπαντες ἀδολαβεῖς, καὶ ὑπὲρ ἐξήκοντά (99) πού τὸν ἀριθμὸν ὑπάρχοντες. Τὴν μὲν οὖν ἑσπέραν ἐκείνην, καὶ ἅμα τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἀχρι δελιῆς ὄψις, ἐν ἐνί τινι χώρῳ τῶν τοῦ Βυζαντίου ἠύλλιστον προαστείων, περιμένοντες ἴσως ἐκ Βυζαντίου πρᾶξιν τινα κατ' εἰρήνην βλέποντα λόγον. Ἐπεὶ δὲ τὴν τε τῶν οἰκιῶν αἰφνίδιον καθάρσειν σφῶν ἤκηχόευσαν, καὶ ἀπαγωγὴν καὶ δήμους τῶν οἰκείων, καὶ πάντα δήπου τὰ τῶν ἐκπιδῶν ἐναντιώτατα, ἄρπαντες ἐκεῖθεν (1) πλήρσει ταῖς ἡλιαῖς ἀφικνούνται ἐς Διδυμότειχον, πλείστα τὸ παράλογον τῆς σφῶν αὐτῶν θαυμάζοντές τε καὶ δυνάμενοι συμφορᾶς. Ὡς δὲ ταῦτα ἰδεῖν καὶ ἀκούσει τὸν Καντακουζηνὸν, περιαληγῆσαι τε τὴν ψυχὴν καὶ δακρύων γενέσθαι ἐγγύς, [P. 379] καὶ τρικυμῶν ἐξ ἀπορίας μακρὰν ἀναλαβεῖν λογισμῶν, ἐκπατημένον τὴν ἀτοπίαν τοῦ πράγματος.

Γ'. Οὕτω τὸ πρῶτον ἤρέμισε κύμα, καὶ δεύτερον ἀνεβράβη τοῦ προτέρου πολλῶν χαλεπώτερον. Ἦκε γὰρ τις ἐς τὴν ὑπεραίαν ἀγγέλλων τὴν τε τῆς μητρὸς ἀτιμὸν κάθειρξιν (2), καὶ τὴν τῶν οἰκῶν αὐτῆς καθάρσειν, καὶ τὴν τῆς περιουσίας ἀπίστην δήμευσιν· καὶ ὡς πολλοὶ τῶν γνησίων, ἀνακρινόμενοι καθ' ἡμέραν καὶ ἀπαιτούμενοι τὰ ἐκείνης χρήματα, πᾶσαν ἰδέαν ὑπομένουσι πόνων. Οὐδὲν οὖν θαυμάστον, εἰ πρὸς τὴν τοιαύτην συμφορὰν οὐκ ἀπέβρηξεν τὴν ψυχὴν, οὐδ' ἐξέστη τοὺς λογισμοὺς ἐκείνος, ἀλλὰ πᾶν θαυμασιώτερον, πῶς παιδείαν εἶναι Κυρίου ταῦτα ξυννενοητικῶς ἐπαπεδύσατο πρὸς τοὺς τῆς καρτερίας δούλους, καὶ διετέλεσε τοῖς ὅλοις λεινοῖς ὡς ἀδάμας ἐγκαρτερῶν. Ὁ γὰρ καιρὸς ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἡμέρα ἐφ' ἡμέρα ἐπὶντλει τὰ τῶν δεινῶν κύματα.

Δ'. Οὕτω συχνὰ παρῆλθον ἡμέραι, καὶ ἤκει τις ἐκ Βυζαντίου φέρων αὐτῷ βασιλικῶς ἐνσεσμασμένα γράμματα (3), αὐτὸν μὲν οἰκοὶ καθήμενον ἡρεμεῖν ἐπιτάττοντα, καὶ μὴδ' ὅτιοῦν ἐνεργεῖν τοῦ λοιποῦ τῶν βασιλικῶν· τοὺς δὲ στρατιώτας ἐς Βυζάντιον τὴν ταχίστην ἐπανίεναι. Κάπειτα ἐφοίτων ἑτεροὶ ἀγγελοὶ, φάσκουσαι τὴν ἀφαίρειν καὶ διανομὴν τῶν αὐτοῦ χωρίων πρὸς βαναύσους ἀνθρώπους καὶ ἀγοραίους καὶ ὅσοι τῶν συγκλύδων τὴν γλώσσαν θρασείαν ἐξώπιλιζαν μάλιστα κατ' ἐκείνου. Ἄλλα γὰρ καὶ βραβεῖα προὔτιθεντο μὴ τὰ ἐκείνου χωρὶς, μόνα τοῖς ὄσοι πλείους καὶ μείζους ἐξήντων κατ' αὐτῶν.

Variorum notæ.

(98) Cantacuzen. lib. III, cap. 22, τὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου προσαγορευομένην πυλῖδα διατεμύνας. DUCANG.

(99) Duo et quadraginta, duce Apelmene. Cantacuz. lib. III, cap. 22. BOIVIN.

(1) Cantacuz. lib. III, cap. 22, 23, pag. 420. DUCANG.

(2) Cantacuz. lib. III, cap. 22, p. 419. DUCANG.

(3) Cantacuz. lib. III, cap. 23, pag. 421. DUCANG.

ἐκείνου τὰς λοιδορίας, ἀλλὰ καὶ τιμαὶ καὶ δόξαι καὶ A
προβιθασμοὶ γερωῶν, καὶ ἀλλεῖς τις ἦν, καὶ ἀγροῦ
καὶ σκαπάνης ἀπόζων ὁ πρὸς τοιαύτας ἐξασκῶν λοι-
δορίας τὴν γλώτταν.

Ε'. Ταῦθ' ἔρων καὶ ἀκούων ἐκεῖνος νῦν μὲν ἀνε-
καρτέρει τῇ συνήθει προάττει, καὶ ταύτης τροφι-
μου καὶ ἠλικιωτίδος οὐσης προδότης ἐκ τοῦ βήσπου
γενέσθαι οὐκ ἔχε· νῦν δ' ἐσχίζετο τὴν διάνοιαν, καὶ
τοὺς λογισμοὺς περὶ γε τὸ ποιητέον ἐταλαντεύετο.
Οὐ γὰρ ἔώρα τὴν ἡσυχίαν ἀκίνδυνον, οὐθ' ἑαυτῷ,
οὔτε τῷ τοῦ βασιλέως· οὐδ' Ἰωάννη τῷ Παλαιολόγῳ,
οὔτε τοῖς εἰς αὐτὸν συνδραμοῦσιν εὐγενέσιν ἀνδρά-
σιν ἐκ Βυζαντίου. Ἥδη γὰρ κάκεινοι πολὺν μὲν ἐν
τῇ καρδίᾳ τρέφοντες ἐξ ὧν ἐπεπόνθεισαν τὸν θυμὸν,
δεδιότες δ' ἔτι μᾶλλον καὶ ἐς τὸ μέλλον περὶ τὸ ζῆν, B
προφανῆ τὴν σφαγὴν ἐπέσειον αὐτῷ (4), εἰ μὴ βασι-
λικῶς ὑπὸ σφῶν ἀναγορευθεῖη. Αὐτοῦ γὰρ μὴ τοῦτο
θελήσαντος, ἕτερον ἐξ αὐτῶν παρεσκευάσθαι πρὸς
τοῦτο. Μηδὲ γὰρ εἶναι τοῦτου χωρὶς [P. 380] εἰς τὴν
τῶν Ῥωμαίων σωτηρίαν ἀνυσιμώτερον ἕτερον τῶν
ἀπάντων πρᾶγμα καὶ διανόημα.

Γ'. Εἰς δὴ τοιοῦτους χειμῶνας θορόδων καὶ περι-
στάσεων ἐμπεπτωκότι τῷ Καντακουζηνῷ ὄμως· οὐδ'
οὕτως ἐνδοῦναι νερόμισται πρότερον δεῖν, πρὶν ἐς
Βυζάντιον ἀπάσῃ πεπομπῷτι σπουδῇ πρὸς ἀνάμνησιν
αὐτοῦ· Ἄνναν κομίσει τὴν βασιλῖδα τῶν τε τοῦ βασι-
λέως συνθηκῶν ἐκείνων, καὶ ὅσα θανόντος ἐκείνου
πέπραχεν αὐτῇ ξύν γε τῶν ἀμφ' αὐτὴν εὐγενῶν
ὀρκωμοτήρια, φόδου καὶ φρίκης μεστὰ, τῶν ὁμοίων
ἐχρόμενα κατατάσσειν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω τοῦ πράγ- C
ματος γενομένου; ἤνυσται πλέον αὐτῷ γε οὐδὲν, ἢ
βλασφημία; καὶ ὅλας ἀμάξια; ὕδρων ἐκεῖνον ἀλλά-
ξασθαι τῆς προάττειος.

CAPUT XII.

Cantacuzenus imperii insignia coactus induit, jam olim sibi variis auguriis promissa. Actum id die festo S. Demetrii. Annæ et Joanni prius acclamari jubet quam sibi. Defuncti-imperatoris mandata nihilominus observat. Tertio post die purpuram exuit. Tum inde usque ad caplam urbem albis vestibus utitur. Causæ ejus rei tres ab eo allatæ. Patriarcha et Apocaucus, nova Cantacuzeni dignitate audita, ut se gesserint. Duæ apud Byzantinis factiones diversissimæ. Cantacuzeniani anathemate perculti. Irritata plebis audacia. Cantacuzeni cunctatio. Ejusdem copie militares. Legationes subinde ab eo Byzantium missæ. Postulata æquitatis plena. Byzantii implacabiles; aperte et clam exitium ei moluntur. Multi e suis illum ut desidem et ignavum deserunt. Commeatum inopia. Hiems asperrima. Literæ a Byzantiis interceptæ.

Α'. Ταῦτ' ἄρα καὶ βισοθεῖς (5) τὰ τῆς βασιλείας
περιζώνουσαι σύμβολα, οὐ τοῦτο βουλόμενος, ὡς
ἐλαγών, οὐδὲ προθεσμίαν τινὰ πάλαι μελετηθεῖσαν
ψυχῆς τελῶν. Ἀλλ' ὡσπερ οἱ τὸν ἐκ μεγάλου πελά-
γους βέοντα φεύγοντες κλύδωνα τοῖς λιμέσιν ὀρμι-
ζειν τὰς ὀλκάδας ἐπέιγονται, οὕτω καὶ αὐτὸς, διαφυ- D
γεῖν οὐ δυνάμενος τὸν περιστάνα βίαιον κίνδυνον
ἄλλως, ὡς εἰς λιμένα τινὰ τὴν βασιλικὴν κατέφυγε
πορφύραν οἶμαι τοῦ Θεοῦ περαίνοντος ἔργον πάλαι
— ἠρωρισμένον, κάκ βρέφους αὐτῷ συμβόλοις οὐ
— ἐν τυφλοῖς καὶ ἀσάφει προαναφανοῦμενον, καὶ
— αὐτῷ, δειλία πρὸς τὴν ἐγγείρησιν, μυστήρια, Θεοῦ
γινώσκειν οὐ μάλα δυνάμενος. Ἰνα δ' ἐκ πολλῶν
ἐπίων μνησθῶμεν, πρῶτον μὲν ἦν . . . (6).

Variorura notæ.

(4) Id tacet Cantacuzenus, cap. 25. DUCANG.

(5) Cantacuz. lib. III, cap. 26, pag. 435. DUCANG.

lum prædia istius, sed et honores et dignitates, et
aditus ad munera, etsi piscator esset, etsi merum
rus ligonemque ipsum redoleret is, qui linguam in
ejusmodi conviciis exercitatissimam haberet.

V. Hæc ille cum et videret et audiret, modo in
lenitate sua constans perseverabat, eamque utpote
alumnæ et æqualem suam non poterat facile pro-
dere: modo trahebat animum in diversa secumque
expendebat, quidnam sibi optimum foret. Quies-
cere enim nec tutum sibi videbat esse, nec impe-
ratoris filio Joanni Palæologo, nec nobilitati, quæ
Byzantio egressa ad se confluerat. Jam enim et
nobiles illi, iram alentes animo gravissimam ob in-
juriam qua affecti fuerant, ac magis adhuc de vita
sua in futurum solliciti, mortem ei presentem in-
tentabant, nisi a se salutaretur imperator. Eo quippe
detractante, præsto ad eam rem futurum aliquem
ex ipsis: neque vero aliud rei consilive esse ad
salutem Romanorum efficacius, quam quod medi-
tarentur.

VI. In talibus turbarum ac prementium undique
negotiorum tempestatibus versabatur Cantacuzenus.
Sed ne sic quidem cedendum existimavit,
nisi legatis quam celerrime Byzantium 611 missis
imperatricem Annam prius commonefaceret man-
datorum illorum imperatoris, omniumque pactio-
num, quas eo mortuo ad similem reipublicæ statum
constituendum spectantes, terribilibus tremendis-
que exsecrationibus ipsa firmaverat. Sed neque sic
agendo plus effecit, quam ut plena conviciorum
plaustra lenitatis suæ præmia haberet.

I. Quamobrem coactus ille insignia induit impe-
ratoria. Id autem (ut ipse aiebat) nec volens fecit,
nec eo ut rem animo fixam et longo ante medita-
tam exsequeretur. Sed velut ii, qui fluctum fugiunt
ab alto decurrentem, naves suas ad portum appel-
lere omni festinatione properant, ita et ipse cum
effugere aliter haud posset circumstantis periculi
vim, ad purpuram imperatoriam tanquam ad por-
tum confugit: Deo, opinor, pridem destinatum
opus, et isti adhuc infanti non cæcis aut obscuris
signis prænuntiatum, perficiente; quamvis hic
aggredi reformidaret, impar videlicet perspicendis
divinæ sapientiæ arcanis. Atque ut quædam ex
multis commemoremus, primum quidem erat....

(6) Quæ hoc loco desunt, eadem in codice Va-
ticano, n. 161, desiderari, didici ex doctiss. vir

II. Qua autem die ille imperii insignia induit, A eadem divi Demetrii martyris memoria celebrabatur. Jubet autem non prius renuntiari se imperatorem cum conjugē, quam imperatrici Annæ Joannique imperatori ejus filio sit acclamatum. Recordabatur enim semper defuncti imperatoris amicitiam, et illius de imperio mandata haud **612** facile obliviscebatur. Imo ut illi, ita et ipsius necessariis primas tribuebat. Propugnaculum enim aiebat se ab imperatore ædificatum ad conservandum imperium ejus filio; cui pròinde tanto tutius ac stabilius futurum esset imperium, quanto ipse potentior esset exstiturus.

III. Itaque et vestem, quæ purpurea erat, in albam, propter ægritudinem ex defuncti imperatoris morte, post tertiam statim diem mutavit (qui nos ab imperatoribus semper observatus in luctu), et vestibus ab eo tempore albis constantissime usus est, donec regina urbe capta totius Romanæ dittonis princeps nemine adversante evasisit. Cujus rei causam sciscitanti mihi respondit, se id triplici de causa factitasse: primum quidem, ut defuncto imperatori amico suo justa persolveret: deinde propter matris suæ mortem, quæ postmodum incidit: tertio denique, quod eos, qui secum erant, videret rerum necessarium penuria laborantes, in maximis periculis versari, adeoque satius duceret magnificum vestis imperatoris sumptum impendere in illorum usus, quam sibi reservare. Sed enim ipse, cum offendisset statim violentia adversaque tempora ac negotia, ita et suis rebus consuluit, et defuncti imperatoris mandata, qua maxima potuit reverentia, prosecutus est.

IV. At unanimes illi ac pæne gemelli, ubi istum accepere insignibus imperatoris ornasse se, exsiliunt præ voluptate, et furentium quasi ritum **613** æmulantes ad bacchandam insolenter vertuntur. Eam enim occasionem nacti ac rationem palam obsistendi maximam, liberrimaque et incontinenti lingua omnium auribus obtrudendi morbum animi veterem atque arcanum, commendantique se, quod pridem istius improbitatem perspexissent, in conis, in utero adhuc delitescentem et quasi lactentem (testem enim prioribus conjecturis ac præconem vere vocalem accessisse id, quod novissime actum et in lucem perfecto partu tandem aliquando editum foret), jam nec dubie nec la-

B'. 'Ἡμέρα δ' ἦν, καὶ ἦν τὰ τῆς βασιλείας (7) περιεζώσατο σύμβολα, ἐν ἧ τὰ τῆς μνήμης ἤγετο Δημητρίου τοῦ θεοῦ μάρτυρος. Προστάττει δ' ἀναγορεύεσθαι [P. 381] τελευταῖον τοῦτον (8) ὄμου τῆ σὺζύγῃ βασιλικῶς, μετὰ γε τὴν τῆς βασιλίδος Ἀννης εὐφημίαν καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ βασιλέως Ἰωάννου. Ἐμέμνητο γὰρ αἰετῆς τοῦ θανάτου βασιλέως φιλίας, καὶ τῶν ἐκείνου περὶ τῆς βασιλείας συνθηκῶν ἐκλαθέσθαι οὐ μάλα θεούλετο· ἀλλ' ὡς ἐκείνον τοὺς ἐκείνου προϋτίθει. Πύργον γὰρ ἔλεγεν αὐτὸν πρὸς ἐκείνου τοῦ βασιλέως ψυχοδομηθῆναι πρὸς ἀσφάλειαν τῆς τοῦ παιδὸς βασιλείας· παρὰ τοσοῦτον οὖν εἶναι τῷ παιδί τὰ τῆς ἀσφαλείας ἀκίνδυνά τε καὶ βεβαιότερα, παρόσον αὐτὸν ἰσχυρότερον.

Γ'. Ὅθεν καὶ μετὰ τρίτην αὐθις ἡμέραν ἤρριψε τὴν ἐσθῆτα (9), διὰ τὴν τοῦ θανάτου βασιλέως ἐντάφιον λύπην, ἐκ τῆς πορφύρας ἐς τὸ λευκὸν, ὡς εἴθετο τοὺς βασιλέας περὶ τὰς λύπας αἰετῶν καὶ διήρκασαν ἐκείθεν λευκοῖς ἐνδύμασι χρώμενος. Ἔως καὶ τὴν βασιλίδα πόλιν ἔλων αὐτοκράτωρ ἀναμφισβήτητος ἐγεγόνει τῆς δόξης Ῥωμαίων ἀρχῆς. Κάμολ' τὴν αἰτίαν διαποροῦντι (10) τριῶν ἐνεκα ποιεῖν ἀπεκρίνατο τοῦτο· πρῶτων μὲν τῷ φίλῳ βασιλεὶ τελευτήσαντι δίκαιον ἐκτινύς ἠφῆμα· δεύτερον διὰ τὴν κατόπιν ἐπιδραμοῦσαν τῆς μητρὸς τελευτήν· καὶ τρίτον, ἐπειδὴ τοὺς σὺν αὐτῷ μακρὸν ὑπομένοντας ἑώρα τὸν κίνδυνον μετὰ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας, εἶν' ἔκρινε τὴν πολυτελεῖαν τῶν βασιλικῶν ἐνδυμάτων θαπάνην ἐκείνοις μάλλον ἢ αὐτῷ ἀναλοῦν. Ἀλλὰ γὰρ αὐτὸς μὲν ἔξαπίνης ἐντυχὼν βίαιῳ καὶ ἀνταγωνιστῇ τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασιν οὕτω τὰ κατ' αὐτόν τε διωκῆσατο καὶ ταῖς τοῦ θανάτου βασιλέως συνθηκαῖς καθόσον ἐφικτὸν διετήρησε τὴν αἰδῶν.

Δ'. Ἡ δ' ὁμόφυχος ξυνωρὶς ἐκείνη, ἀκούσασα τὴν τῶν βασιλικῶν παρασῆμων ἐκείνου περιβολὴν, ἀνεπήδησέ τε ὕψ' ἠδονῆς καὶ, μεμνηνῶτων ὡσπερ μιμησαμένη διάθεσιν, πρὸς τερατώδη βακχεῖαν ἐκίει τὰ ἦθη. Ἀφορμὴν γὰρ εἰληφῶτα τὸ πρᾶγμα, καὶ δικαίωμα μέγιστον εἰς τὸ φανερῶς ἀμύνεσθαι, καὶ τὰ πάλας τῆς ψυχῆς ἀπύρρητα ἀβρῶσθηματὰ παρῆρησασζομένη καὶ ἀκρατῶς ἐχούση τῇ γλώττῃ ἐς τὰς τῶν ὄλων ἐπαντελεῖν ἀκοάς, καὶ δικαιοῦν μὲν αὐτοῦς ὀρθῶς σκοπομένους· ἐκ πολλοῦ τὴν ἐκείνων δηλαδὴ κακίαν, ἐν σπαργάνοις· εἶτι καὶ γάλαξιν κροσσορρομένην (μάρτυρα γὰρ εἶναι· καὶ κήρυκα διαπρῶσιον τῶν προτέρων στοχασμῶν τὸ νῦν πεπραγμένον, πρὸς ἐντελεῖταινα προενεχθῆν τὸν τόκον ὀψῆ), ἀνευδοίαστω· ἦδη καὶ

Variorum notæ.

eodemque amico charissimo Lud. Targnio, qui selectas e multis lectiones dubias rogatu meo cum illo ipso codice contulit. BOVIN.

(7) 8 Octobr. qua S. Demetrii festum celebrant Greci et Latini, anno Chr. 1341. Nescio, cur suæ inaugurationis diem siluerit ipse Cantacuz. cap. 27, quam pluribus hic refert. DUCANG.

(8) Primum enim Annæ Augustæ acclamatum, tum Joanni filio imperatori, tertio loco Joanni Cantacuzeno imperatori cum Irene imperatrice,

narrat idem Cantacuz. lib. III, cap. 26. Vide eundem Gregoram lib. XIII, cap. 3. DUCANG.

(9) Id ipsum ibidem habet Cantacuzenus: de quo more consulendus Codinus, *De offic. palat.*, cap. 21. DUCANG.

(10) Hinc apparet quam familiariter Gregoras cum Cantacuzeno, non solum privato, sed etiam imperatore vixerit: qua de re plura diximus in Vita ipsius Gregoræ. BOVIN.

ἀπαρακαλύπτως πρὸς ἀσπονδὸν καὶ ἀκήρυκτον ἐκί-
νησε τὰ πράγματα μάχην.

Ε'. Καὶ ἦν ἰδεῖν εἰς δύο μοῖρας σχισθὲν τὸ τῶν
Ῥωμαίων γένος ἅπαν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν·
εἰς τε τὸ συντετὸν καὶ ἀτύνητον· εἰς τε τὸ [P. 382]
πλοῦτω καὶ δόξῃ διαφέρον καὶ τὸ ἐνδεές· εἰς τε τὸ
παιδείας εὐγενοῦς τρέφειμον καὶ τὸ πάσης παιδείας
παντελῶς ὑπερβόριον· εἰς τε τὸ ἔμφορον καὶ τεταγ-
μένον καὶ τὸ ἄφρον καὶ στασιῶδες καὶ αἰμοχα-
ρές· καὶ τὰ μὲν βέλτιω πάντα πρὸς ἐκείνον
μετεβύθηκότε· τὰ δὲ χεῖρω πάντα πρὸς τοὺς
ἐν Βυζαντίῳ. Οἱ γὰρ γένει καὶ πλοῦτῳ καὶ δόξῃ τῶν
πολλῶν ὑπερέχοντες, οἴκους ἀφέντες καὶ γυναῖκας
καὶ παῖδας, εἰς ἐκείνον ὀλη προθέσει ψυχῆς ἐβρύη-
σαν, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν φιλιτάτων τὴν ὑπερβόριον
προελόμενοι διαίταν, καὶ βέλτιον ἠγγεσάμενοι σὺν
ἐκείνῳ δυστυχεῖν, ἢ μετὰ τούτων τυρφεῖν· οἶμαι τὸ
τοῦ Ἀναχάρσιδος λέγοντες, ὡς κρείσσον ἓνα φίλον
κεκτῆσθαι πολλῶν ἀξίων, ἢ πολλοὺς ἀξίους μη-
δενός.

Γ'. Ὑλτην τοίνυν εὐρόντες, ἦν πάλαι ποθοῦντες
ἐτύχωνον, φακέλλους γραμμμάτων διέπεμπον οἱ Βυ-
ζαντίοι πρόεδροι κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν,
ἀνάθεμα καὶ ἀφορισμοὺς περιέχοντα πάντων, ὅσοι
φίλοι θείουσι εἶναι τοῦ Καντακουζηνοῦ· καὶ ἅμα
πᾶν τὸ τε δημοτικὸν ἐρεθίζοντα κατὰ τῶν πλουσίων
καὶ τὸν βάνουσον ὄχλον κατὰ τῶν δόξῃ καὶ γένει
προϋχόντων· ἵνα τῶν οὕτως ἔχόντων ἐκ μέσου γε-
νημένον, εὐχερῶς αὐτοὶ τῆς ἀρχῆς ἐγκρατεῖς κα-
ταστῶσι, μηδὲν ἔθενοῦν ἀντίπαλον ὑφορώμενοι. Καὶ
μέντοι καὶ γέγονεν ἐντεῦθεν μεγίστη καὶ πολυειδής
φθορὰ πανταχῇ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐν βραχεῖ πραγ-
μάτων, ὅταν οὐδεὶς ἐν βραχεῖ παραστήσῃ δύναται
λόγος.

Ζ'. Ὅ μὲν οὖν Καντακουζηνός οὐδὲν ἐπιδειξά-
σθαι θάρρος, ἐβούλετο, οὐδ' ἐπιχειρεῖ πρὸς οὐδὲν τῶν
ἀπάντων σπουδῆς ἀξίον, οἷα φιλοῦσι ποιεῖν οἱ τοιοῦ-
τοις ἐγχειροῦντες καὶ πρὸς τοιαῦτα πελάγη συνε-
λαθόντες· ἀλλ' ἔμενον ἡσυχος μετὰ τῆς ἐπομένης
αὐτῷ στρατιᾶς. Εἶχε γὰρ ὀπλίτας, τῶν μὲν λίαν
κρίστων καὶ βώμη σώματος καὶ ψυχῆς ἀνδρεία καὶ
τείρα διαφερόντων, ἄχρι καὶ ἐς δισχιλίους ἱππέας·
οἱ καὶ τὸ σὺν αὐτῷ θανεῖν πολλῶν τιμιώτερον ἦσαν
ἠγούμενοι, ἢ πλὴν αὐτοῦ ζῆν ἄχρι μιᾶς τινος τῆς
ἡμέρας. Οἱ μὲν οὖν λογάδες τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι
τὸν ἀριθμὸν ἦσαν αὐτῷ· οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ταττό-
μενοι δι; τοσοῦτοι.

Η'. Ἐκείνος μὲν οὖν διεπρεσβεῦετο πρὸς τοὺς Βυ-
ζαντίους τὰ πρὸς εἰρήνην συγνά, καὶ τῶν βασιλε-
κῶν τοῦ συζύγου τὴν βασιλίδα ἀνεμίμνησκε διαθη-
κῶν καὶ ἐντολῶν, ἃς ἐκείνος ἔτι ζῶν αὐτῇ διετί-
θετο, περὶ τε κήδους τοῦ νέου βασιλέως καὶ ἐπιτρο-
πῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ ἄχρι τῆς προποσῆς ἡλι-
κίας τοῦ νέου. Μηδὲ γὰρ χρῆναι πιστεύειν ἀλλο-
τρῆσι, συμβούλοις, καὶ πάντα πρὸς τὴν οἰκείαν
σπουδάζουσιν ἐφεσιν, καὶ [εἰς P. 383] τὴν ταχί-
στην ἀνατρέψαι δύνανται τὴν πάλαι κατάστασιν, καὶ
ὅλα συλλήθδην εἰπεῖν τὰ τῆς βασιλείας πράγματα.

Θ'. Ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ ἀνόρθος ἡμερότης οὐκ ἐμῆλα-

tenter implacabilis interneciniq̄ue belli auctores
exsistebant.

V. Ac tunc scissum in duas partes videre erat
per omnes et urbes et provincias omne Romanum
genus, et hinc quidem sapientiores, inde insipien-
tes stare : hinc homines opibus et dignitate emi-
nentes, inde egenos : hinc liberalis disciplinæ alum-
nos, inde alienos ab omni disciplina ; hinc deni-
que eos qui sani ac moderati essent, illinc eos qui
insanirent seditionibusque et sanguine gauderent :
et optimos quidem quosque isti suffragantes ; pes-
simos autem omnes Byzantinis. Qui enim genere,
opibus et dignitate reliquos anteibant, ii relictis
focus, conjugibus, liberis, ad istum omni studio
convolabant, vitam jucundissimis rebus carituram
eligentes, et cum isto pati iniqua satius ducentes,
quam cum illis vivere delicate : illud, puto, Ana-
charsidis usurpantes, melius esse unum habere
amicum multum astinandum, quam nullius pretii
multos.

VI. Occasionem 614 itaque nacti, quam expe-
tebant pridem, præsules Byzantini per omnes et
provincias et civitates fasciculos mittebant litterarum,
anathema et interdicta continentium adver-
sus eos, qui amici essent Cantacuzeno, simulque
et plebem omnem in divites irritantium, et merce-
nariam multitudinem in eos qui dignitate et genere
eminebant : ut sublatis de medio iis qui tales
erant, facile ipsi rerum dominatum invaderent,
nihil quacunq̄ue ex parte contrarium suspectum-
que habituri. Et certe maxima inde ac multiplex
universæ rei Romanæ clades brevi exorta est,
qualem paucis exprimere nulla possit oratio.

VII. Cantacuzenus vero nulla re audacem se
ostendere, nihil aggredi volebat, quod operæ pre-
tium esset, ut solent ii qui talia inceptant, et in
eos rerum æstus compulsi sunt ; sed quietus cum
suo exercitu manebat. Habebat enim armorum,
eorum inquam qui longe fortissimi essent et ro-
bore tam animi quam corporis experientiaque
præstarent, ad duo equitum millia ; quibus multo
præstabilius videbatur mori cum eo, quam sine eo
vel unam tantum diem vivere. Tot itaque ac tales
erant lecti milites. Qui autem secundum ab illis
locum obtinerent, bis totidem erant.

VIII. Iste igitur frequentes de pace legationes ad
Byzantinos mittebat, et Augustam commonefacie-
bat supremæ voluntatis et mandatorum imperato-
ris conjugis sui, quæ ab illo adhuc vivente acce-
pisset, 615 de æmilitate junioris imperatoris ac
de tutela Cantacuzeno deferenda, quoad idoneam
ætatem pupillus attigisset ; nec enim credendum
esse extraneis consiliariis, qui omnia pro sua libi-
dine alacriter susciperent, eaque maxime, quæ
veterem statum rerum et universum prorsus impe-
rium possent evertere.

IX. Et viri humanitas animos Byzantium haud

molivit: sed e contrario ut audacia amentiaque ultra modum furerent effecit. Nec enim ea ab illo dici aiebant, quo parceret sanguini suorum civium, sed quia ad desperationem sure salutis esset compulsus. Et cum arma palam hostilia in illum terra simul et mari assidue conflarent, minimum illis otii supererat, nec ulli parcebant occultiori machinæ, quæ seu veneno, seu præstigiis, seu cruenta morte grassaretur.

X. At ille spem unice in Deo ponens manebat etiamnum quietus, continuebatque adhuc intra castra exercitium: qui tamen et pugnam et spolia hostilia vehementissime si lebat, et a plurimis invitabatur civibus Byzantiis. Quo factum est, ut plerque eum desitiæ et scordis ignaviæ accusantes, simulque, ut verisimile est, rati periculum sibi et illi impendere, inde ad Byzantios transfugerint. Jam enim et cibi ipsos pro hominum multitudine deficiebant, solo Didymotichi oppidulo cum frequentibus jumentis inclusos. Adversa quippe utebantur et fortuna et tempestate. Namque et hiems, si alias unquam, **616** constantissime ingravescens, asperrima tum fuit: et præterea quascunque ille litteras sive ad Crælem Serviam, sive ad Alexandrum Mysorum principem, sive ad alios quoslibet accessendorum auxiliorum causa mittebat, omnes interceptabantur a Byzantiis, qui cuncta circum a terra et a mari custodibus atque exploratoribus tenebant.

Αξε τοὺς Βυζαντίους· ἀλλὰ τοὺναντίον ἐξέμηνε πρὸς ἀνυπέβλητον θράσος, τε καὶ ἀπόνοιαν. Οὐδὲ γὰρ διὰ φειδῶ τῶν ἄμορφῶν αἱμάτων ταῦτ' ἔρασκον φρίσκειν ἐκεῖνον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀπογνώσει τῆς ἐκτου ζῶης τυρωσθέντα. Καὶ φανερώς μὲν ὄπλα πόλεμα κατ' ἐκείνου διηνακῶς συγκροτοῦσθαι, ἐκ τε θαλάττης ὁμοῦ καὶ ἡπείρου, ἤκιστα φησιν ἐνῆν οὐτ' ἡρεμῖν, οὐτ' οὐδεμιᾶς λαθραίας φείδεσθαι μηχανῆς, ὅσαι τε διὰ φαρμάκων καὶ γορτειῶν καὶ ὅσαι δι' αἵματος.

Γ. Ἐκεῖνος δ' εἰς θεὸν ὀλοσχερώς ἀναβαλεῖ τὰς ἐλπίδας ἔμμενον ἡσυχῇ κατέχων ἐτι τὰ ἐκτου κατὰ χώρην στρατιώπειδω, καὶ ταῦτα πάνω διψῶντα μάχης καὶ σκύλλων πολεμικῶν, καὶ πλείους ἔχοντα τοὺς καλοῦντας τῶν οἰκητῶρων τοῦ Βυζαντίου· ὥστα τοὺς πλείους καταγόνοντας αὐτοῦ βραθυμίαν καὶ γνώμης νοθρότητα, καὶ ἄμα ὡς τὸ εἰκλὸς ὑποπεύσαντας κίνδυνον σφῶν τε αὐτῶν καὶ αὐτοῦ, οἷσθεσθαι ἑπιδράντας ἐκθεῖν ἐς Βυζαντίους. Ἐπέλιπε γὰρ ἤδη καὶ τὰ στίβια σφῶς κατὰ πλῆθος, ἐς μόλιον τὸ Διδυμοταίχου πολίχνην συγχλυσθέντα; μετὰ πολλῶν τῶν ὑποζυγίων. Ἦναντιοῦτο γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς τύχης ὁμοῦ καὶ τῆς ὥρας. Ὁ τε γὰρ χειμῶν, εἴπερ ποτε, ἐγεγόναι βαρῦς καὶ πάνω τοι σφόδρα συνεχὲς ἐπιφύρων τὸ βίβρος· καὶ πρὸς γε τῶν γραμμάτων ὅπιστα πρὸς τε τὸν Κράλην Σερβίας (11) καὶ Ἀλέξανδρον, τὸν τῶν Μουσῶν ἀρχηγτὸν (12), καὶ πρὸς οἰουσθήποτε συμμαχίας· ἔνεκα ἔπαρτας, πάντα ἤλίσκοντο πρὸς τῶν Βυζαντίων, φρουροῖς καὶ ἡμεροσκόποι; διαλαθόντων τὰ κίχλω πρὸς τε γῆς καὶ θαλάττης.

CAPUT XIII.

Joannes Palæologus die non festo præter morem a patriarcha coronatur. Id statim post imperatoris mortem majore apparatu fieri voluerat Cantacuzenus, patriarcha prohibuerat. Novus imperator in ætherea palatii ædícula per solennem παράδειξιν demum inauguratur. Plausu et lætis clamoribus excipitur a populo. Facta in Cantacuzenum probra. Cantacuzenæ hæc audientis, idque e carcere, dolor et gravis morbus. Ejusdem obitus duodecimo post die, inter similes plebis acclamationes. Nocturna prasagiâ, quæ ejus mulieris calumitatem antecesserunt.

I. At patriarcha, quo videretur meliori jure tutelam imperatoriam sibi arrogasse, omni diligentia Joannem defuncti imperatoris filium coronavit, non expectata præ aviditate nec ætate illius, nec aliqua aeni die insigniori. Nam is coronam imperatoriam illius capiti imposuit Novembris die XIX, quæ dies ex se minime insignis aut solennis est. At id ipsum voluerat Cantacuzenus splendidiore apparatu celebrare post obitum statim imperatoris; sed hic insidiosè et maximam per fraudem impedierat.

II. Verum die Decembris XXIV, circa vesperam, cum solenne natalium Christi Salvatoris celebramus, eundem in Ætherea quoque palatii ædícula

A'. Ὅγε μὴν πατριάρχης μείζονα τὴν δικαίωσιν τῆς βασιλικῆς ἐπιτροπῆς μηχανώμενος ἐαυτῷ ἔστειρε διὰ πάσης σπουδῆς Ἰωάννην (13) τὸν παῖδα τοῦ βασιλέως, [P. 584] οὐ περιμείνας, διὰ τὸ λίχνον τῆς ἐφέσεως, οὐδ' ἠλικίαν αὐτοῦ, οὐτ' ἐπίσημον ἡμέραν τινὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἐνάτη γὰρ ἐπὶ δέκα ἔτυχεν ὄντα τοῦ Νοεμβρίου, ἐν ἣ τὸ βασιλικὸν αὐτῷ περιπέθεικε στέφος, ἀξυμβολδὸς τις φάναι καὶ μάλα ἀνεόρτος, τὸ γε ἦκον εἰς αὐτὴν. Καίτοι τοῦτο ἐβούλετο μὲν περιφανέστερον ὁ Καντακουζηνὸς καταστῆσαι μετὰ τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον εὐθύς· ἐκώλυε δ' αὐτὸς ἐπιθύλως καὶ μάλα σὺν δόλῳ.

B'. Κατὰ μέντοι τὴν τοῦ Δεκεμβρίου τετάρτην καὶ εἰκοστὴν, περὶ δελιὴν ὕβλαν, ὅπστε τὴν γενέθλιον πανήγυραν ἑορτάζομεν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἀνεβί-

Variorum notæ.

(11) Stephanum Duscianum; de quo pluribus egimus in *Familiis Dalmatizis*, pag. 291. DUCANG.

(12) De quo in regum Bulgaricorum serie historica pariter egimus. DUCANG.

(13) Joannis coronatio prius a Cantacuzeno proposita, eo dilata fuerat, quod quidam dicerent laud æquum esse, patre imperatore paulo ante mortuo, filium agitare panegyrim, uti narrat idem

D Cantacuz. lib. III, cap. 9, quam tandem peractam a Joanne patriarcha hæc tempestate refert cap. 36, non indicato ejusce coronationis die, quem hic indicat Gregorus, 9 scilicet Novembris, qui, inquit, ἀνεόρτος fuit, cum ad ejusmodi caeremonias festi ex præcipuis dies deligi solerent. DUCANG.

βίσε τούτου κἀν τῷ τοῦ παλατίου Αἰθερίῳ οἰκίσκῳ ἄθεν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς εἰώθεισαν τὴν τοιοῦτην ἡμέραν προκύπτειν (14), ἀθροίζομενον τοῦ πλήθους τῶν Βυζαντιῶν, καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ, καὶ ἀνομιούντων αὐτοῦ; εὐχαῖς τε καὶ εὐφρημίαις παντοδαίαις; κάτωθεν, κατ' εἰκόνα τοῦ πάλαι Ὀριάμβου Ἰτωμαίων. Ἦν δὲ νῦν ὁ τοῦ δήμου κάτωθεν ἐξηχούμενος; κρότος; καὶ θόρυθος; οὐκ εὐφρημίαν ἔχων τοῦ βασιλέως ἀκήρατόν τε καὶ ἀμιγῆ· ἀλλὰ συνεκέκρατο καὶ ταῖς κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ἄμα ταῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ λοιδορίαις, λίαν οὖσαις αἰσχυραῖς καὶ οὐ πάνυ τοι σώφρονος ἀκοῆς ἀξίαις, ὑποκάνοντος τοῦ Ἀποκαύκου καὶ ἀναφλέγοντος; εὐρεαῖς ἄδροντέραις καὶ ὑποσχέσει; τὴν τοιαύτην τοῦ πλήθους ὁρμήν.

Γ'. Καὶ ἦν αὐτῆσσι; τούτων ἀπάντων ἡ τοῦ Καντακουζηνοῦ μήτηρ, δεσποτιήριον (15) οἰκοῦσα μεταξὺ τῆς βασιλείου αὐλῆς, ἐνθα τὸ ἄθροισμα τοῦ δήμου κατὰ ποταμοῦ; συνέβρι; καὶ συνεκροταίετο. Καὶ μέντοι; καὶ τὴν καρδίαν σφοδρὰ ἐπλήτηετο, καὶ στεναγμοῦς ἐκ βίθους ἀνέπεμπεν, ὡσπερ καπνοῦ; θαλεροῦς τε καὶ ὀμιχλώδους; καὶ πολλὴν τὴν ἔυδον τῆς ψυχῆς περὶ αὐτὴν τῆς παρακαθημένους; ἀγγέλλοντας. Μεριζομένη γὰρ τὴν ψυχὴν πρὸς τε τὴν ἀφύρητον ἐκεινήν τῶν λοιδοριῶν ἀκοήν καὶ ἀναλογιζομένη πρὸς τίνων ταῦτα δραματοῦργεῖται, χθὲς καὶ πρότερον; δούλου μίσην ἔχόντων πρὸς αὐτήν, καὶ ἄμα τὴν μνήμην ἀναφέρουσα ἐς τὰς ἐκ βρέφους; τύχας καὶ τὸ τῆς φλικιώτιδος; εὐδαιμονίας; ἀνθος; ἀγχι; γέριος; παραμειναν; ἀκίρατον καὶ ἀκμάζον, καὶ παρατιθεῖσα ἐκεῖνα πέντως; τῆς; νῦν ἀντιπάλοισι; καὶ ἀδοκῆται; τοῦ χρόνου φοραῖς; φέρειν οὐκ εἶχεν; ἀλλὰ πληγείσης; σφοδρῶς; τὴν καρδίαν, εἰς νόσον ἐτρέπη; τὸ σῶμα βαρῆσαν καὶ ὑπεσχνομένην; ἔσειθαι; οἱ τοῦ βίου; τὸ πέρασ; οὐκ εἰς μακράν.

Δ'. Ἐπιστάσης; τοιαυτοῦν καὶ τῆς τῶν Φώτων πανηγύρεως; (16) μετὰ δύο καὶ δέκα ἡμέρας, καὶ τοῦ μὲν βασιλέως; ὁμοίως; αὐθις; προκύπτουτος; ἀνωθεν, τοῦ δὲ δήμου; κάτωθεν; τὰς ὁμοίας; εὐφρημία, καὶ λοιδορία; αὐθις; ἐπικροτούντων, ἔκτιστο; ἡ Καντακουζηνῆ; νεκρὰ (17) πρὸς; τὸ δεσποτιήριον; ἐβρίμμένη; καὶ ἐπιπλησμένη, καὶ πάνυ [P. 385] τοι; σφοδρῶς; ἀπωκισμένη; τῆς; τάλας; εἰδοσιμονίας; καὶ δόξης; ἐκεινήσ. Ἐφθῆ; γὰρ; μικρὸν; πρὸ τῆς; τῶν σαλπείγων; ἡχοῦς; τὸ ζῆν; ἀποβόησας. Δεῖσας; γὰρ; οἶμαι; ἡ ψυχῆ, μὴ; πρὸς; τὴν; τῶν ὁμοίων; αὐθις; ἐμπέση; λοιδορίων; τριχομίαν, συνεστάλη; τε; πρὸς; ἐαυτήν; καὶ; προαπεβόησεν; τοῦ; σώματος;. Τὸ; δ'; ὄπω; συγκαχώρηκε; ταῦτα; γενέσθαι; θεῶς; προὔντες; ἐρούμεν; πλατύτερον, στοχαζόμενοι; καθόσον; ἡμῖν; ἐφικτόν.

Ε'. Ἄλλ' ἐκεῖνο; μικροῦ; με; παρέδραμε. Μετὰ; γὰρ;

Variorum notæ.

(14) De ista in pervigilio Natalis Christi προκύπτει; sicut Codinus. *De offic. palat.* cap. 6, n. 4, ubi de eo agit. Ducang. — Vide Ducangii *Gloss. in d. Græc.* in v. Πόλις. Boivin.

(15) Quo nempe translata fuerat, ut ait Cantacuz. lib. iii, cap. 36, pag. 468, cum antea domicilia adhibita observaretur, ut idem narrat cap. 22. Ducang.

A inauguravit; unde et ii, qui illum antecesserant, imperatores soliti erant eadem die prospectare Byzantium congregatam multitudinem totumque exercitum, qui et votis et omni letarum acclamationum genere ex inferiori loco eos prosecrebantur, ad veteris triumphi Romani exemplum. Erat autem plausus ac strepitus, quem tum et et infra populus, non mera ac simplex 617 sui erga imperatorem studii significatio; sed et convicia, tam in Cantacuzenum quam illius matrem, a Iovista erant, fœdissima illa certe, nec sobriis auribus digna; ventilante Apocauco et incendente majoribus largitionibus ac promissis impetum plebis.

B III. Ea vero omnia audiebat ipsa per se Cantacuzeni mater, que tum intra aulam palatii eam erem habitabat; quo torrentis instar confluebat et glomerabatur collecta populi turba. Ac sane illius cor vehementissimo dolore pungebatur, gemitusque edebat altissimos, qui fumi instar turbidi ac nebulosi amaritudinem, quæ plurima animo illius inerat, assidentibus indicabant. Partim enim conviciis illis intolerandis, quæ audiebat, animum advertens, et a quibus istæ tragœdiæ agerentur secum repntans, ab iis nempe, qui heri ac nudius tertius mancipiorum instar ei fuissent, partim memoriam repetens suæ inde usque a pueritia fortunæ felicitatisque illius sibi corvæ, cuius fœs illibatus ac vigens ad senectutem usque permanserat, componensque ista omnia cum illis adversis atque inopinatis vicissitudinibus temporis, minime id ferre poterat. Corde itaque graviter vulnerato, corpus in difficilem morbum incidit, qui finem vite haud longe abesse pollicebatur.

IV. Cum itaque et Luminum solemnè post duodecim dies advenisset, atque imperator eidem deorsum prospectaret, populus autem ex inferiori loco similibus et acclamationibus 618 et conviciis streperet, jacebat in carcere exanimis Cantacuzena, projecta atque oblivioni tradita, et a pristina felicitate suoque illo splendore quam longissime ablegata. Etenim vitam paulo ante tubarum sonum abruptit. Verita quippe anima, ut opinor, ne in similem recideret conviciorum æstum, contraxit se in semet, et priusquam id extirperet, e corpore erupit. Quomodo autem hæc fieri Deus permiserit, fasius infra declarabimus, quantum licebit nobis conjectare.

V. Sed nec illud pene præterit. Paucis diebus

(16) Epiphania an. Chr. 1342, Januar. dies 6. Eo die Cantacuzenus ipse matrem suam obiisse testatur. *Hist.* lib. iii, cap. 36. Is est dies τῶν Φώτων seu Epiphaniæ. Boivin.

(17) Cujus obitum accidisse scribit Cantacuzenus filius, lib. iii, cap. 36, pag. 469. 6 Januarii, indict. 10, anno ab or e condito 6, 850, scilicet Chr. 1342. Ducang.

post imperatoris obitum elapsis, cum rerum per-
turbatio nondum in lucem erupisset, sed concepta
tantummodo esset ac deliberata, Cantacuzeni ma-
ter visa est sibi in somnis, sumpto in manus sa-
crosancto Evangelio, nihil omnino videre in eo
scriptum, præter illa verba : « Hæc mutatio dex-
træ Altissimi » : idque aureis summaque elegantia
exaratis litteris, a capite ad calcem ubique simi-
liter : secumque agitare, quomodo liber ille, cum
sacrum esset Evangelium, ne verbum quidem
usquam evangelicum exhiberet, sed paucula illa
Davidis prophetæ. Id cum exporrecta esset, amicis
quibusdam exposuit : et quidem divinum aiebat
esse oraculum, ac prædici sibi gloriosos optimos-
que exitus rerum suarum. Id autem non tale erat.
Tamen hæc ita se habuerunt.

VI. Unum quidem illud omen fuit, quo magnæ
illius et illustrissimæ domus eversio in somnis
619 ac de nocte prænuntiata est. Alterum vero et
ipsum de nocte, non aulem in somnis, sed vigi-
lanti sese videndum obtulit, clarum manifestum-
que ostentum. Qui enim nobilibus et illustribus
personis mos est, ut ad medias usque noctes cum
iis pervigilent, a quibus quacunque de causa con-
veniuntur, is Cantacuzenæ in primis erat, utpote
quæ dignitate supra omnes et splendore fortunæ
eminebat, consiliisque et arcanis imperatoris
præerat. Qua consuetudine cum uteretur tunc
quoque, et ad multam noctem colloquium esset
productum, placuit ipsi pro foribus stare, et ab
excelsa ædium turri lunam, quæ tum supra hori-
zontem recens exsurgebat, contemplari, ut inde
quota esset hora conjiceret. Nam cum circuli sui
perigeum conversa repeteret, et jam cursus in
secunda quadratura esset ad solem, acronycham
lucem non prius terræ præbebat illo tempore,
quam ad mediam noctem perventum esset.

VII. Cum in hunc modum Cantacuzena illic sta-
ret et specularetur, ac simul de futuris magnopere
esset sollicita, armatum equitem videt infra stan-
tem, ac magnitudinem turris hasta mellentem.
Ejus rei subito et improvise aspectu territa con-
vertit se retro, mittitque homines eum compre-
hensuros, qui tam alieno tempore talia moliretur,
ac sciscitatos, quorsum ea facere et a quibus ei
esset imperatum. Cum autem ii celerrime regressi
affirmarent, neminem a se conspectum, nec viam
620 ullam esse, qua advenis et equitibus pateret
accessus (clausas quippe omnes portas), tum vero
illa percussa est, et illud præsagium aliter interpre-

τὴν τοῦ βασιλέως τελευτὴν, οὐ πολλῶν ἡμερῶν
μεταξὺ γενομένην, οὐδὲ τῆς τῶν πραγμάτων οὐκ
συγχύσεως εἰς φῶς ἐκραγεῖσθαι, ἀλλ' ἐν ὥδισιν ἔτι
καὶ μελέταις· κυοφορουμένης, συνέβη καθ' ὑπνους
τῆ τοῦ Καντακουζηνοῦ μητρὶ, τὸ ἱερὸν δοκεῖν ἀνὰ
χειρᾶς Εὐαγγέλιον εἰληφῆναι ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲν
γεγραμμένον ὄραϊν, ἢ ἡ Αὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις τῆς δε-
ξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, καὶ τοῦτο χρυσοῖς τε καὶ πρὸς
ἅπαν κάλλος ἡσυχαστικῶν γράμμασιν ὁμοίως ἀεὶ
πανταχῆ· διαπορευθεῖσαι τε καθ' ἑαυτὴν, πῶς ἱερὸν
Εὐαγγέλιον ὄν μηδὲν μηδαμῆ τῶν εὐαγγελικῶν εἶχε
ῤῥητῶν, ἀλλὰ μικρὰ τῶν τῷ θεῷ Δαβὶδ εἰρημένων.
Τοῦτο ἀφυπνισθεῖσα διηγεῖτο πρὸς ἐνόους τῶν φίλων·
καίτοι θεῖον ἔφασκεν εἶναι, χρησιμώδημα, καὶ πέρας
προαναφώνειν τῶν καθ' αὐτὴν πραγμάτων εὐκλείας
τε καὶ πάνυ χρηστῶν. Τὸ δ' ἦν οὐ τοιοῦτον· ὁμοῦς
ἔσχεν οὕτω ταῦτα.

Γ'. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο σημεῖον ἦν, ὃ προαναφώνη-
σεν ἐξ ὑπνῶν καὶ νυκτῶν τὴν τῆς μεγάλης ταυτησὶ
καὶ περιφανοῦς οἰκίας καταίρεισιν. Δεύτερον δ' ἐκ
νυκτῶν μὲν καὶ αὐτὸ, μὴ ἐξ ὑπνου γε μὲν, ἀλλ' ἐξ
ἐγρηγώσεως φάντασμα θεαθὲν ἐναργῶς. Εἰλωθὸς γὰρ
τοῖς εὐγενεῖσι καὶ δόξῃ μεγάλῃ συζῶσι προσώποις,
ἄχρι καὶ ἐς μέσας που νύκτας συνδιανυκτερεῖν τοῖς
ἄλλοις· χρεῖας οἰαοδηποτοῦν προσίσσιν ἐνεκα, τῆ Καν-
τακουζηνῆ τοῦτο μάλιστα πάντων προσῆν, ἅτε καὶ
μάλιστα πάντων δόξῃ καὶ περιφανείᾳ προεχούσῃ,
καὶ βουλῶν καὶ ἀπορρήτων προεστηκυῖα βασιλικῶν.
Τῆς δὴ τοιαύτης ἐχομένη καὶ νῦν συνηθείας, καὶ
πόρρω νυκτῶν γενομένης τῆς ὁμιλίας, ἔδοξεν αὐτῇ.
στᾶσαν πρὸ τῶν θυρῶν ἀπ' ὕψηλοῦ τοῦ πύργου τῆς
οἰκίας θεάσασθαι τε τὴν σελήνην ἀνίσχουσαν ἄρτι
τοῦ ἠορίζοντος καὶ τῆς ὥρας ἐκεῖθεν καταστοχασά-
σθαι. Τὸ γὰρ περιγίγειον ἐκ περιστροφῆς τοῦ οἰκείου
ἐπὶ νάλια μὲθ' οὐσᾶ κύκλου (18), καὶ ἐς τετράγωνον
αὐθις τῷ ἡλίῳ καθισταμένη τὴ δευτέρου ἤδη σχη-
ματισμῶν, ἀκρονύκτους οὐ μάλ' ἀδούλετο παρέχειν
τῇ γῆ τὰς αὐγάς, πρὶν ἐς μέτρη ἀφικέσθαι τὴν νύ-
κτα τηλικαῦτα τὸν χρόνον (19).

[P. 586] Ζ'. Οὕτω δὲ στάσεώς τε καὶ σκέψεως ἔχουσα,
καὶ ἅμα φρονιῶν οὐσα τῶν μελλόντων πλήρης, ἐνο-
πλον ἰσπέα θεάεται, κάτωθεν τε ἐστῶτα τοῦ πύργου
καὶ τῷ δόρατι σημειούμενον τὸ τοῦ πύργου μέγεθος·
ὡ· ἐκπλαγῆναι τε αὐτὴν τῷ αἰφνιδίῳ καὶ ἀπροσδο-
κῆτι τοῦ φάσματος· καὶ συστραφεῖσαν ἐκπέμψαι τοὺς
καθέξοντας τὸν ἐν ἀωρίᾳ τοιαύτῃ τοιαῦτα μηχανώ-
μενον, καὶ ἀκουσομένους, ἵτου χάριν καὶ θῆεν ἐκεῖνοι
ταῦτα ὄραϊν προσεταταγμένον εἶη. Ἐπει δὲ τὴν ταχί-
στην καλινδρομήσαντες φάναι μὴδένα τῶν πάντων
ἔωρακέναι, μηδ' εἶναι πάροδον οὐδεμίαν, ὅπῃθεν
εἰσιτητά γε εἴη ξένοις καὶ ἰσπέταις ἀνδράσι, τῶν
θυρῶν ἀπασῶν κεκλεισμένων, ἤδη καταπλαγῆναι τε

Variorum note.

(18) Nam cum circuli sui perigeum, etc. Hæc in-
terpretatio partim mea est, partim virorum æstro-
nomiæ peritorum, quos consului. BOVIN.

(19) Verti, acronycham lucem non prius terræ

præbebat illo tempore, quam ad mediam noctem
perventum esset. Malim, acronycham lucem non
prius terræ præbebat, quam mediæ noctis tempus
advenisset. BOVIN.

αὐτὴν καὶ, πρὸς ἄλλας ἔννοιας ἀνενεγκοῦσαν τὸ **A** tata totam se tristitia tradidit, nec longe a lacrymis
 μάντευμα, λύπης πλησθῆναι καὶ δακρῶν γενέσθαι abfuit.
 ἔγγυς.

CAPUT XIV.

Cantacuzenum res adversæ non frangunt. Ejus nuntiis contumeliose a Byzantiis illuditur. Monachorum. interventu pacem petit, sed frustra. Ab Orestiadis primoribus vocatus eam urbem occupatum venit Flavii interjecti repentino aucti bis repulsus re infecta discedit. Ejus prodigii ratio expenditur. Hostiles ultro citroque excursiones. Belli civilis mala. Ejus cum bellis externis comparatio facta a Cantacuzeno. Hujus fautores vana spe recreantur.

A'. Ἐγὼ δ' ἐκείσε ἐπάνειμι. Τῷ Καντακουζηνῷ γὰρ οὕτε πρὸς τοσαῦτα τὴν ψυχὴν κατενηνέχθαι βῆθια τῶν δεινῶν συννήθηθ', οὕτε πρὸς οὓς εὕρισκε συνεχῶς κατ' αὐτοῦ συσκευαζομένους λαθραλας καὶ ἄλλοι' ἄλλας ἐπιβουλὰς ἀπηγορευέσθαι, ἀλλ' ἐστάναι τῶν ἰδίων ὄρων ἐνθός, ἀκλινεῖς τὰς πρὸς Θεὸν ἐλπιδας ὁμοίως ἀεὶ φυλάττοντι· καὶ γράφονται μὲν ἀεὶ καὶ δεομένῳ λῆγειν οὐκ ἦν οὐδαμῇ, κυρωθῆναι ὅποσα περιῶν ὁ βασιλεὺς ἐνετέλλετο περὶ γε αὐτοῦ. Ἀλλὰ τῶν Βυζαντιῶν οὐδ' ἄχρως τῶν λεγομένων ἀκούειν θελήτων ὡσιν, ὅτι μὴ καὶ τοὺς ἀγγέλους σὺν ἀτιμῆ καὶ κούρᾳ πομπουμένων (20) ἐπ' ἀγορᾶς καὶ δεσμοῖς καὶ ἐρικταῖς συγκλιόντων, τῷ δὲ οὐ διὰ γλώττης ἐγένετο λοιδορεῖν οὐδενὶ τῶν ἀπάντων. Οὐ μὴν οὐδὲ τοὺς ἐν τῷ ἔρει τῷ Ἄθῳ διαπρέποντας ἀρετῇ καὶ ἀσκήσει μεσίτας εἰρήνης ἀπηξίου γίνεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἐλθόντων, ἀπρακτο, ἔδοξεν ἡ σπουδῆ. Τὰ μέντοι χρήματα, καὶ εἴ τι κειμήλιον ἦν ἀμφοτέροις ἐκ πολλοῦ τεθησαυρισμένον, πάντα ἀνάλωται πρὸς τε ἄλλα τῶν κοινῶν καὶ πρὸς τὰς τῶν στρατιωτῶν χρεῖας.

B'. Κρύφα γε μὴν συχοῖ τῶν τῆς Ὀρεστιάδος προὔχοντων (21), ἑταιρείαν πεποιηκότες, συνέθεντο περιελθόντι Καντακουζηνῷ τὰς πύλας ἀνοίξει, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς τυραννήσαντας δημότας, [P. 387] καὶ γράμματα ἔπεψαν ἤδη καλοῦντες αὐτὸν, τὴν ταχίστην ἐλθόντα λαβεῖν ἀπονητὴ τὴν πόλιν. Καὶ ἔς εὐθύς διαναστὰς τὸν τε στρατὸν ὥπλισε καὶ τὸν Ἄγγελον Ἰωάννην (22), τὸ Παμφίλου (23) πολίχιον ὀχυρώσαντα ὡς προσήκει, τάχιστα ἔκειν ἐπ' Ὀρεστιάδα διεμνύσατο σὺν ἱκεῦσιν ἔγγιστα ὄργοῦχοντα.

Γ'. Καὶ δὴ συναληλυθῶτων σφῶν ἐπὶ τὰς ὄχθας τοῦ παραβρέοντος τῇ Ὀρεστιάδι ποταμοῦ (24), χειμῶν τηνικαῦτα ὡσπερ ἐξ αὐτομάτου γέγονε τῆς νυκτὸς ἐκείνης μάλα πολὺς· καὶ ὁ ποταμὸς ἐκείνος, ὡσπερ αἰσθησεν εἰληφῶς ἀπειλοῦντος Θεοῦ, ἀγριαίων ἦν καὶ σφόδρα πλημμύροντα συναλαῦναι ὑπὲρ τὰς ὄχθας τὰ βρύματα ὡστε ἀπορον πρὸς διάθασιν εἶναι τοῖς τοῦ Καντακουζηνῷ στρατεύμασιν. Ἡμέρας σὺν ἔγγιστα διατετριφῶσι περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγας, οὐκ ἔληγεν ὁ χειμῶν· ἀλλ' ἦν ἐαυτῷ τὴν ὁμοίαν διηνεκῶς συντηρῶν ἀγριότητα. Ἀπειρηκός ὁ ὄψ' καὶ ἀπλλαγέντος ἐκεῖθεν, ὃ τε χειμῶν ἐς τὴν ὕστεραιαν

I. At non Cantacuzeni animus (ego enim illuc redeo) tantis calamitatum fluctibus demersus est, nec insidiæ illæ perpetuæ et alias aliæ, quas in se clanculum strui comperiebat, effecere ut desponderet, sed intra suos limites stetit immotus, spesque in Deo defixas constantissime habuit, nec desiit unquam per litteras petere ac rogare, ut quæcunque imperator, dnm viveret, de ipso mandavisset, confirmarentur. Cumque interim populus Byzantinus ne auribus quidem primoribus dicta acciperet, quin imo et nuntios ignominia affectos ac detonsos per forum traduceret vinculisque et carceribus coereret: tamen hujus lingua nemini conviciabatur. Sed nec homines illos, virtute ac disciplina præstantes, qui montem Atho incolerent, sequestratos pacis recusabat. Atque illi quidem venerunt; sed nihil diligens eorum studium effecit. Porro et pecuniæ, et si qua utrisque longo ante recondita supellex erat, tum in alios usus impendebantur, tum in ea quæ militibus necessaria erant.

II. At clam plerique Orestiadis primores conspuratione facta, constituerunt oberranti Cantacuzeno portas recludere, antequam plebei, qui tyrannice dominabantur, eam rem perciperent: **621** et jam litteras ad eum miserant, hortantes ut quam celerissime adesset, urbem nullo labore capturus. Ille igitur motis confestim castris exercitum instruxit, Joannique Angelo mandavit, ut munito prout parerat Pamphili oppidulo quamprimum Orestiadem veniret cum equitibus proxime octoginta.

III. Cum autem illi ad ripas fluvii Orestiadem præterfluentis convenissent, tempestas violentissima per illam noctem quasi sponte coorta est; fluvius vero, ac si sensum haberet aliquem irati Numinis, sævire ac multum supra ripas exundare cœpit, ita ut Cantacuzeni copiæ trajicere non possent. Itaque dies non pauci in proximo circa illum fluvium consumpti sunt, tempestate haud quiescente, sed eandem sibi violentiam perpetuo retinente. Tandem re desperata cum inde abiisset Cantacuzenus, postera die tempestas sævire desiit, et paulatim fluvius proterviam illam ac ferociam remisit.

Variorum notæ.

(20) Rem narrat Cantacuzenus lib. iii, cap. 35, pag. 456. DUCANG.
 (21) Cantacuzen. lib. iii, cap. 28, pag. 441. DUCANG. — Συχοῖ τῶν τῆς Ὀρεστιάδος προὔχοντων. Ea est Adrianopolis. Codex Reg. 2784, fol. 327 v., ubi de urbium nominibus mutatis. Ὀδρουός καὶ Ὀρεστιάς, ἡ σὺν Ἀδριανούπολις. Vide et Leonis Alatiæ notas ad Georg. Acropol. Histor.

cap. 15, edit. Reg., pag. 251. BOIVIN.
 (22) De quo in Famil. Byzant. egimus, pag. 259. DUCANG.
 (23) Cujus urbis meminit Cantacuzenus, lib. iii, cap. 30. Vide notata ad Villharduinum. DUCANG.
 (24) Hebri. Vide Cantacuz. lib. iii, cap. 50, pag. 448, 449. DUCANG.

Facto bis periculo, cum flumen eodem iterum tumore exundasset, sero denique cognitum est, non casu aliquo eas moras objectas, sed providentia divina quæ omnia facillime quocumque vellet traderet, ac nunc obsisteret apertissime Cantacuzeni ceptis : atque inde fieri, ut et ipsa statim elementa magno irarum æstu ferventia indignarentur, quasi iratum dominum sentirent, eique quatenus famulos deceret obsecrarent. **622** suamque erga illum observantiam re significarent, illo scilicet noxio impetu violentissimaque remuneratione.

συνεπιλαβανομένων, ὡς θούλοις εἰκός, καὶ δεικνύντων βλαπτούσης ὁρμῆς καὶ μάλα τοι σφόδρα βιαίας ἀναπαδόσεως.

IV. Utrunque igitur interdum excurrentes, nunc aliqui ex Didymoticho milites, nunc ex Orestia vicinisque oppidulis, multam inde huc prædam, multamque hinc illuc abigebant. Neutri autem poterant vincere, atque ita finem contentioni imponere : sed frustra quidem instabant sibi utrinque. Urbes autem perpetuo consciebantur a se invicem sensim atque paulatim. Et erat (ut videtur) placitum Deo ac cælesti decreto sancitum, ut urbes attererentur, pecuniisque et honore et dignitatis gradu per civiles illos motus spoliarentur.

V. Et Cantacuzenus quidem civile bellum cum externo comparans, expendensque, quantum alterum ab altero distaret et excederet : civile quidem bellum frigori, calorigue febricitantium ; bellum vero externum calori æstivo frigorigue hiberno simile esse dictitabat : alterum nempe ex his ab altero multum excedi. Frigori enim hiemis, quod externum est, facile esse vestimentorum accessione atque ignis copia vederi ; rursus calorem æstatis, utpote externum atque adventitium, subtractis vestimentis ac per ventorum flatus temperari posse : febres autem, utpote intrinsecus ex ipsis visceribus natas, rem esse indomitam atque ineluctabilem.

VI. Ii porro, qui propter Cantacuzenum aut exsultabant, aut in vinculis erant, quique in urbibus tacite illi favebant, ii, inquam, omnes, vere appetente, spe erigebantur benignioris in posterum fortunæ. Sed erant vanæ illorum spes. Illius enim res, ut vulgo aiunt de Mandrâbola, quotidie in jejus procedebant.

ἄλωσα καὶ ὁ ποταμὸς ἡρέμα ἐκείνης ὕψω τῆς ὑβρείως τε καὶ ἀγριότητος. Τῆς δὴ τοιαύτης πείρας δις ἤδη γενομένης, καὶ τῶν ποταμίων βευμάτων αὐθις ἐς τὴν ὁμοίαν ἐκείνην ἀναβήγγυμένων ὑπερθησανίαν, ἔγνωσαν ὀψέ, μὴ ἔκ τινος τύχης, ἀλλ' ἐκ θεοτεράς προνοίας εἶναι τὸ ἐναντίωμα, βῆσται μὲν τὰ πάντα μετασκευαζούσης ὅπῃ βούλοιοτο, καὶ νῦν δ' ἀντιπραττούσης μάλα τοῖς τοῦ Καντακουζηνῶ προφανῶς ἐγγειρήμασιν· ὡς ἔπεσθαι καὶ τὴν τῶν στοιχείων εὐθύς ἀγανάκτησιν πολλῶ τῷ θυμῷ βέουσαν· ὡσπερ ἀσθανομένων ὀργιζομένου τοῦ ἑσπέρου, καὶ

Δ'. Ἐπεκθέοντες δ' οὖν ἐκπέρωθεν ἐνίοτε, νῦν μὲν ἐκ Διδυμοτείου τινὲς τῶν στρατιωτῶν, νῦν δ' ἐξ Ὀρεστιάδος καὶ τῶν πέριξ πολιγνίων, πολλὴν μὲν ἐκείθεν ἐνθάδε λελαγ ἤλαυνον, πολλὴν δ' ἐντεῦθεν ἐκείσε· νίκην δὲ καὶ τέλος ἐπιθεῖναι τῇ σπουδῇ, οὐκ ἦν οὐδετέρῃ κατ' οὐδετέρου· ἀλλ' ἐδίωκον ἀνήγυτα. Αἱ δὲ πόλεις ἐφθείροντο διτνεκῶς ὑφ' ἑαυτῶν ἡρέμα καὶ κατὰ μικρόν· καὶ ἦν, ὡς εἶκοι, βούλημα θεῖον καὶ ψῆφος ἀνωθεν κυρωθεῖσα, ἐκτριβῆναι καὶ γυμνωθῆναι τὰς πόλεις χρημάτων καὶ δόξης καὶ τάξεως ἐκ τῆς ἐμφυλίου ταυτησὶ στάσεως.

Ε'. Τῆς γε μὴν ἐμφυλίου μάχης καὶ ἀλλοσύλου τὸ ἐξαλλάττον καὶ ὑπερέχον ὁ Καντακουζηνὸς ἐξετάζων τὴν μὲν παροξυσμῶ καὶ πυρετῶ, τὴν δὲ θέρμῃ τε θέρους καὶ ψύξης χειμῶνος ἔλεγεν εἰσκένοι· [P. 588] καὶ εἶναι τὸ ὑπερέχον θατέρον πρὸς ἡάτερον μάλα πολύ. Τὴν μὲν γὰρ ἔξωθεν ψύξιν εἶναι καὶ προσθήκαις ἐνδυμάτων ἴσθαι καὶ πυρὸς εὐπορίξ· καὶ αὐτὴν ἔξωθεν ἐπεισίδιον θέρμην ἐνδυμάτων τε ὑφαίρεται καὶ ἀνέμων πνοαῖς· τοὺς δ' ἐνδοθεν τικτομένους πυρετούς ἐξ ἐγκάτων δόσμαχον εἶναι καὶ μάλα ἀνανταγώνιστον χρῆμα.

Ζ'. Οἱ δὲ διὰ τὸν Καντακουζηνὸν ἐξήρστοι καὶ δεσμῶται, καὶ ὅσοι ληληθῶτες ἐν ταῖς πόλεσι τὰ ἐκείνου διετέλουν φρονούντες, μετέωροι ταῖς ἐλπῖσιν ἦσαν ἔαρος ἐπισησίονος, εὐμενῆ καταστήσεσθαι σπιετὴν τὴν τύχην. Ἄλλ' ἄρα ἦσαν μάταια τὰ τῶν ἐλπίδων. Ὡς γὰρ ἐπὶ Μανδραβόλου (25) τὰ ἐκείνου διτνεκῶς ἐχώρει.

CAPUT XV.

Præcipuarum urbium præfecti Theodorus Synadenus et Guido Armenius. Hujus ex Armenia migratio; uxoreres duæ. Hostilis animus in Cantacuzenum affinem, cujus et bona diripit et amicos vexat. Sinistra auguria. Solis ac lune defectus et colores. Arborea nive oppressæ et ramis exuta.

623 I. Sed repetendū paulo altius rerum expositio, ut clariora auditoribus fiant, quæ sequuntur. Etenim Thessalonice et cæteris circum urbibus, ad Strymonem usque fluxium, præpositus erat Theodorus Synadenus protostrator : Serrhis vero, et

Δ'. Ἐπανακτίον δὲ βραχὺ τὴν δεξιῆσιν, ἵνα σαφέστερα γένοιτο τοῖς ἀκούουσι τὰ ἐξῆς. Θεσσαλονικὴς μὲν γὰρ, καὶ τῶν πέριξ ἄγχι Στρομόνης τοῦ ποταμοῦ πόλεων, ἦν ἐπίτροπος ὁ πρωτοστράτηρ Φεβριος ὁ Συνδερνός (26)· τῆς δὲ τῶν Σερβῶν (27) πόλεως, καὶ

Variarum notæ.

(25) Proverbiū, de quo Zenobius, Diogenianus, Suidas, Michael Apostolius, et alii, DUCANG.

(26) Cantacuzen. lib. ut, cap. 51, eius alio non semel meminit. DUCANG.

(27) Cantacuzenus Φερῶν legit, quam urbem in Thraciæ Thessaliæque finibus Fere hodie vocant Turci, ut scribit Leunclavius in priore

Onomastico Turcico. DUCANG. — Pheras vocat Cantacuzenus; atque illud ejus urbis nomen primitus fuisse, indicat breve Urbium Onomasticon, quod exstat in cod. Reg. 2990, fol. 70, v., ubi inter alia legitur Φεραῖ, πληθυντικῶς αὶ Σέρβει, καὶ Φεραῖοι οἱ ἀπὸ ταύτης. BOVIN.

τῶν ἄγρι Χριστουπόλεως πολυχινῶν, ὁ τοῦ θανόντος Α βασιλέως ἐξάδελφος, Γῆμ ὁ Ἀρμένιος. (28) δὲ πρὸ τεττάρων καὶ εἴκοσιν ἐτῶν μετὰ πεμπτες γεγονῶς ἐξ Ἀρμενίας εἰς Βυζαντιον ὑπὸ τῆς τοῦ πατρὸς ἀδελφῆς, τῆς βασιλίδος δηλαδὴ καὶ μητρὸς Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως, συνεζύγη τῇ τοῦ Καντακουζηνου ἐξάδελφῃ, καὶ πολὺν αὐτῇ συνοικήσας χρόνον ἀπαιε διέμεινε· θανούσης δ' ἐκεῖνης, συνεζύγη τῇ τοῦ Συργιάννου θυγατρὶ, ἐξ' ἧς καὶ παῖδων ἐγεγόνει πατήρ. Ἦν δ' ἀεὶ τῇ πατρίῳ τῶν Ἀρμενίων θρησκείᾳ χρώμενος.

Β. Οὗτος οὖν ἔρμαιον τὴν τοῦ καιροῦ καὶ πραγμάτων σύγχυτιν εὐρηκῶς καὶ λημμάτων πρόφρασιν κατέσχε τὰ ἐκεῖ τοῦ Καντακουζηνου χωρία τε καὶ τὰς προσόδους, καὶ ζεύγη μυρία βοῶν, καὶ παντοίων ἄλλων ἀγέλας κτηνῶν, καὶ πάντα ἐξαργυρώσας πλείστα χρημάτων ἐκαρπούτο βαλάντια. Πάντας δὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν αὐτοῦ πλουσίους αἰτίας καθυποβάλλων, ὡς εἶεν ὁμόφρονες δῆπου τῷ Καντακουζηνῷ, αὐτοὺς μὲν ἐν φρουραῖς εἶχε· τὰς [P. 389] δὲ ὄψων οὐσίας κτηροῖεν ὄλιγας χερσὶν αὐτῆς ἐαυτῷ. Πάντα μὲν τοῖσιν ὁπόσα ὁ χρόνος ἐκεῖνος ἔτεκε τὰ δεινὰ, βῆδοινοῦν ἂν εἴη διεξιέναι. Ἔνια δ' ἐν τοῖς λέγεσθαι μέλλουσιν ἄλλα ἀλλοθι κατασπειρόντων ἡμῶν, ἐξίσταται δῆπου καὶ τῶν λειπομένων ἐντεῦθεν τοῖς βουλομένοις καταστοχάζεσθαι.

Γ. Προεὶληφέναι μέντοι καὶ προηγήσασθαι τῶν τοιοῦτων συνεπεπτώκει σημεῖα κακῶν τὰ τε ἄλλα καὶ ἐπισκότησιν ἡλίου καὶ ἄμα σελήνης, πρὸ γε αὐτῆς μάλα τοι σφόδρα μεγίστην, περὶ ζώδιον ἐν ἀμφοτέραις φημὶ τὸν Τοξότην· καὶ πρὶν ὄλον ἐξαμηνιαῖον ἐξήκειν χρόνον ἐς τὰ κριθεῖς, ἐτέραν αὖθις συνεπεπτώκει γενέσθαι σελήνης ἐκλειψιν, περὶ τὸν Ταῦρον γενομένου σαφῶς τοῦ ἡλίου, ἦττω μὲν ἐκείνη, δακτύλων δ' οὖν ἰδ' καὶ αὐτῆν. Ἐκ τε οὖν τούτου, καὶ αὖ ἐκ τῶν περὶ τὰ τῶν φωστήρων πάθη φανέντων χρωμάτων, μεγάλων προαναφώνησι; τοῖς βαθύτερον βλέπουσιν ἐγεγόνει δεινῶν.

Δ. Δεύτερον δὲ τὸ τῆς δενδροτομίας. Περὶ γὰρ τὸν Ὑδροχόον, εὐθύς μετὰ τὸν Αἰγύκερον, τοῦ ἡλίου γενομένου, νύκτωρ ἀπάσης ἀνέλων σιωπησάσης ποσῆς, κατεβράγη πλήθος χίτωνος οὐ φορητὸν ὅψ' οὐ καταβρυθέντα τὰ τῆς βασιλευσύσης τῶν πόλεων ἅπαντα δένδρα, καὶ ὅσα τῶν προαστείων αὐτῆς, τσακῦτην τὴν πῶσιν ὑπέστησαν, ὡσθ' ἡμέρας γενομένης, καὶ τὸ νυκτερινὸν ἐρμηνευσάσης δεινὸν, ἰδεῖν ξέρον θέαμα, κιάδου παντὸς ἀπωφρατισμένα τὰ μέγα τῶν δένδρων καὶ σκόλοψι τισὶν εἰκότα καὶ ξύλοις νεκροῖς.

omnibus Christopolin usque oppidis, defuncti imperatoris consobrinus Guido Armenius; qui quatuor et viginti ab hinc retro annis Byzantium arcessitus (arcessiverat autem eum patris sui soror, Augus a eadem et Andronici imperatoris mater) Cantacuzeni consobrinam uxorem duxit; et per tempus diuturnum, quo illam secum habuit, liberis caruit: mortua deinde illa Syrgiannis filiam secum matrimonio junxit, ex qua et liberos suscepit. in patria autem Armeniorum religione perseveravit.

II. Is igitur temporum ac rerum perturbationem quasi donum fortunæ insperatum nactus et lucri faciendi occasionem, quidquid habebat illic prædiorum ac vectigalium Cantacuzenus, detinebat, nec non influita boum juga, et alia eujusquemodi pecora, conflatoque ex iis omnibus argento, maximam pecuniæ vim comparaverat. Idem quoque in provincia, cui præerat, opulentissimi erant, eos in crimen adducebat, ut uinum Cantacuzeno assentientes, atque ipsos quidem in custodiam dabat: eorum autem facultates plenis manibus sibi coercervabat. Sed calamitates, quas tempora illa pepererunt, facile haud sit omnes percensere. Quarundam vero sparsim et subinde mentionem faciemus, ut quilibet facile inde possit cætera 624 conjectare.

III. Horum certe malorum signa antecessere ac prævia exstiterunt alia, tum eclipsis solis et lunæ simul. Et hæc quidem prior accidit longe maxima: utraque autem circa idem zodiaci signum, nempe Sagittarium. Necdum semestre totum penitus exierat, cum alia rursus accidit lunæ eclipsis, sole Taurum evidenter ingresso; minor quidem hæc quam illa, sed et ipsa quatuordecim saltem digitorum. Et hoc igitur, et colores qui circa luminarium defectionem visi sunt, magnarum calamitatum præsentia altius insipientibus habita sunt.

IV. Alterum item signum fuit arborum excidium. Statim enim post Capricornum, cum sol in Aquario esset, silente omni ventorum flatu, effusa est noctu nivium copia non tolerabilis. Quo onere oppressæ omnes principis urbis arbores, et quæcumque erant sub urbe, tantam dedere stragem, ut die orto ac nocturnam cladem indicante, novum objiceretur oculis spectaculum; inædiæ videlicet arbores omnibus ramis orbatae, et palis quibusdam ac mortuis lignis similes.

Variorum notæ.

(28) Guido Armenius: Cantacuzeno (lib. i cap. 56), Συργην τελεζιανο; eidem (lib. iii, cap. 31): Συργῆ ντελενοζιανο; Gallice, Sire Gui de Lusignan, seu de Lusignem. Erat hic Andronici junioris ἐξάδελφος. Scilicet Andronicus junior ma-

trem habuit Mariam Armenam, quæ et Ricta et Xenæ dicta est. Mariæ autem nepos fuit ex fratre Guido iste, qui postea Armeniæ rex fuit, ex πατρῷου προσηκούσης αὐτῷ κλήρου τῆς ἀρχῆς, inquit Cantacuzenus, Histor. lib. iii, c. 49. Bovin.

CAPUT XVI.

De educendis carcere ambobus imperatricis Irenes fratribus Byzantii et Cantacuzeniani certant. Irenes prudentia et aliæ virtutes. Egregiam Cantacuzeno operam novat. Ut fratres ei conciliaverit. Cantacuzenus, Thessalonica invadendæ spe oblata per litteras Synadeni, Didymotichum uxori et Manuelli Asani custodiendum committit. Polystylum instaurat et munit. Chrelos Tribullus perduellis; Strummitæ principium poëtas; Erati ipsi metuendus. A Romanis adulatur. Cantacuzeno suppelias venit; per Christopolitanas fauces transituro. Ducum et militum enumeratio.

I. Sed quoniam et de Imperatrice Irene Cantacuzena, et de duobus illius fratribus, frequens a nobis habebitur mentio, eo quod horum opera in præsentis temporum conditione propositoque argumento plurimum emicuit, illuc jam revertamur, unde nostra deflexit oratio. Tenebat eos jampridem vincios proximum Rhodopæ monti castellum Audeorum monasterii, imperatoris Andronici junioris jussu, ob crimem majestatis. Statim vero atque Didymotichii Cantacuzenensis imperator pedes purpura inclusit, cum utriusque instrueretur manus hostilis, certamen exstitit de iis, ultra pars prior carcere ipsos educeret, maximo futuros adversus alteram auxilio.

II. Multæ itaque concursationes, multa colloquia intercesserunt. At cum illi vererentur, ne vincula vinculis mutarent, leviora fortasse gravioribus, nec tuto possent alterutri parti confidere, Irene Augusta, multo judicio et solertia pollens, ac tantum in consultationibus sagacitate, quantum intelligentiæ vi et morum elegantia cæteris mulieribus præstans, brevi omnia præclare ordinavit. Prudentiam nempe insitam ac naturalem sortita, maritum imperatorem, quem ejusmodi discrimina circumstantabant, efficaci maximoque juvabat auxilio. Itaque ei si non totam auctoritatem imperatoriam, at sane ejus longe maximam partem largita est. Ipsa quippe nunc blandioribus dicitis labantem excitans animos eorum, quos imperator habebat secum cognatos et vere amicos; nunc larga manu opes effundens exsillii socias, aut potius magnarum illarum opum reliquias (quæ omnia planius postea a nobis explicabuntur), nunc omni saltem festinatione advolans, et per semet ipsam firmas cautiones fratribus afferens, rediit quam celerrimè, eos conjugi imperatori tempore opportunissimo secum adducens, sinecæ et minime suspectos defensores. **625** ἐπανήκε, μεθ' ἑαυτῆς αὐτοῦς τῷ συζύγῳ βασιλεὶ ἀπὸ παντὸς ἐπιχειροῦσα.

A. Ἀ'. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης τῆς Καντακουζηνῆς, καὶ τῶν δυοῖν αὐτῆς ἀδελφῶν (29), πολὺς ἡμῖν ἔσται προϊούσιν ὁ λόγος, τὰ μέγιστα ταῖς παρούσαις συμβαλλομένων τύχαις τοῦ χρόνου καὶ ὑποθέσοισιν, ἐς τὸ πρότερον ἴχνος τοῦ λόγου εἶρε ἐπανακάμψωμεν. Εἶχε γὰρ δεσμίους αὐτοῦς (30) τὸ πλεῖστον ὄρους Ῥοδόπης φρούριον τῆς τῶν Ἀδῶρων μονῆς ἐκ πολλοῦ, κελεύσει τοῦ βασιλέως Ἀνδρόνικου τοῦ νέου, ἐπ' ἐγκλήματι καθοσιώσεω; (31). Ἄρτι δὲ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως; [P. 590] ἐν Αἰδομοτείῳ τὰ ἐρυθρὰ ὑποδησαμένου πέδιλα, καὶ τῆς πολεμίας χειρὸς ἑκατέρωθεν παρασκευασμένης, ἕρις ἐγένετο περὶ σφῶν, ὁποτέρῳ μέρει προτέρῳ γένοιτ' ἂν τῆς εἰρκτικῆς ἐξελεῖσθαι συμμάχους ἔχειν κατὰ θεῖον κρατίστους.

B. Πολλῶν τοιγαροῦν μεταξὺ γενομένων ὁρῶν καὶ λόγων, καὶ δεδιότων ἐκείνων, μὴ δεσμῶν ἀλλάξωνται δεσμὰ, κουφοτέρων ἴσως θεινότερα, καὶ μηδετέρῳ βεβαίως ἐχόντων μέρει θαρρῆναι, ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, πολλὴν πλουτοῦσα τὴν σύνεσιν καὶ ἀγχινοίαν (32), καὶ τοσοῦτῳ νικῶσα τῇ τῶν φρονῶν ἐν ταῖς βουλαῖς ὑβύττει, ὅσον ἐν γυναιξὶ τῷ κράτει τῆς γνώσεω; καὶ τῇ τῶν ἡθῶν ἁρμονίᾳ, πάντα καλῶς τὴν ταχίστην διέθετο. Φρόνημα γὰρ αὐτοφύει καὶ αὐτοχάλκευτον εἰπεῖν κεκτημένη ἔμπρακτον παρεῖχε τῷ συζύγῳ καὶ βασιλεὶ καὶ μεγίστην ἐν ταῖς αὐταῖς γενομένῃ ταῖς περιστάσεσι τὴν ἐπικυοῦσαν· καὶ εἰ μὴ τὸ πᾶν αὐτῆς βασιλείας αὐτὴ κεχάρισται κράτος, ἀλλ' οὖν καὶ μάλα δῆλον σφέτερα γὰρ τὸ πλεῖστον μέλλοι· νῦν μὲν λόγοις ἐπαγοῦσι ἀναζωπυροῦσα πεπτωκότα φρονήματα τῶν ἀμφὶ τὸν βασιλέα συγγενῶν καὶ φίλων ἀληθῶν· νῦν δ' ἀφθόνῳ χειρὶ τὸν ἐν ἐξορίᾳ συνέκδημον αὐτοῖς γεγόνετα προτεμένη πλοῦτον, ἢ μᾶλλον τὰ τῶν μεγάλων ἐκείνων πλοῦτων περιλειφθέντα λείψανα, καθὰ προϊούσιν ἡμῖν ἐναργέστερον πάντα λελέξεσθαι· νῦν δ' οὖν ἀπάσῃ δραμούσα σπουδῇ, καὶ δι' ἑαυτῆς αὐτῆς βεβαίας παρασκευασμένη τοῖς ἀδελφοῖς τὰς ἐγγύσας, τάχιστα μάλα καθ' ὄραν προσαγαροῦσα, γνησίους καὶ ἀσφα-

Variorum notæ.

(29) De quibus egimus in *Famil. Byzant.* pag. 201, a quo *l'Abbe de Veroisine* appellatur. Ducang. — *Τῆς τῶν Ἀδῶρων μονῆς.* Græci recentiores Ἀδῶρα et Ἀδείρα scripserunt, pro Ἀδῶρα. Est autem *Abdera* oppidulum Thraciæ maritimum, Democriti patria. Cantacuzenus, lib. III, cap. 17 et cap. 26, uxoris suæ fratres, non in monasterio Ἀδῶρων, sed in Castello Bera seu Vera inclusos ait: unde Ducangius Gregoram reprehendit; quem et libro XVI, cap. 1, Ἀδῶρων μονῆν pro Βήρας μονῆν dixisse observat. Ego Gregoram lib. XVI, cap. 1, locum indicasse existimo plane diversum a Bera castello. Bovius.

(30) De Manuele id testatur Cantacuzenus, lib. III, cap. 41, quem ait ἐν Βήρα φρουρούμενον ὑπὸ κλειοῖς fuisse: ex quo emendandum hoc loco Gregoras, qui locum vocat φρούριον τῆς Ἀδῶρων μονῆς, et lib. XVI, cap. 1, τῶν Ἀδῶρων μονῆν, cum legendum sit Βήρας μονῆς. Est enim Βήρα, seu Vera, castrum in Thracia ad Hebræi seu Marizæ ostium, haud procul ab Oëno, ubi monasterium virorum exstitit, ab Isaacio Comneno Andronici tyranni patre olim exstructum, uti auctor est Nicetas in Andronico, lib. I, cap. 2, et in Isaacio Angelo, lib. IV, cap. 8; ut et Cantacuzenus lib. III, cap. 26, 31, 34, 54; et lib. IV, cap. 42, quem aliquid a nobis observatum ad Villhardunum, n.

(31) Vide supra lib. XI, cap. 2, sect. 5. Bovius.
(32) Cantacuz. lib. III, cap. 56, καὶ μετῴσιν ἐπιχειροῦσα ἢ κατὰ γυναικείῳ φρόνημα. Ducang.

Γ· Ἐπεὶ δ' ἐκ Συναδηνοῦ, ὃς τινικαῦτα Θεσσα-
λονίκης ἐπιτρόπουε, γράμματα ἐφοῖτα συχνὰ, διε-
γείροντα τὴν ταχίστην αὐτὸν διαβάνα ἐς Μακεδο-
νίαν ἔγκρατὴ Θεσσαλονίκης ἐκ τοῦ βᾶστος γενέσθαι·
εἶναι γὰρ παρεσκευασμένον ἐξ ἐκείνου τοῦτι λα-
θραῖαις σπουδαῖς ἐκ πολλοῦ. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ ἀσ-
μενος, τὴν Διδυμοτείχου (33) ἐπιτροπήν παραδοῦς
Εἰρήνῃ τῇ θυζύγῃ καὶ βασιλίδι σὺν τῷ δελφῷ Μα-
νοῦηλ τῷ Ἀσάν, ἀφίκετ' εὐθύς καὶ ὠχύρου τὸ φρού-
ριον, ὃ Πολύστυλον ὀνομαζόμενον (34) πάλαι πρὸς
θάλατταν νῦν αὐτὸς ἐξ οἰκείας δαπάνης συνεστή-
σατο παρὰ τὰς τοῦ Νέστου ἐκβολὰς (35)· ὃς ποτα-
μῶν τῶν ἐν Θράκῃ μέγιστος ἐκ τῶν τοῦ Αἴμου ὄρων
ῤῆγνύμενος ἀποπέυει τὸ βεῖθρον ἐς τὰ τοῦ Αἰγαίου
πελάγους κρᾶσιδα.

Δ· Ἄρτι δ' εἰς πέρας ἤκοντες τῆς οἰκοδομίας,
ἀφικνεῖσθαι πλησίον ἡμελλε καὶ Χρέλης ὁ Τριβαλ-
λῆς (36)· ὃς πρὶν ὑφ' ἡγεμόνι τελῶν τῶν τῶν Τρι-
βαλλῶν ῤῆγῃ, δι' αἰτίας οἰαοῦντας· τὰ δεσμὰ τῆς
ὑποταγῆς ῤῆξας, οἰκέλαν κατέστησεν ἀρχὴν ἐαυτῷ
Στρομμίτζαν (37), [P. 391] ὑπερνήφειον φρούριον,
καὶ ὁπόσα περὶ Στρομόνα τὸν ποταμὸν ἄχρι καὶ ἐς
Ἀμφίπολιν ἔστι χωρία. Διὰ γὰρ τὴν τῶν Ῥωμαίων
ἐμφύλιον στάσιν κολακευόμενος ὑπ' ἀμφοῖν τοῖν
μυρίν, φοδερὸς τις καὶ πάνυ τοι δυσειχειρήτος τῷ
Κράλῃ Σερβίας ἔγινατο· καὶ ἦν οὕτως πως ἀπο-
λαύων τοῦ χρόνου, κἀν τοῖς τῶν ἄλλων δυστυχίμα-
σιν αὐτὸς εὐτυχῶν, κἀκ τῆς τῶν γειτόνων δυσπρα-
γίας ἰδίαν εὐδαιμονίαν καρπούμενος. Συνοῶν δ'
ἔγω· ἔτι καὶ οὐ μάλα ἀνυπόποτον τὴν εἰς τοῦμπερ-
σθεν βασιλικὴν εὐκλειαν (38) ποιοῦμενος τοῦ Καντα-
κουζηνοῦ, φίλος εἶναι καὶ σύμμαχος αὐτῷ διατε-
λετο (39). Ὅθεν καὶ ἐπειδὴ μιμησάμενοι τοὺς ἐν
Θερωπύλαις τριακοσίου ἐκ τῆς Σπάρτης, τὴν τοῦ
Ξέρξου πάλαι παραφυλάττοντας διόδον, προκατει-
λήφσαν οἱ τοῖς Βυζαντινοῖς προσκείμενοι τὰ περὶ τὴν
Χριστούπολιν στενὰ, καὶ σὺν ἐπιμελείᾳ μὴ πάνυ τοι
ἐξ ῤῆθυμμένη καθήμενοι παραφυλάττον νύκτωρ ἅμα
καὶ μεθ' ἡμέραν, ὡς ἄδατον ἐνεῦθεν τῷ βασιλικῷ
τοῦ Καντακουζηνοῦ στρατῷ γίνεσθαι, διαμνησθεῖς
καὶ ὁ Χρέλης ἤκε Χριστουπόλεως ἔγγιστα, χεῖρα

III. Cum autem Synadeni, qui tom Thessalonicae
præerat, frequentes litteræ afferrentur, Cantacuze-
num hortantes, ut quamprimum in Macedoniam
transiret, Thessalicam sub potestatem suam faci-
cili labore redacturus: esse enim illud jampridem
a se occultis molitionibus præparatum: ob eam
causam, cum uxori suæ Irenæ imperatrici, et ejus
fratri Manuelli Asani, Didymotichi præfecturam
tradidisset, cupide statim proficiscitur, et castellum
munit, quod Polystylum olim nuncupatum in ma-
ritima ora novissime ipse propriis sumptibus resti-
tuerat, juxta Nesti ostia, qui maximus Thraciæ flu-
vius ex Hæmo monte erumpens undam in maris
Ægæi littus evomit.

IV. Vix ea ædificatio ad finem perducebatur,
cum et Chreles Triballus prope affuturus fuit. Hic
cum antea imperio Triballorum regis paruisset,
nescio quas ob causas fidei vincula abruperat, et
propriam sibi imperium fecerat; in Strummitzam
nempe, castellum ad nubes usque eductum, et quæ-
cunque circa Strymonem fluvium oppida Amphip-
olin usque sita sunt. Etenim propter civile Ro-
manorum bellum, cum utraq̃ue illam partes adula-
rentur, formidandus Crali Servix et expugnatu
difficillimus evaserat. Sic illa temporum conditione
fruebatur, fortunatus 627 in aliorum infortuniis,
et ex vicinorum calamitate propriam felicitatem
velut fructum percipiens. Idem tamen cum imper-
randi gloriam, qua Cantacuzenus antehac floruerat,
agnosceret etiamnum, et non omnino suspectam
habere desiisset, amicitiam illius ac societatem stu-
diose ambiebat. Cum itaque Byzantinorum partium
fautores, imitati trecentos illos Lacedæmonios, qui
Thermopylas, qua transiturus erat Xerxes, olim
defenderant, vicinas Christopoli angustias occupas-
sent, nec omnino indiligenter custodirent, noctu
simul atque interdum affixi, ita ut imperatori Canta-
cuzeno aditus illac præclusus foret, accessitus et
Chreles proxime Christopolin venit, manum militum
non parvam adducens; operam videlicet suam col-

Variorum notæ.

(33) *Didymotichus*, hodie *Dimotuc*, oppidulum D
est in ripa Hebri fluminis, inter Adrianopolin et
Trojanopolin situm. Vide Brietii Thraciam cum
veterem tum novam. Cantacuzenus Didymoticho
egressus est Martii die 5, indict. 10, ut ipse testatur
Hist. lib. iii, cap. 32. BOIVIN.

(34) Cantacuz. lib. iii, cap. 37, auctor est eam
esse urbem, quam Græci Ἀθήρα vocabant, Democriti
philosophi patriam, de qua rursus agit
cap. 64. DUCANG. — Καὶ ὠχύρου τὸ φρούριον ὃ
Πολύστυλον ὀνομαζόμενον πάλαι. Ita etiam codex
Vaticanus. Tamen deesse aliquid suspicor.
Certe Cantacuzenus, quod oppidum suo tempore
Polystylum dicebatur, illud ipsum ait *Abderam*
dictum ab antiquis lib. iii, cap. 37. Cum C. in a-
cuzeno consentit Onomasticon urbium, quod exstat
in cod. Reg. 2784, fol. 327 v. ubi legitur Ἀδέρ-
ρα, τὸ νῦν Πολύστυλον. Pro Ἀδέρρα legendum
Ἀθήρα. Vide quæ adnotavimus paulo supra (not.
30). BOIVIN.

(35) Ita rursus lib. xiii, cap. 1, fluvius, quem
alii Νέσσον vocant. Vide observata a viro doctis-
simo Joanne Harduino ad lib. iv Plinii sect. 18,
nota 54. DUCANG. — Hodiernis geographis neque
maximum Thraciæ flumen est, neque ex Hæmo
monte oritur. BOIVIN.

(36) De quo Cantacuzenus lib. i, cap. 52; lib.
iii, cap. 31, 33, 38, etc. DUCANG.

(37) Urbem Macedoniæ, quam Στρομίτζαν et
Στρομμίτζαν promiscue vocat Cantacuzenus, de
qua quædam attigimus ad Annæam Alexiadem,
pag. 382. DUCANG.

(38) Verū, cum imperandi gloriam, qua Canta-
cuzenus antehac floruerat, agnosceret etiamnum,
etc. Malim nunc, cum imperandi gloriam, que
Cantacuzeno posthac futura esset, cogitaret etiam-
num, etc., eo præsertim quod apud Gregoram ad-
verbium ἐμπροσθεν solet ferri ad futurum tem-
pus, non autem ad præteritum. BOIVIN.

(39) Cantacuz. lib. iii, cap. 32 et 33. DUCANG.

laturus, et pro virili effecturus, ut facilis esset imperatori ad urbem Thessalonicam transitus.

V. Et hæc quidem ita se habebant. Qui vero Didymotichi cum imperatrice Irene et ejus fratre Manuele Asane relictis fuerant, tam pedites quam equites, supra quingentos erant: duces autem duo; Manuel nempe Tarchaniotes, qui cognatione junctus erat imperatori, et Georgius Phacrases; et post eos alii duo. Quorum omnium constantiam, atque in præliis fortitudinem et experientiam, singula rerum gestarum testimonia, procedente hac historia, luculenter ostendent. Quos vero secum hebebat imperator comites ulterioris expeditionis, ii erant, præter **628** illos qui arcubus et fundis ac talibus telis eminus ferientibus utebantur, lectorum quidem equitum non minus quam duo millia; cognati autem, aliique nobiles, et omne famulitium ipsorum, quingentorum proxime numerum explebant. Inter quos maxime eminebant primum duo imperatoris filii, Matthæus et Manuel: deinde Irenes Augustæ frater Joannes Asan et imperatoris consobrinus Joannes Angelus. Quorum omnium animum in periculis magnum et fortem, et res manu vel consilio præclare gestas, et tropæa ipsa bellica, suo sigillatim loco infra declarabimus.

χέν, καὶ ὅποσα χειρὸς καὶ γνώμης ἐνεδείξαντο μεγαλοφυοῦς ἔργα καὶ τρόπαια, ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις προβαίνων ὁ λόγος δηλώσει καθ' ἕκαστα..

Variorum notæ.

(40) Cantacuz. lib. iii, cap. 32. Ducang.

(41) Cantacuzeno χῆλοι πρὸς τοῖς ἐπιγενομένοις. Idem præterea ἐπὶ τῆς ἐξουχίας Διδυμοταίχου συνεικίας, hoc est in suburbis relictos ait octo duces, singulos sagittariis mille præfectos. *Hist.* lib. iii, cap. 32. Borvin.

(42) Vel legendum Ἰωάννης Ἀσάνης, vel post

στρατιωτικὴν ἐπαγόμενος οὐ μικρὰν, συνεργήσαν τε καὶ, τό γε εἰς δύναμιν ἦκον. βράβλια ποιήσαν ὁπίωσποτε τῷ βασιλεῖ τὴν ἐς Θεσσαλονικίην παράδον.

Ε'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων (40), οἱ μὲν ἐναπολείφθεντες ἦσαν ἐν Διδυμοταίχῳ μετὰ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης καὶ τὰδελφοῦ Μανουήλ τοῦ Ἀσάν ἐνοπλοὶ στρατιῶται καὶ ἱππεῖς πλείον ἢ πεντακῆσίοι (41). στρατηγοὶ δὲ δύο μὲν, Μανουήλ τε ὁ Ταρχανιώτης, τῶν συγγενῶν ὑπάρχων τις τῷ βασιλεῖ, καὶ Γεώργιος ὁ Φακρασῆς· καὶ μετ' αὐτοῦς ἕτεροι δύο. Ἐν ἀπάντων τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν περὶ τὰς ἐπιπέλας μάχας ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν, ἢ τῶν καθ' ἕκαστα πράξεων μαρτυρία προϊόντος τοῦ λόγου δεῖξει εὐφέστατα. Οὕς γε μὴν ὁ βασιλεὺς ἐπιμένους εἶχε, πρὸς ἣν ἀφηγεῖσθαι μέλλομεν ὑπερβίον ἐκστρατείαν, ἦσαν πλὴν τῶν ὄσσοι τόξοις ἅμα καὶ σφαιρίαις καὶ τοιοῦτοις ἐκρηβόλοις ἐχρῶντο βέλεσι; τῶν μὲν λογάδων ἱππέων οὐκ ἦττους ἢ δισχινοὶ· τῶν δὲ συγγενῶν, καὶ τῶν ἄλλως εὐγενῶν ἀνδρῶν καὶ ἅμα ὄπσοι τῆς σφῶν θεραπείας ἦσαν, ἐς τὸ ἐγγίστα τῶν πεντακῆσίων ἀνήγον τὸν ἀριθμὸν. Ἐν ἐκκρῆτοι πάντων ὑπῆρχον μάλιστα οἱ τε δύο τοῦ βασιλέως υἱεῖ, Ματθαῖος καὶ Μανουήλ· καὶ μετ' αὐτοῦς ὁ τε τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸς Ἰωάννης ὁ Ἀσάν καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος Ἰωάννης ὁ Ἀγγελλος (42). Ἐν ἀπάντων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς μεγαλοφυ-

Ἰωάννης addendum, ut apud Cantacuz. lib. iii, cap. 32. καὶ ὁ Ἀγγελλος. Neque enim Joannes Angelus frater fuit Irenes. Vide quæ de eo supra annotamus. Ducang. — Codex Vaticanus plane habet, ut legendum esse admonuimus. Ita accipi et doctiss. V. Lud. Targnio. Borvin.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantaczenus Christopolitanas angustias ut evaserit. Circa Philippos castrametatur. Oblata ei auxilia a Cærele : quem suspectum amice excipit; mox dimittit. Rhentina in deditionem accepta, Thessalonicam ire cunctatur, suo more. Melenici castellum ei deditur. Parergon de occasione non negligenda. Item de Occasionis effigie. Synadenus et alii Cantacuzeno faventes, Thessalonica per seditionem pulsī, Gynæocastrum se recipiunt. Guido Armeniacus Thessalonicenses armis adjuvat. Classis Byzantina, Apocauco duce, Thessalonicam appulsa. Cantacuzenus Gynæocastrum usque progressus cum Synadeno colloquitur. Illic animum mutat, et illi insidiatur.

[P. 392] Α'. Αἰχόντος δ' ἤδη τοῦ ἔαρος, ἄρας ὁ Α βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἐκ τῶν τοῦ Νέστου ποταμοῦ ἐβολῶν, καὶ εὐωνύμων ἀφελὺς τοὺς τὰ στενὰ τῆς Χριστουπόλεως παραφυλάττοντας, διὰ τῆς ἄρας τοῦ ὄρου· τὰς οἰκείας διεβίβαται δυνάμεις· μακροτέρη μὲν καὶ ἐπιπνύη χρησάμενος· τῇ πορείᾳ δὲ τὰς δυσχωρίας τῶν τε πετρῶν καὶ φαράγγων καὶ τῶν ἐκ τῆς λόχμης ἐκείνης δένδρων καὶ ἀκανθῶν· διεβίβαται δ' ὄρν, καὶ κατεστρατοπέδευσε περὶ πού τὰ ἱππῆλατα τῶν Φιλίππων, ἐνθα πάλοι Βρούτος καὶ Κάσσιος ἐπολέμησαν Ὀκταβίῳ Καίσαρι.

Β. Διαναπαύοντι δ' αὐτοῖσι τὴν στρατιάν προσῆλθεν αὐτῷ καὶ ὁ Χρέλης (43), ἐγγυώμενος πάντα οἱ τὰ κατὰ βούλησιν ἄσμενος ἐκτελεῖν. Ὁ δὲ φίλον μὲν ἔχειν αὐτὸν ἔλεγε βούλεσθαι· τῆς μὲντοι συμμαχίας αὐτῆς χρεῖαν ἥκιστα ἔχειν ἐν τῷ παρόντι. Συνενδοῖ Β γὰρ αὐτὸν γλώττῃ μὲν ὁμολογεῖν αὐτῷ φίλιαν διὰ τῶν ἐνεστώτων φόβον τῶν ὀπλων· τὴν δὲ γνώμην εἶναι μετέωρον καὶ παραδοκούντα σαφῆ καὶ αὐτοδίδακτα τῆς μάχης ὄψεσθαι τὰ τέλη. Ὅθεν λόγους καὶ αὐτὸς χρησάμενος πρὸς αὐτὸν φίλιαν μακρὰν ἐπαγγελιομένους, ἐπὶ πολλαῖς τε δεξιωσάμενος ταῖς ἡμέραις, εἶτα ἀπέλυσε χαίροντά τε καὶ γέστονα χρηστὸν τοῦ λοιποῦ καὶ αὐτὸν ἐπαγγελλόμενον εἶναι.

Γ. Αὐτὸς δὲ μικρὸν ἐκείθεν προβάς εἶλε καθ' ὁμοίωσαν φρούριον Ῥεντιναν καλούμενον (44). Δέον δὲ τῶν ἡμερῶν ἀπίοντα περιστρατοπεδεύσαι

631 I. Exeunte porro jam vere, Cantacuzenus imperator, ab Nesti fluvii ostiis profectus, relictiſque ad lævam iis qui Christopolitanas fauces custodiebant, suas copias per ipsum verticem montis transmisit : longiori quidem ac difficili usui itinere propter iniquitatem locorum, quæ et saxis aspera et confragosa erant et imminentis silvæ arboribus dumisque obstruebantur; transmisit tamen, et castrametatus est circa Philipporum planitiem, ubi **632** Brutus olim et Cassius cum Octavio Cæsare prælium conseruerunt.

II. Illic exercitum suum rescienti Chreles occurrit spondetque se, quidquid iste jusserit, libenter executurum. At hic amicum quidem habere eum velle se significat, non tamen ejus auxilio sibi in præsentia opus esse ullatenus. Intelligebat enim, eum lingua quidem amicitiam profiteri ob instantis belli metum, animi autem dubium pendere; expectantem videlicet, quoad certum exploratumque pugnae exitum intueretur. Quocirca verbis apud eum usus et ipse magnam profitentibus amicitiam, cum eum multos per dies comiter et benigne tractavisset, dimisit postea gaudentem, ac boni in posterum vicini officio functurum sese pollicentem.

III. Ipse autem non longe inde progressus castellum, cui Rhentina nomen est, in deditionem accipit. Unde cum deberet discedere, atque intra pau-

Variorum notæ.

(43) Cantacuz. lib. III, cap. 58. DUCANG.

(44) Oppidulum Thessalonica unius diei itinere distans. Cantacuz. ibid. et cap. 59, 45. DUCANG.

cissimos dies Thessalonice mœnia obsidere et tam armorum copia quam hominum robore circumvallare; ac Synadenum quidem illius urbis tunc prefectum, eosque qui cum illo sibi faverent, confirmare; eos vero, qui contra sentirent, ex improvviso percellere: ipse nihilominus procrastinando quotidie tempus ibi terebat otiosus, non militarem, sed suum tum quoque usitatum morem retinens. Cum enim omnino nollet civium sanguinem effusum propriis videre oculis, tropæum constituere incruentum meditabatur: sedebatque **633** ideo exspectans, quoad Thessalonicenses dederent se sponte et ex pacto, metu, fortasse compulsi. Interim tamen in deditionem accepit et Melenici validum prorsus atque expugnatum difficile castellum, Byzantinis pridem addictum: cui cum imperatricis Irenes fratrem Joannem præpositum reliquisset, copias Thessalonicam versus ducere jam parabat.

IV. Verum enimvero rapidissima temporis fuga cunctationi in rebus gerendis favere haud solet. Eoque admiratus sum sæpenumero pictores ac statuarios illos, qui celere convertentis sese temporis lapsum arte exprimere cum volunt, hominem effingunt, occipiti quidem ex omni parte glabro; nec omnino tamen calvo capite, sed frontem hirsutam et comas ex ea promissiores exhibentem. Nam et alibi cum excellent, hic ipsam vocem tantum non assequuntur, quam quia colorum luco exprimere minime possunt, ideo mutam sic ferme legis imaginem proponunt, et præconem tacitum perpetuo exhibent iis omnibus, quos vitam agere desideriosam non pudet; prædicantque clarâ pene voce, post terga euntibus non præbituram esse Occasionem capillos arripiendos, sed lubricum, et magnam a voto aberrationem, ubi anterior ansa semel lapsa fuerit, et id de quo certabatur omne jam prorsus denegaverit.

V. Tum quoque igitur cum res longiori cunctatione dilata fuisset, incidit in suspicionem Synadenus fovendarum Cantacuzeni partium: inciderunt et omnes qui cum eo milites erant, e lectissimi quique Thessalonicensium. **634** In quos populo vehementissime concitatus, magna sit civilibus gladiis cædes in florenti et frequentissima civitate. Atque ipse fortasse Synadenus occubisset, et cum eo omnes qui iisdem partibus studebant, nisi una ex portis effracta in arcem confugissent, quæ, ante urbem sita, Gynæocastrum ab incolis nuncupatur et abest a Thessalonica ducentis stadiis.

τὰ τῆς Θεσσαλονίκης τείχη, [P. 393] καὶ περικροτῆσαι τῷ πλήθει τῶν ὁπλων καὶ τῇ βίωμῃ τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπιβρῶσαι μὲν τὸν ταύτης ἐπιτροπεύοντα τῆς Συναδηνῶν, καὶ ὅσοι τούτῳ ταυτὰ σπουδάζοντες ἦσαν ὑπὲρ αὐτοῦ. καταπλήξει δ' ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τὸς τῶν ἀντιπάλων κατ' αὐτοῦ φρονούντας· ὁ δ' ἡμέραν ἐξ ἡμέρας παρακρούμενος ἐτριβε τὴν χρόνον ἐνταῦθα κατ' ἡμέρας, οὐ στρατιωτικῶν, ἀλλ' ἴδιον τρόπον αὐτοῦ καὶ συνήθη κἀνταῦθα τελεῶν. Μηδὲ γὰρ ἐθέλων ὄλως δμόφυλον αἶμα χεόμενον τοῖς οἰκείοις θεάσασθαι ὀφθαλμοῖς ἀναίμακτον ἐζήτηε στήναι τρόπιον. διὸ καὶ περιμένων ἐκάθητο τὴν τῶν Θεσσαλονικέων ἰσως διὰ φόβου ἐκούσιον καὶ ὑπόσπονδον προσοσίαν. Μιταξὺ δ' ὅμως εἶλε καθ' ὁμολογίαν καὶ τὸ Μελενίκου πᾶν τοι ἐχυρὸν καὶ δύσμαχον φρούριον (45). Βυζαντινοῖς πάλαι προσκειμένον· καὶ τὸν τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸν Ἰωάννην ἐπιτροπον αὐτοῦ καταλειποῦς διὰ μελέτης ἤδη πεπολιῆται τὰς δυνάμεις ἄγειν ἐπὶ Θεσσαλονίκην.

Δ'. Ἄλλ' ἡ τοῦ χρόνου ταχίστη φορά βραδυτέτα πραγμάτων οὐκ οἶδε φιλεῖν. Ἐμοὶ γὰρ τῶν ζωγράφων ἐκείνους (46) πολλάκις ἐπιθεὶ θαυμάζειν, καὶ τῶν ἀνδριαντοποιῶν ὁπόσοι τῆς χρονικῆς περιόδου τὸ τάχος μιμεῖσθαι διὰ τῆς τέχνης ἐθέλοντες ἄνερα ποιήσιν ὀπισθοφάλακρον μὲν ὡς ἐπίπαν, οὐ πᾶν δ' ἀναφαλαντίαν, ἀλλὰ μέτωπον προερχόμενον λάσιον καὶ κόμην ἐκείθεν μακρὰν καθειμένην. Τάλλα γὰρ ὄντες σοφοὶ μόνης λείπονται φωνῆς ἐνταῦθα· καὶ ταύτην δὴ ταῖς τῶν χρωμάτων ἤκιστα μιμεῖσθαι δύνανται βαφαῖς· ὅθεν σιγῶσαν οὕτως πῶς ἴσταιν νομοθεσίας εἰκόνα, καὶ ἀνεκλάλητον κήρυκα πᾶσιν ἀεὶ διανεμόμεν, οἷς ἐβράθυμῆμενον τὸν βίον ἀνύειν οὐκ ἔστιν αἰδῶς, μονονοχὶ βοῶντες, ὡς κατόπινοι ἰούσι τριχῶν οὐ παρέξει λαθὴν ὁ Καίρως, ἀλλ' ἔλισθον καὶ ἀποτυχίαν τοῦ ποθομένου μακρὰν, τῆς ἐμπροσθίας ἤδη τοῦ χρόνου λαθῆς παρεβδύχιας καὶ ὄλως ἀπιγορευκίας ἅπαν τὸ ἀμιλλώμενον.

Ε'. Κἀνταῦθα τοίνυν οὕτως τῆς βραδυτέτος ἐκείνης ἐκτεινομένης, ὑπωπτεύθη μὲν ὁ Συναδηνὸς τὰ βασιλείως φρονῶν (47)· ὑπωπτεύθησαν δ' οἱ περὶ αὐτὸν ἅπαντες στρατιῶται, καὶ ὅσον τῆς Θεσσαλονίκης τὸ ἔκκριτον, καὶ κινεῖται κατ' αὐτῶν ὁ δῆμος· βραγδαίως (48), καὶ γίνεται φόβος συγχῶς ἐξ ὁμοφύλων ξιφῶν ἐν εὐανδροῦσῃ καὶ πολυανθρώπῳ πόλει (49). Κατὰ τὰς ἂν αὐτὸς τε ἐφθείρετο ὁ Συναδηνὸς καὶ σὺν γε αὐτῷ πάντες οἱ ταυτὰ φρονούντες αὐτῷ, εἰ μὴ τῶν τῆς πόλεως μίαν καθελόντες πύλιν εἰς τὸ πρὸ τῆς πόλεως καταπεφύγεσαν φρούριον, ὃ Γυναικόκαστρον (50) μὲν πρὸς τῶν ἐγγυρῶν καλεῖται, ἀπέχει δὲ Θεσσαλονικῆς σταδίου διακοσίου.

Variorum notæ.

(45) Cantacuz. lib. III, cap. 37, 38, cujus alibi non semel meminit. DUCANG.

(46) Eadem hæc infra repetet lib. XXII. Est etiam initium Panegyrici sacri eis τὸν εὐαγγελιστῶν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου. Vide Indicem Operum Gregoræ Rhetoricorum. BOIVIN.

(47) Id ipsum notat Cantacuz. cap. 38, pag. 475. DUCANG.

(48) Illi nempe, quos loco laudato ζηλωτὰς vocat Cantacuzenus, seu potius ita sese appellasse

indicat, qui scilicet reipublicæ causam tuebantur, ὀνόμασι χρηστοῖς τὴν τῆς κακίας ὑπόθεσιν περιπέττοντες, inquit Gregoras hujus lib. cap. 10. DUCANG.

(49) Vide Gloss. med. Græc. in v. Μεγαλόπολις. ubi quædam de Thessalonicæ amplitudine attigitur. DUCANG.

(50) Munitio juxta Thessalonicam exstructa ab Andronico juniore. atque ita appellata, ὡς καὶ γυναικείας οὐσίας φρουρῆς, κρείττων ἐσομένη πα-

[P. 394] Γ'. Καί ἦν τὸ τῆς ὥρας τῆνικαῦτα περὶ τὰς τοῦ θέρους ἀρχάς. Ἦκε δ' εὐθύς ἐκ Σεβέρων καὶ ὁ Ἀρμένιος Γῆμ (51) ἐς Θεσσαλονίκην, πολλὴν ἐπαγόμενος δύναμιν στρατιωτικὴν, καὶ ἀνεβρόνυεν ὅσον εἰκὸς τὸ τῆς πόλεως φρόνημα, κατενηνεγμένον ὑπὸ τῶν αὐτῆ περιστάντων κινδύνων. Τούτων δ' οὕτως ἐγίντων, κατέπλευσε καὶ ὁ ναυτικὸς ἐκ Βυζαντίου στόλος παρὰ τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίνειον, ναύαρχον ἔχων Ἀλέξιον τὸν Ἀποκαυκον (52) καὶ πλεόν ἢ πεντήκοντα τριηρῶν ὄπλα καὶ δύναμιν, ὡσπερ ἐξ αὐτομάτου συμπαπτωκῶτων οὕτως τῶν πραγμάτων ἐπ' εὐδαιμονίᾳ Θεσσαλονίκης.

Ζ'. Ἄρας δ' ἐκ τῆς στρατοπέδου εἰκίης ἦδη καὶ ὁ βασιλεὺς ἦκε παρὰ τὸ Γυναικόκαστρον, καὶ ἤκωται τῷ τε Συναδηῶ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν φυγάσι τῶν Θεσσαλονικέων στρατιωτῶν. Κοινολογησάντων δὲ πρὸς ἀλλήλους ὅποσα εἰκὸς, ἐπειδὴ ἐμεμαθήκει τὸ τελευταῖον ὁ Συναδηγός, σκευὴ μὲν τινα χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ, λίθοις καὶ μαργάροις ὁμοῦ περιηρησμένα, ἐπιφερόμενον τὸν βασιλεῖα, χρημάτων δ' οὐδὲν, ὅποσα στρατιωταῖς εἶσιν ἐφόδια πρόχειρα πρὸς διανομὴν καὶ λῆψιν τῶν ἐπιτηδείων, πύρμναν τε ἐκρούσατο καὶ τὴν γνώμην εὐθύς μετέθετο (53), ἐς ἀπόγνωσιν τὸν οἰκεῖον πίπτοντα βλέπων στρατὸν ὑπ' ἑνδεκά; τῶν ἀναγκαίων, καὶ ἅμα γραφαῖς καὶ χρημάτων καὶ τιμῶν ὑποσχέσειν ἐνδιδόντας, ὅποσαι λάθρα καὶ συχνὰ πρὸς τοῦ Ἀποκαυκοῦ σφίσι ἐπέμποντο. Καί ἦν καιροφυλακῶν ἐξ ἐκείνου καὶ ὤραν ζητῶν, ἐν ἧ ἂν ῥᾶστα συνειληφῶς αὐτὸν δέσμιον παραβολῇ τῷ Ἀποκαυκῷ. Οὕτως ἀμφιβρέπης καὶ ἀστατος ἦν τὴν γνώμην αὐτοῦ.

VI. Erat porro tunc initium fere æstatis. Statim vero et ipse Serrhis Thessalonicam venit Guido Armeniacus, magnas secum adducens copias, roboravitque, ut par erat, civium animos, quos pericula undique impendentia fregerant. Hæc cum ita se haberent, appulit et Byzantina classis ad portum Thessalonicensem, duce Alexio Apocauco, triremium plus quam quinquaginta, armis copiisque instructa, rebus quasi sponte eo deductis ad Thessaloniceæ felicitatem.

VII. Demum et ipse imperator, castris inde motis, ad Gynæcoastrum accessit, et Synadenum, eosque ex Thessalonicensibus militibus, qui circa illum fugitivi erant, convenit. Ibi cum inter se quantum par erat collocuti essent, intellexit tandem Synadenus, vasa quidem aurea argenteaque nonnulla, lapillis circum ac gemmis distincta, portari ab imperatore; nihil autem earum pecuniarum, quæ militibus parata sunt congiaria, ad distributionem perceptionemque rerum necessarium. Quamobrem inibuit illico et sententiam mutavit, cum 635 videret proprios milites ex rerum omnium penuria in desperationem labi, et litteris simul pecuniarumque et honorum promissionibus corrumpi, quæ ad eos clam et crebro ab Apocauco ventitabant. Eratque ex eo totus in aucupanda opportunitate quærendoque tempore, quo illum facillime comprehensum Apocauco vinculum traderet. Adeo ille vacillabat semper animique erat inconstantis.

CAPUT II.

Synadeni insidiæ deprehensæ. Tumultus in castris. Cantacuzenus dispersos milites cogit. Acie instructa Apocaucum exspectat, suos quoque instrumentem, at congregari non audentem. Pedetentim et compositè recedit ad Triballos, exteris magis quam popularibus suis confisus. Ubinam pernociarit. Legatos ab eo ad Crætem præmissos homo Triballus comprehendit et ad Apocaucum deducit. De Liberio Triballo; cur nuntius ad eum missus. Exercitum transeuntem Rustici lacessunt. Liberius Cantacuzenum hospitio excipit. Hic hospiti vasa pretiosa dono dat. Generum eidem pollicetur Manuelem filium. Crati per litteras commentatus Scopiam venit, ad Azium flumen. Tolerabili hospitio contentus illic cum exercitu subsistit. Crætem postridie convenit. Mutuæ salutationes. Dispar utriusque magnificentia.

[P. 395] Α'. Θέρους μὲν οὖν ἐνεστήκει κειρὸς (54), καὶ ὁ Συναδηγός Θεόδωρος ἐπιβουλεύων πεφύραται· καὶ ἅμα θόρυβος ἀνὰ πᾶν τὸ τοῦ βασιλέως στρατοπέδον ἦν, καὶ ὑπόψιαι καὶ ἀρπαγαὶ κατ' ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλήλων, καὶ ἀτέκμαρτος ἀκοσμία. Ἦδη γὰρ καὶ ἡ τῆς τοῦ Ἀποκαυκοῦ στρατιᾶς παρεδίκτυτο ἐφοδος. Καὶ τάχ' ἂν πρόχειρος τοῦτο ἦν ἔδης τῷ βασιλεῖ τῆνικαῦτα καὶ τελευταῖος ἥλιος, εἰ μὴ τοῦ προφαυῶς αὐτὸν ὑπὲρ ἐλπίδα πᾶσαν ὁ Θεὸς ἐξελεῖτο κινδύνου. Τούτον γὰρ ἐκ μέσης ψυχῆς ἐπικαλεσάμενος, καὶ ἅμα θαρρῆειν ἑαυτῷ παρακαλεσάμενος, τὸ ἀνακλητικὸν τὰς σάλπιγγας ἐκέλευσεν ἀνακροῦσθαι· καὶ συνέρρει τὸ στρατιωτικὸν περὶ αὐτὸν εὐθύς, ὅσοι μὴ δι' ἀσθένειαν λωποδύταις ἄλλοι ἄλλοις ἐν τοσαύτῃ περιπεσόντες συγχύσει γυμνοὶ διεσπάρησαν ἄλλοι ἄλλοις.

I. Aderat itaque æstivum tempus, cum Theodori Synadeni insidiæ deprehensæ sunt: simulque exstiteret per totum imperatoris exercitum turbæ, et suspiciones, et mutuæ direptiones, et cæca rerum perturbatio. Jam enim et Apocauci copiarum significabatur adventus, et hic fortasse exitiabilis atque extremus imperatori dies fuisset, nisi eum ex evidenti periculo præter spem omnem Deus exemptisset. Quem ille ex intimo corde cum invocasset, seque ipse confidere jussisset, receptui tubas canere imperavit; et confluxere milites ad eum statim omnes, præterquam ii qui in tanta trepidatione in latrones alii alios cum incidissent, ob imbecillitatem virium dispersi fuerant alii alio nudi.

Variorum notæ.

τοίας πολεμίων προσβολῆς, Cantacuz. II, 38. DUCANG.
 (51) Cantacuz. lib. III, cap. 38, pag. 477. DUCANG.
 (52) Cantacuz. lib. III, cap. 39, 40. DUCANG.

(52) De Apocauco hic silet Cantacuzenus. DUCANG.
 (53) Cantacuz. lib. III, cap. 40. DUCANG.
 (54) Cantacuz. lib. III, cap. 39. 40. DUCANG.

II. Itaque imperator maximam optimamque copiarum suarum partem circa se glomeratam videns, in ordines et cohortes dividit; in dextrum sinistrumque cornu distribuit; mediam phalangem non tam in profundum quam in longum et angustum extendit. propter **636** hominum paucitatem; duces iis præficit Joannem Angelum eosque omnes, qui proximi tum rei bellicæ experientia tum cognatione erant. Dein le hostium adventum inmotus exspectat. Aciem enim ex adverso instruebat et Apocaucus: manum autem cum illis conserere non admodum audebat, cum videret eos qui imperatorem armati circumstant, bellico ardore plenos et eo redactos desperatione, ut ad effundendam animam parati essent.

III. Paulatim itaque conversus imperator ad Triballos instructa acie sese recipiebat, malo evidenti præferens malum incertum. Ad externas enim quasdam gentes qui in calamitate sponte sua confugerint, eorum conditionem plurimum scimus valuisse sæpenumero ad misericordiam ex verecundia excitandam: cum ille nationes vererentur fortasse et divinam indignationem, et existimationem hominum, quæ vim quamdam arcanam habet persuadendi plerisque nescio quomodo, ut eorum qui antea floruerint, misereantur; tum videlicet, cum relata est retro fortuna, nec gradum invidiæ obnoxium immota tenuit, tenerrimis talis male fulta. Cives autem, ubi semel fas abruptum est, implacabiles ut plurimum existunt, in iram ac civium eadem effusi.

IV. Celerrime itaque spatium interjectum cum transcurrisset, circa ferme illos fines, quos adversa fortuna ademptos Romanis ad Triballos transtulerat, per totam commoratus est noctem, illud Leonidæ Spartani, qui ad Thermopylas pugnavit, apud familiares suos usurpans, converso verborum ordine: «Adeste hic cenemus, ut in Orco prandeamus.» **637** Ac postera quidem die mittit quamprimùm ad Cralem Serviæ, qui casus illius tragici certiore eum faciant, ac misericordiam illi moveant, quatenus preest, rerum humanarum infelicitate et fragilissima conditione ei commemorata. Incertum quippe ac minime determinatum esse, ad quos vicissitudines illæ sint perventuræ; et oportere in miseros proclivem ac benignam esse eorum voluntatem, quorum res secundæ sint: extimescendos nempe inopinatos fortunæ icthus et alternantium casuum labyrinthos; cum id rebus semper a natura insit, ut exitum potius improvisum habeant, quam eum qui sit prævisus, et infelicem potius quam felicem. Sed unus ex iis Triballos, qui Romanis illic proximi degebant, cum in insidiis juxta viam collocasset quosdam ex suis,

B'. Ἐπεὶ γὰρ μὴν ὁ βασιλεὺς ἐθεάτο περὶ αὐτῶν τῆς δυνάμεως τό τε πλείστον καὶ βέλτιστον ἄθροισμένον, εἰς τάξεις διήρριε καὶ φάλαγγας, καὶ διατάττειν εἰς τὰ δεξιῶν καὶ τὸ εὐώνυμον κέρα: τὴν μέσσην τῆς φάλαγγος οὐ τοσοῦτον εἰς βάθος, ὅσον εἰς μήκος: ἐκτείνων λεπτότερον, διὰ τὴν ὀλιγανθρίαν· καὶ τοῦτοις ἐπιστήσας στρατηγούς Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον, καὶ ὅσοι αὐτῷ παραπλήσιοι: τὴν τε πλείστον πείραν καὶ τὴν τοῦ γένους ἦσαν ἐγγύτητα, τὴν τῶν ἐναντιῶν ἴστατο περιμένων ἐφοδόν. Ἀντιπαρτάττετο μὲν γὰρ ἐκ θατέρου καὶ ὁ Ἀπόκαυκος. εἰς χεῖρας δ' ὁμοσε ἵέναι σφίσιν οὐ μάλ᾽ ἐτόλμα, τοῖς περὶ τὴν βασιλέα βλέπων ὀπλίτας πολλὴν τὴν ἐν τῇ μάχῃ θυρῶν πνέοντας καὶ ἅμα τὴν ψυχὴν ἐξ ἀπογνώσεως ἐτοίμως ἔχοντας ἀφίεναι.

Γ' Ὅθεν ἤρξατο συστραφεῖς ἀπέημι συντεταγμένως τὴν ἐπὶ Τριβαλλοῦς ὁ βασιλεὺς (55), τοῦ προδήλου κακοῦ τὸ ἀμφοτεροῦ μένον προσελόμενος. [P. 396] τῶν γὰρ ἀλλοφύλων ἐνίοσις ἴσμεν πολλάκις τὴν ἐκ περιστάσεως ἐκούσιον καταφυγὴν δυσωπτικωτέραν πως γνωμμένην πρὸς οἶκτον, νέμειν ἴσως διδύχοι δὴ πούθειοτέραν καὶ ἀνθρωπίνην αἰδοῦ· ἢ φύσιν ἀπὸρρήτων ἔχει τινὰ, πείθειν τοὺς πλείστους ὁπόσωπε δυναμμένην, τοὺς προσηυχηκότας οἰκτερεῖν, ὅταν ὁ βίος αὐτοῖς ἐς τὰναντία χωρήσῃ, καὶ μὴ ἐν τῷ φθονομένῳ τῆς τύχης ἀσαλεύτους ἔχη τὰς ἀβρὰς κρηπίδας. Τὸ δ' ὁμόφυλον, ἀπαῖς τοῦ εἰκότος ἀπὸρραγῆν. ἀνήκεστον ὡς τὰ πολλὰ καθίσταται πρὸς ὀργὴν καὶ χύσιν αἵματος συγγενούς.

Δ'. Σπουδῆ τοίνυν τὴν πρόσω διαδῖς πορεῖαν ἔχει που περὶ τοὺς ὄρους, οὓς ἡ κακοπραγία Ῥωμαίων ἀπελομένη παρέσχετο Τριβαλλοῖς, τὴν νύκτα πᾶσαν ἠύλισατο, ἐκεῖνο τὸ Λεωνίδου τοῦ Σπαρτιάτου, τοῦ ἐν Θερμοπύλαις, πρὸς τοὺς οἰκειοὺς ἀντιστρόφως φθνεξάμενος: « Δεῦτε δειπνήσωμεν (56), ἴνα ἐν ἔδῳ ἀριστήσωμεν. » Τῇ γὰρ μὴν ὑστεραίᾳ πέμπε τοὺς τὴν Κράλην (57) Σερβίας τὴν ταχίστην διέξιζοντας τῆς συμπεσοῦσης τύχης τὴν τραγωδίαν καὶ πρὸς οἶκτον κινήσουσα: ὅσον εἰκόσ, ἀναμνησθέντα τοῦ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀπίστου καὶ ἀθεσβίου· καὶ ὡς ἀδήλους καὶ ἥκιστα ὀρισμένους ἔχει ταυτεῖ τὰς ἐφοδούς· καθ' ὧν πορεύεται· καὶ ὡς χρὴ περὶ τῶν κακοπραγούντων ὁπόσωπε βούλεσθαι τοῖς εὐπραγούντας ἀεὶ τὰ προσηνῆ καὶ χρηστὰ, δεδούτος τοὺς ἀφανεῖς τοξότας: τῆς τύχης καὶ τὰς τῶν ἄλλοις ἄλλως ἐρχομένους συμφορῶν λαθουρίθους, τῶν πραγμάτων ἀεὶ συμφορὰς τὸ ἀπροσδόκητον πέρα: μᾶλλον ἐχόντων, ἢ τὸ προσδοκώμενον, καὶ τὸ ἀτυχὲς μᾶλλον ἢ τὸ ἐπιτυχές. Ἀλλὰ τις τῶν ἀγχιεστῶν Ῥωμαίων τὴν διάστατον ποιουμένων ἐκείνῃ Τριβαλλῶν, προλογίστα: τινὰ: τῶν οἰκειῶν παρὰ τὴν ἕδδον, χειροῦται τοῖς πρέσβεις, καὶ σφῆς τὴν ταχίστην κομίζει τῷ Ἀπο-

Variorum notæ.

(55) Cantacuz. lib. III, cap. 41. DUCANG.
 (56) Pergite animo forti, Lacedæmonii. Hodie apud inferos fortasse cœnabimus. Cic. Tuscul. Quæst. lib. I, sect. 101. Vide et hujus Historiæ

lib. XVIII, infra cap. 5, sect. 9. BOIVIN.
 (57) Istius legationis ad regem Serviæ meminit Cantacuzenus, cap. 43, pag. 438. DUCANG.

καὶ τῶν δῶρον ποθοῦμενον· καὶ στοργὴν ὁμοῦ καὶ φιλοφροσύνην πολλὴν εὐρηκῶς διὰ τοῦτο μετατίθησιν εὐθὺς καὶ σχῆμα καὶ διαίτην ἐκείνος ἐκ Τριβαλλῶν ἐς τὰ τῶν Ῥωμαίων ἦθη.

Κ. Τοῦτου δ' οὕτως συνενεχθέντος, ἦν τις τῶν ἐνδόξων Τριβαλλῶν, τῆς χώρας ἡγεμονεύων καὶ ἀκρας ἐκείνης, Λιθέριος ὀνομαζόμενος (58). Τοῦτω φίλος τε ἦν ἐκ παλαιῶν πρὸς βασιλεῖα· ἤς δ' βασιλεὺς ἐπὶ καιροῦ νῦν εἰς ἀνάμνησιν ἰὼν ἐπεμψεν εὐθὺς αὐτῷ δεξιὰν καὶ λόγους, ἐπιφίλους καὶ θεοῦς ἡ χάρις καὶ ὁ καιρὸς ἀπήτη· καὶ ἅμα συνταξάμενος (59) ὤδεσε τὴν ἐπὶ τὴν Κράλην Σερβίας, ὀπίστην τε ἐπαγόμενος· τὸν οἰκτεῖον στρατὸν, Θεῶν δὲ καὶ ἀδελφῶν ἐπέσει τὰ κατ' αὐτὸν ἐπιτρέψας. [P. 397] Πολὺς γὰρ αὐτῷ πανταχόθεν ἐπήρητο τοῦ συρφετώδους ὄχλου καὶ ἀγροικικοῦ, λάθρα καὶ λαμπρῶς ἐπιτιθεμένων ἄλλοθεν ἄλλων, κατὰ διαστήματα τε καὶ συστήματα, καὶ τὴν οὐριχίαν ἀκρωτηρίαζεν περιωμένων καὶ τῶν σκευοφόρων ἕνια διαρπάξεν. Τὰ πλείστα γὰρ τολμῶσι (φάναι) γίνεσθαι δεινὰ,

"Οταν δι' ἐχθρῶν (60) πους ἀμείβηται χθονός.

Γ. Ἀλλὰ πρὶν ἡμέρας ὄλης ὁδὸν ὄνυσαι, σπεύσας δ' Λιθέριος ὑπήντησεν αὐτῷ παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ καὶ πάσῃ προτίσει δεξιωσάμενος τῆς ψυχῆς, καὶ ἐφ' ἡμέραις συχναῖς ξενίσας, ἀνέπασσε τε καὶ λόγοις ἀνέβρωσε φιλανθρωποτέροις, ἀθυμίας μακρᾶς ἐμβριθέσει ῥοθίοις περιαντλούμενον φρόνημα. Ὅ γε μὴν βασιλεὺς τὸν ἐνόητα καὶ αὐτὸς ἀντιφιλοτιμούμενος τρόπον ἡμείβετό τε καὶ θαυμάσιον ἐξ ὧν ἐπεφέρειτο λιθοκολλήτων σκευῶν αὐτῷ καὶ ἀργυρωμάτων ἀντεγαρίζετο, καὶ ἅμα τὴν υἱὰ Μανουὴλ ἐπεγγέλλετο δῶσειν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῶν (61), εἰ πάντα βοηθήσειε τρόπον αὐτῷ καὶ τὰ πρὸς τὴν Κράλην Σερβίας εὐδοχίᾳ θεῆν, διαλλακτῆς αὐτὸς καταστάς. Ὅ δὲ παρόντα θεώμενος ἤδη καὶ τὴν τοῦ βασιλέως υἱὸν, καὶ τῆς τε ἐπανούσης τῆς ἡθελίαι χάριτος τε καὶ ἀσπιότητος καὶ ἅμα τῆς ἀγγινοίας θαυμάζων, ὅτι πολλῶν τινι μέτρῳ ταύτην ἐπλοῦτησεν πρεσβυτέραν ἢ κατὰ τὴν τῆς ἡλικίας ἀκμὴν, σφόδρα τε ὑπερήσθη τῷ λόγῳ καὶ μάλα τοι ἔσμενος ὑπεόχετό τε καὶ ἀντεπηγγέλλετο πάντα πάνυ προθύμως πράσσειν τὰ κατὰ τὴν γνώμην, καὶ εἰ δεῖοι κινδύνους μακροῦς τε καὶ ὑπερβάλλοντος μεγέθους κερταμένους ὑφίστασθαι.

Ζ. Καὶ μὲν δὴ βεβαίοις καὶ ἀσφαλῆσι τοῖς πρὸς τὴν Κράλην αὐτοῦ γράμμασιν ἐφοδισθέντι, καὶ παραπομπῶς τοὺς ἀποκρῶντας παρειληφότι, πεντακαθεκατὰ εἰς συμπίπτωνεν ἐς τὸ τῶν Σκοπίων ἀφικνεῖσθαι πολίχνιον (62)· οὗ τῶν κρασπέδων ἄπεται παραρρήτων ὁ ποταμὸς Ἄξις (63), ἐξ ὁρῶν τῶν

legatos comprehendit, eosque ad Apocaucum quam celerrime deducit, desideratissimum munus. Quapropter magnam apud illum charitatem et humanitatem nactus, Triballorum habitu ac vivendi genere abdicato, statim se ad Romanum morem transfert.

V. Is exitus legationis fuit. Erat autem apud Triballos vir quidam illustris, regioni illi et orae praefectus, nomine Liberius; quocum vetus Cantacuzeno amicitia erat. Ejus iste tum opportune meminit, statimque hominem misit, qui dextram daret, et orationem haberet, qualem et quantam tempora illa posebant. Simulque eo valere jusso, ad Cralem Serviae ire perrexit, armatum quidem secum adducens proprium exercitum, 638 Deo autem et spei incertae suas res committens. Iustabani enim illi omni ex parte frequens vilium et rusticianorum hominum colluvies, qui clam et aperte, hinc atque illinc, sparsim et confertim adoriebantur, et extremam aciem caedere ac saracinas aliquas diripere conabantur. Etenim gravia multa (ut his verbis utar) audentibus occurrunt,

Hostile si quis in solum inferat pedem.

VI. Sed priusquam diei unius iter esset confectum, festinans Liberius obviam illi venit, manuque et voluntate et omni cordis affectu salutatum, ac diebus aliquot continuis hospitio exceptum, recreavit, et verbis humanioribus animum ejus confirmavit, ingentis desperationis gravissimis fluctibus oppressum. At imperator magnificentia et ipse cum eo certans, ita ut poterat, par pari referebat, ac de gemmata illa argenteaque suppellectili, quam secum gestabat, largius remunerabatur. Quin et filium suum Manuelem daturum se illi generum pollicitus est, si sibi omni modo succurreret, et aditum ad Cralem Serviae aperiret, ac reconciliatoris officio fungeretur. Hic vero praesentem jam iniuens imperatoris filium, gratiamque et urbanitatem, quae in illius moribus elucebat, ac solertiam simul admiratus, qua ille seniliori quam pro illo aetatis flore cumulatissime instructus erat, id sibi promitti vehementer gavisus est, ac libentissime consensit, vicissimque se, quaecumque ille desideraret, summa animi alacritate facturum pollicitus 639 est, etsi oporteret gravissima et longe maxima adire pericula.

VII. Hujus firma et certa commendatione, per litteras ad Cralem scriptas, quasi quodam viatico munitus imperator, et sufficienti comitum turba stipatus, decimo quinto post die ad Scopiorum oppidulum pervenit: cujus muros praeteribatur Axius. Qui fluvius ab iisdem montibus erumpens, a qui-

Variorum notæ.

(58) Cantacuzeno Λιθέρως, lib. III, cap. 42. DUCANG.

(59) Simulque eo valere jusso, etc. Id hoc loco significat verbum συντάξασθαι. Alio sensu supra, ὁπῆται συνταξάμενος τὴν ἐπὶ Τριβαλλοῦς, pag. 395 D. BOIVIN.

(60) Euripid. in *Phœnix*. BOIVIN.

(61) Tres fuere Cantacuzeno filiae, Maria, Theodora et Helena. DUCANG.

(62) Cantacuz. eodem cap., pag. 490 DUCANG.

(63) Vide lib. VIII, cap. 14, sect. 7. BOIVIN.

bus et Strymon, non ab ipsis quidem statim fontibus ita magnus est; sed per declive fluens, et suas cum aliis tam fluviis quam torrentibus multis undas communicans, proprio nomine in Bardarium mutato, aliquando et alicubi navigabilis existit.

VIII. Ibi cum substitissent, locus idoneus visus est, in quo exercitus, maximo angore ac labore multo confectus, hospitio recrearetur, si non omnino bene, at saltem haud omnino male. Si enim dulcis est, ut aiunt, osorienti panis quilibet, et his quoque dulce tum habebatur atque humanum, quod nutibus regerent, tametsi peregrinis, at tamen quadamtenus mansuetis. Quod enim externo in solo tam longe a suis ablegati, et non sponte a patria extorres, in homines pios incidissent, et hospitibus exciperentur qualibuscunque, perinde erat ac si magno ex naufragio hibernoque fluctu ad portum appellere datum esset. Brutum scilicet illud ac montanum vivendi genus, et tam in lingua quam in ingenio rude quiddam ac barbarum, tegebatur scelerati ac pacifici convictus benevolentia, **640** quæ premente necessitate affulserat: quo tempore vel minima lætitia ita animum recreat, ut longe maxima videatur

IX. Illic ea die substitit ac diversatus est imperator. Postridie in interiorum progressus Triballiam Cralem convenit. Salutatio inter utrumque regio more facta. Munera etiam invicem oblata, et quæcunque in illis reverentiæ atque amoris significationibus ultro citroque dari solent; non tamen pari utrinque magnificentia. Largitur enim imperator et Crali et ejus conjugii sumptuosam quamdam de thesauris suis expellibilem; reponit autem Crales et imperatori quod congrueret, et simul imperatoris exercitui pabula, et cœnationes, et diversoria et quæcunque ad victum necessaria sunt: parce tamen et sordide, et suo more. Cæterum ita hæc se habuerunt.

αὐτῶν τῷ Στρυμόνι ῥηγνύμενος· ὅς οὐχ οὕτω μέγιστος ὢν ἐκ πηγῶν εὐθύς, ἀλλ' οὖν ἐς τὸ κάταντες ἴων, καὶ πλείστοις ἄλλοις ποταμοῖς καὶ χειμάρροις τὸ βεῦμα κοινούμενος, καὶ ἐς Βαρδάριον (64) μεταθέμενος τοῦνομα, ἐνίοτε καὶ ναυσίπορος ἐνιαχοῦ καθίσταται.

Η'. Ἐνταῦθα δὴ καταλύσασιν ἱκανός τις ἐδοξεν εἶναι ὁ χώρος, ἀθυμία βθεῖα καὶ πόνω μικρῶ βεβαπτισμένον ξενίσαι στρατὸν, εἰ καὶ ἥμισυ πάνυ τελείως, ἀλλ' οὖν γούδε πάνυ τοι ἦτον ἢ τελείως. Εἰ γὰρ καὶ ἡδὺν τῷ παινῶντι πάντα τινὰ ἄρτον εἶναι φασιν, ἀλλ' οὖν καὶ σφισι τέως τό γε ἀλλοφύλοις ἀγεσθαι νεύμασι, προσηγήσει δ' ὀπωσθηποσοῦν, ἡδύ τι καὶ φιλόφρωνον ἐνομιζέτω. [P. 398] Τὸ γὰρ ἐν ὄροις ὑπερορῖος ἀπηρητημένους τοσοῦτον, καὶ τῶν οικειῶν ὄντας ἐκδήμους οὐ μάλᾳ ἐθέλοντας, εὐσεβέσιν ἀνδράσι περιτυχεῖν, καὶ καταγωγίσι οἰοσθεῖται ξενισθῆναι, ὅμοιον ἦν, ὡσπερ ἂν εἰ ἐκ ναυαγίου μεγάλου καὶ κλύδωνος ἀπροσδοκῆται προσεσηκέναι συνέβη λιμῆνι τινί. Τὸ γὰρ βοσκηματώδες ἦθος ἐκεῖνο καὶ θρεῖον, καὶ τὸ τῆς γλώττης καὶ γνώμης ἀπαίδευτόν τε καὶ βάρβαρον, ἢ τῆς διαίτης εἰρηναῖα καὶ ἐνσπονδὸς ἐκρῦπτεν εὐνοῖα, μάλᾳ τοι ἐν ἀνάγκῃ παραφανείσα καιρῶ, τὸ πάνυ βραχὺ τῆς εὐθυμίας; πάνυ τοι πολλαπλάσιον θρῶντι περιφανῶς.

Θ'. Ἐνταῦθα γε μὴν κατὰ χώραν αὐθημερὴν καταλευκῶτα τὸν βασιλεῖα ἐντυχῶν ἐς τὰ ἐνδότερα τῶν Τριβαλλῶν μετὰ τὴν ὑστεραίαν τῷ Κράλῃ γεγένηται, καὶ ἀσπασμούς τοὺς προσήκοντας ἀλλήλοισ ἀντιδοῦναι βασιλικῶς ἑκάτερον ἑκατέρῳ, καὶ χάρισι χάριτας, καὶ ὅσα εἰκὸς ἐν φιλοτιμίαις καὶ φιλοφροσύναις τοιαύταις ἀλλάξασθαι, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ἑκατέρωθεν μεγαλοπρεπέσιν. Χαρίζεται μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τῷ τε Κράλῃ καὶ τῇ συζύγῳ πολυτελεῖ τινα κειμήλια τῶν αὐτοῦ θησαυρῶν· ἀντιδίδωσι δ' ὁ Κράλης τῷ τε βασιλεῖ τὰ εἰκότα, καὶ ὅσα νομᾶς καὶ διαίτας, καὶ καταγωγία, καὶ ὅσα πρὸς τὸ ζῆν ἐστὶν ἐπιτήδεια τῷ τοῦ βασιλέως στρατῷ, γλιστρῶς μὲν καὶ μικροπρεπῶς, καὶ κατὰ τὸ σύντροπον ἔθος. Ἔσχε δ' οὖν ὁμοῦ οὕτω ταυτί.

CAPUT III.

Quandiu apud Triballos Cantacuzenus manserit. Quæ et quam gravia milites perpessi sint. Quinam facilius mala toleraverint. Habitæ in iis locis orationes quare omittantur. Conditiones Crali oblatae a Byzantiis, ut Cantacuzenum proderet. Venena ab iisdem clam submissa. Parergon de Mithridate. Insidiæ variæ. Omnes irritæ. Quam ob causam Deus tot pericula averterit. Cantacuzenus, injuriarum immemor, Augustæ et pupilli dignitati, ubique consulit. Lex ab eo imposita Joanni Angelo, Atholis et Thessalis imperatum misso. Patientiæ diuturnæ merces. Gregoras alienus ab omni affectu veritatis studium proficitur. Qualia seu laudare seu vituperare decreverit. Quid ostendere, quid persuadere lectoribus cupiat. Expeditio capta adversus Serrhas. Morbus Triballorum. Re infecta domum reditur.

I. Erat autem illud anni tempus, quo Orion exoritur. Atque ut brevi complectar, decem ex eo omnino menses in iis locis consumpsit. Per id tentus maximis incommodis conflictatus est exercitus,

Α'. Καὶ ἦν ὁ καιρὸς τηλικαῦτα περὶ τὰς τοῦ Ὀρίωνος ἐπιτολά; (65)· καὶ δεκαμηναῖον τοῦ λοιποῦ συνελόντι φάναι τὸν πάντα διέτριψε χρόνον· ἐν ᾧ πολλῆς ὁ τοῦτου στρατοῦ πεπείραται δυσχερείας,

Variorum notæ.

(64) Vide notas ad Alexiadem, p. 229, et Gloss. med. Græcit. in Βαρδάριωτα. DUCANG.

(65) Ab incepto civili bello novem jam menses effluxerant, ut diserte ait Cantacuzenus *Hist.* lib. III, cap. 43, p. 492. Porro bellum incunte Octo-

bri, an. Chr. 1341. cœptum fuerat; ut idem Cantacuzenus tradit ejusd. lib. cap. 22. Itaque et Orionis ortus, et Cantacuzeni cum Crale congressus, referri debent ad ultimos Junii, vel ad primos Julii dies, seu ad initium ætatis anni 1342. BOIVIN.

κατὰ τε τὴν βίαιαν, καὶ ὅποσα δεῖ τοῖς ἐν ἀλλοτρίᾳ τὸν βίον ἀνάουσι γῆ. Ἐνδεῖα γὰρ πιεζόμενοι χρημάτων οἱ πλείστοι πάνθ' ὑφίσταντο τὰ χαλεπώτατα. [P. 399] Ὅσοις μὲν οὖν ἀθροῖς τὸ πάσχειν ὑπῆρχε κακῶς, δυσκαρτέρευτος ἦν ὁ τόπος· καὶ ὁ χειμῶν ἐκείνος τοῦ βίου συχνοῦς ἀπήνεγκεν. Οἱ δὲ σύντροφον ἦν ἐκ πολλοῦ τὸ λιτὴν τῆς διαίτης, καὶ τὴν γε κατὰ τοὺς πάλαι Σπαρτιάτας ἐκείνους ἀρκεῖσθαι μάζῃ καὶ ὕδατι, καὶ προσταλαίπρωσι τοῖς ὀπλοῖς νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, τοῦτους οὐ μάλα ἐξέπλητην ὅσα φέρει δευνὰ τὸ τῆς ἀλλοτρίας ἀθροῦς γῆς· ἀλλ' ὁ τοῦς ἄλλους ἐπολεῖ ταλαιπώρειν, σφίσι βίος ἦν ἀταλαιπώρος. Οὕτω βράδιον ἢ συνήθεια καὶ κοῦφον καὶ οὐ σφόδρα ἐπίπονον· ὥστε καὶ εἴ τις, ἐκ προθέτους ἀγαθῆς ὤρμημένος, τὴν ἀριστον ἔλοιο βίον, ἀταλαιπώρον ἂν εἶναι οἱ εὐθὺς τοῦ λοιποῦ βίου τε ἀνάγειν ἀνώδυνον καὶ ἡδονὴν ἀθάνατον ἐν θνητῷ κίεσθαι σώματι.

B. Ἐγὼ δ' ἐνταυθοῖ τῆς ἱστορίας γενόμενος ἐβουλόμην λεπτομερεστέραν τινὰ ποιήσασθαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ δημηγορίας ἐκθεῖναι τοῦ βασιλέως, ἃς τε πρὸς τὸν Κράλην πεποιήται, καὶ ἃς πρὸς τὸν οἰκεῖον στρατὸν ἐν καιροῖς τοῖς ἀνέγκουσι, καὶ ἃς πρὸς αὐτὸν ἐκείνοι. Αἰτῶ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ καὶ πράξεις λόγους καὶ λόγους πράξεις πανταχῇ παρεξῆχθαι· μὴ μόνον ὅτι ψυχῆς εἰκόνας, ἀμφοτέρω καὶ τῆς ἐν αὐτῇ κατοικοῦστος γνώμης καὶ γνώσεως· αὐτάγγελοι κήρυκες, κἀνεῦθεν χρῆναι σαφιστέρων τὴν τῶν ἱστορουμένων προσώπων καὶ πραγμάτων γίνεσθαι δῆλωσιν διὰ τῶν τοιούτων· ἀλλὰ καὶ ὅτι σκιαγραφία τῆς ἐστὶ τῶν πράξεων ὁ λόγος· καὶ τούτων μὲν οὕτως ἡγεῖται· τούτου δ' αὐτὴν κατόπιν ἐρχονται. Ἄλλ' ἐπειδήπερ ὀρώμεν ἐνίοις τῶν πλείονι μέρει τῆς συγγραφῆς ἐν ταῖς δημηγορίαις καταχρωμένους, διὰ τὸ μάλα ἴσα πάντων ἐν ταύταις ἔχειν τὴν τῆς βητορικῆς ἐνδείκνυσθαι δύναμιν καὶ τὸ τῆς σφῶν σοφίας φιλότιμιον, ὡς συμβαίνειν ἐνεῦθεν τὸ πάρεργον μείζον τοῦ ἔργου καθίστασθαι, τὴν μέσσην ἡμεῖς βαδίζειν ἐκρίναμεν δεῖν. Ἐπανιτέον τοιγαροῦν ὁπόθεν εἰς ταῦτα ἐξῆδημεν.

Γ. Τοῦ γὰρ τοῦ βασιλέως τῶ Κράλη συνόντος καὶ συνδιαιωμένου, οὐκ ἦν ἀμελεῖν οὐδὲ μὴ Βυζαντιοῖς τῶν κατ' ἐκείνους ἐπιβουλῶν· ἀλλὰ δόλοισι δόλους συνέβραπτον, καὶ μυρίους αἰεὶ θανάτους ἐξήρτυον κατ' αὐτοῦ. Πέμπουσι τοίνυν ἐς μὲν τοὺς φανῆς· πρόσθε δὲ ἀπαγγελοῦντας περὶ τε κήδους ὅσα ἐξεῖη, καὶ δυσὶν αἰρέσεων προτεθεισῶν βασιλέως ἕνεκα, ἐποτέρω προσείναι βούλοιο δηλοῦν, ἢ δέσμιον τουτοῦ μετὰ τῆς ζωῆς δηλαδὴ, ἢ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀφελόντα τοῦ σώματος ἐς Βυζάντιον μηδὲν μελλήσαντα πέμπειν ὡς τάχιστα· ἤξειν τε γὰρ κατόπιν εὐθὺς αὐτῶ τὴν τε θυγατέρα τῆς βασιλίδος, νόμφην ἐπὶ τῶ ἐκείνου παιδί, καὶ ἄμα τὴν τῶν μέγιστον [P. 400] Χριστουπόλεως (66) ἐκεῖθεν χωρῶν

tum in victu, tum in iis omnibus, quorum indigent ii, qui alieno in solo vitam degunt. Pecuniæ enim penuria coacti plerique extrema quæque perferabant. Quicumque igitur durioris vitæ insolentes erant, iis locus vix tolerabilis videbatur, et hiems illa frequentes extulit. Qui vero tenui victu uti jampridem didicerant, et, ut Spartani illi veteres, pane et aqua contenti fuerant, **641** laboresque noctu et interdium bellicos toleraverant, eos non ita frangebant mala illa, quæ soli externi insolentia affert. Sed quæ vita molestiarum plena aliis erat, iis molestiæ expers videbatur. Adeo consuetudo ipsa pronum quiddam et leve est, et minime laboriosum. Quapropter si quis prudenti cogitatione inductus optimum vitæ genus eligat, facile ei statim fuerit vitam laboris atque incommodi expertem de cætero agere, et voluptatem mortali in corpore parare sibi immortalē.

II. Hac ego in parte historiæ singula velim exponere minutius, easque referre orationes, quas imperator cum apud Cralem habuit, tum apud suum exercitum, prout occasio tulit; et eas etiam, quas illi cum eo. Convenit enim maxime, et factis dicta et dictis facta passim annecti; non solum quia utrumque illud animi imago latentisque in eo voluntatis et cogitationis genuinus veluti nuntius est, atque hinc existere oportet certiorē personarum et rerum, de quibus agitur, notitiam; verum etiam quia in dictis adumbratio quadam factorum est: et illa quidam præire, hæc autem pone sequi solent. Sed quia videmus quosdam maxima operis parte abuti ad conciones, quod in eis maxime locus sit ostentandæ dicendi facultati et eruditionis ambitioni; unde fit, ut ipsa re majus quandoque existat id, quod est extra rem; idcirco mediani nobis viam tenendam esse censuimus. Redeamus itaque **642** illuc, unde digressi sumus.

III. Interim dum imperator apud Cralem commoratur et ejus convictu utitur, nusquam Byzantii cessant struere illi insidias. Sed alios ex aliis dolos consuunt, et innumeras mortes conflant ei quotidie. Mittunt igitur palam quidem legatos, qui de affinitate quæcumque oportet significant petantque, ut, duabus de imperatore conditionibus oblati, utram eligere malit declaret: seu vincitum illum vivumque tradere, seu illius caput corpore abscissum sine ulla cunctatione Byzantium quam celerrime mittere: venturam enim subinde imperatrici filiam istius filio despondendam uxorem, simulque omnium illinc usque Christopolin locorum urbiumque potestatem scriptis consignatam,

Variorum notæ.

(66) Quod quidem a Byzantiis et ab Apocaucio oblatum Serviciæ principi, in causa forte fuit, cur a Cantacuzeno, a quo in fœderis societatem sollicitabatur, expetierit, quod se denegasse testatur idem Cantacuzen. lib. III, cap. 45 et 46. Sed et

de occidendo Cantacuzeno agitata esse consilia a Servianis optimatibus, indicio esse potest Helena Serviciæ Crales uxoris ad eos habita oratio in eod. cap. 44. Ducang.

ita ut unum deinceps et continuum ei futurum sit imperium a Dalmatia et Illyrico, et omni illo citiore tractu, qui Ionici maris orientalem oram attingit, ad Philippos usque et Christopolin.

IV. Ac talia quidem erant, quæ per legationem et aperte agebantur. Quæ vero clam venena mittebantur, crebra ac multiplicia, eaque pestem acrem atque difficilem celantia, ut singula percenserentur, opus esset Mithridate illo, qui cum a Paphlagonia usque possideret imperium, quod per Colchidem Lazicamque, et Caucasos montes, ultra Tanaim Maotidem porrigebatur, et ad Scythas usque occiduus pertinebat, et infensas sibi fecisset vigentes tum Romanorum vires, timeretque ne vivus caperetur virtute ac fortuna Pompeii, venena omnia exploraverat, **643** et omnium efficacissimum presentissimumque paraverat, quo posset vitam, ubi necesse esset, abrumpere. Quod ille igitur in se ipsum ausus fuerat, id Byzantini sedulo et strenue in imperatorem moliebantur, nullis nec venenis nec insidiis parentes, quascunque sive antiqui scelerum artifices invenissent, sive nostræ ætatis homines in ejusmodi usum excogitassent.

V. Id vero miretur aliquis, quo pacto omnia statim deprehenderentur et irrita fierent, Deo hominem illæsum et his omnibus altiozem servante. Utrum statuam nescio: an injustam sententiam, qua eum Byzantii condemnaverant, et multiplicis ac variz infinitæque pecuniæ multationem, summa cum patientia ab eo exceptam, censuerit Deus sufficere ad explorandam hominis mentem, circa quam totum divinæ justitiæ versatur examen; an quod ille maximis contumeliis affectus nec ulcisceretur statim, nec in posterum minaretur ultionem (dolorem fortasse tacitum servans, donec expleret), sed eorum saluti in primis, qui ipsum injuria affliciebant ac bello persequiebantur, omni modo provideret, quantum sincera amicitia præstare potuisset.

VI. Et ut de multis pauca quædam hic subjiciamus, adeo injuriarum erat immemor, ut periculis toti circumsessus, et in ipsis, ut ita dicam, Orci visceribus demersus, sacerdotem jusserit meminisse sacris in cantibus primum quidem Annæ imperatricis, deinde **644** filii illius; tertio denique sui conjugisque suæ Augustæ Irenes; idque in aliena ditione ac terra cum esset, nec libero quidem spiritu frui posset: neque ibi solum, sed et quacunque præterea suum nomen honorifici præ-

καὶ πόλεων ἔγγραφον κυριότητα ὡς γίνεσθαι μίαν λοιπὸν ἀρχὴν αὐτῷ συνεγῆ τῆν ἐκ Δαλματίας καὶ Ἰλλυρίδος, καὶ ὅσα μεταξὺ τῶν πρὸς ἑω τοῦ Ἰονίου κόλπου ψαύει πλευρῶν (67), ἄχρι Φιλίππων καὶ Χριστουπόλεως.

Δ'. Καὶ τὰ μὲν τῆς πρεσβείας καὶ προφανῆ τοιαῦτ' ἦν. Ἄ δὲ κρύφα συχνὰ καὶ πολύτροπα πρῶτον πέμπτο φάρμακα, ὅποσα τὸ θανάσιμον εἶχεν ἐμφωλευον, ὀξύ τε καὶ δυσκατέρητον, Μιθριδάτου τινὸς ἔδειτο σαφέστερον ἀριθμεῖν ὅς τῆν ἐκ Παφλαγονίας ἔχων ἀρχὴν, ὁπόση διὰ Κολχίδος καὶ Λαζικῆς καὶ τῶν Καυκασίων ὄρων ἐρχομένη, καὶ παραλλάττουσα Τάναϊν καὶ Μαιώτιν, διήκει μέχρι καὶ ἐς Σκύθας τοὺς ἑσπερίους, καὶ πολέμιον κτητάμενος τὴν πάλαι Ῥωμαίων ἀκμὴν, καὶ δεδιώς μὴ ζῶν ἀλώσιμος τῆ Πομπηίου γένηται χειρὶ καὶ τύχῃ, πάντων ἐπειράτο φαρμάκων, καὶ πάντων ἐζήτει τὸ κράτιστον καὶ τοχύτατον εἰς τὴν χρειώδη τοῦ βίου ἀπελλαγῆν. Ὁ τοίνυν ἐκεῖνος ἐτόλμα καθ' ἑαυτοῦ, τοῦτ' ἔδρων ἐπεικῶ: οἱ Βυζάντιοι κατὰ τοῦ βασιλέως, μήτε μηδενὸς τῶν δηλητηρίων φαρμάκων, μήτε μηδεμιᾶς φειδόμενοι τῶν ἐπιβουλῶν, ὅποσαι τε τοῖς πάλαι εὐρύνται δεινοῖς τὴν κακίαν, καὶ ὅποσαι τοῖς νῦν διὰ τὴν τοιαύτην ἐπιενόησθαι χρεῖαν.

Ε'. Θαυμάσαι δ' ἂν τις, ὅπως ἄπαντ' αὐτόθεν ἠλέγητό τε καὶ ἀπρακτα ἦν, τοῦ θεοῦ τὸν ἄνδρα φυλάττοντος ἀπαθῆ καὶ δεικνόντων ἀνώτερον οὐκ οἶδ' ὁπότερον, εἴτε τὴν ἀδικὸν καταδικῆν, ἢ οἱ Βυζάντιοι καθάπερ ἐψηφίσαντο κατ' αὐτοῦ, καὶ ὧν ἐξημίωται πολυειδῶν καὶ ποικίλων χρημάτων, ἃ πρὸς ἦν ὑπὲρ ἀριθμῶν τουταῦτ', μακρόθυμον ὑπομονὴν ἀποχρῶσαν ἡγομένου πρὸς βέβανον γνώμης, περὶ ἦν τὸ κριτήριον ἄπαν τῆς θείας ταλαντεύεται δίκης· εἶθ' ὅτι μάλιστα πάντων αὐτὸς ὑβριζόμενος οὔτε μὴν ἀνθύβριζεν ἐς τὸ παρὸν, οὔτ' εἰς τὸ μέλλον ἠπέλει, κότον ἴσως ἔχων (68) ὄφρα τελέσῃ ἄλλ' ἐκῆδετο μάλιστα τῆς τῶν ὑβριζόντων καὶ πολεμοῦντων σωτηρίας ἄπαντα τρόπον, καθόσα φίλια δίδωσιν ἀεραϊφνῆς; (69).

Ζ'. Καὶ ἐν' ἐκ πολλῶν μέτρια παραθῶμεν ἐνευθοῖ τοσαύτην εἶχε τὴν τῶν κακῶν ἀμνηστίαν, ὥστ' ἐν τοσούτοις συνεληγμένοις κινδύνοις καὶ ὄφον εἶπειν ἐν ἄδου βεβουθισμένος γαστρὶ, μεμνησθαι τῷ ἱερῷ παρεκκελεύετο πρῶτον μὲν Ἄννης τῆς βασιλίδος ἐν ταῖς Ἰσραὶς ὑμνοῦσθαι, δεύτερον δὲ τοῦ ταυτίου υἱέως, καὶ τρίτον αὐτοῦ μετὰ τῆς ὁμοζύγου βασιλίδος Εἰρήνης· καὶ ταῦτα ἐν ἄλλοτριᾷ ὧν δυναστεία καὶ γῆ, καὶ μὴδ' ἐλευθέρον ἀέρα δυνάμενος ἀναπνεῖν. [P. 401] Οὐ μόνον δ', ἀλλὰ καὶ ὅπουπερ ἂν ἀλλαχῆ

Variorum notæ.

(67) Verba auctoris ita construxi, καὶ ὅσα μεταξὺ (supple τῆς Ἰλλυρίδος καίμενα) ψαύει πλευρῶν τοῦ Ἰονίου κόλπου τῶν πρὸς ἑω, id est, et quidquid citra Illyricum, attingit latera orientalia Ionici maris. Quod si ita construantur, καὶ ὅσα μεταξὺ τῶν πρὸς ἑω (supple καίμενα) ψαύει πλευρῶν Ἰονίου κόλπου, vertendum erit, et quidquid loci citra

orientales provincias positum, Ionici maris latera attingit: quam interpretationem præferendam puto. BOVIN.

(68) Vide Homer. Iliad. 1, 82. BOVIN.

(69) Obscure dictum; atque, ut apparet, scriptum mendose. Tamen ita etiam in codice Vaticano scriptum reperit vir doctissimus. BOVIN.

* Nota dici id apud Triballos. BOVIN.

πανταχῆ δι' εὐφῆμου τῆς μνήμης τὸ οἰκεῖον ἤλπιδεν ἄνομα δύνασθαι φέρεσθαι, καὶ κεῖ προηγεῖσθαι τῆς βασιλίδος Ἄννης τοῦνομα καὶ πρὸς γε τοῦ ταύτης υἱέως μεθ' ἀπάσης ἐκέλευε γνώμης καὶ προαιρέσεως ὡσπερ ἄρα καὶ πρὸς Αἰτωλοῦς τε καὶ Θετταλοῦς τε τὸν Ἄγγελον ἀποστέλλοντι Ἰωάννην, ὡσθ' ἐκόντων ἄρχειν αὐτῶν, ὡς προϊόντες ἐρούμεν πλατύτερον, προὔργου γέγονε διακαλεῦεσθαι τε καὶ παραγγέλλειν τούτου γε εἵνεκα μάλιστα πάντων, καὶ μὴ πρότερον μεθίναναι, πρὶν αὐτὸν τελεσιουργῶν τὰ τοιάδε πρὸ παντὸς ἐπαγγεῖλασθαι δρᾶν παραγγέλματα. Εἰσεται δὲ πάντως ἐς τὴν ἀκριβῆς, ὅς ἂν ἐντύχη ζητήσας τῷ πρὸς αὐτὸν θεσπισματι, ταῦτά τε καὶ ὅσα τούτοις προστιθῆσιν ὄραια, τῇ βασιλείᾳ βίου κελεύων.

Ζ'. Τοῦθ' ἱκανὸν ἔγωγε μόνον καὶ ἀποχρῶν ἤγημαι, τῶν ἄλλων ὁπόσα τὴν ὁμοίαν τοῦ ἦθους εὐγένειαν ἔχει σιωπωμένων, ἀπαντας πείθειν, οἷς νοῦ καὶ φρονήσεως μέτεστιν ὁπωσοῦν, θεσιτέρα προνοῶν διοικεῖσθαι τὰ πάντα, καὶ μηδαμῆ κατὰ τὸ αὐτόματον φέρεσθαι, μηδ' ἀπὸ τύχης τιδὸς, μήτε μηδὲν τῶν ἀπάντων ἔτερον, μήτε τὴν τούτου πρὸς τὴν βασιλεύουσιν πόλιν ἀναίμακτον εἰσοδὸν καὶ τὴν τῶν βασιλικῶν ἀντιληψὶν θρόνων, οὕτω μακροῦς καὶ πολυειδέας καὶ θανάτου φάναι γείτονας νενικηκότι κινδύνους· ἀλλ' αὐτῷ μὲν ἀμοιβῆν τῆς μακρᾶς καρτερίας, πᾶσι δ' αὖ ἐλπίδων ἔρεισμα χρηστών, οἷς ἡ γνώμη τὴν τῶν δεινῶν καρτερίαν πέρας εὐγενῆς ἐκδέξεσθαι ὑπισχνεῖται.

Η'. Εἰ γὰρ πάντα καθ' ἕκαστα βουλευθῆμεν ἀφηγεῖσθαι, ὁπόσα πέπρακται μὲν ἐπιβόδια κατ' αὐτοῦ τοῖς ἔχθροῖς, καὶ ὁπόσοι φίλας ὑποκριταί, πάντων δ' ὑπέρτερος πρὸς τῆς ἀνωθεν ἦν τηρούμενος δεξιᾶς, δέδια μὴ τις φίλας με γράψῃται πρὸς τὸν ἄνδρα μακρᾶς τῶν ὄσοι γυμνάσιον ἔτεροι γλώττης ποιοῦνται τὴν τῶν ἐν γε τῷ παρόντι γινομένων συγγραφικὴν ἀφήγησιν ἡμῖν γε παραπλησίως. Εἰ γὰρ τις τῶν ἔξωθεν τοῦ τὰ τοιάδε συγγράφειν ἐστὼς γυμνασίου, καθάπερ τις Ἑλληνοδικῆς καὶ ἀπαθῆς ἀθλοθέτης, ἐθέλει σκοπεῖν, βῆσται μὲν τοὺς ἄλλους ὄρηγῃ καὶ θυμῷ στρατηγούμενους καὶ γράφοντας παρὰ τοσοῦτον πάθους ἐκτόδους, οὐ μάλᾳ ἐκτόδους, παρόσον ἀληθείας οὐδ' ὄλως ἔμμεγε ἐκτόδους.

Θ'. Οὐ γὰρ λελείφεται μοι τῶν πάντων ὡσπερ οὐδὲν τῶν ἐπαινουμένων, οὕτως οὐδὲ τῶν ψεγομένων οὐδὲν, εἰ τι καὶ τούτῳ σαφῶς ἀνθρώπων γε ὄντι ἡμάρτηται, εἴτε κατὰ γνώμην καὶ βούλησιν, εἴτε κατ' ἄγνοίαν, εἴτε καὶ τῆς τοῦ χρόνου τε καὶ τῶν ἀναγκαίων βιαζομένης πραγμάτων φορᾶς. [P. 402] Πάντων γὰρ τούτων μόνᾳ τὰ κατὰ γνώμην καὶ βούλησιν ἔχει τὸ κράτος τῶν φύγων καὶ τῶν ἐπαίνων. Ὅσα δὲ βεσούσης τὸ γε δοκεῖν αὐτομάτως καὶ λόγων τῶν προσήκόντων τῆς τύχης ἐκτόδους, καὶ νῦν μὲν τῇ εὐδαιμονοῦσας τοῖς γινομένοις ὅλην δεξιᾶν καὶ δρόμον ἀσχετοῖς, νῦν δὲ τῆς εὐθείας ἀποπλανώσης, καὶ πρὸς κρημνοῦς ὀθηγομένης ὁμοῦ καὶ σκοπέλους ἀτοπημάτων, καὶ πράγματα θρήνων μεστὰ καὶ δακρύων μακρῶν προξενούσης, οἷς κακοπραγεῖν πρὸς τῆς

conii commendatione circumferri posse sperabat, illic Annæ imperatricis et filii ejus nomen præire omni studio ac voluntate jubebat. Sic ad Ætolos Thessalosque Joannem Angelum cum mitteret, illis volentibus præfuturum; quemadmodum infra dicemus fusus; nil ei fuit potius, quam ut juberet præciperetque illud maxime: nec prius eum dimisit, quam ille ejusmodi mandata re ipsa executurum se ante omnia promississet. Atque hæc quivis exploratissime percipiet, rescriptum ipsum nactus: neque hæc solum, sed et quæcumque alia his similia addit, jubens eum, quamdiu victurus sit, Romanum imperium omni honore et reverentia colere. Ῥωμαίων πᾶσαν νέμειν αἰδῶ καὶ εὐλάβειαν διὰ

VII. Unum ego illud puto sufficere ac satis esse (cæteris omissis, quæ generosam indolem pariter arguunt) ad persuadendum omnibus, qui mentis et prudentiæ non sint omnino expertes, diviniore providentia omnia gubernari, non autem volvi temere; atque ut nihil aliud, ita nec illud casu factum fuisse, ut Cantacuzenus sine sanguine principem urbem intraret et solio imperatorio potiretur, periculis tantis et tam multiplicibus ~~animata~~ latis, ipsoque, ut ita dicam, triumphato mortis limine: sed fuisse illud ipsi quidem Cantacuzeno diuturnæ patientiæ mercedem; aliis vero spei bonæ confirmationem; 645 iis videlicet, quibus mala fortiter tolerantibus animus suus gloriosum exitum spondet.

VIII. Quod si omnia sigillatim percenseamus, quæ et inimici et amicitiae simulators insidiose adversus eum machinati sunt; quibus tamen omnibus altiore cum præstitit divina ipsa dextra; verear, ne me studii erga illum nimii accuset aliquis ex iis qui linguam, uti nos, exercent in conscribenda temporum nostrorum historia. Enimvero si quis extra illam historicorum palæstram constitutus, tanquam agonotheta aliquis ac pugniæ arbiter incorruptus, spectare velit, videbit certe alios iræ animoque obsequi tanquam duci, atque ita scribere, ut quemadmodum ego non omnino absum a veritate, sic et ipsi ab omni prorsus affectu non sint alieni.

IX. Mihi enim ut nihil eorum quæ laudantur, ita nec eorum quæ vituperantur quidquam omitteatur, si quid ab isto utpote homine peccatum constet, sive consilio ac voluntate, sive per ignorantiam, sive temporum ac necessitatis vi cogente. Ex his quippe omnibus ea sola maxime laudanda aut vituperanda sunt, quæ non sine consilio ac voluntate fiunt. Quæ vero accidunt fluente, quantum quidem videtur, temere et citra legem certam fortuna (nempe hæc modo felicitatem larga manu et profuse impertitur; modo a recta via aberrantes in præceps agit atque in scopulos temeritatis, facessitque iis negotia luctus ac lacrymarum 646 plena, quos esse infelices jussit omnipotens ut providentiæ decretum), quæ, inquam, a fortuna

sunt, ea ego nec laudaverim mea quidem sponte, neque omnino retulerim in eas res, quæ vituperari debent. Ea enim non tam ejus, qui agit, opera esse dixerim, quam temerarium quendam fortunæ impetum, seu faventis, seu omni calamitatum genere sævientis adversus eos, quos hostili animo invadit. Quemadmodum igitur corona minime donandum illud puto, quod præter sententiam præclare acciderit, ita nec damnandum illud censeo, quod præter voluntatem male successerit.

X. Postquam itaque ostenderit, patientia illa voluntaria ac deliberata, et eo quod ulcisci eos nollet qui tum molesti erant, factum esse, ut in tanta calamitatum tempestate tantisque fluctibus justus ac cælestis præmiorum dispensator periculis depulsis tranquillum cum esse juberet; ostendimus utique fusius suo loco, procedente hoc opere, quoniam pacto adversissima ei omnia posthac acciderint, veritatem historicam retinere cupientes, ac persuadere his qui in hanc temporum partem ducterint, ne nos existentium quocunque affectu ductos supra modum dictis exaggerare ea que in illis temporibus vel laude et admiratione digna existerunt, vel ab radice contraria pullularunt: sed nobis æquitatem, prout se habuit, exponentibus credamus, et omnino quamdam utrinque omnes utilitatem periculis, consentaneam videntes et congruentem semelibus segetem sequi; et iis qui a bono proposito 647 orsi fuerint, bona evenire; iis vero, qui unde pejora pugnant inceperint et ab ea parte, qua injustitia armatur adversus rectum ac veritatem, iis, inquam, adversa omnia accidere. Sed et inde revocanda est oratio nostra.

XI. Vix triginta dies cum Crale post adventum suum commoratus imperator, abeunte jam illa æstate autumnoque ineunte, vigentibus vitibus ac vindemiatores clara pene voce advocantibus, venit cum copiis et suis propriis, et ex Servia longe pluribus, ad Serrhas urbem, nullo labore captum iri eam a se sperans, conspirantibus intus fortasse proditoribus non paucis, iis videlicet, qui isti vehementius studebant, facillimumque ingressum missis clam litteris promittebant. Verum Deo illic quoque hujus voluntati evidenter adversante, conatus ille irritus fuit, et inane impedimentum totus

Variorum notæ.

(70) Hujus *Hist.* lib. xvi, cap. 1, sect. ult., cap. 5; sect. 7; lib. xvii, capp. 6 et 7; lib. xxi, cap. 6, etc. BOVIN.

71) Cantacuzenus Cralem convenit circiter illud tempus, quo Orionis sidus oritur, hoc est æstate ineunte, sub exitum mensis Junii: ut adnotatum supra (not. 65). Idem nunc diebus triginta apud Cralem commoratus esse dicitur: iisque clapsis, non esse obsessum Serrhas, exeunte æstate, imo autumno ineunte, et instante jam vindemia. Ita diebus triginta totam æstatem videtur conclusisse noster hic Chronologus. Sed fortasse ad hos triginta dies, apud Cralem consumptos, addi etiam debet illud tempus, quod antequam ad urbem Serrhas perventum esset, exercitui cogendo et instruendo,

A ἀγούσης τὰ πάντα προνοίας νενομηθένται, ταῦτα δ' οὐτ' ἂν αὐτὸς ἐπαινοίην ἐκὼν γε εἶναι, οὐθ' ἄλλο-
 χειρῶς ταῖς τῶν ψευδομένων ἔγωγε θεῖην μερίων. Οὐ γὰρ πράξεις μᾶλλον αὐτὸς ὁμολογήσαιμ' ἂν ταῦτ' εἶναι τοῦ δρῶντος, ἢ φορὰν τινα κλογοῦ (ὡς γε εἴρηται) τύχης, ἢ εὐγυμνοῦστος, ἢ χολίνικας συμφορῶν οὐ μᾶλα εὐμενῶς ἀπεμπολεῖν αἰρουμένη; καθ' ὧν ἐπιέγεται δυσμενῶς. Ὅς γοῦν ἀστεφάνωτον, δ μὴ κατὰ πρόθεσιν γνώμης ζυθοκιμεῖ, οὕτως ἀκατηγόρητον ὄμοιαι δεῖν, δ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἀτυχεῖ.

A'. Δειχθέντος τοιγαροῦν, ὡς διὰ τὴν ἐκούσιν τε καὶ ἀπὸ γνώμης ἐκείνην καρτερίαν, καὶ τὸ μὴ ἐθέλειν ἀμύνεσθαι τοὺς τότε λυποῦντας, οὐδὲ μέχρι χειλέων ἀκρων, νηνεμῶν αὐτῶ τῶν κινδύνων κατήστησεν ὁ δίκαιος ἄνωθεν ἀθλοθέτης ἐν τοσοῦτῳ χειμῶνι καὶ κλύδωνι τῶν κακῶν, δειχθήσεται πάντως πλατύτερον κατὰ χῶραν ἡμῖν γενομένοις, τοῦ λόγου προβαίνοντος, καὶ ὅπως ἐν υστεροῖς συμπέπτωκε τούτῳ πάντα τάναντιώτατα (70), τηρεῖν βουλομένοις τὸ τῆς ἱστορίας ἀληθὲς ταυτησί, καὶ πείσαι τοὺς ταύτῃ συνεσομένους τῷ χρόνῳ, καὶ κατ' ἐμπάθειαν ἠγνισαῶν μῆτε τὰ ἐπαίνων καὶ θαύματος τοῦ ἀνδρός, μῆθ' ὅσα τῆς ἐναντίας ἐβλάστησε βίβης, ἐξαιρεῖν τῷ λόγῳ νομίζειν ἡμᾶς τοῦ χρεῶν ὑψηλότερον· ἀλλ' αὐτὴν ὡς ἔτυχεν ἔχουσα τὴν ἀλήθειαν ἀφηγομένοις πιστεύειν, καὶ μίαν τινα τὴν ὠφέλειαν ἐκατέρωθεν πάντας καρποῦσθαι, συνορῶντας εἰκός τε καὶ μᾶλα τοῖς σπέρμασιν ἀρμόστιον κατόπιον ἰὸν τὸ γεώργιον· οἷς μὲν ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως ὀρμάσθαι ἐντῆν, ἀγαθὸν· οἷς δ' ἐξ ἧς ἀντιβαίνει μοίρας τὰ χεῖρω καὶ μοχθηρῶς τὸ ἀδικοῦν ἀνθοπλαζέται πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας εὐθύτητα, τούτοις δ' αὐ τοῦναντίον ἄπαν. Ὅθεν δὴ καὶ ἐπανακτέον τὸν λόγον.

IA'. Ὁ γὰρ τοι βασιλεὺς, τριάκοντά που μόνας ἡμέρας ὠμίληκώς τῷ Κράλῃ (71) μετὰ γε τὴν εἰς αὐτὸν κάθοδον, τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρους ἐκείνου, καὶ ἀρχομένου τοῦ φθινοπώρου, καὶ τῶν ἀμπέλων ἀκμαζουσῶν καὶ μονονοχί τοὺς τρυγητήρας τραπῆτῃ γλώττῃ προκαλουμένων, ἦκε μετὰ τε τῶν οὐκείων δυνάμεων, καὶ πρὸς γε μακρῶ πλείονων τῶν ἐκ Σερβίας ὄπλων, ἐπὶ τὴν πόλιν Σερρῶν, [P. 403] αἰρήσειν ἐλπίζων αὐτὴν ἀμαχητῆ, (72) συλλαμβανόντων ἰσῶ; ἐνδοθεν συχῶν προδοτῶν, ὅποσοι θερμότερον τούτῳ προσέκριντο, καὶ μᾶλα ῥαδίαν τὴν εἰσοδὸν κρύφα γράφοντες ἐπηγγέλλοντο. Ἀλλὰ τοῦ

atque ipsi itineri conficiendo impensum fuerit: ut cum denum castra prope eam ipsam urbem posita sint, cum jam astas tota exiisset. Cantacuzenus *Histor.* lib. iii, c. 49, ait se στρατιῶν παραλαβὴν ἤδη παρεσκευασμένην περὶ θέρους ἐκβολᾶς. Idem addit, Cralem cum uxore prosecutum esse usque ad confinia imperii Romani: id quod non satis congruit cum rationibus nostris chronologicis. BOVIN.

(72) Atque hoc loco etiam Gregoras Serrhas per Pheris præterit, ejus præfecturam habebat Guido Lusitanus, qui ad Armeniæ regnum capessendum evocatus, eam nuper dimiserat, uti narrat Cantac. lib. iii, cap. 49. DUCANG.

Θεοῦ κἀνταῦθα σαφῶς τοῖς τούτου βουλῆμασι ἀντι-
πράττοντος, ἀπρακτός τε ἦν ἡ σπουδὴ καὶ μάταιος
δύλος ἢ πᾶσα παρασκευή. Πρὶν γὰρ αὐτὸν περιστρα-
τεπεδύσαντα τῇ πόλει πολεμίου χεῖρας ἐπανεγ-
κεῖν, νόσημά τι θανάσιμον ἐνακῆπτει τῷ στρατο-
πέδῳ τῶν Τριβαλλῶν· ἐκεῖ τῶν σταφυλῶν ἀτα-
μιεύτου καὶ ἀφειδοῦς βρώσεως, ἐκτ' ἄλλης ἡγησα-
μένης αἰτίας, οὐκ οἶδ' ὀπότερον. Πάσης οὖν ἀμη-
χανούσης καὶ χειρὸς καὶ γνώμης λατρικῆς πρὸς τὸ
πάθος, συχνοὶ καθ' ἡμέραν ἐκάστην νεκροὶ κατω-
ρῦττοντο· καὶ ἐπειδὴ βραχυτάτων ἐντὸς ἡμερῶν
ὑπὲρ τοὺς χιλίους ὁ θάνατος ἐξήνεγκε τοῦ βίου, καὶ
πλείους ἐπὶ τούτοις ἐξάγειν ἠπέλεγτο τε καὶ ἐπηγ-
γέλλετο, ἀφαντες τὴν ταχίστην ἐπανηκόν ἐκείθεν
ἀπαντες, ἀπαγγέλλοντες τῷ Κράτῃ τὸ χωρὶς ἀνθρωπίνου πολέμου συμπεπτωκὸς δυστύχημα τῷ
στρατῷ.

CAPUT IV

Amurius media hieme Hellespontum trajicit, Cantacuzenum quæsiturus. Didymotichum usque progreditur. Irene imperatricem non adit, ne dolore conspicuatur augeat. Acre et vehemens (amici desiderium verbis declarat. Mira in homine barbaro humanitas. Utri prima laus tribuenda, Cantacuzeno an Amurio. Quid amicitiam conciliet. Ejus cum musico concentu comparatio. Amurius, de amico sollicitus, oblata ab Irene cibaria ac vestimenta repudiat. Eandem in summas angustias adductam solatur. Hieme exercitum infestante domum redit. Manuelis Tarchaniotæ elogium. Ut Cantacuzeno quæsitio et invento Didymotichum reversus anxietatis imperatrici gratissimus advenit.

A'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ καὶ ὁ τοῦ
φθινοπώρου καιρὸς ἐξῆς ἐτελεύτα, καὶ ῥάδιον οὐπω
μυθάνειν τοῖς φίλοις ἦν, ὅπως ἔχει τὰ βασιλέως,
ἐν ἀλλοτρίᾳ γῆ συνδιαιωμένου βροβάρους καὶ ξένους
ἤθεσι, δέδειχε μὲν δὴ πρῶτος Ἀμοῦρ ὁ Πέρσης (73),
ὁ Αὐδῶν ἀρχηγός, ὅσον ἐν τοῖς καρδίας θαλάμοις
ἐθαπτε τὸν τοῦ βασιλέως ἔρωτα. Χειμῶνος γὰρ ἤδη
μεσοῦντος, καὶ θαλάσσης ὁμοῦ καὶ ἀέρος πολλὴν
ἐχόντων τὴν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, σὺν πολλῷ τῷ
στρατῷ διαβὰς τὸν Ἑλλησποντιαν πορθμὸν ἐξήτει
μᾶλα τὸν φίλον θερμῶς. Καὶ ἐπειδὴ ῥάδιον οὐκ ἦν
αὐτῷ μῆτ' ὀφθαλμοῖς οἰκειοῖς ἐκείνον θεάσασθαι,
μῆτε μαθεῖν ἐν οἰαῖς τύχαις ἐκεῖνος τῆν·καὶ·τ' ἦν
ἐκώλυε γὰρ τὸ πολὺ τοῦ ψύχους, καὶ ἅμα χιῶν τη-
νικαῦτα κατενεχθεῖσα κατὰ σαφιλῆς ἀπόρευτον
ἐποίησε καὶ ἄβαστον τὴν ἐς ἐκείνον ὁδόν· ἐλθὼν ἡσυχῇ
παρεστρατοπέδευσε περὶ [P. 404] τὰ τοῦ Διδυμο-
τειχοῦ προάστεια, καὶ δουλικὴν τινα πεπομφῶς
ἐκείθεν Εἰρήνην τῇ βασιλίδι προσκύνησιν, αἰθριοῦ
δυσουκτέρευε τε καὶ διημέρυσεν ἐγκαρτερῶν τῇ τῆς
χειμερινῆς ὥρας ἐκείνης σκληρότητι, καὶ τὸν φίλον
ἀπόντα ζητῶν, κάκ μεσσης ἀποκλαιόμενος τῆς
ψυχῆς· καὶ πολλὰ πρὸς τῆς βασιλίδος καλοῦ-
μενος εἰς ὕψιν ἐκείνην τὸ παράπαν ἐλθεῖν οὐκ ἠνε-
χετο.

B'. « Ποῖος γάρ, ἐφασκεν, ἔμμοσι βλέψω δα-
κρύων δακρύουσαν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ, τοσοῦτον ἀποδη-
μῶντι χρόνον ἐν ἀλλοφύλων χερσὶ, καὶ ἤκιστα σα-
φῶς ἐγγωσμένη γῆ; Ἄντος τε γὰρ διαβραγαίην ἀν-
πρὸς τὰς παρούσας τύχας ἐκείνης ἰδῶν, καὶ τὰς
περισχούσας τὴν βασιλικὴν οἰκίαν τραγῳδίας τε καὶ
ἀδοκίχτους φεῦ! συμφορὰς· καὶ ἅμα αὐτὴν, ἀντὶ τοῦ
παραμυθησασθαι, πρὸς μελῶς ἀναφλέξω τοῦ· ὄρη-

A belli apparatus exstitit. Ante enim quam infesto
exercitu propius adnoto urbem circumsedisset,
morbus quidam lethalis Triballorum castris infligi-
gitur: sive intemperans et immoderatus uvarum
esus, sive alia quæcumque causa præcessisset.
Utrum certe statuum nescio. Cum itaque nihil ad-
versus hoc malum nec manus nec ingenium medi-
corum valeret, frequentes quotidie mortui defodie-
bantur. Quia igitur mors intra paucissimos dies
sustulerat ex vita homines plus quam mille, ac
plures præterea efferre properabat minabaturque,
motis quam celerrime castris rediere 648 inde
omnes, Crali eam nuntiaturi cladem, quæ exerci-
tui citra ullum ab hominibus bellum acciderat.

B I. Hæc cum ita se haberent, et ipsius
tempore mox exeunte, facile haud esset impera-
tris amicis discere, quo loco illius res essent,
victum alieno in solo habentis cum hominibus
quorum barbari essent ac peregrini mores; osten-
dit primus Amurius ille Persa, Lydorum dux,
quantum in intimo corde amorem imperatoris fo-
veret. Media enim jam hieme, cum esset plurimum
tum in mari tum in aere perturbationis atque con-
fusionis, magnis cum copiis trajecto Hellesponti
freio, amicum suum anxie quæritabat. Et quia ipsi
facile non erat vel eum oculis suis intueri, vel dis-
cere, quæ tum ejus esset fortuna (nam vis frigoris
obstabat, et præterea effusæ tum largius nives iter
ad illum intercludebant atque invium efficiebant),
tacite progressus circa Didymotichi suburbia ca-
strametatus est, et servili quadam inde salutatione
ad Irenen imperatricem missa, noctes diesque
totos manebat sub dio, hibernæ asperitatis patiens,
et absentem amicum requirens, atque ex intimo
pectore lacrymas ciens; sæpiusque ab Augusta
vocatus in illius venire conspectum haud susti-
nebat.

II. « Quibus enim, aiebat, intuebor oculis flens
flentem propter absentiam imperatoris, in potestate
exterarum gentium et ignotissimo in solo de-
gentis? Enimvero 649 et ipse dirumpar, si presentem
illius fortunam intuear, tragædiasque illas
et inopinatas heu! calamitates, quæ imperatoriam
domum undique circumstant. Et illam simul tantum
aberit ut consoler, ut majori lectu lændam.

Variorum notæ.

(73) Cantacuz. lib. III, cap. 56, pag. 540. DUCANG.

Non igitur visitandi nunc tempus, sed uberrime flendi. Gravis enim hic dolor, qui et acres admove-
vere mihi stimulos et violentas animo meo faces videtur subjicere; quoniam haud datur eum, cuius impressam gero in corde imaginem, amicam intueri pulcherrimum, imperatoris circumseptum ornatumque exercitibus. »

III. Nec vero id lingua ejus sic dicebat, ut animus non afficeretur. Sed multo majori intus dolore pectus flagrabat atque incendebatur. Idque affirmare ausim pluribus exemplis declaratum iri evidentius, procedente hac historia. Adeo non Barbaros habebat homo barbarus, sed humanos mores, et Græcam plane institutionem redolentes. Morum enim similitudo, si nil amplius, at Orestas certe Pyladasque inter se conciliat: et erant quidem illi eadem gente oriundi et sanguine cognato juncti, **650** eademque et legibus et disciplinis imbuti. Iste autem barbaris parentibus natus, moribus et legibus barbaris a pueritia institutus, peregrino et sermone et victu cum uteretur, longo mari, multis et montibus et vallibus profundis a Cantacuzeno divisus, vitam prorsus disjunctam et illi ignotam agebat, qualem quivis alienigena: quin et pro hostili habitam **650** ausim dicere. Eoque fit, ut longo iste intervallo illos ratione amicitiae transierit, et ejus magis quam illorum affectus ad summum fervoris gradum pervenerit.

IV. Quod si quis Cantacuzeno blandiens in eum conferat quidquid melioris causæ fuit, veritatem is manifesta injuria afficiat. Ambobus sane si quis hanc tribuat laudem, carebit reprehensione. Si vero aliquis totam alteri eripiat, eo quod barbarus genere fuerit ac minime nobis affinis, neminem puto omnium fore, qui non illum merito reprehendat. Animorum quippe conjunctio et cognatio non ex genere æsimatur, sed ex eo quod utriusque eadem sit voluntas. Quemadmodum enim in instrumentis musicis, tibiis, liris, citharis, ac tympanis, non locorum vicinitas musicum efficit concentum, sed sonorum modulata consensio, etsi locis disjuncta sint ea quæ soni efficientia sunt, tantumdem quoque deprehendere est et in hominum animis, etsi forte ex gentibus diversis generis sui originem ducant, etsi infinita a se invicem distent terræ ac maris intervallis.

V. Iis porro, quæ dixi, fides deinde firmior constabit ex iis, quæ procedente hoc opere dicentur de homine illo, genere quidem at non moribus barbaro; cujusmodi est istud. Cum ex Didymoticho imperatrix Irene plurima ei mitteret, quæ ad victum aut ad vestitum pertinerent, quæve nocurnorum tegminum usum explerent, ac savientem tum temporis **651** hibernorum frigorum vim arcere possent, nihil unquam accepit; plane ab-

Α υουϛ. Οὐ θεωρίας οὖν ὁ παρῶν καιρὸς; οὐδὲ λόγων, ἀλλὰ δακρῦων μακρῶν. Ἐμβριθεὶς γὰρ τὸ πάθος, καὶ δριμυείας μὲν κομίζειν δοκεῖ μοι τὰς φλεγμαῖνας, δριμυτέρους δ' ἐπάγειν μου τῆ ψυχῇ τοὺς κρηστήρας· ἐπεὶ τὸν ἐντυπωθέντα μου τῆ καρδίᾳ κάλλιστον φίλον βλέπειν οὐκ ἔχω, τοῖς βασιλικαῖς στρατοπέδοις περικυκλούμενόν τε καὶ ἐγκαλλωπιζόμενον. »

Γ'. Καὶ οὐκ ἔλεγε μὲν ταῦτα τῆ γλώττῃ, οὐκ ἔπαχε δὲ τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ μακρῶ τιμι μείζον τὸ πάθος ἔνδον αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐκυρπύλει καὶ ἔκαιεν, ὡς ἐμφανεστερον πολλαχῇ προϊούσαν δεῖξιν τὴν ιστορίαν αὐτῆς ἰσχυρίζομαι. Οὕτως οὐ βάρβαρον ὁ βάρβαρος ἔχει τὸν τρόπον, ἀλλ' ἡμερον καὶ παιδείας Ἑλληνικῆς τὸ παράπαν ἐχόμενον. Ἡ γὰρ **B** ὁμοιότης τῶν τρόπων, εἰ μὴ τι πλέον, ἀλλ' οὖν Ὀρέσταις ὁμοῦ καὶ Πυλάδαϊς σαφῶς εἰσποιεῖ. Οἱ μὲν γὰρ ὁμόφυλοι, καὶ αἱμάτων συγγενικῶν, καὶ νόμων καὶ μαθημάτων μετεσχηκότες ὁμοῦ τῶν αὐτῶν· ὁ δὲ βάρβαρον ἔχων τὴν γένεσιν, καὶ βαρβάρους ἦθεσι τε καὶ νόμοις συντετραμμένος, καὶ ἀλλοφύλῳ χρώμενος φωνῇ καὶ γλώττῃ καὶ διαίτῃ, καὶ πολλαῖς μὲν θαλάσσαις, πολλοῖς δ' ὄρεσι τε καὶ φάραξι Καντακουζηνῶ διιστάμενος, ἀμικρον ἔχει πάντῃ τὸν βίον αὐτῶν καὶ ἀγνώτα καὶ ἀλλόφυλον· φαίην δ' ἂν καὶ ἐν ἔχθρῶν τετραγμένον μοῖρα· ὡς μακροὶ τισι διὰ ταῦτα τοῖς μέτροις τούτων περιλαύνειν ἐκείνους εἰς λόγον φιλίας, καὶ πολὺ τὸ ὑπερβάλλον τῆς θέρμης· τὴν τούτου μάλλον κεκτήσθαι σθένει, ἢ τὴν ἐκείνων.

Δ'. Εἰ δὲ τις Καντακουζηνῶ χαριζόμενος τὸ πᾶν τῆς βελτίονος αἰτίας τούτων φέρων ἀνατιθεῖ, ἀδικήσειεν ἂν ἐς τὸ προφανὲς τὴν ἀλήθειαν. Ἀμφοτέροις γὰρ εἰ τις τοῦτι παρέχοιτο τάγαθόν, οὐδένα ἂν σχολή, ὅστις καὶ μέμφεσθαι βούλοιο. [P. 405] Εἰ τις δ' ἐκείνου καθάπαξ τοῦτ' ἀφαιροίη τάγαθόν, οὐ βάρβαρον ἔσχε τὸ γένος καὶ ἥμιστα συγγενὲς, οὐδένα ἂν οἶμαι σχολή τῶν πάντων, ὅστις οὐκ ἐπιεικῶς μέμφαιτο. Τὴν γὰρ τῆς ψυχῆς ὁμόνοιαν τε καὶ συγγένειαν οὐχὶ τὸ γένος, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης δεικνύει ταυτότης. Ὡς γὰρ ἐν τοῖς μουσικαῖς ὄργάνοις, ὅσα ἐν αὐλοῖς καὶ λύραις καὶ κιθάραις καὶ τυμπάνοις, οὐχ ἡ τῶν τόπων ἑγγύτης τὴν τῆς ἀρμονίας δημιουργεῖ συμφωνίαν, ἀλλ' ἡ τῆς φωνῆς ἐμμελῆς ὁμοιότης, καὶ ἀλλήλων πόρρω που τὴν τοπικὴν τύχασιν ἔχοντα θέσιν τὰ τῆς φωνῆς τελεσιουργίαι, οὕτω δὴ τὸ παραπλήσιον δεικνύται καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, καὶ ἀλλοφύλους ἔχοντες τύχασιν τὰς τοῦ γένους κρηπίδας, καὶ ἀμυροῖς ὄροις γῆς καὶ θαλάττης ἀλλήλων ἀπέχωνται.

Ε'. Βεβαιότερα δ' ἔσται τοῖς εἰρημένοις ἐλέγγω, ὅποσα προϊόντι τῷ λόγῳ λελέξεται περὶ τοῦ βαρβάρου τοῦδε τὸ γένος καὶ οὐ τὸν τρόπον ἀνδρός· ὅσον δὴ κάκεινο. Πλείστα γὰρ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἐκ Διδυμοτείχου πεμπούσης, ὅποσα εἰς τροφὴν ἐπιτιθέσθαι, καὶ ὅσα ἐν ἐνδύμασι, καὶ ὅσα νυκτερινῆς σκέπης ἀποκινηροῦντα χρεῖαν τὴν τοῦ χειμερίου ψυχῆς ἀποσοβεῖν ἐδύνατο τῆνικαῦτα δριμύτητα οὐδὲν οὐδαμῆ προεδέξαστο· ἀλλ' ἔφησεν εἶναι σα-

φῶς τῶν ἀτοπωτάτων, ἐν ἀλλοτριᾷ καὶ ὑπερορίῳ ἄσυχρον γῆ σκληρότητι πλείστη προστετηκότος· τοῦ φίλου, διάγειν ἐν εὐπαθείαις αὐτόν. Καὶ εἰ μὲν ἐνὶ νῆϊ αἵμασι ψυχῆς βάψαντα σκηπὴν ἐν ταύτῃ με σκηνοβατεῖν, ἦν ἂν μοι τοῦτο παραμύθιον εὐγενὲς πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἐν καρδίᾳ φλογὸς καὶ τοῦ πρὸς τὸν φίλον ζῶντος πόθου. Ἐπεὶ δ' ἀσώματος ἡ ψυχὴ γενομένη κηλίσιν αἱμάτων οὐκ ἀναπέφυρται, οὐχ ὁρῶ τίς μηχανὴ βελτίων γένοιτ' ἂν ἐμοὶ τῶν περισσοῦσιν με νῦν ὀδυνῶν ἀπαλλάττουσα.

Γ'. Ἐλύπει γὰρ καὶ κομιδῇ συνετάρτατε μὴ μόνον τὸ τοῦ βασιλέως πάθος αὐτόν, ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ τὰ τῆς βασιλίδος δάκρυα, κατὰ τὰς πολυπενθεῖς τρυγόνας θρηνοῦσης τε καὶ ἀνωμένης μάλα πικρῶς περὶ τοῦ συζύγου καὶ βασιλέως, καὶ σφόδρα ὀδυρομένης, καὶ ἄμα πανταχῆθεν ἐς βύθους ὠθυμείης μακροῦς, τοῦ καθάπαξ καὶ αὐτὸ γε τὸ ζῆν ἀπογῶναι. Οἱ τε γὰρ ἐκ Βυζαντίου πολέμιοι, μέχρι προσηλίων Διδυμοτείχου συγνάς τὰς ἐφόδους ποιούμενοι, μικροῦ καὶ τευχῆρεις ἐδίδοσαν τούτους καθῆσθαι· ὁ τε λιμὸς μετὰ τῶν συνεχῶν καὶ πολυπλόκων ἐπιβουλῶν χαλεπώτερος πολλῶν τῶν ἐξωθεν πολέμιος ἦν, ἅτε συνέστιος καὶ ὁμόστεγος ὑπάρχων αὐτός· οἱ τε φρουροὶ καὶ ἡμεροσκόποι τῶν Βυζαντιῶν, τὰ ἐνεδρὰ τε πάντα καὶ τὰς παρόδους διαλαχόντες, ἐμποδῶν ἐγίνοντο μάλα γε ἐθελοῦση δι' ὅτανδῆποτε λάθρα μανθάνειν περὶ τοῦ βασιλέως.

[P. 406] Ζ'. Παρρησιάζομαι τοίνυν τοιαύτης τύχης τραγηδίας συνοῦσαν αὐτῇ, καὶ ὑπισχνέομαι πάση ψυχῆς προθυμίᾳ τὰ κατὰ γνώμην ἀπανθ' ὑπηρετεῖσθαι, κἀν δέη καὶ θάνατον ὑπομένειν αὐτόν. Ἐπεὶ δ' ἡ φορὰ τοῦ χειμῶνος ἐκείνου νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν αἰετὸς πρὸς τὸ ἀκαμειότερον προδουλοῦσε, καὶ ἀνέλπιστον τέως ἐτίθει τὸ τοῦ ἀέρος μεδίωμα, καὶ ἄμα πολλῆ καὶ συνεχῆς τις ἐπενέμετο φορὰ τὸν Περσικὸν στρατόν, ἦν ἡ τοῦ χειμῶνος ἔκτεκτεν ἀκμή καὶ πρὸς γε τῶν ἀναγκαίων ἡ ἀπορία, καὶ μήθ' ἑαυτῷ μήτε τοῖς φίλοις ἐν γε τῷ παρόντι βοηθεῖν αὐτῷ βέλτιον ἦν, ἐμποδῶν ἱσταμένου τρόποις ἀπορρήτοις τοῦ θεοῦ βουλήματος, οἷκαδε τὸν Ἑλλησποντον διαβάς ἐπανήει.

Η'. Τῆς δὲ τοιαύτης τοῦ Πέρσου σπουδῆς εἰς τοῦτο τέλος ἐληλυθούσας, δεύτερος ὁ τὰ πολέμια κράτιστος, καὶ τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ καταλειφθέντων στρατηγῶν (ὡς εἰρήκειμεν) εἷς, Μανουὴλ ὁ Ταρχανεώτης (74), ὃς δὲ καθ' αἶμα προσήκων τῷ βασιλεῖ καὶ ἡρωϊκός τις ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ τὰ πάντα γενναῖος, καὶ χεῖρα καὶ γνώμην καὶ σώματος ἀναδρομήν, καὶ πολλὰς μὲν ἐναβλήσας μάχαις πολεμικαῖς, πολλὰς δ' ἐγκαρτερήσας πληγαῖς, κράτιστος γέγονε τὰ ἐς πείραν πολεμικῆν· δι' ἃ δὲ καὶ στρατηγὸς τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ δυνάμειον πρὸς τοῦ βασιλέως καταλειφθεὶς ψυχὴ τις ἦν τοῖς ἐκεῖ τνηκαῦτα καὶ χρηστῶν ἐλιπίδων θησαυρός· οὗτος οὖν

A surdum esse dictitans, dum amicus alieno in solo, patriis finibus procul, fortuna durissima conflictaretur, vivere se interea molluscule. « At saltem (inquiebat) si liceret animæ sanguine tingere tentorium, atque in eo me spectandum proponere, illustre hoc mihi solatium esset, quo flammam, quæ ardet in corde, vivumque amici desiderium palam ostenderem. Quoniam autem anima, incorporata cum sit, nulla sanguinis labe respersa est, non video quanam præterea meliori arte eos dolores, quibus nunc opprimor, possim levare. »

VI. Angebant enim eum ac vehementer conturbabant, non imperatoris duntaxat calamitas, sed et lacrymæ imperatricis non minus. Nempe hæc que regularum turturum more lamentabatur et acerbissime mœrebat ob absentiam conjugis imperatoris, de quo erat valde anxia. Tum eadem simul in maximis periculis versabatur, quæ eam sic ex omni parte circumstabant, ut ipsius quoque vitæ spem prorsus abjiceret. Nam et hostes ad ipsum usque Didymotichi limen Byzantio subinde excurrentes mœnibus pene clausos sedere istos cogebant : et fames, cum insidiis continuis et multiplicibus conjuncta, externo hoste longe erat importunior, quippe domestica et contubernalis. Custodes præterea ac speculatores Byzantini, omnes et latebras et viarum inter se partiti aditus, obstant eidei, quo minus clam per quoscunque de imperatore sciscitaretur ; id quod tamen valde cupiebat.

VII. Solabatur itaque illam Amurrius in talis fortunæ 652 tragœdiis, promittebatque, executurum se omni studio quicquid illi visum foret, etsi mors esset ipsa subeunda. Verum quia hiemis illius vis diu noctuque vehementius semper ingravescebat ac spem interim serenioris cæli intercludebat, simulque exercitum Persicum frequens et continua quædam lues depascebat, quam et acerrimum frigus pariebat, et ipsa quoque rerum ad virtum necessarium penuria ; ac neque sibi neque amicis facile ille poterat in præsentii optulari. obstante divina voluntate, arcanis nescio quibus rationibus, domum trajecit Hellesponto regressus est.

VIII. Cum is fuisset exitus Persicæ illius expeditionis ; proximus Cantacuzeno rei bellicæ gloria ex ducibus Didymotichi relictis unus (ut diximus) Manuel Tarchaniotes, imperatoris cognatus, vir heroicis similis ac per omnia strenuus ; manu, consilio et corporis proceritate præstans ; qui bellicis laboribus exercitatus, et multa vulnera constantissime perpessus, summam in re militari comparaverat experientiam, ideoque ab imperatore præfectus iis copiis, quæ Didymotichi erant, animæ cuiusdam instar ac velut bonæ spei thesaurus iis esse videbatur : is, inquam, solus tum animo confusus quæsitum exivit imperatorem, Didymoticho emis-

Variorum notæ.

(74) Cognomento Κουρτίτης. Cantacuz. lib. III, cap 10, 53, 70. DUCANG.

PATROL. GR. CXI.VIII

28

aus ab Irene imperatrice. Quiescere enim haud poterant, quoadiu ignoraturi essent, quo fortunæ ac tragicæ, ut ita dicam, calamitatis res imperatoris processissent: propter 653 quem multos labores, multa gravia et iniqua exhausserant, et adhuc exhausturi erant. Relicto igitur ob metum recto tramite, sinistram versus per avia contendere arduisque ac difficilibus locis applicare se perrexit, donec Hæmo monte superato, in Triballorum terram illæsus furtim delapsus est: quæsitumque imperatorem invenit, et cum eo, quantum par erat, collocutus celerissime inde Didymotichum rediit, habens quæ nuntiaret tum aliis, tum omnium maxime imperatrici Irænæ, vera admodum et minime ficta: ac talis adveniens, qualis iis qui nimio solis ardore torrentur zephyri aura refrigeratrix. Et hæc quidem ita se habuerunt.

μόνος θαρβήσας τέως ἐπὶ ζήτησιν ἐξῆει τοῦ βασιλέως, πεμφθεὶς ἐκ Διδυμοτείου πρὸς τῆς βασιλέως Εἰρήνης· οὐ γὰρ ἦν ἡρεμεῖν ἀγνοοῦσιν ὅποι τὸ τῆς βασιλείου τύχης τε καὶ συμφορᾶ· εἰπεὶν τραγωδικῆς ἐκεχωρήκει πρᾶγμα· δι' ὃν πολλοὺς τε ἀντιλήκασι μόχθους καὶ βίας· καὶ ἔσ' ἀντιλείν ἐμεῖλον. Διὰ δὲ θεὸς οὗτος τὴν εὐθείαν καταλιπὼν ἐπὶ τὰ εὐώνυμα ἀνδραίας τὲ διετέλεσε χρώμενος καὶ πρὸς χωρῖα παραβαλλόμενος ὑψηλὰ καὶ δυσπόρευτα, ἕως ὑπερβαλὼν τὸ ὄρος τὸν Αἰμον ἔλαθεν εἰς τὴν Τριβαλλῶν ἐκπεπτωκὸς γῆν ἀθῶος κακῶν. Ἐνθα τὴν βασιλέα ζητήσας τε καὶ εὐρών, καὶ ὅσα εἰκὶς ἠμιληκῶς, τάχιστα ἐπανηκῆεν εἰς Διδυμοτέιχον, ἀγγελίας κομίζων τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα πάντων Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι σφῆδρα ἀληθεῖς καὶ ἀκαπηλεύτους, καὶ δόξας ὡσπερ ὑπ' ἡλίῳ μάλα κοσμίους· ζέφυρός τις ἀναψύξεως. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

CAPUT V.

Altera ad Serrhas Cantacuzeni expeditio irrita. Didymotichum usque transire cum non sinit Triballorum timiditas. Ad Cralem invitus redit. Comitem secum ducit Joannem Asanem, jussum Chreli tradere arcem Melinici. Legati Berrhæenses, Cralis iniquas condiciones proponente, cum Cantacuzeno clam agunt. Hic Berrhæam ex pacto ingreditur. Cralis inconstantia. Melior ex eo Cantacuzeni fortuna. Triballus dolet se elusum. Pactionum memor bellum indicere non audent.

I. Vere autem ineunte coactas iterum copias imperator duxit ad Serrhas urbem, et quæcunque circum occurrunt Philippos usque castella ac propugnacula. At ubi tentata res est pari infelicitate, obstante nimirum divino numine, visum est ipsi transire, si posset, Didymotichum usque, ut eos a quibus vehementissime desiderabatur videret, et ab iis videretur. Sed quia Triballi, quos secum habebat socios ac fœderatos, audientes magnam esse hostium manum in insidiis collocatam apud Christopolitanas fauces, ultra ituræ oppositas, ejus voluntati obstiterunt timiditate ac metu; cum et alias ignaviores essent et longinquis expeditionibus non admodum gauderent; idcirco regressus est iterum in Triballorum fines, invitus quidem et plurimas doloris facies suo ipse cordi admovens, eo quod minime ei 654 ex sententia res succedebant. Rediit tamen retro ad urbem usque Strummitzam, et quæcunque illac aperta atque equitabilia loca sunt; ubi et Cralis Serviciæ tum forte diversabatur.

ἀναπεπταμένα τε καὶ ἐπὶ πλάτα· ἐνθα δὲ καὶ τὸν Κράλην Σερβίας τὰς ἐπαύλεις ποιεῖσθαι τέως συνέβαινεν.

II. Jam autem illum sequebatur et Joannes quoque Asanes. Hic enim paulo ante præerat Melinici castello. Mox cum illud imperatoris jussu Chreli tradidisset, contulerat se ad imperatorem, et ei, Triballorum regis contubernali, comes adhibebat.

[P. 407] A'. Ἦρος δ' ἀρχομένου τὰς δυνάμεις ἀθροῖς ἀναλαβὼν ὁ βασιλεὺς ἦγεν ἐπὶ τὴν πόλιν Σερβῶν (75), καὶ ὅσα περὶ εἰς φρούρια καὶ πυργώματα μέχρι Φιλίππων. Κάκειδὲ πέραν προσάγων ἐν τοῖς ὁμοίοις ἦν ἀτυχήματιν, ἐμπόδων ὡς εἶπεν Ἰσταμένου τοῦ θεοῦ βουλήματος, ἔδοξεν αὐτῷ διαβαίνειν εἰ δύναίτο μέχρι καὶ ἐς Διδυμοτέιχον, τοὺς μάλᾳ ποθοῦντας ἀφόμενός τε καὶ ὀφθησόμενος (76). Ἐπεὶ δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπικούροις τε καὶ συμμάχοις Τριβαλλοῖς, ἀκηκόοσι πολλὴν εἶναι τὴν ἐπιδρυσούσαν τῶν ἐναντιῶν δυνάμιν περὶ τὰ πρῶτα στενὰ τῆς Χριστοπολείως, ἀντίστασθαι συνέβαινε πρὸς τὸ δόγμα διὰ δειλίαν καὶ δέος, καὶ ἄλλω; βλακικωτέροις οὖσι καὶ τὰς ὑπερορίους οὐ σφῆδρα ἀγαπῶσιν ἐκστρατείας, ὅπισθω ἀπῆλλαντεν αἰθίς ἐς τὰς τῶν Τριβαλλῶν νομάς καὶ αὐτοῖς, ἄκω τε καὶ μάλα πλειστοὺς ἐπαγόμενος κατὰ καρδίαν τοῦ τῆς λήπης ἀνθρακας, διὰ τὸ μὴ κατὰ γῶμην δῆπουθεν αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπαντᾶν. Περὶ ἧται μὲντοι τὴν ἀναχώρησιν μέχρι καὶ ἐς πόλιν τὴν Σερουμμίτζαν (77), καὶ ὅσα ἐπέκεινα χωρῶν ἦν Κράλην Σερβίας τὰς ἐπαύλεις ποιεῖσθαι τέως συνέβαινεν.

B'. Εἰς δ' ἦν ἡδὴ τῶν αὐτῶ ἐπομένων καὶ ὁ Ἀσάν Ἰωάννης. Ὁ γὰρ πρὸ βραχέος ἐπιτροπιῶν ἦν Μελενίκου (78) φρούριον (79), ἐντολαῖς νῦν βασιλέως καὶ τῷ Χρέλῃ παραδεδωκὸς πρὸς βασιλέα ἐπὶ κατε, καὶ διετέλει συνῶν αὐτῶ, συσκηνοῦντι τῶν τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνι.

Variorum notæ.

(75) De hac altera Serrharum vel Pherarum tentata obsidione silet, opinor, Cantacuzenus. DUCANG.

(76) Legendum ὀφθησόμενος τε καὶ ὀφθησόμενος. Alioquin esset Sulæcisimus. BOIVIN.

(77) Quæ urbs, mortuæ jam tum Chreli Triballo,

in Cralis potestate erat. Vide Cantacuz. lib. III, cap. 54, pag. 550. BOIVIN.

(78) Cantacuz. lib. III, cap. 45, pag. 499. DUCANG.

(79) Vide supra hujus libri cap. I, sect. 5. BOIVIN.

Γ'. Ἐτυχε δ' ἀφειγμένη τηνικαῦτα καὶ πόλεως Βερρόιας πρεσβεία τῷ Κράλῃ, λόγους περὶ ὧν ἀπῆται κομιζουσα καὶ ζητοῦσα μαθεῖν ἀκριβῶς, ἃ κατὰ γνώμην ἐστίν. Ἀπῆται δ' ὑπήκοον τὴν πόλιν τοῦτ' γενέσθαι καὶ ὑποχείριον, τῇ ἀκροπόλει φρουρὰν Τριβαλλῶν ἐμβαλόντι, πρὶν ἂν ἀκουσῶν αὐτῶν πολέμου νόμοις ἐξανδραποδίσηται τε καὶ διαρπάσῃ καὶ πόλιν καὶ οἰκίας ἅμα καὶ γυναῖξί καὶ τέκνοις. Τοῖς μέντοι πρεσβεύουσι καταπλαγεῖσι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἐμβριθειαν [P. 408] καὶ ἀποτομίαν ἔδοξε βέλτιον λάθρα κοινολογησασθαι τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ, καὶ δοῦναι λαμπρὰς τὰς ἐγγύσας, εἰ βούλοιο τὴν ταχίστην λαθῶν παρεσελθεῖν καὶ λαβεῖν ἀπονητὶ τὴν πόλιν αὐτός. Εἶναι γὰρ μανιώδους ψυχῆς καὶ γνώμης, αἰρεῖσθαι πρὸ τοῦ ἡμέρου τὸ βάρβαρον, καὶ προτιμᾶν τῆς ὁμοφύλου τὴν ἀλλόφυλόν τε καὶ νόθον ἡγεμονίαν. Τούτων οὕτω συσκευασθέντων καὶ κυρωθέντων πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς Τριβαλλοὺς, λόγοις ἀπατηλοῖς τισι μετεωρίζαντες τὴν τοῦ Κράλῃ διάνοιαν οἱ ἐκ Βερρόιας πρέσβεις ἐπ' οἴκου ἀναχώρησαν, ἀπαγγέλλοντες τοῖς ἐν Βερρόια τὴν τε τῶν τοῦ Κράλῃ λόγων βαρύτητα καὶ ἃ ἀναγκασθέντες αὐτοὶ συνθήκας αὐτοκρατορικὰς πεποίηται πρὸς βασιλέα, τοῦ καιροῦ σχεδιάσαντος τὴν τοιαύτην παραχρῆμα ἐπινοίαν.

Δ'. Βραχεῖαι μετὰ τοῦτο (80) παρῳχῆκεσαν ἡμέραι, καὶ τὰς οἰκείας ὁ βασιλεὺς δυνάμεις ἀναλαβὼν ἐπὶ κυνηγέσια δῆθεν ἐξῆει, καὶ περιπάτους ἀνείσεώς τινος καὶ ῥαστώνης βασιλικῆς. Καὶ μὲν δὴ οὐπω τρεῖς ἐκείθεν ἡμέραι παρήλθον, καὶ τὴν πορείαν ἐπιταχύνας σφόδρα ἀταλαίπωρον εὔρε τὴν εἰς Βερόϊαν εἰσοδὸν (81), σὺν πάνυ πολλῇ τῇ προθυμίᾳ καὶ ἡδονῇ καὶ ὑπέραις τὸ δὴ λεγόμενον ἐποδεξαμένων τῶν Βερρόϊέων χερσὶ. Τοῦτο γὰρ ἐν πρῶτῳ ἂν ἀμφοτέροις ὠφελείας μακρᾶς καὶ γαλήνης ἅμα γέγονεν αἰτίον, ἀπαλλαγεῖσι τῶν τοῦ Κράλῃ χειρῶν ἐν ταύτῳ. Θεοῦ δ' ἦν πάντως τὸ χρῆμα, τοῦ τὰ δυσχερῆ ποιοῦντος ῥάδιον, καὶ τούναντιον αὐ ὅποτε βούλοιο, καὶ ὁσῆστιν ἐθέλοι τρῶποις.

Ε'. Ἐπεὶ γὰρ θεάεται τε καὶ ἔγωγε σαφῶς τὸν βασιλέα περιφρονουμένον τε καὶ ὑβρίζομενον ὑφ' ὧν ἐν ἐλπίσιν ἔκειτο δοχῆς καὶ στοργῆς ἀξιοῦσθαι, μετέθετό τε τὴν γνώμην εὐθύς καὶ αὐτῆς καὶ δρασμὸν ἐκ τῆς μνήμης γίνεσθαι ἐκὼν γε εἶναι εἰδίδου τῶν τε μελετηθέντων καὶ κυρωθέντων ἐν τῷ ἀφανείῳ τῆς οἰκείας καρδίας βουλευτηρίῳ τοῦ ἐπιόντος χρόνου πρὸς ἀμοιβὴν δι' αὐτὸν ἀγαθῶν (82) καὶ πρὸς ἐπιβουλὰς τῶς ἀπὸ σφόδρῃ τὸν νοῦν, καὶ ὅλοσ' πρὸς Βυζαντινοὺς ἦν ὑποβρέων, καὶ πρὸς τὰς ἐκείθεν κέρματα καθελκόμενος ὑποσχέσεις.

Ζ'. Ἄλλ' ὡς περ πανταχοῦ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης μελέτης ἠττώμενα κείται τοῦ θεοῦ βουλήματος, οὕτως ἐπιπραύτετερα κίνεσθαι νῦν ἐγεγόνει, ἃ μὲν ὁ ὅλων οὐδαμῇ προσεδόκατο τοῖς κινδυνεύουσι,

III. Forte eo tempore advenerat ex urbe Berhæa legatio, actura cum Cræle de iis rebus, quæ ab eo petebantur, et quidnam decrevisset sciscitatura diligenter. Petebat autem ille, ut urbem in sua potestate et manu haberet, ac Triballicum præsidium in arcem introduceret, antequam pervim et belli jure urbem, domos, mulieres liberosque in servitutem redigeret atque diriperet. At legatis, dictorum duritia et acerbitate percussis, melius visum est clam cum Cantacuzeno imperatore colloqui, ac fidem ei suam omni cautione astringere, si in urbem furtim et quam celerrime sese intromittere eamque ipse nullo labore capere vellet. Esse enim animi ac sententiæ furentis, barbariem humanitati præferre, gentilique externam et illegitimam potestatem. His ita compositis, ac priusquam Triballi perciperent constitutis, Crælis animo captiosus quibusdam verbis suspensio, legati Berrhæenses domum reversi suis civibus renuntiant et dura Crælis 655 responsa, et pacta, quæ cogente necessitate, cum id consilii ipsa res statim animo suggessisset, ipsi cum imperatore suapte auctoritate fecerant.

IV. Pauci inde effluerant dies, cum imperator suas copias secum ducens egreditur, venatum scilicet ambulatumque, regio quodam relaxationis otiique genere: necdum tribus ex eo diebus elapsis, accelerato itinere, facillimum ad Berrhæam urbem aditum offendit, excipientibus eum maximo studio Berrhæensibus ac supinis, ut aiunt, manibus. Eadem enim utrisque res magnam simul et utilitatem et tranquillitatem asserabat; quoniam eadem via utrique manibus Crælis elabebantur. Atque illud sane opus Dei erat, facilia exhibentis ea quæ difficilia sunt, et contrarium quoties juvat et quibus vult modis efficientis.

V. Etenim Cræles, cum videret exploratumque haberet, despici et contumeliose haberi imperatorem ab iis, a quibus speraverat se humane ac benigne exceptum iri, multavit et ipse statim sententiam, atque e memoria excidere ultro passus est, quæ propter illum bona procedente tempore vicissim sibi in posterum promiserat, et in arcana cordis curia decreverat: cœpitque applicare animum ad parandas insidias totisque ad Byzantios vergere, ac promissis, quæ illinc veniebant, paulatim allici.

VI. Sed ut in omni re consilia humana divinæ voluntati subjiciuntur, ita tum quoque illic vicere ea quæ ab iis, quorum erat periculum, 656 nullatenus prævisa fuerant, nec humanam in mentem

Variorum notæ.

(80) Vide Cantacuzen. lib. III, cap. 57. Βοινικ.

(81) Cantacuz. lib. III, cap. 58. Ducang.

(82) Ita etiam legitur in Vaticano, unde hæc valde obscura illustratum me speraveram. Βο. VII.

unquam venerant. Is quippe eventus fuit, ut imperator quidem suavissime ac libere tandem respiraret, illudque sibi rerum secundarum initium ac primum veluti fundamentum esse duceret: Triballorum autem rex illud factum irasceret, ac poenitentia tabesceret, quod quem in manibus habuerat per imprudentiam dimisisset, magnorum emolumentorum occasionem futurum sibi, sive imperium et pecuniariorum redditus augere, sive securitatem sibi in posterum plenam parere voluisset.

VII. Bellum igitur volebat cum eo suscipere, atque aperto Marte eum invadere. Mox veritus, ne, si juratum fœdus prior ipse violaret, in numen infestum aperte incurreret, eoque cladis magnæ exemplum fieret, risuque hominum statim exciperetur, continuit se in præsens, et tacitis cogitationibus animum consumpsit. Convenerat enim inter utrumque pactione jurejurando confirmata, ne unquam alter alteri obstaret, melioris cuiuscunque fortunæ causa discedenti ab altero, sed ut intra inviolatas amicitias sues maneretur semper, iisque urbibus, quæ Byzantiæ ditionis essent, liceret ad utrum vellent se adjungere quomodocunque, sive voluntaria ditione, sive postquam ab alterutro obsessæ fuissent, ita ut alia alii cederet, neutro alteri obstante. Idcirco ille id quod acciderat silentio pressit non libens.

μηδ' ἐπι καρδίαν ἀνέθη θνητήν. τῷ μὲν γὰρ βασιλεὶ ἡδιστόν τι καὶ ἐλευθέριον ἀναπεπνευκέναι ἐπιλήθεν ὄψε, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων ἀρχὴν νομίσαι τοῦτ' ἐκατάστασιν πρώτην· τῷ δὲ τῶν Τριβαλλῶν ἀρχηγῷ (83) δι' ὀργῆς ποιέσθαι τὸ συμβάν, καὶ μεταμέλει μακρῷ τὴν ψυχὴν κατατρίκειν, ὅτ' ἐν χεροῖν ἔχων μεθῆκεν ὑπ' ἀβουλίᾳς τὸν μακρὸν θησαυρὸν γεννησόμενον αἰτιῶν. κατὰ τε πλοῦτον ἀρχῆς ὁμοῦ καὶ χρημάτων καὶ ἀφοβίας τῶν ἐπιθῆς δαψύλειαν.

[P. 409] Ζ'. Ἐβούλετο μὲν οὖν πόλεμον ἔρασθαι κατ' αὐτοῦ, καὶ μάχης ἄρξει περιφανοῦς. Δεδιώξ' αὐτὸν πρὸς ἀθέτησιν πρώτως χωρήσας αὐτὸς τῶν ὁμωμοσμένων ἀντιπράττοντι προφανῶς ἐντύχη τῷ θεῷ, κἀντεῦθεν ἤττης ἀγώνισμα γένηται μέγα καὶ ἅμα τῆς ἐξ ἀνθρώπων χλεῦσης κληροῦχος εὐθὺς ἐπέσχεν ἐς γε τὸ παρὸν, σιγῶσι λογιμοῖς δαπανῶν τὴν ψυχὴν. Ἐφθῆ γὰρ ἑκατέρων μεταξὺ δι' ὀρκίον βεβαιωθεῖσα συμφωνία, μηδέτερον μηδέτερον ποτὲ γίνεσθαι κώλυμα πρὸς εὐτυχίαν ἡντιναοῦν ἀπαλλαγείσιν ἀλλήλων, ἀλλ' ἐμμένειν τοῖς ἀσύλοις ὄροις ἀεὶ τῆς φιλίας, καὶ συγχωρεῖν ταῖς τῶν Βυζαντίου ὑπὸ κτήσιν πόλεσιν, ὅτω βούλοιντο προσχωρεῖν ὁπόσοτε, νῦν μὲν καθ' ὁμολογίαν, νῦν δ' ἐκ πολιουρίας ἑκατέρων ἄλλη ἄλλη, ἐμποδῶν οὐδενὸς οὐδενὶ καθιστῶτι. Ταύτην τοι καὶ διὰ μυχῶν ἔκρουε σιωπῆς τὸ συμβάν οὐ μάλα ἐθέλων.

CAPUT VI.

Joannes Angelus Berrhæam ad Cantacuzenum venit, Thessaliæ rebus præclare administratis. Ejus provinciæ ante Angeli adventum status perturbatissimus. Catalognorum illic dominantium vires luxu debilitate. Angelus, maxima Thessalici principatus parte recuperata, Ætolos, Locros et Acarnanes subegit. Annam-rebellem cepit. Quibusdam ut occideret suadentibus, eam dare in custodiam maluit.

I. Interea ex Thessalia advenit et imperatoris consobrinus Joannes 657 Angelus, secum adductis Thessalorum equitibus lectissimis, felicem illum eventum gratulaturus, et si quid auxilii a se exigeretur, acerrime operam navaturus. Jam enim naud contentendas et ipse vires sibi comparaverat, ex quo in illam provinciam missus iverat jussu imperatoris, apud Cralem adhuc in Triballorum finibus commorantis; ut alicubi supra tradidimus.

II. Profectus quippe illuc celerime Thessalorum rebus incrementum attulit, fractis et laborantibus, non minus per ipsos indigenas principe legitimo carentes, quam per Catalanos, qui jam pridem illic dominabantur. In luxum enim ac potandi licentiam lapsis nepotibus, multum debi-

A'. Ἐν δὴ τοῦτοις ἦκεν ἐκ Θεσσαλίας καὶ ὁ τοῦ βασιλέως πρωτεξάδελφος (81), ἱππέας ἐπαχόμενος Θεσσαλῶν τοὺς ἀρίστους, Ἰωάννης ὁ Ἀγγέλος, συνηρησόμενος τῷ γεγονότι τοῦ εὐτυχήματος καὶ εἰ τις εἴη χρεῖας ἑφεσις ἐπικουρήσων τὰ κριτίστα. Ἀξιόμαχον γὰρ ἦδη καὶ αὐτὸς ἐκτήσατο δύναμιν, ἀφ' οὗ τῷ τοῦ βασιλέως ἐπέμφθη δόγματι πρὸς τὴν τοιαύτην ἀρχὴν, ἔτι τῷ Κράλη συνόντος ἐν ὄροις τῶν Τριβαλλῶν, ὡς ἀνωτέρω (85) ποιεῖσθαι λέγομεν.

B'. Τάχιστα γὰρ ἀπιὼν ἐκεῖσε πρὸς ἀσῆν ἤγαγε τὰ Θεσσαλῶν πράγματα, διεβρωγότε καὶ κἀννοντα δι' ἀλλήλων ταῖς ἀναρχίαις οὐχ ἦτον, ἢ τοῖς ἐκ πολλοῦ κατατροῦσιν αὐτὰ Κατελάτοις. Εἰς γὰρ τροφὴν καὶ πότον ἦδη τῶν ἀπογόνων ἐκκοιθεῖντων, μάλα ἀβουῶς ἔσχε τὰ κατ' αὐτοῖς, ὅτι

Variorum notæ.

(85) Cantacuz. lib. III, cap. 58. DUCANG.
 (81) Joannes Angelus, quem ἀνεψῖον vocat idem Cantacuzenus eod. cap., id est *patruelem*. Erat enim filius sororis patris sui: proinde πρωτεξάδελφον in improprie appellat, quæ vox *patruelis filium* sonat. Vide Gloss. med. Græcit. in Ἐξάδελφος, et *Famil. Byzant.* pag. 249. DUCANG. — *Imperatoris consobrinus*; non *primus consobrinus*. Πρωτεξάδελφος idem est atque εξάδελφος. Quem Gregoras hoc loco πρωτεξάδελφον vocat imperatoris Cantacuzeni, eum Cantacuzenus ipse εξάδελφον vocat *Hist. lib. II, cap. 6*; et ἀνεψῖον, *Hist. lib. III, cap. 52*. Du-

Ducangius, in *Glossario mediæ et infimæ Græcitiis* in v. εξάδελφος, πρωτεξάδελφον interpretatur ἐξ ἀνεψῖον, seu *patruelis filium*, et Harmenopoli testimonio utitur, cui tamen πρωτεξάδελφο. proximi post αὐταδέλφους numerantur, ac βαθμῶς τετάρτου statuuntur; id quod fratribus patruelibus plane convenit. Nec magis faveo viro doctissimo Eustathio a Ducangio laudatus in v. πρωτεξάδελφος, qui *Iliad. β, pag. 507*, ἀνεψιού; ἢ αὐτανεψιού; interpretatur εξάδελφος; πρώτους. Boivin.
 (85) Hujus libri cap. III, secti., 6. Boivin.

μηδ' ἀντιπάλους ἔτ' εἶναι δύνασθαι, μὴ ὅτι μεγά-
λαις δυνάμεσιν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς παραιοπωμένοις ἡρέ-
μα καὶ διεβήγγυμένοις σκόθεν μέρεσι.

[P. 410] Γ'. Τοιοῦτοις τοίνυν ὁ Ἄγγελος συμ-
βεδικῶς πράγμασιν, ἀνὴρ δεινὸς τὰ πολέμια, τὰ τε
πλείεστα τῆς Θεσσαλίας οἰκεῖν ἔσχεν ἀρχὴν καὶ ἅμα
παρεξίτων Αἰτωλοῦς τε ὑπεργάγετο καὶ Λοκροῦς τοὺς
Ὀζόλας. Ἐβλε δ' ὁμοῦ καὶ Ἀκαρνανίαν ἄπασαν τοῦ
χρόνου χωροῦντος, ὑποχείριον πρότερον σκῶν καὶ
τὴν ταύτης ἡγεμονίδι Ἄνναν, τὴν τοῦ πρὸ ἐτῶν
ἦδη συκνῶν τεθνηκότος κόντου Κεφαλληνίας σύζυ-
γον, ὡς ἀνωτέρω (86) καὶ περὶ τούτου διαλαβόντες
εἰρήκειμεν. Ἦν ἀνελεῖν εὐθὺς παρώξυνον ἔνιοι·
μηδὲ γὰρ ἡρεμήσειν αὐτῆς τὸ φίλαρχον, διὰ μα-
κρῶν ἤδη τῶν χρόνων ἐν τῇ ψυχῇ στηριχθέν· ἀλλ'
ὡσπερ ἀνθρακες ἀχύροις τισὶν ἐμφωλεῦσιντες ἀγνο-
οῦντι λάθρα τὴν ὕλην ἐσθλοῦτες, μέχρις ἂν εἰς
ὑψος ἀναβρίψωσι τὸ μεμηνὸς τῆς φλογός· οὕτω
δὴ καὶ αὐτὴν ἐφεδρεύσειν ἐς ἀελ ταῖς τῆς ἐξουσίας
ἐλπίσι, μέχρις ἂν συνεξεταζομένη τοῖς ζῶσιν ἕτερον
ὄρα περιεζωσμένον τὰ σκῆπτρα τῆς ἀρχῆς. Αὐτὸς
δὲ τοῦτων ἀπάντων τὸ τῆς συγγενείας προτιμήσας
ἀνομοθέτητον εἰκαῖον τοῦ μὲν ἀναιροῦντος ἐφείσατο
ἕξινος· ἐν ἀδέμῳ δ' οὖν προσέταξε τηρεῖσθαι
ταύτην φρουρᾶ· ἵνα μὴ παραπλήσιον αὐθις τι
δράσῃ, καθάπερ ὅτε πρὸς Ἀνδρονίκου τοῦ βασι-
λέως ἐν Θεσσαλονικῇ μετενεχθεῖσα χρόνῳ ὑπέ-
ρον ὤχετο λάθρα φυγοῦσα (87) εἰς τὴν τῶν
Ἀκαρνανῶν αὐθις ἀρχὴν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς
ἕξιν διαρκέστερον ἀφηγησόμεθα (88). Νῦν δ' ἐκείσε
ἐπάνειμι.

CAPUT VII.

Cantacuzenus Thessalonicam dolo aggressus : irrito conatu, discedit. Byzantium et Persarum classis numerosa ad Thessalonicensem portum appulsa. Dux classis Apocaucus : Cantacuzenum abeuntem persequitur. Fluvius trajectu difficilis. Triballorum duo millia in insidiis collocata. Imperator in magnas angustias adductus. Ut indicato tandem transitu salvus evaserit. Apocauci timiditas.

Α'. Ἀναλαβὼν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὰς ἑαυτοῦ δυνά-
μεις, καὶ ἅμα τοὺς ἐκ Βεβρόλας ἐστρατολογημέ-
νους, ἦει πρὸς τὰς τῶν Θεσσαλονικέων ἐπαγγελίας.
Κρούφα γὰρ ἐκείθεν ἔνιοι τούτῳ διεμνησάντο, εἰ
ὅτι τὸν ἦ τῶν οὕτω βεβουλεμένων αἰσθῆσθαι τὴν
δῆμονιοι ἐπὶ τὰ τεῖχη, ῥαδίαν εὐρεῖν δι' αὐτῶν
τὴν ἐς τὴν πόλιν παράδοον. Ἴών γε μὴν ἔγνω τὴν
ἐπιβουλὴν βουίσαν ἐς τὰς τοῦ δήμου φαρτίας καὶ
πρὸς ἄθυμους ὀπλομάχους ἀναφλέξασαν ἅπαντας·
κατὰ τε τῶν ἐπιβούλων καὶ αὐτοῦ. Διὸ δὴ καὶ
ἀπρακτούσας ἀνειληφῶς τὰς ἐντεῦθεν ἐλπίδας
ἐπὶ Βεβρόλιαν εὐθὺς ἀναχωρεῖν ἐποίησε διὰ σπου-
δῆς.

[P. 411] Β'. Ἐπὶ τούτοις γὰρ καὶ ὁ Βυζάντιος κα-
τέπλευσε στόλο· ἐς τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίγειον,
ναύαρχον ἔχων Ἀλέξιον τὸν Ἀπόκαυκον (89) καὶ

litatæ erant illorum vires, ita ut contendere jam-
haud possent, non cum viribus magnis solum, sed
ne cum iis quidem partibus, quæ dōmī paulatim ab
invicem divellebantur atque distrahebantur.

III. In hunc rerum statum cum incidisset Joannes Angelus, vir bellicosissimus, maxima Thessaliæ parte potius fuerat: tumidem statim ultra progressus Ætolos Locrosque Ozolas subegerat. Quin et totam quoque Acarnaniam procedente tempore invaserat, comprehensa prius Acarnanum principe Anna, uxore illius Cephallenum comitis, qui multis jam ante annis interierat; ut supra diximus, de ea ipsa re disserentes. Quam quidem feminam ut statim occideret, nonnulli instigabant: nec quæm quieturam esse illam imperandi libidinem, quæ tanto jam tempore infixæ esset animo illius: sed quemadmodum ignis in paleis 658 abstrusus ignoratur et fomitem latenter exedit, donec furentem flammam sursum ventilet; ita et ipsam in spem dominandi semper intentam fore, quandiu vivis adnumerata alterum suo sceptro ornatum aspectura esset. At ille cognationis jus, quod non lege sed natura nititur, prius hisce omnibus habens, gladium ab ejus cæde abstinuit, ac ipsam in custodiâ vinculis liberam servari jussit; ne quid tale iterum committeret, quale jam antea, cum ab Andronico imperatore Thessalonicam translata clam aliquanto post in provinciam suam Acarnaniam rursus aufugit. Sed hæc quidem fusius infra exponemus. Nunc vero illuc redeo.

Variorum notæ.

(86) Vide lib. xi, cap. 3, sect. 3. BOIVIN.

(87) Vide notas ad lib. xi, cap. 6, sect. 3. BOIVIN.

(88) Gregoras id quod hoc loco promittit, nusquam præstabit, quanquam de Nicephoro Anna

filio, et de rebus Ætolorum, semel credo circa Historiæ finem acturus est. BOIVIN.

(89) Cantacuz. lib. iii, cap. 58. DUCANG.

pias longe maximas. Erant quippe Romanæ quidem naves plures quam quinquaginta; auxiliares autem ex Perside duæ et viginti. Rebus igitur Thessalonicensium eo ipso die prout libuit ordinatis, postera die Apocaucus, cum et eas quas Thessalonicæ invenerat copias, et illas quas classe secum adduxerat tam domesticas quam externas, armasset et instruxisset, Berrhœam terrestri itinere quam celerrime proficisci secum constituit, si forte imperatoris exercitum assequi posset in transitu ejus fluvii, qui Berrhœam inter ac Thessalonicam fluit. Illic enim maxime putabat partum iri sibi audaciæ præmium ac tropæum militare; hostibus forte manipulatim dispersis: et his quidem jam trajectis, illis vero adhuc trajectantibus; aliis denique propter ripas transeundi causa stantibus.

III. Nec vero imperator cum sese inde proriperet, vacuum labore atque difficultatè iter invenire potuit. Nam cum flumen haud semper nec quacunque transire volentibus facilem ac pervium se exhibeat, sed angustis in locis, iisque non cuilibet trajectare cupienti obviis, sed ignotis plerisque et abditissimis; non solum hieme ac vere, quo tempore major exuberat aquarum vis, easdem solita proluere et inundare terrarum partes; sed et æstate autumnoque; in altera fluvii ripa duo circiter millia Triballorum insidias **680** ei fecere, qua maxime parte eum cum exercitu redeuntem trajecturum putabant; ut derepente in ipsum nec opinantem circa transitum impetu facto, tropæum illustre brevi constituerent. Hos vero imperatoriorum militum præcursores conspicati procul et ipsi animum desponderant, et pavoris multum exercitui injecerant.

τρόπαιον ἐν βραχεῖ. Τούτου; γε μὴν οἱ πρόδρομοι αὐτοὶ τε ἀπεγνώκεσαν καὶ μακρὰν τὴν δειλίαν ταῖς

IV. Ac fortassis illa ipsa hora profligati fuissent, inter hostiles duos exercitus quasi intra retia comprehensi, flumine ipso obstante, quo minus aut castrametarentur, aut aciem rite instruerent; nisi Deus derepente et ex improvise manum illis commodasset adjutricem; Deus, inquam, qui et sæpe infecta reddit ea quorum maxima erat exspectatio, et iis quæ minime prævisa fuerant, secundos exitus largitur. Nam Apocaucus quidem timiditate summa suum ipse impetum repressit. Vir autem quidam ex illius loci incolis Triballorum prædationibus nuper elapsus ultro tum ad imperatorem transfugit, promisitque, indicaturum se ei aliam ab ea quæ nota erat per flumen viam, si sibi merces daretur paulo pinguior. His conditionibus transmissio imperatoris exercitu, perculsi rei miraculo Triballi inde abeunt celerrime, alii alio per eam regionem dispersi,

ναυτικὴν δύναντα μάλα πολλήν. Ἦσαν γὰρ Ῥωμαϊκαὶ μὲν νῆες πλείους ἢ πενήτηντα. Περσικὰ δὲ κατὰ συμμαχίαν ἐπόμειναι, δύο καὶ εἰκοσι. Τὰ γοῦν κατὰ Θεσσαλονίκην πράγματα διαθέμενος αὐθήμερον ὁ Ἀπόκαυκος ὡς ἐβούλετο, καὶ ἅμα καθοπίσας καὶ παρασκευασάμενος ἐς τὴν ὑστεραίαν ἦν τε εἶδεν ἐν Θεσσαλονίκῃ δύναντα στρατιωτικὴν καὶ ἦν ἐκτιγόμενος ἤκεν αὐτὸς ὁμόφυλον τε καὶ ἀλλόφυλον ναυτικὴν, τὴν διὰ γῆς; ἐπὶ Βέρροισιν ἐπιταχύνειν ἐνεθυμήθη πορεύειν, εἴ πως δυνήθη καταλαβεῖν περὶ τὴν τοῦ μεταξὺ Βέρροισιν καὶ Θεσσαλονίκης ῥέοντος ποταμοῦ διάβασιν (90) τὸν τοῦ βασιλέως στρατὸν. Ἐνταῦθα γὰρ ἀνύσειεν ἕτερο μάλιστα τόλμης ἀγωνισμα καὶ τρόπαιον ἑνοπλον, κατακερματισθέντων ἰσως τῶν πολεμίων, καὶ τῶν μὲν διαδάντων ἦδη, τῶν δ' ἔτι διαδανόντων, τῶν δὲ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς διαβάσεως ἐστηκότων.

Γ. Τῷ γε μὴν βασιλεῖ κατεσπουδασμένην ποιούμενην τὴν ἀναχώρησιν οὐδὲ τὴν πρόσω πορείαν ἀμοχθὸν τε καὶ ἀταλαίπωρον εὔρειν ἐξεγίνετο. Τοῦ γὰρ τοῦ ποταμοῦ ἤκιστ' ὅποι βουλομένοις εἴη τοῖς ἀεὶ διαβαίνειν ἐθιλοῦσι προσηγῆς πανταχῆ καὶ βᾶσιμον παρεχομένου τὸ ρεῖθρον, ἀλλ' ἐν βραχεῖσι τόποις, καὶ τούτοις οὐκ ἐς προὔπτον κειμένοις ὅπως ἂν εἴη βουλομένη παντὶ διαβαίνειν, ἀλλ' ἀγνώστους ὡς τὰ πολλὰ καὶ πολλὴν ἐπίκρουσιν ἔχουσιν, οὐ μόνον ἐν χειμῶνός; τε καὶ ἤρος ὥραις, ὅπηνίκα θαψιλέστερον ἔχει τὸ κράτος ἢ τῶν ὑδάτων φύσις, βαπτίζουσα τε καὶ κατακλύζουσα τὰ εἰθισμένα μέρη τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ θέρει τε καὶ φθινοπώρῃ, ἐνέδραν ἐποίησαντο παρὰ τὰς ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ δισχίλιοι που τὴν ἀριθμὸν ὀπίλται τῶν Τριβαλλῶν, ἐνθα μάλιστα διαβαίνειν ἐπίδοξος ἦν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν ἐπάνοδον ὁμοῦ τῷ στρατῷ, ὡς ἂν ἐξαίφνης ἀγνοοῦσι περὶ τὴν διάβασιν ἐπισπεσόντες περιδότητον στήσασαι τῶν στρατιωτῶν τοῦ βασιλέως πρόβρωθεν θεασάμενοι βασιλικαῖς δυνάμεσιν ἐμβεδλήκεσαν.

Δ'. Καὶ τάχ' ἂν ἐν ἐκείνῃ τῆς ὥρας ἐφθείροντο, μεταξὺ δυοῖν στρατῶν πολεμίων ὡς ἐν δικτύῳ συνειλημμένοι, καὶ ἅμα τοῦ ποταμοῦ τὴν στρατοπέδειαν καὶ τὴν ὀφειλομένην παράταξιν κωλύοντος, εἰ μὴ θεὸς ἐκ τοῦ σχεδὸν ἀπροσδόκητον ἔχαρισατο τὴν ἐπίκουρον χεῖρα· ὅς τὰ μὲν προσδοκώμενα πολλάκις ἀπρακτα τίθησι, τοῖς δὲ μηδαμῆ προσδοκῆθεῖσι δεξιὰν χαρίζεται τὴν λήξιν. Ἀπόκαυκος μὲν γὰρ δειλίᾳ μακρᾷ τὴν ὄρμη ἀνεχαίτισεν ἑαυτοῦ· ἄνηρ δὲ τις τῶν ἐγγχωρίων (91), [P. 412] ἄρτι τὴν Τριβαλλῶν διαδρὰς προνομήν, ἤκεν αὐτόμολος τῆνικεῖτα τῷ βασιλεῖ, δείξαι ἐπαγγελλόμενος ἕτεραν τῆς ἐγνωσμένης διάβασιν, εἰ θαψιλεστέρους τοὺς μισθούς ἀπολάβοι. Ἐπὶ δὴ τοιούτοις τῷ βασιλεῖ τῆς διαβάσεως γενομένης, ἐκπλαγέντες ἐκείθεν οἱ Τριβαλλοὶ τὸ τοῦ πράγματος παράδοξον ὄροντο τὴν ταχίστην ἀπὸ τῆν χώραν ἄλλοις ἄλλοις διασκευασθέντες.

Variorum notæ.

(90) Axi. Cantacuz. lib. III, cap. 58, 59. Ducang.

(91) Cantacuz. lib. III, cap. 59. Ducang.

CAPUT VIII.

Apocaucus, viribus suis merito diffusus, auxilium petit a Crate. Munit fluvii ostia, ne illac possit legatio ad Amurium mitti. Ex Cantacuzeno sciscitatur, quid de se ipse statuat. Cantacuzenus eum verbis castigat. Fabellam narrat de avi et aucupe. Sumptus aestimat, quorum magnitudine obrutum tandem adversarium succumbere necesse sit. Gratulatur sibi Thessalica auxilia in opportunum tempus reservata. Funestos eulcoris prædicit Apocaucus, sive abluero, sive Thessalonice mansuro. Minatur se Persica auxilia ejus exemplo accitutum. Mala enumerat, quorum causam fuisse ait illius ambitionem. Animum durum et immitem exprobrat. Admonet divinæ justitiæ, quæ se manifestatis indicibus prodat. Fugam denique jubet maturare. Cymba in mare clausi deportata, legatos ad Amurium mittit.

A'. Οὗτος δὲ κακῶν ἀπαθὴ πρὸς Βεῤῥόριαν διανοή- A
σῶσθαι τὸν βασιλέα Ἀπόκαυκος ἀκηχρῶς ὁμοῦ τῷ
στρατῶ οὐκ ἐνέβηλεν (ὡς ἐφημεν) εὐθὺς εἰς τὴν πο-
λεμίαν, ἀλλ' ὑπῆκε τῆς ὀρμητῆς. Ἐκ γὰρ τοῦ φανεροῦ
πολεμεῖν καὶ συστάδην ποιεῖσθαι τὰς μάχας πρὸς
μάχιμον στρατὸν οὐ μάλα ἐθάρρει, πληθὸς μὲν ἔχων
μυρίον αὐτῶ, ἀπὸ κίπης δ' εἰς γῆν βῆ μετ' ἐνηγε-
μένον τὸ πλείστον. Ὅθεν ἀπεσταλκῶς πρὸς τὸν
Κράτην προσέειπεν, ἡρεθισμένον ἦδη καὶ αὐτὸν (ὡς
δεδηλωται) κατὰ βασιλείας, ἐκάθητο μὲν περιμένων
συμμαχικὸν ἐκεῖθεν στρατὸν· ἀπέφραττε δὲ καὶ τὸ
τοῦ ποταμοῦ στόμα, περιήρεις ἐπιστάς κατὰ θάλατ-
ταν, ὅποι κατιῶν ἀποπτύει τὸ βεῤῥον ἐκεῖνος, μὴ
ποῦ λαθῶν ὁ βασιλεὺς ἀκάτιον ἐκπέμψῃ πρὸς τὸν
σατράπην Ἀμοῦρ, συμμαχίαν αἰτήσων. Ἐπειτα πέμ-
ψας ἡρώτα τὸν βασιλέα, ὅ, τι βούλοιο δρᾶν περὶ
ἐαυτοῦ, συγκεκλεισμένος τε οὕτως ἐπανταχόθεν καὶ
μέλλων εἰς τὴν ὑστεραίαν πολιορκεῖσθαι.

B'. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, σύνθηρες οὐκ εἶναι (92) πρὸς
πολεμίους πολεμίους ἐξαγγέλλειν στρατηγικὰ μυ-
στήρια. Ὅμως ἐπειδήπερ σοὶ ἐξ ἄλλων εἰς τὸ στρα-
τήγιον ἀναξίως πᾶν σαυτοῦ παρελθούσης (93)
στρατιωτικῆς ἐμπειρίας ὡς πορρωτάτω βαδίζεις
ἔπεται, μῦθον ἐρῶ σοὶ οὐκ ἀμυσοῦν ἐγωγε πρώτων·
ἔπειτα καὶ περὶ ὧν ἤρου με ἐλάθη σοὶ οὐκ ἀπο-
κρύψομαι, ἵνα σαφέστερον εἰδείης αὐτὸς, ὅσα περι-
φρονητικῶς ἔσχον ἐγὼ περὶ τὸν δῆλον τῆς σῆς
ὑπερηφανίας, καὶ ὅπως σοὶ [P. 413] μὲν τὸ σὸν κα-
ταλείπειν ἴδιον ἐθέλω χάνεσθαι, ἐμοὶ δὲ τοῦμόν.
Ἴδιον δὲ σοὶ μὲν αἰεὶ τὸ χεῖρον τοῖς ψεύδεσιν· ἐμοὶ C
δὲ τῆ φύσει τῆς ἀληθείας. Ἄνῃ τις τῶν αἰθερίων
ὀρνίθων ἐνός ποτε γενόμενος ἐγκρατῆς ἤρετο αὐτὸν,
ἐπὶ οἷς ἐστὶ λογισμοῖς. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο· οὐ τὰ ἐμά
σε χρεῶν, ὡ ἀνθρώπε, διερευνᾶν ὅπως ἔχει, ἀλλ'
ὅπως ἔξει τὰ σά. Ἐἴ τι γὰρ ἐγὼ μαντικῶς, ἐρῶ σοὶ
περὶ ἐμαυτοῦ μὲν ἤκιστα, περὶ σοῦ δὲ μάλιστα. Τοῖς
μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων οἰωνοσκοποῖς τέχνην ἀθροί-
ζειν ἐξ ὀρνίθων ἐπὶ τὸ εὐόμενον συμβαίνει πολλάκις
διὰ τὴν καθέδρᾶς αὐτῶν καὶ πτήσεως καὶ κλαγγῆς,
οὐκ ἐπίπαν εἰπεῖν ἐς τὰσφαλῆς πανταχοῦ τῆς τούτων
διανοίας· ἀπὸ στοιχασμοῦ διακρίνειν ἐξικνουμένης τὴν
κρίνουσαν ψῆφον. Ἐγὼ δ' ὄρνις ὢν οὐκ ἀπὸ κ. θε-
δρας καὶ πτήσεως καὶ κλαγγῆς ἀνάθρονον τὸ μέλλον
ἀναγινώσκω σοὶ δῶσω, πρὸς ἀνάγκας ὀδύλους τε
καὶ μὴ πᾶν σαφεῖς συνωθῶν σε, ἀλλὰ φωνήεντα D
χρῆσι καὶ λόγων ἐναρθρον δύναμιν. Ἄκουε γούν.

I. Ubi Apocaucus illæsum imperatorem Ber-
rhœam usque evasisse cum exercitu accepit, non
statim, ut diximus, irrupit in hosticum, sed im-
petum remisit. Aperto enim Marte pugnare et com-
minus cum bellicoso 661 milite prælium consce-
rere non admodum audebat : multitudinem quidem
ille secum infinitam habens, sed quæ ab remis
maxima ex parte sero in terram translata fuerat.
Missa itaque ad Cratem legatione, qui et ipse jam,
ut dictum est, imperatori iratus erat, auxiliaries
illinc copias quietus exspectabat. Verum et flu-
vii ostia munierat triremibus a mari objectis,
quæ parte decurrens amnis aquas in mare
evomit; ne forte imperator, cymba ad satrapam
Amurium furtim missa, auxilium ab eo peteret.
B Deinde ad imperatorem misit qui interrogarent,
quidnam ipse de se statueret, ita ex omni parte
circumventus et postridie obsisionem passurus.

II. At ille : « Non solent, ait, » hostes hostibus
belli vulgare mysteria. Quia tamen a salibus ad
summum belli munus homo indignissimus evectus
es, eoque sit ut alæ experientia militari quam lon-
gissime absis, fabulam tibi non illepidam narraho
primum : deinde et ad interrogata tua non dissi-
mulata veritate respondebo, quo clarius ipse intel-
ligas, quam despectus mihi fuerit superbiæ tuæ
fastus, et quomodo velim in eo quoque tuum quid-
dem tibi morem relinquere, meum autem mihi.
Est autem mos tuus, ut mendaciò gaudeas : mens,
ut veritate. Homo quidam, cum aliquando avem
cepisset, sciscitabatur ex ea quænam essent eju-
s cogitationes. At illa : Non, inquit, necesse est
tibi, o homo, explorare meæ res quomodo se ha-
beant, sed quomodo se habituræ sint tuæ. Nam si
divinaudi facultate polleo, dicam tibi de me 662
ipsa quidem minime; de te autem verissime. At ex
hominibus ii, qui augures sunt, futurorum scien-
tiam ex avibus sæpe colligunt; ex illarum scilicet
sede, volatu atque clangore, ita tamen, ut verita-
tem conjectura omnino et ubique certa assequi
mens eorum haud possit. Ego vero, avis quæ sum,
non tibi ex sede, aut confuso clangore, ea quæ fu-
tura sunt dabo cognoscenda, obscuræ et incertæ
necessitatis legibus te implicans, sed vocale os et
distinctam articulis orationem adhibebo. Audi igitur.
Si me dimiseris, tuus morietur filius : sin reti-

Variorum note.

(92) Cantacuz. *Histor.* lib. iii, cap. 59. BOVIN.
(93) Fuerat nempe Apocaucus primitus salinario

vectigali præpositus. Vide notata ad lib. i, cap. 62.
DUCAN.

nueris, mortuam uxorem statim lugebis. Illis homo auditis percussus est; et secum anceps deliberabat, gravissimam videns utrinque calamitatem præter spem sibi impendere. Tamen cum ex duobus ineventabilibus malis alterum ipsi esset eligendum, illud miser elegit, quod erat levius, ac dimissa avi, jacentem subito filium luxit. Ac fabula quidem ita se habet. Accipe jam, quorsum fabulæ sententiæ pertineat. Quia rei militaris usum habeo jampridem, ut ipse scis; non ignoro, quantos ipse diurnos sumptus fascias, tum in copias navales, quæ te sequuntur, tum in pedestres legiones: ac præterea, quantum impendas ac semper impensurus sis pecuniæ in illis legationibus, quas petendi auxilii causa ad Triballorum principem frequentes mittis; coactus non solum munera illi pinguiora mittere, atque ipsi deinde reginæ ejus uxori, sed præterea **663** ambitiose adulari, ac pecuniis circumvenire singulos quosque necessarios et clientes eorum optimatium, qui plurimum possunt apud principes Triballorum. Quæ omnia te, quamvis promptissimum, cedere ac desistere incepto protinus cogent. Exercitus autem mei sunt, primum eæ vires, quæ me perpetuo comitantur, tum etiam tota fere Thessalia. Atqui audisse te opinor, quantus Thessalorum equitatus quantumque ille in re militari habeat experientiæ, et quomodo sit longis ac multiplicibus bellis exercitatus. Eas ego copias domi sedere, quod necessitas urgeret, imperaveram, ne ex duobus, quorum neutrum expediebat, alterum existeret; neque enim par esse externo in solo versantes propriis sumptibus victitare, alieno tempore; neque ab illis agros nostros vastari, ac deleri vites maturo jam fructu direptas; ut fieri ab exercitibus solet, populari plerumque licentia. Earum quippe rerum direptio dominis quidem damno est ac plurimum nocet; diripientibus autem parum aut nihil affert utilitatis; imo, ut ita dicam,

ζημῖαν παρ' ἑστέων καὶ βλάπτει τὰ μέγιστα· τοῖς δ' ἔπος εἰπεῖν,

Labra rigat: medio sed non rigat ore palatum.

Hæc sunt, quæ mihi militaris disciplinæ alumno prævidere est: tibi autem minime. Cum igitur totas vires in ea impendas, quæ ex re minime sunt, reliquum est, ut in summis tandem angustias adducere, et pecuniarum **664** infinitatem exhaustas in res male cessuras, propter tuam in re militari imperitiam. Mihi vero, in quo imperandi usus cum ætate adolevit, pecuniarum penuriâ in rerum bene gerendarum opportunitatem cessura est, ac prosperis me successibus tandem ditabit. Quæ cum ita sint, consequetur profecto illud, quod in fabula est. Si enim ad sumptus profusos, at minime utiles, simulque ad impudentiam ex bellis pericula respereris, eoque Byzan-

Variorum notæ.

(94) Ita etiam codex Vaticanus: nec mirum, cum ex eo Regius descriptus sit. BOIVIN.

A Εἰ μὲν ἀπολύσαι με προθυμηθεῖς, ὁ παῖς σι-
τεθνήξεται· εἰ δὲ κρατεῖν ἐθέλοις, οὐκ ἂν φθάνοις
τεθνηκυῖαν θρηῶν τὴν γυναῖκα. Ἐπιλήγη τὴν ἀκοὴν
ὁ ἀνὴρ· καὶ διηπόρει καθ' ἑαυτὴν, μεγίστην ἑκατέ-
ρωθεν ὄρων τὴν ἐμβριθεῖαν τοῦ παρ' ἐλπῖδα δεινοῦ.
Ὅμως ἐν ἐκλογῇ δυοῖν γενόμενος ἀφύκτων καπῶν
τὸ κουφότερον ὁ ταλαίπωρος εἴλετο, καὶ λύσιν τῷ
ὄρνιθι παρασχῶν εὐθύς ἐθρήνηε τὸν παῖδα κείμενον.
Τοῦ μύθου τοίνυν οὕτως ἔχοντος, ἀκουε καὶ δι' ἐν
ὁ μῦθος εἴρηται λόγον. Ἐπεὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐν
πεύρῃ γεγένημαι πάλαι πραγμάτων, ὡς γε καὶ αὐ-
τὸς οἶσθα, οἶδα καὶ ὄσσην τὴν ἡμερήσιον αὐτὸς αἰ
δαπάνην ποιησῶν χρημάτων περὶ τε τὴν ἐπομένην
σοι ναυτικὴν δύναμιν περὶ τε τὰς πεζικὰς φάλαγ-
γας, καὶ ἐπὶ τούτοις ὅσα τε ἀναλίσκεις καὶ ὅσα ἐς
αἰεὶ ἀναλώσεις, συχρὰ περὶ συμμαχίας προσευ-
μενος πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Τριβαλλῶν· καὶ μὴ
πρὸς γε μόνον ἐκείνον ἔχων τοῦ χρέους τὸ βίαιον
δαψιλεστέραν πέμπειν τὴν δεξιάν, μηδὲ πρὸς γε
δήπου μετ' ἐκείνον τὴν ἡγεμονίδα σύζυγον, ἀλλ'
ἐπὶ τούτοις ὁμιλεῖν ζητεῖν καὶ χρήμασι περιέ-
χεσθαι τοῖς ἐκάστῃ προσήκουσι τῶν τοῖς ἡγεμόσι (β) **C**
παραδυναστευόντων Τριβαλλῶν· ἃ πάντα σε (95)
τὴν ταχίστην ἀπειρηχέαι βιάσονται καὶ μάλα τοι
προθυμούμενον. Τὰ δ' ἐμὰ στρατόπεδα, ἧ τε περὶ
ἐμὲ διηνεκῆς δύναμις καὶ Θετταλία μικροῦ πάσ.
ἀκούειν δ' οἶμαί σε τὴν Θετταλικὴν ἵππον ἡλίκη,
καὶ ὄσσην ἔχει τὴν ἐμπειρίαν ὁ στρατὸς ἐκείνος πρὸς
τὰ πολέμια, καὶ ὅπως μακρόν καὶ ποικίλων πολέ-
μων εἰσὶν ἀθλητὰι. Ταῦτα δ' οἶκοι καθῆσθαι προσ-
ετατάχειν ἐγὼ· μέχρι καὶ ἐς τὸν τῆς χρεῖας [P. 414]
καιρὸν, ἵνα δυοῖν οὐδέτερον τῶν οὐ συμφερόντων
ὄρωτο γινόμενον· μήτε γὰρ ἐν ἀλλοτρίᾳ τὴν βίαιαν
ἀπρακτον τρίβοντα, ἐνεῖναι δαπανᾶν ἑαυτοῦ; ἐν οὐ
καιρῷ, μήτε τοὺς ἡμετέρους ὄσσην ἀγροῦς καὶ τὰς
ἀμπέλους ἐν ἀκμῇ τοῦ καρποῦ καθεστηκυίας ἀρπά-
ζοντας διαφθεῖρειν· οἷα φιλεῖ τοῖς στρατοπέδοις
συμβαίνειν ὡς τὰ πολλὰ διὰ τὴν δημοτικὴν ἀναρ-
χίαν. Ἡ γὰρ τῶν τοιούτων φθορὰ τοῖς μὲν ἔχουσι
ἀρπάξουσι μικρὰ πολλαῖς ἢ οὐδὲν ὠνησεν, ἀλλ' ὄσ

Xel.lea μὲν τ' ἐδίην, ὑπερῶν δ' οὐκ ἐδίησε (96).

ταῦτ' οὖν ἐμοὶ μὲν, στρατιωτικαῖς ἐμπειρίας συν-
τεθραμμένῃ, προειδέναι ἔπειαι· σοὶ δ' οὐ. Διὸ σοὶ
μὲν ἐν τοῖς παρόροις τὴν ὀλην ἰσχὺν περιγίνεται
δαπανῶντι· τελευτᾶν εἰς ἀμηχανίαν, καὶ τὴν τῶν
χρημάτων ἀπειρίαν κενούσιν εἰς πράξεις κακοπρα-
γούσας, δι' ἀπειρίαν τοῦ στρατηγεῖν, ἐμοὶ δ' ἐμ-
πειρίας συντεθραμμένῃ στρατηγικαῖς τὴν τῶν
χρημάτων ἐνδεῖαν πράξεων εὐπορίαν ποιεῖσθαι χρη-
στῶν καὶ πλοῦτον κατορθωμάτων τὸ τέλος ἐνδεί-
κνυσθαι. Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων, ἔψεται δὴ σοὶ
λοιπὸν τὸ τοῦ μύθου. Εἰ μὲν γὰρ ἀπειδὴν πρὸς τὸ
τῆς δαπάνης πολύχρον μὲν, ἀνόητον δὲ, καὶ ἅμα
πρὸς τοὺς ἐπίοντα ἐκ τῶν πολέμων κινδύνους, πα-
λινδρομεῖν τὴν ταχίστην ἐβελήσας ἐς Βυζάντιον

(95) Ἄ πάντα σε vol. Vatican. BOIVIN.

(96) Homer. *Iliad.* xxii, 495.

οπλαδε, συμψήφω δι' ἀπόγνωσιν τῆ ἀνάγκῃ χρῆσά-
μενος, μακρὸν μὲν ὀφλήσεις τὸν γέλωτα· αἰσχρὸν
γὰρ φασιν Ὀμηρίδαι,

δηρὸν τε μένειν κενεὸν τε νέεσθαι (97).

καὶ πρὸς γε ζημιώσῃ τὰς πόλεις, ἃς ἐπιὼν αὐτὸς
ἀπονητὶ καθέξειν ἐλπίζω. Εἰ δὲ τὸ μὴ τοιοῦτοις πε-
ριπεπωκέναι κινδύνοις ἑμοῦ καὶ ὄνειδεσι φυλαττό-
μενος παραμένειν ἔτι φιλονεικοῖς, οὐκ ἂν φθάνοις
μετὰ τοῦ γέλωτα ὀφλεῖν μακρὸν καὶ τὴν κεφαλὴν
ἀφαιρούμενος, καὶ βιαίως οὕτως ἀποβήγγυς τὴν
ψυχὴν, ἐπειδὴν κυκλωθεῖσα ἡ πόλις, τὸ σὺν νῦν ὀρ-
μητήριον, ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης μετὰ πολλῶν
ἐπὶ δότος ἑμοῦ τῶν δυνάμεων, ἐπὶ τὸν αἴτιον τρέψη-
ται σε τὴν ὀργὴν. Μεταπέμφομαι γὰρ οὐ Θεσσαλι-
κὴν μόνον ἵππον, καὶ ὅσα ἐκεῖθεν στρατόπεδα, ἀλλὰ
σοῦ γε εἵνεκα καὶ Περσικὰς ἐξ Ἀσίας δυνάμεις. Σὺ
γὰρ ἦδη τοῦτ' ἐπεπράχεις πρῶτος, καθ' ὁμοφύλων
δι' ἐμὲ Περσικὴν ἑλάσας δύναμιν. Τὸ δ' ἐκ τῶν
ἑμοίων τὸν ἀδικήσαντ' ἀμύνεσθαι, εἰ μὲν ἀνεγέ-
κλιτον εἶναι κρίνοις αὐτὸς, ἀθῶος ἐγὼ, καὶ πρὸς
αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγκεχωρηκότος λαμβάνω
τῶν βασκαίνοντων. Εἰ δ' εἰς ἐγκλήματος λόγον
ἀάγεις τοῦμὸν πρᾶγμα, ὥρα σοι λογιέσθαι, πηλί-
κων καὶ ὄσων τῶν ἐγκλημάτων ὑπεύθυνον σὺ σαυ-
τὸν ἐπεπράχεις ἐθελοντής, κατὰ τε [P. 415] μῆδεν
ἀδικουῦτος ὅπλα τοσαῦτα κινῶν ἀσεβῶν ἀναμίξ καὶ
ἑμοφύλων, καὶ πάντων ἀφειδῶν χρημάτων, καὶ πᾶ-
σιν Ῥωμαίων γῆν διαφθειρών, καὶ νεῶς καθαιρῶν,
καὶ μισασμάτων ἐμπιπλὰς ἑσπὰ, καὶ πολυτρόπως
τοῖς θεοῖς ἐμπαροινῶν, καὶ πάσης πολιτῶν εὐγενείας
ἐκ μέσου ποιῶν, καὶ πάντα φύρδην ἄνω καὶ κάτω
κυκῶν καὶ διαστρέφων· ἴνα τί γένηται; ἴνα σὺ μό-
ναρχὸς καταστῆς, μείζοσιν ἢ κατὰ σὲ καὶ τὴν τύχην
τὴν σὴν ἐπιβάλλων πρᾶγμασι. Τῆς ἀπονοίας· ὥσπερ
ἂν εἰ μῆδεις τῶν γινομένων ἐπόπτης δίκαιος ἦν, καὶ
πάντα διοικῶν πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλ' ἀκυβέρνητον
εἶχε τὸ πᾶν καὶ πλημμελῆ τὴν φύραν. Καὶ ταῦτ'
οὐδὲ πρὸς τὰς ἐμὰς φυγὰς καὶ τυχὰς ἀπιδῶν συν-
έσεως ὅτι οὖν εἰς δυσώπησιν ἐδυνήθης λαβεῖν, ὅπως
τοῦς μὲν φίλους, καὶ πολλὰς ὀφειλοντας ἔμοιγε χά-
ριτας, ὡς πολεμίους ἐξώπλισε κατ' ἐμοῦ τὸ μανιω-
δὲ τῆς γνώμης· τοῦς δ' ἐχθροὺς καὶ δυσμενεῖς,
ὅφ' ὦν μοι προσῆκε πάσχειν μᾶλλον κακῶς, φίλους
αἰ τῆς δίκης πλάστιγγες ἔδειξαν ἀκριβεῖς· καὶ δν
ὁ ὑμέτερος κλύδων εἰς πυθμένας κατήνεγκε συμφο-
ρῶν, ὑπέριτον παραδόξως ὑμῶν ἐπεπράχει θεός.
Καὶ νῦν, ὡς ὀρᾶς, ἐμοὶ μὲν ἐξουρίας ἀπαντὰ γε
χωρεῖ, καὶ χωρήσει ξὺν γε θεῷ. Σὺ δ' ὄλους ἀνη-
λωκῶς χρημάτων σωρούς, τῶν τ' ἐμῶν δηλαδὴ μεθ'
ὅσα τοῖς βασιλικοῖς ἐνῆν πρυτανεῖοις καὶ ὅσα πᾶσιν
εὐγενεῖσι ταμειυόμενα πέπραχας ἄρπαγμα ληστρι-
κόν, οὐδὲν πλεόν κατορθοῖς, ἢ τὸν Πηνελόπης ὑφαί-
νεις ἑστόν· δν πανημέριον ὑφαιόμενον τὸ σκότος
ἀνέλυε τῆς κατόπιν νυκτός. Δῆλον οὖν ἂν ἐντεῦθεν
εἴη καὶ τοῖς μικρὰ φρονουσίαν, ὡς ὑμῖν μὲν ἀδικου-

tium reverti quam celerrime volueris, auctorem
præ desperatione secutus necessitatem, maximus
erit de te risus : turpe enim esse Homeridæ di-
citant,

mansisse diu vacuumque reverti.

Ac præterea urbes amissurus es, quas ego obeundo
nullo ut spero labore capturus sum. Si vero, dum
caves ne in illa pericula simul ac probra incidas,
pertinaciter adhuc manseris; non poteris facere,
quin præter risum de te multum capite etiam ple-
ctaris animamque ita violento fato effundas; tum
videlicet cum urbs, tuum nunc perflugium, undique
circumsessa, urgente me magnis cum copiis terra
ac mari, in te, qui malorum auctor fueris, iram
omnem vertet. Arcessam nempe non Thessalicum
modo equitatum, et quidquid illinc copiarum est;
sed tui quidem causa et Persicas ex Asia vires.
Jam enim tu commisisti id primus, qui Persicam
manum mei causa in cives immisisti. Injuriam
autem simili facto ulcisci, culpa vacare ipse
si iudicas, innocens certe ego, et concessæ veniæ
testimonium accipio ab ipsis obtrectatoribus. Quod
si factum illud meum in crimen adducas, jam tibi
cogitandum est, quot et quantis criminibus te
obnoxium ultro feceris, cum tot in me innocen-
tem infidelium promiscue ac civium arma mo-
vistis, cum nulli sumptui pepercisti, cum totam
Romanorum ditionem vastavisti, templa evertisti,
sacra omni scelere violasti, cum in divina multi-
fariam et petulantissime bacchatus es, cum omnis
nobilitatis venerandam canitiem de medio sustu-
listi, cum omnia nullo discrimine sursum deorsum
miscuisti atque invertisti; quo consilio? nimirum
ut tu solus rerum potirere, majora te ac tua con-
ditione affectans. Proh dementia! quasi nullus
foret arbiter justus, a quo aspiceretur quodcumque
sit, a quo omnia quam optime administrarentur;
sed universa nullo rectore, nulla lege irent. Ac
ne quidem ad mea exsilia measque calamitates cum
respiceres, erudiri ad verecundiam potuisti; cog-
itando quomodo eos quidem, qui mihi amici
erant ac plurimum mihi debebant, animi sui furor
in me tanquam hostes armaverit: inimicos autem,
et eos, a quibus lædi me æquius erat, amicos
mihi divinæ justitiæ lances veros ac certos proba-
verint; et quem vester ille æstus in profundos
calamitatum fluctus merserat, eum Deus præter
omnem opinionem vobis altiorem effecerit. Et
nunc, ut vides, mihi quidem omnia statu prospero
eunt, et porro ibunt Deo juvante. Tu vero
consumptis pecuniarum acervis, mecum nempe;
præter id omne quod principum ærariis inerat et
quidquid apud nobiles omnes repositum latronibus
rapiendum dedisti, nihil aliud nisi Penelopes telam
texuisti, quam tota die elaboratam sequentis no-
ctis umbra retexebat. Patet itaque inde cuivis

Variorum notæ

(97) Homer. Iliad. II. BOIVIN.

etiam prædioris ingenii homini, minime Deum A
velle adesse vobis injuriam facientibus; mihi autem, qui injuria affectus sum, adfuturum esse maxime. Et tamen cum oporteat vos, divinam indignationem reveritis, furorem animi impotentem reprimere, nihilo magis vobis venit in mentem, tandem ut aliquando quiescatis. At nisi statim ipse fugitivus abeas, si te sinister aliquis genius, tecum habitans, ad septimam usque diem durare et manere hic cogat, vilebis sane graviora multo dictis facta. »

III. Hæc locutus legatos dimisit. Ipse parari navi-
culam et rhedæ impositam clanculum alia de parte in mare deportari curavit, quod Berrhœa distat centum et sexaginta stadiis: atque ita misit legatos, Lydiæ satrapam Amurium arcessituros. B
Erat autem ferme illud tempus, quo Canis oritur.

σιν ηκιστα συλλαμβάνειν θέλει τὸ θεῖον· ἀδικου-
μένων δ' ἔμοιγε καὶ μάλα μάλιστα. Καὶ δέον ὑμᾶς,
ἀφοσιουμένους τῆν ἐκ Θεοῦ νέμεσιν, τὸ τῆς ὀργῆς
ἐπίσταν ἀταλαύτων, ὑμῖν δ' ἡρμεῖν οὐκ εἰς μνη-
μην οὐδ' ὀφθαλμῶν χρόνων ἔρχεται. Ὅμως εἰ μὴ ἐν
τῷ αὐτίκα φεύγων αὐτὸς οἰχτήση, κακοδαίμονια ἐ-
τις συνέστιος κατὰ χώραν ἄχρι καὶ ἐς ἐδύμην
ἡμέραν διακαρτερεῖν ἀναγκάσει ἔργα λόγων ἔχει
πολλῶ κραταιότερα.

Γ'. Ταῦτ' εἰπὼν τοὺς μὲν πρέσβεις ἀφῆκε παρ-
εσθαι· αὐτὸς δ' ἀκάτιον κατεσκευασκῶς λάθρα δι'
ἀμάξης κατήνεγκεν ἀλλαχθὲν εἰς θάλατταν, σα-
δίους Βεβρόλας διέγρυσαν ἐξήκοντα καὶ ἐκατὴν, δ'
οὐ τὴν καλέσουσάν ἀπεστάλαξι πρεσβεῖαν τὴν τῆς
Λυδίας σατράπην Ἀμούρ. Καὶ ἦν δ' καιρὸς τηλικαῦτα
παρὰ τὰς τοῦ Κυνοῦς ἐπιτολάς.

CAPUT IX.

Apocauci responsum; cujus duæ partes: prima, de mendacii crimine; altera, de arcessitis Barbaris. Eius viri mos perversus. Ut tentata per exercitum urbe Berrhœa, ipse Thessalonica manserit: arrogans idem et timidus. Sagittarium summittit, qui Cantacuzenum noctu occidat. Sagittarius ter frustra rem aggressus veniam petit ac dimittitur. Apocaucus pericula impendentia celeri fuga prævertitur, insidiis Thessalonicensibus. Persæ apud eos relicti sæde et impune gressantur.

I. Reversis Berrhœa legatis, Apocaucus, ubi
renuntiata audivit: « Ego vero, inquit, nunquam
hoc dederim degeneris animi esse, ac non omnino
dignum eo, qui exercitiis præsit, mentiri ali-
quando. Quin illud pernecessarium esse dixerim,
et omnium quidem maxime imperatori. Cum enim
duæ res sint, veritas et mendacium, unum ex
utraque re emolumentum 667 percipit impera-
tor, prout videt in hanc vel illam partem neces-
sitate impellente inclinare utilitatem. Ac philoso-
phorum quidem, et eorum qui vitæ societati non
omnino student, proprium fuerit linguam ab omni
mendacio alienam et sinceram servare, cum nulla
sit iis vitæ cura, quæ ut recedat a veritate per-
suadeat. At il quibus, si vera dicant, metus est,
ne universas civitates ac totos exercitus perdant,
mentientibus autem spes est integram omnium
salutem vindicandi, quo non illi amentitiæ perve-
niant, si perniciosam veritatem utili mendacio
priorem habeant? Enimvero ego centies maluerim,
si possim, mentiendo servare et urbes et exer-
citus, quam servata veritate omnia sponte pes-
sumdare. Cum enim re et substantia careat men-
dacium, hoc qui utatur, eum necesse est, quando
utitur, nihil aliud nisi id agere, ut substantia
veritatis silentio quodam ac parciori usu pre-
matur; quemadmodum in suppellectili, quæ sum-
ptuosissima sunt ac pretiosissima, ea a dominis
nunc absconduntur, quia ita expedit; nunc homi-

[P. 416] A'. Ἐπινιόντων δὲ τῶν πρέσβων ἐκ
Βεβρόλας, Ἀπόκαυκος διακηκῶς, « Ἐγὼ δ' οὐκ ἂν
ποθ' ὁμολογήσαιμι νόθον εἶναι καὶ μὴ πάνυ προση-
κον τοῖς στρατηγέων αἰρουμένοις (ἔφη) τὸ ψεῦδεσθαι,
ὅτι μὴ καὶ μάλιστα σφισιν ἀπάντων εἶναι τῶν ἀναγκαι-
οτατάων. Δυσὶν γὰρ ὄντοι·ν πραγμάτων, ἀληθείαι
καὶ ψεύδους, ἐν ἐξ ἀμφοτέρων πορίζεται κέρδος· ἡ
στρατηγῶς (98), καθ' ὁπότερον ἴδη συνωθοῦσαν τὴν
συμφέρον τὴν τῆς χρείας ἀνάγκην. Φιλοσόφοις γὰρ
καὶ ὄσοις τὸ μὴ πάντη τοῦ βίου κοινωνικὸν πραγ-
ματεύεται ὄντιον ἂν εἴη τὸ ψεῦδος παντὸς ὀμικρὸν
τε καὶ ἀσαφὴ τὴν γλῶτταν τηρεῖν, οἷς οὐδεμία
πρόσσει βίου φροντίς, παρεννήχθαι τῆς ἀληθείας
πέφουσα. Οἷς δ' ἀληθεύσαι μὲν ἐνίοτε διακινδυνεύει-
ται πόλει; αὐτάνδρους καὶ στρατόπεδα πάντ' ἀπολί-
σθαι, ψευσαμένοις δ' ὄλην ἀκραίφωτῃ χαρισασθαι
σωτηρίαν· ποῦ οὐκ ἂν ἀποτίλας ἐλαῦνοι, πρὸ τοῦ
συμφέροντος ψεύδους αἰρεῖσθαι τὸ τὰ ἔσχατα βλά-
πτον τῆς ἀληθείας; Ἐγὼ γὰρ μυριάκις ἂν ἐλομην,
ἔξην μετὰ τοῦ ψεῦδεσθαι, σώζειν καὶ πόλεις ὄμοι
καὶ στρατόπεδα, τοῦ γε ξὺν τῇ ἀληθείᾳ πρὸς; βάρ-
θρον ἀπολείλας ἐλαῦνειν ἄπανθ' ἔκων. Ἀνυποστήτου
γὰρ ὄντος καὶ ἀνουσίου τοῦ ψεύδους, ἀνάγκη τὴν
τούτῃ χρώμενον, ὅποτε χροῦτο, μηδὲν ἄλλο γε ὄφθῃ,
ἢ σιωπῆν τινα καὶ φειδῶ τῆς ἀληθείας οὐσίας πραγ-
ματεύεσθαι· καθάπερ δήπου καὶ ὄσα τῶν κειμηλίων
πολυτελέστερά τε καὶ τιμιώτερα τοῖς ἔχουσι νῦν μὲν
καλύπτεται τοῦ συμφέροντος εἵνεκα, νῦν δ' ὡσπερ
ἀνακαλυπτῆρια θύειν (99) τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὄφθῃ.

Variorum notæ.

(98) Τοῦ γὰρ αὐτοῦ γλιχόμεθα οἷς τε ψευδόμενοι
καὶ οἷς τῇ ἀληθείᾳ διαχρωόμενοι. Οἷ μὲν γε ψεύδον-
ται τό:ς, ἄπάν τι μέλλωσι τοῖσι ψεύδεσι πείσαντες
κερδῆσεσθαι· οἷ δ' ἀληθίζονται τι, ἵνα τῇ ἀληθείᾳ
εἰσπιάζονται· κέρδος, etc. Darius apud Herodotum
in Thalia. BOVIN.

(99) Scitum quid Græcis sit ἀνακαλυπτῆριον,
dies scilicet, quo sponsa sive nova nupta facie re-
tecta prodit. Vide Hesych., Pollucem, et alios. U-
CANG — Nῦν δ' ὡσπερ ἀνακαλυπτῆρια θύειν etc. Sen-
sum expressi; verba non reddidi. Ἀνακαλυπτῆρια
θύειν hoc locq idem est atque ἀνακαλύπτειν.

θαλμοῖς τὸν ἴσον ἔξεισι τρόπον. "Ὅστ' οὐ δικαίως ἔ
Καντακουζηνὸς τὴν γραφὴν ἐμοὶ τοῦ ψεύδεσθαι, ὡς
γε οἶμαι, προσηρδεται. τοῦ λυσιτελοῦς ὡς μάλιστα
ποιουμένῳ τὴν πρόνοιαν. Ἐγὼ γὰρ ἐλάττωμα ἂν
ἠγησάμην εἰ μὴ τοιοῦτος εἴην· κάκεινῳ δ' αὖ, εἰ
στρατηγῷ ποιεῖν ἐβούλετο πρᾶγμα, τότε ἂν με
λοιδορεῖν ἔχρην, ὅτε μὴ οὕτω τοῖς ἀνὰ χεῖρας ἔωρα
με πράγμασι προσείοντα. Ἐμὲ δ' ἐκεῖνο μάλιστα
πάντων ἐπαίρει θαυμάζειν ἐκεῖνου, πῶς ταῦτ' ἐπέ-
γεται δρᾶν, [P. 417] οἷς ὀνειδίζων ἐκτόπως ἐμολ
λοιδορεῖται, τὴν βαρβαρικὴν φημι καὶ ἀλλόφυλον
συμμαχίαν. Εἰ γὰρ ἐν ἄλλοτρίοις πταίσμασιν ἰδίαν
ἀσφάλειαν ἐγκωμίων αὐτὸς ἐπορίσατο καὶ τῷ ὄντι τὰ
μοι πεπραγμένα μεμίσηκε, ποθεῖν οὐκ ἔχρην, οὐδὲ
μειεῖσθαι. Τὸ γὰρ μεμῆσθαι φιλοῦντός ἐστιν, οὐ
μεισοῦντος, καὶ θαυμάζοντος μᾶλλον ἢ ψέγοντος. Β
Οὐδεὶς γὰρ ἂ μισεῖ δρᾶν ἐκ ψυχῆς ἐπιέγεται, τοῦ
βιαζομένου παντὸς ἐκ ποδῶν ἰσταμένου. Εἰ δὲ
γλώττη μὲν λοιδορεῖται τούτοις οἷς ἐμὲ πράττοντα
βλέπει, ἔργοις δ' οὐκ ὅπως οὐκ ἀποσπεύδει τὴν
μίμησιν, ἀλλὰ καὶ προσεπιδαψιλεύεται, δῆλον ὡς
οὐκ ὅτι μισῶν λοιδορεῖται, ἀλλ' ὅτι μὴ πρῶτος αὐτὸς
ἐπεπράχει δυσχεραίνει· ὥστε δυοῖν ὀπότερον καθ'
ἐτέρου ψηφισθεῖν, καὶ θατέρῳ τοῦτο δικαίως ἀκο-
λουθήσῃ, καὶ ὁμοίως ἀμφοτέροις ἢ τὰ τῆς ἐπιτιμή-
σεως ἢ τὰ τῆς συγγνώμης ἐφ' ὁμοίοις τοῖς πράγ-
μασιν ἔψεται. »

Β. Ἐκεῖνο, μὲν οὖν ταῦτ' ἔλεξε, σφόδρα τῆς
ἐκτουτοῦ καταψευδόμενος φύσεως, καὶ πιθανότητι
γλώττης τὴν τῶν πραγμάτων ὑποκλέπτων ἀλήθειαν.
Ἔθος γὰρ αὐτῷ διηγεῖς τοῦτο, καὶ πολλάκις τούτῳ
περιφανῶς ἐνεκαλλωπίσατο, ἕτερα μὲν τῇ γλώττῃ
προφέρειν, ἕτερα δ' ἐν τῇ διανοίᾳ καλύπτειν, καὶ
μαχομένην δεικνύειν τῇ γλώττῃ τῶν λογισμῶν τὴν
μελέτην. Πολλὰ μὲν οὖν κἀναυθα τῇ γλώττῃ θρα-
συνόμενος τοῖς ἔργοις ἠλέγγετο. Αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ
δέος ἐν Θεσσαλονίκῃ παρέμεινε· τὴν δὲ στρατιάν
τῶν ἐπιστῆμων ἐνὶ παραδοῦς ἐπὶ Βέρβοιαν ἔπεμψε,
παραγγελίας ἔχει τριῶν ἐκεῖ παραδείχοντας ἐαυ-
τοῦς ἡμερῶν τὴν ταχίστην ἐπανέναι. Οὐ γὰρ δρᾶ-
σοντάς τι γένησθαι σφᾶς ἐπαπόμφοι· τῶν γὰρ ἀμη-
χάνων ἐν ἐδέκει τοῦτ' αὐτῷ· ἀλλ' ὅσον μὴ φωραθῆ-
ναι τὴν τοῦτου δειλίαν τοῖς πλείστοις. Τοῦ γὰρ τοῦ
θράσους ἀνδρῶν καὶ τόλμῃ πολεμικῇ συνοικεῖν οὐ-
διμητ' δυσμένους, πῶς ἂν αὐτὸς, μακρὸν μὲν ἐν τῇ
γλώττῃ τὸ θράσος ἔχων, μακροτέρων δ' ἐν τῇ ψυχῇ
τῆν δειλίαν γεγυμνωμένους ξίφειν ἢ αὐτὸς ποθ'
ἐμιλήσειεν, ἢ πελσειεν ἄλλους; ὅσπερ οὖν μετὰν τοῦ
σώματος ἀπαρῶρηγυμένην θεάσατο τὴν ψυχὴν, ἢ
συρῶρηγυμένου πολέμου πάταγον ὄπλων ἀκούσειεν.

Γ. Ἐπεὶ τοίνυν πεπαρῶρησασμένη μάχη τὸν πο-
λέμιον οὐκ ἐνῆν κατεργάσασθαι, πῶς τὰς ἐν κρυφῇ

num oculis, velut novæ nuptæposito flammeolo,
possunt eamdem ob causam spectanda offerri. Non
juste itaque Cantacuzenus crimen mibi mendacii
(ut quidem puto) inurit : mibi inquam, qui utili-
tatis potissimam rationem habeo. Imo ego me
minoris æstimandum putarem, si ejusmodi non
essem. Iste autem, si id quod imperatoris erat
facere voluisset, tunc mihi debuit convitiari, cum
videhat me non aggredi ea quæ exsequi tam facile
et 668 promptum esset. Jam vero eum ut mirer
hoc maxime inducor, quod ea facere molitur, quæ
mihi ut probra insolenter objicit : armorum dico
cum Barbaris et alienigenis societatem. Nam si in
alienis ruinis laudum suarum stabilitatem collo-
cavit, et revera odio illi sunt ea quæ gessi, affe-
ctare atque imitari haud oportebat. Imitari quippe
amantis est, non aversantis, et ejus magis qui
admiretur, quam ejus qui vituperet. Nemo enim
quas res odit, eas vere et ex animo, cum omnis vis
abest, facere studet. Quod si ea, quæ per me fieri
videt, lingua quidem ille criminatur, re autem
ipsa non solum non abhorret ab imitando, sed et
insuper cumulum addit : evidens est eum, non
quia oderit, criminari, sed quia primus haud fecerit,
ideo moleste ferre. Utracunque igitur in
unum e nobis lex lata fuerit, ea in alterum etiam
merito cadat necesse est, et ex similibus factis
similem utrinque consequi reprehensionem aut
veniam. »

II. Hæc sunt, quæ ille dixit, de sua indole ad-
modum mentiens, ac sermonis probabilitate rerum
veritatem obscurans. Mos enim hic illi perpetuus
fuit : eoque se palam sæpe tanquam ornamento
aliquo venditavit, quod aliud ore pronuntiaret,
aliud in animo occultum haberet, et pugnare cum
lingua consilia ejus et cogitationes apparet. Multam
igitur tñm quoque audaciam verbis profes-
sus factis redarguebatur. Nam ipse quidem
Thessaloniciæ mansit præ metu : 669 exercitum
autem uni ex primoribus commissum Berrhœam
misit, præcepitque, postquam se illic per tres
dies ostentassent, ut redirent quam celerrime.
Non enim ut aliquid præclari facerent, eos mise-
rat ; qui nullo modo fieri id posse existimabat ;
sed ut ne a plerisque timiditas ejus deprehende-
retur. Enimvero si nulla esse potest arrogantie
cum fortitudine et bellica magnanimitate societas ;
quomodo ille, cui tantum in lingua arrogantia
erat, in animo autem timiditatis multo plus, nu-
datis ensibus aut ipse interfuisset, aut aliis ut
intressent persuasisset ? Citius profecto erum-
pentem corpore animam vidisset, quam in belli
conflictu sonitum audiisset armorum.

III. Quia igitur aperto Marte hostem profligare
haud poterat, ad suas illas denuo occultas artes

Variorum notæ.

Proprie dicitur de novis nuptis, quæ quo die flam-
meolum ponebant, dona a marito et ab amicis ma-

riti accipiebant, dicta idcirco ἀνακλυπτήρια. Βο-
VIN.

et obscuros dolos respexit. Et cum audivisset A
 imperatoris domum juxta muros sitam in urbe
 esse, eaque solitum illum regredi circa medias
 noctes solum, ac plerumque incustoditum, ut cir-
 cumspiceret e propugnaculis, exploraretque, num
 extrinsecus hostium copię ingruerent; et qua
 vigilantia urbem intus custodirent sive ii qui per
 urbem mediam armati obambulabant et vias cir-
 cumibant, sive ii qui turrim quamlibet aut turri-
 culam sortiti, crebris clamoribus sese mutuo com-
 pellantes, nocturna intervalla metiebantur; magna
 mercede quemdam conduxit ex iis qui singularem
 habent ad tractandum arcum dexteritatem, et **670**
 cum Berthœam clanculum misit, præcepitque, ut
 cum domo egressurus esset noctu imperator, ei
 mortiferum vulnūs infligeret; ac statim propugna-
 culis lapsus per funem ad castra illesus ac salvus
 sese reciperet. Cum itaque advenisset hora, atque
 imperator solitam juxta mœnia ambulationem re-
 peteret, ter statim sagittarius arcum tetendit; ter
 sensit in jaculando telo aberrasse se, cum illico
 manus quasi quodam torpore obriguisset telumque
 in terram velut mortuum projecisset. Ferunt autem
 cum tertio experiretur, ruptum arcus nervum;
 stupore deinde ac metu correptum hominem ad
 imperatorem prius mane accessisse, dolumque ei
 cum magna animi commotione patefecisse, et quod
 acciderat in tendendo arcu prodigium. Ipse itaque
 impetrata venia abiit.

IV. Apocaucus vero, cum videret non continuo
 adesse sibi auxiliares a Triballis copias, paulatinum
 ad desperationem animo vergobat. Verebatur
 enim, ne statim imperator accitis Thessalorum
 armis in extremum discrimen adduceret ipsius
 exercitum. Non multis itaque post diebus castra
 moveri jussit, tum ob alia, tum maxime quia re-
 cens ad omnes fama pervenerat, infestissimum
 nuntians Persicę classis adventum, quem ille pejus
 letho extimescebat. Perpaucis igitur et ipse diebus
 Thessalonice consumptis, pauculis cum navibus,
 et illis quidem expeditissimis, in alium delatus
 abiit. Etenim suspicatus erat, optima certe con-
 jectura, **671** si semel timere cum ac fugam me-
 ditari sensissent ii qui in urbe erant, duorum
 alterum eventurum esse: aut enim ipsum a Thes-
 salonicensibus retentum iri, propulsatorem ac
 participem futurum imminentis obsidionis, aut
 cum eo coactum iri migrare tum omnes triremes,
 tum illam Persarum classem, quę ipsum secuta
 erat eodem consilio: quod quidem malorum
 omnium gravissimum ducebat sibi, et maximis
 periculis plenum. Nam et multitudo in fuga impe-
 dimentum est haud mediocre, et præterea classem
 externam secum habere cum aliam classem fuge-
 ret, sibi quidem inimicam, amicam autem ei quam

συνήθει: αὐτοῖς ἔδωκε μηχανὰς καὶ τοὺς λαβραῖους
 δόλους. Κάπειδῃ γε ἤκηκεῖ τὴν βασιλέω; οἰκίαν
 εἶναι παρὰ τὸ τεῖχος τῆς πόλεω; ἔνδον· ὅφ' ἦς
 ἐξίοντα τὸν βασιλέα περὶ μέσας που νύκτας μεμω-
 μένον τε καὶ ὀφύλακτον ὡς τὰ πολλὰ περισκοπεῖν ἐκ
 τῶν ἐπάλλεων, εἰ ἐπίοιεν ἐξωθεν αἱ τῶν ἀντιπάλων
 δυνάμεις [P. 418] καὶ ὅπως ἂν ἐγρηγόρσειω; ἔχοιεν
 οἱ τὴν πόλιν ἔνδοθεν φρουροῦντες, ὅσοι τε τὰς κατὰ
 μέσσην τὴν πόλιν ἐνοπλοὶ περιήρσαν ἀγυῖας καὶ θεοῖ
 πάντα πύργον καὶ πᾶν ἡμιπύργιον διαλαγχάνοντι;
 φωναῖς ἄλλεπαλλήλοισι τὰ νυκτερινὰ παρεμετροῦντο
 διαστήματα· πολλοὺ τινος ἐπὶ πλάτο μισθοῦ (1) τὸν
 εὐφρωῦς ἔχοντα·ν τῆς εὐσεβικῆς ἀσκήσεω; ἕνα τινα, καὶ
 τοῦτον εἰς Βέρροϊαν πέμψας κατὰ τὴν λεληθῆς πα-
 ῤῃγγεῖλαι νύκτωρ ἐξίοντα τῆς οἰκίαι; τὸν βασιλέα κα-
 ῤῃρίαν βλάσιν ἐκ τοῦ τεῖχου; καὶ παραχρῆμα σχοῖον
 διὰ τῶν ἐπάλλεων διεκπερόντα πρὸς τὸ στρατοῦσιον
 ἀπιθῆ τὴν σωτηρίαν ποῖσαισθαῖ. Τῆς τοῖνον ὥρας
 ἔληλυθῖαι; ἐν ἣ τὸν βασιλέα τῷ εἰωθῖαι χρεῖσθαι
 γέγονε περιπάτω παρὰ τὸ τεῖχος τῆς πόλεω; τρὶ;
 μὲν εὐθὺς ὁ τοξότη; ἐκεῖνο; ἐτεῖνετο τὸ τόξον· τρὶ;
 δ' ἀτυχῶν περὶ τὴν ἀριστολήν τοῦ βέλου; ἠσθάνετο,
 νάρκη; οἰοεῖ τινος ἐμπεδοῦτης παραχρῆμα τὴν
 χεῖρα καὶ κατὰ γῆ; νεκρὸν τὸ βέλο; βίπτουσθαι. Τῆ;
 μέντοι τοῦ τόξου νευρῶ; ἐν τῇ τρίτῃ βραχέισθ; πείρῃ;
 ἐκπλήξῃ; καὶ δέει; ληθῶντα τὸν ἀνθρωπον ἅμα ἐπ
 προαιάναι; τε τῷ βασιλεῖ καὶ τὸν τε δόλον ἐξαγγεῖλαι
 περὶπαθῶ; καὶ ὁ περὶ τὴν τάσιν τοῦ τόξου συμ-
 πτωκε τέραι;. Αὐτῶ; μὲν οὖν συγγνώμη; τυχῶν
 ἐπορεύετο.

Δ'. Ὁ δ' Ἀπίκαυκος, ὁρῶν οὐ ταχέαν λούσαν τὴν
 ἐκ τῶν Τριβαλλῶν αὐτῷ σύμμαχον δύναμιν, ἤρμα
 πρὸς ἀπογνώσει; ἔχρωει τῇ γνώμη. Ἐδεδει; γάρ,
 μὴ αἰφνιδίον ὁ βασιλεὺ; ἐτὰ Θεσσαλικά μεταπεμφ-
 μένο; ὅπλα πρὸς τοῦ; ἐσχάτου; ὡτὴ κινδύνου; αὐτοῦ
 τὰ στρατεύματα. Οὐ μετὰ πολλῶ; οὖν ἐκεῖθεν τῶ;
 ἡμέραι; ἀναζευγνύειν ἐκέλευε τὰ τε ἄλλα καὶ μάλιστα
 ὅτι καὶ φήμη πάντας ἄρτι ἐπεπορεύετο, τὴν τοῦ
 Περσικοῦ στόλου βραχέαν διαγγέλλουσα ἔφοδον, ἦν
 καὶ παντῶ; ἐνόμιζε; θανάτου φοβερωτέραν. Δὲ καὶ
 κομιδῇ βραχέαι; τῇ Θεσσαλονικῇ ἐνδιαιτηριῶ; καὶ
 αὐτῶ; ἡμέραι; ὄρητο οὖν ὀλίγαι; ναυσὶν ἀποπλεύσαι;
 καὶ ταύται; ταχυναυτούσαι; ὡ; μάλιστα. Ὑποπει-
 κῶ; γάρ ἦν, καὶ μάλα κατὰ σκοπόν, ὡ; αἰσθῆσαι;
 D γενομένη; ἀνὰ τὴν πόλιν τοῦ φόβου τε καὶ τῆ; γῆ;
 τοῦ δρασιμοῦ μελέτης, θεοῖν ἔψεται θάλασσον· ἦ γάρ
 καθέξειν αὐτὸν τοῦ; Θεσσαλονικέαι; ἐπίκουρόν τε
 καὶ κοινῶν τῆ; προσδοκωμένη; πολιορκία;, ἣ βῆ
 σάσθαι συναποπλεῖν αὐτῷ τῶ; τε τρηρεῖ; πάσαι;
 καὶ ἅμα τὴν σὺν γε αὐτῷ ναυστολήσασαν Περσικῇ
 δύναμιν μεθ' ὁμοία; τῆ; γνώμη;. ὁ μεῖζον τῶν ἄλ-
 λων ἐνόμιζεν εἶναι κακῶν ἑαυτῷ, καὶ κινδύνων με-
 ζόνων μεστόν. Τὸ τε γάρ πληθῶ; ἐν ταῖ; φυγαῖ;
 ἐμπόδιον οὐ μικρόν· καὶ πρὸ; γε τὸ δύναμιν ἀλλο-
 φυλον ἐπομένην ἔχειν, φεύγοντα δύναμιν ἄλλη;
 ἔχθρῶν μὲν αὐτῷ, φίλην δὲ καὶ ὁμόφυλον ταῖ; ἐπο-

Variorum notæ.

(1) Rem narrat Cantacuzen. lib. 14, cap. 61, a quo is Alusianus appellatur. DUCANG.

μέναις αὐτῷ [P. 419] Περσικαῖς ταύταις ναυσίν, ἅσέκον ἰσογίζετο, ὡσπερ ἂν εἴ τις τὸν ἔξωθεν ἀνασσοβεῖν τῆς οἰκίας ἐπιγόμενος; ἐμπρησμὸν ἐνδοθεν ἔκων αὐτὴν ὑφῆπτεν αὐτὸς, σπουδαιοτέραν τινὰ τὴν ἐπικουρίαν οὕτω πως τάλλοτριψι πυρὶ μηχανώμενος. Ταῦτ' οὖν ἄπαντ' ἐν νῶ συλλαδῶν ἔγχετο λάθρα φυγῶν, ὡς ἡμῖν γε δεδήλωται.

Ε'. Ὅσαι μὲν οὖν ἀρπαγαὶ τε (2) καὶ ἀνδραποδισμοὶ τοῖς ἐναπολειφθεῖσιν ἐγίνοντο Πέρσαις ἐκεῖ κατὰ τῶν εὐσεβῶν, καὶ ὅσαι κατὰ τῶν ἱερῶν ἀτοπίαι κατὰ τὸ ἀφειδὲς ἐτολμῶντο, βῆδιον οὐκ ἂν εἴη διεξιέναι, βουλομένοις ἐπ' ἕτερα τρέπειν τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἡμῖν. Ἰσασι δ' οὖν οἱ παθόντες, καὶ ὅσοι τὸν τοιοῦτων οὐ μάλιστ' ἀποσὺλῃν εἰκασμοὺς καὶ ὧν γε τεθέανται ξυμβάλλειν καὶ ἄ μὴ B

secum habebat Persarum classi, atque ejusdem gentis; id quidem illi perinde habebatur, ut si quis festinans arceere ædibus æternum incendium eas ipse introrsum sciens ac prudens incenderet, isto videlicet tanquam presentiori remedio adversus externum ignem excogitato. Hæc igitur ille omnia animo complexus clam, ut diximus, au fugit.

V. At Persæ ibi relictæ quantum grassati sint in Christianos, tum diripiendo, tum homines in servitatem redigendo; qua audacia et quam intemperanter sacris illuserint, facile haud fuerit nobis commemorare, orationis nostræ cursum vertere alio volentibus. Norunt certe ii qui passi sunt, et quicumque non ita sunt earum rerum rudes, ut conjecturam de iis capere, atque ex iis quæ viderint ea quæ non viderint colligere haud possint.

CAPUT X.

Classis Persica, duce Amurio, multis navibus tempestate amissis, ad Eubœam primum, deinde prope Thessalonicam appellitur. Persæ prædatum in Triballorum fines exeunt. Cantacuzenus Berrhææ urbis cura commissa Manuelli filio, indolis eximiam adolescenti, confert se ad Amurium. Thessalonicensium res valde angustæ. Divitum et pauperum studia contraria. Tertia factio, duabus illis pejor. Divites in proditionem crimen vocantur. Pauperes ambitiosi, qui et zelotæ, in illos insurgunt. Plebem infimam sibi adjungunt. Vi, rapinis et cædibus grassantur. Divitum miserrima conditio. Eorumdem spes irritæ. Amurium urbem vi expugnandam censet. Cantacuzenus, Demetrium martyrem reveritus, mavult deditio-nem expectare. Soluta obsidione, milites Amuriani alii domum redeunt, alii cum duce Cantacuzenum sequuntur. Quem Amurius partim joco, partim serio reprehendit. Uterque junctis copiis urbes Thraciæ sollicitatum eunt.

Α'. Βραχέλαι παρήλθον ἡμέραι καὶ ἡ ναυτικὴ τῶν C Περσῶν κατέπλευσε δύναμις (3), ἐς Ἐγγίστα διακοσίων νῶν ἀναφερομένη τὸ πλήρωμα καὶ νύσαρχον ἔχουσα τὸν τῆς Λυδίας σατράπην Ἀμούρ· ὅς οὐκ εἰς τὸ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπίγειον κατάραι τὸν στόλον ἀφῆκεν, ἀλλ' ἴδων αὐτὸς ἐποίησατο ναύσταθμον (4), σταθίον; Θεσσαλονικῆς ἀπέχον οὐχ ἧττον ἐξήκοντα. Οὐ μὴν τοσαύτας ἔχον τῆς Ἀσίας ἐξέπλευσεν· ἀλλὰ τριακοσίαις μὲν ταῖς πᾶσαις ἀνήχθη· ναυαγία δὲ χρητάμενος κατὰ τὸν ἀνάπλου (5), ἀγριωτέρων τῶν ἀπαρακτίων τηρικυτὰ βρυσάντων πνευμάτων, αὐτὸς μὲν σὺν ταῖς εἰρημέναις ἐκτοπισθεὶς ἄκων εἰς Εὐβοίαν ἐξώκειλε, καὶ ταύταις ἀπ' ἀλλήλων ὡς τὰ πλῆθ' ἐσεκοδασμέναις· αἱ δ' ἄλλαι κατ' ἄλλα μέρη διεσώθησαν τῆς Εὐρώπης, ὅσαι μὴτ' ἐν ταῖς ἀκταῖς συνετρίβησαν, μὴτε κύμασι [P. 420] διαναυμαγήσασαι κατηνέχθησαν ἀβανδροί. Βουλευομένου δ' ἐκεῖθεν ἐπὶ συχναῖς ἡμέραις ἐξ Εὐβοίας περὶ διὰ Θερρακίας ἰέναι ἐς Βέρροίαν, αὐτόθι τὰς νῆς καταφλέξαντα πρότερον, ἐβράϊσε μὲν ἡ τῶν κυμάτων ὕβρις ὡς ἐμ' ἀμακώτερον δ' ἐξ ἀπογέλιον προσβαλεῖν ἤρξατο τοῖς ἰστίοις τὸ πνεῦμα. Ὅθεν καὶ ἄρραντες ἐκεῖθεν ἠβροίσθησαν ἐς τὸν δεδηλώκαμεν ναύσταθμον, τῆς Θεσσαλονικέων πόλεως ἄγχιστα.

Β'. Οἱ μὲν οὖν πλείους, τὴν ἰκανὴν ἀπολιπόντες φρουρὰν ταῖς ναυσίν, ἐπὶ λεῖαν εὐθὺς ὤρμησαν, καὶ τὰ πλείω τῶν Τριβαλλοῦ ὑπεικόντων χωρίων, ἐκάκω-

I. Paucis diebus interjectis navales Persarum copiae advectæ sunt, 672 quam proxime ducentarum navium numerum expletes, duce Amurio, Lydiæ satrapa: qui classem suam non ad Thessalonicensem portum appulit, sed propriam sibi ipse stationem paravit, non minus sexaginta stadiis a Thessalonica distantem. Atqui ille cum Asia decederet, non cum eo navium numero, sed cum totis trecentis solverat. Facto autem inter navigandum naufragio, cum asperiores ab Arcto auræ ingruissent, ipse quidem in Eubœam vi abreptus erat cum illis, quas dixi, navibus, iisque maxima ex parte ab invicem dispersis. Aliæ vero ad alias Europæ oras salvæ evaserant, exceptis iis quæ aut in littora illiserant, aut iniquis fluctibus conflictatæ ipsis cum hominibus demersæ fuerant. Cumque ille multos dies deliberasset, an ex Eubœa per Thessaliam pedestri itinere, navibus ante incensis, Berrhæam sibi eundem foret, deferberat tandem fluctuum insolentia, cœperatque aura clementior velis aspirare a terra. Inde itaque cum solvissent, ad eam, quam diximus, stationem convenerant proxime Thessalonicam.

II. Relicto igitur præsidio, quantum ad custodiendas naves satis erat, ad prædam statim bona pars egressi sunt, et pleraque Triballorum ditonion

Variorum notæ.

(2) Cantacuz. lib. III, cap. 62. DUCANG.
 (3) Cantacuz. lib. III, cap. 63. DUCANG.
 (4) Ad Clopsam, hanc procul a Thessalonica. Can-

tacuzen. cap. 63 extremo. DUCANG.
 (5) Ventis ad Eubœam retentis, ut ait Cantacuzen. cap. 63. DUCANG.

loca maxime affligerunt, homines ac pecora ex agris abigentes, atque etiam multis gladium hostilem impune intentantes. Cum autem ibi Persicæ classis **673** dux substitisset, venit ad eum paulo post et imperator Berthœa egressus, mandata Manuelli filio rerum administratione. Qui cum ætate vix ephebum excederet, nec dum malæ prima lanugine florerent, senilem in animo alebat prudentiam, et simul cum patre longinquæ ac subdialis militiæ mala diu perpessus præclaro usu ad imperandi disciplinam exercitatus erat; atque ob id ipsum et imperator ac pater illius urbis regimen crediderat, quæ ipsi hactenus fundamentum ac radix fuerat fortunæ in melius mutandæ. Cum itaque inde excessisset imperator, et circa Thessaloniciæ campos Persici exercitus ducem offendisset, eumque ut par erat salutasset, ambo quid facto opus foret inter se deliberarunt. ἀγρούς τῷ τῆς Περσικῆς δυνάμεως ἐνετυχηκῶς πρακτέων ἀμφω κατὰ σφᾶς ἐβουλεύοντο.

III. Thessalonicenses autem, cum gregibus atque armentis intra muros conclusi, et ipsi rerum necessariorum penuria laborabant, et hostiis deerat, quo alerentur. Quæ cum frequentes quotidie caderent, et teter inde odor aerem corrupisset, hinc factum est, ut cum id cives ægre ferrent, aperta seditio oriretur. Quibus enim ruri possessiones erant, iis agros vastari grave erat. Sed et qui pecudum greges, et boum juga, et iumenta alia quælibet habebant, ii quoque molestia afficiebantur, cum et illarum rerum jacere confusam stragem, et suas de illis spes simul omnes intermori viderent. Quibus autem coæva paupertas inoleverat, **674** angusta re animum acerbis stimulis argente, ii turbaram et tumultuum novorum cupiditate fervebant, et oculorum malignitatem in divites intendebant, et furorem animi sui gestiebant exercere.

IV. His ita bifariam divisis, etiam tertia quædam factio accessit, plebis colluvies, quæ de jure aut injuria nihil quidquam audit; sed facile tanquam instrumentum a quolibet volente trahitur, quocumque animi præit pervicacia, in perniciem eorum quibus invidetur. Neque enim ejusmodi homines suam libidinem dominam ferre possunt, neque constitutas ab antiquis leges; qui vitam in libris perpetuam habent, atque inde respublicas ordinando et pravorum affectuum motus corrigendo hominum felicitati semper consulunt: sed, veluti maris fluctus cuilibet vento sævientis facile obsequentes infelicia navigia ipsi cum hominibus mergunt, sic isti divitum domos funditus evertescentes hostilem gladium in miserorum caput sœde et impotenter siquæ ulla ratione incutiunt.

Variorum notæ.

(6) Tamen Cantacuzenus ait se operam tum dedisse, ne quid Crælis provincia detrimenti acciperet. lib. III, cap. 64. BOIVIN.

(7) Cantacuzen. cap. 64, pag. 568. DUCANG.

(8) Cantacuz. ibid. DUCANG.

σαν (6) μάλιστα, ἀνθρώπους καὶ βοσκήματα συναρπάζοντες ἐξ ἀγρῶν, καὶ εἰκίας τυρπολοῦντες, καὶ πολλοὺς τὸν πολέμιον αἰδηρὸν καταφέροντες ἀναντιγώνιστον. Τῷ γε μὴν ναυάρχῳ τοῦ στόλου κατὰ χώραν μέιναντι ἤκε μετὰ βραχὺ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ Βερβόιας, τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἐπιτροπὸν (7) τὸν υἱὸν καταλειποῦς Μανουήλ· ὃς ἄρει καθ' ἡλικίαν τὸν ἐφηβὸν παραλλάττων, καὶ μήπω μῆδὲ τὸν πρῶτον ἀνθῆτας βουλον ἐν ταῖς παρειαῖς, πρᾶστυκῆ ἐν τῇ ψυχῇ τὴν σύνεσιν ἐβόσκα καὶ ἅμα τῷ περὶ πρὸς ταῖς ὑπερηρίους καὶ ὑπαίθροις στρατοπεδείας μακρὰ συγκακοπαθήσας πρὸς λαμπρὰν τῆς στρατηγικῆς ἐμπειρίαν; γηγύμνασται ἄσκησιν· καὶ δι' αὐτό γέ τοι τοῦτ' ἐπὶ τὴν τῆς τοιαύτης πόλεως; ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ἐπεπιστεύκει ἐπιτροπὴν, ἣ κρηπίς καὶ ὄψις τῆς αὐτῆς τῆς ἐκ τῶν χειρόνων ἐς τὰς βελτίους τύχας κατέστη μεταβολῆς. Οὕτω τοῖνον ἐλθὼν ἐκ Βερβόιας ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀμφὶ τοὺς τῆς Θεσσαλονικῆς ἡγεμόνι (8), καὶ ἀσπασάμενος τὰ εἰκότα, περὶ τῶν

Γ'. Τοῖς γε μὴν Θεσσαλονικεῦσι, τειχῶν ἐνδο; συγκλεισθεῖσι μετὰ τῶν ποιμνίων καὶ βουκολίων, αὐτοῖς τε ἐστενοχωρεῖτο τὰ ἐπιτήδεια καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις χιλὸς οὐκ ἦν· ἅ δὲ καὶ καθ' ἡμέραν ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἐπιπτον, καὶ τὸ ἐντεῦθεν δυσώδεις νοεῖν παρεσκευάζει ἀναπρῶτος τὸν ἀέρα· ὅφ' ὧν ἀχθομένοις συνέβαινε στασιάζειν λαμπρῶς τοῖς πολίταις. Οἱς μὲν γὰρ κτήσεις (9) ἦσαν ἀγρῶν, ἀχθεσθαι ἐνῆν, τῶν ἀγρῶν δηουμένων· οἱς δ' ἀγέλαι ποιμνίων, καὶ ζεύγη βοῶν, καὶ ὅποσα τῶν ὀχθοφύρων ζώων, ἀνυᾶσθαι συνέβαινε καὶ αὐτοῖς, αὐτὰ τε θεωμένοις εἰκῆ φθειρόμενα καὶ ἀθρίας τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐλπίδας θνητοῦς αὐτῶν. Οἱς δ' ἡλικιωτικῆς ἦν ἡ πενία καὶ τὸ κοῦρον τοῦ βίου τὸ μὴ βυολόμενον ἰσχυρῶς ἐμάστιξε τῆς ψυχῆς, τοῖς δ' ἐφεσις νεωτέρων συνήμαζες παραχῶν καὶ θερῶν, καὶ κατὰ τῶν πλουσίων ἡ βαττανία (10) τῶν ὀφθαλμῶν ἐτείνετο, καὶ τὸ μανικὸν ἤσκατο σφόδρα τῆς γνώμης.

Δ'. Τοῦτων δ' οὕτως διηρημένων διπλῆ, καὶ τρίτῃ μοῖρᾳ τις αὐτοῖς ἐπεφύετο συρφετώδης, δικαιοσύνης πέρι [P. 421] καὶ ἀδικίας οὐδὲν ἐπαλοῦσα, ἀλλ' ἀγομένη ραδίως καθάπερ ὄπλον τοῖς ἀγειν ἐθέλουσιν, ὅπου τὸ αὐθαδὲς ὑψηγεται τῆς γνώμης, ἐπὶ πονήρῳ τῶν φθονουμένων. Οὕτε γὰρ αὐτονομία δουλεύειν οἶδεν ὁ δῆμος οὗτος, οὔτε νόμοις ἀνδρῶν παλαιῶν, τὸ ζῆν ἐν ταῖς βίβδοις ἐχόντων, κάκειθεν τὰ πολιτικὰ ρυθμιζόντων πράγματα, καὶ τοῖς τῶν ἀτόπων κινήμασιν ἔξω πρὸς τὸ εὐδαιμον νομοθετούντων αἰ· ἀλλ', ὡσπερ θαλάττης κύματα πᾶσιν ἀγριζίνουσι πνεύμασιν εὐχερῶς ὑπέκοντα τὰς δυστυχεῖς καταδύουσι τῶν ἰσχυρῶν αὐτάνδρους, οὕτως οὕτοι τῆς τῶν εὐδαιμόνων οἰκίας ἐκ βῆθρων ἀνατρέποντες τὸν πολέμιον ἀκρατῶς κατὰ τῆς τῶν ἀθλίων κερατῆς ἐπιφέρουσι ξίφος ἀφειδῶς καὶ εἰς γὰρ λόγῳ οὐκ ἔστι.

(9) Cantacuzen. cap. 64. DUCANG.

(10) Ut in divites ac Urbis primores grassati fuerint Zelotæ, pluribus narrat Cantacuz. lib. III, cap. 64. DUCANG.

Ε. Πεπλασμένης οὖν ἀρτίως εἰς τὸν δῆμον βύεισις ἂν φήμης, ὡς τοῖς πλοῦταις καὶ ἀγροῖς καὶ βοσκήμασι βριθοῦσιν ἀναπετάσαι τὰς τῆς πόλεως πύλας κρύφα μελετηθεῖη τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ τὴν Ζημίαν οὐ φέρουσιν, εἰς ἀντίπαλον ἔστῃσαν μοῖραν οἱ πλοῦτου καὶ δόξης ἐφιέμενοι πένητες, καὶ τὴν ἀνάβροθον τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου μετὰ τῆς μητρὸς ἐπὶ μέσῃς τε διαρρήδην ὕμνον τῆς πόλεως καὶ ἅμα Ζηλωτὰς σφᾶς αὐτοὺς ἐπωνόμαζον (11), ὀνόμασι χρῆστοις τὴν τῆς κακίας ὑπόθεσιν περιπέττοντες, καὶ τὸν δῆμον εἰς συμμαχίαν ἐκάλουν, κερδῶν ἐτοίμων ἐλπῖσι τοὺς σφῶν θυμοὺς παραθῆγοντες.

Ζ. Οὕτω δὴ οὖν ὥσπερ βίαιου κατασκήφαντος πνεύματος εἰς τὴν πόλιν, θόρυβος ἀνὰ πάντας δημότας ἐπεχωρίαζεν ἀτακτος, καὶ πάντες ἄθροοι τῶν οἰκίων εὐθύς ἐξεχέοντο, καὶ τῶν ἐξωθεν πολεμίων αὐτοὶ πικρότεροι τοῖς πλουσίοις ἐγίνοντο, τὸν τε ἐν ταῖς οἰκίαις πλοῦτον ἄρπαγμα ληστρικὸν καθιστάμενοι καὶ αὐτῶν ὄσοις ἐνετύγχανον ἀφειδῶς ἀποσφάττοντες, καὶ πολιτικῶν αἱμάτων κρατήρας κενοῦντες ἐν ταῖς πλατείαις τῆς πόλεως. Τό γε μὴν ἔκκριτον, καὶ ὅσον τῆς πόλεως βφίς ὑπῆρχεν, εἰς τοῦτο κακοδαιμονίας ἡλάθη διὰ γε δὴ τὸ τῆς οὐσίας εὐδαίμον. Τούτων δ' οἱ μὲν θανάτου δίκην ἔδοσαν αὐθημερὸν ταῖς τῆς δημοτικῆς παρανοίας ὀρμαῖς· ὧν δ' ἐν ὑποψίαις ἔτι τὸ τῆς τύχης ἔκειτο μέλλον (πλείους δ' εἶναι τῶν ἐλαωκότων συνέπιπτεν σφᾶς), τούτοις δ' ἐσχυθρωπακόσιν ἐνήν οἰκουρεῖν, φυλαττομένους ὡς τὰ πολλὰ τὸ γ' ἐν ἀγοραῖς καὶ θεάτροις παρήγεσθαι.

Ζ'. Καὶ τάχ' ἂν ἐτεθνῆκεσαν ὑπὸ δέους, εἰ μὴ τινες ἐκ βασιλέως ἐξωθεν ἐλπίδες εἰσπορευόμεναί πως ἀνεβρύονυσιν τε πρὸς τὸ εὐψυχον καὶ τὸ λογίζομενον τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ νῆφον ἀνεκαλοῦντο. Μόται γὰρ αὐταὶ μοχθούστων ἑωρῶντο τέρπουσα τῆνικαῦτα κρηπίς λογισμῶν, καὶ πρὸς γε, [P. 422] φροντίδων εἰς ἀπόγνωσιν ὀλισθαίνειν κινδυνευουσῶν, πρῶτος φάνει καὶ τινος ἀπόζων εὐθυμίας ζέφυρος. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ψεῦδος ὁμότερον ἐνόητε φαίνονταί κεκτημένα, ἀλλ' οὖν τοιαῦτά πως; εἰδωλοποιεῖν ἐπεφύκεσαν ἀεὶ καὶ προτυπῶσθαι, καθάπερ ἐκ γειτόνων παριούσαι παρήγοροι πιπτούσαις ἐξ ἀθυμίας ψυχαῖς, τὰς τῆς ὀρέξεως φαντασία; συλλήπτορας ἔχουσαι. Ἀλλὰ τὸ μὲν πάσχειν ἐκ διαδοχῆς συνεχῶς τοῖς ταλαιπώροις ἐλέλειπτο καὶ παρῆν· τὸ δὲ τῶν ἐλπίδων προμηθεῖς; σκιά τις ἦν ἡδονῆς καὶ δικτύοις συναγομένη πνοή· οἷς τὸ μὲν διαρρῆειν ἄθροον ἐνεσι πάντως, τὸ δὲ μένειν ὄλων οὐκ ἐνεσι.

Η'. Τῷ μὲν γὰρ τῶν Περσῶν ἡγεμόνι περιστρατοπεδεύειν ἐδόκει τὴν πόλιν ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης, καὶ ὅλον τὸ τῆς πολιορκίας ἐπάγειν ἐκ τοῦ παραχρημα βίαιον, καὶ μὴ τριβῆν ἡσυχῆ καθήμενους τὸν χρόνον, ἔργοις ἐνὸν τὰ τῆς μάχης ἐν βραχεῖ κρίνε-

V. Cum itaque fama recens conficta ad populum manasset, eos qui opibus et agris et re pecuniaria abundant, damnorum impatientes, decrevisse clam urbis portas imperatori Cantacuzeno aperire, ii pauperes, qui opum et gloriæ appetentes erant, ex adverso insurrexerunt, et tam Joannis Palæologi imperatoris quam illius matris nomen in media urbe clare et aperte celebrarunt, iidemque se Zolotas nuncuparunt, speciosis nempe nominibus malum propositum velantes, et plebem in auxilium advocarunt, parati emolumenti spe animum illius acuentes.

VI. Cum igitur ita in urbem quasi vehemens quidam ventus impetum fecisset, tumultus per omnem civitatem vagabatur inordinatus, et cuncti frequentes domibus statim ejiciebantur, sæviebantque isti in divites crudelius quam ipse foris imminens hostis. Nam et opes, quæ in domibus essent, latronum more diripiebant, et quoscunque divitum offendissent, eos sædissime jugulabant, et in urbis plateis civilem sanguinem large effuseque hauriebant. Lectissimi certe civium et quoquoque erant in urbe conspectiores, in ea mala inciderunt, eo quod bonis abundarent. Ex his porro alii statim popularis insanie impetu pœnas dederunt. Quorum autem adhuc incertum erat quænam futura esset fortuna (et ii quidem deprehensis plures erant), iis tristitiam vultu præferentibus domi manendum erat, cavendumque, ne quid in foro aut theatris paulo audacius proloquerentur.

VII. Atque illi præ metu fortassis exanimati essent, nisi eos spes quædam foris ab imperatore advenientes ad confidendum crexissent, eorumque iudicium ad sanitatem revocassent. Ex enim solæ jucundum videbantur eo tempore laborantis rationis adminiculum: atque hic lenis quasi Zephyrus eorum curas desperationi proximas levabat, et quendam veluti odorem securitatis spirabat. Etsi enim spes illæ videntur aliquando socium habere mendacium, at ea 676 semper illarum vis est, ut istiusmodi imagines offerant et proponant, ac tanquam consolatrices labanti ex desperatione animo adsint de propinquo, speciebus nempe iis quæ appetitui insunt adjuvantibus. At interim miseris illis id relinquebatur, id supererat, ut eorum mala quasi per successionem continuarentur. Spes autem illæ providentes nihil aliud erant, nisi voluptatis umbra quædam et ventus coactus in retia; quorum ea est natura, ut statim confluant omni ex parte, manere autem plena nequeant.

VIII. Etenim Persarum quidem duci placebat, obsideri urbem tam a terra quam a mari, ac totis statim viribus oppugnationi incumbi, nec teri tempus nil agendo; quia, si ageretur, brevi poterat armis decerni; idque eo magis, quod adjutrix jam

Variorum notæ.

(11) Vide *Gloss. med. Græcit.* in hac voce. *Ducang.*

esset externæ obsidionis ea quæ intus accensa erat A
civium seditio. Imperatori autem minime id placebat, martyrem colenti Demetrium. Alioqui vero haud putabat oportere, quantum robore præstaret, in obsessorum calamitate ostendere, sed seditiosos illos fame tandem et præmente obsidione fractos ex pacto se atque urbem esse dedituros.

Ὑπὲρ τούτῳ στασιαστὰς τῷ τε λιμῷ καὶ τῇ τῆς πολιορκίας ἀνάγκῃ καθ' ὁμολογίαν παραδώσειν σφᾶς τε αὐτούς καὶ τὴν πόλιν.

IX Postquam autem triginta diebus illic elapsis res ex sententia succedere haud videbantur, reliquas quidem vires mari impositas dux barbarus domum remittit jubetque, ut per maritimam Thraciæ oram renavigent : veritus, ne procedente tempore aliqua necessitas incumberet, adeoque his opus foret. Delectu autem habito, sèx duntaxat B
hominum millia penes se retinuit. Ea 677 secum ducens imperatorem spe irrita migrantem comitatus est, multa in illius superstitiosum animum jocatus, multa etiam incusans, quod nulla eum subisset miseratio illorum, qui in urbe propter eum extrema patèrentur; sed misericordia quædam parvi momenti repulisset eam, quæ conjunctam cum utilitate gravem quandam necessitatem afferret : « Ita sit, ajebat ille, « ut in apertam demum crudelitatem evadat ea quæ nominatur misericordia, ac postquam utilitatis opinionem brevem attulit, damnum evidentè majus importet. »

X. Inde igitur profecti septimo die Christopholitanae fauces nullo labore pertransierunt : atque illinc rursus quasi per fœderatum solum euntes C
urbes ea in regione dissidentes sollicitabant. Atque autumnus quidem interea abiit. Hiems autem ex eo cœpit ingenti frigoris stimulos recudere.

σθαὶ τὰ τε ἄλλα καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ σύμμαχον σὺ-
έβαινε τῇ ἐξιοθεν. ἤδη γίνεσθαι πολιορκίαν καὶ τὴν
ἐνδοθεν ἀναφλεγομένην τῶν οἰκητόρων στάσιν. Τῷ
δὲ βασιλεῖ τοῦτ' οὐδαμῇ συνεδόκει, τὸν μάρτυρα τι-
μῶντι Δημήτριον· καὶ ἄλλως δ' οὐκ ἔρετο χρεῖναι
τῆς ἰσχύος αὐτοῦ τὴν περιουσίαν ἐκ τῆς τῶν πολιορ-
κουμένων φαίνεσθαι συμφορᾶς· ἀλλ' ἀπειρηκότας

Θ'. Ἐπεὶ δὲ τριακονθημέρου παρηχηκότος ἐνταῦθα
χρόνου τὰ κατὰ γνώμην οὐκ εὐδοκῶν ἐωρᾶτο, τὴν μὲν
ἄλλην δύναμιν ἀφῆκει διαπόντιον ὁ βάρβαρος· οἰκίαν
ἀπιέναι, τὸν ἀνάπλουον διὰ τῆς Θρακίως κελύσεως
παραλίου ποιεῖσθαι· δεδιώς ἴσως μὴ πού τις εἴη
χρεῖας· προοῖσθαι ἀνάγκῃ τούτῳ προσγένηται σφῶν
ἑξακισχιλίου δ' ἀπολεξάμενος μόνου· κατέσχε παρ'
ἑαυτῷ. Οὗς ἐπαγόμενος ἐπ' ἀτελέστοις ἀπαίρωνι
συναπῆκει ταῖς ἐλπίσι τῷ βασιλεῖ, πολλὰ μὲν κατει-
ρωνευόμενος τῆς αὐτοῦ περὶ τὰ θεῖα δεισιδαιμονίας,
πολλὰ δὲ μεμψόμενος, ὅτι μηδεὶς ποτ' οἶκτος αὐτὸν
εἰσῆκει τῶν τὰ δεινότατα πασχόντων δι' αὐτὸν ἐν τῇ
πόλει· ἀλλ' οἶκτος οἶκτον ἀντέκρουσε μικροῦ τινοῦ
ἀξίος τὸν ξὺν γε τῷ ὠφελίμῳ πολλὴν τινα τὴν ἀνάγκην
ἐπιφερόμενον· ὡς εἶναι φησι τελευτᾶν εἰς τὸ
προφανὲς ἀφειδὲς τὴν τοῦ οἶκτου τοῦδε ἐκφυγίαν,
καὶ βραχέϊαν μὲν τινα τὴν τοῦ λυσitteλοῦς περὶχο-
μένην δόκῃσιν, μείζονα δὲ τὴν ζημίαν εἰς τοῦ φανὲς
προξενουῶσαν.

Ι'. Ἐδομαῖοι μὲν οὖν ἰόντες ἐκεῖθεν τὰ περὶ Χοι-
στούπολιν ἀπονητὴ διέβησαν στενὰ· κάκειθεν αὖθις
[P. 423] ὡς διὰ φιλίας πορευόμενοι τῶν ἐντοῦθα
δισταμένων ἀπεπειρώοντο πόλεων. Καὶ τὸ μὲν φθινό-
πωρον ἐν τούτοις ἐτελεύτα. Ὁ δὲ χειμῶν τοῦ συμ-
φοῦς λοιπὸν τὰς ἀκμὰς ἀνεχάλαυε ψύχους.

CAPUT XI.

Gregoras non simplicem historiam scribit. Res toto orbe gestæ quatenus ad Byzantinas pertineant. Byzantiæ urbis celebritas. De Basilio Trapezuntis imperatore. Ut hujus uxor vidua pellicem Byzantium relegaverit. Ut novum sibi conjugem a patre Andronico juniore petierit. Legationis moxæ. Mortuo inter hæc Andronico, Cantacuzenus mulieris postulata neglexit. Familiæ Comnenæ jus præcipuum apud Trapezuntios. Ad eos regendus Michael Comnenus Byzantio mittitur. Senatores Trapezuntini summam rerum sibi vindicant vno prætextu. Advenientem Comnenum honorifice excipiunt, Mox procul exportatum in custodiam includunt. Populo non probante, rempublicam administrant. Scholarii, illorum manibus elapsi, redeunt cum adolescente Michaelis filio. Trapezuntem invadunt. Adversarios puniunt. Princeps junior in luxum effusus Scholarios contemnit. Hi Michaelē carcere eductum in solio collocant. Adolescentis in custodiam datur. Scholariorum cum Michaelē pactioes. Eorumdem auctoritas maxima : principis nulla. Quam lamen integram postea recuperat.

I. Sed nos quoniam simplicem edere historiam D
haudquaquam instituimus, neque totam unis Romanorum rebus operam dare, verum et nonnunquam ultra excurrere, utcunque ipsa res in eam nos necessitatem adduxerit, opportunum hoc loco deinceps arbitramur, præsentis argumenti continua serie in crastinum dilata, ut alibi sæpe etiam antea fecimus, nostram hodie orationem alio convertere, et ea omnia breviter commemorare, quæ per idem tempus gesta sunt apud alias gentes : quæ etsi, propter intervalla regionum, aliena videntur quodammodo, sunt tamen alia ratione affinia 678
et Romanæ historiæ plane conjuncta. Ipsa quippe

Α'. Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ μὴ μονοεῖδη τὴν ἱστορίαν
ἐκθεῖναι προῦθέμεθα, μηδὲ μόνους πλῆσιν ἀσχολίαν
τοῖς Ῥωμαῖκοῖς παρέχεσθαι πράγμασιν, ἀλλ' ἐνιαχοῦ
καὶ παρεξίεναι, τῆς χρεῖας· ὁπόσωποτε συνελευσώ-
σης εἰς τὴν ἀνάγκην, εἰκόσ εἶναι κἀνταῦθα λοιπὴν
ἡγοῦμεθα, τὸν τῆς προκειμένης εἰρήμιν ἵποθεσίως
ἐς τὴν ὑπερταίαν ὑπερθεμένους, καθὰ καὶ πολλὰ ἡ
πεποιήκαμεν πρότερον, ἐφ' ἕτερα καὶ τῆμερον τρέ-
ψαι τὸν λόγον, κάκεινων μετρίως μνησθῆναι, ὅπως
κατὰ τὴν αὐτὸν ἐν ἄλλοις ἐθνεσι πέπρακται χρόνον·
ἀ δοκεῖ μὲν πως ἀλλότρια διὰ τὸ τῶν τόπων ὑπερ-
έριον· ἔστι δ' ὅμως καθ' ἕτερον τρόπον οἰκεία καὶ
πά ο ταῖς Ῥωμαῖκαῖς ἀφῆγγῆσει κοινωνοῦντα. Ἢ

γάρ τοι βασιλεύουσα πόλις (12) αὕτη κοινὴ τῆς ὅλης· εἰπεῖν οἰκουμένης ἐστὶν ἐστία καὶ κοινὸν πρυτανεῖον· καὶ χορηγεῖ μὲν δαψιλῶς πᾶσαν τοῖς ἀπαιεῖν χρεῖαν· γεωργουσι δ' αὐτῇ καθάπερ δεσποίνῃ πᾶσα γῆ τε καὶ θάλασσα καὶ πάντες ἄνεμοι· καὶ ὄρωμεν πανταχῶθεν τὴν σιτοπομπίαν ἰούσαν ἀφθόνως ἐνταῦθα χειμῶνος καὶ θέρους, ἥρος τε καὶ φθινοπώρου· καὶ ναυστολοῦσιν εἰς ταύτην ὀλκᾶδες τε καὶ τριήρεις ἅει, καρπῶν μὲν ἀπάντων ἀγούσαι γονάς, τεχνῶν δὲ παντοδαπῶν ποικίλιματα. Πάντα γὰρ ὅσα πᾶσιν ἑκασταχοῦ γίνονται ἀτερπῆ τοῖς κεκτημένοις εἶναι δοκεῖ πῶς, καὶ φρονεῖν οὐδὲν οὐδαμῇ [P. 424] γενναῖον δύνανται, πρὶν ἂν ἐς τὸ μέγα τοῦτο καὶ οἰκουμηνικὸν τῆς πόλεως θάρατρον περιβλεπτόν τινα ποιήσωσιν αὐτὴν ἐπίδειξιν. Δι' ἃ δὴ καὶ ἡμεῖς τὰς τοιαύτας ἀναγκαζόμεθα ποιῆσθαι παρεκδρομὰς, ἵνα μὴ τὰ τῶν ἐνίστα καὶ ἐνταχῶθεν συμβαινόντων συμπτωμάτων αἴτια τῇ τε βασιλεύουσῃ τῶν πόλεων καὶ τοῖς ἐνταῦθα πράγμασι, μὴ προγινωσκόμενα τοῖς ἐντυγχάνειν τῇ ἱστορίᾳ μέλλουσι, δύσβατά πῶς καὶ παραγωγῶδη φάναι τὰ μεταξὺ χωρῶν τοῦ λόγου δοκῆ καὶ μακρὰς τινος εὐκρινείας δεόμενα.

Β'. Καὶ μὲν δὴ λεκτέον ἡμῖν πρότερον, ὅποσα Τραπεζουνοῖς κατὰ τοῦτον συνεπεπτώκει τὸν χρόνον. Μετὰ γὰρ τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον (13), τὸν ἀδελφιδόον Ἀνδρονίκου τοῦ γηραιοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοῦ Παλαιολόγου, Βασίλειος ὁ υἱὸς τῆν τῶν Τραπεζουνοῦν ἡγεμονίαν διαδεξάμενος Ἐγῆμα νόθον (14) τοῦ νέου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου συγατέρα Εἰρήνην (15) ἥ καὶ βραχύν τινα συμβεβιωκῶς χρόνον ἐτελεύτησεν ἄπαις. Σχούσα δὲ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῇ ὑπερόριον μὲν ἐς Βυζάντιον ἀπεστάλκει τὴν ἀνθρωπὸν, ἥ πρὸς λαθραῖαν ἐμίσγνυτο κοίτην Βασίλειος, ὁμοῦ τοῖς δυοῖν νηπιόις υἱέσιν· ἅμα τε ἐπρεσβύετο καὶ δεύτερον ἄνδρα οἱ πεμφθῆναι τῶν παρὰ Βυζαντιοῖς γένει καὶ δόξῃ προύχόντων, ὃς ἂν πρὸς βουλῆσεὺς τε ἢ τῷ βασιλεὶ καὶ πατρὶ καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ διατελέσῃ βούλησιν τὴν ἀρχὴν διοικῶν τῶν Τραπεζουνοῦν. Οὕτως τούτων ἐξ Ἀκαρνανῶν ἐπανελθούσθα τὸν βασιλεῖα ἐρούσει τοῖς πρῶτοις ἐδοξε μείναντας κατὰ χώραν πέμψαι τοὺς ἐρούοντας ἐκείνῳ τὴν τε ἀφιξίν σφῶν καὶ τὴν τῆς ἀφιξείας ἐρόπον.

Γ'. Ἐπεὶ δὲ τοῦ χρόνου χωροῦντος τῷ Βυζαντιῷ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπιδημηκῶς οὐκ εἰς μακρὰν μὲν αἰτῶς ἐτεθνήκει, τὴν δὲ τῶν δημοσίων φροντίδα πραγμάτων γνώμῃ τῆς βασιλίδος Ἄννης Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς ἐτύγγανε διοικῶν, μέγας ὢν ἐτι δομέστατος, πρὸς μὲν τῆς τῶν Τραπεζουνοῦν ἡγεμονίδος Εἰρήνης τὴν ζήτησιν ἐπιπέσειν οὐκ εἶχεν εὐθύς, ἀλλ' ἐφ' ἐτέρας ἐτρέπετο σκέψεις. Ὅρων γὰρ τὸν διεβρωγὸς ἐπὶ πολλά τῆς τῶν Τραπεζουνοῦν γλώμῃς συνῆκε, μὴ πρὸς ἀπάντων εἶναι τὴν γνώμην αὐτῆς στεργόμενῃ. Νόμος γὰρ ἐκεῖνοις οἷον ἀφύκτα

A hæc dominatrix, civitas commune est totius pene dixerim orbis domicilium ac prytaneum. Nam et omnibus omnia, prout cuique usus est, abunde suppeditat; et illi tanquam dominæ terra universa, mare et omnes venti famulantur: videmusque illuc affluentem undique vim frumenti magnam, hieme, æstate, vere et autumno; et ad eam urbem perpetuo navigare onerarias naves ac triremes, omnia fructuum genera et quarumlibet artium inventa apportantes. Quæcunque enim singulis in locis unusquisque habet, ea ingrata possessoribus esse quodammodo videntur, ac nihil generosi sapiunt, antequam in magno et universis gentibus exposito hujusce urbis teatro clarum aliquid sui spectaculum exhibuerint. Hinc fit, ut nos ejusmodi excursionses facere cogamur, ne si ea quæ causam præbuerunt cur aliquando et certis in locis quidpiam reginæ urbi et huic imperio accideret, præcognita haud sint iis, qui in hanc historiam incident, ardua et ut ita dicam confragosa, et accurato judicii examine indigere videantur interjecta narrationis intervalla.

II. Ac primum quidem de iis rebus dicturi sumus, quæ Trapezuntis per illud tempus acciderunt. Alexio Comueno, Andronici senioris Palæologi Romanorum imperatoris nepoti ex sorore, Basilius filius hæres successit in Trapezuntis imperium. Is uxorem duxit Irenen, filiam junioris Andronici Palæologi spuriam, nec diu cum ea vixit, et sine liberis decessit. At hæc 679 rerum potia mulierem quidem illam, cum qua habuerat Basilius clandestinam consuetudinem, Byzantium exsulatum miserat una cum duobus ejus filiis infantibus; per legatos autem postulerat, ut sibi alter maritus mitteretur, qui inter Byzantios genere et splendore fortunæ emereret, et imperatori ac patri acceptus foret, Trapezuntisque imperium ex ejus sententia pergeret administrare. Cum igitur legati nondum ex Acarnania reversum esse imperatorem comperissent, visum est iis subsistere, atque ad eum mittere qui suum adventum et adventus rationem nuntiarent.

III. Procedente tempore ipse imperator Byzantium advenit, nec multo post vita functus est: publicarum autem rerum curam, Annæ imperatricis nutu, Joannes Cantacuzenus, magnus tum quoque domesticus, sustinere ex eo cœpit. Atque hic statim imperatricis Irenes petitioni annuere haud potuit; verum ad alias curas animū appulit. Cum enim Trapezuntiorum animos vacillare maxima ex parte animadverteret, non omnibus placere ejus mulieris consilium intellexit. Lex quippe est apud eos pene inviolabilis, ne ab ullo cujuscunque

Variorum notæ.

(12) Atque hic quidem Gregoræ locus addendus illis quos in Constantinopoli Christiana protulinius de ejus commodo situ, lib. 1, sect. 1, et aliis duobus in hanc sententiam, in notis ad Zonaræ Annales, pag. 149, 162. Ducang.

(13) Hunc locum illustravimus tum in *Famil. Byzant.*, pag. 193, tum in notis ad Zonaræ Annales, pag. 146. Ducang.

(14) Vide supra. lib. xi, cap. 8. Boivin.

(15) Alibi nominatur *Eudocia*. Boivin.

stirpis homine gubernari se ultro patiantur, nisi A qui ab Comnenis oriundus sit. Quapropter illius postulatis pro nihilo habitis, rectorem illuc misit Alexii præmortui fratrem, Michaelē Comnenum, qui sextum circiter et quinquagesimum ætatis annum jam attingebat.

IV. Interim **680** li ex senatoribus, qui omnium maxime illic et dignitate et opibus pollebant, aliud consilii ceperunt. Ut enim impune summam potestatem ludibrio habere possent, ac res omnes ferre et agere pro libidine, infantem ex spuris Basilii liberis unum expetere se simularunt, cui titulum imperii deferrent. Itaque cum ad portum Trapezuntis appulsam Comneni navim conspicati essent, ea quæ decreta fuerant palam quidem et statim exsequi non placuit; ne, si deprehenderentur, populus impedimento esset, auxiliarem habiturus etiam illam manum, quæ duabus Latinis navibus una cum Michaelē Commeno advecta fuerat. Sed illum e vestigio (ut par erat) honorifice exceptum in palatium deducunt. Vespere autem eundem in aulam tanquam in carcerem inducunt. Ex turba vero, qua erat stipatus, quicumque ad triremes sese haud recepere, si partim cæsi, partim in custodias dati. Ipsum Michaelē postera die mari impositum Eunuchis custodiendum mittunt, qui et ipse cum illis senatoribus societatem coiverat, et iis quos Limnios vocant tum temporis præerat; qui locus Trapezunte distat ducentis fere stadiis. His ita perpetratis, a **680** ibi aut tribus senatoribus respublica administrabatur, perperam quidem et clamoribus, populo ipsi conviciante et seditionem meditante; administrabatur tamen.

ματτα, πλημμελῶς μὲν καὶ λάθρα, τοῦ δήμου σφίσι τοιοδορομένω καὶ στάσει ἐγείρειν διὰ μάλιστα ἔχοντος· διακίετο δ' αὖν.

V. Postquam verò hi qui ex hoc periculo salvi evaserant (erant autem ex familia **681** Scholariorum) Byzantium reversi sunt, tanquam ex pelago et maris æstu in portum aliquem ac tranquillam stationem, in id unum incubuerunt, ut exactores illos quacunquæ possent ratione ulciscerentur. Annam itaque imperatricem dictis promissisque omnibus inducere, ut sibi Michaelis Comneni filium, qui tum ætatis annum vicesimum agebat, Trapezuntis imperio præficiendum daret. Tribus igitur Latinis irrogantibus mercede conductis, juvenem imponunt ac decimo post die ad portum urbis Trapezuntis appellunt. Tum ad arma civitibus rerum novarum auctoribus, seditio adversus eos facta a populo. Simul foris adveniens Latinorum manus armata urbis portas perfringunt, statimque et nullo labore potiuntur adversariorum, nonnulla etiam ex eorum bonis diripiunt.

Variorum notæ.

(16) Ducangius in additamentis ad *Constantinop. Christ.* pag. 146, quæ edita sunt post notas in Zo-

δυνάμενος, μηδ' ὑπ' οὐδενὸς ἐκουσίως τῶν ἀπάντων γενῶν ἀρχεσθαι βούλεσθαι, πλὴν τῶν ὅσοι τὸ γένος ἐκ Κομνηνῶν κατὰσιν ἔχοντες. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ τὴν ταύτης παρ' οὐδὲν θέμενος ἀφίησιν ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἡγεμονίαν τὸν τοῦ προτετελευτηκότος Ἀλεξίου πέπομφεν ἀδελφὸν Μιχαὴλ τὸν Κομνηνόν, περίου τὰ ἔξ καὶ παντήκοντα ἔτη γενομένην ἔχοντα ἦν τὴν ἡλικίαν.

Δ'. Τῶν γε μὴν ἐκεῖ συγκλητικῶν οἱ μάλιστα πάντων ἰσχυρότεροι δὲ τε δόξης ὄγκου καὶ πλοῦτου δύναμιν ἐφ' ἕτερον ἐτρέποντο [P. 425] βούλευμα. Ἴνα γὰρ αὐτοῖς ἐπ' ἀδείας εἴη τῆς ἀρχῆς κατορχεισθαι καὶ ἀγειν καὶ φέρειν τάκαὶ πράγματα ὅσα τὸ βουλούμενον ὑποτίθησιν. Ἐν ἐκ τῶν ῥόδων Βασιλείου βρεφῶν προσεποιούντο ζητεῖν εἰς τὸ τῆς ἡγεμονίας πρόσχημα. Ὅθεν εἰς τὸ τῆς Τραπεζούντος ἐπίγειον καταπεπλευκόμενα τὸν Κομνηνόν θεασάμενοι; τὰ μὲν βεβουλευμένα δρᾶν ἐς προὔπτον εὐθὺς; οὐ μᾶλα ἐδόκει, ἵνα μὴ φωραθῆσιν ἐμποδῶν ὁ δῆμος γένηται, σύμμαχον ἔχων καὶ τὴν ἀρετὴν συγκαταπελευκῶσαν τῷ Κομνηνῷ δυοῖν Λατινικῶν νεῶν δύναμιν· ἀλλ' ἐν τῷ αὐτίκα ξύν γε ταῖς ἀνηκούσαις τιμαῖς δεξάμενοι πρὸς τὸ ἐκεῖ ἀρχεῖον ἀνίγαγοι. Γενομένης δ' ἑσπέρας, αὐτὸν μὲν ὡς ἐν εἰρητῇ τῷ παλατίῳ κατέκλεισαν· τῶν δ' αὐτῷ προσκεκμένων ὄγκων (16), ὅσοι μὴ δρασμῶν διεσώθησαν ἐς τὰς τριήρεις, οἳ μὲν κατακεκῶφθαι, οἳ δ' ἐς δεσμοτήριον παραπεπέμφθαι γεγένηται. Αὐτὸν δ' αὖ ἐς τὴν ὑστεραίαν διαπόντιον τῷ ἔχτομῳ φρουρῆν ἐπεπέμφσαν, τῆς τῶν συγκλητικῶν μὲν ἐκείνων πατρὸς ὑπάρχοντα καὶ αὐτὸν, ἔχοντα δὲ τὴν τῶν οὐτως ὡς ὠνομασμένων Αἰμνίων τηρικαῦτα ἐπιτροπὴν ὡς διακοστούς; ἔγγυς διέχει σταδίους ἢ Τραπεζουντίων μητρόπολις. Τοῦτων δ' οὕτω διαπραγμαμένων, ὑπὸ δυοῖν ἢ τριῶν διακίετο συγκλητικῶν τὰ ἐκεῖ πράγματα· διακίετο καὶ στάσει ἐγείρειν διὰ μάλιστα ἔχον-

Ε'. Ἐπεὶ δὲ τοῖς τὸν κίνδυνον διαδρᾶσιν ἐκείνων (γένους δ' ἦσαν τῶν Σχολαρίων) ἐς Βυζάντιον ἐκινεῖναι συνέβη, καθάπερ ἐκ πελάγους καὶ κλύδωνος; ἐς λιμένα τινα καὶ γαλήνην, ἔργον ἦν ὅσῳ ἀνδύνηθεῖεν τοῖς διώκαις ἐκείνων ἀμύνασθαι τρόπῳ. Διὰ τὴν βασιλίδα Ἄνναν λόγους καὶ ὑποσχέσεις ἐπέλιθόντες παντοίοις ἐπεισαν δοῦναι σφίσι εἰς τὴν τῶν Τραπεζουντίων ἡγεμονίαν τὸν τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ υἱόν, εἰκοστὸν τηρικαῦτα τῆς ἡλικίας ἄγοντα χρόνον. Μισθοῦ τοίνυν τρεῖς Λατινικὰς εἰληφότες τριήρεις, καὶ τοῦτον ἐμβεδηκότας, ἐσκαταλοῦς ἐς τὴν τῶν Τραπεζουντίων κατὰραι λιμένα συμπέπτωκον. Ἐπεὶ δὲ πρὸς ὅπλα ἐκεχωρήκεσιν ἐνδοθεν οἱ νεωτερίζοντες; πρότερον, στάσις ἐγέγονε τοῦ δήμου κατ' αὐτῶν καὶ ἕνα καὶ ἡ Λατίνων ἔξωθεν ὀπλισμένη δύναμις τὰ; τε πύλας τῆς πόλεως; ἀνεμύχλευσάν τε καὶ ἐν οὐδένι πόνῳ τῶν τε ἀντιπάλων τάχιστα ἐγκρατεῖ; ἐγέγραμεισαν καὶ τῶν σφῶν οὐσιῶν ἔστιν ἂν διεπραγμασάν.

natam, vertebat, Cum vero plebs ei faveret. Maligni: Ex turba vero plebeia, quæ ei favebat. Bovina.

Γ. Τῆς οὖν ἡγεμονίας οὕτως ἐς τὸν τοῦ Κομνη-
νοῦ παῖδα περιεληλυθίας, καὶ τῶν ἐς τοῦτο ἐσπου-
δακώτων Σχολαρίων τὰ μέγιστα ἤδη δυναμένων, τίσιν
τῶν τολμηθέντων πρὶν [P. 426] κατὰ σφῶν ἐγένετο
σύνη. Τῶν μὲν γὰρ αἰτίων οἱ πρῶτοι καὶ δόξη καὶ
δέξιματι δύο κεφαλικὴν τε ἔδωσαν τιμωρίαν καὶ τὰς
οὐσίας ἀφῆρηται. Ὅσοι δ' ἐκέλευον δευτέραν καὶ
τρίτην εἶχον τὴν τάξιν, τοῦτοις δ' ὑπερόριον σχεῖν
κατεψήφιστο δαίταν διὰ βίου.

Ζ'. Ἀλλὰ πρὶν ἄλλους τρεῖς ἐξήκειν ἐνιαυτοῦς, τῆς
ἀρχῆς καὶ ὁ νέος ἐκδέδληται ἡγεμών. Ἐν γὰρ οὐδὲν
ποιησάμενος τὴν τῶν πρεσβυτέρων ἐκέλευον Σχολα-
ρίων παραίνεσιν ἤλιξ ἤλικα ἔτερπε, καὶ νεωτερίζων
οὕτως ἐνύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τρυφαίς καὶ πότοις
ἀδειότερον ἐσχόλαζε, καὶ αὐλητρίσι καὶ ὄρχηστρίσι
διετέλει συνασελαίων, καὶ τοὺς ἡγεμονικοῦς θη-
σαυροὺς τῶν Τραπεζουσιῶν ἀναλίσκων ἐν τοῖς τοιού-
τοις ὡς ἀναγκησάντας τοὺς Σχολαρίους μεταπέμ-
ψασθαί τε τὸν πατέρα τοῦ νέου ἡγεμόνος ἐκ τῶν Λι-
μνίων Μιχαὴλ τὸν Κομνηνὸν (Ἔτυχε γὰρ καὶ ὁ κατε-
ἔχων αὐτὸν ἐκτομίας ἐκεῖ προτετελευτηκῶς), καὶ
αὐτὸν μὲν τοῖς ἡγεμονικοῖς ἀγκαιδιδρύσασθαι θρόνον,
ἐὼν δὲ νεωτεριστὴν δέσμιον ἐς τὴν τῶν Βυζαντιῶν
ἐκπέμψαι φρουράν.

Η'. Τὴν γε μὴν ἡγεμονίαν οὕτω διαζωσάμενος ὁ
Κομνηνός, Μιχαὴλ, ἦν πάλαι μὲν ὁ πατὴρ ἐκ διαδοχῆς
εἶχε προγονικῆς, ἐκείνου δ' ἀπαλλάξαντος, Ἀλέξιος
ὁ τοῦτου διεξέτατο ἀδελφός, καὶ μετ' ἐκείνου, ὡς γε
εἰρήκειμεν, διὰ τῶν μεταξὺ δυοῖν μειρακίων (17) εἰς
τοῦτον κατεληλυθέναι ξυνέδραμεν, ἐπέβαινεν ἐφ' οἷς
ὁμομῶκει. Τὰ δὲ ἦν αἱ συμφωνίαι καὶ τὰ ὄρκωμοτή-
ρια, ὅσα γε τοῖς Σχολαρίοις, αἰτίοις ὑπάρξασιν τῆς
ἡγεμονίας αὐτῶ καὶ δόναμιν τῶν ἄλλων συγκλητι-
κῶν κεκτημένοις μελῶ καὶ ἡγεμονικῆν, συνέθετο·
σχῆμα μὲν αὐτὸς διασώζειν ἡγεμονίας· τῶν δ' ὅσα
πράσσεισθαι μέλλοι πάντων εἶναι προβουλευτὰς καὶ
διανομέας σφᾶς, καὶ ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπιγνώ-
μονας καὶ βεβιωτάς.

Θ. Τοῦ δὲ χρόνου βέροντος, ἐπιπέδη τὴν σφῶν αὐθά-
δειαν ὁ τε δῆμος ἐμίσει, καὶ τό σφισιν ἀντικείμενον
τῶν ἀπολωλῶτων μέρος εἰς τὸ δύνασθαι ἤδη προύχω-
ρει, τὴν τοῦ δήμου πρὸς ἐκείνους ἀπέχθειαν ἔχον
ἐπίκουρον, ἐριδᾶς τε καὶ στάσεις ἀναφύομεναι μεταξὺ
πρὸς ἀνάγκας ἦγον ἐκατέρους δεῖσθαι τῆς τοῦ Κομ-
νηνοῦ Μιχαὴλ αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας· κἀντεῦθεν
ξυνέβαινε αὐτὸν ἐν βεβαίῳ κατέχειν τὰ τῆς ἡγεμο-
νίας σκήπτρα, μηδεὲς ἐμποδῶν τῇ ἐξουσίᾳ τῶν
κατὰ γνώμην καθισταμένου. Καὶ ταῦτα μὲν τῆ δὲ πη
ἴσχευ.

CAPUT XII.

Rei frumentariæ inopia Byzantium aliæque urbes laborant. Ejus mali causæ duæ. De Capha Genuensium colonia. Latini mercaturis dediti, præsertim Genuenses. Ut colonias in oris maritimas constituere soleant. Capha urbis parva initia. Ejusdem incrementa et vires. Genuensium incolarum sustus. Scythiam indigenam unus gladio interimit. Scytharum princeps irascitur. Latinos jubet sua urbe excedere. Contumaces obsidet. Contemnitur ab obsessis, et variis cladibus afficitur. Romanæ urbes interim, solitiis commeatibus interclusæ, advecto ex Asia frumento sustentantur. Trapezuntii in Latinis accolis sæviunt.

[P. 427] A'. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ σπάνις ἐπίσχε

Variorum notæ.

(17) *Duobus juvenculis interjectis, nempe Basilio Alexii filio, et anonymo filio Michaelis. Boivin.*

(18) *Michaelis scilicet. Boivin.*

VI. Sic igitur devoluta ad Comneni filium pote-
state, cum Scholarii, qui id navaverant, plurimum
jam auctoritate pollerent, ea quæ superiori tempore
in eos commissa fuerant, in hunc modum vindicata
sunt. Inter conjuratos qui duo splendore fortunæ
et dignitate eminebant, capitis pœnas expenderunt
ac bonis spoliati sunt. Qui vero secundum ac ter-
tium ab illis gradum obtinebant, ii omnes perpetuo
exulare jussi.

VII. Sed et ipse annis nondum totis tribus elapsis
exturbatur solio novus princeps. Nihili enim factis
seniorum Scholariorum consiliis, æqualis æquali-
bus gaudebat; atque ita juveniliter lascivius
noctes diesque luxui et comotationibus licentius
indulgebat; cum tibicinis et saltatricibus libidina-
batur, ac Trapezuntiorum principum ærarium in
eos usus exhauriebat. Hinc factum est, ut indi-
gnari Scholarii junioris principis patrem Michaelē
Comnenum ab Limniis arcesserent (quippe et Eu-
nuchus, a quo ille detinebatur, præmortuus erat),
eumque in solio imperatorio collocarent; petulan-
tem vero juvenem in Byzantinam custodiam vin-
ctum ablegarent.

VIII. At Michael Comnenus, accepta in hunc
modum potestate (quæ pridem ad ipsius patrem
transmissa a majoribus fuerat, eo autem mortuo
pervenerat ad Alexium fratrem (18), ac tandem ad
istum, ut diximus, juvenculis duobus interjectis,
devoluta fuerat), ea quæ juraverat implevit; pactio-
nes dico et sancita jurejurando cum Scholariis
fœdera, qui ut imperaret effecerant, et majorem
quam cæteri senatores summamque auctoritatem
obtinebant. Convenerat porro, ut insignia quidem
potestatis ipse retineret; eorum vero omnium,
quæ in posterum gerenda essent, ipsi præsides ac
dispensatores forent, et rerum sive palam sive
secreto agitandarum arbitri atque auctores.

IX. Procedente autem tempore, quia et populus
illorum oderat arrogantiam, et eorum qui perierant
factio ipsis contraria potens jam evaserat, adju-
vante populi in Scholarios odio, ortæ inter utros-
que rixæ ac dissensiones in eam necessitatem eos
adduxerunt, ut Michaelis Comneni potesta-
tem summam esse lis expediret. Eo factum est, ut
iste imperatoriam auctoritatem firmam et stabilem
haberet, neque ei deinceps quisquam obstarat, quo-
minus quidvis ex sententia facere posset. Atque
hæc ita ferme se habuerunt.

Thracia Romanorum urbes rei frumentariæ inopia laborabant. Turci enim, dum civilibus bellis Romani distringebantur, frequentes ex Asia incursiones faciebant, et tam moneribus sive unius remorum ordinis navibus, quam triremibus impune in Thraciam advecti, vigentibus præsertim segetibus, agros incendebant, jumenta abigebant, viros mulieresque in servitutem redigebant, omnia denique acerbissima perpetrabant, sic ut agri deserti et inculi remanerent. Prima hæc igitur ratio exstitit, cur fame Romani urgerentur. Altera autem et gravior, quod frumenta illa, quæ solebant ab Euxino ponto quotannis commeari, haud venerant. Cujus quidem rei causa hæc fuit.

II. Fundata est a Latinis Genuensibus colonia, quam accolæ Caphas nuncupant, distatque a Mæotico Bosporo mccc stadiis, sita propter sinistrum Euxini ponti latus, si quis septentrionem versus navigare ac borealem polum et Helicen habere ob oculos velit. Cum enim omnes Latini, ac præsertim Genuenses, vitam ut plurimum agant mercaturæ et navigationum laboribus vexatam, atque inde pecuniam cogant tam publicam quam privatam, communi 684 pridem scito ac decreto eorum rei publicæ saluberrimo cautum est, ut sædera et amicitias jungant cum rectoribus earum urbium maritimarum, quascunque commodi et ab accessu ventorum securi portus circumfusis vel allabentibus maris fluctibus alluunt. Nam cum ad ea loca appellere mercesque illic dando accipiendoque mutare eos necesse sit, non prius id facile esse putaverunt, quam si amicos sibi facerent eos principes, quibus opportuna illæ stationes propriæ obtigissent. Ubi itaque promiserunt, vectigalia se soluturos, quanta et qualia utrinque convenerit, et ea quæ usui sint, undecunque advecta, libere emendi copiam cuilibet facturos, atque ita certis legibus datam licentiam acceperunt, diversoria et tabernas ædificant, ubi sedere ipsi possint et habitare, et apothecas capiendis mercibus pares habere.

III. In hunc modum et illa, quam diximus, urbs ante annos non multos fundata est a Latinis Genuensibus, postquam nempe Scytharum ducem convenissent, et facultatem ab eo accepissent. Non tamen et muris et magnitudine, ut nunc se habet, ita statim ab initio fundata est. Sed breve quoddam

α σίτου Βυζαντιούς τε και πλείστας τῶν ἐν τῇ Θράκῃ Ῥωμαϊκῶν πόλεων. Τῶν γάρ τοι Ῥωμαίων τὰς ἐμφυλίοις περισπωμένων πολέμοις, συγγὰς ποιούμενοι τὰς ἐφόδους οἱ ἐξ Ἀσίας ἀδεῶς μονήρσει και τριήρεσιν ἐς τὴν Θράκην περιαιτούμενοι Τούρκοι, και μάλιστα ἐν ἀκμῇ τοῦ σίτου, τὰς τε χώρας ἐνεπίπρασαν και τὰ κτήνη ἡλαυνον, ἀνδρας τε και γυναίκας ἠνδραποδίζοντο, και πάντ' ἐποίηον τὰ χαλεπώτατα ὡς ἀόικητόν τε και ἀγεώργητον ἐνεῖσθαι καταλειφθῆναι τὴν γῆν. Μία μὲν οὖν αὕτη πρόφρασι Ῥωμαίοις γίνεται τοῦ λιμοῦ. Δευτέρα δὲ και μείζων, ὅτι και ἡ ἐκ τοῦ Εὐξεινου πόντου κατά τὸ εἰσθὲς ἐνιαύσιος κατιούσα σιτοπομπία ἐξ αἰτίας ἐπαύσατο τῆσδε και αὐτῆ.

Β. Ἔστι Λατίνων τῶν ἐκ Γεννοῦσας ἀποικος πόλις, ἢ πρὸς τῶν ἐγγχωρίων καλεῖται Καφᾶς (19), και τοῦ πρὸς τῇ Μακιδόντι Βοσπόρου τριακασίους και χιλίους σταδίουσ διέχουσα, παρὰ τὰ εὐώνυμα τοῦ Εὐξεινου πόντου κειμένη πλευρὰ, εἰ τις πρὸς ἀρκτους ποιῆσθαι τὸν ἀνάπλου ἐθέλοι, και τὸν τε βόρειον πλου και τὴν Ἑλλικὴν ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν. Εἰσθὲς γὰρ τοῖς Λατίνοις, και μάλιστα τοῖς ἐκ Γεννοῦσας (20), ἐμπορικῶ τὰ πλείστω και θαλαττίῳ βίῳ προτεταμπωρεῖσθαι, και τὰς τῶν χρημάτων προσόδους τῶν τε κοινῶν και ἰδίων ἐντεῦθεν περιρίζεσθαι, δόγμα τουτὶ κοινὸν ἐκ πολλοῦ κατέστη και ψήφισμα τῇ σφῶν πολιτείᾳ τὰ μέγιστα ὠφελούν, σπονδὰς και φιλικὰς συντίθεσθαι πρὸς τοὺς τῶν παραθαλασσίων πόλεων ἡγεμόνας, ὁπόσας λιμένες ἀγαθοὶ περικλύζουσι τε και προσκλύζουσι, και ἀνέμων οὐ δεδίασι κλύδωνας. Ἀναγκαζομένοις γὰρ ἐς τοὺς αὐτοῖσι τόπουσ καταλρεῖν, και τὰς ἐμπορικὰς χρεῖσ διδόναι τε και λαμβάνειν, οὐ πρότερον ἔδοξε βῆθῖν σφῶν εἶναι, πρὶν φιλοσ γίνεισθαι, οἷς τῶν ὀρητηρίων ἡγεμόσιν εἶναι συμπέπτωκε. Φόρους τοίνυν παρέχεσθαι ὑπισχνούμενοι, καθ' ὀπίσθην και οἷαν τὸ σύνθημα γένοιτο ἐκατέρωθεν τάξιν, και χρεωδῶν ἀπανταχόθεν ἀπάντων [P. 428] εἰσχομίζοντασ προτιθέναι κατ' ἐξουσίαν ὠνεῖσθαι τοὺς βουλομένους, και οὕτωσ ἐπὶ βῆτοῖς τὸ συγκεχωρηκόσ δεχόμενοι καταχώγια και νομάσ ἐπαύλων πρὸς τε ἐαυτῶν ἀνεγείρουσι καθέδρασ τε και οἰκῆσεισ, και ὅσα πρὸς ὑπόδοχὴν ἀποχρῶντ' ἀν εἴη τῶν ἀγωγίμων.

Γ'. Κατὰ δὴ τοῦτον τὸν τρόπον οὐ πολλοῖς τειν β ἔτεσι πρότερον και ἡ βῆθεισα πόλις ὑκίσθη τοῖς ἔκ Γεννοῦσας Λατίνοις, προσεληλυθόσι πρότερον τῶ τῶν Σκυθῶν ἡγεμόνι (21) και τὸ ἐνδοσίμον εἰληρόσιν ἐκείθεν. Ἠκιστα γὰρ μὴ ὡσ ἔχει τῆμερον τῆσδε ἔμοῦ και μεγέθους εἰθὺς ἐκτισται ἐξ ἀρχῆσ, ἀλλ'

Variorum notæ.

(19) Theodosiam olim appellatam scribit Bizarus lib. vi *Genuensis historiarum*, ubi istam Caphæ obsidionem narrat: ut et Cantacuzen. lib. iv, cap. 26. Ducang.

(20) Froissartus tertio volum. cap. 20: Car par tout vont Geneuois, et viennent marchander parmi les treuz qu'ils payent jusqu'à la grant Inde, la terre du Preste Jean, et par tout ils sont bienvenus, pour l'or et l'argent qu'ils portent, les marchandises qu'ils échangent en Alexandrie au Caire, a Damas, et ailleurs, comme ils besongnent aux

Sarrazins. Car ainsi faut il que le monde se gouverne, ce qui point n'est en un pais est en l'autre: et pourtant sont cogneues toutes choses, et ceux qui vont le plus loing, et qui plus se aventurent, sont Geneuois, et vous dis qu'ils sont par des us les Venitiens seigneurs des Ports de mer, et les craignent plus et edoubtent les Sarrazins que nulle autre gent par mer, et sont vaillans hommes et de grand fait. Mitto reliqua. Ducang.

(21) De quibus quidem Scythiis, pluribus egit parte I, lib. II, cap. 4. Ducang.

τάφρων καὶ σκολοφι βροχῶν τινα χώρων ἐρίσαντες ἄγρι spatium fossa et vallo cum defluisissent, habitare illic absque muris. Pedetentim deinde et paulatim, procedente tempore, lapidibus terra ac mari convectis, in latum et longum ædificarunt, tecta ipsa in altum attollentes; sic ut furtim plus spatii quam sibi datum fuerat brevi tempore occupaverint. Plura vero et majora ædificia exstruendi causa (quasi importatæ sarcinæ et res ad vendendum emendumque propositæ exigenter atque cogenter), fossarum et vallorum ambitum latius porrexerunt, et ea jecerunt murorum fundamenta, quæ majus aliquid pollicerentur: atque ita parvis parva incrementa addendo urbem munitionibus firmaverunt; ita ut jam in tuto esset habitantium salus, nec facile ab ullo obsideri possent.

Δ'. Τῷ δὴ τοιοῦτῳ προτερήματι τοὺς Λατίνους ἐπαρθέντας πρὸς τὸ ὑπεροπτικώτερον αὖξιν συνέβαινε τὴν σφῶν αὐτῶν συγγενῆ τῆς αὐθαδεΐας κηλίδα· ὡς ἐκ τοῦ μείζονος ἤδη καὶ τοῖς κατὰ συνήθειαν προσιοῦσι Σκυθαῖς τὰς ἀποκρίσεις διδόναι. Ἄρρι τοίνυν θρασύτερον (22) λόγον ἀποδοὺς ἐνί τινι τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ Σκυθῶν τις τῶν τὰ ὄνια κεκτημένων Λατίνων μῦμιπέ πέπληκται πρὸς τοῦ Σκυθοῦ. Ὁ δ' εὐθύς ἀνείλε ξίφος τὸν παύσαντα· καὶ θόρυβος ἐνετύθει ἀνά τὴν ἀγορὰν διεσκέδασται πάνυ τοι πλείστοις.

Ε'. Τοῦτο πρὸς ὧτα γενόμενον τῷ τῶν Σκυθῶν ἀρχηγῷ ὀργῆς ἐπεπράχει πλήρη καὶ θυμοῦ βριβρικού μεστόν· περιφρόνησιν γὰρ ἐαυτοῦ τὴν μεγίστην εἶναι τὸ πρῆγμα ᾗθη, πρὸς μέσσην αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἐπικράτειαν γεγονός· καὶ πέμψας ἀπαλλάττεσθαι τοῦ οἰκείου τόπου τὴν ταχίστην ἐκέλευε τοὺς Λατίνους. Οἱ δὲ πρὸς ὄπλα χωρήσαντες, καὶ τὴν πόλιν ἀσφαλιστάμενοι, τραχέσι λόγοις καὶ ὑπερηφάνοις τοὺς πρέσβεις ἀπέπεμψαν. Τοῦτε πρὸς ἐσχάτην ἐξέμνην τὸν Σκυθὴν ὀργὴν εἶ· καὶ μοῖραν ἀπολεξάμενος Σκυθικὴν, καὶ μάλα ἄλλην, οὐκ ἀνείει πέμπτων ἄλλην ἐπ' ἄλλη συχνὰ πρὸς πολιορκίαν αὐτῶν.

[P. 429] Γ'. Ἄλλ' ἐκεῖνοι τὰς ἐπάλξεις ἐνδοθεν καταπράξαντες ἀνδράσι καὶ ὄπλοις καὶ πᾶσι μηχανήμασι ἐκηθλοῖς πολλὰ τῶν Σκυθικῶν κατεγέλων βελῶν. Ἄλλως τε καὶ θαλασσοκρατοῦντες αὐτοί, καὶ τὴν τῶν ἐπιτηδεῶν ἀφθονίαν ἐκ θαλάσσης ἐσομιζόμενοι, περὶ ἐλαχίστου τὰς τῶν Σκυθῶν ἐφόδους τε καὶ περιστρατοπεδεύσεις ἐτίθεντο· καὶ τό γε μείζον, ὅτι τριήρεσι πλείσταις περιπλέοντες τε καὶ παραπλέοντες πᾶσαν τὴν τῶν Σκυθῶν παραλίαν δύο τὰ χαλεπωτάτα σφισι προῦξίνον· ἐν μὲν, ὅτι μηδαμῆ καταφρεῖν τῶν φορητῶν ὀκνάδων οὐδ' ἠντινοῦν συνέχωρον ἀγορᾶς καὶ πράσεως ἕνεκα· ὁ σφόδρα ἐκείνους ἐλύπει, τό τε περιτεῦον ἀνόνητον ἔχοντας καὶ τὸ ἐνδοῖον ἀνεπινόητων· δευτέρου δ', ὅτι καὶ τῶν νεῶν ἐκπηδῶντες ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ πολλὴν ἐκ τῆς

IV. Eo successu animi Latinorum sic elati sunt, ut arrogantia, quam illi labem ingenitam alioqui habent, majorem in modum aucta, jam quasi superiore de loco Scythiis de more adeuntibus responsa redderent. Itaque cum insolentius uni eorum Scytharum, qui in foro erant, respondisset unus ex Latinis mercatoribus, eum Scythia stimulo percussit. Ille eum, a quo percussus fuerat, gladio interimit. Tumultus inde plurimus forum pervagatur.

V. Ea re audita Scytharum princeps ira percitus et spiritu barbarico plenus (nam maximo sui contemptu factum esse duxit, ut in medio suo imperio mediaque ditone facinus illud perpetraretur), ad Latinos mittit, qui jubeant facessere eos quamprimum ab illo loco, utpote suo. At illi ad arma eunt, munitaque urbe legatos aspere ac superbe allocuti dimittunt. Id vero Scytham vehementissima ira denuo esserat. Scytharum itaque partem legit; tum aliam statim adjungit, nec cessat alios super alios mittere urbem obsessuros.

VI. At hi munito introrsum vallo viris armisque, ac tormentis cujusquemodi missilibus, Scythica tela prorsus irridebant. Ad hæc, quia maris imperio potiebantur, et rerum necessariorum copiam omnem sibi inde comparabant, idcirco Scytharum impetum et circumstantes exercitus minimi faciebant: et quod majus est, triremibus quamplurimis totam Scytharum maritimam oram circum ac præter vecti, duplicem illis molestiam eamque maximam exhibebant: primo quia nusquam appellere emendi ac vendendi causa patiebantur navem ullam onerariam; quod istos quidem valde angebat, quibus minime utile esset id, quo abundarent, ac minime parabile id, quo egerent: deinde quia naves exsillientes aliquando et certis in locis, multum

Variorum notæ.

(22) Cantacuz. ibid. pag. 812. DUCANG.

prædæ ex Scythia agebant in triremes; ita ut ob-
sidionis ordo inverteretur et magis obsideri Scythæ
viderentur, quam obsidere.

VII. In his cum esset multum tempus consum-
ptum, cœpere interim Romanæ urbes laborare
inopia frumenti et eorum cibariorum, quæ sale
conflata ex Mæotide vicinisque fluviiis afferantur.
Cæterum illi, quorum incolume iudicium est, mirari
possint, quomodo interclusis iis qui antea fuissent,
commeatibus curaverit statim Providentiæ, ut via
alia pateret frumento advehendo. Ionia enim et
Phrygia, ac præterea Bithynia, et agrorum **687**
quidquid ultra eas provincias Persarum manibus
colitur, multum frumenti urbibus tam suppedita-
runt, quas semianimes in hunc modum rursus
cœlestis dextra erexit ac roboravit.

VIII. Eam Latinorum contumaciam adversus
Scythas cum Trapezuntii animo reputassent, vere-
renturque, ne in se simile aliquid inceptarent illi
Latini, qui et ipsis pariter vicini habitabant, cir-
cumsistunt subito, ac plerosque gladiis concidunt.
Qui vero superstitis inde evasere, eos humiliores
postea experti sunt Trapezuntii. Et hæc quidem
ita se habuerunt.

CAPUT XIII.

*Bella et civiles motus per totum fere orbem. Divinæ providentiæ consilia. Spinula et Sertorius (Sire Doria)
Genua exacti. Duces ex plebe creati. Egypti imperium divisum, et fraternali discordiis debilitatum. Mauri
in Hispaniam irrupunt. Britanni in Galliam. Asiæ principes, ex Scythiis oriundi, inter se præliantur.
Latini foederati in piraticas Persarum naves classem armant. Ad Smyrnæorum portum appellant. Arceam
capiunt. Minimum deinde promovens.*

I. Quasi autem constitutum esset divinitus eo **C**
tempore, et generali Næviliis decreto sancitum
adversus omnes pariter gentes, ut et imperia et
potestates et omnes tam democratiæ quam aristocra-
ticiæ turbarentur, intestinis seditionibus agitatae
æ bellorum civilium quasi flabellis ventilatae;
nulla pars usquam ferme relicta est, quæ illam ca-
lamitatem, si non utique ex æquo, at plus minusve
participaverit. Ea enim Dei decreta sunt, quæ
omnem humanam rationem supergrediuntur; nisi
quis forte conjectura aliqua ductus Deum dicat
voluisse vitia inveteratis laborantium et maculis qui-
busdam penitus insidentibus corrupto orbi largiri
puriorum et omni terrena mole altiorum penam,
ut liber excelsusque, et pacis recreatas amoeni-
tatis, æquitatisque et justitiæ præceptis æ regibus **D**
obtemperans, tandem aliquando respiraret.

II. Ac primo quidem Latini Genuenses Tuzum
Hilam, **688** quem ab ipso ligore ad ducis digni-

Α Σκυθικῆς κατήγον τὴν λείαν ἐς τὰς τριήρεις· ὡς
ἀντεστράφηαι τὰ τῆς πολιορκίας καὶ πολιορκιῶσαι
μᾶλλον τοὺς Σκύθας δοκεῖν, ἢ πολιορκεῖν.

Ζ'. Ἐν δὴ τοῖς τοιοῦτοις μακροῦ μεταξὺ τριβομ-
νου (25) τοῦ χρόνου, αἴτου τε σπάνει τὰς Ῥωμαίων
πιέζεσθαι πόλεις καὶ ὅσα τῶν ταριχευτῶν ἰδιωτῶν
ἐκ τῆς Μαιώτιδος καὶ τῶν ἑγγύστε ποταμῶν συ-
νηέχθη. Ἔξεστι μὲντοι θαυμάζειν, ὅπως μὴ δια-
σέσεισται πως τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς, ὅπως ἀπο-
κλεισθείσης οὕτως τῆς ἀνωθεν σιτοπομπίας, ἐπιλη-
σεν εὐθὺς τῇ προνοίᾳ σιτοπομπίας ἑτέρας ἀνεφάνει
θύραν. Ἰωνία γὰρ καὶ Φρυγία καὶ πρὸς γὰρ Βιθύνια,
καὶ ὅσον ἐπέκεινα χώρον χεῖρες Περσικαὶ γενο-
γῶσι, πολὺν ἐχορήγουν τῆνικαῦτα τὸν αἶτον ταῖς
πόλεσι, καὶ Ψυχορραγούσας ἢ θεία πάλιν οὐκ
ἀνέβρωσε χεῖρ.

Η'. Τὴν γε μὴν Λατινικὴν κατὰ Σκυθῶν ἐκείνην
αὐθάδειαν εἰς νοῦν οἱ Τραπεζούντιοι βαλλόμενοι καὶ
δελσαντες, μὴ καὶ κατ' αὐτῶν τι νεωτερίωσιν
ὁμοιον καὶ οἱ παρὰ σφῶν προσοικούντες ὁμοίως Λα-
τῖνοι, περιστάντες αἰφνιδίον τοὺς μὲν πλείους ἔργον
ἀπέφηναν ξίφους· εἰς δὲ περιλειφθῆναι συμπίπτουσι,
τούτοις δὲ ταπεινότερον χειρήσθαι Τραπεζούντιους
διαγέγονε τοῦ λοιποῦ. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ τῆ
ἔσχεν.

[P. 430] Α'. Ὅσπερ δὲ ψηφίσματος κατὰ τοῦτον
τὸν χρόνον καὶ κοινοῦ τινος δόγματος ἐκ Θεοῦ κατὰ
πάσης ὁμοῦ κυρωθέντος τῆς οἰκουμένης, ἀρχὰς τε
καὶ ἐξουσίας, καὶ ὅσαι δημοκρατίαι καὶ ἀριστοκρα-
τίαι, συγχεχούσθαι στασιασθείσας ἐφ' ἑαυτὰς καὶ
πρὸς ἐμψυλοὺς ἀναρβίπασθαι μάχας, οὐδὲν οὐ-
δαμῆ σχεδὸν ἐλλέλειπται μέρος, ὃ μὴ τοῦ τοιοῦτου
παραπολελαύκει δεινοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν ἴσον
δῆπουθεν ἔτρόπον, ἔς γε τὸ μείζον καὶ ἤτρον. Κρί-
ματα γὰρ εἶναι ταῦτα Θεοῦ πάντας θνητοὺς λογι-
σμοὺς ὑπερβαίνοντα, εἰ μὴ ποῦ τις ἐξ εἰκασίας τινὲς
στοχαζόμενος φάσκει παλαιωθείσαν κακίαν τὴν γῆν,
καὶ δευσοποιεῖς τισι καπηλευθεῖσαν κηλίσι, καθαρῶς
τε καὶ πάσης χαμερποῦς ἐμβριθείας ὑπέρτερον χρι-
ρισάσθαι βουληθέντος ταύτῃ πετρῶν, Ἴν' ἐλευθέρων
καὶ μετέωρον καὶ εἰρήνης ὄψι ποτε ἀναπνεύσῃ τερ-
πνότητα, εὐνομίαις καὶ δικαιοσύνης ἀγομένη κανόνι
καὶ στάθμαις.

Β'. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ ἐν Γεννοῦᾳ τῇ πόλει Λατι-
νοὶ Τοῦζον (24) ἐκείνον, ὃν εἰς δουκὸς ἀνήγαγον ἐκ

Variorum notæ.

(23) Biennio continenter obsessam Capham seri-
bit Cantacuz. Ducano.

(24) Ita rursus appellatur lib. xv, cap. 6. At
quis hic Tuzus? Neque enim hac tempestate Ge-
nuxæ dux fuit hac nomenclatura, sed Simon Boca-
negra, qui primus ad hanc dignitatem evectus
fuit, pulsus nobilibus, quem Συμωνα Μπουκανή-

γρον vocat loco landato Cantacuzenus, quomodo
etiam Joannes Villaneus, lib. xi, cap. 101. Bizanus,
et cæteri Genovansium rerum scriptores. Ducano. —
Gregoras proprium viri nomen esse crevit, quod
erat dignitatis. Ex Italico Doge factum est a Græcis
Τούζος. Nam Græci mutant aliquando d in τ et g in
ζ. Βοινix.

μακίλλης (25) ἀξίαν πρό γε δυοῖν τοῖν ἐνιαυτοῖν (26), A
 συστάνας ἀρτίως ἐξήλξαν, ἐκπολεμωθέντων λάθρα
 κατ' αὐτοῦ πρὸς τῶν περὶ Σπίνουσαν (27) καὶ Σέρ-
 τώρου (28) εὐγενῶν· οἱ τῆς ἐξουσίας ἐπειλημμένου
 Τοῦζου, τῆς πόλεως ἐξώσθησαν ἀγενῶς, τῶν δημο-
 τῶν ἅτε ἐπὶ μέγα δυνάμειος ἐληλυθυῖαν ἰδόντων τὴν
 τούτων ἀρχὴν καὶ τυραννικώτερον ἤδη τῶν δημοσίων
 ἀπτομένην πραγμάτων. Συγχωρηθέντες γὰρ αὖθις
 ἐντὸς γενέσθαι Γεννοῦς μετριώτερον ἄγοντας βίον,
 τοῖς δὲ βραχὺ μετρίασαι τάχιστα παλινδρομεῖν
 ἐδόκει ἐς τὴν πρὶν ὑπερηφανίαν καὶ τὸν τυραννικὸν
 ἐκεῖνον τύπον. Ὅθεν συστάνας ἐπ' αὐτοὺς αὖθις
 τοῦ δήμου, τῆς πόλεως ἀγενέστερον νῦν ἐξωθού-
 νται· καὶ γίνεται δευῆς ἑσπερος (29), τῆ πρὶν παρα-
 τλήσιος, ἐξ εὐτελεῶν (30) καὶ αὐτὸς τὰς τύχας ἔλκων
 τῷ γένους· ὡς ἂν ἐνδύμιον σύντροφον ἔχων ἀεὶ τὴν
 τοῦ γένους κληῖδα καὶ τὰς ἐκ γενέσεως τύχας ἐν τῷ
 μετρίῳ καὶ προσηγεῖ τοῦ φρονήματος ἐρεῖδη τῶν
 λογισμῶν τὰς κρηπίδας.

[P. 431] Γ. Ἀλλὰ καὶ τοῦ τῶν Αἰγυπτίων μετα-
 λάξαντος ἡγεμόνος (31) εἰς πολλὰ τὴν ἀρχὴν τοῖς
 παισὶ διελοῦσι στασιάζειν πολὺν πρὸς ἀλλήλους· ἤδη
 χρόνον γεγένηται· ὡς τὰ τῶν Αἰγυπτίων ὑποβρεῖν
 καὶ ἐς τὸ ἀσθενέστερον ἐντεῦθεν ἀεὶ ξυνελαύνεσθαι
 πράγματα.

Δ'. Ναὶ μὴν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἄτλαντα (32) τὸν
 ἐσπέριον Λιβυῆς τε καὶ Μυζουρούσιον οἱ κλειούς, Ἄν-
 νίδαν ἐκεῖνον τὸν πάλαι τὸν Καρχηδόνιον μμη-
 σάμενοι τέως, κλήθει μεγάλων δυνάμεων τὸν Γα-
 δεῖραιον διαπεραιούμενοι τράχηλον, τοῖς μὲν Εὐρώ-
 πῳ οἰκοῦσι γένεσι τῶν Ἰσπανῶν διὰ μάχης γίνον-
 ται, καὶ πολέμοις πολέμοις συνάπτοντες ἐπὶ μαίζους
 βαδίζουσι μάχας ἀεὶ.

Ε'. Καὶ Βρεττανοὶ δ' ὁμοίως (33), ναυτικαῖς δυ-
 νάμεισι διαβοῦντες ἐς τὴν Κελτῶν ἡπαιρον, μεγά-
 λους συγχροτοῦσι πολέμους.

Ζ'. Ἐπὶ μὴν τὸ Σκυθικὸν ἐκεῖνο γένος, οἱ τὴν
 Ἀσσυρίων καὶ Μήδων καὶ Περσῶν, καὶ ὅσα ἐπέκεινα
 τῶν ἰθῶν, πάλαι πολὺν ἤδη χρόνον κατέσχον γῆν
 καὶ τὸ τῆς αὐθεντίας ἅπαν ἐκεῖνων κράτος, νῦν εἰς
 διαφόρους διαλυθέντες ἀρχὰς συχνὰ κατ' ἀλλήλων
 ὀπλιζόνται, καὶ πάλι μέγα καπνοῦ καὶ φλογὸς ἔγερειν
 ἢ τούτων ἕρις ὑπισχνεῖται τὸν ἐκ τῆς μάχης φόνον.

Ζ'. Ἄρτι δὲ καὶ συνδρομὴν τὰ τῶν διαφόρων Λα-

latem duobus ante annis evexerant, conspiratione
 facta mox ejiciunt, nolilibus videlicet in eum clam
 instigatis a Spinula et Sertorio; qui, Tuzo rerum
 potito, ejecti ex urbe per summam ignominiam
 fuerant, ob eam nempe causam, quia populus eo-
 rum dominatum pervenisse ad magnam potentiam
 et publicas res nimis jam tyrannice ab iis admini-
 strari videret. Porro illi ipsi in urbem rursus in-
 tromissi, ea lege ut modestius se gererent, medio-
 critate laud diu servata, ad pristinam statim su-
 perbiā illum tyrannicū fastum recur-
 rere maluerunt. Quapropter conspirante in eos
 rursus populo, majore cum ignominia nunc quo-
 que e civitate exiguntur, creaturque dux alter,
 superiori similis, humili et ipse loco natus; ut is
 domesticam generis labem et natalium suorum
 conditionem animo reputans nihil cogitet, quod
 non moderatione et animi mansuetudine tanquam
 fundamento nitatur.

III. Item ex quo Ægyptiorum princeps decessit,
 ejus liberi imperium in multa partiti jampridem
 inter se discordant; eoque fit, ut Ægyptiorum res
 dilabantur atque inde ruant in pejus.

IV. Quin et ii Libyæ populi, qui circa occidentem
 Atlantem habitant, et perique Maurorum, veterem
 illum Hannibalem Carthaginensem hac in re imi-
 tati, magnis cum copiis Gaditanum fretum traje-
 cere; ~~633~~ et nunc cum Hispanis Europam inco-
 lentibus præliantur, atque alia ex aliis bella ne-
 cessitates in majora quotidie certamina descendunt.

V. Britanni quoque similiter navalibus copiis
 in Galliam trajicientes bella conant, eaque in-
 gentia.

VI. Ad hæc Scytharum illud genus, quod As-
 syriorum, Medorum, Persarum et ulteriorum gen-
 tium Ætionem jampridem occupavit, et omne au-
 ctoritatis robur apud eosdem obtinet, nunc in
 multa imperia distracti, arma in se invicem quo-
 tidie movent; minaturque eorum discordia magnas
 cædes, magnum belli incendium, fumum videlicet
 et flammam late sparsurum.

VII. Nuper denique concursu facto diversa La-

Variorum notæ.

(25) *Di mediani de populo*, inquit Villaneus. DUCANG.
 (26) Anno 1339, ut aiunt iidem Villaneus et Bizarus. — DUCANG. An. Chr. 1339, mense Septem-
 bri exeunte. Joan. Villan. lib. xi, cap. 101. Boivin.
 (27) Is est Galeotus Spinola (Bizar.) DUCANG.
 (28) Auriam hic male designat, quem Doriam vulgo vocant. Cantacuzenus loco laudato de Paganio Auria dicitur Bizaro. DUCANG. — Gregoras, ut ex Italico seu Gallico *Doge*, Τοῦζον, ita ex Gallico *Sire Dorie*, vel ex Gallico *Méssor Dorie*, Σεπτῶρον *κεν*. Boivin.
 (29) Joannes Mort., Bizaro; Gio. de Monterena, Villaneus lib. xi, cap. 36. DUCANG.

(30) Imo, si Bizaro fies, ex patricis. DUCANG.
 (31) An is sultanus Ægyptius, cujus epistola ad Cantacuzenum imperatorem scripta legitur apud eundem lib. xiv, an filius illius, cujus hic apud Gregoram mentio, incertum. Certe hæc epistola scripta dicitur 730 anno Mahometi, qui est Christi 1349, proinde paulo post hæcæ tempora, in quæ ea quæ hic narrantur incidunt. DUCANG.
 (32) De Maurorum hæc tempestate in Hispaniam expeditione copiose egit Joan. Mariana, lib. xvi, cap. 6 et seqq. Quædam etiam attigit Bizarus sub an. 1346. DUCANG.
 (33) Quo loco Gregoras tangit Anglorum in Galliam ingressum sub annum 1346, ac prælium Ereciacum. DUCANG.

tinorum genera adversus Persarum naves processerunt; eorum, inquam, Persarum, qui piraticam et latronum vitam secuti diripiunt onerarias illorum naves ac triremes; quotquot nempe mercandi causâ per totum mare eundo ac redeundo venalia quæque advehunt. Illorum porro, quos dixi, Latinorum classis navibus septem et viginti constabat: erantque illæ Rhodiæ, Cypriæ, Salaminæ et Venetæ; præter eas quæ a papa et a Genuensibus instructæ convenerant. Ex cum ad portum Smyrnæorum derepente omnes simul appulsæ essent, primo impetu castellum Persicum ceperunt, quod est juxta portum. Et ipsis quidem in animo erat inde, tanquam ab statione tutissima, crebras facere excursiones, ac paulatim ab ora maritima retro in mediterraneum compellere quidquid illic esset Barbarorum. Res vero ipse minime ex sententia succedebant.

Α τῶν ποιησάμενοι γένη κατὰ τῶν Περσικῶν ἐξήσαν νεῶν, ὅσαι πειρατικόν τινα βίον καὶ ληστρικὸν ἀναμετροῦντες, ληζίζονται τὰς ἐκείνων ἀκάθαρτας καὶ τριρήρεις, ὅσαι κατ' ἐμπορίαν ἀνιοῦσαι τε καὶ κτιοῦσαι τὴν θάλατταν ἀπασαν τῆς ἐμπορικῆς κομιζονται χρείας. Τῶν γε μὴν εἰρημένων κῶν εἰς ἑπτὰ καὶ εἰκοσὶν ἦν ὁ ἀριθμὸς ἀνιῶν. Κύριαι δ' ἦσαν αὐταὶ καὶ Ῥόδιοι, Σαλαμῖνιοὶ (34) τε καὶ Οὐνετιῶν, καὶ ὅσαι πρὸς τε πάππα καὶ Γεννοίαις συνήσαν. Πῶσαι δ' ὁμοῦ παρὰ τὸν τῆς Σμύρνης (35) ἐξείρητος καταπεπλευκυταὶ λιμένα εἶλον ἐξ ἐρέθου καὶ ὁ παρὰ τὸν λιμένα φρούριον ἦν Περσικόν. Καὶ σφοῖσι μὲν ἦν κατὰ γνώμην, ὡς ἐξ ἀσφαλούς ὀρηγτηρίου συχνὰ ἐπεκθέρουσιν ἐκείθεν ἐς τὴν μεσσηνίαν ἀνωθεὶν ἐκ τῶν παραλίων ἡρέμα τὸ βάρβαρον πᾶν. Τὰ γε μὴν πράγματα ἤκιστα κατὰ γνώμην ἦν προχωροῦντα.

Variorum notæ.

(34) Atqui iidem sunt cum Cypriis. Est enim Salamis *) urbs Cypri. DUCANG.

(35) Smyrnæ a Latinis sub hæc tempora expu-

gnatæ meminit Cantaczenus lib. III, cap. 68. Præterea Joan. Villaneus lib. XII, cap. 38; Bizarus sub an. 1344. DUCANG.

*) Est etiam insula in sinu Saronico. BOVIN.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DECIMUS QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantaczenus, cum Amurio Christopolitanas fauces transgressus, oppida sollicitare constituit. Perithorio frustra oppugnato, Didymotichum abit. Ibi se et suos reficit. Irenæ uxori gratias agit ob res præclare gestas. Ejus mulieris strenuitas et solertia. Byzantii Amurio pecuniam offerunt, ut domum redeat. Hic, ut cum Cantacuzeno communicata, pecuniam accipit, in Asiam trajicit, brevi rediturus.

692 I. Sed hæc quidem infra suis quæque locis fusius exponentur. Nobis vero nunc necesse est illuc regredi, unde ad hæc digressi sumus, et ubi superioris narrationis cursum interrupimus. Erat autem nobis sermo de Cantacuzeni et Persici illius satrapæ Amurii transitu per Christopolitanas angustias. Transgresso igitur imperatori visum est oppida sollicitare; et ea quidem, quæ voluntaria deditio in illius manum concedere ultro mallet, meritis præmiis afficere: quæ autem secus factura essent, cum iis secus agere.

[P. 432] Α'. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἕτερον ἐν ταῖς προσήκουσι τόποις λελέξεται διαρκέστερον. Νῦν δ' ἐπανίεναι ἡμῖν ἀναγκαῖον ἂν εἴη, ὁπόθεν εἰς ταῦτα προήχθημεν, καὶ ὅπη τὸν πρὶν ἡμεῖς καταλύσαμεν λόγον. Ἦν δ' ἡ περὶ τὰ τῆς Χριστουπόλεως ἐναντὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ διάβασις ὁμοῦ τῷ Ἀμοῦρ. τῷ τῶν Περσῶν ἐκείνῳ σατράπῃ. Διαδάντι γὰρ ἑβδίαις πείραν προσάγειν ταῖς πόλεσι, καὶ οἷς μὲν κατ' ὁμολογίαν παραδίδοναι οἱ σφᾶς αὐτοὺς ἐθέλοντας πρὸς βουλῆσεως εἴη τῇ ἐκείνου χειρὶ, τῶν προσηκόντων γερῶν ἀξιοῦν οἷς δὲ τὸναντίον, τοῦτοις δὲ τὸναντίον.

B. Μεθ' ἡμέρας οὖν (36) ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις ἤγεν ἐπὶ τὴν πόλιν, ἣ Περιθόριον (37) ὄνομα. Ἦν δὲ καὶ περιστρατοπεδούσαντες, ἐπεὶ κάκαίνοι πολεμεῖν ἔγνωσαν, ἐπολιόρουν. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ πολλαῖς κάμωντες ταῖς ἡμέραις ἐπέβαινον οὐδὲν, ἀπρακτος λοιπὸν ἀναξεύξας ἐκείθεν οὐδὲ μὲν τῶν ἄλλων ἔτι (38) προσάγειν βεβούληται· ἀλλ' ὄλαις ἡλίαις ἤλαυνεν ἐπὶ Διδυμοταίχον (39), οὐκ ἀγαθὸν κἄν ταῖς ἑλίαις εἶναι κρῖνας οἰωνὸν τὴν ἀποτυχίαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκείνης τῆς πόλεως.

Γ. Αὐτόθεν ταῖνον λαμπρῶς αὐλιζόμενοι, καὶ τῆς μακρᾶς ἐκείνης καὶ ἐπιπόνου διαίτης τὴν ἀνάλογον ἀλλαττόμενοι θυμηθῆναι τε καὶ βρασιώνην, φρουροῦς τε ἐκείνους Διδυμοταίχου τῆς πόλεως καὶ ἅμα στρατιώτας καὶ στρατηγούς ταῖς προσηκούσας ἡμείβετο δεξιῶν ἐπιφροσύνας· καὶ πρὸ γε πάντων Εἰρήνη τῆ βασιλίδι πολλοὺς ἀπὸ γλώττης τοῦς ἐκ ψυχῆς ἀπεδίδου χαριστηρίους, ὧν τε ἐκαρτέρησε μακρῶν ἔμου καὶ ποικίλων ἀνιάρων ἐν τῷ τῶν μετξὺ μεγάλων ἐκείνων πραγμάτων κλύδωνι καὶ ἔνεδεύετο γενναίων ἀγίωνων, ἐν τε βουλαῖς καὶ δώροις πιντοίοις καὶ μελιχίοις λόγους, [P. 433] δι' ὧν ἔμου στρατηγούς τε καὶ στρατιώτας ἀνεβρώννυε τε καὶ πρὸς τὸ εὐψυχότερον διανίστασθαι παρεσκεύαζε, πῆ μὲν θωπεύουσα, πῆ δ' ἐλέγχουσα· καὶ πῆ μὲν ταῖς δὲυθρόποις τῶν πραγμάτων ἐκείνων ποικίλαι· μεταβολαῖς τὴν τῆς οἰκείας ἀντιτεθείσα διανοίας δέυτητα, πῆ δ' οἰκονομικῶς ἀντιπράττουσα ταῖς ἐκ Βυζαντίου λάθρα (40) καὶ συχνὰ προσοῦσας ἄλλοις τῶν ἐξ Διδυμοταίχου στρατιωτῶν ἔμου καὶ στρατηγῶν ὄποσχέσαι τε καὶ δολεροῦς μηχανήμασι, καὶ λαμπρῶς ἀνιστώσα κινδυνεύοντα πῆπειν φρονήματα. Μάλιστα δὲ τοῦ δραστηρίου καὶ τῆς ἀγχινοίας αὐτὴν ὁ σατράπης Ἀμούρ ἐξεπλάγη τιθαυμακῶς, ἐπειδὴ γε ἐμμεμαθήκει ταύτην οὔσαν αἰτιωτάτην, ἀνθρωπίνως εἰπεῖν, τῆς διαμονῆς καὶ συστάσεως τοῦ τε στρατοῦ καὶ Διδυμοταίχου τῆς πόλεως, καὶ δι' αὐτῶν τῆς τῶν οἰωνῶν τῷ βασιλεῖ πραγμάτων ἐν ἀσφαλεῖ καταστάσει. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ ὁ χειμῶν ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

Δ'. Ἦρος δ' ἀρχομένου (41) οἱ μὲν Βυζάντιοι τῶν ληστρικῶν κατὰ Διδυμοταίχου πολέμων καὶ λόχων ἀποστάτες, δέει τῆς ἐκεῖ Περσικῆς δυνάμεως, πρὸς ἕτερα πάλιν ἐχώρου βουλευματα. Καὶ δὲ βέλτιον ἔδοξεν εἶναι σφισι, χρημάτων ἀφθονίᾳ κρύφα περιεληλυθόσιν. Ἀμούρ, τὸν σατράπην καὶ ἡγεμόνα τῆς Περσικῆς δυνάμεως, πείσαι καταλιπόντα Θράκην

II. Quamobrem post aliquot dies coactas copias ad urbem ducit, cui Perithorio nomen est. Eam primo circumsidet; mox illis ad bellum sese accingentibus, oppugnat. Sed quia multis ibi diebus exactis labore assiduo nil profecerat, motis inde castris deinceps nihil egit, nec cæterarum urbium ulla aggredi voluit, sed Didymotichum laxis habenis contendit, etiam in aliis ratus augurii esse non boni, quod ab illa urbe primo statim conatu repulsus foret.

III. Confestim itaque splendide hospitio excipiuntur: diuturnam illam et molestam vitæ austeritatem pari hilaritate et jucunda animi relaxatione mutant: Didymotichi urbis custodibus, item militibus et ducibus, qua par est comitate et humanitate, Cantacuzenus gratum se exhibet: in primis Irenæ imperatrici maximas gratias lingua et ex animo persolvit, quod diuturnas et multiplices ærumnas in illis qui intercessissent 693 magnorum negotiorum fluctibus constantissime pertulisset; quod fortem animum præstitisset rebus difficilibus, deliberando scilicet, omnis generis dona largiendo, mollibus dictis confirmando atque in meliorem spem erigendo duces pariter et milites; ac nunc quidem blandiendo, nunc increpando; nunc celeribus et variis temporum illorum vicissitudinibus ingenii sui vividam vim opponendo; nunc sapienter occurrendo machinationibus dolosis et pollicitationibus, quæ ad tentandos Didymotichi milites et duces alias alios Byzantio clam et crebro venissent: denique animos vacillantes egregie relevando. Maxime autem ejus strenuitatem et solertiam stupuit atque admiratus est Amurius, postquam accepit unam hanc, quantum humanis viribus præstari posset, effecisse, ut et milites et ipsa urbs Didymotichum constantes in fide manerent, eademque opera ut imperatori negotia omnia in tuto essent collocata. Et hæc quidem ita se habuerunt: atque interea hiems abiit.

IV. Vere ineunte Byzantii ab oppugnando per latrocinia et insidias Didymoticho abstinentes, metu Persicarum virium, quæ illis erant, ad alia se consilia converterunt. Et hoc quidem optimum illis visum est, magna pecuniæ vi clam circumvenire Amurium, satrapam et ducem Persici exercitus, eique persuadere, ut relicta Thracia, amicis-

Variorum notæ.

(36) Supple τινός. Sic Ephræmius περὶ ἀρετῆς cap. 6. Καὶ μεθ' ἡμέρας προσελθὼν τὸ μενίσχιον τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ etc. Cod. Reg. 1905², fol. 26 v, col. 2, l. 9. Boivin.

(37) Ita rursus cap. 9. Aliis rectius Περιθεώριον dicitur urbs Thraciæ maritima, ab Anastasio imperatore olim condita, indeque Anastasiopolis dicta, quam destructam instauravit Andronicus Palæologus senior et Περιθεώριον appellavit, ut scribit Cantacuzen. lib. II, cap. 38, et lib. III, cap.

32. De hac porrò obsidione agit item scriptor lib. III, cap. 64, 65 et 66. Ducang.

(38) Sic codex Vat. sive col. Paris.

(39) Idem Cantacuzen. d. cap. 66. Ducang.

(40) Syntaxis, ὑποσχέσαι ταῖς προσοῦσας λάθρα καὶ συχνὰ ἐκ Βυζαντίου ἄλλοις ἄλλοις στρατιωτῶν τῶν ἐξ Διδυμοταίχου, pro ἐξ Διδυμοταίχου. Sic infra lib. xv, cap. 5, sect. 7: Ἐξ Διδυμοταίχου ἔντι αὐτῷ, pro ἐν Διδυμοταίχῳ etc. Boivin.

(41) Anno scilicet Christi 1340. Ducang.

que et amoribus dimissis, in Asiam abiret quam- A
primum ac domum reverteretur.

694 V. Quas ille pollicitationes cum Cantacuzeno indicasset, placuit machinationem illam occultiori machinatione eludere. « Etenim, inquit, si Byzantii supra decem milium summam numeraverint, damnum erit illud ipsis maximum, et minus multo virium ad bellum getendum supererit. Nobis autem, si acceperimus, vires longe maximæ accedent ad sustinendum communis hujus belli æstum. » In hanc illi cogitationem cum venissent, ac majora insuper alia reputassent, accedentibus simul Persici exercitus ærumnis, quales et quantas ii patiuntur, qui externo in solo degunt; presertim ubi nihil inest, quo ali possit tanta multitudo: ablit satrapa Amurius et in Asiam cum copiis trajecit, pollicitus Cantacuzeno rediturum se brevi validioribus cum auxiliis.

καὶ φίλων ἔρωτας ἑκάδε πρὸς Ἀσίαν τάχιστα ἐπανήκειν.

Ε'. Τὰς δὲ τοιαύτας ὑποσχέσεις (42) ἐκείνου δειξαντος Καντακουζηνῶ. ἔδοξε τὰς τοιαύτας ἐπινοίας ἐτέραις κατασοφίσασθαι βαθυτέραις. « Χρήματα γὰρ εἰς δέκα, » φησί, « χιλιάδων ἐπέκεινα ἀριθμῶν ἀνίσταται τοῖς Βυζαντίοις ἐκδεσθώσων, σφίσι μὲν ζημία μεγίστη γίνεται καὶ ἀσθένεια πρὸς τὰ πολεμικὰ ἥμιν δὲ λαθοῦσιν ἰσχύς προστίθεται μάλα κρατίστη πρὸς τὸ τῆς κοινῆς ταυτησὶ μάχῃς κλυδώνιον. » Τούτων τοίνυν εἰς τοῦτο μελέτης ἰσχύων καὶ πρὸς γε μισθῶν ἐπὶ τούτοις ἐτέρων, καὶ ἅμα προσθεμένης καὶ τῆς τοῦ Περσικοῦ τάλαιπωρίας στρατοῦ, ὅποια καὶ ὁσὴ διαγοῦσιν ἐν ἀλλοτρίᾳ γῆ, καὶ μὴδὲν εἰς αὐτάρκη τοσοῦτου στρατοῦ κεκτημένη διαταῖαν, ἔρχετο διαβάς εἰς Ἀσίαν ὁ σατράπης Ἀμούρ μετὰ τῆς συνάμεως, ἐπαγγειλάμενος ὀλίγω ὕστερον ἐπίκουρος ἰσχυρότερος Καντακουζηνῶ ἐπανήσειν.

CAPUT II.

Terræ et maris agitatio violenta. Clades ex grandine: item ex terræ motu. De exundatione. De terræ motu iterum. Erei Angeli caput inclinatum. Urbis simulacrum excussum e manu statuæ imperatoris. Quid ea res portendere visa sit. Templum S. Sophiæ orientem versus dehiscit.

I. Per illud tempus sinistri quidam proruperant in Byzantium et in Byzantii suburbia, terræ motus ac maris effervescentis æstus, ruitque, tanquam ex balista violentissima, grandinis imber in fractus terræ; ita ut illud Scripturæ¹ apte caderet: Mentium esse opus olivæ, et arva non fecisse escam, ficum non attulisse fructum, et non fuisse germina in vineis: defecisse abesca oves, et non fuisse boves in præsepibus. Accidere autem primum illi terræ motus et illæ agitationes autumno fere medio, cum sol initia Scorpii prætergrederetur. Ac primo quidem de his Deus terram agitavit; idque tanta violentia, ut plurius præ metu salutem desperarent. **695** Sed et domus ceciderunt, et maxima pars murorum Byzantinorum. Vinearum autem maeris et hortorum septa ne quidem commemorari oportet. Ea enim ferme omnia a fundamentis prorata sunt, ita ut prætereuntibus viæ omnes aditu difficiles existerent, ruderibus inde evulsis acervatim jacentibus. πῖδων ὡς δυσπρόσοδον γίνεσθαι πάντα ἀγυῖαν τοῖς πῖδων.

II. Tum etiam simul maris fluctus in terram procul effusus est, illac maxime, qua planum et equitabile solum erat, ad decem usque stadia; et secum alicunde propulit parva navigia, quæ scilicet in portibus erant aliisque oris maritimis, confregitque in mediterraneo; ac plurimos cum ipsis tam hominibus quam gregibus et jumentis agros submersit. Recurrente autem fluctu aliquanto post ad

[P. 434] Α'. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἐξαίσιον τινες ἀνεβρώγασαν κατὰ Βυζαντίου καὶ τῶν αὐτοῦ προαστείων σεισμοὶ καὶ βρασμοὶ θαλάττειοι, καὶ ὡς ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρους ἐβρίβησαν κατὰ τὸν τῆς γῆς καρπῶν χάλασαι· ὡς ἐκεῖνα τῆς Γραφῆς συμπεσεῖν· ψεύσασθαι ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ πῖδα μὴ ποιῆσαι βρώσιν· συκῆν τε μὴ καρποφορῆσαι καὶ γεννηµατα ἐν ταῖς ἀμπέλοις οὐκ εἶναι· ἐκλειπὴν τε ἀπὸ βρώσεως πρὸβητα καὶ μὴ ὑπάρξει βίβας ἐπὶ φάντας. Ἀρξασθαι μέντοι συνέβη (43) τοὺς τοιοῦτους σεισμοῦ καὶ κλόδους τῆς γῆς ἐν μέσῳ που τῷ φθινοπώρῳ, ἄρτι τοῦ ἡλίου τὰ τοῦ Σκορπίου προέμια παραλλάττοντος. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν δις ἐτίναξε τὴν γῆν ὁ Θεός· οὕτω γε μὴν ἐμβριθῶς, ὡς ἀπογῶνα· τοὺς πλείστους τὸ ζῆν ὑπὸ δέους· οἰκίας τε καταπεσεῖν ἐγεγόνει (44) καὶ τὰ πλείστα τῶν τοῦ Βυζαντίου τειχῶν. Ἀμπέλων δὲ φραγµοὺς καὶ κήπων περιβάλλουσας οὐδὲ μεμνηθεῖν χρῆ. Πάντες γὰρ μικροῦ κατεβρίβησαν ἄχρι κρηταρίουσι, σωρηθὲν ἐβρίμμένων τῶν ἐντεῦθεν ἐπί-

Β'. Ἐκκέχυται δ' ὁμοῦ καὶ τὸ τῆς θαλάττης ῥέθιον ὡς πρὸβριστῶς τῆς χέρσου· καὶ μάλιστα ὅση παδῖς καὶ ἰππῆλατος ἦν ἡ γῆ, μέχρι καὶ εἰς δέκα σταθμούς. Συνεξήλασε δ' ἕνεια καὶ ἐνταγοῦ τῶν ἀνατικῶν, ὅσα πρὸς τοῖς λιµέσι καὶ τοῖς ἄλλοις παραλλίοις, καὶ συνέτριψεν ἐν τῇ μεσογειῶ· καὶ πλείστας δὲ κατέκλυσε χώρας, αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ ποιμνίοις καὶ ζεύγεσι. Παλινδρομοῦντός γε μὴν τοῦ ῥοθίου

¹ Habac. iii, 17.

Variorum notæ.

(42) Cantacuz. lib. iii, cap. 67. Ducang.

(43) De hoc terræ motu videtur egisse Cantacuz. lib. iii, cap. 70, pag. 618. Ducang.

(44) In codice Colbertino (cujus numerus est 6044) circa finem legitur, ἔτος ςωνβ', Ἰνδικτ. ς'.

κύκλ. ἡλ. κ'. (imo θ') σελήνης κύκλ. ιβ'. (imo ι') ἐγένετο πτώσις ἐν πόλει. Haque hæc ruina accidit anno mundi 6852, Christi 1344, indict. xii Boivin.

μεθ' ἰκανὸν πρὸς τὰς συνήθεις καὶ τεταγμένας εὐ-
νάς, ἦν ἰδεῖν ἰλύος τὰ πάντα μεστὰ καὶ ἰχθύων νε-
κρῶν.

Γ. Αἰσθησιν μέντοι τοῦ τοιοῦτου γενέσθαι φασὶ
τιναγμοῦ καὶ σεισμοῦ μέχρι Λυσιμαχίας, καὶ βραχύ
τι Χερρόνησου ἐπέκεινα· ἥκιστα δ' οὐν τὸν Ἴσον γε
τρόπον· ἀλλ' ὡσπερ εἰς ὄρητηρίου καὶ βίξης τινὲς
ἀρξάμενον τοῦ Βυζαντίου ἡρέμα καὶ κατὰ βραχὺ
προΐντα τε ἐνεδόνασι καὶ ὀρυμένους βαδίζουσαν
κατὰ τὸ ἀνάλογον ἀεὶ ταί; ἐφεξῆς παραπέμπαιν χώ-
ραις καὶ πόλεσι τὴν τοῦ κλύου συνάρπειαν· παρα-
μεῖναι δ' ἄχρι καὶ αὐτοῦ γε τοῦ θέρουσ ἐφ' ἡμέρας
καὶ νυκτὶ, μείζω τε καὶ ἐλάττω τὴν αἰσθησιν παρε-
χόμενον.

[P. 436] Δ'. Κατὰ μέντοι περίοδον χρονικὴν τοῦ
κατέπειν βαδίζοντος φθινοπώρου ἐκ τῆς αὐτῆς ὡσαύ-
τως ἡμέρας ὅμοιοι πάλιν ἀρξάμενοι τὴν γῆν συνε-
τάρατίν τε καὶ ἐθούρουσ σεισμοί· ὡς ἐκ τῆς τῶν
ἐκούτων σεισμῶν συνεχείας τὸν τ' ἐπὶ τοῦ κλύου
τοῦ κλύου ἐν ἀγγελοῦ τῷ σχήματι (45) χαλκοῦν
ἀνδρείοντα καὶ ἄμα τὸν τοῦ προθεσθιαλεγκότου Πα-
λαιολόγου τῆ βίβ καταγωνισθέντα τῷ μὲν ἐπὶ θατέ-
ρον τῶν ὤμων κεκλιθῆαι τὴν κεφαλὴν, τῷ δὲ πρὸ
ποδῶν ἐρρίφθαι τὸν ἐν ἡροῦν τῆς πόλεως σχημα-
τισμέν· ὡς εἰκασμοῖς τισιν ἐντεῦθεν ἐνοίας τινὰς
ἀναλεξαμένοις ἐνόησ ἀποτεφάνθαι, μὴ εἰς μακρὰν
τῆς τῶν Παλαιολόγων αὐτοκρατορίας ἐσεσθαι τὴν
καταστροφὴν.

Ε'. Κατὰ τούτοις τὸ προσιπονθὸς τῆς ἐφῆς ἀψί-
δος (46) τοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεῶ καταπνούμα-
νον ἡσυχῆ παρεβρήγγυτο μᾶλλον ἀεὶ, καὶ πολλὰς
ἐκείθεν ψηφίδων καὶ πλίνθων κατέβριπτε, μέχρι τῆς
παντελοῦς πτώσεως· περὶ ἧς ἡμῖν κατὰ χώραν ἰου-
σιν ἀποκρώντως λελέξεται (47). Νῦν δ' ἐπανακτεῖν
τὸν λόγον καὶ διηγητέον, ὅσα ἐν τῷδε τοῦ χρόνου
ἰδέα συνεπεπύκασι γενέσθαι τοῖς Βυζαντίοις.

CAPUT III.

*Apocaucus, rebus suis diffusus, patriarcham et Joannem Gabalam sibi mancipare statuit. Patriarchæ fami-
liam numerosam ornat et dilat. Ipsum, ut insulam, calceos et subscribendi morem mulet, hortatur. De Novæ
Romæ privilegiis disserit: item de auctoritate patriarchali, quam a se maximam nunc esse. Patriarchæ
rubras calceos recusat. Cætera admittit; ambitiosus et imprudens. Sacerdotii et imperii diversæ junctiones.
Utriusque potestatis habitus dispar. Altera alteram quatenus juvet. Joannes patriarcha se et imperium
perdidit. Christum imitari pontifex debet. Laudata ab Alexandro Magno Diogenis modestia. Fructus ambi-
tionis. Apocaucus Joanni Gabalæ familiam suam desponsurum se promittit; quid vicissim ab eo factus.
Rerum administrationem eidem committit. Ipse cum patriarcha et juniore imperatore Perinthum abit.
Scelus maximum mediat. Annæ imperatricis mens caeca. Spes inanes.*

Α'. Ἐπει γὰρ Ἀποκαυκὸς τὰ κατὰ γνώμην οὐκ
εὐδοκὰ κατὰ τοῦ βασιλέως ἐβάδιζεν· ἀλλ' ἐκείνω μὲν
ἐκ τοῦ τῆς ἀπογνώσεως βουθὸς δεξιῶ; ἀνέδβαιναν ἡρέ-
μα τὰ πράγματα καὶ ἀνεβρῶννυτο πρὸς τὸ εὐθα-
ρίστερον· τούτω δ' οὐτε τὰ κατὰ θάλατταν ἐλπίδας
παρεῖχε θαρβούσας, οὐτε τοῖς κατ' ἡσπερον δεξίον
τε καθίστατο σύμβολον· ἐφ' ἐτέρως ἐτρέπετο μηχαν-
νά;. Ἐγὼ γὰρ προδισταμοῖς γερωῶν καὶ προσόδων
τόροις ὑπέλθειν τὸν τε πατριάρχην καὶ ἄμα τὸν
Γαβαλῶν Ἰωάννην· ὃς γλωττοδαίδαλὸν τινα πρὸς τῆς

A solitum definitumque alveum, omnia videre eral
limo plena et piscibus mortuis.

III. Et ejus quidem tremoris ac terræ motus
sensum ad Lysimachiam usque dicunt pervenisse,
et paulo ultra Chersonesum: at nequaquam eam-
dem in modum. Sed a Byzantio tanquam ab sua
sede et radice cum incepsisset, sensim ac paulatim
progrediendo remisisse, et lentius usque propor-
tione euntem agitationis suæ tenorem ad regiones
urbesque ulteriores transmisisse; ita autem du-
rasse ad ipsam usque æstatem diei noctuque, ut
modo majorem modo minorem sui sensum præ-
beret.

IV. Enimvero revoluta insequentis autumnii tem-
pore, eadem pariter die iterum exorti similes tre-
mores terram concussissent ac turbaverunt; adeo
ut continua illa agitatione ea quæ columnæ lateri-
cæ imposita 636 est, statua ærea angelico habitu,
nec non simulacrum illius Palæologi, qui novissime
imperaverat, violentiæ cesserint, et illi quidem cap-
tus in alterum humerum inclinatum sit; huic autem
ad pedes provoluta sit ea, quam habebat in
manibus, figura urbis. Nonnulli itaque conjectantes
et quædam inde præsentia capientes non longo post
eversum iri dixerunt Palæologorum imperatoriam
auctoritatem.

V. Ad hæc ea quæ ad Orientem vergit, templi
Sanctæ Sophiæ testudo, laborans ea parte qua jam
affecta erat, paulatim jam magis ac magis fatiscē-
bat; atque inde calculi et latæculi frequentes deci-
debant, quoad tota tandem procubuit: qua de re
infra abunde suo loco dictari sumus. Nunc autem
revocanda inde oratio, et quidquid per illud tempus
Byzantiis seorsim acciderit, narrandum.

I. Quia Apocaucō in iis quæ adversus impera-
torem moliebatur, ex sententia non succedebat, sed
Cantacuzeni quidem res ex profundissima despera-
tione commode emergebant paulatim et auctis viri-
bus animum ei addebant; illi autem neque a mari
spes ulla satis fida affulgebat, neque res a terra ita
se habebant, ut ex iis bonum omen capere posset:
ad alias machinationes mentem appulit. Decrevit
enim honorum amplificatione et oblatis redditibus
circumvenire patriarcham simul et Joannem Gaba-

Variorum notæ.

(45) Istius statuæ nescio an alius scriptor memi-
nerit DUCANG.

(46) Vide Constantinopolim Christianam, lib. III,

et notas nostras ad Zonaræ Annales, pag. 154. Du-

CANG. (47) Lib. xv, cap. 2. BOIVIN.

iam; qui cum a natura accepisset artificiosam quamdam dicendi facultatem, eloquentissimus videbatur audientibus, tum aliis, tum maxime iis quibus principis **697** consistorium et curia constabat.

II. Cum itaque multis liberis, affinis, nepotibus, et numerosa omnis generis cognatione premeretur undique patriarcha, ad honores alii alios provecit et prædiis ditati ad opulentiam pervenerunt. Mox et novas propter eum honoris accessiones excogitavit, quibus patriarchalis apex decoraretur. Eæ autem erant: ne, quantum ad subscriptiones et ad capitis tegmen, majorum institutum retineret, neve iisdem quibus antea calceis uteretur, sed ut rubri illi quidem essent; insulam autem serico aureoque textu haberet ornata; epistolas vero et decreta coloris hyacinthini litteris consignaret.

III. Cui novæ rei speciosam rationem prætendens, ac velut præparationem adhibens, dictitabat, prius id juris attribui debuisse principis urbis Ecclesiæ, utpote quæ omnibus, quotquot sub sole essent, urbibus magnitudine et imperii nobilitate antecelleret. Imo vero, aiebat, fundata ab imperatore Constantino Magno ea urbe, translatisque ad eam cum imperio ipsius Romæ honoribus, etiam ea quæ Romanæ Ecclesiæ concesserat, privilegia simul transierunt et ad istam, ut par est, translata fuerunt. Ea si ab sequentibus episcopis et huiusce pontificiæ sedis successoribus neglecta sunt, quid istud ad nos hodie ierna die? Nec enim oportet legis instar obtinere apud posteros, si quid a maioribus temere peccatum fuerit: sed potius superiora emendari per posteriora, quasi per quosdam rivos, publicæ utilitatis causa ad fontem recurrentes.

698 Volenti certe cuilibet videre est, ipsa hæc tempora, rebus quasi sponte in eum statum deductis, nobiscum pene quodammodo conspirare, ac viam ad ea quæ meditamur facillimam velut sternere. Sin minus, prodeat aliquis doceatque nos, eequodnam tempus hæc duo in unum coalescere viderit, imperium et Ecclesiam: patriarcham autem et imperatricem orbatam conjuge, a quo reipublicæ cura sustineretur, bene in unum atque idem hospitium convenire, eandemque utrique domum eodem tempore esse, palatium imperatorium: atque illum quidem animæ instar habere, hanc vero corporis: illum et imperatoris vice in republica fungi, et parentis loco esse orbo illius filio, juniore imperatori, hanc vero obtemperare, tanquam optimo rectori, ac tanquam ei, qui solus possit imperium laudè dubie servare, ut navim gubernator in humido maris gremio temere fluctuantem. Quod si hæc ita se habent, nec mendacium ullum in orationem meam irrepsit, quidni et insignia et aliquam imperatoris dignitatis notam usurpas quoquo modo ad-

φύσεως κτησάμενος εὐστομίαν [P. 436] μάλα τοπιθονδὸς ἐδόκει τοῖς ἀκούουσι, τοῖς τε ἄλλοις καὶ ὅσοι τὴν βασιλείου συνεκρότου σὺγκλητον καὶ βουλὴν.

B. Πολλοῖς τοίνυν τὸν πατριάρχην κυκλούμενον οὐκ οὐκ καὶ κτησάμενος καὶ ἀπογόνοισι, καὶ πᾶσι συγγενεῖς παντοδαπῆς, τιμαῖς ἄλλαις ἄλλου; μεταφύσας, καὶ χωρίων ἐπιδόσεσιν εὐπορον καταστήσας τὸν βίον αὐτοῖς, ξένας ἔπειτα ἐπενόει τιμῶν παρενθήκας τῆ πατριαρχικῆ δι' αὐτὸν περιωπῆ. Αἱ δὲ ἦσαν, μὴ ἐν ὑπογραφαῖς, μὴ ἐν καλύπτρῳ κεφαλῆς ἔπειθαι τοῖς παλαιοῖς ἐπιστομοῖς, μὴ ὁποδημαῖς τοῖς ὁμοίοις ἔτι κεχρησθῆναι, ἀλλ' ἐρυθροῖς μὲν αὐτοῖς σιρικοῖς δὲ καὶ χρυσοῖς τὴν καλύπτραν ὑφάσματι κεκοσμησθῆναι· χρώματι δ' αὐτὸν ὑακινθίνῳ τὰς τῶν ἐπιστολῶν καὶ ψφισμάτων ἐγγραφᾶν ἐπιστημασίας.

Γ'. Καὶ τὸ εὐλογον τῆς αἰτίας προσηγορίων τῆ καινοτομίας καὶ προθεραπειῶν ἐφασκεν, ὡς ἰβλῆσαι ἔχρην κεκυρωσθαι τοῦτ' ἐπὶ δὲ δίκαιωμα τῆ τῆς βασιλευσύσης τῶν πόλεων Ἐκκλησίᾳ, ἅτε πατρῶν ὄντων ὑφ' ἡλίον πόλεις εἰσὶν ὑπερεχούσης κατὰ τε μέγεθος καὶ πολιτείας εὐγένειαν. Καὶ πρὸς γὰρ ἔτι Κωνσταντίνῳ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τειχίσαντι ταύτην, καὶ τῆ τῆς Ῥώμης ἀξίωμα μετὰ τῆς βασιλείας ἐνταυθοῖ μετανηνοχῆναι, καὶ ἂν τῆ Ἐκκλησίᾳ παρέσχεν ἐκεῖ προνόμια, συνηκολούθησε καὶ ταῦτα καὶ μετηνέχθη πρὸς ταύτην ὡς τὸ εἰκόσ. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείθεν ἡμέλειται ἐπισκόποις καὶ διαδόχοις ἐνθάδε τῶν θρόνων (48), τί πρὸς ἔπος ἡμῶν τῆμερον; Οὐ γὰρ νόμον τοῖς ὀφειλόμενοις εἶναι χρεῶν, ἀλλὰ τοῖς γονεῦσιν ἐκ περιπετείας τινὸς πεπλημμελῆται, ἀλλὰ διόρθωσιν μᾶλλον τοῖς ἀνω γίνεσθαι κάτωθεν, ὡσπερ βεῦματος ἀνατρέχοντος ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ βίου· ἐξείναι γὰρ μὴν καὶ εἰς πρὸς βουλήσεως ἂν συνορῶν γένηται, καὶ τὸν χρόνον, ὡσπερ ἐκ ταυτομάτου σαφῶς εἰς τοῦτο συναλάσαντα τύχης τὰ πράγματα, μονονουχὶ συλλαμβάνοντά πως ἡμῶν καὶ μάλα εὐδοκᾶ προκαθιστῶντα τῆς μελέτης ἡμῶν ταυτησὶ τὰ προόμια. Ἡ φρασάτω τίς ἐμοὶ παραλθῶν, ποδὸς χρόνος εἶδεν εἰς τὸ αὐτὸ ἀμφότερα συνεσχεθέντα, βασιλείαν ἄμα καὶ Ἐκκλησίαν· καὶ πατριάρχην ἄμα καὶ τοῦ τῶν δημοσίων κηδομένου πραγμάτων βασιλέως χηρεύουσαν βασιλῆα πρὸς ἐν καὶ ταυτὸ ξυμπίνα καλῶς ἐνδιαίτημα, καὶ οὐκ οὐκ οὐκ τὸν αὐτὸν ἐν ταυτῷ καθίστασθαι, τὸ βασιλικὸν παλάτιον· καὶ τὸν μὲν ἀποσιώζειν εἰκόνα ψυχῆς, τῆ δὲ σώματος· καὶ τὸν μὲν ἀντὶ μὲν βασιλείᾳ; τοῖς πράγμασι γίνεσθαι τοῖς πολιτικοῖς, ἀντὶ δὲ πατρῶν τῷ ταύτης ὄρφανῷ παιδὶ τῷ νέῳ βασιλεῖ· τὴν δὲ ὑπαίκειν ὅσα καὶ ἡγεμονίᾳ χρησησὶ καὶ μόνῳ δυναμῆν σώζειν τὴν ἀρχὴν ἀσφαλῶς, [P. 437] ὅσα καὶ κυβερνήτης, καθάπερ ἑλκᾶδα πλημμελῶς ἐφ' ὑγρᾶς ταλαντευομένην θαλάττης ἀγκύλαις. Εἰ δὲ ταῦτα τῆδε ἔχει, καὶ οὐδὲν ὑποτρέχει ψεῦδος τὰ εἰρημέντα, τί κωλύει καὶ παραστήμοις καὶ τισὶ τεκμηρίοις βα-

Variorum notæ.

(48) Θρόνους vocat sedem pontificiam seu patriarchalem. Sic infra lib. xv, cap. 3, p. 473 E. BJVIN.

σελικοῖς, σκιωδῶς πως κεχρησθαι πρὸς τὴν τῶν οὕτως A umbratum, ad veritatis tantæ confirmationem? » ἀληθῶν βεβαιώσιν; »

Α'. Οὕτω μὲν οὖν εἰρωνικοῖς μᾶλλον ἢ γοητεύου-
σιν ἄλλω; ὑπερχόμενος λόγοις, καὶ τὸ παθητικὸν τῆς
τοῦ πατριάρχου θωπεύων ψυχῆς ὁ Ἀπόκαυκος, τᾶλλα
μὲν ἀσμένως προσέχασθαι ἐπεπείκει· τὸ δὲ τῶν ἐρυ-
θῶν πεδίων νῦν μὲν ἤριστα διὰ τὸ τῆς καινότητος
θράσος· χωρῶν το; δ' ὄψ' τοῦ χρόνου, διὰ τὴν τῶν
δυσὶν ἐθισμόν, ἐπαγγελιασθαι εὐπαράδεκτόν πως
ἔασθαι καὶ τὸ τρίτον. Τὰ γὰρ ἐκκλησιαστικά τῆς
ὑπερηφανίας οὐ τὸ τῆς ὥρας αἰφνιδιον κατασβέσαι
δύναται, βῆστα μεντᾶν ἐκपुरσεῦσαι μᾶλλον καὶ
φθόνον ἐγείρει σκληρόν τινα· καὶ δυσκαριέτητον·
τοῦ δὲ χρόνου βέοντος, ὁμαλῶς πως ἤδη καὶ τὸ τῆς
ἐκκληξίως· ἐκείνης δαπανᾶσθαι καὶ μαραινέσθαι B
θράσος, ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐμμελετηθείσης ταῖς
ταῖς ἐντυγχανόντων ὄψεσι διὰ τὸ συνεχές; τοῦ συν-
διδασθαι. Τοῦτο μὲν οὖν ἔνεκα τοῖν θυεῖν ἀρκε-
σθῆναι καινοτομήμασι μόνοις ἐν τῷ παρόντι, τοῦ
τρίτου μεταωρισθέντος ἐς τοῦπιόν· μὴ ἐπιστῆσαι
πρότερον ἐβελήσαντα, καὶ γνόντα τὴν τῶν προτέρων
ἐνταῦθα διάνοιαν, ἐν τῷ μετρίῳ τοῦ ἤθους
ἴστασθαι, καὶ μὴ κινεῖν πατέρων ὄρια· ἀλλ' ἦττω
γενόμενον δόξης, πολλὴν ἐπιφερομένης τὴν ἀωρίαν,
ἀγώγιμον εἶναι τοῦ λοιποῦ τοῖς ἐμπαίξιν ἐθέλουσι,
μέχρι τοῦ, συμφέροντος; ἐξ αὐτῶν ἐνργῶς τῶν
πραγμάτων σαφῆ τὸν χρόνον σύμβουλον ἐσηκῶτα,
συνείναι μὲν ὡς φαιδεσθαι χρόνον καὶ τύχης ἐχρῆν,
μὴ δυνηθῆναι δ' οὖν οὐδὲ μικρὰν τινα τὴν ἐν δεινῶς
ἀσφάλεια ἐαυτῷ πορίζασθαι, ἀλλ' ἐς ἀτεκμάτους C
καὶ μάλα παντοδαποῦς κακῶν συνωσθῆναι βυβούς.

Ε'. Τὸ γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα καὶ τὸ ψυχῶν
ἀρχεῖν, τοῦ κρατίστου μέρους τῶν ἐν τῷ κόσμῳ
συλλήθδην ἀπάντων εἰπεῖν, σφόδρα τοι μέγιστον καὶ
περιφανές εἶδοςί τοι; τὰς ἀρίστας πάλαι συντάτ-
τουσι τῶν πολιτειῶν νομοθέται; καλῶς ἔχειν ἔδοξε,
τὸ τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης φυλαττομένοις εὐδαιμόν
καὶ ἐπισφαλεῖ; ὡσπερ δασμῆ τιν; τῷ ταπεινότερῳ
τοῦ σχήματος κολάζειν τῆς τύχης τὸ μέγεθος, ἵνα μὴ
τὸ τοῦ θράσους ἀκλάστον ὡσπερ μέθη τις ἐγγένηται
αὐρῆ, καὶ πρὸς τυραννίδος ὑπόθεσιν ἐξοκαίλων μεγάλων
δυσῆ τοι; πολιτικοῖς πράγμασι τῶν κακῶν. (P. 438) D
Τὸν δὲ τῆς βασιλείας ὄγκον σωματίων μὲν καὶ δημοσίων
ἀρχεῖν πραγμάτων, ἦττονος μέρους ἢ κατ' ἐκεῖνο·
ὀπίλων δὲ καὶ στρατιωτικῶν θορύθων περιβεβλη-
σθαι δύναμιν, καὶ τούτοις τὸ τοῦ μεγέθους ἐκείνου
κατὰ τὸ εἶδος λειπόμενον ἄνταισοῦν. Αἱ γὰρ ἀπλαῖ
καὶ μονοειδεῖς πολιτεῖαι βῆστα πρὸς ἀτοπίαν ἐκτρέ-
χουσιν, ἐρημία τοῦ βοηθούοντος· μιγνύμεναι δὲ
πως καὶ ἀνακεραινόμεναι μετριώτερον τὸ ἐπικίν-
δυνον ἔχουσι, θάτερον θάτερον ἐπιβρῶννόντος καὶ
ἀνεγείροντος, ὅταν εἰς κακίας ἐκτοπίζηται βάρ-
θρον, καὶ τυραννίδος ἐνοχλοῦντες δισταλεύωσι τινες·
τὸ λογιζόμενον ὁρῶσο· Ὅθεν ἐκεῖνον μὲν λύσειν καὶ
ἀταξίαν εἰσάγει· τὸ μέρος καὶ ἀνατρέπειν διδῶσι
ἄωρον ἡρέμα τοῦ; θεμελίους τῆς εὐταξίας εἰ; ἔδω-

IV. Sic Apocaurus hominem dictis aggressus
ironicis magis quam alioqui fallacibus, et patriar-
chæ animum, qua moveri poterat, blande affliciens,
ut illa quidem alia facile admitteret persuasit; non
autem, ut rubros quoque calceos; quos ille nega-
vit se accepturum in præsentī propter novæ rei
insolentiam: at procedente 699 tandem tempore,
ubi duabus illis rebus assuetum esset, etiam ter-
tiam facile admissurum se promisit. Quam enim
fastus moveret indignationem, cam tantum abesse,
ut præmatura festinatio posset placare, ut etiam
incenderet multo magis, et facillime invidiam acer-
bam et vix tolerabilem conflaret; tempore autem
labente, etiam novitatis illius insolentiam leniter
jam quodammodo evanescere ac deleri, sensim
scilicet et paulatim hominum oculis ex præmedi-
tatione et assidua vitæ consuetudine in-inuatam.
Eapropter duobus illis novis privilegiis contentum
esse se in præsentī dixit, tertii acceptione in po-
sterum dilata. Nec antequam id faceret animum
advertere voluit, cognitoque majorum super ea re
hstituto, perstare in animi moderatione, constitu-
tosque a Patribus terminos non movere: sed in-
tempestiva prorsus gloria velut captivus duci ma-
luit, atque obnoxius esse in posterum volenti
cuilibet illudere; donec, tempore certioris consilii
auctore, quid utile esset ex ipsa rerum evidentia
edoctus, occasione et fortuna moderate uti debuisset
se intelligeret; securitatem autem sibi in periculis
ne minimam quidem parare posset; sed in cæcos
et mul iplices calamitatum fluctus delaberetur.

V. Episcopalem enim dignitatem et imperium in
animas, quæ pars est (ut omnia complectar) totius
mundi optima, maximum quiddam atque illustre
esse cum scirent ii legesatores, qui præstantissimas
quodam respublicas constituerunt; bonam iis
esse visum est, humani animi 700 naturæ lubri-
cæ atque infirmæ consulere, et humiliore habitu
quasi vinculo quodam coercere ejus conditionis
amplitudinem, ne audacia effrenis alicui tanquam
ebrietas accederet, et ad tyrannidem provecata ma-
gnorum malorum causa publicis rebus existeret.
Regæ autem potestatis imperium esse in corpora
ac civium fortunas voluerunt; quæ pars est igno-
bilioi quam illa; at armorum et strepitus militaris
robore vallatur, ac per hæc supplet id, quod sibi
ad magnitudinem illam deest. Nimirum ea im-
peria, quæ simplicia et uniusmodi sunt, facillime
ruunt in pejus, quia alieno auxilio desti-
tuta sunt: commista autem et invicem con-
temperata minus periclitantur, altero alterum
corroborante atque erigente, quoties hoc vel illud
præter in vitium fertur et ratione tyrannicis qui-
busdam tumultibus emota perturbatur. Itaque illud
quidem ad dissolutionem legum et licentiam ver-
git, et ordinis boni fundamenta amat sensim ever-

tere, nisi aliquis inhibeat : hoc vero nativum et suapte exultum quemdam habet gratiæ excellentioris florem, ac toti mundo ornamentum existit omnino aptum et congruens.

VI. Cum itaque et hunc patriarcham oporteret intra veteris instituti flues manere, ac non terminos pridem bene constitutos revellere; tamen quia malo consilio usus est, insciens et se et Romanum imperium simul perdidit, multiplicium calamitatum fluctibus brevi tempore superinductis. Atqui si metui **701** et suspici se ab imperatoribus et principibus volebat, debebat ad Servatorem Christum respicere, et illius gloriosam obscuritatem imitari; præsertim cum ejus imaginem credatur dignitas pontificia exhibere. Si enim Alexander Magnus, qui per totam fere Asiam perrupit, venerabatur ac magis fortunatum prædicabat tenue illud et nulla re superfluens vivendi genus, quo utebatur Diogenes, quam imperii sui fastum atque opulentiam : multo potiori jure felicem istum imperatores et principes prædicavissent, si cujus imago erat constitutus, illius in vitæ institutione modestiam et frugalitatem constanter et perpetuo esset imitatus. Verum enimvero, cum illam honestam et optime constitutam auctoritatem ad contrarias regulas nescio quomodo detorsisset, eo aperte excidit, quod assequi concupiscēbat. Imo etiam eo quod habebat excidit apertius : qui cum dominus et pater foret, mancipium ipse se palam fecit, et pro conspicua gloria insignem lucratus est ignominiam. Tantum ubique post se infelicitatis trahit nūmia gloriæ cupiditas : ita in apertum furorem insolens potentia evadit.

VII. Ejus igitur voluntate facillime sibi mancipata, Apocaucus ad Joannem Gabalam deinde dolos omnes, omnes fraudum machinas convertit; atque ei filiam iam sponsuram se promittit. Tum ea expectatione suspensus jurejurando cogit delibata confirmare et sancire, si voluntati suæ omnino obsequi velit. Id autem erat, ut eos, qui nobilitate et fortunæ splendore **702** conspicui curiæ subsellia implerent, singulatis omnes conjiceret in vincula, et in custodias daret, alios aliis criminibus accusatos ex tempore conflictis, prout futurum esset probabilis.

VIII. Quæ cum ita processissent, publicarum etiam rerum administrationem ei statim tradit. Ipse autem profectus Byzantio cum patriarcha et imperatore Palæologo Perinthum quam celerrime contendit; specie quidem ut exercitum in expeditionem adversus Cantacuzenum educeret; re autem vera duorum alterum copaturus, aut in Epibatarum, si posset, castello includere imperatorem, eique per vim filiam suam surptum dare, aut saltem cum imperatore Cantacuzeno per hos tandem aliquando sic transigere, ut facta permutatione

ρος, ἢν μὴ τις ἐπίσχη· τὸ δ' αὐτοῦ καὶ αὐτογεώργιτον ἔχει τὴν χάριν τοῦ κρείττονος καὶ κίσμος τις ἀτεχνῶς ἐναρμόνιος ἔλω τῷ βίῳ καθίσταται.

Γ'. Δείον τοιγαροῦν καὶ πατριάρχην τουτοῖ τοῖς εἰθισμένοι; νομίμοις ἐμμένειν, καὶ μὴ σαλεύειν ὄρους σὺν λόγῳ πάλαι κειμένους, ὃ δὲ κακοβουλὴ χρώμενος λήθηθιν ἅμα ἑαυτῷ καὶ τὰ Ῥωμαίων ἀπολωλεκῶς πράγματα, σφίσι ἐν βραχεί παντοκρίων ἐπινεύσας κλύδωνας συμφορῶν. Καίτοι· εἰ φοβερὸς καὶ περιθλαπτός τις βασιλεῦσιν εἶναι καὶ ἀρχουσιν αὐτῷ πρὸς βουλήσεως ἦν, ἐς τὸν Σωτῆρα βλέπειν εἶδει τοῦτοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἐνδοξὸν εὐδοξίαν ἐκείνου μιμεῖσθαι, οὐ μάλιστα καὶ τὴν εἰκόνα φέρειν τὸ τῆς ἱερατείας νενομίστα σῆμα. Εἰ γὰρ Ἀλέξανδρος ἐκείνος ὁ μέγας, ὃ καθ' ἄλλης μικροῦ τῆς Ἀσίας ἐλάσας, τὸ Διογένηος αἰδοῦμενος ἐμακάριζεν εὐτελὲς καὶ ἀπείριτον, μᾶλλον ἢ τὸν τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ὄγκον καὶ πλοῦτον· πολλῶν ἂν δήπου βῆθον τουτοῖ βασιλεῖς τε καὶ ἀρχοντες ἐμακάριζον, εἰ οὐ τὴν εἰκόνα τέτακται φέρειν, τοῦτο τὸ ἄτυφον καὶ λιτὸν τῆς διαίτης δεῖ διετέλει μιμούμενος. Ἀλλὰ μὴν πρὸς ἐναντίους ὁπῶσποτε περιτρέψας κανόνας τὴν εὐσχήμονα καὶ βελτίστην κατάστασιν τῆς αὐτονομίας ἐκείνης, οὐ μὲν τυχεῖν ἐπιθύμει, περιφανῶς ἐκπέπτωκεν· οὐ δ' εἶχε, περιφανέστερον ὁμοῦ καὶ αὐτοῦ συνεχπέπτωκεν, ἀντὶ μὴν δεσπότητος καὶ πατρὸς ἑαυτὸν προφανῶς καταστήσας ἀνδράποδον· ἀντὶ δὲ περιθλάπτου δόξης, εὐδοξίας κληροῦχον λαμπρᾶς. Οὕτω μακρὰν ἐπιεύρεται πανταχοῦ τὴν ἀωρίαν τὸ ἄγαν φιλοτιμιεῖσθαι, καὶ πρὸς ὑπαίθρον παρεξάγει· μανίαν ἢ τῆς ἐξουσίας αὐθόδεια.

Ζ'. Τοῦτο μὲν δὴ οὐκ οὕτω βῆσται τὴν γνώμην ἐξανδραποδισάμενος ὁ Ἀποκάουκος ἐπὶ τὸν Γαβαλὸν Ἰωάννην λοιπὸν προσῆγε τὰς μηχανὰς καὶ τὰς ἐπιπέλους τῶν δόλων· [P. 459] καὶ εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα καταγγυᾶσθαι μετεωρίσας ἄρκους ἠνάγκασε εἰ βεβουλευμένα κερῶν καὶ πιστοῦσθαι τοῦτο, εἰ τοῖς αὐτοῦ καθάπαξ βουλήμασιν ἐπσοθαι βούλοιο. Τὰ δὲ ἦν, ὁπῶσπο τῶν εὐγενῶν καὶ περιθλάπτων τὴν ἑξάν τὸ τῆς συγκλήτου πληροῦσι βῆμα, πάντας ἐκ παρ' ἑνα δεσμοῖς καὶ φρουραῖς ἐγκλείειν, ἄλλοις ἄλλαι; αἰτίαις καθυποβάλλουσα ἐξ αὐτοσχεδίου τὴν πικρῶτερον τρόπον.

Η'. Τοῦτων δ' οὕτω βέντων, καὶ τὴν τῶν δημοσίων αὐτῷ μὲν διοίκησιν εὐθὺς ἐγχειρίζει πραγμάτων· αὐτὸς δ' ἄρας ἐκ Βυζαντίου σὺν γε πατριάρχῃ καὶ τῷ βασιλεὶ Παλαιολόγῳ, τάχιστα ἐχώρει πρὸς Πείρανθον, πρόφασιν μὲν ὡς ἐπὶ Καντακουζηνῶν ἐκστρατεύων τὴν βασιλέα· σῆ δ' ἐληθείς ὅσων πραγματευόμενος θάκερον, ἢ τῷ τῶν Ἐπιδαρῶν, εἰ δυνηθείη, συγκλείσας φρουραῖς βίβ τῷ βασιλεὶ τὴν θυγατέρα δαῖνα γάμου (49) ἐναλλαγῆς, ἢ τῶν γε δεύτερον ἐλαύνοντι πλοῦν τῷ βασιλεὶ Καντακουζηνῷ δι' αὐτῶν ποτε σπείσασθαι, Δάσθον καὶ Χίον

Variorum notæ.

(49) De hoc consilio Apocauchi silet, ni fallor, Cantacuzenus. Ducang.

ἀλλαξαμένων σφῶν (50) ἐς ἴδιον κλίμα. Α

Chium et Lesbium perpetui dominii jure possidentibus acciperet.

Θ. Ταῦθ' ὁρῶσι μακρὰν τοῖς συνετωτέροις ἐκπληξιν ἐνεποιεῖ, καὶ ἀσυλλόγιστον ἐδόκει τὸ πρᾶγμα, πῶς τῷ μανιῶδι τῆς γνώμης ἡ Ἄννα προδεδωκυῖα (51) τὴν τῶν πραγμάτων ἡγεμονίαν πάντων ἀπέπατο, τυφλωθεῖσα καθάπαξ ὑπὸ ζήλοτυπίας (52) καὶ μηδεὶν τῶν πραττομένων αἰσθάνεσθαι θέλουσα· ἀλλὰ καθάπερ ἐξω στηλῶν Ἡρακλείων τῆς τοσαύτης ἀπωλείας καθισταμένης, οὕτω διακειμένη. Ἐν γὰρ ἐν ἔλπισι τοῦ ἔρωτος πειθόμενος... σαβίον (53) τοῦνεῦθεν ἄλυπον ἔξειν, καὶ φροντίδος ἀπάσης τὸ παράπαν ἀπηλλαγμένον. Ψυχὴ γὰρ ἀπαιδαγωγῆτον ἀγούσα βίον (54), καὶ ὅψιν οὐ μάλα κολάζειν προμελετήσασα, ἔλαθε πολλάκι· αἰχμάλωτος ἀπαχθεῖσα, καθάπερ λάφυρον ἀπροόπτως ἐαυτῆς εἰς ἀχάλων ἐμβαλοῦσα πλόστον λογισμῶν ἀφανέστα κακαλυμμένων, καὶ πρὶν καλῶς τῆς πολεμίας ἐφόδου τὸ βίαιον αἰσθῆσθαι, ὤχετο θαλγούσης λαβοῦσα πυρκαϊᾶς ὑπομήματα.

IX. Hæc cum viderent ii qui intelligentiores erant, vehementer obstupescabant, nec ratione ulla colligere poterant, quodnam esset, quod Anna imperatrix rerum gubernacula furioso animo prodidisset, penitusque a se removisset, zelotypia semel affectu obæcæta, et quid ageretur percipere omnino nolens; sed perinde affecta, ac si ultra Herculis columnas perniciis illa versaretur. Venerat enim in spem, cupidine persuadente, fore ut vitam deinceps ageret molestiæ atque omnis prorsus curæ expertem. Animus quippe nulla disciplinâ excultus, nulla præmeditatione ad castigandos oculos eruditus, ita sæpe imprudens fuit, **703** ut cum ipse se in quendam sensuum arcinorum quasi inermem pugnam temere conjecisset, captivus furtim abduceretur, ac velut prædæ esset, neque hostilis impressionis violentiam sentiret, nisi acceptis blandientis flammæ monumentis.

CAPUT IV.

Cantacuzenus Comotenam et Gratianopolin in deditionem accipit. Momitilæ genus et varia fortuna. Ut per latrocinia metuendus evaserit. Societas ab eo inita cum Cantacuzeno. Viribus majorem in modum auctis despoticæ dignitatis insignia a Byzantiis oblata accipit. Cantacuzeno insidiatur. Hic vere novo Comotenorum urbe egressus apud Mosinopolin castrametatur. Obdormiscit amænissimo in loco: ubi res visu et auditu mirabiles ei oblatæ. Momitilas imparatum opprimere festinat. Cantacuzenus cum suis in magnas angustias adductus. Tumultuariam et iniquam pugnam committit. Armigeri beneficio salvus evadit. Hostibus tandem coactis recedat, Didymotichum abit.

Α. Ἐγὼ δ' ἐνταυθοῖ κἀκείνου μεμνήσομαι, [P. 440] χρόνον μὲν τὸν αὐτὸν συνεχεθέντος, σαφηνείας δ' εἰνεκα μελίζοντας ἀνωθέν ποθεν ἤρχθαι ὀφειλοντος. Ἐαρος γὰρ ἐπιστάντος; ἤδη, τὰς οἰκείας ὁ βασιλεὺς θανάμεις συναγαγὼν ἀπῆει πρὸς τοὺς ἐπέκεινα Ῥοδόπης τοῦ ὄρους αὐλῶνας καὶ τὰ ἐκεῖσε πρὸς ἀποχρῶσαν νομὴν ἀναπεπταμένα πεδία. Προσάγων δὲ καὶ πείραν τινα ταῖς ἐκεῖ πόλεσιν εἶλε καθ' ὁμολογίαν πόλεις δύο, τὴν τε Κομοτηνὴν (55) καὶ τὴν Γρατιανοῦ (56) καλουμένας.

I. Hic ego etiam illud commemorabo, quod eodem quidem tempore accidit: sed majoris perspicuitatis causa altius alicunde repeti debet. Vere enim jam ineunte coactis copiis, imperator in eos tractus, qui sunt ultra montem Rhodopen, profectus est, et ad eos campos, qui ad pastum abunde illic patent; ac nonnihil sollicitatis illius etiam regionis urbibus, duas in deditionem accepit, alteram Comotenam, alteram Gratianopolin nuncupatam.

Β. Ἐνθα δὲ καὶ τὸ πρὸς Μομιτίλου [57] γέγονεν ἐκεῖνο σύμπικτωμα· ὅς διεφυῆς τις γενόμενος ἐξ ἀρῶν γόνων ἐν μεθορίαις Τριβαλῶν καὶ Μυσῶν ληστρικὸν ἐκ μετράλιου καθ' ἑταιρείαν ἡλικιώταια βίον ἀγειν προσήρηται, ἐνεδρά τε δὴ καὶ λόχους κατασκευαζόμενος αἰφνίδιον ἐπέφερε τοῖς παρικοῦσι τὴν διεθρον. Τριακοντούτης δ' ἄρτι γενόμενος; ἐς τὸ ἀνθρωπικώτερον ἐκ τοῦ θηριώδους ἐκείνου τὴν βίον ἀλλάξασθαι ἔγνωκε. Καὶ δὴ προσελθυσθῶς ἐνί τινι τῶν ἐνδόξων Ῥωμαίων μισθοῦ διακομισθῆσαι τέ-

II. Ibi res illa per Momitilam gesta accidit. Hic duplex quodammodo et obscuris parentibus natus in Patribalorum ac Mysorum confinio latrocinari jam inde ab adolescentia instituerat, societate cum æqualibus inita, dolosque et insidias struens repentinum transeuntibus exitium attulerat. Deinde cum tricesimum ætatis annum vix attingisset, a sereno illo more ad humanioris vitæ genus transferre se decreverat, et ad nobilem quemdam Romanum cum accessisset, operam ei suam ad servilia

Variorum notæ.

(50) Ita etiam codex Vaticanus. Sed legendum videtur ἀλλαξάμενος σφῶν. Βοινικ.

(51) In codice Vaticano, fol. 75 v., inter vocem γνώμης et vocem προδεδωκυῖα, vacuum est spatium quinque litterarum. Legendum proculdubio ἡ Ἄννα προδεδωκυῖα. Omissum nomen formidine sustis, aut etiam majoris ræoniæ. Βοινικ.

(52) Sic infra lib. xv, cap. 4, sect. 4. Omnium majorum caput et causa statuitur ἡ τῆς βασιλίδος Ἄννης ζήλοτυπία καὶ χαίρεκάκος γνώμη. Item ibidem sect. 5 eadem Anna notatur, ut μη δυναμένη παντάπασι ἀναφῆναι τοῦ τῆς ζήλοτυπίας πάθους. Βοινικ.

(53) Paulo plus spatii vacat in codice Vaticano. Hoc loco Gregoras nescio quem Augustæ amicum obscure indicat. Βοινικ.

(54) Complicatam et perplexis verborum ambagibus involutam auctoris mentem non potui omnino evolvere. Βοινικ.

(55) Κομοτούτηνον dicitur Cantacuzeno lib. iii, cap. 67, 71 et alibi. Ducang.

(56) Meminit Cantacuzenus, lib. iii, cap. 69, capte Gratianopoleos. Ducang.

(57) Qui mox Μομιτίλας, Μομιτζίλος; vero dicitur Cantacuzeno, lib. iii, cap. 70, ubi rem narrat. Ducang.

ministeria locaverat. Idem brevi tempore elapso A et illam servitutum abdicarat, et ad pristinam latrocinandi consuetudinem recurrebat; multamque sensim ac paulatim manum cum sibi sociavisset, animi sui audaciam re declaraverat, 704 modo Mysorum sinibus instar fulminis derepente incidendo, modo ad Cantacuzeni copias furtim appellendo, modo in Byzantinorum agros prædandi causa impetum faciendo.

III. Veritus tamen, ne convenirent ii quos afflictabat, ac vicinum hoc malum male perderent, admotis castris maluit imperatoris Cantacuzeni socius fœderatus ac ministror voluntarius dici et esse; non ita tamen, ut comes ei assiduus foret et quæcunque ire volentem sequeretur, sed ut liber et sui juris furtim atque insito more illius hostes invaderet; lucri scilicet causa, tum sui ipsius proprii, tum eorum qui prædonum stipendia accepturi secum sponte militarent.

IV. Procedente tempore, quotquot ex pauperibus sanguinariis ac feroces erant, pauci ad multos multique ad paucos aggregati, ad illum ex compacto confluerent, tam Triballi, quam Mysi, et quicunque alii præterea Barbaris commisti vivebant; habebantque equites lectos supra bis mille; atque ii omnes spiritu Martio pleni suam ipsorum vitam potius quam illum prodituros se asseverabant; ita ut deinceps satis virium esset ad certandum æquo jam Marte, in illo civili Romanorum bello, cum utraq; parte vellet. Quamobrem ei insignia despoticæ dignitatis Byzantii miserunt, eumque in imperatorem Cantacuzenum clanculum armarunt. Ex eo autem Momitilas opportunum tempus perpetuo captabat, et insidias sub pectore intimo parturiebat, atque 705 in animo volutabat.

V. Adulto jam vere, cum herbarum varietate campi vestiuntur, cum et flores et revisiscentium arborum comæ oculos hominum alliciunt ac novam animo delectationem voluptatemque pariunt, nec non et tellus benignum alimentum et suapte proveniente brutis animalibus pastum largitur; visum est Cantacuzeno imperatori, Comotenorum oppido egredi, et circa Mosinopolin castrametari, atque ibi quæ agenda essent statuere, tum alia, tum quomodo oportere novis Apocauci inceptis et expeditionibus occurrere.

VI. Ilic forte ad arborem appulit, longis admodum ramis diffusam; qui tecti alicujus instar profundam umbram terre offundebant, nimio autem solis ardori opponebant se quodammodo, ac ne ureret elliciebant. Sub arbore fons scaturiebat, salientis aquæ conceptaculum: adeo quidem ille

ταχεν εαυτον. "Επειτ' ὀλίγου βέντο; χρόνου, την δουλειαν τε ἀπέπατο ταύτην καὶ ἐς τὰ πρότερα τῆ; ληστεία; ἐπαλινοδρόμησεν ἤθη, καὶ πολλὴν ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν προσεταιριστάμενος χεῖρα ἐπρακτον ἐδείκνυ τὴ τῆ; ψυχῆ; δραστήριον, νῦν μὲν ταῖ; ἀκραῖς τῶν Μυσῶν ἐμπίπτων ὡσπερ κεραυνὸς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου, νῦν δὲ ταῖ; τοῦ Καντακουζηνῶ προβάλλων κρύφα δυνάμεις, νῦν δὲ τὰς τῶν Βυζαντίων ληϊζόμενος ἐξ ἐφόδου χώρας.

Γ'. Δείσας δ' ὅμως, μὴ συνελθόντες οἱ πρὸ; αὐτοῦ κακούμενοι κακῶς κακὸν γειτόνημα διαφθεῖραι, προσελάσας, σύμμαχος ὑπόσπονδος καὶ δοῦλος ἐτιλοντῆ; εἴλετο λέγεσθαι τε καὶ εἶναι Καντακουζηνῶ τοῦ βασιλέω;· πλήν οὐχ ὥστε καὶ συνεῖναι, καὶ ὅπη πορεύεσθαι βούλοιο ἐπεσθαι. [P. 441] ἀλλ' αὐτονομίῃ χρώμενον κρύφα κατὰ τὴν συμφυᾶ συνίθειαν τοῖ; ἐκείνου προσβάλλειν ἐχθροῖς, ἐπὶ κέρδειν εαυτοῦ τε καὶ ὅσοι ξύν γε αὐτῷ μισοῦ ληστρικοῦ στρατεύεσθαι εἴλοντο.

Δ'. Ἐπεὶ γε μὴν τοῦ χρόνου χωροῦντες ὅσοι τῶν πενήτων αἰμοχαρεῖς καὶ αὐθάδεις δυνατεῖς ἐτύγχανον, ὀλίγοι κατὰ πολλοὺς καὶ πολλοὶ κατ' ὀλίγους ἀθροϊζόμενοι, κατὰ συμφωνίαν αὐτῷ προσεβήθησαν ἐκ τε Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν, καὶ ὅσοι μισοδάρδαρον ἐπὶ τούτοις ἔγνωσαν διαίταν, ὡς ἐπέκεινά που τῶν διασχίλων ἐπιλέκτων ἰππέων εἶναι, οἱ θυμοῦ πνέοντες πάντες ἀρείκου τὴν σφῶν αὐτῶν μάλλον ψυχὴν ἢ τὸτον καταπροῖσθαι διισχυρίζοντο· ὡς ἀποχρῖναι λοιπὸν καὶ πρὸ; ἀντίπαλον ἤδη καθίστασθαι μοῖραν, ᾧ ἂν βούλοιο μέρει τῆ; ἐμφυλίου Ῥωμαίων μάχης· σύμβολα τῆ; δεσποτικῆ; ἀξίας οἱ Βυζαντίοι πέμπουσιν αὐτῷ (58), καὶ λάθρα κατὰ τοῦ βασιλέω; ὀπλιζοῦσι Καντακουζηνῶ. Ἐκεῖθεν οὖν καιροφυλακῶν ὁ Μομιτίλα; ἀεὶ διετέλει, καὶ τὴν ἐπιθεσιν ἐν μυχοῖς τῆ; καρδίας ἐκυσφόρει, καὶ ἀνεκρύβει τοῖ; λογιμοῖς.

Ε'. Ἄρτι δ' ἐν ἀκμῇ τῆ; ἡριπῆ; καθισταμένης ὥρας, ὅτε τὸ ποικίλον τῆ; χλόης τὰς πεδιάδας κοσμεῖ, καὶ τῶν τέως ἀναβιούντων δένδρων οἱ πλόκαμοι μετὰ τῶν ἀνθέων τὰς τῶν ἀνθρώπων ἔψεις ἐφέλκονται, νέαν χρυρίζουσαν τέρψιν καὶ ἡδονὴν τῆ ψυχῆ;, καὶ ἄμα χιλὸν ἢ γῆ προσηγῆ καὶ νομῆν αὐτοφῶ τοῖ; ὀλίγοις ζώοις, ἔδοξε καὶ τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ περὶ Μουσινούπολιν (59), ἐξόντι Κομοτηνῶν τῆ; πολίχνης, πῆξασθαι τὸ στρατόπεδον, κἀνταῦθα περὶ τῶν πρακτέων βουλευσασθαι, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως ἀπαντῆσαι χρεῶν τοῖ; Ἀποκαυκοῦ καινοτέρους βουλευμάσι καὶ ταῖ; ἐκστρατεῖαις.

Ζ'. Δένδρον γε μὴν ἐντυχεῖν ἐνταυθοῖ που συνίθει, κλάδου; ἔχοντι μάλα εὐμήχεις, καὶ δίκην φάναι ὀρόφου βαθεῖαν μὲν τῆ γῆ τὴν σκιὰν ἐμπαρεχομένου; ἐμποδῶν δὲ πως καὶ ταῖ; ὑπερβολαῖς τοῦ ἡλιου καθισταμένους, καὶ ἀφαιρουμένους τὸ κάειν αὐτῶν. Ἐπὸ δὲ τῷ δένδρῳ πηγὴ τις ἀνεβλύζε, χορὸν τινα

Variorum notæ.

(58) Atqui despoticæ dignitatis insignia demum missa post adeptam ex Cantacuzeno victoriam scribit idem Cantacuzenus. Cujusmodi vero fuerint

despotatus insignia docet Codinus, *De offic. palatii*, cap. 3. Δυσκα.

(59) De qua egimus ad Villharduinum. Ducang.

παιουμένη τῷ ὕδατι, οὕτω μέντοι διαυγῆς, ὡς καὶ ἡ ἀπεικονισμένη αὐτὴν καθ' αὐτὴν τὴν ὑπογραφὴν, καὶ δύο μιᾶς τινος βίβλου δοκεῖν εἶναι φύεσθαι (60) δένδρα· τὸ μὲν ἄνω, τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνίσχον· τὸ δ' ὑπὸ γῆν αἰωρούμενον. Ὑπὸ δὴ τοῦτῃ βραχὺ κατακλίνα; ὁ βασιλεὺς ἑαυτὸν εἰς ὕπνον ἐτρέπη, καὶ ἅμα ἐδόκει φωνῆς ἀοράτως ἀκούειν, « Ἐγείραι, » λεγούσης, « ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα (61) ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάσει σοι ὁ Χριστός. » εὐθύς τε διαγρηγορήσαντα, ζάλην ἔχοντα λογισμῶν ἀναστῆναι (62). [P. 442] καὶ τις ἐκεῖ παρῶν ἀγμάτων δημιουργὸς λύραν τε χερμόσατο ἐξεπίτηδες καὶ, οἷον πείθειν ἅπαντας; ἀνέχειν ἐπ' αὐτοῦ, ἄσμα ἀνεκρούσατο. Καὶ ἦν τὸ τοῦ ἄσματος· « Ἄνδρες (φησὶν) οἱ τῷδε τῷ δένδρῳ καὶ τῷδε τῇ σκιᾷ προσκειόμενοι ἀτεχνῶς, παρόσον νῦν μὲν ὥρας μετέχοντες φαίνεσθε, ὅσον δ' οὐπω ἀωρίας ἐπιδραμούσης οἰχήσεσθε πρὸς μαρμαρόν τε καὶ φθορὰν, δεῦρο δὴ χαίρωμεν, καὶ ἐντρύφωμεν τῇ νεότητι, πρὶν τὸν θάνατον αὐτῆς κατορθῆσθαι. »

Ζ'. Τὴν δὴ τοιαύτην μαθὼν ὁ Μομιτίλας ἐκ τῶν ἡμεροσκοπίων διατριβῆν, ἔγγιστά που ποιοῦμενος; ἐξεπίτηδες τὰς διατριβὰς; καὶ φίλιαν ὑποκρινόμενος, ἔγνω πρὶν ἀθροισθῆναι τὸ στράτευμα, καὶ πρὶν τὸ δρᾶμα τὴν βασιλέα μαθεῖν, ἐπιθέσθαι οἱ τελέως ἀφροντιστοῦντι. Ἐν τούτοις ὄντων τοιγαροῦν τῶν πραγμάτων ἐκεῖνοις, καὶ τοῦ ἡλίου τῆς ἡμέρας ἤδη τοὺς μεταξὺ παραλλάττοντος δρόμους, ἀγγέλλεται Μομιτίλας ὄπλιτην στρατὸν ἐπαγόμενος καὶ ὅλας ἡνίαις ἐλαύνων ἐς τὸ τοῦ βασιλέως στρατόπεδον. Τούτο πάντας ἐκ τοῦ παραχρῆμα λογισμοῦ; ἔθραυσέ τε καὶ συνεκύχησε τοῦ τε βασιλέως; καὶ ὅσοι ξύν γε αὐτῷ παρεῖναι τετύχηκεν, ἀπαρασκευάστους καὶ τούτοις, καὶ πάνυ βραχείσιν, καὶ τῆς τύχης; οὕτω λαμπρῶς; ἐλαυνούσης καὶ συνωθούσης ἐν στενῇ κομιδῇ τῆς ὥρας τὸ πρᾶγμα, καὶ μηδεμίαν οὐδ' ὄθεν οὖν ἐχούσης διαφυγὴν καὶ ἀπέδρασιν. Τοῖς τε γὰρ ἱπποῖς ἀνά τὴν πᾶν διεσκεδασμένοις νέμεσθαι τέως συνέβαινε· καὶ ἅμα τῆς στρατιᾶς τὸ μὲν ἔτι περὶ τὴν Κομοτηνῶν πόλιν ἀπεριμερίμνωσ; τὰς ἀγορὰς περιήει, τὰ πρὸς χρεῖαν ὠνούμενοι· τὸ δ' ἐξιδὼν οὐκ ἐν σπουδῇ πρὸς βασιλέα πρόνοιαν ἐποιεῖτο ποιεῖσθαι τὴν ἀφίξιν, ἀτε μὴ προμαθόντες τὸ συμβάν· ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ σχολὴν ἐπορεύοντο.

Η'. Ὅμως; εἰς Θεὸν ὁ βασιλεὺς ἀνατίνας τὰς χεῖρας ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτῷ καὶ τῶν ἐνότων ὡς ἐντῶν ὄπλισμένοι ἐμάχοντο, τοῦ προτυχόντος ἕκαστος ἐπιβαίνοντες ἵππου, ὄχα σαλπύγγων καὶ παρατάξεως; καὶ τὸν ἄδρῆν κατ' ὀφθαλμούς; ἰστάμενον ἀντακρῶς βλέποντες. Καὶ ἦν ἰδεῖν μάλα ἀγχιεστρῶφους καὶ οὐκ ἐν προνοίᾳ τινὶ τὰ; διεξέδους καὶ διεξέλασσε τῆ; μάχης καθοσταμένους· ἀλλὰ φύρδην

pellucidus, ut arboris pulchritudinem vel ipsa sola imago exprimeret, duæque ab eadem radice pullulare arbores viderentur; illa quidem sursum ad nos versus erecta, illa vero sub terra pensilis. Sub eo tegmine imperator, corpore paululum reclinato, dormire cæpit, et simul vocem incertum unde sibi visus est audire clamantem: « Expergiscere qui dormis, et exsurge a mortuis, et Christus tibi prælucebit! »: tum subito expergefæctum surrexisse, tacitis cogitationibus æstuantem; atque **706** ibi præsens quidam citharædus et lyram aptavit accurate, et pulsus fidibus ita cecinit, ut attentos omnes sibi faceret. Erant autem quæ canebat hujuscemodi: « O vos, inquit, mortales, huic arbori et huic prorsus umbræ similes; quatenus nempe in ætatis flore esse videmini nunc, mox autem, ubi importunum tempus ingruerit, marcescetis atque ad interitum redigemini: huc agite genio indulgeamus, ac juventutem, antequam cæ mors insultet, in deliciis traducamus. »

VII. Cum jbi imperatorem commorari e speculatoribus didicisset Momiilas, qui proxime et ipse consulto versabatur amicitiamque simulabat; decrevit, priusquam exercitus esset congregatus, imperatorem nondum gnarum ejus fabule, quæ agebatur, ac nil tale metuentem adoriri. Cum illis itaque eo in statu suæ res essent, solis cursu jam meridiem prætergresso, nuntiatum, Momiitam cum exercitu venire armis instructo, et laxis ad imperatoris castra habenis contendere. Id omnes decerpente animos perculit et conturbavit, tum ipsius imperatoris, tum omnium illorum, qui cum eo forte aderant imparati et ipsi et perpauci; fortuna tam aperte res adigente et compellente in eam temporis angustiam, neque ullum quicumque ex parte eflugium aut receptum præbente. Nam et equi per herbam dispersi tum forte pascebant; et simul ex militum numero alii quidem adhuc in urbe Comotenorum securi fora circumibant, ea quæ usui essent emptitantes: qui autem egressi erant, ab iis minime providebatur, **707** ut iter ad imperatorem accelerarent, ut qui illud eventum præcognitum non haberent: sed hi pedetentim ac lente incedebant.

VIII. Attamen imperator, sublati ad cælum manibus, et ii quos secum habebat, atreptis prout lieuit armis, quæ tum suppetebant, conscenso quisque temere equo absque tuba nulloque ordine pugnarunt, mortem ob oculos positam intuentes. Et sane videre erat valde instabilem ac non providentia aliqua constitutum ordinem pugnæ, in eruptionibus excursionibusve faciendis, sed pro-

¹ Ephes. v, 14.

Varioum notæ.

(60) Verbum εἶναι videtur suo loco motum fuisse. Legendum fortasse, αὐτὴν καθ' αὐτὴν εἶναι τὴν ὑπογραφὴν, καὶ δύο μιᾶς τινος βίβλου δοκεῖν φύεσθαι δένδρα etc. BOIVIN.

(61) Iisdem verbis hæc refert Cantacuzen. lib. III,

c. p. 70. DECAŒG.

(62) Cantacuzenus, *Hist.* lib. III, cap. 70, ait se audita in somnis voce turbatum, statim surrexisse. De citharædo et de cantilena tacet omnino. BOIVIN.

miscue alios cum aliis confligentes; eoque fiebat, A ut paucissimi ab numerosissimis hinc atque inde circumclusi telis obruerentur et caderent.

IX. Atque ipse imperator, lapsus ex vulneribus equo, pedes cum ingruentibus quibusque pro virili limicabat, quoad proventus armigerorum unus equo descendit, ac imperatori quidem ut fuga saluti consuleret dedit; ipse autem, multis toto corpore vulneribus exceptis, corruit semianimis ac pene exspirans; sic ut ab hostibus contemptus postea quasi revixerit. Interim fama, totam brevi regionem pervagata, coegit et imperatoris milites alios super alios cum clamore ac trepidatione dispersos inordinatosque auxilio subire, et hostes simul retrocedere. Ab eo periculo et casu imperator præter spem omnem servatus, motis non longo post castris, Didymotichum proficiscitur. Et ea quidem ita se habuerunt; atque in his ver effluxit.

ἄλλους ἄλλοις, συρρήγνυμένους. Ὅθεν καὶ ὄλιγα μάλα, πρὸς μάλα πολλῶν ἔνθεν κάκειθεν κυκλούμενοι, κατηκονίζοντό τε καὶ συνέπιπτον.

Θ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς, τοῦ Ἰππου πεσόντος ἐκ τῶν πληγῶν, ἐκ γῆς ὀπίσσω ἐνῆν τοῖς ἐπιούσιν ἐμάχτο, ἕως τῶν ὄπισσι τῶν εἰς (63) παρελάσας ἀπέβη τοῦ Ἰππου, [P. 443] καὶ τῷ μὲν βασιλεὶ φυγῆ κοίτῃσθαι τὴν σωτηρίαν ἐδίδου· αὐτὸς δὲ πολλὰς πύλας δεξιόμενος τὰς πληγὰς κατηνέχθη, βραχὺ τι καὶ ἀδρανὲς ἐμπνέων· ὡς περιφρονηθέντα τοῖς πολεμοῖς ἑαυτοῖς ὄλον ἀναδιῶναι. Ἡ δὲ φήμη τὴν ταχίστην ἀνὰ πᾶσαν ἐληλυθυῖα τὴν περιχώρον, ἠγάθασεν ἄλλους ἐπ' ἄλλοις βοῆ τε καὶ δρόμῳ σπάρδας καὶ ἀσυντάκτους ἐς ἐπικουρίαν τε ἵεναι τὸν τοῦ βασιλέως στρατὸν καὶ ἅμα τοὺς πολεμοῖς ὅπως ἀπαλλάττεσθαι. Τοῦ δὲ τοιοῦτου διασεσωμένος ὀβριστεύς ὑπὲρ ἅπασαν προσδοκίαν κινδύου τε καὶ συμπτώματος ἄρας μετ' οὐ πολλῷ πρὸς Διδυμότειχον ἤπεισι. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ τὸ ἕαρ ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

CAPUT V.

Apocaucus, opportunam occasionem nactus opprimendi Cantacuzeni, bellum apparat. Didymotichum exercitu infesto petit. Pythium castellum obsidet. Cantacuzenum multi e suis deserunt. Reliquorum intemptata postulata. Ipsius responsa. Andronicus Palæologus, Apocauci gener, fluvium transnando submergitur. Apocaucus a Joanne Gabala apud imperatricem Annam accusatur. Byzantium redit. Imperatricem placat. Urbis muros reficit.

708 I. Ineunte ætate ingens quidam et gravis apparatus occupatum tenebat Apocaucum, magnis cum copiis Didymotichum aggredi meditantem. Etenim quia in eam solam urbem Cantacuzenus sese et copias suas contulerat, omnis autem præclusa erat omni ex parte spes auxiliorum; (nam et Mysorum princeps Alexander Byzantinis pridem socium se adjunxerat, et satrapam Amurium retrahebat Latinæ classis ad Smyrnam urbem appulsus; Triballi vero et ipsi quoque illius sanguinem sitiabant;) hæc omnia Apocaucus cum videret, profectus Perintho cum omnibus copiis Byzantinis et Thraciis Didymotichum infesto exercitu petit.

II. Ac primum quidem conatur dolis et machinis capere castellum Pythium (ita ferme nominatur), situm ad Hebri fluminis ripas, octoginta fere stadiis ab urbe Didymoticho distans: quod ruina collapsum jam pridem Cantacuzenus imperator magnis sumptibus instauraverat, atque ex eo tanquam suum ærarium egregio præsidio firmaverat. Illud D igitur circumsessum Apocaucus totis viribus oppugnabat.

III. At interim Didymotichensis exercitus maxima

Variorum notæ.

(63) Quem Lantzaretum vocat Cantacuzenus, lib. III, cap. 70, qui ex τῶν οὐκ ἐπισημασμένων Cantacuzeni esse ait. DUCANG.

(64) Atqui inde et ex Cantacuzeno, lib. III, cap. 86, docemur quis *Marbascianus* sultanus ille sit apud Joan. Villaherm lib. XII, cap. 28, quo loco varrat quomodo Smyrnæ a Latinis expugnatae sint,

A'. Θέρους δ' ἀρχομένου πολλὴ καὶ βαρὴ τὴν ἀπὸ τῆς παρασκευῆ τῶν Ἀπόκαυκων, ἐπὶ Διδυμότειχον ἀπείναι μετὰ πολλῶν τῶν δυνάμεων. Ἐπὶ γὰρ ἐς μόνον τὸ Διδυμότειχον ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τῆς δυνάμεως κατηνέχθη, πᾶσα δ' ἀπὴν σωμαχίας ἐλπίς πανταχόθεν (3) τε γὰρ Μυσῶν ἀρχηγὸς Ἀλέξανδρος Βυζαντίου ἐκ πολλοῦ συνεμάχων τὸν τε σατράπην Ἀμούρ (64) ἀνοείλακεν ὁ τῶν Λατίνων κατὰ Σμύρνης ἐπίπλους (65)· καὶ ἅρα Τριβαλλοὶ τοῦ ἐκείνου διψῶντες ὠπλήρον αἵματος, ταῦτα δὲ πάντα συνιδὼν ὁ Ἀπόκαυκος, ἄρας ἐκ Περίθου πάσαις δυνάμεσι Βυζαντίου καὶ Θρακικαῖς, παραστρατοπέδουσεν ἐπὶ Διδυμότειχον.

B'. Καὶ πρῶτα μὲν ἐπαχειρᾷ δόλοισι καὶ μηχαναῖς ἔλειν τὸ τοῦ Πυθίου φρούριον (66), οὕτως ὡς ὀνομαζόμενον καὶ παρὰ τὰς δὲ χθας ἰδρυμένον Ἐβρου τοῦ ποταμοῦ. Τοῦτο σταδίου ἐγγὺς ὀδοῦ ὄδοι καὶ διέχον Διδυμοτείχου, καὶ γενοῦς ἐρεπίπτον, ἐκ τοῦ Καντακουζηνὸς ἀνείληψεν ὁ βασιλεὺς πολλὰ χρημάτων δαπάναις ὠχύρωσέ τε καὶ πλείστον ἀνιέναι ἐπέπραξε τοῦ ἄερος, καὶ ὡς περ ἑαυτοῦ ταμίειον εἶχεν ἐκείθεν αὐτὸ, καὶ λαμπραῖς ἡσφαλίζετο ταῖς φρουραῖς. Τοῦτο τοῖνον περιστρατοπέδουσας Ἀπόκαυκος ὄλαις ἐπολιόρκει χερσὶ.

Γ'. Τοῦ δ' ἐν Διδυμοτείχῳ στρατοῦ τὸ πλείστον,

qui non alius est ab isto *Amur*, quem Froissartus, III vol., cap. 22 et 23, *Amourabaquin*, seu distinctis vocibus *Amour Abakin* vocat, seu Ἀμούρ πέκιν. DUCANG.

(65) Vide supra lib. XII, cap. ult. sect. 7. Βοινα.

(66) Ἐμπύσιον vocat Cantacuzenus, lib. III, cap. 71. DUCANG.

τὴν τε τῶν πολεμίων βαρεῖαν ὀρώντες ἔφοδον καὶ ἄρα τὸν ἔνδον λιμὸν [P. 444] πολέμιον ἠγούμενοι χεῖρονα, καὶ πρὸς γε τοὺς ἑαυτῶν ἱπποκόμους ἀκηκότας ὁμοῦ τοῖς ἱπποῖς ἀθρόον ἐς Ἀποκαυκὸν ἠύτομοληκότας, δρασμῶν τε ἐχρήσαντο καὶ αὐτοὶ καὶ τῶν πολεμίων προσεβύβησαν στρατοπέδῳ, τοῦ θέρους ἐν ἀκμαίᾳ ὄντος ἤδη τοῦ αἰτός. Καὶ ἦν ἐν οὐ μάλᾳ φορηταῖς τὰ βασιλέως περιστάσει πράγματα, καὶ πᾶσαν εἰπεῖν ἀνθρωπίνως ἀποσειόμενα σώζουσαν προσδοκίαν.

Δ'. Ἐν τοιοῦτοις δ' ὄντι τῶν βασιλεῖ τοῖς δεσποῖς προσετίθετο καὶ ἡ τῶν ἔμα αὐτῶ στρατιωτῶν ὁμοῦ καὶ στρατηγῶν καὶ συγγενῶν ἐπιθεσις. Ἰὸλιζ γὰρ προσιόντες ἕκαστοι διὰ τὸν καιρὸν καὶ τοὺς ἔφεστώτας κινδύνους ἀπήρουν οἱ μὲν Λέσβον, οἱ δὲ Ἀἴμμον, οἱ δὲ Χίον· ἄλλοι δ' ἄλλα τε χωρία καὶ προσόδων εὐπορίας, τῶς μὲν ἐν ἐγγύαις ἐγγράφοις· ὅτε δ' ἐκρατῆ; καθάπαξ τῆς ὅλης γένοιτο βασιλείας, ἐπιτελῆ καὶ τὰ ἐν ἐγγύαις ἐπιγγεγμένα καθίστασθαι. Μὴ δὲ γὰρ ἐπ' ἀθήλοισ ἐλπίσιν οὕτω διακυβεύειν τὸ ζῆν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἤδη τῶν κινδύνων ἐσώτων, οἰεσθαι τὴν τοῦ βελτίστου σφίσι μοῖραν ἰδρῶσθαι, ἀλλ' ἐέχρον εἶναι τι βέλαιον, οὐκ ἐπρίμενος· ἂν τις τὸν θάνατον ἀνεπίφθονον γοῦν τῆν τῶν περιλειφθέντων ψῆφον ἔχοι καρποῦσθαι.

Ε'. Τοιαῦτὰ γε μὴν ἀπαιτοῦσιν ἑκαίνοις πρὸς οὐδὲν οὐδαμῆ γε ἐνδιδόναι ἐπῆει τῶν βασιλεῖ, φάσκοντι μὴ δύνασθαι τάλλοτρια μῆτε νῦν ὑπισχεῖσθαι, μῆτε μὴν μετὰ γε τὴν τῆς αὐτοκρατορίας ἀντίληψιν, εἰ γένοιτο, προῖεσθαι τοῖς οὐκ ἐν λόγῳ ζητοῦσιν. Νῦν μὲν γὰρ τὸ παράπαν ὑπάρχειν ἀλλότρια, πολιορκουμένων τε καὶ ζῆν ἀσφαλῶς μηδαμῆ πω συγχωρουμένων· καὶ τότε δ' αὖ ἔτερον ἀλλότρια τρόπον· πάντων γὰρ πάντ' εἶναι τῶν ὑπεικόντων τῆ βασιλείᾳ τὰ τῆς βασιλείας πράγματα· τῶν βασιλευόντων ἔ' οὐ. Οἷς οὖν πρὸς βουλήσεως εἴη ἂν τοὺς παρόντας; συνδιεγεχεῖν ἡμῖν τῶν κινδύνων διαύλους, οὐκ ἂν ἀμελήσαιμεν οὐδ' αὐτοὶ, εἰ περιγενέσθαι γένοιτο, μὴ οὐκ ἀμεΐψασθαι τοῖς ἀνήκουσι τρόποις, ὅπῃ τῶν ἐφ' ἡμῖν· οἷς δ' οὐ, τούτοις δ' οὐκ ἂν ποτ' ἐνοχλήσαιμεν, ὁπότερον ἔλονται· ἂν δρῶν, εἴτε πρὸς τὰς τῶν πολεμίων ἐπαγγελίας; αὐτομολεῖν, εἴτε καθημένους οἶκοι πόρρω γίνεσθαι βελῶν. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Ζ'. Χρόνου δὲ περὶ τὴν πολιορκίαν συχνοῦ τριβομένου, καὶ περὶ ἀνέσεις ἀσχολουμένων τῶν νέων ἐν τῶν πολεμίων στρατοπέδῳ, ἔδοξε τῶν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀποκαυκοῦ γαμβρῶ Ἀνδρονίκῳ τῶ Παλατιολόγῳ (67), ἀναψύξέως τε εἵνεκα καὶ φιλοτιμίᾳ; ἄμα νεωτερίζουσης, ἀποδυσάμενῳ διανήξασθαι πᾶν τὸ τοῦ ποταμοῦ πλάτος; ἐκεῖνου. Ἀλλὰ πρὶν μέσον διεβῆναι τοῦ ποταμοῦ [P. 445] τὸ ῥέθιον, νάρκη τινὲ πεδηθεῖς ὑπὸ ψύχους, ὡς εἰκοιεν, ὥσπερ τις

A pars, cum et hostium vires validissimas viderent adventare, et simul famem, quæ intus erat, quolibet pejorem hoste ducerent, audirentque etiam agasones suos cum equis ad Apocaucum repente transfugisse, fugam et ipsi capessentes 709 ad castra hostium confluent, æstate et adultis jam frugibus. Erantque res imperatoris in eas adductæ angustias, quæ vix essent tolerabiles, atque omnem humanitas salutis spem excluderent.

IV. Ad illa pericula, in quibus versabatur imperator, accessit etiam eorum qui cum ipso erant, tam militum quam ducum, ac necessariorum importuna sollicitatio. Privatim enim unusquisque adeuntes, propter ipsum rerum statum et imminentia pericula, petebant sibi hi Lesbion, Lemnium illi; alii Chium, alii denique loca alia; et unde rem sibi facerent; atque ut interim quidem scripto sibi caveretur; simul autem atque rerum potiturus esset, ut promissa, quæ cautione firmata essent, implerentur. Neque enim, dum sequuntur spes incertas, aleam vitæ subire, periculis jam ob oculos positis, optimum videri sibi: sed pignus aliquod firmum esse debere, pro quo mortem aliquis pactus eorum saltem, qui superstites futuri essent, suffragium mereretur minime indignum.

V. Hæc cum illi exigenter, imperator nihil prorsus iis concedere decrevit. Aiebat enim, haud posse se, quæ aliena essent, sive in præsentī polliceri, sive suprema potestate sibi (si quando posset) vindicata, iis indulgere, qui inique peterent. Quippe ea nunc quidem aliena prorsus esse, cum ipsi obiderentur necdum sibi securis vivere liceret; ac tum rursus fore aliena alio modo. Eum enim res imperii omnes non imperantium esse, sed eorum omnium, qui imperio subjecti sint. Qui itaque vobiscum 710 voluerint in præsentī curriculo periclitari, nec ipsi quidem, si unquam evaserimus superiores, eos quantum in nobis erit digne remunerari negligemus. Qui autem noluerint, iis equidem haud unquam succensuerim, utrumlibet elegerint, sive hostium promissis inducti transfugere; sive domi sedentes telis procul absistere. Et hæc quidem ita se habuerunt.

VI. Cum in obsidione multum temporis teneretur, atque in hostium castris juvenes relaxando animo operam darent; visum est Andronico Palæologo, qui Apocauci gener erat, tum æstus refrigerandi causa, tum juvenilis cujusdam gloriolæ studio, exutis vestibibus, totum illud flumen, quam latissime patet transnare. Sed antequam superasset medios fluvii vortices, membris torpore quodam ex frigore (ut videtur) alligatis, quasi inanimatum aliquod

Variorum notæ.

(67) Is dignitate protostrator et stratopedarcha, cujus non semel meminuit Cantacuzenus locis indicatis in *Famil. Byzant.* pag. 254. Cujus mortem

recitat lib. III, cap. 71, et rursus Gregoras, lib. XVI, cap. 1. Ducææ.

pondus, mortuus in ima aquarum delatus est. Primum hoc fuit Apocauco fortunæ vulnus, primumque illud præsagium exstitit, quo mutatum iri in pectus et funditus eversum iri illius fortunam apparuerit.

VII. Sed et alterum illud præterea infortunium ei accidit. Joannes Gabalas, multis jam argumentis cum persensisset cavillari Apocaucum, qui ludificando ostenderet satis, minime velle se filiam suam isti desponsam; clanculum ad imperatricem Annam accedit eique indicat, habere in animo Apocaucum, transferre in propriam arcem hujus filium imperatorem, atque ei filiam suam patriarchæ interventu uxorem dare. «Necesse est itaque (inquit), ut illum **711** Perintho quamprimum arcessas, antequam retibus præda inclusa sit.»

VIII. Id cum statim esset perfectum, sensit Apocaucus patefactas esse insidias, atque illico statuit, soluta illa obsidione, Byzantium quam celerissime redire, ac ita periculum inninens antevertere. Reverso itaque visum est, antequam oculis pudore suffusis imperatricem aspiceret, magna pecuniæ vi circumvenire aulicas mulieres, quarum maxima tunc erat auctoritas, et omne simul famulitium, quod imperatoriam domum impleret. Quod cum ille summa diigentia fecisset, ac per istas etiam imperatrici promisisset, allaturum se pulcherrima et pretiosissima de suis thesauris munera, pristinam dignationem recepit. Tum festinans munit de novo et resarcivit, quidquid terræ motibus in magno urbis muro læsum esset et neglectum maxisset: item quidquid in duobus muris extrinsecus circumductis; quorum alter jam pridem a fundatore simul cum magno muro conditus fuerat; alterum novissime, Cantacuzeni futuræque ab eo obsidionis metu, ad viri altitudinem exterius ipse exstruxerat, circa maximarum admirabiliumque fossarum crepidinem, ductoque initio ab iis portis, quæ sunt ante palatium, ad Aureas proxime portas per terram auroram versus circumduxerat.

Α ἄψυχος φόρτος, ἐς τοὺς τῶν ὕδάτων πυθμένας νεκρὸς κατενήνεκται. Πρώτη μὲν οὖν αὕτη γέγονε θραύσις Ἀποκαύκῳ τῆς δόξης καὶ ἅμα προαναφώνησις τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολῆς καὶ καταστρώφῃς.

Ζ'. Δεύτερον δ' ἐπὶ τούτῳ συνεπεπτώκει τῷ Ἀποκαύκῳ δυστύχημά τὸδε. Ὁ Γαβαλά; Ἰωάννης (68), ἐκ πολλῶν ἤδη σημείων αἰσθόμενος Ἀπόκαυκον παραλογιζόμενον, κόν τῷ παρακρούεσθαι πως δεικνύντα τὸ ἤκιστα βούλεσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν τῷ κήδους ἐγγύην, λάθρα προσῶν Ἄνην μῆνυει τῇ βασιλίδι, ὡς Ἀπόκαυκος μελετῆρ, μετενεγκών εἰς τὸ ἑαυτοῦ φρούριον βασιλέα τὸν οὖν υἱὸν, διὰ τοῦ πατριάρχου συζυζῆσαι τῇ ἑαυτοῦ θυγατρὶ (69). Χρὴν οὖν ἐκ Πειρίνθου σε τάχιστα μεταπέμψασθαι τούτον, πρὶν ἢ τὸ θήραμα γενέσθαι δικτύων ἐντό;

Η'. Οὐ τελεσθέντος εὐθύς, φωραθείσαν αἰσθόμενος τὴν ἐπιβουλὴν ὁ Ἀπόκαυκος ἔγνω παραχρῆμα καταλεικῶς τὴν πολιορκίαν ἐκείνην φθῆναι τὸν ἐφεστῶτα κίνδυνον, διαβῆς εἰς Βυζάντιον τὴν ταχίστην. Ἔδοξεν οὖν ἐπανιδόντι, πρὶν αἰσχυνομένοις ἑμασι τὴν βασιλίδι θεάσασθαι, χρήμασι παμπληθεῖ περιελθεῖν τὴν γυναικωνίτιν, ἐν ἣ τὸ μάλιστα δυνάμενον ἦν τῆνικαῦτα, καὶ ἅμα τὴν θεράπειαν ἔπασαν, ὅση τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκίαν ἐπλήρου. Ὁ δὲ τάχιστα πεπραγῶς, καὶ δι' αὐτῶν καὶ βασιλίδι τὰ κάλλιστα τε καὶ τιμώτατα τῶν κειμηλίων προσοίσειν ἐπαγγειλάμενος, τῆς προτέρας αὐθις ἐτυχεν εὐδοξίας. Καὶ σπεύσας ὑχώρωσεν αὐθις καὶ ἀνεπήρωσεν, εἰ τί που τοῦ μεγάλου τείχους τῆς πόλεως τεθραυσμένον ὑπὸ τῶν σεισμῶν ἐλλέλειπται, καὶ εἰ τί που τῶν ἐξωθεν ἐληλαμένων δύο προτειχισμάτων, τοῦ τε πάλαι τῷ τῆς πόλεως οἰκιστῇ συγκατασκευασθέντος ὁμοῦ τοῖς μεγάλοις τείχεσι καὶ ὑπερ ἄριτος, διὰ τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς ἐκείθεν πολιορκίας; φόβον, πρὸς ἀνδρόμηκες ὕφο; αὐτὸς ἀνήγειρεν ἐξωτέρω, περὶ τὰ χεῖλη τῶν μεγίστων καὶ θαυμασίων τάφρων, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ παλατίου πυλῶν, καὶ περιελάσας ἄχρι τῶν Χρυσέων ἔγγιστα διὰ τῆς χέρσου πρὸς ἑω.

CAPUT VI.

Clades ex grandine. De natura grandinis. Grando furoris divini instrumentum.

I. Ea porro tempestate etiam grandinis continuus et violentissimus imber exstitit, qui et ipse furoris divini, Romanorum rebus jam incumbens, **712** indicium fuit, et tanquam ignis ignem supervenit. Etenim illud late diffusum est malum, tum in spicas et in alios fructus, tum omnium maxime in vites, ita ut ne postea quidem reviviscere potuerint.

II. Norunt quippe (ut opinor) omnes, ejusmodi esse grandinis corpus, ut quoties et quæ invadit, non modo tunc neque ea sola per eam extinguantur et marcescant, sed etiam ea; quæ circa sunt;

[P. 446] Α'. Γεγονέαι δ' ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις συμπέπτωκε καὶ χαλάζης φορὰν συνεχῆ καὶ βραδαίαν, τῆς ἐπιπολαζούσης ἤδη περὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα θεομηνίας σύμβολον οὖσαν καὶ ταύτη, καὶ οἶόν τι πῦρ ἐπὶ πυρὶ προσεπενηνεγμένην. Πολύχουν γὰρ κατὰ τε τῶν ἀσταχῶν καὶ τῶν γεβύλων ἐγγενέσθαι τὸ βλάβος καρπῶν· τῶν γε μὴ ἀμπέλων, τούτων δὲ καὶ πάντων μάλιστα, ὡς μὴ ἐτούς ἐπειτα χρόνους ἀναβῆναι δύνασθαι.

Β'. Εἰδέναι γὰρ οἶμαι πάντας, ὡς οὐχ ὅτε καὶ κατ' ὧν ἐνσκήπτει τὸ τῆς χαλάζης σῶμα καρπῶν, τῶν μόνων καὶ τούτους μόνους ἐκτυφλοῖ καὶ μερταίνει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄριξ ἅμα, καὶ ἐς πᾶσιν τὸν χρόνον ὅ

Variorum notæ.

(68) Tum magnus logotheta, postea variis auctus dignitatibus. Cantacuzen. lib. iii, cap. 72.

Illius non semel alibi meminuit. DUCANG.

(69) Cantacuz. lib. iii, cap. 87. DUCANG.

μαρασμὸς ἐπιβόσκειται πάντα, ὡς περ αἰσθήσει τινα δεικνυμένων καὶ τῶν φυτῶν, καὶ τὸν τοῦ κοινοῦ Δεσπότης θυμὸν καθάπαξ ἐκπληττομένων, καὶ ὑπὸ δέους συστέλλομένων, καὶ αὐτῆς ἀπορρήγνουμένης τῆς ζωογόνου ψυχῆς. Αἰθρὰ μὲν γὰρ ὑπ' ἀνθρωπίνης πληγέντος χειρὸς ἀπίου καὶ μήλου καὶ βότρου, καὶ τῶν τοιούτων, τὸ μὲν πληγὴν τραῦμα μὲν ἔχει, νεκροῦται δ' ἥκιστα· τὸ γειτονοῦν δ' ὅμως οὔτε πληγῆς τινος ἦθετο, οὔτ' ἐπιπόνθει φθορὰν, καὶ ταῦτα τοῦ μὲν πληττομένου λίθου τραχέος τε ὄντος καὶ ὀξύτητος περὶ αὐτὴν διαφόρους τε καὶ πλείους ἰσως ἔχοντος, τῆς δὲ χαλάζης ἥκιστα τούτων οὐδέν· γίνεσθαι γὰρ τὴν χάλαζαν, ὅταν τῆς ἀναγωγῆς καπνώδους κάτωθεν ἀναθυμιάσεως ἐπὶ τὰ μετεωρότερα διακρίνηται διὰ θερμῆς ἔνδειαν ἢ ἀτμώδης αὐτῆς ἀνάχυσιν. Ἐκεῖνης γὰρ διὰ κοφύτητα φερομένης μετεωρότερον, ὑπολείπεται διὰ βάρους αὐτῆς περὶ τὸν μεταξὺ τόπον, ἔνθα πολυτέλειότερον τὸ ψυχρὸς οἱ τοῦ ἀέρος ταμιεύουσι κόλποι. Τῶν μὲν γὰρ ἐκατέρωθεν τόπων ὁ μὲν ἄνω τῇ κύκλῳ φορᾷ καὶ περιστροφῇ τοῦ οὐρανοῦ συμπεριδιούμενος σώματος νεφῶν ἥκιστα ποιεῖσθαι δύναται σύστασιν· ὁ δ' αὖ περιγεϊότερος, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ τῶν ἡλιακῶν ἀνακλάσεων ἔντονον διαρρέων, ἥκιστα πως οὐδ' αὐτὸς ἂν δυνηθεῖ νέφους σύστασιν ποιεῖσθαι· ὡς τῆς ἐκατέρωθεν μάχης ἐς τὸ ἀπρακτοῦν οὐτωςὶ τελευτώσης, ἰσχύος λαμπρᾶς τινος ἀντίληψιν λείπεσθαι ἔχειν ἔνταυθα τὸ ψυχρὸν, καὶ νεφῶν τῇ τῶν ὑγρῶν ἀνάλογον πηλικότητι σύστασιν ἔξει ποιεῖσθαι. Ἄν μεταβαλλομένων, ἄμβρον γίνεσθαι πρότερον, οἰνεὸν συνθλιβομένου τοῦ ἀέρος, [P. 447] καὶ μηκέτι μηδαμῇ δυναμένου φέρειν τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ ὑγροῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴν εἰς ἄμβρον οὕτω δεαλυθῆ τὸ ἐκ τοῦ νέφους ὑγρὸν, βιαιότεραν ἔχοντος ἔξει τὴν θερμὴν τοῦ περιέχοντος, καὶ πανταχόθεν ἀντιπερισταμένου, καὶ βίβη περὶ τὰ μέσα ξυελαύνοντος, χάλαζα γίνεσθαι, πλίνθου τινὸς συμπίλησιν μιμουμένης, ὡς εἰπεῖν, καὶ δημιουργούσης τῆς φύσεως, ἐξ ἀγεωργήτων καὶ μετεώρων πηγῶν καὶ βρυμάτων. Τὰ δὲ τοιαῦτα συμπτώματα σπάνια μεντᾶν ἐν θέρει που γίνεσθαι διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ τῷ ἀέρι ἔγκαρτεροῦντος ὑγροῦ· θαυμάσιον δ' ἐν ἔαρος ὥρῃ τε καὶ φθινοπώρου, ἅτε παραπλησίως πως τὴν μέσην θέρους καὶ χειμῶνος χώραν εἰληφόντων, καὶ θερμῆς εὐπορίαν ὁμοῦ καὶ ὑγρότητος ἐντεῦθεν ἔχόντων, ἢ τὴν χάλαζαν, ὡς εἰρηκεῖμεν, ἰσχύει κατὰ σκευάσειν.

Γ. Ἐκ γοῦν ὕδατος οὕτω τῆς χαλάζης τὴν γένεσιν ἐχούσης, χαύνου στοιχείου καὶ διαρρέοντος, κάπειτα πετρῶν καὶ ξύλων καὶ φλογῶν ἀπασῶν τὴν βλάβην πολλῶ τῷ μέτρῳ κραταιότεραν ποιούσης, πῶς οὐ θεομηγίας ἀγ εἰη σαφοῦς τὰ ἐκ τῶν τοιούτων;

CAPUT VII.

Ecclesie mala omnium gravissima. De Massaliensis et Bogomilis in monte Atho comprehensis. Ejus montis amœnitates. Athos ferociam Xerxæ domuit. Uni virtuti javet. Deprehensorum illic hæreticorum nomina. Forumdem dogmata impura tomò synodico comprehensa. Piorum monachorum diligentia et zelus. Hæretici variis pœnis coerciti. Quidam fuga elapsi recipiunt se in magnas urbes. Picos Martios imitantur.

Δ'. Ἀλλὰ γὰρ ὅσα γε ἐκ πολλῶν τῶν πρὸς ἡμᾶς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίου καὶ δικαίας ὀργῆς ση-

A et ad multum usque tempus ab illa tæbe omnia depasci : quasi ipsæ etiam plantæ sensu aliquo regerentur, et communis Domini iram penitus exhorrescerent, ac præ metu contraherent se animamque ipsam vitalem abrumperent. Atqui si hominis manu pyrum, aut pomum, aut uva, aut ejusmodi aliquis fructus lapide percussus fuerit, id quod percussum est, vulneratur quidem, moritur vero minime ; id autem quod vicinum est neque ictum ullatenus sentit, neque ideo corrumpitur : tametsi asper sit et acumina circa se fortassis habeat varia ac plurima lapis ille, qui percudit ; grando autem his omnibus prorsus careat. Fit enim toties grando, quoties ab exhalatione, instar fumi ab imis ad altiora ascendente, secernitur ob caloris penuriam humidus vapor. Nam cum illa, eo quod levior est, altius feratur ; hic, quia est gravior, media in regione subsidit ; ubi frigus abundantius reconditum servat sinosi aeris tractus. Regionum enim utrinque adjacentium altera, quæ superior est, cœlestis globi turbine et 713 conversione ipsa quoque circumacta, nubium glomerationem facere minime potest : altera autem ad terram vergens, eademque refractorum solis radiorum intensione liquefcens, nubem et ipsa conflare minime utique valet. Restat ergo, ut, cum ita ad nihilum recidat ea quæ utrinque fit pugna, habeat illic frigus unde vim insignem assumat, ac nubem pro humoris quantitate conficere jam possit. Mutato in nubem humore, existit primum imber : quasi compresso aere, et humoris gravitatem ferre omnino jam recusante. Postquam autem in imbrem ita resolutus est ille nubium humor ; tum vero, quia ambiens aer vehementiorem jam calorem habet, et circum undique premit, vique in medium compellit, fit grando, laterculi cujusdam coagmentationem natura (ut ita dicam) imitante, et velut fabricante, illis fontibus et canalibus, qui in media aeris regione nativi suspenduntur. Atque id quidem æstate raro accidit, humoris in aere permanentis penuria ; vere autem et autumnò plurimum ; quia nempe illæ tempestates æstatem inter et hiemem mediolum pariter obtinent, affluentemque inde caloribus simul et humoris habent copiam ; quæ duæ res, ut D jam diximus, ad conflandam grandinem valent.

III. Itaque cum in hunc modum grando originem ducat ab aqua, quod elementum est molle atque fluidum, deinde multo gravius 714 quam vel lapides vel fustes vel flammæ omnes damnum affert, quidni furori Dei manifesto attribuantur ea quæ inde accidunt ?

I. Sedenim quæcunque ex multis piæ ac justæ adversus nos Dei iracundiæ signa undique collectæ

poidus, mortuus in ima aquarum delatus est. Primum hoc fuit Apocauco fortunæ vulnus, primumque illud præsagium exstitit, quo mutatum iri in pefus et funditus eversum iri illius fortunam apparuerit.

VII. Sed et alterum illud præterez infortuniam ei accidit. Joannes Gabalas, multis jam argumentis cum persensisset cavillari Apocaucum, qui ludlicando ostenderet satis, minime velle se filiam suam isti desponsam; clanculum ad imperatricem Annam accedit eique indicat, habere in animo Apocaucum, transferre in propriam arcem hujus filium imperatorem, atque ei filiam suam patriarchæ interventu uxorem dare. «Necesse est itaque (inquit), ut illum **711** Perintho quamprimum arcessas, antequam retibus præda inclusa sit.»

VIII. Id cum statim esset perfectum, sensit Apocaucus patefactas esse insidias, atque illico statuit, soluta illa obsidione, Byzantium quam celerissime redire, ac ita periculum imminens antevertere. Reverso itaque visum est, antequam oculis pulcore suffusis imperatricem aspiceret, magna pecuniæ vi circumvenire aulicas mulieres, quarum maxima tunc erat auctoritas, et omne simul famulitium, quod imperatoriam domum implet. Quod cum ille summa diiigentia fecisset, ac per illas etiam imperatrici promisisset, allaturum se pulcherrima et pretiosissima de suis thesauris munera, pristinam dignationem recepit. Tum festinans muniit de novo et resarcivit, quidquid terræ motibus in magno urbis muro læsum esset et neglectam maxisset: item quidquid in duobus muris extrinsecus circumductis; quorum alter jampridem a fundatore simul cum magno muro conditus fuerat; alterum novissime, Cantaouzeni futuræque ab eo obsidionis metu, ad viri altitudinem exterius ipse exstruxerat, circa maximarum admirabiliumque fossarum crepidinem, ductoque initio ab iis portis, quæ sunt ante palatium, ad Aureas proximè portas per terram auroarum versus circumduxerat.

CAPUT VI.

Clades ex grandine. De natura grandinis. Grando furoris divini instrumentum.

I. Ea porro tempestate etiam grandinis continuus et violentissimus imber exstitit, qui et ipse furoris divini, Romanorum rebus jam incumbens, **712** indicium fuit, et tanquam ignis ignem supervenit. Etenim illud late diffusum est malum, tum in spicas et in alios fructus, tum omnium maxime in vites, ita ut ne postea quidem reviviscere potuerint.

II. Norunt quippe (ut opinor) omnes, ejusmodi esse grandinis corpus, ut quoties et quæ invadit, non modo tunc neque ea sola per eam exstinguantur et marcescant, sed etiam ea; quæ circa sunt;

Variorum notæ.

(68) Tum magnus logotheta, postea variis auctus dignitatibus. Cantacuzen. lib. iii, cap. 72.

Α ἄψυχος φόρτος, ἐς τοὺς τῶν ὕδάτων πυθμένας νεκρὸς κατενήνεκται. Πρώτη μὲν οὖν αὕτη γέγονε θραῦσις Ἀποκαύκῳ τῆς δόξης καὶ ἅμα προαναφώνησις τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολῆς καὶ καταστρωφῆς.

Ζ'. Δεύτερον δ' ἐπὶ τούτῳ συνεπεπτώκει τῷ Ἀποκαύκῳ δυστύχημά τὸδε. Ὁ Γαβαλά; Ἰωάννης (68), ἐκ πολλῶν ἤδη σημείων αἰσθόμενος; Ἀπόκαυκῳ παραλογιζόμενον, κόν τῷ παρακρούεσθαι πως δεικνύντα τὸ ἤκιστα βούλεσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν τῷ κήδους ἐγγύτην, λάθρα προσιών Ἀννη μῆνυσι τῆ βασιλίδι, ὡς Ἀπόκαυκος μελετῆρ, μετενεγκών εἰς τὸ ἑαυτοῦ φρουρίον βασιλέα τὸν σὸν υἱὸν, διὰ τοῦ πατριάρχου συζεύξαι τῆ ἑαυτοῦ θυγατρὶ (69). Χρεῖον οὖν ἐκ Πειρίνου σε τάχιστα μεταπέμψασθαι τούτον, πρὶν ἢ τὸ θήραμα γενέσθαι δικτύων ἐντό;

Η'. Οὐ τελεσθέντος εὐθὺς, φωραθείσαν αἰσθόμενος τὴν ἐπιβουλὴν ὁ Ἀπόκαυκος ἔγνω παραχρῆμα κταταλευκῶς τὴν πολιορκίαν ἐκείνην φθῆναι τὸν ἐφεστῶτα κίνδυνον, διαβᾶς εἰς Βυζάντιον τὴν ταχίστην. Ἐδοξεν οὖν ἐπανιόντι, πρὶν αἰσχυνομένοις ἑμασι τὴν βασιλίδι θεάσασθαι, χρήμασι παμπληθεῖ περιελθεῖν τὴν γυναικωνίτιν, ἐν ἧ τὸ μάλιστα δυνάμενον ἦν τῆνικαῦτα, καὶ ἅμα τὴν θερατείαν ἔλασαν, ὅση τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκίαν ἐπλήρου. Ὁ δὲ τάχιστα πεπραχῶς, καὶ δι' αὐτῶν καὶ βασιλίδι τὰ κάλλιστά τε καὶ τιμιώτατα τῶν κειμηλίων προσοίσειν ἐπαγγειλάμενος, τῆς προτέρας αὔθις ἔτυχεν εὐδοξίας. Καὶ σπεύσας ὠχῶρῶσεν αὔθις καὶ ἀνεπήρωσεν, εἰ τί που τοῦ μεγάλου τείχους τῆς πόλεως τεθραυσμένον ὑπὸ τῶν σεισμῶν ἠλλέλειπται, καὶ εἰ τί που τῶν ἔξωθεν ἐληλαμένων δύο προτειχοσμάτων, τοῦ τε πάλαι τῷ τῆς πόλεως οἰκιστῆ συγκταοικιστομηθέντος ὁμοῦ τοῖς μεγάλοις τείχεσι καὶ οὐπερ ἀρτίως, διὰ τὸν τὸν Καντακουζηνῶ καὶ τῆς ἐκεῖθεν πολιορκίας; φόδον, πρὸς ἀνδρόμηκες ὕφαι αὐτὸς ἀνήγειρεν ἑξωτέρω, περὶ τὰ χεῖλη τῶν μεγίστων καὶ θαυμασίων τάφρων, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν πρὸ τοῦ παλατίου πολῶν, καὶ περιελάσας ἄχρι τῶν Χρυσέων ἔγγιστα διὰ τῆς χέρσου πρὸς ἑω.

[P. 446] Α'. Γεγονέναι δ' ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις συμπέπτωκε καὶ χαλάξης φορὰν συνεχῆ καὶ βραδαίαν, τῆς ἐπιπολαζούσης ἤδη περὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα θεομηνίας; σύμβολον οὖσαν καὶ ταύτη, καὶ οἶόν τι πῦρ ἐπὶ πυρὶ προσεπενηνεγμένην. Πολύχουν γὰρ κατὰ τε τῶν ἀσταχῶν καὶ τῶν γελλίων ἐγγενέσθαι τὸ βλάβος καρπῶν τῶν γε μὴν ἀμπέλων, τούτων δὲ καὶ πάντων μάλιστα, ὡς μὴ τούτους ἔπειτα χρόνους ἀναβιώναι δύνασθαι.

Β'. Εἰδέναι γὰρ οἶμαι πάντας, ὡς οὐχ ὅτε καὶ καὶ ὦν ἐνοσχῆπται τὸ τῆς χαλάξης σῶμα καρπῶν, τότε μόνον καὶ τούτους μόνους ἐκτυφλοῖ καὶ μεραίνει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλοις ἅμα, καὶ ἐς πολὺν τὸν χρόνον ὁ

Illius non semel alibi meminit. DUCANG.

(69) Cantacuz. lib. iii, cap. 87. DUCANG.

μαρασμός ἐπιβόσκειται πάντα, ὡσπερ αἰσθήσει τινα διοικουμένων καὶ τῶν φυτῶν, καὶ τὸν τοῦ κοινουῦ Δεσπότου θυμὸν καθάπαξ ἐκπληττομένων, καὶ ὑπὸ θεοῦ συσταλλομένων, καὶ αὐτῆς ἀπορρήγνυμένων τῆς ζωογόνου ψυχῆς. Αἰθρᾷ μὲν γὰρ ὑπ' ἀνθρωπίνης πληγέντος χειρὸς ἀπίου καὶ μήλου καὶ βότρου καὶ τῶν τοιούτων, τὸ μὲν πληγὴν τραῦμα μὲν ἔχει, νεκροῦται δ' ἥκιστα· τὸ γειτονοῦν δ' ὁμοῦς οὔτε πληγῆς τινος ἤσθετο, οὔτε ἐπιπύθει φθορᾶν, καὶ ταῦτα τοῦ μὲν πληττοντος λίθου τραχέος τε ὄντος καὶ ὀξύτητος περὶ αὐτὸν διαφόρους τε καὶ πλείστας ἰσως ἔχοντος, τῆς δὲ χαλάζης ἥκιστα τοῦτων οὐδέν· γίνεσθαι γὰρ τὴν χάλαζαν, ὅταν τῆς ἀναγούσης καπνώδους κάτωθεν ἀναθυμιάσεως ἐπὶ τὰ μετεωρότερα διακρίνηται διὰ θερμῆς ἔνδειαν ἢ ἀτρώδης αὐτῆς ἀγάχουσιν. Ἐξείνης γὰρ διὰ κορυφότητα φερομένης μετεωρότερον, ὑπολείπεται διὰ βάρους αὐτῆς περὶ τὸν μεταξὺ τόπον, ἔσθα πολυτέλεστον τὸ ψύχος οἱ τοῦ ἀέρος ταμιεύουσι κόλποι. Τῶν μὲν γὰρ ἐκατέρωθεν τόπων ὁ μὲν ἄνω τῇ κύκλῳ φορᾶ καὶ περιστροφῇ τοῦ οὐρανοῦ συμπεριδιούμενος σώματος νεφῶν ἥκιστα ποιεῖσθαι δύναται σύστασιν· ὁ δ' αὖ περιγεϊότερος, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ τῶν ἡλιακῶν ἀνακλάσεων ἔντονον διαβρέων, ἥκιστα πως οὐδ' αὐτὸς ἀν δυνηθεῖ νεφους σύστασιν ποιεῖσθαι· ὡς τῆς ἐκατέρωθεν μάχης ἐς τὸ ἀπρακτοῦν οὐτως αὐτῆς τελευτώσης, ἰσχύος λαμπρᾶς τινος ἀνελήψιν λείπεσθαι ἔχειν ἐνταυθοῖ τὸ ψυχρὸν, καὶ νεφῶν τῆ τῶν ὑγρῶν ἀνάλογον πηλικότερη σύστασιν ἔσθαι ποιεῖσθαι. Ἄνω μεταβαλλομένων, ἄνω γίνεσθαι πρότερον, οἰοῦναι συνθλιβομένου τοῦ ἀέρος, [P. 447] καὶ μηκέτι μηδαμῇ δυναμένου φέρειν τὴν ἐμβριθειαν τοῦ ὑγροῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴν εἰς ἄνω οὕτω ἀκλυθῆ τὸ ἐκ τοῦ νεφους ὑγρὸν, βιαιοτέραν ἔχοντος ἔσθαι τὴν θερμὴν τοῦ περιέχοντος, καὶ πανταχόθεν ἀντιπερισταμένου, καὶ βίᾳ περὶ τὰ μέσα ξυνελαίνοντος, χάλαζα γίνεσθαι, πλίνθου τινὸς συμπιλησιν μιμουμένης, ὡς εἶπειν, καὶ δημιουργούσης τῆς φύσεως, ἐξ ἀγεωργήτων καὶ μετεωρῶν πηγῶν καὶ ρευμάτων. Τὰ δὲ τοιαῦτα συμπτώματα σπάνια μεντᾶν ἐν θέρει που γίνεσθαι διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ τῷ ἀέρι ἐγκατεροῦντος ὑγροῦ· θαφιλέστερα δ' ἐν ἔαρος ὥρᾳ τε καὶ φθινοπώρῳ, ἅτε παραπλησίως πως τὴν μέσην θέρου καὶ χειμῶνος χώραν εἰληφῶτων, καὶ θερμῆς εὐπορίαν ὁμοῦ καὶ ὑγρότητος ἐντεῦθεν ἔχοντων, ἃ τὴν χάλαζαν, ὡς εἰρήκειμεν, ἰσχύει κατασκευάζειν.

Γ'. Ἐκ γούν ὕδατος οὕτω τῆς χαλάζης τὴν γένεσιν ἐχούσης, χαίνου στοιχείου καὶ διαβρέοντος, ἀπειτα πετρῶν καὶ ξύλων καὶ φλογῶν ἀπασῶν τὴν βλάβην πολλῶ τῷ μέτρῳ κραταιότεραν ποιούσης, πῶς οὐ θεομηνίας ἀγ εἴη σαφοῦς τὰ ἐκ τῶν τοιούτων;

CAPUT VII.

Ecc' esie mala omnium gravissima. De Massaliunis et Bogomilis in monte Atho comprehensis. Ejus montis amœnitates. Athos ferociam Xerxæ domuit. Uni virtuti juvet. Deprehensorum illic hæreticorum nomina. Forumdem dogmata impura tomo synodico comprehensa. Piorum monachorum diligentia et zelus. Hæretici variis pœnis coerciti. Quidam fuga elapsi recipiunt se in magnas urbes. Picos Martios imitantur.

Α'. Ἀλλὰ γὰρ ὅσα γε ἐκ πολλῶν τῶν περὶ ἡμᾶς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίου καὶ δικαίας ὀργῆς ση-

A et ad multum usque tempus ab illa tæbe omnia depasci: quasi ipsæ etiam plantæ sensu aliquo regerentur, et communis Domini iram penitus exhorrescerent, ac præ metu contraherent se animamque ipsam vitalem abrumperent. Atqui si hominis manu pyrum, aut pomum, aut uva, aut ejusmodi aliquis fructus lapide percussus fuerit, id quod percussum est, vulneratur quidem, moritur vero minime; id autem quod vicinum est neque ictum ullatenus sentit, neque ideo corrumpitur: tametsi asper sit et acumina circa se fortassis habeat varia ac plurima lapis ille, qui percutit; grando autem his omnibus prorsus careat. Fit enim toties grando, quoties ab exhalatione, instar fumi ab imis ad altiora ascendente, secernitur ob caloris penuriam humidus vapor. Nam cum illa, eo quod levior est, altius feratur; hic, quia est gravior, media in regione subsidit; ubi frigus abundantius reconditum servant sinosi aeris tractus. Regionum enim utrinque adjacentium altera, quæ superior est, cœlestis globi turbine et 713 conversione ipsa quoque circumacta, nubium glomerationem facere minime potest: altera autem ad terram vergens, eademque refractorum solis radiorum intensione liquescens, nubem et ipsa conflare minime utique valet. Restat ergo, ut, cum ita ad nihilum recidat ea quæ utrinque fit pugna, habeat illic frigus unde vim insignem assumat, ac nubem pro humoris quantitate conficere jam possit. Mutatō in nubem humore, existit primum imber: quasi compresso aere, et humoris gravitatem ferre omnino jam recusante. Postquam autem in imbrem ita resolutus est ille nubium humor; tum vero, quia ambiens aer vehementiorem jam calorem habet, et circum undique premit, vique in medium compellit, fit grando, laterculi cujusdam coagmentationem natura (ut ita dicam) imitante, et velut fabricante, illis fontibus et canalibus, qui in media aeris regione nativi suspenduntur. Atque id quidem æstate raro accidit, humoris in aere permanentis penuria; vere autem et ætumno plurimum; quia nempe illæ tempestates æstatem inter et hiemem medium locum pariter obtinent, affluentemque inde caloris simul et humoris habent copiam; quæ duæ res, ut jam diximus, ad conbandam grandinem valent.

III. Itaque cum in hunc modum grando originem ducat ab aqua, quod elementum est molle atque fluidum, deinde multo gravius 714 quam vel lapides vel fustes vel flammæ omnes damnum affert, quidni furori Dei manifesto attribuantur ea quæ inde accidunt?

I. Sedenim quæcumque ex multis piæ ac justæ adversus nos Dei iracundiæ signa undique collecta

huius historiae intexuimus, ac porro intexemus, si vita nobis detur, ea omnia simul, tam iis qui nunc legunt, quam iis quibus postea occurrent, magna videri quidem possint, et qualia hactenus nulla. Tolerabilia tamen quodammodo isthæc fuissent, si non omnibus, at iis saltem, quibus prudentiam ipse rerum usus indidisset, ac mens cauta pariter et religiosa persuasisset (id quod sacris Scripturis consequens est), eam esse divinam castigationem, et quamdam veluti coalitarum et coævarum nobis macularum medicinam; tolerabilia, inquam, illa fuissent, nisi et Ecclesiæ naufragia ad ea mala accessissent, et sopitarum pridem offensionum redi-viæ denuo excitatæ fuissent pestes, funestissimam animabus pernicitatem allaturæ, ac facillime eas in barathrum exitii demersuræ.

II. Horum quædam a nobis quoque compendiose hoc loco dicuntur. Omnia enim simul percensere, cum in aliarum rerum tractatione versemur, facile laud fuerit. Maxima quippe ea et permagni operis res est. Ac primum quidem dicturi sumus de Massalianis et Bogomilis, qui illis temporibus circa montem Atho deprehensi sunt.

III. Alioqui vero mons Athos admiratione dignus esse mihi videtur; tum quia aeris temperie fruitur plane felici; tum quia herbarum vi ac varietate multa ornatus eorum qui ibi versantur, sensibus **715** ambitiosissime (ut ibi dicam) ex facili blanditur, et magnam statim offert suavissimamque voluptatem. Illuc tanquam ex thesauris undecunque affluit et odorum halitus dulcis, et florum amœnissimus color. Atque is locus purioribus solis radiis ut plurimum interest: et multiplicium arborum coma tegitur, et saltibus abundat et pra-

Variorum notæ.

(70) Verti, eam esse divinam castigationem. Ver-tendum videtur, *aliquam esse divinam castigatio-nem.* etc. BOIVIN.

(71) Consulendum hic in primis Cantacuz. lib. II, cap. 39. DUCANG. — De his Anna Comæna, Euthymius Zigabenus, Tollei iter Italicum etc. Vide et lib. XXIX. infra, ubi de synodo habita in monte Atho. BOIVIN.

(72) De laudibus montis Atho multa etiam patriar-cha Philotheus, *Antirrhetic.* lib. XII (cod. reg. 1996, fol. 283 v.), ubi Gregoram acriter insectatur, quod et sanctam solitudinis monasticæ tranquillitatem, et montem ipsum Atho calumniari ausus sit. Ὑβρίζει δ' ἀκρατῶς, inquit, εἰς τὴν ἱερὰν ἡσυχίαν διὰ τῶν αὐτῆς ἀθλητῶν τε καὶ ἀσκητῶν· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰς τὴν ἡσυχίαν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρ. τῆν ἁμοῦ πᾶσαν, ὅση τε τῆς θεωρίας καὶ ὅση τῆς πράξεως, τὸν ἱερὸν Ἄθω τῷ λόγῳ προσελί; τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς ἀπάσης τῆς ἀρετῆς κοινὸν ἐργαστήριον. τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἔφη σοφῶν· τῶν τῶν ἐκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης, πῶς ἂν εἴποιμι, ὁμολογουμένως ἐξιλεγμένον μάλιστα χώρον· τὸν ἱερὸν χηραμόν· τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ὄντως τῆς ἀρετῆς παγκράτιον· τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων τὸν διαφερόντως νομᾶ· μᾶλλον δὲ οὐκ οἷο' ὅ τί τις ἂν εἰρηκῶς, ἔπειτ' ἀρκᾶσαι. Ἦ γὰρ τῶν ἐποικούντων ἀρετῆ πᾶσαν ὑπερβολῆν ἀμβλύνει. Ὅν δῆπου καὶ βασιλεὺς ὁ σφοδρῆς (Cantacuzenus), οὕτω τότε τοῦ σκηπτρου καὶ τοῦ κράτους ἐπισημημένον, ἀρε-

(¹) Ipsa sunt Cantacuzeni verba, *Histor.* lib. IV, cap. 24, edit. Reg. pag. 805. BOIVIN.

α μείων ἐρανοσαμενοι τῆδε τῆ ἱστορίᾳ συνυφαναμέν τε καὶ συνυφανοῦμεν, εἰ ζῆν ἡμῖν ἐξείη, μεγάλα μὲν πω; δόξειεν ἂν τοῖ; τε νῦν ὁρώσιν ἅπαν' ὁμοῦ καὶ τοῖ; ἔπειτ' ἐνταυξρομένοις, καὶ εἰα μήπω πρίν. Ὅμως ἦν ἂν πωσ φορητά, εἰ μὴ πᾶσιν, ἀλλ' οὖν οἷς ἡ τῶν πραγμάτων ἐντέθεικε καὶ πρᾶ σύνεσιν, καὶ οὐ; ἡ τῆς ψυχῆς εὐλάβεια πέπεικε, ταῖς Γραφαῖς ἐπομῆους, Κυρίου παιδεῖαν εἶναι νομίζειν καὶ τῶν συντρόφων καὶ ὁμηλικῶν κηλίδων ἱστρεῖαν τινὰ (70), εἰ μὴ καὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ναυάγια προσετίθετο, καὶ τῶν πάλαι κοιμηθέντων σκανδάλων ἀρτιγενεῖς ὁμοῖα; ἐπεφύοντο κῆρες, μακροῦ; ὀλέθρους ψυχῆς ἐπιέ-ρουσαι καὶ βῆστα πρὸς ἀπωλεία; πυθμένια κατα-δαπτίζουσαι.

B

[P. 448] B'. Ἄλλὰ τοῦτων ἔνια καὶ ἡμῖν κατ' ἐπιτο-μὴν ἐνταῦθα λελέξεται. Πάντα γὰρ ὁμοῦ διεξιέναι, πρὸς ἄλλην ἀσχολούμενοις πραγματεῖαν, βῆλιον οὐκ ἂν εἴη, μέγιστόν τε ὃν ἐργον καὶ μέγιστος δεόμενος πραγματείας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐνταῦθα κλεισθὸ διή-γημα τῶν περὶ τὸν Ἄθω τὸ ὄρος ἐν τοῦτοις ἐαλωκό-των τοῖς χρόνοις Μασσαλιανῶν καὶ Βογομιλῶν (71).

Γ'. Γὰ τε γὰρ ἄλλα τὸ ὄρος ὁ Ἄθω; (72) θαυμά-ζεσθαι ἀξιον εἶναι δοκεῖ μοι, ὅτι τὴ πρὸς ἀέρα κέ-κραται πᾶν τοῦ εὐφρούς, καὶ ὅτι πολλῆ τινι καὶ κωντοδαπῆ τῆ χλόῃ κοσμεῖται, καὶ σφόδρα φιλοτί-μω; εἰπεῖν ἐκ τοῦ βῆστου τῶν ἐντυγχανόντων τὴν ἀίσθησιν δεξιοῦται, καὶ πολλὴν εὐθύς προσβάλλεται

C

τὴν τῆς τέρψεως ἡδονήν· καὶ βεῖ πανταχοθεν ὡσπερ ἐκ θησαυρῶν τὸ τε εὐπνουν τῆς ὀδμῆς καὶ τὸ τοῦ ἀνθους εὐχρουν· καὶ καθαραῖ; τὸ πλεῖστον ὁμοῖε ταῖ; ἡλίου ἀκτί;· δένδρεαί τε πολυειδέα κορῆ καὶ ἄση καὶ λειμῶνας ποικίλους, ἔργα χειρῶν ἂν-

πρῶτως ἐπιδηδημηκῶς τοῖς ἐκεῖ, καὶ τὴν ἀρετῆν μεθ' ὑπερβολῆς ἀποθαυμάζων τῶν ἐνοικούντων, Ἐλληνας (Ἐλεγεν) ἐν μύθοις φασίν, Ἄσλαντῆ τινα τῶν μετὰ Κρόνου θεῶν καθηρημένον, ταύτην ὑπὸ τῶν ἀρξάντων τὴν δίκην κατεψηφίσθαι, τοῖς τῆς γῆς ἀνέγειν κίονας, ὡς ἂν πιέζοιτο τῷ τοσοῦ-τω βάρει. Ἐγὼ δὲ τούτους φαίην ἂν, καὶ τῆς ἀλη-θείας ἐμοὶ συμμαρτυρούσης, ταύτην τὴν τιμὴν λα-γεῖν, τοῦ βίου τῆς πολλῆς φιλοσοφίας ἕνεκα παρὰ θεοῦ, τὸ τὴν γῆν ἀνέγειν, εὐχαῖς ἰλεομένους αὐτῆ τὸ θεῶν. Ὁ τὸν γοῦν οὕτως ὑπὸ μεγάλων τε καὶ σοφῶν ἀνδρῶν καὶ θαυμαστῶν ὁμοῦ βασιλέων μεθ' ὑπερβολῆς θαυμαζόμενον θαυμαστὸν Ἄθω, διὰ τὸ περιὸν τῆς ὀρετῆς φημι καὶ τῆς ἀγιότητος τῶν περὶ τοῖων (ἔω γὰρ νῦν τοὺς πρὸ ἡμῶν συγγραφεῖ; τε καὶ σοφοῦς λέγειν, οὐδὲν ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τῶν νῦν τούτων τεθαυμακτά;). Ὁ Γρηγορᾶ; εἰς μέσου; παρηγῶς, ὅσπερ ἔφη, οὐδὲν φησιν ἀρετῆς ἔχου; διὰ τοῦ οἰκείου Ἀγαθαγγέλου, οὐδὲ μόνον γοῦν ἀγαθοῦ τι καὶ λείψανον παρὰ τοῖς ὀσίοις ἐκί-νοις καὶ ὅπῃ οὖν εὐρεῖν, εἰ μὴ καὶ πᾶν φησι τοῦ-ναντίον. Reliqua omitto, quæ nimis multa sunt. Porro hinc apparet Gregoram in libris *Antirrheticis*, quibus Philotheus suos opposuit, aliter pro-sus atque in hæc Historiæ parte de Atho monte lo-cutum fuisse. Cantacuzenus eum montem a Gre-gora in libris quoque historicis infamatum signifi-cat lib. IV, cap. 24, p. 802, qua de re in ipsius Gregoræ Vita diximus. BOIVIN.

θρωπίνων, πλουτεῖ· καὶ γένοι παντοίων ὀρνίθων A
 περιχεῖται· καὶ σμήνη μελιτῶν ἐκεῖ περιτρέχει
 τὰ ἀνθη, καὶ ἡρέμα τὸν ἀέρα περιβομβεῖ. Καὶ τέρ-
 ψεῶς τις πέπλος ἐντεῦθεν ὑφαίνεται ξένος ἐκεῖ συμ-
 μιγῆς, οὐκ ἦρος ὥρα μόνη, ἀλλ' ἐν ἅπαντι καιρῷ
 καὶ χρόνῳ, ὁμοζυγούντος ἀεὶ τοῦ τῶν τεσσάρων
 ὥρῶν κύκλου πρὸς ὁμοίαν τὴν χάριν καὶ ἡδονὴν τῶν
 ἀνθρωπίνων αἰσθητηρίων· καὶ μάλιστα ὅτ' ἐκ μέσου
 τοῦ ἄλλους καὶ τῶν φυτῶν ἐκείνων ὄρθριος ἡ τῆς
 ἀθρόνος ἤχησασα μουσικῆ συνάδοι τοὺς ἐκεῖ μονά-
 ζουσιν εἰπεῖν καὶ συμμαχοῦν τὸν Κύριον. Ἔχει γὰρ
 κίθαρην καὶ κιθάραν ἐπὶ στήθους ἑνθεὸν τινα, καὶ
 ψαλτήριον ἔμφυτον, καὶ μουσικὴν ἑναρμόνιον, ἐξ αὐ-
 τοσχεδίου περισσάλπιζουσιν τοὺς ἀκούοντας πάν-
 τοι· ἐμμελῶς. Καὶ ἅμα πηγᾶς αὐτοφυῶν ὀδάτων ἡ
 χῶρος ἀρδεταί τε καὶ περιαντίζεται πολλαῖς· βύ-
 ακες ἀποβλύζοντες ἄλλοθεν ἄλλοι μυρίων γίνονται
 παῖδες πηγῶν, καὶ ἀλλήλοις ἡρέμα καὶ λάθρα,
 κλέπτοντες ὡσπερ τὸν δρόμον, κοινοῦνται τὸ βεῦμα,
 ὅσον ἐπίτρηδες· καὶ αὐτοὶ σιωπῶντες, καὶ τινος παι-
 δεῖας αἰσθανομένους ὁμοίως ἀντιποιοῦμενοι, καὶ δι-
 δόντες ἐξοῦσαν μακρὰν τοὺς ἐκεῖ μοναστὰς, ἀόρ-
 ρου βίον ἀνούοντας, τὰ πτερὰ τῆς εὐχῆς ἡσυχῆ πρὸς
 Θεὸν ἀναπέμπειν, ὅτι καὶ πολλὴν πρὸς ἡσυχίαν παρ-
 ἔχει τὴν εὐφυῖαν τοῖς τὴν οὐράνιον ἐν γῆ μετιέναι·
 ἐθέλουσι πολιτεῖν, καὶ πρὸς γε τὴν χορηγίαν τῶν εἰς
 τροφὴν παντοίων ἐπιτηδεύων ἐχόντων ἀφθονον οἰκοθεν
 εἰκαδὲ τὸν ἅπαντα χρόνον πορίζεται· καὶ ἅμα
 Ὀυλάσση μακρὰ στεφανοῦται, [P. 449] πολλὴν ὡς ἐκ
 κύκλου κομιζούση τὴν χάριν αὐτῷ, παρὰ τοσοῦτον
 μὴ νῆσον εἶναι καθάπαξ αὐτὸ συγχωρούση, παρῶσον
 ἰσθμῷ τινι μὴ σὺν πόνῳ καρποῦσθαι· καὶ τὴν ἐξω
 χρομένην εἰ· μήκος ἅμα καὶ πλάτος ἡπειρον δίδωσι.
 Καὶ ἀπλῶς πανταχόθεν ἐκεῖ τὰ τῆς ἀρετῆς συγκρο-
 τεῖται γνωρίσματα πρὸς τε τῆς φύσεως πρὸς τε τῆς
 τῶν οἰκούντων ἀσκήσεως. Οὐ γυναίων ὄλιγος ἐκεῖ ξυ-
 ναυία, καὶ ἀκόλαστον θυμία, καὶ χλιδῶσα κομμω-
 τικῆ, καὶ ὅσα τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὄψεως ὁμιλίαν ἐκεί-
 νην εἰς ἐγκαίνων τινὰ συνάγει πανήγυριν καὶ
 μακροῦ κυκεῶνος καὶ κλύδωνος τὴν βίον ἐμπλή-
 σιν· οὐδ' ἐμποροὶ ἀνημόσιοι, καὶ ἀγοραὶ, καὶ ἀγορα-
 νόμοι, καὶ δικαστικὰ βήματα, καὶ γλώττης ἐπίδει-
 ξις, καὶ τύφος ἀπὸ δίφρου θεσπίζων τὰ τῆς ὀρέξεως
 νόμιμα. Οὐδὲ δουλεία καὶ ἀθεντία μερίζει τὸν βίον
 ἐκεῖ· ἀλλ' ἰσηγορία, καὶ μετριότης φρονήματος, D
 καὶ ἦθος σεμνότης, καὶ δικαιοσύνης εὐγένεια σχη-
 νοδατεῖ καὶ περιχορεύει τὸν χῶρον ἐκεῖνον, καὶ ὅσα
 τὴν ἑνθεον ἐν γῆ δημιουργεῖ πολιτεῖαν, καὶ τὴν
 ὄντως ἐν ψυχῇ φιλοσοφίαν ἐργάζεται. Οὐ πλοῦτος
 ἐκεῖ καὶ δαπάνη χρημάτων καὶ βλακῆμοσα θρύψις
 ἐμπολιτεύεται· ἀλλ' ἅπαν ἐστὶν ἀληθῶς σεμνόν τε
 καὶ ἐλευθέριον ἦθος, καὶ ἐς τὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάκτορα
 σπεύδον, καὶ τὸν Δώριον τρόπον ὡς ἀληθῶς ἡρμο-
 σμένον πρὸς τὰ καλὰ.

veram in animos philosophiam invehunt. Non ibi
 opes ac pecuniarii sumptus; non ibi socors luxu-
 ria regnat: sed totum 717 vitæ institutum, honestum re ipsa et liberale, studiose ad sacraria
 Virtutis pergunt, et Dorica plane harmonia cum bono

Δ'. Πᾶσαν μὲν γὰρ αὐτομάτως εἰπεῖν καὶ ὁ χῶρος
 ἐκεῖνος ἀποστεύει καὶ ἀπωθίζεται κακίαν, πᾶσαν δ'

tis, hominum manu excultis; et omni avium ge-
 nere personat. Illic apum examina circum flores
 volitant, et leni susurro per aerem passim murmu-
 rant. Quibus ex rebus inter se commistis efficitur
 mirus quidam voluptatis contextus; non vere dun-
 taxat, sed et quovis tempore, conspirantibus per-
 petua vicissitudine quatuor anni tempestatibus, ad
 eandem amœnitatem eandemque semper exhiben-
 dam hominum sensibus voluptatem; ac tum maxime,
 cum medio ex saltu et ab illis arboribus resonans
 matutinus lusciniæ cantus velut admodulatur iis,
 qui illic solitarii vivunt, Deumque una cum iis col-
 landat. Gestat enim et illa in sinu citharam quan-
 dam entheam, ingenitumque psalterium, et musi-
 cam harmoniæ plenam, quæ eos, a quibus auditur,
 apte admodum et numerose, idque ex tempore, B
 circumsonat. Item porro locus nativarum aquarum
 fontibus multis rigatur et circumfluit: rivique alii
 aliunde scaturientes ex innumeris fontibus nascun-
 tur, paulatimque et clam, suum quasi cursum
 furando, invicem aquas communicant; silentes
 ipsi quoque tanquam consulto, et disciplinam quam-
 dam, ac si iis inesset sensus, ipsi etiam professi;
 nempe ut ejus loci monachis, vitam nullo tumultu
 perturbatam exigentibus, potestatem 716 inte-
 gram faciant, supplices votorum pennas ad Deum
 tranquille attollendi. Quippe ad solitudinem et
 quietem maxime habiles reddit: mons ille eos, qui
 cœlestem in terra vitæ rationem ingredi velint, ac
 iis omnis generis alimenta perpetuo et affatim sup-
 peditat domi nata. Sed et mari magno coronatur,
 quod ei multum undique affert venustatis, ac eo
 tantum insulam omnino fieri non sinit, ut possit
 per isthmum interjectum facili labore fructum per-
 cipere etiam ex terra; quæ in longum simul ac
 latum porro excurrit ac diffunditur. Illuc, uno
 verbo, omni ex parte conflunt ea quæ virtutem
 excellentem arguunt, sive loci naturam spectes,
 sive habitantium institutum. Nusquam ibi mulier-
 cularum contubernia; nusquam ocnlus intempe-
 rans et effeminatus fuci nitor et quæcunque velo-
 rem illam vitæ consuetudinem, quæ cum Serpente
 olim fuit, quidam veluti encœniorum festo reno-
 vant, ac magna confusione, magnis turbarum flu-
 ctibus vitam implent. Nusquam ibi venales in pu-
 blico merces; nusquam fora, aut ædiles, aut judi-
 cum tribunalia, aut linguæ venditatio, aut de
 curuli sella fastus, jura pro libidine interpretans.
 Non illic vitæ conditio in servitatem atque impe-
 rium herile divisa est. Sed et loquendi æqua liber-
 tas, et animi moderatio, et morum honestas, et
 justitiæ ingenuitas locum illum pro theatro habent,
 et choro veluti lustrant, æque omnes virtutes,
 quæ cœlestem in terra rerum ordinem pariunt, ac
 opes ac pecuniarii sumptus; non ibi socors luxu-
 ria regnat: sed totum 717 vitæ institutum, honestum re ipsa et liberale, studiose ad sacraria
 Virtutis pergunt, et Dorica plane harmonia cum bono et pulchro congruit.

IV. Omnem enim locus ille suapte quodammodo
 amandat procul atque expellit improbitatem; vir-

tutem autem omnem adsciscit et ad se intromittit, tamque est amans recti, quam pravi inimicus. Idque idem ille mons pridem antea declaravit ac prænuntiavit, non labris aut ullo alio vocis organo, sed operibus quasi animatis, quæ per omnem possent terræ et maris orbem pulchri rectique præconium diffundere ac prædicare. Xerxæ enim illius veteris Barbarum et ferocem animum, qui in ipsam rerum naturam libidinem et lasciviam suam exercebat, atque in tantum elatus erat, ut elementa omnia novando mutaret, cum ejus ipsius montis isthmo perforato terram in mare convertisset, locumque in insulæ formam redigisset; cum terrestres copias per mare transmisisset, effecissetque, ut navalis videretur is exercitus, qui erat terrestribus, illius, inquam, Xerxæ superbiam in totius orbis frequentissimo theatro splendidissime arguit, et ejus fastum maxima ex parte ad morem humaniorem reduxit, ac per eum omnes et reges et duces et satrapas supercilium intempestivum abjicere et moderatiorem animum inducere docuit. Adeo montem illum ab initio natura ipsæ officinam virtutis esse voluit, et omnes jampridem ad amorem ejus allicit; non eos solum, quibus contigit virtutis et tranquillitatis illius mel utcumque gustare, verum et eos, qui fama et **718** auditione acceperunt ejus loci excellentiam: cujus ea est natura, ut ex iis qui ad hodiernum diem ibi habitant, celebratissimos illos reddat, qui sinceram et incorruptam, lollique prorsus puram et immunem, servare ad extremum segetem virtutis persisterunt: rursus vero exulare inde jubeat, totisque exigat viribus arceatque hospitii consortio hypocritas atque impios.

V. Et ea quidem, quæ antiquiora sunt, abunde ab aliis narrata audire est. Ego vero ea tantum commemorabo, quæ recentiora sunt; illa nempe de Josepho Cretensi, Larissæoque Georgio, cæterisque omnibus, qui eorumdem sædissimæ mensæ accumbendo bacchati fuerant, utpote discipuli abominandis institutis mysterisque initiati a præceptoribus: tum illa præterea de pictore Mose, de Isaaco, Davide, Iobo, et quicumque alii lingua, sententia, et manu profani cum essent, optimorum et virtutis fama illustrium virorum nominibus intente in animo dementia atque impietatem male et fraudulenter velabant; sepulcrorum instar, quæ teterrimum intus odorem spirantia gypso aureoque extrinsecus ornantur. Induunt enim ipsi quoque speciem et nomen sanctissimorum hominum, et virtutis laude insignium, ut illi scenis agitati Orestæ et Pyladæ, et Thesei, et Pelopes, quo malignitatis suæ virus occulte evomendo purioribus quibusque aspergant.

VI. Illorum sane abominanda ac impura testatur esse dogmata Tomus ille de eorum impietate scriptus, et ad sacram synodum Byzantinam **719** allatus a sanctissimis viris, montem illum incolentibus; tum ob alia, quæ ne auribus quidem fa-

εισποιεί και εισοικίζεται ἀρετήν· παρα τοσοῦτον τε φιλόκαλος, παρῶν ἐστὶ μισοπόνηρος. Καὶ τοῦτο πάλαι προανεφώνησέ τε καὶ προεθέσπισεν, οὐ χεῖλεσι καὶ φωνητικοῖς ὄργανοις τισὶν, ἀλλ' ἔργοις εἶον ἐμψύχοις καὶ διὰ πάσης γῆς καὶ θαλάσσης τὸ κήρυγμα τοῦ καλοῦ παραπέμπειν καὶ ἐξηγεῖν δυναμένοις. Ξέρξου γὰρ ἐκείνου τοῦ πάλαι τὸ βάρβαρον καὶ ἀγέρωχον φρόνημα, ἀσελγαῖνον ἄμα καὶ τραυῶν κατὰ τῆς τῶν ὄλων φύσεως, καὶ τὰ στοιχεῖα πάντα καινοτομεῖν ἐπιαιρόμενον, ἐπέει καὶ τοῦ δρους τοῦτου τὴν Ἰσθμικὴν αὐχένα διορύξας μετεστοιχείου καὶ μετεσκεύαζε τὸν χώρον πρὸς νῆσον, καὶ τὰς ἡπειρωτικὰς ἐφ' ὄργραις διεδίδαζε τέως θαλάττης ἀγκάλαις, καὶ νηϊτην τὸν ἡπειρωτῶν ἐδαῖκνον στρατὸν, ἐπὶ τοῦ πανδήμου θεάτρου τῆς οἰκουμένης περιφανῶς ἐξηλεγξε, καὶ πρὸς τὸ ἀνθρωπικώτερον τοῦ τύφου τὸ πλεῖστον ἀπήλλαξε, καὶ δι' ἐκείνου πάντας ἐδίδαξε βασιλεύας, καὶ στρατηγούς, καὶ σατράπαις, τὸ τῆς ὀφρύος ἀκαίρον ἀποβρίπτοντας ματριώτερα δήπου φρονεῖν. [P. 450] Οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἡ φύσις ἐργαστήριον αὐτὸ κατεσκεύακτον ἀρετῆς, καὶ πᾶντας ἔλκει πρὸς ἐρωτας ἀνωθεν ἑαυτοῦ, μὴ μόνον ὄσοις τοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἡσυχίας ἐκείνης ὀψώποτε γούσασθαι μέλιτος ἐξεγένετο, ἀλλὰ καὶ ὄσοις δι' ἀκοῆς τὰ ἐκεῖ μαθεῖν συνέβη χρυσά· ὥστε καὶ τῶν ὄβει καὶ μέχρι νῦν διηγεκῶς οἰκησάντων αὐτὸ περιβοήτους μὲν καθίτησιν, ὄσοι καθάρην τε καὶ ἀκαπήλευτον, καὶ ζίζανιου παντὸς ἀμιγῆς καὶ ἐλεύθερον, εἰς τέλος τὸ τῆς ἀρετῆς διετέλεσαν συντηροῦντας γέωργιον· ἐξοστρακίζει δ' αὐ ἐκείθεν καὶ ἔλαις χερσὶν ἐξελαύνει καὶ ἀπωθεῖται τὴν τῶν ὄβει κριτῶν καὶ βεδήλων συνοίκησιν.

Ε'. Καὶ τὰ μὲν ἀρχαιότερα διηγουμένων ἐστὶν ἐτέρων ἀκούειν αὐτάρκως. Ἐγὼ δὲ τὰ νεωστὶ διηγήσομαι, τὰ περὶ τὸν Κρητὰ φημι Ἰωσήφ καὶ τὸν Λαρισσαῖα Γεώργιον, καὶ ὄσοι περὶ τὴν σφῶν μιανὴν ἐδάκχευσαν τράπεζαν, ὄσα τῆς καὶ φοιτητα πρὸς διδασκάλων τὰ μυσαρὰ μεταγαγόμενοι δόγματα· εἶτε τε τὰ περὶ Μωσέα τὸν ζωγράφον καὶ Ἰσαὰκ καὶ Δαβὶδ καὶ Ἰὼβ, καὶ ὄσοι βεδήλους ἔχοντες πάμπαν καὶ γλώττας καὶ γνώμας καὶ χεῖρας ὄνομασι βελτίστων ἀνδρῶν, καὶ περιβοήτων τὴν ἀρετὴν, περιστέλλειν ἐπονηρεύσαντο τὴν ἐνδόμυχον ἀπόνοιαν καὶ ἀσέβειαν τῆς ψυχῆς, παραπλησίως τοῖς τάφοις, οἱ τὰ ἔνδον μακρὰς ἀπόζοντες δυσωδίας τιτάνη καὶ χρυσῶ τὰ ἐξω κοσμοῦνται. Ὑποδύονται γὰρ καὶ αὐτοὶ καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα βελτίστων ἀνδρῶν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπισήμων, καθάπερ οἱ ἐν τοῖς δράμασιν Ὀρέσται καὶ Πυλάδαι καὶ Θησεῖ, καὶ Πέλοπες, ἵνα τὸν ἴον κατὰ τῶν ἀκραϊοτέρων τῆς σφῶν αὐτῶν ἐξεμῶντες κακίας λανθάνωσιν.

Ζ'. Εἶναι γε μὴν τὰ ἐκείνων μυσαρὰ καὶ ἀνάθαρτα δόγματα, φησὶν ὁ εἰς τὸ τῶν Βυζαντιῶν ἐπ' ἰν κομισθεὶς συνέδριον ἔγγρατος τῆς αὐτῶν ἀσεβείας Τόμος πρὸς τῶν θεοφύρων τοῦ ἔρρους ἀνδρῶν, τὰ τε ἄλλα, ὄσα μηδ' ἀκοῆ σαρφρονεῖν ἀιρουμένων φέρειν

εἶναι ῥῥῶσα, καὶ ὅτι τὰς θείας λάβρα συντριβόντες κατακαίουσιν εἰκόνας· καὶ ὅτι τὸ τοῦ διδασκάλου σεμνύνοντες οὖρον τοῖς ἐδέσμασιν αὐτῶν ἐπιβραίνουσι· καὶ ὅτι τὴν ἔνσαρκον καὶ θεῖαν οἰκονομίαν οὐδομητῆ προσέθενται· καὶ ὅσ' ἄρῃητ' ἀμείνω. Τί γὰρ πλείω καταλέγειν δεῖ καὶ καταμαίναίναι τὰς τῶν εὐσεβῶν ἀκοὰς, ἐξὸν ἐκ τοῦ τόμου τοῖς βυυλομένοις μαυθάνειν σφετέρων, ὅς πάντα διεξιῶν διαβήθη τὴν σφῶν στηλιτεύει κακίαν, τοῖς πατριαρχικοῖς ἐγγραμμένοις κώδιξι;

Z. Τοὺς γὰρ καθαρὸς καὶ ἀψευδεῖς οὐκ εἰς τέλος λαθεῖν ἰδυνήθησαν ὀφθαλμοὺς τῶν ἐκεῖ φιλοθέων ἀνδρῶν, καὶ μόνῳ ζῶντων Θεῷ [P. 451] ὡσπερ οὐδὲ τοὺς καθάρων τὴν γευστικὴν κεκτημένους λαθεῖν ἀνδνηθεῖη ποτὲ συνανακραθῆν ἀψίνθιον μέλιτι, οὐδὲ τὴν δεσφρησιν πολλῶν μᾶλλον ῥόδοις μιγνυμένον τι δύσοδον. Ὅθεν, οἷα βιαίῳ πυρὶ, τῷ θεῷ ζήλω τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἐκπυρρῶσαντες ἐπὶ ζήτησιν ἀκριβοστέραν ἐτρέποντο τοῦ κακοῦ, ἡρέμα καὶ κατὰ βραχὺ κυνηγέτου δίχην ἀνιχνεύοντες ἐκ τῶν τῆς κακίας παραφύθων τὴν βίξιν ἐθροῖν καὶ εὐρόντες ἔστιν οὗς μὲν αἷς προσήκε προήκοντο τιμωρίαις, ἔστι δ' οὗς ὡς πορρωτάτω παλάμαις ἀπάσαις ἐκείθεν ἀπήλασαν. Ἦσαν δ' οἱ καὶ λαθόντες ἐκείθεν ἀπίδρασαν, πρὶν ἢ τελῶς ἐκπυρρῶν τὴν κακίαν γενέσθαι· οἱ δὲ καὶ πρὸς πόλεις μετεββύηκεσαν Θεσσαλονίκην καὶ Βεβρόϊαν καὶ ἡ κατὰ πασῶν ἅπαν ἔσχε τὸ κράτος. Ἐνθα δὲ γενομένοις σφίσι οἱμαὶ νενόμισται, κοινῆς ἑστίας τῶν πανταχόθεν εἰς εἰκομένης μάλιστα πασῶν ὑπαρχούσης αὐτῆς, καὶ ἅμα πολυγλώσσου καὶ πολυμιγοῦς φωνῆς καὶ γνώμης ἐπιπολαζούσης, συσκιᾶσαι μὲν τὴν ἑαυτῶν κακίαν, μιμῆσασθαι δὲ τῶν ὀρθῶν τοὺς δρυοκολάπτας, οἱ τοῖς δένδροις περιπετόμενοι, καὶ ὄλον τοῖς ῥάμφεσι τὸν φλοιὸν περικρούοντες, καὶ τὸ ὑγιαῖνον παρατρέχοντες ἅπαν, μόνῳ τῷ σαθρῷ καὶ σεσηπῶτι χρονίζουσι περικαθήμενοι μέρσι, κάκεινο στρούνηται πρὸς βᾶθος κοιλαίνοντες.

CAIUT VIII.

Quando et cur Gregoras ab aula secesserit. Zenonis philosophi apophthegma. Imperii et Ecclesie perturbatio maxima. Veteris philosophi non rixabantur inter se, nisi pacis tempore. Byzantini theologo nec in ipso belli ætu altercati destinunt. Ariolis et ejus generis hominibus fides habita. Gallus astrologus imperatrici placuit prædicat. Gregoras accessit, ut cum eo disputet. Astrologorum prædictiones vanas esse arguit ex Ptolemæo et S. Basilio: item ex Chaldaeorum versibus. Fatum tollit. Providentiam agnoscit. Ariolo refutato, Augustæ odium in se movet. Ad rem redit.

A. Ἐπεὶ γε μὴν μετὰ τὸν βασιλέως θάνατον πρὸς ἐμφύλιον στάσιν τὰ Ῥωμίων ἠγέρεθη πράγματα, καὶ ὡσπερ ἐν χειμῶνι καὶ νυκτὶ τὰ πάντα ζοφὸς ἦν, ὡς μηδ' ἀστροῖς, τὸ θρυλλούμενον, ὅποι φέροιστό τις δύνασθαι τεκμαίρεσθαι, καὶ πάντ' ἄνω τε καὶ κάτω μεταπίπτοντα, παρὰ τοσοῦτον ἐκ τοῦ συνέγγυς ἐτίθει τε καὶ μάλα τῶν ἐλπίζομένων ἐκάστοις ἐπῄει τὸ ἐπικίνδυνον, παρόσον πόρρω καὶ δυσέλλπιστον τάσφαλές (ἐν γὰρ διχοστασίῃ φασὶ τὴν μὲν πάγκακον τυγχάνειν τιμῆς, τὴν δὲ καὶ ὅπως οὖν μετέχοντα τοῦ βελτίονος ὀρήνων πᾶσχειν ἀξία καὶ

I. Mortuo imperatore, cum res Romanorum in bellum civile incidissent, et omnia tanquam nimbo ac nocte ita caligarent, ut quo quisque veheretur ne ex astris quidem, ut ajunt, conjici posset; rebusque omnibus sursum deorsum euntibus, tam vicinum esset tamque expectaretur exitium, quam aberat ac desperabatur salus; (etenim ferunt in discordiis pessimo cuique honorem obvenire; eum autem, qui quoquomodo ad meliora inclinat, luctuosissima pati ac tragicas percipere calamitates;) capropter et mihi . . .

esse visum est tranquillam vitam eligere, ab aulicis theatris abstinendo. Sublato enim mali irrimiento, remotisque his quæ contensiosam pugnam accendunt, etiam ipsius mali progressionem cessare existimavi. Cum itaque hortando alios neminem qui crederet invenire potuissem, id feci, quod in me erat. Tumultum nempe ex pace efficere etiam vilissimis et infamæ **721** plebis hominibus facile est; ex tumultu vero pacem, ne prudentissimis quidem valde promptum. Alterum quippe liberrimo naturæ impetu fertur: naturam porro inordinatum quiddam esse constat et inæquale: alterum autem certo animi iudicio et sapientibus consiliis regitur. Itaque illud quidem, ut occasionem discordiis præbeat, causas comminiscitur etiam eas quæ nullæ sunt: istud vero etiam eas, quæ subsunt, recidere conatur; velut medicus, qui morbo, antequam crescat, in ipsa radice medicam adhibet manum.

II. Mihi igitur tranquillam vitam eligere satius visum est, et illa cogitanti, et hoc simul Zenonis illius sapientis reminiscenti; qui celebri in convivio, cum ambitiose cæterii philosophi apud legatos Babylonios disputarent, silebat ipse solus, et silentii causam sciscitantibus legatis, ut haberent aliquid de eo certi, quod regi renuntiarent: « Abite, inquit, ac renuntiate, vidisse vos Athenis eum hominem, qui silere in convivio posset. »

III. Idem ego cum fecissem, prospiciebam tantquam e specula eos, qui utrinque effervescebant, tam civilium quam ecclesiasticorum negotiorum fluctus, acerrime inter se certantes, equis superior evaderet; atque in medio duas veluti naves, nulla lege, nullo ordine euntes, sed impetu quodam motuque temerario, cæco et inæquali abrepas, qualem efficit casus; ut nec possent, nec vellent opitulari sibi invicem circumventis; sed pariter et **722** sibi ipsis singulæ, et altera alteri palam atque ultro extremum exitium molirentur, surgentiumque inde coram fluctuum molem videre esset curvatam undique in Olymporum et Caucasorum speciem, et si quis mons alius nubibus altior exurgit, et ad ætheris usque confinia pertingit.

IV. Atqui prisca sapientibus, qui Athenis vixere, nunquam alias altercari et verborum certamina instituere, atque obvias quasque aures lingue verbis fatigare libuit, nisi cum tumultu externo bellisque adventitiis prorsus defuncti erant. Tum quippe in diversa sectarum agmina scissos Græcos dissidere tempus ferebat, modo Epicureorum, modo Pythagoricorum, et quicumque alii posteris memoriam amplam proferre earum rerum, quæ contentiois materiam præberent. At hic cum infi-

τραγικῶν [P. 452] ἀπολαύειν τῶν συμφορῶν) τῶν κρατίστων εἶναι κάμοι τὸν ἡσυχίον ἔδοξε βίον εἶσθαι, τῶν βασιλικῶν ἀφεμένῳ θεάτρων. Τοῦ γὰρ ἐρεθίζοντος καὶ μάχην ἀντίπαλον ἀνιστῶντος οὐκ ἦντος, παύσασθαι τὸ νεμόμενον τῆς κακίας ᾤθηγ. "Ὅθεν ἐπειδὴ τοῖς ἄλλοις παραινοῦντ' μοι τοὺς περὶ θεομένους ἤκιστ' ἔχειν ἐντὴν, τὴν κατ' ἐμαυτὸν ἐπίσταν αὐτόσ. Θόρυβον μὲν γὰρ ἐξ εἰρήνης βῆδιον καὶ τὰς φαυλοτάτοις καὶ βάνασσον ἄγουςι βίον ποιεῖν ἐκ τῶν θορύβων εἰρήνην, οὐδὲ τοῖς σφόδρα συνετοῖς μάλιστοι εὐδοκ. Τὸ μὲν γὰρ αὐτονομία φύσεως ἄγεται· ἡ δὲ φύσις ἀτακτον καὶ ἀνώμαλον ὠμολογῆται εἶναι· τὸ δὲ παιδεῖα καὶ συνέσει βεδοουλευμένη καὶ σώφροσι λογισμοῖς οὐκ ἀκρίβηται. "Ὅθεν τὸ μὲν καὶ τὰς οὐκ οὐσας ἀναπλάττει προφάσεις, ἐφόδια πορίζον τὰς μάχαις· τὸ δὲ καὶ τὰς οὐσας ἐκτέμνειν πειρᾶται, καθάπερ ἰατρὸς πρὸς τῆς βλάστης ἐν τῇ βίβλῃ τὴν θεραπείαν τεχνώμενος.

B. Ἐμοὶ μὲν οὖν διὰ τε ταῦτα βελτίον τὸν ἡσυχίον ἔδοξε βίον εἶσθαι, καὶ ἅμα μεμνημένῳ κακίῳ τὸ Ζήνωνος τοῦ σοφοῦ, ὅπως ἐν συμποσίῳ μακροῦ, τῶν ἄλλων σοφῶν ἐπιδοκτικῶς τοῖς ἐκ Βαβυλωνίων ὀμιλοῦντων πρέσβεσιν, μόνος αὐτὸς ἐσιώπα, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν πρέσβεων ἐρομένων τῆς σωπῆς, ἐν ἔχοιεν ἀπαγγέλλειν τῷ βασιλεῖ σαφές τι περὶ αὐτοῦ· « Πορευθέντες ἀπαγγείλατε, ἰφησίον, ἵδεῖν ἐν Ἀθήναις ἄνθρωπον, σωπῆν ἐν συμποσίῳ δυνάμενον. »

C Γ. Οὗτω δὲ πεπραχῶς καὶ αὐτὸς ἐώρων ὥσπερ ἐκ σκοπιᾶς σφόδρα ἀντιφειλονεικούοντας τοὺς κτείρωθεν ἀναδράσαντας κλύδωνας ἐκ τε τῶν δημοσίων ἐκ τε τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων, ὅστις λάβῃ τὸ μείζον, καὶ δίκην ὀκλάδων δυοῖν (73) ἐν μέσῳ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως ἀγομένων, καὶ φερομένων φορᾶν τινα καὶ κίνησιν ἀκυβέρνητόν τε καὶ ἄλογον καὶ ἀνώμαλον, καὶ οἶαν ποιεῖ τὸ αὐτόματον· ὡς μετὰ τεῦ μὴ δύνασθαι μὴδὲ βρῦλεσθαι βοηθεῖν περιστατουμένους ἀλλήλοις· ἀλλ' ὁμοῦς ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις ἐς τοῦ μφανὲς ἐκόν γε εἶναι τὸν ἔσχατον διέθρον ἀμφοῖν πραγματεῦσθαι· ὡς τὴν τῶν ἐντεῦθεν ἀντικρυς κυμάτων μίμησιν κορυφουμένην εἶναι ὄραν πανταχόθεν εἰς Ὀλύμπου καὶ Καυκάσου, καὶ εἰ, τι τῶν ὄρων ὑπερβίβειν τε ἔστι καὶ μέχρι καὶ ἐς αἰθέρος φοιτᾶ γειτανίματα.

D Δ. Καίτοι καὶ Ἀθηναίων τοῖς πάλαι σοφοῖς οὐκ ἄλλοτε ποτε στασιάσειν, καὶ γλωττοδαίδαλον μάχην ἐγείρειν, καὶ πῦξ ἀπὸ στόματος ἀκοῆς ἐνοχίειν ἀπαντώσας ἐπέη, ἢ ὅτε τῶν ἐξω θορύβων τε καὶ πολέμων ἐκδήμων πάμπαν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι. [P. 45] Τότε γὰρ καὶ πρὸς διαφόρους αἰρέσεων φάλαγγας ὡσαν εἶχε καὶ Ἑλλήνων σχιζοσθαι δόγματα, νῦν μὲν Ἐπικουρείων, νῦν δὲ Πυθαγορείων, καὶ ὅσοι τῷ χρόνῳ τὴν μνήμην παρέδωσαν ἀφθονον τῶν τῆς ἐπίδος χορηγίαν παρεχομένων. Ἐνταῦθα δὲ μυρίων

Variorum notæ.

(73) *Duas veluti naves, Ecclesiam scilicet et imperium. BOIVIS.*

ἔνδοθεν τε καὶ ἔξωθεν δημοσίων ἐπιβρέδων θορόν A
 δων καὶ τραγικῶν συμφορῶν, μείζονα τὸν ἄλλως
 ἀναρρίπιζόμενον τῶν δογμάτων ἔβλεπον πόλεμον,
 καὶ τὸ τῆς θεολογίας σεμνὸν ἐν ταῖς ἀγυαῖς καλιν-
 δούμενον καὶ ἐνοχλούμενον ὑπὸ τῆς τῶν παλαμ-
 ναίων (74) καὶ Φαρισαίων φάλαγγος. Καὶ εἰ τινες
 ἀντίπαλοι Μακκαβαῖοι, καὶ ὅσοι διὰ τὸν χρόνον
 ἦσαν ἐφεκτικοὶ (75), τότε δὴ κληῖδοσι τε καὶ φή-
 μαις, καὶ εἰ ποῦ τις ὑπῆρχεν ἐγγαστρίμυθος καὶ
 Βάκχη καὶ Φοιδόληπτος, ὥρα πᾶσι λαμπρά τις
 ἀναίδην ὑπῆρχε ληρεῖν, ὡς τὰ καὶ τὰ προβήσεται,
 καὶ τὰ καὶ τὰ γενήσεται.

Ε'. Τοῦτοις δὴ θαρρήσας ἤκε κακ τῶν Κελτικῶν
 τε καὶ Γαλατικῶν βαράθρων τις σοφὸς καὶ οὐ σοφὸς B
 ἀνὴρ Γαλάτης, πολλὰ τῶν μὴν γενομένων διατει-
 νόμενος προσιδῆναι πρὸς τῶν μετεώρων, καὶ ὅσα
 ὁ τῆς καθ' Ἑλλάδας πεπωμένης μίτος ὀφείναι,
 τὰ τε ἄλλα καὶ περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων,
 ὅποι σφῶς προβήσεται καὶ ὡς θενήσεται μὲν ἐς
 τὴν ὕστεραιαν ὁ Καντακουζηνός· οἰχῆσται δ'
 ἅπαν ἀντίπαλον καὶ πολέμιον γένος, πρὶν ὅλον
 ἐξήκειν ἐνιαυτόν. Τοῦτον ὡς ἐξ οὐρανίου ἀντύγων
 προσαγόμενον ὑπὸ τῶν δημοφύλων Λατίνων ἢ βασι-
 λῆς θεασαμένη τε καὶ ἀκούσασα, ἐπειτ' ἀνερευξῆν
 ἐθέλουσα τὰς τῶν λεγομένων αἰτίας μεταπέμπτου
 ποιεῖται κάμῃ, καὶ οὐ μάλα ἐθέλοντα, ἵνα συνιῆς
 τῶν λεγομένων ἀδέκαστος εἶην κριτής. Ὅποσα μὲν
 ὦν ἐκεῖνος διῆει, βέβαια τὰ παρὰ τῶν ἀστέριον
 ἐνδεικνύμενος πεπωμένα, ἀκαίρον εἶναι καθ'
 ἕκαστα διηγέσθαι νομίζω. Λέξω δ' ἐξ ὧν πρὸς C
 ἀναίρεσιν αὐτὸς ἐκεῖνον περιφανῶς ἀντεισήμεγα
 μέτρια.

Γ'. « Καὶ πρῶτον ὁ Πτολεμαῖος ὁ πῖνον φησὶν, ὡς
 οὐχ ἅπαντα τοῖς ἀνθρώποις· ὑπὸ τινος ἀνωθεν ἀνάγκης
 συμβαίνειν οἰεσθαι χρῆ, καὶ ἄτρεπτα γίνεσθαι
 καθ' εἰμαρμένην τινὰ τὰ γιγνόμενα· ἄλλ' αὐτὴν
 μὲν τὴν τῶν οὐρανίων κίνησιν ἐξ αἰῶνος ἄτρεπτον
 κατὰ γέ. εἰσιν θεῖαν καὶ τάξιν ἀποτελεῖσθαι τὴν γε
 μὴ τῶν ἐπιγείων ὑπὸ φύσεως μὲν διοικεῖσθαι,
 συμφῶς τὸ τρεπόμενόν τε καὶ βέρον ἐχρούσης ἀεὶ·
 ἐπισθαί γε μὴ ὀπίσω ποτ' καὶ τὴν ἀνωθεν αἰτίαν,
 κατὰ συμβεβηκός. οὐ μὴν ὡς ἐπίπαν ἀνθρώποις
 καταληπτῆν· πολύχουν μὲν γὰρ ἔχειν τὴν δύναμιν D
 διὰ τοῦ ἀέρος ἥλιον καὶ σελήνην πρὸς τὰ ἐπίγεια
 κατὰ τινὰς λόγους καθολικωτέρους, πᾶσιν οἷς νοῦ
 καὶ φρονήσεως μέτεστι σύμφωνον ἀνεῖη. [P. 454]
 Τὰς γε μὴν γενεθλιατικὰς ἐπισκέψεις καὶ ὅσα παρ'
 ἐνῶν γνωμολογεῖται περὶ τῆς ἐκάστων ἰδιοτρόπου
 συγκράσεως, τοῦτο δ' ὄχλον εἶναι μάλα τοι σφόδρα
 μάταιον καὶ μύθον ἀνήνυτον καὶ ἀκατάληπτον
 κεκτημένον τὸ πέρα· οὐ Πτολεμαίῳ μόνον τῷ

Variorum notæ.

(74) Palamitæ ab adversariis palamnitæ per
 ridiculum vocabantur. BOVIN.

(75) Il scilicet qui volebant de rebus divinis
 quicquam affirmari temere et indubitanter: quos
 Palamas in epistola ad Joannem Gabram, cod. reg.

niti, tam domi quam foris, tumultus publici affue-
 rent tragicæque calamitates, majus ventilari alio
 modo videbam opinionum bellum, ac theologizæ
 majestatem in viis proteri atque vexari ab sceleratorum
 (Palamitarum) Pharisæorumque cœtu.
 Quod si qui illis adversabantur Maccabæi, aut qui-
 cunque ipso tempore suadente Ephectici erant,
 apud eos prognosticis quibuscunque vocibus et
 verbis locus erat; et sicubi esset sive engastrimy-
 thus aliquis, sive Mænas, sive Pythonissa, omni-
 bus splendida erat occasio impudenter ariolandi,
 hæc atque hæc feliciter cessura esse; hæc atque
 hæc esse eventura.

V. His fretus e Ceticis Gallicisque barathris
 prodiit et Gallus quidam, sapiens 723 idem ac
 minime sapiens, qui multa, quæ nondum evenis-
 sent, augurari se ex meteoris asserebat, et quid-
 quid illo suo textit illa, quam Græci πεπωμένην
 vocant; tum alia, tum de Romanis rebus, quidnam
 certo futurum esset: ac moriturum quidem postri-
 die Cantacuzenum; abituram autem omnem adver-
 sariorum hostiumque multitudinem, antequam to-
 tus annus elapsus esset. Eum, tanquam ab axe
 cœlesti missum, et a Latinis gentilibus ad se ad-
 ductum, cum vidisset imperatrix, audivissetque;
 ac deinde vellet eorum, quæ ab illo dicta erant, rationem
 investigare, me ipsum quoque arcessit, non
 aileo volentem; ut cum istius dicta intellexissem,
 judex forem incorruptus. Quæcunque igitur ille
 disputavit, ut firma esse ostenderet ea, quæ ab
 astris determinata essent, singula commemorare ab
 re esse existimo. Ex iis autem, quæ ego ut illum
 refutarem aperte prolocutus sum, referam non
 multa.

VI. Ac primo quidem magnus ille Ptolemæus
 affirmat, non omnia, quæ hominibus accidunt, ad
 cœlestem aliquam necessitatem referri oportere,
 nec fatali quadam lege immutabilia esse ea, quæ
 sunt; sed ipsa quidem cœlestia corpora ita a Deo
 creata esse et ordinata, ut eorum motus ab æterno
 immutabilis sit constitutus: quæ autem terrestria
 sunt, horum motum a natura gubernari, mutabili-
 tatem insitam habente et perpetuam instabilitatem:
 accedere tamen utcunque etiam causæ superioris
 concursus, eamque aliquando, non tamen in uni-
 versum, ab hominibus posse intelligi. Etenim late
 quidem per aerem diffusam esse solis et lunæ vim
 in terrestria, generalibus quibusdam rationibus,
 apud eos omnes constat, qui ingenii et prudentis
 724 expertes non sunt. At natalium siderum ob-
 servationem, et quæcunque a nonnullis pronuntian-
 tur de peculiari singulorum corporum constitutione,
 id vero negotium esse futillissimum, laboris infiniti,

2409, fol. 244 v., his verbis notat: Καὶ πρὶν ἢ
 καθίσαι, διὰ στόματος ἔρβει τὰ τῆς πονηρᾶς ἐνοτά-
 σεως ῥήματα, ἦν ἀπὸ τῆς Πύρρωνος ἐφεκτικῆς
 οὔτοι κακῶς ἐπὶ τὰ θεῖα κατ' ἐπιφανῶν. BOVIN.

et exitus incomprehensi, non soli videtur Ptole- A mæo, sed et in divinis versatissimo Basilio. His autem et illa Chaldæorum prorsus suffragantur :

Nè vasti mensuram orbis sub pectore verses :

*Terra etenim veri caret arbore.
Multiplicif frustra solem ratione laboras*

*Metiri : haud illum propter te æterna voluntas
Patris agit. Lunam rapidus sine torqueat axis
Stat nunquam quidquid fatali lege movetur.*

*Sidera ne tibi nata tuis vel prævia rebus
Ire putes. Passis avium fuge credere pennis.*

Exta et aruspicium, ludus : mala fraudis avaræ

*Præsidia. Hæc fuge, qui sacros Pietatis in hortos
Tendis, ubi virtus, fas et sapientia florent.*

Facile autem et alioqui fuerit volenti cuique fatum tollere. Nam si latrones ex necessitate latrocinantur, rursusque ex necessitate legislator pœna afflictit **725** latronem, restat, ut fatis fatum pugnet, et necessitas necessitati : pugnæ autem illius fructus existit pernicietas atque interitus naturæ. Ruit itaque fati immutabilitas, et omnia a divina providentia administrantur, prout cuique solet contingere.)

VII. Hæc et talia a nobis disputata homini Gallo os obstruxere, atque ille obmutescens excessit e concilio.

At non æquo animo tulit Atrides Agamemnon.

Quædam enim veluti scintillæ animum imperatricis tanquam stipulam pervasere ; arcinamque iram servavit, donec scilicet tempore procedente exple-ret. quamvis linguæ tunc temperaverit, vultumque hilarum, eorum qui aderant gratia, induerit. Nam vir ille et popularis erat ipsis, et eodem quo illa sermone utebatur ; et ea quæ ille dixerat, isti optatissima erant et valde placentia ; ac minime hæc audire desideraverat, quæ his refragarentur. Atqui hæc ita se habuerunt, ac prima hæc fuit occasio, quæ mææ illius tranquillitatis cursum in-terrupsit, atque irarum in me semina animo im-

ἄνυ δοκοῦν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῶ τὰ θεῖα πολὺ βασιλεῖω. Τούτοις δὴ καὶ τὰ Χαλδαίων ἀντ. κρυ; συνῆδει (76) ·

*Μὴ τὰ κελώρια μέτρα γαίης (φασκόντων) ὑπὸ
[σὴν φέρετα βάλλον·*

*Ὁὐ γὰρ ἀληθεῖς φυτόν ἐν χθονί...
Μηδὲ μέτρει μέτρον ἡελίου, κανόνας συναθρο-*

*Ἰδιῶ βουλή φέρεται Πατρὸς, οὐχ ἐνεκὲν σοῦ.
Μήνης βοῖζον ἕασον· δεῖ τρέχει ἔργω ἀνάγκης.
Ἀστέριον ἀποπόρευμα σέθεν χάριν οὐκ ἔλο-*

*Αἰθριοσ ὀρνίθων ταρσοσ πλάτυσ οὐκ οὐ ἀληθείσ·
Ὁὐ θυσιῶν σπλάγγων τ' ἔδομαι (77)· ἐδδ' ἀθύρ-*

*Ἐμπορικῆσ ἀπάτης στηρίγματα· γεῦτε σὺ
[ταῦτα,*

*Μέλλων εὐσεβῆσ λερόν παράδεισοσ ἀνοίγειν,
B Ἐνθ' ἀγετὴ σοφίη τε καὶ εὐνομήη συνῆγοται.*

Εἰη δ' ἂν καὶ ἄλλωσ ῥήθιον, εἰ τις ἀναίρειν ἐθέλοι τὴν πεπωμένην. Εἰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης οἱ λησταὶ ληστεύουσιν, ἐξ ἀνάγκης δ' αὐ καὶ ὁ νομοθέτης τὸν ληστὴν τιμωρεῖται, μάχεται λοιπὸν ἡ πεπωμένη τῇ πεπωμένη, καὶ ἡ ἀνάγκη τῇ ἀνάγκῃ· μήχ; δὲ καρπὸσ φθορᾶ καὶ λύσεισ γενέσεται. Ἐφθάρται ἔρα τὸ τῆσ πεπωμένησ ἄτρεπτον, καὶ διοικεῖται πάντα κατὰ θεῖαν πρόνοιαν, ὅπωσ ἂν ἐκάστωσ ἐστὶν ἐνδεχόμενον.)

Z'. Ταῦτα δὴ καὶ ὅσα παραπλήσια πρὸσ ἡμῶν εἰρη-μένα ἐπιστόμιζε τε τὸν Γαλάτην καὶ ἔφθογον ἔχων τὴν γλώτταν ἐκείνοσ ἀπῆει τοῦ συνεδρίου.

Ἄλλ' οὐκ Ἀτρειδῆ Ἀγαμέμνονι ἠνδρὸσ θυμῷ (78).

C Ὡσ γὰρ σπινθήριεσ καλάμην διέδραμον τὴν τῆσ βασι-λίδοσ ψυχὴν, καὶ κότον ἔσχεν, ἔφρα τελέσση καιροῦ προῖδοντοσ, εἰ καὶ τῶσ ἐχεμύθοῦσα χαρσπὸν διὰ τοῦσ παρόντασ ἔδεικνυ τὸ πρόσωπον. Ὁ τε γὰρ ἀνὴρ ἐκείνοσ πατριώτησ ἦν αὐτῇ καὶ ὁμόγλωττοσ· τὰ τ' ἐκείνω πεφρασμένα κατὰ νοῦν ὀπίρχαν ἐκείνη καὶ σφῆρα καθ' ἡδονὴν, καὶ ἀκοῆσ ἀντιφθεγγομένησ· ἤκιστα πάντων ἔδειτο πρὸσ ταῦτα. Ὅμωσ ἔσχεν οὕτω ταῦτα· καὶ πρώτη τις ἦν αὐτῇ πρόφασισ, τὸ τῆσ ἐμῆσ ἐκείνησ ἡσυχίασ συνεχῆσ διακόψασα καὶ μῆνιοσ ἐγκατο-ρύξασα σπέρματα [P. 455] ταίσ τῆσ καρδίασ αἰσῆσι τῆσ βασιλίδοσ κατ' ἐμοῦ· δευτέρα δὲ καὶ τελευταία, ἦν

Variorum notæ.

(76) Chaldaicorum oraculorum meminerunt Syn- D desius et Plotinus. Fragmenta. a Psello et Ple- thone collecta et explicata, edidit in lucem Joannes Opsopæus, Parisiis, an. 1599, et bibliotheca Regia. Vide epistolam illi editioni præfixam, ubi Gregoras dicitur Pselli commentarium legisse, indeque multa verbotenus descripta scholâs suis in Synesii librum περὶ ἐνοσπνίων inididisse, auctoris mentione suppressa. Joannes Laurentius Philadelphiensis Lydus, quem Justino et Justiniano imperantibus floruisse constat ex Photio, laudavit non semel τὰ λόγια in iis scriptis, quorum fragmenta exstant in codice Regio 5567. Versus ab eo prolatos, quoniam in eis non Obsopæana, desiderantur, juvat hoc loco exhibere. Sunt autem hi :

*Χρὴ δὲ γαλινώσαι ψυχὴν βροτῶν ὄντα νοστῶν,
Ἐφρα μὴ ἐγκύρωσ χθονί δυσμόρω, ἀλλὰ σωθῆ.
Ψυχῆιοσ σπινθῆρῃ δυσὲ κερῶσασ ὁμοιοίσι.
Νῶ καὶ πνεύματι θελίω, ἐφ' οἷσ ἔτρωσ ἀγνῶν
[ἔρωτα,*

*Συνδετικῶν πάντων ἐπιθήτορα σεμνὸν ἔθηκεν.
Τῆσδε γὰρ ἐν τριάδοσ κόλλαιοσ ἐσκαρται ἅπαντα.
Τῆσδε γὰρ ἐκ τριάδοσ πᾶρ πνεῦμα κατῆρ ἐκ-*

*Νύμφαι πηγαῖαι, καὶ ἐνύδρια πνεύματα πάντα.
Καὶ χθόνιοι καὶ κόλλαι, καὶ ἥβριοι, καὶ θανατοὶ
Μηγαῖοι, πάσῃσ ἐπιθήτορεσ ἡδ' ἐπιθήται
Ἰλιεσ οὐρανίεσ τε καὶ ἀστερείεσ καὶ ἀβύσσοσ.*

Hæc porro Laurentius Philadelphiensis non Χαλ-δικτὰ λόγια, sed λόγια tantum vocat. Nec aliter Synesius in libro De insomniis. Boivin.

(77) Apud Synesium legitur,
Ὁὐ θυσιῶν σπλάγγων τ' ἔδομαι, etc.

quæ lectio bona est, si δομαι legas. Nam δο-μαι non dicitur. Homer. II. α'.

*σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλερίζω,
Ὁὐδ' ἔδομαι κοτέοντοσ.* BOIVIN.

(78) Homer. Iliad. I. Boivin.

πρόδόντες ἐν τοῖς καθήκουσι τόποις ἐροῦμεν, τὰ με- A
ταξὺ διηγησάμενοι πρότερον.

Η'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐς τότε λεχθέντα ἀρκεῖν ὀφθαί-
μοισιν ἕνεκα ἑνὸς μὲν, ὅτι πρὸς ἀναγκαιοτέρας τῆ-
μερον ἡμᾶς ὑποθέσεις ὁ λόγος ἀνθέλκει, πρὸς δὲ καὶ
ὁ τοῦ λόγου μάλιστα καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς προθέσεως
τείνει σκοπὸς δευτέρου δ', ὅτι πολλὰ πολλῶν εἰρη-
κότων καὶ ἀγωνισαμένων ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως, ὡς
ἐνῆν, οὐ μακρῶν οἶμαι ἂν εἴη τῶν ἡμετέρων δεήσε-
σαι λόγων ἄλλ' ὡς ἐν προσθήκῃς μέρει, καὶ κριτι-
κῆς πινος ψήφου, καὶ τουτουαὶ ξυναβρῦχότων, εἰ καὶ
βραχέα δοκεῖ πως, ἀλλ' οὖν τὸν γε ἴσον δυνήσασθαι
τρόπον εἰς τὴν ἀληθείαν ἀνάργειαν. Διόπερ ἐκείσε
ἐπαντέον.

peratricis altius inflixerit. Alteram ac postremam
suo loco infra subjiciemus, ubi ea quæ intermedio
tempore acciderunt, narraverimus.

VIII. Hæc vero, quæ hactenus dicta sunt suffi-
cere puto duplioi de causa : primum quia nos orati-
o nostra hodie retrahit ad argumentum magis
necessarium, ad quod maxime et narratio ipsa et
intentio prima operis dirigitur tanquam ad sco-
pum : deinde quia, cum multi multa dixerint, et
certatim de iisdem illis rebus quantum in se erat
egerint, non puto eas ipsas 726 longiorem jam a
nobis orationem desiderare : sed ista accessionis
aut judicialis cujusdam suffragii instar contributa,
etsi exigua videantur, eamdem tamen habitura vim
ad veritatem declarandam.

CAPUT IX.

Gabalas, metu Apocauci, monasticum habitum induit. S. Sophiæ templum, asylum olim inviolatum ; a Gabala et a patriarcha temeratum. Amurius, in Thraciam reversus, Byzantium usque cum Cantacuzeno progreditur. Urbis aspectu obstupescit. Pauci murorum custodes. Apocauci diffidentia. Cantacuzenus et Amurius Momitilam debellatum eunt, Romanas urbes invadentem. Juxta Perithorium castrametantur. Momitilæ audacia. Ejusdem circumventi consternatio. Acris pugna. Cadit Momitilas. Ejus milites omnes ferè cæsi.

Α'. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἀπόκαυκος ἐς βυθοὺς πρὸς τοῦ B
Γαβαλά κατενεχθῆναι δυστυχημάτων παρεκινδύνεουσε
μὲν, ἀνένηξε δ' οὖν καὶ ἐς τὴν πρὶν ἀφίκετο εὐδο-
ξίαν, ὡς γε εἴρηται, δι' ὧν λοιπὸν αὐτὸν ἀμυνεῖται
πίσας κεκίνηκε μηχανάς ἕως, μὴ τὰ μείζω τῶν
δεινῶν ὑποστῆ, δέισας αὐτὸς ἐς τὸν μέγιστον τῆς τοῦ
θεοῦ Σοφίας (79) κατεπεφύγει νεῶν. Ἐνθα μετὰ
συχρόν τινα χρόνον, πολλὰς καὶ ποικίλας ἀκοῶν τὰς
καθ' ἑαυτοῦ ἀπειλάς, καὶ δέισας αὐθις, μὴ κάκειθεν
ἀνάρπαστος ἐξαπίνης γενόμενος ἐς ταρτάρους καὶ
ζόφους δεσμοτηρίων ρίψῃ, κάκεινο πειθὶν ἐγγένηται
τούτω τὸ ποτήριον, ὅπερ ἄλλοις αὐτὸς κεκέρακε
πίσισι, τὸ μοναδικὸν ἐξ ἀνάγκης ὑπέδω σχῆμα.
Φθάσας γὰρ αὐτὸς καταλέλυκε τὴν τοιαύτην ἀσυλον
ἐκ πολλοῦ, τῶν προσφύγων ἀρχαίαν ἀσφάλειαν, ἐν-
δόξοντες καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸν πατριαρχικὸν διέποντος C
θρόνον. Διὸ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐσχάτας ἐνεπεπτώκεισαν
ἀτιμίας καὶ περιαιγωγὰς κακοδαίμονας (80), ὡς εἰ-
ρήσεται. Τοῖς γὰρ τὰ θεῖα προφανῶς οὕτως περι-
φρονηταῖς εἰκόδ ἐν ἐσχάτοις τοιαύτας ἐπιέναι τίσεις,
εἰς παιδαγωγίαν τοῦ βίου, δραστικώτερον πως κατα-
στέλλειν τὸ θηριῶδες τῆς τύχης ἰσχύουσιν.

Β'. Ἀλλὰ γὰρ ἕαρος ἐπιστάντος, (81) ἐν τούτοις
[P. 456] τὸν Ἑλλησποντον μετὰ πολλῆς ὁ σατραπῆς
Ἀμούρ (82) τῆς Ἀσιανῆς δυνάμεως περαιωσάμενος
ἦκεν ἐς Διδυμότειχον ἡ κάκειθεν αὐθις ἦκε μετὰ βρ-
σιλικῶς ἀγρι καὶ ἐς Βυζάντιον, θέας τε ἕνεκα καὶ
πειρας εἰ δέοι. Ἐπεὶ γε μὴν ἐληλύθει κάκ συμμέ-
τρου τοῦ διαστήματος νῦν μὲν ἰστάμενος, νῦν δὲ πε-
ριῶν ἐκκόπει καὶ συνειρᾶ, πολλῆ τις αὐτὸν συνέσχε

I. Cum Apocausus exitio prope demersus fuisset
a Gabala, mox tamen emerisset, et in priorem
gratiæ et honoris locum restitutus esset, ut jam
diximus, omnem deinceps, quo eum ulcisceretur,
lapidem movit eo usque, donec veritus ille, ne ex-
trema pateretur, in maximum S. Sophiæ templum
confugit. Ibi aliquandiu commoratus multas ac
varias minas cum audiret in se jactatas, ac rursus
vereretur, ne inde subito abreptus in tartara et
custodiarum tenebras conjiceretur, atque idem sibi
poculum hauriendum esset, quod aliis ipse pluri-
bus miscuerat, monasticum cogente necessitate
habitum induit. Prior enim ipse sustulerat asylum
illud longo ante, profugorum vetus præsidium,
ipso quoque obsecundante patriarcha. Quam ob
causam et ipsi in summas ignominias ac vicissitu-
dines calamitosas inciderunt, ut postea dicitur.
Qui enim divina tam aperte contemnunt, eos
æquum est ejusmodi pœnas tandem aliquando sub-
ire, ut humanum genus his exemplis erudiatur,
quæ efficaciorẽ quamdam vim habent ad compri-
mendam fortunæ ferociam.

II. Sedenim cum interea ver advenisset, Amu-
rius 727 satrapa, trajecto magnis cum copiis
Asiaticis Hellesponto, Didymotichum venit, atque
inde rursus cum imperatore Byzantium usque pro-
gressus est, et visendi studio, et urbis, si oportet,
solicitantæ causa. Cum itaque venisset, et
justo spatio interjecto, modo stans inodo circum-
deundo, specularetur et oculis lustraret, majorem

Variorum notæ.

(79) Cantacuz. lib. III, cap. 80. DUCANG.
(80) Hoc loco περιαιγωγὰς videntur esse ignomi-
niosa per compita et fora traductiones, aut etiam
exsilia et deportationes. BOVIN.
(81) Cantacuzen. lib. III, cap. 81. DUCANG.
(82) Hic errat Gregoras. Neque enim Amurius
fuit, sed Orchanes orientalis Bithyniæ sa-

traps, quique a Paphlagonia usque in Phrygiam
imperabat, ut testatur ipse Cantacuzenus non uno
loco. Amur vero postmodum cum viginti millibus
equitum venit, et Cantacuzeno adfuit contra Momit-
zilam, ut scribit idem Cantacuzenus cap. 81. Lu-
CANG.

in modum obstupescerat, tum urbis magnitudinem A intuens, tum altitudinem murorum et pulchritudinem, tum admirabiles circumductarum fossarum substructiones, tum denique situm ipsum et ordinem propugnaculorum. Idem rursus admirabatur, quod in summis mœnibus non appareret ea hominum frequentia, quæ solet esse in urbibus magnis et magno civium numero refertis; sed paucis demptis, omni bellico apparatu omnique præsidio destitutus murus videretur. Nimirum Apocaucus, intestinos plebis motus magis veritus, quam externorum hostium impressionem, licentiam non dabat volenti cuique murum ascendere; sed iis duntaxat peditum equitumque, quibus maxime confidebat. Eorum enim alios intus portarum custodes constituerat, ut insomnes excubarent: aliis ut mœnia noctu circumirent, nec non totam intus urbem perlustrarent, præceperat.

III. Nondum dies quatuor effluxerant, cum imperator castris motis profectus est cum Amurio, debellaturus Momitilam, qui ad magnam paulatim potentiam pervenerat, urbesque et terras Romanas quotidie invadebat. Atque inter hæc ver abiit. Transgressis Rhodopen montem Romanis simul et Persicis viribus, cœpit bellum apparare Momitilas. Habebat 728 enim tunc in ditione sua urbes Xanthiam ac Perithorium, et quæcunque sive utrinque adjacent, sive interjecta sunt, municipia ac loca; et equitum ultra quatuor millia.

IV. Media jam æstate, cum fruges maturæ essent, imperator copiis omnibus secum assumptis castrametatus est juxta Perithorium, suosque acie directa instruxit et ordinavit. Jam autem Momitilas, cum in urbe Perithorio præsidium sibi firmum constituisset, magna stipatus hominum manu et majoribus animis inflatus, prodierat. Nihil enim parvum, nihil humile de se sperare ei succurrebat; sed quasi victoriam jam, ante factum pugnae periculum, haberet præ manibus, medios in hostes ruit plenus audaciæ.

V. At imperator, adversus hostium frontem se et Romanas legiones cum collocasset, impetum atque incursionem Momitilæ sustinebat. Persicas autem vires, quæ numerosæ erant, in orbem accurate undique explicuit, ut in medio, tanquam carcere aut retibus, Momitilas cum omni suo exercitu includeretur. Statim vero atque tubarum et tympanorum sono mista est illa barbaris Persarum moribus familiaris in bello vociferatio, plurimus per omnem illum locum tumultus exstitit, et Momitilam, autequam tentatum esset prælium, de

κατάπλιξις τοῦ τε μεγέθους τῆς πόλεως καὶ τοῦ τῶν τευχῶν ὕψους; καὶ κάλλους, ἔτι τε καὶ τῆς τῶν πέριξ τάφρων θαυμασίας οἰκοδομῆς, καὶ τῆς τῶν προτεχισμάτων στάσεως τε καὶ τάξεως· ἰθαύμαζε δ' ἕτερον τρόπον, καὶ ὅπως οὐκ ἦν ἐπὶ τῶν ἐπάξεων, ὡς εἶθε ταῖς μεγάλαις; τε καὶ πολυανθρώποις πόλεσι, πλῆθος ἀνθρώπων· ἀλλὰ πλὴν ὀλίγων ἔρημον ἰδοῦσαι τὴν πολεμικῆς ἀπάσης παρασκευῆς καὶ δυνάμεως. Ὅ γὰρ Ἀπόκαυκος, μᾶλλον τὴν ἐνδοθεν ὀρμὴν δεδιώς τὴν δημοτικὴν κλήθους, ἢ τὴν τῶν ἐξωθεν πολεμίων ἔρδον, ἀδειαν οὐκ ἰδίδου τοῖς βουλευμένοις ἐπὶ τὸ τεῖχος ἅπασιν ἀνίεναι, ἀλλ' οἷς μάλιστα ἐθάβρει τῶν θαλιῶν καὶ ἱππέων. Τοῦτων γὰρ τοὺς μὲν ἔκθον ἔπινους ἔστησε φύλακας τῶν πυλῶν· τοὺς δὲ περιμένει διανυκτερεύοντας τὰ τε τεῖχη καὶ πᾶσαν ἐκὼν προσετετάχει τὴν πόλιν.

Γ'. Οὕτω τέτταρες ἡμέραι παρεληλύθεσαν, καὶ ἄρας ὁ βασιλεὺς ἀπέει μετὰ τοῦ Ἀμοῦρ, καταπολεμήσων τῷ Μομιτίλῃ, πρὸς μέγα δυνάμει; κατὰ βραχὺ προΐοντι καὶ χειρουμένῃ πόλει; καὶ χώρῃ; Ῥωμαϊκῆς ἀε. Καὶ τὸ ἔαρ ἐν τούτοις ἐτελεύτα. Διαβάσας δὲ τὴν Ῥοδόπην τὸ ὄρος τῆς τε Ῥωμαϊκῆς ὁμοῦ καὶ Περσικῆς δυνάμεως, ἐν παραστάσει δὲ Μομιτίλας ἦν τοῦ πολέμου. Εἶχε γὰρ τότε πῶλε; ὑφ' αὐτῷ Σάνθειάν τε καὶ Περιθόριον, καὶ ὅσα ἐφ' ἐκἄτερα καὶ μεταξὺ πολίχνια τε καὶ χωρία, καὶ στρατεύματα ἱππικὰ τεττάρων ἐπέκεινα χιλιάδων.

Δ'. Θέρους, δ' ἤδη μεσοῦντος (83), καὶ τῆς γῆς ἐν ἀκμαῖς ὑπαρχούσης τοῦ σίτου, τὰς δυνάμει; ἀνελήφως ἀπάσας· ὁ βασιλεὺς ἐγγύς; του τοῦ Περιθόριου παρεστρατοπέδευσε, καὶ εἰς τάξιν πολεμικὴν διεκόσμησε τε καὶ συνέταττε σφῶς. Ἦδη δὲ καὶ ὁ Μομιτίλας, ὀρμητήριον ὄχυρόν; αὐτοῦ τὸ Περιθόριον καταστησάμενος, ἐξῆει πολλαῖς τε πεπραγμένοι; ταῖς δυνάμει; καὶ πλείονι ἐκτετυφωμένο; τῷ θράσει. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲν οὐτε μικρόν; οὐτ' ἀγεννὲ; ὑπολογίζεσθαι ἦν αὐτῷ περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ὡσπερ ἐν χειρὶ τῆν νίκην ἦδη καὶ πρὸ τῆς πείρας; ἔχων τῶν πολεμίων, οὕτω μακρῷ τῷ θράσει βέων ἐς μέσους ἤλαυνε τῶν πολεμίων.

[P. 457] Ε'. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατὰ μέτωπον τῶν πολεμίων αὐτὸν κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμειων συντάξιμένο; τὴν ἔσθον καὶ τὸν δρόμον ἐκαρτέρει τοῦ Μομιτίλου. Τὰς δὲ Περσικῆς δυνάμει; πολλὰς τινὰς ὄσας, εἰς ἀκριβῆ περιέλασε κύκλον, ὡς ἐν μέσῃ; καθάπερ ἐν εἰρικῇ καὶ δικτύῳ, συγκλεισθῆναι Μομιτίλαν μετὰ πάτης αὐτοῦ τῆς δυνάμει;. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τῶν σαλπύγων τε καὶ τῶν τυμπάνων κρούσει; συνανεκρίνατο καὶ ἡ τοῖς βαρβάροι; ἤθει; τῶν Περσῶν περὶ τοὺς πολέμους ἠλικιωτί; κλαγγῇ, πολὺς τε ἀνά πάντα τὸν χώρον ἐκείνον ὁ θόρυβος; ἦν καὶ

Variorum notæ.

(83) Cantacuz. lib. III, cap. 86. ΔΥΣΑΝΘ. — Θέρους δ' ἤδη μεσοῦντος. Imo vere exeunte. Nam Momitilas, cujus clades narratur, quatruiduo ante Apocauri eadem debellatus, Apocaucus vero Junii die undecima cæsus est; ut constat ex cap. seq. sect. 1

et 5. Gregoras ver, æstatem, autumnum et hiemem, non tam æquinoctium et solstitium, quam ca lore, frigore, et propriis ejusque tempestatis proventibus definit. Boivin.

πολλὴν ἐξ ἀπροσδοκῆτου τῷ Μομιτίλᾳ τὴν κατάπιη-
ξιν ἐνεποίει καὶ πρὸ τῆς πείρας, καὶ τὸ γαυρὸν
ἐκεῖνο σφόδρα καὶ μετέωρον ἔθραυε φρόνημα.

Γ'. Καὶ ἵνα τὰς ἐν μέσῳ τύχας καὶ ἀγχιστρόφους
ἑλικας τοῦ πολέμου παρέλθωμεν, τῶν ἵππων εὐθύς
ἀποβάντες οἱ πλείους τῆς Περσικῆς δυνάμεως ἐν τό-
ξοις ἅπαντες ἦσαν κατὰ κύκλον περιστάντες. Οἱ δ' ἐν
μέσῳ σπρεφόμενοι, καθάπερ μονοὶ τινες ἄγριοι, δια-
κόψαι καὶ διαφυγεῖν τὴν τῶν Περσῶν οὐκ ἐδύναντο
φάλαγγα. Ἐνέκειντο γὰρ εὐθύς οἱ τοῦ βασιλέως ἵπ-
πεις, νῦν μὲν κατὰ μέτωπον ἀπαντῶντες, νῦν δὲ
κατὰ νότου συχνοῖς τοῖς δόρασι παίοντες. Καὶ ἐπειδὴ
τὴν τοῦ Μομιτίλου πᾶσαν ἵππον ἐν βραχεῖ παμπλη-
θῆσιν οἱ Πέρσαι περιπειράντες βέλεσι νεκρὰν ἐποίη-
σαντο, πεζοὶ λοιπὸν πρὸς πεζοὺς ἐμάχοντο, καὶ ἐν
χερσίν ὁ πόλεμος ἦν. Καὶ συνελόντι φάναι, μηδὲνα
τῆς Μομιτίλου φασὶ δυνάμεως ἐν τοῖς ὅπλοις λελεῖ-
φθαι, μηδὲ φυγάδα λαθόντα γενέσθαι τιμὰ· ἀλλ' αὐ-
τὸν τε ξίφους ἔργον Μομιτίλαν καὶ ἅμα πᾶσαν ἄρδην
αὐτοῦ γενέσθαι τὴν στρατιάν, πλην ὀλίγων, ὅσοι
ζῶντες ἐλίωσαν.

A improviso vehementer perculit, animumque illum
elatum et insolentem fregit.

VI. Atque ut eos casus, qui medii intercessere,
et celeres alternantis pugnae conversiones 729
omittamus, plerique Persarum, cum ab equis de-
siluissent, circumsteterē in orbem universi cum
arcubus. Hi vero in medio astuantes, tanquam apri
aliqui feroces, perrumpere et effugere Persarum
phalangem haud poterant. Instabant enim continuc
imperatoris equites, modo a fronte occurrentes,
modo densis a tergo hastis impellentes. Ubi om-
nem Momitilæ equitatum brevi tempore innumeris
conflixum telis Persæ deleverunt, conflixere exinde
pedites cum peditibus, fuitque in ipsis jam mani-
bus tota belli fortuna. Ut paucis absolvam, nemi-
nem ferunt ex Momitilæ militibus superstitem in
armis mansisse, neque eorum quemquam fuga clam
evasisse, sed et ipsam trucidatam esse Momitilam,
et omnem simul illum exercitum internecone
esse deletum, paucissimis, qui vivi capti fuerint,
exceptis.

CAPUT X.

Apocauci cædes quando, ubi, et a quibus perpetrata sit. Illius anxietas; stipatores; immoderata ambitio. Carcer ab eo adificatus; quem ad finem. Reorum desperatio. Consilium audax. Apocaucus imprudens stipatoribus in atrio relicto arcem ingressus. A Raule et ab aliis nobilibus interimitur. Documenta ex eo eventu capienda. Interempti caput abscissum; summo muri fastigio imponitur. Cadis auctores, aliique vinculis soluti, partiuntur inter se custodiam arcis. Rebus ad tolerandam obsidionem necessariis destituntur. Cibaria accipiunt a Galatæis, qui et promissis eos confirmant. Imperatrix Galatæos aditu arcis prohibet. Obsessi, in maximas angustias ducti, de pace agunt. Apocauci uxorem vidua Gasmulos armat Augustæ permissu. Hi arcem expugnant. Obvios quoque jugulant. Spectaculum miserabile. Aræ ipse sanguine respersæ. Contigui monasterii diripiunt. Cæсорum capita per urbem circumlata. Sicariorum et ipsius Augustæ inhumanitas. Cadavera sepelire rix tandem permissum. Mortui Apocauci filius Thessalonicam præter Cantacuzeno statuit. Arcem occupat. Impetu plebis opprimitur.

[P. 458] Α'. Τέτταρες μεταξὺ παρήλθον ἡμέραι, C
καὶ ὁ Ἀπόκαυκος ἐν Βυζαντίῳ πρὸς τῶν δεσμίων, ἐν-
τός τοῦ πρὸς ἀνίσχοντα ἤλιον παλαιοῦ παλατίου (84),
μετὰ μεσημέριαν ἦδη τῆς ἡλιακῆς γενομένης ἀκτι-
νος, ἔσφακταί τε καὶ αὐτὸς καὶ σκότους καὶ λήθης ἢ
πολύς ἐκεῖνος ὠλήθηε μυχοὺς ἐν βραχεῖ, μηδενὸς
τῶν μακρῶν ὀχυρωμάτων ἐκεῖνων συναραμένου,
περὶ ἃ μακράς τε ἀνηλώκει δαπάνας καὶ περὶ ἃ τὸ
πλεῖστον ἀπησχόλει τοῦ βίου. Τὸ δ' ὅπως, ἐρῶν ἔρχο-
μαι τρανώτερον.

Β'. Ἐπεὶ γὰρ εἰς μεγάλων πραγμάτων θορύβους
καὶ διοικήσεις ἐπέβαλεν αὐτὸν, καὶ πολλοὺς ἐκτῆ-
σατο, ὅσοι τε τὸ τῆς τύχης ἐβάσκαλον ὕψος καὶ ὅσοι
παθόντες κακῶς ὅπ' αὐτοῦ καιρὸν ἐζήτουν ἀμύνα-
σθαι, θεοὺς περιῆει νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν μεσός·
ὡς πολλὴν μὲν διὰ ταῦτα περὶ αὐτὸν δορυφορίαν D
ἔχειν ὀπλιτῶν καὶ ἱππέων, ὅποτε τὰς τῆς πόλεως
περιουσίας πλατείας, πολλὰς δὲ καὶ τὴν οἰκίαν κα-
τάσφακτον ἔχειν δυνάμεσιν, ὅπote οἴκοι καθῆσθαι
χρεῖα τις εἴη τάνδρ'· καὶ τυραννίδος μελέτας ἐν
καρδίᾳ τρέφειν μὲν ἐκ πολλοῦ, νῦν δὲ καὶ μάλα μά-
λιστα, ὅτε πάντας τοὺς δόξῃ καὶ γένει προυχόντας
εἶχε δεσμώτας, καὶ ἦν οὐδεὶς, ὃς ἀντάραι βιέφαρον

I. Elapsis ex eo diebus quatuor cæsus et ipse
Byzantii Apocaucus ab iis qui in vinculis erant,
intra vetus palatium, quod ad orientem vergit,
transgresso jam meridiem sole; noctisque et obli-
vionis penitissimos recessus subito intravit magnus
ille et præpotens vir, neque ullum ei auxilio fuit
magnum illorum præsidiorum, in quæ et immen-
sos fecerat sumptus, et maximam vitæ partem in-
tentam habuerat. Id quomodo acciderit, protinus
exponam apertius.

II. Cum ille se in magnorum negotiorum tumultus
atque administrationes intruisset, et plurimos
fecisset sibi infensos; quotquot nempe sive for-
tunæ illius altiori invidabant, sive ab eo injuria
affecti 730 occasionem ulciscendi queritabant:
diu noctuque timoris plenus oberrabat, atque eam
ob causam multos circa se habebat stipatores, tam
pedites, quam equites, quoties urbis plateas cir-
cumiret; magnis item præsidiis munitæ erant
ædes illius, cum domi sedere eum aliqua necessi-
tas cogebat. Ac tyrannidis quidem invadendæ con-
silia agebat in corde jam pridem; tum autem longæ
plurimum, cum eos omnes victos teneret, qui

Variorum notæ.

(84) Cantacuzen. lib. III, cap. 88. Καὶ τὸ ἐν
βασιλείῃ τῆς Κωνσταντινίου δεσποτικῆρον κατα-
σκευάζεται, etc. Idem τὰ Κωνσταντινίου Μεγάλου βα-

σῆματα vocat. Rem etiam ibidem pluribus narrat
DUCANG.

dignitate et genere præstabant, neque ullus esset, A ἦν αὐτῷ, ἀλλὰ πάντες ἐδέδεσαν, ὡς περ πάλαι Συρακοῦσιοι Διονύσιον τὸν Σικελίας τύραννον.

III. Quapropter in veteri palatio munitam quamdam turrim, præ cæteris delectam, decrevit ita exædificare, ut in multam altitudinem eveheretur, cellulæque inessent plurimæ, paterent autem singulæ, tam in longum quam in latum, non plus organia: crepido vero seu ambulatio illa, quæ murorum fastigia ambit, non intus sed extrinsecus esset circumducta; eo scilicet ut iis omnibus, quos ille aut victos tenebat, aut in vincula conjicere meditabatur, coactis intus atque conclusis, nullam patentem portam relinqueret, per quam aliquis introire aut egredi posset; sed lapidibus cunctas et gypso obstrueret, atque ita quasi vivos illos sepeliret.

IV. Postquam itaque absolutum est ædificium illud novi generis, cum oporteret triduum intra eos, qui in vinculis erant, includi omnes simul, tanquam in arcem Oblivii, aut sepulcrum aliquod commune, incidere illi in apertam vitæ præsentis communisque omnibus lucis desperationem, subitque, abjecta sui ipsorum 731 cura, aleam omnem audacius jacere, et antequam vivi paratum in tumulum detruderentur, duorum alterum navare, atque aut tyranno trucidato parare sibi ipsis libertatem, aut virili semel morte oppellita, gravissimis in posterum ærumnis liberari. Id consilium cum inter se communicassent quatuor ex nobilioribus, ultra progredi non placuit, ne divulgaretur. Etenim ipsa futuri evidentia manifestam fidem faciebat, ubi rem aggressi essent, futuros iis adjuutores in eo libertatis certamine eos omnes, qui viacti tenerentur, quanquam haud præmeditados.

V. Cum igitur soleret Apocaucus illuc sæpius ire, ac tunc maxime fabros ad opus urgeret; ubi supremus dies affuit, quo oportebat ad exitum perduci ea quæ deliberata erant, venit post somnum et mensam aspecturus, nempe singularis illius carceris ultimam exædificationem et absolutam totius operis consummationem. Et quia per somnum illa die (erat autem undecima Junii) pavores cum quidam ab atrocibus somniis excitati perturbaverant, qualia solet sæpe numen iis casibus portenta præmittere, id quidem, quod speciem aliquam salutis afferebat, non providit, quod autem ipsi ad impendentia pericula brevioriam viam munitabat, illud sibi ad salutem melius esse duxit

Γ'. Ὅθεν οὐχ ὀρθόν τινα πύργον τῶν ἔνδον τοῦ παλατοῦ παλατοῦ ἀπολεξάμενος κατασκευάζειν ἐνώκει πρὸς μάλα πολὺ τοῦ ἀέρος [P. 459] τὸ ὕψος ἔνογοντα, καὶ οἰκίσκους ἐν αὐτῷ πολλοὺς μὲν, χώρημα δ' ἑκαστον ἔχοντα μήκους ἅμα καὶ πλάτους οὐδὲν ὀργιας (85) μᾶλλον· τὸν γε μὴν ἐπὶ τῶν ἐπάξειων περιδρομον οὐκ ἔσωθεν, ἀλλ' ἐξωθεν εἶναι ἐληλαμένον· αἴτιον δ' ἵνα πάντας ὀπίσθους ἐκείνος εἶχε δεσμώτας, καὶ ὄσους ἔξιν διὰ μελέτης εἶχε, συναγαγῶν καὶ συγκλείσας· ἐντὸς μηδεμίαν ἀνεωγμένην αὐτοῖς ἑστη πύλην, δι' ἧς ἂν τις εἰσελθοῖ τε καὶ ἐξελθοῖ· ἀλλὰ λίθοι, καὶ τιτάνη περιφράξας ἀπάσας ὡς περ ἐν τάφῳ ζῶντας κατέχη.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ τέλος εἶχε τὰ τῆς ξένης· ἐκείνης οἰκοδομίας, καὶ ἔδει τριῶν ἡμερῶν μεταξὺ τοὺς δεσμώτας ὁμοῦ συγκλεισθῆναι πάντας ἐντὸς, καθάπερ εἰς λίθους φρούριον (86) ἢ κοινὸν πολυάδριον, εἰς ἀπὸγνωσιν ἦκον οἱ δέσμοι προφανῆ τῆς παρουσίας ζωῆς καὶ τοῦ κοινῆ τοῖς πᾶσιν ἡλίου· καὶ σφῶν αὐτῶν ἀπειθήσασιν ἐπὶ τὸ παραβολώτερον τοῦ τῆς τύχης κίθους ἀναβρίπτειν ἐπέθει, καὶ πρὶν ζῶντας εἰς τὴν προκειμένον ἐμβληθῆναι τάφον, δυοῖν ἐργάσασθαι θάτερον· ἢ ξίφει τὸν τύραννον διαχρησαμένους τὴν τοῦ βίου σφρίσιν αὐτοῖς ἐλευθερίαν πορίσασθαι· ἢ τὴν ἀνδράσι πρέποντα θάνατον ἅπασιν ἐκτίσασθαι μακρῶν τοῦ λοιποῦ δεινῶν ἀπηλλάχθαι. Εἰς τέταρτος μὲν δὴ τῶν εὐγενεστέρων τὸ τοιοῦτον διαβεβηκὸς βούλευμα, περαιτέρω προβαίνειν οὐκ ἐκρίθη δεῖν, ὡς μὴ ἐκπυστον φωραθεῖν γενόμενον. Τὸ γὰρ τοι προφανῆ τῶν ἐλπίδων ἀναμφισβητήτους τινὰς ὑπετίθει τὰς ὑποσχέσεις, ἐπιχειρήσασιν ἦξιν ἅμα πάντας συλλήπτωρας τοὺς δεσμώτας; καὶ μὴ προμελετήσαντας, εἰς τὸ κοινὸν τῆς ἐλευθερίας στάδιον.

Ε'. Εἰωθὸς οὖν Ἀποκαύκῳ συχνότερον ἐνδημῆν ἐκεῖ, καὶ μάλιστα νῦν ἐπιταχύνοντι πρὸς τοῦργον τοὺς τέκτονας· ἐπειδὴ καὶ ἡ τελευταία παρ' ἡμέρα, καθ' ἣν εἰς πέρας ἔδει προνεχθῆναι τὸ βούλευμα, ἦκε μεθ' ὕπνον καὶ τράπεζαν ὀψόμενος (87) τὴν τῆς ξένης εἰρηκτῆς τελευταίαν οἰκοδομίαν καὶ τὸν ἀνευδῆ τῆς δλη; ἀπαρτισμὸν ὑπεθέσεως. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοὺς τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὕπνου (ἐνδεκάτη δ' ἦν Ἰουνίου) θόρυβοί τινες ἐξ ὄνειρων ἀγρίων αὐτὸν ἐξεφρόδησαν, οἷα φιλεῖ πολυλάκις ἐν τοῖς τοιοῦτοις προαναφωνεῖν τὸ δαιμόνιον, ὃ μὲν αὐτῷ σωτηρίας εἶχεν ἐλπίδας, οὐ μελέτηκεν· ὃ δ' εἶχεν εἰς τοὺς ἐπηρητημένους; αὐτῷ κινδύνους ὀξύτερα τὰ ἐφόδια, τοῦτο δὴ καὶ βέλτιον εἰς

Variorum notæ.

(85) Barbare pro ὀργιας. Vide Glossar. Ducang. BOIVIN.

(86) Vide Procop. *De bello Persico*, lib. 1, cap. 5. BOIVIN.

(87) Verbum verbo reddidi, nec ausus sum aliter interpungere atque ut in codice Regio inter-

punctum erat. Quid sit τράπεζα hoc loco, non satis assequor. Fortasse hic sensus est: *Apocaucum diri illius carceris aspectu oculos parisse, ac tunc somno excitatum eo tanquam ad mensam opiparantem cucurrisse. An bis venit: semel, post somnum, iterum post mensam?* BOIVIN.

σωτηριαν εἶναι κέρικε τε καὶ εἴλετο. Τὸ δ' ἦν, Α ἔξω παρὰ τὰς τοῦ παλατίου ἐκείνου πύλας ἀφέντα τοὺς δορυφόρους αὐτοῦ καὶ ὑπασπιστάς ὁμοῦ πάντας μεθ' ἐνός; τινος εἰς τὸ τοῦ φιλοτεχνήματος θέατρον εἰσιέναι. [P. 460] Οὕτω γὰρ ἐνόμισα, μήτ' ἐξ αὐτῶν ἐντὸς ἐγγενέσθαι οἱ ἐπιβουλήν τινα, μήτ' ἐξωθεν ἐξ ἄλλοτριῶν ἰσως καὶ δημοτῶν συμμαλετηθείσαν· εἶναι γὰρ μεγίστην ταῖς πύλαις ἀσφάλειαν τοὺς οἰκειοὺς ἐκείνους ὑπασπιστάς. Οὕτως ὁ δρασομένοσ τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πικνουργίᾳ αὐτῶν τὴν τοῦτου διάνοιαν ἐσφηλεν, ἵνα ῥῆον μᾶλλον τῶν ἄλλοτριῶν αὐτὸς ἐαυτῷ καταστήσῃ τὸν κίνδυνον.

Γ'. Εἰσιόντος οὖν καὶ ἀρξάμενου τοῖς οἰκοδόμοις διαλέγεσθαι περὶ τῶν πρακτικῶν, τὸ προστυχὸν ὁ Ραοὺλ πρῶτος ἀρπάσας; (88) ῥόπαλον (μηδὲ γὰρ παρῆναι ξίφος οὐδὲν ἐκεῖ τοῖς δεσμοῖσι), καὶ πρὸς τὸ μανικώτερόν τε καὶ ἰθουσιώδες τοῦ ἡθῶσ ἐλθὼν ὑπὸ δόου καὶ ἀπογνώσεως ἐξέβραμε κατ' αὐτοῦ, ποιδέσθε φθεγγόμενος· « Ἔως πότε σου τὴν ἀπηνειαν ἢ ἀπίγεια βόσκουσα τοῦ ἡλίου λαμπὰς διακαρτερῆσαι βλέπουσα; Ἔως πότε θεοὶ κεραυνὸν καὶ κρηστήρες ἐν αἰθέρι τὴν σὴν καθεδύσουσι ταμειύοντες; κλάσιν; Ἄλλ' ὦρα σοι νῦν, ἀλιτήριε, δυοῖν θάτερον· ἢ σὺν ἐμοὶ τῷ ἡλίῳ τῶδς συγκαταδύναι πρὸς ἕδην τήμερον· ἢ σοῦγε θανάτος ἐλευθέρος βλέπειν, εἰ βουλομένη γε εἴη Θεῷ, βλεφάρσι λευκάς; τὸννεῦθεν ἡμέρας ἐμὲ ξυνορῶν. » Ταῦτ' εἰλεγε καὶ ἅμα ἐμβριθετέρῳ βραχίονι κατευγκῶν τὸ ῥόπαλον τὴν ἐκείνου γενναίως ἐπάταξε κεφαλὴν. Καιρία μὲν οὖν οὐκ ἐγένετό τις ἐκείνῳ τότε πληγῇ· ῥιφείσης δ' οὖν τῆς καλύπτρας, γυμνῇ λοιπὸν περὶ τῶν ἐπεδοῶτο τῇ κεφαλῇ τοὺς ἐξαιρησομένους τῆς ἀθρόας ἐκείνης; καὶ ἀφινδίου περιστάσεως. Ἄλλ' ἦν τὸ παράπαν οὐδεὶς, πλην ἐνός, ὃς εὐθὺς συμπλακεῖς τῷ Ραοὺλ ἐπαίε τε καὶ ἐπαίετο· καὶ ἦν ὠθισμὸς ἐν ἀμφοτέροις μακρὸς, ὁπάτερος ἂν ἀνέλοι τὸν ἕτερον πρότερος. Ἄλλ' οὐδέτερος οὐδέτερόν κίνδυνον ἐνεγκεῖν ἐδυνήθη. Τοῦτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἕτερος τῆς τῶν Παλαιολόγων σειρᾶ; ἀθρόον τῷ Ἀποκαύκῳ ἐπιπηδᾶ, τὰ παραπλήσια λέγων καὶ δρῶν τῷ προτέρῳ, καὶ ἅμα ἄλλο; καὶ ἐπὶ τούτοις ἕτερος· καὶ οὕτω, συνελόντι φάναι, βιαίως ἐκείνος ἀπέβρηξε τὴν ψυχὴν, ἀπάσης ἐρημος βοηθείας, ὁ πάντα χρήματα παρὰ πάντα δαπανῶν τὸν βίον ὑπὲρ τοῦ μὴ βιαίᾳ χρῆσασθαι τελευτῇ.

Δ'. Ἐλαθς γὰρ ὡς ἴσικεν ἑαυτὸν Θεοῦ μὲν ἀφαιρῶν τὴν πρόνοιαν, ἀνθρωπίναις δὲ προσαρτῶν ἐπινοίαις τε καὶ σπουδάσμασι τῆς παρουσίας τοῦ βίου διαγωγῆς τὰ ἐνέχουσα. Καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους διαβάλλων καὶ καθαιργνύς καὶ τοὺς ἐκείνων ἀφαιρούμενος βίους ἐπὶ σαθροῖς θεμελίοις ἐπέτιθει τὰ τῆς ἰδίας ἀσφαλείς ὀχυρώματα· παραπλήσιον ποιῶν, ὡσπερ ἂν εἰ κρηστήρας ἐκ γειτόνων ἀρπάζων μηδὲν αὐτῷ προσήκοντας αὐτοχειρῆς τὴν ἐαυτοῦ προφανῶς ὑφῆπτεν οἰκίαν. Διδὸ καὶ παραμύθιον

adeoque prætulit. Erat porro illud, satellites ejus et armigeros omnes simul exclusos illius palatii atria 732 servare; ipsum vero cum uno aliquo ingredi aut operis grati spectaculum. Ita quippe nec intus ab iis imminere sibi insidias credidit; nec foris, ab alienis forte seu a populo meditata; maximum enim stare pro foribus præsidium, suos illos stipatores. Sic ille, qui comprehendit sapientes in astutia eorum, mentem istius subvertit; quo facilius ipse sibi, et magis quam quivis extraneus, periculum conflaret.

VI. Cum itaque esset ingressus, ac de iis quæ agenda essent cœpisset colloqui cum architectis primus Raul, arrepto quem fors obtulit fuste (nec enim ullus suppetebat illic vinctis gladius) furiosum quemdam et fanaticum induens morem præ metu ac desperatione in eum irruit hæc vociferans: « Quousque tandem immanitatem tuam fax alma solis aspicere perstabit? Quousque divinam fulmen ex ignei turbines, in æthere consopiti, supplicium tuum reservabunt? Sed tibi, o scelus, duorum alterum jam necessum est, ut aut mecum hac hodierna luce mortem oppetas; aut mortuo te, liberis exinde oculis intuear, si Deus velit, candidos dies. » Hæc ait, et simul valentiori brachio clavam molitus illius caput strenue percussit. Non tamen lethale statim vulnus inflictum est. Cum autem capitis tegmen esset excussum, ille nudato jam capite oberrans eos inclamabat, qui se ab subita illa repentinaque clade liberarent. 733 Sed erat omnino nullus, uno excepto, qui, consortis statim cum Raule manibus, feriebat simul et feriebatur. Et hi quidem magno uterque nisu certabant, uter alterum interficeret prior. Sed neuter alteri periculum inferre poterat. Hæc cum ita se haberent, de Palæologorum catena alter statim in Apocaucum irruit, eadem ferme ac primus dicendo faciendoque, et confestim alius, atque etiam alius. Ita, ut paucis absolvam, violenta ille morte vitam abruptit, omni auxilio destitutus, qui omni sumptu per omnem vitam curaverat, ne violentum exitum sortiretur.

VII. Non animadverterat scilicet, divinam a se tolli providentiam; in hominum autem consiliis ac diligentia poni vitæ hujus tuendæ certissimam rationem. Quamobrem cum alios criminaretur, et vinculis coaceret, et fortunis spoliaret, salutis suæ præsidia vitiosis fundamentis imponebat; perinde ille agens, ac si igne non suo, sed ex vicinis raptο, suam ipse domum propria manu succenderet. Itaque illius mors solatium quidem iis fuit, quibus ob inopiam nihil supererat, quo tanquam

Variorum notæ.

(88) Alexius forte ille δούξ, Cantacuzeni causa et ipse carcere damnatus. Idem Cantacuzenus pag. 657. De Rauliorum familia Constantinopoli a

Francis orta pluribus egimus ad Alexiadem Anncam, pag. 239 Notarum. Ducang.

remedio uterentur adversus temporum fortunam et calamitates, æque ut antea subeuntes; item iis qui vindicata illius malefacta videre cupiebant, antequam desperatione auctore nefas ipsi aliquid susciperent: documentum vero exstitit, quo audaciores, et ii qui nullo metu deterriti ea tentant, quæ intentata esse oportet, ad sanio rem mentem revocarentur. **734** Et hæc quidem in hunc modum gesta sunt.

VIII. Cæterum antequam foris quisquam trægædiam illam persensisset, ruptis omnibus et vinculis et catenis, maxima cum voluptate ad cadaveris spectaculum accedere ii qui in carcere erant, haud minus ducentis. Ex quibus unus fabrilis ascia (etenim ensis nullus præsto erat) caput, ab reliquis membris abscissum, super fastigiis murorum statuit, quo manifestum fieret illud facinus universæ multitudini, quæ extrinsecus jam propter muros torrentis instar confluebat; et ut ii quidem omnes, qui illum genere contingebant, aut aliqua societate cum eo conjuncti fuerant, labore irritò supersederent, exstincta prorsus saluum illum habendi spe: quoscumque vero ille insensus habuerat, ii animo confirmarentur, adessentque extrinsecus sine ullo metu iis, qui pro communi libertate certavissent. Deinde se in ordines et manipulos distribuerunt, portarumque et propugnaculorum custodiam sortiti sunt.

IX. At magno ipsis impedimento erat, quo minus illius insperatæ salutis conservandæ facultatem haberent, eorum quæ ad victum necessaria sunt inopia, armorumque et telorum quibus se defenderent penuria. Non enim habebant, unde facile et e vestigio ea quæ usui essent devcherent; cum ipsa occasio id quod perpetratum erat, minime præmeditatum, ex tempore suggestisset. Ea tamen quæ secuta est nocte, cum illi omnes in maxima perturbatione curarumque æstu versarentur, venit de triremibus Galatæis una, circa mediam ferme noctem, ab maritimo muro panem et vinum apportans, et **735** quidquid ciborum illius tempestatis iniquitas concedebat: item promissiones et benigna verba, utrumlibet illi facere valent. Si enim manere ibi satius ducerent, allatum iri postridie arma ipsis et tela hostilia: sin inde ob metum migrare destinarent, eos se alacriter in præsidium suum Galatæum recepturos, et omnem ipsis securitatem præstituros. Hæc cum dixissent, domum redierunt, bona spe iis relicta qui intra murum versabantur, sed quæ ad bonum exitum non pervenit. Siquidem imperatrix Anna, missis hominibus (nec enim eam id quod acciderat latuit) præclusoque aditu, adventum inhibuit appulsumque illius Latinorum manus, quæ claculum affutura erat postridie.

X. Ea res obsessos illos ad desperationem compulit. Quippe nec arma iis erant, quibus protegerentur, nec clypeus, nec arcus, nec ullum ad vim propulsandam telum. Ac præterea neglectus pri-

Α μὲν ἡ ἐκείνου γέγονε τελευτὴ τοῖς τε διὰ πέναν οὐκ ἔχουσιν ὄτρω χρήσονται φαρμάκω πρὸς τὰς ἐπιούσας ὁμοίως τοῦ χρόνου τύχας καὶ [P. 461] κήρας καὶ οἷς ἔφεσις τῶν κακῶς ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων ἐκδικησιν θεάσασθαι ἦν, πρὶν ἀπογνῶσει τῆς δεδωκότας ἐν τι πεπονθέναι τῶν ἀθεμίτων· καὶ ἅμα παιδευτήριον, ἐς τὸ σῶφρον τοῖς θρῖσύτεροις ἀθέλων, καὶ οἷς τὰ ἀλόγητα ξὺν οὐδενὶ δέει τῶν ταῖ. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Η'. Πρὶν γε μὴν αἰσθησιν τοῦ δράματος ἐγγενέσθαι τοῖς ἔξω, δεσμὰ πάντα καὶ κλοιοὺς οἱ δεσμῶται ῥήξαντες εἰς τὴν τοῦ πτώματος θέαν μετὰ πάσης ἐπεξέθειον ἡδονῆς, οὐ μेलον διακοσῶν ὑπάργοντες· ὧν εἶς τις σκεπάρνω τεκτονικῶν (ἕλφος γὰρ ἤκιστα παρῆν) τοῦ λοιποῦ τὴν κεφαλὴν ἀφελόμενος σώματος ἐπὶ τῆς ἐπάλλεως ἔστησεν, ὥστε καταφανὲς γενέσθαι τὸ δράμα καὶ πᾶσι τοῖς ἔξωθεν ἦδη παρὰ τὰ τελεῖα ποταμηδῶν εἰσρῶσαι δῆμοις· ὡσθ' ὅση μὲν αὐτῶν κατα γένος ἢ καθ' ἑταιρείαν εἰεν προσήκοντες μηκέτι πονεῖν ἀνήνηυτα, πάσης τελέως σεθεσίσης τοῦ ζῆν ἐκείνον ἐλπίδος· ὅσοι δ' ἀπεχθῶς εἶχον αὐτὸ πρὸς ἐκεῖνον, τούτους δ' ἐβρῶσθαι τὰς διανοίας, καὶ συμμαχεῖν ἔξωθεν ἀδεῶς τοῖς ἐνδοθεν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἡγωνισμένους. Ἐπειτα διελόντες ἑαυτοὺς εἰς τάξεις καὶ μοίρας τὴν τῶν πυλῶν ὁμοῦ καὶ ἐπάλλεων διέλαχον φυλακὴν.

Θ'. Μέγιστον δ' ὁμοῦς ὑπὲρ ἑσθὶς σφισιν ἐμπόδιον εἰς τὴν τῆς παραδόξου ταυτησὶ σωτηρίας συντηρητικὴν ἑαυτῶν δύναμιν ἦ τε τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων σπάνις καὶ ἡ τῶν ὄπλων τε καὶ τῶν ἀμυντηρίων βελῶν ἐνδεία. Οὐ γὰρ εἶχον ὅθεν ἐκ τοῦ παραχρῆμα ῥῆστα κομίσονται τὰ τῆς χρείας, ἀπροσδόκητον σχεδιασάσης τῆς περιστάσεως τὸ παραχθέν. Ὅμοῦς τῆς νυκτὸς ἐπιούσης ἐκείνης, καὶ πάντων ἐκείνων ἐν ζῳῆ καὶ τρικυμῆ λογισμῶν ὑπαρχόντων μεγίστη, ἦκε τριτῆρης ἐκ τῶν Γαλάτου περὶ μέσας που νύκτας, ἐκ τοῦ παραλλοῦ τείχους κομίζουσα τούτοις ἄρτον καὶ οἶνον, καὶ ὅσα τὸ τῆς ὥρας συνεχῶρει στενὸν ἐδώδεμα, καὶ ἅμα ἐπαγγελίας καὶ φιλανθρώπους λόγους, καθ' ὅπτερον βούλοιντο δρᾶν· εἴτε μένειν αἰρουμένοις κομίζεῖν ἐς τὴν ὑστεραίν ὄπλα καὶ βέλη πολέμα· εἴτε ἐκείθιν ἀπαλλάττεσθαι διὰ δῖος, δέξασθαι προθύμῳ; ἐς τὸ ἐν τοῖς Γαλάτου σφῶν αὐτῶν φρουρίον, καὶ πᾶσαν περιποιήσασθαι σφισιν ἀσφάλειαν. Ταῦτ' εἰπόντες ἐπανῆσαν οἰκαδε, χρηστὰς ἐλπίδας μὲν τοῖς ἐντὸς τείχους καταλιπόντες, οὐκ εἰς χρηστὸν δ' οὐδ' πέραις ἐληλυθείας. Πέμψασα γὰρ ἡ βασιλὶς Ἄννα (οὐ γὰρ ἐλελήθει τὸ γεγονός) ἀπέστρεψε τε καὶ ἀνεχαίτισε τὴν ἐφοδὸν τε καὶ τὸν εἰσπλουν τῆς κρύφα μελλούσης ἐπιέναι Λατινικῆς ἐς τὴν ὑστεραίν δυνάμειος.

[P. 462] I'. Τοῦτο πρὸς ἀπόγνωσην ἤγαγε τοὺς τεχῆρεις ἐκείνους. Οὕτε γὰρ ὄπλον ἦν σφισιν οὐδὲν φυλακτήριον, οὐτ' ἀσπίς, οὐτε τόξον, οὐτε βέλος; οὐδὲν ἀμυντήριον· καὶ πρὸς γε τὸ τεῖχος ἀμελήθην ἐκ

πολλοῦ δειρῶγος ἦν τὰ πλείετα μέρη τοῦ τε περὶ Α
 πάτου καὶ τῶν ἐπάλλεων. Τῆν μὲν οὖν νύκτα πᾶσαν
 ἐκείνην οὕτως ἐπ' ἐλπίσιν ἀμφισθητησίμοις ἐντὸς
 τείχους ἠύλισαντο, τὰς τε πύλας φυλάττοντες καὶ τὰ
 τεῖχη περιιόντες. Ἐωθεν δ' ὡς εἶδον σύρφακα καὶ
 χυδαῖον ὄχλον, παρὰ τὸν γείτονα συνιόντας ἰππό-
 δρομον (89) θίας εἶνεκα, καὶ ἥμιστα συμμαχίας
 ἡστινοσοῦν, ἐξ ὧν γε ἠλπικασιν (ἦροντο γάρ, ἐπεὶ
 μισητὸς ὑπῆρχε τοῖς ὅλοις σχεδὸν Βυζαντιοῖς Ἀπό-
 καυκος, ἅπαντας ἤξειν εὐθύς, στασιάσαντας κατὰ
 τῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων, ἀπαλλάξαντος δὲ ὡς
 τύραννον ἐδέδισαν)· ὡς οὖν ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων
 ἐβῶν καὶ οὐ κατὰ γνώμην ἐχώρει τὰ δρώμενα,
 πρὸς διαλλαγῶν ὠμίλου τοῖς ἐξῶθεν πρὸς τῆς βα-
 σιλίδος ἰούσιν Ἄννης. Καὶ τὰχ' ἂν ἐγίγνετο τι
 χρηστὸν ἐκείνοις, εἰ μὴ τινος δαιμονίου κεκώλυκε
 βασκανία. Ἄλλ' ἐχρῆν, ὡς ἔοικεν, ἐν θεομησίας
 καιροῖς μηδὲν ἀτόλμητον παροφθῆναι τῶν ἀθεμί-
 των. Ἔσχε δὲ οὕτως.

ΙΑ'. Ἡ τοῦ Ἀποκαύκου γυνή, τὸ ἐνδόσιμον πρὸς
 τῆς βασιλίδος Ἄννης λαβούσα, προσκαλεῖται πᾶν
 τὸ Γασμουλικὸν (90), καὶ χρημάτων χορηγίᾳ δαψι-
 λωτέρᾳ πειθῆι, τὰς τριήρεις αὐθημερὸν ἀφεμένους
 ἅπαντας, ὅπλα δ' ἐκείθεν ἀνειληφότας καὶ βέλη
 πάντα, περιεληλυθέναι πολιορκούντας τὸ τοῦ παλα-
 τίου ἐκείνου φρούριον, ἕως εἰσπηδήσαντας ἡδηδὸν
 τοὺς ἐντὸς ἀνελεῖν, τοὺς μὲν ὡς ἀνδροφόνους, τοὺς
 δ' ὡς ἀνδροφόνους δηπουδὲν ὀμόφρονας καὶ ὁμοστέ-
 γους. Πρὸς δὲ τοιοῦτους φόνους ἀγοραίων καὶ
 ἀσυνέτων ἀνδρῶν ὄπισσασα δεξιὰς ἐκείνην χρημάτων
 ἀθραῖς (ὡς εἰρήκειμεν) δεξιῶσσι καὶ ὄνου κρα-
 τήρων πολλῶν ἐμπορευομένη διδωσιν ἀφθόως, ἰν'
 ὕπνωσιν τοῦ καθήκοντος ἐκαστάντες λογισμοῦ μαινο-
 μένων δίκην χωρῶσι πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων σφα-
 γάς. Ἐπεὶ δ' οὕτω ταῦτ' εἶχε καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος
 ἦδη τὰ μεσημβρινὰ παρήλλαττε ὑψώματα, δραμόν-
 τες ἐκείνοι· κύκλιπ τὸ φρούριον περιέστησαν ἅπαν,
 ἀσπίσι καὶ ὅπλοις ἅπασιν πεφραγμένοι, καὶ ἅπαν
 βέλος ἐκητόλον ἐν χερσὶν περιφέροντες, καὶ ὅσα
 θύρας ἀναμοχλεύουσι δρῶνα καὶ κατσειοῦσι τεῖχη
 καὶ ἀποσπῶσι λίθους ἐκ θεμελίων· ὧν οἱ μὲν τὰ
 βέλη πέμποντες ἐξῶθεν κατὰ πλῆθος καὶ δίκην
 βάθρων νεφῶν πάντας τοὺς ἐνθον τῶν ἐπάλλεων
 ἀπέπλασαν ἐκ τοῦ παρακρήμα, μηδὲν ὀθενοῦν ἔχον-
 τας ὅπλον, ἢ φυλακτῆριον, ἢ δι' ὧν ἀμυνεῖται τις τὸν
 ἐπιόντα πολέμιον. [P. 463] Οἱ δὲ τὰ ἐκμοχλευτήρια
 φέροντες δρῶνα, προσιόντες ἐξῶθεν τὰ τε τεῖχη
 πολλαχόθεν διώρυκτον καὶ τὰς πύλας ἀνεμόχλευον·
 ὡς ἐν πάνυ βραχεῖα καιροῦ βοπή, πολλῶν πολλαχό-
 θεν τῶν εἰσόδων ἀνοιχθεῖσῶν, πάντας ἄρδην εἰσρυ-
 ναὶ τοὺς πολεμίους.

ΙΒ'. Ἦν τότε ἰδεῖν τοὺς μὲν ἀθλίους ἐκείνους ἀφει-
 δῶ· ἀναιρουμένους καὶ πρὸς ἄδην ἐκ τῶν χθὲς πεμ-
 πομένους δεσμῶν· τοὺς δὲ φόνου πνεόντας ἄνδρας·

Variorum notæ.

(89) Quem *Euλόκερον* vocant scriptores, de cu-
 jus situ agimus in *Constantinopoli Christ.* lib. II,
 sect. 1, n. 16, et lib. IV, sect. 13, n. 25. *DUCANG.*

A dem muris hiabat plerisque in partibus circum-
 ductæ ambulationis et sumorum propugnaculo-
 rum. Totam itaque illam noctem uvia spe intra
 murum mansere, portas custodientes et mœnia
 circumeuntes. Mane autem, ubi plebeiam facem
 atque colluuiem conspicati sunt, ad vicinum Hip-
 podromum visendi studio, ac non (ut speraverant)
 ferendi ullius auxilii causa confluentem (etenim
 arbitrabantur, eo quod omnibus fere Byzantinis
 odio fuisset Apocaucus, venturos statim omnes,
 seditione adversus magnates et imperatores mota
 eo, quem ut tyrannum metuerant, sublato), ubi
 itaque aliud **736** pro alio viderunt accidisse, ne-
 que ex sententia succedere res, de reconcilianda
 gratia egere cum iis qui ab imperatrice Anna ad-
 venerant : et nisi obstitisset geni alicujus mali
 Invidia, fortasse aliquid boni ipsis exstitisset. Sed
 nimirum oportuit, in illis furoris divini tempori-
 bus, nihil sceleris intentatum omitti. Res autem
 ita se habuit.

XI. Apocauci uxor, ab imperatrice Anna licen-
 tiam cum impetrasset, Gasmulicam omnem turbam
 advocat, et pinguioribus pecuniæ largitionibus
 persuadet, ut cuncti triremibus ea die relictis,
 sumptisque inde armis et telis quæcunque inessent,
 palatii illius arcem obsidione cingant, quoad facta
 irruptione eos trucident, qui intus versentur,
 nulli ætati parcendo ; hos, ut homicidas ; illos, ut
 homicidarum fautores atque contubernales. Ad
 ejusmodi eadem cum illa hominum circumforane-
 rum et stolidorum dextras armavisset liberali, ut
 diximus, pecuniæ erogatione ; multis etiam vini
 poculis profuse eos ingurgitat, ut in hunc modum
 recta ratione excussi furentium instar ad homines
 jugulandos ruerent. Cum in eo res essent, solis
 cursu meridianum jam verticem prætereunte,
 ruere illi et totam undique arcem circumstare,
 clypeis armisque omnibus instructi, et omne mis-
 siliū telorum genus manibus circumferentes, ea-
 que omnia instrumenta, quæ aut ad portarum re-
 pagula convellenda, aut ad muros quatiendos, aut
 ad lapides e fundamentis emovendos valent. Ex his
 alii quidem foris magnam, telorum vim ac densam
 veluti nubem **737** jacentes repulere illos omnes
 derepente, qui summis in propugnaculis stabant,
 armis undecunque destitutos, tam iis quibus cor-
 pus protegitor, quam illis quibus ingruens hostis
 propulsatur. Alii vero tormenta muralia admove-
 bant, propiusque accedentes passim et muros per-
 fodiebant, et portas vectibus labefactabant ; ita ut
 momento temporis patefacto sibi multis in locis
 aditu, universi prorsus hostes irruerint.

XII. Jam videre erat, infortunatos quidem illos
 effuse interimi, et ab besternis vinculis ad tumulum
 transferri : istos autem sanguinarios viros ad multas

(90) *Pachym.* lib. IV, cap. 26. Vide *Gloss. med.*
Græcit. *DUCANG.*

variasque hominum caedes gladiis uti, cum immani ei furiali quadam crudelitate barbaricaque licentia. Destituti itaque clypeis miserissimi illi, cum et inermes essent, et praesens periculum effugere minime possent, partim jam caedebantur, partim in fugam effundebantur hinc ternique, et caervatim, ac per interjectos parietes in contiguam domum, quod est Nae monasterium, delabebantur; divinasque imagines inter se pro alio omni sacro phylacterio partiebantur. Nonnulli divine mensae imposita apprehendebant sacra mysteriorum vasa; rati per ea injectum iri pudorem protervis illis et furibundis latronibus. Alii amplectebantur et mensam ipsam sacrosanctam et subjectam basini. Quidam denique nudati prorsus vestimenta ante pedes ultro jaciebant, arbitrati, si nudarentur, mollitum iri misericordia crudelem illorum morem, qui **738** fortasse reverituri essent communem naturam oculis subjectam; tum etiam ut nulla amplius relinquere ratio suspicandi de se, quasi Caesarem aliquod numisma, aut aliud quidquam pretio aliquo dignum occultantibus. Plurimum enim valet inopinata calamitas ad suggerenda ex tempore alia aliis consilia, quibus se ipsos defendant a periculis magistram habentes ipsam necessitatem urgentem, cum eos repentina mors ad vitae desperationem compellit.

XIII. At insolentem et immanem homicidarum illorum violentiam mollire nec lacrymae afflictorum poterant, nec habitus miserabilis, nec sacer ille locus, ad quem infelices isti salutis tuendae causa confluxerant. Sed victimarum instar super altari et hi quoque tunc saepe mactabantur, et sanguinis-rivi manantes inde pavimenta sacra tingebant; et sanctae imagines, et supellex, et quaecumque aderant vasa, sacris mysteriis assignata, omnia facile et impune disjiciebantur ac diripiebantur. Quin et caesorum vestimenta audaces illi et inverecundi, cruore largo plena sumentes, divino altari imponebant. Sed quomodo ego siccis oculis narrare possim luctuosissima et uberis lacrymis digna, quae illi tunc sacro in solo, tragœdiam illam miserabilem adornantes, alacriter et barbaramente designarunt! Utinam lacrymis pro atramento uti liceret, ut calamo intincto describerem illius diei calamitatem, dilucidiusque exponerem singula ut gesta sunt! Ita enim **739** superior expressum iri facillime a quocumque lacrymarum uberissimam vim, omnibus misericordia et naturali humanitatis sensu imbutis. Atqui haec ita se habuerunt. Et reliqua quidem omnis multitudo

Variorum notæ.

(91) Monasterium virorum fuisse indicat cap. seq. τὰς καλύδας τῶν ἐκεῖ μοναζόντων ἠνδραποδίζοντό τε καὶ δὴρπαζον. Cantacuz. lib. III, cap. 88. Ἐπὶ τὴν ἐγγὺς κατέφυγον ναὸν τῶν ἐννεα ταγμάτων προσταγορευόμενον. De hoc monasterio egimus in *Constantinop. Chr.* lib. IV, sect. 15, n. 35. Corrupte igitur Νέα pro ἐννεα dicebant ea ætate Constantinopolitani. Nam alia fuit ædes Νέα dicta

ἑκείνους εἰς πολυειδεῖς καὶ ποικίλας σφαγὰς χωρμένους τοῖς ξίφεσι ξὺν πολλῇ καὶ μανιώδει τινὶ τῇ ὠμότητι καὶ βαρβαρικῇ τῇ θρασύτητι. Γυμνοὶ μὲν οὖν ἀσπίδων οἱ τάλαντες ὄντες ἑκείνοι καὶ ἀοπλοὶ, καὶ ἥκιστα διαφυγεῖν τὸν παρόντα δυνάμενοι κίνδυνον, οἱ μὲν ἤδη ἐκόπτοντο, οἱ δ' ἐξεχέοντο φεύγοντες σύνδου καὶ σύντρεις καὶ κατὰ πλῆθος, καὶ διὰ τῶν μεσοτείχων καταρρέοντες εἰς τὴν ἐχομένην τῆς Νέας μονὴν (91) διεμερίζοντο τε τὰς θείας εἰκόνας ἀπὸ ἄλλου φυλακτηρίου παντὸς ἱεροῦ· οἱ δ' ἐνεχειρίζοντο τὰ ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης τῶν μυστηρίων ἱερὰ σκεύη, δυσωπήσειν οἰόμενοι τοὺς ἀναιδεῖς ἐκείτους καὶ μανιώδεις ληστὰς διὰ τῶν τοιούτων· οἱ δ' ἤγκυλίζοντο τὴν τε θείαν τράπεζαν καὶ τὸν ὑπὸ ταύτῃ στύλῳ· οἱ δὲ γυμνούμενοι τέλειον ἔθειοντο τὰ ἱμάτια πρὸ ποδῶν ἐβρίπτουν. οἰόμενοι διὰ τῆς γυμνώσεως πρὸς οἰκτὸν τε μαλάξαι τὸν φονικὸν ἐκείνων τρόπον, αἰθεσθέντων ἰσως τὴν κοινὴν τῆς φύσεως γύμνωσιν· καὶ ἅμα μηδεμίαν τοῦ λοιποῦ πρόφασιν ὑποψία λιπεῖν, τοῦ κρούπεσθαι εἰνεκα Καίσαρος ἐν σφίσι νόμισμα, μηδ' ἄλλο τῶν πάντων εἶδος κέρβου δέξιον ἔχειν οὐδέεν. Δεῖναι γὰρ αἱ μὴ προμελετηθεῖσαι περιστάσεις ἐπινοίας πρὸς τὸ ἀκίνδυνον ἄλλοις ἄλλας αὐτοσχεδιάζειν, αὐτοφυᾶ διδάσκαλον τὴν περισταμένην ἀνάγκην λαμβάνουσι, όταν αἰφνίδιος θάνατος εἰς ἀπόγνωσιν σφᾶς ἀπελαύνη βίου.

II'. Ἀλλὰ τὴν ἀναιδῆ καὶ θηριώδη τῶν ἀνδρῶνων ἐκείνων ὀρμὴν μαλάττειν ὄλωσ ὦραν οὐκ εἶχεν οὐτε δάκρυα τῶν πασχόντων, οὐτ' ἤθος ἐλεεινὸν, οὐθ' ὁ ἱερὸς ἐκείνου τόπος, ἐν ᾧ σωτηρίας εἰνεκα κατεπεφύγεσαν οἱ ταλαίπωροι· ἀλλὰ δίκην ἱερῶν ἐπὶ βωμοῦ τηνικαῦτα καὶ οὕτοι ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ πάντες ἐθύοντο, καὶ ῥύακες αἱμάτων ἐντεῦθεν εὐθεῖον ἔδαπτον ἔδαφος· εἰκόνας τε θεαῖ καὶ ἐπιπλα, καὶ ὅσα τῆς θείας μυσταγωγίας σκεύη παρῆν, ἀσμένως ἅπαντα καὶ ἀεὼς ἐβρίπτοντο τε καὶ διηρπάζοντο· τὰ θ' ἱμάτια τῶν ἀνηρημένων οἱ πάντολμοι τε καὶ ἀναιδεῖς ἐκείνοι, πλουσιῶν αἱμάτων πλήρη, τῇ θεῇ λαμβάνοντες; ἐπετίθουν τραπέζῃ. Πῶς ἀνδραναίμην ἀδακρυτὴ [P. 464] καταλέγειν τὰ θρημένων μακρῶν καὶ δακρῶνων ἄξια, ὅσα ἐπὶ τοῦ θεοῦ τεμένουσ τότε τὴν ἐλεεινὴν τραγωδίαν ἐκείνην βαρβαρικῶς καὶ ἀσμένως χορηγεῖν ἐξεγένετο; Εἶθε ἦν ἀντιμίλανος εἰς δάκρυα τὸν κάλαμον βάπτοντι γράφειν καὶ δηγεῖσθαι τῆς τούτῃ ἡμέρας τὴν συμφορὰν ἐναργέστερον, ὡς ἕκαστα πέπρακται. Οὕτω γὰρ ἀνὸμα δακρῶσειν ἅπαντας ἐκ τοῦ ῥήσους θερμῶς, οἰκτου καὶ σπλάγγων φυσικῶν ἐμπλησθέντας. Ὅμως εἶχεν οὕτω ταυτὶ. Καὶ τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος, ὅσον ἐκ τοῦ σύρφακος ὄχλου κατὰ ποταμοῦ; συνέβρει, τὰς

sancti Michaelis in magno Palatio sita, de qua pariter multa congestimus in eadem lucubratione, lib. II, pag. 127, et in *Gloss. med. Latin.* in *Ænea*, et in *Gloss. med. Græcit.* in *Néa*. DUCANG. — Τῆς Νέας μονῆς. Cantacuzeno dicitur ναὸς τῶν ἐννεα ταγμάτων, *Hist.* lib. III, cap. 88, pag. 658. BOIVIN.

καλύδας τῶν ἐκεῖ μοναζόντων ἠνδραποδίζοντό τε καὶ Ἀ διήρπαζον ἀδεῶς· καὶ αὐτὰς δ' οὖν μετὰ τῶν πα-
 σταδῶν τὰς θύρας ἀναμοχλεύοντές τε καὶ διαμερι-
 ζόμενοι τοῖς χαμαιτυπελοῖς προσήγον, ἀσελγείας μί-
 σθωμα. Οἱ δ' ἀναίδει, ἐκείνοι καὶ φόβου πνέοντες
 ἄνδρες, τῶν ἀνηρημένων τὰς κεφαλὰς ἔστι δ' ὦν
 καὶ τὰς χεῖρας ἐκτέμνοντες, περιήρπασαν ἐπιδεικνύμα-
 νοι τε τὸ τῆς κκχίας ἄγος, εἰς ἐκπλήξιν τῶν ὀρών-
 των καὶ δέος, καὶ πᾶσαν ἀγυῖαν ἐμπιπλῶντες ἀν-
 θρωπίνων αἰμάτων τε καὶ σαρκῶν.

ΙΔ'. Καὶ ἦν μὲν θρήνων καὶ δακρῶν ἄξια τὰ
 δρώμενα καὶ θέατρον ἀνόσιον τῇ βασιλευσῆ ταύτῃ
 τῶν πόλεων· οὐδεὶς δ' ἐτόλμα τοῖς ὀρωμένοις ἢ τοῖς
 νεκροῖς ἐκείνοις ἐπιδακρῦσαι καὶ στεναγμὸν ἀποδοῦ-
 ναι, οὔτε τις τῶν φίλων, οὔτε τις τῶν συγγενῶν,
 οὔτε μὲν οὐδεὶς τῶν ἄλλως φιλοικτων ἐχόντων καρ-
 δίαν. Ἐφεδροὶ γὰρ ὀφθαλμοὶ παραπορευόμενοι συν-
 ἤρπαζόν τε καὶ τὸ ἱμάτια περιδύοντες ἔπαιον ὡς
 ἐπιβόλους καὶ ἀντιθέτους Ἄνη τῇ βασιλίδι. Πάντα
 γὰρ ἦν εὐφροσύνη λαμπρὰ τις καὶ τέρψις ἄρρητος
 ἐκεῖνη τὰ δρώμενα, καὶ πᾶν τοι σφόδρα κατὰ γνώ-
 μης ἐντρύφημα· ὡς ἐντεῦθεν καὶ δεῖε μακρῶ
 συσχεθέντας τοὺς περιστέλλειν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον καὶ
 φύσει πρέποντα νόμον ἐθέλοντας, ὅπόσοι κατὰ γένος
 καὶ φιλίαν τοῖς κειμένοις προσήκον, ἀπέχουσαι τού-
 των ἀπίση σπουδῇ, μὴ μετὰ τοῦ ἀποτυχῆν τῆς βου-
 λήσεως καὶ τοῖς ὁμοίοις δεινοῖς περιπέσωσι. Τοιοῦτα
 γὰρ ἔφρασκον εἶναι τὰ τῇ βασιλίδι ἐντεταλμένα, καὶ
 ἅμα ἀτίφους κατὰ θαλάττης ῥιφέντας τροφήν ὀρ-
 νείας καὶ ἰχθυοῖς γενέσθαι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἐτα-
 λίσθη, ἐνίων τῆν τοῦ λαοῦ κραυγὴν καὶ τὴν ἐντε-
 λῆσθαι, λοιδορίαν εἰς τὰς ἐκεῖνης ἀνενεγκόντων ἀκούσας,
 καὶ τὸν ἀναφυόμενον οὐκ ἀκίνδυνον θόρυβον. Διὸ
 καὶ φιλοθέων ἔνοις, δειλίαν ἀποκρουσάμενοι πᾶσαν,
 ἄλλος ἄλλον ἄλλοθι τῆς μονῆς ἀνελόμενοι κατώρυ-
 ξιν. Τὰ δ' ἐπὶ τούτοις ἔστιν ἀκούειν διαρκέστερον
 ἄλλων διεξόντων.

[P. 465] ΙΕ'. Ἐπεὶ δ' ὁ ἐκ τῆς προτέρας συζύγου
 (92) πρῶτος Ἀποκαύκου υἱὸς ἐπίτροπος ἦν τηνη-
 καῦτα Θεσσαλονίκης καὶ τὸν τοῦ πατρὸς φόνον ἀκή-
 κος, τὴν γνώμην εὐθύς ἐς Καντακουζηνὸν μεταθεῖ-
 ναι κέκρικε δεῖν, καὶ ἅμα συμφέρειν εἰς ἔργον αὐτῶ
 τὰ τῆς γνώμης προσνεγκεῖν. Ὅθεν καὶ τρόπον λοι-
 πὸν ἐζήτει, δι' οὗ Θεσσαλονικὴν ἀν αὐτῶ παραδοίη.
 Προσεταιρισάμενος οὖν ὅπόσον ἐκχρίτων ἦν τῆς
 Θεσσαλονικῆς τὸν Ἀθηναίων μιμεῖται Παιστρατὸν
 καὶ τὴν Θεσσαλονικέων χειροῦται ἀκρόπολιν (93),
 ἐν ἐκεῖθεν ὡς ἐξ ὀρηκτηρίου τῆς κεφαλῆς κατα-

infirmorum hominum, qui torrentis instar conflue-
 bant, degentium ibi monachorum cellulas expila-
 bant ac nullo metu diripiebant, et ipsas cum postib-
 us revulsas fores partiti libidinis pretium ad
 lupanaria portabant. Enimvero immanes viri, et
 sanguinem spirantes, interemptorum hominum ca-
 pita, quorundam et manus abscissas circumferendo,
 abominandum scelus ostentabant, stuporem et me-
 tum intuentibus quibusque iucutientes, et omnes
 vias cruoribus carnibusque humanis implentes.

XIV. Erant sane ea quæ perpetrabantur lamentis
 et lacrymis dignissima; dirumque illud fuit huic
 urbium principi spectaculum. Nemo tamen ea in-
 tuendo flere, nemo illos qui mortui erant lugere au-
 debat, aut gemitum edere, sive amicus, sive cogna-
 tione junctus, seu quilibet alius animo ad miseri-
 cordiam aliunde propenso. Oculi enim exploratores
 obambulabant; hi vero abripiiebantur, et vestimen-
 tis detractis feriebantur, ut insidiatores et Annæ
 imperatrici adversantes. Quæ enim tum seebant,
 ea omnia ipsi summum gaudium, voluptatem inen-
 narrabilem, et quales maxime volebat delicis af-
 ferebant. Itaque magno posthac metu cohibiti qui-
 cunque mortuos, quibuscum cognatione aut ami-
 citia juncti fuissent, sepelire pro gentium et naturæ
 jure cupiebant, abstinere ab iis continuo, ne non
 solum 740 a voto aberrarent, sed in similem ca-
 lamitatem ipsi quoque inciderent. Ea enim impe-
 ratricis mandata esse dicitabatur, quæ et in mare
 insepultos illos projici jussisset, prædæ avidus ac
 piscibus futuros. Verumtamen id perfectum non
 est, cum populi clamorem et convicia hinc profec-
 ta, et surgentem non sine periculo tumultum
 quidam ad illius aures retulissent. Quamobrem et
 homines aliqui religiosi, omni metu excusso,
 alius alium hæc illac per totum monasterium subla-
 tos humavere. Quæ vero inde consecuta sunt, ab
 aliis tradita plenius accipi possunt.

XV. Interim primus Apocauci ex prima uxore
 filius, cum Thessalonicæ præses et violentam
 patris mortem rescivisset, animum ad Cantacuze-
 num statim transferendum sibi esse judicavit;
 simulque expedire credidit, id quod in animo ha-
 beret, re ipsa præstare. Ex eo itaque cœpit meli-
 tari, qua ratione Thessalonicam illi traditurus foret.
 Lectissimos igitur quosque Thessalonicensium
 socios sibi adjungit, et Atheniensem illum imitatus
 Pisistratum, arcem urbis invadit, ut capiti incum-
 bens, et inde tanquam ab statione excurrens, ipsum

Variorum notæ.

(92) Is Joannes Apocauci appellatur a Canta-
 cuzeno lib. iii, cap. 93, ubi rem eandem narrat.
 Sed et scribit lib. iii, cap. 88, duos Apocauci
 filios, stoliditatem moresque improbissimos patris
 detestantes, paulo ante ipsius eandem ad ipsum Can-
 taczenum transiisse. DUCANG. — Ἐπεὶ δ' ὁ ἐκ
 τῆς προτέρας συζύγου πρῶτος Ἀποκαύκου υἱός.
 In codice Regio legitur quidem πρῶτος, sed su-
 pra syllabam πρῶ eadem manu scriptum legitur
 τρῶ: unde dubium est utrum hic legendum sit
 πρῶτος an τρίτος. Cantacuzenus meminit trium

Alexii Apocauci filiorum, quorum duos vivo patre
 ait ad se transiisse, Hist. lib. iii, cap. 88; tertium,
 quem ambigimus utrum maximus an minimus natu
 fuerit, post patris mortem in suas partes trans-
 gressum, a Zelotis Thessalonicæ præcipitatum et
 obruncatum narrat, ejusdem lib. cap. 93 et 94.
 BOIVIN.

(93) Quæ πόλις τινὲ ἐοικε μικρῇ, καὶ οἰκήτορας
 ἰδίους habebat, inquit Cantacuz. cap. 94. Du-
 cang.

quoque civitatis corpus totum ex facili contineat. Sed nullum consilii hujus fructum percepit. Tragica enim patris, potius quam ipsius, fata præsentem fortunam manifeste repellebant. Itaque biduum intra promulgato populari decreto, ad arcem omnes undarum instar accurrunt; nec prius inde abstant, quam et arcem expugnent, et eorum, qui intus sint, belli jure potiantur. Demum Apocauci filio, cum iis quos secum habebat, trucidato, per omnes urbis plateas crudeliter circumferunt infelicia cæсорum capita ad eos territandos, qui similia moliantur.

τρέχων και τὸ πᾶν τῆς πόλεως ἐκ τοῦ βᾶστος οὐρα κατάσχῃ. Ἄλλ' οὐδὲν τῆς τοιαύτης ἀπάνωτο ἐπινοίας. Αἱ γὰρ τραγικαὶ κῆρες τοῦ πατρὸς, μᾶλλον ἢ αὐτοῦ, τὰς παρούσας περιφανῶς ἀντέκρουον τύχας. Διὸ και δυοῖν ἡμερῶν μεταξὺ κηρύγματος; γινομένου δημοτικῶ, πάντες ἐπέξῆσον κατὰ ποταμούς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν, και οὐ πρότερον ἐκεῖθεν ἀπέστησαν, πρὶν τὴν ἀκρόπολιν ἐκπολιορκῆσαι, και τοὺς ἐνδον πολέμου νόμοις ἀνδραποδίσασθαι, και τὸν τῷ Ἀποκαύκου (94) υἱέα σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ξίφει διαχρησαμένους ἀνά πάσας τὰς τῆς πόλεως πλατείας περινεγκεῖν ἀπηγῶς τὰς δυστυχεῖς αὐτῶν κεφαλὰς, εἰ; ἐκπληξιν τῶν ὁμοια βουλευομένων.

CAPUT XI.

Batatzes ignobilis genere; ut ad opulentiam pervenerit. Thessalonicae præficitur: deinde, Apocaucio filium suum ei subrogante, ejicitur. Ad Cantacuzenum deficit. Solymani generi armis adjuvatur. Horto Apocaucio cum Anna imperatrice reconciliatus majores copias ex Asia accessit. In Cantacuzenianos sævit. Persæ, præda et viatico defraudati, eum occidunt. Ad Cantacuzenum transeunt.

I. Sed me illud pene fugit, quod de Joanne Batatze narrandum erat: qui et ipse cum ignobilis genere esset, dives ex apographicis negotiationibus evaserat, alias ex aliis subinde suscipiendo, et ab humilioresibus ad majores semper transundo. Novissime ipsius Thessalonicae præfecturam magna pecuniæ vi redemerat, atque illuc ab imperatrice Anna missus fuerat. Nec longo post tempore elapso, cum quæstuosam peram nondum ut volebat gravidam effecisset, inde erat ejectus, subrogante Apocaucio filium suum; quem et ipsum impetus plebis, ut paulo ante diximus, ferro absumpsit.

A'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμε, τὸ τῷ Βατάτζῃ δηλαδὴ Ἰωάννου (95) · δ; και αὐτὸς ἀσῆμου γένους ὀπάρχων πλούσιος ἐξ ἀπογραφικῶν ἐργόνει; ἐμποριῶν (96), ἄλλας ἐξ ἄλλων ταχὺ μετιῶν, και παραλλάτων ἀεὶ τῶν εὐτελεστέρων τὰς μεζῶν. Ἄρτι δὲ και τὴν τῆς Θεσσαλονικῆς ἐπιτροπελίαν χρημασι μακροῖς ὠνησάμενος πρὸς τῆς βασιλίδος; ἐκείσε πέμπεται Ἄννης. Οὐ μάλια δὲ συχοῦ ῥέντος χρένου, πρὶν τὴν κερδαίνουσαν πῆραν ἐμβριθεστέρων ὡ; ἐβούλετο διαπράξασθαι, ἐκεῖθεν ἐκβάλλεται, τῷ Ἀποκαύκου διαδόχον τὸν υἱὸν ἀποστελλαντος; · ἐν τὴν τοῦ δήμου φορὰν παρναλῶμα ξίφους ἐργασαμένην μικρῶ δεδηλώκαμεν πρότερον.

II. Id Batatzes probrosum sibi duxerat, et dolore percitus ad Cantacuzenum desciverat; tum pro perfugio habens ditionis Thracicae castellum, continuis inde excursionibus factis, maxime metuendus evaserat. Nam quos armis aggrediebatur, iis certam perniciem afferebat, magnis ex Asia viribus adjutus; quas petenti ipsi ab urbe Troja mittebat Solymannus satrapa, cum quo ille paulo ante, data in matrimonium filia, affinitatem junxerat.

B'. Οὗτος οὖν ὁ Βατάτζης, εἰς αἰσχύνῃ; λόγον τὶ πρᾶγμα θέμενος, και λύπῃ; μεστός γεγονῶς, προσεῖρῶν τῷ Καντακουζηνῶ · και ὀρητήριον τὸ τῆς Θρακικῆς [P. 466] περιστάσεως (97) ἔχων φρούριον συνεχεῖς ἐκεῖθεν ἐποιεῖτο τὰς ἐκδρομάς; · και ἔν ἐς τὰ μάλιστα φοβερός; τε και δλεθρός; προσηγῶς οἷς ἐπῆει και καθ' ὧν ὠπλιζέτο, ἄτε δύναμιν ἔχων συχὴν ἐξ Ἀσίας, ἣν ἐκ Τροίας ἐζητηχίτε; (98) πίπομφεν ὁ σατράπης Σουλυμάν (99), γαμβρός; ἐπὶ θυγατρὶ πρὸ βραχέος αὐτῷ καταστάς.

III. Quandiu itaque vixit Apocaucius, acerrimus hostis ac permolestus Byzantinis

Γ'. Ἔως μὲν οὖν Ἀποκαυκος ἐξῆ, θερμὸς ἦν και

Variorum notæ.

(94) Cantacuzenus eam rem videtur conferre in annum Christi 1346, *Hist.* lib. iii, cap. 93. BOIVIN.

(95) Illius meminuit Cantacuzenus lib. iii, cap. 29. Quo loco Ἀγυραῖτῶν προσσχορευομένων τάγματι præfectum fuisse tum ait; præterea cap. 22, 46, 76 et 90, ubi quædam ex iis quæ a Gregora narrantur attigit. DUCANG.

(96) Qui vectigalia et alios principum reditus exigendos certo constituto pretio redimebant, ii a Latinis medii et infimi ævi scriptoribus *peræquatores, recuperatores*, atque etiam *descriptores*; a Græcis ἐξισωτὰ, ἐπόπται, et ἀναγραφεῖς dicti. Quodnam illorum munus fuerit, docet Ducangius in Glossari's mediæ tum Latinitatis tum Græcitatibus. Hoc genus negotiationis a Gregora vocatur ἀπογραφικὴ ἐμπορία, quæ scilicet constabat reddituum ac vectigalium descriptionibus. BOIVIN.

(97) Illud forte quod Τερίστειν vocat Cantacu-

zenus lib. iii, cap. 76. Aliud memorat cap. 56, quod Περιστείτζαν appellat. DUCANG. — Placet admodum Ducangii conjectura, qui legendum putat Τερίστειν.

(98) Cantacuzenus, ex Λυδίας περιμένον στρατόν. Cujus tractus Sarchanemi satrapam facit lib. iii, cap. 96. DUCANG.

(99) Duos hoc nomine memorat Cantacuzenus, alterum Sarchanensis filium, Cerasæ Phrygiæ Satrapam, qui sub hæc tempora vel paulo ante in Thracia ex febre obiit, adeo ut vix is existimari possit Vatatze gener, quandoquidem cum Vatatze casus interiit, adhuc superstes erat Solymannus iste. Alter est Solymannus, Orchanis filius primogenitus, de quo idem Cantacuzenus, lib. iv, cap. 4, 54, et alibi, et Leonicus, lib. i, pag. 12. Tertius filius Aitinis. *Annales Turcici* pag. 514 ejus l'odit. Reg. Carasen ab eo expugnatam scribunt, urbem forte illam cui alter Solymannus imperabat. DUCANG.

μάλα τοι σφόδρα Βυζαντίοις λυπηρὸς ὁ Βατάτζης, ἅμα δὲ τὸν τοῦ Ἀποκαύκου παῖδα δηλαδὴ καὶ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἐπιτροπῆς ἀπεχθῶς διακείμενος πρὸς αὐτόν. Ἐπεὶ δ' Ἀπόκαυκος μὲν ἐξ ἀνθρώπων ἦν, ἀγώνισμα ξίφους γενόμενος, καὶ ἔδει Βυζαντίοις ἀνδρὸς θερμότερου καὶ δραστήριον ἐπεικῶς ἔχοντος φρόνημα, γράμματα ἐφόιτα συχνὰ πρὸς τῆς βασιλίδος· Ἄννης αὐτῆ, μακρῶν δωρεῶν καὶ ἀξιομάτων ἀπαγγελίας κομίζοντα, εἰ βούλοιο διάδοχος ἐλθὼν καταστῆναι καὶ βουλῆς καὶ τρόπων καὶ δόλων Καντακουζηνοῦ. Ταῦτα τὴν ἐκεῖνου διάνοιαν ἔθραυσε, καὶ τὴν γνώμην μετέηγε· καὶ τοῦ καιροῦ καθάπερ ὀστράκου μεταπεσόντος, πλείω τὴν συμμαχίδα δύναμιν ἐκ Περσῶν μετεπέμπετο· καὶ συχνὰ κατατρέχων ἐδῆου καὶ ἕκαστὰς τῶν Καντακουζηνῶν προσεββηκυίας χώρας καὶ πόλεις, καὶ τὰ τῶν Βυζαντίων ἐπειθε βῆστα φρονεῖν, τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην διαδιδράσκειν ἐθέλοντας.

Δ'. Ἄλλ' οὐδ' αὐτὸς τῆς τοιαύτης ὤνατο σπουδῆς. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Καντακουζηνὸς τὴν διαστροφὴν καὶ μετέθεσιν τῆς τοῦ Βατάτζη διακίχου γνώμης, τάχιστα συνέστειλεν εἰς τὰ φρούρια πάντας καρποῦς ὁμοῦ τοῖς ἀνθρώποις· καὶ τοῖς βοσκῆμασιν, ἐπειπῶν, ὡς εὐρήσει τὰς τῆς ἐπιτορκίας ἐκτίσεις· πρὸς τοῦ ἐπιτορκουμένου Θεοῦ· ὡς ἐντεῦθεν ἐλθόντα μετὰ τῆς Περσικῆς δυνάμεως Βατάτζην ἐρήμοις τε ἐντυγχάνειν οἰκητόρων ταῖς χώραις καὶ ταῖς πόαις ἀνευ βοσκημάτων, καὶ λιμῆ διὰ ταῦτα πιεζομένους ἐπάγεσθαι Πέρσας. Ταῦτα παρὰ τὰς ἐπαγγελίας καὶ τὰς ἐμβριθεῖς· ἐκεῖνας ἐλπίδας θεασαμένοις τοῖς βαρβάροις ἀχθεσθῆναι τε ἐξεγένετο καὶ ἀποκτείναι τοῦτον ἐς Καντακουζηνὸν τὴν ταχίστην μεταθεῖναι τὴν γνώμην ὁμοῦ τῇ χειρὶ. Τοῦτο δὲ βουλευθεῖσι καὶ πέπρακται παραχρῆμα· κίχ τοῦ δεινοῦ καὶ προσάντους· ἐς τὸ δεξιόν τε καὶ εὐμενέστερον τὰ τῆς τύχης· ἔρρει τῶν Καντακουζηνῶν, τοσοῦτων ἐχθρῶν ἀπονητὶ ὅσον ἐξ αὐτομάτου φάνα· καταστρεφομένων.

A fuit, ob subrogatum videlicet Apocauci filium et ademptam sibi præfecturam ipsimet Apocauco infensus. Ubi autem Apocaucus, ferro interemptus, e vivis excessit, eum indigerent Byzantini viro acri et eo, cujus animus esset ad quidlibet audendum promptissimus, frequentes ad illum Annæ imperatricis litteræ perlatæ sunt, per quas magna ei munera magnæque dignitates promittebantur, si vellet et consiliorum et morum et fraudum successor Apocauco existere. Ea illius animum fregere. Itaque mutata sententia, converso tesseræ instar rerum statu, majora arcessit Persarum auxilia; crebris incursionibus vastat et incendit regiones et urbes, quæ ad Cantacuzenum desciverant; et facillime eas impellit, si urgentem necessitatem effugere velint, ut Byzantium partes sequantur.

IV. Sed nec ipse fructum ullum ex hac molitione percepit. Ubi enim perversam et mutatam Batatzæ sententiam Cantacuzenus audivit, statim fructus omnes cum hominibus ac bestiis coegit intra castella; tum illum dixit luiturum perjuriorum pœnas numini perjuriis offenso. Batatzes itaque, Persicis cum copiis mox adveniens, vacuas cultoribus regiones et sine bestiis pascua invenit; atque hinc factum, ut Persæ, quos ducebat, fame laborarent. Quod cum Barbari contra promissa, contra uberrimas illas spes, pati se viderent, 743 ægre tulerunt; istoque occiso, animum statim et vires ad Cantacuzenum transtulerunt. Quod ubi semel decretum, continuo et perfectum est; cœperuntque ab adversa infestaque fortuna melius jam et felicius ire Cantacuzeni res, tot hostibus nullo labore et suapte quasi confectis.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

NICEPHORI GREGORÆ
BYZANTINÆ HISTORIÆ
LIBER DECIMUS QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Crales, Romanis dissidentibus, invalescit. Urbes multas invadit. Serrhas ipsas ad deditionem subigit. Romanum se imperatorem pronuntiat. Imperium cum filio partitur. Quantam eo tempore Cantacuzenus

Thraciæ partem tenuerit. Thracia Persarum incursionibus crebris vastata. Cantacuzeni inopia : item Byzantinorum. Anna imperatrix pessime res administrat. Sacris imaginibus non parcat. Divites vexat. Ex ipso S. Sophiæ templo abreptos in vincula conjicit. Galatæi profugos excipiunt. Asyli jus vetustissimum : apud omnes gentes sanctum et inviolatum : a Christianis neglectum. Eversa Ecclesiæ dogmata. Ob eas causas templum subita ruina deformatum.

746 I. Crali autem Triballorum principi, seditionibus iis, quibus Romani inter se et adversus se invicem sæviebant, ad delicias abutenti, satis nondum erat. Nepe is opportunum illud cupiditati suæ tempus et donum fortunæ esse ducebatur longe maximum. Pervadebat igitur flammæ instar, et continenter populabatur subigebatque obvias quasque Romanorum urbes et regiones; quod nemo esset, cui illos impetus reprimere vacaret. Byzantinis enim, et tacitis et contentibus, optatius multo erat omnia illi Christopolin usque prodi, quam Cantacuzeno acquiri. Cantacuzeno autem omnino quidem nolente id fiebat; civilibus tamen bellis distracto propugnare non licebat. Ea propter omnia ab illo, Thessalonica excepta, Christopolin usque subacta sunt. Atque in iis ipsæ etiam Serrhæ, magna illa et præclara civitas, fame et longa obsidione, duobus sane molestissimis hostibus, ad ditionem compulsa.

II. Ex eo Crales supra se ipsum evectus sumptoque inde grandiori supercilio (nihil quippe eorum quæ Byzantium usque Romanis supererant, viribus suis et supremæ potestati restitutum arbitratur), **747** Romanum imperatorem ipse se pronuntiavit, et vendidi genus a barbarico ad Romanum morem transtulit, tiaraque et insignibus, quæ magni hujus imperii propria sunt, insignibus palam usus est, et ad hoc usque tempus utilis. Jam vero et cum filio totum imperium partitus illi quidem, ut secundum Triballorum instituta imperaret, ea regione cessit, quæ ab Ionio sinu et Istru flumine ad Scopiorum usque urbem pertinet; quam provinciam maximus Bluvius sursum alicunde præterlabitur Axius: sibi vero Romanas regiones et urbes, Romanis institutis regendas, illinc usque ad Christopolitanas fauces reservavit. Quæ autem ab illis angustiis ad urbes usque Selybriam et Dercum occurrunt, ea jam omnia Cantacuzeno subegerat, Chersoneso excepta.

III. At Persæ ex Asia per Hellespontum quacunque tempestate, tanquam ab suis ad suas possessiones et sedes advecti, noctu atque interdium, ferarum instar civitates Thraciæ adoriebantur: nunc

A. [P. 467] Α'. Κράλη δὲ τῷ Τριβαλλῶν ἡγεμόνι κέρως οὐκ ἦν, ἐντροφῶντι ταῖς Ῥωμαϊκαῖς κατ' ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλήλων στάσεις, καὶ καιρὸν εἶναι λογιζομένων προσήκοντα μάλιστα τοῦτον αὐτοῦ τῇ πλεονεξίᾳ καὶ ἄλλων τῆς τύχης τὸ κράτιστον. Διὸ καὶ καθάπερ φλῆς ἐπέφη καὶ ἐπνεύμετο διηγεκὺς τὰς πρόσω πόλεις καὶ χώρας Ῥωμαίων δουλοῦμενος, μηδενὸς ὄντος, ὅσα ἂν ἀνθίστασθαι ἦ ταῖς τοιαύταις αὐτοῦ γε ὄρμαι. Βυζαντιοῖς μὲν γὰρ πολλῶν δι' ἐφέσεως μάλλον ἦν, καὶ σιωπῶσι καὶ ἐκλαλοῦσι, προδεδοσθαί· εἰ μέχρι Χριστουπόλεως ἅπαντα, ἢ Καντακουζηνῶν προσγενέσθαι κτήσασθαι. Καντακουζηνῶ δὲ τοῦτο· μὲν ἀδύλῃτον ὄλιως ἦν· περιπωμένῳ δ' ὁμοῦ ἐς τὰς ἐκ τῶν ὁμοφύλων μάχας καιρὸς ὑπερμαχεῖν οὐκ ἐνῆν. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ πλὴν Θεσσαλονίκης ἅπαντα μέχρι στενῶν Χριστουπόλεως (1) ἐκείνῳ δεδουλωμένοι· μεθ' ὧν καὶ Σεβρῶν ὑπάρχει τὸ μέγα τε καὶ θαυμασίον ἄστυ, λίμνῃ καὶ πολιούκῃ μακρᾷ προδοθὲν καθ' ὁμολογίαν, δυοῖν ἀμηχάνοις ἐχθροῖς.

B. Ἐντεῦθεν ὁ Κράλης μείζων ἑαυτοῦ καταστάς καὶ δαφιλεστέραν ἑαυτῷ ποριζόμενος τὴν ὄφρην (ᾗτετο γὰρ οὐδὲ τῶν μέχρι Βυζαντίου λειπομένων Ῥωμαίοις ἀνθέξειν οὐδὲν πρὸς τὴν ἐκείνου βίωμην τε καὶ ἡγεμονικὴν ἀρχὴν), [P. 468] βασιλεῖα Ῥωμαίων ἑαυτὸν ἀνηγόρευσε (2), τὴν τε βάρβαρον διαίταν ἐς τὰ Ῥωμαίων ἡμειψεν ἤθη καὶ καλύπτρα καὶ πάσαις στολαῖς διασήμοις, ὅποσαι τῇ μεγάλῃ ταύτῃ γε προσήκουσιν ἀρχῇ, περιφανῶς ἐχρήσατό τε καὶ χρῆται γὰρ ἐμέχρι καὶ ἐς ἐμέ. Ἦδη δὲ καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τὴν δλην ἡγεμονίαν ἐνεῖματο· καὶ τῷ μὲν ἀρχεῖν παρέσχε, κατὰ τὰ εἰθισμένα τοῖς Τριβαλλοῖς, τῆς ἐκ τε κόλπου τοῦ Ἰονίου καὶ αὐτοῦ Ἰστρου τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς τῶν Σκοπίων πόλεως (3), ἣ καὶ ποταμὸς Ἀξίδος (4) ὄσωθ' ἐν ποτὶ μέγιστος κάττισι παραφασών ἡγεμονίας· ἑαυτῷ δ' αὐτῶν ἐκείθεν Ῥωμαϊκῶν χωρῶν καὶ πόλεων, κατὰ τὴν εἰθισμένην Ῥωμαίοις διαίταν, ἀχρι καὶ ἐς τὰ περὶ Χριστουπόλιν τῶν παρόδων στενά. Τὰ γε μὴν ἐκ τῶν τοιοῦτων στενῶν ἀχρι Σηλυβρίας καὶ Δέρκου (5) πάντ' εἶχεν ἤδη Καντακουζηνὸς ὑποχείριον, πλὴν Χερρόνησου.

Γ. Περσικαὶ δὲ δυνάμεις, ἐξ Ἀσίας δι' Ἑλλησπόντου πᾶσαν ὥραν διαπερατούμεναι, καθάπερ ἐξ οἰκείων ἐς οἰκείας νομὰς καὶ ἐπαύλεις, συχὰς ἐποιούντο ὡκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὰς θηριώδεις;

Variorum notæ.

(1) Cantacuzen. lib. 1, cap. 4. Χριστουπόλεως φρούριον, ἄμα μὲν ὄν καρπερὸν ἐκ τε τῆς φύσεως τῆς κατασκευῆς τοῦ τόπου καὶ τῶν τειχῶν, ἄμα δ' ὅτι καὶ ὡσπερ εἴ τι κλειθρὸν κεῖται τῶν κλιμάτων ἐκατέρων μέσον. Meminit rursum Gregoras hoc cap. Χριστουπόλεως στενῶν. DUCANG.—Vide notam ad pag. 151 (col. 412) supra. BOVIN.

(2) Cantacuzen. lib. 111, cap. 89 extremo. DUCANG.

(3) Quam quidem urbem in Regiam deinceps delegit. Cantacuz. lib. 11, cap. 19. Vide Leonicum lib. 1, pag. 14, et Leunclavium in Pand. Turc. DUCANG.

(4). Vide lib. VIII, cap. 4, sect. 7, et lib. XIII, cap. 2, sect. 7. BOVIN.

(5) Πόλις ἐν τῇ Δέρκῃ λίμνῃ Cantacuzeno lib. 111, cap. 81. DUCANG.

ἐφόδους κατὰ τῶν Θρακικῶν πόλεων, νῦν μὲν αὐτονομίᾳ χρώμενοι ληστρικῆ, νῦν δὲ συμμαχεῖν προσποιούμενοι Καντακουζηνῶ. Ὅπως δ' ἄρα ἦν, ἐνόσουν αἱ πόλεις καὶ μάλα πονήρως εἶχον Ῥωμαίους πᾶσι τὰ πράγματα. Οὕτε γὰρ ὑποζυγίων, οὕτε ποιμνίων οὐδὲν τοῖς τάλαιπῶροις Θραξίν ἐλλείπειτο, οὕτε βοῶν ἀροτήρων οὐδεὶς, δι' ὧν οἱ γεωργοὶ τὰς τῆς γῆς ἀναμοχλεύοντες αὐλακας τὴν ἡμερήσιον καὶ ἀναγκαῖον ἐκπορίζονται δασμὸν τῆ γαστροῦ. Κάντεῦθεν ἀσπόρου τε καταλειμμένης τῆς γῆς καὶ ἀνθρώπων ἐρήμου παντάπασι, καὶ τὸ ἔλον εἰπεῖν Θηριώδους, ἀπορία χρημάτων ἐμάστιζε μὲν ἱκανῶς τὸν βασιλέα Καντακουζηνὸν, περιόντα Θραξίην ἐμάστιζε δ' οὐχ ἤττον καὶ Βυζαντίους, τῆς βασιλίδος Ἄννης καίριον οὐδὲν περὶ τῆν τῶν πραγμάτων μελετᾶν εἶπε εἰδύλας οὐτ' ἐθελοῦσης διοκτισιν· ἀλλ' ἀφαιρουμένης μὲν τὸν τῶν ἱερῶν εἰκότων κόσμον ἀνέδην, καὶ ἄν μὲν ἐκποιουμένης, ἄν δὲ χωνεῖα παραπεμπύση· προφάσει μὲν διὰ τὴν ἐς τὰ κοινὰ χρεῖαν, τὸ δὲ πλεῖστον εἰς ἑαυτῆς ἴδιον κέρδος.

Δ'. Ταῦτα δ' ἐργαζομένη οὐδὲ τοῦ ἡκακουργεῖν ἀπέσχετο τοὺς ἐνδόξους, καὶ ὅσοι χρημάτων οἰκείων περιουσίᾳ προὔχουν ἐδόκουν. Δι' ἃ δὴ καὶ ἐς τὸ μέγα καὶ περιδότητον ἱερὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἀσύλου πάλα καταφυγῆς κεκτημένον προνόμια, καταφεύγοντας ἀπέσπων φαῦ ἀπηνώως, καὶ πάσαις ἀπεσθῶν χερσὶν εἰς εἰρηκτὴν καὶ λήθης ἄπαν φάνας φρούριον· ὡς ἀναγκασθέντας ἤδη λοιπὸν τοὺς τάλαιπῶρους (ἐφρευετικὸν γὰρ εἶναι φασι τὴν ἀνάγκην) ἐς τὸ τοῦ Γαλάτου καταφεύγειν φρούριον, τῆς C περιστάσεως τοῦτο μηχανησαμένης ἐξ αὐτομάτου φρούριον ὄχυρὸν καὶ ἱερὸν τινα ἀγκυραν καὶ ἀσύλον ὄντως καταφυγὴν. Καίτοι καὶ βαρβάρους καὶ Ἕλλησι, καὶ πάσῃ γῆ καὶ θαλάσῃ, καὶ πάσαις ἡγεμονικαῖς ἐξουσίαις, εἰθισμένον ἀεὶ δι' αἰῶνος οἴκετο καὶ σπλάγγων τοιαῦτα κεκτῆσθα· δειγμάτα. Χρ.:σιανῶν: [P. 469] δ' οὖσιν ἡμῖν, καὶ νῦν μάλιστα κορυφαῖα τῆς ὁμοίας πρὸς Θεοῦ τυγχάνειν συμμαχίας, ἀπειρηταί τε καὶ παραλείπεται.

Ε'. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλ' ὡς περ κάλω βραχύντο; καὶ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας ἀνατέτραπται, καὶ θεῖοι Πατέρων κανόνες συγχέχονται καὶ πεπάνηται. Δι' ἃ δὴ καὶ αὐτὸ τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος ἡκρωτηρίαζεται, καὶ ἐς τὸ ἴδιον ἐβρίπεται· δεικνύντος οὕτως προφανῶς τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῶν φαινομένων τῆν τῶν D οὕτω παρανομουμένων ὑπερβολὴν, καὶ οἶον τὴν μέλλουσαν προαναφωσκύντος καὶ ἀπειλοῦντος ἐκδοκτισιν. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τοῦτ' ἀνευ σεισμοῦ καὶ περικλονήσεως γῆς γεγενῆσθαι τὸ πάθος τοῦτ'.

CAPUT II.

Templum Sanctæ Sophiæ, qua parte orientem spectat, collapsio hemisphærio dehiscit. Ejus cladis magnitudo verbis amplificata. Civium concursus et conploratio. Ipsorum nobilium, ac in primis seminarum in exportandis ruderibus pia sedulitas. Substructa ab imperatore Andronico fundamenta ruinam sistunt. Rei Byzantiæ status miserimus. Lacedæmonii post Leuctricam, Romani post Cannensem pugnam, mulieribus aurum interdixere. Byzantini cur vestibus pullis passim uti ceperint. Deus hominum morbis lente medetur. Facilius ædificat quam destruit.

Α'. Ἐσπέρα μὲν γὰρ ἦν ἤδη καὶ οὐρανὸς αἰθριος, περὶ ποῦ τὰ μέσα τῆς νυκτός, ὅτε πᾶσι μὲν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς βραβεῖς ληνοδατούσα κίρνησι τοῦ;

A latronum licentia utendo; tunc se Cantacuzenæ copias auxilias simulando. Sane ut ut erat, laborabant urbes, et cum omnibus Romanis pessime agebatur. Nihil enim jumentorum, nihil pecorum miserimis Thracibus reliqui erat; nihil ex bubus aratoribus, quorum opera agricolæ, perrupto terræ gremio, quotidianum et necessarium parant faucibus vectigal. Cum itaque 748 ex eo terra inculta remansisset, et colonis omnino vacua, ac prorsus (ut ita dicam) fera, Cantacuzenum imperatorem, regiones illas circumeuntem, non mediocri flagellabat pecuniæ inopia; nec minor Byzantios, cum imperatrix Anna nihil circa rerum administrationem opportune statuere aut posset aut vellet; sed sacrarum imaginum ornamenta licentius detraheret, et alia venderet, alia ad aurificem mitteret, specie quidem, ut in usus publicos impenderet; at maxima ex parte, ut in rem suam converteret.

IV. Hæc porro cum faceret, ne tum quidem ab vexandis iis abstinerebat, qui illustriores erant, aut rei familiaris copia abundare videbantur. Quocirca et eos, qui ad magnum celeberrimumque S. Sophiæ templum, inviolati jamdiu perfugii privilegiis ornatum, confugissent, avellabant heu crudeliter ac totis viribus in carcerem et in quamlibet (ut ita dicam) Oblivii arcem detrudebant. Coacti itaque miseri (etenim ingeniosum quiddam esse necessitatem ferunt) ad Galatæum castellum confugiebant, ipsa videlicet calamitate suapte illud sibi providente, præsidium firmum et sacram quamdam ancoram et inviolatum vere perfugium. Atqui et Barbaris et Græcis, et onni terræ ac mari, et omnibus imperiis ab omni ævo moris fuit, ut misericordiæ et affectus talia apud se haberent exempla. A nobis vero, qui et Christiani sumus, et nunc maxime simili numinis auxilio indigemus, illud interdicitur 749 atque abrogatur.

V. Quin imo, tanquam ruptis retinaculis, et ipsa quoque Ecclesiæ dogmata evertuntur, et sacra Patrum præscripta confunduntur ac pedibus subjiciuntur. Eam ob causam ipsa templi pulchritudo mutilata est et ad terram afflicta; Deo palam ita D significante, et evidentibus ostentis declarante, quam enormis foret ejusmodi impietas, futuramque ultionem quasi prænuntiante ac minitante: unde et factum puto, ut citra terræ tremorem et agitationem clades illa accideret.

I. Nocte enim jam fere media, cæcis sereno, cum silentium ipsum omnibus hominum oculis invergit ac veluti imprimit soporem altissimum:

cum et galli ad nocturnos cantus alas movere et ingenitas buccinas modulate inflare meditantur, e quatuor illis arcubus, cœlo pene dixerim æmulis, unus, orienti nempe obversus, procubuit, secum trahens et eadem ruina involvens, quæcunque hemisphærium superimpositum fulciebant: atque ita deleta sunt, quæ in beimate pulchra inerant et recondita; deletus est sacrarum imaginum nitor; et gratia illa ubique diffusa brevi evanuit, veluti flos in agro, aut rosa in horto, quando vel locusta vel improvisa eruca statim incurrit. Illa vero, quæ columnas sacras vestiebat ac distinguebat, omne æmulum opus supergressa Phidiæ sculptura, effusa omnino et deleta est, minutissimis calculis exæquata. Conciones autem, et conventus, et quæ **750** solebant haberi illic diebus et noctibus perpetuis dialecticæ theologicæque disputationes, studium suum in silentium præ stupore verterunt. Et nunc theatrum illud universo orbi commune, jucundus omnis linguæ sermo, dulcissimum auribus quibuslibet murniur, inaspectum astat spectaculum, et quædam velut columna animata tragœdiam medio aere exhibet, totiusque orbis lacrymas ciet; et ore quasi per culmen superne diducto, soli et astris indignum facinus palam annuntiat; cœlum denique tantum non testem advocat, et prophetica illa Deo occinit: « Filii matris meæ: pugnaverunt contra me: percusserunt me, vulneraverunt me; et superbia eorum, qui oderunt me, ascendit semper. »

II. Id cum ita accidisset, manante statim fama, et per totam urbem mæne disseminata, major et clamor et luctus excitatus est, quam olim exstitit, cum Assyrius Nabuchodonosor, Solyma funditus eversa, Salomonici quoque templi magnificentiam diruit atque sustulit. Omnia itaque et lecta et fora et theatra deserebantur, omnibus ad illius cladis spectaculum festim accurrentibus: et nemo erat cui aliud quidquam curæ impensoris esset, quod ab officio illo posset avocare. Circumfusi igitur et lamentati omnes, quantum par erat, mox inclinato corpore materiem et rudera exportabant; nec tum quisquam ex omnibus erat immunis; nec ibi divitem a paupere discerneres, nec illustrem ab obscuro, nec **751** servum a domino, nec nobilem ab operis mercenariis. Sed in eundem ardoris impetum omnium pariter voluntas coalescebat. Mulierum tamen sedulitas multo major quam hominum in navanda opera fuit. Etenim illæ, utpote sexu ad uberem lacrymarum vim propensiore, largo demum fletu lateres ac lapides illos respergebant; humeris deinde imponebant, neutquam tunc sollicitæ de sumptuosius vestimentis, quæ et lacerabat et pulvere opplebat tum confusa illa materia,

Α βουκούς ἢ τῆς νυκτὸς σιωπῆ, πρὸς δ' ὄψις νυκτερινὰς ἀλεκτρούνας τὰς τε πτέρυγας κινεῖν καὶ τὰς ἐμφύτους σάλπιγγας ἀνοίγειν ἐμμελῶς μελετῶσι, καὶ τῆνικαῦτα πέπτωκεν ἡ μία τῶν αἰθερίων φάναι τεττάρων ἀψίδων (8), ἡ πρὸς ἧλιον ἀνίσχοντα βίβλουσα, συνεφελέχυσάσά τε καὶ συγκαθειούσα ἐαυτῇ καὶ ὅσον ὑπῆρειδεν ὁ ἐπεκάθητο ἡμισφαίριον· καὶ συντέτριπται μὲν τὰ κρυπτόμενα κάλλη τοῦ βήματος. Συντέτριπται δ' ὁ τῶν θείων ἐκείνων κίσματος εἰκόνων· ἡ δὲ διὰ πάντων ἤκουσα χάρις ἐσβεται ταχὺ, καθάπερ ἄνθος ἐν ἀγρῷ καὶ ῥόδον ἐν λευμῶν, ὁπίτ' ἀκρις καὶ κάμητι τὴν ἀδόκητος ἀθρόον ἐπιδράμοι. Ἡ δὲ τοὺς ἱερῶν ἐκείνους κίονας περιελίττουσά τε καὶ ποικιλλούσα καὶ νικῶσα τὸ ἀμιλλώμενον ἅπαν Φειδίου λαξευτικῆ παντάπασιν ἐβρύη τε καὶ ἐσβίσται, λεπτότητα μιμησαμένη ψιφίδων. Πανηγύρεις δὲ καὶ ξυναυλαί καὶ ἀμιλλαι συνήθεις ἐκεῖ, λογικαί τε καὶ ἱεραὶ, παννύχιοί τε καὶ πανημέριοι, πρὸς ἀφρωνίαν μετένεγκαν τὴν σπουδὴν ὅπ' ἐκπλήξεως. Καὶ νῦν [P. 470] τὸ παγκόσμιον θέατρον, τὸ πάσης γλώττης τερπνὸν ἀφήγημα, ὁ πάσης ἀκοῆς γλυκὺς θόρυθος, ἀόρατον ἔστηκε θέαμα, καὶ στήλη τις οἶον ἐμφύχο· δι' αἰθέρος ποιουμένη τὴν τραγωδίαν, καὶ πάσης γῆς προκαλουμένη δάκρυα, καὶ ὥσπερ στόμα διὰ τῆς ὀροφῆς ἄνω διάρασα περιφανῶς ἤλιω καὶ ἀστρασι τὴν ἀδικίαν προσαγγέλλει, καὶ τοὺς οὐρανοὺς μόνουχι προσκαλουμένη μάρτυρας ἐκείνα δὴ τὰ τῶν προφητῶν περιάδει πρὸς Κύριον· « Υἱοὶ μητρὸς μου (7) ἐμαχέσαντό με· ἐπάταξάν με, ἐτραυμάτισάν με· καὶ ἡ ὑπερηφάνια τῶν μισούτων με ἀνέβη διὰ παντός. »

С В. Τούτων δ' οὕτω συμβεβηκότων, τῆς φήμης ἔωθεν βύεσις καὶ ἀνὰ πᾶσαν διαδοθείσης τὴν πόλιν, βοή καὶ θρήνος ἠγείρετο μελῶν (8) ἡ κατ' ἐκείνον τὸν πάλαι, ὁπότε Ναβουχοδονόσορ ὁ Ἀσσύριος, ἄρδην ἐξανδραποδισάμενος Ἱερουσαλήμ, ὁμοῦ καὶ τὸ τοῦ Σολομωνίου νεῶν καθελίε τε καὶ ἀφῆρηται κλέος. Ἐκενοῦντο τοίνυν οἰκίαι πᾶσαι καὶ ἀγοραὶ καὶ θέατρα, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ πάθους ἀθρόον ἐξέθεον· καὶ οὐδέτις ἦν, ὅπ' προῦργιαίτερον ἔτερον ἦν τῶν ἀπάντων, ὁ τῆς σπουδῆς ἀπασχολῆσαι ταύτης ἀν δυνηθείη. Περιστάντες οὖν καὶ ἀπολοφωράμενοι πάντες ὁπόσον εἰκός, ἔπειτα κύψαντες ἐξεφόρουν τὴν ὕλην τῶν ἐρειπίων καὶ ἦν οὐδεὶς τῶν ἀπάντων τέως ἀξυντελής· οὐδ' ἦν ἐκεῖ διακρίνειν πλούσιον ἐκ πενήτων οὐδ' ἐξ ἀδόξων ἐνδοξον, οὐδ' ἐκ δεσπότου δουλον, οὐ μὲντ' ἀν οὐδ' ἐκ βαναύσων εὐγενῆ. Ἀλλὰ πρὸς μίαν ἐπίσης ἀνεκίρνατο πάντων ἡ πρόθεσις ζήλου φορᾶν. Πολύ γε μὴν τῶν ἀνδρῶν ἦ τῶν γυναικῶν ὑπερείχον εἰς τοῦργον σπουδῆ. Ἄτα γὰρ εὐπαθέστερον πρὸς δακρύων τὸ γένος φορᾶν, πλουσίοις λοιπὸν τοῖς δάκρυσι βάλινουσαι τὰς τε πλίνθους· καὶ πέτρας ἐκείνας ἔπειτα ἐπστρίθουν τοῖς ὤμοις, οὐδαμῆ περιλάμπρων ἐνδυμάτων ἐνταῦθα φροντίζουσαι, βηγνυμένων καὶ

Variorum notæ.

(5) Cantacuzen. lib. iv. cap. 4. DUCANG.

(7) Cant. cant. cap. i. v. 5, et cap. v, v. 7, et Psalm. LXXIII, v. 25. BOIVIN.

(8) Videatur Gregoras respexisse ad illa Gregorii

Nazianzeni de Anastasie templo.

Οὐ τόσον, Ἀσσυριοῖσιν δε' ἤγετο τηλοθὶ αἰ-
|τρως. BOIVIN.

Λαδὸς δουρῶ· αἰλὴς νηὶν ἐκλαύσε μέγαν.

κόνεως πληρουμένων ὑπὸ τε τῆς πολυμιγούς ἁ
ἐκείνης ὕλης ὑπὸ τε τῆς ἐξ ἀλλήλων καὶ δι' ἀλλή-
λων συνεχούς τε καὶ ἀγχιστρόφου περιφορᾶς. Εἶπεν
ἄν τις πηγὰς ἀφιέντι δακρῶν τὴν ὕλην ἐκφορουμέ-
νην ἐκείνην· οὕτω κατὰ ποταμούς ἐχώρει τότε δά-
κρυα πατῶν ἐκεῖ γυναικῶν, ἐνδόξων ὁμοῦ καὶ ἀδό-
ξων, καὶ οὕτω μακροῖς ἀνεμίγνυτο θρήνοις ὁ ζῆλος
ἐκείνων καὶ ἡ σπουδὴ, ῥαστώνης οὐδεμιᾶς δυνηθεί-
σης διακόψαι τὸν δρόμον καὶ τὴν συνεχίαν, ἐφ' ὅλοις
ἐγγύς που νυχθημέροις τριάκοντα.

Γ'. Ἐλέγετο μέντοι πρὸς τῶν πολλῶν, ὡς εἰ μὴ
προϋπάρχειν συνέβαινε τὰς πρὸς ἕω κρηπίδας καὶ
τὰ ἐρείσματα, ὅποσα πρὸς Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως
(9) πάλαι ἀνυποδόμηται πᾶνυ τοι φιλοτίμως, κἄν
πολλαπλάσιον ἐγγένοι [P. 471] τὸ πτόμα καὶ τῶν
γε ἀνιάτων ἔν ἤν. Καὶ ταῦτα μὲν τούτου ἐστὶ τὸν
τρόπον καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

Δ'. Κακῶν δ' ἀνακωχῆ τις οὐτ' ἦν, ὅς' ἠλπίζετο· ἀλλ'
ἐφ' ἑτέροις ἕτερα διηνεκῶς ἐπέβρει, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον
ἠῦξε καὶ προῦδαινε. Ἡ τε γὰρ γῆ παντάπασιν
εἰπεῖν ἀσπαρῶς τε καὶ ἀγώργητος ἐλείπετο· τῶν
τ' ἐπιτηδείων μακρὰ τις ἐπεπόλαζε σπάνις διὰ τὰς
τῶν ἄλλοι' ἄλλων πολέμων ἐφόδους· καὶ ἅμα χρῆ-
μάτων πόρος ἦν οὐδείς οὐδαμῶθεν, οὐτε τοῖς πένησι
ἐννοῆσαι δι' ἐργασίας θῆσινοσοῦν, οὐτε τοῖς ἀρχου-
σιν, ὅθεν ἔρανόν τινα δασμολογοῦντες ἀργυρολογή-
σουσι. Καὶ ἦν ἰδεῖν κενουμένας τὰς πόλεις, καὶ τοὺς
μὲν ἐς ἄλλοδαπὴν μετοικούντας, τοὺς δ' ἐν ἀπογνώ-
σει μένοντας.

Ε'. Καὶ Λακεδαιμόνιοι μὲν πάλαι χρυσοφορεῖν
τὰς γυναῖκας ἔπαυσαν, καὶ ἅμα οἱ τὸ τῆς πάλαι
Ῥώμης διοικοῦντες ἀξίωμα, ψήφισμασί τε καὶ δόγ-
μασι δημοσίοις καὶ ἀσκλητούσι ἐκάτεροι· οἱ μὲν διὰ
τὸ ἐν Λεῦκτροις ὑπὸ Θηβαίων σφίσι γενόμενον πά-
θος, ὅποτε δὴ μικροῦ τὴν πᾶσαν ἔκειρεν ἐπιτιτικὴν
ἀκμὴν τῆς Σπάρτης Ἐπαμεινώνδας ἐκείνος, Βοιω-
ταρχῶν τηλικαῦτα· οἱ δὲ δι' Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόνι-
ον ὅποτε περὶ τε Κανύσιον πεδῖον καὶ Ἀφειδίον
ποταμὸν τοῖς κατὰ Ῥωμαίων μακροῖς ἐκείνοις τρο-
παίοις τελευταῖον τοῦτ' ἐπιθείς καὶ συγκλείσας
τὴν μυριάριθμον ἐκείνην Ῥωμαίων κατηγωνίστατο
στρατιάν· ὡς τοῖς πλουσίοις ἐκείνοις αἵμασι βαφῆ-
ναί τε ποταμοῦ τὸ βόθιον, καὶ ἄνευ ὕδατος, αἱμάτων
ἔχειν ἀνωθεν εἶναι δοκεῖν τὰς πηγὰς.

Γ'. Νῦν δ' ὡσπερ ἐξ ἐνός τινος αὐτομάτου κηρύγ-
ματος, διαδραμόντος ἀπάσας πόλεις Ῥωμαίων,
μήτε μηδένα ἀνδρῶν μήτε γυναικῶν μηδεμίαν λιμ-
νηπροφορεῖν, ἀλλ' ὁμοσε πᾶντας ἐλθεῖναι μελαίναις
ἐσθῆσι ζυνοπεπτῶκει κεχρησθαι, οὐς μὲν λύπης ἕνεκα
προὑπερξέστης ἀπαξ, οὐς δὲ διὰ τὰς κοινὰς καὶ δημοσίους
κῆρὰς τε καὶ συμφορὰς τῶν ἰμοφύλων· ὡς μὴ πόλει
καὶ πολιτείᾳ τὰ Ῥωμαίων εἰσικέναι πράγματα, ἀλλ'
ἄμαυρὰ τινα καμνόντων εἶδωλα εἶναι, καὶ πόρρω-
θεν μονοῦ προαναφωνοῦτα ἀλλήλοισι· τὴν ἔνδοξον
τῆς ψυχῆς φλεγμονὴν, ὅσην ἐκάστῳ δαφύλωσ' ἰσχυ-

A tum continua et crebro iterata ab aliis ad alios per
manus translatio. Dixisses materiam illam, quæ
exportabatur, lacrymarum fontibus scaturire: adeo
tunc torrentium instar ibant omnium quæ erant
illuc mulierum, illustrium simul et ignobilium,
lacrymæ: adeo ingenti luctu mistus erat illarum
zelus et officiosa diligentia: siquidem illos cursus
et continuos labores nulla potuit mollities inter-
umpere, perpetuis ferme triginta diebus et noc-
tibus.

III. Cæterum a plerisque dictitabatur, nisi orien-
tem versus occurrissent fundamenta et moles, quas
jampridem imperator Andronicus magnifice admo-
dum substruxerat, futuram multo majorem rui-
nam, atque illud vulnus insanabile existiturum
fuisse. Porro hæc ita se habuerunt; ac in iis æstas
consumpta est.

IV. Malorum autem remissio nulla neque erat,
neque sperabatur; sed perpetuo alia ex aliis affue-
bant, ingravescebantque et provehebantur in pejus.
Nam et terra seminibus omnino pene fraudabatur,
et inculca remanebat, et rerum ad victum **752**
necessariorum magnam quamdam inopiam induxe-
rant hostium alias aliorum incursiones; nec pa-
randæ alicunde pecuniæ ratio ulla a pauperibus
excogitari poterat, quamcunque illi artem exerce-
rent: nec erat magnatibus, unde corrogata aliqua
stipe pecuniam cogerent; et urbes videre erat de-
solatas, aliis peregre abeuntibus, aliis domi despe-
rata salute remanentibus.

V. Olim quidem Lacedæmonii mulieribus edixe-
runt, ut gestare aurum desinerent, nec non ii qui
veteris Romæ imperium administrabant, consultis
utriusque et decretis publicis, iisque inconcussis:
illi propter Leuctris acceptam a Thebanis cladem,
cum robur Spartæ militare totum fere excisum est
virtute illius Epaminondæ, qui tum Bæotia impe-
rabat: hi vero, eo quod Annibal Carthaginiensis
in Cannensi agro, apud Aufidum flumen, magnis
illis, quas de Romanis reportaverat, victoriis no-
vissima adjecta, coactas in unum locum innumera-
biles Romanorum copias ita profligavit, ut largo
cruore tinctis fluctibus, non ex aquæ sed e san-
guinis fontibus derivari amnis videretur.

VI. Nunc vero, quasi edicto aliquo totas Roma-
norum urbes suapte pervagato, sic usu venit, ut
nullus vir, nulla mulier veste candente, sed omnes
pulla uterentur; alii dolore aliquo semel præcepto,
alii communem ac publicam vicem et suorum ci-
vium infortunia dolentes; ita ut non civitati reive
publicæ simile esset Romanum imperium, sed ob-
scura quedam **753** simulacra luce carentium
esse viderentur, quæ e longinquo sibi invicem
quasi prædicarent intimum animi dolorem; eum
nempe, quem unicuique non desinit cumulate ex-

Variorum notæ.

(9) Atque hinc discimus a quo exstructi fuerint
mu. i illi obnitentes quatuor majoribus pilis susti-

nentibus hemisphærium, de quibus egimus in
Constantinop. Christ. lib. III, sect. 56. Ducang.

libere præsens Romanorum infelicitas. Nimirum publicis et privatis Romanorum rebus divina justitia sic ferme medetur, ut illi medici, qui non presentissimo efficacissimoque cauterio utuntur, sed leniore, et curationem in longum ducturo. Istud autem multo quam illud molestius videtur; non intelligentibus plerisque divina et benigna Providentiæ consilia, quando illa poenitendi spatium iis largitur, qui gravissime deliquerint. Etenim hominibus quidem multo facilius est propria ædificia destruere, quam construere: Deo autem, utpote clementiori, rerum ædificatio et coagmentatio celerime ac dicto citius, eversio nonnisi longo tempore, et ut plurimum lentius, ægreque admodum perficitur. Nimirum ille tantum non aperte ostendit, alterum quidem se volente, alterum vero partim volente, partim nolente fieri quod ad emendationem optimum habet consiliarium et adiutorem, moram ipsam longi temporis.

δι' ἑρῶσιν (10) ἔχει κρῆτιστον σύμβουλον ἄμα καὶ σύμμαχον τὴν τοῦ χρόνου διαυλον.

CAPUT III.

Imperantium culpæ excusantur, rerum causis ad arcanam Dei providentiæ relatis. Cantacuzenus nimium supplicet et abjectus in epistolis. Multum sibi et reipublicæ obsuit cunctando. Quosnam viros maxime imitari debuerit. Gregoras epistolam ejus selectam prolaturus, qua fide eam exhibiturus sit, docet. Epistola ad patriarcham. Scripta fuit rubris litteris, ipsius Cantacuzeni manu. Recisa sunt, quæ ad rem minus pertinebant. Cætera ornatiùs enuntiata.

I. Hæc et ipse mecum reputans nec socordiae in bello gerendo, nec simplicitatis in illo rerum statu nimiae Cantacuzenum imperatorem ausim damnare, nec zelotypiam Annæ et odium implacabile causari; sed occultiora quædam Providentiæ consilia, quæ omnia recte administrans criminibus 754 alio tempore admissis alio mercedem amplam rependit; agriculturæ morem imitata, quæ et ipsa, alio tempore mandatis terræ seminibus, alio colligit fructus.

II. Quapropter hac in parte historiæ libet selectam unam ex Cantacuzeni epistolis citra invidiam proferre: quas ideo hactenus omisimus (quamvis ille multas et continuas ad Byzantios miserit), quia animiam quamdam humilitatem et indignas obsecrationes continebant; cum ille posset, si (ut imperatorem decuit) vigilans fuisset, majori strenuitate ac diligentia totam controversiam dirimere, non autem ita tempus frustra terere, simulque et se ipsum et Romanum imperium, cum minime oporteret, adeo afflictere, ut jam in genua prolapsus non speret institutum se unquam facile prioribus vestigiis. Potuit enim ille, si voluisset, antiquiora quædam sibi ad imitandum facta proponere, Alexii nempe Comneni, et eorum qui ipsum antecessere (quorum acris virtus Byzantiis facile præripuit, ne hostium consilia celeritatemque impressionis opportune præcaverent) et infinita diversaque tam popularium suorum quam externorum

γείν οὐ λήγει το κακόδοιμον νῦν τῆς Ῥωμαίων τύχης· παραπλησίως τῶν λατρῶν ἐκείνοις, ἐπάγοντες τοῦ Θεοῦ τοῖς κοινοῖς τε καὶ ἰδιόζουσι Ῥωμαίων πράγμασι τὴν λατρεύουσαν δίκην, οἱ μὴ τῇ ἀξιώτητι καὶ ἀνυσιμωτάτῃ κέρρηται καυτηρία, ὅτι μὴ τῇ μαλακωτέρῳ τε καὶ διὰ μακροῦ ποιουμένη τῷ χρόνῳ τὴν λατρίαν· ὁ πολλῶ δὴ τοῦ προτέρου ὁμοίως ἀνιάρτερον, οὐ συνιέται τοῖς πλείστοις τοῖς θεοῦ καὶ οἰκονομικοῦς τῆς προνοίας τρόποις, ὅπῃτε καιρὸν ἐθέλοι διδοῖναι μετανοίας τοῖς τὰ μέγιστα ἁμαρτάνουσιν. [P. 472] Ἀνθρώποις μὲν γὰρ πολλῶ βῆρον τὰς οἰκίας ἐστὶν οἰκοδομίας καθαιρεῖν, ἢ κτίζειν· Θεῷ δὲ, φιλανθρώπων γε ὄντι, ταχίστην μὲν τὴν οἰκοδομήν καὶ σύστασιν, καὶ θάπτον ἢ λόγος, τῶν γινομένων ποιῆσθαι· τὴν δὲ γε καθάρισιν διὰ μακροῦ τε τοῦ χρόνου καὶ βραδυτέραν ὡς τὰ πολλὰ, καὶ μάλα μόλις· μονονουχὶ δεικνύντι περιφανῶς, ἐκότερον εἶναι, τὸ μὲν αὐτῶ κατὰ βούλησιν, τὸ δὲ κατ' ἀμόφροτα· τὸ τ' ἀβούλητον... καὶ ὁ πρὸς

A. Ταῦτ' ἐνοῶν καὶ αὐτὸς οὕτως καθρότητα περὶ τὰ πολέμια καὶ ἀφέλειαν περὶ τὴν ἐνεστώσαν περιστασίαν ἔχω καταγινώσκειν τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ, οὕτως ζηλοτυπία καὶ κότον ἀπέραντον Ἀννης αἰτιᾶσθαι, καὶ ἀκατάλλακτον ἔχθραν· ἀλλὰ μυστικῶς τινὰς τῆς προνοίας τρόπους· ἢ τὰ πάντα καλῶς διοικουῦσα τὰς ἐν ἄλλοις ἡμαρτημένας αἰτίας καιροῖς ἐν ἑτέροις λαμπρῶς ἀποδίδωσι, γειωρίας μιμουμένη λόγους· ἢ καὶ αὐτὴ τὴν τῶν σπερμάτων καταβολὴν ἐν ἄλλοις τῇ γῇ ποιουμένη καιροῖς ἐν ἑτέροις τρυγᾷ τοὺς καρπούς.

B. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ μνησθῆναι μίς τινος ἀνεπιφθόνως τῶν ἐπιστολῶν Καντακουζηνοῦ, γινόμενοις ἡμῖν ἐνταυθοῖ τῆς διηγῆσεως, πρὸς βουλήσεως γίνεται· αἱ δὲ διὰ τοῦτο σεσίγηται μοι μέχρι νῦν, καὶ ταῦτα πολλὰ τινε; οὔσαι καὶ συνεχεῖς αἱ πεμπόμεναι πρὸς αὐτοῦ Βυζαντίοις, ὅτι πολλὴν τινα τὴν ὑπόπτωσιν εἶχον καὶ συμικροπρεπῆ τινα τὴν παράκλησιν· ἐξὸν διαγρηγορήσαντι στρατηγικώτερον κρόπον κρατασιότεραν ποιήσασθαι καὶ σπουδαιότεραν τὴν τοῦ ἀγῶνος κρίσιν, καὶ μὴ μάτην οὕτω τρίβειν τὸν χρόνον, καὶ φθεῖρην μὲν ἑαυτὸν, φθεῖρην δὲ τὰ Ῥωμαίων οὐ δεόν πράγματα, ὡς καὶ ἐξ γόνου πεσόντα ἦδη μηκέτ' ἐλπίζειν θάδω; ἐπὶ τῶν εἰθισμένων κρηπίδων ἐστήξουσιν. [P. 473] ἔχειν γὰρ αὐτὸν, εἴπαρ ἐβούλετο, πρὸς ἀρχαιότερα τὴν μέμησιν ἀναφέρειν τῶν ἔργων, Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ δηλαδὴ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ (ὧν ἡ ἄξιότης εὐχερῶς Βυζαντίοις· ἀφείλετο, προσηκότως φυλάττεσθαι τὴν τῶν κολεμίων ἐπίνοιαν καὶ τὸ τῆς ἐφόδου τάχος) καὶ μυρία ἐν δι-

Variorum notæ.

(10) Ita etiam Vaticanum exemplar; ex quo, quæ in Regio apographo deessent, suppleturum me sperabam. Boivin.

λοῖς ἄλλα τῶν τε ὁμοφύλων καὶ ἀλλοφύλων, παρα-
πλησίαις καὶ μετ' ἑσθιν ἐντετυχητότων ἄλλοτ' ἄλλως
ἄλλων περιστάσεσι βιαιῶν καὶ δυσανταγωνιστικω-
τέρων μάλα πραγμάτων.

Γ'. Ὅμως ἐπεὶ τοῖς τῆς προνοίας ἀπορρήτοις πε-
λάγεσι τὸ τῶν τοιοούτων λόγων ἐπαφήκαμεν σκάφος,
φέρε τὴν ὑπόσχεσιν ἀποδόμεν, μὴδ' ἑνὸς τῶν Καν-
τακουζηνοῦ μακρῶν ἐς Βυζαντίου ἐπιστολῶν ποιη-
σάμενοι μνήμην, τοῦ τε μήκους ὑφαιρούμενοι τὰ
πλεῖστα, τοῦ ἐπαχθοῦς εἰνεκά, καὶ ἅμα τὸ ἀκαλλῆς
τῶν λέξεων πῆ μὲν μικρὸν ὑπερβιδόντες τε καὶ ἀνε-
γείροντες, τοῦ εὐπρεποῦς εἰνεκα τῶν ἀκούσειν μελ-
λότων, πῆ δ' ἔωντες, διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐναργε-
στέραν τῶν λεγομένων δῆλωσιν.

Δ'. « Οἶσθα, » φησὶν (11), « ἀγιώτατε δέσποτα
πατριάρχᾳ, τὴν φιλίαν, ὅπως ἐνεδειξάμην πρὸς
σὲ καὶ τὴν σὴν τιμὴν, καὶ ὅπως οἱ κατὰ γένος
προσῆχον ὄσην τε σπουδὴν εἰσηγήσῃς, πρὸς τὴν
πατριαρχικὴν ἀναχθῆναι σε περικύβην, μῆτε μηδε-
μιάς γενομένης μνήμης οὐδενὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ
πρεσβυτέρων ἐν ταῖς πατριαρχικαῖς ψηφφορίαις
περὶ σοῦ, μῆτ' αὐτῶν εἰσαγαγόντων τὴν μνήμην
ὕψὲ τὴν σὴν, ἀναμφιλεκτόν εὐρηκότων τὴν εἰσαγω-
γὴν, ἀφανείᾳ τετιμημένην τέως μακρᾷ καὶ βαθείᾳ.
Ὅμως οἶσθα, ὅπως οὖς τηνηκαῦτα διητηλήκαμεν ὑπὲρ
τῆς σῆς τοῦ πόνου, τιμῆς, πάντων ἀνθισταμένων
μικροῦ, καὶ τυραννικῆν καλοῦντων ἐκείνην ἡμῶν
τὴν σπουδὴν. Οἶσθα δ' αὖ καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι,
πόσαις ἐνέτυχες περιστάσεσι πρὸς τοῦ Ἀποκαύκου,
τὰς βασιλικὰς ὑπορύττοντος ἀκοῆς, καὶ συχνὰ
τῶν θρόνων σε πείθοντος καθελείν. Ἐν ἀπάντων
καθαίρετης ὑπῆρχον αὐτὸς, μηχανήμασιν ἀνθιστάς
μηχανήματα καὶ ἐλεπόλεσιν ἐλεπόλεις, καὶ πύργος
σοι γινόμενος κράτιστος καὶ θεμέλιος ἀσειστός. Δέον
οὖν καὶ σὲ τοῖς ὁμοίοις ἡμᾶς ἀμείβεσθαι, σὺ δὲ καὶ
προσεπιδαψιλεύσῃς τὰ χεῖριστα καθ' ἡμῶν. Δεηθῆ-
καί σε χρεῶν τοῖνον τοῦ Θεοῦ, μὴ παραπλησίου
τυχεῖν ἐκείνου κριτοῦ. Καὶ εἰ μὲν εἰς πείραν ἴων
πρῶτερον συνεδόλευες μὲν ἐμοὶ τὰ δοκοῦντα χρη-
στά, εὐρισκας δ' οὖν δυσαναγετοῦντα καὶ μὴ πει-
θόμενον, ἂν τινα (12) πρόφασιν ἢ σὴ καθ' ἡμῶν τῆς
κακίας ταύτης συσκευῆ. Νῦν δ' οὐδένα σοι λόγον
εὐπροφάσιτον οἶμαι λελεῖφθαι, πρὸς ἀπολογίαν τῶν
οὕτω δρωμένων ἰόντι. Ἄπαξ γὰρ ἀπειρηκότι παν-
τάπασι τὴν πρὸς ἐμὲ τοῦ λοιποῦ συμφωνίαν, ἐξ
οὐδεμιᾶς προφάσεως, οὐδένα περὶ τῶν ἀποβαινόντων
ἐντεῦθεν τοῖς Ῥωμαίων [P. 474] πράγμασι δυσχερῶν
ποιεῖσθαι λόγον πεφρόντικας. Εἰ οὖν ὕψὲ γούν, μετὰ
τὴν πείραν τῆς ἀποβάσεως καὶ τῶν ἐν ὄψει διηγε-
καὶ κακῶν, εἰς τὸ τῆς εἰρήνης ἀποβλέψαι; καλὸν,
σώσεις μὲν τὸ κατάλειμμα τῶν Ῥωμαίων, σώσεις
δὲ σαυτὸν, καὶ βασιλείᾳ τὸν νέον, μετὰ τῆς μητρὸς
καὶ βασιλίδος Ἄννης. Εἰ δὲ τοῖς ὁμοίοις εἶτι θέλεις
ἐμμένειν, ἡμεῖς μὲν οὐκ ἐβλητοὶ βουλευθείμεν ἂν
ποτε γενέσθαι τῆς οἰκείας τύχης καὶ ζωῆς προδό-

A hominum exempla, qui in similibus atque etiam in
majoribus negotiorum turbulentorum difficiliorum-
que molestiis alias aliter versati sunt.

III. Verum quia arcano Providentiæ profundo
earum rerum causas et rationes, veluti cymbam
aliquam, permisimus; age, promissum absolva-
mus, ac unam ex longioribus 755 Cantacuzeni
ad Byzantios epistolis sic afferamus, ut et plera-
que lædii vitandi gratia recidamus, et invenustas
dictiones, modo auditorum et decori ipsius causæ
fulciamus leviter et erigamus, modo ad rerum ve-
ritatem evidentiùs declarandam intactas relinqua-
mus.

IV. « Scis, inquit, sanctissime domine patriar-
cha, quam studiosum me et tui et dignitatis tuæ et
eorum omnium, qui te cognatione attingerent,
semper gesserim; et quantum diligentia contule-
rim, ut tu ad patriarchalem honorem elevereris,
cum nullus de te sive episcopus, sive presbyter,
mentionem in ferendis suffragiis eligendoque pa-
triarcha iniecisset, nec ipsa tui nominatio, quam
magna et profunda caligine ad illam usque diem
dignati fuerant, controversia caruisset. Scis tamen,
quantos honoris tui causa labores, tum sustinuerim,
omnibus ferme refragantibus, ac nostrum
illud studium tyrannicum vocitantibus. Scis rursus
et quantis, postquam patriarcha renuntiaus es,
negotii implicatus fueris, obtundente imperatoris
aures Apocauco, atque ut te de gradu dejiceret
subinde suadente. Ea ego omnia compressi, ma-
chinationes machinationibus, vires viribus oppo-
nendo, ac me ipsum tibi propugnaculum munitis-
simum fundamentumque inconcussum præbendo.
Cum itaque paribus paria referri oporteret, tu nos
injuriis cumulatos pessime remuneratus es. Super-
est igitur, ut Deum roges, ne eum iudicem expe-
riare tui similem. Quod 756 si, factio prius mei
periculo, ea quidem suasisses mihi, quæ tu optima
conuississes, me vero impatientem et minime audien-
tem dicto offendisses, fuisset certe aliquis tuæ in
nos iniquæ molitionis prætextus. Nunc vero nulla,
opinor, tibi plausibilis ratio relicta est, si ad ea
quæ fecisti defendenda aggrediare. Abjecta enim
semel, nullo prætextu, omni mecum in posterum
conjunctione, nullam deinde curam, nullam ratio-
nem habuisti eorum malorum, quæ in Romanum
imperium inde redundarent. At si sero saltem, ipso
eventu et continuo malorum conspectu edoctus, ad
pacis bonæ respicias, servabis etiamnum et Roma-
norum quod superest, et te ipsum, et juniorem im-
peratorem cum matre Anna imperatrice. Sin velis
in eodem semper instituto perstare, nobis sane, ut
fortunam ac vitam nostram ultro prodamus, nun-
quam volentibus accidet: te autem nequidquam

Variorum notæ.

(11) Annum Christi 1346 ascripsimus, quo in-
eunte datam putamus illam Cantacuzeni ad pa-
triarcham Joannem epistolam. Huic conjecturæ

favet ordo ipse rerum narratarum. Boivin.

(12) Εἶχεν ἂν τινα. Codex Vaticanus, ut accepti
ex cl. V. L. Targnio. Boivin.

prænitentibus, pudore affectum, et in maximis periclitantem, cum iis qui eadem tecum senserint. Ego vero sacrosanctam almamque Trinitatem, Deum unicum, juro, me nec vivo divæ memoriæ imperatore, nec eodem mortuo, meditatam esse aut constituisse quidquam facere, quod non illi probatum fuisset, quantum scilicet ad imperatoria negotia attinuerit, non quidem adversus illius conjugem, neque etiam adversus juniorem imperatorem, eorum filium; neque honorem illum, quem mihi post imperatoris mortem propriis equis desilientes obvii quique tribuebant, de sententia mea mihi unquam, sed proprio quodam illorum **757** motu, delatum fuisse. Enimvero nihil non feci quovis tempore, meis etiam impensis, quo conservari eorum vita et salutis præsidium iis muniri posset. Non semper itaque, opinor, divina tacebit justitia, cum vestra in me et meos iniquitas eo proruperit; cum sanguinis tantum effusum sit; cum tot factæ sint, atque etiamnum fiant culpa vestra, barbaricæ incursiones; cum denique tot captivi noctu pariter et interdum abducantur. Sed celeres a vobis et pares meritis pœnas persequetur, uti nimirum a cæteris, quos tacente me, sub oculis vestris, ut vos alienis cladibus erudiremini, divinum numen ferro absumpsit. Quod si mei causa tantam animo adversus omnes Christianos alitis immanitatem, et quovis ferro rigidiora corda geritis, omnis autem et moderatio et misericordia semel omnino e visceribus effluxit, testis esto primum quidem ille, a quo omnia perspicuntur, pervigil Dei oculus: deinde fax ipsa solis, terrestrium omnium alitrix; me, quod ad me attinebat, defensionem meam abunde probavisse, nec rationibus mihi pluribus opus esse. Omni igitur animi voluntate genua tua amplector, et per omnium rerum conditorem obsecro te, ne negligentia tua accidat, ut hæc nostra epistola oblivione aut alto silentio mersa obruatur; sed ut cum intimis ac necessariis tuis, cum viris intelligentibus eam communices. Ita quippe duorum alterum futurum est, ut aut melioris consilii auctores, quos sequere, habeas; **758** aut saltem eorum, quæ geruntur quæque accidunt, ipsi testes existant. »

V. Rubris ille litteris et propria manu cum epistolam longius produxisset, et multam in supplicando pusilli animi significationem dedisset, ut medio extremum responderet, orationem ibi ferme conclusit. Nos vero quæ ad præsens institutum maxime pertinebant, inde excerpimus, et eorum expositionem hoc loco, ita ut conveniens erat, edidimus.

CAPUT IV.

Patriarcha minore tandem fastu respondet. Sese et Cantacuzenum partim excusat, partim damnat. Rebus lapsis succurrendum censet. Pacem suadendo Annam offendit. Hujus in Cantacuzenum et Irenen odium,

Variorum notæ.

(75) More imperatorum Constantinopolitanorum, de quo diximus ad Alexiadem Annam, pag. 253 Notarum. Ducang.

Α ται · σοι δ' ἔσται μετὰ μελος ἀνόνητος, αἰσχυρομένη καὶ κινδυνεύουσι περὶ τὰ μέγιστα, σὺν γε δὴ ταῖς ταύταις σοι συμβουλευομένοις. Ὅμνυμι δέ σοι τὴν ἁγίαν καὶ ζωαρχικὴν Τράδα, τὴν ἕνα θεὸν, ὡς οὐτε ζῶντος τοῦ μακαρίτου βασιλέως, οὐτε θανάτου, μεμελέτηκα οὐτε βεβούλευμαι δοῦν τῶν ἀπίπτων οὐδὲν, ὃ μὴ κατὰ γνώμην ἦν ἐκείνου, τῶν βασιλείων ἕνεκα πραγμάτων δηλαδὴ, οὐτε μὴ κατὰ τῆς ἐκείνου συζύγου, οὐτ' αὖ κατὰ τοῦ νέου βασιλέως κἀκείνων υἱός· οὐθ' ἦν ἀπεδίδου μετὰ τὸν τῷ βασιλέως θάνατον βασιλικὴν ἔμοιγε τιμὴν, ἐν ταῖς ὑπαντήσεσι τῶν οἰκείων ἀποβάντες ἴππων, τῆς ἐμῆς ἐτύγχανε γνώμης, ἀλλὰ τις ἰδιότροπος ἐκείνων ὁρμή. Ἐγὼ δὲ πάντ' ἔδρων ἅει μετὰ τῆς οἰκθον διαπάντης, ὅσα συντήρησιν εἶχε τῆς τούτων ζωῆς, καὶ ἀσφαλείας σφίσι ὑπῆρχεν ἀκρόπολιν. Οὐ τοίνυν σιωπήσειν εἰς τέλος τὴν θεῖαν ὀλομαι δίκην, τοσαύτης μὲν βραγείας κατ' ἐμοῦ καὶ τῶν σὺν ἐμοὶ τῆς ἀδικίας ἐξ ὑμῶν, τοσοῦτων δὲ γυθίστων αἱμάτων, τοσοῦτων δὲ γενομένων καὶ γινομένων διὰ τὴν ὑμετέραν κακίαν ἐφόδων βαρβαρικῶν, τοσοῦτων δ' αἰχμαλώτων νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπαγομένων· ἀλλὰ ταχέϊαν καὶ ἀποχρῶσαν καὶ καθ' ὑμῶν ἐποίησιν τὴν ἐκδίχσιν, ὥσπερ δῆτα καὶ κατὰ τῶν ἄλλων, οὓς ἔργον ξίφους, ἐμοῦ σιωπῶντος, ἐπεπράχει τὸ θεῖον πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν, ἵ' ὑμεῖς τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευθῆητε. Εἰ μένοι τοσαύτην ἐθρέψατε δι' ἐμὴ τὴν θηριώδιαν ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ πάντων ἀπλῶς Χριστιανῶν, καὶ σῶτῆρος μὲν πάντος σκληροτέραν ἐκτήσασθε τὴν καρδίαν, φειδῶ δὲ πᾶσα καὶ οἰκτος ἅπας καθάπερ ἐβρίη τῶν σπλάγγνων, μάρτυς ἔστω πρῶτον μὲν ὁ τὰ πάντα βλέπων ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς τοῦ θεοῦ· δεύτερον δ', ἡ τὰ πάντα βόσκουσα τὴν γῆν λαμπρὴ ἡλίου, ὡς τὸ γ' ἐμὸν παντάπασι μέρος ἀπελλόγημαι, καὶ πλειόνων οὐ δέομαι λόγων. Ἄπτομαι δ' οὖν καὶ τῶν σῶν γονάτιον ἀπάσῃ προθέσει ψυχῆς, καὶ πρὸς τὸν ἀπάντων ὑρκίζω σε ποιητὴν, μὴ κατοκνήσαντι γένοιτό σοι τὴν ἡμετέραν ταύτην γραφὴν λήθεις ἐκδοῦναι βροτοῖς καὶ ἀφανείας πυθμῶσι καλύψαι· ἀλλὰ κοινῶσαι φίλοις καὶ συγγενέσι, κοινῶσαι συνετοῖς ἀνδράσι· ἵνα δυοῖν θάτερον, ἢ τὰ συνολοσonta συμβουλεύσασι πειθεσθαι [P. 475] ἔστι· ἢ μάρτυρες γοῦν τῶν γινομένων τε καὶ ἀποβαινόντων εἶεν αὐτοί. »

Ε'. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἐρυθροῖς τε καὶ οἰκιστοῖς εἰς μῆκος ἐκτείνας γράμμασι τὴν ἐπιστολὴν (13), καὶ πολλῇ τῇ περὶ τὴν δέησιν μικροπρατεῖα τῷ ἡθους χρυσάμενος, ἵνα τῷ ἄκρω τοῦ μέσου τύχῃ τὴν λόγον ἐνταυθὰ που κατέπαυσεν. Ἡμεῖς δὲ, τὰναγκασιότερα τῆς προθέσεως ἐκείθεν ἐρανιστέμενοι, τὴν προτήκουσα ἐξεθέμεθα δῆλωσιν ἐνταυθοῖ.

ex zelotypia natum; fons malorum omnium. Patriarchæ tamen et totius curiæ Byzantinæ gravior quam Annæ culpa.

A. Τῷ γε μὴν πατριάρχη ταῦτα ἀκηκοῖσι, οὐχ ὅταν κατὰ τῶν πρῶν πεμπομένων, τοιαύτην κἀταῦθα τὴν ὄφρῖν ἐπεδείξατο· ἀλλ' ἐς τὸ σωφρονέστερον τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς ὑπὸ τῶν τοῦ χρόνου κυμάτων πεπεισμένος τρέπειν τοιαύτε τινὰ ἀπεφ' ἔγχετο·

B. « Ἀμφοτέροις (φθῖν) εἰκότως ἂν τις ἐπιτιμήσειε, Καντακουζηνῶν τε κάμοι, ἀνθρωπίνως διατεθεῖσι πρὸς τὴν παροῦσαν σπουδῆν, καὶ μὴδὲν ὑψηλότερον ἐννοεῖν βουλευθεῖσιν, ὡς εἰ μὴ κἀν τῆς ἀνωθεν συνεπιλαμβάνοι προνοίας, μάταιος πᾶσα καθάπαξ εἶπεῖν τῶν ἀνθρώπων σπουδῆ. Ὅθεν ὀψέ, μετὰ μακρὰν καὶ δριμυτέραν τὴν πείραν, τὸ δέον μαθάνειν ἀρχόμεθα, ὅτε δυσχερῆς ἡ τῶν σφαλμάτων ἐστὶ διόρθωσις. Ὁ μὲν γὰρ εἰς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον τὴν μνήμην ἀνενεγκῶν ἐμέμφατο τὴν εἰς τὸν τοῦ τελευτήσαντος βασιλέως υἱὸν ἀδικίαν καὶ τὴν τοῦ βασιλείου (14) κράτους τυραννικὴν ἀντίληψιν· καὶ βέλτιον ἢ κατ' ἐκείνον εἰς τὴν τοιαύτην καὶ αὐτὸς ἐληλυθῆναι βεβουλημένος ἔγχεῖσθαι, αὐτὸς μὲν ὑπόκλως καὶ μετ' ἑταίρων ἀπατηλῶν καὶ σεσοφισμένων προφάσεων, τὸ βασιλείον περιζώσασθαι κράτος βεβούλευται· τὸν δὲ τοῦ τετελειωθέντος υἱὸν βασιλέως εἰληφῆναι γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ πρὸς διαδοχὴν τῆς βασιλείας· πρᾶγμα δικαιοτέρου ἴσως καὶ ἡμερον, καὶ πάσης μίμψης ὑπερβόριον ἔχον τὸν πόδα. Οὐ κατὰ βούλησιν θεῶν οὐκ ὄντος, ὡς εἴποιε, συνεπεπίπτεκε καμὲ πρὸς ἐπισηφαλεῖς διανοίας τὸν νοῦν ἀγαγεῖν, καὶ πολέμιον ἰσχυρὸν τοῖς ἐκείνου τοιοῦτοις βουλευμασι καταστῆναι, ἀναμνησθέντα τῆς τοῦ τηλικαῦτα πατριαρχεύοντος Ἀρσενίου νωθρότητος· δι' ἣν, ὡς ἡμῖν γε νενόμισται, ἐπιποκίαι ποικίλαι τε καὶ φρικώδεις προῦθησαν, [P. 476] καὶ τὰ τῆς τέτ' ἀδικίας· ἐπὶ τὸ μέγιστον προκεχωρήκει· ὡς ἐκείθεν τῆς τοῦ Θεοῦ σφοδρῶς ἐκκαυθείσης ὀργῆς, τὰ μέγιστα κατὰ Ῥωμαίων βλαστῆσαι κακὰ, καὶ μακροῦς κακοδαιμονίας ἐγερούθησαν κατὰ τῶν κοινῶν πραγμάτων καὶ βαλοῦς κλύωνας ἄχρι καὶ ἐς τὴν τῆμερον. Ὁμῆν γὰρ, ὡς εἰζῶσαν ἔχων ἐκεῖνος τότε ψυχὴν ἀντίστατο τοῖς ἐκείνου περὶ τῆς βασιλείας βουλευμασι τε καὶ πράγμασιν, ἥκιστ' ἂν δῆπου τοσαῦτα κατὰ Ῥωμαίων ἐπέχετο τὰ δεινὰ. Ὅθεν τὴν τότε προσέκχυσαν μὲν θεραπείαν, ἥκιστα δὲ γενομένην, ἐν τοῖς νῦν καιροῖς καὶ πράγμασιν ἐπιδείκνυσθαι θέλων αὐτὸς, καὶ πολὺν τινα τὸν τύφον καὶ τὴν ὄφρῖν ἐπισυρομένους ὑρῆφας λογισμοῦς, ἀπάσῃ προθέσει ψυχῆς εἰς τὸν κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ διανέστην πόλεμον, λαμπρῆς τινας δῆθεν προφάσεως ἔχων ἐφόδια πρὸς διέγερσιν, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως ἐκ τοῦ παραρημά πρὸς ὑπεροψίαν ἤθους ἑαυτὸν μετεσεύασε, καὶ ἅμα κἀν ταῖς τῶν οικειῶν ἐπιστολῶν ἐπισημασίαις τὸ σύνθηδες δοῦλον ἀπέπειτο, ἀφαιρούμενος ἀντικρῶς Ἀννης τῆς βασιλίδος καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ τῆν

I. His patriarcha auditis, non eodem fastu has litteras excepit, quo superiores; sed suadente illius temporis perturbatione, animi sui sententiam ad meliorem frugem revocavit, et sic ferme locutus est :

II. « Ambobus, inquit, merito quispiam succenseat et Cantacuzero et mihi, qui nos, ut humanum erat, in presenti negotio gessimus, ac non altiora quædam cogitare volumus; inanem videlicet esse omnem omnino hominum diligentiam, nisi et cælestis adsit Providentia. Unde fit, ut si ro, post longam et acerbam experientiam, quid expediat tum intelligere incipiamus, cum difficile est nostris mederi erratis. Etenim hic, cum ad imperatorem Michaellem Palæologum animum retulisset, eum, quod imperatoris defuncti filium affecisset injuria, ac tyrannice in summam potestatem invasisset, improbavit; et honestius quam ille eadem aggredi volens, sibi quidem subdole, captiosis quibusdam et commentitiis rationibus allegatis, imperatoriam auctoritatem 759 arrogare, mortui autem imperatoris filium generum et imperii successorem adsumere decrevit : id quod justius fortasse benigniusque, et extra omnem reprehensionem positum erat. Sed quia alia, ut videtur, Dei voluntas fuit, eo factum est, ut et ipse ad incautas cogitationes animum appellerem, et hisce illius consiliis hostem me acerrimum opponerem, cum Arsenii, qui patriarcha illis temporibus fuit, societate animo reputassem, per quam effectum, meo quidem iudicio, ut in varia horrendaque perjuriam iretur, et ea quæ tum exstitit injuria progresseretur longissime; ita ut, numine gravi ira accenso, maxima inde in Romanos pullularint mala, magnæque in rempublicam calamitates et violenti ad hodiernam usque diem fluctus proruperint. Putabam enim, si is, animo acri et vivido præditus, illius tunc de imperio invadendo consiliis molitionibusque obstitisset, minime utique tot mala redundatura in Romanos fuisse. Medicinam igitur, quæ tum opportuna quidem erat, sed neutquam facta est, cum ipse hoc tempore atque hoc rerum statu vellem adhibere, et cogitationes animo alerem D plenas fastus et arrogantia, omni studio ad persequendum bello Cantacuzenum erexi me; speciosas videlicet quasdam causas, quibus tanquam irritantis uterer, tum alias habens, tum maxime, quod ingenium suum ille ad superbiam repente traduxisset, ac in propriis epistolis obsignandis usitatum subditis morem 760 abdicasset, atque adeo ab imperatrice Anna et ab ejus filio supremam potestatem palam auferret. Quamobr in uterque nihil aliud fecimus, nisi totas penitus Ro-

Variorum notæ.

(14) Vide supra lib. iv, cap. 4. Boivin.

manorum vires attrivimus, et si qua forte bonæ A
spei scintillula in rebus reliqua esset, eam fundi-
tus sustuimus. Eos enim, qui omnia ad humanam
industriam imprudentes referunt, eo calamitatis
devolvi nihil mirum; imo maxime congruit cum
divina Providentia; cujus est hic scopus, ut huma-
ni animi arrogantia frenum certum injiciat, et
per ipsam rerum experientiam evidens ad posteros
documentum aperte transmittat. Nobis itaque id
plane usu venit, quod vulgari proverbio dici solet:
Camelum cornua appetentem etiam auribus orba-
tam esse. Nam et ipsi cum ampliorem dignitatem
fortunamque appeteremus, et occasionem utrique
Romanos limites promovendi oblatam nobis puta-
remus, etiam iis, qui tum erant, dejecti sumus;
videmque ex opulentis inopes, ex illustribus viles B
et inglorii evasimus. Quæ igitur oportebat nos et
providere et facere publicæ utilitatis causa, ante-
quam lapsi essemus, ea sero saltem, ac postquam
lapsi sumus, facere æquum est ac providere: ne
et piscatoribus illis stultiores esse videamur, qui-
bus quæ facienda fuerint sentire tunc subit, cum
infiecta est plaga. »

III. Hæc patriarcha cum et animo agitasset et
ore pronuntiasset, dictis ad persuadendum accom-
modatioribus Annam subibat, eique ut sententiæ
suzæ accederet persuadere conabatur. Satius nempe
esse dicitabat, pace cum Cantacuzeno sponte
facta, partis potiri melioris, quam ubi ab 761 C
invitis omnia ablata essent, ne minimam quidem
posse partem sine lacrymis propriam habere. At
Anna imperatrix moleste admodum hæc ferens
eum, qui suasor esset, insidiatorem vocitare, et
totis viribus hominem conspectu suo procul amo-
vere. Et hæc fuit origo ac primum fundamentum
offensionis, quæ Annam inter et patriarcham intercessit.

IV. Ex quo enim zelotypia tenebatur, quam illa
affectionem malam in Cantacuzenum imperatorem
et imperatricem Irenen impendio alebat, ne primis
quidem auribus audire unquam sustinuerat verbum
illum de reconcilianda cum iis gratia. Sed ipsi li-
bido quædam flagrans et mirum erat oblectamen-
tum, omnia et maledicta et fœda in eos probra D
subinde jacere, aut alios audire maledicentes. Id
evidentem et manifestam omnibus brevi effecit
totius mali primam radicem, quæ et civili bello
originem dedisset, et ad extremum usque perstitis-
set rem Romanam atterere atque labefactare. Ni-
mirum ea erat Annæ imperatricis zelotypia et ma-
lignitas, uti nos supra sæpe diximus, quam illa
Aromanæ felicitati palam prætulit, et cujus explen-
dæ causa totum imperium perdidit.

ἡγεμονικὴν ἐξουσίαν. Διὸ καὶ πεπράχαμεν ἄμφω
πλέον οὐδὲν, ἢ πᾶσαν ἐκτρίψαι Ῥωμαίων ἄρδην
ἰσχὺν, καὶ μέχρι θεμελίων αὐτῶν καθελείν, εἰ εἰ
ποῦ χρηστῶν ἐλπίδων τοῖς πράγμασι λείλειπται ζώ-
πυρον. Τοῖς γὰρ ἀνθρωπίναις ἀναρτώσει τὸ πᾶν
ἐπινοίαις ἐξ ἀβουλλίας ἐς τοιαύτας κατενηγέχθαι κή-
ρα οὐδὲν ἀπεικὸς ἐστὶ μὴ καὶ τῷ θεῷ μάλα προσ-
ῆκον σκοπῶ, χαλινὸν μὲν ἐπιτιθέμεν σαφῆ τῇ τῶν
ἀνθρωπίνων λογισμῶν αὐθαδεῖα, διδασκαλίαν ἢ
ἐναργῆ διὰ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας περιφανῶς;
τοῖς ἐφεξῆς αἰῶσι παραπέμποντι ὡς ἡμῖν τὰ τῆς
παροιμίας ἀντικρυς συμβαίνειν ἐκεῖνης, ἢ κάμῆλος
(λεγοῦσης) ἐπιθυμιάσασα κεράτων καὶ τὰ ὄντα προσ-
απώλεσεν (15). Ἐπιθυμιάσαντες γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐξ-
ῆς καὶ τύχης μείζονος, καὶ καιρὸν ἔχειν ἑκάτεροι
δόξαντες ἐκταῖναι τοὺς τῶν Ῥωμαίων ὄρους, καὶ
τῶν ὄντων ἐξέστημεν ἕκαστος πλουσιῶν πένητες, καὶ
ἐνδόξων ἄδοξοι γεγενῆμεθα. Ἄ τοῖνον ἔχρηγ ἡμῖν
καὶ διανοεῖσθαι καὶ δρᾶν ὑπὲρ τοῦ κοινῆ συμφέρον-
τος, πρὶν ἢ παθεῖν, ὅψε γούν, μετὰ τὸ παθεῖν, βῆξιον
καὶ διανοεῖσθαι καὶ δρᾶν ἵνα μὴ καὶ τῶν ἀλλῶν
ἐκείνων ὤμεν χεῖρους, οἷς μετὰ τὸ πληγῆναι (16)
τῆν τῶν καθήκοντων προσγίνεσθαι ἐπαισιν αἰσθη-
σιν. »

Γ'. Ταῦτα διανοηθεὶς καὶ φθεγγόμενος ὁ πατριάρ-
χος λόγους πιθανωτέροις ὕψηται καὶ ἐπεχείρει κείθην
συνθέσθαι καὶ τὴν βασιλῖδα Ἄνναν. [P. 477] Εἶναι γὰρ
ἔφασκε βέλτιον, ἐκόντας Καντακουζηνῶ σπαισαμένους,
τὴν κρείττω μάκρην καρποῦσθαι, πρὶν ἀφαιρεθέντας;
ἅπαντα οὐχ ἐκόντας μηδὲ τῆς ἐλαχίστης ἀδακρυτῆ
κληρούσης εἶναι δύνασθαι. Πρὸς ταῦτα δυσχερέ-
νασα λίαν ἡ βασιλῖς ἐπίβουλον ἐκάλεσε τὸν σύμβου-
λον, καὶ ὄλαις παλάμαις πᾶρρω που τῶν ὀφθαλμῶν
ἐώθει τὸν ἀνθρώπον. Αὕτη σκινδάλων ἀρχὴ καὶ κα-
τάστασις πρώτη κατὰ τοῦ πατριάρχου τῆ βασιλῖδι
καθίσταται.

Α'. Ἄφ' οὗ γὰρ τὸ τῆς ζηλοτυπίας αὐτὴν κατέ-
σχε πάθος, ὃ κατὰ τοῦ βασιλέως Καντακουζηνῶ
καὶ τῆς βασιλῖδος Εἰρήνης εἰς τὸ θαψιλέστερον ἔθρε-
ψεν, οὐδ' ἄκροισ ὡσὶν οὐδαμῆ ποτ' ἠνεύχετο λόγον
ἀκούειν ὑπὲρ ἐκείνων συμβατικών. Ἄλλ' ἦν αὐτῆ
διάπυρος ἔρωσ καὶ ζήνον ἐντρύφημα, λοιδορίας ἀπέ-
σας καὶ βλασφημίας ἀσέμνους κατ' ἐκείνων καὶ λέ-
γειν αἰεὶ, καὶ λεγόντων ἄλλων ἀκούειν. Τοῦτο περι-
φανῆ καὶ κατάδηλον πέπραχε πᾶσιν ἐν βραχεὶ τῆς
ὄλης κακίας τὴν βίξαν, ὅθεν καὶ ἡ τῆς ἐμφυλίου
μάχης ἐβλάστησε πρόφασις, καὶ ὅπως εἰς τέλος
παρέμεινε δαπανώσα καὶ φθείρουσα τὰ Ῥωμαίων
πράγματα. Ἦν δ' ἡ τῆς βασιλῖδος Ἄννης ζηλό-
τυπος καὶ χαιρέκακος γνώμη, καθάπερ ἡμῖν ἐν
τοῖς ἀνωτέρω (17) πολλάκις εἰρηται λόγους ἢ
τὴν Ῥωμαίων ἠλλάξατο προδήλω; εὐδαιμονίαν
αὕτη, καὶ δι' ἦν τῶν ὄλων προδοῖτε; πραγμάτων ἐγί-
νετο.

Variorum notæ.

(15) Apostolius centur. ix, proverb. 70. Boivin.
(16) Apostolius centur. ii, proverb. 53, et cen-

tur. xiii, proverb. 98. Boivin.
(17) Lib. xiv, cap. 3, sect. 9. Boivin.

Ε. Οὐ τοσοῦτον δ' οἶμαι νεμεσῶν ἄν τις αὐτῆ, μὴ δυνήθεισθαι διαβλέψαι καὶ διακρίναι τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, γυναικί τε οὖσα καὶ ἀλλοφύλου τροφῆς καὶ διαίτης ἠλικιωτιδι, καὶ ἕνα μὴ δυναμένη πινυάσασιν ἀνανύψαι τοῦ τῆς ζήλοτυπίας πάθους, ὅσον αὐτῆ τε πατριάρχῃ καὶ συγκλήτῳ πάσῃ καὶ γερουσίᾳ τοσαύτῃ, τῆ παραλόγῳ ταύτῃ καθάπερ ἀνδράποδα πειθομένοις ἐξουσίᾳ, κύβον τ' ἀναβρίψαι τοσοῦτον καὶ πρὸς ἓνα λαθόντας ἐθελοντάς βυρῆναι κινδύνον, καὶ κοινὸν ἀλλήλοις γενέσθαι δυστύχημα καὶ ναυάγιον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῦτοις ἦν· καὶ ἡ τῶν τῆς βασιλείδος Ἄννης κατὰ τοῦ πατριάρχου σκηνδάλων πρόφασις ἐκ τοιούτων σπινυθήρων ἀναβρίψισθαι πρὸς αἰθερίας φλόγας ἔσχε τῆν ἀρχῆν.

V. Minus tamen, opinor, aliquis ei succenseat, utpote quæ meliora distinguere et secernere a peccatoribus non potuerit; cum et mulier esset, et educatione ac vivendi genere peregrino per omnem ætatem instituta esset, simulque haud posset omnino a zelotypiæ labe ad sanitatem emergere; quam et ipsi patriarchæ, et curiæ omni, et toti senatoribus, qui 762 veluti mancipia potestati illi insanienti adeo obsecuti sunt, ut æquam ejusmodi jacerent, et ultro in unum omnes discrimen imprudentes incidere, sibique invicem commune infortunium atque naufragium existerent. Sed hæc quidem eo erant redacta; sen enque illud fuit offensionum, quæ Annam inter ac patriarcham exorta sunt; et ab hisce scintillis ducto initio, ad aethera usque ventilatum est incendium.

CAPUT V.

Cantacuzenus Selybriam in deditionem accipit. Orestiadæ ab Hierosolymitano patriarcha coronatur. Byzantium clandestinis molitionibus sonatur invadere. Hyrcanum, Bithyniæ satrapam, generum adsumit. Anna quoque Persica auxilia arcessit. Barbari acciti prædas agunt. Captivorum ingens numerus. Animus Augustæ durus et immitis. Persæ Romanos viæ socios ac duces dari sibi frustra postulant. Pace cum Cantacuzeno facta domum redeunt. De cometa, qui superiore anno apparuerat.

[P. 478] A. Ὁ δὲ Καντακουζηνός, ἀπογνοὺς τὴν ἐντεῦθεν εἰρήνην, ἑτέρας ἐπεχείρησε τέμνειν ἀυλακάς ἐνοικίων τε καὶ πράξεων. Καὶ πρῶτον μὲν σπεύσας εἰς Σηλυβρίαν καθ' ὁμολογίαν, ἐν ἣ καὶ πύργον εἰς ἀκροπόλεως ἀσφάλεια ὑποδομήσατο πᾶν τοι ὄχυρόν. Ἐπειτ' ἀπὼν εἰς Ὀρεσιάδα καὶ συνηθροικῶς τοὺς τε κατὰ Θράκην ἐπισκόπους, καὶ ὄτοι φυγάδας ἐκ Βυζαντίου γνόμενοι συμπάρησαν αὐτῷ, βασιλικὴν περιτίθησι τῇ κεφαλῇ ταινίαν (18), κατὰ τὸ πάλαι κρατικῶς τοῖς βασιλευσιν ἔθος, τῇ τοιαύτῃ πανηγύρει διακονησαμένου τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχου (19). Ἐτυχε γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐκ Βυζαντίου φυγάδων ἐκείτην καὶ τα παρῶν. Ἐπειτα κραταιότερον ἐπέθετο Βυζάντιον ἐλεῖν ταῖς κρύφα συσκευαῖς καὶ ἐπιβουλάς.

B. Διὸ καὶ τὸν τῆς Βιθυνίας σατράπην Ἰρχανόν (20), μεγίσταις δωρεαῖς τε καὶ υποσχέσεσι τῆς βασιλείδος Ἄννης ὄρων ὑποκλίνας ἀκαπτόμενον, καὶ ἕνα συνοῶν, ὡς τὰ μέγιστα ἀφῆλα δύναται πᾶσαν ἦν ἂν οὗτος ἐπιβάλληται ὄρᾳ κατὰ Βυζαντίων ἐγγείρησιν, γέλων τε ὦν ἐγγύτατος καὶ τῆ δυνάμει τοὺς κατ' αὐτὸν ἤδη Περσικοὺς ὑπεραίων σατράπης (21), τῶν ἀναγκάων ἐνδύμειν, ἀγαγέσθαι γαμβρόν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίας (22), πάλαι τοῦτο ζητοῦντα σὺν σφοδρῷ καὶ φλέγοντι τῷ πόθῳ, καὶ πρὸς τοὺς ἐσχάτους, ἐλάσαι κινδύνους, εἰ μὴ τῆς ἐρωμέ-

I. Cantacuzenus vero, alijecta pacis inde habendæ spe, alia cœpit et consilia et facta animo designare. Ac primo quidem cum reciderasset, Selybriam in deditionem accepit; in qua et turrim. tutandæ arcis causa, munitissimam extruxit. Deinde Orestiadem profectus, convocatisque Thraciæ episcopis, et iis omnibus, qui Byzantio egressi apud ipsum exsules aderant, imperatorum capitum diadema imponit, recepto jam inde antiquitus principum more, ministro illius celebrationis Hierosolymorum patriarcha. Forte enim et ipse tunc cum iis, qui Byzantio exsulebant, illic aderat. Ex eo onixius incubuit ad capiendum clandestinis molitionibus et insidiis Byzantium.

II. Quamobrem et Bithyniæ satrapam Hyrcanum cum a imperatricis Annæ dona et promissa maxima animo inclinantem videret, simulque intelligeret, posse eum, quæcumque ipse adversus Byzantium esset conaturus, maxime labefactare, quod is et proximus esset vicinus, et potentia Persicus jam illius temporis satrapas anteiret, necesse esse sibi duxit 763 eum generum adsumere, Maria filia in matrimonium ei data, id jampridem vehementer cupienti et ardentissime optanti, et nisi virgine amata possetur, extrema pericula illatum se atrociter

Variorum notæ.

(18) Cantacuz. lib. iii, cap. 112 init. ubi diem notat festum SS. Constantini et Helenæ matris. xii Kal. Junii. Ducang. — *Βασιλικὴν περιτίθησι* x. τ. 2. Mense Maio. Vide Cantacuz. lib. iii, cap. 95. **ΒΟΥΙΝ**

(19) Lazarum vocat ibid. Cantacuzenus. Ducang.

(20) Qui Ὀρχάνης dicitur Cantacuzeno lib. iii, cap. 95, ubi has nuptias describit, Ottomanii primi Turcorum modernorum auctoris filius, ut scribit

Laonicius lib. i, ubi et harum nuptiarum meminit pag. 12. Ducang.

(21) Τοὺς κατ' αὐτὸν σατράπης interpretor sui temporis satrapas. Erunt fortasse qui malint sui generis satrapas, vel vicinos satrapas. **ΒΟΥΙΝ**.

(22) Hic errat Gregoras. Nam Theodoram ipsemet vocat Cantacuzenus non semel, ut et alii. Mariam vero primogenitam duxerat Nicephorus Angelus Acarnaniæ despota. Vide stemma Cantacuzenicum in *Famil. Byzant.* pag. 261. Ducang.

minitanti. Nec enim par erat, eum, qui tam procul degeret, teneræ admodum venustæque et natalibus claræ virginis amatorem esse ex sola auditione, virum barbarum et ætate provectum. Cum itaque Cantacuzenum videret in certamen vitæ tum descendentem, adesse sibi tempus existimavit incumbendi vehementius petitioni. Nunc igitur auxiliorum spe demulcens, nunc terrificans minis (etenim ad summas opes emergerat, et imperium longe florentissimum maximumque in Asia habebat, magna armorum exercituumque Persicorum copia circumseptus), voti compos brevi factus est, statimque Annæ imperatrici societatem renuntiavit. Metuendus inde ac prævalens esse cœpit Cantacuzenus.

MI. At imperatrix Anna, cum id quod actum erat agre ferret, et quidquid spei inde affulserat abjecisset, alio se convertit, et muneribus quamprimum ad eos satrapas, qui apud Philadelphiam versabantur, pinguioribus missis, Caras, Lydos et Ionas convocavit, et quidquid lectorum ibi equitum Persarum esset. Atque interca ver effluxit.

IV. Sole autem recens ab æstivo solstitio sese convertente, Persicæ illæ vires, quæ sex ferme hominum milibus constabant, trajecto Hellesponto, Mysorum prædam omnia inde Byzantium usque pervadendo effecere, nullo discrimine, utriuscunque 764 ditionis essent ea, quæ occurrebant, et eandem omnium iucris iaciendi causa rationem habentes. Postquam æntem omni numero majorem captivorum et manubiarum vim secum trahentes pro muris Byzantinis consedere, ab imperatrice Anna humanissime et perbenigne excepti sunt, nolente scilicet eorum quæ gerebantur sensum ullum accipere, ac ne minimam quidem misericordiam capiente magnæ illius cladis et communis captivorum vociferationis, quæ ad cœli usque convexa ferebatur et omnium ferme Byzantium aures feriebat, omnesque oculos cogebat lacrymarum fontibus scaturire: tum maxime cum catenis tanquam nonilibus obtorto collo, miseros Barbari ad urbis portas deducerent, et verberibus crebris ferirent, cæderent, vulnerarent, ut grandi deinde pecunia eos venundarent. Hæc inter omnino illa immisericos manebat, et iis, quæ ferent, tanquam deliciis frui videbatur. Nimirum peregrina cum esset, simulque animum a natura accepisset indolis durioris, omnibus pariter infensa erat Romanis, et in quoslibet, cuiuscunque conditionis essent, grassabatur.

V. Sed cum illi Romanos milites dari sibi peterent, qui adversus hostes præturi viæque et pugnæ duces exstituri forent, et horum magna quæ-

νης επιτυχῆς γένοιτο, σφοδρῶς ἀπειλοῦντα. Οὐ γὰρ ἦν που τῶν εἰκότων, ὡς πορρωτάτω που διατώμενον, πᾶνυ τοι νέας ὄσσης καὶ εὐπροώπου τῆς κόρης, καὶ γένους εὐδαίμονος, ἔραστην ἐκ μόνης γενέσθαι τῆς ἀκοῆς, ἀνδρα παρηθηκότα καὶ βάρβαρον. Καταπειθὲ τοὺς περὶ ψυχῆς; εἴωρα τὸν Καντακουζηνὸν ἀγῶνας τῶς σταδιοδρομοῦντα, καιρὸν ἔχειν ὧσθι, κραταιότερον ἐπιθέσθαι τῇ ζητήσει. Διὸ καὶ νῦν μὲν ταῖς τῆς συμμαχίας ὑποσάτων ἐλπίσι, νῦν δὲ ταῖς ἀπειλαῖς περιδεῖα καθιστῶν (ἦν γὰρ εἰς πλοῦτον ἐληλακῶς βθὺν καὶ σφοδρῶς πολυτελῆ, καὶ μετὰ λην ἔχων ἀρχὴν ἐν Ἀσίᾳ, καὶ πολλὴν περιβεβλημένος δύναμιν ὀπλων καὶ στρατῶν Περσικῶν), οὐκ εἰς μακρὰν γε ἐτετυχῆκει τοῦ ποθομένου, καὶ τὰς τῆς βασιλίδος; [P. 479] Ἄννης σπονδὰς εὐθὺς ἀπέπειτο.

B Καὶ ἦν ἐντεῦθεν φοβερός τις καὶ ἄμαχο; Καντακουζηνός.

Γ'. Ἀγθεσθεῖσά γε μὴν ἡ βασιλὶς Ἄννα τῷ γεγονότι καὶ ἀπογοῦστα τῶν ἐκείθεν ἐλπίδων ἐφ' ἐτίρας ἐτρέπετο· καὶ δῶρα τὴν ταχίστην θαψιλέστερα πέμφασα τοῖς περὶ Φιλαδελφίαν σατράπαις; (23) Κάρρας καὶ Λυδοὺς συνήθροσε, καὶ Ἰωνας, καὶ ὅσοι τῶν ἱππέων ἦσαν ἐκείθεν ἐπιλεκτοὶ Περσῶν. Καὶ τὸ ἐρ ἐν τούτοις ἐτελεύτα (24).

Δ'. Ἄρει δὲ τοῦ ἡλίου τὰς θερινὰς ποιούμενου τροπᾶς, τὸν Ἑλλησποντον ἡ Περσικὴ διαπεραιωσμένη δύναμις αὐτῆ, εἰς ἑξ' χιλιάδας ἔγγιστά που τὸν ἀριθμὸν ἀναφέρουσα, λαίαν Μυσῶν τὰ ἐκείθεν ἔλρι καὶ ἐς Βυζάντιον ἐπιπορευομένη πάντα πεποίηται, μηδὲν διακρίνουσα, ὁποτέρως εἴη τὰ ἐν ποσὶν αἰθερίας· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κέρδους ἕνεκα λογιζομένη χρήματα. Ἐπεὶ δὲ ξὺν γε τῷ πάντ' ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντι πλήθει τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν λαφύρων ἐκείνων, πρὸ τῶν τοῦ Βυζαντίου τειχῶν ἰόντας πύλασσαντο, πολλῆς τῆς δεξιώσεως καὶ φιλοφροσύνης ἰξίωνται πρὸς τῆς βασιλίδος Ἄννης, μετὰ τῶν πρᾶσσομένων αἰσθάνεσθαι βουλομένης, μηδ' οἶκτον γοῦν τινα βραχύν λαμβανούσης ὁπωσῶν τοῦ μῆλου πάθους ἐκείνων καὶ τῆς κοινῆς τῶν αἰχμαλώτων κραυγῆς, ἡ μέχρι τῶν αἰθερίων ἀψίδων ἀναφρεμένη μικροῦ πᾶσαν ἐξέπληττεν ἀκοὴν Βυζαντίου καὶ πάντας ἠνάγκαζεν ὀφθαλμοὺς ἀφιέναι θαρρῶν πηγὰς· καὶ μάλιστα ὅτε δίκην ὀρμαθῶν ἀλύσει δειδεμένους ἐκ τῶν τραχῆλων κομίζοντας τοὺς ἀθίους οἱ βάρβαροι παρὰ τὰς τῆς πόλεως πύλας συχναῖς ταῖς μάστιξιν ἔπαιον, ἐπληττον, ἐτίτρωσκον, πύλας ταλάντου πρᾶσεως ἕνεκα. Ἐφ' οἷς ἀμείλικτος ἔμενε τὴ παράπαν αὐτῆ, καὶ ὡς περ' ἐπεντροφέα τοῖς γινομένοις. Ἄτε γὰρ οἶμαι ἀλλόφυλος οὔσα, καὶ ἄμα τὴν τῆς γλώμης ἐξὶν σκληροτέραν ἐκ φύσεως ἐσχηκυία, πᾶσιν ὁμοίως ἤχθετο Ῥωμαῖοι, καὶ κατὰ πάσης ἄρδην ἐχώρει τύχης.

Ε'. Ἐπεὶ δ' ἐκείνων ζητούντων τοὺς ἐπὶ τοῖς κλεμίοις ἄγοντας, καὶ ἠγεμόνας ἰσομένους τῆς ἰσῆς καὶ τῆς μάχης, στρατιώτας Ῥωμαίων πολλὰ πύ-

Variorum notæ.

(23) Sarchanem Philadelphicæ satrapam ab Anna evocatum scribit Cantacuz. lib III, cap. 96. EVANG.

(24) Anno 1347. DUCANE. — Inno anno 1316. BOIN.S.

τὴν ἀπείρεια καὶ σπάνειαν, καὶ οὐδ' εἰς τὴν τοῦ Βυζαντιοῦ φρουρὰν ἀρκέσειεν ἴσχυοντο τοὺς ἐν ὄπλοις τηλικαῦτα παρόντας, ἀναστρέψαντες πάντα τε ἐδῆσαν τὰ τοῦ Βυζαντιοῦ προάστεια μέχρι Σηλυβρίας, καὶ καὶ σπεισάμενοι τῷ Καντακουζηνῷ καὶ δῶρα πρὸς ἐκεῖνον λαβόντες, ὅπῃσα εἰκόσ, διεπεραιώθησαν ὀκταεὶς, μήτε μηδὲν ὦν χάριν ἐκλήθησαν καὶ πᾶν τοῦναντίον ἐράσαντες. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Γ'. Πρὸς μὲν τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου, κατ' αὐτὰς τοῦ Ὀρίωνος· τὰς ἐπιτολάς, [P. 480] ἤρξατο φαίνεσθαι Σελήνη· ἐν οὐρανῷ, περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἑλικῆς τὰ πρῶτα· ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν ζῶδ' ἀκτὴν ἰσημέραι ποιούμενο τὴν πορείαν ἤκε πρὸς τὰ τέλη τοῦ Λέοντος, ἔστη καὶ τὰς ἡλίου πορείας ἔτυχεν τηλικαῦτα γίγνεσθαι, καὶ ἐκεῖ διελύθη. Καὶ εἶναι Ῥωμαίων καὶ τοῦτο τοῖς πράγμασι ἐδοξεν ἤκιστα πᾶν χρηστὸς κλινός.

A dam esset penuria atque paucitas, ac ne ad Byzantium quidem tutandum satis futuri esse viderentur ii qui tum in armis erant, conversi retinuerunt omnia Selybriam usque Byzantii 765 suburbia vastavere: atque ibi pace cum Cantacuzeno facta muneribusque ab eo, quæ et quot par erat, acceptis, domum trajecere, nihil eorum, quorum causam accessit erant, sed alia plane exsecuti. Et hæc quidem in hunc modum gesta sunt.

VI. Anno superiore, in ipso Orionis ortu, cœperat cometes ensis specie in cœlo apparere, circa Helices caput primo, atque inde ad zodiacum quotidie iter flectere, donec ad Leonis postremam partem accederet, ubi et sol ipse tum versabatur, ibique evanesceret. Et esse illud quoque visum est B minime faustum rei Romanæ augurium.

CAPUT VI.

Nobiles Genua exacti, classe instructa, Chium improviso adoriuntur. Chii se et mania sua strenue defendunt. Commeatu interclusi dedunt se hostibus. Item et Phocæenses faciunt. Phaceolatus imperatoris triremes armat. Duas Latinorum naves capit. Galatæi, ea re offensi, ut advehendo frumento statim abstinunt. Receptis rebus suis, redeunt in gratiam cum Byzantiis. Phaceolatum minus terrent, qui idcirco stipitatores circa se habere cogitur.

A'. Τοῖς δ' ἐκ Γενουᾶς ὑπὸ Τούζου (25) τοῦ νέου δουκὸς ἐξωσθεῖσιν ἐκεῖνοις Λατίνοις διὰ τὸ τοῦ τρόπου τυραννικώτερον, ὡς εἰρήκειμεν, ἐπειδὴ πλοῦτι καὶ δόξη τῶν πολλῶν διαφέρειν ἐνῆν, ἔδοξεν τι καὶ ἀγεννὲς ἐδοκεῖ, πλανήτην ἐπὶ μακρῶν οὐρασί βίον τριβείν ἀπόλλιδας τε καὶ ἀνεστίλους. Ὅθεν τριήρεις κατασκευάσαντες ἐγγύς που τριάκοντα ἐς Χίον τὴν νῆσον (26) ἐξαιφνης κατέπλευσαν, μηδ' αὖ τῶν Χίων τὸν τοιοῦτον προεγκλωπῶν ἐπίπλουν. Ἢ γὰρ ἂν ἐς τὸ θαψιλέστερον ἐσκοιτάμενοι τάπιτηδεια δυστάλωτοι πως ἢ μᾶλλον ἀνάλωτοι τὴν παράπαν ὄντες ἐτύγγανον. Δῆλον δέ· καὶ γὰρ ἔως τὰ προσηχόντα σφίσι ἐνῆν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ λιμοῦ, θαρσάλαιότερον τῆς πολεμίας ἀνίσταντο, καὶ συχνὰ τῶν πυλῶν ἐπεκθόντες συχνούς τῶν Λατίνων ἐτίτριωσάν τε καὶ ἔκτεινον.

B'. Τῆς δὲ πολιορκίας ἐκτεινομένης διὰ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ πάσης ἐντεῦθεν ἀποκλεισθείσης ἐξωθεν αἰτοπομπίας καὶ πάσης ὀπλίων ἐπικουρίας, τὰ τε χρειώδη πάντα ἐπέλιπε καὶ ὁ λιμὸς ὑφέρπων ἐν τῇ ἡνὸραποδίετό τε καὶ ψυχὰς ὁμοῦ τοῖς σώμασι ἐδαπάνη, ματιζῶν τε καὶ περιελαύνων ἐς τὸ ἀμύχανον. Ὅθεν ἀπογόντες οἱ Χίοι παρέδωσαν ἑαυτοῦς ὑποσπόνδους τοῖς πολεμίοις. Τοῦ δὲ τοιοῦτου δυστυχήματος ἔργον καὶ Φωκαεῖς, οἱ πρὸς τῇ παραλίᾳ τῆς Ἰωνίας οἰκοῦντες, γεγέννηται· καταπλευσάντων σφίσι τῶν πολεμίων εὐθύς μετὰ τὴν τῶν Χίων ἄλωσιν. Καὶ τὸ θέρος· ἐν τούτοις· ἐτελεύτησα.

Γ'. Φθινοπώρου δ' ἐπεγενομένου βασιλικῆς τριήρεως κατασκευασάμενος ὁ Φακεωλάτος (27) εἰς ἐκδι-

I. Interim ii Latini, qui Tuzi illius novi ducis edicto Genua exacti fuerant, eo quod tyrannico essent (ut diximus) ingenio, cum et opibus et dignitate multum a vulgo distarent, indecorum et ignavi animi esse duxere, vitam errabundam tandem trahere, urbe et domo carentes. Instructis itaque triginta ferme triremibus, ad insulam Chium repente appulerunt. Neque huius classis accessum Chii ullo modo presensere. Alioqui rerum necessarium uberiori copia in urbem invec-ta, expugnata difficilis, aut potius omnino hostibus inexpugnabiles existissent. Nec dubium. Etenim quandiu ad pellendam famem ea habuere, quæ fors obtulisset, hosti confidentius resistebant, crebrisque extra portas eruptionibus factis, multos Latinorum et vulnerabant et occidebant.

II. At cum obsidio terra pariter et mari in 766 longius traheretur, omnisque inde spes in erclusa esset externorum commeatum et cujuscunque armorum auxilii; eos necessaria quæque deficiebant; obrepensque intus fames grassabatur, animasque et corpora simul flagellando atque ad extremam inopiam redigendo absumebat. Omni itaque spe abjecta, dedunt se hostibus Chii exactione. Sed et Phocæenses, maritimam Ioniam accolentes, in eandem calamitatem incidunt, hostium classe post Chium captam ad eos statim appulsa hæc dum gererentur, ætas effluxit.

III. Insecuto autumno, imperatoriis triremibus instructis, Phaceolatus Chios ulturus in altum de-

Variorum notæ.

(25) De quo supra lib. xiii, cap. ult. sect. 2. **BOINIV.**

(26) Ut Chius et utraque Phocæa in Genuensium potestatem venerint, narrat etiam Cantacuzen.

lib. iii, cap. 95; lib. iv, cap. 11, 12; Bizarus, lib. vi, p. 430, sub an. 1346. **DUCANG.**

(27) Id ipsum refert Cantacuzen, lib. iij, cap. 93. **DUCANG.**

minitanti. Nec enim par erat, eum, qui tam procul degeret, tenere admodum venustæque et natalibus claræ virginis amatorem esse ex sola auditione, virum barbarum et ætate provectum. Cum itaque Cantacuzenum videret in certamen vitæ tum descendentem, adesse sibi tempus existimavit incumbendi vehementius petitioni. Nunc igitur auxiliorum spe demulcens, nunc terrificans minis (etenim ad summas opes emergerat, et imperium longe florentissimum maximumque in Asia habebat, magna armorum exercituumque Persicorum copia circumseptus), voti compos brevi factus est, statimque Annæ imperatrici societatem renuntiavit. Metuendus inde ac prævalens esse cœpit Cantacuzenus.

III. At imperatrix Anna, cum id quod actum erat agre ferret, et quidquid spei inde affulserat abjecisset, alio se convertit, et muneribus quamprimum ad eos satrapas, qui apud Philadelphiam versabantur, pinguioribus missis, Caras, Lydos et Ionas convocavit, et quidquid lectorum ibi equitum Persarum esset. Atque interea ver effluxit.

IV. Sole autem recens ab æstivo solstitio sese convertente, Persicæ illæ vires, quæ sex ferme hominum millibus constabant, trajecto Hellesponto, Mysorum prædam omnia inde Byzantium usque pervadendo effecere, nullo discrimine, utriuscunque 764 ditionis essent ea, quæ occurrebant, et eandem omnium iucuri tacendi causa rationem habentes. Postquam ætatem omni numero majorem captivorum et manubiarum vim secum trahentes pro muris Byzantinis consedere, ab imperatrice Anna humanissime et perbenigne excepti sunt, nolente scilicet eorum quæ gerebantur sensum ullum accipere, ac ne minimam quidem misericordiam capiente magnæ illius cladis et communis captivorum vociferationis, quæ ad cœli usque convexa ferebatur et omnium ferme Byzantium aures feriebat, omnesque oculos cogebat lacrymarum fontibus scaturire: tum maxime cum catenis tanquam monilibus obtorto collo, miseros Barbari ad urbis portas deducerent, et verberibus crebris ferirent, cæderent, vulnerarent, ut grandi deinde pecunia eos veuundarent. Hæc inter omnino illa immisericos manebat, et iis, quæ fierent, tanquam delictis frui videbatur. Nimirum peregrina cum esset, simulque animum a natura accepisset indolis durioris, omnibus pariter infensa erat Romanis, et in quoslibet, cujuscunque conditionis essent, grassabatur.

V. Sed cum illi Romanos milites dari sibi peterent, qui adversus hostes præturi viæque et pugnæ duces exstituri forent, et horum magna que-

νης ἐπιτυχῆς γένοιτο, σφοδρῶς ἀπειλοῦντα. Οὐ γὰρ ἦν πῶν τῶν εἰκότιον, ὡς πορρωτάτω που διατώμενον, αὐτὸν τοὺς νέας οὐσίας καὶ εὐπροσώπου τῆς κόρης καὶ γένους εὐδαίμονος, ἐραστὴν ἐκ μόνης γενέσθαι τῆς ἀκοῆς, ἄνδρα παρηθηκότα καὶ βάρβαρον. Καπειθὴ τοὺς περὶ ψυχῆς ἐῶρα τὸν Καντακουζηνὸν ἀγῶνας τέως σταδιοδρομοῦντα, καιρὸν ἔχειν ὄψῃ, κραταιότερον ἐπιθέσθαι τῇ ζητήσῃ. Διὸ καὶ νῦν μεταίτις τῆς συμμαχίας ὑποσαίων ἐλπῖσι, νῦν δὲ ταῖς ἀπειλαῖς περιδεῖα καθιστῶν (ἦν γὰρ εἰς πλείω ἐληλακῶς βαθὺν καὶ σφοδρὰ πολυτελῆ, καὶ μεγάλῃν ἔχων ἀρχὴν ἐν Ἀσίᾳ, καὶ πολλὴν περιβεβημένους δύναμιν ὄπλων καὶ στρατῶν Περσικῶν), οὐκ εἰς μακρὰν γε ἐτετυχῆκει τοῦ ποθομένου, καὶ τὰς τῆς βασιλείδος [P. 479] Ἄννης σπονδὰς εὐθὺς ἀπέπειτα.

B Καὶ ἦν ἐντεῦθεν φοβερός τις καὶ ἄμαχο· Καντακουζηνός.

Γ'. Ἀχθεσθεῖσά γε μὴν ἡ βασίλισσά Ἄννα τῷ γεγονότι καὶ ἀπογοῦσα τῶν ἐκεῖθεν ἐλπίδων ἐφ' ἐτίρας ἐτρέπετο· καὶ δῶρα τὴν ταχίστην θαφιλέστερα πέμψασα ταῖς περὶ Φιλαδελφίαν σατράπαις (23) Κίρας καὶ Λυδοῦς συνήθροσε, καὶ Ἰωνας, καὶ ὅσοι τῶν ἱππέων ἦσαν ἐκεῖθεν ἐπιλεκτοὶ Περσῶν. Καὶ τὸ ἐργὸν τοῦτοις ἐτελεύτα (24).

Δ'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου τὰς θερινὰς ποιουμένου τροπᾶς, τὸν Ἑλλησπόντον ἡ Περσικὴ διαπεραιωσαμένη δύναμις αὕτη, εἰς ἑξ̄ χιλιάδας ἔγγιστά του τὸν ἀριθμὸν ἀναφέρουσα, λείαν Μυσῶν τὰ ἐκεῖθεν ἔρχεται ἐς Βυζάντιον ἐπιπορευομένη πάντα πεποιήται, μηδὲν διακρίνουσα, ὁποῦσας εἴη τὰ ἐν ποσὶν αὐθεντίας· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κέρθους ἕνεκα λογιζομένη χρήματα. Ἐπεὶ δὲ ξὺν γε τῷ πάντ' ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντι πληθεῖ τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν λαφύρων ἐκεῖνων πρὸ τῶν τοῦ Βυζαντίου τειχῶν ἰόντες πύλασσαντο, πολλῆς τῆς δεξιώσεως καὶ φιλοφροσύνης, ἡξίωνται πρὸς τῆς βασιλείδος Ἄννης, μηδαμῆ τῶν πρᾶσσομένων αἰσθάνεσθαι βουλομένης, μηδ' οἴκτων γοῦν τινα βραχύν λαμβανούσης ὅπως οὐκ οὐκ τοῦ μεγάλου πάθους ἐκεῖνου καὶ τῆς κοινῆς τῶν αἰχμαλώτων κραυγῆς, ἡ μέχρι τῶν αἰθερίων ἀψίδων ἀναστρέψομένη μικροῦ πάσαν ἐξέπληγτεν ἀκοῆν Βυζαντίου καὶ πάντας ἠνάγκαζεν ὀφθαλμοῦς ἀφιέναι διαρῶν πηγὰς· καὶ μάλιστα ὅτε δικτὴν ὄρμαθῶν ἀλύσει δειλεμένους ἐκ τῶν τραχῆλων κομίζοντες τοὺς ἀθλοῦσ οἱ βάρβαροι παρὰ τὰς τῆς πόλεως πύλας συναίταῖς μάστιξιν ἐπάειον, ἐπληγτεν, ἐτίτρωσκον, πῶνταλάντου πράσεως ἕνεκα. Ἐφ' οἷς ἀμείλιχος ἔμενε τὴν παράπαν αὐτῆ, καὶ ὡσπερ ἐπενερωφῶσα τὰς γινομένους. Ἄτε γὰρ οἶμαι ἀλλόφυλος οὖσα, καὶ ἄμα τῆν τῆς γνώμης ἔξιν σκληροτέραν ἐκ φύσεως ἐσχχυτα, πᾶσιν ὁμοίως ἤχθετο Ῥωμαῖοι, καὶ καταπάσης ὄρθην ἐχῶραι τύχης.

Ε'. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνων ζητούντων τοὺς ἐπὶ τοὺς πολεμικοὺς ἄζοντας, καὶ ἡγεμόνας ἐσομένους τῆς αὐτοῦ καὶ τῆς μάχης, στρατιώτας Ῥωμαίων πολλὰ τῆ

Variorum notæ.

(23) Sarchanem Philadelphię satrapam ab Anna evocatum scribit Cantacuz. lib iii, cap. 96. Ducang.

(24) Anno 1347. Ducang. — Imo anno 1316. Boiv.n.

ἦν ἀπορία καὶ σπάνις, καὶ οὐδ' εἰς τὴν τοῦ Βυζαντιοῦ φρουρὰν ἀρκέσειν ᾔροντο τοὺς ἐν ἔπλοις τῆν καὶ παρὸντας, ἀναστρέψαντες πάντα τε ἐδῆσαν τὰ τοῦ Βυζαντιοῦ προάστεια μέχρι Σηλυβρίας, κάκει σπεισάμενοι τῷ Καντακουζηνῷ καὶ δῶρα πρὸς ἐκεῖνον λαβόντες, ὅπῃσα εἶδος, διεπεραιώθησαν ὁκαθε, μῆτε μὲν ὧν χάριν ἐκλήθησαν καὶ πᾶν τὸ ναυτικὸν δρᾶσαντες. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

Γ'. Πρὸς μὴν τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου, κατ' αὐτὰς τοῦ Ἰουλίου τὰς ἐπιτολάς, [P. 486] ἤρξατο φαίνεσθαι Σελυβρίας ἐν οὐρανῷ, περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἑλλήκης τὰ πρῶτα· ἐκείθεν ἐπὶ τὸν ζωδὸν ἰσημέραι ποιούμενο· τὴν πορείαν ἔχε περὶ τὰ τέλη τοῦ Λέοντος, ἔπειτα καὶ τὰς ἡλίου πορείας ἔτυχε τῆν καὶ γίνεσθαι, κάκει διελύθη. Καὶ εἶναι Ῥωμαίων καὶ τοῦτο τοῖς πράγμασιν ἰδοῦσιν ἤμισα πᾶν χρηστὸς κλωνός.

CAPUT VI.

Nobiles Genua exacti, classe instructa, Chium improviso adoriuntur. Chii se et mania sua strenue defendunt. Commatu interclusi dedunt se hostibus. Idem et Phocæenses faciunt. Phaceolatus imperatoris triremes armat. Duas Latinorum naves capit. Galatei, ea re offensi, ubi advehendo frumento statim abstinent. Receptis rebus suis, redeunt in gratiam cum Byzantiis. Phuccolatus minus terrent, qui idcirco stipitatores circa se habere cogitur.

Α'. Τοῖς δ' ἐκ Γενουᾶς ὑπὸ Τουζου (25) τοῦ νέου δουκὸς ἐξωσθεῖσιν ἐκεῖνοις Λατίνοις διὰ τὸ τοῦ τρόπου τυραννικώτερον, ὡς εἰρήχειμεν, ἐπειδὴ πλοῦτι καὶ δόξῃ τῶν πολλῶν διαφέρειν ἐνῆν, ἀδοξῶν τε καὶ ἀγεννῆς ἐδόκει, πλανήτην ἐπὶ μακρὸν ὀδοῦσι βίον τριβεῖν ἀπὸ τῆς τε καὶ ἀνεστίλους. Ὅθεν τριήρεις κατασκευάσαντες ἐγγύς που τριάκοντα ἐς Χίον τὴν νῆσον (26) ἐξαίφνης κατέπλευσαν, μηδαμῆ τῶν Χίων τὸν τοῦτον προεγνωκότων ἐπιπλοῦν. Ἡ γὰρ ἂν ἐς τὸ θαφιλέστερον ἐσκοιμάμενοι τὰ πικτήδεια δυσάλωτοι πῶς ἢ μᾶλλον ἀνάλωτοι τὴν παράπαν ὄντες ἐτύγγανον. Ἄλλοι δὲ· καὶ γὰρ ἔως τὰ προτυχόντα σφίσι ἐνῆν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ λιμοῦ, θάρβαλιώτερον τῷ πολέμῳ ἀντίστατο, καὶ συχνὰ τῶν πύλων ἐπεκθόντες συχνούς τῶν Λατίνων ἐτίτροσχόν τε καὶ ἔκτεινον.

Β'. Τῆς δὲ πολιορκίας ἐκτεινομένης διὰ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ πάσης ἐντεῦθεν ἀποκλεισθείσης ἐξωθεν σιτοπομπίας καὶ πάσης ὀπλων ἐπικουρίας, τὰ τε χρειώδη πάντα ἐπέλιπε καὶ ὁ λιμὸς ὑφέρπων ἐν τῇ ἡνώρα τοδίζετο τε καὶ ψυχὰς ὁμοῦ τοῖς σώμασιν ἐδαπάνα, ματίζων τε καὶ περιελαύνων ἐς τὸ ἀμύχαλον. Ὅθεν ἀπογόνοντες οἱ Χιοὶ παρέδωσαν ἑαυτοῦς ὑποσπόνδους τοῖς πολέμοις. Τοῦ δὲ τοιούτου δυστυχῆματος ἔργον καὶ Φωκαεῖς, οἱ πρὸς τῇ παραλίᾳ τῆς Ἰωνίας οἰκοῦντες, γεγέννηται, καταπλευσάντων σφίσι τῶν πολεμίων εὐθὺς μετὰ τὴν τῶν Χίων ἄλωσιν. Καὶ τὸ θέρος ἐν τοῦτοις ἐτελεύτα.

Γ'. Φθινοπώρου δ' ἐπεγενομένου βασιλικῆς τριήρεις κατασκευασάμενος ὁ Φακεωλάτος (27) εἰς ἐκδί-

(25) De quo supra lib. xiii, cap. ult. sect. 2. BOVIN.

(26) Ut Chius et utraque Phocæa in-Genuensium potestatem venerint, narrat etiam Cantacuzen.

dam esset penuria atque paucitas, ac ne ad Byzantium quidem tutandum satis futuri esse videntur ii qui tum in armis erant, conversi retro omnia Selybriam usque Byzantii 765 suburbia vastavere: atque ibi pace cum Cantacuzeno facta muneribusque ab eo, quæ et quot par erat, acceptis, domum trajecere, nihil eorum, quorum causa accessit erant, sed alia plane exsecuti. Et hæc quidem in hunc modum gesta sunt.

VI. Anno superiore, in ipso Orionis ortu, cœperat cometæ ensis specie in cœlo apparere, circa Helices caput primo, atque inde ad zodiacum quotidie iter flectere, donec ad Leonis postremam partem accederet, ubi et sol ipse tum versabatur, ibique evanesceret. Et esse illud quoque visum est minime faustum rei Romanæ angurium.

I. Interim ii Latini, qui Tuzi illius novi ducis edicto Genua exacti fuerant, eo quod tyrannico essent (ut diximus) ingenio, cum et opibus et dignitate multum a vulgo distarent, indecorum et ignavi animi esse duxere, vitam errandam tantum diu trahere, urbe et domo carentes. Instructis itaque triginta ferme triremibus, ad insulam Chium repente appulerunt. Neque hujus classis accessum Chii ullo modo præsensere. Alioqui rerum necessariorum uberiori copia in urbem invecta, expugnata difficilis, aut potius omnino hostibus inexpugnabiles exstitissent. Nec dubium. Etenim quandiu ad pellendam famem ea habuere, quæ fors obtulisset, hosti confidentius resistebant, crebrisque extra portas eruptionibus factis, multos Latinorum et vulnerabant et occidebant.

II. At cum obsidio terra pariter et mari in 766 longius traheretur, omnisque inde spes in exclusa esset externorum commeatuum et cujuscunque armorum auxilii; eos necessaria quæque deficiebant; obrepensque intus fames grassabatur, animasque et corpora simul flagellando atque ad extremam inopiam redigendo absumebat. Omni itaque spe abjecta, dedunt se hostibus Chii ex pactione. Sed et Phocæenses, maritimam Ioniam accolentes, in eandem calamitatem inciderunt, hostium classe post Chium captam ad eostatim appulsa hæc dum gererentur, æsas effluxit.

III. Insecuto autumno, imperatoris triremibus instructis, Phaceolatus Chios ulturus in altum de-

Variorum notæ.

lib. iii, cap. 95; lib. iv, cap. 11, 12; Bizarus, lib. vi, p. 150, sub an. 1546. DUCANG.

(27) Id ipsum refert Cantacuzen. lib. iii, cap. 93. DUCANG.

teritur: vir admodum divēs, non tamen illustris, ejusdem videlicet conditionis, cujus antea Apocauceus: at idem strenuus, et quibuscunque negotiis tractandis natus. Hic Ægri maris fauces prætervectus solventem e portu offendit unam ex hostilibus triremibus; item maximam ex eadem gente navim onerariam, ante Tenedium portum jactis ancoris fluctuantem. Arma arripit: navale prælium conserit; et multis hostium occisis, nonnullis etiam suorum amissis, utranque comprehendit. Id sibi probro simul et damno esse arbitrati Galatæi statim ab frumento Byzantium advchendo abstinent, haud ignari non aliunde Byzantiis istiusmodi mercedem advenire: sed penes se esse, ut aut illi facilem victum pararent, aut fame mori periclitarentur. Quin et alia insuper 767·B gravia minabantur. Quæ cum atrociora essent, quam ut ferre possent Byzantii, idcirco naves se iis reddituros promissere, damnumque omne dissoluturos, quodcunque illi sive in prælio sive post prælium passi fuissent. His conditionibus in concordiam reditum est.

IV. Erat tamen Phaceolatus multum auctius, et gravissimo metu tenebatur, dirissima quæque ei Latinis identidem denuntiantibus; ita ut illè præsidii causa milites circa se habere cogeretur, quodcumque domo vellet exire, quotiesque et quæcumque ambularet. Et hæc quidem ita se habuerunt: atque in his exiit autumnus.

κησιν δὴθεν τῶν Χίων ἐξήπεισε, τῶν πάντων μὲν πλουσίων ὑπάρχων, [P. 481] τύχης δ' οὐκ ἐνδόξου, ἀλλ' ὀπίσθας καὶ πρὶν ὁ Ἀπόκταυκος· δραστήριος δ' ὄμιος, καὶ δεινὸς ἐμίλησαι ποικίλοις πράγμασιν. Ἐπεὶ τοίνυν παραπλέων τὸν τοῦ Αἰγαίου αὐχένα τρήφρου· μῆδ' ἀναγομένης πολεμίας ἐπιτυχῶν, καὶ ἅμα μεγίστης, ὀλέκτου ὁμοιοῦ, πρὸ τοῦ Τενεδίου λιμένος ἐπ' ἀγκυρῶν σταυούσης, ὅπως ἐμεινο· διενουμάχησεν τε καὶ εἶλεν ἀμφω, πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων ἐν τῇ ναυμαχίᾳ κτείνας, ἐπιδοὺς καὶ αὐτὸς τῶν οἰκειῶν ἀποβαλὼν· τοῦτ' αἰσχύνην τε καὶ ζημίαν σφῶν αὐτῶν οἱ ἐν τοῖς Γαλάτου νομίσαντες ἐπέσχον τὴν ἐκείθεν ἐς Βυζάντιον εἰσπομπίαν εὐθύς, οὐκ ἄλλοθεν ποθεν οὔσαν τὴν τιάνδε τοῖς Βυζαντίοις ἐμπορίαν εἰδότες, ἢ παρὰ σφίσι κείσθαι, εὐ τε ἔχειν τοῦ ζῆν καὶ λιμῶ διακινδυνεύειν τεθνάαι. Οὐ μὲν ἀλλ' ἐπὶ τούτοις καὶ ἕτερα προσεγενέειν ἤπειλου δεινά. Ἦν οὐ φέροι τὸ βίαιον οἱ Βυζάντιοι δυνάμενοι τὰς τε ναῦς ἐπιγυεῖλαντο ἀποδοῦναι καὶ πάσαν συνεκτίσει ζημίαν, ὅπως τῶν πραγμάτων ἐν τε τῇ ναυμαχίᾳ καὶ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐστέρηται. Καὶ ἐπὶ τούτοις αἱ τοιαῦται προέβησαν σπονδαί.

Δ'. Ἦν δ' ὁμοῖοι περιδεῆς ὁ Φακεωλάτος (28), καὶ φόβος μάλα συνισχημένος μακροῦς, ἀπειλὰς κατ' αὐτοῦ διακηρυκτότων συχνὰ τῶν Λατίνων τὰς παλαιοτάτας· ὡς ἀναγκασθέντα φρουρὰν περὶ αὐτὸν ἔχειν ὀλιτικὴν, ὅπως τῆς οἰκίας ἐξείναι βούλοιο, καὶ ὁπόσους καὶ ὅποι τοὺς περιπάτους ποιῶτα. Καὶ ταῦτα μὲν τούτων ἔχε τὸν τρόπον· καὶ τὸ φθινόπωρον ἐν ταῦτοις ἐτελεύτα.

CAPIUT VII.

Augusta implacabilis; patriarcham dignitate spoliare statuit, idque per Palumitas, ob recisissimum Tomum illi infensos. Palamam jam pridem carcere incluserat. Quasnam ob causas. Eodem adversus patriarcham adiutore utitur. Magnæ inde rixæ et dogmaticæ altercationes. Gregoras patriarcham inter et Palamam arbiter constitutus. Novas opiniones damnat. Augustam offendit. Sententiam scripto tradere jubetur. Ea occasione dati, novos doctores refellit. Gregorii Nazianzeni verba opponit: item Basilii Magni. Non ideo reprehendendus, quod victoriam de adversariis non reportaverit. Imo constantiæ et religionis ergo laudandus. Exsulaturus fortasse, nisi Cantacuzenus Byzantium interea cepisset.

I. At imperatricis ira nunquam quiescebat, nec veniebatur nullo modo, aut tandem aliquando extinguebatur flamma illa, quam ejus animo subdiderat consilium a patriarcha datum; qui, ut modo diximus, monuerat et persuadere illi conatus erat, ut cum Cantacuzeno rediret in gratiam, ac pacem firmam faceret, antequam rei Romæ salus in extremum adduceretur, illo quidem multum invalescente, vobis autem sensim dilabentibus, et quotidie fatiscentibus magis, et ad nihilum prorsus redigi periclitantibus. Eapropter novas illasubinde artes animo versare, alia atque alia agitare consilia, anceps quo pacto et qua ratione patriarcham pontificali sede dejicere facillime posset. Nihil porro ex omnibus efficacius ei occurrebat, quam si 768 sibi Palamæ sectatores adjungeret,

Α'. Ἦρμεῖν δ' οὐκ ἐνὴν οὐδαμῇ τῆς ὀργῆς ἐκείνης (29) τὴν βασιλίαν, οὐδ' ἄψα τοῦ χρόνου μαλακτεῖν ὀπωστειῶν καὶ ὀδεννύειν τὴν φλόγα, ἣν ἦ τῷ πατριάρχου βουλή πρὸς τὴν ἐκείνης ἀνήψε ψυχῆν, παραινοῦντος καὶ κείθειν (ὡς εἴρηται πρὸ βραχέως) ἐπιχετροῦντος, σπείσασθαι Καντακουζηνῶν, καὶ βεβαίαν εἰρήνην συνθέσθαι, πρὶν ἐς ἰσχυράς ὀλέθρου τὰ Ῥωμαίων ἐληλυθέναι [P. 482] πράγματα. ἐκείνου μὲν ἐπαμεικῶς αὐξάνοντος, ἡμῶν δ' ὑπορρέοντων δ' ἡσυχῇ καὶ μάραινομένων ἀεί, καὶ ἐς τὸ μὴ εἶναι κινδυνεύοντων ἄρῃην χωρεῖν. Ταῦτα τοι καὶ μελέτης ἡύροισεν ἐν τῇ ψυχῇ συχνὰς ἐπὶ συχνάς, καὶ ἄλλως ὀήψουθεν ἐπ' ἄλλας, περὶ τοῦ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ῥάστα καθέλαι τοῦ θρόνου τὸν πατριάρχην· καὶ ἣν οὐδαμίαν τῶν ἄλλων εὐρεῖν ἀνυσιμωτέραν, ἢ τοῖς περὶ τὸν Παλαμῶν οἰκειώσασθαι τε καὶ σφᾶς κατ'

Variorum notæ.

(28) Quippe proposuerant Genuenses Galatæi premium ac impunitatem ei qui illum morti traderet Cantacuzen. loco laudato. DECANO.

(29) Causam, cur Anna imperatrix a patriarcha alienata sit. pluribus exponit Cantacuz. lib. iii, c. 498. DECANO.

ἐκείνου λαμπρῶς ἐς τὸ κραταιότερον ἀνοπεύσεται. A πολλὴν ἐκ πολλοῦ κατ' ἐκείνου τρέφοντας ἐν τῇ ψυχῇ τὴν βλάπτουσαν ἐρήμην διὰ τὴν τοῦ Τόμου κατάλυσιν (30).

B. Ἐπειδὴ δ' ἔτυχεν ἐν μετ' τῶν ἐντὸς βασιλείων εἰρηκτῇ δέσμιον ἐκ πολλοῦ κατέχουσα Παλαμῶν (31), ὡς μὲν ἐμοιγε οἴεσθαι ἦν, εἰς τὴν ἐκ Καντακουζηνὸν ἐκείνου φίλαν ὡς δὲ τὰ πρὸς ἐκείνης ἅμα καὶ τοῦ υἱοῦ; ἐδήλου πεμφθέντα βασιλικῶς ἐπιστολὰς ἀποστασίου πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ἄθῳ τῷ ὄρει μονάζοντας ἀνδρας, διὰ τὴν τῶν δογματῶν καινοτομίαν ἦν ἐς τὴν τοῦ Θεοῦ παρεισενεγκῶν αὐτῶς Ἐκκλησίαν κυκλώσας καὶ ζήλης ἐπλήρωσε ταύτην μικροῦ πρὸς ἅπαν ἦδη τὴν γνώμην περιφανῶς μετήνεγκε τὸ ἀντίπαλον, καὶ συνεργῶν κατὰ τοῦ πατριάρχου κέρχεται τοῦτο, καὶ πᾶσαν εὐμένειαν τοῦτο χαρίζεται, τὴν τε περὶ τὰ δόγματα γνώμην ἐκείνου κυρούσα (32) καὶ ταῖς ἐκείνου λαμπρῶς ἀγομένη βουλαῖς; καθάπερ ὀλκίδος ἱστῶν, ὅποτε βιαίως τις καὶ βαγδαῖος ἀνέμου καταβρέουσε δρόμος, ἀνωθεν πολὺν ἐξ ἀρκτικῶν ἀκροτήτων καταβραχίς.

A cosque adversus patriarcham majori robore palam armaret, multam jampridem in eum alentes animo malevolentiam propter Tomi sui damnationem.

II. Cum igitur Palamam vincitum in quodam palatii carcere teneret jam dudum, eo quod, ut mihi quidem videbatur, studiosus esset ille Cantacuzeni; ut autem ex litteræ declarant, quæ sigillo imperatorio munitæ, ab ea et ejus filio ad montis Atho monachos missæ sunt propter nova dogmata, quæ ille in Dei Ecclesiam invexerat, turbarum exinde plenam tempestatumque maximarum; animimum aperte statim transtulit ad contrariam omnino sententiam, eoque adversus patriarcham adjuvatore usa est, et omnem ipsi favorem indulsit; ita ut et ejus de theologia opinioniones confirmaret, et ipsius consiliis palam regetetur; tanquam velum in navi, cum ab extrema Arcto ventus alicunde erumpens violentus rapidusque incurrit.

πολὺν ἐξ ἀρκτικῶν ἀκροτήτων καταβραχίς.

Variorum notæ:

(30) De quo quidem Tomo, et synodo Constantiopolitana, et controversia inter Barlaamum et Gregorium Palamam, fuse egit Cantacuzen. lib. vi, cap. 39, 40. ubi consulendus Gretserus. Ducang.

(31) Exstant in codice Regio 2409, cum alia multa Palamæ scripta theologica, tum epistolæ aliquot apologeticæ, in quibus Palamas hanc vitæ suæ partem fuse enarrat. Inde nos, quæ ad chronologiam pertinebant, selecta quædam excerptimus. Sunt autem hæc. Palamas cepit suspectus esse circa initia belli civilis A. C. 1342, cod. Reg. fol. 296 v. Περί του τῶ μέτα τῶν πρὸ τοῦ σιωτηρίου πάθους νηστῶν ἡμερῶν. Id est, *circiter mediam Quadragesimam*, patriarcha Palamæ significat suspectum eum sibi et Augustæ esse, petique ab eo, ut secum ad hanc veniat, delendæ ejus suspitionis causa, fol. 295 v. lin. ult. In Dominica Palmarum appellit Byzantium ὁ Ἠρώτος, id est, *Primus* monasteriorum montis Atho moderator, fol. 296 v. lin. 5. Exacta Dominicæ Passionis hebdomadæ, ac sequenti in eunte, Palamas patriarcham invisit et Augustam, ibid. lin. 6. Statim post Dominicam τῶν ἁγίων Πιτρῶν, intra octavam Assensionis, confert se in monasterium e regione Byzantii situm, ibid. infima pag. Inde, verno tempore, in aliam domum a tumultu nautico remotam transit, fol. 297, lin. 3. Paucis diebus interjectis quesitus a quodam ecclesie ministro, nec inventus, in urbem redit, ibid. lin. 4. Ineunte autumnio Heracleam secedit, et ibi per quatuor menses commoratur, fol. 285, lin. 6, fol. 284 v, in inf. pag., fol. 290 v. in fine pag. Inde A. C. 1343 reversus, in sedibus S. Sophiæ commoratur per integrum duorum mensium spatium, fol. 284 v, med. pag. Comprehenditur et in custodiam datur ἔκρος μεσοῦντος, hoc est, circa initium mensis Maii, fol. 285, lin. 7. Ignatius, patriarcha Antiochenus, Byzantium venit anno post Andronici junioris mortem tertio completo. A. C. 1344, fol. 283, v, lin. 20. Palamas, ad monachos montis Atho scribens A. C. 1346, ait se περιεκαλεισμένον ἀκρίτως; ἐπὶ οὐσίῳ ἐναυστῶς; ἦδη, id est, animum jam alterum elapsurum esse, ex quo inclusus teneatur, fol. 299 infra med. pag. Nondum eo tempore coacta erat in eum synodus. Ibid. Ignatius, patriarcha Antiochenus, Byzantio excedit, litteris ad patriarcham Constantinopolitanum contra Palamam scriptis, fol. 282 v, lin. 1. Hæc regius ille collexit. Aliquantum

post Palamas carcere emissus; anno ipso (ut opinor) 1346. Tamen Cantacuzenus lib. vi, cap. ult. pag. 699 scribit, Palamam adhuc in carcere, fuisse eo tempore quo ipse urbem cepit; atque eum, cum Andronico Asane eductum a custodia, venisse ad se ait Annæ Augustæ missu legatum. Boivin.

(32) Huc pertinet Palamæ ad Augustam epistola, quæ exstat in codice Regio 2409, supra laudato, fol. 53. Ea est ejusmodi:

Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἐπιστολὴ πρὸς τὴν θεοσεβῆ βασιλίσσα, κυρὰν Ἄνναν τὴν Παλαιολογίαν.

Οὐδὲν οὕτως ἀναγκαιότατον οὐδὲ λυσιτελεστότερον ἅμα καὶ προσηδέστατον τοῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ γένους κατ' εὐδοκίαν ἐκ Θεοῦ βασιλευούσιν, ὡς τὴ γοηθῆαι τῇ δυνάμει τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας, ὑπὲρ τῆς ἀβδίου τοῦ Θεοῦ βασιλείας, ἢ παρὰ τῶν νῦν αὐθιγῶν ἀντικειμένων ἡμῖν εἰς κτίσμα φρονολογηθῆς κατασπάται. Καὶ τοῦτο συνέλξαι εἴπερ τις ὁ πολὺς ἐκείνος; καὶ τὰ πάντα θαυμάσιος ἡμῶν βασιλεὺς, ἐδεξῆτο ἔσοι τὴν βασιλείαν ἐκ Θεοῦ δεδωγμένους ὅτις ζῆλον ἐθεῖον ὑπὲρ τῆς ἐκείνου βασιλείας; ἀνηρημένος, καὶ κατασπάσας εἰς τέλος τοὺς τὸ ὕψος ἐκείνης ταπεινοῦν ἡρημένους. Τοῦτο καὶ ἡ κρατίστη σὴ βασιλεία, δέσποινα ἡμῶν ἅπτα, οἷ' ὦν ἦδη πράττεις, ἐναργῶς διατελεῖς παριστάσα; καὶ εἴη σοι τὴν πράξιν εἰς τέλος ἀγαγεῖν καὶ τοὺς τῇ εὐσεβείᾳ πάλιν, ὡς ἐκείνου μεχέθ' ἡμῖν οὐτος, ἀναιδῶς ἀντιστάντας, εἰς τέλος καθελείν, ἵν' ἐκείνῳ, καθάπερ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς πᾶσιν, οὕτω καὶ τὸν ὑπὲρ Θεοῦ ζῆλον ἐπιστάσιος εἴης. Ἐπειδὴ τῶ θεοκινήτῳ ζῆλῳ τὴν βασιλικωτάτην ἐν ἀρεταῖς συκκοραμένην ἔχουσα φρόνησιν, ζητεῖς καλῶς ποιούσα μαθεῖν ὡς ἐν ἐπιτόμῳ καὶ κατὰ τὸ ἐγγυροῦν σαφῶς, τὰ παρ' ἡμῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων ἡμῶν καὶ φρονύμενα καὶ λεγόμενα περὶ τοῦ θεοτάτου φωτός, οὕτω ταῦτ' ἔχει. Καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ οἱ ἄγιοι ἔστιν ὁ θεόητος ὁμοῦλξουσι, καὶ τὸ φῶς καθ' ὁλόμψας ἀποβρῆτος; ὁ Κύριος; ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τοῦ θαλάσσιου ὄρους περιήστραψε τοὺς συναναθάνας μαθητὰς; θεότητα ὁνομάζουσιν. Ὅς οὖν ἡμῶν ἀκτίστον εἶναι φρονούντων μετὰ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἐκφανσίν οὐσίας, καὶ τὴν τοῖς ἀξίοις ἐπιφαινομένην ταύτην Ἰλλαμψίν, δυο θεότητας ἀκτίστους πρεθεύσιν, ὑπεροκειμένην καὶ ὑπεριμένην ὁ Ἀκίνδυνος κσιρηγορεῖ, καθάπερ καὶ ὁ Βερολάγν. Αὐτὸς δὲ μόνῃ ἀκτίστον εἶναι λέγει θεότητα, καθάπερ καὶ πρότερον ἐκεῖνος, τὴν οὐσίαν

III. Itaque, quasi urbis porta nunc demum ho-
nibus publice patefacta, insani dogmatum et in-
stitutorum fluctus effuse irrumpebant, et impuni-
tatem rursus habebant nova opinione commen-
ta; ac totam urbem tumultus pervagabatur, recla-
mantibus episcopis et sacerdotibus, et quicunque
sapientiam animo altius infixam fruebantur; pu-
gnæque inde et continuæ altercationes ultro citro-
que exoriebantur: improbæ autem insolentia caput altius erectum attollebat.

IV. Hæc cum ita se haberent, multam silentium
meum imperatrici dubitationem afferebat, erantque
illi propositum, ut quid sentirem exploraret. Quo-
obrem me, tametsi nollem, denovo accessit, ut in
iis litibus, quas de Palama cum patriarcha habe-
bat, iudex essem et quasi norma quædam: duo-
rum illa alterum facere in animo habens; si qui-
dem adversus patriarcham cum illa conspirarem,
tum ut ego propitiâ ipsam experirem, et impera-
trici beneficiis cumularer perquam honorificis;
si minus, ut propter Gallum illum in me olim
concepta ira, et temporis lapsu jam obsoleta, hodie
suscitaretur; quam illa jam pridem, velut aram
animi penetralibus infixam, religiose servabat;
omni denique in me acerbitatis genere sæviretur.

V. Presentem itaque sedentemque allocuta me,
et mollioribus verbis initio mecum usa, novas illas
Palamae opinionones protulit. Mox ubi repugnantes nos
offendit, et majorum præscriptis institutisque per-
tinaciter inherentes, iisque omnibus præceptis,
quæ synodis tradita essent et scripta exstarent,
simulque illa divi Pauli verba proferentes, juben-

A Γ. Διόπερ, ὡσπερ πύλης πόλεως ἀνεφύλας ἦσαν
τοῖς πολεμίοις περιφανῶς, δογμάτων καὶ νόμων ἀνέ-
δην εἰσεχέοντο κλύδωνες, καὶ παρήρθησαν αὐτοῖς εἰς
εἰσχωγὰν καινοφρονῶν, καὶ θόρυβοσ ἀνά πάντα
ἐφορτα τὴν πόλιν, ἀντιφρονηγομένων ἐπισκόπων καὶ
πρεσβυτέρων, καὶ ὅσοι βλάβειας διὰ φροσῶν ἐνο-
ποῦντο τὰς τῆς σοφίας ἀβλακὰς. Καὶ μάταια διὰ ταύ-
την καὶ ἐριδες ἀνεφύοντο συνεχεῖς κατ' ἀλλήλων καὶ ἑ-
ἀλλήλων· καὶ ἡ ὑπερηφανία τῆς κακίας ἐπὶ μέγ-
στον ὕψους ἀνήγαγε τὴν κεφαλῆν.

Δ'. Τοῦτων δ' οὕτως ἐχόντων, πολλὰ περὶ τῆς ἐπι-
σιωπῆς ἢ βασιλεὺς ὑπῆρχεν ἀμυρσιθητοῦσα, καὶ τῆς
ἐμῆς διὰ μελέτης ἐποιοετο πειρασθῆαι γνώμησ. Καί
με καὶ μὴ βουλόμενον αὐτοῖς κριτὴν προσκαλεῖται,
καὶ ὅτῳ τινα γνώμονα τῶν αὐτῆς τε καὶ τοῦ πα-
τριάρχου περὶ τοῦ Παλαμᾶ φιλονεικῶν· δοῦν ἔν
νῦν ἔχουσα θάτερα πεπραχέμενα· εἰ μὲν γὰρ ὁμῶν
ἐκείνῳ κατὰ τοῦ πατριάρχου γενομένην, θεῶ τε
ταύτης τυχεῖν καὶ βασιλικῶν ἀπολελευκένα: γαρί-
των, μακρὸν τὸ φιλότιμον κεκτημένων· εἰ δ' οὐκ,
ἀνανεώσασθαι νῦν καὶ τὴν τῶ χρόνῳ παρεβήυκτην
ἡγή διὰ τὸν Γαλάτην ἐκεῖνον μῆνιν· ἦν πάλαι καθί-
περ [P. 483] βωμῶν ἐγκαθιδρύσασα τοῖς τῆς ψυχῆς
συνετήροις θαλάμοις, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ χυλεπώτατα
καθ' ἡμῶν δεδρακέναι.

Ε'. Προσεληλυθότας οὖν καὶ καθίσαντας προσει-
ποῦσα καὶ ἀπαλωτέροις τὰ πρώτα πρὸς ἡμᾶς χρι-
σαμένην τοῖς λόγοις τὰς τοῦ Παλαμᾶ προσκόμιζε και-
νοφρονίας. Καὶ ἐπειδὴ πειθομένους οὐκ εὕρισκεν,
ἀλλ' ἰσχυρῶς τῶν πατρῶν ἀντεχομένους ὄρων καὶ
νόμων, καὶ ὅσα τῶν συνοδικῶν εἰσι παραβίσεων
ἐγγραφα παραγγέλλματα, καὶ ἅμα χάρισμα τοῦ θεοῦ

Variorum notæ.

τοῦ Θεοῦ· τὴν δὲ θεῖαν ἐκείνην ἔλλαμψιν, κτιστὴν.
Ἐπεὶ δὲ κτιστὴν εἶναι λέγει τὴν θεῖαν ἔλλαμψιν ἐκεῖ-
νην, καὶ ὑφειμένην εἶναι λέγει πάντως. Οὐκ οὖν δύο λέγει
καὶ αὐτὸς θεότητα, ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην.
Φανερόν οὖν ὅτι πρὸς ἀπάντων τῶν ἀκουόντων τὴν
ὑπερκειμένην καὶ ὑφειμένην ἡμῶν κατηγορεῖ θεό-
τητα. Τοῦτο δὲ ἔστιν ἀληθῶς δι' ἡμῶν κατηγορεῖ,
ὅτι τὸ θεῖον καὶ ἀπρόβητον ἐκεῖνο φῶς, ὃ κτιστὴν
εἶναι φησὶν αὐτὸς, ἀκτιστον εἶναι πρεσβεύ-
ομεν ἡμεῖς, καθάπερ οἱ τε Θεοφῶροι Πατέ-
ρες καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὃ κατὰ τοῦτο λάμ-
ψας, καὶ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τοῦτο καλέσας, ἐδί-
δαξαν ἡμεῖς. Οὐ γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ
ἁπλῆ καὶ κτιστὴ. Μόνη γὰρ αὐτὴ παντὸς μᾶλλον
ἀδασίλευτος καὶ ἀήττητος, καὶ χρόνου παντὸς, καὶ
αἰῶνος· ἐπέκεινα. Οὕτως οὖν ἡμεῖς ἕνα κατὰ τὸν
μέγαν Ἀθανάσιον ἐν μιᾷ θεότητι σεβόμεν Θεόν,
οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνον ἀκτιστον, ἀλλὰ καὶ κατὰ
τὰ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα,
τὴν δύναμιν, τὴν θέλησιν, τὴν ἀγαθότητα, τὸ φῶς,
τὴν ζωὴν, καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ ὡς μιᾶς καὶ τῆς
αὐτῆς οὐσίας τῶν τριῶν προσώπων καὶ τῆς οὐσίας
καὶ τῆς ἐλλάμψεως, καὶ ἁπλῶς πάσης δυνάμεως
καὶ ἐνεργείας ὕψιας. Ὁ δὲ Ἀκίνδυνος ἀθέσμως
εἰς κτιστὰ καὶ ἀκτιστὰ τὸν ἕνα Θεὸν διχοτομεῖ, καὶ
εἰς δύο θεότητας ἐκφύλους, καὶ ὄντως ὑπερκειμένην
τε καὶ ὑφειμένην τὴν μίαν κατὰ τὴν θεότητα τοῦ
Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος·
τὴν μὲν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ὑπερκειμένην λέγων, ὡς
μόνην κατ' αὐτὸν ἀκτιστον θεότητα· τὴν δὲ φῶς
ἐκεῖνο, ὑφειμένην ὡς κτιστὴν θεότητα. Ποιῶ δὲ
κτιστὴν ἐντεῦθεν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ
ἡ ἔλλαμψις κτιστὴ, ἀκτιστον αὐτὸ οὐκ ἔστι. Το δὲ

πλήθος τῶν ἄλλων πονηρῶν αἰρέσεων, αἷς ἐντεῦθεν
περιπίπτει, ἡ τοῦ νῦν γράμματος συνομία ὡ-
χωροῖ. Καθάπερ δὲ ὁ Σαβέλλιος, ἐν τῷ μὴ διαφέ-
ρειν λέγειν τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, μὴ ἔχειν Υἱὸν τὸν
Πατέρα ἰσοδύνατον, οὕτως ὁ Ἀκίνδυνος, ὅταν λέγῃ
μὴδὲν διαφέρειν τὸν ἕνα ἐκείνην ἔλλαμψιν καὶ
ἐνεργείαν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔχειν φῶς
ἐνεργείαν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων,
μετὰ τοῦ Μεσσαλιανῶς εἶναι, καὶ ἀναρεῖ τει-
τὸν Θεόν, ἐαυτὸν ἄθεον ὑπάρχοντα θεοκτύ-
μῃ ἔχον ἐνεργείαν οὐδαμῶς ἐστὶ κατὰ τοὺς θεολό-
γους. Διὰ τοῦτο τὸ θεῖον ἐκεῖνο καὶ προσκυνητὸν
στόμα τοῦ τρισμακαρίστου καὶ ἁγίου μου α. ἁγίου
καὶ βασιλείου, διὰ τοῦ συνοδικοῦ φησὶ τόμου ὡς
εἰ καὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος θεωρίας· ἀνέδειξον ἔν
τῷ Θεῷ οἱ τοῦ Κυρίου μύστα, χάριν καὶ δόξαν
εἶδον θεῖαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν αὐτῆν τὴν χορηγούσαν
τὴν χάριν. Καὶ γὰρ ἴσμεν ἐκείνην, ὑπὸ τῶν βιω-
λογίων μεμυημένοι, ἀμείθεκτον, ἀληπτον, ἀράτον,
καὶ αὐταῖς ταῖς ὑπερκομίαις καὶ ἀνωτάτων ἑνω-
μεσι. Νῦν δ' οἱ καταφρονήσαντες καὶ Θεοῦ καὶ τῶν
ἐκ Θεοῦ ἁγίων, καὶ τῶ ἐκ Θεοῦ βασιλείου ἡμῶν
ἐκεῖνου καὶ τῆς συνοδικῆς ἐξετάσεως, τε καὶ ἀνο-
φάσεως, καὶ τῶν ἐπὶ ταύτῃ φρικτωδῶστατων ἐσθμῶν
καὶ ἀναθεματισμῶν, ἡμᾶς μὲν οὕτως εὐσεβῶς φρο-
νοῦντας, καὶ τοὺς ἡμῶν ὁμοφρονούντας, ἀποκηρύ-
τουσιν, Ἀκίνδυνον δὲ καὶ τοῖς οἰοῦσιν αὐτὸς, ταναντία
δυσσεβῶς φρονοῦντας, συνηγοροῦσι καὶ στηρίζουσι,
παντὶ τρόπον, κοινονῶς ἔχειν καὶ συλλειτουργεῖν
σπουδαίοντες. Hanc epistolam puto primum ac
primum velut fundamentum fuisse in hunc ad Au-
gusta cum Palama adversus patriarcham soc-
lati. BOVIN.

προφέροντας Παύλου· Εἰ τις εὐαγγελίζοιτο (λέγον-
τος) ὑπερβόρα τῆς ἐκεῖνου διδασκαλίας, εἶναι ἀνά-
θεμα, κἄν ἢ τῶν οὐρανῶν τις ἀγγέλων· μηδὲ γὰρ
εἶναι πρὸς τῶν, ἄλλο τι Θεοῦ προτιμᾶν (παρα-
πέλησον γὰρ ἀνεῖη τοῦτ', ὡς περ ἀν εἰ τις τῆ ἀρι-
στερᾶ χειρὶ τὴν δεξιὰν ἀποκόπτειν ἐβούλετο)· ἀλλὰ
πάντα κάτω βίπτουντας πρὸς αὐτὸν μόνον βλέπειν·
ἀγριαίνουσα ἦδη καθ' ἡμῶν ἔωρατο, καὶ πολὺν ὠδί-
νουσα τὸν θυμὸν, καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ τοὺς παρακαθ-
ημέτους· ὑπηχούοντας εἶχε καὶ σφόδρα Ἐπικροτοῦντας
κολακικώτερον τρόπον. Δὲ καὶ κακῶς μὲν ἀφίει (35),
κραιπερὸν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλεν, ἔγγραφον τὴν ἐμὴν
ἀπαιτούσα γνώμην ἐν τῷ αὐτίκα, ὡς ἀν βεβαιότερον
ἀντιλέγειν ἔχονεν οἱ ταύτης ἐμόφρονες.

Γ'. Καὶ τοῦτ' ἔστιν, ὃ καὶ τὴν ἐμὴν πρὸς ἀνάγκας
ἴσως ἀντιβρόχιστον ἠνεγκε γλωτταν, ἐνίοτε καὶ ἐνια-
χοῦ μάλα τοὶ σφόδρα γενναίως ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῆς
θεδομένης εὐσεβείας Ἰσταθαὶ πραινοῦντος· τοῦ εἰρησι-
όντος, καὶ μηδ' ἄχρι στιγμῆς ταῖς τηνικαῦτ' ἐπι-
πολαζούσαις καινοφρονίαις ἐγκλίνας, μεμνημένους
τῶν εὐαγγελικῶν τε καὶ ἀποστολικῶν παραινέσεων·
καὶ ὅσα ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, ἐς τὰς ὁμοί-
ας ἐμπειπωτικῶς περιστάσεις τῆς Ἐκκλησίας, διέξ-
εισιν· « Ἡμεῖς, λέγων (34), οἱ καὶ μέχρι τῆς τυ-
χοῦστος κεραίας καὶ γραμμῆς τοῦ Πνεύματος τὴν
ἀκρίβειαν ἔχοντες οὐποτε δεξόμεθα (οὐ γὰρ ὅσιον)
οὐδὲ τὰς ἐλαχίστας πράξεις εἰκὴ σπουδασθῆναι τοῖς
ἀναγράφαι, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος μνήμη δι-
ασώθῆναι· ἀλλ' ἐν ἡμεῖς ἔχωμεν ὑπομνήματα καὶ
παιθεύματα τῆς τῶν ὁμοίων, εἴ ποτε συμπέσοι και-
ρὸς, διασκέψως· ὥστε τὰ μὲν φεύγειν, τὰ δ' αἰρεθ-
ῆσαι, οἷον κανόνι τισὶ καὶ τύποις τοῖς προλαβοῦσιν
ἐπόμενοι παραδείγμασι· » καὶ ὅσα ὁμοίως ὁ μέγας
Βασίλειος ἐν τῷ περὶ πίστει εἶπας λόγῳ, φειδε-
σθαι παραινῶν καὶ τῶν ὀνομάτων ἢ ῥημάτων ἐκείνων,
καὶ λέξει μὲν οὐκ ἐμφέρεται τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, διὰ
τοῖαν γε μὴν αὐτὴν ἔκεινεν τὴν ἐγχειμένην τῇ Γραφῇ
ἐπισύζει.

Ζ'. Ὡς περ δ' οὐ πᾶν τοι ῥῥῆιον εἶναι δοκεῖ δὴ-
νασθαι συνορᾶν ἀσφαλῶς τὸ δίκαιον, εἰ τις ἐν λιμένι
καὶ γαλήνῃ καθήμενος ἴσυχῇ τῶν ἐν πελάγει
[P. 484] κύμασι καὶ πνεύμασι προσταλαπιωρούντων
ἀγρίοις τοῖς πόνους ἐξετάζειν ἐθέλοι, οὐδ' αὖ τὸ
βίαιον τοῦ χειμερίου ψύχους, εἰ τις ὦρα θέρους βού-
λοιο κρῖνειν ὅποιον καὶ ὅσον· οὕτω καὶ εἰ τις ἀγώ-
νων τοιούτων ἀπειρος ὢν, ἐπειτ' εἰς ἡσυχίας ὀρμώ-
μενος κρῖνει τοὺς ἀγῶσι μακροῖς ἐναθλοῦντας ὑπὲρ
τῆς ἀληθείας. Πρὸχειρον γὰρ ἔχει πρὸς λοιδορία·
τὴν γλωτταν, ὅτι μὴ πέπεικε τις ῥῥῶν καὶ λέγων,
μηδὲ τὸ πᾶν τῆς νίκης ἐξείργασται· πρὸς τὴν παρ-
ούσαν ἡσυχίαν καὶ οὐ πρὸς τὴν τότε βίαν παραμε-
τρῶν τῶν πραγμάτων καὶ λόγων τὰ τέλη, ὡς εἰκιν·

tis¹ eum anathema esse, qui præterquam ipse dō-
cuisset, evangelizaturus foret, etiamsi cœlestium
angelorum unus is esset; nec enim officii nostri
esse, aliud quidquam Deo anteferre; periunde quip-
pō illud sit, ac si quis sinistra manu dextram am-
putare cupiat; sed omnibus infra habitis, in eum
solum intueri oportere: tum vero illa in me
770 efferari visa est, et multam iram parturire;
idque eo maxime, quod qui assidebant ei accine-
rent, et immodica adulatione applauderent. Id-
circo

Dimittitque superbe, additque haud mollia jussa,
meam ut sententiam confestim scripto traderem
efflagitans, quo possent firmius contradicere ei, q̄ i
cum ea sentirent.

VI. Atque illud videlicet necessitatis fuit, quod
et me ipsum ad contradicendum impulit, cum ob-
vius quosque, ut religionis sibi traditæ fundamen-
tis insisterent magno animo nonnunquam et alicu-
bi hortarer, atque ut ne puncto quidem tenus ad
eas, quæ tum gliscebant, opinionum novitates de-
clinarent, sed ut evangelicas et apostolicas ad-
monitiones reminiscerentur, et quæ magnus theologice
doctor Gregorius disseruit, cum in similia religio-
nis tempora incidisset. « Nos (inquit) cum accura-
tam Spiritus diligentiam ad quemlibet apicem, ad
quamlibet virgulam trahamus, nunquam dederimus
(neque enim fas est) vel in minimis actis recensendi-
dis, eorumque memoria ad præsens usque tempus
conservanda, temere elaborasse eos, qui scripse-
runt; sed eo ut nos haberemus monumenta et do-
cumenta, quibus in simillium rerum tractatione, si
unquam incideret occasio, uteremur: ita ut præ-
terita exempla tanquam regulas et archetypos no-
bis proponendo, hæc quidem fugeremus, illa vero
eligeremus; » et quæ pariter magnus Basilius dis-
putavit in ea, quam de fide scripsit, oratione,
parcendum monens iis quoque nominibus et ver-
bis, quæ in sacra Scriptura discrete quidem et ex-
presse non exstant, vim autem eam **771** ipsam
retinent, quæ Scripturæ inest.

VII. Quemadmodum autem non omnino videtur
ille sanum facere posse iudicium, qui, cum in pœr-
tu ac tranquillitate ipse placide sedeat, eorum
labores velit expendere, qui pelagi fluctibus et
sevissimis ventis conflictentur, nec de hiberni fri-
goris vi, is qui velit, quæ et quanta sit, æstivo
tempore iudicare; ita nec ille, qui ejusmodi certa-
nium expertus antehac ex ipso mox tranquillitat^s
sinu prodeat, iudicatoris de iis qui labores pro
veritate maximos pertulerint. Est enim illius lin-
gua ad criminandum prona, eo quod agendo di-
cendoque non persuaseris, nec plenam victoriam
reportaveris. Nimirum ille præsentī tranquillitate,
non illorum temporum iniquitate, factorum dicto-

¹ Gal. 1, 8.

Variorum notæ.

(35) Hom. Iliad. 1, 25. Βοιωτικ.

(34) Gregor. Nazianz. orat. 4 Βοιωτικ.

rumque exitus metitur; nec potest intelligere, non eandem esse rationem et opportunitatem certaminis et placidæ quietis, hiemis et æstatis, portus denique et sævientium pelagi fluctuum. Enimvero prorsus manifestum est, mutato contentionum tempore, incorruptum quoque de eventu testimonium et conveniens rebus iudicium tolli. Idem certe (ut mihi videtur) illis martyribus, qui veritatis testimonium olim perhibuerunt, coronam eo detraxerit, quod cum ii totum patientie curriculum confecissent, nec tyrannos ad credendum compulerint, nec iis incredulis caput præciderint, nec vitam violento fato ademerint. Hæc cum ita se habeant, nec me æquum est reprehensione dignum videri, quod quæ recte dixerim, ea illi, quæ contrarium **772** sentiebat, non persuaserim vera esse: sed illi potius succensendum est, quod mihi recte dicenti haudquaquam crediderit. Nam dicendi quidem potestas penes me est; facta ipsa pendent ex manu præpotenti. Ego vero ab omni longe reprehensione absom, quatenus non successit mihi ex sententia, nec prout animo ad optima propensum cupiebam. Non enim, ut veritatis hostes pugnis impetamus, pacis ratio suadet; sed ut blandis moribus et mitibus alloquitis eos ambiamus.

VIII. Non est igitur criminandi, sed admirandi potius locus, quod cum ex facili possumus solo silentio imperatoriam benevolentiam redimere, præmia magnifica proponentem, tamen et mentem immotam retinimus, et simul intra consueti officii limites perstitimus incorrupta animi moderatione. Placendum enim existimavimus non tam hominibus, quam Deo, qui occulta perspicit. Illi quippe testis existunt eorum duntaxat, quæ palam fiunt, et aliquando possunt decipi, si qui fructum improbitatis obvolvant specie et colore virtutis. Deus vero illis ipsis, qui actiones antecedunt, motibus cordis examinis sui vestigia imprimit, et justitiæ tribunal in ipsis figit cogitationum radicibus, ubi specie et fuce celari non potest, si quis illic adnasci velit improbitatis fetus.

IX. Hæc cum ita accidissent, domi deinceps sedendo, quoad exsilii damnaremur, noctu pariter et interdum expectabamus. Et ad exitum fortassis perducta essent **773** ea, quæ in nos deliberata fuerant, nisi interim accidisset, ut Byzantii Cantacuzenus potiretur; quod et ipsum planius statim exposituri sumus.

CAPUT VIII.

Cum Phaccolato clam agitur de introducendo in urbem Cantacuzeno. Phaccolitus, aucto stipatorum numero, rem aggreditur. Cantacuzenum urget. Diem condicit. Urbis portas noctu reserat. Cantacuzeni incruentus ingressus. Palatio exclusus in proximo diversatur. Annus et dies captæ ab eo urbis. Augustia, infirmis viribus, serox et contumax: Galatæus auxilio vocat. Equissimas pacis condiciones prolevis respuit. Galatarum triremes dyæ supplicis ei veniant. Repelluntur. Cantacuzenus alteram et tertiam legationem mavult mittere, quam vim facere. Eisdem legat, qui biennio ante ad eum missi tenerant.

Variorum notæ.

(55) Vide supra lib. XII, cap. 6, sect. 4. Bo.vix.

οὐκ εἶδέναι δυνάμενος, ὡς οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν καὶ δυνάμιν ἀγῶνος καὶ ἡσυχίας καιρῶς, καὶ χειμῶνος καὶ θεροῦς, καὶ πρὸς γε ἔτι λιμένος καὶ διαποντίου κλύδωνος. Εὐδηλον γὰρ ὀφείλου τοῖς ὄλοις, ὡς ὁμειβομένης τῆς τῶν ἀγῶνων ὥρας συναναίρειται καὶ ἡ τῆς ἀποστάσεως ἀκριδῆς μαρτυρία καὶ τὸ προσῆκον τοῖς πράγμασι δίκαιον. Ὁ δ' αὐτὸς μοι δοκεῖ καὶ τὸ στεφανοῦσθαι τοὺς πάλαι τῆς ἀληθείας μάρτυρας ἀναίρειν, ὅτι πάντα τὸν τῆς ἀλήθειας ἀνύσαντες διαύλον οὕτε πεπελαῖσται τοὺς τυράννους, οὕτε μὴ πείσαντες οὐκ ἀνεῖλον τὰς σφῶν κεφαλὰς, οὐδὲ τοῦ παρόντων βασιλεὺς ἐξήνεγκαν βίον. Τοῦτον δ' οὕτως ἐχόντων, οὐκ οὐκ οὐδ' ἐμὲ λοιδορίας ὑπεύθυνον ἡγεῖσθαι δίκαιον, ὅτι καλῶς εἰπὼν ἤκιστα πέπεικα τὸ τῆς γνώμης ἐκείνης ἀντιθετον· ἀλλ' ἐκεῖνη μέμφεσθαι δίκαιον μᾶλλον, ὅτι μοι καλῶς εἰπὼντι ἤκιστα πέπεισται. Τῶν μὲν γὰρ λόγων ἐγὼ κύριος· τῶν δὲ πράξεων ἡ δυναστεύουσα χεῖρ. Πίσσης δ' ὑπέριπτον λοιδορίας τίθησι τὸ μὴ κατὰ γνώμην ἄμα καὶ πρὸς τὸ βέλτεστον φερομένην ἔρμην ἀπαντῶν. Οὐ γὰρ πῶς ἐνάλισσεται κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ὁ τῆς εἰρήνης παραίνει λόγος· ἀλλ' ἡμέρω τε ἔθου καὶ πρᾶξιαις γλώττης ἀγκάλας αὐτοῖς προστέναι.

H'. Οὐ μέμφεσθαι τοῖνον, ὅτι μὴ θαυμάζειν ἔξιν μᾶλλον, ὅτι παρὼν ἡμῖν ἐκ τοῦ βῆστος σιγῶσης γλώττης βασιλικὴν εὐμένειαν πρᾶσθαι, μακρὸν τὸ φιλότιμον τῶν χαρίτων ὑπισχνομένην, οὕτε κλονομένην διάνοιαν ἐκτῆσάμεθα, καὶ ἄμα τῶν ὄρων (55) τῆς εἰθισμένης ἐς τὰ χρήσιμα τάξεως· ἐνδὸν ἐμεινῶν ἀκῆρατον συντηροῦντες τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἀνθρώποις ἀρέσκειν ἐκπρᾶσμεν δεῖν, ὅσον τῷ τῶν ἀδελφῶν ἐπόπτῃ Θεῷ. Οἱ μὲν γὰρ τῶν ὄρων ἐμεινῶν ἐς τοῦ μωρῶν κλιθίστανται μάρτυρες μόνων, ὡς καὶ παραλογίσασθαι ἔξεστιν ἐνίοτε, εἰ τις τοῖς τῆς κακίας καρπῶς τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑποτιθῆται σχήμασι καὶ χρώμασι. [P. 485] Θεὸς δ' ἐν αὐτοῖς πρὶ τῶν ἔργων τοῖς τῆς καρδίας κινήμασιν ἐρεῖδει τὰ τῆς ἐξετάσεως ἔχνη, καὶ τὸ βῆμα τῆς δίκης ἐν αὐταῖς συγκροτεῖ τῶν λογισμῶν ταῖς ἀρχαῖς· ἐνθα χῶραν οὐκ ἔχει σχῆμα καὶ χρῶμα καλύπτειν, εἰ τι κακίας ἐκεί παραφύσθαι βούλοιο βλάστημα.

Θ'. Τοῦτων δ' οὕτω συμβεβηκότων, οἱ καὶ λοιπὸν καθήμενοι τὴν καταψηφισθεῖσαν ἡμῶν ἐξορίαν ὑπεκτιοῦ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπφει παραδοκεῖν. Καὶ τὰ ἄν εἰς ἔργον τὰ καθ' ἡμῶν μελετώμενα προῦβλεπείν, εἰ μὴ Καντακουζηνῷ μεταξὺ Βυζάντιον ἐλεῖν ἐπιβητο· ὁ δὲ καὶ λέξων εἰμὶ σαφέστερον.

Jubet meminisse, quæ tum prædixerit. Legati re infecta redeunt. Cantacuzeni mira clementia. Militibus eo inscio palatium oppugnant: Maritimam partem capiunt. Revocantur. Annæ anxietas. Legatio superba. Extremum discrimen. Pacem oblatam vix tandem accipit.

Α'. Ἐπὶ γὰρ (36), ὡς ἐφθήμεν εἰρηκότες, ἔνοπλον ἔχειν φρουρὰν συγκεχώρηται τῷ Φακειωλάτῳ, τὴν τῶν Λατίνων διὰ τὴν προγεγονυῖαν σκανδάλου πρόφασιν δεδιότες αὐθάδεια, προσελλυθέναι συνέβη τινὰς τουτῷ, οἷς λάθρα ἐσεφοῖτα γράμματα ἐκ Καντακουζηνῶ, μηχανήσασθαι τινα τρόπον, ὃς ἂν βεβηδίαν ποιησῆται οἱ τὴν ἐς Βυζάντιον εἰσοδόν· οἷς ἐπαγγελίαι μακρὰ συνεπέλεκτον χρημάτων ἅμα καὶ τιμῶν· τούτοις οὖν προσελλυθέντες καὶ προσεταιρισμένοι αὐτὸν, καὶ ἀνακαλύψασαι τὴν τῶν μελετωμένων δύναμιν, συνάρασθαι σφισι καὶ αὐτὸς ἐπηγγέλλετο πάσῃ χειρὶ καὶ σπουδῇ.

Β'. Καὶ δὴ λοιπὸν ἑτέραν πλείω τῇ προτέρᾳ δυνάμει προσεληφῶς (ἐν ἔξουσίᾳ γὰρ ἦν αὐτῶ, πρὸς τῆς βασιλείδος· πρότερον τὸ συγκεχωρηκὸς εἰληφότες, διὰ τὴν προσελημμένην τῶν Λατίνων πρόφασιν, ἐπίσπῃ ἂν εὐποροῖη φρουρὰν ἑαυτῷ πορρίζεσθαι), ὄλος τῶν ἔργων ἐγένετο. Παρὰ γὰρ ἐκόντων τῶν συνεδῶτων ταξιάρχου καὶ στρατηγῶ φροντίδα λαβὼν ἡξίου μὴ περὶ ὅσα διατριβὴν ἔχει χρόνιον τριβῆν τὴν σπουδῆν, ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ ἔργου κεφάλαιον ἐμβαλεῖν, καὶ ἐν βραχὺ μετὰ τῆς ἐνούσης ἰσχύος τὸν ὄλον ἀναρρῆψαι κίνδυνον· καὶ μάλιστα νῦν, ἐρημίας ἀντιπάλων ὄπλων μακρὰς ἐπιπολαζούσης ἤδη τῇ πόλει. [P. 480] Μηνύει τοίνυν τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῶ τὴν ὄλην τῆς ἐγγειρήσεως πρόβασιν, οὐ πάντοι πόδῳ τοῦ Βυζαντίου τὰς διατριβὰς ποιουμένων· καὶ ἅμα κελεύει, σπουδῇ παρελάσαντα σὺν ἐπιλέκτοις ὄλιγοις ἰκπεύσιν, ὡς μὴ κατὰφωρον τοῖς ἀντιθέτοις τὸ ὄρμα γένοιτο, περὶ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως ἐς ῥητὴν τινα ἐσπίραν ἡσυχίας ποσιν ἐπεδρεύειν, παραδοκῶντα τὴν ἐνδοθεν ἀναμύχλευσιν τῶν πυλῶν.

Γ'. Ἄρτι δὲ περὶ πρώτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς γενομένης, ἐν ᾗ τῆς ὥρας μάλιστα τῶν τε ἀνθρώπων οἱ πλείστοι, τὰς ἐσπερίους σθεννύοντες δῖδα, τῇ τῶν ὕπνων ἡγεμονίᾳ τὸ τῶν βλεφάρων ἐκδιδοῦσαι στάδιον, καὶ πᾶσαι τῆς πόλεως αἱ ὁδοὶ παντὸς ἐρημίαν ἔχουσιν ἄγλου, μεταπέμπεται τοὺς τε συνεδῶτες τῶν Βυζαντίων ἰκπέων καὶ ἅμα τῶν συγγενῶν τοὺς οικειοτάτους, καὶ ἐπὶ τούτοις τὴν περὶ τὴν ἐκείνην φάλαγγα, ἣν εἰς φυλάκων καὶ φρουρῶν εἰρηκαίμεν εἶναι τάξιν αὐτῶ· ξὺν οἷς ἄτασι, πλείους τῶν ἐκατὸν γενομένων, ἐς πύλην ἀπίων, ἣ Χρυσεία καλεῖται (57), ταύτην τε ἀνεμύχλευσε καὶ ἅμα ἐκεῖθεν ἀρξάμενος πάσας ὁμοίως ἀνεπέτασε, διῶν ἄχρι τῶν βασιλείων ἐγγύς.

Δ'. Τοῦ μέντοι τεύχους ἐντὸς γενομένος καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν οικείων ὄπλων, αἵματος ἐμφυλίου παντάπασι καθαρὰν τε καὶ ἀμύγη τῆς προνοίας· τὴν εἰσοδὸν διατηρησάσης, ἡρέμα τε καὶ ξὺν γε ἀνηκούσῃ τάξει παρήει· μέχρι καὶ ἐς τὰς βασιλείους· πύ-

I. Phaceolato, ut supra diximus, Latinorum proterviam, ob novissimam illam offensionem, pertimescenti, armatos circa se satellites habere permisissum fuerat. Quod cum ita esset, aliqui eum adieunt, quibus clam a Cantacuzeno litteræ venerant, ac in iis magnæ pecuniarum simul et honorum promissiones si qua ratio excogitaretur, qua facilis ei in urbem ingressus pateret. Illi, inquam, ad istum accedunt: cum sibi socium adjungunt: consilii sui rationem aperiunt: atque eos ipse omni opera et studio adiuturum se pollicetur.

II. Exinde priori satellitum turbæ alia ampliore adjuncta (poterat enim ille, data semel ab imperatrice licentia ob illam quam diximus rationem, tot adjungere sibi custodes, quot ei commodum futurum esset) totus in executione negotii erat. Volentibus ergo conjuratis ducis et præfecti munere suscepto auctor fuit, ne in eas res, quæ longioris moræ essent, opera insumeretur; sed ut in id, quod caput erat, statim incumberetur, et tota quamprimum alea cum ea quæ aderat hominum manu jaceretur; præsertim cum magna jam esset armatorum in urbe paucitas. Quamobrem Cantacuzeno imperatori, non longissime ab urbe commoranti, totam indicat suscepti negotii rationem; et simul jubet paucis cum equitibus, iisque 774 selectis, ne id quod agebatur adversarii deprehenderent, diligenter progredi, et condicto vespere circum urbis muros tacito gradu insidiari, atque expectare. quoad portæ, revulsis introrsum claustris, patefcerent.

III. Nocte itaque, circiter primam vigiliam, quo maxime tempore homines plerique, nocturnis facibus extinctis, oculos suos somno regentos committunt, cum omnino civibus vacuæ sunt urbis viæ omnes, accessit ille tum equites Byzantinos, quotquot conscii erant, tum eos cognatorum, quibuscum erat illi arctissima conjunctio; tum illam præterea peditum manum, quos ad custodiam et præsidium datos habuisse eum circa se diximus. Cum his omnibus, qui quidem plus quam centum erant, ad illam portam abit, quæ Aurea vocatur, eamque reserat; et inde ducto initio omnes pariter recludit, ad ipsum prope palatium.

IV. Imperator in urbem cum suis copiis intromissus (hunc autem ejus ingressum divina Providentia sanguinis omnino purum et expertem servavit) pedetentim et composite ad palatii usque portas progreditur, illucescente jam aurora. Eas

Variorum notæ.

(36) Conferendus ad hoc caput Cantacuzenus, lib. III, cap. 97 et 99: Ducang.

(37) Novo vocabulo: nam χρυσῆν semper appellatur a scriptoribus Byzantinis: quæ quidem porta

tum erat obstructa seu ἀπικαθαρμένη, uti scribit Cantacuzen. d. cap. 99, quod et infra indicat his verbis, διώφουτον τὴν χρυσῆν πύλην, etc. Ducang.

effendit clauvas : simul summis in mœnibus stantes propugnatores armaque infesta conspicit. Quamobrem cœssim redit, et signa convertit. Tum pro aliis quibuscumque aggeribus et castris illas, quæ e regione palatii sitæ sunt, altas ædes ex tempore eligit, ac in iis interim diversari, et uoc facto opus sit considerare **775** statuit. Erat dies ille Februarii tertius anni sexies millesimi octingentesimi quinquagesimi quinti. Et imperator quidem Cantacuzenus in eo erat.

V. Imperatrix vero Anna, intra illam arcem conclusa, cum suos labores palam videret ad nihilum recidisse, ne sic quidem volebat sero saltem intelligere quid expediret, tametsi nec armorum intuitu copiam haberet, nec militum satis ad præsidium, sed missis clam hominibus et populum Byzantium in imperatorem instigabat, magnifica videlicet promissa auribus ingerens; et Latinorum militum cohortes Galata arcessebat, telorumque et machinarum quantum ad bellicum usum satis futurum esset. Quin etiam imperatori Cantacuzeno postulanti, ut arcem sponte et cum bona gratia traderet, si partiri cum eo imperium, etiam victa, et præire cum filio vellet in iis omnibus rebus, quæ honorem cum reverentia et cultu conjunctum eis pro imperatoria dignitate afferrent, nempe in acciamationibus, et quoties una consistendum aut sedendum esset, aut ubicunque rationi consentaneum foret (etenim id ipsum sibi ab initio fuisse propositum) : id, inquam, postulanti Cantacuzeno, simulque ne ita tempus frustra tereret, neve periculum ab obsidione evidenter imminens expectaret roganti, illa Scythicum, ut aiunt, responsum dabat, et probris legatos perfundi ex muro iubebat, ac ne primoribus quidem auribus dicta admitti sivebat.

VI. Primo vespere, cum homines lucernis accendendis vacant, Galatææ triremes duæ expeditæ, **776** Latinis militibus armisque plenæ, ad litus appelluntur; duorum alterum facturæ, sive, omnibus copiis in arcem introductis, imperatricem adiuturæ, sive eandem, cum liberis simul et pecunia abreptam, illinc abducturæ. Sed illorum adventum odorati ii qui circa Cantacuzenum erant, multis arcubus circumsepto aditu, eos statim abigunt; atque inde extra arcem, idonea militum manu admotâ, excubias agere incipiunt.

λας, ἀγχαζούσας ἤδη τῆς ζω. Κάπειδῃ κεκλεισμέναις τε εὐρεν αὐτάς· καὶ ἅμα ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων φρουρὰν ἔθεσθε καὶ ὄπλα πολέμια, ἐπὶ πόδα τε ἀνεχώρει καὶ ἀνεξεύγνυε, καὶ ἀντὶ τῶν βασιλείων ἄλλου καὶ στρατοπέδου ἐς τοὺς ἀντικρυτῶν βασιλείων ὑψορόφους οἴκου (38) σκηνώσαι τε ἐξ αὐτογεθίδου κέρκιε δεῖν τηνικαῦτα καὶ ὁ τι γρη ποιεῖν διασκέψασθαι. Ἦγε δ' ὁ Φεβρουάριος τηνικαῦτα τρίτην ἡμέραν (39) τοῦ ἡσωνε' ἔτους. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Καντακουζηνὸς ἐν τούτοις ἦν.

Ε'. Ἡ δὲ βασίλισ· Ἄννα, τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ἐντὸς συγκλεισθεῖσα (40), καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔρωσα τὴν ἑαυτῆς σπουδὴν τελευτώσων εἰς ἀπραξίαν, οὐδ' οὕτω μεταμανθάνειν ἔγνω τὸ δέον ὅτι γούν, καὶ ταῦτα μὴδ' ὀπλων εὐπορίαν ἐντὸς κεκτημένην, μήτε στρατιωτῶν πλῆθος εἰς φρουρὰν ἀποχωρῶν· ἀλλὰ πέμπουσα κρύφα τὸν τε δῆμον ἠρέθιζε τῶν Βυζαντιῶν κατὰ τοῦ βασιλέως, μεγάλων ἐλπίδων τὰς σφῶν ἐμπιπλῶν ἀκούσ· καὶ ἅμα Λατινικὰς στρατιωτῶν ἐκ Γαλάτου (41) μετεπέμπετο φάλαγγας, καὶ ὅσα ἐς βελῶν καὶ μηχανημάτων ἀντιπάλων ἀρκέσουσι χρεῖαν. Ζητούντι γὰρ μὴν τῷ βασιλεὶ Καντακουζηνῷ, διδόναι τὴν ἀκρόπολιν μετ' εἰρήνης ἔκοῦσαν, εἰ βούλει κοινωμεῖν τε τῆς βασιλείας αὐτῷ καὶ [P. 487] μετὰ τὴν ἤτταν, καὶ ἡγεῖσθαι μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐν ἅπασιν, ὅποσα τιμὴν σὺν αἰδοῖ τε καὶ κόσμῳ φέρεται σφίσι βασιλικῶς, ἐν τε εὐφημίαις καὶ ἀναστάσει καὶ καθέδραις καὶ ὅσα μετὰ τοῦ πρέποντος ἔποιτο λόγῳ (τοιαύτην καὶ γὰρ εἶναι τοῦτω τὴν τῆς γνώμη; ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν), καὶ μὴ μάτην οὕτω τριβεῖν τὸν χρόνον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀλώσεως περιμένειν πρὸς ἦλον κίνδυνον· ἢ δὲ τὴν ἀπὸ Σκυθῶν εἰπὴν ἀντιδίδου ῥῆσιν (42) ὑβρεσί τε πλύνειν τοὺς ἀγγελιαφόρους ἐκέλευεν ἐκ τοῦ τείχους καὶ μὴδ' ἀκροῦ ὡσεὶ προσέειπαι τὰ λεγόμενα.

Γ'. Ἄρι· ὁ δὲ τῆς ἑσπέρας ἐληλυθὺς, καὶ περὶ λύγων ἀρκῆ; τῶν ἀνθρώπων ἀσχολουμένων, κατέπλευσαν ἐς αἰγιαλὸν δύο ταχυναυτοῦσαι τριήρεις ἐν τῶν Γαλάτου, πλήρεις στρατιωτῶν τε καὶ ὀπλων Λατινικῶν, δυοῖν θάτερον ἐν νῷ διαπράξασθαι ἔχουσαι, ἢ τῇ βασιλίδι συμμαχοῦς ἔσεσθαι, τοῦ πληρώματος ὅλου παρεισελθόντος ἐντὸς, ἢ πασι τε καὶ χρήμασιν ὁμοῦ συναρπάσαντας ἀπάγειν αὐτήν. Ἀλλὰ τὸν ἐπίπλου ἀισθόμενοι σφῶν οἱ περὶ τὸν Καντακουζηνὸν σφῶς τε ἀπῆλθαν τὴν ταχίστην, τότε πολλὰ περιστῆσαντες, καὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐξοθεν τῶς ἐν φυλακῇ ἔποιούοντο, τὴν ἱκανὴν ἐπενεγκόντες στρατιάν.

Variorum notæ.

(38) Cantacuzen. ἐπὶ τὸν Π. φρουρογεννήτου κατέβουσαν οἶκον. Ex quibus Porphyrogenetæ ædis situm docemur. DUCANG.

(39) Capta igitur Constantinopolis a Cantacuzeno 3 Febr. anno mundi juxta Græcos 6855, Christi 1547, indict. 15. Idem Cantacuz. cap. 100 extremo. DUCANG.—Cantacuzeno, *Hist.* lib. iii, cap. ult. is dies est Februarii 7. Ait quippe se ab Anna Augusta admissum esse in palatium Februarii d. e. 8. Constat autem admissum fuisse post hanc

quam ingressus in urbem fuerat. BOVIN.

(40) Infra πῦρ καὶ φρουγάνων φακέλλους ὑψηλῶν τὴν πρὸς τῷ τεμένει Βλαχερνῶν τῆς ἀκροπόλεως πύλιν. Cantacuzen. cap. 100. τὸ ἐν Βλαχερνῶν φρουρῶν vocat, de quo copiose egimus in *Constantinopoli Christ.* lib. ii, sect. 5, n. 7. In eo igitur palatio tum morabatur Anna imperatrix. DUCANG.

(41) Item habet Cantacuz. cap. 99. DUCANG.

(42) Proverbium, quo rursus infra cap. 31 utitur. Id est, conciliis respondere. DUCANG.

Ζ'. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες, πολιορκεῖν ἐς τὴν Ἀ
 ὀστεραίαν αἰρούμενοι, καὶ τὴν τῆς νίκης κρίσιν τοῖς
 ἔπλοισ ἐπιτρέπουν, οὐ μᾶλλον τοὶ ἄρεστά τῷ βασι-
 λεῖ Καντακουζηνῷ προθυμείσθαι ἐδόκουν. Ἀλλὰ τὸν
 αὐτῷ συνθήθῃ τρόπον κἀναταῦθα τηροῦντι, καὶ χωρὶς
 αἵματος ἐμφυλίου τὰ κατὰ γνώμην τελεῖν οἰομένῳ
 βέλτιον εἶναι, καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐπέμει-
 πειν πρεσβείαν, καὶ ἀναμιμνήσκειν τὰ πρότερα,
 ἴθωεν τε κήρυξαι καὶ ὅποι πεπύρεται, καὶ ὅπως ἐς
 τοιοῦτον ταυτὴ κατηνέχθη τὸ πέρας, ἐς ὅποιον αὐτὸς
 ἀεὶ προῦλεγέ τε καὶ διεμαρτύρητο, κρύφα τε καὶ ἐς
 προῦπτον, καὶ γράφων καὶ πρεσβεύμενος. Προκα-
 λείσκει οὖν τὸν τῶν Φιλίππων ἀρχιερέτην, καὶ
 ὅσι ζῶν γε αὐτῷ πρὸς τοὺς δουλοῦντου (43) τῶν ἐξιαυτοῦν
 πρεσβείας πρὸς τῆς βασιλίδος, Ἄννης ἐπέμφοθησαν ἐς
 Διδυμότειχον ὄντι αὐτῷ, διεξήει τοιαῦτα ·

Η'. Ἐ Πάλαι μὲν ὁ Κύριος, ἀγαπητῶν ἐπὶ τῷ
 ἡγαπημένῳ τῶν Ἰουδαίων λαῷ, οὗς πρότερον διὰ
 Μωσέως τὸν νόμον διδοῦς διεμαρτύρητο, λέγων ·
 « Πρὸς εἶ, οὐρανὲ, καὶ λαλήσω καὶ ἀκούετω γῆ ῥή-
 ματα ἐκ στόματός μου » τοῦς αὐτοῦς κατὰ τοὺς
 ἑλέγχους τῶν ὑστερον παραδείσεων διεμαρτύρητο,
 διὰ Ἡσαίου λέγων · « Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου,
 ἡ γῆ · υἱοῦς ἐγέννησα καὶ ὕψιστα, αὐτοὶ δὲ με κή-
 τησαν » καὶ τὰ ἐξῆς. Τὴν αὐτὴν δὲ τρόπον καὶ αὐ-
 τὸς [P. 488] ἐγὼ τήμερον, ὑμᾶς προκαλεσάμενος
 μάρτυρας τῶν πάλαι μοι πρὸς ὑμᾶς λεχθέντων καὶ
 δι' ὑμῶν πρὸς Ἄνναν τὴν βασιλίδαν, ἀναμνήσται τῶν
 εἰρημένων ἀρτίως ἔκριναι δεῖν, καὶ πρέσβεις ὑμᾶς
 ἐμοῦ πρὸς ἐκείνην · τότε πεμφθέντας πρέσβεις τοῦς
 αὐτοῦς ἐκείνη πρὸς ἐμοῦ νῦν ἤδη πεμφθῆναι. Ἴστε
 πάντων, ὅτε πρεσβεύοντες ἦκατε, ὅσα ὑμῖν εἶπον
 ἀπαγγεῖλαι τῇ βασιλίδι · ὡς ὁ Θεὸς, δίκαιος ὢν,
 καὶ δίκαια κρίνειν οἶδε, καὶ οὖν δίκην τὰς τῶν πραγ-
 μάτων ἀποβάσεις ποιείσθαι · ὁ τοίνυν σύνθησας τῷ
 Θεῷ ποιεῖν τοῖς τε ἀδικούσιν ἑμοῦ καὶ ἀδικουμένοις,
 τοῦτο καὶ νῦν ἐλπίζω κατὰ τοὺς νῦν ἤψεσθαι πράγ-
 μασι. Καὶ τί δεῖ πρὸς εἰδέναι πάντα διεξίναμι καθ'
 ἕκαστα · Ἴστε γὰρ ὡς, οὐ μάντις ὢν, προῦλεγον τὴν
 τῶν ἐμῶν ἐπιβούλων φθορὰν καὶ τὴν ἐμὴν ἐς Βυ-
 ζάντιον ταύτην εἴσοδον · ἀλλὰ πρὸς τὸν τῆς δίκης
 ἔφορον καὶ ἀκρίμητον ὀφθαλμῶν ἀφορῶν, κάκεινῳ
 προσανιρτῶν τὰς ἐμοῦ πρὸς ὑμῶν ἐπεινησμένης ἀδίκ-
 κως ἐπεικῶς συμφορὰς, κληρίζον τε καὶ προῦλεγον
 τὰς ἐκβάσεις ἐν ὑμῖν ἀκροαταῖς. Διὰ δὲ ταῦτά μοι
 καὶ ἀξιοχρεώτερον ἔδοξεν, ὑμᾶς καὶ οὐχ ἐτέρους
 δεμαρτύρησθαι καὶ πρέσβει· εἰσπέμψαι τῇ βασιλίδι,
 εἰνα συνείραντας τὰ πρότερα τοῖς παροῦσιν καὶ τὰ γε
 προειρημένα μετὰ τῶν ἐκβάσεων παραινέσθε τοὺς
 τῆς δίκης αἰδέσθαι ὀρόνους, καὶ μὴ περριτέρω
 θε μαχεῖν, καὶ ἐκτοῦ κρίσιν δικαίαν περριδοῦναι συγ-
 χεῖν, καὶ τοῖς ἀδυνατοῖς οὕτως προδῆλω· ἐπιχει-
 ρεῖν, ἐπ' ὀλιθρῶν τῶν τε παίδων καὶ ἑαυτῆς. Ἐγὼ
 γὰρ τῆς αὐτῆς ἔρομαι γνώμης ἀσὶ· καὶ οὐνάμενος
 ὀπλοῖς καὶ οὐνάμεσιν ἑμοῦ τῇ ἀκροπόλει εἰρώσα-

VII. Ac alii quidem omnes postredie in obsidio-
 nem incumbi, et victoriam armorum iudicio per-
 mitteri volebant. Imperatori autem Cantacuzeno non
 admodum placere videbatur id, quod illi cupiebant.
 Enimvero huic, suum morem tuum quique reti-
 nenti, et absque civium sanguine perficere ea quæ
 decrevisset satius ducenti, visum est alteram et
 tertiam mittere legationem, et anteacta in memo-
 riam revocare, unde scilicet compissent et quor-
 sum recidissent; atque ut eo tandem deducta es-
 sent, quo ipse prædixerat, clamque et palam tam
 litteris quam legationibus testatus fuerat. Arcesito
 itaque Philipporum pontifice, et iis omnibus, qui
 cum illo circiter biennium ante legati ab impera-
 trice Anna venerant, tum cum ipse Didymotichi
 versaretur, in hunc modum disserit :

VIII. « Olim Judeis, populo dilecto, Deus iratus :
 quos per Moysen jam antea, cum legem traderet,
 testes advocaverat his verbis : « Attende, cælum,
 et loquar; et audiat terra verba ex ore meo : »
 eosdem 777 postea, cum sequentis ævi delicta ar-
 gueret, per Isaiam testatus est : « Audi, cælum, et
 auribus percipe, terra : filios genui et exaltavi; ipsi
 autem spreverunt me », etc. Eodem modo et ipse
 vos hodie testes adhibeo, ac eorum quæ olim vo-
 bis dixi, quæve imperatrici Annæ per vos signifi-
 cavi, commonefacientes esse nunc demum puto;
 et legatos ab ea ad me tunc missos ad eam jam
 nunc mittere decrevi. Meministis certe ea quæ,
 cum legati ad me venistis, vobis mandavi ut impe-
 ratrici renuntiaretis : Deum scilicet justum esse,
 proinde et justa esse illius iudicia, et rerum even-
 tus ab eo juste ordinari; quod soleret igitur Deus
 rependere tam iis qui injuriam inferrent, quam iis
 qui paterentur, id et in præsentibus negotiis exhi-
 bitum iri sperare me. Quid porro necesse est a me
 singula commemorari vobis, laud nescientibus?
 Scitis quippe, me, non quia vaticinandi peritus so-
 reo; vobis prædixisse et meorum insidiorum
 tristes exitus, et hunc meum in urbem ingressum :
 sed quia ad exploratorem et insomnem divinæ ju-
 stitiæ oculum respicerem, et calamitates, quas mihi
 per summam injuriam inferebatis, illi relinquerem
 ulciscendas, ideo et spem aluisse, et vobis audien-
 tibus futuros rerum exitus prænuntiasset. Eapro-
 pter melius facturum esse me existimavi, si non
 alios, sed vosmet ipsos testarer legatosque ad impē-
 ratricem mitterem, ut priora cum præsentibus et
 prædicta cum eventis componendo eam hortemini,
 ut justitiæ tribunal vereatur, ac ne ultra Deo pu-
 gnet, neu 778 justorum Dei iudicium confundere
 conetur, neu denique ea quæ majora sunt quam
 ut perlici possint, in liberorum et sui ipsius perni-
 ciam sic palam aggrediatur. Ego enim in eadem
 usque persto sententia; et cum possim armis ac

¹ Deut. xxxiii, 1. ² Isa. i, 2.

Variorum notæ.

(43) Vide Cantacuz. lib. iii, cap. 75. BOIVIN.

viribus brevi tam arcis, quam eorum omnium, qui in arce sunt, potiri, tamen voluntate ab eo consilio abhorreo.

IX. Hæc fatus eos dimittit. Illi abeunt; omnia in unum conferunt, et a capite usque repetita imperatrici renuntiant; nihil autem proficiunt; sed ubi eam majore furore inflammata vident, percussi recedunt. Quod postquam imperator accepit, et Augustam in duritie sibi constare, eamdemque tam in dictis quam in animo acerbiteret retinere didicit, neque ulla priorum cladum effectum esse, ut quid expediret certo perspiceret; statim quidem rei eventum belli legibus et obsidioni permittere voluit; mox se iterum continuit, et felicioribus clementiæ consiliis quid agere oporteret statuendum reliquit.

X. Id iis, quos secum habebat, militibus et ducebus non placuit. Postera igitur die clanculum ipsi inter se arcem repente adoriri, antequam imperator sentiat, constituunt: ac paulo post meridiem sublatis signis circumfusi alii telis missilibus rem agunt; alii ignem manibus præstendentes et virgultorum fasciculos eam arcis portam succendunt, quæ ad Blachernarum templum spectat; statimque 779 irrupit armata multitudo. Capta in hunc modum maritima arcis parte, direptisque habitatorum facultatibus, nondum milites impetum illum noxium sistere statuebant; sed erant jamjam oppugnaturi superiorem quoque arcis partem, totamque illuc aperte translaturi flammam hostilem. Ac fortasse obsidionis simul et ignis vim etiam illa pars statim experta esset, nisi impetum illum immoderatum imperator, missis qui reprimereat, coh buisset. Et hæc quidem ita ferme se habuerunt.

XI. At imperatrix Anna totam illam noctem maxima trepidatione traduxit. Primo autem mane, convocatis iis quos habebat secum, cœpit quid agendum esset consultare; tum de communi omnium sententia visum est, eos mittere qui dextram jungerent, ac non modo delictorum veniam non petere (id enim, quia illius animo durities et fastus penitus inoleverant, indignum esse duxit et minime decorum), sed etiam magna quædam et inaudita jurato promittenda stipulari multo cum fastu; ac præter alia postulata insolentiæ plena totam auctoritatem repetere, partiri vero nolle. Ac ne in parvis longius inquamur, cum intempestivæ illæ spes irritæ fuissent, verereturque illa, ne in præcipiti constitutis jam rebus suis, etiam invito Cantacuzeno aliorum manu periret, quotquot ab ea gravius aliquid passi fuerant, ad benignas impera-

σθαι τοὺς ἔνδον ἔπαντας ἐν βραχεί τὴν θέλησιν οὐκ ἔχω συνάψουσαν.

Θ'. Ταῦτ' εἰπὼν προέπεμπεν αὐτοὺς. Οἱ δὲ ἴπει-
θότες καὶ πάντα συνείραντές τε καὶ ἀπαγγέλλοντες
ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς Ἄννη τῇ βασιλίδι ἤνυσαν οὐδὲν
πίεσον, ἢ ὅτι πρὸς πλείονα κακίαν ἀναφλεγοῦσαν
ἰδόντες κατεπλάγησιν τε καὶ ἀνεχώρησαν. Ἐπειδὴ
ταῦθ' ὁ βασιλεὺς ἤκηχότι, καὶ ὡς τῆς αὐτῆς οὐ
σκληρότητος ἡ βασιλὶς ἔχεται ἔγνω, καὶ τὴν αὐτὴν
οἱ ταύτης λόγῳ μετὰ τῆς γνώμης τηροῦσι βεβούτητα,
καὶ οὐδὲν τῶν προτέρων ἀτυχημάτων παρέσχεν
αὐτῇ τὸ λυσιτελοῦν ἀπλανῶς ἰδεῖν, ὤρμησε μὲν τὰ
πρῶτα πολέμου νόμῳ καὶ πολιορκίᾳ δοῦναι τὴν τοῦ
πράγματος ἔκδοσιν· ἔπειτα ἐπέσχεν αὐτῆς, καὶ
πρὸς τὴν ἀμείνονα τῆς πραότητος τύχην τὸ τῶν
πρακτέων ἀνετίθετο βούλευμα.

Κ'. Ἄλλ' οὐκ ἤρεσκε τοῦτο τοῖς ἀμφ' αὐτὴν στρα-
τιώταις καὶ στρατηγοῖς. Ὄθεν τῆς ὑστεραίας
ἐπιούσης (14) ἐν παραθύρῳ κατὰ σφᾶς αὐτοῦς
αὐτοὶ ποιοῦνται συνθήκας, ἀφινδίων ἐπιθέσθαι τῇ
ἀκροπόλει. [P. 489] πρὶν αἰσθέσθαι τὸν βασιλέα.
Καὶ δὴ μικρὸν ὑστερον ἢ κατὰ μεσημβρίας εἶναι
τὸν ἥλιον, τῶν σημείων ἀρθέντων, κύκλῳ περι-
στάντες οἱ μὲν τοῖς ἐκπύλοις ἐχρῶντο βέλεσιν· οἱ δ'
ἐν χεροῖν ἀνεληγμένοι πῦρ καὶ φρυγάνων φακέ-
λους ὑψήσαν τὴν πρὸς τῷ τεμένει τῶν Βλαχερνῶν
τῆς ἀκροπόλεως πύλην· καὶ ἅμα εἰσέρρει τὸ πῆ-
θος τῶν ὀπλιτῶν. Κάπειθ' ἰδὼν τὸ παράλιον οὕτω τῆς
ἀκροπόλεως μέρος ἔάλω, καὶ οἱ στρατιῶται τὰς
τῶν οἰκητῶν οὐσίας διήρπασαν, οὐ λήγειν ἐπιτῆς
βλαπτοῦσης ἐκείνης ὁρμῆς ἐνενόουν· ἀλλ' ἐμελλόν
ἤδη περιᾶσθαι καὶ τῶν ἀνωτέρω τῆς ἀκροπόλεως
μερῶν καὶ ὅλον ἐκεῖσε λαμπροῦς τὸ πολέμιον πῦρ
ἐνεγκεῖν. Καὶ τάχ' ἦν ἀλώσεως ἔργον ὁμοῦ καὶ πυ-
ρὸς κίχσινα ἐγίνετο παραχρῆμα, εἰ μὴ κεκώλυκε
πέμψας ὁ βασιλεὺς τὸ τῆς ὁρμῆς ὑπερβῆλλον. Καὶ
ταῦτα μὲν τῆδὲ πη ἔσχεν.

ΛΑ'. Ἢ δὲ βασιλεὺς Ἄννη ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν
φρόνων τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην διήνεγκεν. Ἄμα
δ' ἔφ' προταλασσαμένη τοὺς ἀμφ' αὐτὴν περὶ τῶν
πρακτέων συνδισκίεπτετο· καὶ κοινῶ συνεδοῦαι
ψηφίσματι, πέμψασθαι δεξιάν, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἡμερ-
τημένοις συγγνώμην ζητεῖν (σμιχροπραπέ; γὰρ
ἐκείνη νενόμισται τοῦτο καὶ ἤνιστα εὐδαιμον, αλη-
ρότι,τι καὶ ὀφροῦ συντετηκῆς γνώμης), ἀλλ' ἐπαγ-
γελίας ἐνόρκους περὶ μεγάλων καὶ ξένων πραγμά-
των, ὑπερφηανῆς κεκομφευμένας μακροῖ, ὅσοιαι
ξύν γε τοῖς ἀωρίαν μακρὰν ἐπισυρομένοις ζητήμα-
σιν ἄλλοις καὶ τὸ μὲν μοναρχεῖν ἀπήτουν, τὸ δὲ συν-
όρχεῖν ἀπέλεγοντο. Καὶ ἵνα μὴ ἐν μικροῖς μακρὸν
ἀναλίσκωμεν λόγον, ἀστοχήσασα τῶν ἀκαιρῶν ἐκεί-
νων ἐλπίδων, καὶ δειτάσα μὴ, ἐπὶ ξυροῦ τῶν πράγ-
μάτων αἰωρουμένων αὐτῇ, καὶ ἀκοντος τοῦ Καντα-
κουζηνοῦ παραπόληται πρὸς τῶν ἄλλων, ὅσοι πρὸς

Variorum notæ.

(14) Postidie quam Cantacuzenus in urbem fuerat intromissus. Βοινία.

αὐτῆς ἐπεπόνθεισαν τὰ ἀνήκεστα, πρὸς τὰς φίλων· A toris condiciones descendit, ut collegam quidem θρώπους νένευκε τοῦ βασιλέως συμβάσεις, συνάρχειν ἅμα καὶ προεδρεύειν.

CAPUT IX.

Quicumque in palatio vinciti tenebantur, liberi omnes dimissi, solo patriarcha excepto, cujus res altius reperiuntur. Ejus apud Annam auctoritas summa. Palamas, ob novas opiniones, non quia Cantacuzeno saveret, in vincula coniectus. Ut patriarcha Augustum a se alienaverit. Ut hæc adversus eum cum Palamitis conspiravit. Episcopis dies indicitur ad abrogandam patriarchæ dignitatem. Interim Anna ægrotat. Convalescit. Diem episcopis rursus indicit. Tabellas, per quas officii admonetur, a confessore oblatas, rumpit. Ipsum, minacibus verbis correptum, domo exigit. Patriarcha absens et inauditus damnatur. Synodum mensa sumptuosa et inmodesti risus excipiunt. Ea ipsa nocte Byzantium captum. Cantacuzenus, ne aut Annæ aut ejus filio incommodet, palatio cedit. Domicilium sibi constituit circa Alexii triclinium. Qualem se erga patriarcham gesserit. Eum monasterio primum includit; deinde Didymotichum ablegat. Ea omnia Gregoras aliis relinquit accuratius narranda. Ipse ad propositum redit.

[P. 490] Α'. Καὶ ἀνοιχθέντων ἤδη τῶν βασιλείων (45), ἐξεχέοντο κατὰ πλήθος οἱ δέσμοι, ὅσοι τε τῶν εὐ γενομένων καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως ἐχόντων. Μόνω δ' Ἰωάννῃ τῷ πατριάρχῃ, τῆς ἀξίας τῆς ἐξωσθέντι, ἐξιέναι οὐκ ἐνήν· περὶ οὗ καὶ διαλαθεῖν ὀφειλοντας ἔνια, πρὶν ἐνταυθοὶ καταληλυθέναι τοῦ λόγου, καὶ ἀκοντας ἡμᾶς ὁ τῶν ἄλλων σφόδρα παρέσυρεν εἰρήμῳ.

Β'. Ἐξέτου γὰρ Ἄννα ἡ βασίλισς τὴν ἑαυτῆς πρὸς Καντακουζηνὸν ἐξεπολέμωσε γνώμην, συνεργῶ τε ἅμα καὶ πιστοτάτῳ ἐκέρχρητο τῷ πατριάρχῃ τοῦτω συμβούλῳ πρὸς ἅπαντα κρύφα τε καὶ ἐς τοῦφανὲς δρώμενα ἦν· καὶ νῦν μὲν αὐτῆ τῆς ἐκείνου γλώμης ὀλοσχερῶς ἐξήρτητο, νῦν δὲ τῆς ἑαυτῆς ἐξαρτώμενον εἶχεν ἐκείνον· καὶ συνελόντι φάναι, φρόνημα ἐν ἀμφοτέροις ἦν ἐν ἅπασι, τοὺς τε ἄλλοι, δηλαδὴ καὶ οἷς ὁ Παλαμᾶς ἐδογματίζε καλοντέροις καὶ ἀγθεοὺ πάνυ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ δεῖγμα τοῦ λόγου σαφές, ἃ τοὺς τὸν ἡσύχιον ἐν Ἄθῳ τῷ ὄρει βίον ὀσκούσιν ἐπεμπεν αὐτῆ γράμματα ζῶν γε τῷ πατριάρχῃ κατὰ τοῦ Παλαμᾶ· τὰ τε οἰκεία ταύτης φημί καὶ ὅσα ὁ ταύτης υἱὸς Ἰωάννης ὁ βρασιλεύς ὑπ' αὐτῆς προσταττόμενος ἔγραψεν· οἷς τὰ τε ἄλλα ἐνεγγέγραπτο καὶ ἐπὶ καὶ ὡς ἥκιστα χρῆναι νομίζειν, εἰρηταῖς καὶ φρουραῖς ἐνέχεσθαι Παλαμᾶν διὰ γε δὴ τὸ Καντακουζηνῶ τὴν γνώμην τιθεσθαι, ὅτι μὴ διὰ τὸ ζῶν οὐδὲν κότμω περιτόντα θεοτότων ἀκρίστων διδάσκειν ἀπειράκις ἀπείρων ἐστίν, κατ' ἀλλήλων δισταμένων (εἶναι γὰρ φησι τὰ; μὲν ὑπερκειμένας καὶ νοητάς· τὰς δ' ὑφειμένους καὶ ὁρατάς), καὶ τοιαῦτα ἅττα βλασφημοῦντα συγγεῖν καὶ ταραττεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν.

Γ'. Διετέλει γε μὴν ἡ τοιαύτη παρ' ἀμφοτέροις ἀκμάζουσα σύμπνοια καὶ ὁμοφροσύνη, τῷ τε πατριάρχῃ δηλαδὴ καὶ τῇ βασίλισσῃ, πρὶν εἰ ἀκριβοῦς γε [P. 491] τῆς πείρας ἀποχόντα τὸν πατριάρχην τῆς τῶν κοινῶν σωτηρίας πραγμάτων ἀρξασθαι παραινέειν αὐτῇ τὰ συνειδόντα, καὶ βουλευτὴν καλίστα σθαι περὶ συνλλαγῶν καὶ σπονδῶν πρὸς τὸν Καντακουζηνόν. Ἀφ' οὗ οὐδὲ τοιαύτην ἔγνω συμπερὸν βραδίσειν ὁδόν, παρὰ τὴν καθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν βασιλίδεα ἐξέμηνε. Καὶ τοῦτ' ἦν ἀρχὴ καὶ κατάλυσις πρώτῃ σύμπνοιας τε καὶ ὁμοφροσύνης ἐκείνης, καὶ

780 I. Jam itaque apertis palatii portis, magno agmine effusi ruere ii qui vinciti antea tenebantur, quotquot sive nobiles sive alterius cujuscunque conditionis erant. Uni patriarchæ Joanni, sua ipsa dignitate dejecto, exire non licuit: de quo, antequam nostra oratio huc processisset, quædam dicere debuimus; cæterarum autem rerum series ab eo argumento nos invitos longissime abduxit.

II. Imperatrix Anna, ex quo animum hostilem in Cantacuzenum induerat, hoc ipso patriarcha, ad ea omnia, quæ sive clam sive palam agerentur, a jutore simul et fidissimo consiliario usa fuerat: et modo quidem hæc ex iustis, modo iste ex hujus sententia totus pendebat: atque, ut paucis absolvam, unus utriusque animus erat, tum in omnibus aliis rebus, tum adversus ea dogmata, quæ Palamas nova et inusitata in sanctam Dei Ecclesiam invehebat. Id certo indicio constat: nempe ex litteris, quas contra Palamam sive Anna ipsa cum patriarcha, sive matris jussu Joannes imperator, ad montis Atho monachos scripsit: quibus litteris tum alia inerant, tum ne quis vinculis custodiisque ideo Palamam coerceri existimaret, quod is animum ad Cantacuzenum adjecisset; sed quod idem, immo deste huc illuc vagando, divinitatum æternarum, earumque inter se dissidentium (alias enim supereminentes et intelligibiles, alias humiliores visibilesque esse dicitur) infinite infinitum examen doceret existere, et talia **781** quædam exsecranda proferendo Dei Ecclesiam confunderet ac perturbaret.

III. Et ea quidem voluntatum consensio et concordia non prius ambos inter, patriarcham dico et Imperatricem, vigere desiit, quam ille, post accuratam experientiam desperata reipublicæ salute, cœperit huic ea suadere, quæ profutura essent, hincque exstiterit gratiæ reconciliandæ et pacis cum Cantacuzeno faciendæ. Ex quo autem utilius esse statuit eam sequi viam, ex eo repente in se ipsum quoque imperatricem exacerbavit. Et hæc fuit mali origo ac prima labe, quæ conjunctionem illam comitumque dissolveret: hoc fuit vulnus,

Variorum notæ.

(45) Februarii die quarta, si Gregoræ credendum; octava, si Cantacuzeno; quem minime certe pro-

habile est erravisse in eo die assignando, quo imperii sedem invasit. BOVIN.

quod nec fomenta nec l'gam'ina ulla admitteret. Augusta igitur omnes ex eo artes animo versare, ut patriarchæ pontificatum abrogaret, omnia secum volvere ac revolvere consilia. denique ad id, quod sibi propositum erat, nihil invenire efficacius, quam si opinionum illarum et impiarum vocum, quas impensissime antea repudiabat, cum Palauæ sectatoribus demum particeps facta, amicos eos sibi redderet, et ipsis adjuutoribus uteretur adversus istum acerrimis.

IV. Primum igitur domo, tanquam carcere, ita eum includi jubet, ut a nemine adiri possit: tum pontificum cœtus diu noctuque in eundem cogit et instigat: tandem episcopis edicit, ut postridie conveniant ad eum gradu dejiciendum. Ei vero rei moram nox attulit, inducta in fauces gravi inflammatione, quæ interitum repentinum minabatur. Atque inde usque per triduum mortis terrores illam **782** circumsteterunt, et ejus judicium perturbarunt. Etenim perseverantissima Dei clementia cohibebat adhuc supremæ iræ tela, et mulieris differbat exitium; atque ad pœnitendum animo s'renti spatium largita his tantum incommodis et difficultatibus leviter adumbrabat pœnam reservatam. Cum autem quartus dies ægram confirmasset et erexisset, summum illum priorem animum in patriarcham denuo recepit, et ad priora rursus consilia rediit. Sex intercesserant dies, cum episcopis iterum edicit, ut iisdem de rebus acturi postridie conveniant.

V. Sole recens orto, ad eam propere accurrit vir monasticæ et tranquilliori vitæ addictus; cui illa subinde ad se ventitanti arcana conscientie aperire consueverat. Illic tabellam porrigit, atque se, summo mane egressum, eam ante fores casu offensus: nescire autem, a quo et quorsum jacta esset. In ea quæ legebantur, hæc erant: Primo horrendæ execrationes in virum illum religiosum, et pœnarum gravissimarum denuntiationes (earum scilicet, quæ et animæ et corpori diuturni ac intolerandi doloris acrem sensum afferunt), si metu ille aut quacunque alia ratione deterritus supprimeret ac tradere imperatrici eam tabellam recusaret. Deinde ad ipsam imperatricem oratio convertebatur; et hæc ferme erat vis verborum: « Nisi desieris pugnare et bellum inferre sacrosanctis Ecclesiæ dogmatis, non poteris facere, quin et tuam auctoritatem **783** labefactes, et tuæ ipsa gloriæ exitium confles atque moliare. » Illis imperatrix auditis, stomachari et acutioribus exclamationibus in hominem acerbe inveli, eique gravissimas pœnas minari, si unquam in palatio posthac cernatur. Tabella deinde rupta magno cum spiritu, ea quam

νόστιμα, μήτε μάλαγμα μηδὲν μήτε καταδίσμους οὐδένας παραδεχόμενον. Πάντα μὲν οὖν ἐκείθεν ἡ βασιλὶς ἐπίνοιαν στρέφουσα κατὰ τῆς τοῦ πατριάρχου καθαιρέσεως (46), καὶ πάντας ἐφ' ἑαυτῆς κυλλοῦσά τε καὶ ἀνακυκλοῦσα λογισμοῦς, οὐδὲν ἀνυσιμώτερον εὗρισκεν ἐς τὴν τοιαύτην πρόθεσιν, πλὴν τοῦ λογιμάτων ἐκείνων, ὧν ἐξ ὅλης ἀπευθεῖτο πρότερον τῆς ψυχῆς, καὶ ἀθέσμων φωνῶν τοὺς περὶ τὸν Παλαμᾶν κοινωνήσασα φίλους ἑαυτῆ καταστῆσαι, καὶ συμμάχοις σφίτι χρῆσασθαι θερμητοροῖς κατ' αὐτοῦ.

Δ'. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπρόβιτον ὡς ἐν εἰρηκτῇ τῷ οὐκω συγκακλεῖσθαι τοῦτον ἐπέταττειν· Ἐπειτα συνόδους ἐπισκόπων νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἤθροζέ τε καὶ ὠπλιζε κατ' αὐτοῦ. Τὴν γοῦν ὑπερβαίαν ὀρυσσάμενη ποτὲ πρὸς τὴν ἐκείνου καθαιρέσιν ἀθροισθῆναι τοὺς ἐπισκόπους ἐπέσχεν ἡ νῆξ ἐκείνη, φλεγμονὴν τῷ λαίμῳ δεινὴν ἐπενεγκούσα, θάνατον ἀπειλοῦσαν πᾶν τοι σφόδρα αἰφνίδιον. Καὶ ἦσαν ἐντεῦθεν ἄχρι τριῶν ἡμερῶν οἱ τοῦ θανάτου ἐρίοι κυκλοῦντες καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ταράττοντες; λογιζόμενον. Τὸ γὰρ τοῦ Θεοῦ μικρόθυμον ἐπέχεν ἐπιπέτῃ τῆς τελευταίας ὀργῆς βέλη, καὶ τὸν τῆς γυναίκης ἀνεβόλεο δλεθρον, πλὴν ὅσον τὴν ἀπειλήν ἐν τοιαύτοις ἀβρόσθημασι τε καὶ πράγμασιν ἀμυρώς ἐξεγοράζει, μεταμελείας καιρὴν μαινομένη ψυχῇ παρεχόμενον. Ἐπεὶ δὲ ἡ τετάρτη ῥησὶν τε ἐπεπράξει καὶ ὑπερσχεῖν παρεσκεύασε, τοὺς πρότερος αὐθις ἀνεκαλεῖτο κατὰ τοῦ πατριάρχου τρόπους, καὶ ἐς τὰ πρότερα ἐπακλόρομαι βουλεύματα. Ἐξ' μεταξὺ παρεβρότησεν ἡμέραι, καὶ τὴν ὑπερβαίαν αὐθις ἐρισσάμενη τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις ἐπέταττειν αὐθις ἀθροῖζεσθαι.

Ε'. Ἄρει δὲ τοῦ ἡλίου τῆς γῆς ὑπερκύψαντο, σπουδῇ ταχύντας ἦκεν αὐτῇ μοναδικὸν καὶ ἡσυχὸν ἄγων βίον ἀνὴρ, ᾧ σύνθετος φοιτῶντι συχότερον ἀκούειν τῆς μυστικῆς τῶν λογισμῶν ἐξαγορεύσεις αὐτῆς. Καὶ δέλιτον ἐγγειρίζων ἔλεγεν αὐτῇ, πρὶ τῶν θυρῶν εὐρεῖν αὐτομάτως; ἐξίοντα αὐτὸν ὀρθροῖσθερον, ἀγνοῦν ὅστις ὁ ῥίψας εἶη, καὶ ὅτου χάριν. Τὰ γε μὴν ἐγγεγραμμένα [P. 492] εἶχε τῶν μὲν ὀρκους φρικτοὺς κατὰ τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου ἀνδρός καὶ κολάσεων δεινῶν ἀπειλάς, ὅσαι ψυχῇ καὶ σώματι μακρὰν ἐπιφέρουσι καὶ ἀφόρητον τὴν δριμύτητα, εἰ βουλῆθῃ διὰ δελίαν, ἢ δι' οἰουδέντινα τρεπον, συστεῖλαι καὶ ἤκιστα ἐθαλῆσαι δοῦναι τῇ βασιλίδι τὴν δέλιτον, Ἐπειτα ἔστρεψε τὸ τοῦ λόγου πρόσωπον ἐς τὴν βασιλίδαν. Καὶ τὴν ἡ τῶν λεγομένων δύναμις τοιαύτη. « Εἰ μὴ παύτη μαχομένη καὶ πόλεμον ἐγείρουσα κατὰ τῶν ιερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, οὐκ ἂν φθάνοις φθείρουσα τὴν σὴν αὐθενσίαν καὶ τὸν τῆς οἰκείας ἰδέης δλεθρον αὐτῆ ἐαυτῇ δημιουργούσα καὶ ἐξυφαινούσα. » Τούτων αὐτήκοο; ἡ βασιλὶς γεγονυῖα ἐχαιέπηνέ τε καὶ ἔξτερον ἀνεβόλεσε, λοιδορούμενη σφόδρα τάνδρῃ, καὶ ἀπειλοῦσα τὰ μέγιστα τῶν δεινῶν, εἰ τῶν βασιλείων

Variorum notæ.

(46) De qua Joannis patriarchæ Constantinopolitani abdicatione Cantacuzen. lib. iii, cap. 99; lib. iv, cap. 5. DUCANG.

ἔνδον ὀφθείη τοῦ λοιποῦ. Κάπειτα διαβρήξασα τὴν Α
δέϊτον ξὺν πολλῷ τῷ θυμῷ τὸν προκείμενον ἦει
κατὰ τοῦ πατριάρχου σκοπὸν· καὶ συνεκάλει τοὺς
ἐπισκόπους, καὶ ὅσοι τῆς τοῦ Παλαμᾶ φατρίας
ὑπῆρχον, λήρον ἠγγασμένη τὰ ἡκουσμένα.

Γ'. Ὅθεν ἀπεκλείοντο μὲν αἱ πύλαι τῶν βασι-
λείων ἅπασιν, ὅσοι τῷ πατριάρχῃ συνηγοροῦντες
εἶεν· ἀπεκλείετο δ' ὁ πατριάρχης αὐτὸς παρῆρσία;
ἀπάσῃ; καὶ τῆς ἐ; τὴν σύνοδον ἐκείνην τῶν ἐπι-
σκόφων ἀπαντήσεως. Καὶ οὕτως ἐρήμη χρησάμενοι
δίχη καθαιρεῖσιν ἔγγραφον ἐποιήσαντο κατ' αὐτοῦ,
δι' οὐδὲν ἕτερον αἴτιον, ἢ ὅτι τὸν Παλαμᾶ ὁμοῦ
ταῖ; αὐτοῦ καινοφώνιας ἀναθέματι καθυπέβιλλε,
καὶ τὸν ὑπὲρ ἐκείνου κατέλυε Τόμον ὑστερογενέσιν
ἑτέροις Τόμοις. Ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἐν
τούτοις ἡ βασιλεῖς ἀνηλωκυία περὶ δὲσιν ἡλίου τρυ-
φῶσαν παρετίθει· τράπεζαν καὶ χλιδῶντα συμπόσια
τοῖς ἐς τὴν τοῦ πατριάρχου καθαιρεῖσιν ἀγωνισμέ-
νοις· καὶ γέλωτές τινες οὐ μάλα εὐσχήμονες καὶ
χαρμόσυνα διηγῆματα παντοχόθεν τὴν εὐωχίαν
ἐκείνην συνεκρότουσιν τε καὶ ἐθώπουσιν. Ἄρτι δὲ περὶ
τάς των ὀρνίθων ὠδᾶς τῆς νυκτὸς γενομένης ἐκαίνης,
πάντα ἐς τοῦναντίον τὰ τῆς χαρᾶς ἐκαίνης ἀνέ-
στραπται. Ἐσπέρας γὰρ τῷλλίστατο ἀγαλλίασις, καὶ
εἰς τὸ πρῶτῳ κλαυθμός. Καὶ ταῦτα μὲν τούτου εἶχε
τὸν τρόπον.

Ζ'. Τῷ δὲ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ, τῶν βασιλείων
ἐντὸς γενομένῳ, προσήκων τύπος ἤκιστα ἦν εἰς
καταμότην· καὶ ταῦτα μῆπω μὴδὲ τῆς συζύγου
προσούσης, ἀλλ' ἐν Διδυμοτείχῳ διατριβούσης ἔτι.
Οἷς μὲν γὰρ ἀρμόττουσαν ἔχειν ἐνὴν οἰκῆμασι δει-
ταν βασιλεῖ, ταῦτα προκατέχουσιν οὐκ ἐξέστησεν
Ἄναν τὴν βασιλίδεα ξὺν γε τῷ παιδὶ καὶ βασιλεῖ
Ἰωάννῃ, οὐδ' ἐμποδῶν ἐγγόνει τὴν προτέραν σφᾶς
ἐν τούτοις ἔχειν ἀνάπαυσιν· ἀλλ' ὡσπερ σφίσι τῶν
βασίλειων πρωτείων ἐξεκχωρήκει λαμπρῶς ἐν τε
καθεδραῖ; καὶ εὐφρημαῖς, οὕτω κἀν ταῖ; οἰκῆσεσιν ἐπ-
επράχει. Αὐτὸς δ' ἐν τοῖς [P. 493] περὶ τὸν Ἀλεξίου
τοῦ πάλα; μέγιστον τρίκλινον ἐραιπίους μᾶλλον ἢ
οἰκῆμασιν εἰπεῖν δίδωκε φέρων οἰκεῖν αὐτόν.

Η'. Ἰωάννην γε μὴν τὸν πατριάρχην, δέσμιον
τηνικαῦτα παρόντα τοῖς βασιλείοις εὐρών, οὐδὲ
μῆδ' ἠξίωσε προσαγορεύσεως. Διώκτην γὰρ αὐτοῦ
καταστάντα, καὶ θερμὸν ἐξ ἀρχῆς πολέμιον, οὐτ' εὐ-
τε δρᾶν εἶχε, τῆς καρδία; ἤκιστα προθυμουμένη;
ὄχραλιν πρυτανεύειν οὐδέν· οὐτ' αὖ τοῖς αὐτοῦ κα-
κοῖς κακὰ προστιθέναι κέκρικεν ἕτερα δέιν· πλὴν
ὅτι ταῖς τοῦ Παλαμᾶ παιδόμενος εἰσηγγήσει τῇ τε
τῆς ἐπισκοπῆς καθαιρεῖσει προσεπῆγε καθαιρε-
σιν (47), καὶ ἅμα ἐν τῇ τοῦ θεοῦ Βασίλειου μονῆ; (48)
προσσεταχῶς ἀπενεχθῆναι τέως ἐς Διδυμοτείχον
ἐκείθεν ἐξόριστον μετ' ὀλίγον αὐτὸν ἐπεπόμφει.

Θ'. Καὶ ταυτὶ μὲν, ἰδίως καὶ πολυτελεστέρως δ.δ.

¹ Psal. xxix, 6.

Variorum notæ.

(47) Scripserat, puto, Gregorius, τῇ τε τῆς ἐπι-
σκοπῆς καθαιρεῖσει τὴν τῆς ἐρωστύνης προσεπῆγε
καθαιρεῖσιν, id est, *Episcopalis dignitatis abrogati-
onis etiam sacerdotii abrogationem adiecit.* BOIX.

A instituerat via patriarcham aggredi pergit : ac ea
quæ audierat hoc ifaciens episcopos convocat, et
quotquot Palamicæ factionis erant.

VI. Præcludebantur itaque palatii fores illis om-
nibus, qui patriarchæ defensionem susciperent :
eratque ipsi patriarchæ præcisa omnis dicendi
licentia, et ad illius synodi episcopos interdictus
accessus. Ita sententiam in eum absentem et inau-
ditum scripsere, nullam aliam ob causam, nisi
quod Palamam simul et ipsius nova dogmata ana-
themate perculisset, et scriptum pro eo Tomum
posterioribus Tomis rescidisset. In his consumpto
illo die, imperatrix circa solis occasum sumptuosam
B mensam apponit, et epulum dat lautissimum is,
qui, ut patriarcha dignitate spoliaretur, operam
navaverant : ac risus quidam non adeo modesti et
fabellæ festivæ undecunque convivium illud ador-
narunt et permulserunt. At illa ipsa nocte, circa
gallicinium, omnis ea lætitia in mœrorem versa
est. Vespere enim demorata est exultatio, et ad
matutinum fletus¹. Et hæc quidem ita se habue-
runt.

VII. Imperatori autem Cantacuzeno, palatium
ingresso, locus minime idoneus erat, 784 in quo
habitaret; idque, etsi nondum adesset uxor, sed
adhuc Didymotichi commoraretur. In qua enim
ædium parte versari imperatorem conveniens erat,
ab ea imperatricem Annam haud movit, quæ cum
filio Joanne imperatore ibi habitare occupaverat;
neque impedit, quo minus ii sedem illie ut antea
haberent. Sed ut imperatoriis prærogativis perie
iis cesserat, tam in sessionibus quam in acclama-
tionibus, ita et in ipsius habitationibus cessit. I, se
vero ad illas, quæ circa maximum Alexii veteris
triclinium occurrunt, ruinas potius quam ædes se
contulit et habitatum ivit.

VIII. Joannem autem patriarcham, qui tum in
palatio vinculus astabat, obvium cum habuisset,
nulla allocutione dignatus est. Ei enim, qui se
persequi instituisset, et ab initio hostis acerrime
D exstitisset, nec poterat benefacere, voluntate mi-
nime propensa ad benigne consulendum; nec illius
valis alia addere mala visum est; nisi quod sua-
denti Palamæ obsecutus episcopalem dignitatem ite-
rato illi ademit, et cum in divi Basilii monasterium
interim transferri eum jussisset, Didymotichum
inde paulo post exsulatum misit.

IX. Et hæc quidem, tametsi peculiari fuziorique

(48) Id silet Cantacuzenus. De hoc monaste-
o egimus in *Constantinop. Christ.* lib. iv, sect. 6,
n. 12. DECANO.

expositione egebant, summatim quodammodo nos
 jejuniusque percurramus; aliis videlicet bene mul-
 tis, ad eundem finem quotidie et undecun-
 que tendentibus, eadem argumenta copiosius **785** expli-
 cauda relinquentes: ad quos volenti cuique facilitum
 est accedere, ut ex iis rerum copia et varietas
 cumulatus percipiatur. Quæ cum ita sint, licebit
 jam nobis, ad institutum reversis, eandem illam
 rursus persequi seriem historicæ, et eorum quæ
 secuta sunt ordiri inde narrationem; ita tamen ut
 pleraque interjecta, et quæcun-
 que ab aliis sive privatim sive publice commemorata sunt, com-
 pendii causa omittamus.

μενα πραγματείας, κεφαλαίως πως ἡμεῖς καὶ
 σφόδρα τοὶ πεφεισμένοις οὕτως διεξελήυθειμεν,
 πλείστοις ἄλλοις διεξέναι λόγους ἀφθονωτέρας τῆς
 ὑποθέσεως γλώτταις παραχωροῦντες, καὶ ἄλλοις ἄ-
 λαις ἀεὶ πανταχόθεν εἰς εἷα τινὰ συγκεροτημένοι
 ἐχούσαις δρόμον τὸ πέρα· οὗ ἐντυγχάνειν τίς ἐστι
 ῥᾶστα τοῖς βουλομένοις καὶ ἅμα τὸ πολυχούμφη καὶ
 ποικίλων τῶν ὑποθέσεων ἀκριθέστερον ἐκμανθάνειν.
 Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἐξέσται λοιπὸν ἐπανῶν
 τῶν τῆς ἱστορίας ἡμῶν ἐκείνων ἔχεισθαι πάλιν ὁμοίως,
 εἰρημῶν, ἀκαίθων τῆς τῶν ἐξῆς ἀφηγήσεως ἀρχι-
 σθαι, τὰ πλεῖω συντομία, εἰνεκα τῶν μεταξὺ καὶ
 ὅσα πλείστοις ἄλλοις ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ ἐστὶν εἰ-
 ρημένα, παραλιμπάνοντας.

CAPUT X.

*Quibus artibus Palamitæ Annam simul et Cantacuzenum sibi manciperunt. Palamas, cum se ipsum non
 posset, patriarcham fecit Isidorum, Monembasiæ episcopum electum. Hujus erga Palamam merita.
 Episcopi plerique patriarcham novum jubent anathema esse, haud impune. Ut undecun-
 que in eundem ob
 orthodoxis scripti et Byzantium missi anathematismi fuerint.*

I. Cum omnino studerent Palamæ sectatores **B**
 nova commenta usque stabilire et extrudere, atque
 id unum tam e longinquo quam e proximo spectarent;
 iidemque res Byzantium ruere in pejus,
 Cantacuzenum vero magis ac magis invalescere
 animadverterent; Annam quidem imperatricem
 palam et clare, tum ipsi per se, tum per viros aulicis
 illi maxime conjunctos, ac per omnem aulicam
 mulierum turbam, adulabantur; ut et eam, et
 eos omnes, qui ad eam se adjunxerant, concilia-
 rent sibi adjuutores: erat enim ipsis promptum,
 instigante malo genio, circumvenire et labefactare
 hominum mentes: clanculum autem scriptis variis-
 que artibus Cantacuzeno favebant, quo videlicet
 ipsum quoque ad nova dogmata e longinquo trahe-
 rent atque formarent. Itaque et proditoribus ope-
 ram ipsi impensissimam navabant, ut Cantacuzenus
 Byzantium ingrederetur. Atque ita porro manci-
 pata sibi penitus illius voluntate, leve jam esse vi-
 debatur quidquid obstat, et Cantacuzenum quo-
 quoversus pro libito ferre atque agere, postquam
786 is plenissimam auctoritatem imperatoriam
 induit, vix ab iis magnam putabatur.

II. Ac Palamas quidem sic statuebat, conducere
 admodum rationibus suis, duorum alterum effici:
 ut aut se ipsum, si posset, sedi patriarchali impo-
 neret; aut quemvis saltem e suis sectatoribus.
 Quia igitur ipsi pro se agenti minime ex sententia
 succedebat, idcirco Isidorum promovendum duxit.

A. Ἐπεὶ γὰρ τοῖς περὶ τὸν Παλαμᾶν τὸ σπουδα-
 ζόμενον ἅπαν ἦν, ἀεὶ συνιστᾶν καὶ ἐποικοδομῆναι τῆς
 σφῶν αὐτῶν καινοφωσίας, πόρρωθέν τε καὶ ἐγγύθεν,
 ἐπειθ' ὑπερβέοντα μὲν πρὸς τὸ ἀδοξότερον τὰ τῶν
 Βυζαντιῶν ἔθρων πράγματα, τὰ δὲ τοῦ Καντακου-
 ζηνοῦ πρὸς τὸ ἐπικρατέστερον ἀνίστα, Ἄντιαν μὲν
 ἐς προὔπτον αὐτοῦ καὶ λαμπρῶς ἐθόπιουσιν τὴν βασι-
 λίδα, διὰ τὴν αὐτῆ προσοικειωμένων ἀργόντων
 καὶ ὅσον τὴν βασιλείην ἐπλήθρου γυναικωνίτιν παί-
 θος, ἵνα δὴ συναγωνιζομένην ἐχούσιν σφίσι αὐτῆ
 ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὴν ἅπασιν· εἶχον γὰρ εὐφῶς
 ὑποδραμῆναι καὶ ἀναμοχλεῦσθαι ῥᾶστα γνώμας ἀνθρώ-
 πων, τοῦ πονηροῦ [P. 494] παραθήγοντος πνεύμα-
 τος· λάθρα δὲ γραφαῖς καὶ πολυτρόποις μηχαναῖς
 τῷ Καντακουζηνῷ συνεκρότου, πόρρωθεν καὶ αὐτὸν
 ἐς τὰ οἰκείας καινοφωσίας μεθελκοντές τε καὶ ἀρ-
 μοζόμενοι. Διὸ καὶ τοῖς προδιδούσιν αὐτοῖς συνήρουν
 τὰ κρείτιστα εἰς τὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ πρὸς Βυ-
 ζαντιῶν εἰσοδόν. Καὶ οὕτωςι λοιπὸν ἐξανδρακοιτι-
 μένοις ἐκείνου τὴν γῶμην ἅπασαν μὲρῶν τι τὸ
 κοῦλον ἅπαν ἐνομιζέσθαι, καὶ μόγις μέγα, φέρειν καὶ
 ἄγειν Καντακουζηνὸν εἰς ἅπαν τὸ σφίσι βουλούμενον,
 ἀφ' οὗ τὸ βασιλεῖον ἐς τὸ ἐντελὲς περιεζῶσθαι συν-
 ἐρρῶν κράτος.

B. Δόξαν οὖν ἐς τοὺς ἰδίους τῷ Παλαμᾶ τρέφου-
 ἀνυσιμώτατον δυοῖν πεπραχέναι θάτερον· ἢ εἰς τὴν
 εἰ δυναθῆναι, τοῖς πατριαρχικοῖς ἐγκαθιδρῶσαι θρό-
 νοις, ἢ γούνη τῆς πατρίας τότ' ἐδεύτερον ἐναῖναι
 οὖν· ἢ ἐπιδοῦσθαι αὐτῷ μὲν ἦκιστα κατὰ σκοπὸν ἐλ-
 ρεῖν τὸ πρᾶγμα, ἀντεισενεγκεῖν Ἰσίδωρον (49) ἐξ ἐγὲ

Variorum notæ.

(49) Cantacuzen. lib. iv, cap. 3. Ducang.—Huc
 pertinet Ignatii, patriarchæ Antiocheni, Tomus
 contra hunc Isidorum; qui Tomus exstat apud
 Leonem Allatum (*De libris ecclesiasticis Græc.*
 dissert. ii) Novembri mense promulgatus, in-
 dict. 15, hoc est anno Christi 1514 exequente. Pala-
 mas in oratione, quæ adversus Joannem Calecam
 patriarcham scripta exstat cod. Reg. 2409,
 fol. 289, v., suam et Isidori causam agit his ver-
 bis: Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς συνόδους ἀμφιτέρας
 ἐκαίνας, καὶ τὸν ἐπ' ἐκαίνας τόμον, ὑστερον οὐκ

ὀλίγον χρόνον, ὑποψηφίους Μονεμβασίως τὸν τε
 Παλαμᾶν, καθ' οὗ νῦν μαίνεται, καὶ τὸν αὐτῷ
 συναγωνισμένον ἐν πᾶσιν ἱερὸν ἢ Ἰσίδωρον, μετὰ
 πάσης ποιείται τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς ὁ νῦν λέγων
 ἐξ ἀρχῆς ἀμφιόλους αὐτοὺς εὐθὺς εἶναι περὶ τὸ
 σέβας, καὶ ἐτι μάλλον προϊόντες τοῦ λόγου. Πῶς
 οὖν τληκτύτην ψῆγον συν πᾶσι τοῖς ἀρχιερεῶσι
 ἐπ' αὐτοὺς ἦγε, καὶ προκαθηγεῖσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ
 ἡθῆς, καὶ πρὸς τοσοῦτον διδασκαλικὸν ἀπαιτῶν
 ἄξιον, εἰ μὴδὲ τῆς εὐσεβείας ἀσφαλοῦς ἔχειν
 τῆς εἰς τοῦτο· ἀλλὰ τὸν μὲν Παλαμᾶν ποῦ

νετο, δ; Μονεμβασίας μὲν ἐψήφιστο πρότερον· ἔπειτα δὲ τὰ ταῖς τοῦ Παλαμᾶ καὶ αὐτὸν ἀτίσκεισθαι καινοφωνίας· καθήρηται τε καὶ τῆς ἱερᾶς ἀφώρισται κοινωνίας· δι' ὃν δὴ καὶ πατριάρχου ἄνταντα νῦν τὸ τῆς ἐκκλησίας εὐθύς ἐβράβη σύστημα (50).

Γ'. Καὶ πρῶτον μὲν (51) τῶν ἐπισκόπων οἱ πλείους ἐς τὸ τῶν θείων ἀποστόλων ἀθροισθέντες τέμενος, δεύτερον δ' ἐς τὴν Στεφάνου τοῦ θείου πρωτομάρτυρος μονὴν (52), αὐτὸν τε Ἰσιδώρον καὶ ὅσοι ἁμόφρονες εἰεν ἀναθέματι κανονικῶ καθυπέβαλλον, καὶ ἅμα τὴν ψῆφον ὑπογραφαῖς ἰδίαις κυρώσαντες παρήρσιζα σφίσι ἐπεπόμφευσαν. Ἐφ' οἷς ἀχθεσθέντες σφόδρα τὸν φασιλίω; θυμὸν ἐξύνουσι κατ' αὐτῶν. Κάντεῦθεν τοῖ; μὲν περὶ θεωρηθείαις ξυνέβαινε, καὶ ἐνδόξων ἀδόξοις καθίστασθαι, καὶ ἐς εὐπόρων αὐ αἰφνιδῶν ἀπόροις· τοῖ; δ' ὑπερορῖοις γίνεσθαι τῆ; μεγάλης πόλεως, οἷ; μὲν ἐκούσιν, οἷ; δ' οὐ.

Δ'. Καὶ τὰ ἐπὶ τοῦτοι; ἐστὶ διηγουμένων ἐτέρων ἀκούσειν πλατότερον· ὅπως μὲν ἄλλος ἄλλοθι διεσπάρησαν ἅπαντες, καὶ ἀπερρίφθησαν μετὰ τῆς παρήρησίας καὶ τῶν ἐλέγχων· ὅπως δ' αὐ τῶν πανταχῆ θαλάσσης τε καὶ γῆς ὀρθοδόξων ἐς Βυζάντιον συχνὰ ἔσεφοῖτο γράμματα, ζήλου θείου μεστὰ, περιφανῆ παραπεμπόντων ἀναθέματι Παλαμᾶν ὁμοῦ καὶ Ἰσιδώρον, καὶ ὅσοι ἁμόφρονες ἐκ τε Ἀντιοχείων φημι καὶ Ἀλεξανδρέων καὶ ἅμα Τραπεζουνησίω ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων· ἐκ τε Κυπρίων ὁμοῦ καὶ Ῥοδίων καὶ ὀρθοδόξων προσοίκων· ἐκ τε Μυσῶν καὶ Τριβαλλῶν, καὶ ὅσοι τοῖ; τῶν θείων Πατέρων ὄροι; ἐμμένειν μακρῶ περιελήφασαν ἰδιωμῶ, καὶ μηδέν τι νωύτερον δέχεσθαι παρ' οὐδενὸς τῶν ἀπάντων, καὶ ἄγγέλων τις ἐξ οὐρανοῦ κομίζη.

CAPUT XI.

Cantacuzenus et Isidorus mutuam sibi operam ad summos honores adipiscendos præstant. Cur ille iterum inauguratus. Cur ea res non in S. Sophiæ templo, sed in Blachernensi, celebrata sit. Duorum imperatorum et trium Augustarum sedilia. Pompa equestris. Solemnis e palatio prospectus. Epulæ. Stannæa et

Variorum notæ.

βιασάμενος, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἐτέρων πλείστα παρακαλέσας, ὡς οὐκ εἶχε κατὰ τοῦτο πεποιθῆμενον, καὶ μάρτυρες τούτου μετὰ πολλῶν ἐτέρων καὶ τῶν Μονεμβασιωτῶν οἱ τηνικαῦτα παρόντες· ὡς οὐ μὴ κατὰ τοῦτο πειθῆνιον εἶχε, Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστήσιν ἰσχυρίζετο, βία μείζονι κεχρημένος. Τὸν δὲ τοῦ πνεύματος ὄρω; ἀνθρώπων, καὶ τὰ πάντα ἱερὸν τε καὶ χρυστὸν ἢ Ἰσιδώρον, ὡς πάντες ἂν συμφασὼν οἱ τὸν ἀνδρα εἰδότες, πολλὰ; τῶν Μονεμβασιωτῶν παρακλήσεις, δέξασθαι πείθει τὴν τούτων ἱερὰν προστασίαν, καὶ τὸν εἰθισμένον ἐπὶ τοῖ; τοιούτοι; ἱεραρχικῶν ἀσπασμῶν ἐκταλέσαντα, συνεδρεύειν ἐντεῦθεν καὶ συλλειτουργεῖν ὀσημέραι, τῶ νῦν ἐξ ἀρχῆς ἀμφιδόλου; ἡμᾶς εἶναι περὶ τῶ σέβας; ψευδογραφούνει. Πῶ; γὰρ ἀμφίβολον εἶχε περὶ τὸ σέβας, ὃν συλλειτουργοῦν εἶχε, καὶ τῆς εὐσεβείας, διδασκαλικῶν προῦξήριζατο; ἀλλ' ἐπεσπασατο, φησὶ, τὴν δικὴν ἐφ' ἑαυτὸν καὶ ὁ ὑποψήφιος Μονεμβασίας. Οὐκ οὖν ὑποψήφιος ἦν· εἰ δ' ὑποψήφιος, οὐκ ἀμείωτος ἦν, καὶ ταῦτ' ἐξ ἀρχῆς. Λίνο; δὲ καὶ χάριν ὁ ὑποψήφιος· οὗτος ἐπεσπασατο τὴν δικὴν ἐφ' ἑαυτὸν; ὡς τὰ αὐτῶν, φησὶ, τῶ Παλαμᾶ φρονῶν. Καὶ μὴν οὗτος τῶν ἐκ Θεσσαλίας τῶ Παλαμᾶ συνειληθότων ἐξ ἦν, καὶ φανερώ; ἐξ ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ φρονήματος; ὑπήργεν αὐτῶ, καν ταῖς συνόδοι; ἐκείναι, παρήρσιζα συνηγορῶν. Πῶ; οὖν

Ille Monembasiam electus antehac episcopus mox novorum Palamæ errorum cum et ipse convictus fuisset, dejectus dignitate fuerat, et a sacra communione segregatus. Eodem nunc patriarchatum obtinente, scissum est statim ecclesie corpus.

III. Atque episcopi plerique, cum in sanctorum Apostolorum ædem primum, deinde in divi Stephani protomartyris monasterium convenissent, canonico anathemate Isidorum, et quotquot illi assentirentur, perculerunt. Deinde decretum, propriis subscriptionibus confirmatum, confidenter illis miserunt. Quod illi ægre admodum ferentes imperatoris animum in hos stimulant: eoque factum, ut horum alii despicerentur, et ex illustribus obscuro, ex opulentis inopes statim existerent; alii magna urbe exsularent, volentes quidam, nonnulli inviti.

IV. Quæ deinde gesta sunt, ea ab aliis narrata fusius accipere est: ut nempe omnes alius alio dispersi sint et ejecti, sua cum dicendi libertate suisque illis criminationibus; ut rursus ab orthodoxis, ubique maris et terrarum degentibus, frequentes literæ Byzantinum ventitarent, zeli divini plenæ, quæ Palamam 787 simul et Isidorum, et omnes eorum fautores, apertis execrationibus prosequerentur; ab Antiocheusibus dico, et Alexandrinis, Trapezuntisque tam episcopis quam presbyteris; item ab Cypridis Rhodiisque, et orthodoxis adjacentibus; nec non Mysis et Triballis, et quicumque sanctorum Patrum inhærere præscriptis, ac nihil quidquam novi ab quocunque allatum admittere, vel si ab angelo afferretur, traditum jam inde antiquitus more instituerant.

μετὰ τὰς συνόδους ἐκείνας ὑποψήφιος ἡμῖν ἔγεγονε; καὶ Μᾶλλον δὲ πῶ; οὐκ ἐντεῦθεν ὄρω;, ὡς ἐκείνος μὲν ἐπὶ τῆς αὐτῆ; ἐμεινεν εὐσεβείας, ἥ; καὶ πρότερον ἦν, καὶ δι' ἦν ἐξεδήμησε τῆς πατρίδος, καὶ ὑπὲρ ἥ; ἠγωνίσαστο, καὶ τῆς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνίας ἄθλον τὴν ψῆφον ἀπανεγκάμενος τότε· εὐθύς, νῦν ὕστερον ταύτης, τῆ; οἰκείας εὐσεβείας ἕνεκα, καὶ τὴν τιμὴν τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ τὴν ταύτης ἀφαιρέσειν ἔθετο παρ' οὐδέν, ὑμεῖς δὲ τὸ σέβας, ὅπερ ἐκείνησθε ψηφίζόμενοι τούτων, ἐξομοσάμενοι νῦν, ἄτε τοῖ; Βαρλααμίται; προσθέμενοι, μὴ συμμεταθέμενοι τὸ φρόνημα τούτων παραπλησίως ὑμῖν ἀπεψηφίσασθε νῦν. Ἀλλ' οὐδ' ὁμολογίαν ἐπέσθη, φησὶ δούνα; τοῦ οἰκείου φρονήματος ἀπατηθῆ; ὡσπερ οὐδ' ὁ Παλαμᾶς ἐπέσθη. Βαβαί τῆ; ἀναίδους καὶ ἀπροφασίστου ψευδορῆρμῶτος ἵσταν. Ὅτω; σύνοδος αὐτεστῶτων εἶσι, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν. Βοῖνιν.

(50) Hæc etiam fuse narrat Cantacuzen. d. cap. 3. Ducang.

(51) Ut Isidorum patriarcham Constantinopolitanum episcopi anathemati semel ac iterum subjecerint, silet Cantacuzenus. Ducang.

(52) De variis S. Stephani ædibus Constantinopoli egimus in Constantinopoli Christ. lib. iv sect. 6, n. 89 et seqq. Ducang.

fecilia vasa. Corium inauratum et gemma vitrea in diadematis ac vestimentis. Tantæ inopiæ causa duplex. Pecunias ab iis qui ærarium exhauerant Cantacuzenus non repetit; incertum, utrum lenitate, an timiditate. Suorum postulata et querelas ut eluserit. Ejus filia Helena Joanni Palæologo nubit.

I. Sed nos argumentorum copia et varietate eo usque sensum abrepti sumus, ut ea omissa sint, quæ potiora videntur existisse; nempe ut alter alterum auctorem habuerit et architectum dignitatis, Cantacuzenum quidem Isidorus patriarchicæ. Isidorum vero Cantacuzenus imperatoris, secundo delatæ. Quæ enim celebratio Didymotichi peracta fuerat, ea Palamiis completa minime videbatur.

II. Isthæc vero in templo Blachernensi perfecta est. Etenim illud orbis miraculum, magnum, inquam, illud et omnium sermone celebratissimum S. Sophiæ templum, ex quo pars ejus eversa erat, eo redactum (proh dolor!), ut nulli esset usui, minime erat opportunum ejusmodi festis ac celebratibus apparandis. Hoc vero tantam multitudinem capere haud poterat; adeoque arctior locus et insuavior videbatur. Nam cum publicus ille suggestus, cui imperatoris thronos imponi oportebat, eam exigeret longitudinem, quæ et altitudini et latitudini responderet, **788** necesse etiam erat utrinque spatium satis amplum diaconis patere ad sedendum, ubi opus futurum esset; ita ut tempit reliqua pars angustior jam foret, quam ut posset capere variam hominum multitudinem. Tamen cum ex omnibus templis nullum esset, quod maximo illi posset æquiparari, altero hoc velut subsidiario uti necesse visum est.

III. Erant autem ii qui sedilia illa imperatoria tunc tenebant, cognomines et socii duo imperatores; item tres imperatrices, Anna et Irene Cantacuzena cum filia Helena. Quæ cum ita essent, primo et vicesimo Maii die, circa decimam horam, consensu statim equis, ita ut erant, cum imperatoris illis insignibus, venire ad palatium. Cumque ibi de more spectandos se ex alto suggestu exhibuissent, mox descenderunt, ac mensa apposita, rursus in quinque sedilibus consedere.

IV. Tanta porro tunc laborabat inopia palatium ut in lancibus et poculis nihil ibi esset aurei aut argentei; sed stannea quidem nonnulla, cætera vero

Variorum notæ.

(53) Similia narrat Cantacuz. lib. iv, cap. 4, et ut deinceps tum ab Anna imperatrice, tum ab ipsomet Cantacuzeno, ac denique ab Joanne Palæologo solo imperante, rursus ædes Sophiana instaurata sit. DUCANG.

(54) Considerat nempe μεγάλη στολ μετά τοῦ βήματος; inquit Cantacuzenus. DUCANG.

(55) Erant igitur ea tempestate throni imperatoris in ipso Bema, seu intra cancellos. Vide *Constantinopolim Christ.* lib. iii, sect. 49. DUCANG.

(56) Diaconos intelligit, quibus in B-mate locus dabatur, dum sacra peragebatur liturgia. Alioquin extra Bema consistebant. Vide eandem *Constantinopolim Christ.* lib. iii, sect. 82. DUCANG.

(57) Cantacuzen. lib. iv, cap. 4. DUCANG.

A. 'Ημεῖς δ' ἐς τοσοῦτον ἤκομεν τοῦ παρενεχθῆναι [P. 495] λαθεῖν τῷ πολυεϊδεῖ καὶ ποιτικῷ τῶν ὑποθέσεων, ὡσθ' ἂ παρῆται δοκεῖν εἶναι τὰ καιριώτερα. Τὰ δὲ ἐστίν, ὅπως τε ἑκάτερος ἐκατέρῃ χορηγῶ καὶ ταμίᾳ τοῦ ἀξιώματος ἐχρήσατο· Καντακουζηνῶ μὲν Ἰσιδώρος τῆς πατριαρχίας, Καντακουζηνός δ' Ἰσιδώρου τῆς βασιλείας τὸ δεύτερον. Ἡ γὰρ ἐν Διδυμοτείχῃ πρὶν ἀναγῆρυσιν τὸ τέλειον ἔχειν ἤκιστα ἐδόκει τοῖς Παλαμίταις.

B. Γεγονέαι δὲ τὰ τοιαῦτα συμπέτωκε κατὰ τὴν ἐν Βλαχέρναις θεῖον νεών. Τὸ γὰρ θαῦμα τῆς οἰκουμένης ἐκείνου (53), τὸ μέγα λέγω καὶ περιβόητον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τέμενος, ἀφ' οὗ τὸ μέρος ἐκείνου καθήρται, πρὸς τὸ ἀχρεῖον φεῦ ἀπενεχθῆναι, μακρὰν τινα τὴν ἄωριαν εἶχε τοιαύταις ἐφορᾷς διακονεῖσθαι καὶ πανηγύρεσιν. Μὴ οὖν πρὸς τοσοῦτον οὗτος ἀποχωρῶν πλῆθος πνιγηρὸν τι χωρίον εἶδαι καὶ ἀτερπές. Τοῦ γὰρ δημοσίου βήματος (54) ἐκείνου μήκος ἀνάλογον ἔχειν ἀπαιτουμένου τῷ τε ὕψει καὶ πλάτει, ἐφ' οὗ τοὺς βασιλικούς ἔδει τεθῆναι θρόνους (55), ἐχρῆν ἐκατέρωθεν τὴν προσήκουσαν εἶναι εὐρυχωρίαν καὶ τοὺς τοῦ θεραπευτικῆς τέχνης (56), ὅποτε δεήσειεν· ὡς εἶναι βραχὺ λοιπὸν τὸ λειπόμενον τοῦ νεῦ πρὸς ὑποδοχὴν διαφόρων βγλων. Ὅμως ἐφαμίλλου τῷ μεγάλῳ βελῶ ἐκείνῳ τεμίει τῶν πάντων βντος αὐθένος, ὁ δεῦτερος ἐξ ἀνάγκης ἔδοξε πλοῦς εἰς τὴν χρεῖαν αὐτός.

Γ. Καὶ ἦσαν οἱ τοὺς βασιλικούς (57) τῆνικαῦτε θρόνους πληροῦντες ἐκείνους δυοῖν τε βασιλέων ὁμωνύμων ὁμοφροσύνη καὶ ἅμα βασιλίδες τρεῖς, Ἄννα τε καὶ Εἰρήνη ἡ Καντακουζηνῆ μετὰ τῆς θυγατρὸς Ἐλένης. Τούτων δ' οὕτω τετελεσμένων, πρὶ δεκάτην ὥραν τοῦ τῆς πρώτης καὶ εἰκοστῆς τοῦ Μαΐου (58) ἔπιπον εὐθύς ἐπιβάντες, ὡς εἶπον, μετὰ τῶν βασιλικῶν ἐνδυμάτων ἐκείνων ἦγον ἐς τὸ παλάτιον. Κάκει τὴν συνήθη πεποιηκότες ἐμβάνειν (59) ἀφ' ὕψηλοῦ τοῦ βήματος εἶτα κατήσαν, καὶ τρέπιζαν παρετίθεσαν, ἐπὶ πάντες θρόνων αὐθις καθίσαντες.

Δ'. Τσαοῦτῃ [P. 496] δὲ πινίξ κατέχευε τὰ βασιλεῖα τῆνικαῦτα, ὡστ' οὐδὲν ἦν τῶν τρυβλίων καὶ ἐκπωμάτων ἐκεῖ χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν· ἀλλ' ἵνα

(58) Hic dies, quem Gregoras Maii vicesimum primum numerat, a Cantacuzeno numeratur decimus tertius ejusdem mensis. Utri chronologo prior hæc in re fides habenda est? Cantacuzeno certe; assignanti videlicet eum diem, quo ipse sit coronatus. Gregoras, eo quod Cantacuzenus bis esset coronatus, semel quidem Orestiadæ seu Adrianopoli, an. Chr. 1346, mensis Maii die 21; iterum autem Byzantii, an. Chr. 1347, eodem mense, et non eodem die, primæ et secundæ σι-φῆφορίας dies facile potuit confundere, non item Cantacuzenus. Boivin.

(59) Σὺν παρατάταιν, de qua supra quædam aliquid. DUCANG.

μὲν κτιτετέρινα, τὰ δ' ἄλλα πάντα κεραμεᾶ καὶ ἄστρακίνα. Ἐξ ὧν ἕξεσι: συνιέναι τοῖς ὄσοι μὴ ἀδαεῖς τῶν τριούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλως ὀφειλομένων, ὅποσα μὴ κατὰ τὸ εἶκος τελεῖσθαι ἐνέθεινε, τῷ τῆς ἐνδείας βίαιῳ τῶν τότε τυραννουμένων πραγμάτων καὶ λόγων καὶ ἐγχειρημάτων. Ἐὼ γὰρ λέγειν, ὅτι καὶ τὰ βασιλικὰ τῆς ἑορτῆς ἐκείνης διαδήματά τε καὶ περιδμήματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, χρυσοῦ μὲν εἶχον τὴν φαντασίαν καὶ λίθων δὴθεν πολυτιμῶν· τὰ δ' ἦν ἐκεῖνα μὲν ἀπὸ σκύτους, ὅποσα χρυσοῦς ἐπιχρῶζει: πρὸς τὴν τῶν σκυτέων ἐνλίτοι χρεῖαν· ταῦτα δ' ἐξ ὕλων, παντοδαπὴν ἐχόντων χρυσιῶν πρὸς τὸ διαυγές. Ἦσαν δ' οὐ καὶ σποράδην εἰπεῖν εὐκοσμῖαν ἔχοντες ἀληθεύουσαν λίθοι πολυτελεῖς· καὶ μαργάρων στιλπνότης, οὐκ ἀπατώσα τὰς ὄψεις· οὕτως ἔρβει καὶ σφόδρα ἔσθη καὶ κατηνέχθη τὰ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐδαιμονίας τε καὶ λαμπρότητος τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων· ὡς νῦν γε μὴδ' ἄνευ αἰσχύνης ἔχειν ἡμᾶς ἐκτιθέσθαι τὴν τῶν τριούτων ἀφήγησιν.

Ε'. Αἰτίαι δ' ἦσαν τῆς τοιαύτης καταφορᾶς τε καὶ κακοδαιμονίας· πρώτη μὲν, ἡ τῶν ἐμφυλίων στάσεων φορὰ τε καὶ σύγκυσις· ἥ βῆσθη μὲν ἡ τῶν ἔντων ἦν χρηματικῶν εἰσόδων ἀνατροπή· βῆσθη δ' ἡ τῆς οὐκ ὀσῆς δαπάνης εὐρεσις καὶ ἐπινοία· δεύτερα δὲ καὶ τελευταία, τὸ φιλάργυρόν τε καὶ χρυσομανές τῆς γνώμης τῆς τε βασιλίδος Ἄννης καὶ Ἀλεξίου τοῦ Ἀποκτύου· οἷς ἡ τοῦ στρατεύεσθαι χρεῖα κατὰ τοῦ Καντακουζηνῶ, πρόφασιν παρασχούσα πλουτεῖν κακοτρόπως, ὅλαι; ἐξαντελεῖν ἐπινοήσεται χερσὶ τὰ ἐκ πολλοῦ τοῖς βασιλικοῖς ταμιείοις ἐντεθησαυρισμένα πολυτελῆ κεμήλια. Προσποιούμενοι γὰρ ἑτέροις πιπράσκουν τὰ μὲν αὐτῶν αὐτοὶ κατ' ἐκλογὴν ἐσφρατρίζοντο λάθρα· τὰ δ' αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπιπράσκον, πάντα τοι εὐθων, καὶ ὅποια βουλομένοις σφισιν ἦν, τὴν πρᾶσιν ποιούμενοι. Ἦν δ' ὅμως καὶ ἐξεπίτηδες τὸ γινόμενον, ὡς αὐτοῖς ἐνλίτοι ἐκκαλούμενον ἦν· ἴν' εἰ τύχοι παρεπιθῶς τὴν βασιλειῶν ἀρχὴν ἐς Βυζάντιον εἰσεληλυθὼς ὁ Καντακουζηνός, μὴ εἶναι οἱ χρημάτων εὐπορίαν, δι' ὧν τοῖς ἡγεμόσιν ἰσχύς κατ' ἐχθρῶν περιγίνεται καὶ κόσμος τῇ ἀρχῇ δημιουργεῖται· ἀναλογίαν γὰρ ἔχειν βίωσαν: τὰ χρήματα, καὶ μάλιστα πάντων ταῖς ἡγεμονικαῖς ἀρχαῖς, ὅποσαν δὴπου τοῖς πᾶσι ζῶσι; ἡ τῶν νευρῶν σύμπηξις τε καὶ ἀρμονία.

Ζ'. Ὅθεν ἐλθόντι τῷ Καντακουζηνῷ πάντ' ἦν παντάπασι: κεκνωμένα τὰ βασιλέων ταμεία· καὶ πλὴν ἄβρος καὶ κόνεως καὶ τῶν Ἐπικουρεῶν εἰπεῖν ἀτόμων, εὐρηται πλέον οὐδὲν ἐν αὐτοῖς. Δέον οὖν ζητηῖσθαι καὶ λαθεῖν ἅ μὲν ἐκ τῆς [P. 497] βασιλίδος Ἄννης; εἰ; τὰς τῶν βασιλικῶν ἐνεργειῶν ἀναγκαίας δαπάνας; ἅ δ' ἐκ τῶν τὰ δημόσια κατεδιδοκῶτων, καὶ κτείνων πορισμάτων τὴν τοῦ πλουτεῖν εὐπορίαν, καὶ κτείνων πάντων τοι γεγονότων ἐξαιρήσας πλουσιῶν· ὁ δὲ σιωπῇ παρέδραμεν ἅπαντα· εἴθ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῇ συμφυεῖ καὶ συντρόφῳ πράττει κἀνταύθα χρώμενος· εἴθ', ὡς ὁ τῶν πλείστων ἐκράτει λόγος, δευλίας τε συνισχημένος τρήποις ἐξ ὁμοφυῶς τινος ἀρελείας καὶ ἅμα δευδιῶς ἀδίκητόν τινα στά-

omnia scilicet et testacea essent. Ex his quilibet, earum rerum non rudis, cætera quoque aliunde requisita, nec ita ut par erat perfecta (tyrannica quippe inopiæ vi in factis, in dictis, in consiliis, tum temporis dominante) facile intellecturus est. Nam illa quidem dicere omitto, ut et ipsa in solemnitate diademata et vestimenta, maxima ex parte, auri quidem speciem haberent et gemmarum pretiosissimarum; constarent **789** autem illa corio, qualia nonnunquam inaurantur ad coriariorum usum; hæc vitro, omnigenis coloribus perlucente. Erat tamen alicubi, sed sparsim, sincerus pretiosorum lapidum nitior, et is, qui oculos non deciperet, margaritarum fulgor. Adeo dilapsa erat penitusque extincta et pessumdata velus illa rei Romanæ fortuna et magnificentia, ut ne nunc quidem sine pudore earum rerum narrationem edere possimus.

V. Cur autem adeo res perditæ et afflictæ essent, hæ causæ erant. Prima, civium dissidiorum tum multus et cæca perturbatio; cui facillimum fuit et id quod rei pecuniariæ erat effundere, et eos sumptus comminisciatque excogitare, qui nullierant. Altera, eademque ultima, avaritia et auri amore furens animus Annæ imperatricis Alexiique Apocauci; quibus belli Cantacuzeno inferendi necessitas occasionem præbens perperam ditescendi idro excogitata est, ut plenis manibus pretiosas illas gazas haurirent, quæ in imperatoriis thesauris jam pridem erant repositæ. Aliis enim vendere simulantes nonnulla, delectu habito, in rem suam convertebant: quædam ipsi sibi vili admodum pretio, et ut libitum erat, vendebant. Id tamen et consulto fiebat, ut ab ipsis temere aliquando vulgatum: ne videlicet Cantacuzeno, si forte is Byzantium ingressus rerum potiretur, parata esset copia pecuniarum, unde et principibus vires ad debellandos hostes suppetunt, et ornamenta **790** imperii conflantur: pertinere enim pecuniæ rationem ad quemlibet statum; maxime vero ad principatus conservandos, ad quos ita se habet, ut ad animantem compactio et coagmentatio nervorum.

VI. Offendit itaque Cantacuzenus thesauros imperatorum omnes omnino exhaustos, nihilque in iis præter inane et pulverem et Epicureas (ut ita dicam) atomos. Cum igitur quærere et accipere oporteret partim ab imperatrice Anna, ad necessarias functionum imperatoriarum impensus, partim ab iis qui rempublicam depeculati fuissent, et magna sibi inde opum vi parata ex inopibus ditissimi statim evasissent; ille silentio omnia præteribat: sive ut mihi videtur, suam illam ingenitam coalitamque lenitatem in eo quoque retineret; sive, ut plerique dictitabant, timidis moribus præpediretur, naturali quadam animi humilitate; et quia, turbidis adhuc rebus et nondum ordina-

tis, improvisam aliquam seditionem extimesce- A
ret.

VII. Tantum nempe aberat, ut molestus esset ulli eorum qui tempore usi ad rapiendum opportuno partiti inter se fuissent cum ipsius proprias facultates, tum eorum qui eum secuti erant; domos nempe et prædia, et quæcunque auro ac margaritis pretiosissime lapidibus seu compinguntur, seu contextuntur; ut imo, cum deberet, primo quidem rem omnem familiarem, ab iis qui diripiissent repetitam, restituere iis qui pericula pro se infinita obiissent, deinde et præmia **791** pro laboribus digna persolvere; ne curaret quidem, ubi illorum unusquisque vesperi diversaturus esset: sed et repositos increparet, et clamitantibus indignaretur, et pernoctantes sub dio ac circum alienas fores errabundas negligeret. Nimirum iis sese ille tanquam exemplar proponebat, qui eadem et ipse pateretur; velut aliquis dispensator aut libripens, qui stans medius ex æquo sibi et aliis fortunam seu prosperam seu iniquam distribuat, præcisus ita radicitus et oclusis iis linguis, quæ examinis justæ æquitatem perperam interpretentur. Sed utrum illa recte necne Cantacuzenus statuerit atque fecerit, illis relinquo iudicandum, qui hanc historiam eo modo legunt, quo oportet; quique initia rerum cum extremis commode componere, et, tanquam in uno corpore, rerum particulatim ac sigillatim gestarum dictarumve cohærentiam et seriem facta comparatione observare possunt. Ego vero illuc redeo.

VIII. Septimo post celebrationem illam et solemnem diadematis impositionem die, templum idem Blachernense, eodem suggestu et iis quæ diximus sedilibus, imperatores simul et imperatrices excepit; atque ibi juniorum principum conjunctio rite perfecta eat, Joannis, inquam, et Helenæ: illius quidem sedecim annos nati; hujus autem biennio junioris.

σιν, ἔτι τετραραγμένων αὐτῶ τῶν πραγμάτων και ἀνωμάτων ὄντων.

Z'. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέσχετο τοῦ μηδενὶ δι' ἄλλου γενέσθαι τῶν ὄσους, τῷ καιρῷ πρὸς ἀρπαγὴν χρησάμενοις συμμάχῳ, διανείμασθαι ξυνεπεπύκται τὰ τε αὐτοῦ και τὰ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ πράγματα, οἰκίας τε και ἀγρούς δηλαδὴ, και ὅσα χρυσὸς και μάργαρος και λίθους πολυτελεῖς συνοικοδομοῦσι και συνουφίνουσιν· ὥστε και ὀφείλων ἀποδοῦναι πρὸς τῶν ἡρπακῶτων ἀνειληφῶτα μὲν τὸ οἰκείον ἄπαν πρῶτερον τοῖς μυρίους ὑπομεμενηκόσι δι' αὐτὸν κινδύνους, προσαποδοῦναι δ' αὐ και τὰ τοῖς πόνου; ἀλόγη ἐπαθλὰ σοφίαι, ὁ δὲ οὐδ', ὅποι καταλίπειν ἐκείνων ἕκαστος ἐσπέραι, ἦν πεφροντικῶς· ἀλλὰ και ἀπαιτοῦσιν ἐπετίμα, και καταδοῦσιν ἤχηται, και διανυκτερεύοντας ἐν τοῖς ὑπαίθροις και κλυωμένους ἐς ἀλλοτριὰς θύρας ὑπερεῶρα, ὑπέδειγμα τιθεῖς, ὡς ἐφασκε, σφίξιν αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τῆς τῶν παθημάτων ταυτότητος, ὥσπερ τις βραδευτῆς και ζυγοστάτης μέσος ἰστάμενος και νέμων ἐπίτης ἑαυτῷ τε και τοῖς ἄλλοις τὴν τοῦ βίου ῥοπήν και τὴν τῶν ὕδρων πρόφασιν· βρίζοθεν οὕτως ἐκτέμνω και ἀποφράττων κακῶς τὰς τὸ δίκαιον σοφισζόμενας τῆς κρίσεως γλώττας. Ἄλλὰ περὶ μὲν τοῦ εὔτε και ὡς ἔτέρω; τὰ τοιαῦτα τῷ Καντακουζηνῷ ἐψηφίσθαι τε και πεπράχθαι κρίνειν παρήμι τοῖς τῆδε τῆ ἱστορίᾳ κατὰ τὸ εἶκος ἐντυγχάνουσι, και συνάπτειν εὐφῶς δυναμένοις ταῖς ἀρχαῖς τῶν πραγμάτων ἐκ τῆς, και παρεξετάζειν, ὥσπερ ἐπ' ἑνός τινο; σώματα, τὴν ἀλληλογίαν και συστοιχίαν τῶν κατὰ μέρος; και καθ' ἕκαστα πεπραγμένων τε και λελεγμένων. Ἐγὼ δ' ἐκείσε ἐπάνειμι.

H'. Ἐβδόμη γὰρ μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν (60) και στεψηφορίαν ἐκείνην ἡμέρα παρῆν· και ὁ αὐτὸς ἐν Βλαχέρναις εἶχε θεῖος ναὸς μετὰ τοῦ βήματος και τῶν δίφρων ἐκείνων τοῦς τε βασιλέας ὁμοῦ και τῆς βασιλίδας· και τὰ νόμιμα τῆς τῶν νέων βασιλέων προτελεστο συζυγίας, Ἰωάννου φημι και Ἐλένης, τοῦ μὲν ἑξαιδεκαέτους ὄντος (61), τῆς δὲ ὄντις ὑποδεδηκῆς; ἐτῶν ἐκείνου.

CAPUT XII.

Isidorus patriarcha pronuntiatum a decessore suo in Cantacuzenianos anathematismum abrogat. Rixam et indignationem movet, qui reus sit, et alios absolvat. Episcopos eligit rudes et indoctos. Palamas Thessalonica episcopus ab eo ordinatus ejusce urbis ingressu prohibetur. Gregoras ecclesiasticarum rerum fusiorem expositionem aliis relinquit.

I. Sed quia omnis et exercitus et populus mo- D
lestia affliciebantur, ac futura magis quam presentia verebantur judicia, eo quod a Joanne, antebac **792** patriarcha, paulo post accensum civile bellum, abscissus esset et exclusus Christiana communione, quisquis sive Cantacuzenum ut imperatorem esset agnitus, sive Palamam et ipsius sectatores in

A'. Ἐπεὶ δὲ στρατὸς και δῆμος ἅπα; ἠγαλλίετ και τὰ [P. 496] μέλλοντα μάλλον ἢ τὰ παρόντα ἐβδίδει δικαιοτήρια, διὰ τὸ ἐκκεκῶσθαι και ἀφωρισθαι τῆς τῶν Χριστιανῶν κοινωνίας πρὸς τοῦ πατριάρχου ἑσσαντος Ἰωάννου, τῆς ἐμφυλίου στάσεως ἄπει καθισταμένης, εἰ τις τε Καντακουζηνὸν ὡς βασιλέα και εἰ τις Παλαμῶν μετὰ τῆς φαρτρίας εἰς κοινωνίαν

Variorum notæ.

(60) XII Kal. Jun. Cantacuzen. lib. iv, cap. 4, profunde anno integro ac completo, ex quo Adrianoi poli a patriarcha Hierosolymitano coronatus fuerat, eodem die festo, ut idem narrat lib. iii, cap. 11. Ducang. — Ἐβδόμη γὰρ μετὰ τὴν ἀναγόρ. Iulio ὁγδοῆ, quo die Constantini Magni et Helenæ

ejus conjugis memoria celebratur, inquit Cantacuzen. Histor. lib. iv, cap. 4, pag. 718. Itaque is dies (sunt) Maii vicissimus primus; non autem, ut Gregoras putavit, vicissimus octavus. Boivin.

(61) Vide quæ adnotavimus supra ad lib. iiii, cap. 2, sect. 4. Boivin.

προσιεσθαι· βούλοιοτο, ἔγγραφον ὁ πατριαρχεων τῶ; A
 Ἰσιδωρός, ἐπ' ἀμδωνος ἀναθεηκῶ; , διεξήλαε συγ-
 χῶρησιν, ἦ καὶ ἦν τῶν ἀπάντων οὐδαὶς ᾧ ἤρεσκῆτε
 καὶ προσεδέδεκτο· ἀλλ' ὀτηνῆμα παντάπασιν ἐδό-
 κει, καὶ ἀμυδρότερα πάσης σκιᾶ; , καὶ χλευῆ; καὶ
 μυκτηρο; δῖα μακροῦ, καὶ μικροῦ δῖω λέγειν, ἦν
 οὐδαὶς ᾧ μὴ γέλω; τὰ λεγόμενα ἦν, καὶ ὅμοια ὡσερ
 ἀναί τις ἀμφω τὰς ὄψεις τελέω; ἀφηρημένους τοῦς
 τῶν ὀφθαλμῶν τὸν ἕτερον πεπηρωμένους ἱατρεῦσιν
 ὑπικηνοῖτο. Τοῖ; γε μὴν σεμνητοῖ; ταῦτα δητὰ τοῦ
 Εὐαγγελίου διὰ γλώττης ἦν, « Ἐξῆλε (φάσκουσι)
 πρῶτων, ὑποκριτῶ, τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου,
 καὶ τότε τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ
 σου· » καὶ αὐτὸ ἐπὶ τοῦτοῖ; ὀπόσα γε τοῦτοῖ; ἄμ-
 στοιχα. « Δέον γάρ αὐτῶν (ἐφασκον) συγγνώμη
 ἑαυτῷ τὴν μεῖζω ζητεῖν ἐπὶ διπλοῖ; καὶ πολλαποῖ; B
 τοῖ; ἐγκλήμασιν, ὁ δὲ τοῦς οὐδὲν αὐτοῦ δεομένους
 ἀναίδῶ; οὕτωθε θεραπεῦσιν ἡξίου, τοῦς μὴ πάνυ
 λεπρού; , εἰπεῖν, ὁ πάνυ λεπρός, καὶ τοῦς μικρᾶ;
 δεομένους καθάρσεω; ὁ ρύπου καὶ πληοῦ μεστῆ;
 κατὰ τοῦς χοίρους, οἱ τῷ βορβόρῳ ἐγκαλινδοῦνται. »
 Τοῦτοῖ; μὲν δητὰ καὶ μεῖζοσι τοῦτων αἱ πολλαὶ καὶ
 διάφοροι γλώσσαι τῶν τηρικαῦτα παρόντων ἐκεί
 πρὸ; αὐτῶν ἐπετόξευον σκώμμασι· καὶ σύνδυο καὶ
 εὐντερει; ἐκ διαστῆματῶ; ἀθροίζόμενοι διεπόρου
 ἀλλήλοισι τὰ γε τοιαῦτα κοινοῦμενοι καὶ τὴν ἀναί-
 δεαν λοιδοροῦντε; ἐκείνου λάθρα καὶ ὑπ' ὀδόντα.

B. Ἦσαν δ' οἱ καὶ ἐκκεκαλυμμένω; ἐ; προῦπτον
 εἰλοδοροῦντε; τάνδρῳ, μὴδὲν ὑγιᾶ; μῆτε ὀρῶντι, μῆτε
 λαλοῦντι, μῆτ' ἐν τῷ τότε παρόντι τῆ; ὄρας, μῆτ' ἐ; C
 τοῦπιν τοῦ χρόνου. Μετὰ γάρ βραχύν τινα χρόνον,
 διὰ τὸ τῆ; αὐτοῦ βραγῆναι κοινωνία; τοῦς πλείου;
 τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων, πληθὸ; ἀγοραῖον
 ἑαυτῷ θιασώτα; ἀθροίσα; [P. 499] τοιοῦτων τῆν
 ἐκκλησίαν ἀντὶ τῶν βαγέντων ἐνέπλησεν, ἐπισκό-
 πουσ; σχεδιάσα; καὶ πρεσβυτέρουσ; ἕτεροῖ; , ὡσερ
 οἱ μῦθαι πάλαι τοῦς σπαρτοῦ; καὶ αὐθημερινού; γί-
 γαντα; , καὶ οὔτω κατὰ τῆ; εὐσεβεία; ἀμαθῶν
 λογίων ὀπλίσα; πλείστα συνέδριχα.

Γ. Ἐπειτα θεραπεῦσιν ἡξίου λυπούμενον τῆ; τῶν
 πατριαρχικῶν ἀποτυχία; θρόνων τὸν Παλαμῶν, δι-
 δάσκαλόν τε ὄντα τοῦ θιάσου καὶ τῆ; φατρία; καὶ οἱ
 τῶν ἀξιωμάτων αἰτιον· καὶ τοῦτον ἐπισκοπον χει-
 ροτονεῖ Θεσσαλονικέων (62)· οἱ καὶ ἀπίοντα μῆτε
 τι; τετυχηκένα; ξενία; πρὸ; τῶν ἐκεῖ συμπέπτωκα
 πολιτῶν, καὶ ἄμα τὴν ἀπὸ Σκυθῶν πόρρωθεν εἰλη-
 φρότε; ῤῥῆσιν, εἰπεῖν, καθάπερ τι Κυλώνειον ἄγο; ἐ; D
 αὐτῶν εὐθὺ; ἐπανένειαι ἐληλαμένον τῶν τῆ; πόλεω;
 ἀγρῶν καὶ προαστείων, πρὶν ἐντό; γενέσθαι πολῶν
 καὶ πρὶν ἐγγύ; ἐληλυθέναι τείχουσ;.

Δ. Ἄλλὰ ταυτὶ μὲν ἕτεροῖ; καταλελοπότα; ἡμῶ;
 οἱ πραγματεία; εἰ; μῆκος ἰδίαν πεποινηται πάνθ'
 ὀπόσα τοῖ; ἐκκλησιαστικοῖ; συμβέθηκα τότε δόγμα-
 σιν, χρεῶν, ἀ τῆ; ιστορί; κεφαλαιωδῶ; πω; εἰρησθαι

* Matth. vii, 3.

Variorum notæ.

(62) Cantacuz. lib. iv, cap. 15. DUCANG.

(63) Fortasse Ephesi archiepiscopum his verbis

A communionem esset admissurus; ideo Isidorus,
 qui tum patriarcha erat, ambone conscenso, scri-
 ptam recitavit absolutionem; quam nemo omnium
 fuit qui probaret et admitteret: sed inania pror-
 sus ea, et umbra quavis futiliora, risuque et sanna
 dignissima videbantur. Quin illad pene dixerim,
 neminem fuisse, cui ea quæ dicebantur risum non
 moverint, perthodoque habita sint, ac si quis, utro-
 que oculo penitus orbatus, eos qui altero capti
 essent sanaturum se promitteret. Gravioribus certe
 viris illa Evangelii in ore erant: « Ejice primum,
 hypocrita, trabem de oculo tuo: et tunc festucam,
 quæ est in oculo fratris tui: » aliaque addebantur
 his affinia. « Qui enim (siebant illi) duplicis et
 multiplicis criminis reus eget ipse ampliori abso-
 lutione, is ita impudens est, ut eos, qui nihil ipso
 indigent, curandos suscipiat, non omnino leprosos,
 ut ita dicam, omnino ipse leprosus, et ees, qui
 parvo labore possint purgari, sordibus ipse et luto
 esorbētūs, pōrōtām instar, qui in cœno volutan-
 tur.» Talibus eum, imo et acerbioribus, dieteriis
 multæ et variæ eorum qui tum aderant linguæ in-
 cœsabant; binique et terni ex intervallo coeuntes
 de his inter se ambigebant et colloquebantur, istius
 impudentiam clanculum et **793** mussitando con-
 vicium insectantes.

II. Erant etiam qui aperte et propalam homini
 convicia facerent, nihil aut facienti aut dicenti,
 quod sani hominis esset, sive tunc sive postea.
 Nempe is paulo post, quia plerique episcoporum
 ab eo divulsi defecerant, plebeiam colluviem thiaso
 suo ascribendam cogit; et istiusmodi homines
 in œorum, qui defecerant, locum suffecit. Ita Ec-
 clesiam factis ex tempore episcopis et sacerdoti-
 bus novis implevit; quales fabulantur fuisse
 satos illos et unius diei Gigantas; et doctorum
 indoctorum cœtus quamplurimos in religionem
 armavit.

III. Solari deinde Palamam statuit, inæstum et
 patriarchali sede exelusum se dolentem; solari,
 inquam, voluit gregis et sodalitiū magistrum suæ-
 que dignitatis auctorem. Eum itaque Thessaloni-
 censem episcopum eligit. At hic profectus illuc nec
 hospitio quidem ab ejus urbis civibus excipitur:
 sed e longinquo Scythicum, ut aiunt, responsam
 accipit, et tanquam Cyloneum aliquod piaculum
 ab ipsis statim ejusdem urbis agris suburbiisque,
 nondum portas ingressus, et antequam ad ipsos
 muros propius accessisset, ejectus redit.

IV. Verum hæc nos aliis relinquere oportet; iis
 videlicet, qui ea omnia, quæ tum ad doctrinam
 ecclesiasticam pertinentia acciderunt, delegere
 sibi-fusius tractanda. Quæ autem summam dici

indicat; de quo Cyparissiotæ, *Palamicarum transgressionum* lib. I, serm. iv, cap. 10 in line. BOVIN.

historiæ conveniens est, ea jam percurrenda Α προσήκον, ἥδη διεξίναί κατά τὸν ἄνω που παρα-
sunt, et series, quam nos supra interrumpimus, λειμμένον εἰρμὸν.
continuanda.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenus totam Thraciam, Medea excepta, Triballus omnem fere Macedoniai jam tum possidebat: ipsam Berrhæam paulo post cepit. Thessalonica neutri parebat. Hujus urbis status perturbatissimus. Zelotarum licentia. Medvæ urbis situs. Ut a Cantacuzeno obsessa et ad deditionem compulsa sit. Joannes et Manuel Asanes creantur sebastocratores. Prior uxorem ducit Alexii Arocauci filiam, Andronico Pelæologo primum nuptam. Socru suspectus domum cum uxore dimittitur. Gravis vestilentia. Andronicus, Cantacuzeni liberorum natu minimus, moritur.

795 I. Urbium Thraciæ, excepta Medea, quæ B
maritima est, nulla jam erat, quæ Cantacuzeno
non pareret, ex quo Byzantium ingressus et ritu
solemniore imperator declaratus fuerat. In Mace-
donia autem cum cæteræ jam subactæ a Triballo-
rum principe erant, tum ipsa quoque Berrhæa
paulo post in ejus ditionem concessit. Auxiliis
enim destituta non poterat diu barbaricæ et perti-
naci oppugnationi resistere. Atque interea fugiti-
vus inde cessit is, qui tum temporis præfecti mu-
nere fungebatur, Manuel, imperatoris filius. Thes-
salonicæ vero neutrum placebat, neque Cantacu-
zeno submittere se, neque Triballorum principi.

II. Nempe eam urbem seditio Jampridem **796** oc-
cupaverat, et eorum, qui Zelotæ nominabantur,
factio cæteris præerat: isque erat status, qui ad
nullam referri posset reipublicæ formam. Nec
enim aristocraticus is erat, qualem Lycurgus olim
apud Lacedæmonios constituit; neque democrati-
cus, qualis Athenis primum fuerat, et deinde ex-

A. Τῶν μὲν οὖν Θρακικῶν πόλεων οὐδεμία, κτῆ
τῆς παραλλοῦ Μηδείας (64), ἐλλείπειτο, τοῦ μὴ εἰς
ὀποταγὴν καταστῆναι τῷ Καντακουζηνῷ μετὰ τὴν
εἰς Βυζάντιον εἰσοδόν τε καὶ τὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς
ἀναγορεύσεως ἐντελέες. Ἐν δὲ Μακεδονίᾳ, τῶν ἄλλων
ὕπακουσῶν τῷ τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνι, Βέρρηκα
μὲν (65) καὶ αὐτὴ μετ' ὀλίγον τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἐπι-
γίνει, συμμαχίας ἄνευ ἐπιμακρὸν ἀντέχειν οὐ δυνα-
μένη [P. 500] πρὸς βαρβαρικὴν καὶ ἐπιμονὸν μάχην.
φυγάδος ἐκείθεν μεταξὺ γενομένου τοῦ τνηκαῦτα ἐπι-
τροπεύοντος Μανουὴλ, τοῦ τοῦ βασιλείου υἱοῦ. Θεσ-
σαλονίκη δ' οὐκ ἤρρασκεν (66) οὐδέ τι προσρῆναι.
μήτε τῷ Καντακουζηνῷ, μήτε μὴν τῷ τῶν Τριβαλλῶν
ἡγεμόνι.

B. Στάσις γὰρ ἐκ πολλοῦ κατεῖχεν αὐτὴν καὶ
Ζηλωτῶν (67) οὕτως πω; ὀνομασμένων ἄδρριμα
τῶν ἄλλων ἐπρώτευσ· καὶ ἦν πρὸς οὐδεμίαν τῶν
πολιτειῶν τὴν μίμησιν ἀναφέρουσα. Οὕτε γὰρ ἀρι-
στοκρατικὴ τις ἦν, ὅποιαν τοῖς πάλαι Λυκούργος
Λακεδαιμονίοις ἀνύειν προσητάχει· οὕτε τις δη-
μοκρατικὴ, καθάπερ τῶν Ἀθηναίων ἢ πρώτη τε καὶ

Variorum notæ.

(64) Ita Cantacuzen. lib. iv, cap. 7, Μηδειαν τὴν
κατὰ Πόντον παράλιον πόλιν vocat, cujus quidem
nescio an alii meminissent, nisi illa sit de qua agit
Tzetzes Chil. iv, sect. 72, ubi observat cum ei
scribiti, cum Μηδία appelletur, Medorum regio,
per i.

Μηδείας τῆς Ἀλῆτου μὲν ἦτα σὺν διζθόγγῳ.
Illius porro situm mox describit Gregoras: ἥ γε
μὲν Θρακικὴ Μηδεία ἢ δουτικωτέραν τε ἔχει Βυζαν-

τίου τὴν θέσιν, καὶ πρὸς τῷ ἄκρῳ τοῦ Ἐξέλιου
κειμένη Πόντου σταδίου ἐντεῦθεν ἀπέχει μικρὸν π
τετρακοσίων ἐπέκεινα. DUCANG.

(65) Cantacuzenus lib. iv, cap. 4, ut Manuele fi-
lio expulso Berrhæenses Crali urbem tradiderint
narrat. DUCANG.

(66) Cantacuzen. lib. iv, cap. 15 extr. DUCANG.

(67) De quibus hic et alibi non semel idem Can-
tacuzenus. DUCANG.

ἦν ἐκ τετραφύλων εἰς δεκαφύλους ἐπεπράξει Κλεισθένης· οὐδ' ἦν τε Ζάλευκος τοῖς Ἐπιζεφυρίοις Λοκροῖς ἐδράβευσε καὶ ἦν τοῖς ἐν Σικελίᾳ Χαρώνδας ὁ Καταναῖος· οὐτε τις ὑπὸ δυοῖν ἢ πλείονων εἰς ἓν τε κραθεῖσα καινότερον εἶδος, ὅποιαί τινες ἦσαν ἢ τε Κυπρίων καὶ ἦν ἐν τῇ πάλαι Ῥώμῃ τὸν δῆμον, κατὰ τῶν ὑπατικῶν ἀνδρῶν στασιάζαντας, καταστήσασθαι λέγεται· ἀλλ' ἐχλοκρατία ξένη τις καὶ οἶαν φέροι ἂν καὶ ἄγοι τὸ αὐτόματον. Θρασύτεροι γάρ τινες, εἰς αὐτοχειροτόνητον αὐθεντίας ἀθροίσμα συλλεγέντες, πᾶσαν ἐκεῖ κατατρέχουσιν ἡλικίαν, τῆς τε πόλεως ἐκδημῶντων τὸν δῆλον πρὸς τὸ βούλδμενον καὶ τῶν πλουτουμένων ἀφαιρούμενοι τὰς οὐσίας, τρυφῶντίς τε καὶ αὐτοὶ καὶ μηδενὶ τῶν Ἐξωθεν ὑπειξίει κελεύοντες ἴγμεθῶν, ἀλλὰ τοῦτ' εἶναι κανὼνα καὶ νόμον τοῖς ἄλλοις, ὅπερ ἂν ἐκείνοις δόξαιεν. Β

Γ. Ἡ γὰρ μὴν Θρακικὴ Μήδεια, ἢ δουτικώτερην τε ἔχει Βυζαντίου τὴν θέσιν καὶ πρὸς τῷ ἄκρῳ τοῦ Εὐξείνου κειμένη πόντου σταδίους ἐντεῦθεν ἀπέχει μικρὸν τι τετρακοσίων ἐπέκεινα, πρὸς ὀλίγον ἀποστατήσασα, καὶ καθ' ἑαυτὴν γενομένη, πολλὰ μὲν ἔδρασε κατὰ Βυζαντίων δεινὰ, πλείστα δ' ἐπεπίνθη· τέλος δὲ πολιορκηθεῖσα προὔδωκεν ἑαυτὴν Καντακουζηνῷ καθ' ὁμολογίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδέ ηἰ ἔσχε.

Δ. Σεβαστοκράτορες δ' ἐπὶ τούτοις (68) ὑπὸ τοῦ βασιλέως οἱ δύο τῆς βασιλίδος Εἰρήνης χειροτόνηνται ἀδελφοί, Ἰωάννης καὶ Μανουὴλ, καὶ τοῖς τῷ τοιοῦτῳ προσήκουσιν ἀξιώματι παραστήμοις (69), ἐν τε καλύπτραις καὶ ὑποδήμασιν ἄμα, κεκόσμηνται. Ὁν ἄτερος, ὁ Ἰωάννης, ὀλίγω ὕστερον εἰς τὸ τῶν Ἐπιβατῶν ἀπιῶν φρουρίῳ τῇ Ἀλεξίου τοῦ Ἀποκαύκου θυγατρὶ συνεζύγη· ἢ συναρτῆται πρότερον ὁ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος (70), ὃν πνιγῆναι κατὰ τὸν περὶ Διδυμότειχου καὶ Ἀδριανουπόλεω ποταμῶν ἀνωτέρῳ (71) ποῦ δεδηλώκαμεν. Βραχὺν δ' ἐκεῖ διατριφέντα χρόνον ἐπειθ' ἐκόντα προὔπεμπε τὸν Ἰωάννην [P. 501] σὺν γὰρ τῇ νέᾳ συζύγῳ λαμπρῶς ἢ πενθερὰ εἰς τὸ τῆς Τραϊανουπόλεως Ἐγγίστα φρουρίον, τὴν τῶν Ἀδῆλων λέγου μὸνήν (72). Ἐνθα τὰς τῶν οἰκήσεων ἐπαύλεις καὶ τοὺς ἀγρούς ἐκ πολλοῦ πρὸς Καντακουζηνῷ κεκλήρωται τοῦ βασιλέως. Ἐδαδὲι D

γὰρ ἐκεῖνη, μὴ χειρωσίμενος ἐκεῖνος τὸ τῶν Ἐπιβατῶν φρουρίον μετὰ τῶν χρημάτων ἐκείθεν ἐξέριστον ταύτην ποιήσεται.

Ε. Κατὰ τοῦτον μένει τὸν χρόνον νόσημα τοῖς

siuit, postquam Clisthenes ex quatuor tribubus decem effecit; nec similis ei, cujus auctor Zaleucus apud Locros Epizephyrios; neque ei, cujus in Sicilia Charondas Catanæus; neque una aliqua reipublicæ forma recentior, conflata ex duabus aut pluribus inter se commistis, qualis fuit et apud Cyprios, et ea quam in veteri Roma dicitur plebs constituisse, seditione adversus consulares viros mota; sed inusitatus quidam penes multitudinem dominatus et is, quem casus temere ferret ageretque. Quidam enim audaciores, cum societatem potestatis privata auctoritate coivissent, in omnem ibi ætatem grassabantur, plebem quidem, quæcunque erat in civitate, mancipiam libidini suæ habentes; eos autem, qui opulentiores essent, fortunis spoliantes; simulque et ipsi licentia exultabant, et aliis auctores erant, ut externorum principum nulli se submitterent, sed ea omnes lege ac regula uterentur, quæ ipsis placuisset.

III. At Medea, urbs Thraciæ, quæ magis quam Byzantium ad occidentem vergit, et Ponti Euxini extremitati adjacet, stadiisque hinc distat paulo plus quadringentis, cum haud diu rebellasset, et seorsum sola stetisset, multa gravia adversus Byzantios patravit; plurima item perpessa est. Obsessa demum Cantacuzeno se ex 797 pactione dedit. Et hæc quidem ita ferme se habuerunt.

IV. Creantur deinde ab imperatore Sebastocratores duo Irenes imperatricis fratres, Joannes et Mannel, et illius dignitatis insignibus, capitis tegmine simul et calceis, decorantur. Horum alter, Joannes videlicet, paulo post ad castellum Epibataram profectus Alexii Apocauci filiam uxorem ducit, Andronico Palæologo antehac nuptam, quem in eo fluvio, qui Didymotichum et Hadrianopolim præterfluit, suffocatum esse supra diximus. Ibi Joannes aliquantisper commoratus est. Mox eum socius volentem inde, cum nova nupta, ad proximum Trajanopoli castellum magnifice prosecutâ est; ad monasterium nempe Adolorum, ubi et domos et agros ei jam pridem Cantacuzenus imperator assignaverat. Verebatur quippe illa, ne Epibataram castello simul et pecuniis potitus gener eam inde D exsulare cogeret.

V. Ea tempestate morbus quidam gravis et pe-

Variorum notæ.

(68) Cantacuzen. lib. iv, cap. 5. DUCANG.

(69) Cochin. De Offic. aulæ Constantinop. cap. 5, n. 16, descriptis ejusmodi insignibus Sebastocraticæ dignitatis, hæc subdit: ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνός, τοῖς γυναικαδέλφους αὐτοῦ Ἰωάννην καὶ Μανουὴλ τοὺς Ἀσάνλους τιμήσας; Σεβαστοκράτορας, δέδωκεν αὐτοῖς φορεῖν ταμπάρια καὶ κάλτζας, οἷα καὶ οἱ Δεσπῆται. Quid vero sit ταμπάριον diximus in Gloss. med. Lat. in Tabardum et in Gloss. med. Græc. DUCANG.

(70) Cantacuzen. lib. iii, cap. 71; Gregoras lib. iii, cap. 10. DUCANG.

(71) Lib. xiv, cap. 5, sect. 6. BOIVIN.

(72) Vide notata a l. lib. xi, cap. 16, sect. 4. DUCANG. — Ducangius putabat Gregoram hoc loco Ἀδῆλων μὸνήν vocare illud monasterium quod alibi Ἀδῆρων μὸνήν vocavisset. At non verisimile est. Nam alibi quidem de monasterio Auderorum seu Abderorum, tanquam de utriusque Asanis carcere, locutus est: hic autem Adolorum monasterii meminit, ut ejus loci in quo alter Asanes prædia habuerit, sibi jam pridem assignata à Cantacuzeno. BOIVIN.

stilens homines invasit; ducto ab Seythis et Maotide Tanaidisque ostiis initio, recente adhuc vere, annumque illum perpetuum duravit, pervadens et corrumpens solam præcise maritimam terræ oram, urbes simul et agros, tum nostros, tum eos omnes, qui continenti tractu ad Gades usque et Herculis columnas pertinent. Anno autem sequente etiam ad Ægei maris insulas transiit. Deinde et Rhodios attigit, **798** et Cyprios, et quicumque cæteras insulas colunt. Absumebat autem tabes illa viros æque et mulieres, opulentos et inopes, seniores et juniores; uno verbo, nulli nec aetati nec conditioni parcebat. Domus pleræque habitatoribus omnino exhauriebantur uno die, interdum biduo, cum nemo cuiquam asserre auxilium posset, sive vicinus, sive genere et sanguine conjunctus. Nec vero homines solos morbus ille usque flagellabat; sed et si qua alia animalia cum hominibus plerumque degerent et habitarent, canes, inquam, et equos, et cujusquomodivini genera; ipsos etiam mures, si qui forte in domorum parietibus latitabant. Signa autem mali eminentia, et subitæ mortis prænuntia, hæc erant: tumor circa crurum brachiorumque extrema enascens, et sanguinolenta simul tabes; quæ eos, qui correpti erant, ea ipsa nonnunquam die, sedentes aut ambulantes e vivis statim efferebant. Eo tempore et Andronicus, imperatoris liberorum natu minimus, mortuus est. θέντας αὐθημερὸν ἐνόστε, καθημένους ἢ βαδίζοντας, τὸ παρὸντος ἀπήγε τάχιστα βίου. Ὅτε δὴ καὶ Ἄνδρονίκος (74), ὁ τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως νεώτερος, ἐπεθνήκει.

ἄνθρωποις (75) ἐνέσκηψε βαρὺ καὶ λοιμῶδες, ἀρβόμενον ἀπὸ Σκυθῶν καὶ Μαιωτίδος καὶ τῶν τοῦ Ταναΐδος ἐκβολῶν ἤρος ἀρτι καθισταμένου, καὶ διήρκεσεν ἅπαντα τὸν ἐνιαυτὸν ἐκείνον, μεταβαῖνον καὶ διαφθεῖρον ὡσαύτως μόνην ἐς τάκριδες τὴν παράλιον οἰκουμένην, πόλεις ὁμοῦ καὶ χώρας, τὰς τε ἡμέτερας καὶ ὅσαι κατὰ τὸ συνεχές διήκουσιν ἀχρι Γαβείρων τε καὶ στηλῶν Ἡρακλείων. Δευτέρου δ' ἐπιόντος ἔτους μετέδη καὶ ἐς τὰς τοῦ Αἰγαίου νήσου. Ἐπειτα καὶ Ῥοδίων ἤψατο, καὶ Κυπρίων ὁμοίως, καὶ ὅσοι τὰς ἄλλας νέμονται νήσους. Ἐπανεμέτω δὲ τὸ πάθος ἐπίσης ἀνδράς καὶ γυναῖκας, πλουσίους καὶ πένητας, γηραιούς καὶ νέους, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐδεμιὰς οὐθ' ἡλικίας οὕτε τύχης ἐφείδετο. Ἐκνούοντο δ' οἰκίαι πλείσται καθάπαξ τῶν οἰκηθῶν ἀπάντων μῖς ἡμέρας, ἢ καὶ δυσὶν ἐνόστε, μηδενὶ βοηθεῖν δυναμένου, μήτε δὴ τῶν γειτονούντων, μήτε μὴν τῶν κατὰ γένος καὶ καθ' αἷμα προσηκόντων οὐθένος. Οὐ μόνους γε μὴν ἀνθρώπους τὸ πάθος οὕτως διετέλει μαρτίζων· ἀλλὰ καὶ εἰ τι κατ' οἶκον ὡς τὰ πολλά τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις συνέη τε καὶ συνῆκει τῶν ἄλλων ζώων· κύνας στήμι καὶ ἰππους καὶ ὄρνιθων παντοῖα γένη, καὶ εἰ τινες ἐν τοῖς τῶν οἰκῶν τοίχοις οἰκοῦντες ἔτυχον μύες. Σημεῖα δὲ τοῦ τοιοῦδε νοσήματος ἦν ἐξανθούonta, καὶ τοῦ ἀθρόου πρὸδρομα θανάτου ἐκείνου, ὀγκώδης τε ἐκφυσίς τις περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν μηρῶν καὶ τῶν βραχιόνων καὶ ἕμα αἰματώδης ψόδη· ἃ τοὺς συγχαινοῦσιν ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως νεώτερος, ἐπεθνήκει.

CAPUT II.

Matthæus, Cantacuzeni filius natu maximus, Thraciæ urbibus a patre præfectus, ab Asane avunculo prælatum convenitur. Asanes sua et fratris merita erga Cantacuzenum jactat: quem suorum salutis non consulere queritur. Matthæum ad defectionem hortatur. Matthæus respondet, id ipsum cupere se. Imminentium periculorum metu, et patris exemplo, futuram defectionem excusat. Avunculo adjutore rem aggreditur. Orestiadis arcem occupat. Animos sibi conciliat.

I. Is erat rerum status, cum Joanni Asani, qui C tunc in agris Adrianopoli circumjectis versabatur, Matthæum nepotem suum libuit privatim convenire. Hic imperatoris liberorum natu maximus urbibus Thraciæ præfectus a patre tum fuerat. Casu autem accidit, ut in eundem cum avunculo locum deveniret, et iisdem uterque venationibus uteretur. Libuit, inquam, **799** Asani, arcana animi cogitata cum hoc communicare. Prior itaque exorsus hanc orationem habuit:

[P. 502] A'. Τῶν μέντοι πραγμάτων (75) ἐνόστοις ἔντων, ἔδοξε τῷ Ἀσίν Ἰωάννη, τοῖς περὶ τὴν Ἀδριανουπόλιν χωρίοις ἀρτι τὰς διατριβὰς ποιουμένων, τὸν ἀδελφιδουὺν ἰδίᾳ παρσιληφότι Ματθαῖον (ὃς καθ' ἡλικίαν προὔχων τῶν βασιλέως παίδων τῶν τε ἐν Θράκῃ πόλεων τὴν ἐπιτροπὴν πρὸς τὸ πατὴρ καὶ βασιλέως ἐκλήρωσατο τηνικαῦτα, καὶ οἱ συμβέβηκεν ἐν ταυτῷ ξυνιέναι τῷ θεῷ, καὶ κνηρησιῶς χρῆσασθαι τοῖς αὐτοῖς) ὧν αἱ καρδίας ἀβλακῆς θαλαμῆουσι λογισμῶν ἐκείνῳ κοινώσασθαι· καὶ ἀρβόμενος ἔλεξε τοιάδε·

II. « Si fortunam aliquam ac tyrannicam fati legem esse stavis, quæ vel prudenter hominum res gubernet, vel, permissis fortuito casui habenis, incerto quodam et temerario cursu feratur, silere certe satius est, et ignotum fatalis necessitatis decretum expectare. Sin res nostræ voluntate et consilio plerumque administrantur, quorsum nos,

B'. « Εἰ μὲν τύχη, » φησὶν, « τινὰ καὶ τυραννοῦσαν πεπωρωμένην τοῖς ἀνθρώποις τὰ πράγματα πρυτανεύειν ὀφείσθαι ἐπεισεῖ σοι, ἢ τῷ αὐτομάτῳ διδωκυῖαν τὴν τῶν πραγμάτων δόξον ἄτεκμαρτόν τινα καὶ ἀκυβέρνητον φέρεσθαι πλοῦν, σιωπῆν τε ἄμεινον καὶ τὸν τῆς πεπωρωμένης ἀδελῶν περιμένειν μίτον. Εἰ δὲ προαιρέσει καὶ βουλή τὰ ἐφ' ἡμῶν ὧς

Variorum notæ.

(75) Pestilentiam pariter hanc insignem, quæ tum grassata est, eleganter describit Cantacuz. lib. iv, cap. 8. DUCANG.
(74) Cantacuzen. loco laudato. DUCANG.

(75) Hanc Matthæo filio propositam defectionem attigit Cantacuzenus. lib. iv, cap. 7, 8, ubi se Joanne Asane silet. DUCANG.

ἐπι τὸ πλεῖστον διοικεῖσθαι δέδοται, τοῦ χάριν, παρὴν ἡμᾶς ἐκ τοῦ βῆστος καρποῦσθαι, τὸ ζῆν ἀκινδύνως, ἐθελοντὰς ἡμῖν αὐτοῖς παντοδαπῶν περιπλέκειν δίκτυα φόβου; Οἴσθα γὰρ, ὡς μυρίους ἐν τῇ ὑπερορίᾳ διηνηθήκαμεν μάχους μετὰ μακρῶν καὶ παντοδαπῶν τῶν κινδύνων, ὅποσοι θανάτου γείτονες ἐπεφύκεσαν, τῷ σὺ πατρὶ περιποιούμενοι τὸ ἀκίνδυνον· ὡς δεύτερα εἶναι τὰ Διοσκούρων ἐγκώμια, καὶ εἰ τινες Ὀρέσται καὶ Πυλάδοι τὸν μακρῶν ἐμπειληκότες αἰῶνα φιλαδελφίας ὑποδειγμάτων, εἰ τις τὰ ἡμέτερα τοῖς ἐκείνων ἀντεξτάξειν ἐθέλει. Καὶ ἦν ἡ τοῖς τοιοῦτους ἀεὶ κατὰ τοῦ σοῦ μηχανωμένη πατρὸς διωγμοῦς· καὶ θανάτου· Ἄννα ἡ βασίλισ, πρόσωπον ἀληθείας ἔχουσαν οὐδ' ἠντινοῦν προβάλλεσθαι δυναμένη πρόφασιν κατ' αὐτοῦ. Παρ' ἧς ἐγὼ τε καὶ αὐτὸς ἀδελφὸς Μανουὴλ πολλά· ἐδεξάμεθα λάθρα μεθ' ὄρκων παντοίων γραφὰς, ἡμῖν τε κτημάτων ὁμοῦ καὶ χρημάτων προσόδους ἐπαγγελιομένης καὶ ἅμα τοῖς καθιεργμένοις γονεῦσιν ἐλευθερον ἦλιον. Ἄλλ' ἡμεῖς γε, τοὺς τῆς δίκης σέβειν ἐθέλοντες θρόνους, ἐν ἀσφαλείᾳ ἔξοχοις ἐρητισμένους τοὺς πόδας ἐκρίναμεν δεῖν, καὶ μὴ διὰ φαυλότερον ἀγαθὸν [P. 503] διηνεκεῖς τινὰς τῷ συνειδῶτι μάστιγας προξενεῖν. Τὸ γὰρ διὰ τὴν ἑμαυτοῦ σωτηρίαν σε μετὰ τοῦ σοῦ προδιδόναι πατρὸς (ἐγὼ γὰρ τὴν ἄλλην ἐνταῦθα λέγειν συγγένειαν, ἧ τῶν κινδύνων συμμετέχειν τε καὶ παραπολαύειν ζυνέβαινε) ὅμοιον ἦν, ὡσπερ ἂν εἰ ἑμαυτὸν ἀντ' ἑμαυτοῦ προεδίδου, καὶ τοῦμὲν ἐκὼν παρεῖχον αἶμα κατὰ γῆς κενουῦσθαι διὰ τοῦμὲν ἐπιεῖν αἶμα. Οὔτως εἰς αἰνίγματος λόγον τὴν ἐνεῦθεν ἀνέφερον ἔνοιαν, καὶ λύσιν οὐχ εὗρισκον οὐδεμίαν, ὥστε καθ' ἕν γέ τι παραλογίσασθαι τὰς τῶν τότε λογισμῶν κρηπίδας. Ἄ γοῦν οὕτως ἰπὼς ἐφυλαξάμην αὐτὸς ἐν τῷ τότε παρῶντι μὴ δρᾶν, νῦν τὸν πατέρα τὸν ὄν κατὰ σοῦ καὶ τῆς σῆς ὁμοῦ συγγενείας ἀπάσης ὄρω δεδρακῶτα· ναὶ μὴν καὶ κατὰ πάντων, ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅποσοι τοὺς μακροὺς ἐκείνους τετύχηκεν ἀθλοὺς δραμεῖν, στρατιώταις καὶ στρατηγοῖς, οἷς μὲν τοὺς ὑπερορίους ἐκείνους, οἷς δὲ τοὺς κατ' αὐτοῦ, καὶ οἷς τὰς ἐν δεσποτηρίοις κακώσεις. Οὐ γὰρ ἄπλοον ὑπῆρχεν ὁ τοῖς ταλαπύρωροις τότε ζυνηνεχθῆναι πάθος, οὐδ' ἐπιβραχύν τινα τὸν χρόνον, ὅτι μὴ παντοδαπὸν καὶ ποικίλον, ἀπὸ μακροῖς ἐντεταμένον τοῦ χρόνου τοῖς ὄροις. Οὕτω χαλεπὰ μὲν, οἷς ἐθελοντὰς ἡμεῖς ἐαυτοὺς καθήκαμεν πάθεσι· τότε· χαλεπώτερα δ' οἷς ἄκοντες, νῦν πρὸς τοῦ σοῦ πατρὸς ὑπεδλήθημεν ἀναξίως ἡμῶν. Ὑπὲρ γὰρ ἐλευθερίας εὐδαίμωνος τρέχοντες δουλείαν ἐλάθρομεν ἀλλαξάμενοι κακοδαίμονα τῶν μακρῶν ἐκείνων πόνων καὶ δρόμων. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἐπιβούλους σφοδρὸς τῆς ἡμετέρας ἐφεύγομεν ζωῆς, τοῦτους δεσπότης μάλα τοι ἄγμενος ἡμῖν ὁ σὸς ἐπεχειροτονήκει πατήρ· ὡσπερ ἂν εἰ ἐπίτηδες οὕτω τοὺς πολλοὺς ἡμεῖς ὑπεμένομεν πόνους, ἵνα τὰ τῶν διωκόντων ξίφη θᾶτον ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων βούλησιν τῆς ἡμετέροις λαίμοις προσράξωμεν, καὶ ἵνα παρὰ τοσοῦτον πικρότερα τῶν διωγμῶν τὰ τῶν ἀμοιβῶν κερπωσώμεθα τέλη, παρῶσον τότε μὲν ἐλπιδες εὐδαίμονες ἡμῶν τὴν ἡδόμενον ἐβόσκον· νῦν δὲ καὶ τὰς

A quibus facillimum est vitam agere omnis periculi expertem, ultro ipsi nobis multiplices metus, veluti retia quædam, nectimus? Scis quippe nos infinitos labores, cum magnis multisque et proximis morti periculis conjunctos, exhausisse, ut patri tuo securitatem redimeremus. Itaque et gemellorum Jovis liberorum, et quotquot unquam Orestæ et Pyladæ charitatis fraternæ exemplis longas sæculorum ætates impleverim, minor profecto laus fuerit, si quis velit cum illorum rebus nostras conferre. Hæc patri tuo pericula, has mortes Anna imperatrix, nullo colore, nullo probabili prætextu ei infensa, perpetuo usque constabat. Ego vero et frater meus Manuel multas ab ea litteras clam accepimus; per quas illa, quovis jurejurando interposito, possessiones nobis pecuniaris-que redditus, parentibus vero vinculis libertatem pollicebatur. Sed nos justitiæ tribunal revereri et intra limites immotos fixa tenere vestigia maluimus, quam vilioris **800** emolumentum gratia perpetuos conscientiæ stimulos admovere. Enimvero salutis meæ causa teque et patrem tuum prodere (ut hoc loco sileam et aliam cognationem, quæ periculorum socia et particeps erat) perinde illud fuit, ac si mei causa me ipsum prodidisset, et sanguinis mei conservandi studio meum sanguinem ultro effudisset. Adeo ejusmodi cogitationem ænigmati similem esse statuebam; adeo nulla a me solutio reperiebatur, quæ consiliorum meorum firmas rationes vel minimum labefaceret. At ea quæ per illud tempus cavi ego ne admitterem, ea ipsa nunc in te et in totam cognationem tuam video a patre tuo admissa esse: imo et in omnes prorsus milites ac duces, qui magnos illos labores sive foris sive domi decurrerunt; atque in eos ipsos, qui carceris ærumnas pertulere. Non enim simplex fuit ea, quæ tum incidit miseris calamitas, neque in breve tempus duravit; sed multiplex et varia, et in longum temporis spatium diffusa. Quamobrem etsi gravia fuere ea mala, quibus ipsi nos ultro tum injecimus, graviora tamen illa sunt, quibus nunc inviti a parente tuo et indigni subjicimur. Nam qui beata pro libertate certabamus, miseram servitutum duntaxat illis laboribus cursibusque imprudentes permutavimus. Quos nempe ut salutis nostræ insidiatores acerrimos vitabamus, eos nobis parens tuus dominos volens et libens destinaverat. Quasi vero nos tot labores consulto pertulisset, ut eorum, qui nos persequebantur, gladios jugulis nostris citius quam illi vellent **801** admoveremus, atque ut eam perciperemus demum mercedem, quæ ipsis fugæ ærumnis eo esset acerbior, quod illis quidem temporibus præclaræ spes cupiditatem nostram alebant; nunc vero ipsam quoque spei suavissimam auram tuus nobis pater aperte eripuit. Neminem enim puto esse, qui pignoribus firmis cavere nobis possit, non curaturam esse Annam imperatricem, ut omnes cita morte statim puniamur, qui parenti

tuo superstites futuri sumus. Age igitur, quandiu sumus nostri juris, præclarum facinus concipere, meisque tui et mei causa consiliis obsequere, quo nos turpe et ignobile periculum sic propulsemus. Totius imperii parte ablata, proprium tibi parare imperium evitare, quod parenti quidem tuo, dum is victurus est, subjiciatur; eo autem mortuo, peculiare sit et firmum tibi salutis præsidium. Duorum enim alterum nobis inde futurum est, ut aut securi salutarem fortunam consequamur, aut præsentis vitæ calamitatibus quam celerrime liberemur; quibus interesse tolerabile iis duntaxat esse existimo, qui non ingratum illud et miserimum putant, solem habere ignominie suæ testem perpetuum. » Hæc Joannes Asanes Matthæo sororis suæ filio in hunc fere modum suavit, sui et illius, item cognatorum et amicorum securitati prospiciens.

μόνοι· εἶναι φορητὸν ἐκείνοις οἶμαι, οἷς οὐκ ἀχαρὶ αἰσχύνῃς διὰ βίου τὰς τοῦ ἡλίου κεκτηθῆσαι αὐγάς. » τὴν συμβουλήν πρὸς τὸν ἀδελφιδοῦν Ματθαῖον, ἑαυτῷ τὸ ἀκίνδυνον.

III. Matthæus vero ex sorore nepos his illum excipit : « lidem **802** et me semper circumstant metus noctu pariter et interdium, o bone; et quemalmodum illæ Persarum navales copie Eretriam olim Artemisiumque circumsidebant, ita animum meum multa diversaque cogitationum agmina undique obsident, quasi insulam onerarie aliquæ naves ac triremes terrorum plenæ et curarum gravissimarum, quæ piratico veluti impetu appulsæ advehant nobis præægia evidenter infelicitatis. Parturito itaque, et eos qui inde oriuntur dolores perfero; parere autem, et id quod angit excutere haud possum, patrias reveritus naturæ leges, quæ nec in iis quidem, quæ sunt manifesto justæ, filios parentibus adversari sinunt. Ac tibi quidem sæpe numero arcanum illud aperire volui; obsecundantem vero linguam minime habui. Etenim illa, statim atque cordis fetum educere in lucem inceperat, nervis quasi resolutis impetum remittebat, cum eam patris reverentia, veluti torpor aliquis prævalens, graviter constrictam haberet. Atque ita mihi, quæ animo agitaveram, ad nihilum rursus recidebant, et facillime subvertebantur. Quod si de aliis quibuscunque rebus ageretur, ac non totum illud periculum, in quo sumus, ad vitam pertineret, eo illud magis neglexissem, quod non solum a cæteris plerisque nihil distare me existimem; sed etsi intelligentiam a natura ita comparatam haberem, ut magnitudine sua æthereis axes attingere et cælestibus tabernaculis hospes excipere videretur, facillime eam ego paternæ auctoritatis pedibus subjecissem. **803** At nunc, ut et ipse planiori utar oratione, quadam veluti porta a te, qui secundum a patre locum apud me obtines, patefacta, quoniam vita omnibus hominibus chara est, et multi sæpe, subitis periculis circumstantibus, supremam induerunt potestatem, quasi salutis

τῶν ἐλλείδων γλυκείας αἰρας ὁ δὲς ἡμῶν ἐκ τοῦ προφανοῦς ἀφῆρηται πατήρ. Εἶναι γὰρ τῶν ἀπέντων οἶμαι μηδὲνα, ὅς ἂν ἐνέχυρα παρέχσθαι δύνατο, μὴ θάνατον εἶναι ταχύπου ἐϋθὺς τὰ πάντων ἡμῶν ἐπιτίμια πρὸς τῆς βασιλίδος Ἄννης, οἷς δῆπουθεν ἐξέσται ζῆν μετὰ γῆν τοῦ σου πατρὸς ἀπλλαγῆν. Φέρε τοίνυν, ἕως ἡμῶν αὐτῶν ἡμεῖς ἔσμεν κίριοι, γενναῖόν τι δρᾶσαι προθυμήθητι, ταῖς ἐμαῖς ὑπὲρ σου καὶ ἡμῶν πειθόμενος συμβουλαῖς, ἐν οἷ τωσί πως τὸν αἰσχρὸν καὶ ἀκλεᾶ κίνδυνον ἀποκρίσασθαι δυναθῶμεν. Μέρος γὰρ τῆς ὅλης ἀρχῆς ὑπελόμενος οἰκείαν σαυτῷ περιποίησασθαι προθυμήθητι βασιλείαν, ζῶντι μὲν ὑπέχουσαν τῷ σῷ πατρί, τελευτῶντι δὲ, ἰδιότροπον ἐσομένην σοι τοῦ ζῆν καταφύγιον ἀσφαλές. Δυσὸν γὰρ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἔστι θάτερον, ἢ τὴν σώζουσαν ἐκ τὰθφαλοῦς κατακτήσασθαι τύχην, ἢ τῶν τοῦ παρόντος ἀπηλλάχθαι τὴν ταχίστην βίου δυσχερῶν· οἷς συνεζηκένει, [P. 514] φαίνεται οὐδὲ σφοδρὰ κακόδαιμον, μάρτυρας τῆς Ἄλλ' ὁ μὲν Ἀσάν Ἰωάννης τοιάνδε τινα διεξῆμι τε κάκεινῳ καὶ συγγενεῖσι καὶ φίλοις προμνόμενος

Γ'. Πρὸς δὲ τὸν ἀδελφιδοῦς Ματθαῖος ἡμεῖθεο τάδε· ἐγὼ τὸς αὐτοῖς ἀεὶ περιστοιχιζομαι φόβος· νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ὡ βέλτεστε· καὶ ὡσπερ τῶν Περσῶν ἐκείνων αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις Ἐρέτριαν πάλαι καὶ Ἀρτεμίσιον περιεληλυθῆσαι συνεῖχον, οὕτω τὴν ἐμὴν καρδίαν παντοδαποὶ κυκλοῦσιν ἀεὶ χερσὶ λογισμῶν, ὡσπερ νῆσον φορτίδες τινὲς καὶ τριήρεις, φόβων γέμουσαι καὶ φροντίδων μακρῶν, αἱ τῆς μελλούσης ἡμῖν, ὡσπερ ἐξ ἐφόδου ληστρικῆς, κατέχουσαι φέρουσι μνήμας προφανοῦς κακοδαιμονίας. Ἐξ ὧν ὠδίνας μὲν ἔχειν ἐνεστι, καὶ τὰς ἐντεῦθεν ὑπομένειν ἀλγηδόνας· τίκτειν δ' ἤκιστα ἐνεστι, καὶ ἀποσκευάζεσθαι πως τὸ λυποῦν, ὑφορωμένῳ τοῖς πατρῶν τῆς γενέσεως νόμους, οἱ μὴδ' ἐς τὰ προσητῆ συγχωροῦσι δίκαια πατράσιν υἱίας ἀντινομοθετεῖν. Καὶ σοὶ πολλάκι; ἐγὼ τὸ ἀπόρρητον βουλευθεῖς ἐμίπειν τὴν μαιεσομένην ὁμῶς οὐκ εἶχον γλῶτταν. Ἀρχομένη γὰρ πρὸς φῶς ἐξάγειν τὸ τῆς καρδίας ἔμβροτον τοῦς τόνοους εϋθὺς παρελύετο τῆς ὁμῆς καθάπερ ὑπὸ νάρκης τινὲς ἐνδυναστευούσης σφοδρῶς πεδομένη, τῆς τοῦ πατρὸς αἰδοῦς δηλαδὴ· καὶ μοι τὰ τῆς γνώμης ἐς τὸ μὴδὲν αὐθις ἐχέουρει, καὶ κτεστρέφετο βῆστα. Εἰ οὖν περὶ ἄλλων ὁμοῦ δῆποτε πραγμάτων ὁ λόγος ἦν, καὶ ἤκιστα περὶ τὸ ζῆν ὁ πῆς ἡμῖν ἐκινδυνεύετο φόβος, παρὰ τοσοῦτον ἡμέλησα ἂν, παρόσον μὴ ὅτι τῶν πολλῶν οὐδὲν αὐτῶς διαφέρειν οἶμαι, ἀλλ' εἰ καὶ σύνεστιν εἶχον ἐκ φύσεως οὕτωσὶ κεχορηγημένην, ὡς διὰ μέγεθος αἰθερίων ψαύειν δοκεῖν ἀντύγων, καὶ οὐρανίαις τισὶ ἐνοδοχεῖσθαι σκηναῖς, βῆστα ἂν ἐγωγε φέρων ὑπέξειε ταύτην τοῖς τῶν τοῦ πατρὸς βουλευμάτων ποσὶ. Νῦν δ' οὖν, ἵνα καὶ αὐτὸς πλατυτέρῳ χρῆσωμαι λόγῳ, σου καθάπερ τινὲς οὐραν ἡμῖν ἀνοίξαντος, ὁ καὶ δωπτεράν μοι σὺζεις τῆσιν πατρὸς, ἐπειδὴ πᾶσι φίλον ἀνθρώποις τὸ ζῆν, καὶ πολλοὶ πολλάκι; ὑπὸ τῶν ἀθρῶν περιστάντων κινδύνων, τὴν βασιλείαν, ὡσπερ τινὰ φρουρὰν, περιεζώσαντο δύναντες, ἄκον-

τας μὲν, ἀναγκαίως δὲ, οὐκ οὖν αἰτιωμένους ἑμοίγε Α
 τις ζῆν δίκῃ πάντως αἰτιῶτο ἂν, εἰ καὶ αὐτὸς, ὑπὸ
 τῶν ἑμοίων ἐλαυνόμενος φόδων, ἐς τὴν τῶν ἐρυθρῶν
 ὑποδημάτων ἀντίληψιν καταφεύγοιμι. Ὅμοιον γὰρ
 ἂν ποιήσῃ τις ἐνταυτοῖς, τὰ τοιαῦτ' εὐλαθεύμενος, ὡς
 περ ἂν εἰ χειμῶνι μεγίστῳ [P. 505] περιπεσὼν ἐν
 πελάγει μέσῳ καὶ κύμασιν, ἐν οἷς τῆς δολιχῆς συμ-
 βᾶν οὐτως ἂν πως βραγείσης; ἐξὴν αὐτῷ σανίδος ἐπι-
 λημμένον τινὸς διαποντίους μὲν ἔχειν κινδύνους,
 ἔχειν δ' ὄμω; ὄμου καὶ τὰς ἐλλπίδας τοῦ ζῆν ἀκ-
 ρουμένας, ὡς περ ἀπὸ λεπτοῦ τινος καὶ ἀραχνώδους
 ὑφάσματος, ὃ δ' ἀφειδῶν παντάπασιν ἑαυτοῦ πυθμέ-
 σιν ὑποβρυχίοις ὑδάτων ἐθελοντῆ; ἑαυτὸν παρα-
 πέμπῃ. Τοῦτο δὲ παραπληξίας ἔγγιστ' ἂν εἶναι δο-
 ξεῖς τοῖς ἴσοι καλῶς τὰ τοιαῦτα βούλονται κρίνειν.
 Τὰ γὰρ ἐξ ἀφανοῦς τινος ἀνάγκης ἐπιόντα δεινὰ Β
 συγγνώμην σαφῆ τοῖς πίσχουσι νέμει. Οἷς δ' ἀπὸ
 γνώμης ἰδίας εἰς τὰς τῶν δεινῶν ἐμπίπτειν ἔπειτα
 λαθουρίθους, μεγάλη τις χορηγείται νέμεσις, παρ'
 οἷς σχολὴ τὰ τοιαῦτα φιλοτιμότερον σκέπτεσθαι.
 Ἐγὼ δ' ἵνα τι καὶ βαθυτέρον φθέγξωμαι, οὐδὲ τῆς
 πατριῆς ὑπερόριον γνώμης ἂν εὐρίσκω τουτί. Αὐ-
 τῆς γὰρ μοι τὸς τοιοῦτους προεζωγράφῃσι τρόπου;
 ἐν ἐαυτῷ, ὅποτε συνελθεῖς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν πε-
 ριστάντων κινδύνων εἰς τοῦτο προήχθῃ τὸ σχῆμα
 τῆς βασιλείας, ὡς περ εἰς ἀσφαλείας ἀκρόπολιν ὡς
 νῦν γε δυοῖν θάτερον ἐπιτίθειν ἐσεσθαι μοι πρὸς τοῦ
 πατρὸς ἔψεται· ἢ γὰρ, ὡς μιμησάμενον τὴν ἐν ἀπό-
 ροις εὐπορίαν αὐτοῦ, τὴν υἱὸν ἐπικινέσειεν ἂν πως
 ἐμέ· ἢ εἰ λοιδορεῖσθαί μοι ἐπιχειροίη, λάθῃ ἂν C
 αὐτὸς ἑαυτῷ περιφανῶς λοιδορούμενος ἢ ἐμοί· ὡς
 μὲδ' ἔχειν παρ' οὐδέσιν Ἑλληνοδίκαις (76) τὸ συγ-
 κευηρηκὸς ἐμοὶ τῆ; ἐγχειρήσεως ἐπεξείναι. »

Δ'. Ταῦτ' εἰπὼν καὶ αὐτὸς τὸν μὲν θεῖον ξυνδια-
 φέρειν παρήγγειλε τὴν ἐγχείρησιν, καὶ τοῖς ἐκαστα-
 χού στρατιώταις ὁμιλεῖν τὰ εἰκότα· αὐτὸς δὲ τὴν
 τῆς Ὀρεστιάδος κατελιγνῶς ἀκρόπολιν ὀλην ἐκείθεν
 ὠχύρου τὴν πόλιν, καὶ πρὸς ἔργα παρεσκευάζετο,
 ἐκδημαγωγῶν τε καὶ μαλαχοῖς τισὶ λόγοις ἐξειδιού-
 μενος τὰ στρατόπεδα.

CAPUT III.

Cantacuzenus anxius et consilii inops. Uxorem Irenen ad filium legat. Ille obviam matri procedit. Irene eum frustrata Orestiadem clam ingreditur. Matheus eo reversus matrem salutat. Obsequium pollicetur. Rogat, ut se metu liberet. Matris oratio. Quantum apud filium vim habuerit. Irene Byzantium redit. Filii Andronici mortem luget.

[P. 506] Α'. Ταῦτ' οὐκ ἦν ἀκούοντι ἡρεμεῖν τῷ D
 πατρὶ ἀλλ' ἀθυμίας ἐνασχολεῖν, καὶ συντήρειν συ-
 χνὰ τὸ θυμούμενον τῆς ψυχῆς, πάσαι διανειμαμένῳ
 τοῖς μὲν υἱεῖσι τὰς ἀνελευθέρους τοῦ βίου τύχας, τῷ
 δὲ γαμβρῷ Παλαιολόγῳ τὰς τοῦ βασιλείου κράτους
 διαδοχάς. Διὸ καὶ αὐθημερὸν ἐξείναι πᾶν τοι προ-
 θυμούμενος, ὄμω; ἐπέχεν ἔτι, καὶ ἐνεκαρτέρει τῷ
 τῆς γνώμης βουλευτηρίῳ. Καὶ μέντοι καὶ ἥκιστα
 μάλα τοι ἀρεστὴν ἐδόκει, δυοῖν ἐν γέ τοι δρᾶν ἐκ τοῦ
 παραχρήμα. Οὕτε γὰρ ἄνευ δπλων ἐκ Βυζαντίου
 πρὸς γνώμην εἶναι ἐδόξε, ταῖς τῆς φιλοτιμίας ἀρε-

A praesidium; nolentes quidem illi, sed cogente ne-
 cessitate: non jure omnino succenseat mihi ali-
 quis, si et ipse, similibus actus terroribus, ad
 purpureos calceos capessendos confugero. Nam
 qui hoc rerum statu nolit id committere, perinde
 is faciat, ac si medio in mari tempestate maxima
 fluctibusque circumventus, fracta etiam hæc inter
 casu aliquo navi, cum præsto ei sit tabula, qua
 arrepta maris quidem pericula patiatur, at spem
 salutis, velut tenui aliquo aranæ filo pendentem,
 retineat, suæ tamen omnino salutis oblitus in
 profundos aquarum gurgites ultro se immittit;
 quod quidem æquis rerum astimatoribus insanix
 proximum esse videatur. Quæ enim calamitates
 occulta quadam necessitatis vi invehuntur, eæ
 illis qui patiuntur, excusationem certam tribuunt.
 Qui vero in mala, tanquam in labyrinthos, sciens
 prudensque incidit, eum gravis manet reprehensio
 apud illos, quibus ista studiosius vacat expendere.
 Mihi vero, ut et aliquid dicam solidius, non
 multum id a paterno instituto videtur abhorrere.
 Ipse enim mihi hunc morem in se præscripsit,
 tum cum is quoque, circumstantibus periculis
 compulsus, ad illa 804 imperii insignia, tanquam
 ad fortunæ perflugium processit. Quamobrem duo-
 rum alterum licet mihi sperare a patre. Aut enim,
 ut suæ in expediendis rebus difficillimis solertix
 imitatorum filium fortasse ille me laudaverit; aut
 si ad conviciandum aggrediatur, sibi ipse palam
 imprudens magis conviciabitur quam mihi: nec
 quia id ausus fuerim, licebit ei aoud ullum justum
 judicem pœnas a me expetere. »

IV. Hæc locutus vinculo præcipit, ut secum
 huic molitioni struendæ incumbat, et cum militi-
 bus, quacunquæ occurrerint, ac prout par fuerit,
 colloquatur. Ipse Orestiadis arce occupata, totam
 inde urbem munit; tum captando benevolentiam,
 et blandis verbis exercitus sibi divinciendo, ad
 opus se accingit.

Variorum notæ.

(76) Ἑλληνοδίκης est proprie *judex justus, in-*
corruptus, et (ut Pindarus Olymp. ode 3 loquitur)

ἀρεκῆς. Wolfius, *apud ullum Græciæ judicem,*
 quod mutavimus. BOIVIN.

audebat. Ita enim sopitos adhuc, et velut sub cinere latentes, in animo adollescentis motus furiatum iri magis, quasi **805** flamma ad cœlum usque ventilata, affectibus duobus ambitione et metu perturbatos.

II. Demum ei satius visum est Irenen mittere imperatricem, quæ mulier altæ mentis, eademque ad res tractandas cum natura sua tum ipso usu mire habilis, mollibus quibusdam et ad persuadendum accommodatis, maternis denique dictis filium aggredi una omnium maxime sciebat. Itaque hæc egreditur. Ille matri, cum esset apud urbem Pamphilum, obviam procedit magna fiducia, festinatque eam, antequam Orestiadem pervenerit, in ipso itinere alicubi foris deprehensam convenire, et viæ causam longe ab urbe sciscitari. At illa, hujus festinationem callide frustrata, furtim in urbem Orestiadem, antequam filius sensisset, irrepserat.

III. Matthæus, postquam in via id quod acciderat audivit, ac se occultioribus matris consiliis circumventum certo cognovit, postridio et ipse Orestiadem venit; matrem, ut par est, salutatur: simul se, quidquid illa jusserit, dicto audientem fore pollicetur, modo omnem sibi metum ex animo revellat; matrem quippe eam esse, quæ animo timore suspensum, et futuri terrore concussam filii amantissimi mentem, firmare optime sciret. Hæc vero filium, benigna quadam majestate exceptum, prorsus regie alloquitur, et hanc habet orationem:

IV. « Ego, inquit, mi filii, proverbium illud: Semper Africa aliquid fert **806** novi, laudo quidem, sed non absolute, quia nec absoluta est ejus pronuntiati sententia. Etenim de universo terræ et maris orbe cum id dici oporteret, de sola Libya pronuntiatum est; quæ pars cum exigua sit, totius orbis rempublicam vix repræsentat. Illa nempe rerum novarum affluentia, quæ Libyæ tribuitur, ad solas pertinet animalium monstrorum formas, et rerum aliarum species, ad nostras provincias propter longinquitatem rarius commeantium, peculiare autem aliquid in se habentium, qualia nobis incognita in illa dura et immani regione nascuntur. Totius vero orbis novitates situ, viriditate, gaudio, tristitia, gloria, infamia, morbo, sanitate, vita, morte, atque, ut paucis absolvam, virtute, vitiis, mutationibus denique ac omnigenis et infinitis variationibus, res humanas usque distinguunt. Et mirum sane, quod cum tot nova idem hic orbis pariat, utrumque tamen ei inesse credatur, atque ita hominum mentes deludat, ut aliis semper flo-

A διανηχομένην ἀκμαίς· οὐτε μεθ' ὀπλων αὐ ἐκεῖ διαβλίνειν καὶ στρατοπέδων. Ἐκμηταὶ γὰρ ἂν οὕτως μᾶλλον πρὸς αἰθερίους φλόγας ὡς ἐν σποδῆ καθευδούσας ἔτι τὰς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νεανίσκου κινήσεις, ὅτι δυσὴν ὀχληθείσας παθῶν, φιλοτιμίας ὁμοῦ καὶ βελίας.

B' Καὶ μὲν δὴ λοιπὸν ἐκπέμπειν ἐδόκει βέλτιον Εἰρήνην (77) τὴν βασιλίδεα, βαθείαις τε χρομένῃταις τῆς συνέσεως ἀβλαξί· καὶ ἅμα οἰκονομικὴν ἐς τὰ μάλιστα οὖσαν ἐκ τε πείρας καὶ φύσεως, καὶ μαλακωτέρους τινὰς; ξὺν τῷ πιθανῷ, καὶ ὄλω; εἰπεῖν μητρικούς τῷ παιδί κομίζειν εἰδυῖαν λόγους. Ἐξουσίης τοίνυν αὐτῆς, ἐπειδὴ περὶ Πάμφιλον ἐγεγόνει τὴν πόλιν, πρὸς ἀπάντησιν αὐτῆς ἐπορεύετο μάλα τεθαρβήκως; τῆς μητρὸς, καὶ ἅμα ἐπειγόμενος κτὶ τὴν πορείαν, πρὶν ἐς Ὀρεστιάδα ἀφικέσθαι τὴν μητέρα, ἔξω που προκατελιγφέναι, καὶ τὴν τῆς ἀφίξεως πέρβρωθεν πυθέσθαι σκοπόν. Ἡ δὲ τοὺς ἐκείνου σοφῶς παρακρουσαμένη δρόμους ἔλαβεν ἐντὸς Ὀρεστιάδος παρεισπεοῦσα, πρὶν αἰεθῆσθαι τὸν υἱόν.

[P. 507] Γ'. Ἐπεὶ δὲ παρὰ τὴν ὁδὸν ὁ Ματθαῖος ἤκηκται τὸ δρᾶμα, καὶ βαθυτέρας ἔγνω σαφῶς τῆς μητρὸς κατασοφισθεῖς; ἐπινοίας, ἐς τὴν ὑστερίαν καὶ αὐτὸς τῇ Ὀρεστιάδῃ ἐπιδεδήμηκε, καὶ τῇ τε μητρὶ τὴν προσήκουσαν ἀπεδίδου προσκύνῃσιν καὶ ἅμα πρὸς ἅπαν τὸ κελευόμενον ὑπισχνεῖτο παρέχειν ὑπέκοντα ἑαυτὸν, εἰ δέος ἅπαν ἐξέλοιτο τῆς ἐκείνου ψυχῆς, μήτηρ τε οὖσα καὶ ψυχὴν κλιῶς εἰδυῖα θεραπεύειν ἀμφιρρέπτως ταλαντευομένην ὑπὲρ βελίας, καὶ φόβῳ τινασσομένην τοῦ μέλλοντος γνῶμην υἱοῦ φιλομήτορος συνιστᾷ. Ἡ δὲ μάλα βασιλικῶς προειπούσα καὶ μετὰ τινος ἐπεικούς μεγαλοπρεπείας δεξιωσαμένη τὸν υἱὸν τὰδε διεξέρεισιν·

Δ'. « Ἐγὼ (φησὶν) ὦ παῖ, τὴν παροίμην, τὴν Ἄει τι Λιβύη(78), φάσκουσιν, φέρει καινὸν, ἐπαίνῳ μὲν, οὐ τελείως δὲ· διότι μὴ τέλειον ἔχει τὸ τῆς ἀποφάνσεως δόγμα καὶ ψήφισμα. Περὶ γὰρ ὅλης τῆς καὶ θαλάττης ἀποπεφάνθαι προσήκον, ἢ δὲ περὶ μόνῃς Λιβύης τὸ δόγμα ἐξήνεγκε, μικροῦ τινος μέρους οὖσης αὐτῆς, καὶ βιαίαν ἐχούσης τὴν μίμησιν πρὸς τὴν τῆς ὅλης γῆς ἀριστοκρατίαν. Λιβύης μὲν γὰρ ἡ καινότης ζῶων τε μόναις τερατομόρφους ἰδέαι; ἐρίζεται καὶ πρὸς γε ἔτι τῶν ἐκείθεν διὰ μῆκος ὁδοῦ σπανίως παρακομιζομένων ἐς τὰ ἡμέτερα ἤθη πραγμάτων ἄλλων, ἰδιοτροπίαν τινὰ κεκτημένων, ὅπῃσιν ἐξελίζοντα φέρεται παρὰ τῇ σκληρῇ καὶ ἀνημέρῳ ἐκείνῃ γῆ. Τῆς δὲ πάσης; γῆς ἡ καινότης μαρτυρῶ καὶ χλόῃ καὶ χαρᾷ καὶ λύπῃ μερίζει τὸν βίον διηκτικῶς, καὶ δόξῃ καὶ ἀδοξίᾳ, καὶ νόσῳ καὶ ὑγίειᾳ, καὶ θανάτῳ καὶ ζωῇ, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀρετῇ καὶ κακίᾳ, καὶ τροπῇ καὶ ἀλλοιώσεσιν παντοίαις τε καὶ μέτρον ἅπαν ἐλαυνούσαις. Καὶ θαῦμα μὲν, πῶς ταῖς κοινοποιεῖται, ταύταις ἅμφω κεκτηθῆσθαι δοκεῖ, καὶ παῖσι τὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας, καὶ τοῖς μὲν ἀνοεῖν αἰ-

Variorum notæ.

(77) Cantacuzen lib. iv, cap. 8 DUCANG.

(78) Est hoc initium epistolæ ad Chrysoloram scriptæ Unde suspicor longam hanc orationem

non ab Irene Augusta, sed a Gregora suis-e-lucubratarum. Vide Iticem epistolarum Gregoræ. BOVILL.

δοκεῖ, καὶ τοῦ; τῆ; τύχης πόδας ἕκαστον ἐπ' ἀσφα-
 λουῦς ἐρείθει· τοῖς δὲ μηδὲν κεκτησθαι βέβαιον μηδ'
 ἀσφαλές. Βραχεῖα γὰρ τις ὥρα πολλάκις καὶ μία
 ῥοπή διαστήματος χρονικοῦ μεταβάλλει πρὸς τὸναν-
 τλον ἄπαν, καὶ ῥίπτει πολλὰ τῶν ἐστάναι δοκούτων
 εἰς ἔδαφος· καὶ αὐτὸ πρὸς ὑπερήφανον ἐνίστη τύχη
 ἀνάγει τὰ ἀφανῆ. Θαῦμα δὲ, πῶς ἀμιγῆ; οὐδὲν οὐδ'
 αὐτοτελὲς τῶν ἀπάντων εὐρίσκειται παντάπασιν
 οὐδαμῆ, οὐθ' ἄ τῶν ἀγαθῶν, οὐθ' ἄ τῶν φαύλων
 εἶναι νομίζουσιν ἄνθρωποι· ἀλλὰ τὰ ἀλλήλων διηγε-
 κῶς πολέμια καὶ μαχόμενα σὺντροφόν πως ἔχει τὴν
 βλάστην, καὶ μίαν δῆπου τινὰ τὴν εἰς φῶς προεγε-
 κοῦσαν μητέρα προσχεταί· καὶ τὰ τὴν ἄσπονδον
 ἔχθραν πρὸς; ἀλλήλα κεκτημένα ξένας τινὰ; ἐν
 ἀνθρώπου θύει ψυχῇ τὰς σπονδίας· καὶ οὕτε βίον
 ἀσπονδοντα παρ' οὐδενὶ τῶν ἀπάντων ὀρώμεν. [P. 508]
 οὕτε λύπην παντάπασιν ἀτερπῆ· ἀλλ' εἶναι συμβαίνει
 καὶ λύπην αἰτίαν χαρᾶς, καὶ αὐτὴν μητέρα λύπης
 χαρᾶν. Ταῦτα μὲν εἶναι συμφυᾶ πως, καὶ ἔγκατω-
 κούδημένα τοῖς πράγμασι, ἧ πείρα συγχερεῖ
 συνιέναι ταῖς συνεωτέραις ψυχαῖς· τὸ δὲ μεγέθη
 καὶ σμικρότητας τοῦτοῦ διδόναι, τοῦτο δ' οἶμαι
 δῆπουθεν ὧ; τὰ πολλὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχειν ἔν.
 Ὅς γὰρ μεγάλοις ἐφίεται πραγμάτων ὑδασιν ἐγκυ-
 βιστᾶν, ἀνάγκη τοῦτω καὶ μεγάλους ὑφίστασθαι τῶν
 κινδύνων τοῦ; κλύδωνας· ἧ δὲ βραχυτέροις ἐνδια-
 τίσθαι νομίζεται ἀποχρῶν, τοῦτω δὲ καὶ μετριοτέ-
 ραις κεχρησθαι ταῖς λύπαις τοῦ βίου χρωῶν. Βασι-
 λεία τοίνυν ἐν τοῖς τοῦ βίου πράγμασι μέγιστον εἶναι
 χρῆμα νομίζεται τύχης καὶ. ἐν' εἶπω, τὸ κρᾶτιστον
 τῆς εὐδαιμονίας ὕψος. Τὸ δὲ μικροῖς τισιν ὀβολοῖς
 ὀρίζεσθαι τῶν τοῦ βίου τὴν εὐπορίαν καὶ τριδωνο-
 φορεῖν, καὶ ἱκανὸν εἶναι ὃ τῆ φῶσει τὸ ἀναγκαῖον
 μόνον χαρίζεται, τοῦτο δὲ κακόδοιμον φαίνεται, καὶ
 τούτων ἐνός, οἷς ὁ πλεῖστος ὄχλος καταρᾶται. Ὁ δ'
 ἑκατέροις τοῖς βίοις ἐν πείρα γενέσθαι τετύχηκεν,
 ἀρχεσθαι μᾶλλον οὕτος ἢ βασιλεύειν ἔλοιτ' ἂν οἶμαι
 μᾶλα προθύμως, καὶ πένητα μᾶλλον τριβεῖν βίον, ἢ
 ὅς μυρταῖς περιστοιχίζεται δόξαις καὶ χρήμασι·
 εἰ δ' οὖν, λεγέτω τις παρελθῶν, πῶς Ἀλέξανδρος
 ἐκεῖνος ὁ μέγας, ὁ μέχρις Ἰνδῶν τὰ τῆς Εὐρώπης
 διαβιβάσας ὄπλα, τὸν εὐτελεῖ τοῦ Διογένους πῖθον
 καὶ τὴν διεβήρωγυϊαν ἀμπέχεσθαι μᾶλλον ἐσθῆτα
 ποθεῖν ὠμολόγει, ἢ τὴν τῆς ὀλης Ἀσίας τε καὶ
 Εὐρώπης ἔχειν ἀρχὴν, καὶ τὸν Βαβυλωνίων ἐκείνων
 περιβεβλησθαι πλοῦτον· ὅθεν καὶ τὸ πολὺ τῆς
 ῥοστώτης χεθὲν Δαρείῳ καὶ Πέρσαις δουρεον ἐδειξεν
 εἶναι σαφῶ; τὰς δοκούσας εὐδαιμονας· τύχας
 τοῦ βίου. Οὐδὲν γὰρ οὕτω μεστὸν ὑπόψια; καὶ
 ἀπιστίας, ὧ; βασιλεία καὶ δυναστεύουσα χεῖρ.
 Ὁ μὲν γὰρ βασιλεύεσθαι πως τετύχηκεν, ἕνα
 μόνον οὕτο; δέδιε, τὸν βασιλέα· φαίην δ' ἂν, οὐδ'
 αὐτὸν, εἰ τὰ δίκαια φυλάττειν, ὅστις ποτ' ἂν ἦ, ἐθέλει,
 καὶ τὴν λαοῦσαν μεῖραν στέργειν τοῦ βίου. Ὁ δὲ
 βασιλεύειν ἔξεστιν, οὕτο; μετὰ τῶν ἐμφανῶν ἔχθρῶν
 πλείους ἔχει καὶ τοὺς κρῶφα τὸ; πλείους συσχευά
 ζοντας τῶν ἐπιβουλῶν. Οὐκ ὀκνήσω δ' εἰπεῖν. ὅς
 καὶ αὐτοῦ; ἀεὶ δέδιεν, ὅποσοι φυλάκων ἔχουσι τὰς
 αὐτοῦ, καὶ περίεστι τρέμειν ἀεὶ, καὶ Ταντάλοισιν, τ.

re, et fortunæ vestigia stabili fundamento quis-
 que figere videatur, aliis nihil firmi habere, nihil
 certi. Fugax enim hora sæpe et momentum tem-
 poris multa, quæ stante videbantur, omnino in con-
 trarium vertunt et ad terram affligunt : atque ad
 summum fortunæ splendorem obscura quandoque
 evehunt. Mirum vero, quomodo nihil usquam sin-
 cerum, nihil ab omni parte perfectum invenitur
 eorum omnium, quæ seu bona seu mala esse homi-
 nes arbitrantur : sed res, sibi invicem æternum
 inimicæ et pugnantis, velut **807** coalescant, et
 unius quasi matris sinu editas se in lucem profi-
 teantur : et ea, quæ odium implacabile inter se
 exercent, inusitata quædam fœdera in hominum
 animis ferant ; ac neque vitam tristitiæ immunem
 cuiquam contingere videamus, nec tristitiam iucun-
 ditatis prorsus expertem ; sed esse solet et læti-
 tiæ origo tristitia, et rursus tristitiæ mater lætitia.
 Et hæc quidem esse rebus insita quodammodo
 atque infixæ intelligentiores quique sciunt, expe-
 rientia nempe edocti. At ut illa ipsa vel augeatur
 vel minuatur, id ego existimo penes nos esse ut
 plurimum. Qui enim se in magnas negotiorum
 undas gestiat immergere, eum necesse est ma-
 guos subire periculorum fluctus : cui vero
 minoribus interesse satis fuerit, eum oportet
 moderatioribus affici vitæ molestiis. Regia certe
 dignitas in hac vita maximum esse fortunæ donum
 existimatur, et summus, si fas dicere, felicitatis
 cumulus. Contra paucis obolis metiri copiam
 omnem rei familiaris, et veste uti trita, et satis
 habere id quod naturæ solas res necessarias
 suppeditat, id et miserum videtur, et eorum
 unum, quæ vulgi maxima pars detestantur. Qui vero
 utramque vitæ conditionem expertus est, is multo
 libentius pareat quam imperet, et vitam trahere
 inopem malit, quam quæ infinitis honoribus opi-
 busque stipata sit. Sin minus, prodeat aliquis
 doceatque nos, quomodo Alexander ille Magnus,
 cujus auspiciis arma Europæ **808** ad Indiam
 usque penetrarunt, vile Diogenis dotium habitare,
 et ejusdem lacera veste indui, optatius sibi esse
 confessus sit, quam Asiae et Europæ totius imper-
 rium possidere, et Babylonis divitiis cumulari :
 quarum effusa abundantia Dario et Persis ostendit,
 merum esse somnium ea quæ conditionem
 vitæ beatiorum facere existimantur. Eumvero
 nihil est ita suspicionis et diffidentiae plenum, ut
 principatus et potestas summa. Nam quem alteri
 subditum esse fortuna voluit, is unum duntaxat
 pertimescit, imperatorem videlicet ; sed ne hunc
 quidem (ausim dicere), si jura, quicumque tandem
 ille sit, velit servare, et ea quæ contigit sibi for-
 tuna contentus vivat. At cui imperare datum est,
 is præter apertos hostes, complures alios habet,
 qui multas ei clanculum insidias struant. Nec
 verebor illud affirmare, timeri ab eo semper etiam
 ipsos stipatores ; ita ut ei perpetuo contremiscen-
 da sit et Tantalæa, ut aiunt, v. uti agenda sit. Hæc

cogitans, mi filii, benevolæ matris consiliis pareto, et aliorum sententiæ cave ne accelas, qui, ad propriam utilitatem omnia referentes, te ipso tantquam larva quidam utuntur, quoad, ubi ex sententia sibi successerit, ipsi deinde tibi per fraudem exitium afferant repentinum; nec sic fere consulas rebus nostris, ut ii qui nos persecuti sunt. Nam coorta semel tempestate, nihil omnino inter nos illosque erat, quod in concordiam reduceret. Sanguinis autem vinculum, quo nos tecum jungimur, nihil est quod dissolvat. Qua enim quaeso **809** ratione persuaderi possit cognatis visceribus, ut se invicem dilacerent; quorum arcanam compactionem solus novit, qui ea inter se irruptis quibusdam et adamantinis vinculis colligavit? Aut quid nobis parentibus tuis sub sole et cælo suave esse possit absente te? Atque hæc maxime res est, quæ me nunc tuo cum patre vivam ad tumulum adigit, quod istarum, quas animo aluisti, cogitationum nos ipsi causa fuimus. Ecquid porro aliud parentibus morte omni acerbius esse possit, præter ruinam liberorum, et eorum quidem bonorum; quorum vel sola recordatio efficit ut ii vivant, et eorum animæ viridissimam florem largitur? Tu vero paulisper, si vis, expecta, quoad pater ipse sis. Tum expertus probe scies, quantam sub imis visceribus flammam alat parentum in liberos amor. Mibi certe verba nunc desunt, quibus id possim tibi penitus persuadere, antequam ipse eorum quæ dico experientiam nactus sis. At tu matris lacrymas ne despice; nec te hujus longi itineris capiat oblivio, quod ego tui causa citius quavis homine expedito conficere et accelerare studui; ne scilicet te ipsum cæcis periculis irretires, et fumum fugiens in ignem incideres, periculique umbram cavens, quæ in incerto futuri metu verteretur, in abrupta te præcipitia pulam atque ultro mitteres; cujusmodi malum longe gravius est quam quæ nolentibus accidunt, qualia nos, ut scis, per illud sexennium vexati pertulimus; ne denique ejus, quam tum effugi, mortis tecum particeps propter **810** te quodammodo fierem. Sane quibus nolentibus calamitas supervenit, eos manet venia quædam, miserationi conjuncta. Quibus autem temeritate sua accidit, ut malorum fontes sibi ipsis foderent, iis indignari eo magis æquum est, quod ne eos quidem sibi relinquant, qui jure et merito miserari sint. Quod si mihi multa in medium proferas veterum exempla, quæ te ad similes casus metuendos compellant, atque inter cætera id, quod de Martio illo, qui Romæ olim bellum intulit, narratur; ei nempe matris lacrymas in tantum fraudi fuisse, ut a quibus coronari eum oportebat, ab his densissima lapidum grandine obrutus infelicissime obierit; postquam de illo vera audiveris, meliorem certe sententiam amplecteris. Præciderat sibi ille omnem defensionem: nullam sibi in posterum spem veniæ reliquerat. Aderat igitur suimet ipse accusator, et in ejus conscientia stimuli

δὴ λεγόμενον, βίσκειν βίον. Ταῦτ' ἐν ὄν, φίλτατε, πέθου μητρός; εὐνοούσης βουλαῖς, καὶ μὴ γνώμῃς ἐτέρων συμφέρεσθαι; διδου, οἱ πρὸς ἐν δὴ μόνον τὸ οἰκτεῖον σκοποῦντες συνοῖσον προσωπεῖω τινὶ κέκρηται σοι, μέχρις ἂν τὸ βουλούμενόν σοι καταθωκότες αὐτοῖς, ἔπειτα καὶ σοὶ τὴν τοῦ βίου σχεδίασιν ἐπιβούλως ἀπαλλαγῇ· μηδὲ παραπλήσια τίθει τοῖς δούκταις ἡμῶν τὰ ἡμέτερα. Παρόσον | P. 509 | γὰρ ἐκείνων καὶ ἡμῶν τὸ συνάγον εἰς ὁμόνοιαν ἦν τῶν ἀπάντων μετὰ τὴν ζάλην οὐδὲν μεταξὺ, παρὰ τοσοῦτον ἡμῶν τε καὶ σοῦ τὸ τὴν τοῦ αἵματος ἔνωσιν διεστῶν τῶν ἀπάντων ἔστιν οὐδὲν μεταξὺ. Τί γὰρ ἂν εἴη τὸ πεῖσαι δυναμένου σπλάγγνα φύσεως ὑπ' ἀλλήλων τε καὶ δι' ἀλλήλων βήγνουσθαι; ὦν τὴν ἀπόρρητον συμπερίξιν μόνος οἶδεν ὁ ξυνοήτης ἀλύτοις τίσι καὶ ἀδαμαντίνῃς δεσμοῖς; Ἡ τί τῶν ὑφ' ἡλίω καὶ ἀέρι πάντων ἡδὺ γένοιτ' ἂν τοῖς γονεῦσιν ἡμῖν, σοῦ μὴ παρίντος; ὡς νῦν γε τοῦτ' ἔστιν ὁ με μάλιστα ζῶσαν μετὰ τοῦ σοῦ κατάγει πατρός εἰς πυθμένεας ἄβου, ἔτι σὺ γε ἡμῶν ἕνεκα τοιοῦτους θρηψάς ἐν σαυτῷ λογιμού. Τί δ' ἄλλο τῶν πάντων εἴη θανάτου παντός γονεῦσι πικρότερον, ἢ τέκνων καταστροφῇ, καὶ τέκνων ἀγαθῶν ὦν ἡ μνήμη καὶ μόνη τοῖς ἐπιουραῖς πωλῆ καὶ τὸ θάλλειν ἐκ περιουσίας χαρίζεται τῇ ψυχῇ; Ἀνάμενον δ', εἰ βούλει, μικρὸν, μέχρις ἂν καὶ αὐτὸς τέκνων γένῃ πατήρ· καὶ τότε διὰ τῆς πείρας εἴση καλῶς, ὅπως οἱ τεκόντες τοῦ φίλτρον τὴν φλόγα βόσκουσιν ἐν μέσοις τοῖς σπλάγγνοις ὑπὲρ τῶν τέκνων. Νῦν γὰρ οὐκ ἔχω, τίσι χρησμένη λόγους πείθειν ἂν σε δυναίμενη τελείως, πρὶν εἰ; τὴν τῶν λεγομένων σε πείραν ἀφίχθαι. Μὴ δὴ παρὶς δάκρυα μητρός, μηδὲ μόχθον ἐν λήθῃ ποιήσης τοσαύτης ὀδοιπορίας, ὅπως ἐγὼ διανῦσαι καὶ συνεμεῖν τάχιον ἢ κατὰ πάντα εὐζωνον ἄνδρα προτινῆμαι διὰ σέ, ἵνα δῆπου μὴ σεαυτὸν ἀτεκμάρτους περιβάλλῃς κινδύνους, καὶ καπνὸν φεύγων εἰς πῦρ ἐμπέσῃ; καὶ σκιάν φιλαπτόμενος ὑποφίας, ἐν ἀδήλιω μέλλοντος φόβου κλινομένην, εἰς κρημνοὺς ἀποτόμους περιφανῶς συνωθήσῃ σαυτὸν ἐκονί(θ) τοῦ ἀκουσίτου πάθους· ἐστὶ μακρῶ χαλεπώτερον, ὅπως καὶ ἡμῖν τὸν ἕξαέτη χρόνον ἐξέγενετο πάσχειν ἐκείνων ἐλαυνομένοις, ὡς γε οἴσθα) καὶ ἂν διέφυγον τότε θάνατον, τοῦτου σὺν σοὶ διὰ σέ πως παραπλαῦσαι μοι γίνηται. Οἷς μὲν γὰρ ἀκουσίοις ἔπειτα τὰ δεινὰ, συγγνώμη τις εἰσῆεν οἰκτῶ συγκεκραμένη συνεξακολουθεῖν. Οἷς δ' ἐξ ἰδίως ἀβουλίας συμβαίνει πηγὰς ἀνορύπτειν κακῶν ἑαυτοῖς, τοσοῦτον νεμεσεῖσθαι ἄσφιν εἰκός, ὅσον οὐδὲ τοὺς ἐλεῖσοντας καταλιμπάνουσιν ἑαυτοὺς ξύν γε λόγῳ τῷ πρόποντι. Εἰ δέ μοι πολλὰ τῶν πάλαι πρὸς μέσον ἄγεις ὑποειγμάτων, ὅπως πρὸς τοὺς ὁμοίους; σε φόβου; ἐνάγουσι, καὶ ξύν γε τοῖς ἄλλοις, ἔτι καὶ Μάρκιον ἐκείνον, τὸν τῇ πάλαι στρατηγῆσαντα Ῥώμῃ ποτὲ, ἐς τισόνδε τὰ μητρός ἐσφλε δάκρυα, ὡς μυρίαὶς ὑφ' ὧν στεφανοῦσθαι ἔχρη καλωφθέβητα λίθων βολαῖς θανεῖν δυστυχῶς, ἀλλὰ τάληθ' ἐπεὶ γε τάνδρὸς ἐκείνου μαθὼν τὴν ἀμείνω κρίσιν ἔλοι ἂν. Πάσης γὰρ ἐξείνως ἀποκλείσει, ἑαυτὸν ἀπολογίας, καὶ θύρανοῦδεμῶν συγγνώμης ταῖς ἐπιούσαις καταλειποῦς ἐλπίσιν,

αὐτὸν ἑαυτῷ καθήγορον ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἶχε, καὶ πολλὰ ταῖς τοῦ συνειδότου [P. 510] σκηναῖς ἀυλιζόμενά οἱ παραπέπηγε κέντρα. Τὰς γὰρ πλείστας Ῥωμαίων χώρας καὶ πόλεις θάπτον ἢ λόγος ἀφελόμενος τὰς μὲν τοῖς ἐναντίοις ἐχαρίζατο, τὰς δ' ἐξηνδραποδίσατο καὶ κατέσκαψε χεῖρον ἢ τὰς Θήβας Ἀλέξανδρος. Καὶ διὰ τοῦτο Μάρκιος εὐελπίς ἤμισα ἦν, οὐδὲ πύρρον ὄλω; εἰς πίστιν εἶχον ταῖς Ῥωμαίων ψυχαῖς αἱ Μαρκίου συνθέσεις· οἱ τε Ῥωμαίων αὐτοῖς πολέμοι φρικτούδεσιν ὄρκοις αὐτὸν προκατελιγφότες, ἔπειτα μέγαν ἐξ ἀσθενῶς ταῖς οἰκείαις θυμμεραχῆκαότες; δυνάμειν ἐπεπράχσαν· ἂ; βραχὺ τι παρακρούσασθαι διὰ τὰ μητρὸς δόξας δάκρυα ἐλαθεν εἰς τοῦ, ἐσχάτους ὀλέθρους ὠλισθηκώς. Σὺ δ' οὔτε βλάβην τοῖς Ῥωμαίων οὐδεμίαν παρέσχες πράγμασιν, οὐθ' ὄρκοις οὐδέτοι δέσμιον σεαυτὸν προκατέστησας. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα προκατελιγφύτα λαμπρῶς ἢ τῆς ἐμῆς ἀφίξεως ἀνεχαλίτσειν αὐτὴ σπουδῆ· ὡς εἶναι σοὶ μὲν ἐμποδῶν τῶν ἀπάντων ταῖς μητρικαῖς παραινέσεσι πείθεσθαι. Ἐπειθ' ὄρῳ; καὶ εἰς ἕσον μὲν βραχυτίτος ἢ Ῥωμαίων ἀρχῆ συνεστάλη, εἰς ἕσον δὲ πενίας τὰ Ῥωμαίων ἐβρόνθῃ πράγματα· ὡς μηδὲ λέγειν θαρρῆν φειδοῖ τῆς τῶν ἀκουσομένων αἰδοῦς. Ὅμοιος ἐξ ἐνό; γέ του δηλώσω σοι τρόπον. Ἰσασι μὲν γὰρ τῶν Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων οἱ πλείστοι τὸν πλοῦτον πρὸ τῆς συγχύσεως; καὶ τῶν διωγμῶν ἐκείνων, ὁπόσος τοῖς σοῖς γονεῦσιν ὑπῆρχεν ἡμῖν, ἐν τε χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθων καὶ μαργάρων πολυτελείᾳ, ἐν τε ποιμνίαις καὶ βουκολίαις καὶ μυριάσι παντοίων θρεμμάτων καὶ βοσκημάτων. Ἰσασι δὲ καὶ τῶν παρεστῶτων οἱ πλείους τὸ τῶν ἡμετέρων πλῆθος ἀποθηκῶν, αἱ τοῖς ἐκ γῆς παντοῦ δαποῖ; γεννήμασιν ὑπερεξεχέοντο, καὶ τὰ ταμειὰ ἐκεῖνα, ὁπόσα βριθοντα κομιδῇ τοῖς ἐτησίαις καρποῖς; τε καὶ θησαυροῖς ἐστενοχωροῦντο. Τῆς δὲ καθ' ἡμέραν ἐκάστην τραπέζης τὴν ἀφθονίαν καὶ πολυτέλειαν, ἀλλὰ καὶ ταύτην ὅσοι μετεῖχον ἐκείνης; καὶ παραπλάουον, Ἰσασι ἅπαντες, τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς οὐδ' ἄξι καὶ ἐς τὸ τοῦ δεκάτου μέρους ἐκείνης; ἀνήκειν τὰ τῆς βασιλικῆς ἡμῖν τραπέζης δύνатаι τήμερον. Οὕτως ἀσθενῶς; ἔσχε, καὶ ἐς τοσοῦτον ἐβῆε καὶ κατενήνεκται δυστυχίας; τὰ Ῥωμαίων πράγματα προφανῶς· ὡς ἐξεῖναι σκοπεῖν σε, γλυκύτατα, τί καταλειπίως τῷ πατρὶ καὶ τοῖς γε ἀμφ' αὐτὸν ὁμοῦ καὶ σὺν αὐτῷ, τί ποτ' ἂν λάβοις αὐτὸς ἴδια πρὸς εὐπορίαν σοὶ τε καὶ τοῖς γε ἀμφὶ σὲ στρατιώταις. Οὔτε γὰρ ἀνευ ὀπλων καὶ στρατιωτικῶν δυνάμειν δυνατὸν βασιλείαν συνίστασθαι, καὶ μάλιστα τὴν ἐκ νεωτερισμοῦ· οὔτε χρημάτων ἀνευ, τό γε μείζον εἰπεῖν, ὀπλα καὶ στρατιωτικῆς εἰκὸς ἀθροῖζεσθαι δυνάμεις. Στρατιωτῶν γὰρ ἀνευ ἐνό;τε μεγάλα καὶ καθ' αὐτὸν ισχύοντα πάντες ἴσασι τὸν χρυσόν, καὶ πάσης [P. 511] Ἐλεπίου μεζῶ. Πρὶν γὰρ αἰσθῆσθαι τοῖς πλείους, εὗρίσκεται ποικίλας βλάβη, προδομένη τοῖς πολεμίοις ἢ πόλις διὰ χρυσόν. Οἶσθα δ' αὐ καὶ ὅσος ἐκ τῶν στρατοπέδων τοῖς; ἀγροῦσιν ἐχλος μετὰ κινδύνων ἔπεται, μήτε πολέμων παρόντων, μήτε μισθῶν διδομένων αὐτοῖς. Οἷς; γὰρ ὀρίζεσθαι τὸν βίον ἐν τῷ μισθοῦ στρατεύεσθαι ἔπειτα, τοῦτοῖς ἀνάγκη καὶ τὸν μὲν πόλεμον

A plures infixi penitus insidebant. Plerosque agros et urbes Romanis cum ademisset, idque summa celeritate, partim hostibus concesserat, partim diripuerat, et pejus, quam Thebas Alexander, vastaverat. Idcirco minimum erat Martio bonæ spei; neque illius pactiones apud Romanorum animos aditum ullum habebant ad fidem acquirendam. Romanorum vero hostes eundem horrendis juramentis primum obstrinxerant, deinde suis viribus adjutum ex humili magnam effecerant. Itaque ille propter matris lacrymas cum eos aliquantulum **811** visus esset eluisse, in ultima mala imprudens delapsus est. Tu vero nec detrimenti quidquam rei Romanæ attulisti, nec te ullis juramentis prædixisti. **B** Ista enim omnia plane antevertit et inhibuit adventus mei celeritas; ita ut nihil quidquam tibi obstet, quominus matris exhortationibus pareas. Vides præterea, quam in angustum contracta hujus imperii magnitudo, quo inopiæ redacta sit Romana res. Vereor equidem dicere, ut audientium pudori parcem. Tamen id tibi una re declarabo. Norunt Romanorum et Barbarorum plerique, quantæ nobis parentibus tuis opes, ante confusionem temporum et calamitosam illam fugam, in auro fuerint, in argento, in gemmis et margaritis pretiosissimis, in gregibus et armentis, denique in infinita quorumlibet altitium pecorumque vi. Norunt etiam plurimi ex iis, qui hic adsunt, quot apothecas omni genere earum rerum, quas terra gignit, redundantes; quæ horrea, annuis fructibus et acervis graviora et coarctata, habuerimus. Jam de lautitia et magnificentia mensæ quotidianæ, qui ejus participes nobiscum fuerunt, ii sciunt cum alia, tum nec ad decimam partem pristinæ illius magnificentiæ posse progredi eos sumptus, qui in mensam imperatoriam hodie a nobis fiunt, usque eo debilitatæ, eo calamitatis lapsæ sunt ac demersæ palam res Romanæ. Potes nunc, dulcissime, expendere, quid et patri, et iis quos secum ac circa se habet, **812** relinquens, quidnam seorsum ipse tandem habiturus sis, quod et tibi et tuis militibus sit satis. Nec enim sine armis miliaribusque copiis constituere imperium sibi quisquam potest, præsertim si id per novas res **D** quærat: nec, quod majus est, arma militaresque copiarum videntur parari posse sine pecunia. Nempe scilicet hoc nescit, ipsum per se aurum multa sine militibus posse, imo majorem quam tormentum ullum murale vim habere: et conpertum sæpe est, urbem propter aurum, antequam plerique sensissent, nullo labore hostibus proditam fuisse. Scis denique, quantum molestiæ et periculorum ab exercitiis redundet in duces, cum nec bellum geritur, nec stipendia persolvuntur. Nam qui rem fortunamque omnem sibi in stipendiis positam esse intelligunt, eos necesse est et bellum multo mallo quam pacem, et pacem multo quam bellum pejorem arbitrari. Iis siquidem bellum non solum accipiendi stipendii, sed et prædæ per vim agendæ

occasio sit, unde et parabilium epularum copia affluit. Contra pax eorum etiam, quæ quis parta habet, effusio quædam est. Tu vero utraque re, militibus et pecunia scilicet, statim destitutus facere non poteris, quin te ipsum perdas potius, quam imperatoriam tibi auctoritatem asseras. Mili igitur credere si velis, quæ et mater sum, et te diligo magis, quam tute ipse te, tuas mihi res committito, paulisperque expecta quoad celerrime ad parentem tuum reversa, et ut securus sis efficiam, et ut opulentus evadas summa deinde cura provideam.

V. Hæc locuta imperatrix Irene animum filii **813** mollivit, et dicto audientem prorsus effecit. Itaque, cum et cætera omnia, quæ præterea instabant, intra non multos dies præclare ordinasset, Byzantium quam diligentissime rediit: ubi Andronici filii sui comperto interitu, diebus luxit compluribus. Et hæc quidem ita ferme procedebant.

Α πολλῶ τῆς εἰρήνης ἡγεῖσθαι βέλτιον, τὴν δ' εἰρήνην πολλῶ χαλεπώτερον τοῦ πολέμου γρημα. Ὅ μὴ γὰρ πόλεμος σὺν τῷ μισθῷ καὶ βιάει; ἀρπηγῆ; καθίσταται; σφισιν αἴτιος ἀφ' ὧν ἀφθονία τραπέζης ἀμόχθου προτίθεται· εἰρήνην δὲ τούναντιον ἀφθονίας καὶ τῶν δυνατῶν δαπάνην καθίσταται. Σὺ δ' ἀμφοτέρων ἐστερημένος ἐν τῷ αὐτίκα οὐκ ἂν φθάνοις φθίρωσεν σεαυτὸν, βασιλείων σεαυτῷ περιποιούμενος κρείττος. Ἦν γοῦν ἐμοὶ πειθεσθαι θέλης, τῇ μᾶλλον ἢ ἐν σεαυτὸν ποθοῦση μητρὶ, ἐμοὶ τὰ σὰ προσανάθω, βραχὺ περιμένειν, ἕως ἂν τὴν ταχίστην ἐς τὸν ἐνὶ ἐπανιοῦσα πατέρα, ζῶν τῷ ἀφθονοῦ εἶναι σε, καὶ τὰ τῆς εὐπορίας ἐκείθεν ἐν μεγάλῃ σοὶ ποιησῶμαι προμηθεῖα.

Ε'. Ταῦτ' εἰπούσα καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ μαλάξασαι γνώμην ἡ βασίλισς Εἰρήνην, καὶ σφόδρα τοῖς οὐκ ἐπιειθέμενον δεῖξασα λόγοις, καὶ τὰλλα πάνθ' ὅπου ἐπὶ τούτοις χρεῶν, οὐ μάλ' συχνὰς ταῖς ἡμέραι; καλῶς διαπραξαμένη, τάχιστα ἐς Βυζάντιον ἐπανήγει· κἀναυθὰ τὴν τοῦ υἱέως μεμαθηκυῖα τελευτήν· Ἀνδρονίκου λίαν ἐφ' ἱκαναῖς ἐπέπνευσεν ἡμέραι; Καὶ ταῦτα μὲν τῆδε πη λήφετο.

CAPUT IV.

Cantacuzenus Didymotichum profisciscitur, ut motus componat ab uxore jam sopitos. Joannes patriarcha, ne rebus novis saveat, Byzantium inde transfertur. Moritur non longo post. Ejus elogium. Provincia Matthwo Cantacuzeno assignata a patre. Cantacuzeni imperatoris oratio ad filium. Reditus in urbem.

I. Post Arcturi ortum imperator, Byzantio egressus, Didymotichum venit: ut eos tumultus, quos ab imperatrice Irene jam sopitos fuisse diximus, componeret, et res in meliorem statum verteret. Hinc autem ille ante omnia Joannem patriarcham ejecit, et Byzantium, ut in palatio vinculus custodiretur, misit, ne et ipse favens novis rebus, quæ illi ciebantur, maximum et intolerandum republicæ detrimentum afferret. At hic, non longum eo in vita commoratus, ibi decessit, quinque ferme et sexaginta annos natus, quatuordecim circiter patriarchica dignitate potitus, et decimo post exaugurationem mense mortuus. Erat porro vir ille statura non adeo procera; vultus conformatione plane honesta ac liberali; item lingua in dicendo expedita. In sacris canonibus et in legibus, quæ ad forenses causas pertinent et quotidianos civilium negotiorum casus explorant, versatissimus jam inde ab adolescentia fuit. At idem Græcis litteris non admodum erat instructus; sed extremo tantum digito eas attigerat. Hunc autem defectum vis naturæ excellens supplebat. Indole enim memoriaque adeo præstabat, **814** ut quæcumque legisset, ea memoriter, per integrum duarum aut trium horarum spatium, fideliterque recitaret. Quamobrem multa singulis diebus festis convenientia, ad populi congregati multitudinem erudiendam, cum ex sacris Scripturis exciperet, om-

Α'. Μετὰ δὲ τὰς τοῦ Ἀρχιτοῦρου ἐπιτολάς ἔρα; ἐκ Βυζαντίου ὁ βασιλεὺς ἦκεν ἐς Αἰδουμότειχον, συνδιδάτων καὶ ἀποκαταστήτων οὗ; ἡ βασιλῆ; ὡς εἰρηται, Εἰρήνην θορύβους ἔσθῃ κατευνάσσα. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκεῖθεν τὸν πατριάρχην ἐκδιέλας; (79) Ἰωάννην ἐν τοῖς Βυζαντίου [P. 512] ἀρείσι; δέσμιον ἐπεπόμφει φρουρεῖσθαι, ἵνα μὴ τοῖς ἐκὶ νεωτερισμοῖς συναράμενος καὶ αὐτὸς μεγίστης καὶ δυσεπίφκτου τοῖς δημοσίοι; γέννηται πράγμασι βλάβη; αἴτιος. Ὅ; καὶ μικρὸν ἐπιβιοῦς ἐνταῦθα ἐτελευτήσε; πέντε καὶ ἐξήκοντα γεγονῶ; ἔγγυ; ἔτη πατριαρχεύσας μὲν περὶ που τὰ τεσσαρεσκαίδεκα (80) ζήσας δὲ μετὰ τὴν καθάρσειν μῆνας δέκα. Ἦν οἱ ὁ ἀνήρ τὴν μὲν ἡλικίαν οὐ πάνυ εὐμήκη; τὴν δὲ τοῦ προσώπου ἰδέαν πάνυ εὐσχήμων· τὴν τε γινώσκοντα ἀκώλυτον ἔχων ἐν τῷ λέγειν· καὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν καὶ νόμων, ὅσοι κατὰ τὰς δίκας ἰστῶλατοῦσι τὰς ἀναφυομένας ἐν τοῖς πολιτικοῖ; πράγμασι; ὑποθέσειν, πάνυ τοι ἡσυχόμενος ἐκ νέου. Τίς γε μὴν Ἑλληνικῆς παιδείας οὐ πάνυ τοι σφόδρα μετέσχε; πλην ἢ ὅσον ἄκρου δακτύλῳ γυῖσασθαι. Ἀνεπλήρου δ' ἔμους τὸ ἐκεῖθεν ἔλλειπὲ; ἡ τῆ; φύσεως ὀξύτης. Οὕτω γὰρ εὐφύης τε καὶ μνήμων ἦν, ὡς δύνασθαι λέγειν ἀπὸ στόματος, ὅσα ποτὲ προσηγνώκει, μέχρι καὶ ἐς διάστημα θυοῦν καὶ τρωῶν ἀσπύλω; ὡρών. Διὰ δὲ τοῦτο κάκ τῶν ἡσίων Γραφῶν ἐρανεζόμενος τὰ ταῖ; ἐκάσται; τῶν ἑσπῶν ἐς ἡδυσκαλίαν τοῖς ἠθοροισμένοι; ὄχλοι; κατάλλα; ἐ;

Variorum notæ.

(79) Cantacuzenus lib. iv, cap. 3, Didymoticho, ubi morbum cum aliqua mentis alienatione contraxerat, in urbem adduci præcepisse scribit, quo a medicis curaretur, ex eoque postmodum decessit.

se. Ita dissident invicem Cantacuzenus et Gregoras, uterque præ libito, seu potius... DUCAN.

(80) Vide adnotata ad lib. x, cap. 7, sect. Boivin.

μοσιῃ διημι πάντ' ἀπὸ στόματος ἀποτάδην, ὡσπερ ἀπὸ βιβλίου, μηδαμῆ ποτε μήτε γλώττης ἐνιαχοῦ διὰ λήθην ἀκροσφαλοῦς γινωμένης, μήτε τῆς διαβολῆς; ὑστερίζουσης κατὰ τὴν τῶν λεγομένων πρόδον· ἀλλ' ὡσπερ ἐν ἀρμονίᾳ καὶ λύρᾳ, συνηχούτων ἐς τὸ πᾶν τοι εὐφυῆς καὶ ἀπεξεσμένον ἀμφοῖν.

B. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἰδίᾳ παρειληφώς ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ τὸν υἱὸν, λόγων τε πειθοῖ καὶ πατρικῶν ἀβύσσοις παραινέσεων, λογισμῶν τε ἐκείνων ἰπέρτερον, ὁπόσοι πλήρεις τῶν μελλόντων ἦσαν φόδων, ἔπραττε καὶ ἅμα τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποτεμόμενος μέρος (81) ἡγεῖσθαι διὰ βίου παρελχεν, οἰοῖ τινὰ σατραπικὴν καὶ αὐτόνομον ἡγεμονίαν, πρὸς τε τὸ ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως καὶ ἅμα τῶν ὑποπτευομένων φόδων ὡς πορρωτάτω ζῶντα διατελεῖν. Τὸ δὲ ἦν, μήκας μὲν, ὅσον τὸ ἐκ Διδυμοτείχου πρὸς ἄνεμον ζέφυρον ἀποκλίνον, ἄχρι που τῶν τῆς Χριστουπόλεως ἔγγιστα προαστείων εὐρος δ', ὅσον τὸ ἐκ θαλάττης εἰς Ξάνθειαν ἀνὶδὸν τὸ πολίχνιον, καὶ ὅσα μικρὸν ἐπέκεινα καίεται χωρία. Παρασημοῖς γε μὴν τοῦ μεγέθους συμβόλοις κεχρηῖσθαι ἐπέτρεπεν, ὅσα βασιλείας μὲν εἰσὶν ἤττω. ἀξιωμάτων δ' ἀπάντων ἄλλων ἐπέκεινα· παρῆγγελλέ τε, καθάπερ εἰκόνα καὶ ἀφορμὴν τινὰ μείζονος εἶναι νομίζε·ν τοῦτ' ἐξουσίας·.

[P. 513] Γ. « Σοὶ μὲν γὰρ εὐφυῶς, » φησὶν, « ἀρχοντι, καὶ ξὺν γε τῇ προσηκούσῃ προνοίᾳ ταυτὶ τὰ μέτρια τῶν ὑπηκόων διοικοῦντι πράγματα, ἐξέεται δήπου καὶ μείζονός ποδ' ἡγεμονίας ἐπειλημμένῳ πρὸς τὸ ἀμεινον ἄγειν· καὶ ἅμα οἷς ἀφορᾶν περιγίγνεται πρὸς σέ, καὶ τοῖς γε σοῖς ὁπόσποτε φιλοῦσιν ἐγκαλλωπίζεσθαι προτερήμασι, καὶ τούτοις δ' αὐ βεβαίως λελεῖψεται κτᾶσθαι προσδοκίας ἐπὶ σοί, ὅσοι τῆς ἀγαθῆς φλεβὸς ἀπορρέουσαι βίον προμνῶνται σφισιν εὐδαίμονα. Οὐδεμίᾳ γὰρ ἐβραθυμῆ μένῃ καὶ ἀνανταγώνιστος ἀρετὴ λαμπρῶν ἀξιοῦται γερῶν, ὁπόσα περιφανείας βραβεύει στεφάνους. Ἐπεὶ καὶ σὺνεστιν ἀνδρὸς καὶ γυνῆν ἡγεμονικὴν οὐτ' ἥψις, οὐτε μαντικοὶ τινες τρίποδες, εἰ τινες εἰεν χρηστηριζόμενοι, τοῖς πολλοῖς οὕτωςι προσημάλειν δύνανται, ὡς ἡ ἐπὶ τῆς χρείας καὶ τῶν καιρῶν ἀναλάμπουσα πείρα τῶν τε λόγων καὶ πράξεων. Πολλοῖς γὰρ ἐξ ἀπειρίας ὁ φανταστικὸς νοῦς μεγάλας ὑποτίθεισι πλάττων εὐτυχίας τε καὶ μακαριότητας, καθάπερ αἱ ζωγράφων χεῖρες τοὺς τύπους τοῖς χρώμασι, παίζουσαι κατὰ τὸ βουλούμενον τῆς ψυχῆς. Ἡ δ' ἐκ τῶν πραγμάτων πείρα, οἷον ἐμψυχοῦς διδάσκαλος καθισταμένη, μέγαν ἐντίθεισι νοῦν, καὶ σωφρονέστερον εἰς ἀρμονίαν προδείκνυσαι βίον τὸν ἀνθρώπων. Ἐγὼ δὲ σε καὶ φραγμὸν οἰοῖ τινὰ τίθημι τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς καὶ ἐπικρατείας, ὡς ἐξεῖναι σοι, δίκην προδότης ἀναδοεδειγμένῳ, τὰς οἷον ἐξ ἀχανοῦς πελάγους τῶν Τριβαλλῶν τριχυμίας σεαυτῷ μὲν ἀφορμὰς λαμπρῶν δίδόναι τρο-

nía continenti oratione publice sic pronuntiabat, quasi de scripto; ut nec lingua vitio memoriae uspiam titubaret, nec in progressu orationis mens tardius assequeretur ea, quæ dicebantur; sed, quasi in symphogia aut in lyra, apte prorsus et æquabiliter ambæ concinerent.

II. Hæc cum ita se haberent, filium illic imperator' privatim convenit: rationum vi et paternis admonitionibus altiore facit iis suspicionibus, quæ futuri metu plenæ eum angebant: simul Romani imperii partem recisam, regendam ei quandiu victurus sit assignat, quasi satrapicum quemdam et nemi subditum principatum, nempe ut tutior jam et firmior ab iis quæ formidabat, periculis quam longissime deinceps viveret. Patebat porro ea provincia, in longum quidem, a Didymoticho zephyrum versus ad Christopolitana proxime suburbia; in latum autem, a mari ad oppidulum Xanthiam, et paulo ulterius. Sed et iis insignibus majestatis uti permisit, quæ supremo quidem imperio essent inferiora, cæteris vero quibuscunque altiora dignitatibus; præcepitque, ut illud imaginem quasi et occasionem esse duceret majoris potestatis.

III. « Tibi enim, inquit, si **815** sapienter imperes, et ea, qua decet, prudentia modicam hanc provinciam administres, licebit fortasse, majoris provinciam administres, licebit fortasse, majoris aliquando imperii potito, tuas res provehere in melius, simulque iis qui intuentur in te, et honores tuos solent utcunque sibi gratulari, spes in te certas, bono scilicet fonte derivatas, et beatam vitam spondentes, integrum erit collocare. Quæ enim virtus otiosa est et nihil habet cum quo luctetur, ea præmiis magnificis et illustribus palmis non donatur. Nimirum hominis intelligentiam, et animum illum imperio dignum, nec visio ulla, nec vaticini tripodes, si consulantur, ita populis declamant, ut ea, quæ in usu et occasionibus elucet, dictorum factorumque experientia. Ac multis quidem, quia sunt rerum rudes, animus imaginum plenus magnas objicit, sed fictas, felicitates et beatitudines, ut pictorum manus ad libitum ludentes quidlibet coloribus exprimit. Usus autem rerum, veluti magister vivus, multum intelligentiæ infundit, et homines in vita sapienter instituenda cautiore præstat. Ego vero nostri imperii nostræque ditionis murum quasti quemdam statuo te, ut possis, rupis instar constitutus adversus fluctus ex Triballis tanquam ex immuni profundo effervescentes, tibi quidem tropæorum illustrium occasionem paratam habere, nobis autem securitatem præstare. Hinc fiet in primis, ut magna tibi ab omni Romanorum genere laudum scepe

Variorum notæ.

(81) Τῶν κατὰ Χαλκιδικὴν πόλεων præfecturam datam Matthæo filio indicat Cantacuzenus lib. iv cap. 10. DUCAKG.

occasio sit, unde et parabilium epularum copia affluit. Contra pax eorum etiam, quæ quis parta habet, effusio quædam est. Tu vero utraque re, militibus et pecunia scilicet, statim destitutus facere non poteris, quin te ipsum perdas potius, quam imperatoriam tibi auctoritatem asseras. Mili igitur credere si velis, quæ et mater sum, et te diligo magis, quam tute ipse te, tuas mihi res committito, paulisperque expecta quoad celerrime ad parentem tuum reversa, et ut securus sis efficiam, et ut opulentem evadas summa deinde cura provideam.)

V. Hæc locuta imperatrix Irene animum filii **813** mollivit, et dicto audientem prorsus effecit. Itaque, cum et cætera omnia, quæ præterea instabant, intra non multos dies præclare ordinasset, Byzantium quam diligentissime rediit: ubi Andronici filii sui comperto interitu, diebus luxit compluribus. Et hæc quidem ita ferme procedebant.

Α πολλῶ τῆς εἰρήνης ἠγαίεσθαι βελτίω, τὴν δ' εἰρήνην πολλῶ χαλεπώτερον τοῦ πολέμου γρημα. Ὁ μὲν γὰρ πόλεμος σὺν τῷ μισθῷ καὶ βίατι ἀρπῆσι καθίσταται σφισιν αἰτιος ἀφ' ὧν ἀφθονία τραπέζης ἀμύχθου προτίθεται· εἰρήνη δὲ τούναντιον ἐξουσίας καὶ τῶν ὄντων δαπάνη καθίσταται. Ἐὖ δ' ἀμφοτέρων ἐστερημένος ἐν τῷ αὐτίκα οὐκ ἂν φθάνοις φθίρειν σεαυτὸν, βασιλείον σεαυτῷ περιποιούμενος χρεία. Ἦν γοῦν ἐμοὶ πεθεσθαὶ θέλης, τῇ μᾶλλον ἢ σὺ σεαυτὸν ποθοῦση μητρὶ, ἐμοὶ τὰ σὰ προσανέθεο, βραχὺ περιμένεις, ἕως ἂν τὴν ταχίστην ἐς τὸν ἀνὴρ ἐπανιοῦσα πατέρα, ζῶν τῷ ἀφοδον εἶναι σε, καὶ τὰ τῆς εὐπορίας ἐκείθεν ἐν μεγάλῃ σοὶ ποιήσωμαι προμηθεία.)

Ε'. Ταῦτ' εἰπούσα καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ μαλάξουσι γνώμην ἢ βασιλεὺς Εἰρήνην, καὶ σφόδρα τοῖς εὐθείαις πειθόμενον δεξίεσα λόγοις, καὶ τὰλλα πάνθ' ὅσα ἐπὶ τούτοις χρεῶν, οὐ μᾶλα συχνὰς ταῖς ἡμέραις, καλῶς διαπραξαμένη, τάχιστα ἐς Βυζάντιον ἐπανήκεν ἀναστὰς τὴν τοῦ υἱέως μεμαθηκυῖα τελευτῆ Ἀνδρονίκου λαν ἐφ' ἱκαναῖς ἐπένηθυσεν ἡμέραις. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ πη ἀφέρετο.

CAPUT IV.

Cantacuzenus Didymotichum profiscitur, ut motus componat ab uxore jam sopitos. Joannes patriarcha, ne rebus novis saveat, Byzantium inde transfertur. Moritur non longo post. Ejus elogium. Provincia Matthwo Cantacuzeno assignata a patre. Cantacuzeni imperatoris oratio ad filium. Reditus in urbem.

I. Post Arcturi ortum imperator, Byzantio egressus, Didymotichum venit: ut eos tumultus, quos ab imperatrice Irene jam sopitos fuisse diximus, componeret, et res in meliorem statum verteret. Hinc autem ille ante omnia Joannem patriarcham ejecit, et Byzantium, ut in palatio vincetus custodiretur, misit, ne et ipse favens novis rebus, quæ illi ciebantur, maximum et intolerandum reipublicæ detrimentum afferret. At hic, non longum ex eo in vita commoratus, ibi decessit, quinque ferme et sexaginta annos natus, quatuordecim circiter patriarchica dignitate potitus, et decimo post exaugurationem mense mortuus. Erat porro vir ille statura non adeo proceræ; vultus conformatione plane honesta ac liberali; item lingua in dicendo expedita. In sacris canonibus et in legibus, quæ ad forenses causas pertinent et quotidianos civilium negotiorum casus explorant, versatissimus jam inde ab adolescentia fuit. At idem Græcis litteris non admodum erat instructus; sed extremo tantum digito eas attigerat. Hunc autem defectum vis naturæ excellens supplebat. Indole enim memoriaque adeo præstabat, **814** ut quæcumque legisset, ea memoriter, per integrum duarum aut trium horarum spatium, fideliterque recitaret. Quamobrem multa singulis diebus festis convenientia, ad populi congregati multitudinem erudiendam, cum ex sacris Scripturis exciperet, om-

Α'. Μετὰ δὲ τὰς τοῦ Ἀρχιτοῦρου ἐπιτολὰς ἤρκε; ἐκ Βυζαντίου ὁ βασιλεὺς ἦκεν ἐς Διδυμότειχον, συνδιδάτων καὶ ἀποκαταστήσων οὗς ἢ βασιλεὺς, ὡς εἰρηται, Εἰρήνην θορύβους ἐφθῆ κατευνάσσα. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκείθεν τὸν πατριάρχην ἐκβεβλήκως (79) Ἰωάννην ἐν τοῖς Βυζαντίου [P. 512] ἀρχαῖς δέσμοις ἐπεπόμφει φρουρησθαι, ἵνα μὴ τοῖς ἐκὶ νεωτερισμοῖς συναράμενος καὶ αὐτὸς μεγίστη καὶ δυσοφικτοῦ τοῖς δημοσίοις γέννηται πράγματα βλάβης αἰτιος. Ὁ; καὶ μικρὸν ἐπιθιοῦς ἐνταῦθα ἐτελεύτησε, πέντε καὶ ἐξήκοντα γεγονῶς; ἐγγὺς ἐτῆ πατριάρχουσας μὲν περὶ που τὰ τεσσαρεσκαθεκά (80) ζήσας δὲ μετὰ τὴν καθάρσειν μῆνας δέκα. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τὴν μὲν ἡλικίαν οὐ πάνυ εὐμήκη; τὴν δὲ τοῦ προσώπου ἰδῶν πάνυ εὐσχήμων τὴν τε γῶσαν ἀκύλωτον ἔχων ἐν τῷ λέγειν καὶ κινήσειν ἐκκλησιαστικῶν καὶ νόμων, ὅσοι κατὰ τὰς δίκας ἱστατοῦσι τὰς ἀναφουμένας ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράμασιν ὑποθέσειων, πάνυ τοῖς ἠσκημένος; ἐκ νέου. Τῆς γε μὴν Ἑλληνικῆς παιδείας; οὐ πάνυ τοῖς σφόδρα μετέχευε, πλὴν ἢ ὅσον ἄκρω δακτύλῳ γεύεσθαι. Ἀνεπλήρου δ' ὤμιος τὸ ἐκείθεν ἐλλειπὲς ἢ τῆς φύσεως ὀξύτης. Οὕτω γὰρ εὐφύς; τε καὶ μνήμων ἦν, ὡς δύνασθαι λέγειν ἀπὸ στόματος, ὅσα ποτὶ προσωπῶν κει, μέχρι καὶ ἐς διάστημα θυοῖν καὶ τρωῶν ἀσπῶλως ὤρων. Διὰ δὲ τοῦτο κάκ τῶν ἡσίων Γραφῶν ἐρανίζόμενος τὰ ταῖς ἐκάστασις τῶν ἑσρῶν ἐς ἐδασκαλίαν τοῖς ἡθροισμένοις δχλοῖς καταάλλα ἐτ-

Variorum notæ.

(79) Cantacuzenus lib. iv, cap. 3, Didymoticho, ubi morbum cum aliqua mentis alienatione contraxerat, in urbem adduci præcepisse scribit, quo a medicis curaretur, ex eoque postmodum decessis-

se. Ita dissident invicem Cantacuzenus et Gregoras, uterque pro libito, seu potius.... **DIKAIK.**

(80) Vide adnotata ad lib. x, cap. 7, sect. BOVIN.

μοσιζ διηίει πάντ' ἀπὸ στόματος ἀπότάδην, ὡσπερ Ἀ ἀπὸ βιβλίου, μηδαμῆ ποτε μήτε γλώττης ἐνιαχοῦ διὰ λήθην ἀκροσφαλοῦς γινυμένης, μήτε τῆς διαβολῆς ὑστεριζούσης κατὰ τὴν τῶν λεγομένων πρόοδον· ἀλλ' ὡσπερ ἐν ἀρμονίᾳ καὶ λύρᾳ, συνηχοῦντων ἐς τὸ πᾶν τοι εὐφυῆς καὶ ἀπεξεσμένον ἀμφοῖν.

Β'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἰδίᾳ παρειλιφῶς ὁ βασιλεὺς ἔκει τὸν υἱόν, λόγων τε πειθοῦ καὶ πατρικῶν ἀβύσσοις παραινέσεων, λογισμῶν τε ἐκείνων ὑπέρτερον, ὁπόσοι πλήρεις τῶν μελλόντων ἦσαν φόβων, ἔπραττε καὶ ἅμα τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποτεμώμενος μέρος (81) ἡγεῖσθαι διὰ βίου παρεῖχεν, οἰνοῖε τινα σατραπικὴν καὶ αὐτόνομον ἡγεμονίαν, πρὸς τε τὸ ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως καὶ ἅμα τῶν ὑποπευομένων φόβων ὡς κορβωτάτῳ ζῶντα διατελεῖν. Τὸ δὲ ἦν, μῆκος μὲν, ὅσον τὸ ἐκ Αἰδυμοτείχου πρὸς ἄνεμον ζέφυρον ἀποκλίνον, ἄχρι που τῶν τῆς Χριστουπόλεως ἔγγιστα προαστείων· εὐρος δ', ὅσον τὸ ἐκ θαλάττης εἰς Ζάνθειαν ἀνὸν τὸ πολίχνιον, καὶ ὅσα μικρὸν ἐπέκεινα κείται χωρία. Παρασήμοις γε μὴν τοῦ μεγέθους συμβόλοις κεχηρηθαι ἐπέτραιεν, ὅσα βασιλείας μὲν εἰσιν ἤττω. ἀζωμάτων δ' ἀπάντων ἄλλων ἐπέκεινα· παρήγγελλέ τε, καθάπερ εἰκόνα καὶ ἀφορμὴν τινα μείζονος εἶναι νομίζεῖν τοῦτ' ἐξουσίας.

[P. 513] Γ'. « Σοὶ μὲν γὰρ εὐφυῶς, » φησὶν, « ἀρχοντι, καὶ ξὺν γε τῇ προσηκούσῃ προνοίᾳ ταυτί τὰ μέτρια τῶν ὑπάρχων διοικοῦντι πράγματα, ἐξέεται δὴκου καὶ μείζονός ποθ' ἡγεμονίας ἐπειλημμένῳ πρὸς τὸ ἄμεινον ἀγειν· καὶ ἅμα οἷς ἀφορᾶν περιγίνεται πρὸς σέ, καὶ τοῖς γε σοῖς ὁπόσποτε φιλοῦσιν ἐγκαλλωπιζέσθαι προτερήμασι, καὶ τούτοις δ' αὐ βεβαίαις λελεῖψεται κτῆσθαι προσδοκίας ἐπὶ σοί, ὅσαι τῆς ἀγαθῆς φλεβὸς ἀποβρέουσαι βίον προμνῶνται σοῖσιν εὐδαίμονα. Οὐδεμίᾳ γὰρ ἐρρήθθυμῆν καὶ ἀνανταγώνιστος ἀρετὴ λαμπρῶν ἀξιοῦται γερῶν, ὁπόσα περίφανεῖς βραβεῖαι στεφάνους. Ἐπεὶ καὶ σύνεσιν ἀνδρῶς καὶ γνώμην ἡγεμονικὴν οὐτ' ἤψις, οὐτε μαντικοὶ τινες τρίποδες, εἴ τινες εἶεν χρηστηριζόμενοι, τοῖς πολλοῖς οὕτως ἀποσημαίνεῖν δύνανται, ὡς ἢ ἐπὶ τῆς χρείας καὶ τῶν καιρῶν ἀναλάμπουσα πείρα τῶν τε λόγων καὶ πράξεων. Πολλοῖς γὰρ ἐξ ἀπειρίας ὁ φανταστικὸς νοῦς μεγάλας ὑποτίθει πλάττων εὐτυχίας τε καὶ μακαριότητας, καθάπερ αἱ ζωγράφων χεῖρες τοῖς τύπου τοῖς χρώμασι, παίζουσαι κατὰ τὴ βουλούμενον τῆς ψυχῆς. Ἡ δ' ἐκ τῶν πραγμάτων πείρα, οἷον ἔμφυχος διδάσκαλος καθισταμένη, μέγαν ἐντίθησι νοῦν, καὶ σωφρονέστερον εἰς ἀρμονίαν προδείκνυσι βίου τὸν ἀνθρώπον. Ἐγὼ δὲ σε καὶ φραγμὸν οἰνοῖε τινα τίθημι τῆς ἡμέτερας· ἀρχῆς καὶ ἐπικρατείας, ὡς ἐξεῖναι σοι, δίκην προβλήτος ἀναδεδειγμένῳ, τὰς οἷον ἐξ ἀχανοῦς πειλάγου τῶν Τριβαλλῶν τριχυμίας σεαυτῷ μὲν ἀφορμὰς λαμπρῶν εἰδόναι τρο-

niā continenti oratione publice sic pronuntiabat, quasi de scripto; ut nec lingua vitio memoriæ usquam titubaret, nec in progressu orationis mens tardius assequeretur ea, quæ dicebantur; sed, quasi in symphonia aut in lyra, apte prorsus et æquabiliter ambæ concinerent.

II. Hæc eum ita se haberent, filium illic imperator'privatim convenit: rationum vi et paternis admonitionibus altiore facit iis suspicionibus, quæ futuri metu plenæ eum angebant: simul Romani imperii partem recisam, regendam ei quandiu victurus sit assignat, quasi satrapicum quemdam et nemini subditum principatum, nempe ut tutior jam et firmior ab iis quæ formidabat, periculis quam longissime deinceps viveret. Patebat porro hæc provincia, in longum quidem, a Didymoiicho zephyrum versus ad Christopolitana proxime suburbia; in latum autem, a mari ad oppidulum Xanthiam, et paulo ulterius. Sed et iis insignibus majestatis uti permisit, quæ supremo quidem imperio essent inferiora, cæteris vero quibuscunque altiora dignitatibus; præcepitque, ut illud imaginem quasi et occasionem esse duceret majoris potestatis.

III. « Tibi enim, inquit, si **815** sapienter imperes, et ea, qua decet, prudentia modicam hanc provinciam administres, licebit fortasse, majoris aliquando imperii potito, tuas res provelere in mellus, simulque iis qui intuentur in te, et honores tuos solent utcunque sibi gratulari, spes in te certas, bono scilicet fonte derivatas, et beatam vitam spondentes, integrum erit collocare. Quæ enim virtus otiosa est et nihil habet cum quo luctetur, ea præmiis magnificis et illustribus palmis non donatur. Nimirum hominis intelligentiam, et animum illum imperio dignum, nec visio ulla, nec vaticini tripodæ, si consulantur, ita populis declant, ut ea, quæ in usu et occasionibus elucet, dictorum factorumque experientia. Ac multis quidem, quia sunt rerum rudes, animus imaginum plenus magnas objicit, sed fictas, felicitates et beatitudines, ut pictorum manus ad libitum ludentes quidlibet coloribus expriment. Usus autem rerum, veluti magister vivus, multum intelligentiæ infundit, et homines in vita sapienter instituenda cautiores præstat. Ego vero nostri imperii nostræque ditionis murum quasi quemdam statuo te, ut possis, rupis instar constitutus adversus fluctus ex Triballis tanquam ex immani profundo effervescentes, tibi quidem tropeorum illustrium occasionem paratam habere, nobis autem securitatem præstare. Hinc fiet in primis, ut magna tibi ab omni Romanorum genere laudum seget

Variorum notæ.

(81) Τῶν κατὰ Χαλκιδικὴν πόλεων præfecturam datam Matthæo filio indicat Cantacuzenus lib. iv cap. 10. DUCANG.

tribunatur, commune **816** illud in omnes beneficium conferenti. Etenim rerum a principibus gestarum gloria ab animis subditorum suum omne pretium revera sortitur. Nempe hi, quandiu ipsis bene est, divinos principibus honores imperitari solent. Ubi autem male rem gerunt, contraria prorsus facere haud verentur, quavis fortunæ mutatione eos facillime mutante. Illud vero non ignoro, queri posse te de nobis, qui id gratificemur, quod minime gratum esse debeat, et voluptatis guttulam dantes arunarum maria in te tota effundamus. Siquidem ea per nos loca habiturus es, quæ flamma hostilis quotidie depopulatur, quæ diu et noctu grassantibus barbaris non minus patent, quam nostræ regiones. Quas enim terras pervadendo invias ac desertas facere haud desinunt, a mari quidem, piraticæ ex Asia Persarum copiæ, a terra autem apertæ clandestinæque Triballorum incursiones et infesti exercitus, eas nos tibi possidendas assignavimus, quas æternum certamen et periculum capiti, quasi Tantaleum aliquod saxum, impendens verius dixeris, quam providentis animi beneficium. Et erunt quidem omnino justæ expostulationes tuæ, si ista nobis obijcere volueris, mederi autem non admodum facile erit. Nec enim nobis, quamvis cupientibus et multum sollicitis, aliud paratum erit, quod in locum eorum, quæ data fuerint, substituamus. Vides quippe in summas angustias adductum esse Romanum imperium, et inviam pene ac feram nobis pro omnibus patere solam Thraciæ regionem; urbes autem, **817** quæ generis Romani reliquias conservent, paucissimas circumstare, suburbiis et ipsas, vestibulisque ad urbium ornatum requisitis, destitutas; longinquis præterea finibus, et vastis solitudinibus interjectis, a se invicem distantes; quales patentissimo in campo numerosissimaque stipula, post messem et falcem, sparse et numerabiles spicæ. Omitto intestinam tragœdiam, quam civium sibi invicem infestorum discordia exhibuit; quata tum est, ut habitatorum potius simulacra nunc quam habitatores esse videantur. Adeo res nostræ in presenti afflictæ sunt; adeo civiles illi et implacabiles tumultus, ab inimicis meis excitati, non solum maximam iis, qui nequiores erant, opportunitatem dederunt, ut licentiæ et contumaciæ assuescerent, sed et externorum in nos hostium potentiam plane confirmarunt. Undenam scilicet, nisi inde, Triballus in nos tantus crevisset; qui fluvii instar exundans, et limites suos longe prætergressus, effusis fluctibus partem imperii Romani jam inundavit, partem inundaturum se minitatur? Nimirum ille, longo terræ intervallo a nobis divisus, eo audaciter processit, eas vires collegit, ut nostros agros illius exercitus perpetuo incurserent et subitis stridorem ad nostras aures facile perferat, nulla alia re fortem se in vincendo exhibens, nisi quod ex Romanorum calamitatibus consilium capit et vires. Quæ

παίων, τοῖς δ' ἡμετέροις θεράπειαν πράγμασι.
Ἐξ ὧν περίεσται σοι μάλιστα καὶ ὁ πόλις τῶν ἐπαίων ἐσμός ἐκ τοῦ κοινοῦ τῶν Ῥωμαίων γένου, κοινὸν τοῖς ὅλοις χαρίζομένῳ τοῦτ' ἐταράθον. Τῷ ὄντι γὰρ ἡ τῶν ἡγεμονικῶν εὐγένεια πράξεων ἐν τῇ ὑπερκίῳ γνώμῃ τὸ τίμιον ἔχει. Εὐ γὰρ πάροχτες ἰσοθέουσι διδάσαι σφίσι τιμὰς κακοπραγοῦντας δὲ δρῶν' οὐκ ὀκνοῦσι πᾶν τοῦναντίον, ταῖς παντοπαῖς τοῦ βλοῦ τύχαις βῆστα συναλλοοῦμενοι. Οἱ ἀγνοῶ δ' ἔγωγε, ὡς ἐγκαλεῖν τὸ τῆς χάριτος ἔχει ἡμῖν ἀχαρι, καὶ ὡς σταλαγμὸν σοι παρέχοντες εὐφροσύνης ὕλα σοι πελάγη συμφορῶν ἐπανιόμμεν. Ἐκεῖνα γὰρ σοι παρέχοντες ἔχειν χωρία, ὅπως διηνεκῶς τὸ πολέμιον ἐπιδόσκειται πῦρ, καὶ βροχὴ ἥτων τῶν μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ δρῶντων ἐστὶν ἔθνων, ἧ ἡ ἡμέτερα. Ἄ γὰρ ὅτι κατατρέχοντες ἀτρεθῆ τινα πράττουσιν ἐρημίαν ἐκ μὲν θαλάττης, ἀτρεθῆ τῶν ἐξ Ἀσίας δυνάμεις Περσῶν, ἐκ δ' ἡπείρου τῶν Τριβαλλῶν αἱ φανεραὶ καὶ λαθάνουσαι κατὰ τὸ συνεχές ἐκδρομαὶ καὶ στρατοπεδεῖαι, ταῦτά σοι κλῆτρον παρασχέμενοι γέγονεν ἡγεμονίας ἡμῶν, ἀπαυστον μάχην μάλλον εἰπεῖν καὶ κίνδυνον ὑπὲρ κεφαλῆς αἰωρούμενον, οἷον εἶ τινα λίθον Τριτάλειον, ἧ διανομὴν προμηθεῖ. [P. 514] Καὶ δίκαια μὲν πάντως ἐστὶ σοι τὰ λεγόμενα, ἦν ταῦτα προφέρειν ἐθέλης ἡμῖν, οὐ μάλα γε μὴν λάσιμα. Οὐδὲ γὰρ καίπερ ἐθέλουσι καὶ πολλὰ σκεπτομένοις, ἡμῖν παρέσται μέρος σοι πλὴν τοῦ θοοθέντος ἕτερον ἀντιπῶναι. Ὅρῳ γὰρ ὡς εἰς στενὸν κομιδῆ τὰ Ῥωμαίων ἐλθῆται πράγματα, καὶ ἀβασις τις μικροῦ καὶ θηριώδης ἡμῖν ἀντὶ πάντων ἡ τῆς θράκης ἡπίωται μόνῃ γῆ· πόλεις δ' ὄλγαι περὶ αὐτὴν γένους διασφύζουσι λεῖψανα ὅμοις Ῥωμαϊκοῦ, δίχα προστέθειον καὶ αὐτὰ καὶ τῶν ἐπιλομένων προθύρων εἰς εὐκοσμίαν πολιτικὴν, καὶ πρόσθιγε μακροῖς τιπιν ὄρους καὶ διαστήμασι ἀοικητοῖς ἀλλήλων διεστηκυῖαι· καθάπερ ἐν μακρῷ πεδίῳ καὶ παμπληθεῖ καλῆν μετὰ θέρος καὶ δρέπανον σποράδες· ἅμα καὶ εὐαρθῆτοι στάχυες. Ἐὐ γὰρ τὴν τῶν ἔθνων ἀριθμεῖν τραγῳδίαν, ἦν ἡ κατ' ἀλλήλων πολυχόους ἐπήνεγκε στάσι· ὡς εἰδῶλοισι γέ τισιν εὐκίεσαι μάλλον οἰκητόρων, ἧ οἰκητορσιν. Οὕτω δυστυχῶς ἔχει τὰ καθ' ἡμῶν πράγματα νῦν, καὶ οὕτως ἡ τῶν ἐμῶν διωκτῶν ἐμφύλιος· καὶ δυσπαραμύθητος στάσις οὐ μόνον μεγίστα τοῖς φαυλοτέροις παρέσται ἀρχὰς εἰς ἐθισμὸν ἀταξίας ὄμοῦ καὶ τραχυτήτος, ἀλλὰ πᾶν τοῖς σφόδρα καὶ τῶν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν καθ' ἡμῶν ἐπέβρωσε δύναμιν. Ἡ πόθεν ἄλλοθεν μέγας καθ' ἡμῶν ὁ Τριβαλλὸς ἐγεγόνει· ὅς καθάπερ ποταμὸς πλημμυρίζων καὶ μακροῖς διαστήμασι τοὺς οἰκίους ὑπερβῆς ὄρους, τὰ μὲν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας παμπληθεῖσιν ἤδη βροχίοις κατέκλυσε, τὰ δ' ἀπέλειπε κατακλύσειν· δυσπαραμύθητος γὰρ διαστήμασι γῆς ἡμῶν ἀφιστάμενος τοσαύτην εἴληψε τόλμαν καὶ δύναμιν, ὡς καὶ τῆς ἡμετέρας ἤδη συνεχῶς κατατρέχειν τὰ τοῦτου στρατόπεδα, καὶ μηδὲνδ' κωλύοντος ἐξ ἐφόδου ληΐσσει, καὶ τὸν τῶν ἐπιδορατίδων ψόφον ἐς τὰς ἡμετέρας ἔχειν τῶς ἀκοῆς παραπέμπειν· καὶ ταῦτα μὴ μὲν μηδὲ μὴ τι πλέον γενναϊότητος γνώρισμα πρός γε

τόνικῃν παρεχόμενος, ἢ τὰς Ῥωμαίων τύχας οὐκ
 κείαν τιθέμενος εὐβουλίαν καὶ δύναμιν. Ἐπειτα
 τίνα με οἶσι ψυχὴν ἔχειν, ἢ φίλτατε, ἢ παῖσις ἰδου-
 νῶν ἀνθραξί πυρπολεῖσθαι τὴν τῶν πατριῶν σπλάγγ-
 γων σύμπληξιν, ὅποτε σε θροῦθούμενον οὕτω καὶ τὴν
 ψυχὴν ὑπὸ τῶν μελλόντων θραυόμενον φέρον ἔρῳν
 κατὰ βούλησιν ἀναψύχειν ἤμιστα δύναμαι· ἀλλ' ὅτι-
 περ πολλοῖς τισι κεκλιμένος ἀντιπάλοις ζήρεσιν,
 ἀνθελκουσί τε καὶ ἀντιπερισπῶσιν ἐκάτοισι πρὸς
 ἐκαστῶν, πρὸς οὐδὲν τῶν ἀπάντων ἀποκλίνειν ἔχω
 μετὰ τινος εὐφροῦς λογισμοῦ, ὅσος ἂν ἐφόδια εἴη
 κεκτῆσθαι ἱκανὸς ἐς χωρίων κατάγειν εὐλίμενον, καὶ
 τοιοῦτων θορόθους κυμάτων δυνάμενον ἀποκορῶ-
 σθαι; Πρὸς μὲν γὰρ τὰς τοῦ μακαρίτου βασιλείως
 ἐκείνου καὶ φίλου κατὰ τὸ εἶδος [P. 515] ἐντολὰς
 ἀποβλέπων τῷ ἐκείνου παιδί τὸν βασιλεῖον ἀναγκά-
 ζομαι περιποιεῖσθαι κληρὸν πρὸς δ' αὖ τὰς ἐνόρ-
 κούς ἐπαγγελίας (82), ἃς τοῖς εὖν γε ἐμοὶ διωκομέ-
 νοις καὶ κινδυνεύουσιν ἐπραττον ὑπ' ἀνάγκης ἐγὼ,
 τὸν περὶ ψυχῆς ἀγωνιζόμενος πολύμοχθον ἐκείνον
 διαύλον, καὶ καταφεύγων ὡς εἰς φρουρὰν ἀναγκαίαν
 τὴν τῶν βασιλικῶν συμβόλων ἀντίληψιν, αὐθις ἀνα-
 κάζομαι σφισι διανέμειν τὰ λειπόμενα τῶν βασιλι-
 κῶν χωρίων, οὐ μάλιστ' ἐν ἡρόνῃ. Ταῦτ' οὖν ἐνο-
 οῦντί σοι, φίλτατε, φέρειν γενναίως· εἶδος εἴ τι μὴ
 κατὰ βούλησιν εἴη παρακομιζόμενον ὑπὸ τῶν ἀεὶ τοῖς
 ἀνθρωπίνους ἐφεδρευόντων πράγμασιν ἐπιχθῶν. Μὴ
 γὰρ νῦν πρῶτον ἀρχεσθαι οἴου διὰ σὲ τὴν τοῦ βίου
 δυσέφικτον ταύτην δυσχέρειαν. Ἄλλ' ἀεὶ περιγο-
 ρεῦαι τάνθρωπινα πάνθ' ὁμοίως, καὶ πάσης ἐπίσης
 κατορχεῖται τύχης καὶ ἡλικίας. Τὸ μὲν οὖν λύπης
 ἄθικτον διανύσαι τὸν βίον, τοῦτο δ' ἀδύνατον εἶναι·
 νόμιζε, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ὡς πορρωτάτω φύσεως·
 τὴ δὲ τὰ πόντα διηνεκῶς ἐξ ἀδύλου δεῖνὰ πειρᾶσθαι
 φέρειν γενναίως τὴν τῶν ναυτιλλομένων μιμούμενον
 κυβερνητικῇ, τοῦτο δ' ἀνδράσι προσήκον νοῦν
 ἔχουσι, καὶ μάλιστα τοῖς ἀρχαῖς πολιτικαῖς ἀσχολοῦσι
 τὸν ἅπαντα βίον. Ἀγαπητὴν γὰρ ἂν εἴη τὰ τῆς λύ-
 πης ἐπίσης ἀνακεκρᾶσθαι τοῖς εὐφραίνουσι, καὶ μὴ
 πλεονεκτεῖν τὰ χεῖρω. Ὅρθω μὲν γὰρ, ὡς πολύχουν
 μὲν ἀεὶ τὸ δυστυχὲς ἐπιβῆαι τοῖς ἡμετέροις καθά-
 περ ἐκ λόγου δεῖνῶς ἐπιτιθέμενον πράγμασι· τὸ δ'
 εὐδαίμων σφόδρα τοι σπάνιον· καὶ τοῦτο δ' οὐ μό-
 νιμον, ἀλλὰ δίκην ἀνθους τάχιστα μαραινόμενον·
 οἶμαι, τοῦ Θεοῦ παιδεύμα τοῦθ' ἡμῖν δραστηκώτατον μάλα ἐπάγοντος, ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν,
 ὑπέριτερα τῆς τοῦ θνητοῦ φύσεως ἀναλογιζόμενοι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ Αἰσώπῳ πάλαι τῷ Φρυγί τὸν Θεὸν
 οὐχ ὕδατι νομίζειν ἐάξει τὴν γῆν, ἀλλὰ δάκρυσι, φουράσονται πλάσαι τὸν ἄνθρωπον.)

Δ'. Ταῦτ' εἰπὼν ὁ βασιλεὺς τὸν μὲν υἱὸν ἀφῆκεν
 ἐπὶ τὸν δουλέντα γίνεσθαι κληρὸν· αὐτὸς δὲ ταχὺ τὰ
 ἐκείθεν, ὡς ἔδύνατο, καθιστάμενος· πράγματα τὴν
 ἐς Βυζάντιον ἐπορεύετο.

nihil interea sensum esse existimas, mi fili, quibus
 doloris ignibus paternum pectus aduri censes, **818**
 cum te futuri metu a deo turbatum et animo fractum
 video, minime autem possum ex sententia recre-
 are; sed multis ipse quasi circumseptus infestis
 gladiis, qui me ancipitem distrahunt et singuli ad
 se revocant, quo me vertam nescio, nec quidquam
 mihi succurrit boni consilii, quo tuiam mihi instruat
 ad aliquem portum, ejusmodi fluctuum tumultibus
 repellendis parem? Cum enim, ut par est, ad illius
 divi et amici imperatoris mandata respicio, impe-
 ratoriam hereditatem cogor ejus filio propriam
 asserere. Cum autem animum ad illa refero, quæ
 impellente necessitate, jurato promisi iis, qui me-
 cum exsules periclitabantur, quo tempore certamen
 illud capitis laboriosissimum obivi, et ad imperii
 insignia capessenda tanquam ad praesidium neces-
 sarium confugi; tum rursus iis cogor, id quod im-
 perantibus adhuc restat territorii, haud multum
 lætus distribuere. Hæc si cogites, fili amatissime,
 fortiter feras oportet, quidquid tibi cæ molestiæ,
 quæ perpetuo humanis rebus insident, præter volun-
 tatem tuam importaverint. Cave enim putes tui
 causa nunc primum nasci iniquas illas et difficiles
 vitæ ærumnas. Semper ea omnia humana circum-
 sistunt; in omnem æque et conditionem et ætatem
 insultant. Hoc tu tibi persuadeas fieri non posse,
 ut vita ab omni molestia immunis transigatur, sed
 ab humana conditione longissime id abesse: at
 ingruentia ex improvise mala magno animo ferre,
 et **819** nauticam in eo artem imitari, id vero ho-
 minum esse intelligentium; eorumque in primis,
 quorum tota vita in civitatibus regendis occupata
 sit. Quod si tristitia lætis temperarentur æquabiliter,
 nec pejora prævalerent, gaudendum esset ista sorte.
 Verum nos calamitosa multa tanquam ex insi iis
 erumpere et nostris rebus ingruere, prospera autem
 rara admodum videmus evenire, eaque non per-
 manere, sed floris instar brevi marcescere: Deo
 opinor efficacissimam illam nobis disciplinam adhi-
 bente, ne efferamus ipsi nos, mortali conditione
 altiora affectantes. Ea propter et Æsopo Phrygi
 olim videbatur, non æqua sed lacrymis dilutam
 fuisse eam terram, qua hominem Deus formasset.

IV. Hæc locutus imperator filium ad assignatas
 possessiones capessendas dimisit. Ipse rebus illic,
 ut potuit, diligenter ordinatis, Byzantium discessit.

CAPUT V.

Gregoras, de se ipso dicturus, docet quam obrem id nunc faciat. Ea dicere, quæ principibus haud placeant, periculosum est. Quorumdam aures veritate offenduntur. Idcirco ait se multa omissurum. De Cantacuzeno, antequam is rerum potiretur, præclaras spes conceperat. Eundem, sua spe deceptus, errore liberare statuit. Dicendi libertas quantum et quibus in rebus silentio præstet. Ea multum valet, si et

Variorum notæ.

(82) Atqui cum noluisse illis flagitantibus quidquam promittere, legimus supra lib. xiv, cap. 5, **sect. 4** et N. BOVIN.

opportunitas adsit, et amicitia antecesserit. Cantacuzeni et Gregoræ crebra colloquia. Patrum dogmata quo studio quibus verbis ad hoc defensa. Contraria factio Cantacuzenum in Gregoram instigat. Hic imperatorem confidentius arguit, non ideo irascentem, sed lenitate Hadriano similem. Irenen adii, filii morte offictam. Eam mortem pœnam corruptorum dogmatum esse affirmat et persuadet. Ita partes suas Augustæ patrocinio roborat. Isidorus et alii Palamitæ Irenen a Gregora conantur alienare. Ab ea male accepti Cantacuzenum arcessunt. Cantacuzenus, tumultum veritus, Byzantium statim venit. Gregoram hortatur, ut sileat. Idem etiam suadet Isidorus. Quem Gregoras variorum errorum accusat. Isidori canones musici seu hymnodia igni damnantur. Loquendi libertas reddita iis, quibus adempta fuerat. Concordia sumptuoso convivio sancita. Palamas, Didymoticho accitus, lites renovat, Cantacuzeno adjuvante. Negat Gregoras nova disputatione opus esse. Palamam redarguit. Item Cantacuzenum. Assentatorem quemdam objurgat. Scripta testimonia proferri a Palama non sinit. Concilium dimittitur.

I. Ego vero in hac parte historiarum ea summam **A** repetam, quæ a me omissa sunt invidiarum metu; quæ sit, ut plerique prout sint ad oblectandum proximo, præclara de se ipso narranti. Sciebam videlicet, invidiam, cujus natura veritati semper adversatur, bonis omnibus inhærescere. Alioqui vero, cum lateret adhuc in cunis et quasi in utero malum, isque esset rerum status, qui bonam etiamnum spem offerret, minime illis temporibus annexa erat inevitabilis dicendi necessitas. Nunc autem, cum et id quod **820** parturiebatur in lucem eruperit, et magnum ex scintillis incendium in veritatem ab adversa parte excitetur, periculumque sit, ne nobis interim (ut est omnibus mortalibus incertum quid cuique futurum sit) terrestrius hujus vitæ exitum naclis, antequam istius mali causas bene animadverterimus, ignorent posterius res nostras; quem videlicet me in illis perturbatæ Ecclesiæ negotiis gesserim; ut convenerim imperatorem, et quantum præ me zelum tulerim; ideo necessarium nobis visum est pauca de multis compendiose narrare.

II. Nemo est, opinor, qui ignoret, minime periculosam esse, ea dici a subditis, quæ imperantibus jucundissima sint. At iidem, cum ad exasperandos offendendosque animos, et ea quæ minime placeant dicenda, linguam acuunt, tum vero consequens est, ut perquam ægre audientibus sibi faciant; prout autem ad convicia herilem linguam pronioremque ad pœnas manuum nanciscantur. Volenti itaque mihi ea quæ liberius a me dicta sunt, et zelus illius mei spectatum ardorem exponere, metuendam est, ne cum totius veritatis vix minimam partem declaravero, videar falsi ac minimam quidem partem omisisse. Quamobrem et illos reveritus, qui veritatem nonnunquam gravem et auditu asperam esse statuunt, cum aliquid in se generosum et eminens habet virtutis ostentatio, ac tum præsertim, cum de se ipso aliquis præclara narrat, etsi ille testes habeat spectatorum innumerabilium oculos; pleraque silentio volens prætere.

III. Mihi certe, cui magna jam olim cum imperatore fuisset amicitia, antequam is ad imperatoriam **821** dignitatem esset evectus, mihi, inquam, ad ingenium illud mite respicienti, et ad alia omnia, quæ eximia sane illi viro a natura inerant, quidam veluti bonæ spei flores animum maxime recreabant; cum hoc mihi facile persuaderem, eum, statim atque rerum potiturus esset, religionem oppressam liberaturum esse ea belli flamma,

[P. 516] A'. Ἐμοὶ δ' ἐνταυθοῖ γενομένων τῆς ἱστορίας ἀνακεφαλαίωσασθαι ἔπεισιν, ὅσα μοι διὰ τὸ τῶν πολλῶν παρίεται ἐπιφρονον, οἷς προύργον τοῦ γελτονας γίνεται μέμφεσθαι, περὶ σφῶν αὐτῶν ἀφηγουμένους; τὰ βέλτιστα βασιλικὰν εἶδοσι πᾶν ἀγαθοῖς ἐπιφουμένην, ἢ τὴν φύσιν ἀντιστρατευομένην ἔχει ταῖς ἀληθείαις διηνεκῶς. Ἄλλως τε καὶ τῆς κακίας ἐν σπαργάνοις ἔτι καὶ γάλαξιν κρυπτομένης, καὶ τὴν ἀγαθὴν τῶν πραγμάτων προσδοκίαν τῶς προσβαλλομένων, ἀφυκτον ἦκιστα εἶχεν ἐπιμένην ἐνταῦθα τῶν λόγων τὴν χρεῖαν ὁ χρόνος. Νῦν δ' ἐπειδὴ τὰ τε τῶν ὠδίνων ἐβράγη καὶ λαμπρὸν ἐγείρουσι τὸν πυρσὸν οἱ τῶν ἐναντίων σπινθῆρες πραγμάτων κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ θεός μὴ τοῦ μέλλοντος ἀνθρώποις ἄπιστὸν ἐν ἀδύλῳ κειμένου, τῆς κάτω ζωῆς ἡμῶν τελευτῆ μεταξὺ χρησαμένων, πρὶν καλῶς ξυγνενοηκέναι τοὺς λόγους τῆς συμφορᾶς, ἀγνοῖται τοῖς ἐσομένοις τὰ μὲν, ὅπως τε προσηνέχθημεν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας οὕτω ταπεινῆς πράγματι καὶ ὅπως τῷ βασιλεὶ προσώπῳ ὅσον τὸν ζῆλον ἐνεδειξάμεθα, ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐψηφισταί, βραχεὰ τῶν πολλῶν συνελόντα; εἰπῶν.

B'. Ἀρχοῦσι μὲν γὰρ τὰ ἤδιστα λέγειν ὑπηκόους εἶναι ἀκίνδονον, πρὸς δὲ τὸ τραχὺ καὶ ἀντίξου, καὶ ἦκιστα κατὰ γνώμην, [P. 517] θῆγειν τὴν γλῶτταν, δυσπρόσοδον μὲν εὐρίσκειν ἀκολουθεῖν τὴν ἀπόρσιαν, πρόχρονον δ' εἰς λοιδορίας τὴν δεσπότησαν γλῶτταν καθ' ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς γε προχειροτέραν εἰς τιμωρίας τὴν χεῖρα, δοκεῖ μοι παρ' οὐδενὸς ἀγνοεῖσθαι. Διὸ μοι διεξιέναι βουλομένην τὴν παρῆρσιαν καὶ τὸ θέατρον ἐκείνου τοῦ ζήλου δεδιέναι περίεστι, μὴ πολλοστῆμόριον τῆς ὄλης λέγων ἀληθείας μὴδὲ πολλοστῆμόριον ψεύδους δόξω καταλιμπάνειν. Ὑπορώμενος οὖν καὶ τοὺς τὴν ἀλήθειαν ἐνίστη τραχεῖαν δύσχηρον ἡγουμένους, ὅπως τι γενικὸν ἔχοι πρὸς ὄγκον ἢ τῆς ἀρετῆς ἐπίδειξις, καὶ μάλιστα ὅποτε περὶ ἑαυτοῦ τις ἀφηγεῖσθαι τὰ λόγια βούλοιο, καὶ εἰ μωρίων ἔχοι θεασαμένων μάρτυρα; ὀφθαλμοῦς, ἐκὼν ἀφωνία τὰ πλεῖστα παρήρημι.

Γ'. Ἐμοὶ γὰρ λαμπρὰν ἐσχηκότι φίλιαν ἐκ πολυῦ πρὸς βασιλέα, καὶ πρὶν ἐς τὰς βασιλείους ἀνθεθηκέναι τύχας, διὰ τε τοὺς τῆς πραότητος ἔργους καὶ ὅσα τάνδρῳ προσῆν ἐκ φύσεως ἕτερα τὰ χρηστὰ, ἐλπιδῶν ἔχειν ἐν τῇ ψυχῇ λειμῶνας εἰπεῖν ἀγαθοῦ; ξυνέβαινε μάλιστα πάντων, λύσειν αὐτὸν αὐτίκα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπισημῆρον τὴν τῆς εὐσεβείας οἰομένην πολιορχίαν, ἣν οἱ τῆς ἀνεκείνης πατρίδος Τελχίνες πονήρω; ἀνέφλεγον.

καὶ τοῦτό μοι τῶν μοχθούτων λογισμῶν ἐγένετο ἄquam contrariæ factionis Telchines improbisstine κατάλυμα τερπνόν, καὶ φροντίδων ὀλισθαίνειν εἰς ventilabant. Eratque illud mihi laborantis animi ἀπόγνωσιν κινδυνευσῶν πρῶς τις καὶ γέμων gratum quasi diversorium, curarumque ad desperationem vergentium solamen, zephyro leni et jucundo haud absimilè. Putabam scilicet, quemadmodum ver libernis nubibus liberal solis radios, ἰ α et me liberatum iri eo mœrore, quem pro sacris dogmatis suscepissem.

Δ'. Ἐπεὶ δ' ὡς πορβρωτάτω τῆς ἐμῆς ἡδὴ ἀπόδημον γνώμης ἐώρων αὐτόν, καὶ τὸ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων ἐπιβδων ἀνθοῦν ἐνδιαίτημα μαραινόμενόν τε καὶ τῇ τῆς ἐναντίας μοίρας κακίᾳ παραχωροῦν τε καὶ καθάπερ ἡττώμενον, βέλτιστον ἔνδοξεν εἶναι μοι, τὰς τῶν ζητήσεων ἄλλας ἀλλοίς παρακεχωρηκῶτι περιφανῶς, ὅπως τὴν τῶν ἀναγκαίων πορίζειν ἔχουσιν ἔνδοξον, ἐπὶ τῷ προμηθεὶ ἔμοσε τῆς τοῦ φίλου κεχωρηκῆναι ψυχῆς. Στρατοπέδα γάρ, ὡς ἐπέειπεν, λογισμῶν παντοδαπῶν καὶ ποικίλων, ὅφ' ἡγεμόνι τῷ ζήλῳ τοῦ κρείττονος ἐν ἐμοὶ διηνεκῶς συγκροτούμενα, θανάτου γέμουσαν εἶναι τὴν ἐνταυθοῖ σιωπῆν ὑπετίθεντο, σώματος μὲν ὥσως ἥμισυ, ψυχῆς γὰρ μὴν καὶ μάλα μάλιστα. Μῆδὲ γὰρ ἀφροσύνην δειλίας, αἰσχίτου νοσήματος, τὸ τὸν τοῦ ζήλου ὀθσαυρὸν ἀφωρίζῃ μακροῦ θαλαμῆσιν, μὴδ' αὖ ἀγνοεῖν ἡμᾶς, [P. 518] τὸν ἐν τῷ τῆς δειλίας σκότῳ κρυπτόμενον πόθον τῶν ἀγαθῶν ἥμισυ δύνασθαι συνθεῖν τὴν τῆς Θεοῦ παρρησίας ἀλήθειαν. Ὡ γὰρ προφάσεις δὴθεν εὐλόγους ὑπὲρ δειλίας πλάττειν εἴη ἐθέλοντι, τὸν ἀκοίμητον οἰομένην λανθάνειν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ, λέληθε προφανῶς αὐτοῦ ἐαυτὸν ἀπολλύς, καὶ καθ' ἑαυτοῦ στρατευόμενος ἀντικρυς. Τοσοῦτον γὰρ διαφέρειν ἐς τὴν τοῦ κρείττονος μοίραν οἰομαι τὴν παρρησίαν ἐνταῦθα τῆς σιωπῆς, ὅσῳ τῶν ἐκ γῆς φυομένων ὅπως πρὸς τὸ αἰθέριον μετεωρίζει φῶς τοὺς καρποὺς τῶν ἐν τοῖς κλίποις τῆς μητρὸς γῆς ταμιευομένων. Ἐκείνοι μὲν γὰρ καὶ πρὸ γέυσεως ὀσφρησίν τε καὶ ὀφθαλμῶν ἐστῶσι λαμπρῶς, καὶ χαρίζονται γὰρ ἀφῆ, καὶ τέρψεως σχεδὸν ἀπάση; ἀπάσαις αἰσθήσεσι γίνονται ἀγαλμα· τούτων δὲ οὐκ εὐπρόσοδον οἱ πλείστοι τὰ; αἰσθήσεσιν, οὐδ' ἴλαράν τε καὶ ἄλυπον παραχρήμα προσάγουσι τοῖς χρήζουσιν τὴν ἐαυτῶν φορὰν, ἀλλ' ὄλην ὄλης ὡς τὰ πολλὰ δριμύτητός τε καὶ δυσωδίας σφόδρα ἀπόρουσαν. Ἄλλως τε καὶ οἷς μὴ εἶναι παρρησίαν ὁμοῦ τοῖς καιροῖς; ἐπεταί, τούτοις; δῆπου καὶ εὐπροφάτιστόν τινα χώραν ἀπολογίας; εἰ; ἀπόδρασιν λείπεσθαι, βραχεῖς; τινὰς πάντως ἢ μηδένας; εἶναι τοὺς ἀντεροῦντας; οἶμαι. Μῆτε γὰρ παρρησίαν, ἧς θεμέλιος; ἀεισιος; προεληφύτα γίνεταί; φίλια, τῶν προσηκόντων; πέρβρω καιρῶν, μῆτε καιροῦς; παρρησίας; τοιαύτης; ἀνευ; ἐντελέ; τι; δύνασθαι; δρᾶν. Εἶναι γὰρ καὶ παρρησίαν; φίλιας; χωρὶς; ἀμαυρόν; καὶ; αὖ; καιρῶν, ἀμφοῖν; ἐκείνοι; λειπόμενον, περαινέιν; μὴ; δύνασθαι; τῶν; δόντων; μηδέν. Ἡμῖν; δ',; οἷς; τὸ; θαρβέειν; ἐκ; πολυεταῶς; ἐκείνω; συντέθραπται; φίλιας; καὶ; ὀμιλιας,; ἀτοπον; εἶναι; ἐδόκει,; σιωπῆ; καθυφεῖσθαι; τοὺς; τῶν; ἀναγκαίων; ἐς; τὴν; χρεῖαν; καιροῦς.

Ε'. Ὅθεν ὀμιλιας; ἔνεκε; καὶ; νῦν; συχνὰ; καλοῦντι;

IV. Postquam autem animadverti Cantacuzenum longissime ab sententia mea recedere, et præclaras illas spes, quæ mihi florum instar sese obtulerant, marcescere, ac partis adversæ malignitati semel omnino victas cedere; optimum esse duxi alias petitiones aliis plane relinquere, eas nempe quæ ad comparandam rerum necessariarum copiam pertinerent, in eam autem curam incumbere me, quæ amici animæ consuleret. Cogitationes quippe multiplices et variæ in animo meo, velut legiones quædam, laudabilioris zeli auspiciis glomerabantur perpetuo, atque hoc loco silentium, si mihi forte corpori, animæ certe mortiferum prorsus esse submonebant: nec enim distare ab ignavia, qui morbus turpissimus est, alto silentio sepultum zeli thesaurum; neque etiam 822 nescire nos, non posse amorem boni, si timiditatis in tenebris delitesceret, sinceræ fidei veritatem cognoscere. Nimirum qui pervigilem Dei oculum sperans falli posse speciosum velit timiditati suæ prætextum obtinere, is sibi ipsi imprudens manifestum exitium moliat, et in se ipsum palam eruma convertat. Quippe in ejusmodi casibus tanto excellentiorem esse existimo vocem silentio, quanto ex iis rebus, quæ a terra gignuntur, illæ, quæ fructus suos ad cœli lumen attollunt, præstantiores sunt iis, quæ terræ matris in sinu reconduntur. Illæ scilicet odoratum aspectumque splendide pascunt etiam ante gustatum, et tactui blandiuntur, et omni feruæ voluptate omnes sensus oblectant. Harum vero ple-ræque nec facilem alitu, nec jucundum, nec amaritudinis expertem, fructum suum statim cupientibus exhibent; sed totum ut plurimum acrem et graveolentem. Ac iis quidem, quos illa dicendi libertate uti tempore ipsi minus consentaneum est, probabilem excusationem relinquere, ad quam confugiant, paucissimi erunt opinor, aut potius nulli, qui infitentur. Nec enim dicendi libertas, cuius est fundamentum inconcussum ea quæ antecessit amicitia, absque opportuno tempore, nec tempus opportunum absque illa dicendi libertate potest quidquam perfecti efficere; si quidem ipsa dicendi libertas, si absit amicitia, leve quiddam et futile est; temporis autem opportunitas, duplici illo auxilio destituta, nihil quidquam eorum quæ opus sunt, potest perficere. 823 Nobis vero, qui cum illo fidenter agere consuessemus, pro veteris amicitiam familiaritatisque jure, absurdum videbatur, silentio nostro negligi opportunitatem ea faciendi, quæ essent necessaria.

V. Quamobrem colloquendi gratia cum subinde

me etiamnum accesseret imperator, subinde et ipse me ad eum conferebam; nullam aliam ob causam mea me voluntate ad eam operam navandam impellente si cordis arcana aperire nec fraudem veritati facere hic oportet, nisi quia nolebam cedere iis qui terminos a patribus constitutos movere, et absurda novarum opinionum commenta introducere studerent: atque ut eum hortarer, in institutis sibi traditis firmiter ut perseveraret. Nihil itaque non feci, nihil non dixi, et me in omnes formas verti, et lapidem omnem movi; nunc blandioribus eum eo verbis litterisque agendo, ut ipsius morem primo mansuifacere, deinde illum haberem voluntati mee obsequentem; nunc redarguendo et animi sacerdotium ipsi exprobrando, et quidquid malorum in Romanos invasurum ob illa Ecclesiæ naufragia esset, prædicendo. « Etenim, aiebam, qui leges a majoribus bene constitutas ne minimum quidem audent egredi, iis et hujus vitæ cursus feliciter procedit, et spes futuri melior pronissam justis mercedem spondet. Qui vero sapientibus parentum decretis nolunt inhærere, in gravissimis vitæ arumnis conflictantur, et inceptorum tales exitus ipsis contingunt, quales 824 minime velint; ac iidem post vitam ad intolerabilia et deperatiora mala appellant. »

VI. Novissime et contrariam factionem ex altera parte instare intellexi, clamulorumque et palam eum instigare, ut me exsilio statim multaret. Verebantur quippe, ut opinor, ne zeli illius nostri igne, velut ferrum, tandem aliquando mollitus, propensior ad credendum mihi exsisteret, et totam laqueorum illorum fraudem mutatus eluderet. Idecirco et ipse exinde meam agendi rationem in projectionem audaciam verti, et liberius jam ipsum cœpi arguere, dualis de causis. Quippe aut illum pudore affectum belli Ecclesiæ illati violentiam repressurum; aut certe coactum iri Byzantium quamprimam etiam me expellere: nec enim tolerabile mihi esse opinionum novitates intueri oculis religiosis. Sed erant ea quæ dicebam, inanis molestia, et frustra laborabam. Nam neque ille vel minimum remittere de suo illo proposito statuit; turpe siquidem esse ducebat, mutare institutum, et ea opinione desistere, qua ipse ab initio confirmata, totius controversiæ unus omnium maxime auctor existissimè videretur; neque etiam in me, multa exprobrantem irridentemque, aut privatim ipse gravius animadvertentem decrevit, aut aliis impellentibus cessit; sed æquo et pari mecum jure usque disputare perrexit, solita lenitate, ut ii qui adversarios ulcisci non possunt; Hadrianum imperatorem feliciter, ut mihi videtur, imitatus, qui 825 Phavorinum philosophum secum altercantem occidere cum posset, nequidem irascebatur, sed in motum mansuetudine perseverabat, et cum eo tanquam cum æquali rixabatur. Ea propter hic quoque imperatorem ii qui aderant admirabantur

τῷ βασιλεῖ συχνὰ καὶ αὐτῷ μοι φοιτῶν ἐς αὐτὸν παρῆν, δι' οὐδὲν τι τῶν πάντων ἕτερον ἐμὲ τῆς προθυμίας εἰς τὴν σπουδὴν ἐγειρούσης, εἰ χρὴ τὸ τῆς καρδίας ἀνακαλύπτειν ἀπόβροχτον ἐνταυθοῖ καὶ μὴ παρακρούσσειαι τὴν ἀλήθειαν, ἢ τοῦ μὴ καθυφεῖναι, οἷς ἂν δι' ἐφέσεως εἴη, πατέρων ὄρια κινῶσιν, ἐκτόπους ἀντεισάγειν καινοφωνίας, ἀλλ' ἐμμένειν τῶν δεδομένων δόγμασι παραινεῖν ἀσφαλῶς. Καὶ τὴν οὐδὲν, ὃ μὴ ποιῶν καὶ λέγων ὑπῆρχον ἐγὼ, παντοίας γινόμενος, καὶ πάντα κάλων κινῶν, νῦν μὲν τὴν κολακικώτερον τρόπον καὶ λόγοις καὶ γράμμασι πρὸς αὐτὸν ἐνδεικνύμενος, ἐν οὕτωςαι πως τὸ ἦθος πρότερον τιθασσεύσας αὐτοῦ πρὸς τὸ βουλούμενον στείγην πευθόμενον· νῦν δ' ἐλέγχων καὶ ψυχῆς αὐτοῦ νοθεύματα ἐνεκρίπτω, [P. 519] καὶ ὅσα Ῥωμαίους θεανά καταλήψεται· προλέγων διὰ τὰ τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας ναυάγια. « Οἷς μὲν γὰρ τῶν εὖ κειμένων πατρίων (ἐφασκον) νομίμων οὐδεμίαν τολμάταν παράβασιν, εὐδρομον μὲν τὴν τοῦ βίου φορὰν πρὸς εὐδαιμονίαν, εὐέλπιδα δὲ τὴν τῶν ἐπιτηγυμένων τοῖς δικαίοις ἐς τὸ μέλλον ἀποκατάστασιν εἶναι· οἷς δὲ τοῖς εὖ κειμένοις οὐχ ἔπειται δόγμασιν ἔπειθαι τῶν πατέρων, τοῦτοις δ' ἀνηκεστα μὲν τὰ τοῦ βίου περιχωρεῖν παλαιάσματα, καὶ μόλα ταῖς προαιρέσεσιν ἐναντία τῶν πραττομένων τὰ τέλη· ἀνηκέστους δὲ καὶ δυσέλπιδας μάλλον τὰς μετὰ τὸν βίον καταφυγὰς ἀπαντῶν. »

Γ'. « Ἄρτι δὲ καὶ τὴν ἀντικειμένην φατρίαν συννοῦν ἐγκειμένην ἐτέρωθεν, λάθρα τε καὶ προφανῶς αὐτὸν διεγείροντας, ἐξορίας με δρᾶν τὴν ταχίστην ὑπεύθουν. Ἐδεδίεσαν γὰρ, οἶμαι, μὴ τῷ τοῦ ἡμετέρου ζήλου πυρὶ, καθάπερ σιδηρος, ὅψε ποτε μάλα χεῖρ εὐπαθέστερος γένηται πρὸς κειθῶ, καὶ ὀλην μεταβαλὼν τὴν τῶν δικτύων ἐπίθουλον θῆραν ἀνασθεῖσθαι. Διὰ καὶ ἐς τὸ παραβολώτερον μάλλον ἐκείθεν τὸν ἐμὸν καὶ αὐτὸς ἀνεχάλλευσον τρόπον, καὶ ἀπειδέστερον ἦδη τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐλέγχοις ἐχρώμενη, δοῦν ἔνεκα· ἢ γὰρ αἰδέσθοντα παύσειν τὸ τοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας πολέμου βίαιον, ἢ καμὲ τοῦ Βυζαντίου τάχιστα ποιεῖν ἔναγκαστα ἐξόριστον. Μηδὲ γὰρ ἀκλόν εἶναι μοι, τὴν τῶν δογμάτων καινοτομίαν ὀρθολομοῖς ὄρᾶν εὐσεβεῖν αἰρουμένοις. Ἄλλ' ἦν ἄρα ἐπιλέγμενα μάταιος ὄχλος, καὶ ἐπόνου ἀνήνυτα. Οὐτε γὰρ οὐδὲ βραχὺ τῆς προέσεως ἔκεινης ἐκεῖνος ἐνόουσαι προήρηται· αἰσχύνη γὰρ ἐνόμιζεν εἶναι ὅτι τῷ τρόπου μεταθεσιν, καὶ τὴν τῆς δόξης μεταβολὴν, ἢ τὴν ἰσχὺν αὐτὸς ἐξ ὀρχῆς χαρισάμενος τῆς εἰης μέλιστα πάντων ἐδοξεν ὑποθέσειω· αἰτίας· οὐτ' ἐμοὶ τι δεινὸν ἐπέχειν, πάντο τοῖς λοιδοροῦντι τε καὶ χλευάζοντι, εὐτ' οἰκῶσιν αὐτὸς βεβούλευται, οὕτε συνασθούτων ἄλλων παρενήνεχαι. Ἄλλ' ἦν ἀπὸ τοῦ Ἰσοῦ μοι διαλεγόμενος, μετὰ τῆς συνήθους πραότητος αἰεὶ, ὡς περ οἱ μὴ δυνάμενοι τοὺς ἐναντίους ἀμύνεσθαι· τὴν μεμνησιν, οἶμαι, πρὸς Ἀδριανὸν εὐσπῆχως ἀνάγων τὸν αὐτοκράτορα, ὅς αὐτῷ φιλονεικῶς ποτὲ διαφερομένου Φεβωρίνου τοῦ φιλοσόφου, ἐβὼν ἀποκτείνειν, ὃ δὲ οὐδαμῆ παρωξύνετο, ὄλλ' ἐνεκαρτέρει τῷ μειλιχίῳ τοῦ ἦθους, ἀπὸ τοῦ Ἰσοῦ διαφερόμενος. Διὰ κἀνταῦθα· μάλλον δὲ βασιλεὺς ἰθαυμάζετο

πρὸς τῶν παρόντων διὰ τὸ τοῦ ἡθους ἡμερον, ἤπερ ἄ
ἐγὼ διὰ τὸ τοῦ ζήλου θυμοειδές.

Z'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, καὶ οὕτω χωρούσης
τῆς τῶν πραγμάτων τύχης, οὐδ' οὕτως ἦν ἡσυχῇ
καθήμενος φέρειν ἐμέ· ἀλλ' ἐδυσφύρου καὶ ἡσαλλο-
λον, καὶ μέσης ἤπτειτό μου τῆς καρδίας τὸ πάθος·
[P. 520] καὶ καιρὸν τῆς ἐμῆς ἐζήτου προθέσεως
ἀξίον τι, πρὶν ὑπὸ λύπης παθεῖν, δεδρακέναι. Τοῦ
δὲ χρόνου χωρούτος ἐς τὸ τοῦ φθινοπώρου πέρασ,
ἐπειδὴ τῷ βασιλεῖ διὰ Μαθθαῖον τὸν υἱὸν, ὡς εἰρη-
ται, διὰ σπουδῆς ἀφικνεῖσθαι ἐς Αἰδυμότειχον ἦν,
ἵνα διηλυπούμενον ἐκεῖνον παραμυθούμενος τὰς τῆς
βασιλίδος Εἰρήνης ἐπαγγελίας εἰς ἔργον ἀγάγῃ,
τούτων ἐγὼ τὸν καιρὸν ἀγαθὸν ἡγησάμενος ἔρμαιον,
καὶ τοῖς σκοπούμενοις ἐπιεικῶς μοι προσήκοντα, B
πρὸς ἐμὴν κατ' ἰδίαν Εἰρήνην τῇ βασιλίδι, καὶ ἅμα
τοῦ τε ζήλου δῆλον τίθημι τὸ φλέγον καὶ τοὺς γε
ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνθρώπου ἀνακαλύπτω τῆς ἐμῆς
καρδίας, καὶ πάλιν νέφ καὶ ἀκμάζοντι τῷ τοῦ παιδὸς τὴν
καρδίαν τῶς; ἡσχολημένην πένθει τῆς ἐκεῖνου τε-
λευτησῆς αἰτιώτατον ἔφασκον εἶναι τὴν τῶν δογματικῶν
κατάλυσιν· ἥ; ὁ ἐκεῖνον πατήρ ἐνδιατήρημα βέβαιον
πεπραχὼς τὴν καρδίαν μεγίστην τοῖς κακίαις ἐδεδιώ-
και βροπὴν εἰς τὴν τῆς κακίας ἐπίδοσιν. Ταῦτ' εἰπὼν
καὶ πλείω τοῖς εἰρημένους ἀκόλουθα παρενεῖρα; ἐκ
τῆς Γραφῆς βέβαιον ἢ κατὰ τὰς ἐλπίδας αὐτὴν ἐπε-
πίσειν. Ἀγγίλους γὰρ οὕσα γυνὴ, καὶ δεισαμένη
μὴ πένθος ἐπὶ πένθει προσλάβῃ παροξυνόμενον
θεοῦ, ζυγήκεν εὐθύς καὶ κοῦτιςτος ἦν τοῦ λοιποῦ
τοῖς ἐμοῖς συνήγορος λόγαις, ἤκιστα τε ἐκεῖθεν ἔληγε C
λοιδοροῦσα καὶ σκληροτέροις τοὺς τῆς Ἐκκλησίας
λύκους βάλλουσα σκώμμασιν. Ἐντεῦθεν τοῦ μὲν ἐν
πάσαις ἐκεῖτο γλώτταις ὄνομα, πρῶτον τετελεχότος
μικροῦ τοῖς ὄλοι; ἀπογνωσθὲν καὶ ἤκιστα, πρὶν εἰς
ἔργον ἔλθειν, ἐλπίζόμενον. Τοῦτο ταῖς ὀδυνωμέναις
ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ψυχαῖς ἡδέας ἀναπνοῆς τινος
ἔδοξεν ἔαρ καὶ γλυκὺς ὀησαυρὸς εὐφροσύνης, καὶ
οὐδὲ πόρρω χρησίων τινων ἦν ἐλπίδων, οὐδ' ἔτι
μέγα πείσαι καὶ βασιλέα λοιπὸν, συμμαχούσης ἡδὴ
τῇ ἀλιθείᾳ καὶ βασιλίδος.

II'. Ταῦτ' οὐκ ἦν ἀνεκτὰ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέ-
λοις αὐτοῦ· ἀλλὰ θόρυθος σφᾶς ἠγχαλιζέτο· καὶ
μυρίων θανάτων ἦν φορτικώτερον. Διὸ καὶ πρὸς ἐν
ἀθροισζόμενοι σύστημα πάντες, ὅσοι τῆς πονηρᾶς D
φατρίας τὰς τῶν ἐν Βυζαντίῳ φροντιστηρίων διέλα-
χον προεδρίας, καὶ πρό γε τούτων ὁ τὸν πατριάρχικ-
ὸν ἔχων Ἰσιδωρος θρόνον, προσήεσαν Εἰρήνην τῇ
βασιλίδι, πολλὴν ἐμοῦ δρώντες τῇ γλώττῃ καταδρο-
μήν, καὶ πολλὰς καταχέοντες λοιδορίας, καὶ τὴν
ἐμὴν ἀποπειθεῖσθαι πείθειν ἐπιχειροῦντες ὀλοχερῶς
ὁμιλεῖαν. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ μογήσαντες ἤρυσαν μὲν οὐ-
δὲν, ἠλάσσοντο δ' οὐκ ἀνευ μέμψεων ἐκεῖθεν μα-
κρῶν, γράμματα ἐς βασιλέα τὴν τῶν ἀποθάντων
ἔχοντα δῆλῳσιν πέμπουσιν, ἀξιοῦντες ἀφίμενον ὅσα
οἱ ἀνὰ χεῖρας ἔτυχεν ὄντα δημοσίων φροντιστῶν γέ-
μοντα πράγματα ἐς Βυζαντίον τάχιστα ἀφικνεῖσθαι,
σφῶν βοηθήσοντα ἡδέξῃ, κινδυνεύουσα τὰ καίρια,
καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις ἀκόλουθα ἦν τῷ σκοπῷ· [P. 521]

magis, quod esset mihi ingenio, quam me, quod
zelum animosum præferrem.

VII. Hæc cum ita essent, et in hunc modum res
succederent, nec tum quidem potui quietus sedere
et patienter ferre; sed ægre tuli et indignatus
sum, et intimum pectus dolor attigit; atque oppor-
tunum ex eo tempus captavi, ut antequam uerori
succumberem, aliquod propositio meo dignum na-
varem. Tempore itaque procedente, sub autumnum
finem, cum (ut diximus) imperator Matthæi filii
causa Didymotichum ire festinaret, tristem videli-
cet eum consolaturus, et imperatricis Irenes pro-
missa perfecturus; illud ego tempus in lucro de-
putans, et mihi ad ea quæ meditabar, valde op-
portunum ratus, imperatricem Irenem privatim
convenio; zeli fervorem declaro, et animum reli-
gionis amore inflammatum aperio. Quoniam autem
recenti et crudo filii mortui desiderio teneri ani-
mum ejus videbam, causam ejus mortis verissi-
mam esse affirmo degmatum corruptionem, cui
pater defuncti firmam sedem suo in corde fixisset,
ac proinde maximum improbis pondus ad sceleris
incrementum addidisset. Hæc locutus, cum et plura
his affinia ex sacra Scriptura interseruissem, faci-
lius 826 quam speraveram illam permovi. Prudens
quippe mulier, verita ne Deo exacerbato alium ex
alio luctum acciperet, intellexit statim, et meis
verbis acerrime deinde patrocinata est; nec desuit
ex eo insectari et acerbioribus dictis lupos Eccle-
siae incessere. Cœpit deinde meum nomen in om-
nium ore versari, perfecta re, quæ ab omnibus
ferme desperata erat, et priusquam perfecta esset,
minime fieri posse videbatur. Id animis vicem
Ecclesiæ dolentibus instar veris fuit, suavissimam
auram aspirantis; is voluptatis thesaurus dulcis
habitus est; nec longe a bona aliqua spe aberam,
nec deinceps arduum erat imperatorem quoque
flectere, cum jam ipsa imperatrix nobiscum pro
veritate pugnaret.

VIII. Ea diabolo et angelis ejus tolerabilia haud
fuerunt; sed eos trepidatio invasit, et quavis
morte gravius id iis visum est. Coitione itaque
facta, quicumque pravo de grege partiti inter se
fuerant Byzantinorum monasteriorum præfecturas,
et ante hos is qui patriarchalem sedem tenebat,
Isidorus, ad imperatricem Irenem accedunt, et
lingua in me acriter investit multis me probris
cooperiunt, eique, ut ab omni prorsus mecum
consuetudine absteineat, persuadere contendunt.
Sed cum illi magno labore non modo nihil conse-
cuti essent, sed et inde non sine multis reprehen-
sionibus exacti essent, litteras ad imperatorem
mittunt, ea quæ acciderant significantes, postu-
lantque, ut omissis negotiis, 827 quæ plurima et
civilibus curis plena præ manibus tunc erant,
Byzantium advolet, eorum gloriam in extremum
discrimen adductam defensurus. His alia edidit

proposito suo consentanea, atque ea præsertim, quæ diris criminibus in me conductis non carebant.

IX. Ille, statim ut hæc audivit, perturbatus, iis quæ tum instabant parvi factis, necesse esse duxit Byzantium venire quam celerrime, non tam ad confirmandas opiniones novas, quam ne inde turbæ in maxima imperii urbe existerent. Ubi advenit, nihil ei ex omnibus prius fuit, quam ut cum ipse et patriarcha collocuti conarentur mihi persuadere altum ut silentium voverem, ac ne insanae cohortis opiniones identidem vellicans magno adjuvamento essem iis, quibus istos carpere, linguisque acerrimis et ore libero insectari, magna voluptas esset.

X. Postquam autem, multis illic disputationibus habitis, vana et impia dicere patriarcham luculenter ostendimus, non solum quia ille multitudinem divinitatum infinite infinitis substantia divina inferiorum, increatarum quidem, at visibilibus, et substantia carentium, statuere cum Palama videbatur, sed etiam quod sanctorum hymnos de Trinitate, jam inde antiquitus cantari in ecclesia solitos, privata ipse auctoritate tenebris damnaverat, data volenti cuique licentia eos in ignem aut in mare projiciendi; suos vero proprios, quos nuper condidisset, stolidi, ut ita dicam, ventris fetus impios, illorum loco cantari jusserat; in quibus hoc inter cætera 828 scriptum ab eo erat, non substantiam, sed quamdam substantiæ expertem per se energiam Deum proprie dici debere: positione tamen, etiam ipsam substantiam: humano fortasse desiderio permittente; nempe analogice, quemadmodum et homines filii Dei et dii per gratiam vocantur: et, quæ conclusionis summa erat, non substantiam, sed illam a substantia abscissam energiam, carnem a Virgine Dei genitrice Maria accepisse; ejusmodi quippe esse substantiam ipsam, ut participari non posset, et ab rerum terrestrium cura prorsus aliena esset, alicubi scilicet in superioribus locis constitutam: multis itaque illic, ut diximus, variisque disputationibus habitis, et tota ferme illa nocte ibi consumpta, imperator, ubi controversiam illam non aliter finitum iri intellexit, Isidori illius novos canones igne deleri, ac loquendi libertatem recipere eos qui antea habuissent jussit. His ita ordinatis et omnium assensu comprobatis, sumptuosa nobis mensa, signum concordiæ, apposita est. Ac sic una cum imperatoribus epulati surreximus, sperantes principis edicto confirmatum iri postriedie ea, de quibus convenerat; ne ab ecclesiis Dei, ubique maris et terrarum patria religionis dogmata defendentibus, vocarentur in dubium ea quæ tum fiebant.

XI. At pactum illud nec diu, nec iis omnibus qui contrariæ factionis erant, ratum esse placuit. Eñ, vero necessitatem imperatori adhibuere, ipsum quoque Palamam accessendi, ad consultandum

Α τὰ τε ἄλλα δηλαδὴ καὶ ὄσοις τὰς παλαμναϊότητας ἐποιοῦν προσάπτειν αἰτίας ἀπελπεῖν οὐκ ἔην.

Θ'. Ἡ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀκοήν εὐθύς διαταραχθέντι μικρὰ τε τῶν ὄσα οἱ ἀνὰ χεῖρας ἦν τῆνκαῦτα πεφροντικῶς τάχιιστα ἐς Βυζάντιον ἐδόκει τῶν ἀνηκαίων πορεύεσθαι, οὐ τοσοῦτον συστάσεως ἔπαυτων καινοφωνιῶν, ὅσον τοῦ μὴ θορόδους ἐπιτελεῖν ἐπιχωριάζειν τῇ μελίστη πόλει τῶν Βυζαντιῶν. Ἀφ' ἡμέμῃ δ' ἔργον ἦν οὐδὲν οὐδενὸς προϊστάμενον, ἢ εὖν γε τῷ πατριάρχῃ διάλεξιν πρὸς με πεποιημένοις πεῖθειν παρῶσθαι, μακρὰ τινι θύοντα σιωπῇ, μηδαμῇ ταῖς τῆς ἀτόπου φάλαγγος καινοφωνίαις συχνὰ διαλοιδωρούμενον μακρὰν παρέχειν ῥοπήν, οἷς αὐτοὺς διασύρειν καὶ ὄλαις ταράττειν γλώτταις καὶ χεῖλεσιν ἐλευθέροις ἔρω; μακρὸς.

Γ'. Ὡς δὲ πολλῶν ἔχει βυέντων ἀντιτάλων λόγων μάταια λέγων καὶ βλασφημιῶν ὁ πατριάρχης ἡμῶν ἠλέγγετο προφανῶς, οὐ μόνον ὅτι πλήθος θεοτήτων ἀκείφακίς ἀπέφραξ ὑφειμένων τῆς θείας οὐσίας, ἀκείστων μὲν, ὄρατῶν δὲ καὶ ἀνοουσιῶν, ἐξάζειν ἐδόκει εὖν γε τῷ Παλαμᾷ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἂν ἰδίᾳ τοῦς μὲν εἰωθότας ἐπ' ἐκκλησίας ἀνωθεν τριαδικῶς τῶν ἁγίων ἔδεσθαι ἕμους ἐς τάφανὸς ἐβλήθη κατεδικάζειν, ἐξουσίαν βουλομένοις πυρὶ καὶ θαλάττῃ χαρίζεσθαι παρεχόμενος· αὐτοὺς δ' οἰκείους ἀρεῖ πεποιηκῶς, ἀτόπου φάγαι γαστρός ἔκτοσε βλάσφημα, τοῦτους ἀντ' ἐκείνων προσέταξεν ἔδεσθαι· ἐν οἷς τὰ τε ἄλλα γράφων ἦν καὶ ὡς οὐ τὴν οὐσίαν χρεῶν, ἀλλ' ἀνοουσιῶν τινα καθ' αὐτὴν λέγειν ἐνέργειαν εἶναι κυρίως Θεοῦ· θέσει δὲ καὶ τὴν οὐσίαν, συγχωροῦντος ἴσως τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου κατὰ τὸ ἀνάλογον, ὡς περ καὶ ἀνθρωποὶ κατὰ χρεῖν υἱοὶ καλοῦνται Θεοῦ καὶ θεοὶ· καὶ τὸ τοῦ συμπαράσματος σκοπιμώτατον, μὴ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν τῆς οὐσίας ἐκείνην ἀπεβρωγυῖαν ἐνέργειαν ἐκ τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου σεσαρκωσθαι Μαρίας· ἔμπεθεκτον γὰρ εἶναι καὶ ἀνεπίστροφον τελείως τῶν κατὰ γῆν τὴν οὐσίαν ἐκείνην, ἐν τοῖς ἀνω που τόποις ἐριζομένην· πολλῶν οὖν ἔχει βυέντων, ὡς εἴρηται, καὶ ποικίλων ἐξ ἀντιπάλου λόγων, καὶ μικρῶς τῆς ὅλης ἐκείνης ἐνταυθοὶ καινοτομηθείσης νουκτὸς, ἐπὶ μὴ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἄλλως ἡρεμήσειν ὁ βασιλεὺς ξυνενοίει, Ἰσιδώρου μὲν ἐκείνου τοῦς νέους κακῶς ἀφανείας δοθῆναι προσετετάχει πυρὶ· παρῆρσιζέσθαι δ' αὐθι; τοῦς εἰωθότας ἐκ παλινοῦ. [P. 522] Τοῦτων δ' οὕτω συνεταγμένους καὶ συμπεφωνημένους, τράπεζα πολυτελής ἡμῖν παρεκομίζετο, σημειῶν ὁμοφροσύνης. Καὶ συνεστιασθέντες οὕτω τοῖς βασιλεῦσιν ἀνέστημεν, ἐλπίσαντες ἐς τὴν ὕστεραιαν καὶ βασιλικῶς κυρωθῆσεσθαι γράμμασι τὰ συμφωνηθέντα, ὡς μὴ ἀμφίβολα τὰ γιγνόμενα εἴη ταῖς ἀπαταχῇ θαλάττης καὶ γῆς ὑπὲρ τῶν πατρῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀντεχομέναις Θεοῦ ἐκκλησίαις.

ΙΑ'. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν τὰ τῆς συμφωνίας ἐκείνης οὐδὲ πᾶσιν ἤρεσκε τοῖς ἐκ τῆς ἀντικειμένης φατρίας βέβαια παραμένειν· ἀλλ' ἀνάγκην προσήγον τῷ βασιλεῖ, μετὰ πεμπτον καὶ Παλαμᾶν ἐς τὴν

τῶν δεδομένων ποιεῖσθαι βουλὴν, μὴ θόρυβον, ὡς ἂν περιφρονούμενος, ἐπιὼν ἀναφλέξῃ, τὴν τοῦ μύθου τοῦ Ἀττικοῦ μιμούμενος Ἔριν ἐκείνην, ἣν τῷ τερατώδει τοῦ μήλου μεγίστην πάλαι φασὶν ὑφάψαι στάσεως φλόγα καὶ μάχην τῷ τῶν θεῶν συνεδρίῳ, ὅτι μὴ ἐς τὴν κοινὴν ἐκείνην τῶν τῆς Θέτιδος γάμων τράπεζαν ἐσεκλήθη καὶ αὕτη. Διὰ δὲ ταῦτα μετὰ πεμπτος ἐκ Διδυμοτείχου καὶ Παλαμᾶ; ἐς Βυζάντιον τάχιστα γίνεται. Καὶ ἵνα τὸν μέσῳ τοῦ φορτικοῦ χάριν παρέλθω, πρὸς τοὺς κατ' ἐμοῦ καὶ αὐτὸς ὁμοίως, μᾶλλον δ' εἰπεῖν οἰκειότερον κατὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, πολέμους ὀπιλλέται. Καὶ ἐπειδὴ τὸν ἀγῶνα θυμοῦ καὶ κενοδοξίας πνέων εἰσθεὶ μακρὰς, ἐμοῦ μὴδένα ἀπέβρον ἐχόντος σύμμαχον, πλὴν μόνοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ ἐς τοὺς πρότερα διαλόγους, αὐτὸς πρὸς γε τοῖς ἄλλοις; καὶ αὐτὸν βασιλέα, τὸ τῆς ἰσχύος κεφάλαιον, κράτιστον εἶχε σύμμαχον. Ἄ μὲν οὖν ἐμοὶ τε κάκεινοις ἐν προοιμίῳ λελάηται, μηδεμίαν ἐς τὴν παρούσαν ἀφήγησιν ἔχοντα χρείας ἀνάγκην, σιωπῇ παρατρέχειν κεκρίκαμεν δεῖν. Τὰ δ' ἐφεξῆς εἶχεν οὕτω.

IB'. Μὴ χρεῖαν ἔρασκον ἔγωγε εἶναι δευτέρων ἐτι διαλόγων καὶ κρότων ἀπὸ γλώττης μαχίμων ἐμοὶ, εἰ βέβαιαι μένουσιν αἱ τῆς προτέρας ἐκείνης διαλέξεως καταστάσεις. Εἰ δ' ἐκεῖνα παντάπασι λέλυται καὶ ἐς τοὺς λήθης ἔρριπται ῥύακας, οὐδ' οὕτω μοι πάλιν δευτέρων δεῖ συζητήσεων τε καὶ ἀποδείξεων. Εἰ γὰρ ἂ πρὸ βραχείου βρασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ δέδοκται, νῦν ἀραχνίων λέλυται τρόπον, πῶς ἂν οἷα καὶ Παλαμᾶ περὶ τῶν αὐτῶν πεπράξεται, πιστὰ τε καὶ ἀναμφισβητήτως ἡμῖν ἔχοντα φανεῖν, εἰ ἄρα καὶ αὐτό; μοι ξυμφωνεῖν ἐπαγγέλλριτο, πρὸς ἃ δὴ καὶ πειθομένοις ὑμῖν ἐχρώμην, τῷ μεγέθει τῆς ἀξίας πλείστον ὑμῶν λειπόμενος, καὶ ἅμα τῇ τῶν τρόπων αἰδοῖ καὶ σεμνότητι πολὺ τὸ ἐνδεές τε καὶ ὑφειμένον ἐκ πολλῶν πολλάκις ἐνεδειχώς;

[P. 323] Π'. Πρὸς ἅπερ ὁ Παλαμᾶς, « οὐδ' ἐμοὶ, φησὶ, διαλέξεων δεῖ καὶ κριτηρίων ἄλλων, ἀπαξ εἰληφότε τὰ πρὸς δικαιοσιν καὶ ἀσφάλειαν ἔγγραφα τῶν ἐμοὶ λαληθέντων ὅπως ποτε πρὸς Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν τότε συνεδρευόντων ἐπισκόπων ἐκείνῳ ψηφίσματα. » Πρὸς ἅπερ ἐμοὶ τοιάνους ποιεῖσθαι τὴν ὑποφορὰν φυνέπιπτεν. « Εἰ μὲν δὴ καὶ μέχρι καὶ ἐς τέλος ὑπὸ τοῦ δεδρακότος ἐκείνου τὸ κύρος εἶχεν ἐκεῖνα, καὶ μὴ οὐκ εἰς μακρὰν ἑτέροις διασείσεται τε καὶ βάρων ἀναμεμόχλευται στερότεροις γράμμασι καὶ ψηφίσμασι, σοὶ μὲν ἴσως, εἰ καὶ μὴ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ παράπαν εἶχε τὸ εὐλογον. Εἰ δ' αὐτῷ γε ὀήπου τῷ δεδρακότι, μετὰ πλείονων ἢ πρότερον αὐθι; τῶν ἐπισκόπων (83) συσχεψαμένῳ,

Variorum notæ.

(83) Itaque adversus Palamam synodus convocata est a Joanne patriarcha. Atque illud est concilium, de quo Gregorius (*Historia* lib. xix, cap. 4, n. 18), veterem aiv famam percubuisse, tanquam hæresim omnium maximam correcturo, coactisque ex omni

de iis rebus, quæ decreta essent; **829** ne in tantum, velut despectus, interventu suo excitaret, illam fabula Attica decantatam Discordiam imitaturus, quæ pomi prodigio maximam seditionis flammam et pugnam in concilio deorum ideo olim accendisse dicitur, quia ad commune illud et nuptiale Thetidis convivium vocata haud fuisset. Quamobrem Didymoticho arcessitus Byzantium occurrit et Palamas. Atque ut fastidii vitandi causa ea omittam, quæ interjecto tempore acciderunt, accingit etiam ille se ad bellum mihi, imo (ut congruentius loquar) sacris Ecclesiæ dogmatis inferendum. Cumque in certamen descendisset, ingentem spiritum et magnam arrogantiam præ se ferens, ego quidem neminem habebam, qui mihi adesset ac succurreret, Deo excepto, sicut nec in illa disputatione, quæ habita triduo ante fuerat; iste autem, præter cæteros, ipsum quoque imperatorem, in quo summa roboris erat, acerrimum habebat propugnatorem. Quæ igitur ego et illi præfati sumus, ea, quia ad præsentem narrationem non

XII. Negabam mihi opus esse altera disputatione et pugnacis linguæ strepitu, si stabilia manerent ea, quæ priori disputatione constituta fuissent. Sin illa omnino abolita et oblivionis fluctibus mersa essent, ne sic quidem mihi novis quæstionibus argumentationibusve opus esse. Si enim quæ paulo ante imperatori et patriarchæ placuerant, ea nunc velut telæ aranearum soluta sunt, quomodo ea, quæ Palamas iisdem de rebus statuet, sincera nec ambigua **830** fidei esse videbuntur, si forte concessurum se mihi illa promiserit, de quibus vos antea mihi assensistis; cum ipse dignitatis amplitudine vobis multum inferior sit; honestate autem et morum gravitate longe abesse, longe superari sese a vobis, sæpe et multis argumentis ostenderit?

XIII. Ad hæc Palamas: « Nec mihi, inquit, aliis disputationibus opus est, aliisve iudiciis, cum ad eorum quæ quoquomodo dixi, probationem confirmationemque scripta impetraverim decreta a Joanne patriarcha et ab iis qui cum illo tunc sedebant, episcopis. » Ego vero hæc subieci: « Si ea decreta is qui fecerat ad extremum rata habuisset, si non eadem paulo post firmiter aliis scriptis ac decretis labefactata et funditus convulsa fuissent, tibi quidem fortasse, etsi non veritati, probabilis ratio suffragaretur. Quod si ipse qui fecerat, re coram episcopis pluribus, quam quot antea conveniant, denuo examinata, et multiplici decretorum illorum vitio perspecto, omni studio in id incubuit,

pene orbe patriarchis et episcopis, octavi et ultimi concilii nomen habituro. Tamen Joannes Cyparissios *Palamitarum Transgressionum* lib. 1, serm. 4, cap. 4, duos tantum et viginti pontifices adversus Palamam coivisse testatur. De tempore quo ea syno-

ut et scriptum scripto, et decretum decreto, circumspicetisque et legitimis constitutionibus inconsideratas et minime legitimas prorsus rescinderet; si ignofantiae suae veniam cum a nobis, tum ab iis omnibus, qui a vera opinione haud recessissent, petere non dubitavit; quid jam causæ esset, cur, veritatis lumine omissa, in tenebris erroris palari libeat?

XIV. «At mihi priora decreta videntur esse posterioribus **831** firmiora,» excipit imperator, Palamæ hesitantis defensor acer et fervidus: «Si enim quæ destruxi (inquit Apostolus ¹) iterum hæc ædifico, prævaricatorem me constituo.» Quem ego, antequam ad alias responsiones transiret, sic contra argumentatus sum. «Si quis eo se prævaricatorem velit judicare, o imperator, quod ipse a semet ipso violatus fuerit, multum mihi vel sic quoque (ausim dicere) probabilis ratio patrocinetur. Solvuntur quippe ab eo una utique ratione, simul cum posterioribus, etiam priora illa decreta, si veritatem contrario flatu haud opprimat mendacium: si fons justitiæ adsit, unde ii, qui hæc aestimare et apte definire cupiant, æquam sententiam facile hauriant. Ita, brevi tempore magnis negotiis liberati, nova hodie judicia de multis et variis Pa-

¹ Galat. II, 18.

καὶ τὸ ἐν τοῖς ψηφίσμασιν ἐκεῖνοις πολὺχρον τῆς ἀτοπίας σαφῶς συνενωραχότι, πάσαις ῥοπαῖς τῆς ψυχῆς γράμματι γράμμα, καὶ ψηφίσματι ψήφισμα, περισσευμένους τε καὶ τὰ νομίμοις τὰ λίαν ὀκρίσκειν τε καὶ μηδ' ἀμὴ ποτε νόμιμα, τελείως ἀντιτρέπέ τε καὶ ἅμα συγγνώμην τῆς ἀγνοίας ἐξ ἡμῶν τε καὶ ὅσοι τῆς ὁρθῆς οὐκ ἐξέστησαν δόξης ἴμοις οὐκ ἠρέλει ζητῶν, ποῦ δίκαιον τὸ τῆς ἀληθείας παραδραμόντας φῶς τῆς κακίας ἐκόντας πλανᾶσθαι σκότῳ;

ΙΔ'. «Ἄλλ' ἔμοιγε τὰ πρὶν βεβαιότερα τῶν ὑστέρων δοκεῖ γραμμῶν εἶναι,» φησὶν ὁ βασιλεὺς, τὸν λόγον διαδεξιόμενος καὶ σύμμαχος τῷ Παλαμῇ θερμῶς ἀποροῦντι γινόμενος. «Εἰ γὰρ ἂ κατέλυσα, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἑμαυτὸν συνίστημι.» Πρὸς δὲ ἔμοι τοιαῦτα, πρὶν εἰς ἑτέρας ἐμβεδιληχθεῖαι τῶν ἀντιβήσεων, ἀνίστην τετύχηκε τοῖς λεχθεῖσιν ἐπιχειρήμασι. «Εἰ παραβάτην αὐτὸν ἐθέλοι τις κρίνειν, ὦ βασιλεῦ, ἔτι θραυόμενον αὐτὸν ὑφ' αὐτοῦ, πολλὴν ἐμοὶ καὶ οὕτω φημι τὸ εἶκος παρέχει τὴν συμμαχίαν. Συγκαταλύονται γὰρ αὐτῷ μετὰ τῶν ὑστερον ἐνὶ γέ τῳ τρόπῳ καὶ τὰ πρὶν ἐκεῖνα ψηφίσματα, εἰ μὴ τυραννολή τὴν ἀληθειαν ἀντιπνεῖον ἀμνηγέτη τὸ ψεῦδος, ἀλλὰ πηγὴ δικαιοσύνης ἐπιχωριάζουσα λαμπρῶς τὸ δέον χορηγοῖται ταῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν καὶ βυθμίζειν προθυμουμέναις γλώτταις· καὶ μακρῶν

Variorum notæ.

das habita sit, non plane constat. Ego habitam C
puto circiter an. Christi 1345. Certe eam ante illud tempus coactam haud fuisse colligitur ex ipsius Palamæ verbis quæ exstant cod. Reg. 2409, fol. 299, ubi ait se perικεκλητισμένον ἐπὶ δυσὶν ὁλοῖς ἐναυτοῖς: ἕδῃ, tum hæc addit. Πῶτοι δὲ ποσάκις πρὸς αὐτὸν (Joannem scilicet patriarcham) εἰπόν τε καὶ γεγράφασιν, εἰ μὴ τὰς μεγίστας ἐκεῖνας συνόδους στέργεις, γενέσθω πάλιν ἑτέρα, μόνον ἐκ τῶν ἱκανῶν τὰ τοιαῦτα συνορῶν. Ὁ δὲ καὶ ἐκεῖνας φησὶ στέργειν, καὶ τὴν ἐπ' ἐκεῖνας γεγραμμένον τόμον ἀθετεῖν μὴ δύνασθαι καὶ δι' ἔργων καὶ λόγων ακυροῖ τὰ παρ' ἐκεῖνων ἐγγράφῳ; κεχωρισμένα, καὶ πρὸ τῶν συνόδων ἐκεῖνων ἐν τῷ ἀγιωρευτικῷ τόμῳ διεκλιμμένα μηδὲν ἤττον· καὶ πρὸ τούτου πάλιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς θεοπαραδότοις λογίοις, κἀν τοῖς ἱεροῖς τῶν Θεοφόρων Πατέρων συγγράμμασι. Τούτων οὖν ἀπάντων οὐκ αἰδ' ὅπως οὕτος ἀλογήσας ἀρτίως, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀβόως εἰσῆγαγεν, ἂ ταῖς προδπηγμέναις ἀπηγόρευται συνόδοις, ἵνα μὴ μόνον ἡ πολιτεία, φεῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, στασιάζῃ τε καὶ ταράττηται, etc. Ex his, inquam, verbis colligitur, illam quam dicimus synodum non coactam fuisse ante annum Christi 1345, quo anno Palamas hæc ipsa scribebat. Etenim epistolam in qua hæc leguntur, anno Christi 1345, datam fuisse perspicuum est ex eo, quod Palamas ibidem dicat, *sedes duobus jam annis carcere inclusum teneri*, qui anno Christi 1345, Maio mense in custodiam datus fuerat, ut supra ostendimus ad pag. 482. B. Itaque per annos decem habita sunt de uslem rebus concilia saltem quatuor. Primum an. Chr. 1341, Junii die 15, adversus Barlaamum. Secundum circa an. 1345, adversus Palamam. Tertium an. 1347, adversus Joannem Calecam patriarcham. Quartam deni-

que an. 1351, Maio mense, adversus Gregoram et alios Acindynianos. (Joan. Cyparisiotes meminit τελευταίας συνόδου, quam ait coactam fuisse ab Ephesi metropolitā, Palam. Transgress. lib. I, serm. 4, cap. 16, in fine.) Tomi vero promulgati sunt multo plures (a): nempe Tomus Magioriticus, de quo Palamas, cod. Reg. 2409, fol. 267. Tomus synodicus in Barlaamum et in Acindynum, editus mense Augusto anni 1541, de quo Lambecius Biblioth. Cæsar. lib. IV, pag. 30. Tomus Ignatii patriarchæ Antiocheni contra Isidorum, editus an. 1544, Novembri mense; laudatus ab Allatio in Dissert. De libris Eccles. Græc., pag. 188. Tomi contra Palamam varii, variis temporibus Joanne patriarcha editi: id quod ipse Palamas testatur his verbis: «Ὅτιπερ εἰς ἐστὶ Χριστὸς ἀληθινὸς ὁ εἶπὶ πάντων Θεός, Ἀντίχριστοι δὲ πολλοὶ γεγονόασιν..... οὕτω καὶ συνοδικὸς τόμος κατ' εὐσέβειαν ἐφ' ἡμῶν τῆς ἀληθείας συνήγορος εἰς ἀντίτομοι δὲ καὶ νῦν γεγονόασιν πολλοί... Τρίτος οὖν ἐστὶν οὗτος τῶν παρὰ τοῦ τῷ Βαλααμίτῃ συναι εἶν Ἀκινδύνῳ προελεγμένου νῦν ἐξενηγεγμένων, καὶ παρ' ἡμῶν ἐξεληγεγμένων. Cod. Reg. 2409, fol. 287. His addatur Tomus contra Joannem patriarcham editus mense Febuario anni 1347, de quo Lambecius Bibl. Cæsar. lib. VI, pag. 28. Item Tomus et Anathematis in Palamam editi mense Julio ejusdem anni, quorum meminit L. Allatio Græc. Orthod. tom. II, pag. 795, et De Eccl. Occident. et Orient. contemp. pag. 805. Denique Tomus contra Gregoram et ejusdem sectæ propugnatores, editus mense Augusto anni 1541. Qui quidem Tomus exstat in Accuario novissima Bibliothecæ Græcorum Patrum, parte altera, pag. 155. Boivin.

(a) Tomi duo, prior contra Barlaam et Acindynum; alter, contra Prochorum Cydonium, Barlaam discipu-

lum, editi sunt in libro schismatico cui titulus: ΤΟ ΜΟΣ ΑΓΑΠΗΣ. Edit.

διὰ ταῦτ' ἐν βραχεὶ πραγμάτων ἀπηλλαγμένοις νέα
 τήμερον συγχροτείσθω δικαστήρια περὶ τῶν τοῦ Πα-
 λαμᾶ παμπόλλων τε καὶ ποικίλων ἐξ ὑπαρχῆς καινοφου-
 νῶν. Εἰ δὲ πολὺτροπον τὸ τῆς λήθης καὶ τῆς ἀγνοίας
 νόσημα, ταῖς τῶν ἀθρώπων ἐνδυναστεῶν διανοήσεις,
 παρέλκοι τὸν ἡγεμόνα λογισμὸν ὡς τὰ πολλὰ πρὸς
 ἀπάτης κρημνούς· ἐκ προοιμίων· τοῦ δὲ χρόνου μετὰ
 τῆς πείρις τὰ πεπραγμένα γυμνάζοντος, τὴ ἀλη-
 θεΐας ἀνακαθαίρεται κράτος καὶ τὰ νέφη τοῦ ψεύ-
 δους καὶ τῆς ἀπάτης ἐκ μέστου λαμπροῦς ἐλαύνεται,
 οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀπεικώτων τουτὶ καὶ ἅμα τῶν εἰσι-
 σμένων ὡς ποδῶτάτω βαδίζον τρόπον, εἰ καὶ πατρι-
 ἀρχην [P. 524] τὰ ληθῆς ἠγνοηκότα πρότερον, διὰ τὴν
 τῆς σαφηνείας τῶν γεγραμμένων ἐπίκρυψιν, ἐπιούσα
 μετὰ τῆς ἀρροτουήσης πείρας ἢ τὰ δρώμενα ζῶν
 χρόνῳ γυμνάζουσα γνώσις ἐπηνώρθου τε καὶ οἷς
 ἐμμένειν χρῶν ἐδίδασκε διγμάσι τε καὶ γρόμμασιν.
 Ἐπειτα εἰ τοῖς προτέροις καθάπαξ τῶν ὅσα πράτ-
 τεταται πᾶσι τὴν τοῦ δικαίου δίδως ῥοπήν, ὅρα μὴ
 καθ' ἑαυτοῦ τὴν ψῆφον ἐγέρης τῶν νόμων τῶν ὄντων,
 καὶ ταῖς ἰδίαις δίκαις γένη περιπετής ἐν βραχεὶ.
 Οἱ γὰρ ἐκεῖνα τὰ πρῶτα τοῦ Παλαμᾶ βεβαιώσαντες
 επισκοποὶ γρόμματα, οὗτοι καὶ κατὰ πάντων Ῥω-
 μαίων ἐγγράφους ἐξήνεγκαν τόμους καὶ πολὺτροπά
 τινα τὰ ψηφίσματα· δι' ὧν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παρέ-
 περιψαν, εἰ τινες εἴεν, οἷς πρὸς βουλήσεως εἴη τὴν
 Καντακουζηνόν σε βασιλεία τε δέγεσθαι καὶ Χρι-
 στιανὸν ἀποκαλεῖν· ἐν ὑστέροις δ' ἀκότων αὐτῶν
 ἐγκρατῆ γεγονότα τῶν βασιλείων σκήπτρων καὶ
 θρόνων ὅλαις ἀνηγόρευον βασιλεία φωναῖς, μικρὰ
 τῶν οἰκειῶν ἐκείνων ἀρῶν φροντιστάντες. Εἰ οὖν τὰ
 πρότερα, κατὰ τὰς ὁσας δίκας, τῶν ἐπιουκόπων ψη-
 φίσματα κἀνταῦθα κρατοῦσα καὶ βεβαιότερα τῶν
 ὑστέρων εἴη, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι· σὺ δ' αὐτὸς
 ἀδελπεῦς διδάξον, ὅπη χωρεῖ τὰ τῆς καταδίκης· πε-
 ριφυνῶς. Δυσὸν γὰρ ἔπειτ' ἂν θάτερον, εἰ πηγῆ δι-
 καισύνης πρυτανεύει τοὺς τῆς δίκης ῥύακας. Ἡ
 γὰρ κἀνταῦθα προτιμότερ' ἂν θελήμεν τὰ πρῶτα,
 κατὰ τὴν σὴν ἐπ' ἐκείνοις κρίσιν· καὶ βεβαιούται
 λοιπὸν ὁ κατὰ Ῥωμαίων ἐκφωνούμενος· ἐκείθεν
 ἀνιοθεματισμὸς διὰ σέ, καὶ ἅμα λυεταί σοι τὸ τῆς
 βασιλείας ἰσχυρὸν ἐν βραχεὶ σὺν τῇ εὐσεβείᾳ· ἢ τῶν
 προτέρων ἀθετουμένων, διὰ τὸ τῆς συναρπαγῆς καὶ
 τῆς ὀπάτης ἐγκλήμα, σοὶ μὲν κυροῦται τὸ τῆς βα-
 σιλείας κράτος· ἐς τὸ ἀθῶον μετὰ τῆς εὐσεβείας·
 λυεταί δ' αἰ τοῦ Παλαμᾶ καινοφουνίαι, καθάπερ ὁ
 τῆς Χαλάνης πύργος· συνάπτεται δὲ τὰ διεστῶτα
 τῆς Ἐκκλησίας μέρη πρὸς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην. Εἰ
 δ' αὐθεντικῶς οὕτως ἐκεῖ μὲν τὴν νίκην τοῖς προ-
 τέροις δίδως, ἐνταυθοῖ δὲ τοῖς ὑστέροις, τυραννὸς
 τὸ πρῶγμα καὶ κανόνας πάντας ὑπερβαίνει τοῦ
 καὶ ἀνθρώπινους. Καὶ εἰ φοβερόν σοι τὸ ἐμπσεῖν
 εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος νομιζεταί, ὦρα σοι λοιπὸν
 ἐκλογίζεσθαι τοὺς ἐντεῦθεν φόβους, ἐποίησι καὶ ὅσοι
 παιδῶς τε ἔχονσι καὶ πλείστην συγγένειαν, καὶ πρὸ
 δεικνύται κολαστήρια, τῷ δὲ μωροῖς ἀποκείσθαι καὶ
 ἰβ'· τῶν δὲ παρακαθιμένων κολάων ἐνδὲς τινος
 τὴν μὴν τῷ ἀγῶνι πλευρᾷ συμπληρωσάντος· τε καὶ
 ἀναισθητότος, ὡς τὰ ῥῆιστα λέγειν χρῶν βασιλεῦσι,

lammæ commentis de integro constituamus. Sin
 oblivio et ignorantia, quod morbi genus multiplex
 est, hominum animis penitus insidentes, modera-
 tricem rationem initio plerumque in erroris præci-
 pitia trahunt, tempore autem ex experientia id
 quod actum sit corrigentibus, veritatis vis illustrat,
 mendacique et erroris nubila plane e medio
 pelluntur, mirum haud fuerit, nec ab usitato more
 longissime abeat, si patriarcham, qui initio, quod
 ea quæ scripta erant obscuriora essent, veritatem
 non viderat, subsequens experientia et rerum cog-
 nitio (quæ ope temporis corriget ea, quæ acta
 sunt) lapsum erexit, et 832 quibus inhaerend-
 um esset dogmatis præscriptisque docuerit. Jam
 vero, si iis prorsus omnibus justitiæ robur tribuis,
 quæ prius acta fuerint, cave ne legum tuarum suf-
 fragia in te ipsum vertas, et propria sententia statim
 ipse tenearis. Qui enim episcopi priora illa
 Palamæ scripta confirmarunt, ii etiam scriptos
 Tomos et varia in omnes Romanos edidere de-
 creta, per quæ sempiterno igni devovebantur, si
 qui essent, quibus Cantacuzenum (te ipsum scilicet)
 et imperatorem agnosci, et Christianum appellari
 placeret: iidemque te postmodum, cum in-
 vitis iis sceptro et solio potitus esses, imperatorem
 una voce, suis illis execrationibus parvi factis,
 renuntiarunt. Si igitur, ut tu statuisti, priora epi-
 scoporum decreta etiam hic valeant, et posterioribus
 firmiora sint, ego quidem nolum dicere; tu
 vero ipse haud dubius doceto nos, quorsum illa
 interdicta aperte evadant. Duorum enim alterum
 sequatur necesse est, si iudicium seramus ex ipso
 justitiæ fonte derivatum. Quippe aut hic quoque
 potiora habebimus ea quæ priora sunt, secuti tum de
 aliis illis iudicium; atque ita confirmabitur de-
 mum anathematismus in Romanos tui odio inde
 pronuntiat, et simul auctoritatis tuæ robur cum
 verè pietatis laude evanescet; aut iis quæ priora
 sunt, nibili factis, propter obreptionis et fraudis
 crimen, tibi quidem imperatoria auctoritas et pie-
 tatis laus illibata esserit; Palamæ autem com-
 menta, veluti 833 Chalanes turris, evertuntur;
 Ecclesiæ vero partes disjunctæ concordia et pæce
 sociantur. Sin adeo imperiosus victoriam tribuis,
 illic quidem prioribus decretis, hic autem post-
 rioribus, tyrannicum profecto illud est et legibus
 omnibus tam divinis quam humanis contrarium.
 Si igitur terribile esse existimas in manus Dei vi-
 ventis incidere, jam oportet reputes, quæ et qualia
 inde pericula impendeant, liberos habenti nume-
 rosamque coenationem, et quod præcipuum est,
 animam et corpus; ex quibus hæc metuit suppli-
 cia sempiterna, illud infinitis variisque morbis ob-
 noxium est.

γε πάντων ψυχήν καὶ σῶμα· ὧν τῇ μὲν τὰ ἐκεῖ δε-
 ποικίλοις συμπέπτει νοσήμασι. »
 XV. Cum autem assidentium adulatoium unus
 cubito meum latus pressisset, et placeantia princi-
 pibus dici oportere monuisset, magno tunc zelo

percitus et effervescens adulationem illi et pusillum animum objeci, et quæcunque his consequentia sunt. Silentio ibi facto. Palamas, qui nihil poterat reponere, postulare cœpit, ut permitteretur sibi, ad suarum opinionum confirmationem ex Scripturis testimonia producere. Repudiante me, atque exempla afferente Arii, Sabellii, Nestorii, eorumque omnium, qui suas opiniones ex sacris Scripturis perperam confirmare instituisent, cœtus dimissus est. Cæterum ego, quia errorem grassari et tumultum inde magnum existere videbam, tempus autem perficiendi..... opem ipsis efficacem **834** afferre non potuit. Et hæc quidem ita se habuerunt; ac licens in his exivit.

Α μακρῶ κινήθεισ καὶ ὑπερζέσασ τῷ ζήλῳ κατακίαν τε ἐνεκάλουσ ἐκαίνῳ καὶ σμικρολογίαν φυγῆς, καὶ ὅσα τούτοις ἔποιε' ἄν. [P. 525] Σιγῆς τοίνυν γενομένης ἐν τούτοις, καὶ μηδὲν ἔχων ὁ Παλαμάς ἀντιφθίγησθαι, μαρτυρίας ἡξίου συγχωρηθῆναι παράγει γραφικὰς εἰς ἐκδίκεσιν τῶν αὐτοῦ καινοφανῶν. Ἐμοῦ δ' ἀποτρεπομένου καὶ τὴν τῆς τοιαύτης ἐρωτητῆτα πρὸς Ἀρειὸν καὶ Σαβέλλιον καὶ Νεστόριον, καὶ ὅσοι τὰς οικείας ἀιρέσεις ἐκ τῶν θείων Γραφῶν κακοτρόπως συνιστᾶν ἐπεχειροῦσιν, ἀνάγοντος, ὁ σὺλλογος ἡμῶν διελύετο. Ἐπει δ' ἐκεῖθεν μακρὸν ἐπιπολάζοντα βλάπτειν ἐπέητε μοι τὸν τῆς κακοδοξίας ἄρουρον, ὡραν δ' ἀνύειν τὸ " μὴ τὴν ἐμπρακτὸν ἐπισι παρέχειν ἐδύνατο συμμαχίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ ὁ χειμῶν ἐν τούτοις ἐτελείετο.

CAPUT VI.

Cantacuzenus Cralem officii admonet. Non auditur. Bellum parat. Amurcius, cum copiis mare transmissurus, Smyrnæam Latinorum arcem it expugnatum. Missili telo occisus cadit. Cantacuzenum a suscepto bello tres causæ deterrent: nempe mors Amurcii; renum morbus; et Galatæorum rebellio.

I. Cum sol æquinoctialem flexum attigisset, et anni portas, ad explicandum latius diem, longis cornibus Aries aperiret, legatos imperator ad Triballum misit, qui fœderum ac pactionum commonefacerent et fidei violatæ arguerent. Verum is, quia continuæ victoriæ maximos illi spiritus attulerant, irritam legationem facessere statim jussit. Itaque imperator Byzantio egressus, medio jam vere, tum ut copias, quæ in Thracia erant, adversus istum coeret, tum ut amicum Amurcium et vires cum eo Persicas ex Asia accerseret, septimo post die Didymotichum pervenit.

Α'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου περὶ προπάς γενομένου τὰς ἰσημερινὰς, καὶ τοῦ Κριοῦ τοῖς μακροῖς κέρασι τὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ θύρας ἐς τὸ τῆς ἡμέρας εὐρύς λαμπρῶς διανοίγοντος, πρέσβεις πρὸς τὸν Τριβαλλὸν ὁ βασιλεὺς ἀπεστάλαξε, τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συνθήκας ἀναμνήσοντας καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐλέγξοντα; παρῆκθαισιν. Ἐπει δ' ἐκεῖνος φρόνημα μέγιστον ἐκ τῶν συσχεῶν τροπαίων ἀνειληφῶς ἀπρακτὸν ἀπίεται εὐθὺς ἐκέλευε τὴν πρεσβυτεῖαν, ἄρας ὁ βασιλεὺς ἐξῆγε πρὸς Βυζαντίου, μεσοῦντος ἡδὴ τοῦ ἡρος, στρατολογήσων τε ἐκ τῆς Θράκης τὴν ἐνυπάρχουσαν δύναμιν κατ' ἐκείνου καὶ τὸν φίλον Ἀμοῦρ ἐξ Ἀσίας μεταπεμφόμενος μετὰ δυνάμεων Περσικῶν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐβδομαίος ἐς Διδυμότειχον ἀφικνεῖται.

II. Amurcius, maxima peditum equitumque coacta multitudine, constituit, antequam in Thraciam ac Macedoniam transiret, vi expugnare et funditus excindere, si posset, castellum illud, quod Latini Smyrnæ habebant; ne ii patriam, quæ isto abeunte orba relinquebatur, crebris incursionibus vastantes, gravissima quæque perpetrarent. Latinam enim arrogantiam prævidebat non temperuram sibi esse, sic ut oblata semel exeundi excurrēdique opportunitate, suis se sinibus contineret. Admotis itaque copiis, ad pugnam eos provocat. Hi statim arreptis armis pugnantem exeunt, viribus non minus quam **835** splendore armorum freti. Sed Persicorum militum magna undecunque vi ingruente, oculos contra attollere non audent, pedem turpiter referunt, et obstructis castelli portis, missilibus ex muro telis pugnare incipiunt: unde lethali vulnere accepto, Amurcius mortuus repente collabatur. Quem necessarii sui exceptum, revocatis a pugna militibus, domum reportant.

Β'. Τῷ δ' Ἀμοῦρ ἠθροικότει πλείστον ὁμίλον περσικῶν τε καὶ ἱππικῶν δυνάμεων ἔδοξε, πρὶν ἐς Θράκην καὶ Μακεδονίαν διαβαίνειν, ἀκοντι διαπράξασθαι καὶ πρόβριζον ἐξελεῖν, εἰ δύναίτο, τὸ ἐν Σμύρνῃ φρούριον τῶν Λατίνων, ὡς μὴ ὀρφανὴν ἀπίοντο; αὐτοῦ καταλαλεῖ μμένην τὴν πάτριον γῆν συχὰ κατατρέγοντας οὗτοι ληζίζοντα; τε καὶ τὰ ἔσχατα δρώντες φαινωταί τῶν δεσινῶν. [P. 526] Τὴν γὰρ Λατινικὴν φρούριον οὐδέποτε' ἠρεμήσειν ἠλπισεν ἐν ὄροις μέναι, κατ' ἐξίεναί καὶ κατατρέγειν ἔχουσαν. Ὅθεν προεβλάσας προύκαλεῖτο πρὸς πόλεμον. Οἱ δὲ παραχρῆμα ἐπιπανοπλίαις ἀναλαβόντες εἰς μάχην ἐξῆσαν, οὐχ ἥττον τῇ δυνάμει θαρρόντες, ἢ τῇ τῶν ἐπλων λαμπρότητι. Ἐπει δὲ πολὺς τε καὶ πανταχόθεν ὁ τῶν Περσικῶν δυνάμεων ἔρρει πόλεμος, καὶ ἀντιβλέπειν οὐ μάλ' ἐδύνατο, ἐπὶ πόδα τε ἀνεχώρουσ ἀισχυρῶς (84) καὶ τὰς πύλας ἀσφαλισάμενοι τοῦ φρουρίου τοῖς ἐκρηθῶλοι; ἐκ τῶν τειχῶν ἐμάχοντο βέλεσι δ' ὦν καιρίαν πληγέντος Ἀμοῦρ (85), ἐκ τοῦ περιχρῆμα νεκρῶ γενέσθαι ξυμπέπτωκεν. Ὅν οἱ προσήκοντες ἀνειληφότες τῆς τε μάχης ἀπέχεσθαι τοῖς στρατιώταις παρεκλεύοντο καὶ αὐτὸν ἐς τὰ οἴκοι φορέδην ἀπήγον.

Variorum notæ.

(84) Hanc Latinorum ad Smyrnæam cladem describit Joannes Villaneus lib. xii, cap. 38. DUCANG.—Non hanc, sed eam quæ triennio præcesserat. BOIV N.
(85) De casu Amurcio silet Villaneus. DUCANG.

— Joannes scilicet: nec mirum. Nam hæc gesta sunt A. C. 1348, in cujus initio desinit Joann. Villaneus Historia. BOIVIN.

Γ. Τούτου δ' οὕτω καχωρηκός, ἐν λύπαις εἶναι Α τῷ βασιλεὶ ξυνέβαινε, τῆς τε προσδοκωμένης ἐκειθεν Περσικῆς λαλειμμένης συμμαχίας καὶ ἅμα φλοῦ μεγιστέην αὐτῷ διὰ βλοῦ τρηθάντος εὐνοίαν ἑσπερήμεν. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τῆς κατὰ Τριβαλλῶν ἐκστρατείας ἐμποδῶν ἐγεγόνει τῷ βασιλεὶ. Δεύτερον δὲ, τὸ κατὰ τῶν νεφρῶν (86) ἐνσκηψαν αὐτῷ περὶ τὰς θερινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς νόσημα, τὰς τε ἀλγηδόνας δριμύειας ἐπάγον αὐτῷ καὶ τὴν τοῦ βαδίζειν ὑποκλέπτων ἐλευθερίαν τε καὶ βραδύτην, καὶ ἅμα τὰς τῶν λατρῶν ἐπαγγελίας οὐ μᾶλα τοι πρὸς τὸ εὐελπι καθαρῶς ἀθροίζεσθαι συγχωροῦν ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Καὶ τρίτον ἐπὶ τοῦτοις, ἡ τῶν ἐν τοῖς Γαλάτου Λατίνων κατὰ Βυζαντιῶν ἐξ οὐδεμιᾶς προφάσεως ἐπανάστασις (87), ἡ μετὰ τὰς Ὀρίωνος ἐπιτολὰς εὐθύς πεποίηται τὰς ἀρχὰς· περὶ ἧς μικρὸν ὑστερον προΐοντες ἔροῦμεν πλατυτέραν τῇ γλώττῃ. Νῦν δ' ἐκείνο ἐπαναλήψομαι.

CAPUT VII.

Persæ prædones in Thraciam ex Asia trajiciunt. Equites circumjecta Bizynæ urbi loca incursant. Pedites ulterius pergunt. Matthæus Cantacuzenus cum parva manu his occurrit. Barbari Romanos conspicati quid egerint. Acris pugna. Matthæi strenuitas. Ejusdem in hostes temere invecti periculum. Barbari internecione deleti. Præclaræ spes ex illustri victoria. Equestre prædonum agmen ab ipso imperatore partim cæsum, partim præda erepta fuisum et dispersum.

Α. Ἄρτι τοῦ ἡλίου τὰς θερινὰς τροπὰς παραλάττοντος, Περσικῆ τῆς δυνάμεις (88), ἐξ αὐτόνομου καὶ ληστρικῆς ἄλλῃ ἀλλοθεν ἠθροισμένη τροφῆς καὶ διαίτης, ἐς Θράκην ἐξ Ἀσίας πεποίηται τὴν διάβασιν. Καὶ ἐπειδὴ περ ὅποσα θαλάττης ἐγγὺς ὑπῆρχε χωρία πᾶσι καθάπαξ ἀοίκητον εἶναι συνέβαινεν ἐρημίαν διὰ γε τὰς συνεχεῖς τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους, εἰς δύο σχίζεται μοίρας· καὶ τῶν μὲν ἱππέων ἡ φάλαγγς, εἰς διακοσίους [P. 527] καὶ χιλίους τὸν ἀριθμὸν ἀναφέρουσα, ἐπὶ τὰ ὅσα περὶ Βιζύνην εἰσι χωρία τοὺς δρόμους ὅλαις ἤλαυνε ταῖς ἡλίαις· ἡ δὲ περὶ τὴν δυνάμειν, ἐκ δις ἐπτακοσίων εὐζώνων ἀνδρῶν συχνημένη καὶ αὕτη, δυτικωτέραν πεποίηται τὴν ὁρμήν. Συνέβαινε γὰρ αὐτῇ τὴν τε Ῥοδόπην τὸ ὄρος, καὶ ὅσαι περὶ Διδυμότειχον οὖσαι τυγγάνουσι πόλεις, ἐξ ὑπερδεξιῶν ἀφεμένη τὴν ἐφοδὸν ἐφ' ὅσα ἐπέκεινα κείται χωρία ποιέσθαι· ὧν Ματθαίῳ τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ τὴν ἐπιτροπήν, ὡς ἀνωτέρω διεληγμένα, κεκτημένῳ οὐ μᾶλα τοι ἀνεκτὸν ἐνομίσθη κατ' ἐξουσίαν ἀπονητὶ ποιήσασθαι τὴν τῆς λείας ἐκειθεν εἶσαι τοὺς Πέρσας ἀπαγωγῆν. Ῥάδιον δ' ἦξιστα δὴν ἐκ μόνης τῆς Γρατιανουπόλεως, ἐν ἧ τούτου τῆνικαυτὰ παρῆναι ξυνέβαινε, στρατὸν τοῖς βαρβάροις ἀντίπαλον παραρῆμα συναγαγεῖν, ἐκ τῶν ἐνότων τριακοσίους ἱππέας ἀνεληλυθώς, καὶ περὶ τὴν φάλαγγα, μεγάλην ἐθάβευσεν δι' ἀδάτων χωρίων τῷ δρόμῳ τὴν ταχύτητα, μὴ λάθῃ φυγοῦσα μετὰ τῆς λείας· ἡ ληστρικὴ δυνάμειν. Τόπου τοιγαροῦν ἐντυχίον ἐπιτηδεύουσι, δι' οὗ τὴν ἀναστροφὴν οἱ βάρβαροι ἔροζον ἐνομίζοντο, τὴν τε ἐφ' ἧς ἐναντία πεποίηται καὶ τῶν εὐζώνων ἐνίους προὔπεμπεν εἰς κατασκοπήν· ἀφ' ὧν περὶ τὴν λείαν ἀσχολεῖσθαι πόρρω

III. Is cum fuisset hujus belli exitus, incidit imperator in luctum, ut qui simul et Persicis, quæ illinc speraverat, auxiliis destitueretur, et eo, qui singularem erga se benevolentiam tota vita consecraverat, amico orbaretur. Prima ea res fuit, quæ imperatoris in Triballos expeditioni obstiterit. Altera morbus, qui eidem circa solstitium æstivum in renes invasit, dolores acres afferens, et liberam incendendi facultatem suppressens, ita ut ex medicorum promissis spes non admodum læta aut certa continuo colligeretur. Tertium impedimentum accessit, rebellio ab Latinis Galatæis adversus Byzantios nullo prætextu cœpta; quæ ab Orionis ortu statim initium habuit. De ea, paulum progressi, agemus infra fusius. Nunc vero illud resumam.

I. Statim post æstivum solstitium Persarum manus, qui alii aliunde ex licentia et latrocinio in unum convenerant, trajiciunt ex Asia in Thraciam. 836 lidem, quia loca omnia mari vicina ob continuas hostium irruptiones vasta et habitatoribus vacua occurrerant, bipartito se distribuunt: et equestris quidem cohors, quæ mille et ducentorum equitum erat, in agros Bizynæ urbi circumjectis laxis habenis invehitur; pedestris autem, quæ ex his septingentis hominibus expeditis constabat, magis occasum versus impressionem facit. Nymphi, Rhodope monte et oppidis, quæ circa Didymotichum sita sunt, ad dextram relictis, in ulteriorem regionem, id est Chalcidicen, irrumpunt, cui, ut supra dictum est, Matthæus imperatoris filius præerat. Hic Persas omni licentia et nullo labore prædam inde impune avertere non tolerandum ratus, cum facile haud esset ex solâ Gratianopoli, ubi ipse tum forte versabatur, cogere exercitum debellandis Barbaris parem, ex iis qui aderant trecentos equites et pedestrem cohortem sumit; ac ne latronum agmen sese cum præda subito propriat, magno itineris compendio cursum per invia accelerat. Locum vero opportunum nactus, qua redituri hostes putabantur, suos ibi in insidiis ponit: tum quosdam expeditos speculatum præmittit. Ex quibus cum audivisset, in præda agenda adhuc occupatos esse Barbaros et a castris longè abesse; milites suos modice jubet prandere. At illi, qui non habebant, unde aquam haurirent ad 837 restinguendam sitim, quam et cursus defatigatio, et illius tempestatis ardor attulerat, armis expedien-

Variorum notæ.

(86) Cantacuz. lib. iv, cap. 10. DUCANG. (87) De qua copiose Cantacuz. lib. iv, cap. 11, 12. DUCANG. (88) Rem narrat Cantacuzenus lib. iv, cap. 10 extr. DUCANG.

dis operam dare cœperunt, et maximam d'ei partem jejuni perstiterunt. Matthæus autem, imperatoris officio fungens, cohortem in ordines distribuit; equitibus dextrum et sinistrum cornu assignat, præfectis iis qui virtute præstabant, pedites inter utrumque extremum medios locat, et iis ducibus regendos tradit, qui bellicosissimi sunt. Ipse, cum aliquot equitibus circumvectus, milites jubet confidere, et ut fortes se ostendant hortatur.

μὲν ἰππέας; ἕς τε τὸ δεξιὸν καὶ λατὴν διαμερισάμενος τὸ πεζὸν παρενέβαλε μέσα, ταξιδάρχοις καὶ αὐτὸ παραδοῦς; οἷς τὰ πολέμια κρατίστοις εἶναι τεύχων; αὐτὸς δὲ τῶν ἰππέων ἑνόους ἔχων περιήξει, πρὸς εὐφροσύνην καὶ θόρυβον ἐπιβείημι; διεγείρων; τὰς φάλαγγας.

II. Sole jam ultra meridiem progresso, apparent Barbari procul, multum prædæ secum agentes. Mox ubi propius accessere, Romanos milites armorum splendore collucentes conspicui obstupescunt. primo; deinde quia animadvertunt non multos esse, despectui habent. Porro optimum iis esse visum est, prædam a tergo non longe relinquere, una autem omnes stare confertos, atque ita Romanorum impressionem fortiter sustinere. Itaque expeditissimis sagittariorum, in extremo agmine primum collocatis, præcipiunt, ut nunc instant, nunc conversi pedem referant ac fugiendo pugnent suo more; tum ut id crebro faciant, atque ita Romanam aciem ludificando perturbent.

III. Romanis igitur magno animo invadentibus, ac belli signum dantibus tubis, statim et ipsi Perææ clamorem tollunt, et cum nostris ferocissime confidunt; initio quidem illi densum, ut 838 videbatur, confertis clypeis agmen aciesque accessu difficillima, ita ut primo impetu pedestrem Romanorum phalangem perruperint; cum et sinistrae equites, illis, quos dixi, expeditis sagittariis eminus prementibus, animo perturbarentur. Matthæus vero dux circumeundo suorum animos dictis angebat et confirmabat, ac iis partibus, quæ maxime laborabant, aderat usque subsidio. Majori deinde auxilio exercitum indigero animadvertens projectiorem audaciam induit, et suo cum globo in medios hostes irrumpit, juvenilius certe ille quam cautius. Ita statim proturbat et disjicit totam aciem, iis qui fronte adversa incurrerent viriliter prostratis obtritisque; aliis autem imbelli stupore oppressis. Ea re Romani confirmati acriore jam animo periculis sese offerunt, et obvios quosque strenue disturbant et occidunt. Inter hæc Matthæus, dum multiplici contentoque cursu per pugnam fertur ac plurima ruentium hostium corpora proculcat, equo in terram lapsa repente excussus, pedes cum occurrentibus quibusque congredi cogitur. Ibi acriter utrinque certari cœptum, hostibus quidem illum interficere gestientibus, Romanis autem acerrime

A που τῆς στρατοπεδείας; ἐστὶ τοὺς βαρβάρους ἀκούων ἀριστοποιεῖσθαι μέτρως; ἐπέτρεπε τοὺς στρατιώτας. Ἐπεὶ δὲ σφισιν οὐκ ἦν εὐμαρὲς ὑδάτος εὐφροσύνη, ὅθεν ὑδραευσάμενους; ἔην ἀνάγκην εἶναι παραμυθεῖσθαι τῆς φύσεως. ὅσην ἦ τα τοῦ ἔργου ταλαιπωρία καὶ τὸ φέρον; τῆς ὥρας ἤνεγκεν; αὐτὸ μὲν περὶ τὴν τῶν ὀπίλων ἐπίστον; χρεῖαν, τὸ πρὸς τῆς ἡμέρας; ἀσπιτο; διακαρτερήσαντες. Ματθαῖος δὲ στρατηγὸν εἰς τάξεις; διέθεσε; τὴν δύναμιν; καὶ τὸς

κέρας ὑφ' ἡγεμόσι τοῖς ἀριστοῖς; ἐς τὰ τῶν ἔργων τὸ πεζὸν παρενέβαλε μέσα, ταξιδάρχοις καὶ αὐτὸ παραδοῦς; οἷς τὰ πολέμια κρατίστοις εἶναι τεύχων; αὐτὸς δὲ τῶν ἰππέων ἑνόους ἔχων περιήξει, πρὸς εὐφροσύνην καὶ θόρυβον ἐπιβείημι; διεγείρων; τὰς φάλαγγας.

B. Τῆς δ' ἡμέρας; ἐς τὸ πλεόν; ἢ κατὰ μεσημέριαν; εἶναι τὸν ἥλιον γενομένης, οἱ βάρβαροι πύλην ἐπαγόμενοι; πόρρωθεν παρεδείκνυντο; λαίαν. Ἐγγύτερον δ' ἤδη γενόμενοι; κατεπλάγγησαν; μὲν τὴν τῶν Ῥωμαίων; θεασάμενοι; στρατιάν, τῆ τῶν ὀπίλων λαμπρότητι; διαλάμπουσαν; κατεφρόνησαν; δ' αὖ; ἐπὶ πάνυ; πολλὴν; ξυννενοηότες; οὕσαν; αὐτῆν. Ἐλόθεν; οὐκ; ἀμεινον; τὴν; λαίαν; ὀπίσω; διαλαμπόντας; μικρὰ; ἀθρόους; ὑφ' ἑνὸς; ἰσταμένους; αὐτοὺς; τὴν; τῶν Ῥωμαίων; εὐρώστως; ἔφροδον; διακαρτερεῖν. Διὰ; τοὺς; ἑσφαροτάτους; τοξότας; πρότερον; σφῶν; αὐτῶν; ἐς; τὴν; ὑδραεσίαν; θέντες; παραγγέλλουσι; νῦν; μὲν; ἐπιτείθειν, νῦν; δ' ὀποχωρεῖν; ἐκ; μεταβολῆς; καὶ; φυγομαχείᾳ, κατὰ; τὸ; σφισιν; ὡς; τὰ; πολλὰ; εἰωθός, καὶ; συχνὰ; τούτο; δρῶντας; ἔξαπατᾶν [P. 528] καὶ; ἐπιταράττειν; τὴν; τῶν Ῥωμαίων; τάξιν.

C. Γ. Τῶν; μέντοι; Ῥωμαίων; σοβαρῶς; ἐπιόντων, καὶ τῶν; σαλπικητῶν; ἀναχρουομένων; τὸ; ἐνωσίον, ἐπιλάλαζάν; τε; εὐθὺς; οἱ; Πέρσαι; καὶ; μετὰ; μακροῦ; χρόνου; ὀράσους; αὐτοῖς; συνεβρίγγυντο, συνασπισμός; τις; τὰ; πρῶτα; δέξαντες; βαρῶς; καὶ; παράταξις; μάλα; δυσπρόσοδος; ὡς; εὐθὺς; ἐξ; ἀρχῆς; τὸ; μὲν; συνεχῆς; τῆς; πύλης; τῶν; Ῥωμαίων; διακόπτεσθαι; φάλαγγος; καὶ; ἅμα; τὸ; εὐώνυμον; τῶν; ἰππέων, πιεζόμενον; ἔστη; ὑπὸ; τῶν; ἐλαφρῶν; ἐκείνων; τουρτῶν (89). τὰς; ψυχὰς; ἠοροῦσθαι. Ματθαῖος; δ' ὁ; στρατηγός; περιὼν; λόγους; τε; ἀνεβρόνυνε; πρὸς; τὸ; εὐχραστεῖον; τοὺς; οἰκίστας; καὶ; τοὺς; ὀλιθοβόλους; ἀεὶ; προσίτων; παρεβόηθαι; μέρουςιν. Ἐπειτα; μείζονος; δεομένην; τῆς; βοηθείας; τὴν; στρατιάν; ξυννενοηκῶς; ἐς; τὸ; τῆς; τόλμης; παραβολότερον; ἑαυτὸν; μετεσκεύασε, καὶ; πρὸς; μέσους; ἐβόηθαι; τοὺς; πολεμίους; ἔην; γὰρ; τοῖς; ἀμφ' αὐτῶν, νεανικώτερον; πρόπον; μᾶλλον; ἢ; προμηθέστερον; καὶ; ἄλλῃ; εὐθὺς; ἐκλόνησέ; τε; καὶ; διέσειε; τὴν; ἐκείνων; φάλαγγα; τοὺς; μὲν; κατὰ; μέτωπον; ἀπαντῶντας; γενναίως; καταβάλλον; τε; καὶ; συμπατῶν; τοὺς; δ' ἄλλους; πρὸς; ἀνανδρον; κατακλείων; ἀρχανίαν; ὡς; ἐντεῦθεν; ἀσφραϊσθέντας; Ῥωμαίους; εὐτολμώτερον; ἐς; τοὺς; κινδύνους; τῶς; παραβάλλεσθαι, καὶ; τοὺς; κατὰ; πρόσωπον; ἀπαντας; διαθεῖσθαι; τε; καὶ; φονεύειν; εὐρώστως. Ἀλλὰ; πολλοὺς; τινὰς; καὶ; συνεχῆς; διεξελάζοντων; ἐν; τῇ; μάτῃ; τοὺς; δρόμους; ὁ; στρατηγός; Ματθαῖος, καὶ; πλείστα; τῶν; πιπτόντων; πολεμίων; σώματα; συμπατῶν, εἰσέτε

Variorum notæ

(89) Dixit supra τοὺς ἐλαφροτάτους τοξότας (in extremo agmine collocatos. Hinc suspicor legendum

esse hoc loco τοξοτῶν. Quod si quis malit legere Τούρκων, haud intercedam. Bovin.

τοῦ ἵππου πεσόντος ἐς γῆν ἐκριφείς καὶ ἀπὸ γῆς A
μαχόμενος τοῖς ἐπιούσιν. Ἐνθα δὲ πολὺς ὁ ἀγὼν
ἐκατέρωθεν συνέστη, τῶν μὲν πολεμίων ἀποκτείναν
ἐπειγομένων, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἀντεχομένων μάλα
γενναίως· καὶ τὰς ἐκυτῶν ὑπὲρ τοῦ στρατηγῶν προδύ-
δίντων ψυχὰς· ἕως ἵππου παρενεχθέντος ἐπιβὰς
μηδὲ λελείφθαι, δὲ γοῦν ἀπαγγελεῖ τῇ Ἀσίᾳ τὸ πάθος.

Δ'. Τοῦτο Ῥωμαῖοις ἔδοξεν ἀγαθὸς οἰωνὸς καὶ
μακρῶν ἐλπίδων προοίμιον. Τὸ μὲν γὰρ ἐπιούσαν-
δέξισθαι, πρὶν ἢ προσδοκῆσαι, καὶ ἀποκρούσασθαι
τὴν τῶν πολεμίων ἐφοδὸν, μακρῶν τινα κραταιότερον,
ἢ πολεμίων χώρην αὐτὸν τινα καταδραμόντα στή-
σασθαι τρύπιον. Οἷς γὰρ ἐς ὑπερορίους ἐκστρα-
τείας παρασκευάζεσθαι μεμελέτηται, τοῦτοις δὲ καὶ
περιττῶς τε μάλα καὶ σοβαρῶς ὀπλιζέσθαι ἀναγ- B
καίον, καὶ πάντα πρὸς τὸ ἀνευθεῖς καὶ φιλοτιμώ-
τερον ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου τελεῖν, αἳ' ἐν ἀλλοτρίᾳ
γῇ ποιεῖσθαι μέλλουσι τὰς ὑπαίθρους στρατοπε-
δείας· οἷς καὶ εἰ νικῶεν, μέτριος μὲν τις ἔπεται
ἐπαινος, θαῦμα δ' οὐ, τῶν παραδόξων οὐδενὸς πε-
πραγμένου, ἀλλ' ἐνθὸς τῶν ὄσα τῶν προσδοκωμένων
ἦν. Οἷς δ' οἴκοι καθήμενοι ἀπροσδοκῆτοις τὸ πολέ-
μιον ἐπίσει πῦρ, θαυμαστὸν, εἰ μὴ ζημιωθεῖεν τὸ
ζῆν. [P. 529] Εἰ δὲ γενναίως καὶ εὐθαρσῶς ἀντα-
γωνισαμένοι μετὰ πάντῃ μικρὰς καὶ τῆς προστυ-
χούσης δυνάμει· γένοιτο ἀποκρούσασθαι, τοῦτο δ'
ἤδη καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιον. Εἰ δὲ καὶ οὕτω κατα-
τρωτώσασθαι γένοιτο, ὡς μηδὲ πυρφόρον (90) λελεί-
φται, τὸ δὲ λεγόμενον, τοῦτο δ' ἐκείνων μακρῶν τι C
βέλτιον.

Ε'. Καὶ ἡ μὲν πεζικὴ τῶν Περσῶν βραχὴν δύναμις
ἐς τοῦτο τύχης ἐλήλαται καὶ ἠφάνισται. Τῆς δ' ἵπ-
πικῆς κατόπιν ὁ βασιλεὺς ἐξ Ὀρестιδῶς τὴν διώξιν
κατασπουδασμένην μετὰ χιλίων ἵππέων πεποιηκώς,
ἐπειδὴ περ ἀσυντάκτοις ἐκ τῆς λείας ἀναζευγνύουσι
ἐν:ετύχηκε, τοὺς μὲν τριακοσίους ἀπηντηκότας εὐ-
τόλμως ἔργον ἀπέφηνε ξίφους· οἷς δὲ πόρρωθεν
αἰσθέσθαι ξυνηγέθη τῆς μάχης, τοῦτοις δὲ φυγῇ
τὴν σωτηρίαν δίχα τῆς λείας πορίζεσθαι ἐξεγένετο
σποράσι καὶ ἀσυντάκτοις.

Variorum notæ.

(90) Qui ignem ante aciem præferabant, ii πυρ-
φόροι ἱερέες dicebantur. Vide Scholiastem ad illos
versus *Hænisæarum* Euripid. :

propugnantiibus, et suas pro salute imperatoris
animas ultro proicientibus, donec equus est ad-
motus : quo ille conscenso, hostes effuse persecu-
tus ita cecidit, ut nec relinqueretur, qui eadem
illam Asiæ nuntiaret.

κατὰ κράτος ἤλασαν κόπτων τοῦς πολεμίους· ὡς

IV. Bonum illud Romanis augurium 839 esse
visum est, et magnæ spei prælium. Scilicet in-
victentem excipere, priusquam prævideris, et re-
pellere hostium impetum, virtus est multo major,
quam si quis facta in hostilem agrum excursione
tropæum statuat. A quibus enim præmeditatis bel-
lum adversus exterarum gentes apparatus, eos cumu-
late et splendide instructos esse necesse est, et
omnia ad plenum longè ante diligenter sibi com-
parasse ; ut quibus externo in solo sub dio ca-
strametandum sit : et ii quidem, si vincant, me-
diocrem laudem consequuntur ; nec mirum ; cum
nihil præter opinionem, verum id quod prævisum
erat, gestum ab iis fuerit. Quibus vero domi se-
dentibus, nec opinatis, hostilis flamma supervenit,
mirum nisi ii vita multentur. Quod si iidem stren-
ue audacterque pugnando, parva admodum et
fortuita hominum manus, hostem repulerint, id
quidem jam admiratione dignum. At si ita debel-
laverint, ut nec ignifer, quod aiunt, relictus sit, id
vero longe præclarissimum est.

V. Ac pedestris quidem illa Persarum manus
eum exitum sortita et in hunc modum deleta est.
Equitatum autem ipse imperator ab urbe Orestida-
de cum equitibus mille celeriter persecutus, et ut
se a præda recipiebant inordinatos nactus, trecen-
tos qui audacter occurrerant ferro delevit. Cæteri,
cum e longinquo pugnam illam sensissent, præda
amissa, palantes dispersique fuga salutem consu-
luerunt.

Ἐπεὶ δ' ἀφείθη πυρφόρος, ὡς *Τυρσηνικῆς*
Σάλπικτος ἔφη, σημεῖον φοιτῶντος μάχης.
Adde Lucianum, Tzetzen, Zenobium, etc BOIVIN.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De bello a Latinis Galatais illato. Quibusnam artibus ii opulenti potentesque evaserint. Classem a Cantacuzeno construi cur ægre ferant. Cædes ab iis perpetratæ. Byzantii pacis cupidī, idemque infirmī injurias patienter ferunt. Salutis publicæ præsidia a principibus neglecta. Latini viribus prævalentes. Imis cum imperatoribus fœdera aperte violant. Piscatorium navim per lurocinium capiunt. Homines occidunt. Bellum clam apparant. Navale muniunt. Portæ Byzantii clauduntur. Orto inter Latinos dissidio, legati de pace ad imperatricem Irenen veniunt. Eorum postulata iniqua et superba. Irenes responsurum. Byzantii omnes bellum deposcunt.

841 I. Imperatore in his occupato, Latini Galatæi Byzantiis bellum inferunt; non quod certam aut speciosam ullam conquerendi causam habent; sed fortasse veriti, ne Byzantium res nautica incrementum acciperet, atque inde etiam imminueretur vectigalia, quæ ipsi privatim ex mercaturis cogebant.

II. Nimirum iis parvas quasdam et viles tabernas construere permissum initio fuerat. Tempore autem procedente ad magnum splendorem magnamque potentiam sensim pervenerant. Nam sorte ita incidit, ut principes inter se de imperio certarent; turbataque ob id Romana re et gravissime laborante, isti clam ac dolosis artibus modo hos modo illos subeundo, et auxilium daturis armorumque et militum magnam vim terra et mari submissuros se promittendo, non modo Byzantium opes et omnem ferme ex mari proventum, sed et multa publicorum negotiorum genera principum ærariis magnam pecunie copiam afferentia, sensim ad se transtulerint: sic ut quotannis ipsi ex vectigalibus ducentorum ferme millium colligerent; Byzantii vix atque ægre triginta millia conficerent. Ea propter animis elati et Byzantium imbecillis viribus quotidie magis insultantes, aedes duorum et trium tabularum exstruunt: tum majori spatio per adversum clivum occupato, turres ædificant arduas et expugnatas difficiles: murosque et vallo-

A'. Τοῦ μέντοι βασιλέως ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀσφαλομένου, μάχην κατὰ Βυζαντίου τοῖς ἐν Γαλάτῳ Λατίνοις (91) πεποιηθέναι συμπέπτωκεν, αἰτίαν μὲν ἐμφανῆ τινα καὶ εὐπρόσωπον ἦκιστα ἔχουσαν ἔγκλητον οὐδεμίαν· δεδιόσι δ' αὖθις ἐν ἰσῶς τοῦ τῶν Βυζαντίων ναυτικοῦ κἀντεῦθεν καὶ τῶν κατὰ σφῆς ἀθροισζομένων ἐξ ἐμπορίας φόρων ὑφῆσιν.

B'. Αὐτοὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὀλίγα τινα καὶ φαῦλα περὶ τὸν τόπον οἰκήματα συγχωρηθέντες; συτήσασθαι, ἔπειτα ἔλαθον τοῦ χρόνου χωροῦντο; ἐπὶ μὲν δόξης τε καὶ δυνάμει ἀναθάντες. Τῶν γὰρ βσιλέων, συμβάν οὕτωσι πως, στασιάζόντων κατ' ἀλλήλων [P. 530] ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς, καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐντεῦθεν πραγμάτων ταραττομένων καὶ σφόδρα τὴν νῆρως διατιθεμένων, οὗτοι λάθρα καὶ θολῶς ὑπερχόμενοι νῦν μὲν τοῦσδε, νῦν δὲ τοῦσδε, καὶ ὁμοσχοῦμενοι συμμαχίαν πᾶρχειν καὶ ὀπλων καὶ ὀπλιτῶν εὐπορίαν ἐκ τῆς γῆς καὶ θαλάττης; ἔλαθον μὲν μόνον τὴν τῶν Βυζαντίων εὐπορίαν καὶ μικροῦ πᾶσαν τὴν ἐκ θαλάττης πρόσσοδον παρελόμενοι, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῶν δημοσίων πολυειδῶς ἔχοντα πραγμάτων ποικίλων πορίζει τοῖς ἀρχικοῖς πρυτανεῖσι; τὸν πλοῦτον· ὡς ἐντεῦθεν τὴν μὲν ἐκεῖνων ἐκ τῶν φόρων ἐπέτειον γίνεσθαι πρόσσοδον διακοσίων ἑξήκοντα χιλιάδων, τὴν δὲ Βυζαντίων βίαν καὶ μόλις τριάκοντα. Διὰ δὲ ταῦτα μεγαλαυχόμενοι τε καὶ τῆς τῶν Βυζαντίων ἀσθενείας ἡμέραν ἐξ ἡμέρας κατορθόμενοι οἰκίας τε διωρόφους (92) καὶ τριωρόφους ἐκ-

Variorum notæ.

(91) Cantacuz. lib. iv. cap. 11. DUCANG.

(92) Pace cum Cantacuzeno composita obtinuerunt Genuenses Galatini, ut quod supra oppidulum

erat regionis ad habitandum sibi concederetur. Cantacuz. DUCANG.

publicæ lucis claritatem odisse, quam tantis periculis objicere se, tan a-vue temeritate vitam quasi aleam ludere.

V. Quod igitur habere oportebat Romanos, ad quos principatus pertinebat, id Latini illis ademptum ut ad se translatum adepti sunt sedula et cauta provisione solertique diligentia. Omnia enim his splendide parata erant, frumentum, arma, pecunia, et navales copię, eaque semper validiores quam Byzantiinæ.

VI. Hi itaque, cum et hoc tempore nihil sibi obstare crederent, maris imperio potiri et Ponti fauces veit suas insidere ac in iis decimas percipere volentibus, ad apertio-rem jam erumpunt violationem contemptio-nemque juramentorum ac legum, quibus ipsi se Romanis imperatoribus olim obstrinxerant; et unius remorum ordinis cymbam prædonibus armatis implent noctu; tum ad Fanum et ad Ponti fauces pro-recti Romanam quamdam naviculam comprehendunt, in qua multi piscationis causa retibus utebantur; ac plerosque ferro interimunt.

VII. Sole recens orto et illius noctis indignum facinus **845** Byzantiis declarante, luctu sane dignum illud visum est, pugna tamen et bello minime. Verum ubi Latinos mœnibus clausos continere se animadverterunt, et intermissa illa Byzantium veniendi assidua perpetuaque consuetudine, tres totos circiter quatuor-que dies bellum clam apparare, suumque trirēibus et maximis navibus obstruere navale, clausis et ipsi urbis portis, in incertum futuri exitum intenti ac suspensi sederunt.

VIII. Interim apud Latinos deliberantes controversia et dissensio existit. Nimirum quibus ex mercatura nauticisque negotiis opulentia veniebat, ii vendendi emendique cum ea quam pax tribuit licentia, et totum in quæstuosam peram tam anceps occupationis studium effundendi finem facere, armisque et bello operam dare volebant; unde metus esset, ne mala consequerentur supra dictis bonis maxime contraria, egestas nempe et dedecus, et salutis discrimen, et ipse, si verius loquendum esset, totius generis interitus; Deo scilicet, ob apertam illam fœderis violationem et animum in homines bene meritos ingratum, fortasse irato. Idcirco venere inde post aliquot dies legati ad Irenen imperatricem, qui partim suos culpabant, partim vaga quædam et minime solida prætexebant, sese utcumque purgare laborantes. Imperatore enim, ut diximus, absente et circa Didymotichum versante, ad Irenen imperatricem publicarum in

Α εὐγένειαν, ἢ τοσοῦτοις κίνδουνοις παραβάλλεσθαι καὶ τοσαύτῃ διακυβεύειν ἀφροσύνη τὸ ζῆν.

Ε'. Ὁ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι; ἔχειν, ἀρχοντας ὀφειλοτάς εἶναι, ἐχρῆν, τοῦτο Λατίνους προσηγόνοιο παρελόμενοι καὶ μεταθεσῖν ἐντεῦθεν ἐκεῖσιο διὰ πρόνοιο οικονομικὴν καὶ σεσοφισμένην σπουδὴν. Ἄπαντα γὰρ παρεσκευάσται σφισι λαμπρῶς, οἴτοσ καὶ ὄπλα καὶ χρῆματα καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆσ τῶν Βυζαντιῶν διηνεκῶσ ὑπερέχουσα.

Ζ'. Ὅθεν ἐπεὶ καὶ νῦν οὐδὲν αὐτοῖσ ἐμποδῶν ἐναμίζετο θαλαττοκράτειν βουληθεῖσ (93), καὶ δεκατευτῆριον ἴδιοιο ἐαυτοῖσ καταστήσασθαι τὸν αὐχίνα τοῦ Πόντου, πρὸσ φανερωτέραν ἤδη παρασπὸνδῆσ καὶ ἀθέτησιν τῶν πάλαι γενομένων σφισιν ἐσ τοῖσ Β Ῥωμαίων βασιλεῖσ ὄρκιο καὶ νόμοιο ἐξεβράγγησεν καὶ τι μονῆρεσ ἀκάντιο ληστρικῶν ὄπλιτῶν ἐπιπέσαντες τε νυκτὸσ καὶ πρὸσ Ἱερὸν (94) καὶ αὐχίνα τὸν διαπόντιο ἀναπλεύσαντες μίαν τινα Ῥωμαϊκὴν ἀλιὰ κατέσχοιο, πολλῶν ἐκεῖ τρηκαῦτα δικτύοσ χρωμένων ἐσ ἰχθύων ἄγραν, καὶ ξίφοιο ἔργιο τοῖσ πλείστοιοσ ἐπεποιήκεσιο.

Ζ'. Ἄρτι δ' ἡλίου ἐσ ἀνατολάσ ἐληλυθόσ, καὶ τὸ τῆσ νυκτὸσ ἐκεῖνησ ἀνόσσιο ἀδίκημα τοῖσ Βυζαντιοῖσ ἐρμηνεύσαντοσ, λύπησ μὲν ἀξιοιο ἐνομήσθαι, μάχησ δὲ καὶ πολέμοιο ἤκιστῶ. Αἰσθόμενοι δ' ὄμοιο ὡσ οἱ Λατῖνοι τευχῆρειο γενομένοιο, καὶ τὴν ἐσ Βυζαντιοιο ἐκεῖνην συνήθη τε καὶ διηνεκὴ διάβασιν κωμίσαντες, ἐφ' ὄλασ ἡμέρασ τρεῖσ ποιο καὶ τέσσαρασ πρὸσ ὄπλα λεληθόστω; παρεσκευάζοντο καὶ τριηρεῖσ καὶ μεγίσταισ [P. 552] ναυαὶ τὸ οἰκείοιο τέωσ περιεφραττοιο ἐπίνοιοιο, τὰσ τοῦ Βυζαντιοῦ πύλασ καὶ ὄδοιο συγκλείσαντες; ἐκάθητοιο μετέωροιο, πρὸσ τὴν ἀδελίαν τοῦ μέλλοιοσ; ἀποβλέποντες.

Η'. Ἀμφιβολίασ δὲ μεταξὺ καὶ διχοστασίεσ ἐν τῇ τῶν Λατίνιοβ βουλήσ γενομένησ, ἄτε οὐκ ἐθελοῦστω, οἷσ; ἐξ ἐμπορίασ καὶ ναυτικοῦ βιοιο τὸ πλουτεῖν περιηῖν, ἀφεμένουσ ἐν τῇ τῆσ εἰρήνησ ἀνάσσει πωλεῖν τε καὶ ἀγοράζειν, καὶ τῆσ οὕτω τρυφῆσ; ἀσχολίασ ἐσ τὴν κερδαίνουσα πῆραν ὀλοσχερῶσ ἐκκενοῦσ τὸ φιλόστιμοιο, ὄπλοιοσ καὶ μάχησ ἐνδιατρίθειν, ἐξ ὧν τάναντιώτατα τοῖσ προεσημένιοσ ἄπαντα περιέσεισθαι δίοσ, πένιασ δηλαδὴ καὶ ἀδύνασ καὶ τὸν περὶ τὸ ζῆν κίνδυνοιο καὶ, εἰ χρῆ τάληθέστερον φάναι, τοῦ Θεοῦ μνησίαντοσ; ἴσωσ; διὰ τῆσ οὕτω προφανῆσ παρασπὸνδῆσ καὶ πρὸσ τοῖσ εὐεργέτασ ἀχαριστίασ, τὸν τοῦ γένουσ διελθροιο πανεῖσ, ἤκοιο μετὰ συχίασ τινασ ἡμέρασ ἐσ εἰρήνην τῇ βασιλίδῶ πρέσβειοσ ἐκεῖθεν, πῆ μὲν ἑαυτοῖσ μεμνημένοιο, πῆ δὲ πλανωμένασ καὶ ἀνιδρύτοιοσ αἰτίασ; προβαλλόμενοι καὶ ζητοῦντεσ ὄπωσ; τοῦ ἐπιτοῖσ ἀθωοῦσ. Τοῦ γὰρ βασιλέωσ ἀποδημοῦστωσ, ὡσ; ἐστὶ; μὲν, καὶ περὶ Διδυμοῦστειχοιο διατρίβοντεσ, ἐσ

Variorum notæ.

(93) Cantacuzen. ἐνενόμοιο γὰρ οὐδὲν μικρὸν, ἀλλὰ θαλαττοκράτειν ἐθελοῦστω. DUCANG.

(94) De quo egimus ad Alexi. dem pag. 361 no-

tarum. DUCANG. — Πρὸσ Ἱερὸν. De quo supra ad lib. ix, cap. 5, sect. 6. BOVIN.

Εἰρήνην τὴν βασιλῆα τὴν τῶν ἐν Βυζαντίῳ δημο- A urbe rerum administratio et cura delapsa 846
σίων πραγμάτων διοίκησιν καὶ φροντίδα προση- erat.

Θ'. Ἐπεὶ οὖν ἐς αὐτὴν ἦγον οἱ πρέσβεις, τὰχ' ἂν λαβόντες ἀπήσαν τὴν συγχώρησιν καὶ ἀνάληψιν καὶ ἀνανέωσιν τοῦ πρὶν φιλικοῦ καθήκοντος, εἰ μὴ καὶ τὰ τῶν νεωτεριζόντων ὄχλων ἐκαὶ προσετίθεσαν ζητήματα. Τὰ δὲ ἦσαν, λύσαι τὴν τοῦ ναυτικοῦ παρασκευὴν Βυζαντίους, καὶ ὅσα τῆς ὁμοίας ἐξήρτηται ἀπονοίας. Ὡν αὐτήκοος ἡ βασιλῆς Εἰρήνην γενοῦσα περιμεῖναι ἐκέλευσε, μέχρις ἂν διὰ γραμμάτων δηλώσασα τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς ὑποθέσεως, ἐκείθεν τὸ κῦρος δέξηται τῶν πραγματούμενων.

Γ'. Ὅθεν δὴ καὶ ἐκκλησίαν συνέλεξε ἐς τὴν ὕστε- B
ραίαν. Καὶ ἐπειδὴ παρήσαν ἅπαντες, ὅσοι τε τῶν συγκλητικῶν καὶ ὅσοι τοῦ Βυζαντίων δήμου συνε-
κώτεροι εἶναι ἐδόκουν, ἐβουλεύετο καὶ τὴν ἐκάστου γνώμην ἐζήτει μαθεῖν, ὁπότερον βούλοιντο, μάχη τὴν τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπειν κρίσιν, ἢ θεμένους τὰ ὄπλα τὴν προτέραν ἀγειν εἰρήνην. Καὶ ἦν οὐδὲς, ὅς μὴ σφοδρότερον κατεσπουδασμένην ἔφαινε γνώμης ὄρημν ἐς τὸ μάχεσθαι. Ἐκ πολλοῦ γὰρ πολλῶν ἕνεκα τοῖς Λατίνοις ἀχθόμενοι, καὶ ζητούντες καιρὸν ἀμύνασθαι, καὶ ἅμα εἰδόμενοι βραδίως ἀφανιεῖν αὐτοὺς καὶ συντριβεῖν ὀστράκου δίκην, ἔδωκεν ἅπαντες ἀπολεγόμενοι τὰς σπονδὰς, καὶ δύστη-
γός τις καὶ πολύμορφος ἀκοσμία βημάτων ἦν.

CAPUT II.

Galatæi præmeditati Byzantios imparatos adoriuntur. Oram maritimam incendiis vastant. Aliquot naves, ad fluvii ostia noctu deductæ a Byzantinis navarchis, in tutum evadunt. Reliquæ igni absumptæ. Alteram oram iidem Latini incendunt. Castellum suum amplificat et munit. Byzantium et nav. s. elapsus oppugnant. Repelluntur. Frumentarias et onerarias intercipiunt: unde rerum necessariorum inopia apud Byzantios. Irene imperatrix Manuelli filio bellum foris administrandum committit. Hic suburbana hostium ædificia incendit. Milites et nuntii a Cantacuzeno missi Byzantium animos confirmant.

[P. 553] Α'. Ταῦτά μαθόντες οἱ Λατίνοι, ἐπεὶ διὰ C
μελέτης εἶχον ἐκ πλείστον τὸ πρᾶγμα καὶ πρὸς
δημόσιον εἶδον ἤδη ρυεῖσαν τὴν κακίαν φῶς, παρα-
χρηῖμα συνεσκευασμένους ἔδειξαν καὶ προητοι-
μασμένους σφᾶς αὐτοὺς εἰς ἔργα πολέμου. Τριήρεις
γὰρ ἐς μάχην εὐθὺς ὀκτώ καὶ μονήρεις παμπόλλους
προϋφαινον, ὅπλα τε καὶ βέλη παντοῖα. Καὶ μέντοι
καὶ τεσσάρων ἐντὸς ἡμερῶν καταπλεύσαντες ὀλη
δυνάμει κατὰ Βυζαντίων, ὄντων ἀπαρασκευῶν ἔτι,
πᾶσαν ἐμπιπρῶσι τὴν παραλίαν, πᾶν τοι σφόδρα
μεστὴν οὖσαν ξύλων παντοίων καὶ οἰκῶν, ὅσαι τὰς
ἐμπορικὰς ὑποδέχονται χρείας. Ἐμπιπρῶσι δὲ καὶ
τῶν Βυζαντίων νεῶν ὅσαι κατιούσαι νεωστὶ μετὰ
τὰς ἐμπορίας ἔτυχον ἔτι ἐπ' ἀγκυρῶν σαλεύουσαι
καὶ ὅσαι ἐς γῆν εἰλκυσμένας ἦσαν· καὶ πρὸ γε τού-
των ὅσαι τῶν τριήρων κελεύσει τοῦ βασιλέως ἄρτι D
ναυπηγοῦντο. Κατεσκευάζοντο μὲν γὰρ· οὕτω δ'
ἰς θάλασσαν ἐβήσαν καθελκυσθεῖσαι.

Β'. Πέντε δὲ τῶν μεγίστων οὐσῶν, ὅσαι καιναὶ
ὀγκοκατασκευάζονται, αἱ μὲν τρεῖς σὺν ἑτέραις
νηρεσιν οὐκ ὀλίγαίς, ἐπεὶ ἀπηρτισμέναι ἐς τὸ
κενδεῆς ἔτυχον οὖσαι, νύκτωρ καθελκυσθεῖσαι πρὸς
τὴν ναυάρχων διὰ τὴν τοῦ πολεμίου πυρὸς ἔννοιαν
ἐχθρῆσαν περὶ τὰς τοῦ ποταμοῦ ἐκβολὰς (95), ἐνθα

Variorum notæ.

(95) *Barbissæ*, qui in sinum Ceratinum effluit. DUCANG.

IX. Legati, cum ad hanc venissent, impetrata fortasse venia reconciliataque et renovata amicitia, domum relictissent, nisi et multitudinis novarum rerum studiosæ postulata adjecissent. Postulabant autem, ut navalem apparatus Byzantii solverent, et alia similis demerentia. Quæ cum ipsa per se Irene imperatrix audivisset, legatos jussit expectare, quoad, ubi per litteras id, de quo agebatur, imperatori significasset, acciperet ab eo responsum, quo ea quæ factura esset confirmarentur.

X. Itaque et concionem postera die convocavit; et cum omnes tum viri senatorii, tum quicumque inter cives Byzantinos intelligentissimi esse videbantur, in unum convenissent, consulat et uniuscujusque sententiam sciscitatur, utrum illi velint; armorumne judicio rem permittere, an positis armis pacem ut antea servare. Nullus autem fuit, qui non ad arma promptiorem animi impetum significaret. Latinis quippe multas ob causas jam pridem infensi, et ulciscendi occasionem aucupantes; tum simul futurum arbitrati, ut facile eos delerent, ac sicut illic instar contererent, clamabant omnes, pacemque repudiabant, sic ut dissona quædam ac multiplex confusio vocum audiretur.

I. His Latini intellectis, quia rem longo ante præmeditati fuerant, videbanturque publicam in lucem manavisse jam mala consilia, repente se instructos paratosque ad gerendum bellum ostendunt. Triremes enim octo et moneres quam plurimas in expeditionem educunt, armaque et omnis 847 generis tela expediunt. Et quidem intra dies quatuor totis viribus Byzantios etiamnum imparatos classe adorti totam incendunt maritimam oram, omni lignorum genere et ædificiis refertissimam, iis scilicet, quæ capiendis mercatorum rebus idonea sunt. Incendunt item ex Byzantinis navibus eas omnes, quæ recens advectæ erant, et cum onere adhuc in ancoris stabant fluctuantes; tum illas etiam, quæ in terram tractæ fuerant, et ante has, quotquot triremes jussu imperatoris tum ædificabantur. Nam tum quidem construebantur, nondum autem tractæ erant in mare.

II. At ex quinque maximis, quot novæ erant edificatæ, tres cum aliis moneribus non paucis, quod ita instructæ essent, ut nihil deesset, noctu a navarchis propter hostilis ignis suspicionem tractæ in mare, ad os fluvii deductæ sunt, ubi et fretum desinit. Illic enim geminorum ostiorum concursus,

fluvii et marii sinus, magna arenæ et limi utrinque accumulata vis ostia obstruit, ac vix angustam quemdam et penetratu difficilem aditum relinquit; quantum nempe currens fluvius sibi ipse necessario rumpit. Tota vero utrinque latitudo non modo magnis triremibus impervia remanet, sed et biremes quæcunque, et vacua etiam navigia, propter aquæ supernatantis paucitatem illac (ut opinor) difficulter plerumque transierint. Reliquas vero duas, et eas quæ velustate laborantes novabantur in melius, hostilis flamma **848** absumpsit illa die cum cæteris omnibus, quæ cremata sunt. ἐγκαινιζομένων ἐκ παλαιότητος ἐπὶ τὸ βελτιον ἐκείνη γεγένηται τῇ ἡμέρᾳ.

III. Nihil itaque hostes junctati, quando omni fruebantur et quantacunque volebant licentia, nullo labore transvehuntur, et totam quoque oppositam oram incendunt. Ac tunc fortio violentior ab arcto ingruens ventus cum urbem multo et rapido fumo, tum majori dolore civium corda implevit, quantus videlicet is est, quem dedecus simul et damnum pariunt. Et videre erat una die exteriorem omnem urbis ornamatum statim deletum, ita ut hominum saniorum oculis lacrymæ cicerentur.

IV. Nec vero illi hoc solum; sed et palis quamplurimis et omnis generis asseribus longo ante provisus nunc demum ultra pristinos limites mœnia promovent, et multum spatii per editiora occupant; eumque locum crebris et multiplicibus palis obvallant, ac triangularem in formam extendunt; tum superne tabulas impingunt, ac propugnaculorum et aeriaram ambulationum instar affigunt. Summa deinde diligentia et multa manu totum circumquaque territorium fossa cingunt, viri simul et feminae, totis noctibus vigilantes; atque, ut opus accelerent, nullum noctis ac diei discrimen sciunt.

V. Crebris interim oppugnationibus sollicitate Byzantii portæ, et præsertim illæ naves, quas a navarchis subductas atque in tutum receptas et præsidio munitas diximus. Sed Byzantiis **849** fortiter propugnantibus, undique illi repellebantur, multisque vulneribus acceptis recedebant. Verum iidem maris imperio potiti, ita ut volebant et ut pridem machinati fuerant, non modo universas comprehendebant onerarias naves, quæ ab Hellesponto Byzantium advenire festinarent; sed et quæcunque ex Ponto Euxino frumentum adveherent, eas pariter omnes portus accessu arcebant diripiebantque; factumque inde, ut frumenti et aliarum rerum necessariarum inopia in urbe existeret.

VI. Imperatrix autem Irene, cui istud negotium repentinum acciderat, cum ex omni parte commeatu essent interclusi, paucis militibus, qui forte aderant, Manuelli filio urbi tum præfecto tradidit, jubet Byzantium circumire, et ad hostem propul-

καὶ τοῦ πορθμοῦ τὸ πέρασ ἐστίν. Ἐκεῖ γὰρ ἐξ ἀντιπεριστάτως τῶν δύο περάτων τοῦ τε πορθμοῦ καὶ τοῦ θαλαττίου κόλπου πολλὴ συσσωρευμένη ψάμμος; τε καὶ ἰλὺς ἐκατέρωθεν καὶ ἀποικοῦσα τὸ στόμα, καὶ μόλις στενήν τινα καὶ δυσμύδιον ἀφείσα διέχειαν βίθους, ὅσην δὴ καταρθέων ὁ πορθμὸς; ἐξ ἀνάγκης ῥήγνυσιν, ἐκατέρωθεν τὸ πᾶν εὖρος ἄδατον οὐ μόνον μεγάλας καταλείπει τριηρεῖσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα δίκροτ' ἂν εἴη καὶ κενὰ τῶν πλοίων, διὰ τὴν τοῦ ἐπιπολάζοντος ὕδατος βραρυτητα, καὶ ταῦτα δυσπόρευτον οἶμαι ἂν τὴν ἴδιον ἔχοι ὡς τὰ πολλά. Αἱ δ' ἑτεραι δύο μετὰ καὶ τῶν πολεμίου πυρὸς ἔργον ἐμοῦ τοῖς φλεγόμενοις ἴπασιν

B [P. 534] Γ'. Μηδὲν δ' οὖν οἱ πολέμιοι μελλήσαντι; ἐπεὶ γε ἀδείας ἀπάσης, ὀπόσης; ἐθούλοντο, σέβει ἀπέλαυον, ἀπονητὴ διαδάντες ἐμπιπρῶσι καὶ τὴν πέραν ἴπασαν ὁμοίως παράλιον. Πνεῦμα δὲ κατὰ τύχην ἀπ' ἄρκτου βέυσαν σφοδρότερον πολλοῦ μὲν καὶ ταχέος ἐνέπλησε τὴν τῶν Βυζαντιῶν πᾶν καπνοῦ, πλεῖονος; δὲ τὴν καρδίαν τῆς λύπης, ὅσην αἰσχύνῃς θ' ὁμοῦ καὶ ζημίας προτσοχουσιν ἀβίασι. Καὶ ἦν ἰδεῖν αὐθημερὸν τὸν ἔξω πάντα κόσμον τῆς πόλεως; ἐν βραχείᾳ μαραινόμενόν τε καὶ δάκρυα προκαλούμενον συνετὸν ὄφθαλμῶν.

Δ'. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χαρακώματα πλείστα καὶ σανίδας παντοίας προετοιμασάμενοι πόρρωθεν, ἐν τούτῳ τοῦ χρόνου τὰ τεῖχη τῶν προτέρων παρεκβαλόντες ὄρων, πολλοῦ τινος ἐδράξαντο τόσσον πρὸς τῶν μετεωροτέρων. Ὡς δὴ στύλοις πυκνῶς καὶ πολυπλόκοις διασταυρώσαντές τε καὶ περικτείναντες ἐς τρίγωνον σχῆμα, καὶ ἐπ' αὐτοῖς σανίδας ἐλάσαντές; τε καὶ προσηλώσαντες δίκην ἐπάξιον καὶ αἰθερίων περιπάτων, εἴτα σπουδῇ καὶ πάντων χειρῶν πᾶσαν τὴν κύκλω περιταφρεύουσι χώρην ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, ὅλας νύκτας ἀπνοι; διατελοῦντες καὶ μηδὲν τῶν ἡμερῶν διαφεροῦσι; δεικνύντες ἐς τὴν κατεσπουδασμένην ἐργασίαν ἐκείνην.

Ε'. Ἐν τούτῳ συχνὰ προσβολαὶ κατὰ τῶν τοῦ τῆς πόλεως; ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν εἰρημίων νεῶν, ἧς, ὡς εἰρήκειμεν, οἱ ναύαρχοι κτείνουσαντες εἰς ἀσφάλειαν ἤγαγον τε καὶ φρουρὰν περὶ αὐτάς; ἐστησαν. Ἀμυνομένων δ' εὐρύστοις τῶν Βυζαντιῶν, ἐξεκρούοντο πανταχόθεν καὶ ἀπέεισαν τραύματα πλείστα λαβόντες. πλὴν ὅτι θαλασσοκρατήσαντες, ὡς ἐθροῦλοντό τε καὶ πάλας ἐμπερῶντο, οὐ μόνον πάσης; ἐχειροῦντο τὰς ἐξ Ἑλλάδος; πάντων καταλείρει ἐς; Βυζαντιῶν ἐπειγομένης φορητοῦς νῆας, ἀλλὰ καὶ ὅσα τὴν σιτοπομπίαν ἐκόμην ἐκ τοῦ Εὐξείνου, πάσας ἐπίσης; εἶργον τοῦ εἰσπλοῦ καὶ ἐξηγνῶραποδίζοντό. ὡς ἐντεῦθεν σπάνιν ἐγγενέσθαι τῇ πόλει σίτου καὶ τῶν ἄλλων; ἐχόντων ἐπιτηδείων.

Ζ'. Ἡ δὲ βασίλῃς Εἰρήνη, τοῦ πράγματος; αἰγιδίου συμπεπτωκότος; αὐτῇ καὶ τῶν προσέδων ἀποκεκλεισμένων πανταχόθεν, στρατιώτας μὲν ἄλλοις; ἐκ τῶν παρατυχόντων δοῦσα τῷ υἱῷ Μανουῆλ; ἐπιτρέπω τήνικαυτὰ γε ὄντι τῶν Βυζαντιῶν, πᾶ-

ρίσιναι τὴν πόλιν ἐκέλευε καὶ προθαρήζουεν ὡς ἔξεστι τὸν ὄχλον εἰς ἀμυραν· πειρᾶσθαι δὲ διαπεριούμενον καὶ κατὰ τῆς τῶν πολέμιων πόλεως, ἀπροσδοκῆτους καὶ ἀφνιδίους ποιούμενον τὰς ἐφόδους. Ὁ δὲ ἠνύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ποιῶν ἐκεῖνος ἔλασεν ὄσα τεῖχους, ἐκτὸς ἦσαν αὐτοῖς; προὔλει καὶ οἰκήματα πρὸς καταγωγὴν τῶν ἐξ ἐμπορίας. Αὕτη δὲ συχνὰ τῶν Βυζαντιῶν τοὺς προέχοντας μεταμπομένην λόγους ὁμοῦ καὶ χρησταῖς ἐλπίσιν εὐθυμοτέρους καθίστα, καὶ ἐθεδαίου τὸ πρόθυμον πᾶν λαόν.

[P. 535] Ζ'. Πῶς δὲ καὶ βασιλέως ἐξωθεν ἦσαν στρατιῶται σποράδες ἄλλοι ἄλλοθεν εἰς Βυζάντιον καὶ λόγοι παραμυθούμενοι Βυζαντιούς καὶ παρακελεύόμενοι, μὴ πεπτωκὸς ὄλως κτήσασθαι φρόνημα πρὸς τὴν ἀπροσδοκῆτως ἐπινεχθεῖσαν ταυτηνὴν συμφορὰν· μηδὲ γὰρ ἀνέξασθαι τὸν τῆς δικῆς ἔφορον ὀφθαλμὸν εἰς τέλος καθευδῆσαι, καὶ τοσαύτην εἰρήνῃ παρελθεῖν ἀδικίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τῆ δὲ πηλαγε· καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

CAPUT III.

Galatarum spes deceptæ. Nova consilia. Byzantii urbis ingens circuitus. Militum paucitas. Civium ardor. Galatæi copiis domesticis et aliunde accitis instructissimi. Byzantios facile repellunt. Machinam ingentem parti improuunt. Ea urbis muro admota, acerrimam pugnam committunt. Multis suorum amissis conternati recedunt. Antequam domum redeant, mortuos eorum sepeliunt. Pace per legatos petita, nec impetrata, sese ad bellum diuturnius parant.

Α'. Φθινοπώρου δ' ἀρχομένου, ἐπεὶ μὴ κατὰ τὰς ἐλπίδας ἐχώρει Λατίνοις τὸ πρᾶγμα ἐνόμιζον γὰρ, μηδ' εἰς ὅλην πεντεκαίδεκα ἡμερῶν ἀρκέσειν τοὺς Βυζαντιούς περιόδον, γενομένους ταχέεις καὶ τῶν ἐξωθεν εἰωθῶτων ἐπιτηδίων παρικομιζέσθαι ἀποκεκλεισμένους, ἀλλὰ ἀπογνώσειν αὐτίκα μάλα, καὶ πρῶτους δεήσεσθαι σπονδῶν, καὶ ἀνακαλέσασθαι σφᾶς εἰς τὴν πρὶν φίλαν· ἐπεὶ οὖν αὐτοὺς τε ἑώρων οὐκ ἐπιστρεφομένους καὶ αὐτὴν βασιλίδα εἰρήνην τοῖς Βυζαντιοῖς ὁμόφρονα γινομένην κατ' ἐκείνων τελέως, καὶ ὀπίστας συνιστῶσαν, καὶ ἀμυντήρια περὶ τοὺς πύργους ἰστώσαν, ἐς τε τὰς πετροδόλους μηχανὰς; ὅλη σπουδῇ διανισταμένην, ὄσα βάρη πέμψουσι λίθων ἔγγυς; τε καὶ πόρρω, δι' ὧν οἱ τε σφῶν πολέμοιο συνετρίβοντο οἶκοι καὶ ὄσα τῶν μεγίστων ὀλκάδων προτειχίσματος δίκην σφίσι προὔθειλθοντο, εἰς τὰναντία τῶν λογισμῶν τὰς ἀύλακας ἔτεμνον ἤδη, χρόνιον ἔσεσθαι τὸν πόλεμον οὐκ ἐπιβλέποντες. Διὸ καὶ πρὸς εὐλα; πέμψουσι πανταχῇ, συμμάχων αἰτουόντες, ὅθεν φίλα σφίσι προσεδοκᾶτο καὶ ὁμοφροσύνη πρὸς τοῦργον.

Β'. Ὁ γὰρ μὴν τῶν Βυζαντιῶν κύκλος καὶ ὁ τοῦ τεῖχους περίβολος, μέγιστος ὢν καὶ μέγιστος δεόμενος φυλακῆς, ἀνάλογον οὐκ εἶχε στρατόν. Ὅμως πολλῆς γενομένης ἐξ ἀπάντων προθυμίας, ὅπλα πάντα πρὸς ἀγορὰν ἐξεφέροντο καὶ ἵπποι πάντες. Τέκτονες τε αὐτῶν καὶ σκυτοτόμοι καὶ χαλκαῖς καὶ χαλκοῦποι πάντες ἐν ὄπλοις ἦσαν. Ἐὼ λέγειν χυτράς καὶ σκαπανέας, ὅσοι μισθοῦ στρατεύεσθαι τῶν ἀρξάμενοι κώπης ἤπιοντο ἤδη καὶ θαλάττης ἐπειρούοντο. Ἀλλὰ καὶ δοῦλοι πρὸς τῶν δεσποτῶν ὠπλιζόντο τε καὶ τὴν δεξιάν εἰς τόξων καὶ βέλων ἐβρῶθμιζόντο χρεῖαν, [P. 536] τῆς ἀπροσδοκῆτου

sandum animos quantum fieri poterit multitudini addere : tum etiam freto trajecto periculum facere et hostium urbem improvise ac derepente adoriri ; quod ille diu noctuque agitans omnia incendit, quæ illi extra murum suburbia et ædificia habebant, receptandis mercibus destinata. Ipsa vero Byzantium primores accessit, verbis et bona spe recreat animos eorum, et alacriores ad bellum suscipendum reddit.

σφῶν, καὶ βάρους τὴν ψυχὴν εἰργάζετο πρὸς τὸν

VII. Jam autem et foris alii aliunde sparsim milites Byzantium ab imperatore missi veniebant ; necnon ii nuntii, qui Byzantios solarentur, hortarenturque, ne propter improvisam illam cladem sibi illatam animis prorsus conciderent : nec enim fieri posse, ut vindex justitiæ oculus perpetuo dormire ac tantam silentio præterire injuriam sustineret. Et hæc quidem ita ferne se habuerunt ; et ætas in his consumpta est.

I. Ineunte autumno Latini quia ipsis ex sententia non succedebat (speraverant quippe, ne ad quindecimum quidem diem duraturos esse Byzantios, mœnibus clausos et foris importari solitis commeatibus interclusos ; sed desperaturos statim, primosque ut pax fieret et ut in concordiam rediretur rogatos), postquam istos viderunt incepto laud desistere, et adversus se Irenen imperatricem cum Byzantiis omnino conspirare, et milites cogere, et tela ad propulsandum hostem circa turres disponere, et omni studio apparandis machinis incumbere, quæ sive coninus sive eminus saxorum gravia pondera torquerent, quibus et domi hostes et maximæ naves, quas illi propugnaculorum instar sibi obtendissent, contererentur ; diversam plane consiliorum viam inire cœperunt, diuturnum fore bellum illud arbitrati. Itaque et legatos illuc mittunt, undecunque amicitia et societas ad navandum opus speraretur.

II. At Byzantiis, cum urbis circuitus murique ambitus maximus foret, et maximo præsidio indigeret, non erat ea militum frequentia, quæ loci capacitatem æquaret. Tamen adeo ingens erat omnium ardor, arma universa, equi omnes traducebantur in forum. 851 Omnes item fabri, sutores, æris flatores malleatoresque in armis erant ; ut figulos taceant et fossores, qui tunc morere cum cœpissent, jam et remos tractabant, et maris periculum faciebant. Sed et servi a dominis armabantur, et eorum manus arcuum sagittarumque usum docebantur. Quippe improvisa temporum

conditio omnes pariter ad conspirandum compellebat.

III. Latini ex altera parte triremem unam Chio recessiverant, ac numerosam militum manum. Advenerant etiam maximæ eorum naves onerariæ, quæcunque ad mercaturam profectæ fuerant, erantque in his magnæ jam et instructissimæ copiæ; denique affluebant rebus necessariis; ut eorum urbs splendida quædam belli officina esse videretur. Animis itaque aucti non modo eos facile repellebant, qui foris ac superiori de loco ipsos telis incesserent: sed et mari, selectis duabus maximis onerariis, missilia ipsi quoque tormenta cum imposuissent, ballistas nostras lapidibus appetebant: in tertia autem, quæ duabus illis major erat, antennæ et magnæ trabes, aliæ erectæ, aliæ transversæ et æquales, a media navi ad proram dispositæ, sensim attollebantur, et maxima sui parte sublimes medio in aere pondebant; ita ut supra Byzantinos muros eveherentur. Has tabulis crebris undique circumplectuntur, et densam clypeorum septem in orbem prætendunt: tum plurimis lectissimisque militibus intromissis, navim cum novem subsidiariis triremibus muro admovent, ignem et cujuscunque generis **852** tela, alia cominus alia eminuis ferientia, et omnia ferè mortis instrumenta secum portantes.

IV. Quamvis porro primus impetus acerrimus fuerit, ut nec sustineri posse videretur, strenue tamen propulsavere Byzantii, tum ex interiori muro, tum ex altioribus ædificiis; uno verbo intrinsecus, extrinsecus, ex ipsis murorum pinnis, quibus mali scalæque Latinorum superne impendebant; adeo ut heroica quædam pugna existeret, cum utrinque in os, consertis manibus, et neglecta prorsus salutis cura pugnaretur. Ac videre erat nivibus hibernis parem lapidum telorumque vim ruere in illud Latinorum agmen effusam, et crebros in se invicem cadere, et ex aliis alios vicissim ferri agique identidem pro vivis mortuos, ac pro mortuis vivos: clypeos autem et longiora scuta subinde confringi conterique a Byzantiis, tanquam figuli vasa. Quicunque e Latinis adhuc stabant, eorum alius, postquam lapsus alicunde socium arripuerat, et paululum de medio traxerat, statim et ipse de lapsus eo egebat, a quo traheretur; alius jamjam tracturus tabulato affligebatur, pronusque in eum, quem trahere pararet, corruerat: alius denique, cum restitisset paulisper, nihil quod cuperet, quodve obtinere festinaret, assequeretur; nihil quod præsentem mortem afferret, effugiebat: eratque, illius pugnæ varia ac multiplex forma: magna utrinque contentione, magno animo certabatur; non utri salvæ evaderent, sed utri pro laude occumberent, **853** pluribus ante hostibus prostratis.

V. Die jam inclinato hostes spe dejecti, quod læcisimos illos milites una cum telis, clypeis, pro-

A περιστάτω; πάντας εἰς μίαν συνελευούσης προουρίαν.

Γ. Οἱ δὲ Λατίνοι μετεπέμφσαντο μὲν ἐκ Χίου τριήρη μίαν καὶ ὀπλίτας συχνούς. Ἦκον δ' αὐτοῖς καὶ ὄσαι κατ' ἐμπορίαν ἐκδημοὶ τούτοις τῶν μεγίστων ἦσαν ὀλιγάδες. Καὶ ἦν εὐοπλίτατος ὅλης σφοῖσι πολὺς ἤδη καὶ ἀφθονα τὰ ἐπιτεχνεία, καὶ πλέμου φάναι λαμπρὸν ἐργαστήριον ἢ τούτων ἴσκει πόλις· ὥστε θαρβήσαντες ἤδη μὴ μόνον πύς ἐξωθεν ἐκ μετεώρου βάλλειν ἐπιχειροῦντας σπῆς ἀποκρούεσθαι εὐχερῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν, δύο μὲν τῶν μεγίστων ὀλιγάδων ἀπολεξάμενοι, πετροβόλα καὶ αὐτοῖ σφισιν ἐπέστρεσαν μηχανήματα, δι' ὧν ἐβαλλον τὰς ἡμετέρας πετροβόλους μηχανάς· εἰς δὲ τὴν τούτων μείζω καὶ τρίτην, κεραίας καὶ δοκοὺς μεγάλους, τοὺς μὲν ὀρθίους, τοὺς δ' ἐγκρησίους καὶ ἀγχωμαίλους, ἀπὸ μέσης τῆς νεῶς ἐς τὴν πρῶραν καταθέμενοι, πρὸς τὸ ὑψηλότερον προΐουσας ὁμαλῶς αἰεὶ καὶ τὸ πλέον ἐγούσας μετέωρον μέχρι πολλοῦ τοῦ ἀέρος, ὥστε καὶ ὑπὲρ τὰ τεῖχη τῶν Βυζαντιῶν ἐπαίρεισθαι, σανίσι τε πυκναῖς περισφιγξάντες καὶ κύκλω πολλὴν τὴν τῶν μεγίστων ἀσπίδων φραγμὴν περιθόμμενοι, καὶ πολλοὺς ὀπλοῦσιν τῶν μάλιστα ἐπιλεκτῶν ὀπλιτῶν ἦσαν ἐμβαλόντες, ταύτην ὁμοῦ ταῖς παραπραζούσαις ἐννεῖα τριήρεσιν τῷ τελεῖ προσήγαγον, πῦρ καὶ ξίφη πάντα, ὅσα τε ἀγγέμαχα καὶ ὄσα τῶν ἐκηθόλων, καὶ πάντα φάναι σκευὴ θανάτου μεθ' ἑαυτῶν ἀγοντες.

Δ'. Τῆς οὖν προσβολῆς γενομένης μῆλα βαρεῖαι καὶ ὄξαι ἐχούσης ἀνανταγώνιστον, εὐρώστω; ὅμως ἡμόνοντο οἱ Βυζαντιοὶ ἐκ τε τῶν ἑνδον τευχῶν καὶ τῶν ὑψηλοτέρων οἰκῶν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐσθῆν τε καὶ ἐξωθεν, καὶ ἐκ τῶν ἐπάλλεων αὐτῶν, ἐφ' ὧν εἴ τε ἴστω καὶ αἰ κλιμακῆς τῶν Λατινῶν ἀπύρητον· ὡς γίνεσθαι τὴν μάχην ἡρωϊκῆν τινα, κατὰ στόμα καὶ ἐκ χειρῶν ἀπάσης; ἀφειδοῦσαν ζωῆς. Καὶ ἦν ἰδεῖν νιφάδεσαι μὲν χειμερήσιον ἐοικὸς τῶν τε χειρμαδίων λίσθων τὸ πλῆθος καὶ τῶν βελῶν φερμένων κατὰ τῆς Λατινικῆς ἐκείνης φάλαγγος· συχνούς δ' ἐπὶ συχνοῖς πίπτοντας, καὶ ἀλλοῦ; ἐπ' ἀλλοῖς; ἀμοισθῶν ἀγομένους καὶ φερομένους τυχεῖ, ὅτι μὲν ζώντων νεκρῶς, ἀντὶ δὲ νεκρῶν ζῶντες; τὰς δ' ἀσπίδας ἐκείνας καὶ τοὺς θυρεοὺς ἀρασσομένους τε καὶ συντριβομένους ὑπὸ Βυζαντιῶν τυχεῖ. Δ καθάπερ σκευὴν κεραμείως. Καὶ ὁ μὲν τῶν ἰσχυμένων ἔτι Λατινῶν, ὅθεν δῆποθεν τὸν πεσόντα δραξάμενος; καὶ μικρὸν ἀφελύσας, εὐθύς καὶ αὐτῶς πεσῶν ἔδειτε τοῦ ἀφελύσσοντος· ὁ δ' ἤδη μέλλων ἐλκύειν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος; κατεβῆ ἤνωσεν, καὶ πρηγῆς ἐφ' ὧν εἶλεν ἐπιπτεῖν· ὁ δ' ἀνθίσταμενος βραχύν τινα χρόνον ἐπετύχχανε μὲν οὐδενὸς ὧν ἐφύετο καὶ ἐφ' ἃπερ ἐσπευδεν· ἐλείπετο δ' οὐδενὸς τῶν, [P. 557] ὅσα ἔβαστον ἐπάγουσιν ἄδην. Καὶ ἦν ὁ ἀγὼν πολυειδῆς καὶ πολύμορφος, καὶ πολλή τις ἐκατέρωθεν ἢ φιλοτιμία καὶ τὸ εὐτολμον, οὐχ ὅτι περισωθεῖν, ἀλλ' ὅτις ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θανέται, πλείστους καταβαλὼν πολεμῶς.

Ε'. Ἐπεὶ δὲ τῆς ἡμέρας κλινοῦση; ἤδη, καὶ τῶν πολεμῶν ἀπεγνωκότων, διὰ τὸ ἐπιλειοπέιναι τοῦ;

τε κατ' ἐκλογὴν ἐκείνους ὀπλίτας σχεδὸν ἅπαντας A
αὐτοῖς βέλεσι καὶ αὐταῖς ἀσπίσι καὶ ὅσα προτει-
χίσματα ἦσαν αὐτοῖς καὶ φραγμοὶ, καὶ δεισάντων,
μὴ καὶ εἰσπηδήσαντες οἱ Βυζάντιοι καὶ αὐτὴν μὲν
αὐτανδρὸν ἔλωσι τὴν ὀκιάδα, τῶν δ' ἐν ταῖς τριή-
ρῃσι τραυματίας τοὺς πλείστους ἐργάζωνται, τὰ τε
προμνήσια εἰλικυταν καὶ τὰς τριήρεις εἰς συμμα-
χίαν τῆς ἀπαγωγῆς συγκαλέσαντες, σφόδρα ἠτη-
μένοι καὶ δεδακρυμένοι ἀπήσαν μὲν, ἤκιστα γὰρ
μὴν τῷ οἰκείῳ προτέσχον ἐκ τοῦ εὐθιῶ; λιμένοι·
ἀλλὰ μέχρις ἡλίου δύοντο; πελάγοι, τὰς οἰκείας
ἀνακωχέυσαντες ναῦς, τοὺς οἰκείους συνέστειλλον
νεκροῦ; καὶ τραυματίας ἀνελάμβανόν τε καὶ ἐθε-
ράπευον. Ἐσπέρας δ', ὅτ' οὐκέτι βῆδιον ἦν τοῖς
ἐντὸς φρουρίου παραχρημα τὴν τῶν οἰκείων αἰσθέ-
σθαι φθοράν, καὶ θόρυβόν σφισι γενέσθαι τινά, B
καὶ κραυγὴν μανιώδη παρεπεσοῦσαν εἰς τὴν φρού-
ριον ταράξει καὶ δειλίαν ταῖς ψυχαῖς τῶν λειπομέ-
νων ἀνδρῶν ἐμποίησαι, ἐξω τῶν οἰκείων ὄρων
κατήχθησαν· καὶ θάψαντες ἐκτὶ τοὺς νεκροὺς
ἡσυχῆ τῷ οἰκείῳ προσέσχον ἤδη λιμένοι, δειλίᾳ τε
πάνυ τοι σφόδρα δι' ἐφέσεως μάλα μακρᾶ; τὴν τῆς
μάχης ἀπλλαγὴν τιθέμενοί τε ἅμα καὶ προσδο-
κῶντες.

Γ'. Ἀλλ' ὄψε τὰς ἐλπίδας ἀπάτην οὕτως μεταθη-
κότες ἐπεμνον μὲν πρὸςθεῖαν ὑπὲρ εἰρήνης ἐς
βασιλέα, συνήγον δ' οὖν καὶ συμμαχίους ὀπλίτας ἐκ
τε τῶν οἰκείων καὶ τῶν ὄθεν δὴποτε φίλων καὶ συ-
γενῶν· καὶ ἀποτυχάνοντες τῆς εἰρήνης εἰς χρονιώ-
τερον ἤδη παρεσκευάζοντο πόλεμον, χρήματά τε
ἀπαριθμούμενοι καὶ συνειπφέροντες· οὐδὲ λόγου
ὅμως συνήθους ὀφρῦος ἀφιέναι ἡμέλων μεστοῦς.

CAPUT IV.

Cantacuzenus (Orestidae) reversus bellum terra et mari apparat. Advocata concione, Byzantios negligentem arguit: pecuniam in classem contribui jubet. Pecunia promittitur. Ingens omnium ardor. Exactiones Latini suas naves subducunt. Auxilia et pacis arbitros arcessunt. Rhodiorum legati de pace; legatione irrita domum redeunt. Galatæorum pretiosam suppellectilem, quorumdam etiam uxores ac liberos, rogati secum exportant. Byzantii coactis undique navibus classem instruunt. Obsident et obsidentur.

[P. 538] Α'. Ἄρτι δὲ τοῦ φθινοπώρου μεσοῦντος C
ἀφικνεῖται καὶ βασιλεὺς ἐς Βυζάντιον, στρατόν τε
ἐπαγόμενος ἠπειρώτην καὶ ἅμα ναυπηγήσιμα ξύλα
παραγγέλιων. τὰ μὲν ἐξ ὄρων ἤδη τμηθέντα, τὰ δ'
ἐτι τεμνόμενα, φέρειν· καὶ ἠθροίζετο ναυπη-
γῶν (96) καὶ τεκτόνων πλῆθος ἅπαν ἐς τὸ περὶ τὸν
τοῦ Βυζαντίου ἱππόδρομον νεώριον (97). Ὅψε γὰρ
ἐγνωσαν κακῶς βουλευσάμενοι Βυζάντιοι περὶ τὴν
ἐξω τειχῶν συσκευὴν τῶν νεῶν· καὶ ἡ τοῦ φθά-
σαντος πάθους ἀπειλή συνεταυτέρους ἐπεποιήκει
πρὸς τὴν τῶν ὀρωμένων ἐξῆς ἐπανόρθωσιν.

Β'. Τῆ δ' ὑστεραία τοὺς Βυζαντίους ἐς ἐκκλησίαν
καλέσας ἀνεμίμησκεν, ὅτι εἰ τῶν ἐνεστῶτων δεινῶν
τούτων ὁμεις πάντως ὁμῖν αὐτοῖς αἴτιοι, καὶ οὐκ
ἄλλος τῶν πάντων οὐδεὶς. Μέμνησθε γὰρ, ὅπως τὸν
πέρυσι χρόνον ἐναυθοὶ συναγλυθότες ἐπηγγεῖλασθε D
πάντες, χρήματά τε καὶ ὄπλα συνεισνεγκεῖν ὄχο-

I. Medio statim autumnno Byzantium adveniens
imperator terrestres copias secum adducit: simul
navalia ligna convelli jubet, quæ in monte partim
jam erant cæsa, partim adhuc cadebantur: con-
venitque omnis fabricorum et operariorum turba in
illud navale, quod est apud Byzantium Hippodro-
mum. Sero enim tandem intellexerant Byzantii,
fecisse se imprudenter, cum extra muros naves
fabricandas censuissent; et acceptæ cladis terrore
ad errata corrigenda cautiore in futurum evase-
rant.

II. Postera die, convocatis ad concionem Byzan-
tiis, « Præsentium, inquit, malorum ipsimet pro-
sus vobis auctores exstitistis, non alius quisquam
ex omnibus. Meministis enim, quid anno superio-
re, hoc eodem loco congregati, promisistis; nempe
ad apparandam constituendamque classem. pe-

Variorum notæ.

(96) Ut naves constructæ sint a Græcis, narrat
etiam Cantacuzenus pag. 144. DUCANG.

(97) Quod Ἐπτάσκαλον videtur vocare Cantacu-
zenus. Unde colligere licet, navale Hippodromi et

Heptascalum illud unum idemque esse. Nam in
Heptasculo constructas naves scribit, quas in Neo-
rio Hippodromi Gregoras. Vide *Constantinop. Christ.*
lib. 1, sect. 17. DUCANG.

conditio omnes pariter ad conspirandum compellat.

III. Latini ex altera parte triremem unam Chio accessiverant, ac numerosam militum manum. Advenerant etiam maximæ eorum naves onerariæ, quæcumque ad mercaturam profectæ fuerant, erantque ijs sis magnæ jam et instructissimæ copiæ; denique affluebant rebus necessariis; ut eorum urbs splendida quædam belli officina esse videretur. Animis itaque aucti non modo eos facile repellent, qui foris ac superiori de loco ipsos telis incesserent: sed et mari, selectis duabus maximis onerariis, missilia ipsi quoque tormenta cum impositissent, ballistas nostras lapidibus appelabant: in tertia autem, quæ duabus illis major erat, antennæ et magnæ trabes, aliæ erectæ, aliæ transversæ et æquales, a media navi ad proram dispositæ, sensim attollebantur, et maxima sui parte sublimes medio in aere pendeabant; ita ut supra Byzantinos muros eveherentur. Has tabulis crebris undique circumplectuntur, et densam clypeorum sepe in orbem prætendunt: tum plurimis lectissimisque militibus intronissis, navim cum novem subsidiariis triremibus muro admovent, ignem et cuiuscunque generis tela, alia cominus alia eminus ferientia, et omnia fere mortis instrumenta secum portantes.

IV. Quamvis porro primus impetus acerrimus fuerit, ut nec sustineri posse videretur, strenue tamen propulsavere Byzantii, tum ex interiori muro, tum ex altioribus ædificiis; uno verbo intrinsecus, extrinsecus, ex ipsis murorum pinnis, quibus mali scalæque Latinorum superne impendebant; adeo ut heroica quædam pugna existeret, cum utrinque in os, cunctis manibus, et neglecta prorsus salutis cura pugnaretur. Ac videre erat nivibus hibernis parem lapidum telorumque vim ruere in illud Latinorum agmen effusam, et crebros in se invicem cadere, et ex aliis alios vicissim ferri agique identidem pro vivis mortuos, ac pro mortuis vivos: clypeos autem et longiora scuta subinde confringi conterique a Byzantiis, tanquam figuli vasa. Quicumque e Latinis adhuc stabant, eorum alius, postquam lapsus alicunde socium arripuerat, et paululum de medio traxerat, statim et ipse de lapsu eo egebat, a quo traheretur; alius janjam tracturus tabulato affligebatur, pronusque in eum, quem trahere pararet, corruerat: alius denique, cum restitisset paulisper, nihil quod cuperet, quodve obtinere festinaret, assequabatur; nihil quod præsentem mortem afferret, effugiebat: eratque, illius pugnæ varia ac multiplex forma: magna utrinque contentione, magno animo certabatur; non utri salvi evaderent, sed utri pro laude occumberent, pluribus ante hostibus prostratis.

V. Die jam inclinato hostes spe dejecti, quod

A περιστάτω; πάντας εις μίαν συνελαινούσης προθυμίαν.

Γ'. Οι δὲ Λατίνοι μετεπέμφαντο μὲν ἐκ Χίου τριήρη μίαν καὶ ὀπλίτας συχνούς. Ἦκον δ' αὐτοῖς καὶ ὄσαι κατ' ἐμπορίαν ἐκδήμοι τούτοις τῶν μεγίστων ἦσαν ὀκάδες. Καὶ ἦν εὐοπλίτατος ὄλιος σφοῖσι πολὺς ἤδη καὶ ἀφθόνα τὰ ἐπιτιθέα, καὶ πολέμου φάναϊ λαμπρὸν ἐργαστήριον ἢ τούτων ἴσθαι πόλις· ὥστε θαρβήσαντες ἤδη μὴ μόνον τοῖς ἐξωθεν ἐκ μετεώρου βάλλειν ἐπιχειροῦντας τῆς ἀποκρούεσθαι εὐχερῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν, δύο μὲν τῶν μεγίστων ὀκάδων ἀπολεξάμενοι, πετροδόλα καὶ αὐτοὶ σφισιν ἐπέστεισαν μηχανήματα, δι' ὧν ἐβαλλον τὰς ἡμετέρας πετροδόλους μηχανὰς· εἰς δὲ τὴν τούτων μείζω καὶ τρίτην, κεφαλὰς καὶ δοκοὺς μεγάλους, τοὺς μὲν ὀρθίους, τοὺς δ' ἐγκρεσίους καὶ ἀγχωμαίλους, ἀπὸ μέσης τῆς νεὼς ἐς τὴν πρῶραν καταθέμενοι, πρὸς τὸ ὑψηλότερον προΐουσας ὁμαλῶς ἀεὶ καὶ τὸ πλέον ἐχοῦσας μετέωρον μέχρι πολλοῦ τοῦ ἀέρος, ὥστε καὶ ὑπὲρ τὰ τεῖχη τῶν Βυζαντιῶν ἐπαίρεσθαι, σάνισι τε πυκναῖς περισφιγξάντες, καὶ κύκλω πολλὴν τὴν τῶν μεγίστων ἀσπίδων φραγμὴν περιθέμενοι, καὶ πολλοὺς ὀπλοῦ τῶν μάλιστα ἐπιλεκτῶν ὀπλιτῶν ἦσαν ἐμβάλλοντες, ταύτην ὁμοῦ ταῖς παραστριζούταις ἐννεὰ τριήρεσιν τῷ τείχει προσήγαγον, πῦρ καὶ ξίφη πάντα, ὅσα τε ἀγγέμεσχα καὶ ὄσα τῶν ἐκτεθόλιων, καὶ πάντα φάναϊ σκευὴ θανάτου μεθ' ἑαυτῶν ἀγοντες.

Δ'. Τῆς οὖν προσβολῆς γενομένης μάλα βαρῆς καὶ δόξαν ἐχοῦσης ἀνανταγώνιστον, εὐρώστωι ὅμως ἡμόνοντο οἱ Βυζαντιοὶ ἐκ τε τῶν ἔνδον τευχῶν καὶ τῶν ὑψηλοτέρων οἰκῶν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐσθλῶν τε καὶ ἐξωθεν, καὶ ἐκ τῶν ἐπάλλεων αὐτῶν, ἐφ' ὧν εἴτε ἰσοτὸ καὶ αἰ κλιμακῆς τῶν Λατινῶν ἀπύρηστον ὡς γίνεσθαι τὴν μάχην ἠρωτικῆν τινα, κατὰ στόμα καὶ ἐκ χειρῶν ἀπάσῃ; ἀπειθοῦσαν ζωῆς. Καὶ ἦν ἰδεῖν νιφάδες μὲν χειμερήσιον εὐκλεῖς τῶν τε χειρμαδίων λήθων τὸ πλῆθος καὶ τῶν βελῶν φερόμενων κατὰ τῆς Λατινικῆς ἐκείνης φάλαγγος· συχνούς δ' ἐπὶ συχνοῖς πίπτοντας, καὶ ἀλλοῦ ἐπ' ἀλλοῦ; ἀμοιβαδῶν ἀγομένους καὶ φερόμενους τυχεῖ, ὄντι μὲν ζώντων νεκροῦς, ἀντὶ δὲ νεκρῶν ζῶντας· τὰς δ' ἀσπίδας ἐκείνας καὶ τοὺς θυρεοὺς ἀρασσομένους τε καὶ συντριβομένους ὑπὸ Βυζαντιῶν τυχεῖ.

Δ καθάπερ σκευὴ κεραμέως. Καὶ ὁ μὲν τῶν ἰσσομένων ἔτι Λατινῶν, ὄθεν εἰρησθεὶν τὸν πεσόντα δραξάμενος καὶ μικρὸν ἀφελκύσας, εὐθύς καὶ αὐτὸς πεσῶν εἰδεῖτο τοῦ ἀφελκύσαντος· ὁ δ' ἤδη μέλλων ἐλκύειν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καταβήρηντο, καὶ πρηγῆς ἐφ' ὧν εἰλεκεν ἐπιπτεν· ὁ δ' ἀντιστάμενος βραχύν τινα χρόνον ἐπετύγχανε μὲν οὐδενῶν ἐφίετο καὶ ἐφ' ἅπερ ἐσπευδέν· ἐλείπετο δ' οὐδενῶν τῶν, [P. 557] ὄσα ἔβαστον ἐπάγουσιν ἄδην. Καὶ ἦν ὁ ἀγὼν πολυειδῆς καὶ πολύμορφος, καὶ πολὴ τῆς ἐκατέρωθεν ἢ φιλοτιμία καὶ τὸ εὐτολμον, οὐχ ὥστε περισθεθῆ, ἀλλ' ὅστις ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θανέται, πλείστους καταβαλῶν πολεμίους.

Ε'. Ἐπεὶ δὲ τῆς ἡμέρας κλινοῦσης ἤδη, καὶ τῶν πολεμίων ἀπεγνωκότων, διὰ τὸ ἐπιλειοπέπειται τοῖς

τε κατ' ἐκλογὴν ἐκεῖνους ὀπλίτας σχεδὸν ἅπαντας αὐτοῖς βέλεσι καὶ αὐταῖς ἀσπίσι καὶ ὄσα προτε- χίσματα ἦσαν αὐτοῖς καὶ φραγμοὶ, καὶ δεισιδόντων, μὴ καὶ εἰσπληθίσαντες οἱ Βυζάντιοι καὶ αὐτὴν μὲν αὐτανδρὸν ἔλωσι τὴν ὀκάδα, τῶν δ' ἐν ταῖς τριή- ρεσι τραυματίας τοὺς πλείστους ἐργάζονται, τὰ τε προμνήσια εἰλκυσαν καὶ τὰς τριήρεις εἰς συμμα- χίαν τῆς ἀπαγωγῆς συγκαλέσαντες, σφόδρα ἤττη- μένοι καὶ δεδακρυμένοι ἀπῆσαν μὲν, ἥκιστα γὰρ μὴν τῷ οἰκεῖν προπέσχον ἐκ τοῦ εὐθέος; λιμένοι· ἀλλὰ μέχρις ἡλίου δύντος, πελάγιοι, τὰς οἰκείας ἀνακαχεύσαντες ναῦς, τοὺς οἰκείους συνέστελλον νεκροῦς; καὶ τραυματίας ἀνελάμβανόν τε καὶ ἐθε- ράπευον. Ἐσπέρας δ', ὅτ' οὐκέτι ῥάδιον ἦν τοῖς ἐντὸς φρουρίου παραχρῆμα τὴν τῶν οἰκείων αἰσθέ- σθαι φόβον, καὶ θόρον σφίσι γενέσθαι τινά, καὶ κραυγὴν μανιώδη παρεπισπεύσαν εἰς τὴν φρου- ριον ταραξάει καὶ δειλίαν ταῖς ψυχαῖς τῶν λοιπομέ- νων ἀνδρῶν ἐμποιῆσαι, ἔξω τῶν οἰκείων ὄρων κατήχθησαν· καὶ θάψαντες ἐκεῖ τοὺς νεκροὺς ἡσυχῇ τῷ οἰκεῖν προσέσχον ἤδη λιμένοι, δειλίᾳ τε πολλῇ τὰς ψυχὰς τοῦ λοιποῦ γινόμενοι· δέισμοι καὶ πάνυ τοι σφόδρα δι' ἐφέσεως μάλα μακρὰ; τὴν τῆς μάχης ἀπλλαγὴν τιθέμενοί τε ἅμα καὶ προσδο- κῶντες.

Γ'. Ἄλλ' ὅψ' ἐ τὰς ἐλπίδας ἀπάτην οὖσας μεμαθη- κότες Ἐπεμπον μὲν προσεβίβαν ὑπὲρ εἰρήνης ἐς βασιλεῖα, συνήγον δ' οὖν καὶ συμμαχοῦς ὀπλίτας ἐκ τε τῶν οἰκείων καὶ τῶν ὄθεν δῆποτε φίλων καὶ συγ- γενῶν· καὶ ἀποτυγχάνοντες; τῆς εἰρήνης εἰς χρονιώ- τερον ἤδη παρεσκευάζοντο πόλεμον, χρήματά τε ἀπαριθμούμενοι καὶ συνεισφέροντες· οὐδὲ λόγους ὁμῶς συνήθους ὀφρῶς ἀφιέναι ἡμέλων μεστούς.

CAPUT IV.

Cantacuzenus (Orestiade) reversus bellum terra et mari apparat. Advocata concione, Byzantios negligentiam arguit: pecuniam in classem contribuere jubet. Pecunia promittitur. Ingens omnium ardor. Exactiones Latini suas naves subducunt. Auxilia et pacis arbitros arcessunt. Rhodiorum legati de pace; legatione irrita domum redeunt. Galatarum pretiosam suppellectilem, quorundam etiam uxores ac liberos, rogati secum exportant. Byzantii coactis undique navibus classem instruunt. Obsident et obsidentur.

[P. 538] Α'. Ἄρτι δὲ τοῦ φθινοπώρου μεσοῦντος ἀφικνεῖται καὶ βασιλεὺς ἐς Βυζάντιον, στρατὸν τε ἐπαγόμενος ἡπεριώτην καὶ ἅμα ναυπηγήσιμα ξύλα παραγγέλλων, τὰ μὲν ἐξ ὄρους ἤδη τμηθέντα, τὰ δ' ἐτι τεμνόμενα, φέρειν· καὶ ἡθροίζετο ναυπη- γῶν (96) καὶ τεκτόνων πλῆθος ἄπαν ἐς τὸ περὶ τὸν τοῦ Βυζαντίου ἱππόδρομον νεώριον (97). Ὅψ' ἄρ' ἔγνωσαν κακῶς βουλευσάμενοι Βυζάντιοι περὶ τὴν ἔξω ταῖων συσκευῆν τῶν νεῶν· καὶ ἡ τοῦ φθά- σαντος πάθους ἀπειλὴ συνετωτέρους ἐπεποιήκει πρὸς τὴν τῶν δρωμένων ἐξῆς ἐπανόρθωσιν.

Β'. Τῇ δ' ὕστερατᾶ τούτων Βυζαντίους ἐς ἐκκλησίαν καλέσας ἀνεμίμησεν, ὅτι· «τῶν ἐνεστώτων δεινῶν τούτων ὑμεῖς πάντως ὑμῖν αὐτοῖς αἰτιοί, καὶ οὐκ ἄλλος τῶν πάντων οὐδεὶς. Μήνησθε γὰρ, ὅπως τὸν πέρυστι χρόνον ἐνταυθοῖ συνεληλυθότες ἐπηγγελισθε πάντες, χρήματά τε καὶ ὄπλα συνεισνεγεῖν οἰκο-

pugnaculis, et omnibus munitionibus, quibus pro- tecti fuerant, amisissent; cum et metus esset, ne Byzantii, facta irruptione, navim onerariam ipsis cum hominibus comprehenderent, ac eorum, qui in triremibus erant, plerosque vulnerarent; funes convellunt, et convocatis triremibus, quæ sibi ad navim abducendam subsidio sint, fracti admodum et lacrymabundi abeunt. Non tamen ad suum statim portum appellant: sed usque donec sol occi- dat in alto commorati, jactis ancoris, mortuos col- ligunt, et receptos vulneratos curant. Vespere, cum eos qui in castello essent, suorum cladem statim persentire, tumultumque inde oriri, furiosumve ullum clamorem in castellum penetrare, ac reli- ctorum ibi hominum animis perturbationem me- tumque afferre, vix jam facile erat, extra fines suos deferuntur, ac mortuos sepeliunt. Demum animis timore gravi oppressis, ad portum suum applicant, ab armis discedi vehementissime cupien- tes, discessumque iri sperantes.

VI. Tandem ubi spes suas deceptas vident, lega- tos ad imperatorem mittunt, qui de pace agant; iidemque nihilominus auxiliares copias cogunt, tum ab suis, tum undecunque ab amicis et cogna- tis. Pace non impetrata, 854 bellum diuturnius apparant; pecunias dinumerant et contribuunt: neque interim vocibus parcunt solite arrogantis plenis.

I. Medio statim autumnio Byzantium adveniens imperator terrestres copias secum adducit: simul navalia ligna convelli jubet, quæ in monte partim jam erant cæsa, partim adhuc cædebantur: con- venitque omnis fabricarum et operariorum turba in illud navale, quod est apud Byzantinum Hippodro- mum. Serò enim tandem intellexerant Byzantii, fecisse se imprudenter, cum extra muros naves fabricandas censuissent; et acceptæ cladis terrore ad errata corrigenda cautiores in futurum evase- rant.

II. Postera die, convocatis ad concionem Byzan- tiis, «Præsentium, inquit, malorum ipsimet proi- sus vobis auctores exististis, non alius quisquam ex omnibus. Meministis enim, quid anno superio- re, hoc eodem loco congregati, promiseritis; nempe ad apparandam constituendamque classem pe-

Variorum notæ.

(96) Ut naves constructæ sint a Græcis, narrat etiam Cantacuzenus pag. 144. Ducans.

(97) Quod Ἐπτάσκαλον videtur vocare Cantacu- zenus. Unde colligere licet, navale Hippodromi et

Heptascalum illud usum idemque esse. Nam in Heptascalo constructas naves scribit, quas in Neo- rio Hippodromi Gregoras. Vide *Constantinop. Christ. lib.* 1, sect. 17. Ducans.

cuniam vos et arma, propter principalis ærarii penuriam, de domo quemque contributuros, ut et amicis chari et hostibus metuendi essemus. Deinde domum omnes cum abiissetis, nemini vestrum curæ fuit, quidquam facere earum rerum, quas propriæ utilitatis causa facturos vos promississetis : sed verba vestra in ignotos aeris tractus auræ statim distulerunt. At nunc, cum ob oculos posita intuemini ea, quæ illorum temporum negligentia nobis invexit, in **855** ipso saltem articulo, periculis jam instantibus, et capiti cum violenta quadam et inevitabili necessitate impendentibus, quid vos facere oporteat considerate. Videtis quippe in maritimis civitatibus, atque in hac maxime urbium principe, si quis ex hostibus imperium maris invadat, statim cuique imminere præsens vitæ periculum ; nisi quis plane velit liberam vitam ærumnosa et Tantalea quadam permutare, pecuniisque et prædiis, imo uxoribus et liberis ipsis multari. Duorum enim alterum consequatur necesse est ; ut aut vita, aut iis rebus vivus spoliatur, et copiosum sibi diu noctuque poculum fellis ipse misceat. Agedum, vestrum mihi animum indicare ne pigeat, ut et ipse intelligam, num vos prioris negligentiae poeniteat. Nam quemadmodum oves, si pastorem sequi detrectent, si ei adversentur et contrariam viam ire velint, non dubium est quin statim perituræ sint, in præcipitia et voragine aut in medios lupos delapsæ ; pari ratione si imperatoribus ducibusve subditi haud obsequantur, si repugnent, si obluctentur, ab exitio et ultimis calamitatibus non longe certe abfuerint. »

III. His Byzantii auditis plura addere imperatorem haud passi consurgunt ; pacem cum Latinis una omnes voce repudiant ; suam illam priorem negligentiam damnant, pollicenturque se, quidquid habeant, id omne ultro pro virili contributuros, vel si liberos publicæ utilitatis causa mutare pecunia **856** oporteat. Et hæc quidem ita se habuerunt, et ad sua quisque discesserunt. Magna deinde et ambitiosa contentione bellum apparari cœptum : atque in construendis navibus, in missilibus tormentis majoribus minoribusque fabricandis, in legionibus denique seu navalibus seu terrestribus mercenario milite complendis, acre studium existit. Pecunia itaque ad hos sumptus deficiente, exigebantur a Byzantiis quædam volentibus, plurima valde invitis. Mittebantur item per urbes et agros Thraciæ, qui pecuniam in communes illos necessariosque usus corrogarent.

IV. Latini vero aliquot onerarias, quæ valli instar portum eorum implebant, postquam Byzantium ballistis submergi et confringi viderunt, om-

Α θεν, διὰ τὴν τῶν βασιλικῶν πρυτανειῶν σπάνιν, πρὸς κατασκευὴν (98) καὶ σύστασιν ναυτικῆς δυνάμεως· ἵνα τε τοῖς μὲν φίλοις ὤμεν ποθεινὸν καὶ δ' ἐχθροῖς φοβερόν· ἔπειτ' οἴκαδε πᾶσιν ἀναχωρησασιν οὐκ ἐμέλησεν οὐδενὶ περὶ οὐδενός ὧν ἐπιγγεβλασθε δρῶν ἐπὶ τῶ σφῶν αὐτῶν ὠφελίμῳ· ἀλλ' αὔραϊ τινες τοὺς ὑμέτεροὺς λόγους ἀέρος κλίπης ἀδῆλοις ἐξαπίνης διεμερίσαντο. Νῦν οὖν πρὸ ὀφθαλμῶν κείμενα βλέποντες ἃ προὔξεν ἡμῖν ἢ τὸτ' ἀμέλεια σκέψασθε, τί δεῖ δρῶν, ἐπὶ ἑρῶν λοιπῶν τῶν κακῶν ἰσταμένων καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῖν αἰωρουμένων ἐς τὸ βλαίον τε καὶ ἀφυκτον. Ὅρατε γάρ, ὡς ἐν ταῖς ἐπιθαλαττίοις πόλεσι, καὶ μάλιστα πασῶν τῇ βασιλείῃ ταύτῃ τῶν πόλεων, ἐν τῷ θαλαττοκρατεῖν ἀφέληται τις τῶν πολεμίων, τὸν περὶ τοῦ ζῆν εὐθύς· ἐπεκρέμασε κίνδυνον, ἦν μή τις ἐθέλῃ προφανῶς ἐλευθέρου βίου βαρυσταμῆσαι καὶ ταντάλειον οἶον ἀλλάξασθαι, καὶ ζημιωθῆναι μὲν χρημάτων καὶ οἰκιῶν, ζημιωθῆναι δὲ γυναικῶν καὶ παιδῶν αὐτῶν. Δυσὶν γὰρ ἔψεται θάτερον, ἢ τῆς κεφαλῆς ἢ τῶν τοιούτων στέρεσθαι ζῶντα καὶ πολλαπλοῦν τὸν τῆς πικρίας κρατῆρα κινῶν· ὡς κἀμα καὶ μεθ' ἡμέραν αὐτὸς ἑαυτῷ. Φέρε οὖν τὸν ὑμέτερον ἔμοι δηλοῦν [P. 539] μὴ κατοκνήσητε τρόπον, ἵνα γινῶ καὶ αὐτὸς, εἰ τῆς προτέρας κτείνωντε ἀμελείας. Ἀνάλογον γὰρ ἐστίν, ὡς καθεστὸν ποιμένι παντὶ, εἰ μὴ τὰ πρόβατα ἔπεσθαι βούλοιοτο, ἀλλ' ἀντιβαίνει καὶ τὴν ἐναντίαν ἰδέσθαι ἐθέλοι, οὐκ ἄδελον ἂν εἴη, ὡς ὅσον οὐκ ἤδη τεθνήσκειται, κρημνοῖς καὶ φάραγξι καὶ λύκοις περιπεσόντα, οὕτω καὶ βασιλεῦσι καὶ ἡγεμόσιν ἀνθρώπων, ἦν μὴ σύνδρομα ἢ τὰ τῶν ὑπηκόων, ἀλλ' ἀντιβαίνει καὶ ἀντιπράττει, οὐ πόρρω γ' ἂν εἴεν ἀλέθρου καὶ δεινῶν τῶν ἐσχάτων. »

Γ. Τοῦτων αὐτήκοοι γεγονότες Βυζάντιοι οὐκέτι πλείω συνείργουν εἰς τὴν βασιλέα· ἀλλ' ἀναστάντες μὲν φωνῇ πάντες ἀπέλιπαντο μὲν τὴν τῶν Λατίνων εἰρήνην, κατέγνωσαν δ' ἑαυτοὺς τῆς πρὶν ἀμελείας, ἐπαγγέλλας τε ἔδοσαν, ἐθελοντάς συνεισφέρειν εἰς ἔργον φορῶν τὰ προσόντα, καὶ παῖδας αὐτοῦς εἰ δεοὶ χρημάτων ἀλλάττεσθαι κοινῆς ὠφελείας ἕνεκα. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ ἀπὸ πλάττοντο εἰς τὰ ἴδια ἕκαστοι. Πολλὴ δὲ τις ἐν ἐστὶ θεν ἐφαίνετο περὶ τὴν ὀπλισμῶν ἢ φιλοτιμίαν, καὶ ὁξεῖά τις ἦν ἡ σπουδὴ περὶ τε κατασκευὴν νεῶν καὶ πετροδόλων μηχανημάτων μεγάλων τε καὶ μικρῶν καὶ μισθοφορικῶν στρατοῦ, ὅσοι τε ἐς τὰς ναυτικὰς δυνάμεις καὶ ὅσοι ἐς τὰς περὶ τὰς ἀρκέσουσι φάλαγγας. Ὅθεν χρημάτων οὐκ ὄντων εἰς τὴν δαπάνην, ἐπράττετο πρὸς Βυζαντίων ἕνια μὲν παρ' ἐκόντων, τὰ δὲ πλείστα παρὰ σφόδρα ἀκόντων. Ἐξεπέμποντο δὲ καὶ οἱ τὰς θρακικὰς ἀργυρολογήτοντας πόλεις καὶ χώρας τῆς κοινῆς καὶ ἀναγκαίας ταυτησί χρείας εἵνεκα.

Δ'. Ἐνίας γὰρ μὴν οἱ Λατῖνοι τῶν ὄσων προτεχνήματος δίκην ὀλιγάδας τῶν οἰκείων ἐπιλήρου λίμνα καταγυμνάσας τε καὶ δυσμύνας ὄρωντες ὑπὸ τῶν

Variorum notæ.

(98) Vide Cantacuzen. *Histor.* lib. iv, cap. 5 et 6. BOVIN.

Βυζαντιῶν πετροβόλων μηχανημάτων τάχιστα πάσαι Α nes quamprimum inde transolare. Ex illo autem
 ἐκείθεν ὡς πορρωτάτω μετήνεγκαν· καὶ ἦν λοιπὸν eorum pacētia, qua portum respiciunt, indefensa
 τὰ ἐν τῷ λιμένει τείχη σφῶν βοήθειαι καὶ ἀσπίδος prorsus et nuda erant. Miserunt itaque Genuan,
 πανάπασιν ἔρημα. Ὅθεν ἐπεμπον μὲν ἐν Γεννοῦζ, et ad insulam Rhodum, qui vel auxilia vel legatos
 ἐπεμπον δ' ἐν Ῥόδῳ τοὺς ἢ βοήθειαν ἐκείθεν ἀζήτους pacis auctores existituros inde accierunt. Ac Genua
 ἢ τοὺς τὴν εἰρήνην πρεσβεύουσας. Γένουα μὲν οὖν quidem, eo quod propriis motibus vicinisque bel-
 ἰδίους ἔχουσα θορύβους καὶ γέιτονας μάχας ἀπέπειπατο lis laboraret, mittere auxilia recusavit. Rhodii
 πέμπειν βοήθειαν. Ῥόδιοι δ' ἐκπέμπουσιν εὐθὺς μίαν vero unam statim triremem mittunt cum legatis de
 τριήρη μετὰ τῶν τὴν εἰρήνην πρεσβεύσονται· οὐ pace acturis. Hi cum venissent, multa dixere,
 πολλὰ μὲν εἰπόντες, ἐπεὶ ἐληλύθασι, πολλὰ δ' ἀκη- multa item audivere: eorum autem, quæ facere
 κούτες, τῶν σπουδαζομένων ἤγουν οὐδὲν, ἅτε οὐκ studebant, nihil perfecerunt; quando neque id
 ἐπαγγελάμενοι μήτε τοῦ ληφθέντος ἐν τῇ μάχῃ loci. quod ultra pristinos limites in bello occupa-
 τόπου τῶν προτέρων ὄρων ἐπέκεινα μήτε τῆ; γε- verant, restituturos esse se pollicebantur, neque
 νομένης ἄλλης ὑπὸ σφῶν ζημία; ἀπόδοσιν. Ὅθεν damni quidquam a se illati resarturos. Rhodum
 καὶ ἀπήεσαν αὐθις ἐς Ῥόδον ἀπρακτοί· πλὴν οὐ itaque **857** redeunt infecta re, nisi quod multa
 πολλὰ τῶν πολυτελῶν χειμηλίων καὶ χρημάτων οἱ ex pretiosa suppellectili et ex thesauris, Rhodiæ tri-
 ἐν τοῖς Γαλάτῳ ἐνθέμενοι τῇ Ῥοδίᾳ τριήρει ἐς Ῥό- remi futuri metu imposita, Galatari Rhodum per
 δον δὲ αὐτῶν ἐπεμπον, δεδιότες περὶ τοῦ μέλλοντος. eos miserunt. Fuere etiam qui uxores liberosque
 Ἦσαν δ' οἱ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἐξέβλεπον διὰ τὸ imposuerunt, quid futurum esset incerti.

[P. 540] E'. Ἐπεὶ γὰρ μὴν αἶ τε ἐν Βυζαντίῳ καὶ V. Cum vero eas triremes, quæ Byzantii et alibi
 ἀλλαγῆ ναυπηγούμεναι τριήρεις συνεσκευάσθησαν ἤδη constructæ erant, paratas jam haberet imperator,
 τῷ βασιλεῖ, μεγάλαι μὲν ἐννέα, μονήρεις δὲ καὶ διήρεις magnas quidem novem, moneres autem ac hirmes
 πλείους, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πλουσιῶν plures, et Byzantinorum divitum multi, navata
 φιλοτιμότερον εἰς τούργρον διατεθέντες λέμβους στρα- ambitiosius opera, militares lembos et naviculas
 τιώτιδας καὶ ἀκάτια συνεσκευάσαντό τε καὶ ἐξώ- comparassent ac propriis sumptibus armavissent,
 πλισαν ἐξ οἰκείας δαπάνης, μετὰ πέμπτοι γίνονται arcessitæ etiam ex omnes quæ in aliis imperii ur-
 καὶ δεῖσαι κατ' ἄλλας τῶν ὑπηκόων ἦσαν πόλειων· ὧν libus erant. Harum aliæ, oblata occasione, noctu
 αἱ μὲν καιροῦ λαμβανόμεναι νύκτωρ ἀπήεσαν ἐς τὴν Byzantium in portum evasere, postquam Latinas
 τῶν Βυζαντίῳ λιμένα, μόλις λανθάνουσαι τὰς Λα- triremes ægre sefellissent, quæ perpetuo speculan-
 τινικὰς τριήρεις, αἱ δὴ γενεκῶς ἐπιτηροῦσαι καὶ πα- C tes insidiantes e longinquo, et hiberno illo
 ραφυλάττουσαι πόρρωθεν ἐκώλυον τὸν εἰσπλουὶν ἐκεί- arcebant. Ibi enim nauticas illas copias in alto
 νων, αἰθροὶ διανυκτερεύουσαι τὴν χειμέριον χρόνον sempre fluctuantes et cœnare, et prandere, et dor-
 ἐκείνον. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ναυτικὸν ἐκείνο πελάγιον mire triremium præfecti cogebant. Hinc fiebat, ut
 αἰεὶ δεῖπνοποιεῖσθαι τε καὶ ἀριστοποιεῖσθαι καὶ κα- mari quidem Byzantii a Latinis, terra autem Latini
 θεῦδειν οἱ τριηράρχαι ἠνάγκαζον· ὡς συμβαίνειν a Byzantiis obsiderentur; ac sic utrique ab utris-
 ἐντεῦθεν, πολιορκεῖσθαι μὲν Βυζαντίους ἐκ θαλάττης que et a se invicem hi atque illi vincti teneren-
 ὑπὸ Λατίνων, πολιορκεῖσθαι δ' αὐτὴν ἠπειροῦ Λατί- tur.
 νους ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ εἶναι δεσμίους ἐξ ἑκατέρων
 ἑκατέρους; καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀλλήλους.

CAPUT V.

Byzantii e portu in altum provehuntur; rudes plerique et inexercitati. Hostium navem onerariam incendunt. Latinorum anxia deliberatio. Omnes cedendum esse statuunt. Solus navarchus refragatur. Instructa suorum classe Byzantinam expectat, consilium ex re capturus.

A'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἕαρος ἐπιλάμποντος, καὶ τῶν τε D I. Vere statim affulgente, ubi asperiores venti
 ἀγρίων πνευμάτων τὴν χειμέριαν ἐκείνην αὐλήτι- sua illa hiberna sibila sopiverunt et magna in mari
 κὴν τρεψαμένων ἐς τὸ καθεῦδειν, καὶ μακρὰς ὁμοῦ tranquillitas exstitit, Byzantii, perfecto omni ter-
 τῆς γαλήνης ἐπιχωριαζούσης τοῖς κύμασιν, ἐπεὶ restri navaliq̄ue apparatus, nulla re ad bellum ne-
 πάντα ἦν ἐκ τῆ γῆς καὶ θαλάττης ἀπηρτισμένα καὶ cessaria deficiente, navēs **858** provehere in al-
 οὐδὲν τῶν ἐς μάχην ἀνηκόντων ἐπιτηροῦσιν τοῖς Βυ- tum parant ab utroque loco; nempe et ab iis nav-
 ζαντίοις; ἐλείπετο, παρεσκευάζοντο πρὸς ἀναγωγὴν alibus, quæ intra urbem sunt, et ab illa quam su-
 ἑκατέρωθεν αἱ τριήρεις, ἐκ τε τῶν ἐντὸς Βυζαντίου pra memoravimus statione, ad quam coacti ex
 φημὶ νεωρίων καὶ ἐτι οὐπερ ἐξῆμεν εἰρηκότες improvise navarchi sub initium belli confugerant;
 ναυστάθμου, πρὸς δὲ ἐξ αὐτοσχεδίου βιασθεῖσι τοῖς ab ostiis dico fluminis, et ab ultimo sinus Ceratini
 ναύαρχοις ἐν ἀρχαῖς τῆς μάχης καταπεφυγέναι recessu. Et eæ quidem naves, quæ Byzantio pro-
 ξυμπέπτωκε, παρὰ τὰς τοῦ ποταμοῦ (99), δηλαδὴ fectæ sub vesperam in altum delatæ sunt, debe-
 ἐκβολὰς ἔνθα καὶ τὸ τοῦ θαλαττίου κέρως ἀνα- bant saltem aliquantulum temporis modicæ sui

Variorum notæ.

(99) *Barbyas*, seu *Barbyssi*, vulgo *Chartarici*, de quo Gyllius lib. II, cap. 3, *De Bosporo Thrac.* BOVIN.

exercitationi dare, ac primum inter se decertare, et remigationis periculum separatim facere. Nec enim mari omnes remisque assueverant, sed lignationem plerique ligoneisque redolebant. At illæ progressæ remos inhibent, non admodum compositæ aut militari ordine, sed temere maximam partem inæqualiterque remigantes, et a recto cursu aberrantes.

καὶ κόσμῳ στρατηγικῷ, ἀλλ' ἐν ἀκοσμίᾳ τὸ πλεῖστον, καὶ ἑτεροζυγοῦσαν τὴν εἰρσεὶαν ποιοῦμενοι, καὶ τοῦ εὐθέως παραγομένην.

II. Cum vero nox jam adesset et hæ juxta littus ante orientales Byzantii muros constitissent, ventum coorti a terra tumultum apud naves fecerunt ac paululum eas perturbare visi sunt. At secundam circiter noctis vigiliam trimem expedita, quæ paulo ante spectulatum missa fuerat, summa festinatione accedit, nuntiatque maximam Latinorum onerariam plenis velis ab Hellesponto profectam advenire. Statim itaque navarchi magna cum fiducia nautis ac vectoribus, illis ut remigent, his ut capessant arma, inflatis classicis dant signum. Diligentiore **859** itaque navigatione proveci onerariam quam celerrime circumveniunt, et centrali vela imperant. At illi parere initio nolunt, sed pugnam ac bellum ineunt. Mox iidem densis undique telis obruti, cum liceret militibus facta irruptione eos trucidare, cedunt inviti, et manus tendendo miseriam exponunt. Sed eos nihil illa juvat supplicatio: siquidem nautæ aliquot de trimem onerariam incendere occupant, et quidquid hominum intus erat comburunt, ita ut flamma ad multam noctem per mare sursum sublata reluxerit.

III. Dum isti in his occupantur, Latini inter se deliberant, magno curarum æstu fluctuantes, et extremum salutis suæ discrimen tantum non ob oculos positum intuentes. Alii itaque omnes tutius esse statuebant mari excedere et castellum tutari: nec enim posse se præ hominum paucitate in duo bella distrahi, terra simul marique infesta: pugnam quippe adversam utramque potius, quam alteram secundam fore. Solus navarchus constanti ac generosa animi præsentia omnium adversatus est sententiis: animadversam enim a se et improbatam fuisse imperitiam Romanæ classis, quæ superiori die nequaquam secundum militarem legem et solvisset et ad portum appulsa esset; eapropter non longe a meliori spe abesse se. Cum igitur virium maxima pars aut omnes potius vires in mari site essent, in eo niebat oportere, si non omne, at potissimum **860** studium ponere.

παύεται ἄκρον (1). Αἱ μὲν οὖν ἐκ Βυζαντίου περὶ δελήην ὄψιαν ἐκπλεύσασαι, δεῖον καιρὸν τινα δοῖνα: γυμνασίᾳ μικρᾷ γούν, καὶ ἀναμιλλήσασθαι πρότερον πρὸς ἀλλήλας, καὶ πείραν τῆς εἰρσείας κοίσεσθαι: καθ' ἑαυτάς· μηδὲ γὰρ εἶναι πάντα: ἐν συνηθείᾳ θαλάττης καὶ κώπης, ἀλλ' ἀπόζοντας τοὺς πλείους δεινροτομίας τε καὶ σκαπάνης· αἱ δὲ μικρὴν προβάσαι σχάζουσι τὰς κώπας, οὐ μάλα σὺν εἴξει καὶ ἑτεροζυγοῦσαν τὴν εἰρσεὶαν ποιοῦμενοι, καὶ τοῦ

[P. 541] B'. Ἐπεὶ δὲ καὶ νύξ παρὴν ἤδη καὶ αὐτοὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἦσαν ὁρμοῦσαι πρὸ τῶν ἑξῶν τοῦ Βυζαντίου τειχῶν, ἐπέη ἐξ ἀπογειῶν πνευμάτων θύρουθς ταῖς ναοὺς καὶ διαταράττειν ἔδοκε μικρὸν. Περὶ δὲ δευτέραν φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἦκεν ὧη σπουδῇ πρὸς αὐτάς: ἡ πρὸς κατασκοπὴν ἐντεταμθεὶσα πρὸ βραχέος ταχυναυτοῦσα τριήρης, Λατινικὴν ὀκκάδα μεγίστην ἀγγέλλουσα πλήρησιν ἱστίοις ἐξ Ἑλλησπόντου ἀναγομένην· καὶ ἄμια οἱ ναύηροι πολλῶ τῇ θαρρόντι τοῖς τε ναύταις καὶ ἐπιβάταις, τοῖς μὲν ἐπὶ τὴν εἰρσεὶαν, τοῖς δ' ἐπὶ τὰ ὄπλα γυρεῖν ἐσήμαινον τῇ σάλπιγγι. Σπουδαιότερον μὲν οὖν τὸν ἐκπλοῦν ποιησάμενοι τάχιστα τὴν ὀκκάδα περιεκύκλουν, καὶ τὴν ὁδόνην καθέλκειν (2) ἐκέλευον. Ἡ δ' οὐχ ὑπήκουε τὰ πρῶτα, ἀλλὰ μάχης ἤπειτο καὶ πολέμου. Ἐπεὶ δὲ τὰ γε βέλη κατὰ πλήθος πανταχῶθεν ἐπέησαν σφοῖσι, καὶ περιτὴν τοῖς ὀκλίταις εἰσπηδῶσι φονεύειν σφᾶς, ἐνέδοσαν τε ἕκοντες καὶ χεῖρας ὄροντες εἰς οἶκτον παρακαλοῦντες. Ἄλλ' ὄναντο τῆς παρακλήσεως οὐδέν· ἐπεὶ φθάσαντες ἔνοιτο τῶν ναυτῶν ἐκ τῆς τριήρουσ τὴν τε ὀκκάδα ὑπάπτουσι καὶ τοὺς ἔνδον ἀπαντας ἐμπιπρῶσι (3), καὶ ἡ φλόξ ἤρητο πελάγιος ἐπὶ πολλῇ τῇ νυκτί.

Γ'. Τοῦτων δ' ἀσχολουμένων περὶ ταῦτα, κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ἐβουλεύοντο οἱ Λατῖνοι, πολλὴν τρικυμίαν ἔχοντες λογισμῶν καὶ τοὺς ἐσχάτους κινδύνους σφῶν αὐτῶν μονοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἱσταμένους ὀρῶντες. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἀσφαλέστερον εἶναι ἐψηφίζοντο, καταλιπόντας τὴν θάλατταν φυλάττειν τὸ φρούριον· μηδὲ γὰρ δύνασθαι δι' ὀλιγαριθμὸν πρὸς δύο μερῆσθαι μάχας, ὁμοῦ κατὰ σφῶν ἐπίστας ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης· θάττον μεντὰν ἐκατέρων ἀποτυχεῖν, ἢ μιᾶς τινος εὐμενοῦσ πειραθῆναι. Μόνος δ' ὁ ναύαρχος μετὰ σταθεροῦ καὶ γενναίου τοῦ τῆς ψυχῆς παραστήματος ταῖς πάντων ἀντίεργε ψήφοις. Κατασκέψασθαι γὰρ ἔφρασε καὶ καταγῶναι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου πολλὴν ἀπειρίαν, ἀναγομένου τε καὶ καταίροντος τῇ προτεβατῆ μὴ κατὰ νόμους στρατηγικοῦσ, καὶ οὐ πόρρω διὰ ταῦτα χρηστώων εἶναι ἐλπιδῶν. Τῆς γούν πλείονος μοῖρας, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς κράτου: ἐν τῇ θαλάττῃ κινεμένου, εἶναι ἔφρασε δεῖν ἑνταῦθα, εἰ μὴ τὴν πᾶσαν, τὴν γούν πλείονα θεῖναι σπουδῆν.

Variorum notæ.

(1) De marino illo *Cornu*, seu *Ceratino sinu*, multa Gylius *ibid.*, lib. 1, cap. 5. Bovin.

(2) Quod vulgo dicimus, *baisser le pavillon*. Idem Gregoras lib. v prioris Historiæ, cap. 4, οὕτω δ' ἐπέτασε τὰς ὀδύνας, ἀλλ' ἔμενεν ἡρεμοῦτα, ubi in-

terpres, *velis nondum expansis*: inox, τότε καὶ αὐτῇ διαπετάσασα τὰς ὀδύνας, λαμβάνει τὴν ποίεσιν. DUCANG.

(3) Cantacuzenus rem aliter narrat, lib. iv, cap. 11. pag. 744 et 745. Bovin.

Δ'. Ὅθεν μεγάλα; μὲν ἔννεα τριήρεις, ριούηρεις Ἀ δὲ πλείστας, ἐπιλέκτων ἐμπλήσας ὀπλομάχων ναυ- τῶν, καὶ τριηράρχους ἐπιστήσας τοὺς μάλα ἀρι- στούς, καὶ μικρὸν τοῦ λιμένος προβάς, ἴστατο πε- ριμένων ἐν τάξει τῶν τῶν Βυζαντίων ἐπίπλου, δυοῖν ἔχων ἐν νῶ διαπράξασθαι θάτερον· εἰ μὲν κατὰ νόμους ὁρῶν στρατηγικούς ἐπιόντας; ἐπ' αὐ- τῶν, πρύμναν τε κρούσασθαι καὶ τῶν νεῶν ἐκπιδή- σαντας ἐντὸς γενέσθαι τοῦ φρουρίου πλησίον ἐστῶ- τος· εἰ δ' οὖν, ὁμῶσε χωρεῖν ἐς τοὺς πολεμίους.

IV. Itaque ille triremes magnas novem, et mo- neres quamplurimas, nautarum armatorum delectu complet; trierarchos præficit præstantissimos; tum paulo ultra portum progressus, Byzantium ad- ventum instructa acie illic stat expectans, duorum ille alterum facturum: si eos quidem secundum bellicæ artis præcepta procedere adversus se vi- deat, puppim retroacturus, relictiisque navibus in castellum proximum introiturus; sin minus, ad pugnam proditurus.

CAPUT VI.

Terra et mari ad pugnam itur. Quid Byzantinæ classi obfuerit. Quo ordine naves processerint. Notatur trierarchorum culpa. Byzantii omnes subito metu percussi; in mare desiliunt. Clades maxima. Justum Dei judicium. Latinorum navarchus rei miraculo obstupescit. Vacuis navibus potitur. Byzantinæ classis altera pars in eamdem calamitatem incidit. Terrestrium copiarum trepidatio non minor. Latinorum æquitas et clementia.

[P. 542] Α'. Ἐπεὶ δ' ἡμέρας γενομένης ὀμιχλῶ- Β δὲς τι καταβρέον ἐκ πελάγους πνεῦμα τὸ θαρβέειν ἀφῆρει τοὺς Βυζαντίους, ἐνθαρσέστερος ὁ τῶν Λα- τίνων ἐγένετο ναύαρχος. Συνήεσαν δ' ὅμως ἐξωθῆν μὲν αἱ περὶ τῶν Ῥωμαίων φάλαγγες μετὰ πολ- λῶν καὶ μεγάλων θυραῶν (4) καὶ παντοδαπῶν φρυ- γάνων, ὅσα τροφῇ τῷ πυρὶ καθίσταται πρόχειρος· προῦφαινετο δὲ καὶ ὁ στόλος ἤδη κάμπτων τὴν τοῦ Βυζαντίου βορρῆαν ἄκρην, ἐνθα πύργοι τε δύο ἀνω- κοδόμηται λίθων λευκῶν καὶ ἀπεξεσμένων ἐς τὸ τῆς ἀρμονίας εὐφυῆς, καὶ ἄμα Δημητρίου τοῦ μάρ- τυρος Ἰδρυταίῃ ἱερῶν (5). Ἐδοξε δ' αὐτοῖς ἐπιμοχθος ἢ χαμπῆ διὰ τὰς ἐκεῖ γινομένης; ἀεὶ θαλαττίους ἔ- λικᾶς τε καὶ οἷόν τινας λαθυρίνθους, κατὰ τὴν παρ' Ἑλλήσιν ἄδομένην Σκύλλαν καὶ Χάρυβδιν, ἣν ἐκεῖ- νοι κατὰ τὸν πορθμὸν εἶναι φασιν, ὃς μεταξὺ τοῦ C τε Ἰταλικοῦ Ῥηγίου καὶ τῆς Σικελικῆς κεῖται Με- σσηνίας. Ἐσφηλε δ' αὐτοὺς ἐς τὰ μάλιστα τότε καὶ τὸ μὴ ἀνάλογον ἔχειν ἐν τοῖς τῶν νεῶν κοιλώμασι κάτω τὴν ψάμμον (6)· ὅπερ εἴθε τοῖς ἐπὶ θάλατ- ταν ἀεὶ ναυστολοῦσιν ἔρεισμα γίνεσθαι τε καὶ εἶναι τοῦ πλοῦ καὶ θεμέλιος κράτιστος.

I. Die exorto nebulosus quidam ventus a mari ingruit. Ea res ut Byzantiis fiduciam ademitt, ita Latinorum navarcho animos addidit. Convenerant tamen extrinsecus pedestres Romanorum cohortes cum clypeis multis et magnis, item cum omni to- mitum genere, quotquot scilicet prompta ignis nutrimenta sunt. Apparebat autem et classis, quæ boreale jam circumvehebatur Byzantii promontorium; ubi turres duæ ædificatæ sunt lapide albo, ad concinnam solidæ structuræ speciem expolito: quo etiam loco templum divo Demetrio positum occurrit. Visus vero ipsis iniquus hic flexus ob eos qui illic semper existunt, maris vortices et quos- dam quasi labyrinthos, quales illæ a Græcis decan- tatæ Scylla et Charybdis, quales in illo freto, quod est inter Italicum Rhegium et Siculam Messanam, sitas esse dicunt. Obfuit autem illis tunc plurimum, quod in carinis idoneam saburræ 861 viam non haberent; quæ res iis qui navibus-mare quotidie percurrunt, fulcimentum esse solet et firmissi- mum navigationis fundamentum.

Β'. Δέον οὖν κατὰ μέτρον στήσαντας τοὺς τριη- ράρχους τὰς ναῦς ἀντιπρώρους ταῖς τῶν πολεμίων ναυσὶ καὶ ἀπὸ μόνης τῆς πρώτης ἐκκλιῆσαι θέας αὐτοῦς, οἱ δὲ τῆς προσηκούσης ἀκπεπτωκότας γνώ- σεως, μίαν παρὰ μίαν κάμπτοντες τὴν ἄκρην ἐκεῖ- νην ὑπέφαινον. Πρώτη μὲν οὖν ἡ ναυαρχὸς ἐδείκ- νυτο, σχολῆ κατιούσα καὶ βιαζομένη μάλα πλησίον τὸν πλοῦν ποιεῖσθαι τῆς γῆς· καὶ μετ' ἐκείνην ἀπ' D οὐρᾶς ἑτέραν δίκην ὄρμαθου καὶ σειρᾶς ἐχομένης ἀλλήλων ἐς μήκος· πρύμναν τε πρῶρα; ἄλλης ἐχο- μίνην καὶ οὕτως ἀμοιβαδὸν ἀπάσας καὶ παραλλάξ ἑτέραν ἑτέρα; ἐξηρητημένας καὶ στοιχηδὸν πως πλεούσας, ἕως προσέσχον τῷ αἰγιαλῷ τῷ ἐκ διαμέ- τρου καὶ κατ' εὐθείαν τοῦ Λατινικοῦ κειμίνῳ φρου- ρίου, ἀπέχουσαι τῆς γῆς ἡμιπλήθρου μείον (7). Εἰ μὲν οὖν ἀντιπρῶρα γινόμεναι τὰς πρῶρας ἐπὶ με-

II. Dehebant certe trierarchi ita naves collocare, ut obversis in frontem proræ vel primo aspectu hostem perterrerent. At ii, mente alienati, singulas inter flectendum promontorium ostendebant. Prima conspiciebatur navis prætorία, lente se ipsam mo- vens et proxime oram littoris navigare magna vi contendens. Tum altera et altera a tergo subibant; serie quadam et veluti catena cohærentes illæ inter se longum in tractum, singulæ singularum pup- pim prora contingentes: et sic omnes, invicem alternisque aliæ ex aliis nexæ, continenti quodam ordine navigantes procedebant; donec ad littus illud, quod est e regione Latini castelli cique rectis lineis opponitur, appulsæ sunt, minus semijugeri spatia a terra distantes. Quod si illic saltem proræ Latinis in frontem objecissent, atque ita confi-

Variorum notæ.

(4) Nostri pavesade vocant. DUCANG.
 (5) De qua S. Demetrii æde et illius situ copiose egimus in Constantinop. Christ. lib. iv, sect. 6, n. 55. DUCANG.

(6) Saburræ... DUCANG.
 (7) Cod. ms. ad marginem, Σημειῶσαι ὅτι τὸ πλεῖθρον ἐστὶ πηχίων ρίγ' DUCANG.

gendi tempus expectassent, bene, opinor, habuisset. Imo si littorali illa navigatione non interrupta processissent simili modo usque ad extremum freti, ubi videlicet et alias naves stetisse diximus, atque illinc cum cæteris reversæ contra hostem servato ordine provectæ essent, bene sic quoque (opinor) habuisset. Sed aliam Deus mentem pavore injecto attulit, et repente vices mutavit vanisque eorum dictis ac minis fortuna exitus contrarios dedit. μετήνεγκεν ἄθρον καὶ περιέστησεν ἐς τοῦναντίον τύχη.

III. Nam **862** quos oportebat heroice, sicut promiserant, pugnare; ii contra trepidi, nemine obsistente, nullo nec stricto gladio nec vibrato in eos telo, versi in fugam omnes ex tabulatis bini statim ternique sæde et confuse subjectum in mare desiliebant. Ac ii quidem, qui nare didicerant, abjectis armis ægre in terram evadebant. Plerique autem armorum pondere deprimebantur. Et videre erat (miserum sane spectaculum) in gurgite palpitantes, terribiles illos et arrogantia elatos bellatores, piscium cancorumque instar sibi invicem tenaciter inherentes, ut emergere haud possent, sed in posteram diem a fortuna reservarentur, piscibus convinatoribus suis epulum ipsi daturi. Adeo facta injuria auctores injuriæ ex fortibus imbelles reddidit: adeo heroici spiritus hoc ipso, quod se adversus Deum contumacius erigunt, infelicia existunt fortunæ ludibria.

IV. Nimirum ii, quia ante pugnam diu noctuque, lingua contumeliosissimum viduis pupillisque Byzantinis bellum inferentes, quovis hoste pejora perpetraverant, tabularumque et palorum ad classem usum comparandorum nomine totas et domos everterant et opes diriperant, ac in ejusmodi facinoribus spiritus illos Martios jam tum consumperant; ideo præter opinionem fluctibus marinisque gurgitibus absorpti præclaras illie spes subito sepeliverunt, atque ex orbe hac terrestri in humidum et in profundas aquas translati sunt. Delictorum quippe conscientia oppressam mentem habebant, et pupillares illas (ut par est) preces **863** miserabilesque lacrymas reminiscebantur. Quamobrem et manibus ad arma tractanda quasi ebriis, et pedibus ad movendum corpus vacillatibus torpebant. Animo autem fracto ac vulnerato bene sperare haud poterant: ipso tum exitu edocti, cum iis nihil proderat, non oportere in armis bonam spem collocari, nisi æquitas adsit cum recta pietatis ratione conjuncta. Quæ enim juste facta sunt, ea sola animi robur firmum sus-

Α τώπου τοῖς Λατινοῖς ἴστασαν, περιμένουσαι τὴν ὥραν τῆς προσβολῆς, εὖ ἂν οἶμαι εἶχεν· ἢ τὸ γε βέλτιον; [P. 543] εἰ μὴ διακρίψασαι τὸν παράλιον κείνον πλοῦν προῦχώρου ὁμοίως ἀχρι τῆς ἐσχατιᾶς τοῦ πορθμοῦ, ὅπη δηλαδὴ καὶ τὰς ἄλλας εἰρημικῶν ἴστασθαι, κάκειθεν ὁμοῦ ταῖς ἄλλαις ἐπαναστρέφασαι τὸν ἐπίπλουον ἐν τάξει κατὰ τῶν πολεμίων ἐπιούντο, καὶ οὕτως εὖ ἂν οἶμαι εἶχεν. Νῦν δὲ ἀλλ' ἐτέραν ὁ δαίμων ἔδωκεν ἔνοικαν καὶ δεξιάν· καὶ τὰς τῶν καυχημάτων καὶ ἀπειλῶν ἀποδόσεις ἢ

Γ. Δέον γὰρ ἡρωϊκῶς κατὰ τὰς ἐπαγγελίας ἀγωνίσασθαι, οἱ δ' ὑπέρτρομοι γενόμενοι (8), μηδενὸς ἀντιπράττοντος, μήτε ξίφους γυμνωθέντος, μήτε βέλους ἐπ' αὐτοῦ ἀκροβολισθέντος, ἐφευγον ἅπαντες, τῶν καταπτρωμάτων ἐξελίφνης σύνδου τε καὶ σύντρεις ἐκπηδῶντες ξὺν οὐδενὶ κόσμῳ κατὰ τῆς ὑποκειμένης θαλάττης· ὦν εἰ μὲν διανήχασθαι εἰδίτες, βίπτοντες τὰ ὄπλα, μόλις ἐς γῆν ἐξέπιπτον· οἱ δὲ πλείους τῷ βάρει τῶν ὄπλων κατεδύοντο. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινόν, ἀσπαίροντας ἐν τῷ βυθῷ τοῦς φοβεροῦς καὶ μετεώρους ἐκείνους ὀπίστας, δίκην ἰχθύων καὶ καρκίνων, καὶ ἀλλήλων ἐχομένους ἀπρὶξ καὶ ἀναδύναι μὴ δυναμένους, ἀλλὰ ταμινομένους ἐς τὴν ὑστέραιαν ὑπὸ τῆς τύχης ἐστιάτρως αὐτοῦς τοῖς ἑαυτῶν δαιτυμόσιν (9) ἔσασθαι ἰχθύσιν. Οὕτως ἀνάνδρους τὸ ἀδικεῖν ποιεῖ τοῦς ἀνδρείους, καὶ παίγνιον δυστυχῆς τὰ ἡρωϊκὰ δεικνύει φρονήματα τὸ θεοῦ καταπαίρεσθαι.

Δ. Ἐπεὶ γὰρ πρὸς τῆς μάχης, νύκτωρ καὶ μετ' ἡμέραν ἀεὶ στρατευόμενοι πολλῷ τῷ τῆς γλώττης ὑδρῖζοντι κατὰ τῶν Βυζαντινῶν χερῶν καὶ ὄφραων, πάντων πολεμίων ἔδρων οὗτοι τὰ χεῖριστα, καὶ προφάσει διὰ τὰς ναῦς σανίδων καὶ στυπτίων ὄλας ἀνέτρειπον οἰκίας, καὶ ὄλας οὐσίας ἠνδραποδίζοντο, κἀν τοῖς τοιοῦτοις προσηνῶκεσαν τῆς ἀρεστῆς ἀνδρείας τὸν ἕγγον ἐκείνον, ἔλαθον κύμασι καὶ βυθοῖς θαλαττοῖς νῦν ἐνταυθοῖ τὰς γενναίας θάψαντες ἐλπίδας ἄθρον καὶ τοῦ ἡπειρωτικοῦ τὸν ἄθρον καὶ ὑποδρύχιον ἀλλαξάμενοι βίον. Τῷ γὰρ ἡμαρτηκῆτι τοῦ συνειδότος βρῖθοντας ἔχοντες λογισμοῦς, καὶ ἀναμνησκόμενοι δεήσεων ἐκείνων ὄφρατικῶν, ὡς εἶκοι, καὶ ἀκρόων ἐλεεινῶν, ὥσπερ μεθυούσας εἶχον τὰς χεῖρας πρὸς ὄπλα καὶ ἀκροσφαλεῖς πρὸς κινήσεις τοῦς πόδας, καὶ ἅμα τεθραυσμένην τὴν διάνοιαν ἐς τὰς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐλπίδας, ἐργοῖς τοῖς τηλικαῦτα μανθάνοντες, ὅτε μηδὲν σφισιν βραλος ἦν, μὴ εἶναι χρεῶν ἐν τοῖς ὄπλοις τὰς χρεῖστας· ἀνέχειν ἐλπίδας. ἦν μὴ παρῆ τὸ δίκαιον μετὰ τῆς τοῦ εὐσεβεῖν εὐθύτητος. Μόνους γὰρ τοῖς σὺν δίκῃ δρωμένοις τὸ δυνάμενον τῆς ψυχῆς ἀσφαλῶς ἔρε δε-

Variorum notæ.

(8) Hanc Grænicarum navium cladem multis etiam narrat Cantacuzenus d. cap. 14 extr. DECANG.

(9) Interpretatus sum, *piscibus convinatoribus suis epulum ipsi daturi*; id quod Gregoras ipse, ni fallor, sensit. Homeri Scholiastes, ad hunc *Odysseæ* δ, 621 versum :

Δαιτυμόνες δ' ἐς δώματ' Ἴσων θεῖον βασιλῆος, δαιτυμόνας interpretatur ἐστιάτρως: et vim utrumque significandi, *convivium* nempe et *convivatorem*, ei vocabulo competere docent lexicographi. Tamen apud Gregorium Nazianzen. orat. 38 ἐστὶ τῶν et δαιτυμῶν opponuntur: imo et apud Gregoram ipsam, *Hist. lib. xxiii, pag. 582, lin. ult. Βοινικ.*

ταί τε καὶ τὸ θάρρος ἐν περιστάσεσιν ἀκλόνητον ἔχει. Καὶ γὰρ εἰ κατὰ τῶν ἀλλοτρῶν τὰ τοιαῦτα γινόμενα ὡν ἀδικημάτων εὐθύνεται πρὸς τοῦ κοινού δεσπότητος Θεοῦ, πολλῶ [P. 544] μᾶλλον εἰ ὁμόφυλον εἶη τὸ ἀδικούμενον.

Ε'. Το δὲ ξένον ἐκεῖνο θέλημα βλέπων ὁ τῶν Λατίνων ναύαρχος πῶρρωθεν τὸ μὲν πρῶτον διηπορεῖτο κατ' ἑαυτὸν, καὶ τινα ἐνόμιζεν εἶναι ὑπόκρισιν καὶ δραματουργίαν· Ἐπειτα ἔγνω θεομητίαν εἶναι τὸ πρᾶγμα σαφῆ· καὶ ἡσυχῇ παρακελευσάμενος ἐρέτηεν τὸν τῆς ἡγεμονίδος πλήρωμα προφῆι παραγγέλλας ἔπεσθαι καὶ τὰς ἄλλας τριῆρεις κατοπίν. Ἐπι δ' ἐλθῶν κενὰς τὰς Ῥωμαϊκάς τὸ παράπαν εὗρε τριῆρεις, ἀναθησάμενος εἰλικεῖ τε πάσας τρέμα καὶ ὑπέστρεφεν ἄγων ἐς τὸ τῶν Λατίνων ἐπίνειον· πλὴν ὅσαι διήρεις τε καὶ μονήρεις καὶ λέμβοι πλήθους ἕνεκα διαῖρασαι τὴν ἄλωσιν ὑπερόριοι τῶν κινδύνων ἐγένοντο.

Γ'. Τούτων δ' ἐς τοῦτο τύχης κατενεχθεῖσῶν, ἐφαίνοντο ἐπιπλέουσαι ἤδη καὶ ὅσαι παρὰ τὰς ἐκβολὰς, ὡς εἰρήκειμεν, Ἰσταντο πάλαι τοῦ ποταμοῦ τριῆρεις μέγισται μὲν τρεῖς, μείους δὲ παμπληθεῖς. Ἐπεὶ δὲ κατὰ μέσῳ γενόμεναι τὴν πορείαν ἐρήμους ἀνδρῶν ἔλκομένας εἶδον ὑπὸ τῶν πολεμίων τὰς ὁμοφύλους νῆας, ἔστησαν ὡσπερ τινὶ νάρκῃ πεδηθεῖσαι καὶ μὴ δυνάμεναι μήτε πρόσω μήτε ὀπίσω ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν, ἕως τοῖς ὁμοίοις ταῖς ἄλλαις περιέπιπτον καὶ αὐταὶ κακοῖς. Ἦν γὰρ ἰδεῖν εὐθύς καὶ τούτων ἅπαν τὸ πλήρωμα, τριηράρχους ἑμοῦ καὶ ναύτας, κατὰ κεφαλῆς ἐς θάλατταν πίπτοντας τὸν ὁμοῖον τοῖς προπεπονθόσι τρόπον, πρὶν ἢ γαγγυμωμένον θεάσασθαι ἕξφος καὶ πρὶν πολεμίας αἰσθῆσθαι τινὸς ἀπειλούσης βοῆς.

Ζ'. Διενεΐματα δ' ὁμοίως τὸ τῆς δειλίας ἐκείνης δεινὸν καὶ ὅσοι παρὰ τὴν αἰγιαλὸν καὶ τοὺς πύργους ἦσαν ἐστῶτες. Μεστὰ γὰρ ἦν ἅπαντα δῆλων παντοδαπῶν, οὐ μόνον τὰ τ' ἔνδον πυλῶν καὶ ὅσα τῶν ἐκτὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ τὰς ἐπάλξεις πλήθος ἀνδρῶν ἀριθμὸν πάντα νικῶν ἦν· ὧν οὔτε σαλπικτῆς ἦν τις, οὔτε τι κύμβαλον, οὐδ' οὐδὲν ἑπόστα εἴωθεν ἐν πολέμοις εὐθαρσοῦς παραστήματος γίνεσθαι παρακλιτικῶς, λήθης μακρᾶς τινος τῶν ἐν τούτοις χρησίμων, οὐκ οἶδ' ὅπόθεν καὶ ὅπως, ἐπιπλανηθείσης τέως καὶ διανεμηθείσης τὰς Ῥωμαίων ψυχὰς. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἀναπνεῖν ἀντικρυς εἶναι πάντες ἐδέκον νεκροὶ· συνωθούμενοι γε μὴν ὑπ' ἀλλήλων ἐν τῇ πρὸς τὰ ἔνδον φυγῇ συνέπιπτόν τε καὶ συνεπάτου ἀλλήλους, καὶ ταῦτα καὶ αὐτῶν τῶν πολεμίων ἐστηκότων, καὶ θεωμένων ἀτενῶς, καὶ σφόδρα πρὸς τὸ τοῦ δράματος ἐκπεπληγμένων παράδοξον· ὥστε καὶ δέον σκιρτᾶν ἐκείνους ὑπὸ τῆς μεγάλης εὐτυχίας ἐκείνης, τῶν δὲ καὶ ἠλέουσι ἐνοιοὺς τὸς πάσχοντας, καὶ στήναι παρακελεύοντο, καὶ σφᾶς αὐτοῦ οἰκτείρειν τῆς δαιμονιώδους ἐβόων ταυτησὶ συμφορᾶς, καὶ μὴ μάτην οὕτω προδιδόναι [P. 545] Ὀανάτω, διώκοντος μηδεῖνος. Οὕτως ἀνυπέροβλητον τὸ τῆς συμφορᾶς ἐκείνης πάθος, καὶ μηδὲν καταλειπὸν τῶν ἐφ' ὁμοίοις πάλαι παραδειγμάτων, ἀμιλλᾶσθαι βεβῶναι τούτῳ παρατιθέμενον.

A tentant, et fiduciam circumstantibus periculis inconcussam faciunt. Nam si ejusmodi injurias, etiam alienigenis factas, communis omnium dominus Deus ulciscitur, multo magis, si sit ejusdem gentis id, quod injuriam passum est.

V. At rei insolentiam e longinquo animadvertens Latinorum navarchus ambigere primo secum, et quamdam esse id simulationem fabulæque actionem putare: deinde agnoscere furorem esse illum evidentem irati Numinis. Tum eos qui prætoriam navim complebant, placide ut remigant hortatus, progreditur, sequi jussit et aliis a tergo trirēibus. Postquam advenit, et penitus vacuas naves Romanas offendit, reigatas omnes sensim trahens et ad Latinorum navale adducens revertitur, exceptis iis trirēibus, moneribus et lembis, qui præ multitudine antequam caperentur fuga elapsi extra periculum jam erant.

VI. Cum hæc in eam calamitatem incidissent, cernebantur subeuntes jam et cæ trirēmes, quæ pridem, ut diximus, ad ostia fluvii stabant, maxime quidem tres, minores autem longe plurimæ. Eæ 864 medio in cursu, vacuas hominibus trahi ab hostibus suorum naves ubi viderunt, steterē quasi torpedine aliqua constrictæ, ut nec progredi ultra possent, nec vela retrorsum dare, donec ipsæ in similia mala incidissent. Nam et quidquid in illis hominum fuit, eos omnes videre erat confestim, trierarchos pariter et nautas, volvi in caput, ruentes in mare, eodem modo atque eos qui idem ante passi fuerant, antequam nudatum ensē aspicerent, aut clamorem ullum hostium minacem audirent.

VII. Pervadebat autem pariter ille terror et eos omnes, qui juxta littus ac turres stabant. Erant enim omnia omni hominum genere plena: nec modo intra portas et extra, sed et summis in mœnibus multitudo erat quovis numero major; in qua nec tubicen quisquam, nec cymbalum ullum erat, neque quidquam eorum quæ solent in bello præsentis animi robur excitare. Scilicet earum rerum, quæ tum utiles fuissent, magna quædam oblivio Romanorum animos, nescio unde et quomodo, invaserat et corruperat; ac respiratione excepta mortui plane omnes esse videbantur, trudentes alius alium, dum in interiora fugiunt, procidebantque et se invicem proterebant; idque cum hostes ipsi starent intentique spectarent, et ad rei miraculum valde obstupescerent; ita ut quos ob magnum illum successum exsultare oportuit, ex iis nonnulli calamitosos illos miserarentur, et stare jubere, obtestarenturque, ut in 865 illa clade a sinistro aliquo genio immissa ipsos sui misereret, neve ita temere vitam proderent, nemine persequente. Adeo malum illud modum omnem excesserat; adeo eorum, quæ nunquam in pari causa acciderunt, nihil erat, quod cum isto collatum facile posset contendere.

CAPUT VII.

Latini castelli obsidio soluta. Obsidentium fuga et pavor. Latini victoria moderate usi; pacem petunt. Legati ab urbe Genua missi veniunt. Eorum interventu Galatæi, quanquam victores, iniquas pacis leges subeunt. Imperatoris, in summas angustias adducti, animus fortis et invictus.

I. Cum classem eo compulsam viderent ii, qui a de loco oppugnandum e longinquo ac superiori milites, et quicumque auxilio vocati fuerant Thracæ ac Persæ, ad tria hominum millia, eodem et ipsi terrore percussi, relictis et clypeis et armis et machinis. palantes inordinatque fugerunt, cum nemo esset, qui hostile aut atrox quidquam mutiret: nec prius substitere, quam fluvio celerrime trajecto libere respirare cœperint.

II. Ac illius quidem furoris divini causas alii alias proponebant atque statuebant. Ego vero eas aliis enumerandas relinquam, orationemque ad alia convertam. Unum tamen hoc addo, si forte audaciores Latini tunc exstitissent, et maximo illo improviseque successu elati fugientes Byzantios, et a se invicem sædissime proculcatos, ad portas usque persecuti essent, parum abfuturum fuisse quin illic penitus profligaretur variorum et omnis generis hominum multitudo. Sed iram suam Deus continuit Latinosque induxit, ut victoria moderate uterentur, ac non aliorum adversos casus rei a se bene gestæ fructum putarent, qui ad tropæum illud insperatum nihil prorsus nec militaris operæ, nec solertis machinamenti contulissent: sed opus Dei esse statuerent, humanam diligentiam futilem declarantis, et eorum qui se ipsos magnifice efferre non dubitant, arrogantiam merum esse nimum ostendentis. Miserunt itaque statim ad imperatorem, qui pacem illidem ut antea, sed non iisdem conditionibus, denuo exposcerent.

III. Nondum toti quatuor ex eo dies effluxerant, cum triremis una expedita, ad Galatæum castellum appulsa, legatos ab urbe Genua advexit, qui Byzantium voluntati per omnia ultro satisfacerent; ac restituerent quidem quidquid Latini, propriis limitibus propagatis, ex agro Romano occupassent; deinde rependerent ad plenum, quidquid damni Byzantiis intulissent, persolutisque insuper plus quam centum milibus, pacem pristinam impetrarent: jurarent denique horribilissimum jusjurandum, se nunquam ad ejusmodi novas res molendas abductum iri; sed eorum memores, quæ sibi præter spem evenissent, moderatiores fore in posterum. Cum autem ii legati advenissent, magnosque illos et inopinatos accepissent suorum successus, tum quoque interposuere se, et ut pax illa turpis fieret curavere; qualem et Peloponnesios, Antalcida regnante, pridem cum Persis pepigisse accepimus, classem veritos Atheniensium, qui maris tum aperte potiebantur.

A'. Ἀλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο τύχης τὸν στίλον συναλαθέντα βλέποντες οἱ πόρρωθεν πολιορκεῖν ἀφ' ὕψηλῶ τὸ τῶν Λατίνων φρουρίον ἐκπεμφθέντες στρατιῶται Βυζαντίων τε καὶ ὅσοι κατὰ συμμαχίαν ἐκλήθησαν Ἑρῆες ἅμα καὶ Πέρσαι, χιλιᾶδες οὐ μείους τῶν τριῶν, τοῖς ὁμοίοις καὶ οὗτοι δεινοί; περιέπιπτον, καὶ θυροὺς κεινούς καὶ ὅπλα καὶ μηχανήματα καταλιμπάνοντες ἐφευγον σποράδες τε καὶ ἀσύντακτοι, μηδενὸς ὄντος τοῦ πολέμιόν τι καὶ ἄγριον γρούζοντας· καὶ οὐ πρότερον ἔστησαν, πρὶν σπουδῇ τὸν ποταμὸν διαβάσαντες ἐλευθέρῳν τι ἀνεπνευκεσαν ἤδη.

B'. Τῆς μέντοι θεομηρίας ταυτησὶ τὰς αἰτίας ἄλλοι ἄλλας ἐτίθεντό τε καὶ ἐψήφίζοντο. Ἐγὼ δ' ἐτέροις ταύτας ἀπαριθμεῖν ἀφείξω τὸν λόγον ἐφ' ἕτερα τρέφομαι· τοῦτο μόνον προσθεῖς, ὡς εἰ θρασύτερον ἴσως οἱ Λατίνοι τότε διετίθεντο, καὶ τῷ παρὰ προσδοκίαν πᾶσαν μεγίστῃ ἐπαρθέντες εὐτυχίᾳ τυτυπι Βυζαντίους φεύγοντας καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀκείως καταπατουμένους ἄχρι πυλῶν ἐδίωκον, ὀλίγου ἂν ἐδέησε πλῆθος ἐκεῖ διασφαρῆναι παντοίων καὶ παντοδαπῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐπέσχε Κύριος τὸν θυμὸν αὐτοῦ, καὶ μέτρια σφᾶς εὐθύς ἐπεπέικει φρονεῖν, καὶ μὴ τὰς ἀλλοτρίας τύχας ἴδια νομίζειν ἐκτυτῶν εὐτυχήματα, μηδὲν ἐς τὸ παρόλογον τοῦτο τρώπειον ὄλωσ ἔνοπλον εἰσενεγκόντων ἔργον ἢ συνετὸν μηχανήματα, ἀλλ' ἄθυρμα σαθρὸν Θεοῦ τὴν ἀνθρωπίνην δεικνύντος σπουδῆν καὶ γέλωτα σαφῆ τὴν τῶν μεγαλοφρονεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς οὐκ ὀκνοῦντων ὄφρῶν. διὰ καὶ πέμπσαντες εὐθύς ἐς βασιλέα τὴν προτέραν αὐθις ὁμοίως ἐξήτουν εἰρήνην, εἰ καὶ μὴ ἐφ' ὁμοίαις ταῖς συμφωνίαις.

F'. Ἀλλ' οὐπω τέτταρες ὅλαι παρήλθον ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ κατέπλευσεν ἐς τὸ τοῦ Γαλάτου φρουρίον ἐκ Γενουᾶς ταχυνουτούσα μία τρίτηρη, πρέσβεις ἄγουσα τοὺς πάντα τελέσοντας ἀσμένως, ἃ πρὸς βουλήσεως εἶη Βυζαντίοις. Καταλύσαι μὲν, ὅσον δηλαδὴ τοῦ; οἰκειοὺς παρεκβαλόντες ὄρους οἱ Λατίνοι παρακατέσχον τοῦ τῶν Ῥωμαίων τόπου· ἀποδοῦναι δὲ καὶ ἦν ἐπήγαγον Βυζαντίοις ζημίαν ἐς τὸ ἀνευδεῖς· [P. 546] καὶ ἅμα προσθέντας χρήματα τυχεῖν τῆς προτέρας εἰρήνης ὑπὲρ τὰς ῥ' χιλιᾶδας· καὶ ἔρκους ἐπιστα δοῦναι φρικωδεστάτους ὑπὲρ τοῦ μηκέτι πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀνευχεθῆναι νεωτερισμούς· ἀλλὰ μεμνημένους τῶν παρ' ἐλπίδα συμπρωκώτων σφίσι μετριωτέρους εἶναι τοῦ λοιποῦ. Ἐπεὶ δ' ἐλοῦσαι κάκεινους τὸ μέγα τοῦτο καὶ παρὰ πᾶσαν ἔγνωσται προσδοκίαν τῶν ὀμοφύλων εὐτυχίᾳ, μέσοις τε γεγονέναι δυσὶν ἐνεπεπτώκει καὶ τὴν αἰσχροὴν ἐκείνην εἰρήνην παρασκευάσαι ποιήσασθαι, ὅποیان καὶ Πελοποννησίους ἐπὶ Ἀνταλκίδου πάλαι πρὸς Πέρσας συνθέσθαι ἀκούομεν, δεῖε τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμειος ἐν τῷ; τότε χρόνοις περιφανῶς θαλαττοκρατούντων.

Δ'. Τούτων δ' οὕτω ξυνηνεγμένων, οὐκ ἔκρινε δεῖν ἂν ὁ βασιλεὺς, ἀναπεπτωκῶς διὰ τύχης ἀγνωμοσύνην, ἀπογνώσει δοῦναι τῶν λυγισμῶν τὰς ἡνίας καὶ τὸ τῆς γνώμης κράτος, ἅτ' εἰς ἀποριῶν ἐσχατικῆς τῶν πραγμάτων ἐληλαμένον. Ὁ τε γὰρ ναυτικὸς στόλος, χρήματα πάντα μικροῦ συνελών, ὑπ' ἐχθροῖς ἐγεγόνει· ἢ τ' ἐλπὶς τῶν ἐτησίων προσόδων, εἰ μὴ τὸ πᾶν, ἀλλ' οὖν τὸ πλείστον ἐκκέκοπται μέρος.

IV. Hæc cum ita accidissent, imperator nec fortunæ iniquitati **867** succumbendum, nec adeo desperationi mentis regimen animique robor providendum esse censuit, quod in summas angustias adductæ res essent. Nam et classis, quæ pecuniam omnem ferme exhaurerat, in hostium potestate erat; et spes annuorum redituum, si non omnino, at maxima ex parte præcisa erat.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΗ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenum res adversæ non frangunt. Classem reparat. Vectigalia imposita auget; nova imponit. Isidori patriarchæ falsa prædictio, iristitia, morbus, obitus. De eligendo ejus successore deliberatur. Qualem patriarcham Palamitæ voluerint. Callistus ex Atho monte arcessitur. Gregoras blanditiis, largitionibus, promissis frustra tentatus. Etiam patriarchalem dignitatem oblatam repudiat. Imperatorem et Augustam officii admonet. Callistus cur promotus. Ejus viri inhumanitas, in ipsos mortuos savientis. Cantacuzeni politica prudentia. Consilium de cogenda synodo. Palamæ tergiversationes. Episcopi novum patriarcham Massalianismi accusant. Variorum criminum ab eo vicissim accusantur. Veniam dant et accipiunt.

[P. 547] Α'. Ἄλλου μὲν ἴσως ἂν τιγος ἦν (10), **869** τοσοῦτην πελάγει συμφορᾶς ἀδοκίητου συνειλημμένου, τὴν ταχίστην ἀπειρηχέναι· βασιλεύοντι δ' ἀπαγορεύειν ἐν τοῖς τοιοῦτοις οὐ μάλα ἐνῆν. Ἄλλ' ὡσπερ ἐν ταῖς παρατάξεσι τῶν πολέμων ὁ στρατηγὸς τὰ πεπονηκότα καὶ τρεπόμενα μέρη τῆς φάλαγγος τοῖς ἀνοκλιτικοῖς τῶν σκληρίγγων οὐκ ἔα διαρρήγνυσθαι τε καὶ τελῶς ἐκόντας τοῖς πολεμοῖς παρασχομένους τὰ κράτη τῆς νίκης ἀπαγορεύειν, οὕτω καὶ οὗτος οὐκ εἰς ἀπογνώσεις ἔδραψεν καὶ βασιῶναι αἰσχύνῃ μεστήν· ἀλλὰ νῦν μὲν ἕτερα ἐπ' ἑτέροις ἐπινοῶν διετέλει τῶν ἐπιχειρημάτων· νῦν δὲ τὰς τε νενεουκηνάνας ἐκ παλαιοῦ τῶν νεῶν καθελκύσας ἐπεσκευάζε τε καὶ μετεσκευάζε πρὸς τὴν ἐνεστώσαν χρεῖαν· ἄλλας τε καινὰς κατασκευάζε πλείους καὶ μείζους τῶν πρὶν, ξύλων ναυπηγησέμενον συχνῶς ἐξ ὄρους κομιζομένων ὅλη σπουδῇ. Ἐπεὶ δὲ καὶ χρημάτων ἐν τούτοις ἔδει, οἷ τε συνῆθαι; φόροι πρὸς αὐξὴν ἀνή-

I. Alius fortasse, tanta calamitate præter opinionem oppressus, animum statim despondisset. At imperator nequaquam iuter hæc desperabat; sed quemadmodum dux, in præliis conserendis, laborantes et inclinatæ partes exercitus, dato receptui signo, non sinit perumpi, nec patitur integram hostibus victoriam ultro deferentes animo prorsus concidere; ita hic quoque non desperatione aut turpi ignavia relanguescebat; sed modo consilia alia ex aliis excogitabat, modo eas naves, que jampridem in navalibus repositæ **870** erant, in mare trahebat, reficiebatque, et ad urgentem necessitatem accommodabat; item alias novas construebat, easque plures ac majores quam antea, navalibus lignis crebro et omni diligentia ex monte convectis. Quoniam vero pecunia in his opus erat, solitorum vectigalium modus auctus; tum nova quædam subinde instituta, cum ad cas

Variorum notæ.

(10) Gregoras initio hujus libri ea repetit, quæ in hunc superioris jam dixit. Itaque aut prima hæc, aut illa ultima recidenda sunt. Boivin.

res facile excogitandas necessitas ipsa plurimum A
varete.

II. Is fuit rerum status, cum Isidorus patriarcha gravi morbo corripitur. Erat autem illud ventris profluvium jure ac diuturnum, adversus quod nec manus nec ars medicorum quidquam poterat: tametsi primo accessu non admodum violentus invaserat hic morbus, sed sensim et paulatim atque (ut ita dicam) pedetentim procedere visus fuerat, et hominum expectationem quasi ludificarat. Enimvero, ut plerique aiebant, natus erat ex tristitia, quam tacitus pudor pepererat. Scilicet vir ille propriis somniis intentus omnia dicta et facta inde auspicabatur, divinum eum afflatum vocans: his perpetuo gloriabatur, et palam menti B
tiri nihil eum pudebat. Quin et imperatori pariter, et aliis quibuslibet, quædam quasi vaticinia et oblatas divinitus visiones referebat; in quibus fuit et Galatici Latinorum castelli, in adverso litore positi, excidium; quod illi affirmabat certo et constanter prænuntiatum a Deo fuisse. Itaque his confusus imperator, antequam classem prorsus instructam haberet, pugnam acceleravit. 871
Cum igitur ille funestissimæ cladis auctor præcipuus Romanis fuisse videretur, omnibus exprobrantibus, non audebat fixis oculis aut imperatorem, aut intelligentia præditum quemquam aspec-
tare; sed in profundos verecundiæ suæ recessus semet ipsum abdebat. Quamobrem diuturna inde C
agritudine confectus, postquam intima ipsius substantia morbo consumpta est, ex hac vita excessit.

III. Mox deliberatione ab aliis instituta, quisquam ejus sedem ac dignitatem excepturus esset, magno et inflammato studio a Palamitis certatum, ne quis promoveretur, nisi qui percussor et temulentus foret, omnisque eruditionis perinde expertus, ut illi, qui a ligone et bidente sub vesperam redeuntis iracundum et ferinum quemdam morem domum referunt. Id vero agebant, ut iis facillimum esset quovis persecutore savioiorem illum opponere iis qui pie et recte de Deo sentirent, et a communione Palamiæ penitus abhorrent. Aliis itaque alium proponentibus, horum suasu ex monte Atho D
arcessitur unus ex Palamiæ amicis, nomine Callistus. Huic ob vecordiam ac dementia ingenium erat omnium immitissimum. Quamobrem eorum, a quibus vocabatur, proposito ac studio omnino conveniebat.

IV. Tamen antequam is advenisset, visum est imperatori et Augustæ privatim ac sæpius me

γοντο και ἄμα καινοί τινες ἐπ' ἐτέροις ἕτεροι ἐπε-
νοῦντο, τῆς ἀνάγκης τὴν εὐπορίαν τῶν εἰς ταῦτα ἐνθυμημάτων ῥᾶστα ἐφευρισκούσης.

B'. Ἐν τούτοις δ' ὄντων τῶν πραγμάτων νόσφιν β-
ρεῖξ και ὁ πατριάρχης Ἰσίδωρος ἀλίσκεται. Ἡ δὲ τῆ
γαστρὸς κένωσις διηνεχῆς ἄμα και πολυήμερος, πά-
σης χειρὸς και τέχνης λειτουργικῆς ἀπρακτοῦσης ἐν-
ταῦθα. Καίτοι τὴν γε ἀρχὴν οὐ μάλα θραυστέραν
αὐτῆ τὴν ἐφοδὸν εἰδείξεν· ἀλλ' ἡρέμα και κατὰ μι-
κρὸν και βᾶδην εἰπεῖν ἐπιχωριάζειν ἐδόκει, ὡς περ
παίζουσα τὰς τῶν πολλῶν ἐλπίδας. Ἦν γὰρ ἀπὸ λυ-
πῆς ἐσχηκυῖα τὰς ἀφορμὰς (ὁ πολὺς τῆως ἐκράτει
λόγος), ἦτις ἐκ σιωπηλωμένης αἰσχύνῃς εἶχε τὴν πρό-
φασιν. Ἦν γὰρ τοῖς οικείοις ὄνειροις προσέχων ὁ
ἀνθρωπος (11)· και τοῦτ' ἔργον ἔχων ἀπάντων προ-
στάμενον· και λόγων και πραγμάτων ἐνθουσιασμῶν
ὀνόμαζε· και τούτοις διηνεχῆς ἐγκαλλωπιζόμενος
ἐψεύδετο μὲν προφανῶς, οὐκ ἠσχύνετο δὲ· ἀλλ' ἦν
ὠσαύτως τῷ τε βασιλεῖ και τοῖς ἄλλοις οἰοεὶ προ-
φητείας τινὰς και θεοπτείας ἀνωθεν ἀπαγγέλλων·
μεθ' ὧν ἦν και ἡ τοῦ πέραν Γαλατικῆς φρουρῆς
καταστροφῆς, ἣν προδέδειχθαι διετέλετο τουτοῖ· πρὸς
θεοῦ βεβαίως και ἀσφαλῶς· ὡς θαρβήσαντα και τὸν
βασίλεα ἐπὶ τὴν μάχην ταχῆναι, πρὶν τελέως τὴν
τοῦ στόλου παρασκευὴν ἐξαρτῆσαι. Ἐπεὶ οὖν αἷτις
τῷ γε μείζονι μέρει τῆς μεγίστης ἀπωλείας ἐκεῖνης
ἔδοξεν οὗτος γενέσθαι τῆως· Ῥωμαίοις και ὠνεϊδίξεντο
πρὸς ἀπάντων, οὐκ εἶχεν ἐστῶσιν ὀφθαλμοῖς ὄρᾶν
οὔτε μὴν αὐτὸν βασίλεα, οὔτε τῶν ἄλλων ἔσοι ξυκέ-
σως ἦσαν μέτοχοι· ἀλλὰ κατεδύετο πρὸς πυθμένας
ἰθίας αἰσχύνῃς. Καὶ οὕτω λοιπὸν νοσήσας ἐπὶ μα-
κρὸν, και οὕτω δαπανηθείσης τῆς ἐνδοῦ οὐσίας αὐ-
τοῦ, τῆς παρουσίας μετέστη ζωῆς (12).

Γ'. Ἐπειτα ψῆφον προτιθεμένων ἄλλων, ὅς ἂν
μετ' ἐκεῖνον τοῦ θρόνου διάδοχος γένηται, πολλὴ τις
ἦν σπουδὴ και διάπυρος τοῖς τοῦ Παλαμᾶ θιασώταις,
μηδένα ποτὲ προβληθῆναι, ὅς μὴ πλήκτης και πάρ-
αινος εἴη και πάσης και παντοίας παιδείας ἐ, τοσού-
τον ἄμοιρος, [P. 548] ὅσον οἱ ἀπὸ σκαπάνης ὄμου (13)
και δικέλλης ὄψε τῆς ὥρας ἀπαλλάττοντες ζάκοντι τι
και θηριῶδες ἦθος οἰκαδὲ φέρουσιν· ἐν' ἐνταῦθα ῥᾶ-
στον εἴη σφίσι διωκόμεν ἀπάντων αὐτὸν καταστήσει
βιρῦτατον κατὰ τῶν εὐσεβεῖν αἰρουμένων και τῆς
τοῦ Παλαμᾶ κοινωνίας ἀπέχεσθαι πᾶσαν σπουδὴν
ποιουμένων. Ἄλλων οὖν ἄλλους προβαλλομένων, με-
ταπέμψασθαι παύουσιν οὗτοι τῶν τοῦ Παλαμᾶ φίλων
ἐξ Ἀθῶνος ἕνα, τὸννομα Κάλλιστον· ὃ πρὸς ἀπί-
νειαν ἐξ ἀνοίας ἄμα και ἀπονοίας ἡρμόσθαι τὴν φύ-
σιν πάντων μάλιστα ξυνεβέθηχει, και εἶναι μὲν
μηδ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ και τῇ σπουδῇ τῶν προσκεκλι-
κότων ἀπέδοντα.

Δ'. Πρὶν γε μήν τοῦτον ἰέναι, ἰδίᾳ ἐμὲ και συχνὰ
παραλαμβάνουσιν ἐπ' αἱ βασιλεῖ τε και βασιλίδι ὡ-

Variorum notæ.

(11) Vide adnotata infra ad lib. xxi, cap. 6, sect. 8. BOIVIN.

(12) Isidorus patriarchatum inivit anno Chr. 1347. Sedit annos duos, menses septem et dies quindecim, ut constat ex codice ms. quo usus est

Phil. Labbeus. Vide Apparatum Histor. Byzant. pag. 57. Ergo patriarcha esse desiit an. Chr. 1349 exeunte. BOIVIN.

(13) Sic supra lib. III, cap. 3, sect. 6. BOIVIN.

πέλαις παντοίαις περιτέναι· καὶ χρημάτων ἐπαγγελίας καὶ χορηγίας· ἀφρόνοις τῶν γε ἄλλων καὶ ἂ τῶν ἐν βίῳ καλῶν καὶ τιμίων ψυχῶν ἀν εἴη φιλοδόξοις κατ' ἔφρασι πειραῖσθαι με πείθειν καὶ ἄγειν ἐς τὸ σφισι βουλόμενον· ὧν τὰ μὲν ἤδη ἐχορηγεῖτο, τὰ δ' ἐμελλεν. Ἔφοντο γὰρ οἱ· ἐνὸς ἐμοῦ γε εὐθύς, εἰ τινὲς ποτ' ἄρ' εἶεν, καὶ ὅπη διατιϋντο, πάντας ἐτέρους, ὅποσοι ἀνθίστανται πρὸς ὅποσα τῷ Παλαμᾷ βλασφημεῖται καινὰ καὶ ἐκφυλα δόγματα, προσάξεσθαι. Ἄλλ' ἦταν ἄρα πάντως ἀνθρακες οἱ τῶν ἐλπίδων ἐκείνοις θησαυροί. Τὸ γὰρ ἀνευδὲς ἐμὲ τῶν ἀναγκαιῶν καὶ ἡ τάληθους ἐκλογὴ λήρους ἐπειὸ' ἤγεισσαι· τὰ λεγόμενα.

grivola quæ illi loquerentur.

E. Ἔθ δ' ἀπάντων μάλιστα τὴν ἐλπίζουσαν γνώμην ἐστῆρικτο καὶ ἀνακεκράσθαι σφισι δι' αὐτὸ τινα ἡδονὴν ταῖς ἐλπίσιν ἐποίει, τὸ τῆς πατριαρχείας ἀξίωμα ἦν· ὃ δώσειν αὐτίκα μάλα μοι ἐπηγγέλλοντο, τῆς χρείας διωθουμένης σφοδρότερον καὶ τοῦ καιροῦ προκαλουμένου τὸν προστησόμενον ἀσπαραίτητα. Ἢκούον γε μὴν ἐξ ἐμοῦ τάναντιώτατα πάντα. Πρῶτον μὲν γὰρ καθηπτόμην ὁμαλῶς πως αὐτῶν περὶ ὧν ἡμῖν ὑπισχοῦντο, πῶς οὐκ ὀκνοῦσι τοῖς αὐτοῖς ἐγχειροῦντες, ἂ πολλὰκις εἰποῦσι καὶ ἀποτυχοῦσιν ἀκριβῶς ἐγνωκέναι ἑμπέπτωκεν, ὡς πληοῦ καὶ κῶκεως οὐδὲν ἐμοὶ διαφέρειν δοκεῖ τὰ τοιαῦτα, καὶ ταῦτα νῦν, ὅτε πίστεως ἀρνησις ἀπαιτεῖται. Ὡς γὰρ ἐν κακοῖς· εὐτυχεῖν δυστύχημα μέγιστον, οὕτως ἐν κακοῖς· ἀδοξεῖν τῶν εὐτυχημάτων τὸ κράτιστον. Ἐπειτα ἔλεγον, ὡς βασιλεύσειν οὐσι χρεῶν μὴ τὰ καθήκοντα νόμιμα ἔκοντι παρδιάγειν ἡμοῦ καὶ τῶν ἱερῶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας κηκλιδῶν ἐλαύνειν ἦθις τοιοῦτι, ἥκιστα τινος φειδούς ἢ κολάσεως μεσιτευσῆς καὶ ὑφαιρούσης τὴν τοῦ κράτους ἀσέγγειαν· ἀλλ' ἱατροί· μᾶλλον γίνεσθαι πάνυ προθύμως καὶ ἅμα κολασταῖς [P. 549] τῶν ἀθέσμων σάλων καὶ ἐκτροπῶν, εἰ γε βουλομένοις εὐσεβεῖν εἴη. Τὸ μὲν γὰρ ἀξίον θρήνων μακρῶν, καὶ ἐς τὸ μέλλον μνήμης ἐκ τῶν ὀφειγόνων πρὸς ἀπέχθειάν τε καὶ ὑβριν ἀνατρεγουσῆς ὀλοχερῶς· (εἰ γὰρ ὡς ἐγνωσμένης ἤδη μεμνησθαι τῆς ἀδόλου φλογὸς ἐκείνης, ἣ τοῖς οὕτω βούσειν ἠπειλήται)· τὸ δ' ὕμνουσας γλώσσας ἀπαιτεῖ τῶν τε νῦν ἔντων τῶν τε γενησομένων ἀνθρώπων εὐσεβῶν καὶ ἅμα ψυχῆς ἀκήρατον εὐφροσύνην, ἣν μὲν τελευταῖον αἰῶσιν ἀκούομεν ἀπονενεμησθαι. **D**

G. Οὕτω τοίνυν ἡμῶν ἀπογνοῦς, ἐπεὶ τὸν ἤδη ῥήθῃντα ἐξ Ἄθωνος ἔβρους ἤκοντα ἤδη τεθέσται, εὐθύς καὶ μὴ πάνυ τοι σφόδρα προθυμουμένων τῶν ἐπισκόπων τῆς τῆς· σιζομένης ἐπρχίας (14), εἰ, πατριάρχην προβάλλεται, οἱ οὐδὲν ἕτερον ἐπισπεύσας τὴν αὐτοῦ προβολὴν, ἣ ὅτι πρὸς διωγμὸν ἀριστα ὁ ἀνήρ ἐπεφύκει καὶ ὄργανον ἦν πρὸς τιμωρίας ἀπανθρω-

Variorum notæ.

(14) Sic infra cap. 5, sect. 3. Κόπαιθι Θράκης ἐπέκεινα πλείων οὐκ ἦν ἐπαρχία Ῥωμαίους, μόνους τοῦ· Ἑρακικῶς εὐθύς μεταπέμπεται ἐπισκόπους.

accire, et omni adulationis genere, atque etiam pecuniarum pollicitatione ambire. Ac ii quidem conati **872** sunt flectere me, et ad ea quæ vellent adducere, liberali largitione cum aliarum rerum, tum earum præsertim, quæ, quia pulchræ sunt ac pretiosæ, animis gloriæ cupidis plurimum blandiri possunt. Quarum rerum aliæ jam dabantur, aliæ postea datæ fuissent. Putabant videlicet mea unius opera statim adjunctum iri ipsis reliquos omnes, quicunque ii forent, et ubicunque degerent, qui novam et insolentem blasphemi Palamæ doctrinam impugnarent. Quas autem illi spes conceperant, eæ non aurum sed palææ erant. Nam quod rebus necessariis non carerem, et veritatem ultro profiterer, idcirco mihi facile persuadebam vana esse et

V. Sed eorum animum expectatione suspensum una res maxime confirmabat, ac ipsorum spei quadam voluptate admista blandiebatur. Ea erat patriarchalis dignitas, quam mihi statim colluros se iidem promittebant, cum et necessitas gravior incumberet, et ut aliquis sine ulla cunctatione ei muneri præficeretur, res ipsa flagitaret. Tamen in ex me contraria plane omnia audiverunt. Ac primum quidem super iis rebus, quas mihi promittebant, eos leniter objurgabam, quod ipsos non pigeret eadem rursus tentare, quæ cum frustra sæpe dixissent, evidentissimum foret, ejusmodi res apud me nihilum luto ac pulvere differre; præsertim hoc tempore, cum exigeretur fidei abjuratio. Enimvero sicut inter improbos felicem esse maxima esset infelicitas, ita apud eosdem honoribus carere maximam esse felicitatem. Aiebam præterea non debere principes, quæ sapienter constituta essent, ea ultro transgredi, et sacrosanctis Ecclesiæ Dei **873** cancellis isto more excludere, ut nec moderatio ulla, nec examinis interpositi severitas potestatem insolentem coerce-ret. Qui in iuvo oportere eos, si religiosi essent, mardicos et castigatores promptissimos existere errorum ac depravationum sacris legibus contrariarum. Nam illud quidem deplorandum, memoriaque apud posteros odiosissima ac probrosissima dignum est (ut sileam flammam sempiternas, quas iis qui sic vivunt destinatas, cogitare licet ut jam decretas); hoc vero laudem et commendationem exigit **D** ab hominibus piis, qui nunc vivunt, quive un-

VI. Sic ille successu desperato a nobis discessit. Deinde hominem supra memoratum, qui jam ex Atho monte advenerat, conspicatus, confestim nec admodum cupientibus episcopis ejus provinciæ, quæ tunc salva restabat, patriarcham eligendum proponit. Eum vero non aliam ob causam promovere festinavit, nisi quia ad exercendam persecu-

Vide et lib. XXI, cap. ult., ubi de imperii finibus illo tempore valde angustus. BOVIN.

tionem optime a natura comparatus vir ille poenarum atrocium et inmanium instrumentum erat quolibet carnifice inhumanius. Quippe omnis eruditionis expertus, propensissimus erat ad supplicia decernenda et ad injuriam absque verecundia inferendam; item ad ferendum manu et baculo, iracundia effreni, sermonibus sædis et minime convenientibus sive habitui, quem induerat, sive menti et instituto religioso, cuius se alumnium gloriabatur. Quin imo homines pios, quos multabat et persequabatur, quorum misereri **874** eum oportebat fame et siti et omnibus aerumnis eceptorum, insepultos projici jubebat. Quod si qui naturæ similitudine commoti operam dedissent, ut illorum corpora humo tegerentur, novum illud crimen simili poena rursus luebatur. Usque adeo tunc pejor causa adversus religionem invaluerat. Nam qui manere intra terminos traditæ a majoribus disciplinæ obstinassent, ii sine misericordia tectis, urbibus, templis exigebantur, et facile a quolibet comprehensi in vincula rapiebantur. Aliis veritatis ne extrema paterentur, atque idcirco tantibus, minæ intendebantur ipsis supplicis graviores.

VII. Atque hæc grata subsidia erant imperatori, animum suum dissimulanti. Nam cum duæ res sint, quarum ope plerique principes conantur sibi mancipare quos volunt, earum alteram, quæ benignitatis speciem præfert et in persuadendo posita est, sibi tribuebat; alteram, cui inest nota crudelitatis, patriarchæ et Palamitis, ut ventis vela, permittebat. Plerosque scilicet fallere cupiens, nec ipse prorsus illa factitabat, nec licentia publicis decretis concessa fieri permittebat. At idem, quia faciëntibus non obsistebat, tacta quasi lege lata, quidlibet impune perpetrandi veniam iis prorsus dabat: ut ii, qui oleribus indigent, aquæ rivum alicunde ex occulto ac superiori de loco deducunt. Sic enim statuebat, quoties voluntas principis et rerum quotidianarum ratio idem suaderent, adessetque **875** opportunitas accommoda principis voluntati, toties principem debere ejusmodi rerum cursum concursu suo adjuvare: cum autem alio res vergerent, alio principis voluntas, tunc oportere eundem, cæteris rebus neglectis, propriæ voluntatis rationem potius quam constitutarum regularum usum sequi. Quippe illud imperii esse, hoc vero servitutis. Absurdum porro esse, penes quem sceptrum imperatorium foret, eum ultro servire. His de causis, parum de aliis sollicitus, quæcumque ipse et Palamas fieri cuperent, ea exsequabatur. Una quippe erat ejus et Palamæ voluntas.

VIII. Attamen veritus vulgi convicia, quæ et circum fora liberrime jactabantur, et fidei tyrannicam violentamque oppressionem criminabantur, satius sibi fore credidit, procedente tempore concilium cogi, episcopis qui in Thracia essent convocatis; atque illic palam declarari, novam illam doctrinam, quam Palamas invexisset, non esse

Α πους καὶ θηριώδεις δημοσίων ἀπάντων ἀπανθρωπό-
τερον. Πάσης γὰρ ὦν παιδείας ἀξύνετος. μάλᾳ τὴν
ἐχώρει πρὸς τὸ κολάζειν καὶ ὑβρίζειν ἀσέμνω, καὶ
πρὸς γὰρ ἔτι χειρὶ καὶ βακτηρίᾳ πικρῆταιν, ἀσχετῶ
θυμῷ, καὶ λόγοις ἀισχροῖς καὶ σφόδρα ἀπάθουσι· ἢ
περιέκειτο σχήματι, καὶ οὐτινος; ἤθετο εἶναι τρύφι-
μος ἕρως, καὶ ἥστινος πνευματικῆς πολιτείας. Οἱ
μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ οὐδὲ ἐκόλαζε καὶ οὐδὲ ἐδίωκεν εὐ-
σεβεῖς, δέον ἐλαεῖν λιμῶ καὶ δίψῃ θυήσκοοντας καὶ
πάσῃ ταλαιπωρίᾳ, ὃ δὲ καὶ ἀτάφους ἐβρίθῃθαι ἐκέ-
λευε. Καὶ ἦν ἐγκλημα ἕτερον αὐθις τοῦτὶ πρὸς τιμω-
ρίας ἔτι λοιπὸν τὰς ἑμοίας, οἷς τῆ γῆ κρύπτειν ἔργον
ἦν τοὺς τοιοῦτους, καμπτομένοις τῆ τῆς φύτεω;
ὁμοιότητι. Ἐς τοσοῦτον κατὰ τῆς εὐσεβείας ἠὲξήθη
τότε τὰ χεῖρω. Παύνοντο γὰρ ἀφειδῶς, οἱ τοῖς
B ὄροις ἐμμένειν φιλονεικοῦντες τῆς πατρῴου νομοθε-
σίας, οἰκιῶν, πόλεων, ἱερῶν, ἀγῶγικοῦ δεσποτικῶν
ἦγοντο εὐχερῶς· ἀπειλαὶ τοῖς ἄλλοις ἐκηρύττοντο
μελῶς τῶν ἔργων, ὅσοι δέει τοῦ μὴ τὰ ἀνήκεστα
πάσχειν ἦθος χρισίμασι πολυειδέσι δῆθεν κοινωνικοῦ
τὴν εὐσέβειαν ἐκρυπτον.

civilitatis colore versatili sanam doctrinam occult-

Z'. Καὶ ἦν ταῦτα ἐφόδια τῆς τοῦ βασιλέως γνώ-
μης, κρύπτεσθαι βουλομένης, ἀρεστά. Αὐτοὶ γὰρ
δυντοῖν, δι' ὧν οὐδὲ ἂν βούλοιντο προσάγεσθαι ἔγγε-
ροῦσι τῶν ἡγεμόνων οἱ πλείους, ὃ μὲν ἐπιεικειᾶς
εἶχε σημεῖον, ἐαυτῷ ἐνεμέ· λέγω δὴ τὸ παθεῖν· ὃ
δ' ἀπειθείας, τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς περὶ τὸν Παλα-
μᾶν ἐνεθίδου, καθάπερ ἀνέμοις ὀλικόδοξ ὀδόνην. Δαν-
θάνειν γὰρ τοὺς πλείους; πειρώμενος, οὐτ' αὐτῶ;
ὀλοσχερῶς; ἔδρα ταῦτα, ὅτε δημοσίως γραφαῖς ἐ-
ρεῖχε τὸν ὀδοσιμον. Ὅτι δὲ ὄρωσιν αὐτοῖς; οὐκ ἀνθί-
στατο, ἀντικρυ; ἀνομοθέτητόν [P. 550] τιν· α ἴμον ἐ;
τὸ δρῆν ἀδεῶς ἐχαρίζετο σφισιν ὥσπερ καὶ οἱ λιχάνων
ἐν χρεῖᾳ γινόμενοι ρύακα ἀνωθὲν ποθεν ἐπαντελοῦσι
ὕδατος ἐξ ἀφανοῦς. Ἐλεγε γὰρ, ὡ; ὅτε τὰ ἴσα φθέγ-
γωνται ἦ τε τοῦ ἀρχοντος βούλησις καὶ ἡ τῶν ἐκ τύ-
χης δρωμένων χρεῖα, μετὰ τοῦ εὐ ζυγαριμένου πρὸς
τὴν τοῦ ἀρχοντος βούλησιν, τότε συμφέρεσθαι καὶ
τὸν ἀρχοντα χρὴ τοῖς οὕτως φερομένοις· ὅταν δ'
ἕτερον μὲν τὰ πράγματα δρόμον βαδίξῃ, ἕτερον δ' ἡ
τοῦ ἡγεμόνος βούλησις, τότε χρὴ τὴν μέσῃ κἀκείνων
παρατρέχοντα τῆ τῆς αὐθεντικῆς βουλήσεως χρεῖα
D μᾶλλον ἢ τῷ τῶν κειμένων κανόνων εἶθαι συμφέρε-
σθαι. Τὸ μὲν γὰρ ἡγεμονίας; τὸ δὲ δουλείας εἶναι
σημεῖον· ἀποπον οὖν δουλεύειν ἐκόντα, ὡ τὰ τῆς ἡγε-
μονίας ἀνεῖται σχήπτρα. Διὰ δὴ ταῦτα, μικρὰ τῶν
ἄλλων φροντίσας, ἐπέβαινε ὅσα αὐτῷ τε καὶ Παλαμῆ
πρὸς βουλήσεως ἦν, μία γὰρ ἦν αὐτῷ καὶ τοῖς ἀμφὶ
τὸν Παλαμᾶν ἡ βούλησις.

H'. Διδῶ; δ' ὅμως καὶ τὰς τῶν πλείστον λαιδο-
ρίας; ἀλ κἂν ταῖς ἀγοραῖς ἀνέβην ἐκαλινδοῦντο, τὸ
τυραννικὸν καὶ βίαιον ἐγκαλοῦσαι τῆς πίστewς; βέλ-
τιον ἐνόμισεν εἶναι οἱ, καὶ σύνοδον συγχροτῆσαι διὰ
τῶν ἐπὶ Θράκης ἐπισκόπων προϊόντος τοῦ χρόνου,
καὶ δεῖξαι ἐς προὔπτον τὰ καινοφανῆ τοῦ Παλαμῆ
μὴ ἀισχρῶς ἔχειν δόγματα· ὡ; ἂν εἰς πολλοὺς χρο-

μένης και διασκιδναμένης τῆς τῶν τοιούτων ἐγκλη- A
μάτων λοιδορίας, ἢ ἀπιστηταί παντάπασι ἡ καινοτο-
μία τῆς πίστεως, ἢ τὸ γέ δευτερον ἦτον λυπῆ, μη
πρὸς ἕνα αὐτὸν ἀεὶ κινουμένων τῶν ὄλων γλωσσῶν,
ἀλλ' ἐς πλείστους ἤδη μεριζομένων. Ἀλλὰ τοῦτο γε
ἦν ἡ τὸν Παλαμᾶν, ἤκιστα παρῆρσάζεσθαι τοὺς τῆς
αὐτοῦ κακίας ἐλέγχους βουλόμενον, ἀλλ' ἐπιβουλαίς
ἀεὶ και διαβολαίς ἀφθόγγους τὰ τῶν διωγμῶν ἐκείνων
εἶδη δι' ἄλλων, και μάλιστα τῶν ἐν ἔξουσiais, κρύφα
ἐπιτελεῖν. Διὸ και προφρασιτάμενος ἄλλα ἐπ' ἄλλοις
ἔφητο φεύγων, νῦν μὲν εἰς Αἴημον, νῦν δ' ἐκεῖθεν
εἰς Θεσσαλονικήν· περὶ ὧν πλατύτερον εἰρήζεται
πρῶτουσιν. Τέως δ' ἐκείνο ἐπαναλήψομαι.

Θ'. Πρὶν γὰρ ὄλους μετὰ τὴν χειροτονίαν τρεῖς B
παριέναι μῆνας, τῶν ἐπισκόπων συνέθη βραγῆναι
τοὺς πλείστους τῆς πατριαρχικῆς κοινωνίας, ὅσοι
διομνύμενοι εἰσῆγγελον εἶναι σαφῆ Μασσαλιανὴν
αὐτὸν και τῶν ἐν Ἀθωνι ὄρει πρὸ ἐτῶν οὐ μάλα συ-
χνῶν φανερώς ἀλόγων ἕνα· περὶ ὧν ἀνωτέρω (15)
που τῆς ἱστορίας και ἡμεῖς εἰρηκότες ἐσμέν. Ἐπεὶ
δὲ και αὐτὸς ἀνθιστάμενος εἰσῆγεν, ἐξ ἀντιπάλου
ῥέων, διωμοσίαν και ἀντεγκλήματα κατὰ τούτων ἐκί-
στου, τὸν μὲν τυμβωρυχίας διώκων, τὸν δὲ πορνείας,
ἐν δὲ Βογομιλίων ἀιρέσεως, τὸν δὲ τοῦ τῆν ἱερωσύ-
νην ὦνιον διδόναι [P. 531] και ἀπεμπολεῖν εἰς ἄνδρας
μάλα τοὶ σφόδρα αἰσχίστους, και ἄλλους ἄλλων, και
γέγονε σχίσμα μέχρι και ἐς πολὺν τινα χρόνον, μέ-
σος ὁ βασιλεὺς κατισταῖς ἔπαισεν ἀλλήλοισ ἀφίνας C
τάγκλήματα, λάθρα καθυφέντας ἅς κατ' ἀλλήλων
γραφάς και λοιδορίας ἐξήνεγκαν φανερώς, ἵνα μὴ
προσθήκη και τοῦτο γένηται τοῖς κατ' αὐτῶν ἐπενη-
νεγμένοις περὶ πίστεως παρ' ἡμῶν ἐγκλήμασιν.
Οὕτω τοίνυν ἐν κακοῖς κακῶς και αἰσχροῦς ἀλλήλοισ
σπεισάμενοι ξυνησαν ἀλλήλοισ λοιπόν, ἡμέραν ἐξ
ἡμέρας ἐπιβουλάς καθ' ἡμῶν ἄλλας ἐπ' ἄλλας συβ-
ράπτοντες τε και ξυνηθόμενοι.

pravam ac sceleratam; ut objectorum criminum ca-
lumniosa refutatione latius diffusa ac divulgata,
vel prorsus haud crederetur innovatam fuisse fidei
doctrinam, vel saltem minus isti dolendum esset,
cum omnium linguæ non unum eum perpetuo
petituræ, sed deinceps se adversus plurimos exer-
turæ essent. Verum id quidem Palamam angebat,
utpote qui malitiam suam palam redargui minime
vellet, sed insidiis et surdis obtreccionibus cum
per alios, tum per principes, varia suppliciorum
genera clanculum decernere cuperet. Quamobrem
alia ex aliis prætexendo 876 aufugiebat, modo
in insulam Lemnium, modo illinc Thessalonicam.
Sed de his rebus fusius infra dicturi sumus. Nunc
autem illud resumam.

IX. Nondum tres toti post patriarchæ electionem
mensis effluerant, cum plerique episcoporum ab
ejus communione evulsi secesserunt, quotquot
scilicet juratq denuntiaverant Massalianum cum
re ipsa esse, ac unum exstitisse ex illis, qui ante
annos non ita multos in monte Atho manifeste
deprehensi fuissent; de quibus et nos supra in
hac historia disseruimus. At ille repugnabat, et
juramenta juramenti opponebat, atque illis sin-
gulis crimina vicissim objectabat, hunc de effossis
sepulcris, illum stupri, alium de Bogoniana
hæresi, alium quod sacerdotium vendidisset et
hominibus turpissimis nundinasset, alium denique
alio crimine accusans. Cum autem schisma ob eam
causam excitatum longo tempore durasset, impe-
rator medium se interposuit, eisque persuasit, ut
sibi invicem crimina obiecta condonarent, desertis
clanculum litibus et accusationibus, quas aperte
suscepissent, ne ad crimina, quæ illis de fide a
nobis objiciebantur, isthæc quoque accederent.
Sic itaque concordia, ut inter malos, male et tur-
piter deinceps inita, reconciliati sunt, novasque
ex eo quotidie insidias adversus nos struere et
componere cœperunt.

CAPUT II.

*Cantacuzenus Thessalonicam abijt, Palæologum generum ei urbi præfecturus. Classis Veneta Genuitis infesta
Byzantium advenit. Genuitarum arrogantia. Pontus Euxinus Byzantiis et Venetis per illos clausus.
Quasnam cause Venetos coegerint Galatæ obsidionem cito deserere. Cantacuzenus admodum lætus Byzan-
tium redijt. Concilium convocare cogitat. Palamæ fiducia. Junioris Andronici et Isidori patriarchæ com-
memoratio in sacris per errorem omissa. Hominum sermones de ea re. Error postmodum correctus.
Tirremes Venetæ quatuordecim Ponti Euxini sauces obsident. Bellum Latinorum internecinum. Catalani
socios se Venetis adjungunt.*

Α'. Ἄρτι δὲ τῶν φθινοπωρίων τοῦ ἡλίου τροπιῶν D
ἐν προθύροις ἀλιζομένων τοῦ ἔτους (16), τρίτηρει
και μνηήρεισιν ἄρας ἐκ Βυζαντίου ὁ βασιλεὺς Καν-
τακουζηνὸς ὁμοῦ τῷ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρῷ Παλαιο-
λόγῳ τῷ βασιλεῖ ἀπήει ἐς Θεσσαλονικήν, ἄρχειν ἐκεῖ
καταστήσων αὐτόν. Καὶ τριναυτὰ κατέπλευσαν ἐς
Βυζάντιον (17) Βενετικαὶ τρίτηρεις τρεῖς και τριά-
κοντα κατὰ τοῦ Γαλατικοῦ φρουρίου τῶν Γεννουί-
τῶν, μάχης τε ἀρξάντων αὐτῶν ἐκ πολλοῦ και ἀπει-

I. Jam converso ad autumnale æquinoctium
cursu, in ipso anni ingressu sol versabatur, cum
imperator Cantacuzenus, triremibus ac moneribus
877 conscensis, solvit Byzantio, Palæologum
imperatorem eundemque generum secum Thessa-
lonicam ducens, atque ejus urbis principem cum
constitutus. Eo tempore Byzantium advenerunt
trirèmes Venetæ tres et triginta, ut Genuitarum,
qui primi bellum indixerant et Venetis exitium

Variorum notæ.

(15) Lib. xiv, cap. 7. Boivin.

(16) Mense Septembri, anno mundi 6859 in-

cunte, Boivin.

(17) Bizar. *De bello Veneto*, lib. II. Boivin.

minabantur, Galaticum castellum oppugnarent. Quippe isti Genuitæ, elati frivolo illo successu navalis pugnae, quam cum Byzantiis parum memorabilem gesserant, jam animo suo minime moderabantur, sed totius maris imperium somniabant. Ac primo Pontum Euxinum, ut quæstuosum, sibi vindicantes, non solum Byzantiis imperioso fastu maximaque audacia interdiebant, ne circum Maëtidem et Tanain Chersonemve navigantes, aut reliquam Scytharum maritimam oram, quæ esset ultra Istrum, circumvecti negotiarentur, nisi ubi licentiam a se accepissent; sed et Venetos ipsos eorundem locorum commercio arcebant; et jam fere meditabantur, plurimis triremibus Ponti fauces obsidere, atque in Sarapidis fano tyrannicum violentumque portorium imponere iis, qui intra vel extra Euxinum comneaturi essent.

II. Ea res irritavit ac perturbavit animos cum aliorum omnium, quorum vita omnis maritima esset, tum maxime Venetorum, qui pecuniis et navibus longe superiores erant. Igitur hi, cum et imperatorem habituros se socium adiutoremque incepti sui sperarent, utpote ob acceptam **878** cladem et ignominiam cladi conjunctam iisdem iratum, armis (ut dixi) et triremibus instructi, oppugnatum illos venerunt. Quoniam autem nec imperator aderat, nec tempus opportunum erat, sic ut ipsis adjumento esse posset (nam hæc sub Arcturi ortum gesta sunt, cum et plurimi imbres nubibus effunduntur, et frigus immodicum jam ingruens affligit eos qui in armis sub dio, idque in mari, pernoctant), visum est ipsis pauculos dies permanere, ac postquam levibus pugnis vires ultro citroque tentatae fuissent, donum retro navigare: eoque maxime, quod audierant novas triremes ab Genua proficisci jam in Eubœam et in Cretam atque in cæteras insulas, quæ Venetis tunc parebant. Etenim ex navibus quatuordecim Genuiticis, quas Venetæ triremes, cum huc venirent, duobus sikubus Aulide et Oreo juxta Eubœam concluserant, decem cum ipsis hominibus captæ fuerant; reliquæ quatuor furtim elapsæ periculum effugerant. Atque hæc quatuor, per absentiam Venetarum alio bello occupatarum, insulas Venetorum impune infestabant. Itaque hi magna diligentia et alacritate ad ulciscendum propulsandumque hostem redierunt. Et hæc quidem ita se habuere.

III. Cum autem sol, ab hiberno tropico conversus, antarctici poli viciniam deseruisset, Thesalonica rediit imperator, gaudio quasi lymphatus. Putabat videlicet jam se arcanis terroribus libera-

Α λούτων σφίσιν ἀπώλειαν. Τοῖς γάρ τοι Γεννοῦταις τουτοῖσιν, ἐπαρθεῖσι τῷ κατὰ Βυζαντιῶν ἐκείνῳ σαθρῷ προτερήματι τῆς ἀδόξου ναυμαχίας ἐκείνης, οὐκέτι καθεκτός εἶναι τὴν γνώμην ἐνὴν· ἀλλ' ὄνειροπολεῖν ἐπήει τὴν τῆς ὅλης θαλάσσης ἡγεμονίαν. Καὶ διασφετερίζομενοι πρῶτον τὸν Εὐξείνιον πόντον, διὰ τὰ ἐκείθεν κέρδη, οὐ μόνον Βυζαντιοὺς ἐπίττατον ἡγεμονικῶς ἦδη καὶ πολλῶ τῷ θράσει βέροντες, ἀπέχεσθαι τῆς Μαῖωτιδος καὶ Ταννίδος, ἔτι τε Χερσῶνος (18) καὶ ὅσα τῶν Σκυθῶν ὑπὲρ τὸν Ἴστρον παραλίας ἐστὶ χωρὶα περιπλέοντας ἐμπορεύεσθαι, πλην ἢ ὅπῃ ἂν ἐξ αὐτῶν τὸ ἐνδοσίμον εἴη· ἀλλὰ καὶ Βενετικούς αὐτοὺς τῆς ἐκείθεν ἀπήλωνον ἐμπορίας, μελέτην ἔχοντες ὅσον οὐδέπω καὶ τριήρεσι συχαλῆς [P. 552] τὸν αὐχένα τοῦ Πόντου συγκλεισθέντες κατὰ τὸ τοῦ Σαράπιδος (19) ἱερὸν κατασῆσαι δεκαδευτήριον τυραννικὸν καὶ βίαιον, εἰ τινες εἴεν βουλόμενοι τὸν Εὐξείνιον πόντον εἰσπλεῖν τε καὶ ἐκπλεῖν.

Β'. Τοῦτο καὶ πάντα μὲν ἠρέθισε πρὸς παραγῆν λογισμῶν, οὗς θαλάττιος ἄπας ἐστὶν ὁ βλος· πάντων δὲ μάλιστα Βενετικούς, χρήμασί τε καὶ ναυσὶ μακροῖς τισὶ μέτροις πλεονεκτοῦντας. Ἐλπίσαντες οὖν καὶ βασιλεῖα σύμμαχον ἔχειν καὶ κοινῶν εἰς τούργον, ἅτε διὰ τὴν ἦτταν ἐκείνην καὶ τὴν ἐκ τῆς ἦττης αἰσχύνην ἡρεθισμένον καὶ αὐτὸν πρὸς ὀργὴν κατ' αὐτῶν, ἦκον (ὡς εφημεν) ὄπλα καὶ τριήρεις ἄγοντες κατὰ σφῶν. Ἐπεὶ δ' οὐθ' ὁ βασιλεὺς παρήν, οὕτε τῷ κατὰ συμμάχῳ χρήσθαι ἐνὴν (εἶναι γὰρ περὶ τὰς τοῦ Ἀρκτῦρου συνέβαινε τοῦτον ἐπιτολὰς, ὅθ' ὕετοί τε καταβρήγγυνται μάλιστα πλείστοι καὶ ψῆχοι ἀταμίευτον ἦδη προτρέχον λυπεῖ τοὺς ἐν τοῖς ὑπαίθροις διανυκτερεύοντας ἐν θαλάττῃ καὶ ὄπλοις), ἡμέραις βραχέσι δειγνώσασθαι σφίσιν ἐγκαρτερήσασθαι, πείραν ἀκροβολισμῶν πολεμικῶν δόντας καὶ λαβόντας, οἴκιδε ἀποπλεῖν· καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τριήρεις ἐτίρας ἐπέθυοντο ἀναχθεῖσας ἦδη ἐκ Γεννοῦσας κατὰ τὴν Εὐβοίας καὶ Κρήτης καὶ ὅσαι Βενετικοὶς ὑπήκουον τότε. Τεσσαρεσκαίδεκα γάρ οὐσῶν τῶν Γεννοῦτικῶν, αἱ ἀνιούσαι τῶν Βενετικῶν αἱ τριήρεις συνέκλεισαν ἐν Αὐλίδι καὶ Ὀρεῶ τοῖς κόλποις τοῖς ἐγγύς Εὐβοίας, αἱ μὲν δέκα ἐάλωσαν ἀθανδροῖ· αἱ δὲ τέτταρες λαθοῦσαι τὸν κίβδονον ἔφυγον. Αὗται τοίνυν αἱ τέτταρες, ἀδείας λαβόμεναι διὰ τὴν τῶν Βενετικῶν ἐκστρατείαν, πολλὴν ἐνεποιοῦν ταῖς Βενετικαῖς νήσοις τὴν βλάβην. Διὸ δὴ σπουδῆ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ ἀπέπλευσαν πρὸς ἐκδίκησίν τε καὶ ἔμυναν. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔρχε τὸν τρόπον.

Γ'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου μετὰ τροπᾶς ὄντος χειμῶνος καὶ τῶν ἀνταρκτικῶν ἀπηλλαγμένου γαιήσφαιρος μέτων, ἐπανηχῶν ὁ βασιλεὺς ἐκ Θεσσαλονίκης, Εὐβοίας ὅλος ὅψ' ἤβονης. Ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γὰρ ἦδη νενομίσται ἰσθμὸς

Variorum notæ.

(18) Ejus nominis urbs in Chersoneso Taurica a geographis ponitur, eaque episcopalis sedes fuit. Vide adnotata ad pag. 509. E. BOIVIN.

(19) Interpretatus sum, et jam fere meditabantur plurimis triremibus Ponti fauces obsidere, atque in Sarapidis fano tyrannicum violentumque portorium

imponere iis qui, etc. Videat lector an malit, et jam fere meditabantur, magno irremittam numero obsessis Ponti faucibus et Sarapidis fano, tyrannicum violentumque portorium imponere iis qui, etc. De Sarapidis fano videlicet Gyllium lib 1, cap. 2, de Bosporo Thracio. BOIVIN.

φύδων ἀποβρήτων, καὶ ἀπρητῆσθαι καθάπαξ ἕδη ἅπασθι: ὑποψία, ἐκ ποδῶν γενομένου τοῦ τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας τοῖς υἱεῖσιν ἀδεῶς αὐτὸν παραπέμπειν κωλύοντος. Καὶ τοῖς πράγμασιν εἶναι νομίσας εἰρήνην τε καὶ ἀσφάλειαν, τοῦ λοιποῦ πρὸς ἦν ἐπινοῦν εἶχε τῶν ἐπισκόπων συστήσασθαι σύνοδον, ὑπὲρ τῶν τοῦ Παλαμᾶ δογμάτων, ὅλος ἠσχόλητο. Ἦκε γὰρ ἕδη καὶ ὁ Παλαμᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης ἐς Βυζάντιον, παντοίαις ἀνεπτρωμένους ἐλπῖσι, βῆσται καὶ ξύν οὐδενὶ πόνῳ τὰ κατὰ βούλησιν αὐτῶν ἐπαγγελαμένου ἐπιτελεῖν, καὶ εἰ μυρία τῶν δημοσίων εἴη πραγμάτων ἀνθελκοντα κύματα.

Δ'. Ἦδη δὲ τῆς ἡμέρας ἐνεστῆκυίας, ἐν ἧ ἔδει τῶν τῆ μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὑπηρετουμένων ἕνα, ἐπ' ἀμυθως ἀνεβάντα, τῶν μὲν εὐσεβῶν βασιλέων καὶ πατριαρχῶν [P. 555] ἀνακηρύττειν τὰς μνήμας, τῶν δ' ἀσεβῶν ἀναθέματι παραπέμπειν καὶ ἀραις αἰωνίοις, γέγονέ τι τεράστιον ἀπροσδόκητον. Σεισίγηται γὰρ κατὰ λήθην παρασυρὲν οὕτως πῶς τοῦ τε νέου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦνομα καὶ ἅμα τὸ τοῦ πατριάρχου Ἰσιδώρου. Ὁ καὶ σαφῶς οἰωνὸς ἔδοξεν εἶναι τοῖς ξυνετώς στοχαζομένοις τῶν γενομένων καὶ φερομένων ἄλλοι ἄλλως πραγμάτων. Μηδὲ γὰρ εἶνα: Θεῶν (φρασί) δεδογμένον, ὡς ἔοικεν, ἐπ' ἐκκλησίᾳ: ὑμνεῖσθαι μῆτε τὸν βασιλέα, πρῶτον τὴν τοῦ Παλαμᾶ πολυθεον πλάνην μετεωρίσαντα πρὸς ὑπερβῆσεις καὶ ἀνεξέταστον λειοπίτα καὶ ἀδιόρθωτον, μῆτε τὸν Ἰσιδώρον, πρῶτον εἰσενεγκόντα τοῖς πατριαρχικοῖς θώκοις αὐτὴν καὶ δημοσίᾳ ἀνακηρύξαντα λόγους ἅμα καὶ πράγμασιν: ὡς γε καὶ ἡμῖν ἀνωτέρω που τῆς ιστορίας ἐν τοῖς καθήκουσι διείληπται τόποις. Ἐπεὶ δ' ἐς τὴν ὑστεραίαν ἀκουσθὲν Ἄννη τῆ βασιλίδι καὶ συζύγῳ ἐκείνου, πρ' ἧ λύπην ἀφόρητόν τε ἔδοξε καὶ οὐ μάλ' ἀνύποπτον, δίκαιον εἶναι τῷ βασιλεῖ νουθεμιστῆ: Καντακουζηνῶ, τὴν ἐφεξῆς κυριακὴν ἡμέραν ἀθροισθῆναι τε τὸν λαὸν αὐθις καὶ μόνην τὴν τοῦ νόματος ἐκείνου γενέσθαι ἀνάβρῃσιν. Καὶ ταῦτα μὲν τῆ δὲ πη ἔσχε: καὶ ὁ χειμῶν ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

Ε'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου τοὺς ἔρινους ἀμείβοντας κύκλους, καὶ τῆ γῆ ἐκ τῆς νέας χλόης εὐανθῆ καὶ ποικίλον τοῖς χρώμασι ἰσουργοῦντος χιτῶνα, καὶ δένδρα πάντα πρὸς ἀναβίωσιν τε καὶ παντοίων γενέσιν καρπῶν ἀφθόγγους σάλπιγγι προσκαλουμένου, κατέπλευσαν ἐς τοὺς τοῦ Βυζαντίου λιμένας Βενετικὰ καὶ τριήρεις τέσσαρες καὶ δέκα, Αἱ δὲ τὸν τοῦ Εὐξείνου πόντου διαζώσαντες αὐχένα τὰς ἐκ Μαιωτιδος τε καὶ Χερσῶνος καὶ τῶν ἐκείθεν κατιούσας χωρῶν ἐξ ἐμπορίας Γαλατικῆς τριήρεις τῶν Γεννοῦτῶν ξυνελάμβανον. Ἄσπονδον γὰρ ἐπ' ἀλλήλους τέως τὴν μάχην θεμένους οὐκ ἦν ἡρεμεῖν, οὐ νύκτωρ, οὐ μὲθ' ἡμέραν, οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τῆς ὥρας: ἀλλὰ πάντας τόπους καὶ λιμένας διερευνῶν, καὶ πᾶσι τρόποις ἐπιχειρεῖν, ὅθεν ἂν εἴη τὴν ἀλλήλων δρῶντας φθορὰν ὑπερτέρους τοῦ λοιποῦ καθίστασθαι. Εἰληφόσι (20) δὲ καὶ συμμαχίας ἐκ Κατελώνων καὶ Βυζαντιῶν, ἐγ-

tum solutumque **879** omni suspicione, postquam a conspectu removisset eum virum, qui ne imperii successione liberis suis tuto transmitteret obstabat. Itaque pacata ac securam omnia arbitrat, in eo deinceps totus fuit, ut quod animo meditabatur, coacto episcoporum concilio, doctrinam Palamæ tueretur. Quippe et ipse Palamas Thessalonica Byzantium jam venerat, summa spe inflatus. Nam quæ is vellet, ea se Cantacuzenus facillime et nullo labore, quantumvis infinitis publicorum negotiorum fluctibus distractum, exsecuturum esse promiserat.

IV. Ac jam dies aderat, in qua oportebat unum ex magnæ Ecclesiæ ministris, consensu ambone, priorum imperatorum et patriarcharum memoriam publico præconio commendare, impios autem exsecrari ac divis devovere, cum improvisum quiddam et prodigii simile accidit. Nam silentio et oblivione nescio quomodo præteritum est imperatoris Andronici junioris nomen, item Isidori patriarchæ; quod manifestum omen esse visum est iis qui fortuita et alias aliter contingentia acute interpretantur. Etenim apparet, inquebant, non placuisse Deo celebrari in ecclesia nec eum imperatorem, qui Palamæ, deos multos statuentis, errorem primus dilationibus sustentasset, ac neque examinandum neque corrigendum curavisset; nec illud Isidorum, qui primus eum ipsum errorem, in patriarchalem sedem illatum, dictis pariter et factis publice promulgasset: quemadmodum suo loco a nobis in hac historia **880** supra expositum est. Cum autem postridie imperatrix Anna, principis defuncti uxor, dolorem intolerabilem audita ea re concepisset, et suspitioni locus esse videretur, censuit Cantacuzenus imperator, die Dominica proxime secutura congregandum rursus populum, et unius Andronici nomen proclamandum. Atque hæc ita ferme se habuerunt. Et in his hiems desit.

V. Vere ineunte, cum sol æquinoctium prætervectus novo gramine, velut florida et versicolori veste, terram obtexeret, omnesque arbores suscitaret, et ad omnigenos fructus producendos mutis vocibus provocaret, in Byzantinos portus Venetæ triremes quatuordecim delatæ sunt. Atque hæc, Ponti Euxini faucibus circumclusis, Galaticas Genuitarum triremes, ab mercatu redeuntes ex Mæotide et Chersonæ, aliisque illius tractus locis, comprehendebant. Nimirum internecio bello sibi invicem indicto, nec noctu nec interdum, ne horæ quidem momento, quiescere poterant: sed omnem locum, omnes portus perscrutabantur, tentabantque omnia, ut conflato sibi invicem exitio superiores in posterum evaderent. Cum autem et Cæclanos socios sibi Veneti adjunxissent, et Byzantios, ipsos quoque Genuitis ob superiores clades infensos,

Variorum notæ.

(20) Pro εἰληφόσις. Βοιν.π.

facilius ex eo illis fuit pugnam et bellum inire, in omnem et locum et portum et civitatem, et quacunq̄ue Genuitica natio resideret, effuse irruentibus.

Α κοτούντων σφίσι καὶ αὐτῶν διὰ τὰ φθάραντα πταίμαστα, εὐπετέστερον τῆς μάχης ἤπιοντο καὶ τοῦ πολέμου, κατὰ πάντων θύμα χωρίων καὶ λιμένων καὶ πόλεων, καὶ ὅποιπερ ἂν εἴεν Γεννουτῶν γένος, ἀσχέτως ὀρμώμενοι.

CAPUT III.

Historiæ dogmaticæ exordium. Generalis concilii convocatio diu promissa. Palamæ auctoritas. Eiusdem malæ artes, publicum iudicium metuentis. Quale tandem concilium haberi placuerit. Quot et cuius notæ episcopi adesse jussi.

881 I. Nunc quoniam ipse armorum apparatus bellum hoc magnum ac diuturnum fore pollicetur, laudem vero aut reprehensionem non inceptæ res merentur; sed censuræ auctoritas tum demum firma est, cum res ad exitum perductæ sunt; age, orationis cursum, hoc loco paulisper abruptum, ad alias res convertamus; quas quia nos ipsi in primis ea qua par erat, diligentia usque assecuti sumus et accurata cognitione percepimus, ideo earum veram ac certam narrationem facile ad posterum transmittemus. Etenim si aliud quidquam, illud omnium maxime scio, atque ipso quotidianarum rerum usu edoctus sum, ita omnes sibi persuadere ac statuere, veritatis potissimam rationem esse debere in historia; quæ jam inde antiquitus robur et auctoritatem nacta futuris subinde hominibus facilem disciplinam proponit, ut ab iis qui antecesserunt, veluti quibusdam archetypis, utilia mutentur; quæ autem sinistra et infausta, iis se omnino abstineant, si velint bene ac beate vivere. Sunt autem hæc res (de quibus dicturum me profiteor) ecclesiasticæ tempestates ac procellæ, quas miseris Romanis intulere principes incauti et imperandi rudes, novis Palamæ opinionibus et impia doctrina abrepti; perinde ac vasa levicula, quæ flumineis vorticibus correpta, et ad quaslibet oras temere et fortuito devoluta, vadis et rupibus modo his modo illis allisa franguntur. Quia quidem **882** de re viri multi, virtute, sapientia, vite integritate et orthodoxæ fidei sinceritate illustres, sæpius me convenerunt, et ut religioni periclitanti cætera omnia posthaberem, enixe hortati sunt. Quippe in aliis rebus, si quando scriptores aliquid dissimulent, ac nonnulla, ut amicis gratificentur, silentio prætereant, id quidem fortasse invidia cariturum condonatumque iri ab iis, qui istiusmodi amicitias obnoxii et ad conviciandum minime natura sua proclives futuri sint: ubi autem periculum ad Deum pertineat, tum nos debere, cæteris rebus neglectis, hunc unum respicere; atque illud esse dogma et præceptum a parentibus traditum.

II. Cum imperator quartum jam annum eos,

[P. 554] Α. Ἐπειδ' ἡ παρασκευὴ τῶν ὀπλῶν (21) μέγαν τε ἔσσεσθαι τὸν πόλεμον ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐς πλείονα διαρκέσονται χρόνον, τοὺς δ' ἐπαύλους, ἢ τοὺναντίον, οὐκ ἀρχόμενα καρποῦται τὰ πράγματα· τελευτῶν δ' ἐς τὰ μάλιστα τὸ κράτος ἔπεται τῆς κρίσεως, φέρεται μικρὸν ἐπισχόντες ἐνταῦθα τοῦ λόγου τὸν ὄρμον ἐφ' ἕτερα τρέψωμεν, οἷς τὰ μάλιστα παρηκολουθήσεται ἐς τέλος, εὖν γε ταῖς προσηκούσαις ἐπιστάσαι, ἀκριβῆ τὴν πείραν εἰληψαμεν, ὥστ' ἔχειν ὀφίγονος ἀσφαλῆ καὶ βέβαια τὰ τῆς διηγήσεως παραπέμπει. Εἴπερ γάρ τι τῶν ἀπάντων ἕτερον, καὶ τοῦτο δ' ἐς τὰ μάλιστα πάντων εἰδέναι τετύχηκέ μοι, τῆς χρονικῆς αἰετῆς διδασκούσης με τῶν ἐν βίῳ περιόδου πραγμάτων πεπεισμένον θύμα καὶ δεδογμένον εἶναι τοῖς ἀπισιν, ἀληθείας ἔχουσαι δεῖν πρό γε πάντων τὴν ἱστορίαν, ἡγεμονικόν τι κράτος εἰληφυῖαν ἀρχήθην, ἀπὸν διδασκαλίαν ἀνοίγειν τοῖς αἰετῶν ἀνδράσι, ὥσπερ ἐξ ἀρχετύπων τῶν φθάραντων, τὰ τ' ὠφείματα καρποῦσθαι περιφανῶς καὶ ὅσα φανλιζόμενας ἐκλήρωσάτο κῆρας καὶ τύχας ἀπάντων εὐλοχερῶς ἀπέχεσθαι, οἷς ἂν πρὸς βουλήσεως ἢ βίων αἰρεῖσθαι τοὺς κρείττους· εἶναι δὲ τοὺς τῆς ἐκκλησίας χειμῶνας καὶ κλύδωνας, οὗς ἡ τῶν ἀρχόντων ἀπλότης καὶ ἡ τοῦ ἀρχαίου ἀπειρία τοῖς ἀθλοῖς προὔξεντ' Ἰουμαῖοις, ξυναπαχθέντων ταῖς τοῦ Παλαμᾶ καινοφρονίαις καὶ ἀσεβείαις δόγμασι· καθάπερ τὰ κοῦφα τῶν σκευῶν, ἐπειδὴν ποταμοῖς ξυναπαχθέντα βοθίοις πρὸς ἀβύσσου καὶ ἀτεκμάρτους ἐσχατίας καταφέρηται, βαχταῖς καὶ πέτραις ἀλλοτ' ἀλλαις ῥηγνύμενα. Περὶ ὧν πολλοὶ μοι πολλάκις προσεληλυθότες τῶν ἀρετῆ καὶ συνέσει καὶ καθαρότητι βίου καὶ πίστεως ὀρθοδόξου διαλαμπόντων δευτέρα τίθεσθαι τὰλλα με ξυνώθησαν ἅπαντα κινδυνουούσης τῆς εὐσεβείας· ἐχρημῶν γὰρ ἴσως (22) ἐνίστα πρὸς τὰλλα, διὰ φιλίαν χρυζομένους ἐνίοις τοὺς γράφοντας ἀφθογγον γλώττης πύροδοι, ἀνεπίφθονοι εἶναι δοθήσεσθαι ἂν ἴσως πρὸς ἐνίων, ὅσοι φιλίαις τοιαύταις ἡττώνται καὶ ἄλλως ἀστόργως ἔχειν πεφυκάσι πρὸς λοιδορίαν· οὗ δὲ θεὸς τὸ κινδυνουόμενον, τὰλλα παρατρέχοντα πρὸς αὐτὸν μόνον βλέπειν, πάτριον εἶναι δόγμα τε καὶ παράγγελμα.

[P. 555] Β. Τοῦ γὰρ τοῖ βασιλέως τεττάρων ἔτη

Variorum notæ.

(21) Hoc loco Gregoras innuit se ad synodi Palamiticæ historiam scribendam accessisse circiter illud tempus, quo triremes Venetæ quatuordecim in Byzantinæ portus delatæ sunt, nempe anno Christi 1351, vere incunte. Aliunde tamen constat hunc librum, et novem deinceps continuos, ab eo

scriptos fuisse an. Chr. 1352 mensibus Julio et Augusto, ut in Vita ejus observavimus. Boivm.

(22) Totâ constructio perplexa et salebrosa est. Ἀφθογγον γλώττης πάροδοι χρυζομένους διθυραμβὸν sapit. Boivm.

ἐτῶν ἐπαγγελίας μετεωρίζοντος, οἷς ἐνετύγχευε ἑμι-
λῶν, ὡς βούλοιο καθολικὴν σύνοδον συγκροτῆσαι, ἐν
ἧ, κατὰ τὸ κρατήσαν πάτριον ἔθος, παρεῖναι δεξιὴ καὶ
τοὺς ἐκάστοθεν τῆς οἰκουμένης πατριάρχας καὶ ἐπι-
σκόπους, μετέωρον ἦν τὸ πλῆθος ἑλπίσι χρησταῖς
αἰωρούμενον. Ἄρτι δ' ἐπιδημήσας ἐκ Θεσσαλονίκης
ὁ Παλαμᾶς, ὡς εἴρηται, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ζυγεῖται
τε καὶ ζυνέβραπτε σκέμματα. Ὡς γὰρ ἔριον, καὶ εἴ-
τι τῶν κουφοτέρων, ἀστατεῖ καὶ ῥαδίως ἀνέμῳ παντὶ
συμφέρεται, οὕτω καὶ οὗτος, καθάπερ ἄλλα τῆ δυσ-
σεβείᾳ ἠγέτε καὶ ἔφερε μάλᾳ ῥαδίως τὸν βασιλέα
πρὸς τὸ βουλόμενον. Εἰδὼς οὖν, ὡς καθάπερ ἠνυκτερίζει
καὶ γλαυξὶ βλαβερὰν τὴν τοῦ ἡλίου λαμπράδα συμβαί-
νει γίνεσθαι, καὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθενείας αὐ-
τῶν ἀταλαίπωρον ἐλεγχον, οὕτω καὶ τὴν τῶν δογμα-
τικῶν αὐτοῦ σαφρότητα μᾶλλον ἀνὸς βλάψειεν ἢ ὠφελή-
σειε κρίσις δημοτελής καὶ θεατρικὴ πανήγυρις, συν-
εδοῦλευε βέλτιον εἶναι διωγμοῖς καὶ κολάσεσιν ἄλλαις
ἐξαναλώσαι τοὺς ἀντιπαράτατομένους, προφάσει
τῶν χρησάμενον, οἷσι πάλαι καὶ Ἰουλιανὸς καὶ ὄσοι
κατ' ἐκεῖνον. Πᾶς γὰρ ὁ τὰ φαῦλα πράσων μισεῖ τὸ
φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ
τὰ τῆς κακίας ἔργα αὐτοῦ.

Γ'. Τῷ δὲ, τὸ μὲν ἀντικρυς οὕτως καὶ ἀπαρα-
καλύπτως τῶν μακρῶν ἐκείνων ἐπαγγελιῶν κατα-
ψεύσασθαι, οὐκ ἀνεύθυνον εἶναι ταῖς τῶν πλείστων
ἐδόκει γνώμαις, οὐδὲ λοιδορεῖν εἰσθυλαῖς γλώσσαις
ἀνάλωτον· τὸ δὲ σκιάν τινα σχεδιάσαντας συνόδου
πρότερον, προφάσειν ἔπειτα παντοδαπαῖς, ὁποῖαι
τοῖς δυναστεύουσι βῆστα καὶ κατὰ βούλησιν φέρονται, C
κολάζειν, ταῦτο δὲ τὴν ὑβρεως ἀκόλαστον κίνησιν
θραύειν, οἶμαι, καὶ ἀμβλυτέραν ποιεῖν. Ἐκ δὲ τοιού-
των ἀρχῶν καὶ σπερμάτων πονηρῶν ἀρξάμενοις πο-
νηρὰ ζυνηγίχη γίνεσθαι κατὰ τὸ εἶκος τὰ γεώργ-
ια, καὶ ὠδίνουσιν ὄρος, κατὰ τὴν παροιμίαν, τεκεῖν
ἔξεγενετο μὲν (23). Κάπερ δὲ θρόνῳ ἐπέκεινα πλείων
οὐκ ἦν ἐπαρχία Ῥωμαίων, μόνους τοὺς Θρακικοὺς
εὐθύς μεταπέμπεται ἐπισκόπους, καὶ τούτων οὐχ
ἄπαντας, ἀλλ' ὄσους καὶ ἰλίους συλλήπτορας τῆς βου-
λήσεως ἠλπίσεν ἔξειν, οὐ πλείους ἀριθμῶ τῶν δύο
καὶ εἰκοσίν ὄντας (24)· καὶ τούτων δὲ τοὺς πλείους
ἀντὶ τῶν ἐξωσθέντων ἀδικῶς ὄσιων ἐκείνων ἀνδρῶν
ζυνέβαιεν εἶναι, καὶ τὰ χειρόγραφα τῆς ἀσεβείας
δόντας τῷ Παλαμᾶ· ὧν οἱ μὲν τῶν ἐξ ἀρότρου καὶ
σκαπάνης (25) ὑπῆρχον ἀπαλλαττόντων ὅψε τῆς ἡμέ-

A quorum consuetudine utebatur, promissis suspen-
deret, velle se dicitans generale concilium con-
vocare, cui totius orbis patriarchæ et episcopi sin-
guli more majorum interessent, pendebat vulgus
exspectatione, et in spem bonam erigebatur. Pala-
mas vero, qui (ut diximus) Thessalonica novissime
advenerat, alia ex aliis excogitabat et machinaba-
tur. Nam quemadmodum lana, vel si qua res levior,
instabilis est et quolibet vento facile abripitur,
ita hic quoque imperatorem, semel errore impli-
catum, agebat ferebatque ad arbitrium suum.
Atque ut vespertilionibus et noctuis solis lumem
noxium est, et quam debiles sint earum avium
oculi facile arguit, ita hic, quoniam sciebat dogma-
tum suorum pravitate adversaturum magis, quam
adjumento futurum esse publicum 883 iudicium
et magnam spectatorum frequentiam, idcirco exsi-
liis aliisque animadversionibus opprimi eos, qui
contra obsisterent, melius esse dicebat, quibus-
dam usus rationibus, quales olim Juliano et cæteris
Juliani similibus suppuebant. Etenim omnis
qui male agit odit lucem, et non venit ad lucem,
ut ne manifestentur mala opera ejus¹.

III. Cæterum si ita palam et aperte magnifica illa
promissa fallerentur, plurimorum hominum judi-
ciis obnoxium id et obtrectationi expositum vide-
batur. Quod si imaginem aliquam concilii fortui-
tam primum adumbrarent, deinde quibuslibet ra-
tionibus allatis, quales principibus in promptu sunt
et ad libitum occurrunt, pœnas adversariis irro-
garent, id videlicet effrenem insolentiæ impetum
posse frangere ac retundere. Ab his principiis exorsit,
atque his malis seminibus jactis, malos quoque,
ut par erat, laboris sui fructus percepere, et ut
fertur proverbio, montem parturientes murem
pepererunt. Quoniam itaque præter Thraciam, nulla
amplius Romanis provincia supererat, solos Thra-
ciæ episcopus statim accessit Cantacuzenus; nec
eos quidem omnes, sed quot et quales consilii sui
adjutores habiturum sese sperabat. Erant autem
non plures quam duo et viginti: atque eorum
plerosque constabat intrusos esse in locum homi-
num sanctissimorum, per injuriam expulso-
rum; eosdemque Palamæ erroribus propria manu sub-
scripsisse; quorum alii plane agrestes erant, ut qui

¹ Joan. III, 20.

Variorum notæ.

(23) Apud Gregorium Cyprium sic proverbium
effertur, Ὀδίνεν ὄρος, εἴτα μὲν ἀπέτεκεν: quod
est ambiguum. Gregoras ambiguo casu decep-
tus, ex nominativo accusativum fecit, et Ὀδίνεν
ὄρος interpretatus est montem parturiebant, pro-
mons parturiebat. Apud Phædrum nulla ἀμφι-
βολία.

Mons parturibat, gemitus immanes ciens, etc.
apud Horatium nonnulla, Parturient montes, etc.
Montes casus est ambiguum. Boivin.

(24) Subscripserunt tamen metropolitæ viginti
septem; propria quidem manu, viginti quinque;
duo autem διὰ γνωμῶν, seu per vicarios. Item
episcopi septem. Vide pseudosynodum Palamiticam,

editam a Combessio in *Auctario noviss. Biblioth. Patrum Græc.* Boivin.

(25) Philotheus patriarcha *Antirrhet. I* (cod. Reg. 1996 fol. 41 v.), pro episcopis, quos Gregoras ut
agrestes et imperitos notaverat, sic respondet:
Ἄλλὰ καὶ τὴν ἰδιωτικὴν καὶ τὴν ἀγροικίαν ἐγκλ-
αίσι τῷ χορῷ τῶν τῆς ἐκκλησίας ποιμένων καὶ δι-
δασκάλων τούτων, καὶ μηδὲ μὴ εἶναι τῶν κατ-
λόγῳ φῆ; ἕνα μὲν ἐνα τὴν εἰδὸτα γράφειν τε καὶ
λογογραφεῖν σὺν ἐπιστήμῃ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸν
τόμον τὸν ἱερὸν ἀμαθῶς, ὡς ἂν αὐτὸς φαίη, καὶ πῆ
κατὰ νόμους τῆς ὑπὸ σοῦ προσκυνουμένης ῥητορικῆς
συντετάχθαι, μᾶλλον δ' οὐ κατὰ τὰς σὰς δόξας, καὶ
τὰς καινὰς καὶ προσφάτους θεολογίας, ἢ γλωσσολο-

ab aratro et ligone sub **884** vesperam redire soliti essent, ac vix prima litterarum elementa articulate enuntiare didicissent; alii non ita pridem sacrilegia admiserant, et se in lupanaribus identidem volutaverant; nec, ut ad eum dignitatis gradum eveherentur, aliud quidquam contulerant, nisi professionem ejus hæreseos, quam impius Palamas instituisset.

Α ρας καὶ μόλις συλλαβίζῃεν εἰδόντων τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖα· οἱ δὲ τῶν χθῆς καὶ πρώην ἱεροσῶλων, κἰν χαρματιπειοῖς καλινδομένων ὡς τὰ πολλὰ, καὶ μηδὲν πλέον προσηνεγκόντων εἰς τὸν βαθμὸν, πῆν τοῦ αἰρεσιώτας εἶναι συντίθεσθαι τῷ δυσσεβεῖ Παλαμῇ.

CAPUT IV.

Gregoræ apud Cantacuzenum oratio. Orationis capita: Expostulatio et acris reprehensio. Synodus dici non debet, quæ sit præter ecclesiasticas regulas. Palamæ doctrina quas clades importaverit iis qui primi eam defenderunt, nempe Cantacuzeno et ejus matri. Quas Annæ Augustæ. Quas Cantacuzeno rursus; cui mors filii prænuntiata erat a Gregora. Vanæ hujus adhortationes. Hæretici difficillime corriguntur. Justum Dei judicium. Paterna bonitas. Anxius oratoris affectus. Amica obtestatio. Cantacuzenus ambigue respondet, Gregoræ verbis exacerbatur. Coacta synodo ulcisci eum statuit. Gregoras pro religione pugnaturus habitum monasticum induit. Vitæ aulicæ renuntiat.

I. Hæc cum ita se haberent, ego imperatorem **B** privatim convēni; amicitiam nostram veterem in ipso orationis exordio commemoravi; quanta sollicitudine dignitati et animæ ejus, et diuturnæ cum ipsius tum liberorum conservationi provide-rem, commonefeci: deinde ad coarguendum solito more descendī, pro communi ecclesiarum pace et pro orthodoxa fide propugnans; eumque hortatus sum, ut maneret intra terminos a patribus constitutos, atque ut ne præfixam metam transilliret, neu hominibus adeo imperitis et inverecundis theologię mysteria proderet, sancta canibus, et porcis margaritas.

II. Itaque sacras Scripturas cum mea ipsius oratione connectens: «Quid agis (inquirebam)? Ubi mens tua? Quid crabrones istos adversus religionem suscitās? Cur de Deo disputare eos permittis, qui ne vulgatissima quidem et passim obvia intelligunt? Quid Chalanæ turrim moliris, destitutus rebus ad eam absolvendam necessariis? Quid volare in cælum cupis, pedes viator? Cur intra unius diei spatium theologos instituis, qui animas simplices pervertant, et indoctis doctoribus accitis concilia cogis tyrannica? Quid imbecillos illaqueare araneorum retibus **885** studes, ac si istud magnum et imperatore dignum facinus sit? Cur simiarum dialecticarum uberem proventum repente effundis, ut fabulæ olim Gigantas? Cur ipse supplicii tui flammam accendis? Cur suspiriorum et lamentorum messem liberis tuis coacervās? Cur eos volens iastituis hæredes maledictionis prolatae adversus

[P. 556] Α'. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, προσελθὺς εἰς τῷ βασιλεῖ τὴν τε οὖσαν ἡμῖν ἐκ παλαιῦ φίλιαν ἐκ προοιμίων διήγειν ἐγὼ, καὶ ὄσσην τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ ποιούμαι τιμῆς καὶ ψυχῆς, καὶ εἰ τι πρὸς διαμωνήν καὶ σύστασιν εἴη βίου καὶ παιδῶν αὐτοῦ. Ἐπειτα πρὸς ἐλέγχους ἐχώρησα τοὺς συνήθεις, ὑπὲρ τε τῆς κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης καὶ εὐσεβείας ἀγωνιζόμενος, ἐν ὁροῖς μένειν τοῖς πατρίοις αὐτῶν, καὶ μὴ πηδᾶν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, μηδ' οὕτως ἀμαθέσι καὶ ἀσέμνοις ἀνδράσι τὰ τῆς θεολογίας προϊδόμεναι μυστήρια, τὰ ἄγρια τοῖς κυσί, καὶ τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοίροις.

Β'. Τὰ τε οὖν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς καὶ τὰ ἡμέτερα συνείρων, «Τί δρᾷς, ἰ φασκον, ἢ πῆ φρενῶν εἶ; τί σφικτας ἐγείρεις κατὰ τῆς πίστεως; Τί τοὺς μηδὲ τὰ ἐν ποσὶν εἰδόμενα θεολογεῖν παρασκευάζεις; τί τὸν Χαλάνης οἰκοδομεῖν ἐπέιγῃ, τὰ πρὸς ἀπαρισμὸν οὐκ ἔχων; Τί πρὸς οὐρανὸν ἀνίπτασθαι, περὶ τῶν; Τί χειροτονεῖς κατὰ τῶν ἀπλουστέρων ψυχῶν θεολόγους ἀύθημερῶν, καὶ ποιεῖς λογίων ἀμαθῶν τυραννικὰ συνέδρια; Τί τοῖς ἀραχνίοις ἐνδεσμεῖν προθυμεῖς τοὺς ἀσθενεστέρους, ὡς δὴ τι μέγα καὶ βασιλικὸν ἔργον δρῶν; Τί σχεδιάζεις διαλεκτικῶν πιθήκων ἀνάδοσιν, καθάπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας; Τί τις σῆς κολάσεως ἐκπυρσεύεις τὴν φύλακα; Τί τοῖς παισι γεωργεῖς στεναγμῶν καὶ πένθους ἀστάχους; Τί κλῆρον ἐκὼν αὐτοῖς καταλείπεις τὴν τὸν προπάτορος ἀράν; Τί τριβόλους καὶ κακίας ἔκων βιάζῃ τὴν γῆν αὐτοῖς ἀνατέλλειν, καὶ δακρύων ἄλμυρ D τηλικαύτην; Τί δυστυχίας καὶ λύπας, ἔξω εὐθυμίας

Variorum notæ.

γίας, καὶ τὸ τῆς γνώμης αὐθέκαστον. Ἐγὼ δ' εἰ μὲν πολὺν τινα λόγον ἤδειν τουτουοῖ τοὺς μακαρίους ποιούμενους τοῦ πράγματος, καὶ προύργου τιθεμένων ταυτῇ, πολλοὺς ἂν σοὶ καὶ ταυτηνὴ τὴν σοφίαν σοφοῦς καὶ ῥήτορας καὶ λογογράφους τῶν προύχόντων ἱερέων τούτων ὑπέδειξα, καὶ οὐ τούτων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῖς ἐπομένων, Λουκάς τις, ἄλλους, καὶ Τιμοθέους, καὶ Ἀπολλῶν, εἰ δὲ βούλει, Διονυσίους καὶ Κλήμεντας, ὅσον τὰ ἐς λόγους φημί, καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ θαυμαζομένην σοφίαν, ὑπὲρ τοὺς σοὺς ἐηλαθῆ μυσταγωγούς, Δημοσθένην τε καὶ Ἀριστείδην, καὶ τὴν παρ' ἡμῖν ὀρυλλοῦμενον Πλάτωναν ἐπισητῶ τοῦτους; αὐτὸς παρατρέχεις δι' ἐκώστιον ἀγνοίας καὶ ἐμαθῆς ἂν, ὡς οἶκ ἀπὸ σκαπάνης καὶ

λατομίας, οὐδ' ἀπὸ κώπης ἐπὶ βῆμα, κατὰ τὰς αἰ; λογογραφίας ἢ λοιδορίας, ἀλλ' ἀπὸ σοφίας ἐπὶ σοφίαν ἦλθον, τῆς καταργουμένης, τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνεργουμένην, τὴν πρώτην, τὴν ἀνοσθῶν, τὴν ἀγνήν, τὴν εἰρηνικὴν, τὴν μεστήν ἐλέους καὶ κερπῶν ἀγαθῶν κατὰ τοὺς ἐμοὺς θεολόγους, καὶ ἀπὸ τῶν θύραθεν μουσῶν τε καὶ τοῦ βήματος, ἐπὶ τὴν ἱερὰν ταύτην σχολήν, καὶ τὸ θεῖον βῆμα, καὶ τὰ ἄδουτα, καὶ τὸ μέγα καὶ ὑπερουράνιον ὄνει; θυσιαστήριον. Νῦν δ' ὀλίγος αὐτοῖς τῶν λόγων εἶς ἔσω σοφίας ὁ λόγος. Ἴσασιν καὶ γὰρ ὄντες ἀλίτων τε καὶ ἀγροίκων μαθηταί, ἐκέλευον φημί τῶν ὑπὸ Χριστοῦ τῆς αὐτοσοφίας πρώτων κληθέντων εἰς ἀποστόλους, etc. Βοϊνιν.

καὶ ὄζαν; Μνήσθητε οὖν θνητὸς εἶ καὶ θνητὴν εὐα-
 χες φύσιν. Φοβερὸν τὸ ἐμπροσθεν εἰς χεῖρας Θεοῦ
 ζῶντος. [P. 557] Εἰπέ πῶς ἄλλαι μὲν αἱ τεττάρων
 ἦδη ἔτων ἐπαγγελίαι (26) ἕτερα δ' αὐτὰ τέλη; Κα-
 θολικὴν μὲν γὰρ πεποιημένα σύνοδον τὰ τῆς σῆς
 ἐπαγγελίας ἦν, πατριαρχῶν ἀπάντων καὶ ἐπισκόπων
 κληθέντων· νῦν δ' οὐδὲ μερικῶν τινος ἔχνη διασώζου-
 σαν σχεδιάζεις βουλευτηρίου. Καὶ πρὶν μὲν ἐλπίδων
 ἔχνη διορθώσεως τῶν τοῦ Παλαμᾶ καινοφρωνιῶν
 ἔβασκον τὰς ἐκείνων ψυχὰς· νῦν δὲ τυραννικὸν ὄρω-
 σε βῆμα παρασκευάζοντα σὺν ἐν γωνίᾳ καθάπερ ἐν
 σπηλαίω ληστῶν. Πῶς γὰρ εἴη ἂν σύνοδος, τῶν θείων
 τῆς Ἐκκλησίας κανόνων καὶ θεσμῶν ὑπερόριος οὐσα;
 Κανὼνας γὰρ ἐκ μεταφορᾶς καλεῖσθαι ξυμπέπτωκε
 τοῦ τεκτονικοῦ καὶ κοινοῦ κανόνος. Ὡς περ σὺν τῷ
 τεκτονικῷ κανόνι πλατυτέραν ἔχειν τὴν χρῆσιν
 ἀνάγκη, κατὰ πᾶσαν γῆν τε καὶ θάλασσαν, καὶ ὅπη-
 περ ἂν εἴεν ἐνοικοῦντες ἄνθρωποι· ταῖς δὲ τῶν ἀν-
 θρώπων ἡγεμονίαι; μερικὰς τινὰς καὶ οἷον σπερμα-
 τικὰς καὶ διαφόρους εἰπεῖν· οὕτω καὶ τοῖς τῆς ἐκ-
 κλησίας κανόνι καὶ τοῖς πολιτικοῖς νόμοις καθολικω-
 τέραν ἔχειν ἀνάγκη τὴν χρῆσιν, καὶ ἄρχειν τῶν ἀρ-
 χόντων, καὶ ἡγεῖσθαι τῶν ἡγεμόνων. Σε δὲ τούναν-
 τίον δρᾶν ἐθέλοντα βλέπων δέδιδά μὴ ἐναντιούμενά
 σοι τὰ δρᾶνόμενα γέννηται, καὶ τοῦ σκοποῦ παντάπα-
 σιν ἀντίπαλα. Ἐπεὶ καὶ οἰκοδόμος καὶ τέκτων, ἂν
 μὴ καθέτω καὶ στάθμη καὶ τοῖς τοιοῦτοις χρῶντες
 κανόνισιν, οὐκ εἰς μακρὰν τὴν καθαρέσιν ἴδοι ἂν τῶν
 δρωμένων, τοῦ τῆς ἀρμόνίας κράτους οὐδαμῆ τὴν
 ἐπίστασιν τῶν ἔργων ἰθύναντος. Ἐπεὶ τολῶν καὶ
 σὺ τοῖς τῆς ἐκκλησίας κανόνισιν οὐχ ἔπη, ἴσθι
 καταλυθῆσόμενος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἣ μᾶλλον
 ὑπὸ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἡγουμένου Θεοῦ, καὶ εἰ
 μὴ αὐτίκα μάλα, ἀλλ' οὖν οὐδ' εἰς μάλα μακρὰν.
 Οἶσθα γὰρ ὡς σὺ πρῶτος ἀνοθεν προστάτης γενό-
 μενος τῆς τοῦ Παλαμᾶ δυσσεβείας ὁμοῦ τῆ μητρὶ
 τοῦ τρωτοῦτου θορόβου τῆ ἐκκλησία κατέστης αἷτιος.
 Διὸ καὶ μνησίαντος τοῦ Θεοῦ, τῆς εὐδαιμονίας καὶ
 δόξης ἐκείνης γυμνὸς κατελείφθης αἰφνίδιον, καὶ γέ-
 νοις εὐθύς ὑπερόριος πατρίδος ἅμα καὶ γένους.
 Καὶ ἡ μὲν σὴ μήτηρ ἀισχυστήν ἔτισε τοῦ βίου τελευ-
 τήν, λιμῶ καὶ ψυχῆι δαπανηθεῖσα καὶ σου τοῦ φι-
 λτάτου τὴν στέρησιν πικρὸν ἐντίφιον ἐνεγκαμένη· σὺ
 δὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους ἀναμετρήσας βίου πλάνους
 κατὰ τε Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ Τριβαλλοῦς,
 Περσικοῖς ἔπειτα καὶ σατραπικοῖς ὑπ' ἀνάγκης ἔθεσά
 τε καὶ δόγμασι κεκοινωνήσας, ὡς καὶ τοσοῦτον περὶ
 τὸ γένος ἀγνώμονα καταστήσαι καὶ οἴκτου παντὸς
 ἀλλότριον, ἐγκαταλείφθηντα σε πρὸς Θεοῦ, ὥστε καὶ
 τοὺς τῶν αἰχμαλώτων Ῥωμαίων νεκροὺς καὶ τῶν ἐπι-
 κλαυθυμυρίζοντων βρεφῶν τὰ σώματα συμπατεῖν, καὶ
 ἀναλήθως ἐπιδατεῖσθαι, καὶ μηδὲ τὴν τὰ πάντα βύσκου-
 σαν ἤλιου [P. 558] φλόγα αἰδεῖσθαι, μηδὲ τοὺς αἰθε-
 ρίου τοῦ Θεοῦ κεραυνοδόλους πρηστήρας, ὡς τὸ εἰ-
 κλῆν, δειλιῖν. Ἐπιελεῖ με διηγούμενον τὸ τῆς χρο-

A primum hominem? Cur cogis terram eis tribulos
 et ærumnarum spinas germinare, et tantam læcry-
 marum amaritatem parturire? Cur infortunia et do-
 lores, cum lætitiâ et splendorem facile sit? Me-
 mento mortalem te esse et obnoxiam mortis natu-
 ram sortitum. «Terribile est in manus Dei viventis
 incidere!». Jam illud velim dicas, quid sit quod
 per annos totos quatuor alia promiseris, alia ipso
 exitu præstes? Etenim tuum illud promissum fuit,
 coactum iri generalem synodum, in quam convo-
 carentur omnes patriarchæ et episcopi. Quam vero
 nunc extemporariam cogis, ea ne minoris quidam
 alicujus curiæ imaginem repræsentat. Antehac
 spes saltem adumbratæ, de futura novarum Palamæ
 opinionum correctione, illorum animos alebant;
 at nunc, ut video, tyrannicum tribunal tute ipse
 in angulo, et veluti in spelunca latronum, tibi con-
 stituis. Nam quæ a sacris Ecclesiæ regulis ac legi-
 bus longissime abest, an ea synodus esse ullo
 modo possit? Certe ecclesiasticas regulas metapho-
 rice dictas constat a fabrilis vulgarique resula.
 Quemadmodum igitur necesse est, ut regula fabri-
 lis usum latiore habeat, omni terræ et mari,
 omnibus habitatis regionibus accommodatum,
 item usus singulares, atque ut ita dicam minutos
 et multiplices, pro variis hominum ditionibus;
886 ita etiam necesse est ecclesiasticarum regu-
 larum et legum civilium usum ad universos perti-
 nere, ut et imperatoribus imperent, et præpositis
 præsent. Tu vero, quia contrarium videris velle
 facere, vereor ne ea, quæ futura sunt, contraria
 tibi accidant et scopo tuo plane opposita. Quippe
 architectus et faber, nisi perpendiculo et amussi
 aliisque similibus regulis utantur, ruere ea, quæ
 fecerint, videbunt non longo post, propterea quod
 operum structura ad solidæ coagmentationis leges
 non exacta sit. Quoniam igitur ipse quoque eccle-
 siasticas regulas non sequeris, scias te ab Ecclesia,
 vel potius a Deo, qui Ecclesiæ præest, subversum
 iri, si non statim, at nec post longissimas moras.
 Etenim (ut scis) primus tu, tua cum matre, Palamæ
 impietati patrocinatus, hujus tantæ, qua Ecclesia
 agitur, perturbationis causa exististi. Itaque
 Deo irato, fortunis et honoribus illis tuis amissis,
 nudus repente relictus es; statimque patria et
 cognatione procul exulasti. Ac mater quidem,
 fame et frigore absumpta, et tuam charissimi filii
 absentiam passa, quæ morienti peracerba esse de-
 buit, fœdissimo vitæ exitu pœnas dedit. Tu vero
 multos et varios viarum errores per Thraciam,
 per Mæcedoniam, per Triballos emensus, Persarum
 deinde satraparumque instituta et dogmata coactus
 participare, sic demum generis tui oblitus es, sic
 te, cum esses a Deo derelictus, ab omni **887** mi-
 sericordia alienum exhibuisti, ut et Romanorum

¹ Hebr. x, 31.

Variorum notæ.

(26) Nempe Cantacuzenus, statim fere atque imperii sede potitus est, promisit se coacturum esse
 hujusmodi synodum. Βοινικ.

captorum cadavera et infantium adhuc vagientium corpora calcaves, et sine ullo doloris sensu pedibus subjecta protereres, nec solis reveritus lucem omnium rerum altricem, nec fulminis metu, ut par erat, deterritus. Desicient me breves temporis angustiae, omnia et singula narrantem, quae te subegit necessitas facere et pati gravia et execrationi proxima; eo quod tua et matris tuae opera tot procellis ac fluctibus Ecclesia Dei objecta esset. Jam vero ecqua praeter hanc causa alia exstitit, cur Anna Augusta principatu excideret? Qua die errores Palamae confirmavit, eadem illam omnes sciunt auctoritate sua spoliata. Nempe eo casu divina justitia patientiam ac dilationem nullam admisit. Deinde imperatoria potestate etiam ad te sero translata, divinae castigationis ipse quoque oblitus, et illa Palamae dogmata rursus amplexus, licentiam ei integram dedisti, alios injuste et nulla ratione episcopalibus sedibus et quocumque dignitatis gradu exturbandi, alios in illorum locum introducendi, qui doctrinam impiam propria manu semel rogati consignassent. Scis me, amici officio functum, praedixisse tibi ac semper denuntiavisse, non abiturum te impune Deo offenso, sed afflictum iri in iis rebus, quae charissimae essent: unum videlicet ex **888** liberis amissurum. Neque vero mirum esse, si futuras res ex iis, quae antecessissent, acute conjicerem, cum et impietatis magnitudo penitus mihi perspecta esset. Tempus ex eo breve effluxerat, et exitum praedicta habuerunt. Etenim liberorum tuorum natu minimus, cum aliquantulum aegrotasset, decessit. Atque ut ea quae intercesserunt, ad eandem veritatem pertinentia, omitam, scis rursus nunquam me destitisse privatim ac publice hortari te, ut ab ejusmodi impietate abstineres, ne pejorem quotidie vitae conditionem experireris. Adeo bene eram erga te affectus, adeo tu mihi curae eras. Te vero hand pigebat contraria omnia facere, et alia ex aliis moliri adversus religionem; ac si flagella et poenae, quas Deus tibi praesentes infligebat, ultra Gades et ultra Atlanticum mare demersae evanuisent. Scilicet hoc quoque genus divinae providentiae est: peccatores in finitis plagis coercere, antequam sempiterno supplicio addicti destinata sibi haereditatem accipiant. Quae enim sacrilegiis stupris, et homicidiis inest atrocitas, ea ab iis qui vel agunt vel patiuntur, et ab aliis omnibus, qui rem audiunt, difamari solet; nec iis qui perpetrarint, conscientiam stimulis vacuam habere datum est. Ipsa quippe eam flagitia ut plurimum instar gladii fodiunt, subeunte verecundia, quae hominum aspectum et pervigiles Dei oculos ferre non potest. Et multos quidem scimus ex poenitentia meliores evasisse iis ipsis, qui semper frugi ac modesti fuissent. At haeretici erroris crimine, cum omnium gravissimum sit, **889** sceleris colorem occultum involvit quodammodo, ut oculos vulgi plerumque fugiat, et tam cognitu quam curatu difficile sit; propterea quod Scripturae sanctae

αὐτῆς περιέδου τάχος πάντα καθ' ἑν, ὅσα δι' ἀνάγκην τε πεπραχέναι καὶ ὅσα πεπονηθέναι ξυνεβήθηκε, δεινὰ καὶ κατάρας ὁμοίμα, διὰ τοὺς μυρίους χειρῶνας καὶ κλύδωνας, ὧν πρόξενος αὐτῆς ξὺν γε τῇ μητρὶ κατέστη τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ἄνη δὲ τῇ βασιλεῖδι τί τῶν πάντων ἕτερον ἢ τὰ τοιαῦτα τῆς βασιλείας καθέστηκεν αἴτια ἐκπεσεῖν; Ἰσασὶ γὰρ ἅπαντες, ὡς ὁμοῦ τε τὴν τοῦ Παλαμᾶ δυσσεβείαν ἐστήριξε καὶ αὐθημερόν τὴν αὐθεντίαν ἀπολλύει, τῆς δίκης μὴ ἀνατρεχόμενος ἔνταυθα μακροθυμεῖν καὶ ὑπερτίθεσθαι παντάπασιν. Ἐπειτα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ πρὸς σὲ μετένευθαι ὅψε, ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ παιδείας ἐκλαθόμενος καὶ αὐτῆς, καὶ τῶν Παλαμικῶν ἐκείνων αὐθις ἀντεχόμενος δογματῶν, πᾶσαν ἀδειαν ἐδίδους αὐτῷ τοὺς μὲν ἐξωθεῖν τῶν ἐπισκοπικῶν καὶ πάσης ἐξουσίας θρόνων ἀδίκως καὶ ξὺν γε οὐδενὶ λόγῳ, τοὺς δ' ἀντεισάγειν, τὰ χειρόγραφα τῆς ἀσεβείας ἀπαίτουμένους ὁμοῦ καὶ διδόντας πρότερον· οἶσθα ὡς φίλος ὧν ἔγωγε προελεγγόν σοι καὶ διεμαρτυρομένην αἶψ', ὡς οὐκ ἀτιμώρητος ἀπὸ πλάξαις Θεοῦ ἀχθόμενος, ἀλλὰ λυπηθῆση περὶ τὰ φίλατατα, ζημιωθεῖς τῶν παίδων ἕνα τῶν σῶν; Οὐδὲ γὰρ ἀπεικὸς ἐκ τῶν φηασάντων ἀκριθεῖ με τῶν ἐμπροσθεν γίνεσθαι εἰκαστήν, ἅτε καὶ ἀκριθῶς, ὅσον τῆς ἀσεβείας τὸ μέγεθός ἐστιν, εἶδόντα. Βραχὺς παρελήλυθε χρόνος καὶ πείραν τὰ προειρημένα εἰλήφει· καὶ ὁ νεώτερός σοι τῶν παίδων μικρὰ νοσήσας ἀπέθανε. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλθω, τῆς ὁμοίας ἐχόμενα ἀλήθειας, οἶσθα πάλιν, ὡς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ σοι παραίνων οὐκ ἤξερέμσα, τῆς τοιαύτης ἀπέχεσθαι δυσσεβείας. ἵνα μὴ χείρων ὁ βίος· ἀεὶ σοι γίνηται. Οὕτω πρὸς σὲ φιλικῶς διεκέλευν, καὶ οὕτω κηδόμενος διέτελλον. Σὺ δὲ οὐκ ἠμέλεις τάναντιώτατα δρών καὶ μελέτας ἄλλας ἐπ' ἄλλαις συντιθεῖς; κατὰ τῆς εὐτελείας, ὡς ἔξω Γαδεύρων καὶ Ἀτλαντικῶν πελάγους βεθυσιμένων τῶν ἑκ Θεοῦ σοι κατὰ πόδας γινομένων μαστιγῶν τε καὶ ἀναποδόσεων. Τρόπος γὰρ καὶ τοῦτο προνοίας ἐστὶ Θεοῦ, κωλύειν τοὺς ἀμαρτάνοντας μυρία; ἔνταυθα πληγαῖς, πρὶν κυρωθῆναι τὴν τῆς μελλούσης ἀϊδίου κολάσεως κλήρον ἐκείνον. [P. 589] Ἱεροσυλία γὰρ καὶ πορνεία καὶ ἀνδροφόνων ἔργα διαβήητον, πρὸς ἀπάντων τὴν ὕβριν εἰλήφει, τῶν τε δρώντων ἅμα καὶ πασχόντων, καὶ πᾶσιν ἄλλοις, οἷς ἀκουστὸν ἐξέει ἀνγίνεσθαι· καὶ οὐκ ἀκίλαστον ἔχειν τοῖς δρώσιν ἐπιταῖ παντάπασιν τὸ συνεῖδος. Πληττει γὰρ ὡς τὰ πολλὰ ξίφους δίκην αὐτὴ τὰ τῶν ἔργων αἰσχρὰ, αἰδοὶ τῶν ἀνθροπίνων ὄψεων καὶ τῶν ἀκαιμήτων τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν· καὶ Ἰσμεν πολλοὺς ἐκ μεταμελείας βελτίους τῶν ἀεὶ σωφρονούντων φανέντας· τὰ δὲ τῶν δυσσεθῶν αἰρέσεων ἐγκλήματα, μέγιστα πάντων ἀμαρτημάτων ὄντα, κεκαλυμμένον ἔσχε πως τὸ τῆς κακίας χρώμα, καὶ ἄδηλον ὡς τὰ πολλὰ τοῖς πολλοῖς καὶ δυστέκμαρτον, καὶ δυσθεράπευτον, ἅτε γραφικῶν προφερομένων βήσεων κάκειθεν, ἐκ τῆς ἐναντίας δολιχῆς μερίδος, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως οἷς τὸ εὐσεβεῖν ἔδραιον μεμένητην ἐπὶ ταῖς τῶν πατρῶν θεμελίω χρηπίσι. Διὸ τῶν ἀλτισκομένων ἐνίοις ἀφίτην ὁμοίως τῇ κακίᾳ συμφερίειν, εἴτε διὰ παιδείαν ἄλλων, εἴτε καὶ διὰ τὸ ἀσύνητον ἔχειν καρδίαν καὶ ἥκιστα διορ

θεῶσθαι δύνασθαι, εἴτε καὶ δι' ἀμφοτέρω. Οὐ γὰρ ἴσμεν τὰ τοῦ Θεοῦ κρίνειν ἀνεξερευνήτα κρίματα. Οἱ δ' εὐμενῶς ἔχει διὰ παλαιότερων χρηστότητα πράξεων, ἢ δι' ἑτεράττα ὁποῖα τῇ ἐκείνου σοφῇ προνοίᾳ ἀνήρηται, τούτους δ' ἐμποδοῖς παντοδαποῖς καὶ ποικίλοις ἀφιστῶν ἐπιτίγεται, ὡς εἰρήκειμεν, τῆς σφαλλομένης ἐκείνης ὁρμῆς, μείζον ἢ κατὰ πάτερα φιλότεκνον πρᾶγμα ποιῶν. Ὁ δὲ καὶ σου ξυννευόηκα δρωῖντα μὲν ἐκείνον, σὲ δὲ παιδείας ἐκείνης τὸ παράπαν οὐκ αἰσθανόμενον. Ὁ δὲ καὶ μέσην μοι τέμνει τὴν καρδίαν, ἀφόρητον τὴν ὀδύνην ἐπάγον, δεδιότι μὴ κρατῆρες ὀργῆς ἐκείθεν ἀκαθέκτου, κατὰ σοῦ καὶ παίδων τῶν σὼν κενωθέντες, κλειθρον ἐξαπίνης δρᾶσσαι παντελῆ. Μὴ δὲ τοὺς τῶν κολάκων λόγους, ὅτι τῷ τῆς γλώττης μέτε καταγορητεύουσι τὰ τῆς ἀκοῆς πρόθυρα, τῶν ἐμῶν προτιμῶν βούλου. Οἱ μὲν γὰρ ὠδίνουσι πόνον καὶ λύπας μακράς· οἱ δ' ἐμοὶ χουσιβιν ἰάληθεοῦσης εὐφροσύνης καρπούς. Λόγοι μὲν γὰρ σοφῶν ὡς βούκεντρα, ψηοὶ τις τῶν πάλαι σοφῶν· ἀλλ' οὗτοι σαφῶς εἰσὶν, οἱ τὰς εὐδαίμονας γεωργοῦσι τύχας.

At tu ne adulatorum verba ideo meis præferas, fascinant. Illa enim laborem et dolores longos exuberant. Scilicet sapientum sermones (ut aliquis veterum sapientum dixit) **890** similes stimulis, quibus boves urgentur¹. (Nam et illi pungunt quidem :) at re ipsa beatæ vitæ fundum excolunt.

Γ'. Ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα εἰπόντι ὑγιᾶς οὐδὲν ἐξ ἐκείνου πυθέσθαι γεγένηται τι ξυῖδρομον τοῖς ῥηθεῖσιν, ἀλλὰ σχολιά τινα ῥήματα, διανοίας καθάπερ ἀρνησαμένης θεσμούς καὶ νόμους δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας. Ἐπεὶ οὖν εἰς πῦρ τε ἔδοξα ξάινειν καὶ δικτύῳ θηρεύειν ἀνέμους, τάχιστα ἐκείθεν ἀπήλλαγμαί, μηδὲν πλέον ἀνώσας, ἢ τοὺς ἐκείνου θυμούς παρεξύνας κατὰ τοῦ τὰ ὑγιαίνοντα τούτῳ φάρμακα προσάγοντος ἐμοῦ. Ἰδοὺ γὰρ ὠδίνησεν ἀδικίαν, συνέλαθε πόνον, καὶ ἔτεκε διδύμους καὶ τριπλᾶς τὰς κατ' ἐμοῦ μελέτας. Εἴτα δεδιώς, μὴ οὐκ ἔχων ὄπιος καὶ ὄθεν ἀρξάμενος ἀμύνεσθαι με τὸν αὐτοῦ Προμηθεὺς δόξη τὸν ἑαυτοῦ θεραπεύειν θυμὸν (οὗτε γὰρ χωρίοις καὶ ἀμπελώσι [P. 560] καὶ ὕλαις πολυειδέσι προσηλώσασθαι βεβούλημαι πώποτε, οὐδ' ὄσας τε καὶ οἶας βασιλεῖς χορηγοῦσι τιμάς τε καὶ δόξας τῆς ἐμῆς ἐλευθερίας· ἀλλάξασθαι ἠνεσχόμεν, οὐ μὴν οὐδὲ πλούτου δὴ τινος τὴν ἀρετὴν ἀμείψασθαι τῶν λόγων· ταῦτα γὰρ εἰσι δι' ὧν ἀμύνονται βασιλεῖς· τῶν ὑπηκόων οἷς ἔχθονται, ζημιούντες ἐκ τοῦ ῥάπτου), ἐς τὴν αὐτῷ μελετωμένην λοιπὸν ἀνήρητσε τὰ ἡμέτερα σύνοδον ληστρικῆν.

Δ'. Καὶ ἐπειδήπερ εἰς τελείαν ὁ ἀνὴρ ἐξεβρόγγυ τῶς κακίαν, καὶ μάταια τὰ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἐλπιδῶν ἦδη ἔδοκει, ἀπράκτω μοι λοιπὸν ἐς τὰ οἴκοι περιεστῆκε γίγνεσθαι, τῶν λόγων ἀπεγνωστόι. Γενωμένοις δ' ἐπ' ἐμαυτοῦ συχνοῖς καὶ ἀλλεπικλήλοισ περιαντλείσθαι με κύμασι λογισμῶν ξυνεβρόγγυκον, οἷα κατὰ τῶν θερμότερων ψυχῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας τίναται ναυάγια, ἄτε φάρμακον ἐξ ἀνθρώπων, ταχέια

testimonia ab illis quoque proferuntur, qui sanam doctrinam oppugnant; tametsi non eodem modo ab iis accipiuntur, atque ab orthodoxis, quorum religio firma et inconcussa patriæ fidei fundamentis inniuitur. Idcirco Deus nonnullos errores implicatos mori in errore permittit; seu ut alii erudiantur, seu quia illi cor habent intellectu destitutum, adeoque corrigi non possunt: seu ob utrumque. Etenim Dei judicia inscrutabilia non nostrum est dijudicare. Quibus autem Deus propitius est ob vetera ipsorum recte facta, aut ob alias causas, prout ejus sapienti providentiæ visum fuerit, eos (ut diximus) multis variisque incommodis oblati, ab illo errore, quem sequuntur, studet avertere plusquam paterna bonitate. Atque illum quidem tecum

sic agere, te ipsum vero ejus disciplinæ nullum sensum accipere animadverti. Quæ res mihi medium cor veluti scindit, doloremque affert intolerabilem, metuenti, ne inde in tuam et in liberorum tuorum caput effusis exhaustisque implacabilis iræ calicibus, funditus statim omnes pereatis, quod ii linguæ suæ melle aurium tuarum limen

parturiunt: mea autem veræ delectationis fructibus **890** similes stimulis, quibus boves urgentur: at re ipsa beatæ vitæ fundum excolunt.

III. Hæc cum dixissem, nullum ex eo responsum accepi viro sapiente dignum, aut iis quæ dixissem consentaneum: sed ambiguas quasdam voces, ejus mentis indices, quæ veritate repudiata jus fasque omne quodammodo abdicasset. Quonium igitur mihi visus sum inanem operam sumere, celerrime inde abii, nihil aliud consecutus, nisi quod ejus animum exacerbavi in me ipsum, qui remedia ei salutaria obtulissem. Ecce enim parturiit injuriam, concepit laborem, et consilia in meam perniciem alia atque alia peperit². Deinde veritus, ne iræ suæ ideo temperare videretur, quia non haberet, unde et quibus modis suum me Prometheum, id est tutelarem Genium, ulcisci inciperet (quippe ego nunquam adduci potui, ut aut agris, aut vineis, aut variis rerum generibus, animum haberem affixum; neque unquam dignitatibus aut splendidis fortunis, quascunque principes largiuntur, libertatem meam vendere, ullove pretio ingenuum dicendi morem permutare sustinui: atqui hæc res sunt, quibus adeptis princeps quisque facillime ulciscitur eos, quos odit homines privæ

similem latrocinio meditabatur, nostra omnia re-
IV. Cum itaque ad summum scelus illius viri improbitas erumperet, et quod bonæ spei nobis fuerat, id jam omne inane esse videretur, restabat, ut domi deinceps, abjecto disputandi studio, otiosus manerem. Tum autem me crebri et alterni cogitationum fluctus obruere cœperunt, quales animis zelo inflammatis **891** naufragia Ecclesiæ solent indacere. Nullum quippe ab omnibus re-

¹ Eccle. xii, 11. ² Psal. vii, 15.

medium animo meo occurrebat, quod salutis expe- A
diendæ viam mihi celerem sponderet. •Decrevi ita-
que memet morti pro religione defendenda offerre,
ipsa temporum, conditione in eas me angustias
compellente: ut cum alii præterea complures es-
sent, quibus magnum et ardentem zelum intimo
corde conceptum foventibus nondum se occasio
obtulisset prodeundi in lucem et profitendæ palam
veritatis, illi nunc saltem veluti conspicuum publi-
cumque exemplum me intuentes se ipsos confir-
marent, et in idem veræ fidei curriculum ipsi
quoque descenderent. Ac initio statim virum quem-
dam, sacerdotem et religiosum, eundemque ami-
cum, arcesso; meum cum eo consilium commu-
nico: simulque vestem muto, et habitum mona-
sticum, ut moris est, ab eo accipio: profiteorque
me in posterum, nisi hæc ipsa occasio ex hac vita
me eximeret, etiam mutato vivendi genere inanem
aulæ frequentationem et licentiam omnino abdi-
caturum. Et hæc quidem hactenus.

CAPUT V.

Mane diei, habendo concilio indicti, frequentes orthodoxi ad Gregoram conveniunt. Illustriorum eloquia; ac primum metropolitaram Ephesi et Gani. Cur præter hos unus tantum episcopus affuerit, nempe Tyrinus. Quæ ejus partes fuerint. Laus Dexii. Laus Athanasii. Laus discipulorum Gregoræ. Cæterorum sociorum commendatio. Gregoras circumstantes alloquitur. Suorum vires verbis extenuat. Principis iniquitatem amplificat. Leonidæ Spartani apophthegma ad præsens institutum accommodat. Orthodoxis in aulam cum Gregora euntibus passim acclamatur. Multi se ad illos adiungunt.

L. Aderat dies, qua nds oportebat inire apertum
certamen pro fide orthodoxa. Mane ejus diei, an-
tequam terra solis luce circumfunderetur, capite C
extra cellulam paululum exserto, video ad me fre-
quentes adventare viros lectissimos, plerosque mon-
asticæ vitæ disciplina illustres; qui suis 892
sedibus jampridem pulsati, et alius alio dispersi,
inopem et omnis solatii expertem vitam trahebant,
nec eam quidem metu liberam. Imo vero quidam
ex iis animo circumferebant imaginem eorum ma-
lorum, quæ vel jam pertulerant, vel promissa tan-
tum et denunciata nondum re ipsa experti fuerant.
Quorundam aures circumsonabant conviciis et
minis quotidie jactatis. Erant etiam, qui in austera
exercitatione annis plus triginta exactis, angustis
cellularum parietibus penitus inclusi. postquam
majori vitæ suæ parte mortui fuissent, reliqua jam
parte morituri, et glorioso fine, nempe martyrio,
totam retro vitam ornaturi aderant; quorum non-
nullos, longo senio debiles, aliorum manibus sub-
nixos ac gestatos conspicatus, illacrymavi equidem,
et vehementem eorum zelum admiratus sum.

II. Eminēbat præterea Ephesiorum antistes:
grandævus quidem ille; nam octogesimum ætatis
annum jam excedebat: animi autem et omnium
sensuum vigore plusquam juvenili præditus. Ful-
gebant quoque in eo honesta vultus species, lingua
tum volubilis, tum plane vocalis; ad hæc philo-
sophia profana pariter et sacra, cum qua is ado-
leverat.

Variorum notæ.

(27) De quibus longe aliter patriarcha Philotheus, *Antirrhet.* 1, cod. Reg. 1996, fol. 14. Boivin.

τὴν λύσιν ἐπαγγελλόμενον, ἥκιστα δυναμένῳ λαβεῖν
ἐπὶ νοῦν. Ὅθεν ὁμοσε χωρεῖν ἐς τὸν δι' ἀθλήσεως
ἐγνωκα θάνατον, τῆς τοῦ καιροῦ περιστάσεως εἰς
τοῦτ' ἀνάγκης ἡμᾶς περιελαυνούσης· ἵνα καὶ πλείους
ὑπάρχοντες ἕτεροι, οἷς μακρὸν καὶ διάπυρον ζῆλον
ἐν σπλάγγνων κυφορούμενον ἐτι μυχῶ περιθάλου-
σιν, οὐπω καιρὸν πρὸς ἐπίδειξιν ἐξεγένετο σχοῦσι παρ-
ρησιαζασθαι τὴν ἀλήθειαν, νῦν γοῦν ὡσπερ ἐμφανεῖ
καὶ δημοσίῳ ἔμοι χρησάμενοι παραδείγματι, πρὸς
ἴσον καὶ αὐτοὶ τῆς εὐσεβείας σφᾶς αὐτοῦς ἐπιβύ-
σαντες σταδιοδρομήσωσι διαυλον. Κάκ δὴ προσιμίῳ
λοιπῶν τῶν ἱερῶν καὶ μοναδικῶν ἀνδρῶν καὶ συ-
νήθων μεταπεμφάμενος, τὸ σκέμμα τοῦτω κοινού-
μαι· καὶ ἅμα τὴν τε στολὴν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ μον-
αδικὸν καὶ αὐτὸς, ὡς εἴωθε γίνεσθαι, τῶς ἡμεῖς
σχῆμα· καὶ τοῦ λοιποῦ γε ἐπηγγελίαρην, ἣν μὴ ὁ
παρὼν ἡμᾶς ἀπαγάγη τοῦ βίου καιροῦ, καὶ τὴν δια-
ταν ὡς εἰκὸς μεταθεῖναι, τὴν τῶν βασιλείων μεταίαν
διατριβὴν τε ἅμα καὶ παρρησίαν ὀλοσχερῶς ἀπο-
τιναζάμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τότε ἐκεχωρήκει.

[P. 561] A'. Ἄρτι δὲ καὶ τῆς ἡμέρας ἐνεστηκίας,
ἐν ἧ' πρὸς τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας ἐχρῆν ἡμᾶς
καθαρίως ἀποδοῦσθαι, πρῶτας ἐτι οὖσης, πρὶν τὰς
τῶν ἡλιακῶν εἰς γῆν ἐκχυθῆναι λαμπάδιον αἰγᾶς,
μικρὸν τοῦ δωματίου προκύψας ὀρῶ κατὰ πλῆθος
λόντας ἡμῖν ἀνδρας λογάδας (27), καὶ τούτων τοὺς
πλείους ἀσκήσει μοναδικῆ διαλάμποντας· οἱ τῶν οἰ-
κειῶν ἐκ πολλοῦ διωχθέντες, καὶ ἄλλος ἄλλοθι δια-
σπαρέντες, στενὸν καὶ ἀπαράκλητον ἔθοσκον βίον,
καὶ τοῦτον ἥκιστα φθῶν ἀπηλλαγμένον· ἀλλ' οἱ
μὲν τὰ ἴχνη ὧν τε ἐπεπόνθεισαν δεινῶν καὶ ὧν ἐν
ἐπαγγελίαις ἡ πεῖρα τῶς ἐτίθετο περιφέροντες
ἦσαν ἐν τῇ ψυχῇ· οἱ δὲ καὶ τὴν ἀκοὴν ἐναυλον ἔχον-
τες τῶν καθ' ἡμέραν λοιδοριῶν τε καὶ ἀπειλιῶν. Ἦσαν
δ' οἱ καὶ μάλλον ἢ τριακοντούτῃ διηνηκότες ἀσκησι,
ἐν οἰκίσκοις βραχέσιον ἔγκεκλεισμένοι παντάπασι,
τεθνήκασι μὲν πῶ πλείονι μέρει τοῦ βίου, ἤκον
δ' ὁμῶς ἤδη καὶ τὸ λείπον τεθνηξόμενοι καὶ τέ-
λει μαρτυρικῶ τὸν ὄλον κοσμήσαντες βίον. Ὡν
ἐνίοις φορᾶδην ἐσκομιζόμενους ὑφ' ἐτέρων ἰδῶν διὰ
γῆρας· βιβθὺ ἐδάκρυσά τε καὶ τοῦ ζήλου τεθαύμακα
τὸ σφοδρὸν.

B'. Ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ τῶν Ἐφεσίων διέπρεπεν
ἀρχιθύτης· ἀνήρ πρῆσθῦτης μὲν, ὀρθοχρῶς· ὃν γὰρ
ἤδη παρήλλαπτεν ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐρῶμενος ἐπὶ
τὰς φρένας καὶ τὰ αἰσθητήρια πάντα, καὶ μάλα
μᾶλλον ἢ κατὰ νεανίσκον. Ἐπήνθει δ' αὐτῷ καὶ κό-
σμιον εἶδος καὶ γλώττης εὐστροφος ἤχη καὶ φιλοσο-
φία συναυξηθεῖσα αὐτῷ, ὅση τε καθ' Ἑλλήνας καὶ
ὅση τῆς θεᾶς· αὐλῆς.

Γ. Καὶ ἄμα παρῆν, ὧ τὰ περὶ τὸ ὄρος τὸ Γάνος **A** χωρία ἐπιτέτριπται διέπειν πνευματικῶς καὶ τὸν ἐκεῖ ποιμαίνειν ἀρχιερατικῶς κληρὸν καὶ λαὸν τοῦ Θεοῦ, πολὺν μὲν ἐπαγόμενος τριχᾶ, πολὺν δὲ φρόνημα· καὶ ὅσον τὸν ἔξω φαινόμενον ἄνθρωπον εἶχε ξυνητηκότα, τοσοῦτον ἀνθούonta τὸν μὴ φαινόμενον. Ὑπερόριος γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ μισεῖν πονηρῶν ἐκκλησίας καὶ λοιμῶν ξυναυλίας, ἐκ πολλοῦ γεγονώς, πάσῃ τῶν ἀναγκαίων αὐθαιρέτω στενοχωρίᾳ δαπανῶν διετέλει τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν.

Δ. Τῶν γε μὴν ἐτέρων ἐπισκόπων ὅσοι τὸν ἴσον ἤεσαν ζῆλον καὶ τρόπον [P. 562] οὐδενὶ γε ἐξ τούτου συμπίπτωκεν ἐλλείπειν. Ταῖς γὰρ σφῶν ἐκκλησίαις παρεῖσθαι ἀρετῶν, ὅποσοι ἀγύρται καὶ βαναυσώδεις καὶ ἄνδρες ἀντικυρῶν αἱμάτων, ἔξω στήναι πέπρακται **B** σφᾶς προμηθείας ἀπάσης ὡς πορρωτάτω. Ὡν δὲ τῶν τὰ σώματα, μὴ ἐγκατερεῖσαι τῇ σπᾶναι τῶν ἀναγκαίων δεδονημένα, καὶ ὅσαι ταύτη δυσπραγίαι καθ' ἑαυτὰς ὁμοφύεις τινες τύχαι καὶ κήρες ἐπονται, πάσης σκληρότητος ἐφόδια λαμπρῶς ἐφελλόμεναι, καὶ ἄλλ' ἐπ' ἄλλοις ἀντιλοῦσαι κακίας πολυειδῆ καὶ πολύτροπα ῥόθια, πρὸς τὰς αἰωνίους ἐκείνας καὶ μακαρίας σκηνὰς μετῴκηθησαν. Παρῆν δ' οὖν ἀντὶ πολλῶν κακῶν τῆς Ἀντιοχείας ἐπαρχίας, ὁ Τύρου ἐπίσκοπος· ἀνὴρ συνετός καὶ πολλὸν ἐκ φύσεως τρέφωγ τὸν ἐς τὰ δίκαια ζῆλον, κατὰ τῶν τῆς εὐσεβείας κρηπίδων μάλα ἀκλινῆς αὐτὸς τε ἰστάμενος· καὶ ἄλλους ἐπιβρῶνύειν ὡν ἱκανός. Οὗτος ἐν χερσὶν ἔχων τὰ γάλα τῆς τῆν Ἀντιόχειαν πατριαρχικῶς διέποντι **C** γεγονότα ψηφίσματα καὶ γράμματα κατὰ τῆς τοῦ Παλαμᾶ εὐσεβείας, καὶ ἅμα ἀπὸ στόματος ἤδη τὴν ἐκείνου κηρύττων γνώμην καὶ θέλησιν, αὐθαιρέτω καὶ αὐτὸς ἠκολούθει προθέσει ψυχῆς τοῖς θεοῖς ἀνδράσιν, οὓς ἐξ ἑωθινῆς πρὸς τὴν ἡμετέραν οἰκίαν ἐφθήμεν εἰρηκότες ἀθροίζεσθαι.

Ε'. Συνησαν δὲ καὶ τῶν ἐλλογιμῶν ἀνδρῶν καὶ σφῶν οὐκ ὀλίγοι, πεφραγμένοι καλῶς τοῖς ἐκ τῶν θεῶν ὄπλοις Γραφῶν κακῶν τῶν φαινομένων ἡθῶν εὐθύς οὐδαμῆ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας καταλεύσειν εὐκότους ἀγῶνας· Δεξιὸς τε, ὃς λόγῳ καὶ ἀρετῇ τὸν βίον ἀεὶ κοσμῶν ἔδειξε καὶ νῦν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσιν οὐδαμῆ ψευδομένην ἔχων τὴν κλήσιν, καὶ ἅμα Ἀθανάσιος, ἀθανασίας πλήρεις ἔχων τοὺς λογισμούς·.

Ζ'. Ἐπὶ τούτοις· καὶ ὁ τῶν ἐμῶν εἰσῆει χορδὸς μαθητῶν, καὶ οἵτινες ἐτι σφίσι·ν ἐφοίτησαν, τὸν αὐτὸν ἀγωνιζόμενοι τῷ διδασκάλῳ δρόμον. Ὡν τὸ πρὸς τοῦ· ὑπὲρ εὐσεβείας κινδύνους προθυμῶν τε καὶ εὐγενῆς καὶ τὴν ἐμπρακτον εὐδοκίμησιν ἱκανῶς δεδειχέναι δοκῶ μοι· τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ μαρτυρικῷ σταδίῳ περιφανῆς ἀγῶνας καὶ τὰ ἐπιπαρόρσιασμένα τῆς γλώττης σεμνὰ παλαίσματα.

Ζ'. Καὶ ἵνα τοὺς ἄλλους εἰδῶ, οὓς οὕτω καὶ τῆμερον ἐς ἔψιν ἵεναι περιεστήκει μοι, παμπόλλους τε ὄντας καὶ πάντας ἀλλήλοισι ἀμιλλωμένους τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν βίον, καὶ τῆς ἐνδοῦν κατὰ θεὸν ἀγαλ-

III. Aderat simul is, cui spiritualis administratio locorum Gano monti circumjectorum, clerique et populi Christiani cura pastoralis cum pontificali auctoritate commissa fuit: vir, ut senili canitie, ita et senili prudentia; in quo quantum homo exterior et oculis subjectus se ipsum maceraverat, tantum interior et latens vigescebat. Quippe episcopatu jampridem ejectus ob eam **893** causam, quia malorum concilia et pestilentium cathedras odisset, omni rerum necessarium penuria afflictus vitam suam sensim consumebat.

IV. Quod ad cæteros episcopos attinet, qui eundem zelum et morem sequi instituerant, eorum nullus superstes ad hoc usque tempus mansit. Nam cum in eorum ecclesias circumforaneum et illiberale hominum genus ac re ipsa viri sanguinum irrepissent, hinc factum est, ut illi longissime ab omni humanæ providentiæ ope ablegarentur. Quorum corpora, cum tolerare non possent rerum necessarium inopiam ac cæteras miserias, quæ eam velut cognata quædam fata et infortunia committantes, omne austeritatis instrumentum secum trahunt, et alios ex aliis malorum omnigenum fluctus superingerunt, ad sempiternas illas et beatas sedes migravere. Aderat tamen unus pro multis ex Antiochena provincia, episcopus Tyri, vir intelligens, qui insitum a natura amorei justis ardentissimum animo aleret, ac in veræ fidei fundamentis cum ipse immotus perstaret, tum alios posset confirmare. Hic præ manibus habens vetera patriarchæ Antiochie decreta, et litteras ab eo adversus Palamæ impietatem scriptas, nec non ejusdem sententiam ac voluntatem viva voce annuntians, ipse quoque ultro sequebatur viros illos sanctissimos, quos mane ad nostram domum confluisse diximus.

V. Convenere etiam homines doctrina et eruditione insignes non pauci, sacris Scripturis velut armatura quadam egregia instructi, **894** qui ipso statim habitu minime videbantur in fidei orthodoxæ defensione ullam fraudem admitturi; nempe Dexius, qui litterarum et virtutis laude antea quidem semper illustris fuit; ac in hisce religionis certaminibus verum esse suum nomen ostendit. Item Athanasius, totus re ipsa in meditatione immortalitatis.

VI. Subibat deinde chorus discipulorum meorum, et quotquot præterea istorum discipuli erant, idem cum magistro stadium decursuri. Quorum animum in subeundis pro religione periculis promptum ac generosum, et efficacem vere virtutem, satis (ut mihi videtur) declararunt præclaræ illa luctationes, quibus se in martyrii palæstra exercuerunt, et honesta linguæ certamina ab iis ingenue et audacter suscepta.

VII. Omitto alios quam plurimos, quos usque ad hanc diem ne videre quidem mihi contigit: omnes ejusdem virtutis ejusdemque instituti æmulos: omnes impressam animo piam sententiam morum

honestate exprimentes, sique ipsius quodammodo indicem præ se ferentes, ut facile a viris prudentibus perspicerentur. Tandem cum instaret hora, qua nos in palatium ire oportebat, si qui virtute et intelligentia præstabant, dato veluti militibus signo, alios ciere ad pugnam cœperunt.

VIII. Ego vero universos circumspiciens, «Eorum (inquam) qui huc convenerunt ardor sane haud ignavus; sed vires ad ineundam pugnam infirmæ. Etenim principis potentiam simul et voluntatem adversissimam habituræ sunt. Nihil autem, **895** meo quidem iudicio, gravius accidere subditis potest, quam si hostem habeant principem suum, summa potestate armatum. Porro hic, ut videtis, non modo se ipsum, sed et illos, quos gravissimorum errorum debemus accusare, iudices nobis constituit: idemque, terroribus aliunde injectis, conatur labefactare constantiam nostram, et generosum animi impetum mature reprimere. At si strenuis ducibus, si rei nauticæ usu peritis gubernatoribus, nec temporis opportunitas, nec venti obsecundent, sed eorum artibus aperte adversentur, inanis erit utrorumque diligentia. Mihi quidem libet usurpare illud Leonidæ Spartani dictum, quo illos qui cum eo adversus Persas militabant allocutus est, quando Thessalica Tempe ingressus, occupatis eorum locorum angustiis et latebris, hosti insidiabatur, manebatque illic obstiturus Persarum ærimis, et Xerxem aditu Græciæ prohibiturus. Nimirum ubi hostiles copias vidit torrentium fluminum more ingruere, statim socios suos, ut ad certam mortem ruerent, hortari cœpit et confirmare, dixitque: «O socii, hic prandeamus, ut eamus cœnatum apud inferos.» Eaque ipsa die, innumeris hostibus cæsis, viri illi numero trecenti gloriosam mortem oppetiverunt. Id ipsum quoque ego paululum mutata oratione, o fratres, inquam astantibus, extremum nobis vale invicem dicamus, ut eamus cœnatum apud inferos; imo ut Deo juvante defunctum **896** labore athletico pedem in paradiso figamus, ubi mel voluptatis incorruptum et perenne esse didicimus. Neque enim nos puto usque ad crastinum diem fore superstites.»

IX. Cum autem abiremus, passim viri et mulieres domibus suis prosiliebant, et nos faustis acclamationibus prosequabantur. Erant etiam, qui omni metu excusso audacter comitarentur, hinc atque hinc crebro circumcursantes, bini et terni; imo alicubi denso agmine confluentes, ut nostrorum numerus subinde augetur; itidem fere ut maximus Fluvius, qui ex altissimo monte crumpens non ab ipsis quidem fontibus tantus repente existit, sed per pronum lapsus cum aliis torrentibus et rivis undas communicat, ac tandem in eum modum excrecit, ut et plerisque in locis navigabilis fiat. Adeo dogmatis nefandi impietas omnibus promiscue, juvenibus, senibus, viris, feminis, evidens erat.

Δ ματοροσμένης προθέσεως [P. 563] αὐτάγγελον κήρυκα τὴν τοῦ ἤθους εὐσημοσύνην αὐτομάτως φάναϊ προβαλλομένους τοῖς ὄσοι ξὺν γε συνέσει καὶ περιουσίᾳ σοφῆ θεωρουσίν· ἵπται τὰ τῆς ὥρας ἤδη ἐνειστήκει, ἐν ἧ καὶ τὴν ἐς τὰ βασίλεια ἐνημίον ἡμῶν γίνεσθαι ἔδει, οἱ μὲν προύχοντες ἀρετῆ καὶ συνέσει τοῖς ἄλλοις τὰ παρακλητικὰ τοῦ ἀγῶνος περιστάλιζον, ὡσπερ ἐν στρατοπέδῳ.

Η'. Ἐγὼ δὲ περιδελψάμενος ἅπαντας «Ἡ μὴ προθυμία τῶν συνεληλυθότων», ἔφη, «οὐκ ἀφηνῆς, ἡ δὲ παράταξις ἀσθενής, τὴν τοῦ βασιλέως καὶ χεῖρα καὶ γνώμην μάλα ἀντίπαλον ἔχουσα. Βερότερον δ' οἶμαι τῶν πάντων ἕτερον εἶναι οὐδὲν ταῖς ὑπὲρ τοῖς, ἢ πολέμιον κεκτηθῆσαι σφίσι αὐτοῖς τὴν αὐτοκράτορα περιζωννύμενον δύναμιν βασιλέα. **B** Ἴστε γὰρ ὡς μὴ μόνον αὐτοῦς ἑαυτὸν, ὅτι μὴ καὶ οἱ τὰς παλαμαιοτάτας ἐγκαλεῖν ὀφειλομέν ημεῖς δυσσεβείας, ἡμῖν χειροτονεῖ δικαστάς· καὶ ἅμα ταῖς ἔξωθεν ἀπειλαῖς ἡμῶν κατασελεῖν πειράται τὸ φρόνημα καὶ τὸ εὐγενὲς προαναπέλλειν πράσθημα τῆς ψυχῆς. Καὶ στρατηγοῖς γὰρ ἀγαθοῖς καὶ κυβερνήταις εὐ τὰ θαλάττια ἡσχημένοις, ἢ μῆτε ξύμμαχος ὁ καιρὸς καὶ τὰ πνεύματα ἢ καὶ ἅμα τοῖς σφῶν ἐναργῶς ἀντιπράττει σοφίσμασι, μάταιος ἀμφοῖν ἡ σπουδῆ. Καὶ μοι ἐπὶ γλώττης εἶη τὸ Λεωνίδῃ κἀκεῖ τῷ Σπαρτιάτῃ βῆθῆν πρὸς τοὺς ξὺν γε αὐτῷ στρατευσαμένους κατὰ Περσῶν· ὁπότε δηλαδὴ ἐς τὰ περὶ Θεσσαλίαν Ἐμπτη γενόμενος, καὶ τὰς ἐκεί διευχωρίας καὶ τὰ ἐνεδρα προσηληφῶς, ἐκίθητο ἰκεδρεῶν τε ἅμα καὶ περιμένων κωλύειν τὰ Περσῶν **C** ὄπλα καὶ τὴν Ἑέρξου πρὸς Ἑλλάδα διάδοσιν. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ ποταμοὺς τὰ τῶν πολεμίων ἐκείνος ὥρα στρατόπεδα ἐπιβρέοντα, ἐς προὔπτον προὔτρέπτό τε καὶ ἀνεβρόντων θάνατον τοὺς οἰκίους; καὶ «Δεῦτε ἀριστήσωμεν ἄνδρες», ἔλεγεν, «ἵνα ἐν ἔξῳ δειπνήσωμεν· ὅτε δὴ καὶ τριακῶσιον ὄντες αὐτοὶ, μυριάς ἀνελόγησαν, αὐθήμερον εὐκλεῶς καὶ σῆτολ κατεκόπησαν. Τοῦτ' οὖν ἐκείνο καὶ αὐτὸς ὑπαλάξας μικρὸν, Δεῦτε, πρὸς τοὺς παρόντας ἐρασκον, ἀδελφοί, τὸν ἔσχατον ἀσπασμὸν ἀποδῶμεν ἀλλήλοις, ἵνα ἐν ἔξῳ δειπνήσωμεν· ἢ μᾶλλον ἐν παραδείσῳ ξὺν γε Θεῶν τὸν ἀθλητικὸν ἐρεῖσωμεν πόδα, ὅση τὸ μέλι τῆς ἡδονῆς ἀκήρατον εἶναι καὶ ἀδιάδοχον ἐδιδάχμεθα. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀπαθὲς ἡμῖν ἀπαλλάξιν **D** οἶμαι τὸ ἕψιν ἀχρι καὶ ἐς τὴν ὕστεραταιν.»

Θ'. Ἀπιόντας γε μὴν συχνοὶ τῶν οἰκιῶν ἐκπηδῶντες, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, εὐφῆμοις πρὸς πεμπὸν ἡμᾶς ταῖς φωναῖς. Ἦσαν δ' οἱ καὶ πάντες φόβους ἀποσεισάμενοι, θαρρόντες εἶποντο, θημὲ περιτρέχοντες ἔθεν καὶ ἔθεν, σύνδου καὶ σύντριπτοι· ἔστι δ' οὐ κατὰ πλῆθος, καὶ πλεῖους ἀεὶ ποιοῦντες ἡμῶν· παραπλήσιον ὡσπερ ἂν εἴ τις ποταμῶν [P. 564] τῶν μεγίστων, ἐξ ὄρους ὑψίστου ῥηγνύμενος, οὐ τοιοῦτος μὲν ὑπάρχων ἐκ πηγῶν εὐθύς, ἐς δὲ τὸ κάταντες ἰὼν, καὶ ἄλλοις ἔτι χειμάρροις καὶ ῥύαξι τὸ βεῦμα κοινοῦμενος, ἐπὶ τοσοῦτον ἀεὶ μεγαέθους, ὡς καὶ ναυσιπορον ὡς τὰ πολλὰ καθίστασθαι. Οὕτω κατὰ ὄχλος ἅπασιν ἀναμῆξ καὶ νέοις καὶ γέροισι, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναῖξιν, ἡ τοῦ παλαμαιοῦ δόγματος ὑπῆρξε κακία.

CAPUT VI.

Palamitis in interiore aula epulantibus, Gregoras et socii excluduntur. Per atrium dispersi diu expectant. Palamite post epulas in Alexii triclinium transeunt. Illic inter se primum consultant; deinde et orthodoxi introducuntur. Concilii auspiciandi ratio ab his præscripta. Cantacuzenus perplexis et ambiguis verbis jurat. Ejus adversus orthodoxos iniquitas manifesta.

A. Ἄρτι δὲ περὶ ὧραν τῆς ἡμέρας καθισταμένην **A** δευτέραν ἐντὸς καὶ ἡμεῖ. τῶν βασιλείων γιγνόμεθα· καὶ τινες τῶν πελεκυφόρων ὁμοῦ καὶ βαβδούχων, τῆς ἐνδοτέρας τοῦ βασιλέως ἐθάδες ὄντες, ἡμᾶς θεατάμενοι πόρρωθεν, σπουδῆ πρὸς ἡμᾶς ἀφίκοντο, τὴν τε πρόδον ἀναστέλλοντες καὶ αὐτοῦ περὶ τὴν οὐλειον περιμένοντας ἡσυχάζειν κελύοντες· ἀσχολεῖσθαι γὰρ ἤδη τὸν βασιλέα περὶ θεραπειῶν τινα κτεσπουδασμένην τῶν Ναζιριῶν (28) ἐκείνων καὶ νέων δογματιστῶν, ὅσοι τε περὶ σφᾶς ἐπίσκοποι καὶ ὄσοι προσδύτεροι, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς εἰπεῖν ἐκείνην ἡλικίαν· εἶναι δὲ τὰ τῆς θεραπειᾶς ἐκείνης· οὐκ ἀμβροσίαν καὶ νέκταρ οὐράνιον· ἢ γὰρ ἄν τινες ἦσαν ἀντιμονες καὶ αὐτοὶ (29), καὶ ἀθάνατοι ἐκαλοῦντο· ἀλλ' εὐωχίαι, καὶ τράπεζαι πολυτελεῖς, καὶ ἀνοσμῖαι, καὶ ἀκρατοποσίας φάναι ἀγῶνες· πρὶν ὑπερτὸν ὀρίζοντα γενέσθαι τὰς τοῦ ἡλίου αὐγάς, παρασκευασθεῖσαι τε καὶ καρυκευθεῖσαι λίαν ἐπιμελῶς καὶ ἀνευδῶς, καὶ ὡς τοῖς οὕτω γαστριζομένοις ἀγίοις ἐκ βασιλέως ἤρμωτε πρὸς ἡδονήν· ἵνα τὴν σφίσι ἐπιθεῖν ἐντεῦθεν, ὡς ἔοικεν, εἴη ἀνειληφῶσι τοῦ ζυγεμονικοῦ καθαρίσιν, εὐπλαστότερον οὕτω περὶ ἐπιθεπτείας ἀνατυπομένου, θαρραλέωτερόν τε καὶ ἀδεέστερον, ὡς ἀπὸ σκήπτρου, θαμιστεύειν καὶ ἀποδισκεύειν τοὺς λόγους τοῖς ἐφημέροις ἡμῖν, ἤκιστα δυναμένοις ἀπὸ κοιλίας φωνεῖν, ἀλλὰ μόναις ἐγκυφῶσι καὶ οἷον ἐπὶ προσπεπαταγμένους ταῖς πατρῷοις βίβλοις, καὶ ταῖς ἐκείθεν ἐξηρητημένοις εἶναι, καθάπερ ἀδαμαντίναις ἀεὶ σειραῖς, νομοθεσίαις δογματικαῖς.

B. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· καὶ ἡμεῖ; ἄλλοι δὲ τῆς βασιλείου ἐκείνης ἀδλῆς, κατὰ συζυγίας τινὰς καὶ δεκάδας, ἐκ διαστήματος ἡρέμα καὶ βάρην σκιδνάμενοι περιπάτω ἐχρώμεθα, καθάπερ οἱ ἐν Ἀκαδημαῖα [P. 565] πάλαι Σωκρατικοί· πῆλιν ἢ ὅτι τὰ θεῖα τῆς ἐκκλησίας ἡμῖν ἐπιτόματος ἦσαν δόγματα. Ἦσαν δ' οἱ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπ' αὐτοσχεδίου ἐκάθητο, οὐκ ἐπὶ ποταμοῦ Βαβυλώνης, πρὸς Ἀσσυρίαν πόρρω πατρίδος αἰχμάλωτοι ἀποτόμενοι· ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας, εἰπεῖν, ἄλλοτρῶσι δόγμασι χρῆσθαι καὶ προσκυνεῖν ἀναγκασθησόμενοι. Διὸ καὶ αὐτοῦ περιμένοντες; τὸ πολὺ διετετέλεκειμεν τῆς ἡμέρας ὑπαιθροί, ἅμα τῷ ἡλίῳ καὶ ταῖς θεριναῖς ἐκείναις ἀκαμαῖς τῆς αἰθερίας καμίνου φλεγόμενοι, ἔνδον τῶν θεωρητικῶν ἐκείνων εὐαχουμένων ἀνδρῶν μυστικώτερον.

Γ. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου περὶ σταθερᾶν ἀκρῶς γενομένου τὴν μεσημβρίαν, ἐπὶ τὸν Ἀλεξίῳ πάλαι τῷ βασιλεῖ δομηθέντα μετῆσαν τρικλινιον· ἐνθα δὴ προκειμένων τῶν βάρων, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προσδύτεροι συνήσαν ἅμα τῷ βασιλεῖ, συνδιασεψόμε-

I. Circiter horam diei secundam palatium ingredimur. Ibi lictorum et apparitorum nonnulli, eorum nempe qui in interiore imperatoris domo versantur, procul nos conspicati, cum festinatione occurrunt, ulterius progredi vetant, atque illic circa vestibulum quietos stare et exspectare jubent; quippe jam imperatorem sedulo operam dare, ut corpus curarent illi Naziræ: illi scilicet novi dogmatistæ, eorumque socii episcopi, presbyteri, et omnis prorsus ejuscemodi turba: constare autem eam corporum curationem **897** non ambrosia aut celesti nectare; alioqui enim futuros istos similes iis, qui exsanguis vivunt immortalesque vocantur, sed lautis et sumptuosis dapibus, et vino fragrante, et meracis potionibus, et bibendi certaminibus: quæ quidem omnia ante solis ortum apparata et multo artificio elaborata fuissent, ut nihil deesset ad voluptatem, quam sanctis illis abdominibus ab imperatore adhiberi par esset: nimirum ut illius mentis acie solito hoc more repurgata, et ad accipiendas divinitus visiones in meliorem habitum reformata, confidentius deinceps et securius, quasi nodis quibusdam adamantinis, obstricti penderemus.

II. Et hæc quidem ita se habuerunt. Nos vero alii alio per imperatoris domus atrium dispersi, et quasi in classes et decurias per intervalla distributi, tranquille et lento gradu ambulabamus, quemadmodum olim in Academia Socratici auditores; nisi quod nobis divina Ecclesiæ dogmata in ore erant. Quisquam etiam in sedibus fortuito et temere oblatis considerabant, non illi quidem super flumina Babylonis, in Assyriam longe a patria captivi abducti; at iidem tamen in terra quodammodo peregrina eam vim subituri, **898** quæ illos cogeret peregrina dogmata amplecti et adorare. Itaque illic magnam diem partem exspectando consumpsimus, idque sub dio, sole et æstatis ardoribus torrefacti; cum interea præclari illi contemplatores mystico convivio sese intus sanctissime oblectarent.

III. Demum hora ipsa meridiana, cum solis fervor maximus est, in triclinium ab Alexio imperatore quondam exstructum transeunt, atque illuc, præparatis jam subselliis, pontifices et presbyteri una cum imperatore conveniunt, deliberaturi inter

Variorum notæ.

(28) *Hominum scilicet, qui austriorem vitæ disciplinam professi sunt.* BOIVIN.

(29) *Homer. Iliad. v, 542.* BOIVIN.

se, antequam nos introducemur, quomodo ea, quæ jam pridem animo meditareentur et adversum nos struerent, oblata tandem occasione, facile ad exitum perducturi essent; ita ut mox affuturi auditores non intelligerent, dolum eum esse multis annis fabricatum et artificiose compositum. Tandem et nos quoque, a janitoribus vocati, introivimus. Tum statim imperator appositum Evangelium brevi adoratione prosecutus est, nobis videlicet ea opera satisfacturus. Nam ut sacrosancti sexti concilii generalis acta exhiberentur, prout cautum esset constitutione principis illo tempore imperantis, et ut nunc quoque præsentibus nobis juraretur, etiam atque etiam petieramus. Deinde et ipse sedit, et nos etiam simul cum aliis sedere jussit.]

IV. Atque ille loqui exorsus orationi suæ interserebat juramenta quædam vaga et perplexa, sibi ipsi et liberis suis exitium quasi imprecando, si quovis modo alteri parti saveret: erantque ejus **899** dicta, ut re ipsa patuit, dilemmata. Ecquid porro mirum, ubi ille am inde ab initia cum Palama plane conspirabat, et ejus consuetudinem tanti faciebat, ut eam diu nocturne publicis negotiis urgentibus antehaberet, et cum eo dolos consueret ac retia nobis tenderet; idemque tam privatis quam publicis sermonibus mecum sic solitus esset pugnare, ut ipso etiam Palama violentior esse videretur? Itaque ille, cum promittebat se erga alteram partem propenso animo haud fore, si nos solos respexit, non pejeravit, quidem, at animam suam perdidit, antiquum illum Herodem prorsus imitatus; qui, prophetam cum occideret, scelerei suo jusjurandum prætexebat. Quod si neutram partem respicere mens jurisjurandi potuit, sed æqua lance suspensus affectus parem se utrisque præbere de-reverat, atque ille deinde juratis non stetit (id quod re ipsa declaravit, cum in theatro illo frequentissimo corrupti juris aequitatem) nunquam certe perjurii crimen effugiet, qui sua sponte commisit ut esset perjurus.

V. Nempe ille, eandem Palamæ et sui ipsius ruinam esse statuens, cum nunc videret, aliter quam putaverat, nostris disputationibus funditus prodigari, puppem in medio cursu contorsit; et vulpina abjecta statim ursinam pellem induit, totusque ex alio alius evasit; nec se amplius potuit cohædere, quin et vociferaretur, et nos, nisi taceremus, minis terreret: quippe haud ferendos esse nos, qui in ejus domo tum loqui vellemus, cum ipse nollet audire; **900** quasi nempe sui ipsius et præstitorum juramentorum forei oblitus, nec hominum qui illum multi convenerant, conscientiam, nec tacita judicia revereretur illorum, coram quibus in manifesto scelere deprehensus mendacii et iniquitatis argueretur. Nam ille id quod erat, minime erat; et quod non erat, id ipsum revera erat, pro imperatore merus tyrannus, pro judice accusator noster et inexcusabilis persecutor. Adeo infelix ille, divina ope destitutus, de suo statu declinavit, et spe-

νοι, πριν ἡμᾶς εἰσεῖναι, τὰ πάλαι πολλὰκις μελετηθέντα τε καὶ συσκευασθέντα βουλευόμενα καθ' ἡμῶν, πῶς ἂν ἐπὶ καιροῦ νῦν εἰς πέρας ἄγειν εἴη αὐτοῖς; εὐπετῶς τε καὶ ὡς ἂν τοῖς παροῦσιν ἀκροαταῖς ἀγνοηθῆι, λαθόντα ὅτι ζῆν δόλῳ πέπρακται τε καὶ δραματούργηται πολυετεί. Εἰσῆγειμεν δ' οὖν ὧς καὶ ἡμεῖς, τῶν θυρωρῶν καλεσάντων. Καὶ ὁ βασιλεὺς εὐθὺς τῷ εὐαγγελίῳ παρακειμένῳ προσκύνησιν ἀπνεύμας βραχεῖν, ἡμῶν γε εἵνεκα, πολλὰ πολλὰκις τὰς τῆς θείας καὶ οἰκουμένης ἕκτης συνόδου προτεθῆναι πράξεις ἀπαντούντων, κατὰ τὴν ἐκεῖ τοῦ τότε βασιλέως κατάστασιν, καὶ τοὺς ὄρκους γενέσθαι καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν. Ἐπειτα αὐτὸς τε ἐκάθισε καὶ ἕνα ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις καθεσθῆναι προτρέψατο καὶ ἡμᾶς.

Δ'. Λέγειν δ' ἀρξάμενος παρεμίγνυ τοῖς λεγομένοις καὶ ὄρκους διεσπασμένους τινὰς καὶ αἰνιγματώδεις, ἐπαρώμενός πως ἑαυτῷ καὶ τέκνοις ὄλεθρον, εἰ τῷ ἐνὶ μέρει πρόσδοιτο τὴν γνώμην ὀπισθοῦν. Καὶ ἦν, ὡς ἔδειξεν ἐπὶ τῶν ἔργων, διλήματα τὰ φβεγγόμενα· καὶ πῶς μὲν οὐ· τῷ Παλαμᾷ τὰ ἰσπνέων ἐξ ἀρχῆς, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν προὔργιαίτερον τῶν ἀνὰ χεῖρας ποιούμενος δημοσίων τὴν αὐτοῦ ὀμίλιαν, καὶ ταῦτα συμβράπτων καθ' ἡμῶν καὶ συσκευάζων δίκτυα, κίμαροι λογικῶς μαχόμενος ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ βιαίτερον ἢ κατ' αὐτὸν εἰπεῖν Παλαμᾷ; Εἰ οὖν τὸ ἡμέτερον ἔβλεψε μέρος ἐκείνος, ὃ τὴν γνώμην ἦκισθ' ὑπισχνοῖτο προστίθεσθαι, εὐώρηκσε μὲν· ἀποκλιθεῖν δ' ὅμως πέπραχε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εἰς Ἡρώδη τὸν πάλαι τὴν μίμησιν ἀντικρυς ἀνενεγκῶν, ὃς προφητοκτόνου πρόβλημα κακίας τὸν ὄρκον πεποιήται. Εἰ δὲ πρὸς οὐδέτερον βλέπειν ἐνῆν τὸν μεροῖν τὴν τοῦ ὄρκου διάνοιαν, ἀλλ' ἰσόβροπα ἐπ' ἀμφοῖν τὰ τῆς γνώμης; ἐκρίματο τάλαντα, τοῖς δ' [P. 566] ὁμομοσμένοις; ἦκισθ' ὑπερον ἐνέμεινε, ὡς ἔργοις ἔδειξεν αὐτοῖς, καπηλεύσας ἐπὶ θεάτρου τοσοῦτου τὴν δίκην, τὰς τῆς ἐπιπορίας οὐκ ἂν ποτε λοιδορίας ἐκφύγοι, ἑαυτὸν ἐπιπικρον αὐθαίρετον πεπραχῶς.

Ε'. Ἐαυτοῦ γὰρ τὴν τοῦ Παλαμᾷ λογίζμενος ἦν τὰν, ἔπειτ' ἰδὼν, ὡς οὐκ ἔβλετο, κατὰ κράτος τοῖς ἡμέτεροις ἠττώμενον λόγοις, πρῦμναν τε ἐν μέσῳ παρεῖξ ἐκρούσατο καὶ βίβλας τὴν ἀλωπεκὴν εὐθύς; τὴν ἀρκτικὴν μετενέδου, καὶ ἄλλος ὄλος ἐξ ἄλλου καθίστατο, μηκέτι καθεκτός εἶναι δυνάμενος, ἀλλὰ βῶν καὶ ἀπειλῶν, εἰ μὴ σιγήσωμεν· μηδὲ γὰρ ἀνεγέσθαι τῶν οὐκ ἔνδοξ τῶν αὐτοῦ, λέγειν μὲν βουλομένων ἡμῶν, αὐτοῦ δ' ἀκούειν ἦκιστα δεχομένου· καθάπερ αὐτὸς ἐκλαθόμενος ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὄρκων ἐκείνων, καὶ μήτε τοῦ ζυνοῦτος πληθούς τὸ συνέδος; μήτε τὰς τῆς γνώμης κρίσεις ὅλως αἰδέσθαι; ἐκείνων, ἐφ' οἷς ἠλίσκετο μάλ' ἐπ' αὐτοφύρω ψευδομένός τε καὶ ἀδικῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἦν, οὐκ ἦν· ὁ δ' οὐκ ἦν, ἦν· ἀντιμὲν βασιλέως, τύραννος ἀκραίφνης; ἀντὶ δὲ δικαστοῦ, κτήγορος καὶ διώκτης; ἡμῶν ἀπροφάσιτος. Οὕτως; ἐγκυκαταλειφθεὶς ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς; ὁ τάλαντος ἐξέστη τε ἑαυτοῦ καὶ τοῖς ὄρωσιν ἀθυρμα λαμπρὸν ἐγίνετο πρὸς τε τοῦ τρόπου πρὸς τε τῶν

λόγων καὶ ἄμα τοῦ μειρακιώδους ἤθους ἐκεῖ- A ctatoribus, cum ob ingenium tum ob sermones et juvenilem illum morem, publicum ludibrium exstitit.

CAPUT VII.

Gregoras, antequam actorum synodicorum fusiolem narrationem ordlatur, negat se omnia posse sigillatim persequi; astate debilem; captis morbo et aliis malis afflictum; antiquo sensuum vigore destitutum. Victum olim a se Barlaamum gloriatum, variis lucubrations suas enumerat. Nunc sibi obstat queritur senectutis incommoda; adversariorum violentiam; hominum iudicia, vel ambigua, vel metu corrupta. Cantacuzenus antea laudatus cur in hac historie parte vituperetur. Ubi de Deo agitur, nefas mentiri aut dissimulare. Cum imperatore, velut cum aequali, disputare quando liceat.

A'. Ἄλλ' ἐπειδὴ περ οἱ πλείους, φιλοστοροῦσαν καὶ φιλήκoon κεκτημένοι ψυχὴν, πρόσω ἐναίαι ἡμᾶς οὐκ ἔωσι, πρὶν ἐς εὐρύτερον τὴν τῶν ἐκεῖ παραθεῖναι λαληθέντων τε καὶ πραχθέντων ἀφήγησιν, ὑπόδειγμα τῶ βίῳ χρηστὸν ἀθλητικῆς ἐνατάσεως, καὶ οἷς ὑπὲρ τῶν θείων ἐνεσσι δογματῶν ζώπυρον καιροῦ καλέσαντος ἀγωνίσασθαι· φέρε, τὰς τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνας ἐν δευτέρῳ τῆς τῶν φιλαρέτων ἀνδρῶν ἐφέσεως θέμενοι λέγωμεν, ὅπως οὕτως ἔχουσιν ἐφικτὸν ἂν εἴη, Εἰ [P. 567] γὰρ ὑγιῶς ἔχουσιν οὐκ ἂν ποτε γένοιτο λέγειν ἀβρίον ἅπαντα συνελόντας, σχολῆ γ' ἂν εἴη δῆπου, καὶ χρόνῳ καὶ κεφαλῆς ἀλγηδοῖσι τοσαύταις, καὶ ἄμα ταῖς νῦν παρεισπεσοῦσαις διὰ τὴν τῶν δογματῶν καινοτομίαν λύπειας δαπανωμένοις, λέγειν ἅπαντα κατ' ἴχνο; ἰόντας· ὅτε γὰρ μοι πρὸς εὐρωστίαν εὐ πεφυκέναι ἐνῆν τὴν τῶν αἰσθητηρίων ἀκμὴν, οὐχ ὁ νῦν καιρὸς· ὅτε δ' ὁ νῦν καιρὸς, οὐκ ἐκείνως ἔχει συμβαίνει.

B'. Καὶ εἰ μὴ τετυφῶσθαι δοκοῖν ἐνίοις, ἔξεσσι τὸ πεφυκὸς τῆς ἀληθείας ξυνορῶν καὶ τῶν ἀγῶνων, οὐς διηνητλήκαμεν, ἐκ Καλαθρίας ἤδη πρῶτον ἐπιδημηκῶτος κάμοι πρὸς ἔριν συμπλακέντος Βαρλαάμ ἐκείνου· ὃς πολλὴν ἐπαγγέμενος κατὰ τῆς κοινῆς τῶν Ῥωμαίων σοφίας ὄφρὸν τότε πρῶτον ἤθετο μάτην ἀκούων σοφῶς, τὰς τῆς σοφίας κέδρους ἐκείνης ἐξείφνης ἀφαιρεθείς· καθάπερ πεύκη καὶ κυπάριττος, ὅποτε σοφῶς ἀπογομνῶ τῆς κόμης ὑλοτόμου βριθοῦσα παλάμη. Ἄ πάντα καὶ γραφῆ ὀδωκῶτες στήλην τῆς ἐκείνου κακίας τῶ χρόνῳ παρέσχόμεν. Ἐὼ λέγειν οὐς ἐν ταῖς ἱστορίαις τῶν γιγνομένων, ἃς καὶ αὐτὰς γραφῆ παρεπέψαμεν ἐς τὸ μονιμώτερον, κατεβαλόμεθα πόνοις, καὶ οὐς ἐν τοῖς ἀντιβρήτικαῖς τε καὶ σπηλιτευτικαῖς (50), ἄλλοτ' ἄλλοθεν ἀναφουόμενων παντοδαπῶς ἀντιπάλων τῆς ἀληθείας· καὶ πρὸς γε ὅσους ἐν ἐξηγήσει τῶν ἐς τὸ γριφωδέστερον τοῖς παλαιοῖς εἰρημένων ἐνεδειξάμεθα.

aliunde emergent et omnibus modis eam oppugnarent, nihil denique de illis, quos posuimus in obscurioribus veterum sententiis interpretatione

Γ'. Διὰ δὴ τῶν τοιοῦτων πόνων οἱ τοῦ τὰ πάντα μαραινόντος ὀδόντες; χρόνου παρατρώγουσι (51) προσείοντες ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν, καὶ τὸ ὑγιαίνον τοῦ σώματος ὑπορῦττουςιν, ἔχοντες ὁμοῦ καὶ τὴν τῆς ἀρμονίας δανεῖστριαν φύσιν συνέχδημον φρολόγον,

I. Sed quoniam plerique, animum habentes discendi et audiendi cupidum, nos ultra progredi laud sinunt, antequam ea quæ tunc dicta aut facta fuerint, fusius exposuerimus; utile scilicet futurum hominibus exemplum athleticæ et martyrii dignæ constantiæ; iis præsertim, qui, si tempus ferat, pro sacris dogmatis decertare ardent; age, capitis doloribus optimorum virorum desiderio posthabitis, pro ea facultate, quæ nobis ita affectis reliqua est, disseramus. Enimvero si omnia simul dicendo complecti ne ii quidem possunt, quibus belle est; nos certe, qui et senio et capitis doloribus tantis confecti sumus, et gravibus præterga molestiis consumimur, quas novarum opinionum insolentia hoc tempore attulit, accurate et sigillatim omnia persequi oratione multo minus ipsi poterimus. Nimirum quando in me sensuum vis acerrima vigeat, non ea fuit occasio, quæ nunc 901 adest; nunc cum adest occasio, non idem vigor sensuum suppetit.

II. Rem porro ipsam ut se habet, nisi vano fastu inflari videor, intelligere est ex illis certaminibus, quibus jam tum defuncti sumus, cum primum Barlaamum illud e Calabria advenit et mecum disputandi causa congressus est. Qui quidem supercilio elato communem Romanorum eruditionem cum despiceret, tunc demum sensit frustra se laudari ut eruditum, postquam videlicet altissimas illas veluti cedros eruditionis ablatas amisit; non aliter quam picea aut cypressus, quas valida liquoratoris manus comis spoliatas denudat. Quæ omnia litteris ideo consignavimus, ut ejus quæ in illo fuit improbitatis monumentum apud posteros exstaret. Nihil dico de iis laboribus, quos in rerum gestarum narratione (nam eas quoque scriptis mandavimus, ut earum esset memoria diuturnior), nihil de iis, quos in scribendis libris seu antirrheticis seu stelitenticis, cum hostes veritatis aliis

III. Per ejusmodi labores tempus ipsum, cujus dentibus omnia vitiantur, sensim accedens, corporis mei saniolem partem exedit, et quasi suffodit; atque ei sociam se adiungit corporeæ compagis fœneratrix natura; quæ nunc tandem, velut ali-

Variorum notæ.

(50) Prioribus scilicet, non posterioribus. Vide Indicem operum Gregoræ dogmaticorum. BOIVIN.

(51) Gregoras, quo tempore hæc scribebat, nondum expleverat annum ætatis 57. Siquidem hæc

scripsit anno Chr. 1357, æstate fere media, ut supra adnotavimus. Constat autem natum esse an. 1295. BOIVIN.

quis tributorum exactor, acrius mihi incumbit, et creditum vi repetit; ac modo aciem oculorum hebetat, modo articulorum **902** commissuras, quarum ope vel manus tenduntur, vel genua flectuntur, debiles et infidas reddit; idque eo tempore, quo me, si unquam, maxime oportuit et propriis viribus integris vigere, et novas etiam extrinsecus, si qua arte possem, conari mihi undecunque comparare. Nec enim

*Curetum socia arma, Ætolorumque juvenis
Bellatrix,*

seni mihi bellum repentinum indicunt, eo usque ambitioso impetu prorupturi, donec sanguis effusus appareat: sed invasērunt me dracones ex occulto, et robusti quæsierunt animam meam; iique nocte obscura manus mihi injiciunt, et incruenta vulnera conantur infligere; id quod dolores mihi vehementiores affert. Nam cum et ipse incruentas de iis victorias reportem, ita fit, ut qui foris spectant, eorum multi vix possint verum discernere, atque ejusmodi sententiam ferre, que non sit valde obnoxia calumniis persecutorum nostrorum. Nimirum verba judicio moderari qui nesciunt, ii mysterium omne fidei et sacrorum dogmatum pro nugis habent; qui autem sciunt, ii necessitate coacti alienantur. Tamen quantum in me erit, id quod viri illi religiosi postulant, conabor (ut jam dixi) perficere. Meis vero sermonibus auspicabuntur spes in Deo collocatae, cujus

C causa hæc ipsum certaminum æquor navigamus. IV. Nolo autem quisquam eorum, qui in hæc inciderint, linguam habeat promptam ad jacienda in nos verba, **903** eo quod in tota fere historia, quæcunque seu naturæ seu voluntatis vitio criminata illi imperatori inerant, silentio presserimus, ac in eo laudando plurimam operam posuerimus, cum ob amicitiam, tum ut ipsum socium et adiutorem in subeundis pro religione certaminibus haberemus (principem quippe, in cujus manu propter summam potestatem momentum omne positum esset ad victoriam reportandam); atque iidem nunc operta recudere, et, quod præter sententiam plane accidit, quædam velut anaclypteria celebrare minime refugiamus. Etenim primum ob eos, qui auditum convenerant et certantibus nobis aderant (affuere autem plures quadringentis, nobiles promiscue et diversæ conditionis homines; item imperatrices, et aliæ feminae, quotquot fama allectæ confluerant, genere ipsæ quoque, quantum haud iisdem titulis, principem locum tenentes), earum, inquam, personarum reverentiâ oportuit nos vera dicere, ne ipsi palam auctores esse mus ferendæ in nos sententiæ non lenissimæ, ac

A αναφρομένην ἐφ' ἧ καὶ αὐτὴν δραστικώτερον καὶ βιαιῶς δάνειον ἀπαιτοῦσαν· καὶ νῦν μὲν τὰς τῶν ἑρμάτων αὐγὰς ἀμβλύουσαν, νῦν δὲ τὴν συνδετικῶν τε χειρῶν καὶ γονάτων ἀναλυτικὴν ἀρμονίαν καθίζουσαν ἐφεθρον· καὶ ταῦτα μὲν ὅτε μᾶλλον, εἰπερ ποτ', ἐχρῆν τὴν τ' οἰκειαν εἰς τὸ ἀκμαιότατον ἔχειν δύναμιν καὶ ἅμα, εἰ τις ἦν μηχανῆ, κακῶν τῶν ἐξουθεν ὀπίθεν δὴποτε προσκτάσθαι ζητεῖν. Οἱ γὰρ

Κουρητές τ' ἐπίκουροι (32) καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμαι,

B γέροντί μοι πολεμοῦσιν ἤδη πρόσφατον πόλεμον, καὶ μέχρ' αἵματος ὀρωμένον σαλεύοντα τὸ τοῦ ὀρίμου φιλότιμον· ἀλλ' ἐπέθεντό μοι δράκοντες ἐξ ἀφανοῦς, καὶ κραταῖοι ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν μου, [P. 58] τὰς φονευτρίας χεῖρας ἐν σκοτομήνῃ βλλόντες; καὶ ἀναίμακτα παρέχειν ἐπείγόμενοι τραύματα· ὃ καὶ μᾶλλον χλευπωτέρας ἐμοὶ προσενεῖ τὰς δούνας. Ἀναίμακτα γὰρ κάμου κατ' ἐκείνων τελούντος τὰ τρώπαια, δυσδιάγνωστον τοῖς τῶν ἐξωθεν ὀρώντων πολλοῖς συμβαίνει τὴν κρίσιν καθίστασθαι, καὶ μάλα τοι εὐδιάδοχον τοῖς ἡμῶν διώκταις. Τοῖς μὲν γὰρ οὐκ εἰδῶσιν οἰκονομῆν ἐν κρίσει τοὺς λόγους λήρος ἐπανενόμισται πίστεως καὶ δογματῶν μυστήριον· οἱ δ' εἰδῆναι πρότεσι, καὶ ἀλλάττεσθαι δι' ἀνάγκην συμβαίνει. Πειράσομαι δ' οὖν ὁμῶς ὅσον ἐφικτὸν, ὡς ἐρηγῆται, τὴν τῶν φιλοθέων ἐκείνων ἀνδρῶν ἐκπεραίνουσαν αἰτησίαν, ἡγεμόνας τῆς ἐμῆς προστησάμενος γλιότης τὰς περὶ Θεὸν ἐλπίδας· ὑπὲρ οὗ καὶ τὴν αἰντικὴν ταυτηνὴν διεπιπέδομεν θάλασσαν.

D Δ'. Ἀξιώδ' ἐγώ γε, μηδένα τῶν ἐντυγχανόντων πρὸ χειρῶν εἰς τὰς καθ' ἡμῶν λοιδορίας ἔχειν τὴν γνώσιν, εἰ παρ' ὅλην μικροῦ τὴν ἱστορίαν (53), ὅσα μὲν φησὶ σε τε καὶ προαίρῃσι προσῆν ἐγκλήματα τῶν βασιλεί, σιγῇ κρύψαντες, ἐπαίνοισι τὸ πλεῖον διὰ φιλικῶν ἐπιρροαῶν, καὶ ἅμα διὰ τὸ σύνεργον καὶ συλλήπτω τῶν τῆς εὐσεβείας ἐχειν ἀγώνων αὐτῶν, βασιλέων ὄντων καὶ τὸ πᾶν ἐν τῇ χειρὶ τῆς νίκης καρπούμενον διὰ τὴν ἀρχὴν· νῦν δ' ἀνακαλυπτήρια παρὰ πᾶσαν προαίρῃσιν θύειν (34), ὡς εἰπεῖν, ἤκιστα πάντως ὀκνοῦμεν. Πρῶτον μὲν γὰρ αἰδοῖ τῶν συνόντων τῆ ἀκροάσει καὶ ἡμῶν ἀγωνιζομένοις, ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους που πάντως ὄντων, ἀνδρῶν εὐγενῶν ἀναμῆ καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων, καὶ ἅμα βασιλῶν, καὶ οὐκ ἀνεπίσημον ἄλλαν τῆς φήμης δημογωγούσης, γένεσθαι αὐτὰ καὶ ἕτερον λόγον τὰ πρῶτα φέρουσαν, λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν εἶναι χρεῖον, μὴ προφανῶς αὐτοῖς ἐαυτοῖς καταγνώσεως οὐ μᾶλα τοι ἐλαχίστης αἰτιοῖ καθίστασθαι καὶ τὰ τῆς ἐκείνων χλευσῆς ἐκίνου ἐφ' ἐαυτοῦς ἐλκυσόμενον δίκτυον. Δεύτερον δὲ κατὰ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων, εἰ φιλικῶς τις χαρίζεσθαι θέλων, ἔπειτ' ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ ψευδόμενον φησὶ νοίτο, συγχωροῖτ' ἂν οἱμαί τις ἴσως, ὅστις ὁμοίως

Variorum notæ.

(32) Apud Homerum legitur, *Κουρητές τ' ἐμάχορον καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμαι*. Item apud Gregorium Nazianzenum, carum. Περὶ εὐτελείας ἀνθρωπίνου βίου. Boivin.

(33) Hinc lector æstimet, quanta habenda sūt

Gregoræ fides in iis quæ de Cantacuzeno per omnem Historiam memoravit. Boivin.

(34) Id est, *arcana revelare*. Vide notata ad lib. xiii, cap. 9, sect. 1 (not. 99).

ἐμπέπτωκε τύχαις καὶ πείραις· οὐ δὲ θεὸς τὸ κινδυνεύμενον, εἰ ἐγκαλύπτεσθαι τις ὁπώσποτε βούλοιο, πάντων οἶμαι ταῖς γλώτταις ἠκονημέναις ἐξ αὐτομάτου πρὸς τὰς αὐτοῦ λοιδορίας ἐντυγχάνειν· καὶ ὁ πάντα τὰλλα ἐπεικέστατος, εἰ μὴ λάλος ἐνταῦθα βούλοιο γίγνεσθαι καὶ γλώτταις ὄλαις τάνδρῳ νεμεσᾶν, ἀλλὰ φειδοῖτο λοιδορίας ἡστυνοσύνης, θαυμάζοιμ' ἂν αὐτὸς, εἰ μὴ ἐξ ἐθύσσουσι αἰσχύνῃς καὶ πυθμένας γίνοιτο ὑποβρύχιος, ὅστις ποτὲ ἂν ἦ, [P. 569] χαλεπὸν αἰεὶ γειτόνημα τὸν τοῦ συνειδότη· κτησάμενος πέλεκυν. Τοσοῦτο τοίνυν Ὀλύμπου δεινῶν ἐπισειομένων ἡμῖν, εἰ ψεύδεσθαι βουληθῆμεν, ἐνταῦθα μᾶλλον ἀνάγκη, τὰλλα παρατρέχοντας, καὶ πρὸς θεὸν μόνον ἐρώντας, λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἔπειτ' οὐδὲ παράδοξον ἄλλως, ἐν τοῖς ἄλλοις ἄλλως βέουσι καὶ φερομένοις πράγμασι, καὶ ἀόριστον ἀνύουσι πλοῦν, τὸν αὐτὸν νῦν μὲν τὸ ἐπιτυχὲς καρποῦσθαι, νῦν δ' ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ναυαγούντων ἀπροδοκῆτως ῥίπτεισθαι. Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντος, οὐκ ἂν δικαίως αἰτέαν φεροίμεθα, εἰ τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς ἐν τῆδε τῇ βίβλῳ τὴν βελτίστην εἰσαγόντες πρόνοιαν τοῦς αὐτοῦς νῦν μὲν τοῖς ἐκαίνοις ἐξαίρωμεν, ὅπῃ μὴ τοῦς ἀκούοντας βλάπτεσθαι περιγινοῖτο· νῦν δὲ τάναντιώτατα δρωῦντες φαινοίμεθα.

rum fructum percipere, nunc insperata naufragorum fortuna conflictari. Quod cum ita sit, nec ipsi quidem jure reprehendemur, si in hoc opere, præcipua veritatis retinendæ cura suscepta, eodem nunc laudibus extollimus, ubi id auditoribus fraudi esse non potest, nunc contrariam plane rationem sequi videmur.

Ε'. Ἐτι καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσκείσθαι C
 χρεῶν ἐνταυθοῖ. Οἶμαι γὰρ τῶν ἀπάντων οὐδένα δικαίως ἐμοὶ νεμεσᾶν, εἰ περὶ θεοῦ καὶ τῶν πατρῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων κινδυνεύοντων ἀπὸ τοῦ ἰσοῦ διαλεγοίμην τῷ βασιλεῖ, πάντας καθάπαξ ἀποκρυσάμενος κολακείας λόγους, καὶ μηδεμιᾶ τὸν τῆς διανοίας κλάμον βάπτειν· δεῖλγα καὶ συστολῆ βουληθεῖς, μηδ' ὑφείναι μηδμη τὸν τόνον μέχρι τελευτατῆς αὐτῆς. Κακοδαίμονα γὰρ ἐγὼ τὸν τοιοῦτον καλεῖν οὐκ ἂν ποτ' ὀκνήσαιμι, ὅς ἐν δευτέρῳ τῶν ἐνουπνίων τοῦ βίου τὰ θεῖα τιθέμενος, οὔτε τοῖς τῆς δίκης αἰδέεται θρόνους, οὔτε μὴν τοῖς αἰθερίου δέδεικε θεοῦ προσητήρας. Ἐν γὰρ τοῖς περὶ θεοῦ καὶ τῶν θεῶν δογμάτων ἀγῶσιν αὐτὸν μόνον ἠγεῖσθαι δεῖν (35) βασιλέα, τοῦς δ' ἄλλους ἐπίσης ὁμοδούλους ἅπαντας, πλουσίους ἀναμίξ καὶ πένητας, βασιλεῖς τε καὶ ἰδιώτας, καὶ ὅσοις τοῦ Οἰάσου καὶ τῆς χορείας ἐκείνης μετέχουσιν ὁπώσποτε συμπέπτει.

divites promiscue et pauperes, reges et privatos, alios denique ejusdem illius thiasi et chori quancunque ratione participes.

CAPUT VIII.

Convocata synodo Cantacuzenus orationem habet, cujus hæc summa est: Idololatriam et hæreses a diabolis invecias. Eo impellente prodidisse Barlaamum, et Acindymum, et ceteros idem cum Barlaamo sentientes. Futurum se deinceps severiorem quam antea fuerit. Imperatoris munus et partes. Quæ sententia Barlaamus damnatus sit, eadem istos quoque damnari. Denique æquum se utrisque fore jurejurando interposito promitti.

[P. 570] Α'. Ἐβδόμην μὲν οὖν ἦγε καὶ εἰκοστὴν
 ὁ Μάιος μὴν, ἐν ἧ συγκαλεῖν ἡμᾶς δεδογμένον γέ-

A ne, tanquam in retia, in illorum risum nostra sponte incurreremus. Deinde et in aliis omnibus rebus, si quis amori indulgens aliquando et certis casibus mentiri videatur, tamen ei (opinor) facile ignoverit, quisquis in similes casus incidit atquæ ejusdemmodi experimentum fecerit. At ubi res, quæ in periculo versatur, Deus ipse est, illic si quis integumentis quibuscunque uti velit, eum puto omnium linguas ad conviciandum paratas et suasile quasi exsertas offensurum; atque etsi in cæteris omnibus rebus aliquis moderatissimus sit, tamen nisi adversus istum garrulus fiat, nisi totis linguæ 904 viribus hominem iratus insectetur, si ulli objurgationi parcat, mirer equidem ipse, nisi is, quisquis fuerit, sese in imas latebras et penitissimos recessus præ pudore abditurus sit, vicinum semper importunum habiturus, stimulum ipsum conscientiæ. Cum igitur nobis, si mentiamur, tanta supplicii moles impendeat, eo magis hæc in parte necesse est cætera negligere, atque in Deum solum intuentes vera dicere. Ad hæc nihil alioqui mirum, cum res humanæ alias aliter fluant et temere volvantur, nec determinatus sit earum cursus, eundem hominem nunc felici exitu labo-

V. Oportet etiam illud hoc loco ad ea, quæ dicta sunt, accedere. Neminem omnium puto justa indignatione mihi ob id posse succensere, quia de Deo et de patriis veræ fidei dogmatis in periculum adductis sic cum imperatore disputaverim, tanquam æqualis; idemque omni prorsus adulatione longe a sermonibus meis relegata, nunquam adduci potuerim, ut obsequentem ingenio calamum ullo metu, ulla formidine imbuerem, aut ab acri illa contentione vel minimum remitterem, etsi mors esset ipsa subeunda. Eumvero ego infelicem eum vocare nullus dubitem, qui hujus vitæ insomnia ita res divinas posthabeat, ut nec vindicis justitiæ 905 tribunal revereatur, nec Deum ipsum ætherii ignis turbinibus armatum extimescat. Quippe in iis certaminibus, quæ de Deo et de divinis dogmatibus instituuntur, Deum ipsum solum imperatorem, cæteros omnes pari jure conservos haberi oportet.

I. Aderat itaque dies Maii vicesimus septimus, quo nos imperator ad eam quam ipse synodum

VARIORUM NOTÆ.

(35) Pro δεῖ. BOIVIN.

quis tributorum exactor, acrius mihi incumbit, et creditum vi repetit; ac modo aciem oculorum hebetat, modo articulorum **902** commissuras, quarum ope vel manus tenduntur, vel genua flectuntur, debiles et infidas reddit; idque eo tempore, quo me, si unquam, maxime oportuit et propriis viribus integris vigere, et novas etiam extrinsecus, si qua arte possem, conari mihi undecunque comparare. Nec enim

*Curetum socia arma, Ætolorumque juvenis
Bellatrix,*

seni mihi bellum repentinum indicunt, eo usque ambitioso impetu prorupturi, donec sanguis effusus appareat: sed invaserunt me dracones ex occulto, et robusti quæsierunt animam meam; iique nocte obscura manus mihi injiciunt, et incruenta vulnera conantur infigere; id quod dolores mihi vehementiores affert. Nam cum et ipse incruentus de iis victoriis reportem, ita fit, ut qui foris spectant, eorum multi vix possint verum discernere, atque ejusmodi sententiam ferre, quæ non sit valde obnoxia calumniis persecutorum nostrorum. Nimirum verba iudicio moderari qui nesciunt, ii mysterium omne fidei et sacrorum dogmatum pro nugis habent; qui autem sciunt, ii necessitate coacti alienantur. Tamen quantum in me erit, id quod viri illi religiosi postulant, conabor (ut jam dixi) perficere. Meis vero sermonibus auspicabuntur spes in Deo collocatæ, cujus **C** causa hæc ipsum certaminum æquor navigamus.

IV. Nolo autem quisquam eorum, qui in hæc inciderint, linguam habeat promptam ad jacienda in nos probra, **903** eo quod in tota fere historia, quæcunque seu naturæ seu voluntatis vitio crimina illi imperatori inerant, silentio presserimus, ac in eo laudando plurimam operam posuerimus, cum ob amicitiam, tum ut ipsum socium et adiutorem in subcundis pro religione certaminibus haberemus (principem quippe, in cujus manu propter summam potestatem momentum omne positum esset ad victoriam reportandam); atque iidem nunc operta recludere, et, quod præter sententiam plane accidit, quædam velut anacalypteria celebrare minime refugiamus. Etenim primum ob eos, qui auditum convenerant et certantibus nobis aderant (assuere autem plures quadringentis, nobiles promiscue et diversæ conditionis homines; item imperatrices, et aliæ feminae, quotquot fama allecæ confluerant, genere ipsæ quoque, quantum haud iisdem titulis, principem locum tenentes), earum, inquam, personarum reverentiâ oportuit nos vera dicere, ne ipsi palam auctores essemus ferendæ in nos sententiæ non lenissimæ, ac

Α ἀναφουμένῃν ἐφ' ἑ καὶ αὐτὴν δραστηκώτερον καὶ βιαιώς δάνειον ἀπαιτούσαν· καὶ νῦν μὲν τὰς τῶν ἐρμάτων αὐγὰς ἀμβλύουσαν, νῦν δὲ τὴν συνδετικῶν τε χειρῶν καὶ γονάτων ἀναλυτικὴν ἀρμονίαν καθίζουσαν ἐφερόν· καὶ τὰ ταῦτα μὲν ὅτε μᾶλλον, εἴρη ποτ', ἐχρῆν τὴν ἑοικεῖαν εἰς τὸ ἀκμαιότατον εἶναι δύναμιν καὶ ἄμα, εἰ τις ἦν μηχανή, καὶ τῶν ἐξουθεν ὀπίθεν δὴ ποτε προσκταῖσθαι ζητεῖν. Οὐ γὰρ

Κουρητές τ' ἐπίκουροι (32) καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμιοι,

γέροντί μοι πολεμοῦσιν ἤδη πρόσφατον πόλεμον, καὶ μέχρῃς αἵματος ὀρωμένου σαλεύοντα τὸ τοῦ ἐρμου φιλότιμον· ἀλλ' ἐπέθεντό μοι δράκοντες ἐξ ἀφανοῦς, καὶ κραταῖοι ἐζήτησαν τὴν ψυχὴν μου, [P. 54] τὰς φονευτριάς χεῖρας ἐν σκοτομήνῃ βλλόντες; καὶ ἀνάμακτα παρέχειν ἐπειγόμενοι τραύματα· ὃ καὶ μᾶλλον χαλεπωτέρας ἐμοὶ προσενεῖ τὰς δούνας. Ἀνάμακτα γὰρ κάμου κατ' ἐκείνων τελευτῶν; τὰ τρώπαια, δυσδιάγνωστον τοῖς τῶν ἐξωθεν ὀρώντων πάλοις συμβαίνει τὴν κρίσιν καθίστασθαι, καὶ μάλα τοι εὐδιὰθολον τοῖς ἡμῶν διώκταις. Τοῖς μὲν γὰρ οὐκ εἰδῶσιν οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τοὺς λόγους λήρος ἔπιν νενόμισται πίπτωσ καὶ δογμάτων μυστήριον· οἱ δ' εἰδῆναι πρότεστοι, καὶ ἀλλάττεσθαι δι' ἀνάγκην συμβαίνει. Πειράσομαι δ' οὖν ὁμῶς ὅσον ἐφικτὸν, ὡς εἴρηται, τὴν τῶν φιλοθέων ἐκείνων ἀνδρῶν ἐκπεράναι αἰτησίαν, ἡγεμόνας τῆς ἐμῆς προστασίας μενος γλωττῆς τὰς περὶ θεῶν ἐλπιδας· ὑπὲρ οὗ καὶ τὴν ἀναλυτικὴν ταυτηνὴν διαπλέομεν θάλατσαν.

Δ'. Ἀζῶ δ' ἐγωγε, μηδένα τῶν ἐντυγχανόντων πρὸ χειρὸν εἰς τὰς καθ' ἡμῶν λοιδωρίας ἔχειν τὴν γλῶτταν, εἰ παρ' ἄλλην μικροῦ τὴν ἱστορίαν (33), ὅσα μὲν φήσει τε καὶ προαιρέσει προσῆν ἐγκλήματα τῷ βασιλεῖ, σιγῇ κρύψαντες, ἐπαίνοισι τὸ πλεῖστον διὰ φιλίαν ἐκρησάμεθα, καὶ ἄμα διὰ τὸ σύνεργον καὶ συλλήπτω τῶν τῆς εὐσεβείας ἔχειν ἀγώνων αὐτῶν, βασιλεῖα τε ὄντα καὶ τὸ πᾶν ἐν τῇ χειρὶ τῆς νίκης καρπούμενοι διὰ τὴν ἀρχὴν· νῦν δ' ἀνακαλυπτῆρια παρὰ πᾶσι προαίρεσιν θύειν (34), ὡς εἰπεῖν, ἤκιστα πάντων ὀκνοῦμεν. Πρῶτον μὲν γὰρ αἰδοῖ τῶν συνόντων τῆ ἀκροάσει καὶ ἡμῖν ἀγωνιζομένοις, ὑπὲρ τοῦς τετρακόσους που πάντως ὄντων, ἀνδρῶν εὐγενῶν ἀναμῆ καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων, καὶ ἄμα βασιλῶν, καὶ ὅσοι συνήεσαν ἄλλαι τῆς φήμης δημαγωγοῦσας, γένοι καὶ αὐταὶ καθ' ἕτερον λόγον τὰ πρῶτα φέρουσαι, λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν εἶναι χρεῶν, μὴ προφανῶς αὐτοῖς ἑαυτοῖς καταγνώσεως οὐ μάλα τοι ἐλαχίστης αἰτιοὶ καθίσταμεν καὶ τὰ τῆς ἐκείνων χλεύης ἐκόντες ἐφ' ἑαυτοῦς ἐκλύσωμεν δίκτυα. Δεύτερον δὲ κατὰ μὲν τῶν ἄλλων ὁπάντων, εἰ φίλιαι τις χαρίζεσθαι θέλων, ἔπειτ' ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ ψευδόμενοι φησὶ νοίτο, συγχωροίη ἂν οἰμαί τις ἴσως, ὅστις ὁμοίως

Variorum notæ.

(32) Apud Homerum legitur, *Κουρητές τ' ἐμάχορτο καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμιοι*. Item apud Gregorium Nazianzenum, carm. Περὶ εὐσεβείας ἀνθρώπου βίου. BOIVIN.

(33) Hinc lector æstimet, quanta habenda si

Gregore fides in iis quæ de Cantacuzeno per omnem Historiam memoravit. BOIVIN.

(34) Id est, *arcana revelare*. Vide notata ad lib. xiii, cap. 9, sect. 1 (not. 39).

ἐμπέπτωκε τύχαις καὶ πείραις· οὐ δὲ Θεὸς τὸ κινδυνεύμενον, εἰ ἐγκαλύπτεσθαι τις ὁπίσωποτε βούλοιο, πάντων οἶμαι ταῖς γλώτταις ἠκονημέναις ἐξ αὐτομάτου πρὸς τὰς αὐτοῦ λοιδορίας ἐντυγχάνειν· καὶ ὁ πάντα τὰλλα ἐπεικέστατος, εἰ μὴ λάλος ἐνταῦθα βούλοιο γίγνεσθαι καὶ γλώτταις ὄλαις τάνδρῃ νημεσᾶν, ἀλλὰ φειδοῖτο λοιδορίας ἡστυνοσύνης, θαυμάζοιμ' ἂν αὐτὸς, εἰ μὴ ἐς ἐβύσσους αἰσχύνῃς καὶ πυθμένας γίνοιτο ὑποβρύχιος, ὅστις ποτὲ ἂν ἦ, [P. 569] χαλεπὸν αἰεὶ γειτόνημα τὸν τοῦ συνειδότου κτησάμενος πέλεκον. Τοσοῦτο τοίνυν Ὀλύμπου δεινῶν ἐπισειομένων ἡμῖν, εἰ ψευδῆσθαί βουληθῆμεν, ἐνταῦθα μᾶλλον ἀνάγκη, τὰλλα παρατρέχοντας, καὶ πρὸς Θεὸν μόνον ἐρώντας, λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἔπειτ' οὐδὲ παράδοξον ἄλλως, ἐν τοῖς ἄλλοις ἄλλως βέουσι καὶ φερομένοις πράγμασι, καὶ ἀόριστον ἀνύουσι πλοῦν, τὸν αὐτὸν νῦν μὲν τὸ ἐπιτυχῆς καρποῦσθαι, νῦν δ' ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ναυαγούντων ἀπροδοκίτως ῥίπτεσθαι. Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντος, οὐκ ἂν δικαίως αἰτέαν φεροίμεθα, εἰ τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς ἐν τῆδε τῇ βίβλῳ τὴν βελτίστην εἰσαγόντες πρόνοιαν τοῦς αὐτοῦς νῦν μὲν τοῖς ἐκαίνους ἐξαίρωμεν, ὅπη μὴ τοῦς ἀκούοντας βλάπτεσθαι περιγινοῖτο· νῦν δὲ τάναντιώτατα δρωῦντες φαινοίμεθα.

Ε'. Ἐτι καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένους προσκεῖσθαι C
χρεῶν ἐνταυθοῖ. Οἶμαι γὰρ τῶν ἀπάντων οὐδένα δικαίως ἔμοι νημεσᾶν, εἰ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν πατρῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων κινδυνεύοντων ἀπὸ τοῦ Ἰσοῦ διαλεγοίμην τῷ βασιλεῖ, πάντας καθάπαξ ἀποκρυσάμενος κολακείας λόγους, καὶ μηδεμιᾶ τὸν τῆς διανοίας κλάμον βάρπτειν· δεῖλία καὶ συστολῆ βουληθεῖς, μὴ δ' ὑφείναι μηδαμῆ τοῦ τόνου μέχρι τελευταῖης αὐτῆς. Κακοδαίμονα γὰρ ἐγὼ τὸν τοιοῦτον καλεῖν οὐκ ἂν ποτ' ὀκνήσαιμι, ὅς ἐν δευτέρῳ τῶν ἐνουπνίων τοῦ βίου τὰ θεῖα τιθέμενος, οὔτε τοῖς τῆς δίκης αἰδέεται θρόνους, οὔτε μὴν τοῖς κίθριους δέδιδε Θεοῦ πρηστήρας. Ἐν γὰρ τοῖς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν δογμάτων ἀγῶσιν αὐτὸν μόνον ἠγεῖσθαι δεῖν (35) βασιλέα, τοῦς δ' ἄλλους ἐπίσης ὁμοδόλους ἅπαντας, πλουσίους ἀναμίξ καὶ πένητας, βασιλεῖς τε καὶ ἰδιώτας, καὶ ὅσοις τοῦ Οἰάσου καὶ τῆς χορείας ἐκεῖνης μετέχουν ὁπίσωποτε συμπέπτει.

divites promiscue et pauperes, reges et privatos, alios denique ejusdem illius thiasi et chori quacunq̄e ratione participes.

CAPUT VIII.

Convocata synodo Cantacuzenus orationem habet, cujus haec summa est: Idololatriam et hæreses a diabolis invehctas. Eo impellente prodigiis Barlaamum, et Acindymum, et ceteros idem cum Barlaamo sentientes. Futurum se deinceps severiorem quam antea fuerit. Imperatoris munus et partes. Quia sententia Barlaamus damnatus sit, eadem istos quoque damnari. Denique a quum se utrisque fore jurejurando interposito promittit.

[P. 570] Α'. Ἐβδόμην μὲν οὖν ἦγε καὶ εἰκοστὴν δ' Μάιος μῆν, ἐν ἣ συγκαλεῖν ἡμᾶς δεδογμένον γέ-

A ne, tanquam in retia, in illorum risum nostra sponte incurreremus. Deinde et in aliis omnibus rebus, si quis amori indulgens aliquando et certis casibus mentiri videatur, tamen ei (opinor) facile ignoverit, quisquis in similes casus incidit atque ejusdemmodi experimentum fecerit. At ubi res, quæ in periculo versatur, Deus ipse est, illic si quis integumentis quibuscunque uti velit, eum puto omnium linguas ad conviciandum paratas et suas perit quasi exsertas offensurum; atque etsi in cæteris omnibus rebus aliquis moderatissimus sit, tamen nisi adversus istum garrulus fiat, nisi totis linguæ 904 viribus hominem iratus insectetur, si ulli objurgationi parcat, mirer equidem ipse, nisi is, quisquis fuerit, sese in imas latebras et penitissimos recessus præ pudore additurus sit, vicinum semper importunum habiturus, stimulum ipsum conscientiæ. Cum igitur nobis, si mentiamur, tanta supplicii moles impendeat, eo magis hac in parte necesse est cætera negligere, atque in Deum solum intuentes vera dicere. Ad hæc nihil alioqui mirum, cum res humanæ alias aliter suant et temere volvantur, nec determinatus sit earum cursus, eundem hominem nunc felici exitu labo-

V. Oportet etiam illud hoc loco ad ea, quæ dicta sunt, accedere. Neminem omnium puto justa indignatione mihi ob id posse succensere, quia de Deo et de patriis veræ fidei dogmatis in periculum adductis sic cum imperatore disputaverim, tanquam æqualis; idemque omni prorsus adulatione longe a sermonibus meis relegata, nunquam adduci potuerim, ut obsequentem ingenio calamum ullo metu, ulla formidine imbuerem, aut ab acri illa contentione vel minimum remitterem, etsi mors esset ipsa subeunda. Enimvero ego infelicem eum vocare nullus dubitem, qui hujus vitæ insomnia ita res divinas posthabeat, ut nec vindicis justitiæ 905 tribunal revereatur, nec Deum ipsum ætherii ignis turbinibus armatum extimescat. Quippe in iis certaminibus, quæ de Deo et de divinis dogmatibus instituuntur, Deum ipsum solum imperatorem, cæteros omnes pari jure conservos haberi oportet.

I. Aderat itaque dies Maii vicesimus septimus, quo nos imperator ad eam quam ipse synodum

Variorum notæ.

(35) Pro δεῖ. BOVIN.

appellabat ex decreto convocaret. Atque ille rem usque a capite arcessens diabolum aiebat id ante omnia semper agere, ut bellum hominibus inferret, eam veluti præcquam hæreditatem sortitum, ex quo, cum primo parente congressus, tropeum victor posuisset: Deum autem hominis naturam ideo accepisse, quia per eam voluisset salutare nobis vias indicare, quas quivis ingressus facile posset adversarium dejicere: deinde diabolum alio rursus conversum, quo Ecclesiam Dei et Ecclesie dogmata everteret, idololatriam cum hæresibus alias aliis invexisse: tum sub hæc sacrosanctas synodos coactas esse, et his Ecclesie morbis medicinam attulisse: postea in detrimentum constitutæ apud hos pacis, diabolo impellente, prodiisse hæc nostra ætate Barlaamum, illum scilicet Latinismo imbutum et e Calabria profectum; virum sane eruditum, sed cupidum altercandi, et qui inani gloriæ a pueritia usque studuisset: eum diversi generis pugna primum commissa, et ostentandæ eruditionis causa **906** suscepto certamine superatum, ægre illis palma cessisse, de quibus maximam laudem speravisset: itaque altero et velut subsidiario conatu cum Palama congressum de dogmatis disputasse, ac illi de duobus diis crimen objecisse, et quidquid ejusmodi fundamento superædificari consequens esset. Atque ut ne longius in his moremur, quæ notissima sunt, cuilibet licebit ex iis decretis, quæ super his rebus ab Ecclesia Dei et ab illius temporis patriarcha scriptis Tomis promulgata tunc fuerunt, quid constitutum sit intelligere. Cæterum postquam ille hinc abiit, quocumque tandem modo abierit, alius quidam, nomine Acindynus, illius in Palamam criminationes tuendas cepit, et a vobis pariter damnatus expulsusque est. Demum hi, quos nescio equidem quo nomine appellatos recte videbor nominasse, eadem ipsi quoque ac Barlaamus in divinum Palamam pronuntiant. Cujus rei credibile est causam esse eam clementiam, qua ego ad hanc diem usque usus sum. Sed faxo jam, ne amplius ii gaudeant. Quippe expergisar; et illam, quæ in pacis commodum data mihi a Deo est, potestatem ac jurisdictionem pro imperatoria auctoritate recipiam. Nam constare apud omnes arkitror, neminem omnium esse, cuius in his controversiis dirimendis priores sint partes quam meæ ipsius, utpote imperatoris. Quod si subditis jus dicere imperator non potest, æqua porro futura est imperii felicitas? aut qua in re Dominatus a servitute distabit, si de rebus cognoscendi jus uni non competat, ei nempe, qui imperium habeat, **907** et pro sua summa potestate possit eos quidem, qui nimis multa sibi arrogat, coercere; aliis autem id, quod deest, ex æquo supplere?

γωνα βασιλέα πρὸς τὴν ὀνόμαζε σύνοδον. Ἀρξάμενος δ' ἀνωθεν διεξήκει, πῶς διαβόλω προύργαίτατον ἀεὶ πολεμῆν ἀνθρώποις (36) ὡσπερ τινὲ κληρον εὐληφῶσι λαμπρῶν, ἀφ' οὗ τῷ προπάτορι συμπλακίς ἐστῆσατο πρόκαιον· καὶ δι' αὐτὸ γὰρ τοὺ θεὸν ἐθεύσαι τὴν ἀνθρωπιαν ἀναδεξάμενον φύσιν δι' αὐτῆς ὁδοῦς ἡμῖν ἀγαθὰς ὑποδείξει, δι' ὧν ῥῆστον ἂν εἴη τοῖς γε ἐθέλουσι τὸν ἀντίπαλον κατασελεῖν· εἰθ' ὅπως καὶ / διάβολος, ἐτέραν αὐτοῖς τραπόμενος, εὐδωλολατρεῖαν εἰσήνεγκεν ὁμοῦ ταῖς ἄλλοις· ἄλλως αἰρέσσει, κατὰ τε τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας καὶ πῶν δογμάτων αὐτῆς· ὅπως τε θεῖαι καὶ ἱεραὶ κατόπιν συγκροτούμεναι σύνοδοι τὰ τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας νοσήματα ἐθεράπευσον· καὶ ἐπὶ τούτοις ὅπως καὶ ἐφ' ἡμῶν Βαρλαάμ τὸν Λατινὸφροντα, τὴν ἐκ Καλαβρίας ὀρμώμενον, ἤνεγκεν ἐπὶ πονήρῳ τῆς ἡμετέρας εἰρήνης, ἄνδρα σοφὸν μὲν, ἐριστικὸν δὲ τινα καὶ κενοδοξία; ἡλικιώτην· ὃς ἐπεὶ τὰ μὲν πρῶτα συμβεβληκῶς ἐτέραν (37) καὶ περὶ σοφίας ἡγωνισμένος ἐπίδειξιν ἤστηται τε καὶ τῆς νικῶσης οὐ μάλ' ἀσμένως ἐκείνους (38) παρακεχώρηκε, καθ' ὧν εὐδοκιμεῖν ἔδοκει μάλιστα, δεύτερον πλοῦν τῶν δογμάτων τοῦ Παλαμᾶ συνεπλάκη, διθείας τε ἐγκλημα προστριδόμενος καὶ ὅποσα τῷ τοιοῦτῳ ἐπιποδομεῖσθαι ἔπεται θεμελίῳ. Καὶ ἵνα μὴ διατρίβωμεν ἐπὶ τοῖς οὕτω προδήλοις, ἀξέεται τοῖς βουλομένοις ἐκ τῶν τότε ἐπὶ τούτοις τομογραφηθέντων τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῷ τῆνικαῦτα πατρῶος ἡρώτων ψηφισμάτων μανθάνειν τὸ καθεστῶς. Ἐκείνου γε μὴν ἠπόστοι' ἀπίοντος, ἑτερός τις διαβέβημενος τὰς ἐκείνου κατὰ τοῦ Παλαμᾶ λοιθορίας, Ἀκίνδυνο; ὄνομα, τὴν ὁμοίαν ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς καταδίκην ὑφ' ὧμῶν εἰληφει τε καὶ ἤλαθη. Νῦν δ' ἀναστάντες, οὓς οὐκ οἶδα πῶς ὀνομάσας ὀρθῶς, ἀφάναι ὀδῶ, τὰ αὐτὰ καὶ οὗτοι τῷ Βαρλαάμ κατὰ τοῦ θεοῦ φθόγγονται Παλαμᾶ. [P. 571] Ἄν αἰτεῖ τὴν ἐμὴν ἐπεισιν αἰεσθαι πραδότητα, ἢ χροῖμενος ἀχρι καὶ ἐς τὴν τῆμερον διετέλεσα. Ἄλλ' οὐ χαίρῃ σουσιν ἔτι διαγρηγορήσαντος ἐμοῦ καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ δεδομένην μοι χεῖρα καὶ κρίσιν ἐς γε τὸ τῆς ἐρήνης χρησίμῳ ἀνεπιληφῶτος αὐθεντικῶς. Ἄλλον γὰρ εἶναι τοῖς ἅπανι οἶμαι, μηδένα τῶν πάντων εἶναι, ὃς πρὸ γε ἐμοῦ, βασιλέως ὄντος, τὰς τοιαύτας εὐδυνεῖν προσήκει δίκας· ἢ ποῦ τῆ βασιλείᾳ τὸ εὐδαιμον φυλάττοιο, τὸ κρίνειν οὐκ ἐχούση τοῖς ὑπῆκοι; ἢ τῷ ποτε διοίσει διαποτεία δουλείας, τῆς κρίσεως τῶν πραγμάτων οὐκ ἐφ' ἑνὸς ἱσταμένης, τοῦ τῆ ἀρχῆν ἐχόντος καὶ δυναμένου μετ' ἐξουσίας αὐτοκρατορικῆς τοῖς μὲν τῆς πλεονεξίας κωλύειν, τοῖς δὲ τὸ ἐνδόν ἐπανισοῦν; Πολλοῦ μὲντ' ἂν ἦν ἀξία δικαστικῆ βασιλείας κεχωρισμένη, εἰ δικάζοντος ἄλλου τὸ κελευόμενον ποιεῖν ἐθῶν βασιλέα. Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος ἐρέσθαι βούλομαι πρότερον ἐν βραχεῖ τουτουσι, δυοῖν ὀάτερον ἐλομένους ἀπλῶς ἀποκρι-

Variorum notæ.

(36) Hanc Cantacuzeni orationem confer cum proœmio Tomi Palamitici, a Combefisio editi. BOIVIN.

(37) Philosophica scilicet, non dogmatica. BOIVIN.
(38) Gregoræ ipsi. Quæ de re supra, lib. II, c. 10. BOIVIN.

νασθαι. Εἰ μὲν γὰρ τρεῖς ἅπαξ δεοῦμενοι κατὰ Βαρλαάμ τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ στέργοιεν, μηδὲν πλέον ἐρίζοντες, ὁμοφρονούντες ἔστωσαν ἡμῖν τοῦ λοιποῦ, καὶ κοινῇ τὸν Βαρλαάμ ἀναθέματι παρέμπωμεν. Εἰ δ' οὖν τοῦναντίον πρόδηλον, καὶ ὡς ὁμόφρονα; ἐκείνῳ λοιπὸν τῆς αὐτῆς ἐκείνῳ καταδίκης ἀξιοῦν καὶ αὐτοὺς ἡμῖν ἔψεται. Καὶ εἰ μὴ σὺν δίκῃ ταῦτα λέγω, τὴν μέσσην ἰὼν ἀπαρεγκλίτως ὁδὸν καὶ μηδαμῇ τῷ ἐνὶ προστιθέμενος μέρει, θερον εἴη Κύριος ἐπάγων ἐμοὶ τε καὶ παντὶ τῷ γένει τοῦ μῦ προφανῆ· εἰ δ' οὖν, ἐλεγχέτω τις παρελθὼν, εἴ τι τοῖς ἐμοῖς λεγομένοις εὐρίσκει διεσθορὸς καὶ ἤκιστα τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμοιοῦς ἐπιτηδεύον καταστάσιν.

quam alteri parti favcam; Deus, precor, mihi et omni meæ stirpi certum exitium afferat; vel certe prodeat aliquis coarguatque me, si in iis quæ dixi deprehenderit aliquid, quod nec sincerum esset, nec ad concordiam Ecclesiæ quamprimum constituendam spectaret.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΙΘ'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER DECIMUS NONUS.

CAPUT PRIMUM.

Imperator et Palamas totam rem uno die transigere cupiunt. Oratio apud synodum habita a Gregora. Cantacuzeni impatientia, lenitas. Palamas, ironice dicto offensus, obstreperit. Cantacuzenus Gregoram interpellat, et ut brevior sit admonet.

[P. 572] Α'. Ἐκείνῳ μὲν οὖν ἄλλα μεταξὺ παρεστ-
ραντι πλείστα, τὴν αὐτὴν ἐλαύνοντα δρόμον καὶ τρό-
πον, ἐνταυθοῖ που τὸν λόγον καταλελυμένα συμπέ-
πτωκεν, αὐθημερὸν βουλομένῳ τὴν δὴν ὑπόθεσιν
καταστήσασθαι. Τοῦτο γὰρ εἶναι τῷ Παλαμᾷ καὶ
αὐτῷ βασιλεῖ τὸ σκοπιμώτατον, ἐν βραχεῖ μακρῶν ἐαυ-
τοὺς ἀπαλλάττειν ἐνθυμουμένοις πραγμάτων. Σιωπῆς
τοιγαροῦν γενομένης, καὶ τῶν ἐταίρων ἀπάντων ἀρο-
ρῶντων εἰς ἐμὲ καὶ [P. 573] λέγειν προτροπο-
μένων, ἐπεὶ τὸ συγκεχωρηκὸς ἐξ ἑκατέρων ἐγὼ τῶν
μερῶν εἰλήφειν, ἔλεξα τοιαῦτα·

Β'. εἰ Ἐπειδήπερ, ὦ βασιλεῦ, καὶ πράξεω; ἀπά-
σης καὶ λόγου παντὸς ἡγείται σκοπὸς (τούτου γὰρ
ἐκτὸς καὶ λόγος ἅπας μάταιος καὶ πᾶξιν πᾶσα),
πυθέσθαι πρότερον ἔχρη ἡμῶν τὸν τοῦ παρόντος
συνλόγου σκοπὸν· εἶτα τοὺς λόγους πρὸς ἐκείνους
εἰσάγειν ἐκτεινομένους. Καὶ τοξότας γὰρ ὄρωμεν οὐ

B 909 I. His ille eum et alia plurima interseruis-
set, similia et eodem tendentia, ibi ferme orationi
sux finem imposuit. Quippe ea ipsa die totam rem
conficere cupiebat. Nimirum et Palamas et ipse
imperator id maxime spectabant, ut magnis nego-
tiis brevi defungerentur. Facto itaque silentio,
cum socii in me omnes intuerentur, meque ad
dicendum impellerent, ego ab utraque parte venia
accepta sic disputavi :

II. εἰ Quandoquidem, o imperator, omnis actio
omnisque oratio finem habet propositum (alioqui
inutile utrumque fuerit), oportebat primum sci-
cari ex nobis, quisnam esset huic concilio finis
propositus: deinde ea afferre, quæ ad illum finem
dirigerentur. Nempe et scilicet et navium en-

lernatores videmus non id tantum spectare, ut vel jaculentur vel navigent, neque id unum velle; sed finem habere id, cujus causa et sagittarius jaculari et gubernator navigare instituit; quod absque eo inanis sit utriusque diligentia. Temere enim laborare quid prodest? quid naufragiis et hibernis fluctibus identidem jactari, nisi aliquam utilitatem, aliquid lucrum, nobis, tanquam scopum et finem, proponamus? Cæterum quoniam ex vestigiis quibusdam orationis tuæ deprehendimus, præsentis negotii finem eum esse, ut Ecclesiæ naufragia submoveantur, idcirco nos oportet orationis nostræ scopum hunc **910** habere et habenas eo flectere. Quippe cum huc non sponte nostra veniamus, sed acciti et minime volentes, necesse est nos, non quo voluntas nostra præcipit, sed quo fortiorum manu et lingua compellimur, nostræ orationis cursum dirigere: item ostendere, quatenus imperatoribus parere vel oporteat vel non oporteat. Enimvero sapiens ille Salomon, postquam dixit, tria esse, quæ prospere vadant, et quartum, quod bene incedat; hoc ultimum de rege apud subditos concionante interpretatur. Nam quot et qualia, quo tempore et loco, apud quot et quales, in quocunque negotio dicere voluerit, ea omnia rex, quando et prout libuerit, commode præmeditabitur ante ipsum negotium; idemque, ubi negotium præsens urgebit, illa ipsa dicturus est, quæ et qualiacunque fuerit præmeditatus, neque ex auditoribus quisquam erit, qui possit inhibere: omnes autem quodam quasi laudum concentu applaudent, et studio inter se certabunt, quis quemque adulatione prætergressurus sit. Quippe ille tunc se ipso torrentior quodammodo existet: et si qui tandem velint contradicere, eos ut imperitos prætervehetur; ac tametsi Socrates sit is, qui consurget, vel Plato, vel Pythagoras, tamen nihil quidquam obstat, quominus miser vilissimi mancipii loco habeatur. Quod si quis non prius rem aggrediat, quam præmeditatus sit, frustra certe erit præmeditatus; propterea quod orationis cursum imperator alio retrahet: atque ille parum aut nihil videbitur **911** distare ab eo, qui in aqua scribat, vel qui ventorum flabra retibus captet. Nam neque tempus dicendi ejusmodi erit, ut quæ ille ante providerit opportuna futura sint; nec si provisa eloqui velit, longe aberit a naufragio; sed momento temporis omnia adversissima experturus est. His de causis, et propterea etiam, quod orthodoxorum episcopi ex omnibus orbis partibus non adessent, ubi quæstio esset de dogmatis in Ecclesia Dei plane inusitatis, nequaquam nos huc prodire, sed totam vitam tranquille domi sedendo traducere volebamus. Oportebat quippe in his ante omnia morem majorum atque privilegia salva

Α τοῦτο καὶ κυβερνήτας οὐ πρὸς γε τὸ τοξεύειν ἢ πλεῖν τὸν σκοπὸν ἔχοντας μόνον, οὐδὲ τοῦτο βουλομένους ἀπλῶς· ἀλλ' οὐ ἕνεκα τὸ τε τοξεύειν ὁ τοξότης καὶ τὸ πλεῖν ὁ κυβερνήτης ἐνεστήσαντο· ὡς ἐὰν μὴ τοῦτό γε ἦ, μάταιος ἀμφοῖν ἡ σπουδὴ. Τίς γὰρ ὄνησις μοχθεῖν εἰκῆ καὶ ναυαγίους καὶ κύμασι χειμῆριος ὡς τὰ πολλὰ παραβάλλεσθαι, μὴ τινοσ ὠφελείας καὶ κέρδους τῷ σκοπῷ καὶ προθέσει προεβλημένου; Ὅμως ἐπειδὴ περὶ ἕκ τινων ἰχνῶν τῆς σῆς ζυήκαμεν δημηγορίας, ἐκποδῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας γενέσθαι ναυάγια τὴν σκοπὸν τῆς παρουσίας εἶναι σπουδῆς, πρὸς τοῦτ' ἀνάγκη καὶ τοῦ ἡμετέρου λόγου τὴν σκοπὸν καὶ τὰς ἡνίας ἰθύνειν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἴσχομεν ἐθέλονταί, ἀλλ' ἤχθημεν οὐ μάλα ἐθέλονταί, καὶ ἡμᾶς ἀνάγκη τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἰθύνειν, οἱ πρὸς δὲ τὸ βουλόμενον ἡμῖν ὑψηγείται, ἀλλὰ πρὸς ἄπερ ἢ τὸ κράτος ἔχουσα χεὶρ καὶ γλῶττα βιάζεται, καὶ δεικνύειν μέχρι τοῦ βασιλεῦσιν ὑπέειπεν χρεῖων καὶ μέχρι τοῦ μὴ χρεῶν. Ὁ γὰρ τοι σοφὸς Σολομῶν τρία φήσας ὑπάρχειν, οἷς εὐδῶς ἐνεσι παραύεσθαι, καὶ τὸ τέταρτον, ὃ καλῶς διαβαίνει, τοῦτ' εἶναι βασιλεία πρὸς ὀπηκῆους δημηγοροῦντα ἀκροφῆνατο. Ὅσα γὰρ ἂν ἐθέλοι λέγειν καὶ οἶα καὶ ὅτε καὶ ὅπου καὶ πρὸς οἷους καὶ ὄτους, χρεῖα; ἐρεσηκυίας ἡστυνοσοῦν, εὐδῶς ἅπαντ' ἐξέσται βασιλεῖ μελετᾶν, ἐφ' ὅσον τε καὶ ὅπως ἂν ἐθέλοι, πρὶν ἐφστηκέναι τὴν χρεῖαν· τοσαῦτα δ' αὐ τῆς χρεῖας ἐνστάσης καὶ τοιαῦτα λέξειεν, ὅσα δὴ μεμελέτηκ, κωλύειν μὲν ἥμισα δυναμένου τῶν ἀκρατῶν οὐδένος, ἐπικρατοῦντων δὲ ἀπάντων τοῖς ὕμνοις ὁμοῦ καὶ οἷον ἀμιλλωμένων σπουδῆ πρὸς ἀλλήλους, ἢ ἂν παρελάσειε ταῖς κολακείαις τοῦς ἄλλους. Τημεαῖτα γὰρ καὶ εὐρωῦταρὸς τις αὐτοῦς ἑαυτοῦ γίνεται καὶ τοῦς ἀντιλέγειν ἐθέλοντας, εἰ τινὲς ποτ' ἀρ' εἴεν, ὡς ἀμαθεῖς παρατρέχει· κἂν Σωκράτης ἦ, κἂν Πλάτων, κἂν Πυθαγόρας, μηδὲν εἶναι τῶν πάντων οὐδὲν, ὅπερ ἂν ἐν Κάρῳ εἶναι κωλύση μοῖρα (39) τετάχθαι τὸν δυστυχῆ· ὡστ' εἰ μελετῶν τις τῶν τοιούτων πρὸ τῆς πείρας, μάταια τε καὶ ἀπρακτ' ἂν εἴη μεμελετηκῶς, τοῦ βασιλέως; πρὸς ἕτερα τῶν λόγου τὸν δρόμον ἀνυέλκοντος· καὶ μικρὰ ἢ οὐκ ἀπεικίκεται δόξει τῷ καθ' ὕδατων γράφειν πειρωμένῳ, ἢ δικτύῳ ὀηρεῦσαι ἀνέμων πνοάς. Οὕτε γὰρ ἢ τοῦ λέγειν καιρὸς, ὧν μεμελέτηκ, αὐτῷ παρέξει τὸ καιρῖον, [P. 574] οὐδ' ἂ μεμελέτηκε λέγειν ἐβῶλων μακρὰν ἐστήξει τοῦ ναυαγίου· ἀλλὰ πάσας ἐν ἀκαρεῖ τὰς κακοδαίμονας ἀναμετρήσει τύχας. Διὰ δὲ ταῦτα, καὶ πρὸς γε διὰ τὸ μὴ τοῦς πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης ἐπισκόπους τῶν ὀρθοδόξων παρεῖναι, τῆς ζητήσεως οὐσης περὶ δογματῶν οὐκ ἀμῆ τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας συνήθων, ἥμισα πρὸς βουλήσεως εἶναι συνέβαινε, παρεῖναι ἡμᾶς ἐνταυθαί· ἀλλ' οἷκα καθημένους ἡσυχῆ τὸν ἅπαντα διαβιβάσειν βίον· χρεῶν γὰρ εἶναι, πρὸς γε τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἐν τούτοις τὰ πάτρια ἔθη καὶ προνόμια οἷα καὶ ἀκίνη

Variorum notæ.

(39) De hominibus contemptissimis dici solet. Ita Achilles de Agamemnone apud Homerum,

Ἐχθρὰ δὲ μοι τοῦ δῶρα· τίω δὲ μιν ἐν Κάρῳ
[αἴση. Βοιωτ.κ.]

καθάπαξ τηρεῖσθαι, ὡπερ γέγραπται καὶ ὡπως πείραται· καθὰ καὶ ὁ πολὺς τὴν θεολογίαν φάσκει Γρηγόριος (40)· « Ἡμεῖς καὶ μέχρι τῆς τυχοῦσης κεραίας καὶ γραμμῆς τοῦ πνεύματος τὴν ἀκριβοῖαν ἔλκοντες οὐποτε δεξόμεθα (οὐδὲ γὰρ οἶον) οὐδὲ τὰς ἐλαχίστας πράξεις εἰκὴ σπουδασθῆναι τοὺς ἀναγράφασαι, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος μνήμη διασωθῆναι· ἀλλ' ἔν' ἡμεῖς ἔχομεν ὑπομνήματα καὶ παιδεύματα τῆς τῶν ὁμοίων, εἰ ποτε συμπέσοι καιρὸς, διασκεψεως. » Ἀλλὰ καὶ ἡ βίβλος τῶν πράξεων τῆς θείας καὶ οἰκουμενικῆς ἔκτης συνόδου, περὶ τῆς βραδυτήτος τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων ἀπολογουμένη, τὴν τῶν ἐκ Βρετανίας καὶ τῶν Ὀικεανείων ἐκείνων μερῶν, καὶ ὅσοι καὶ ἕτερα τῆς Εὐρώπης ἐκείνων κλίματα, συνδραμὴν ἐπισκόπων αἰτίαν τίθησιν· « Ἀναγκαῖον τοῖς ἅπασιν μοναχοῖς, ἐξ ὅλης (φησὶ) τῆς κοινότητος, καὶ ἥκιστα δυτομερῶν, τὰ τοιαῦτα τελεῖσθαι· ἵνα τὰ τῆ θείᾳ καὶ ἀποστολικῇ πίστει πραττόμενα πάντες γιγνώσκοντες ὁμοφωνῶσιν ἀλλήλοις. » Καὶ ὁ θεοτάτος δ' ὁμοίως Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Πύρρον διαλέξει μὴ δύνασθαι καλεῖσθαι συνέδρον φησὶ τὰ σημεῖα μὴ κεκτημένην· οὔτε γὰρ κατὰ νόμους καὶ κανόνας γενέσθαι συνοδικούς καὶ θεσμούς ἐκκλησιαστικούς, οὔτε ἐπιστολάς ἢ τοποτηρητὰς πρὸς τῶν ἄλλων πεμφθῆναι πατριαρχῶν· καὶ διὰ τοῦτο σκανδάλων διχονοίας τὴν οἰκουμένην πληρῶσαι. Ὅμως ἐπειδὴ καὶ ἀκούσιν ἐληλυθόσι δίδωκας, ἦντινα δῆπου καὶ ἐδεδώκεις, χώραν τοῦ λόγου, χρεῶν, καθάπερ ἐν ταῖς Ἱπποδρομιαῖς τοῦ δρόμου; τε καὶ περιδρόμους καθαιρούσι τῶν ἀμιλλητηρίων ἵππων, ξύλων καὶ λίθων καὶ τῶν τοιούτων ἅπαν δεικνύντες ἐλεύθερον τοῦδαφος, οὕτω καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἀρξαμένων λέγειν, ἐπηρείας ἀπάσης ἐλεύθερον εἶναι δεῖν αἰτῶ τῶν λόγων τὸν διαυλον. Ἀγάλματι γὰρ εἰκέναι τι καὶ τὸν λόγον συμβαίνει· καὶ ὡπερ ἐκ κεφαλῆς ἐκεῖ τῆς πλάσεως ἀκωλύτου μέχρι ποδῶν ἐληλυθίας, [P. 575] ὁρᾶται πρὸς τάκριθες τὰ τῆς ἀρμονίας· καὶ θαυμάζεται μὲν, εἰ καλῶς τῷ τεχνίτῃ πέπρακται· εἰ δ' οὖν, αἰσχύνῃς ἀθλητῆς περιφανῶ; ὁ πλάστης καθίσταται· οὕτω κέντηθα τοῦ λόγου μηδεὶς ἐφεδρεύοντος, μηδὲ τὸ συνεχὲς ἀνασοδούτος ὡπερ ἐκ λόχου μέχρι τελευτῆς αὐτῆς, ἐξέσται τοῖς παροῦσι κρίνειν ὀρθῶς, εἴτε κατὰ λόγους ἡμῶν ὁ λόγος ἔδραμεν, εἴθ' ὑπερδριος γέγονε τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ. Ἐπειτα, εἰ καὶ τοῦθ' ἡμῖν ἐξεῖη μὴ σιωπῇ παρεληλυθῆναι, τὰ τοῖς δικαίοις προσήκοντα βήμασι καὶ δέξωμεν ἀγνοεῖν, ἐπειδὴ σὺ σαυτῷ τὴν τοῦ κρίνειν ἐπιτετραφῶς ἔξουσίαν, ἃ τοῖς ἀπανταχῇ τῆς οἰκουμένης συνιοῦσιν ἔχρη τῶν ἐπισκόπων ὀρθοδόξοις, ὁμωμόκεις μὴ καπηλεύειν τὰς δίκας, ἐχρήν μὴ προελημμένον γούν εἶναι σε τοῖς τοῦ κατηγορουμένου δικτούσις, μηδ' αὐτοῦ σε πρόμαχον ἐκ πρώτης, ὃ φασί, γραμμῆς ἀπρακαλύπτως καθιστάμενον, λέγειν ὅποια τοῦτὸν γ' ἔχρη· ἀλλὰ τοὺς τὰς κατηγορίας προβαλλομένους πυθόμενον πρότερον, καὶ ἃς ὁ τάγ-

A prorsus et immota servari, prout antea scriptum factumve esset; quemadmodum magnus theologiae doctor Gregorius auctor est: « Nos (inquit) cum accuratam spiritus diligentiam ad quemlibet apicem, ad quamlibet virgulam trahamus, nunquam dederimus (neque enim fas est) vel in minimis factis recensendis, eorumque memoria ad praesens usque tempus conservanda, temere elaborasse eos, qui scripserunt; sed eo, ut nos haberemus monumenta et documenta, quibus in similibus rerum tractatione, si unquam incideret occasio, uteremur. » Sed et liber actorum sacrosanctae et oecumenicae sextae synodi tarditatem orientalium episcoporum sic excusat, ut ejus causam fuisse dicat, quod Britanniae et illorum Oceani tractuum, nec non aliarum Europae regionum episcopi **912** simul convenerint: « Quoniam, » inquit, « necesse est ab omnibus ex tota Ecclesiae universitate convocatis, non autem ab una parte, talia peragi; ut omnes ea, quae circa divinam et apostolicam fidem acta fuerint, cognoscentes, secum invicem consonent. » Idem D. Maximus, in sua cum Pyrrho disputatione, non posse ait synodum vocari eam, quae ipsa synodi insignia non habeat: neque enim factam eam secundum leges et canones synodales, statuta ecclesiastica; nec epistolas aut legatos ab aliis patriarchis missos fuisse: atque eam idcirco totum orbem implevisse scandalis dissensionis. Caeterum quia nobis, postquam invitati huc venimus, dicendi locum dedisti, quicumque tandem is datus est, oportet nos, ut sit in hippodromis (nam in iis, quacunque vel dirigendus vel circumflectendus certantium equorum cursus, operam dant, ut et lignis et lapidibus, et aliis ejusmodi obicibus, solum omne sit liberum ac vacuum), ita, inquam, nunc quoque, cum incipimus dicere, disputationis nostrae curriculum ab omni violentia liberum esse oportere censeo, et ut sit peto. Oratio nempe simulacri cujusdam instar est: atque ut in simulacro, si a capite ad pedes usque citra ullum impedimentum opus processerit, concinnitas partium ipsa penitus perspicitur, et admirationem quidem movet, si artifex scite fecerit; sin minus, ludibrio exponit eum, qui finxit: sic etiam in hoc disputationis exordio, si nemo dolum meditetur, neque hinc usque ad finem quisquam **913** tanquam ex insidiis prosiliat, qui continuum verborum seriem interrumpat, poterunt ii qui astant recte judicare, utrum orationis nostrae cursus rationi consentaneus fuerit, an longe a vero sine aberrarit. Deinde (si et illud fas est silentio haud praeterire, ne judicis justis officium ignorem videamur) quoniam tu potestatem tibi ipsi arrogasti judicandi de his rebus, ad quas dijudicandas orthodoxos totius orbis episcopos convenire oportebat, idemque te incorrupte judicaturum esse

Variorum notae.

(40) Gregor. Nazianz. oral. I. Βοιωτικ.

juravisti, cavendum saltem tibi erat, ne illius rebus præoccupareris, qui accusaretur, neu te ejus propugnatores ab ipsis statim, ut aiunt, carceribus palam professus, ea diceres, quæ e re ejus essent, sed eos primum audire debueras, qui crimina objicerent; deinde et quidquid reus ipse, defendendi sui et diluendorum criminum causa, contradiceret et singulis responderet: tum denique sententiam tuam interponere, secundum canones et leges in his rebus jampridem ab Ecclesia receptos. Ego certe animum affectu præoccupatum absinthio similem statuo. Quemadmodum enim illud, tacta quocumque modo lingua, tam acrem, tam efficacem amaritudinis vim gustui adspersit, ut et longo tempore et multo dulcium saporum usu egeat ad priorem naturalis boni perceptionem: idem etiam in iudicibus animi præoccupati affectum scimus posse plerumque. Nam cum litigantium unus animus iudicis præviis narrationibus iisque probabilibus, mature occupavit, **914** ita alte imprimitur, ita deletu difficilis est ejus mali labes, ut periculum sit, ne duorum alterum accidat; ut vel multam iniquam sufferat is qui posterior subit; qui et nonnunquam præter opinionem cogitur se ipsum defendere sceleris accusatum; vel plurimis contentioſum fluctibus exhaustis, multis et variis gravium virorum, si quos reperiat, testimoniis productis, sero tandem et agre admodum veritatem assequatur. Quod si in iudice, quem quis semel præoccupaverit, ejusmodi morbus existit, quid de hoc Palama, quid de ejusdem thiasi consortibus dici debet, qui totos annos, totos mensium dies, totas dierum horas tecum privatim colloquuntur, atque ejusmodi telas simul contexunt, simul nectunt, eo videlicet fine, ut valde acceleretur? quos ne nunc quidem in tanta spectatorum frequentia pudet suo more agere. Nam crebro surgunt, et furtim in aurem loquuntur, de his credo rebus, quæ sæpius jam antea decreta sunt, ne quid per imprudentiam effluat tibi e memoria hoc tempore, quo illis oportet robur firmissimum accommodari. Quid primum itaque, quid ultimum dixerit quisquam ex nobis, angustissimo temporis spatio circumclusus, in hac publici curricula luce, omni inter nos consultandi facultate adempta, qua nos tamen hoc rerum statu maxime egebamus? Itaque et hæc ad eas quæ supra dictæ sunt, causa accedat, quamobrem intempestivum hoc certamen minime ingredi nobis placuerit. His proxima esto regularum et legum **915** ratio, quibus servitutem simul et dominatum omnem subesse toto terræ et maris orbe cum oporteat, nos te ordine inverso contra facere et concionari palam hic audivimus; et illam plane agnovimus Lesbianam structuram, quæ amussim ad lapides, non

κλήματα ἔχων αὐτὸς ἀπολογίας καὶ λύσεις ἐκίστους λέγων ἀντιτίθῃσιν, ἔπειτα τὴν σὴν ἐπάγειν σε κρίσιν, κατὰ τοὺς ἐν τούτοις κρατήσαντας πάσαις τῆς Ἐκκλησίας κανόνας καὶ νόμους. Ἄψυδιον γὰρ εἰκέναι τὴν πρόληψιν ἔχοντες λέγω. Ὡς γὰρ ἐκεῖνο, τῆς γλώττης ὀπίσσω ἀψάμενον, τοσοῦτον ἔχει τὴ γευστικῇ τὸ τῆς πικρίας δραστήριον, ὡς πολλοῦ τε ἅμα καιροῦ καὶ πολλῶν δεηθῆναι γλυκίων εἰς τὴν πρὶν τοῦ ψυσιχοῦ καθήκοντος ἀντιληψίν, οὕτω καὶ τοὺς δικαστάς τὴν πρόληψιν ἴσμεν ὡς τὰ πάλαι δυναμένην. Τῶν γὰρ δικαζομένων ἐνὸς τινος προελθὸς τοῦ δικαστοῦ τὴν διάνοιαν πιθάναι; ταῖς προδηγήσειν, οὕτω δευσοποιῶν τε καὶ δυσσοπίων γενέσθαι τὸ πάθος ἐκείνῳ συμβαίνειν, ὡς δυσὶν ἕτερον γίνεσθαι κινδυνεύειν ἢ τὸ τῆς ζημίας περιλογὸν ὑφίστασθαι τὸν ἐπίοντα καὶ κακούργων φεύγειν γραφὴν ἐνίοτε παραλόγῳ; ἠναγκασμένοι. ἢ πολλὰς ἀνατλάντα τρικυμίας ἀντιθέσεων καὶ πάλαι, καὶ διαφόρους εἰσνεγκόντα μαρτυρίας ἀξιοπίστους ἀνδρῶν, εἰ τύχοι, ὀψὲ καὶ μάλα μόλις τῆς ἀληθείας ἐπιτυγχάνειν. Εἰ δ' ἄπαξ προελθὸς ἐκεῖ τινος, τοιούτου συμβαίνει τὸ νόσημα γίνεσθαι, τί ἂν τις φαίη περὶ τοῦ Παλαμᾶ τουτοῦ καὶ τῆς τοῦ διασφρατρίας, ὅλους ἐνιαυτούς χρόνους καὶ ὅλας ἡμέρας μηνῶν καὶ ὅλας ὥρας ἡμερῶν ἰδίᾳ σοι προσμιλῶντων, καὶ τὰ τοιαῦτα συνιστοῦντων καὶ ὑφαινόντων ἐς τὸ τοῦ σφῶδρα ἐπείγεσθαι ἐντελεῖ, καὶ μὴδὲ νῦν ἐν τοσοῦτῳ θεάτρῳ τὸ ἔθος ποιῆσαι αἰδουμένων, [P. 576] ἀλλ' ἐγειρομένων συχναὶ λέθηρα σοι πρὸς οὗς κοινολογουμένων περὶ τῶν πρὶν κερωθέντων (οἰμαί) πολλὰς, μὴ λάθῃ τι διαβρῶν τῆς μνήμης ἐπὶ καιροῦ νῦν, ὅτε μάλιστα βρώμην ἐκείνοις πλεῖον χαρίζεσθαι δεῖ; Τί τοίνυν ἂν τις ἡμῶν εἴποι πρῶτον; τί δ' ἂν τις ὕστατον, ἐς τὸ πᾶν βραχυτάτον περιστατήνης τῆς ὥρας, ἐν οὕτῳ δημοσίῳ σταθμῷ, πάσης ὑφαιρουμένης συνδιακρίσεως, ἐνταῦθα μάλλον, εἴπερ που, τὴν χρεῖαν ἐχούσης; Προσεκίθεθ δ' οὖν καὶ τουτὶ τοῖς ἄνω λεχθεῖσι, ἢ ἂν δηλαδὴ τὴν ἀκαιρον ἀγῶνα τοῦτον ἤμισα πάσαν ἡμῖν πρὸς βουλήσεως ἦν εἰσιέναι. Ἐπὶ τούτοις ἴστω καὶ τὸ τῶν κανόνων καὶ νόμων δίκαιον, οἷς ὑπεκείναι δέον δουλείας θ' ἄρα καὶ δεσποτείας ἀπάσαι, ἐν ἡπείρῳ πάσῃ καὶ θαλάσῃ, τὸ ἀντίστροπον ἐνταῦθα καὶ δρῶντα καὶ δημηγοροῦντα σαφῶς ἠκηροῦσθε. καὶ ἐγνωμεν τοῦτ' ἐκεῖνο, τὴν Λεσβίαν οἰκοδομήν, ἢ τοῖς λίθοις (41) τὴν τοῦ κανόνος προάγουσα στάθμην, καὶ οὐκ ἐκείνῳ τοῦ λίθου, πάντοσθα τοῖς χρωμένοις καὶ ἀθεταῖοις παρεῖχε τὴ τοῦ μένειν ἐλπίδας ἄχρι καὶ ἐς τὴν ἐπιούσαν ἐκίβνητον. Καὶ μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ πᾶσαι πόλεις καὶ πολιτεῖαι, ὅσαι τε οὖς παλαιότεροις κανόσι καὶ νόμοις ἀρμοττόμεναι διηγεκῆς καρποῦνται τὸ εὐδαίμον καὶ ὅσαι τῆς ἀνομίας ἐξορχουμένης αὐτῶν διηγεκῆς καὶ ταχέαις φθειρόνται μεταβολαῖς. Ἐπειτα καὶ μὴ μεταίρειν ὄρια πατέρων δόγματα καὶ τοῦ

Variorum notæ.

(41) Sic D. Basilus ad nepotes cap. 6. Κατὰ τὴν Ἀσριακὴν παροίμιαν, τὸν λίθον ποτὶ τὴν σπάρτον ἄγοντας. Item Plutarchus, Πρὸς στάθμην πέτρων

τίθεσθαι, μὴ τι πρὸς πέτρῳ στάθμην. Sensus est, oportere se regulis, non regulis sibi submittere. BOVIN.

ἴσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Μηδὲ γὰρ εἶναι ἁπλῶς τοὺς εἰρηκότας μᾶλλον ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Δῆλον δὲ ἐκ τῶν καθ' ἑκαστον ἂν εἴη τοῦτο γε μάλιστα. Τῶν γὰρ τοι προφητῶν λεγόντων ἔστιν εὐθύς ἀκούειν, οὐχ ὅτι « Τὰ καὶ ἐὰ φαιμέν ἡμεῖς· ἀλλὰ « Τὰδε λέγει Κύριος· καὶ τὰ καὶ τὰ προστάττει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » εἶτ' ἐλθὼν ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου Θεὸς Λόγος « Ἐγὼ (φησὶν) ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ οὐδὲν, ἀλλ' ὅσα πρὸς τοῦ Πατρὸς ἠκηκόειν (42)· » διδάσκων ἡμᾶς οὕτως, μὴ τοῖς ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῖς τῶν πατρῶν κανόνων ἔπεισαι· δόγμασί τε καὶ ὅροις. Καὶ ἀρξάμενος οὐκ ἀπ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ Μωσέως καὶ πάντων τῶν προφητῶν, διηρημήνευεν αὐτοῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ. Καὶ τῷ διαβόλῳ πάλιν, τοὺς λίθους ἄρτους ποιεῖν ἀσγκάζοντι καὶ τὰς τῆς γῆς ὑπισχνουμένῳ χαρίζεσθαι βασιλείας, οὐκ εἶπεν ὁ Θεός, « Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· » ἀλλὰ τὰς τῶν πατέρων προβάλλεται ῥήσεις, « Γέγραπται, » λέγων, « Οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνῃ ζήσεται ἄνθρωπος· » καὶ δις καὶ τρις τὸ « γέγραπται, » τίθησι πρὸς ἀκριθεῖ νοουθεσίαν ἡμῶν, τοῖς τῶν πατρῶν ὅρων κανόνων ἔπεισθαι διὰ πάντων ἀντικρυς παραγγέλλων. Καὶ περὶ τοῦ θεοῦ δὲ ἐπαγγελάμενος Πνεύματος, « Ἐλθὼν (φησὶν) ὁ Παράκλητος ἀπ' ἑαυτοῦ λαλήσει οὐδὲν, [P. 577] ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ. » εἶτ' ἐλθὼν ὁ θεὸς ἀπόστολος Παῦλος, « Ἐγὼ παρέδωκα (φησὶ) τῶν ἐμῶν οὐδὲν ὑμῖν, ἀδελφοί, ἀλλ' ὃ καὶ παραλαβὸν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ. » Καὶ πάλιν Τιμοθέῳ γράφων, « Σὺ δὲ μένε (φησὶν) ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστάθης· τὰς δὲ βεβήλους καινοφωνίας παραιτοῦ. » Καὶ πάλιν· « εἴ τις ὑμῖν εὐαγγελίζεται (43) (φησὶ) Κολοσσαεῦσι) παρ' ὃ παραλάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, καὶ ἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ τις ἦ, κἂν ἐγὼ Παῦλος. » Ὅρα ὅποσῃν ἔχει τὴν ἰσχύϊν τὰ τῶν πατρῶν κανόνων ὅρια καὶ ὅσοις τισὶ τοῖς κλειθροῖς καὶ μοχλοῖς τοὺς ἀεὶ διαδόχους ἀσφαλίζεσθαι διαγέγονεν. εἶτ' ἐλθόντες τῆς εὐσεβείας ἀθλήται καλῶς ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν τοὺς ἑαυτῶν ψυκοδόμησαν ἀγῶνας καὶ τὰ μαρτυρικὰ παλαίσματα. Σὺ δ' εἰ μὴ καὶ τὴν τῶν κανόνων δουλώσεις ἐλευθερίαν, νόμος αὐτοῖς ἐκείνοις γινόμενος, ἀνίσχυρον ἰκρίπεσθαι σοι φάσκει τὴν βασιλείαν, καὶ μηδὲν ἐνεῖναι ταύτῃ σεμνόν. εἰ γὰρ ἔπερ ἄλληλα πέφυκε συνιστᾶν, ταύτ' ἀλλήλων φαίμεν εἶναι φθαρτικά, οὐδὲν ἐτι τούτων λείπεται τῆς οικείας οὐκ ἐξιστάμενον φύσεως· καὶ τοῖς τούτου συγκωροῦσιν ἄνω ποταμῶν συμβῆσεται χωρεῖν τὰς πηγὰς. Οὐ γὰρ ὧ τῶν πατρῶν κανόνων καὶ γνωμῶν, ἄρχειν βούλεται τις, τὸ σεμνόν τῆ βασιλείᾳ περιποιεῖ· ἀλλ' ὧ τοῖς πατρίοις κανόσι καὶ νόμοις ὑπέκειν ἐθέλει· οὐχ ἕως ἂν σωφρονεῖν τις ἐθέλοι, ἄλλως ἔχειν συγκωρεῖν οὐδαμῇ ποθ' ἔλοιτ' ἂν οὐ-

A τάρπιδες ad amussim applicabat, adeoque illis, apud quos in usu erat, fluxas prorsus et infirmas spes afferebat, ut vix ad diem proxime sequentem immotam eam permansuram esse confiderent. Atque hæc, quæ dico, testantur vera esse omnes civitates, omnes respUBLICÆ, cum eæ, quæ antiquis regulis et legibus obsequentes jugi quadam felicitate perfriuntur; tum illæ, quæ bacchante apud ipsas licentia continuis repentinisq; mutationibus corrumuntur. Deinde et illud sacro Ecclesiæ decreto cautum est, ne positi a patribus termini moveantur: neque enim magis eos, quam Spiritum sanctum, ea dixisse quæ dixerint. Idque ex singulis testimoniis plane constabit. Ac primum prophetas audire est dicentes, non quidem: « Hæc et ista nos dicimus, » sed: « Hæc dicit Dominus; hæc et ista jubet Spiritus sanctus. » Deinde genitus ex Virgine Deus Verbum cum advenisset: « Ego, inquit, a me ipso loquor nihil, sed quæcunque a Patre audiui; » atque ita docet, non nostris sed Patrum regulis, earumque præscriptis et definitionibus, obsequi nos debere. Item incipiens non a se ipso, sed a Moysæ et omnibus prophetis interpretabatur illis quæ de ipso erant. Rursus diabolo, panes ex lapidibus facere jubenti, et orbis terræ regna daturum se pollicenti, non dicit Deus: « Vade retro, Satana; » sed Patrum dicta opponit, et: « Scriptum est, ait, quia non in solo pane vivet homo¹; » atque ipsum illud: « Scriptum est² » bis terque usurpat, ut non perfecte erudiamur, quos ille Patrum definitionibus et regulis per omnia obsequi aperte jubet. Sed et de Spiritu sancto promittens: « Cum, inquit, Paraclitus venerit, non loquetur a semetipso, sed quæcunque audierit loquetur³. » Deinde D. Paulus apostolus veniens: « Ego, inquit, meum nihil vobis tradidi, fratres, sed quod et accepi a Jesu⁴. » Rursus ad Timotheum scribens: « Tu vero, inquit, permane in iis, quæ didicisti et credita sunt tibi: profanas autem vocum novitates evita. » Rursus: « Si quis vobis evangelizaverit, » inquit Colossensibus, « præter id quot accepistis, anathema esto, etsi angelus quispiam de cælo sit, etsi ego Paulus⁵. » Vide quantam vim habeant termini a Patribus constituti, quot repagulis et vectibus coerceantur ii, qui perpetua successione eos excepturi sunt. Tum subsecuti religionis pugiles super apostolorum et prophetarum fundamento sua certamina suaque martyria pulchre ædificarunt. Tu vero, nisi regularum libertatem in servitutem redigas, nisi legem illis te ipsum

¹ Matth. iv, 10. ² Joan. xvi, 13. ³ I Cor. xi, 23. ⁴ Galat. i, 8.

Variorum notæ.

(42) Non ea ipsa sunt verba, quæ leguntur apud Joannem cap. xiv, v. 10. Gregoras non hoc loco solum, sed et alibi passim, memoriæ nimis fudit. BOVIN.

(43) Et hæc quoque Gregoras, fallaci memoriæ confusus. Nam apud Paulum ad Galat. cap. i, ver-

su octavo legitur: 'Ἀλλὰ κατ' ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐαγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Versu autem nono, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζηται, παρ' ὃ παραλάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. BOVIN.

constituas, imperium tibi relinqui affirmas nullo robore subnixum, nulla majestate venerabile. At enim **917** quæ a natura ejusmodi sunt, ut se invicem sustentent, ea si dixerimus a se invicem facile corrumpi, nihil jam horum supererit, quod intra naturæ suæ fines consistat. Hoc autem qui dederint, iis etiam fluminum fontes sursum versus referentur. Nam qui Patrum regulas et sententias potestati suæ subesse vult, is non hoc pacto efficit, ut imperio majestas salva constet; sed ita demum, si patriis institutis et legibus ultro ipse pareat; nec quisquam est qui, dum erit sanæ mentis, rem aliter se habere ulli unquam homini concessurus sit. Non enim illa robur et dignitatem imperio adiungunt, imo stabiliunt. Nempe ea si rebus publicis et imperiis bonæ disciplinæ appetentibus ruinam important, nihil quidquam aliud stabilitatem dabit. Præterea, aliis omnibus demptis, quæ vel jam dicta sunt, vel postea dicturi sumus, quis tribunali illi confidat, in quo de iislem rebus juratur simul et pejeratur, itidem fere ac si quis lava dextram sibi manum Atqui te illud scire et recente adhuc memoriâ tenere arbitror, quod ego apud te sæpius dictiavi, non facturum esse te medicinam iis morbis Ecclesiæ. Ecquid autem modo faceres, qui eorum auctor semper existis? Sed hoc quidem nondum. Nunc a capite usque repetens accuratius deinceps rem narabo, in gratiam eorum, qui hic adsunt; ut ii omnes, singula suo loco posita observantes, narrationem facile assequantur. »

III. At imperator ægre ferebat, **918** et ira tacite inflabatur, et in solio imperatorio versabat se crebra agitatione, et pedes alternis nunc distendebat, nunc connexos implicabat. Quin et silere interdum jubebat, ea ratione quod jam nos dies deficeret; suo tamen more, et conspicua illa animi lenitate. Quippe illum primis orationis meæ exordiis mature præverteram, ne vel ipse, vel ejus permissu alius quisquam ex omnibus, sermones meos interpellaret. Atque hanc ejus lenitatem maxime adjuvabat applaudens familiarium chorus, qui eum circumstabant, et minutula quædam in nos dicta subinde et sparsim jaciendo furtivas iras exercebant; palam autem eum laudabant, quod lente irasceretur.

IV. « Quoniam Palamas Barlaamum Calabrum semper opponit, eumque blasphemiarum suarum causam fuisse ait, et jam tibi ipsi ut id diceres persuasit, ausculta. Quemadmodum Gregorius Theologus, insectando Arianos, qui Filium Patri similem absolute esse dicebant, addebantque captiose, id se secundum Scripturas dicere; quemadmodum, inquam, Gregorius Theologus hæc verba: « Similem secundum Scripturas » simplicioribus hominibus escam oblatam esse ait, impietatis hamo circumjectam; ita et huic Palamæ reperta est illecebra ad simpliciores quosque inescendos; nomen dico Barlaami, viri scilicet, propter Latinam religionem, omnibus Romanis, quotquot eum usu cognoverunt, odiosi. Nam hic, antequam Bar-

A δενί. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν ἰσχύον καὶ τὸ κέρμιον ἀφαιροῦσι τὴν βασιλείαν, ἀλλ' ἐκεῖνοι τοῦτ' αὐτῇ βεβαιοῦσιν. Ἐὶ γὰρ οὗτοι πολιτειῶν καὶ ἀρχῶν εὐνομεῖν βουλομένων κατάλυσιν, σχολῆ γ' ἂν ἄλλο τι τῶν πάντων γένοιτο σύστασις. Ἐπειτα καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐξαιρουμένων, ἃ τ' ἐφθμεν εἰρηκότας καὶ ἃ προϊοῦσιν εἰρήσεται, τίς ἂν τοιούτων δικαστηρίῳ πιστεύσειεν, ἐνθα κατὰ ταυτὸν ὄρκοι τε ἅμι καὶ ὄρκων κατάλυσιν γίνεται τῶν αὐτῶν, παρὶ τῆσιον ὡσπερ ἂν εἴ τις, τῇ ἀριστερᾷ τὴν δεξιὰν ἀποκόπτων χεῖρα, σώζειν μᾶλλον εἰλεγεν αὐτὴν οὕτως. Καὶ μὴν εἰδέναι σε οἶμαι καὶ τοῦτο, καὶ διὰ μήμησιν ἔχειν ἐτι γλοαζούσης, πολλὰ πλάκασι πρὸς ἐμοῦ φαιμένου μὴ σὲ τὸν ἱατρεύοντ' εἶναι τὰ τῆς Ἐκκλησίας τοιαῦτα νοσήματα. Πῶς γὰρ, τὸν τῶν τῶν αἰτίων ἀεὶ γινόμενον; Ἄλλὰ μήπω τοῦτο ἔτι ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐφεξῆς ἀκριθέστερον τῶν παρόντων ἕνεκα διηγῆσθαι· ἐν' εὐπαρακολούθησις ἅπασιν ἡ διήγησις γένοιτο, σημειουμένοις ἕκαστα πρὸς γε τοὺς καθήκοντας τύπους. »

B abscondens eo magis se eam conservare dicat. Γ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐγαλέπαινε καὶ διόφει θυμομενος ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ συχνὰ στρεφόμενος ἐπὶ τῷ βασιλικῷ θρόνῳ, καὶ τοὺς πόδας ἀμοιβαῶν νῦν μὲν ἐφαπλῶν, νῦν δὲ συναρῶν καὶ συνάπτων, ἐπι [P. 578] δ' οὐ καὶ σιγᾶν ἐκέλευε με, ἐνιαχοῦ τὴν ἡμέραν ἡμᾶς ἐπιλιμπάνουσαν προβαλλόμενος, μετὰ γε μὴν τῆς συνήθως ἐπιπολαζούσης τῆς ἡβῆς πρὸς τῆς. Ἐφθῆ γὰρ δημοσίᾳ προκαταληθθεὶς ταῖς τῶν ἐμῶν προκαταστάσεσι λόγων, μήτ' αὐτὸν, μήτ' ἄλλον τῶν πάντων οὐδένα, τοῖς ἐμοῖς ἐμποδῶν κατατῆται λόγοις εἶσαι. Συνεκρίτει δ' αὐτῷ τὴν πραότητα καὶ χορῆς οἰκείων τὰ μάλιστα, περὶ αὐτὸν τε ἱστέμενος; καὶ λαοραῖοι μὲν θυμοῖς ῥηματισιὰ τινα πέμποντες καθ' ἡμῶν ἐνιαχοῦ καὶ σποράδην, αὐτοῦ δ' ἀνυμνοῦντες προφανῶς τὸ μακρόθυμον.

D Δ'. « Ἐπεὶ γὰρ ὁ Παλαμᾶς ἀεὶ τὴν Καλαθρὴν αἰτίον τῆς αὐτοῦ βλασφημίας εἶναι προβάλλεται Βαρλαάμ, καὶ σὲ τοῦτο πέπεικε λέγειν ἤδη, ἄκουε δὲ Φημὶ γὰρ, ὡς καθάπερ Γρηγορίῳ (44) τῷ Θεολόγῳ τοὺς Ἀρειανούς κατατρέχοντι, τὸν Ἰῶν ὁμοῖον ἀπλῶς τῷ Πατρὶ λέγοντας εἶναι, καὶ ἅμῃ πρὸς τὸν θέντας πανούργως καὶ τὸ κατὰ τὰς Γραφὰς λέγειν, τοῦτ' ἐπὶ κατὰ τὰς Γραφὰς; ὁμοῖον φησὶ δέλαρ τοῖς ἀπλουστέροις; εἶναι, τῷ χαλκῷ τῆς ὁσεβείας περιελόμενον· οὕτω καὶ Παλαμᾶ τούτῳ δέλαρ κατὰ τῶν ἀπλουστέρων εὐρηται τοῦνομα Βαρλαάμ, μισομένου διὰ τὴν τῶν Λατίνων θρησκείαν τῷ Ῥωμαίων δὴμῳ παντὶ, ὅσοι πείραν ἔσχον αὐτοῦ. Εἴχε γὰρ τῆνδε τὴν νόσον αὐτὸς καὶ πρὶν Βυζαντιοῖς ἐπιδημῆναι τὸν Βαρλαάμ, καὶ ὄρῳ ἐπ' ἐμοῦ τε καὶ

Variorum notæ.

(44) In Encomio S. Athanasii. BOVIN.

πλειστων ἄλλων διετείνετο τὴν γὰρ τοῦ Θεοῦ σωμα-
 τικοῖς ὀφθαλμοῖς οὐσίαν· οὐ μόνον δ' αὐτοῖς, ἀλλὰ
 καὶ ὁ τοῦτου διδάσκαλος καὶ ὁμῶνυμος Γρηγόριος ὁ
 Δριμύς (45). Καὶ πολλὰ ἐπήγαγον αὐτοῖς ἐγὼ τὰς
 λοιδορίας, ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν κατασχύνας τὴν
 ἀκαιρον καὶ ἀπαίδευτον γλώτταν αὐτῶν, ὅσον ὁ τότε
 παρείχε καιρὸς. Καὶ τοῦτο ἔηλον πέπραχα σοφοῖς
 ἀνδράσιν ἐγὼ, τῷ τε μεγάλῳ φημί λογοθέτῃ καὶ
 ὅσοι μετὰ τῆς σοφίας καὶ ἀρχιερωσύνης τὴν ἑαυτῶν
 ἐκότητησαν ἀρετῆν. Οἱ καὶ φρικώδεις εὐθύ, ἀκούσασι
 γέγονε, καὶ Μασσαλιανῶν ἐκάλεσαν ἀρεσιν ταυτηνί,
 κίμῃ τῶν τοιοῦτων ἀπέχουσαι παρήνεσαν ὁμιλιῶν
 προθέσειον ὕλαις ψυχῆς· εἶναι γὰρ παλαιὰν τινα
 φήμην, ὡς μέλλου κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας
 ἔσεσθαι τινα μάλα μεγίστην ἀρεσιν, καὶ πασῶν
 συμμιγῆ καὶ ποικίλην. ἦν διορθωθήσεσθαι παγκο-
 σμίου μικροῦ συναχθεῖσης συνόδου, πάντων σχεδὸν
 συνθιόντων ἐπισκόπων ἅμα καὶ πατριαρχῶν· καὶ
 ταύτην ὀγδόην τε εἶναι καὶ τελευταίαν ὁμοῦ. Τοῦ δὲ
 χρόνου βέροντος, ἐπιμίξαι καὶ Βαρλαάμ ἐγεγόνει Ῥω-
 μιόεις, Καλαθρίας τῆς αὐτοῦ γενόμενον μετανάστην
 πατριδος, καὶ γνωστὸν ἐνταῦθα γενέσθαι τοῖς ἄρ-
 χουσι, καὶ φιλάς οὐ πάνυ [P. 579] μικρὰς πρὸς
 αὐτῶν ἠξιώσθαι διὰ τὸ περιὸν τῆς σοφίας· καὶ σὺ
 μάλιστα πάντων καὶ πρὸ πάντων γενέσθαι δεκτὸν,
 ἅτε φιλολογεῖν ἐξ ἀρχῆς αἰρουμένῳ, καὶ βίβλους
 πολλὰς καὶ παντοίας κτᾶσθαι φιλοτιμουμένῳ, καὶ
 λέγειν τε καὶ ἀκούειν καινότερον ἐν σπουδῇ τιθεμένῳ
 μεγίστη. Μετὰ δὲ τινα χρόνον φήμη μακρὰ καὶ συν-
 εχῆς, διαθέουσα τὰς τῶν πολλῶν ἀκοὰς, ὅψῃ καὶ ὡς
 ἡμᾶς ἀφίκετο, δηλοῦσα τὸν Βαρλαάμ, ἐν Θεσσαλο-
 νικῇ λόγους τισὶν ἐντυχόντα τοῦ Παλαμᾶ, ἐπιλαθέ-
 σθαι διδρῆδην γράφοντος αὐτοῦ καὶ λέγοντος, σωμα-
 τικοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρᾶν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν. Ἰσασιν
 ἅπαντες πάντως μαρτυροῦντα τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὃν ὁ
 Παλαμᾶς εἰς δικαίωσιν ἑαυτοῦ προβάλλεται Τόμον.
 Τοσοῦτων τοίνυν ἐλέγχων οὕτως ἢ πρὸ ποδῶν ἱστα-
 μένων ἐκ τοῦ προφανοῦς, καὶ πρὶν φανῆναι Βαρ-
 λαάμ ἐν ὄροις· Ἐλληνικοῖς δεικνόντων ἔχειν τὴν νό-
 σον ἐνταῦθα τὸν Παλαμᾶν, τίς δηνητὶς ἀληθῆς ταῖς
 τοῦ Παλαμᾶ περιέσται κατηγορίαις, ἐπὶ σαθρῶ θε-
 μελίῳ συχνὰ καταρεύγειν, τοῦνομα λέγω τοῦ Βαρ-
 λαάμ; Πάντως διὰ τὸ τῆς ὀρθοσκείας μισηθῆναι καὶ
 διωχθῆναι τὸν ἄνθρωπον, ἐλπίσας ἔσεσθαι τι καὶ
 τοῦτο βοήθημα καθ' ἡμῶν, συνδιαβληθησομένων
 ἐκείνῳ. Εὐπροσώπου γὰρ ἡ βακία προφάσεως εὐπο-
 ρήσασα ραδίως ἐπὶ τὸ ψεύδεσθαι τε καὶ διαβάλλειν
 καὶ πραγμάτων χειμῶνας ἐγειρεῖν χωρεῖ. Οἶμαι γὰρ
 ὡς εἰ πάνυ πολὺν ἐσκόπει χρόνον, πῶς ἂν ἐπαίνεσσει
 μὲν τὸν οἰκεῖον ἐχθρὸν Βαρλαάμ ὁ σεμνὸς οὗτος
 Παλαμᾶς, ἑαυτοῦ δ' οὕτως φανερωῖς τοὺς ἐλέγχους

A laamus apud Byzantios commoraretur, hunc mor-
 bum jam habebat, affirmabatque coram me et
 aliis compluribus, divinam se substantiam corpo-
 reis 919 oculis intueri. Neque ipse solum; sed
 et ejus magister idemque cognominis, Gregorius
 Drimys. Ego vero illos, ex sacris Scripturis arguens,
 multis conviciis insectabar, ineptumque et imperi-
 tum os eorum, prout tempora illa ferebant, dictis
 sugillabam. Atque id virtis doctrina præstantibus no-
 tum-feci; nempe magno logothetæ, et aliis quorum
 virtus non eruditione solum, sed et pontificia di-
 gnitate ornabatur. Qui, ut audivere, statim cohör-
 ruerunt, eamque Massalianorum hæresin esse dixe-
 runt; ac mihi, ut ab ejusmodi hominum consue-
 tudine toto animo abhorrerem, auctores fuerunt.
 B Quippe vetere quadam fama vulgatum esse, exori-
 turam adversus Ecclesiam Dei aliquam hæresin
 longe maximam, eamque ex aliis omnibus mistam
 ac multiplicem, quam coactum ex omni pene orbe
 concilium correcturum esset, omnibus fere episco-
 pis et patriarchis in unum coituris: porro hanc syno-
 dum octavam simul et extremam fore. Procedente
 tempore ipse quoque Barlaamus Calabria, patria
 sua, ad Romanos commigravit, iisque se immis-
 cuit. Ibi et principibus innotuit; et, quod doctrina
 præstaret, dignus iis visus est, cum quo amicitiam
 jungerent, nec eam quidem mediocrem. Omnium
 autem maxime, et præ cæteris quibuslibet, tibi
 acceptus fuit, utpote qui jam inde ab ineunte ævo
 humanioribus litteris operam ultro dare instituis-
 ses, multosque et omnis generis libros ambitiose
 conquereres, atque in dies novum aliquid cum
 dicere tum audire impensissime studeres. Ali-
 quanto post magnus et continuus rumor, aures
 920 vulgi pervagatus, demum ad nos quoque
 pervenit: Barlaamum, quasdam Palamæ orationes
 Thessalonice nactum, reprehendisse eum, diserte
 scribentem dicentemque se oculis corporeis sub-
 stantiam Dei videre. Id ipsum vero, ut omnes
 sciunt, testatur is Tomus, quem ad sui defensionem
 Palamas profert. Cum itaque tot indicia sic
 quasi ante pedes præsentia et manifesta obversen-
 tur, quæ vel antequam Barlaamus in Græciæ fini-
 bus comparuisset, eo morbo laborasse Palamam
 ostendant, æquid re ipsa deinde Palamæ in his
 accusationibus proderit ad infirmum illud præsi-
 dium confugere, ad nomen dico Barlaami? Nimi-
 rum quia ille ob religionem odio fuit et exactus
 est, speravit hic eam rem sibi adjumento fore
 adversus nos, quos cum illo eadem conjunctura
 esset calumnia. Nempè malitia, probabilem præ-

Variorum notæ.

(45) Pachymeres in Historia Andronici lib. vii, cap. 15, narrat quemdam, cognomento *Drimyn*, sacerdotii dignitatem ausum sibi arrogare, eumdemque se ab Lascariis oriundum jactitantem, novas res molitum esse, ac demum conjuratione deprehensa carceris perpetui pœnam subisse. In eum existit Athanasii patriarchæ Γράμμα στλ.

τευτικόν, ejus supra meminimus ad pag. 410 B. Fortas e is ipse est, quem Gregoras hoc loco magistrum Palamæ facit. Nec obstat, quod qui contra imperatorem conjuravit, is ab Athanasio Joannes nominetur. Potuit enim cucullo tandem induto nomen mutare, ac pro *Joanne* dici *Gregorius*. BOVIN.

textum nacta, ad mentendum et calumniandum et ad excitandas tempestates negotiorum proclivis est. Equidem sic statuo; hunc Palamam, virum scilicet gravem, si diutissime secum deliberasset, qua ratione adversarium suum Barlaamum laudaturus, suæ autem impietatis indicia ineluctabili et invicto robore aperte confirmaturus foret, nec meliore unquam nec clariore argumento uti potuisse. Nam qui multum laboraverit, ut objectorum sibi criminum refutationes a specioso aliquo principio ordiretur; deinde, quia haud posset, coactus sit futili mendacio inniti, is contra insectantes quo non insolentiae processisset, **921** quibus pepercisset conviciis, si vel aliquam veritatis umbram nactus fuisset? Enimvero non Barlaamus, ut Palamas dictis et scriptis significat, impiam hanc Massalianorum hæresin, errorem; que de duobus et pluribus Diis, in Ecclesiam Dei invexit; imo Barlaamus ostendit, hunc ipsum esse qui inveheret. Cum, inquit, audivisset Barlaamus Palamam hæc atque hæc dicentem, ei crimen intulit, quasi duos deos statuenti. Vides ipsum contra se, melius inimico et hoste quolibet, testimonium ferre luculentum. Primo enim ait se, quod Dei substantiam corporis oculis videre gloriaretur, accusatum a Barlaamo; Massalianismi videlicet: deinde conanti sibi ejus accusationis vim inevitabilem effugere, et Divinitatem, quæ una est in tribus personis, dividenti in substantiam et gratiam, naturam quidem diversam, sed ipsam quoque increatam, sibi, inquam, crimen ait illatum ab eodem fuisse, quasi duplicem divinitatem agnoscenti. Jam, quod majus est, ea crimina alternis recurrentia dum ipse rursus diluere conatur, majorem multo malitiam suam ex malo cordis sui thosauo expressam exhibet, et propriis quotidie plumis captus tenetur, quadam velut impiarum vocum catena inde usque ducta, ex se invicem nexarum, et aliarum aliis semper graviorum et deteriorum. Nam operationis cujusdam nomen separatim primo posuisse; deinde illud, tanquam genus, in infinities infinitas divinitates **922** increatas dividere, quæ omnes seorsum et secundum se aliquatenus subsistant, aliquatenus non subsistant, quanta est insania! Adeo infirma res est mendacii perversitas, quæ et stare nescit perpetuo, et in se ipsam recidit. Ea nos Ecclesiæ naufragia fugientes, et in longa vitæ tranquillitate consenescentes, tu prorsus invitos in theatra et ad tribunal trahis, ac velut sceleratos non leniter castigas: plura autem minaris, et undecunque in eam nos necessitatem compellis, ut nihil frugi sapere possimus, sed obsequium multis illis Palamæ divinitatibus sine ulla cunctatione votere et isto quasi sacrificio litare cogamur. Hæc audire quis sustineat, ita institutus, ut Deum unum sciat adorare, et ea opinione a puero plane imbutus? In eas videlicet angustias conclusis orationis tuæ nos adducit, unde se expedire difficile est. Itaque, velut inextricabilibus nodis, silendi neces-

A δείξειε τῆς δυσσεβείας ἀφυκτον ἔχειν καὶ ἀμυχον τὴν ἰσχὺν, οὐκ ἂν βέλτερον τε καὶ καθαρωτέραν ταύτης εἰληφέναι ποτὲ πρόφασιν. Τὸ γὰρ πλείστα καμόντα ἀρχὴν εὐπρεπῆ ταῖς ἀπολογίαις τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων προθεῖναι, ἔπειτα μὴ δυνθέντα, σαθρῶ ἐξ ἀνάγκης ἐπίδρασαι ψεύδει, τοῦ οὐκ ἂν ἀτόπου γλώττης ἤλασεν, ἢ τίνος; ἂν ἐφείλατο λοιδορίας κατὰ τῶν δικαίων, εἰ σικίᾳ γούν τινι περιετύγγανεν ἀληθείας; Οὐ γὰρ ὁ Βαρλαάμ ἦν, ὡς ἐκ τῶν τοῦ Παλαμά φαίνεται λόγων καὶ βιβλίων, ὃς εἰσανεγκρίθη τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ δοκεῖ τὴν τε τῶν Μασσαλιανῶν δυσσεβῆ ταύτην αἰρεσιν καὶ ἅμα τὸ τῆς διθείας καὶ πολυθείας ἔγκλημα· ἀλλ' ὁ Βαρλαάμ ἦν μάλλον ὁ τοῦτον εἰσάγοντα δείξας. Ἀκούσας γὰρ (φησὶν) ὁ Βαρλαάμ τῶν περὶ τὸν Παλαμᾶν λεγόντων τὰ καὶ τὰ διθείας ἔγκλημα τουτοιοῖ προστρέψατο. Ὅρα; ἢ ἐναρτίη τὴν μαρτυρίαν αὐτὸν καθ' αὐτοῦ κομιζόντα, βέλτερον ἢ κατὰ πάντ' ἔχθρον καὶ πολέμιον. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοῦ κατηγορηκέναι τὸν Βαρλαάμ, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν ὄρῃν ἐγκαυχώμενου, φησὶ, τοῦτο δὴ τὸ τῶν Μασσαλιανῶν· εἶτα τὸ [P. 580] ἀφυκτον τῆς κατηγορίας ἐκφεύγειν περὶ μίση, καὶ διαιρέσει τῆς μίσεως τρισυποστάτου χρωμένῳ θεότητι; εἰς οὐσίαν καὶ χάριν, ἑτεροφυᾶ μὲν ἄκτιστον δὲ κα' αὐτὴν, διθείας ἔγκλημα προστρέψασθαι. Καὶ τό γε μείζον, ὅτι τὰς τοιαύτας αὐθις αὐτὸς ἐκ διαδοχῆς κατηγορίας ἀναλύειν πειρώμενος; ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐκ τὸ πολλοπλάσιον ἐμφανίζει γράφων τὴν αὐτοῦ κακίαν.

C καὶ τοῖς οἰκείοις ἀεὶ πτεροῖς ἀλισκόμενος, ὡς περ σειρᾶς τινος μίσεως ἀρξαμένης ἐκείθεν καὶ ἀλλήλαις ἐξηρητημέναις τὰς βλαπτημίας ἐχούσης, μείζους καὶ χεῖρους ἀλλήλων ἀεὶ. Τὸ γὰρ ὄνομά τινος; ἐνεργείας καθ' αὐτὴν προστησάμενον, οὐνοῖ τι γένος εἰς ἀπειράκις ἀπειρους διαίρειν ἀκτιστους θεότητας, πῶς μὲν ἴδια καὶ καθ' αὐτὰς ἀπάτας ὑφισταμένας, πῶς δ' ἀνυποστάτους, ποίας ἀτοπίας ἐκπέφυγεν ὑπερβολὴν; Οὕτω σαθρὸν τὸ ψεύδους κακία, καὶ σπέναι μὴ δυναμένη διηνεκῶς ἐαυτῇ περιπίπτει. Τὰ δὲ τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας ναυάγια φεύγοντας ἡμᾶς, γαλήνη συνεζηκότας βίου μακρᾶ, μάλᾳ ἄνοτας ἐπὶ θέατρα καὶ δικαστήριον καθέλκεις, καὶ ὡς δὴ τινος τῶν κακούργων ἐπιτιμᾶς· οὐ μικρὰ πλείω δ' ἀπειλεῖς, καὶ συναλαύνεις πανταχόθεν συνέναι

D μὲν τῶν δεόντων οὐδὲν, ἀπροφάσιτον δ' ὡς ἐπὶ πίνειν τὴν πειθὴ τῆ τοῦ Παλαμά πολυθεῖα θύοντας ἐναγίζειν. Ποία ταῦτα δέξαιτ' ἂν ἀκούειν ψυχῆ Θεὸν ἕνα προσκυνοῦν εἰδούσα; καὶ ταύτη συντραφέισα τῆ δόξῃ περιφανῶς; Εἰς τοσαύτην γὰρ ἡμᾶς συναλαύνει δυσχωρίαν καὶ οὕτω δυσδιεξέδευτον τὸ τῆς σῆς δημηγορίας ἀκροτελεύτιον, ὡς ἀφύκτοις ἀμμασιν ἐνδεσμεῖσθαι νομίζειν μάλλον ἡμᾶς σιωπᾶν, ἢ τὸν ἐπὶ μέσης ἴστασθαι λίμνης μυθευόμενον ἐκείνον Τάνταλον· ὃν ἀδίδω μὲν τῆ δόξῃ φλέγεσθαι λόγος, φοβεῖσθαι δ' ἀεὶ τὸν ἀφάρρητον φόρτον ἐκείνου τοῦ λίθου, καὶ πίνειν κύψανα μὴ δυνάμενον. Τοῦτο δ' οὐ δικαστοῦ παρίστησιν ἦθος, ἀλλ' ἔστιν ἔχειν παρῶς ἐφ' ἑδρεύοντος καὶ τὰ ξίφη τῆς ἐπιβουλῆς θήγοντος καθ' ἡμῶν. Ὅμως οὐχ αὐτὸν...

Βαριλάμ, ὅσον σοί γε χρεῶν· ὃς ἐπύλιν δυντα το-
σαύτην εἰς αὐτὸν ἐνεδείξω ξενίαν, καὶ οὕτω λαμπρὰν
τὴν διαψίλειαν αὐτῷ κατὰ πάντ' ἐχαρίσω, ὡς ἐτέρου
μη δεῖσθαί σε μάρτυρος ἢ σαυτοῦ. Ὡστ' οὐκ ἔμοι σε
χρεῶν ἐγκαλεῖν δι' ἐκείνον καὶ τὴν ἐκείνου συνεχῶς
προφέρειν αἰτίαν μᾶλλον ἢ σαυτοῦ. Οὐ γὰρ ἔγωγ' ἂν
αὐτὸς ὁ τὰς ὑπεροχὰς εἰμι τῶν τιμῶν (46) εἰς ἀγέ-
ρωχον ἐκείνον ἐγγείρας ὄφρ' ἂν καὶ μετέωρον φρήνη-
μα· οὐδ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ μεγαλοβρόχμονά σοι διδά-
σκαλον, καὶ διὰ σοῦ τοῖς ἄλλοις αὐτὸν τοῦ θεοῦ Διο-
νυσίου χειροτονήσας, καὶ ἅμα διαπρύσιον [P. 581]
ἐρμηνέα τῶν μυστικῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν,
καὶ ὅσα τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογίας εἰσὶ μυστήρια καὶ
δι' αὐτὰ γε ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, τὴν πάτριον γῆν
ἐν δευτέρῳ θεῖναι τῆς ἀλλοδαπῆς ταυτησὶ αὐτὸν
ἀναγκάσας· οὐδ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ καὶ κατὰ πάσης ἁλ-
λης· Ῥωμαίων σοφίας ἐντεῦθεν αὐτὸν μανῆναι πε-
πεικῶς· ἀλλ' ἔγωγ' αὐτὸς ὁ τὰς κέδρους εἰμι τῆς
ὄφρ' ὅς ἐκείνου συντρῖψας περιφανῶς, καθάπερ ὅτε
δρῦν καὶ κέδρον καὶ κυπάριττον ἀπογυμνοῖ τῆς χύ-
μης ὑλοτόμου βριθουσα καλάμη· ἔγωγ' αὐτὸς ἐκεί-
νός εἰμι ὁ τότε συστειλας καὶ ἀναχαίτισσας ἐκείνον,
ἐν τε γαλήνῃ καρδίας καὶ ἅμα τῇ τῆς ἀσφαλοῦς ἐπι-
στῆμης ἐπικεικεί, καθάπερ παράλιος ψάμμος ἀγρι-
σομένην θάλασσαν· ἤ τις ὄπoταν ὕβριστής καὶ ἀγέ-
ρωχος ἄνεμος, ἄνωθ' ἰν ποθεν ἐξ ὀρχτικῶν καταβρέυ-
σας πηγῶν, αὐτῆς ἀναμοχλεύει τὰ κύματα, διεγεί-
ρεται τε πρὸς ἀνήκεστον θράσος· καὶ ἀπειλεῖ κατὰ
τῆς ἡπείρου πόλεμον περιφανῆ· ἀλλ' ἐπειδὴν ἀκούσῃ
τῆς φωνῆς τῆς παραλίου ψάμμου, χεῖλεσιν ἀφθόγ-
γοις ἀναγινωσκούσης τοὺς κανόνας τοῦ κτισσαντος, C
εὐθύς ἀναχωρεῖ, προφανῆ δειλιῶσα θεοῦ προστάγ-
ματα καὶ ἀναχαίτίζουσα παύει θρασυδέμενον ῥόδιον.
Πῶς οὖν ἂν τις τῷ τοιοῦτῳ στέρξειεν, ὅστις τὸν αὐ-
τὸν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς νῦν μὲν ἐπαίνει, νῦν δὲ ψέγει·
Ὁ γὰρ εἰς αἰθέρα φάναϊ ἀνήγας, τέως, ὡς ἐν θεολο-
γίας κράτιστον, μηδὲν εἰδότα δεικνύεις ἀρτίως.
Πῶς δ' ἂν τις ἔμοι νεμεσῶῃ, ἐκείνον καὶ τότε καὶ
νῦν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπίσης λοιδροῦντι, ἐφ' οἷς ἡ-
μῖν δηλοδῆ πεπολέμηκε· λέγω δὴ τῷ περὶ Ἑλληνα
λόγον καὶ τὴν θύραθεν παιδείαν χωλεῖν τὸν ἄνδρα
τὰ κράτιστα. Καὶ σοὶ μὲν γέγονε ὁ φίλος ζῶν, ἐχθρὸς
τεθνηκὸς, καὶ ὁ τελέως τότε χρηστὸς πᾶν τούναν-
τίον ἀρτί ὦν· ἔμοι δ' ὡσπερ τότε ἐχθρὸς, οὕτως ἰούκ
ἔρτι ὦν φίλος. Ὡς τε σὺ μὲν ἀρτίως ἐκείνον λοιδροῦν
φίλον λοιδροεῖς· ἐγὼ δὲ τῆς ἐμῆς καὶ νῦν φίλας τι-
θέμενος ὑπερρίον πρὸς τὸν οὐδαμῇ ποτε φίλον
εὐτό φαίνομαι δρῶν. Ὁς οὖν ἐν πᾶσι τοῖς τῆς
θεωρίας καὶ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας θεμελίους
ἀσπλεύτους ὁμοίως τηρεῖ, τοῦτον ἀρα πᾶς τις οἶμαι
κρίνειεν ἂν λέγειν ὀρθῶς, κἂν τοῖς γε ἄλλοις ἄ-
πασι, καὶ οἷς συντέθραπται δόγμασι τῆς πίστεως,
βεβηκέναι καλῶς. Ἐπειτα πῶς τῆς ἐκείνου κλίσεως
ἄυταρκος πέρας τὸτ' εἰληφύτας, νῦν ἀνακρίνειν βιά-
ζῃ, πλείοσιν ἄλλαις ἡμῖν βλασφημίας ἀλισκομένους

Variorum notæ.

(16) Fuit Barlaamus abbas monasterii S. Salva-
toris Constantinop. Idem ad papam legatus ivit
an. Chr. 1359. Vide Odoricum Itaynaldum ad eum

sitate adstrictos nos putamus; idque arctius quam
illum ipsum Tantalum, quem in media palude
stare et sempiterna siti ardere narrant fabulae,
timere autem semper saxi illius pondus iniquissi-
mum, nec cum se inclinari posse bibere. At tu sic
agendo non iudicis morem servas, sed speciem
præ te fers ejus viri, qui atrociter insidietur, et
hostilis in nos animi gladiatoriam crudelitatem
acuat. Atqui non tanta est nobis de Barlaamo
cura, quanta esse tibi ipsi debet; qui illi, cum
esset advena, sic benignum te hospitem præ-
buidisti, ita splendide et prolixè in omnibus gratifica-
tus 923 es, ut ejus rei non alio teste ceas nisi
teipso. Quamobrem non mihi te ejus causa litem
movere æquum est, nec de eo crimen perpetuo
B obijci mihi magis quam tibi. Non enim is ego sum,
cujus opera ille ad honores immodicos evectus
supercilium attollere et efferre se insolentius cœ-
perit; neque is sum, qui eum tibi et aliis per te
sancti Dionysii doctrinæ magistrum grandiloquum,
arcanorumque Ecclesiæ dogmatum et sacræ theolo-
giæ mysteriorum interpretem altisonum, meo suf-
fragio constituerim, ac per hæc ipsa, aliaque his
similia, solum natale peregrino huic posthabere
cœgerim; denique is non sum, cujus ille suasu et
instinctu in reliquam omnem Romanorum erudi-
tionem hæcchatus sit. Imo ille ipse sum, qui ejus
superbiæ cedros palam confregi; velut lignator,
qui valida manu quercum, aut cedrum, aut cupres-
sum coma exual: ille ipse sum, qui eum tunc animi
tranquillitate et solidæ scientiæ modestia continui
repressique, velut arena littoralis mare iratum
sistit, quod protervo et feroci vento alicunde e
septentrionalibus tractibus effuso, et imos fluctus
subvertente, in efrænem audaciam erumpit, et
continenti solo hylum apertum indicit: at post-
quam arenæ vocem audierit, Creatoris præscripta
mutis labiis prælegentem, manifestas Dei leges
expavescens, retrocedit statim, et æstus sui inso-
lentiam comprimit. Ecquis itaque ejusmodi homi-
nem probaverit, 924 qui eundem in iisdem rebus
nunc laudet, nunc vituperet? Nam tu, quem eo
tempore ad cælum fere tollebas, ut præstantissi-
mum theologum, eundem nunc nihil scire arguis.
D Ecquis autem mihi succenseat, qui illum, quemad-
modum tunc, ita nunc quoque dictis incessam ob-
easdem res, in quibus nos ipse oppugnabat? Gra-
ecas dico litteras, et profanam eruditionem, valde
in illo claudicantem. Et ille quidem vivus, amicus
tuus fuit; mortuus, evasit inimicus: ille tum per-
fecte bonus, nunc omnium pessimus: mihi, ut olim
fuit inimicus, ita nec hodie amicus est. Sic tu eum
nunc insectando amicum insectaris: ego vero, ab
amicitia mea alienum eundem habens, illum qui
nunquam amicus fuit alienum duco. Qui igitur sen-

annum, num. 19 et seq. Vide et Cantacuzen. *His-
tor. lib. II, cap. 39.* Boivin.

tentiam et institutam ingenii rationem in omni re A
fixam et immotam servat, eum credo quilibet judi-
caverit recte sentire, atque, ut cæteris omnibus,
ita iis quibus innutritus sit, fidei dogmatis bene
insistere. Jam quid est, quod illius causam, re omni
judicata, contendis recognoscere, cum nos Palamam
aliarum blasphemiarum convincamus, earumque
plurimarum, quas quotidie ex eo pergit scribendo
aggerare et ambitiose jactare? Nos certe illum qui mortuus est haud possumus, quæ tunc dixerit,
quæve nunc dicat, interrogare. Quod si id-vos necessarium ducitis, est vetus sophista Græcus, qui
mortuorum fingit colloquia. Is quidem, si vultis, quæ ab illo dicuntur dictave sunt, referet vobis
pulcherrime : nos id facere omnino 925 nefas est. »

V. Hoc loco Palamas, ironia offensus, nescio
quid per iram interlocutus est. Ast ego hominis
obstreptentis ne minimam quidem rationem habui;
et continuo pergens ad reliqua : « Enimvero, in-
quam, si quis huc prodeat veritatis studiosus, B
dicturum eum opinor, non eo Palamam objectis
criminibus absolvi, quod qui ipsum impietatis palam
arguere non timuit, fuerit Latinus. Quippe ab ea
gente, non quia Latini sunt, alieni sumus, sed ob
quasdam criminationes, quæ si seponantur, minime
iidem in cæteris omnibus repellendi erunt a
nostra communione. Alioqui incarnationem, mor-
team, sepulturam, resurrectionem Dei et Servatoris
nostri aliaque illis docentibus assentiri nos, quo-
niam Latini sunt, non liceret. Apage. Nec enim
Sisinnium Novatianum ob superstitionem prima
synodus rejecit. Quin imo adversus Arii dementia
adjutorem eum habuit validissimum. Ac nos,
tametsi Origenem aversamus, tamen plerosque ejus
libros minime repudiamus. Cujus rei testes sunt
non mendaces illæ cum execrando Celso luctæ et
antirrheticæ disputationes, et cæteri ejus omnes
in sacram Scripturam commentarii, quos sancti
Patres ad suas lucubrationes adjunxerunt. Atque,

E. Τοῦ μέντοι Παλαμά παραφθεγγαμένου τι πρὸς
ὄργην διὰ τὰς εἰρωνείας, εἰχόμεν ἔγὼ τῶν ἐξῆς,
οὐδὲ μικρὰ γοῦν παραδομοῦντος ἐκείνου περρι-
τικῶς. [P. 582] « Φαίη δ' ἂν τις ἴσως τάληθους φρι-
στῆς παρελθὼν, μηδαμῆ τὸν Παλαμᾶν ἀκαλλάττειν
εἰκότως τῶν ἐγκλημάτων, εἰ Λατίνος ὢν ἐκεῖνος
οὐκ ὤκνησε παρῆρσι τῆς ἀσεθείας ἐλέγχους ἀπὸ
παιριστῶν. Οὐ γὰρ ὅτι Λατίνοι, τοῦ γένους ἀριστά-
μεθα, ἀλλ' ἐνίωνα χάριν ἐγκλημάτων ὧν ἐν μέρει
κειμένους, ἄλλα πάντ' ἤριστ' ἂν εἴην ἡμῖν ἀκοῦ-
νηφοι. Ἦ γὰρ ἂν καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτῶν δογμα-
τιζόντων οἰκονομίαν καὶ θάνατον καὶ ταφὴν καὶ
ἀνάστασιν πρὸς γε τοῖς ἄλλοις τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτή-
ρος ἡμῶν, ἡμῖν γε δήπου διὰ τὸ Λατίνους εἶναι
ὁμολογεῖν οὐκ ἐξείη. Ἄπαγε. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Σισ-
ίνιον τὸν Ναυατιανὸν (47) ἢ πρώτην παρεκρούσαν
σύνodos διὰ τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ κράτιστον
ἔσχεν ἐπίκουρον κατὰ τῆς Ἀρείου μανίας. Καὶ
Ὀριγένην δ' ἀποσειόμενοι τῶν γε βιβλίων τὰς πλεί-
στας ἤριστ' ἀποσειόμεθ' αὐτοῦ. Μάρτυρες τῶν
λεγομένων μάλα τοὶ ἀφευθεῖς αἱ κατὰ Κέλσου τοῦ
καταράτων μάχαί καὶ ἀντιρρήσεις καὶ τῶν ἄλλ' ὅπως
τοῖς θεοῖς Πατράσι φιλοπονήσασι προσεληπτῶν
βιβλία ἐκείνου τῶν τῆς θείας Γραφῆς ἐξηγητικῶν.

Variorum notæ.

(47) Ita Græci passim pro Novatianōn. D. isto
Sisinnio Ludovicus Targnius, vir sacrarum cano-
nū et historiæ ecclesiasticæ peritissimus, consu-
lenti mihi respondit : « Nec S. Athanasius in iis
quæ plurima scripsit de magna synodo, nec quis-
quam alius scriptor, cujus ad nos monumenta de
illa eadem synodo pervenerint, ullius Sisinnii no-
men aut operam memorat adversus Arium in
Nicæno conventu. Unus Socrates *Historia* suæ
lib. 1, cap. 10, et post ipsum, atque ex ipso, Herm.
Sozomenus cap. 22 libri itidem primi *Eccles.
Hist.* Acesum ab Constantino imperatore arces-
situm narrat, qui calculo suo comprobaret Nicæ-
nam definitionem : quod factum qua fide, quo
auctore referat Socrates, qui uno fere sæculo post
Nicænam synodum vixit, aliis æstimandum relin-
quo. In quam rem fac ut consulas eruditissimi
Henrici Valesii notam ad memoratum Socratis
Historiæ locum. Ipsum vero sublestæ fidei habet
vir in scriptis veterum perspicax. Cæterum idem
Socrates lib. v, c. 10, Sisinnii ejusdam meminit,
qui sacro lectoris munere fungebatur apud Agel-
lium Novatianorum episcopum; cujus in dignitatem
aliquanto post subvectus apud eundem historicum
legitur, lib. v, c. 21, et lib. vi, c. 1. Hujus autem
Sisinnii sententiam secutus Agellius, postulanti
Nectario Constantinopoleos antistiti salubre dede-

rat consilium adversus Arianorum Macedonianorum-
que sectas, quibus inisere vexabatur Oriens. Ver-
um, ne de isto Sisinnio Gregoras intelligi possit,
obstat primæ synodi nomen; nisi forte primam
Constantinopolitani habitam generalem accipias, quod
quidem mihi non sit credibile. Itaque hoc pro-
clive est suspicari, Nicephorum Gregoram, virum
immensæ eruditionis et lectionis, cum haberet in
mente duo hæc Novatiensium antistitium nomina,
quorum permagni fuerat opera adversus Arianorum
dementia, unum pro alio, ut facile factu
fuit, inseruisse : nisi quis malit in librarii culpa
D rejecere mutationem nominis; quam posteriorem
conjecturam nescio an salis juvet duorum istorum
vocabulorum Græce scriptorum similitudo. Certe
hæc nomina Σικίνιος, Ἀκείσιος, quanquam syllabis
iisdem desinunt, tamen reliquarum fere litterarum
structura sic inter se discrepant, ut non oscitan-
tem scribam difficulter fallere posse videantur.
Sed de ista permutatione vix certi quidquam
prenuntiare licet absque benigniori codicum Gre-
goræ manuscriptorum copia, eorumdemque dili-
genti collatione. » Ipsa sunt verba viri doctissimi,
cui pro amicitia jure, quæ mihi cum eo summa
intercedit, nodum hunc expediendum delegavi,
dignum scilicet eo vindicæ; certo difficiliorem,
quam ut ipse possem solvere. Bovix.

Καὶ ἵνα σωπῆσῃ τὰ πλεῖστα, τὴν ἀγίαν τετάρ-
την καὶ οἰκουμένην παραινοῦσαν εὐρίσκομεν σύν-
εόν, καὶ ὁμοίως τὴν ἕκτην, μὴ πάνθ' ὅσα φά-
σκει ἐγγίνεταί τοις αἰρετικοῖς φεῦγεῖν ἡμᾶς εἶναι
χρεῶν. Εἰ γὰρ ἕνα Θεὸν ὁμολογοῦντων ἐκείνων
ποιητὴν ἀπάντων ἡμεῖς ἀποσχοίμεθα, τάχιστ' ἂν
τὴν τοῦ πυρὸς ἐφ' ἑαυτοὺς ἐκόντες ἐλκύσαιμεν
γέενναν. Οὐ τί τῶν ἀπάντων χεῖριστον; Καὶ τῶν
ἀργύρου δὲ καὶ τοῦ χρυσοῦ μεταλλευτῶν οὐχ ὁμιλη-
τῶν ἡγεμόσι καθισταμένων, διὰ τὸ πάνυ τοι ἀγρο-
κίζεσθαι, τούργον περὶ πλείστου τούτοις καθίστα-
ται. Καὶ ἀλουργίδες δ' ἔτι καὶ πορφύραι χρήσιμοι
τοῖς βασιλευσίν εἰσιν· ἀλλ' οὐδὲ μικρὰς γούν τινας
οἱ δρώντες θέας ἐκείνων ἴσως τυγχάνουσιν οὗτοι,
ἀλλ' ἐνίοτε καὶ μισοῦνται διὰ τὸ τῆς ἐκείθεν ἀηδίας
ἀπέχειν. Οὐκ οὖν ἐκείνων ἄρα τῆς ἀληθοῦς
ἀπάγει κατηγορίας τὰ τῆς θρησκείας, οὔτε τῷ
Παλαμᾷ βοηθεῖ, οὐχ ἕως ἂν ἀλίσκοιτο τούτοις προ-
φανῶς τοῖς ἐγκλήμασιν. Ἐκεῖνό γε μὴν ἐροίμην
ἂν ἠδῶς σε, πῶς τῶν Ἰωάννη τῷ πατριάρχῃ γρα-
φέντων, περὶ τε τῶν τοῦ Παλαμᾷ καὶ Βαρλαάμ
καὶ τῆς Ἐκκλησίας θορύβων, τὰ μὲν ὀρεστά σοι
γίνεται, τὰ δ' οὐ, πρὸς γε τὸ τῷ Παλαμᾷ βουλόμε-
νον ἀνθέλκοντί τε καὶ μεθέλκοντι μετὰ πολλῆς τῆς
ἀρχικῆς ἐξουσίας τὰς ψήφους. Ἡ γὰρ ἅπασι στέρ-
γειν χρεῶν τοῖς ἐκείνῃ πατριαρχεῦοντι πεπραγ-
μένους κατὰ γε τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμούς, ἢ
μηδὲν τῶν ἀπάντων. Ἀλλὰ τοῦ πρώτου κρατούντος,
χωρᾶν οὐκ ἔχει τὸ δεύτερον. [P. 583] Εἰ δὲ δεῖ μερί-
σαντας ἡμᾶς εἰς δύο τάκεῖν πραγμῆντα περὶ γε
τῶν θεῶν τούτοις ἀνδρῶν ἐκατέρῃ ἐκάτερα δοῦναι,
τῷ μὲν τὰ πρῶτα, τῷ δὲ τὰ δεύτερα, σκοπεῖον
ποτέροις τῆς κρίσει; αἱ βελτίους ἔφονται ψῆφοι.
Ἄετι γὰρ ἦν πατριάρχης ἐκεῖνος, ἄχρι ἥς ἡμέρας αἱ
μέσαι φυλακαὶ τῆς νυκτὸς ἐγκρατῆ Βυζαντίου κα-
τέστρεψάν σε, ἱερέας τε χειροτονῶν καὶ ἐπισκόπου;
καὶ τὰς τῶν δικαστηρίων ψήφους ἐπισφραγίζων.
Ἔμοι δοκεῖ τοῖς δευτέροις. Εἰ γὰρ καὶ πάσαι κεί-
μενοι νόμοι πολιτείων ἀπάντων πολλάκις, θεοῖν
θεατέρον, ἢ κακοῦ τινος ἀπαντήσαντος δι' αὐτοὺς,
ἢ βελτιῶν δευτέρων φανέντων ἐκ τῆς τῶν πραγ-
μάτων δεδοκιμασμένης πείρας καὶ τριδῆς, σχολῆ
γ' ἂν κωλύσειε τις ἐφ' ἐνὸς ἀγδρὸς λελυῖσθαι τοῖς
δευτέροις αὐτοῦ τὰ πρῶτα, κακοῦ τινος ἀπαντή-
σαντος ἐκ τῶν πρώτων, κακῆ συναρπαγῆς συμβάν
οὕτως ὡς ἴσως ἀπατηθέντος. Ἐὰ δὲ καὶ λύσις δοκεῖ
μὲν εἶναι τῶν πρώτων τὰ δεύτερα τάνδρὸς ἐκείνου,
οὐκ ἔστι δὲ, ἀλλ' ἔχει τὴν προσήκουσαν ἀκολούθησιν
ἄμφω, εἰ τις μετὰ γνώμης βούλοιο κρίνειν ἀπα-
θοῦς, ἢ που σαφῆς ἀδικία, ξὺν αὐθαδεῖα λύειν καὶ
καροῦν, τοὺς μὲν ἐκείνου τὰδ, τοὺς δὲ ἐκείνου
ταδ. Ἄν συγχωρομῆναι τοῖς ἄρτους, οὐκ οἶδ'
ὅπη στήσεται καὶ ποῖ περιχωρήσει τὰ τῆς Ἐκκλη-
σίας δόγματα καὶ πρὸς γε τὰ τῆς πολιτείας πράγ-
ματα, πρὸ ποδῶν ἐναργῶς τῆς τῶν ὅλων φθορᾶς
ἐσταμένης. Οὐ γὰρ εἰς ἕνα τινὰ καὶ δύο τὰ τῆς
Ἐκκλησίας ἴστασθαι πέφυκεν, ἀλλὰ πάνθ' ἐξῆς τὰ
πρόσω λαμπρῶς ἐπιθόσκειται· καὶ νόμος οὗτος διὰ
πάσης γράφεται ἡγῆς, κακῶν ἀρχηγὸς τῶν μεγ-

ut pleraque silentio præteream, sacrosanctas syno-
dos œcumenicas, quartam et sextam, scimus mo-
nere, haud fugienda esse quæcunque ab hæreticis
dicantur. Nam si ab iis discederemus, **926** rerum
omnium auctorem Deum unum conditibus, stam-
tim in nos gehennam ignis ultro ipsi traheremus :
quo quid pejus unquam fuerit? Sic quanquam
auri et argenti fossores, eo quod omnino agrestes
sunt, principibus familiares non fiant, tamen ab
his illorum opificium plurimi æstimatur. Sic etiam
conchyliatæ vestes et purpuræ utiles regibus sunt :
earum vero artifices ipsi illorum adpectu ne mi-
nimo quidem frui volent, imo illis nonnunquam
odio sunt, eo quod ingratum odorem inde referant.
Itaque Barlaami secta nec a vero dicendo ipsum
excludit; nec Palamam, quandiu horum criminum
manifeste convincetur, excusat. Cæterum illud ex
te lubens quæsierim, quomodo ea, quæ ab Joanne
patriarcha de Palama et Barlaamo deque ecclesias-
ticis tumultibus scripta sunt, partim probes, par-
tim improbes, suffragia scilicet ad Palamæ arbitrium
summa prorsus auctoritate huc illuc torquens.
Quæcunque enim ab illo, dum patriarcha esset,
acta sunt secundum instituta Ecclesiæ, vel omnia
ea, vel eorum nihil approbandum. Atqui (apud te)
prima sic valent, ut postrema locum non habeant.
Quod si nos ea, quæ idem patriarcha in duorum
istorum hominum causa constituit, bifariam divi-
dere oportet, et utraque utrique attribuere, huic
priora, illi posteriora, videndum jam ultra utris
preferri debeant. Quippe ad eum diem, quo Byzan-
tium in tuam potestatem mediæ noctis vigiliæ rede-
gerunt, patriarcha usque ille esse perstitit, qui
927 sacerdotes et episcopos ordinaret, et iudicium
decreta consignaret. Equidem posteriora puto præ-
ferenda. Nam si rerum publicarum positæ antiqui-
tus leges propter duorum alterum sæpe abrogan-
tur, quia scilicet vel priores mali alicujus occa-
sionem præbuerint, vel posteriores experientia
exploratæ et rerum usu probatæ meliores vise
sint; ecquis uni homini interdicat, ne priora ejus
decreta per posteriora rescindantur, si quod ex
prioribus malum emergerit, et ille per obreptionem,
ut fit, deceptus fortasse fuerit? Sin ejus viri
posteriora decreta priorum abrogationem videntur
quidem continere, reipsa autem non continent,
sed utraque, si quis sine affectu iudicet, apta con-
secutione congruunt, certe hæc vel illa per hos vel
per illos rescindi temere et confirmari evidens est
iniquitas. Hoc si principibus liceat, quis doctrinæ
ecclesiasticæ et reipublicæ ipsius status, communi
omnium ruina velut pedibus obversante, quisve
exitus tandem futurus sit non video. Etenim Eccle-
siæ mala ejusmodi non sunt, ut in uno aut altero
subsistant; sed quidquid reliquum est, id omne
progrediendo late absumunt. In omnem terrarum
orbem lex ista sancitur, maximorum malorum ca-
put futura. Jam nec mos majorum, nec legum præ-
scripta, principibus et privatis convenientia, serva-

hiantur, nec altero iubente alter parebit : sed omnia permiscebuntur, et illis primis detrimentum afferent, qui auctores aliis fuerint et exemplum dederint. Cum igitur, si minus **928** ob alias causas, saltem ob ipsa incommoda, quæ inde oriuntur, necesse sit insituta ac dogmata ea servari, quæ longo tempore confirmata et litteris consignata sint; superest jam, ut episcopos et principes aliis temporibus alios approhemus et recipiamus, quidquid ii pro quolibet vel contra quemlibet decernant. Unde necessario consequitur, anathematis-mos, qui adversus Palamam ob cæteras ejus blasphemias ab Joanne patriarcha decreti et scripti fuerunt, approbandos esse in præsentî, æque ac ordinationes ab eo factas, et alia ejusdem acta, quæ ad hodiernam usque diem firma et stabilia permanent. Quod cum ita sit, et nos necesse est recte facere, qui Palamæ communionem omnino respiciamus et aversemur. »

VI. Ibi imperator longiorem sermonem exprobrare et nos reprimere cœpit. « Ego vero, inquam, ubi pauca addidero, finem faciam. » Tum orationem inde repetens, « Facillimum (dixi), si velis, o imperator, in Dei Ecclesia fuerit plam tranquillitatem restituere, et ad prima simplicitatis vestigia revocare. Nempe ubi potestas cum voluntate probe conspirat, nihil est præterea, quod sive ad optima sive ad pessima festinantibus moram objiciat. Itaque trecentorum ferme annorum idololatricam Constantinus ille imperator brevi tempore correxit. Contra Juliano, ad idolorum cultum reverso, omnes pene populi obsequentes ad eandem superstitionem celerrime **929** revoluti sunt. Ita quilibet deinceps usque progrediendo populos principibus facile obsequi videbit, ut ventorum flabellis decidua quercuum folia, aut si quid aliud mobile et leve est. Age igitur, imperator, pristinum illum splendorem resuscitavit Ecclesiæ Dei, quam nova Palamæ dogmata lacerarunt ac discerpserunt, toto fere orbe infinitis turbis repleto. Id autem facillimum tibi fuerit, si velis integrum ejus librum, nec est omnium promiscue hæreseon farraginem, igni donare. Quod si ea quæ insunt blasphema et impia imperitos quosdam ideo fugiunt, quia verbis confusis et obscuro tenebrosoque sermone involvantur, nos singula et universa explicando indicabimus. Ejusmodi sunt hæreticorum commentationes, perplexæ videlicet et indiscretæ, montium silvis condensis abruptisque voraginibus persimiles; ut quemadmodum latrones inde improvisi insiliunt in eos, qui illac animo simplici et incanto pertranseunt, ita hi ex confusione et obscuritate dictionum, plura eodem vocabulo aut eadem pluribus significantium, quasi ex tenebris, in veritatis simplicitatem tela intorqueant. Ac fortasse oportebat, eo quod pietati ornamento esset simplicitas, ita contraria ratione impietatem multiplicem esse

A στον. Οὐ γὰρ ἐτ' ἔθη καὶ νόμιμα προσήκου' ἀρχοῦσι τε καὶ ἀρχομένοις ἔσται τηρούμενα οὐδ' ἂν μὲν ἐπιτάξει, ὁ δ' ὑπακούσεται· ἀλλ' ἐσθ' ὁμοῦ πάντα χρήματα, καὶ αὐτοῖς πρώτοις κομῆει τὴν βλάβην τοῖς ἀρξαμένοις τε καὶ προδείξασιν. Εἰ μὴ διὰ τοῦ ἀλλο τι, διὰ τοῦ τἀποβαίνοντα ἐκείθεν ἄτοπα, τηρεῖν ὑπάρχοντος ἀναγκαίου τὰ μήκει χρόνου βεβαιωθέντα καὶ γράμμασι κυρωθέντα νόμιμά τε καὶ δόγματα, στέργειν λοιπὸν καὶ ἡμῖν καὶ δεχέσθαι τοὺς κατὰ καιροῦς ἐπισκόπους καὶ βασιλέας, οἳ ὑπὲρ οἴων δὴ τινῶν ψυφίζονται, καὶ οἳ οἴων δὴ τινῶν καταψυφίζονται ὡς ὁμοίαν συναγεσθαι τὴν ἀνάγκην κἀνταῦθα, στέργεσθαι καὶ τοὺς κατὰ τοῦ Παλαμᾶ ψυφισθέντας τε καὶ γραφέντας διὰ τὰς ἄλλας αὐτοῦ βλασφημίας ἀναθεματισμοὺς Ἰωάννη τῷ πατριάρχῃ, ταῖς ἄλλαις ἐπίσης ἐκείνου χειροτονίαις καὶ πράξεσιν, αἱ μέχρι καὶ ἐς τὴν τήμερον κατὰ τὸ ἀκλίνας διασώζονται. Τοῦτου δ' οὕτως ἔχοντος, εὖ ποιεῖν καὶ ἡμᾶς ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, τὴν τοῦ Παλαμᾶ κοινωνίαν ἀποσειομένους καθάπας καὶ ἀποτρέποντας. »

B [P. 584] Γ'. Τοῦ δὲ βασιλέως τὴν μακρηγορίαν ἡμῖν ὀνειδίζοντός τε καὶ ἀνακόπτοντος, « Ἐτ' μικρὸν εἰπὼν ἀπαλλάξομαι, » ἔφη ἐγὼ. Καὶ ἀνενεγκὼν ἐκείσε τὸν λόγον, « Ἦν ἐθέλης, » ἔφη, « ὦ βασιλεῦ, μάλα σοὶ βέλτερον γένοιτ' ἂν ἢ τῆς εὐσεβοῦς εἰρήνης τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ πρὸς τὸ πρότερον τῆς ἀπλότης ἔχνης ἀνάλυσις. Τῆς γὰρ δυνάμεως τῆ βουλήσει καλῶς συντρεχούσης, μὴδὲν ἂν ἐτ' εἶναι μηδαμῆ μῆτε πρὸς τὸ κάλλιστον, μῆτε μὴ πρὸς τὸ χεῖριστον, δ' ἔνοιτ' ἂν ἔμποδῶν. Καὶ Κωνσταντίνῳ ἐκείνῳ τῷ βασιλεῖ τριακοσίων ἐγγύς ἐνιαυτῶν εἰδωλολατρίας ἐν βραχεῖ διορθώσασθαι ἐξεγένετο· καὶ τοῦναντίον αὐτοῖς, Ἰουλιανῷ πρὸς εἰδωλολατρίας νενευκίῳ, μικροῦ πάντες ἦσαν αὐτοῖς ὁμοίως ὑπήκοοι τὴν ταχίστην καλινδρομήσαντας· καὶ οὕτω γε πρώτων τις ἀεὶ βλάβη τοῖς ἀρχουσὶν ἐπόμμενον ἔψεται τὸ ὑπὸ κων, καθάπερ πνοαῖς ἀνέμων πύλλοντα φύλλα θρούς, καὶ εἰ τι τῶν οὕτω βλάβων καὶ κούφων. Φέρε τολών, ἀπόδος, ὦ βασιλεῦ, τὴν πρὶν εὐκοσμίαν ἐκείνην τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἣν αἱ τοῦ Παλαμᾶ δι:σπάραι:ν τε καὶ διεμερίσαντο καινοφρονίαι, μυρίων δὴ τῶν μικρῶν θηρύδων τὴν οἰκουμένην ἐμπεπληκυῖαι. Ἔστιν ὃ ἔσται σοι πάντως τοῦτ', φλογὶ τυρὸς τὴν ὀλην D αὐτοῦ βίβλον βουληθέντε: χαρῖσασθαι, πασῶν ἀναμῆ τῶν αἰρέσεων οὐσῶν συμφορημα. Εἰ δὲ τῶν ἀμαθῶν ἐχόντων ἐνλοὺς διαδιδράτκοι τὰ βλάσφημα, διὰ τὴν τῶν λέξεων σύγχυσιν καὶ τὸ τῆς φράσεως σκοτεινόν τε καὶ ἐμπεπληγῶδες, ἡμεῖς ἀναπτύξαντες δείξομεν καθ' ἕκαστά τε καὶ κατὰ πλῆθος. Τοιαῦτα γὰρ τῶν αἰρέσεων ἐπιτηδεύματα, ποικίλα τινὰ καὶ εὐσεβή: ἀκριτα, καὶ πολλὰ τὴν ὁμοιότητα διασώζοντα πρὸς τὰς ἐν ἑρσει λόχμας καὶ φάραγγας· Ἰν', ὡς ἐκείθεν οἱ λησταὶ τοῖς ἐν ἀπλότῃ παρτοῦσι καρδίᾳ ἀπρ:πτως ἐπιτηδῶσι, οὕτως ὡς ἐκ σκότους οὗτοι τοῦ συμμιγνοῦς καὶ γριφώδους τῶν ὁμωνύμων ἅμα καὶ πολυωνύμων λέξεων τὸ τῆς εὐσεβείας βίβλιον ἀπλοῦν. Ἐγγρῆν ἂν ἴσω ἐξ ἀντιθέτου, τῆς εὐσεβείας ἀπλότην κοσμοῦσης, πολυμιγῆ τινὰ καὶ ποικίλην τὴν ἀντιπα-

λον εἶναι κακίαν. Καὶ τοῦτο δῆλον τῆσιν εὐθὺς, ἃ ὁ πολὺς ἐν θεολόγοις Γρηγόριος (48) : « Ἦν ὅτε ἤμαρ τὰ ἡμέτερα (φάσκων) καὶ καλῶς εἶχεν ἡνίκα τὸ μὲν περιττὸν τοῦτο καὶ κατεγλωτισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἐντεχον οὐδὲ πάροδον εἶχεν εἰς τὰς θείας αὐλάς· ἀλλὰ ταυτὸν ἦν ψήφοις τε παύειν, τὴν ὕψιν κλεπτουσαίς τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ κατορχεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις καὶ ἀνδρογύνοις λυγίσμασι, καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκούειν περιεργον· τὸ δ' ἀπλοῦν τε καὶ εὐγενὲς εὐσέβεια ἐνομιζέτο. Ἀφ' οὗ δὲ Σίξτοι καὶ Πύρρωνες καὶ [P. 585] ἡ ἀντιθετος γλῶσσα, ὡσπερ τι νόσημα δεινὸν καὶ κακότηες, ταῖς ἐκκλησίαις· ἡμῶν εἰσεφθάρη, καὶ ἡ φλυαρία παιδαυσις ἔδοξε, καὶ ὁ φησι περὶ Ἀθηναίων ἡ βίβλος τῶν Πράξεων, εἰς οὐδὲν ἄλλο εὐκαταρούμεν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, ὡς τίς Ἱερεμίας οὐδέρεται τὴν ἡμετέραν σύγχυσιν καὶ σκοτομαίαν, ὁ μόνος εἰδὼς ἐξίσου θρήνου πάθειαι; » Ὅρα ὅπως τὴν πρὶν ὁ μέγας τῶν θεῶν μακαρίζων δογμάτων ἀπλότητα θρήνων ἄξιον μακρῶν τὸ περιττὸν καὶ ποικίλον ἤγηται τῆς θεολογίας, ἅτε χειμῶνων καὶ ναυαγίων αἰτίον τῆ τοῦ Θεοῦ γινόμενον Ἐκκλησίᾳ. Οἱ γὰρ ἀναγκαῖοις εἶναι γέγονε, πρὸς τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως ἀπλᾶ καὶ τοῖς πᾶσιν εὐπρόσιτα δεδῶσθαι ταῦτα συμπέπικται· ἵνα μὴ, δυσχεροῦς τῆς ἀναγκαίας τῆ φύσει χρείας καθισταμένης, ἄλεθρος τοῖς οὐσι κατόπιν ἀκολουθῆ. Καὶ πρῶτον ἐπὶ τῶν σωματικωτέρων τὸν λόγον γυμνάσαντες ἐκ τῶν τῆ ἀισθῆσει γνωριμωτέρων, ὡς διὰ βαθμίδος τινος, ἀναγάγων ἐν παρακολουθητότερον τινα τρόπον ἐπὶ τὰ θεία τῆς Ἐκκλησίας δόγματα. Οἱμαί γάρ, ὡς τὸ μέγα τοῦτο στοιχεῖον, τὸν ἀέρα, τὸν ἀφθονον πάσης φύσεως· πλοῦτον, διὰ τοῦτο πᾶσι προῦθηκεν ὁ Θεὸς ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ νήσοις καὶ ἡπείροις, ἄχρισ αἰθέρος καὶ οὐρανίων ἀντύγων, ἀπλοῦν καὶ ἀποικίλον, ἵνα μηδὲν μηδαμῆ τῶν εἰς χρεῖαν ἰόντων τῆ τοῦ ζῆν αἰτίαν καθ' οἰονδήτινα ζημιῶτο τρόπον· καὶ οὐδὲν ἀπ' οὗ τῶν ἐν κόσμῳ τοῦτου γέγονεν ἀμοιβῶν, πλὴν ἢ ὁ παντάπασιν ἐστέρηται τῆς γενέσεως. Ἐπειτα τὸ τῆς αἰθερίας ἐκείνης λαμπάδος φῶς ἀριθμοῖ μοι δευτέρον ἀναγκαῖον τὴν οὐρανίον λέγω πέπλου πορφύραν, τὴν τάπιγεια πάντα βύσκουσαν ἡλίου φλόγα. Πᾶσι γάρ καὶ οὗτος ἰδία καὶ δημοσίᾳ τοῖς βουλομένοις ἀεὶ δῶρον ἄσυλον πρόκειται, πλουσίως ἐπίσης καὶ πένητιν, ἀρχουσι καὶ ἀρχομένοις· καὶ οὐδὲν ἐπὶ γῆς ἀμέτοχον τῶν ἐκεῖνον γέγονεν ἀγαθῶν, πλὴν ἢ ὁ μὴ μετέσχε τοῦ εἶναι. Ἐπὶ τοῦτοις καὶ τρίτον ὄρα μοι ἀναγκαῖον τῆ φύσει, τὴν ὑγρὰν τῶν ὑδάτων οὐσίαν, ἀπειρον καὶ αὐτὴν κεχυμένην ἀέρι καὶ γῆ καὶ πᾶσι τόποις ἐμφανέσι καὶ ἀφανέσι. Μαρτυροῦσι μοι τῶν λόγων ποταμοὶ καὶ λίμναι καὶ πηγαὶ καὶ ὅση τῶν ἐγγάτοις ἐνεσι τῆς γῆς ὑδάτων φύσις. Ἀλλὰ γάρ, ἵνα μὴ λάθωμεν εἰς μῆκος λόγου παρενεχθέντες, τοῖς τῶν μεγίστων τοῦ κόσμου στοιχείων ἡδίστοις καθ' ἕκαστα λόγοις ἐνδιατρίβοντες, ἐς τὸ πρότερον ἔχως τὸν λόγον φέρει

et variam. Id autem statim magnus theologiæ doctor Gregorius ita esse declarat, cum ait : « Fuit quondam tempus, cum res nostræ florent ac præclare se haberent; cum nimirum superflua hæc et verborum lepore atque arte fucata tractandæ theologiæ ratio ad divinas causas ne aditum quidem habebat: verum idem erat calculus ludere, inversionis celeritate obtutum oculorum fallentibus, aut omnigenis et lascivis corporum flexibus spectatores ludificari, quod novi quidpiam ac curiosi de Deo vel dicere vel audire: simplex contra ingenuaque oratio atque doctrina pietas existimabatur. At posteaquam Sexti et Pyrrhones, et contradicendi libidine incitata lingua, velut gravis quidam ac malignus morbus, in ecclesias nostras magno nostro malo irrepserunt ac, nugacitas doctrinæ atque eruditionis opinionem tulit, quodque Actorum liber de Atheniensibus narrat, ad nihil aliud vacamus, quam ut novi aliquid dicamus vel audiamus, o quis Jeremias confusionem nostram caliginemque deplorabit, qui solus lamentationes calamitatis exæquare novit! » Viden' ut magnus vir veterem dogmatum simplicitatem beatam ducat, idemque theologiæ superfluas et multiplices quæstiones maximis lamentis dignas iudicet, quod in Dei Ecclesiam procellæ et naufragia per eas invehantur? Quæ scilicet necessaria erant, ea nature auctor simplicia et omnibus parabilia proposuit; ne si ea, quibus natura necessario indiget, parum difficilia essent, consequeretur inde rerum interitus. Ac primum quidem in rebus corporeis proludentes, ex iis quæ sensui notiora sunt, velut gradatim, ad sacra Ecclesiæ dogmata sic ascendamus, ut quisvis facile assequi possit. Equidem vasum hoc elementum, aerem dico, nature universæ divitem censum, idcirco (ut opinor) omnibus montibus, speluncis, insulis, continentibus, hinc usque ad æthera et ad cælestes orbes, unum et simplicem Deus prætendit, ut ne eo vivendi principio quidquam eorum quæ indigerent ullo modo fraudaretur; nihil ut prorsus in toto orbe expers ejus sit, nisi quod rerum genitarum conditione omnino caret. Deinde in rebus necessariis secundo loco numeres mihi oportet ætheriæ illius lampadis lucem, illam cælestis pepi purpuram, illam dico terrestrium omnium altricem solis flammam. Quippe et iste volentibus quibusque publice et privatim prostat perpetuo, sacrum et inviolabile donum, divitibus æque et pauperibus, principibus et privatis; ac nihil est in terra ejus beneficiorum expers, nisi quod omnino nullum est. Ad hæc tertium esto bonum, nature necessarium, humida aquarum substantia, quæ et ipsa ære, terra, omnibus locis, tam apparentibus quam latentibus, in immensum funditur. Testes mihi sunt fluvii, lacus, fontes, et quæcunque inest terræ visceribus na-

Variorum notæ.

(48) In laudem Athanasii. BOVIN.

PATROL. GR. CXLVIII

38

tiva aquarum vis. Sed ne maximis elementis sigillatim enarrandis, gratissimo dicendi argumento, sic immioremur, ut sensim oratio nostra longius excurret, ad institutum reversi prioribus vestigiis insistamus. Eodem modo ipsam quoque fidem in presenti spectes volo. Nempe, ut eorum quæ dixi nihil quidquam varium, nihil multiplex esse apparuit, ita ut eorum singulorum partes aliæ communicarentur, aliæ non item, et illæ **932** quidem ab hoc, non ab illo participarentur, sed solidam eorum naturam omnibus, pro uniuscujusque propria facultate ac voluntate, ex æquo communicari constat; ita et fidei doctrina, simplex et expertis varietatis, omnibus ex æquo divitibus, pauperibus, principibus, privatis traditur. Non enim aliud imperatorum et ducum, aliud fossorum et piscatorum baptismum esse juris est: nec illi quidem hoc, huic vero illud, sed unum et idem omnibus et semper proponitur. « Etenim in uno spiritu, inquit Apostolus ¹, omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Græci, sive servi, sive liberi, et omnes in uno spiritu baptizati sumus; » ne ullus prorsus fidelium possit ea re, quæ vitam animæ re ipsa tribuit, ullo tempore aut ullo modo fraudari. Atque ut illic legitima necessariorum elementorum portio copiose et ad plenum suppeditatur; cætera, quorum usus varius et mutabilis est, nec omnibus æque necessarius, fere rariora sunt, aliaque aliis personis et locis dividuntur, quo ii naturalem inter se conjunctionem et affectionem retineant; ita et hic varias virtutum species observare est, quas Creator alias aliis divisit, prout fortasse vitia iis affinia contrariaque existebant. Nam ut illic, si divina providentia naturæ permisisset omnes vitæ voluptates omnibus ex æquo distribuere, inamabilis et incuriosa utique esset earum conquisitio; et quia nemo alterius cujusquam **933** opera ad ullam rem indigeret, facillime idcirco mutui amoris causæ præciderentur: ac quoniam oportuit charitatis causa hominem homini sociari, et molesta demum jucundis temperari, idcirco eadem providentia per indigentiam constitat, et rursus proxima copię spe oblata, et parato contra indigentiam auxilio abundantie, animos recreat; unde sit, ut alius petat, alius largiatur, et utrinque rursus contrarium omnino accidat; quæ amicitie lex est, et conjunctionis vinculum firmum ac irruptum: atque ea res mare terris navigabile, et terras mari pervias præbet; ac per illud Tanais, limites suos longe prætergressus, in Græciam insluit, et Ister in Ægyptum pervenit, et Nilus cum Mæotide aquas communicat: sic etiam in his Apostolus dicit, dari per Spiritum alii quidem sermo-

A ἐπανακάμφωμεν. Τὴν γὰρ αὐτὴν μοι τρόπον δὲ κἀναταῦθα περὶ τῆς πίστεως. Ὡς γὰρ τῶν εἰρημέων οὐδὲν οὐδαμῆ ποικίλον καὶ πολυσχιδὲς ἀποπέφανται, ὡς τὸ μὲν τῶν μερῶν ἐφ' ἐκάστου τούτων μετέμεσθαι, τὸ δ' οὐ· καὶ τὸ μὲν ὑπὲρ τούτου μὲν, ὑπ' ἐκείνου δ' οὐ· ἀλλὰ πάντα πάσης ἐπίσης τῆς τοῦτου μετρίων [P. 586] δέδεικται φύσεως, κατὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστη δυνάμιν τε καὶ βούλησιν· οὕτω καὶ ὁ τῆς πίστεως λόγος, ἀπλοῦς καὶ ἀποικίλος, πᾶσιν ἐπίσης πλουσιούσις καὶ πένησιν δέδοται, ἀρχουσί τε καὶ ἀρχομέναις. Οὐ γὰρ ἄλλο μὲν τὸ βασιλέων καὶ ἡγεμόνων εἶναι βᾶπτισμα νόμος, ἄλλο δὲ τῶν σκαπανέων καὶ ἀλιῶν οὐδ' ἐκείνου μὲν τόδε, ἐκεῖνο δὲ τοῦδε· ἀλλ' ἐναὶ ταυτὸν καὶ πᾶσι καὶ ἀεὶ. « Ἐν ἐνὶ γὰρ (φησὶν ὁ ἁγίος) πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν ὄμα ἐβαπτίσθημεν αὐτοῦ, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἑλλήνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν· » ὡς ἂν μηδαμῆ μηδενὶ τῶν πιστῶν τὸ ζωτικὸν ὡς ἀληθῶς τῆς ψυχῆς ζημιουθεῖαι ἐξέ, μήτε καθ' οἰονόητινα χρόνον, μήτε καθ' οἰονόητινα τρόπον. Καὶ ὡς περ ἐκεῖ, κατὰ μὲν τὸ τῆς ἀναγκαίας χρείας ἀνάλογον, καὶ ἡ τῶν ἀναγκαίων στοιχείων ζυγιστᾶται γὰρ χορηγία, πολυχοῦς ὁμοῦ καὶ ἀνευθεῖς τὰ δ' ἄλλ' ἑπὶ ἑνὲς ἐνοχομένην ἔσχε τὴν χρεῖαν καὶ ἡκιστα πᾶσι ἐπίσης ἐπάγουσαν τὴν ἀνάγκην, σπανιώτερά πως καὶ ἄλλα ἄλλοις προσώποις καὶ ἄλλα ἄλλοις μερίζεται τόποις, τῆς πρὸς ἀλλήλους ἕνεκα φυσικῆς ἐνώσεως; τε καὶ σχέσεως, οὕτως κἀναταῦθα μοι σκόπει τὰς ποικίλας τῶν ἀρετῶν ἰδέας ἄλλως ἄλλοις, ἐπὶ τῶν συστοίχων ἴσως καὶ ἀντιθέτων ἐλαττωμάτων, μεριζομένου τοῦ κτίσαντος. Ὡς περ γὰρ εἰ ὁ πάντων ἐκεῖ (49) προμηθεὺς τὸ τοῦ βίου τερπνὰ (50) διανέμειν ἐπίσης ἅπασιν ἅπαντ' ἐίδου τῆ φύσει, ἀνέραστος ἦν δῆσος γε καὶ ἀταλαίπωρος ἡ τούτων ζητήσις, μηδὲν μηδενὶ κατὰ μηδὲνα γέ τινα χρῆσθαι δομένου τῶν τρόπων, καὶ βᾶστα δὴ τούτων τεύθεν τῆς φιλαληθείας ὑποτέμνεσθαι συνέβαινε τοὺς λόγους· ἐπειδὴ δ' ἐκεῖ κοινωνῶν τῶν ἀνθρώπων εἶναι διὰ τὸ τῆς ἀγάπης χρῆσιμον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι τῶν τ. ἱ. λυπηροῦς τὰ ἡδέα, λυπεῖ μὲν τῶ ἔνδει, τέρπει δ' αὐτὸν ἐν προθύμῳ οἰκίζων τὴν ἐλπίδα τῆς εὐπορίας, διδοῦσαν παλῆμν ἀντίπαλον τῆ πλεονεξίᾳ τοῦ ἐνδοῦς· καὶ ζητεῖ μὲν οὕτως, δίδωσι δ' ἐκεῖνος· καὶ τούναντίον αὐθι; καὶ διὰ πάντα ἐκάτερον· καὶ νόμος τοῦτο γίνεται φιλία; καὶ δεσμὸς ἀλλήλοις ἀρκετὰ ἰσχύων· καὶ τοῦ ἐστὶν, ὃ γῆ μὲν πλωτῆν ἐργάζεται θάλασσαν καὶ ταύτην αὐθι; ἐκεῖνη βᾶσιμον· καὶ τᾶνα; μὲν δ' αὐτὸ γέ τοι τοῦτο δρόμον ποιοῦμενος ὑπερβῆν ἐπιβῆν τῆ Ἑλλάδι, καὶ Ἰστρος ἐπ' Αἴγυπτον ἐρχεται· καὶ Μαίωτιδι Νεῖλος κοινούται τὸ βῆμα· οὕτω κἀναταῦθα δίδεσθαι φησὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος παρὰ τοῦ Πνεύματος ἄλλω μὲν λόγον σοφίας, ἄλλω δ' ἐρατην γῶστων, ἄλλω δὲ προφητείαν, καὶ ἄλλω μὲν ἰαμᾶ

¹ II Cor. xii, 8-10.

Variorum notæ.

(49) I. e. in contingentiis, in bonis non necessariis. Vide supra lib. viii, cap. 7, sect. 2, initio. BOVIN.

(50) Locus communis, jam a Gregora tractatus idque hisdem verbis, *Hist. lib. viii, cap. 7, sect. 2* BOVIN.

των χαρίσματα, ἄλλω ὁ ἐνεργήματα δυνάμεων· καὶ ἄλλοις μὲν ἄλλα, καὶ ἑτέροις ἑτέρα· ἐν οἷς ἐνόησε καὶ ἐπιστῆμαι καὶ τῆναί τε κράτος· ἔχουσιν· ὡς μήτε εἰς ὄψρην ἐκφέροιο διὰ τὸ ἀνευδὲς τὸ τῆς ἐκόνου ἀρχέτυπον ἐνθυμούμενός τις, μήτε εἰς ἀπογνώσεως [P. 587] ὀλοθαίνοι βυθούς, ἀχορήγητον ἔχον τῆν φύσιν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ μηδὲ μὴ παρ' οὐδενὸς εἰς εἰζυθῆτα χρεῖαν κατὰ μηδὲνα καλούμενος χρόνον· ὡς γίνεσθαι δῆλον ἐκ τούτων ἀπάντων, τῆν τε τῶν ὁμηγαίων φύσιν εἶναι μιαν καὶ ἅμα πᾶσιν ὁμοίαν τῆν κτήσιν· τῆν δὲ γε τῶν ἐνδεχομένων οὐτε μιαν, οὐτε πᾶσιν ἐπίσης ὁμοίαν ἀεὶ, ἀλλ' ἄλλοι' ἄλλως καὶ ἄλλοις ἄλλως ἔχουσιν· τῆν μὲν οὖν τῶν εὐσεβῶν πίστιν πατέρων (51) τοῖς ἀναγκαίαις ἀποδίδουαι, τῆν δὲ τῶν δογματῶν σοφίαν τῷ τῆς πίστεως ἐπιπροκοδομεῖν θεμελίω· καθόσον καὶ ὁ του καὶ δετ καὶ οἷς ἂν ἐνδέχοιτο. Ἄνευ μὲν γὰρ τῆς ἀπλότητος τῆς ἐκ τοῦ θεοῦ βαπτισματικῆς πίστεως Χριστιανὸν ἀδύνατον εἶναι· σοφίας δ' ἄνευ δογμάτων, οὐδὲν κοιλύει. « Ἡ γὰρ οὐδὲν ἂν ἦν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀδικώτερον, εἰ πρὸς τοῖς σοφοῖς ἐπιπτε μόνον, » φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος. Τοῖς γὰρ τοιούτοις λαθυρίνοισι, κατ' ἐκείνον τὸν ὄψρην, καὶ ὁ τῶν αἰρετικῶν ὑποδοῦμενος ὁίατος, καὶ εἰς διδασκαλίας ἐνεκα κενοδοξίας μετασχηματιζόμενοι, συναρπάξουσι κακοουργίας βημάτων διανοίας ἀπειροκάλους, ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ὑποδειγματικῶν λυμαινόμενοι τῆν ἀλήθειαν καὶ τὸ τῆς θεολογίας καταρβυφαίνοντες, ὡς ὁ μέγας ἐφη Βασίλειος. Καὶ τοῦτον εἶναι φημι καὶ ὁν ὁ θεὸς πεφρόθηται φρόδον Ἀπόστολος, « Μήπως (φάσκων) φθαρή τὰ νοήματα ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς ἐν Χριστῷ. » « Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται, » φησὶν, « οὐ μέγα εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. » Ἄ μὲν οὖν εἰκὸς ἦν εἰπόντας περὶ τῆς πίστεως, δεῖξαι ὅσον τὸ ἀναγκαῖον, δίχα προσθηκῆς καὶ ἀφαιρέσεως στέργειν αὐτῇ, καὶ ὅσον αὐτοῖς τῶν δογμάτων τὸ ἐνδεχόμενον, καὶ ὡς ἅπασιν μὲν ἀνάγκη Χριστιανοῖς τῆν δεῖουσαν εἰδέναι τῆς πίστεως προσκύνησιν, οὐ πᾶσι δ' ὁμοῦ καὶ τῆν τῶν δογμάτων ἐροῖαν σοφίαν καὶ τὸ θεολογεῖν, οὐ μὴν οὐδ' ἀεὶ, οὐδ' ἄνευ κοινής συνόδου τῶν πανταχῆ τῆς εἰκουμένης ἐπισκόπων· καὶ ὡς πρὶν ἢ φανῆναι τὸν Καλαθρὸν Βαρλαάμ, θησαυρὸς τῶν τοιούτων ἦν κανοφωνιῶν ἢ τοῦ Παλαμᾶ καὶ γλώττα καὶ χεῖρ, εἰρητικῆ μετρίως μὲν νῦν, διὰ τῆν τῶν ἀντιθέτων ἐχλοκρατίαν· εἰρήσεται δ' ἐξῆς πλατύτερον τε καὶ καλλιέρωτερον, εἰ πᾶσι δυναστεύουσα χεῖρ ἀπειῆ. Δυσὸν οὖν ὁπίτερον ἂν βούλοιο Παλαμᾶς αἰρῆσθαι· ἢ τῶν ἀκαίρων καὶ μηδὲν αὐτῷ προσηκουσῶν προφάσεων ἀφιστάμενος δεχέσθω παραπλητικῶς ἡμῖν τῆν τῆς εὐσεβοῦς ἀπλότητος πίστεως, πάσας πρότερον τῶς αὐτοῦ πυρὶ παραδεδικῶς βλασφημίας· ἢ τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἀφισταμένους ἡμᾶς ἐνοχλείτω μη-

nem sapientiae, alii interpretationem sermonum, alii prophetiam, alii gratiam sanitatum, alii operationem virtutum, et aliis alia, et diversis diversa; in quibus nonnunquam scientiae et artes primas tenent; ut nec per arrogantiam sese quisquam efferat, archetypum se, cum imago sit, ob id reputans, quia nulla re careat; nec ad imam desperationem dilabatur, eo quod naturam boni omnis exsortem habeat. et a nemine unquam ad ullam utilem operam advocetur. Itaque ex his omnibus patet, necessariorum bonorum naturam unam, ac possessionem apud omnes eandem esse; contingentium autem **934** nec esse uniusmodi, nec omnibus ex aequo aut eandem semper, sed alias aliter et aliis aliam obvenire: ac orthodoxorum quidem fidem patriam in res necessarias referri debere: dogmatum autem scientiam eximiam superaddiscandam fidei fundamento, in quantum, et ubi, et quanto, et quibus usus fuerit. Nam sine fidei ex sacro baptisimae pendentis simplicitate veri non potest, ut quisquam sit Christianus; sine eximia dogmatum scientia, nihil obstat. « Alioqui, inquit divus Gregorius, nihil esset fide nostra iniustus, si ea in solos sapientes caderet. » Quippe veteris illius serpentis ritu in eiusmodi labyrinthos furtim sese insinians profana hereticorum turba, et imanis gloriae causa habitu magistrorum induto, fallacibus verbis imperitas mentes seducens, humilibus comparationibus violata veritate, pollutaque theologia, et inquit magus Basilius. Et hunc timorem aio divi Apostoli fuisse, cum timere se diceret, ne corrumpenterent sensus nostri, et exciderent a simplicitate, quae est in Christo. « Et enim, inquit, si ipse Satanas transfiguratur se, non est magnum si et ministri eius transfigurentur velut ministri iustitiae. » Quae igitur de fide a nobis dici per erat, ut ostenderemus quam necesse esset eam nos nihil addendo, nihil detrahendo, volentes acceptare; tum quam inconstans foret dogmaticarum quaestionum usus, atque et necesse esset legitimum fidei cultum omnes sci e, at non item omnes parem habere dogmatum scientiam, nec **935** de rebus divinis disputare; neque id quidem semper; nec citra episcoporum, qui ubique terrarum degant, generali concilio: denique Palamae Linguam et manum, etiam antequam Barlaamus Calaber prodisset, istiusmodi opinionum novarum thesaurum fuisse, ea nos omnia diximus; sed paucis in praesenti, ob adversario turbae praevaletem: postea autem fusius et planius dicturi sumus, si omnis absit majoris auctoritatis violentia. Duorum itaque utrum voluerit Palamas eligito; ac vel absurdis minimeque legitimis excusationibus abjectis,

¹ II Cor. xi, 3. ² ibid. 14, 15.

Variarum notae.

(51) Si post patrum subauditur ἐστὶν, vertendum erit, ac orthodoxorum quidem fidem in res necessarias referri, solemne est et antiquum. Alio-

qui πατέρων est epitheton, quod conjunctum cum πίστιν, fidem patriam significat, ita ut interpretati sumus. Boivin.

rectæ fidei simplicitatem nobiscum amplectatur, A suis omnibus blasphemis primum igni traditis; aut nobis ab ejus communione alienis inolestus ne sit. Non enim ea Ecclesiæ lex est, vim ei ullam inferri, nolenti pie et recte sentire; nec nobis, qui recto sentimus; nisi quis velit tyrannice dominari. Nam quid hac in re inanis gloria profuerit, quæ cum conscientia pugnet, et animam æterno igni transmittat? Quisve prudens et intelligens, cum ipsius sancti Spiritus vas Apostolum dicentem auliat, « Nihil sum », et, « Ego me non arbitror reprehendisse », non pavet, non se inclinatum submittit, ut et sapere videatur, et a recta fide haud recedat? Nimirum et aristas constat magis placere agricolis inclinatas, quam erectas et in nullam partem devexas; propterea quod diversis hisce B conformationibus diversæ adjunctæ sunt causæ; illi fructuum pondus, huic infelix et sterilis levitas. Esto. »

CAPUT II.

Imperator Palamæ uni favet. Gregoram ab instituto orationis cursu abstrahit. Liberior loqui solitum regie majestatis reverentia comprimit. De constituendo disputationis argumento utrinque certatur. Cantacuzenus Gregoræ tria objicit. Palamæ scripta quanti a Palamitis facta. Gregoras suam dicendi libertatem defendit exemplis et rationibus: ita ad tertium accusationis caput respondet. Refellit id, quod primo loco objectum fuerat. De Thaborio lumine dicturum se promittit. Dicere exorsus subinde interpellatur.

936 I. Hæc in summa fuerunt, quæ ego ad imperatorem conversus, et ad ea quæ dixerat respondens, tunc disputavi. Ille tantum abfuit ut, quemadmodum juraverat, æquus arbiter sederet, sententiæ et verbis Palamæ defendendis totus rursus incumberebat. Tanto scilicet studio pro illius dictis certabat, quanto nec pro suis, ausim dicere, si ipse in crimen adductus et ad reddendas rationes coactus fuisset. Quamobrem et meis sermonibus valde offendi videbatur, qui non eandem quam ille, sed diversam viam ingredi instituissem; ac si sola ejus consilia ex circumfluentibus justitiæ fontibus derivari fixum definitumque esset. Ego enim, quod argumentum ab initio propositum fuerat, in eo maxime versari decreveram, ea nempe dicturus, unde scandalorum causæ ex Ecclesia tolli facillime et nullo labore potuissent. Ast ille velut parturiens, et in ea intentus quæ Palamas vellet, atque ad eum scopum omnia de integro referens, me ipsum quoque cogebat orationis cursum eo transferre.

II. Itaque ego, qui, si ipse Palamas contradixisset, liberior potuissem eum redarguere, remittebam non sponte, necessitati serviens. Et quid aliud facerem, cum mihi ob Imperatoris reverentiam verbis parum acerbis invecto, ac ne quid ingrati dicerem caventi, magnæ tamen et graves inde inimicitiae conflatae sint, et orationis cursum oblata offendiculâ abrupterint: mihi, inquam, **937** qui libertatem servitutis inimicam retinere consuevissem, tum autem maxime retinere deberem, quoniam nobis de Deo et de Ecclesiæ Dei dogmatis certamen institutum esset?

δέν. Οὐ γὰρ νόμος Ἐκκλησίας, οὐτ' αὐτῷ, μηδαμῶς εὐσεβεῖν ἀιρουμένῳ, βλαίον ἐπιφέρειν οὐδέν, οὐδ' ἡμῖν εὐσεβοῦσιν· ἦν μὴ τις βούλοιο τυραννεῖν. Τί γάρ [P. 588] κενοδοξίας ἐνταῦθα δεῖ, τῇ ψυχῇ μαχομένης καὶ τῷ αἰωνίῳ παραπεμπούσης πυρὶ; ἢ τίς φρονήσει καὶ νῷ διοικῶν ἑαυτὸν, ἐπειτα τὸ σκαῦος τοῦ Πνεύματος ὁρῶν τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, ὡς « Οὐδέν ἐμῖ, » καὶ ὡς, « Οὐπω καταληφέναι λογίζομαι ἑμαυτὸν, » οὐχ ὑποπίπτει καὶ ὑποπίπτει, ἵνα καὶ σύνεσιν ἔχει δόξῃ, καὶ ἅμα τῆς ὀρθῆς οὐκ ἀπόσχηται πίστεως; Καὶ τῶν ἀσταχῶν γὰρ τοὺς πύπτοντας μᾶλλον ἀγαπωμένους ἴσμεν τοῖς γεωργοῖς, ἢ τοὺς ἀκλινῶς ἰσταμένους. Ἐφόδιον γὰρ ταῖς τῶν σχημάτων ἐναλλαγαῖς, ἐκεῖ μὲν τὸ βρῆσθαι τοὺς καρποῖς, ἐνταῦθα δὲ τῆς κούφότητος, τὸ κακόδοξοι.

B Ἐλεν. »

illi fructuum pondus, huic infelix et sterilis levitas.

Esto. »

A'. Ἀλλὰ γὰρ ἐμοὶ μὲν (ὡς ἐν κεφαλαίῳ φάναι) τοιαύτε, πρὸς βασιλεῖα καὶ τοὺς ἐκείνου λόγους τῶ ἀπικρίσεις εὐθύνοντι, διειλέχθαι συμπεπρωκεν. Ὁ δὲ τὸ μέσοσ εἶναι κατὰ τὰ ὁμομοσμένα πόρρω ποσ θέμενος ὁλος τῆς τοῦ Παλαμά γνώμης ἅμα καὶ γλώττης αὐθῆς ἀντιποιοῦμενος ἦν. Τοῖς γὰρ ἐκείνου τοσοῦτο παρείχετο λόγοις τάγωνισμα, ὅσον οὐδ' ἂν εἰπεῖν ἔχω θαρβρόντως τοῖς ἰδιοῖς, εἴπερ αὐτὸς ἀντικρυς ὁ τοῖς ἐγγλήμασι τε ἐνεχόμενος καὶ τὰ εὐθύνας ὑπῆρχε εἰδούς. Διδ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀγθομέτῃ λόγοις ἐφῆκε κομῆθῃ, τὴν ἐτέραν καὶ οὐδαμῇ τὴν ἐκείνου βαδίζειν ἀιρουμένῳ, ὡσπερ ἂν ἐλ μόνος τοῖς ἐκείνου βουλεύμασι πέμπρωται κύκλω περιβρέειν τῆς δικαιοσύνης πηγᾶς. Ἐμοὶ γὰρ μάλα τοι δεδογμένον ἐπῆει γίγνεσθαι σκοποῦ προτεθέντος ἐκ προομιῶν, ἐκεῖνα λέγειν, ἔθεν ἂν τὰ τῶν σκανδάλων αἰτία τῆς Ἐκκλησίας ἐξαιρεθῆναι τε βῆσται καὶ εἶν οὐδενὶ ποτε γένοιτο πόνῳ. Ὁ δὲ ὡσπερ ὠδίνων, καὶ περιστρέφων ἅπαντα τὸν σκοπὸν ἐξ ἀρχῆς εἰς ἔπερ ἦν τῷ Παλαμά πρὸς βουλήσεως, ἐκεῖ κάμει τῶ τῶν λόγων προσηνάγκαζεν ἀνυέλκειν ἡνία.

B'. Ὅθεν ἐξδν ἐμὲ παρῆρησαστικώτερον τοῖς ἐλέγχοις κεχρησθαι, εἰ Παλαμάς αὐτό; μοι τὰ; ἀντιβῆσεις εἰσήγεν, ἔγωγε ὑφιέμη, οὐ μάλα ἐκῶν ἀνάγκη δουλεύω. Καὶ πῶς [P. 589] γὰρ οὐ· ὦ καὶ δι' εὐλάβειαν βασιλικὴν ὑφιέμένως πως; προσηνεγμένη τοὺς λόγους, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἀπηχῆς εἰπεῖν σκοπομένη, πολλαὶ μοι τινες καὶ βαρεῖαι γεγόνασιν ἐκεῖθεν ἀπέχθειαι καὶ πρὸς τὸν τοῦ λόγου δρόμον ἐφόδια φαρτικὰ, τὸ τοῦ ἡθους ἐλευθερον φυλάττειν ἀδούλοτον εἰθισμένῳ, καὶ μάλιστα νῦν ὀφείλοντι, περὶ γε Θεοῦ καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας; ἐκείνου δογματῶν τοῦ ἀγούου δντος ἡμῖν;

¹ I Cor. xiii, 2. ² Philipp. iii, 13.

Γ'. Ὡς ἂν ἡ συμφωνία διηγεῖται (52) τοῦ πρώτου Α σκοποῦ τοῖς ἄλλοις· ἄλλως μεταξὺ παραπλεκομένοις πράγμασιν ἐπίσης ἀκήρατος μένη, ἣν ὠθισμός τις καὶ βία παρ' ἑκατέρους ἡμῖν, ὅποια κἀν τοῖς ὀπλομάχοις ἀγῶσι ὡς τὰ πολλὰ καθίσταται, βιαζομένων ἑκατέρων τῶν στρατοπέδων, πρὶν συβραγῆναι τὰς τάξεις, περὶ τοῦ ποτέρου ἂν προκατελιθῆθα: γένοιτο τὸν ὑπερέχοντα τόπον, ὡς ἐνταῦθα τοῦ παντὸς ἀγῶνος τὰς τῆς νίκης σπέρροντος ἐλπιδας, κἀν τοῦσι τὰς ἀδήλους τοῦ πολέμου προκατατιθεμένου τύχας ὡς τὰ πολλὰ.

Δ'. Ὁ μὲν γὰρ πρῶτον τοῦ: τῆς σηπίας με τρῶπους ἔλεγε μιμεῖσθαι· καθάπερ γὰρ ἐκείνην, μηχανωμένην δρασμὸν, τὸ μέλαν ἐμείν κατὰ τῆς τῶν ἀλιέων σαγήνης, οὕτως ἔφασκε κἀμὲ, πρὸς ἕτερα μεθαρμόζειν κατὰ τὸ λεληθὸς τὸν ὄλον σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος ἀεὶ πειρώμενον, κατ' ἐκείνου μηχανᾶσθαι ξενηλασίαν φάνατινὰ, καὶ τοῦ Θαδωρλου φωτὸς ἀπελαύνει πανούργως, αὐτάρκη πρόφασιν ἐς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἔχειν οἰομένου τουτὶ. Δεύτερον ἐνεκάλει μοι, κακῶς εἰσάγειν τὸ περὶ τοῦ μὴ δαῖν θεολογεῖν κεφάλαιον, τῶν ἁγίων ἄνω καὶ κάτω διαβρήθηθαι θεολογούντων· οἷς καὶ τὸν Πιλαμαῖν ὑποδείγμασι χρώμενον τὰς νέας ἔλεγε γράφειν θεολογίας, ὑπερ ὧν τὸ οἰκεῖον αἷμα διδοῖναι καὶ μάλα προθύμως ὁ ἀβρεπῆς κριτῆς διετείνετο· ἄς καὶ καυθῆναι λέγοντος μᾶλλον ἐμοῦ, καθήπτοντο μάλα σφοδρῶς καὶ παρῆρησά Παλαμαῖ· καὶ Ἡρακλείους, συν γε τῷ πατριάρχῃ, τότε λέγοντες καυθῆσθαι σφᾶς, ὅτε καὶ τὸν Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, εἰς ταυτέτητος λόγον φεῦ! τὴν ἀμφοτέρων τιθέντες ἄρμονίαν. Καὶ ἔτι καὶ τρίτον ἔγκλημα τουτὶ προσήγεν ἐμοί, λέγω δὴ τὸ τῆς ἐμῆς· ὀμιλίας πρὸς βασιλέα σκληρὸν καὶ οὐκ ἐνδοξόμενον οὐδαμῆ· μηδὲ γὰρ εἶναι σοφῶν βασιλεῦσιν ὀμιλεῖν οὕτως.

Ε'. Περὶ οὗ καὶ βραχεία εἰπὼν ἀπήλλαγμα, οὐ μόνον τοὺς τῶν ἁγίων πάλαι πρὸς βασιλέας εἰς μέσον ἀγαγὼν διαλόγους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔξω σοφῶν ἐλίους, Σόλωνος πρὸς Κροῖσον φημι τῶν Λυδῶν βασιλέα, καὶ Πλάτωνος πρὸς Διονύσιον, τὸν τῆς Σικελίας, καὶ πλείους ἄλλους, ὧν οὐ χρεῖα μεμνησθαι τανῦν. Πῶς γὰρ ἂν μιγεῖη τὰ ἄμικτα, σοφία λέγω καὶ κολακεία; Εἰ γὰρ σοφός, οὐ κόλαξ· εἰ δὲ κόλαξ, οὐ σοφός. Ὅταν δὲ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ τὰ τῆς διαλέξεως ἦ, τότε [P. 590] οὐδ' εὐσεβῆς ὁ κόλαξ. Ἄλλως τε καὶ τῆς σοφίας, εἰ πρὸς ἀνθρωπίνην ἄπασαν συγκρίνοιτο εὐγένειαν, τοσοῦτο διαφερούσης ὅσον ὀβολοῦ λυχνίτης, τοσοῦτο διεφέρειν χρεῶν καὶ τὴν τῶν σοφῶν ὀμιλίαν, συγκρινόμενῃ πρὸς ἀνθρωποδώδη καὶ ἀγενεῖ κολακείαν. Ἡ πολλὴ μεντὰν ἀλογία γε εἴη, καὶ παραπλήσιον, ὡς περ ἂν εἰ ἐνεκάλει τις Ἀχιλλεῖ μὴ βουλομένῳ Θερσίτην εἶναι, ἣ τῷ λέοντι μὴ τὴν ἀλωπεκτῆν ἀλαττομένῳ τῆς λεοντῆς.

Achillem ideo vituperet, quod esse Thersites nolit; aut leonem, quod vellem leoninam vulpina non mihi.

III. Enimvero ut argumenti propositi tractatio perpetua serie et consonantia procederet, nec intertextis alias aliis quæstionibus corrumpeteret, magna contentione et aperta vi utrinque laborari cœptum: ut in bellicis præliis plerumque fit, cum uterque exercitus, antequam ordines configant, enixe certat, uter prior occupaturus sit locum superiorem; eo quod ii, qui pugnant, omnem victoriæ spem in eo verti existunt, et hoc incertæ belli fortunæ fundamentum ut plurimum ponant.

IV. Ac primum ille aiebat me imitari morem sæpiæ, quæ fugam moliens atrum virus in piscatorum sagenam evomeret: conari scilicet semper omnem disputationis scopum ad alia sensim transferre et longe relegare, eique velut quoddam exsilium machinari, atque a Thaborio lumine per fraudem avertere, quod argumentum ipse in præsentī instituto sufficere arbitraretur. Deinde quod negarem de rebus divinis disputari oportere, illud mihi ut male statuenti objiciebat, cum sancti ipsi passim de Deo disputarent: quorum exemplo Palamam quoque dicebat nova de Deo scripta edere, pro quibus vel proprium sanguinem libentissime se effusurum æquus scilicet iudex affirmabat; quæ cum ego comburi potius juberem, 938 illico Palamas et Heracleæ episcopus cum patriarcha acrius me et liberius reprehendere cœperunt, tum ea combustum iri dicentes, cum et ipsum Christi Evangelium, utriusque operis eandem (proh scelus!) rationem habentes. Ad hæc tertium in me culpat, asperam illam et nesciam flecti pertinaciam, qua cum imperatore collocutus fuisset. Neque enim sapientium esse, ita apud imperatores loqui.

V. Qua quidem de re pauca dixi, et me ipsum statim expedivi, prolatis in medium non iis solum sermonibus, quos olim viri sancti cum imperatoribus habuissent, sed et quibusdam profanorum sapientium dictis, Solonis nempe ad Cræsum, Lydorum regem, Platonis ad Dionysium, Siciliæ tyrannum, aliisque plurimis, quorum meminisse in præsentī nihil necesse est. Equomodo enim res insociabiles, sapientia et adulatio, sociari unquam possint? Si quis sapiens, non idem est adulator: si quis adulator, non idem est sapiens. Quod si de Deo ipso disputetur, ne pius quidem is est, qui sit adulator. Præterea, quoniam sapientia, si cum omni humana nobilitate comparetur, tanto eam antecellit, quanto obolum lychnites, tanto etiam oportet sapientium dicta, si cum servili et humili assentatione conferantur, ab hac ipsa distare. Absurdissimum certe hoc et idem fere sit, ac si quis

Variorum notæ.

(52) Ita quoque exemplar Vaticanum, in quo omissum aliquid suspicor. Certe hæc male cohærent. BOUVIN.

VI. Quod ad sæpiæ atramentum attinebat, **939** A Ἦ. Περὶ δὲ τοῦ τῆς σηπίας μέλανος καὶ πίν τεθαύμακα, πῶς οἷς ἐγκαλεῖσθαι ἐκείνον ἐχρήν, τὸ μὲν προφανῆ παρατρέχοντα, τὰ δ' ἀφανῆ καὶ πόρρω μνήμης ἐς μέσον ἄγοντα, ταῦθ' ἡμῖν αὐτὸ: ἐγκαλεῖν οὐκ ὀκνεῖ, καὶ ταῦτα καὶ περὶ αὐτῶν ἐν ἐτέρῳ τοῦ τὰ εἰκότα προδιαλαβοῦσι. « Ὅμως ἐπέπερσά δι' αὐλῆς, » ἔφην, « περὶ τὸ θαῤῷριον ἀναστρεφόμενος καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο φέρων ὑπέθετον, οὐκ ἔχων (ὡς ἐσκεν) ὁρμητήριον ἕτερον, ἢ μὴ ἔχων ἀσφαλῆστερον, ἐγὼ σου καὶ ταύτην λύσαι πειράσομαι τῆ ἀνάγκην, οὐ πάνυ προσήκον ἡμῖν. Τί γὰρ ἔδει νεοκῶν ἡμῖν διαλόγων (53) τῆμερον, μυρία; ἄλλας καινοφρονίας προκομιζοῦσι, ἐποίας ἐκείθεν (54) αἰ. καὶ γράφων καὶ λέγων ὁ Παλαμᾶ; ἀλλίσκεται; »

VII. Dicere itaque exorsus ab eo interpellabar, B sic ut continens orationis cursus abrumperetur. Nimirum ille invictam et ineluctabilem argumentorum vim pertimescebat; eo maxime, quod ad ea, quæ jam proposita essent, refellenda nullam ipse invictam rationem afferre posset.

CAPUT III.

Proœmium disputationis de lumine Thaborio. Palamas dam quæstionem frustra proponit. Iconomachie nomine notatur Iconomachorum error de Domini transfigurati carne. Theodori Grapti verba. Sacre imagines a Palamitis in ignem conjectæ. Palamæ cum Eusebio Iconomacho consensus. Palamas plato increata statuit. Eusebio pejus sentit in iis. hæc de lumine, operatione, substantia divina, et sacramento Eucharistiæ loquitur. Palamæ impietas cum Theodori Grapti argumentationibus conferenda. Illius de lumine opinio quam absurda sit.

I. Attamen quoniam vestrum in me audiendo ardorem ludificare vereor, idemque illam volo opinionem sugillare, qua is adversus ea quorum accusatur, subsidium illud habere se saltem exiguum putat, ideirco nunc præcipua quæque continenti oratione lubens vobis exponam.

II. Alebam scilicet ea quæstione neque tunc opus fuisse, neque etiam nunc opus esse. Nam quæ vulgaribus proverbiiis apertissime notantur et irridentur, ea Palamas facere haud erubescit. Ac illud « Falces petenti scaphas denegare » olim in proverbiiis jocus fuit, ab isto autem serio nunc agitur. **940** Nempe hic ob id reprehensus, quod diceret se oculis corporeis lumen increatum Deumque ipsum intueri, nec ullum habens ullius Patris testimonium, quo id clare demonstraret, defensionem sibi aliquam fore speravit, si se in montem Thabor, velut in arcem munitam, reciperet et ad lumen illud confugeret. Atqui si illic saltem aliquem sanctorum Patrum produceret, idem esse istud lumen dicentem, ac illud quod in monte Thabor apparuit, esset fortasse aliqua venia dignus, hæc ea res nihil ipsi profutura esset, quoniam in prima hypothesis erraret. Nunc quæ ille monstrosa

A. Ὅμως ὑμῖν (55) οὐκ ὀκνήσω διεξιναί τι κριώτερα κατὰ τὸ συνεχές ἐν τῷ ἄρτι, τὸ τε ἐμπύρον τῆς ὑμῶν ἀκροάσεως παρακρούεσθαι δυσωπώμενος καὶ ἅμα ἐπιβραβεῖν αὐτοῦ βουλόμενος: τὸ νομιζεῖν ἐκείθεν ἔχειν, εἰς ἃπερ ἐνεχόμενος ἐγκαλεῖται, βοήθημα γοῦν (56) τι μικρόν.

B. Ἐφασκον γὰρ μήτε τοῖς τότε ἐκείνου [P. 501] χρεῖαν ζητήσεως, μήτε τοῖς νῦν. Ἡ γὰρ ταῖς αἰ. παροιμιαῖς δνειδον (57) ἔχει περιφανῆ κομιδῆ. ταῦθ' ὁ Παλαμᾶς οὐκ ἀσχύνεται δρῶν. Τὸ γὰρ « Ἄμα; (58) ἀπαιτούμενον ἀρνεῖσθαι σκάρις, » πῶς μὴ ταῖς παροιμιαῖς ἐπαίετο. νῦν δὲ τοῦτο καὶ σφόδρα σπουδάζεται. Ἐγκαλούμεν γὰρ, ἀκτιστον λέγοντι βιάπειν φῶς καὶ Θεὸν σωματικῶς ὀφθαλμοῖς, ἔπειτ' ἀπὸδειξιν ἐναργῆ κεκτημένων μηδαμῆ μηδενὸς τῶν ἁγίων, ἐπικουρίαν ἔδοξεν εἰσεσθαι οἱ τινα, εἰ ὡςπερ εἰς καταφυγὴν ὄχυρον ἀνεχώρησε πρὸς Θεὸν τὸ θρῶς καὶ τὸ φῶς ἐκείνο. Καὶ εἰ μὲν τινα πρὸς ἐκόμενον ἐνταῦθα γοῦν τῶν ἁγίων, ταυτὸν ἐκείνῳ (59) φάσκοντ' εἶναι τοῦτ' ἐν Θεωρίῳ, συγγνώμη τῆς ἀνίσως ἦν, εἰ καὶ μηδὲν ὀνήσειν ἐμελλεν αὐτῷ (60) ψευδομένῳ τῆν πρώτην ὑπόθεσιν. Νῦν δ' οὐδέτις εὐρίσκειται τῶν ἁγίων λέγων ἃ αὐτὸς περατεύεται. Θέσιν δ' ἐαυτοῦ ποιούμενος ταύτην αὐτὸς ψευδῆ καὶ

Variorum notæ.

(53) Disputationibus scilicet Barlaami et Acin-
lyni cum Palama. BOIVIN.

(54) Ex quo priores illæ disputationes habitæ
sunt. BOIVIN.

(55) Gregoras lectores alloquitur, non autem
eos qui tum aderant in concilio; id quod diligen-
ter observandum. BOIVIN.

(56) Thaborium scilicet lumen. BOIVIN.

(57) Pro δνειδος. Barbare BOIVIN.

(58) Gregor. Cyr. in Proverb. Heinsius ex-
φας interpretatur ligones. BOIVIN.

(59) Lumen scilicet increatum, quod ait Palamas
videre se. BOIVIN.

(60) Dativ. pro accusat. BOIVIN.

ασυστατον οὕτως ἀνεῖσιν εἰ; τὰ ἄρα, πρὶν καθαρ- Α
 ὄησαι καὶ γλῶτταν καὶ δέονοιαν.

Γ'. Ἐκ πολλοῦ γὰρ εἰκονομαχίαν νοσῶν ὁ ἀνὴρ, ὠ: ὑπὸ πολλῶν πολλάκις καὶ τοῦτο μεμαρτύρηται μὲν, σεσίγγεται δὲ μὴ προσειμένου τοῦ βασιλέως, αἰνιγματωδῶς πρὸς τοῖς αὐτοῦ ποιήμασιν ἐπισπεῖρει τὴ νόσημα. Οἱ γὰρ εἰκονομάχοι μεταδεδῆσθαι τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν ἔλαγον ἐπὶ φῶς ἀφθαρτόν τε καὶ ἀκτιστον θεότητα. Δῆλον δὲ ἐκ τῶν τότε ἄγωνισαμένων κατὰ τῆς αἰρέσεως Θεοφόρων καὶ Θεολόγων ἀνδρῶν. Ὡν ἓνα Θεόδωρον τὸν Γραπτὸν (61) προχειρισάμενοι διὰ τὸ σύντομον,

(61) Exstat inter codd. mss. Regiōis volumēn B
 ingens chartaceum, quo continentur libri pro ima-
 ginibus contra Iconomachos scripti. Hi libri sunt, *Apolo-
 gia pro fide orthodoxa; Antirrhelici tres contra
 Mamonam; Eusebii denique et Epiphaniæ refu-
 tatio*. Ei codici præfixum est nomen Theodori
 Grapti inquam auctoris. In calce legitur: Τὸ πα-
 ρὸν βιβλίον τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Γραπτῶ, τῷ
 μακροῦ χρόνου ἀφανισθὲν, τῇ περὶ τὰς θείας Γρα-
 φῆς φιλοσοφίᾳ σπουδῇ καὶ φιλοκαλίᾳ τοῦ ἁγίου
 ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Ἰωασάφ τοῦ
 Καντακουζηνοῦ ζητηθὲν, ἐν τῷ μόνου βιβλίου εὐρε-
 θέντος, κἀκεῖνον πάνυ μὲν σαφροῦ διὰ παλαιότητα
 γρόνου, ἐσφαλμένον δὲ καὶ τῇ τοῦ γεγραφότος
 ἐκείνου ἰδιωτεία μετεγράφη εἰς ὠφέλιαν τῶν ἐνταυ-
 ξομένων, ἐν ἔτει ἴσως, μηνὶ Μαρτίῳ, ἰνδικτ. ζ'.
 Id est, *Præsens hoc opus S. Theodori Grapti, longo
 tempore obscuratum, tandem religioso in divinas
 Scripturas studio ac laudabili curiositate divi domi-
 ni nostri et imperatoris dom. Joasaphi Cantacuzeni C
 perquisitum, unico exemplari reperto, eoque ob
 vetustatem admodum corrupto, ac præterea librarii
 ipsius ignorantia depravato, in usum eorum qui
 lecturi sunt transcriptum est, anno mundi 6826
 mense Martio, indic. 6 (Christi 1368)*. Vetus exem-
 plar, ex quo Cantacuzenus describi suum curavit,
 ipsum quoque exstat in bibliotheca Regia, et hanc
 inscriptionem præfert: ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩ-
 ΡΟΥ ΑΔ.....Υ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΜΩ-
 ΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡ..... ΗΣΙΓΓΕΩΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ
 ΤΩΝ ΔΟΞΑΖΟΝΤΩΝ..... ΠΡΟΣΕΚΕΚΥΝΗΚΕΝΑΙ.
 Ea codicis pervertisti inscriptione deceptus Canta-
 cuzenus Theodori Grapti libros eos esse credidit,
 qui Nicephori patriarchæ erant: manavitque ea
 opinio ad omnes illius sæculi eruditos. Nam et Palamitæ,
 inter quos eminebant Cantacuzenus
 ipse Philotheusque patriarcha; et Palamitarum
 adversarii Gregoras, Cyparissiota (cod. Reg. 2408,
 fol. 105, 154, 175, 193, 196, 199, 263, 375), et D
 alii, *Opus* et Theodori Grapti genuina esse uno
 omnes ore pronuntiaverunt. Cæterum Cantacuzenus,
 et cæteri, si præfixum vetustissimo exemplari ti-
 tulum propius attentiusque inspexissent, commis-
 sam in ea parte fraudem statim animadvertissent;
 primam scilicet tituli lineam, in qua Theodori no-
 men occurreret, manu recentiori exaratum esse.
 Cui rei argumentum est primum ipsa positio illius
 lineæ: est enim altior quam quæ illi in ejusdem
 folii versi tergo respondet; eoque sit ut prima pa-
 gina subsequentem cæterasque omnes uno versu
 excedat, quod apud librariorum vitium est, scripturæ
 accuratæ legibus contrarium. Deinde versus ille,
 in quo Theodori nomen legitur, non eodem scri-
 ptus est atramento, quo cæteri qui proximi se-
 quuntur. Denique ipsa scripturæ lineamenta di-
 versa sunt, ut necum latebitur quisquis litteras
 contulerit, præsertim E, Θ, Μ et Υ, quarum for-

confligit, ea qui dicat sanctorum nullus reperitur.
 Eam vero falsam et infirmam hypothesin sibi con-
 stituens sic in montem ascondit, lingua et mente
 nondum purgatis.

III. Quippe jampridem Iconomachia hic vir la-
 borans (quod et ipsum a multis sæpe testificatum,
 imperatore auribus non admittente, dissimulatum
 est), eum morbum velut ænigmaticæ suis libris
 inspergit. Nimirum in transfiguratione carnem
 Domini mutatam esse in lumen incorruptibile, et in
 divinitatem increatam, Iconomachi dicitabant. Id
 ex viris Deo plenis et in theologia versatis, qui ad-
 versus illam hæresin tum temporis pugnarunt, li-
 quido discimus: quod nos, unum Theodorum

Variorum notæ.

mam aliam esse in primo veru, aliam in secundo
 et tertio, facile erit cuivis perspicere. Ejusce fa-
 cinoris auctorem suspicari sicut vel Palamam, vel
 Palamitam aliquem, penes quem fuerit is codex,
 antequam ad Cantacuzenum pervenisset: nec
 enim Cantacuzenum ipsum autim falsi insimulare.
 Gregoras *Historiæ* lib. xxi, infra cap. 3 (sect. 8:
 vide et lib. xxiii, pag. 676 et 677), ejusmodi fraudes,
 imo majores objicit Palamitis. *Næque enim in nos
 solos, inquit, manus ii armant sanguinarias, sed ex
 ipsis sacris libris recisa multa auferunt, folia char-
 tacea bina et quaternæ acutis cultris descant, et
 ex divinis Scripturis ea avellunt, quæ validum et
 expugnatum difficile robur opponentia, ad suum libi-
 tum iniquis interpretationibus detorquere non pos-
 sunt*. Porro intererat Palamitarum, ut libris illis,
 quibus multa continerentur eorum erroribus con-
 traria, Theodori Grapti potius quam Nicephori
 (patriarchæ videlicet Constantinopolitani) nomen
 inscriberetur. Initio certe Theodorus Graptus parvi
 ab illis factus; quanquam iidem postea, ejus testi-
 moniis ad suum sensum accommodatis, miris lau-
 dibus ipsum ornaverint. Exstat apud Gregoram
 in libro nondum edito (cod. reg. 2932, fol. 157)
 gravis querela de Palamita quodam, qui de Theo-
 doro Grapto et de ejus libris non satis reverenter
 loqueretur. *Ecquæ enim* (inquirebat Palamae secta-
 tor) *novit illum Ecclesia? Quis nostrorum illius
 unquam meministi? Tum addebat, Quæcunque is
 contra Iconomachos scripta composuisse diceretur,
 ea erroribus gravissimis scateret. Quod si alii qui-
 piam nonnulli interseruissent spurium et supposititium,
 et iis nomen illius inscripissent, ipsum quidem irre-
 prehensum futurum, non item ejus libros: sin ea
 ejus essent reipsa et indubitata, jam eum simul cum
 libris rejiciendum, et in hæreticorum numero ponen-
 dum: Hæc Palamita ille, in quem Gregoras acerbis
 verbis invehitur, ad Cantacuzenum ipsum conver-
 sus: *Ecquem tu, inquit, huic derepente in sanctum
 illum Patrem sapientemque doctorem armis novum
 Archilochem, ac potius Archilochi simulum?... Cur
 hæc præsentem te abjectissimus furibundusque homin-
 culus evomuit?* etc. (Vide et annotata infra ad ca-
 pitis 4 sect. 7.) Non mirum itaque homines im-
 probos, quales illi videntur fuisse, vetustissimum
 codicem nactos, cui auctoris nomen esset inscrip-
 tum, nomen præfixisse illud, quod arbitrentur
 contemptius obscuriusque esse, quam ut magne
 contra eos auctoritatis esse posset. Ut ut sit, ma-
 nifestum certe est, interpolatum fuisse codicis
 antiquissimi titulum, additamque esse recentiori
 manu, ut diximus, eam lineam, in qua Theodori
 Grapti nomen legitur. Superest jam ut ostendamus,
 auctorem esse patriarcham Nicephorum. Primum
 constat Nicephorum multa pro imaginibus contra
 Iconomachos variis temporibus scripta edidisse.*

Graptum compendii causa deligentes, breviter ostendemus. Illic cum Eusebio, qui inter ejus temporis cruditis primas obtinebat, per colloquium congressus sic loquitur.

IV. Primo inducit illum dicentem, corpus Christi transformatum et immortale factum et incorruptibile esse, ac servi formam inter hæc totam ex toto in lumen ineffabile et inenarrabile, et 941 ipsi Deo Verbo conveniens, mutatam fuisse. Deinde eum refellit his verbis: « Sed Eusebius carnem Domini in lumen ineffabile et inenarrabile, et Deo Verbo conveniens, mutatam esse magnifice prædicat. Id lumen quid sit necesse est inquirere. Nondum enim vir egregius quodnam illud esset clare indicavit, hoc tantum adjecit: Deo Verbo conveniens. At infra apertius declarabit. Nos tamen, ad

A ὁς Εὐσεβίῳ τῶν τότε λογίων τῷ πρώτῳ (62) συμπλακεῖ εἰς διάλεξιν τάδε φησὶ, δεῖξομεν ἐν βραχέι.

Δ'. Πρῶτον μὲν οὖν εἰσάγει λέγοντα ἐκεῖνον, ὅς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ (63) μεταμεμρφώται καὶ ἀπθανάτισται καὶ ἀφάρτητον ἐστὶν, καὶ ἡ τοῦ δούλου μορφή ἐν τοιοῦτοις γενομένη ἐξ ὧν ὅλη μεταβέβηται: ἐπὶ φῶς ἀβήρητον καὶ ἀνεκδήγητον, αὐτῷ τῷ θεῷ λόγῳ πρέπον. Ἐἴτα ἐλέγχει αὐτὸν λέγων: « Ἄλλῃ κατακοιμῆσεται Εὐσεβίως (64), ἐπὶ φῶς ἀβήρητον (5) καὶ ἀνεκδήγητον καὶ τῷ θεῷ λόγῳ πρέπον τῆ τοῦ Κυρίου σάρκα μεταβεβλήσθαι. Καὶ τί ἂν εἴη τοῦτο τὸ φῶς, ζητεῖν ἰπάναγκες. Οὐ γὰρ πῶς σαφές ὁ τι ἐστὶν ὁ γεννάδας ὑπέδειξε νῦν, ἔτι μὴ τῷ θεῷ λόγῳ πρέπον προσθεῖς: εἰς ὑστερον δὲ ἐρεῖ ἐκρήματα.

Variorum notæ

Ignatius Diaconus, qui ejus vitam scripsit, eum ait aliquanto post Nicænam synodum, cum esset adhuc laicus, in fidei hostes insurrexisse: Τότε δὲ, inquit, καὶ ὁ μέγας Νικήσορος, τὰ νέκης ἐπιφερόμενος σήμεντα, κατὰ τῶν τῆς πίστεως ἀντιπάλων τορὴν τι καὶ ἐνυάλιον ἀνεκρούετο μέλος, Χριστὸν εἶναι πιστούμενος ἀπερίγραπτον κατὰ τὸ τῆς θεότητος ἀπλόου καὶ ἀνέπαφον περιγραπτὸν δὲ καὶ γραπτὸν κατὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπτόν τε καὶ σύνθετον, οἷς τὸ εἰκονίζεσθαι ἀρραπίως ἐπακούουθησσι. Quibus Ignatii verbis indicari puto *Apoloqiam pro fide*. In synodica epistola Orientalium ad imperatorem Theophilum memoratur liber contra Christi imaginem a Joanne Anagnosta editus, idemque a Nicephoro refutatus. Theophanes Confessor integram de Copronymi obitu narrationem, ex tertio contra Mammonam Antirrhethico translata, *Chronico* suo inseruit; atque ejus narrationis auctor in codice Joyeusano Nicephorus patriarcha indicatur, teste Petavio. Vide fragmenta, *Breviario Chronico* Nicephori patriarchæ sub juncta, edition. Petav. Cum codice Joyeusano consentit Michael Glycas, *Annalium* parte II, pag. 137 edit. Reg. ubi excerpta ex secundo contra Mammonam Antirrhethico verba tanquam Nicephori laudantur. Præterea et in Anastasii Quæstionibus, et in *Panoptia dogmatica* Euthymii Zygabeni, Nicephoro patriarchæ, tanquam vero auctori, asseruntur varia fragmenta, excerpta ex iis libris quos Cantacuzeniani codicis titulus corruptus perperam Theodoro Grapto ascribit. Denique ii ipsi libri in codicibus multis præferunt nomen patriarchæ Nicephori. Unus autem cæteris omnibus longe antiquior, nec longo post ætatem auctoris scriptus (is est codex n. 354 Colbertinus) non ea solum continet quæ Cantacuzenianus, sed et duos præterea libros, quorum primus est *De testimoniis Macarii Magneti*; in altero agit *de divina imagine, quæ ab Iconomachis idolum dicta fuerat*: item quæritur *quid sit γραπτὸν et κετλητὸν*: tum *quomodo intelligendum illud, Non facies ullam imaginem*, etc. Ejus codicis titulus, omnibus partibus integer et nulla fraude corruptus, ita habet, ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΗΑΓΙΟΥΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΜΟΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΑΣ ΚΑΙ ΕΙΛΙΚΡΙΝΟΥΣ ΗΜΩΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΟΞΑΖΟΝΤΩΝ ΕΙΔΩΛΟΙΣ ΠΡΟΣΕΚΕΚΥΝΗΚΕΝΑΙ. Itaque minime dubium est, quin ea Nicephori patriarchæ Opera sint (a), quæ Cantacuzenus, Gregoras, Philotheus, Joannes Cyparissiota

et alii complures, Theodori Grapti esse putaverunt. ΒΟΥΙΝ.

(62) Gregoras in libro nondum edito, cuius initium Περί μὲν οὖν τῆς ἡρατῆς τοῦ Κυρίου θεοφανείας, queritur fraude adversariorum surreptis sibi Theodori Grapti libros. Καίτοι, inquit, διὰ τὰς περιστηχολίας καμὲ πρὸς τῶν διωκτῶν συμφορὰς οὐδ' ἔσχον ὅπως ὑπ' αὐτῶν κηπίσας τὰς ἐκεῖνου βιβλους παμπόλλους ὁσας ἀνεληφώς, ἐξ ὧν καὶ ὄθεν πολλάκις ἀναλαμβάνων πρῶτερον ἐκείρου, προθεῖναι νῦν ἡμῖν (δμῖν) τὰ πολλὰ τῶν ἐρημένων πλείω τε καὶ ἐναργέστερα. Venia itaque ei danda est, quod quæ contra Eusebium Cesariensem scripta essent, iis putaverit refelli Eusebium aliquem recentiorem, i ipsius videlicet Theodori Grapti æqualem. Ignoscendum pariter, quæ de Christi in cælum translati corpore Eusebius dixisset, ea ad Christum in monte transfiguratum pertinere existimanti. ΒΟΥΙΝ.

(63) Hæc et quæ sequuntur, verba sunt Eusebii, excerpta ex ejus ad Constantium epistola, quam et Nicæna synodus secunda ab Iconomachis laudatam (action. vi, edit. Labb. p. 494) exposcit, et Nicephorus patriarcha (non, ut Gregoras putabat, Theodorus Graptus) libro singulari refutare instituit. Ejus epistolæ fragmenta antehæc dispersa, pleraque anecdotia, juvabit, credo, lectores suo quæque nunc demum loco reddita et collecta habere. ΒΟΥΙΝ. — Sequitur Eusebii epistola, quam jam edidimus inter ejus Opera. Vide tomum II, col. 1545. EDIT. ΠΑΤΡ.

Hanc epistolam, qua imaginum cultus aperte improbat, Eusebii esse aiebant Iconomachi; et Orthodoxi quoque fatebantur. Verum cum idem Eusebius in *Historia sua ecclesiastica*, lib. vi, cap. 48, celebret mulierem Syrophœnissam, quæ sanguinis profluvio liberata, statuum Christo liberatori exerect, idcirco a quibusdam dubitatum est, an illa epistola esset re ipsa Eusebii. Sed tantum abest, ut ejusmodi argumento constet non scriptam eam esse ab Eusebio; ex ea ipsa narratione, quam obijciunt, apparet eundem fuisse auctorem tum *Historiæ ecclesiasticæ*, tum ejus quam dicimus epistolæ. Nam quod a muliere Syrophœnissa factum in *Historia ecclesiastica* narratur, id ipsum ibidem ἐθνικῆ συνηθεῖς, hoc est, *consuetudine ethnica*, seu usum apud gentes jam inde antiquitus recepto, factum esse dicitur; quem scilicet usum minime probabat Eusebius. ΒΟΥΙΝ.

(64) Vide cod. Reg. 1986, fol. 200, v. ΒΟΥΙΝ.
(65) Vide Eusebii Epistolam ad Constantium. ΒΟΥΙΝ.

(a) Vide hujusce *Patrologiæ* tomum C. Edit.

ρον. Ὅμοιος πρὸς τὰ δεδομένα αὐτῷ ἐν τῷ παρόντι ἂν λόγον ἡμεῖς ἐξετάσωμεν. Τί οὖν ἐστίν; ἄρα οὐσία τις καὶ ἐνυπόστατον καθ' αὐτὸ ὑφεστῶς καὶ μὴ δι' ἑνὸν ἐτέρου πρὸς ὑπαρξίν; ἢ ποιότης ἀσώματος καὶ [P. 592] ἀνούσιος; ἐν ἄλλω τὸ εἶναι, οὐκ ἐν ἑαυτῇ θεωρούμενον ἔχουσα; Ἄλλ' εἰ μὲν οὐσία ἐστὶ, πότερον ἀγγελικῆ; ἢ παρὰ καὶ ἄγγελος φῶς καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτου φωτὸς μαρμαρυγὴ καὶ ἀπόλαμψις. Ἄλλ' οὐκ ἂν τοῦτο εἴποι. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Εἰ θεία οὐσία, πῶς εἰς τοῦτο μεταψέχεται; Εἰ μὲν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη μετελθοῦσα, καὶ ὅσον ἄλλο καὶ ἰδιῶδες ἀποτερουμένη πρόσωπον, εἰς τὴν τοῦ Λόγου διαπρέπον ἐμφέρειαν, μηδὲ μὲν τῶν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένων συμπαραποστῆσα καὶ συμφυεῖσα, τετράς σαφὸς αὐτῇ ἢ Τριάς ἀποτετέλεσται. Καὶ ὁρᾶται, ὡς φιλότιμος περὶ τὴν θείαν οὐσίαν Εὐσέβιος, ἀφρονίᾳ ὑποστάσεων πληθύνων καὶ αὐξῶν τὰ ἀπλήθοντα καὶ ἀμείωτα καὶ πάσης τῆς ἐπινοήσεως καὶ πλεονασμοῦ παντάπασιν ἀνεπίδεκτα. Εἰ δ' εἰς τὴν τοῦ Λόγου συγχυθεῖσα καὶ ὡσπερ συνουσιωθεῖσα παρῆλθεν ὑπόστασιν, μετὰ πλείονος τῆς ἐνγλωμοσύνης προσθήκη καὶ αὐξήσιν τῆ τοῦ Λόγου αὐτῇ δίδωσιν ὑποστάσει· ἥτις οὐκ ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς οὐσίαν τῇ φύσει ἐστὶ, τῷ χαρακτηριστικῷ δὲ τῆς ἰδιότητος μόνον κατὰ τὴν γέννησιν διαφέρουσα. Οὕτω πρὸς τὴν ὑπερπλήρη καὶ ἀπροσβέδ καταδραψιλευόμενος φύσιν τὴν ἑαυτοῦ σαφὸς ἐκπομπεῖται μανίαν, ὥστε σύνθεσιν ἐπὶ τῆς ὑπερηπλωμένης καὶ πάσης ἀπλότητος ὑπερέκεινα οὐσίας ἐπινοεῖν, ἐξ ἧς καὶ πάθος ἐξ ἀνάγκης ἐψεται ἐπὶ τῆς μακαρίας καὶ ἀπαθοῦς θεότητος. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Ὑπόλοιπον δ' οὖν ἐστὶ ζητεῖν, εἰ ποιότητα τοῦτο ἀσώματος ἢ ἀνούσιον εἶπε, τί συμβαίνει· ὅσον ἀπύρροτον τινὰ τινος οὐσίας καὶ ἀπαύγασμα, εἰς ἣν ἢ μορφή ἔκεινη μεταβέβηται; Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ἢ πασῶν ἐσχάτη ὑβρις καὶ ἀτομία τῷ θείῳ προστρίψεται σώματι. Λωδῆσαιτο γὰρ ἂν τὸν τοῦ εἶναι λόγον, καὶ ταύτην τὸ ἀνυπαρκτον εἰσαχθῆσεται. Ἄλλως τε οὐδ' ἐνεσσι ποιότητα ὑποκειμένου διχα καθ' ἑαυτὴν ὃ τὸ ποτὲ ἐστὶ διαδειχθῆναι, κἂν τῶν οὐσιωδῶν αὐτὴν εἴποι τις· ἢ καὶ εἰς οὐσίας μέρος ἀνάγεται. Ὡς δ' ἐπὶ παραδείγματος εἰπεῖν, οὐκ ἂν τὸ λογικόν που συσταίη ὑποκειμένου ἀνευ, ὃ ἐστὶ τὸ ζῶον, εἰ μὴ πρότερον τις ὑπόθοιτο οὐσίαν ἐμφύχον αἰσθητικῆν. Ὡσαύτως καὶ εἰ τὸ θνητὸν, ἢ ἀθάνατον, ἢ τὴν τῶν τοιοούτων. Ἐν τίνι γὰρ ἂν σχολῆ τὴν ὑπαρξίν; » Καὶ ἄλλαχού· « Ὅτι μὲν γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖ ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν, ὃ μέγας μυσταγωγεῖ Ἀπόστολος. Τὸ δὲ σῶμα ἀνωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι· ἀκτιστόν, ἢ τὸ [P. 593] περιγράφον εἰς ἀπεριγραφίαν μετατεθῆναι, οὐπω μέχρι καὶ τήμερον ἤκουσται. » Καὶ ἄλλ' αὖ· « Τὸ φύσει ἀπλοῦν οὕτε ὁρᾶσθαι, οὕτε εἰδοποιεῖσθαι, οὕτε πάσχειν τι καθ' ὄντιναοῦν τρόπον πείσκειν. Ἀπαθὲς γὰρ καὶ ἀφθαρτὸν καὶ πάντῃ ἀκατάληπτον καὶ ἀπερίγραπτον· τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ θεός; » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Εἰ γὰρ ταῦ-

¹ I Cor. xv. 53.

Et alio loco : « Quod natura sua simplex est, id A τὴν εἶεν, οὐ δύο ἀν εἶεν, ἀλλὰ μία φύσις. Ἡ γὰρ εἰς οὐκ ἐστιν ἕνα, ἀλλὰ δύο φύσεις. Ἡ γὰρ σύνθεσις τῶν διάφορον τῶν συντρεχόντων φέει καὶ ἑτεροουσία εἶναι δηλοῖ. »
 atque omnino incomprehensibile et incircumscriptionum est. Hoc vero quid aliud fuerit nisi Deus? »
 Et paulo post : « Nam si idem forent, non duo essent, sed unica natura. Eorum quippe, quæ simul coeunt, differentiam ipsa compositio arguit, eaque diversæ substantiæ esse indicat. »

V. Hinc, ut put, volenti cuique facile est perspicere, Palamam una cum impio illo Eusebio ipsum quoque refutari, utpote qui eadem atque ille scribat et sentiat Nempe et sacras sanctorum imagines ab sectatoribus Palamæ fuisse aliquando in ignem coniectas, norunt ii qui viderunt et arcantium illud vulgauerunt, et apud plurimos iurejurandum id ita esse confirmarunt. Verum illi deprehensi, et plebis impetum veriti, eo maxime, quod alia accusationum uerbera in eos eruperit, fingunt se eas adorare, et cum cæteris divinas ædes intueunt : adeoque effecerunt, ut illud silentio tegetur. Quapropter et nos in præsentī sileamus.

VI. Cæterum amborum consensum ex iis quæ passim ipsi dicunt, et ex refutationibus, quas magnus ille doctor edidit, oportet ostendere. Imaginum hostis Eusebius totum in transfiguratione corpus Domini mutatum ait in lumen diversum, 944 incorruptibile, et increatum. Palamas vero is succensens, qui divinitatem unam increatam prædicant, et lumini suo ex Thaborio lumine fundamentum struens, aliud ab substantia esse illud statuit, increatam nempe et incorruptibilem divinitatem, Deum inter et angelos mediam. Etenim corruptis sanctorum verbis, diserte ait : « Qui igitur divinæ naturæ splendorem, quem angeli Deo ministrantes participant, et quo justī fulgebunt sicut sol, nec substantiam divinam esse dicit, nec angelicam, is Deum inter et angelos non ponit ejusmodi lumen, quod nec Deus sit nec angelus : quoniam et divus Dionysius rerum causas, quæ in Deo sunt, quas angeli et homines participant, nec divinam nec angelicam substantiam esse dicit. »
 Vide ut hic, dum increatum et incorruptibile et aliam divinitatem esse lumen illud ostendere nititur, magnum quoque Dionysium calumniatur, ejus verba perperam interpretans, ut nos fusius in iis quos contra illum scripsimus, steliteticis et planius in antirrheticis libris declaravimus? Clarioribus verbis utitur in eo opere, ubi de lumine ipso agit. Nam ibi sic loquitur : « Substantia Dei non est, quoniam ea tangi non potest. Angelus non est, quoniam Dominicus gerit characteres. »

VII. Nec solum Domini corpus increatum existisse hic ait, sed et corpora virorum virtute præstantium. Ac nominatim quidem Melchisedecum principii expertem et increatum fuisse sta-

E'. Ἐντεῦθεν ἐξεῖναι τοῖς βουλομένοις οἶμαι συναρᾶν, ὁμοῦ τῷ καταράτῃ Εὐσεβίῳ ἐκείνῳ καὶ Παλαμᾶν ἐλεγχομένον, ἅτ' ἐκείνῳ ταυτὰ γράφοντα καὶ φρονούντα. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ θεῖαι τῶν ἁγίων εἰκόνες καὶ τοῖς περὶ τὸν Παλαμᾶν ἐβρόχουτο πρὸς τὴν δῆλον μὲν τοῖς θεασσάμενοις τε καὶ τὸ ἀπόρρητον ἐξεῖναι καὶ ὄραμα βεβαιωσάμενοις τουτὶ πρὸς πολλοὺς ὅτι δὲ ψευθεῖντες, καὶ δεισαντες τὴν τοῦ πηλοῦς ὁρμὴν, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἐπισπεῖον ἑτέρον νέφος τῶν ἐκκλημάτων αὐτοῖς, προσκυνεῖν ὑποκρίνονται καὶ αὐτοὶ, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς συνεισέναι ναοὺς, σιωπῇ καλύπτεσθαι ἐπεπράχασαν. Σιωπητέον καὶ ἡμῖν ἐν τῷ ἄρτι.

G'. Δεικτέον δ' οὖν τὴν συμφωνίαν ἀμφὸν ἐκ τῶν σφίσιν ἀεὶ λεγομένων καὶ ἅμα τῶν τοῦ μεγάλου τοῦδε Πατρὸς ἐλέγχων. Ὁ μὲν γὰρ Εἰκονομάχος Εὐσεβίος ὅλον ἐν τῇ μεταμορφώσει (66) μεταβεβήσθαι φησι τοῦ Κυρίου σῶμα πρὸς φῶς ἔτιρον, ἀφθαρτόν τε καὶ ἀκτιστόν. Ὁ δὲ Παλαμᾶς τοῖς μίαν ἀκτιστόν θεότητα κηρύττουσι μεμφόμενος, καὶ θεμέλιον ἐκ τοῦ θαθαυρίου τούτου κατασκευάζων φωτὶ, ἄλλο τίθησιν εἶναι παρὰ τὴν οὐσίαν ἐκεῖνο τὸ φῶς, ἀκτιστόν τε καὶ ἀφθαρτόν θεότητα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων. Φησὶ γὰρ οὕτως κατὰ λέξιν παραφθεῖρων τῶν ἁγίων τοῦς λόγους· « Ὁ τῶν λέγων (67) τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ἥ καὶ οἱ Θεῶν λειτουργούντες ἄγγελοι μετέχουσι, καθ' ἣν καὶ οἱ δίκαιοι λάμπουσι ὡς ἥλιος, μήτ' οὐσίαν εἶναι θεῖαν, μήτ' ἀγγελικὴν, οὐ τίθησι μεταξὺ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων φῶς, δ μὴτ' Θεός ἐστι μὴτ' ἄγγελος· ἐπεὶ καὶ Διονύσιος ὁ θεῖος τοῦς ἐν Θεῶ τῶν ἁγίων λόγους, ὧν ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι μετέχουσι, οὐκ εἶναι φησιν οὐσίαν οὔτε θεῖαν οὔτε ἀγγελικὴν. »
 Ὅρας πῶς ἐπιγόμενος ἀκτιστόν τε καὶ ἀφθαρτόν καὶ ἄλλην θεότητα δεῖξαι τὸς φῶς καὶ Διονύσιον διαβάλλει τὸν μέγαν, τάκεῖνον παρεξηγούμενος ὡς ἡμῖν γε πλατύτερον ἐν τοῖς κατ' αὐτοῦ στηλιτευτικαῖς καὶ ἀντιρρητικαῖς διδασκαλαῖς λόγοις τρανέτερον· σαφέστερον δὲ ἐν τῷ περὶ φωτὸς αὐτοῦ τίθησι λόγον. [P. 594] Ὁ οὐσία μὲν γὰρ (68) Θεοῦ (φησὶν) οὐκ ἐστὶ· καὶ γὰρ ἀνεπαφός ἐκεῖνη. Ἄγγελος οὐκ ἐστὶ· δεσποτικὸς γὰρ φέρει χαρακτῆρα. »

Z'. Καὶ οὐ μόνον δὲ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα καὶ οὕτως γεγενῆσθαι φησιν ἀκτιστόν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐκάρτων ἀνθρώπων· καὶ ὀνομαστὶ μὲν τὸν Μελχισεδεκ τὴν ἀναρχόν τε γενέσθαι καὶ ἀκτιστόν, ἀρρί-

Variorum notæ.

(66) Non ἐν τῇ μεταμορφώσει, sed μετα τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀσόδον. Vide Epistolam ipsam Eusebii supra allatam. BOIVIN.

(67) Τοῦ Παλαμᾶ ἐκ τοῦ ε' λόγου, οὐ τ' ἄρα γὰρ ἄλλὰ τίς ἂν δύνατο. Vide cod. Reg. 2409, f. 152.

BOIVIN.

(68) Ἐκ τοῦ πρὸς φωτὶ· λόγου αὐτοῦ. Existit in codice Regio 2409, fol. 83, oratio seu liber Palamæ ad Athanasium Cyprii archiepiscopum, περὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς καὶ τῆς θείας χάριτος. BOIVIN.

στω: δὲ τοὺς κατὰ τὴν Παλαμᾶν ἄπαντας. (69) Πα
ριθῆσομαι δὲ καὶ αὐτὰς κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον τὰς
αὐτοῦ ῥήσεις: « Πῶς οὐκ ἄκτιστος (70) ἡ χάρις,
εἶ ἦν καὶ οἱ μετέχοντες αὐτῆς ἄναρχοι καὶ ἄκτιστοι
καὶ ἀτελεύτητοι καὶ ἀθάσιμοι καὶ οὐράνιοι κατ' αὐτὴν
παρὰ τῶν Πατέρων προσηγορεύθησαν; »

Η'. Ἄ μὲν οὖν δοκεῖ τῷ καταράτῳ καὶ Παλαμῆ;
συμφωνεῖν Εὐσεβίῳ, ταῦτά ἐστιν: ἃ δ' ἐπιπέσει οὐ-
τος τὰς ἐκείνου παρήλασε βλασφημίας, κακίαν ἐπὶ
κακίᾳ προσπιδαφιλευσάμενος, εἴμι ἐρῶν. Ὅνομα
γὰρ θεὸς ἐνέργειαν τῷ φωτὶ γενικῶν, ἔπειτα δια-
ρεῖ πρὸς ἀπειράκις ἀπείρους θεότητας, ἀκτίστους τε ἅμα
καὶ διαφόρους ἀλλήλων, δύναμιν θηλαδῆ καὶ σοφίαν
καὶ ζώην καὶ βουλήν καὶ ἀλήθειαν καὶ ὕπνον καὶ μέ-
θην καὶ θσα τῆ τῶν ἀνθρώπων ἐφεύρηται ἀπορί-
α κατὰ διαφόρους καιροὺς ὀνόματα: ὡς εἶναι θεότη-
τας ταύτας κατ' εἶδος, ἀτελεῖς μὲν καθ' ἑαυτὰ; καὶ
δεομένας ἀλλήλων: συντιθεμένων δ', ἐπιγίγνεσθαι
σφισι τὴν τελειότητα.

Θ'. Ἐντεῦθεν (71) καὶ εἰς τοσαύτην ἤλασε τὴ
πράγμα κακίαν, ὡς καὶ παρῆρησιασθῆναι τὰς τοιαύ-
τας βλασφημίας ἐπὶ μέτρει τῆς τῶν ἐπισκόπων ἐκεί-
νων ἀτόπου φάλαγγο; πικρῶν καὶ ἡμῶν, ὡς μὴ
ῥῥελε, καὶ ψήφῳ κοινῇ βασιλέως ὁμοῦ καὶ οὖν γε
πατριάρχου τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων, ἄλλην μὲν τὴν
οὐσίαν εἶναι θεότητα, ἄλλην δὲ, καὶ σφόδρα διάφο-
ρον, τὴν ἐνέργειαν: καὶ ἅμα μὴ τὴν οὐσίαν εἶναι
τὴν ἀγιάζουσαν οὐτε τὸν ἡμῖν μεταλαμβανόμενον
ὕειον ἄρτον. Ἄπερ ἀκηκότων ἡμῶν, ὡ δίκη καὶ
ἀνοχὴ θεοῦ, κατὰ ποταμοῦς ἐχέωρε τὰ δάκρυα: C
καίπειτα ἐφεξῆς δημοσίᾳ βγαίεισαν εἰς κακίαν ἄλλην
ιδόντες ἐπέσχονεν τοῦ διακρύειν, οἷμαι τῶν τοῦ ἐγ-
κεφάλου ξηρανθέντων ὑγρῶν ὑπ' ἐκπλήξεως: ἤδη
γὰρ καὶ χεῖρας ἐπιβάλλειν ἤρξαντο μετ' ὀργῆς ἀνα-
στάτες ἅμα τῷ πατριάρχῳ καὶ οἱ ἐπίσκοποι καθ'
ἡμῶν, μηδ' ἀκούειν τὰ γε τοιαῦτα ἀνεχομένων. Ἄλλὰ
ταῦτα μὲν ὕστερον (72) ἔπειτα ἐπαναληπτέον ἐκ-
θεν τὸν λόγον, ὅθεν εἰς ταῦτα ἐξέβημεν ἄκοντες, τῆ
μνημῆ συγχυθέντες τοῦ πάθους.

Ι'. Παρέσται δ' ἐντεῦθεν τοῖς ἀπλῶς ἐθέλουσι κρι-
νεῖν, ἀναλεγόμενος ἕκαστα, ταῖς τε βλασφημίαις τοὺς
ἐλέγχους τοῦ θεοῦ [P. 595] καὶ μεγάλου Πατρὸς ἐκεί-
νου συμβάλλειν, καὶ αὐ τοῖς ἐλέγχοις τὰς βλασφη-
μίας, καὶ παρ' ἄλληλα συνορῶντες ἐπιψηφίζεσθαι, D
πῶς καὶ τὴν τῶν εἰκονομάχων ἐξαρχῆς κτητάμενος
αἴρεσιν προσεπιδαφιεύσατο καὶ αὐτὸς τῆ αὐτοῦ
κακίᾳ προσθήκας ἀτοποιήσας. Εἰ γὰρ δεῖξιμεν
αὐτῷ μαχόμενον ἀντικρυς τὸν μέγαν ἐκείνον διδά-
σκαλον, καθ' ἡσυχίαν ἡμῖν ἢ βουλόμεθα ὁ τῆς ἀπο-
δείξεως χωρήσει σκοπός.

Variorum notæ.

(69) *Omnes Palamæ similes.* Nempe eos omnes,
qui, ut Palamas, divini luminis atque adeo divinæ
gratiæ sint participes. Gregoras Palamam irridet,
aīosque monachos, qui divinum lumen oculis
corporeis visum a se gloriabantur. Boivin.

(70) Ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχὴ· Φιλόνει-

A tuit; generatim autem omnes Palamæ similes.

945 Ipsamet verba ejus sic apponam, ut nihil
mutem. « Quidni increata sit ea gratia, cujus qui
participes fuerunt, li per eam principii expertes
et increati et sine carituri, et sempiterni, et cœlestes,
a Patribus vocati sunt? »

VIII. Hæc sunt, in quibus Palamas cum abomi-
nando Eusebio videtur consentire. In quibus au-
tem ipse superaddendo, et errorem, errore cum ul-
tando, illius blasphemias supergressus est, ea sta-
tim dicturus sum. Lumen generali nomine ener-
giam seu operationem vocat; tum in divinitates
dividit infinitas infinitas, increatas simul et a se
invicem diversas; potentiam scilicet, sapientiam,
vitam, consilium, veritatem, somnum, ebrietatem;
B et quæcumque hominibus, prout usus fuit, variis
temporibus nomina adinventata sunt; ita ut hæc
sint divinitates speciales, quæ per se imperfectæ
sint et sui invicem indigeant, conjunctæ autem
perfectionem acquirant.

IX. Inde eo usque malum illud prorupit, ut in
medio episcoporum illorum cœtu, aut insana pot-
tius phalange (nobis utinam haud præsentibus!)
ex communi imperatoris, patriarchæ et illorum
episcoporum suffragio, hæc blasphemix palam pro-
nuntiarentur, aliam esse divinitatem, ipsam sub-
stantiam; aliam item, et valde diversam ab ea,
operationem: tum nec substantiam esse, quæ
sanctificaret panem divinum a nobis in sacra com-
munionem participatum. Quæ cum nos (proh justitia
et patientia Dei!) audivissemus, lacrymæ nostræ
torrentium instar fluebant: 946 tum deinceps, ubi
aliud malum vidimus publice erupisse, lacrymas
continuis; eo quod, ut opinor, cerebri humores
præ stupore et metu exaruiscent. Jam quippe et
episcopi cum patriarcha in nos, qui talia ne au-
dire quidem sustinebamus, insurgentes, manus
nobis injicere cœperunt. Sed hæc quidem poste-
rius gesta sunt. Nunc inde oratio resumenda, un-
de ad hæc nolentes, ac illius calamitatis recorda-
tione turbati, divertimus.

X. Hinc porro iis qui candide velint judicare,
singula colligentibus, licebit refutationes, a magno
illo doctore editas, cum blasphemis refutatis con-
ferre, et vicissim blasphemias cum refutationibus,
et iis juxta se invicem positas atque consideratis,
demum æstimare, quomodo hic iconomachorum
hæresin, jam inde ab initio susceptam, sua ipse
pravitare amplificaverit et absurdioribus accessio-
nibus cumulaverit. Nam si magnum illum doctorem
cum eo palam pugnare ostendamus, sensim
argumentatio nostra scopum attinget, et eo perve-
niet, quo nos volumus.

κοῦσι μὲν οὖν ἀλλήλοισ. Vide cod. reg. 2409, fol
105. Boivin.

(71) Ob erga πρόληψιν, qua Gregoras tertie
sessionis acta attingit. Boivin.

(72) Sessione 3. Vide infra lib. xxi. Boivin.

XI. A. de ipso quidem lumine pauca sufficient. A. Etenim sancti illius doctoris sapientissimæ et altissimæ questioni, utrum ipse voluerit respondeat; sive substantiam dicat esse hoc lumen, et rem per se subsistentem nec alterius indigentem ad existendum; sive qualitatem quamdam substantia carentem et incorpoream, quæ esse in alio, non in ipsa consideratum habeat, Ex tribus absurdis unum certe colligetur. Nam si illud substantiam esse dicat, 947 vel angelus erit; quo posito nec increatum nec divinitas est: vel erit quarta hypostasis; quod quam absurdum sit, sanctus Pater et doctor ostendunt: si qualitatem quamdam substantia carentem, et fluentem ex alia substantia emanationem, tum divinitas ejusmodi introducetur, quæ careat existentia. Imo, inquit, fieri non potest, ut qualitas ulla per se ipsam sine subjecto consistat: quemadmodum nec rationalitatem, quæ est hominis differentia substantialis, quisquam dixerit posse constare nisi prius ei subjectum sit animal, quod est substantia animata sensu prædita: etenim substantiæ et nature partes substantiales et naturales per scientiam posse defini. Quæ quidem sic dicta si locum habent in compositis, multo magis in indivisis et simplicibus habitura sunt, præsertim autem in natura divina.

CAPUT IV.

De corpore Domini. an increatum fuerit; et de hominibus, quos Palamas dixerat fieri increatos. Verba Theodori Grapti Palamas una cum Eusebio Iconomacho refutatur. Energis nomen ab Eunomio introductum, ab Iconomachis receptum, a Palama revocatum in lucem. Theodori Grapti cum sanctis Basilio et Gregorio consensus. Conclusio: Palamam Iconomachorum vestigiis insistere. Substantiæ et operationi eadem definitio convenit. Si corpus Christi incorporeum et increatum fieri non potest, multo minus hominis corpus. Qui virtute proficiunt, ii de novo creari dicuntur.

I Quoniam itaque ab sapientissimo et sanctissimo doctore Palamas, simul cum Iconomachis, per hæc refellitur; age, eodem rursus sancto doctore nobis socio adjuncto, et aliis armis usi, quibus ille plurimis et accommodis Iconomachos aggressus est, cumulum ab impio homine ex abundanti superadditum derisimus, ut multis argumentis constet Iconomachos longe ab hoc superari improbitate; tum simul appareat, hunc non obiter, nec ut aliud agentem, sed cum solertia, eaque crudelissime insidiosa, semper ad montem Thabor confugere.

II. Illud igitur nobis inquirendum, quomodo corpus Domini evasisse increatum dicat, cum aperte ab Ecclesiæ repulsi sunt ii, qui id olim effutiverunt: item quomodo homines, ejusdem 948 instituti cujus Palamas, increati et principii expertes fiant. Quippe hæc ad similem errorem omnino pertinent, nempe ad Iconomachorum hæresin, quam ille toti suæ, velut principium et firmissimum fundamentum, vanæ ædificationi præposuit.

III. Nam ut ea, quæ ab aliis viris sanctis contra allata sunt, in presenti omittam, et illo solo hic quoque utar sapiente divinoque doctore; qui Iconomachorum bello tum, cum sæviret, se opposuit, ac multa passus, multa in eos locutus, errorem tandem, velut Chalanes turrim, ita profligavit, ut ad nihilum redegerit, idcirco eos qui similibus

IA'. Καὶ περὶ μὲν τοῦ φωτὸς βραχεία; ἡμῖν δεήσει τῆς γλώττης. Τοῦ γὰρ Θεοῦ ἐκείνου Πατρὸς, πυνθανομένου σοφώτατά τε καὶ ὑψηλότατα, ἐπιτίθων αὐτὸ; ἐθέλει ἀποκρινέσθω· εἴτ' οὐσίαν εἶναι τοῦτ' ἐπὶ φῶς καὶ ἐνυπόστατον ἀποφαίνεται, καθ' αὐτὸ ὑπεστηκὸς καὶ μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς ὑπαρξίν· ἢ ποιότητά τινα ἀνούσιον καὶ ἀσώματον, ἐν εἰλίφ τὸ εἶναι ἔχουσαν καὶ οὐκ ἐν ἑαυτῷ θεωρούμενον. Συραχθῆσεται γὰρ τριῶν ἐν γέ τι τὸ ἄτοπον. Εἰ γὰρ οὐσίαν φαίη, ἢ ἄγγελος ἔσται, καὶ διαλύεται τὸ ἄκτιστον αὐτοῦ μετὰ τῆς Θεότητος· ἢ τετάρτη ὑπόστασις, καὶ τὸ ἄτοπον ὅσον ὁ Θεὸς δεικνύσι Πατὴρ καὶ διδάσκαλος. Εἰ δὲ ποιότητά τινα ἀνούσιον καὶ ἀπόρροισαν ἄλλης οὐσίας, εἰσαχθῆσεται τὸ ἀνυπαρκτον τῆς Θεότητος. Μᾶλλον δὲ ἀδύνατον εἶναι φησι, ὑποκειμένου δίχα καθ' ἑαυτὴν συστήναι ποιότητα· ὡσπερ οὐκ ἂν τὸ λογικὸν εἴη τις, οὐσαν διαφορὰν οὐσιώδη τάνθρωπου, μὴ τοῦ ζῴου πρότερον ὑποκειμένου, ὃ ἔστιν οὐσία ἐμφυχος αἰσθητική· εἶναι γὰρ τὰ φυσικὰ καὶ φυσικὰ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως μέρη τῆν ἐπιστήμην ὀρίζεσθαι. Εἰ δ' ἐπὶ τῶν συνθέτων, πολλῶν μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀμερῶν καὶ ἀπλῶν ἔσται, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ θείας φύσεως, τὰ ὡτως; λεγόμενα.

indivisis et simplicibus habitura sunt, præsertim

C [P. 296] A'. Οὕτω τοίνυν διὰ τούτων τοῖς Εἰκονομάχοις συγκαταλυομένου τοῦ Παλαμά πρὸς τοῦδε τοῦ σοφωτάτου καὶ θεοῦ διδασκάλου, φέρε λύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπιδαφιλευθειᾶν τῷ ἀνοσίφ προσθήκη, αὐτῷ πάλιν συμμάχῳ χρώμενοι τῷ ἀγίῳ καὶ οἷς ἄλλοις πολλοῖς τε καὶ εὐμηγάνοις κατὰ τῶν Εἰκονομάχων ὅπλοις ἐχρήσατο· ἵνα πολλαχόθεν οὗτος μακροῖ; τισι τῆς κακίας μέτροις καὶ τοῖς Εἰκονομάχοις φαίνεται νικῶν, καὶ ἅμα συναναφανῆσται μὴ παρήργως κακὰ τοῦ παρήκοντος εἰς τὸ θαδῶριον αἰ καταφεύγων δρος, ἀλλὰ καὶ μετὰ μάλα πικρῶς ἐφεδρευούσης περιολας.

B'. Ἐξεταστέον οὖν ἔστιν ἡμῖν, πῶς ἄκτιστον γεγονέναι λέγει τὸ τοῦ Κυρίου σώμα· καὶ ταῦτ', ἐκκηρύκτων τῆ Ἐκκλησίᾳ περιφανῶς γνωμονῶν, ὅτι οἱ πάλαι τοῦτ' ἐπαρλήρησαν· καὶ ἅμα, πῶ; οἱ κατὰ τὸν Παλαμᾶν ἄκτιστοὶ τε καὶ ἀναρχοὶ γίνονται ἀνθρωποι. Τῆς γὰρ ὁμοίας ἔχονται κακοδοξίαι; ἀπρίξ καὶ ταυτ', λέγω δὴ τῆς τῶν Εἰκονομάχων, ἣν ὡς ἀρχὴν καὶ θεμέλιον κράτιστον τῆς ἑλης προῦθετο σαθρῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ.

Γ'. Ἴνα γὰρ τὰς τῶν ἄλλων ἐν τῷ παρόντι παρ εἰς ἀντιρρήσεις ἀγίων μόνῳ τῷ σοφῷ κἀνταῦθα καὶ θεῷ ἐκείνῳ χρῆσθαι διδασκάλῳ, τῷ καὶ ἐν νικαῦτα μὲν ἀντιστάντι πρὸς τὸν τῆς εἰκονομαχίας ἐκείνου πολεμον, καὶ πολλὰ μὲν πεποιηθῆσι, πολλὰ δ' ἀντεπίθῃσι, καὶ ὡς πύργον Χιλλάνης διὰ τέλους ἄλλο καὶ τῶν ἀτομῶν τῆν πλάνην καθήρησῆσι, καὶ

νῦν ἰμοίως τοῦ; τὰ ὁμοία νοσοῦντας ἐκεῖνοι; κα-
 θαιροῦντι· « Ὅτι μὲν, » φησί (73), « τὸ φαρτὸν
 τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖ ἀφρασίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθα-
 νασίαν, ὁ μέγας μυσταγωγεῖ Ἀπόστολος; τὸ δὲ σῶμα
 ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὴν γενέσθαι
 ἀκτιστον, ἢ τὸ περιγράφον εἰς ἀπεριγραφίαν με-
 τατεθεῖσθαι, οὕτω καὶ τῆμερον ἤκουσαι. » Ἐντεῦθεν
 μανθάνειν ἡμῖν σαφῶς περιγίνεται, ὅτι τε τοῖς Εἰ-
 κονομάχοις ταῦτα παραλελήρηται καὶ τῆς ἐκείνων ἐστὶ
 κακοδοξία;· καὶ νῦν ὁρᾶται περὶ [P. 597] τὴν αὐτὴν
 αὐτοῖς καὶ Παλαμᾶς βακχεύσας τράπεζαν καὶ ὄλον
 εἰς κέρρον ἐκροφήσας τὸν τῆς κακοδοξίας ἐκσίνης κρα-
 τήρα.

Δ'. Ἀλλὰ μικρὸν ἐπισχόντες; πυθέσθαι θελήσωμεν
 καὶ πῶς προῖων ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος σοφωτά-
 την ποιεῖ τὴν τῶν ῥηθέντων εὐκρίνειαν. « Πάν
 γὰρ, φησί, τὸ μεταβαλλόμενον ἢ καθ' αὐτὸ ἢ κατ'
 οὐσίαν μεταβάλλεται· ὁ δὲ περὶ γένεσιν καὶ φθο-
 ρὰν θεωρεῖται· ἢ κατὰ τι τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῦτο
 διχῶς· ἢ κατὰ τὸ ποσόν, καθ' ὃ ἢ ἀξίως καὶ ἢ
 μείωσις δεῖκνυται· ἢ κατὰ τὸ ποιόν, ἐξ οὗ ἐμφα-
 νεται ἢ ἀλλοίωσις (74)· ἢ ἐστὶ μετασηματισμὸς
 χαρακτῆρός τινος, ἢ κατὰ τι τῶν τοῦ ὑποκειμένου
 πράγματος; ἐξαλλαγῆ, χωριστῶς ἢ ἀχωριστῶ; ἐπι-
 συμβαίνουσα· ὅπερ ἄλλοιον μὲν καὶ διάφορον τοῦ
 πρωτέρου δείκνυσιν, οὐ μὴν ἄλλο τι τὸ ἀλλοιούμε-
 νον ἀπεργάζεται. Οὐ γὰρ οὐσιωδῶς μετέβλεν·
 ἀλλ' ἐκ τοιοῦδε τὸν αὐτὸν τοιοῦδε κατὰ τὸ ποιόν
 γενέσθαι παποίηκε. Τοῦτο δ' οὐκ ἐστὶν ἐξ ὄλων
 ὄλον μεταβεβληθῆναι. Τὸ γὰρ ὑποκειμένον πάντως
 ὑπομένει σωζόμενον. Εἰ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν μετέβα-
 λεν, ἀξίωσιν τινα ἢ μείωσιν ἐδέξατο καὶ παραλλα-
 γὴν, κατὰ τὸν σωματικὸν ὄγκον μεγέθει διενέγκασα,
 ἢ ἐστὶ τοῦ γε ἡδὴ προὔπαρχοντος καὶ εἰδοπεποιη-
 μένου ἐπίδοσις ἢ ὑφασίς. Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα ἄλλο τι
 παρὰ τὸ ἐξαρχῆς ὑπάρξεν ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ τοσοῦδε
 τὸν οὕτην τοσοῦδε κατὰ τὸ πληκτικὸν γενέσθαι πεποί-
 η εν. Οὐκοῦν οὐδὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ὄλων
 ὄλη μεταβεβληται ἢ μορφή. Τί οὖν ἐστὶ; Λέγεται
 λέγειν καθ' αὐτὴν μεταβεβληθῆναι. Τοῦτο δὲ περὶ
 τὴν οὐσίαν αὐτὴν ἡδὴ τὴν μεταβολὴν ἐνδείκνυται,
 περὶ ἣν ἢ γένεσις καὶ ἢ φθορὰ θεωρεῖται. Ἐπεὶ
 οὖν ὠμολόγηται ἡμῖν τὸ τοῦ Χριστοῦ σωματικὸν
 ὑπάρξεν εἶδος (καὶ τοῦτο οὐδ' ἂν αὐτὸς οἶμαι ἀρνη-
 θεῖν· δοκεῖ γὰρ εὐγνωμονεῖν ποσῶ; περὶ τὴν ἐξαρ-
 χῆς ὑπαρξιν· ἐπεὶ πόθεν αὐτῷ ἢ μεταβολὴ πορι-
 σθήσεται;), μεταβεβληται δὲ κατ' αὐτὸν ἐξ ὄλων
 ὄλη ἢ τοιαυτὴ μορφή, πᾶσα ἀνάγκη ἐκ γενέσεως εἰς
 φθορὰν, καὶ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μηδεμίαν εἶναι κερω-
 ρηκῆναι. Εἰ τοίνυν κατ' αὐτὸν ἐξ ὄλων ὄλη μετα-

A morbis laborant, pariter hodie profligat: « Quod
 quidem, inquit, corruptibile hoc induere oportet
 incorruptibilitatem, et mortale immortalitatem,
 mysterium est a magno Apostolo traditum. At
 corpus incorporeitate induisse, aut, quod crea-
 tum esset, factum esse increatum, aut circumscri-
 ptum transiisse in incircumscriptum, id certe non-
 dum ad hanc diem usque auditum est. » Hinc nos
 liquido discrimus, hæc Leonomachorum deliramen-
 ta, has fuisse opiniones pravas. Ac nunc evidens
 est Palamam, circum eandem mensam bacchatum,
 erroris poculum totum ad satietatem exsorbuisse.

IV. Sed paulum hic subsistentes magnum illum
 doctorem audiamus, summa deinde doctrina ea
 quæ dicta sunt enucleantem. « Quidquid mutatur,
 inquit, id vel per se seu ratione substantiæ muta-
 tur; id quod in generatione et corruptione obser-
 vatur; vel ratione alicujus 949 eorum quæ in
 eo sunt; idque bifariam; nempe aut ratione quan-
 titatis, in qua augmentum et deminutio spectatur:
 aut ratione qualitatis, in qua alteratio existit, quæ
 est alicujus characteris transformatio, seu secundum
 quid eorum quæ in subjecto sunt, separabiliter vel
 inseparabiliter adveniens mutatio, quæ id quod alter-
 atur alterum quidem, et ab eo quod prius fuit di-
 versum, non tamen aliud efficit. Nec enim substan-
 tialiter mutavit, sed illud ipsum tale ex tali secun-
 dum qualitatem effecit. Hoc autem non est totum
 ex toto mutatum fuisse. Siquidem subjectum ipsum
 salvum omnino manet. Quod si in quantitate mu-
 tatio facta esset, tum augmentum vel deminutio-
 nem caro Christi passa fuisset; et variam pro-
 gressionem habuisset, et secundum molem corpo-
 ris major minorve exstitisset: quæ est rei præex-
 sistens et jam specificata; accretio vel deminutio.
 At nec ista aliud, quam quod initio fuit, faciunt,
 sed ut idem ex tanto tantum secundum quantita-
 tem fieret effecerunt. Itaque nec eo modo tota ex
 toto forma mutata est. Quid ergo? Illud dicendum
 restat, secundum se ipsam mutatam fuisse. Id
 vero factam in ipsa substantia mutationem arguit,
 circa quam generatio et corruptio considerantur.
 Quoniam igitur de eo inter nos convenit, formam
 Christi corpoream exstitisse (neque id, cedo, ipse
 negaverit; nam de ea, quæ ab initio fuit, existenti-
 a videtur quadamtenus recte sentire: alioquin
 unde erit ei mutatio?), eaque forma, ut ait, tota ex
 toto 950 mutata est, jam prorsus necesse est
 eam ex generatione ad corruptionem et ex esse

Variorum notæ.

(73) Verba Theodori Grapti: Imo Nicephori patriarchæ; eadem quæ supra. Boivin.

(74) Omissum a Gregora primo divisionis membrum. Codex Regius (cod. 1989, fol. 199, v. lin. penult.) ita habet: « Ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἢ ἀλλοίωσις. [Παρτέτον τανῦν τόπου γε εἵνεκεν λεγῆν ἢ χρόνου, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἐν κινήσει θεωρουμένων, ἐπεὶ πρὸς οὐδὲν χρήσιμον κατὰ τὴν παρούσαν συντελεῖ σκέψιν· καθ' ὅποιον οὖν τῶν εἰρημέ-

ων τρόπων ὁ θαυμάσιος οὗτος τὴν κατὰ Χριστὸν
 σωματικὴν μορφήν, τὸ ἐσηματισμένον σῶμα κα-
 τετυπωμένον, ὡς ἡμῖν γε καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, ἐ-
 δὴ καὶ γράφεται καὶ ὀρίζεται, εἴπερ εἰς μηδὲν τοῦ
 καθ' ἡμᾶς σώματος ταῖς ἀληθείαις καθὼς σῶμα διε-
 νυχογεν, ἐξ ὄλων ὄλην μεταβεβληθῆναι ἀποφανταί,
 καὶ τοῦτο θαρσαλέως καὶ ἐκθυμώτατα. Εἰ μὲν κατὰ
 τὸ ποιὸν μεταβεβληται, κελίγηται μὲν πρὸς ἀλλοίω-
 σιν·] ἢ δὲ ἐστὶν μετασηματισμὸς... Boivin.

ad non esse transiisse. Si, ut ait, tota ex toto mutata est, nihil ergo ejus residuum mansit. Ergo corpus de medio sublatum et corruptum est; ac neque corpus, neque forma, neque aliud quidquam superest. Eo insanix et impietatis illos præcipites egit artificiosa et plane ridicula verborum temeritas.

V. Hæc vir sanctus, docta admodum et sublimia; hæc ferme scribebat, cum iconomachix propugnatores refutaret et everteret; cum quo et venerabilis Palamas statim refutatur et evertitur, qui eadem scribit et sentit; modo ex illius lingua pendens, velut hedera quercui adhærescit; modo contemnens ea, quæ didicit, et iis stare negligens ubi aliquid addendum sit, et pragmatum superare, tanquam maximum gloriæ certamen, sibi proponens. Etenim cum energiæ seu operationis nomen, in detrimentum Ecclesiæ ab impio Eunomio introductum, olim in divinam Trinitatem invasisset, Iconomachi postea impendio curaverunt, ut ad proprios errores hic quoque accederet. Horum vestigiis Palamas insistit, vulturio similis, qui avem ferunt sana corpora præterire, cupide autem ad morbosa accedere.

VI Postquam itaque ea verba, quibus tunc sanctus doctor contra impium Eusebium præsens usus est, in medium potulerimus, atque ipsa continuo argumenta, quibus olim 951 sancti Patres, Basilii et Gregorii, sceleratum Eunomium in suis antirrheticis obruere studuerunt; ea nobis quoque satis fore arbitror, ut et hunc velut uno gladii ictu in viscera adacto, illis ipsis argumentis confodiamus.

VII. Ille igitur, ut nos comperimus, Deum ipsum ait omnibus præsentem adesse: « Non enim, inquit, simplici operatione, ut veteres quidam existimabant, qui ita deliraverunt, ut dicerent cum tempore divinæ incarnationis sua hypostasi cælos vacuos fecisse, ac nobiscum substantialiter fuisse, operatione autem et dignitate sola apud Deum et Patrem. Nempe illi, ut in objectis corporeis, ita et in Verbo divino aliud substantiam, aliud operationem esse statuebant, quod piis non licet; quoniam hi sciunt in simplicibus et incorporeis nihil ea differre. Quippe hæc a se invicem distingui haud debent, ne quod omnem simplicitatem excedit, compositum esse intelligatur. Nam nec divina substantia operatione vacare, nec operatio unquam substantiæ experta esse potest. » Tum paulo infra: « Ita enim pie divina operatio, seu potius autenergeia, æterna esse intelligitur, quia operatio ab substantia non distinguitur, sed eadem definitione continetur, propter simplicis et incorporeæ naturæ proprietatem. »

A δέβληται, οὐδὲν ἄρα αὐτῆς ὑπολείπεται· ἐκπλύνον τὸ σῶμα καὶ ἐφθαρται· καὶ οὕτε σῶμα οὐτε μορφή, οὐτ' ἄλλο τι λοιπὸν ἔστιν. Εἰς τοιοῦτον αὐτοῦ τῆς ἀτοπίας βέβρον καὶ ἀθεταῖς ἡ σεσοφισμένη καὶ ἀστείωτάτῃ τοῦ λόγου κατεκρήμισσε περιπέτεια. »

E. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ πῃ γέγραπται τῷ ἁγίῳ, σοφώτατά τε καὶ ὑψηλότατα, τὴν τῆς εἰκονομαχίας προστάτην ἐξελέγγοντι· τε καὶ καταλύοντι ὧ καὶ αὐτὸς εὐθὺς συνεξελέγχεταί τε καὶ συγκαταλύεται ἰσχυρῶς Παλαμᾶς, ἐκαίνω ταυτὰ καὶ γράφων καὶ [P. 598] φρονῶν, πῆ μὲν ἐκείνου τῆς γλώττης ἐφραγμένον, οἷα δρυὸς ἐπεὶ ἡμμένον κιντὸς· πῆ δὲ τῶν διδασκαλῶν ἐμμένειν κατεριωνεύομενος, ὅποι προ-
B θήκης δέοιτο, καὶ φιλοτιμίας ἀγωνίσμα ποιούμενης κράτιστον, τὸν διδάσκαλον ὑπερσχεῖν. Καὶ γὰρ ὁ Ἐυνομιὸς τὸν καταράτου καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ἔνομα τῆ θεῆς Τριάδος· πάλαι παρεισαχθὲν ἐπὶ κινήσει τῆς Ἐκκλησίας· περὶ πιστεύου καὶ τοῖς εἰκονομαχοῖς ὕστερον ἐγεγόνει τοῖς οἰκείοις προσθεῖναι καὶ τοῦτο κακοῖς, καὶ ἅμα ἐπὶ κατόπιν ἐκείνης ἀκολουθοῦντι νῦν Παλαμᾶ· καθάπερ καὶ τὴν γῆρα φασι· τὸ ὄνειον τὰ μὲν ὑγιαίνοντα τῶν σωμάτων παριέναι· ἃ δὲ νοσεῖ, ταῦτα δ' ἀμύνει· προσθεῖναι.

Γ'. Διὸ προσεχῶς μὲν τὰ τοῦ θεοῦ πάλιν διδασκάλου προενεγκούσιν εἰς μέσον ῥήματα, οὗς καὶ Εὐσεβίου τοῦ δυσσεβοῦς τριγυκαῦτα παρὸν ἐκείνης ἐχρήσατο, ἔπειτα καὶ δι' ὧν τοῖς θεοῖς ἐμάχηται πάλαι Πατράσι, Βασιλείοις καὶ Γρηγορίοις φημι (75), τὸν ἀειτήριον ἐκείνον τοῖς ἀντιβήτικαῖς καταχῶσαι Εὐνόμιον, καὶ ἡμῖν ἀποχρήσειν οἷμαι μὴ πληγῆ καὶ κατὰ τῶν τούτου σπλάγγων εἰδῆσαι τὸ τῶν ἐλέγχων ἐκείνων ξίφος.

Z'. Εὐρίσχομεν οὖν ἐκαίνω, πρεῖναι λέγοντα τοῖς ἅπασιν τὸν Θεὸν αὐτόν. « Οὐ γὰρ ἐνεργεῖα ψῆφισται κατὰ τινὰς τῶν πάλαι, τὰ τοιαῦτα λεγόντων πάντων, κενῶσαι μὲν τοὺς οὐρανοὺς λεγόντων (76) τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως, κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς θείας σαρκώσεως, εἶναι τε οὐσιωδῶς σὺν ἡμῖν ἐνεργεῖα δὲ καὶ ἀξίᾳ μόνῃ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Ἐπεὶ ἔτερον οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνέργειαν, ὡς περ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὲ καὶ τοῦ θεοῦ Λόγου ἐτίθεντο, ὅπερ τοῖς εὐσεβῶσι ἀπεφθέρηται. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσωμάτων οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν. Οὐ γὰρ διοριστίον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πάντων ἀπλότα νοῦτο. Οὕτε γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνενέργητος εἴη ἂν ποτε, οὐτ' ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια. » Καὶ μετ' ἄλλα· « Οὕτω γὰρ ἂν εὐσεβῶς νοηθεῖν ἡ μὲν θεία ἐνέργεια ἀτόμος, μᾶλλον δ' αὐτενέργεια, τῷ μὴ διοριστίῳ τῆς οὐσίας· τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδύχουσαι διὰ τὴν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα. »

Variorum notæ.

(75) Gregoras promittit se sanctorum Basilii et Gregorii argumenta prolaturum, quæ tamen baud proferet. BOIVIN.

(76) Poteram sic interpretari: Non enim, inquit, ut veteres quidam deliraverunt, dicitur ille tempore

divinæ incarnationis sua hypostasi cælos vacuos fecisse. Sed aliter malui, secutus codicis antiquissimi lectionem, in quo non λέγεται, sed λεγόντων scriptum erat. BOIVIN.

Η'. Ὁρᾶς ὅπως τε κατ' ἔχου; τῷ θεῷ καὶ οὕτως, ἂν ἐπιταί Βασιλείῳ καὶ ὅσον ἐφ' ἠρηγεύει τάχεινον, καὶ ὅπως τοῖ; κατ' ἔχου; οἱ; ἐκεῖνοι; ἐμάχοντο, ἐπομένοι; καὶ οὕτω; ἐπίσης καθάπερ; μαχόμενοι; φαίνεται; ὥστε ὁ τὸν ἕτερον λοιδορῶν καὶ θίτερον πάντως ὁμοίως λοιδορεῖ. Λοιδορῶν οὖν ὁ Παλαμᾶ; Θεόδωρον (77) ἐκεῖνον τὴν μέγαν τῆ; Ἐκκλησίας προστάτην, ἅτε τοῖ; Εἰκονομάχοι; οὕτω μαχόμενον, ὁμοῦ καὶ τὸν μέγαν εὐθύ; λοιδορεῖ Βασιλείων; ὁ δὲ τοῖ; θεοῖ; τοῦτοι; Πατρίσι; μαχόμενοι; τοῖ; ἕτεροδόξου; ἐξ ἀνάγκη; [P.599]οῖ; οὗτοι; μάχονται; φαίνεται; φιλιῶν. Ἔστι; μὲν οὖν κἀνεῦθεν δῆλον τὸ γε τοῖ; τῆ; εἰκονομαχίας προστάται; τὴν Παλαμᾶν ἐν ἄπασιν ἀεὶ καὶ συνεχῶ; ὀκλοῦσθαι, ὡ; ἐξ ἠρηγετηρίου ἀρξάμενον τοῦ Θαδωρίου φωτῆ; ὁμοίω; ἐκεῖνοι; καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ αἴτιον, ἀεὶ διαστόματος ἄγειν αὐτὸν τὸ Θαδωρίων.

Θ'. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικροῦ με παρέδραμεν. Εἰ γάρ ὁ τῆ; οὐσίας λόγος οὐδὲν ἕτερον ἢ πρᾶγμα ἐστὶν αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸ; ὑπαρξιν, ὡ; ὅ τε τῆ; ἐπιστήμη; διδάσκει; λόγος, καὶ ὁ θεο; οὗτος διδάσκαλος ἐφθῆ προειρηκῶ; εἴη ἂν καὶ ὁ τῆ; ἐνεργείας λόγος ὁ αὐτῶ;, καὶ τοῖ; ὀνόμασι διαφέρειν δοκῶσι, πρᾶγμα δηλαδὴ αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸ; ὑπαρξιν. Οὕτω γάρ ἂν καὶ ὁ τῆ; ταυτότητος ὁμοῖω; λόγος; καὶ πάλιν ὁ αὐτῶ; οὗτος ἐφθῆ ἀλλοτῶ; ἢ Εἰ ταῦτ' εἶεν, οὐ δύο ἂν εἶεν, ἀλλὰ μία φύσι; ἢ γάρ σύνθεσι; τῆ; διαφορῶν τῶν συντρεχόντων ἄδει; καὶ ἕτεροούσια εἶναι δηλοῖ.

Ι'. Οἱ; μὲν οὖν ἐνεργείαν καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, καὶ ὅσα τοῖ; ἀνθρώποι; ἐπιτελεῖν ὀνομάζειν τὸ θεῖον, τὰ τῶν διδασκάλων τῆ; τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίας δόγματα μὴ διαρεῖν τῆ; οὐσίας ἐπὶ θεοῦ συγχωρεῖ, οὔτε φῶ; ἀκτιστον ἄλλο πρὸ; τὴν θεῖαν λέγειν οὐσίαν, οὔτε θεότητι; τῆ; μιᾶ; ἐπέκεινα; τρισυποστάτου φύσεω;, οὔτ' ἀσώματόν τε καὶ ἀκτιστον δύνασθαι γίνεσθαι τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, εἴρηται. Εἰ δ' ἐπὶ Χριστοῦ τοῦτ' ἀδύνατον, τί; οὕτω; εὐήθη; ἂν εἴη, ὡστ' ἀνθρώπων γίνεσθαι λέγειν ἀκτιστόν τινα τῶν πάντων, ἀσώματόν τε καὶ ἀναρχον κατὰ τὴν τῆ; φύσεω; λόγον, καὶ ὅσα τοῖ; ἀπεθέσειν αὐτονομοῦμένη γλώττη προῖκα ληρεῖν συγκεχώρηται; Οἱ; γάρ ἐ; ἀρετῆ; προκόπτειν ἐγγίνεται; λόγον, τοῦτοι; οὐκ ἀκτιστοῖ; γίνεσθαι πῶ; εστι. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Τὸναντίον μὲντ' ἂν μᾶλλον δεήσειε γενέσθαι κτιστοῖ; ἐ; τὸ πᾶσαπλάσιον, ὡ; ἄλλοι; τε πλείστοι; ἐστὶ θεογόμενον καὶ δὴ καὶ Παλῶ; τῷ θεῷ. Εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσι;, ἀνακαινίζεσθαι τὴν πρὸ; τὰ κρείττω; ῥοπήν καὶ ἀντίσφιν τῶν καλῶν ἦν δὴ κτίσιν καὶ ὁ θεο; ἐπιζητεῖ; Δαυὶδ, καρδίαν καθάρην ἐν αὐτῷ κτίζεσθαι, καὶ πνεῦμα τοῖ; ἐγκάτοι; εὐθέ; ἐγκαταίχεσθαι.

¹ 11 Cor. v, 17. ² Psal. L, 42.

VIII. Vides, ut hic D. Basilii vestigiis insistit, ac ejus fere verba interpretatur? Vides, ut asseclatoribus eorum, contra quos ille pugnavit, hic pariter totis viribus 952 pugnat? Qui itaque alteri maledicit, cum constat et alteri simul maledicere. Quamobrem Palamas magno illi Ecclesiae defensori Theodoro, contra Iconomachos sic pugnant, dum conviciatur, eodem tempore etiam magno Basilio convicium facit. His autem sanctis Patribus qui pugnat, cum necesse est heterodoxorum, quibus illi pugnant, videri amatorem. Et hinc igitur patet, Palamam in omnibus perpetuo et continenter eorum qui inconomachiae propugnatores fuerunt, vestigia persequi, ab Iuliano Thaborio, tanquam ab aliquo perulgio, itidem ut illos profectum. Atque haec causa est, cur Thabor ei semper in ore sit.

IX. Sed me illud pene effugit. Nimirum si substantia nihil aliud est, nisi res per se subsistens, nec alio egens ad existendum, ut et scientia docet, et sanctus iste doctor supra dixerat, erit etiam operationis definitio eadem, etsi ipsis nominibus differre videantur: erit, inquam, operatio res per se subsistens, nec alio egens ad existendum. Ita quippe servabitur ratio identitatis, ut ille ipse rursus alibi dixit: « Si idem sunt, ergo non sunt duo, sed unica natura. Compositio enim differentiam indicat eorum, quae simul coeunt, eaque diversae substantiae esse declarat. »

X. Quod igitur in Deo operationem, et potentiam, et sapientiam, et vitam, et quaecunque nomina Divinitati ab hominibus tribui solent, ab substantia distingui non permittat doctrina ab Ecclesiae doctoribus tradita, nec lumen dici increatum aliud, praeter 953 substantiam divinam, nec alias divinitates, praeter unam in tribus personis naturam, nec incorporeum et increatum corpus Christi posse fieri, hactenus dictum est. Quod si id in Christo fieri non potest, quisquamne adeo stolidus, ut aliquem ex omnibus hominibus naturali ratione increatum fieri dicat, incorporeumque, et principio carentem, et quidquid impiis lingua effreni temere et gratis effutire licuit? Nam qui virtutis ratione proficiunt, non ideo ii increati fiunt. Ac multum quidem abest ut fiant. Imo creatos eos fieri tanto magis oporteat; quemadmodum tamen aliis plurimis, tum divo Paulo visum est, dicenti: Si qua in Christo nova creatura sit, professionem ad meliora et virtutis professionem renovari: ejusmodi creaturam divus quoque David requirit, ubi cor mundum creari in se, et spiritum rectum innovari in visceribus postulat.

Variorum notæ.

(77) Fuit itaque illud tempus, cum Palamas Theodori Graeci auctoritatem parvi faciebat, ut supra dicebamus. Tamen Philotheus Antirrh. lib. xi passim hunc laudat, et in suas partes trahere

conatur. Vide cod. Reg. 1996, fol. 256, 269, 270, 271, 272, 275, 274, 275, 280, 281. Laudatur etiam a Cantacuzeno in Antirrh. contra Prochorum, cod. Reg. 1999, fol. 75. Boivin.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Κ'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER VICESIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Soiuta quæstione de lumine Thaborio, Gregoras ad alteram criminationem refellendam transit. De Deo disputare periculosum est. Quid sancti Patres super ea re præceperint, et quatenus ipsi de Deo disputarint. Gregorius Nazianzenus. Basilus Magnus. Chrysostomus. Athanasius. Isaac monachus. Joannes Climacus. D. Paulus. Acta conciliorum generalium.

955 I. Si sanctorum testimonia velim afferre, A succurrunt mihi multa. Sed me nec dolores capitis ea nunc sigillatim omnia revensere patiuntur, nec plane necesse est, quæcūque in aliis illis iconomachorum scilicet conciliis, seu potius latrociniiis, audita vel dicta sunt, universa simul proferre. Omnia autem Deo juvante, et singula quidem suo loco, infra dicturi sumus. Nunc ego illic redco.

II. Quoniam ibidem imperator alterum mihi crimen objiciebat, quod de Deo disputari vetarem, idemque sanctos opponebat, qui de Deo passim et diserte disputarent, aiebatque Palamam eorum exemplo novas illas theologias scriptitare, pro quibus se vel sanguinem suum libentissime effusurum æquus scilicet iudex affirmabat; age, inquam, ad istam quoque criminationem respondeamus.

III. Rem esse periculosam, de Deo disputare, nec volenti cuique id licere, sanctorum Patrum scita et **956** canones desiniunt. Hoc illis notum, qui in iis versati sunt. Quin etiam ne in leges patris curiosius inquireretur, neve termini, quos illi Ecclesiæ posuissent, moverentur, ab iisdem Patribus cautum sancitumque est: neque id opinor quisquam inficiabitur, nisi qui gratis velit incurere in publicos risus, quive eorumdem Patrum execrationibus obligari non perhorrescat. Absurdissimum sane fuerit Pythagoreos quinquenniali iugæ silentio, animi autem obsequio longe diuturniori, magistri sui dogmata approbasse: nos

Variorum notæ.

(78) Nempe in disputatione cum Cabasila, in *Antirrheticis* et in aliis libris dogmaticis. Boivin.
(79) Ὑποδείγμασι supra lib. xix, cap. 2, sect.

[P. 600] A'. Πολλῶν δ' ἐπιβρόντων, εἰ μορτυρίας ἁγίων εἰσάγειν ἐθέλοισιν, οὐθ' αἱ τῆς κεφαλῆς ἀλγυδόνες ἐὼσι τανῶν διαζιέναι καθ' ἕκαστα πάντο, οὐτ' ἀνάγκη πᾶσα νῦν λέγειν ἀόρθον, ὅποσα καὶ ταῖς ἄλλαις ἐκείναις ληστρικαῖς συνόδοις ἀκούειν καὶ λέγειν συμπέπτωκεν. Εἰρήσεται δὲ κατὰ χώραν (78) γενομένοις ἐκάστων ἅπαντα, προϊόντος ἡμῖν σὺν γε θεῷ τοῦ λόγου. Νῦν δὲ ἐκεῖσε ἐπάνειμι.

B I'. Ἐπεὶ γὰρ δεῦτερον ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ μοι προσέειπεν ἔγκλημα, τὴν τοῦ θεολογεῖν ἀπαγόρευσιν, τοὺς ἁγίους ἄνω καὶ κάτω διαβήθηθην θεολογεῖν προβαλλόμενος, οἷς καὶ Παλαμᾶν ὑποδείγματι (79) χρώμενον τὰς νέας ταύτας ἔλεγε γράφειν θεολογίας, ὑπὲρ ὧν καὶ τὸ οἰκτεῖον αἷμα διδόναι μάλιστ' ἐπὶ προθύμῳ; ὁ ἀβρέπη; κριτῆς ἰσχυρίζετο, φέρε καὶ πρὸς τοῦτ' ἀπαντήσωμεν, ἔφη ἐγώ.

I'. ε. Ὅτι μὲν διδέναι ἡμᾶς δεῖν, καὶ μὴ ἐξεῖναι τοῖς βουλομένοις θεολογεῖν, θεῶν Πατέρων ἐστὶ θεσμὸς καὶ κανὼν, ἴσασι οἷς ἔθος αὐτοὺς μετεῖναι. Ὅτι δὲ καὶ μὴ περιεργάζεσθαι νόμους πατρίους, καὶ ἅπερ ἐκεῖνοις θέσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ συμπέπτωκεν ὄρθια μὴ κινεῖν, καὶ τοῦτο δόγμα καὶ νόμον ἐκείνων εἶναι, οἶμαι τὸν ἀντεροῦντα εἶναι μηδένα, πλὴν ἢ ὅστις τε βούλοιοτο χλεῦθις ὑπεύθυνον προῖκα ὄρθιν ἑαυτὸν ἀνθρωπίνης καὶ ὁ; ἔνοχος εἶναι ταῖς ἐκείνων οὐ φρίττει ἀραῖς. Ἡ πολλὴ (80) μένει ἂν ἀωρία, Πυθαγορείου μὲν πενταετηρικῆ μὲν γλώττης σιγῆ, μακροτέρῃ δ' αὐτῶν πολλῶν συγκαταθέσει ψυχῆς, τὰ τοῦ διδάσκοντος δέχεσθαι δόγματα ἡμᾶς

4. Boivin.

(80) Sic supra lib. ix, cap. ult. Boivin.

δ', οἱ; εὐαγγελικῆ συντετραφῶ. ε γέγονεν εὐσεβείῃ. ἄ
 μη μάλα ἐθέλειν περιεργάζεσθαι ἀπάσης ὡς περιβιωτάτω
 τοῖς πατέροις ἐμμένειν κανόσι καὶ δόγμασι. Ἰδέωσ' δ'
 ἄν σ' ἐρόμεν, εἰ πρὶν ἐκείνους [P. 601] θεολογῆσαι,
 ἔοικεν ἀνθρωπίνην αὐτοῦσιν συννενοηκέναι δύναιεν
 ὑπερβαίνειν καὶ θανάτου μείζω κίνδυνον ἀπειλεῖν
 ἀθανάτου ψυχῆς τοῖς οὕτως αὐτομολοῦσι πρὸς τὴν
 ἐγχειρήσιν· καὶ νῦν δεῖ μᾶλλον πείθεσθαι μετὰ τὴν
 πείραν αὐτοῖς προσταχθέν· εἰ δὲ πρὶν πειραθῆναι,
 δεῖ μᾶλλον ἡμᾶς, ἀμαθεῖς τινὰς ὄντας καὶ μάλα
 ἀξυνέτους, τῶν ὑπὲρ νοῦν φοβεῖσθαι τὴν πείραν,
 διοκίους ἐκείνοις, μακροῦ σοφιοτέρους ἡμῶν καὶ πρὸ
 τῆς πείρας οὔσι, καὶ μὴ ἐπιπηδῆν ἀδελῶσ οὕτως
 τῇ θεολογίῃ, καθάπερ τῇ γε χλόῃ τὰ βοσκήματα.
 Ἡ γὰρ ἄν ἔμοιον εἴη, ὥσπερ ἄν εἰ δέκα τινὲς τῶν
 ἀπὸ γενέσεως τυφλῶν, ἐκκλησίαν ἀθροίσαντες, περὶ
 χρωμάτων ἤριζον τῆς ἀνὰ χεῖρας κρόκης, ἕκαστος
 ἀληθεύειν οἰόμενος; ἢ κατὰ πάντα. Οἶμαι ἄν πάντα
 τινὰ τῶν ὁρώντων Οὐρήνου καὶ γέλωτος εἰληφέναι
 σπονδάς ἐν ψυχῇ, καὶ Δημοκρίτου ἄμα καὶ Ἡρα-
 κλείτου δοκεῖν ἐνταῦθα συντημένους. Τίς γὰρ οὐκ
 ἄν ἐκείνους ἐθρήνησε, τῆς τῶν ὀμμάτων οὕτως
 ἀπηρημένους αὐγῆς τὴν ἅπαντα βίον; τίς δ' οὐκ
 ἄν τὸ Σαρδόνιον ἐπεγέλασε, περὶ ὧν οὐκ ἴσασι δια-
 πληκτιζόμενοις ἄρτι ἔρων; Ὅμως εἰ δοκεῖ, τῆς
 ἐπιπλήξεως μικρὸν καθυφέντες θεωρήσωμεν, ἃ τε
 πρὸς ἀπαχίρωσιν ἡμῶν τοῦ θεολογῆσαι ἐπιτάττουσι:
 καὶ ἃ θεολογεῖν καὶ πῆ καὶ ὅπως δὴ συμπέπτωκεν·
 ὡς ἄν κἀνταῦθα βυθμός τις ἦ καὶ θεμέλιος εὐτα-
 ξίας ὁ τὰ τῆς γλώττης περιζωννύμενος σκῆπτρα,
 καὶ μὴ τοῦναντίον κανὼν μὲν εὐθουσίας ἀκανόνιστος
 ἢ φιλοτιμία, θεσμός δ' εὐκαιρίας δεσμός ἀκαιρία.
 Ὅση γὰρ φιλοτιμία τρόφιμος ἀθουσίας, διὰ μυ-
 χῶν ἀκαιρίας δραμοῦσα, τῶν ὄρων καταχρῶσαι τῆς
 εὐταξίας, ἐκεῖ καὶ πέρασ ἀκολουθεῖν ταῖς τῶν πρά-
 ξεων ἐπιθουλαῖς ἀντιστρατευόμενον, καὶ μάλα γέ-
 νο τῶν εἰκότων. Πρῶτος μὲν οὖν ὁ πολλὸς ἐν θεολο-
 γίαις Γρηγόριος (81) τοσοῦτον ἀπεδειλιάσθη πρὸς θεολο-
 γίαν τὴν γλώτταν κινεῖν, ὅσον τὴν χεῖρα πρὸς φλόγα
 πυρός· ὡς καὶ πολλοὺς εἰς παραίτησιν λόγους προβαλ-
 λεσθαι, ἐν οἷς οὐθ' ἐκείνῳ ἐγχειρεῖν τοῖς περὶ Θεοῦ
 προχείρωσ διδωσι λόγοις, οὐθ' ἢ Ὁρασεὺς ἐγχειρεῖν
 ἐν γένειτο ἀποδέχεσθαι. «Ὅστι γὰρ ἐπαινετὸς,
 φησὶ, ὁ πόθος· ἀλλὰ καὶ φοβερὸν τὸ ἐγχειρήμα.»
 Εἰσάγει δὲ καὶ Ὁζ' ἄν ἐκείνου, ὅς τῆς κιβωτοῦ πάλαι
 μόνον ψῦσαι τοιμήσας ἀπώλετο, φυλάσσοντος Θεοῦ,
 φησὶ, τῇ κιβωτῇ τὸ σεβάσμιον καὶ ἅμα μὲδὲ τῶν
 ταίρων τοῦ ἱεροῦ ψῦσαι τοῖς πολλοῖς ὄν ἀσφαλὲς,
 ἐξέρων, φησὶν, ἰδέσθαι τοίχων, τῶν ἐξωθῆν. Καὶ πά-
 λιν· «Ἀκούεις γέννησιν (82) τὸν πῶς μὴ περιερ-
 γάζω. Ἀκούεις ὅτι πνεῦμα τὸ προῖν ἐκ τοῦ Πατρὸς·
 τὸ πῶς [P. 602] μὴ Πολυπραγμῶναι. Εἰ δὲ πολυπραγ-
 μονεῖς Ἰησοῦ γέννησιν καὶ Πνεύματος προδοῖν, κἀγὼ
 σοῦ πολυπραγμοῦ τὸ κρᾶμα ψυχῆς καὶ σώματος.

A vero, sancta Evangelii disciplina a puero instituta,
 nolle citra ullam curiositatem Patrum decri-
 ptis ac prescriptis stare. Illud quidem ex te libens
 quaesierim, utrum istos putes [(85) ea sanxisse, rem
 ipsam nondum expertos, an postquam experti fui-
 sent. Si eos censes] prius de Deo disputasse [de-
 inde disputari vetuisse]; si rem humanis viribus
 alioquem, et eorum qui sic sponte aggredierentur
 animæ immortalis periculum morte ipsa gravius
 allaturam, videntur iudicasse: ac iisdem, post ex-
 perientiam jubentibus, tanto magis nunc obediendum.
 Sin antequam experti fuissent, eo magis nos,
 qui rudes sumus et minime intelligentes, oportet
 earum rerum, quæ intellectum superant, experientiam
 formidare, exemplo illorum, qui vel ante factum
 periculum longe nobis sapientiores fuerunt,
 cavendumque est, ne in theologiam sic temere in-
 siliamus, ut pecudes in pascua. Perinde quippe
 fuerit, ac si homines decem, qui circi nati sint,
 advocata concione, de ejus teke, quam præ manibus
 habeant, coloribus 957 rixentur, vera quisque,
 magis quam cæteros omnes, dicere se arbitriati:
 quod quisquis viderit, is, ut opinor, risum et
 luctum, velut fœderis sociatos, animo concipiat,
 ut ibi Democriti et Heracliti in unum coaluisse
 videantur. Ecquis enim istos non dedecet, oculorum
 lumine per omnem vitam sic destitutos? Ecquis
 rursus Sardonium risum teneat, qui eosdem nunc
 cernat de iis rebus, quas ignorant, inter se digladiari?
 Nos tamen, si videtur, paulo minus obstupescentes,
 consideremus, tum quæ sancti Patres de cavendis
 theologiacis disputationibus nobis præcipiant;
 tum quæ, et ubi, et quomodo iidem de Deo
 disputaverint; ut hic quoque formula aliqua sit
 et fundamentum bonæ disciplinæ, quo moderandæ
 linguæ ratio innitatur: ac non contra eveniat,
 ut et boni consilii regula sit ambitio nullis
 regulis astricta, et opportunitatis norma abnormis
 inopportunitas. Quippe ubi ambitio imprudentiæ
 alumna, per summum opportunitatis neglectum,
 boni ordinis finem proterve transiit, ibi et exitus
 consequi primæ aggressioni contrarios valde
 consentaneum est. Primus Gregorius, ille scilicet
 inter theologos eximius, linguam ad theologicas
 disputationes appellere sic reformidat, ut manum
 ad flammam. Proinde multis verbis se excusat,
 proditque se non facile accedere ad disputandum
 de Deo, et eos, qui id temere audeant, minime
 probat. «Neque enim, inquit, laudabile est desiderium;
 sed et conatus ipse vitandus.» Et Ozæ
 exemplum 958 proponit, qui arcam olim solummodo
 atrectare ausus perit, asserente, inquit, Deo
 reverentiam arce debitam. Et quia ne ipsius
 quidem templi parietes contingere tutum esset

Variorum notæ.

(81) Gregor. Nazianz. *De doym.* Sic supra lib. x, cap. ult. n. 15. Boivin.
 (82) Gregor. Nazianz. *Orat. de doym.* pag. 495. edit. Paris. an. 1609. Boiv. n.

(85) Quæ supplemus, ea in codice etiam Vaticano desunt. Nec mirum; cum noster, ut jam dixi, ex illo descriptus sit. Boivin.

erat, idcirco aliis, inquit, parietibus opus fuit, nempe exterioribus. Tum idem rursus : « Generationem audis : modum ne curiosius inquiras. Audis Spiritum ex Patre procedere : id quomodo fiat, ne anxio studio perscruteris. Quod si in Filii generatione et Spiritus processione pervestiganda curiosum te præbes, ego quoque pari curiositate tuam animæ corporisque conjunctionem et temperamentum inquiram. Quomodo pulvis es et Dei imago? Quid est quod te moveat, aut quid quod moveatur? Quomodo idem movet et movetur? Quomodo sensus in eodem manet, et in alia mente sermonem gignit? Quomodo cogitatio per sermonem impertitur? Si te ipsum non nosti, quisquis es qui de his rebus disputas, si hæc nondum intellectu comprehendisti, quorum sensus ipse testis est, quo tandem modo, quid et quantus sit Deus, te certo tenere ac scire arbitraris? Magnæ profecto id stultitiæ est. » Tum rursus : « Promptus esto, usque ad fidei confessionem, si quando a te exigatur. Quod superat, timidior sis oportet. Etenim illic cunctatio, hic celeritas periculosa est. » Si quis velit instare, prodeat ac dicat mihi, quid sit cur magnus iste doctor simili ferme verborum figura haud raro utatur adversus eos qui contraria objiciunt, ac nunc eum qui existeret, gentium fuisse, nunc Filium creaturam **959** esse, nunc voluntatis esse filium, perperam argumentantur. Nempe insolentissimis et naturæ captum excedentibus interrogatis responsiones et ipse plane insolentes opponit, et ait : « Rursus corporei corporea. Hæc enim ad me et ad te pertinent. » Item, « Volensue, inquit, pater tuus te genuit, an nolens? » Item hæc : « Tempus estne in tempore, an non? » Reliqua, omitto, quæ ille velut arma nobis suppeditat, quoties et nos voluerimus insolentes rixantium adversariorum questionem resolvere. Porro hæc non ejus sunt, qui de Deo velit disputare, sed ejus, qui valde id fugiat, ac nos non meris verbis, aut meris operibus sæd et operibus disertis et efficacibus verbis admoneat.

IV. Ego vero tametsi multa magni istius Patris et Ecclesiæ doctoris testimonia possim afferre, ad meorum dictorum confirmationem, tamen quæ illic attuli, ut ostenderem non oportere disputari de Deo, nec aut in eos qui vetarent, aut quam ob causam vetarent, inquirendum esse curiosius, ea ipsa certe sufficere arbitror cum ad declarandam sententiæ meæ veritatem, tum ad refellendum errorem adversariorum. Non enim loquimur nunc iis, qui minime intelligant, sic ut pluribus verbis opus sit. Deinde cui non satis fuerit id quod satis est, ei nihil satis erit. Parum autem cui satis sit, ei opinor quælibet satis futura sunt. Pergamus itaque ad alios, ut ex singulis pauca excerpere os facile illis obstruamus, quibus nec desistere a pugna nec intelligere facile **960** est. Basilium, in divinis multum versatus, « Contentus esto, inquit, ita loqui, ut edoctus es : nec tu mihi subilia hæc dicas; vel inge-

Α Πῶς εἰ χούς καὶ εἰκὼν Θεοῦ; τί τὸ κινῶν σε, ἢ τί τὸ κινούμενον; Πῶς αὐτὸ καὶ κινεῖ καὶ κινεῖται; Πῶς ἀφ' ἑσῆς ἐνταῦθα μένει καὶ τὸ ἐκτὸς ἐπισκίπεται; πῶς; ὁ νοῦς ἐν σοὶ μένει καὶ γεννᾷ λόγον ἐν ἄλλῳ νοῦ; Πῶς ἰδὲ γὼν ἡμεῖς διὰ τὸ ἐκτὸς ἐπιπέσειν οὐκ ἔγνω; ὅστις εἴδ' ὁ περὶ τούτων διαλεγόμενος, εἰ ταῦτα οὐ κατέλαβες, ὡν καὶ ἡ ἀφ' ἑσῆς μένει, πῶς θελὼν ἀπρὸ βῶς, ὅπερ τε καὶ ὅσον ἐστίν, εἰδέναι ὑπολαμβάνεις; Πολλῆς τοῦτο τῆς ἀλογίας. ἢ καὶ πάλιν· « Τάχος; ἔστω σοι μέχρι τῆς ἀλογίας, εἰ ποτε ταύτην ἀπαιτηθεῖς » τὸ δ' ὑπὲρ ταύτην, εἶναι δειλότερον. Ἐκτὸς μὲν γὰρ ἡ βραδυτῆς, ἐνταῦθα δὲ ἡ ταχυτῆς ἔχει τὸν κίνδυνον. ἢ Εἰ δὲ τις ἐνίσταται βούλοιο, λέγεται μοι παρελθὼν, εἰ βουλόμενος σὺ ὀλιγάκις ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος οὕτως περὶ τοῦς; ἑαυτοῦ σχηματίζει λόγους τοῖς; τάναντια (δὲ) προφέρουσι, καὶ νῦν μὲν ὄντα γεγέννηκε καὶ συλογιζομένοις, νῦν μὲν κτίσμα τὸν Υἱόν, νῦν δὲ θελήσεως υἱόν. Πρὸς γὰρ τὰς ἀτόπους ἐπιεικῶς καὶ πέρα τῆς φύσεως ἐρωτήσεις ἐκτόπους; ἐπιεικῶς κείνος τὰς ἀποκρίσεις εἰσάγει, καὶ φησι· Πάλιν ὁ σωματικὸς (85) τὰ σωματικὰ. Περὶ γὰρ ἐμὲ καὶ σὲ ταῦτα. ἢ Καὶ πάλιν, « Θέλων σε, φησὶν, ὁ σὺς πατὴρ γεγέννηκεν, ἢ μή θελων; » καὶ αὐθις· « Ὁ χρόνος ἐν χρόνῳ, ἢ οὐκ ἐν χρόνῳ; » Καὶ τὰ ἐξῆς περὶ μὲν λέγειν, οἷς ὀπλιζει τὰς γλώσσας ἡμῶν, ὅπως καὶ ἡμῶν βουλομένοις εἶη τὰ; ἐκτόπους; τῶν ἀντιθέτων ἀναλύειν ἐριδας. Ταῦτα δ' οὐ βουλομένου θεολογῆσαι ἐστίν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τι φεύγοντος, καὶ νοθευοῦντος ἡμᾶς, οὐ λόγους μόνον, οὐδ' ἔργους μόνον, ἀλλὰ καὶ πράξεις ἐυλόγους καὶ λόγους ἐμπράκτους.

Δ'. Ἐγὼ δὲ πολλὰ λέγειν ἔχων ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου τοῦδε Πατρὸς; καὶ διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν τῶν ἡμεῶν εἰρημάνων ἀπόδειξιν, ὅπως γινώσκω μοι κακῆς λέγᾶται, λέγω δὲ περὶ τοῦ μήτε θεολογεῖν, μήτε περιεργάζεσθαι μήτε τοῦ; ταῦτ' ἐπιτάττοντα; μὴ ὅ; ὡν ἕνεκα ἐπιτάττουσιν, ἱκανὰ καὶ τούτῳ ἡγῆμαι πρὸς τε τὴν τῆς ἐμῆς ἀληθείας ἐπίδειξιν πρὸς τε τὴν τῶν ἀντιθέτων ἀναίρεσιν. Οὐ γὰρ ἀνεπίτοις νῦν ἐμιλοῦμεν, ἵνα πλειόνων δεσόμεθα λόγῳ. Ἄλλως τε καὶ ὅ; τῶν ἱκανῶν οὐκ ἱκανῶν, οὐδὲν ἱκανῶν ὅ; ἐξ καὶ τὸ μικρὸν ἱκανῶν, πάντ' οἶμαι γινώσκω ἵκανά. Ἰτέον οὖν ἐστὶ κατὰ τοῦ; ἄλλους ἡμῶν, ἵνα εἰ ἐκάστων βραχέα ἐρανισάμενοι, οἷς ἂν μὴ ὅ; ὑμῶν; τοῦτῶν τὰ στόματα βάλω; ἡμῶν, ἀπορράψωμεν. Φησὶ τοίνυν καὶ ὁ πολὺς τὰ ὕψια Βασίλειος; (86)· « Ἀρκέσθητι λέγειν ὡς ἐδιδάχθης· καὶ μὴ μοι τὰ σσφὰ ταῦτα λέγε, ὅτι ἀγέννητόν ἐστιν, ἢ γεννητόν.

Variorum notæ.

(84) Vel qui repugnantia. Gregor. Nazianz. orat. 1, de Filio, pag. 567. BOIVIN.

(85) Gregor. Nazianz. orat. De Filio, pag. 560,

565, 567. BOIVIN.

(86) Basilium Magnus contra Sabellianos. BOIVIN.

καὶ εἰ μὲν ἀγέννητον, Πατὴρ· εἰ δὲ γεννητὸν, Υἱός· A
 εἰ δὲ μηδέτερον τούτων, κτίσμα. Ἐγὼ γὰρ μετὰ
 τοῦ Πατρὸς οἶδα, οὐ μὴν δὲ Πατέρα, τὸ Πνεῦμα· καὶ
 μετὰ τοῦ Υἱοῦ παρέλαθον, οὐχ Ὑἱὸν δ' ὀνομασμέ-
 νον. » Καὶ πάλιν (87)· « Ἀκολουθότερον ἦν, διὰ
 τὸ γεγεννησθαι τὸν Υἱὸν, γέννημα προσαγορευθῆναι
 καὶ οὐχ Ὑἱὸν· ἀλλ' οὐκ εἴρηται. Διὸ χρὴ τὸν πρὸ
 ὀφθαλμῶν ἔχοντα τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον καὶ
 εἰδῶτα ὅσος ὁ κίνδυνος ἀφελεῖν τι ἢ προσθεῖναι τοῖς
 παραδεδομένοις ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, μὴ παρ' ἑαυτοῦ
 φιλοτιμείσθαι καινοτομεῖν· ἀλλὰ τοῖς προκατηγγε-
 λμένοις παρὰ τῶν ἁγίων ἐψησυχάζειν. » Καὶ πάλ-
 ιν (88)· « Πιστὴν δὲ ἡμεῖς οὐτε παρ' ἄλλων γρα-
 φομένην ἡμῖν νεώτερον παραδεχόμεθα, οὐτ' αὐτοὶ
 τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδίδονται
 τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς
 εἰσεθείας ῥήματα· ἀλλ' ἀ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων B
 δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσι διαγγέλλομεν. »
 Καὶ πάλιν· « Ὅτι τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον τὴν
 ἐκ τῆς ἀβασανίστου πίστεως; ζητεῖ συγκατάθεσιν,
 πιστεῦσαι δεῖ (φησὶν) ὅτι ἐστὶ Θεός, καὶ μὴ ζητῆσαι
 μηδὲ ζυγομαχῆσαι τί ἐστίν. » Ὁρᾷς καὶ τὸν μέγαν
 τούτου διδάσκαλον, ὅσην τοῖς τοιούτοις ἀποδίδωσι
 τὴν αἰδῶ, καὶ ἀπὸ τῆς ὁμολογίας μὴ τολμᾶν μήτε τὰ
 θεῖα περιεργάζεσθαι, μήθ' ἑτερόν τι νεώτερον δεχε-
 σθαι, μήτ' αὐτοὺς παρεισάγειν· ἀλλ' ἐμμένειν ἀ-
 κλῶς τοῖς δοθεῖσι περὶ πίστεως; τε καὶ θεολογίας C
 δόγμασι τῶν πρὸ αὐτοῦ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας
 αὐτῆς τε ἐπαγγέλλεται καὶ ἡμῖν ἐγκελεύεται; Τίς
 οὖν οὕτως ἀνόητος ἔσται, ὡς τοιοῦτον κανόνα καὶ
 στάθμην τῆς Ἐκκλησίας; ταπεινώσει τοσαύτη χρω-
 μένον βλέπων, ἔπειτα παρὰ φαῦλον θέμενος, εἰς
 ἀνδραποδώδη θελήσειεν ἀποτρέχειν ἡθῆ, καὶ πλὴν τῆς
 ἔσφοποιτικῆς τε καὶ κραιπαλώτης ὄψρους, καὶ τοῦ
 πρὸς ἀργύριον ὄλον ἀπασχολεῖν τὸ τοῦ νοῦ φανταζό-
 μενον, πλὴν εἰδότες ἀνθρώπους οὐδὲν, καὶ τῆς εὐ-
 νομίας; τὴν ἀνομίαν ποιεῖσθαι κανόνα; Ἄλλ' ἵνα καὶ
 τὰ πλείεστα τούτου παραδραμῶν ἐφ' ἑτέραν ἔλω
 μεγάλην τῆς Ἐκκλησίας σάλπιγγα, φησὶ καὶ ὁ θεὸς
 ἐν ταπεινώσει καρδίας Χρυσόστομος· « Τὰ γεγραμ-
 μένα δεχόμεθα· τὰ μὴ γεγραμμένα οὐκ ἐπιζητῶ. Τὰ
 παραδεδομένα ἀσπάζομαι· τὰ μὴ παραδεδομένα οὐ
 πολυπραγμονῶ. » Καὶ πάλιν· « Σοφός τις, » φησὶ,
 « πραινεί λόγος, Χαλεπώτερα σου μὴ ἐπιζητεῖ,
 καὶ ισχυρότερα σου μὴ ἐξέταξε. » Ἄ προσετάγη σοι,
 ταῦτα διανοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἀρκεῖ πρὸς εὐσεβεῖαν
 εἰδέναι ὅτι ἐστὶ Θεός, καὶ μηδὲν πλέον ζητεῖν. »
 Καὶ πάλιν· « Ἐὰν προσέλθῃ σοι, » φησὶ, « Μανι-
 χαῖος, λέγων τὴν ὕλην προὑπάρχειν, κἂν Μαρκίων,
 κἂν [P. 604] Ἑλληωνῆ παῖδες, λέγε πρὸς αὐτούς, » « Ἐν
 ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Ἄλλ' οὐ
 πιστεύει τῇ Γραφῇ; Ἀποστράφητι λοιπὸν αὐτὸν, ὡς
 μαινόμενον καὶ ἐξεστηκότα. » Καὶ πάλιν· « Οὐ
 πύστη, ὦ ἄνθρωπε, τὰ περιττὰ ζητῶν; περιττὸν
 γὰρ τοιαῦτα εἰκὴ πολυπραγμονεῖν. Οὐδὲν τῆς ἀμα-

nitus est, vel genitus : si ingentus, Pater ; si ge-
 nitus, Filius ; si horum neutrum, creatura est Nam
 ego Spiritum scio cum Patre esse, at non et Pa-
 trem esse. Item eum cum Filio esse, non autem
 Filium nominatum fuisse dīdici. » Rursus : « Conse-
 quens erat Filium, eo quod genitus esset, geni-
 uam appellari potius quam Filium. Non tamen ita
 dictus fuit. Qui igitur Christi iudicium præ oculis
 habeat, et aliquid sive demere sive addere iis,
 quæ a Spiritu tradita sunt quam periculosum sit
 intelligat, cum oportet nihil de suo novum ambi-
 tiose comminisci, sed iis acquiescere, quæ olim
 sancti pronuntiarunt. » Rursus : « Nos vero nec
 fidem, quam recentiores alii nobis præscriperint,
 admittimus, nec quæ mens nostra pepererit, ea
 ipsi tradere audent, ne humana per nos fiant
 veræ religionis verba : sed quæ ex sanctis Patribus
 didicimus, ea interroganti cuique denuntiamus. »
 Rursus : « Quoniam divinitatis mysterium fidem
 citra examen assentientem requirit, credere oportet
 (inquit) Deum esse, ac non quid sit quærere et
 contentiose disputare. » Vides quantam et hic do-
 ctor eximius reverentiâ his rebus præstat, atque
 ut fateatur, nec se in divina inquirere curiosius,
 nec recens nequidquam aut ab aliis accipere, aut
 961 de suo obtrudere : sed quæ a priscis Eccle-
 siæ doctoribus de fide et theologia dogmata tra-
 dita sint, in iis se profiteatur omnino perseverare,
 et nos ut perseveremus hortetur? Quisnam itaque
 adeo excors futurus est, ut cum ejusmodi regu-
 lam normamque Ecclesiæ videat tanta uti modestia,
 tamen eam parvi faciat, et ad servilla ingenia ma-
 lit transcurrere; nempe ad eos homines, qui nihil
 aliud sciunt, nisi cupiditis et crapullis gloriari et to-
 tam mentem in pecunie cogitatione defixam ha-
 bere, nec aliam sibi æquitatis regulam constituere,
 nisi iniquitatem? Verum plerisque etiam hujus
 testimoniis omissis, ad aliam Ecclesiæ tubam il-
 lustrem venio. Ait et divinus egregia cordis humi-
 litate Chrysostomus : « Quæ scripta sunt, accipio :
 quæ haud scripta, non requiro. Tradita amplector :
 haud tradita non investigo curiose. » Rursus,
 « Quædam (inquit) sententia sapienter admonet :
 Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus
 fueris'. Quæ mandata sunt tibi, hæc cogita. »
 D Rursus : « Ad veram pietatem satis est sciri, Deum
 esse, ac nihil amplius æquiri. » Rursus : « Si Ma-
 nichæus ad te (inquit) accedat, dicatque materiam
 præxistere, si Marcion, si quis ex Græcis, dic illis :
 « In principio creavit Deus cælum et terram. » At
 Scripturæ non credit? Eum tu, tanquam furiosum
 et mente alienatum, aversare. » Rursus : « Non des-
 sines, o homo, supervacanea quærere? Nam hæc
 temere scrutari supervacaneum est. Ejusmodi igno-
 rantia nihil doctius. 962 In his rebus qui se ni-

¹ Ec. le. iii, 22.

Variorum nota.

(87) Basilus Magnus, contra Eunom. lib. ii. Boivix. (88) Idem, epist. G. Boivix.

hil scire profitentur, ii sunt omnium sapientissimi. Enimvero tempus me prorsus deficiat, si et hujus quoque magni Ecclesiæ luminis testimonia velim afferre, quæcunque a theologicis disputationibus deterrent, dogmatumque et fidei simplicitatem solam amplectuntur. Sed ecce magnus quoque Ecclesiæ pugil et doctor Athanasius negat se eos posse, qui novum aliquid contra fidem inceptant, ctsi ii sumptas ex Scripturis dictiones pronuntient. « Illi enim ea verba non recto sensu, sed velut ovium vestimentum induunt; intus autem cum Ario sentiunt: quemadmodum hæreseon princeps diabolus. Quippe et hic Scripturarum verba loquebatur; at cum Servator coegit obmutescere. » Huncenim audis eadem docentem, ac illa quæ jam dicta sunt? Sed nec Isaacum, præstantissimum Asectam, omittamus: « Desine, inquit, de Deo disputare, non solum cum iis, qui alieni sunt a Fide; sed et cum Fidei cultoribus: » nec illum, qui Scalam asceticam fundavit, celeberrimum Joannem. Hic velut continenti oratione eorum quæ ab illo dicta sunt causam reddit: « Nec enim, inquit, in exitu animæ eo arguemur, quod de Deo haud disputaverimus, sed quod jugiter non luxerimus. » Et quid necesse est libris sanctorum plena vobis plastra afferre, quibus leonem ex ungue cognoscere est? Ad alia progredior. Hæc sancti doctores non modo dixerunt, sed et idoneis vectibus repagulisque firmarunt; nec firmarunt modo, verum etiam inevitabilibus diris et anathematis, 963 quasi quibusdam turribus et propugnaculis cincta, constrinxerunt. Nam D. Apostolus postquam eos qui alia evangelizaverint, gravi anathemate subiecit, ut firmiter sit testimonium, vetera cum novis componens, « Scriptum est, inquit, Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis ut faciat ea¹. Sacrosanctarum synodorum œcumenica acta his addere supersedeo; quæ sigillatim eos, qui ejusmodi sint, anathemate percellunt. Tamen, ut paucis et summatim veluti complectar: a Qualibet, inquit, præter ecclesiasticam traditionem et præscriptam a sanctis formulam de novo introducta, vel acta vel agenda, anathema sunt. »

Οἷα; ταύτης σοφώτερόν ἐστιν· ἐν οἷς οἱ μὲν ἐπαγγελλόμενοι μὴδὲν εἰδέναι σοφώτατοι πάντων εἶναι. Ἄλλὰ γὰρ ἐπιλείπει χρόνος ὅλος, κομίζειν θελήσαντα καὶ τοῦ μεγάλου τούτου φωστῆρος τῆς Ἐκκλησίας, ὅπλα θεολογεῖν τε ἀποτρέπει καὶ μόνην ἀσπάσθαι τῶν δογμάτων ὁμοῦ καὶ τῆς πίστεως ἀπίσταντα. Ἄλλ' ὄρα δὴ μοι καὶ τὸν μέγαν τῆς Ἐκκλησίας ἀθλητὴν καὶ διδάσκαλον Ἀθανάσιον, μὴ ἀνέχεσθαι φάσκοντα τῶν κατὰ τῆς πίστεως ἐπιχειρούντων καινοτομεῖν, κἄν τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν λέξει; φησὶ γινώσκωνται. Οὐ γὰρ ὀρθὴ διανοία, ἀλλ' ὡς ἐνέουμα προβάτων τὰ βήματα περιβαλλόμενοι, ἐνδὸν τὰ Ἀρείου φρονουοῦσιν, ὡς τῶν αἰρέσεων ἡγεμῶν διάδοχοι. Καὶ γὰρ κάκεινος ἐλάλει μὲν τὰ ἐκ τῶν Γραφῶν, ἐπιμύθη δὲ παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Ἄκουεις καὶ τοῦτου ταυτὰ τοῖς προσηλημένοις διδάσκοντος; Ἄλλι μὴδὲ τὸν ἀσκητικώτερον παραδράμωμεν Ἰσαὰκ, παῦσαι λέγοντα θεολογεῖν, οὐ μόνον μετ' αἰλοφθῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν οικειῶν αὐτῆς; μὴδὲ τὸν πολὺν Ἰωάννην, τὸν τῆς ἀσκητικῆς ὑποστάτην κλέμακος· ὅς τὸ αἴτιον ἐφεξῆς οἰοῖται τῆς ἐκείνου βήσεως ἀποδίδωσι οὕτως· Οὐ γὰρ ἐκλήθησόμεθα, φησὶν, ἐν ἐξόδι ψυχῆς, ὅτι οὐ τιθολογήκαμεν, ἀλλ' ὅτι ἀδιαλείπτως οὐ πεπενηθήκαμεν. Καὶ τί δαί βιβλίων ἀνάβα; ὅλας ἀγίων κομίζειν ὑμῖν, οἷς ἐξ ὀνότων ἐστὶ γινώσκων τὸν λέοντα; Β. διούμαι δ' ἐφ' ἕτερα. Οὐ γὰρ εἶπον μὲν οἱ διδάσκαλοι ταῦτα, οὐκ ἔσφαλλσαντο δὲ τοῖς προσήκουσι μολλοῖς καὶ κλειθροῖς· οὐδ' ἔσφαλλσαντο μὲν, οὐ περιήλασαν δ' ἐπ' ἐκείνους; ἐτι πύργους φάνει καὶ ἡμιπύργια, καὶ ἀφύκτοι; συνέσφιγγιν ἀραις καὶ ἀναθήρασι. Μετὰ γὰρ τὸ γὰς τοῖς εὐαγγελιζομένοις ἕτερα μακρῶ καθυποβαλεῖν ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἀναθήματι καὶ τῶν φησὶν, εἰς μαρτύριον βεβαιώτερον συμβιβάζων τὰ πάλα τοῖς νῦν. Ἐγγρηπται; γὰρ, φησὶ, Ἐπιπτα-ἀρατος πᾶς ὅς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτὰ. Ἐὼ γὰρ τὰς τῶν θεῶν καταλέγειν τούτοις συνῶν οἰκουμένικὰς πράξεις, ὅσοι; καθ' ἕκαστον ἀναθήμασι τοὺς ἐκείνω; ἔχοντα; βάλλουσιν. Ἄλλ' ἴν' ὅ; ἐ; κεφαλῶν συνελὼν εἶπω· Ἐ πάντα, φησὶ, ἐτι πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν τε καὶ ὑποπίπτωσιν τῶν ἀγίων Πατέρων καινοτομηθέντα τε καὶ παραχθέντα ἢ παραχθόμενα, ἀνάθεμα ἐστω. »

CAPUT II.

Cantacuzenus, pauca locutus, respondendi munus Palamæ concedit. Hujus imparati, et nihil tale præmeditati, anxietas. Judicium de Palamæ doctrina, stylo, ingenio. Ejus auctoritas apud Cantacuzenum nimia. In maximas angustias adductus orationem a lumine Thaborio orditur. Operationem et substantiam in Deo differre ait. Qui operationes participant, eos affirmat increatos fieri. Plura increata statuit. Substantiam divinam negat posse participari. Adversarios contemnit. Acta concilii generalis sexti perperam interpretatur; item verba S. Basilii.

I. Hæc cum dixissem, orationis meæ cursum imperator abruptit, ac loqui ipse gestiens duplici triplici, que sententia in partes varias trahebatur. Volebat nempe ea quæ Palamæ promississet, sic perficere, ut is quidem cum aliis quietus sederet; ipse autem et verbis et re ipsa personam ejus per-

[P. 605] Α. Ἐπὶ τούτοις ἀνέκοψέ μοι τοῦ λόγου τὸν ὀρόλον ὁ βασιλεύς; καὶ λέγειν αὐτὸς ἐθέλων διχῆ καὶ τριχῆ τὴν γνώμην ἐσχίζετο. Ἐβούλετο μὲν γὰρ ἐν τῷ Παλαμᾷ περαινέειν ἐπηγγελμένα, καθ' ἡτυχίαν δηλαδὴ καθημένῳ τοῖς ἄλλοι; ἐμοῦ, καὶ προσωπίον αὐτοῦ παρ' ὅλον αὐτὸς καθίστασθαι τὸν ὄγων κα-

¹ Galat. iii, 10; Deut., xxvii, 26.

γοις ἅμα καὶ πράγμασιν· ἐβούλετο δ' αὖ καὶ φιλο- A
τιμίας ἐπίδειξιν τινα τῷ συλλόγῳ παρέχειν ποικί-
λον, μηχανόσυνον ἑαυτῷ μηχανώμενος δῆθεν αἰώνιον
καὶ γέμον καυχήματος ἐμβριθοῦς. Ἐπειτα τὴν τοῦ
ἀγώνος διάθεσιν βλέπων οὐ κατὰ γνώμην ἐκδεθῆ-
καὶ αὐτῷ (οὐ γὰρ εἶχεν ἐν πεύρας ἰσχυρὸν ἀπαντᾶν
εἰς τὰς προτεθείσας τῶν θεῶν Πατέρων χρήσεις·
οὐτ' αὖ λογισμῶν αὐτοχρόνων καρπὸς τις ὑπῆρχεν
αὐτῷ, ἐν ὄλῳ ἐκ περιουσίας ἑαυτῷ τὴν τοῦ συνει-
δίτου πιστεύων ἡγεμονίαν μὴ ῥᾶστα ταῖς τῶν ἐξω-
θεν αἰφνιδίως ἐπεισερόντων ἀπροσδοκῆτων παρέχῃ
παθῶν ἐμβολαῖς τὸ τῶν λογισμῶν περιτρέπεσθαι
βουλευτήριον) ἐπὶ πᾶσα τε ἀνεχώρει καὶ συνεστέ-
λετο παραχρήμα. Πολλῶν οὖν ἀνελίξας ἐν βραχεῖ
λογισμῶν λαβυρίθους, καὶ πολλῶν ἡθῶν ἐπιπλανη-
θῆναι χρώματα δοῦς τῷ προσώπῳ κατὰ τὸ συμβε-
βηκός, καὶ μικράτα φθεγγάμενος, ὅσα τοῖς τοῦ
λόγου προοιμίαις ἀρκέσειεν εἰς κεφαλὴν ἐδόκει, τῷ
Παλαμᾷ λοιπὸν τὴν τῶν ἐμοὶ προτεθέντων ἀπάντη-
σιν παρεχώρει.

B. Τῷ δὲ καὶ αὐτῷ (89) παρὰ προσδοκίαν τοῖς
τοιούτοις ἐμπεπωκότι (οὐ γὰρ ἦν ἐν μελέταις δεη-
εσθαι λόγων οὐδὲ μικρῶν εἰς ἀπάντησιν· κατορθώ-
σειν γὰρ ᾤετο πάντ' ἐν βραχεῖ βασιλικῆς δυνάμει
χειρὸς καὶ χεῖρα ἀφθόγγος, ὡς μὲν εἰς τὴν
ὑπερλίαν ὑπολειφθῆναι φροντίδος λείψανον ἡμετέ-
ρας) διηπορεῖτο καθ' ἑαυτὸν, αἰσχυρόμενος γλώσσῃ
νωφῆ παραθέσθαι τὸ πρᾶγμα, καὶ φωραθῆναι γυμ-
νός τῶν τῷ καιρῷ προσφύων νοημάτων.

C. Γ'. Ὀλιγομαθῆς γὰρ οὗτος ὢν, ὅταν ἰδῆται τοῖς
[P. 606] προτυχοῦσιν ὁμιλῇ, ἢ δι' ἀμαθίαν οὐκ ἔ-
χουσιν ἀντιφθέγγεσθαι, ἢ διὰ φιλίαν ἐλέγχειν συ-
σταλλομένοις, ἢ τὸ γε μείζον δεδιόσι μὴ τῆς αὐτοῦ
πρὸς βσιλεῖα διαβολῆς ἀγωνισμὰ γίνονται (ταυτὸν
γὰρ ἐστὶ Παλαμᾷ τε ἀντιπεῖν καὶ τοῦ προφρανοῦς
διαλοδορεῖσθαι καὶ βσιλεῖ), ἐπαινέσθαι ἐδοξεν
ἐνίοις ἐπιχαροῦ. Ἐς δ' ὑπαίθρου ἀντιλογίας καὶ ἀν-
τιθέσεις, κατ' ἐνοστάσι ἀντιπράστασι ἐχούσας,
εἰσαγόμενον πρόσωπον, ἀθαρσέστατός ἐστιν ἐπιει-
κῶς ὁ ἀνὴρ καὶ κομιδῇ ψοφοδής· καὶ τὸ συνεχές
αἰ τῶν αὐτῷ λεγομένων καὶ γραφομένων συγγέμων
καὶ φθειρῶν ἐξ ἀμαθίας ἡμιτελῆ τινα καὶ ἡμίεργα
φαίνεται κῶλα καὶ κόμματα συνυφαίνειν ταῖς τῶν
λόγων ἐνοσίαις· ὡς αἰνιγματώδεις εἶναι δοκεῖν αὐ-
τοῦς καὶ ἀμφιβότους καὶ ἀμφιῤῥεπείς, καὶ οἷα τὰ
βουγενῆ ἀνδρόπρωρα τοῖς θύραθεν λελεκται φιλοσό-
φους. Οὐ μόνον δ' ἐκ τοῦ γε τὴν τῶν λόγων ἀλλη-
λουσίαν αὐτὸν διατρέψιν ἀσχηρῆ καὶ ἀδιανόητον τοῖς
ἀκούουσι τίθησι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεί-
στον καὶ τοῦτο ἀλλοκεται δρῶν ἐξέπληθους, ταῖς τῶν
λέξεων ὁμωνύμοις καὶ διλήμματων νοῦν καλυπτοῦ-
σα χρώμενος· ἵνα κλέπτῃς ὢν ἀνασῶθῃ τὴν σαγή-
νην τῆς ἀληθείας, ἐντεῦθεν ἐκαίτε μετὰ τὸν νοῦν,

totum illud certamen ageret. Volebat rursus am-
bitiosa et multiplici ostentatione se ipsum in con-
cilio venditare, atque ita memoriam sempiternam
et magnificæ jactantiæ plenam aucupari. Deinde
ubi vidit certamen eo deductum esse, ut sibi ex
sententia non succederet (nam neque ille usu sic
valebat, ut ad opposita sanctorum Patrum testi-
monia posset respondere; nec ea prudentia propria
et domestica fructatur, ut **964** omni animi im-
perio plene per se ipsum potitus, repentinis atque
improvisis supervenientium extrinsecus affectuum
impressionibus iudicium suum subverti haud fa-
cile pateretur), coepit statim pelem referre et con-
trahere se. Multis itaque brevi temporis spatio
velut labyrinthis cogitationum evolutis, multorum
affectuum coloribus incertis et temere hortis
vultu suffuso, pauca demum locutus, quantum sa-
tis esse videbatur ad proludendum, et ad quod-
dam veluti caput orationi impendendum, ad ea,
quæ proposueram, respondendi munus Palamæ con-
cessit.

D. II. Hic vero in eam necessitatem præter opini-
onem ipse quoque adductus, qui sibi ad responden-
dum ne minima quidem oratione opus fore prævi-
disset (omnia quippe se, imperatoris manu et po-
testate, silentio ipso feliciter statim confecturum
putarat, sic ut nullam postmodum reliquam nostri
curam habiturum se speraret), secum anxie deli-
berabat. Pudebat nempe eum taciturnitati rem om-
nem permittere, ac rationum pro tempore excogi-
tandarum inopem sese deprehendi.

E. III. Etenim parum ille eruditus, ubi ii, cum
quibus privatim forte collocutus est, vel præ igno-
rantia nihil contradixere, vel ob amicitiam refel-
lere veriti sunt, vel quod gravius est, timuerunt
ne ejus calumniis apud imperatorem oppugnaren-
tur (scilicet Palamæ contradicere, et imperatori
palam conviciari, una et eadem res est), alicubi et
a quibusdam visus est laudari. At in apertis di-
cendi certaminibus, **965** ubi acri contentione et
coram disputatur, in publicum et quasi in scenam
productus, minime hic homo audax est, sed stre-
pitu vel minimo facile terretur. Eorum autem,
quæ sive dicit sive scribit, ordinem sic semper
ex inscitia confundit et pervertit, ut semifactis et
dimidiatis fere periodorum membris et commatis
orationis suæ sententias contexere videatur. Idcirco
ejus dicta ænigmatum similia sunt et ambigua, et
sensu incerto suspensa, quæ illa, quæ profanis
philosophis βουγενῆ et ἀνδρόπρωρα appellata sunt.
Atque ille non modo continuam orationis seriem
interrumpendo obscurum et iis qui audiunt intel-
lectu difficilem reddit verborum sensum; sed ple-
rumque id de industria facere deprehenditur, ho-
monymas et accipitem sensum celantes dictiones

Variorum notæ.

(89) Vitiosa constructio, pro ὅ δὲ καὶ αὐτὸς παρὰ
προσδοκίαν τοῖς τοιοῦτοις ἐμπεπωκότι, etc. Eris-

modi antiptoses non paucas apud Gregoram obser-
vare est. Boivin.

usurpando, ut sententia hinc et inde in hanc vel illam partem translata, veritatis laqueos fur callidus evadat. Itaque, ut de Platonis dialogis aliquis dixit, eos puerorum amoribus passim dedecorari, ita et hujus orationis vocum absurde ambiguarum multitudine sædantur, nunc ipso invito, per inscientiam malæ menti admistam, nunc ejus voluntate, ut auditores in errorem inducantur ea fraude, quæ verborum malignitatem occultat, atque eo magis propter ambiguitatem et duplicem quodammodo dictionum frontem illis nocet, qui eas cum scientiâ legere haud possunt. Nempe hi vocum affinitate decepti hamum sibi erroris facillime insunt, pro significatione propria improprium amplexi per ignorantiam; velut passeruli et pisces, **366** qui insidiantium laqueis facile irretiuntur, et cum escam videant, latentem intus hamum non vident, adeoque, esca apprehensa, hamo subjecto attinguntur. Quamobrem iste, cum irridetur, vultu quidem ipse quoque subridet: at secum tacite indignatur, et quavis morte pejus id ducit, et veritate ipsa victus præ ira disrumpitur; tum ulcisci cupit, nec potest; ideoque insolentem et maledicam linguam secum afferens ad principem, tanquam ad clypeum aut ad propugnaculum, confugit. Sic imperatoriam auctoritatem velut quadam armatura abutendo putat se conversa vice victorem ex victo existere: itidem ut infantes, qui parentum manibus sublevati, et in obvios quosque per jocum jactitati, gaudent et velut victoria exsultant et manus complodunt. Nam et iste eodem modo, velut omnium confessione victor declaratus, exsultat, nec frubescit puerilis gloriolæ ornamenta ambitiose affectare, qualia vel adolescentulum pudeat drachma aut obolo ex orchestra mercari. Litterarum quippe omnino fere rudem nactus tum alias calumnias confingit, tum illum facillime territat earratione, quod percilitari imperium dicat, si adversariorum argumenta ullo modo prævaleant. Ita dum ejus aures sine fine incantat et decipit, eum quocunque vult, facillime obsequentem trahit. Ferox deinde et superbus incadens, animisque elatus, totam se arbitratum ferre supercilio **367** Pieriam.

IV. Illic igitur tam frequenti spectantium cœtu ab imperatore paulisper nunc emissus, et pro se ipse jussus respondere, in eas angustias adductus est, ut illa statim oblitus sit, quæ in vicis et plateis magnifice sæpe jactaverat: ac linguam titubantem et impeditam cœpit exserere. Quoniam autem orationi suæ exordium magis promptum et paratum accommodare haud poterat facillime, idcirco ei

κακείθεν ἐνταῦθα. Καὶ ὡσερ τοὺς τοῦ Πλάτωνος διλόγους (ὡς ἔφη τις) ἄνω καὶ κάτω παιδικῶν καθύβιζουσιν ἔρωτες, οὕτω καὶ τούτου τοὺς λόγους ἁμυνμίας ἐκτόπου καθυβρίζουσι σμήνη, νῦν μὲν ἀκιντοῦ, ἀμαθίας ἀνακίρναμένης τῆ καλονοίας· νῦν δ' ἐκίντου, πλάνης εἴνεκα τῶν ἀκούοντων, κρυπτούσης μὲν τῆ τῶν λόγων κακίαν, βλαπτούσης δ' ἐτι μᾶλλον, διὰ τὸ ἀμφιῤῥεπέδς τῶν λέξεων καὶ διπρόσωπον, οἷς ἂν μὴ σὺν ἐπιστήμῃ διεξίναται ἐξῆ. Τῷ γὰρ τῆς λέξεως οὗτοι παρὶ πλεῖσιν συναρπαζόμενοι βῆστα τῷ τῆς πίανης ἀγκίστρῳ περιπέρονται, ἀντὶ τοῦ προσήκοντος τῷ μὴ προσήκοντι τοῦ σημαινομένου προστρέχοντες ἐξ ἀγνοίας, καθάπερ καὶ στρουθοὶ καὶ ἰχθύες βῆστα ταῖς τῶν θηρευτῶν ἀλλέσκονται παγῆσιν, ὄρνιθες μὲν τὸν ὄλον, οὐ συνορώντες δὲ τὴν ἔγδον μηχανῆς, καὶ τῷ μὲν ὄλω προσφύρονται, τῆ ὑποκειμένη ἂ συνέχονται μηχανῇ. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ γέλωτα ὀλισκάνων μειδιᾶν μὲν τῷ προκώπῳ δοκεῖ καὶ αὐτῆς, δεῖνδν δ' ἐν καρδίᾳ καὶ παντὸς ἡγεῖται θανάτου μίζον· καὶ τὴν ἦσαν ἐξ ἀληθείας καρπούμενος διαπρετα: ὑπ' ὀργῆς· καὶ ἀμύνεσθαι βουλόμενος μὲν, οὐ δυνάμενος δὲ, καθάπερ εἰς ἀπίδα καὶ τίρος· κατάφύγει τὸν βασιλέα, μάλα θρασεῖαν καὶ διαβήλουσαν ἐπαγόμενος γλώτταν· καὶ οὕτωσι πως, οἰοῖτινι πανοπλίᾳ, τῆ βασιλικῆ καταχρώμενος αὐθεντίᾳ, τοῖς νικῶσιν ἀντιπεριστᾶν τὴν [P. 607] ἦσαν δοκεῖ· καθάπερ τὰ βρέφῃ, ἄπερ ὁπότε ταῖς τῶν γονέων χερσὶν ἀνεχόμενα τοῖς οἰοισθήσιαν ἀσειῶ χάριν ἀνδράσιν ἐπιρῥιπτεῖται, χαίρει τε καὶ οἶον ἐπαγᾶλλεται τῆ νίκη, καὶ τὰς χεῖρας ἐπικροεῖ. Τὸν γὰρ αὐτὸν καὶ οὗτος τρόπων ποιῶν ὡς ἐφ' ἁμολογουμέναις ταῖς νίκαις σκιρτᾷ, καὶ οὐκ εἰδεται νηπιώδῃ μνηστευόμενος ἑαυτῷ καυχῆματα, καὶ οἷα κἂν παῖς δρχμῆς ἐκ τῆς δρχήστρα; ἡ ὀβλοῦ πλάσθαι (90) αἰσχυνθεῖα. Γράμμασι γὰρ σχεδὸν παντάπασιν ἀνομιλήτων εὐρίσκων αὐτὸν (91) ἄλλας τε τίθησι συσκευάζων διαβολὰς; καὶ βῆστα δεδιτεῖται, βασιλεῖας προφασσιζόμενος κίνδυνον, εἰ ἐπικρατέστερά πως τὰ τῶν ἀντιθέτων λογικὰ προβλήματα γένοιτο· καὶ οὕτω κάτεπαδῶν καὶ παρεξάγων τὰ ὠτα διηνεκῶς βῆστα πρὸς τὸ βουλόμενον ἔχει συνεφελοχόμενον· κάπειτα μετὰ γαύρου καὶ μετώρου περιῶν τοῦ ἦθους καὶ τοῦ φρονήματος ὀλην ἐπὶ τῆς ὀφρῶς; οἶεται φέρειν τὴν Πιέρϊαν.

Δ'. Νῦν οὖν ἐπὶ τοσούτου θεάτρου πρὸς βασιλέως μικρὸν εἰς τὴν καθ' ἑαυτὸν ἀπάντησιν ἀφελείς παρὰ τοσούτον ἦκε στενοχωρίας, ὥστε καὶ ἂ πολλὰς κινεῖς ἀγυαῖς κἂν ταῖς πλατεῖαις ἦν μεγαληγορῶν, λέληθε τῆς αὐτῶν, καὶ ἀκροσφαλῆ τινα καὶ παραπεποδισμένην προῦτενε γλώτταν. Οὐκ ἔχων γὰρ ἐκ τοῦ βῆστου προχειροτέραν τοῖς λόγοις ἀρχὴν παρᾶσχεῖν τὸν εἰωθότα καὶ νῦν ἰδόκει βαδίζειν δρόμον,

Variorum notæ.

(90) Ὀρχήστρα proprie est *locus in quo saltatur*. Probabile autem est in quibus locis saltatores se exercebant, in iisdem venundari solitas merces fr volas, qualia sunt ludicra instrumenta, et quæ vocantur crepundia. BOVIN.

(91) Atqui Cantacuzenum constat minime illite-

ratum fuisse, Idque ipsius Gregoræ testimonio, qui supra lib. xiç, cap. 1, sect. 4, enim dixit jam inde ab initio humanioribus litteris operam nitro dare instituisse, multosque et omnis generis libris ambitiose conquisivisse, atque in dies novum aliquid cum dicere tum audire impensissime studuisse. BOVIN.

κακείνων αἰθῆς τῆς ἀπορίας· ποιεῖσθαι προκάλυμμα, καθάπερ οἱ κοχλῆαι τὰ βστρακὰ καὶ τοὺς εἰωθίτας καὶ ἀεὶ φερομένους οἰκίσκους. Ὁ δὲ ἦν τὸ θαδῶριον ὄρος, ᾧ καὶ πάσας πανταχοῦ τῶν οἰκείων λόγων παρεκβάσεις ἐξεπίτηδες καὶ τὴν πλείστην ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τοῦτω δίδωσι τῷ μέρει τὴν διατριβήν.

Ε'. εἰ Ἐγὼ γὰρ (φησί) τῶν Πιτέρων ἀκούων, τὸ ἐν ὄρει τῷ Θαδωρίῳ φῶς τοῦ Σωτήρος λεγόντων ἀκτιστόν τε καὶ, παρά τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν, ἄλλην θεότητα καὶ ἐνέργειαν, οὐκ ἂν ποτε φαίην ταυτὴν ἐνέργειαν καὶ οὐσίαν Θεοῦ, οὐδὲ τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἀγιασμὸν καὶ ζωὴν καὶ ἀληθειαν καὶ βουλήν. Ταυτὸν γὰρ ἂν εἴη λέγειν Θεὸν ἀνενέργητον καὶ ἀσοφοῦ καὶ ἀδύναμον καὶ ἀβούλητον καὶ ἀζῶν καὶ ἀπλῶς πάντων ἐστερημένον. Εἰ γὰρ μὴ τὴν ἐνέργειαν φαίμεν διαφέρειν τῆς οὐσίας ἐκεῖ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλην τινα καθ' ἑαυτὴν εἶναι θεότητα ταύτην, ἥτις ἐστὶ σοφία καὶ φῶς, καὶ ζωὴ καὶ δύναμις καὶ ἀγιασμὸς καὶ ὅσα ἡ οὐσία Γραφῆ τὸν Θεὸν ὀνομάζει, λείπεται Θεὸν ἀνενέργητον οἰεσθαι σέθεν ἡμᾶς, καὶ ὅσα γε εἰρηκότως ἐφθήμεν. Ἡ πῶς ἂν εἴη κοινὴ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, μὴ καθ' αὐτὴν ἀνυπόστατος οὖσα, θεότης ἑτέρα φύσεως καὶ ὑποστάσεων ἐκείνων; Ἡ [P. 608] πῶς ἄλλως ἂν εἴη κοινὴ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐνέργεια, ἀκτιστός τε καὶ οὐσιώδης καὶ φυσικὴ; Οὐ γὰρ θέμις τὴν οὐσίαν οἰεσθαι τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ γήινα κτιεῖναι καὶ σοφίαν καὶ ἀγιάζειν καὶ ζωοποιεῖν (ἔπαγε· βλάσφημον γὰρ καὶ δαιμόνιον εὔρεμα σκοτεινῶν), ἀλλ' ἀφ' ἐκάστης ἑακστα γίνεσθαι τῶν ἀκτιστῶν τούτων ἐνεργειῶν· ὧν οἱ μετέχοντες ἀκτιστοὶ τε γίνονται καὶ ἀκτιστὰ πράγματα, ὅσα τε νῦν καὶ ὅσα τοῖς προφήταις ἐφάνη θαυμάσια· ὧν καὶ βᾶτος, ἡ καιομένη μὲν, οὐ διαπνουμένη δέ· καὶ τὸ πύρινον φᾶσμα τοῦ Ἡλίου, καὶ ὁ τὸν Ἰσραὴλ ἰδηγῶν πύρινος στῦλος ἐκεῖνος· καὶ ὁ τὰς ῥπ' χιλιάδας τῶν Ἀσουρίων ἐν ῥπῆ ὀανατούσας ἀγγέλους· προσθήσω δ' ἐτι καὶ τὴν ἀνθρώπων ἀφείσαν φθέρμα τοῦ Βαλαάμ ὄνον, καὶ ὅσα τοιαῦτα κατὰ καιροὺς ἰγεγόνει θαύματα. Οὐ γὰρ μετέχει τῆς οὐσίας οὐδαμῆ τῶν ἐν κόσμῳ κτισμάτων οὐδὲν τοῦ Θεοῦ. Τάχιστα γὰρ ἂν φθαρῆται τὰ πάντα, πρὶν ἢ φθῆναι μετασχεῖν. Φθαρτικὴ γὰρ ἐκείνη καὶ ἀναλωτικὴ τοῖς ἐγγίξειν ἐπειγομένοις ἐστὶ. Σήμερον τοιγαροῦν τοῖς Πατράσι λέγοντί μοι καὶ γράφοντι μικρὰ φροντίζειν ἔπεισι τῶν ἐκκαλούντων, ἀπαξ θεσμοθετηθὲν καὶ ἐπιψηφισθὲν, τῇ τοῦ Βαλαάμ καταλέγεσθαι μοίρα, καὶ ἀποψηφίζεσθαι σφᾶς κατ' ἐκείνον, ὅπόσοι μου κατηγορεῖν οὐκ ὀκνοῦσιν ἀεὶ, καὶ πολυθεῖαν καταψηφίζεσθαι, καὶ τᾶλλα ὅσα σφίσιν ἠρήθμηται τε καὶ συλλεβόγισται κατ' ἐμοῦ. Ἡ οὐκ ἴσασι, ὡς ὅτε ἐμοῦ πολυθεῖαν οὕτοι καταψηφίζονται, μονοθεῖαν ἐγὼ καταψηφίζομαι σφῶν καὶ γίνεσθαι σφίσιν ἡ κατηγορία τοῦ ἐγκλήματος μεζῶν; Οὐ γὰρ Ἰουδαίων καὶ Περσῶν εἰμι παῖς, ἵνα καὶ μονοθεῖτης ἀκούω, καθάπερ οἱ τάλανες οὗτοι. Εἰ δὲ που ταῖς λέξεις οὗτοι μόναις προσσχόντες ἤκιστα ταῖς διανοίαις συμβιδάζειν ἴσασιν αὐτὰς, τί τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ λυμάνεται, τῆς τῶν λόγων ἑνοίας ὑγιαίνουσας;

A visum est solitam viam ingredi, et illud rursus inopie suae velamen obtendere, ut cochleæ testas et quas perpetuo gestant domos exiguas. Erat porro illud mons Thabor, ad quem iste de industria passim et semper in orationibus suis digreditur, et in qua parte diutissime plerumque immoratur.

V. εἰ Ego, inquit, cum Patres audiam, lumen illud, quod in monte Thabor exstitit, increatum, et aliam a Dei substantia divinitatem operationemque esse dicentes, nunquam certe unum et idem dixerim operationem et substantiam Dei, nec Filium et Verbum Dei, sapientiam, et potentiam, et sanctificationem, et vitam, et veritatem, et consilium (vocaverim). Item quippe esset, ac si dicerem Deum expertem operationis, insipientem, impotentem, voluntate, vita, omnibus denique (attributis) carentem. Nisi enim dicamus operationem illic a substantia Dei distingui, et aliam quamdam per se divinitatem esse eam, quæ est sapientia, et lumen, et vita, et potentia, et sanctificatio, et quæcumque Deo nomina tribuit sacra Scriptura, superest ut Deum operationis expertem, et talem prorsus, qualem 968 supra diximus, colere nos arbitremur. Alioqui quomodo trium hypostascon communis esse possit divinitas, a natura et ab illis ipsis hypostasibus diversa, nisi per se ipsam careat subsistentia? Aut quam alia ratione communis Deo et hominibus fuerit increata, et substantialis et naturalis operatio? Neque enim fas est credere substantiam Dei ad terrestria descendis e, eandemque et sapientes facere, et sanctificare et vivificare (apage: quippe hæc blasphemia est, et dæmonum inventio tenebrosa), sed singula ex singulis hisce increatis operationibus oriri: quas qui participant, ii increati existunt. Item increata sunt tum ea quæ hoc tempore, tum quæcumque olim prophetis mira apparuerunt: in quibus rubus ardens et inconsumptus; igneus Eliæ currus, columna illa ignea, quæ Israelitis prævit, et is qui rapido impetu centum octoginta millia Assyriorum interfecit angelus. Quin etiam addo asinum Balaami, quæ humanam vocem emisit, et quotquot his similia miracula variis temporibus exstiterunt. Etenim ex iis, quæ in mundo sunt, rebus creatis nulla prorsus est, quæ Dei substantiam participet. Quippe omnia statim pereant prius quam hujus participes fiant; quoniam ea est vis ipsius, ut eos perdat et consumat, qui ad eam accedere cupiant. Mihi itaque cum sanctorum Patrum dictis congrua dicenti scribentique eos, a quibus accusor, parvi facere animus est: cum illud semel sancitum decretumque sit, eos omnes cum Barlaamo ponendos, et ut illum explodendos, qui haud dubitent me 969 accusare et reum agere erroris deos multos statuentis, aliorumque criminum, quæ iidem enumerarunt, et argumentando in me collegerunt. An ignorant, cum ii me ut multas divinitates statuentem damnant, tum me eosdem ut unam divinitatem statuentes damnare? Hoc illis crimen gravius objicitur,

quam quo ipse accusor. Ego enim nec Judæorum nec Persarum sum filius, ut quemadmodum miserit isti unius divinitatis cultor audiam. Quod, si iidem, ad solas voces attendendo, minime eas cum sententiis possunt conciliare, hoc quidem veritati quid nocet, cum sanissit verborum sensus?)

VI. Hæc ille dixit; tum quæ constituit nunquam approbare, quibus re ipsa et bellum indicit et passim in orationibus suis vehementer adversatur, eorum partem excerptam profert. Nam sacrosancti et generalis concilii sexti acta in primis studet oppugnare et infringere, ut infra ostendetur. Porro in sententiam, quam ob insitas laves, malignitatem dico et ignorantiam, nullo modo potest intelligere, depravat. Quod quidem more Epicureorum facit. Nam ut illi solem, quatenus apparet, pro suo captu mentientes, pedalis moduli esse dicebant, sic iste mentis suæ stuporem scriptis sanctorum affligit: et quemadmodum ipse orationes suas verbis componit minime cum sententia congruentibus, ejusmodi quoque esse sanctorum scripta existimat, eaque sic male interpretatur. Quod autem unum ex sancta sexta synodo excerptum proferebat, illud tuit: per increatam **970** operationem increatam substantiam certo caractere signari: item illud ex D. Basilii scriptis: Deum ex operationibus cognoscimus; quoniam ejus substantia imparticipabilis manet

A Γ'. Ταῦτ' ἔλεγε· καὶ ἄμα, οἷς δὲ μὴ στέργειν προὔθατο καὶ οἷς τὴν ἔργω παρέχεται μάχη καὶ ἀνθίσταται κομιδῇ τῶν λόγων αὐτοῦ πανταχῆ, τῶν μέρους ἀπειληφῶς προσκόμιζε. Ταῖς γὰρ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης ἕκτης συνόδου πράξεις προὔργου ποιούμενος· μάχεσθαι τε καὶ ἀντιπράττειν, ὡς προὔθει· δειχθήσεται, διαφθείρα; τὸν νοῦν, ἐκ τοῦ μηδαμῆ συνιέναι δύνασθαι, διὰ τῆς ἐμφύτου κῆρας τῆς τε κακοηθείας καὶ ἀμαθίας, ὁμοιον ποδῶν τοῖς Ἐπικουροῖς· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι, τῇ σφετέρᾳ δυνάμει τὸ τοῦ ἡλίου παραμετροῦντες φαινόμενον, ποδῶν τὸν ἥλιον ἀπεφαινοῦντο εἶναι, οὕτω καὶ οὗτος τὴν ἀμδιότητα τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ταῖς τῶν ἁγίων προσνέμει [P. 609] Γραφαῖς· καὶ ὡσπερ ἀσυμφῶνους τῇ διανοίᾳ τὰς λέξεις τοῖς οἰκείοις συντίθει λόγους αὐτῆς, οὕτω καὶ τῶν ἁγίων ὄφεται τὰς γραφάς, καὶ οὕτω ταύτας παρεξηγεῖται. Ἦν δ', ὁ τῆς ἁγίας ἕκτης συνόδου μόνον ἀπειληφῶς προὔτεινε, τὸ τὴν ἀκτιστον ἐνέργειαν ἀκτιστον οὐσίαν χαρακτηρίζειν καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Βασιλείου τῶν, Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζομεν τὸν Θεόν· ἡ γὰρ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀμειθετος.

CAPUT III.

Quo consilio Palamas D. Basilii et concilii œcumenici sexti verba protulerit. Sanctos Patres laudat, nec nominat. Operationem et substantiam idem esse in Deo constat ex illis ipsis testimoniis ab eo allatis. Item ex verbis sanctorum Athanasii et Cyrilli. In divinis notionibus nominibus minime respondent. Quæ ex duobus rebus (substantia et operatione) constant, eæ non sunt simplicia, sed duplicia. D. Maximus de binario numero. Conclusio.

I. Porro hæc ille non ideo dicebat, quod verborum mentem assequi posset, ut postea ostendemus. Etenim quascunq; ejus blasphemias audivistis, illas ne arbitremini sic prætermisuros esse nos, ut non redarguamus. Ac earum quidem aliæ paulo supra nostris disputationibus et Scripturæ testimoniis refutatæ jam fuerunt; alias, Deo juvante, ut arancarum telas, ulterius progressi resolvemus. illa itaque, non quia intelligeret, proferebat; sed ubi nos vidit sacris Scripturis armatos et cumulatissime instructos, veritus ne ab ipsis (ut aiunt) carceribus infelicem exitum sortiretur, expedire sibi credidit, antequam ventum esset ad majus perfectiusque examen, vulgi auribus arrectis ac suspensis, ostendere se ipsum quoque sacras synodos et sanctos Patres habere suis blasphemis patrocinantes, et hæc veluti escam errori suo tanquam lamo circumjectam simpliciori cuique porrigere.

II. Enimvero cum hanc formulam, et ut sancti Patres loquuntur, subinde repetit, obscuram scilicet et incertam, non declarans quinam ii sint, nec quæ dicant, eum puto non alios Patres in animo habere, nisi semetipsum, et quotquot jampridem in eosdem quibus ipse errores prolapsi sunt. Quippe, eo excepto, nunquam alius quisquam **971** ex omnibus ad hanc diem usque ab eo aut a nobis repertus est, qui sic vel scripserit vel senserit. Alioquin hic protulisset, et se ipso loquacior, om-

C Α'. Ταῦτα δ' οὐχ ὅτι τὸν νοῦν εἰδέναι δυνάμενος ἔλεγεν, ὡς δειχθήσεται προὔθειν ἡμῖν (μηδὲ γὰρ ἀνελέγχτους ἡμῖν ὄφασθε παραδραμείσθαι κείνους; ὅπως ἡκηχθεῖτε βλασφημίας αὐτοῦ. Αἱ μὲν γὰρ καὶ προχαταλέλυνται μικρὸν ἀνωτέρω, λόγοι; δ' ἡμετέροι; καὶ γραφικαῖς μαρτυραῖς· αἱ δὲ προὔθειν ἡμῖν ἰσθὲς ἀράχνης σὺν γε Θεῷ φανήσονται), οὐχ ὅτι τὸν νοῦν οἶδεν ἐκεῖνα προὔτεινεν· ὅλλ' ὁρῶν ὀπλισμένους ἡμᾶς καὶ σφῆδρα τοῖς πεφραγμένους ἀφθόνοις ταῖς θείαις Γραφαῖς, δεδιὼς μὴ ἀπὸ πρῶτης, ὁ φασί, γραμμῆς κληροῦχος τῆς ἡττης γένηται, πρὶν εἰς ἐξέτασιν μελῶν καὶ τελειοτέραν ἐληλυθῆναι, συμφέρειν ἔδοξεν αὐτῷ, μετεωρίσαντι τὰς τῶν πολλῶν ἀκοάς, δεῖξαι καὶ ἑαυτὸν τὰς θείας συνόδους ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις Πατράσι συναιρομένα; ταῖς βλασφημαῖς αὐτοῦ κεκτημένον, δέλαρ τοῦτο τοῖς ἀπλουστέροις προτεινῶν, τῷ χαλκῷ τῆς ἀσθεσίας αὐτοῦ περιχειμένον.

D Β'. Ἐπεὶ καὶ ὅταν συχνὰ ἐπιφέρῃ, κατὰ τοὺς θεοῦς λέγειν Πατέρας, τυφλὸν καὶ ἀσφῆ; τοῦ Ἐπιφέρων, μὴθ' ὅτινεν εἰσιν οἱ λέγοντες, μὴθ' ἀλέγονσιν ἀποσασφῶν, οὐκ ἄλλους ἐν νῷ ἔχσιν οἱμαί Πατέρας αὐτῶν, ἢ ἑαυτῶν καὶ ὅσοι κατ' αὐτῶν κακῶδες πάλαι γαγένηται. Πλὴν γὰρ αὐτοῦ οὐθ' εὐρηταῖ ποθ' οὕτω γραφόμενά τε καὶ νοοῦμένα τῶ τῶν ἀπάντων ἐτέρω μέχρι καὶ ἐς τὴν τῆμερον οὐδενὶ εὐτε πρὸ; αὐτοῦ, οὔτε πρὸ; ἡμῶν, οὔτε πρὸ; ἐτέρου τῶν ἀπάντων οὐδενός. Ἡ γὰρ ἂν ἐτίθει τε καὶ τὰ; ἀ-

πάντων ἀκοῆ; περιηύλει. [P. 610] καλλίτερος ἐαυ-
τοῦ γιγνώμενος, καὶ περιεκρότει πλέον ἢ θαλάττης
ὕβριζούσης ψλοῖσθ'ο; παραλίω; πέτρας.

Γ'. Ὅτι γὰρ ἀνωτέρω (92) μικρὸν πρὸς τοῦ σφω-
ρωτάτου δίδεικται Πατρὸς ἐκείνου τοῦ Γραπτοῦ Θεο-
δύρου, ὅτε τὰς τοῦ μεγάλου φωστῆρος τῆς Ἐκκλη-
σίας; Βασιλείου ῥήσεις διαρμηνεύων προκεκόμισται
μοι, ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου λέγων φύσεως
τὴν αὐτὸν ἐπιδέχασθαι λόγον τὴν ἐνέργειαν τῆ οὐ-
σίᾳ· (πρᾶγμα γὰρ αὐθύπαρκτον, μὴ δεδωμενον ἐτέ-
ρου πρὸς οὐστάσιν, ὁπότερον ἂν ἐθέλοι τις, ἀπεφῆ-
ναι) δῆλον παντὶ που. Ὅτι δὲ καὶ τοῦτ' ἐκείνῳ (93)
κατὰ ταυτὸν κομιδῇ λαμπρῶ; συναποδείκνυται, δῆ-
λον ἂν εἶη καὶ τοῦτο τοῖς βουλομένοις. Τὸ γὰρ ἄκτι-
στον ἐνέργειαν ἄκτιστον οὐσίαν χαρακτηρίζειν, εἰ-
πόντα, μήτε μὴν διαφορὰν ἄκτιστου πρὸς ἄκτιστον,
(πῶς γὰρ, ὁ τοῖς πᾶσιν ὁμοῦ Πατράσιν ἀπειρήται, μη-
δὲν τῆς θείας καὶ τριτυποστάτου φύσεως; ἕτερον
ἄκτιστον εἶναι διαβρόδῃν ὁμολογοῦσι;) μὴ' ὅτι ἕτε-
ρον θατέρου θάτερον, τὴν πρὸς ἐκεῖνα δεικνύοντος
ἐστὶ συμφυῖαν τε καὶ ταυτότητα. Μηδὲ γὰρ ἂν ποτε
φύσιν εἶχειν, ἐν τοῖς οὕτως ἀναγκαίοις διαφωνεῖν
τοὺς ἁγίους. Ὡς γὰρ ἐκεῖ λέγων ταυτότης, οὕτως
ἐνταῦθα τὸ χαρακτηρίζειν εἰς ἑνωσιν ἄγει τὰ τῆ λέ-
ξε; δύο δοκοῦντα. Τὸ γὰρ χαρακτηρίζειν τῷ δηλοῦν
ταυτὸν ἐστίν, ὡς ἂν εἰ ἐλεγεν· Ἡ ἄκτιστος ἐνέργεια,
ἐπεὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου λέγεται φύσεως, αὐ-
τὴν τὴν ἄκτιστον οὐσίαν χαρακτηρίζει, καὶ δηλοῦ,
καὶ παρίστησι. Καὶ ἅμα βεβαίῳ μοι τὸν λόγον ὁ χα-
ρακτήρ καὶ ἡ ἀπαράλλακτος τοῦ Πατρὸς εἰκὼν, ὁ
Υἱός.

incorporeæ naturæ esse dicitur, substantiam ipsam
id, quod dico, eo confirmatur, quod Filius sit Patris

Δ'. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ μαρτυρίας ἐγὼ προνεργεῖν
οὐκ ὀκνήσω μυρίαι; διαφόρων Πατέρων, ἃ; κατὰ
τῶν ἁγίων τῆ δόξῃ τάνδρῃ τούτω; καλῶ; ποιοῦντες
ἐκείνου; πάλαι γεγράφασιν. Αὐτίκα τοίνυν ὁ μέγας
φησὶν Ἀθανάσιος· « Οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι αὐτός; ἐστίν
ἡ τοῦ Πατρὸς ζῶσα βουλὴ καὶ ἐνοῦσιος ἐνέργεια, καὶ
Λόγος ἀληθινός. » Καὶ πάλιν· « Ἐνὸς ὄντος Υἱοῦ, τοῦ
ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν
ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὕσαν ἐνέργειαν
αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἥτις ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεται. »
Καὶ πάλιν· « Ἀλλ' οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι Λόγον καὶ
βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱὸν, περὶ δὲ τὸν Θεὸν βού-
λησιν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν, ὡς ἔξιν συμβαίνου-
σαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν. »

Ε'. Καὶ ὁμοίως ὁ θεός; φησι Κύριλλος· « Εἰ ὁ
Υἱός; ἐστίν ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης ἐνέργεια καὶ δύνα-
μις καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἐνέργεια πάντως καὶ
τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ [P. 611] ἅγιον. » Καὶ πάλιν·
« Οὐκ ἀλλότριόν; ἐστὶ τῆς θείας οὐσίας τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐνέργεια φυσικὴ τε καὶ οὐσιώδης καὶ
ἐνυπόστατος. »

Γ'. Ὅρθε; μαρτυρίαι; κομιδῇ σαφειστάτας, καὶ

A nium aures circumsonando et perstrependo, fre-
mitum maris vicisset, circum saxa maritima de-
baccantibus.

III. Idem quippe esse substantiam et operationes
divinas paulo supra demonstratum esse, cuilibet
patet; illic scilicet, ubi sapientissimum Patrem
Theodorum Graptum, magni Ecclesiæ luminis D.
Basilii verba interpretantem, atque in simplici et
incorporea natura definitionem eandem operationi
ac substantiæ convenire dicentem, produximus.
Quippe utramlibet definiendam esse dixit, rem
per se subsistentem, nec ad consistendum alia
re indigentem. Sed et luculentissime hoc ipsum
illo concilii generalis sexti testimonio pariter de-
monstrari, evidens cuivis futurum est. Nam qui
per increatam operationem substantiam increatam
certo caractere signari dicit, ac neque aliquam
increati ab increato differentiam indicat, (quomodo
autem indicaret, contra omniam simul Patrum
auctoritatem, qui nullum aliud, præter divinam
in tribus hypostasibus naturam, increatum esse
diserte consententur?) neque alterum ab altero di-
versum esse ait, is certe illarum rerum naturalem
conjunctionem et identitatem declarat. Nec enim
in iis quæ adeo necessaria sunt, sanctos dissentire
ratio patitur. Nempè ut illic definitiones eædem,
ita hic ipsum χαρακτηρίζειν, quod est certo chara-
ctere signare, unum efficit 972 ea, quæ si no-
men spectes, videntur duo esse. Nam χαρακτηρί-
ζειν idem est ac denotare. Perinde est igitur ac si
C dixisset, increata operatio, quoniam simplicis et
increatam denotat, designat, et representat. Atque
character et indiscreta imago.

IV. Ego autem libenter testimonia infinita, quæ
Patres varii adversus homines huic similes et idem
sentientes olim scripserunt (et ii quidem recte)
vobis, si vultis, producam. Statim igitur magnus
Athanasius: « Non dubium est, ait, quin ipse sit
vivum Patris consilium, et operatio substantialis,
et Verbum verum. » Ac rursus: « Cum unus sit
Filius, Verbum vivum, una esse oportet perfec-
tam et plenam, sanctificam et illuminatricem vi-
tam, ejus operationem et donum, quæ ex Patre
procedit. » Rursus: « At impii volunt Filium esso
Verbum et consilium vivum, sed voluntatem, et
prudentiam, et sapientiam, quæ sit apud Deum,
tanquam habitus accedens et recedens. »

V. Pariter D. Cyrillus: « Si, inquit, Filius est
viva et substantialis operatio, et potentia, et sa-
pientia Patris; plane etiam Spiritus sanctus ope-
ratio est Filii. » Rursus: « Spiritus sanctus non est
a substantia divina alienus, sed est operatio natu-
ralis, substantialis, et per se subsistens. »

VI. Vides testimonia prorsus clara et perspicua,

Variorum notæ

(92) Lib. XIX, cap. 4, sect. 7. BOVIN.

(93) Quod Palamas ipse attulit superior. cap. sect. 6. BOVIN.

quæ quis statim intelligit, quæ nihil ænigmati simile, nihil obscurum habent, sed aperte et diserte nobis declarant, in simplici et divina natura eandem esse operationem et substantiam, et hanc quasi αυτοενέργειαν esse, ut fusius supra demonstratum est. Vides ut eos qui hæc non sentiunt, palam impios vocent sancti Patres, et quæ præterea addant. Jam vero iidem sancti, cum et Filium et Spiritum operationem Patris esse dicunt, quid aliud innuunt, nisi idem esse substantiam et operationem?

VII. Quod si demus, ut in compositis, ita et in Deo notiones dictionibus, prout hæc sonant, respondere; non duplex modo, ex substantia scilicet et operatione conflatum, sed et valde multiplex crit id, quod simplex est. Quid enim putet is, qui sanctos audiat dicentes: Unum Deum, unum principium æternum, increatum, non factum, unam substantiam, unam divinitatem, unam virtutem, unam voluntatem, unam operationem, unam potentiam, unam dominationem, unum imperium, in tribus hypostasibus perfectis una adoratione noscendum? Numquid illi Deum multiplicem et varium et ex multis rebus compositum dicunt? Apage. Nam id quomodo dicant, qui horis omnibus, omni tempore curaverunt, ut secum ipsi semper et inter se invicem consonarent, ac ut nihil prorsus de his unquam pronuntiarent, quod plus minusve dissonum foret? Deum quippe aiunt simplicem esse et compositionis expertem: quod autem ex pluribus et variis rebus constet, id esse compositum. Etenim, inquirunt, si increatum, et carens principio, et incorporeum, 974 et immortale, et æternum, et bonum, et creandi vim habens, et alia ejusmodi, in Deo substantiales differentias esse dixerimus, sed compositum; quod est extremæ impietatis.

VIII. At si in his ita se res habet, quidni et in iis, quæ duo sunt, pariter duplicitas aliqua et differentia intelligatur, substantiæ videlicet subjectæ, et operationis, quæ illic secundum Palamam diversa res est? Nam quæ est duplex, ea nec una, nec simplex, nec principio carens, nec infinita res est, sed composita et finita.

IX. Ac præter alios divus Maximus hac de re sic loquitur: « Quod est duplex, id nec infinitum est, nec principio carens, nec immobile, neque etiam principium ullius rei esse poterit. » Rursus: « Nemo autem, rationis utcumque particeps, infinitum esse illud dixerit, cui aliquid substantia diversum coexistens vel inexistens intelligitur. » Et paulo post: « Et quæ si qua ratione, aut si ullo modo aliud quid substantia diversum posse ei comparari dicemus, hoc ipso totius infinitatis totam rationem simul ab eo tollemus. Quod si infinitum esse illud non potest, cui ab æterno coexistit aliquid substantia diversum, nullo unquam modo

πᾶσι γνωρίμους αὐτῶθεν, καὶ μηδὲν μὴ αὐτοενέργειαν ἔχουσαν, ἀλλ' ἐμφανῶς καὶ διαβήδην ἀπαγγελλούσας ἡμῖν, ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ θείας φύσεως τῆ οὐσίας ταυτῆς τὴν ἐνεργεῖαν εἶναι, καὶ οἷον αὐτοενέργειαν τὴν οὐσίαν, ὡς ἀνωτέρω (91) ποῦ δεικνύεται διαρκέστερον. Ὅρξ; δ' ὡς καὶ ἀσεβεῖς προφανῶς τοὺς μὴ ταῦτα βουλομένους ἀποκαλοῦσι οἱ θεοὶ Πατέρες, καὶ ὅσα ἐπὶ τοῦτοις εἰσι φασίν. Ἄλλως τε καὶ τὸ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἐνεργεῖαν φάσκουσιν τοὺς ἀγίους, τί δηλοῦντων ἐστὶν ἕτερον, ἢ τὸ τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ταυτὸν;

Z'. Εἰ γὰρ τῆ τῶν λέξεων δοξίμην προροφᾷ καθέπαξ ἐπισθαί τὰς ἐννοίας, καθότι περ ἐπὶ τῶν συνήτων, οὕτω καὶ πρὸς θεοῦ, οὐ διπλοῦν ἐστὶ μόνον τὸ ἀπλοῦν, ἐξ οὐσίας δηλαδὴ καὶ ἐνεργείας συγκείμενον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γέ τοι πολλαπλοῦν. Τί γὰρ ἐν φαίη τις, τῶν ἁγίων ἀκούων λεγόντων, ἓνα θεῖον, μίαν ἀρχὴν αἰώνιον, ἀκτιστον, ἀγένητον, μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνεργεῖαν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωρίζομένην μὴ προσκυνήσει; Μὴ πολλαπλοῦν καὶ ποικίλον καὶ πολυσύνθετον λέγουσι τὸν Θεόν; Ἄπαγ; πῶς γὰρ, οἷ; καὶ πᾶσαν ὥραν καὶ καιρὸν ἐμέλησε, σφίσι τε αὐτοῖ; καὶ ἅμα ἀλλήλοις ὁμόφωνα λέγειν αἰεὶ, καὶ μὴ μᾶλλον μὴδ' ἤττον ἀντίφωνον περὶ τῶν τοιούτων μὴδὲν μὴδαμῆ μὴδεπώποτε φθέγγασθαι; Ἄπλοῦν γὰρ φασίν εἶναι τὸ θεῖον καὶ ἀσύθετον· τὸ δ' ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον, σύνθετον. Εἰ γὰρ τὸ ἀκτιστον, φασί, καὶ ἀναρχον καὶ ἀσώματον καὶ ἀθάνατον καὶ αἰώνιον καὶ ἀγαθὸν καὶ δημιουργικὸν καὶ τὰ τοιαῦτα οὐσιώδεις διαφορὰς εἰποιμεν ἐπὶ Θεοῦ, τὸ ἐκ τοσούτων συγκείμενον οὐχ ἀπλοῦν ἐστὶ, ἀλλὰ σύνθετον· ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστίν. Ὅρξ; quod ex tot' rebus constabit, id non simplex erit, Vides?

H'. Εἰ δ' οὕτως ἐπὶ τούτων, πῶς δ' οὐκ ἂν καὶ διὰ τοῦτο ὁμοίως νοηθεῖ διπλὴ τις καὶ διαφορὰ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πρὸς τὴν ἐνεργεῖαν, ἐκεῖ διαφορὸν κατὰ τὸν Παλαμᾶν οὔσαν; ἢ γὰρ διὰ τοῦτο ἔν, οὐδ' ἀπλοῦν, οὐδ' ἀναρχον, οὐδ' ἀπειρον, ἀλλὰ σύμβητον ἐκπεπρατμένον.

Θ'. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ θεὸς τάδε περὶ τῶν τοιούτων διέξεισι Μάξιμος. « Ἡ οὐσία οὐτ' ἀπειρος, οὐτ' ἀναρχος, οὐτ' ἀκίνητος, οὐτε μὴ ἀρχὴ καθόλου τινὸς εἶναι δυνατὴται. » Καὶ πάλιν· « Οὐδὲ δὲ, [P. 612] μεμοιραμένο; ὅπως οὖν τοῦ λογισμοῦ, εἴποι ἂν ἀπειρον εἶναι, ὡς ἐξ αἰδίου συνθεωρεῖται τι ἢ συνεπιθεωρεῖται κατ' οὐσίαν διάφορον. » Καὶ μετ' ὀλίγον· « Καθ' ὅν γὰρ εἰπομεν λόγον ἢ τρόπον δύνασθαι τι ἕτερον αὐτῷ κατ' οὐσίαν διάφορον παραβῆλαισθαι, τὸν ὄλον τῆς ὄλης ἀπειρίας αὐτῷ συναφαιροῦμεθα λόγον. Εἰ δ' ἀπειρον εἶναι οὐ δύναται, ὡς ἐξ αἰδίου συνυπάρχει ἕτερόν τι κατ' οὐσίαν διάφορον, ἀπειρον εἶναι οὐδυνῶς ἐνδείχεται

Variorum notæ.

(91) Libro superiore cap. 4, sect. 7. Boivix.

δυσάδα. » Καὶ ἀλλαχοῦ » Οὐδὲν τῶν ὄντων ἀναρχον, ἄ
 ᾧ ἕτερον συνεπινοεῖται, οὐδ' ἀπεριγράπτον, οὐ τι
 ἕτερον προεπινοεῖσθαι δύναται. » Εἰ δέ τις μὴ ῥαθυ-
 μοτέρων πως ἔσχε τάξιν περὶ γε τὰ τοιαῦτα, ἀνα-
 γνῶτω καὶ τῆς περὶ θεολογίας ἑκατοντάδος τούτου
 τοῦ ἀνόρου κεφάλαια γ', δ', ε', ζ', πολλὴν τοῖς ῥηθεῖσι
 διασώζοντα τὴν συμφωνίαν.

I'. Εἰ οὖν μήτε προεπινοεῖσθαι μήτε συνεπινοεῖ-
 σθαι τῇ θεῷ δύναται τι ἕτερον οὐσίᾳ, πῶς ἕτερον
 καὶ διάφορον οὐσα κατὰ τὸν Παλαμῶν ἢ ἐνέργεια
 θεότης ἀκρίτος; ἂν εἴη, παντὸς τοῦ μετὰ τὴν οὐσίαν
 ἐκείνην συναριθμουμένου τοῖς κτίσμασιν;

CAPUT IV.

Gregoras æger et jejunos disputandi munus sociis tradit, qui et ipsi commentarios scripsere de suis cum Palama certaminibus. Vetera in Barlaamum decreta leguntur. Palamitæ ad lumen Thaborium perpetuo recurrunt. De gloria divina impium dogma apud synodum explicant. Orthodoxorum unus indignabundus exclamat. Minis terretur et obmutescit. Concilium dimittitur. Populus in Palamitas ævrit. Orthodoxis favet et gratulatur. Hi, quamquam superiores, tamen suam sententiam adversariis approbare non potuerunt. Animus principi aversus et durus. Quinam vere injuriam patientur.

A'. Ὅτι δὲ μὲ, καὶ πλείω προθυμούμενον λέγειν,
 ἥκιστα συνέχωρον αἱ συνήθεις τῆς κεφαλῆς ἀληθ-
 εῖνες (ἢ γὰρ τῶν σπλάγγνων δριμύτης, αὐξὴν εἰλη-
 φυτὰ μακρὰν ἐκ τῶν λογισμῶν ἀγῶνων ἐκείνων, καὶ
 ἄμα τοῦ τῆς ὥρας καύματος, καὶ πρό; γε τῆς παν-
 ημερίου νηστείας, καὶ ἀκοντα μάλα συνῶθει σιγῶν.
 Οὐ γὰρ ἐξ ἐπιθυμίας ταῖς Συβαριτικαῖς ἐκείναις τρα-
 πέζαις καὶ ἡμεῖς κατὰ τοὺς παλαμναίους ἐνησχολή-
 μεθα, οὐδ' ὅσα Διονύσου περιχορεύουσι θίσεις δι-
 ττηθῆν παρέχειν ἐγνώκειμεν, ἀλλὰ πανύχιοι τε καὶ
 πανημέριοι φροντίδεις καὶ θείων κινδυνευόντων με-
 λέται δογματῶν τὴν ἡμῶν ἀπησχόλου τότε ψυχῆν).
 Διὸ καὶ τὸν λόγον οἱ σὺν ἐμοὶ λογάδες ἄνδρες ἐκείνοι
 διαδεξάμενοι, ὡν τὸν βίον ἐφθήμεν εἰρηκότες ἀρετὴν
 ὁμοῦ καὶ σοφίαν κοσμεῖν, [P. 613] ἀριστά τε καὶ τε-
 λεωτάτα διετέλεσαν, καὶ μάλα γενναίαν τὴν ὑπὲρ
 τῆς ἀληθείας ἐνδείξιν ἐνεδείξαντο. Ῥῥῆδιον δ' ἔσται
 κἀκεῖνα μανθάνειν τοῖς βουλομένοις ἐξ ὧν κἀκεῖνοις
 γεγένηται ὑπομνήματα (95). Οὐδὲ γὰρ σιγῇ κρύψαν-
 τες οὐδ' αὐτοὶ λήθησιν ἀφῆκαν κληροῦσθαι βυθούς·
 ἀλλ' ὅσον ὁ τοῦ διωγμοῦ καιρὸς καὶ αὐτοῖς ὁμοίως
 ἡμῖν συγχωρήσας, γραφῇ τὰ τοιαῦτα παρέπεμψαν,
 καὶ, ὅσον ἐφικτόν, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξετραγώδησαν
 ἕκαστος πάθη, μήπου καὶ τοῖς ὀφειγόνσι αἱ τῶν ἀντι-
 θέτων πλεονεκτήσασαί πως διαβολαὶ τὰς ἀπειροκά-
 λους λυμήνωνται διανοίας, οὐ σιδήρω καὶ πυρὶ καὶ
 ὀπλοῖς βαρβαρικῶς, ἀλλὰ τῇ τῆς πολυμυγοῦς αἰρέ-
 σεως ἐκείνης κακίᾳ, θάνατον ἀθάνατον τῇ ἀθανάτῳ
 ψυχῇ προσενήσασαι.

B'. Ἄρτι δὲ καὶ νῦν ἐπιούσα ἡμέρα καὶ κατὰ βραχὺ
 εἰς ἡλιακὰς αὐγὰς ἐπεδύκετο, καὶ τὰ τῆς ἡμέρας
 συνέστελλε χράσπεδα, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὀφθαλ-
 μῶν τὴ καθαρῶς ἐν οἴκῳ βλέπειν ἀφῆρειτο, κα-
 λαμπάδες (96) πυρὸς εἰσεφέροντο, φῶτα κτιστὰ κο-
 μίζουσαι· καὶ ἄμα ἀνεγινώσκοντο πάλιν, ἃ κατὰ

continget, ut quod duplex est, id sit infinitum. » Et
 alibi: « Nullum ens est principii expert, cui aliud
 inexistens cointelligitur; nec incircumscrip-
 tum, quo quid prius intelligi potest. » Quod si quis ad
 ea inquirenda segnior haud fuerit, legat ex centum
 capitibus, quæ hic vir de theologia scripsit, ter-
 tium, quartum, quintum 975 et sextum, quæ
 cum supradictis valde consonant.

X. Si igitur divinæ substantiæ nihil diversum
 nec præintelligi potest nec cointelligi, eodem modo
 operatio, quam Palamas aliud diversumque esse
 dicit, divinitas increata fuerit; cum quidquid poste-
 rius est illa substantia, in creaturarum numero sit?

I. Plura me dicere cupientem solitus capitis dol-
 lor non sivit. Quippe et viscerum acrimonia, quam
 illorum certaminum curæ, et illius tempestatis
 calor nimius, simulque inedia toto die tolerata,
 valde auxerant, quantumvis nolentem me ad silen-
 dum compulit. Non enim, ut impii Palamitæ, Syba-
 riticis illis mensis mane operati ipsi quoque fuera-
 mus; nec in iis, quæ Bacchi chorus frequentat,
 tempus conterendum esse censueramus: sed ani-
 mum nostrum per illud tempus occupaverant
 perpetuæ diu noctuque sollicitudines, et sacrorum
 dogmatum in discrimen adductorum commentationes.
 Itaque illi, quos virtute simul et doctrina
 ornatos supra diximus, lectissimi viri, qui mecum
 aderant, dicendi munere suscepto, optime et copio-
 sissime disputarunt, ac veritatis fortiter defenden-
 dæ nobile exemplum ediderunt. Facile autem erit
 volenti cuique illa discere ex commentariis, quos
 ii etiam fecerunt. Nam nec ipsi ea silentio pres-
 sere, nec obruenda oblivioni tradidere: sed quatenus
 persecutionis tempus iis quoque perquisit,
 litteris mandaverunt, et Ecclesie mala singuli,
 quantum licuit, 976 tragice lamentati sunt, ne
 forte apud posteros calumniæ adversariorum, post-
 quam superiores quodammodo evasissent, rudis
 vulgi mentes inficerent, animæque immortalis non
 ferro, aut igne, aut barbaricis telis, sed illius
 miscellanæ hæreseos labe, mortem immortalem
 afferrent.

II. Jam autem et nox adveniens sensim et paula-
 tim solis lumen absumebat, et extremas diei oras
 sic condebat, ut in domibus non clare hominum
 oculi cernerent; jam igniferæ lampades allatæ creata
 lumina apportabant, cum rursus lecta sunt ea quæ
 multo ante tempore adversus Barlaamum illum

Variorum notæ.

(95) Vide Joan. Cyparissiot. *Palamitarum transgressionum* lib. 1, serm. 4, cap. 10 in fine. Boivin.

(96) Alludit ad opinionem Palamæ de lumine in-
 creato. Boivin.

Calabrum de divino lumine decreta fuerant. Hic scilicet illis perpetuus mos est. Nullum usquam aliud diverticulum, nullum nisi hoc cladis suæ obtendendum velum habent; adeoque circa illum montem coguntur semper versari, et subinde illuc per fraudem sese recipere, ne forte ea quæ iidem usque in sinu fovent et nutriunt iconomachiarum orgia, velut in maris fluctus delata, silentio alto sensim mergantur.

III. Cum itaque nos damnati silentio essemus, et eorum quæ illic dicta fuerant pleraque hi pro sua voluntate interpretarentur; et quam Joannes Damascenus ὑπερτελή et προτέλειον gloriam vocat, isti divinitatem inferiorem, aliam ab substantia divina, ac per se quidem increatam, infinities autem infinite ab illa diversam et omnino alienam, denique substantiæ expertem esse dictarent; **977** quidam ex nostris, animo vehementius commoto, exclamare ausus est: « O cælum! ecquid igitur de incarnato Verbo Deo dicendum erit? Quando enim hæc nihil potest supra se habere (quomodo autem possit, quæ super omnia et præ omnibus perfecta est? nam quæ est summe perfecta, ea nihil est perfectius), apparet eum majori subesse, inferiorisque esse divinitatis, et creaturam unam de multis existere. Atque ita statim tollitur magnum incarnationis mysterium; tolluntur omnia, simul quasi collecta, Ecclesiæ dogmata; nec jam hujusce rerum universalitatis conditorem alium agnoscere est, præter istam, novis decretis nova doctrina constitutum, substantiæ expertem, et alteri subjectam divinitatem. Proinde inanis est ea, quæ hactenus viguit, orthodoxorum religio: deletur ipse quodammodo exercitus sanctorum, qui ea quæ Palamas prædicat non intellexerunt. Proh tuam, Christe, patientiam! » Il's dictis, gravissime correptus est, exterritusque obmutuit. Nimirum hæc illi vox reddita: non licere ei, qui solem postera die incolumis vellet aspicere, principum voluntati decretisque in mediis palatiis refragari. Cum autem et alia multa ibidem ab illis, prout principi libebat, dicta essent, concilium dimissum est ea lege, ut triduo post ad similem concionem rursus convocati adessemus. Sed illud pene me præteriiit.

IV. Ante solis occasum sensim et paulatim plebs illi, tum post eos et simul cum ipsis viri totius civitatis spectatissimi, bini ternique clam elapsi, domum se receperunt. Illi transeundo ac circumseundo, **978** quæ viderant et quæ audierant, clara voce nuntiabant. Sic brevi tempore aures totius urbis pervasit, et spectaculum publicum fuit, victi Palamæ et sectatorum ejus ignominia: tum quas ob causas victus ac pudore confusus fuisset, divulgatum est. Itaque domibus exsiliantes, ut fors tulit, singuli confuso ordine, viri, mulieres, pueri, vicos et compita frequentes, rari, promiscui, inter se

τοῦ Βαρλαάμ ἐκείνου τοῦ Καλαβροῦ περὶ τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐψήφισται πάλαι πολὺν τινα χρόνον, κατὰ τὴν σφετέραν ἀεὶ συνήθειαν. Μὴδὲ γὰρ ἄλλην ἔχοντες ἀποστροφήν οὐδαμῇ, μηδὲ προκάλυμμα τῆς σφετέρας ἡτέρας οὐδὲν, περὶ τὸ θεὸς ἐκεῖνο διηγετικῶς ἐξ ἀνάγκης εἰλοῦνται, καὶ συχρὴν παρ' ἐκεῖνο κακούργως ποιοῦνται τὴν ἀναχώρησιν, μὴ λάθῃ ῥοδίου ἰσως παρενεχθέντα σιγῆς τὰ σφίσις ἀεὶ τιθρομένά τε καὶ γαλακτοφορούμενα τῆς εἰκονομαχίας ὄργια.

Γ'. Σιγῆς οὖν ἡμῶν καταψηφισθείσης, καὶ τῶν ἐκεῖ ῥηθέντων (97) τὰ πλεῖω κατὰ τὸ σφίσι βουόμενον ἐξηγουμένων αὐτῶν, καὶ ἦν ὁ ἐκ Διμῶκος φησὶ Ἰωάννης ὑπερτελή καὶ προτέλειον ἔδξαν, ἐκείνων ὑφειμένῃ ἀποδεικνύοντων εἶναι θεότητα, τῆς θείας ἐτέρας οὐσίας, καὶ ἀκτιστον μὲν καθ' ἑαυτῆν, διαφέρουσαν δ' ἀπειράκις ἀπείρως, καὶ ἡλιωτέρωμένην ἐκείνης παντάπασιν, καὶ ἀνοούσιον, ἐπιμῆσαι τῶν ἡμετέρων, « Ὁ ἥλιε, » περιπρωθῶς ἀναδοῆσαι καὶ, « Τί ἂν τις (φάνας) φαίη περὶ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου Θεοῦ; ἐπεὶ γὰρ ὑπὲρ ταύτην οὐ δύναται ἡ ὑπάρχουσα (πῶς γὰρ, ὑπερτελή καὶ προτέλειον οὐσαν; τῆς γὰρ ὑπερτελοῦς οὐδὲν τελεώτερον), ἔοικεν αὐτὴν ὑποβεβηκότα καὶ τῆς ὑφειμένης ταύτης εἶναι καὶ τῶν κτισμάτων πολλῶν. Καὶ λύεται μὲν εὐθὺς τὸ μέγα τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μυστήριον, καὶ ἅμα πάντα συλλήθῃσιν εἰπεῖν Ἐκκλησίας δόγματα: καὶ οὐδὲ ποιητῆν τοῦ παντὸς ἔχει τις ἂν ἐτι δοξάζειν ἔτερον, πλὴν τῆς νεωστὶ ψηφισθείσης καὶ δογματισθείσης ταύτης ἀνοούσιου καὶ ὑφειμένης θεότητος. Καὶ ματαία λοιπὸν ἡ ἐμέχρι νῦν [P. 614] ὀρθοδόξων εὐσεβεία, καὶ δῆμος ἁγίων εὐφραταί πως, μὴ συνέντων ἃ κηρύττει Παλαμάς. Τῆς ἀνοχῆς σου, Χριστέ, ἡ Τρυφὴ εἶπε: καὶ πάνυ σφοδρῶς ἐπιτιμηθεὶς ἐπήρξεν τε καὶ σεσωτήρηκεν. Ἦκουσε γὰρ, μὴ θεμιτὸν εἶναι βασιλείους εἶναι, βασιλικούς βουλήμαστέ τε καὶ δόγματα ἀντιλέγειν, ὃς τὴν ἐξ τῆν ὑστέρων ἦλλον ἀπαθῆς θεάσασθαι βούλοιο. Καὶ πολλῶν δ' ἄλλων ἐπὶ τούτοις ἐκεῖ λαληθέντων ἐκείνοις κατ' ἔφεσιν ἡγεμονικῆν, ὁ σύλλογος διελύετο, τριτάτους αὐτοὺς προσεσχθέν ἐς τὴν ὁμοίαν ἐκκλησίαν δεῖν ἀρροισθῆναι ἡμᾶς. Ἄλλ' ἐκεῖνο μικρῶ με παρέδραμε.

Sed illud pene

Δ'. Πρὶν γὰρ δεδουκέναι τὸν ἥλιον, ἡρέμα καὶ κατὰ δόλγους ὁ δῆμος τε ὑπεξήεσαν καὶ ἅμα ἐπὶ τούτοις καὶ σὺν τούτοις, ὅσον τῆς πόλεως ὄψις ὑπῆρχε, σὺνδου καὶ σὺντρεῖς λεληθότως ὑπεξιώντες, ἀνεχώρουν οἰκάς: οὐ δὴ καὶ τρανῆ τῆ φωνῆ, διδόντες τε καὶ περιιόντες, ἐκῆρυττον ἃ τ' εἶδον ἃ τ' ἤκουσαν: ὡς ἀκουσθῆν ἐν βραχεῖ καὶ θεατρικῆν γενέσθαι κίση τῆ πόλει τὴν μετ' αἰσχύνῃς ἦσαν τοῦ Παλαμά, καὶ οἰκτιρῶντες εἶεν ὁμόδοξοι τουτουῖ, καὶ ἅμα τὰς αἰτίας, εἰ ἂς ἤτηθη τε καὶ ἡσχύνθη. Ὅθεν τῶν οἰκτιρῶντων, ὡς ἔτυχον ἔκαστος, φόρῃσιν εἰπεῖν, ἔνδοξε, γυναικας, ὁμοῦ καὶ παισὶ, τὰς τε παρόδους καὶ τὰς

Variorum notæ.

(97) In concilio contr. Barlaamum habito. Βοιωτ. x.

τριβούς συχνολ και σποράδην και αναμίζ δειλόγγα-
 νον, άλλοι κατ' άλλα μέρη τῶν ὁδῶν συνιστάμενοι,
 και' ἐποπτεύοντες και' ἀνερευνῶντες ὅστις εἴη ὁ Πα-
 λαμᾶς, ἐφιέμενοι τοὺς ὁδόντας ἐμπήξαι τῷ ταλαι-
 πώρῳ (98), ὅτι τὰ πάτρια τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας
 καταλείβειν τοιμῶν δόγματα· και' ἅμα συχνοῖς ἀνα-
 θέμασι καθυπέβαλλον, ὡσπερ ἀπὸ συνότρηματος ἅπαν-
 τες· ὡς ἐκείνον, δεῖσαντα μὴ διασπαραχθῆ περιφρα-
 νῶς οὕτως, συσταλῆναί τε τὴν ταγίστην και' ἀπο-
 κρούσασθαι. Τῶν δ' ἄλλων, ὅστις ἐγνώσται σαφῶς
 τῆς ἐκείνου φαρίας ὦν, χωρὶς πληγῶν οὐδεὶς ἀπλη-
 λάττετο, πλὴν ὅστις ὑπόκρισιν ἐτέρου προσώπου
 λαμβάνων ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἀναθέματι και' ἀρχῆς
 Παλαμᾶν και' αὐτῶ καθυπέβαλλε. Καὶ μὲν δὴ κρι-
 ὄσιν ἡμᾶς ἐπιόντας τοῖς ὕμνοις ἐγέραιρόν τε και'
 ἐστεφάνουν, ὡς τῆς πατρὸς διζῆτις και' εὐσεβείας
 ἀθλητῆς και' προβάλου; και' βῆτα δὴ τὴν ζῆν ἐτοίμους
 προΐσθαι: λαμπρῶς ὑπὲρ τῶν κειμένων ἀνωθεν τῆς
 τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας δογμάτων.

Εἴ. Καὶ ὁ μὲν τῆς πρώτης ἡμῖν ἡμέρας ἐκαίνης
 πλοῦς οὕτω καλῶς και' σὺν ἀσφαλείᾳ διήγνησται, τῆς
 τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς οἰακίζούσης τὴν τῶν ἡμετέρων ἀγί-
 ῶν ἑκάδα και' κύμα πᾶν ἀντιβαῖνον ἰσχυρῶς ἀπο-
 τρεπομένης. Πολλὰς γὰρ χειμῶνων ἀντιποιῶναι; πε-
 ριτυχόντες, ἀρχοντικῶν τε και' ἡγεμονικῶν, πολλὰς
 δ' ἐμπεπωκότας πειρατῶν [P. 615] εἰπεῖν ἐφε-
 δρεῖται, πρεσβυτέρων, ἐπισκόπων τε και' τῶν τοιού-
 των (ὡς γὰρ τῶν γε παραδομῶντων καλῶν τὸ
 πλῆθος;) ὑπερέσχομεν ζῦν γε Θεῷ, κινδύου παντὸς
 καταπαπλευκότας; ὑπέρτεροι. Εἰ δὲ μὴ και' τοὺς ἀντι-
 σταμένους αἰσθῆσθαι παπείκαμεν, και' ἀνανηῖσαι, κα-
 θάπερ ἐκ μέθης μεγάλης, τῆς πλάνης, καινὸν οὐδὲν.
 Κύριοι γὰρ ἡμεῖς (99) οὐ τῆς τῶν ἀλλοτρῶν γνώ-
 μης, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ τοῦ ζήλου καλὸν ὄρητις και'
 τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας λόγων· τῶν δ' ἐντεῦθεν ἀπο-
 θαινόντων, μόνη καθάπαξ ἡ δυναστεύουσα κρίσις
 ἅμα και' χεῖρ. Ταύτην δ' εἰς ἀντίπαλον τῆς ἀληθείας
 μοῖραν ἀπορράγεισαν ὀλοοχερῶς, και' τῷ χρόνῳ βε-
 θαιωθείσαν, σιδηρᾶν τινα καταστήναι ξυμπέπωκε
 και' ἀνεπίστροφον ὄλω; εἰς τὴν τοῦ κρείττονος φύσιν.
 Οὐ γὰρ δικαιοσύνης ἀσκησις, οὐδ' ἐπιστήμης κανό-
 νες, ἀνεχάλκυσάν τε και' οὕτως ἐσφυρηλάτησαν,
 ἀλλ' ἐρινύες; κακοδαίμονες και' πονηρῶν Τελχίνων
 θίασος. Τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ δικαίας ἀρχόμενα βίζης και'
 εὐπαγοῦς μονιμώτερον και' τὸ ἀνθος φυλάττει, και'
 οὐ βῆτα θορυβοῦμενον ὑφ' ἡλιακοῦ τινος καύσονος·
 τὰ δ' ἀσθενῆ και' ἀδόκιμον ἔχοντα τοῦ καλοῦ τὴν ὄρ-
 χῆν ἐν μέσῃ τῇ ἀναδρομῇ μαρμαρομένην ὡς τὴν πολλὰ
 τὴν τῆς ὀρετῆς ἀκμήν καταλείπει. Διότι ἐκεῖ μὲν
 αὐτορρεῖς τινες; και' αὐτόχθονες τοῦ καλοῦ συνοικούν-
 τες τρόποι προδρομὸν κήρυκα τὴν τοῦ ἀνθους αὐτάρ-
 χος παρέχονται βλάστην, ἐκ τῆς προφασιοῦς οἰονεῖ
 μαντικῆς; τάφανος; τὴν εὐγένειαν ἐμφανίζοντες.
 Ἐνταῦθα δ' οὐχορήγτων ἔχουσαι βίξαν ἀγρίων πε-
 γῶν ἀφθολίας, αἱ τοῦ ψεύδους; αὐλακες, βραχὺ φα-

A partiebantur, et alii aliis vicorum partibus insessis,
 quisnam esset ille Palamas explorabant et curiose
 investigabant, atque illi infelici, quod sanctæ Dei
 Ecclesiæ patria dogmata rescindere auderet, den-
 tem infestum infligere cupiebant : eundemque
 omnes, velut de compacto, execrabantur, multo-
 que et crebro anathemate percellabant. Unde ille,
 veritus ne sic palam dæcerperetur, celerrime se
 subdixit et occuluit. Cæterorum, quos de ejus
 sodalitia esse constituit, plagiarum expers nullus
 effugit, nisi qui, persona alia per simulationem
 induta, Palamam ipse quoque aliorum exemplo
 devovisset et anathema esse jussisset. At nos, qui
 pone sequebamur, tanquam patrii dogmatis fidei-
 que athletas ac propugnatores, atque ut vitam pro
 antiqua Ecclesiæ Dei doctrina effundere paratissi-
 mos, laudibus remunerabantur et coronabant.

V. Ita primi illius diei cursum prosperum et inof-
 fensum peregimus, nostram in iis certaminibus
 navim Dei manu gubernante, et fluctus quoscun-
 que 979 oppositos portu depellente. Tametsi
 enim mille nobis procellæ a principibus et ab
 imperatore, ventis quasi reslantibus, objectæ sunt,
 atque in multas, ut ita dicam, prædonum insidiæ
 incurrimus, presbyterorum dico, et episcoporum,
 aliorumque ejusmodi (omitto astrepentium adulato-
 rum turbam); tamen, Deo juvante, ex omnibus
 periculis emersimus, et appulsa ad portum navi
 superiores evasimus. Quod si adversariis non per-
 suasimus, sic ut sensum acciperent, et ex errore,
 tanquam ex magna ebrietate, ad bonam frugem se
 recipere, nihil mirum. Quippe penes nos est non
 voluntas hominum dissidentium, sed ejus quæ zelo
 inest laudis studium et veritatem defensora oratio :
 eventus autem ex judicio et manu principis præ-
 potente omnino pendent. Porro a veritatis partibus
 avulsus ille, et adversæ factioni addictus, sic tem-
 pore obfirmatus est, ut ferreus quodammodo eva-
 serit, et ad melius institutum convertere se hand-
 quaquam curet. Neque enim eum æquitatis ratio
 explorata, aut aliqua scientiæ regula, sed Furie
 infelices, et malorum genitorum thiasus, talem re-
 conflarunt, et velut malleatum indurarunt. Quæ
 videlicet ex radice oriuntur bona et solida, eorum
 flos diuturnior, æstivi solis ardore haud facile af-
 fligitur. Quæ autem infirmam et minus generosam
 habent pulchri bonique originem, ea plerumque in
 medio progressu marcescentem virtutis florem de-
 serunt. Itaque illi quidem ingenuas et indigetes
 quasi virtutes socias habent, quæ evidentibus præ-
 sagiis latentem generositatem declarantes, 980
 florem exuberantem, velut præcurrentem nuntium,
 præmittunt : hæc vero, quia fundus mendax bono-

Variorum notæ.

(98) Vide Philothei patriarchæ Antirrheticum 1, cod. Reg. 1996, fol. 14 v. et seq. Boivix.
 (99) Sic supra lib. xv, cap. 7, sect. 7 Boivix.

rum fontifm uberem copiam radici non sufficit, a
 atquantisper visa assurgere omnino demum evanescunt. Enimvero quod ex animo bene affecto et
 ex zeli justitia tanquam fonte profluit, id si successu
 legitimo careat, ipsum quidem injuria minime afficitur : sed qui lances justitiæ moderandas sortitus, vera ratione excussus est, nec in iis quæ probaverat perseveravit, is vere injuriam patitur.

CAPUT V.

Palamas Cantacuzenum adit. In Gregoram et in cæteros orthodoxos acri oratione invehitur. Ut Palamas jussa imperator exsecutus sit. Orthodoxorum diversi affectus, fiducia, trepidatio, mæror.

I. Cæterum Palamas, totam illam noctem maximo metu et gravissimis curis anxiam cum traduxisset, orto statim die in palatium abit, indignabundus et furoris plenus, ad imperatorem accedit, animum furentem impudentibus verbis prodit, quæ heri sibi acciderint dolentissime narrat; atque ut Aquilo violentus et insanus irruens agitat faciem æquoris, ita hic omnes iras afflando animum illius ventilat, ob eam scilicet causam, quod Byzantii nostro instinctu illam in se irruptionem fecerint.

II. Ac, « Nisi te, inquit, erigas et ad ultionem accingas, in ipsam statim imperatoriam majestatem periculum inasurum esse exspecta. Scis quippe, scis profecto, quæ de fide et dogmatis opinio mea est, eandem prorsus tuam quoque esse. Nam convicia et plenas ludibrii cavillationes silentio prætereo, quibus multis et variis per ipsas vias et plateas intemperanter adversarii indulgent, magnam nobis impietatem et fidei totius apertam violationem 981 exprobrant. Neque vero fieri potest, ut qui tecum pugnant, ii tibi bene velint, nec qui meis dogmatis contradicunt, socios ii se tibi adjungant. At tu, si non antehac, saltem nunc demum mea illa consilia recte recordaberis. Nonne ego illud te præmonueram, ne pauca quidem dicendi liberiusve proloquendi copiam iis fieri oportere? Undenam vero, nisi inde, quamplurimi in nos consurrexerunt, aut quo instigante tot talesque furias celerrime conceperunt non solum plebeii, sed et quotquot dignitate ac generis gloria conspectiores sunt? Nulla certe alia re impulsus, nisi illa Gregoræ oratione perlonga, quæ nihil lenè aut æquabile habuit; sed quæ multiplex et varium et velut salebrosum exhibuit, quidquid subtilius cogitatum sub ipsis verbis latebat et quasi subrepebat; alioqui tamen ad vulgus deliniendum et ad captandum populi favorem accommodata, atque ad omnium voluntatem, præterquam ad nostram, sensim conformata. Quidni autem ille aperta audacia elatus fuisset, qui te nihil contrarii, nihil duri seu dicere seu facere videbat adversus illam dicendi libertatem, illasque refutationes, et quæcumque falsæ dicta intermiscuit,

Α
 νεται, λοιπόν ἀπεκρυσφάντο. Τὸ γὰρ ἐπ' εὐνοίας καὶ δικαίου πηγαζόμενον ζήλου, εἰ μὴ προστηκόντων ἐπιτυχῆς κατασταίη, ἀδικεῖται μὲν οὐκ αὐτό· ἀλλ' ἐκ τὰς τῆς δίκης μὲν λαχόν διευθύειν πλάστιγγας, ἔπειτα τῆς τοῦ προστηκόντος ἀποβραχέως φαντασίας, οὐκ ἐνέμεινεν οἷς ἔσπερξεν.

A'. Ὁ μέντοι Παλαμᾶς [P. 616] περίφοβον ἄληθιν ἐκείνην τὴν νύκτα διενεικῶν (1), καὶ μάλιστα πεφροντισμένην, ἅμα ἔω (2) ἀπήει ἐς τὰ βασίλεια, ὕβριοπαθῶν καὶ μανίας μεστός· καὶ τῷ βασιλεῖ παραστάς γλώττης ἀσελγεία τὸ μαινόμενον ἐδημοσίευσεν τῆς ψυχῆς, τὰ τε χθὲς αὐτῷ συμπεσόνια περιπαθῶς ἀρηγοούμενος καὶ πρὸς πάντα· θυμὸς ἐκρηπίζων αὐτοῦ καθ' ἡμῶν τὴν ψυχὴν· καθάπερ θαλάττης πρόσσωπον, ὁπότε βαρὺς καὶ μαινόμενος ἀπαρτίας ἐνοκῆψαιεν ἐπ' αὐτὴν, αἰτίους ἡμᾶς ὁμῶς προσασίζόμενος γεγενῆσθαι τῆς τῶν Βυζαντιῶν ἐκείνης φορᾶς κατ' αὐτοῦ.

B'. Καί, « Εἰ μὴ διαναστῆναι βούλοιο πρὸς ἐκδίκησιν, » φησί, « κατὰ τῆς βασιλείας αὐτῆς· αὐτίκα μάλα τὸν κίνδυνον ἤξεν προσδόκα. Οἶσθα γὰρ, εἴθε σαφῶς, ὡς ἄπερ ἐμοὶ νενομίσται περὶ πίστεως καὶ δογμάτων, ταῦτα πάντως καὶ σοί. Ἐγὼ γὰρ λέγειν λοιδοριῶν καὶ χλευασμῶν, εἰρωνείας μεστῶν, ἐπίσοι πολλοὶ καὶ ποικίλοι παρὰ τὰς ἀγιάς καὶ πλατείας ἀκρατῶς καλινδοῦνται, μακρὰν ἡμῖν τὴν ἀσέβειαν ἐγκαλοῦντες, καὶ τῆς ἄλλης πίστεως ἐμφανῆ παραπλόνησιν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἐμοὶ μαχόμενος σοί γ' εὐνοεῖν· ὡδ' αὖ τοῖς ἐμοῖς ἀντιλέγοντας δόγμασιν ἅμα συναίρεσθαι σοί. Σὺ δ' εἰ μὴ ποῖν, ἀλλ' ἐνὺν ὄψῃ γούν ὀρθῶς τῶν ἐμῶν βουλευμάτων ἐκείνων μεμνήσῃ. Ἡ οὐδὲ λόγων ἐγὼ σοὶ προὔλεγον οὐδὲ μικρῶν γούν μεταδίδοναι χρῆσθαι καὶ παρθένιας; ἢ τίθεν ἄλλοθεν παραπληθῆς κεινίηται καθ' ἡμῶν, καὶ τίς εἰς τοσαύτην καὶ τοιαύτην κακίαν ἐξέμνη τὴν ταχίστην, μὴ μόνον ὁπόσον τοῦ δήμου, ἀλλ' ἔδη καὶ ὅσον ὅσιν ἔχει τιμῆς τε καὶ γένους εὐκλεεστεροῦ; οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἢ τῆς τοῦ Γρηγορίου μακρηγορίας ἐκείνης, οὐδὲν γαληνὸν οὐδὲ λείον ἐχούσης, ἀλλὰ πολὺ μὲν καὶ ποικίλον, καὶ οἷον εἰπεῖν ἀκαυθῶδες ὄλον, τῆς περινοίας τὸ ὑφέροπον ἀπεμφοινούσης· δημότερπούς δ' ἄλλως, καὶ πρὸς γε τὸ δημαγωγικώτερον εὐ συγκατεμένης, καὶ συναναχρωσμένης ἔρεμα πρὸς τὴν πῆν ἡμῶν τῶν ἄλλων θετησιν. Ἡ πῶς οὐκ ἂν εἰς θάρρος ἐπήρητο περιφραγῶς, οὐδὲν ἀντιβαλόν καὶ βίαιον φάσκον· ἂ σὲ θεωμενοί, οὐδὲ θρωῶντα [P. 617] μηδὲν κατὰ τῆς παρθένιας καὶ τῶν ἐλέγχων ἐκείνων, καὶ ὅσα μεταξύ χαρεντισματα προὔφερε, κοινῇ καταεἰρωνεύμενος ἀπαντα καὶ σκώπτων εἰς ἀμαθίαν, καὶ μηδὲν ἐκ τοῦ ἤτητος»

Variorum notæ.

(1) Cum his confer ea quæ apud Philotheam leguntur loco indicato. BOVIX.

(2) Die 28 mensis Maii. BOVIX.

φάσκων, ἀλλ' ὄλον τὸν λόγον κατατείνων δόλιχον ἄθεως καὶ γλώττης συχνὰ παρειακυκλῶν ἐκ τοῦ μείζονος τὸ πάτριον σέβας τῆς πίστεως, καὶ τὸ μὴ χρῆναι κινεῖν πατέρων ὄρια, μηδ' εὐαγγελίζεσθαι τῶν κυρωθέντων καὶ παραληφθέντων ἕτερα, ἀλλ' ἐκείνοις μόνοις ἐμμένειν καὶ στέργειν τὸν ἅπαντα χρόνον, οἷς τε ἔμαθέ τις καὶ ἐπιστῶντι πρὸς τῶν ἀποστολικῶν κανόνων καὶ θεσμῶν. Καὶ τί δεῖ πάντ' ἐκείνα λέγειν καθ' ἕκαστα; ἴσασι γὰρ ἅπαντες, ὅποσοι τοῦ θεάτρου γεγονάσιν ἐκείνου μεστοί, πῶς ἐκείνην σχεδὸν ἀνάλασε τὴν ἡμέραν, ἐν ἀπλότῃ λόγων ὑποκαθημένην τε καὶ ὑφέρπουσαν οἶονε προλοχίζων καὶ παραμυγνὺς περινοῖαν, καὶ τὰ μὲν οἰκεία ἐξαίρων, τῶν κειμένων ὄρων δὴθεν ἐξιδόντα οὐδαμῆ, πασῶν δὲ καὶ παντοίων γεμούσας ἐκτόπων ἐπεικῶς ἀποφαίνων βλασφημιῶν τὰς ἐμὰς· συγγραφεὺς ὡς πάνθ' ὁμοῦ λαμπρῶς ἐκδημαγωγῆθη τὰ πληθῆ· παροξυνθῆναι δ' ἅπαντας καθ' ἡμῶν, ὅσοι τε τῶν εὐπατριδῶν καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως ἐχόντων. Ἄλλ' ἄγε δεῖ, μεταπεμφάμενος πάντας ἀγορανόμους ὁμοῦ καὶ δημάρχους, κέλευε μαστιγίας ἐκείνους ἅπαντας ἀποδείξει ταχέως, καὶ τῶν ἱματιῶν γυμνῶς, καὶ ἅμα πάσαις καὶ παντοδαπαῖς ἐγκεκλεισμένους εἰρηταῖς, ὅσοι τοῦ σύρφακος ὄχλου τυχόντες οὐκ αἰδοῦνται τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειροῦντες, ἵνα μονότροπὸς τις ἅπασιν γένηται φόβος· ὥστε τῆς ἀγοραίου καὶ θεατρικῆς ἀρβύρας τὴν ταχίστην ἀποσχομένου πρὸς τὴν ὠρισμένην ἕκαστον ἐπιείχεσθαι τοῦ βίου τελευτὴν οὕτως. Καπεῖτ' αὖ σοι δεδογμένον ἔστω, καὶ προῦργιαῖτατον ἀπάντων μάλιστα, συνέδριον ἅμα τῷ πατριάρχῃ τῆμερον πάντων ἐνταῦθα γενέσθαι τῶν ἐπισκόπων. Ἄπασιν γὰρ ἐπὶ ξυροῦ τὰ τῆς καταδικῆς ἐπίσης ἴσταται, συλλειτουργοῖς καὶ ὁμόφροσιν ἅπασιν οὖσιν ἡμῖν· καὶ χρῆ πᾶσιν ἐπίσης φροντίζειν ὑπὲρ ψῶν αὐτῶν. Εἰ δὲ τινες, εὐλαθείας προφάσει, τῆς ἡμῶν ὁμονοίας ἀπορρήγνυσθαι πάνυ τολμῶν, τάχιστα ἂν σοῦ βουλομένου τῆς σφετέρας αἰσθίνοντο κακοθυλίας. Οὕτε γὰρ ἐκείνους ἐξουσιαν οὐκ εἰλοντο φίλους, καὶ ἅμα οὐκ ἔχουσι, ἀπολωλέκεναι σφίσι δεήσει· μᾶλλον δ' ὧν ἔχουσι ἐπισκοπῶν στερήσονται, καὶ ἅμα τῶν προσδοκωμένων ἀπὸ σοῦ λημμάτων ἥκιστα ἐπιτεύξονται· καὶ πρὸς γε ὧν ἀποτυγχάνουσι οὗτοι βλέποντες ἀντιλαμβανόμενοι; ἐτέρους, ἀποπνιγῆσονται ῥᾶστα τοῖς ἐκτόποις νέφεσι τῶν λογισμῶν· καὶ ἡ μεταμεληθέντες ἐμπερίας τοῖς αἰλοῖς ὑπόδειγμα πρὸς τὸ βέλτιον ἔσονται· ἢ τῆ κακοθυλίᾳ στοχῆσαντες, ἢ ἡνπερ εἴλοντο, ταύτῃ καὶ συμφορῆσονται, [P. 618] γεγονόσιν εἰ; ἀβάτου; ἐρημία; ἐξόρστω. Ταύτην ἔγωγε μόνην ὄρω τὴν ὀδὴν, ἐπιβῶσαι μὲν ἱκανὴν τὰ ἡμέτερα, τὰ δὲ τῶν ἀντιθέτων ῥᾶδιως κατανεγκεῖν. Εἰ γὰρ ἀνίσχυροι τῆμερον ὑφ' ἡμῶν οὕτως καθύσταμένοι παρανόμων γράφονται ἡμᾶς, εἰ χεῖραν ἐξουσι τοῖς προβαλλομένοις ἐγγλήμασι καὶ θρόνων, καὶ τ. μῶν ἀπελαύνειν ἡμᾶς, ποῦ οὐκ ἂν αἰσχύνῃς ἐλάττει τὰ ἡμέτερα, ποῦ δ' οὐκ ἂν ὀφρῶς καὶ εὐφροσύνης σφέτερα αὐτῶν; ἢ πολλὴ μετὰν εἴη ῥᾶθυμία, καὶ θανάτου φάναι γείτων κομιθῆ, περιορᾶν καθήμενος; ἡμᾶς οὕτως ὀργῶς, καὶ τὰ ἐπίστα περὶ ἐλαχίστου τιθέμενος, καὶ πρὶν ἢ

cum omnes simul cavillando jocandoque ut indoctos irrideret, ac nihil sic loqueretur ut inferior, sed absque ullo metu totam orationem longius produceret, et patriam fidei reverentiam, tanquam superior, in ore haberet et subinde iteraret, auctorque esset, ne termini a patribus constituti moverentur, aut præter illa, quæ sancita et recepta essent, alia evangelizarentur; sed ut ea **982** sola perpetuo observarentur et approbarentur, quæ quisque didicisset, et quorum fidem ex canonibus et constitutionibus apostolorum firmam accepisset. Quid vero necesse est omnia et singula recensere? Quicumque illo spectaculo se expleverunt, ii sciunt quomodo ille diem fere consumpsit; occultam et clam subrepentem solertiam in simplicitate sermonis quasi insidiatricem collocans et interserens; ac sua quidem verbis extollens, utpote extra constitutos fines nequaquam evagata; mea autem scripta quibuslibet, et cujusquemodi absurdis blasphemiiis plenu- **983** utique affirmans. Sic totam multitudinem facile sibi mancipavit; et quoscunque patricios ac diverse conditionis homines in nos irritavit. Agedum ædiles et tribunos plebis omnes arcesse, tum quotquot de infima plebe non verentur captu suo altiora affectare, quamprimum vestibibus exutos, et quolibet passim carcere inclusos, verberibus cædi jube. Ita omnes unus et simplex metus continebit. Ita publica et aperta audacia statim abjecta, præscripta quicque vitæ munia studebit implere. Deinde sic statuito, et ante omnia operam dato, ut omnes hodie episcopi cum patriarcha huc conveniant. Periculum quippe evidens et præsens omnibus pariter impendet, ne condemnentur, quoniam ii omnes nobiscum faciunt et sentiunt: adeoque omnes oportet sibi ipsis æquali sollicitudine consulere. Quod si qui per speciem **983** metus, rupto concordie vinculo, plane a nobis conentur discedere, ii, si velis, imprudentiam suam cito agnoscent, qui nec illos, quos amicos delegerint, habituri sunt, et iis, quos nunc habent, amissis necessario carebunt. Imo et episcopatibus, quos possident, spoliabuntur, et sperata ex te emolumenta minime consequentur: et cum alios videbunt ea percipere, quorum ipsi possessione exciderint, dolore oppressi disrumpentur; atque aut penitentiam agentes, exemplo aliis præbunt, ut quid sit melius cognoscant: aut si in eo, quod amplexi fuerint, malo consilio perseveraverint, in invias solitudines relegati, cum suo illo malo consilio male peribunt. Hanc ego viam solum reperio corroborandis rebus nostris, adversariorum autem partibus deprimentis parem. Nimirum hi, si hodie, vicibus per nos ita imminutis, res nos agunt; quid si objectis criminibus facultatem habituri sint nos sedibus et dignitatibus expellendi? quanta quæso ignominia nostra futura est, quantum illis supercilii et arrogantæ accedet! Gravis certe torpor et proximus morti fuerit, si sic ingravi desidendo, et quæ maxima sunt minimi faciendo, res nostras despiciamus, ac non, prorsquam quidvis

ipsi patiamur, crimina et imminētia inde pericula in eos totis viribus aduixi retorquēamus : ut eorum judices et præsides sedeamus, eaque illis lex sit, illud placitum, quod a nobis decretum fuerit : denique ut **984** quidquid nobis fatum ac fortuna præsinierint, id ii rerum suarum fundamentum firmum et totius vitæ præsidium immotum ducant. »

III. Atque hæc quidem in hunc modum dicta sunt ab inclyto illo Palama : neque vero sic dicta sunt, ut non statim perfecta sint; neque perfecta quidem statim, sed aliter quam convenerat : enimvero et ea ipsa die, et cumulatus quam quidquid convenerat, peracta fuerunt. Adeo imperatorem, quoties Palamam cupit ornare, ea ipsa cupiditas ad res agendas promptum efficit : adeo quidquid Palamis animo decreverit, id ille rebus omnibus **B** agendis anteventendum putat. Quædam enim statim exsecutus est, quædam exsecuturum se statim promisit.

IV. Ac tum videre erat, homines omnis generis scindi in diversos affectus; aliis tum maxime confidentibus, et firmiorem in Deo spem cum firmiori fide conjunctam collocantibus, animumque ad certamina athletica et ad martyrii luctas armantibus; aliis persecutorum immanitatem mussando accusantibus; aliis consternatis metu et formidine malorum, cum præsentium et oculis obversantium, tum eorum, quorum expectatio, etsi incerta, majorem tamen anxietatem animo denunciabat, quam quæ ob oculos posita essent; ac modo quidem abdentibus se et latitantibus; modo emergentibus, tanquam ex inferorum portis, et in eorum, quibus fiderent, conspectum prodeuntibus, occultumque animi dolorem per suspiria muta et per lacrymas **C** furtivas significantibus. Esto.

πᾶν τι παθεῖν, ἀντιπεριάγειν ἐκεῖνοις ὅλη δυνάμη τάγκλήματα καὶ τοῦς ἐντεῦθεν κινδύνους, ἡμᾶς δὲ καθῆσθαι κριτὰς ἐκεῖνων καὶ ἄρχοντας, καὶ ὅπερ ἂν ἡμῖν δόξειε, τοῦτ' εἶναι σφίσι νόμον καὶ ὄγμα, καὶ πᾶν ὅτιπερ ἂν ἡμῖν αὐτοῖς; ἐπικλώσειε πεπωμένη καὶ τύχη, τοῦτ' εἶναι στεβρᾶν τῶν σφίσι πραγμάτων, κρηπίδα καὶ ἀμετακλίστον βῆμα παντὸς; ἐφθίου. »

Γ'. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἴρηται τῷ θεῷ, αὐτῷ Παλαμᾷ · καὶ οὐκ εἴρηται μὲν, οὐ πέπρακται δ' εὐθὺς · οὐδὲ πέπρακται μὲν εὐθὺς, οὐχ ὡς συντίθεται δὲ ἄλλᾳ καὶ πέπρακται μὲν αὐθιμερῶν, τελευτερον δ' ἢ καθ' ἅπαν τὸ σύνθημα. Οὕτως ἐξυβρίστον δεικνυσιν εἰς ἔργα τὸν βασιλέα τῆς τοῦ Παλαμᾷ τιμῆς ὁ πόθος, καὶ πάντων ἔργων ἔμπροσθεν τὰ τῆς ἐκείνου γνώμης τίθεται δόγματα. Τὰ μὲν γὰρ ἔπραξε παραχρήμα, τὰ δ' ἐπηγγελάτο παραχρήμα.

Δ'. Ἦν τότε ἰδεῖν παντοδαπῶν ἀνθρώπων μερῶν μένας τὰς γνώμας, καὶ τῶν μὲν οὐραταειότερον μάλιστα νῦν γινομένων, καὶ πλείονα πῆξιν τῇ πρὸς θεὸν ἐλπιδι καὶ πίστει παρεχομένων, καὶ πρὸς ἀθητικοῦς ἐπιζομένων τὴν γνώμην ἄγωνα; καὶ μαρτυρικὰ παλαίσματα · τοῦς δ' ὑπ' ὀδόντα τῇ θρησκείᾳ λαιδορουμένους τῶν δικαίων · τοῦς δ' ὑπεπεισμένους ὑπὸ φρίκης καὶ θεοῦς τῶν τε παρόντων καὶ φαινόμενων δειῶν, τῶν δ' ὑποπτεομένων μὲν, μείζω δ' ἢ κατὰ τὰ φαινόμενα τὸν θόρουσον τῇ ψυχῇ προαναφρονούντων · καὶ νῦν μὲν καταδουμένους καὶ κροπτομένους, νῦν δ' ἀναδουμένους, ὡς ἐξ ἄδου πάλιν, καὶ φαινομένους; οἷς ἐθάβρον, καὶ στεναγμοῖς ἀρθρογοῖς ὄμου καὶ δάκρυσι κλεπτομένοις ὑποδύλοντας τὴν ἀδελφὸν κάμινον τῆς ψυχῆς. Εἶεν.

CAPUT VI.

Gregoras sese in concilio iterum visere recusat. Socios hortatur ad veritatem fortiter defendendam. Illi ut secum veniat, agre tandem persuadent. Ab imperatore seorsum seductus promissis et aliis artibus tentatur. Proponitur ei quæstio de substantia et operationibus divinis. Testimonium D. Basilii. Respondet Gregoras. Cantacuzenus de nova disputandi ratione ineunda deliberat cum Palama. Episcopum Tyri excludere statuunt. Item contumeliis et calumniis orihodoxos terrere. Palamas socios suos adlocutus ait.

I. Hæc cum ita fierent, et ovantis persecutionis theatrum tota civitas **985** exstitisset, advenit præfiniti temporis dies tertius, quo nos oportebat rursus convenire, et alteram concionem celebrare. Atque in meam domum rursus, ut prima illa die, eodem quo dixi modo, confluxere ii, qui nostrarum partium erant. At ego, qui ob cas, quas declaravi, causas spem omnem bonam abjeceram, ac mihi nihil jam reliquum esse certo sciebam, quod ei quæ tanta ex adverso erupisset improbitati sustinenda par foret, simulque eos dolores, qui in caput meum grassari solerent, majorem in modum certaminibus et curis præsentibus aggravari videbam, satius duxi, conciliis et liberrimis illis sermonibus valere, **D** jus is, domi sedere, et si quid perferendum esset, id domi perferre; ut me domus mea, si minus per

[P. 619] Α'. Οὕτω γε μὴν τούτων γινομένων, καὶ οὕτω πανηγυρίζοντος δια· μου τῆς πύλω; θέατρον γενομένης ἀπάσης, ἤκεν ἡ τρίτη τῆς προθεσμίας ἡμέρα, καθ' ἣν ἐχρῆν τὴν δευτέραν συνόμιαι αὐθις ἡμᾶς ἐκτελεῖν ἐκκλησίαν · καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐκτὴν οἰκίαν τὸ καθ' ἡμᾶς ἡθροίζετο μέρος, κατὰ τὴν ἥδη ἐνηθεῖσαν εἰκόνα τῆς πρώτης ἐκείνης ἡμέρας. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἅπαν ἀπηγορευκότι τὸ εὐελπιεῖν, δι' ἃ μοι δεδῆλωται, καὶ μηκέτι μηδὲν τὸ ἀμειλιώμενον λείπεσθαι πρὸς τὸσαύτην ἐξ ἀντιπάλου βραχέων κακίαν σαφῶς ἐγνωκότι, καὶ ἅμα βροτῆν εἰσφύλις ἐκ τῶν παρόντων ἄγωνων καὶ λογισμῶν ἐπιπονούστων ἥδη πολλῶν τῆς ἑμῆς συνουσίαι κατορχομένα; καὶ φιλῆς τὰς συνθέσεις ἰδύνας αὐτῆς; βέλτιον εἶδέν, ἐβρῆσθαι φράσαντα συνόδου καὶ παρόντος τῶν τῶν οἴκου καθῆσθαι, καὶν τι ἐξῆ παθεῖν (5), οἴκου

Variorum notæ.

(5) *Etsi mori oporteat* Sic apud Theocritum, Οὐδ' εἴ τι πῆσται; τὸ γ' ἀείδων, ne si quidem cantando moriaris. Boivin.

τοῦτο παθεῖν· ἴν' εἰ μὴ τι τὸν ἅπαντα βίον οὐ μὴ A
 τεθέαται οἶκος πρὸς ἀρετὴν διακαίμενον εἶ, ἀλλ'
 οὖν τοῖς ἔμοις τελευταίοις βαπτόμενος αἵμασιν ὄψε
 γούν μίαν ταύτην γνοίη με κεκτημένον ἀρετὴν πολ-
 λοῦ τινος ἀξίαν, τὸ μὴ πολλοῦ τινος ἀξίον νομίζεῖν
 τὸ ζῆν.

B. Διὸ τοῖς ἄλλοις ἀνάγκην προσῆγον μὴ βραδύ-
 νειν, ἀλλὰ τοῖς ἔμοις βοηθοῦντας νοσήμασιν ἀπιέναι
 προθύμως, οὐκ εἰς ἐλέγχους καὶ διαλέξεις ἀληθείας
 ζητουμένης· ἀπειρηκέναι γὰρ καὶ αὐτὴν ἤδη καὶ
 πρὸς αἰθερίους ἀποπτῆναι θαλάμους, ἀφανεία κε-
 καλυμμένην μακροῦ· ἀλλ' εἰς σφαγὴν καὶ μαρτυρικὰ
 παλαίσματα καὶ θανάτου μακροῦ δεινότερα δεσμο-
 τήρια. Τοιαύτην γὰρ καθ' ἡμῶν ἐξενηγέχαι χθές
 καὶ πρότρητα, δεσμοῖς ἀδαμαντίνους τισὶ καὶ ἀρρή-
 κτοις κεκυρωμένην, ψῆφον πρὸς τῶν ἀντιπάλων καὶ B
 τῆς ἐξουσίας ἀρχόντων. Τῶν γὰρ μετριωτέρων, ἀ
 τοῖς ἐξωπερικτοῖς (4) καὶ τὸ πλεῖστον δημοτικοῖς κα-
 τεψήφισται, τὰ μὲν ἤδη πέπρακται, τὰ δ' ἐτι πρᾶτ-
 τεταί, τὰ δὲ καὶπραχθήσεται. Καὶ τούτων οὐδὲν
 οὐδένα πάντων ὁμῶν ἀγνοεῖν οἴομαι, [P. 620] θορύβου
 τοσούτου τὴν πόλιν περιηγήσαντος ἄπασαν. Χρεῶν
 οὖν, μὴ φιλοψυχούντας, ἀλλ' ἐβρωμένους, ὁμῶσε πρὸς
 τοῦς τοιούτους χωρεῖν ἀγῶνας. Θνητῆς γὰρ λαχοῦσι
 φύσεως ἦν μὴ νῦν θανεῖν ἐξῆ, διὰ γούν τὸ τῆς φύ-
 σεως ὄφλημα τεθνηῆσθαι πάντως ἔψεται προῦτοι·
 καὶ δεῖ μὴ τὸν ἀκλειᾶ πρὸ τοῦ μετ' εὐκλείας περι-
 μεῖναι θάνατον.
 cesse futurum sit. Nec vos decet, gloriosa morte
 est.

C I'. Μιᾶ δ' ἀπειρηκῶτων φωνῆ, μὴ ἐθέλειν χωρεῖν
 ἐς βασιλείου προκλήσεις καὶ οὕτω βαρβαρικά συ-
 νέδρια πλὴν ἐμοῦ, δέσας ἐγὼ μὴ πρόφασιν τοῦτ'
 εἰληφῶσιν ἐκείνοις, οἷς πάντα λίθον κινεῖν καθ' ἡμῶν
 περίεστιν, ἐρήμην καθ' ἡμῶν εὐχερῶς καταδιαίτην
 ἐπιγένηται, μάλᾳ μάλιστα τῆς καθέδρας ἑξαναστᾶς ἄνα
 παῖσι ἐκείνοις ἀπῆεν ἐκεῖσε ἀποθανούμενος, καὶ τῆ
 ἐκεῖ τελευταίη συμπαραπέμφων τὰ πολυετῆ μου τῆς
 κεφαλῆς νοσήματα.

D. Δ'. Ἄρτι δὲ περὶ που τὰ μεσα γενομένοις τῆς
 βασιλείου αὐτῆς ἀπήνησέ τις ἡμῖν τῶν πάντων τῶ
 βασιλεῖ προσωκειωμένων, καὶ μόνον ἀπάντων ἔμεγε
 ἀπειληφῶς προσῆγε τῷ βασιλεῖ. Κοινωνογήσασθαι
 γὰρ ἔλεγε βούλεσθαι μοι τῶν αὐτῶ γε ἀπορρήτων
 ἔστιν ἄ. Προσεληλυθότε μοι γούν τυχεῖν προσγεγέ-
 νηται· μὲν, παρὰ δόξαν μὲν ἐμοί, σφίσι δ' ἐξεπίτη-
 δε· σφόδρα, τινὸς τῶν πάντων μοι φίλων ἐκ παλαιού,
 διὰ βασιλικῆς κάκεινου προκλήσεως ἐκέισε τῆνικαῦτα
 παρόντος ἐμοῦ γε εἵνεκα. Ὃν μεταξὺ καθεσθέντι
 μοι λέγειν ἤρξαντο κατὰ συνεκδοχὴν καὶ ἀμοιβαδόν,
 παρὰ θατέρου ἄτερος τὰς τῶν λόγων ἀφορμὰς πο-
 ρίζοντες τε καὶ πορίζομενοι, καὶ πειθεῖν ἐπιχει-
 ρούντες, πρῶτον μὲν χρημάτων ἐπαγγελίας ἀφθό-
 νοις, καὶ ὁ μοι πρὸς βουλήσεως εἴη ἄν ἕτερον ἅπαν.
 Ἐπει δ' ἐντεῦθεν τῶν σκοπομένων ἠλαύνοντο, μὴδὲ

Variorum notæ.

(4) Nempe Palamas auctor Cantacuzeno fuerat,
 ut quicquid de infima pl. be non vererentur capti
 suo altiora affecture, ii vestibis exuti virgils cede-

PATROL. GR. CXLVIII

A totam vitam ad virtutem recte institutum vidisset,
 saltem cruore meo ad extremum tincta, quantum
 vis sero agnosceret instructum ea virtute, quæ,
 cum vitam haud magni faceret, magni ipsa fieri
 deberet.

II. Quamobrem ab aliis vehementer cœpi con-
 tendere, ne cunctarentur, sed ut mihi ægro suc-
 currentes abirent alacriter, non ad veritatem per
 argumenta et disputationes investigandam; jam
 quippe et ipsam cessisse, et densa caligine invo-
 lutam in cœlum avolasse; sed ad cædem, ad mar-
 tyrii luctamina, ad vincula denique omni morte
 graviora. Nempe eam in nos ab adversariis, et ab
 iis, penes quos potestas esset, heri et nudius-
 tertius latam esse sententiam, adamantinis quibus-
 dam et irruptis nodis munitam. Nam mitiores
 986 pœnæ, quæ in laicos, eosque maximam par-
 tem plebeios, decretæ fuerunt, ex partim vel jam
 sumptæ sunt, vel nunc quoque sumuntur, vel
 postea exigentur. Neminem autem ex vobis puto
 quidquam horum ignorare, tantus tumultus totam
 urbem personuit. Oportet itaque vos, non conserva-
 vandæ vitæ cupidis, sed animo forti instructos,
 istis certaminibus vosmet objicere. Mortalem natu-
 ram sortiti estis. Proinde etsi licet nunc vobis
 mortem effugere, tamen naturæ debitum ejusmodi
 est, ut ætate longius provecitis omnino mori ne-
 posthabita, eam expectare, quæ laude caritura
 est.

III. Illi vero una voce renuntiant, nolle se im-
 peratoris vocatu tam barbara concilia sine me ad-
 ire. Quamobrem veritus, ne illi qui omnem in nos
 lapidem movent, hac occasione arrepta, sententiam
 in nos, velut deserti vadimonii reos, facile pronun-
 tiarent, ægre tandem e sede excitatus, cum iis
 omnibus moriturus, et inveteratos capitis mœtos
 simul cum vita dimissurus, illuc me contuli.

IV. Jam nos fere in media palatii aula versaba-
 mur, cum ex intimis imperatoris quidam accu-
 rit. Is unum me ex omnibus assumptum ad imperato-
 rem deducit. Eum scilicet nonnulla necum velle
 communicare aiebat, quæ arcana sibi essent. Ubi
 propius accessi, quemdam veteri amicitia mihi
 conjunctissimum offendendo, qui et ipse imperatoris
 vocatu illic tum aderat mei gratia. Id ut mihi nec
 opinanti, ita illis omnino 987 præmeditatis acci-
 dit. Ego vero inter illos consedi. Tum autem ii cœ-
 perunt vicissim et alternis me alloqui, alter alteri
 mutua suppeditantes dicendi argumenta. Ac ma-
 gna primum pecuniæ vi et omni alia re, quam-
 cunque optavissem, promissa, inflectere conati
 sunt. Deinde, quia hac non succedebat, propterea
 quod nec prima quidem dicta auribus vel mini-

rentur, et in carcerem detruderentur, pag. 617, D.
 supra. BOVIN.

mum admitterem, altero demum et velut subsidario conatu, ad disputandum mecum aggressi sunt.

V. Disputationem hinc ordiri visum est, quod nomen θεότητος inferius esset substantia divina, et magis proprie operationibus increatis conveniret: item quod operationes hæ increatæ magno et infinito discrimine a divina substantia distarent; quodque ex operationibus Deum cognosceremus, dicente magno Basilio: « Deum ex operationibus quidem cognoscere nos dicimus; at appropinquaturos esse ad ejus substantiam non promittimus: quoniam ejus operationes ad nos descenderent; substantia vero ejusdem inaccessibilis manet. » Hæc et similia cum dictarent, perversas de suo interpretationes, argumentationesque absurdas, impias, et insanas subjungebant: quoniam nempe operationes ad nos descenderent, atque ex iis nos Deum cognosceremus, oportere eas increatas esse divinitates; et quorum dicta cum suis non consentirent, eos palam blasphemiam reos sese constituere.

VI. Ego vero, qui et agrotabam, et cæteris sociis exclusis unus præter spem insidiosis retibus interceptus 988 hærebam, quid aliud facere debui, nisi ut me, si possem, brevi oratione quamprimum inde expedirem? Pugnam certe detrectare statim haud oportuit, tametsi declinandi idonea ratio erat morbus ipse cum solitudine conjunctus. Illi enim a tergo instantes crimen mihi timiditatis objecturi, et quod locum deseruissem, reum acturi fuissent. Ad argumentum igitur ex eo ductum, quod nomen θεότητος proprie et primario non magis substantiæ quam operationibus conveniret, primum respondi; eique refellendo suffecit statim illud divi doctoris, quod tum mihi præsto in ore exstitit: « Cum Dei dico, Patris dico et Filii et Spiritus sancti. Divinitas nec ultra hæc diffunditur, ne deorum turbam inducamus; nec citra hos fines consistit, ne de inopia divinitatis damnemur. » Et rursus: « Dei autem cum dico, uno lumine et tribus circumfusi irradiemini: uno quidem, secundum rationem substantiæ seu divinitatis; tribus autem, secundum proprietates seu hypostases (si quis malit ita vocare) seu personas. Nam de nominibus nulla nobis rixa futura est, quandiu syllabæ ad eandem notionem ferent. Quippe et indivisim dividitur, ut ita dicam, et divisim connectitur: quoniam divinitas unum est in tribus, et tria illa, in quibus est divinitas, seu quæ, ut accuratius loquar, divinitas est, unum sunt. Excessus autem ac defectus omittamus. » Pariter et Gregorius Nyssenus ait: « Si hoc nomen, Deus, substantiam significat, unam diviniæ Trinitatis substantiam 989 constituendo, unum Deum statuere nos apparet, quoniam unius sub-

Α την πρώτην ἀκοήν ἐμοῦ γὰρ προσεγεμένον μηδὲ μικρὴν γούν, τὸν δεῦτερον πλοῦν διαλέγεσθαι ἐπεχειροσάν.

Ε'. Καὶ ἦν ἡ τῆς διαλέξεως εἰσαγωγή· ὅτι τῆς θεότητος ὄνομα δεῦτερον ἐστὶ τῆς θείας οὐσίας καὶ ταῖς ἀκτίστοις ἐνεργεῖαις κυρίως μᾶλλον ἀρμόττει· καὶ ὅτι τῶν τοιούτων ἀκτίστων ἐνεργειῶν πολλῆ καὶ ἀπειρος ἐκ τῆς θείας οὐσίας ἐστὶν ἡ διαφορὰ, καὶ τῶν ἐνεργειῶν γινώσκωμεν τὸν Θεόν· καὶ ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος (51), « Ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῆ δ' οὐσίᾳ αὐτοῦ προσγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνεργεῖαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν· ἡ δ' οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος. » Ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια λέγοντες ἐπήγον οἰκείας παρεξηγήσεις; καὶ συλλογισμοὺς ἐκτόπους καὶ ἀνοσιούς καὶ μαινομένους· ὡς ἐπέδῃ πρὸς ἡμᾶς αἱ ἐνεργεῖαι καταβαίνουσι, καὶ τούτων γνωρίζομεν τὸν Θεόν, ἄπιστοι ἄρα εἰσὶ θεόητες· καὶ ὅσοι μὴ συμφωνοῦσιν ἡμῖν, βλασφήμοι; ἑαυτοὺς [P. 621] καθιστῶσι περιφανῶς.

Γ'. Ἐμοὶ δὲ καὶ ἀσθενῶς ἔχοντι, καὶ μόνῃ τῶν ἄλλων ἀπειλημένῃ συμμάχῳ ἀπροσδοκῆτως ἐνεδρευόντων δικτύων ἐντός, τί εἶδει ποιεῖν ἕτερον, ἢ βραχυλογία χρησάμενῳ, εἰ δυνατὴν, ἀπαλλάττεσθαι τὴν ταχίστην; Οὐ γὰρ φυγομαχεῖν εὐθὺς ἔχρησ', καὶ ταῦτα πρόφασιν ἰκανὴν κεκτημένους ἀποφυγῆς τὴν τε νόσον καὶ ἄμα τὴν νόσῳσιν. Ἡ γὰρ ἂν κατὰ γνώτου κείσεσθαι ἐμελλον, δειλίας γραφόμενοι καὶ λειποταξίου δίκην ἐπάγοντες. Πρὸς μὲν οὖν τὴν θεότητος ὄνομα, μὴ τῆ οὐσίᾳ μᾶλλον ἢ ταῖς ἐνεργεῖαις ἀρμόττειν κυρίως; καὶ πρώτως, πρώτην προσεμένῃ καὶ τὴν ἀπάντησιν, ἤρκεσε παραχρῆμα πρὸς λύσιν τὸ τοῦ θεοῦ Πατρὸς; ἐκεῖνο γεγονός ἀνά στόμα· « Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, λέγω Πατρός, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὔτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος χρομένην ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν, οὔτε ἐντό; τούτων ὀριζομένης, ἵνα μὴ πένταν θεότητος κατακρίθωμεν. » Καὶ πάλιν· « Θεοῦ δὲ ὅταν εἶπω, ἐνὶ φωνῇ παραστράφθητε καὶ τρισίν· ἐνὶ μὲν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, εἶτ' οὖν θεότητος· τρισὶ κατὰ τὰς ἰδιότητας, εἶτ' οὖν ὑποστάσεις, εἴ τιτι φιλῶν καλεῖν, ἢ πρόσωπα. Οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων ζυγομαχῆσαμεν, ἕως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔνοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσι. Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, ἵνα οὕτως εἶπω, καὶ συνάπτεται διηρημένως. Ἐν γὰρ ἐν τρισίν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν, τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης; ἡ τὸ γὰρ ἀκριβέστερον εἶπεῖν, ἢ ἡ θεότης; τὰ; δὲ ὑπερέλας καὶ ἐλλείψεις ἐλλείψωμεν. » Καὶ ὁ Νυσσησιῶν δ' ὁμοίως φάσκει Γρηγόριος· « Εἰ τὸ Θεός ὄνομα οὐσία; σημαντικόν ἐστὶ, μίαν οὐσίαν ὀμοιοῦσιν; τῆς ἁγίας Τριάδος ἕνα Θεὸν εἰκότως δογματίζομεν ἐπειδὴ μίς οὐσίας ἐν ὀνομα τὸ Θεός ἐστι. » Καὶ πάλιν· « Ἐστὶ τοίνυν ἰδίωμα τῆς ἀθιδίου οὐσίας, ἥς ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ πάντα ἐκ-

Variorum notæ.

(5) Citatur D. Basilii Epistola, quæ in eo codice, quo Gregoras usus est, 25.º numerabatur; in libris

editis aut omnino deest, aut alium numerum præfert. BOVIN.

τεύειν καὶ θεωρεῖν καὶ γινώσκειν, οὐ μόνον τὰ ἔργα γινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν νῦν λαμβανόμενα ὅπερ μόνης ἐστὶν ἐκείνης τῆς οὐσίας. Ἐντεῦθεν εἰλημμένον τὸ θεὸς ἕνομα, κυρίως λεγόμενον, σημαίνει τὴν οὐσίαν ἐκείνην, ἣ δεσπόζει πάντων ὡς ἀληθῶς. » Καὶ πάλιν « Μιᾶς τοιγαροῦν ὑπαρχούσης τῆς οὐσίας, ἣς ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐνὸς τοῦ παρακλητοῦτος αὐτὴν ὀνόματος, φημι δὴ τοῦ θεοῦ, εἷς θεὸς ἔσται κυρίως καὶ ἀκολουθότερον τῶν λόγων τῆς οὐσίας. »

et Spiritus sanctus, et unum nomen eam denotet, ipsius substantiæ rationi magis consentaneum est. »

Z'. Ταῦτα μὲν δὴ οὖν, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν θείων Πατέρων ἐκ τοῦ προηγουμένου τέως ἐπῆρε τῆ μνήμη, τὴν ὁμοίαν ἀκολουθίαν ἀεὶ διασώζοντα, [P. 622] καθόσον ἐφικτὸν, προενεγκόντες ἐκείνη τῇ διαλέξει περὶ τοῦ τῆς θεότητος ἑνίματος ἐξ αὐτοσχεδίου δεδώκαμεν. Καὶ ἑμῶν εὐελπίζον ἔγωγε σφίσι, ὅτι τῶν θείων Πατέρων τῇ θείᾳ οὐσίᾳ τὸ τῆς θεότητος ἕνομα διαβρόθηθην διδόντων, αὐτοὶ παρεξηγούμενοι προδήλως ἐκείνους συκοφαντοῦσιν. Ὅνομα γὰρ κύριον ἢ μὴ ὑπάρχειν ὅλως τῆ θείᾳ φασὶν οὐσίᾳ, ἢ ἡμῖν γε μὴ ὑπάρχειν ὅ δ' οὖν σφίσι δογματισθὲν ἐκ τῶν τιμιωτέρων ἡμῖν ἐκδίδεται, στέργειν καὶ ἡμᾶς εἶναι ἀνάγκην, καὶ μηδαμῆ περιτέρω προβαίνειν, μηδὲ πολυπραγμανεῖν. Εἰ δέ που καὶ δι' οἰκονομίαν τινὰ ἐνίοις ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ παρεφθερχαί τε, δόξαν ἴσως ἐναντιολογίας παρέχον, μὴ νόμιον εἶναι τὸ σπάνιον τε καὶ δυσδιάγνωστον.

alicubi dissonum quid pronuntiassent, **990** quod contrarie dictum videri posset, id quidem, utpote rarum et obscurum, legem non esse.

H'. Περὶ δ' ὧν αὖθις τὸν μέγαν εἰσηγὸν ἐκείνοι Βασίλειον, λέγοντα γινώσκειν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ἡμᾶς τὸν Θεόν· ἀλλὰ μὴ ἀκτίστους ἐκείνους ἤκιστα φάσκει θεότητας εἶναι τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, ἔγωγε ἔφασκον. Ἡ γοῦν μὴ δι' ἑαυτῶν ἀναγινώσκειν ὅλως ἀπεφανόμην αὐτοῦς, ἢ ἀναγινώσκοντας μὴ γινώσκειν ὅλως ἢ ἀναγινώσκουσιν. Εἰπὼν γὰρ ὁ θεὸς Πατὴρ, ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γινώσκειν ἡμᾶς τὸν Θεόν, ἐκ τῆ αὐτῆ παρακατιῶν ἐπιστολῆ ἑαυτὸν αὐτὸς ἐξηγεῖται, φάσκων « Οἱ μαθηταὶ πότε αὐτὸν προσεκύνησαν; οὐχ ὅτε τὴν κτίσιν αὐτῶν ὑποταταγμένην; Ἀπὸ γὰρ θαλάσσης καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῶν ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Οὐκ οὖν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἢ γνώσις· ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἢ προσκύνησις. » « Καὶ ἅμα ὁράτε, ἔφασκον, ἐνεργείας τὰ θαύματα λέγοντα τὸν θεὸν ἐιδάσκαλον. Πῶς οὖν θάλασσαν καὶ ἀνέμους καὶ τὰ τοιαῦτα θεότητα ἀκτίστους φασὶ, καὶ τοὺς θεοὺς πρῆσπῆρας οὐ φρίττετε; Ἐπειτα οὐδέ τοι τὸν τῶν ἑσπεριῶν γινώσκωμεν αἴτιον· καὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ὄντων τὴν τοῦ ἔντος εἰδασκόμεθα σφίσι, τὸν Υἱόν· καὶ ἐκ τῆς τῶν ὄντων φυσικῆς κινήσεως τὴν ἐνυπόστατον τοῦ ὄντος μανθάνομεν ζωὴν, τὴν τῶν ὄντων ζωοποιὸν δύναμιν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. »

Θ'. Ὁ βασιλεὺς δ' εὐθὺς ἀνίσταται, γέμων ὀργῆς καὶ θυμοῦ καὶ βραχὺ προβάς τοῦ θαλάμου τὸ ποιητὸν ἐκοινολογεῖτο κρύφα τῶν τε Παλαμᾶ καὶ τοῖς ἐπισκόποις· εἶναι γὰρ ἀνίτηρον ἐνταυθοῖ τὴν ἐκ λόγων περὶ τῶν. Καὶ βροῦσα πάντων ἄλλων εὕρισκε

stantiæ unum nomen est, *Deus.* » Et rursus : « Est igitur proprietas æternæ substantiæ, cuius substantiæ est Pater et Filius et Spiritus sanctus, quod omnia inspectet, contempletur, et cognoscat, non solum quæ re ipsa existunt, sed et quæ intellectu tantum percipiuntur ; quod est solius ejusce substantiæ. Hinc sumptum est nomen θεός, quod proprie dictum substantiam illam significat, quæ omnium vere domina est. » Et rursus : « Cum itaque una sit substantia, cuius est Pater et Filius nempe Deus ; erit proprie unus Deus : idque

VII. Hæc nos, et quæcunque alia sanctorum Patrum dicta in promptu tum fuerunt atque in mentem venerunt, similem usque consecutionem quoad fieri potuit conservantia, produximus, et ad illam de divinitatis nomine disputationem ex tempore adiuvimus. Tum hoc illis simul exprobravi, quod cum sancti Patres nomen θεότητος discrete tribuerent divinæ substantiæ, hi perperam interpretando aperte illos calumniarentur. Etenim aiunt ii, divinæ substantiæ nomen proprium vel non existere, vel nobis haud existere. Quod itaque iidem, ab excellentioribus attributis ductum, in rebus dogmaticis usurparunt, et nobis tradiderunt, eo nos contentos esse necessario oportere, non autem ultra progredi et curiosius inquirere. Quod si qui singulari aliqua ratione aliquando ex contrarie dictum videri posset, id quidem, utpote

VIII. Quatenus autem Basilium Magnum inducebant, dicentem cognosci a nobis Deum ex operationibus ; at eas operationes, inquam, minime esse increatas divinitates esse ait. Omnino ergo, aut ipsos per se non legere, aut legendo non intelligere ea quæ legerent, affirmabam. Nam sanctus hic Pater, postquam dixit, Deum ex operationibus cognosci a nobis, suam ipse mentem infra in eadem epistola interpretatur his verbis : « Discipuli quando eum adorarunt ? Non cum creaturam ei submissam viderunt ? Nempe ii divinitatem ejus ex eo cognoverunt, quod et mare et venti obediunt ei. Itaque ex operationibus nata cognitio, ex cognitione adoratio. » « Ac videte, inquam, simul sanctum hunc doctorem operationes vocantem ea, quæ sunt miracula. Quomodo itaque vos mare et ventos et similia increatas vocatis divinitates ; tum iidem igneos Dei turbines haud exhorrescitis ? Jam vero nec ipsum entium auctorem cognoscimus, sed ex varietate entium sapientiam ejus qui est, nempe Filium, cognoscimus ; et ex motu entium naturali vitam ejus, qui est, per se subsistentem intelligimus, nempe entium vivificam virtutem, Spiritum sanctum. »

IX. Ibi imperator iræ et indignationis plenus surrexit, et paulo extra cubiculum progressus cepit clam cum Palama et episcopis quid agendum esset consultare : verba quippe in præsentem negotio vim persuadendi **991** minimam habere. Atque

ut nos quamprimum amoliretur, nullam plane aliam rationem reperit faciliorem ea, quam et Palamas præceptis suis designatam ei proposuisset, et ipse jam usu probatam penitus cognovisset. Id autem erat, omnino jam abrogandam esse ejusmodi disputationem, quæ ex Scripturis argumenta repeteret : inde scilicet consequi eos exitus, qui haudquaquam sibi expedirent : quæ enim illi in nos exsequi meditentur, ea ipsos a nobis passuros oitius, quam exsecuturos ea, quæ nos pati voluissent. Idem concilio expellere constituunt episcopum Tyri, qui patriarchæ Antiocheni jura tuebatur : quod si is persisteret et instaret, illius patriarchæ sententiam allegando, qua Palamas depositus damnatusque esset, tum ipsum quoque statim cum patriarcha exauctorare, et ab Ecclesiæ nostræ communione abscindere.

X. Prius itaque nos, contumeliis et calumniis atrocioribus percussos, amovere statuunt ; quo deinde illa omnia ad libitum tranquille decernant, et pro dogmatis haberi jubeant, ubi jam nemo futurus sit qui adversetur. Plerumque enim et sæpius. efficaciora esse aiebant ea quæ audacius, quam quæ segnius agerentur. Id episcoporum animis magnam instillavit libidinem incessendi nos convitiis palam ac petulanter, velut de plaustro. Ecquid porro deterioribus ingeniis, in quibus coalita inest boni omnis ignorantia, magis proclive, quam ad insanos affectus labi et impelli? Nempe ii veriti, ne ex sacris Scripturis impij arguerentur, magna pompa, magno apparatu velut in theatro expositam 992 impietatem suam re declarant : perinde illi facientes, ac si quis in mari natans, stillis demum et levibus pluviam præludiis conspectis, profundo mari sese immergat, ne aeriis illis roribus perfundatur.

XI. Etenim Palamas, paulatim inde abscedens, auxiliares copias accitum ivit, et quoscunquæ circumstrepenti, obstrepenti, et importune obloquendi facultate pollentes reperit, eos omnes congregavit. Hi autem insolentes linguas in nos acuebant.

CAPUT VII.

Gregoras aliique orthodoxi introvocantur. Cantacuzenus minatur gravissima. Ejus cum Xerxe, Persarum rege, comparatio. Episcoporum Palamitarum imperitia. Orthodoxi frustra conantur contradicere. Cantacuzeni vultus et verba. Gregoram discipuli timidores deserunt ; alii silent. Gregoræ et orthodoxorum episcoporum secessio ; quos imperator primum exire vetat ; deinde, suadente Palama, abire patitur. Palamitæ, egressis orthodoxis, imperatorem admittunt. Quidquid libuit decernunt.

I. Tandem et nobis iracunde introvocatis, violenti prorsus et ad omne scelus prompti in nos consurgunt ; ac Ecclesiæ Dei antistites, ii scilicet, quibus pastorum munus obtigit, vineam Dei vastant. Omitto cætera, quæ adversus ejusmodi homines sacra Scriptura tragice olim declamavit.

II. Ac primum quidem imperator, illo metu agitat, quem triduo ante Palamas animo ejus altius impresserat, contumeliis et minis dirissimis, velut

τρόπον οὐδένα, τὴν ταχίστην ἀποσκευάζεσθαι πᾶντας ἡμᾶς, ἢ καθ' ἡμᾶς ; ὁ Παλαμάς τε αὐτῷ προεισηγήθησεν ὑποθήκας καὶ αὐτὸς ἦδη πείρα μετέθεκεν ἀκριβῶς. Αἱ ἐξ ἧσαν ἀποφθερίζεσθαι κομιδὴ τὴν διὰ γραφικῶν ἀποδείξεων ἦδη διάλεξιν · [P. 623] ἤμισα γὰρ εἶναι σφισιν ἐντειθεὶν τὰς ἀποδόσεις λυσιστασίας · θάττον γὰρ ἂν παθεῖν ὄψ' ἡμῶν αὐτοὺς, ἂ ῥῶν καθ' ἡμῶν ἐμελέτησαν, ἢ ῥῶν ἂ παθεῖν ἡμᾶς ; ἐμελέτησαν. Συνέθεντο δ' ἐξῶσαι τοῦ συνεδρίου καὶ τὸν Τύρου ἐπίσκοπον (6), τοῦ τῶν Ἀντιοχείων πατριάρχου τὰ δίκαια φέροντα · εἰ δ' ἐπιμένουν ἐνίστατο, προβαλλόμενος ; τὴν ἐκείνου κατὰ τοῦ Παλαμά καθίρεσιν τε καὶ ἀποκήρυξιν, κάκεινον αὐτῷ συγκαθελίην εὐθύς καὶ τῆς ἡμῶν ἐκτεμεῖν Ἐκκλησίας.

I'. Ὅθεν ἐδῶξεν, ὕβρεσι καὶ διαβολαῖς ἀποσκευασμένοι ; πρότερον ἡμᾶς ἐκπληκτικώτερον τρόπον, καθ' ἡσυχίαν φηρίζεσθαι τε καὶ δογματίζειν ἐν τοιαυτῷ ἅπαντα κατὰ βούλησιν, μηκέτι δυνος ἐκ ἐντιστήσεως μηδενός ; εἶναι γὰρ ὡς τὰ πολλὰ κολλάκις ἐφασκον τὰ τῶν δρωμένων θρασύτερα πᾶσι τῶν πραοτέρων ἀνυσιμώτερα. Ταῦτα πολὺν ἐνέπειν ἡμερον ταῖς τῶν ἐπισκόπων ψυχαῖς, ἐξ ἀμάξης ἀναίδη παρρησιάζεσθαι καθ' ἡμῶν. Καὶ τί γὰρ μοχθηροτέραις ψυχαῖς, ἀμαθίᾳ συντεθραμμέναις παντὶ ἀγαθοῦ, ῥῶν ἄλλο τῶν ἄλλων ἕτερον, ἢ πρὸς ἀτόπους ὁρμὰς προτροπή ; Δείσαντες γὰρ, μὴ πρὸς τῶν θείων Γραφῶν ἀσεβεῖ ; ἐξελεγχθῶσιν, ἀσέβειαν ὁρῶσι πᾶν πανηγυρικὴν ὁμοῦ καὶ νεατρικὴν ὁμοίον, ὡπερ ἂν εἰ τις ἐν πελάγει νηρόμενος, εἶτα ψεκῶν ἰδὼν καὶ βροχῆς ἀμυδρὰ προσομίαια, ὕφαλος κατεδέετο πρὸς τὸ πέλαγος, μὴ διάδροχος ὑπὸ τῶν ἀερίων φεκάδων ἐκείνων γένηται.

IA'. Ὁ μὲν γὰρ Παλαμάς ; παρεγκλίνας μικρὸν, ἐξενολόγει καὶ συνήθροϊζε τῶν περιδομβεῖν καὶ παρδομβεῖν καὶ παραφθέγγεσθαι ; δυναμένων οἱ ἐν ἐτύγγανεν · οἱ δ' ἰχνοῦν τὰς ἀτόπους καθ' ἡμῶν γλώττας.

[P. 624] A'. Εἰσεκκλησώτες γὰρ καὶ ἡμᾶς ἐψέ μετ' ὀργῆς, βλαῖοι καθάπαξ καὶ τάνόσια πάντα γίνονται τοκμηροὶ καθ' ἡμῶν · καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας προστάται καὶ οἱ ποιμαίνειν λαχόντες τὸν τοῦ Θεοῦ διαφθερῶσιν ἀμπελῶνα · καὶ ὅσα κατὰ τῶν τοσούτων ἢ θεῖα ἐτραγώδησε πάλαι Γραφή.

B'. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ δουλίας ἐλάνομενος ἐκείνης, ἦν ὁ Παλαμάς πρότερον ταῖς τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐνέσπειρεν αὐασι, τὰς παλαμναϊκῶν

Variorum notæ.

(6) Hinc apparet episcopum Tyri in prima tantum actione præsentem concilio interfuisse. Vide adnotata ad lib. xxi, cap. 4. num. 13, infra. BOIVIN.

τας ὕβρεις καὶ ἀπειλὰς καθ' ἡμῶν ἐξετόξευεν, οὐκ ἄτλαντικοῦ (7) κληρουχίας πελάγους, καὶ γῆς ποιήσειν ἔξω τῆς οἰκουμένης (Ξέρξου γὰρ ταῦτα καὶ τῆς ἐκείνου βαρβαρικῆς ἀπονοίας καὶ τρυφῆς ἦν), ἄλλα δ' ἐκείνων μείζω καὶ σφόδρα ἀπέδοντα, ὡς εἰρήσεται προϊόντος τοῦ λόγου. Τῶν γὰρ ἀνίσων καὶ ἀνομοίων ἀρχῶν τε καὶ προαιρέσεων ἀνισά τε καὶ ἀνόμοια πάντως εἶναι εἰκὸς καὶ τὰ τῶν πραττομένων ἐκατέρωθεν λήγοντα. Οὐδὲ γὰρ πάτριον ἐκείνος ἐξώμυνο σέβας, οὐδὲ θρησκείαν θρησκείας ἠλλάττετο, οὐδ' ἐθῶν καὶ δογμάτων ἔθῃ καὶ δόγματα, σκαλαίων καινότερα καὶ νεότερα· οὐδ' ὄρκους; ἐπάτει θρησκευομένου Θεοῦ.

Γ'. Εἰ δὲ τίς ἐνίσταται, Ξέρξην θαυμάζων ἐκείνον, ὅτι γῆς καὶ θαλάσσης ἤρξε πᾶν τοι πλείστης, καὶ στρατὸν ἐπήγετο μυριάριθμον, ὃν ἡμεῖς παντάπασιν ἐστερήμεθα· ἀλλὰ θεοτήτων καὶ θεῶν ἀπειρῶν τε καὶ ἀκτίστων ἤμισα εἶχε στρατοπέδα· ἀλλὰ πάντ' ἦσαν αὐτῷ κτιστά καὶ θνητὰ κατ' αὐτόν. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἐαυτῷ μεμαρτύρηκε, νῦν μὲν γελῶν, νῦν δὲ δακρῶν· τὴ μὲν ὅτι πλείστης ἡπείρου καὶ θαλάττης καὶ στρατοπέδων ἀρχεῖ πιμπόλλων· τὴ δὲ ὅτι, θνητῶν καὶ προσκλίρων ὑπαρχόντων, οὐδεὶς ὑπὲρ τὰ ἐκατόν ἔσται φαινόμενος ἔτη, οὐτ' αὐτὸς, οὐτ' οὐδεὶς οὐδαμῇ τῶν αὐτῷ ἐπομένων. [P. 625] Οὐ γὰρ ἦν πῶ τότε Παλαμάς, οὐδὲ τῷ πολλῷ συνῆν ἐκεῖνῃ βασιλεῖ παραπλήσιος ἐν τοσοῦτοις στρατεύμασι· οὐδεὶς Παλαμᾶ τουτῷ, τεχνητὴν κτείζων ἀθανασίαν καὶ ἀκτίσταν, καθάπερ τοῦς κεραινοῦς καὶ προσητήρας ἐκ γῆς οἱ Κύκλωπες· πάλα κατὰ τοῦς μύθους τῷ Διὶ· ἐνταῦθα δὲ τοῦς τοιοῦτους φόβους ὑπερορούς εἶναι, καὶ λήθης; καλύπτεσθαι μάλα πυθμέσιν ὑποβρυχίοις, ἔτ' ἀκτίστων ἅμα καὶ ἀθανάτων τῶν τ' ἐχόντων ἅμα καὶ τῶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων (8). Εἴεν.

oblivione velut demersi, propterea quod increati et immortales sint tum principes, tum ii qui principibus parent.

Δ'. Ἀρξαμένων δ' ἐξῆς καὶ τῶν ἐπισκόπων λαλεῖν, ἦν ἀκούειν νῦν μὲν δικτύων καὶ θαλάσσης ἀπόζοντας λόγους· νῦν δὲ σκαπάνης τινὸς καὶ δικάλλης ἀξίους· νῦν δ' οὐδὲν καμινιαίας αἰθάλης ἀπεικόντας, τῷ ἀμαυρῷ τε καὶ ἐυσήχῃ καὶ ἀνάρθρῳ τῆς λαλίδος. Καὶ συνελόντι γράναι, πλὴν τῶν ἐπισκοπικῶν ἐνδυμάτων οὐδὲν ὑγιὲς ὄραϊν καὶ ἀκούειν τέως ἦν ἐκαί.

Ε'. Βουλευθέντων δὲ καὶ ἡμῶν ἀντιφθέξασθαι τι μικρὸν, κρουγαῖς ἀσήμοις τε καὶ ἀνάρθροις καὶ συνεχεῖ πατάγῃ χειρῶν ἐξεπίτρεδες ἡμᾶς τε ὑπερφώσων ἐκαίνοι καὶ σιωπῆν κατηγάχαζον, καθάπερ ἀγριουμένης θαλάττης μεμνησθέντα κύματα τοῦς ἀνά τὸν αἰγιαλὸν ὀμιλοῦντας ἰρέμα. Ἐὼ γὰρ λέγειν, ὅτι παρ' οὐδὲν ἐληλύθεσαν ἡμᾶς διαβρῆξαι, καθάπερ αἱ Βάκχαι πάλα Πενθεῖα, φασὶν ἀτικίζοντας μῦθοι, Ἄλλ' ἡμῶν γε ἐπιμενόντων ἔτι, καὶ μικρὰν τινα λόγου ζητούντων χίβρα ἡμῖν ἐγγενέσθαι, οὐτ' ἤκουεν ὅτε προσεῖχεν οὐδεὶς.

telis quibusdam, nos incessit; nōn ille incolendum Atlanticum mare, nec extra terram habitabilem quaerenda exsilia comminatus (quippe hæc Xersem et barbaricam ejus dementia: ac lasciviam decerebant), sed alia his graviora et multum abhorrentia, ut infra dicitur. Scilicet ubi principia et instituta inæqualia et dissimilia sunt, ibi etiam inæquales et dissimiles utrinque esse actionum exitus plane consentaneum est. Porro ille nec religionem patriam abjuraverat, nec morem doctrinamque veterem novo recensque constituto more doctrinamque mutaverat, nec fidem, ei quem colebat Deo 993 juratam, pedibus subjecerat.

III. Quod si quis Xersem illum miratus instet ac dicat, eum terræ et maris tractibus quam longissimis imperasse, et innumerabiles secum exercitus ductasse, quibus nos rebus omnino deficiamus: at is (respondebitur) divinitates deosque infinitos et increatos in castris minime habebat; sed erant illi omnia creata et mortalia, eique similia. Cujus rei et ipse sibi testis fuit, nunc ridendo, nunc flendo. Ridebat autem, quod imperium terra et mari latissime patens et exercitus numerosissimos haberet; idem flebat, quod cum hi mortales et caduci ad certum tempus duraturi essent, nemo post centesimum annum usquam comparitrus foret, non ipse, non ullus alius ex illis, qui se sequerentur. Nimirum eo tempore Palamas nondum erat, nec in tanto exercitu cum rege potentissimo versabatur quisquam huic Palamæ similis, qui immortalitatem et increatam naturam per artem crearet, quemadmodum de terra olim fulmina et tela ignea Jovi fabulosi illi Cyclopes. Hinc vero longe absunt ii metus, altissima

IV. Deinceps cum et episcopi loqui cœpissent, audire erat eos sermones, qui nunc retia et mare redolerent, nunc sarculum et ligonem saperent, nunc fornacis fuligine tincti viderentur. Adeo obscura, et sono ipso dura, nec bene articulis distincta, illorum oratio erat. Ut paucis dicam, nihil tum frugi, 994 præter episcopalem habitum, illic vel videres vel audires.

V. Volentibus autem nobis paululum contra hiscere, illi de industria indistinctis confusisque clamoribus editis, et complosis usque maribus, nostras voces vincebant, et nos, velut sævientis pelagi furentes undæ eos, qui in littore placide colloquuntur, conticescere cogebant. Nam quod nihil absnerit, quin nos illi, ut olim Pentheum Bacchæ fabulis Atticis celebratæ, membratim discerperent, id quidem ego silco. Ac quanquam adhuc expectantes maneremus, et ut nobis exiguus saltem dicendi locus esset postularem, nemo nec audivit nec animum advertit.

Variorum notæ.

(7) Aristid. in *Panathen.* BOIVIN.

(8) Ita quoque Vaticanum exemplar. Sensum puto cum esse quem expressi. BOIVIN.

VI. Demum imperator, torvo quodam et esferato obtutu in nos fixo : «Lepidum sane istud, inquit, homines voluntati meæ infensissimos, quos equidem pro nomine appellem nescio, velle mea in domo me invito orationes habere accurate elaboratas.» Hæc iudex æquus, qui se medium et indeclinabilem fore et neutram in partem propensurum unquam juraverat.

VII. Mihi igitur, qui capitis dolore vehementissimo jampridem laborabam, novus dolor accessit, eo quod ab adversariis nec tertia quidem mihi pars relicta esset mei discipulorum chori : quorum plurimos circumstare me, plurimos item proxime assidere, cum vidissent superiori die ; gravi zelotypia affecti multo vehementiorem invidiam in nos suam reconflarunt, ac velut incendium ventilando **995** excitarunt, bonorum publicationem minati, eaque indicta pœna, ut qui mecum in altero consensu affuturus esset, is deprehensus in carcerem duceretur. Hinc factum est, ut quotquot ad ejusmodi certamina et pericula subeunda animo erant minus forti, ii paulatim a latere meo discesserunt ; alii vero in priore silentio perstiterint, pro sua quisque voluntate et sententia.

VIII. Ego itaque, cum et hæc viderem, et simul imperatorem multis modis palmam nobis adversari intelligerem ; tum præterea episcopos cernerem in nos sævire et cædem spirare, surrexi et e curia excessi ; ac eos, qui partium nostrarum erant, mecum omnes exeuntes conspicatus sum. Ibi magnus rumor exortus, cum et imperator lictoribus ediceret, ne abire sinerent sed tenerent ; et nos mortem præoptaremus, quam ut concilium illud latrocinii simile intueremur fixis oculis. Tandem venerabilis ille Palamas, qui absentiam nostram sibi jucundam esse sentiebat, auctor imperatori exstitit, ut nos missos faceret. Facilius quippe futurum sibi aiebat, detrectati iudicii nos accusare, atque ita ferendis in nos decretis finem imponere, quam si et adlessemus et contradiceremus.

IX. Quare Palamitæ, abruptibus nobis, imperatorem, quod secundam et optatam puppi suæ auram aspirasset, profusis laudibus remunerabantur, et ejusmodi adulationibus titillatum ejus animum permulcebant. Nempe ut patentes campi equis certantibus facilem cursum offerunt, sic ille **996** assentatoribus vacuas aures commodare omni tempore prorsus consuevit. Itaque illi jam soli secum, quidquid animi libido dictavisset, verbis pariter et factis exsequebantur.

Γ'. Ὅψε δ' ἐνιδὼν βλοσυρὸν τι καὶ ἀπηριωμένον ὁ βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, εὐχαρίων, ἐφη, τοῦτ', κατεσπουδασμένους ἐθέλειν ποιησθαι λόγους τῆς ἐμῆς οἰκίας ἐντὸς, οὐχ ἐκόντος ἐμοῦ, τοῦς τῆς ἐμῆς θελήσεως ἐχθιστοὺς, καὶ οὐς οὐκ ἔγω πῶς ὀνομάσει. Ταῦτ' ἔλεγεν ὁ ἀββέλης ἐκεῖνος κριτῆς, ὁ τὴν μέσσην καὶ ἀπαρέγκλιτον καὶ οὐδαμῆ ποθ' ἐτεροβόλην βαδίζειν ὀμωμεκῶς.

Z'. Ἐγὼ τοίνυν, καὶ πάλαί μὲν περιπαλῆς ὄνεια τῆς κεφαλῆς, ἤδη δὲ καὶ λύπη λύπη προσεῖληφειν, ἐκ τῆς μὴ ἔ τριτημῶριον πρὸς τῶν ἀντιθέτων ἐμοὶ καταλειφθαι τοῦ χοροῦ τῶν ἐμῶν φοιτητῶν. Ἰδόντες γὰρ ἐκεῖνοι τῇ προτεραιᾷ (9) πλείστους μὲν ἐμὲ περισταμένους ἐκεῖνων, πλείστους δ' ἔγγιστα καθήμενος ἐμοῦ, ζηλοτυπία βαρεῖα τὸν οἰκεῖον! καθ' ἡμῶν ἀεχλάκευσάν τε καὶ ἀνεπύρσευσαν φθόνον ἐ: τὸ πᾶν ἀκμαιότερον, καὶ τῶν τε οἰκείων ἐκεῖνοις ἠπεληγαν δήμευσιν καὶ ἀγῶγιμον εἰς εἰρκτὴν τοῦ πεισίμου εἶναι, εἰ τις ἀλοῖη τὸ δευτέρον ἐτι συνέδριον ἐμοὶ συμπόριον. Διὶ καὶ ὅσοι τὰς ψυχὰς ἀσθενέστεροι [P. 626] πρὸς τοιοῦτους ἦσαν ἀγῶνας καὶ πείρας, ἠρέμα τῆς ἐμῆς ἐγγύτητος ἀπηλλάττοντο ὅτι δ' ἐτι παρέμενον τῇ προτέρᾳ σιγῇ, ὡς ἐκάστῳ προαιρέτως τε καὶ γνώμης ἐνῆν.

H'. Ταῦτα τοίνυν ὄρων ἐγὼ, καὶ ἅμα τὸν βασιλέα πολυτρόπως ἐπ' αὐτοφύρωι μυχόμενον ἡμῖν συναρῶν, καὶ πρὸς γε ἐτι φόνου πνέοντα τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἡμῶν, ἀναστάς ἐξῆειν τοῦ βήματος καὶ ἅμα ἑώρων συνεξιδόντας ἅπαν τὸ μέρος ἐμοὶ (10). Καὶ θροῦς ἐτι γόνει: πολλῆς, τοῦ μὲν βασιλέως κατέχειν ἐγκλινομένου τοῖς πελεχυφόροις, καὶ μὴ ἔαν ἀνείνας ἡμῶν δὲ αἰρουμένων θάνατον μᾶλλον, ἢ τὸ ληστροκὴν ἐκεῖνο συνέδριον ἐστῶσιν ὄραν ὀφθαλμοῖς. Ὅψε δ' ὁ σεμνὸς Παλαμάς, αὐτῷ λογισάμενος εἶναι καθ' ἑσθὴν τὴν ἡμῶν ἀπουσίαν, ἀφιέναι παρῆγει τῷ βασιλεὶ. Ἐγὼ γὰρ εἶναι σφισιν ἔλεγεν ἐντεῦθεν ἡμᾶς: τι φυγοδικίας γράφεσθαι καὶ σφᾶς ταχίστην ἐκπέβαιναι ταῖς καθ' ἡμῶν οὕτω ψήφοις τὴν τελευταίην, ἢ παρόντων καὶ ἀντιλεγόντων ἡμῶν.

Θ'. Διὶ καὶ, ἀπόντων ἡμῶν, ὕμνοις οἱ περὶ Παλαμῶν πάνυ παμπόλλοις ἐγέγραψον τὸν βασιλέα. ἐξ ὁρίων ἐκεῖνοις τὰ κατὰ βούλησιν παρεχόμενον πλεῖν καὶ τοιαύταις κολακαίαις τὸ τῆς ψυχῆς ἐκεῖνου κατέχειν ἡδόμενον. Ὡς γὰρ ἐς τὰς ἱπποδρομίας ἄρδαν τῶν ἐπιπῶν διδωσιν ἑξαμίλλαις τὰ τῶν πείθων ἱππῶν λατῶν, οὕτως ἀνετιμένας εἰσθε παρέχειν καὶ αὐτοῖς ἀμιδῆ τοῖς κολαξίαις τὰς ἀκοῆς ἀεί. Εἶτα καθ' αὐτοῖς αὐτοὶ καὶ λέγοντες καὶ δρῶντες ἐπέβαινον ὅσα τῷ βουλόμενον σφισιν ἐπήγγελλε τῆς ψυχῆς.

Variorum notæ.

(9) Cum vidissent superiori die ; non quidem proxime superiori, sed eo die qui primus concilii fuit. Sic etiam infra lib. xvi, cap. 5, sect. 13 : A? τῇ προτεραιᾷ σφισι κολάσεις ἠπεδύοντο. Vide annotata ad eum locum. BOIVIN.

(10) Philotheus, *Antirrhet.* 1: Τί ἐξ, κἀκεῖνο ψεύ-

δος ἐρεῖς, εἰπέ μοι ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δις ὁμοῦ πάντες ἀπετηδήσατε τῆς ἱερᾶς ἐκείνης συνόδου καὶ καίτοι γε καὶ βασιλέως καὶ πατριάρχου καὶ πάντων ἐμῶν περιμένειν ὑμᾶς ἀξιοῦντων, καὶ μὴ τὴν ὑπόθεσιν ἐπίτηδες διαφθεῖρειν ; cod. Reg. 1996, fol. 8 v. His congruunt et ea quæ ibidem leguntur, fol. 13. BOIVIN.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΑ.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER VICESIMUS PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Cantacuzenus Gregoram accessit. Animum ejus tentat solitis artibus; nullo autem successu. Quæ hactenus in concilio dixerit, ea pacis et concordiæ studio dixisse se affirmat. Majorem in posterum aequitatem suam fore promittit. Palanitarum doli, consilium, fiducia.

[P. 627] Α'. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, Α καὶ οὕτω τὰ τῆς δευτέρας καθέδρας ἤνυετο. Ὁ μέντοι βασιλεὺς καθ' ἑαυτὸν τῆ ὑστεραία (11) γενόμενος, καὶ συνιδῶν, ὡς οὐκ εὐθεδᾷ σφισι τὰ τῆς καθ' ἡμῶν ἔσται ἐπιβουλῆς, εἰ μὴ παροῦσιν ἡμῖν ἐπιθελεῖν τὰ ψηφισζόμενα, δύο παρῆλθον ἡμέραι, καὶ μετάπεμπτον ἔρχεν ἐμὲ, καὶ τλις εἰωθῆσαι; αὐθις θωπελαῖς τε καὶ τῶν βασιλικῶν ἐκείνων δωρεῶν ἐπειράτο παραφέρειν ἐπαγγελίαις· οὐκ οἶδα, εἰ' ἔκων ἐπιλανθανόμενος, εἰ' ἄκων ἀπατώμενός τε καὶ συναρπάζειν ἐπιχειρῶν. Ἄ γὰρ οὐ δις καὶ τρις μόνον, ἀλλ' ἐπτάκις εἰπεῖν ἐπτά διελῶν καὶ εἰπῶν, καὶ ἀποτυρῶν, ταῦτα παρεισχυκλῶν ἀεὶ καὶ ἐς ταῦτα παλινδρομῶν, ἑτερά τε καὶ διάφορα πρὸς διαφόρους, καὶ οὐ πρὸς ἓνα ἑμὲ τὰ αὐτὰ, λέγειν ἔσχετο.

Β'. Ὅμως ταῦτα λέγων προσενεκάλει τᾶ πρότριτα γεγονόθ' ἡμῖν, ἡμῶν καταπτώμενος, μὴ συνιέντων δῆθεν τῆς σπουδῆς ἐκείνης καὶ τοῦ σκοποῦ, πρὸς εἰρήνην ἀστασίαστον οικονομικῶς σχηματίζοντος καὶ ποικίλλοντος τοῦς τε λόγους καὶ διὰ κύκλου τινός, ἀδήλου τοῖς πλείστοις, περιιόντος καὶ περιάγοντος, καὶ τῶν διαφόρων τῶν πλείστων μετεωρίζοντος γνώμας. Κάκειν μὲν, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντι, τῶς εἰωθῆσαι καὶ μελίζους τῶν ἀντιβρήσεων ἀντεπιῆγον αὐτός. Καὶ πολλὴν ἰδίᾳ διατατριφότες ἐν τούτοις ἡμέραν ἐπ' ἀτελέστοις αὐθις διελύθημεν ταῖς ἐλπίσι. Ὅμως ἡξίου πάλιν καὶ ἐπηγγέλλετο, συναληλυθόσιν αὐθις ἡμῖν διδόναι τὴν τοῦ λέγειν ἄπασαν ἀδειαν, ὡς εἶχός, καὶ μὴ συνηγορεῖν ὁμοίως. Ἐτι τῷ Παλαμᾷ, μηδὲ τοῖς ἐκείνου πᾶσαν διδόναι ῥοπήν.

998 I. Et hæc quidem ita se habuerunt, et hic finis fuit secundæ sessionis. At imperator, qui postera die secum privatim animadverterat, non cessura esse feliciter ea quæ in nos machinati essent, nisi ipsi præsentibus nobis eam quam tulissent legem imponerent; duobus ex eo diebus elapsis, me accessitum solitis blanditiis et illarum rursus largitionum principalium pollicitationibus conatur pervertere; nescio utrum sponte oblitus, an præter voluntatem deceptus, et obrepenti studio delusus. Nimirum is, quæ dicendo et exponendo, non solum bis terque, sed et septies quasi septimo, nil profecerat, ea cum repeteret semper, et eodem subinde recurreret, alia et diversa apud diversos homines, non autem eadem apud me unum, dictitare se arbitrabatur.

II. Tamen ille hæc sic dicebat, ut etiam ea quæ triduo ante a nobis facta essent, criminaretur, et nos verbis corripere; qui illud videlicet studium consiliumque ejus non intellexissemus, sermones suos ad pacis concordiam caute et providenter componentis, eosque variantis, ac per circuitus quosdam vulgo ignotos circumducentis, 999 atque ita diversas plurimorum hominum mentes suspendentis. Hæc et talia dicenti solitas ego et validiores solito responsiones opponebam. In his magnam dici partem cum privatim colloquendo consumpsissemus, spe irrita rursus discessimus. Cæterum velle se denuo aiebat spondebatque, ubi nos rursus convenissemus, omnem dicendi licentiam dare, ita ut par esset; ac non æque ut antea patrocinari Palamæ, et ejus partibus favorem omnem accommodare.

Variorum notæ.

(11) Die Maii 31. Boivin.

III. Dies inde sex effluunt, dum retia, quæ nobis tendebantur, perfecte parata et instructa essent. Quæ enim in illis duabus prioribus sessionibus nullo successu gesserant, ea nunc, prout melius sibi futurum esset, reformare se existimantes, majore jam audacia stadium et certamen repetebant. Ac nos rursus idem concilium et illa principalis curia præsentibus habuit.

CAPUT II.

Sessionem tertiam orthodoxi a fidei professione auspicantur. Excerpta ex libris Palamæ leguntur et expræduntur. Illius in se defendendo labor irritus. Gregoras unum ex discipulis producti, qui disputandi munus excipiat. Palamas, victus ab adolescente, omnibus deridiculo est. Ex viginti capitibus tria tantum excussa. Exitus tertiæ sessionis.

I. Porro melius visum nobis est, insidiantium fraudes in ipso, ut aiunt, limine eludere, sacro catholicæ fidei symbolo palam et alta voce, secundum communem et usitatam orthodoxorum professionem, perlecto.

II. Id ubi factum est, cœperunt deinde impia Palamæ dogmata, ea scilicet quæ vulgo notiora excerpseramus, palam et ipsa a nostris perlegi, appositis ejusdem scriptis, quæ differentiam omnem prorsus abesse luculenter attestabantur. Itaque illi nullum crimen objiciebatur, unde fugiendo et elabendo se expedire: quod cum sæpe tentasset, toties lapsus suis **1000** ipsius scriptis manifeste impeditus, et plane obmutescere coactus. Ac pleraque, quod longiora essent, fastidii vitandi causa omissa sunt. Erant quippe illa ejusdem omnia naturæ. Quemadmodum enim mare ita amarum est, ut non aliqua parte gustum repellat, aliqua admittat, sed eundem ubique gustantibus saporem objicit; ita et hujus viri scripta omnia ad easdem blasphemias pertinere evidens est. In quibus etsi fortasse aliquis majoris minorisque impietatis discrimina reperiat, tamen pars nulla usquam extra mali labem posita deprehendi potest.

III. Quæ autem prolata sunt, ea ejusmodi fuerunt et ita habuere ...

IV. Horum quædam primæ sessionis die prolata a me palamque et aperte refutata sunt, ut supra scripsi. In cæteris quædam et ipse fatebatur perperam a se esse enuntiata, eaque se correcturum promittebat; at in omnibus sententiam ipsam sanam esse contendebat. Idem exorsus probando rem demonstrare, sanctorum nullum habebat sibi suffragantem, nisi cum dicta confundebat et corrumpebat et male interpretabatur, et secum ipse quasi pugnabat. Quisquis videlicet verba sua cum sua ipsius mente conciliare et componere non potest, is secum invitus pugnat: qui vero secum pugnat, is haudquaquam cum alio consenserit, nec facere unquam possit, quin ab omnibus sanctorum scriptis, **1001** partim ignorantia, partim

[P. 628] Γ'. Ἐξ παρῆλλον ἐκεῖθεν ἡμέραι, μέγας δὲ ἐς αὐτάρχη παρασκευὴ τὰ ἐκείνων ἀπαρτίσθη καθ' ἡμῶν δίκτυα. Ὡς γὰρ ἐν τοῖς δυοῖν ἐκείνας ἀπετύγχανον συνεδρίοις, ταῦτ' ἐπανορθοῦντες (ὡς ζῶντο) νῦν πρὸς τὸ σφίσι βέλτιον, θαρρόλεύτερον ἤδη τὸ τοῦ ἀγῶνος ἀνεκαλοῦντο στάδιον. Καὶ πάλιν εἶχεν ἡμᾶς τὸ συνέδριον ἐκεῖνο καὶ τὸ βασίλειον βῆμα.

A'. Βέλτιον δ' ἔδοξεν ἡμῖν (12), ἐκ πρώτης εἰπεῖν ἀφετηρίας ἀποκρουομένοις τὰς τῶν ἐφεδρευόντων ἐκείνων ἐπιβουλὰς, παρῆρσι τὸ τῆς καθοικίης ἀναγῶνας πίστωσης ἱερὸν σύμβολον, ἐς κανὴν καὶ συνήθη τοῖς ὀρθοδόξοις δμολογίαν.

B'. Οὐ δὲ γενομένου, τῶν τοῦ Παλαμᾶ βλασφημῶν δογματῶν τὰ γνωριμώτερα τοῖς πολλοῖς, ὑφ' ἡμῶν ἐκλεγέντα, πρὸς τοῦ ἡμετέρου μέρους ἀγῶνίσκετο παρῆρσι, παρακατεμένων ἅμα καὶ τῶν αὐτῶν συγγραμμάτων, καὶ τὸ ἀπαράλλακτον ἅπαν περιφανῶς μαρτυρούντων. Ὅθεν οὐκ ἦν αὐτῶ πρὸς οὐδὲν ἀναδέεσθαι τῶν ἐγκεκλημένων, καίτοι πολλάκις μὲν ἐπιχειροῦσαντι, πολλάκις δ' ἐπισχεθῆντι, ἐμποδίων τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἐκ τοῦ προφανοῦς ἰσταμένων καὶ ἐπιστομιζόντων λαμπρῶς. Καὶ τὰ μὲν κείνιστα διὰ μήκος καὶ χρόνον παρσίεται. Τῆς γὰρ αὐτῆς κάκεινα ποιότητος ἦν. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ θαλάττης πικρὰς οὐ τόδε μὲν τῶν μερῶν ἀπωθεῖται τὴν γεῦσιν, ἐκεῖνο δ' οὐ· ἀλλὰ πᾶνθ' ὁμοῦ τὴν αὐτὴν παρέχει τοῖς γευομένοις ποιότητα· οὕτω καὶ πᾶντ' ἐκείνα τάνδρως τουτουῦ συγγράμματα (13) τῶν αὐτῶν ἐκπέφανται βλασφημιῶν ἐχόμενα. Διαφορὰν μὲν γὰρ ἴσως εὔρεν ἂν τις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον τοῦ βλασφημεῖν· κακίαις δ' οὐδὲν οὐδαμῆ τῶν μερῶν ἐξιστάμενον.

[P. 629] Γ'. Ἦν γε μὴν τοιαῦτὰ προκομισθέντα, καὶ οὕτως ἔχοντα ...

A'. Τοῦτων ἓνα μὲν κἂν τῶ πρώτῳ τῆς ἡμέρας βήματι, προκομισθέντα πρὸς ἐμοῦ, περιφανῆ τῆ ἀντίρρησιν ἐσηκην, ὡς ἀνωτέρω μοι γέγραπται· τῶν δ' ἄλλων ἓνα καὶ αὐτὸς ὡμολογεῖ κατὰ τὴν λέξιν ἡμαρτησθαι αὐτῶ, καὶ διορθοῦσθαι ὡπιχεῖται· κατὰ μέντοι τὸν νοῦν πάντ' ἔχον ὕγιως διετινέτα. Ἀποδεικνύειν δ' ἀρξάμενος οὐκ εἶχεν ἀγίων οὐδένα σύμμαχον, ὅτι μὴ συγγέων καὶ παραφθεῖρων καὶ ἅμα παρεξηγούμενος, καὶ ὅσον αὐτὸς ἐαυτῶ μαχόμενος. Ὁ γὰρ τῶ οικεῖω νῶ τὰς οικείας λέξεις μὴ τιθεῖναι συμφωνοῦς δυνάμενος ἄκων αὐτὸς ἐαυτῶ μάχεται· ὁ δ' ἐαυτῶ μαχόμενος σχολῆ μὲντ' ἂν ἐξέρω συμφωνοῦσθαι τῶν πάντων, σχολῆ δ' ἂν ἀπόστολο παύσις ἀγίων γραφαῖς διαφέρεσθαι, πῶς μὲν δι' ἀμαθίαν, πῶς δὲ δι' ἀγνωμοσύνην καὶ μοχθηρίαν

Variorum notæ:

(12) Sessio 3, Junii die 8 vel 9. BOVIN.

(13) Vide lib. xxii, cap. 3, num. 5, infra. BOVIN.

ψυχῆς. Ἀόγος μὲν γὰρ ἀνθρώποις ἅπασι δίδοται· τρόπος δ' ἀγαθὸς οὐ πᾶσιν, οὐ μὴν οὐδὲ τὴν λόγον εὐδαιμονία συνείσκει. Ὅθεν ἀποκρούμενος πανταχόθεν καὶ ἐπιστομιζόμενος· καὶ μὴ ἔχων μηδαμῆ βεβαίαν ἀποστραφῆν ἐπὶ τὸ θαυδῶριον αἰθίς ἐποιεῖτο τὴν ἀναχώρησιν, Βαρλαάμ καὶ βίον αὐτοῦ προφασίζόμενος, καὶ ὅσα τισὶν ἀραχνίους ὑφαίνεσθαι προσεῖπε. Ὅθεν καὶ λίαν εὐχεροῦς καὶ προδήλου τυγχάνοντα τῆς ἀναλύσεως μόνον εἶχε τὸν βασιλέα λαμπρῶς ὑπερείδοντα, κατὰ τὸ μηδαμῆ προσήκον, μηδὲ καλύπτειν τὴν ἀδικίαν ἰσχύον, τοσοῦτου παρόντος πλήθους ἀνδρῶν.

Ε'. Ἐγὼ μὲν οὖν βραχὺ τι ὑπεῖπὼν, ἔπειτα πῶς μὲν διὰ τὴν εἰρημένην ἀδικίαν, πῶς δὲ διὰ τὰς τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνas, τοῖς σοφοῖς ἐκείνοις συμμάχοις ἀφῆκα διαγωνίζεσθαι. Ἐπιβράβειζεν δ' ὁμῶς καὶ οὐτως πῶς τοῦ Παλαμᾶ τὴν ὀφρὺν σκεφασμένῃ ἐνα τῶν ἐμῶν εἰσάγειν ἐπέει μοι φοιτητῶν ἀντ' ἐμοῦ πρὸς τὴν ἐκείνου πάλην, ἵνα μᾶλλον αἰσχύνοιο. Τὸ γὰρ ἀντικρὺς πρὸς ἐκείνῃ ἐμὲ διαλέγεσθαι καὶ τὴν ἀκαρίαν ἐκείνου φιλονεικεῖν ἐκείνῃ μὲν εἶχε τιμῆν, ἐμοὶ δὲ καὶ μάλα πάντων ἥκιστα. Τοσαύτην τοίνυν ἔδοξε πᾶσι τοῖς τότε παρούσιν αἰσχύνην ὁ Παλαμᾶς ὠφλητικῆναι καὶ κωμικὴν τινὰ χλευσὴν, ὑπ' ἐκείνου τοῦ νεανίου κατὰ κράτος ἠττώμενος, ὅσην λεγόντων ἐστὶν ἀκούειν ἀπάντων. Κοινὸν γὰρ τοῖς ὄλοις ἀφήγημα γέγονε Παλαμᾶ· ἐκεῖθεν καὶ γέλοιοι τοῖς ὄλοις ἐντρύφημα.

Γ'. Ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τοῦτοις ἰοῦσα τῶν οἴκοι μεμνησθαι καὶ μάλιστα πάντων τοὺς ἡμετέρους ἠνάγκαζε, νῆπτε· τ' ὄντας καὶ πόρρω που βαδίζειν ἄλλον ὄλοθι τῆς πόλεως ὀφειλοντας, προμηθείας ἀπάσης ἐρήμους, καθάπερ ἀπόλιδες τε καὶ ἀνεστίους τινὰς γεγονότες ὑπὸ τοῦ διωγμοῦ τούτου. Μετὰ γὰρ τὰς ἀποψηφίσεις καὶ παντελεῖς καταδικᾶς καὶ τιμωρίας, τὰ τε δικαστήρια [P. 650] καὶ τὰ τῶν ἐξετάσεων βήματα συνιστῆν ἐπέει τοῖς ἀρρεπέσι τούτοις κριταῖς, τοῖς καὶ ἀκατήλευτον ὁμωμοκόσι φυλάττων τὴ συνειδίς. Τριῶν οὖν μόνων, ἠναγκαζόμενος καὶ τούτων καὶ μάλα μόλις, ἐκ τῶν τῆς διπλῆς δεκάδος κεφαλαίων τὴν ἐξέτασιν ἐληφότες, πάν τὸς τρισὶ δημοσίαν τὴν ἤσταν ἐληφότες τοῦ Παλαμᾶ, ἐς τὴν ἐπιούσαν τὰ ἐφεξῆς παρεπέμπετο ψῆφον. Καὶ ταῦτα μὲν, ἐς τοῦτο τύχης ἐλάσαντα, τοὺς ἐλέγχους ἐκείνου τινδρὸς καὶ τὸν σύλλογον ἔλυσαν.

A malitia et perverso ingenio, discrepet. Ratio quippe omnibus hominibus data; morum probitas non data omnibus, nec quæ rationem recte moderetur solers intelligentia. Quamobrem undecunque repulsus, quia os ei obstruebatur, nec ullum usquam perflugium erat, in quo posset consistere, rursus se ad Thaborium recipiebat, Barlaamum et illum mores prætexens, et alia araneorum telis similia. Quæ facili et evidenti ratione cum resolverentur, solus imperator aperte tuebatur, idque indecore et eo modo, qui tot hominibus præsentibus iniquitatem velare haud posset.

V. Ego igitur pauca subjeci. Tum doctos illos adjuutores, partim ob eam quam dixi iniquitatem, partim ob capitis dolores, sivi decertare. Tamen Palamæ arrogantiam sic quoque sugillare cum instituissem, libuit unum ex discipulis meis producere, qui, ut major esset illius ignominia, meam cum eo luctam vicarius exciperet. Nam quod per nie ipse contra disputarem, et cum homine importuniorarer, id quidem illi honorificum erat, mihi autem minime. Quanto itaque Palamas pudore affectus, quantum omnibus, quotquot tum aderant cum ab illo adolescente profligatus est, comico risu dignus visus sit, ex omnium sermone accipi potest. Quippe ex eo publica omnium fabula ac omnibus deridiculo et ludibrio Palamas tuit.

VI. Sed nox superveniens coegit quemque, et C 1002 omnium maxime nostros, domi suæ meminnisse; jejunos scilicet, et alium alio per urbem iuros, neglectos prorsus et incuratos, utpote qui per eam persecutionem erroribus urbe et domo carentibus pares evasissent. Etenim æquissimis illis iudiciis, qui se juraverant conscientiam integram servaturos, tum demum placuit iudicia et tribunalia cognoscendi causa constituere, cum istos abdicationibus, ultima damnatione et suppliciis coercuissent. Idcirco, cum ex his decem capitibus tria tantum, eaque vix et perquam ægre, excussa essent, et in illis ipsis tribus Palamas victus publice esset, sequentia subsecutoræ sessionis suffragiis reservata sunt. His ad eum exitum deductis, illum hominem refutandi finis factus, D cætusque dimissus est.

CAPUT III.

Acta post sessionem tertiam. Sessio quarta, eademque ultima. Orthodoxi partim volentes, partim etiam nolentes adsunt. Imperatoris iracundiæ, protinus erupturæ, Gregoras caute occurrit. Recitantur aliquot capita, ex libris Palamæ excerpta. Episcopi nonnulli, ex illius amicis, dogmatum novorum insolentia offensi, turbas clementi. Palamæ violentia. Cantacuzeni iniquitas. Testimonia a Palamitis allata examinantur. Gregoras fusio rem narrationem et accuratas refutationes editurum se promittit, si mortis pericula imminuerint effugiat. Rediit ad propositum. Tumultus et confusio. Quid tandem decretum sit. Orthodoxi vapulant. Episcopi duobus adempta insignia dignitatis; barba vellicata. Gregoræ discipulis quid acciderit. Episcopus Tyri cur sessioni ultimæ haud interfuerit. Gregoras et alii ut dimissi sint.

Α'. Οὐκ ἦν δὲ ἡρεμεῖν οὐδαμῆ Παλαμᾶν ἐπὶ τούτοις, οὐδὲ τὴν τύφον μετριάζειν ἐκείνον, ὡς πόρρωτάτω τὴν λῆξιν ἢ κατὰ τὰ προσδοκώμενα τῶν μελετηθέντων οὕτως σχεδασάντων. Κενοδόξια γὰρ, ἀποτυγχάνουσα τῆς ἐφέσεως, μεμνηυίας τινὸς ἀναιδείας γίνεται μίτηρ, καὶ πᾶσαν ψυχῆς ἐλευθερίαν

I. At Palamas, 'cujus' cogitata longe alium quam sporavisset exitum sic derepente nacta fuerant, his acquiescere nullo pacto nec modum ponere arrogantia suæ poterat. Etenim vanæ gloriæ cupiditas, ubi ea re excidit quam appetebat, furiosæ cujusdam impudentiæ mater efficitur, omnem animæ

libertatem captivam rapit, omnia caritatis fundamenta convellit. Sed nec imperatori ipsi illa placuerunt, qui firmissimum praesidium, et murum haud facile perrumpendum, per omne certamen fore se illi promiserat. Quamobrem illa omnia, Euripi instar, statim retro conversa sunt; sancitum **1003** jurejurando foedus turbatum et confusum; pacificarum promissionum leges et pacta conventa pedibus conculcata. Tum rursus deliberationes et consilia per totam noctem versata in omnem partem ac tesserarum instar factata sunt. Sic illi principes, cum de sessionibus deinceps futuris consultassent, machinasque et fabricas in nos apparassent, quales et quantas timori suo abstergendo, nobis vero funditus delendis ac pessumdandis pares fore arbitrabantur, concionem vocant sententiis injustis et impiis speciosum justitiae nomen imponentes.

II. Nos vero affuimus, partim nolentes, partim etiam volentes: nolentes quidem, quoniam structas nobis fraudes haud nesciebamus, sive eas quarum molitio ad exitum perducta esset, sive illas quae executionem, velut in limine morantem, adhuc integram sibi reservabant, efficiebantque ut introduci nos inutile palam foret: volentes autem, propterea quod in Deum intuentes, et eo praemia statuente istud martyrii stadium currentes, bonas de futuro spes non refugiebamus; tametsi religionis auctoritatem, annis plurimis et sanctorum libris multis firmatam, praesens tempus non admittebat, sed libertate ipsa dicendi nobis prorsus ablata, ac illis qui absurda quaelibet facile perpetrarent concessa, sacra veritatis praesidia demoliri et evertere omni armorum genere festinabat, nullis auribus, nullis animis, seu indignationis divinae metum, seu hominum reverentiam accipientibus.

III. Conflato in **1004** hunc modum tribunali, cum et scirem et viderem imperatorem adversus nos praefari sic velle, ut in ejus verbis magna dominaretur iracundia, primam ipse impressionem, quantum in me fuit, repressi: ac nos (dixi) ad propositum argumentum et ad institutam disceptationem prioribus vestigiis insistendo redeamus, ut haec disputatio ordine procedat, adeoque bonum exitum sortiatur. Alioqui facere haud possumus, quin praecipites ruamus, ac tanquam in voragine delati, aut ad scopulos allisi, in absurda incidamus, et erroribus gravioribus jactemur quam quibus ipse Ulysses: nec finem nobis, sed aliarum ex aliis turbarum persecutionumque initium, hodiernus dies spondebit. His imperator praeter sententiam auditis, de vehementia remisit; non quidem libenter, nec more ejus qui haud gravaretur, remisit tamen paululum, quantum scilicet necesse erat ad suspicionem et indignationem eorum qui aderant amovendam.

IV. Ingressus itaque lector a capite quarto exorsus est. Nam superiori die tria perlecta et damnata fuerant: ac nulli mederi in a quo scripta et

ἀνδραποδίζεται, καὶ ὅλους ἀναμοχλεύει θεμελίους ἀγίπης. Ναὶ μὴ οὐδ' αὐτῷ τὰ τοιαῦτ' ἔδοξεν ἐρεστὰ βασιλεῖ, ἔρεισμα κράτιστον ἐπαγγελαμένῳ καὶ τεῖχος εἶναι μὴ ῥᾶπτα μηδέσι βήγνυμένον παρ' οὖν αὐτῷ καθίστασθαι ἀγῶνα. Ὅθεν Εὐρίπου δίκην ἅπαντ' εὐθύς ἐκεῖνα ἀνετρέπετο, καὶ κρατῆρες ὀρκῶν ἐκείνων ἀνεκίρναντό τε καὶ συνεχέοντο, καὶ εἰρηναίων ἐπαγγελιῶν ἐκείνων ἐπατοῦντα θεσμῶ καὶ συμβόλαια. Καὶ πάλιν βουλαὶ καὶ μελέται: παλινστροφοὶ διενουκτέρον τε καὶ κύβων δίκην ἀνεβρίπτοντο. Οὕτω μὲν ὅν ἡγεμόνες ἐκείνοι, τῶν ἐφεξῆς συνεδρίων τὰς καθ' ἡμῶν εὐληφότες μελέτας καὶ συσκευὰς, ὅποιας καὶ ὅσας ἱκανὰς ἔχοντ' εἶναι, τῆν τ' οἰκείαν ἀποτρίψασθαι δεῖλαι καὶ ἅμα ἡμᾶς τὴν ταχίστην ἀποσκευάσασθαι, πρὸς βάραθρον ἀφανείας ὡσάμενοι, ἐκκλησίαν ἐκέρυττον, δίκης ὄνομα χρηστῶν ἀναθέμενοι γνώμαις ἀδίκαις καὶ ἀνοσίοις.

[P. 631] B. Καὶ παρήμεν ἡμεῖς, πῶς μὲν οὐ σφόδρα ἐκόντες, πῶς δὲ καὶ σφόδρα τοῦτ' ἀκοντες μὲν, ἐπεὶ μὴ λέληθεν ἡμᾶς τὰ καθ' ἡμῶν, ἃ τε τῆ μελέτην ἐμπρακτὸν ἔσχε καὶ ἃ τὴν προᾶξιν ἐν προθύροις ἐτι σφῖσιν αὐλιχομένην ἐταμειούετο, καὶ μάταιον εἰς τοῦφαναὲς τὴν ἡμῶν παρεῖχεν εἰσαγωγῆν· ἐκόντες, ὅτι πρὸς θεὸν βλέποντες, καὶ τὸν τοιοῦτον τῆ; ἀθλήσεως ὑπ' ἀθλοθέτῃ τρέχοντες ἐκεῖνω διαίον, τὰς ἀγαθὰς οὐκ ἐφεύγομεν τοῦ μέλλοντος; ἐκπίπτει, εἰ καὶ τὸ τῆς εὐσεβείας κράτος, ἔτεσι πλείστοις καὶ βίβλοισι ἀγίων μακρὰς κυρωθὲν, ὃ παρῶν οὐκ ἔγκαλιζέτο χρόνος; ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ λέγειν ἅπασαν ἄδειαν ἡμῶν τε ἀπειρούμενος καὶ τοῖς δρᾶν εὐχερῶς τὰ κατὰ βούλησιν ἔχουσιν ἔκτοπα χαριζόμενος τὰ τῆς ἀληθείας ἀνάκτορα πῖσιν ὀπίσκει καθαιρεῖν τε καὶ λῆσιν ἡπειγετο, μήτ' ἀκοῆς; μήτ' γνώμης; οὐδεμῖδς μῆτε νέμεσιν θέλειν μήτ' ἀνθρώπων προσδεχομένης αἰδῶ.

Γ. Τοῦ μέντοι βήματος οὕτω συγκροτηθέντος, εἰδῶς τε ἅμα καὶ ἰδῶν μεγάλῳ στρατηγούμενῳ θυμῷ τὸν βασιλεῖα καθ' ἡμῶν προοιμιάζεσθαι θέλοντα λόγους τὴν πρώτην, ὅσον ἐφικτόν, ἀνέπειλον ἔφοδον ἔγωγ' αὐτός, Ἐπὶ τὸ προκειμένον καὶ τὸ πρότερον ἔχνος τοῦ λόγου (φάσκων) ἐπανέλθωμεν, ὡς ἂν ὁ λόγος καθ' εἰρημὴν ὁδεῶν λήξῃσιν ἐνύχη χρησταῖς. Οὐ γὰρ ἂν φθάνοιμεν ἄλλως κρημνῶν καὶ φάραξι καὶ πλοκάμους ἀτόποις εἰπεῖν περιπίπτοντες, καὶ πλάνους ἀνελόντες τῶν Ὀδυσσεῶς χαλεπωτέρους; καὶ οὐ τέλος θορύβων ἡμῖν ὃ παρῶν ἔσται καιρὸς ἐγγυώμενος, ἀλλ' ἀρχὰς θορύβων ἐφ' ἐτέροις ἐτέρων, κατὰ διωγμοῖς διωγμῶν. Ταῦτα παρὰ τὴν πρόθεσιν τῆς ψυχῆς ἀκηκοῖσι τῷ βασιλεῖ, οὐ προθύμως μὲν οὐδ' ἀνεπαχθέντι ἦθεσιν, ἐνδεδῶναι δ' οὖν ἐξαγέμετο βραχὺ τι, καὶ ὅσον ἀφροσύνασθαι τὴν τῶν παρόντων ὑπόνοιάν τε καὶ νέμεσιν.

Δ'. Ὅθεν εἰσῶν ὁ ἀναγινώσκων ἀρχὴν ἐποιεῖτο κεφαλαίων τὸ τέταρτον. Τὰ γὰρ τρία τῆ προτερῆ; ἀνέγνωσται τε καὶ κατέγνωσται, μὴ δυνήθεις; τοῦ

γεγραφέντος καὶ βεβλασφημηκότος· ἰατρῶν οὐδὲν οὐδαμῆ, οὐ μᾶλλον γὰρ ἢ λήθοις ὀπτικῆν προσαρμόσειν δύναμιν. Μόλις οὖν καὶ μετὰ μάλα μακροῦ τοῦ τῆς ψυχῆς ἀκουσίου λαληθῆναι συγχωρηθέντων ἔνθης καὶ δυοῖν κεφαλαίων, ὁ Παλαμᾶς αἰσχυρόνως ἐπιθεῖται ἐπὶ μετρίοις οὐκ ἤνεγκεν, ἅτε μᾶλλον ἤδη συνορῶν καὶ τῶν φίλων ἐπισκόπων ἐνίοις ταρατομένους πρὸς γὰρ τὸ ὑπερβάλλον τῶν ἐκτόπων ἐκείνων βλασφημιῶν, καὶ θορυβεῖν ἐπιχειρούντων ἐκεῖνο τὸ βῆμα, καὶ ἀποσκώπτειν πεπαρῆριστάμενη καὶ ἀπαρκαλύπτει [P. 652] τῇ γλώσσει, μὴδὲ δύνασθαι λεγόντων φέρειν τὰς τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων λοιδορίας, διὰ τὸ συσκιᾶζειν τοσοῦτους πειρασθῆναι βλασφημιῶν θησαυροῦς, καὶ τῶν ἀλλοτρῶν κακῶν ἴδιον διέθρον κερποῦσθαι ψυχῆς· ὥστε καὶ πᾶν τοῖς ἐλαχίστου ἐδέησεν ἐκπολεμῶσθαι κατ' ἀλλήλων ἐκείνους, Ἐριδος ἐξ ἀλλήλων μεριζομένης ἀλλήλοις ἐγγινομένης καὶ ἀναβρίπιζομένης ἅλι πρὸς τὸ μελῆζον, καὶ οὐσῆς λοιπὸν αὐτάρκους, ἡμῶν σιωπῶντων, ἀπονητὶ πρὸς εὐδῖαν τοῦς τῆς Ἑκκλησίας κατανασθῆναι χεῖμῶνας.

Γ'. Οὐ γὰρ ἔχων οὐδὲν ὑγιᾶν· ἀντιλέγειν ὁ Παλαμᾶς ἤχθητο, νῦν μὲν πρὸς ἐκείνους θυμομαχῶν καὶ βιζόμενος ἀνήνυτα· νῦν δ' ὀνειδίζων τῷ βασιλεῖ, καὶ φανερώς προδοσίαν ἐγκαλῶν, παρὰ τὰς συνθήκας οὕτως ἐνδεδικῶσι τοῖς ἐγκαλοῦσιν· ὥστε καὶ τοῦς παρόντας ἐρεθίζειν οὕς διεξίσι κατ' αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ συχνὰ στρεφόμενος ἐπὶ τῆς καθέδρας οὕς μὲν διελοιδορεῖτο θρασύτερον μᾶλλον ἢ πικρότερον, καὶ πικρότερον μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν οἰκίαν λῆξιν ἐκαστον· οὕς δ' ἠπειλεῖ κολάσει· πικροτέρας μᾶλλον ἢ ἐδύνατο· νῦν δὲ ἐμήνυε κρύφα τῷ βασιλεῖ πρὸς οὗς διὰ τῶν θαλαμηπόλων τὴν ἀπόβροχον φλεγμονὴν τῆς ψυχῆς.

Γ'. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ οὐδὲ πρότερον τελῶς· ἀπειχετο συμμαχῶν αὐτῷ σποράδην καὶ συχνῶν τῶν διαστημάτων ἐκροδοῦν καὶ ξυφῶν δευτέρους λόγους καθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ) ἀλλὰ νῦν ἀπάσας πύλας ἀναπετάσας ἐκείνης τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ δράματος πρὸς ἐμφανοῦς κακίας καθ' ἡμῶν ἐξερβάγει πυρῶν, οὐ θυραλὸν τινα τουτοῦν οὐδ' ἐπηλυν ἢ νέηλυν καὶ ἐπεισίδιον τῶς ἀνεληφῶς, ἀλλ' ἐγκύριον τε καὶ ἐγκείμενον, καὶ ὅλον πάθεισιν ἐμφύτος συμπεφυρμένον, καὶ μέσης ἐκπυρρῶν νῦν τῆς καρδίας, καθάπερ τοῦς τοῦ Σικελικοῦ πυρὸς ἀλαφρωμένους· κρατῆρας ἐκ τῶν ὑποχθονίων τυφῶν ἀκούομεν, καὶ τῷ φίλῳ Παλαμᾶ, καθάπερ θεῶν τινα, προθυμούμενον σπένδειν, οὐ μόνον ὅσα γῆ καὶ θάλασσα βαλάντιοις καὶ τραπέζαις ἀναθήματα γεωργεῖ· οὐδ' ὅσα παραπλήσιον ἔχει πρὸς ἠδονὴν, ἀλλ' ἐναγίζειν ἤδη καὶ τὰς ἡμετέρας ὕβρεις τε καὶ τὰς καταδικὰς καὶ τοῦς πολυτρόπους θανάτους αὐτῷ. Ὡσάμενος οὖν τοῦς ἡμετέρους λόγους, ὡς φορτίον ἀβούλητον καὶ σφύδρα μισούμενον, καὶ τὸ πρόσωπον ἀποστρέψας πρὸς τοῦς ἀμφὶ τὸν Παλαμᾶν ὁ ἀβρέπης διαμείνειν ὁμωμοκῶς δικαστῆς, ἔλην τε εἰδίδου σφίσι τὴν ἀκοὴν μετὰ τῆς καρδίας καὶ ὅλα τὰ κατὰ βούλησιν ἐπέτραιπε λέγειν τε καὶ ἀνα-

impie pronuntiata erant ullo modo potuerat, non magis quam lapidibus facultate videndi accommodare. Cum igitur unum et alterum caput recitari ægre et voluntate admodum repugnante permisum esset, Palamas rursus pudore affectus non tulit amplius moderate, præsertim ubi dilectorum etiam episcoporum nonnullos vidit blasphemiarum illarum nimia insolentia vehementius jam commoveri, et illi tribunali turbas ciere, palamque **1005** et aperte mordacibus dictis illudere, ac negare se principum privatorumque convitia posse ferre, ideo in se jacta, quod tot tantosque acervos blasphemiarum obumbrare conarentur, et ex alienis morbis suæ ipsorum animæ exitiam colligerent: ut perparum abfuerit, quin sibi invicem bellum indicerent, orta inter dissidentes mutua contentione, quæ magis ac magis instar ventilati incendii exardescens poterat jam sola, tacentibus nobis, tempestates Ecclesiæ sedare, et in serenitatem vertere.

V. Etenim Palamas, qui nihil validi habebat quod reponeret, angebatur, ac nunc quidem cum illis stomachabatur et incassum sæviebat; nunc imperatori convitiabatur, eumque proditiois palam arguebat, quod accusatoribus, præterquam convenerat, omnino cessisset, sic ut illi insectando se eos etiam qui aderant irritarent. Itaque e cathedra, corpore subinde huc illic converso, illos contumeliose objurgabat, audacius quidem ille quam acerbis, et acerbis quam pro sua conditione singulos; aliis pœnas minabatur gravioras quam posset decernere: nunc denique imperatori per cubicularios, in aurem insusurrare jussos, arcana animi dolorem furtim indicabat.

VI. At hic, qui nec antea auxilium ei suum omnino denegarat, sed sparsim et crebris intervallis verba in nos gladius acutiora pro eo eminens intorserat, tum denum, velut portis omnibus illius scenæ et tragici spectaculi patefactis, aperti furoris flammam in nos effudit; non illam quidem foris **1006** petitam, non adventitiam ac novam, non extrinsecus ascitam; sed domesticam et insitam, et ingenitis affectibus penitus commistam, et nunc de intimo corde accensam, quemadmodum illa Siculi ignis spiracula subterraneorum Typhonum fiatu accendi audivimus. Nempe is dilecto Palamæ, velut Deo alicui, non solum quidquid marsupiiis et viensis consecrari solitum terra et mare producunt, aut quidquid similem affert voluptatem, cupiebat offerre; sed nostra quoque ignominia et damnatione, et multiplici morte, litare gestiebat. Nostris igitur sermonibus, velut ingrato et importunissimo onere excussis, vultuque a nobis ad Palamitam detorto, hic, qui se æquum judicem fore juraverat, aures iis totas, totum animum applicabat, omnia ipsis, prout vellent, planiora et explicatiora dicere ac legere permittebat; ut haud metuerent, ne quis sibi ulla in re contrariam et ad-

versam rationum viam opponeret. Jam quippe et A episcopus illos, qui turbaverant, extrema quæque minatus, eo redegerat, ut metu horrerent, ac trementes obmutescerent.

VII. Cum itaque excerpta ex Scripturis testimonia legerentur, eorum quædam ii qui intelligentiores erant alio spectare, nec ita ut isti perverse interpretarentur accipienda esse demonstrabant: quædam adulterata et omnibus modis inversa flebantur. Nam quæ saniori doctrinæ necessaria erant, ea illorum proposito nequaquam **1007** conducere videbantur: quæ autem ipsis necessaria fuissent, ea saniori doctrinæ noxia erant et pernicioosa. Itaque illi, quæ tanquam sua affectabant et ambitiose ostentabant, eorum sanum usum audacter corrumpebant.

VIII. Nos vero quæ tunc præter jus fasque acta sint, quotque ex abominandis illis dogmatis confirmata fuerint, sigillatim postea fusiori oratione declarabimus. Nam ea quidem nobis, ubi otium nacti, et eam qua egemus libertatem divino munere consecuti fuerimus, facile erit singula exponere; tum deinceps ea ipsa convenientibus refutationibus refellere, quæ propositionibus aliæ aliis copulatæ et alternis subjunctæ continenti ordine procedant, testimoniis et regulis omni exceptione majoribus subnixæ, ipsis sanctorum vocibus; ut hæc posteris contra illorum impietatem arma parata sint, atque ut his propugnaculis, et quibusdam velut clypeis, religio oppugnata protegatur. Mili enim noctu pariter et interdiu capitis quidem dolores continui metum mortis incutiunt: at eæ tempestates, quæ Dei, Ecclesiam majori quotidie violentia infestæ adoriuntur, mœrorem afferunt morte omni longe acerbiorum. Nihil dico de Palamitarum machinationibus et insidiis, quæ mihi et ipsæ multis modis mortiferas manus intentant, nostrum videlicet sanguinem diu noctuque sitiennes; ut periculum sit, ne nos, qui hæc coram ipsi vidimus et audivimus et perpassi sumus, adeoque explore cognovimus, ad alteram vitam ante transeamus, **1008** quam hæc posteris tradiderimus; atque hinc, veritatis vi obscurata, magnæ iis difficultates oboriantur, qui rectam divinatorum dogmatum viam aliquando investigaturi sunt, tribulorum, spinarum zizaniorumque adnatorum importuna ac multiplici segete ita obductam, ut pristini splendoris monumenta conjectando agnoscere difficillimum fortasse futurum sit. Neque enim in nos solos manus ii armant sanguinarias; sed ex ipsis sacris libris recisa multa auferunt, folia chartacea

γινώσκειν π' ατεία τε καὶ ἀπ' ἰγκων: σμένη τῆ γλώττῃ, μηδεμίαν ὑφορωμένους ἐν οὐδενὶ πρὸς οὐδένων ἀντιφατικῆν καὶ ἀντίπαλον ἔφοδον λόγων. Ἦθη γὰρ καὶ τοῖς τῶν ἐπισκόπων [P. 653] ταρρατομένοις τὰ ἔσχατα τῶν κακῶν ἀπειλήσας φρίττειν ἐπεκράχει καὶ τρέμειν σιγῇ.

Z'. Ἀναγινωσκομένων τοίνυν παρεκβολῶν γραφικῶν, αἱ μὲν ἐπ' ἄλλον ἠλέγχοντο τοῖς συνεπιπέτοις φερόμεναι νοῦν, καὶ οὐδαμῇ κατὰ τὴν σφῶν παραφερομένην ἐξήγησιν: αἱ δ' εἰσάγοντο παρασκευασμέναί τε καὶ ἀνεστραμμέναί παντοδαπῶς. Ἄ γὰρ τοῖς ὑγιαίνουσι δόγμασιν ἀναγκαῖα, ταῦτα τῶ ἐκείνων ἀρχαῖα ἐδόκει σκοπεῖν & δ' ἐκείνοις ἀναγκαῖα, ταῦτα κήρες ἐπισηφαλεῖς καὶ νοσήματα τοῖς ὑγιαίνουσι μέγιστα δόγμασιν ἦν. Δι' ὃ καὶ ὧν τὴν κτῆσιν συνεφιλοτιμοῦντο καὶ ἐπεδείκνυντο, τούτων τὴν ὑγιαίνουσαν χρῆσιν ἐς τὸ νοσήδες ἤλαυνον ἀδώς.

H'. Ὅσα μὲν οὖν τὴν κικαῦτα παρηνομήθη, καὶ ὅσα μυσσῶν ἐκείνων δογμάτων κερύρωται, ἐρῶμεν ἕκαστα προϋόντες πλουσιωτέρῃ τῆ γλώττῃ. Κατὰ σχολὴν γὰρ ἡμῖν γενομένοις, καὶ ἀδείας ἐπισημμένοις ζῦν θεῶ τῆς ὀφειλομένης (14), ἐξέταται βραδύως ἐκτιθέσθαι μὲν ἐκείνα καθ' ἑν, ἐπάγειν δ' ἐξῆς καὶ ὅσα προσήκουσιν ἀντιβρόησεις κατὰ σύγγραν καὶ συστοιχίαν ἀμοιβαθῶν, ὑπὸ μάρτυσι καὶ στάθμαις ἀπαραγρίτοις ταῖς τῶν ἀγίων φωναῖς: ὧ; ἀν εἴη τοῖς ὀψιγούσι ἔπλα μὲν κατὰ τῆς σφῶν ἀσεβείας ταυτί, προτειχίσματα δὲ καὶ θυρεοί τινες πολεμουμένης εὐσεβείας. Ἐμοὶ γὰρ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπισείουσι μὲν τὴν τῆς τελευταῖς ἀπειλήν αἱ συνεχεῖς τῆς κεφαλῆς ἀλγηθόνες, λύπαι δ' ἐπάγουσιν οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πολεμουμένης ἀεὶ πρὸς τὸ κραταιότερον κλύδωνες, θανάτων πολλῶ πικροτέραις. Ἐὼ λέγειν τὰς τῶν Παλαμιτῶν ἐπιβουλάς τε καὶ πολυτρόπους ἐσθραείας, αἱ μοὶ καὶ αὐτὰ τὰς ἀνδροφόνους ἐπισείουσι χεῖρας; τῶ ἡμετέρου νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν διψώσας αἵματος: καὶ θεός μὴ, πρὶν ἡμᾶς (οἷς ἀκριβῶς εἰδέναι τὰ τοιαῦτ' ἐγεγόναι, αὐτόπταις καὶ αὐτηγίοις καὶ αὐτοπαθέσι αὐτοῖς ἡμῖν γεγονόσι) παραδοῦναι ταυτί, τὸν βίον γένηται μεταθεῖναι, κίντεῦθεν τὸ κράτος τῆς ἀληθείας ἀμαυρωθῆν ἀπορίας παράτῃ μακρῆς, οἷς ἀναζητεῖν ποτ' ἐξείη τὰ ἴχνη τῆς εὐθείας τῶν θεῶν δογμάτων ὁδοῦ, τριβόλων καὶ ἀκανθῶν καὶ ζιζανίων ἐκτόπων καὶ πολυτρόπων ἐπιφύεντων, καὶ δυσείκαστα πάντο τοι σφῶρα πεποιηκότων ἔσως τῆς πάλαι εὐδοκίμονίας τὰ ὑπομνήματα. Οὐ γὰρ μόνους ἡμῖν τὰς ἀνδροφόνους ἔπλιζον χεῖρας αὐτῶν: ἀλλὰ καὶ τῶν ἱερῶν βιβλῶν μεγάλας ἀφαροῦσιν ἀποτομίαις, ὅλας δυάδας (15) καὶ τετράδας φύλλων χαρτῶν ὀξείαις μαχαίραις ἐκτέμνοντες, κακείνα τῶν θεῶν ἀποβρόηγνύοντες Ἰ' ραφῶν, & μὴ παραφύ-

Variorum notæ.

(14) Gregoras promittit se, ubi libertatem receperit, Palamiticæ synodi decreta fusius exposita refutaturum: quæ tamen ille, nondum recuperata libertate, refutavit; siquidem libros in Tomum Palamiticum decem *Antirrheticos* domo sua inclu-

sus, et a monachis contubernaliibus obsessus, scripsit; ut adnotatum in ejus Vita. BOIVIN.

(15) Vide Philothei patriarchæ *Apologeticum*. cod. Reg. 1996, fol. 516 v. BOIVIN.

ρει ταίς παρανομουμέναις ἐξηγήσει πρὸς τὸ βου- A
λόμενον δύνανται τῆς ψυχῆς, [P. 634] ἰσχυρὰν καὶ
δυσεκκλίστον τὴν ἀντίπαλον ἰσχυρὴν κεκτημένα. Τοῖς
μὲν γὰρ κεφαλὰς ἀνθρώπων ἀφαιρεῖν οὐ φρίττουσιν
οὐδὲ μέγαι· μέγα δὲ πανταφάνει γραφῶν κεφαλὰς
ἀφαιρεῖν εὐσεβῶν.

Θ. Ἄλλ' ἐκεῖσε ἐπάγειμι, τῶν αὐθιμερῶν ἐκεῖ
παρανομηθέντων ἑνὸς που καὶ δυοῖν εἰς ἐνδειξὴν
μνησθησόμενος, ἐξ ὀνύχων φάναι τὸν λέοντα, καὶ
τοῦ κραπέδου τὸ ὕψωμα. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμῖν μὲν
τὸ λέγειν οὐκ ἔτι ἐνῆν, τὸ δὲ σιωπᾶν ἐνῆν, καταψη-
φισθὲν οὕτως· ἐκείνοις τὸ μὲν σιγᾶν οὐκ ἐνῆν, τὸ
δὲ λαλεῖν ἀνέδην καὶ μάλα ἐνῆν ἐκ διαμέτρου τὰ
κατὰ βούλησιν ἅπαντα· πολὺς κατέσχε τὸ βῆμα σά- B
λος ἐκεῖνο καὶ θόρυβος, καὶ οἷος ἂν γένοιτο νῆξ,
πνευμάτων ἀγρίων τὸ πάλλαγος συγκυκνῶντων, καὶ
βροντῶν αἰθερίων τὸν περίξ ἀέρα κρατοῦντων, καὶ
πᾶσαν ἐπικυκλῶντων ἀκοὴν καὶ σύνοσιν λαλιᾶς. Οὐ
γὰρ μόνον ἐκ τῆς πολυγλώσσου κραυγῆς ἐκείνης
καὶ τρικυμίας καὶ τῆς τῶν λεγομένων ἀκοσμίας·
ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν χειρῶν πάταγος πλείονα τὸν θόρυ-
βον ἐνεποιεῖ τῷ συνεδρίῳ, οὐ παροδικῶς· πὼς συνε-
νεχθεὶς, κατὰ τὰς ἀπροσδοκίους ἐπιούσας ὁπώ-
ποτε τύχας, ἀλλὰ καὶ μάλα γέ τοι ἐξεπίτηδες· ἵνα
μηδὲν τῶν παρὰ νόμους ἐκεῖ δογματιζομένων, κατὰ
τὸ πρόσφατόν τε καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ,
ἡμῖν ἠκουσμένον γένοιτο, μηδὲ μικρὰ τις ἀντιλογία
ἐκεῖ πρὸς ἡμῶν τοῖς μνησθένει βροπῇ. Ὅμως εἰ καὶ μὴ
πάντων ἐν ἀκηράτῳ γεγόναμεν ἀκοή, ἀλλ' οὖν ἀπέ- C
χρησε, τῶν γε πλείονων ἀκηκόοσιν, ὡς ἔχειν εἰκά-
ζειν ἐντεῦθεν καὶ τῶν μὴ σαφῶς ἠκουσμένων τὴν
φύσιν. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκείνων τελέως ἀνηκούσας
ἡμᾶς γενέσθαι ἔμπροσθεν. Τὰ γὰρ ὑστερόφωνα
τῆς συνεχοῦς ἐκάστων ἐκείνων ἠχοῦς, τῶν περίξ
τῆς βασιλικῆς ἐκείνης οἰκίας ἐκπηδῶντα σφαιρῶν
καὶ ἡμισφαιρῶν, καὶ τινῶν ἰχνῶν ἐκεῖθεν ἀποσυ-
λῶντα μιμήσεις, φιλανθρώπως εἰπεῖν ἡμᾶς ἐδεξιοῦτό
τε καὶ ἐξένιξε, τὸ λυπούμενον τῆς ψυχῆς ἡμῶν οὐ-
τως κολακεύοντα.

ita dicam nos ad se admittebant et velut introducebant, eaque ratione ægritudinem animi nostri
blande solabantur.

Γ. Εἰς τοσαύτην γε μὴν τὸ πρᾶγμα κακίαν ἤλασε
τότε, καὶ τοσαύτην εὐρον τὴν εὐκαιρίαν βλασφη-
μαί μεταξὺ τῆς ἀτόπου καὶ ἀμαθοῦς τῶν ἐπισκό- D
πων ἐκείνης φάλαγγος, ὡς καὶ ψήφῳ κοινῇ βασι-
λέως ἄμα καὶ πατριάρχου, ξύν γε πᾶσιν αὐτοῖς,
δεδοῖαι τὴν ἀρχοντικὴν ἐξουσίαν τοῖς πλείστοις,
κυρωθῆναι μὲν, θεότητα λέγεσθαι πῶς καὶ τὴν οὐ-
σίαν· κυρίως δὲ θεότητα ἀκτίστον καὶ σφόδρα διά-
φορον τῆς θείας οὐσίας, τὴν ἐνέργειαν, ἀνοῦσίον
τινα καθ' αὐτὴν οὐσαν· μεριζομένην δ' ὅμως· εἰς
διαφόρους καὶ μερικωτέρας ἀκτίστους ἐνεργείας,
δύναμιν δηλαδὴ καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν καὶ ἀλήθειαν
καὶ φῶς καὶ κρίσιν [P. 635] καὶ μέθην καὶ ὕπνον καὶ
ἄσα ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφεύρηται πῶς ἀπορίαις ὀνό-
ματα. Καὶ ἄμα κατόπιον κεκῶρται, μὴ τὴν οὐσίαν
εἶναι, τὴν τὸν ἡμῖν μεταλαμβάνειν ἀγιαζοῦσαν
ἄσπον, οὐ μὴν οὐδ' ὁ βαπτίζόμεθα θεῖον βάπτισμα,

lina et quaterna acutis cultris desecantes, et ex
sacris Libris ea avellentes, quæ validum et expu-
gnatu difficile robur opponentia, ad suum sensum
et libitum iniquis interpretationibus detorquere
non possunt. Nimirum qui hominibus capita au-
ferre non exhorrescunt, iis vix magnum videri
unquam potest capita ex libris orthodoxis auferre

IX. Verum ego illuc redeo. Ex iis quæ illa ipsa
die præter jus perpetrata sunt, unum alterumque
facinus exempli causa commemorabo. Ita leonem
ex ungue, et ex simbria textum omne licebit cog-
noscere. Cum ea in nos sententia lata esset, ut
nobis quidem nihil loqui amplius, sed tacere;
contra illis non tacere, sed licenter et immodeste
quidquid libuisset loqui permetteretur; magna
agitatio et turbulentissimi motus [in illo tribunali
existenterunt, quales navis experiri possit, æquore
sævientibus ventis turbato, cælo autem ætheriis
fragoribus, omnem audiendi sensum et cujuscun-
que vocis intellectum absorbentibus, undique cir-
cumtonante. 1009 Quippe non solum ille mul-
torum dissonus clamor, procellosumque murmur,
et inconditæ loquentium voces, sed et crepitus
manuum complosarum, major ut tumultus in ea
concione existeret efficiebant; non ille obiit et
temere excitatus, ut in iis casibus, qui fortuiti et
improvisi quocumque modo accidunt, sed consulto
et data plane opera: ne scilicet eorum dogmatum,
quæ illic contra fas statuebantur ac in Ecclesiam
Dei nova et inaudita invehebantur, ullum ad aures
nostras perveniret, atque ut ne ibidem vel mini-
mum contradicendi locum audacius captaremus.
Cæterum etsi non omnia distincte et clare, at
pleraque a nobis eatenus audita sunt, ut quæ non
liquido audissemus, eorum etiam sensum facile
inde conjectaremus. Nam in illa continua singulo-
rum vociferatione voces ultimæ superstites, ex
circumpositis imperatorii illius domicilii sphaeris
et hemisphaeriis resultantes, et quorundam quasi
vestigiorum imaginem illinc referentes, amice ut

X. Res porro ipsa in tantum scelus erupit, ita
apud illam insanam et rudem pontificum catervam
D opportunus blasphemis locus obtigit, ut ei impe-
tor et patriarcha; et illi omnes episcopi, supremæ
auctoritatis metu plerique, communi decreto pron-
tuntiaverint, ipsam quoque substantiam divinita-
tem dici aliquatenus: at proprie divinitatem in-
creatam, et a substantia divina longe diversam,
[vocari] operationem; quæ quidem per se 1010
substantiæ expers foret, et tamen in diversas spe-
cialesque operationes increatas divideretur, poten-
tiam nempe, sapientiam, vitam, veritatem, lumen,
judicium, ebrietatem, somnum, et quæcunque no-
mina, prout fere usus indigit, ab hominibus excog-
itata sunt. Tum et istud statim decreto conflatum
est, substantiam non esse, quæ sanctificaret
eum panem, quem in communionem sumeremus,

sacrumve illud lavacrum, quo baptizaremur, sed A incretam quamdam gratiam et operationem, aliam et omnino diversam ab substantia divina. Adeo proterve illi concilio ac tribunali diabolus illusit.

XI. Nobis igitur hac et videntibus et audientibus (proh justitia et patientia divina!) lacrymæ ibant fluminum more undantes: prono autem in terram vultu silebamus. Nam cum ii qui audiunt ad pejora approbanda conspirant, supervacanea est omnis oratio, qua quid facere debeant admonentur. Nocte jam multa, paulo postquam faeces accensæ et intromissæ essent, gravi iracundia commoti patriarcha et episcopi prosiliunt, et manus in nos injiciunt, qui ea nec audire quidem sustinebamus, sed nutis tantum suspiriis dolorem animi velut fumum quemdam exhalabamus. Quippe nec zeli ardorem levare, nec infixum visceribus vulnus aliter nudare per illud tempus nobis licebat, eo scilicet statu rerum nostrarum, cum in istas feras repente incidissemus, ac nullus esset, a quo mansuetum et humanum quidquam nobis scu jam tum existeret. **1011** seu in posterum speraretur. Ecquid vero sanum et frugi facere oportuit homines imperitos, qui ad judicandum de divinis dogmatis processissent, plerique ab remo aut ab olla ad episcopalem sedem eodem pene dixerim die evecti: quos proinde multiplici et longa disciplina reformari et fingi valde necesse fuisset; ut inanem saltem doctrinæ umbram præ se ferre, nedum ut aliquam politioris litteraturæ elegantiam perfecte cognoscere viderentur? Scilicet vitiosam indolem, virtutis habitu præter naturam induto, diutissime latere difficillimum est. Nam quod sit præter naturam, id cum sit violentum, a natura usque sollicitatur, quæ congenita libertate diu fraudari non potest, sed **1011** abesse ægre patitur, et morem suum tandem refovet atque excitat, donec ad insitum illum habitum, hoc est

XII. Ac primum quidem in illos duos antistites nostros facta irruptione, velut immanes belluæ, serino more, vocibus immodestis et furialibus, vestes lacerant, et pontificiæ dignitatis insignia avulsa detrahunt; cum quibus et pili avulsi de mento calamitosorum illorum; non data quidem opera; avulsi tamen, cum hi, effrenatæ violentiæ impetu abrepti, non habuissent spatium consultandi, attendendive per tenebras quid perpetrarent, quidve ex perpetratis consecuturum esset. Nam et iis, qui faces præferebant, et nocturnis illis simul luminibus præ festinatione relictis post terga, eos, in **1012** quos animadvertebatur, sua ipsorum umbra occultant, atque ita per imprudentiam, in illis sceleribus committendis, morem latrocinantium imitantur magis quam velint. Scilicet cæca est quælibet iracundia. Quod si is qui irascitur agrestis sit præterea et indoctus, heu infelices eos, in quos effusus ruit, quovis flammæ impetu torrenrior, omni spe citius obvia quæque lautis!

ἀλλ' ἀκτιστόν τινα χάριν καὶ ἐνέργειαν τῆς θείας οὐσίας ἐτίθειν καὶ πάντῃ διάφορον. Οὕτω τοῦ συνδουλοῦ καὶ τοῦ βήματος ὁ δαίμων ἀσελγῶς ἐκίβησε κατωρχήσατο.

IA'. Ταῦτα ὁρῶντων τοῖνον καὶ ἀκούοντων ἡμῶν, ὦ εὐχὴ καὶ ἀνοχὴ Θεοῦ! κατὰ ποταμούς ἐχώρει τὰ δάκρυα, σιωπῇ κυπτόντων εἰς γῆν. Περιττὸς γὰρ ὑπὲρ τοῦ τὰ δέοντα ποιεῖν λόγος ἅπας, ὅτε ἢ τῶν ἀκούοντων πρὸς τὸ χεῖρον ὁμόνοια. Ἦδη δὲ καὶ πύβρω νυκτῶν ἦν τὸ τῆς ὥρας, καὶ πρὸ μικροῦ τινος δᾶδες εἰσῆσαν ἡμῖν, ὅτε καὶ χεῖρας ἐπιβάλλειν ἤρξαντο μετ' ὀργῆς βαθείας ἀναπηδήσαντες: σὺν γὰρ τῷ πατριάρχῃ οἱ ἐπίσκοποι καθ' ἡμῶν, μετ' ἀκούειν τὰ γε τοιαῦτα ἀνασχομένιον, ἀλλὰ μῆσιν στεναγμοῖς ἀφθόγγους τοῦ ἀκάπνου καπνοῦ ἀναπεμπόντων τῆς ψυχῆς, τοῦ καιροῦ μὴ διδόντος ἄλλως ἡμῖν θεραπεύειν τοῦ ζήλου τὴν φύλακα καὶ τὴν τῶν σπλάγγων δόξιν ἀπογυμνοῦν, ἐν τοιαύταις τύχαις οὐσι, καὶ τοιοῦτοις ἐξαιφνης θηραὶ περιπεπωκόσι, καὶ μηδενὸς ἡμῖν ἡμέρου καὶ σιανθρώπου παρ' οὐδένων οὐτε νῦν ἀπαντῶντος, οὐτ' ἐπιεὶ ἐπιζομένου. Καὶ τί γὰρ ἂν ὄγεις εἶδει δρᾶν ἀμαθείαν ἀνδράσιν, ἐς κρίσιν θεῶν ἐληλυθόσι δογμάτων, ἀπὸ κώπης καὶ χύθρας τοῖς πλείοσιν ἀναχθεῖσιν ἐς τὸ ἐπισκοπεῖον σχεδὸν εἰπεῖν αὐθημερόν, καὶ παντοδαπῆς καὶ μακρᾶς ἀναπλάσεως καὶ τυπώσεως σφόδρα δεομένοις, πρὸς φαντασίαν οὐκ ἔχοντι νος παιδευτικῆς; Πολλοῦ γὰρ εἰπεῖν δεῖ, πρὸς ἀναθεώρησιν μούσης τινὸς ἐλλογιμοῦ· εἶναι γὰρ τῶν χαλεπωτάτων, ἐμφυτον μοχθηρίαν ἐπὶ πλείστον λαμβάνειν, περιστελλομένην τοῖς παρὰ φύσιν σχηματισμοῖς τοῦ βελτίου. Τὸ γὰρ παρὰ φύσιν, βλαπὸν ὄν, διηνεκῶς ἐνοχλεῖται τῇ φύσει, μὴ δυναμένη πάλιν τινα χρόνον τῆς ἐλευθερίας; τὸ συμφυὲς ζημιῶσθαι, ἀλλὰ δυσανασχετούση καὶ ἀναζωπυρούση τὸ ἦθος, μέγχις ἂν εἰς τὸν ἐμφυτον ἐθισμόν τῆς κακίας ἐκείνης παλινδρομήση.

ad suam pravitatem, recurrerit.

IB'. Καὶ πρῶτον μὲν τοῖς δυσὶν ἐκεῖνοις ἀρμερεῦσιν ἡμῶν, καθάπερ θῆρας, ἐπειπεσόντες, ἤρσιον ἀγρίοις καὶ λόγοις ἀσέμνοισ τε καὶ μεμνησὶ κατεβρόγγυον τὰς ἐσθῆτας καὶ κατέσπων τὰ τῆς ἄρχειρῶσ ἡμῶν, οἷς συνανεσπῶντο καὶ τρίζε τῆ; ὑπῆνης τῶν ταλαιπύρων ἐκείνων· οὐκ ἐπιτηδες μὲν, ἐγίνετο δ' ὄν τῇ ρύμη τῆς ἀκαθάρτου βίας ἐκείνης, τῇ σκέφει καιρὸν οὐ παρεχομένη, ἐν σκότει [P. 636] προσέχειν ἅ τέ σφισιν ἰδράτο καὶ ἐ τοῖς δρωμένοις ἐπηκολούθει. Τοῦ; γὰρ θαδούχου; μετὰ τῶν ἐσπερίων φῶτων ἐκείνων ὄπισθα κατὰ νότου λαπόντες διὰ σπουδῆν, καὶ τοῖ; ἐαυτῶν σιαι; τοῖς χαλαζομένους συγχρύπτοντες, ἔλαθον τάνοσα ληστρικώτερον ἢ ἐβούλοντο δράσαντες ἐρόπον. Τυφλὸν γὰρ θυμὸς ἅπας. Ἄν δὲ καὶ τῶν ἀγροίκων καὶ ἀμαθῶν ὁ θυμούμενος ἦ, βαθαὶ καὶ ὦν ὀρμάται, φλογδ; ἀπάσης δεῦτερον χεχόμενος, ἢ τὰ πρῶτω πάντα σφοδρότερον ἐλπίδος ἀπάσης ἐπινομομένη καὶ κατεσθίουσα δαπανᾷ καὶ κακῶ; διατίθεισιν.

depræscendo devorandoque absumentis ac derora-

III' Ἐπειτα τῶν ἐμῶν χειρῶν τοῦ ἐμοῦ βραχίως A ἀφῆραζον μαθητὰς, οἱ μέχρι τέλους ἐμοὶ παραμειναντες συνεμάχουν ἐν τῷ στοδίῳ ἐκείνῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν διαλέξεων ἐκείνων συνηγωνίζοντο καθάπερ σκύλακες εὐγενεῖς, ὧν τὸ ὑλακτικὸν ἐγκαίρως γινόμενον καὶ ὁ μέγας ὑμῶν Χρυσόστομος, διὰ τὸ τῶν ζώων εὐνοῦκόν, καὶ Θεὸν ἀποδέχσθαι φάσκει τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ὑλακτοῦντας ἀνθρώπους κατ' ὁμοιότητα τῶν κυνῶν. Τοῦτων δὲ τοὺς μὲν δεσμοτηρίοις τοῖς πικροτέροις παρέπεμψεν· τοῖς δ' ἠπειλήσαν τὰ δευσιώτατα, εἰ μὴ τὴν ἐμὴν ὀμίλιαν ἐκόντες ἐξομῶσαιτο τέλεον. Οἱ γὰρ πλείους, ὡς εφηρηται, δεισαντες ἐκείνας αὐτῆ προτεραίᾳ σφίσι κολλάσεις ἠπειλήνται (16), τὴν ἐμὴν τε ἀπέπειπαντο φθάσαντες; συνδιαίτησιν παραχρῆμα καὶ ἔρχοντο διασπαρίντες ἄλλος ἄλλοι τῶν τῆς ἀφανείας μυθῶν· ὅτε δηλαδὴ καὶ ὁ τῆς Τύρου διαληφθεὶς ἐπίσκοπος, εἰς τῶν τῆ; Ἀντιοχείων ἐπαρχίας ἐπισκόπων ὑπάρχων, ἰταμώτερον τότε διωχθεὶς ἐκείθεν τὰς τε συνόδους ἐκείνας ἀπέπειπατο τοῦ λοιποῦ καὶ τῆ οἰκίᾳ συσπειραθεὶς τὸν ἡσύχιον καὶ ἄκων ἦνυε βίον ἐκείθεν. Εἶεν.

IV'. Ἐμοίγε μέντοι τῶς εἰπόντες μὲν οὐδὲν ἀγεννές οὐδ' ἄκοσμο ἀφῆκαν οἰκαδε ἀπίναί εἶν γε τοῖς δυσὶν ἐκείνοις; ἀρχιερεῦσι. καὶ οὓς τῶν ἄλλογύμων ἀνδρῶν λογάδας ἐφημεν συναθελίην ἐς τέλος ἡμῖν.

XIII. Deinde iidem discipulos meos per vim e manibus meis abstrahunt, qui mihi in illo stadio ad extremum socii defensoresque assidui fuerant ac mecum in illis disputandi certaminibus propugnauerant, velut catuli generosi; quorum animalium, ut benevolentium, lairatus opportunos Chrysostomus magnus ita celebrat, ut et homines canum more pro religione latrantes ipsi Deo acceptos esse dicat. Horum alios in saxissimas custodias tradunt; aliis, nisi ultro omnem mecum consuetudinem ejurarint, extrema ininitantur. Ac jam plerique, ut dictum est, veriti eas pœnas, quæ novissime ipsi denuntiatae erant, statim mihi societatem renuntiare maturaverant, et alii alio dispersi in ignotas latbras abditum se iverant; tum cum scilicet et ipse quem diximus Tyri episcopus, unus provinciae Antiochenae suffragantium, insolentius inde expulsus, et illis conciliis in posterum valedixit, et domi clausum se involvens vitam illic tranquillam et solitariam vel invitus deinceps agere instituit. Sed de his quidem satis.

1013 XIV. Cæterum me, nullo inter hæc illiberali fœdove dicto violatum, cum iis duobus pontificibus domum abire permisissent: item eos, quos perpetuos nobis certaminis socios affuisse diximus, viros eruditione præstantes.

CAPUT IV.

Gregoras domo includitur. Silentium ei perpetuum indicitur. Consolatur se melioris fortunæ spe, quam ei spondet ipsa rerum humanarum mutabilitas. Idem cum illustrium sanctorum casibus suam calamitatem comparat. S. Basilii verba ad præsens tempus accomodat. Alia sanctorum Patrum dicta subjuncturum se promittit, quæ tamen haud profert.

[P. 657] A'. Μετὰ δ' ἡμέρας ἑστίνας πέμψαντες οἴκοι C καθειρξαν καὶ ἡμᾶς, οὐ πενταετηρικὴν τινα σιωπὴν ἡμῖν ἐπιτάξαντες, κατὰ τὴν τῶν Πυθαγορείων ἐκείνων, ἀλλ' ἀτιδὸν τινα καὶ εὐ μάλα ἀτερπῆ, οὐ διὰ τὸ βραχίον καὶ ἀκούσιον μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπιπροσθήκην τοῦ μήτε γράφειν, μήτε βλέπειν, μήτ' ἀκούειν μηδενὸς τῶν ἀπάντων. Μηδὲ γὰρ μόνων τῶν γυναικῶν καὶ φίλων, οὐδ' αὐτῶν γνησίων καὶ γειτόνων ἡμᾶς ἐγύμνωσαν, ἀλλὰ καὶ παντὸς θεράποντος τε καὶ ὑπηρέτου, οὐ; ὡς τὰ πολλὰ βακτηρίαν τῷ γῆρξ γίνεσθαι εἰθωθεν. Οὕτως ἀπηνῶς καὶ αὐτοχειρὶ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐκείνοι ἐπετήθησαν, καὶ οὕτω θηριωδῶς ταῖς ἡμετέραις ἐχρήσαντο συμφοραῖς, μᾶλλον δ' αὐτοὶ γε αὐτόχρημα συμφορῶν γινόμενοι πλοῦτος ἡμῖν, οἱ ποιμένες τότε τῆς Ἐκκλησίας εἶναι καυχώμενοι. Οἱ δὲ παιδεύται τῶν D κακῶν κεραυνοὶ βροθυμεῖν καὶ καθεύδειν ἐψέκασαν. Ἡ γὰρ ἂν αἰθερίας πληγῆς πειραθέντες; καὶ τῆς τῶν οικείων λόγων καὶ πράξεων παρανοίας καὶ ἀσελγείας ἀισθόμενοι, βελτίους ὅψε γούν ἑαυτῶν ἐγγίγνοντο. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

I. Aliquot ex eo diebus elapsis, etiam nos illi missis mandatis domi includunt, ac silentium nobis indicunt, non quinquennale, ut illud Pythagoreorum, sed perpetuum et plane injucundum; non solum quia violentum et minime voluntarium; verum etiam ob additam præterea legem, qua nobis nihil quidquam seu scribere, seu videre, seu audire permissum erat. Neque enim illi nos hominibus notis et amicis, nec cognatis duntaxat vicinisque orbaverunt, sed et famulis et quolibet ministro; quibus senectus ut plurimum tanquam baculis inniti solet. Adeo crudeliter et facinorose ii animabus nostris insultarunt; tanta cum feritate abusi sunt calamitatibus nostris: imo ipsi nobis revera quidam veluti calamitatum thesaurus fuerunt; illi scilicet, qui se Ecclesiae pastores esse tum jactabant. At interim fulmina, per quæ improbi castigantur, desidia et somno torpere videbantur. Alioqui sane cœlestem virgam experti, suorumque cum dictorum tum factorum dementia impudentiæque intellecta, sero saltem ad meliorem frugem evasissent. Et hæc quidem ita se habuerunt

Variorum notæ.

(16) Hoc loco *proterata* non est *pridie*, ut nec supra pag. 625 E. Neque etiam primum habiti concilii diem significat. Nam pœnas postidie primæ actionis denuntiatae fuisse didicimus ex liu. xi,

cap. 4, sect. 9. Itaque apud Gregoram *proterata* non est *dies proxime superior*, sed *dies primus*, vel *dies utcumque superior*. Boivin.

II. Ego vero, qui mali violentiam prospero A
 neque cursu progredi video, nec istius noxii impetus, qui Ecclesiam Dei penitus affligit, capere ullam satietatem; ego, inquam, **1014** moleste ferrem ac lugerem, nisi veterum sapientium dicta, quæ res humanas instabiles ac fluxas esse declarant, ægritudinem animi mei solarentur. Nam quæcunque res non ex regulis et legum præscriptis, sed ex fortunæ majorisque potestatis suffragiis pendent, earum cursus semper inæqualis est; similis nempe fluctibus in se recurrentibus, et undantis pelagi incrementis, aliisque fretorum reciprocantium vicissitudinibus. Itaque illis nec ejusmodi gaudium datur, quod lacrymarum perpetuo expers maneat, nec ejusmodi tristitia, quæ nullo unquam gaudio temperetur, sed mista omnia. Ex hac autem, quæ in varias vitæ conditiones incurrit, temeritate et fortunæ alea potest intelligentior quisque, si animum attendat, latentium in ipsis rebus mysteriorum aliquam partem velut ex elementis et syllabis cognoscere, adeoque eventorum insolentia nec perturbari nec obstupescere; sed in mediis calamitatibus, præsertim his quæ ad Deum ipsum referuntur, immoto animi statu durare. Nimirum ænigmati similes humanæ res providentiæ omnia sapienter disponenti sic serviunt, ut ei alia per alias causas [eventa], intellectum nostrum fugientia, velut contribuant atque subministrant. Eaque nunc secum invicem inimica et infesta pugnare, nunc in unum coalescere et quodam veluti cognationis fœdere videntur colligari, tametsi magnis temporum intervallis disjungantur.

III. Sed hæc quidem generatim dicta sunt; apposite tamen **1015** ad eos casus, qui et nobis hodie similes accidunt. Neque enim nos ea perpetimur, quæ ab humana conditione omnino aliena sint, sed quæ ad similia cognataque exempla rerum antiquitus gestarum referuntur. Atque ut martyrum luculentæ certamina et illam quæ tum, id est temporibus martyrum, exstitit procellam omittamus, Basilii, Gregorii, et alii plures, quotquot lumina Ecclesiæ in ejusmodi calamitates inciderunt, tragicam illorum temporum historiam in fibris suis perpetuo et passim narrant, æstusque illos persecutionum, quas sibi et religioni simul illatas ab improbis tetrarchis et illius sæculi illarumque rerum dominis passi fuerunt. Sic autem ab ipsis narrantur, ut his quæ nunc fiunt, si quem hæc cum illis conferre haud pigeat, simillima et pene gemella esse videantur. Eorum unum mihi hoc loco ad consolationem, ad fortis animi æmulationem, denique ad melioris instituti imitationem producere visum est.

IV. Magnus Basilius in iis, quæ ad Amphilo-
 chium scripsit, cum alia tradidit, tum ea, quæ nos

B. Ἔμοι δ' ἀχθεσθαι καὶ διακρῦειν ἂν περιῆν, τὴν ἕξειαν ἑρῶντι φορὰν τῆς κακίας εὐδρομούσαν ἀεὶ, καὶ κόρον οὐδένα τῆς ἐς τὰ καιρία τῆν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν βλαπτούσης ὁρμῆς μεμνημένην λαμβάνειν, εἰ μὴ λόγοι τῶν πάλαι σοφῶν ἀνέλιγον ἡμῶν τὸ τῆς ψυχῆς ἔμπαθεῖς, τὴν τῶν πραγμάτων ἀστάθμητον χύσιν ἡμῖν προβαλλόμενοι. Ὅσα γὰρ τῶν πραγμάτων μὴ κανόνες καὶ νόμων στάθμαι χειροποιούσιν, ἀλλὰ τύχαι καὶ δυναστεύουσαι χεῖρες, ταῦτα καὶ τὸν ὁρῶμον ἀνώμαλον ἔχει διηνεχῆς, καὶ ὄσον ἀμπώτιδες εἰκονίζουσι καὶ πλημμύραι θαλάσσης, καὶ ὅσαι μεταβολαὶ τῶν ἐντεῦθεν Εὐρύπων οἷς οὕτε τὸ χαλεπὸν ἀκλαυστον (17) συγχωρεῖται μῆνειν ἐς μῆκος ἀεὶ, οὕτε τῷ λυπεῖσθαι καθάπαξ ἄμικτον ἔχειν ἀεὶ τὸ χαλεπὸν· ἀλλὰ μέμικται πάντι. Β. Κἀκ τοῦ τοιοῦτου πλάνου καὶ κύθου, τοῖς διαφόροις ἐντρέχοντος βίαις, ἔστιν ἐπιστῶντα; τὴν δίκαιον τοὺς συνετωτέρους μανθάνειν, ὡσπερ ἐκ στοιχείων καὶ συλλαβῶν, [P. 638] ἔστιν ἔ τῶν ἐγκεχυμένων τοῖς πράγμασι μυστηρίων, καὶ μὴ θεωρεῖσθαι καὶ ξενοπαθεῖν πρὸς τὴν τῶν φαινομένων ἀήθειαν, ἀλλὰ κἀν μέσσις ταῖς συμφοραῖς, καὶ μάλιστα ταῖς κατὰ Θεοῦ, τῷ τῆς γνώμῃ; ἐστῶτι βεβήλιως ἐγκαταρτεῖν. Αὐνίγματι γὰρ εὐκρίστες οἱ τῶν ἀνθρώπων βίαι ἢ ἐτέρων ἕτερα συντελοῦσι τε καὶ διακονοῦνται τῇ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦσῃ προνοίᾳ τὴν ἡμῶν λαθάνοντα σύνεσιν. Καὶ νῦν μὲν ἀλλήλοις ἐχθρὰ καὶ πολέμια φαίνεται· νῦν δὲ πρὸς ἑνωτίν τινα γαί συγγενικὴν ἁρμονίαν δοκεῖ συμπλέκεσθαι, κἀν ἡ πολλὰ τὰ μεταξύ χρονικὰ διαστήματα.

C Γ. Ἀλλὰ ταῦτα καθολικῶν εἰρηται τρόπον. Συντελεῖ δ' ὅμως κατὰ τὰ νῦν καὶ ἡμῖν ὁμοίως συμβαίνοντα. Οὐ γὰρ ἐκφυλα πάντῃ τῆς τῶν ἀνθρώπων πάσχομεν φύσει; ἀλλ' ἔχει τὴν ἀναφορὰν καὶ ταυτὶ πρὸς παλαιότερων πραγμάτων ὁμοίωσιν καὶ συγγένειαν. Καὶ ἵνα τοὺς τῶν μαρτύρων ἐκείνων (18) πλουσίους ἀθλοῦς καὶ τῶν καρῶν ἐκείνων τὴν ζάλην ἐύσω· Βασιλείοι καὶ Γρηγόριοι καὶ πλείους; ἕτεροι τῶν τῆς Ἐκκλησίας φωστήρων, ὅσοι ταῦταις ἐνέτυχον περιστάσεσιν, οὐ διαλείπουσι πανταχῇ τῶν σφετέρων βιβλίων τὴν τῶν τότε καιρῶν ἀφηγούμενοι τραγῳδίαν, καὶ τοὺς φλεγμίνοντας διωγμοὺς ἐκείνους, οὓς οἱ πονηροὶ τετράρχαι καὶ δυνάσται τῶν καιρῶν καὶ πραγμάτων ἐκείνων ἐπέγον σφισιν ὁμοῦ τῇ εὐσεβείᾳ· ὡς ἀδειπὰ τοῖς νῦν D ἐκεῖνα δοκεῖν, εἰ τις ἐκατέρους ἐκάτερα παραβῶλειν οὐ μάλα ὀκνεῖ· ὧν ἕνα κἀνταυθὰ μοι παραβῶλειν αὐτοὶ πρὸς παράκλησιν καὶ ζῆλον εὐψυχίας καὶ μέμνησιν τοῦ βελτίονος.

Δ. Φησὶ τοίνυν ὁ μέγας Βασιλείος ἐν τοῖς π. β. Ἀμφιλόχῳ (19) τὰ τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ ὅσα νῦν

Variorum notæ.

(17) Sic supra lib. XII, cap. 4. Boivin.

(18) Id est, temporibus martyrum. Boivin.

(19) De Spiritu sancto. Operum sancti Basilii tom. II, pag. 224. Boivin.

ἡμεῖς ἐράνου δίκην εὐληφότες ἐκεῖθεν ἐνταυθαῖ A
 παρεθῆκαμεν. ἰ Ὁ σάλος γὰρ (ψησι) τῶν Ἐκκλη-
 σιῶν οὗτος τίνος οὐκ ἔστι θαλασσίου (20) κλύδωνος
 ἀγριώτερος; ἐν ᾧ πᾶν μὲν ὄριον πατέρων κεκίνη-
 ται, πᾶς δὲ θεμέλιος, καὶ εἴ τι ὄχυρῶμα δογμάτων,
 διασαλεύεται· κλονεῖται δὲ πάντα καὶ κατασείσεται.
 Αἱ δ' ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου ἐπαγό-
 μεναι τραχαὶ ποίαις οὐχὶ θεύλλης καὶ καταγιγῆδος
 βρύτερον τοὺς λαοὺς ἀνατρέπουσι; κατηφῆς δὲ τις
 δυνεὺς καὶ στυγνὴ σκοτομήνη τὰς Ἐκκλησίας ἐπέ-
 χει. Αἰδὲ πάντες ὁμοίως, καθ' ὃν ἄν ἕκαστος δύνηται
 τρόπον, τὰς φονικὰς χεῖρας ἀλλήλοις ἀντεπιφέρουσι.
 Τραχεῖα δὲ τις κραυγὴ τῶν ἕξ ἀντιλογίας παρατρι-
 βομένων ἀλλήλοις καὶ βοῆ ἄσχημος καὶ δύσκριτος
 ἦχος ἐκ τῶν ἀσιγήτων θορύβων πᾶσαν [P. 639] ἤδη
 σχεδὸν Ἐκκλησίαν πεπληρώκεν, ἐπὶ ὑπερβολὰς καὶ B
 ἠλλείψεις τὸ εὐθεὶς δόγμα τῆς εὐσεβείας παρατρε-
 πόντων. Εἰς δὲ ὄρος φιλίας τὸ καθ' ἡδονὴν εἰπεῖν,
 καὶ ἔχθρας ἀρκοῦσα πρόφασις τὸ μὴ συμβῆναι ταῖς
 δόξαις. Πάσης δὲ συνωμοσίας πιστότερον πρὸς κοι-
 νωνίαν στάσεως ἢ τοῦ σφάλματος ὁμοιότης. Θεολό-
 γος δὲ πᾶς καὶ ὁ μυρίαὶ κηλῖσι τὴν ψυχὴν στιγ-
 ματίας. Τοιγαρὸν αὐτοχαιροτόνητοι τὰς προστα-
 σίας τῶν ἐκκλησιῶν διαλαγχάνουσι, τὴν οἰκονομίαν
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρωσάμενοι· καὶ παντελῶς
 ἤδη τῶν εὐαγγελικῶν θεσμῶν ἐξ ἀκοσμίας συγκε-
 χυμένων, ἀμύθητος ὠτισμὸς ἐπὶ τὰς προεδρίας ἐστίν.
 Ἐμὲ δὲ καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο κατέχει λόγιον,
 ὅτι ὁ συνίων σιωπῆσεται· διότι ὁ καιρὸς πονηρῶς
 ἐστίν, ἐν ᾧ οἱ μὲν ὑποσκελιζόνται νῦν, οἱ δὲ ἐνάλ- C
 λονται τῷ πεσόντι, ἄλλοι δὲ ἐπικροτοῦσιν· οἱ δὲ τῷ
 ὀκλάσαντι χεῖρα ὀρέγων ἐκ συμπαθείας οὐκ ἔστι.
 Τῆς γὰρ ἀγάπης ψυγείσης, ἀνήρηται μὲν ἀδελφῶν
 σύμπνοια· ὁμοιολογία δὲ ἀγνοεῖται καὶ τοῦνομα·
 ἀνήρηται ἀγαπητικαὶ νοθεσίαι· οὐδαμοῦ σπλάγγχον
 χρηστίν· οὐδαμοῦ δάκρυον συμπαθῆς. Ἐντεῦθεν
 ἀσύγνωστοι μὲν καὶ μικροὶ κἀθήνται τῶν ἀποτυ-
 χανόντων ἐξετασταί, ἀγνώμονες δὲ καὶ δυσμενεῖς τῶν
 κατορθουμένων κριταί. » Καὶ ἀλλαχοῦ (21)· Ἐγνώρι-
 μα τὰ θλίβοντα ἡμᾶς, κἀν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν. Εἰς πᾶ-
 σαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐκκέχυται. Καταπαφρόνηται
 τὰ τῶν Πατέρων δόγματα· ἀποστολικά παραδόσεις
 ἐξουθενήνται· νεωτέρων ἀνθρώπων ἐφευρημάτα ταῖς
 ἐκκλησίαις ἐμπολιτεύεται. Τεχνολογοῦσι λοιπόν, οὐ
 θεολογοῦσιν, οἱ ἄνθρωποι. Ποι·ένες ἀπελαύνονται· D
 ἀντεισάγονται δὲ λύκοι βαρεῖς, διασπῶντες τὸ
 ποιμνιον τοῦ Χριστοῦ. Οἴκοι· εὐκτήριοι ἐρημοὶ τῶν
 ἐκκλησιαζόντων· αἱ ἐρημίαι πλήρεις τῶν ὄδυρομέ-
 νων. » Καὶ ἀλλαχοῦ (22)· Ὁ ἀνταποδιδόντες μοι·
 πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν καὶ μίσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεώς
 μου τῆς εἰς αὐτοὺς διαβάλλουσί με νῦν ἐπ' ἐκεῖνοις,
 εἰς ἃ αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐγγράφους ὁμολογίας ἐκτι-
 θέμενοι. » Καὶ πάλιν (23)· Ἐἠνοῖσαν στόματά
 τινες κατὰ τῶν ὁμοδούλων ἀπειδῶς· λαλεῖται τὸ
 ψεῦδος· ἀφόδως· ἡ ἀλήθεια συγκεκάλυπται. Καὶ οἱ

inde excerpta et velut corrogata hic nunc apponimus.
 « Hæc tempestas, inquit, Ecclesiarum, qua tandem
 marina procella non est atrocior? In qua ut omnes
 Patrum termini loco moti sunt, ita omne fundamen-
 tum, et si quod dogmatum munimentum, convulsus
 est. Volvuntur insuper et quassantur omnia. Tur-
 bationes ab hujus mundi principibus proficiscentes
 an non quavis procella, quovis turbine horribilius
 subvertunt populos? Quædam **1016** lugubris vere et
 tristis caligo Ecclesias occupat. Eoque omnes pa-
 riter quocumque possunt modo parricidiales manus
 sibi invicem afferunt. Acerbus autem quidam cla-
 mor eorum, qui per contentionem inter se discep-
 tant, confusaque vociferatio, et indistinctus soni-
 tus e nunquam silentibus tumultibus, totam prope
 jam Ecclesiam implevit, per excessus ac defectus
 rectum pietatis dogma evertentibus. Unicus ami-
 citiæ finis est, ad gratiam loqui: ac sufficiens est
 inimicitiae causa, opinionibus dissentire. Porro
 erroris similitudo res est quavis conjuratione fide-
 lior ad seditionis societatem. Theologus vero qui-
 libet est, etiamsi maculis innumerabilibus con-
 scientiam habeat notatam. Itaque qui se ipsos suis
 elegere suffragiis, quique affectant principatum, ii
 Ecclesiarum præfecturas sortiuntur, repulsa sancti
 Spiritus administratione, jamque præsertim evangeli-
 cis ritibus ad sublatum rerum ordinem confusis,
 ineffabilis est ad præfecturas irruptio eorum. Me vero
 etiam illud propheticum dictum reprimit: intelli-
 gens in tempore illo tacebit: eo quod tempus
 malum est, in quo alii quidem supplantant, alii
 vero insultant lapso, alii vero applaudunt: cæte-
 rum qui lapso inanum ex misericordia porrigat,
 nullus est. Refrigerata enim omnium charitate,
 sublata est fratrum conspiratio, concordia; vero
 etiam nomen ignoratur: sublatae sunt autem etiam
 amicæ admonitiones: nusquam viscera humana,
 nusquam lacryma ex condolentia. Hinc implacabiles
 et amari sedent erratorum **1017** examinatores,
 iniqui vero et malevoli recte factorum judices. »
 Et alibi: « Tribulationes nostræ, vel nobis tacen-
 tibus, vobis sunt cognitæ, ut quæ in totum orbem
 sunt invulgatæ. Patrum dogmata contemnuntur,
 apostolicæ traditiones nullo numero habentur,
 recentiorum inventa in ecclesiis dominantur. Hu-
 mines in posterum artificiose disputant, non theo-
 logos agunt. Pastores abiguntur, lupi graves intro-
 ducuntur, qui Christi gregem discernunt. Domus
 oratoriae deseruntur ab ecclesiastico cœtu: solitu-
 dines refertæ sunt plorantibus. » Et alibi: « Qui
 mala mihi reddiderunt pro bonis et odium pro
 dilectione mea, qua eos prosecutus sum, jam me
 calumniantur eorum gratia, quæ ipsi deprehen-
 duntur scripto editis confessionibus approbasse.
 Temere nonnulli ora sua adversus conservos re-

Variorum notæ.

(20) Senarius iambicus, alicuius, ut opinor, poetæ tragici. BOIVIN.

(21) Idem Basil. episcopis Occidentis. BOIVIN.

(22) Idem Evæsenis. BOIVIN.

(23) Idem monachis suis. BOIVIN.

serarunt. Mendacium sine timore effutitur, veritas obscuratur. Et ii quidem, qui accusantur, mox sine iudicio condemnantur; qui vero accusant, illis absque ulla examinatione fides adhibetur. Unde et ego, ubi complures percepi contra me epistolas circumferri, quibus perstringamur ac notemur, propterque scripta quædam accusemur, quorum tutelarem defensionem habemus coram veritatis tribunali paratam: cogitavi quidem silentium esse; quod et feci. Nam tertius jam annus hic est, ex quo a calumniatoribus notatus accusationis flagella sustinere cæpi, hoc uno contentus, **1018** quod Dominum habeo secretorum cognitionem ac calumniæ istius testem. Quoniam vero multos jam silentium nostrum eo rapuisse video, ut ex illo intentatas calumnias confirmarint: nosque non lenitatis ac patientiæ gratia, sed quod ad expromendam veritatem os aperire neitiquam audeamus, ideo silere arbitrentur; ob eam causam scribere vobis conatus sum, obsecrans vestram in Christo dilectionem, ut calumnias, quas una pars objicit, non mox ut prorsus veras admittatis: propterea quod, ut scriptum est, neminem iudicat lex, nisi prius audiat et cognoscat quid faciat. » Et alibi: « Licet enim reliqua vita nostra digna sit, cujus gratia ingemiscamus: de hoc tamen uno in Domino gloriari ausim, quod nunquam falsas opiniones habuerim de Deo: neque aliter sentiendo animi postea iudicium mutaverim: sed quam a puero sententiæ de Deo a beata matre, deinde et avia mea Macrina recepi, illam iustis incrementis auctam et adultam in me ipso conservaverim. » Et rursus: « Ego sane ad crebros et varios hostium nostrorum adversum nos conatus respiciens, silendum esse, et quæ inferentur animo quieto toleranda putavi, nec resistendum illis qui mendacio muniti sunt, pessima scilicet armatura. Videntur enim mihi qui odium hoc inexcusabile contra nos induerunt, haud dissimile ab eo facere quod habet Æsopica fabula. Quemadmodum enim illa lupum culpas quasdam adversus agnum producere facit, quasi is turpe sibi ac dedecorosum fore **1019** putet, si præter justam rationem interimat agnum, a quo nihil sit læsus, et tamen, licet omnem quæ ex adornata calumnia intenditur accusationem agnus placide diluat, nihilo magis lupum ab impetu sibi temperare, sed etiamsi iustis rationibus vincatur, dentibus tamen victorem pervincere: ita et qui odio nostri non secus atque rei honestæ student, turpe forsitan putantes, si absque ratione nos odio persequi videantur, causas odii contra nos et crimina fingunt. Nihil autem eorum quæ contra nos feruntur, constanter tuentur; sed nunc hanc, paulo post aliam, et rursus quoque aliam inimicitiae causam assignant. » Et rursus: « Itaque et hoc illi nobis crimini dant, quod com-

A μὲν κατηγορούμενοι καταδικάζονται ἀκριτίως· οἱ δὲ κατηγοροῦντες πιστεύονται ἀνεξετάτως. Ὅθεν ἀκούσας, ὅτι πολλοὶ κατ' ἐμοῦ περιφέρονται ἐπιστολαί, στίζουσαι ἡμᾶς καὶ στηλιτεύουσαι καὶ κατηγοροῦσαι ἐπὶ πράγμασι, ὧν τὴν ἀπολογίαν ἐτοιμὴν ἔχομεν ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τῆς ἀληθείας, ὥρμηθα μὲν σιωπῆσαι, ὃ καὶ ἐποίησα. Τρίτον γὰρ ἦν τοῦτο ἔτος ἐστίν, ἐν ᾧ τυπτόμενος ὑπὸ τῶν διαβολῶν φέρω τὰς τῆς κατηγορίας μάστιγας, ἀρχοῦμενος ὅτι ἔχω Κύριον, τὴν τῶν κρυπτῶν γνώστην καὶ [P. 640] μάρτυρα τῆς συκοφαντίας· ἐπεὶ δὲ ὄρω, ὅτι πολλοὶ τὴν σιωπὴν ἡμῶν εἰς βεβλήσιν τῶν διαβολῶν παρεδέξαντο, καὶ οὐ διὰ μακροθυμίαν ἐνόμισαν ἡμᾶς σιωπῆν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν στόμα διόρει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τοῦτου ἕνεκα ἐπειράθη ἐπιστεῖλαι ὑμῖν, παρακαλῶν τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην ὑμῶν, ὥστε τὰς ἐξ ἑνὸς μέρους γινομένας διαβολὰς μὴ πάντῃ παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεῖς· διότι, κινῶς γέγραπται, οὐδένα κρίνει ὁ νόμος, ἐὰν μὴ πρῶτον ἀκούσῃ καὶ γῆψί τι ποιεῖ. » Καὶ ἀλλαχοῦ (24)· « Εἰ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ἡμῶν στεναγμῶν ἄξια, ἀλλ' ἔγωγε τοῦτο τοιμῶν καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένας ἔσχον τὰς περὶ τοῦ Θεοῦ ὑπολήψεις, ἢ ἐτέρω; φρονῶν μετέμειθον ὑστερον· ἀλλ' ἦν ἐκ παιδῶς ἑλαθὼν ἔνοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς ματρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης μου Μακρίνης (25), ταύτην αὐξήθεισαν ἔσχον ἐν ἑμαυτῷ. » Καὶ ἄλλιν· « Ἐγὼ πρὸς τὴν ἐπάλληλον τῶν ἐκ θρῶν ἡμῶν καὶ ποικίλην καθ' ἡμῶν ἐπιχείρησιν ἀποβλέπων σιωπᾶν ὁ ὄρμηθον δεῖν, καὶ δεχέσθαι καθ' ἡσυχίαν τὰ ἐπαγόμενα, μηδ' ἀνταίρειν τοῖς καθωπι- σμένοις τῷ ψεύδει, τῷ πονηρῷ τοῦτω ὄπλῳ. Ἐδῶσαν γὰρ μοι παραπλήσιον τι ποιεῖν τῷ Ἀἰσωπέϊ μύθῳ οἱ τὸ ἀπροφάσιστον καθ' ἡμῶν ἀναλαβόντες μίσος. Ἡ γὰρ ἐκεῖνος· ἐγκλήματ' αἰνὰ τῷ ἀρνίῳ τὸν λύκῳ προσφέρειν ἐποίησεν, ἀσχυρόμενον δὴθεν τὸ δοκεῖν ἄνευ δικαίας προφάσεως ἀναιρεῖν τὴν μηδὲν προληψήσαντα· τοῦ δ' ἀρνὸς πᾶσαν τὴν ἐκ συκοφαντίας ἐπαγομένην αἰτίαν εὐχερῶς διαλύοντο, μηδὲν μᾶλλον ὑφεσθαι τῆς ὁρμῆς τὸν λύκον· ἀλλὰ τοῖς μὲν δικαίοις ἠτεῖσθαι, τοῖς δ' ὀδοῦσι νικᾶν· οὕτως εἰς τὸ καθ' ἡμῶν μίσος ὡς τι τῶν ἀγαθῶν ἐσπουδάσθη, ἐρυθριῶντες τάχα τῷ δοκεῖν ἄνευ αἰτίας μισεῖν, αἰτίας πλάσσοι καθ' ἡμῶν καὶ ἐγκλήματ', καὶ οὐδενὶ τῶν λεγομένων μέχρι παντὸς ἐπιμένουσι. Ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, μετ' ὀλίγον δ' ἄλλο, καὶ αὐθις ἕτερον τῆς καθ' ἡμῶν δυσμενείας τὸ αἴτιον λέγουσι. » Καὶ ἄλλιν· « Οὐκοῦν καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐγκαλοῦσι, τὸ τὰ ἐπιλεγόμενα τῇ θεῷ φύσει ὀνόματα μοναδικῶς ἐξαγγέλλειν. Ἀλλ' ἐτόμος ἡμῖν πρὸς τοῦτο καὶ σαφὴς ὁ λόγος. Ὁ γὰρ καταγκύσκων τῶν μίαν λεγόντων θεότητα ἐξ ἀνάγκης τῷ πολλῷ λέγοντι, ἢ τῷ μηδεμίαν, συνθήσεται. Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν, ἕτερόν τι παρὰ τὸ εἰρημένον ἐπινοῆσαι. Εἰ οὖν τὸ εἰς πλῆθος ἐκτείνειν τὸν ἀριθμὸν τῶν θεότητων μόνων τῶν τῆν πολυθεῶν πλάνην νεοστρά-

Variorum notæ.

(24) Idem Eustathio episcop. Sebastie. Boivin.

(25) De qua vide et epistolam τοῖς Νεοκαίσαρ. Boivin.

των ἐστὶ, τὸ δὲ καθόλου [P. 641] ἀρνεῖσθαι τὴν Α
θεότητα τῶν ἁθῶν ἂν εἴη. τί λόγος ἐστὶν ὁ δια-
βάλλων ἡμᾶς ἐπὶ τὸ μίαν ἐμολογεῖν τὴν θεότητα ;
Καὶ μετ' ὀλίγον : « Πάντα τὰ θεοπεπῆ νοήματά τε
καὶ ὀνόματα ὁμοίως ἔχουσι πρὸς ἄλληλα, τῶ
μῆδὲν παρὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου διαφωρῶν σημα-
σίαν. Οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλο τι ὑποκείμενον χειραγωγεῖ
τὴν διάνοιαν τοῦ ἀγαθοῦ ἢ προσηγορία, ἐφ' ἕτερον
δὲ ἢ τοῦ σοφοῦ καὶ ἢ τοῦ δυνατοῦ καὶ ἢ τοῦ δικαίου·
ἀλλ' ὅσαπερ ἂν εἴπῃς ὀνόματα, ἐν δὲ πάντων ἐστὶ
τὸ σημαίνον· κἂν ἑὸν εἴπῃς, τὸν αὐτὸν ἐνε-
δαίξω, ὅν δὲ τῶν λοιπῶν ὀνομάτων ἐνόησας. Κατα-
μνησθέντα γὰρ καὶ συγκρινόμενα πρὸς ἄλληλα
τὰ ὀνόματα διὰ τῆς ἐν ἐκάστοις ἐνθεωρουμένης
ἐμφάσεως εὐραθίζετα: μῆδὲν τῆς τοῦ Θεοῦ προση-
γορίας ἕλαττον ἔχοντα. Τεκμήριον δὲ, ὅτι τούτῳ Β
μὲν τῶ ὀνόματι πολλὰ καὶ τῶν καταδεστέρων
ἐπωνομάζεται, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπεμφαινόντων ὁμοίως
λεγόμενα. Ἐὶ δὲ τοῦ ἁγίου ὄνομα καὶ τοῦ ἀφθάρτου καὶ
τοῦ εὐθέος καὶ τοῦ ἀγαθοῦ οὐδαμοῦ κοινοποιούμενον
πρὸς τὰ μὴ θεόντα παρὰ τῆς Γραφῆς ἐιδιόχθημεν. »
reliquis nominibus cogitasti. Nam si expendantur
jussive significatione conferantur, nihil appellatione Dei minus habere differreque deprehenduntur.
Argumentum hujus est, quod ab appellatione Dei multa ex inferioribus quoque cognominantur, quæ
etiam absimilibus et dissentaneis rebus attribuitur. Sancti vero et incorrupti, et recti bonique
nomina nusquam illis, quibus haud oportet, communicari per Scripturam edocti sumus. »

Ε'. Ἐμοὶ δὲ καὶ πλείους εἰς τὴν τῶν λεγομένων
ἀποδείξιν ὠρημένῳ παράγειν ἁγίους ῥῶν ἔδοξεν
εἶναι, πρότερον δι' ἐνός τουτουὶ τὴν τῶν πάλαι C
πρὸς τὰ παρόντα συγγένειαν διευκρινήσαντας, ἔπειτα
ἐπενεγκεῖν καὶ τὰς (26) τῶν ἄλλων μαρτυρίας διὰ
τοῦς ἀμφιλόλους καὶ σμικρογνώμονας. Ἐπεὶ κἂν
τούτου νῦν μέτριά τινά μοι δίκην ἐράνου συνήκται,
καὶ ὅσον ἀφοσιώσασθαι πρὸς τὴν ζήτησιν καὶ χρεῖαν
τῆς νῦν ὑποθέσεως. Ἐξέσται γὰρ, ὅτι ἂν ἡ βουλο-
μένη, τοῖς εἰρημένοις (27) παρατιθέντα; ἐν ἐνὶ καὶ
πλείοσι πλείω τῶν καθ' ἡμᾶς; ἀκήρατον εὐρίσκειν
τὴν συμφωνίαν τοῦ νῦν διωγμοῦ πρὸς τὸν τότε· καὶ
μανθάνειν σαφέστερον, ὡς ἂ δὲ δίστασι χρόνος, ταῦτα
χρόνος; ἐπαναλαμβάνων αὐτοῖς συνίστασι· καὶ ἂ ροῦς
χειμερίων φάναι πραγμάτων συγγεῖ, πραγμάτων
αὐθις συνάπτει παλλήροια· καὶ ἂ βίων πολυπλόκων
λαβύρινθοι διασπείρουσι πρὸς λήθης μυχοῦς καὶ
κρυπτήρας, ἀντίστροφοὶ πάλιν λαβύρινθοι βίων πρὸς D
τὰ συγγενῆ καὶ ὁμόφυλα τῶν πάλαι τῶ χρόνῳ γε-
γεννημένων ἀναφέρουσιν ὑστερον ἔχνη, οἷον ἀνακα-
λυπτῆρια ταῖς ἀλλήλων διὰ μακροῦ τοῦ μέσου
συμφυταῖς καὶ ὁμοιότητι οὐόντες.
olim gestarum vestigia retrogagi, conjunctionemque et
similitudinem suam post longa temporum spa-
tia quasi revelare.

CAPUT V.

Palamitæ victores impudenter exsultant. Præmiu eis data. Pœnæ orthodoxis irrogate. Palamitaru dogma impium. Savitia. Tomus synodicus. Gregorum multi ex amicis deserunt; atque etiam Cabasilus. Hujus ingenium et studia. Ut Gregorius Nazianzenus ejusmodi homines allocutus sit. Gregoras suam sortem deplorat. Salomonis verba. Durii mortis apophthegma.

[P. 642] A'. Μετὰ γὰρ τὸν ἡμέτερον διωγμὸν

I. Cum eam nos persecutionem passi fuissetus,

Variorum nota.

(26) Quæ tamen non subjunget. Vide infra cap. 6, sect 7 BAVIX.

(27) A SS. Patribus, Basilio et aliis. BAVIX.

statim persecutores, posito omni metu, quasi ex naufragio et tempestate præter spem omnem incolumes servati, jucunde respirare, et quadam veluti libertatis aura recreari. Tum ex eo jam frequentius diu noctuque, præside imperatore, privatim et sine nobis concilia habentes, nihil negligere, quo nos factis dictisque violatos oppugnent. Ac primum illi in iis conciliis inter se certant, cum plausu et risu narrantes, quis plura in nos convitia fuderit; item quis pauciora quidem, sed acriora; tum quis sero et post alios, sed opportunius; idque summa animi impudentia et scurrili linguæ procacitate: nec sacrilegi illi verentur erubescuntive de jis rebus gloriari, quarum pudore ipsos oportebat capite obvoluto latere. Porro hoc ii Dioscori more faciunt, impii illius Alexandriæ præsulis, qui in concilio episcoporum, Ephesi olim congregatorum, occiso præter alios complures patriarcha ipso Flaviano, de **1022** ea cæde ambitiose et ipse tanquam de egregia aliqua victoria gloriabatur, antiquum Neronem imitatus, tibiæ cantibus et tripudiis gloriantem, quibus ille in ipso suggestu solii imperatorii; assidentibus veteris Romæ patriciis et senatoriis viris, nec iis quidem admodum volentibus, de nocte operabatur.

II. Pari modo venerabile illud episcoporum collegium, nostris calamitatibus velut saltatis, Palæmæ et sibi invicem deinceps læsæ pietatis crimina condonabant; imo ea ab illis facta eximia et veræ religionis dogmata appellabantur. Atque ipsis statim salaria et præmia, pro cuiusque dignitate, datis ex imperatorio tripode responsis, constituuntur; pecuniarum scilicet largitiones, et redditus ex prædiis percipiendi: ac res monasteriorum frequentissimorum locantur hominibus, imperitissimis plerisque, et nihil nisi pecuniam facere doctis: itidem fere ut olim nobilitum et senatorii ordinis civium Romanorum sanguinariæ proscriptiones factæ sunt, primum a Cornelio Sylla, deinde ab Antonio, qui summam potestatem tyrannice invaserant; nisi quod illi ut bona diriperent ac distribuerent, corporum interfectores exstiterent; hi vero animabus simul et corporibus exitium moliantur, animabus quidem suis, quibus prodèsse, corporibus autem alienis, quibus nocere contendunt.

III. Distributiones deinde pœnarum alias ex aliis perpetuo in nos decernunt, quemadmodum apud veteres Romanos in comitiis fiebat; nisi quod illis comitia habentibus honores et **1023** præmia præstantissimo cuique decernebantur; his vero, non solum in vivos, sed et in ipsos jam denique mortuos, grassandi cause et rationes statuuntur. Nam eos etiam de gradu dejiciunt et anathematis

ἐκεῖνον εὐθύς καὶ φόβους ἅπαντας οἱ διώκται ψυχῆς ἀποσκευασάμενοι, καθάπερ ἐκ ναυαγίου καὶ κλύδωνος παρ' ἐλπίδας ἀνασωθέντες ἀπάσας, ἀνεπιπνεύκεσαν τῶς ἡδύ τι καὶ ἐλευθέριον· καὶ συχνότερον νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἤδη λοιπὸν συνέδρια δρώντες ὑπὸ βασιλεῖ καὶ ἰδίᾳ καὶ ἀνευ ἡμῶν πᾶν ποιεῖν καὶ λέγειν καθ' ἡμῶν οὐκ ἤμελουν. Ἐν δὲ τοῖς τοιοῦτοις διημιλλήσαντο πρὸς ἀλλήλους τὰ πρῶτα, ὅστις τε καθ' ἡμῶν πλείους ἀφῆκε λοιδορίας ἀφηγούμενοι σὺν χροτῷ καὶ γέλωτι· καὶ ὅστις ἥττους μὲν, δριμυτέρας δὲ· καὶ αὐ ὅστις ὕστερον μὲν, καιριώτερον δὲ· καὶ μάλα γέ τοι σὺν ἀσελγαίνουσῃ γνώμῃ καὶ βωμοκλοχούσῃ γλώττῃ, ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει, τοῖς τοῖς ἐγκαλλωπίζεσθαι οἱ θεομισεῖ; οὐκ αἰδοῦμενοι, οὐδ' ἐρυθριῶντες· ἀλλ' ὁμοιον ποιοῦντές γ' ἐκείνῳ τῷ Διοσκόρῳ, τῷ δυσσεβεῖ προέδρῳ τῆς Ἀλεξανδρείας· ὃς μετὰ τὸ πλείους τε ἄλλους καὶ Φλαδιανὸν (28) πεφρονευκέναι τὸν πατριάρχην ἐν τῇ κατ' Ἐφεσον ἀθροισθείσῃ πάλαι συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων ἐνεκαλλωπίσατο κάκεινος ἐκείνῳ τῷ φόνῳ, καθάπερ ἐπὶ μεγάλῳ τινὶ προτερήματι, τὸν πάλαι Νέρωνα μιμησάμενος, τοῖς οἰκείοις ἀυλήμασι τε καὶ ὄρχημασιν ἐγκαυχώμενος, & ταῖς νυξίν ἐπετέλει τῷ βασιλικῷ βήματι, ἐκεῖ καθήμενων τῶν τῆς πάλαι Ῥώμης εὐπατριδῶν καὶ συγκλητικῶν οὐ μάλα ἐκόντων.

B'. Οὕτω τοῖν καὶ ἡ σεμνὴ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆ φατριᾶ, τοὺς ἡμῶν διωγμοὺς ὄρχησαμένη, τῷ Παλαμᾷ καὶ ἀλλήλοις συνεχώρου ἐξῆς τὰ τῆς ἀσεβείας ἐγκλήματα, προτερήματα μᾶλλον αὐτὰ προσειπόντες καὶ δόγματα εὐσεβείας, τῆς ἀντιμισθίας εὐθύς ἐπομένης αὐτοῖς ἀναλόγως καὶ τῶν ἐπάθλων, διὰ τῶν ἐκ βασιλικοῦ τρίποδος θεσπισμάτων. Διανομαὶ ταῦτα χρημάτων καὶ κτημάτων πρόσοδοι καὶ ἱερῶν φροντιστηρίων πολυανθρώπων ἐκδόσεις πρὸς ἀνθρώπους ἀμαθεστάτους ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πλὴν τοῦ χρηματίζεσθαι πλὴν εἰδότες οὐδέν· παραπλήσιος ὡσπερ τὰς φονικὰς προγραφὰς τῶν πάλαι τῆς Ῥώμης [P. 643] εὐπατριδῶν καὶ συγκλητικῶν Σύλλα; μὲν Κορινθίος; πρότερον, Ἀντώνιος δ' ὕστερον, τυραννικώτερον τῇ ἐξουσίᾳ ἐπιπηδῆσαντες· πλὴν ὅτι ἐκεῖνοι μὲν σωμάτων γίνεσθαι φονευταῖς ἐγγόνει διὰ τὴν τῶν κτήσεων ἀρπαγὴν καὶ διανομήν· τοῖς δὲ ψυχῶν ἑμοῦ καὶ σωμάτων εὐθερὸς ἅπας ἐπραγματεύετο· ψυχῶν μὲν τῶν ἰδίων, ὡς ἂν ὦν ἡπείγοντο· σωμάτων δὲ τῶν ἀλλοτρῶν, καθ' ὧν ἡπείγοντο.

Γ'. Ἐπειτα ψηφίζονται καθ' ἡμῶν ἐφ' ἑτέρας ἑτέρας διανομὰς κολάσεων αἰδίου· ὡσπερ ἐν ταῖς ἀρχαῖς αἰσῖς τῶν πάλαι Ῥωμαίοις ἰδράτο· πλὴν ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἀρχαῖς ἀζούσι τιμὰ καὶ βραδεία τοῖς ἀριστεύουσιν ἐψηφίζοντο· τοῖς δ' ἀφορμαὶ καὶ σκέμματα κακίας, μὴ ὅτι κατὰ τῶν ζώντων, ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτῶν τῶν τεθνήσκων. Καθαίρουσι γὰρ κάκεινου; καὶ ἀναθεματίζουσι, ὡς ἂν αὐτοὶ

Variorum notæ.

(28) Flavianus in exsilium missus post habitam synodum. Itaque non potuit Dioscorus in ipsa synodo gloriari occisum a se Flavianum. BOIVIN.

καθηρέθησαν διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν καινοτομηθέντων δογματῶν, οὕτως τὸς τῆς ἀσέβειας ἐλέγχους διαδρᾶναι νομίσαντες, μὴ πρὸς ἐπισκόπων δῆθεν, ἀλλ' ὑπὸ καθηρημένων καθαιρεθέντες· καὶ ταῦτα τῶν γε πλειόνων ὑπαρχόντων αὐτῶν, οἱ σὺν τῷ πατριάρχῃ τότε καὶ τοῖς ἐπισκόποις ἐκεῖνοις ἦσαν οἱ Παλαμᾶν τε αὐτὸν καθηρηκότας καὶ ἀνθεματίσαντες καὶ ἅμα τοὺς ἄμφ' αὐτόν· δι' ἃ σήμερον ἑαυτοὺς ἀναθεματίζουσι, ὑπερμαχοῦντες τοῦ Παλαμᾶ. Ἐξήτουν γὰρ μᾶλλον ἁμαρτάνειν ἀνέγκλητα, ἢ τοῖς ἐπιτιμίοις ὑπέκοντας εὐσεβεῖν, καὶ δι' ἀπώλειαν μᾶλλον ψυχῆς σωματικῶς εὐπραγεῖν.

Δ'. Ὅμως οὐδ' ἀπώλειαν ζῶντ' εἶναι ψυχῆς τὰ δρώμενα. Πῶς γὰρ, οἱ τυραννικῶς θεοῦ σφετερισάμενοι, τό γ' εἰς αὐτοὺς ἦκον, αὐτὸν μὲν ἐν κόλποις δῆπου τῶν οὐρανίων θαλάμων περιγράφαντες συνεκάλυψαν, ἀνυπόστατον δὲ τινα καὶ ἀνοῦσιον ἐθεοποίησαν ἐνέργειαν, ταυτὸν εἰπεῖν ἀθεῖαν· ἴν' ἁμαρτάνωσιν ἀνέγκλητα, καὶ ἀφεσιν ἀλλήλοις ἁμαρτημάτων διδόναι τε καὶ ἀντιλαμβάνειν αὐτεξουσίως ἔχωσι, καθάπερ οἱ τὰ ἐν ἀγοραῖς ὄψα πιπράσκοντές τε καὶ ὠνούμενοι. Εἰς τοῦτο γὰρ οἶμαι τείνειν καὶ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὲρ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦτο δογματιζόμενον βλασφημεῖται· ἀνάρχους δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους καθίστασθαι καὶ ἀκτίστους· ταυτὸν δ' εἰπεῖν ἐνυποστάτους καὶ ἐνουσίους θεοὺς, ἀπειράκις ἀπείρων, τῶν ἀπειράκις ἀπείρων (χρὴ γὰρ κατ' ἐκ. ἴον ἐνταῦθα καλεῖν) ἐνεργειῶν καὶ θεοτήτων, ἀκτίστων καὶ ἀνουσίων θεῶν, ταυτὸν δ' εἰπεῖν μηδένων. Τῷ γὰρ ἀκτίστῳ καὶ ἀνυποστάτῳ τὸ μηδὲν μήτ' εἶναι μήτε πιστεύεσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις δοκεῖ καὶ πιστεύεται, καὶ αὐτοῖς γε τοῖς βρέφεσιν, εἶναι ταυτὸν. [P. 644] Οὐδεμία γὰρ (φησὶ) φύσις, ὅτι μὴ τὸδε ἐστίν, ἀλλ' ὅτι τὸδε. Ἡ τοῦ ὄντος θέσις οὐχ ἢ τοῦ μὴ ὄντος ἀναίρεσις. esse creditur. Nulla enim, inquit, natura in eo sit. Non ponitur id quod est, hoc ipso quod tollitur id quod non est.

Ε'. Οὕτω μεριαιωδῶς ἐνεανειύσαντο κατὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ οὕτως ἀσύνετα καθ' ἡμῶν εἰργάσαντό τε καὶ ἐβουλεύσαντο, ταῖς ἡμετέραις συμφοραῖς τὴν ἑαυτῶν ἐσιωπῶντες θηρωδίαν, καὶ πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ἡμῶν ψευδόμενοι συνέθεντο, καθ' ὅσα καὶ οἷά σφισιν ὑπηγόρευε τὸ θυμούμενον τῆς ψυχῆς· καὶ ἀγορὰς καὶ θέατρα πάντ' ἐμπλεῖκασι δι' ἐμπίσθων κηρύκων, λαμπρὸν εἰς ἀνανταγώνιστον πίστωσιν τῶν ἀκούοντων ἐπιτηδεύσαντες τὸν ἡμέτερον συγλεισμόν· ἵνα καθ' ἡμῶν τε πλάττοντες ἐπιψηφίζωσιν ὅποια καὶ ὅσα βούλοιντο καὶ ἅμα πλείους τῶν ἀσυνέτως ἔχοντων μαθήσεως πρὸς τὴν σφετέραν αὐτῶν ἀσέβειαν προσεταιρίζωνται, τοῦ παρὰ πόδας ἐλέγχου κατὰ διάμετρον ἰσταμένου, μήτε θεῶν φοβούμενοι, μήτ' ἀνθρώπων αἰδοῦμενοι, μήτ' εἰς τὸ μέλλον εἶναι πιστεύοντές τινα τῶν ἐνταῦθα δρωμένων χρίσιν, μήτε κατάστασιν ἀμειδίῃς ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ὡς τὰ ἱερὰ διδάσκουσι λόγια.

A male feriunt, per quos ipsi, ut novorum impiorumque dogmatum auctores, dejecti fuerant, eoque se impietatis notam effugituros arbitrantur, quod a quibus dejecti sint, id videlicet non episcopi, sed dejecti ipsi de gradu fuerint. Et hæc qui faciunt, eorum plerique iidem sunt, qui cum patriarcha et episcopis illis tum conjuncti Palamam et ejus assecclas anathemati subjecerunt. Itaque iidem hodie, pro Palama pugnantes, se ipsos anathemati subjiciunt. Nempe illi impune peccare maluerunt, quam penas dando colere pietatem, et ut corpori bene esset, animam ultro perdiderunt.

IV. Atqui illi nec ea quæ fierent perniciose animæ esse credidere. Ecquomodo autem credidissent, qui auctoritate et voluntate divina tyrannice sibi ipsi subjecta, et volumine quidem in se fuit, ipsum Deum in recessibus cælestium thalamorum circumscriptum occultarunt, quamdam autem in-subsistentem substantiæque expertem operationem, seu, quod idem est, atheismum ipsum deificarunt, nimirum ut peccent impune et peccatorum veniam, perinde ut obsonia in foro vendentes ementesque, invicem dare et accipere privata auctoritate possint. Eo enim spectare illud puto, quod Palamas præter cætera impie docet et pronuntiat: homines effici principii expertes 1024 et increatos; seu, quod idem est, Deos per se subsistentes, et substantia præditos infinitis infinitis, infinitis infinitarum (oportet enim hoc loco sic vocare ut ab eo vocantur) energiarum et divinitatum, quæ sint increati et substantia carentes dii; seu, quod idem est, nulli. Nam quod est increatum simul et substantiæ expertis, id omnibus hominibus, et ipsis quoque infantibus, videtur crediturque idem esse atque illud, quod nihil est nihilque consistit, quod non sit hoc, sed in eo, quod hoc id quod non est.

V. Ita sanioris doctrinæ juveniliter illi insultarunt, ita nos facti consiliisque dementibus oppugnarunt, calamitatibus nostris immanitatem suam cibantes, iidemque omne malum verbum adversum nos mentientes ex composito locuti sunt, quidquid ira suggereret, qualiacunque animus dictaret: iis fora theatraque omnia per conductitios præcones impleverunt. Atque ut ea quæ dicebant, audienti cuilibet invicto argumento confringerent, magno apparatu nos incluserunt, quo scilicet in nos, quot et qualia libuisset, contingerent ac decernerent, simulque ut ex iis qui tardo essent ad descendendum ingenio, socios sibi plures adjungerent, remotis quam longissime illis, quibus præsentibus facile poterant redargui, non Dei metu, non hominum reverentia deterriti, non de hujus vitæ facinoribus judicium olim futurum esse credentes, nec mercedem bonis et malis, quemadmodum docent sacra oracula¹, constitutum 1025 esse arbitantes.

¹ Matth. 7, 11.

VI. Hæc et talia, in longis voluminibus et A tabulis perscripta, et in Tomum redacta, cum imperatore et patriarcha episcopi et presbyteri omnes propriis subscriptionibus muniverunt, quidam manu pariter et sententia sponte approbantes, alii non sententia, sed manu, contra autem alii. Nam fuerunt qui sententia et lingua publice professionem ediderint; manu vero non item, eo quod futura convitia pertimescerent. Nempe iis qui assentiri nefas putarent, proposita erat pœnarum infamia: qui facilem assensum præberent, ii pecuniis et omni honorum genere donabantur. His illecebris etiam amicorum meorum multi capti sunt, et contra me steterunt. Ii vero sæviebant vehementius, prodentes quærentesque animam meam, et dolos tota die meditantes, et linguam in me perpetuo exserentes¹.

VII. Horum mihi unus fuit ipse Cabasilas, amicorum optimus: id quod, antequam contigisset, ne in mentem quidem venerat. Eoque valde admiratus sum, et admirari haud desino, cum et ad summam viri senectutem, et ad eam quam tota professus est, suamnam continentiam paupertatemque respicio. Nimirum vere is sapiens fuit, hoc qui primus mente concepit, et lingua divulgavit, omnia longum tempus et obscura promere, et in lucem prolata obscurare. Cætera quippe vir honestus et bonus cum et esset et esse videretur, non videbatur is esse, ut erat reipsa, qui et humanæ gloriæ appetens foret, et adulatione perfacillime vinceretur. Tamen illi dandi est venia, qui difficilem affectus **1026** tyrannici pugnam sustinere non potuerit. Quanquam eum sapientis Diogenis parere dictis oportebat, qui ab aliquo interrogatus, qua quis ratione celerrime et facile gloriam adipisceretur: Nimirum (respondit) si gloriam possit contemnere. Quod si quis, ut huic malo medeatur, et ut reprehensionem aliquantum minuatur, non putet amicum condemnandum, quasi is amore gloriæ prolapsus sic corruerit; sed eo quod nec linguam doctrina profana, tanquam firmo fundamento, subnixam haberet, nec sacrorum dogmatum usum sibi comparasset, equidem nihil moror. Multo enim hoc quam illud malim; quoniam hoc, cum sit præter voluntatem, majoris improbitatis crimine amicum absolvit, et aliquam excusationis umbram utcumque ei tribuit; illud autem veniæ spes omnes, offusa

¹ Psal. xxxvii, 12 seqq.

Γ'. Ἀλλὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μακρὰ; καὶ βιβλίοις καὶ κύρβεσιν ἀναγράφαντες καὶ τομογραφῆσαντες εἰκοσιχοίροι; ὑπογραφαῖς ἐδεδαίωσαν (29) ἅμα βασιλεὶ τε καὶ πατριάρχῃ πάντες ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι· οἱ μὲν καὶ χεὶρ καὶ γνώμη θεολοῦση· οἱ δὲ χεὶρ μὲν, γνώμη δ' οὐ· καὶ τοῦναντίον αὐθις ἕτεροι. Ἦσαν γὰρ οἱ γνώμη μὲν καὶ γλώττῃ δημοσίᾳ τὴν ὁμολογίαν παρέσχον, χεὶρ δ' οὐ, τὴν μέλλουσαν φεύγοντες λοιδορῆσαν. Προῦκλιντο γάρ, οἷς μὲν ἂν καὶ συμφωνεῖν ἐξῆ, βασανικαὶ ἀδοξίαι· οἷς δ' ἐνήν τὸ πειθεσθαι βῆδιον, τοῦτοις δ' ἀμοιβαὶ χρημάτων καὶ τιμῶν παντοδαπῶν. Τοῦτοις πολλοὶ καὶ τῶν ἐμῶν ἐάλωσαν φίλων, καὶ ἐναντίου μοι ἔστησαν, καὶ ἐξεδιάζοντο μᾶλλον αὐτοὶ προδιόντες καὶ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου, καὶ δολιότητα; ἄλτῃ τὴν ἡμέραν μελετῶντες, καὶ γλώτταν κινουντες, αἰ κατ' ἐμοῦ.

Z'. Τοῦτων εἰς μοι καὶ ὁ καλὸς ἐγεγόνει Καθασίλας (30) τῶν φίλων ὁ βέλτιστος, πρᾶγμα, πρὶν γενέσθαι, μὴδ' εἰς ἐνθῦμησιν ἦχον· ὁ καὶ σφόδρα τοιοκομιδῇ τεθαύμακα, καὶ θαυμάζων οὐ παύομαι, πρὸς τε τὸ βαθὺ γῆρας ἀποβλέπων τάνδρῃ; καὶ τὴν διὰ βίου βαθεῖαν ἐγκράτειαν καὶ ἀκτημοσύνην. Ἀλλὰ γὰρ ἡ σοφὸς ἦν ἐκεῖνος (31), ὃς πρῶτος ἐν γνώμῃ τὸδ' ἐδάστασε καὶ γλώττῃ διεμυθολόγησε, τὸν μακρὸν ἅπαντα φύειν τ' ἄδηλα χρόνον καὶ τὰ φανέντα καλύπτειν. Τάλλα γὰρ ὦν καὶ φαινόμενος καὶ ὁ ἀνήρ οὗτοι καλὸς κάγαθος ἔλαθε δόξης ἐρῶν ἀνθρωπίνης καὶ κομιδῇ κολακείας ἠττώμενος. Καὶ συγγνώμῃ τάνδρῃ, δύσμαχον τυραννίδα ψυχῆς ἐνεγκεῖν οὐδαμῇ δυνηθέντι. Καίτοι ἔχρῃν τοῦ σοφοῦ δειγένους πεισθῆναι τοῖς λόγοις· [P. 643] ὃ; πυθομένου τινός, ὅπως ἂν τις, ἐνδοξος τάχιστα γένοιτο καὶ βελίως, ἀπεκρίνατο· Εἰ δόξης καταφρονεῖν δυνηθεῖ. Εἰ δὲ τῷ δοκοίη, τὸ πάθος ἐθέλοντι θεράπευειν καὶ τὴν μέμψεω; ὑφαιρεῖν, μὴ διὰ δόξης ἔρωτα καταψήφισθαι, πρὸς τοιοῦτον πτώμα κατενηγῆθαι τὴν φίλον, ἀλλὰ τῷ μῆτε θεμελίους στερήρους ὑποστῆσαι τῇ γλώττῃ σοφίας τῆς θύραθεν, ρῆτε πείραν ἱερῶν εἰληφέναι δογμάτων, οὐκ ἔγωγε διοίσομαι. Πολλῶ γὰρ μᾶλλον ἂν τοῦθ' ἐλοιμῆν ἢ ἐκεῖνο· ὅτι τοῦτο μὲν, ἀκούσιον ὄν, ἐξαιρεῖται τοῦ τῆς κακίας ὑπερβάλλοντος τὴν φίλον, καὶ συγγνώμης ἐνδάλματα διδωσιν ἀμωσγέτως αὐτῷ· ἐκεῖνο δ' ἀπάσας ἀτιχρημα συγγνώμης ἐλπίδας ἀνασθελεῖ, τοῦ ἐκούσιου τῆς γνώμης δίκην ἀχλύος αὐτάς συνθλοούσης. Τῇ γὰρ ται φύσει καὶ τῷ πλουσίῳ τῆς γλώττης, τὸ βαρ-

Variorum notæ.

(29) Tomus editus ἔτους 6859 κατὰ μῆνα Αὐγουστοῦ τῆς δ' ἐπινομήσεως, anno mundi 6859 mense Augusto, ind. 4, ut legitur apud Lambecium, *Biblioth. Cæsar* lib. v, pag. 202. Subscripserunt imperatores Joannes Cantacuzenus, et Joannes Palæologus: tum Callistus patriarcha, et cæteri deinde pontifices. Anno autem mundi 6862, Christi 1354, mense Febuario, ind. 7. Matthæus Cantacuzenus, cum esset a patre socius imperii ascitus, subscripsit ipse quoque; atque ejus subscriptionis formula in Auctario novissimo Combefisiano pseudo-

synodo Palamitarum subjuncta est. Boivin.

(30) Nicæus scilicet, quem ait Cantacuzenus σοφίας εἰς ἀκρον τῆς ἔξωθεν ἐπειληγμένον, *Hist.* lib. iv, cap. 16, pag. 764. Ejus epistolæ aliæque opera exstant in codicibus Regiis, pleraque nondum typis edita. In iis est Satyricon κατὰ τῶν Ἱερῶν γορᾶ Ἱερῶν, ex quo quædam delibata inseruimus Gregorie Elogiis. Præter hunc Cabasilam memorantur et alii, Nilus scilicet, *Demetrius*, *Michael*, etc. Boivin.

(31) Æschyl. in *Prometh.* Boivin.

ρηκῶς ὁ ἀνὴρ ἐξ ἀρχῆς ταύτῃ τοὺς ἐντυγχάνοντας ἅ
διὰ βίου κατέκλυζε, καὶ τροφῆς αὐτῆς ἐπιλανθανόμενος. Διὸ καὶ πάντας σοφίας ἐς τοῦτο συγκλείσας
τοῦ; ἔρωτας, καὶ τοῦτο μόνον ἔκτανῃ ἠγγασάμενος,
τὸ χρυσοῦν ἀπονητὶ συγκομίζειν θέρος αὐτῶ τῶν
ἐπαίνων πάντων, ἥμισυ διὰ φροντίδος πεποιήται
σοφία καὶ δόγμασιν ἱεροῖς τὸν τῆς γλώττης κοσμη-
σαι δρόμον. Ἡ γὰρ ἂν τῶν δυοῖν οὐδενὸς ἐξέπιπτε
χρόνων· ἀλλ' αἰεὶ μὲν τὸ τῆς πολυλογίας, ὡς ἐπὶ
πλείστον ἁμαρτάνον (32), διέφευγεν ἂν· νῦν δ' εἰς
τὸ τῆς ἀσεβείας οὐκ ἂν ἐνέπιπτε βάραθρον.

Η'. Τιοῦτοι; οἶμαι καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρη-
γόριος ἀνδράσι περιτυχῶν, ἐν τῇ τῶν Πνευματομά-
χων περιπεσοῦσιν αἰρέσει, «Τοσοῦτον ὑμῶν,» φησί, B
«περιέχομαι καὶ τοσοῦτον ὑμῶν αἰδοῦμαι τὴν εὐ-
κοσμον ταύτην στολὴν καὶ τὸ χρῶμα τῆς ἐγκρα-
τείας καὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα συστήματα καὶ τὴν σεμνὴν
παρθενίαν καὶ κάθαρσιν καὶ τὴν πάννουχον ψαλμω-
δίαν καὶ τὸ φιλόπτωχον καὶ φιλάδελφον καὶ φιλό-
ξενον, ὥστε καὶ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ καὶ
μαθεῖν τι ὡς κατὰκριτος δέχομαι· μόνον εἰ σταίητε
μεθ' ἡμῶν, καὶ κοινή τὴν Τριάδα δεξίζασαιμεν. Περὶ
γὰρ τῶν ἄλλων τί χρὴ καὶ λέγειν, σαφῶς τεθηκό-
των; οὐ; Χριστοῦ μόνου ἐγείρει, τοῦ ζωοποιούντος
τοὺς νεκροὺς κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· οἱ κακῶς
τῷ τόπῳ χωρίζονται, τῷ λόγῳ συνδεδεμένοι, καὶ
τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλους; ζυγομαχοῦσιν, ὅσον ὀρθο-
μοὶ διατροφοὶ τὸ ἐν βλέποντες, καὶ οὐ τῇ ὕψει, C
τῇ θέσει δὲ στασιάζοντες· εἰ γὰρ καὶ διατροφῆν αὐ-
τοῖς ἐγκλητέον, ἀλλὰ μὴ τύφλωσιν.»
obitu, sed situ duntaxat inter se dissidentes; si tamen illis distortio et perversitas, non autem cæ-
citas objicienda est. »

[P. 646] Θ'. Ἐγὼ δὲ καὶ ταῦτα καλῶς τε καὶ εὐ-
φῶς πρὸς τὴν παρούσταν εὐρίσκων ὑπόθεσιν ἀρμοζό-
μενα καὶ πλέον ἔχω τι λέγειν αὐτό; Ἀνήρηται γὰρ
ἀγάπη πᾶσα καὶ παραμυθία καὶ λόγος φίλων παρή-
γορος. Οὐδαμοῦ σπλάγγχον ἀδελφικὸν (33), οὐδαμοῦ
δάκρυον συμπαθές. Ὅθεν καὶ ἀνεμνήσθη ἐκεῖνων
τοῦ Σολομώντος· Ἀπέβλεψα γὰρ, ἐκεῖνός φησι, καὶ
εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον, ὅτι οὐ τοῖς κούφοις ὁ δρόμος,
οὐδὲ τοῖς δυνατοῖς ὁ πόλεμος· καὶ γὰρ οὐ τοῖς σοφοῖς
ἡ φρόνησις· καὶ γὰρ οὐ τοῖς φίλοις τὸ εὐελεῖ· ἀλλὰ
καιρὸς καὶ ἀπάντημα συμβήσεται πᾶσιν αὐτοῖς;
ἀπροσδόκητον ἐκ Θεοῦ, πᾶσαν ὑπερβαίνον σοφίαν
καὶ δύναμιν ἀνθρωπίνην, καὶ πάντα φαυλίζον ἀν-
θρώπινον ἔργον καὶ πῦφον. Διὸ καὶ σίγῃ ἔκρινε
δεῖν, καὶ τῶν τοῦ βίου παιγνίων θαυμάζειν τὰς
ἀγχιετρόφους μεταβολὰς, καὶ μηδένα πρὸ τελευ-
τῆς μακαρίζειν. Καὶ ὁ μὲν Δαρεῖος ἐκεῖνος ὑπὸ
πληγῶν καὶ τραυμάτων ἐπιβούλων εἰς θάνατον
ἐλκυσνόμενος, ἐπειδὴ διψήσας ἤτησεν ὕδωρ, καὶ
πρῆν οὐδεὶς ἐν ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ διωομένην γῆν,

¹ Eccle. ix, 11.

Variorum notæ.

(32) Gregoras suum ipsius vitium alteri objicit.
BOVIN.

quadam et voluntario animi motu caligine turbidas,
repellit. Ingenio quippe et dicendi copia vir ille
jam inde ab initio confusus, eo tanquam diluvio
obvios quosque perpetuo inundabat. etiam capiendi
cibi immemor. Omnibus itaque doctrinæ amoribus
hoc sine circumscriptis, cum unum hoc satis esse
arbitraretur ad colligendam sibi laudum omnium
messem auream, minimum curavit illam linguæ
volubilitatem scientiarum et sacrorum dogmatum
usu ornare. Alioqui nullo tempore male ei cecis-
set: sed et verborum abundantiam, quæ plerum-
que peccat, semper effugisset, nec in barathrum
impietatis 1027 præceps nunc corruisset.

VIII. Tales credo magnus ille theologus Grego-
rius homines nactus, in Pneumatomachorum hæ-
resin prolapsos, « Adeo (inquit) vos amplector
atque exosculor, adeo concinnam hanc vestram et
compositam vestem revereor, et contractum ex
continentia colorem, et sacros hos cœtus, et vene-
randam virginitatem ac purgationem, et noctes,
quas in psalmodiarum cantione insomnes transigitis,
et propensum in pauperes et fratres et hospites
studium atque amorem, ut anathema etiam a
Christo esse, ac nonnihil, ut damnatum, perpeti
non recusem: modo nobiscum adjungantini, com-
munibusque animis Trinitatem celebremus. Nam
quid de aliis dicam, perspicue mortuis (quos ad
vitam revocare Christi solius est, qui sua potentia
mortuos vivificat), qui loco male atque improbe
distrahuntur, cum doctrinæ vinculo constricti sint,
tantumque inter se contendunt, quantum distorti
oculi, unam eandemque rem cernentes, ac non

IX. Ego vero, etsi hæc ad præsens institutum
pulchre et apte accommodata reperio, tamen ipse
plus dico. Sublata scilicet omnis charitas et conso-
latio, et amicorum blanda allocutio. Nusquam fra-
terna viscera: nusquam lacrymæ condolentes.
Unde et illa Salomonis recordatus sum: Respexi
enim (inquit ille) et vidi sub sole, quoniam non
est velocibus cursus, nec potentibus prælium, nec
quidem sapientibus prudentia, nec quidem amicis
1028 spes bona; sed tempus et eventus occur-
ret omnibus illis inopinatus a Deo, omnem super-
grediens sapientiam et virtutem humanam, omnem
deprimens humanum virtutem et fastum. Quam-
obrem et silere, et eorum qui vitam hanc exercent
ludorum crebras vicissitudines mirari, et neminem
ante obitum dici felicem oportere judicavi. Ac
Darius quidem ille, plagis et vulneribus per insi-
dias acceptis, adeoque morte instante, cum aquam
sitiens petiisset, et ei per deserta et invia loca
fugienti nemo adesset, uno excepto, eoque infimæ

(33) Sic supra in excerptis ex D. Basilio de Spi-
ritu sancto. BOVIN.

sortis homine, qui et paulum aquæ attulit, et illum ante mortem refrigerato æstu recreavit, gemitum ab imo ducens, obortisque lacrymis, « Hoc mihi (inquit) post omnia ultimum accidit infortunium, quod beneficio affectus gratiam referre non possum. » Ego autem, cum omnes familiares, amici, necessarii, vicini absint, solusque hic sedeam inclusus, ubi nullum solatium datur, maximum hoc infortuniorum meorum et ultimum esse duco, non solum haud posse me gratiam referre ei, qui frigidæ poculum dederit, sed nec eum quidem præsto mihi esse, qui ejusmodi poculum ministret. Fero itaque patienter, hac re contentus, quod Dominum, qui occulta cognoscit, ejusce injuriæ testem habeam. Sed illuc redeo.

CAPUT VI.

Tomus synodicus inusitatis cæremoniis consecratus. Auctoribus probro est. Palamitæ magna et præclara imperatori promittunt. Byzantina suburbia a Genuitis Galatæis incenduntur. Palamitarum promissa exitu ipsa refutata. Rerum hodiernarum cum antiquis comparatio. Qui hodie persecutionem patiuntur, eorum conditio pejor est quam antiquitus fuit. Orthodoxi non habent quo fugiant. Imperium angustissimis finibus comprehensum. Somnia prophetica explosa; idque verbis D. Basilii, quæ in Palamitis apte admodum cadunt.

I. Non desinebat sceleratorum illorum animus barbarus et sanguinarius savire : sed ii secundam ab imperatore auram adspirantem et voluntatis suæ vela impellentem nacti, quamlibet pelagi Scyllam, quamlibet Charybdim, nemine obstante, facili et expedito cursu pernavigabant. Itaque blasphemata dogmata et impios libros, jactis in nos et in religionem contumeliis aspersos, cum publice perlegissent, statim imperatori per vaticinationes ex suis somniis depromptas persuadent, ut insignibus imperii redimitus et accinctus cum patriarcha et episcopis Palamitis rem divinam faciat, et propriis manibus libros illos imponat mensæ sacrosanctæ, novum donarium novæ religionis, novis Diis et divinitatibus infinite infinitis oblatum. Porro ejus voluntatem, facile alioqui cedentem, ad id exsequendum maxime impulerant vaticini illi tripodes, ex quibus maximum terræ et maris imperium per somnia huic spondebatur, si his ritibus istorum dogmata firmaret.

II. Id, ut ipsi putabant, probro erat nobis piz-

πλὴν ἐνός τινος ἀνδρός εὐτελοῦς, ὃς ὄδωρ τε ἐπέμισε βραχὺ καὶ ἀνέψυξε πρὸ τῆς τελευτῆς, βύθιον ἀνακλαυσάμενος καὶ δακρύσας, « Τοῦτό μοι τελευταῖον (34), » ἔφησε, « τῶν δυστυχημάτων, εὐπαθόντι μὴ δύνασθαι τὸ προσήκον ἀμείψασθαι. » Ἐγὼ δ' ἀπάντων ἀπόντων γνωρίμων, φίλων, οἰκείων, γειτόνων, ἐν ἀπαραιμυθήτῳ καθείρξει μόνος καθήμενος μείζων εὐρίσκω καὶ τελευταῖον τῶν ἐμῶν δυστυχημάτων τοῦτι, μὴ δύνασθαι παντάπασι, μὴ ὅτι τῷ ψυχροῦ ποτῆριον παρασχόντι τὸ γε προσήκον ἀμείψασθαι, ἀλλὰ μὴδ' ἔχειν ὃς ἂν μοι τοῦτο διακομήσῃται. Φέρω τοῦτων ἀρχοῦμενος (35), ὅτι ἔχω Κύριον, τὸν τῶν χρυπτῶν γνώστην, μάρτυρα τῆς ἀδικίας. Ἄλλ' ἔκεισε ἐπάνειμι.

[P. 647] A'. Οὐ γὰρ ἠρέμει τὸ βάρβαρον ἐκεῖνο καὶ φονικὸν τῆς γνώμης τῶν παλαμναίων ἐκείνων ἀνδρῶν· ἀλλ' ἐξ οὐρίας ὠθοῦν τὴν ὁδὸν τῆς γνώμης τὸ τοῦ βασιλέως ἔχοντες πνεῦμα Σκύλλαν πελάγους καὶ Χάρυδδιν ἅπασαν κούφως διέπλους, ἐμποδῶν οὐδενὸς τῶν ἀπάντων καθισταμένου. Ὅθεν τὰ βλάσφημα δόγματα καὶ τὰς ἀνοσίους βίβλους ἐκείνας ἐς δημόσιον ἀνεγνωκότες ἄκουσμα (36), ταῖς ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας ὕβρεσιν ἀνακεκραμένα, πείθουσιν αὐτίκα μάλα τὸν βασιλεῖα τοῖς ἐκ τῶν σφετέρων ὄνειρων προφοιθασμοῖς, τὰ τῆς βασιλείας ἀναδησάμενον σύμβολα, τῷ τε πατριάρχῃ καὶ τοῖς Παλαμικοῖς ἐπισκόποις συλλειτουργήσαι τε καὶ τῇ θεῖᾳ τραπεζῇ ταῦτ' ἐπιθεῖναι χερσὶν ἰδίαις, νέον ἀνάθημα νέας θρησκείας νέοις θεοῖς καὶ θεότησιν ἀπειράκις ἀπειροῖς. Ἦν δὲ τὸ μάλιστα συνωθησαν τὴν τῆς γνώμης εὐκολίαν αὐτοῦ πρὸς τῆς τῆν πρᾶξιν οἱ δι' ὄνειρων μαντικοῖ τρίποδες, πισίστην ὑπισχνόμενοι γῆς καὶ θαλάττης ἀρχῆς· τοῖτοις τοῖς τρόποις τὰ σφέτερα βεβαιώσαντι δόγματα.

B'. Καὶ τοῦτο, κατὰ μὲν τὸ σφίσι δόξαν, λοιδορίαν

Variorum notæ.

(34) Vide Q. Curtium lib. v in fine. BOIVIN.

(35) Ex epistola D. Basilii ad monachos suos, ut supra cap. 4, sect. 4, num. 12. BOIVIN.

(36) Die Assumptionis B. Virginis Dei Matris, Augusti 15. Philotheus patriarcha, Antirrheth. 1 (cod. Reg. 1996, fol. 9, v.), rem ita narrat : Τῆς δ' ἱερᾶς ἐπιστάσης μετὰ μικρὸν τῆς Θεομήτορος τελευταίης τε καὶ πανηγύρεως, ἣν ἑτησίως ἐπὶ τῇ ταύτης ἱερᾷ τε καὶ σεπτῇ μετατάσσει πάνδημόν τινα καὶ περίφανεστάτην ἐν τῷ μεγίστῳ ναφῷ τῆς ἐνουποστάτου καὶ συνανάρχου Θεοῦ σοφίας τελούμεν, πᾶσαν ἔκει σχεδὸν συγκαλοῦντες τὴν πόλιν, μετὰ τοῦς ἑωθινούς ὕμνους, δευτέραν ἤδη τῆς ἡμέρας ὤραν ἐχούσης, ἐπ' ὀκρίσαντο; ἱεροῦ λαμπρᾶν τε καὶ πεπαρρησιασμένην ἐποιησάμεθα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦτου, αὐτοῦ τε τοῦ πατριαρχούτος τότε προκαθημένου καὶ ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων σύναμα παντὶ παρισταμένων τῷ κλήρῳ, καὶ δὴ καὶ ἀρχόντων, καὶ τοῦ

πλείστου μέρους τῆς μεγάλης ταυτησὶ πόλεως περισταμένων· ἤνικα δὴ καὶ βασιλεὺς ὁ κράτιστος ἄνωθεν ἐκ τῶν ἱερῶν ὑπερίων ἀκρωόμενος; τῆς ἀναγνώσεως ἦν, τῆς τε συγκλήτου περισταμένης αἰσῆς, κάκ τοῦ στρατιωτικοῦ, καὶ δὴ καὶ τῶν πολιτῶν αὐτῶν ἄλλου πλήθους μυρίου. Τρεῖς δ' ἦμεν οἱ κατὰ διαδοχὴν ἀνεγνωκότες ἐκείνων· Γαληνωτῆς φημι, καὶ Μάξιμος ὁ σοφὸς, καὶ τρίτος; ἐπ' ἐκείνοισ; καὶ τελευταῖος ὁ Ἡρακλείας· ὁ δ', δὴ καὶ προτραπέλι; καὶ διδασκαλικὸν τινα βραχὺν περὶ τῶν προκειμένων ἀπὸ στόματος ἐξέβωκε μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν λόγον. Ἐκείθεν δ' ὁ ἱερὸς ὀρμηθεὶς ὡσπερ ἐξ ἀφειρή; τινὸς τόμος, μᾶλλον δ' οἱ τόμοι (τρεῖς γὰρ ἦσαν κατὰ ταῦτὸ κύριοι τῇ συνόδῳ συντεθειμένοι καὶ ὀμογεγραμμένοι κατὰ ταῦτὰ, ὁμοῦ μὲν καὶ συνημμένως οἱ δύο, μετὰ μικρὸν δ' ὡσαύτως; ὁ τρίτος· οὕτω καὶ γὰρ κρυπτετο παρ' ἡμῶν ὁ τόμος ἐν σκότει; τε καὶ γωνί.;), ἐκείθεν οὖν ὀρμηθέντες;, etc. BOIVIN.

εἶχεν ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας· τῇ δ' ἀληθείᾳ γνώ-
 μης ἐκεῖνων εἶχεν εἰκόνα καὶ στήλην ἀσεβείας τὰ
 γράμματα. Ἐπεὶ γὰρ οἱ λόγοι νῦν μὲν εἰκόνες εἰσι
 τῶν πραγμάτων, ὅτε πρὸ τῶν πράξεων ἐν τοῖς τῆς
 διανοίας ἐστὶ θαλάμοις γυμνάζονται, καὶ τὰ τέλη
 ζωγραφοῦσιν ἐκεῖ πως αὐτῶν· νῦν δ' ἕτερον τρόπον
 καὶ εἰκόνες καθίστανται τῆς ψυχῆς, ὅτε μετὰ τὴν
 ἔνδον διάσκεψιν ἔργα γίνονται καὶ αὐτοὶ, ψυχῆς
 ἀπόζοντα ὡς εἰπεῖν, καὶ ὅπως ἔξεως ἔχει καὶ γνώ-
 μης αὐτῆ τοῖς ἔξω διατυπούντα· τὰς τῆς ἔνδον κα-
 κοδοξίας τε καὶ θηριωδίας εἰκόνας τοῖς ἔξω λοιπῶν
 καὶ τὰδε πομπεῦει τὰ γράμματα, μεσημβρινῆς
 ἀκτίνος περιφανέστερον τὸ βδέλυγμα τῆς ἐσχάτης
 ὑπάρχειν ἐρημώσεως αὐτόχρημα (37). Ἀλλὰ τοῦ
 γε θεομισοῦς ἀναθήματος ἐκεῖνου τῇ ἱερᾷ τρα-
 πέζῃ ἐπιτεθέντος [P. 648] ἡ θεία μὲν οὐχ ἤφατο
 ψῆφος, εὐθύς τὴν ἀνάλογον ἐπιφέρουσα τῇ τόλμῃ
 κόλασιν.

Γ. Ἀλλ' οἱ κύκλω περιεστάμενοι τῶς ἐπίσκο-
 ποι καὶ πρεσβύτεροι πάντες ἐδόξαν, οὐχ ἦν περ
 ἐχρήν ἐπιτίμησιν· ὅτι Πῶς, ἀνθρώπε, τῷ μόνῃ
 πάντων ποιητῇ Θεῷ θεοτήτων ἐπενεγκεῖν διαφόρων
 τετόλμηκας πλῆθος, καὶ ἥμισυ δέδιδας κατὰ σαυτοῦ
 τε καὶ ἡμῶν καὶ Ῥωμαίων ἀπάντων προκαλούμε-
 νος τὴν ἀμαχὸν ἐκείνην Ῥωμαίων καὶ τοὺς τῶν
 καλῶν παιδευτὰς αἰθερίου κεραυνούς; Τούτων
 μὲν οὖν οὐδὲν τῶν ἀπάντων οὐτ' εἶπον, οὐδ' ἤκεν
 αὐτοῖς οὐδὲν ἐπὶ νοῦν, ἀ καὶ τῆς ἀληθείας ἐγγύτερα
 ἦν· ἀλλὰ κόλακας ἕκαστοι λόγους προμελετήσαν-
 τες ὑπισχνούντο καὶ προὔφερον, ἀ φύσις δίκης πε-
 ραίνειν οὐκ οἶδεν· ὅτι τοῖς μὲν πάλαι βασιλεῦσι
 κοινόν τι καὶ πάτριον σπουδαίον ἦν, κομίζεσθαι ἐν-
 ταῦθα χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθοις πολυτίμοις κε-
 κοσμημένα σκεῦη καὶ ἐπιπλά, καὶ τοιαῦτα ἄλλα
 καίμηλια. Σὺ δὲ προσήνεγκας δῶρον ἐπηλυ, καὶ οὐ-
 δαμῆ ποτ' ἐγγύριον τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ· ἀλλ'
 οἶον τῶν ἐξ αἰῶνος κεκόμικεν οὐδαὶς οὐδέπω βασι-
 λεύς. Καὶ σοὶ πλατυσμὸν ὑπισχνούμεθα τῆς ἐξου-
 σίας κατὰ τ' Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν, οἶον οὐπω τῶν
 παλαι βασιλέων εὐρεν οὐδαίς, οὐδὲ μείζονος ἀντι-
 δόσεως τετύχηκε πρὸς Θεοῦ, τοῦ τὸ ἀνάλογον τῆς
 προσαγωγῆς ἀντιδιδόντος κατόπιν, καὶ διὰ τὸ τῆς
 ἀντιδόσεως πρόδηλον ἐμφανίζοντος πᾶσι τὴν μὴ φαι-
 νομένην ποιότητά τε καὶ δύναμιν αὐτῆς, πρὸς τε
 τὸ βέλτιστον καὶ τὸ χεῖριστον.

Δ. Ἄ δὴ καὶ ἀκουσθέντα μὲν Βυζαντιοῖς, ὑπερ-
 ὢν τὴν πρόβησιν προεθέσπιζον, ἀκουσθέντα δὲ
 Θεῷ, πρὸς οὐ τὴν προσαγωγῆ καὶ ἡ τῶν μελλόντων
 κρίσις ἀνετίθετο, ταχέαν εἰλήφει τὴν ἔκθεσιν·
 οὐχ οἶαν αὐτοὶ κατὰ τὴν σφετέρην προεθέσπιζον βούλη-
 σιν, ἀλλ' οἶαν αἰ τῆς θεῆς δίκης ἀρβρεπεῖς ἐπεψήφισον
 πλάστιγγες, ὑπὸ μάρτυσι τοῖς εἰδόσι. Βραχέαι
 γὰρ ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ πυρὶ κατανηλωκότες πάσας

Variorum notæ.

(37) Cum Palamitæ multa et præclara Cantacu-
 zenæ promisissent, si Tomum suum altari ipse im-
 poneret, ac novo ritu consecraret, Gregoras, ubi id
 rescivit, Imo, inquit, cum videritis abominationem

A que doctrinæ: reipsa autem inerat scriptis illis
 imago eorum animi, et quædam veluti statua im-
 pietatis. Etenim ut verba nunc rerum imagines
 sunt, tum scilicet cum ante executionem in intimis
 animi penetralibus adhuc proludunt, et illic suos
 exitus adumbratos quodammodo informant: nunc
 eadem, sed aliter, sunt simulacra animi, cum et
 ipsa post arcanam illam consultationem res et fa-
 cta esse incipiunt, animum (ut ita dicam) redolen-
 tia, ac ejus habitum et affectum apud eos qui
 foris sint experientia: ita etiam hæc scripta sen-
 sus prævi et moris belluini intus latentis imagines
 1030 spectandas publice exhibent iis qui foris
 sunt, ut meridiano sole clarius pateat, eam esse
 revera abominationem ultimæ desolationis. Enim-
 vero Deus invisum sibi donum, sancto altari impo-
 situm, suffragio suo haud dignatus est; sed parem
 statim audaciæ pœnam rependit.

III. At episcopi et presbyteri tum circumstantes
 universi acclamabant: non illi quidem his verbis,
 sicut decebat, eum objurgantes: Heus tu, homo,
 quomodo ausus es unico omnium auctori Deo of-
 ferre diversarum divinitatum multitudinem, nec
 veritus es in te ipsum, in nos, in omnes Romanos,
 cingere gladium illum intolerabilem, et cœlestia ful-
 mina, per quæ improbi castigantur? Horum nihil
 ab iis dictum, imo ne cogitatum quidem: quæ ta-
 men veris propiora erant. Sed verba unusquisque
 adulantia præmeditati, pollicebantur et propone-
 bant ea quæ, ut est natura justitiæ, perfici non
 debebant. « Veterum imperatorum commune illud
 et patrium institutum fuit (aiebant), ut vasæ et
 suppellectilia, auro, argento, et pretiosis lapidibus
 ornata, et alias ejusmodi gazas afferre huc stude-
 rent. Tu vero obtulisti donum adventitium, et rem
 minime indigenam Ecclesiæ Dei; sed qualem ab
 omni ævo nullus unquam princeps intulerat. Nos
 autem tibi finium imperii et ditionis per Europam
 et per Asiam propagationem pollicemur; sic ut
 veterum principum nemini unquam talis obtigerit,
 nec major cuiquam merces data a Deo fuerit: qui
 quidem, pro oblatis muneris ratione, 1031 solet
 dignam deinde mercedem persolvere, et per evi-
 dens præmium latentem doni accepti conditionem
 D et naturam, quatenus ea vel optima vel pessima
 sit, prodere et declarare. »

IV. Hæc audita a Byzantiis, quorum gratia ora-
 culum illud canebatur; audita item a Deo, cui et
 offerebatur donum, et futurorum judicium per-
 mittebatur, celerem exitum habuerunt; non qua-
 lem illi pro sua voluntate vaticinati erant; sed
 eum ipsum, quem justitia divina æquissimis lanci-
 bus ponderatum irrogavit. Testes fuere ii qui
 sciunt. Etenim paucis ex eo diebus elapsis, illas

desolationis stantem in loco sancto, cognoscite quan-
 tiam appropinquavit desolatio imperii Romani. Vide
 Hist. lib. xxv, cap. ult. Boivin.

domos, quas quondam Romani in utroque freti litore, apud murum Byzantii et in ea continenti quæ e regione est, magno sumptu ædificaverant, universas simul igne consumunt et rem Romanam in eas angustias adducunt Genuitæ (isti scilicet qui parvulum castellum habitant), ut cives Byzantii, portis omnibus maritimis munitis, urbi ipsi jam timeant, ne hostes subito accurrentes, portis crematis, introrumpant eo impetu qui sustineri non possit, aut paucis scalis admotis per ipsos muros insiliant. Quamobrem murum Byzantii maritimum, septentrioni obversum, fossis profundis extrinsecus ductis circumplexi, eas quamprimum immisso mari inundant, ut continuo illa pars hostibus Latinis fiat cominus inaccessa.

V. Sic Deus pro Tomo oblato celerem quidem, sed imperatoris desiderio et proposito plane contrariam **1032** mercedem retribuit. Atque ejus rei testes fuerunt non episcopi solum assentatores, qui ea pronuntiaverant, quæ unius tantum dieculæ voluptatem auribus pepererunt, fructum autem omnino et undecumque nullum, imo res illis promissis et vaticinationibus maxime et per omnia oppositas, sed et populi quilibet circum habitantes; ita ut omnium risui et sannæ res nostræ expositæ paterent, ac ipse ille rerum exitus argumento certissimo fidem omnibus faceret, Tomum esse iniquissimum et impietatis plenum: siquidem ex ultimo eventu antea quæque astimantur. Nepe munus illud profanactaque donarium melioris notæ esse arbitrantibus episcopis, visum erat meliores eventus canere, ac prædicendo denuntiare imperatori; eum scilicet ad Euphratem et Tigrim usque imperii sui fines prolaturum. Verum quia oblata illa ejusmodi erant, ut ea Deus omnino aversaretur, ideo contra quam speratum erat accidit, ac pro maximis illis fluviis, Euphrate et Tigride, imperator Cantacuzenus fossas percussit, quæ marina aqua plenæ Byzantii muros alluerent; isque exiguum hoc adversus hostes præsidium, cogente necessitate, per artem munivit; ut argumentanti cuilibet facilis et evidens occurrat hæc conclusio: quoniam Tomus, ab illis scriptus, malum fuisset et impium munus oblatum, ideo infelicem exitum consecutum esse; eum videlicet, qui maxime contrarius, et eorum prædictionibus quam longissima distantia interjecta oppositus, **1033** exitium Romanis attulisset.

VI. Cæterum et hinc quoque, si tempora censeantur et inter se componentur, rerum hodiernarum cum iis quæ olim geste sunt cognationem perspicere est. Quippe et hisce temporibus quolibet maris æstu violentior agitatio arcem invasit ecclesiarum. Terminii constituti et tradita a Patri-

Α οικήτας, συλλήβδην εἰπεῖν, ὅσαι Ῥωμαῖοι παλαιὰ πολυτελῶς ψυχοδόμηγγο ἐφ' ἑκάτερα τοῦ πορθμοῦ περὶ τε τὸ τεῖχος δηλαδὴ τῶν Βυζαντιῶν καὶ τὴν ἀντιπέρας ἡπειρον, πρὸς τοσαύτην τὰ Ῥωμαῖοι συνήλασαν στενοχωρίαν πράγματα οἱ τὸ βραχύτατον τοῦτ' κατοικοῦντες φρούριον γεννοῦνται, ὥστε πᾶσαν παράλιον ἡσφαλισθαὶ πύλιν τοῖς Βυζαντιοῖς δεδιέναι δ' ἦδη καὶ περὶ τῆς πόλεως αὐτῆς, μὴ δραμόντες ἐξαίφνης πυρὸς τὰς πύλας ἔργον ποιήσονται τε καὶ εἰσελάσωνιν ἀστέτω ῥύμη, ἣ κλίμαξιν ὀλίγαις χρῆσάμενοι διὰ τῶν τειχῶν εἰσπηδήσῃσι. Διὸ τάφρους βαθεῖαι διεληφθότες ἐξῴθεν ἅπαν τὰ πρὸς ἄρκτον τετραμμένον τῶν Βυζαντιῶν πρὸς θάλατταν τεῖχος θαλάττης [P. 649] αὐτὰς ἐν βραχί δεδαίχασι πλήρεις, ὡς ἄβατον ἐντεῦθεν τοῖς ποιε-

Β μίοις Λατινοῖς ἐκ τοῦ σχεδὸν τὸ μέρος ἐκείνο γενέσθαι. Ἐ' Οὕτω τῆς τοῦ τόμου προσαγωγῆς ταχέαν μὲν, ἀντίθετον δὲ τῆ τοῦ βασιλέως παντάπασιν ὁρμῆ καὶ προθέσει, τὴν ἀντίθεσιν ὁ Θεὸς παρέστη, ὑπὸ μάρτυσι, μὴ ὅτι τοῖς θεωπεύουσιν ἐπισκόποις ἐκεῖνοις καὶ προθεσιζουσιν ἅ τέρψιν αὐθιμὲρὸν ταῖς ἀκοαῖς ἐβλάττησε μόνην, καρπὸν δ' οὐδένα τὸ παράπαν οὐδαμῶθεν, ὅτι μὴ τὰ τῶν ἐπισκοπικῶν ἐπαγγελῶν ἐκείνων καὶ προφοιδοσμῶν παντάπασιν ἐναντιώτατα· ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πέριξ ἔθνεσιν ὡς μυκτηρισμὸν καὶ χλευασμὸν ἅπασαι προκείσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ παράστασιν ἅπαντας εἶναι νομίζεν ἀναμφισβήτητον τὸ τῆς ἐκθάσεως πέρας, ὅτι παρανομίας καὶ ἀσεβείας ὁ τόμος μεστός. Πρὸς γὰρ τὸ τελευταῖον ἐκδὸν ἕκαστον τῶν πρὶν ὑπαρξάντων κρινεταί. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπισκόποις, οἰομένοις εἶναι τὸ τῆς προσαγωγῆς καὶ τοῦ δυσσεβοῦς ἐκείνου ἀνασθήματος, τοῦ τόμου δηλαδὴ, τῆς βελτιονος μίρας, προθεσιζέειν καὶ προαναφωνεῖν ἐπέης καὶ κηρύττειν τὰς βελτίους ἐκθάσεις περὶ τῆς τοῦ αυτοκράτορος ἀρχῆς, ὅτι μέχρις Εὐφράτου καὶ Τίγρητος ἔκτεινέ τοὺς ἄρκους. Ἐπεὶ δ' ἀνεκτὰ τῷ Θεῷ τὸ παράπαν οὐκ ἦν τὰ τῆς προσενέξεως, ἀντέστραπται τὰ τῶν ἐλπιδῶν· καὶ ἀντ' Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, τῶν μεγίστων ἐκείνων ποταμῶν, τάφρους ὑδάτων μεστοῖς θαλατῶν ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς τὰ τῶν Βυζαντιῶν τεῖχη προσκλύζειν ἀνώρουξέ τε καὶ ἐσχυούργησε, τοῖς πολεμοῖς ἐξ ἀπορίας μικρὸν ἐπιτείχισμα· ὡς εἶναι τοῖς συλλογιζέσθαι βουλομένοις ῥᾶδιον καὶ σαφὲς τὸ συμπέρασμα· ὅτι κακὸν ἔρα καὶ δυσσεβὲς τὸ τῆς τομογραφίας ἐκείνων ἀνάστημα ὃν κακοδοιμογούσης ἔτυχε καὶ τῆς ἐκθάσεως, καὶ πάνυ τοι σφόδρα ἐναντιωτάτης, κακὴ διαμέτρου ταῖς σφῶν προβήσσει τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐνεγκμένης ἀπώλειαν.

Γ' Ἐξέσσει μὲν οὖν ἐντεῦθεν, παρεξέτασται καὶ παρατιθένας, τὴν τῶν παρόντων ὄρᾴν πρὸς τὴν πάλαι συγγένειαν. Σάλος γὰρ (58) καὶ νῦν κατέστη τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἀκρόπολιν, θαλασσίω κλύδωνι παντὸς ἀγριώτερος. Τὰ Πατέρων δριὰ τε καὶ ὀλίγα κατασέσσειται. Τῶν ἀρχόντων ὁ τύπος μετ'

Variorum notæ.

(58) Verba sancti Basilii, ut supra cap. 3, sect. 4, num. 1. Βοήθης.

τῆς ἀμολίας παράττει δικὴν θυέλλης ἅπαντα, πρὸς ἄ
 ὑπερβολὰς καὶ ἄλλειψεις τὰ τῆς εὐσεβείας παρασυ-
 ρόντων δόγματα. Τοῖς μὲν τῶν ἀνθισταμένων χει-
 ρες ἐπάγονται φονικαί· τοὺς δ' ἐξορίαι καὶ διωγμοὶ
 παντοῖοι μερίζονται· τοὺς δ' εἰρκταὶ συγκρούουσι
 καταθρόνιοι, αὐτοσχεδῖοι τοῖς ἐτι ζῶσι δρώμενοι τά-
 φοι. Θεολογοῦσιν ἀδεῶς οἱ βάνυσοι, ἀγροῦς καὶ θέα-
 τρα πάντα τοιοῦτων [P. 650] φωνῶν ἐμπιπλῶνες.
 Ποιμένες ἐλαύνονται· βραβεῖς δ' ἀνταισάγονται λύκοι
 κατὰ τῶν ποιμνίων. Θεοσέτων ἀκρίστων ὁ ἀριθμὸς
 εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται πλήθος. Λαλεῖται τὸ ψεῦδος
 ἀφόβως· ἡ ἀλήθεια συγκαλύπτεται. Διαβάλλουσι
 ἡμᾶς ἐφ' οἷς αὐτοὶ γε ἐνέχονται ἐγκλήμασι. Θεσμοὶ
 Πατέρων πεπότηνται.

tas involucris legitur. Quorum criminum rei ipsi sunt, ea in nos per calumniam transferunt. Patrum præscripta pedibus proteruntur.

Ζ'. Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστα πάντα διεξιέναι ζῆ-
 τῆν, ἐξῆν τοὺς ἀναγινώσκοντας παραβάλλειν τοῖς
 πράγμασι, καὶ συναγεῖν ἐκ παραθέσεως τὴν τῶν
 πάλαι πρὸς τὰ νῦν ὁμοιότητα· φαίην δ' ἂν καὶ
 μαίξω τὴν νῦν εὐρίσκειν κακίαν, ἣ κατὰ τὰς θροῦ-
 λουμένας τῶν πάλαι· παρόσον τῆς τότε Ῥωμαίων
 ἀρχῆς εὐρυτέρας οὐσῆς ἐν ἡπείρῳ καὶ θαλάσῃ,
 καὶ σοφῶν ἀνδρῶν πανταχῆ τῆς οἰκουμένης ἀκμα-
 ζόντων, καὶ πάντων μὲν πατριαρχῶν σχεδόν, καὶ
 ἐπισκόπων τῶν πλείστων, ἐχόντων μετὰ σοφίας
 ἀνάλογον καὶ τὴν ἐν δόγμασι πείραν, ὡς ἔχειν τοὺς
 διωκομένους πλατεῖαν τὴν χώραν, ἐκ τῆσδε τῆς πό-
 λεως φεύγειν εἰς τὴν ἑτέραν, κάκειθεν εἰς ἄλλην,
 καὶ αὐθις ἐκείθεν ἐντεῦθεν· καὶ δύνασθαι τοῦ μὲν
 ἐνὸς κινδυνεύοντος μέρους, τῶν δ' ἄλλων ὑγιαίνον-
 των ἐτι καὶ ἀνθισταμένων, ἐγείρεσθαι τὸ πεπτω-
 κός. Νῦν δ' ἐν μόνῳ τῷ Βυζαντίῳ σχεδὸν τῆς ἐξου-
 σίας καθισταμένης ἀπάτης, πατριαρχικῶν δ' ἐκκλη-
 σιῶν καὶ ἐπισκοπικῶν, ὀλίγου δέω λέγειν ἀπιστῶν,
 γενομένων ὑφ' ἡγεμόσι βραβάροις, καὶ διὰ ταῦτα
 τῶν διωκόντων ὁμοῦ καὶ διωκομένων, ταυτὸν δ' εἰ-
 πεῖν λύκων ὁμοῦ καὶ ἀρνίων, ἐν μάνδρᾳ μιᾷ, τῷ Βυ-
 ζαντίῳ φημι, συγκλεισθέντων, μετὰ πολλῆς ὀδύης
 τὸ τοῦ Χριστοῦ δαπανᾶται ποίμνιον, μηδενὸς μη-
 δαμῆ μηδεμίαν καταφυγὴν ἀσφαλῆ κεκτημένου,
 μηδ' ἐν ψυχῇ λαβεῖν ὀπωσῶν δυναμένου τὸ εὐελπι.
 Καὶ γίνεται τὸ πρᾶγμα πολλῶ βιαιότερον νῦν, ἣ
 κατὰ τὴν Αἰσωπίειον μῦθον ἐκείνον, ᾧ ἐπὶ και-
 ροῦ Βασιλείου ὁ μέγας ἐχρήσατο παραδείγματι
 πρὸς παράστασιν τῆς θηριωδίας τῶν τότε διω-
 κτῶν.

Η'. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς δι' οὐείρων ἠναγκάσμεθ' ἄ
 πως μαντικῆς ὑπ' αὐτῶν διὰ μνήμης ἔλθειν (59),
 δι' ὧν εἰς τὰ μάλιστα τῆς τοῦ βασιλέως γνώμης
 τὴν εὐκολίαν ἐξέπληξάν τε βραδίως καὶ ὑπηγάγοντο,
 φέρε καὶ περὶ τούτων μέτρια λέξωμεν, καὶ ὅσα
 πρὸς τοῦ πρώτεθέντος ἀρτίως ἡμῖν εἰς ἀρχέτυπον
 ἀφηγήσεως Βασιλείου τοῦ Θείου ἐρανίσασθαι δυνη-
 βεῖημεν ἂν. Τοὺς γὰρ ἄλλους διὰ συντομίαν παρή-

Variorum notæ.

(59) Gregoras hoc loco Palamitas notat, ut pro-
 priis somniis intentos. At ipsi quoque Gregoræ Phi-
 lotheus patriarcha *Antirrhet.* xii, cod. Reg. 1906,

bus dogmata labefactantur. Omnia procellæ instar
 conturbat junctus cum ignorantia fastus principum,
 qui et superflua adlendo, et detrahendo neces-
 saria, doctrinam fidei pervertunt. Si qui resistunt,
 eorum aliis manus inferuntur sanguinarie; alios
 exsilia et omnis generis persecutiones dispartunt:
 alios denique carcer subterraneus operit, velut
 tumulus quidam subitarius, hominibus adhuc vi-
 vant paratus. Fabri vilissimi de rebus divinis dispu-
 tant impune, fora theatraque omnia ejusmodi
 sermonibus implentes. Pastores expelluntur. Lupi
 crudeles in eorum locum adversus greges introdu-
 cuntur. Divinitatum increatarum numerus in infi-
 nitum extenditur. Mentiendi nullus metus. Veri-
 tates in nos per calumniam transferunt. Patrum

VII. Et quid necesse est velle omnia persequi
 sigillatim, quæ qui legunt facile ipsi possunt cum
 rebus conferre, ut prisicarum cum hodiernis simi-
 litudo ex comparatione colligatur: imo, ausim di-
 cere, ut majus hodie malum grassari comperiat,
 quam fuerint vetera et pervulgata illa: propterea
 quod iis temporibus, cum Romanum imperium
 terra et mari latius porrigeretur, et ubique gentium
 viri docti florent, patriarchæ autem fere omnes,
 et episcopi plerique. **1034** eruditione juxta ac
 dogmatum usu præstarent, patebant fugientibus
 magna locorum spatia, ut pulsati hac urbe in aliam
 fugerent, et inde in aliam, et rursus inde aliover-
 sum: adeoque, si pars una laboraret, aliæ vero
 adhuc valeret ac resisterent, posset erigi id quod
 cecidisset. Hoc autem tempore, cum omnis fere
 principatus in solo Byzantio consistit, cum patriar-
 chales ecclesiæ, et episcopales pene dixerim uni-
 versæ, principibus barbaris subjiciuntur; atque
 idcirco persecutores simul et ii qui persecutionem
 patientur, seu, quod idem est, lupi promiscue et
 agni in eodem ovili, Byzantio urbe, includuntur,
 hoc inquam tempore oves Christi magna cum licen-
 tia disperduntur, quia nulla tutum usquam perfu-
 gium habet, nec spem bonam concipere ullo modo
 potest. Ita fit, ut violentia multo nunc major sæ-
 viat, quam ut narratur in illa Æsopi fabula, qua
 magnus Basilius in tempore usus est, ut immanem
 persecutorum sævitiam eo exemplo declararet.

VIII. Quoniam vero ejus ipsius quam habent per
 somnia divinandi facultatis mentionem facere co-
 acti ab illis sumus, qua potissimum re credulam
 imperatoris mentem facile perculerunt, ac velut
 domitam subegerunt, age de his etiam pauca a no-
 bis dicantur; ea scilicet, quæ ex sancto Basilio,
 quem nobis in his rebus enarrandis imitandum
 modo proposuimus, corrogare licuerit. Nam cæ-

fol. 297, eundem morbum obijcit; qua de re plura
 nos supra in Vita Gregoræ. BOIVIN.

teros, qui calamitates tragicas recensuerunt, quæ vel tum existere, vel aliis temporibus aliæ deinceps et **1035** varix subortæ sunt, compendii causa onisimus. Hic autem sic ferme loquitur : « Ego propter hujus loci consuetudinem, qua illi a puero. assuevi, brevem aliquam a negotiis, quibus distinebamur, respirationem adeptus, cum gaudio ad solitudinem hanc accessi. Quid igitur opus est ad inania somnia confugere, et somniorum conjectores istos conducere, nosque publicis conviviis temulentorum inter pocula fabulam facere? Sabelii namque pestem, olim quidem motam, a Patribus autem consopitam, renovare conantur; qui, ne deprehendantur et vincantur, ista contra nos somnia confinxerunt. Vos itaque valedicto temulentis hisce capitibus, quibus suffumigatio illa crapulæ sursum inæstuans phantasmata gignit, vestrum damnum a nobis discite, qui et vigilamus, et propter timorem Dei tacere nequimus. »

IX. Vides, ut in eo etiam quem pariunt somnia errore, hoc illi manifeste simile sit exemplum? Nimirum quia unus semper his moderandis præest, qui et hæc docet, diabolus. Quippe et hi quoque genio indulgentes, et illustre bibendi certamen in plano mensæ opiparæ campo instituentes, oblatas sibi Numinis species linguat, convenientem hominibus ebriis narrationem. Iidem rerum futurarum præsentia facile eructant, velut inclusum ventre spiritum; lingua scilicet, ob vaporem vini in cerebro collectum, tanquam naufragio aliquo elisa, et turpiter titubante. Tum ii ipsi de rebus divinis disputare incipiunt, præsumpta jam audacia ex **1036** suorum somniorum divinatione, et argumentis quibuslibet objectis solutisque, subinde ad interrogata respondent. « Proponunt enim (inquit ille) quæstiones, non ut fructum aliquem ex iis capiant, sed eo ut si minus cum eorum votis responsiones congruant, justam hanc videantur occasionem habere oppugnandi et calumniandi homines bene et pie sentientes. » Sed de his satis.

καμιν, ὅσοι τε τὴν τῶν τότε δεινῶν τραγῳδίαν καὶ ὅσοι τὰς ἄλλοτ' ἄλλως ἄλλας [P. 651] ἐξῆς ἀναφύσσας ἐμπιθέστερον διεξίτασι. Φησὶ τοίνυν οὕτως ἰσως ἐκεῖνος : « Ἐγὼ (40) διὰ τὴν ἐκ παιδός μοι πρὸς τὸ χωρίον τοῦτ' ἐσυνήθειαν, βραχείας σχολῆς ἐκ τῶν κατεχουσῶν ἡμᾶς ἀσχολιῶν ἐπιτυχῶν, ἀτμῶνος ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐσχατιὰν ταύτην. Τί οὖν χρὴ πρὸς ὄνειρους καταφεύγειν, καὶ ὄνειροσκόπους μισθοῦσθαι, κινεταὶς πανδημοῖς ἐστίασεσιν ἡμᾶς ποιεῖσθαι παρλιον διήγημα; Τὸ γὰρ τοῦ Σαβελλίου κακὸν, πάλαι μὲν κινήθην, κατασθεσθὲν δὲ πρᾶ τῶν Πατέρων, ἐπιχειροῦσι νῦν ἀνανεοῦσθαι οὗτοι, οἱ φόβῳ τῶν ἐλέγχων τοὺς καθ' ἡμῶν ὄνειρους πλάττοντες. Ἄλλ' ὑμεῖς τὰς οἰνοδαρεῖς κεφαλὰς, ἃς ὁ ἐκ τῆς κραιπλῆς ἀναφερόμενος ἀτμὸς εἶτα ἐγκυμαίων καταφωτίζει, χαίρειν ἀζέντες παρὰ τῶν ἐρηγορῶτων ἡμῶν, καὶ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον μὴ δυνάμενων ἡσυχάζειν, τὴν βλάβην ὑμῶν ἀκούσατε. »

Θ'. Ὁρᾶς καὶ διὰ τῆς τῶν ὄνειρων πλάνης ἐντεῦθεν εἰς ἐκεῖνην σαφῆ γινομένην τὴν ἐξομολογήσιν ἅτε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ τὰ τοιαῦτα διδάσκοντος ὄντος ἐνὸς ἀεὶ, τοῦ διαβόλου φημί. Τρυφῶντες γὰρ καὶ οὗτοι, καὶ λαμπρὸν ἀκρατοποσίας ἀγώνισμα τὸ τῆς ἀβραῦς τραπέζης ἐδαφος ἔχοντες, παροῖνον ἀφήγημα τὰς αὐτῶν ἀναπλάττουσι θεοπτείας, καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἐξερύγονται πρόγνωσιν εὐπειῶς, καθάπερ ἐγγάστριον πνεῦμα, ὑπὸ τῆς περὶ τὸν ἐγκέφαλον συναγομένης οἰνηρᾶς ἀναδόσεως νευαγοῦσης τῆς γλώττης καὶ πλημμελούσης ἀναίδην. Καὶ ἅμα θεολογία; ἀρχονται, τὸ θαρβύνειν ἔχοντες ἤδη προσημνόμενον ἐκ τῆς τῶν ἰδίων ὄνειρων μαντικῆς, καὶ ἀντιθέσεις καὶ λύσεις ἐρωτημάτων ἐπάγουσιν, ὅπως ἂν αὐταῖς εἴη βουλομένοις. « Προβάλλουσι γὰρ (φησὶ) λόγους, οὐχ ἵνα τι χρήσιμον λάβωσι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ συμβαινούσας τῇ αὐτῶν ἐπιθυμίᾳ τὰ ἀποκρίσεις εὐρωσι, ταύτην ἀφορμὴν δὲ καὶ ἔχειν δόξωσι τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατὰ τὸν εὐσεβοῦντων διαβολῆς. » Εἶπεν.

ARGUMENTUM NOTÆ.

(40) Sanctus Basilius, epist. 64. BOIVIN.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΒ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS SECUNDUS

CAPUT PRIMUM.

Internuntii, ab imperatore et patriarcha missi, ad Gregoram veniunt. Mandata exponunt. Nova decreta et Palamæ libellum jubentur exhibere. Negant libellis opus esse : decreta allaturos se promittunt. Gregoras, ut utrumque exhibeatur, multis rationibus contendit. Internuntii, re infecta, discedunt.

[P. 652] Α'. Τούτων δ' ὁμοῦς οὕτως ἐχόντων, καὶ Α οὕτως ἡμῶν ἐπὶ μακρὸν, ὡς εἴρηται, φρουρουμένων πᾶν τοι ἀσφαλῶς, πάταγος ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν μετὰξὺ παρὰ τὰς ἡμετέρας ἤκούετο θύρας· οὐ τὸ ἀπροσδόκητον ἐκπληξίν τινα καὶ θόρυβον ἐπέσταξε τῇ ψυχῇ, τῆς συνελείας ἐκείνης τῶν ἀεὶ προσιδόντων παμ- πολλῶν ἡμῖν λήθης ἣδη πυθμέσι κρυβεῖσθαι. Διασαφισάντων δ' ὁμοῦς ἐκείνων οἵτινες εἶεν, αἱ τε θύραι πρὸς ἡμῶν ἀνεψέγγοντο κάκεινοι εἰσῆσαν. Ἀγγελιαφόροι δ' ἦσαν οὗτοι· πρὸς μὲν βασιλέω; ἄνδρες τῆς συγκλήτου καὶ εὐγενῶν· πρὸς αὐ τοῦ πατριάρχου ἐπίσκοποι τε καὶ τῶν ἄλλω; ἐλλογιμῶν ἔνιοι. Προσεϊκόντες οὖν τὰ εἰωθότα καὶ καθεσθίντες ἠγγέλλον τὰ ἐπιπαθθέντα, λέγοντες ὡς « Ἐκ μέσου γενομένων τῶν καινοτέρων ἐκείνων φωνῶν, δι' ἃς τὴν Ἐκκλησίαν ταράξει συμπέπτωκε, τομογραφίαι καὶ νέα κατέστη ψηφίσματα πρὸς ἀπάντων ἡμῶν, τῶν τε ἐπισκόπων δηλαδὴ καὶ συγκλητικῶν, ἅμα βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχει, ἔχουσαι πρὸς ἀκρίθειαν ἀριστα ἡρμοσμένως· ὡς εἶναι σοι τὸ κωλύον οὐδὲν εἶτι, κοινῶν ἔχειν ἡμᾶς τοῦ λοιποῦ καὶ ταυτὰ σοι φροῦντας. »

Β'. Πολλῶν οὖν μετὰξὺ τῆνικαῦτα ραγέντων λόγων καὶ ἀντιθέσεων, τέλος ἀπητήθησαν ἐμφανίζεῖν τὰ τε νέα ἐκεῖνα ψηφίσματα καὶ ἅμα τὸν ὀφειλόμενον τούτοις τοῦ Παλαμᾶ λίβελλον, κατὰ τὴν τῶν θεῶν κανόνων ἔκδοσιν καὶ νομοθεσίαν. Φησὶ γὰρ εὐθύς ἡ πρὸς τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης ἐκτῆς συνέδου προενεχθεῖσα ψήφος πρὸς τοὺς ὁμοίως ἔχον- τας τούτοις, ὡς « Οὐκ ἄλλοις ἡμᾶς πληροφορεῖτε ὑμεῖς οἱ ἐπιστρέφειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν λέγοντες, εἰ μὴ ἐγγράφους λιβέλλους τῆς πίστεως ὑμῶν ἀγάγητε [P. 653] καθ' ἑτέραν σύνοδον, ἡμῶν ἐμπροσθεν ὀφείλοντες ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀγράντων τοῦ Θεοῦ λογίων τούτους ἐπιδοῦναι. » Εἰ οὖν ἐπόμενοι καὶ

1037 I. Tamen cum hæc ita se haberent, et nos, sicuti dictum est, summa cautione jamdiu custodiremur, interea pulsatis die quadam foribus nostris, strepitus auditur; quæ res, quod improvisa esset, terroris aliquid et trepidationis 1038 animo iniecit. Nam continuam illam et perpetuam hominum quam plurimorum ad nos ventitantium affluentiam penitus jam obliti eramus. Cæterum illi, ubi quoniam essent indicarunt, foribus per nos reseratis admissi ingrediuntur. Erant porro internuntii, ab imperatore quidem missi, senatores et patricii; a patriarcha autem, episcopi et hominum præterea eruditorum nonnulli: qui de more allocuti me con- siderunt, ac mandata exponentes, « Sublatis de medio (inquietabant) iis vocibus, per quas turbæ in Ecclesia excitatæ fuerant, omnes quotquot sumus, cum imperatore et patriarcha episcopi ac viri senatorii, novos Tomos, nova decreta composuimus, ad accuratam rationem perfectissime exacta; ut nihil jam obstat, quominus nos in posterum communione tecum junctos et idem sentientes admittas, »

II. Multis tum dictis responsisque et interpellationibus interjectis, demum nova illa decreta exhibere jussi sunt; item Palamæ libellum, cum his conjungendum, prout sacris canonibus traditum et constitutum esset. Etenim decretum, per sanctam œcumenicam synodum sextam promulgatum, sic eos, quorum similis causa erat, alloquitur: « Qui dicitis vos converti ad veritatem, non alias nobis satisfacitis, nisi scriptos fidei vestræ libellos producatís apud aliam synodum, debentes coram nobis super sanctis et intemeratis Dei oraculis eos deponere. » 1039 Si igitur (aiebam) sacrosancto et generali Patrum concilio ipsi quoque

obsecuti cum Palama sic egistis, eumque iisdem conditionibus recepistis; jam vos, scripta illa palama proferentes, animum re declarate, et me vobis consentientem habetote. Quod si et præmia distributa, et mensæ imperatoriæ luxus, et larga pecuniæ copia in vestros sacculos jugiter defluens et animus, ea parte qua gaudium sentit, blande alliciens; si denique (ut et hoc addamus) officii ignorantio et inscitia vobis persuaserunt, facile ut Patrum dogmata ejuraretis et constitutarum legum nobilitatem parvi faceretis; hoc scitote, nullo pacto fieri posse, ut ulla unquam inter nos communitio sit; non magis scilicet, quam aut luci cum tenebris, aut serenitati cum sævientis pelagi fluctibus.

III. At illi nec libellis opus esse in præsentia, nec talia nunc exigenda ab se aiebant. Nam quod ipsis approbatum decretumque esset, id legem esse omnibus libellis firmiorem. Quod ad nova decreta, quæ scripsissent, et ad synodici Tomi constitutiones attineret; ea quia non attulissent, se ipsos incusabant, et ejus rei culpam conferebant in oblivionem, cujus potestas summa et tyrannica esset; atque id peccatum postera die correcturos se affirmate promittebant.

IV. Eumvero negabam ego rationi consentaneum esse, aut aliis convenire præterquam istis, ejusmodi verba afferre, quæ aere percusso statim evanescerent; imo illa decreta, prius quam ipsi comparerent, oportuisse 1040 coram exhiberi. Quippe (aiebant) nec divina Evangelia ab apostolis, nec sapientum Ecclesiæ antistitum præceptiones, nec sacra dogmata sic scripta sunt, ut in lucem edita haud fuerint; nec sic quidem edita sunt, ut tacita latuerint; sed et toto orbe, quacunque habitabilis est, prædicantur sine line, et, mortuis iis qui scripserunt, permanent scripta immortalia, quovis cippo, quibuslibet simulacris perenniora: eaque non solum iis, qui utuntur, vivum et veluti spirantem fructum afferunt; sed et illorum, a quibus scripta sunt, voluntatem officiosamque providentiam perpetuo repræsentant, et veram ipsis immortalitatem tribuunt. Nempe ea est natura rerum sensilium, ut quia sensibus cognatæ et quasi familiares sunt, idcirco ad sui perceptionem facile eos semper quasi mancipatos adducant, atque adeo ex utrisque conjunctis usus et opportune agendi sagax experientia colligatur. Eorum enim, quæ in mundo sunt, judex constituta mens vim suam nunc in cælum, nunc in terram exercet, et rerum qualitates ope sensuum cognoscit; ac modo per tactum asperitates lævitatesque corporum, et quæcumque ei sensui a natura subjiciuntur, explorat et intelligit; modo per odoratum, quæ suaveolentia sint et contra; modo per auditum voces modulatas percipit; modo per oculos variis colorum fucis interest; atque eadem præterea hominum mores nunc linguæ nunc scripturæ ope assequitur, et quales ii sint discit. In iis sensibus duo principa-

ὁμοίως ἐκείνῃ τῇ θείᾳ καὶ οἰκουμένηῃ τῶν Πατρῶν συνόδῳ τὰ ὁμοία καὶ τῷ Παλαμᾷ πεπραγῶσι, καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτὴν ἐδέξασθε, ἔργοις ἡμῖν τὴν τῆς γνώμης ἐνδείξασθε, παρρησιαί τὰ γράμματα φέροντες· καὶ βραδύρων ἡμῖν ἔσομαι. Ἐὶ δὲ διανομί γερόντων καὶ βασιλικῆς τραπέζης τρυφή καὶ χρημάτων ἀφθονος χρηρηγία συνεχέστερον ἀντιουμένη τῆς βαλαντιῶς ὑμῶν καὶ τὸ χαίρον τῆς ψυχῆς ἐντεῖθεν ἐφέλοχον ἐνῆ, προσκεῖσθαι δ' ἅμα καὶ τῶν προσήκόντων ἀπειρία μετὰ τῆς ἀμαθίας, βραδύως ἐξήρυσσεν τὰ πάτρια πέπεικε δόγματα καὶ τὴν τῶν καθιερωμένων νομίμων φαυλίζειν εὐγένειαν, εἰδέναι χρεῖαν, ὡς οὐδέ τις ἡμῖν οὐδαμῆ ποτε κοινωνίας ἐγγίνεται τρόπος. Οὐχ ἦττον γὰρ ἂν ἦ φωτὶ πρὸς σκότος, καὶ γαλήνῃ πρὸς διαποντίους κλύδωνας.

Γ. Ἐκείνων μὲν οὐκ ἔστιν εἶναι λιβέλλων ἔφασαν ἐνταυτοῖς, μηδὲ τοιοῦτων σφίσι ἀπαίτησιν νῦν. Νόμον γὰρ εἶναι λιβέλλων ἀπάντων στερέωσιν τὸ σφίσι δεδεγμένον τε καὶ δεδογμένον. Περὶ δ' ὧν αὐτοῖς γέγραπται νέα ψηφίσματα, καὶ τομογραφικῶν συνθημάτων, αὐτοὶ ἐαυτοῖς μὴ κεκομίσαν ἐμμέφοντες τε καὶ ἐς τὴν τῆς λήθης αὐτόνομον τυρανίδα τὴν τοῦ συμβάντος διαμαρτίαν ἀνέφερον· ἐδιορθοῦν τὴν ὑστεραίαν σφῶδρα ἐπηγγέλλοντο.

Δ. Μηδὲ γὰρ εἶναι τῶν εἰκότων, πλὴν ἐκείνων, λόγους ἐμοῦ τῷ πληγέντι διαλυομένους ἀεὶ κομιζέειν, ἔφασκον ἔγωγε. Μᾶλλον γὰρ ἂν ἐκεῖνὰ γε χρῆναι ποιεῖν ἐμφανῆ, πρὶν ἢ ἐκείνους αὐτοῖς. Ἐπεὶ καὶ τὰ θεῖα τοῖς ἀποστόλοις εὐαγγέλια καὶ τῶν σοφῶν τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγῶν εἰ δίδασθαι καὶ τὰ ἱερὰ δόγματα γέγραπται μὲν, οὐκ ἐδέδοται δέ· οὐδ' ἐκδέδοται μὲν, σεσιώπηται δέ· ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀεὶ κηρύσσεται, καὶ τῶν γεγραφότων θανάτων ἀθάνατα μένει τὰ γράμματα, στήλης ἀπάσης καὶ ἀνδριάντων ἀπάντων μακρῶ κομώτερα, μὴ μόνον ζῶσαν καὶ ἔμπνουν τινὰ τοῖς χρωμένους παρεχόμενα τὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεγραφομένων προαιεσίῳ τε καὶ οἰκουμικῶν σύνεσιν διηγεκῶς ἐκινεῖζοντα, καὶ τὸ ἀθάνατον ἔμπρακτόν σφίσι διδόντων. Πέφυκε γὰρ ἀεὶ χειροῦσθαι μετὰ βραδύνης τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντίληψιν, διὰ τὸ συγγενὲς καὶ οἰκείον, καὶ πείραν ἅμα καὶ γνωστικὴν ἐμπειρίαν συνάγειν τὸ χαίριον ἔχουσαν ἐκ τῆς ὁμιλίας ἀφοῖν. Νοῦς μὲν γὰρ δικαστὴς τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων ὑπάρχων νῦν μὲν εἰς αἰθέρα, νῦν δ' εἰς γῆν ἐνεργεῖ, καὶ διὰ τῶν [P. 654] αἰσθητηρίων εἰς τῶν πραγμάτων ἀναπνέσκει ποιότητος· καὶ νῦν μὲν διὰ τῆς ἀφῆς ἐρωτᾷ καὶ μαυθάνει σωμάτων τραχύτητας καὶ λεϊότητες, καὶ ὅσα τῷ τοιοῦτῳ πέφυκεν ὑποκεῖσθαι αἰσθητηρίῳ· καὶ αὐτὸ διὰ τῆς ὁσφρήσεως ὅσα εὐώδη καὶ μετὰ καὶ νῦν μὲν διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν ἐναρμονίων φωνῶν τὴν ἀντίληψιν ἴσχει· νῦν δὲ ταῖς διασφῆραις διὰ τῶν ὀφθαλμῶν βαφαῖς ὁμιλεῖ τῶν χρωμάτων· καὶ πρὸς τὸ ἔτι νῦν μὲν διὰ γλυττης, νῦν δὲ διὰ γραμμάτων ἐφάπτεται τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν καὶ τὰ τοῦ ἀναγιγνώσκει ποιότητος. Τοῦτων τοίνυν δυοῖν ἀναγιγνομικωτέρων, ὅσα γε πρὸς τὸ διακονεῖσθαι τῷ

τῆς ψυχῆς βελτίονι μέρει, νῦν μὲν θατέρῳ μᾶλλον ἄντους τῶν πάλαι παρέχειν σοφῶν τὴν βελτίονα μοῖραν ἀκούομεν, νῦν δ' ἔντους θατέρῳ. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐνεστώτων ἀντιληπτικὴ καὶ παρόντων μόνον ἡ ὄψις· ὑπάρχουσα δραστηκωτέραν ἄμωσ ὡς τὰ πολλὰ τὴν τῶν ὑποκειμένων παρέχεται γνώσιν· ἡ δ' ἀκοὴ ἀμβλυτέραν μὲν πῶς, πλατυτέραν δ' ὁμῶς. Τῶν τε γὰρ παρόντων εὐχερῶς ἀντιλαμβάνεται καὶ τῶν ἀπόντων ὡς παρόντων αἰσθάνεται, δαιμονίως τὰς τοπικὰς συνάπτουσα διαστάσεις. Εἰ δέ τι μὴ φορτικὸς ὁ λόγος, αὕτη καὶ τῶν μελλόντων ἐρμηνεύς ὁράται τοῖς νῦν, εἰ τις Μωσῆς καὶ Δαβὶδ διὰ Πνεύματος θεοῦ τὴν τοῦτων ἀποθεσιπίζει πρῶτην. Εἰ οὖν ἐν τοῖς ἄλλωσ ἔχουσι πράγματα οὕτω ταῦτ' ἔχει, καὶ χρημάτων καὶ χωρίων κρίσεις αἰκλείους αὐτοπροσωπῶσ ἐπιζητοῦσιν ἐπιστάσις, καὶ χρόνον δέονται μακροτέρωσ πολλὰκις, καὶ ὄψεωσ ἅμα καὶ ἀκοῆσ ἐν ταυτῷ τὰ κριτήρια διὰ τὴν ἀκριβείαν τὰσφαλοῦσ ἀπαιτοῦσι, πῶσ οὐκ ἂν τις ἐνταῦθα τὸ τοῦ ὑπερβάλλοντοσ ὄφλημα τοῖσ δόγμασιν ἐνεῖναι τῆσ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίασ σταθμῶτο μετὰ πολλοῦ τοῦ κριτέτονοσ; Δοτέον οὖν καὶ ἡμῖν, καὶ μετὰ πολλῆσ καὶ σφόδρα κατεσπουδασμένησ ἐρεῦνησ ἐξεταστέον κατὰ μακροῖσ νυχθημέροισ; τὰ νέα ταυτὶ γράμματα. Τοῦσ γὰρ τῶν λόγων καινοῦσ καὶ κρίσεισ καινὰσ ἐπιφέρειν, φασὶν οἱ σοφοί, ἦν μὴ Θεοῦ μεστόσ τις ὁ καινοτομῶν ἦ, καὶ οἶοσ ὁ θεόπτησ ἐκεῖνοσ ὑπῆρχε Μωσῆσ, ὁ τὰ μυρία τῶν Ἑβραίων στρατοπέδα διὰ τῶν ὑγρῶν τῆσ θαλάσσησ ἀδύσσωσ ὡσ δι' ἀνδρῶν διαβιβάσασ, καὶ τοῦναντίον αὐτὸ διὰ τῆσ ἀνύδρου πέτρασ βεῖν ὑδάτων θαλάσσησ παρασκευάσασ. Θεοῦ γὰρ κελεύοντόσ τε καὶ συναιρομένου, καὶ νόμοι λύνονται φύσειωσ. Ἦν δέ τις τῶν ἀπὸ τρυφῆσ καὶ τῆσ ὄψεσ κραιπάλησ; ἔωθεν ἀνατελλόντων ἦ, ἀνάγκη νοσήματα φύεσθαι μοχλοηρὰ καὶ παντοδαπὰ, καὶ διαφόρων εἰσαγωγὰσ αἰρέσειν πρὸσ τὴν καθεστῶσαν ἐκ παλαιοῦ ποίτσειαν, καὶ ἀναλύσεισ δογματικῆσ; ἀρμονίασ, καὶ στάθμησ ἀπάσσησ ἐνόμουμένησ. Διόσπερ οὐκ ἀταλαπωρόν τινα καὶ μάλιστα τὸι εἰσωνον ἡγεῖσθαι χρεῶν τὴν τῆσ ἀληθείασ εὑρεσιν. [P. 655] Οὐ γὰρ αὐτοσχέδια καὶ αὐτόματα φύεσθαι, καθάπερ τὰσ ἐν τοῖσ ἄλλεσι βάτοισ, ἴσμεν τὰ χρήσιμα· ἀλλὰ νόνοισ παρέμιξε πλείστοισ, καὶ κομιδῆ μακροῖσ περιετείχισε τοῖσ ἰδρωσιν, ἔτιπερ κεφάλαιον τῶν τῆσ ψυχῆσ ἀγαθῶν. Τὶ δ' ἄλλο ψυχῆσ τιμιώτερον ἀγαθόν, ἢ πίστειωσ ἀκριβῆσ; ἀσφάλεια πρὸσ Θεόν; Σώματοσ μὲν γὰρ νοσήματα παιδασ ἰατρῶν εἰσκαλοῦσι θεραπευτάσ· καὶ μὴ εὐστοχεῖν τὸ σπουδασμα δόξη, τὸ βλάβοσ οὐ πάντοι χαλεπόν, οὐδέ τοῦ παρόντοσ βίου μακροτέρων· τὰ δὲ τῶν θεῶν δογματῶν ἀβῆσστήματα οὐχ αἰμάτων ρῆγγυσι ρύακασ, ἀλλ' αὐτῆ γε αὐτόχροημα τῆ πίστει παρέχει τὴν βλάβην, ἀναίμακτον μὲν, ἀλλὰ μάλα τοι σφόδρα καιρίαν καὶ ψυχῆσ αἰώνιον καὶ ἀθάνατον πράττουσαν θάνατον, ἧσ κόσμοσ ἅπασ οὐκ ἔστιν ἀντάσιωσ. Διὸ παβῆσσιαστέον ἔσθι τὰ τοιαῦτα, καὶ πρό γε τοῦτων τοῖσ ἐκείνοισ λιβέλλουσ, τὰσ τῶν ἐπταισμένων μετανοίασ κομιζόντασ, ἵνα μὴ χεῖρον τῆ Ἐκκλησίῃ τὸ σχίσμα γένηται. Εἰ δέ γε μὴ βούλοισθε, τίσ ἐτι χρεῖα μαρτύρων; Αὐτοῖ

tum **1041** tenent, in quantum scilicet excellentiori animi parti inserviunt. Ex veteribus philosophis alii huic, alii illi primas tribuunt. Ac visus quidem, tametsi ea tantum percipere potest, quæ adsunt et præsentia observantur, tamen efficaciorum plerumque rerum objectarum cognitionem parit : auditus vero hebetiorem quodammodo, at latius diffusam; utpote qui et præsentia facile arripit, et locorum intervallis disjuncta sic conjungit mirabiliter, ut absentium tanquam præsentium sensu afficiatur : eundemque, si fas dicere, etiam futurorum iis qui nunc vivunt interpretem existere videmus, si quis vel Moses, vel David, divino Spiritu affatus, præcognita ea vaticinetur. Si itaque in iis rebus, quarum diversa est ratio, ita hæc se habent; si pleraque de pecuniis et prædiis iudicia oculatam et attentam inspectionem requirunt, ac longo sæpe tempore egent, et, ut certiora sint, utrumque simul, oculorum dico et aurium examen conjunctum exigunt; quidni hoc loco, ubi de Ecclesiæ Dei dogmatis agitur, id cumulatius debere præstari longe potiori jure quisque existimet? Et nobis igitur nova illa decreta dari oportet, quæ multo et diligentissimo examine longis diebus et noctibus perpendamus. Quæ enim nove dicta proferuntur, ea novis judiciis subeundis obnoxia esse sapientes pronuntiant; nisi iis qui nova profert, numine sit plenus; qualis fuit ille Deum præsentem intuitus Moses; qui innumerabiles **1042** Hebræorum exercitus per liquidos maris gurgites, velut per aridum solum, transmisit, et vicissim effecit, ut per aridam petram aquarum vis maxima flueret. Scilicet Deo jubente et adjuvante ipsæ solvantur leges nature. At si is sit unus ex iis, qui ex luxu et nocturna crapula excitati mane expurgantur, profecto necesse est, perniciosos omnis generis morbos existere, et varias hæreses in constitutam antiquitatis disciplinam invelli, et harmoniam dogmaticam regulasque omnes legitimas aboleri atque dissolvi. Non debet itaque veritatis investigatio facili labore parabilis et minimo pretio venalis existimari. Nam quæ utilia sunt, ea non videmus subito et sua sponte nasci, ut rubos in silvis. Quod autem summum est animi bonorum, id plurimos labores intermistos habet, et maximis sudoribus objectis præcluditur. Quid porro pretiosius animæ est, quam religiosa et constantis veræ erga Deum fidei observatio? Ad sanandos corporis morbos medici accessuntur; qua quidem opera si minus successerit, damnum certe non adeo grave, neque hac mortali vita diuturnius futurum, accipitur. At ii morbi, qui ad dogmata theologica pertinent, quanquam sanguinis rivos ruptis venis non effundunt, fidei ipsi plagam revera infligunt, incruentam quidem illam, sed maxime lethalem, sempiternum quippe et immortale exitium allaturam animæ, cui nec totus mundus æquiparandus est. Quamobrem palam ista proferri, atque in primis illos, **1043** qui januam er-

ratorum præfuerunt, libellos exhiberi oportet, ne pejus schisma Ecclesiæ accidat. Quod si vos nolitis, quid jam opus est testibus? In manifesto scelere deprehensi, instar mille accusatorum ipsi contra vos statis, quatenus scilicet ingenuam fiduciam odistis, et veritatis lucem aversamini. « Omnis enim qui male agit, odit lucem, et non venit (inquit Christus) ad lucem, ut non manifestentur mala opera ejus¹. »

V. Hæc ego. Illi autem modo nata et recens in lucem edita decreta ac eum, qui scriptus erat, Tomum allaturus se promittebant. Verum libellos dare, et erratorum pœnitentiam fateri, ita ut sacrosancta et generalia Patrum concilia juberent, minime iis placebat. Imo uno consensu omnes negabant, Palamam talia litteris consignata daturum ullo modo, aut cuiquam omnium nostrum vel sine scripto ostensurum esse se pœnitentem eorum quæ peccasset. Ecquomodo autem hoc iis placisset, cum illo consentientibus, et a se ipsis quoque similia nos repetituros esse suspicantibus? Itaque his transactis surgunt abeuntque, imperatoris et patriarchæ cæterisque episcopis, quæ dicta sint, renuntiaturi. Nos vero in ea solitudine, quæ nobis aliquanto ante indicta fuerat, domi remansimus.

A γὰρ αὐτοὺς ἀντὶ μυρίων ἑαυτοῖς ἐπ' αὐτοῦ ἑαυτῶν κατηγόρων ἐστήσατε, παρήρσιαν μισούντες καὶ ὡς ἀλθροῦς ἀποστρεφόμενοι. « Πᾶς γὰρ ὁ τὰ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔργεται, » φησὶ, « πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ τὰ πονηρὰ ἔργα αὐτοῦ. »

B E'. 'Αλλ' ἐγὼ μὲν ταῦτ' εἶπον· οἱ δὲ τὰ μὲν νεογὰ καὶ ἀρτειγενῆ ψηφίσματα καὶ τὰς τομογραφίας ἐκείνας κομίζειν ὑπισχνούντο· τοὺς γε μὴν ταῖς θεαῖς ἐκείναις καὶ οἰκουμηνικαῖς τῶν Πατέρων συνέδοις ἀπαιτούμενους λιθέλλους, καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς ἐπταισμένους μετάμελον, τοῦτο δὲ καὶ μάλα ἤμισα ἤρεσκον. 'Αλλ' ὅλαις ἀπηγόρευτο γνώμαις, μήτε γραφῇ τοιαυτῇ ὅλων πρὸς τοῦ Παλαμᾶ δοθῆναι, μήθ' ἡμῖν οὐδέσι μεταμελείας ἐφ' οἷς ἡμαρτίαι τρόπους ἀγράφως γοῦν ἐπιδείξασθαι. Καὶ πῶς γὰρ ἀρέσκον ἑμελλέ σφισιν, ὁμόφροσιν οὖσι καὶ ἡμῶν τὴν ὁμοίαν ὑφορωμένους ἀπαίτησιν καὶ αὐτοῖς; Ὅθεν ἐκεῖνοι μὲν ἀναστάντες ἐπὶ τοῦτοις ἀπήσαν, τῷ τε βασιλεῖ καὶ πατριάρχῃ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις τὰ εἰρημένα ἀπαγγελοῦντες· ἡμεῖς δὲ τὴν χθὲς καὶ πρῶην καταδικασθεῖσαν ἡμῖν ἐρημίαν ἀγειν οὐκ ἠλεῖμμεθα.

CAPUT II.

Palamas negat se libellos daturum. Nova decreta omnibus ostenduntur, præterquam Gregoræ. Monachorum custodum sævitia : Gregoræ in eos merita. Davidis prophætæ verba in similibus rerum angustis. Experimentiæ vis.

I. Ac cæteri quidem illi, audito responso, assentiebantur, et ea ipsa scripta danda nobis esse judicabant. Palamæ autem, id quod proponebatur, iniquum et quovis Olympo onus gravius ac proposito suo alienum **1044** prorsus esse visum est. Quapropter totus iracundiam et oris habitu et corde spirans ad imperatorem accedit; se, potiusquam id concedat, omnia perpessurum profitetur; et mori quidem malle affirmat, quam scripta illa dare Gregoræ. « Nec enim (inquit) temperabit sibi ille, quominus statim ad ea refutationibus, tam scriptis quam non scriptis, evertenda aggrediatur. Tum vero labores nostri ad nihilum recasuri sunt, et (ut in proverbio est) fumum fugientes in ignem incurremus; ac paulisper visi, eo utcumque submoto, respirasse, majores denuo contentionum fluctus, majores procellas, ipsi in nos volentes excitabimus. »

II. Hæc et talia vociferando lamentandoque, cum alia omnibus persuasit, tum ut nova hæc edita decretaque, sparsim et per occultas vias emissa, aliis nota facerent; iis nempe, qui ubicunque

C [P. 656] A'. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἐκείνοις ἀκούσαντες ἤρεσέ τε καὶ δέδοχται δοθῆναι τὰ γράμματα ἡμῖν ἐκεῖνα. Παλαμᾶ δὲ φορτικός τις καὶ παντὸς Ὀλύμπου βαρύτερος ὁ λόγος ἔδοξε καὶ μάλα ἀπέβη τῆς γνώμης. Διὸ καὶ θυμοῦ τὸ ἦθος καὶ τὴν καρδίαν ὑποπλησθεὶς προσῆει τῷ βασιλεῖ, πάντα μᾶλλον ὑπισχνόμενος· πάσχειν ἢ τοῦτο συγχωρεῖν, καὶ τεθνάναι μᾶλλον αἰρεῖσθαι ἢ Γρηγορᾶ δίδοναι τὰ γράμματα· μηδὲ γὰρ ἀνέξεσθαι (φησὶ) μὴ οὐ τὴν ταχίστην εἰς ἐγγράφους τε καὶ ἀγράφους τῶν ταυμάτων ἵνα ἀνατροπᾶς· καὶ φροῦδα τὰ τῶν πόων ἡμῖν ἔσται λοιπόν· καὶ καπνὸν φεύγοντες εἰς πῦρ ἐμπεσοῦμεθα, τοῦτο ὅτι τὸ τῆς παροιμίας· καὶ βραχὺ τι δόξαντες ἀναπεπνευκῆναι, τοῦτον ὅπως ποτε ἀποσκευασάμενοι, μείζους καθ' ἑαυτῶν ἐκότες αὐτοῖς ἡμεῖς ἐγερούμεν θαλάσσης καὶ κλύδωνος ἑριδος.

D B'. Ταῦτα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα βοῶν καὶ ἀπευδόμενος ἐπειθεν ἅπαντας τὰ τε ἄλλα καὶ ἅμα τοῖς μὲν ἄλλοις σποράδην καὶ δι' ἀδήλων πόρων δεῖλα ποιῆσαι τὰ νέα ταῦτ' ὁμοσπίσματά τε καὶ δόγματα (41).

¹ Joan. iii, 20.

Variorum notæ.

(41) Philotheus patriarcha Antirrheth. 1, cod. Reg. 1996, fol. 40 : 'Ἐκείθεν οὖν ὁρμηθέντες οἱ τόμοι, οὐ τὴν μεγάλην ταυτηνὴν διήλθον ἐν βραχεῖ μόνον πόλιν, καὶ ἀναγιγνωσκόμενοι καὶ μεταγραφόμενοι παρὰ τῶν σπουδαστῶν τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ὑπερβόρας τρέχοντες ὁξέως προήλθον, θεσσαλονικίην τε

καὶ Ἄθω τὸν ἱερὸν, καὶ τὰς ἐξῆς νήσους τε καὶ πόλεις διαλαθόντες. Ὅθεν καὶ οἱ τῆς ἀντιθέτου μοίρας μετὰ πάσης ἐκείνων ἀβέλας λαθόντων ἔχουσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπειργόντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκδόντων καὶ προτρέπομένων τοὺς βουλομένους εἰς τοῦτο Βοιωτῶν.

δσοι τῶν ἐγγύς τε καὶ πῶρῶν που γῆς καὶ θαλάσσης Α
οικουμένων εἰσὶν ἑποίους καὶ διὰ τὴν σύνοικον ἀλο-
γίαν ἀλώσιμον ἐκ τοῦ ῥάστου θήραμα ταῖς τῆς
θηρσκειᾶς παγίτιν ἤλασιεν ἔσσεσθαι· ἐμοὶ δ' ἀπη-
γόρευται μόνῳ παντάπασιν εἶναι μὴ ὅτι γε ἄψαυ-
στον ὄψεσιν, ἀλλ' οὐδ' ἄχρι ψιλῆς· ἐλθεῖν ἀκοῆς οὐδ'
ὀπωσοῦν οὐδ' ἔχνος οὐδαμῆ ποτ' οὐδὲν τῶν ἀπάν-
των ἐκείθεν.

Γ'. Ὡν ἔνεκα καὶ τὰς ἐμὰς ἐς πλέον προσεπα-
τάλευον ἔτι θύρας, μὴ λάθῃ τις αὐρα δι' αἰθέρος
τινὸς ἡμῖν εἰσκομίσασα φήμην ἐκείθεν τινα· καὶ
ὄλλακας ἔθεσαν ἔμπροσθεν τε καὶ ὀπισθεν, ἀκ
διξιοὺν κάξ εὐωνύμων, τοὺς ἐμοὺς ἀπαντας γείτο-
νας· οἱ μοναδικὸν ἐπαγγειλάμενοι βίον ἀσκήν, καὶ
ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἕκαστος, καὶ τοῖς ἐν
φυλακῆς προσεῖναι, καὶ λυπουμένους παραμυθεῖ-
σθαι, καὶ ψυχροῦ διψῶντι δ.δόναι ποτήριον (ἐὼ
τῶν) ὅσα καὶ βαρβάρους ἔθνεσιν εἰθισται δρᾶν συμ-
παθῆ κοινῆ πρὸς ἀπαντας· δημοφύλους καὶ ξένους,
φυσικῆς ἀγούσης ὀλκῆς ἐς τὸ καμπτόμενον τῆς ψυ-
χῆς), οἱ δ' οὕτω μοι καὶ θηρίων [P. 657] ἑαυτοὺς
κατέστησαν πικροτέρους καὶ τῶν ἐπιτατόντων μα-
κρῶ σκληροτέρους, ὥστε μυριάκις ἂν εἰλόμην θη-
ρίους ἐν ὄρεσιν ἀγρίοις συνεῖναι, ἢ τοιοῦτοις ἀν-
δράσι. Οὕτω μοι καὶ τῶν ἄλλοφύλων ὁμότεροι κατ-
έστησαν οἱ πλησίον· οἴτινες καὶ ἐς τοσοῦτο θηριω-
δίας ἐξέκλιναν, ὡς καὶ συκοφανταῖς ἐνόους τῶν τῆν
αὐλειον τῆς οἰκίας ἡμῶν παριόντων περιθαλεῖν (42),
ἐκ μόνης ὑποψίας ἀτεκμήτου, πλασάμενοι πρόσ-
ρησιν δῆθεν ἐκείνων ἡμῖν ἐγγενέσθαι ποτὲ, τῆν μη-
δαμῆ ποτε τοιμηθεῖσαν. Καὶ ταῦτα τίνες; Οἱ φιλίας
ἀπολελαυκότες μακρᾶς καὶ ποικίλης ἐξ ἡμῶν, ἐν
διαφόροις καιρῶν περιστάσει, καὶ μὴδὲν τῶν δει-
νῶν μηδεπωποτε πειραθέντες ὑφ' ἡμῶν· πλὴν τοῦ
κώλυμά σφισι πολλάκις καθίστασθαι τῆς τε καθ'
ὄλων τῶν ἱερῶν πραγμάτων δαπάνης καὶ τῆς ἐκά-
στῶν αἰσχροκερδίας.

Δ'. Ἐκ γὰρ πάνυ τοι νέας καὶ παιδικῆς ἡλικίας,
ἐμαυτὸν ἐγκλιθεῖσας τῆδε τῆ μονῆ, παρέμεινα μέ-
χρι καὶ ἐς τὴν τῆμερον, ἔτος ἀμείδιων ἤδη τῆς ἡλι-
κίας ἐξηκοστόν (45). Καὶ πολλῶν μὲν ἐν μέσῳ πρό-
ξενος ἔγενόμην τῷ τόπῳ καλῶν, συναιρομένου Θεοῦ·
πολλοὺς δὲ καὶ τῷ τῆν μονῆν εὐθὺς ἀναδεξζμένην
καὶ ἐγκαινίζοντι φιλοτίμῳ γνώμῃ καὶ χειρὶ σωφ-
τάτῳ ἐκείνῳ ἀνδρὶ συνηράμην, ἐς ὅσα τε χρεῖας
ἐκείνῳ καὶ ἡμῖν ἔδει καὶ ὅσα τὸ τοῦ φίλτρου ἐνά-
μενον ἡμῖν ὀπηγόρευε. Δι' ἃ μοι καὶ τὴν ἐπιτροπήν
καὶ τὴν τῶν τῆς μονῆς τιμωτέρων καὶ ἀνακαιοτέρ-
ων ἐπίσκαψιν πραγμάτων ἐπίστευσε, καὶ τρῶπον
τινὰ διάδοχον ἑαυτοῦ κατέστησε τελευταῖον ἐκείνος
ἐνταῦθα. Καὶ νῦν οὗ μὲν εὐρον ἀσκουμένου; ἐλθὼν
ἐξ ἀρχῆς ἔγωγε ἐνταυθοί, πάντες ἐκ πολλοῦ τὸν

A terræ et maris prope aut longe habitarent, et suo-
pte stupore ita stolidi essent, ut superstitionis la-
queis facillime eos captum iri spes foret. Uni au-
tem mihi prorsus non solum oculis usurpanda,
sed et simplici aurium sensu attingenda unquam
vel levissime, etiam minima eorum vestigia inter-
dicuntur.

III. Eam ob causam fores meas pluribus quam
antea paxillis muniunt; ne qua furtim aura, per
aliquem aeris meatum illapsa, famam ullam ad nos
intromittat. Custodes vero a fronte, a tergo, dex-
trorsum, sinistrorsum apponunt, vicinos meos om-
nes; qui vite monastice austeram disciplinam pro-
fessi, et proximum dilecturos, sicut **1045** se
ipsum quisque, et eum qui in custodiis foret visi-
tatos, et tristem consolatos, et sitiēti pocu-
lum frigidæ porrecturos se promiserant: omitto
cætera humanitatis officia, quæ et barbaræ nationes
præstare omnibus solent, popularibus pariter et
peregrinis, naturali quodam affectionis pondere
animos scilicet curvante. Illi autem adeo feris be-
stiiis crudeliores et iis ipsis qui jubebant longe du-
riores in me ultro fuerunt, ut ego centies malim
in montibus cum iumanibus belluis, quam cum
ejusmodi hominibus, versari. Adeo erga me alieni-
genis sæviores exstiterē ii qui proximi erant.
Enimvero ab humano ad ferinum morem sic de-
flexerunt, ut et quosdam, qui propter domus no-
stræ vestibulum transiissent, calumniis involverint,
simplici nempe conjectura et temeraria suspicione
fingendo, eos alloctes esse me, qui minime certe
ausi fuerant. Quinam vero hæc? Illi ipsi, qui va-
riis et iniquis temporibus magnum et multiplicem
amoris nostri fructum perceperunt, nulla autem ré
graves nos unquam experti sunt; nisi quatenus
iis sæpe obstulimus, ne totas res sacras impensis
consumerent, et privatim quisque lucro turpi di-
tescerent.

IV. Quippe ego a tenerrima et puerili ætate,
cum in eo monasterio sedem mihi ipsi fixissem,
permansi ibidem usque ad hodiernum diem, quo
jam sexagesimum ætatis annum excedo. Per illud
tempus effeci, Deo juvante, multa ut huic loco or-
namenta accederent; ac illum, qui hujus monaste-
rii curam jam tum suscepit **1046** et id ipsum
magnifice et larga manu instauravit, illum, in-
quam, sapientissimum virum adjuvi ad ea omnia,
quæ ambobus nobis usui futura essent, et quæ
amoris vis efficax mihi dictasset: quo factum, ut
procuracionem rerumque ejusce monasterii pretio-
sissimarum et maxime necessariarum inspectio-
nem fidei meæ commiserit, ac me hæredem quo-
dammodo suum hic moriens instituerit. Nunc quot-

Variorum notæ.

(42) Gregoræ domum nulla sui parte vias publi-
cas attingisse, testis est Philotheus patriarcha An-
tirrhæ. I, cod. Reg. 1996, fol. 7, ut adnotatum
supra ad Gregoræ Vitam. BONIN.

(45) Gregoras, quo tempore hæc scripsit, nondum
expleverat annum ætatis 57. Vide adnota. ad cap.
7 libri xviii, num. 5. BONIN.

quod huc primum adveniens religiosos reperi, ii A βίον ἀπολιπόντας· εἰς·δ'· εἰσι νῦν, πάντες εἰσιν
omnes jam pridem e vita excesserunt : qui hodie ἐμοῦ βουλομένου τὴν μονὴν ἄλλοι· ἄλλως οἰκῆσαντες
sunt, ii me volente omnes hoc monasterium alias τῆνδε.

aliter ingressi habitaverunt.

V. Ob has simul et illas causas, cum deberent reverendi Patres et Fratres amicitiae et charitatis Christianae signa rependere, iidem contra, sicut tauri, obsederunt me¹, occasionem nacti, qualem videlicet requirebant ; et sicut in absconditis habitantes ferae bestiae frenduerunt super me dentibus suis, pro bonis retribuentes mala². Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens³. Firmaverunt sibi sermonem malignum. Excucurrunt sicut gladium linguas suas. Dixerunt, Quis videbit⁴? Venite et disperdamus eum, et nemo meminerit nominis ejus amplius⁵. Nam mihi nunc ista Prophetæ verba in tempore usurpanda occurrunt : quæ cum ego per totam vitam antehac recitaverim, nunquam ita penitus intellexi, ut nunc usu ipso doctus intelligo, qualem ille et quantam in animo aleret foveretque mæroris inconsolabilis acerbitatem. Neque enim videtur quisquam earum **1047** rerum, quæ sunt quæve fiunt, naturam aliter posse explorare cognoscere, nisi in omnibus quatenus par est versatus, convenientem singulis notionem usu sibi comparaverit. Atque ex his (ut opinor) principiis ducto argumento, dixere veteres, simile simili innotescere. Si quis parentes morte sublato non amiserit, is vicinum ejusmodi casu afflictum intuens, eum qui huic calamitati convenit sensum non habebit, nec veram cognitionem assequetur ; sed eo in luctu doloris expertus mansurus est ; ut eos qui cæci sunt a natura, si ad dijudicandos colores advocentur, nullo eorum sensu affici videmus. Pari modo, nisi quis dentium dolores pertulerit, altero dolente non indolebit : nisi acutissimo hiemis frigori nudus expositus obriguerit, alienum frigus non sentiet. Oportet quippe singulos id quod ante passi sunt reminisci, et animum eo referre, tanquam ad primum aliquod exemplar. Itaque et ego, qui in similia rerum naufragia incidi, quoniam nullas invenio voces huic tempori convenientiores, eas ipsas profero, quibus ille usus est ; et Deum pariter inclamans rogo, ut eruat me a malignis, et a lingua dolosa, et a ca- **D** lumniis hominum : hominum dico, non ferarum. Feræ enim sanguine et carnibus vescuntur ; hi vero ipsas medullas animarum consumunt.

CAPUT III.

Patriarcha ipse Gregoram invisit. Eum amice allocquitur. Ut omne contentionis studium abjiciat, stolidè admonet. Gregoras perstat in proposito. D. Basilii verba sibi accommodat. Tentatores, et in his discipulus, magistri proditor. Frustra isti quoque discedunt. Custodia ex eo durior. Alii rursus tentatores a patriarcha submissi.

I. Hæc cum ita se haberent, multis ex eo diebus elapsis, patriarcha ad nos venit : utrum sua sponte, an imperatoris jussu, nescio : cæterum **1048** venit ; scriptum quidem, eujusmodi petieramus, nullum exhibiturus ; blandos autem et urbanos mores

A. Ἄλλὰ γὰρ τούτων οὕτω ; ἐχόρων, συχαὶ ἐπὶ ἤλθον ἐκεῖθεν ἡμέρῃ, καὶ ὁ πατριάρχης ἦεν ἡμῖν οὐκ οἶδ', εἰτ' οἰκοθεν, εἶτε βασιλείῳ προσεταχένος ἦκε δ' οὖν· γράμμα μὲν οὐδὲν κομίζων ἡμῖν, ὡς ἀπηγοῦμεν· προσηγῆ δέ τινα καὶ ἀστείε ἐπαγοῦμεν·

¹ Psal. xxi, 15. ² Psal. xxxiv, 12, 13. ³ Psal. xxi, 14. ⁴ Ps d. LVIII, 6, 4, 6. ⁵ Psal. LXXII, 5.

ως ἦθη, πειθοῦς ὡς ὤρετο δημιουργὰ, καὶ πλείστην ἄfferens, ad persuadendum (ut putabat) accommodatos, et cum reverentia erga nos maxima conjunctos, atque adeo ab ipsis ingenio longe abeuntes. His ille, ut voluntas esset efficacior, alia attexebat, et laborem viæ a domo sua usque longæ ac difficilis objectabat; eo scilicet tempore superatum, cum aliquo valetudinis vitio corpus laboraret. Deinde si vellem, posita omni verborum contentione, Palamæ communionem admittere, multa mihi bona pollicebatur. « Etenim (inquit) istas contentiones Homeri et Platonis esse audio, tuorum magistrorum: qui sapientes quidem erant; at quia Christum non receperunt, idcirco ut hæretici proscripti sunt. Quemadmodum igitur subsecuta sanctorum Patrum et apostolorum prophetarumque concilia, qui homines erant illiterati, eos profligarunt; ita et ego, qui illiteratus sum, tuam sapientiam hodie profligabo: et adimpletur illud, quod dictum est per prophetam: Ubi sapiens? ubi scriba? »

B. Ἄγγων δὲ κἀνταῦθα τοῖς ἄλλοις ὁμοίω δαπανηθέντων, διελύθημεν ἐν καιοῖς, μηδενὸς ὧν ἐκείνος ἐβούλετο γενομένου, καὶ ὧν ἕνεκα κεκοπίλαμεν. Οὐδὲ γὰρ πολλῶν ἡμῖν ἐδέησε λόγων πρὸς ἄνδρα βαναυσώδη καὶ ζάκοτον, καὶ τοῦ λέγειν ἀπλῶς προχειρότερον τὸ πλήττειν ἔχοντος καὶ γλώττη καὶ χεῖρ. Διὸ τὰ τοῦ θεοῦ Πατρὸς Βασιλείου (44) δεινισάμενος προὔτεινα καὶ αὐτὸς ἐν βραχεῖ, ὡς « Ἐν γε τοῦτο τολμῶ (45) καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένος ἔσχον τίς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις· ἀλλ' ἦν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῶν μακάρων γονέων μου καὶ τῶν ὁρεψαμένων ἐμὲ, ταῦτην αὐξηθεῖσαν ἔσχον ἐν ἐμαυτῷ· πῶστιν δὲ οὕτω (46) παρ' ἄλλων γραφομένην νεωτέρων παραδεχόμεθα, οὐτ' αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδιδόναι τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα· ἀλλ' ἂ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δεδιδάγμεθα, ταῦτα τοῖς ἔρωτῶσι διαγγέλλομεν. » Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔρχετον τρόπον.

Γ. Ἐς δὲ τὴν ἐπιούσαν παρήσαν αὐθις ἐκείθεν ἀπεσταλμένοι συχνοὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων, καὶ μετ' αὐτῶν εἰς τις τῶν ἐμῶν μαθητῶν, ἀντικρυς ἄλλος τοῦδε· ὃς ἀφ' οὗ τὸ μοναδικὸν ἐνδέδεται σχῆμα, ταυτὲν ἐπεπόνθει καὶ οὗτος, ὅπερ ἐκεῖνος χερσὶν εἰληφώς ἐκ τοῦ δειπνοῦ τὸν σωτήριον ἔρπον. Ὡς γὰρ εἰς ἐκεῖνον εὐθὺς τὸν διάβολον εἰσελθεῖν ἐγεγόνει, παραπλησίως δὴ καὶ τάνδρῳ τουτῷ σαφῶς ὁ αὐτὸς ἐπεπῆδησε διάβολος, εὐθὺς ἀμείψαντι τὸ σχῆμα. Εἰς γὰρ κἀκόσμητον ψυχὴν χώραν οὐκ ἔχειν φασὶ καὶ χάριν Θεοῦ. Τοσοῦτον γὰρ ταῖς ἄλλαις καὶ ἡμῶν ἐπιβουλαῖς καθάπαξ οὗτος ἐκεῖνον ὑπερβαλέσθαι πεφιλοτίμηται, ὡς μηδ' ἐνταῦθα γενομένου μόνον ἔδσαι τὴν πρόδοσιν Ἰουδαίαν ἐκεῖνον ἐγκα-

II. Post sermones, prioribus haud dissimiles, illic quoque consumptos, frustra tandem discessum est; nec quæ is fieri voluerat, et de quibus laboraverat, eorum quidquam est perfectum. Neque enim multa nobis oratione opus fuit apud hominem il-liberalis ingenii, eundemque iracundum, linguaque et manu promptiorem ad feriendum quam ad dicendum. Quamobrem illa a sancto Patre Basilio verba mutuatus, breviter ipse quoque reposui: unum hoc saltem posse me in Domino gloriari, opinionem de Deo falsam nunquam habuisse me; sed quam 1049 olim puer a beatis parentibus et ab educatoribus notionem Dei accepissem, eam apud me auctam retinuisse: fidem autem neque ab aliis recentioribus descriptam admittere, nec quæ mens nostra parturiret, ea tradere aliis audere, ne humana per nos fierent veræ religionis verba: sed quæ a sanctis Patribus didicissemus, ea nos interroganti cuique annuntiare. Et hæc quidem ita se habuerunt.

III. Postridie ejus diei affuerunt rursus inde huc missi plurimi Ecclesiæ præsules: item cum iis discipulorum meorum unus, alius plane a discipulo. Scilicet huic, ex quo monasticum habitum induerat, idem contigerat atque illi, qui de cœna salutarem panem manibus apprehendit. Quippe ut diabolus in illum statim introivit; ita et in hunc, post mutatam vestem, idem profecto diabolus confestim insiluit. Nimirum in anima, artibus malis instructa, gratiam Dei negant locum habere. Adeo autem hic illum, aliis præterea in nos structis insidiis, omnino superare certavit, ut nec in hac parte Judam prodicionis reum argui unum voluerit. Enimvero cum et hi multa, iidem ut cæteri, verba effudis-

¹ I Cor. i, 20.

Variorum notæ.

(44) Epist. 79, Eustathio Sebastię episcopo. Boivin.

(45) Vide supra lib. xxi, cap 4, sect. 4, num.

13. Boivin.

(46) Idem epist. 60, Ecclesiæ Antiochenę. Boivin.

sent, et adjunctas dictis minas quamprimum exaggerassent, ipsi quoque re infecta discesserunt.

IV. Tum vero crebriora quam antehac et prioribus impensiora, velut facta agmine, mandata ad illos vicinos custodes nostros venerunt; ad illos dico appositos nobis acerbissimos exploratores, **1050** vel (ut congruentius loquar) omnia videntes speculatores, quales fabula Attica memorat: nisi quis istos multo terribiliores idcirco dicat, quia uni homini multos oculos fabulæ tribuebant, hic vero homines multi, iique diverso et multiplici ingenio præditi, inter se certant, quis quemque facultate videndi et plurium quasi oculorum perspicacia superaturus sit.

V. Rursum multis post diebus patriarcha ad sacrum hoc nostrum hospitium se contulit, quo eum aliud quiddam negotii vocabat. Ac tum quidem haud per se ipse nobiscum coram collocutus est; sed per internuntios ea significavit, quorum et prius jam sategerat. Scripta autem, qualia petieram, nec tum quoque ulla attulit. Nostræ itaque res eodem rursus statu fuerunt. Et ille, cum ejusmodi spes suas mera vigilantium somnia esse intellexeret, hinc denique abiit.

CAPUT IV

Cum Cabasila et anonymo de Palamæ erroribus disputatio.

I. Elapsis exinde quindecim rursus diebus, nostrorum amicorum optimus ille Cabasila venit, occultis et variis tum patriarchæ, tum imperatoris onustus consiliis, atque inde omnigenis machinis, velut muralibus quibusdam tormentis, instructus: quippe qui vir esset intelligens, avidus multa agendi, variarum rerum peritus, nec in civilibus negotiis rudis orator. Ipsum comitabatur unus e patriarchalium ecclesiarum præfectis, qui nostris custodiibus (isti porro erant oculi toti atque adeo terribiles) præcepit, ut huic Cabasilæ liberum ingressum præberent. Illic autem, ubi me pro more suo salutavit, postea demisso in terram vultu consedit: et **1051** quia domus meæ calamitatem novamque tragædiam conspiceret, visus est mihi plus solito commoveri, atque ideo ad se reversus hocce corporis habitu sedisse, sensus externos ad animi secreta convertisse, et cum nostros casus ac fortunæ vicissitudines tranquilla mente considerasset, in hæc fere verba erupisse: Quomodo quæ tot vocibus personuit domus, derepente obmutuit? quomodo cætus illi, ad quos alii alias semper accedebant sapientes, quomodo rationales illi conventus et veneranda illa certamina subito evanuerunt? quomodo disciplinarum fontes, qui tot scientiarum rivulos omnibus fundebant, nunc in pro-

λεῖσθαι (47). Ἄλλα γὰρ πλείστου; καὶ οὗτοι κενώσαντες λόγους, τὸν ὁμοῖον τρόπον τοῖς ἄλλοις, καὶ πλείστα τοῖς λεχθεῖσι τὰς ἀπειλὰς ἐπιφοδομηκότις ἀπήσαν ἀπρακτοὶ καὶ αὐτοί.

Δ'. Καὶ ἔμα συνήσαν αὐθις συχνότεραι τῶν προτέρων παργγελίαι παμπληθεῖς, περιούσαι τὰς πρὶν, ἐς τοὺς γείτονας φύλακα; ἡμῶν· οὐ; ἐπόπτας [P. 660] ἡμῖν πικροτάτους ἐπέστησαν, πινόπται; ὃ εἰπεῖν οἰκειότερον, κατὰ τὸν ἀττικίζοντα μῦθον ἔκεινον· εἰ μὴ καὶ πολλῷ δεινότερους; τοῦτους εἶπη τις ἄν· ὅτι ἔκει μὲν ἐνὶ τινι ὄντι πολλοὺς παρέχουσιν ὀφθαλμοῦς· ἐντιῦθα δὲ πολλοὶ τινες ὄντες, καὶ διάφοροι καὶ πολυμόρφους τρέφοντες; γνώμας, ἑμιλλαν ἔχουσιν ἐς τὸ πλείους ἄλλος ἄλλου φανῆναι τὴν ἐποπτικὰς κεκτημένους δυνάμεις.

Ε'. Μετὰ πολλὰς δ' αὐθις ἡμέρας κατὰ δὴ τινα χρεῖαν ἐδέησε πατριάρχης ἵναί τι ἐς τὴν καθ' ἡμᾶς αὐθις ἱερὰν μάνδραν· καὶ αὐτοπροσώπως μὲν τέως ἡμῖν αὐτὸς οὐχ ὤμιλησε, δι' ἀποστόλων δ' ὅσα καὶ πρότερον εἶχε πεφροντισμένους, μηδὲ νῦν τὰ ζητούμενα γράμματά μοι κεκομικώς. Καὶ πάλιν ἤμεν ἐν τοῖς αὐτοῖς. Κάκεινος ἀπῆει λοιπὸν, τὰς τοιαύτας ἐλπίδας εἶναι γρηγορούντων μανθάνων ἐνύκνια.

[P. 661] Α'. Ἐκεῖθεν αὐθις ἡμέραι περίπευσον πέντε καὶ δέκα, καὶ ὁ τῶν φίλων ἡμῖν βέλτιστος ἐκεῖνος ἦκε Καθασίλας, λαθραίων καὶ ποικίλων βουλευμάτων πατριαρχικῶν ὁμοῦ καὶ βασιλικῶν ἐπαγόμενος φόρτον, καὶ μηχαναῖς οἰνοῖ τισιν ἐλεπίδεται πεφραγμένος ἐκεῖθεν παντοδαπαῖς, ἅτε συνετὸς καὶ πολυπράγμων ἀνὴρ καὶ ποικίλων ἱδρις πραγμάτων καὶ λόγων πολιτικῶν· οὐδ' αὐτῷ καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων (48) εἶς, τοῖς πανόπταις ἐκείνοις καὶ δεινοῖς ἡμῶν φύλαξιν ἀκώλυτον ἐπιτάττων τυτῷ τὴν εἰσοδὸν παρασχεῖν. Καί μοι κατὰ τὸ εἰωθὸς προσειπῶν, εἶτα ἐκάθισε κύψας τὸ πρόσωπον εἰς γῆν. Ἔμοι μὲν οὐδ' ἐμπαθέστερον ἔδοξε τοῦτον δεατεθῆναι, τὴν τῆς ἐμῆς οἰκίας εὐθὺς θεασάμενον συμφορὰν καὶ τὴν καινὴν τραγωδίαν, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἑαυτὸν γενόμενον ἐπὶ τοῦτο καθῆσθαι τοῦ σχήματος, ἡσυχῇ πάθος (ἐντὸς τὰς αἰσθήσεις εἰς τὰ τῆς ψυχῆς ἀπόρρητα στρέψαντα) καὶ τὰς τῆς τύχης ἐν νῷ συνορώντα μεταβολὰς· Πῶς ὁ τὰ πλείστα φβεγξάμενος οἶκος ἀφθογγος ἐξαίφνης κατέστη; καὶ πῶς αἱ τῶν ἀεὶ προσόντων ἄλλοι ἄλλων σοφῶν συναυλαὶ καὶ λογικαὶ πανηγύρεις; καὶ τὰ σεμνὰ τῶν ἀγῶνων ἐκείνων παλαίσματα φροῦδα γέγονεν ἐν βραχεῖ; καὶ πῶς οἱ τῶν μαθηματικῶν πηγῶν ἀταμίευτοι; ῥύακες νῦν ἀταμίευτα σιγῶσαν τὴν ἐρημίαν ἠλλάξαντο; καὶ πῶς οἱ τῶν πολλαχῶθεν ἀπο-

Variorum notæ.

(47) Horum verborum hic videtur esse sensus, illum discipulum adeo se ad exemplum Judæ composuisse, ut ne tum quidem, cum habitum monasticum induisset, magistri proditi crimen solius Judæ pro-

prium esse voluerit. BOVIN.

(48) Vide Goari Eucholog. pag. 268 et seq. CAPERONX.

ριῶν καὶ λύσεων τῆς ἀστροθεάματος σοφίας διάλυτοι ἄ
νῦν ἐν τοῖς τῆς λήθης ἐκρύβησαν τάφοις ; Ἔμοι μὲν
οὖν τοιαῦτ' ἐδίδου τὸ σχῆμα τοῦ φίλου λογίζεσθαι,
καὶ ὅσα πλείω τούτοις ἐπεται.

Β'. Διὸ καὶ λέγειν ἀρξάμενος ἔγωγε περὶ μὲν τῶν
ἡμετέρων Ἦμιστὰ σε, φίλων ἀριστε, χαλεπαίνειν,
Ἐφασκον, εἶναι χρεῶν, ἐπεὶ μηδὲν τῶν ἐν βίῳ χρη-
στέων ἀμιγῆς οὐδ' ἀκρατον ἔχεις τὸ χαῖρον· ἀλλὰ
μίμικται πάντα πρὸς τοῦ Θεοῦ, καθάπερ χαλινῶ
τινι τὴν διαμονὴν τοῦ φρονεῖν ἐν μέτροις κατέχον-
τος· εἶναι γὰρ παγγάλεπον, εὐροοῦντα ταῖς ἀμωσ-
γέπως μακαριζομέναις τύχαις τοῦ βίου μένειν ἐν
τῷ καθεστῶτι τοῦ ἦθους. Περὶ δὲ σοῦ μοι θαυμά-
ζειν ἔπεισι, πῶς τοσούτου χειμῶνος τὰ τῆς Ἐκκλη-
σίας παρὰ ταντοῦ δόγματα, ἥμιστα γινώσκεις [P. 662]
τῶν φίλοις ἡμῖν, οἷς τὰ μάλιστα θαρρῆν ἐδόκει,
οὐπω δέδωκας ἡμῖν οὐδὲν ἀκριβές· ἀλλ' ἀφῆκας
παντοδαπαῖς πλανᾶσθαι φημαι, καὶ ἀμφισθετεῖν,
πότερον τοῖς ἔροις ἐκείνοις ἐμμένεις καὶ σὺ, καθά-
περ ἡμεῖς· ἢ καθάπερ θυέλλης τῆς τοῖς δόγμασι
ἐνσκηψάσης νῦν καταγίδους, καὶ ἄλλων ἄλλοι φε-
ρομένων, καθάπερ τῶν πλοίων τὰ ἀκυβέρνητα, φέ-
ρων καὶ σὺ σαυτὸν τοῖς ἐναντίοις ἐπέβριψας, καὶ
γλώττης ἀφειδῶς καθ' ἡμῶν ὁμοίως ἔχεις ἐκείνοις.
Καίτοι γ' ἀνάγκην ἤμιστ' ἴσμεν οὐδεμίαν βίᾳ πε-
ρῶσαν, πείθειν τῇ θρησκείᾳ καὶ τὴν φιλίαν ὁμοῦ
συνεξίστασθαι· ἐπεὶ καὶ Λιθάνιον, Ἐλληνα τὴν θρη-
σκείαν ὄντα, Βασιλείῳ φίλον εἶναι ἐνῆν τῷ μεγάλῳ
καὶ τοιούτων ὁ βίος γέμει παραβολῶν. Ἐπειτ', οὐδὲ
θέλων, τῷ Παλαμᾷ προστίθεσθαι δυνηθείς ἄν.
Οἶσα γὰρ ὡς Ἰωάννη τῷ πατριάρχῃ ζῶντι συχνὰ
καὶ μετὰ γε πολλῆς τῆς αἰδοῦς προσίω, αὐτὸν μὲν
τοῖς ἀγίοις συνέτακτες ὄλαις προθέσαι τῆς ψυχῆς·
Παλαμᾷ δ' ὁμοῦ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ πάσαις
ἐπιλονεῖς ὑβρεσι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ ἀσε-
δῶν ἀσεβειστέρους ἀπάντων ἐκάλει· καὶ σφισι τα-
χύν τὸν ἀφανισμὸν ἐσεσθαι προὔλεγε· ὡς ἤμιστα
μάλ' αἱ σοὶ περιστασθαι νῦν, τὴν πρὸς τάναντία με-
ταβολὴν ἀρμόττουσαν εἶναι, συνέσεως οὕτω καὶ γῆ-
ρωσ ἔχοντι, καὶ συνορᾶν δυναμένης τῆς αἰσχύνης τὸ
μέγεθος. Ποῖον γὰρ ἐστὶ χρόνον τῶν καθηκόντων
ἀναμενεῖ τις σύμβουλον, ἐν τοιαύτῃ γερονῶς ἡλι-
κίᾳ ; Καὶ πάσαις μὲν γὰρ ἡλικίαις καὶ τύχαις ἀνάγκη
φρόδον εἶναι θανάτου, ἀγνωσιᾶ μυστικῇ τοὺς κανόνας
ἡμῖν τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ συγκαλύπτουτος, μάλιστα
δὲ τοῖς τὸν ἔσχατον οὕτως ὄρον τῆς ἡλικίας σκηνο-
τατοῦσιν· ὅτε μάλιστα καὶ τῆς ἀμῆς ἐκείνης ἢ
πανίγυρις ἦδη σβέννυται, καὶ τὸ τῶν μακρῶν ἐλ-
πίδων ὡς τὰ πολλὰ παρατρέχει θέατρον. Ὁ δὲ κάπν
νοῦν ἀεὶ μοι στρέφοντι τῶν ἀνδριανοποιῶν (49) τε
καὶ τῶν ζωγράφων ἐκείνους ἐπῆει θαυμάζειν, ὅσοι
τῆς χρονικῆς περιόδου τὸ τάχος μιμῆσθαι διὰ τῆς
τέχνης ἐθέλοντες ἄδρα ποιοῦσιν ὑπισθοφάλακρον
μὲν ὡς ἐπίπαν, οὐ δ' ἀναφαλαντίαν· ἀλλὰ μέτωπον

fundam et tacitam solitudinem commutati sunt?
quomodo denique illæ subinde recurrentes quæ-
stionum ac solutionum astronomicarum exercita-
tiones jam oblivione deletæ sunt? Hæc, et alia plura
his consimilia, mihi cogitanda objiciebat amici
nostri habitus.

II. Itaque loqui exorsus, « Calamitates (inquam)
nostras ægre ferre non debes, amicorum optime,
quandoquidem nullum est hac in vita commodum,
quod puram et plane sinceram lætitiæ afferat :
quin imo Deus omnia commiscuit, atque ita nos
freno quodam coercet ; ne quid nimis, sed ad me-
diocritatem semper sapiamus. Si quis enim utcum-
que prosperis fortunæ flatibus utatur, is animi
morumque constantiam difficillimè conservat. Illud
autem mihi permirum accidit, quod cum tanta
tempestas Ecclesiæ dogmata perturbaret, nos amicos
tuos, quibus confidere maxime **1052** vide-
baris, necdum feceris certiores, sed variis huc il-
luc abduci rumoribus et dubitare permiseris,
utrum, quemadmodum nos, tu quoque in illis de-
finitionibus permanearis ; an vero, cum veluti pro-
cella quædam vehemens Ecclesiæ dogmatibus incu-
buerit, et alii alio ferantur de more navigiorum,
quæ gubernaculo carent, in adversariorum partes
te ipsum conjeceris, nec parce linguam adversus
nos acuas, sicut illi hactenus acuerunt. Atqui tamen
nullam novimus esse necessitatem, quæ adigat ut
simul cum religione amicitia ipsa deponatur ;
quandoquidem Libanio, ethnice religionis cultori,
amicitia cum magno Basilio esse potuit : et hu-
mana vita hujusmodi exemplis referta est. Adde
quod Palamæ, nec si velis quidem, assentiri queas.
Nam, ut nosti, ad Joannem patriarcham multa
cum reverentia sæpe accessisti, eumque tota inten-
tione animi sanctis adnumerabas ; in Palamam
autem et imperatorem Cantacuzenum omnia male-
dicta diu noctuque conferebas. Vocabantur isti a
te omnium impiorum maxime impii : quos etiam
de medio confestim sublato iri prædicebas : ita
ut non amplius jam te deceat in alteram partem
converti, cum tantam prudentiam et senectutem
adeptus fueris, et facile perpicere valeas, quantum
in te dedecus exinde sit redundaturum. Qui enim
eo ætatis proventus est, quale tempus expectabit,
quod eum sui officii admoveat ? Nam cum omnis
ætatis et fortunæ hominibus timenda sit mors, eo
quod vitæ nostræ metas mystica quadam ignora-
tione Deus obvelarit, tum maxime iis timenda est,
qui **1053** terminum vitæ et ultimum actum sic
velut in scena produnt : quando præsertim festi-
vus ille vigor ætatis exstinguitur, et quæ nos diu
spes præclaræ luserant, earum fere theatrum præ-
terlabitur. Quod animo dum semper mecum vo-
luto, statuarios illos et pictores admirari subit,
qui velocem convertentis sese temporis cursum

Variorum notæ.

(49) Sic supra lib. xiii, cap. 1, sect. 4. CAPPERRON.

exprimere arte sua cum volunt, hominem efficiunt, occipiti quidem omni ex parte glabro, nec plane tamen calvo capite, sed fronte hirsuta, e qua promissiores comæ pendent. Nam licet alibi quoque magnum peritiæ suæ specimen exhibeant, hic ipsam duntaxat vocem non assequuntur; quam quia colorum pigmentis exprimere nequeunt, ideo tacitam legis imaginem sic fere proponunt, et matium præconem perpetuo præbent omnibus illis quos desidiosam vitam vivere non pudet: quibus etiam tantum clamant, Occasionem post terga euntibus præbituram non esse capillos arripiendos, sed lubricum, et longam a voto aberrationem, ubi anterior temporis ansa jam fuerit elapsa, et omne, de quo certabatur, penitus interdixerit.)

III. His dictis, ego quidem loquendi finem feci, B cum vero loqui Cabasilas inciperet, conjiciebam ab eo illa dictum iri, quæ vetus amicitia nostra postulabat: sed horum nullum vestigium in ejus verbis apparuit; imo prorsus contraria protulit. Nam quæcumque dixit, profundissime desidientem in ejus anima subindicabant acerbiter; non qualem aspergunt seu rerum humanarum vices quædam 1054 extrinsecus ingruentes; seu civilium negotiorum exitus tristes, unde dolor per totam animam serpit: sed qualem producunt animæ degeneres, quæ antiquos et diuturniores morbos jam pridem apud se delitescentes retinent: quorum pater atque opifex est levis et inconsideratus gloriæ amor. Illa enim gloriæ cupiditate, quasi quodam ignis sopiti suscitabulo, ad res honestas anima vehementer accenditur, quando purum ac valde sincerum iudicii fructum profert: sed cum vanam gloriam eliciunt exitiales morbi, qui in anima latenter insident, tunc alia plane res est, si quis foris, velut spectator absque ulla perturbatione animi consideret: et qui prius magnam sui admirationem concitabat, eo quod divitias, delicias, et fortunæ nobilitatem non miraretur, is contemnitur magis, eo quod vanam gloriam non contemnat, neque vitium in ignominia loco ponat, sed contra potius ignominiam vitii loco habeat: neque vero animadvertit, se domestico et intestino igne opprimi; qui nonnunquam fomitis et suscitabuli defectu diutius sopitur, sed ubi sero tandem casus tulit et sese dedit occasio, secundum quempiam ventum nactus, relacet. Nam laudum jactura sæpe solet ad furiosam indolem suscitare gloriæ amatorem et æmulatorem; qui sic progressu temporis manifestius convincitur, non ipsam virtutem, sed ejus inane simulacrum, hactenus fuisse persecutus: bulantur. Sed hæc quidem silentio obruantur; 1055

IV. Cum enim sermonem instituere contendisset Cabasilas, sublati quibus antea sese occultabat involucris omnibus, totos fuit in laudando Palama,

(50) Non omni suspitione mendii caret hic locus. Forsan legendum τότε δη μικρός τις κ. λ. Qua le-

A προτιγόμενον λάστον, και κόμπην εκείθεν μακρὰν καθειμένον. Τάλλα γὰρ ὄντες σοφοὶ μόνως λέγονται φωνῆς ἐνταυθοῦ, και ταύτην ἤμισα βαφαί; ταί; ἐκ χρωμάτων δύνανται μίμεισθαι. Ὅθεν σιγῶσαν οὐτωσί πως ἰσῆσαι νομοθεσίας εἰκόνα, και ἀνεκλιήτον κήρυκα πᾶσιν ἀει διανεμούσιν, οἷ; ἐρραβθυμητινον τὸν βλον ἀνύειν οὐκ ἔστιν αἰδώς, μονονουχὶ βούτες, ὡς κατόπιν ἰούσι τριχῶν οὐ παρέξει λαβὴν ὁ Καιρός, ἀλλ' ἔλισθον και ἀποτυχίαν [P. 663] τοῦ ποθουμένου μακρὰν τῆς ἐμπροσθίας ἡθῆς τοῦ χρόνου λαβῆς παρερρηκυίας, και ὅλων ἀπηγορευκυίας ἀπαι τὸ ἀμιλλώμενον.)

ubi anterior temporis ansa jam fuerit elapsa, et omne, de quo certabatur, penitus interdixerit.)

Γ. Ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτ' εἰπὼν ἐπεπαύμην. Τῷ δ' εὐθύς ἀρχομένου λέγειν, ὅτι ἡμῖν εἰκάζειν ἐκείνου ἔπειθε διὰ φιλιαν ἀρχαίαν, γνώρισμα τῶν ἀπάντων τοῖς λεγομένοις ὑπὲρχεν οὐδὲν, ὅτι μὴ πᾶν πόναντιον. Καὶ γὰρ τὰ λεγόμενα πικρίαν ἐπέφαιναν οὐκ οὐσαν ἐπισπείρουσι βίων τινῶν περιστάσεις, ἐφ' ὅθεν ἐπεσπέρουσαι, και πόλεων πραγματικὰ συμφορα, τὸ πεδίον νεμόμεναι τῆς ψυχῆς; ἀλλ' οἷαν ἰδοξοῦντες βλαστέουσαι λογισμοί, τὰ πρεσβυτέρη τε και πολυχρονιώτερα τῶν νοσημάτων ἐμψυχωμένα πάλαι προκατέχοντες, ὧν πατήρ και δημιουργός τὸ τῆς φιλοτιμίας ἀσπῆμῆτον. Εἶναι γὰρ τὴν φιλοτιμίαν μέγα τι ψυχῆς ἐμπύρευμα πρὸς τὰ κατὰ μὲν, ὅταν ἀναπήλευτον κομιδῇ τῆς κρίσεως ἐξάγῃ τὸν τόκον; ὅταν δὲ κενοδοξίαν κατασπῶν τὴν ἐφεδρεῖουσαι κήρην, ψυχῆ λεληθότα νοσηματα, τότε μακρός τις γίνεται πᾶρτος τοῦ λόγου λόγος (50), εἰ τις ἐξωθεν ἀπαθῶς σνορή; και ὁ πρὶν θαυμαζόμενος; ἐπὶ τῷ μὴ θαυμάζειν κλισῶτον και τρυφήν και τύχης εὐγένειαν φαυλίζει; μᾶλλον ἐπὶ τῷ μὴ φαυλίζειν κενοδοξίαν, μηδὲ τὸ κακὸν ἡγούμενος ἀδοξον, ἀλλὰ τὸ ἀδοξον κακόν, κατὰ τὰ ἀντίστροφά τε και τὴν θέσιν ἐκ διαμέτρου λαχόντα. Ἐλαθε γὰρ αὐτός; ἐαυτὸν οἰκείμ και ἐγκαρδιστὸν περὶ καταστρατηγούμενος, καθυδόντι μὲν ἐπὶ μακρὸν ἐνλίτε χρόνον δι' ἐνδειαν ὑπεκκαύματος, ἀκαλάμποντι δ' ὄψῃ, καιροῦ και τύχης οὐρτου τινός; ὄραξαμένου πνεύματος. Ἐπει και ἐβωθεν ὡς τὰ πάλαι πολλάκις ἡ τῶν ἐπαίνων ἐκπτώσις πρὸς μανιώδες ἤθος ἐρεθίζειν τὸν ἐραστήν και ζηλότυπον, και δι τῶν χρονικῶν ἐλέγχων ἐναργέστερον παριστῆν, εἰς ἅλλον ἀρετῆς και οὐδαμῶς ἀρετῆν εἶναι τὸ μέχρι νῦν αὐτῷ διωχόμενον, καθάπερ τὰ μυθεύμενα κῆλαι περὶ νεφέλης ἰμοῦ και Ἴξίονος. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν σιγῆς ἐρραβθυθῶ βυθοῖς. Ἐπανιτέον δ' ἐκείσε.

qualia ferè sunt quæ de nube et Ixione veteres fabulaverunt. Jam vero redeamus ad illud unde diver-

Δ. Πρὸς γὰρ λόγων κατάστασιν ὁ φίλος ἐνταίνας, και τὰ πρὶν ἐπικαλύμματα παρωσάμενος; ἔπειτα, πᾶς τῶν ἐγκωμίων; ἐγένετο και θειασμῶν τῶν τῶν

Variorum notæ.

ctione admissa verterem, tunc hujusce dicti nulla ferme ratio habenda est. CAFFERON.

Παλαμᾶ καὶ ἑτα ἐννεύραπται οἱ ταῖς βίβλους. Α τοῖς ἐν celebrandis libris, quoscumque Palamas
 ἔ Πάντα γὰρ αὐτῷ μοι, ὁ φησί, ἔ ταθέσται πρὸς ἀκριβείαν, καὶ ἐξήσταιται τελεώτατα καὶ ὁλωσ οὐδὲν οὐδαμῆ συννερόηται, ὅ ἠ καθάπερθεσται ἕξει τις τῶν ἀπάντων ὁπίσωποτε καὶ ὁπίσωον, κἂν πάντα λίθον θέλη κινεῖν. ἔ Καὶ ἄμα ταῖς τοιαύταις ἠβχετο συν-
 αποθῆσκειν [P. 664] ὁμολογίαις, καὶ ὑπὲρ τούτων ἔτοιμος εἶναι μυρίας κακώσεσι ὑφίστασθαι.

Ε'. Ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν ἔ ἤξιον εἶνα πρὸς τὸ σα-
 φέστερον ἀναπτύσσειν, μηκύνοντά πως τὴν ἐνδειξιν, ἴνα καὶ αὐτὸς τελεώτερον ἔχω γινώσκειν, εἰ ἀληθῶς ἀνέγνωσ; ἐκεῖνου τὰς βίβλους, καὶ εἰ ἔγνωσ ἀναγνούς. καὶ ὁποῖόν τι σοι τῶν ἐπαινουμένων κεφάλαιον πέφυκε. Καὶ στρατιωτῆς γὰρ οὐχ ἵππον ὅτι ἐξ ἵππου ζητεῖ, ἀλλ' εἰ τῶν ἐπαινουμένων τις εἶη, καὶ ἄμα πρὸς τὴν χρεῖαν ἔργοις ἀρμότων αὐτοῖς. ἔ Ἄμα δ' αὐτῷ παρεισῆγον καὶ τινας ὀήσεις τῶν ἐκεῖνου βλασφημῶν βιβλίων ἐγὼ. ἔ Ἰκανὰ μὲν οὖν, ὁ φησί, ἔ καὶ ταῦτα πεῖται, μήτε κτιστὴν ὑπάρχειν τὴν δι-
 δομένην καὶ λαμβανομένην τοῖς κεραιτωμένοις τοῦ Πνεύματος χάριν τε καὶ ἐνέργειαν (αὕτη γὰρ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον [51]) μήτε τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Πνεύματος. ἔ Καὶ μετ' ὀλίγων ἔ Αὕτη γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἡ θεία μετεχομένη τε καὶ λαμβανομένη φύ-
 σις ἡ φουρμὸν πεῖσεται, ἡ τὴν παθητὴν ἐξανάλωσει φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῆ. ἔ Ὁρῶς πῶς τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν σαφῶς ἀναίρει, καθὰ καὶ ἀνωτέρω που δεδειχμεν; Καὶ πάλιν ἔ Τι εἶτι σύνθεσιν δέδοικα; ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐνεργειῶν ἀκτίστων οὐσῶν τε καὶ λεγομένων; πολλῶ μᾶλλον δέδοιθι, μὴ κτίσμα
 ποιήσῃ τὸν Θεόν, τὰς αὐτοῦ φυσικὰς ἐνεργείας ἡγού-
 μενος κτιστὰς, ὡς διαφόρους τῆς οὐσίας. ἔ Καὶ πάλιν ἔ Ἡμεῖν δ' οὐδέμια ποτ' ἐσται λέξις ἀποχρῶσα πρὸσθεῖν, τὰς ἐνεργείας τοῦ θελοῦ Πνεύματος, ἃς ὁ προφήτης κεφαλαιωδῶς ἐπὶ προσέτιπε (52), μετὰ τῶν κτισμάτων τάττειν. Τῶν δὲ θεῶν καὶ φυσικῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργειῶν μία καὶ ἡ κρῖσις. Ἐρ' οὖν καὶ αὕτη τῶν κτισμάτων ἐν, καθὰ Ἄβραῆμ ἔφη ἔ Ο κρῖ-
 των πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεσι κρῖσιν (53); ἔ Καὶ πάλιν ἔ Πῶς οὐκ ἀκτιστος ἡ χάρις, δι' ἣν καὶ οἱ με-

totus in celebrandis libris, quoscumque Palamas composuisset. « Hos enim omnes, inquit, diligen-
 tissime perpendi, neque usquam in eis deprehendi quidquam, quod ex omnibus hominibus possit quis quomodoenique carpere, licet omnem movere lapi-
 dem voluerit. » Hac etiam in confessione immori optabat, pro qua infinitas perpeti calamitates paratum se jactitabat.

V. Cui ego respondi : « Vellem sane, ut ad majorem horum demonstrationem quædam clarius expli-
 cares; ut et ego plenius cognoscere valeam, an res ipsa Palamæ libros legeris, an lectos intellexeris, et quænam sit eorum summa, quæ in iis laudas. Nam nec miles querit, an suus equus ex equo natus sit, sed an generosus et laudabilis, an utilis et aptus ad opera necessaria. » Tum illi simul adduxi quædam loca e blasphemis Palamæ libris deprompta, quæ sic habent. « Hæc, inquit, sufficiunt ut persua-
 deatur, neque creatam esse Spiritus sancti gratiam et operationem, quæ accipitur et datur iis, quos ea donare Deus voluerit (hæc enim est Spiritus sanctus), neque etiam esse Spiritus sancti substantiam. » Et paulo post : « Si ipsa per se ipsam divina natura participetur et recipiatur, aut mistioneu patiatur, aut patibilem naturam absundet, antequam recepta fuerit. » Vides quomodo incarnat
 1056 mysterium evidenter evertat, ut supra quoque ostendimus? Et iterum : « Quid adhuc times ne compositio in Deo admittatur, si divinæ operationes increatæ sint et dicantur? Multo magis time, ne Deum in creaturarum numero reponas, dum naturales ejus operationes tanquam a substantia distinctas, creatas esse arbitraris. » Et iterum : « Nulla unquam nobis persuadebit oratio, ut divini Spiritus operationes, quas propheta septem summatim appellavi, inter creatas res collocemus : sed divinarum et naturalium Dei operationum una est ipsum judicium. Num igitur Dei judicium est e numero rerum creatarum, quemadmodum dixit Abraham : Qui judicas omnem terram non facies

Variorum notæ.

(51) *Hæc enim gratia est Spiritus sanctus*; id est, hæc gratia et operatio sacris in Scripturis nomine sancti Spiritus designatur. Unde infert Palamas hanc gratiam non esse quid creatum. Addit tamen hujusmodi gratiam non esse ipsamet sancti Spiritus substantiam. Quæ dño conciliari vix posse videntur, nisi advertamus a Palamitis admittas esse inferiores quasdam deitates, quæ Deum inter et creaturas medium locum tenerent. Nostris quidem e theologis Petrus Lombardus, Magister sententiarum, negavit, sancti Spiritus gratiam esse quidpiam creatum : sed simul statuebat istam gratiam seu charitatem esse ipsamet Spiritum sanctum, ipsum Deum : quæ tamen sententia ab omnibus deinceps theologis reprobata est. Vide lib. 1 *Sentent.* distinct. 17, et articulos Parisiis damnatos ad calcem operis Petri Lombardi. Divus etiam Bernardus censuit charitatem, seu gratiam sanctifican-
 tem, esse ipsum Deum : sed charitatem spectabat ex parte dantis, seu ipsius Dei : aliunde vero fatebatur gratiam et charitatem in nobis esse quoddam accidens. Hinc aiebat, *Substantiva charitas*

accidentalem dat charitatem. Lege divi Bernardi epistolam 9, ad Guigonem Carthusiensium priorem, et tractatum *De diligendo Deo*, cap. 12. CAPPERONN.

D (52) *Quas propheta septem summatim appellavit.* Isaias, cap. xi, vers. 2 et 5, ubi sic recensentur septem sancti Spiritus dona : *Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini.* CAPPERONN.

(53) Locum hunc laudavit Palamas ex versione LXX Interpretum. Vulgata nostra habet absque interrogatione, *Genes.* xviii, vers. 25 : *Qui judicas omnem terram, non facies judicium hoc.* Hebræus textus est hujusmodi *מִשְׁפַּחַת לֹא יִשְׁפֹּט אֶת הָאָרֶץ כֻּלָּהּ.* Id est, *numquid qui judicat omnem terram, ille non faciet judicium? Οὐ ποιήσεσι? Non facies? Vis argumenti sistit in hoc verbo. Nam ποιᾶν [facere] apud Græcos theologos significat creare. Forsan ex *Genes.* cap. i, ubi apud τοῦ; LXX legitur, Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεός.* In principio Deus

judicium? » Et iterum : « Quomodo increata non esset illa gratia, per quam qui ejus participes facti sunt, expertes principii, increati, immortales et æterni evadunt? »

VI. Cum autem plures adhuc e multis illius blasphemii inserere vellem, dicentem me interpellavit amicus Cabasilas, qui magnas Palamæ laudes recensuit. Deinde, primum quidem increatarum multitudinem operationum aperte confessus est, et eas a substantia omnino distinctas esse assentiebatur : secundo asserebat, sanctum et increatum Spiritum non esse unum, neque septem esse duntaxat hujusmodi Spiritus (quales super Christum quieturos esse prædixit Isaias *), sed septuagies septem, et quotquot præter hos possit quis mente comprehendere, et infinitus infinitos : quibus et adnumerandas esse dicebat igneus duodecim linguas, quæ super apostolos apparuerunt, itemque **1057** columbam illam, quæ super Christum, dum hic baptizaretur, conspecta est. Nam hæc omnia modo spiritus vocare solet sacra Scriptura, modo increatas operationes, et gratias, et virtutes. Addidit Cabasilas harum quidem participes fieri posse creaturas, et iisdem insuper increatos homines evadere, sanctificari omnia quæ sanctificentur, et præter cætera panem illum, qui in divinorum mysteriorum celebratione sacrificatur et a nobis participatur : verum divinam substantiam nullatenus posse participari.

VII. Sub hæc sociale bellum nobis inferebatur a Cabasilæ adjutore, qui exemplis in nos pugnabat; illum intelligo, qui a patriarchico senatu missus ad nos venerat, et e litteratorum numero esse dicebatur. Hic cum ad dicenda quæ decrant sese accinxisset, tum animo tum oculis truculentior mihi obstitit. Jam enim fortunas meas conculcare et despiciere omnibus licebat, tum quia solitarius degebam, tum quia omnigeni me custodes undequaque circumcludebant : et hoc est quod trito fertur adagio : cum lapsa est quercus, ligna quivis colligit : omnis vero pudor, ut videtur, in mare præcipitatus erat, eumque maritimus æstus sublatus demerserat. Itaque cum hoc certamen Cabasilæ adjutor truculentius suscepisset, de participabili et imparticipabili disserere allatis exemplis conatus est. « Et certe, inquit, sicut de sole judicare solemus ; cujus substantiam, in cælo manentem immotam, participare non possumus, sed ejus illuminativæ virtutis, **1058** quæ ad nos descendit, sumus participes, ita et de Deo nobis cogitandum est. Nam ejus substantiam residentem in cælo (quem

* Gen. xviii, 25. * Isa. xi, 2, 3.

Α εσχηχότες αὐτῆς; ἀναρχοὶ καὶ ἀκτιστοὶ καὶ ἀτελεύτητοι καὶ ἀίδιοι ; »

Γ'. Ἐμοῦ δὲ καὶ πλείους πολλῶν τῶν τοιοῦτων ἐκείνου βλασφημιῶν παρενεῖρειν ἐθέλοντος, ἀνέκοψε τὸν λόγον ὁ φίλος, καὶ μακροῦς τοῦ Παλαμᾶ διεξήλαθεν ἐπαίνους. Ἐπειτα πρῶτον μὲν κάκεινο; ἀκτιστῶν ἐνεργειῶν εἶναι πλῆθος σαφῶς ὡμολόγει τε καὶ ἐπήγει, τῆς εὐδοκίας πάντῃ διωρισμένης. Δεύτερον δ', ὅτι Πνεῦμά ἅγιόν τε καὶ ἀκτιστον οὐχ ἓν ἔλεγεν εἶναι, οὐδ' ἐπτά μόνον (ὅποια καὶ τῷ Χριστῷ προερίχεν Ἡσαΐα; ἐπαναπαύσεσθαι), ἀλλ' ἐβδομηκοντάκις ἐπτά, καὶ ὅσα πρὸς τούτοις δύναττο ἂν τις τῇ διανοίᾳ περιλαμβάνειν, καὶ ἀπειράκις ἀπειρα· μεθ' ὧν καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἀποστόλων πυρίνας φανεύσας δώδεκα γλώσσας τακτέον ἔλεγεν εἶναι καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ βαπτίζομένου φανεύσας περισσεράν. Ταῦτα γὰρ ποτὲ μὲν πνεύματα καλεῖν οἶδεν ἡ Γραφή, ποτὲ δ' ἐνεργεία; [P. 665] ἀκτιστοῦς καὶ χάριτας καὶ ἐνέργειαι. Καὶ ταύτας μὲν εἶναι τὰς τοῖς κτίσμασι μεθεκτάς, καὶ πρὸς τούτοις ἀκτιστοῦς γίνεσθαι τοὺς ἀνωρόπους, καὶ ἀγιάζεσθαι τὰ ἀγιαζόμενα πάντα, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸ θεῖον ἡμῶν βάπτισμα, καὶ πρὸς γὰρ ὁ θυόμενος καὶ μεταλαμβάνομενος ἡμῖν ἄρτος ἐν ταῖς θεῖαις μυσταγωγίαις· τὴν δὲ θεῖαν οὐσίαν παντάπασιν εἶναι ἀμεθέκτον ἅπασιν.

Δ'. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ συμμαχικῶς εἰσήγετο πόλεμος μετὰ τῶν ὑποδείγματων· λέγω δὴ τὸν σὺν γὰρ αὐτῷ πρὸς τῆς πατριαρχικῆς γερουσίας ἐληλυθῆτα ἡμῖν, τῶν ἐλλογιμῶν εἶναι λεγόμενον καὶ αὐτόν. Ὅ; δὴ καὶ λέγειν παρεσκευασκῶς ἑαυτὸν τὰ ἐνδέοντα δριμύτερον ἡμῖν ἀντίστησε καὶ ἦθος καὶ ὀφθαλμῶν. Ἡδσιν γὰρ ἐξῆν ἤδη τὰς ἐμάς πατεῖν καὶ περιφρονεῖν τύχας, μεμονωμένου τε ἅμα καὶ παντοδαποῖς πανταχόθεν περιειλημμένου τοῖς δεσμοφύλαξι· καθάπερ καὶ θρῦς πεσοῦσης πᾶσιν ἐξείη, ὡς φασιν, ἀνδράσι ξυλευσθαι (54)· κλειῶς δὲ πᾶσα καθ' ὕψρων (ὡς εἰσικεν) ἐρρύη, καὶ ἀμπωτικῶς ἀφελομένη κατεβάπτισε. Δριμύτερον οὖν ἐκεῖνῃ τὴν τοιαύτην διαδεξαμένῃ πάλιν τὸν περὶ ἀμεθέκτου καὶ μεθεκτοῦ δι' ὑποδείγματος; ἐπήει λόγον. : Καὶ δὴ καὶ καθάπερ, φησὶν, ἐπὶ τοῦ ἡλίου, τῆς μὲν οὐσίας, ἀκινήτου μενούσης ἐν οὐρανῷ, μετέχειν οὐκ ἔχομεν· τῆς δὲ φωτιστικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, πρὸς ἡμᾶς κατιούσης, μετέχομεν· οὕτω καπὶ Θεοῦ χρῆ νοεῖν. Τῆς γὰρ οὐσίας αὐτοῦ καθημένης ἐν οὐρανῷ (ὅν θρόνον εἶρηκεν ἡ Γραφή Θεοῦ) μετέχειν οὐκ ἐφικνούμεθα· μετέχομεν δ' οὖν τῆς ἐνεργείας; αὐτοῦ καὶ τῆς βουλήσεως καὶ ζωῆς καὶ δυνά-

Variorum notæ.

fecit, id est creavit. Hinc olim Ariani argutabantur Christum esse creaturam, quia epistolæ ad Hebr. cap. iii, dicitur Christum Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· Christum Jesum qui fidelis est ei qui fecit illum. CAPPERONN.

(54) Unum est e Monostichis Menandro tribuitis. Vide Comicorum Græcor. Sententias edit. Henric.

Steph. pag. 191. Meminit Erasmus chiliad. iii, centur. 1. proverb. 86, et sic exponit : « Si quem fortuna præcipitem dederit, in hunc passim omnes incurrun, et quisque quod potest diripit. Jam enim sibi putant impune fore. Exemplum est apud Juvenal. de Sejano. » CAPPERONN.

μεως και ισχυος, ανευ ουσιας προς ημας κατιουσης
 εκιαστησ και ποιουσης ακτιστους· αλλησ μεν ουσης
 και μακρον το διαφορον εκ της ουσιας εκουσης· θεο-
 τητος δ' ουσης και αυτης, ακτιστου μεν, υφειμενης
 δ' ουν. » Ταυτα δ' αυτου διεξιεντος, κυμα και σζλον
 ειχε το ηθος αυτου· και ενεκειτο μαλα σφοδρωσ, εκ
 του μελζονοσ απαιτων, οπωτερον αν ελοιμην αυτησ
 δυοιν δυτον πραγματον, αντιθεσωσ και συγκαταθε-
 σωσ.

tum multo magis instabat, a me quaerens, utrum e
 vero assentirer.

Η'. Υπολαβων γων εγω προς δυο την παροιμιαν,
 « Μηδε τον Ηρακλεια διδοουσαν ακουω το δυνασθαι
 προς αντιπαλον εφασκον μαχην. Εγω δε και μονοσ
 ων ενταυθοι, και δεσμιοσ, και μηδε βραχυ το θαρρειν
 εχων εκ του κειρου, προς δυο τον αγωνα ποιεισθαι
 αναγκασθαι, τε θαρρηκιασ επιλσαντασ· εν ταυτω
 και γλωττασ και γνωμιασ, εν αμαρτυρω σταδιω τα κατα
 βολλησιν [Ρ. 666] απαντα λεγειν εφθωσ εκουσοσ και
 αποφρινεσθαι, και διαβαλλειν προς απαντασ απιοντασ,
 μητ' εμου παροντοσ, μητ' ουδενοσ ετερου του την
 αληθειαν αντ' εμου μαρτυρησοντοσ, εν στενωβ κομωδη
 την της αμηχανιασ ορω μοι περιστασιν εστηκυιαν.
 Ουτοσ γαρ εκατερου κομωδη φορτικοσ, του τε σιγη
 ελσ της νυν ακοησ ενεγκειν τρικυμιασ και του παρα-
 χρημα τουσ της αποπιασ ελεγχουσ κομιζειν υμιν,
 οσ· ταμα διαβαλλειν ουδεν των απαντων επι της
 ερημιασ ταυτης κωλυσει, δυσεργδοσ μοι και μαλα
 δυσεμβολοσ η επιχειρησισ προς εκατερον αναφαινε-
 ται. Αναιμακτου γαρ ουσης της μαχησ, και των
 λογικων ξιφων και τραυματων τασ αντερεσεισ της
 ασωματουσ ψυχης δεχομενης, ευδιαβολα μεν δεσ το
 αφανεισ φανεϊται τα τροπαια, αγγιστροφοσ δ' η της
 γλωττης διαθεσισ, προς την της γνωμης αιρεσιν
 καπηλευουσα την γνωμην της κρισεωσ. "Επειτα ουδ'
 εγω πως ονομασω την παραταξιν εγω του τοιουτου
 πολεμου. Ουτε γαρ μονομαχια τις εστι, δυο καθ' ενοσ
 επιλζομενων γλωσσων· ουτε μην στρατευομενων και
 βιεποντων εξωθεν εστηκε πληθος, εν εμφανεισ η των
 αγωνιζομενων το σταδιον, ωσπερ οσον πολεμικαι πε-
 ριτρεχουσι και περιηχουσι σαλπιγγεσ, τα παρακλη-
 τικα συγκροτουσαι των εν υπαλοιοισ πολεμων· ωσ
 αναγκασεσθαι με λοιπον αμφοιστομον τη της ημετε-
 ρασ τιθεναι φαλαγγιοσ προσσωπον τημερον· εν ουτωσ
 προς εκατερασ τασ γλωττασ εφικνηται πως και τα
 ημετερα, νυν μεν αθλοθετην και δικαστην αδεκαστον
 εχοντα τον ακοιμητον οφθαλμον του θεου, υπερ οσ
 τουσ αθλοσ ανωυ τουτουσ· υστερον δε, και των δυοσ
 μη παρεισι νυν ουκ ολιγοσ· παραπομποισ χρησαμε-
 νον τοισ ημετεροισ γραμμασιν, ει χρονον ημιν παρα-
 σχοι θεοσ βραχειασ μεν τιγοσ ζωησ, ελευθερασ
 δ' ουν.»

erunt, ad quorum me tribunal deducunt libri; quos,
 Deus praeberit, conscribam.»

Θ'. « Το μεν ουν τα ζητουμενα ωσ ομολογουμενα
 τιθεσθαι, πολλην, » εφην, « αμαθιαν του δρωντοσ
 κατηγορει, και αμα πολυν τε οφλισκαίνει τον της
 αισχυνης ελεγχον και μεσημβρινησ ακτινοσ περιφα-
 νεστερον. Ηλλιοσ γαρ την μεν ουσιαν αυτω οφρανει»

A Dei thronum sacra Scriptura vocavit) participare
 non valemus, sed ejus operationem, voluntatem,
 vitam, potentiam et virtutem participamus, quarum
 unaquaque absque substantia descendit ad nos,
 quos et increatos efficit. Et quidem illarum quælibet
 alia est a divina substantia, a qua longe distat ;
 attam ipsa quoque Deitas est increata, quamvis
 inferior. » Cum ista dicendo percurreret, maris
 adinstar æstuabat et commovebatur ejus animus :
 duobus eligerem ; num scilicet contradicerem, an

VIII. Ego itaque hunc in modum respondi : « Ne
 Hercules quidem adversus duos æquis viribus pu-
 gnare posset, ut ex veteri proverbio didici. Purio
 sum hic solus, et vincutus, cui ne tantillum quidem
 audere per hoc tempus licet. Cogor tamen certare
 adversus duos, qui audaces linguas et mentes pari-
 ter armant, et in stadio hoc testibus vacuo quæ-
 cumque voluerint loqui et pronuntiare possunt : ubi
 autem recesserint, ipsis facile erit apud absentæ
 calumniari, dum nec ego adero, nec alius, qui
 mea vice veritati testimonium perhibeat : unde in
 magnas rerum angustias et difficultates relictum
 me video. Nam cum utrumque valde molestum ac
 grave sit, seu verborum, quæ audivimus, quasi
 decumanos fluctus cum silentio tolerare, seu extem-
 poralem harum 1059 ineptiarum refutationem
 vobis afferre, quos nihil quidquam in hac solitudine
 prohibere poterit, quominus meas res obtrectetis ;
 hinc difficile mihi videtur ac valde arduum, utrum-
 libet horum aggredi. Quia enim increata est hæc
 pugna, et adversos dialecticorum gladiatorum ictus
 ac vulnere animus incorporeus accipit, tropæa
 propter suam obscuritatem calumniis facile obnoxia
 esse videhantur. Aliunde vero linguæ dispositio ad
 mentis arbitrium versatilis est, et judicis senten-
 tiam corrumpit. Deinde nescio quo demum nomine
 appellem belli aciem hoc modo instructam. Neque
 enim est singulare certamen, quandoquidem duæ
 contra unum linguæ armantur ; neque militantium
 et spectantium ingens extra consistit multitudo, ut
 palam fiat certantium stadium ; quale est illud,
 quod circumcurrunt et circumsonant bellicæ tubæ,
 dum classicum canunt et ad aperta bella incitant.
 Cæterum hodie acies nostra necessario mihi anceps
 et bifrons quasi instruenda est ; ut sic utriusque
 adversarii sermonem aggredi quomodocunque pos-
 sim. Et nunc quidem habeo certaminis hujus nostri
 moderatorem et incorruptum judicem, Dei, propter
 quem hæc in pugna tantum laboris consumo, per-
 vigilem oculum : sed in posterum non pauci ex iis,
 qui nunc adsunt, ejusdem controversiæ judices

quos, si mihi brevis quidem, at libera tempus vita

IX. Hæc præfatus, responsonem meam his verbis
 institui. « Quicumque controversam rem tanquam
 concessam 1060 ponit, is magna imperitiæ
 suæ argumentum præbet : et multo dedecore dignus
 est ignominiaque turpissima, quæ meridiana lucet»

radio clarius pateat. Jam vero tu, cum substantiam A solis in cœlesti solo colloces, ejus virtutem seu operationem, quæ per se minime subsistat, ad nos usque descendere concedis. Solarem nempe orbem substantiam esse pronuntias; ejus autem lumen, virtutem seu operationem esse minime per se subsistentem definis. Declarare itaque primo debebas, num sapientes Ecclesiæ doctores, qui nihil dicunt, quod non sit cum scientia conjunctum, ita quoque sentiant; videlicet substantiam solis esse ipsius orbem; lumen autem solare esse operationem minime per se subsistentem, potentiam, et accidens quod suam in nos vim seorsum exserit, ita ut subiecta substantia cum eo ad nos usque non descendat. Secundo declarandum tibi incumbet, num ex materialibus et sensibilibus substantiis accuratam haurire possimus incorporarum et insensibilium substantiarum cognitionem, et simul divinæ illius substantiæ, quæ omnes illas superat, quamque super omne nomen et omnem intellectum esse audivimus: ita ut quæcunque in hac rerum universitate conspiciuntur miracula, theologorum materiam suppeditent nominum, a quibus sapientem, potentem, bonum, sanctum, beatum, æternum, judicem, servatorem, etc., Deum denominamus. Et quidem hæc omnia (quibus exigua divini unguentii qualitas demonstratur) creatura quælibet per aspectabilia mundi miracula, unguentarii vasis adinstar, in se ipsa expressit. Et ei, qui super omne nomen est, multa pro beneficiorum ejus varietate indimus nomina. Cum ignorantia nostræ tenebras 1061 depellit, lux quidem appellatur; vita autem, cum immortalitatem largitur. Tu vero neque intelligere potes, quam ex aspectabilibus creaturis demonstrationem adducis; neque nosti ea esse supra omnem sensum posita, quorum nobis vis præbere notitiam. Quin imo, cum hæc sensilia videns ignores, insensibilia illa, quæ non vides, multo minus poteris cognoscere. Qui enim fieri istud possit, quandoquidem per ignorantiam simul et fraudem decipere nos conaris? Jam vero libens ex te quærerem, cur ista non intellexeris, quæ sancti Patres diserte affirmant et ubique docent? Et vero ex duobus alterum necessario consequitur. Vel enim loqueris hodie verba e ventre deprompta, ac ea quæ non legisti; D et ita velut pueriliter ludentem te despiciemus: vel denique, si legeris, ex duobus rursus alterum sequetur. Vel enim a te lecta non intellexisti, quod perspicacitæ defectum arguit: vel intellexisti quidem, at sponte blasphemias. Tuo nempe doctori Palamæ assentiri et obsecundare videris, nec ulla te res habet sollicitum: ideo repellis a te omnem impietatis suspicionem, eamque in Palamam refundis, et ita Endymionis somnum dormis, ratus eam ob causam minori te apud homines infamia, quandiu vives, notatum iri, et in futurum mitiores

Α ἔγκραθιδρῶν ἐδάξει (55) τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ κατεῖναι συγχωρεῖς πρὸς ἡμᾶς; ἀνοῦσιον καθ' ἑαυτὴν, οὐσίαν μὲν τὸν ἡλίου δίσκον ἀποφαινόμενος· ἐνέργειαν δὲ ἀνοῦσιον, ἐκείνου τὸ φῶς. Ἐρχρόν οὖν σοι δεικνύειν πρότερον μὲν, εἰ καὶ τοῖς σοφοῖς διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας, οἱ οὖν ἐπιστήμη λέγουσιν ἃ λέγουσι, νομίζεται τε καὶ συνοχεῖ τὰ τοιαῦτα· εἶναι δηλαδὴ τὸν μὲν δίσκον οὐσίαν ἡλίου· [P. 667] τὸ δὲ φῶς, ἀνοῦσιον ἐνέργειαν καὶ δύναμιν καὶ συμβεθελῆς εἰς ἡμᾶς ἐνεργοῦν ἰδίᾳ, καὶ χωρὶς ὀποκειμένης οὐσίας συγκευούσης ἄχρις ἡμῶν· ἔπειτα δεικνύειν καὶ εἰ δυνατόν, ἐκ τῶν αἰσθητῶν καὶ ὕλικῶν οὐσιῶν ἀκριβεῖς καταλήψει; δύνασθαι γίνεσθαι τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν, καὶ ἅμα τῆς τούτων ἀπάντων ἐπέκεινα θείας οὐσίας; ἦν ὑπὲρ πάντων ὄνομα τε καὶ νόημα τῶν ἁγίων ἀκούομεν εἶναι· τὰ δ' ἐν τῷ παντὶ θεωρούμενα θαύματα τῶν θεολογικῶν ὀνομάτων τὴν ὑλην δειδῶναι, δι' ὧν τερπνὸν δυνατόν, ἀγαθόν, ἅγιον, μακάριόν τε καὶ ἀτίδιον, κριτὴν καὶ σωτῆρα, καὶ τὰ τοιαῦτα, κατονομάζομεν· ἅπερ πάντα, ποιότητά τινα βραχέϊαν τοῦ θεοῦ μέρος ἐνδεικνύντα, ἢ πᾶσα κτίσις, διὰ τῶν ἐνθεωρουμένων θαυμάτων, σκευὸς τινὸς μυραφικῆς δίκης, ἐν ἑαυτῇ ἀπεμάσαστο. Καὶ ὁ ὑπὲρ πάντων ὄνομα ὧν ἡμῖν πολῦν νομος γίνεται, κατὰ τὰς τῶν εὐεργεσιῶν ποικιλίας ὀνομαζόμενος· φῶς μὲν, ὅταν ἐξαφανίσῃ τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον· ζωὴ δ', ὅταν ἀθανασίαν χαρίζεται. Σὺ δ' οὐθ' ἦν παράγεις ἡμῖν ἐκ τῶν φαινομένων ἀπέδειξιν συνορεῖν ἔχεις, οὐθ' ἃ βούλει γνωρίζειν ἡμῖν ὑπὲρ αἰσθησὶν οἶδας. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα βλέπων ἀγνοεῖς· κάκεινα, μὴ βλέπων, οὐκ ἂν ποτε γνοίης· πῶς γάρ, δι' ἀγνοίας ἀγνοιοῦν καὶ δι' ἀπάτης ἀπάτην κατασκευάζειν περιώμενος; Ἠδέως δ' ἂν σε ἐροίμην, πῶς τῶν ἁγίων διαβήθηται ταῦτα λεγόντων καὶ διδασκόντων διὰ παντός; οὐ συνηκας αὐτός; Δυσὶν γὰρ ἔπειτα ἂν θάτερον· ἢ γὰρ οὐκ ἀναγνοὺς ὄλω; ἀπὸ κοιλίας φωνεῖς σήμερον, καὶ ὡς παίζοντος σοῦ καταφρονούμεν· ἡβλοῖ πὺν ἀναγνοῦν σοι δυσὶν αὐθι; ἔπειτα θάτερον ἢ γὰρ οὐκ ἔγνως, ὃ τῶν ἀσυνέτων ἐστὶ τεκμήριον· ἢ γνοὺς ἐκὼν βλασφημεῖς, τῷ σπ̄ διδασκάλῳ περὶ ὀνόματος ἀπραγμόνως, ὡς ἔοικε, Παλαμῆ. Διὸ καὶ πᾶσαν αὐτῷ βλασφημίαν ἐννοιοῦν ἐπιβρίπτων τὸν Ἐνδυμίωνος ὕπνον καθεύδεις αὐτός, κουφοτέρην σοι διὰ τοῦτο τὴν δίκην, ἐνταῦθα μὲν τῶν ἀνθρώπων αἰσχύνῃς ποιεῖσθαι νομίζων, ἐς δὲ τὸ μέλλον τῆς ἀθανάτου καλίσσεως· ὡς περ ἂν εἰ τῆς ἐκείνου θελήσεως ἐξηρητῆσθαι τὰ πράγματα, πέπτρωται, καὶ τὸ μένιν ἀθάνατον δύνασθαι δεῖν τὸ κακόν· μὴ συνεις, ὡς βῆρον ἀναλαθεῖν τὴν εὐσέθειαν ἅπερ ἡδίκηται, ἢ τὴν ἀσέθειαν ἔχειν ἅπερ ἡδίκησε. Σὺ μὲν οὖν οὐκ οἶδ' ὃ κρίνεις βέλτερον σαυτῷ καὶ κουφοτέρων εἰς κακίαν, εἴτε τὴν ἀκούσιον ἄγνοϊαν τῶν κακῶν, εἴτε τὴν τοῦ ἀκούσιου σχηματισμόν. Ἐγὼ δὲ οὖν οἶδ' αὐθι;· ᾧ τὴν χεῖρῳ δίκην ἐπιβρίψω, τῆς τοῦ κακοῦ διανομῆς παραπλησίως [P. 668] ἐφ' ἐκάτερον σχιζομένης. Εἰ μὲν γὰρ ἀγνοῶν ἀμωσγῆ πῶς ἀπέλχο θεολογίας, ἦτω σοι πάντως τῆς καταδίκης τὴν ψῆφον ὃ τῆς ἀληθείας παραίχεται λόγος. Οὐ

Variorum notæ.

(55) *In cœlesti solo.* Sic Ovid. *Metamorphos.* l. b. 1: *Astra tenent cœlestis solum.* CASPERONX.

γάρ θελων ἐνόσεις ἄν, ἀλλὰ νοσῶν φθελος ἄν. Ἡὺν δ' ὁ ἵς ἄ
 τὴν θατέρου χόραν καὶ τοῦτο παρδούμενον (56) μείζω
 διὰ τὴν ἀναίδειαν τὴν τῆς κακίας κομίζεται ψῆφον.
 Καὶ ἵνα τὰ πλεῖστα τῶν ἐνταῦθα λέγεσθαι ὀφειλότων
 ἴσῳ διὰ τὸ μῆκος, ἐνός καὶ δυοῖν μνησθήσομαι. Ὁ
 θεός τοίνυν ἐκ Δαμασκού τάδε φησὶν Ἰωάννης·
 « Ὡσπερ ὁ ἥλιος εἰς μέν ἐστιν, ἔχει δὲ οὐσίας δύο, τοῦ
 τε φωτός, ὃ γεγένηται πρότερον, καὶ τοῦ τῆς κτίσεως ἐφ-
 υστερέζοντος σώματος (57)· δι' ἔλου τε τοῦ σώματος
 ἐπὶ τῷ φῶς ἀδιαιρέτως ἦν ωται, καὶ τοῦ σώματος· τῷ
 ἑαυτοῦ μένοντος, πάσης τῆς γῆς ἐφαπλοῦται τοῖς
 πέρασιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστός, φῶς ἐκ φωτός ἀναρχόν
 ὄν καὶ ἀπρόσιτον, ἐν τῷ χρονικῷ καὶ κτιστῷ γενό-
 μενος σώματι, εἰς ἐστὶ δικαιοσύνης ἥλιος. » Ὁρᾶς
 πῶς ἐνός ὀνόματος δύο φησὶ τὰς ὑποκειμένας οὐσίας
 διαφέρειν, τὴν μὲν σῶμα, τὴν δ' ἀσώματον, ὡσπερ δὴ
 καὶ τὸν δικαιοσύνης ἥλιον Χριστόν· εἰκονίζων μὲν
 ἐκείθεν, ὅσον ἐφικτόν· ἐν ἑαυτῷ δ' ἀνὰ μέρος ἐκά-
 τερα τ' ἐκεῖνα καὶ τοῦτον, ἥλιον, κατὰ τοὺς τῆς ὁμο-
 νυμίας τρόπους· καὶ δεῖκνυς διπλᾶς καὶ τὰς οὐσίας
 εἶναι κἀνταῦθα καθεῖ, καὶ οὐ τὸν μὲν οὐσίαν, τὸ δ' οὐ·
 οὐδὲ τὸ μὲν ἀνυπόστατον ἐνεργεῖαν, τὸ δ' ὀφιστάμε-
 νον μὲν, ἀνεργητὸν δὲ καθ' ἑαυτὸ, διῆσταμένης ἰδέας
 τῆς ἐνεργείας ἀπειροῖς τοῖς τοπικοῖς διαστήμασιν.
 Ὅρα δὴ καὶ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον (58),
 φάσκοντα, ὡς· « Τοῖς μὲν ἀϊδίους αὐτός ἐστι φῶς ὁ
 θεός, καὶ οὐκ ἄλλος. Τὶ γὰρ εἶδει φωτός δευτέρου τοῦ
 τὸ μέγιστον ἔχουσι· τοῖς κάτω δὲ καὶ περὶ ἡμᾶς
 πρώτην ἐκλάμπει τὴν τοῦ φωτός τοῦτου δύναμιν.
 Καὶ γὰρ ἐπρεπε τῷ μεγάλῳ φωτὶ τῆς δημιουργίας
 ἐκ φωτός ἀρξασθαι, ἧ λύσει τὸ σκότος καὶ τὴν ἐπέ-
 χουσαν τῆς ἀκοσμίας καὶ ἀταξίας· καὶ τοῦτο οὐκ
 ὀργανικὸν ἀπ' ἀρχῆς ἀναδείξας, οὐδ' ἥλιακόν, ὡς ὁ
 ἐμὸς λόγος, ἀλλ' ἀσώματων καὶ ἀνήλιον· ἔπειτα δὲ
 καὶ ἥλιος δοθὲν, καταφωτίεντων πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.
 Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὴν ὕλην προϋποστήσας εἰ-
 δοποίησεν ὑστερον, ἐκάστην τάξιν καὶ σχῆμα καὶ μέ-
 γεθος περιθεῖς, ἵνα θαυματουργήσῃ τι μείζον, ἐν-
 ταῦθα τῆς ὕλης τὸ εἶδος προϋστήσατο. [P. 669] Ἐ-
 ἰδος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς. Μετὰ δὲ τοῦτο τὴν ὕλην ἐτά-
 γει, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας δημιουργήσας τοῦτον
 τὸ ἥλιον. » Ἰδού καὶ οὗτος ἕτερον φάσκει τὸ φῶς τοῦ
 ἡλίου, καὶ πρὸ τοῦ ἡλιακοῦ μὲν σκευούς καθ' ἑαυτὸ
 ὑφιστάμενον, ἔπειτα δὲ καὶ ἥλιος δοθὲν· ἥλιον μὲν
 ὀνομάζων τὸ σκεῦος, τὸ δὲ φῶς εἶδος αὐθυπόστατον
 τοῦ ἡλίου, εἶτ' οὖν οὐσίαν ἀσώματον καὶ ψυχὴν ἐκεί-
 νου τοῦ σώματος. Οὐ γὰρ ἄν ἐνήργει καθ' ἑαυτὸ,
 μὴ ὄν ἀνυπόστατον· οὐδ' ἀνῆλθῆναι οὐσίαν ἦν, μὴ
 ὄν οὐσία. Ὡς γὰρ πᾶσαν οὐσίαν αὐθυπόστατον εἶναι
 ὀρίζονται πρᾶγμα, οὕτω δὴ καὶ ἄπαν αὐθυπόστατον
 πρᾶγμα, οὐσίαν. Ἐπεὶ οὖν τὸ εἶδος ἐνταῦθα τοῦ
 ἡλίου, εἶτ' οὖν τὸ φῶς, ὁ ἅγιος καὶ πρὸ τῆς ὕλης
 (δηλαδὴ τοῦ σκευούς) δεικνύειν ἔχειν ἐνεργὸν τὴν

æterni supplicii pœnas esse daturum: quasi vero
 ab illius arbitrio cunctæ res fatali quadam necessi-
 tate penderent, et improbitas immortalitatem ho-
 minibus comparare posset. Sane (quod non ani-
 madvertis) pietas facilius ea quibus inique privata
 est recuperabit, quam suæ iniquitatis fructibus
 impletas potiatur. Ego vero nescio quid tibi magis
1062 expedire putes, quo levior culpa tua vide-
 atur; an involuntariam malorum Ignorationem, an
 vero involuntarii peccati prætextum. Rursus ne-
 scio utri graviore pœnas indigam, cum hæc diffusa
 improbitas fere similiter in utrumque dividatur.
 Si enim theologiarum rerum ignarus quodammodo
 ab eis abstinuisse, mitiorem damnationis senten-
 tiam in te ferret vera et catholica doctrina. Nec
 enim hunc tuum ignorantie morbum voluntas tua,
 sed voluntatem morbus ipse prævenisset. Jam vero
 cum in alterius locum id quoque vitii obrepserit,
 majoris ob hanc impudentiam improbitatis reus
 habendus es. Et certe, ut plura ex iis, quæ hic di-
 cenda forent, utpote prolixiora, silentio prætermi-
 ttam, unius et duorum duntaxat SS. Patrum
 testimonia referam. Primo itaque S. Joannes Da-
 mascenus sic loquitur: « Quomodum sol unus
 quidem est, verum duas habet substantias, unam
 luminis, quod prius factum est, alteram corporis
 solaris, quod nonnisi post creationem factum est:
 lumen autem indivisim unitum est per totum solare
 corpus, quod dum in se manet, in universæ terræ
 terminos lux expanditur: sic et Christus lumen de
 lumine, initii expers et inaccessum, in temporali et
 creato corpore factus, unus est Sol justitiæ. » Vides
 quomodo duas uni nemini subjectas esse aserat
 substantias, unam corpoream, alteram incorpo-
 ream, utpote qui etiam justitiæ solem Christum
 hæc imagine, quantum fieri potest, exprimat, et
 sigillatim tum duas priores substantias, tum hunc,
 nempe Christum, pro æquivocorum more solem ap-
 pellet; declarans insuper duas esse tum in Christo,
 tum in sole, substantias. Non dicit unam quidem esse
1063 veram substantiam, alteram vero minime:
 non dicit unam quidem esse operationem subsi-
 stentia vacuum, alteram vero esse per se subsisten-
 tem et ratione sui minime operativam, quasi
 operatio eorum posita infinitis locorum spatiis a
 substantia distaret. Velim etiam consideres illius
 verba Gregorii, qui sibi magnam in theologia
 nomen fecit: « Æternis quidem rebus, inquit,
 non aliud lumen est præter ipsum Deum. Quid
 enim secundo [lumine] iis opus erat, qui maximum
 hujus luminis vim protulit. Magno quippe lumini
 conveniebat, opificium suum a lumine auspicari,

Variorum notæ.

(56) *Id quoque vitii obrepserit; quod nimirum de rebus theologice ignarus disserere volueris. CAPPERRON.*

(57) *Alteram vero substantiam corporis solaris, quod non nisi post creationem [luminis] factum est.*

Alludit ad Genes. cap. 1, ubi lux prima die facta narratur, sol autem nonnisi die quarta formatus. CAPPERRON.

(58) Gregor. Nazianz. orat. 43, quæ est in novam Dominicam. CAPPERRON.

quo tum tenebras tum rûdem indigestamque molem ac confusionem depulit. Nec vero, mea quidem sententia, instrumentale illud nec solare ab initio protulit lumen, sed incorporeum quoddam, et a sole minime productum, quod deinceps ad illustrandum terrarum orbem soli datum est. Nam cum aliis in rebus hanc agendi rationem tenuisset, ut materiam prius conderet, ac eam deinde forma convestiret, ordine videlicet, figura, et magnitudine unicuique rei creatæ impositis; hic ut majoris cujusdam miraculi specimen ederet, formam materiam priorem produxit (forma enim solis lumen est) ac postea materiam induxit, solem hunc nimirum diei oculum fabricatus. » Ecce sanctus iste doctor aliud a sole lumen asserit, quod ante solare instrumentum per se subsisterit, ac soli deinceps transitum fuerit. Et soli quidem instrumenti nomen tribuit, lumen autem vocat substantialem seu per se subsistentem solis formam, id est substantiam incorporalem, quæ sit illius corporis anima.

1064 Nec enim per se operaretur istud lumen, nisi per se subsisteret; nec per se subsisteret, nisi esset substantia. Nam quemadmodum omnem substantiam definiunt rem per se subsistentem, ita profecto rem omnem per se subsistentem definiunt substantiam. Cum igitur hoc loco sanctus Gregorius solis formam, seu lumen, ante materiam (hoc est ante solare instrumentum) declarat habere per se et ex propria natura existentiam et substantiam operativam ac illuminativam, neque illa solari materia indiguisse, sed hanc potius materiam illuminativam eguisse forma, qua (ut ita loquar) animata substantiaretur; cum, inquam, ita se res habeat, hæc illuminativa forma longe potiori ratione substantia erit, quam solare illud instrumentum; quod veluti per se minime subsistens atque informe sanctus Gregorius materiam esse affirmat. Quapropter necesse est Deum esse substantiam, quæ propria polleat substantia, nec ullius plane rei sit indiga. Nam quod altero indiget, naturaliter eo posterius est, quo indiget; et ei necessatio inservit, cujus indigum est. Hinc superest, ut alterum altero indigeat. Porro veri ac proprie dicti principii vera est ac genuina proprietas, nulla re indigere, et hujusmodi principium debet proprie esse, et omni eo prius, quod indigum est. Oportet enim ut principium sit hoc ipsum duntaxat, nempe principium, nec ulla re alia indigeat: « Et vero, » ut ait D. Maximus, « sanctæ Trinitatis substantia universarum rerum opifex est, sola simplex, nihil habens admistum dispar sui atque dissimile, rei nullius indiga et immutabilis; omnis autem creatura ex substantia et accidente composita est ac divina semper eget providentia, quippe quæ non sit a **1065** mutatione

Α φωτιστικὴν ὑπόστασιν καὶ ὑπαρξίν οὐκ ὄντων, μηδαμῆ τῆς ὕλης ταύτης δεηθῆν, τὴν δ' ὕλην μᾶλλον τοῦ φωτιστικοῦ δεηθεῖσθαι εἰδούς, ἔν', ὡς εἰπεῖν, οὐσιωθῆ ψυχωθεῖσα· μᾶλλον ἂν εἴη τοῦτ' ἐδ' φωτιστικὸν εἶδος ἢ οὐσία, ἢ τὸ ἡλιακὸν σκεῦος· ἐκεῖνο, ἢ ὕλην εἶναι φησιν, ὄλον ἀνείδεόν τε καὶ ἀνυπόστατον. Εἶναι τοίνυν διὰ ταῦτα δεῖ καὶ τὸ θεῖον οὐσίαν αὐτοὑπόστατον καὶ ἀνευδεῶ παντάπασιν. Τὸ γὰρ ἄλλου δεόμενον ὑστερον εἶναι πέφυκεν οὐ δεῖται, κάκεῖνον δουλεύειν ἐξ ἀνάγκης, οὗ ἔστιν ἐνδεές. Καὶ δεῖται λοιπὸν θατέροιο θατέρον. Τῆ δὲ κυρίως ἀρχῇ γνήσιον τὸ ἀνευδεές, καὶ κυρίως εἶναι ἀνάγκη, καὶ πρότερον τοῦ ἐνδεοῦς. Δεῖ γὰρ τὴν ἀρχὴν αὐτὸ τοῦτο εἶναι μόνον, ἀρχὴν, καὶ μὴ δεῖσθαι μηδεός. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ θεῖος· Μάξιμος· « Μὴ ἀπλῆ καὶ μονοειδῆς (59) καὶ ἀνευδεῆς καὶ ἄτρεπτος ἢ δημιουργικὴ τῶν ὄλων οὐσία τῆς ἀγίας Τριάδος. Πᾶσα δὲ κτίσις σύνθετός ἐστιν ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκότος· καὶ ἐπιδή; ἀεὶ τῆς θείας παρουσίας, ὡς οὐκ ἐλευθέρα τροπῆς. Χρῆ ὅν μῆτε συμβεβηκός· ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, μῆτε ποιότητα. Τῶν γὰρ συνθέντων ταῦτα. Πάντα δ' ὅσα ἔχει Θεός, φύσει ἔχει καὶ οὐκ ἐπικτητῆ· Ἐπὶ ὅν οὐσίαν εἰπομένη τὴν ἐνεργεῖαν ταύτην ἐπὶ Θεοῦ, τῆς οὐσίας ἐκεῖνης διάφορον, εἴτα ποιότητα συμβεβηκυῖαν οὐσιωδῶς κατὰ σὲ, τὸ σφαιρὸν ἀνίστατον. Οὕτε γὰρ δύο οὐσίας δύναται τις τῶν εὐσεβῶν θεϊκῶς ὀνομάσαι; καὶ δύο ποιητικῶς ἀρχάς (ὡς ἄνω πᾶσι δεδειχότις ἐφ' ὅτρην ἐν πολλαῖς διδασκάλων ἀγίας γραφαῖς), οὕτε τῆς θείας οὐσίας ἐκεῖνης; ποιότης ποτὲ νοηθῆναι δύναται διάφορος, ἢ καλοῦσιωδῆς. Τὸ γὰρ οὐσιωδές, [P. 670] μέρος οὐσίας φησὶν εἶτε τῆς Ἐκκλησίας σοφοὶ διδασκαλοὶ, ὡς ἀνωτέρω δίδεσθαι, καὶ οἱ ὑράθεν τῆς ἐπιστήμης τῶν λόγων εὐρεταὶ καὶ κανόνες καὶ στάθμαι. Οὗ γὰρ ἀφαίρεθῆντος κολοβοῦται τὸ ὅλον, μέρος; ἀνάγκη τοῦτ' εἶναι τοῦ ὅλου. Εἰ ὅν ἢ ἐνεργεῖα αὐτῆ μέρος ἔστι τῆς οὐσίας κατὰ σὲ, ὡς οὐσιωδῆς, εἰπεῖ πῶς ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν, ἢ πῶς μέρος τοῦ ἀμερούς; Εἰ δὲ ποιότης διάφορος, πῶς χωρὶς ὑποκειμένου δύναται νοηθῆναι ἢ φανῆναι; Οὐδὲ γὰρ ἄνευ ὑποκειμένου σχοίη ποτ' ἂν ὑπαρξῆν; τὸ δὲ μὴ ὑπάρχον πῶς Θεός; Ὁρᾷ; πῶς διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης εἰς ἀθεῖαν ὁ Παλαιός ἐλαύνει τοὺς νῦν ἀμαθεῖς τῆς Ἐκκλησίας προστάτας; Ἐπειτα πῶς διάφορον (60); « Οὐδὲν γὰρ, » φησὶ, « τῶν εἶναι λεγομένων τὸ σύνολον ἔχει τὸ κυρίως εἶναι. Οὐκοῦν οὐδὲν τῷ Θεῷ τὸ παράπαν ἐξ ἀίδιου συνθεωρεῖται κατ' οὐσίαν διάφορον, οὐκ αἰών, οὐ χρόνος, οὐδὲ τι τῶν τούτοις ἐδιδαιτωμένων. Οὐ γὰρ συμβαίνουσιν ἀλλήλοισι ποτὲ τὸ κυρίως εἶναι καὶ οὐ κυρίως. » Καὶ ἄλλιν· « Ἐπὶ Θεοῦ τὸ ὦν καὶ τὸ ἀγαθὸς καὶ τὸ θεὸς; καὶ τὸ δημιουργὸς καὶ τὸ ὑπεροούσιος καὶ τὸ ἄπειρος καὶ τὸ εὐθάνατος καὶ τὰ τοιαῦτα οὐ λέγουμεν οὐσιωδῶς διαφορῶς, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν ἐκ τούτων δογματίσωμεν, ἀλλὰ προσηγορίας τινῶν μὲν ἐμφατικῶς τῶν θεωρουμένων περὶ αὐτὸν, οὐδεὶς δὲ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ

Variorum notæ.

(59) *Nihil habens admistum dispar sui atque dissimile*. Ita Cicero vertit τὸ μονοειδῆ; apud Platonem, quod ad litteram sonat, *uniforme*. CAPPERRON.

(60) Tractatu cui titulus: *Ducenta capita*, tom. I, edit. Combefis. Sed ibi paulo aliter jacet hic locus. CAPPERRON.

φύσιν δηλωτικὰς. Τινὰ μὲν γὰρ πρόποντα τῇ θεῷ Ἰμ-
 μունις. Hinc in Deo neque acci-ens esse di-
 φῶσαι σημαίνουσιν, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν φύσιν μὴ γινώ-
 σιν, ὅπερ ἴδιον τῶν οὐσιωδῶν καὶ συστατικῶν δια-
 φορῶν. » Καὶ πάλιν · « Πᾶσα οὐσία, τὸν ἴδιον ὄρον
 ἑαυτῇ συνεισάγουσα, τοιούτων ὀριζομένη, ἀρχὴ πέ-
 φουκεν εἶναι τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτῆς κατὰ δύναμιν
 κινήσεως, πᾶσα δὲ οὐσιωδὴς πρὸς ἐνέργειαν κινήσις
 μεσότης ἐστὶ μετεπινοουμένη μὲν τῆς οὐσίας; προε-
 πινοουμένη δὲ τῆς ἐνεργείας. Καὶ πᾶσα ἐνέργεια, τῷ
 κατ' ἑαυτὴν λόγῳ φυσικῶς περιγραφομένη, τέλος
 ἐστὶ τῆς πρὸ αὐτῆς κατ' ἐπινοίαν θεωρουμένης οὐ-
 σιωδούς κινήσεως; Ὁ δὲ Θεὸς οὔτε ἀρχὴ ἐστὶν (61),
 οὔτε μεσότης, οὔτε τέλος. Ταῦτα γὰρ τῶν χρόνων
 διαιρετῶν εἰσι γνωρίσματα · εἴποι δ' ἂν τις, ὅτι καὶ
 τῶν αἰῶνι συνορωμένων. Ὁ γὰρ χρόνος, μετρούμε-
 νη ἔχων τὴν κίνησιν, ἀριθμῶ περιγράφεται · ὁ δὲ
 αἰὼν, συνεπινοουμένην ἔχων τῇ ὑπάρξει τὴν πότε
 κατηγορίαν, πάσχει διάστασιν, ὡς ἀρχὴν τοῦ εἶναι
 λαθῶν. [P. 671] Εἰ δὲ χρόνος καὶ αἰὼν οὐκ ἀναρχα,
 πολλῶ μᾶλλον τὰ ἐν τοῦτοις περιεχόμενα. Ὁ Θεὸς
 τοίνυν, οὔτε οὐσία ὢν, ἵνα μὴ ἀρχὴ νομισθεῖ · οὔτε
 δύναμις, ἵνα μὴ μεσότης · οὔτε ἐνέργεια, ἵνα μὴ τέ-
 λος · ἔστιν οὐσιωδὴς καὶ ὑπερούσιος ὀνότης, καὶ
 δυναμοποιὸς καὶ ὑπερδύναμος πανσθένεια, καὶ πά-
 σης ἐνεργείας δραστικὴ καὶ ἀτελεύτητος ἕξις καὶ
 συντόμως εἰπεῖν, πάσης οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ
 ἐνεργείας ἀρχῆς τε καὶ μεσότητος; καὶ τέλους ποιη-
 τική. » Ὅρῳ δὲ οὕτως οὔτε κατ' οὐσίαν διάφορον, οὔτε
 κατ' οἶον δὴ τινα τρόπον, ποιότητα συγχωροῦσιν οἱ θεοὶ
 Πατέρες ἐπὶ τῆς θείας; δογματικῶν ἐκείνης οὐσίας; »
 « Ὡσπερ γὰρ ἡ μονὰς οὐκ ἂν, » φησὶ, « τμηθεῖ εἰς
 μονάδας δύο (ἡ γὰρ εἰς ταῦτα διαιρουμένη οὐκ ἂν εἴη
 μονὰς, ἀλλὰ δύο), οὕτω ἡ ἐκείνη, κατὰ τὴν ἀκραν ἔνω-
 σιν, οὐκ ἂν εἴη; δύο διαιρεθεῖ φύσει. Οὐ γὰρ ἀπλοῦς
 ἔσται, φησὶν, ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπὶ τὴν φύσιν, εἴπερ
 ἔσται ἐτέρα παρ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτῷ ζωὴ. Εἴη δ' ἂν
 καὶ μεζῶν αὐτοῦ, καὶ ἐν ἀμεινοσίν ἀσυγκρίτως, ὁ ὡς
 οὐκ ἔχοντι δοῦς τὴν ζωὴν, εἴπερ ὄλων ἄλοιο λαθῶν. »
 Ἄλλ' ὁ ὑμῖν μετέροσ διδάσκαλος Παλαμάς; (δεῖ γὰρ ἐκεῖ-
 νῷ περιγράφει τὰς τῶν τοιούτων αἰτίας; κακῶν, οὐ
 μόνον ὑμῖν ἐκείνῳ μαθητευθεῖσιν ἐγκαλεῖν) οὐ μεθ'
 ὑποστολῆς τινος, οὐδ' αἰνιγματωδῶς πως; ἀλλ' ἀναί-
 δῶς καὶ διαβρήδην, κυρίῳ θεότητος δογματικῶς τὴν
 ἐνέργειαν, καὶ ἅμα ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ βούλησιν καὶ
 φρόνησιν καὶ ἰσχὺν, καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀσυγκρίτως
 ἀμείνω τῆς οὐσίας ἕκαστα, διάφορά τε ὄντα τῆς οὐσίας;
 καὶ ἀλλήλων. Περὶ ὧν καὶ ὁ θεὸς ἐφ' ἧ προσηρικῶς
 Ἀθανάσιος (62) · ὡς · Οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι λόγον
 καὶ σοφίαν καὶ βούλην ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱὸν, περὶ
 δὲ τὸν Θεὸν φρόνησιν καὶ βούλησιν καὶ σοφίαν, ὡς
 ἔξιν συμβαίνουσιν καὶ ἀποσυμβαίνουσιν. » Καὶ αὐ-
 θις ὁ μέγας Ἐφρηε Μάξιμος (63) · « Μὴ ἔξεις καὶ
 ἐπιτηδεύουσα ζητήσῃ; ἐπὶ τῆς ἀπλής καὶ ἀπειρου
 οὐσίας τῆς ἁγίας Τριάδος, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτῇ

immunis. Hinc in Deo neque acci-ens esse di-
 cendum est, neque qualitatem : hæc enim com-
 positis entibus conveniunt : sed quæcunque Deus
 habet, sunt illi naturalia, non autem adventitia. »
 Igitur sive dicamus hanc Dei operationem in eo
 esse distinctam a substantia, sive (ut existimas)
 qualitatem esse substantialiter accidentem, in
 errorem insanabilem impingemus. Nam piorum
 nemo duas potest Dei substantias nominare, et
 duo effectiva principia; ut jam antea multis san-
 ctorum doctorum testimoniis demonstravimus.
 Neque unquam in Deo excogitari qualitas poterit,
 quæ a divina substantia distinguatur, aut quæ sit
 substantialis. Quod enim substantiale est, pars
 est substantiæ, ut docent tum sapientes Ecclesiæ
 doctores, tum scriptores profani, qui verborum
 scientiam adinvenerunt; ad quorum proinde can-
 ones et regulas ea perpendenda est. Et certe id,
 quo sublato mutilatur totum, totius partem esse
 necesse est. Si ergo ipsa operatio, utpote substan-
 tialis, ex tua sententia pars est substantiæ, dic
 nobis qua tandem ratione aliud sit a substantia,
 aut sit pars illius, quod nullas habet partes? Si
 vero ista operatio qualitas est a substantia di-
 stincta, quomodo sine subjecto intelligi aut con-
 spici potest? Nam sine subjecto existentiam ha-
 bere nunquam poterit. Quod autem non existit,
 quomodo Deus erit? Vides qua ratione, per hanc
 de divinis operationibus opinionem, imperitos Ec-
 clesiæ antistites in atheismum Palamas impellat?
 Deinde vero qui fieri posset, ut ista divina opera-
 tio esset a Dei substantia distincta? Ut enim ait
 sanctus Maximus, « Eorum quæ esse dicuntur
 nihil habet omnino proprie esse. Igitur nihil prorsus
 una cum Deo **1066** intelligi ab æterno potest,
 quod ab ipso substantialiter differat, non ævum,
 non tempus, neque quidquam eorum, quæ in ævo
 aut in tempore existunt. Nam ista duo, proprie esse,
 et non proprie esse, nunquam sibi invicem con-
 veniunt. » Et iterum : « Cum de Deo dicimus, ipsum
 esse ens, bonum, Deum, opificem, supersubstan-
 tialem, infinitum, immortalem, et alia hujusmodi,
 non substantiales differentias significamus (ne ipsum
 ex iis compositum esse prædicemus), sed quasdam
 denominationes, quæ licet denotent quidpiam
 eorum, quæ circa ipsum Deum considerantur,
 nihil tamen de ejus substantia et natura delarant.
 Quædam enim significant, quæ diviniæ nature
 congruunt, ipsam vero naturam non designant :
 quod constitutivis et substantialibus differentiis
 proprium est. » Et rursus : « Substantia omnis,
 cum propriam secum importet definitionem, ex
 natura sua principium est illius motus, qui ei
 substantiæ saltem de potentia inesse intelligitur.

Variorum notæ.

(61) *Deus neque principium est... neque substan-
 tia.* Subintellige, *creatarum rerum more*, prout lu-
 culenter explicat idem sanctus Maximus, tom. I,
 pag. 462 et 463. Ipsummet consulte, si lubet. CAPPE-
 RONN.

(62) Orat. 4, contra Arian. tom. I, pag. 515,
 edit. vet. CAPPERONN.

(63) Capitibus de charitate tom. I, pag. 544.
 CAPPERONN.

Omnis autem substantialis motus ad operationem, A medium locum tenet inter substantiam, qua posterior concipitur, et operationem, qua prior intelligitur; et omnis operatio propria sua et formali ratione circumscripta finis est motus substantialis, qui saltem per mentem prius ipsa operatione consideratur. Atqui Deus neque principium est, neque medium, neque finis. Hæ siquidem notæ sunt eorum quæ tempore divisibilia sunt, imo (si quis dicere voluerit) etiam eorum quæ in ævo existere considerantur. Nam tempus, cujus motus mensuratur, certo numero **1067** circumscribitur: ævum autem, cum in sua existentia includere intelligatur specialem illam categoriam, quæ dicitur *quando*, intervallum et spatium durationis admittit, utpote quod existentia initium habuerit. Quod si tempus et ævum non sunt sine initio, longe potiori ratione sine initio non erunt ea, quæ in illis comprehenduntur. Itaque Deus, cum non sit substantia, ne principium esse existimetur; neque potentia, ne medium esse putetur; neque operatio, ne finis esse intelligatur; Deus, inquam, entitas est substantiarum creatrix, et supra omnem substantiam posita; omnipotentia est potentiarum effectrix, et supra omnem potentiam posita; habitus est cujuscunque operationis effectivus et sine carens, atque (ut uno verbo complectar omnia) omnis substantiæ, potentiæ, operationis, principii, medii, et finis, causa efficiens. » Vides ut neque secundum substantiam, neque secundum alium quemcumque modum, distinctam qualitatem in divina illa substantia prædicare permittant sancti Patres? « Nam sicut unitas, inquit, in duas unitates dividi non posset (quæ enim unitas ita divideretur, non jam esset unitas, sed dualitas), pariter quod summa unitate unum est, duas in naturas dividi nunquam poterit. Etenim, inquit, universorum Deus non erit amplius natura sua simplex, si vita, quæ in ipso est, aliud ab ipso sit. Præterea Deo major et conditionis incomparabiliter præstantioris esset is, qui Deo ipsi vitam, ut non habenti, dedisset, si omnino accepisse ille deprehenderetur. » Sed magister vester Palamas (horum quippe malorum causa est illi ascribenda, non in vos duntaxat ejus discipulos culpa conferenda) non cum formidine aliqua aut obscuritate, **1068** sed impudenter et conceptis verbis, pravum hoc dogma introducit; quod scilicet, proprie et stricte loquendo, divinitates totidem sint, operatio, vita, sapientia, voluntas, prudentia, fortitudo, et alia generis ejusdem: ita ut horum singula et a se invicem, et ab ipsa Dei substantia distinguantur, qua etiam incomparabiliter sint meliora. De quibus jam prædixerat divus Athanasius ita scribens: « Nolunt, inquit, impii Filium esse Verbum, sapientiam, vivumque consilium; sed contendunt ipsum esse apud Deum pruden-

δογματισή, ὡς περ τὰ κτίσματα. Πάντα γὰρ ὡς ἔχει ὁ Θεός, φύσει ἔχει καὶ οὐκ ἐπίκτητα. » Καὶ πάλιν· « Ὁ Θεός οὐ ποιότητων, ἀλλ' οὐσιῶν πεποιτωμένων ἐστὶ δημιουργός. » Ὁρᾷ ὡς ἔξεις καὶ διαθέσεις καὶ ποιότητες πάσας ἁλλοτριούσι παντάπασι τῆς θείας; οὐσίας, διὰ τὸ μὴ εἶναι καθ' ἑαυτὴν οὐδεμίαν συνθέσιν; ἀνευ. Ἄλλ' ὁ οὐκ Παλαμάς; οὐ βούλεται τοῦτο, οὐδὲ δύναται γινώσκειν, ὡς τὰ ἐκτὸς πάντα καὶ [P. 672] αἱ ἔξεις αὐταὶ ληπτὰ τοῖς ἔχουσι ποιήμασιν εἶσι, δεκτικοῖς οὖσι τῶν ἐξωθεν ἐπιγινομένων. Καὶ εἰ μὴ λάθοι τις, οὐδ' ἔξει. « Τί γὰρ ἔχεις, » φησὶν, « οὐκ ἔλαβες; » ὡς δ' ἔχει τις, ἁλλοτριὸν τὸ ἐστὶ καὶ ἐπέσαστον· ὡς περ καὶ τὰ ἐξωθεν οὕτως ἐπεσιδόντα ταῦτα νοήματα τύποι γίνονται καὶ αὐτὰ καὶ παθήματα ταῖς ὑποκειμέναις ψυχαῖς, παθηταῖς οὖσαις φύσει. Ἐπὶ Θεοῦ δὲ τὸ ἔχειν τὰ πρὸς ἡμᾶς ὀνομαζόμενα τίματ' τε καὶ ἀγαθὰ, καταχρηστικῶς λέγεται, οὐ κυρίως. Ἀπαθὴς γάρ. Ἡ λέγεται μοι τις παρελθὼν· πῶθεν καὶ παρὰ τίνας ἔχει λαβῶν περισσότερο καὶ μείζονος, ἢ τελειότερου; Ἦν μὲν γὰρ αὐτὸς οὐ φύσει πάντα τὰγαθὰ· παρωνόμεσται δ' αὐτὰ πρὸς τῶν ἀνθρώπων ὑστερον, ἀφ' οὗ πρὸς ἔννοιαν τῶν ἐνταῦθα καλῶν καὶ τιμῶν ἐληλύθεσαν, καὶ διαρεῖν ἐκ τῆς χεῖρονος ἔγνωσαν μοίρας. Καὶ οὐρανὸς γάρ, σφαιρικὸς τε καὶ ἀεικίνητος καὶ πρὶν ἀνθρώπων εἶναι ὑπάρχων, ὅμως ἔγνωσται καὶ προσωόμεσται πρὸς ἀνθρώπων ὑστερον, ἢ πρότερον αὐτὸς ἦν. « Οἰκτιρῶν γάρ, » φησὶ, « καὶ ἐλεῆμων ὁ Κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος. » Τί τοίνυν; ταῦτα λέγουσιν ἐνεργείας ἔχειν τῆν σημασίαν, ἢ φύσεως; Οὐκ ἂν τις ἄλλο τι παρὰ τὴν ἐνεργείαν εἰποι. Πότε τοίνυν ἐνεργήσας τοὺς οἰκτιρμούς; ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔλεος ἔσχεν ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦνομα; ἄρα πρὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς; καὶ τίς ὁ τοῦ ἔλεος δεόμενος; Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν πάντως· ἢ δ' ἁμαρτία μετὰ τὸν ἀνθρώπον. Οὐκοῦν μετὰ τὸν ἀνθρώπον καὶ ἡ τοῦ ἔλεος ἐνεργεία καὶ τοῦ ἔλεος τὸ νομα. Καὶ ὁμοίως ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος· « Οὐκ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραιροῦνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἢ φύσις τὰς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἔλκουσα μεταβάλλει. Καὶ γὰρ οὐ πρότεροι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις· ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρότεροι, καὶ δεύτεραι τούτων αἱ λέξεις. Ὁ γὰρ Θεός, ἀπλοῦς ὢν καὶ ἀσύνθετος φύσει, ἀπλῶς καὶ μονοειδῶς τὰ φύσει πάντα πέφυκεν εἶναι κατὰ ὑπερ νοῦν καὶ λόγον ἀνθρώπινον. Τὰ δ' ἐν κόσμῳ κατὰ θέσει καὶ οὐ κυρίως εἰσι, καὶ εἰκόνες ἀμυδραὶ τῶν ἐκείνου καλῶν. Ἡμεῖς δ' ὑστερογενεῖς ὄντες ὑστερογενῆ καὶ τὰ ἀγαθὰ διδασκόμεθα ὄντα διὰ τῆς πείρας· κἀνεῦθεν καὶ πρὸς Θεὸν τὰ τοιαῦτα ἀνέγοντες ἐκ πάντων αὐτῶν προνομάζομεν, ἃ ἐστὶν αὐτῶς φύσει, καὶ οὐχ ὡς ἐξ αὐτῶν ὁμοίως ἡμῖν συγκαίμενος. Ὄνόματα γὰρ εἰσι ταῦτα καὶ νοήματα τῶν ἡμετέρων ψυχικῶν ὀδίνων, ὅσαι πολυπραγμονεῖν τλημῶσι Θεὸν, ἐν προθύροις αὐλιζομένων τοῦ ἀδούτου, καὶ οὐδὲν μὲν τῶν ἐκείνου ἐξαγγέλλειν ἔχουσιν [P. 673] τὰ δ' οἰκεία πάθη περὶ αὐτῶν καὶ τὰς ἀπορίας τε καὶ διαπτώσεις μηνυουσῶν ἑαυτῶν, οὐδέ σαφῶς (64), ἀλλὰ

Variorum notæ.

(64) Si legas σαφῶς; vertendum, non quidem evidenter, sed indicis quibusdam demonstrant iis qui.

CAPPERONN.

δι' ἐνδείξεων καὶ ταῦτα, καὶ τοὺς ἐπαλεῖν καὶ τούτων
 δυναμένους. Ἄλλ' ὁ ὑμέτερος διδάσκαλος Παλαμᾶς;
 πάντα τὰ θεοπρατῆ ὀνόματά τε καὶ νοήματα θεότη-
 τας ἀκτίστους νομίζει, διηρημένας ἀλλήλων καὶ τε-
 λεῖ. καθ' ἑαυτὰς, αἷς συνάπτει καὶ τὴν κρίσιν τοῦ
 Θεοῦ καὶ τὴν αἰδουσιμότητα αὐτοῦ, καὶ μυρίας καὶ
 ἕσας δεῖξομεν, εἰς μέσον προαγαγόντες αὐτάς τὰς
 ῥήσεις αὐτοῦ (καθὰ καὶ ἀνωτέρω που πεποιήκαμεν
 ὀλιγάκις τε καὶ μετρίως), μὴ συνιείς τῶν ἁγίων λε-
 γόντων. « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, μίαν ἀρχὴν ἀναρ-
 χον, ἀκτιστον, καὶ τὰ ἐξῆς, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριό-
 τητα, μίαν βασιλείαν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσει
 γνωριζομένην τε καὶ προσκυνουμένην μιᾷ προσκυνή-
 σει. » Ἰδοὺ γὰρ τὰς πολλὰς ὑψ' ἡμῶν ἀναγομένας τῷ
 Θεῷ προσωνυμίας ὁ πολὺς Ἰωάννης ἐν συνεκλίσει καὶ
 μοναδικῷ συμπεράσματι. Εἰ γὰρ ταῦτόν κατὰ τι φύ-
 σει καὶ ἀκτιστον ἔχει τὸ πλῆθος τῶν Παλαμικῶν
 ἀκτίστων θεοτήτων, οὐ πλῆθος ἂν εἴη τὸ πλῆθος, ἀλλὰ
 μόνος· καὶ λέληθεν ἄρα ταῦτόν τῃ οὐσίᾳ φάσκων αὐ-
 τὰς, καὶ μὴ νοῶν ὑγιῶς ἢ φησιν ὑγιῶς. Τὸ γὰρ
 ταυτὸν, οὐχ ἕτερον, οὐδὲ πλῆθος τῆ φύσει τε καὶ
 οὐσίᾳ. Εἰ δὲ χάριτι, καθόπερ καὶ τοὺς ἀνθρώ-
 πους νομοθετεῖ, λέληθεν ἄρα ταῦτόν τοις ἀνθρώ-
 ποις φάσκων τὸ πλῆθος τῶν ἀκτίστων τούτων θεο-
 τήτων· καὶ γίνεται οἱ τὸ ἀκτιστον οὐκ ἀκτιστον,
 ἀλλὰ κτιστόν. Ἐνίζονται γὰρ τὰ πολλὰ τῷ ταυτῷ
 τῆς ὑπάρξεως, φύσιν ἔχοντων ἀλλήλοισ τῶν μὴ ἐτέ-
 ρων ἀεὶ συνεῖναι κατὰ τὸ συμφυῆ καὶ ὁμοτίμον, μὴ
 κρούσης τῆς ἑτερότητος. Πῶς γὰρ ἂν μιγείη τὰ ἐκ
 διαμέτρου κληρωσάμενα τὴν ἀντιθεσιν, καὶ ἀεὶ μα-
 χόμενα κατ' αὐτὸ γε τοῦτ' ἡ τῆς ἑτερότητος μέρος; Ἐ
 οὐ γὰρ ἂν φθάνει ἄτερον θάτερον, θάττον λόγου
 παντός, λαμπρόν τὸν τοῦ θανάτου κερνῶν κρατῆρα.
 Ὁ γοῦν παρὰ τὴν θείαν οὐσίαν ἄλλας νομοθετῶν
 ἀκτίστους θεότητας καὶ ἐνεργείας τὸ ἐναίον διέσφαρκε
 τῆς τοῦ πάντων δημιουργοῦ θεότητος· μηδὲ γὰρ εἶ-
 ναι τῶν δυναμένων, εἰς ταυτὸτητα φυσικὴν τὴν ἑτερό-
 τητα συνεῖναι τῶν θεοτήτων. Οὐκ ἄρα θεότης ἀκτι-
 στος, ἕτερα παρὰ τὴν θείαν καὶ μόνην τρισυπόστα-
 τον οὐσίαν, οὐτ' ἔσται, κἄν πάντες διαβραγῶσι φά-
 σκοντες Παλαμίται· οὐδὲ Θεῶν πλῆθος Ἑλληνικόν. Ὁ
 γὰρ τὰ θεῖα πολὺς Ἰωάννης, « Εἰ πολλούς, » φησιν,
 « ἐροῦμεν [P. 674] Θεούς, ἀνάγκη διαφορὰ ἐν αὐτοῖς.
 Ὁ μὲν κατὰ πάντα τέλειος, οὗτος ἂν εἴη κατὰ πάντα
 μόνος Θεός· πᾶς δὲ ὁ τοῦ τελείου λειπόμενος, ἢ κατὰ
 ἀγαθότητα, ἢ κατὰ σοφίαν, ἢ κατὰ δύναμιν, ἢ ὅλως
 κατὰ τι, οὐκ ἂν εἴη Θεός. Πῶς δὲ καὶ πολλοῖς οὐσι
 τὸ ἀπερίγραπτον φυλαχθήσεται; ἔνθα γὰρ ἂν εἴη ὁ
 εἶς; οὐκ ἂν εἴη ὁ ἕτερος. Δεῖ δὲ τὸν Θεὸν ἀπερίγραπτον
 εἶναι καὶ πάντα πληροῦντα. » Ἐκπετέον οὖν κἀντεῦ-
 θεν, ὅπως ἐνὸς Θεοῦ παντάπασιν ἀνασθητος καὶ πά-
 σης ἀκύνετο; Ἡεῖα; Γραφῆς ὁ Παλαμᾶς ἐμεμνήκει
 διηνεκῶς, διαφορον οὐσίαν καὶ ἐνεργείαν ἐς τοῦμ-
 φανὲς δογματίζων, καὶ μὴ μόνον μίαν δεῖκνύς ἑτερό-
 τητα, ἀλλὰ καὶ ἀπείρους· καὶ μὴ μόνον ἀπείρους,
 ἀλλὰ καὶ ἀκτίστους· καὶ μὴ μόνον ἀκτίστους; ἀλλὰ
 καὶ μεζύους καὶ ἐλάττους. Ὁ δὲ μεζύους καὶ ἐλάτ-

tiam, voluntatem, et sapientiam; quæ velut habi-
 tus quidam Deo advenient, aut ab eo recedant. »
 Et magnus iterum Maximus ita loquitur : « In sim-
 plici atque infinita sanctæ Trinitatis substantia
 noli habitus et habilitates quærere; ne creatura-
 rum more compositam esse ipsam prædices. Nam
 quæcunque Deus habet, ex natura sua et non re-
 cens adventitia possidet. » Et rursus : « Deus non
 qualitatatum, sed substantiarum qualitatibus affe-
 ctarum, est creator. » Cernis jam quo pacto habi-
 tus, dispositiones et quæcunque qualitates a di-
 vina substantia ut alienas removeant SS. Patres,
 eo quod earum nulla sit compositionis expers.
 Hoc autem tuo non placet Palamæ, qui intelligere
 non valet, hoc esse de natura omnium habituum
 et rerum quæ haberi possunt, ut a creaturis ha-
 bentibus, et ad res extrinsecus advenientes reci-
 piendas idoneis, accipiantur. Nec habebit quis,
 nisi acceperit. « Quid enim habes, inquit, quod
 non acceperis? » Ergo quod habet quis, alienum est
 et ascititium : sicut et quæ extrinsecus hac fere
 ratione adveniunt hujusmodi cogitationes, notæ
 1069 sunt impressæ et passionēs, quæ in ani-
 mabus, inquam in subjectis ex natura sua patibili-
 bus, recipiuntur. Deus autem, cum nequitiam
 sit patibilis, non proprie, sed per abusionem, ea
 dicitur habere, quæ respectu nostri bona et hono-
 rabilia nuncupantur. Alioquin huc prodeat quis-
 piam mihi diciturus, a quo antiquiori, majori, et
 perfectiori, acceptum quid habeat Deus. Ipse enim
 ex natura sua semper fuit omne bonum. Sed bona
 temporis progressu ab hominibus denominata
 sunt, ex quo in cogitationem eorum venerunt, quæ
 præclara et honorabilia in hac rerum universitate
 conspiciuntur, et a deterioribus ea discernere de-
 creverunt. Nam cælum rotundum et jugi motu
 agitatam erat, etiam antequam homines exsi-
 sterent : tamen nonnisi deinceps ab hominibus
 cognitum est et tale denominatum, quale prius
 erat. « Miserator enim, inquit, et misericors Do-
 minus, longanimis et multum misericors. » Quid
 igitur? dicentne his nominibus naturam, an ope-
 rationem significari? Nemo sane aliud præter ope-
 rationem his vocibus designari affirmavit. Quan-
 donam itaque misericordiam operatus est Deus, et
 sic ex illa operatione nomen misericordis habuit?
 Num antequam homines viverent? Sed quis tunc
 misericordiæ indigebat? Certe nonnisi post pecca-
 tum. Atqui peccatum post hominem fuit. Ergo
 etiam post hominem misericordis operatio fuit,
 ut et misericordis nomen. Magnus pariter Atha-
 nasius ita loquitur : « Non verba naturam tollunt,
 sed natura potius ad se ipsum verba trahit et
 commutat. 1070 Nam verba non sunt substantiis
 priora, sed substantiæ primitus existunt, quibus
 posteriora sunt verba. Deus quippe cum sit ex
 natura sua simplex et compositionis expers, sim-

¹ Psal. cii. 8; lxxv, 45; cxliv, 8.

pliciter etiam et uniformiter est ex natura sua A τοὺς δογματίζων ἐκτίστους θεότητες: πάντως διάστημα τι νοεῖ μεταξὺ. Τοῦτο δ' ἀπειρον ὁ τῆς μεσότητος; εἶναι οὐ δίδωσι λόγος· μηδὲ γὰρ πεφυκέναι τῆν ἀπειρίαν βαθμοῖς καὶ μέτροις τισὶ διακρίσθαι. Πῶς γὰρ ἂν (φησὶν ὁ θεός, Γρηγόριος) μετρηθεῖν τὸ ἀπειρον, ἐν' ὃ τῶν περατουμένων ἐστὶ, τοῦτο πάθη θεότης, βαθμοῖς μετρούμενη καὶ ὑποβάσεις;

quæ cum in adyti vestibulo degant, Dei tamen naturam curiosius audent perscrutari, verum de divinis attributis nihil enuntiare possunt, suas duntaxat passiones et erga Deum affectiones declarant, tum difficultates quas patiuntur et errata in quæ impingunt, non quidem evidenter; sed iudiciis quibusdam demonstrant iis qui ea valent intelligere. Vester autem magister Palamas quæcumque de Deo apte prædicantur, et intelliguntur, totidem divinitates esse increatas, a se invicem distinctas, independentes existimat: quibus Dei iudicium et majestatem adnumerat, et alia infinita; quæ, adductis in medium ipsius Palamæ verbis, ostendemus; ut supra, moderate licet et raro, a nobis factum est. Nimirum non intelligit hæc **1071** SS. Patrum verba: «Credimus in unum Deum, unum principium principii expers, increatum etc., unam potestatem, unam dominationem, unum regnum; quod in tribus perfectis personis agnoscitur, et adoratione unica adoratur.» Quas enim Deo tribuimus appellationes plurimas, unica et solitaria conclusione magnus Joannes conclusit. Et vero si multitudo increatarum divinitatum, quas Palamas invexit, habet ex natura sua identitatem, et increatæ rei conditionem, jam illa multitudo non erit multitudo, sed unitas. Hoc igitur non animadvertit Palamas; quod scilicet deitates illas asserat esse quid unum cum substantia: unde non recte intelligit, quæ recte enuntiat. Quod enim idem est, non est aliud, neque multitudo, seu naturam, seu substantiam spectes. Si vero gratia duntaxat, quemadmodum homines, illas divinitates esse quid unum et increatum statuat Palamas, non advertit a se affirmari deitatum huiusmodi increatarum multitudinem esse quid idem cum hominibus: et sic juxta Palamæ sententiam, quod increatum est, non erit increatum, sed creatum. Nam quæ multa sunt, existentia identitate uniuntur: quandoquidem a natura ita comparatum est, ut quæ diversa non sunt, secum invicem conveniant secundum naturæ et gradus similitudinem, ubi nulla est diversitas. Alias quomodo commiscerentur ea quæ directe ac veluti e diametro sibi invicem opponuntur, et saltem ratione suæ diversitatis nunquam non eorum pugnant? Neque enim fieri posset, ut alterum alteri luculentum scilicet interitum jamjam omni dicto citius non pararet. Igitur qui præter **1072** divinam substantiam, increatas divinitates alias et operationes statuit, is omnium creatricis divinitatis unitatem evertit. Namque prorsus impossibile est, ut deitatum diversitas in identitatem naturalem coeat. Itaque nulla fuit nec erit unquam increata divinitas alia, præter divinam et solam substantiam in tribus personis subsistentem; etiamsi Palamitæ istud effluentem dirumpantur. Neque vero admittenda est paganorum deorum multitudo. Ita enim præclare habet celeberrimus theologus sanctus Joannes Damascenus: «Si plures, inquit, esse deos dixerimus, necesse est ut ipsi inter se differant. Et quidem solus ille omnino et totaliter Deus erit, qui totaliter et omnino perfectus erit: quicumque autem a summe perfecto illo superabitur secundum bonitatem, aut sapientiam, aut potentiam, aut secundum aliud quidpiam, Deus non erit. Deinde vero, si multi sint dii, quomodo incircumscripti manebunt? Ubi enim fuerit unus, ibi alter non erit. Atqui tamen necesse est ut incircumscriptus sit Deus, et omnia repleat.» Igitur hinc etiam considerandum est, quomodo stolidus Palamas, neque sacram Scripturam ullatenus intelligens, manifeste semper censuerit et docuerit, unius Dei substantiam et operationem a se invicem differre, neque unam duntaxat divinitatem admitti a se declaraverit, sed infinitas; nec infinitas solum, sed et increatas; nec tantummodo increatas, sed majores et minores. Porro qui majores et minores increatas deitates introducit, is profecto intervallum quoddam inter eas excogitat. Hoc autem intervallum infinitum esse **1073** non patitur ipsius medii, seu intervalli, ratio formalis. Nec enim infinitatis natura ejusmodi est, ut gradibus tum superioribus tum inferioribus mensuretur.

X. Equidem poteram alia plura SS. Patrum proferre testimonia, quibus constaret, neque operationem, neque ullam qualitatem, neque aliud omnino quidpiam, divinæ substantiæ coæternum et

Ρ. Ἐμὰ δὲ καὶ πλείους μαρτυρίας ἐτίμα; ἔχοντα φέρειν ἁγίων, περὶ γὰρ τοῦ μήτε ἐνέργειαν, μήτε τινὰ ποιότητα μήτε τι τῶν πάντων ἐξ αἰδίου συνεῖναι διάφορον δύνασθαι: τῆ θείᾳ οὐσίᾳ, καὶ ὁμοιοῦ; τῷ Καθεστίᾳ

προτεθείαι κενοφωνήμασιν ἐπιφέρειν τὰς τῶν ἁγίων ἀντιλογίας βουλόμενον, ἐπέσχεν ἐπαγγελάμενος τὴν ἐκείνων ἀντίρρησην μάλ᾽ ἀσμένως ἀκούσασθαι μετ' ὀλίγον. Αὐτὸς δ' ἐν σπουδῇ μεγίστῃ κειμήται, πρῶτον παρεισενεγκεῖν τὴν συνήθη καὶ κοινὴν καταφυγὴν αὐτῶν ἐν οὐ καιρῷ, τὸ ἐν θαθαρίῳ λέγω φῶς, ἐνέργειαν ἄκτιστον καὶ θεότητα πρὸς τῶν ἁγίων ὀνομαζόμενον. « Φῶς γάρ, » ἔλεγεν, « ἡ παραδειχθεῖσα θεότης, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ἐπὶ τοῦ θρους. Καὶ ὁ Μελιπῆδης αὐτὴς τὰς τοιαύτας ἐνεργείας βολίδας γράφει θεότητος. Ἀκτίστου γοῦν οὐσίας τῆς θείας οὐσίας, ἄκτιστοι καὶ αἱ βολίδες ἐκείναι, παρὰ τὴν οὐσίαν ἄλλο τι οὐσαι. Τὸ γὰρ ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν οὐκ ἐκείνη, ἀλλ' ἐκείνης. Εἰ γὰρ ταυτὸν ἦν, μεθεκτὴ ἂν ἦν καὶ οὐσία ἐμοῦ ταῖς ἐνεργείαις, καὶ διαφορὰ τις οὐκ ἂν ποτ' ἦν οὐδεμία. » τοῦτο δ' ἀδύνατον. Ἀμέθεκτος γὰρ τοῖς κτίσμασιν ἅπασιν πέφυκεν ἡ οὐσία καὶ δαιμόνων εὐρημασκο τεινῶν, [P. 675] ἄλλως λέγειν τε καὶ πιστεῦειν τοῖς λέγουσι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἐνεργείας διάφορον εἶναι φαμεν, ἐκποδῶν γινομένης ἀπάσης ταυτότητος. » Καὶ ἕνα παρείστηγεν ἕνα τῶν Παλαμικῶν δογμάτων ἀπὸ γλώττης καὶ μνήμης, σποράδην μὲν, παρήγε δ' οὖν, ὀλόκληρον τὴν διάνοιαν σώζοντα καὶ ὡς ἔχουσιν ἐπὶ λέξεω; ἀκριβῶς. « Κοινὸν γάρ » φησὶ, « δόγμα τῶν ἑξῶθεν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, ἐπὶ ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν ἐπιδέχσθαι λόγον τὴν ἐνέργειαν τῆ οὐσίας. Τὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχόμενα δύο ἐστὶ, καὶ οὐκ ἓν. Καὶ εἰ, δύο, πῶς χωρὶς ἡστυνοῦν πρὸς ἄλληλα διαφορᾶ; » Ἀρ' οὖν οὐ διενήνοχε τὸ θεῖσθαι τοῦ θεοποιοῦν; ἢ καὶ θεοποιεῖ πάνθ' ὅσα θεῖσθαι θεός; » Ἐπεὶ δὲ διενήνοχε, μὴ τι τούτων ἐστὶ κτιστόν; » Ἐἶτα ἐπανελάμβανε καθ' ἕκαστα τὰ προγνωστικόν, τὸ δημιουργόν, τὴν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ἐτοιμότητα, καὶ τᾶλλα. « Ὡ; γὰρ ὁ νοῦς, » φησὶ, « τὰς ἐπιτήμας προσλαμβάνων σύνθετος οὐ γίνεται, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ πολλῷ μᾶλλον, τὸ προγνωστικόν καὶ πάσας ἀπλῶς τὰς τοιαύτας δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας φυσικῶς ἢ θεῖα φύσει ἔχουσα σύνθετος οὐκ ἐστὶ. » Καὶ λέγειν φανερώς τοῦς ἁγίους ἔφασκε μὲν, οὐ παρήγαγε δ' οὐτ' εἰς ὄψιν οὐτ' εἰς ἀκοὴν γραφικᾶς οὐθενὸς μαρτυρίας. Καὶ πάλιν. « Ὡ; γὰρ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς θεὸς ὢν καὶ ὁ Υἱὸς, οὐκ ἄλλος μὲν καθὼς Θεὸς ἄκτιστός ἐστιν, ἄλλος δὲ καθὼς Υἱός. » καὶ καθὼς μὲν ἄκτιστος θεός, ἴσος κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ. καθὼς δὲ Υἱός, μείζονα ὡς αἰτιον ἔχων τὸν Πατέρα, δευτέρως ὑπάρχει τοῦ Πατρὸς, οὐ δεύτερος θεός, ἀπαιτε, ἀλλὰ δεύτερος τῇ τάξει. καθάπερ ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος. οὕτω καὶ ἐκ θεότητος ἀκτίστου τῆς οὐσίας θεότης ἄκτιστος; ἢ ἐνέργεια. οὐκ ἄλλη μὲν, καθὼς θεότης ἄκτιστος, ἄλλη δὲ κατ' ἐνέργειαν τῇ μὲν ἀκτιστω, τῆς οὐσίας μηδὲν διαφέρουσα μηδὲν διακριομένη ὄλω; ὡς δ' αἰτίαν ἐαυτῆς ὑπερκειμένην ἔχουσα. Εἶεν. »

est a Patre, quatenus Deus est increatus, sed alius est quatenus Filius: et in quantum Deus est increatus, Patri per omnia æqualis **1075** est; sed in quantum Filius, secundus est a Patre; quem majorem se, ut sui causam, agnoscit, non tamen secundus Deus, absit, sed secundo ordine, ut ait magnus Basilius: sic etiam ex increata divinitate, nempe substantia Dei, procedit divinitas increata, nempe operatio: et hæc quidem non est alia a divinitate, quatenus deitas est increata;

sed alia est secundum formalem operationis rationem; et penes increati rationem, a substantia Dei nullatenus differt nec distinguitur; eam tamen, ut sui causam, se ipsa superiorem agnoscit. Esto.

XI. Quibus ego ita respondi: « Quam jucundus es, vir optime. Si quando ipse fuisti aut alius quis fuit jucundus mihi, certe hodie multo jucundior mihi accedis, et longe suavior, quam si Lydorum aut Medorum divitias præberes. Quod enim accessionis loco ac veluti obiter contigit, si non alteri cuiquam, at mihi saltem videtur hoc esse præclarissime factum. Nam quæ me jampridem torquebat, quæstionem nullo negotio solvisti, vir optime. Hoc autem ea in re festivum ac jucundum est, quod invitus volentem me mea e difficultate expedieris; idque nobis acciderit, ut tu quidem invito beneficus in eum esses, adversus quem arma educebas: ego vero a viris hostibus acciperem beneficium, a quibus nihil tale accepturum me unquam esse speravisse. In id enim operis impresentiarum incumbere, ut ostenderem tum aliis a vobis prolatis fuisse blasphemias, tum penitus negatam Dei Verbi incarnationem: quod sane blasphemias et hæresibus velut coromidem imponit; cum omnes simul prophetas, apostolos, martyres, doctores, cum sanctis **1076** omnibus synodis, errore deceptos fuisse manifeste arguat. Tu autem nescio an de industria, alterius cujuscunque rei gratia, an obiter nec data opera; cujuscumque multa casu feruntur, arcanis quibusdam rationibus, supra omnem rationem positis; ut sit, multo decentiorem mihi ut vobis obsisterem ansam præbueris, quam ego mea cura, omni studio ac providentia propria comparare potuerim. Jampridem enim nihil mihi potius aut antiquius erat, quam illum Palamam velut in flagranti delicto deprehendere, publicis vocibus confitentem ea, quæ occultis rumoribus alias aliter prædicare convincitur: id videlicet intelligo, quod ubique jactitat, omnes sive Christianos sive paganos sapientes numero agmine suis a partibus stare. Hoc autem ultro nobis et libere supra omnem expectationem nostram hodie ob oculos posuisti: atque hoc est quod trito fertur adagio: Adversus te ipsum Bellerophontes. » Nam tria erant, quibus omnium maxime ad vulgus semper decipiendum usus est. Primo quidem Thaboricum ad montem semper confugiens, claritate et divinam gratiam, quæ grandi miraculo ibi ostensa est, prava sua explanatione semper corrumpit et calumniatur: item faciens quod homicidæ, qui apta insidiis loca subeunt, et inconsiderate prætereuntium sanguine luxuriantur: seu potius quod faciunt Barbari præliis victi, dum ad templa et fana nostra confugiunt, et sacris imaginibus quasi scutis et vallibus

IA'. Πρὸς δὲ ταῦτα παρελθὼν ἔγωγε, εἴ μὲν ἤδη εἶ, ὡ λῶστε, ἰ φασκον, εἰ καὶ νῦν μᾶλλον εἴπερ ποτὲ, καὶ σὺ μᾶλλον, εἴπερ τις ἀπάντων, ἔμοιγε τήμερον καὶ πολλῶ μᾶλλον, ἤδλιων, ἢ εἰ μοι τὰ Λυδῶν καὶ Μήδων παρείχες χρήματα. Πάρεργον γὰρ ὄν τὸ συμπεπτωκὸς, ὁμῶς, εἰ μὴ τῷ δὴ τῶν πάντων ἄλλῳ, καὶ τοῦτο δὲ τῶν πάντων τοι καλλίστων ἔμοιγε δοκεῖ. Χρόνιον γὰρ μοι λέλυκας ζήτημα, βέλτιστε, λίαν ἀπονητὶ· καὶ τὸ τοῦ πράγματος χαρίεν, ὅτι καὶ μάλα ἄκων μάλα ἐκόντι· καὶ συμβέβηκεν ἀμφοῖν, [P. 676] οἱ μὲν εὐεργέτην ἀκοντα γίνεσθαι, καθ' οὗ τὰ ὄπλα ἐζήγες· ἐμὲ δ' εὐ κάσχειν ὑπ' ἀνδρῶν πολεμίων, ὧν οὐκ ἂν ποτε προεδόκησα· ἐμοὶ γὰρ ἔργον ἦν ἐν γε τῷ παρόντι, τὰ τ' ἄλλα δεῖξαι βεβλασφημηκότας ἔτι καὶ ἅμα παντάπασιν ἀρνούμενους τὴν ἑσαρκίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίαν, ἧ τῶν σιρέσεων καὶ βλασφημιῶν κορωνίς ἐπεφύκει. Πάντας γὰρ ἐν ταυτῷ συλλαβὸν προφύτας, ἀποστῆλους, μάρτυρας, διδασκάλους, ὁμῶς ταῖς ἀγίαις συνόδοις ἀπάσας, περιφανῶς ἐξηπατημένους δείκνυσι τοῦτ'· Σὺ δ' οὐκ οἶδ' εἴτ' ἐπίτηδες, ἑτέρου χάριν ὅτου δὴ, εἴτ' ἐκ τοῦ παρήκοντος, οἷα δὴ τὸ αὐτόματον ἀμύπολλα φέρει μετὰ μυστηρίων τε καὶ λόγων ὑπὲρ λόγον, ὁμῶς εὐπρεπεστέρων πολλῶ μοι τὴν ἀνθολογίαν ἐπεπράχεις αὐτὸς ἢ κατὰ πᾶσαν ἀγωγὴν καὶ κατεσπουδασμένην πρόνοιαν ἐμήν. Ἄ γὰρ προὔργου παντὸς ἐπιουμένη πάλαι πρὸν τινὰ χρόνον ἐπ' αὐτοφῶρῳ κατασχέειν ἐκείνων ἰμολογοῦντα δημοσίαις γλώτταις, ἢ λαθραῖαις φήμαις ἄλλοι· ἄλλως καταγγέλλων ἀλίσκεται πανταχῆ, λέγω δὴ τὸ λέγειν αὐτὴν, ὡς πάντες εἰς τὴν αὐτοῦ συμμαχίαν ποταμηδὸν ἀπαντῶσι σοφοί, ὅσοι τε τῶν ἡμετέρων καὶ ὅσοι τῶν ἑξωθέν, ταῦτα φέρων πρῶθην κας ἡμῖν παρῆρα τήμερον, προσδοκίας ἀπάσης· ὑπερβαλόμενος· τοῦτο δὲ τὸ τῆς παροιμίας· κατὰ σαυτοῦ Βελλεροφόντης (65). » Τρία γὰρ ἦν, οἷς μάλιστα κεχρημένους ἀπάντων αὐτὸς παρακρούεται τοῖς πολλοῖς ἀεὶ. Ἐν μὲν, ὅτι καταφυγὴν ἀεὶ τὴν Θεῶριον ὄρος ποιεῖται, τὴν ἐκείθεν θαυματουργηθεῖσαν ἑλλαμψίν τε καὶ θείαν χάριν καπηλεύων καὶ διαβάλλων ἀεὶ, καὶ τοῖς ἀνδροφόνους ποῖων παραπλήσια, οἷ γε λόγματος ὑποδύμενοι τοῖς τῶν παρίοντων ἀπερισκέπτως τρυφῶσιν αἵματος· ἢ μᾶλλον ἐπόσα κατὰ τὰς μάχας ἠττώμενοι δρωσιν οἱ βάρβαροι, τοῖς ἡμετέροις ἱεροῖς καὶ τεμένεσι καταφύγοντες, καὶ ἀντὶ θυρεῶν καὶ τάφρων καταφύγοντες ταῖς ἀγίαις εἰκόσι. Τοῦτο δ' εἰ τις μὴ πάρεργον τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσιν ἡμῖν ἐντετυχηκὸς εἴη, ἔργον Εἰκονομάχων εὐρήσει τὸ σπουδαϊότατον λέγω δὴ τὸ τῆ γε τοῦ Σωτῆρος μεταμορφώσει καταφυγῆ κεχρησθαι προχείρῳ τῆς ἀπόου

Variorum notæ.

(65) Adversus te ipsum Bellerophontes. Ita effertur hoc proverbium apud Lucianum. Vulgo autem sic effertur Βελλεροφόντης τὰ γράμματα Βellerophontes ἑταῖρας. Supplicia contra se ipsum affert, qua de se

Græcorum fabulam commemorat et docte exprimit Erasmus, chilian. II, centur. 6, proverb. 82. CAPPERONN.

κακία; αὐτοῦ. Καὶ πάντα λοιπὸν διεξήλομεν ἤδη A
καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀποτάθην, ὡς ἀνωτέρω που γέ-
γραπται καθ' ἕκαστα ἡμῖν· καὶ οἷς ἔστι βουλομέ-
νοις, ἐξεστὶν ἐπιείναι. Δεύτερον δ' αὐτῶν κακοουργίας
μηχάνημα κατὰ τῶν ἀπειροδάλων, ἢ μᾶλλον κατὰ
τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἐξεύρηται· [P. 677] κουρέων δίκην,
παμπολλοῦς ἀνὰ πᾶν ἔτος συνάγειν εἰς τὸ κουρέιον
αὐτοῦ, ὅποσοι πρὸς τὸ ξεῖν καὶ τέμνειν πεφύκα-
σιν ἔχοντες εὐφυῶς, καὶ γράμματων γράμματα,
καὶ φύλλα φύλλων ἀλλάττεσθαι, ἢ α, τῶν ἀντιβρό-
σεων αὐτοῖς προβαλλομένων, ὡς διαβάλλοντες παρὰ
φαῦλον ἐκ τοῦ βῆστος ποιῆται τοὺς ἀντιλέγοντας·
ὡς ἀπαγορεύειν τοὺς διώκοντας, ὁμοίως τοὺς
ταξεύουσιν ἐς ἀνθρώπους ὑπὸ δουλίας φυγομαχοῦν-
τας, καὶ μηδὲ βραχὺ τι μέρος ὄρας στήναι γούν
ἐφ' ἐνὸς δυναμένου. Περὶ δὲ τῶν τοσούτων καὶ B
ὁμοίως δρώντων αἰρετικῶς καὶ ὁ μέγας διέξεισιν·
Ἄθανάσιος τοῖς ἐπισκόποις Αἰγύπτου καὶ Λιβύης
ἐπιστάλλων. « Κατ' ἑαυτὸν γάρ, » φησὶν, « ὡς
οἱ τὰς διαθήκας γράφοντες, συνεργήμενοι καὶ αὐ-
τοὶ, προσποιῶνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵνα καὶ
τούτω γέλωτα μᾶλλον ἀπλήσσωσι καὶ αἰσχύνωνται,
ὅτι μὴ παρ' ἑτέρον, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν ἐκβάλλεται.
Εἰ γὰρ ἐθάρβουν οἷς ἔγραψον προτέροις, οὐκ ἄν
δεύτερα γράφειν ἐζήτουν, οὐδ' αὖ πάλιν ἔγραφον
νῦν, ἀφέντες ἄπερ ἔγραψαν· πάντως τοῦτο μελε-
τήσαντες, ὅτι πάλιν ἀλλάξουσιν, ἐὰν ὀλίγος παρέλθῃ
χρόνος, καὶ πρόφασιν λάθωσι τοῦ συνήθως τισὶν
ἐπιβουλεύειν. Τότε γάρ, ὅταν ἐπιβουλεύωσι, μά-
λιστα προσποιῶνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵν' ὡς C
Ἠλιᾶτος ἐνέψατο τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ οὗτοι γρά-
φοντες ἀπικτεινωσι τοὺς εἰς Χριστὸν εὐσεβοῦντας·
καὶ ἵν' ὡς περὶ πίστεως ὀρίζοντες, δόξωσιν (ὡς
πολλάκις εἶπον) φεύγειν τὴν ἑτεροδοξίαν ἔγκλη-
μα. Ἄλλ' οὔτε λαθεῖν οὔτε φυγεῖν δυνασθῶσιν. Ἔως
γὰρ ἑαυτοὶ ἀπολογούνται, ἑαυτῶν ἀεὶ κατήγοροι
γίνονται· καὶ δικαίως γε. Οὐ γὰρ τοῖς ἐλέγχουσιν
αὐτοῦς ἀποκρίνονται· ἀλλ' ἐαυτοῦς, ὡς βούλονται,
πειθουσι. Πότε οὖν, τοῦ ὑπευθύνου κρίνοντος ἑαυ-
τὸν, λύσις γίνεται τοῦ ἐγκλήματος; Διὰ τοῦτο γοῦν
ἀεὶ γράφουσι, καὶ ἀεὶ τὰ ἴδια μεταποιῶντες ἀδη-
λον ἔχουσι τὴν πίστιν, μᾶλλον δὲ φανεράν ἔχουσι
τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν κακοπροσύνην. » Ὅρατε πῶς
ὁ μέγας τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆς Ἄθανάσιος σα-
φίστατα πάνυ παρέστησεν ἡμῖν, ὡς τὰ νῦν πρὸς D
τοῦ Παλαμᾶ γινόμενα τῶν πάλαι γνομένων τῆς
κακίας εἰκόνας καὶ ἀρχετύπων μακρὰν ἀποσώζουσι
μῆμησιν. Ἐὼ γὰρ νῦν λέγειν, οὗς ἐπὶ κακοῖς
κακοῦς προσέθηκεν Ὀλύμπους οὕτως. Διὰ δὲ ταῦτα
καὶ χαίρω νῦν, εἴπερ ποτὲ, μᾶλλον ἐγώ, καὶ ἡμεῖς
μοι νῦν μᾶλλον ὑμεῖς εἴπερ ποτὲ φαίνεσθε, ἀφυ-
κτόν μοι τὸ πάλαι ζητούμενον θῆραμα νῦν παρ-
θέντες, ὡς μηκέτι μὴ δεῖσθαι μηδ' ὄλωσ μητ' ἐμὲ
μαρτύρων, μητ' ἑαυτῶν ἔχειν ἐπι ἀρνεῖσθαι, μηθ'
ἡμᾶς τάκεινου διὰ μνήμης ἀγοντας, καὶ γινόμενους
μάρτυρας ἀπαγραπτῶν τῶν ἐκείνου βλασφη-
μιῶν· [P. 678] ὡς ἐξείναι καμὰ τῶν ἐλέγχων ἤδη
μὴ πρὸς ἀνέδραστα καὶ ἀστατοῦντα σημεῖα τὴν
τοξικὴν μετὰ τῶν βελῶν ἀναλοῦν, μηδὲ τυφλὰ

abuntur. Porro si quis non obiter aut perfun-
ctorie quæ supra sunt a nobis dicta legerit, is
comperiet **1077** hoc opus esse, in quod Icono-
machi diligentissime incubuerint; prompte vide-
licet confugere ad Salvatoris transfigurationem,
eaque ad absurdas et pravas opiniones suas facile
abuti. Cæterum hæc omnia dicendo jam percurri-
mus, et supra de iisdem proluxe ac sigillatim scrip-
psimus, quæ qui voluerint legere ac perpendere
poterunt. Altera, quam contra rudes et imperitos,
seu potius contra propriam animam commolitur
Palamas, improbitatis machina hæc est; quod
nempe tonsorum in morem quotannis in tonstri-
nam suam permultos congreget, quicumque ad
radendum et secandum idonei sint, et litteras lit-
teris, librorum folia foliis, apprime possint com-
mutare: ut cum prolata fuerint contraria opinio-
ni suæ testimonia, statim adversarius suos velut ca-
lumniantes nihili faciat, sicque ipsius oppugnato-
res incepto desistere cogantur: quemadmodum
qui homines ignavos, pugnam fuga detractantes,
neque vel brevissimo saltem horæ spatio ibidem
consistentes, sagittis impetunt. De huiusmodi et
hac se ratione gerentibus hæreticis magnus Atha-
nasius in epistola, quam ad Ægypti et Libyæ epi-
scopos misit, ita loquitur: « Nam singulis annis,
inquit, velut qui pacta scribunt, ipsi quoque con-
veniunt, et de fide scripto statuere simulant, ut
etiam inde potius deridendos se et ignominia no-
tandos præbeant: quippe quorum decreta non ab
aliis sed ab ipsis rescindantur. Si enim his, quæ
prius definierunt, considerent certe, secundam fidei
non quærerent **1078** conscriptionem; neque
rursus nunc scriberent, dimissis iis quæ olim
scripserunt; cum utique meditentur, ubi scilicet
novam insidias aliqui, ut assolent, struendi ansam
nacti fuissent. Si quidem tunc in primis cum insi-
dias alicui parant, fingunt se de fide scribere; ut,
quemadmodum Pilatus manus lavit, sic et illi
scribendo pios Christi cultores interimant; et ut,
quod quidem sæpius dixi, tanquam qui definienda
fide sint distenti, hæresis accusationem possint
declinare. Verum nec latere nec fugere poterunt.
Quandiu enim se ipsi sibi duntaxat purgabant, sui
semper accusatores erunt: et merito quidem; cum
illis non respondeant, a quibus coarguantur, sed
sibi tantum quidquid voluerint persuadeant. Qui;
igitur unquam reus absolvitur, qui sui ipsius sit
iudex? Hinc ergo nunquam cessant scribere; atque
ita sua perpetuo decreta mutantem incertam fidem,
vel potius certam manifestamque infidelitatem et
mentis pravitatem habent. » Magnus, ut videtis,
propugnator veritatis Athanasius manifeste prorsus
nobis ostendit, Palamam iis quæ nunc agit,
antiquas improbitatis imagines et primigenia
exemplaria imitando maxime assequi. Jam enim
silencio prætermittam quos hic malis malos cumu-
los ac veluti Olympos imposuerit. Quapropter

majori quam alias unquam lætitia nunc afficior, A et si quando gratam mihi rem fecistis, nunc certe multo facitis gratiorem, cum id quod olim adinstar 1079 prædæ conquirebam, ita mihi offeratis, ut edugere amplius non possit, nec ego jam testibus ullo pacto indigeam, nec ipse negare quæ illi ascribuntur valeat; quemadmodum nec vos, qui opinioniones ejus memoria tenetis, et ipsius blasphemiarum testes estis omni exceptione majores. Unde mihi licebit non jam in signa inconstantia et instabilia refutationes nostras quasi totidem tela per artem sagittariam contorquere, nec cæca hosti vulnera infligere, sed manifesta, et quæ indubitantem veritatem præ se ferant. Tertio suis libris passim inserit et prædicat, sibi assentiri multos, ut dictum est, sapientia mirabiles, tum Christianos, B tum paganos; quorum omnium nomen aut alto silentio prætermittit, neque quales sunt nec quæ dicant explicat; aut quorumdam quidem acervatum nomina recenset, sed quæ aut qualia dicant nullatenus, quod saltem sciam, præmittit aut subiungit: ut illorum nominibus aures auditorum suorum suspensas teneat et conturbet, sicque facillime quidquid voluerit eis persuadeat (qui enim novas introducere voces videtur, a vulgo plane repudiat), sed eorum dicta reticendo reprehensionem effugiat, quasi minime illis dissona proferret. Hic autem pro unico ac simplici duplex malum perpetrat. Nam et ipse impune blasphemiat et illos simul philosophos calumniatur, et tanquam ejusdem secum blasphemix reos in medium adducit.

παρέχειν τὰ τραύματα τῷ ἐχθρῷ, ἀλλὰ-σαφῆ καὶ ἀναμφισβήτητον ἔχοντα τὴν ἀλήθειαν. Καὶ τρίτον, ὅτι συχνὰ τὰς τῶν αὐτοῦ λόγων ἀβλαξιν ἐντίθει· καὶ διασπείρει, κηρύττων εἶναι πολλοὺς τοὺς αὐτῷ συμφωνοῦντας, ἐπὶ σοφίᾳ καὶ θαυματομένους, ὡς εἴρηται, ὅσοι τε τῶν ἡμετέρων καὶ ὅσοι τῶν θύραθεν. Ἦν ἐκάστων τοῦνομα ἢ σιγῇ παντελεῖ παραπέμπει, μὴδ' ὅποιοι τινες, μὴδ' ἄφασι, διασιφῶν οὐδέν· ἢ λέγει μὲν ἐνίων ὀνόματα σωρηδόν· ἢ δ' εἰσὶν ἃ λέγουσιν ἐκεῖνοι, καὶ οἷα, τὸ παράπαν οὐδὲν οὔτε προτίθεισιν, οὔτ' ἐπιτίθεισιν, ὅσα γ' εἰδάναι ἐμὲ, ἵνα διὰ μὲν τῶν ὀνομάτων τὰς τῶν ἀκροαιμένων ἀναρτῶν καὶ ἀνασσοῶν ἀκοὰς βῆστα καὶ ἀπονητὶ πρὸς τὸ βουλόμενον κειθομένους ἔχη (τοῦ γε καινοζωνεῖν δοκεῖν τοῖς πολλοῖς ἀπειρωμένου δὴθεν παντάπασι), διὰ δὲ τῆς τῶν βῆτων ἐκεῖνων σιγῆς διαδιδράσκη τὸν ἔλεγχον, ἅτ' ἐκεῖνοις ἤκιστ' ἀπέδοντα λέγων αὐτός. Καὶ ποιεῖ διπλοῦν ἀντὶ ἀπλοῦ κακόν, αὐτὸς τε βλασφημῶν ἀνέγκλητα καὶ ἅμα κἀκεῖνους διαβάλλων, καὶ φέρων εἰς μέσον ἑμοῖως αὐτῷ βλασφημοῦντας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΓ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS TERTIUS.

Pergit Gregoras disputare cum Cabasila.

CAPUT PRIMUM.

1080 I. Verum nos ipsum non imitabimur, nec improbitalis machinas et fraudes æmulabimur, quando saltem solius Dei dextra nobis mentem sanam conservabit. Nam ut contrariorum principiorum contrarii sint effectus, consentaneum esse omnibus patet. Et vero Palamas Græcanicæ omnis litteraturæ imperitus est, et longe remotus ab omni quæ

A'. Ἄλλ' ἡμεῖς γε οὐκ αὐτὸν μιμησόμεθα, οὐδὲ τὰς τῆς κακίας ζηλώσομεν μηχανὰς, οὐκ οὐκ ἔως γ' ἂν ἐν τῷ τοῦ φρονεῖν ἡμᾶς καθιστῶτι φυλάττουσαν ἔχωμεν τὴν τοῦ μόνου Θεοῦ δεξιάν. Τῶν γὰρ ἐναντίων ἀρχῶν ἐναντίας καὶ τὰς ἀποβάσεις εἶναι τῶν εἰκότων παντὶ που δῆλον. Πάσης γὰρ ἂν αὐτὸς ἀτύετος Μούσης Ἑλληνικῆς καὶ πάσης ἐπιστημῆ-

νικῆς μαθήσεω; (ἦς οἱ μὲν θύραθεν ἐφθρασαν πρᾶ-
δόντες σοφοί, τῶν τε θεῶν προστάται δογμάτων τῆς
Ἐκκλησίας; ἐκείθεν παρεληφότες τὴν τε γλώτταν
ᾧπλισαν ἀσφαλῶς καὶ ἅμα κατ' ἐκλογὴν τὸ μὲν
ἐξεταστικόν τε καὶ θεωρητικόν ἐδίξαντο, ὅσον δ' εἰς
δαίμονας φέρει καὶ ἀπωλείας βυθὸν διέπτυσαν,
ἐκ τοῦ χείρονος το κρείττον καταμαθόντες, καὶ τὴν
ἐκείνων ἀσθένειαν ἰσχὺν τοῦ εὐσεβοῦς ποιησάμενοι
λόγου) ἀνέδραστον οὕτος ἔσχε λοιπὸν τὴν βᾶσιν τῆς
γλώττης, καὶ ἀπαγεῖ τὰς τοῦ λόγου κρηπίδας, ἐν
ὧμῶ τῷ τόκῳ φάσαι τὰ; [P. 679] τῆς γαστρὸς;
ἀναλύσας ὠδῖνας, καὶ τὸ κῆμα τῶν πρώτων ἐξμ-
δλώσας τοῦ λόγου στοιχείων. Διὸ καὶ νοῶν οὐ νοεῖ,
καὶ βλέπων οὐ βλέπει, καὶ τὴν ἐγκειμένην ταλ;
λέξει βουλόμενος μὲν, οὐ δυνάμενος δὲ, συναρ-
μόττειν διάνοιαν ἐκείνῳ σαφῶς ἐπεπόνθει τὸ τοῦ
Ἰκάρου. Τὰ τε γὰρ ἄλλα διαπορθμύουσι ταῖς ἡμῶν
ἀκοαῖς τὸν μακρὸν δολιχεύοντες χρόνον οἱ μῦθοι,
καὶ δὴ καὶ Ἰκάρου τινὸς ὑπομνήματα ἔχομεν ἐξ
αὐτῶν· ὡς ἐπιθυμήσειεν ὁ μάταιος περῶν, ἐπεὶ
μὴ ἐβούλετο μήτε γῆν ἐκείνῳ; ἔτι πατεῖν· ὁ δὲ καὶ
φύσεως ὑπερβόρια διὰ θράσους πλεονεξίαν ἤδη ἐπό-
θει, καὶ ἦν ταῦτα ἐφόδια τάνδρῳ σφαλερὰ καὶ πρόσω
ἢ ὡςτε σωφρονῦντος εἶναι δοκεῖν. Τῆς ὁμοίας εἶναι
κακοβουλίας δοκῶ μοι, καὶ ἔπερ ὁ βαρυδαίμων ἄν-
θρωπος; οὕτος ἐπεπόνθει τὰ νῦν. Ἀέληθε γὰρ τοῖς
ἔπερ δύναμιν καὶ αὐτὸς ἐαυτὴν ἐξαρθήσας (λέγω δὴ
ταῖς τῶν γραφῶν διανοαῖς τῶν τε ἡμετέρων σοφῶν
καὶ τῶν θύραθεν), κἀπειτα, διὰ ξενίζοντα κρότον
ἀμυθῶν ἀκοῶν, ἑνίας τῶν Ἑλληνίδων ἐρανισάμενος;
λέξιον, αἷς περὶ τὰ ἐφέτερα αὐτῶν ἐκείνοι κέρρη-
ται δόγματα, καὶ τοῖς θεοῖς ἀναιδῶς παραμιγνύς
καὶ ὑποσπείρων αὐτῆς δόγμασιν, ἔλαθε κατὰ τῆς
τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας σφοδρὸν ἀναρῆπισίας κωκεῖνα
καὶ θόρυθον καὶ μετὰ μέλον ὄψι ποτε λαμβάνειν
ὄφειλων, ἐφ' οἷς ἀμαρτάνων οὐκ ἦσθετο. Ὁ δ' ἐξε-
μάνη κατὰ τῶν διορθῶν πειρωμένων ἡμῶν, καὶ
ἔρεπ λοιπὸν ἀκρατῶς μερίζω μὲν ἢ κατὰ θηροῦ
μανίαν παντὸς, ἦττω δ' ἢ κατὰ βούλησιν τὴν αὐ-
τοῦ· καὶ τοῖς μὲν ἀρχουσιν ὑπέρχεται, ποριζόμενος
ἰσχὺν ἑαυτοῦ, τὴν δ' εὐσέθειαν ἀδικεῖ· κάκεινων
μὲν τὴν εὐμένειαν πραγματεύεται, τὴν δὲ τοῦ
Θεοῦ διωθεῖται· καὶ οὐ μὲν ἠττάται; δαινῶς φεύγει·
καθ' ὃ δὲ ὑπερέχειν νομίζει, πρὸς τοῦτο συχνὰ κα-
ταφεύγει. Ἀληθείας γὰρ σὺν παρῆρησι δικάζειν
ζητούσης. ἠττώμενος φεύγει· μοχθηρίᾳ δὲ γνώμης
εὐδοκίμων πρὸς διβολῆς, ταύτης ἀντέχεται. Δικαιο-
σύνης γὰρ καὶ ἀληθείας κρινούσης, ἦν μὲν ἐφευγε
πολλάκις δίκην ἤλω· ἦν δ' ἐδίωκεν, οὐκ εἶλεν.

Β'. Ἐγὼ μὲν βῶν (εἰρησεται γὰρ τάληθες) τὴν
ἀρχὴν ἐδεδίειν, μὴ πάντα διαστρέφων ὁ σὸς Παλα-
μᾶς διαβάλη καμὲ, βουληθέντα κατὰ κάρῶν ἐνταυ-
θοῖ τοῖς οἰκείοις καὶ συστράφοις χρῆσασθαι ὕπλοις,

A scientiam parit disciplina. Eam profani quidem sa-
pientes prius tradiderunt: sed divinorum Ecclesiae
dogmatum patroni acceptam inde suos in usus cou-
verterunt: ea scilicet suam tuto linguam armarunt;
et delectu habito, quidquid ad contemplationem
et indagacionem veritatis conferre poterat, sus-
ceperunt: **1081** quod autem ad demonum cul-
tum et perditionis gurgitem ducebat, respucunt.
Hinc ex pejori meliora pernoscentes, ipsa profano-
rum imbecillitate piam et catholicam doctrinam
corroborarunt. Cum ergo profanarum, ut jam
dicebam, scientiarum rudis sit Palamas, instabile
de caetero linguae fulcimentum habuit, et ruinosa
maleque compacta sermonis fundamenta. Tum
quasi partu immaturo ventris onus parturiendo
B exsolvisset, abortivus primorum sermonis elemen-
torum fetus ab ipso editus est. Quapropter intel-
ligendo non intelligit, videndo non videt: cumque
sensus dictionibus congruum accommodare vellet,
sed non posset, idem illi quod olim Icaro, ut patet,
accidit. Nam inter alias, quibus jampridem aures
nostrae diu personuerunt, fabulas, hanc quoque
de Icaro litterarum monumentis mandatum esse
novimus. Is nimirum vanus homo, cum terram
calcare amplius nollet, alas expectavit, et ob nimiam
temeritatem praescriptos a natura limites transilire
cupiebat. Sed valde perniciosum homini fuit hujus-
modi adminiculum; quippe quod Icarum ultra
ferret quam prudentiae ratio postulare videbatur.
C Aequè imprudenti ac malo consilio hic usus esse
mihi videtur infelix ille Palamas. Nec enim se
animadvertit iis se implicasse, quae ipsius vires
longe superant. Loquor autem de sensu, qui
philosophorum tum Christianorum tum genti-
lium scriptis inest. Deinde propter imperita-
rum aurium insolentem plausum quasdam Graeco-
nicas dictiones quibus illi ad suorum dogma-
tum expositionem usi sunt, emendicavit; et eas
divinis nostris dogmatibus impudenter immiscet
et occulte inserit. **1082** Nec advertit quantum
perturbationem, quamque vehementem tumultum
in Ecclesia Dei concitaverit. Cum autem pecca-
torum, quae a se admissa esse non sensit, tandem
aliquando poenitere ipsum deberet, adversus nos
D qui errores ipsius emendare conamur, furere co-
pit; et ita de caetero animi est impositus, ut feræ om-
nis furorem superet, licet suam furendi voluntatem
nequid expleverit. Et principes quidem obsequi-
ose atque assentatorie colit, ut vires sibi compa-
minime obtinuit.

II. Ego itaque (dicam enim quod res est) initio
timebam, ne tuus Palamas omnia pervertens me
calumniaretur, cum hic opportune propriis mihi quoque
consuetis uti armis vellem, gentilium intelligo

scientias, quarum usus est in disputationibus. Censeo enim eorum artibus et testimoniis multam demonstrationum nobis vim suppetere. Quoniam vero adversus veritatem profanorum armis, utpote propriis destitutus, instruere se conatur, longe potiori ratione nos inde pro veritate firmissime pugnantes armabimur, qui sumus iis assuefacti et per omnem ætatem huic pugnae **1083** operam navavimus. Nam linguæ nostræ affinitatem et ingenium potius cognoscemus, quam ipse Palamas nothus, qui profanorum testimoniis adulteratis utitur. Itaque tum ob hanc unicum rationem, tum propter nostrorum theologorum et Ecclesiæ doctorum adhortationem, non pigebit nos his armis instrui adversus istos veluti murorum effractores et sacrilegos scurras, qui monstrosas et insolentes in sententias et errores præ inscitia cæteros abducunt. Unde, si vobis etiam ita visum fuerit, ubi prius de his pauca et quæcumque ad institutum nostrum pertinent, consideraverimus, statim propositum nobis certamen inæquum. Nam si rei controversæ principia, firma et idonea præstituerimus, ulterius progredi longe nobis facilius erit, quam si infirma et debilia tantum præstruxissemus.

III. Primum igitur magni et clarissimi Dionysii mentionem faciam, qui duplicem esse theologorum traditionem asserit; unam quidem arcanam et mysticam; alteram vero philosophicam ac demonstrativam: et, «Est, inquit, arcanum cum aperto et declarato connexum. Hoc quidem persuadet et eorum quæ dicuntur veritatem astringit: illud autem efficax est, et in Deo nos fundat atque collocat oculis, quas a nemine docemur, institutionibus.» Magnus vero Athanasius, de hujus vocis «non factus» significatione adversus Arianos disputans, «Interrogent (inquit) gentiles, ut cum audierint ab ipsis, quot significatus habeat hæc vox, «non factus,» intelligant se nec de his quidem, de quibus disserunt, recte nosse interrogare.» **1084** Multum deinde vir iste divinus habet sermonem, quem accuratius discere poterunt quicumque legere illum voluerint. Nam cum impræsentiarum nobis ad ulteriora festinantibus nihil otii sit, pauca saltem divinatorum hominum illorum verba hic proponere visum est, quantum scilicet instituti operis ratio a nobis postulat: cætera vero legere volentibus reliquimus, cum semper ampla cunctis ut id faciant data sit potestas. Consonat etiam illis magnus Basilii, ubi ait, dialecticæ disciplinæ facultatem esse instar muri, nec permittere, ut dogmata diripiantur, aut a volentibus facile expugnentur. His fere similia præfert divus Chrysostomus, ubi sic loquitur: «Quod spectat ad optimam vitæ institutionem, alterius vita posset nos ad vitæ similis æmulationem inducere. Sed cum anima spuriorum

λέγω δὲ ταῖς τῶν θύραθεν πρὸς τὰς διαλέξεις ἐπιστήμας, [P. 680] ὡς καὶ τέχναις καὶ μαρτυρίαις, ἐκαίθεν ἡμῖν τὴν ἰσχυρὴν περιγιγνεσθαι φάσκων τῶν ἀποδειγμάτων. Ἐπαὶ δ' ἀπλὸς οἰκοθεν ὑπάρχων αὐτὸς ἐκ τούτων ἑαυτὸν ἐπλίξειν πειράσθαι κατὰ τῆς ἀληθείας, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐς τὸ κρᾶτιστον ταῦθ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνιζομένους ἐπλίσσουσι, τοὺς μάλᾳ συνήθεις τε καὶ ἡλικιώτας. Ἐπιγινώσκουμεθα γὰρ ἡμεῖς τὴν τῆς ἡμῶν γλώττης μᾶλλον συγγένειαν καὶ τὸ ἦθος ἢ αὐτὸς νόθος νόθους πρόωμος τούτων. Διὰ γοῦν ἔν γε τοιούτου, καὶ πρὸς γε διὰ τῆν τῶν ἡμετέρων θεολόγων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας παραίνεσιν, οὐκ ὀκνήσομεν οὐδ' ἡμεῖς οὕτως τῶς ἐπλίσσασθαι κατὰ τῶν τοιχωρυχοῦντων καὶ βωμολοχοῦντων ταυτὶ καὶ εἰς ἀλλοκότους διανοίας καὶ πλάνας ἐξ ἀμαθίας παραγόντων. Εἰ οὖν καὶ ὑμῖν αὐνοδοκεῖ, βραχέα σκεψάμενοι περὶ τῶν τοσούτων πρῶτον, καὶ ὅσα τῆ προκειμένη προσήκεν' ἂν εἴη ἐφόδια, ἔπειτ' ἐς τὸν προκειμένον ἀγῶνα χωρήσωμεν. Ῥῆσι γὰρ ἂν εἴη χωρεῖν ἐς τὰ πρόσω, τὰς τῶν ὑποθέσεων ἀρχὰς καὶ προκαταστάσεις ἀνεγδείξῃς πηγυμένους ἢ βραθυμούσας.

Γ'. Διονυσίου τοίνυν ἐκεῖνου τοῦ πάνυ μεμνησομαι (66) πρῶτον, διττὴν εἶναι τὴν τῶν θεολόγων παράδοσιν λέγοντος, τὴν μὲν ἀπόβρῆτον καὶ μυστικὴν, τὴν δὲ φιλόσοφον καὶ ἀποδεικτικὴν· καὶ, «Συμπλέκεται τῷ ῥητῷ τὸ ἀβρῆτον· καὶ τὸ μὲν πελθεῖ καὶ καταδέεται τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν· τὸ δὲ δρᾶ καὶ ἐνιδρύει τῷ Θεῷ ταῖς ἀδιδάκτοις μυτηγαγίαις. » Περὶ δὲ τοῦ ἀγενήτου λέγων ὁ μέγας κατ' Ἀρειᾶνῶν ὁ Ἀθανάσιος (67), «Ἐρωτησάτωσαν, » φάσκει, « τοὺς Ἕλληνας, ἵνα ἀκούσωσιντες πόσα σημαίνουmena ἢ λέξεις ἔχει μάθωσιν ὅτι οὐδὲ περὶ ὧν λέγουσιν ἐπιστανται καλῶς ἐρωτῶν. » Καὶ πολλὴν ἐξῆς ὁ θεὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ποιεῖται λόγον, ὃ τῆς ἐγγέλουσιν ἐντυχεῖν ἐξέσται μαθεῖν τελεώτερον. Ἡμῖν γὰρ ἦκιστ' ἐν τῷ παρόντι σχολῆν ἄγουσι, διὰ τὴν ἐς τὰ πρόσω σπουδὴν, βραχέα τῶν θεῶν ἐκεῖνων ἀνδρῶν ἐντυχθαὶ προτιθέναι διδοκται, καὶ ὅσα πρὸς τὸν σκοπὸν ἀφοσιούσθαι χρεῶν· τὰ δ' ἐξῆς τοῖς βουλομένοις παρήκαμεν, ἐξουσίας ἀρθῶνους διηνεκῶς ἠνεωγμένης ἀπασι. Συνοψθὰ τοιγαροῦν καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνους βασιλείας φάσκει, ὡς « Ἡ τῆς διαλεκτικῆς δύναμις τεῖχος ἐστὶ τοῖς δόγμασιν, οὐκ ἔωσα αὐτὰ εὐδιάρπαστα εἶναι καὶ εὐάλωτα τοῖς βουλομένοις. » Τὰ παραπλήσια δὲ καὶ ὁ θεὸς διέξεισι τούτοις Χρυσόστομος, « Πρὸς μὲν βίου, » λέγων, « κατὰστασιν ἀρίστην βίον ἔτερος· εἰς τὸν ἴσον ἂν ἀναγάγοι ζῆλον. Ὅταν δὲ περὶ δόγματα νοσῇ ἢ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλὴ τοῦ λόγου ἐνταῦθα ἢ χρεῖα, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μῖνον, [P. 681] ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐξωθεν πολέμους. Εἰ μὲν γὰρ τι· ἔχει τὴν μάχαι-

Variorum notæ.

(66) *Dionysii mentionem faciam.* Locus est in epistola 9 Pseudo-Dionysii ad Titum, sect. 4; quem ad locum vide sancti Maximi et Pachymeræ scho-

lia. CAPPEROX.

(67) D. Athanasii orat. 2 contra Arian. tom. I, pag. 306 edit. antiq. CAPPEROX.

ραν τοῦ Πνεύματος καὶ θυρεὸν πίστεως τοιοῦτον, ὡς εὐνασθαι θαυματουργεῖν κτλ τῶν τεραστίων τῶν ἀναισχύτων ἐμπράττειν στόμα, οὐδὲν ἂν δέοιτο τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου βοήθειας· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἀχρηστος ἢ τούτου φύσις. » Ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμασίως τὰδε διέξεισι Μάξιμος (88). « Δίχα λογικῆς, » φησὶ, « δυνάμειος ἐπιστημονικῆ γνῶσις οὐκ ἔστι· καὶ γνώσεως χωρὶς οὐ συνίσταται πίστις, ἀφ' ἧς τὸ καλὸν γέννημα πρόβεισι ἢ ἐλπὶς. » Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ θεὸς ἐκ Δαμασκοῦ φησὶν Ἰωάννης· « ὡς εἰ καὶ παρὰ τῶν ἐξωθεν χρησιμὸν τι καρπώσασθαι δυναθῆμεν, οὐ τῶν ἀπηγορευμένων ἐστὶ. Γενώμεθα δοκιμοὶ τραπεζίται (69), τὸ μὲν γνήσιον καὶ καθαρὸν χρυσίον σωρεύοντες, τὸ δὲ κίβδηλον παραιτούμενοι. Λάβωμεν λόγους καλλίστους· θεοὺς δὲ γελοῦς καὶ μύθους ἄλλοτρίους τοῖς κυσὶν ἀπορρίψωμεν. Πλείστην γὰρ ἐξ αὐτῶν κατ' αὐτῶν ἰσχὺν κτήσασθαι δυναθῆμεν. » Καὶ τί δεῖ μέτροις ἀριθμητικοῖς πειραῖσθαι συγκαλεῖν τὰ καὶ αὐτοῦ ἔχοντες ἀριθμητικούς παραιτούμενα νόμους; Ὅσα τε δηλαδὴ διεξίσαι, οὐς διελάβομεν καὶ ὧν ἐμνήσθημεν, ἔτερα· καὶ ὅσα περ οὐδαμῆ διελάβομεν. Οἷς γὰρ οὐκ ἀπέχρησε τὰ κεκομισμένα, τούτοις οὐδ' ὅλας βίβλων ἀμάσας κομίζων τις σύνεσις κομίσσεται πινακταύσει· ἢ μᾶλλον, ὅ μὴ σύνεσις ἀπέχρησε τοῖς λογισμοῖς; ἐνθῆναι, ἀφυκτον ἀνάγκη εἶναι τοῖς Ἑλλάδι χρωμένους φωνῇ, καὶ τοῖς τῶν συλλαβῶν καὶ στοιχείων ταύτης εὐρεταῖς ἀναφέρειν τὴν μίμησιν, καὶ τὰς γε τῶν ἀμφοτερομένων ἀντιθέσθαι χρίσεις καὶ λύσεις, καθάπερ στάθμαις καὶ κανόσι τέκτονες καὶ λιθοῦργοι, τῶ ποτ' ἂν τῶν πάντων οὗτος ἐτέρω πεισθεῖ; οἷμι τῶν πάντων ἦμισ' ἂν ποτ' οὐδέν. Τῶν γὰρ τοῖς θεοῖς Ἐκκλησίας φωστῆροι τοῦτο δρῶσιν οὐχ ἐπόμενον· λόγους οὐδεὶς ποτε πείσειεν ἂν, οὐ βαρβάρων, οὐχ Ἑλλήνων, οὐκ ἀγγέλων, οὐκ ἀνθρώπων, οὐκ ἀσώφων, οὐ σωφῶν τῶν ὄντων οὐδένος. Πίστεσι τοῖνον σκοποῦσιν ὀρθῶς, οἷς ἐμπάθειά τις ἀγλῦς· δίχην ἦμιστ' ἐνοχλεῖ τῇ ψυχῇ, μηδὲ νοῦ βραδυτῆς τὸ θαρρόσιν ἀμδύλνει τῆς γνώμης, ἀδεκάστους φέρειν τὰς ψήφους. Nemini unquam omnium, ut opinor. Si quis enim hoc etiam a divinis Ecclesiae luminibus factitatum non imitetur, huic nemo unquam persuadere poterit, cujuscunque tandem sive Barbarorum, sive Græcorum, sive angelorum, sive hominum, sive imperitorum, sive sapientium sermonibus ad hoc utatur. Igitur quicumque recte et attente rem considerarint, nec ullo affectu, quasi quadam caligine, perturbatum animum, nec ingonii tarditate

1086 abacritatem mentis hebetatam habuerint, his rectum licebit atque incorruptum ferre iudicium.

Δ'. Καὶ πρῶτον μὲν δὴ καίσθω ζήτημα τοῦτ' αἰς πρῶταις χρεῖταις· εἰ ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως (λίγω δὲ τοῦ Θεοῦ) διαφορὰν ἠντινοῦν δογματίζουσιν οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐξείη. [P. 682] ὡς τὴν μὲν οὐσίαν ἀμέθεκτον εἶναι κτισμάσιν ἅπασιν Ἀκρομυθῆ (εἰ αὐτὴ γὰρ καθ' αὐτήν, » φησὶν, « ἢ θεία μετεχομένη τε καὶ λαμβανομένη φύσις; ἢ φυρμὸν πείσεται, ἢ τὴν πάθητην ἐξαναλώσει φύσιν, πρὶν ἂν ληφθῆ· οὐδαμῆ γὰρ, φησὶν, ὄψεται τὸ πρόσωπόν

Variorum notæ.

(68) D. Maxim. capitibus theolog. quingentis centuria 2, artic. 74. CAPPERON.

atque adulterinorum morbo dogmatum laborabit, tunc multa est sermonis et doctrinæ necessitas; non solum ut nostra sint in tuto, sed etiam ut adversus externa bella muniamur. Nam si quis gladium Spiritus et scutum fidei tale habeat, ut miracula edere atque iis editis impudentium ora obstruere possit, sermonis vel doctrinæ auxilio neutiquam opus habet: imo vero neque tunc inutiles ex natura sua forent. Sed et mirabilis Maximus alicubi sic disserit: « Sine rationali facultate nulla est scientifica cognitio; et absque cognitione non consistit fides, ex qua progenies præclaræ, spes videlicet, enascitur. » Agmen claudet divus Joannes Damascenus, qui sic ait: « Si quid profanis scriptoribus utilitatis percipere possimus, 1085 eam

consectari nullatenus est prohibitum. Probi simus nummularii: genuinum ac sincerum coacervemus aurum; adulterinum vero et scoria plenum respuamus. Sermones præclarissimos assumamus; ridiculos autem deos alienasque fabulas canibus projiciamus. Multum enim roboris contra se nobis ipsi suppeditare poterunt. » Sed quid opus est ut certo numero ea concludere conemur, quæ ipsas ferme arithmeticas leges ferre recusant? Ea intellico quæ disserunt laudati a nobis SS. Patres, et alia quæ vel commemoravimus, vel alto silentio prætermisimus. Quibus enim non sufficiunt a nobis allata testimonia, iis etiam si solida plaustra libris onusta quispiam adveheret, intelligenti vim afferre non poterit. Potius dicam: quicumque ex allatis testimoniis non potuit mente comprehendere, inevitabilis hoc esse necessitatis, ut qui Græca utuntur lingua, eos sibi proponant imitandos, qui linguæ hujus elementa et syllabas adinvenerunt, et ad eorumdem iudicium controversias illi suas ac lites componendas referant (quemadmodum fabri, et qui scalpendo lapides elaborant, amussi ac regulæ omnia subjiciunt), quisquis, inquam, ineluctabilem hanc necessitatem mente concipere non potuit, cuinam alteri ex omnibus fidem habebit? IV. Et quidem, in hujusce commoditatis articulo, prima hæc proponatur questio: utrum in simplici et incorporea natura (de divina loquor) aliquod substantiæ et operationis discrimen statuere liceat; adeo ut substantia quidem a nulla creatura possit ullatenus participari (« Divina enim natura, inquit, si ipsa per se ipsam participetur et recipiatur, aut mistionem patietur, aut patibilem naturam absuget, antequam recepta fuerit; nemo quippe videbit

(69) Probi simus nummularii. Hæc sententia ipsi Christo a veteribus tribuitur. CAPPERON.

faciem meam, et vivet¹), operatio vero sola possit ab omnibus creaturis participari: et tamen, quatenus increata est præcise et formaliter, nihil a substantia differat: sed quatenus eam ut sui causam et se ipsa superiorem agnoscit, eatenus duntaxat ab ea distet, et in multas dividatur species; nimirum in sapientiam, potentiam, vitam, veritatem, voluntatem, sanctificationem, et sexcenta hujusmodi; quæ manifestius poterunt deprehendere, qui divisiones ejus legerint, et propriis oculis plenam sibi ipsi fidem fecerint.

V. Cum igitur a sanctis doctoribus nostris persuaderi sibi magister vester Palamas nolit, sicut nec vos eidem obsequentes; qui etiam, ut videtur, sanctos Patres accusatis, quod suis in verbis aberrarint: age, cum alios sanctos Patres, ut dictum est, iniuemur, tum maxime Justinum, divinum sapientissimumque virum, et magnum pietatis martyrem ac propugnatorem. Nam **1087** inter alios ejus libros ac tractatus unum De monarchia habemus, in quo plurima e gentilibus philosophis, poetis et oratoribus adducit testimonia, quibus isti neque duo, neque plures, sed unum esse Deum aperte confessi sunt. Hoc enim esse verisimile putavit, inimicorum scilicet testimonia majorem apud plurimos fidem mereri. Eadem nos hodie ratione e scientiis profanorum petita testimonia, sicut polliciti sumus, proferemus, repudiata tamen eorum religione. Neque enim ad religionem scientia pertinet; neque hanc potius nobis fore noxiam suspicari debemus, quam alimenta, quæ e Barbaris et alienigenis asportamus. Profanorum autem testimoniis esse subjungenda censem SS. Patrum dicta quæcumque condidimus et veluti ad mensam opipare instruendam consulto asservavimus. Ostendemus etiam, scriptores profanos, quasi æqualiter affecto concentu, SS. Patribus plane consona proferre, etiam quantum ad verborum significationes: vestrum autem Palamam neque his neque illis concinere, sed ita se gerere, ac si quis ex natura sua valetudinarius, et ad quamlibet operam præ languore ineptus, cujuscumque demum ense, qui suas vires superet, arripiat; ac deinde, cum aliunde non possit, saltem propriis e carnibus crudivora sibi mensam apponat, ipse se ipsum male pascens, et ex hisce laboribus suis benevolus et comis ipse sibi convivator simul et conviva fiat, ut jam dictum est, et etiam nunquam dicetur. Nam de quibus tanto studio tantoque contendebat opere, iis excidit; contra quos autem tantum laboris impendebat ac studii, vertit: **1088** quæ damna duo arrogans existimatio sui et inscitia ipsi intulerunt.

VI. Plotinum itaque primo audiamus, de Dei substantia et operatione ita disserentem: « Si

¹ Exod. xxxiii, 20.

μου, και ζήσεται (70) », την δ' ἐνέργειαν μόνην ἅπασι κτίσμασι γίνεσθαι μεθεκτὴν, μόνη μὲν τῷ ἀκτίστῳ μὴδὲν ἐκείνης διαφέρουσαν· ὡς δ' αἰτίαν ὑπερκειμένην ἔχουσαν ἐκείνην, τοῦτ' ἔστι διαφέρουσαν· εἶναι δὲ τὴν ἐνέργειαν εἰς εἴδη διαιρουμένην, σοφίαν, δύναμιν, ζῆν, ἀλήθειαν, βούλησιν, ἄγασμόν, και ὅσα μυρία ταῖς ἐντυγχάνουσι ταῖς αὐτοῦ διαιρέσεσιν ἐξεσι διαγιγνώσκειν σαφέστερον, ὅλεσιν ἀγούσιν οἰκειὰς εἰς πίστιν ἑαυτοῦς ἀκριβῆ.

Ε'. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐκ τῶν ἀγίων ἡμῶν διδασκάλων οὐδ' ὁ ὑμέτερος ἐγὼ πειθῆναι διδάσκαλος Παλαμᾶς, οὐδ' ὑμεῖς ἐκείνῳ πειθόμενοι, διαμαρτίας (ὡς εἰκε) λέξεσιν καταγόνοντες, φέρε τοὺς τε ἄλλους μνησόμεθα και ἡμεῖς θεοὺς Πατέρας, ὡς εἰρηται, και δὴ και Ἰουστίνον τὴν θεῖον και σωφύτατον ἄνδρα, και μέγαν τῆς εὐσεβείας μάρτυρα και ἀδλητήν. Εἶναι γὰρ τῶν ἐκείνου βιβλίων και λόγων και τὴν περὶ μοναρχίας λόγον, ἐν ᾧ πλείστα; παράγει τὰς μαρτυρίας ἐξ Ἑλλήνων φιλοσόφων, ποιητῶν τε και ῥητόρων, οἷς ὁμολογεῖν εἶναι συνηνέχθη μὴ δύο, μηδὲ πολλοὺς, ἀλλ' ἓνα θεόν. Εἰκόσ γὰρ φήθη τοῖς πλείστοις ἀξιοπιστοτέρους εἶναι τὰς τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίας. Και τὸν τοιοῦτον και ἡμεῖς τῆμερον τρόπον ἐκ τῆς τῶν θύραθεν ἐπιστήμης τὰς μαρτυρίας ἀγάγωμεν κατά τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν σφῶν παρρωσάμενοι θρησκείαν. Μηδὲ γὰρ εἶναι τῆς θρησκείας τὴν ἐπιστήμην, μηδὲ βλάβην ἐκείθεν ὑπαρῆσαι μηδ' ἡντινοῦν, οὐ μᾶλλον γε ἢ τῶν τροφίμων τὰ πλείω κομιζομένους ἐκ βροδάρων και ἀλλοφύλων γένων· αἱ ἐπενεγκεῖν ἀξιώτομεν αὐθις τὰς τῶν ἀγίων, ὁπόσας και οἱα; ἐπίτηδες ἐταμιευσάμεθα τράπεζαν· και δεῖξαι σύμφωνον μὲν ἐκείνους ἄδοντας μέλος και ἐναρμόνιον και ταῖς τῶν λέξεων σημασίαις· τὸν δ' ὑμέτερον Παλαμᾶν μήτε τοῦτοι; μήτ' ἐκείνοις συνάδοντα, ἀλλ' ὅμοιον πάσχοντα, καθάπερ ἂν εἰ τις νοσώδης τὴν φύσιν και χαῖνος ὑπάρχων ἀνὴρ χρείας ἡστυνοσοῦν, εἰληφῶς ὀτουδῆποτε μάχαιραν τῆς οἰκείας δυνάμειος ὑπερτέραν, ἐπειτα μὴ δυνάμενος ἄλλοθεν, ἐκ τῶν οἰκείων σρκῶν ὠμοδῆρον ἑαυτῷ παρατθεῖ τράπεζαν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐστιῶν μοχθηρῶς, και τοιοῦτων φιλοφρονουμένων πόνων, [P. 683] ἐστιάτωρ και δαιτυμῶν ἐν ταυτῷ γινόμενος αὐτὸς ἑαυτῷ, ὡς γε εἰρηται τε και εἰρησεται. Ἰπὲρ γὰρ ὧν ἡπαίετο, τοῦτων ἐκπέπρωκε· καθ' ὧν δ' ἐπόνει, τοῦτοι; δ' ἔλαθεν δθυρμα γεγωνῶς προφανέ;· ἀμφοῖν, οἰήσεως ὄμα και ἀμαθίας, ἐκατέρων ἐκείνοιν αὐτῷ γενομένοιν αἰτίων.

se iisdem manifeste ludos factum non animad-

Γ'. Πλωτίνου τοίνυν ἀκουσόμεθα πρώτως περὶ οὐσίας και ἐνεργείας θεοῦ τὰδε διεξέοντες· εἰ

Variorum notæ.

(70) *Nemo enim videbit faciem meam, et vivet.* Exod. xxxiii, v. 20, ubi sic habetur apud τοὺς LXX/ οὐ γὰρ μὴ εἶη ἀνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου και ζήσεται. *Non enim videbit homo faciem meam, et*

vivet. In Vulgata Latina: *Non enim videbit me homo, et rivet.* Quod magis Hebraicam ad veritatem accedit. CAPPERONÆ.

ὑποθεῖσθαι τις (ρησιν) ἐλέσθαι τὴν Θεὸν ἀλλ' ἕξασθαι τὴν ἑαυτοῦ φύσιν; μήτ' ἂν ἄλλο τι γενέσθαι βουληθῆναι, μήτ' ἂν ἑαυτῷ μέμψασθαι, ὡς ὑπ' ἀνάγκης τούτο ἦν. Ἔσται γὰρ οὕτως ἡ ἀγαθὸν φύσις; θέλησις αὐτοῦ· ὅτι μὴδὲν ἦν ἄλλο, ἵνα πρὸς ἑκείνο λεχθῆ. Εἰ μὲν οὖν εἴη τις ἐνέργεια ἐν αὐτῷ, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ θεήμεν αὐτὸν, οὐδ' ἂν διὰ τοῦτο εἴη ἕτερος αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸς αὐτοῦ κύριος, ἀφ' οὗ ἡ ἐνέργεια· ὅτι μὴ ἕτερον ἐνέργεια καὶ αὐτός. Ἔπει γὰρ οὐσία καὶ ἐνέργεια ἐκατ' ἐλέγετο, δύο πως ὄντα, ἐκ τῆς ἐνεργείας; ἐδίδου τὴν ἔνοιαν τοῦ Κυρίου· τούτο δ' ἦν τῇ οὐσίᾳ ταυτόν. Διὰ τοῦτο καὶ οὐ χωρὶς ἐγένετο τὸ κύριον εἶναι, ἀλλ' αὐτὸ ἑαυτοῦ κύριον ἐλέγετο. Οὐ γὰρ δύο ὡς ἐν, ἀλλ' ἓν. Ἡ γὰρ ἐνέργεια μόνον, ἢ οὐδ' ὅλως ἐνέργεια. Εἰ δ' οὐσίαν ἄνευ ἐνεργείας τις λέγοι, ἑλλειπῆς ἡ ἀρχὴ καὶ ἀτελής; ἢ τελειοτάτη πασῶν ἔσται. Καὶ εἰ προσθήῃ ἐνέργειαν, οὐκ ἔν τρηεῖ, ἀλλ' ἡλῆττωσε τῇ προσθήκῃ. Εἰ οὖν τελειότερον ἢ ἐνέργειαι τῆς οὐσίας, τελειότερον δὲ τὸ πρῶτον, πρῶτον ἂν ἐνέργεια εἴη. Ἐνέργεια δὲ, οὐ δουλεύουσα οὐσίᾳ, καθαρῶς; ἔστιν ἐλευθέρη. Καὶ οὕτως; αὐτὸς παρ' αὐτοῦ ὁ Θεὸς, εἴτ' οὐσίαν εἴποις, εἴτ' ἐνέργειαν. Οὐ γὰρ δύο, ἀλλ' ἓν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη βούλησις ἐξ οὐσίας ἀνενεργήτου; οὐκ ἕτερον ἄρα τῆς οὐσίας οὐδέν. Φύσις οὖν ἀπλή, καὶ ἐνέργεια μία, καὶ οὐδὲ τὸ δυνάμει ἔχουσα ἄλλο, ἄλλο δὲ τὸ ἐνεργεῖν, πῶς οὐκ ἐλευθέρη; Οὐδὲ γὰρ πεφυκέναι λέγοιτ' ἂν ἐνεργεῖν, ἄλλης οὐσίας τῆς οὐσίας, καὶ τῆς ἐνεργείας ἄλλης. »

sunt. sed unum quid. Et vero quomodo volitio propria careret? Ergo nihil aliud est actus præter substantiam. Itaque natura simplex, et actus unicus, in quo aliud non esse in potentia, et aliud diceretur Deus ex natura sua esse in actu, si aliud diceretur.

Z'. Φησὶ δὲ καὶ Ἀριστοτέλης, ὅτι « Τὸ ἐξ ἀνάγκης ὄν κατ' ἐνέργειάν ἐστι καὶ αἰδίον καὶ χωρὶς δυνάμεως (71), εἴτουν αὐτοἐνέργεια καὶ πρώτη οὐσία. » Καὶ ἀλλοῦ « Ἐκαστον τῶν ὄντων, ὧν ἔργον εἶ ἐστιν, ἦτοι ἐνέργεια, ἕνεκα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐστι. Θεοῦ δ' ἐνέργειά ἐστιν ἀθανασία, ὅπερ ἐστὶ ταυτὸν εἰπεῖν ζωὴ αἰδίου· ὥστε ἀνάγκη τὸν Θεὸν κίνησιν αἰδίον ὑπάρχειν, εἴτουν ἐνέργειαν. » Ὅρῳ τὰς μαρτυρίας, σὺν ἐπιστήμῃς εὐρίᾳ προενεχθείσας, καὶ ὁσπὴν αὐτόχρομα τοῖς περὶ Θεοῦ λεγομένοις [P. 684] πρὸς τῶν σοφῶν διδασκάλων ἡμῶν καὶ φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας; τὴν συμφωνίαν ἔχουσιν ὡς ταυτὸν ἐπὶ Θεοῦ σαφῶς οὐσία τε καὶ ἐνέργεια, μὴδὲν οὐδαμῶς διαφέροντα· καθάπερ καὶ ἡμῖν ἀνωτέρω λαβοῦσιν εἰς· μῆκος; ἐκπέθειται· Ἀθανασίου φημὶ, Βασίλειου, Κυρίλλου, καὶ Θεοδώρου, τοῦ τὴν εἰκονομαχίᾳ ἐλάσαντος; σοφωτάτοις ἐκ μέσου λόγοις, ὡς Ἀθηναῖοι παλαιὰ τὸ Κυλώνιον ἄγος (72) ἐξ

quis, inquit, supponeret velle Deum suam commutare naturam, neque tunc aliud fieri Deus vellet, neque id sibi vitio daret, quod necessario talis esset. Nam boni natura est revera Dei voluntas: quia nihil esset aliud, cujus habita ratione Deus velle diceretur. Si quis igitur esset in eo actus, et eum esse in actu poneremus, non ideo esset alius a se ipso, nec ideo non esset sui dominus, a quo actus procederet: quoniam aliud non est actus, et aliud ipse Deus. Cum enim ibi substantia et actus esse quadamtenus duo dicerentur, ex actu ipso ideam alicujus domini darent. Hoc autem, quod domini rationem haberet, esset idem cum substantia. Ideo, esse dominum, non esset quid separatum ac divisum; sed idem sui ipsius dominus diceretur. Non enim duo ut unum, sed re ipsa unum forent. Aut enim actus duntaxat, aut nullo modo actus esset. Quod si quis absque actu, seu operatione, substantiam esse dixerit, tunc substantia, quæ principium est, in aliquo deficiet; et quæ omnium est perfectissima, erit imperfecta. Jam vero si quis ei substantiæ actum seu operationem addat, non servat unitatem; sed hocce additamento substantiam imminuit. Si ergo actus perfectior sit substantia, et aliunde quod primum est, illud quoque sit perfectius, sequitur actum esse quid primum. Actus autem substantiæ non inserviens est pure liber. Et sic ipse a se ipso Deus est, sive substantiam dicas, sive actum. Nec enim duo procederet a substantia, **1089** quæ actu et efflu-

VII. Aristoteles etiam ita loquitur: « Quod necessario est, actu est et æternum et absque potentialitate, seu potius est ex natura sua et per se actus sive operatio, et prima substantia. » Et alibi: « Unumquodque entium, quorum est aliquod opus proprium, seu operatio, est propter suum opus. Porro Dei operatio est immortalitas; quod idem est ac si dicas, est vita æterna: ita ut Deus necessario sit æterna motio seu operatio. » Videas testimonia, cum facili expeditaque scientia huc usque prolata. Cernis quantum re ipsa consona sint iis quæ sapientes nostri doctores et Ecclesiarum lumina de Deo disserunt; nempe in Deo substantiam et actum, seu operationem, esse manifeste unum quid, nec ullatenus a se invicem differre: quemadmodum et supra fusius exposuimus. Porro cum sapientes nostros doctores dico, loquor de sanctis Athanasio, Basilio, Cyrillo et Theodoro,

Variorum notæ.

(71) Absque potentialitate. Nostri sic in scholis loquuntur; non quod impotens sit Deus, sed quod non habeat meram potentiam ab actu suo distinctam et separatam. CARPERON.

(72) Cylonis arcem habentem. Culo nobilis Atheniensis, et in Olympiis victor, ex falsa Delphici oraculi interpretatione Athenarum arcem occupavit,

tanquam tyrannum acturus. Tum Athenienses ipsum ejusque socios ibi obsessos oppugnarunt. Culo autem et ejus frater clam aufugerunt; cæteri fame consumpti, supplices ad aram quæ erat in arce confugerunt. Sed eos inde abductos increaverunt ii quibus commissa erat urbis custodia. Quosdam etiam in ipso transitu et prope deorum altaria se-

qui Iconomachorum hæresin sapientissimis suis A libris e medio sustulit, sicut Athenienses olim Cytoniæ cædis labem Athenis exegerunt. Et verum sanctorum illorum libros præ manibus habere, tunc eorum verba palam ob oculos ponebam. Illic autem ea non apposui, supervacaneum quid facturum me ratus, si eadem ubique similiter exhiberem. Qui enim ea repetere voluerint, quæ paulo ante hocce 1090 in opere nostro scripsimus, iis facile fuerit legere quæ fuse supra exposuimus, ubi de dictis et factis in prædatoria illa synodo Palamitica egimus. Verum, inquam, deficiet me tempus, si totidem et similia hic proferre voluero.

VIII. Quoniam tamen sancti Patres humanam mentem esse Dei imaginem asserunt, multipaque in locis ipsum Deum vocant mentem; et præterea, unum, ens, mentem, voluntatem, inter divina nomina locum habere didicimus, agendum perpendamus, quid de his quoque ex artis suæ præceptis disserant linguæ nostræ periti moderatores ac magistri. Hæc enim in eandem scientificam artis methodum et cognitionem nos ducent, ac illa quæ prius de substantia et operatione, itemque de simplicis illius substantiæ singularitate et unitate diximus. Statim igitur Plotinus iterum sic loquitur: « Si quis huius universi dispositionem appellet providentiam, id ita intelligat, ut ante hancce rem universitatem exstiterit mens, a qua et per quam hoc universum factum est. Itaque si ante omnia exstitit mens, quæ est omnium principium, sane omnia non erunt fortuita. » Et rursus hæc dicit: « Simplex est mentis seu intellectus substantia, nec aliud est intellectio, et aliud intellectus. Qui enim aliter loquuntur, ipsi substantiæ addunt quidpiam, sicut oculis visionem. Hæc igitur omittenda est additio in simplici natura, quæ aliunde nulla ope indiget. Quidquid enim addideris, hoc sui addimento naturam nullius indigam imminuet. » Cumque hæc re super multis in locis multa disseruisset Plotinus, subjungit Platonis testimonium, qui hanc sententiam suo calculo confirmet, 1091 et dicat, intellectionem esse intellectum seu mentem. « Mens enim, inquit, sine intellectione amens esset. » Pariter Aristoteles, « Perfecta mens, inquit, est etiam per se et ex natura sua actus, seu operatio, et in ea idem sunt substantia et actus. Vel nullam patitur mutationem, cum aliud non sit ejus substantia, aliud ejus operatio. » Et hæc quidem illi scriptores profani dixerunt.

IX. Videamus porro quantum sapientes et sancti Ecclesiæ doctores ipsis concinant: « Deus (inquit sanctus Maximus) neque intelligens proprie dicitur, neque res intellecta, ne compositus esse existimetur. Nam substantia intelligens habet intelli-

Variorum notæ.

gentes intertecerunt. Unde impii et profani ab Atheniensibus appellati sunt, et in exilium acti: et hoc dictum est *Cytoniam scæ us sive labem Cytoniæ cædis expiare*. Narrant Thucyd. lib. 1, circa finem, Plutarchus in *Solone*. CAPPERONN.

(73) Vide capita cc theologica sancti Maximi tom. II, pag. 479, ubi locus hic paulo aliter se habet. Sed videtur Gregoras non ad verbum huius

Aθηνην. Τότε μὲν γὰρ ἐγὼ τῶν ἁγίων ἐκείνων βίβλους σχῶν ἀνά χεῖρας ὑπ' ὅψιν ἤγον λαμπρὰν τὰ λεγόμενα ἐνταυθοῖ δ' οὐ παρέθηκα, περιττὸν ἡγησάμενος πανταχοῦ τὴν ὁμοίαν ἐκθεσεῖν δρᾶν. Εἶναι γὰρ τοῖς βουληθεῖσι βιβλίον, ἀναβραμῶσι μικρὸν τῆς ἡμῶν ταυτησὶ διάστημα συγγραφῆς, ἐντυχεῖν εἰ; πλάτος ἡμῖν εἰρημένου αὐτοῖς, ἐνθα λαληθέντα τε καὶ πραχθέντα παρὰ τὴν ληστρικὴν ἡμῖν ἐκείνην ἐκτίθειται σύνοδος. Ἄλλ' ἐπιλείπει με (εἶπον) τὰ παραπλήσια κομιζεῖν ὁ χρόνος ἐθέλοντα.

H'. Ὅμως καὶ ἐπὶ τὴν εἰκόνα Θεοῦ φασιν εἶθεοι Πατέρες τὸν νοῦν, πολλαχῆ δὲ καὶ νοῦν καλοῦσιν αὐτόν, καὶ πρὸς τὴν βεοπρεπιῶν ὀνομασίαν ἐμάθομεν εἶναι τὸ ἐν καὶ τὸ ὄν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν βούλησιν, φέρε σκεψώμεθα, τί καὶ περὶ τούτων τεχνολογοῦσιν οἱ τῆς ἡμετέρας γλώττης ἐπιστήμονες ἀρμοσταὶ καὶ παιδαυταί. Ἐς γὰρ τὴν αὐτὴν ἀγάγοι ἂν καὶ ταῦθ' ἡμᾶς ἐπιστημονικὴν τεχνολογίαν καὶ γνώσιν, οἷς ἐφθήμεν περὶ γε οὐσίας ἐκείνης, μοναδικοῦ τε καὶ ἐνιαίου. Φησὶ τοίνυν εὐθύς ὁ Πλωτῖνος αὐθις: « Τὴν τοῦ παντός διάθεσιν εἰ τις ὀνομάζει πρόνοιαν, οὕτω νοεῖται ὅτι ἐστὶ πρὸς τοὺς νοῦς τοῦ παντός ἐστώς, ἀφ' οὗ καὶ καθ' ὄν πᾶν τῶς. Εἰ μὲν οὖν νοῦς πρὸ πάντων καὶ ἀρχὴ ὁ τοιοῦτος νοῦς, οὐκ ἂν εἴη ὡς ἔτυχε. » Καὶ αὐθις φησιν, ὡς « Ἀπλῆ ἐστὶν ἡ τοῦ νοῦ οὐσία, καὶ οὐκ ἄλλο νόησις, καὶ ἄλλο νοῦς. Οἱ γὰρ λέγοντες ἄλλως προστιθέασιν αὐτῇ, ὡστὲρ ὀφθαλμοῖς τὸ ὄραν. Ἐατέον οὖν ἐπὶ τῆς ἀπλῆς φύσεως, τὰ ἅλλα μηδεμίαν ἐπικουρίαν δεομένης. Ὁ γὰρ ἂν προσθῆς, ἡλάττωσε τῇ προσθήκῃ τὴν οὐδεὸς δεομένην. » Καὶ πολλὰ πολλαχῆ περὶ τούτου διεξελθὼν ἐπιφέρει καὶ Πλάτων, βεβαιούντα τὸν λόγον αὐτοῦ. « Νοῦς γὰρ, φησὶ, μὴ νοῦν ἀνόητος ἂν εἴη. Ἴκαὶ Ἀριστοτέλης δ' ὁμοίως. « Τέλειος, φησὶ, νοῦς αὐτοφύης ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ταυτὸν ἐστὶν ἐπ' αὐτοῦ, ταυτὸν καὶ ἐνέργεια ἢ οὐ μεταβάλλει, [P. 685] ἄλλο τι ὢν τὴν οὐσίαν καὶ ἄλλο τὴν ἐνέργειαν. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐκείνοι:

D Θ'. Ἰδόμεν δὲ καὶ τῶν σοφῶν καὶ ἁγίων διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας τὴν συμφωνίαν. « Ὁ Θεός, οὕτε νοῦν λέγεται κυρίως (73), οὕτε νοοῦμενος, ἵνα μὴ σύνθετος λογισθῆ (74). Τό τε γὰρ νοῦν συνεπιθεωρουμένην ἔχει τὴν τοῦ νοεῖν δύναμιν, τό τε

sancti Confessoris testimonium laudare. Et sane supra innuit se sanctorum Patrum testimonia, aut eorum libros, præ manibus non habere. Vide num. 7, initio huius paginæ. CAPPERONN.

(74) Erat in manuscripto, συνθετολογισθῆ. sed emendavi ex sancto Maximo, apud quem legitur, ἵνα μὴ σύνθετος. CAPPERONN.

νοούμενον τὴν τοῦ νοεῖσθαι. Ἄλλ' οὐδὲ νόησις ἢ γὰρ νόησις ἔχει φυσικῶς ὑποκειμένην δευτεῖαν αὐτῆς οὐσίαν. Λοιπὸν οὖν, ὑπὲρ ταῦτα πάντα· εἰ μὴ που νόησιν αὐτὸν εἴποιμεν κατ' οὐσίαν, καὶ ὄλον νόησιν, καὶ μόνον νόησιν, καὶ νόησιν ὑπὲρ νόησιν. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἡ αὐτοὑπεραγαθότης (75), νοῦς οὐσα καὶ ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἐκτεθῆν ἰσπραμμένη, ἐνεργεῖ δ', οὐ δύναμει, πρότερον οὕτως ἀφροσύνη, εἶτα νοῦς; ἐνεργεῖ γινόμενη. Ὅθεν καὶ ἔστι νοῦς μόνου καθαρῶς, οὐκ ἐπίσασκτον ἔχων τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ πάντα νοεῖ. Εἰ γὰρ ἢ μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλο ἐστίν, ἢ δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐτὸς ἀνόητος ἔσται, ἤγουν ἢ οὐσία αὐτοῦ. »

modo pura, nec adventitiam sapientiam habet; sed a se ipsa omnia intelligit. Si enim substantia ejus aliud esset, et ab ipsa alia essent ea quæ intelligit, mens ipsa, sive ipsius substantia, non esset intelligibilis.

Γ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐξ αὐτοσχεδίου τέως ἡμῖν Β εἰρηται. Σχολῆς δὲ μοι προσγενομένης, εἰρήσεται κάκ τῶν ἄλλων σοφῶν καὶ θεῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν διδασκάλων κατὰ πλῆθος τὰ παραπλήσια. Ἐφῆσται δ' οὖν ὁμοῦς κάκ τούτων ἐπιγνώσει τῆς συμφωσίας τὸ κράτιστον, ὡς ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ θείας οὐσίας ταυτὸν εἶναι πρὸς πάντων ὁμοῦ μαρτυρεῖται, τῶν τε θύραθεν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς σοφωτάτων ἀνδρῶν, οὐσία τε καὶ ἐνέργεια. Ἐπεὶ τοίνυν ἐς τὸ ἀναμφλέκτον τε καὶ ἀναντιβῆλλον ἐπισικῶς ἡμῖν δέδεικται τὸ ἀδιαίρετον τε καὶ ἀδιάφορον τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀπλῆς φύσεως πανταχόθεν, φέρε κάκ τῆς μονάδος καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας ταυτότητα δεῖξωμεν αὐθις ὁμοίως. « Πάντα τὰ θντα τῷ ἐνὶ ἔστιν ὄντα, φησὶν, ὅσα τε πρώτως ἐστὶν ὄντα καὶ ὅσα ὀψωσοῦν λέγεται ἐν τοῖς οὐσίαν εἶναι. Τί γὰρ ἂν καὶ εἴη, εἰ μὴ ἐν εἴη; ἐπεὶ περ ἀφαιρεθέντος τοῦ ἐνὸς οὐκ ἔστιν ἐκεῖνα· οὔτε γὰρ στρατὸς, οὔτε χορὸς, εἰ μὴ ἔστι τὸ ἐν. Καὶ δὴ καὶ τὰ τῶν φυτῶν καὶ ζώων σώματα, εἰ φεύγει τὸ ἐν εἰς πλῆθος θρυπτόμενα, τὴν οὐσίαν αὐτῶν ἦν εἶχεν ἀπόλεσεν (76), οὐκ ἔτι ὄντα ἢ ἦν. Ὅστις δ' οὐεται τὰ θντα τύχη καὶ τῷ αὐτομάτῳ διοικεῖσθαι, καὶ σωματικαῖς συνέχεσθαι αἰταῖς, οὗτος πόρρω ἀπελήλαται θεοῦ καὶ ἐνοίας ἐνός. Εἴπερ δεῖ τι αὐταρχέστατον εἶναι, τὸ ἐν εἶναι δεῖ [P. 686] Τόπος δὲ οὐδαὶς αὐτοῦ. Οὐ γὰρ δεῖται ἰδρύσεως, ὡς ἀνὰ φέρειν μὴ δυνάμενον τὸ τε ἰδρυθῆσόμενον ἔψυχον, καὶ ὅγκος πίπτων, ἐὰν μὴ πω ἰδρυθῆ. Ἐνδεὲς γάρ, καὶ τόπον ζητοῦν. Ἀρχὴ δὲ οὐκ ἐνδεὲς τῶν μετ' αὐτό. Ἡ δὲ πάντων ἀρχὴ ἀνευδέες ἀπάντων. Ὅ τι γὰρ ἐνδεὲς, ἐφείμενον ἀρχῆς, ἔστιν ἐνδεὲς. Εἰ οὖν τὸ ἐν ἐνδεὲς, ἐφ' ἧσειν δηλονότι μὴ εἶναι ἐν· ὥστε ἐνδεὲς ἔσται τοῦ φθεροῦντος. Ὅστις τῷ ἐνὶ οὐδὲν ἀγαθόν ἐστίν· οὐδὲ βούλησις τοίνυν οὐδένος· ἀλλ' ἔστιν ὑπὲρ ἀγαθόν, καὶ αὐτὸ οὐχ ἑαυτῷ τοῖς δ' ἄλλοις ἀγαθόν, εἰ τι αὐτοῦ δύναται μεταλαμβάνειν· οὐδὲ νόησις, ἕνα μὴ ἐτερότης. οὐδὲ κίνησις. Πρὶ γὰρ κινήσεως;

sendi potentiam, quæ in ipsa esse cointelligitur. Pariter intellecta res habet potentiam seu capacitate ut intelligatur. Sed neque intellectio est Deus. Nam intellectio ex natura sua habet subjectam substantiam, ipsius intellectionis capaci. Restat igitur, ut super omnia sit Deus: nisi forte dicamus ipsum esse intellectionem per essentiam, ipsum totum esse intellectionem, esse solum intellectionem, et intellectionem supra intellectionem. » Et alibi: « Bonitas essentialis omni bonitate superior, cum sit mens et tota operatio, ad se ipsam conversa, est actu non vero potentia; quasi prius fuisset amens, deinde mens actu fieret. Unde mens est solummodo pura, nec adventitiam sapientiam habet; sed a se ipsa omnia intelligit. Si enim substantia ejus aliud esset, et ab ipsa alia essent ea quæ intelligit, mens ipsa, sive ipsius substantia, non esset intelligibilis. »

X. Et hæc quidem hæcenus ex tempore nec ita præmeditate a nobis dicta sunt. Cum autem otii **1092** quidpiam vacatus fuero, juxta sapientium et divinorum Ecclesiæ doctorum sententiam, totidem et similia fusius exponam. Tamen ex supra dictis animadvertere licet, in quo præcipue sapientissimi, tum inter Ecclesiæ doctores, tum inter gentiles philosophos, viri consentiant. Nimirum unanimes consensu illi omnes testantur, in simplici ac divina substantia idem esse substantiam ac operationem. Quoniam itaque indivisam et indistinctam esse ab operatione substantiam in divina et unquamque simplici natura sufficienter demonstravimus, ita ut hac de re nemo dubitare aut contradicere possit, agendum ex singularitate, unitate ac bonitate, identitate substantiæ et operationis eadem rursus ratione demonstremus: « Omnia entia, inquit, per unitatem sunt entia, tum quæcumque primario existunt, tum quæcumque aliqua ratione entibus inesse dicuntur. Quid enim existeret, nisi unum esset? quandoquidem sublata unitate, illa non amplius existerent. Nam neque exercitus neque chorus esset, nisi esset unitas. Quin imo plantarum et animalium corpora, si unitatem effugerent in multitudinem comminuta, substantiam suam, quam habebant, amitterent, nec essent quæ prius erant. Quisquis autem fortuito ac temere hanc rerum universitatem gubernari et corporalibus contineri causis existimat, is a Deo et ab unitatis idea longissime remotus est. Siquidem oportet quidpiam esse per se sibi sufficientissimum, hoc sit unum necesse est. Hujus vero locus nullus est. Nec enim sede indiget, quasi se ipsum sustinere non posset; quemadmodum ens inanimatum, quod certa in sede collocari debet; et moles quæ caderet, nisi firma in sede collocaretur. Indiget **1093** enim loco, quem quærit. Sed principium lis, quæ sunt post ipsum, non indiget. Et omnium principium nulla omnino re indiget? Quidquid enim in-

Variorum notæ.

(75) Locus est in scholiis sancti Maximi ad Iulianum Pseudo-Dionysii *De divin. nominib.* cap. 5, sect. 6, ad vocem αὐτοὑπεραγαθότης, pag. 692 edit. Cordier. CAPPERRON.

(76) *Substantiam suam amitterent.* Similia Pseudo-Dionysius habet lib. *De divin. nomin.* cap. 15, sect. 2. CAPPERRON.

digum est, indiget quatenus principii cupidum est. A καὶ πρὸ νόησεως. Ἡ νόησεως δεήσεται, ἵνα γινῶ
 Si ergo unitas est indiga, est huiusmodi, quatenus
 quærit non amplius esse unum quid : et sic erit
 illius indiga, quod sit ipsam corrupturum. Itaque
 unitati nihil est bonum. Proinde nec ullius rei vo-
 luntas ei est : sed est supra omnem bonitatem po-
 sita, nec ipsa sibi bona est, verum aliis, si quid
 tandem illius particeps esse possit. Non est etiam
 intellectio, ne diversitas in eo occurrat; nec motio, cum sitzante motionem et intellectionem, alias in-
 tellectione indigebit, ut se ipsum cognoscat, qui sibi ipse sufficit. Intellectio quippe non intelligi,
 sed in causa est cur alius intelligat. Causa vero non est quid idem cum effectu, et universalis om-
 nium causa, nihil est eorum quorum causa est. Igitur neque id bonum dicendum est; quod bonum
 aliis præbet : sed alio nomine appellandum, videlicet bonum super alia bona. »

XI. Eadem de uno et bono Platonius disserit
 Proclus, cujus theologicas institutiones qui legerit,
 summam cum prædictis consonantiam manifeste
 deprehendit. Nam ut his diutius immorer, capitibus
 dolores non permittunt. Quid vero hac de re Plato
 quoque senserit, ex eodem Proclo cognoscet qui
 hujus scripta evolaverit. Nam plurimam partem
 omnia Platonis verba usurpat. Pleraque tamen eo-
 rum, quæ scripsit Proclus, ex parte saltem de-
 monstranda sunt. Sic porro habet : « Quidquid
 unum sit, unius participatione fit unum. Ipsum
 enim per se unum non est : sed quatenus unius
 fit particeps, unum est. Nam si unum fiant, quæ
 per se ipsa non sunt unum; sunt unum, quatenus
 secum invicem coeunt et mutuam in communionem
 1094 veniunt, nec non unitatis præsentiam sus-
 cipiant; licet non sint istud ipsum, quod unum
 est. Igitur eatenus unitatem participant, quatenus
 per accidentalem et adventitiam sibi qualitatem
 unum fiunt. Nam si jam antea unum essent, unum
 quod jam est. Sin unum fiant, eo quod unum
 unum quid ipsis recens inerit.

ΙΑ'. Τὰ δ' αὐτὰ ὁ Πλατωνικὸς διέξεισι: Πρώτως
 περι τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ὁ τοῖς θεολογι-
 κοῖς ἐντυγχάνων ἐκείνου εἰσεται σαφῶς τὴν συμφω-
 νίαν. Ἐμοὶ γὰρ οὐ σχολάζειν αἰ τῆς κεφαλῆς ἔωσιν
 ἀληθῶδες ἐν τούτοις. Εἰσεται δ' ἐν ταυτῷ καὶ τὴν
 Πλάτωνος περὶ τὰ τοιαῦτα δόξαν ἐξ αὐτοῦ, εἴπερ
 αὐτὸς τῷ γε πλεῖον μέρει τάκειναι φθέγγεται
 πάντα. Δεικτέον δ' ὅμως ἐκ μέρους τὰ πλείω. Φη-
 σιν οὖν (77) : « Πᾶν τὸ γινόμενον ἐν μεθέξει τοῦ
 ἑνὸς γίνεται ἐν. Αὐτὸ μὲν γὰρ οὐχ ἐν ἐστίν. Καθὸ
 δὲ πέπονθε τὴν μετοχὴν τοῦ ἑνὸς, ἐν ἐστίν. Εἰ γὰρ
 γίνοντο ἐν, ἃ μὴ ἐστίν ἐν καθ' ἑαυτὰ, συνιόντα δι-
 που καὶ κοινωνοῦντα ἀλλήλοις, γίνεται ἐν καὶ ἐπι-
 μένει τὴν τοῦ ἑνὸς παρουσίαν, οὐκ ὄντα ὅπερ ἐν.
 Μετέχει ἄρα τοῦ ἑνὸς ταύτη, ἢ πάσχει τὸ ἐν γινέ-
 σθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἦδη ἐστίν ἐν, οὐ γίνεται ἐν. Τὸ
 γὰρ ὄν οὐ γίνεται ὁ ἦδη ἐστίν. Εἰ δὲ γίνεται, τῷ
 μὴ ἐν εἶναι πρότερον, ἕξει τὸ ἐν (78), ἐγγενομένου
 τινὸς ἐν αὐτοῖς ἑνὸς.

Γ' γὰρ ὄν οὐ γίνεται ὁ ἦδη ἐστίν. Εἰ δὲ γίνεται, τῷ
 μὴ ἐν εἶναι πρότερον, ἕξει τὸ ἐν (78), ἐγγενομένου
 τινὸς ἐν αὐτοῖς ἑνὸς.

Quod enim est, non fit istud ipsum
 prius non essent, unitatem habebunt, quatenus

CAPUT II.

I. Hæc ego cum dixissem, loquendi officio
 abunde perfunctum me esse putabam. Neque enim
 existimabam pluribus et evidentioribus opus esse
 testimoniis, ut unica illa singularis et divina sim-
 plicitas ostenderetur, ut et alia quæcunque de Deo
 demonstrantur ex veterum placitis philosophorum,
 qui ipsum super omnem bonitatem bonum, locum
 super omnem locum, intellectum super omnem in-
 tellectum, motionem super omnem motionem ap-
 pellant. Quæ in re SS. Patribus consentiunt, utpote
 cum sermones illi suos conformarint ad unam
 eandemque regulam, artificialis doctrinæ et scien-
 tiæ, quam Deus communiter omnibus, quicumque
 lingua eadem utuntur, tribuit.

II. Ilii autem a me non recedebant, sed postu-
 labant, ut ipsis ob oculos ponerem testimonia e
 SS. Patrum libris deprompta, quæ philosophorum
 placitis consona esse viderentur. Etenim neque
 SS. Patrum neque gentilium philosopho-

A'. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα εἰπὼν φημὴν λόγου ἀπὸ
 λάχθαι· μηδὲ γὰρ δεῖσθαι πλείονων ἐτι καὶ σα-
 φεστέρων μαρτυριῶν, εἰς πράστασιν τῆς ἐνιαυ-
 ἐκείνης καὶ μοναδικῆς καὶ θείας ἀπλότητος, καὶ
 ὅσα δεικνύσιν ἕτερα περὶ θεοῦ τῶν πάλαι σοφῶν αἰ-
 λόγοι, [P. 687] ὑπεράγαθον αὐτὸν καλοῦντες, καὶ τό-
 πον ὑπὲρ τόπον, καὶ νόησιν ὑπὲρ νόησιν, καὶ κίνησιν
 ὑπὲρ κίνησιν, τοῖς ἀγίοις ὁμοίως, ἅτε ὑφ' ἐνὶ καὶ
 τῷ αὐτῷ τούτοις κανόνι τυπούμενοι τῆς τεχνικῆς
 παιδείας καὶ ἐπιστήμης, κοινῇ τοῖς πᾶσι πρὸς τὸ
 θεοῦ βραβευθείσης, ὁπόσοι διαλέκτῳ κέχρηται τῇ
 αὐτῇ.

B'. Οἱ δ' οὐκ ἀφίσταντό μου, τὴν συμφωνίαν καὶ
 τῶν ἱερῶν ἀπαιτοῦντες ὕψειν αὐταῖς ἀναλαμβέ-
 νειν βιβλίων. Οὐ γὰρ ἐνέτυχον οὐδαμῇ πω οὐδ'
 ἱεραῖς, οὔτε τισὶ τῶν θύραθεν περὶ ὧν δῆκται
 βιβλίων φιλοπονώτερον, ἢν' εἴη καὶ ἡμῖν, πρὸς εἰδί-

VARIORUM NOTÆ.

(77) Proclus, *Institut. theologic. lib. vii, cap. 3.*
 CAPPÉRONN.

(78) Secundum lectionem marginalem, Εἰ δὲ γί-
 νεται, ἐκ τοῦ μηδενὸς γίνεται, τούτῳ ἐστίν, ἐκ τῆς

στερήσει; πρότερον τὸ ἐν, ita vertes : *Sin unum
 fiant, ex nullo, id est ex privatione fieri prius
 unum, quatenus unum quid ipsis recens inerit.* CAP-
 PÉRONN.

τας γε ποιούμενοι τῶν λόγων, τὰ τῶν πόνων κολύφτερα· ἀλλ' ἂ πρὸς τοῦ διδασκάλου Παλαμᾶ συνέβαινε σφισιν ἄκροισ ἀκούειν ὡσεὶ, ταῦτ' ἐδέχοντο καὶ ἐπίστευον λίαν ἀπονητὶ, ἀταλαίπωρον ἀπιστίαν πίστεως ἀλλαττόμενοι, δι' ἀκατρίαν νοῦ, μᾶλλον δὲ διὰ γνώμης καιρίον μοχθηρίαν, ἀσέβειαν παρὰ γε τοῦ μὴ εἰδότες οἱ μὴ εἰδότες λαμβάνοντες. Ταύτη τοι καὶ παραχρῆμα παράγειν ἐπέειπε μοι Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου ταυτί. « Ἐν μὲν ὄντι πρὸς ὄντα (79) καὶ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ σοφόν, οὗ πάντες· οἱ ἔνοιοι (80) ἐφίενται· μετέχουσι δ' αὐτοῦ οὐχ ἑνιαίως, καίτοι ὄντος καὶ ταυτοῦ ὄντος· ἀλλ' ὡς ἐκάστῳ τὰ θεῖα διανεμεῖ ζυγὰ, κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτηδεσιότητα. » Καὶ πάλιν· « Ὅσπερ ἐν μὲν ἡ μονὰς, πρὸ πάντων δὲ ἐστὶ τῶν ἀριθμῶν, καὶ αἰτία ἐστὶ παντὸς ἀριθμοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸς, ἀλλ' ἀρχὴ ἀριθμῶν, καὶ ἐξῆς· οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἐν λέγεται, οὐ μόνον ὡς μόνος καὶ ἐξηρημένος πάντων ὄντων κατὰ πάντα, καὶ ὡς ἀπλοῦς καὶ ἀμερῆς καὶ ἀδιάρητος καὶ ἀπαθής, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸ πάντων ὄντων, καὶ ὡς πάντων αἰτίας· ἐν γὰρ τὸ πάντων ὄντων αἴτιον, καὶ ἐνικῶς ἐν, ἤτοι ἰδικῶς, ἐξαιρέτως, καὶ πρὸ πάντων· τὰ πάντα δ' ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ· καὶ ὡς ὑπὸ πάντων ὄντων μετεχόμενος κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτηδεσιότητα. Τὸ γὰρ πάντῃ ἀμέτοχον αὐτοῦ πάντῃ μὴ ὄν ἐστι. Καὶ τῷ εἶναι τὸ ἐν, πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα. Καὶ οὐκ ἐστὶ τὸ πάντων αἴτιον ἐν ἐν τῶν πάντων, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων ἐν, καὶ παντὸς ὄντος καὶ πλήθους ὡσπερ ποιητικόν, οὕτω καὶ ὀριστικόν. Καὶ ὡς ἡ μονὰς πρὸ παντὸς ἀριθμοῦ πεπληθυσμένον, καὶ πάντα ἐν αὐτῷ τὸ ἐν καὶ τὰ ἐναντία ἔνοειδῶς καὶ ἀσυγχύτως προσελήψε. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶν (81)· « Ἐπὶ θεοῦ ταυτὸν ἐστὶ τὸ καλὸν τῷ ἀγαθῷ· τοῦ καλοῦ γὰρ καὶ ἀγαθοῦ πάντα ἐφίεται. Καλὸν δὲ καὶ κάλλος οὐ διαιριτέον ἐπὶ τῆς [P. 688] ἐν ἐνὶ τὰ ὄντα συνειληφείας αἰτίας. Ταῦτα γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ὄντων ἀπάντων, εἰς μετέχοντα καὶ μετοχὰς διαιρουντες, καλὸν λέγομεν τὸ κάλλος μετέχον· κάλλος δὲ τὴν μετοχὴν τῆς καλλοποιου τῶν ὄντων αἰτίας. Ὁ δὲ θεὸς ταῦτα λέγεται (82), ὡς αἴτιος τούτων. Ἐκ θεοῦ γὰρ καὶ ἐν θεῷ (83) καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, καὶ αἱ τῶν ὄντων πρῶτων ἀρχαί, καὶ τὰ ὄντα πάντα, καὶ τὰ ἀλλήλοισ ἐναντία· καὶ τοῦτο ἀσχετῶς (84) καὶ ἐξαιρέτως καὶ συνειλημμένως καὶ ἑνιαίως. Καὶ γὰρ ἐν μονάδι πᾶς ἀριθμὸς ἔνοειδῶς προϋφέ-

Variorum notæ.

(79) Locum hunc non reperi in vulgatis Dionysii. Sed hic auctor, quisquis tandem sit, alia etiam scripserat quæ nondum edita sunt, v. g. opus Περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, quod citat. lib. *De eccles. hierarch.* cap. 2, part. III, sect. 2. CAPPERONN.

(80) Vox hæc invenitur etiam in Dionys. lib. *De eccles. hierarch.* cap. 2, part. III, sect. 2. Eam sanctus Maximus ibidem explicat per θεοειδῆ, *deiformia*, quæ opponit τοῖς πολλοῖς; καὶ ἀνέροι, id est, *ulgo et profanis*. Item Pachymeres ibidem ita exponit per θεῖα, ὡς ὑψηλὰ καὶ νῦν μόνον κλητὰ, id est, *divina. ut sublimia et sola mente comprehensibilia*. His interpretationibus versionem nostram accommodavimus. CAPPERONN.

A rum libros (quæcumque tandem de re conscripti forent) hucusque diligentius unquam legerant, ut nobis, cum rerum controversarum peritis, sermonem habentibus, levior labor esset: sed quæ a magistro suo Palama extremis auribus audierant, 1095 hæc nullo negotio approbabant, usque fidem habebant, inertem ac desidiosam infidelitatem fide commutantes, importunum ob ingenium suum. seu potius propter eximiam mentis suæ malitiam, ignari ab ignaro impietatem suscipientes. Ideo statim mihi fuit in animo, hæc Dionysii Areopagitæ verba in medium afferre: « Verum ens est unum, pulchrum, et bonum, et sapiens, cujus desiderio tenentur omnes, qui divinam unitatem participant. Porro ens istud, tametsi unum et idem, non unico modo participant: sed ut unicuique, pro uniuscujusque habilitate, divina statera distribuit. » Et iterum: « Sicut unitas est unum quid ante omnes numeros, et omnis numeri causa; nec tamen ipsa numerus est: sed numerorum principium, etc., ita etiam Deus unum quid esse dicitur, non solum quatenus solus est et a cunctis entibus omnino secretus, et quatenus simplex est, partium expertus, indivisus et impatibilis: sed etiam quatenus ante omnia entia existit et quatenus omnium est causa (una est enim omnium entium causa, et unice seu specialiter et eximie una: ante omnia existit, omnia vero ex ipsa et post ipsam existunt), item quatenus a cunctis entibus, juxta uniuscujusque habilitatem, participatur. Nam quidquid ipsum Deum nullatenus participat, nullatenus existit. Et omnia entia existunt, quatenus unum existit. Item unica omnium causa non est unum quid ex omnibus: sed est super omne unum, et est omnis unitatis et multitudinis, ut effectivum principium, ita et finis. Et sicut unitas est ante omnem numerum multiplicatum, ita unum ens, divinum scilicet, omnia etiam contraria in 1096 se ipso uniformiter atque inconfuse anticipavit. » Iterum idem Dionysius sic habet: « In Deo idem est pulchrum et bonum. Pulchrum enim et bonum omnia appetunt. Pulchrum autem et pulchritudo separanda non sunt in ea causa, quæ universa in uno comprehendit. Hæc enim in omnibus rebus creatis dividimus in participationes, et in entia participantia; sicque pulchrum dicimus, quod pul-

(81) Dionys. lib. *De div. nom.* cap. 4 sqq. CAPPERONN.

(82) Nimirum *pulchrum et pulchritudo*, ut hoc loco fuse postea explicat Dionysius ille, quem hic, ut et alibi, contrahit GREGORAS. CAPPERONN.

(83) In editis Dionysii legitur, Ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ, supple, αὐτοῦ παραγαθότητι, quæ vox Deum ipsum designat. CAPPERONN.

(84) *Sine ulla proportionem*. Ita vocem hanc Dionysii explicant sanctus Maximus et Pachymeres in suis scholiis. Hæc sunt eorum verba, Ὅθεν γὰρ λόγῳ, κ. λ. Ἐχει τὸ θεῖον τῆς πρὸς τὰ ὄντα σχέσιν τε καὶ κοινωνίαν, id est, *nulla enim ratione etc. Divinitas habitudinem aut communicationem cum creaturis habet*. CAPPERONN.

chritudinis est particeps; pulchritudinem vero vocamus participationem causæ omnia pulchra efficiens. Deus autem hæc esse dicitur, quatenus horum causa est. Ex Deo enim et in Deo sunt ipsum esse, entium omnium principia, entia omnia, et quæ sibi invicem sunt contraria; idque sine ulla proportione, eximie, comprehense et singulariter. Etenim in unitate numerus omnis uniformiter præexistit; et unitas, tanquam omnis numeri causa, singulariter in se ipsa omnem numerum habet. Et omnis numerus in unitate unitus est; in quantum vero ab unitate progreditur, in tantum dividitur et multiplicatur; quemadmodum et omnes circuli lineæ in centro unitæ, et simplici unitione coexistunt, et centrum omnes rectas lineas uniformiter habet. Imo et in tota hujus universi natura omnes uniuscujusque naturæ rationes unica et inconfusa unitione sunt comprehensa; et omnes facultates, quæ singulis totius corporis partibus provident, uniformiter in anima copulatae sunt. Non est igitur absurdum, ex obscuris imaginibus ad universalem omnium causam ascendentes, ad omnia **1097** uniformiter et unite in omnium causa supermundanis oculis conspiciere. Si vero sol noster multas ac diversas rerum sensilium substantias et qualitates, unus ipse, et uniforme lumen diffusum vivificat et nutrit; longe potiori ratione concedendum est, in solis ipsius et omnium entium causa, per medicam supersubstantialem unitionem, omnium rerum exemplaria præexistuisse: quemadmodum et tunc cum una sit et eadem, a multis quoque auribus, ut una, participatur. »

III. Sed quoniam hic sese dedit occasio, ut de loco dissererem, quippe qui continenter et uniformiter complectatur quaecunque sunt in ipso, etiam quæ contraria sibi invicem esse videntur; necesse est, ut divinorum Ecclesiae doctorum hac quoque in re concentum expleam, et quasi necessarium quoddam debitum exsolvam. « Deus, cum sit immaterialis et incircumscribitus, in loco non est. Suis enim sibi locus est ipse, qui omnia replet: supra omnia est, licet omnia ipse contineat. Sciendum est porro, divinitatem esse partium expertem; totam totaliter esse ubique; non ejus partem in parte, quasi corporaliter divisam, sed totam in omnibus, et totam supra omnia. Angelus autem non quidem corporaliter in loco continetur, ita ut corporalibus figuris conformetur; attamen in loco esse dicitur, quia spirituali et intelligibili quodam modo præsens in loco sistitur, ibique secundum propriam suam naturam operatur, nec est alibi. »

IV. Ego vero cum e multis SS. Patribus multa hic connectere **1098** possem testimonia, unius Dionysii Areopagitæ verba mihi sufficere censui, eo quod eruditus viris abunde facerent satis. Nam Imperitorum hominum nullam prorsus rationem habeo. Isti enim deliriorum loco habent omnem rationem, omnem qua instituitur doctrinam et

στης, και έχει πάντα ἀριθμὸν ἢ μονὰς ἐν ταύτῃ μοναχῶς, ὡς αἰτία παντὸς ἀριθμοῦ· και πᾶς ἀριθμὸς ἡνωται μὲν ἐν τῇ μονάδι· καθ' ὅσον δὲ τῆς μονάδος, πρόκειται, κατὰ τοσοῦτον διακρίνεται και πληθύνεται· ὡς και ἐν κέντρῳ πᾶσαι αἱ τῶ κελου γραμμαὶ κατὰ μίαν ἐνωσιν συυφαστήσασ, και πᾶσας έχει τὸ κέντρον τῆς εὐθείας ἐνωθείας. Ἀλλὰ και ἐν τῇ ὄλη τῶν ὄλων φύσει πάντες οἱ λόγοι τῆς καθ' ἑκαστον φύσεως συνελημμένοι εἰσι κατὰ μίαν ἀσύγγχτον ἐνωσιν, και ἐν τῇ ψυχῇ μονοειδῶς αἱ τῶν κατὰ μέρος πάντων προνοητικῶν τῶ ὄλου σώματος δυνάμεις. Οὐδὲν οὖν ἄτοπον, ἐξ ἁρδρων εἰκόνων ἐπι τὸ πάντων αἰτιον ἀνάστασις ὑπερχουσιμος ὀφθαλμοῖς θεωρησῆσαι πάντα ἐν τῇ πάντων αἰτίῳ μονοειδῶς και ἡνωμένως. Εἰ δὲ τι ἢ καθ' ἡμᾶς ἥλιος τὰς τῶν αἰσθητῶν οὐσίας; και τοιοῦτας, καιτοι πολλὰς και διαφόρους οὐσίας; αἰτῶς ὦν, και μονοειδῆς ἐπιλάμπων φῶς, ἡσὶ πι τριφει, πολλῶ μάλλον ἐν τῷ και αὐτοῦ τῷ ἥλιῳ και πάντων τῶν ὄντων αἰτίῳ προφαστάσις τῆ πάντων τῶν ὄντων παραδείγματα κατὰ μίαν ὁμοιοῦσιν ἐνωσιν, συγχωρητέον· καθάπερ ἡ φῶς μία και ἡ αὐτῇ πρὸς πολλῶν ἀκοῶν ὡς μία μιχρηται. »

qualitates, unus ipse, et uniforme lumen diffusum vivificat et nutrit; longe potiori ratione concedendum est, in solis ipsius et omnium entium causa, per medicam supersubstantialem unitionem, omnium rerum exemplaria præexistuisse: quemadmodum et tunc cum una sit et eadem, a multis quoque auribus, ut una, participatur. »

Γ'. Ἐπει δὲ και περι τόπου διαλαθεῖν ἡμᾶς ἐν ἐκείνοις συμπέπτωκεν, ἄτε και αὐτοῦ συνεκτικῶς τε και ἐνωσειδῶς τὰ ἐν αὐτῷ περιέχοντες ἄπαντα και τὰ διάφορα εἶναι δοκοῦντα, ἀναγκαῖον και συντόπην τῶν ὄστων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων, καθάπερ τι τῶν ἀναγκαῖων χριστῶν, συμπεπτότων ἐπιμπλάνει. » Ὁ Θεὸς ἄβυλος ὦν, και ἀπερίγραπτος ἐν τόπῳ οὐκ ἔστιν. Αὐτὸς γὰρ ἐαυτοῦ τόπος ἐστίν. ὁ τὰ πάντα πληρῶν και ὕπερ τὰ πάντα ὦν, ἐν αὐτῷ συνεχῶν τὰ πάντα. Ἰστέον δὲ οτι τὸ θεῖον ἀμέρες ἔστιν, ὄλον ὀλικιῶς πανταχοῦ ὄν, και ὁ μέρος, ἐν μέρει σωματικῶς διαιρούμενον, ἀλλ' ὦν ἐν πᾶσι και ἔκον ὕπερ τὸ πᾶν. Ὁ δ' ἄγγελος σωματικῶς μὲν ἐν τόπῳ οὐ περιέχεται, ὡτε τυπώσῃ και σχηματίζεσθαι· ὁμοῦ λέγεται εἶναι ἐν τόπῳ διὰ τὸ παρεῖναι νοητῶς [P. 689] που και ἐνεργῶς κατὰ τὴν ἐαυτοῦ φύσιν, και μὴ εἶναι ἀλλεχθῶς.

Δ'. Ἐγὼ δ' ἐκ πολλῶν πολλὰ συνεῖρειν δυνάμεις ὁμοια μόνοι; ἀρκεῖσθαι κέρικα τοῖ; Διονυσίῳ τῷ Ἀρειοπαγίτου, πλήρη πεπαιδευμένοις ὄντα (85) ἀνδράσι. Περὶ γὰρ τοι τῶν ἀκαταύτων λόγος ἐστὶ οὐδένας οὐδεῖς. Ἀγρος γὰρ σφισι λόγοι; ἀπαιτιμοῦσα παιδευτικῆ και ἡθους βυθμός και (86) ἡσὶ χ(στου δὶω λέγειν) εὐσέβεια πᾶσα και κῶνος ἴσ

Variorum notæ.

(85) Textum intelligo quasi scripsisset Gregoras, τὰ τοῦ Διονυσίου κερικῶς πλήρη ὄντα τοῖς πεπαιδευμένοις. Erit, fateor, enallage quædam, seu ἀντίπτωσις [positio unius casus pro altero].

sed quæ nec ipsi Platoni, quem Gregoras in verborum structura nonnullam imitari conatur, imitata est. CAPPERRONN.

κλησίας εὐνομούμενης. Ὅμως τε περὶ βουλῆσεως καὶ δυνάμεως καὶ ζυῆς καὶ σοφίας καὶ τῶν τοιούτων ἐπ' ἐκείνους μὲν παμπληθῆς διεξήλθον· ὑμῖν δ' ἐνταυτοῖς προτιθέναι, φορτικὸν ἔμοι γε φαίνεται καὶ οὐδ' ἄλλως ἀναγκαῖον. Τὴν γὰρ ἐν τούτοις ἀνάγκην καὶ καιρῶν δεῖσθαι πολεμίων ἀνάγκη, ὅτε δὴ μαχίμου (φάναι) κόνεως ἀναβρίπιζομένης ἐν μέσῳ μάλα σφοδρῶς ἀναφλεγόμενον τὸ θερμὸν τῆς ψυχῆς ἀκάθεκτον ἔχει τὴν οἰκοθεν ὀρμὴν, ἐπὶ ξυροῦ τῶν κινδύων αἰωρουμένων· τῆς δ' ἀκμῆς ἐκείνης παρελθούσης, καὶ τοῦ μαχίμου θώρακος καὶ τῶν ὀπλῶν ἐκείνων βιφέντων, ἐς τὸναντίον χωρεῖ καὶ τὰ τῆς σπουδῆς, μαραινόμενου τοῦ ὑπεκκαύματος καὶ τῆς ἀφορμῆς τοῦ πολέμου κατὰ μικρὸν ἀπιούσης ἐς λήθην, μετὰ γε τῆς τῶν ὀπλῶν ἀπαλλαγῆς. Διὸ καὶ ἡμῖν ἐβράθυμημένως πω; εἶδη τῇ πρὸς ὑμᾶς διηγήσει μετὰ τὴν ζάλην ἐκείνην χρωμένοις ἐνεῖναι συγγνώμην οὐδὲν ἀπεικός· ἐξεῖναι γὰρ, καὶ τῶν εἰρημένων, συνεῖναι ὑμᾶς τὴν τῶν σοφῶν ἑκατέρων συμφωνίαν, τῶν τε ἡμετέρων δηλαδὴ καὶ τῶν θύραθεν, ὅπως ταυτὰ καὶ φρονοῦσι καὶ φθέγγονται περὶ τῆς θείας ἀπλότητος, εἶναι παγγάλεπον καὶ σφόδρα τῶν ἀδυνάτων, σύνθεσις ἔννοισι ἢ διαφορὰν, πλὴν ὀνομάτων μόνον, οὐσίας τε καὶ βουλήσεως καὶ δυνάμεως καὶ ζυῆς καὶ σοφίας, καὶ ἀπλῶς ἐνεργείας ἀπάσης. Ὡσπερ γὰρ ἐπίσης δίδωσιν ὁ θεὸς εὐσεβέσι καὶ ἀσεβέσι, Ἕλλησι τε καὶ βαρβάροις, καὶ συλλήθην πᾶσιν ἔθνεσιν εἰπεῖν, οὐρανὸν καὶ γῆν, ἀέρα τε καὶ ὑετὸν, ἡλιὸν τε καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἀναγκαῖα πάντα· οὕτω καὶ τοὺς τῶν ἀναγκαίων τεχνῶν κανόνας ἐπίσης παρέχεται πᾶσιν, ὁμοφύλοις καὶ ἀλλοφύλοις. Οὐ γὰρ ἄλλη μὲν ἢ τεκτονικὴ παρ' Ἕλλησι στάθμη, παρὰ Σκύθαις δ' ἄλλη· καὶ Μήδοις καὶ Πέρσαις ὁμοίως. Οὐ μὴν οὐδὲ τοῦ γεωργεῖν καὶ κυνηγετεῖν, καὶ τῶν τοιούτων, διαφορά. Ἀλλὰ τῆς θρησκείας διαφορῶσης, τὰ τῆς τέχνης ἔχει συνάφειαν. Οὕτω δὲ καὶ τῆς λεξικῆς ἐπιστήμης ἐστὶν ὄρα· Ὅσοι μὲν γὰρ τῇ αὐτῇ κέχρηται διαλέκτῳ, τῇ τῶν πρώτων εὐδοκιμησάντων ἰμογενῶν ἐπιστήμῃ [P. 690] καὶ τέχνῃ τούτους κερῆσθαι χρεῶν, Φοίνικας λέγω καὶ Πέρσας καὶ Ἀσσυρίους. Καὶ ἵνα τοὺς ἄλλους παρᾶλωμεν, καὶ ὅποσοι τῇ Ἑλλάδι κέχρηται γλώσσῃ, ἀνάγκη καὶ τούτοις τῇ τῶν ἀρχηγῶν τῆς εὐρέσεως χρῆσθαι μεθόδῳ καὶ τέχνῃ, καθάπερ στάθμη τινί, εἰ μὴ βουλοῖτό τις πλεῖω σολοικίζειν ἢ φθίσγεσθαι. Ὅ δὴ καὶ Ἰουλιανῷ τῷ δυσσεβεῖ ληφθέν ἐπὶ νοῦν ἐμποδῶν τοῖς εὐσεβοῦσι στήναι πέπεικεν, Ἕλλητικοῖς ρυθμιζεσθαι λόγους τὴν γλῶσσαν. Μόνον τῆς ἐκλογῆς ὑγιῶς ἀνεκτέον ἐκείθην, καὶ κατὰ τὴν ἐμμελῆ τε καὶ ἐναρμόνιον τῶν ἁγίων ἡμῶν συμφωνίαν. Ἡ γὰρ οὐκ ἂν φθάνοι ταράττων τὰ πάτρια τῆς Ἐκκλησίας ἱερὰ δόγματα, δι' ἀμαθίαν ἢ μοχθηρίαν ἀτόπου γνώμης καὶ προαιρέσεως, κακῶς ἐκλαμβάνων καὶ διαστρέφων τὸν ἐγκείμενον ταῖς λέξεσι νοῦν, ὁμοίως τῷ σῷ Παλαμᾷ καὶ ὑμῖν, ἐκείνῳ ταυτὰ φθεγγόμενοις ἀρτίως τὰ τε ἄλλα καὶ τρεῖς ὁμολογοῦσι φύσεις ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος μεταμορφώσεως, μίαν μὲν τῆς ἀνθρωπότητος, δύο δὲ ταῖν δεῖν Θεο-

ingenii concinnitatem, neque tantillum abest quin addam, omnem pietatem atque Ecclesiæ bene ordinatæ canones. Tamēn de voluntate, potentia, vita, sapientia, et aliis hujusmodi, propter illos plenissime disserui. Quæ vobis hic proponere, ut grave ac molestum videtur mihi, ita nec aliunde necessarium. Nam quæ in his occurrit necessitas, hostiles et bellicas occasiones necessario postulat; cum scilicet bellicus pulvis (ut ita dicam) in medio palam excitatur, et ferventissimus æstus animæ indomitum intrinsecus habet impetum, eo quod res sit in summum atque imminens discrimen adducta. Ubi vero acrior ille contentionis æstus defertur, et militaris lorica simul cum armis illis projecta est, tunc etiam vehemens pugnae studium in contrarium vergit, eo quod ipsius extinctum sit suscitabulum, et bellicus impetus statim atque arma projecta sunt, paulatim in oblivionem abiecit. Itaque non immerito dabitis hanc veniam, si forte post illam tempestatem utcunque remissiori animo in hæc vobis enarranda incumbam. Namque unanimitem sapientium tum Christianorum tum gentilium sententiam vel etiam ex dictis poteritis intelligere; qua nempe ratione de divina simplicitate eadem sapiant et pronuntient, esse perquam difficile, imo maxime impossibile, ut quis compositionem aut differentiam, præterquam nominum duntaxat, inter substantiam, et voluntatem, potentiam, vitam, sapientiam et, ut summatim dicam, omnem operationem, excogitet. Quemadmodum enim piis æquo ac impiis, Græcis et Barbaris, et (ut uno verbo complectar omnia) gentibus omnibus, cælum, terram, aera, imbrem, solem, lunam, et omnia necessaria, Deus tribuit; sic et necessariorum regulas artium indigenis et alienigenis æqualiter omnibus exhibet. Nam neque fabrilis norma et libella alla est apud Græcos, et alia apud Scythas; neque apud Medos alia, et alia item apud Persas; neque agriculturæ aut venationis, et aliorum hujusmodi, ulla est apud hos omnes differentia: sed cum diversa sentiant de religione, in artibus conveniunt. Idem videas in ea scientia, quæ circa vocabula et dictiones versatur. Et vero quicumque dialecto eadem utuntur, ii primorum e sua gente et præstantium vernaculi sermonis auctorum scientia et arte utantur oportet, Phœnices intelligo, Persas, Assyrios. Et, ut cæteros omittam, certe apud quoscunque Græcæ linguæ usus est, ii methodum et artem eorum qui reperti Græcisim duces et auctores fuerunt, necessario sequi debent, velut amussim quamdam; nisi plures in loquendo solocismos quam voces proferre voluerint. Quod cum Juliano impio apostatæ in mentem venisset, ipse suasit ut piis Christianis Græcarum litterarum studia, quibus linguam illi suam exornarent, interdiceret. Id unum hic notari velim, ut nempe profanarum litterarum delectus recte habeatur, juxta congruentem et piissimam sanctorum Patrum concordiam; alioqui jamjam unusquisque antiqua et

sacra Ecclesiæ dogmata **1100** perturbaret, seu imperitia, seu stolidæ mentis ac voluntatis pravitate, verborum sensum male intelligens ac pervertens; quemadmodum nunc Palamæ contigit, et volis, qui tum aliis de rebus eadem prorsus cum illo pronuntiatis, tum in Christo Salvatore transfigurato tres naturas admittitis, unam quidem humanam et duas alias duarum deitatum, quarum una sit invisibilis, altera vero deitas increata (juxta vestram sententiam) sustendatur, ita ut harum quidem alteram ab omnibus creaturis participari omnino non posse asseratis. Unde hujus

V. Et primum quidem de participatione sermonem instituamus et in medium adducamus. Consideremus, quomodo Palamas tuus ex scriptis tum SS. Patrum, tum profanorum, delectum quemdam habuerit. Ut enim, inquit, multi quidem sunt vocati, pauci vero electi, sic licet multi scriptorum delectum habeant, pauci tamen tuto id faciunt. Nam quosdam e paganis nemini partim similia sanctis Patribus nostris dixisse (quorum quædam, cum SS. Patribus comparanda, in medium protulimus), partim vero absimilia et contraria; e quibus Palamas ejusque gregales, quæ suæ opinioni favebant, quodam quasi fato elegerunt, de more scarabæorum, qui ita sunt a natura comparati, ut quæcumque bene olent, aversentur, quæcumque amplectantur.

VI. Itaque Platonicus Proclus ita in suis theologicis institutionibus habet: « Omne quod participat, **1101** ignobilius est eo, quod participatur, et quod participatur, ignobilius est eo, quod participari non potest. Nam quod participat, cum ante participationem imperfectum sit et participatione sua perfectum evadat, certe posterius est eo, quod participatur, in quantum perfectum est postquam participavit. Nam quatenus imperfectum erat, eatenus ignobilius est eo, quod participatur, quodque ipsum perfectum reddit. Quod autem ab aliquo, non ab omnibus participatur, id substantiam sortitum est inferiorem eo, quod ab omnibus, non ab aliquo duntaxat, participatur. Nam hoc magis, et illud minus ad universalissimæ omnium rerum causæ naturam accedit. Ergo quod participari nequit, præstat iis quæ participantur, et vicissim quæ participantur præstantiora sunt illis quæ participant. Etenim, ut uno verbo complectar omnia, quod participari non potest, hoc ante multa unum est, quod autem participatur, in multis unum est simul et non unum; denique quidquid participat, e t non unum simul et unum. » Per Deum vos obestor, ut hoc in loco perpendatis quomodo, cum paganus iste Proclus multa de Deo dogmata traderit, quorum pleraque sunt ab omni erroris vitio libera et pura, vitiosissimum ex illis dogmaticis Palamas fuerit amplexus: quod sane pagano tuic scriptori prænitendi locum daret, si præsens ipse absurdam hanc opinionem videret divulgari.

τήων, τῆς τε ἀφανοῦς καὶ τῆς παραδειχθελοῦς ἀκτίστου δευτέρας θεότητος καθ' ὕμᾱς· ὧν τὴν μὲν ἀμέθεκτον πᾶσι πάντῃ φατέ, τὴν δὲ μεθεκτὴν ὡς ἀναγκάζεσθαι πάλιν ἡμᾶς, καὶ τούτων τὴν ἀτοκίαν ἐλέγγειν.

Ε'. Καὶ πρῶτόν γε τὸν περὶ μεθέξεως λόγον ἐνεγκόντες εἰς μέσον ἔθωμεν πῶς ὁ σὸς Παλαμᾶ· ἐκ τῶν γραφῶν ποιεῖται τὴν ἐκλογὴν τῶν τε ἡμετέρων καὶ θύραθεν. Ὡς γὰρ πολλοὶ μὲν, φησὶ, κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ, οὕτω καὶ πολλῶν τὴν τῶν γραφῶν ἐκλογὴν ποιούμενων, τὰσφαλὲς ὀλίγοις προσέστι. Μέμνημαι γὰρ τῶν Ἑλλήνων ἐπίους πῆ μὲν ὁμοία τοῖς ἡμῶν φεσγγομένους ἀγίοις, ὧν ἦν ἓν ἐνια παρειτηρόσιν ἐς τὴν τὸν ἀγίῳ ἀμιλλαν συνεισενεγκεῖν ἐγεγονέει, πῆ δ' ἀνόμοιά τε καὶ ἐναντία ἀφ' ὧν τοῖς περὶ Παλαμᾶν ἐκλέγεσθαι τὰ κατὰ γνώμην πέρωται, καθάρους ἴσα, οἷς μισεῖν μὲν πέφυκεν ὅσα εὐδῶδη, ὅσα δ' ἀπόζει μακρᾶς δυσωδίας, ταῦτα δ' ἀσμένως προσέσθαι.

vero gravem ac foetidum odorem spirant, libenter

Ζ'. Φησὶ τοίνυν ὁ Πλατωνικὸς Πρόκλος (86) ἐν τοῖς αὐτοῦ θεολογικοῖς: « Πᾶν τὸ μετέχον τοῦ μετεχομένου καταδεέστερον· καὶ τὸ μετεχόμενον, τοῦ ἀμεθέκτου. Τὸ γὰρ μετέχον, ἀτελεῖ; μὲν ὅν πρὸ τῆς μεθέξεως, τέλειον δὲ τῇ μεθέξει γινόμενον, δευτέρον ἔστι πάντως τοῦ μετεχομένου, καθὸ τέλειον ἔστι μετασχόν. Ἡ γὰρ ἀτελεῖς ἦν, ταύτη τοῦ μετεχομένου ὄντος, ὃ ποιεῖ τέλειον αὐτὸ, καταδεέστερον. Τὸ δὲ μετεχόμενον τινος ὅν, καὶ οὐ πάντων, τοῦ πάντων ὄντος, καλοῦ τινός, πάλιν ὑφειμένην ἔλαχεν ὑπερβῆν. Τὸ μὲν γὰρ τῷ πάντων αἰτίῳ συγγενέστερον, τὸ δὲ ἥττον συγγενές. [P. 691] Ἠγεῖται ἄρα τὸ μὲν ἀμέθεκτον τῶν μετεχομένων· ταῦτα δὲ, τῶν μετεχόντων. Ὡς γὰρ, συνελόντι φάναι, τὸ μὲν ἔστιν ἐν πρὸ τῶν πολλῶν· τὸ δὲ μετεχόμενον ἐν τοῖς πολλοῖς ἐν ἑκῆ καὶ οὐχ ἐν· τὸ δὲ μετέχον πᾶν οὐχ ἐν ἅμα καὶ ἐν. » Σκεπτέον ἐνταῦθα πρὸς Θεοῦ, πῶς πολλῶν τῶν τοῦ Ἑλλήνων ὄντων δογματῶν περὶ Θεοῦ, ἐν τὰ πλείω τοῦ νοσεῖν πῶς ἀπήλλακται, ὅτε τῷ μάλα νοσοῦντι προσετέθεικε μέρει, ὃ καὶ αὐτῷ παρόντι τῷ Ἑλλήνι μεταμέλλον ἰχορήγει, τὴν δὲ δημοσιεύμενον βλέποντι· ἢ πῶς οὐκ ἂν Ἠδέσθη τὸν ἐλεγχον αὐτῶθεν ἀσχύοντα, βλέπων ὧς αὐτῆς ἐαυτῷ μάχοιτο, τάναντία τοῖς πρότερον ἐνταῦθα δογματίζων; Τρεῖς μὲν γὰρ ἐνταῦθα τάξεις ποιεῖται· μίαν μὲν τὴν τοῦ ἀμέθεκτου καὶ ὑπερχειμέου Θεοῦ, δευτέραν δὲ τὴν τοῦ μεθεκτοῦ γένους, καὶ τρίτην τῶν μετεχόντων. Καὶ ἡγεῖται τοσούτον ὑπερχεισθαι τῶν μεθεκτῶν τὸ ἀμέθεκτον, ὅσον ταῦτα τῶν μετεχόντων. Πρόσθεν δ' ἐδείκνυ πᾶν τούτων.

Variorum notæ.

(86) Procl. *Institut. theologic.* lib. vii, cap. 24. Locum hunc Procli laudavit Gregoras libro etiam

xxxvi *Histor. Rom.*, qui liber sextus est inter dogmaticos ejusdem Gregoræ tractatus. **САРФЕВУКА.**

τιον. Τὸ γὰρ ἐν ἕλεγεν εἶναι πάντων ἀρχὴν καὶ πάντῃ μετεχόμενον ὑπὸ τοῦ πλήθους, τούτέστιν ὑπὸ πάντων. Πῶς γὰρ ἂν ὑπὲρ τὰ πάντα ἦν καὶ πάντων αἰτιον τῶν ὄντων, εἴπερ τὸ ἀσχέτω τε καὶ ἀμεθέκτω πρὸς ταῦτ' εἶναι προσῆν αὐτῷ; Τοῦ γὰρ τὰ πάντα πληροῦντος καὶ ἐν πᾶσιν ὄντος, πῶς οὐ μεθέξει πάντα; Ἀλλ' εἶοικε δεδιότι, μὴ καὶ τὸ θεῖον ὑπὸ τῶν πασχόντων, καθάπερ τὰ σώματα, μερισθῆ. Οὐδὲ γὰρ ἐφθη μαθῶν, ὡς ὁ Θεὸς ἀπλοῦς ὢν πανταχῇ ἐστιν ὀλικῶς, καὶ οὐδαμοῦ (87)· καὶ μετέχεται μὲν ὑφ' ἀπάντων, ἀμεθέκτως (88) δέ· καὶ μερίζεται μὲν, ὁμερίστως δέ· κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἀπλῆς οἶον οὐσίας καὶ αὐτῆς. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη πανταχοῦ τοῦ σώματος ὀλικῶς ὑπάρχουσα μετέχεται μὲν ὑφ' ἐκάστου τῶν τοῦ σώματος μερῶν, ἀμεθέκτως δέ. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ἰδίῃ τούτων οὐδαμῇ γίνεσθαι πέφυκε ψυχῇ· πλὴν ἕκαστον τῶν τοῦ σώματος μερῶν, ὡς ἔχει φύσεως ἅμα καὶ θέσεως, ὑπὸ γε τῆς κινούσης ὁμοῦ καὶ ζωούσης ἐνεργεῖται ψυχῆς· ὥστε καὶ εἰ ἦν ἐν τραχήλῳ ἢ ἐν χειρὶ κατασκευῆς στόματος, λάλο; ἂν (οἰμαι) ἦν καὶ ἡ χεὶρ καὶ ὁ τράχηλος. Εἰ οὖν οὕτω τοῦτο, πολλῶν ἂν μάλλον [P. 692] ὑπὸ πάντων μετέχοιτο Θεός, ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν. Καὶ ἐν ἐκάστῳ γὰρ τῶν πάντων γινόμενος ὄλος ἐστὶ· καὶ ὄλος μένει καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν πᾶσι καὶ πρὸ τῶν πάντων· καὶ ὄλος μεθεκτός ὁ αὐτός καὶ ὄλος ἀμεθέκτος.

stantia. Hæc enim cum tota sit et totaliter in singulis corporis partibus, ab iis participatur, sed sine sui ipsius participatione. Nam anima per se et ex natura sua proprie nulla est e corporis partibus: attamen unaquæque corporis pars, secundum propriam naturam et positionem suam, ab anima vivificante et movente suum in actum educitur, adeo ut, si in collo vel in manu esset mechanica oris structura, loquax esset, ut opinor, et manus et collam. Si de anima ita se res habet, longe potiori ratione ab omnibus participabitur Deus, qui ubique præsens omnia replet. Nam in unoquoque omnium entium totus existit: et cum totus per se solus ac seorsum maneat, est tamen in omnibus et ante omnia: **1103** idem totus participabilis est, et tamen totus participari nequit.

Z'. Ἀλλὰ τοῦτον ὁ Χριστιανὸς ἐμιμήσατο Παλαμάς ἀμαθῶς τε καὶ κακοτρόπως, καὶ μιμησάμενος οὐκ ἠνέσχετο μέχρι μιμήσεως εἶναι τἀγώνισμα· ἀλλὰ φιλότιμος ὢν ἐν κακοῖς ἐκείνου μὲν ἐξ ἀμαθίας διέφθαρχε τὴν λέξιν, αὐτὸς δὲ τῇ κακίᾳ κακίαν προστίθει διανοίας. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδαμῇ δογματίζων ἀκρίστων θεοτήτων ἠλώκει πλήθος· μηδὲ γὰρ ἐγχαρεῖν ἐνεργεῖ τῇ φύσει· ὁ δ' ἀμέθεκτόν τε καὶ ὑπερκαίμενον ἐφθασεν εἶναι πρῶτον Θεόν· δευτέρῳ δ' εἵπειτα δίδωσι τάξει τῶν μεθεκτῶν καὶ ὑφαιμένων θεοτήτων πλήθος· τρίτην δὲ χώραν ἐνεῖμε τοῖς τε ἀνθρώποις καὶ ὅσα ὑπὸ τῆν ἀσθησιν ἐνάρετα πράγματα, καθὰ πολλάκι;

A Alioqui quomodo non erubesceret, si statim cerne-ret probrosam atque ignominiosam sententiæ suæ refutationem, quatenus nimirum secum ipse pugnat, contraria prioribus dogmata hoc in loco proferens? Hic enim tres rerum ordines esse statuit, quorum in primo reponit ens quod participari nequit et supremum Deum; in secundo collocat genus entis, quod participari potest; in tertio dum ordine constituit entia, quæ participant, **1102** et existimat ens, quod participari nequit, iis quæ participari possunt tantum præstare, quantum hæc entibus participativis præstant. Antea vero contrarium prorsus demonstrarat. Dicebat enim unum esse omnium principium, et a multitudine, id est ab omnibus, plane participatum.

B Quomodo enim super omnia esset et omnium entium causa, si nullam cum his habitudinem aut relationem includeret, nec ab iis posset participari? Nam qui fieri possit, ut illud omnia non participant, quod omnia replet, et in omnibus existit? sed prorsus timuisse videtur, ne corporum more Deus a participantibus se divideretur. Nondum quippe didicerat, Deum, utpote simplicem, esse ubique totaliter, et nusquam: item ab omnibus participari, sine ulla tamen sui ipsius participatione, et absque ulla sui divisione dividi. Cujus rei exemplum nobis suppeditat anima nostra, quippe quæ simplex ipsa sit substantia. Hæc enim cum tota sit et totaliter in singulis corporis partibus, ab iis participatur, sed sine sui ipsius participatione. Nam anima per se et ex natura sua proprie nulla est e corporis partibus: attamen unaquæque corporis pars, secundum propriam naturam et positionem suam, ab anima vivificante et movente suum in actum educitur, adeo ut, si in collo vel in manu esset mechanica oris structura, loquax esset, ut opinor, et manus et collam. Si de anima ita se res habet, longe potiori ratione ab omnibus participabitur Deus, qui ubique præsens omnia replet. Nam in unoquoque omnium entium totus existit: et cum totus per se solus ac seorsum maneat, est tamen in omnibus et ante omnia: **1103** idem totus participabilis est, et tamen totus participari nequit.

C VII. Sed hunc paganum Christianus Palamas imperite atque improbe imitatus est, nec intra imitationis limites hoc suum cum Proclo certamen contineri passus est: sed perpetrando in malis ambitiosus Procli quidem verba præ imperitia corripit: ipse autem huic priori malitiæ multitiæ sensus adjecit. Nam ille increatarum deitatum multitudinem statuisse nusquam reprehenditur. Eam enim natura per se operativa admittere non potest: Palamas vero asseruit Deum esse primum, omnibus superiore, nec posse participari: participabilium et inferiorum multitudinem deitatum secundo in ordine collocat: hominibus et cunctis

Variorum notæ.

(87) Celebre est philosopho-theologorum axioma: *Quod ubique est, nullibi est*; intellige, in nullo definite aut circumscripte loco ita ut alibi quoque non reperiat. CAPPERONN.

(88) Hæc breviter simul et apposite sanctus Maximus explanat scholiis ad cap. II, lib. *De div. nom.* sect. 5. Ἴδ' κατ' οὐσίαν μὲν ἡ θεότης οὐ μετέχεται· μετέκτῃ δὲ ἐστιν ἐν τῷ ἐξ αὐτῆς εἶναι τὰ

πάντα καὶ ὑφ' αὐτῆς συνεχέσθαι· εἰς τὸ εἶναι. Id est, *Secundum substantiam quidem divinitus non participatur, sed est participabilis quatenus ab ea existant omnia et ab ea continentur atque conservantur ut sint.* Idem fere habet paulo post auctor ipse libri *De div. nom.* seu potius ipsemet sanctus Maximus, ut mox adnotabo. CAPPERONN.

rebus, quæ sub sensum cadere ac virtutis participes esse possunt, tertium locum attribuit, ut sæpius a nobis dictum est, et rursus dicitur: porro hæc postrema principii expertia esse atque increata definit. Quam accessionem summa auctoritate adiunxit. Sic liberalis iste vir ac munificus ea quæ nec sunt nec erunt, subministrat; adeo largi manu et vili pretio creaturis præbens, ut principii expertes sint et increata: quas præclaras dotes partim ut aquam effundit, partim ut arenam dispergit. Hoc autem possit quempiam in admirationem rapere, quomodo Palamas dei, quæ non habet nec habebit, quasi fortuito casu aut ad libitum ea crearet, quæ nec sunt, nec erunt, divitias autem partim ut arenam in thesauris recondat, divinas imagines petulantèr atque improbe suffuratus; partim ad imperatorii tripodis jussu nullo labore inde colligat, ubi nec seminavit nec dispersit. At erubescere **1104** nescit imperitia, et sæpissime homines cogit, ut naturæ defectum audacia sua taceantur: quemadmodum claudi quandoque ligno ad aliam veluti mensam recondamus, et quid SS. diamus.

VIII. Igitur Dionysius Areopagita næc disserit: Participabilis est Deus secundum suas communicationes: non participabilis vero, quatenus nihil substantiam ejus participat, aut vitam, aut aliquid hujusmodi, quæ omnia Deus eminentèr et eximie possidet. Et iterum: Verum ens est unum, pulchrum et bonum, et sapiens, cujus desiderio tenentur omnes, qui divinam humanitatem participant. Porro ens istud, tametsi unum et idem, non unico modo participant: sed ut unicuique, pro uniuscujusque habilitate, divina statera distribuit; quemadmodum etiam omnes circuli lineas uniformiter centro contineri diximus. Porro hic operæ pretium est animadvertere, quomodo magnus Dionysius tam paucis verbis omnem pravam et consceleratam Palamæ mentem, veluti araneæ telam, dissolvat. Nam Palamas a divina substantia dividens sapientiam, potentiam, bonitatem, vitam, et quascunque operationes atque increatas deitates appellat; substantiam quidem nullatenus esse participabilem definit; illas vero proprie ac specialiter participabiles esse statuit, et earum unamquamque in sua propria et speciali ratione tantæ esse virtutis affirmat, ut homines ipsos increatos et principii expertes deos efficere possit. Contra Dionysius, rerum **1105** divinarum peritissimus, Dei operationes cum ejus substantia conjungens, eas æque ac substantia ipsam participari non posse asserit; et rursus easdem æque ac substantiam participari

Α εἰρηται τε καὶ εἰρηζεται ἡμῖν · καὶ ἄρα ἀναρχία τε καὶ ἀκτίστα εἶναι ὠρίσαστο, μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας, ποιησάμενος τὴν προσθήκην. Ὅπω φιλοτιμος ἀνήρ γίνεται χορηγὸς τῶν μήτ' ὄντων μήτ' ἐσομένων, ἀναρχίαν καὶ ἀκτίσταν ἐπευωνίζων οὐκ ἀφθόνῳ χειρὶ τοῖς κτίσμασι, καὶ τὰς μὲν ὡς ἰσοσπεῖριον, τὰς δ' ὡς ἄμμον διασκορπίζων. Θεωρήσειε δ' ἄν τις, πῶς ἂ μὲν μήτ' ἔχει μήτ' ἔξει ἰδιωοῖν, ὡς περ αὐτοματιζῶν τῶν μήτ' ὄντων ἀμμήτ' ἐσομένων τὴν γένεσιν· τῶν δὲ χριμάτων τὰ μὲν ὡς ἄμμον θησαυρίζει, τῶν θείων εἰκότων ἀσειγῶς ἀφαιρούμενος, τὰ δ' ὄθεν ἐστ' ἐσπειρεν οὐκ ἐσκόρπισεν, ἀπονητὶ συνάγει, τοῦ βασιλικοῦ κλειόντος τρίποδος. Ἄλλ' ἀναίσχυντον ἢ ἄμαθια, καὶ φιλεῖ γε ὡς τὰ πολλὰ τὸ τῆς φύσεως ἑλλίπε; τῆ θρασυτήτι διασώζειν βιάζεσθαι · καθάπερ οἱ χαλιόντες τὸ λείπον τοῦ ποδὸς ἐυλίην διασώζουσιν ἐνίποτε. Ἄλλ' ὁ περὶ τοῦ ἀκτίστου λόγος εἰς εἴτην ἡμῖν τεταμεισθῶ τράπεζαν · περὶ δ' ἀμείβετο τῶν ἀγίων ὅ τι φασὶν ἀκουσώμεθα.

defectum pedis tumentur. Sed de increato sermonem Patres de ente non participabili pronuntiant, ad-

H'. Διονύσιος τοίνυν ὁ Ἀρειοπαγίτης τάδε διέκειτο: « Μεθεκτός μὲν ὁ θεὸς (89), κατὰ τὰς μεταβάσεις αὐτοῦ · ἀμείβετος δὲ, κατὰ τὸ μηδὲν μετέχον αὐτῆ; τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἢ τῆς σοφίας αὐτοῦ, ἢ τινος τῶν τοιούτων, ἅπερ ἔχει πάντα καὶ ὑπεροχὴν καὶ ἐξαιρέτως. » Καὶ πάλιν: « Ἐν μὲν ἔστι τὸ ὄντως, ὄν καὶ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ σοφόν, οὗ πάντες οἱ ἐνοεῖσίν; (90) ἐπιένται · μετέχουσι δ' αὐτοῦ οὐχ ἐναιώς, καίτοι ἐνδὸς καὶ ταυτοῦ ὄντος, [P. 693] ἄλλ' ὡς ἐκάστην τὰ θεῖα διανέμει ζῆτὰ κατὰ τὴν ἐκάστου ἐπιτηδεύσειαν · καθὰ καὶ πῶς ἔχειν ἐφαμεν τοῦ κύκλου τὰς γραμμάς τὸ κέντρον ἐνοεῶς. » Ἐπιστήσαι δ' ἄξιον ἐνταυθοῖ, πῶς ὁ μέγας Διονύσιος οὕτω λόγῳ βραχεῖ πάναν παλαμναίαν (91) κακόνοιαν, ὡς ἀράχνης ἰσθὸν, διαλύει. Διαίρων γὰρ τῆς οὐσίας ὁ Παλαμᾶς σοφίαν καὶ ὁνομαστικὴν καὶ ἀγαθότητα καὶ ζωὴν, καὶ ὅσα φησὶν ἐπεργεῖας τε καὶ ἀκτίστους θεότητας, τὴν μὲν οὖσαν ἀμείβετο εἶναι τὸ παράπαν ὀρίζεται, ἰδιαῶντα; γε μὴν αὐτὰς μεθεκτάς, καὶ τοσαύτην ἐχούσας ἰδιοτροπον ἐκάστην ἰσθὸν, ὡς δύνασθαι καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀκτίστους θεοῦ ἀπεργάζεσθαι καὶ ἀνάρχους. Διονύσιος δ' τὰ θεῖα εὐφῶς συνειδὼν ἀμείβετους καὶ ταύτας ὁμοῦ τῆ οὐστὰ φησὶ, ἅτε μὲν τὸ διάφορον μηδαμῆ κακτημένως, πλὴν γε δὴ τῷ ὀνόματος μόνου. Δυσὶν οὖν ἀνάγκη θάτερον. Ἡ γὰρ οὐ παραδέχεται Διονύσιον ὁ παράφρων οὗτος ἢ τῆ; ἐκεῖνου σοφῆς διανοίας ἀσύνητος μένει καθάτις ἢ καὶ ἀμφοῖν ὁ ταλαίπωρος ἔνοχος εἶναι δοκί.

Variorum notæ.

(83) Locum hunc in vulgatis Dionysii reperire non potui. Et sane sancto Maximo sententiam hanc tribuit Corderius in notis ad Dionys. *De div. no min.* cap. II, sect. 5, ubi eam ad verbum ut hic jacet describit, et sic habet: *Adhuc idem* (loquitur de sancto Maximo) *in iis quæ in dogmatica panoplia feruntur, participabilis est Deus secundum, etc.*

CAPPERONN.

(90) Vide supra not. 80.

(91) Alludit auctor ad nomen τοῦ Παλαμᾶ, ἄσθιν τῷ Παλαμναίῳ, quod sceleratum significat: hanc autem allusionem quia exprimere non potest Latina versio, ipsius Palamæ nomen inserui. CAPPERONN.

Ἐπειτα μήτε νῶν, μήτε δεχόμενος, οὐκ ἐρυθρισθῆ A
διαβάλλων ἑτέρους καὶ τὰ εἰκεῖα μετὰ γων σκώμ-
ματα κατ' ἐκείνων, οἱ τελέως ἅμα καὶ ἀπρίξ ἔχον-
ται τῶν ἐκείνου. Ἀθηναισχύνησε γὰρ ὁ μεμηνῶς,
καὶ ἔψις πόρνης καὶ μοιχαλίδος ἐγένετό οἱ, ἥ ὅτε
πράξη (92) (φησὶ Σολομῶν) ἀπονεφεμένη οὐδὲν ἄτο-
πων πέπραχέναι φησίν.

intelligat, nec auctoritatem sequi velit, alios calumniari, et in eos qui Dionysii dictis perfecte sim-
mul et tenaciter adhærent, eavillationes et dicteria quibus ipse merito appeti posset, transferre non
erubescit. Nam insanus Palamas frontem perfricuit : facta est illi facies meretricis et adulteræ ;
quæ, ut ait Salomon ¹, cum fecerit malum, sese abluuit, et dicit, nihil a se mali fuisse perpetratum.

Θ. εἰ Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἂν ποτε δεξαίμην ἐγὼ (φησὶ)
μεθεκτὴν ἔλωσ τὴν θείαν ὑπάρχειν οὐσίαν, οὐχ ἔως
ἂν ἐν τοῖς ζώσιν εἶμι καὶ τοῖς ἀέρος πνεύσει. Τά-
χιστα γὰρ ἂν ἐξανάλωσθ τὴν μετασχεῖν ἐθέλουσαν
φύσιν, πρὶν ἂν μετὰ σκη. Οὐδεὶς γὰρ ὄψεται τὸ πρόσ-
ωπὸν μου, καὶ ζήσεται, φησὶν ἡ θεία Γραφή. ὁ
Ἰοῦ ἰοῦ τῆς εὐηθείας καὶ τῶν σεμνῶν λογαρίων,
μᾶλλον δὲ τῆς ἀσέμου βωμολοχίας ! εἶτα ἐλάνθανεν
ἡμᾶς ὕθλων ὑπάρχων μεστὸς, καὶ μύθων Ἑλληνι-
κῶν, καὶ οὐδὲ τούτων σοφῶν, ἀλλ' οἴους φασι τὰ
γραβδία παρὰ τὰς ἐπ' ἄλλα λέσχας (93). Εἰς γὰρ
τὰς Δίδος καὶ Σεμέλης (94) ψευθεῖς ; καὶ μυθώδεις
μετήνεγκεν ὁ τάλαιπῶρος τὴν σμικροπόσιον κοινω-
νοίας καὶ θελοῦ φωτὸς ἐπιδημίας ὁ ὄν γενομένου,
θητητὴν οὐσαν καὶ οὐρανοῦ Δίδος ἐνεγκεῖν οὐδαμῆ δι-
νηθεῖσαν λαμπρότητα, μηδ' αἰθερίων κεραυνῶν ἐνδη-
μιαν, ἀναλωθῆναι τὴν δούσην. Οὕτω σμικροπόσιον
[P. 694] τε καὶ ἀγενῶς τὰς εὐγενεῖς τῶν ἀγίων
ἐννοίας καὶ λέξεις ἐξ ἀμαθίας ὁ Παλαμάς ἐκλαμβά-
νων καὶ διαστρέφων τὰ ὑεῖα τῆς Ἐκκλησίας ; ἐμόλυνε
δύγματα, ὡς περ ἀπόσειομένης τῆς σφῶν ἐπιστή-
μης τὴν αὐτοῦ κακοήθειαν ὁ καθάπερ τὰ τῶν ῥό-
δων εὐσομα καὶ εὐανθῆ τὴν παραίνουσεν αὐτὰ
καὶ πρὸ τοῦ χρόνου χεῖρα. Τοιοῦτον οἱ σεμνοὶ τῆς
νῦν Ἐκκλησίας ποιμένες νέον διδάσκαλον τῶν θείων
δογμάτων προύστησαντο, τυφλὸν τυφλῷ ὀδηγόν.
Ἵτι δ' οὐχ ἀπλῶ τινι λόγῳ πρὸς ταῦτα χρώμενος
φαίνεται, ἀλλ' ὄψεται καὶ σφόδρα γε κατεσποδα-
σμένην ἔχει τὴν πρόθεσιν τῆς ψυχῆς, καὶ ταυτὸν ἀεὶ
ταῖς γυφί καὶ κανθάροις ποιεῖ, τὰ ὑγιαίνοντα καὶ
ὅσα εὐωδῆ παριῶν, τῶν τε λέξεων καὶ ἐννοιῶν τοῖς
νοσοῦσι τε καὶ ὅσα μακρὰς δυσωδίας ἀπόζει, προσ-
τέτηκε, καὶ ἅμα διαστρέφων οὐ μάλ' αἰδεῖται τὰ
πλεῖστα (τοῦτο δὲ καὶ γυνῶν καὶ κανθάρων ὑπέριτε-
ρον), δῆλον ἐντεῦθεν. Ἐν γὰρ Τιμαίῳ Πλάτων θεο-
λογεῖν ἐλόμενος Θεὸν ὑπερκείμενον τῶν πρῶτων,
ταῖς ὑπειμέναις ; ἐγκλεισμένον αὐτοῦ δυνάμει καὶ

solo nomine differant. Igitur e duobus alterum
contingat necesse est. Vel enim insipiens iste Pala-
mas Dionysii auctoritatem respuit : vel sapientissi-
mam ejus mentem prorsus non intelligit : vel
etiam utriusque vitio miser ille obnoxius esse vide-
tur. Deinde cum sancti hujus Patris nec mentem

intelligat, nec auctoritatem sequi velit, alios calumniari, et in eos qui Dionysii dictis perfecte sim-
mul et tenaciter adhærent, eavillationes et dicteria quibus ipse merito appeti posset, transferre non
erubescit. Nam insanus Palamas frontem perfricuit : facta est illi facies meretricis et adulteræ ;
quæ, ut ait Salomon ¹, cum fecerit malum, sese abluuit, et dicit, nihil a se mali fuisse perpetratum.

IX. εἰ At enim, ait Palamas, quandiu vixero et
aerem hunc spiravero, illud approbare nunquam
potuerim, divinam scilicet substantiam totaliter
esse participabilem. Nam divina natura, si partici-
patur, statim eam naturam, quæ participare
ipsam voluerit, etiam antequam participaverit, ab-
sumet. Nemo enim videbit faciem meam et vivet,
inquit divina Scriptura ². ὁ virum simplicem ! ὁ
fabellas graves et decoras, imo ὁ σοφὴν scurrilita-
tem ! et deinde ignorabamus, Palamam nugis re-
fertum esse et Græcæcibus fabulis, neque his quidem
sapientibus : sed quales narrant aniculæ, dum cali-
dis in locis otiose confabulantur. Nam quantum-
cunque communis sensus habebat miser ille, hoc
totum transtulit ad scitios Jovis et fabulosos, qui-
bus Semele consumpta **1106** est, ignes ; quibus-
cum divini luminis immissiones confert. Fingunt
nimirum poetas Semelem, utpote mortalem, cœles-
tis fulgorem Jovis et ætherei fulminis accessum
ferre non potuisse, et ideo miseram hanc mulierem
fuisse consumptam. Adeo abjecte et ignobiliter gene-
rosas ac nobiles sanctorum Patrum sententias et voces
præ imperitiis Palamas accipit et pervertit ; sicque di-
vina Ecclesiæ dogmata contaminavit, tanquam illo-
rum scientia malum hujus ingenium repellat ;
quemadmodum bene olentes et floridæ rosæ manum
respuunt eorum qui eas ante tempus staccescere
faciant. Talem virum venerandi præsentis Ecclesiæ
pastores recentem divinatorum dogmatum doctorem
sibi ipsis præfecerunt, et cæcum cæci viæ ducem
secuti sunt. Porro non simplici quadam aut quali-
cunque ratione, sed acri studio et maxima inten-
tione animi fabulis istis ad firmandam suam opi-
nionem uti videtur, et de vulturum atque scara-
borum more, sana et benevolentia quæque præ-
terit : vocibus autem et sententiis, errorum morbo
laborantibus, gravemque ac foetidum odorem spi-

¹ Prov. xxx 20. ² Exo. l. xxxiii, 20.

Variorum notæ:

(92) Quæ cum fecerit [malum] etc., in vulgata
Latina sic habetur : Quæ comedit, et tergens os suum
dicit : Non sum operata malum. Huic interpreta-
tioni consonat Hebraica lectio. CAPPERON.

(93) Εἰς Hesiodi Oper. et dieb. vers. 491 : Πᾶρ δ'
τοῖς χάλ. σιον ὕθλων καὶ ἐπ' ἀλέα λέσχην. Hoc est
præteriti æneam sedem (seu officinas ferrarias) et
confabulationes quæ calidis in lucis habentur. (Qui-
dam non obstanto metro legunt ἐπ' ἀλέα id est
propter teporem, seu teporis captandi gratia. Ita Eu-

stathius. Guilelmus Canterus una voce legit ἐπα-
λέα. Cæterum λέσχα dicebantur olim philosopho-
rum conventicula. Deinde quia inter ipsos plerum-
que levissimis de rebus agitabatur, factum est ut
mendicorum et vulgi conventus etiam hoc nomine
vocarentur, atque inde etiam ipsæ nugæ λέσχα
dictæ fuerunt. CAPPERON.

(94) De hac fabula vide quæ habet Ovidius,
Metamorphos., lib. iii. CAPPERON.

rautibus adhæret. Plurima etiam e veterum dictis
pervertere, ipsum non pudet; quæ in re vultures
et scarabæos ipsos longe superat: cuius quidem
dicti evidens hinc nobis argumentum suppetit.
Cum enim in *Timæo* divinis de rebus disserere
Plato voluisset, primum supremumque Deum sup-
ponit, inferioribus potestatibus suis et deitatibus
eorum quos pagani colunt dæmonium imperare, ut
omnia entia secundum uniuscujusque speciem
condant, et ut cælum, terram, nec non quæcunque
inter hæc commista sunt et consistunt, creaturis

1107 omnibus replent. Hæc sunt Platonis verba.
« Dii deorum progenies, quorum ego opifex æ
parens operum, quæ per me facta sunt, convertite
vosmetipsos ex naturæ legibus ad animalium crea-
tionem, et vim meam, quam ad vos procreandos exserui,
imitemini: efficiote et generate anima-
lia; et alimenta dantes, nutrite ac augete: cumque
consumpta et corrupta fuerint, iterum reci-
pite. »

X. Videtis quorumnam sit discipulus Palamas,
quam amplectatur dogmata, et unde hauserit,
quam adversus Dei Ecclesiam evomit turbulentam
labem, dum ait omnia secundum suam speciem
entia, totidem esse inferiores et increatas divini-
tates, quæ tanquam Platonicæ ideæ Deo creatori
sint cœternæ, et principii pariter expertes; aliam
tamen ab ipso naturam habeant, et aliæ aliarum
tum increatarum tum creaturarum causæ sint effec-
trices (quod Palamas pro suo more Platonis dog-
matibus addidit) ita ut, verbi gratia, vita sit vitæ
causa efficiens, sapientia sapientiæ, potentia poten-
tiæ, et sic de cæteris. Quod enim Platoni in men-
tium non venit ut ipse adderet, hoc Palamas pro-
prio Marte adinvenit, illam videlicet increatarum
deitatum multitudinem. Sic in matris primas tenere,
multo sibi honori esse ducit; ut omnium im-
probiorum evidentissime sit improbissimus. Nam
me genitorum quidem ullus unquam ausus est se-
cundam increatam excogitare virtutem, præter
vitam illam, quæ omnia creavit. Licet autem
plures in hujus rei testimonium proferre possem,
his recensendis hic supersedeo; quod brevitati
consulam. Plutarchum tamen Chæronensem lau-
dabo. Conscripsit hic vitam Numæ **1108** Pom-
pili, qui veteribus Romanis optimas leges condi-
dit, ut Spartanis Lycurgus, Locris Epizephyriis
Zaleucus, et Siculis Charondas Catanæus. Porro
cum æquissimis aliunde et optimis legibus Roma-
nam illius ætatis rempublicam a Numa Pompilio
stabilitam fuisse narret Plutarchus, tum hæc de
ipso refert: « Hujus de erigendis statuis leges Py-
thagoræ placitis congruunt. Nec enim ille [Pytha-
goras] sensilem aut patibilem esse divinitatem exi-
stimabat: sed invisibile, increatum, et intelligibile
esse primum hoc omnium rerum principium cen-

A θεότησι τῶν παρ' Ἑλλήσι σεβομένων δαιμόνων, ἐπι-
δύνατα πάντα κατ' εἶδος ἕκαστα δημιουργεῖν, καὶ
πάντων ἐμπλάσσει κτισμάτων οὐρανὸν τε καὶ γῆν,
καὶ ὅσον ἐν μέσῳ σύγκριμά τε καὶ σύστημα: ἡ θεὸς
θεῶν, ἡ λέγων (95), ἡ ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατὴρ
τε ἔργων, ἡ δὲ ἐμοῦ γέγονε, τρέπεσθε κατὰ φύσιν
ὑμεῖς ἐπὶ τῶν τῶν ζῶων δημιουργίαν, ἡμιού-
μενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμῶν γένε-
σιν, καὶ ἀπεργάζεσθε ζῶα, καὶ γεννάτε, τροφήν
τε δίδόντες αὐξάνετε· καὶ φθίνοντα πάλιν ἐπι-
θε. »

« Dii deorum progenies, quorum ego opifex æ
parens operum, quæ per me facta sunt, convertite
vosmetipsos ex naturæ legibus ad animalium crea-
tionem, et vim meam, quam ad vos procreandos exserui,
imitemini: efficiote et generate anima-
lia; et alimenta dantes, nutrite ac augete: cumque
consumpta et corrupta fuerint, iterum reci-
pite. »

B Γ'. Ὁρᾶτε τίνων μαθητῆς ἐγεγόνει, καὶ οἷς ἐπι-
λούθησε δόγματα, καὶ ὅθεν ἀρυσάμενος ἐξηρεύετο
καὶ αὐτὸς ἀ-ατροπήν βολερᾶν κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ
Ἑκκλήσιας, ὅσα τὰ ὄντα κατ' εἶδος, φάσκων τοσαύ-
τας εἶναι καὶ τὰς ὑφειμένας τε καὶ ἀκτίστους θεό-
τητα, οἷον ἰδέας Πλατωνικὰς, τῷ δημιουργῷ συ-
ανάρχους μὲν καὶ συναϊδίους, ἑτεροφυεῖ; δέ· καὶ
ἄλλας ἄλλων γίνεσθαι ποιητικὰς ἀκτίστων καὶ
κτιστῶν (τοῦτου δὴ τὸ τῆς αὐτοῦ συνθεσίας προ-
θετικῆν) οἷον τῆς μὲν ζωῆς τὴν ζῶην, τῆς δὲ σε-
φίας τὴν σοφίαν, τῆς δὲ δυνάμεως τὴν δύναμιν,
καὶ τὰλλα ὁμοίως. Ὁ γὰρ Πλάτωνι προσθετικί-
ναι οὐ γέγονε διὰ μνήμης, τοῦτο προσεξεύρεν αὐ-
τὸς, τὸ τῶν ἀκτίστων δηλαδὴ, ἐν τοῖς κακίς ἐπὶ
φιλοτιμούμενος ἔχειν τῶν κακῶν τὰ πρωτεία, ἴσῃ
σαφέστατα κακῶν ἀπάντων ὁ κάκιστος. Οὐδὲ γὰρ
οὐδ' Ἑλλήνων οὐδέτι [P. 695] τετόλημαι πῶσα
δεύτερον ἀκτίστον ἐπὶ νοῦν εἰληφέναι, παρὰ τὴν τὴν
πάντα κτίσαν μίαν δύναμιν. Πλείστους δ' ἔχει
παράγειν εἰς μαρτυρίαν ἐκείθεν παρήμι συν-
μίας ἐχόμενος. Πλούταρχος δ' ὁμοίως ὁ ἐκ Χιρ-
ωνεῖας Νομᾶν τὸν Πομπήλιον ἀναγράφων, δὲ Ῥω-
μαίων τοῖς πάλαι τὰ κράτιστα ἐνενομοθετήκει (κατὰ
Σπαρτιάται; Λυκούργος, καὶ Λοκροί; τοῖς Ἑπι-
φυριῶσι (96) Ζάλευκος, καὶ πρός γε Σικελιώται;
Χαρώνδας ὁ Κατανάος) τὰ τ' ἄλλα εἰς δικὴν πάσῃ
καὶ εὐνομίᾳ τὴν τότε Ῥωμαϊκὴν συστήσαντες
πολιτείας καὶ τότε περὶ αὐτοῦ καταλέγει (97)
« Ἔστι γὰρ, » φησὶ, « καὶ τὰ περὶ τῶν ἀφύρ-
μάτων νομοθετήματα παντάπασιν ἀδελφὰ τῶν
Πυθαγόρου δογμάτων. Οὕτε γὰρ ἐκεῖνος (98) ἐπι-
σθητῶν ἢ παθητῶν ἐνόμιζε τὸ θεῖον, ἀόρατον δὲ καὶ
ἀκτίστον, καὶ νοητὸν ὑπελάμβανεν εἶναι τὸ πρῶτον.
Οὗτος δὲ διεκάλυπεν ἀνθρωποειδῆ καὶ ζωώδη
εἰκόνα θεοῦ Ῥωμαίου νομίζειν, ὡς οὐδ' ὅσοι
ἀφομοιοῦν τὰ βέλτιω τοῖς χεῖροσι, οὐδ' ἐπάπειθα

Variorum notæ.

(95) Plato in *Timæo*, tom. III, pag. 41, edit. Joan. Serran. CAPPERRON.

(96) Ita dicti sunt a promontorio Zephyrio, quod erat in Magna Græcia. Vide Strabon. *Geographicon*, lib. VI, pag. 176. CAPPERRON.

(97) Plutarch. in Numa, pag. 65, edit. 1624, ubi

paulo fusius hæc referuntur. CAPPERRON.

(98) *Nec enim ille [Pythagoras].* Hoc videtur esse contra grammaticas leges, ut ἐκεῖνος referatur ad subjectum proximum: non est tamen: nam reipsa Pythagoras consideratur hic ut antiquior et a narratione remotior. CAPPERRON.

Θεοῦ δυνατὸν ἄλλως, ἢ νοῆσαι. Ἐκούσατε τριῶν
 αὐτῶν θαυμασίων ἀνδρῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς θρη-
 σκειᾶς, ὁπόσῃ τῷ ἐνὶ καὶ μόνῃ Θεῷ ἀκρίστῃ τὴν
 εὐλόγησαν ἀπονέμουσι, καὶ ὅπως οὐδὲν τῶν ἀπάντων
 ἀνευ αὐτοῦ δογματίζουσιν ἀκρίστον, Πυθαγόρου
 λέγω, καὶ Πομπιλίου Νούμα, καὶ τρίτου ἐξ τοῦ
 τάκεινων τοιαῦτα ἐκαινοῦντος δόγματα, Πλουτάρχου
 τοῦ Χαιρωνεύως. Ὁ δὲ Παλαμᾶς, ἀναρχὸν τε καὶ
 ἀβασίλευτον ἑαυτὸν καταστήσας ἀνομοθέτητον, εἰς
 τὴν ὑπ' οὐρανὸν (99) ἐξηγήσκειν ἐξουσίαν, ἀκρίστα
 γίνεσθαι πάντα τὰ τ' οὐράνια τὰ τε χθονοσιτιῆ καὶ
 ὕδρατα γένη. Τῆς ἀναισθησίας τῶν ἐπομέ-
 νων (1)

constituisset, ad majorem cœlesti se potestatem
 in cœlo, terra et aquis, entium genera consistunt.

IA. Ἐργατε πάντως πανταχόθεν καὶ πολυτρό-
 πως, ὅπως οὐτε τοῖς ἀγίων ἥκισθ' ἐπεσθαι νομίζε-
 ῖς δόγμασιν, οὐθ' Ἑλλήνων τοῖς ὀγιῶς πως ἔχουσιν.
 οἷς καὶ τῶν ἡμετέρων ἀγίων πολλοὶ συνηγήθησαν.
 ἀλλὰ τοῖς πάντοι σφόδρα διεφθορόσι. Καὶ θαῦμα,
 πῶς ἐκεῖ μὲν δευδερχῶν ἀκολάστοις ὕβρισιν ἐπι-
 βόσκαται τὰ νοσοῦντα καὶ σεσηπότα κατὰ τοὺς γυ-
 πας, πρὸς δὲ τὰς τῶν ἡμετέρων ἀγίων γραφὰς ἐκ-
 τετύφλωται, μήτε βουλόμενος μήτε δυνάμενος ὀρθῶς
 ἐνορῆν. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ τῆς Λαμίας (2) πάσχειν
 ἐκεῖνη; τῆς μυθικῆς, ἣν φασιν οἶκοι μὲν οὔσαν
 ἀδελφίᾳ συζῆν, οὐκ ἔχουσαν ὕβρις· ἐξιοῦσαν δὲ
 τῆς οἰκίας οὕτω βλέπουσας κτάσθαι τὰς ὕβρις ἐξαί-
 φνης, ὡς ἅπαντα βλέπειν τὰ τῶν ἄλλων ἐς τάκριβες.
 Εἰ δ' οὖν, λεγέτω μοι τις παρελθὼν, πῶς, πάμπολλα
 λεγόντων διαβρήδην τῶν ἀγίων ἀκούων περὶ τοῦ μὴ
 διάφορον τὴν ἐνέργειαν τῆς οὐσίας [P. 696] ὑπάρχειν
 ἐπὶ Θεοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ Θεοῦ Διονυσίου τὰ τε
 ἄλλα περὶ τῶν τοιούτων διεξιόντος, ὅποσα εἰρήκει-
 μεν, καὶ ὅτι οὐκ ἄλλο τάγαθὸν εἶναι, φάσκοντος, καὶ
 ἄλλο τὸ ὄν, καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν, ἢ τὴν σοφίαν, οὐδέ

sebat. Hic vero Numa prohibuit Romanos huma-
 nam ad animalis cujuscunque imaginem Deo
 attribuere, quod nefas sit augustiora et præstan-
 tiora deterioribus assimilare, quodque Deum non
 aliter quam intellectu attingere possimus. Ἀυ-
 diistis quantam adversus unicum et solum Deum
 reverentiam adhibeant tres simul mirabiles aliena
 ex religione viri, et quomodo nihil quicquam,
 præter eum, increatum esse statuant; Pythagoram
 intelligo, et Numam Pompilium; tertium vero
 Plutarchum Chæronensem, qui hæc præclara illo-
 rum dogmata laudavit. Sed Palamas, cum liberum
 sese atque immunem a principio, rege, et legibus
 exivit, qua scilicet increata efficeret, quæcunque
 O stuporem sectatorum ejus

XI. Undequaque et multifariam omnino cogno-
 vistic, quomodo neque sanctorum Patrum dogmata,
 neque sanas 1109 ethnicorum opiniones, quibus
 multi e sanctis Patribus nostris consenserunt, sed
 corruptas potius et perniciosas paganorum senten-
 tias sequi decernat. Et sane mirum est, quod ibi
 quidem intemperantibus oculis acutum cernens,
 morbida et putrida vulturum more depascatur, in
 nostrorum vero SS. Patrum scriptis plane cæcuti-
 at, cum recte videre neque velit neque possit.
 Et ut mihi quidem videtur, Palamæ idem contingit,
 quod fabulosæ illi Lamia; quam dicunt, quandiu
 domi manet, carentem oculis cæcam vivere: at
 ubi domo sua exierit, tam acutos et perspicaces
 habere statim oculos, ut omnia quæ sunt aliorum
 apprine videat. Sin minus, prodeat quispiam mihi
 dicturus, cur, cum sanctos Patres luculenter et
 diserte affirmare audiat, operationem in Deo a sub-
 stantia non distingui, et divinum imprimis audiat
 Dionysium, qui tum alia multa, quæ jam retuli-
 mus, his de rebus disseruit, tum illud præsertim

Variorum notæ.

(99) Difficilis et intricatus mihi visus est locus
 iste. Pro ὑπὸ λέγι ὑπέρ. Forsan legendum ἐπου-
 ράνιον, quod apud Platon. Apolog. Socrat. signi-
 ficat supra cœlos positum, aut ὑπερουράνιον eodem
 sensu. Alia quoque hujus loci potest interpretatio
 afferri hunc in modum: at Palamas, cum se prin-
 cipii expertem et nulli imperio subditum lege
 inuisitata constituisset, rebus sub cœlo positis
 hanc potestatem tribuit, ut increata fieri possint
 quæcumque in aere, terra, et aquis, entium genera
 consistunt. CAPPERON.

(1) Sic postea φεῦ τ' ἐξ τῶν ἐπομένων εὐθηεῖα!
 Sed sæpe Græci subintelligunt φεῦ et ὦ. Dicunt τῆς
 τύχης! O qualem fortunam! etc. CAPPERON.

(2) De lamia duplex occurrit locus in sacrarum
 Scripturarum versione vulgata. Alter Isa. XXXIV:
 Ibi cūhavit lamia. Hebr. לַמְיָא quod vertunt οἱ LXX
 ὀνοκέντυροι, Symmach. λαμίαι, alii atrix. Alter
 est Jerem. Thren. IV: Lamiaē uiderunt mammas.
 Hebr. לַמְיָא quod οἱ LXX, vertunt δράκοντες, alii
 cetos, alii serpentes, et sane hoc nomine monstro-
 sum quoddam animal designari omnes fatentur.
 De iisdem lamia pluramarrant profani scriptores.
 Plutarchus initio libri De curiositate, Ἐν τῷ μύθῳ
 τὴν Λαμίαν λέγουσιν οἶκοι μὲν εὐδαίην [male in edi-
 tis ἀδαιν] τυφλήν, ἐν ἀγγεῖλι τυλ τοὺς ὀφθαλμοῦς;
 ἔχουσαν ἀποκατεμένους· ἐξῶ δὲ προεῖδουσαν περιτί-
 θεσθαι [male in editis ἀποτίθεσθαι, καὶ βλέπειν.

Hoc est, in fabulis fertur Lamiam domi quidem
 dormire cæcam, oculis in quodam vasculo repo-
 sitis, at foris egressam, suo sibi oculis inserere,
 et videre. Philostratus de vita Apollonii Tyanæi,
 lib. iv, cap. 8. λαμίας inter τὰ φάσματα, id est
 spectra numerat. Ibi quippe dicit, Menippi cujus-
 dam sponsam fuisse unam empusarum, quas lam-
 ias et larvas, seu lemures vulgus esse ducit: cas
 ad amorem pronas esse, et humanas præsertim
 carnes expetere. Porro cum Apollonius Tyanæus
 istam Menippi sponsam interrogasset, et acrius
 instando torsisset, fassam esse merum se spectrum
 esse, et Empusam, et Menippi corpore voluisse
 satiari. Duris Samius, Libycorum lib. II, narrat
 Lamiam fuisse mulierem pulchram: cum Jupiter
 rem cum ea habuisset, a Junone zelotypa adactam
 ad prolem necandam: ex hoc mœrore factam de-
 formem, aliarum pueros rapuisse et interfecisse:
 eam Junonis ob iram noctes diesque insomnes
 duxisse, ut eo majore esset in luctu; Jovis vero
 miseratione exemptiles tandem nascam oculos,
 quos pro libito modo tolleret, modo apponere
 posset, ab eodem obtinuisse ut in quam vellet, se
 mutaret formam. Testis scholiastes Aristophanis,
 qui Belt et Libya fuisse filiam ait. Alia alia insuper
 narrant. Vide, si libet, Diodorum Siculur, lib. xx.
 Pausaniam in Phocicis, etc. CAPPERON.

asserit, non aliud esse bonum, et aliud ens, et aliud vitam vel sapientiam; neque plures esse causas, aut deitates alias aliarum productivas, alias aliis superiores et inferiores; cur, inquam, cum isthæc audiat Palamas, ipse tamen in omnibus his surdus et cæcus factus tum aliis orthodoxæ doctrinæ adversariis adhæserit, tum præsertim impio Eunomio; qui aliorum sententiis non eo usque assentiendum esse dicebat, ut in Deo substantiam et operationem, unum quid esse putaremus. Quinimo volebat, ut a Dei substantia plane differre ipsius operationem, et hanc substantia atque hypostasi carere crederemus. Quæ refellens divus Gregorius, Nysæonorum **110** episcopus, « Quid per se ipsam, inquit, esse diceret operationem, quæ nec est substantia, neque character, neque hypostasis? Itaque rei non existentis imaginem et similitudinem ipsum Christum esse dixit. Atqui quod simile est rei non existenti, hoc ipsum nullatenus existit. Eo namque tendunt nova illa et portentosa dogmata, ut in id quod non est credatur. Nam quod non enti simile est, istud ipsum nullo modo est. » Per Deum vos obtestor, ut dicatis, quæ præsentior aut efficacior esse refutatio pellit Ecclesiam, ut modo in id quod non est, modo lamas ob consuetæ sibi ambitionis additamentum.

XII. Eandem stoliditatem habet, quod ipse rursus de divinitate in Thaborica monte substensa profert. Ibi quippe ob ignorantiam, seu potius ob morum perversitatem, in absurdum et alienum sensum detorquet hanc vocem *substendere*. Unde Thaboricum montem effecit quasi quædam castra diversarum deitatum, quæ secum invicem de superioritate et inferioritate certent. Scilicet necdum didicerat, hoc verbo *παραδεικνύειν*, *substendere*, non puram et evidentissimam designari manifestationem, sed ænigmaticam, quæque sensibilibus signis ea quæ nondum visa sunt prædicat. Hanc esse prædicti verbi significationem, cum ex aliis multis, tum ex divino viro Cosma Melodo patet. Hic enim ita loquitur : « Multiplicatis visionibus, sepulture tuæ **|||** symbola substendisti. » Rursus ex Gregorio Theologo, ubi de Pascha sic disserit : « Quando Verbum in regno Patris novum illud vinum nobiscum bibit, revelans ac edocens, quæ nunc mediocriter substendit. » Et iterum : « Dedicatur, et quidem magnificentissime, testimonii tabernaculum, quod Deus substendit, Moses construxit, et Bezeleel perfecit. » « Et angeli, » ait divinus Chrysostomus, « hominibus apparentes, splendidum suæ naturæ substenderunt. » Nam in hujusmodi sententiis isthæc præpositio

πολλά τα αίτια, καὶ ἄλλων ἄλλας παρακινῶν τετρας ὑπερεχούσας καὶ ὑφειμένως ὁ δὲ τοῖς τοῖς ἅπασιν κωφῶς καὶ τυφλῶς γεγωνῶς τοῖς ἐναντίοις ἀσμένως προσετιθέται, τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα Εὐνομίῳ τῷ δυσσεβεῖ, μὴ χρῆναι λέγοντι γνῶμας ἐτέρον παρθομένου ἐνοῦν τῆ οὐσίᾳ τῆ ἐνέργειαν περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ πάντῃ διαφέρουσιν εἶναι πιστεῦσιν, καὶ ἅμα ἀνωσιῶν τε καὶ ἀνυπόστατον. Οἱς ἀνθιστάμενος ὁ Νυσσαίων ἐπίσκοπος Γρηγόριος (3), « Τί ἐν, » φησὶ, « λέγοι εἶναι καθ' ἑαυτὴν τὴν ἐνέργειαν, τὴν οὐτ' οὐσαν οὐτε χαρακτῆρα, οὐδ' ὑπόστασιν; Οὐκοῦν τοῦ ἀνυπόστατου εἶναι ὁμοίωμα (4). Τὸ δὲ τῷ ἀνυπόστατῳ ὅμοιον εἶναι αὐτὸ πάντως ἐστίν. Αὕτη τῶν καινῶν δογμάτων ἡ τερατεία, τὸ πιστεῦσιν εἰς τὸ μὴ εἶναι, τὸ γὰρ τῷ μὴ εἶναι ἐπινοῶν οὐκ ἔστι πάντως. » Τίς, πρὸς Θεοῦ, τῶν ἀπάντων γένοιτ' ἂν δραστηριώτερος ἡγεγῶς κατὰ τοῦ νέου τουτοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου, τοῦ νῦν μὲν τσαούτην Ἐκκλησίαν πιστεῦσιν εἰς τὸ μὴ εἶναι συναυθιόντος, νῦν δ' εἰς πολυθεῖαν, διὰ τὴν τῆς συνήθους αὐτῷ φιλοτιμίαν προσήκην, ἵνα καὶ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ τῇ κακίᾳ κἀντιῶτα παρ' ἐλθῃ;

possit novi hujus impii Eunomii, qui tantam com- in plures deitates credat. Hoc autem præstat Palamas ob consuetæ sibi ambitionis additamentum. ut magistrum suum hic etiam improbitate superet.

18. Τῆς τοιαύτης αὐν ἔχεται παρακλήσις καὶ ὁ φησὶν αὐθις αὐτὸς καὶ περὶ τῆς παραδεικνύσεως ἐπὶ τοῦ βροῦς θεότητος. Ἰδοὺ γὰρ κακεῖ διαστρέφει ἐξ ἀμαθίας, ἢ μᾶλλον κακοτροπίας, τὴν λέξιν πρὸς ἀλλόκοτον καὶ ἐκφυλον τῆς λέξεως ἐννοίαν στραπέδον θεοτήτων διαφόρων πεποίηκε τὸ θεώριον βροῦς, ἀμιλλωμένου ἀλλήλαις ὑπερθέσεως καὶ ὑπέσεως ἕνεκα ἢ μήκω μαθῶν ὡς τὸ παραδεικνύειν οὐ τὴν καθαρὰν καὶ ἀναμφίβολον δεῖξιν δηλοῖ, ἀλλὰ τὴν αἰνιγματώδη, καὶ ἢ διὰ τῶν φαινομένων τὰ μήκω φανέντα κηρύττει. Ἀπλῶν δὲ καὶ ἄλλοθεν μὲν πολλαχθῶν, οὐχ ἕττον δὲ καὶ ὡν εἰρησθαι τῷ Μελεπόδῳ καὶ θεῖῳ ἐπ' ἡγεῖ ἐκείνῳ ἀνδρὶ, ἢ Σύμβολα (φύσικον) τῆς ταφῆς σου παρέδειξας, τὰς ὁράσεις πληθύνας. » Καὶ αὖ ἐξ ὧν Ἰρηγορίῳ τῷ θεολόγῳ (5) περὶ τοῦ Πάσχα λέλεσται : « Ὅταν αὐτὸ πῖναι καινὸν μεθ' ἡμῶν ὁ Λόγος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς, ἀποκαλύπτων καὶ διδάσκων. ἔ νῦν μετρίως παρέδειξε. » Καὶ πάλιν (6) : « Ἐγκαινίζεταί δὲ καὶ ἡ σπηρὴ [P. 697] τοῦ μαρτύριου, καὶ λίαν πολυτελῶς, ἢ Θεὸς παρέδειξε, καὶ Μωσῆ; ἐπέζητο, καὶ Βεζελεὶ ἐτελεῖωσε. » « Καὶ ἄγγελοι δὲ, » φησὶν ὁ Χρυσόστομος, « παρ' ἀνθρώποις φανέντες, τὸ τῆς οὐκείας φύσεως ἀπαστράπτων φῶς παρήνοιξαν. » Ἡ γὰρ παρὰ πρόθεσις κολαστικὸν τινα δεικνύσει φέρον ἐν τούτοις, ὥσπερ διὰ παραπετάσματος τὴν ἀλλ-

Variorum notæ.

(3) Gregor. Nyss., lib. II *Contra Eunom.*, tom. II, pag. 475. CAPPERRON.

(4) Scilicet paulo supra dixerat Eunomius apud S. Gregorium loco citato, Ἰθὺς ἐστὶν εἰκὼν καὶ σφραγὶς τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας. *Filius est imago et sigillum operationis [Dei] qui est omni-*

potens. CAPPERRON.

(5) Gregor. Nazianzen. orat. 42, in Pascha, pag. 692. CAPPERRON.

(6) Idem, orat. 42, in novam Dominicam. CAPPERRON.

θειαν χρυπτομένην συμβολικῶς ὑπεμφαίνουσα. A (sub) emollitivam et castigativam loquendi rationem innuit, et tanquam per velamen absconditam veritatem symbolice subindicatam fuisse declarat. Sit ita sane.

CAPUT III.

A. Ἐμοὶ δὲ καὶ μάλᾳ ἐθέλοντι τῶν ἐκεῖ λαληθέντων πάντα διεξιέναι καθ' ἕκαστα, τὰς τε ἐκδρομάς τῶν λόγων ἐκείνων καὶ τὰς ἀγγιστρόφους τῆς μάχης ἐκείνης μεταβολάς, καὶ τὰς κατὰ στόμα τῶν ἀντιθέσεων ἀπαντήσεις· καὶ ὅπως, καθάπερ ἐν ἐρημίᾳ λυσσῶντες κύνας, κυκλώσαντες μονωθέντα με κατὰ ταυτὸν, ὁ μὲν κατὰ τῶν ἐμῶν ὠθεῖν ἤπειγετο στέρων τῆς ἀσεβείας τὸ ξίφος, ὁ δὲ τὰ τῶν ὀπισθίων B μοι κράσπεδα σφόδρα ἐπιβούλους παρέσπα καὶ παρέρρηγνυ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν μετὰ τῆς γλώττης ἐκάτερως ὅλον ἀνθελκε τὸν νοῦν ἡμέτερον· καὶ συνέλονται φάναι, τοὺς συγχυῖς καὶ ἐπαλλήλους ἐκείνους ἰδρῶτας. οὗς ἀπαθείς ὁ τῶν ἀδελφῶν μόνος ἐβλεπεν ὀφθαλμοῖς, διεξιέναι καθ' ἕκαστα βουλομένη μοι αἱ τῆς κεφαλῆς ἀλγηδόνες οὐκ ἐνεδίδουν. Διδ παρατίσθαι βουλόμενον δι' αὐτὸ γε τοῦτο, καὶ πρὸς γε διὰ τὴν πάλαι τοῦ Καβασίλα φίλαν ἐνεσίην, ἐκπομπεύειν οὐ μάλᾳ ἐθέλων, ὅποσα κάκεινῳ κατὰ τῶν πατριῶν τηρικαῦτα ἐθῶν καὶ δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας λελάληται δόξαγμα δι' ἀμαθίαν (οὐ γὰρ ἂν ποτε φαίην ἐγὼ, μοχθηρίαν ψυχῆς) ἐμποδῶν οἱ φίλοι μοι σφόδρα καθίσταντο. Διδ καὶ μικρὸν ἀναπνεύσας ἀνελάμβανον αὐθις ἑμαυτὸν, καὶ ἐς τὸ πρότερον ἴχνος τῆς διηγήσεως ἀνήγον, τὸν λόγον, ἐκείνα μεταξὺ παραλείπων, ὅσα τὸ πρότερον ἔτος (7) ἡμῖν λεπτότερόν τε καὶ τεχνικώτερον ἐν τοῖς Ἀντιρρητικοῖς ἐκδέδοται, ἢ μᾶλλον ἢ τὴν τοῦ Παλαμά στηλιτεύει κακίαν ἐς ἀκριβέστερον.

elapso subtilius, et magis ad vulgares disputandi potius quæ Palamæ improbitatem accuratius proscribunt.

B. Πρῶτόν μὲν οὖν ἀναλαβὼν ἐξεθέμην εἰς πρόπτον τῶν Παλαμικῶν δογμάτων ἐκείνα, ἃ τηρικαῦτα Καβασίλα προσηγεῖν εἰς αὐτοῦ συμμαχίαν συμπέπτωκεν· ἴν', ὡς περ οἱ τοξόται κατὰ σκοπὸν, καὶ ἡμῖν ἀσφαλῶς τοξεύειν προσήγγηται. Ἐχει δ' οὕτως ἐν ταῖς διανοίαις καὶ λέξεσιν ἀμεταποίητα πάντα παντάπασιν. Ἐρμηνεύων ὁ προφήτης καὶ διακρίνων, εἰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τοῦτο, Πνεῦμα, φησι, σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ· ὡς ταῦτ' ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἴδοις δ' ἂν καὶ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον τοῦτ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἶναι δεικνύοντα [P. 698] τὰ ἐπὶ πνεύματα

¹ Isa. xi, 1.

I. Jam vero volebam equidem quæcumque ibi dicta sunt, sigillatim recensere, sermonum illorum excursiones, subitas illius pugnae mutationes, adversariorum oppositiones, quæ coram et in os occurrebant; quomodo, ceu rabidi canes, ambo simul me solitarium circulatim illi concluderint, ita ut alter meum in pectus impietatis ense adigere festinaret; alter vestium, quas a tergo gestabam, fimbrias insidiosissime avelleret ac dilaceraret; quomodo etiam uterque totam meam mentem ad se cum lingua diversas in partes vicissim traheret. Verbo dicam: erat in animo sigillatim enumerare multos illos, quibus continenter manabam, sudores, quos absque ulla passione solus vidit oculus divinus, qui arcana cuncta perspicit: **1112** sed narrationem persequi capitis dolores non sinebant. Unde cum eam ob causam in hoc excusatum me vellem, et præterea ob antiquam illam, quæ mihi cum Cabasila intercesserat, amicitiam, velut ad pompam evulgare nollem, quæcumque adversus patria et antiqua Ecclesiæ instituta et dogmata blasphemias, ob imperitiam (nunquam enim dixerim, ob improbitatem) protulisset; valde obstiterunt amici, quominus institutam narrationem interrumperem. Hinc ut paululum respirare mihi datum est, et me statim recepi; tum ad primum narrationis vestigium orationem revocavi, iis interim prætermisissis, quæcumque minutatim anno proxime regulas, in Antirrheticis nostris edidimus, sive

II. Primo naque param in medium rursus adduxit ea Palamæ dogmata, quæ tunc ad ejus defensionem Cabasilas protulerat, ut sagittariorum more ac scopum tuto collimarem. Sic autem habent citrullam immutationem Palamæ verba et sententiæ: «Explicans propheta et distinguens, quid sit hic Spiritus Dei: Spiritus, inquit, sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, spiritus timoris Dei»: adeo ut hæc omnia sint Dei Spiritus. Videas autem quomodo etiam Gregorius, qui magnum sibi ob theologiam nomen fecit, declaret hos septem spiritus ipsummet sanctum esse Spiritum, ut sermone in

Variorum notæ.

(7) Gregoras Acta synodi Palamiticæ et suam hanc cum Cabasila disputationem descripsit anno Christi 1352, mensibus Julio et Augusto. Libros *Antirrheticos*, priores quidem, considerat antequam Cantaczenus occupato Byzantio rerum potiretur, hoc est, ante ann. 1347; posteriores vero non edidit, nisi anno d'nomi 1355, ut in ejus Vita dictum est. Itaque hoc loco τὸ πρότερον ἔτος, quo significat editos a se libros *Antirrheticos*, non potest esse *annus proxime elapsus*: nisi *Antirrheticos*

priores semel quidem ante ann. 1347, iterum autem ann. 1351 editos ponamus: id quod minus verum puto. Malim igitur τὸ πρότερον ἔτος interpretari *primo* vel *priore anno*, ut intelligatur annus primus susceptæ adversus Palamam disputationis, non autem novissimus, seu proxime elapsus. Sic idem Gregoras, *Hist.*, lib. xxi, pag. 625 E, *προτεραιαν* vocat eum diem, qui primus fuit, non qui proxime præcessit. Vide notas ad eam paginam, ubi et simile aliud exemplum afferitur. ΒΟΥΙΚ.

sanctam **1113** Pentecosten nobis innuit his verbis : Sanctus hic Spiritus prædicatus quidem fuit, etc. » Et paulo post : « Et certe unam e sancti Spiritus operationibus, in Evangelio quidem secundum Lucam, Dei digitum vocat Dominus; in Evangelio autem secundum Matthæum Dei Spiritum appellat. Porro quo in spiritu Dominus dixit a se dæmonia ejici, nisi in sancto Spiritu? Ergo e gratiis gratuitis, quas Deus diversimode distribuit, una est Spiritus sanctus. Quod si de una dicitur, de cæteris quoque dici poterit. » Et iterum : « Hæc, inquit, sufficiunt ut persuadeatur, neque creatam esse Spiritus sancti gratiam, et operationem, quæ accipitur et datur iis quos ea donare Deus voluerit (hic enim est Spiritus sanctus), neque etiam esse Spiritus sancti substantiam. Nemini quippe Deus suam largitur substantiam. » Et post pauca : « Ergo qui divinæ naturæ fulgorem, cujus participes sunt angeli Deo ministrantes, et per quem justii fulgebunt sicut sol, neque divinam neque angelicam esse substantiam asserit, is Deum inter et angelos quoddam lumen, quod neque Deus sit neque angelus, nequaquam statuit. Sed magnus Dionysius æternas participationes, principia, et universorum tum rationes tum prædefinitiones, quæ in Deo sunt, quasque angeli pariter ac homines participant, divinam aut angelicam esse substantiam pernegat. Cum vero fulgorem, de quo loquimur, plurali numero fulgores efferat, ostendit esse divinam non esse substantiam. Hæc enim **1114** nunquam plurali numero effertur. Sed quia eosdem divinos fulgores principii ac finis expertes appellat, increatos esse demonstravit. » Et iterum : « Quid igitur? times ne compositio in Deo admittatur, si divinæ operationes increatæ sint et dicantur? Multo magis time, ne Deum in creaturarum numero reponas, dum naturales ejus operationes creatas esse arbitraris. Quid igitur? nonne supremæ Trinitatis supposita multa sunt et increata? Quomodo ergo non sunt multi dii, vel quomodo propterea Deus unus compositus non est? Numquid, ea etiam supposita unum et idem esse cum Dei substantia et ab ea plane indistinctum quid, ut et operationem, asseres? » Et iterum : « Nulla unquam nobis persuadebit oratio, ut divini Spiritus operationes, quas propheta septem summam appellavit, inter creatas res collocemus. Porro divinarum et naturalium Dei operationum una est ipsum judicium, sicut ait Abraham : « Qui judicas omnem terram, non facies judicium? » Num igitur Dei judicium e rerum crea-

¹ Gen. xviii, 25.

A ταῦτα, ὡς κἀν τῷ εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν λόγῳ αὐτοῦ παρέτεθησεν ἡμῖν· Τοῦτο, λέγων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπρῦχθη μὲν, καὶ τὰ ἐξῆς. » Καὶ μετ' αὐτῶν· « Καὶ μὴν τὴν μίαν τῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργειῶν ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις κατὰ μὲν τὴν Λουκᾶν δάκτυλον Θεοῦ, κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καλεῖ. Ἐν τίνι δὲ πνεύματι ὁ Κύριος ἐκβάλλειν ἔφη τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι; Τὸ ἐν ἄρα τῶν κατὰ διαφύσεων χαρισμάτων (8) Πνεῦμα ἁγιόν ἐστι. Εἰ δὲ τὸ ἐν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. » Καὶ πάλιν· « Ἰκανὰ μὲν, φησὶ, καὶ ταῦτα πεῖσαι, μήτις κτιστὴν ὑπάρχειν τὴν διδομένην καὶ λαμβανομένην τοῖς κχαριστιωμένοις τοῦ Πνεύματος χάριν τε καὶ ἐνεργεσίαν (αὕτη γάρ ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον), μήτις τὴν οὐσίαν εἶναι τοῦ Πνεύματος. Οὐδενὶ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν οὐσίαν οὐσίαν διδωσιν. » Καὶ μετ' αὐτῶν· « Ὅ τοίνυν λέγων τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως, ἥς καὶ οἱ Θεοὶ λειτουργοῦντες; ἄγγελοι μετέχουσι, καθ' ἣν καὶ οἱ δίκαιοι λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, μήτις οὐσίαν εἶναι αὐτῶν μὴτις ἀγγελικὴν, οὐ τίθησι μεταξὺ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων φῶς, ὃ μήτις Θεὸς ἐστι μὴτις ἄγγελος. Ἄλλ' ὁ μέγας Διονύσιος τὰς προαιωνίους μετοχὰς τε καὶ ἀρχὰς καὶ τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ἔλων λόγους καὶ προορισμούς, ὧν ἄγγελοι τε καὶ ἄνθρωποι μετέχουσι, οὐκ εἶναι φησὶν οὐσίαν, οὔτε θείαν οὔτι ἀγγελικὴν· πληθυντικῶς δὲ προαιωνίων ταύτην τὰς ἐλλάμψεις εἰδείξεν οὐκ οὐσίαν οὐσίας θείαν. Οὐδέποτε γὰρ ἐκεῖνη πληθυντικῶς προάγεται. Ἀνάργους δὲ καὶ ἀτελευτήτους προσεπιπῶν ἀκτίστους ὑπαρχούσας εἰδείξε. » Καὶ πάλιν· « Τί οὖν; σύνθεσιν δέδοικας ἐπὶ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐνεργειῶν ἀκτίστων οὐσῶν τε καὶ λεγομένων; πολλῶν μᾶλλον δέδοιθι, μὴ κτισίᾳ ποιήσης τὸν Θεόν, τὰς αἰετοῦ φυσικὰς ἐνεργείας ἡγουμένους κτιστὰς· τί οὖν; οὐχὶ τὰ ὑποστατικά τῆς ἀνωτάτω Τριάδος, πολλὰ ὄντα, ἀκτιστὰ ἐστί; Πῶς οὖν οὐ πολλοὶ Θεοί, ἢ σύνθετος διὰ ταῦτα εἶ; ἢ σὺ κάκεινα ἐν καὶ τιτὸν ἐρεῖς τῆ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ (9) καὶ ἀδιάφορον πικτάσας, καθάπερ καὶ τὴν ἐνεργεσίαν; » Καὶ πάλιν· Ἡμῖν δ' οὐδεμίαν ποτ' ἐστὶν λέξις ἀποχωρῶσα πείθειν, τὴς ἐνεργείας τοῦ θείου Πνεύματος, ἧς ὁ προφήτης κεφαλαιωδῶς ἐπτὰ προσέειπε, μετὰ τῶν κτισμάτων τάττειν. Τῶν δὲ θείων καὶ φυσικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ μία καὶ ἡ κρίσις, καθὰ Ἀβραὰμ ἔφη· Ὁ κρῖνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις κρίσιν; » Ἄρ' οὖν καὶ αὕτη τῶν κτισμάτων ἐν; ἄρα οὖν καὶ τὴν ἐκ τοῦ κρῖσιν ἔξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν; » Καὶ πάλιν· « Πῶς οὐκ ἀκτιστος ἡ χάρις, δι' ἣν καὶ οἱ μετεσχότες [P. 699] αὐτῆς ἀκτιστοὶ καὶ ἀναρχοὶ καὶ ἀτελεσῆτοι καὶ ἀίδιοι καὶ οὐράνιοι κατ' αὐτὴν παρὰ τῶν

Variorum notæ.

(8) Sic vocant theologii ea externa Dei dona, quæ potius ad cæterorum utilitatem dantur, quam ad emolumentum illius in quem conferuntur; ut dona miraculorum, linguarum, etc. CAPPERRON.

(9) Videtur hic Palamas in p. gisse in eum errorem, qui abbati Joachimo tributus est, et in concilio Lateran. iv. sub Innocentio. III. anno Domini 1215 damnatus: quod nempe tres persone

divinæ, non tantum inter se, sed et ab essentia divina realiter distinguerentur. Hoc autem catholice fidei maxime adversatur. Nam in hoc præcipue stat sanctissimæ Trinitatis mysterium, quod una sit omnino natura, et tres personæ realiter distinctæ: quæ tamen ab unica illa natura realiter non distinguantur. CAPPERRON.

Πατέρων προσρηγορεύθησαν; » Καὶ πάλιν· « Ἄλλ' ἐπει
 πᾶλλὰ καὶ διαφοροὺς ὑποστάσεις καὶ δυνάμεις καὶ
 ἐνεργείας; ὁ Θεὸς ἔχει, εἰ μὴ ἔν τε τὸ αἰτίον ἐν αὐ-
 ταῖς, πολλὰ καὶ διάφοροι ἔσονται ἀρχαὶ τῆς θεότη-
 τος. » Καὶ μετ' ἄλλιον· « Ὁ μὲν Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα
 ἐκ τοῦ Πατρὸς· αἱ δὲ δυνάμεις καὶ ἐνεργεῖαι ἐκ τῆς
 μιᾶς τρισυποστάτου φύσεως. Καὶ γὰρ οὐχ ἡ οὐσία
 ἐκ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἡ σοφία ἐκ τῆς οὐσίας. » Καὶ
 πάλιν· « Πῶς δὲ καὶ κτιστῶν, τὸ ἀπὸ καταβολῆς
 κόσμου μὴ ἐκτισμένον, ἀλλ' ἠτοιμασμένον (10); » Καὶ
 πάλιν· « Ποῖος βίαιος δαίμων τῆ Ἐκκλησίας τοῦ
 Θεοῦ τολμηρῶς ἐπιεισάγγαεν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ,
 ἐνοικοῦσα τοῖς κτίσμασι, τοὺς καθαιρομένους καθαι-
 ρει, καὶ τοὺς ἀγιαζομένους ἀγιάζει; » Καὶ ἐπὶ
 τούτοις, περὶ τῆς θείας μεταλήψεως (11) καὶ τοῦ
 Θεοῦ βαπτίσματος, ὅσα καὶ ἀνωτέρω· που δεηλώ-
 καμεν.

Dei Ecclesiam dogma invehere ausus est? quod
 mundet eos qui mundantur, et eos qui sanctificantur
 sanctificet. » Ad hæc adduxit impia illa, quæ de
 divinæ Eucharistiæ participatione et divino Baptismate dogmata propugnavit Palamas, et quæcunque
 supra declaravimus.

Γ. Ἄλλὰ γὰρ ἡμεῖς ἐνταυθοῖ τὰ καιριώτερα τῶν
 ἀτόπων, ἃ τοῖς δυσὶν ἐκείνοις ἀνδράσιν, ἐκ μόνων
 δυσὶν Παλαμικῶν ἀναλεξαμένοις λόγων, εἰς ἀντίπα-
 λον προενεργεῖν καθ' ἡμῶν τηνικαῦτα συμπέπτωκε,
 κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον ἐξεθίχαμεν ὡς ἐν κεφαλῇ.
 Ὦν γὰρ ἔργον καὶ μόνον ἀκούειν, ἤπου διεξίναί καθ'
 ἕκαστον ἐργωδέστατον ἅπαντα· καὶ οὐδὲ πολλοῦ ἂν
 δεῖν οἶμαι χρῆμα τοῦτ' ἐπὶ πονηρὸν νομισθῆναι, καὶ
 Πιργῶν ἐμποιοῦν ἀκοαῖς εὐσεβείας συνθεραμμέναις,
 καὶ μηδὲν μηδαμῆ τῶν πατρῶν δογματῶν ἐκτὸς εἰ-
 θιζόμεναι ἀκούειν. Ἐξεσι δ', οἷς ἂν ὀρθῶς ἐξεῖη,
 σκοπεῖν κακὰ τούτων, ὡς εἰ μικρὸν μέρος δυσὶν τῶν
 ἐκείνου λόγων τοσαύτας ἔχει τὰς ἀτοπίας, καὶ ταῦτα
 ἐκ τοῦ παρῆκτος τοῖς θιασώταις ἐκείνου λεχθὲν,
 πόσας ἂν τις καὶ οἶας εἶναι λογισαίτο πᾶσι τοῖς ἄλ-
 λοις, ὅπῃ ἐξήχοντα οἶσι (12); Πολύλογος γὰρ ἐν κα-

tarum numero crit? Ergo et suum Deus judicium
 judicabit? » Et rursus: « Quomodo increata non
 esset illa gratia, per quam qui ejus participes facti
 sunt, increati, principii et suis expertes, æterni
 et cœlestes ob eam a sanctis Patribus fuerunt ap-
 pellati? » Et rursus: « Sed quoniam multas diver-
 sasque hypostases et virtutes et operationes habet
 Deus, nisi in iis una quæpiam esset causa, multa
 et diversa forent divinitatis principia. » Et paulo
 post: « Filius quidem et Spiritus sanctus ex Patre
 procedunt: at virtutes 1115 et operationes divi-
 næ ex unica, quæ tribus in personis subsistit,
 natura profluunt. Etenim non ex sapientia procedit
 substantia: sed ex substantia manat sapientia. »
 Et iterum: « Quomodo creatum esset illud, quod a
 constitutione mundi non creatum, sed paratum dici-
 tur? » Et rursus: « Qualis dæmon invidus hoc in
 nempe Dei substantia, in creaturis inhabitans,
 sanctificet. » Ad hæc adduxit impia illa, quæ de
 divinæ Eucharistiæ participatione et divino Baptismate dogmata propugnavit Palamas, et quæcunque
 supra declaravimus.

Ad hæc adduxit impia illa, quæ de
 divinæ Eucharistiæ participatione et divino Baptismate dogmata propugnavit Palamas, et quæcunque
 supra declaravimus.

III. Sed hic præcipuus ineptias, quas duo illi viri
 ex duobus duntaxat Palamæ libris contra nos tunc
 pugnano protulerunt, summam in se habebant
 sine ulla prorsus mutatione exposuimus. Nam quæ
 vel audire solummodo est onerosum, hæc certe
 omnia sigillatim dicendo percurrere, longe opero-
 sissimum fuerit; nec multum abesse puto, quin id
 malum esse videatur et quamdam quasi vertiginem
 afferre innutritis pietati auribus, quæ nihil a patris
 et antiquis dogmatibus alienum audire solent. Porro
 (quod facile ex prædictis animadvertent, qui recto
 ad hoc perpendendum judicio pollent) si duorum
 Palamæ librorum particula, obiter ab ipsius gre-
 galibus prolata, tot ineptias continet; quot et qua-
 les putarit quispiam in cæteris illius libris, quos
 plus sexaginta scripsit, contineri? Cum enim in

Variorum notæ.

(10) Alludit Palamas ad Matth. cap. xxv: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* CAPPERONN.

(11) Ita Græci vocant sacræ Eucharistiæ sum-
 ptionem: quia ut belle habet S. Joan. Damasc.,
 lib. iv *Orthod. fid.*, δὲ αὐτῆς τῆς Ἰησοῦ θεότητος
 μεταλαμβάνομεν. *Per eam Christi divinitatis partici-
 pationem: quia ut belle habet S. Joan. Damasc.,
 lib. iv Orthod. fid., δὲ αὐτῆς τῆς Ἰησοῦ θεότητος
 μεταλαμβάνομεν. Per eam Christi divinitatis partici-
 pationem: quia ut belle habet S. Joan. Damasc.,
 lib. iv Orthod. fid., δὲ αὐτῆς τῆς Ἰησοῦ θεότητος
 μεταλαμβάνομεν. Per eam Christi divinitatis partici-
 pationem: quia ut belle habet S. Joan. Damasc.,
 lib. iv Orthod. fid., δὲ αὐτῆς τῆς Ἰησοῦ θεότητος
 μεταλαμβάνομεν.* Differunt autem apud Græcos in-
 terdum μεταλήψις et μετάδοσις. Quippe μετάληψιν
 vocant sanguinis, μετάδοσιν vero corporis dominici
 communionem. Unde in imaginibus quæ depingi
 solent in sacri altaris conchis, Christus effingitur
 sacræ mensæ assidens manibus in crucem decus-
 satus: dextra quidem, cui vox μετάληψις inscripta
 est, calicem; sinistra, ubi vox alia μετάδοσις
 legitur, panem sanctum porrigit. Hinc in liturgia,
 Chrysostomi nomine inscripta, μετάδος μοι, δέσ-
 ποτα, τὸ τιμιον καὶ τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Κυρίου,
*Domine, impertire mihi honorabile ac sanctum Do-
 mini corpus.* Et postea, καὶ μετὰ μετάληψιν σπογ-
 γίζει τῷ καλύμματι τὸ ἅγιον ποτήριον, *Et post
 participationem [sacri sanguinis] abstergit velamine
 sanctum calicem.* Μετάληψις sumitur etiam de
 perceptione τοῦ ἀντιδώρου, seu panis benedicti.
 P'achymer., lib. v, cap. 8: Ἐν μεταλήψει δὲ Θεοῦ
 ἀπὸ τοῦ ἂν ἀντιδώρον λέγοσι. *In perceptione divini*

panis quem vocant ἀντιδωρον, id est, *Eucharistiæ
 supplementum;* denique de perceptione aquæ be-
 nedictæ, Eucholog. Allatian. Πάντων δὲ μεταλαμ-
 βανομένων καὶ ἀγιαζομένων ἐκ τῶν ἀγιασμάτων.
*Cum omnes participarent aquam benedictam atque
 sanctificarentur.* CAPPERONN.

(12) Palamas orationes scripsit multo plures
 quam sexaginta. Exstant in uno codice Regio (is
 est codex 2404) homiliae variaeque ejus opuscula
 plus septuaginta. Exstant et in aliis codicibus non
 pauca alia. Gregoras hoc loco de Palamæ oratio-
 nibus his tantum loqui videtur, quæ de rebus con-
 troversis scriptæ erant. Earum multas continet
 codex Regius 2409. In iis sunt: I. *Libri contra
 Acindynum decem continui;* qui omnes, exceptis
 tribus, ἀντιρρητικοῖς inscribuntur. II. *Libri duo
 Apologetici:* primus περὶ Θεῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς
 κατ' αὐτὰς μεθέξεως. Secundus περὶ Θεῶν καὶ
 Θεοποιου μεθέξεως, ἧ περὶ τῆς Θεῶν καὶ ὑπερ-
 φυσῶς ἀπλότητος. III. *Liber singularis,* ὅτι Βαρ-
 λαάμ καὶ Ἀκινδύνος εἰσι οἱ διχοτομοῦντες κακῶς
 ὄντως καὶ ἀβέως εἰς δύο ἀνίστους Θεότητες τὴν
 μίαν. IV. *Dialogi duo.* Primus *Orthodoxi cum
 Barlaamita.* Secundus *Theophanis Orthodoxi cum
 Theotimo ex Barlaamita.* V. *Refutatio eorum quæ
 Acindynus contra Palamam scripserat.* In hoc

malis profundendis vir iste sit uberrimus, et artis regulas longe prætergressus fuerit, integras libellorum quasi legiones, quæ illi sponte ac ultro fluunt, potest evomere. **1116** Hæc tamen iis qui sinceram incorruptamque nutriunt conscientiam, sufficiunt, ut demonstrat:

IV. Primum, quomodo non unum esse sanctum Spiritum, neque septem tantummodo; sed plus etiam septuagies septem spiritus esse statuat, quorum unus sit sanctus Spiritus. Secundo, qua ratione magnum in theologia Gregoriana absque horrore ullo calumniatur, et e divinis evangelistis Lucam et Matthæum, quasi Dei digitum appellarent non sanctum Spiritum, sed aliud quidpiam a divina substantia, et unam operationem ex infinitis ac diversis, quas Palamas inducit, operationibus. Tertio, quomodo Deum inter et angelos novum quoddam et proprium genus ponat increatarum operationum, quas Dei fulgorem et lumen ineffabile nominat. Qua in re magnum Dionysium calumniatur, quem sibi adstipulari obtendit; saltem quantum attinet ad hoc divinarum operationum genus, quod principii expers atque increatum esse affirmat. Quarto, quomodo cuilibet homini facile atque, ut ita loquar, in proclivi esse doceat, ut, modo voluerit, increatus et expers principii subito fiat; quandoquidem e copiosis atque arcanis fontibus tantæ munificentis rivus absque ullo strepitu promanat. Quinto, quod præparatum est, hoc etiam increatum a Palama prædicari; adeo ut inde necessario concludatur, increatum esse illum quoque ignem, quem diabolo Deus præparavit. Sexto, quomodo non solum increatas hasce operationes multas atque a Dei substantia distinctas esse asserat: sed etiam tres divinæ naturæ hypostases multas et a divina substantia distinctas esse statuat: et confuso paululum **1117** ac perturbato sermone usus hypostases quidem vocet multas illas atque infinitas operationes, et vice versa multas appellet et solas, juxta patriam et antiquam doctrinam, audire et colere omnibus orthodoxis licuit. Septimo, quomodo de sancta Eucharistiæ participatione deque divino baptismō nefanda et impia isti Palamita tuerint prolocuti.

V. Hæc autem sigillatim a nobis, si non omnia,

opusculo proponuntur primum Palamæ verba; **D** et responsiones, de his qui propriam mentem intra corpus conantur perspicere, an recte agant. Vide *Historiam Litterariam* Guill. Cave, partis II: pag. 507 et 508. Omitto quæ in aliis codicibus Regiis sparsa et disjecta reperire est. Asservantur in bibliotheca Segneriana tres tomi Operum Gregorii Palamæ. Sed ad eam bibliothecam aditus non patet. **BOIVIN.**
(13) *Tres divinæ naturæ hypostases [a divina substantia] distinctas esse statuit. Ita intelligendum esse Gregoriam patet, tum quia non posset Palamas simpliciter exprobrare divinarum hypostaseon pluralitatem, et distinctionem; tum quia supra Palamas negabat, eā hypostates: eā tunc avoicατω Τριδος εν κη ταυτων είναι τη του Θεου ουσια, supreme Trinitatis personas esse unum et idem cum Dei substantia. CAPPERONN.*

A κοῖς ὁ ἀνὴρ, καὶ τεχνικοῦ κενόνοσ ὡς πορρωτάτω λεγεῶνας ὄλους δυνάμενος ἐξεμεῖν λογαρίων ἐξ εὐτομάτου. Ὅμως ἰκανὰ καὶ ταυτὶ τοῖς τὸ συνειδῆς ἀδέκαστον τρέφουσι, δεῖξαι·

Δ'. Πρῶτον μὲν, ὅπως οὐχ ἔν εἶναι δογματίζει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ μεντάνουδ' ἐπτά τινων ἐν, ἀλλὰ τῶν γε ὑπὲρ τὰ ἐβδομηκοντάκις ἐπτά. Δεύτερον δ', ὅπως ἐν τούτοις οὐ φρίττει διαβάλλων τὸν τε μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον, καὶ ἄμα τῶν θεῶν εὐαγγελιστῶν Λουκᾶν καὶ Ματθαῖον, [P. 700] ἄκτυλον θεῶ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας, ἀλλ' ἕτερον τῆς οὐσίας καὶ μίαν τῶν ἀπειρῶν καὶ διαφορῶν ἐνεργειῶν ἐνέργειαν. Τρίτον δ', ὅπως μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ τῶν τι καὶ ἴδιον ἀκτιστῶν τίθησι γένος ἐνεργειῶν. λαμπρότητα Θεοῦ καὶ φῶς ἀβύρτητον ὀνομάζων, ἐν οἷς καὶ τὸν μέγαν διαβάλλει Διονύσιον, συμφωνεῖν αὐτὸν αὐτῷ προβαλλόμενος. Ἔς γε τὸ ἀναρχὸν τε καὶ ἀκτιστον εἶναι γένος τοῦτ'. Τέταρτον δ', ὅπως ὀμπερ' ἀνθρώπων ἀκτιστῶν γε ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐθέλοντι γίνεσθαι καὶ ἀναρχῶν ῥῆστον καὶ ὡς ἐπὶ κτανὸς τιπεῖν, ἐξ ἀφθόνων καὶ ἀποβήτων πηγῶν ἀφορτὶ καταφερομένου τοῦ τῆς τοσαύτης χορηγίας ρεύματος. Πέμπτον, ὅτι τὸ ἡτοιμασμένον ἀκτιστον-δογματίζει, ὡς ἐντεῦθεν ἀνάγκη εἶναι καὶ, ὃ τῷ διαβόλῳ ἠπίμασσε πῦρ ὁ Θεός, ἀκτιστὸν εἶναι. Καὶ ἄμα ἔκτον, ὅπως οὐ μόνον τὰς ἀκτιστους ταύτας ἐνεργείας πολλὰς καὶ διαφορῶς εἶναι φησιν, ἀλλὰ καὶ τὰς τρεῖς τῆς θείας φύσεως ὑποστάσεις πολλὰς καὶ διαφορῶς εἶναι νομοθετεῖ (13)· καὶ μικρὸν τι συγχέας τὸν λέγον ὑποστάσεις μὲν ὀνομάζει τὰς πολλὰς ἐκείνας καὶ ἀπειρῶς ἐνεργείας, καὶ τοῦμπαλις πολλὰς τὰς ὑποστάσεις; ἃς ἄχρι καὶ τήμερον δόγμα πάτρων τρεῖς γε καὶ μόνας ἄπασιν ἀκούειν καὶ σέβειν ἄπασιν ὀρθοδόξοις ἐνήν. Ἐβδομον, ὅπως καὶ περὶ τῆς ἀγίας μεταλήψεως καὶ τοῦ Θεοῦ ῥαπτισματος τάξις τούτοις λελάθηται.

cas ipsas hypostases, quas ad hanc usque diem tres

E'. Εἰρήσεται δὲ γε καθ' ἕκαστον, εἰ μὴ πάντα,

Variorum notæ.

D et responsiones, de his qui propriam mentem intra corpus conantur perspicere, an recte agant. Vide *Historiam Litterariam* Guill. Cave, partis II: pag. 507 et 508. Omitto quæ in aliis codicibus Regiis sparsa et disjecta reperire est. Asservantur in bibliotheca Segneriana tres tomi Operum Gregorii Palamæ. Sed ad eam bibliothecam aditus non patet. **BOIVIN.**

(13) *Tres divinæ naturæ hypostases [a divina substantia] distinctas esse statuit. Ita intelligendum esse Gregoriam patet, tum quia non posset Palamas simpliciter exprobrare divinarum hypostaseon pluralitatem, et distinctionem; tum quia supra Palamas negabat, eā hypostates: eā tunc avoicατω Τριδος εν κη ταυτων είναι τη του Θεου ουσια, supreme Trinitatis personas esse unum et idem cum Dei substantia. CAPPERONN.*

τὰ γούν πλείω, μεθ' ὧν ἀντιβήσεων τούτοις καθήκει, οὐχ ὄσας καὶ οἷας αὐτοῖς ἀντεστήσαμεν τότε, σὺν ᾧδῃ μυρία τῶν θεῶν λογίων ἀγωνιστικώτερον ἐπιόντες, ὁπόσα ὁ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας πάλαι ἔμνησε χορδῶς, ἀλλ' ἃ κατὰ τὸ ἐπιτρέχον ἢ μνήμη σχεδιάζουσα ἡμῶν χορηγήσει τῇ γλώττῃ· οὐκ οὐκ δι' ἑνδειαν ἀφορμῶν ἀντιπάλων (τούτο γὰρ οὐδὲ του τῶν ἐναντίων λέγειν τολμῶντος, οἶμαι, δεήσει ποτὶ), πῶς γάρ; ἀφθονίας μακρῶς προκειμένης ἡμῖν, ὁπόσην ἔμοι τῶν ἁγίων βίβλοι κατὰ τὸ θαυσιλὸς ἰπανελοῦσαι. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐνίοις, πρὸς λόγων ἀγῶνας βῦσιν, ἐξ ἀποριῶν ἀπορίας ἐνίοτε ἀντελεῖν περιγιγίεται, ὃ καίριον εἰποιεν ἥμισυ ἔχουσιν· ἐμὲ δ' ἐξ ἰπορίας μακρῶς εἰς ἀπορίαν μακρὰν καινὴν τινα καὶ παράδοξον περίσσησι τρόπον τὰ τῶν περιόντων ἰπλων πλήθος, καὶ βελῶν καὶ τόξων [P. 701] καὶ θοράτων (φάναι) παντοδαπῶν, εἰς ἀμυνα τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν. Ἀπορεῖν γὰρ ἔμοιγε φαίη τις ἂν ἴσως νῦν περιεῖναι, οὐχ ὁποίων ἂν εὐποροῖ ἀφορμῶν ἐς τὴν τοῦ λέγειν παρασκευὴν· ἀλλ' ὁπόσας ἂν ἁγίων καὶ οἷας ἂν παραλιπῶν συμμαχίδας γραφῶς, μέρους λαβόμενος βραχυτάτου καὶ ἀποχρῶντος πρὸς ἑνδειξὴν τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀβρωστίας, ἀπαλλαγῆναι γένοιτ' ἃ νῦν βραχεῖ.

quidem qualia conseciter argumenta, quibus ad dicendum paratus et accinctus abunde videar: sed potius quot et qualia sanctorum Patrum testimonia, quæ plurimum causæ meæ patrocinantur, omittam; ut minimam eorum partem, quæ adversariorum imbecillitatī demonstrandæ par sit, seligam; et sic breviter hac tota, quam suscepi, disputatione defungar.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΑ'.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS QUARTUS.

Gregoras cum Cabasila et anonymo theologo disputare pergīt.

CAPUT PRIMUM.

A. Ἐμοὶ δ' ὃ κἀν τοῖς πρόσθεν πολλάκις δεδρα-
κέναι γέγονε, μετρίων διὰ μῆκος ἀπομένω, καὶ
ὄσοις ἀφοσιῦσθαι τὸ τῆς ἀληθείας κράτος· ἐνῆν,
τούτο δὲ κἀνταῦθα δρᾶν οὐκ ἔγωγ' ἂν ὀνκήσαιμι. Τί
γὰρ δεῖ πανοπλίας ἐνταῦθα καὶ σπουδῆς πολεμικῆς,
τῆς τῶν ἀγῶνων παραβύσεως ὤρας, καὶ μαρνανθέντος
τοῦ ὑπεκκλύματος, καὶ τῶν τότε ἀντιδαινόντων καὶ τῶ

C 1119 I. Quod sæpe mihi supra facere contigit,
ut ob rerum dicendarum multitudinem pauca solum-
modo delibarem, quantum nempe ad comparandam
veritati, cujus defendendæ officio defungebar, victo-
riam sufficeret; idem me hoc etiam in loco facere
non pigebit. Nam quid hic armatura universa opus
est aut bellico studio, ubi jam certaminis tempus

effluxit, ejusque suscitabulum prorsus extinctum est, neque modo quidquam esse potest eorum, quae tunc nobis obsistebant et ignem irascentis animi accendebant? Aliunde vero pleraque supra, quantum ut opinor satis erat, commemoravimus. Unde mihi superflua et supervacanea res videtur, **1120** neque satis procul ab inutili remota, de iisdem eadem semper verba versare, et aliorum aures obtundere. Nec enim, ut illi tunc multa caeca et sterilia effluerunt, quae omnia in eandem ineptias veluti praecipitant, ita mihi quoque hac in pugna multorum auxilio opus fuerit. Sed quemadmodum certaminis illius tempore ipsos in suum praecipitium paucis detrusi, et sic eo defunctus sum; ita nunc longe potiori ratione, cum disputationis aëstus deferbuerit, pauciora quam pro illius temporis necessitate proferre mihi licet: nec ullus omnium dicere merito poterit, me quum studio ac voluntate non satis promptum fuisse, licet is qui ista legent, reipsa persuaserit ut haec evidentiter perspiciant. Et certe stultum valde fuerit, eodem semper modo eadem repetere, quae prius a nobis dicta in promptu est quibuslibet conspiciere. Quantum enim necesse est, ut illi adversarii dicta sua indesinenter variant, ob eorum quae proferunt infirmitatem; tantum necesse habemus ob dictorum nostrorum firmitatem et robur, caetera silentio praetermittere; eo fere modo, quo testibus nullis indigent ii, qui quae agunt luce et palam fulgente sole faciunt; quandoquidem ipsae per se res ultro, ut ita dicam, veritati testimonium perhibent: contra vero qui in tenebris et profundae noctis caligine studij sui fundamenta praecipitanter jaciunt, ii recte conspiciere non possunt, neque unde incipiat, neque ubi desinat suppositum operis sui fulcimentum.

1121 II. Et primo quidem de septem spiritibus, quos propheta super Dominum nostrum Salvatorem Christum requirituros esse affirmavit, nobis est disserendum; quoniam amicorum nostrorum optimus ille Cabasilas primum hoc veluti firmum illius disputationis propugnaculum nobis objecerat. Hos itaque septem omnes omnino increatos et sanctos esse spiritus Palamas ejusque gregales decreverunt. Statim igitur possemus nulla prorsus alia re ad persuadendos auditores indigere, si prima aggressionem ipsa haec nostri Salvatoris in medium proferremus verba, quae apostolis dixit: «Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti¹.» Plurali numero spiritus efferre hic non permisit: alioqui, quomodo divinae naturae sarta tecta servaretur personarum Trinitas, si non unus, at plures essent Spiritus? Sed quia jamdiu obtinuit, ut summam breviloquentiam veluti proprio sibi jure Lacones ut plurimum vindicarent, litteratores autem pluribus hoc in loco testimoniis opus habent, quibus adversarii accuratius refellantur; age, cum, nos etiam amicorum qui nos audiunt de-

A θυμούμενον τῆς ψυχῆς ἀναπτύτων, οὐκ ἐνὸν εἶναι μηδενὸς ἐν τῷ νῦν εἶναι. Ἄλλως τε κάπειθῃ τῶν γε πλείονων ἐφοθημένῳ ἀνωτέρω μνησθέντες μάλα γε ἀποχρώντως, ὡς ἐμοίγε φαίνεται, περιττόν μοι δοκεῖ καὶ τῶν περιέργων οὐ μάλα τὸν πόδα κεκτημένον ἐλεύθερον, περὶ τῶν αὐτῶν ταυτὰ στρέφοντας δεῖ τὴν ἀκοῆν ἀποκναίειν. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὡς ἐκεῖνοι δῆπου τότε πλείστα μὲν εἰρηται, τυφλὰ δὲ πάντα καὶ ἀγνοα καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν τῆς ἀτοπίας ἀγνοτα πάντα κρημνόν, οὕτω πολλῶν ἐνταυθοῖ κάμοι δεήσει τῆς συμμαχίας. Ἄλλ' ὡσπερ ἐν τῷ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου καιρῷ διὰ βραχίων εἰς τὸν ἐκεῖνον ἐκείνους ὠθήσας κρημνὸν ἀπήλλαγμαί, οὕτω καὶ πολλῶ μάλλον ἡσυχίας ὀσσης, νῦν μετριώτερον ἢ κατὰ τὴν τότ' ἀνάγκην μνησθέντος, οὐκ ἂν εἴη φάναί οὐδενὶ τῶν ἀπάντων, ὡς οὐκ ἱκανῶς τῆς προθυμίας καὶ βουλῆσεως ἔσχον ἐγὼ, κἂν τοῖς ἔργοις αὐτοῖς αἰσθῆσθαι σαφῶς τοῦ ἐντυγχάνοντος ἐπιπέσειν. Ἄ γὰρ ἡμῖν τε πρόσθεν εἰρηται καὶ ὄρθῳ τοῖς βουλομένοις πρόκειται, ἦπου πολλῆ τις ἂν εἴη ἀνοια, λέγειν ὁμοίως ἀεὶ τὰ αὐτά. Ὅσον γὰρ τοῖς ἀντιθέτοις ἐκεῖνοις δεῖ τῶν αἰ παραλλάξεων, δι' ἀρρωστίαν τῶν αἰε λογομένων αὐτοῖς, τοσοῦτον ἡμῖν, δι' εὐρωστίαν τῶν εἰρημένων, αἰε πρὸς τὰ ἐξῆς σιωπᾶν. Παραπλησίως ὡσπερ, οἷς μὲν [P. 702] ἐν ἡλίῳ καὶ φωτὶ ὄρθῳ ἔνεστιν ἄδρῶσι, τούτοις δῆπουθεν οὐδὲ μαρτύρων ἂν ποτ' οὐδένων δεήσει, αὐτῶν ἐξ αὐτομάτου (φάναί) τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν μαρτυρούντων. οἷς δ' ἐν σκότῳ καὶ νυκτὶ ἀδῆλοις ἔνεστι βυθοῖς ἐγκυβιστᾶν τοῦς τῆς σπουδῆς θεμελιεῦς, τούτοις οὐκ ἔστιν ὄρθῳ συνορᾶν οὐδ' ὄθῃν ἀρχεταί, οὐδ' ὄπη τελευτᾶ τῶν δρωμένων ἢ βλάτῃς.

B. Καὶ πρῶτόν γε δὴ λεκτέον ἡμῖν ἐστὶ περὶ τῶν πνευμάτων, ὧν ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Χριστὸν ἀναπαύσεσθαι ἐφησεν· ἐπειθὲ καὶ ὁ τῶν φίλων βέλτιστος ἡμῖν Καβασίλας τοῦτο πρῶτον ἡμῖν ὡς ἰσχυρὸν ἐπεπράχει τῶν λόγων ἐκείνων πρόβλημα. Ταῦτα τοίνυν ἐπὶ τὰ δοτα ἀκτιστά τε καὶ ἅγια πνεύματα δεδογματικῶν ἅπαντα εἶναι καθάπαξ ὁ Παλαμάς, καὶ οἱ θιασώται. Ἦν οὖν ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς προαγαγόντας εἰς μέσον τῆμας αὐτῆ τοῦ Σωτῆρος τὴν βῆσιν, ἦν τοῖς ἀποστόλοις εἰρήκει, μηδενὸς τὸ παράπαν ἑτέρου δεησεσθαι πρὸς κειθὼ τῶν ἀκρωμένων, λέγω δὴ τὴν, « Πορευθέντες μεθ' ἑσῶν πάντα τὰ ἔθνη, βάπτίζοντες αὐτοῖς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » (Ὁ πληθυντικῶς γὰρ ἐνταῦθα πνεύματα ἐδδουκε λέγειν· ἢ πῶς ἂν τὸ τρισυπίστατον τῆ θεῖα φυλάττατο φύσει, πολλῶν καὶ οὐκ ἐνὸς τοῦ Πνεύματος ὄνομα; Ἄλλ' ἐπειθὲ τὸ πᾶν βραχυλογεῖν ὁ πολὺς τῆς Λαχίωσιν ἐκλήρωσε χρόνος ὡς τὰ πολλά, τοῖς δὲ φιλολογωτέροις δεῖ πλείονων ἐνταῦθα μαρτυριῶν εἶ; ἔκρηκεστέρων τῶν ἐναντίων καθαιρέσιν, φέρει καὶ ἡμεῖς τὰ τοῦ πόθου τοῖς φίλοις ἀποδῶμεν ἀκραταῖς, ὄκνων ἐκλαθόμενοι πάντων. Μάξιμος τοίνυν ὁ θεῖος

¹ Matth. xxviii, 19, 20.

τάδε περὶ τῶν ἐπὶ διέξεισι (14) πνευμάτων (15), ταυτὴν δ' εἰπεῖν, ἀρετῶν. « Καὶ ἐπαναπαύσεται. » φησὶν, « ἐπ' αὐτὸν ἐπὶ πνεύματα · πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα ἐπιστήμης (16), πνεῦμα βουλῆς, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Ἔστι δὲ ἴδιον τῶν πνευματικῶν τούτων χαρισμάτων · φόβου μὲν, ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν · ἰσχύος δὲ, ἡ πρᾶξις τῶν ἀγαθῶν · βουλῆς δὲ, ἡ τῶν ἀντικειμένων διακρίσις · ἐπιστήμης δὲ, ἡ τῶν καθηκόντων ἀνόθευτος εἰδησις · γνώσεως δὲ, ἡ κατὰ ἐνέργειαν τῶν ἐν ταῖς ἀρεταῖς θεῶν λόγων περιληψίς · συνέσεως δὲ, ἡ πρὸς τὰ γνωσθέντα διόλου τῆς ψυχῆς συνδιάθεσις · σοφίας δὲ, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀδιάγνωστος ἔνωσις · καθ' ἣν τὰς ἀξίους ἡ ἐρεσις ἀπολαύσις γίνεται, μεθέξει ποιούσα θεὸν τὸν μετέχοντα, καὶ τῆς θείας αὐτὸν ὑποφήτην καθιστώσα μακαριότητος, κατὰ τὴν ἀένανον πρὸς [P. 703] τοὺς δεομένους τῶν θεῶν μυστηρίων ἀνεκπόμπευτον προβολὴν καὶ διέξοδον. » Ἐξηγητοὶ μὲν δ' αὐτὰς τὰ αὐτὰ φησι · « Τὸ πρὸς ἡμᾶς κατ' ἐνέργειαν πρῶτον ἀγαθόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ φόβος, τελευταῖον ἀπρηθμιῆσται τῆς Γραφῆς ὁ λόγος, καὶ σοφίας ἀρχὴν ἀπ' οὗ κινούμενοι πρὸς τὸ τῆς σοφίας τέλος, τὴν σύνεσιν, ἀνααίνομεν · μεθ' ἣν προσερχεῖς αὐτῷ γινόμενοι τῷ Θεῷ, μόνην τὴν σοφίαν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐνώσεως μετετεύουσαν ἔχοντες · οὐ γάρ ἐστι δυνατόν ἐπιλαβέσθαι σοφίας τὸν μὴ πρότερον διὰ τοῦ φόβου καὶ τῶν διὰ μέσου λοιπῶν χαρισμάτων τὴν τελέτην τῆς ἀγνοίας καὶ τὸν τῆς κακίας κοινόρητον ἐκταῖον παντελῶς ἀποσεισάμενον. Διὰ τοῦτο Θεῷ μὲν προσεχῆ τὴν σοφίαν, ἡμῖν δὲ τὸν φόβον, ἡ γραφικὴ τάξις διέθιξεν, ἐν ἡμεῖς εὐταξίας μάθωμεν ὅρον καὶ νόμον. » Ὁρᾷς ὡς ἀρετὰς, καὶ οὐχ ἄγιστα τὰ τὰ τίθησι πνεύματα.

ταυτὴν δ' εἰπεῖν, ἀρετῶν. « Καὶ ἐπαναπαύσεται. » φησὶν, « ἐπ' αὐτὸν ἐπὶ πνεύματα · πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα ἐπιστήμης (16), πνεῦμα βουλῆς, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Ἔστι δὲ ἴδιον τῶν πνευματικῶν τούτων χαρισμάτων · φόβου μὲν, ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν · ἰσχύος δὲ, ἡ πρᾶξις τῶν ἀγαθῶν · βουλῆς δὲ, ἡ τῶν ἀντικειμένων διακρίσις · ἐπιστήμης δὲ, ἡ τῶν καθηκόντων ἀνόθευτος εἰδησις · γνώσεως δὲ, ἡ κατὰ ἐνέργειαν τῶν ἐν ταῖς ἀρεταῖς θεῶν λόγων περιληψίς · συνέσεως δὲ, ἡ πρὸς τὰ γνωσθέντα διόλου τῆς ψυχῆς συνδιάθεσις · σοφίας δὲ, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀδιάγνωστος ἔνωσις · καθ' ἣν τὰς ἀξίους ἡ ἐρεσις ἀπολαύσις γίνεται, μεθέξει ποιούσα θεὸν τὸν μετέχοντα, καὶ τῆς θείας αὐτὸν ὑποφήτην καθιστώσα μακαριότητος, κατὰ τὴν ἀένανον πρὸς [P. 703] τοὺς δεομένους τῶν θεῶν μυστηρίων ἀνεκπόμπευτον προβολὴν καὶ διέξοδον. » Ἐξηγητοὶ μὲν δ' αὐτὰς τὰ αὐτὰ φησι · « Τὸ πρὸς ἡμᾶς κατ' ἐνέργειαν πρῶτον ἀγαθόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ φόβος, τελευταῖον ἀπρηθμιῆσται τῆς Γραφῆς ὁ λόγος, καὶ σοφίας ἀρχὴν ἀπ' οὗ κινούμενοι πρὸς τὸ τῆς σοφίας τέλος, τὴν σύνεσιν, ἀνααίνομεν · μεθ' ἣν προσερχεῖς αὐτῷ γινόμενοι τῷ Θεῷ, μόνην τὴν σοφίαν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐνώσεως μετετεύουσαν ἔχοντες · οὐ γάρ ἐστι δυνατόν ἐπιλαβέσθαι σοφίας τὸν μὴ πρότερον διὰ τοῦ φόβου καὶ τῶν διὰ μέσου λοιπῶν χαρισμάτων τὴν τελέτην τῆς ἀγνοίας καὶ τὸν τῆς κακίας κοινόρητον ἐκταῖον παντελῶς ἀποσεισάμενον. Διὰ τοῦτο Θεῷ μὲν προσεχῆ τὴν σοφίαν, ἡμῖν δὲ τὸν φόβον, ἡ γραφικὴ τάξις διέθιξεν, ἐν ἡμεῖς εὐταξίας μάθωμεν ὅρον καὶ νόμον. » Ὁρᾷς ὡς ἀρετὰς, καὶ οὐχ ἄγιστα τὰ τὰ τίθησι πνεύματα.

¹ Psal. cx. ² Eccles. i.

Variorum notæ.

(14) Locus est tom. I edit. Combefsi. in scholiis ad 54 question. in sacram Scripturam. Porro scholia ista sunt ipsiusmet sancti Maximi, qui ea priorioris explicationis causa subjunxit, ut ipse de se testatur præfatione scholiis præfixa, quam habes tom. I, pag. 43. CAPPERONN.

(15) Sex tantum sunt in Hebraico textu. Nam לַאֲנַלִּים timor Domini bis reperitur; nempe versibus 2 et 3, licet has voces modo per pietatem, modo per timorem Domini verterit et LXX et Latinus interpretes. Hebræis itaque spiritus pietatis et timoris Domini unicus est, qui iisdem vocabis לַאֲנַלִּים designatur. Sed ut a Grotio annotatum est, divinus ille Spiritus crevit in Christianismo: ideo in septem jam diu a theologis Christianis distribuitur, forsan ex Apocalyp. ii, v. 4: Gratia

A siderio faciamus satis, et omnem adeundi laboris metum oblivione conteramus. Divus itaque Maximus hæc de septem spiritibus seu (quod idem est) virtutibus disserit: « Et requiescent, inquit, super eum Christum septem spiritus; spiritus sapientiæ, spiritus intelligentiæ, spiritus cognitionis, spiritus scientiæ, spiritus consilii, spiritus fortitudinis, **1122** spiritus timoris Dei. Hæc sunt autem spiritualium horumce donorum proprietates. Timoris proprietates est abstinencia a malis. Fortitudinis, bonorum operatio. Consilii proprium opus est, adversarios nostros dignoscere. Scientiæ proprietates est genuina et sincera officiorum nostrorum notitia. Cognitioni propria est actualis comprehensio divinarum, quæ in virtutibus sunt, rationum. Proprium intelligentiæ munus est, efficere ut anima rebus in universum cognitis assentiatur. Sapientiæ proprietates est ignota cum Deo unio, per quam eorum qui digni habentur desiderium in fruitionem vertitur. Hæc enim sapientia Deum participative saltem facit eum, qui participans ipsius efficitur, eundemque divinæ beatitudinis interpretem constituit, per jugem et continuam divinarum mysteriorum propositionem, et ab omni arrogantia fastu alienam enarrationem, in gratiam eorum, qui hujusmodi explicatione indigent. » Porro idem sanctus Maximus hæc planius exponens ita loquitur: « Quod respectu nostri primum actu bonum est (nempe timor) hoc sacra Scriptura postremum numeravit¹, et sapientiæ initium vocavit²; a quo nos impulsus, ad sapientiæ finem (scilicet intelligentiam) ascendimus; quam adepti si fuerimus, Deo proximi et conjuncti, adhæremus: unam sapientiam habentes, qua media et interjecta, cum ipso Deo adunamur. Nec enim fieri potest, ut sapientiam adipiscatur, qui non prius per timorem, et reliqua intermedia sancti Spiritus dona, ignorantia lippitudinem et vitiorum pulverem a se prorsus excusserit. Quapropter Deo proximam sapientiam, nobis vero proximum **1123** timorem, a sacra Scriptura factus ordo disposuit; ut recti ordinis normam ac legem disceremus. » Vides ut hæc dona virtutes, non autem sanctos spiritus esse stuat.

III. Magnus pariter Chrysostomus de iisdem hæc olim inter alia protulit: « Cum quis donam charitatis habet, spiritum charitatis habere dicitur; cum martyrii donum acceperit, spiritum, hoc est donum, virtutis et fortitudinis dicitur habere. Quoniam enim qui donat, Spiritus sanctus est, do-

D vobis et pax ab eo qui est et qui erat et qui venturus est, et a septem spiritibus qui in conspectu throni ejus sunt; quanquam fateatur Grotius ex multorum interpretum sententia, hic a sancto Joanne angelos designari; quia receptum est apud Hebræos, septem esse maximos angelos qui Deo astent, nempe quomodo septem principes astabant regi Persarum, quæ aula quia erat magnificentissima, ideo ad ejus formam Dei aulam formabant veteres Hebræi. CAPPERONN.

(16) Apud τῶς LXX legitur εὐσεβείας. Apud Latin. vulgat. pietatis, rect us. Hinc laboravit sanctus Maximus ut exponeret diversas proprietates γνώσεως et ἐπιστήμης, cognitionis et scientiæ. CAPPERONN.

num vero idem cum donante nomen habet; si quis fuerit mitis et humilis corde, mansuetudinis donum, quæ Dei gratia est, accipit.) Et iterum: «Ubi profunda discere mysteria necesse est, revelationis tunc spiritus appellatur. Ubi charitas necessario est habenda, charitatis tunc spiritus vocatur. Quando necessum est ut clare et liquido loquatur doctor, sapientiæ spiritus dicitur. Quando auditor intelligenter loqui debet, intelligentiæ spiritus nominatur.» Et certe quid opus est ut singula sancti hujus Patris verba recenseam, quandoquidem toto illo sermone sanctus Chrysostomus eadem edisserit, ut iis, qui legere illum voluerint, patebit? Per Deum enim adjuro quemlibet, ut mihi dicturus accedat, an in hac nostra quæstione majori sit opus evidentia, ut discamus unum quidem esse Spiritum sanctum, increatam scilicet et unam Dei naturam: quas vero creaturis gratias Deus largitur, eas esse virtutes, varia dona et ipsius opera; quæ spiritus quidem nomen commune habeant cum illo, qui ea impertitur: sed nunquam sancti spiritus appelletur. His consona sunt, quæ Magnus Basilus disserit: «Quidam, inquit, dixerunt septem **1124** illas mulieres (de quibus ita loquitur Isaias propheta: «Illuminem unum septem apprehendent mulieres et dicent: Nomen tuum super nos invocetur'), septem esse spiritus, quos paulo post enumeraturus est propheta, velut super eum requirituros; qui de radice Jesse floris in modum egressurus erat; spiritum videlicet sapientiæ et intellectus, spiritum consilii et fortitudinis, spiritum scientiæ et pietatis, spiritum timoris Dei. Qui quidem spiritus, eo quod omnes a rectitudine declinassent et simul inutiles facti essent, cum jam nihil haberent loci, ubi jucunde requiescerent; eum qui fuit in Domino Jesu hominem apprehendunt, et ita quæcunque scripta sunt adimplent. Tunc enim seriatim spiritus scientiæ et pietatis, cum non est quisquam intelligens, neque quisquam Deum requirens; et quasi dedecore virtutes afficiuntur, cum nemo eas amplectitur: sed viduarum more nullam possunt reperire animam, quæ ipsas velit suscipere. Quod enim propria sua pulchritudine capere neminem possint, sed in solitudine sua permaneat, hoc virtutes reprehensione quadam perstringere videtur. Verum qui omnem virtutis in se speciem ad summæ perfectionis apices ostensurus est, is opprobrium ab eis aufert.» Ecce hic quoque sanctus doctor spiritus hos non sanctos appellat spiritus, verum humanas virtutes, quæ in Christo quatenus homine requiescant.

IV. Magnus item Athanasius, epistola prima ad Serapionem, Thmuitenum episcopum, de sancto Spiritu scribens, et Pneumatomachos refellens,

¹ Isa. xi, 2, 4.

Variorum notæ.

(17) S. Basil. in cap. iv Isa., tom. I, pag. 929. CAPPERONN.

(18) Sic Origenes, quem magni faciebat S. Basilus; Christum sæpe vocat, maxime libris contra Celsum. Nihil ibi frequentius ea locutione, ὁ κατὰ Ἰησοῦν ἄνθρωπος, id est, *Christus homo, Christi humanitas*. Nec ad Nestorianismum vergit hæc loquendi formula, si recte perpendatur. Nam Græce

τὸ δῶρον ὁμωνύμως τῷ δίδοντι, ἐὰν ἦ τις πρῶτος καὶ ταπεινῶς τὴν καρδίαν, δῶρον λαβεῖ τῆς πραότητος. καὶ ἐστὶ θεοῦ χάρισμα. «Καὶ ἄλλιν· «Ὅπου δεῖ μαθεῖν τὰ βάθη, καλεῖται πνεῦμα ἀποκαλύψεως. Ὅπου δεῖ ἀγάπην ἔχειν, καλεῖται πνεῦμα ἀγάπης. Ὅπου δεῖ σαφῆ λαλῆσαι τὸν διδάσκαλον, καλεῖται πνεῦμα σοφίας. Ὅπου δεῖ λαλῆσαι τὸν ἀκροατὴν συνετώως, καλεῖται πνεῦμα συνέσεως.» Καὶ τί δεῖ πάντα καταλέγειν, τοῦ παντὸς λόγου τὰ ἴσα διεξιόντος τοῖς βουλομένοις ὁρᾶν; Λεγέτω γὰρ τις ἐμοί, πρὸς θεοῦ, παρελθὼν, εἰ πλείονος τῷ σκέμματι δεῖ σαφηνεῖς, ὥστε μαθεῖν, τὸ μὲν Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι ἐν, τὴν ἄκτιστον θεότητα καὶ μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ· ἃ δὲ τοῖς κτίσμασι χάρισματά διδοται, ἀρετὰς καὶ δῶρα διέφορα, καὶ ποιήματα αὐτοῦ, πνεύματα μὲν καλούμενα

καὶ ταῦθ' ὁμωνύμως τῷ παρέχοντι Πνεύματι; οὐχ ἅγια δι' καθ' ἃ ὁ μέγας τούτοις συνάξει Βασίλειος, (17) «Ἐρηταί τισι, ἢ φάσκων, εἰ τίς αἰ ἐπιτὰ γυναικας (αἰ τῷ προφήτῃ λεγόμεναι Ἥσαϊα· ἢ «Ἐπιλήθονται ἐπιτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἐνός, λέγουσαι, τὸ δνομά σου κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς») ἐπιτὰ πνεύματά εἰσιν, ἃ μικρὸν [P. 704] ὕστερον ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης καταριθμεῖσθαι μέλλει, ὡς ἐπαναπαύμενα ἐπὶ τὸν ἐκ βίβης Ἰησοῦσαι ἐξανθεῖν μέλλοντα· πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εἰσαδεσίας, πνεῦμα φόβου θεοῦ. Ἄπαρ διὰ τὸ πάντα ἐκκλίνειν, καὶ ὅσα ἀχρειωθῆναι, οὐκ ἔχοντι τῷ ἐπαναπαύεσθαι ἀγαπητῶς, τοῦ κατὰ τὸν Κύριον ἀνθρώπου (18) λαβόμενα, ποιεῖ τὰ ἀναγεγραμμένα. Ἀργεῖ γὰρ τὸ πνεῦμα τῆς γνώσεως καὶ τῆς εὐσεβείας ἐσκαίρει, ὅτε οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν· καὶ οἷον εἰς δειδός ἐστι ταῖς ἀρεταῖς τὴν μηδένα εἶναι τὸν ἀντεχόμενον αὐτῶν, ἀλλ' οἷον χηρεύειν αὐτάς, ἀπορία τῆς ὑποδοχομένης αὐτὰς ψυχῆς. Τὸ γὰρ μηδένα δυνηθῆναι εἶναι ἐφ' οἷον κἀλλει, ἀλλ' ἐναπομῆναι τῇ ἐρημίᾳ, ὡσπερ καὶ τῶν ἀρετῶν δοκεῖ καθάπεσθαι. Ὅθ' ἐν αὐτῷ πᾶν εἶδος ἀρετῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν τελειῶσιν ἐποδεικνύουσι μέλλον ἀφαιρεῖ τὸν οὐνειδισμόν ἀπ' αὐτῶν.» Ἰσοῦ καὶ αὐτος οὐχ ἅγια πνεύματα λέγει ταῦτι, ἀλλ' ἀρετὰς ἀνθρώπων· ἐπαναπαύμενα Χριστῷ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον.

Δ'. Καὶ ὁ μέγας δ' αὐτοῖς Ἄθανάσιος (19), πρὸς Σεραπίωνα τὸν ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γράφων καὶ τοὺς Πνευματομάχους ἐλέγχων, ἐν τῷ

dicit etiam, ὁ κατὰ μὲ λόγος, pro ἑμῆς λόγος. Itaque ὁ κατὰ Ἰησοῦν ἄνθρωπος εἰ ἴψος *Christus homo, Christi humanitas*. Unde hac phrasi non prorsus inepte divini Verbi cum humana natura unio exprimitur. CAPPERONN.

(19) Athanas. epist. I ad Serapion., tom. I. CAPPERONN.

προφήτη φάσκοντας ἡμῶς ἀκούειν λέγοντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βρονθὴν καὶ κτιζῶν πνεῦμα (20) · « Εἰπατε, ὡς εἶπεν, « εἰ που τῆς θείας Γραφῆς εὐρίσκεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρημένον ἀπλῶς πνεῦμα, χωρὶς προσθήκης τοῦ λέγεσθαι τοῦ Θεοῦ, ἢ τοῦ Πατρὸς, ἢ τοῦ ἐμοῦ, ἢ τοῦ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ παρ' ἐμοῦ (ὅ ἐστι παρὰ τοῦ Θεοῦ) ἢ μετὰ τοῦ ἄρθρου · ἵνα μὴ ἀπλῶς λέγεται πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα, ἢ αὐτὸ τοῦτο, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ Παράκλητος, ἢ ἀληθείας · ὅ ἐστι τοῦ Υἱοῦ, τοῦ λέγοντος · « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια » ἵνα ἀκούσαντες ἀπλῶς πνεῦμα ὑπονοήσητε εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ; » Ἄλλ' ὁ μέγας ἐν προεμίαις ταύτ' εἰπὼν, καὶ προκαταστήσας τὸν λόγον, πολὺς ἐρρόθη παρ' ἑαυτὸν τὸν λόγον, τὰς ἐκ τῆς θείας Γραφῆς εἰς πλάτος ἐκτιθέμενος μαρτυρίας, ὡς ἐξεῖναι μανθάνειν τοὺς βουλομένους ἐκείθεν ἀρκούντως, ὡς ἐν ἐστί, καὶ οὐ πολλὰ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ὡς Παλαμᾶς φησι πάντας Πνευματομάχους ὑπερβαλλόμενος · οὐδ' ἐκ πολλῶν ἐν, ὡς αὐτὸς καὶ τοῦτο προστίθει, τῇ κακίᾳ κακίαν προσεξευρών καὶ ἐπιδαψιλευόμενος. Ὅμως διὰ τοὺς ἀσθενετέρους ἕνια τῷ παρόντι συντάγματι καὶ ἡμῖν ἐρανισαμένοις ἐκείθεν ἐκτίθεται. « Ὅσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ Υἱὸς ἐστίν, [P. 705] οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον καὶ αὐτὸ ἐν, καὶ οὐ πολλὰ, οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἐν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ Πνεῦμα. Ἐνὸς γὰρ ἔντος τοῦ Υἱοῦ, τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελεῖαν καὶ πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὐ συνἐνεργεῖαν αὐτοῦ καὶ ὁμοειδή, ἥτις ἐκ Πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι. » Ἐντεῦθεν ἔχειν οἶμαι πάντα τινὰ συνίεναι τὴν τῶν παλαμναίων ἀνατροπὴν, καὶ μὴ πλείονων ἐπιρρημάτων δεήσεσθαι πρὸς ἀκραιφνῆ μαρτυρίαν. Ὅμως ἐπέπερ καὶ οὕτως ἐν ἐν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πολλοῖς καὶ διαφόροις αὐτὸ τοῖς ὀνόμασι κέκληκεν ἡ Γραφή, βραχέα καὶ περὶ τούτου λεκτέον. « Εἰ ὁ Υἱὸς, ἐπεὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστίν, ἀνάγκη καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ἴδιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ. Ἀμέλει τοῦ Κυρίου ἔντος Υἱοῦ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα εἴρηται πνεῦμα υἰοθεσίας. » Καὶ πάλιν · « Τοῦ Υἱοῦ ἔντος σοφίας καὶ ἀληθείας, γέγραπται τὸ Πνεῦμα εἶναι σοφίας καὶ ἀληθείας. » Πάλιν · « Ὁ μὲν υἱὸς δύναμις ἐστὶ Θεοῦ καὶ Κύριος τῆς δόξης, τὸ δὲ Πνεῦμα λέγεται πνεῦμα δυνάμει καὶ πνεῦμα τῆς δόξης. »

Jesus est Filius; ita Spiritus ipse spiritus adoptionis filiorum dictus est.¹ Et iterum : « Ut Filius esse sapientia et veritas, ita scriptum est Spiritum esse sapientia spiritum et veritatis². Ut item Filius dicitur virtutis et gloriae Dominus, pariter Spiritus dicitur virtutis et gloriae spiritus³. »

Εἰ. Ἐγὼ δὲ μεταξὺ λέγων ἐμνησθῆναι καὶ Γρηγορίου (21), τοῦ μεγάλου τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρος,

¹ Joan. xiv. 6. ² Rom. viii. ³ Isa. xi ; Joan. xviii. ⁴ I Cor. i et ii ; I Cor. i ; Sap. i ; Rom. viii ; Joan. iv ; II Cor. iii ; Isa. xi.

Variorum notæ.

(20) In Hebræo textu legitur רוּחַ קְדוֹשׁ, id est *formans montes*, ut et vulgatus interpret Latinus venit. Doctissimus Drusius recte conjicit τὸς LXX, pro רוּחַ id est *montes*, legisse עַמְרֵת hoc est *tonitrua*, sicut mox ibidem pro רוּחַ קְדוֹשׁ, id est *quæ sit cogitatio ejus*, legerunt conjunctum רוּחַ קְדוֹשׁ quod

qui sese jactabant apud **1125** prophetam Amos Deum ita loquentem audire : Ecce ego firmans tonitru et spiritum creans : « Dicite, inquit, an in aliquo divinæ Scripturæ loco sanctum Spiritum dici simpliciter Spiritum reperitur, siue hac addita voce Dei, vel Patris, vel meum, vel ipsius Christi et Filii, vel a me (hoc est a Deo) vel aliter nisi cum articulo ; ita ut non spiritus simpliciter dicatur : sed ille Spiritus, vel conceptis verbis, Spiritus ille sanctus, vel Paracletus, vel Spiritus veritatis, id est Filii, dicentis nimirum : « Ego sum veritas¹ ; ut vos nuda et simplici spiritus voce audita, sanctum Spiritum ibi esse designatum suspicemini ? » Sed magnus iste doctor, cum hæc epistolæ initio dixisset, et veluti futuri sermonis fundamentum præstruxisset, per totam deinceps epistolam multus est in adducendis et fusius exponendis divinæ Scripturæ testimoniis, ut inde satis discere potuerunt, qui eum legere voluerint, quibus probetur unum esse Spiritum sanctum : non vero multiplicem, neque ex multis unum, ut Palamas asserit, omnes Pneumatomachos hæc in re superans, et eorum improbitati recens inventam esse magna veluti liberalitate addens improbitatem. Attamen in gratiam infirmiorum huic operi nonnulla inseruimus, quæ ex eadem epistola collegimus. « Quomodo modum, inquit, Filius est unigenitæ Patris æterni proles, ita Spiritus, qui a Filio datur et mittitur, unus ipse, non multiplex, neque ex multis unus, sed solus idem Spiritus est. Cum enim sit unus Filius, Verbum **1126** vivens, necessario etiam una est perfecta et plena, sanctificans et illuminans vita, ipsius videlicet efficacia et gratia, quæ ex Patre procedere dicitur. » Ex his, opinor, perspicere quisque nullo negotio poterit, quomodo prava et conscelerata Palamæ dogmata resellantur, nec pluribus verbis opus erit, ut sincerum atque incorruptum veritatis testimonium perhibeatur. Quia tamen, licet unus omnino sit Spiritus sanctus, multa et diversa ipsi nomina Scripturæ sacræ eontextus indidit, hæc quoque de re paucis disserendum est. « Si Filius, inquit, quia est ex Deo Patre, idcirco proprius est ipsius Dei Patris substantiæ, pariter Spiritus sanctus, qui ex Deo esse dicitur, proprius Filii secundum substantiam esse necessario debet. Nimirum sicut Dominus noster

verunt τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, *Christum ejus*. CAPPERONN.

(21) Gregor. Nazianz. orat. 37, quæ est postrema de theologia, et inseribitur de Spiritu sancto CAPPERONN.

uasius e lissert, mentionem feci. Unde mihi visum est, quoddam saltem illius testimonium hic adhibere. Sic enim habet : « Equidem ipse ad tantam appellationum copiam dum attendo, atque adversus quot et quanta nomina frontem perfricent qui Spiritui sancto adversantur, totus cohorresco. Spiritus **1127** Dei dicitur, spiritus Christi, spiritus Domini, spiritus adoptionis, veritatis, libertatis, spiritus sapientiæ, intelligentiæ, consilii, fortitudinis, scientiæ, pietatis, timoris Dei ; utpote cum omnia hæc efficiat, et cuncta per essentiam suam repleat : participatur, non participat : continet, non continetur : dicitur Dei digitus, ignis ut Deus, sapientissimus et in suis operationibus varius ac multiplex. » Quid necesse est plures hic verborum quasi turmas explicare, postquam inde hæc modica, saltem recordationis gratia, excerptimus? cum liceat, cuicumque hæc minus sufficientem demonstrationem suppeditarint, non solum septem divini Spiritus nomina ex illa sancti Gregorii oratione nullo negotio desumere, sed etiam pluries et quindecies tanta, atque ut novi doctoris Palamæ verbis utar, infinities infinita; quæ omnia tanquam totidem increatos et sanctos esse spiritus docuit : quæ res post hominum memoriam ne quidem in meram ac simplicem mentis cogitationem cuiquam venit, nedum eorum qui pietatem profitentur, sed nec ulli gentilium aut barbarorum, vel cæterorum, quicumque scilicet naturæ legibus ducantur. Igitur operæ pretium est advertere, juxta unanimum sanctorum Patrum consensum, unum esse sanctum Spiritum, non multiplicem, doctorum locis ostendimus, et adhuc evidentius

VI. Post hæc secundo loco animadvertendum est, tum quod a **1128** magno Gregorio effectus divini Spiritus appellentur (horum enim omnium, inquit, causa efficiens est sanctus Spiritus) eæ ipsæ proprietates, quas Palamas deitates increatas vocat, et propterea ipsum, ut diximus, Gregorium manifeste ac nominatim calumniatur ; tum quod inter hæc multa, quæ divino Spiritui nomina incidit, ipsum etiam Dei digitum nominari divinus ille vir asseruerit. Licet autem supra dictis immorari amplius vellem, hæc tamen, quam sancto Gregorio Palamas impexit, calumnia vi quadam ad se me rapit et manifeste attrahit. Necesse est igitur, ut illa ipsa Palamæ blasphema verba in medium rursus adducam, ne illorum nos memoria fugiat. Parum enim absuit quin me effugerent, dum Palamæ oblitus ad alia, quæ me distinebant, avocarer. Sic porro habe : Unam e sancti Spiritus operationibus, in Evangelio quidem (secundum Lucam ¹, Dei digitum vocat Dominus ; in Evangelio

¹ Luc. xi, 20.

τὰ ὅμοια τούτῳ διεξιόντος. Ὅθεν οὐκ ἔμοιγε δέδοκται, μὴ οὐ κακέινου τινὸς μαρτυρίαν ἐνταῦθα συνειληφέναι. Λέγει γὰρ οὕτως· Ἐγὼ φρίττω, τὸν πλοῦτον ἐννοῶν τῶν κλήσεων, καὶ καθ' ὅρων ἀναίσχυντοῦσιν ὀνομάτων οἱ τῷ Πνεύματι ἀντιπίπτοντες. Πνεῦμα Θεοῦ λέγεται, πνεῦμα Χριστοῦ, πνεῦμα Κυρίου, πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, βουλῆς, ἰσχύος γνώσεως, εὐσεβείας, φόβου Θεοῦ. Καὶ γὰρ ποιητικῶν τούτων ἀπάντων, πάντα τῇ οὐσίᾳ πληροῦν μετεχόμενον, οὐ μετέχον· συνέχον, οὐ συνεχόμενον· δάκτυλος Θεοῦ, πῦρ ὡς Θεός· σοφώτατον, καὶ πολύτροπον ταῖς ἐνεργείαις. » Καὶ τί δεῖ πλείους κἀναυθὰ λόγων ἡμᾶς ἀνελλττειν φάλαγγας, μνήμης εἰνεκά γε καὶ ταυτὶ τὰ μέτρια παρελιθότας ἐκείθεν; ἔξδν, ὅτῳ μὴ ταυτὶ πρὸς ἐνδειξιν ἤρκεσεν, οὐ μόνον ἐπτά τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀπονητὶ λαμβάνειν ἐκείθεν ὀνόματα (22-23), ὅτι μὴ καὶ πλεονάκις τε καὶ πεντεκαίδεκάκις ταῦτα, καὶ εἰ δεῖ κατ' αὐτόν γε φάναι τὸν νέον διδάσκαλον Παλαμῶν, ἀπειρήκις ἴπειρα, ἀπερ ἀκτιστά τε καὶ ἅγια πάντα δεδογμάτικα πνεύματα· πρᾶγμα τῶν ξὶ αἰῶνος οὐδενί, μηδ' ἐς ψιλήν γοῦν ἐπίνοιαν ἀναληφθῆν, μὴ ὅτι γε τῶν εὐσεβεῖν αἰρουμένων· ἀλλ' οὐδ' [P. 706] Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων, ἢ ὅσοι φύσεως γοῦν ἀγονται θεσμῶ. Σκοπεῖν οὖν ἄξιον, ὡς ἐν τοῖς ἀγίοις ὁμολογεῖται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ πολλά, οὐδ' ἐκ πολλῶν ἐν, ὡς Παλαμῶ καὶ τοῖς αὐτοῦ θιασώταις κηρύττεται νῦν, οὐδ' ἔστιν ἀκτιστον οὐδὲν τῶν ἀπάντων, ὡς ἡμῖν κολλαχῇ τῶν θεῶν δίδεικται τε σοφῶν διδασκάλων καὶ ἐτι δειχθήσεται προτοῦσι τρανότερον.

C Eti deichthsetai protoysi tranoteron. neque ex multis sanctorum et sapientum Ecclesie in disputationis nostrae progressu ostendemus.

Γ'. Δεύτερον δ' ἐπὶ τούτοις; σκεπτόεν ἔστιν, ὅτι τε ποιήματα τοῦ θεοῦ Πνεύματος τῷ πολλῷ διδασκάλῳ ταῦτ' εἴρηται Γρηγορίῳ (ποιητικῶν γὰρ τούτων ἔφησε πάντων) ἡ Παλαμᾶς ἀκτιστους λέγων θεότητας αὐτόν (ὡς εἴρηται) διαβάλλει τρανῶς καὶ ὀνομασί, καὶ ὅτι πρὸς τοῖς πολλοῖς; τούτοις ὀνόμασι καὶ δάκτυλον τὸ θεῖον ἔφησεν ὁ θεῖος ἀνὴρ ὀνομαζέσθαι Πνεῦμα. Ὁ καὶ βουλόμενον τοῖς προτέροις; ἐνδιατρίβειν ἐτι βιαίως ἀπάγει με πρὸς ἐαυτὸ λαμπρῶς ἐφελκόμενον. Δεῖ τοίνυν τὴν ῥῆσιν ἐκ ἱ ἠν τὴν βλάσφημον τοῦ ἀνδρὸς εἰς μέσον αὐθις κομιζεῖν, ἀναμνήσεως εἰνεκα. Μικροῦ γὰρ καμὲ διεφυγεῖν ἐδέησεν, ἀπασχολησάσης τῆς τούτου λήθης ἐφ' ἑτερά. Ἐχει δ' οὕτως· Ἐτὴν μίαν τῶν τοῦ Πνεύματος; ἐνεργειῶν ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν δάκτυλον Θεοῦ, κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καλεῖται. Ἐν τίνι δὲ πνεύματι ὁ Κύριος ἐκβάλλειν ἔφη τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι; Τὸ ἐν ἄρα τῶν κατὰ διαίρεσιν χαρισμάτων Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν· εἰ δὲ τὸ ἐν, καὶ τὰ ἄλλα

Variorum notæ.

(22-25) Et sane permulta ibi sanctus Gregorius recenset sancti Spiritus nomina et attributa, quæ præsertim sacris e Scripturis excerptis. In ea ipsa duntaxat pagina, unde testimonium hic laudatum

sumpsit Gregoras, septuaginta duo numeravi sancti Spiritus nomina, quæ legere poteris tom. I, pag. 610, edit. Bil. Carperonn.

πάντα. Ὁρᾶτε τὴν κτηφινόδη τοῦ δυσσεβοῦ; διά-
 νοιαν, ὡς ἐξηγήσεις τοῖς θεοῖς ἐπάγει ῥήμασι·
 καὶ ὅπως συλλογιζέσθαι πειρώμενος ὁ ἀμαθὴς ἐκ
 ψευδῶν τε καὶ ἀσεβῶν προτάσεων ψευδὲς τε καὶ
 ἀσεβὲς συνάγει συμπέρασμα. Παρὰ γὰρ οὐδὲν
 λογιζάμενος τῶν ἁγίων ἀπάντων, ἃς ἠκροῦσθε
 νῦν, ἐξηγήσεις δάκτυλον εἶναι προτιθησὶ μίαν αὐτοῦ
 τῶν πολλῶν ἐκείνων ἐνεργειῶν, ἃς ἀκρίστους αὐτὸς
 πεποίηκε τήμερον, διαβάλλων ὁμοῦ Λουκᾶν καὶ
 Ματθαῖον τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς, καὶ ἅμα αὐτὸν
 τὸν Χριστὸν. Αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ τοιαύτη φωνή.
 Ἐπειτα συμπραίνει τὴν ἀκόλουθον ὁ μάλιστα ὁτο-
 πῖαν, ἡ Τὸ ἐν ἄρα (λέγων) τῶν κατὰ διαίρεσιν χα-
 ρισμάτων Πνεῦμα ἅγιόν ἐστι. Εἰ δὲ τὸ ἐν, καὶ τὰ
 ἄλλα πάντα πνεύματὰ εἰσὶν ἅγια. ἢ Καὶ μὴ εἴπερ
 ἐχρῆν κατὰ τέχνην συλλογιζέσθαι τὰ ὑπὲρ τὴν τέ-
 χνην, οὕτω πάντως λέγειν ἐχρῆν· ἐπεὶ τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον δάκτυλος ὀνομάσθη Θεοῦ μεταφορικῶς, ἢ
 δὲ δάκτυλος; τῷ λοιπῷ [P. 707] καὶ ὅλῳ σώματι πέ-
 φυκεν ὁμοῦσις, ἐξ ἀνάγκης ὁμοῦσιον ἄρα καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗ δάκτυλος εἴρηται, δηλαδὴ τῷ
 Θεῷ. Ἄλλ' ἀμαθὴς ὑπάρχων ἐκείνος, καὶ συλλογι-
 ζέσθαι οὐκ εἰδῶς, ἔδοξεν, ἐν οὐκ εἰδῶσι τοιαῦτα
 βλασφημῶν καὶ συλλογιζόμενον, τῶν εἰδῶτων πολλῶν
 γὰρ διέπευ πιθανώτερος εἶναι, μὴ' αὐτὸς, ὡς ἔοικε,
 μὴ' οἱ ἐπόμενοι μὴπω καὶ τήμερον αὐτήκοοι τοῦ
 Εὐαγγελίου γενόμενοι, λέγοντος· ὡς Ὁ εἰς τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον βλασφημῶν ἀσυγχώρητόν τε καὶ ἀφυκτόν
 ἔξει τὴν κόλασιν. Ἄρ' οὖν οὐ τοῦ ἐναντίου πνεύμα-
 τος σαφῶς ἡ ἐνέργεια, ἣν ὁ ἀσεβὴς ἐνεργεῖται; ἄρ'
 οὐχὶ καὶ Ἰουδαῖον ἐστὶν ἀσεβέστερος; Ὁ γὰρ ὡς
 ὕδρων ἐσχάτην προῦφερον τέως ἐκείνοι Χριστοῦ,
 ἐν Βεελζεβοῦλ (24) ἐκβάλλειν λέγοντες αὐτὸν τὴν
 δαιμόνια, καὶ οὐκ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ, εἴτεον ἐν πνεύ-
 ματι Θεοῦ, τοῦ οὐτος ὁμών τῆ Ἐκκλησίᾳ χαρίζεται
 τήμερον, ὡς ἤδιστον ἀνάθημα· φεῦ τῆς τῶν ἐπομέ-
 νων εὐηθείας· μάλλον δὲ, βαθαί τῆς ἀνοχῆς σου,
 Χριστέ!

A autem secundum Matthæum Dei Spiritum appellat'.
 Atqui quo in spiritu Dominus a se demonia ejici dixit,
 nisi in sancto Spiritu? Ergo e gratis gratuitis, quas
 Deus diversimode distribuit, una est Spiritus san-
 ctus. Quod si de una dicitur, de cæteris quoque
 dici poterit. Videtis jam, quid sentiat impius ille
 ac fuco similis Palamas, qualem divinis verbis in-
 terpretationem subjungat, et quomodo iste impe-
 ritus, dum syllogismos conficere conatur, ex fal-
 sis atque impiis propositiõibus præmissis falsam
 et impiam deducat conclusionem. Nam omnium
 sanctorum, quas nunc audistis, interpretationem s
 nihili faciens ipse digitum Dei statuit unam esse
 ex multis illis operationibus divinis, quas idem
 increatas esse hodie confinxit; ubi sanctos Christi
 B 1129 discipulos Lucam et Matthæum, imo ipsum
 simul Christum, cujus est vox illa: digitus Dei,
 calumniatur. Deinde absurdam pariter conclusionem
 futilis iste Palamas his verbis colligit: «Ergo, in-
 quit, e donis gratuitis, quæ Deus diversimode dis-
 tribuit, unum est sanctus ipse Spiritus. Quod si
 de uno vere dicitur, alia quoque Dei dona totidem
 erunt sancti Spiritus.» Attamen si artificialibus
 uti liceat syllogismis in iis rebus, quæ omnem ar-
 tem superant, argumentari sic oportebat: quoniam
 Spiritus sanctus Dei digitus per metaphoram ap-
 pellatus est, et aliunde reliquo totique corpori
 consubstantialis est ex natura sua digitus; ne-
 cessario itaque Spiritus sanctus ei, cujus digi-
 C gitus dicitur, Deo videlicet, est consubstan-
 tialis. Verum licet imperitus sit Palamas, ne-
 que conficiendorum artem syllogismorum cal-
 leat, tamen apud imperitos blasphemias hæc con-
 clusiones deducens dignus visus est, qui longe
 majorem doctis et eruditissimam fidem obtineret. Hucus-
 que, ut apparet, necdum ipse, neque sectatores
 ejus, illud quod in Evangelio dictum est, audie-
 runt: « Qui sanctum in Spiritum blasphemat, is

inevitabili nullaque venia digno supplicio subiacebit. » Nonne igitur adversarii et diabolici spiritus
 operatio ea est, qua impius iste possidetur et vexatur? Nonne Judæos ipsos impietate superat? Quod
 enim illi antea velut summam in Christum contumeliam proferebant, dum in Beelzebub, non vero
 in Dei digito seu in Dei spiritu, dicebant ab ipso demonia ejici, hoc Palamas Ecclesiæ vestræ quasi
 gratissimum donarium largitur. O sectatorum ejus stultitatem! potius dicam, o quanta est tua,

1130 Christe, patientia!

Z. ἢ Ἄλλὰ τὸ ποιεῖν, φησὶ, καὶ ἐνεργεῖν τῶν
 πολλαχῶς λεγομένων ἐστίν. Οὐ γὰρ τὸ κτελεῖν ση-
 μαίνει μόνον, ἀλλὰ πρὸς πολλοὺς ἑτέροισ καὶ τὸ φυ-
 σικῶς ἐνεργεῖν· ὡς καὶ τὸν ἥλιόν φαμεν ποιητικῶν
 τῆς ἡμέρας, ἅτε φυσικῶς αὐτὴν ἐκτελοῦντα, οὕτω
 καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ τούτω συνατη-
 ρομημένα, διατελοῦσιν ἀκριστα, ἐπεὶ ποιεῖ καὶ ἐνερ-
 γεῖ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐμφύτως ἐνερ-
 ὁ Matth. xii, 28. ὁ Luc. xii, 10.

VII. « Verum, inquit, verba hæc ποιεῖν et ἐνερ-
 γεῖν, id est facere et operari, sunt de illorum nu-
 mero, quæ plures habent significatus. Nec enim
 D creare solummodo significant, sed præter alia
 multa significant etiam naturaliter operari. Nam
 quemadmodum a nobis dicitur sol diem facere,
 nptote quam naturaliter perficit; ita tum spiritus
 veritatis, tum alii, quos eidem adnumeravimus,

Variorum notæ.

(24) Ita Græci pro Beelzebub constanter legunt
 Βεελζεβοῦλ, quam scripturam retinendam esse
 censet eruditissimus Drusius tantisper dum quis
 probaverit eam a scribis corruptam fuisse, et non
 ab usu, et vulgo. Nam si ab usu est illius tempo-
 ris, et Evangelistæ eam retinuerunt, cur nos mu-

tavimus? Cæterum Beelzebub est ab Hebræo בְּבַרְזַבּוּל
 בְּבַרְזַבּוּל, quod significat Dominum muscarum: et est
 nomen idoli Accaronitarum, de quo IV Reg. cap. 1.
 Hoc nomen Israelitæ postmodum in contemptum
 hujus idoli dabant demoniõrum principi, ut patet
 Matth. x et xii. CAPPEKON.

increati permanent, quoniam eos ipse Spiritus sanctus, ut innatas et insitas operationes, facit atque operatur. » Auditis, ut dicam plane quod res est, nugacium anicularum deliramenta. Cum enim ipsum esse Pneumatomachum liquido constet, ac deinde istam appellationem effugere conetur, Pneumatomachorum improbitatem longo superat intervallo, et mutabile malum se facit, ut nempe clam nobis effugiat, nec ejus improbitas arguatur. Verum undequaque, quod non animadvertit, hac potissimum ratione certe captus est. Nam Palamiticæ improbitatis patres Pneumatomachi, cum sanctum Spiritum esse factum dicerent (sicut Filium divinum Arius factum esse dixerat), necessaria quadam consecutione creatum esse ipsum asserebant; quandoquidem sive arte comparatas, sive a natura insitas hominum cognitiones consulamus, id quod factum est, increatum dici nunquam poterit. Sed Palamas, quem nullius rei pudet, novissimis hisce diebus, id quod factum esset, increatum statuere non dubitavit. Oporteret itaque ut hæc omnia summo prosecuti odio sileremus, et obstructis auribus ab auditione mala declinaremus. Verum quoniam (x eo quod impune mentiatur nefarius ille et suomet **1131** suffragio justus Palamas) principes, potestates, quippe sæcularem hunc in mundum habent imperium, ipsi ob imperitiam suppeditant, unde ad simpliciores decipiendos hoc adversus veritatem tropæum erigat et statuat, necesse est ut hic etiam vigilemus, et assumptum veritatis censem libere in mendacium exseramus et, quantum in nobis erit, adigamus: arma pariter et aeneum arcis murum orthodoxis præbecamus, nostra videlicet conscripta opera, seu potius sacrarum Scripturarum testimonia; ne illi tenebrosam et caliginosam audicionem sequantur, sicque se ipsos in perditionis gurgitem conijciant. Cum enim tot, tanta et talia, prius quidem in nostris invectivis et Antirrheticis, nunc autem in ea, quam audiistis, disputatione testimonia ipsi Palamæ protulerim, nec tamen plene huic persuaserim, ut id, quod factum est, minime omnium increatum esse posse intelligeret: agendum de cætero clariora et ipsis fossoribus, ut ita dicam, nota verba usurpenus. Omnibus quippe notum est, sacrum fidei nostræ Symbolum, diebus cunctis et noctibus, communi omnium orthodoxorum confessione ubique jugiter, in pagis, urbibus, montibus et speluncis, atque, ut uno verbo complectar omnia, in universa terra, et quacunque aquarum natura facile pervadit, decantari. Porro sic habet istud Symbolum: « Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ, visibilibus omnium et invisibilium; et in unum Dominum Jesum Christum, **1132** Filium Dei unigenitum, genitum, non factum, Patri consubstantialem: per quem omnia facta sunt. » Videtis ut jam inde ab initio divini Patres Nicæni illum, per quem omnia fuerunt facta, factum esse discrete negarint. Genitum enim inquit, non factum.

VIII. Sed et magnus Athanasius in prima, quam ad Serapionem conscripsit, epistola hæc edisserit. « In hoc, inquit, (Spiritu videlicet) Verbum res

γελας. » Ἀκούετε γραβδίων φληνάφων, αὐτοχρημα φάναι, ληρήματα. Πνευματομάχος γὰρ ὑπάρχων σαφῆς, ἔπειτα ψεύγειν πειρώμενος τοῦνομα, γίνεται χεῖρων ἐτι μᾶλλον ἐκείνων μακροῖς τισι μέτροις· καὶ κακὸν ποιῶν ἐαυτὸν ἀλλοπρόσαλλον, ἵνα δῆθεν λαυθάνῃ διαδιδράσκων τοὺς τῆς κακίας ἐλέγχους, ὁ δὲ λέληθε μᾶλλον αὐτὸς ἐαυτὸν ἀλισκόμενος παναχόθεν. Οἱ γὰρ τῆς αὐτοῦ κακίας πατέρες Πνευματομάχοι, ποίημα λέγοντες εἶναι τὸ Πνεῦμα, καθάπερ Ἄρειος τὸν Υἱὸν, ἀκολούθως καὶ κτίσμα τοῦ: ἐξ ἀνάγκης ἐφασκον· ἄτε μὴ δυναμένης μήτε τῆς τεχνικῆς μεθόδου, μήτε φυσικῆς τῶν ἀνθρώπων γνώσεως, ἄκτιστον ποίημα λέγειν ποτέ. Ὁ δὲ μηδὲν αἰσχυρόμενος ἄκτιστον ποίημα τετόλμηκεν ἡδὴ νόμοθετεῖν ἐν ταῖς ἐσχάταις ταύταις ἡμέραις. Ἐχρῆν οὖν καὶ ἡμᾶς ἐνταυθοὶ σιωπῆ τὰ τοιαῦτα μισήσαντάς τε καὶ τὰ ὅσα βύσαντας φυγεῖν ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς. Ἄλλ' ἐπεὶ, [P. 708] διὰ τοῦ ἀνέλεγκτα ψεύδεσθαι τοῦτον ἀνόσιόν τε καὶ αὐτοχειροτόνητον δικαίον, αἱ τε ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ οἱ τοῦ αἰῶνος τουτουῦ κοσμοκράτορες; χορηγοῦσιν αὐτῷ δι' ἀμαθίαν τρόπαιον τοῦτο κατὰ τῆς ἀληθείας ἐγειρεῖν εἰς πλάνην τῶν ἀπλουστέρων ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ἐνταυθοὶ γρηγορεῖν τε ἅμα καὶ τὸ τῆς ἀληθείας ἀναλαμβάνοντες ἔξφορ παρῆρησά κατὰ τοῦ ψεύδους ἐλαύνειν, τὸ γε ἡμῖν ἐφικτὸν, ὄπλα καὶ τεῖχος ἀκροπόλει; ἰσχυρὸν τ.ς ἡμετέρας τοῖς ὀρθοδόξοις γραφὰς παρεχόμενοι, ἢ μᾶλλον τὰς τῶν θείων Γραφῶν μαρτυρίας, ἵνα μὴ ἀκοῆ σκοτεινῆ τε καὶ ἀλαμπεῖ κατακολυθησάντες εἰς βάραθρον ἐν τοῖς συνωθησῶσιν ἀπωλείας. Ἐπεὶ γὰρ τοσαῦτα; αὐτῷ καὶ τοιαῦτα ἐγὼ συμφορήσας πρότερον μὲν διὰ τε τῶν στηλιτευτικῶν ἐκείνων καὶ ἀντιζήτητικῶν, καὶ αὐ δι' ὧν ἤκηχόεστε νῦν, οὐκ ἐμπέπληκα, οὐδέ γε συνίεμαι πέπεικα, ἄκτιστον ἦκιστα πάντων εἶναι ποίημα· φέρε λοιπὸν σαφεστέρων τινῶν, καὶ αὐτοῖς γνωριμῶν εἰπεῖν σκαπανεύσιν, ἀψώμεθα λόγων. Ἐνδηλον γὰρ δῆπου τοῖς ὅλοις, ὡς τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν ἱερὸν Σύμβολον, ἐν ἡμέραις πάσαις καὶ νυξίν, ὁμολογία πᾶσιν ὀρθοδόξοις κοινῆ περιζῆδεται πάντῃ διηνεκᾶς, ἐν κώμαις ἅμα καὶ πόλεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ὄρεσι καὶ, συλλήθδην εἰπεῖν, ἐν πάσῃ γε τῇ γῆ καὶ ὅπῃ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας διζχεῖ τὸ ῥόδιον. Ἐχει δὲ οὕτως· « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὄρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. » Ὅρατε πῶς ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τοῖς θεοῖς ἀναιρεῖται Πατράσι διαββῆδην τὸ ποίημα εἶναι τὸν δι' οὗ τὰ πάντα κεποιήται. Γεννηθέντα γὰρ φησιν, οὐ ποιηθέντα.

D

II'. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα πρώτῃ τάδε διεξείσιν Ἐπιστολῇ· « Ἐν τούτῳ, ὁ φάσκων (τῷ πνεύματι διπλαδί), ἢ τὴν κτί-

σιν ὁ λόγος δοξάζει: θεοποιῶν, καὶ υἱοποιῶν δὲ προσ-
 ἀγει τῷ Πατρὶ· τὸ δὲ συνοδοξάζον τῷ Λόγῳ τὴν
 κτίσιν (25) οὐκ ἂν εἴη αὐτῷ τῶν κτισμάτων. » Καὶ
 μετ' ἄλλα· « Ὁ γὰρ Πατὴρ διὰ τοῦ Λόγου ἐν Πνεύ-
 ματι ἅγιῳ τὰ πάντα ποιεῖ, καὶ οὕτως ἡ ἐκότης
 τῆς ἁγίας Τριάδος· οὕτως ἐστίν. » Καὶ πάλιν (26)· « Εἰ
 τὰ ποιήματα βουλήσει καὶ εὐδοκίᾳ ὑπέστη καὶ ἡ
 κτίσις; πάντα θελήματι γέγονεν, ἐκτός ἐστιν οὗτος
 τῶν βουλήσει γεγονότων (27), καὶ μᾶλλον οὗτος
 ἐστὶν ἡ ζῶσα βουλή τοῦ Πατρὸς, ἐν ἣ τὰ πάντα
 γέγονε. » Καὶ πάλιν (28)· « Εἰ ἐν χειρὶ Θεοῦ τὰ
 ποιήματα εἰργάσθη (γέγραπται γὰρ ὅτι διὰ τοῦ
 Λόγου πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ
 ἓν), [P. 709] εὐδελον ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ Υἱὸς ἔργον·
 ἀλλ' αὐτὸς; ἐστὶν ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία. » Καὶ
 τί δεῖ περὶ τὰ αὐτὰ διηγεῖσθαι ἀνελευθέρως τὰς
 ἡμῶν ἀκοῆς ἀποκναίειν; περιστέφν Ικωνῶς τῶν
 λεγθέντων ἐχθρότων, ὡς διήρηται τε πανταχοῦ τῆς
 Γραφῆς τὰ ποιήματα τῆς ποιούσης οὐσίας· καὶ ὡς
 κτίσματα εἴη ποιήματα πάντως· καὶ ὡς τοὺς θεοὺς
 διαβάλλει Πατέρας, δεῖ μὲν τῶν οικείων ἐλέγχων
 τὰ ἐκείνοις λεγθέντα σιγῇ παριῶν, σκιωδῶς δ' ἐνίων
 ἐνιαχοῦ προσεμβάλλων γυμνά πως ὀνόματα, ἵνα δι'
 αὐτῶν συναρπάξῃ δῆθεν τῶν ἀπλουστέρων τὰς ἀκοάς.
 Δῆλον δ' ἐστὶν μᾶλλον ἐξ ὧν ὀνομασίᾳ τε ἐμνήσθη
 καὶ ὧν τὰς ῥήσεις ἐκτίθειται, παρασπῶν τὴν αὐτῶν
 δλοκληρίαν, καὶ ἄλλα ἄλλως ἄλλοις δεικνύς καὶ
 διασπείρων τεμάχια, καὶ ἀνελευθέρως πανταχοῦ χρώ-
 μενος; ἀναδείξ, ὅπῃ ἂν καὶ ἔθεν οἴηται τὸ βουλόμε-
 νον εὐχερέστερον ἀνύσιν τῆς γνώμης, ὡς ἐκείνου
 τε προφανῶς διαβάλλοι καὶ ὡς οὐκ οἶδ' ὅπότερον, C
 εἴτ' ἐξ ἀμαθίας μᾶλλον ἢ κακοηθείας διδραχῆ τε
 καὶ δροῦ τοῦτο, εἴτε τοῦτο μὲν οὐχί, διὰ δὲ κακοῆ-
 θειαν καὶ μάλα μόνην μάλιστα ψυχῆς· εἰ δὲ καὶ ἐξ
 ἀμφοῖν, ὡς ἡ τῶν πολλῶν μακρὰ κεκράτηκε φήμη,
 ἤκιστ' ἔγωγε διοίσομαι. Πολλαχοῦ γὰρ (ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον εἰπεῖν) ἤλωκε τε καὶ ἀλισκόμενος ὁρᾶται
 μάλα περιπετῆς καθιστάμενος ἑκατέροις, ὥστε ὀπό-
 τερον ἂν τις βούλοιο προφέρειν κατ' αὐτοῦ, δεξιῶν
 ὑποκείμενον, οἶμαι, εὐρήσει τὸν ἀνθρωπὸν καὶ
 μάλα γέ τοι δεκτικόν. Καὶ εἰκότερον τοῦτο. Ὁς
 γὰρ ἂν οἴησιν; ἀσπίδα τὴν ἡγεμονίαν τῆς γνώμης
 πιστεύσας; ἐπὶ τὰς τῶν θείων δογμάτων θύρας ἀνυ-
 πιστήμης, ὡς διδίσκται, λεξικῆς ἀφίκτηται, αὐτὸς
 ἐαυτὸν πεπεικός; ὡς γνοίη καλῶς, ἐαυτὸν τε ἔσφηλε D

creatas glorificat deificans, et in filios adoptans
 Patri adducit. Porro qui simul cum Verbo creatas
 res glorificat, ipse nequiquam creata res esse po-
 test. » Et paulo post : « Nam Pater per Verbum
 in sancto Spiritu omnia facit, eoque modo sanctæ
 Trinitatis unitas servatur. » Et iterum : « Si creatæ
 res voluntate ac mero Dei beneplacito subsistunt,
 et omnia creatura voluntate Dei facta est, haud
 dubie istud Verbum extra eorum numerum est,
 quæ libera Dei voluntate facta sunt, vel potius
 vivens est Patris voluntas et consilium, in quo
 facta sunt omnia. » Et rursus : « Si per Dei manum
 facta sunt ipsius opera, scriptum autem est, omnia
 per Verbum esse facta, et sine ipso factum esse
 nihil, clarum est utique Filium non esse opus, sed
 Dei manum et sapientiam. » Et sane quid necesse
 est ut, in iislem perpetuo versati, vestras aures
 obtundamus, cum ex supra dictis abunde probetur,
 ubique sacris in Scripturis factas res a causa sua
 efficiente distingui, neque creatas res inter et factas
 quidquam esse discriminis ? Satis etiam demon-
 stratum est, quomodo sanctos Patres calumniatur
 Palamas, eorum verba, ne ipse **1133** redargua-
 tur, silentio prætermittens ; alicubi tamen merta
 et nuda quorundam nomina obscure interserens,
 ut iis ad se simpliciorum aures rapiat. Hoc autem
 magis patebit ex illis SS. Patribus, quos nomina-
 tim citavit, et quorum verba ita in medium ad-
 duxit, ut eorum sinceritatem atque integritatem
 detruncaret, aliter aliis in locis alia fragmenta
 exhibens et disseminans. Hinc illiberali ubique
 impudentia utitur, dummodo animi sui propositum
 adimpleat, undecunque et quomocunque faci-
 lius sese illud adimpleturum esse opinatur. Hinc
 etiam sanctos illos Patres manifeste calumniatur :
 atque haud scio an ex ignorantia potius quam ex
 improbitate hoc fecerit et faciat : an vero non ita
 quidem se res habeat, sed sola præsertim animi
 malignitate id perpetrarit. Quod si, ut multus
 vulgi rumor obtinuit, per ignorantiam simul et
 improbitatem ita se gesserit, ego minime repu-
 gnabo. Nam ut plurimum multis in locis depre-
 hensus est, et etiamnum deprehenditur in utrum-
 que vitium impigisse ; adeo ut utrumlibet advor-
 sus ipsum profetere quispiam voluerit, idoneum,

Variorum notæ.

(25) In editionibus Athanasii veter. et nov. le-
 gitur συνᾶπτον, sensu minus commodo. Nam ex
 Athanasii sententia Spiritus sanctus creaturas
 Verbo non conjungit, sed Spiritus sanctus simul
 cum Verbo eas Patri conjungit, seu adducit, προσ-
 ἀγει, ut hic habetur Rectius itaque legitur συν-
 δοξάζον, ita ut τῷ λόγῳ συνοδοξάζον τὴν κτίσιν sit
 idem quod supra. ἐν τοῦτῳ [πνεύματι] τὴν κτίσιν
 ὁ λόγος δοξάζει. Editionis novæ auctor cruditissi-
 mus recte jam adnotarat in 4 mss. cod. legi συν-
 δοξάζον. CAPPERONN.
 (26) Athanas. orat. olim 4, jam 3, contra Arianos.
 CAPPERONN.
 (27) Verbum est extra numerum eorum, quæ li-
 bera Dei voluntate facta sunt. Hoc solemne est

apud S. Athan. et alios SS. Patres, ut dicant Fi-
 lium divinum τῇ φύσει genitum esse, non autem
 θελήματι factum : ita ut τὸ φύσει intelligatur de
 operatione Dei, ut jam in scholis loquimur, ad
 intra; et τὸ θελήματι de operationibus ad extra,
 non quod Filius sit ἀβέλητος τῷ Πατρὶ. καὶ μὴ
 βουλομένου τοῦ Πατρὸς, id est, præter voluntatem
 Patris et nolente Patre; hoc enim disertè negat
 Athanasius ibidem : sed quod non sit productus
 in tempore quando Deus primum voluerit ita
 ut potuerit nolle. Hoc quippe sensu creaturas
 duntaxat voluntate Dei factas fuisse docet eodem loco
 sanctus doctor. CAPPERONN.
 (28) Athanas. orat. olim. 3, jam 2, contra Aria-
 nos. CAPPERONN.

opinor, subiectum et hominem ad utrumque A τὰ μέγιστα καὶ σύν γε αὐτῶ πολλοῖς πολλῶν κακῶν
maxime habilem sit reperturus. Et hoc profecto ἐτέροις γίνεται τὰ ἐς ψυχὴν αἰτιώτατος.
longe probabilis est. Qui enim importunæ, quam de se imbibit semel, opinioni principalem animæ
partem concedidit, ac deinde ad aperiendas quasi divinatorum dogmatum fores accedit, ea, quæ voca-
bolorum rationem ut ostendimus expendit, scientia destitutus, et tamen sibi se illam pulchre callere
persuasit; is maximos primum se in errores inducit, et tum in se tum in alios multa mala confert,
unde ipsorum animæ non leve **1134** detrimentum accipiunt.

IX. Quæ cum ita sint, restat ut horum verborum
(parare et iudicare) significationem Palamiam doceamus. Hic enim, sicut non factum et increatum
existimavit esse illud, quod revera factum creatumque fuit, ita vocibus his (præparatione et iudicio)
res increatas designari putat, quæcunque tandem præparentur et iudicentur. Stalim itaque magis
Athanasius ita loquitur: « Nolunt impii Filium esse Verbum et vivens consilium; sed contendunt ipsum esse apud Deum voluntatem, prudentiam et sapientiam, quæ velut habitus quidam
Deo adveniant. Salomoni potius fidem adhibeant dicenti: « Deus terram sapientia fundavit, et cæ-
los in prudentia paravit ¹. » Sic in Psalmis dicitur: « Omnia quæcunque voluit, fecit ². » Quodsi
voluntas Dei sit sapientia et prudentia, et aliunde Filius ipsa sit sapientia, cavendum est, ne qui
Filius voluntate factum esse asserit, idem omnino dicat, ac si sapientiam in sapientia factam esse,
Filius in Filio esse factum, et Verbum per Verbum creatum fuisse, affirmaret. » Videtis ut verborum
fundare, facere et creare significationem eandem esse, quæ verbi parare propria est, censeat sanctus Athanasius. Sed et David, animata
illa Spiritus divini cithara et harmonica musa, « Præparans, inquit, in fortitudine sua montes ³. »
Et iterum: « Tu parasti directiones; iudicium et justitiam in Jacob tu fecisti ⁴. » Ecce hic etiam
Propheta verborum facere et parare unam eandemque esse significationem ostendit. Nec enim cælos
inreatus, nec increatos terras **1135** montes Dominus creavit. Et certe neque directionem, neque
iudicium, neque quidpiam eorum omnium, quæ fecit et præparavit Deus, increatum dixerit quis,
neque dicet unquam, nisi desipiat. In divinis etiam Evangeliiis diabolo et ejus angelis paratum
esse ignem audimus. Igitur si secundum Palamam increatus ignis ille sit, idem quoque increatus
Deus et principii expers erit; ac proinde diabolus erit increatus et principii expers Deus, increato
igne illo, quæ ipsius hæreditas est, deficiatus; et pæna ipsi debita, ob mala quæ a sæculo in universum
genus humanum contulit, in hujusmodi præmium convertetur. Etenim istud ipsum præcipue
videtur esse, quod semper tanto molitur opere Palamas, ut, cum ad Dei conditionem diabolum
evexerit, simul cum eo ignis illius increati hæres

Θ'. Τούτων οὕτω; ἐχόντων, ὑπόλοιπὸν ἐστὶ διδάξαι τὸν ἄνδρα καὶ τῆς τοῦ ἐτοιμάζειν τε καὶ κρίνειν λέξεως τὸ σημαίνον. Ὁ μὲν γὰρ, ὡς περὶ τὸ ποιοῦμενον καὶ τὸ κτιζόμενον ἀποητόν τε καὶ ἀκτιστόν ἔγγεται, οὕτω καὶ τὸ ἐτοιμαζόμενον καὶ τὴν κρίσιν ἀκτίστα εἶναι σημαίνειν ἠγεῖται, ἅττα περὶ ἂν εἴη τὰ ἐτοιμαζόμενα καὶ κρινόμενα. Ὁ μέγας τοίνυν φησὶν εὐθὺς Ἐθανάσιος; (29), ὡς ἔ; Οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι Λόγον μὲν καὶ βουλήν ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱὸν, περὶ δὲ τὸν Θεὸν βούλησιν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν, ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν. [P. 710] πειθέσθωσαν οὖν Σολομώντι λέγοντι: « Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἠτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει. » Οὕτως ἐν ψαλμοῖς: « Πάνθ' ἔσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν. » Εἰ δὲ βούλησις τοῦ Θεοῦ ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις, ὁ δὲ Υἱὸς ἐστὶν ἡ σοφία, ἔρα μὴ ὁ λέγων βουλήσει τὸν Υἱὸν, ἔσον λέγει τὴν σοφίαν ἐν σοφίᾳ γεγονέναι, καὶ τὸν Υἱὸν ἐν Υἱῷ πεποιῆσθαι, καὶ διὰ τοῦ Λόγου τὸν Λόγον ἐκτίσθαι. « Ὁρᾶτε πῶς εἰς ταυτὸν συνάγει τὴν σημασίαν τοῦ θεμελιοῦ καὶ ποιεῖν καὶ κτιζειν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἐτοιμάζειν. Ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ, ἡ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐμφυχὸς κιθάρα καὶ μουσα ἀρμονικῆ, « Ἐτοιμάζων ὄρη, φησὶν, ἐν τῇ ἰσχυρί αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν: « Σὺ ἠτοίμασας εὐθύτητας: κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακώβ σὺ ἐποίησας. » Ἰδοὺ καὶ οὗτος ταυτοσημάτων ἔδειξεν εἶναι τὴν ποιῆσιν τῇ ἐτοιμασίᾳ. Οὐτε γὰρ οὐρανοὺς ἀκτίστους, οὐδ' ὄρη γῆς ἀκτίστα Κύριος ἐκτίσε. Ναὶ μὴν οὐδ' εὐθύτης, οὐδὲ κρίσις, οὐδὲ τι τῶν πάντων, ὅσα τε πεποιήκει καὶ ἠτοίμασεν, ἀκτιστόν οὐδὲν οὐτ' ἐφησέ τις, οὐτε φησὶ ποτε, πλὴν εἰ μὴ μακροτό τις. Ἀκούομεν ἔτι καὶ τοῖς Εὐαγγελίοις, πῦρ ἠτοιμασμένον εἶναι τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἰ οὖν ἀκτιστόν κάκεινο κατὰ τὸν Παλαμᾶν, καὶ Θεὸς ἀκτιστός τε καὶ ἀναρχὸς εἴη ἂν αὐτὸ, καὶ ἔσται διὰ ταῦτα Θεὸς καὶ ὁ διάβολος ἀκτιστός τε καὶ ἀναρχός, Θεοθεὶς τῷ ἀκτίστῳ κλήρῳ αὐτοῦ τῷ πυρὶ: καὶ γενήσεται τὴ τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ κολάσεως, ὣν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπάσης ἔδρασε φύσεως ἐξ αἰῶνος, ἐπαθλον τοῦτο. Καὶ γὰρ τὸ κράτιστον καὶ τοῦθ', ὡς εἴοικεν, ἐστὶν ὁ παρὰ πάντα μοχλεῖ τὸν χρόνον ὁ Παλαμάς, ἵνα Θεὸν τὸν διάβολον καταστησάμενος ἅμα αὐτῷ καὶ τοῦ πυρός κληροῦχος ἐκείνου γένοιτο τοῦ ἀκτίστου, καὶ οὐκ εἴη φοβόσθαι τὴν κρίσιν τοῦ πάντων δημιουργοῦ καὶ Θεοῦ, πρὸξενον οὖσαν τοσοῦτου καλοῦ κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ γὰρ ἐλάβομεν θρωόντες ἐν πίθερ τὴν κεραμείαν (50-54), ἕτερον τρόπον οὕτω

¹ Prov. iii, 19. ² Psal. cxiii, 9. ³ Psal. lxxiv, 7.

⁴ Psal. xciii, 4.

Variorem notæ.

(29) Athanas. orat. olim 4, jam 5, in Arianos. CAPPERRON.
(50-51) Proverbium est, quod varie simulat-

que erudite Desiderius Erasmi. exponit chiliaid. i, centur. 6, proverb. 15. Ipsum consule, si lubet. CAPPERRON.

γηρώντα παιδεύοντες τε καὶ ἀσχοῦντες ἄνθρωπον τὴν τῶν λήξεων σημασίαν καὶ τέχνην, ἃ πεντεκαίδεκτην μανθάνειν ἔχρη· καὶ δεός, μὴ οἱ φιλοσκώμμοι αἰσθῶνται τε ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους· καὶ οὐ βᾶττα καταγελαῖν ἡμᾶς γε ἀπόσχονται. Ἀδὲ δὴ τῶν τοιούτων ἀπαλλάττεσθαι τάχιον χρή, μὴ ἀσθενέστερα γένηται πως εἰς τοῦμπροσθεν τὰ τῆς σπουδαιοτέρας ἡμῶν ἀσχολίας, ἀνακεραυνύμενα πολλάς τε καὶ πολλάκις ταῖς ἐκείνου τάνδρος μαιρακώδεις παιδείαις, καὶ τοσοῦτον ὀκλοῦεν ζημιούμενα, ὅσον τῆς ἐκείθεν μεταλαμβάνει φαρδύτητος.

deinceps in gravioris momenti negotiis defetiscamur, neve multis et juvenilibus Palamæ disciplinis nostrum studium commiserentis **1136** tantum in nobis ipsis detrimenti patiamur, quantum inde viii participando contraxerimus.

Υ. Καὶ μὲν δὴ λοιπὸν ἐστὶν ἡμᾶς ἀναδραμόντας ἐκείσε δεκνύειν περὶ τε τῆς θείας μεταλήψεως καὶ ἅμα τοῦ θείου βαπτίσματος. [P. 711] « Μέννησθε γάρ (σφίσι·ν ἔφη) εἰπόντες, ὅσα καὶ περὶ τούτων ἐπὶ ὑμῶν ἐταίριφ νενομοθέτηται Παλαμά καὶ πρὸς γε Ἡρακλεῖας τῷ τούτου θερμῷ θιασώτῃ· ὡς δαιμόνων εἴη σκοτεινῶν εὐρημα, μὴ τὴν διάφορον τῆς οὐσίας ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν θεῖαν εἶναι νομίζειν οὐσίαν αὐτὴν τὴν ἀγιάζουσαν ταῦτα. Μῆτε γὰρ τὴν θεῖαν πεφυκέναι βαδίζειν οὐσίαν ἐς ὅσα ὑφ' ἡλίον, μὴθ' ὅσον αὐθὶς εἶναι πιστεύειν, αἶμα καὶ σῶμα τὸν τ' οἶνον γίνεσθαι· καὶ τὸν ἄρτον ποτὲ τοῦ Χριστοῦ· τύπον γὰρ ταῦτ' εἶναι ἐκείνου, καὶ οὐκ ἐκείνου αὐτόχρομα (32). » Μακρὸς δ' ἂν εἴη χρόνος μακρύνειν, ἃ περὶ τῶν τοιούτων αὐτοὶ τε ἔφράσαν καὶ τοῖς γε σφετέροις συνέθεσαν γράμμασι· καὶ ἅμα οὐχ ὅσον ὁσίων ἀνδρῶν ἀκοῆς ἔμπιπλῆν ἀσεβείας τοσαύτης· ἔξδν ἐνὶ γε τῷ τρήπῳ ταυτὶ προεμένους ἐκείνα διεξιέναι, ἃ ἂν λέγων ὀφομαι τοῖς τὰ ὅσα βουλομένοις λαμπρῶς χαριεῖσθαι.

una et eadem ratione liceat ea dicendo percurrere, quæ ubi protulero in medium, iis qui sancta pique desiderant rem, ut opinor, gratissimam fecero.

ΙΑ'. Ὁ τοίνυν ἐκ Δαμασκοῦ φησιν εὐθὺς Ἰωάννης (33), ὅτι « Καθ' ἕνα ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λουέσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος [ὁ Θεός], καὶ ἐποίησεν αὐτὰ λουτρὸν ἀναγεννήσεως, οὕτως ἐπὶ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ἐσθλιεῖν ἄρτον, ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πέποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἶμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. Σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἠνωμένον θεότητι· τὸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου σῶμα· οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα

efficiatur; neque amplius omnium opificis et Dei iudicium pertimescat, utpote quod juxta ipsius opinionem tantum bonum conciliet. At enim non advertimus nos in dolo figlinam exercere, dum jam senem hominem dedocentes, verborum significationem docemus, et ea institimus arte, quam decimo quinto ætatis anno discere debuerat; et locus timendi est, ne qui mordacibus diceriis et scommatis gaudent, nos huiusmodi rebus occupari animadvertant, et a deridendis nobis ægre abstineant. Unde his defungi citius nos oportet, ne deinceps in gravioris momenti negotiis defetiscamur, neve multis et juvenilibus Palamæ disciplinis nostrum studium commiserentis **1136** tantum in nobis ipsis detrimenti patiamur, quantum inde viii participando contraxerimus.

X. Et sane superest, ut ad propositum reversi, quæ divinam Eucharistiæ participationem ac divinum simul baptismum spectant, declaremus. « Nam (illis aiebam) meministis vos dixisse, quæcumque de his amicus vester Palamas, et insuper Heracleensis episcopus, ardentissimus ipsius assecla, statuerunt; a tenebrionibus videlicet demonibus adinventam esse opinionem, qua quis a divina substantia operationem non distingui, sed ab ipsa divina substantia isthæc, Eucharistiam et baptismum, sanctificari existimet. Nec enim, inquit, divina substantia ejusmodi naturæ est, ut ad ea quæcumque sub sole sunt descendat: neque rursus fas est credere, vinum et panem Christi sanguinem et corpus unquam fieri. Illa quippe Christi figuram, non autem re ipsa Christum esse dicunt. Porro multum temporis insumerem, si fusius vellem recensere, quæ de istis dixerunt ipsi, suisque scriptis consignarunt: ahunde vero nefas est aures piorum impietate tanta implere, cum his omnis

una et eadem ratione liceat ea dicendo percurrere, quæ ubi protulero in medium, iis qui sancta pique desiderant rem, ut opinor, gratissimam fecero.

XI. Statim itaque sanctus Joannes Damascenus ita loquitur: « Quemadmodum in baptisate, quia hoc est in more positum apud homines, ut aqua laventur et oleo ungantur, sancti Spiritus gratiam oleo et aquæ conjunxit Deus, et fecit ut ea regenerationis lavacrum essent; ita quoniam **1137** mōris est hominum, panem manducare, et aquam ac vinum bibere, suam iis divinitatem conjunxit, et eadem corpus et sanguinem suum effecit, ut per consueta et naturalia ad supernaturalia perveniamus. Vere corpus est divinitati unitum, quod ex sancta Virgine sumptum est corpus; non

Variorum notæ.

(32) Μῆθ' ὅσον εἶναι πιστεύειν, ... καὶ οὐκ ἐκείνου αὐτόχρομα. His Palamitarum verbis errorum Sacramentariorum contineri, non omnino negaverim. Verum illorum patrocinio haud scio an unam opinionem tueri velint recentiores hæretici, cum in hanc Palamitarum sententiam tam acriter invehatur Gregoras, eam impietatis ream arguat, et luculentis SS. Patrum testimoniis conficit. Aliquando, fateor, apud plurimam Ecclesiæ Græcæ partem obtinuit Palamitarum doctrina, ut patet ex Palamitica synodo: sed nonnisi quod

spectat essentiae divinæ ab attributis distinctionem, et Thaborici luminis divinitatem: nec enim obtinuit quantum ad illa consecratoria, quæ Palamitis exprobrabat Gregoras. Sic verbi gratia Palamitis Iconomachorum errorem sæpius objicit Gregoras: at Palamitas revera Iconomachos fuisse, aut Iconomachorum errorem apud Orientalem Ecclesiam tum instauratum et approbatum fuisse, nemo dixerit. CAPPEROX.
(33) S. Joan. Damasc. lib. iv *Orthod. fid.* cap. 14 CAPPEROX.

opinor, subjectum et hominem ad utrumque A
maximeabilem sit reperturus. Et hoc profecto
longe probabilius est. Qui enim importunæ, quam de se imbibit semel, opinionioni principalem animi
partem concedit, ac deinde ad aperendas quasi divinatorum dogmatum fores accedit, ea, quæ voca-
bolorum rationem ut ostendimus expendit, scientia destitutus, et tamen sibi se illam pulchre callere
persuasit; is maximos primum se in errores inducit, et tum in se tum in alios multa mala confert,
unde ipsorum animæ non leve **1134** detrimentum accipiunt.

IX. Quæ cum ita sint, restat ut horum verborum
(parare et iudicare) significationem Palamiam doceamus. Hic enim, sicut non factum et increatum
existimavit esse illud, quod revera factum creatumque fuit, ita vocibus his (præparatione et iudicio)
res increatas designari putat, quæcunque tandem præparantur et iudicentur. Stalim itaque magis
Athanasius ita loquitur: « Nolunt impii Filium esse Verbum et vivens consilium; sed con-
tendunt ipsum esse apud Deum voluntatem, prudentiam et sapientiam, quæ velut habitus quidam
Deo adveniant. Salomoni potius fidem adhibeant dicenti: « Deus terram sapientia fundavit, et cæ-
los in prudentia paravit ¹. » Sic in Psalmis dicitur: « Omnia quæcunque voluit, fecit ². » Quodsi
voluntas Dei sit sapientia et prudentia, et alimide Filius ipsa sit sapientia, cavendum est, ne qui
Filium voluntate factum esse asserit, idem omnino dicat, ac si sapientiam in sapientia factam esse,
Filium in Filio esse factum, et Verbum per Verbum creatum fuisse, asfirmaret. » Videtis ut verborum
fundare, facere et creare significationem eandem esse, quæ verbi parare propria est, censeat
sanctus Athanasius. Sed et David, animata C
illa Spiritus divini cithara et harmonica musa,
« Præparans, inquit, in fortitudine sua montes ³. »
Et iterum: « Tu parasti, directiones; iudicium et justitiam in Jacob tu fecisti ⁴. » Ecce hic etiam
Propheta verbum facere et parare unam eandemque esse significationem ostendit. Nec enim cælos
increateos, nec increatos terræ **1135** montes Dominus creavit. Et certe neque directionem, neque
iudicium, neque quidpiam eorum omnium, quæ fecit et præparavit Deus, increatum dixerit quis,
neque dicet unquam, nisi desipiat. In divinis etiam Evangeliiis diabolo et ejus angelis paratum
esse ignem audimus. Igitur si secundum Palamam increatus ignis ille sit, idem quoque increatus
Deus et principii expers erit; ac proinde diabolus. Erat increatus et principii expers Deus, increato
igne illo, quæ ipsius hæreditas est, deificatus; et pœna ipsi debita, ob mala quæ a sæculo in uni-
versum genus humanum contulit, in hujusmodi præmium convertetur. Etenim istud ipsum præcipue
videtur esse, quod semper tanto molitur opere Palamas, ut, cum ad Dei conditionem diabolus
evexerit, simul cum eo ignis illius increati hæres

¹ Prov. III, 19. ² Psal. CXXIII, 9. ³ Psal. LXXIV, 7.

τὰ μέγιστα καὶ σύν γε αὐτῷ πολλοῖς πολλῶν κακῶν
ἑτέροις γίνεται τὰ ἐς ψυχὴν αἰτιώτατος.

Θ. Τούτων οὕτω; ἐχόντων, ὑπόλοιπὸν ἐστὶ διδάξει
τὸν ἄνδρα καὶ τῆς τοῦ ἐτοιμάζειν τε καὶ κρίνειν ἐξ-
ἔως τὸ σημαίνόμενον. Ὁ μὲν γὰρ, ὡς περ τὸ ποιούμε-
νον καὶ τὸ κτιζόμενον ἀπολήττον τε καὶ ἀκτιστον ἔργεται,
οὕτω καὶ τὸ ἐτοιμαζόμενον καὶ τὴν κρίσιν ἀκτιστα
εἶναι σημαίνειν ἠγέται, ἅτα ποτ' ἂν εἴη τὰ ἐτοιμα-
ζόμενα καὶ κρινόμενα. Ὁ μέγας τοίνυν φησὶν εὐδῆς
Ἄθανάσιος; (29), ὡς « Οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι λόγον
μὲν καὶ βουλήν ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱὸν, περὶ δὲ τὸν
Θεὸν βούλησιν καὶ φρόνησιν καὶ σοφίαν, ὡς ἐξ
συμβαίνουσιν. [P. 710] πειθέσθωσαν οὖν Σολομῶντι
λέγοντι: « Ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ θεμελίωσεν τὴν γῆν,
ἠτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει. » Οὕτως ἐν φιλο-
μοῖς: « Πάνθ' ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν. » Εἰ δὲ βούλησις
τοῦ Θεοῦ ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρόνησις, ὃ δὲ Υἱὸς
ἐστὶν ἡ σοφία, ἔρα μὴ ὁ λέγων βούλησιν τὸν Υἱὸν,
ἴσον λέγει τὴν σοφίαν ἐν σοφίᾳ γεγενῆσθαι, καὶ τὸν
Υἱὸν ἐν Υἱῷ πεποιῆσθαι, καὶ δεῖ τὸ τοῦ Λόγου τὸν Λό-
γον ἐκτίσθαι. » Ὁρᾶτε πῶς εἰς ταυτὸν συνάγει τὴν
σημασίαν τοῦ θεμελιῶν καὶ ποιεῖν καὶ κτείνειν τῆ
σημασίᾳ τοῦ ἐτοιμάζειν. Ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ, ἡ τοῦ
Θεοῦ Πνεύματος ἐμφυγος κιθάρα καὶ μουσα ἄρμον-
νική, « Ἐτοιμάζων ὄρη, φησὶν, ἐν τῇ ἰσχυρί αὐτοῦ. »
C Καὶ πάλιν: « Σὺ ἠτοίμασας εὐθύτητα: κρίσιν καὶ
δικαιοσύνην ἐν Ἰακώβ σὺ ἐποίησας. » Ἴδου καὶ οὗ-
τος ταυτοσημάτων ἔδειξεν εἶναι τὴν ποιῆσιν τῆ ἐτοι-
μασίᾳ. Οὕτε γὰρ οὐρανοὺς ἀκτιστους, οὐδ' ὄρη γῆς
ἀκτιστα Κύριος ἐκτίσεν. Ναὶ μὴν οὐδ' εὐθύτης, οὐδὲ
κρίσις, οὐδὲ τὴν πάντων, ὅσα τε πεποίηκε καὶ ἡ
ἠτοίμασεν, ἀκτιστον οὐδὲν οὐτ' ἔφησά τις, οὐτε φη-
σαί ποτε, πλὴν εἰ μὴ μαίνοιτό τις. Ἀκούομεν ἐξ
κάν τοῖς Εὐαγγελίοις, πῦρ ἠτοιμασμένον εἶναι τὸ
διαβόλω καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἰ οὖν ἀκτιστον
κἀκείνο κατὰ τὸν Παλαμᾶν, καὶ Θεὸς ἀκτιστός τε
καὶ ἀναρχος εἴη ἂν αὐτὸ, καὶ ἔσται διὰ ταῦτα Θεὸς
καὶ ὁ διάβολος ἀκτιστός τε καὶ ἀναρχος, θεωθεὶς τῷ
ἀκτίστῳ κληρῷ αὐτοῦ τῷ πυρὶ: καὶ γενήσεται ἐν
τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ κολάσεως, ὣν κατὰ τῆς ἐν-
D θρωπικῆς ἀπάσης ἔδρασε φύσεως ἐξ αἰῶνος, ἐπαθὼν
τοῦτο. Καὶ γὰρ τὸ κρᾶτιστον καὶ τοῦθ', ὡς εἶπεν,
ἔστιν ὃ παρὰ πάντα μοχθεῖ τὸν χρόνον ὁ Παλαμᾶς,
ἵνα Θεὸν τὸν διάβολον καταστησάμενος ἅμα αὐτῷ
καὶ τοῦ πυρὸς κληροῦχος ἐκείνου γένοιτο τοῦ ἀκτι-
στου, καὶ οὐκ ἔτι φοβοῖτο τὴν κρίσιν τοῦ πάντων
δημιουργοῦ καὶ Θεοῦ, πρῆξενον οὕσαν τοσοῦτου κα-
λοῦ κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ γὰρ ἐλάβομεν ὁρῶντες ἐν
πύθῳ τὴν κεραμεῖαν (50-51), ἕτερον τρίπον οὕτω

⁴ Psal. CXXIII, 4.

Variorem notæ.

(29) Athanas. orat. olim 4, jam 3, in Arianos.
CAPPERRON.
(50-51) Proverbium est, quod varie simulat-

que erudite Desiderius Erasmi. exponit chiliad. I.
centur. 6, proverb. 15. Ipsum consule, si libet.
CAPPERRON.

τηρῶντα παιδεύοντες τε καὶ ἀσχοῦντες ἄνθρωπον τὴν τῶν λέξεων σημασίαν καὶ τέχνην, ἃ πεντεκαίδεκτην μανθάνειν ἐχρῆν· καὶ δεός, μὴ οἱ φιλοσκόπιμονες ἀσθονῆται τε ἡμᾶς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους· καὶ οὐ βῆστα καταγελᾶν ἡμᾶς γε ἀπόσχωνται. Ἀδὲ δὴ τῶν τοιούτων ἀπαλλάττεσθαι τάχιον χρῆ, μὴ ἀσθενέστερα γένηται πως εἰς τοῦμπροσθεν τὰ τῆς σπουδαιοτέρας ἡμῶν ἀσχολίας, ἀνακεραυνύμενα πολλαῖς τε καὶ πολλάκις ταῖς ἐκείνου τάνδρος μειρακώδεσι παιδελαῖς, καὶ τοσοῦτον οἰκοθεν ζημιούμενα, ὅσον τῆς ἐκείθεν μεταλαμβάνει φανλότητος.

deinceps in gravioris momenti negotiis defetiscamur, neve multis et juvenilibus Palamæ disciplinis nostrum studium commiscentes **1136** tantum in nobis ipsis detrimenti patiamur, quantum inde villi participando contraxerimus.

Γ. Καὶ μὲν δὴ λοιπὸν ἐστὶν ἡμᾶς ἀναδραμόντας ἐκείσε δεκινύειν περὶ τε τῆς θείας μεταλήψεως καὶ ἅμα τοῦ θεοῦ βαπτίσματος. [P. 711] ἢ Μέννησθε γὰρ (φρσι:ν ἐφη) εἰπόντες, ὅσα καὶ περὶ τουτωνῆ ἐφ' ὑμῶν ἐταίρω νενομοθέτηται Παλαμᾶ καὶ πρὸς γε Ἡρακλεῖας τῷ τούτου θερμῷ θιασώτῃ· ὡς δαιμόνων εἴη σκοτεινῶν εὐρημα, μὴ τὴν διάφορον τῆς οὐσίας ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν θεῖαν εἶναι νομίζειν οὐσίαν αὐτὴν τὴν ἀγιάζουσαν ταῦτα. Μῆτε γὰρ τὴν θεῖαν πεφυκέναι βαδίζειν οὐσίαν ἐς ὅσα ὑφ' ἡλίον, μῆθ' ὅσον αὐθις εἶναι πιστεύειν, αἷμα καὶ σῶμα τὸν τ' οἶνον γίνεσθαι καὶ τὸν ἄρτον ποτὲ τοῦ Χριστοῦ· τύπον γὰρ ταῦτ' εἶναι ἐκείνου, καὶ οὐκ ἐκεῖνον αὐτόχροημα (52). Μακρὸς δ' ἂν εἴη χρόνος μηκύνει, ἃ περὶ τῶν τοιούτων αὐτοῖ τε ἐφάσαν καὶ τοῖς γε σφετέρους συνέθεσαν γράμμασι· καὶ ἅμα οὐχ ὅσον ὅτιον ἀνδρῶν ἀκοῆς ἔμπιπλᾶν ἀσεβείας τοσαύτης· ἐξὸν ἐνὶ γε τῷ τρήπῃ ταυτὶ προαμένους ἐκεῖνα διεξιέναι, ἃ ἂν λέγων οἴομαι τοῖς τὰ ὅσα βουλομένοις λαμπρῶς χαριεῖσθαι.

una et eadem ratione liceat ea dicendo percurrere, quæ ubi protulero in medium, iis qui sancta pique desiderant rem, ut opinor, gratissimam fecero.

Δ. Ὁ τοίνυν ἐκ Δαμασκῶ φησιν εὐθὺς Ἰωάννης (33), ὅτι ἢ Καθὰπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζυξε τῷ ἐλαίῳ καὶ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος [ὁ θεός], καὶ ἐποίησεν αὐτὰ λουτρὸν ἀναγεννήσεως, οὕτως ἐπὶ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ἐσθλῆν ἄρτον, ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζυξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πέποιθεκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. Σῶμά ἐστιν ἀληθὺς ἠνωμένον θεότητι· τὸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου σῶμα· οὐχ οὐ αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα

(32) Μῆθ' ὅσον εἶναι πιστεύειν, ... καὶ οὐκ ἐκείνον αὐτόχροημα. His Palamitarum verbis errorem Sacramentarium contineri, non omnino negaverim. Verum illorum patrocinio haud scio an ipsam opinionem tueri velint recentiores hæretici, cum in hanc Palamitarum sententiam tam scribiter invehatur Gregoras, cum impietatis ream arguat, et luculentis SS. Patrum testimoniis confutatur. Aliquando, fateor, apud plurimam Ecclesie Græcæ partem obviat Palamitarum doctrina, ut patet ex Palamitica synodo: sed nonnisi quod

A efficiatur; neque amplius omnium opificis et Dei iudicium pertimescat, utpote quod juxta ipsius opinionem tantum bonum conciliet. At enim non advertimus nos in dolio figlinam exercere, dum jam senem hominem dedocentes, verborum significationem docemus, et ea instituimus arte, quam decimo quinto ætatis anno discere debuerat; et locus timendi est, ne qui mordacibus diceriis et scommalis gaudent, nos hujusmodi rebus occupari animadvertant, et a deridendis nobis ægre abstineant. Unde his defungi citius nos oportet, ne

B X. Et sane superest, ut ad propositum reversi, quæ divinam Eucharistiæ participationem ac divinum simul baptisma spectant, declarem. « Nam (illis aiebam) meministis vos dixisse, quæcunque de his amicus vester Palamas, et insuper Heracleensis episcopus, ardentissimus ipsius assecla. statuerunt; a tenebrionibus videlicet dæmonibus adinventam esse opinionem, qua quis a divina substantia operationem non distingui, sed ab ipsa divina substantia isthæc, Eucharistiam et baptismum, sanctificari existimet. Nec enim, inquit, divina substantia ejusmodi naturæ est, ut ad ea quæcunque sub sole sunt descendat: neque rursus fas est credere, vinum et panem Christi sanguinem et corpus unquam fieri. Illa quippe Christi figuram, non autem re ipsa Christum esse dicunt. Porro multum temporis insumerem, si fusius vellem recensere, quæ de istis dixerunt ipsi, suisque scriptis consignarunt: aliunde vero nefas est aures piorum impietate tanta implere, cum his omnis

XI. Statim itaque sanctus Joannes Damascenus ita loquitur: « Quemadmodum in baptisate, quia hoc est in more positum apud homines, ut aqua laventur et oleo ungantur, sancti Spiritus gratiam oleo et aquæ conjunxit Deus, et fecit ut ea regenerationis lavacrum essent; ita quoniam **1137** mōris est hominum, panem manducare, et aquam ac vinum bibere, suam iis divinitatem conjunxit, et eadem corpus et sanguinem suum efficit, ut per consueta et naturalia ad supernaturalia perveniamus. Vere corpus est divinitati unitum, quod ex sancta Virgine sumptum est corpus; non

Variorum notæ.

speciat essentia divina ab attributis distinctionem. et Thaborici luminis divinitatem: nec enim obtinuit quantum ad illa consecratoria, quæ Palamitis exprobrabat Gregoras. Sic verbi gratia Palamitis Iconomachorum errorem sæpius objicit Gregoras: at Palamitas revera Iconomachos fuisse, aut Iconomachorum errorem apud Orientalem Ecclesiam tum instauratum et approbatum fuisse, nemo dixerit. CAPPERONN.

(53) S. Joan. Damasc. lib. iv *Orthod. fid.* cap. 14 CAPPERONN.

quod assumptum in cælos corpus inde descendat, **A** sed quia ipse panis et vinum in corpus et sanguinem Christi convertuntur. Si autem quæras, quomodo hæc flant, satis tibi sit audire, per sanctum Spiritum hæc fieri. »

XII. Auditus, quomodo magnum Ecclesiæ luminare non operationem substantia vacuam et a divina substantia distinctam, sed ipsam divinam sancti Spiritus substantiam, neque salutaris illius corporis figuram, sed ipsum illud corpus nec ab illo aliud esse, panem eucharisticum asserat. Porro, quod majus est, non simpliciter neque in transcurso paucis hæc verbis protulit: sed solidum atque integrum libri quarti caput magno studio hanc in rem elaboravit, et valde proluxas demonstrationes, tum ex naturalium rerum penu, tum sacris e Scripturis deprompsit. Tunc enim Ecclesia gravi bello velut marina tempestate jactabatur, et valde intumescerat illorum moles fluctuum, quos vehementissime concitabant Iconomachi, tum de prædictis, tum de Thaborico lumine, disceptantes. Hinc erroris occasionibus, quas impie confluxerant, captatis, hæreseos iconomachicæ tumultum excitabant, et domini Jesu incarnationem calumniabantur, ut supra exposuimus, ubi nec nos piguit prolixiore hac de re sermonem instituire. Tunc certe magistratus **1138** omnes, et cæteras imperii dignitates, hujus, quæ velut morbus cunotos infecerat, hæreseos ministri distribuebant, et certatim omnes maxima contentione ad similem currebant improbitatem; quin et illius ætatis homines, ob vitæ delicias et luxum, eo fere inclinabant animum, ut sanctionibus imperatoris adularentur. Supererant paucissimi, quorum generosus ac liberior animus, itemque ardentissimus in corde ignis, contra inimicum illum ignem fortiter decertabant; et hoc in bello sapientis hujusce viri sancti Joannis Damasceni sermonibus pro sua quisque facultate, alii verbo, alii opere, utroque alii, opitulabantur. Horum unus fuit Theodorus Graptus, qui multam tum scriptis in sermonibus sapientiam, tum ad perferendas hostium illorum plagas corporis patientiam demonstravit. Unde firma et inconcussa, quæ e majoribus accepimus, dogmata servavit, et grassantem ubique malitiam compescuit. Porro magnus hic doctor scripsit plures et Dei Ecclesiæ reliquit libros, qui uberem sapientiam cum scientia conjunctam et pietatem augusti splendore festam continent; ex quibus nonnulli quidem maximum et necessarium ad superiorem controversiam adjumentum nobis attulerunt: attamen perlibenti animo, nec sine quadam voluptate, rursus ex ipsius libris, ceu sacro ex armamentario, nunc opportunam ad presentis disputationis necessitatem gladium educam. Ibi quippe statim proponit verba, quæ velut classicum canentia proferebant Iconomachorum hæreseos antistites. Sunt autem hujusmodi:

XIII. « Christus, **1139** inquit, cum suam

ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος; καὶ ὁ οἶνος μεταποιεῖται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητήεις πῶς γίνεται, ἀρκεί σοι ἀκοῦσαι ὅτι διὰ Πνεύματος ἁγίου. »

III. Ἀκούετε, πῶς οὐκ ἐνέργειαν ἀνοούσιον τε καὶ διάφορον φησι τῆς θείας οὐσίας ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας φωστὴρ, ἀλλ' αὐτὴν γε τὴν θεῖαν οὐσίαν τοῦ Πνεύματος· οὐδὲ τύπον γινόμενον σώματος ἐκείνου τοῦ σωτηρίου τὸν ἄρτον, ἀλλ' αὐτὸ γε ἐκείνο, καὶ οὐκ ἄλλο ἐκείνου. Καὶ τὸ γε μεῖζον, ὡς οὐκ ἀπίως οὐτωςὲν παρῆλθεν εἰπὼν ἐν βραχεῖ, ἀλλ' ὅλον ποιῆται λόγον, καὶ λίαν πεφροντισμένον, καὶ σὺν γε μακρᾷ ἐπιεικῶς ἀποδείξειαι φυσικαῖς τε καὶ γραμμαισ. Πολλὴ γάρ τις τότε ἦν ἡ θάλασσα τῶν τῆς Ἐκκλησίας πολέμων, καὶ ὁ τῶν κυμάτων ἐκείνων ἄγκυς σφοδρᾶς ἀνεβίβριζόμενος, περὶ γε δὴ τῶν εἰρημίων, καὶ πρὸς γε τοῦ ἐν θαλασσῶν φωτός· [P. 712] ἐξ ὧν ἀφορμὰς οὐκ ὀσῖας ἀναπλάττοντες τὸν τε τῆς εἰκονομαχίας ἡρέθιζον θόρυβον καὶ τὴν ἐνσαρκίαν τοῦ Κυρίου διέβαλλον παρουσίαν· ὡς ἀνωτέρω (34) που διελάδομεν καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἐβλάβημεν μὲν τὴν μνημόνατον λόγον· ὅτε δὴ καὶ πάσας μὲν ἀρχαί, πάσας δ' ἐξουσίας, οἱ τῆς νόσου ταύτης ὑπῆρξαι διενενέμηστο, καὶ πᾶσα πάντων ἀμιλλα πρὸς τὸν ὁμοίον τῆς κακίας ταύτης ἐτέτακτο δρόμον, καὶ σχεδὸν ὁ τῶν τῆνικαῦτα βίος ἀνθρώπων, διὰ τρυφήν καὶ βλακείαν, εἰς τὴν τῶν βασιλικῶν θεοπιστάτων ἔκλινε κολακείαν, καὶ πάνυ βραχεῖς τινες ἦσαν, ὡς ἐλευθέρων τῆς ψυχῆς ὑπῆρχε τὸ φρόνημα, καὶ εἴη τὸ τῆς καρδίας πῦρ, μεθ' οὗ καὶ πρὸς τὸ ποίημα ἐκείνο γενναίως ἀντεστρατεύοντο πῦρ, καὶ τοῖς λόγοις τοῦ σοφοῦ τοῦδ' ἀνδρός συνεμάχων ἐκ τῶν ἐόντων, οἱ μὲν λόγοις, οἱ δ' ἔργοις, οἱ δὲ δι' ἐκατέρων. Ὅν εἶς· καὶ Θεόδωρος ἦν, ὁ πολλὴν μὲν τῆς ἐκ λόγων σοφίαν, πολλὴν δὲ τὴν τοῦ σώματος καρτερίαν πρὸς τὰς τῶν πολέμων ἐκείνων πληγὰς ἐδειξάμενος, καὶ εἰ· αὐτῶν τοῖς πατέροις τὸ βέβαιον καὶ ἀσάλευτον χαρισάμενος; δόγμασι τὸ νεμόμενον ἔπαυσε τῆς κακίας ἐκείνης. Καὶ μὲν δὴ πολλῶν βιωτῶν, ἀ τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καταλειπίαι συγγράμματα, πλήρη σοφίας ἐπιστημονικῆς καὶ ἀμείβουσεβείας σεμνῶς πανηγυριζούσης, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος, ἕνα μὲν καὶ ἡμῖν εἰς τὴν ἀνωτέρω (35) που χρεῖαν μεγίστην παρέσχετο συμμαχίαν· καὶ νῦν δ' αὖθις κατὰ γχώμην ἂν εἴη καὶ οὐ μάλα γέ τι ἀηδὲς ἐμοί, τῶν ἐκείνου βίβλιων, ὡς ἐξ ἐπεισίνος ὀπλοθῆκης, τὸ καρίον καὶ τῆ παρούσης χρεῖαι πάλιν ἀνεληφέναι ἕξιφος. Προσέθησι γὰρ ἐκεῖ τὰ τῶν προέδρων τῆς εἰκονομαχίας ἐναγώνια ῥήματα πρότερον, ἔχοντα οὕτως

III. « Προγούς, ἡ φησίν, ἡ δὲ Χριστὸς τὸν θάνατον

Variorum notæ.

(34) Lib. XIX, cap. 5 et 4. CAPPEROX.

(35) Vide lib. XIX, cap. 5 et 4. CAPPEROX.

τον αὐτοῦ ἠθέλησε τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀπιστοῖς παραδοῦναι, δ' οὐ θεράτῃ πράγματος (36), τύπον εἰς σῶμα αὐτοῦ· ἵνα διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀναγωγῆς λάθωμεν ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα αὐτοῦ (37). » Εἶτα ἐπιφέρει τὴν ἐκείνην οὕτως καθάρισαν οὐκ αἰσί· « Ἦμαῖς δὲ, » φησὶν, « οὕτε εἰκόνα οὕτε τύπον τοῦ σώματος, ἐκείνου ταῦτα λέγομεν, εἰ καὶ συμβολικῶς ἐπιτελεῖται, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὸ θεωωμένον. Τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ παρείδου, « Λάβετε, φάγετε τὸ σῶμά μου, » λέγων, οὐχὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σώματος μου. Ὡς γὰρ ἐκ τῆς Παρθένου τὴν σάρκα διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐαυτῷ ὑπεστήσατο· εἰ χρῆ δὲ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς τοῦτο δηλῶσαι, [P. 713] ὡς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ φυσικῶς εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθionτος καὶ πίνοντος μεταβάλλεται (38), καὶ οὐκ ἂν ἐπιμεν ἕτερον σῶμα γίνεσθαι παρὰ τὸ πρότερον, οὕτω δὴ καὶ ταῦτα ὑπερφυσικῶς ἐπικληθεῖται τοῦ ἱερατεύοντος, ἐπιφοιτήσει τε τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ μεταβάλλεται. » Ἰδοὺ καὶ ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος ταυτὰ τῷ ἁγίῳ ἐκείνῳ φέγγεται Πατρὶ, καὶ πολλῷ πλέον, ἢ Παλαμᾷ· τοῖς ἀτοπωτάτοις ἐκείνοις Εἰκονομάχοις. Ἄλλοις τε γὰρ κἀνταῦθα καὶ τούτους· εἰ τὴν ὁμοίαν κακίαν ὑπερβαλόμενος, εἰ τις τὰ ἀμφοῖν παράλληλα θέμενος συνορώη ἐγκλήματα· μάλα εἰκότως. Τὰ γὰρ θεῖα δόγματα, κανόνι Πατέρων ὁρθῶς ρυθμιζόμενα, παραλύειν οὐκ οἶδεν οὐθ' ἦν ἀπαξ ἡρμουςται συμφωνίαν πρὸς αὐτὰ, οὐθ' ἦν αὐ πρὸς τὰ ἑμῶσιχα. Τὸ δὲ κακὸν, οὐδέσι κανόνι ἐπόμενον, συμφωνεῖν οὐκ οἶδεν οὐδέσιν· ἀλλὰ μάχεται μὲν τῷ φῶσι καλῷ, μάχεται δ' οἷς ἑναγχοῦ γένηθαι συμφωνῶν, μάχεται δ' ἐπίσης καὶ αὐτῷ. Οὕτω· ἐμμανῆ τε καὶ ἀτοπον ἔσχε τὴν ἕξιν ἀεὶ τὰ κακά.

sed ei, quod ex natura sua bonum est repugnat, ut inno secum etiam peræque pugnat. Adeo insane

14. Προσοιτέον δ' ὑμῖν καὶ ἁ Γρηγορίῳ τῷ Νυσαεῶν εἰρηταί πρότερον, ἵνα γνῶτε τὴν τοῦ καλοῦ συμφωνίαν ἐκασταχθεῖν καὶ πολλαχθεῖν ὁμοίως· ἔχουσαν. « Ὁ ἄρτος, » φησὶν (39), « ἄρτος ἐστὶ τίως κοινός· ἀλλ' ἔταν αὐτὸν τὸ μυστήριον ἱεροουργήσῃ, σῶμα Χριστοῦ λέγεται τε καὶ γίνεται. » Ἡ που μακρὰ τις ἂν εἴη σχολῆς ἀνωρίτ, μὴ τοῖς οὕτω λ. χθεῖσιν ἀρκουμένους πλεῖω ζητεῖν εἰς ἐκλογὴν τοῦ κα-

Variorum notæ.

(36) Alludunt, opinor, ad Christi verba, Lucæ cap. xii, v. 15 : Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν· *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiari.* CAPPERONN.

(37) Velut proprie ac vere corpus ipsius accipiamus. Notanda sunt hæc verba, quibus Iconomachi realē Christi presentiam in Eucharistia videntur admisisse, aut sibi ipsis contradixisse; quod eis exprobrat Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus, *Antirrhético II*, apud quem tamen (ubi Iconomachorum verba refert) deest vocula ὡς, quæ hic emollitiva videri possit, Vide clarissimum auctorem *Perpetuitatis fidei circa Eucharist.* tom. I, lib. vii, cap. 5. CAPPERONN.

(38) Locus hic Theodoro Grapto attributus jacet in fragmento ejus operum apud Combefisium libro

A prænovisset mortem, sanctis discipulis et apostolis suis, per id quod valde concupivit, figuram sui corporis tradere voluit, ut, accedente mystica sacerdotis benedictione, velut proprie ac vere corpus ipsius accipiamus. » Deinde illorum verborum refutationem ita subjungit hic doctor : « Nos autem, inquit, neque imaginem neque figuram illius corporis hæc sacra Eucharistiæ mysteria esse dicimus, quanquam symbolice conficiantur; sed ipsum Christi corpus deificatum. Hoc et suis discipulis tradebat : « Accipite, manducate corpus meum, » dicens, non mei corporis imaginem. Ut enim ipse sibi per Spiritum sanctum carnem ex Virgine produxit; aut, si exemplo a nobis petito istud explicari oporteat, sicut panis et vinum et aqua naturaliter in corpus et sanguinem comedentis et bibentis transmutantur, nec dicemus unquam aliud a priori diversum corpus fieri; ita hæc etiam Eucharistiæ symbola, sacerdotis invocatione et sancti Spiritus adventu, in corpus et sanguinem Christi supernaturaliter transmutantur. » Ecce hic quoque magnus doctor eadem profert, quæ protulit olim sanctus ille Pater Joannes Damascenus, et quidem multo magis quam Palamas eadem cum ineptissimis illis Iconomachis profert. Hos enim hic etiam in similis malitiæ collatione superat, si quis ea secum invicem collata conspiciat, quæ possent ambobus exprobrari. Nec sane immerito. Nam divina catholicæ fidei dogmata, cum sanctorum Patrum regulis apprime congruant, quem inter se semel effecerunt aut cum similibus aliis servant concentum, hunc dissolvere nequaquam possunt: malum autem, cum nullis regulis accommodatum sit, nullis consonat; et iis, quorum concentu paulo ante gaudebat, semper et absurde mala sese habuerunt.

XIV. Verum operæ pretium est ut ea vobis afferam, quæ sanctus Gregorius, Nyssenorum episcopus, olim protulit, ut multis e locis et undecunque bonum sui semper esse simile cognoscatis. « Panis, inquit, hucusque communis est panis : cum autem eucharistico mysterio fuerit consecratus, Christi corpus dicitur et efficitur. » Certo multo intempestivoque otio abundarent, qui supra

D cui titulus : *Manipulus originum Constantinopolitanarum.* Idem locus reperitur ad verbum in Nicephoro patriarcha Constantinopolitano (Tarasii successore) *Antirrhético II*, apud Allatum lib. iii *De perpet. consens.* cap. 15, ubi plenior describitur : atque hinc etiam possit confirmari, Nicephorum patriarcham auctorem esse illorum operum quæ sub Theodoro Grapto nomine circumferuntur. CAPPERONN.

(39) Locus hic ad verbum non legitur, cap. 37 Orationis catechetice, ubi de Eucharistiæ mysterio agit S. Gregorius : sed in eundem sensum ibidem plurima edisserit sanctus doctor. An vero alium sancti Gregorii librum hic citaverit Gregoras, ut negare non ausim, ita nec affirmare vellem. CAPPERONN.

dictus minime contenti adhuc plura quærerent, ut boni ac peioris delectus haberetur. Ipsi enim videlicet, ut nullo negotio atque, ut ita loquar, sponte ac ultro erumpant undeque nefanda hominis istius festa, et impia mysteria retégantur. Omnium hærescon Palamam remm evidenter peregrimus; demonstravimus omnes hæreticos ab ipso ubique superari; cunctas ab eodem connecti simul hæresces, ut divinæ incarnationis mysterium evertat, quemadmodum sæpe supra et nostris in *Antirrheticis* multa antea ostendimus. Horum autem omnium fons atque causa malorum est ignorantia et arrogans de se concepta opinio, quibus nullum omnino inveniri potest remedium; neque ars ulla est, quæ qualibet ratione possit hæc sanare. Alioqui artem hujusmodi nosset ipse Palamas, qui a sacris et sapientibus Ecclesiæ doctoribus audiit, **1141** in simplici atque incorporea et omnium maxime in divina illa, quæ omnem intellectum superat, natura, nullum essentialis et operationis esse discrimen, nec eas inter se tantopere differre, ut essentia quidem ab nulla creatura possit ullo modo participari, et cœlestibus locis quoviammodo circumscripta sit. Operatio autem, seu efficacitas per se minime subsistens, ad res terrenas descendat, libenter et hilare carnem gestet, ipsa increata et inconsumpta manens conservet humanitatem, cum qua insuper sibi propriam increati conditionem communicet, quod in divinam substantiam convenire Palamas insiciatur. « Caro enim, inquit, prius absumeretur, quam divinæ fieret substantiæ particeps. » Cum itaque sancta Virgo divinæ substantiæ igne combusta aut consumpta non fuerit, colligitur secundum ejus opinionem, divinam Verbi substantiam ex ipsa beata Virgine non fuisse incarnatam, sed operationem seu efficaciam quamdam duntaxat, increatam quidem, sed per se minime subsistentem, quæ inferiore seu remissum ignem nec omnino combustivum possidebat. Nunquam enim ullum e sanctis Patribus, sanctam præsertim Athanasium, audit Manichæis clamantem: « Dicite, auctores novi secundum vos Evangelii, undenam vobis prædicatum est, carnem increatam esse dicendam, ita ut aut deitatem verbi in carnem dilapsam et mutatam fuisse commiscamini, aut œconomiam passionis, mortis et resurrectionis, meram apparentiam et phantasmiam existimetis? Sola enim sancta deitatis Trinitas est increata et æterna, **1142** immutabilis et invariabilis. » Et post pauca: « Nam quod increatum est, natura sua increatum dicitur, nec accessionem vel diminutionem admittit. » Et iterum: « Quis enim, increatum si audiat Domini corpus,

Variorum notæ.

(40) *Manichæis clamantem*, seu potius Apollinaristis; ut patet oratione S. Athanasii de incarnatione Christi, ubi in Apollinaristas totus invehitur. Et certe oratio illa inscribitur κατὰ Ἀπολλινάριον, et postea dicit S. Athanasius, Apollinaristas κατὰ τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσέβειαν ὑπελαμβάνειν, *Mani-*

λοῦ τε καὶ χειρόνος ἐστὶ. Ὅρατε γὰρ ὑμεῖς, ὅπως ἀμογητὶ καὶ κατὰ τὸ αὐτόματον εἰπεῖν ἀναρρήγνυται πανταχόθεν ἐὰ τῆς πονηρᾶς τοῦ ἀνδρός ἐορτῆς ἀνακαλυπτήρια, καὶ δέδεικται σαφῶς πάσαις μὲν αἰρέσεσιν ἔνοχος ὢν, πάσας δ' ὑπερβάλλων ἐκασταχοῦ, πάσας δ' εἰς ἀναίρεσιν τῆς ἐνσάρκου θείας συνάπτων αἰκονομίας· ὡς ἀνωτέρω τε πολλαῖς ἡμῖν δέδεικται καὶ πολλῶν πρότερον ἐν τοῖς ἡμῶν Ἀντιρρητικοῖς. Πηγὴ δ' ἀπάντων κακῶν τούτων καὶ θεμέλιος ἀμαθία καὶ σῆσις, οἷς φάρμακον οὐκ ἔστιν εὐρεῖν τῶν ἀπάντων οὐδὲν οὐδαμῆ· οὐδ' ἀλώσιμα ταῦτα τέχνη γένοιτ' ἂν οὐδενὶ γε τῶν τρώων τῶν πάντων τινῶν. Ἡ γὰρ ἀψῆδει καὶ αὐτὸς, ἀκούων τῶν ἱερῶν καὶ σοφῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, μὴ εἶναι διαφορὰν οὐσίας καὶ ἐνεργείας ἐφ' ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως, καὶ μάλιστα πάντων τῆς θείας ἐκείνης καὶ ὑπὲρ τῶν, μὴδ' ἐς τοσαύτην ἡλικίαν διαίρεσιν, ὡς τὴν μὲν ἀμύθηκτον εἶναι παντάπασιν κτίσμασιν ἅπασιν καὶ ἁποῦ περιγεγραμμένην, [P. 714] τὴν δ' ἐνέργειαν ἐς τὰ περίγεια κατιούσαν ἀνούσιον σάρκα τε δύνασθαι φορέσαι μεθ' ἡλαρότητος, καὶ αὐτὴν τε μένουσαν ἀκτιστον ἀφλεκτόν τε διατηρεῖν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ πρὸς γε μεταδιδόναί καὶ τῆς οὐκείας ἀκτιστότητος αὐτῇ· ὃ τῇ θεῷ οὐσίᾳ ἐνεῖναι οὐ συγκεχώρηται οἱ. Φθείρεσθαι γὰρ φησι τὴν σάρκα, πρὶν αὐτῇ μετασχεῖν. Τῆς γοῦν ἁγίας Παρθένου μηδαμῆ φθελσις μὴδ' ἀναλωθείσις τῆς πυρὶ τῆς θείας οὐσίας, συνάγεται κατ' αὐτόν, μὴ τὴν θεῖαν οὐσίαν ἐξ αὐτῆς σεσαρκῶσθαι τοῦ Λόγου, ἐνεργεῖαν δ' ὄν, ἀκτιστον οὐσαν μὲν καὶ αὐτὴν, ἀνούσιον δὲ καὶ ὑπερέμνον πως καὶ μὴ πάνυ τοι φλέγον τὸ πῦρ κατιμένην. Οὐ γὰρ παρ' οὐτε τοῦ τῶν ἄλλων ἁγίων, οὐδ' οὖν Ἀθανασίου τοῦ θεῖου ἀκήκοε βρῶντος τοῖς Μανιχαῖοις (40)· « Εἰπάτε, οἱ ἐφευρεταὶ τοῦ καινοῦ καθ' ὑμᾶς Εὐαγγελίου (41), πόθεν ὑμῖν κατηγγέλται, σάρκα ἀκτιστον λέγειν, ὥστε ἢ τὴν θεότητα τοῦ λόγου εἰς μετάπτωσιν σαρκὸς φαντάζεσθαι, ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, δόκησιν νομίζειν καὶ φαντασίαν. Ἀκτιστος μὲν γὰρ πέφηνε μόνῃ ἡ ἁγία Τριάς; τῆς θεότητος, αἰετός τε καὶ ἀτρέπτος καὶ ἀναλλοίωτος. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Τὸ γὰρ ἀκτιστον τῆς φύσεως λέγεται ἀκτιστον, μήτε αὐξῆσιν μήτε ἐλάττωσιν ἐπεδεχόμενον. » Καὶ πάλιν· « Τίς γὰρ ἀκούων ἀκτιστον εἶ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἐαυτὸν δὲ ποιηθέντα καὶ κτισθέντα εἰδώς, οὐκ ἐνοήσῃ, ψευδεῖς μὲν εἶναι τὰς θείας Γραφάς, ἐαυτὸν δὲ μὴ ἔχειν πρὸς τὸν Χριστὸν κοινωνίαν; » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἀκτιστος; γὰρ ὑπαρξὶς μόνῃ ἡ τῆς θεότητος νοεῖται· ὥστε καὶ τὴν ἀκτιστον παθητὴν λέγειν ἀσεβές, καὶ τὴν παθητὴν ἀκτιστον ὀνομάζειν. » Καὶ πάλιν· « Ὅπως ἐν τοῖς πνεύμασι τὸ λεγόμενον ἀκτιστον τὸ μηδὲπω ὑπάρξαν λέγεται; οἷ μὴ γέγονε. » Καὶ ἄλλαχού (42)· « Οὐχ ὡς αἰρε-

chaorum sententiam amplecti, CAPPERONN.

(41) Alludit Gregoras ad solemnes Evangeliorum titulos: κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν. CAPPERONN.

(42) Nempe oratione de sanctissima Deipara: sed spurium esse hunc sermonem nemo jam cruciatum

τικοί φασιν, ὅτι ἐνέργεια παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγένετο
 τὰς (43) ἐν τῇ Παρθένῳ, τοῦ τελεσθῆναι τὴν
 σάρκωσιν. »

interjectis : « Nam sola deitatis substantia increata esse intelligitur, ita ut impium sit, vel increatam substantiam vocare patibilem, vel patibilem increatam appellare. » Et rursus : « Profecto inter creatas res illud increatum dicitur, quod nondum existit, quia factum non est. » Et alibi : « Non, quod aiunt hæretici, aliqua energia, seu operatio, a sancto Spiritu facta est, ut incarnatio completeretur. »

IE'. Τὰ δ' αὐτὰ περὶ ἀκτιστοῦ καὶ ὁ Νυσσεύς
 πρὸς Εὐνόμιον φάσκει Γρηγόριος : « Μόνη τῆς κτί-
 σεως ὑπέρεκειται ἡ θεία τε καὶ ἀκτιστος φύσις τοῦ
 Θεοῦ. » Καὶ πάλιν : « Ἀκτιστον, πῆλιν θείας φύσεως,
 οὐδέν. » Ὁρᾶτε πῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων περιφανῶς ἀναι-
 ροῦνται Μανιχαῖοί τε καὶ Ἀπολλινάριος, Ἀρειός
 τε καὶ Εὐνόμιος, οἱ ταυτὰ τῷ Παλαμᾷ πάντες φθεγ-
 γόμενοι ὡς νῦν γε (44) καὶ αὐτὸς ἐκείνοις ταυτὰ
 φθεγγόμενος ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις συναναιρεῖται
 ξιφῶν. Ὅτι δὲ καὶ Εἰκονομάχος ὢν πεφώραται μὲν
 καὶ πρότερον ἐκ πολλῶν, ὡς εἰδείσαμεν, [P. 715]
 οὐχ ἤττον δὲ κακὸν τούτων, ἀκούσατε καὶ Θεοδώρου
 τοῦ μεγάλου καὶ σοφοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνου κη-
 ρυκος, τηνικαῦτα παρόντος καὶ πολεμοῦντος συχνὰ
 τοῖς Εἰκονομάχοις, ἅτε ἐν χερσὶ τῆς μάχης καθιστα-
 μένης. « Τὸ μὲν φθαρτὸν τοῦτο, ἔφησιν, ἐνδύσα-
 σθαι δεῖν ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν, ὁ
 μέγας μυσταγωγὸς Ἀπόστολος : τὸ δὲ σῶμα ἀσωμα-
 τότητα ἐνδύσασθαι, ἣ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἀκτιστον,
 ἣ τὸ περιγρηπτον εἰς ἀπεριγραψίαν μετατεθεῖσθαι,
 οὕτω μέτρι καὶ τήμερον ἤκουσται. » Καὶ πάλιν :
 « Εἰς θεότητος φύσιν οὐκ ἂν τι τῶν γεννητῶν καὶ
 τελούτων ἐν κτίσμασι μετασταθῆ ἂν ποτε, κἂν μυ-
 ριακίς βλασφημοῦντες οἱ Εἰκονομάχοι φαίνωνται. »
 Καὶ πάλιν : « Τί οὖν, φθεῖρει ἡ ἀφθαρσία, καὶ ἡ
 ἀθανασία ἀπόλλυσιν ; ἀλλ' οὐκ ἔστι λόγον ἔχον τοῦτό
 γε : » Ἀκούετε πῶς καὶ Εἰκονομάχοις ταυτὰ φθεγ-
 γόμενος Παλαμᾶς, ὁ τῆς νῦν Ἐκκλησίας διδάκτα-
 λος, τοῖς αὐτοῖς βάλλεται βέλεσι πρὸς τοῦ στρατη-
 γούντος γενναίως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας Πατρὸς καὶ
 διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ταῦτα μὲν τούτον
 ἔσχε τὸν τρόπον : καὶ οὕτω σὺν γε Θεῷ τούς λόγους
 ἠνύσασμεν, τοῖς τε νῦν ὑμῖν προστεθέντας καὶ οὐς
 μεταξὺ μὲν τότε τοῦ ἁγῶνος ἐνεστηκότας καὶ τῆς
 χρεῖας ἀναγκαζούσης διγίμεν, νῦν δὲ οἱ μῆκος
 παρελιπομεν.

rendo proposuimus, tum quos valente pugna et cogente tunc necessitate habitos, ob nimiam lon-
 gitudinem modo prætermisimus.

CAPUT II.

A'. Ἐκείνοις μὲν δι' ἀπειθείας καὶ βέβητος μακροῦ
 τὰ λεγόμενα ἤχε, καὶ ἐς πολὺν τὸ θυμούμενον τῆς ψυ-

Variorum notæ.

non iudicat, cum sole clarior se prodat styli hujusce
 ab Athanasiano discrepantia. Vide clarissimum et
 doctissimum auctorem novæ editionis τῶν Athanas.
 tom. II. pag. 389. CAPPERONN.

(43) Hic auctor, quisquis sit, non negat incarnationem
 peractam fuisse divina sancti Spiritus virtute : sed
 vult hocce mysterium non consistere duntaxat in illa
 speciali sancti Spiritus operatione : vult insuper ut
 ipsum Dei Verbum cum humana natura hypostatice
 seu substantialiter unitum fue-

A seque factum et creatum agnoscat, non conjectabit
 falsas quidem esse Scripturas divinas, et sibi nul-
 lam esse cum Christo communionem ? » Et paucis

« Et iterum : « Præter divinam naturam nihil est increatum. » Videtis, ut a sanctis Patribus confodiantur Manichæi, Apollinarius, Arius et Eunomius, qui eadem cum Palama dicebant ; quemadmodum nunc etiam ipse Palamas, eadem cum ipsis voces proferens, una cum ipsis eodem gladio jugulatur. Porro Iconomachus esse Palamas ex multis antea deprehensus est, sicut ostendimus, nec minus ex his potest deprehendi : quod ut pateat, audiat velim magnum et sapientem illum Ecclesiæ prædicatorem Theodorum, qui tunc aderat et cum Iconomachis

XV. De increato eadem profert sanctus Gregorius Nyssenus contra Eunomium. « Sola (inquit) divina et increata Dei natura supra omnem creaturam posita est. » Et iterum : « Præter divinam naturam nihil est increatum. » Videtis, ut a sanctis Patribus confodiantur Manichæi, Apollinarius, Arius et Eunomius, qui eadem cum Palama dicebant ; quemadmodum nunc etiam ipse Palamas, eadem cum ipsis voces proferens, una cum ipsis eodem gladio jugulatur. Porro Iconomachus esse Palamas ex multis antea deprehensus est, sicut ostendimus, nec minus ex his potest deprehendi : quod ut pateat, audiat velim magnum et sapientem illum Ecclesiæ prædicatorem Theodorum, qui tunc aderat et cum Iconomachis

1143 assidue decertabat, utpote cum ad manus tunc ventum esset et pugna serveret : « Quod, inquit, hoc qui dem corruptibile oporteat induere incorruptibili a-tem, et mortale hoc immortalitatem, iugius nos edocet Apostolus : at lucusque non est auditum, quod corpus incorporeitatem induere debeat, aut increatum fieri, quod creatum est, aut circumscriptum in incircumscriptum commutari. » Et iterum : « In divinitatis naturam nihil rerum factarum et quæ in creaturarum albo recensentur, converti poterit, quamvis id Iconomachi sexcenties blasphemando effutiant. » Et rursus : « Quid igitur ? incorruptibilitas corrumpit, et immortalitas mortem inferi ? at hoc ab omni ratione alienum est. » Auditis, quomodo Palamas, præsentis Ecclesiæ doctor, eadem cum Iconomachis verba proferens, iislem quoque telis configuratur a sancto Patre et Ecclesiæ doctore, qui suscepti pro catholica fide belligerorum sese duces præbuit. Et hæc quidem ita se habuerunt : sicque Deo juvante sermones illos absolvimus, tum quos nunc in medium vobis referendo

proposuimus, tum quos valente pugna et cogente tunc necessitate habitos, ob nimiam longitudinem modo prætermisimus.

I. Isti porro sermones illis valde odiosi ac molesti acciderunt, et erumpente ipsorum ex animis

rit. Non ergo solummodo specialiter operabatur in Christo divinitas, verum ejus humanitati vere conjuncta erat ; et hoc juvare potest, ut catholica fidei a Nestoriana hæresi discrimen intelligatur. CAPPERONN.

(44) Si legas ὅς νῦν γέ, sic vertendum erit . Arius et Eunomius proferentes eadem cum Palama ; qui nunc etiam easdem cum ipsis voces emittens, una cum ipsis eodem gladio jugulatur. CAPPERONN.

ira exanduerunt; et veluti quodam furore perciti a duobus alterum necessario consequi asserebant: « Vel enim, inquebant, **1144** sancti sunt, et sic ista non dixerunt; vel ista dixerunt, ac proinde sancti non sunt. Absit enim, ut dicamus unquam, non esse dubio procul increata, tum illa sancti Spiritus dona, quæ Deus varie distribuit, tum gratias et operationes, quas ab omni ævo creaturis largitur. Nam si creatas res dari etiam a Deo fateremur, quid egregii præter cætera et eximii divina majestas haberet? Hoc enim facere semper ipsi homines possunt; nempe quibuslibet dare quicquod temporaria et quæcunque creata quispiam voluerit. Deus itaque, cum sit increatus, par est ut increata largiatur. Si quis autem aliter loqui velit, hunc omni prorsus ratione rejicimus, licet cælestis tonitruum clamor audiatur, licet omnia quoque elementa flant vocalia et isthæc proferant. »

II. Cum vero me accingerem ad afferendos sanctorum Patrum libros, illi ne tantillum quidem sustinere: sed statim surrexerunt, valde me irridentes; et hæc inter alia plurima mihi dixerunt: « Næ tu, inquebant, imprudenter et insipienter adversus temet ipsum agis, quod sanctionibus imperatoris obsistas; cum liceret (si paulo remissior esses) longe majorem quam antea imperatorum, imperatricum, et omnium quicumque vel senatorii sunt ordinis, vel aliqua dignitate alia et honore fulgent, benevolentiam consequi. Cæterum (stebant) sermonis nostri summa illa sit: si ita obstinatus permanseris, multorum quidem bonorum jacturam facies, inulta vero tristitia malaque habebis. Adde, quod sermones tuos omnes, qui per festum sanctorum dies in ecclesia leguntur, **1145** jubente imperatore, inimicus et infestus ignis brevi absumet; tu vero post obitum tuum extra urbem insepultus aliquo projiceris. »

III. Illorum ego sermonem excipiens, « Hæc, inquam, Diocletiano ejusque temporibus verba congruunt. Et certe cum maxima mihi bona gratificantes offeratis, nolite minarum obtentu gratiam istam confundere. Nam dum pollicemini fore ut martyrum mihi coronas impertiat, res optimas pessimis, ut videtur, nominibus confunditis. Et vos quidem ea munitamini, quæ sunt penes imperatorem: ego autem (quæ juvante Deo constanter servare penes me est) certabo et usque ad mortem stabo, nemini mancipatam mentem conservans. Nam pietatis exercendæ summa est necessitas, nulla autem vivendi: pro pietate quoque mori necesse est, non idem sepeliri. » Interim illi abierunt.

IV. Ut autem arctius iterum custodirer, foribus admoventur scæ, pessuli obduntur, et custodes prioribus acerbiores apponuntur. Maxime tamen optarem, ut alteram partem eorum comminationis congruo derisu prosequi coram ipsis mihi liquisset, et ibi luculentius ostendere, quanta fuerit vesanorum hominum amentia et stoliditas. Illi autem, ut

A χῆς ἐξεβράγη σφίσι πυρόν· καὶ ὡσπερ ἑμμανεῖς γενόμενοι δυοῖν ἔφασκον εἶναι θάτερον ἐξ ἀνάγκης· ἢ γὰρ, ἀγίους ὄντας, μὴ λέγειν τοιαῦτα· ἢ λέγοντας, ἀγίους οὐκ ἂν εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἂν ποτε φαίμεν ἡμεῖς, οὔτε τὰ διειλημμένα πνεύματα, οὐκ οὐδὲ τὰς τοῖς κτίσμασι δεδομένας χάριτάς τε καὶ ἐνεργείας ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος, ὡς οὐκ εἶναι κατὰ τὸ ἀναμφίλεκτον ἄκτιστα. Εἰ γὰρ καὶ θεὸν δίδουσι κτιστὰ συγχωροίμεν, τί ἂν εἴη τὸ τῆς θείας ὑπεροχῆς ἐξάρτεον; Τοῦτο γὰρ καὶ ἀνθρώποις ἔξουσι ποιεῖν ἀεὶ, καὶ δίδουσι οἷς ἂν τις ἐθέλοι ὅπως ἐν τῶν προσκαίρων καὶ ὅσα τῶν κτισμάτων ἐθέλει θεὸς οὐκ ἄκτιστος ἄκτιστα δίδουσι ἂν κατὰ τὸ εἶκος. Εἰ δὲ τις ἄλλως ἐθέλοι λέγειν, ἀπίθλητος ἂν εἴη ἡμῶν ἐκ παντός γε τρόπου, καὶ οὐρανοῦ βῶσι βρονταί, καὶ στοιχεῖα πάντα φωνήεντα καταστάντα λέγη ταυτά.

B' Ἐμοῦ δὲ τῶν ἁγίων προκομίζειν ἐπιχειροῦντος τὰς βίβλους, ἐκεῖνοι μὴδὲ μικρὸν γοῦν ἀνασχυροῦντες ἐξανεστήσαν, πολλὴν ἐμοῦ καταχέοντες χλεύην καὶ πλείστα τε λέγοντες ἕτερα καὶ « Ὡς ἀτύτητα δρᾷς κατὰ σεαυτοῦ, βασιλικὸς ἀντιπράττων προστάγμασιν, [P. 716] ἐξὼν ἐνδόντα βραχὺ μείζονος ἢ κατὰ τὴν πρὶν ἀπολαύσειν εὐμένειαν, ἐκ τῆς βασιλείων καὶ βασιλίδων, καὶ ἅμα πρὸς πάντων, ὅσοι τε τῶν συγχλητικῶν καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως ἐχόντων αἰῶν καὶ τιμῆς. Καὶ μὲν δὴ κεφάλαιον, ἔφασαν, ἔσῃ σοι τοῦτο τῶν λόγων, ὡς ἐπιμένων ταύτῃ τῇ σκληρότητι πολλῶν μὲν στερήσῃ τῶν ἀγαθῶν, πολλῶν δὲ περιβλήσῃ τῶν λυπηρῶν· καὶ ἅμα τῶν μὲν σὺν λόγων ὅσοι ἐπ' ἐκκλησίας ἐν ταῖς τῶν ἁγίων ἀναγινώσκονται μνήμασι, πῦρ δαπανήσει πολέμιον καὶ ἀντίθετον ἅπαντας ἐν βραχεῖ, προστάττοντος βασιλέως· οὐ δ' ἄταφος θανῶν ἐξω ποὺ ριφήσῃ τῆς πόλεως. »

Γ' Ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν ἐκείνου καιρῶν ἔφασκον εἶναι ταυτὰ τὰ ῥήματα· καὶ μὴ, τὰ μέγιστα χαριζόμενοι τῶν καλῶν, συγγίεσθαι τὴν χάριν ἐν τῷ τῆς ἀπειλῆς σχήματι. Τοὺς γὰρ μαρτύρων ἐμοὶ στεφάνους ὑπισχυόμενοι χορηγεῖν κακίστοις δόμασι: τὰ βέλτεστα δοκεῖτε συγγεῖν· καὶ ὁμοῖς μὲν ὦν βασιλεὺς κύριος, ἀπειλεῖτε· ἐγὼ δ' ὦν ἐγὼ κύριος σὺν γε Θεῷ καὶ πάνυ φυλάττειν, ἀγωνιῶμαι· καὶ μέχρι θανάτου στήσομαι, τὸ εφρήνημα τῶν ἀδούλωτων. Εὐσεβεῖν μὲν γὰρ ἀνάγκη, ζῆν δ' οὐκ ἀνάγκη· καὶ θνήσκειν μὲν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνάγκη, θάπτεσθαι δ' οὐκ ἂν ἀνάγκη. Κακίνοι μὲν ἐν τοῦτοις ἀπήσαν.

Δ' Ἐμοὶ δὲ πάλιν κλειθρα καὶ μοχλοὶ θυρῶν ἐπήγοντο, καὶ τῶν προτέρων πικρότεροι φύλακες. Καίτοι γε ἐβουλόμην γ' ἂν ἐπ' αὐτῶν καὶ θάτερον μέρος τῆς σφῶν ἀπειλῆς τῇ προσηκούσῃ παραπέμψαι χλεύην, καὶ δεῖξαι κἀνταῦθα θαψιλέστερον, ὅσον τῆς ἀπονοίας τὸ ἀγωνιῶν τε καὶ εὐθηθῆς. Οἱ δὲ, ὡς εἶπε, τὴν ἐαυτῶν αὐτοὶ καταγόντες ἀισχύνην, καὶ

φοι τοῖς λεηθησομένοις ἀπίοντες φηγοντο. Εἶναι γὰρ Παλαμίταις τὸ σκοπιμώτατον, παῦσαι μὲν τὰς ἐορτὰς τοῦ Θεοῦ, τὴν ἑσαρξον οἰκονομίαν μηδαμῶς αὐτοῦ προσιεμένους· παῦσαι δὲ καὶ τοῦνομα τοῖς λόγοις τούτοις τοῦμὸν μετὰ τῆς ἐμῆς ἐμφαινόμενον εὐσεβείας. Εἰ οὖν τοῦτο διδούη τις, οὐκ ἂν φθάνοι τὰς Μωσείως καὶ Δαβὶδ καὶ πάσας Ἰουδαϊκὰς διαγράφων βιβλίους, ἅτε χρόνοις ὑστερον ἐκκηρύκτου καταστάντος τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἡμῖν. Καὶ μοι θαυμάζειν περιεσι, πῶς Νεστόριον μὲν καὶ Εἰκονομάχου; τὰλλα ζηλοῦσιν αὐτοί; ὧ μάλ' ἄνστα γὰρ ἐχρῆν ὅπως οὖν ἐχομένῃ φιλαυτεῖα, ἐν τούτῳ μάλιστα ζηλοῦν οὐ γεγυνηται νῦν. Τὴν γὰρ τοῦ Θεοῦ λόγου συγγέροντες ἐνανθρώπωνσιν ἐκείνοι, καὶ τὰς θείας ἐκ μέσου ποιούντες εἰκόνας, ὅσα μουσουργοὶ καὶ λογογράφοι τῇ Ἐκκλησίᾳ [P. 717] καταλελοίπασιν ἄσματα καὶ λόγους, τούτων δ' οὐδὲν οὐδαμῆ συνεξώθησαν· ἀλλ' ἦδον καὶ ἐτρησίοις ἐγέγραλλον πανηγύρυσιν. Οὗτοι δὲ, τὸ σφισιν εἰωθὸς κίνταυθα ποιεῖν οὐδαμῆ γὰρ ὀκνοῦντες, καὶ ταύτῃ κἀκείνους τῇ κακίᾳ φιλονεικοῦσι νικῆται. Αἰτήρη γὰρ τοῦτο, καὶ μάλ' ἀπόβλητον εἶναι νομίζεται Παλαμᾶ, καθ' ἑπέστα τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν ἀιρέσεων εὐρηται: τὸ πέρμα δυσσεβείας ἀρκεῖσθαι, εἰ μὴ καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ συνεισφέρου κακίαν ἐπὶ κακίᾳ. Ἐνεργῶν γὰρ ἀεὶ τὸ φιλότιμον ὁ ἀνὴρ ἐνδείκνυται, πανταχῆ πάντας καχοῦς ἐν καχοῖς ὑπερθέλλων (1).

minia impietatis, nisi illorum improbitati suam quoque improbitatem conferat et adjungat. Namque actiosam semper ambitionem præ se fert Palamas, et malitia malos omnes ubique superat.

[Cod. Vat. fol. 95 a] Ε'. Ἡδὴ δὲ τοῦ φθινοπώρου ἔλθοντος, καὶ τῆς ἐορτῆς ἐπιστάσης ἢ τοῖς ἐμοῖς δεσμοφύλαξι ἐτήσιο; τῇ πανάγνῃ ταλεῖται Μητρὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὲν δὴ πάλιν καὶ παντοδαπῶν ἀνδρῶν ἀναμῆ εἰσιόντων ἅμα καὶ ἐξιόντων ἐς τὸ ἱερὸν, ἔλαθ' ἐτις τῶν οὐκ ἀγενῶν καὶ [fol. 95 b] πάλαι φοιτητῶν καὶ ἐς τὰ μάλιστα φίλων ἐμοὶ περὶ δευτέρων ἦδη φυλακῆν τῆς νυκτὸς; διὰ θυρήδος τινὸς εἰς τὴν ἐμὴν παρεϊρούεις οἰκίαν. Ἔτυχε γὰρ πω; κἀκείνην ἀσέληνον εἶναι τὴν νύκτα, ἅτε καθ' ἐν ζώδιον, ὡς ἡλαδὴ τὴν Τοξότην, τῶν δυοῖν διατριβόντων φωστῆρων τῆνικαῦτα, καὶ μόλις που πεντεκαδέκα μοῖρας ἀφισταμένων ἀλλήλων, μετὰ σύνοδον ἦδη τῆς σελήνης φευγούσης τὸν ἥλιον, καὶ μήπω μὴδ' αὐτῆς μὴδ' ἐπὶ βραχὺ δυνάμενης βραχείας γοῦν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην χρηγεῖν τῶν οἰκείων αὐγῶν τὰς λαμπράδας. Ἐγὼ οὖν ἀήθους καὶ ξένου τινὸς ἀισθόμενος ἐντεῦθεν πατάγου τὰ μὲν πρῶτα διὰ τὴν ἀωρίαν ἐξεπεπλήγημην· εἶτα φωτὸς κομισθέντος καὶ ἰδὼν οὐδ' οὕτως οὐδέπω τῶν γνωρίμων ἐντὸς ἐνώμιζον εἶναι τινα, μακρῶν διὰ τὴν ἐκδημίαν ἦδη που παραβύοντων ἐτῶν, καὶ αὐτὰ σχεδὸν τῶν χαρακτήρων τῆς θείας αὐτοῦ τὰ σημεῖα τῆς ἐμῆς ἀφρηγμένων μνήμης. Ἄλλ' ἐκείνος ἐπεὶ τε ἴδοι καὶ ἀναγνοῖη βαβαίως ἐμὲ, εὐθύθον τι καὶ σφ' ὄρα περιπαθὲς ἀνώμωξεν, ὅσον ἄθρουον τινὰ καὶ ὀμυκῶδη καπνῶν καμινιαίας αἰ-

A videtur, perspecta sua ipsorum ignominia, obsuerunt ad res dicendas, et discesserunt. Hunc enim sibi præcipuum Palamitæ scopum proponunt, ut tum omnes Dei festos dies aboleant (quoniam incarnationis ejus mysterium nullatenus admittunt), tum etiam impediunt, ne amplius in istis homiliis ac sermonibus nomen meum mea cum pietate appareat. Quod si concederet quispiam, 1146 fieri non posset, quin protinus Mosis, Davidis, et omnes Judæorum libros oblitteraret, utpote cum jam pridem Judæorum gens a nobis damnata et proscripta fuerit. Et hoc mihi valde mirum accidit, quomodo Nestorium et Iconomachos in aliis æmulentur, nec tamen eosdem nomen æmulati fuerint, hac præsertim in re, in qua illos æmulari deberet is, qui qualicunque sui amore teneretur.

Nam licet Dei Verbi incarnationem everterent Iconomachi, et divinas imagines e medio tollerent, attamen nullos hymnos, nullas homilias, nulla cantica, ex iis quæ scriptores hujusmodi operum Ecclesiæ reliquerunt, abolvere, imo canebant et anniversariis honorabant solemnitatibus. At vero cum Palamitas, quod sui moris est, hic etiam perpetrare neutiquam pigeat, ista quoque Iconomachos improbitate superare contendunt. Probrosus enim et rejectaneum Palamæ videtur, sibi satis habere quæcunque ab hærese ducibus reperta sunt sem-

quoque improbitatem conferat et adjungat. Namque

V. Exeunte jam autumnno cum instante festo quod a meis custodibus quotannis castissimæ celebratur Matri Dei, turba hominum omnis generis promiscue intraret templum atque egrederetur, vir nobilis quidam, qui quondam meus fuerat discipulus mihi que maxime familiaris, clam secunda jam noctis vigilia per fenestram quandam in meam irrepsit domum. Evenit enim forte ut illa nox esset illunis, quod in uno zodiaci signo, Saggiario, utrumque lumen tum versabatur et vix quindecim fere partibus alterum ab altero distabat luna post congressum jam solem fugiente, ita ut ipsa ne in breve quidem tempus vel exigua nostram terram luce collustrare posset. Ego autem cum nocte intempesta novum atque insolitum audirem strepitum, primum quidem metu perterritus eram; deinde vero lumine allato cum jam cernere oculis possem, nequaquam notum quemdam mihi hominem intus esse putabam. Multos enim jam annos ille peregrinatus fuerat, ita ut temporis longitudine signa atque lineamenta oris ejus ex mea memoria fere excidissent. 1146 Ille autem cum me videret atque plane agnosceret, vehementer commotus ab imo pectore suspirium eduxit, et velut densum atque nebulosum fumum et fuliginem fornacalem animi intus summo dolore æstantis ex

(1) Hic desinit editio Bolvini, nempe in libri xxiv parte priori; partem alteram, quam subnectimus, cum libris xxv et xxvi, ex codice Vaticano; libros xxvii-xxviii ex eod. Paris., primum edidit Imm. Bekkerus, Bonnæ 1853. Quod autem Bolvinius libros xxxvii numeraverit, hoc inde fluxisse videtur quod libri xxiv partem posteriorem pro libro novo habuerit. Edit.

ore exhalavit, neque circumdatis collo brachiis amplexatus a lacrynis sibi temperare non potuit, neque sane se tenere quominus diceret, quæ sensus mœnore atque lætitiâ commistus, cum secum ipse conflictatur animumque quasi alio colore inluit, nobis suggerere atque injicere solet. Deinde manibus sublatis, Gratias tibi ago, inquit, Deus omnipotens, quod ante mortem optatissimi mihi hominis aspectu frui permisisti, quem ego adhuc usque omnibus quæ sunt in vita dulcia, semper potiorum habui, adeo ut nunc præ nimia atque immo-dica voluptate mei ipsius prope oblitus esse videar, neque satis certo sciam utrum dormiens an vigilans immensa hac voluptate perfundar. Tam vehemens enim tanque prorsus insolita commotio invasit animum, ut multo mihi melius videatur, omnibus illis longis terra marique itineribus et tam incertis vitæ erroribus omissis, qui me longum per tempus molestiis perpetuis obruerunt, nunc hic, o venerandum mihi caput, ad pedes tuis miseram finire vitam. » Multa igitur ejusmodi cum ille magna lacrymarum vi ex oculis prorumpente diceret, ego quoque attentius in eum oculis defixis sensim paulatimque signa, quibus eum agnoscerem, quædam in animo colligebam, et posteaquam plane, quinam esset, tandem cognovi, etiam ipse lacrymas fudi oblectatione affectus mœnore temperato. Solet enim etiam ex voluptate interdum flagrans erumpere lacryma, cum contrarij animi affectionis virgitudinem dissipante atque propulsante natura quasi per foramina oculorum tristitiæ salsuginem exhauriat et grave hoc onus tanquam nothas atque perniciosas pestes, quæ irreperint, morbumque animi adventitium et alienum abjiciat. Affuit autem Agathangelus, Callistrati filiorum major natu. Cum vero uterque postremo animum recepisset, alter cum altero narrationes communicabat cum de aliis rebus tum maxime de calamitatibus, quas fortuna incertis casibus Dei Ecclesiæ rebusque publicis inflixisset, Deo eas admittente ob eversionem patriorum religionis dogmatum, quam ne tibi quidem, ignotam esse ego arbitror. Memini enim te tunc temporis affuisse et accurate Palamam cognovisse, cum dogmata polytheismi simulque atheismi parturiret, interdum vero etiam non solum hæc eructaret, sed etiam varias improbitates quæ passim atque diversis temporibus a veteribus hæreticis inventæ atque memoratæ sunt. Haud ita multo post ea peperit atque in lucem produxit obscurantibus iis, qui tunc suo arbitrio omnia moderari poterant. Quare eversum est maximum atque celeberrimum templum, eversum est sacrum illud altare Deo iram suam in hisce rebus adumbrante quam ob nefariam hanc impietatem concepit. Cum autem iis jam procedente tempore honeste agere non liceret, sed improba facinora non possent non edere, factum est ut perpetuo res Romana diriperetur et conturbaretur, neque unquam Dei ira otiosa esse posset. **1146** Hinc nos

A θάλης τῆς Ἐιδον ἐπεικῶς ὀδυνωμένης ψυχῆς ἀν-
πέμπων τοῦ στόματος· καὶ ἅμα περιχυθεὶς καὶ περι-
θαλῶν με οὐκ ἐθ' ἑαυτὸν τοῦ δακρύειν κατέχειν ἐδύνα-
το, οὐδ' ἀπάγειν ῥῆδιως ἐκεῖνα δῆπου λέγειν ὅσα γνώ-
μη δίδωσιν ἐκ λύπης καὶ χαρᾶς ἀνακαρηννομένη καὶ
ζυγομαχοῦσα καὶ πῶς μεταχροννυμένη τὴν τῆς ἔξω-
βαφῆν τῆς ψυχῆς. « Ἐπειτ' ἀνασχῶν εἰς ὕψος τὰς χει-
ρας, « Εὐχαριστῶ σοι, πάντων, » ἔλεγε, « Θεός, ὅτι με,
πρὶν ἢ θανεῖν, θεατῆρ ἰδεῖν ἔδωκας γενέσθαι τοῦ ποδο-
μένου, ὃν ἐγὼ μέχρι καὶ ἐς τότε τῶν ἐν βίῳ κινήτων
ἠθέων ἐπίπροσθεν διετετελέκειν ποιούμενος· ὦ, νῦν
γε καὶ τῷ τῆς ἡδονῆς ὑπερβάλλοντι κινδυνεύω θη-
κεῖν ἐκλαθέσθαι πῶς καὶ ἑμαυτοῦ, μὴδ' ἀκριβῶς
εἰδέναι εἴτε καθυδόντος τὸ τοσοῦτον χρῆμα τῆς ἡ-
δοῆς περιγίνεται, εἴτε ἐγρηγορῆτι. Οὕτω μοι σο-
B ὄρῳ τὸ πάθος, καὶ ἐπεικῶς ἀποπον ἐνέσταται τῆ
ψυχῆ, καὶ μοι μακρῷ τιμὴ βέλτιον εἶναι δοκεῖ, πά-
σας τὰς τέως μακρὰς περιόδους γῆς καὶ θαλάττης
ἀφαιμένῳ, καὶ τὰς οὕτως ἀτεκμάρτους πλάνας τοῦ
βίου, αἱ με μακροῦ τινος περιαντιλοῦσι χρόνου μό-
χλοῖς ἀνηνύτοις λατρευοντα, νῦν ἐνταυθοῖ, σεβα-
σμία μοι κεραιή, παρὰ τοῦ πόδας τοῦς σὺς τὴν τα-
λαίπωρον κάμψιν βίον. » Πολλὰ τε οὖν ἐκεῖκου
τοιαῦτα λέγοντος, καὶ ἅμα δακρύων ἀναβρῆγνύοντος
ἐξ ὀφθαλμῶν ρύακας, ἀτενέστερον κατὰ τὰς ὕψεις
ἀπηρεϊσάμενος ἐς αὐτὸν, ἱρέμα καὶ πρὶ ὀλίγον
ἀναγνωρισμάτων ἵχνη τινὰ συνέλεγον ἡδὴ καὶ αὐτὸς
εἰς τὴν ἑμαυτοῦ διάνοιαν, ὥστε καὶ τελείως ἦτοίς
εἰη ἀναγνοῦς ὕψι δακρύων καὶ αὐτὸς ἐπιπλήσθη
C τοὺς ὀφθαλμοῦς, ζυμμιγῆ πῶς τῷ λυποῦντι τὴν
τέρψιν καρπούμενος· φιλεῖ γὰρ κακὴ τῆς ἡδονῆς ἐ-
νίσις θερμῶν ἀναβρῆγνυσθαι δάκρυον, τοῦ τῆς ἀθυ-
μίας καπνοῦ διαλυομένου τε καὶ ὠθομένου τῆ τῆς
ἐναντίας ἔξωος ἀντιπαθεῖα, [f. 96 a] καθάπερ διὰ
σωλήνων τῶν ὕψων τῆς φύσεως τὴν ἄλμην κενώ-
σης τῆς λύπης, καὶ τὸ βίρος ἀποτινασσομένης ἐ-
κεῖνου καθάπερ τινὰς νόθους καὶ παρεγγράπτους κί-
ρας καὶ νόσημα ἐπιπλοῦ λογισμῶν. Ἦν γε μὴ τῶν
Καλλιστράτου παίδων ὁ πρῶτος· « Ἀγαθᾶγγε-
λος ὄνομα τάνδρι. Χρόνῳ γε μὴν ἑαυτοῦς ἀνεῖληφ-
τες ἑκάτεροι, ἑκατέροις τῶν οἰκείων ἐχρώμεθα δι-
δασκάλοις διηγημάτων, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅσα τῶν
ἀδῆλων συμπρωμάτων αἱ τύχαι κεκομίχασιν τῆ γε
D τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἅμα τοῖς πολιτικοῖς πρά-
γμασι τὰς συμφορὰς, τοῦ Θεοῦ συγκαχωρηκῶτος διὰ
τὴν τῶν πατρῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἀθέτησιν,
ἦν οὐδὲ σὲ λελθῆναι δοκεῖ μοι, ἔγωγε ἔφασκον· εἰ
γὰρ ἐνταυθοῖ παρεῖναι σε μέμνημαι, καὶ εἰδέναι
σαφῶς Παλαμὸν κύνοντα μὲν ἐπ' ἐν γαστρὶ μοχθηρῶ,
καὶ ὠδίνοντα τὰ τῆς πολυθείας ἅμα καὶ ἀθείας ὀν-
ματα, ἔστι δ' οὐ καὶ ἐξερευγόμενον ταῦτά τε καὶ
ὅσα τοῖς πάλαι σποράδην καὶ κατὰ διαφόρους τοῖς
χρόνους αἰρέσεως εὐρηται πολυεῖδη κακίας ὑπο-
μνήματα. Ἄ καὶ μικρὸν ὕστερον γεγέννηκέ τε εἰ
προὔπτον καὶ ἔληψε, μαγευσάμενον τῶν σηρικαῖα
δυναμένων ἀγεῖν καὶ φέρειν τὰ πράγματα. Διὸ καὶ
καθήρηται μὲν τὸ μέγα καὶ περιδῶτον τέμενος,
συγκαθῆρηται δ' ἅμα αὐτῷ καὶ τὸ θεῖον ἐκεῖνο θυ-
σιεστήριον, τοῦ Θεοῦ ζωγραφουμένου ἐν αὐτοῖς τῶν

ὄργην ἦν διὰ τὸ τῆς ἀσθελείας ταύτης ἔσχεν ἀθέμι-
τον. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν καλὸν ποιεῖν προοῦσιν ἀ-
πὴν, τὸ δὲ κακὸν ἀποιναῖν οὐκ ἦν, ἀνατρέπεται καὶ
συγχέεται διηνεκῶς τὰ Ῥωμαίων ὄρων πράγματα,
καὶ τὸ νεμόμενον τῆς θείας ὄργης οὐκ ἔγνωκεν ἀπρακτεῖν οὐδαμῇ. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ δέσμοι τῆμε-
ρον ἡμεῖς, ἀνθιστάμενοι τῇ βύμῃ τῆς ἀσθελείας, ὅσον ἐφικτόν.

Γ'. Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα διεξελθυσθῆσαν
ἡμῶν, ἔπειτ' ἐκείνου πυθέσθαι τῆς ἔγγυς εἰκασαι-
τοῦς ἐκδημίαις τὸν τρόπον ἐζήτουν ἐγὼ, ὅπως τε
ἔσχε καὶ ὅπως αὐτὸς ἐβίω, καὶ ὅπη τὴν διαίτην ἡ
μεταξὺ καὶ οἴαν αὐτῷ παρέσχετο χρόνος. Οἶσα γὰρ,
ἔλαγον, ὡς ἱστορίας ἔμοι συγγράφονται βίβλους μα-
κρὰ τίς οὕσα τυγχάνει καὶ μάλα πεφροντισμένη
σπουδῇ, πείραν ξυνηλοχέαι πανταίων πραγμάτων,
ὅσην ὁ τε χρόνος ἡμῖν ἀκριδέστερον σκοπούμενοις
ἀεὶ παρέχεται, καὶ ὅση ἐκ τῆς τῶν ἄλλοθεν ἄλλοτ'
ἄλλως ἡμῖν ὁμιλίαις εἶνεκα προσιδόντων ἀσχολίας ἀεὶ
περιγίνεται, διηγῆματα προτιθείσης ὅσα τ' ἐξ ἀκοῆς
καὶ ὅσα δι' ὕψεων παριληφώς τῷ φανταστικῷ τῆς
ψυχῆς ἐνετύπωσεν ἕκαστος πίνακι. Ὑπερφυῶς γὰρ
καὶ Διογένης ἐκεῖνος ὁ κυνικός εἰρηχέναι δοκεῖ μοι,
σχολαζόντων ἀσχολίαν ὧν ἂν τις ἐφίεται λίαν πρα-
γμάτων τοὺς ἔρωτας εἶναι· μικρὰ γὰρ ἦ οὐδὲν τῶν
ἔξω θορύβων ἀνθλκεῖν ἐχόντων, σχολῆ γ' ἂν ἄλλως
φανείη τὸ κινούμενον ἀπρακτοῦν τῆς ψυχῆς. Ἐμοὶ
δ' ἦν τῶν ἐξω θεάτρων σχολῆν ὁ τῶν ἐμῶν Προμη-
θεὺς παρέσχετο λόγων, διπλοῦ καὶ τριπλοῦ τίνος
ἔρωτος ἀσχολίαν ὅπως ποτ' ἐξεγένετο δρᾶν, νῦν μὲν
τις ἀεὶ προσιοῦσιν ἄλλοτ' ἄλλοις, ὅποσα τῷ καιρῷ
καὶ τῇ χρείᾳ προσάκειν δοκεῖ, [f. 96 b] διὰ γλώττης
οὐ μάλα ὀκνεῖν ὁμιλοῦντι, νῦν δὲ διὰ γραμμάτων,
ὅς ἡμᾶς καὶ πόρρωθεν φιλεῖν προθυμίας ἐμπύ-
ρσμα ἐνεσσι, δεξιούσθαι τὸν ὁμοιοντρόπον, καὶ
τριτον, ὅποσα τῷ τῆς ἱστορίας ξυνετεῖναι συλλέγειν
ἰκοπῷ· φέεται γὰρ πως ἡ ψυχὴ καὶ χειραγωγῶν
ἐπὶ τὰ κάλλιστα τῶν τῆς ἱστορίας πραγμάτων ἐξω-
θεν ἔμπρακτον λόγον θανειζομένη, πλην εἰ μὴ δύσ-
μαχος κόρου τινὸς αὐτὸν ἐνοχλεῖ τυραννίς, ἢ τάναν-
τιότατα μὲν πως ἔχει τῇ τῶν Σειρήνων ἐκείνων
ψῆξ, πρὸς δὲ τὴν ὁμοίαν ἐκείνη φέρει ζημίαν λαν-
θάνουσα, ἐπειδὴ πρὸ ἐκείνη μὲν τῇ τῆς ἐμμελοῦς
ἀρμονίας ἀβρότῃ κατακηλοῦσα τε καὶ γοητεύουσα
τὰς ἀκοὰς, δέσμοιον, ὅστις ποτ' ἄρ' ἦν ὁ τῆς ψῆξ
ἐκείνης κατατροφῶν, πρὸς τὰς τοῦ θανάτου συνώ-
θει πύλας, μηδὲν μᾶλλον ἐκ τοῦ μέλους τῇ ψυχῇ
προκατατιθεμένη λυσitelὲς ἢ βραχὺ τε κέρδος ἀκοῆς
ἀκολάστου, ζημίας μεγίστης πρόξενον. Ὁ δὲ παι-
δείας ἡλικιώτης λόγος ὠφέλει μὲν νεαρὸν καὶ χλοά-
ζον εἰπεῖν τὸ ἐπαγωγὸν κεκτημένος, ἕως ἂν καὶ τὴν
συμμετρίαν πάρεδρον ἔχη καὶ πρὸς βραχύτητα τὸ
τοῦ δρόμου συστάλλῃ στάδον, ἐπὶν δὲ τῇ τοῦ κόρου
πλεονεξία τὰς θύρας ἀναπετάσῃ, πολέμιος εὐθύς καὶ
αὐτὸς αὐτῷ φωρᾶται γυγνόμενος, καὶ ἅμα ἀηδίας
μακρᾶς τὸ τῆς ψυχῆς ἠδόμενον ἐμπιπλῶν, καὶ ὅλην
ἐκείνην ἀναμοχλεύων καὶ ἀνατρέπων τὴν χάριν. Ἡ-
δέως γοῦν ἔγωγ' ἀκούσαιμ' ἂν, νῦν μᾶλλον, εἴπερ
ποτὲ, σχολῆν ἔδων ἀπράγμονα κομιδῇ καὶ ἀθόρου-
σον, ἅττα ποτ' ἂν αὐτὸς ἔμοι προτιθῆναι βοῶλοιο ὧν
ἢ μακρὰ σοὶ περίοδοι· ἔχαρίζετο γῆς ὁμοῦ καὶ θα-
λάσσης· οὐδὲν γὰρ οὕτως· εὐχραίνεῖν οἶδ' οὐδένα

A in vinculis hodie sumus, quod, quantum fieri po-
tuit, irruenti impietati restitimus.)

VI. Hæc atque alia ejusmodi cum nos locuti esse-
mus, ne peregrinatione, quæ per viginti fere annos
duraverat, ex eo quærere tentabam, quomodo sese
habuisset, qualem vitam ipse degisset, ubi commo-
ratus esset, ubi sedes per id tempus fuisset. «Scis
enim, dixi, mihi historiæ libros conscribenti quam
maxime curæ cordique esse variarum rerum usum
colligere, qui et tempore nobis res accuratius per-
vestigando suppeditatur, et studio eorum, qui
undecunque nos alii abis temporibus colloquendi
gratia conveniunt, ad nos redundat, cum quisque
enarret quæ vel fando vel videndo accepit atque
memoriæ suæ et menti impressit. Ingeniose enim
Diogenes ille cynicus dixisse mihi videtur, amores
esse otiosorum hominum studia in iis rebus col-
locata, quæ quis maxime appetat. Cum enim pau-
lum vel nihil externi tumultus nos distrabere pos-
sint, in otio motus animi quiescere videbitur. Mihi
vero quantum otii ab externis spectaculis meorum
verborum Prometheus impertiit, in duplici vel
triplici amore explendo, utcumque tempus fere-
bat, studium licebat collocare, ut tum cum iis,
qui me alii aliis temporibus adirent, quæ tempori
et rei convenire viderentur, fuse atque copiose
confabularer, tum epistolis amicos, qui etiam
mei amore arderent, simili ratione amplecterer,
tertium ut colligerem quæ ad historiam pertinent.
Delectatur enim animus, cum extrinsecus narra-
tionem efficacem percipit, quæ quasi manu ducat ad
pulcherrimas quasque historiæ res, nisi immodica
rerum saturitate oppressa teneatur, quæ, quam-
quam prorsus contraria est Sirenium illarum can-
tui, attamen eandem fere clam adducit pœnam.
Cantus enim ille concordii vocum concentu aures
deliniens atque demulcens, quisquis suavitate ejus
delinitur, eum vinculis captum ad mortis compelli-
lit portas, quamquam ex eo ad animum nullum
aliud commodum redundat nisi brevis aurium
oblectatio quam maxima sequitur pœna. Narratio
autem prodest, si quidem juvenile atque floridum,
ut ita dicam, incitamentum aptam partium omnium
congruentiam habeat brevibusque finibus suum
cursum circumscribat. Sin autem nimix abun-
dantiæ atque satietati portas patefaciat, statim
ipsa sibi inimica evadit animique lætitiæ tediis
magno implet, atque omnem illam voluptatem
sponte 1146 evertit. Libenter vero equidem nunc
quam maxime otium omnibus negotiis atque turbis
vacuum agens ex te audiverim, quæcumque mihi
referre velis de rebus quarum cognitionem tibi
longa illa terra marique peregrinatio suppeditavit.
Nihil enim animum tanta oblectatione afficere
potest quam istæ res, quæ sua sponte et suaapte
natura ad animi nostri desiderium inclinant. On-

nes enim res in mundo publico cuidam omnium A
examine subjectæ veluti informis materies suam
dispositionem ab auctoritate hominis petunt, ut
ab eo tanquam artifice atque opifice figura atque
forma indutæ in bonam aut malam partem nomina
accipiant, et ita vocibus omni tonitru clarioribus
dispositionem hominum tanquam præcones prædi-
cent. Si etiam alii eandem quam nos amplectuntur
sententiam, res tales cognoscent, quicunque illi
sunt: sin minus, at mihi quidem quam maxime
ex animi sententia sunt, quæ ad ejusmodi rerum
cognitionem pertinent.

εἴεν ἔκεινοι· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἔμοιγε καὶ σφόδρα
ἔχεται.

VII. Quod cum ego dixissem, etiam ille ita
exorsus est. Omnia, inquit, tibi enarrare vitæ B
meæ fata, difficile est; breviter autem aliqua per-
stringere, id quidem ut non valde operosum non
abnegaverim. Tu enim, si quis alius, probe scis
quanto ego animi ardore ex hac mea patria abire
longum quondam tempus optaverim, ut res
omnis generis urbesque ac portus viserem, et
quemnam eorum quidque haberet situm inter se et
ad totam terræ faciem cognoscerem, quippe cum
id plurimum conferat ad scientiam astronomicam
perficiendam. Quod autem plurimum me, ut pro-
fectionem accelerarem, adhortabatur, Ecclesiæ erat
nafragium et qui inde rebus publicis adnasceban-
tur morbi. Quod enim tum vel maxime reipublicæ
statum servare potuit, id vehementissime vexaba-
tur et pessime jacebat, religio inquam. Quæ cum
commutaret dogmata Palamæ cum iis quæ a pa-
tribus nobis tradita sunt, civitatis corpus ægre
affectum erat nullamque probam spem præ se fere-
bat. Homines enim qui tum rebus præerant, qua
erant sordida et inculta animi indole, veritatem
ipsam impudentissime venditabant et inexorabiles
erant obtretractores spei, quæ tum unice genus
servare potuisset. Qua in re cum iram divinam
velut typis adumbratam atque veluti incunabulis
delitescentem ac lactentem viderem, terram cum
terra mihi commutandam esse decrevi, antequam
cum armis apertis improbos acriter invadentem
viderem. Homo enim cordatus prudentique animo
præditus temporis rationem nunquam non habere
1146d debet, neque sese ad rerum fortunæque con-
ditionem applicare quæ firmo fundamento indigeat,
præsertim ubi animæ immortalis mors sempiterna
imminet, non præsentem oportet eum voluptatem
captare, sed ea quæ in futurum tempus utilia
sint curare, non metu mendacis indulgere, sed
veritatis propugnaculo improbitatis causam repri-
mere; non detestabilia et odiosa desiderare, sed
rebus noxiis rerum salutarium possessionem præ-
ferre.

VIII. Statim igitur post æquinoctium vernum
navem nactus in Ægyptum profecturam lubenti

τῶν πάντων, καθάπερ ἔκεινα πρὸς τὸ φιλητικὸν τῆς
ψυχῆς; οὐλοθὲν τε καὶ φύσεως; τὴν ῥοπήν ἐκτίσαστο·
δημόσιον γὰρ τινα βάσανον τὰν κόσμῳ τῆς πᾶσι
προκείσθαι γίνεται πράγματα, καθάπερ εἰδους ἄνευ
ὑλῆν τὸ αὐτόνομον τῆς τῶν ἀνθρώπων διαθέσεως
προκαλυμμένων, οἷόν τινα δημιουργὸν καὶ τεχνίτην
πρὸς τὴν αὐτῆς εἰδοποίησιν καὶ μορφήν, ἵνα δὴ τοῦ
βελτίονος ἢ τοῦ χείρονος σχῆ τὴν ἐπινομίαν, καὶ
πάσης βροντῆς μεγαλοφωνότεροι τῆς τῶν χρωμάτων
γένωνται κήρυκες διαθέσεως αὐτόθεν τὰ πράγματα.
Εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλοις εἴη πρὸς τρόπου τὰ τῆς ἡμε-
τέρας ἕξεως τῆσδε, εἶδεῖεν ἂν οὐκινεῖς ποτ' ἄρ'
γέ τοι κατὰ γνώμην ὅποσα τῆς τοιαύτης μαθήσεως

Z'. Καὶ μὲν δὴ ταῦτα διεξιόντος ἐμοῦ, τοιαύτη κί-
κεινος ἀρξάμενος διεξήκει. Πάντα μὲν χαλεπὸν ἂν
εἴη, ψῆσι, διηγεῖσθαι καθ' ἕκαστον ὡς ἔσχε τὰ μὲν
ὡς δ' οὖν ἐν κεφαλῶν διεξιέναι τὰ πλείω, τοῦτο δ'
οὐκ ἂν ποτ' ἀπαγορεύσαιμ' αὐτέος, ὡς μάλα ἐν οὐδὲν
ἐργῶδες. Οἶσθα γάρ, εἴπερ τις ἀπάντων, δι' ἑσῆς
ἐγὼ τῆς ἐφέσεως ἦγον πολὺν τινα πάλαι χρόνον
ταυτησὶ τῆς ἐμῆς ἐκδήμος γεγενῆσθαι πατρίδος,
ἱστορίας τε ἕνεκα πραγμάτων παντοδαπῶν καὶ ἄμα
πόλειον καὶ λιμένιον, καὶ ὅταν ἕκαστα τούτων ἔσῃ
τὴν θέσιν πρὸς τὴν ἀλλήλα καὶ ὅλον τὸ σχῆμα τῆς
γῆς. ἄτε τῆ τῆς ἀστερονομικῆς [f. 97 a] ἐπιστήμης
χρεῖα μεγίστην παρεχόμενα τὴν συντέλειαν. Ὅ ἐ-
με πάντων μάλιστα ἐπεπέπεικε τὸν ἔκπλου ἐπιταγῆ-
ναι, τὰ τε τῆς Ἐκκλησίας ναυάγια ἦν, καὶ ὅσα τοῖς
πολιτικοῖς ἐπεφύη τῆνικαῦτα νοσήματα πράγμασι
τούτων γε. ἕνεκα. Οἷς γὰρ τότε μάλιστα πάντων
σώζειν ἔνῃν τὰ τῆς πολιτείας πράγματα, ταῦτα
τότε μάλιστα πάντων ἠλαύνετο καὶ σφόδρα δυστυ-
χῶς διέκειτο, λέγω δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας πράγματα·
δόγματα γὰρ ἀλλοττομένης τῆνικαῦτα ἐκείνης,
τὰ Παλαμικὰ δηλαδὴ τῶν πατρίων, πονηρῶς εἶχε
τὸ σῶμα τῆς πολιτείας, καὶ πᾶσαν ἐφάρξε χεῖρον
ἐλπίδα χρηστῆν· τὸ γὰρ φορτικὸν καὶ ἄμαθές
τῶν ἡγεμονικῶν ἀνδρῶν αὐτῆν τε ἐκαπίλευσεν
ἀσελγῶς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπαραίτητος ἴστα-
το κολαστῆς τῆς μόνης σώζειν δυναμένης τότε
τὴ γένος ἐλπίδος. Ὅθεν ζωγραφουμένην ἐν τύ-
ποις εἶη τὴν θεῖαν βλέπων ὄργην, καὶ ὅσον ἐν
σπαργάνοις εἶη καὶ γάλαξιν κρυπτομένην, γῆν ἀ-
λάττεσθαι γῆς ἐνόμισα δεῖν, πρὶν ἐν ὅπλοις ὑπέ-
θροις στρατευομένης κατὰ τῶν ἀδικούντων αἰτίης
πειραθῆναι κραταιότερον· χρόνου [γὰρ] ἀεὶ σὺχῆ-
ζεσθαι δεῖν ὅση νοῦς συνοικεῖ σωφρονῶν, καὶ μὴ
κατῶν καὶ τύχαις προσομιλεῖν ἀδέσβατον κεκτημένους
οὐ μέλιον, καὶ μάλιστα' ὅτε ψυχῆς ἀθανάτου θανάτου
ἀθάνατος οἰκονομοῖτο, μηδὲ τῶ παρόντι συνεῖναι
ζητεῖν ἦδει, ἀλλὰ τὸ μέλλον πραγματευέσθαι γρη-
σιμον, μηδὲ διὰ φόβον τοῖς παροῦσιν ἡττάσθαι ψευ-
δεσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀληθοῦς προβολὴν τοῦ κικῶ
κολάζειν τὴν πρόφασιν, οὐδὲ τὸ μίσους ἄξιον εἰς τὴν
χώρην εἰσάγειν τοῦ πόνου, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ βλέπον-
τος τὴν τῶν ὠφελίμων ἀνθαιρεῖσθαι συνοίκησιν.

II'. Ἄρτι τοῖνον τὰς ἡρινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς τε-
ραλλάττοντος, ἐνὸς ἐπιτυχῶν ναυστολίας ὠρμη-

νης ἐπ' Αἴγυπτον, ἄσμενος εὐθὺς αὐτῇ φέρων ἔμαυ-
 τὴν ἐνεβίβασα. Καὶ μὲν δὴ ἀραντος ἐς τὴν ὕστε-
 ραίαν ἐκ Βυζαντινῶν λιμένων ἐβδομαστοὶ τοῖς Ῥοδίων
 προσέσχομεν λιμένειν, ἐνθα συχνὰς διατετριφότες
 ἡμέρας οὐρίων πνοῶν ἀπορία περιηρημέναι τὴν
 νῆσον, καὶ περιεργότερον ἄττα ἦν θέας ἄξια ἐθεώ-
 μεθα. Κολοσσῶν μὲν οὖν ἐκείνου μνημεῖον οὐδὲν τι
 ἐλέλειπτο, οὐ μέντε ἂν οὐδέ εἰ ποτε γέγονεν ὅστις
 ποτ' ἄρα ἦν ἐκεῖνος, εἰκασίαν ἐδίδου τινά· οὐτε γὰρ
 χυλοῦ μόριον οὐδὲν, οὐ μὴν οὐδέ εἰ τινες εἶεν ἐκ
 λίθων ἐκείνῳ κρηπίδες, ἐλέλειπτο λείψανον πάντων
 οὐδὲν. Πύλων δὲ τῶν πάλαι αἰ μὲν σεισμοῖς ἐκτρι-
 βίσαι κατέδυσαν, ὧν ἡ καλλίστη Ῥόδος ἦν ἡ τῆ
 νῆσῳ ὁμώνυμος, καὶ σημεῖα τούτων ἐδείκνυσαν ἡ-
 μῖν οἱ ἐγγύριοι· αἱ δ' ἐτι σωζόμεναι τε διαμένουσι
 καὶ λαμπραὶ λαμπρῶς ἐστρηκυῖαι εἰσι. Τούτων δ'
 εἶναι κατ' ἑμαυτὸν ἐνενοῦσαν ἐκ σημείων τινῶν Λίν-
 δον Ἰηλυσσὸν τε καὶ ἀργινόντα Κάμειρον, ὧν ἡ
 τοῦ Μελησιγενεοῦς Ὀμήρου μέμνηται Καλλιόπη.
 Πρόσοικοι δ' ἦσαν τῆ νῆσῳ, τὸ πλεῖστον εἰπεῖν, ὁ-
 μόφυλοι τε ἡμῖν καὶ τὴν πίστιν ὀρθόδοξοι. καὶ ταύτη
 δὴ τῆ καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδι χρώμενοι φωνῇ παιδες
 γὰρ εἰσι τῶν οὐ πάντων πρὸ μακροῦ τεθηνηκότων ἐκεί-
 νων ἀνδρῶν, οἱ πλεῖστα μὲν ἠγωνίσαντο, Λατίνους
 μαχόμενοι τριήρεσι τε καὶ ὄπλοις παμπόλοις τὴν
 ἔφοδον ἐπ' αὐτοὺς ποιούμενοι, [f. 97 b] ἠττήθησαν
 δὲ δι' ὀλιγότητα καὶ ὑπετάγησαν ἄκωντες. Ὡν ἔνοι-
 κὸν γήραζ ὧσιν ἐτι βαθεῖ, τῆς πρὶν τε εὐδαιμονίας
 αἰεὶ μεμνημένοι, καὶ διήγημα ταῦτα τοῖς παριοῦσι
 τῶν ξένων ἡδὺ προτιθέμετες, οἱ καὶ δυστυχεῖν μὲν
 πως ἔλεγον ὅτι ζυγὸν ἐλευθερίας ἠλλάξαντο δούλειον,
 εὐτυχεῖν δ' ἄλλως, πολεμίων μὲν ἥκιστα ἐξωθεν ἐ-
 νοχλεῖν μὴ δυναμένων τὴν νῆσον ἐτι, ἅτε τῶν τῆς
 νῆσῳ κρατούντων ἐν ὄπλοις ζῆν εἰωθότων, καὶ ὅσα
 εἰς πόλεμον ἐπεφύκει ἐπιτηδεύματα, καὶ ἅμα εὐνο-
 μίας ἐν ἀγοραῖς καὶ δίκαις ἐπιπολαζούσης τῆ νῆσῳ,
 πλεονεξίας ἀπούσης ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πρὸς τοῦτοις
 εὐ ἐχόντων κράσεως ἀέρων λαχόντων τὴν νῆσον, ἐτι
 τε λιμένων καὶ νεωρίων παγκάλῃ ἐχόντων τὴν θέ-
 σιν, καὶ πάντας μετὰ βρασιώνης ὑποδοχομένων τοὺς
 ὀθενδῆποτε χρεῖας ἐμπορικῆς καταίροντας ἕνεκα,
 ὡς γίνεσθαι διὰ ταῦτα τὴν τῶν ὠνίων χρεῖαν ἀφθο-
 νωτέραν πλουσίαις καὶ πένησι, καὶ βίον ἀταλαίπω-
 ρον ἄγειν τοὺς προσοικούντας ἐντεῦθεν. Εἰ δὲ διὰ
 ταῦτα καὶ χρυσὸν ποτε Ῥοδίοις ὕσαι νεφέλας κατέ-
 χει λόγος τοῖς τῶν Ἑλληνικῶν μύθων ἀπορρήτοις
 ἐνδαιτώμενος, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ποτ' εἶδειην, τοιοῦ-
 των ὑπολίψων ἄμεινω κτησάμενος ἀνωθεν γνώμην,
 λεγέτω δ' ὅστις ἄμεινον εἶδειη ἂν ἐμοῦ.

Θ'. Εἶεν. Ἦρος δ' ἤδη χωροῦντος, ἐν ᾧ καὶ πλειά-
 δες ἀρχονται κίρυκές τε καὶ πρόδρομοι γίνεσθαι
 τῆς ἡμέρας, οὐρίοις κάκειθεν χρητάμενοι πνεύμα-
 σιν ἀνήχθημεν, ὡς πεμπταίους ἡμᾶς ἐς μεγάλην τε
 καὶ ἴαν εὐδαιμονία ἀφικέσθαι πόλιν, τὴν Ἀλεξάν-
 δρειάνφημι, πεντακισχιλίου σταδίου ἀπέχουσαν Ῥό-
 δου, κε μένην δ' ἐν δεξιᾷ, εἰ τις ἐς τὸ Ἡρακλεωτικὸν
 καταίρειν ἐθέλοι στόμα τοῦ Νείλου. Μέγιστος γὰρ
 ὦν ποταμῶν ὁ Νείλος, καὶ ὅλην ἄρδων ἐκ μέσου τὴν
 Αἴγυπτον μόνος αὐτός, ἐλόκληρος κάτεισι ζωννύων

A animo statim conscendi, atque ancoris insequenti
 die sublatis ex portibus Byzantinis die septimo ad
 Rhodiorum portus pervenimus, ubi ventorum se-
 cundorum inopia multos dies commorati perlustrā-
 vimus insulam resque visu dignas aspeximus.
 Colossi vero illius vestigium exstabat nullum, imo
 ne conjecturæ quidem dabat locum, num unquam
 exstitisset, quisquis ille fuit; nulla enim æris par-
 ticula, nullæ prorsus erant lapidum reliquiæ, si
 forte ex iis fundamenta exstructa fuerant. Urbium
 antiquarum aliæ terræ motibus absumptæ erant
 atque submersæ, quarum pulcherrima erat Rhodus
 insulæ cognominis, earumque vestigia nobis ab
 indigenis monstrabantur: aliæ adhuc servatæ sunt
 atque splendidæ exstant, in quorum numero
 esse ex indicibus quibusdam credidi Lindum, Jalysum
 et splendidam Camirum, quarum urbium Homeri
 Melesigenis meminit Calliope. Incolæ insulæ erant
 maxima ex parte nostri populares atque orthodoxæ
 fidei, nostraque utuntur Græca lingua. Filii enim
 sunt virorum illorum, qui abhinc non ita longo
 tempore interiēre, et quanquam plurima certamina
 serebant cum Latinis, qui triremibus armisque
 multis eos adoriebantur, ob paucitatem tamen in-
 feriores discessere et sese inviti subjecere. Eorum
 nonnulli prægrandes natu adhuc in vivis sunt,
 pristinae felicitatis nunquam non memores, et pere-
 grinis, qui illuc transeunt suaviter hæc enarrant;
 hi dicebant sese quidem infelices esse, quod ju-
 gum servitutis cum libertate commutassent, at-
 tamen alioquin bona fortuna uti, quod externi hostes,
 cum insulæ domini in armis studiisque, quæ ad
 bellum pertinent, vivere assueti essent, non am-
 plius infestare insulam possent, et quod bonæ leg-
 es in foris judiciisque insulæ versarentur, avaritia
 autem fere abesset. Huc accedere quod sortitii
 essent insulam, quæ gauderet bona cæli temperio
 et portuum ac navalium præclarum haberet situm,
 ut omnes facile accipere possent qui mercaturæ fa-
 ciendæ causa undecunque advenirent. Inde factum
 ut rerum venalium facultas largior et divitiibus
 et pauperibus contingeret, atque vitam sine mo-
 lestia incolæ agerent. Num ideo fama orta sit, quæ
 inest in Græcarum fabularum arcanis, auro quon-
 dam Rhodiis pluisse nubes, id equidem nescio,
 talibus opinionibus meliorem sententiam cœlitus
 adeptus: dicat, quisquis me melius scit.

IX. Ceterum vere jam procedente, quo tempore
 etiam Pleiades incipiunt præcones esse et præcur-
 sores diei, ventis secundis usi in altum provecti
 sumus, ut quinto die Alexandria, maximam et
 opulentissimam urbem, veniremus, quæ quinque
 millia stadiorum distat a Rhodo, dextra sita, si quis
 in Heracleoticum Nili ostium decurrere velit. Nilus
 enim, fluviorum maximus, qui totam Ægyptum ex
 medio solus irrigat, ex superioribus regionibus ali-
 cunde ortus cingens eam universus atque iniegit

descendit, donec Babylonem ad Delta, quod dicitur, sitam veniat. Inde in novem ostia divisus in mare Ægyptium influit, quorum ostiorum alia aliter nominantur, ostium vero occidentem atque zephyrum ventum versus Heracleoticum appellatur. Ad hoc igitur paululum meridiem versus Alexandria sita est, celeberrima atque magnificentissima urbs. Quam cum vidissem, quantum licebat et aspectu rerum visu digniorum, ut nobis consentaneum erat, oblectatus **1146e** essem, inde abii post Orionis et Caniculae ortum, ut viderem celebratas illas pyramides atque Thebas hecatompylas, quæ dicuntur, si forte ea urbs in Ægypto exstaret; præterea valde cupiebam sacros Ægyptiorum scribas convenire, quos, ut scis, magnæ sapientiæ nobiscum sodales esse veteres libri tradiderunt. Sed hæc erant utique mera vigilantium somnia, nominibus solis nobis servata, quæ vitam semper pervagantur et desideria per aures animis pusillis injecta excitant atque alunt.

X. Medio vere autumno profectus sum ad visendos Palestinæ locos urbesque pedibus Salvatoris calcatas. Ibi cum, quantum fieri potuit, animi amori satisfacissem, abii post brumam. Atque jam dextra et orientem versus montibus Felicis Arabiæ relictis urbes petii mediterraneas Cœlesyriæ, ubi cum complura fecissem itinera, Damascus perveni, quæ ejus regionis urbes quum aliis rebus longe superat, tum hominum frequentia et fororum æquitate ac publicorum institutorum præclara descriptione, incolarum præterea intelligentia quadam profunda et ad optima quæque egregie comparata, ita ut non multum absit quin æquiparet magnam illam Alexandrinorum urbem. Nam si non ob aliud, vel propter hoc unum, quod religio ibi majorem libertatem assecuta est, pie reticere licet, si quid minus quam illa habeat: superat autem illum jam speciosiore formæ suæ atque habitus amplitudine. Armis enim studiisque rei militaris et imperii administratione atque adilitiorum munerum atque judiciorum descriptione Alexandriam superiorem esse facile quis dederit; prudentia vero et doctrina reliqua magis quam Alexandrinos Græcis appropinquare, sinceriore præterea religiositate Damascus superiorem esse Alexandria omnes concesserint. Hæc ob causas ego per tres integros annos ibi atque in urbibus circumjacentibus commorari libenter constitui, cum præsertim a bellis externis et ejusmodi turbis illa terra securitatem præberet.

ἐνδιατρίβειν, ἄλλω; τε καὶ σχολὴν πολέμων ἀλλοφύλων καὶ φόβων τοιοῦτων ἀδειαν ἔχουσης τῆς γῆς ἐκείνης.

XI. Deinde ad maritimas urbes Phœnicia perveni, in quarum cognitione cum totum annum consumpisssem, Antiochiam abii, urbem maximam Syriæ, quam condidit Antiochus, filius Seleuci, qui post Alexandrum non solum Syriæ imperitavit, sed etiam Babyloniam a Semiramide conditæ, præterea

αὐτὴν ἀνωθεν ποθεὶν ἀρξάμενος, ἄχρι καὶ εἰς Βαβυλῶνα τὴν περὶ τὸ Δέλτα καλούμενον οὕτως καὶ κειμένην. Ἐκεῖθεν δ' ἐννέα μερίζομενος στόματι εἰς τὴν Αἴγυπτίαν ἐκδίδοται Ὀάλασσαν, ὧν ἕκαστος μὲν τέσσαρα, τὸ δὲ πρὸς δύσιν καὶ ζέφυρον ἕνα μὲν Ἡρακλεωτικὸν ὀνομάζεται. Τοῦτου τοίνυν νομιστέρα μικρὸν ἢ περὶ ὄγγυτος Ἀλεξανδρέων αὐτῆ κείται μακρόπολις. Ἦν καὶ αὐτὴν θεοσάμενος ὄν ἐξῆν, καὶ τῶν ἀξιολογωτέρων κατατροφῆσας αὐτῆς θεοσάμων ὡς ἡμῖν γε ἐχρήν, ἔπειτ' ἐξῆεν ἐκεῖθεν μετὰ γε τὰς Ἠριωνίδας τε καὶ Κυνοὺς ἐπιτολὰς, θεοσασθαι ζητούν καὶ τὰς ἀδομήνας πυραμίδας ἐκείνας, καὶ εἰ τις εἶη πόλις κατ' Αἴγυπτον ἑκατοντάπων λεγομένη Θῆβαι, καὶ ἅμα τοῖς τῶν Αἴγυπτίων ἱερογραμματεῦσι μάλα ἐθέλων συμμίξει. Μεγάλῃς γάρ, ὡς οἶσθ', αὐτοὺς ἡμῖν θιασιότας εἶναι σοφίας βίβλια παρέπεμψαν παλαιά. Ἄλλ' ἦσαν ἅρα ταυτὶ γρηγορούντων ἐνύπνια, μόνως σωζόμενα τοῖς ὀνόμασι, ὅσα παρὰ τὸν βίον ἀεὶ καλινδοῦμενα γένεσιν ἔρωτος βόσκει διὰ τῶν ὤτων ἐνοσπειρομένην τοῖς μικρογνώμοσι [f. 98 a] λογισμοῖς.

Γ. Τοῦ μέντοι φθινοπώρου μεσοῦντος ἤδη ἀφίγμαι καὶ ἐς Θέαν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ τόπων καὶ πόλεων, ὅσασι τῶν σωτηρίων ποδῶν τὰς τρίβους ἐδείξαντο. Καὶ μὲν δὴ κἀνταῦθα τὸν ἔρωτα καὶ ὄν ἐξῆν ἀφοσιωσάμενος τῆς ψυχῆς, εἶτα ἀπῆεν μετὰ χειμερινῆς τοῦ ἡλίου τροπᾶς. Καὶ δὴ λοιπὸν ἐν Ἐξιδῆ καὶ πρὸς ἔω τὰ τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας ἠρηλιπῶν, ἐς τὰς μεσογειούς τῆς κολλῆς Συρίας ἐνθάλλον πόλεις, καὶ μετὰ πλεῖστον κάκει περιόδους ἦσαν ἐς Δαμασκὸν, πολλῶν ὑπερέχουσαν τῶν ἐκεῖ πόλεων τὰ τε ἄλλα καὶ πολυανθρωπία καὶ ἀγορῶν ἰσονομία καὶ πολιτικῆς καταστάσεως εὐκοσμία, καὶ πρὸς τὴ συνέσει τῶν οἰκητόρων βαθεῖα τιμὴ καὶ γυμνασμένη καλῶς πρὸς τὰ κάλλιστα, ὡς μὴ μάλα τι πλείστον ἐνδεῖν τῆς μεγάλης ἐκείνης Ἀλεξανδρέων πόλεως. Εἰ γὰρ μὴ δι' ἄλλο γέ τι, διὰ γοῦν ἐν γέ τι τὸ τὴν εὐσεβείαν ἐκεῖ πλατυτέραν κεκτῆσθαι τὴν παρῆρησιαν, ἔχει μὲν εὐλαδῶς συγκρῦπτειν εἰ τι ἤτον ἔτυχεν ἐκείνης ἔχουσα, ἔχει δὲ καὶ θεατρικωτέρην ἀπὸ τοῦ μεζῆρονος πρὸς ἐκείνην ἤδη ποιείσθαι τὴν τοῦ σχήματος ἔξιν. Ὅπλων γὰρ ἕνεκα καὶ πολεμικῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ ἡγεμονικῆς πολιτείας ἡθῶν, καὶ ὅσα περὶ ἀγορανόμους ἔχει καὶ διασπῆλους, προέχειν τὴν Ἀλεξανδρείαν δοίη τις ἀν' ἐνέσεως δὲ καὶ μαθήσεως ἄλλης δι' ἣν τὸ κοινωνικὸν ἐς Ἑλληνας ἀναφέρειν μᾶλλον Ἀλεξανδρέων, καὶ ἅμα διὰ τὸ τῆς εὐσεβείας, εἰλικρινέστερον μακρὰ τοῖς μέτροις ὑπερέχειν Ἀλεξανδρείας ἅπαντες ἐν συγχωρησάταιν Δαμασκὸν. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ τριστῆν ὄλην αὐτῇ τε καὶ ταῖς πέριξ πόλεσιν ἡβῆσι; εἰκόμην

ΙΑ. Ἐκεῖθεν ἀφικόμενος ἐς τὰς παραλλοὺς τῆς Φοινίκης πόλεις. Καὶ ὄλον ἔτος ἐν καὶ τῇ τούτων ἀνηνωκῶς ἱστορίᾳ, εἶτα ἀπῆεν εἰς Ἀντιόχειαν πόλιν μεγίστην Συρίας, ἣν Ἀντιόχος ἔκτισεν ὁ Σκελεῦκου τοῦ μετ' Ἀλέξανδρον ἔρχαντος μὴ μόνον Συρίας ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ Βαβυλῶνος τῆς Σεμρι-

μιδος, καὶ πρὸς γε Ἀσσυρίων καὶ Περσῶν καὶ Μη-
δων, καὶ ὅσα Σούσων καὶ Ἐκβατάνων ἐπέκεινα.
Ταύτην ἔγωγ' ἀκούων ἐκ παλαιοῦ τὸ σωτήριον κή-
ρυγμα πρῶτην αὐτὴν πρὸς τῶν ἱερῶν δεδεγμένην
ἀποστόλων, λιαν ἀσμένως εἶδον ἔτι σημεῖα ψυχῶν
εἰς εὐσεβείαν θερμότερων. Ταύτη τῶν καὶ ἰθαύματα
μᾶλλον αὐτὴν δι' αὐτὸ γε τοῦτ' ἢ διὰ τῆς ἄλλης, ὅπως
τῆ πόλει περίεστι τὰ καλὰ. Τῆς γὰρ ἀλλοφύλου
Ὀρησκείας συμπεφυρμένως ἐπιπολαζούσης ἐκεῖ παν-
ταχθὲν καὶ πανταχῆ, ἅτε τῆς Ἀράβων ἐπικρατείας
ἐς Αἰγύπτου, μᾶλλον δ' ἐκ Κυρήνης καὶ Πενταπό-
λεως καὶ τῶν γε ἔτι τοῦτου πρωτοτέρω διηκούσης
ἄχρι καὶ ἐς τὰ τῆς Ἀντιοχείας ἐπέκεινα, συμβαίνει
καὶ τῆς Ἀραβικῆς Ὀρησκείας δείγματα πανταχῆ
τῆς γῆς ὑπάρχειν ἐκείνης. Διὸ καὶ ἀντεχομένους
ἐκεῖ κομιδῆ [f. 98 b] τῶν Ἀντιοχεῶν αὐτὸς ὄρων
τοὺς εὐσεβῶς ἐλομένους ζῆν ὑπὲρ τῶν πατρῶν τῆς
εὐσεβείας δογμάτων ἄχρι θανάτου δεῖσαν, διὰ μα-
κροῦ τοῦ θαύματος ἐπιούσῃ τῶν ἐγὼ τὸ ἐκείνων
πράγμα, καὶ ἐς τὴν πάλαι μνήμην ἀνήγον εὐθύς
ἐκείνην τὸν νοῦν.

IB'. Εἶεν. Ἀλλὰ μετὰ βραχὺ κίκεῖθεν ἀπάρξ
ἀπφειν ἄχρι καὶ εἰς Ἰσθμῶν, ἐνθα τοὺς Κιλικίους
αὐλῶνας τῶν Ταυρικῶν παραψάουεν ὄρων σχεδὸν
εἰπεῖν ἐκ φύσεως συνηχθῆ· ἐς τοσοῦτο γὰρ βρα-
χύτερος ὁ μεταξὺ συστέλλεται χώρος ἐκεῖ ἔκ τε
θαλάττης καὶ ὄρων ἐκείνων ὥστε καὶ πύλαι τοῖς
πάλαι προσηγορεύθησαν Ἰσσηκαί τε ἅμα καὶ Συ-
ριακαί. Καὶ πόλις δ' ἐστὶν Ἀντιοχείας ἀρχαιοτέρα
παρακειμένη, ζῦν γε πλείσταις ἐτέραις Ἀλεξάν-
δρεια καλουμένη. Ταύτην γὰρ Ἀλέξανδρος ἀνή-
γειρε πρῶτην ἀγαλμα νίκης εἰπεῖν, ἦν αὐτίθι Δα-
ρείον τὸν Πέρσην ἐνίκησε πρῶτον, ἐκ Βαβυλωνίας
καὶ τῶν γε ἀνωτέρω τόπων μυρίαν μὲν ἵππων
ἐλάσαντα, πάντα δ' Ἀσίας ὅπλα συγκίχσαντα μέ-
χρι αὐτοῦ. Σπυδων γὰρ, πρὶν Ἀλέξανδρον διαβῆ-
ναι, τὰς τῶν εἰρημένων στενῶν ἀποκλείσαι παρό-
δους τῶν πλήθους τῆς στρατιᾶς ἐκείνης, ἔλαθε καθ'
ἐαυτοῦ μᾶλλον ἢ κατ' Ἀλέξανδρον τὸν ὑπερβόρην
μεμηχανημένος· πλήθος γὰρ δυσαρτίθμητον στρα-
τιᾶς ἐπαγόμενος, καὶ ὑφείλων ἐν ὑπείροις καὶ ἀνα-
πεπτημένοις πεδίοις τὰς πολεμικὰς διατάττειν φά-
λαγγας, καὶ ταῦτα γυναίκα ἅμα καὶ παῖδας ἄγων
καὶ ὄλον αὐτοῦ τὸν βασιλεῖον οἶκον κατὰ δὴ τι πά-
τριον ἔθος, ὃ δὲ τάναντία πάντ' ἐδεδράκει. Μηδὲ
γὰρ ἐχούσης τῆς τοσαύτης ἐκείνης ἵππου ῥύμη
πολλῆ φερομένη; βρῆδως προχωρεῖν τε καὶ ἀνα-
χωρεῖν ἐν στενοῖς καὶ τὰς γε ἀναστρωφὰς καὶ συ-
στρωφὰς καὶ ἀγχιστρωφὰς περιωφὰς καὶ διεξόδους
ποιεῖσθαι, συνεπάτου ἀλλήλους αὐτοὶ ὑπ' ἀλλήλων
συμποδίζόμενοι, καὶ περιέπιπτον ἑαυτοῖς αὐτοί,
κακῶς βουλευσάμενοι. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις.

A Assyriis Persis, Medis terrisque ultra Susa et Ecba-
tana jacentibus. Hanc urbem quum antiquitus
salutare Evangelium primam ab ipsis apostolis
accepisse audivissem, lætissime adhuc indicia
animorum fervidiore pietate accensorum cognovi.
Quare ob hanc ipsam rem magis urbem admiratus
sum quam ob alia commoda et ornamenta, que ei
suppetant. Cultu enim peregrino undequaque
promiscue gliscente omnibusque locis exstante
(cum enim Arabum imperium inde ab Ægypto aut
potius a Cyrene et Pentapoli ac regionibus etiam
remotioribus usque Antiochiam et ultra pertineat,
usu venit ut Arabica religionis vestigia ubique in
illa terra occurrant), ubi Antiochenses, qui quidem
pie ac recte de religione sentirent, pro patriis pietatis
dogmatis fortiter resistentes videbam, etiamsi
mortem perpessuri essent, in summa eam rem
admiracione habebam atque ad veterem memoriam
talem sentiendi rationem statim referebam.

XII. Cæterum paulo post cum me dedissem in
viam, usque Issum profectus sum, ubi convales
Ciliciæ cum Tauri montibus a natura fere ipsa
conjunctas esse dixeris. Tam breve enim spatium
interest inter mare et montes illos, ut portæ a ve-
teribus et Issicæ et Syriacæ cognominarentur. Urbs
ibi sita est antiquior Antiochia, cum plurimis cæ-
teris Alexandria appellata. Eam enim Alexander
excitavit quasi primum tropæum victoriæ quæ
ibi de Dario Persa primum reportavit, qui ex
Babylonia locisque etiam superioribus innumera-
bilem equitatum adduxerat omniaque Asiæ arma
ad se contraxerat. Cum enim antequam Alexander
transgredere, angustiarum, de quibus diximus,
transitus multitudine illius exercitus intercludere
properaret, sibi potius quam Alexandro perniciem
sese machinari non intellexit. Nam cum innume-
rabiles copias secum duceret atque aciem in locis
planis atque patentibus instruere deberet, cum
præsertim feminas atque liberos et totam regionem
domum ex patrio quodam more secum haberet,
ipse contraria prorsus fecit. Ita factum est, ut
cum equitum ingens turba concitato impetu in
hostes se inferens, in angustiis nec facile progredi
nec se recipere neque se convertere aut contrahere
aut celeres circumactiones atque excursus facere
posset, ipsi inter se impediti se consererent et in
semet ipsos incurrerent malo usi consilio. Sed hæc
hactenus.

INDEX

RERUM, NOMINUM ET VERBORUM

TAM IN NICEPHORI HISTORIA

QUAM IN ANNOTATIONIBUS MAXIME MEMORABILIUM.

(*Revocatur Lector ad numeros grandiores textui insertos.*)

A

- Abasgi, 36.
 Ἀβασγία, Ἀβασγία, Ἀβασγία, Ἀβασγία, 624 not.
 Abii, 31.
 Abraham, 1114.
 Absolutionis syngrapha, 108.
 Ἀβυσσός, adjective, 475 not.
 Academia, 326, 354, 344, 471, 476, 897.
 Acarnania, 658.
 Acarnanes, 110. Acarnanum metropolis, 531. Obsidetur ab Andronico juniore, *ibid.*
 Acclamations, 896, 611.
 Achaia, 128, 250, 251. Achaiae et Peloponnesi principis uxor vidua, 546. Achæi, 714.
 Achelous, 110.
 Achilles, 958. Doloris impatiens, 491.
 Achris, 75. Patria Justiniani, 27 not.
 Acindynus, 906.
 Acrocerania, 110.
 Acronycha lux, 619.
 Acropolis. Vide not. ad pagg. 15, 15, 53, 62, 83, 86, 87.
 Acta apostolorum, 930.
 Actuarius medicus, 568 not.
 Adamus, 367.
 Ἀδελφὸν μονή. Vide Monasterium.
 Adonis, 285.
 Adrianopolis, 515, 450, 546, 797, 798. Vide Orestias.
 Adrianus imp., 824.
 Ἄγαι, 194, 495.
 Ἄγαυον mare, 37, 311. Ejus fauces, 766. Insulae, 98, 283, 323, 534, 597, 797. Littus, 626.
 Aegyptus, 525, 348. Primum sapientiae domicilium, 526.
 Aegypti imperium divisum, et princeps, 592. Migratio Israelitarum ex Aegypto, 369. Aegyptiorum Arabum imperium latissime patens, 102, 106. Aegyptii, effeminati et imbelles, militibus et Scythia ascitis, Africam et Libyam domant : Gallos Phoenicia et Syria exterminant, 101. Aegyptiis mercatoribus navigatio per Bosporum temere concessa, 101. Aegyptii circulatores Constantinopolim veniunt, 548. Mira spectacula ab iis exhibita, 548, 549, 550. Eae artes, ut quæstuosae, ita etiam exitiosae artificibus : Byzantio egressi Europam pervagantur : Gades usque penetrant, 350. Aegypti et Arabiae sultanus. Vide Sultanus.
 Aenus, maritimum oppidulum, 100, 101.
 Aelia, 214.
 Aequinoctium verum et proprie dictum, 365, 366, 368. Tempore mortis Christi, 366.
 Aer, 930.
 Aerarii penuria, 851.
 Aeschylus in Prometh., 585.
 Aesopi Phrygii dictum, 814. Fabula de lupo et agno, 1018, 1034.
 Aestas media, pro vere exeunte, 728 not.
 Aetherea Palatii adicula, 616.
 Aethiopiae res, 558, 544.
 Africa ab Aegyptiis domita, 102.
 Agamemnon, 725.
 Agareni Asiam populates, 501.
 Agathangelus Gregoram in monasterio detentum, instante festo Conceptionis SS. Matris Dei, nocte clam invisit, 1146. Lamentationes mutuae de rebus Ecclesiae et Imperii ob impetatum Palamiticam prodigialis, 1146 a. Peregrinationes suas narrat Agathangelus, 1146 c.
 Agathias, 27, 441, in not.
 Agesilus Spartanus, 124. Fugiens, 486.
 Alani, 422. Vide Massagetae.
 Alemanni, qui et Galatae occidunt, 277.
 Alemannus (Nicolaus), 26, 27, in not.
 Alexander Magnus, 510, 401, 494, 519, 701, 807, 810.
 Alexandri M. diadema, 519.
 Alexander Mysorum seu Bulgarorum rex, principatum adeptus, Romanos fines vastat : urbes amissas recipit, 458. Pacem petit ab Andronico juniore : non impetrat, 484. Viribus superior, cum Romanis confligit, *ibid.* Eos fundit fugatque, 487. Misericordiae motus, pacem vicis ultro concedit : imperatorem, benigna admonitione castigatum, dimittit, 488. Socium se adiungit Byzantius contra Cantacuzenum, 708. Vide 596, 616.
 Alexandri Mysorum principis filio uxor datur Andronici junioris filia, 546.
 Alexandria Aegypti, 102, 216, 592, 1146 d.
 Alexandrinus patriarcha. Vide Athanasius.
 Alexius. Vide Angelus, Apocaucus, Comnenus, Lascaris, Palaeologus, Philanthropenus. Strategopulus
 Allage, loci nomen, 150 et *ibid.* not.
 Allaius (Leo). Vide not. ad pagg. 26, 46, 45, 61, 127, 128, 129, 164, 171, 180, 265, 379, 620, 786, 850. Tempora confundit, 520 not. Allatii indignatio in recentiorum Graecorum poesis, 509 not. Allatii Euchologium, 1115 not.
 Allisio ad nomen Palamæ, 1104 et not.
 Almansurus (Nuraddinus), 101 et not.
 Almugavari, 220 et *ibid.* not.
 Alpes, 102, 210, 286. Superatae ab Annibale, 91.
 Amagabari. Vide Almugavari.
 Amazonas, 34.
 Ἀμειβεῖν, 576 in not.
 Ἀμορπητικὴ, Amorabakin, Amourabaquin, etc., 157, 708 in not.
 Amos, 1125.
 Amphipolis, 457, 626.
 Amurius Satrapa Melocum Azatiarum filium vincit, 157.
 Amurii liberi a Sanguario ad Paphlagoniam dominantur, 214.
 Amurius, Lydiae et Ioniae princeps, reliquis Satrapis potentior : maris imperio potitur, 597. Cantacuzeni amicus fidelissimus, *ibid.* Eum defensurus magnam classem apparat : eodem iubente domi remanet, 598. Mensa hieme Hellespontum traiecit, illum quaesiturus : trepidans imperatricem non adit, ne dolorem conspectu augeat, 648. Aere et vehemens amicti desiderium verbis declarat : mira in homine barbaro humanitas, 619. Utri prima laus tribuenda, Cantacuzeno an Amurio, 650. De amico sollicitus, oblata ab Irene cibaria et vestimenta repudiat, 651. Eandem in summas angustias adductam consolatur, 651. Hieme exercitum infestante, domum redit, 652. Thessalicam vi expugnantem censet, 676. Cantacuzenum reprehendit, 677. A Byzantiis pecuniam accipit : in Asiam traiecit, brevi reditorus, 694. Latina classis ad Smyrniam impulsae eum detinet, 708. Item in Thraciam redit : Byzantium usque progreditur cum Cantacuzeno : urbis aspectu obstupescit, 726. Cum copiis mare transmissurus, Smyrnaeae Latinarum arcem ita expugnatum : missis telis occisus cadit, 854. Vide 661, 666, 672. Amurii milites aliquid domum redeunt, alii Cantacuzenum sequuntur, 667.
 Anacharsidis apophthegma, 615.
 Anagnosta (Joannes), 940 not.
 Ἀνακαλυπτήρια θύειν, 1269, 1291, 667 et not., 903 et not.
 Anathematizati ab episcopis Cantacuzenianis, 852.
 Anathematismi in Palamam pronuntiatum a Joanne patriarcha debet valere, 923.

Anaxagoras, 556.
 Anchialus, 487.
 Andreas (S.) *Vide* Monasterium.
 Andronicus imp. (is qui Senior dictus est) receptam ex Latinis Urbem bimulus ingreditur, 87. Uxorem ducit Annam (Hungaram), 167. Imperii insignibus ornatur: jusjurandum præstat et accipit: eius nomen edictis subscriptum, 109. Tralles instaurat, 112. Patris cadaver sine honore sepeliendum curat, 155. Patri succedit: imperii initia turbulenta, 158. Æquitas, 162. Viduus uxorem petit ab Hispanorum rege: Irene ei datur, idque inconsulto Papa, 167. Paterni sceleris vindictam timet: Lascarem cæcum inuisit: in Orientem abit, 175. Quinam ei auctores fuerint, ne sumptum faceret in classem, 174. Constantium Porphyrogenitum fratrem suspectum habet: quænam ob causas, 187. In Asiam transit: Porphyrogenitum in carcerem conjicit; item ejus amicos, 190. Romanis diffusus, ad auxilia externa se convertit; quanto rei Romanæ damno, 205. Athanasium in sedem patriarchalem restituendum censet, 215. Plurimi refragantur: quidam obtemperant, 216. Ilum Chrystomo æquiparat, 216. Uxores duas habuit, liberos sex, 251. Uxoris Irenes petitioni refragatur, *ibid.* Lenis et miti ingenio, 237. Christianopolitans angustias munit: milites conscribi curat, Catalanis opponendos, 246. Mercenarios milites peregre accire statuit: a Cræte genero auxilium petit, 265. Accipit ab eo et a Latinis, 265, 268. Tricribus obstructo Hellesponto, cavet ne auxilia Barbaris ex Asia submittantur, *ibid.* Navul vetera ædificia instaurare quam nova extruere: ejus modestia laudata, 275. Tempa ab eo restituta: opera alia publica, 274. Andronicum nepotem cæteris omnibus præfert: apud se educat, 285. De Manuelis occisi morte mæret gravissime, 286. Nepotem judicio publico reum agere constituit, 502. Ejus cum Metochita de ea re deliberatio, 505. Pontifices convocat: nepotem arecessit: paternis verbis objurgat: jusjurandum dat et accipit, 512. Indignantius exclamatio: anxietas: deliberatio de nepote comprehendendo, 515. Legatos ad eum mittit, 520. Cum ipso pariter, 521. Aula studii bonarum artium floret, 527. Imperatoris sapientia; eloquentia, 528. Benivolentia erga Gregoram, 559. Consulto Psalterio pacem spectat, 558. Colloquitur cum nepote; reconciliatur, 559. Consilium Gregoræ de die Paschæ constituto probat: rem aggressi metuit, 572. Equo deiecit, 575. De nepotis consensu per transfugam certior factus, 595. Urbis aditu ei interdicti: multa crimina objicit, *ibid.* Litteris ad Crætem et ad Demetrium despotam scriptis, copias cogi et urbes præsidii firmari jubet: ab ipso filio Theodoro Marchione proditur, 594. Suorum perfidia irritatus, animum patriarchæ Isaiæ explorare statuit; item aliorum pontificum, 501, 402. Oratione coram his habita, rationem offert cur imperium non abdicet; nepotem notat; poenis ecclesiasticis coercendum censet, 405. Ac rube conqueritur de patriarcha, qui nepoti sævat, 405. Belli peritus, inita cum Bulgaro societate, animum erigit, 411. Victo ad Mauropotamum exercitu (415.) A nepote exorari non potest, 418. Bis præmonitus, cavendum censet, 420. Valde anxius; nepotis adventu cognito, ad imaginem Deiparæ confugit, 422. Nepoti supplicat miserabiliter: ab eo benigne tractatur, 425. Soia imperii insignia retinet: annuus reditus ei assignatus, 428. Utroque oculo captus, omnibus ludibrio est, 451. Synadeno instante habitum et nomen invitus mutat, 441. Dicitur *Antonius Monachus*, 442, 444, 446. Suam sortem deflet: in patriarcham invenitur, 443. Ad ejus interrogata nihil respondet, 444. De ejus nomine in ecclesia commemorando quid patriarcha decreverit, 442, 446. Synadeni minis territus, imperium cjurat: scriptam formulam et consignaverit, *ibid.* Pota aqua frigida, subito morbo corripitur: peccata precibus et lacrymis expiat: sacris mysteriis destituta, Deiparæ imaginem ori suo admovit: expirat, 462. Ostenta, quæ ejus obitum præcesserunt, 460. Corpus ejus quoquam perlatum: justa de more persoluta, 465. Ætas, forma, mores, 472. In summa inopia liberalitas, duobus exemplis, declarata, 475. As alienum post ejus mortem repertum, 474. Anni vita, imperii, monachatus, 145, 472 not. Clementia, 201. Amor erga nepotem, 252. Invectiva in historicos maledicos et mendaces, 5. Statuam Michaelis Archistrategi dejectam restituit, 202. Partem Thessalicæ principatus acquisivit, 278. Multarum urbium et in Europa et in Asia conditor, 460. Byzantii instaurator, *ibid.*
 Andronici Senioris uxor prima, ex Hungaris oriunda. *Vide* Anna.
 Andronicus Junior uxorem accipit Irenen Alemannam, 277. Avo dilectus: apud ipsum educatus, 285. Mores, consilia, ambitio, 284. Meretricem amat: rivali insidias struit: Manue frater pro rivali occidit, 285. Androni-

cus Cathari nothi apud avum gratia offenditur, 204. Irarum causa justior, 293. Defectionem meditatur: consultat cum Syrgianne, 298. Armatus armatos secum adducit, causam apud avum dicturus: ab avo objurgatur: jusjurandum dat et accipit, 317. Pro conjuratis, proditor se querentibus intercedit apud logothetam: graviter increpatur: 315. Redit ad priora consilia, 314. Fugit, 315. Legati ad eum missi ab avo, 520. Pacta cum avo, 521. Cum Cantacuzeno conjunctissimus, 531. Prope urbem castra ponit, audita Syrgianni excursionis territus fugit, 535. Synadenum Syrgianni opponit: despotam edictis terret: rumores spargit de avi nece; despotam captivum corpore suo protegit, 556. Pacis cupidus, cum matre deliberat, 559. Colloquitur et reconciliatur cum avo, 559. Coronatur, 575. Mortua Irene Alemanna, Annam Longobardam uxorem ducit, 585. Cum Turcis naufragis in Chersoneso pugnans vulneratur, 584. Ejus factio Seniores tollere e medio statuit, 590. Juniori Seniori lisdatur: pecuniam per vim a publicanis auferit: Turcicæ urbes sibi mancipat: Byzantium multis comitantibus proficiscitur; quo prætextu, 592. Excluditur: variorum criminum accusatur ab avo: in quibus amicæ Crætenæ pudicitia attentata, 594. Omnium animi in eum propensiores, 595. Magnificis promissis multos sibi devinct: petit ut sibi liceat Byzantium ingredi; aut ut idonei interuentii ad se mittantur: mittuntur ex omnibus orbibus delicti, 597. Oratione artificiosa se ipsum apud eos commendat: avum insectatur: causam rebellionis probabilem offert: crimina objecta diluit: postulata sua exponit, 598. Ejus blanditiis corrupti internuntii Byzantium redeunt: ei apud omnes aperte patrocinantur, 402. Ad urbis mœnia accedit: ab ingressu contumeliose arretur, 407. Quidam ex populo operam ei suam promittunt: navicula conscensa auditus omnes vestigat: re infecta discedit, 408. A Thessalonicensibus clam evocatus, prostratorem Byzantio insidiarum jubet: Thessalontem, adversarius dissidentibus, astu occupat: arcem vi expugnat, 409. Demetrio et a iis ductibus fœde dissipatis, Serphas in deditionem accipit: cæteris Macedoniae urbibus, item adversariorum liberis, uxori, et aliis rebus positur, 410. Præfectos urbium Macedonicarum capit; in carcerem conjicit, 43. Basilicæ Nicophori fidem ut remuneratus sit, *ibid.* Byzantium ire properat, 415. A Venetiæ auxilium haud imperat, 416. Urbem ingredi frustra conatur: avum exorare non potest, 418. Cum Bulgaro reconciliatur, 419. A duobus urbis custodibus noctu intronitur, 419. Injuriam avo fieri vetat: suos, ne victoria abutantur, admonet, 422. Civiles discordias prudentia sua comprimit, 421. Michaeli Bulgaro bellum inferenti occurrere statuit: cum eo reconciliatur matris interventu, 450. In Asiam transit, Nicæam obsessam liberaturus: castra apud Philocrenem ponit, 453. Confligit cum Orchanæ Romani creduntur: imperator vulneratus 454. Philocrenem ingreditur: Romani consternati effuse fugiunt, 455. (*Vide* cætera in *Orchanes*.) Byzantium redit: Deum offensum putat: quibus delictis, 456. Classem instruit: Martinum Chii rectorem capit, et vincitum Constantinopolim mittit, 458. Ægotat, morti proximus cucullum petit: reos carcere educi jubet: ultimam voluntatem dicit: uxori et postumo imperium, Cantacuzeno tutelam relinquit, 459. Aquam potit ex sacro Deiparæ fonte: qua capiti inspersa convalescit, 462. Michaelis Bulgari hortatu bellum Cræti inferit, 454. Bulgaro a Triballis victo, ipse nulla re gesta Byzantium redit, 454. Mesembriam et alia (Bulgarorum) oppida invadit, 457. Annos vatus 56 cum obiit avus, 474. Bellum inferit Alexandro Bulgarorum principi: Bulgarorum agros vastat: castella reliqua recuperat, 485. Impar cum hoste congreditur, 484. Suos hortatur ad pugnam, 485. Truentum prælium, 486. Romani effuse fugiunt: in castellum proximum vi irrumpunt: labor ut omni parte, 487. Imperator, consilii inops, spem in Deo collocat, stimulante lamem conscientia, 488. Benigna admonitione ab Alexandro castigatus, dimittitur, *ibid.* Nato filio, lætus Didymotichum redit: vestem mutat: ludos celebrat, 482. Ludicris certaminibus se ammicet, 482. Bellum inferente Syrgianne valde anxius, 495. Patium munit: patriarcham creat Joan. Aprenum; conjugem et liberos ei commendat, 496. In Macedoniam sine exercitu proficiscitur: Romanis omnibus dilidit, præterquam Cantacuzeno et paucis domesticis: hostem dolo aggredi statuit, illustrum virorum exemplo, 496. Sphrantzæ opera ad eam rem utitur, 497. Rebus desperatis, fugæ subsidia sibi et Sphrantzæ providit, 500. Syrgianne per dolum occiso, pacem petit a Cræte, et obtinet, 501. Intra cum Latinis adversus Turros societate, pecunias cogit: classem reparat: Latinorum adventum exspectat: navarchum ipse per se agit: Latini inter se dissidentes, exspectationem

ejus frustrantur, 524 Galatrarum munitiones incendit : eosdem bellum aperte molientes oppugnare negligit, ad majora intentus, 527. Pacem petentibus concedit, 528. Mitylenen proficiscitur : naves quinque hostiles comprehendit, et Chium producit : adjunctus sibi Turcis, Phocæam obsidet, 5-8. Pax facta Rhodiolorum interventu : pacis conditiones, 521. Byzantium redit cum omni classe : questionem habet de conjugatis : eos pro concione convincit : ejus clementia, 531. Orationis exordio lacrymas elicit, 532. In Demetrium despotam inquiri vetat, Crataeæ amicæ reverentia adductus : item Gregoræ acclamationibus et applausu delinitus : solos Asani filios in custodiam includit, eamque minime duram, 533. Mitylenen recuperat, Alexii Philanthropeni astu, 534. Turcos in Chersoneso præstantes cædit : ire in Ætoliâ parat, oblatum principatum accepturas, 538. Cum tribus navibus Turcicam classem invadit : captæ naves quatuordecim, 540. Stadiorum XLV iter noctu pedibus emensus. Deiparæ Hodegetriæ templum ingreditur ad agendas gratias, 541. Epirum invasurus, Illyriam vastat : Turcos auxiliares præda onustos dimittit : Epiri principatu potitur, 544. Eum Thessalonicæ detinet splenis morbus, 550. Byzantium venit, infirma admodum valetudine : medicis undequaque accitis, suo arbitrato visit : morbo splenis ingravescente, Deiparæ Hodegetriæ templum petit, 554. Egregiam orationem habet in synodo contra Barlaamum hœrita : Gregoram absentem desiderat, 558. Morbo rursus ingravescente, monasterium Hodegetriæ denuo ingreditur : in lethargum incidit : ægre expergefactus, medicos accessit : ad Gregoram mittit, qui interrogant an astro amica sint : moritur : vita et imperii tempus, 559, 474 not. Mores et ingenium defuncti principis, 563. Romanorum imperatorum instituta neglexit : aves et canes aluit maximis sumptibus, 565. Deo fretus, pericula contempsit, 566. Dignitati suæ non satis consuluit, *ibid.* Pileorum et vestium discrimina sustulit : hæc et alia imminente imperii ruinam portendere credita : Triballorum et Mysorum duces perterrefecit, 562. In Thessaliam contra Syrgianem [sire Ianni] proficiscens, Joannem patriarchæ uxorem et liberos commendavit, 579. Morbus : in Epirum profectio, 585. Mandata de tutela et administratione imperii, 593, 611, 612, 614, 618. Erga Cantacuzenum benevolentia, et gratus animus, 581. Judicium de arce Epibatarum et de ejus arcis conditore apocauco, 603. Commemoratio in sacris per errorem omissa 879. Error postmodum correctus, *ibid.*
 Andronicus. *Vide* Asanes, Cantacuzenus, Muzalo, Palæologus, Protovestiarus.
 Ἀνδρόνικος, 963.
 Anecdota indicata. *Vide* Excerpta.
 Angelus, Assyriorum interfecto, 968.
 ANGELUS:
 Alexius imp. Constant. a marchione Montisferrati captus : ab eodem dimissus, genero suo Theodoro Lascari invidet, 16. Jathatinem Turcum socium sibi adjungit, 17. Victus capitur a Lascare, 21.
 Michael Thessaliam et Epirum invadit, 13.
 Michael potius. *Vide* Michael.
 Michael Michaelis nothi filius. *Vide* Michael.
 Theodorus, Michaeli fratri succedit, imperii sui fines promovet : Thessalonica ipsa potitur absente Montisferrati marchione : imperator inauguratur ab archiepiscopo Bulgaria, præter morem legitimum, 23. Provincias a Latinis, Bulgariis et Scythis desolatas, impune pervadit : omnia Byzantium usque vastat : læde grassatur, 27. A Joanne Asine vincitur, capitur, excruciat, 28.
 Joannes, Cantacuzeni imperatoris πρωτοεβέλτος, seu *primus consobrinus*, 628, 637. Jubetur monire oppidum Pamphili, 621. Comes longinqua expeditione Cantacuzeno susceptæ, 636. Æolis et Thessali præfectus : jubetur primos honores Annæ et Joanni Palæologo tribuere, 644. Thessaliæ principatus maximam partem recuperat : Ætolos, Locros et Acarnanas subigit : Anam rebellem capit : quibusdam ut occidat suadentibus, eam dare in custodiam mavult, 637. Berthæam ad Cantacuzenum venit, 637.
 Ἀγγελώνιοι, 518.
 Anima quemadmodum a singulis corporis membris participetur, 1102.
 Anna Alemanna. Manfredi, Sicilia regis, soror, Joannis Ducæ uxor altera, 45.
 Anna Commena. *Vide* not. ad pp. 7, 56, 714.
 Anna Michaelis Angeli filia, nupta principi Peloponnesi, 71.
 Anna Michaelis Palæologi I. imp. ex sorore Eulogia nephis, nubit Nicæ, horo Ætolo, 92, 130.
 Ἀννα ἡ ἐκ Ματθῶν Andronicæ Sen. nubit, 109. Ex Hun-

garis oriunda : mater Michaelis imp. et Constantii despotæ, 254.
 Anna Michaelis Palæol. II filia, Thomæ Epiri et Ætoliæ principi nupta, 285. Tum postea etiam (Thomæ) comiti Cephaleniæ, 285.
 Anna Protovestarii filia, 515. Comitissæ Cephaleniæ uxor (altera) virum necat : cum puerulis duobus, Ætolorum et Acarnanum principatum obtinet, 536. Andronicum Juniorem ad occupandum principatum accessit, 557. Dedit se imperatori, 545. Thessalonicæ subsistit, 546. Reberrat : capitur in custodiam dator, 636.
 Anna Longobardica, altera uxor Andronici Junioris, 584. Viro absente factiosus in urbe comprimit, 539. Post viri obitum, tertio luctus die in palatium se recipit, 540, 579. Cantacuzenum supplex orat, 586. (Palæonitis) favendo, pacem Ecclesiæ turbavit, 590. Jurjurandum dat Cantacuzeno et ab eo accipit, 595. Ægrotat, 599. Annæ in his cæca : spes inanes, 702. Anna Gallum astrologum cum Gregora committit, 722. Annæ inhumanitas, 759. Orbi admonita contumeliose respondet : pessime res administrat : sacris imaginibus non parcat, 748. Divites vexat : ex ipso S. Sophia templo abreptos in vincula conjicit, 748. Patriarchæ, pacem suadenti, irascitur, 760. Annæ in Cantacuzenum et Irenen odium ex zolopyia natum : sens malorum omnium, 761. Anna Persas accessit, 765. Ejus animus durus et inimicus, 764. Patriarcham dignitate spoliare statuit, 767. Palæam carcere incluserat : eodem adversus patriarcham adjuvato utitur, 768. Cum Palæonitis adversus patriarcham conspirat, 768. Episcopus diem in lecto, 781. Tabellas, per quas officii admonetur, a confessore oblatas rumpit : ipsum domo exigit, 782. Infirma viribus ferox et contumax : Galatæos adversus Cantacuzenum, jam urbem ingressum, advocat : æquissimas pacis conditiones proterve respuit, 775. Legationem superbam ad Cantacuzenum mittit : in extremum discrimen adducta, pacem oblatam vix tandem accipit, 779. Annæ avocata, 789. Iniquitas, 799. Causa cur principatu excluderetur, 887. *Vide*, 788, 878.
 Annales Turcici, 741 not. *Vide* Leunclav.
 Annibal, 91, 311, 688, 752.
 Anni initium aëlii apud alios populos, 569. Quodam fuerat apud Alexandrinos, 369.
 Anni Philippi Aridae, 366.
 Annonæ copia apud Byzantios, 435.
 Anonymus poeta Greco-Barbarus *de bellis transmarinis*, 83, 116, 252, in not. *Vide* cod. Reg. 2569.
 Antacidas, 866.
 Antigonus, 116, 497.
 Antiochena provincia, 1012.
 Antiocheni patriarchæ decreta et litteræ contra Palæmam, 895.
 Antiochiæ ad Mæandrum, 214. A Turcis obsessa, 10. Ejus laus, 1116 c.
 Antipodes, 12, 14.
 Antirrhæci libri Gregoræ, 1112, 1131, 1140.
 Antæci, 12, 14.
 Antonii (D.) testum, 460.
 Antonina (S.), martyr Nicæna, 478 not.
 Antonius (triumvir), 189, 511, 606, 1022.
 Antonius (S.) *Vide* Templum.
 Ἀντιόχεια apud Gregoram quid significet, 83 not.
 Ἀντιόχεια. *Vide* Aëlius.
 Apocaucus (Alexius), domesticus thematum occidentalium et salinis præfectus : cum Andronicæ juniore in senioreni conspirat, 501. Eius perniciose consilia, artes eximia, genus, fortuna, malæ artes, 577. Cantacuzenum hortatur ad capessenda imperii insignia, 578. Eundem calumniam, *ibid.* Ipse et patriarcha Annæ persuevant, ut omnem Cantacuzeno auctoritatem abroget, 581. Apocauci vires infirmæ, animus, ambitio, *ibid.* Miles strico gadio in eum irruit, 586. Apocaucus Cantacuzenum de se optime meritum perdere conatur, 531. In castro Epibatarum se recipit, 599. Cantacuzeno insultat, 600. Apocauci molitiones detectæ : fuga : consilium de invadendo imperio, 602. Cantacuzeno obviam proficit, 604. Urbi prædictur et aliis dignitatibus ornatur, 605. Octavium Casarem imitatur, 606. Cantacuzeno imperatorem sese professus, velut victor cum patriâ exsultat, 612. Classi præfectus, Tessa onicam appellat, 634. Actem instruit : cingredi non audeat, 657. Ductor utriusque et sis, Byzantiæ et Persicæ : Cantacuzenum abeuntem persequitur, 638. Timidus et imbelis, 660. Auxilium petit a Cræte : munit flavii ostia : ex Cantacuzeno seiscitatur, quid de se ipse statuat, 661. Apocauci mos perversus : Berthæam tentat per exercitum : ipse Thessalonicæ manet, arrogans idem et timidus, 668. Sacertiarium submittit, qui Cantacuzenum nocte occidat, 669. Periculosa impudentia celeritè fuga prævertitur, insciis Thessalonicensis

bus, 670. Patriarcham et Joannem Gabalam sibi mancipare statuit, 696. Joanni Gabalæ filiam suam desponsurum se promittit; quid vicissim ab eo pactus, 701. Perinthum ab it cum patriarcha et imperatore Palæologo; quem Epibatarum castello includere cogitat, 702. Bellum apparat: Didymotichium infesto exercitu petit, 708. Pythium castellum obsidet, *ibid.* Apud Anom accusatus ab Joanne Gabala, 710. Byzantium redit: Augustam placat: urbis muros relinquit, 711. Intestinos plebis motus veretur, 727. Quando, ubi, et a quibus cæsus, 729. Anxietas, stipatores, immoderata ambitio, *ibid.* Carcer ab eo ædificatus, 750. Apocaucus imprudens, stipatoribus in atrio relictiis arcem ingressus, 731. A Raule et aliis nobilibus interimitur, 733. Interempti caput abscessum summo muri fastigio imponitur, 751. Apocauci avaritia, 789. Ejus liberi tres, 1278. Imago, 577, not. Medicinæ studium, *ibid.*

Apocauci filius Thessalonicæ præficitur, in Balatzæ locum suffectus, 741. Mortuo patre Thessaloniam tradere Cantacuzeno statuit: arcem occupat: impetu plebis opprimitur, 740.

Apocauci filia, nupta primum Andronico Palæologo, Joanni Asani nubit, 797.

Ἀπόγονος, 132 et not.

Ἀπογραφικαὶ ἐμπορίαι, 741 et not.

Apographum regium, 753 in not.

Ἀποδόσασθαι, 563 et not.

Ἀποχρέως. *Vide* Geniales dies.

Apollinarius, 1142.

Apollonius, 53.

Apophtegma veteris sapientis de eo, qui bis navigat, 591. Thaletis vel Platonis de eo, qui vatus sit Græcus, 383. Cantacuzeni de modo servando, 432. Regis Ægyptii de amico ad extremam inopiam redacto, 443. *Vide* et Anacharsis, Darius, Zeno.

Apostoli (SS). *Vide* Templum.

Apostolius, 27 not.

Appendix Vaticana, 16 not.

Apri oppidulum, 229, 244. Urbs, 248. Prælim ad Apros, 299, 244.

Arabes, 38, 41, 81, 103. Obestunt Gallis, Syriam et Phœniciam ingressuris, 105.

Arabes Ægyptii, 106.

Arabicus sinus, 107.

Arabia, 81, Felix, 107.

Arachosia, 39.

Arca Noë, 470. Arca (fræderis), 518.

Archistrategus. *Vide* Michael et Monasterium.

Archivum Cameræ computorum, 93 in not.

Arcturi ortus, 49, 596 et not., 815. Primus exortus autumnio medio, 245.

Argyrolinne, quæ et *Cyrolinne*, 1127.

Atadnes Corona, sidus 542.

Arianorum argutio, 1036 not.

Aridæus (Philippus), 366.

Aries, 518. Anni portas aperit, 834.

Aristagoras, 153.

Aristoteles de Dei substantia et operatione, 1089. De mente perfecta, 1031.

Aristotelicæ linguæ labyrinthi, 478.

Arius, 1112. Filium aiebat esse ποίμν, 1130.

Ariani aiebant se secundum Scripturas dicere, 918.

Armenia, 285, 348. Cilicia finitima, 195. Major, 38.

Armenia rex generum ambit Michael-em Andronici Senioris filium, 193. Armeniorum religio, 635.

Arseniata, 128. Postulant ut Arsenii corpus in urbem referatur, 167. Ob inanis gloriæ studium avulsi ab Ecclesia, ad communionem admittuntur a patriarcha Niphone: eorum petitiones, 261. Quinam ex his scilicet renovaverunt, 262.

Arsenius eligitur patriarcha: ejus elogium, 55. Tutor testamento datur Joanni I ascarî, 62. Vir simplex et sanctus, administrande reipub. nimie aptus, 66. Male omnino salutis pupilli consultit, 67. Fiscæ claves tradit Palæologo, 69. Michael-em Palæologum salutatum esse imperatorem moleste fert, 78. Seceidit: secessionis causa, 80. Rediit, 88. Palæologo sacris interdictus, 95. Veniam petenti denegat, 95. Accusatus, judicio se non sistit: damnatur ut contumax: Præconnesum deportatur, 94. Ejus corpus in S. Sophie templo deponitur: quoniam deinde translatum, 167. Reliquiæ, 262. Simplicitas, 579. Socordia, 739.

Artaxerxes Xerxæ filius, 490.

Artaxerxes Mnemon, Darii et Parysatidis filius, Ciri frater, 124, 189.

Artaxerxæ stratagemata, 124.

Attemisium, 802.

Asan.

Andronicus protovestiarius, dissiditibus imperatoribus, avo et nepete, Romanis Peloponnesus præerat: a Syr-

giane tentatur: eum defert, 362. *Vide*, 591, 396, 409, 410, 411.

Constantinus ad Mauroptalamum victus et captus a Protostratore Synaudo, 415.

Joannes I, Bulgarorum princeps, Latinos profligat; Balduinum capit, 14. Thraciam et Macedoniam vastat, 16. Theodorum Angelum viucit, capit, excecatur, 28. Moritur, 60.

Joannes II, Bulgarorum princeps, Mytze filius; Irene Michaelis Palæologi filia ei despondetur; ipse cum magnis copiis in Bulgariam mittitur, 132. Lachana subiato regnat: sororem suam Terteri despondet: qui exitium ei machiuatur; Asan regno spoliatus, Byzantium aufugit, 152.

Joannes, Irenes Augustæ frater, in custodiam includitur cum fratre Manuele, 534. Carcere educitur, 621, 626. Comes longinquæ expeditionis a Cantacuzeno susceptus, 628. Jubetur Chreli tradere arcem Melencici, 634. Creatur Sebastocrator: Apocauci filiam uxorem ducit: socrii suspectus, domum cum uxore dimittitur, 797. Matthæum Cantacuzeni imp. filium ad defectionem hortatur, 798.

Manuel, alter Irenes Augustæ frater, in custodiam datur, 534. Educitur, 624. Didymoticho cum sorore Augustæ præficitur, 621. Creatur Sebastocrator, 797.

Michael, 591, 536, 109, 411. Prusiacum occupat: ad Cralem se recipit, 413.

Asan uterque Joannes et Manuel, sæpe ad defectionem sollicitati ab Anna Augusta, 799.

—

Ἀσχέτως, 1315.

Asia cis Euphratem, 81, 116. Intra Euphratem, 41. Inferior, 58, 140. Intra Halym, 105. Asiæ præta, 324. Asiæ principes, ex Scythia orandi inter se præliantur, 689. Asiæ recuperanda occasio cur omissa, 221.

Asopus fl., 251.

Assyrii, 38, 40, etc.

Astrologus Gallus placentia Annæ Augustæ prædicit, 722. *Vide* et 769.

Asyli jus vetustissimum; apud omnes gentes sanctum; a Christianis neglectum, 748.

Athanasius patriarcha, Gregorii Cyprii successor, fr. illiteratus, sed austeris moribus; clericos castigat, 180. Nec pontificibus parci: iis residendi necessitatem imponit, 181. Ipsos principes censuræ metu continet: quas res monachis interdixit: de equitatione quid statuerit, 182. In monachos hypocritas severe animadvertit; item in fanaticos; pœnæ impositæ: ejus constitutiones non diu vigerunt, 183. Mirum Ecclesiæ Græcæ desolationem in Athanasii tempora incidisse, 186. Tumultus contra illum publicus: Athanasius secedit, 191. Excommunicationis sententia, ejus manu scripta, ut a pueris invenia sit: quos motus excitaverit, 191. Athanasii fama immutata: ut is apud Imperatorem se excusaverit: veniam dat et petit, 192. Imminentem Del iram prænuntiatur: præ ceteris patriarchatu dignus ab imperatore judicatur, 215. Herum Ecclesiæ Constantinopolit. præficitur, 216. Altera ejus secessio, 238. Eius epistolæ aliæque opuscula, 180 et seq. in not. Vita, incerto auctore, *ibid.* Epistola ad Augustum, 255. Ad imperatorem de Joanne ejus filio, *ibid.* Πατριάρχης τῆς δευτέρας πατριαρχίας, 239 not. Γράμματα δύο, *ibid.* Γράμματα ἐπιθετικῶν in Joannem Drimyu, 919 not. (Athanasius) patriarcha Alexandrinus Athanasium patriarcham Constantinop. fabella perstringit, 216 cum not.

Athanasius (S.), 962, 972, 1068, 1069, 1077, 1078, 1081, 1089, 1132, 1134, 1141. Oratio ejus spuria, 1142 et not.

Athanasius Gregoræ adversus Palamam socius: ejus elogium, 891.

Atheismus ipse deificatus, 1025.

Athensæ, 525, 1083. Eloquentiæ domicilium: a Lyandro Lacedæmonio destructæ, 477. Athenis quinam olim ex albo judicium deleverunt, 8. Athenarum dux Joannes Sebastocratorem auxilio juvat, 114. Obiit ab Irene Augusta conditionem repudiat, 257. *Diversus a superiore Athenarum rector, dictus Magnus Dux.*

Atheniense, 203, 252, 1089. Sapientes, 722. Atheniensis exercitus in Eumum impingit: intervencione dicitur 252. Atheniensium εὐγενὴς ἄγος, 270. Sapientia, 526. Gauria Socrates et Platonem, 477. Triremes expeditissimæ, Paralus et Salamnia, 536. Status democraticus, 796. Classis Peloponnesus metienda, 866.

Athos M. laudatus, 714. Ubi vit. annot. 717, 569, 620.

Ἄθρονον μέγα, 597 not. Ἄθρονον μικρόν, *ibid.*

Atlanticum mare. *Vide* Mare.

Atm-a satrapa Bithynia, 214.

Atranyttium, 162, 166.

Atrides Agamemnon, 725.

Aitalus Trojannus Tracliam conditor, 114.
 Aitali urbs, 17.
 Attica, 114, 231, 323, 337.
 Attica aetas, 336.
 Atticus populus, 332.
 Ἀτουμάν, Ἀτμάν, Ὀτμάν, 539 cum not. *Vide* Orchanae.
 Auctor *de divinis nominibus*, 1102 not.
 Auctor *Perpetuitatis Fidei* laudatus, 1139 not.
 Aulerorum monasterium. *Vide* Monasterium.
 Auditus seu audiendi sensus. *Vide* Visus.
 Auidus fl. Ἀφείδιος, 752.
 Auguria sinistra, 303, 304, 303, 373, 460, 695. *Vide* et 98, 310, 618, 619, 624, 763.
 Augusteonis Ecehrasii Pachymeriana. *Vide* Pachym.
 Augusti, 238. Augustus. Αὐγουστού μοναρχία, 123.
 Octavius Cæsar, 636. Antonium et Cleopatram præter spem vicit, 311.
 Aula Dei, ad formam aulae Persicæ, 1319. Aula studii honorum artium floret sub Andronico seniore, 527.
 Αὐλητικὴ χειμερία ventorum, 837.
 Aulis, 231. Sinus juxta Eubœam, 878.
 Aulonis panities, 73.
 Αὐλών Κόλπος, 194 cum not.
 Auræ palatii portæ, 711.
 Aurya (Paganus) qui et *Doria* 683, cum not.
 Ἀυθενέργεια, 931. Ἀυθενέργεια, 975.
 Ἀυθενεργαθότης, 1091 cum not.
 Axius fluvius, 380. Nomine mutato dictus Bardarius, 639. *Vide* et 639, 747.
 Azatinus Sultanus Michaelẽm Palæologum supplicem adit, 82. Sacrae doglogiæ interest, 94. Constantinum Bulgarum promissis sollicitat, 100. Liberatur, 101. Ejus uxor et liberi in custodiam dati: comites baptizati, *ibid.* Ejusdem obitus, 137. *Vide* et 229, 248.

B

Babylon, 582. Capta a Cyro, 91. Capta a Dario, 497.
 Babylon Ægyptia, 102, 1146. d.
 Babylonis flumina, 381, 471.
 Babylonis divitiæ, 803. Ταλασουργία, 43.
 Babylonii, 38, 40. Legati, 721.
 Bacriani, 37.
 Bajulus ἐπίτροπος. Venetorum magistratus apud Galatas, 97.
 Βάβυλ, Mænas, 722.
 Βαβυλιὰ ἡθρ, 184.
 Balaami asina increata, 908.
 Balduinus, comes Flandriæ, Byzantii imperator creatus, 14. Captus a Bulgaris, 13.
 Balduinus Roberti imp. frater, quartus et ultimus Byzantii imperator Latinus, 86. Balduini primi ex sorore nepos: cymba arrepta aufugit, 85. Byzantium amissurus, equi pieti hincitum audivit, 304.
 Balduini II filius Caroli regis filiam uxorem ducit, 98.
 Baluini II filia, 193.
 Baptisma, 932, 1136.
 Barba rasa. Latinorum insigne, 244, 396.
 Barbarorum mores notati, 383.
 Barbissa fluv. 847 not. Barbyssa, Barbyssus; qui et *Chartaricus*, 858 not.
 Bardarius, 380. *Vide* Axius
 Barlaamus advena Italus; non tam Græce quam Latine eruditus; Byzantios contemnit; aliis obtrelando gloriam sibi querit, 353. Traducitur et exsiliatur, *ibid.* Monachos græcos oppugnat, ut Latinorum dogma confirmet, 336. Palamam pro monachis propugnantem hæreseos et blasphemiam accusat, *ibid.* In synodo damnatus ad suos et ad patriam instituta revertitur, 558. A Gregora victus, 901, 918. Notatur a Cantacuzano, 905. Qua sententia damnatus sit, eadem omnes Palamæ adversarii damnati dicuntur, 907. Barlaami nomen a Palama semper obijciunt, 918. Barlaami adventus, doctrina, gratia, apud principes, 919. Præsertim apud Cantacuzenum, 919, 922. Barlaamus Palamam accusat, 920. Ab eo imprudenter laudatur, 921. Vetera in Barlaamum decreta rursus leguntur, 976. Barlaamus advena Calaber, 901. Cum Palama congressus, 901, 918. Αὐτινόρπων, 905. Decreta in eum ab Ecclesia et a Patriarcha, 907. Tomis comprehensa, 906. Ejus nomen cur (græci odiosum, 918, 920. Barlaamus S. Dionysii doctrinæ magister et S. theologiæ interpreter, 923. *Vide* ejus opuscula indicata, in not. ad p. 56.
 Βάρβρος ἄμα, 181 not.
 Βασιλικός, 413 et not.
 Basillus Magnus, 770, 951, 960, 970, 987, 1013, 1018, 1111, 1111, 724, 934, 960, 987, 990, 1034, 1084, 1089, 1123, 1032. *Vide* annotat. ad pp. 511, 913 et 987.
 Basilius (Nicephorus) castellum Meienici munit ac tueretur, juniori Andronico non redditur nisi post mortem senioris: fidelitatis merces, 113.
 Basillus Bulgaroconus, 27.
 Basillus Alex. filius, imp. Trapezunt. *Vide* Comnenus.
 Basillii imp. Trapez. uxor. *Vide* Eudoria.
 Bataztes, ignobilis genere; ut ad opulentiam pervenerit, 741. Thessalonice præficitur: inde ejectus ab Apocauci filio, ad Cantacuzenum deficit: Solymanni generi armis adjuvatur, 741. Mortuo Apocauco cum Anna Augusta reconciliatur: majores copias arcessit ex Asia: in Cantacuzenianos sævii, 743. Persæ præda et viatico fraudati eum occidunt, 742.
 Becus. *Vide* Veccus.
 Bederina, Bederiana, 27 in not.
 Beelzebub, 1129. *Vide* annot.
 Belesus, 48.
 Belicurto (seu Vellurto) Latino Theodora, Theodori Lascaris junioris filia, despondetur, 92.
 Bella per totum fere orbem, 681. Civilia cum externis comparata, 622.
 Bellegrada castellum ὑπερπέρελον obsidetur a Michaelẽ Angelo et ejus sociis, 75. *Vide* etiam p. 146 et 391.
 Bellerophontes adversus seipsum, 1076 cum not.
 Bema, 749, 787.
 Βήρας μονή (l'Abbeie de Veroisine ap. Villharduinum), 624 cum not. *Vide* Ἀββέρα.
 Berengarius Entença, Catalanus, sit Magnus Dux, 220. Capitur a Genuensibus; deinde redimitur, 227. Puguat cum Rocaforto, occiditur, 232.
 Bernardi (S.) dogma de charitate, 1053 in not.
 Bernardus (D.) Montefalconis, 374 in not.
 Berrhæa, 498, 654, 639, 660, 666, 669. Subacta a Cræle, 793. Ejus urbis cura commissa Manuelli Cantacuzeno, 673.
 Berthœenses legati, Cræle iniquas condiciones propnente, cum Cantacuzeno clam agunt, 634.
 Bezeleel, 1111.
 Billius, 508 not.
 Binaris numerus, 974.
 Bithyni milites, 83. Equites, 111. Romani, 334.
 Bithynia, 171, 174, 214, etc. Præsidii munita adversus Turcos, 140. Bithyniæ ora maritima, 458. Urbes, 401. A Turcis subactæ, 581.
 Bizærus (Petrus). *Vide* not. ad pp. 236, 548, 683, 688, 689, 765.
 Bizya, 263.
 Bizya urbs, 336.
 Blachernense palatium, 87. Templum, 130, 171, 778, 787, 791.
 Blachia princeps filia, Cralis prima uxor, 203.
 Blemmydes (Nicephorus) Marcesinam templo exclusi jubet: eam semper insectatus est, 46. Mulier irata et antici assentatores Blemmydam frustra criminantur, 46. Ejus elogium, *ibid.* Patriarchatu dignissimus; oblatum honorem recusat, 53. Libri pro Latino dogmate ab eo scripti, 123. *Vide* annot. ad pp. 46 et 129.
 Bondus, 1163. Blondus (Mich. Angelus), 80 in not.
 Bogomili in monte Atho comprehensi, 714. Bogomiliana hæresis, 876.
 Boothi, 209, 732.
 Borotia, 114, 250, 251. Borotia et Thebarum rector, dictus Magnus Primicerius, 239. Postea Μέγας Κόμης, *ibid.*
 Bollandus, 460 in not.
 Bona contingentia, 933.
 Bondeimontus, 273 in notis.
 Borysthenitis, 36.
 Bosphorus, 101. Mæoticus, 683.
 Βουγενή, 963.
 Brietius, 580 not., 626 not.
 Britanni in Galliam irrumpunt, 689.
 Britannicæ episcopii, 911.
 Brompton, 169 in not.
 Brutus, 178. Brutii et Cassii conflictus cum Octavio Cæsare, 632.
 Bryennius (Nicephorus). *Vide* not. ad pp. 33, 57, 41.
 Bulga fluv., 26.
 Bulgari, 116. Per interregnum dissident, 457. Ἐντις Ἰστροῦ, 390. Bulgarorum origo, migratio et varia fortuna, 26. Res, 60. Exercitus, Byzantio metuendus, 418. Bulgarni in Thraciam irrumpunt, 33. Viribus Romanis impar, ablata restituit, et pacem impetrat, 36.
 Bulgaria urbs, qua et Prima Justiniana, 26. Unde nomen accepit, 27. Ejus urbis archiepiscopus imperatorem inaugurat Theodorum Angelum, 26.
 Bulgaroconus. *Vide* Basilius.
 Bulialhus (Ismael), 83 not.
 Byzantii, rei navalis cura abjecta, injuriæ expo-

et consilli inops, 804. Uxorem Irerem ad filium legal, 805. Didymotichum proficiscitur, ut motus componat ab uxore jam septos, 813. Provinciam filio Matthæo assignat, 814. Orationem apud eum habet, 814. In urbem redit, 819. Crebra colloquia habet cum Gregora, 823. Lenitate Hadriano similis, 824. Tumultum veritus, Byzantium venit: Gregoram hortatur ut sileat, 827. Cralem officii admonet: non auditur: bellum parat, 831. Remm morbo laborat: ob hanc et alias causas a bello suscepto desistit, 835. Equestre prædonum agmen: credit, fundit et fugat, 839. Classem construit, 842. Missis auxiliis et nutibus, Byzantium animos confirmat, 849. Orestiade reversus, bellum terra et mari apparat, 851. Byzantios negligentiam arguit: pecuniam in classem contribui jubet, 854. Pecunia promittitur: ingens omnium ardor: executiones, 855. Cantacuzeni, post amissam classem, animus fortis et invictus, 866. Classem reparat: vectigalia imponere augeat: nova imponit, 869. Ejus politica prudentia, 874. Consilium de cogenda synodo, 875. Thessalonicam abii, Palæologum generum ei urbi præfecturam, 876. Admodum letus Byzantium redit: concilium convocare cogitat, 878. Gregoræ verbis exacerbatus: coacta synodo oleisci cum statuit, 880. Notatur iniquitatis, 891. Perplexis et ambiguis verbis jurat, 893. Manifesta iniquitas, 894. Convocata synodo orationem habet, 903. Equum se ipsisque fore jurato promittit, 907. Impatiens; lenis, 917. Gregoram interpellat, et ut brevior sit admonet, 928. Palæmitem addicet, 929. Patronus olim et amicus Barlaami, 935. Palamæ uni favet, 936. Gregoram interpellat: libertatis loqui solitum, majestatis reverentia comprimit, 936. Gregoræ tria objicit, 937. Paucæ locutus, respondendi minus Palamæ concedit, 961. Animo ab orthodoxis æverso et duro, 978. Palamæ jussa exsequitur, 984. De nova disputandi ratione deliberat: cum Palamæ: Tyri episcopi concilio excludere statuunt, 990. Item contumellis et calumniis orthodoxos terrere, 991. Minatur gravissima: comparatur cum Xerxe, 993. Vultus et verba, 994. Pauca locutus, respondendi minus Palamæ concedit: Gregoram accessit: animus ejus tentat solitis artibus, 998. Quæ hæcenus in concilio dixerit, ea pacis et concordie studio, disvisæ affirmat: majorem in posterum sequitatem suam fore præmittit, 998. Notatur ut antiquus, 1005.

Joan. imp. (idem de quo supra) Magnus Papias: socius conjunctionis adversus Andronicum senioreni initæ a juniore, 519. Cum hoc ad inæunte ævo conjunctissimus, 501. Consensus navicula, urbis aditus simul explorant, 408. Cum proditoribus deliberat, 419. Solus Cantacuzenus Andronicæ junioreni haud suspectus, 496. Quibus meritis ei conciliatus, 580. Etiam eo vivo imperium administravit: cum eo vixit semper conjunctissimus, 579. Imperii conortium eo superstate repudiavit, 582. Rupi assimilatur, 588. Joannem Palæologum coronari vult: patriarcha prohibet, 616. Milites et duces, 627. quamdiu apud Triballus manserit, 640. Ab omnibus periculose servatus, 643. Injuriarum immemor, 643. Exul Annæ et pupilli dignitati ubique consuluit, *ibid.* Patientiæ diuturnæ perces, 644. Byzantii potitur, 772. Ejus opes quantæ primitus fuerint, 811. Ad imperii insignia tanquam ad præsidium necessarium confugit, 818. Matthæi filii causa Didymotichum ire festinat, 825. Palamæ defensor acer et fervus, 830. Primus cum matre patrocinatus est Palamæ impietati, 886. Persarum dogmata coactus participare, 886. *ibid.* Ipso Palamæ violentior, 899. Herodem imitatur, *ibid.* Projudice acensator et persecutor, 909. Ambitiosus sui ostentator, 963. Matthæus (Joannis filius) socius longinquæ expeditionis a patre susceptæ, 628. Cantacuzeni imperatoris liberorum nato maximus: Thracie urbibus præfectus: ab Asane avunculo sollicitatur ad defectionem, 798. Orationem habet apud ipsum, 801. Orestiadæ arcem occupat: animos sibi conciliat, 804. Matri obviam, præcedit, 805. Obsequium pollicetur: rogat ut se metu liberet, *ibid.* Principatus ei a patre assignatus, 814. Persas prædones ut debellaverit, 837. Spes ex illius victoria, 838. Quando subscripserit tomo Palamitico, 1023, in not.

Manuel (alter Joannis filius) longinquæ expeditionis a patre susceptæ socius, 628. Liberio Triballo gener promittitur: magnis laudibus ornatur, 653. Eximie indolis et folescens; Herrhoeæ urbi præfectus a patre, 673. Suburbana Galæteorum ædificia incendit, 849.

Andronicus, Joannis liberorum natus minimus: moritur ex peste, 815. 768. Ejus mors Cantacuzeno prænuntiata a Gregora, 837.

Cantacuzenus et Syrgianne, corruptis anæ primoribus provinciis Thraciæ administrandas obtinent: variis artibus eam defectioni inlicit, 501.

Cantacuzenus et Apocaucus, diversis institutis diversos exitus sortiti, 590.

Cantacuzenus et Isidorus mutuam sibi operam præstant, 787.

Orationem Cantacuzeni indicem habet infra. Vide Oratio.

Cantacuzenus an illitteratus fuerit, 966 in not. Codicis vetustiss. inscriptione deceptus, 940, not. Theodorum Graptum lautat in Antirrhethico contra Prochorum, 952. notatur, 768, not. A Gregora discrepat in rebus narrandis, 859, not. Item in rationibus chronologicis, 472, 474, 496, 559, 977, 780, 798, in notis ad eas paginas. Cantacuzeni chronologia, 531 in not. Vitiosa aut suspecta, 427, 472, 496 not. Ubi præferenda, 791 not.

Cantacuzeni imperatoris filia Helena et Maria. Vide in H. Et in M. Mater. Vide Cantacuzena. Consobrina. Vide Guido Armenicus.

Canticum canticorum, 750.

Capha, seu Caphas, Genuensium colonia, 683. Incolarum fastus, 635. Bellum cum Scytharum principe, *ibid.* Cappadocia, 81.

Carases satrapa, filius Calamæ, Wolfio Cerasus, 211. Cardianorum urbs capta Joanne Duca, 20.

Carmania, 38.

Carmanus Alisurius, Phrygiæ satrapa, 214.

Carnisprivium. Vide *Ἀπόκρως*.

Carolus, rex Italiæ, filium suum despondit Baldwinii filio, 98. Fœdus facit cum Balduino, 123. Caroli prudentia, ambitio, bellicæ virtutes: quid illum impulserit ad bellum Palæologo inferendum, *ibid.* Belli apparatus: copie terrestres: classis, 124. Non desistit incepto, *ibid.* Carolus et Palæologus, diversis artibus pares, sibi invicem officiant: Carolus hostis perpetuus Palæologi, sed irritato semper conatu: Byzantinos terra marique aggreditur: rem adversus eos male gerit, item adversus Siculos: filium amittit merore confectus moritur: omnium maxime caput, 174.

Carolus, Italiæ rex (diversus a superiore), Siciliæ regem Theodoricum (*Federicum*) imparatum terra marique oppugnat: variis cladibus afficit per biennium, 217. Urbes captas amittit adventu Rogerii, eisdem armis repellit: rem male gesta discedit: bellum reparat: viacitur: pacem a Sicilia rege et affinitatem petit, 219.

Carolus, Italiæ rex (imo Robertus) 525.

Caspia angustia, 37.

Caspium mare. Vide Mare.

Cassandria, 243, 246, 1209.

Cassius, 178.

Castellanus Byzantii proditor, 419.

Cistoria, 48.

Catalani, *ibid.* In Asiam trajiciunt: hospites et socios vexant, 220. Philadelphiam obsessam liberant, 221. Suspendiis crudelit, Romanus urbes hostili more pervadunt: eorum crudelitas, 232. Calliopolis cæcis oppidanis inveniunt: terra et mari bellum apparant: mari vincuntur a Genuensibus, 227. Eorum consternatio: omnia ipsis infesta: toleranda obsidioni se accingunt: Turcos auxilio accedunt: prædas agunt, 227. Michaelum Imperatorem juniorem ad Apros vincunt, 250. Ducum dissidium, 252. Cum Turcopolis juncti, Massagetæ profligant, 253. Thraciam vastant: locum quaerunt in quo consistant: quante eorum copie fuerint, 241. In Macedonia apud Cassandriam hibernant: urbes Macedonicis inveniunt, imprimis Thessalonica, 245. Commentu destituti, reditum in Thraciam parant: audiunt præclusum sibi iter, 246. In magno metu versantur: Thessaliam petunt, 248. Juxta Olympum castrametantur, agros lividimos populantur, *ibid.* Qui et quot Turci in eorum exercitu fuerint, *ibid.* Turcis dimissis, in Thessalia irrumpunt, 249. The-salorum pecuniam et societatem incerte spei præferunt, 251. Superatis Thermopylis, juxta Cephalum castrametantur, *ibid.* Atheniensem exercitum callido stratagemate profligant: Thebas et Athenas capiunt: in iis locis consistunt, 252. Partem Thessaliæ subigunt, mortuo Joanne Duca Sebastocratore, 279. Cum Sphrantze Palæologo in Andronicum juniorem conspirant, 555. Socios se Venetis adjungunt, 880. Catalanorum, in Thessalia dominantium, vires luxu debilitate, 637.

Cathænes, dux Phocæorum Mitylenen sibi vindicat: navium numero sociis superior: uxorem et liberos Phocæi accessit: quoniam jure huic urbi præfuerit, 525. Ubi Vide annot. Mitylenen munit, 529.

Cathara ancilla, a Constantino despota clam compressa unde natus Michael Catharus, 293, 294.

Catharatus (Michael) Constantini despote filius notus: patri ipsi odiosus. ad eo neglectus, 255. Apud senioreni Andronicum potens, gratus, 291, 20. Vide et 293.

Catulus (Lucatius), 31.

Caucasus, 36, 91.

- Caister, 18.
 Cecropidae, nomen fictum, 536.
 Cedrus Libani, 382.
 Celtæ, 51, 102. Bellicosissimi. *Vide* Galli.
 Celtica, 258. *Vide* Gallia.
 Celtogalata, 106, 107.
 Cephalenes, 110.
 Cephallenia, 110. Cephallenia comes, 518. Cephallenia comitis filius Thessalonicam invitus redit cum imperatore, 555.
 Cephissus, 252. Ejus fluvii cursus, 251.
 Ceras, seu sinus Ceratinus, 176, 209, 416, 858.
 Cerasus Turca. *Vide* Carases.
 Chalanes turris, 852, 884.
 Chalaus et Telepugas (filii Sitzischanis) exercitum dividunt, 35. Chalaus ad Taurum montem hibernat, 37.
 Chalcedonensis concilii canone decimus octavus, 405.
 Chalcedondyles, 454 not. *Vide* Laonicus.
 Chalchæi, 38, 40, 91.
 Chaldeorum imperium, 582. Oracula, 724. Sapientia, 526, 450.
 Chaeli, Turcorum dux, in Macedonia subsistit: pacem offert Romanis: pacis conditiones, 254. Imperatoris caplytram capiti suo imponit, 258. *Vide* et 252, 248, 265.
 Chandrenus, 229 not.
 Χαρακτῆριζαι, 972.
 Χαριτων δάλαμος. χαριτων προπόδια, 476.
 Charondas (Atameus): status reipublicæ ab eo in Sicilia constitutus, 796. Siculorum legislator, 1108.
 Chartarum collectio, subjuncta Historiæ Franco-Byzantinae, 116 in not. Chartarum species duæ, 893 cum not. Χάρτης χαρτινος, *ibid*.
 Charophylacis dignitas, 340.
 Charybdis, 241, 860, 1029.
 Chasan et Mahomet, Amurii liberi, 215 cum not.
 Chelæ (scorpii), 518.
 Chersou, 877. *Ibique* annot., 880.
 Chersonesus, 267, 384, 538, 598, 693, 747. Occupata a Joanne Duca, 29.
 Chetir, Aitinae filius, 187 not.
 Chilas Ephesius et Daniel Cyzicenus, Gregorii Cyprii accusatores, 177. Animi Ingrati dant penas: accusantur ipsi quoque a charissimis, 179. Imperator esse aversatur: contemnuntur a collegis: vitam in urbe uniurore confecti, 180.
 Chingis, Chingischam, 55 cum not.
 Chius, 98, 458, 529, 702, 842, 851. Capta a Joanne Duca, 29. A nobilibus Genuæ exactis, 765.
 Χολοκαρινον, 495.
 Choræ monasterium, a quo conditum, a quibus instauratum. Metochilæ ab exitio reversi domicilium, 458. Ab eodem Metochila ornatum ac renovatum, 303. Gregoræ domicilium, 509, 1015.
 Choraites, Wolffo *Chartaites*. *Vide* Monasterium.
 Chresles Triballus perduellis, 626. Strammitzæ principatu potitus: Cræli ipsi metuendus; a Byzantiis adulator, 626. Cantacuzeno suppelles venit, 627. *Eidem* occurrit, 632.
 Christi transmutati corpus an increatum fuerit, 947, 952. Servatoris gloriosa obscuritas, 701. Verba ex Evangelio, 1045.
 Christophotis, 216, 319, 321, 354, 395, 625, 627, 642, 746. Longus murus ibi exstructus, 217. Ejus urbis προστατα, 814.
 Christophoitanæ angustia, 254, 627, 631, 633, 677, 740, Fauces, 627, 692.
 Chreicon Orientale, 101 in not.
 Chronicon Paschale, 27, 32, in not.
 Chronicon breve, editum a Bullialdo, 85 not.
 Chronologia corrupta ab excerptoribus, 253 in not.
 Chronologica series imperatorum ex cod. ms., *Vide* not. ad pp. 13, 24, 55, 61.
 Chrysostomus, 961, 216, 1012, 1084, 1123.
 Chummas (Nicephorus, qui et Nathanael), 107, 162, in not. Caniceo prefectus, 211 in not. Chummi λόγοι χρυσοβουλλοι, 107, 162, in not. Epistole, 178 in not. Oratio in obitum Theolepti, 221 not. Alia opuscula, 241, 259, 269, in not.
 Chytræus, 85 in not.
 Cilicia, 82, 102.
 Cilicia v. l. l. s. Κιλικιας αὐλων, 194.
 Clices, 105, 599. Transitum dant Christiano exercitui, 105.
 Cimbri, 52. Victi a C. Mario et Lucatlo Catulo, 34.
 Cimmerii, 34.
 Cinnamus (Leo) bibliographus, 167 not.
 Cnaustra. *Vide* Justa.
 Claudiæ. *Vide* Ptolemæus.
 Cleidus, dicrophylax et archidiaconus, 437 not.
 Clemens Petri successor, 506.
 Cleopatra, 511. Ægyptia, 606.
 Clerus imperatorius, 496.
 Climacus (Joannes), 962.
 Clisthenes ex quatuor tribubus decem efficit apud Athenienses, 796.
 Clopa, 672 not.
 Clypeo impositi imperatores, 55, 78.
 Codex Regius operum Theodori Grapli (imo Nicephori patriarchæ CP.) membranaceus vetustissimus, 952 not.
 Chartaceus, 940 not, Operum Hippocratis, 568 not. Operum Cabasilæ, 1025 not. Codex Regius (olim Tellerianus) operum Manuelli Philæ, 159 not. Operum Athanasii patriarchæ CP., 180, 253 et 2:9 in not. Codex Cantacuzeni, 462 not. Procopii Vaticanus, 27 in not.
 Codices mss. venditi a Turcis Nicææ potitis, 458.
 Codinus. *Vide* not. ad pp. 578, 612, 704, 797.
 Coele Syria, 41, 107.
 Colchi, 148.
 Colchis, 59, 128, 348. Colossus Rhodius, nullum illius vestigium exstabat Gregoræ tempore, 1146.
 Columba, quæ super Christo baptizato apparuit, 1037.
 Columna ignea, quæ Israelitis prævit, 968.
 Columna, ante ædem XL martyrum posita, corrui, 460.
 Columna porphyretica, cui crux imposita, 583.
 Columna et statua (Justinianeæ) in vestibulo S. Sophiæ, 275. *ibid.* annot.
 Comani, 56, 111. Ex Hyperboreis Scythia ad Joannem (Ducam) imp. sese transferunt, 56, 296.
 Comanorum militum sacrilegia, 112.
 Cometa, 98, 512, 548, 765.
 Commemoratio imperatorum et patriarcharum, 303.
 COMNENI:
 Alexius (imp. Constantinop.) cum Gallis paciscitur, 104. Cum iislem copias jungit: magna Asiæ parte subacta, urbibus ipse, Galli omni præda potiuntur, 104. Vir acer et promptus, 754. Ejus socrus Chioræ monasterium iustauravit, 459.
 Alexius Angelus. *Vide* Angelus.
 Michael Angelus. *Vide* Angelus.
 Alexius I (Trapezuntis imp.), 13, 148.
 Joannes Trapezunt. imp. Alexii I. nepos, Byzantium venit: Eudociam, Michaelis Paleologi imp. filiam, uxorem ducit: unde natus Alexius II, 148, 202.
 Alexius II, Trapezuntis imp. Joannis et Eudociæ filius, 118. Joanni patri succedit in imperium, 202. Andronici senioris nepos ex sorore, 678.
 Michael, Trapezuntem mittitur ad capessendum imperium, 679. Honorifice excipitur a senatoribus: exportatur et in custodiam datur, 680. Restituitur per scholarios, 681. Omni auctoritate spoliatur, 682. Quam deinde recuperat, 683.
 Comnenorum familiæ jus præcipuum apud Trapezuntios, 679.
 Comolena, 705. Κομοτηνών πολιγνη, 705, πολις, 706.
 Comparatio rerum hodiernarum cum antiquis, 1035.
 Concilia quatuor de iisdem rebus habita per annos decem, 850 not. Concilium Ephesinum, 507. Generale quartum, 925. Generale sextum seu Trulianum, 926, 969, 106, 808, 911, 1138. *Vide* Synodus. Concilii generalis convocatio diu promissa a Cantacuzeno, 882. Concilii auspiciandi ratio, 890. Concilii Nicæni II acta, 910, not. Conciliorum generalium acta, 963. Quæstiones de fidei dogmatis agitandæ in generalibus conciliis, 921.
 Concordia veteris Romæ cum nova: de ea agitalum imperante J. Duca, 129. Quibus conditionibus inita sit Mich. Paleologo imperante, 125. Quinam adversati sint, 125. Redintegrata, 166.
 Concordia Gregoræ et Palamitarum, sumptuoso convivio sancta, 828.
 Conjuratio Junioris Andronici contra seniore conjuratiōnis socii tres, 299. Patriarchæ et pontificum contra eundem, 405. Sphrantzes Paleologi. *Vide* Sphrantzes. Factorum quorundam in Andronicum juniorem absentem, 351.
 Conostaus (comes stabuli). Magni conostauli dignitas, 60.
 Consensus imperatorum et Augustorum, 788.
 Constantinopolis, τὸ πρὸς θάλασσαν τῆς οἰκουμένης, 87. Capta a Latinis, 44. A Græcis recuperata, 85. Urbis aspectus ruinis de ornatus, 87. *Vide* Byzantium.
 Constantinus Magnus concessa urbibus privilegia non abrogavit, 164. Urbis conditor, 169. Honores Romæ veteris ad novam cum imperio transtulit, 657. Idololatriam sustulit, 928. Ejus temporibus institutæ dignitates palatiæ, 259.

Constantinus Bulgarus, Zagoræ princeps. *Vide* Tæcius.

Constantinus Cæsar, uterinus frater Michaelis Palæologi, 72. Fit Sebastocrator, 79. Præficitur Monembasie, Mænæ, et Sparæ: Latinis Peloponnesios multis cladibus afficit, 80.

Constantinus despotâ Simonidis sororis cucullum discedit; Tribalis abducendam tradit, 238. Mater: prima uxor: filius ex ancilla susceptus, nemine Catharus, 293. Secundâ uxor Endocia Palæologina. Thessaloniciæ prefectus, *ibid.* Eo proficiscitur sinistris omnibus: junioris imperatoris matre Byzantium missa exercitum per Christophollitanas angustias ducit, 334 Thessalonicam se recipit, 336. Cives factiosos comprehendere iubetur: seditione ab illis excitata cogitur cucullum induere: juniori Andronico traditus, vix mortem effugit, 356. Dydimotichi in teterrimum carcerem coniecitur: inde tandem in alium telerabiliorem transfertur, 367. Libertatem recipit, et rursus amittit: prima nominis littera imperium ei portendere credita, 441. Moritur, *ibid.* *Vide* et 577.

Constantinus, etc. *Vide* et Asan, Palæologus, Porphyrogenitus, Tornicius

Consul, Græcæ, ἑταρος, Pisanorum magistratus apud Galatzæos, 97.

Consules Romani, 238.

Fontares, 1171.

Coprides paludes, 417.

Coreyra, 110.

Corevæorum navale: Senatus, 576.

Coriolanus. *Vide* Martius.

Cornu, seu, sinus *Ceratinus*, 438, in not.

Corona ovata cur sic dicta, 43.

Cos capta a Joanne Duca, 29.

[Cosmas] Melodus, 1170, 1110.

Cosmidium. *Vide* Monasterium.

Cralæna, 241, 242. *Vide* Simonis.

CRALES tres:

Primus, Andronici senioris gener: maritus inconslans, 202. Ei despondetur Simonis, Andronici imp. filia: Thessalonicam conveniunt, 203. Cræles obsides dat: Simonidem sponsam quinquennem abducit, major ipse quadragenario, 204. Irene (socru) urgente, successorem sibi designat, primo Demetrium, deinde Theodorum marchionem, uxoris suæ fratres, 243. Ni uxor redeat, minatur extrema, 287. Moritur, 269. *Vide*, 202, 233, et 237.

Secundus, Cæsaris gener, addictissimus Andronico seniori, propter affinitatem, 390. Cæsaris filiam uxorem duxit duodecim annos natam, ipse quinquagenarius, 476. Cum Michaelæ Bulgaro configit: Gallorum equitum virtute adjuvus eundem vincit et capit, 433. Uxores duas habuit: filius ex prima susceptus rebelat: potitur principatu: ipse Cræles a factiosis in carcere suffocatus, 457. *Vide* Cæsarlissa.

Tertius (filius secundi) Syrgiannem cupide ad se recipit, exercitum cogit, 493. Bellum Andronico juniori infert, 498. Syrgiannæ Sphrantzæ Palæologi fraude subdito, pacem facit, ac domum redit, 501. Cantacuzenum et exercitum eius apud se excipit, 635. Conditiones ei oblatæ a Byzantiis et Cantacuzenum prodat, 641. Animum mutat, 641. Dolere se elusum, *ibid.* Pactionum memor, bellum indicere non audet, 626. Romanis dissidentibus, invalescit, 746. Urbes multas invadit: Serrhas ipsas ad dedicationem subigit: Romanum se imperatorem pronuntiat: imperium cum filio partitur, 746. Omnem fere Macedoniam possidet: Berrhæam capit, 793. Officii admonitus, Cantacuzeni legatos jubet facessere, 854. *Vide* et: 616, 637.

Cralis uxor, 640.

Cratæi monasterium. *Vide* Monasterium.

Crætes Vulcanii, 44.

Creta, 311. Penes Venetos, 878.

Cretensium et Eubæensium classis, 117. Naves Romanæ in sinu Palægico stantes pæne occupat, 118.

Cretenses, 117, 113. Transfugæ Philanthropum hortantur ad defectionem, 197. Pecunia corrupti eundem victum Libatario tradunt, 201.

Critobulus, 536.

Crocodilus cadaveris caput lacrymis perfundit, 444.

Crusus, 152, 310, 433.

Crucis imago in nube, 584.

Cutrules (Michael) Andronici senioris sororem uxorem duxit: cum sorore Sphendostlavi (Wenceslai) a Cræle dimissa furtim consuevit: tum eandem palam uxorem duxit, 204.

Cyanea, 134.

Cyclades, 325. Cycladum rector seu princeps, 438, 525, 526. *Vide* Rhodii.

Cyclopes, 993.

Cycoli, matutino Zephyro adspirante, præclare canunt, 535.

Cyloneum piscium, 793, 1089.

Cyprissiotæ (Joannes) *Vide* not. ad pp. 793, 830, 910, 873.

Cyprii et Rhodii orthodoxi litteras dant contra Palamam, 787.

Cyprus, 194.

Cypselia oppidulum, 299.

Cyrius (S.) 1089.

Cyriotissa. *Vide* Monasterium.

Cyros, 91, 152, 310.

Cyros junior, Darii et Parysatidis filius, cur fratrem in se armaverit, 189.

Cyzicus, 259.

D

Δαιμονίων et ἐστίαστων, quid differant, 862 in not.

Damascenus (Joannes), 976, 1062, 1071, 1072, 1081, 1136.

Damascus urbs. Ejus descriptio, 1146.

Dandulus (Andreas), 95 in not. — (Henricus), Dux Venetiarum: ex vulneribus moritur, 16.

Daniel Cyzicenus. *Vide* Chilas Ephesius.

Daphusia, urbs apud Pontum Euxinum; a Latinis obsessa, 83.

Dardani Europæi, 27 not.

Darius, 189, 808. Per Zopyrum Babylonem cepit, 497. Ejus in Zopyrum affectus, 542. Morientis apophthegma, 1028.

David, 184, 935. Propheta, 261. Davidis κτνώρα, 338. Libri, 1146. Verba, 511, 1046.

Davi, Bogomilus, 718.

Deabolis, præsidium Macedonæ munitissimum, 73.

Debrorum (alias Debrarum) episcopus, 164.

Decreta Palamitarum uni Græcæ haud ostenduntur, 144.

Deipara, Hodegetria, 298. Νιχολοίος, 304. Παμμακάριστος, 210. Τῆς παρθένου, seu Fontana, 83. *Vide* Imago, Sacellum, Templum.

Delphica laurus, 324.

Delphica tripus, 151.

Delphorum theologi, 518.

Demetrius *Vide* Sicyon.

Demetrius, Andronici senioris et Irenes filius, 254. Successor a Cræle designatus; in Tribalia haud assumptus, 243. Despotæ: Thessaloniciæ prefectus, 394. Factorum bona diripit, 395. Fugit, 413. Accusatur majestatis, 533. *Vide* et 409, 410.

Demetrius Martyr, 396. Ejus festum, 611. *Vide* Templum.

Demetrius Poliorcetes, filius Antigoni, 116.

Democritus, 373, 937.

Demouax, 331.

Δῆμος ἁγίων 977. Δῆμος, 205 not.

Demosthenes, 555. A Philippo Macedone beatus prædicabatur, 414. Demosthenis dictum, a Gregora correctum, 589. Lucernæ, 344.

Δενδροποιία, 624.

Dereus, 747.

Dereylidas, 209.

Derschwam (Joannes) laudatus, 80 not.

Δερσιννα, mater imper., 140. Σφρυγος, 546.

Deus, victorie auctor, 541. Hominum morbis lente medetur, 753. Facilius edificat quam destruit, 905. Quando Lux appellatur; quando Vna, 1061. Οὐδοσιππος ἐπὶ ὑπερόπιστος ὄντορες, Δυναμοποιός καὶ ὑπερόνυμος κενεῖται, 1067. In loco non est, 1097. Dei iustum iudicium, 544, 865. Et paterna bonitas, 889. Natura simplex, absque substantiæ et operationis discrimine 1061, 1083, 1141, etc. Nomina 1099. Oculus pervigil, 822. Severus indulgens, 518. De Deo disputare quatenus liceat, 597, 953, 977. Ubi de Deo agitur, nefas mentiri, aut dissimulare, 905.

Deuteromoin., 776.

Dexius; Gregoræ socius contra Palamam: filius elegiam, 894.

Diaboli principatus et vectigalia, 160.

Διακρύβουσαι, pro μεταπίπτειν, 100 not.

Diasia Atheniensium, 540.

Dictatores Romani, 278.

Didymotichum, 352, 559, 450, 412, 489, 538, 554, 607, 609, etc. Oppidulum, 612. Ejus præfectura quibus commissa, 625. Inq. annot. sublimitas, 648. Situs, 357.

Didymotichensis exercitus, 708.

Dignitatum tituli, 258.

Diogenis Cynici modestia laudata ab Alexandro Magno, 701. Iohannem, 808. Dictum, 1026.
 Dionysius Siciliæ tyrannus, 750. Ejus regia pulvere oppeta ob adventum Platoni, 517.
 S. Dionysius (Areopagita), 944, 1085, 1095, 1096, 1104, 1105, 1109, 1113.
 Diocorus, impius Alexandria præsul, 1021.
 Divinitas in substantiam et gratiam divisa a Palama, 921.
 Dogmata Ecclesiæ eversa, 749.
 Dogmaticæ altercationes, 768. In dogmaticis contentioibus Deus solus imperator; ceteri omnes pari jure conservi, 905.
 Dolia duo in Jovis aula, 196, 522.
 Dolioicus. Vide Ludovicus. Metathesis, 14 not.
 Dolopes, 110.
 Dorica harmonia, 516, 717.
 Dorotheus Monembasiensis, 85 not., 560 not.
 Doxologia sacra, 94.
 Draconis (sideris) spiræ, 542.
 Drama, oppidulum, 275.
 Drimys (Gregorius) Palamæ magister; a Gregora repretensus, 919. Ibiq. annot.
 Erusius laudatus, 1125 et 1129 in not.
 Ducangii Glossaria, Historia Franco-Byzantina, Constantinopolis Christiana, aliaque opera, passim.
 Lucas (Joannes) Theodoro socero succreuit, 24. Generi cum socero comparato, 24. Classem instruit; insulas maris Egæi et Rhodum occupat: in Europam transit: multis urbibus potitur, 26. Pacem init cum Bulgariis: Asanis filiam suo uxorem jungit, 29. Cum multis a Byzantio ad Strymonem urbibus receptis, Nicæam revertitur, 70. Scythis Comenis perfugium præbet, 57. (Vide Comani.) Pacem init cum Turcis, utilem admodum rei Romanæ agrorum cultu et rei pecuariæ cura sibi et pauperibus consulit: cognatis et nobilibus, idem ut faciant, auctor est: quantæ inde divitiæ, 41. Edicit ne quis vestibus utatur, extra imperii fines quæsitis, 45. Templi existit, monasteria constituit, item hospitia ad ægros curandos et alendos pauperes, 44. Secundam uxorem ducit Annam Alemannam, 45. Marcesinam, Annæ uxoris magistram et educatricem, perditæ amat; imperatoris insignibus ornari patitur; uxori ipsi præfert, 45. Congratia stimulis urgetur, 45. Seipsum damnat, et culpam suam deplorat, 47. Exercitum cogit adversus Michaelæm Nothum: urbes adventu suo alias confirmat, alias recuperat: fœdus cum Michaelæ renovat: despote dignitatem et concedit: item ejus filio, ob affinitatem, 48. In Asiam reversus morbo corripitur: annum integrum ægrotat: moritur, sepelitur, ibid.
 Duca imp. uxor altera, Manfredi soror. Vide Anna Alemanna.
 Lucas (Joannes) Sebastocratorum principum ultimus, Irene Andronici senioris filiam notham uxorem duxit: sine liberis moritur: provinciæ et urbes ejus distractæ, 278. Tempus mortis, 318. Vide et 278.
 Ducis Magni nomen, mutatum in nomen Δουκός; Ἀθηνῶν, 259.
 Dyrhachii episcopus Gregoræ asentitur: quis vir et qualis, 520.

E

Ebrietas, operatio divina, apud Palamam, 945. Ἐκκόλιον, 462.
 Ecclesia Græca: duæ in ea sectæ, 127. Tres factiones, 170. Status ejus in pejus mutata: rationis et doctrinæ lux extincta, 185. Ejusce mutationis causæ: cur illam desolari oportuerit, 186. Ecclesiæ mala, omnium gravissima, 714, 826, res, 159. Tempestates, 881. Ecclesiæ patriarchales et episcopales pene omnes principibus barbaris subjecta, 1054. Ecclesiæ et imperii mutua concessionis, 445.
 Ecclesiastes, 889, 1027.
 Ecclesiasticus, 961.
 Ecipsis solis, 451, 160, 556. Futura a Turcis mala portendit, 108. In morte Christi monstrata visa est astronomis, 570. Eclipsis lune, 885, 460, 556, 624. Ellipses duæ, solis una, lune altera, Scythicam excursionem præcedunt, 556.
 Elise currus inconsumptus, 958.
 Ἐλληνοδικία. Vide Hellenodicas.
 Ἐπιπόθεον, demde, postea, 59, 627.
 Enallage, seu antipthesis, 195 not.
 Encæmia, 716.
 Endymionis somnus, 1061.
 Ἐνεργεῖν verbum quid significet, 1150.
 Energise nomen ab Eunomio introductum; ab Iconomachis receptum; a Palama revocatum in lumen, 950.

Engastrimythus, 411, 722.
 Ἐνοχταῖς, 1095, 1104 in not.
 Entença. Vide Berengarius.
 Ἐπιστολαῖς; (Potestas), Genuensium magistratus apud Galatras, 97.
 Epaminondas, 560, 752. Pecunia ab Artaxerxe accepta, bellum gessit cum Agesilao, 124. Victor ad Haliartum et ad Lenetra, 486.
 Ephectici, 722. Ibiq. annot.
 Ephesus, 214.
 Ephesi metropolita: ejus elogium, 892.
 Ephremius poeta, 55, 89, in not.
 Epibatarum castellum, 585, 797. Omnibus rebus instructum ab Apocanco: Andronici junioris iudicium de ea arce, et de ejus conditore, 602.
 Epicuri atomi, 790.
 Epicurei, 722. Magistrorum decreta non audent in dubium revocare, 516. Solem pedalis moduli esse dicebant, 969.
 Epigramma de libris Barlaami indicatum, 556 not.
 Epirus, 110. Recepta, 546. Velus, imperio adjecta, 523.
 Epiri princeps, filius comitis Cephaleniæ, fuga elaboratur, 545. Thessalonicam adducitur, 555.
 Epizephyria herathra, 449.
 Epizephyri. Vide Locri.
 Episcopi, variorum criminum accusantur a Callisto patriarcha: veniam dant et accipiunt, 876. Episcopi Palamitæ: eorum imperitia, 935. Nonnulli dogmatum novorum insolentia offensi, turbas in concilio cient, 1004. Assentatores, 1052. Episcopi duobus orthodoxis adempta insignia dignitatis; barba vellicata, 1011.
 Epistola Cantuarienæ ad Joannem patriarcham, 755. Gregoræ ad amicum de vanis predictionibus, 449. Epistola ad Constantiam, 940 not. Epistola synodica Orientalium ad imp. Theophilum, 940 not.
 Ἐπιστολῶν, navale, 854 not.
 Equi mira constantia, 487. Equi plecti binuitus, 505.
 Equitis fidelis virtus, 251.
 Evetria, 802.
 Ἐπιπέπων θέρηματα, 516.
 Eris, 161, 829.
 Ἐρῆς, Henricus 16 not.
 Esaias, vir simplex et indoctus; multorum criminum accusatus; favente imperatore, creatur patriarcha: favoris iniusti merces, 560. Ejus patriarchæ opera Philanthropenus in pristinum gratiæ locum restitutus, 569. Esaias in Andronicum sen. conspirat: junioris nomen sileri in ecclesiis vetat: adversæ factioni sacris interdicit, 405. Ipse sententia canonica damnatus, in monasterium Manganorum ablegatur, 406. Triumphans in urbem reducit, idque immoeste, 424. Andronico seniori insultat: pœnas irrogat epis opibus et sacerdotibus, 428. De illius nomine in ecclesia commemorandum quid decreverit, 429. Populum absolvit; non item episcopos; neque sacerdotes, nisi quosdam tantum, 437. Imperatoris calamitate letus, ex ipso quærit, qualem sui mentionem in ecclesia fieri velit 422. Moritur, 496. Vide et 402.
 Ἐρωτάσεων ejus verbi significatio, 1154.
 Evangelium passim circumlatum, cum populus sacramento adigeretur, 519.
 Eubœa, 489, 490, 672. Pene Venetos, 878.
 Eubœæ princeps, in insulas delapsus, ab Icario capitur, 96. Ad imperatorem Mich. Palæologum perducitur: subito expirat, 96.
 Eubœenses, 115, 117, 118, 597.
 Euboicum mare. Vide Mare.
 Eucharistica communio, 1156, 1159.
 Eucharisticum panem utrum substantia sanctificet, an operatio divini, seu gratia quædam increata, 1010.
 Eudocia, Mich. Palæologi imp. filia, Joannis Trapezuntis imperatori nupta, 145. Mater Alexii junioris, 149. Byzantium venit vidua, 202. Crali nubere recusat, 205.
 Eulocia (quæ et Irene) filia Andronici junioris notha: Basilio Trapezuntis principi uxor data, 556. Vide Irene.
 Eudocia Palæologina, Neocæsariæ Protosecretari filia, Constantini Palæologi uxor: ejus mulieris elogium: ut Constantino despotæ nupterit, 295.
 Eugenius. Vide Porthe Byzant.
 Eulogia Michaelis Palæologi imp. soror, 150, 167.
 Eumenes, Antigonis doli circumventus, 497.
 Eunomius, 1142. Energie nomen introduxit, 950. Operationem a substantia in Deo distingui affirmabat, 1109.
 Eunuchus Limniis præfectus, 680. Moritur, 682.
 Euphrates, 81, 1052.
 Euripides, 511.
 Eurotas fluv., 486.
 Eurytelon fluv., 141.

Gotthi, 56.
 Græci Persarum adventu consternati, 310.
 Græcum dogma quibus fundamentis nitatur, 502.
 Grando, 694. Clades per eam illata: natura grandinis: grando furoris divini instrumentum, 711, 712, 715.
 Graptus (Theodorus), 1089. Ejus verba, 940, 918. Cum SS. Gregorio et Basilio consensus, 950. Item, 971. Elogium, 1158. Libri, 1158. Testimonium de Eucharistiae mysterio, 1139. Verba ex quibus arguitur Palamam esse Iconomachum, 1142. Graptus (Theodorus) parvi factus a Palamitis, 910 not. Ab isdem celebratus, *ibid*. Grapti nomen præfixum operibus Nicephori patriarchæ, *ibid*.
 Gratiæ gratuitæ (*χαρισματα*), 1317.
 Gratianopolis, 705, 856.
 Gregoras (Nicephorus) de seipso et de opere suscepto, 6, 24. Juvenis, eloquentiæ studiosus; Glycerus auditor assiduus, 270. Testamentum huic scribit, 289. Gregoræ officia erga Theodorum Metochitam, 508. Oratio, qua eum afflictum solatur, 509. Andronici senioris familiaritatem expellit: philosophiam et astronomiam jam tum a magno Logotheta edoctus: qualem hunc initio expertus fuerit, 521. Oratio, qua hortatus est, ut philosophiæ et astronomiæ præcepta plenius sibi traderet, 522. Quantum ea oratio apud Logothetam valuerit, 527. Benigne exceptus ab Andronico juniore, 527. Orationem apud illum habet, 528. Chartophylaciæ dignitatem oblatam repudiatur, 510. Oratio, quam de ea re coram imperatore habuit, *ibid*. Repudianti vis pæne illata, 518. De Paschate disputat, frivole imperatore, refragantibus frustra adversariis, 561. Legatus in Serviam ad Cralem et Cæsariissam viduam missus: quæ sibi et sociis itinere accidit narrat, 574. Acreptis a Cæsariissa mandatis, Byzantium revertitur, 585. Andronico seniori addictus; calamitatis particeps, 427. Vitam Joannis, Hieracleæ metropolitani, avunculi sui, scripsit, 429. Amicis instantibus, vanas prædictiones refellendas suscipit, 447. Andronicum senioreni invisere solitus: cum eo ultimum colloquitur, 461. Craleña hortante, monodiam canit in obitu Andronici senioris, 465. Th. Metochitæ mortem lamentatur monodia recitata, 474. Orationem consolatoriam apud Andronicum juniorem habet de obitu matris ejus, 490. Quanquam laicus, a Joanne patriarcha advocatur ad disputandum cum episcopis Latinis: silentium primo suadet: deinde patriarcham et selectos episcopos privatim convenit, 501. Orationem coram iis habet, qua sententiam suam fusius exponit, 502. Acclamationibus et applausu efficit, ne Andronicus junior inquirat in Demetrio despota, 535. Dialogum scribit, cui titulus *Florentius* seu *de Sapientia*, 555. Cur synodo contra Barlaamum habitæ laud interfuisset, ab imperatore invitatus; item a patriarcha et toto concilio, 558. Juhetur astu consulere super morbo Andronici junioris, 559. Eo mortuo, lamentandi munus suscipit, 560. Monodiam recitat, *ibid*. Non simplicem historiam scribit, 677. Ab aula secedit, 720. Ab Anna accessit, ut cum astrologo disputet, 725. Astrologorum prædictiones vanas esse arguit ex Ptolemæo, D. Basilio, et ex oraculis Chaldaeorum: fatum tollit: providentiam agnoscit, 725. Mariolo refutato, Annæ odium in se movet, 725. Patriarcham inter et Palamam arbiter constitutus, 769. Novas opiniones damnat: Annam offendit: sententiam scripto tradere juhetur, 769. Ea occasione data, novos doctores refellit, 770. Non ideo reprehendendus, quod victoriam de adversariis non reportarit, 771. Imo constantiæ et regionis ergo laudandus, 772. Multa aliis relinquit accuratius narranda, 784, 786, 795. Præclaras spes de Cantacuzeno conceperat, antequam is rerum potiretur, 820. Eundem, sua spe deceptus, errore liberare statuit, 821. Crebra cum eo colloquia habet: Patrum dogmata studiose defendit, 828. Imperatore confidentis arguit, 821. Tenen adit, filii morte afflictam: eam mortem corruptorum dogmatum penam esse affirmat: ita partes suas Augustæ patrocinio roborat: Isidorum variorum eorum accusat, 827. Negat nova disputatione opus esse, 829. Palamam redarguit, 850. Item Cantaczenum, *ibid*. Assentatorem objurgat, 855. Blanditiis, largi ionibus, promissis frustra tentatus, 871. Etiam patriarchalem dignitatem oblatam repudiatur: imperatore et Augustam officii ammonet, 872. Oratio apud Cantacuzenum, 881. Cui mortem filii præannuntiat, 887. Pro religione pugnans, habitum monasticum induit: vitæ autem renuntiat, 891.
 Gregoræ discipuli, 894. Oratio apud socios orthodoxos, *ibid*. Ipse et socii exclamantur adha. Ante interioris, 896. Per atrium dispersi, diu expectant, 897. Introducuntur, 898. Æta et debilis: capitis morbo et aliis incommodis afflatus, 900. Barlaami Veror: variorum librorum auctor, 901. Senio fractus, *ibid*. Cantacuzenum antea laudatum

cur demum vituperet, 902. Orationem habet apud synodum Palamiticam, 909. Barlaami victi et repressi constans inimicus, 917. A Cantacuzeno interpellatur: liberius loqui solitus, majestatis reverentia comprimitur, 936. Inimici dicendi libertatem defendit exemplis et rationibus, 938. Cum sapta comparatur: asper et flecti necius, 937. Objecta sibi a Cantacuzeno refellit, 958. De Thaborio lumine dicturum se promittit, 959. Subinde interpellatur, *ibid*. Capitis doloribus affligitur, 955. Eger et jejunos, disputandi munus sociis tradit, 975. Sese in concilio iterum sistere recusat, 985. Socios hortatur ad veritatem fortiter defendendam, *ibid*. Illi, ut secum veniat, agre tandem persuadent, 986. Ab imperatore seorsum seductus, promissis et aliis artibus tentatur, *ibid*. Ad Palamitarum argumenta respondet, 987. Cum sociis introvocatur, 992. Discipuli timidores eum deserunt; alii silent, 994. Secedentem orthodoxi episcopi sequuntur: quos imperator primum exire vetat; deinde, suadente Palama, abire patitur, 995. Unum ex discipulis producit, qui disputandi munus excipiat, 1001. Cautè occurrit imperatoris iracundiæ, 1003. Fusiorem narrationem et accuratas refutationes promittit, 1007. Ejus discipulis quid acciderit, 1012. Ut e concilio ipse dimissus sit, *ibid*. Domo includitur: silentium ei perpetuum indicitur, 1013. Consolatur se melioris fortunæ spe, *ibid*. Cum illystrium sanctorum casibus suam calamitatem comparat, 1015. S. Basili verba ad præsens tempus accomodat, 1015. Alia SS. Patrum dicta subjuncturum se promittit; quæ tamè laud profert, 1020. Multi ex amicis illum deserunt, 1025. Atque etiam Cabasilas: Gregoras sortem suam deplorat, *ibid*. Ab interuentis ad se missis nova decreto et Palamæ libellum exigit, 1038, 1039. De custodum monachorum sævitiis queritur: sua in eos et choræ monasterium marita commemorat, 1044. A Callisto patriarcha commonefactus, perstat in proposito: D. Basili verba iterum sibi accomodat, 1048. Tentatur a discipulo et ab aliis; sed frustra, 1049. Duriori custodia premitur, *ibid*. A Cabas la convenitur, 1050. Unus contra duos, 1058. Ad argumentum petium ex substantia et virtute solis respondet, 1060. Gaudet oblatam sibi a Cabasila facultatem argumentandi ex gentilibus scriptis, 1075. In profanorum libris versatus: libenter iis armis contra Palamitas utitur, 1083. Atque id Justini martyris exemplo facit, 1086. Sanctorum libris destitutum se innuit, 1089. Juhetur ipsa Patrum testimonia exhibere, 1094. Plura narrare capitis dolores non sinunt: amicis rogantibus pergit, 1112. Veteris cum Cabasila amicitia memor, famæ ejus parcere voluit, *ibid*. Laborat in seligendis Patrum testimoniis, 1117. E multis pauca seligit, 1119. Adversariorum minas refellit, 1145. Mori paratus pro fide defendenda, sepulchrum non curat, *ibid*. Arctiori custodia premitur, *ibid*.

Gregoras (idem) in Choræ monasterio collocatus a Th. Metochita; astronomicam disciplinam ex eo didicit, 508. Hæres doctrinæ ab eo institutus, 509. Metochitæ filium et filiam erudit, *ibid*. Alienus ab omni affectu, studium veritatis profertur. 615. Qualia seu laudare seu vituperare decreverit, *ibid*. Quid ostendere, quid persuadere lectoribus cupiat, 646.
 Gregoræ cum Cantacuzeno familiaritas, 611. Amicitia, 820, 825. Capitis dolores, 975, 1112. Divius celebritas in solitudine, fortuna in calamitate versa, 1050. Libri antirrhethici et stelliteici, 901, 911. Sermoones, per ecclesias in sanctorum commemorationibus legebantur, 1114. Socii commentarios ipsi quoque scripserunt de suis cum Palama concertationibus, 975.
 Gregoras, Cantacuzeno diligenti in Chronologia, 427, 496, in not. Gregoræ scite dictum de timo Palamitico, 1050 not. Gregoræ defensio, 624, 797, 940, in not. Temere reprehensus, 501 not. Libros SS. Patrum non habuit præmanibus, 1091 not. Theodori Grapti libros surreptis sibi queritur, 910 not. Platonis imitator, 1098 not. Gregoræ epistola ad Pepagomenum, 277 not. Dialogus *Florentis*, 90 not., 224 not., 458 not. Parenneticus de obitu Theopilei, 520 not. Quando singular Historiæ partes scripserit, 590, 881, in not. Quando libros Antirrhethicos, 1007, 1112, in not. Gregoræ opuscula indicata, 564, 575, not. Gregoras geographus, 251 not. Poeta, 475 not. Gregoræ domus quo in loco sita fuerit, 1015 not. Gregoras notatus, 152, 698 in not. A Durancio, 525, 624, 702 in not. A Pontano, 501 not. Salyricone κατὰ τὸν Γρηγόριον ἤραραταρον, 1035 not. Gregoras chronologus parum diligens, 560, 560, 725, in not. Ut anni tempora diguisset, 728 in not. Tætam astatem diebus triginta concludit, 617 in not. In geographia præcat, 217, 258 not. Item in historia, 1021 in not. Obscurus, 643, 655, 702, 731, 1049, 1108 in not. Alteri objicit id quod ipsi obijcitur, 1026, 1054 not. Sophistico dicendi genere utitur, 551 in not. Dithyrambicum sapit, 852 in not. Poetice audax, 417 not. Σολαιῶν, 675, 901 in

not. Antiquitates epud eum non pauca, 964 in not. Phrasis insolens, 91 not. Locos communes provisos habuit, 224, 322, 932 in not. Dicta repetit, 869 in not. Sua ipsius scripna compilat, 374, 633, 805 in not. Eruditionis astronomicae ostentator, 376 not. Oscitans, 53 not. Nugator, 258 not. Antium fabularum narrator, 239 not. Memoriae vitio lapsus, 193 not. Memoriae nimis fidit, 916 not. Secum haud consentit, 714 not. Secum pugnat, 87 not. Fallitur, 16, 944 not. Ἀποβολή deceptus, 883 not. Promissa haud exsequitur, 10, 509, 483, 634, 951 in not. Cantacuzeno passim adulari videtur, 554 not. Quantum fide dignus in his quae de illo narrat, 902 not. Metuens iustus, 702 not. Scnio fractus ante annum aetatis LVII. 9-11 not. exagenarius, 1045 not.

Gregorius Cyprius, 142, 883 in not. Eius eloquentia: ut patriarcha designatus sit: cur diata consecratio, 163. A quo ordinatus et inauguratus, 164. Zelotis suspectus Latinismi, 163. Stabilitur ipsius auctoritas, 1: 6. Beco invadet: eum relegari curat, 168. Apud synodum refellit, 170. Supplicii openi negat: iusto Dei iudicio punitur, 176. Accusatur a suis ut blasphemus: ab amicis ingratis proditur: idem ei accidit quod olim Julio Caesari. 177. Omni praesidio destituit, secedit in monasterium Hodegetriae: inde in aliud transit, a muliere nobili evocatus: moritur, 178. Viros doctos et eruditos ecclesiis praefecerat, 181.

Gregorius Nazianzenus (Theologus), 598, 770, 911, 918, 957, 1027, 513, 929, 934, 1013, 1063, 1073, 1126. Adj., 750, 862, 902 in not.

Gregorius Nyssenus, 509, 988, 1109, 1140, 1142. Guelphorum factio, 286.

Guido Armenius, Byzantium accessit a sorore patris sui Maria: Serrhis et aliis Christopolim usque oppidus praefectus: Cantacuzeni consobrinam uxorem duxit: Item Syrgiannis filiam: in patria religione perseveravit, 923. In Cantacuzenum asinem saevit, *ibid.* Thessalonicenses armis adjuvat, 634. Camacuzeno Συργυνηδέξιαο et Συργη ντελενουζιζο, 623 not.

Gynaecastrum: quot stadiis distet ab urbe Thessalonica, 634.

Gyrolimne, 315, etc. *Vide* Portae Byzant.

H

Hadrianopolis. *Vide* Adrianopolis.
Hadrianus imp. *Vide* Adrianus.
Haemus mons, 455, 483, 484, 488, 626, 835. Castella in eo monte exstructa ab Andronico seniore, 484. Vicina oppidula, 457, 458.

Haeresis maxima praenuntiata. *Vide* Praedictio.
Haeretici, 506. Difficillime corriguntur, 848. Non repudianda quaecunque ab his dicuntur, 928. Eorum commentationes obscurae et perplexae, 929. Quomodo Imperitus seducant, *ibid.*

Haliartus, 251, 486.
Halys fluv., 510, 453.
Hamaxobii, 56.

Hario ationes fanaticorum, 128.
Harioli Itali: harioli a Persis oriundi, Colchidem habitantes: eorum praedicta, 447. Hariolis illes habita, 722.
Harmostae Lacedaemonii, 209.

Hebraei, plebuntium quod post aequinoctium existit cur observent in suo Paschate, 368. Per mare velut per aridum solum transmissi, 1041.

Hebrus fluv., 708.
Hecuba Trojana, 142.

Helena, Michaelis Angeli filia, nupta Manfredo Siciliae regi, 72.

Helena, Asanis filia, decem annos nata, desponditur Theodoro Lascari, Joannis Ducae filio impuberi, 29.

Helena, Cantacuzeni filia, 788. Joanni Palaeologo nubit, 791.

Helice, 524, 476, 683, 763.
Helicon, 477.

Hellanicidae (judices incorrupti), 347, 503, 804, ibique annot.

Hellespontus, 267, 268, 558, 849, 883. *Vide* Fretum.
Henricus Dandulus. *Vide* Dandulus.
Henricus, Balduini primi frater et successor in imperium, 86.

Heraclea Pontica, 137. Metropolis, 429. Ejus urbis pontifex Joannes, Gregorae avunculus. *Vide* Joannes.

Heraclea Thracica, 164. Ejus urbis pontifex patriarchus Constantinopolitano manus imponi, 165.

Heracleae (Thraciae) episcopus (Philotheus) Patamae θεράπων θεασώτης, 1136.

Heracidae et Cecropidae, ficta nomina, 556. Ibiq. annot.
Heracitus, 573, 937.

Herba lupis mortifera, vulpeculis innoxia, 595.

Hercules orbem peragravit, 480. Herculis columna, 481, 702, 797. Fretum, 31. Sidus, 542. Herculis simulacrum a Lysimacho effictum, 1241.

Herodes, 899.
Herodotus, δ τὰ Ἱστορικὰ συγγράμας, 32.

Heroes Graeci, 250.
Henricus, Byzant imp. *Vide* Henricus.

Hesiodus, 1314
Hesychius, 1269.

Hierosolyma, 750. Hierosolymorum patriarcha, 507
762.

Hierum, seu Fanum, 559, 844. Hierum promontorium, 131 Os Ponti, *ibid.* Hierum duplex, 416 not.

Hippocraticus imago, 1256.
Hippodromus, 753, 834, 912.

Hispaniae rex, alienigenae scandalii occasione interlicto damnatus a Papa, 168.

Historiae initium, Urbs a Latinis capta, 12, 15. Historiae laus, 571.

Historiae dogmaticae exordium, 861
Historici munus excellens, I. Quinam historici digni sint reprehensione, *ibid.* Invectiva in historicos maledicis et mendacibus, 6.

Hodegetria Deipara. Hodegi. *Vide* Imago, Monasterium, Templum.

Homeridae, 385.
Homerus, 31, 32, 480, 560, 586, 661, 723, 1048.

Hunni, 36.
Hyacinthia Spartanorum, 380.

Hyemis periphrasis, 878.
Hymni Sanctorum de Trinitate, 827. Antiquitas cantali in ecclesia; ab Isidoro patriarcha abolentur, *ibid.*

Hypatia, 294.
Hyperborei, 55.

Hyrcanus (seu Orchanes), Bithyniae satrapa, Cantacuzeni gener, 453. Potentia anteit Persicus sui temporis satrapas, *ibid.* *Vide* Orchanes.

I

Iapyx, ventus, 453.
Iulianus sultanus Alexium armis jurat, 17. A Lascare occiditur, 20.

Iaxartes fluv., 55, 58.
Iberi occidentales, a Scythis subacti, 34.

Iberia (Hispani), 258. Inferior, 218, 240.
Iberia Caucase finitima, 548. Colchidi, 59.

Icaria ins. capta a Joanne Duca, 29.
Icarus ab Euboeae principe defecit: confirmatis viribus, societatem init cum Palaeologo: Euboeam subacturum se promittit, 95.

Iconii sultanus, Michaelem Palaeologum legioni Romanae praeficit: Scythias opponit: sultani cognatus ad Scythias transit, 58.

Iconomachia, 940, 952. Iconomachiae morbus, 26. Utriusque tempora, 172.

Iconomachi hominibus, hynnis, et canticis perpercerunt, 1146. Eorum error de Domini transfigurati carne, 940.

Haeresis quantas in Ecclesia turbas excitaverit, 1137. Verba de Eucharistiae mysterio, 1138. Ibiq. annot.

Idololatria (928, 21) et haeresis a diabolo inventa sunt, 905.

Ignatius diaconus, auctor Vitae Nicephori patriarchae, 940 not.

Ignatii patriarchae Antiocheni, Tomus indicatus, 186 not.

Ignis Atramyttenus, 166, 171.

Ilyria a Bulgaris occupatur, 27. Vastatur ab Andronico jun., 545.

Ilyrii, 116, 276. Bellum Palaeologo inferunt, 116. Perfidi et fractragi, 344.

Imago Deiparae, 462. Hodegetriae, 87, 299, 422. Imagines sacrae, a Palamitis in ignem conjectae, 948. Ad Porphyriticam columnam veteri more comportari solita, 585. Pro imaginibus libri varii, 940 not.

Imperantium culpa excusata, 753.
Imperatorie prerogativa, 724. Partes et munus, 904.

Imperii et Ecclesiae perturbatio maxima, 721.
Imperii Byzantini fines angustissimi, 805, 1034.

Incarcato Dei Verbi negata penitus a Palama, 1075.
Increati homines, 948, 968.

Indi, 332. Indorum sapientum praereceptum, 188. India, 807.

India monstra, 9, 21.
Indus fluviorum maximus, 58.

Inopia ingens in aula Byzantina, 788. Inopiae causa duplex, 789. Stannae et fustilia vasa: eorum inauratum: gemmae vitrae, 448.

Inopia retum necessarium apud Byzantios, 849.

Instruementum ex Thesauro Chartarum, 1167, 11, 1180, 1181.

Internuntii ad juniorem Andronicum missi a seniore, 397. Internuntii ab imperatore et patriarcha ad Gregoram missi, mandata exponunt, 1038. Nova decreta et Palamæ libellum jubentur exhibere, 1058. Negari libellis opus esse : decreta allaturis se promittunt, 1059. Re infecta discedunt, 1045.

Iolenta, soror imperatorum Balduini primi et Henrici, eademque mater Roberti imp., 86.

Ionie loca maritima, 200. Ionicæ urbes, 196. Ionius sinus, 747.

Irene, filia Theodori Lascaris; Joannis Ducæ uxor, 24. Mater Theodori : ex equo lapsa desinit liberos parere : republicam præclare cum marito administrat, 44. Templum Joannis Baptistæ in urbe Prusa ædificat, 44. Moritur, 45. *Vide* et 92.

Irene, avia materna Michaelis Palæologi; filia primogenita Alexii Comneni imperatoris; uxor Alexii Palæologi, 60.

Irene, Theodori Lascaris junioris filia, Comiti Vigintimiliæ Genuensi despondetur, 93.

Irene, Michaelis Palæologi filia, spondetur Joanni Asani, 132.

Irene, ejusdem Palæologi filia notha, Nogæ Scythæ nupta, 149.

Irene (Lombardica) neptis marchionis Montisferrati, Thessalonicæ regis : Andronico seniori nubit, nata annos undecim : ejus mulieris elogium, 168. Privilegium Michaelem exosa, liberos suos conatur ei exequare, 235. Maritum, petitioni suæ refragantem, ulciscitur fastidiis : unde disidium, 234. Thessalonicam secedit : maritum tradit, 235. Filio suo Theodoro uxorem querit : conditione ab Athenarum duce repudiata, ad Spinalam sese convertit; non admodum ipsa genere illustris, 237. Irenes erga Cratem generum profusa liberalitas, 241. Ab eo exigit ut successori sibi designet, primo Demetrium deinde Theodorum, Simonidis fratres, 243. Ætolorum, Arcanarum, et Epiri principem facere filium suum frustra conatur, 240. Moritur : ejus sepultura : de ejusdem pecunis quid actum sit, 273. *Vide* et 245.

Irene, filia Andronici senioris notha, Joanni Ducæ Sebastocratori nupta, 249, 278.

Irene Alemana, Andronico juniori nubit, moritur sine liberis, 383.

Irene (quæ et Eudocia) filia Andronici jun. notha; uxor Basilii Trapezuntis imp. 678. Viri per insidias clandestinas sublata suspecta : eo mortuo, pellicem cognominem foras eiecit, *ibid.* et 536. Legatis ad patrem Andronicum semel et iterum missis, alium sibi maritum petit : utriusque legationis mora, 679. Rumor de Irenes cum Magno Trapezuntis Domestico consuetudine; bellum civile excitat apud Trapezuntios, 531. *Vide* Eudocia.

Irene (Cantacuzena, 788.) Cantacuzeni imp. uxor : laudatur, 625, 629. Egregiam marito operam navat : fratres ei conciliat, 625. Didymoticho præficatur, 626. Cibaria et vestimenta offert Anurio, 630. Hic eam conjugæ absente morantem et febilem solatur, 631. Irene Mattheum filium, novas res molientem, adit : Orestiadem clam ingreditur, 803. Orationem longam apud filium habet, 803. Persuadet : Byzantium redit; filii Andronici mortem luget, 813. Gregoræ patrocinatur; ad Galatarum postulata respondet, 846. Manuelli filio bellum foris administrandum committit, 849. Bellum ipsa intus apparat, 850.

Irenes (Cantacuzenæ) fratres in carcerem conjecti ab Andronico juniore, 629. *Vide* Joannes Asan, et Manuel Asan.

Isaac Asceta, 962.

Isaac Bogomilus, 718.

Isaias, 513, 777, 437, 1056, 1124, 1510, 1513.

Isidorus, Monembasæ episcopus electus, tit. patriarchæ, Palamæ studio et opera : ejus erga Palamam merita, 786. Anathematismi undecunque in eum ab orthodoxis scripti, 786. Episcopus punit, 786. Pronuntiatum a Joanne decessore suo in Cantacuzenianos anathema abrogat : risum movet, qui reus sit et alios absolvat, 792. Episcopus eligit rudes et indoctos, 795. Palamam Thessalonicæ episcopum ordinat, conatur Irenem Augustam a Gregora alienare, Gregoræ suadet ut sitiat, Isidori Canones igni damnantur, 795. Falsa prædicitio, tristitia, morbus, obitus, 870. Commemoratio in sacris per errorem omnia : error postmodum correctus, 879. Doctrina de substantia et operatione divina, 837.

Ismenus riv., 251.

Israel, 569.

Issirus sinus, 194.

Ister fluv., 457, 489, 747, 877. A Scythia trajectus, 26. Maximus fluvius, 103. Ex Alpibus erumpens, quinque

ostii in Pontum Euxinum influit, 103. Gallis trajectus, *ibid.* In Ægyptum ut pervenit, 323, 933. Maximus eorum quæ Scythiam perfluunt, 375 Istri partes boreales, 15.

Istæus, 155.

Itali : cum Italis disputare, non cuivis permittendum, 504. Syllogismo armati disputant, 507. Abutuntur theologia, ethnicis minus circumspiciti, 517. Itatorum in itariis disciplina : ut suo fastu sibi noceant : dolis et levibus pugnis lacessuntur, 147.

Italia rex Michaelem, Andronici senioris filium, ambit sibi generum : non auditur, 193.

Italice vestes ex lana, 600.

Ithacenes, 110.

Ixion, 1031.

J

Joachimus Abbas, 1317.

Joannes apostolus et evangelista, 883, 915, 1123, 1126, 1132.

Joannes XXII papa, 283 not. Ejus epistola indicata, 501 not.

Joannes, Andronici senioris et Irenes filius, 234. Nicephori (Chumii) filiam uxorem accipit : matre, socero, et uxore superstitibus, Thessalonicæ sine liberis moritur, 241.

Joannes Aprenus, cleri imperatorii sacerdos; patriarcha post Esaiam creatus : ejus fidei Andronicus junior conjugem et liberos commendat, 496. Joannes, suæ et suorum episcoporum faciundæ diffusus, Gregoram advocat contra episcopos Latinos, 501. Sudente Apocauco, codicillos profert a defuncto imp. scriptos : tutelam et rerum administrationem conatur sibi arrogare, 579. Jurandum dat Cantacuzeno, et ab eo accipit, 595. Cantacuzeno a suis imperatore salutato, exultat, 612. Pro Apocauco apud imperatricem agit, 599. In Cantacuzenum perfidus : in Apocauco officiosus ; quem oblata impunitate ex arce evocat, 603. Eodem in urbem reverso, vitæ institutum mutat : in Cantacuzenum ipse quoque conspirat, 605. Imperii procuratorem se instituit : Apocauco urbis præfecturam et alias dignitates confert, 605. Res ab eodem patriarcha in Cantacuzenum designatæ, 607. Joannes et Apocaucus jurant se eunquam recepturos Cantacuzenum, 605. Joannis familia numerosa, ab Apocauco ornata et ditata, 697. Joannes rubros calceos recusat; alia ornamenta admittit; ambitiosus et imprudens, 698. Se et imperium perdidit, 700. In Cantacuzenum ingratus, 755. Sese et Cantacuzenum partim excusat partim damnat, 758. Pacem suadendo, Anam offendit, 760. Summa apud hanc auctoritate floruit, 781. Ut eam a se alienaverit, 781. Absens et inauditus damnatur, 785. Monasterio primum includitur; deinde Didymotichum ablegatur, 784. Byzantium transfertur : moritur non longo post : ejus elogium, 813. Patriarcha fuit usque ad eam noctem, qua Cantacuzenus Byzantium cepit : ejus acta ultra præferenda, 926. Priora decreta rescissa per posteriora, 827.

Joannes (Cephalenæ comes) Ætolicæ et Arcanarum princeps, cæso fratre Ithoma rerum potitus : veneno tollitur ab uxore, 536.

Joannes despotes in The-salliam cum magno exercitu proficiscitur contra Joannem Nothum Sebastocratorem, 110. Novas Patras obsidet, 112. Obsidionem deserit, 115. Romanis fugientibus, navalem pugnam instaurat : hostes in fugam vertit : insignia despotica cur nunquam deinde gesserit, 119.

Joannes, Michaelis Nothi filius (legitimus), 47. Ad Michaelem Palæologum confugit, 110.

Joannes, Michaelis Nothi filius nothus, 47. Thessaliæ princeps, 110. Sebastocratoris dignitate ornatus : foedifragus : Romanas provincias populatur, 110. Multa oppida amittit : Novarum Patrarum moenibus se defendit : festus longa obsidione, exire statuit : consilium unita totum homini indicat, 112. Noctu per funem demissum lapsus, Romana castra pervadit : Athenarum ducem adit : a quo delectos milites quingentos accipit, 113. In Romanos nec opinantes impetum facit, 114. Romana castra diripit, 115. Fidem rursus frangit, 149. *Vide* et 145.

Joannes, Michaelis Palæologi frater, Sebastocrator, cum magnis copiis missus contra Michaelem Angelum et ejus generos : viros principes secum ducit : Thraciæ et Macedoniae legiones suis adjungit, 72. Fil. despota, 79.

Joannes, Porphyrogeuiti filius. *Vide* Panhypersebastus.

Joannes Palæologus (imp.) nascitur : Andronici patris lætitia : natales ludicris certaminibus celebrati, 482. Novennis puer, mortuo patre, in palatium cum fratre transfertur a Cantacuzeno, 576. Coronatur die non festo, 616. Thessalonicæ præficatur, 876. *Vide* et 550, 510.

Joannes Sozopolitanus, sit patriarcha : Michaelēm, Andronici senioris filium, diademate ornat, 193. Contemnitur ut simplex et inductus : secedit : in patriam revertitur, 210.

Joannes Heraclæ episcopus, Gregoræ avunculus, 429. Vide præterea, *Angelus, Asm, Vexcus, Cantacuzenus. Connenius, Damascenus, Ducas, Glycys, Lascaris,* etc.

Jobi liber, 308, 718.

Johns Bogomilus, 718.

Josephus sit patriarcha post Germanum : Michaelēm Palæologum perjuri et crudelitatis absolvit, 107. Concordiam improbat : secedit, 125. Iterum sit patriarcha, 160. Ierum patriarchatu cedit, 161. Josephi sectatores, seu Josephiani, 128, 167.

Josephus Cretensis, 718.

Josephus Hebræus, ex Palæstina oriundus, 238. Flavii cognomen inde accepit, 238.

Judæi, 161. Nisan suum ordiuntur alias ab alio Martii nostri die, 369. Μοϋσῆσαι, 969. Populus dilectus, 776, Gens damnata et proscripta, 1146.

Judas proditor, 396.

Judices (jurati) quatuor juri dicendo præficiuntur : anni redditus iis assignati, 437. Crimina ipsis deinde objecta : unus absolvitur. Pæna cæteris irrogata : episcopo sacerdotalis dignitas adempta, 536.

Judicis justii officium, 913.

Julianus (Apostata) idolorum cultum restituit, 928. Cur Græcarum litterarum studia Christianis interdixit, 1099.

Julius Cæsar ab amicis proditus, 178.

Jupiter, 312. Olympicus, Phidiæ opus, 321. Ejus tela a Cyclopiibus fabricata, 993. Concubitus cum Semele, 15, 1103.

Jurandi licentia, 185.

Jurjurandum ab imperatore præstitum, 109. A populo, 109. A patriarcha et ab omni clero, *ibid.*

Justa, ludicrum certamen, 482.

Justiniana prima, 161. *Vide* Bulgaria.

Justinianus imperator Bulgaria urbem, patriam suam, quibus privilegiis donaverit, 27. Choræ monasterium prius extruxit, 439.

Justinus martyr, in libro de monarchia, e gentiliū scriptis multa testimonia protulit, 1086.

Justitia divina, 753. Justitiæ divina ratio, 572. Oculus, 777. Oculus videns, 850. Tribunal, *ibid.* et 709. Justitiæ videlicet tribunal, 901.

K

Καθελπειν τὴν ὀβόνην, *baisser le pavillon*, 859 not.

Καθολικοὶ κριταί, 437 not.

κατὰ Ἰησοῦν ἄθρωπος, 1124 not. οἱ κατὰ Παλαμᾶν, 914 not.

κατάλυσις, *destructio*, 88 not.

κινεζούστρα, 482 not.

Κνήμη τοῦ ποδός, 277 not.

Κομοτηνή, Cantacuzeno κομμούτηνον, 703 not.

Κρητικῆ, *Wolffo crepitio*, 491 not.

κρίνειν. Ejus verbi significatio, 1131.

Κτήματα et ποιήματα idem sunt, 1182.

Κωπαίδας λίμναι, 417 not.

L

Lacedæmonii, victi ab Epaminonda, 486. Post Leuctricam pugnam aurum mulieribus interdixere, 752. Lacedæmonii trecenti ab Thermopylas, 627.

Lacedæmoniorum Aristocratia, 796.

Lachanus Bulgarus atrocissimi ditescit : Constantinum Tychem vincit et occidit : ejus regnum et uxorem accipit : oppidis Romanis imminet, 130. Michaelis Palæologi dolo occiditur, 132.

Lacorum exercitus navalis, 98.

Lamentatio rhetorica, 141.

Lamia; domi cæca, foris perspicax, 1109. *libiq.* annot.

Lampades, creata lumina afferentes, 976.

Lampsacus, 25.

Lantzaretus, 1274.

Lanicus (Chalacocondyles). *Vide* not. ad pp. 214, 533. 884, 438, 482, 597, 741, 747, 762.

Lascaris:

Theodorus I in urbe Nicæa imperator salutatur, 13. Ejus imperium quam late pateat: socer Alexius ipsi invincit, 16. Theodori celeritas, 18. Jathatinem Turcum occidit, 21. Victis Turcis pacem concedit victoris clementia, uxores dæ, 21. Mors, elogium, 2. Comparatio cum Joanne Duca, 24.

Theodorus II, Jeannis Ducæ filius: Helenam Asanis filiam decessum impubes sponsam accipit, 29. Natus eo

tempore, quo pater imperare cœpit, 51. Patri succedit: cur vivo patre imperator non designatus, 53. Totius populi suffragis creatur: Arsenii electionem ratam habet: ab eo inungitur, 53. Pædus cum Turcis renovat: Hælespontum trajicit cum magno exercitu, 56. Bulgaro pacem petenti concedit: bellum in Thessaliam transfert, 57. Ægyptot: monasticum habitum induit paulo ante mortem: peccata expiat: moritur, 61. Ejus filiæ quatuor, quos maritos habuerunt, 62.

Joannes, Theodori II filius unicus, 62. Contemnitur: Magnesium mittitur a Mich. Palæologo, 80. Excæcatur, 95. Ab Andronico imperatore cæcus visitur, 175.

Alexius et Isaacus, fratres Theodori primi, prælatum sibi Joannem Duramagreg ferunt: Latinorum armis adjuti rebelant: vincuntur, 25.

Isaacus. *Vide* Alexius, proxime supra.

†

Latini frustra se D. Petri successores jactant, 506. Quæstiones jam pridem agitas renovare cur studeant, 515. In multis recte sentiunt, 923. Latini duo episcopi de ecclesiarum concordia, agunt, 501. Latini, capta Constantinopoli, imperium tripartito dividunt: expeditionem parant in Asiam, 14. A Joanne Asane Bulgarorum principe profugantur, 15. Alexium et Isaacum Lascares armis adjuvant contra Joannem Ducam: vincuntur: Asiaticas urbes smittunt, 25. Daphnustam classe obsident, 85. Constantinopolim amittunt, *ibid.* Reversi, suos fugientes excipiunt: in Italiam vela dant, 86. Latini principes quatuor Byzantii imperant, 86. Eorum incuria, 87.

Latini principes cum Græcis affinitatem haud jungunt, inconsulto papa, 108. Mos succedendi, apud eos receptus, 255. Latini principes cum Italia rege, et cum imperatore Andronico juniore, agunt de inveniunda successore Turcos societate, 525. Inter se dissident, 525.

Latini federati in piraticis Persarum naves classem armant: Smyrnæam arcem capiunt: minimum deinde promovent, 689. Latini barbam radunt, 396. Latini inventores Justæ et Torneamentorum, 482. Mercatoris dediti, præsertim Genuenses, 633. Latini nobiles imperatorum Byzantinorum affinitatem vix dignantur, 257. Latini prædones, solio imperatorio potiti, 463. Latini Scythi crudeliores, 27. Avari et rapaces: veteribus monumentis haud pepercunt, 276. Latinorum equitum occingentorum infelix virtus, 19. Latinorum gravis armatura, 32. Arrogantia, 834. Bellum interueniunt, 880. Latinorum (Galæorum) potestas, 268. Vires auctæ ob neglectam a Byzantiis rei navalis curam, 175. machinæ, 268. *Vide* Galatæi.

Larentius (Joannes) Lydus Philadelphiensis, 724 not.

Lazarus: duplex in Lazaro miraculum, 445.

Lazi, 148.

Lebadia, 231.

Legati Dilymotichum ab Anna ad Cantacuzenum missi, 776. Legati de concordia Ecclesiarum, a papa Joanne XII Byzantium missi, 1247.

Legatio de concordia utriusque Ecclesiæ, 125. Benigne auditur a Romano pontifice: initur concordia, 125. Legatio ad Crælem Servie, 265. *Vide* Cæsariissa.

Leges et imperii majestas se invicem sustentant, 916.

Lemnia mala. *Vide* Proverbia.

Lemnus, 98, 283, 709.

Leonidæ Spart. apophthegma, 636, 835.

Leonis imp. Oracula, 305 not.

Lesbia structura. *Vide* Proverbia.

Lesbus, 207, 458, 526, 534, 702, 709.

Λέσχη, 1314.

Leuctra, 486. Leuctricæ pugna, 752.

Lex Severi imp., 161.

Libadarius provestiarites in Asiam mittitur: ejus elogium, 195. Philanthropæum suspectum habet, 156. Audita ejus defectione, (199.) Pecuniam et milites cogit: in Lydia castrametatur: Philanthropæum a Cretensibus traditum accipit, 200. Capto insultat: visum admittit: notatur ut insolens et crudelis, 201. *Vide* Philanthropæum.

Libanius ethnicus, amicus fuit Basili Magni, 1052.

Libri, in quo imperatorum fata figuris ænigmaticis involuta fuerunt, 463. Libri fatidici, 505.

Liberius Tribunalis Cantacuzenum hospitio excipit, 638. *Vide* Cantacuzenus.

Libs. *Vide* Monaster.

Libya, 805. etc. ab Ægyptiis subacta, 102.

Limni, locus distans Trapezunt ducentis fere stadiis, 680. *Vide* et 682.

Lithægyrinum, 493.

Lingua Attica, 165.

liquores dulces ex Aegypto et Arabia adveli soliti, 457.
Litteræ chartaceæ; iuteæ, 393. Litteræ Byzantium allatæ: in Palamam et in Isidorum scriptæ, 786. Litteræ Acarnanum, Triballorum, Thessalorum et Latinorum Peloponnesiorum ad Cantacuzenum, 596.
Liturgia semel cum Latinis post initam concordiam celebrata, 150.
Locri, 252. Epicnemidii, 251. Epizephyrii, 796. Opuntii, 251. Ozolæ, 110, 657.
Locri, 251.
Logotheta Dromi. Vide Glyceus.
Logotheta Genici. Vide Th. Metochites.
Λόγος, proprio nomine caret, 514.
Λόγος, nomen loci, 419.
Longobardia, 26.
Longobardorum marchionum provincia, 259.
[Lucianus] sophista Græcus, auctor Διαλόγων νεκρῶν, 924.
Luctus indictus, 159.
Ludovici (D.) expeditio sacra, silentio præterita, 107 not.
Ludovicus, comes Blesensis, partem imperii Byzantini accipit, 14. Cum Bulgaris pugnas cadit, 15.
Luninum solemnæ, duodecimus dies post Natalem Christi, 617.
Luna in secunda quadratura ad solem, 619.
Lyceum, 326, 234, 471.
Lycia, 140.
Lychmites lapis, 51, 938.
Lycurgus, 326. Spartanorum legislator, 1168. Aristocratiam constituit apud Lacedæmonios, 796.
Lydi, 153. Lydorum et Medorum divitiæ, 1075.
Lydia, 190, 199, 200, 214.
Lydius lapis, 361.
Lysander Lacedæmonius, 209, 477, 486.
Lysimachia, 695.
Lysis Pythagoreus, 322.

M

Macedonia et Illyria a Bulgaris occupatæ, 27.
Macedonia et Thracia Turcorum et Bulgarorum incursionibus vexatæ, 524.
Machabæus, 421, 722.
Macrina, avia S. Basilii, 1018.
Mæander, 18, 140, 142, 195.
Mæne, urbs Peloponnesi, sita ad Lenctra; olim Tænarium promontorium, 80.
Mæotis, 686, 797, 877, 880. Palus maxima, 53, 56.
Magnesia, 78, 80, 205, 207, 214.
Majestatis (καθυστάσεως) crimen, 625.
Mandracholus. Vide Proverbia.
Manfredus Siciliæ rex, gener Michaelis Angeli: cum socio in Romanos fines irrupit, 71. Fuga elabitur, 75. Vide Anna Alemana. Manfredi soror, nupta Joanni Duce: cum Cæsare Alexio Strategopulo permutata, 91.
Mangana. Vide Monaster.
Manichæus, si dicat materiam præexistere, quid dicendum, 961. Manichæi eadem dicebant quæ Palamas, 1142. Manichæorum doctor, cum aliis ejusdem sectæ, abjuratis erroribus baptizatur, 384.
Manuel Asan. Vide Asan.
Manuel Despota, Andromici junior frater, utoccisus, 285.
Manuel Cantacuzenus. Vide Cantacuzenus.
Marathon, 337.
Marbasianus, 1274.
Marcesina, Joannis Duce amasia, 45. Templo excluditur a monachis jussu Blemmydæ, 46. Blemmydam criminatur, *ibid.*
Marchionum dignitas, 238. *Ibid.* annot.
Marcion, 961.
Mare, Adriaticum, 110. Ægæum. Vide in *Æ Atlanticum*, 8, 172, 888, 992. Caspium, 33, 25, 18, 13. Eubotum, 251. Galaticum, 141. Indicum, 107. Inferum, 416. Ionium, 110, 121, 326. Carium, Lycium, Ponticum, 141.
Maria, filia Theodori Lascaris, 57, 63. Despondetur Nicephoro, Michaelis notii filio, 47.
Maria, Michaelis Palæologi neptis ex sorore Eulogia, Constantino (Tæcho) principi Zagora nupta, 150. Michaelis mater, 132.
Maria Armena (quæ et *Xene*), regis Armetæ soror, Byzantium adducitur, Michaeli nupta, 195. Junioris Andronici mater, Thessalonicæ comprehensa, a Constantino Despota Byzantium mittitur, 354. Andronicus junior cum ea deliberat: hæc filio timet; eum cum Michaele Bulgaro reconciliat, 430. Præteritam se testamento filii dolet: Syrgianem adoptat: Thessaloniceuses sacramento sibi obligat, 410. Thessalonicæ moritur, 490. Oratio de ejus

obitu, 490. Maria a religione patria ad Græcum dogma transit, 493. Mater Annæ et Theodoræ, 283. Cantacuzeni et ejus matris inimica, 440. Wenceslai et Michaelis Bulgari socrus, 390, 391. Vide et 277, 283, 354, 625.
Maria Andronici senioris neptis ex sorore, eademque Asanis filia, 220. Nubit Rogero, *ibid.*
Maria (imo *Theodora*) Cantacuzeni filia, nubit Hyrcano Pithyniæ satrapæ, 762.
Marius (Caius) Cimbro et Teutonas vicit, 54.
Maronea, 244.
Martinus, Chili rector; ejus insulæ præfecturam ut adeptus sit: multis rebus gestis clarus, ideoque suspectus: capitur et Byzantium vincitus mittitur, 436. Martinus frater a Martino elius, 438.
Martius (Coriolanus), 810.
Martyrum certamina, 1015.
Massagetæ (seu *Alani*), 51, 56. Christiani antiquitus: a Scythiis subacti, legatos mittunt ad Andronicum seniore: eorum postulata et promissa, 204. Cum uxoribus et liberis admissi, acerbis exactionibus occasionem præbent: in Asiam transeunt, Michaelis imperatoris ductu: circa Magnesium castrametantur, 205. A Turcis funduntur: Christianorum agros populantur, 207. Massagete, et Turcopuli Michaeliem imperatorem in pugna decurrunt, 250. Massagete in Scythiam transitori, a Turcopulis et Catalanis profligantur, 252. Vide et 226, 228, 249, 250.
Massaliani et Bogomili, in monte Atho comprehensi, 714. Deprehensorum nomina, 718. Dogmata impura, 718. Variis poenis coerciti: quidam fuga elapsi, recipiunt se in magnas urbes: imitantur picos Martios, 719. Vide et 876, 919, 921.
Matthæus Cantacuzenus. Vide Cantacuzenus.
Matthæus evangelista, 792, 1113, 1128, 1116, 1129.
Mauri in Hispaniam irrupunt, 688.
Mauritani (Μαυροσίται), 107.
Mauritius David, Divionensis, Vide not. ad pp. 13, 53, 61, 78, 125, 210, 1161.
Mauropotanum, 413. *Ibid.* annot.
Maximus (S.) 912, 974, 1064, 1063, 1068, 1081, 1091, 1121, et annot. ad pp., 1063, 1083, 1091, 1095, 1096, 1102, 1104, 1121.
Medea, urbs maritima, 796, 798. A Cantacuzeno obsessa et ad deditionem compulsæ, 796.
Medi, 38, 91. Medorum classis profligata a Themistocle, 497.
Medici et Perside acciti, 354. Querelæ de medicis, 291.
Μεγαλόσχημοι, 61 not.
Megareuses, 252.
Melanchleni, 54.
Melchisedecus, *ναύαρχος*, 944.
Meleucus, cum Azatine fratre ad Michaeliem Palæologum confugit, 82. Meleucus, Azatine filius, paternum imperium repetit: ab Amurto satrapa vincitur: domum reversus, occiditur, 137.
Molocus, Turcorum dux, 254. Recipit se ad Cralem, 254.
Melenici castellum, 413. Munitissimum: Cantacuzeno deditum: Joanni Irenei fratri custodiendum committitur, 635.
Meliteniotes, cleri imperatorii archidiaconus, Λατινόφων, 150. In exilium mittitur, 171. Meliteniotes, legatus cum Vecco missus ad S. Ludovicum, 130 not.
Μηλόδοτος, 324 not.
Melodus. Vide Cosmas.
Menæa, 460 not.
Menander Comicus, 1057 not.
Mendacii crimen excusatum, 666.
Meridiani nebulones, *μσημβρινοί λήροι*, 450.
Mesembria urbs, 60. Μονίτα et *πολύανθρωπος*, 457. Deficit et præsidium Romanum cædit, 487.
Mesopotamia, 38.
Messana, Siciliæ urbs maritima, 217. *Σικελική Μεσίνη*, 860.
Μετὰ σοῦς et μετὰ λήφης quatenus differant, 1115 not.
Μετοχίτες.
[Georgius] imperatorii cleri archidiaconus, Λατινόφων 150. In exilium mittitur, 171. *Ibid.* annot.
Theodorus, logotheta Dromi; legatus de affinitate mittitur cum Joanne Glycy: utriusque elogium, 193. Eunt in insulam Cyprum: re infecta, in Armeniam proficiuntur, 194. Theodori Metochitæ Logothetæ Genici auctoritas: filia Joani Panhypersebato nupta: laus Metochitæ: animi et corporis doctes: summa eruditio, 271. Dicendi genus: ut litterarum studium cum reipubl. administratione conjunxerit, 272. Seniori Andronico auctor est, ne juniolem in carcerem conjiciat, antequam gemales dies effluerent, 305. In Chora monasterio consultus

de equi picti hinnitu, quid responderit, 305. Arcanum cum Andronico seniore colloquium, 303. Stupor et silentium: uxoris et liberorum anxietas, 306. Filia Panhypersebasta eum alloquitur, et amice increpat, 306. Oratione illius excitatus lamentatur: magnam cladem praedicit: iterum silet: recumbit, 307. Ejus merita erga Gregoram: astronomicam disciplinam solus norat perfectissime sua aetate, 308. Andronicum jun., pro conjuratis intercedentem, graviter increpat, 314. De se admodum anxius: somnio terretur: suis rebus consulit: secessit in patium, 411. Senioris Andronici providentiam non probat, 420. Metochitae domus diripitur: bona omnia aut expilata, aut in fiscum redacta: ipse maledictis vexatus, 425. Didymotichum: relegatur, 428. Exsul stranguariae doloribus cruciatur, 431. Ab exsilio revertitur: in Chora monasterio habitat: Metochitae aedes diruit: pavimentum evulsam, occidentalem Scytharum principi dono datum: adempta libertas alloquendi seniore, 438. Tribus malis afflictus, habitum monasticum induit: moritur, 474. Luctus cognatorum: breve elogium Metochitae, 481. Monodia in ejus obitum, 475. Metochita ἔμπροσθεν βιβλιοθήκη καὶ τῶν ζητούμενων πρόχειρος εὐπορία, 272. Aristotelicae linguae labyrinthos explicuit, 478. De Palamae et de Gregorii Drimeos erroribus quid senserit, 919. Chora monasterium instauravit, 1045. Versificator pessimus, 475 not. Ejus versus, 143, 309 not. Epitaphium, auctore Gregora, 475 not.

Metrodorus, nomen fictum, 556 not.

Michael archistrategus: ejus statua dejecta: quis illam primus erexit: quis lapsam restituit, 202.

Michael (foedifragus) Michaelis Angeli filius notus, Thessaliae et Aetoliae princeps: quatuor filiorum pater: Marianum Joannis Ducem nepem, sponsam ambit filio suo Nicephoro, 47. Uxorem habuit, nomine Theodoram, *ibid.* Rupio fudere, urbem Thraciae imminet: iudex cum eo renovatur: fit despota, ipse et filius, 48. Macedoniam et Thraciam invadere statuit: socios sibi asciscit: generos suos, Peloponnesi principem et Manfredum Siciliae regem, 71. Bellegrada obsidet, 75. Michael per transfugam decipitur: proditum se a sociis putat: eos noctu deserit, 74. Pacem rumpit, 85. Romanos fines vastat: Caesarem vincit, ac vivum capit, 90. Affinitatem jungit cum imperatore, 92. Fidem denno frangit, 98. Ejus obitus: quatuor liberi: haereditas duobus divisa: natu minimis ut consuletur: eorum fuga ad Michaelem Palaeologum, 109.

Michael, Michaelis Notii filius, 47. Ad Mich. Palaeologum confugit, 110.

Michael, Constantini Terei filius, Byzantium pulsus venit cum Maria matre, 152.

Michael Bulgarus (Stranzimeri filius) Wenceslaj uxore vidua et principatu potitus: per legatos accessit ab Andronico juniore, uxoris suae fratre, 390. Didymotichum venit: societatem inicit cum illo adversus seniore, 391. Inicit foedus cum seniore, 411. Cum juniore reconciliatus: copias suas domum reducit, 419. Eidem bellum infert: utriusque se ad pugnam parant: reconciliantur ab Augusta, 450. Cur bellum Crali intulerit: Andronicum juniorem in belli societatem asciscit, 454. Tribalorum agros vastat: a Crate victus et captus, moritur ex vulneribus, 455.

Michael I (Palaeologus) affectati imperii accusatur: purgat se jurjurando, 49. Nicasae urbi praefectus, ad Turcos fugit, 57. Fugae causa: *ibid.* Legioni Romanae praeficitur ab Iconii sultano: Scythis opponitur, 58. Rogato Theodori imperatoris in aulaa redit: jurjurandum praestat: Constantinopoli dignitatem recipit, 59. Ob eximias corporis et animi dotes omnibus gratis: variis praesagis imperio destinatur, 68. Bis Palaeologus: avi et patris dignitates: sibi claves a patriarcha accipit: largitionibus animos nobilium sibi mancipat: item militum et concionatorum, 63. Ipso patriarcha assente, imperii administrationem suscipit, donec haeres legitimus adoescat, 70. Despota titulo ornatur, 71. Fratrem cum exercitu mittit in Macedoniam, 72. Imperator saluatur: novum jurjurandum praestat: eadem accipit ab Arsenio: quibus conditionibus, 79. Galatam frustra obsidet: Byzantium praesidiis cingit: Nicasam redit, 83. Recuperatae urbis nuntio quem admodum affectus, 86. Ut per portam Auream intraverit, 87. Urbem instaurat, 88. (Michaelis archistrategi status columnas imponit, 202). Stabilit potestatem suam: Theodori Lascaris filias nuptum collocat: Joannem eorum fratrem excaecat, 92. Et ab Arsenio sacris interdicitur: veniam petit, 95. Non auditur: concilium indicit adversus patriarcham, 95. Maximam classem instruit contra Basiliniam: insulas recuperat, 98. Michael Aetolo bellum infert: visa cometa terretur: imminentem Scytharum irruptionem timet: domum redit, 98. Triemnes duas naclus, fuga elabatur, 100. Perjurit: crudelitate absolvitur, 108. Occupata a Latinis insulas classe vexat, 117. Byzantium inuit:

Siciliae regem et Venetos in Carolum concitat, 124. Legatos ad papam mittit, per quos de evertendo Carolo et de concordia agit, 125. Palaeologi blanda et artificiosa oratio concordiam Ecclesiarum suadentis, 126. Severitas in contumaces, 127. Palaeologus Lachaniam Bulgarum, oppidis Romanis imminentem, antevertere statuit: Joanni Asani, legitimo Bulgarici regni haeredi, filiam suam Irene despondet: eundem cum magnis copiis in Bulgariam mittit, 132. Ob unius civis Byzantii caedem minatur extrema Genuensibus Galataeis: veniam dat, 151. Eorum fastum imminuit, magnam exercitum Turcis opponit: duces praeficit incautos, 159. Romani in insidias pertracti caduntur, 140. Palaeologus, multa Sangarii ripa, Bithyniam totatur: copias ejus terrestres ac navales aliis bellis distractas, 140. Cum Carolo rege comparatur, 144. Fredericum Siciliae regem in Carolum armat: eo astu classem Caroli in Siculos avertit, 146. Publicis precibus indictis, exercitum cogit, 146. Legatos mittit ad Nogam Scytham affinem suum: auxilia ab eo accipit: Thessaliae exito imminet, 149. Subito morbo correptus, non potest destinata exsequi: auditu locorum nomine, reminiscitur oraculi: dolet se, enigmatice deceptum, oculos viro insonti effodisse, 150. Moritur: ejus cadaver neglectum, 152. Dotes eximiae: conscientia: charitas in liberos nimia, 153. Liberorum amore jus omne violavit: scelorum fructus, 154. Mortui corpus Selybrum translatum: luctus indictus, 159. In summam potestatem tyrannice invasit, 501.

Michael (II) imperator, Andronici senioris filius: Massagetis in Turcos ducit: a Turcis victus, recipit se in urbem Magnesium, 205. Rogerium coram se obruncari patitur, 224. In Catalanos movet: Turcopulos et Massagetas secum ducit: iuxta Apros castrametatur, 229. A Massagetas et Turcopulis deseritur, 250. Turbatam aciem frustra conatur restituere: in hostes temere inverit, vix evadit, 250. Recipit se Didymotichum: objurgatur a patre, ut vitae prodigus: Romanorum fuga et clades, 252. Michael in Turcos movet, 256. A militibus destituitur: lebis et iuvitus discedit: insignia ejus direpta et ludibrio habita, 257. Thessalonicam abit: abeundi causa: ibidem moritur, 277. Oraculum de ejus morte, 278. *Vide et 224, 228, 264, 293.*

Michael Despota, frater Joannis Palaeologi imperatoris: quadrimus, 576.

Michael M. nachus, auctor Vitae S. Theodori Studite, 55 not.

Michael *Asm, Catharus, Cutrules, Glabas, Strategopolus.* *Vide nomina.*

Milliades, 537.

Μεθολόδοι, μετάρρηγοι, 579.

Mithridatis imperium quam late patuerit: venena omnia ab eo explorata, 642.

Mitylene, 525, 526, 528, 529, 534. Recuperata per Philanthropenum, 534.

Momitilas genus: varia fortuna: ut per latrocinia meluendus evaserit, 705. Societatem inicit cum Cantacuzeno, 701. Despoticae dignitatis invidia accipit a Byzantio: Cantacuzeno insidiatur, 704. Romanas urbes invadit, 727. Ejus audacia, 728. Circumventi consertatio: pugna et caedes: militum strages, 728. Momitilas, Cantacuzeno (ut, 74) Μομυτιλόδοι.

Morus Jovi succensens, 512.

Monachi, ab Athanasio patriarcha severe correpti et castigati, 182, 183. Sub patriarcha Joanne Sozopolitano respirant, 195. Monachi Enchele et Onphalopsychi, 536. Monachorum montis Atho diligentia et zelus in haereticos, 719. Litterae ad eos datae ab Anna et Joanne Palaeologo, 768. Monachorum Chora savitia adversus Gregoram, 1044.

Monasterium Adolorum, 891. Proximum Trajanopoli castrum, *ibid.* — S. Andreae, 178, 262. — Archistrategi ad Bosphorum, 125. — Auderorum, proximum Rhodope monti, 624. — S. Basilii, 784. — Chora, 503, 509, 1045. A quo conditam, a quibus instauratam, 459. — Chortaitae, 536 — Cosinidi, 555. — Crataei (monasterium virginum), 250. — Cyriacense, 288. — Hologetriae, seu Desiprae τῶν Ὁσίων, 555, 554, 576. — Ictus, 463. — Manganorum, 421. — Nez, 737 ibique adnot. Dierpam, *ibid.* — Πενταπόρου, 160. — Panoerators, 85. — Paschasi, 80. — Περαδελίου, 270. — Perize, 260. Monasterium virginum, *ibid.* — Sossandra, 50, 65. — Studi, a Constantino Porphyrogenito instauratum: a Latinis desolatum, 190. — Xerolopii, 191, 216, 258.

Moncada, 229, 252 in not.

Monembasia, olim Epidaurus, hodie Malvasia, 80, ibique adnot., 786.

Moneres, 847, 857, 863, 876.

Monodia, in obitum Andronici senioris, 463. In obitum Theodori Metochitae, 475. In obitum Andronici junioris, 560

Νομοθετῆς, 1061 et not.
 Νομοθετῆς, μονοθετῆς, 969.
 Monomachus Mysticus Syriannem dolo capit, 298.
 Montanerius (Ramonius). Vide not. ad pp. 218, 221, 215, 218, 251.
 Montes inter Ciliciam et Pamphyliam, 105.
 Montes continui ab Euxino Ponto usque ad Ionium mare, 575.
 Montisferrati marchio fit rex Thessalonicae, 14, 168.
 Peloponnesum ingreditur, 14. Alexium imperatorem capit: dimittit, 16. In patriam Longobardiam proficiscitur: eo absente capitur Thessalonica a Theodoro Angelo, 26.
 Mortis contemplatio omnibus necessaria, 289.
 Mortuorum colloquia, 959.
 Morum depravatio, 185.
 Mos Francorum, 79 not. Principum, 255, 254 in not. Mos veterum imperatorum, 1030.
 Mos vetus interpretandi sacras Scripturas: item praediciandi verbum divinum, 184. Uterque mos novissime abrogatus, 185.
 Mos vetus comportandi sacras imagines ad columnam Porphyriticam, 585.
 Moses, 1111. Praesentem Deum intuitus, 1041. Mosis libri, 1146.
 Moses Pictor, 718.
 Mosinopolis, 705.
 Motus Bulgarici, Thessalici et Illyrici, 140.
 Μουσειον κινούμενον, 476.
 Muzyles episcopus, Nicephori Aetoliae principis legatus, 164. Debrorum episcopo praelatus, Heracleensem inaugurat, 164.
 Μυρριγγέριος, Ηιερριγγέριος, *Berengarius*, 220 not.
 Mulierum impudentia, 235.
 Musarum Helicon, 477.
 Μύζαλο:
 Georgius: homo novus, ut in aulam irrepserit: Theodoro juniore pergratus: protovestiarii dignitate ornatur: uxorem ducit cognatam imperatoris, 62. Tutor testamento datur Joanni Lascari, *ibid.* Nobilitas praetium eum sibi aegre ferentibus, proceres convocat: tutela et rerum administratione vult se abdicare, 63. Prohibetur: novum iurandum exigit, 65. Cum duobus fratribus in templo occiditur, *ibid.*
 Andronicus, magnus domesticus, in templo caesus, 65.
 Theodorus, venatorum princeps, in templo caesus, 66.
 Magnus logotheta: Becum in synodo refellit, 170.
 Muzalonis auctoritas: καλύπτρα, insigne dignitatis, *ibid.* Vide Theodora.
 Muzalonis protovestiarii filia, Constantino Despotae nuptia, sine liberis decessit, 295.

N

Nahonassar, 366. Anni Nahonassaris, *ibid.*
 Nabuchodonosor Assyrius, 750.
 Navalis rei cura neglecta a Byzantinis, 171.
 Nappaeti metropolitanus, 164.
 Naziraei, 896 ibique adnot.
 Nca. Vide Monaster.
 Neda, quae et *Dominica*, 391 not.
 Neocæsaria protosecretarius, pater Eudociae Palaeologinae, 295.
 Nero, tibis et tripodis operam dans, 1022.
 Nestor, 355, 476.
 Nestus, maximus Thraciae fluvius, 626 ibique adnot., 631.
 Nicea imperii sedes, 15. Bithyniae urbs primaria: ab Orchane obsessa, 455. A Turcis capitur, 458. Vide et 101.
 Nicagoras, Gregorae nomen fictum, 556 not.
 Nicephorus Basilicus. Vide Basilicus.
 Nicephorus Blemmydes. Vide Blemmydes.
 Nicephorus (Chumnus) Caniciei praefectus: vir sapiens: magna auctoritatis: filiam habuit (Eulogiam) nuptiam Joanni, Andronici senioris et Irene filio, 241.
 Nicephorus Despotae, Michaelis Nothi filius natu maximus: Epiri princeps relictus a patre, 110. Ei despondetur

Maria, Joannis Ducis neptis ex Theodoro filio, 47, 65.
 Viduus uxorem accepit Annam, Michaelis Palaeologi neptem ex sorore Eulogia, 92, 150.
 Nicephorus, Ephesi metropolita: Arsenio succedit in patriarchatum, 80.
 Nicephorus, patriarcha CP., verus auctor operum quae Theodoro Grapto ascribuntur, 910, 1139 in not.
 Nicephorus Gregoras. Vide Gregoras.
 Nicetas (Choniatos). Vide not. ad pp. 15, 21, 621. De status Constantinoopolitanis, 276 not.
 Nicomedia, Bithyniae metropolis, a Turcis capta, 80.
 Nilus fluvius: ut aquas cum Maotide communicet, 323.
 Nili cataractae, 538. Fontes, 12, 409. Inundationes, quas Aegyptii metiuntur cubitis, 531.
 Niobe, 142.
 Niphon, Cyzici metropolitani, fit patriarcha post Athanasium: vir illitteratus: ejus studia et male artes, 259. Uno laudandus, quod Arseniates ad communionem admiserit, 261. Ob sacrilegia a patriarchali sede ejicitur, 269. Cur Andronico seniori infensus: ejus malo tractandi auctor, invidus, ingratus, 427.
 Nisan (Martius) mensis primus Judaeorum, 569.
 Nivium copia, 624.
 Nobilitas iuga, 608.
 Noe. Vide Arca.
 Roga, Scythia Trans-Istriaus, Irene notae Michaelis Palaeologi filiae maritus, 149.
 Nomades, 579.
 Nomen mutant qui cucullum induunt, 919 not.
 Notiones (ἔνοιαι) nominibus non respondent in divinis, 975.
 Notitia Thronorum, 164 not.
 Novendiale sacrum, 65. Novendialis luctus, 578.
 Νεζούστρα. Vide Justa.
 Numa Pompilius, Romanorum legislator, 1107. Vetuit imaginem Dei effingi hominis vel animalis specie, 1108.
 Numismata πολιτικά, 447.
 Nummi aurei antiqui, in finibus Persarum inventi: multi a Latinis mercatoribus in varias oras transmissi: quanti apud Byzantios aestimati sint, 446.
 Nymphæum, 50, 137. In Lydia, 190.

O

Obilvi arx, 730.
 Occasionis elligies, 635, 1055.
 Oceanus Britannicus, 103. Oceani accola, 552.
 Octavius Cæsar. Vide Augustus.
 Olympici athletae, 447, 505. Ludi, 482. Olympica certamina, 329. Olympica aleaster, 524.
 Olympus, mons Thessaliae, 110, 248, 249, 722. Onus Olympo gravius, 1043. Olympus, mons Asiae, 169, 214. Ejus montis angustiae Bithyniam et Phrygiam disternunt, 19.
 Omer-oglios, 215 not.
 Omphalopsychia, monachis objecta a Barlaamo, 557.
 Onomasticon urbium indicatum. Vide not. ad pp. 579, 620, 623, 626.
 Operatio et substantia idem sunt in Deo, 971, 1092. In operationibus divinis opinio Palaeae, 967. Operationum divinarum varia nomina, 945, 1009.
 Ophiuchus, 542.
 Oraculum de Michaelis Palaeologi I obitu, 150. De Trailibus ab Andronico sen. instaurandis, 143 ibique adnot. De morte Michaelis II imp., 278. — De seniore Andronico, 465. Oracula Chaldaeorum, 724 ibique adnot. Oraculorum ortus et inventio: cur ambigua et obscura: quoniam cavenda, 150.
 Oratio Andronici senioris in historicos maledicos et mendaces, 6. In nepotem apud patriarcham Esaiam et pontifices, 405. — Andronici Junioris, ad internuntios ab avo missos, 398. Ad milites, 410. In conjuratos, 523. — Cantacuzeni, adversus Joannem patriarcham, 579. In adversarios. apud Annam Augustam, 587. In eosdem, apud Annam Aug. et Joannem patriarcham, 591. In Apocaucum, 600. Item, 661. Ad Matthæum filium, 814. Ad Byzantios, 854. Apud synodum Palamit., 905. — Asanis, ad Matthæum Cantacuzenum sororis filium, 799. — Matthæi Cantac. ad Asanem avunculum, 801. — Irene Augustae, ad Matthæum filium, 805. — Syriannis, 299. — Apocauci, in Cantacuzenum, 666. — Gregorae ad Logothetam, 322. Ad Andronicum seniore, 528. Apud patriarcham et selectos pontifices, 502. Ad Andronicum juniorem de obitu matris ejus, 430. Apud Cantacuzenum, 684. Apud socios orthodoxos, 891. In synodo Palamitica, 909, 918, 925, 928. Apud Cabasilam, 1051, etc. — Palamæ, in Gregoram, 980.
 Omitto disputationes. De Monodiis vide in Mono-

Orchanes, Bithyniæ princeps, Nicæam obsidet : imperatori adventum occurrit, 435. Romanos cædit, 454. Relictis equitibus trecentis, recedit : hi Romanorum castra pars diripiunt, pars instant fugientibus, 435. Orchanes, δ' Ἀροῦμάν, Thecorum manum haud parvam mittit in Thraciam, Byzantium occupandi spe, 539 ibique adnot. Turci caduntur a Cantacuzeno, 539. Vide Hircanus.

Orchestra : ἐξ ἀρχήστας κτίσθαι, 966, 1308.
Orestes. Orestæ et Pyladæ, 583, 649, 718, 799.
Orestias, 15, 221, 502, 319, 320, 359, 458, 620, 621, 762, 805, 839. Vide Adrianopolis.
Oreum, sinus juxta Eubæam, 878.
Origenis libri contra Celsum et alii commentarii, a SS. Patribus laudantur, 925.
Orionis ortus, 640 ibique adnot., 765, 835. Cum ortu caniculae conjunctus, 72.
Ὄρχωμοτιζά, 457 not.
Orontes fluv., 107.
Orpheus, 560. Orphei cithara, 355. Tragœdiæ, 471 ibique adnot.

Orthodoxi frequentes ad Gregoriam conveniunt, 891, 894. Orthodoxorum diversi affectus, fiducia, trepidatio, moror, 984. Principis animus ab ipsis aversus, 979. Fœstra conantur contradicere Palamitis, 994. A fidei professione aspiciuntur actionem synodi tertiam, 999. Actioni quartæ inter-unt, partim volentes, partim nolentes, 1005. Vapulant, 1010. Vexati, non habent quo iugiant, 1034.

Os Ponti, 154.
Ossa mons, 117, 248, 249.
Ostenta et prodigia, futuram imperii calamitatem portendentia, 384. Vide Sinistra auguria.
Ὄστρακον, concha, testa, 191 not.
Ovata corona. Vide Corona.
Ὄψα in οὐτῶ mutatum, 485 not.
Oxus Sogdus, 37.
Ozæ audacia punita, 518, 957.

P

Pachomius, vel Pachomium, locus, 150.
Pachomius, vir honestus : a Mich. Palæologo execratus, 150.

Pachymeres. Vide not. ad pp. 61, 62, 133, 138, 146, 148, 180, 191, 195, 202, 221, 227, 252, 252. Aequior Andronico seniori, 6 not. Pachymeris epistola indicata, 216 not. Historia locus, diversus ab editis, 252 not. Ephem. sis Augusteonis, 275, 276 not.

Παζδομαζομαζ, 102 not.
PALÆOLOGUS :
Alexius despotæ, avus maternus Michaelis Palæologi imp., 69.

Andronicus, magnus domesticus sub Theodoro Lasca-ri, pater Michaelis Palæologi imperatoris, 69.

Andronicus, Apocauci gener, submersus, 710.

Constantinus Porphyrogenitus. Vide Porphyrogeni-tus.

Constantinus, prior maritus Eudociæ Palæologinæ, 295.

Joannes Andronici senioris filius, Nicephori Chumli gener, 240.

Philes, protostrator, Andronici senioris cognatus Tur-ciam bellum sibi deposcit : ejus viri elogium, 265. Ab An-ironico imp. ob innocentiam vite laudatus, postulata impetrat, 264. Mortui animos sibi mancipat : hostium consiliis per exploratores cognitis, legiones educit, 265. Apud Xerogypsum fluvium castra ponit, *ibid.* Aciem inclinatum restituit : Barbaros fundit fugatique : in-stat fugientibus, 266. In Chersoneso castrametatur, 267.

Sprantztes, simulata fuga ad hostem transit : in absen-tem severtit : perjuris Syrgiannem perjurum decipit, 497. Eo deluso, nuntios ad imperatorem mittit, 499. Fugit se urbis Thessaloniciæ mœnia exploratum ire : eum duobus famulis exit : Syrgiannem obrunecat : in urbem se recipit, 500. Ipsi imperatori insidiatur, Catala-uis et Myriis consens : insidiæ deprehenduntur : mor-itur Sprantztes, 552.

Ceteros Palæologos sub suis quosque prænomini-bus reperies. Ea sunt : Andronicus, Constantinus, Deme-trius, Joannes, Manuel, Michael, Theodorus.

Palæologorum victorum catena, 735.

Palæstina, 81, 106, 238

Palamas (Gregorius) a Barlaamo accusatur, 557. Car-cere inclusus, quoniam ob causas, 763. In vincula con-jectus ob novas opiniones, non quia Cantacuzeno fave-

ret, 780. Annæ Augustæ adjutor adversus Joannem patriarcham, *ibid.* Cum se ipsum non posset, patriarcham fecit Isidorum, de se bene meritum, 786. Thessaloniciæ episcopus ordinatus, ejusce urbis ingressu prohibetur, 795. Didymotichi accitus lites renovat, Cantacuzeno adjuvante, 828. A Gregora redarguitur, 850. Scrip-ta testimonia proferre non sinitur, 855. Palamæ tergiversa-tiones, synodum mœuentis, 876. Fiducia, 879. Auctori-tas : malæ artes publicum judicium metuentis, 882. Doctrina quas clades importaverit iis qui primi defende-riunt, nempe Cantacuzeno et ejus matri, 886. Quas Annæ Augustæ, 887. Quas Cantacuzeno rursus, *ibid.* Palamas ironice dicto offensus obstrepiit, 925. Cur Barlaami nomen semper objicitur, 918. Cum magistr. Drimi jampridem a Gregora reprehensus, 919. A Barla-amo accusatus, 921. Novorum errorum convictus, 924. Non ideo absolvendus, quia a Latino accusatus, 925. Palamæ liber igni dandus, 929. Scripta, quanti a Palami-tis facta, 937. Palamas quæstionem de lumine Thabori-frustra proponit, 940. Iconomachus, *ibid.*, 945. Ejus cum Eusebio Iconomacho consensus, *ibid.*

Palamas plura increata statuit, 944. Eusebio pejus sentit in iis quæ de lumine, de operatione, substantia divina, et sacramento Eucharistiæ loquitur, 945. Ejus impietas cum Theodori Grapti argumentationibus confe-renda, 946. Eiusdem opinio de Lumine quam absurda sit, 946. Cum Eusebio Iconomacho refutatur, 950. Icono-machorum vestigia insisit, 951. Energæ nomen in lucem revocavit, 950. Imparatus ad dicendum prodit, 964. Ejus anxietas, *ibid.* Doctrina, stylus, ingenium, *ibid.* In maximas angustias adductus, orationem orditur a lumine Thabori, 967. Operationem et substantiam in Deo differ-re ait : plura increata statuit : adversarios contemnit, 967. Acta concilii generalis sexti perperam interpreta-tur, 969. Sanctos Patres laudat nec nominat, 970. Canta-cuzenum adit, 980. In Gregoram et in cæteros orthodoxos acri oratione invehitur, 980. Ipsius jussa imperator exsequitur, 984. Palamas socios suos advocatum abit, 992. Excerpta ex libris Palamæ leguntur et expendun-tur, 999, 1015. Illius in se defendendo labor irritus, *ibid.* Palamas victus ab adolescente, Gregoræ discipula, omnibus deridiculo est, 1024. Palamæ violentia, 1005. Negat se liberos daturum, 1045.

Palamas deos multos statuit, 879. Novorum dogmatum auctor, 780. Anathematismi in Palamam pronuntiat a Joanne patriarcha, valere debent, 928. Palamas similes omnes quomodo ἀπίστοι et ἀναρχοί sicut, 944, 947. Πα-μας verba ἐκ τοῦ ἐπὶ λόγου, 944. Ἐκ τοῦ περὶ φωτός, *ibid.* Ἐκ τοῦ λόγου, οὗ ἡ ἀρχή, ἐ Φλοναικουσίαι μὲν οὖν ἀλλή-λοις, 945. Oratio apud synodum, 967. Victi ignominia, 978. De Gregoræ oratione judicium, 981. Excerpta ex Palamæ libris, 1035. Palamas Incarnationis mysterium tollit, 1055. Quæcumque de Deo apte prædicantur, toti-dem divinitates increatas et distinctas esse existimat, 1070. Palamæ dogma de substantiæ et operationum divinarum distinctio, 1068. Verba, ex variis ejus libris excerpta, et a Cabasila prolata, 1074. Tria subsidia, qui-bus utitur ad vulgus decipiendum, 1076, etc., Tonstrina (κουρεῖον), 1077. Palamas Græcicæ omnis litteraturæ (Μούσης Ἑλληνικῆς) imperitus, 1080. Cum learo com-paratur, 1081. Procli verba corripit, 1103. Multa increata statuit, *ibid.* Ἀναρχίαν καὶ ἀπίστειαν ἐπινοεῖται, *ibid.* Divitias accumulata, divinas imagines deprædatus, *ibid.* Divinam substantiam participari non posse, operationes posse asserit, 1104. Facta est ei facies mereitricis, 1105. Palamæ verba, negantis substantiam divinam esse parti-cipabilem, *ibid.* Palamas ὁλοῦν μεστός καὶ μύθων Ἑλληνη-κῶν, *ibid.* Fabulas aniles in theologiam transfert, *ibid.* et 1106. Platonis errorem, de deitatibus inferioribus, novo errore cumulata, 1107. Eunomiam, 1109. Norus Euno-mius, 1110. Male interpretatur verbum παραδεικνύειν, *ibid.* Excerpta ex ejus scriptis, 1112. Pauca et multis impie dicta referuntur, 1115. Excerpta ex duobus tan-tum libris, *ibid.* et 1115. Palamas non unum Spiritum sanctum, neque septem tantum statuit, sed plus septua-gies septem, 1116. Libros scripsit plus sexaginta, 1115.

Palamæ septem errores, 1116. Palamas calumniatur Gregorium Theologum : Item erangelistas Mattheum et Lucam, *ibid.* Item S. Dionysium, *ibid.* Deum inter et angelos aliquid ponit, *ibid.* Palamæ dogma περὶ τοῦ ἁγι-ομαρμένου, *ibid.* Palamas homines fieri posse increatos docet, *ibid.* Hypostaseon divinarum numerum multipli-cat, *ibid.* Impie sentit de communione eucharistica, et de S. baptisate, 1115, 1117. Gregorii Naz. verba in pravum sensum detorqueat, 1128. Lucam et Mattheum calumniatur, 1129. Pneumatomachis peior, 1125, 1150. Palamæ verba de S. Spiritu, 1128. Refutatur, 1129. Pa-lamas quod factum sit, id increatum statuit, 1130. Auto-

χειροτόνητος δίκαιος, *ibid.* Palamas et Philotheus in Eucharistia non corpus et sanguinem Christi agnoscunt, sed typum seu figuram, 1136. Palamas dicit humanitatem consumptum iri, si divine naturæ particeps fiat, 1141. Iconomachus, 1142. Iisdem telis configitur quibus Iconomachi, 1143. Iconomachis pejor, 1146. Iconomachis pejor de Eucharistia sentit, 1159. Omnium hæreseon reus, 1140. Divine Incarnationis mysterium evertens coatur, *ibid.* Item, 1145. Παναγή πάντας κακούς ἐν καρδίᾳ ὑπεράλλει, 1146. Palamæ insectatio, 1080, 1103, 1107, 1129, 1130, 1134, 1159, et passim. Quæ et quot scripserit, 1115 not. Add. ejus opera indicata in not. ad p. 557 et 768. Epistola ad Gabram, 722 not. Ad Annam Augustam, 768 not. Oratio adversus Joannem Calecam patriarcham CP., 830 not., 944 not. Verba ex cod. ms., 830 not. Dogma de S. Spiritus gratia, 1085 not. Palamæ doctrina quatenus in Ecclesia Græca obtinuerit, 116 not. Rerum a Palama per annos quatuor gestarum chronologia, 768 not.

Palamas et Palamitæ segregati a communione : imo il qui illos in communionem admiserit, 792. Cum scarabæis comparati, 1100. Et cum vulturibus, 1106. Cum Lamia, *ibid.*

Palamitæ, Joanni patriarchæ infensi ob rescissum tomum, 767. Quibus artibus Antiam simul et Cantacuzenum sibi manciperaverint, 785. Cantacuzenum instigant in Gregoram, 824. Irene conantur ab eo alienare : ab ea male accepti, Cantacuzenum recessant, 826. Qualem patriarcham voluerint, 871. Ad synodum vocati, in interiore aula epulantur, 896. Post epulas in Alexii triclinium traesunt : illic inter se primum consultant, 898. Ad lumen Thaborium perpetuo recurunt, 1075. De gloria divina impium dogma apud synodum explicant, in eos populus sævit, egressis orthodoxis, imperatorem adulantur : quiddid libitū decernunt, 977. Palamitarum doli, consilium, fiducia, 999. Testimonia ab iis allata expenduntur, 1006. Palamitæ victores impudenter exultant, 1021. Præmia eis data, 1022. Eorum dogma impium, 1023. Savitia, 1024. Tomus synodicus, 1025. Magna et præclara imperatori promittunt, 1050. Permissa exitu ipso refutata, 1031. Palamitæ sacros libros mutilant, 1008. Negant substantiam divinam participari posse, 1086. In Christo transfigerato tres naturas admittunt, 1100. Nestorium et Iconomachos in uno haud æmulantur, 1146.

Παλαμναῖος, id est, Palamitæ, 722. Παλαμναία κακόνοια, 1101.

Palauium Adrianopolitanum, 278. Hippodromo proxim. 87. Orientale, 534. Vetus, 729. 750.

Pamphilius urbs, 805. Oppidulum, 621.

Pamphylia, 103, 158.

Παναρχανός. Vide Monasterium.

Παναθήναα. 475, 599. Quadriennio quoque exeunte Olympiæ celebrata, 599.

Panhyperebasta, Theodori Metochitæ filia, 506. Patrem tacentem amice increpat, *ibid.* Ejus mulieris elogium, *ibid.* et 509. Viti. Cæsariæ.

Panhyperebasius (Joannes), filius Porphyrogeniti unicus, Theodori Metochitæ gener, 271. Crasis socer : generi armis adjunctus, rebellat : oblata Cæsaris dignitate contentus, arma ponit, moritur : legatio de ejus uxore Byzantium reducenda, 57°.

Panhyperebasti filia Crali nubit, 375.

Πανόπται φύλακες, 1049, 1050.

Pantocrator. Vide Monasterium.

Papa inconsulto, affinitas juncta cum Græcis, 168. Episcopi a papa delegati, 501.

Paphlagones equites, 111.

Paphlagonia, 158, 215.

Papyrus Ægyptiaca (ἑυλογάρτιον) 595 not.

Παρασκευάζειν : ejus verbi significatio, 1110. Apud Cosmam Melodum, *ibid.* Apud Gregor. Theologum, *ibid.*

Πάραλος, navis, 556.

Παναγιώγειν, apud D. Chrysostomum, 1111.

Parnassus mons, 140, 251.

Parthi, 58. Parthici principes, 259.

Parsus monstruosus, 546.

Parysatis, Darii uxor, mater Cyri junioris, 189.

Pascha : disputatio de Paschate, ut primum in palatio nata sit, 564. Pascha legale, 565, 567, 571. Judaicum, 571, 572. Vetus correctio Paschatis : quandiu obtinuerit, 567. Pascha ritu barbaro celebratum in urbe Strummitza, 579.

Paschasti monasterium, 80.

Patre Novæ obsessæ a Joanne Despota, 112. Oppidani cum Sebastocratore Romana castra diripiunt : instant fugientibus : spoliis contenti, caede abstinent, 115. Patres Veteres, 516.

Patriarchæ infels, calcei, subscribendi mos, 697. Auctoritas, *ibid.* Patriarchæ indocti et simplices maxime placent imperatoribus, 292.

Πατριάρχικοι ἄρχοντες, 1050.

Patres, Spiritus sancti instrumenta, 511. In Scripturis explicandis inter se haud consentiunt : tamen diversis viis eodem tendunt : hæretici non item, 506. SS. Patres quatenus in theologia argumentati sint, 567. Cur hæreticos refutaverint, 509. Definita a Patribus non sunt in dubium revocanda : eorum scripta non omnia sunt ejusdem generis et auctoritatis, 516. Patrum præscripta servanda, 916. Termini a Patribus constituti, quantam vim habeant, *ibid.*

Patriali, 705.

Paulus (apostolus) 513, 583, 703, 769, 851, 916, 952, 951, 955, 955. Magnus, 184, 943. Vas ipsius Spiritus sancti, 935. Vide Templum.

Paulus (lege Petrus), 407.

Paulus, pictorum præstantissimus, 504.

Pausanias, oraculi Trallicani auctor, 1150.

Pecunie usus in pace et in bello, 805.

Πηγή. Vide Deipara.

Pelagonum regio, 454.

Pelagii, 110. Pelasgorum et Thessalorum princeps, 257.

Pelagicus sinus, 117°.

Pelei et Thetidis nuptiæ, 161.

Pelii mons, 117, 218.

Pelopes, 718.

Pelopidas, pecunia ab Artaxerxe accepta, bellum gessit cum Agesilao, 121.

Peloponnesus, etc., 138, 247, 285. Peloponnesi princeps, gener Michaelis Angeli : cum socero in Romanos fines irrupit, 71. Capitur, 75. Captum se rediit, tribus urbibus datus, 79. Peloponnesi et Achaïæ princeps, 115. Peloponnesii, veriti classem Atheniensium, turpem pacem fecere cum Persis, 836.

Penelepe. Vide Proverbia.

Pentheus discipulus a Bacchis, 994.

Πεντηκήμενη. 725.

Περαία, ripa opposita, 1165.

Περαγωγαί. 726 not.

Περδικλεπος. Vide Monasterium.

Perciles, 355.

Perinthus, 702, 708, 710.

Περικατος, 476.

Περιστήριζα, 711 not.

Perithorium frustra oppugnatum, 692 ibique adnot., 738.

Persæ (veteres) 91, 152, 808. Persarum vires ad Salaminem prodigiæ a Themistocle, 486. Classis ad Eretriam et Artemisium, 802. Sapientia et scientia, 526, 430. Lex adversus ingratos, 591. Persæ (Turci) relictis Thessalonicæ, Tæde et impie grassantur, 671. Persarum classis, duce Amurrio, naufragium passa : ad Eubeam primum, deinde prope Thessalonicam appellitur, 671. Excursio in Triballorum fines, 672. Persæ, Bataize occiso, ad Cantacuzenum transeunt, 742. Persæ ab Anna acciti prælas agunt : captivorum ingentem numerum cogunt, 765. Pace cum Cantacuzeno facta, domum redeunt, 765. Persæ prædones in Thraciam ex Asia trajiciunt : pedites a Mathro Cantacuzeno, equites ab ipso imperatore delentur, 835, 837. Vide Turci.

Persæ equites, 765. Persarum navalis exercitus, 596. Classis, 695. Copiæ auxiliares, 863. Copiæ piraticæ, 816. Impertium in satrapias divisum, 597. Persicorum regnum et satraparum constantia, Persicus sinus, 107.

Pertez. Vide Monasterium.

Pestilentia, 797.

Petavius, 569 not. Codicis male inter puncti lectione deceptus, 356 not. Mentem Gregoræ haud assecutus, 296, et 582 in not. Phocenses pro Phocæis posuit, 555 not.

Petrus. Magni Petri sedes, 506.

Phœcolatus imperatoris trimeses armat : duas Latinorum naves capit, 766. Galatarum metu stipatores circa se habere cogitur, 767. Clam agit de introducendo in urbem Cantacuzeno, 773. Aucto stipatorum numero, rem aggreditur, *ibid.* Urbis portas noctu reserat, 774.

Phicrases (Gregorius), dux copiarum Didymotichii relictarum, 637.

Pharenza Tzymes. Vide Xenones.

Phavorinus philosofus. Vide Favorinus.

Phidias, ob Cicada sculpturam magnus apud Græcos, 321. At non tantus quantum ob Jovem Olympicum, *ibid.* Phidias sculptura (ἀεικνυία), 729.

Phila-delphia a Turcis obsessa : Cataphronum armis et Theolenti enicoeni virtute servata, 561. Eadem adventu

- Philanthropeni liberata; maxima frumentii copia in urbem liberatam iactata, 361. Vide et 200, 214, et 763.
- Philie (Manuelis), Poema De historia animalium, 263 not. De Michaelē Glaba, 759 not.
- Philanthropenus (Alexius), Romano classis praefectus, suos adhortatur, 118. Pincerna; in Asiam mittitur: ejus elogium: omnia ei prospere succedant: multi ad ipsum se adiungunt, 193. Cretenses transfuga eum hortantur ad defectionem, 197. Hæsitat: consentit: imperii insignia non admittit, 197. Impudens Libanarium inparatum omittit: Theodorum imperatoris fratrem invadit, 199. A Cretensibus proditur, et vincit Libanario traditur: excæcatur, 201. Esaiæ patriarchæ opera in pristinum gratiæ locum restituitur, 360. Philanthropeni elogium: ejus adventu soluta a Turcis obsidio Philadelphie, 361. Lesbium missus, Mytilenem astu recuperat: laudatur ab Historico, 534. Vide et 205.
- Philes. Vide Palæologus.
- Philippi, urbs, 49, 642, 633. Philipporum pontifex, legatus a Cantacuzeno ad Annam, 776.
- Philipporum planities, 632.
- Philippus Aridæus. Vide Aridæus.
- Philippus Macedo Alexandrum filium derisit, quod cithara belle caneret, 454. Philippi Macedonis apophthegmata, 414, 434.
- Philocrene, 434, 433. Pugna ad Philocrenem, *ibid.*
- Philosophorum profanorum axioma, 591.
- Philotheus, Heracleæ episcopus, Palamæ scripta Evangelio æquiparat, 938. Ejus de Eucharistia impium dogma, 1136.
- Philotheus, patriarcha CP. Vide not. ad pp. 883, 891, 940. Ejus libri Antirrhethici, not. ad pp. 978, 980, 993, 1029, 1034, 1044, 1045. Theodorum Graptum passim in his laudat, 932 not. Laus montis Atho, inde excerpta, 714 not.
- Phocæa maritima, prope Smyrnam sita, 525. A Romanis recuperatur, 525. A nobilibus Genua exactis capitur, 763.
- Phocæenses, 525. Turco filios restitunt, 531. Longa obsidione fracti, Rhodiorum interventu pacem impetrant: pacis condiciones, 531. A Latinis subiguntur, 766.
- Phocæi, non fidem ac Phocenses, 1232.
- Phocenses, 252.
- Phœnices, 81, 1099. Phœnicia, 41, 102, 106, 106.
- Φοινίκια, 722.
- Phrauzes, 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165, et passim; notatus, 1189.
- Φρέριοι (Fratres Minores, vulgo Φρεμενούριοι), 150 ibique adnot.
- Phryges. Vide Proverbia. Phrygia, 140.
- Phthiotæ, 110.
- Pici Martii, 720.
- Pilatus, manibus lotis, Christum occidit, 1078.
- Pilei (Gr. καλύπτραι) pyramidati, 567. Latini, Mysii, Triballici, Syrii, Phœnicii, 568.
- Pindarus, 337 ibique adnot.
- Piræus portus, 311.
- Piraticarum navium audacia, 175.
- Piringerius. Vide Berengarius.
- Pisani opifices Galatam ex urbe transferunt, 97. Vide Consul.
- Piscationis redditus annuus, 428.
- Pisistratus Atheniensis, 740.
- Planetæ, 134.
- Planudes (Maximus) 143, 167, 178, in not. Ejus tria Epigrammata correctæ, 167 not.
- Platæenses, 252.
- Plato, 306, 323, 334, 335, 477, 480, 518, 910. Aristonis filius 508, 583. Proscriptus ut hæreticus, 1048. Ad Dionysium Siciliæ tyrannum profectus, 517, 938. Platonis dicta, 151, 257, 294. De Deo, 508. De Mente, seu Deo, 1090. De amatoris anima, 601. Verba ex *Timæo*, 1106. Platonis Dialogus καθόλου καθόδωξις ἔρωτος, 965. Platonis idææ, 9.
- Plectorum vis in pisces et in colubros, 308.
- Πλέθρον πηχέων πλγ, 861. Schol.
- Plefidum exortus, 56.
- Plenilunii observatio, 565, 568, 371, 372.
- Plotinus, de Dei substantia et operatione, 1088. De Mente, omnium rerum parente, 1090. De unitate, 1092.
- Plutarchus Chaeronensis, 32, 1107, et in adnot. ad pp. 913 et 1109.
- Pneumatomachi Spiritum sanctum πνεύμα et con-
- quenter χρίμα esse dicebant 1130. Pneumatomachorum hæresis, 1027.
- Pornæ factiosus ab Ecclesia indictæ, 319. Orthodoxis irrogatæ, 1022.
- Poesis Græcorum recentiorum, 143 not.
- Poetæ fabularum parentes, 161.
- Pogonias, 542.
- Pοιείν, verbum, quid significet, 1129 et 1056 in not.
- Πολυβέτα, 939.
- Polystylum castellum olim *Abdera*, 626 ibique adnot.
- Pομῆα equestris, 788.
- Pompeius, 91. Pompeii virtus et fortuna, 642.
- Pontanus, Cantacuzeni interpres, 427 not. Laudatus, 218 not. Notatus, 501 not. Ex quatuor diebus septem effecit, 560 not.
- Pontifex Christum imitari debet, 701. Pontifices, fraternæ charitatis expertæ, 91.
- Ponti αὐχὼν, seu fauces, 416, 844, 877, 880. Παράλιος, seu ora maritima, 36.
- Populus in Palamitis sævit: orthodoxis favet et gratulatur, 977.
- Porphyrogenitus (Constantinus) patri charior quam frater Andronicus (senior scilicet) sit fratri suspectus, 186, 187, 188, 189. Uxorem ducit unam ex Raulis filia: Studii monasterium instaurat: in carcerem conjicitur, 190. Fratrem vincit sequitur, 195.
- Portæ Byzantii: — Aurea, 774. — Ad Gyrolimnam, 315, 420, 421. — Eugenii, 167, 275. — Romani, 420.
- Porta, i. e. *Regia*, 458.
- Possinus (Petrus). Vide not. ad pp. 53, 61, 78, 95, 108, 125, 150, 154, 191, 203, 204, 210, 218, 232, 460. Notatus, 16 not. 320 not.
- Potestas, Genuensium magistratus apud Galatæos (Gr. ἔξουσιαστής), 97.
- Predictio de maxima hæresi futura, et de concilio generali eam correcturo, 919. Predictiones vanæ, ex Italia et ex Colchide Byzantium allatæ, 447.
- Premia Palamitis data, 1031.
- Prestigiatores. Vide *Kgyptii* circulatoræ.
- Precatio vitiosa obijcit monachis a Barlaamo, 536.
- Questio de præcatione agitatur in synodo, 557.
- Pælium navale, 117, 118.
- Prespa, 48.
- Priene, 214.
- Prillapus, 48.
- Primicerii Magni nomen mutatum in μέγας Κύριος, 239.
- Principis nomen datum rectori Peloponnesii, 239.
- Principis insula, 585.
- Principes incauti et imperandi rudes, 881. Principum concionantium conditio optima: privatorum contradicentium pessima, 932. Salutis publicæ præsidia a principibus neglecta, 845.
- Proclus Platonicus, de uno et unitate: plurimam partem verba Platonis usurpat, 1092. De participatione, 1100. Secum ipse pugnat, 1101. Refellitur, 1102. Procli θεολογία, seu theologice institutiones, 1095.
- Prodigia. Vide Auguria sinistra.
- Proditores Byzantii urbis, 419.
- Præcones, 95.
- Profanarum scientiarum quis usus esse possit in theologis, 1082. Patet ex sanctorum Patrum testimoniis, 1085.
- Professio fidei sanctorum Patrum, 1071.
- Πρόκλυς, 616.
- Prometheus. Gregoras Cantacuzeni Prometheus, 890.
- Promontorium boreale Byzantii, 860.
- Prophetarum verba, 915.
- Propontis, 83, 539. Propontidis sinus Asiaticus, 510 insulæ, 210.
- Proscriptiones nobilium sub Cornelio Sylla et sub Antonio, 1022.
- Prosiaci oppidulum, 415.
- Prospectus sollemnis e palatio, 788.
- Προτέλειος δόξα, 976.
- Προτεραία, an dies proxime superior?
- Πρότερον ἔτος, 1112 not.
- Proteus Phariis, 578.
- Πρωτεῖ ἀδελφός, 656 not.
- Προτοασποτόλαριος, 1177, 1183, 130, 163 in not.
- Πρώτος, nomen dignitatis, 429 ibique adnot.
- Protosebastus (Cæsar filius, Porphyrogeniti nepos) fortissime pugnat contra Bulgaros, 486.
- Protostratoricus baculus, 263.
- Proverbia Salomonis, 511, 910, 1103, 1154.
- Proverbia Græca, (a). Ἀεὶ τὴ Διῶν φέρει κρινόν, 805.

(a) Vide Georgii Cyprii Proverbiorum Collectionem, in tomo nostro CXLII.

**Ἄμας ἀπαιτούμενον, ἀρνεῖσθαι σκάρα*, 939. Δικτύω θηρεῖν ἀνέμων πνοάς, 890, 911. Ἀρῶς πεσοῦσης πᾶσιν ἐξέτη ζυλευέσθαι, 1057. Εἰς πῦρ φαίνειν, 231, 890. **Ἐκ τοῦ κραπίδου τὸ ὄρασμα*, 1008. *Ἐν Καρδὸς μοῖρα, 607, 910. **Ἐν πύθω τὴν κεραμειαν ὄραν*, 1135. **Ἐξ ὄνυγων τὸν λόντα*, 1008. **Πλάδος μακρότερος λόγος*, 141. *Καθάπερ δαστράκου μεταπεσόντος*, 219. *Καθ' ὁράτων γράζειν*, 911. *Κατὰ σαυτοῦ Βελλεροφόντης*, 1076. Πίθηκοι πιθηκίζοντες, καὶ μύμηκες μύμηκίζοντες κτ. σῶν ποιούσιν αὐτῶν, 585. *Ξυθῶν ῥῆσις*, 775, 795. **Ἦς ἐπὶ Μανδραβόλου*, 622. **Ἦς μὴδὲ πυρρόρον λελεῖσθαι*, 859. Calceus ab Istia consulus, ab Aristagora induendus, 155. Camelus, cornua appetens, etiam auribus orbata est, 760. Lunum fugiens, in ignem incidit, 95. Inter Phrygum et Persarum limites multum interest, 522. Lemnia ma'ia, 28. Loshia structura, 915. Montem parturientes, murem pepererunt, 835. Mysorum praeda, 27, 426, 765. Ne Hercules quidem contra duos, 1058. Penelope's tela, 129, 430, 666. Trojanae nautiae, 28. Proverbia de re impossibili, 542 not.

Providentia, 152. Divina, 85, 143, 176, 222, 311, 572, 621, 725, 755, 755, 754, 774, 1014. Providentia divina decretis non resistendum, 224. Providentia divina consilia, 687. Ratio, 952.

Provinciae Asiae a Turcis occupantur: earum partitio: nomina satraparum, 214.

Prusa a Turcis capta, 584.

Prusorum metropolis, ad Olympum montem sita, 44.

Psalmi Davidis, 1124, 443, 1016, 470, 1019, 953, 428, 1134, 750, 1069.

Psalmi, 595.

Psalterium consultum ab Andronico seniore, 559.

Pseulos, 724 not.

Pseudo-synodi Palamiticae Tomus, editus a Combefisio, 885 not.

Ροῦς, proprio nomine caret, 514.

Ptolemæus, 480. Astronomus, 724. Magnus, 767. Claudii cognomen unde accepit, 258.

Publicani. In publicanos sævitur, 317. Publicanorum sævitia, 402. Aviditas, 517.

Puer triennis, robore virili, anno ætatis quinto moritur: mortis causa physice explicata, 517.

Pugna Acarnanum et Ætolorum, 85. Pugna ad Mauropotamum, 415.

Pydnus mons, 110.

Pylæus, 585. Vide Orestes.

Pyrrhones, 950.

Pythagoras, 506, 535, 910. Cum Ægyptiorum sapientibus congressus, 525. In Græcia laudari cupit, *ibid.* Item, 525. Deum invisibilem et intelligibilem statuebat, 1108.

Pythagoras, Numa et Plutarchus Deum increatum statuant, 1108.

Pythagorei, 732, 956. Magistrorum decreta non audent in dubium revocare, 516. Pythagoreorum silentium quinque annale, 956, 1015.

Pythium castellum ab Apocauco obsidetur, 708 ibique adnot.

Ἰσπρόσοι ἱερέες, 859 not.

R

*Ράξο, 555 not.

Raül, unus o nobilibus carcere inclusis, in Apocaucum irruit: cum eo configit, 732.

Raül Protovestiarus, alter maritus Theodoræ Protevestiarie, 167. Raülis filia, nupta Constantino Porphyrogenito, 190. Raüliorum familia unde orta, 752 not.

Recardis. Vide Rocaforta.

Regia fabrilis, 885. Eadem apud Græcos, Scythas, Medos at Persas, 1099.

Regiæ artium necessariorum, eadem apud omnes gentes, 1099.

Regiæ ecclesiasticæ, per metaphoram sic dictæ, 885.

Reliquie sacræ venditæ a Turcis, 458.

Rhegium in Thracia, 85, 521, 558, 597 ibique adnot., 540.

Rhegium Italicum, 860.

Rhentia castellum dedit se Cantacuzeno, 652.

Rhenus, 105.

*Ἐπὶ Ρητοῖς, 262 not.

Rhodi, 797. Lesbium insulam adoriuntur, 525. Rhodium interuentu pax Latinis Phocænsibus concessa, 551. Rhodiorum legati de pace domum redeunt irrita legatione: Galatæorum pretiosam suppellectilem, quorundam etiam uxores et liberos, rogati secum exportant, 856.

Rhodus, 94, 856. Capta a Joanne Duca, 29. Rhodi incolæ, urbes et status politici tempore Gregoræ, 1146 d.

Rhodope mons, 56, 214, 502, 624, 705, 727, 856.

Rhuscestra, castellum, 484.

Ricardus, episcopus Chersonensis, 1217.

Robertus, imperator Byzantinus, 21. Henrici ἀδελφιδου (ex sorore nepos, non ex fratre, ut Wolfius vertit), 25.

lolanæ filius primogenitus, 86.

Rocaforta, dux Catalanorum, genere ignobilis: cum Ximene et Entença configit, 252.

De la Roche (Joannes), 114, 257.

Rogerius, dux Catalanorum, maris et insularum terror: quas copias secum habuerit: a Sicilia rege arcessit: ejus adventu urbes redeunt ad legitimum dominum, 218. Byzantium venit: Catalanus secum mille adducit: Almagavaro totidem, 220. Mariam, Andronici senioris neptem ex sorore, uxorem ducit: sit magnus dux primus: deinde Cæsar, *ibid.* Ex Asia in Thraciam redit: Michaellem imperatorem adit: stipendia persolvi postulat: obtruncatur, 224 et 226. Eo occiso, Romani cum Catalanis debellatum putant, 224.

Romæ Novæ privilegia, 697.

Romani, post maximas clades ab Annibale acceptas, evadunt potentiores, 510. Romanorum Cæsarum et consulum constantia, 494. Vetus Romanorum potentia, 598, 789. Romanæ reipublicæ status, plebe dissidente a consularibus, 796.

Romani (Byzantii) Turcarum pecunia ditescunt, 43. Romanorum cladum causa, 226. Vires Romanæ adversus Turcos infirmæ, 517. Romanum imperium Thraciæ finibus circumscriptum, 816. Romani Imperii status turpis et afflictus, 551. Romanus, id est Byzantinus, 552 not.

Rontzerius. Vide Rogerius.

Rosolus (Woldo Rossus de Saulis, nobis Rufus de Soliaco) terrestribus Caroli cepis præfectus, Ionium trajicit, 146. Bellegrada obsidere pergit: cum paucis progreditur ad aquatores defendendos: a Byzantiis circumvenitur: ejus exercitus deletur, 147.

Rossicus princeps, Dapifer dicitur, 259.

Rubræ litteræ, 758.

Rusticanorum militum temeritas, 256.

S

Sabellus hæreticus, 1055.

Sacellum Deiparæ Nicopææ, 504.

Sacerdotii et imperii diversæ functiones: habitus dispar: alterum ab altero quatenus adjuvetur, 699.

Sacramentarium error, 1156 not.

Sacramentum inausitum a populo exigitur, 205, 319, 580.

Sæpia mos, 957.

Salaminia et Paralus, 556.

Salamis, 510.

Salomon, 1027, 556, 910.

Sapientia (liber), 1112, 1127.

Samus capta a Joanne Duca, 29.

Sangarius fluvius, 140, 215.

Sanutus (Nicolaus) dux Navi, 825 not.

Sarapidis fanum, 877 ibique a not.

Sarchanes, Ionis satrapa, 214.

Sardinia, 511.

Sardonius risus, 957.

Sarmatæ Asiani, 54.

Sasan, satrapa Magnesiæ, Prienes et Ephesi, 214.

Satrapæ Persici, 357.

Satraparum Turcicorum nomina, 214. Varia fortuna, 597.

Saturni et Martis in uno signo congressus quid portendat, 452, 453.

Sæulis dæmonium, 539.

Scala ascetica, 962.

Scamander, 60.

Schisma in Ecclesiæ Græca, 876.

Scholastes Aristophanis, 1109 not. Euripidis, 859 not. Homeri, 862 not.

Scholarii principem adolescentem, Michaelis Comneni filium, Trapezuntem introducent, 681. Adversarios puniunt, *ibid.* Idem juniorem principem in carcerem conjiciunt: Michaellem ejus patrem et carcere eductum in solio collocant, 682. Eorum cum Michaelle pactioes: auctoritas maxima, *ibid.*

Scientia Christiano nou necessaria, 931.

Scipiones, 560.

Scopia, 679. Oppidulum, 540 ibique adnot. Urbs, 747. Ejus urbis situs, 580.

Scripturæ verba sæpe obscura sunt, vel ambigua, 510. Qualia afferri debeant, 512.

Scylla, 860, 1029.

Scyllæ um, Italiæ promontorium, 217.

Seythæ, juncti cum Bulgaris, Latinos vincunt, 15. Seytharum regio: vitæ genus: moderato, utilitatis, aliaque

- virtutes, 30. *Varia nomina* : Scythæ diviniæ indignationis ministri : multas provincias variis temporibus vastarunt, 52. *Mores asciscunt eorum* apud quos conserderint : Scythæ Europæi, veteri Scythiæ proximi, 53. Scytharum migrationes in Asiam, in Europam, *ibid.* In Africam ipsam, 54. In Indiam usque penetrant : hinc retro conversi, citeriores provincias pervadunt : demum in Mesopotamia sedem figunt, 58. Aurum et delicias primo negligunt : deinde communi naturæ humanæ vitio degenerant : victis tributa imponunt, 39. Assyriorum ac Persarum consuetudine mansuescunt : eorum habitum, religionem et ritus omnes amplectuntur, 40. Scytharum imperator Persas, Parthos et Medos per satrapas subigit : imperium littoribus maris terminare statuit, 58. Scytharum vicinia Turcis et Arabibus suspecta, 41. Scythæ Syriam et Arabiam occupant : in Asiam cis Euphratem irrumpunt, 81. Turcici imperii sede possuntur, 82. Scytharum irruptio, 99. Scythæ Azatnem Turcum liberant : præda onusti discedunt, 101. Massagetæ seu Alanos subigunt, 204. Prædabundi Thraciam pervadunt : Turcos prædones opprimunt : diebus quinquaginta continuis Romanos fines vastant : captivorum ingens numerus : causa incursionis, 555. Scytharum princeps bellum gerit cum Genuensibus Capham incolentibus, 685, 686. Scythæ, terrores Hyperborei, 52. Mercenarii in exercitu Bulgarico, 453, 484. Scytharum subita in Thraciam incursio, 544. *Ora maritima*, 877.
- Scythæ Asiatici, 157. — Comani, Scytharum Hyperboreorum metu, Istrum trajiciunt : a Joanne Duca benigne excepti, in Romanas legiones referuntur : iisdem sedes in Europa et in Asia assignatæ, 56. — Europæi, 229. Mæotidem paludem et Tanain incolentes, 102. — Hyperborei, 296. Ad Caspium mare descendunt, 55. — Istriani (παρσιότιοι), 99. Accitii a Constantino Bulgaro, in Thraciam irrumpunt, 100, 302, 450. — Occidentales, 459. — Trans Istrum habitantes, 542.
- Scythia, 152. Cur a nemine subacta : cur aliarum gentium facile victrix, 34. Scythia vetus, 53.
- Scythica auxilia, a Michaelæ Palæologo accita, 149. Ab Andronico ejus filio dimissa, 158, 159. Scythicæ incursionis fama, 374.
- Scythissæ erga Thracem et Threissam, quos captivos redemerat, summa æquitas, 542.
- Sebastocratorum principum hæres ultimus morti vicinus : ejus uxor : liberi ex ea nulli, 278. *Vide Ducas*. Sebastocratorici honores, 565.
- Selybria (seu Selymbria), 159, 520, 604, 747, 762, 763. Semele, Jovis ignibus absumpta, 1105.
- Senatus Cæsareus, 258.
- Sennacherin, magnus stratopedarcha, Turcos ad Hællæspontum perducit : Romani fidem violant, 255.
- Sensilium rerum natura, 1040. An ex substantiis sensibilibus cognosci possint substantiæ insensibiles, 1060.
- Sepulcrum (S.), 103, 106. *Vide not.*
- Seraps. *Vide Sarapis*.
- Seres, 43.
- Serica texta, 697.
- Serpens Libycus, viperæ similis, 261. Serpentis veteris ritus, 934.
- Serrhæ, 574. Oppidulum, 288. Urbs magna et mira, 746. Olim Phæzæ, 1263, 1267. Andronico juniori deditur, 410. A Cantacuzeno frustra tentatur, 647, 653. A Crate subigitur, 746.
- Serrharum præfectura, 625.
- Sertorius (*Messer Doria*, *Sire Doria*), Genua exactus, 688 ibique adnot.
- Servia, 647, etc.
- Sestus capta a Joanne Duca, 29.
- Severi imp. lex, 164.
- Sextus Empiricus, 930.
- Sicilia, magna et populosa insula, a Carolo Italiæ rege occupata : Theodorico restituitur, 217, 218. Siciliæ principes, 124. Dictus Πῆξ, 239. Siculi ignis spiracula (χαρτῆρες), 1006.
- Sicyon urbs : cur Demetrias dicta, 116. Συρόχρηστα, 460 not.
- Simonis (Cralæns) Andronici senioris filia quinquennis, Crati despondetur, 204. Cur sterilitis, 245. Ad matris exequias venit, 275. Ad maritum redire cunctatur : cucullum induit : frater Constantinus, cucullo discisso, Triballis abducendam tradit, 287. Ab hariolis ucecepta, patrem Andronicum vana spe implet, 411. In funera Andronici senioris inveni præest : Gregoram hortatur ut monediam canat, 465. Habitum sanctum et angelicum induta : Demetrio Despote adest in judicio, 555. Vidua, 559. Ad incertum sollicitata ab Andronico jun., 394. *Vide et* 254, 461. S. on, 471.
- Sire, *le Grand Sire*; 96, 259 in not.
- Sirenum voces, 335.
- Sisiniius Novatianus, primæ synodi adjutor contra Arium, 925.
- Sitziachan, Scytharum Hyperboreorum dux : moritur, 35. Smyrna, 214. Smyrnæ arx capta a Latinis, 689. Ab Amurrio obsessa, 854.
- Smyrnæorum navale, 598.
- Socrates, 325, 354, 356, 477, 518, 910.
- Socratici auditores, 897.
- Sogdiana, 35, 57.
- Sogdus. *Vide Oxus*.
- Sol, 931. Solis substantiam participare non possumus, 1057. Solis defectio. *Vide Eclipsis*.
- Soliaco (Rufus de), 146, 148 in not. (Henricus), 146 not.
- Solon, 325. Apud Cræsum Lydum, 958. Præcipit ne quis (diviso in factiones populo) partis neutrius sit, 427.
- Solyma, funditus eversa a Nabuchodonosore Assyrio, 750.
- Solymanus satrapa, gener Batalzæ, 741.
- Somnia prophetica Palamitarum, 1034.
- Somnus, operatio divina apud Palamam, 945.
- Sophiæ (S.) templum. *Vide Templum*.
- Sorores duæ, a Turcis captæ, in mutuo complexu exspirant, 141.
- Sortes, 305.
- Sosandra, templum Deiparæ sacrum apud Magnesium, 41. *Vide Monasterium*.
- Souleimasas, 137 not.
- Sozopolis, 193, 210.
- Sparta, princeps Laconicæ urbs, 80. Lysandrum amittit, 486. Spartæ robur excisum, 752.
- Spartani veteres, pane et aqua contenti, 610.
- Sphæræ et hæmisphæria domus imperatoricæ, 1009.
- Spendostlavi, Bulgaricæ principis, soror Crati uxor, 204. *Vide Venceslaus* et Cutrules.
- Spinulæ (seu Spinolæ) affinitas ambitor ab Irene Augusta, 237. Spinula, Genua exactus, 688 ibique adnot.
- Spiritus sanctus unus : et de septem spiritibus, 1121. *Vide et* 1124, 1125, 1127.
- Σπάρτιος, François, 497 not.
- Statua Angeli aëra, 695. Statua equestris Justiniani : viri et equi dimensio, 276. Statua imperatoria, simulacrum urbis manu tenens, 695. Statuarum quinque pulcherrimarum dimensiones, 277 not.
- Stelileutici libri Gregoræ, 1151.
- Stentor, 334.
- Stephanus (S.). *Vide Templum*.
- Stoa (Porticus), 326, 354, 535, 471, 476, 571
- Strabo, 251, 417 in not.
- Strascimirus (Michael), rex Bulgaricæ, 590 not
- Stratagemata, 74.
- Strategopulus (Alexius), post victoriam de Michaelæ Notho, de Manfredi et de Peloponnesi principe reportatam (72, 73, 74), ex magno domestico fit Cæsar, 79. Adversus Michaelæm iterum missus : paucos secum milites ducit : Byzantios jubetur transeundo lacessere : Byzantii recuperandi rationem inquit cum proditoribus, 85. In urbem noctu intronmittitur, 85. Triumphat, 89. A Michaelæ Notho vincitur et captus, 90. Cum sorore Manfredi Siciliæ regis permutatur : Byzantium redit, 91.
- Strategopulus (Michael), in carcerem conjicitur, 190, 195, 197.
- Stratocles Epidaurius : tibicen bonus, at non iam vir bonus, 577.
- Strummitza, 379 ibique adnot., 457, 654. Castellum situ munitissimum, 626. Oppidulum, 579. Pascha ab oppidanis ritu barbaro celebratum, *ibid.*
- Strymon, fluv., 374, 375, 457, 625, 626, 659. Ut eum Gregoras et alii ad Cralem legati trajecerint, 375. Strymonis fontes, 455.
- Subscriptio imperatoris, 109.
- Substantia divina utrum participari possit, 968. Quæstio de substantia et operationibus divinis, 988. Substantiæ et operationi eadem definitio convenit, 952.
- Sultanus Ægypti et Arabiæ legatos mittit ad Mich. Palæologum, 101.
- Susa, 445.
- Sybariticæ mensæ, 975.
- Syda (Cornelius), 1022.
- Sylogismus, ubi de Deo disputatur, locum non habet, 507. huius syllogismo armati disputant, *ibid.* et not.
- Symbolum fidei catholicæ, 999. Filium *genitum*, non *factum*, docet, 1131. Appendix Symbolo adjecta, 125.
- Synadenus (Theodorus), domesticus mensæ imperatoricæ : socius conjurationis initæ ab Andronico juniori adversus seniores : cum Michaelæ imp. conjunctissimus, 301. Protostrator, Syrgianni opponitur navicula

conscensa, Andronicum juniorem comitatur, aditus urbis explorantem, 408. Jubetur castris Byzantium cingere, 409. Constantinum Asanem vincit ad Mauroptolamum, 415. Synadeni inhumanitas erga Andronicum seniore, 452, 441, 416. Epiro præfectus, principi reverso vincens traditur; Thessalonicae et aliis urbibus præpositus, 623. Lavadeus Thessalonicae spem Cantacuzeno facit per litteras, 625. Ea urbe per seditionem pellitur: Gynaecocastur se recipit, 633. Animum mutat: Cantacuzeno insidiatur, 634. Insidias deprehensâ, 635.

Συνάκτων, pro συνδοξάτων, apud S. Athanasium, 1152 not.

Synesus, 522.
Synodus Ephesina, 1021. — Iconomachorum σύνδοσις ἡσυχαστάς, 935. — Contra Arsenium patriarcham, 94. — Atramytta de iudicio de libris igni permissum: ignis neutris favet, 166. — Contra Beccum, 169. — Contra Barlaamum, habita in templo S. Sophiæ: in ea synodo disputatum de sola precatione: aliarum questionum tractatio vel consulto omissa, vel dilata, 357. — Contra Massalianos et Bogomilos, Byzantina, 718. — Contra Joannem patriarcham: eam synodum mensa sumptuosa et immodeste risu excipiunt: ea ipsa nocte Byzantium a Cantacuzeno captum, 783. — Contra Isidorum patriarcham, una et altera, 786. — Palamatica ληστροική, 890. Vide Concilium.

Synodus pœnas indicit Thessalis, nisi se imperatori submittant, 279.

Synodus dici non debet, quæ sit præter ecclesiasticas regulas, 885.

Συντάξασθαι, συντεταγμένος, diverso significatu, 657 not.

Syracusani, 730.
Syrgiannes (sive Ianni), custos adlitus Andronico juniore, 296. Syrgiannis genus, institutio, virtutes, 296. Provinciæ præfectus, omnium animos sibi devincit: mira hominis solertia, 297. Perfidus et fœditragus, populos limitibus vexat: provinciam ademptam ut recuperaverit: Pincernæ dignitate ornatur: rebeliat, *ibid.* Comprehenso: in carcere conjectus, precibus matris restituitur: jurat se fidelem fore, 298. Junioris imperatoris consilia jubetur explorare: senioris consilia juniore aperit: oratio, quo istum hortatur ad defectionem, *ibid.* Factiones et juramenta, 301. Syrgiannes et Cantacuzenus, corruptis auriæ primoribus, provincias Thraciæ administrandas obtinent: variis artibus viam defectioni muniunt, 302. Syrgiannes urbem expugnatam venit: omnia permiscet, 320. Matris precibus molitur, *ibid.* Ab Andronico juniore neglectus clam cum seniore agit: mutatæ sententiæ speciosam causam affert, 351. Andronico seniori optatissimus, fide data et accepta, Byzantium ingreditur: ejus rei nuntio quinam lætati sint, 352. Imperatorum concordia minime lætus: Asanis Andronici fidem tentat: ab eo apud imperatorem accusatus, in carcere conjicitur: omnibus bonis multatur, 362. Fide variis modis sanctita, et carcere educitur, 452. Adoptatur ab Augusta, Andronici jun. matre, 440. Cur suspectus: læsæ majestatis accusatur a Zampalacone: non convictur: vades dare non potest: fugit, 488. Litteris ex Eubora datis, veniam petit, et locum in quo cum suis consistat: aula ei minus tuta: jusjurandum ab eo oblatum, 489. Non impetrata venia, ad Cralem transit: ei gratissimus advenit: magna pollicetur, 490. Populorum fidem promissis tentat, nec frustra, 495. Insidias ei struuntur: ab amicis admonitus, fraudem non sentit: perjurus perjuro decipitur, 497. Thessalonicam contendit: urbes interjectas occupat: a Sphrantze deluditur, 498. Obtruncatur, 501. Syrgiannis elogium, 577. Vide et 315, 579.

Syrgiannis filia, uxor altera Guidonis Armenii, 635.
Syri, 81, 105.
Syria, 81, 102, 103, 106.
Σχῆμα μικρόν, 61 not.

T

Tanarium promontorium. Vide Mæne.
Taurus, 376.
Tanais, 258, 877. In Græciam ut feratur, 525, 935. Tanaldis fontes, 35. Ostia, 797. Τανάιδες ποταμοί, 417. Tantalæa vita, 808, 855. Tantalæum saxum, 209, 300, 816, 922.
Tantalus, 922.
Tarchaniotes (Manuel) dux copiarum Didymotichi relictarum, 627. Ejus elogium: ut Cantacuzeno quæsito et invento Didymotichum reversus, anxie Irene gratissimus advenit, 652 ibique adnot.
Tauracium, 27 not.

Taurosceythæ, 56.
Taurus, omnium Asiæ montium maximus, 82. Tauri montis descriptio, 57.
Tauri signum, 98, 542.
Telchines, 90, 361, 590, 821, 979.
Telepugas, Siltzichanis filius, in Europam transit: plurimas gentes subigit, 55.
Tellerius (Carolus Mauritius) archiepiscopus dux Rhe-mensis, quot mss. codices Bibliothecæ Regiæ donaverit, 180 not.

Tempe, 249. Thessalica, 895.
Templum, S. Andreae, a Theodora protovestiaria instauratum, 167 not. — S. Antonii, in urbe Nicææ, 44. — Blachernense, 787. Vide Blachern. — SS. apostolorum, 786. — Δειπάρæ apud Magnesium, 44. Vide Sosandra. — Δειπάρæ Hodegetriæ, 542. Vide Monasterium. — Δειπάρæ τῆς Πηγῆς, 35, 339. — S. Demetrii CP., 860. — Discipulorum Christi duodecim, 275. — Joannis Baptistæ in urbe Prusa, 44. — Martyrum quadraginta, 460. — Pauli Magni (templum maximum) prope portam Eugenii, 275. — Salomonicum, 750. — S. Sophiæ, τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας μέγα τέμενος; 375. Μέγα καὶ περιβόητον ἱερὸν, 748. Μεγιστος νεώς, 167, 191, 262, 496, 537, 726. Μεγιστος καὶ θεϊος, 537. Μεγιστος καὶ περιβόητος, 275. Τὸ θαῦμα τῆς οἰκουμένης, etc., 787. Ruinam minatur: duobus pyramidibus extructis fulcitur, 275. Orientem versus dehiscit, 696. Asylum olim inviolatum: a Gabala et a patriarcha temeratum, 726. Ruinis deformatum, quassum ob causas, 749. Pars orientalis, collapsio hemispherio, dehiscit, *ibid.* Civium concursus et comploratio: ipsorum nobilium, ac lu primis feminarum pia sedulitas, 750. Substructa ab Andronico imp. fundamenta ruinam sistunt, 751. — S. Stephani protomartyris, 786.

Tenedius portus, 766.
Teniza. Vide Entença.
Τερίστιασις, 741 not. Cantacuzeno Τερίστιασις.
Termini a Patribus constituti quantum vim habeant, 916.
Ternobus, urbs Bulgariæ, 391, 484. Obsidetur, 60. Ternobi episcopus metropolitanæ subesse desinit, 50.
Terra motus, 202, 215, 460, 694, 695.
Terteres Bulgaris, priori uxore cum liberis Nicæam missa, filiam Asanis sibi sponsam asciscit, 135. Asani socero exitum machinatur: eum regio spoliat, 435.
Testimonia ex Veteri et ex Novo Testamento, 915. Testimonia Patrum ea tantum producenda, quæ perspicua sunt, 509.
Teutonus, 32. Vietti C. Mario et Luctatio consulibus, 31.
Thabor mons, 967.
Thaborium lumen, 944, 967, 937, 939, 940, 1001, 1075, 1137.

Thales Milesius, 383.
Theano Pythagorica, 294.
Thebæ, ab Alexandro M. vastatae, 810. Thebarum et Athenarum princeps, olim Magnus Prinicercius; nunc μέγας κύριος, 251.
Thebani, 113, 252, 752.
Themistocles, 337, 453, 486, 490. Medorum classem astu profligavit, 497.
Theocritus, 1150, 1305.
Theodora uxor Michaelis Nothi, 48. Imperatori (Theodoro Lascari jun.) occurrit: reconciliata gratia, Mariam filii sui sponsam secum abducit, 57.
Theodora, Theodori Lascaris junioris filia, Belicurto, seu Velicurto, desponditur, 92.
Theodora (Irene Acropoite) Theodori Lascaris junioris filia, nubit Constantino Tarcho, 61, 65. Maritum stimulat adversus Michaelæm Palaologum, 99.
Theodora δέσποινά, Michaelis Palaologi uxor; Andronici senioris mater, 159.

Theodora (Protovestiaria) uxor, primum Muzalonis, deinde Raülis, utriusque Protovestiarii, 167. Neptis Michaelis Paleologi ex Eulogia sorore, *ibid.* Fundatrix monasterii S. Αυλακῶν: mulier φιλολόγος: Gregorii Cyprii eloquentiam magni fecit: eum ad se recipit, 178 ibique adnot.
Theodora, Andronici senioris neptis ex sorore, nubit vidua Ferrando Ximeni, 232 ibique adnot.
Theodora, Michaelis junioris imperatoris et Mariae Armeniæ filia, Venceslao Bulgaro nupta, 283, 390.
Theodoreus, Cyri episcopus: magnas turbas excitavit in Ecclesia, 507.
Theodoricus (imo Fredericus), Siliæ rex, Manfredi pater, 92, 217. Vide Carolus rex Italiæ.
Theodorus Angelus. Vide Angelus.
Theodorus, Andronici senioris frater, a Philanthropo comprehenditur, 199.

- Theodorus (Marchio) Andronici senioris et Irenes filius, 234. In Longobardiam mittitur : multas opes secum transfert, 210. Accessit inde, et redit rasa barba, 241. Successor Craii designatus; in Triballia hanc a-suescit, 243. Rediit in Longobardiam ad uxorem, 244. Patrem Andronicum prodiit; socors, ambitiosus : vitæ genus; religio, 396.
- Theodorus etc. *Vide* Angelus, Lascaris, Metochites, Muzala, Synadenus.
- Theoduli rhetoris oratio pro Chandreno. *Vide* not. ad pp. 229, 245, 247, 248, 251, 253. (*Integre edita est in loto CXLV.*)
- Theodulus, vir apud Græcos sanctus; Philadelphus episcopus : ejus urbis a Turcis obsessæ servator, 221 ibique adnot. Legatus ad Syrgianum ab Andronico seniore, 520. Ejusdem eucromium, auctore Nicephoro Chumno, 221 not.
- Theologi Byzantini nec in ipso belli civilis æstu alterari desiunt, 722.
- Theologia mystica, 157. In theologiam plerique insiunt, ut pecudes in pascua, 956.
- Θεογνωσία, 865.
- Θεός, nomen, an significet substantiam : ejus nominis etymon, 988. *Vide* Deus.
- Θεότης, nomen, 987, 988, 989.
- Θεραπευτικὸν γάρμα, 788 et not.
- Theriodon flumen, 82.
- Thermopylæ, 231, 627, 656. Thermopylarum mons, 114.
- Thersites, 958.
- Thesaurus repertus. *Vide* Nummi.
- Thesus, 718.
- Thesproti, 110.
- Thessali, 110, 116. Catalanos sibi conciliare amicitia statuunt, 249. Thessalorum et Pelasgorum tumultus, 277. Principatus, 278.
- Thessalia, 128, 247, 278. Thessaliæ status perturbatissimus, 657.
- Thessalica planities, 249. Thessalicæ res, 279. Thessalicus equitatus, 665, 664.
- Thessalonica, 203, 235, 241, 245, 246, 247, et passim. Ἐδικοδόσῃ καὶ πολυάνθρωπος πόλις, 655. Regni sedes, 11. Capitur a Theodoro Angelo, 25. Obsidetur a Syrgiane et a Crale, 498. Synadenum præfectum, Cantacuzeno faventem, per vim expellit, 655. Obsidetur a Cantacuzeno et ab Amurio, 676. Laborat factionibus et civium discordiis, 673, 674, 675. Nec Cantacuzeno nec Craii paret, 795. Ejus urbis status valde perturbatus, 795.
- Thessalonica præfecti. *Vide* Apocaucus, Batatzes, Synadenus.
- Thessalonicenses junioem Andronicum ad se vocant, 409. Ejus matri sacramento se obligant, 440, 488. Apocaucum præfectum et ejus socios obtruncant, 741. Palamam archiepiscopum suum urbis ingressu prohibent, 795.
- Thetidis nuptiale convivium, 829. Thetidis et Pelei nuptiæ, 161.
- Thomas, comes Cephalentiæ, Thomam Epiri et Ætolis principem occidit, 283. Occiditur a Joanne fratre, 556.
- Thomas, Epiri et Ætolis princeps, a sororis filio comite Cephalentiæ occiditur, 283, 318. Ætolorum et Acarnanum δεσπότης, *ibid.*
- Thracæ crebris exactionibus vexati ab Andronico seniore, 300. Oblata immunitate affecti, Andronicum juniorem sequuntur : in publicanos sæviunt : Constantinopolim oppugnatam eunt, 519.
- Thracia vastata et vexata incursionibus barbaricis : Scytharum, 101, Persarum, seu Turcorum, 545, 747. Bulgarorum, 524. Tota fere paret Cantacuzeno, 795. Thraciæ status miserabilis, 399. Unius Thraciæ finibus Romanum omne imperium circumscriptum, 883.
- Thracias ventus, 455.
- Θράκοι, 697 et not.
- Tigris, 1032.
- Tituli. *Vide* Dignitatum tituli.
- Torchus (Constantinus) regni Bulgarici sedem obtinet, 60. Theodori Lascaris junioris filiam Theodoram uxorem ambit : voti compos, priorem uxorem repudiat, et fidei obsidem dat, 61. Ab uxore stimulatus, ab Azatino sollicitatus, Scythas contra Palæologum ciet, 99. Zagoræ princeps; quas uxores habuerit, 63, 295.
- Tollus, 714 not.
- Tomi varii, pro Palama et contra Palamam promulgati, 859 not. Tomus Hagioriticus, *ibid.* Tomus syuodicus in Massalano et in Bogomilis, 719. Tomus contra Barlaamum, 920. Tomus Palamiticus, 1052 ibique adnot. Inusitatis ea remoniis consecratus, 1029. Auctoribus probo est, *ibid.*
- Tornicus (Constantinus) Sebastocratoris socer; magnus primicerius, 72. Post victoriam Macedonicam ut Sebastocrator, 79.
- Torneamentum, ludicrum certamen, 485 ibique adnot.
- Τορνεμέν, *ibid.*
- Tragelaphi, 9.
- Trajanopolis, 547, 797.
- Tralles, urbs ab Attalo Trojano condita, sic dicta quasi Τροία ἑλλην, 142. Instaurata ab Andronico : quadriennio post Turcis dedita, *ibid.* ibique adnot. Oraculum de ea urbe, 143.
- Trapezus, 149, 536, 548. Laborat bello civili, 548. In Latinos accolas sævit, 687. Trapezuntis motus : imperatores aliquot, 678. Pontifex, 550. Magnus Domesticus, 551. Trapezuntis elogium in Cod. Reg., 149 not.
- Triballi, 116, 269, 285, 353, et passim. Romanorum hostes inestissimi, 159. Cantacuzeno insidiantur, 659. Triballorum clandestinæ incursiones, 816. Vires plus justo auctæ, 817. Morbus, 647. Timiditas, 653. Triballorum ecclesia, 203. Triballia auxilia, 268, 409, 410. Triballus quidam legatos (Cantacuzeni comprehendit, et ad Apocaucum deducit, 657.
- Tribunal infidum, 917.
- Tributa aucta, 317. Tributorum exactores, 521.
- Triclinium Alexii, 784, 898. Triclinii imperatori suggestus, imperante Andronico juniore, omnibus patuit, 567.
- Trierarchorum Byzantinorum culpa, 861.
- Τρίτωνος βασιλικῆς, 1105.
- Tripus Delphicus, 321.
- Troja, 60, 251, 711.
- Trojana regio, 538.
- Trojans nautæ. *Vide* Proverbia.
- Trophonii antrum, 376.
- Trullanum concilium. *Vide* Concilium.
- Tuba Tyrrhena, 405.
- Turci victi pacem obtinent a Theodoro Lascare, 91. Legatos mittunt de pace ad Joannem Ducam, 41. Laborant fame, 42. Vincuntur a Scythis, 59. Ut atrocitari ceperint : Romanas provincias populantur : adversas Scythas inirmis : adversus Romanos validissimi, 157. Præparatis insidiis, prælium cum Romanis ineunt suo more, 158. Terga vertunt : Romanos in insidiis pertractos circumveniunt et opprimunt, 159. Ad Sangarium usque prædaibundè excurrunt, 140. Aslanis provinciæ occupatis grassantur, 141. Prædam partiuntur, *ibid.* Tralles in dedicationem accipiunt, 142. Romanos fines populantur, 195. Massagetas in fugam vertunt : usque ad oram Lesbi progrediuntur, 206. Philadelphiam obsident, 221 (561). Qui et quot Turci fuerint in exercitu (atalanorum, 245. Quos duces habuerint : ut in itinere Thessalico prædam partiti discesserint a Catalanis, 248. His relictis suos duces sequuntur, 254. A magno stratopedarcha ad Hellespontum perducuntur, 254. Romanis fidem violantibus (*ibid.*) castellum occupant : auxilia accessunt : regionem vastant, 255. Michæle imperatore adversus eos movente, sibi et rebus suis optime consulunt : vexillum imperatorum adoriuntur, 256. Imperator febilis discedit : duces capiuntur : imperii insignia direpta, et ludibrio habita, 257. Turci Thraciam vastant, 262. A Phile Palæologo debellantur, 265, 266. Nocturnis eruptionibus frustra tentatis, spem salutis abiciunt, 268. Se et sua omnia Latinis dedunt : multi per noctem a Romanis intercepti et trucidati : de cæteris quid actum, 269. Turci quando primum maria et terras infestare ceperint, 351. Magnam partem Bithyniæ subigunt, 384. Duce Orthane, Nicæam obsident, 453. Capunt : imagines libros, et sacras reliquias vendunt Byzantiis : maritimam Bithyniæ oram occupant : tributarios omnibus modis vexant, 458. Latinos ac Romanos terra et mari afficiunt, 525. Turci prædones a Scythis prædabundis in Thracia opprimuntur, 553. Turci Chersonesum et Thraciam incursant : cæsi lectissimi : reliqui pace impetrat, domum redeunt, 558. Illyrica præda onusta, domum dimittuntur ab Andronico juniore, 545. Thraciam vastant : diu humorantur, nemine obsistente, 548. *Vide* Persæ.
- Turci, Alexio Comneno imperante, Nicæam urbem tenebant, 104. A Scythis fugantur, 196. Turci Ioniam incolentes, fodere cum Romanis ictu, quiescent, 358. Turci Smyrnæ et Ioniam incolentes, 214. Turcorum incursiones crebræ, 517, 685. Classis, 502. *Vide* Persæ.
- Turcopulni, sultani Azatiniæ comites, 219, 230. Michælem, juniorem imperatorem, in pugna deserunt, 240. Ad Catalanos transeunt, 252. Cum suis juncti, Massagetas intelligant, 542. *Vide* et not. 241.

fuzus (Simon Bircanegra) ab Ilgone ad Ducis dignitatem euectus : idem biennio post ejectus, 688 ibique adnot. Ejus edicto nobiles Genuæ exacti, *ibid.* et 705.

Tyrreni, 286.

Tyrus, ab Alexandro M. oppugnata, 310. Expugnata, *ibid.* Tyri episcopus : quæ ejus partes fuerint in synodo Palamitica, 893. Cur actioni ultimæ non interfuerit, 991, 1012.

Τυρῶνες ὑποχθόνιοι, 1006.

Tzacones (barbare, pro Lacones), 98.

Tzanychites interemptus, 531.

Tzetzes. Vide not. ad pp. 276, 795, 839.

Tzymes. Vide Ximenes.

U

Ulysses, 1004.

Urosius, cogn. *Sanctus* et *Milutinus*, 287, 318 not.

Ursa minor, 542.

V

Valaincourt (Mahien de), 92 et not.

Valachia, hodie *Iflakia*, 203 not.

Varangi, 503, 598.

Vassalius, δούλος, 438 et not.

Veccus, chartophylax : ejus elogium : concordiam ipse quoque repudiat : imperatorem et cæteros eruditos facile refellit : ingenio et eloquentia longe omnibus præstat, 128. In carcerem cum omni fere cognatione conjicitur : Blemmydæ libros pro Latino dogmate scriptos accurate legit : confert cum scriptis SS. Patrum : sententiam mutat, 129. Creatur patriarcha : imperatori egregiam operam navat : quos adjutores habuerit, 150. Mortuo Michaelē imperatore clem secedit, 160. Relegatur : ejus querelæ, 169. Eloquentia in synodo, 170. Becus refellitur a Gregorio Cypri patriarcha, et a Muzalone magno logotheta : disputando nihil proficit : communione adversariorum repudiat : in exsilium denuo mittitur cum Melitenote et Metochita, 170.

Vectigalia aucta, ut pax auro redimatur, 317.

Velicurtus. Vide Belicurtus.

Venationis ministri in militum numerum relati, 56.

Venceslaus (Gr. Σπενδοσλάβοσ) Bulgarorum princeps, 285. Moritur, 318. Duas uxores habuit : primam, Cralis sororem ; alteram, junioris Andronici sororem, Theodoram, 390.

Veneti a Genuensibus sæpius victi, magnam classem instrunt : Galatarum domos et naves vacuas incendunt : in Venetos sævitum a Byzantiis, ob lucensa suburbia, 207. Veneti satisfieri sibi ab Imperatore postulant : non audiuntur : Byzantios despiciunt, 208. Iisdem superbe illudunt : præda ouusti, domum redeunt, 209.

Classis Venetorum, Genuensibus Galatæis ierenta ; Ponti fauces obsidet : plurimas naves onerarias intercipit : Venetorum æquitas et moderatio : auxilium ab his Andronico juniori denegatum, 416. Eorundem classis alia, Genuensibus pariter infesta, Byzantium advenit, 877. Cur Veneti obsidionem Galatæ deseruerint, *ibid.* Venetorum triremes quatuordecim Ponti Euxini fauces obsident, 880.

Veneti opifices Galatam ex urbe transferuntur, 97.

Venetiarum princeps, 121. Dux, 348.

Ventus quid sit, 450, 451. De vi ventorum, *ibid.* et 451.

Veris paraphrasis poetica, 457, 834, 880.

Veritatis commendatio, 6. Potissima ratio esse debet in historia, 881.

Vestiarum lex, 45.

Vestimenta, quæ ex Serum regione afferuntur, 277.

Vestis alba, vestis imperatorum lugubris, 612.

Victoriæ Macedonicæ nuntius, 79.

Villaneus (Joannes). Vide not. ad pp. 146, 219, 286, 353, 539, 548, 688, 689, 708, 835.

Villharduinus, 14, 15 not.

Vincentius Delvacensis. Vide not. ad pp. 15, 26, 33, 36, 41.

Vintimiliæ comes : ei despondetur Irene, Theodori Lascaris junioris filia, 93 et not.

Virginis Spica, sidus, 548.

Visus et auditus principatum tenent in sensibus : ater alteri præstat, 1040.

Vulcani crateres. Vide Crateres.

W

Wenceslaus. Vide Venceslaus.

Willelmus Tyrius, 41 not.

X

Xanthia (Ξάνθηα) oppidulum. 727. 814.

Xanthopulus (Nicephorus), 473 not.

Xene. Vide Maria Armena.

Xerogypsus fluv., 263.

Xerolophus. Vide Monasterium.

Ξηροφάγα, 462 not.

Xerxes, 537. Per Thermopylas transiturus, 627.

Xiphilinus, 9 not.

Ξυλόκερκος, *Hippodromus*, 735 et not.

Ξυλογάρτιον. Vide Papyrus.

Z

Zachariarum, seu Jaqueriarum, familia Genuensis, 95 not.

Zenobius, 16, 27, 839 in not.

Zephyrium promontorium, 1108 not.

Zonaras, 43, 407 in not.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

NICEPHORUS GREGORAS.

HISTORIÆ BYZANTINÆ LIBRI XXXVII.

PROLEGOMENA.	9
Joannis Bolvini Dedicatio ad Ludovicum XIV.	9
Ejusdem Præfatio.	9
Nicephori Gregoræ Vita, Opera, Elogia, ab eodem Joanne Bolvino scripta.	19
I. — Vita.	19
II. — Opera.	45
III. — Elogia.	57
Hieronymi Wolfi Præfatio.	95
Notitia ex Bibliotheca Græca Fabricii.	99
Immanuelis Bekkeri ad Nicephori Gregoræ Libros postremos Præfatio, editioni Bonnensi anni 1835 præfixa.	115

NICEPHORI GREGORÆ HISTORIÆ BYZANTINÆ LIBER PRIMUS.

CAP. I. — Historici munus excellens. Historiæ laus.

Veritatis commendatio. Historiæ scriptores quinam reprehensione digni. Andronici senioris invectiva in historicos maledicos et mendaces. Auctor de seipso et de opere suscepto. 119

CAP. II. — Initium narrationis : Constantinopolis capta a Latinis. Theodorus Lascaris in urbe Nicæa imperator salutatur. Alexius Comnenus Trapezuntem, Michael Angelus Comnenus Thessaliam et Epirum invadit. Latini reliquas provincias inter se partiont. In Asiam expeditionem parant. Iidem a Joanne Asane, Bulgarorum principe, profligati. Balduinus captus. Aliorum ducum exitus. Thracia et Macedonia vastantur. 131

CAP. III. — Alexius Angelus, antea Byzantii imperator, a marchione Montisferrati captus ; mox dimissus ; genero suo Theodoro Lascari invidet. Jathatinem Turcum socium sibi adjungit. Antiochia a Turcis obsessa. Theodori celeritas. 135

CAP. IV. — Turcus aciem instruit. Pugnatur. Latino-rum equitem infelix virtus. Jathatines a Lascare occisus. Victis Turcis pax concessa. Alexius captus. Victoriæ clementia. Uxores Theodori Lascaris. 139

LIBER SECUNDUS.

CAP. I. — Mortuo Lascari succedit gener Joannes Ducas. Imperatrix vidua, marito non diu superstes. Theodoro Lascari elogium. Laus Joannis Ducæ cum Theodoro comparati. Robertus imperator Byzantinus. Alexius et Isaacius Lascaris prælatum sibi Ducam ægre ferunt. Latinorum armis adjuti a Joanne Duca vincuntur. Latini Asiaticas urbes emittunt. 143

CAP. II. — Theodorus Angelus Michaeli fratri succedit. Imperit sui fines promovet. Thessalonica ipsa potitur, absente Montiserratæ marchione. Imperator inauguratur ab archiepiscopo Bulgariae præter morem legitimum. Prima Justiniana cur dicta sit Bulgaria. Bulgariae origo, migratio et varia fortuna. Theodorus Angelus provincias a Latinis, Bulgariae et Scythiæ desolatæ, impune pervadit. Omnia Byzantium usque vastat. Rerum status miserabilis. 145

CAP. III. — Joannes Asan Bulgariae Theodorum Angelum scire vincit, capit, excæcat. Joannes Ducas classem instruit. Insulas maris Ægæi et Rhodum occupat. In Europam transit. Multis urbibus potitur. Pacem init cum Bulgariae. Asanis filiam filio suo uxorem jungit. Ternobi episcopus metropolitanam jurisdictioni subesse desinit. Imperator, omnibus a Byzantio ad Strymonem urbibus receptis, Nicæam revertitur. 149

CAP. IV. — De rebus Scythicis Earum notitia necessaria. Scytharum regio. Vitæ genus. Moderatio. Justitia aliæque virtutes. Varia nomina. Scythæ, divini indignationis ministri. Multas provincias variis temporibus vastarunt. Mores eorum, apud quos considerint, asciscunt. De Scythiis Europæis, veteri Scythiæ proximis. Scytharum migrationes in Asiam. In Europam. In African ipsam. Scythia cur a nemine subacta. Cur aliarum gentium facile victrix. 151

CAP. V. — Hyperborei Scythæ ad Caspium mare descendunt. Mors Sitsichianis eorum ducis. Hujus filii Chalaus et Telepugas exercitum dividunt. Telepugas in Europam suos ducit. Plerimas gentes subigit. Scythæ Comani Scytharum Hyperboreorum metu Istrum trajiciunt. A Joanne Duca benigne excepti. In Romanas legiones referuntur. Iisdem sedes in Europa et in Asia assignatæ. Altera pars Hyperboreorum Scytharum, secuta Chalaum ducem, ad Taurum montem hibernat. Ejus montis descriptio. Scythæ in Indiam usque penetrant. Hinc retro conversi citeriores provincias pervadunt. Denum in Mesopotamiam sedem figunt. Eorum imperator quietis impatiens Persas, Parthos et Medos per satrapas subigit. Imperium littoribus maris terminare constituit. Scythæ aurum ac delicias primo negligunt; deinde communi naturæ humanæ vitio degenerant. Vitis tributa imponunt. Assyriorum ac Persarum consuetudine mansuescunt. Eorum religionem, habitum ac ritus omnes amplectuntur. 157

CAP. VI. — Scytharum vicinia Turcis et Arabibus suspecta. Turcorum legato de pace ad Joannem Ducam. Ejus faciendæ necessitas par utrinque. Pax inita quam utilis rei Romanæ. Agrorum cultu et rei pecuniariæ cura imperator sibi et pauperibus consulti. Cognatis et aliis nobilibus, idem: ut faciant auctor est. Quo consilio. Quantæ inde divitiæ. Fames apud Turcos. Romani illorum pecunia ditescunt. Ex ovis venditis corona imperatrici, dicta Ovata. Edictum imperatoris, ne quis vestibus utatur extra imperii fines quæsitis. Pœna addita. Æquitas ejus legis. 163

CAP. VII. — Imperatrix Theodori mater ex equo lapsa desinit liberis parere. Rempublicam præclare cum marito administrat. Tempa ab utroque extracta. Aedes curandis alendisque pauperibus assignatæ. Moritur Irene. Imperator viduus Annam Alemanam, sororem Manfredi Siciliae regis, uxorem ducit. Marcesinam, Annæ magistræ et educatricem, perditæ amat. Imperatoris insignibus ornari patitur. Uxori ipsi præfert. Consentientiæ stimulis urgetur. Monachi Marcesinam templo excludunt jussu præpositi Blennydæ. Hujus elogium. Ut Marcesinam semper insectatus sit. Mulier trita et alicui assentatores Blennydam erimantur. Imperator seipsum damnat et culpam suam deplorat. 169

CAP. VIII. — Michael notius. Thessaliæ et Ætolia princeps. Quatuor filiorum pater. Mariam imperatoris neptem sponsam ambit filio suo Nicephoro. Spasialium celebratio. Idem statim rupto foedere urbibus Thraciæ imminet. Imperator exercitum cogit. Urbes adventu suo alias confirmat, alias recuperat. Fœdus cum Michaelo renovatum. Despotæ dignitas ei concessa; item ejus filio ob affinitatem. Michael Palæologus affectati imperii accensatur. Purgat se jurejurando. Milites in hiberna dimissi. Imperator in Asiam reversus morbo cœripitur.

Ægrotat annum integrum. Moritur. Sepelitur. Ubi. Qua ætate. Quo imperii anno. Ætas Theodori filii ejus. 173

LIBER TERTIUS.

CAP. I. — Theodorus Lascaris patri succedit. Cur vivo patre imperator non designatus. Totius populi suffragiis creatur. Mortuo Germano, de patriarcha eligendo deliberatur. Nicephorus Henmydes omnium dignissimus. Oblatum honorem recusat. Arsenius igitur. Eius elogium. Princeps electionem ratam habet. A novo patriarcha innungitur. Bulgariae et Thessaliæ in Thraciam irrupunt. Imperator fœdus cum Turcis renovat. Helespontum trajicit cum magno exercitu. Venationis ministri in millium numerum relati. Bulgariae viribus Romanis impar ablata restituit et pacem impetrat. Bellum in Thessaliam transfertur. Theodora Michaelis uxor imperatori occurrit. Recensitata gratia, Mariam filii sui sponsam secum abduxit. 177

CAP. II. — Michael Palæologus, Nicææ præfectus, ad Turcos fugit. Fugæ causa. Iconii Sultanus eum legioi Romanæ præficit. Scythiis opponit. Sultani cognatus ad hostes transit. Turci vincuntur. Palæologus rogatu imperatoris in aulam redit. Jusjurandum præstat. Constanti dignitatem recipit. Res Bulgariae. Asanis obitus. Ejus successor Myzès, mollis et ignavus. Constantinus Toëchus regni sedem obsidet. Myzès in Asiam fugit. Mesembriam imperatori tradit. Annuus reditus et prædia ab eo obtinet. Toëchus per legatos Theodoram, imperatoris filiam, uxorem ambit. Voti compos. priorem conjugem repudiat et fidei obsidem dat. Imperator ægrotus. Monasticum habitum paulo ante mortem induit. Peccata expiat. Moritur. 185

CAP. III. — Georgius Muzalo, homo novus, ut in aulam irrepserit. Theodoro juniori pergratus. Prævestiarii dignitate ornatur. Uxorem ducit cognatam imperatoris. Cum patriarcha Arsenio tutor testamento datur Joanni Lascari. Imperatoris filia quatuor. Filius unus. Jusjurandum pupillo et tutori bis præstitum. Nobiles ægre ferunt prælatum sibi Muzalonem. Qui proceres convocat. Tutela et rerum administratione vult se abdicare. Prohibetur. Novum jusjurandum exigit. Nobilium invidia. Tumultus in exercitu. Novendiale sacrum Muzalonis duorumque ejus fratrum cædes in templo perpetrata. Mulierum, sacerdotum, aliorumque repudiatio. Arsenius patriarcha anxius et consilii inops. Vir simplex et sanctus, administrandæ reipublice minime apus. Inita cum nobilibus deliberatione male omnino saluti pupilli consilii. 189

CAP. IV. — Michael Palæologus ob eximias corporis et animi dotes omnibus gratus. Variis præsagii imperio destinatur. Generis nobilitas. Avi et patris dignitates. Fiscus cæves a patriarcha accipit. Largitionibus animos nobilium sibi mancipat. Item militum et concionatorum. His auctoribus ipso patriarcha assentiente imperii administrationem suscipit, donec hæres legitimus adolescat. Despotæ titulo ornatur. 193

CAP. V. — Michael Angelus Macedoniam et Thraciam statuit invadere. Exercitum cogit. Socios sibi ascerit generos suos, Peloponnesi principem et Manfredum Siciliae regem. Hi provincias nondum subactas sorte dividunt. Joannes Sebastocrator, Michaelis Palæologi frater, illis opponitur. Vires principes secum ducit. Thraciæ et Macedoniæ legiones suis adjungit. Proxime hostem castrametatur. Hostes Bellogradum obsident. Viribus suis nimium confidunt. Romanum exercitum contemnunt, militum numero imparem, sed divina ope subnixum. Michael Angelus per transfugam decipitur. Proditum se a sociis putat. Eos noctu deserit. Socii, cognito Michaelis discessu, ipsi se proditos putant. Turbati et trepidantes a Romanis caduntur. Princeps Peloponnesi capitur. Rex Sicilia cum paucis fuga elabitur 199

LIBER QUARTUS.

CAP. I. — Michael Palæologus imperator salutatur. Arsenius moleste fert. Novum jusjurandum ab eo exigit. Eidem diadema imponit. Quibus conditionibus Victoriae Macedoniæ nuntius. Honores victoribus delati. Princeps Peloponnesi captum se redimit. Ubes ab eo datur, quibus præficitur Constantinus Sebastocrator. Laetorum Peloponnesiorum cladis. Arsenius secedit. Successus causa Nicephorus ei subrogatur. Palæologus Galatam frustra obsidet. Byzantium praesidiis erigit, unde Latinerum inopia. Lietu Nicæam redit. Scythæ Syriam et Arabiam occupant. In Asiam quæ est eis Euphratem irruunt. Turci imperii sede potuntur. Sultanus Azunes Palæologum supplex adit. 203

CAP. II. — Michael Ætolis pacem rumpit. Caesar Strategopulus adversus illum missus. Paucos secum milites

ducit. Byzantinos jubet transiendo laessere. Ubi primum castrametatus. Quos homines obvios habnerit. De divina providentia. Latinorum vires exiguae. Daphnusia ab iis obsessa. Byzantii recuperandi ratio inita cum proditoribus. Cæsar in urbem noctu intronititur. Domorum incendia. Latinorum, qui Byzantii imperarunt, enumeratio. Balduini conatus irritus. Fuga. Classis, quæ Daphnusiæ obsidebat. Byzantium redit. Latinos fugientes excipit. In Italiam vela dat. Michael Palæologus recuperatæ urbis nuntio quemadmodum affectus. Ut per portam Auream intraverit. Ut imago Deiparæ Hodegetriæ antelata sit. Urbis aspectus ruinis deformatus. Latinorum incuria. Imperator urbem instaurat. Arsenius iterum patriarcha. Alexii Cæsaris triumphus. 211

CAP. III. — De humana felicitate, quam fluxa et caduca sit. Philippi Macedonis apophthegma. Cæsar malus genus invidet. Michael Ætolus Romanos fines vastat. Cæsarem vincit ac vivum capit. Rerum humanarum vicēs. Cyrus. Hannibal. Pompeius. Cæsar cum sorore Manfredi Siciliæ regis permittitur. Byzantium redit. Michael Ætolus affinitatem jungit cum imperatore. 221

CAP. IV. — Palæologus stabilit potestatem suam. Theodori Lascaris filias nuptum collocat. Quibus maritis. Joannem eorum fratrem excæcat. Quis inter hæc sensus Arsenio fuerit. Ut Palæologo sacris interdixerit. Palæologus veniam sceleris petit. Non auditur. Concilium iudicii adversus patriarcham. Pontifices fraternæ charitatis expertes. Crimen Arsenio obiectum. De Azatine Turco. Patriarcha iudicio se non sinit. Damnatur ut contumax. Germanus ei succedit. Quenam ejus merita erga Palæologum fuerint. 223

CAP. V. — Icarus ab Eubææ principe deficit. Confirmatis viribus societatem init cum Palæologo. Eubæam subacturum se promittit. Eubææ princeps in insidiis delapsus capitur. Ad imperatorem perducitur. Ut subito expiraverit. Veneti et Pisani opifices Galatam transferunt. Item Genuensēs. Iisdem immunitas concessa. Eorum magistratus. Balduini filius Caroli regis filiam uxorem ducit. Palæologus in maxima classe instructa ejus spes frustratur. Insulas recuperat. Michael Ætolus denuo fidem frangit. Palæologus ei bellum inferit. Viso cometa terretur. Imminentem Scytharum irruptionem timet. Domum redit. 227

CAP. VI. — Joannis excæcati soror maritum suum Constantinum Bulgarum adversus Palæologum stimulat. Azatinus Turcus eundem promissis sollicitat. Scythicus exercitus accitit Constantini in Thraciam irruat. Palæologus trirèmes duas nactus fuga eam. Scythæ Azatinem liberant. Præda onusti discedunt. Thraciæ vastitas. De Azatinæ uxore, liberis, pecunia et comitiisbus quid actum sit. 233

CAP. VII. — Legatio ab Ægypti et Arabiæ sultano ad Palæologum. Navigatio per Bosporum Ægyptiis mercatoribus temere concessa. Ægypti effeminati et imbelles. Militibus et Scythia acitit Africam et Libyam domant. Gallos Phœnicia et Syria exterminant. Digressio. Galliæ limites. Galli sanctum sepulcrum vindicaturi in Syriam proficiscuntur. Danubi oram legunt. In Thracia castrametantur. Eorum legatio ad Alexium Comnenum de comæatu et de trajiciendo Hellesponto. Pactum cum eodem de Turcis Romano solo expellendis. Galliotæ copiæ Romanis junctæ magnam Asiæ partem subigunt. Urbibus Alexius, Galli omni præda potiuntur. Cilices transiunt Christiano exercitui dant. Syriam et Phœniciam ingressuris Arabes obsistunt. Galli comæatu exiit bellum gerunt. Hostibus debellatis domicilium in Syria constituunt. Voti obliviscuntur. Finis digressionis. Ægyptiorum Arabum imperium latissime patens. 235

CAP. VIII. — Germanus cur patriarchatum abdicaverit. Josephus ejus successor, quis, unde, quo ingenio, qua doctrina. Michael Palæologus perjuri et crudelitatis quomodo absolverit. Solis defectus futura a Turcis mala portendit. Quæ et quanta sit vis astrorum. Andronicus uxorem ducit Annam. Imperii insignibus ornatur. Jusjurandum quibus præstitit, a quibus acceperit. Eius nomen edictis subscriptum. Qua formula. 243

CAP. IX. — Michaelis Ætoli obitus. Quatuor liberi. Hæreditas duobus divisa. Natu minimis ut consultum. Eorum fuga ad imperatorem. Joannes Sebastocrator Thessaliæ princeps Romanas provincias populatur. Joannes despotes cum magno exercitu Thessaliam ingreditur. Sebastocratoris trepidatio. Militum Romanorum sacrilegia. Sebastocrator multa oppida amittit. Novarum Patrum mœnibus se defendit. Fessus longa obsidione eam exire statuit. Consilium uni tantum homini indicat. Noctu per funem dimissus Romania castra pervadit. A henarum duce adit, a quo detectos milites quingentos accipit. In Romanos nec opinantes impetum facit.

Joannes despotes obsidionem deserit. Oppidani cum Sebastocratore Romana castra diripiunt. Instant fugientibus. Spoliis contenti eade abstinent. Mos vetus. Militis Romani quonam se ex fuga receperint. Urbs Sicyon cur Demetrius dicta. 247

CAP. X. — De sinu Pelasgico. Imperatoria classis insulas a Latinis occupatas vexat. Cretensium et Eubœensium classis. Naves Romanas in sinu Pelasgico stantes pene opprimit. Prælium navale. Navium moles, forma, apparatus. Philanthropenus Romane classis præfectus suos adhortatur. Pugnae exitus. Romani fugiunt. Joannes despotes recens a terrestri clade pugnam instaurat. Hostes in fugam vertit. Insignia despótica cur nunquam deinceps gestaverit. 253

LIBER QUINTUS.

CAP. I. — Fœdus a Balduino initum cum Carolo Italia rege. Pactum de Constantinopoli recuperanda. Caroli ambitio, prudentia, bellicæ virtutes. Quid illum impulerit ad bellum Palæologo inferendam. Belli apparatus. Copiæ terrestres. Classis. Palæologus Byzantium munit. Siciliæ regem et Venetos in Carolum concitat. Artaxerxæ stratagemata. Carolus incepto non desistit. Palæologus legatos ad papam mittit: per quos de avertendo Carolo et de Ecclesiarum concordia agit. 259

CAP. II. — Palæologi legatio benigne auditur a Romano Pontifice. Initur concordia. Quibus conditionibus. Josephus patriarcha concordiam improbat. Secedit. Sacerdotes et magistratus non pauci imperatori adversantur. Imperatoris blanda et artificiosa oratio. Eiusdem severitas in contumaces. Pancorum zelus et constantia. Vulgus imperitum passim dispersum. Sectæ duæ. Fanaticorum hariolationes. Vecchi chartophylaci elogium. Concordiam ipse quoque repudiat. Imperatorem et cæteros eruditos facile refellit. Ingenio et eloquentia longe omnibus præstat. In carcerem cum omni fere cognatione conjicitur. Blemmydæ libros, pro Latino dogmate scriptos, accurate legit. Confert cum scriptis SS. Patrum. Sententiam mutat. Creator patriarcha. Imperatori egregiam operam navat. Quos adjuutores habuerit. Liturgia semel cum Latinis celebrata. Ubi. A quibus. Quoniam casu. 263

CAP. III. — Anna et Maria, imperatoris neptes ex sorore, quibus maritis nupserint. Lachanas Bulgarus latrocinis ditescit. Exercitum cogit. Constantinum Tœchum vincit et occidit. Eius regnum et uxorem accipit. Oppidis Romanis imminet. Palæologus cum antevertere statuit. Joanni Asani, legitimo Bulgarici regni heredi, filiam suam Irenen despondet. Eundem cum magnis copiis in Bulgariam mittit. Lachanas Palæologi dolo occiditur. Asan regnat. Constantini Tœchi uxor et filius expelluntur. Terteres Bulgarus Asani socero exitura machinatur. Eum regno spoliatur. Asan Byzantium aufugit. 271

CAP. IV. — Genuensēs Galatæ insolent. Palæologus ob unius civis Byzantini cadem minatur ilis extrema. Ut veniam impetraverint. Eorumdem trirèmes duæ piraticæ, insalutato imperatore. Constantinopolin prætervehuntur. Earum reditum imperatoriæ expectant. Genuensēs conantur evadere. Cum imperatoris configunt. Vincuntur. Latinorum fastus imminutus. 275

CAP. V. — Azatinæ sultani obitus. Meleus ejus filius paternum imperium repetit. Ab Amurio Satrapa vincitur. Donum reversus occiditur. Turci ut latrocinari cœperint. Romanas provincias populantur. Adversus Scythas iurmi; adversus Romanos validissimi. Palæologus magnam exercitum eis opponit. Duces præcicit incantus. Turci preparatis insidiis prælium ineunt suo more. Terga vertunt. Romanos in insidiis pertractos circumveniunt et opprimit. Ad Sangarium usque prædabundi excurrunt. Palæologus munita Sangarii ripa Bithyniam tutatur. Copiæ ejus terrestres ac navales aliis bellis distracta. Turci Asiaticis provinciis occupatis grassantur. Lamentatio rhetorica. Prædae partitio. Sorores duæ in mutuo complexu expirant. Andronicus jussu patris Tralles instaurat. Eadem urbs quadriennio post Turcis dedita. Oraculum de Tralibus et de Andronico multis suspectum. Eventu comprobatur. Atallos Trojanus Tralium conditor; unde urbis nomen. 277

CAP. VI. — Carolus rex et Palæologus imperator diversis artibus pares. Sibi invicem officunt. Providentia divina. Carolus hostis perpetuus Palæologi, sed irritus semper conatu. Byzantinos terra marique aggreditur. Rosonsules terrestribus copiis præfectus Ionium trajicit; quo consilio; qua spe. Palæologus Fredericum Siciliæ regem in Carolum armat. Eo astu classem Caroli in Siculos avertit. Publicis precibus indictis exercitum cogit. Italorum militaris disciplina. Ut suo fastu sibi noceant.

Dolia et levibus pygnis lacessuntur. Rosonules Bellegradum obsidere pergit. Cum paucis progreditur ad aequatores defendendos. Byzantini eum circumveniunt. Reliquas ejus copias opprimunt. Carolus male adversus Siculos rem gerit. Filium amittit. Mœrore confectus moritur. 287

• CAP. VII. — Joannes Trapezuntis Imperator Byzantium venit. Eudociam Palæologi filiam uxorem ducit, unde natus Alexius Joannis successor. Joannes Sebastocrator fidem rursus frangit. Palæologus legatos mittit ad Noxam Seytham affinem suam. Auxilia ab eo accipit. Thessaliæ exitio imminet. Subito morbo correptus non potest destinata exsequi. Audit locorum nomine reminiscitur oraculi. Dolere se ænigmate deceptum oculos viro insonti effodisse. Digressio de oraculis. Quis eorum auctor. Cur ambigua et obscura. Quænam cavenda. Quo anno mundi Michael Palæologus obierit. Quo ætatis. Ejus cadaver neglectum et fortuito humatum. Eiusdem dotes eximias. Cōscientia. Charitas erga liberos nimia. Quantum cuique liceat sui ipsius et liberorum causa. Palæologus suorum amore jus omne violavit. Scelerum fructus. 293

LIBER SEXTUS.

• CAP. I. — Andronicus patri succedit. Imperii intita turbulenta. Scythæ auxiliariæ ut dimissi. Michael Glabas. Corpus imperatoris quo translatum. Luctus indicus. Res ecclesiasticæ. Exsules domum redeunt. Veccus clam secedit. Josephus iterum patriarcha. Dlaboli principatus et vectigalia. Tres in Ecclesia Græca factiones. Josephus iterum patriarchatu cedit. Imperatoris æquitas. Factiosi Atramytium conveniunt. Moritur Josephus. Gregorius Cyprii eloquentia. Ut patriarcha designatus sit. Cur dilata consecratio. Cozylenus antistes Debreno prælatus. Heraclensem inaugurat. Hic novo patriarchæ manus imponit. Lex Severi imperatoris. Constantinus Magnus concessa urbibus privilegia non abrogavit. Zelotæ cur Gregorium Cyprium suspectum habeant. Eorum crudelitas, ambitio, avaritia. Synodus Atramytina. Judicium de libris igni permissum. Ignis neutris favet. Concordia redintegrata. Patriarchæ auctoritas stabilita. Jarsenistarum postulata. Corpus Arsenii in Sophia tempore deponitur. Quonam deinde translatum. De Theodora Eulogii filia. 301

• CAP. II. — Andronicus viduus ab Hispanorum rege uxorem petit. Irene ei datur, idque inconsulto Papa. Mos vetus Latinorum principum. Irenes elogium. Gregorius Cyprii Vecco invidet. Eum relegari curat. Vecco querelæ. Synodus. Vecco eloquentia. Gregorius patriarcha et Muzalo magus Logotheta eum reperiunt. Muzalonis auctoritas. Insigne dignitatis. Veccus disputando nihil proficit. Communionem adversariorum repudiat. In exilium denuo mittitur cum Meliteiote et Metochita. Cruelitas delictorum in eos, qui Latine Ecclesiæ adhaeserant. Iusta crudelitatis poena Andronicus paterni sceleris vindictam timet. Lascarium cæcum invisit et solatur. In Orientem abit. 313

• CAP. III. — Quinam Andronico auctores fuerint, ne sumptum faceret in classem. Quam funestum id consilium rei Romanæ fuerit. Latinorum vires ex eo auctæ. Piraticarum navium audacia. Gasmulica turba ob inopiam dispersa. Neglectæ trirèmes multæ pereunt. Paucæ incolumes servatæ. 321

• CAP. IV. — Gregorius Cyprii Vecco supplicii opem negat. Justo Dei judicio punitur. Accusatur a suis ut blasphemus. Ab amicis ingratis proditor. Idem ei accidit quod olim Julio Casari. Omni præsidio destitutus secedit in monasterium Hodegetriæ. Inde in alium transit, a muliere nobili evocatus. Moritur. Chilas et Daniel ejus accusatores animi ingrati dant poenas. Accusantur ipsi quoque a charissimis. Imperator eos aversatur. Contemnuunt a collegis. Vitam in urbe fluunt mœrore confecti. 325

• CAP. V. — Gregorio Cyprio succedit Athanasius, vir illitteratus et austeris moribus. Clericos castigat. Nec pontificibus parci. Gregorius Cyprius viros doctos et eruditos ecclesiis præfecerat. His Athanasius residendi necessitatem imponit. Ipsos principes censuræ metu conuict. Quas res monachis interdixit. De equitatione quid statuerit. In monachos hypocritas severe animadvertit. Item in fanaticos. Poenæ impositæ. Athanasii constitutiones non diu viguerunt. Mos antiquus interpretandi publicæ sacras Scripturas; item prædicandi verbum divinum. Uterque mos novissime abrogatus. Status Ecclesiæ in præjus mutata. Morum depravatio. Jurandi licentia. Rationis et doctrinæ lux extincta. Ejus mutationis causæ expendantur. Cur Ecclesiam Græcam desolari

oportuerit. Mirum eam eadem in Athanasii tempora incidisse. 329

• CAP. VI. — Andronicus Constantinum Porphyrogenitum fratrem suspectum habet. Prima simultatis causa. Secunda. Tertia. Priores duæ prorsus iniquæ. Tertia paulo justior. Cyrus junior cur fratrem in se armaverit. Cur Augustum Antonium. Porphyrogenitus uxorem ducit. Studii monasterium instaurat. Andronicus in Asiam transit. Porphyrogenitum in carcerem conjicit; item ejus amicos. 341

• CAP. VII. — Tumultus publicus contra Athanasium. Irarum causa. Athanasius secedit. De excommunicationis sententia manu ejus clanculum scripta. Ut a pueris inventa sit. Quos motus exclaverit. Athanasii fama imminuta. Ut is apud imperatorem se excusaverit. Veniam dati et petit. De Joanne Sozopolitano. Eo patriarcha, monachi improbi respirant. Michael Andronici filius diademate ornatur. 345

• CAP. VIII. — Italus et Armenus affinitatem imperatoris ambiunt per legatos. Italus cur non auditis. Melochites et Glycys, qui et quales viri. Eunt in insulam Cyprium legati de affinitate. Re infecta in Armeniam profisciscuntur. Suum illud iter Glycys descripsit. Maria regis Armeniæ soror Byzantium adducitur. Turci Romanos fines populantur. Philanthropenus et Libadarius in Asiam mittuntur. Eorum elogium. Philanthropenus omnia prospere succedunt. Multi ad illum se adiungunt. Libadarius eum suspectum habet. Cretenses transfuga ipsum hortantur ad defectionem. Philanthropenus hæsit. Cōsentit. Imperit insignia non admittit. Ejus defectio unilatè Libadario et imperatori. Philanthropenus imprudens Libadarius imperatorem omittit. Theodorum imperatoris fratrem invadit. Libadarius pecuniam et militares copias cogit. In Lydia castrametatur. Cretenses pecunia corrupti Philanthropenum et vincitum tradunt. Libadarius captus insultat. Visum admittit. Notatur ut insulens et crudelis. 349

• CAP. IX. — Terræ motus. Multæ sedes labefactæ. Michaelis archangeli statua dejecta. Quis illam prima exererat. Quis lapsam restituit. Moritur Joannes Trapezuntis imperator. Alexius filius ei succedit. Eudocia vidua Byzantium venit. Crall nubere recusat. Crallis inconstantia erga uxores. Imperator filiam suam Simoideam ei despondet. Thessaloniam conveniunt. Porphyrogenitus fratrem vincit sequitur. Obsides dati a Cralle. De Sphendostlavi sorore et de Cutrule. Simonis quinquagenis a sponso quadragenario abducitur. 359

• CAP. X. — Alani a Scythis subacti legatos mittunt ad imperatorem. Eorum postulata et promissa. Andronicus Romanis diffusus; ad auxilia externa se convertit: quanto rei Romanæ damno. Alani cum uxoribus et liberis admissi. Acerbis exactioibus occasionem præbent. In Asiam transeunt Michaelis imperatoris ductu. Circa Magnesium castrametantur. Turci eos observant. Inordinatos adoriuntur. In fugam vertunt. Imperator recipit se in urbem Magnesium. Alani Christianorum agros populantur. Turci usque ad orum Lesbi progrediuntur. 361

• CAP. XI. — Veneti a Genuensibus saepius victi magnam classem instruunt. Genuenses Gaiatæ ut sibi et rebus suis consuluerint. Eorum domus et naves vacuæ incendiuntur. Byzantini ob incesu suburbia in Venetos saeviunt. Veneti satisfieri sibi ab imperatore postulant. Non audiuntur. Byzantinos ob abjectam rei navalis curam injuriæ expositos despiciunt. Iisdem superbe illudunt. Præda onusti domum redeunt. Joannes patriarcha contemnitur, ut simplex et indoctus. Scedit. In patriam revertitur. 365

LIBER SEPTIMUS.

• CAP. I. — Provinciæ Asiæ a Turcis occupantur. Karum partitio. Nomina Satraparum. Athanasius imminuentem Dei iram prænuunt. Terræ motus. Imperator Athanasium præ cæteris patriarchatu dignum judicat. Restituendum censet. Plurimi refragantur. Quidam obtemperant. Athanasius Constantinopolitanæ Ecclesiæ iterum prædicatur. Patriarcha Alexandrinus fabellam imperatori narrat et Athanasium notat. 369

• CAP. II. — Italix rex Sicilia regem imparatum terræ marique oppugnat. Varii cladibus afficit per biennium. Rogerius Catalanus, maris et insularum terror. Quas copias secum habuerit. A Sicilia rege accessit. Eius adventu urbes redeunt ad dominum legitimum. Italix rex eas armis repetit. Re male gesta discedit. Bellum reparat. Vincitur. Pacem petit et affinitatem. 375

• CAP. III. — Rogeriani milites, rebus Sicilia tranquillibus, iucru quo se vertant. Byzantium eunt ab Andronico acciti; Catalani mille; Almagavari totidem. Honores Rogerio delati; item Berengario Entencæ. Catalani in

Asiam missi; hospites et socios vexant. Philadelphiam obsessam liberant. Episcopi Theolepti virtus. Asia recuperanda occasio cur omitta. Romani et Alani domum revertuntur. Catalani stipendia fraudati Romanas urbes hostili more pervadunt. Eorum crudelitas. Imperator ut hæc tulerit. Rogerius ex Asia in Thraciam redit. Junio-rem imperatorem adit. Stipendia persolvi postulat. Obtruncatur. 377

CAP. IV. — Milites Romani, occiso Rogerio, cum Catalanis debellatum putant. Providentiæ divinæ decretis non resistendum. Malorum consiliorum malus exitus. Romanorum cladium causæ. Catalani Calliupolin, castris oppidanis, muniunt. Terra et mari bellum apparant. Mari vincuntur a Genuensibus. Berengarius, navarchus captus; deinde redemptus. Catalanorum consternatio. Omnia ipsis infesta. Tolerandæ obsidioni se accingunt. Turcos auxilio accessunt. Prædas agunt. Michael imperator in eos movet. Turcopulos et Massagetas secum ducit. Juxta Apros castrametatur. Exercitum instruit. A Massagets et Turcopulis deseritur. Turbatam aciem frustra conatur restituere. In hostes temere invectus vix evadit. Equitis fidelis virtus. Andronicus filium objurat. ut vitam prodigum. Romanorum fuga et clades. Turcopulorum ad Catalanos transitio. Catalanorum duces inter se dissident. Berengarius occiditur. Ximenes Byzantium se recipit. Ornatu magni ducis titulo et affinitate imperatoris. Massagetas in Scythiam transiitura Turcopulis et Catalanis profligantur. 385

CAP. V. — Imperatrix, privignum exosa, liberos suos conatur ei exæquare. Mos succedendi apud Latinos principes receptus. Andronici uxores duæ: liberi sex. Andronicus uxoris petitioni refragatur. Hæc virum fastidit ulciscitur. Unde dissidium. Irene Thessalonicam secedit. Maritum tradidit. Mulierum impudentia. Andronici lenitas. Irene filio suo Theodoro uxorem quaerit. Conditione ab Athenarum duce repudiata, ad Spinulam itur. Latini nobiles Imperatorum Byzantium affinitatem vix dignantur. Irenes genus. Marchionum dignitas. Digressio de dignitatum titulis. Marchionum Longobardorum provincia. Theodorus eo mittitur. Multas opes secum transfert. Joannes, alter Irenes filius, Nicephori Chumii filiam uxorem accipit. Sine liberis decedit. Irenes profusa liberalitas erga Cralem generum. Spes delusæ. Crales uxor cur sterilis. Crales, Irene urgente, successorem sibi designat, primo Demetrium; deinde Theodorum Marchionem, uxoris suæ fratres. Neuter in Triballia assuescit. 307

CAP. VI. — Catalani Thraciam vastant. Locum quaerunt, in quo consistant. Quantæ eorum copiæ fuerint. In Macedonia apud Cassandriam hibernant. Urbibus Macedonicis imminet: in primis Thessalonicæ. Andronicus Constantinopolitanus angustias munit. Milites conseribit curat, qui urbes defendant. Hostes comæatu destituti reditum in Thraciam parant. Audiunt præclusum sibi iter. In magno metu versantur. Thessaliam petunt. Juxta Olympum castrametantur. Agros finitimos populantur. Qui et quot Turci fuerint in exercitu Catalanorum. Quos duces habuerint. Ut in itinere Thessalico prædam partiti discesserint a Catalanis. 409

CAP. VII. — Catalani Turcis dimissis in Thessaliam irrumpunt. Principum sebastocratorum hæres ultimus morti vicinus. Ejus uxor. Liberi ex ea nulli. Thessali catalanos sibi conciliare amicitiam statuunt. Catalani Thessalorum pecuniam et societatem incertæ spei præferunt. Superatis Thermopylis juxta Cephissum castra ponunt. Cephissi cursum. Athenarum princeps Catalanis transitum negat. Eisdem contemnit. Catalanorum vires. Callidum stratagemata. Atheniensis exercitus numerosus in limum impingit. Interuocione deletur. Catalani Thebas et Athenas capiunt. In his locis consistunt. 415

CAP. VIII. — Turci relicti Catalanis suos duces sequuntur. Meleceus recipit se ad Cralem. Chalci in Macedonia subsistit. Pacem offert Romanis. Pacis condiciones. Magnus stratopedarcha Turcos ad Helespontum perducit. Romani fidem violant. Turci castellum occupant. Auxilia accessunt. Regionem vastant. Michael imperator ad eos debellandos evocatur. Militum rusticorum temeritas, Romanorum scordia. Barbari sibi et rebus suis optime consulunt. Vexillum imperatorum adoriuntur. Imperator a militibus destituitur. Flebilis et invitus discedit. Duces resistunt. Ab hostibus capiuntur. Impetii insignia direpta et ludibrio habita. 425

CAP. IX. — Athanasii patriarchæ altera secessio. Seccessionis causa. Nipho in ejus locum succedit, vir illiteratus. Ejus studia et malæ artes. Uno hoc laudandus, quod Arsenatas ad communionem admisit. Arsenatarum petitiones. Quinam ex his schisma renovaverint. 427

CAP. X. — Turci Thraciam vastant. Imperator morce-

narios milites peregre accire statuit. Fisci Inopia. Petrum a Crale auxilium. Philes Palæologus Turcicum sibi bellum deposcit. Ejus elogium. Ab Andronico ob innocentiam vitæ laudatus postulata impetrat. Militum animos sibi mancipat. Hostium consiliis per exploratores cognitis legiones educit. Apud Xerogypsum fluvium castra ponit. Turcorum adventus. Pugnæ apparatus. Ut aciem inclinatam Philes restituerit. Barbarorum strages. Romani instant fugientibus. In Chersoneso castrametantur. Imperatoris triremes Helespontum obstruunt. Auxilia Romanis a Crale et a Latinis missa. Turcici præsidii oppugnatio. Latinorum machinæ. Barbari nocturnis eruptionibus frustra tentatis spem salutis abijcunt. Se et sua omnia Latinis dedunt. Multi per noctem a Romanis intercepti et trucidati. De cæteris quid actum sit a Latinis. 433

CAP. XI. — Niphoni ob sacrilegia expulso Joannes Glyceus laicus in patriarchatum succedit. Hujus elogium. Cur habitum monasticum non induerit. Gregoras juvenis. Eloquentiæ studiosus. Glyceus auditor assiduus. Theodori Metochitæ auctoritas. Filia Joanni Panhypersebasto nupta. Laus Metochitæ. Animi et corporis dotes. Summa eruditio. Diceudi genus. Ut litterarum studium cum rei publicæ administratione conjunxerit. 441

CAP. XII. — Irenes imperatricis obitus. Sepultura. De ejus pecuniis quid actum sit. S. Sophiæ templum ruinam minatur. Duabus pyramidibus extractis fulcitur. Andronicus mavult vetera ædificia instaurare, quam nova exstruere. Ejus modestia laudatur. Tempia ab eo restituta. Ejusdem opera alia publica. De columna, statua et cruce in vestibulo templi S. Sophiæ erectis. Cruz dejecta reponitur. Cætera longo tempore labefacta renovantur. Status dimensio. Item crucis et globi. 445

CAP. XIII. — Andronico juniori uxor datur Irene Alemana. Michael imperator Thessalonicam abijt. Abundant causa. Ibidem moritur. Oraculum de ejus morte. De rebus Thessalicis repetuntur ea, quæ jam dicta fuerant. Joannis Ducæ sine liberis defuncti provinciæ et urbes distraçtæ. Quædam Romano imperio adjecta. Cæteris penæ a synodo frustra indictæ. 453

LIBER OCTAVUS.

CAP. I. — Michaelis imperatoris filia duæ. Quos maritos habuerint. Ejusdem filii duo. Avus Andronicum cæteris omnibus præferit. Eam apud se educat. Andronici junioris mores, consilia, ambitio. Meretricem amat. Rivali insidias struit. Manuel frater pro rivali occiditur. Patris tristitia, morbus, obitus. Avi mæror. De urbe Genua. Ubi sita. Guelphorum et Gibellinorum factiones. Earum propagatio. Crausæla ad maritum redire cunctatur. Crales minæ. Mulier ad virum redire jussa cucullum induit. Constantinus frater cucullo discisso Triballias abducendam tradit. 453

CAP. II. — Glyceus patriarcha morbo ingravescente in monasterium secedit; minime avarus, adeoque parum dives. Gregoram accessit, cui ultimam voluntatem dicit. Patriarchæ testamentum. Luculentior narratio ab auctore indicata. Gerasimus monachus, vir simplex et inductus, Glyci subrogatur. Quales patriarchæ imperatoribus placeant. 467

CAP. III. — Constantini despote mater. Prima uxor. Filius ex ancilla susceptus, nomine Catharus. Cur a patre neglectus. Eudociæ Palæologinæ elogium. Ut Constantino despote nupsert. Catharus nothus apud senioremp imperatorem potens et graciosus. Junioris Andronici indignatio. Irarum causa justior, populus inusitato sacramento adactus. Syrgianus custos nepoti additus ab avo. 467

CAP. IV. — Syrgianus genus, insititudo, virtutes. Provinciæ præfectus omnium animos sibi devinct. Mira hominis solertia. Perfidus et fœdifragus populos finitimos vexat. Provinciam ademptam ut recuperaret. Plicernæ dignitate ornatur. Rebellat. Comprehenditur. In carcerem conjectus precibus matris restituitur. Jurat se fidelem fore. Junioris imperatoris consilia jubetur explorare. Senioris consilia juniore aperit. Oratio, qua istum hortatur ad defectionem. Factiones et juramenta. Conjuratoris socii tres. Syrgianus et Cantacuzenus, corruptis autem primoribus, provincias Thraciæ administrandas obtinent. Variis artibus viam defectioni muniunt. 471

CAP. V. — Avus nepotem judicio publico reum agere constituit. Metochita differendum censet, donec geniales dies effluerint. Equi pietati hincitis. Metochita de ea re consultus in Chora monasterio. Ejus responsum. Verior interpretatio. Byzantii columna dies complures agitata. Imperatoris et Metochitæ arcanum colloquium. Libri falsi. Sortes. Sinistra auguria. Metochitæ stupor et silentium. Uxor et liberorum anxietas. Filia Panhypersebastæ elogium. Ejusdem verba. Metochita oratione filia

excitatus lamentatur. Magnam cladem prædicit. Iterum silet. Recumbit. Ejus merita erga Gregoram. Ipsius Gregoræ officia erga Metochitam et ejus liberos. Oratio, qua eum afflictum solatur. 479

CAP. VI. — Imperator pontifices convocat. Nepotem accessit. Nepos armatis secum adducit. Paterna objurgatio. Jusjurandum ultro citroque præstitum. Conjuratorum querelæ. Andronicus junior pro illo intercedit apud logothetam. Graviter increpatur. Rediit ad priora consilia. Avi indignantis exclamatio. Anxietas. Deliberatio de nepote comprehendendo. Patriarchæ commissum sibi arcanum prodit. Nepotis fuga. Providentia Dei. Vires Romanæ adversus Turcos infirmæ. Vectigalia aucta, ut pax auro redimeretur. Publicanorum aviditas. Fisci opulentia, in quos usus reservata. Indulgentias Dei severitas. Vicinorum principum obitus. Mors patriarchæ. Pœnæ factiosis ab Ecclesia indictæ. Populus novo sacramento adactus. Thracæ oblata immunitate affecti juniorem sequuntur. In publicanos sæviunt. Constantinopolim expugnatum eunt. Legati ab avo ad nepotem missi, Syrgianus matris precibus mollitur. Pacta inter avum et nepotem. 489

CAP. VII. — Gregoras Andronici senioris familiaritatem expetit: philosophiam et astronomiam jam tum a logotheta edoctus. Qualem hunc initio expertus fuerit. Oratio, qua hortatus est ut philosophiæ et astronomiæ præcepta plenius sibi traderet. Quantum ea oratio apud logothetam valuerit. 501

CAP. VIII. — Aula studiis bonarum artium floret sub Andronico seniore. Idecirco hujus familiaritas a Gregora expetit. De usu cum doctrina conjungendo. Gregoras benigne ab imperatore exceptus. Orationem apud illum habet. Duas in eo virtutes, sapientiam et eloquentiam, laudat. Panegyricum voto concludit. 507

CAP. IX. — Senioris Andronici benevolentia erga Gregoram; unde quorundam invidia et indignatio. Chartophylactis dignitas eidem oblata. Cur eam repudiaverit. Oratio, quam de ea re coram imperatore habuit. Repudiandi vis pene illata. 519

CAP. X. — Funambuli alique Egypti circulatores, multis regionibus pererratis, Byzantium veniunt. Mira spectacula ab iis exhibita. Eæ artes ut quæstuosæ, ita etiam exitiosæ artificibus. Byzantio egressi Europam pervagantur. Gades usque penetrant. Turci classibus tunc primum constructis maria et terras infestant. Fiscilaopia. 529

CAP. XI. — Syrgianus ab Andronico juniore neglectus clam cum seniore agit. Mutatæ sententiæ speciosam causam affert. Seniori oplatissimus, fide data et accepta Byzantium ingreditur. Ejus rei nuntio quinam lætati sint. Junior prope urbem castra ponit. Audita Syrgianis excursionem territus fugit. Constantinus despota Thessalonicam proficiscitur sinistris omnibus. Junioris imperatoris matre Byzantium missa, exercitum per Christopolitanas angustias traduct. Junior Synadenum Syrgianum opponit. Despotam edictis terret. Rumores spargit de avi nece. Despota Thessalonicam se recipit. Cives factiosos comprehendere jubetur. Seditione ab iis excitata cogitur cuculum induere. Juniori Andronico traditus vix mortem effugit. Didymotichi in terrifimum carcerem conjicitur. Inde tandem in alium tolerabiliorem transfertur. Senior, consulto psalterio, pacem spectat. Junior, pacis et ipse cupidus, cum matre deliberat. Imperatorum colloquium et reconciliatio. Junioris mater et amita ubinam inter hæc diversatæ sint. 533

CAP. XII. — Esaias, vir simplex et indoctus, multorum criminum accusatus, favente imperatore creatur patriarcha. Favoris injusti merces. Esaiæ opera. Philanthropenus in pristinum gratiæ locum restituitur. Hujus elogium. Turci Philadelphium obsident. Audito Philanthropeni adventu arma ultro abijciunt. Cur illum reveriti. Maxima frumenti copia in urbem liberatam invecta. Syrgianus imperatorum concordia minime lætus. Asanis Andronici fidem tentat. Ab eo apud imperatorem delatus in carcerem conjicitur. Omnibus bonis multatur. 541

CAP. XIII. — Disputatio de Paschate ut primum in palatio nata sit. Eam Gregoras cupide amplectens, favente imperatore, refragantibus frustra adversariis. Exponit sententiam suam de die paschali constituendo. Imperator consilium probat. Rem aggredi metuit. 547

CAP. XIV. — Junior Andronicus coronatur. Senior equo dejectus; sinistrum omen. Panhypersebastus Cralis socer. Generi armis adjutus rebellat. Oblata Cæsaris dignitate contentus arma ponit. Moritur. Legatio de ejus uxore Byzantium reducenda. Gregoras legatus cum aliis missus. Quæ sibi et sociis suis in itinere acciderint, narrat. Scythicæ igrursionis fama. De Strymone fluvio, ut eam legati trajecerint. Errores, pericula et alii casus. De Strumitza oppidulo. Pascha ab oppidanis ritu bar-

baro celebratum. Scoplorum situs. De Axio flumine. Cæsarissa a legatis convenitur. Ejus mulieris moeror et habitus miserabilis. Crales audita legatione, Cæsarissam dimittit. Abeuntem prosequitur, non satis splendide. Barbarorum mores notati. Cæsarissa Thessalonicam abit, ut viro justa persolvat. Gregoras, acceptis ab ea mandatis, Byzantium revertitur. 559

CAP. XV. — Andronicus junior, mortua Irene Alemania, Annam Longobardam uxorem ducit. Cum Turcis naufragis in Chersoneso pugnas vulneratur. Bithyniæ magna pars a Turcis subacta. Manichæi aliquot insignes, abjuratis erroribus suis, baptizantur. Ostenta ac prodigia, futuram imperii calamitatem portendentia. 571

LIBER NONUS.

CAP. I. — Junioris factio seniore tollere e medio stult. Michael Bulgarus, Venceslai uxore viduus et principatu potius, per legatos accessit a juniore Andronico, uxoris suæ fratre. Didymotichum venit. Societas adversus seniore inita; quibus conditionibus. Nepos avo insidiatur. Pecuniam per vim a publicanis aufert. Thraciæ urbes sibi mancipat. Byzantium multis comitantibus proficiscitur; quo prætextu. Avus de ejus consiliis per transfugam corior factus. Urbis adit ei interdicit. Multa crimina eidem obijciunt. Literis ad Cralem et ad Demetrium despotam scriptis copias cogi et urbes præsidii firmari jubet. Chartacæ litteræ interceptæ. Lintæe quo oportebat perlata. Omnium animi in juniorem propensiores. Senex ab ipso filio Theodoro marchione proditur. Hujus invidia, ambitio, vitæ genus, religio. Demetrius despota factiosorum bona diripit. Junior magnificis promissis multos sibi devincit. 573

CAP. II. — Nepos duorum alterum petit; ut aut Byzantium ingredi sibi liceat: aut ei ad se mittantur, quibus internuntiis uti possit. Mittuntur ex omnibus ordinibus selecti. Oratione artificiosa seipsum apud eos commendat. Avum insecratur. Causam rebellium probabiliter affert. Crimina obijciunt. Postulata sua exponit. Ejus blanditiis corrupti internuntii Byzantium redeunt. Ei apud omnes aperte patrocinantur. 583

CAP. III. — Senior anorum perfidia irritatus animum patriarchæ explorare statuit: idem aliorum pontificum. Oratione coram iis habita rationem affert coram imperio non abdicet. Nepotem notat. Pœnis ecclesiasticis coercendum censet. Perorationem ejus explodit. Sapientissimi quique assentuntur. Patriarcha cum reliquis dissentit. In seniore conspirat. Junioris nomen sileri in ecclesiis vetat. Adversæ factioni sacris interdicit. Senioris dolor et acerba conquestio. Ipse patriarcha sententia canonica damnatus in monasterium Manganorum ablegatur. 589

CAP. IV. — Junior Andronicus ad Urbis mœnia accedit. Ab ingressu contumeliose arcetur. Quidam ex populo operam suam ei promittunt. Navicula concensa aditus omneq; vestigat. Re infecta discedit. A Thessalonicensibus clam evocatus protostorem Byzantio insidiari jubet. Thessalonicam, adversarii dissidentibus, astu occupat. Arcem vi expugnat. Demetrio et aliis ducibus sæde dissipatis, Serriam in dedicationem accipit. Cæteris Macedoniae urbibus, item adversariorum liberis, uxoriibus et aliis rebus potitur. 595

CAP. V. — Senior belli pertæsus; inita cum Bulgaro societate animum erigit. Cræna filia, ab ariolis decepta, eundem vana spe implet. Logotheta de se admodum anxius. Somnio terretur. Suis rebus consultit. Secedit in palatium. Præfecti urbium Macedoniarum capti a juniore in carcerem conjiciuntur. Demetrii despote fuga. Protovestiarum exitus miserabilis. Asam Prosiacum occupat. Ad Cralem se recipit. Basilici Nicephorus castellum Melencici munit ac tuetur, juniori non dediturus, nisi post mortem senioris. Junior ejus fidem ut remuneratus sit. Philippi Macedonis apophthegma. Pugna ad Maupotamum. Senioris copias vincuntur. Junior Bulgaros convertere ac Byzantium ire properat. Tria Urbis pericula. Classis Veneta, Genuensibus Galatæis infensa. Ponti fauces obsidet. Plurimas naves onerarias intercipit. Unde fames Byzantii. Venetorum æquitas ac moderatio. Auxilium ab iis juniore denegatum. Bulgaricus exercitus, alterum Urbis periculum. Junior Urbem ingredi frustra conatur. Senior ab eo exorari non potest. Dux Bulgarorum, juniore reconciliatus, copias suas domum reducit. 597

CAP. VI. — Duo urbis custodes cum juniore agunt de prodicione. Aliis custodibus astu circumventis illum noctu intromittunt. Senior bis præmonitus cavendum censet. Magnus logotheta providentiam ejus non probat. Imperator valde anxius. Nepolis adventu cogitatio ad imaginem Dei Matris confugit. Nepos injuriam avo fieri

vetat. Suos, ne victoria abulantur, admonet. Avi supplicatio miserabilis. Humanitas nepotis. Patriarcha triumphans reductus. Triumphus pompa immodesta. Opulentissimæ ædes diripiuntur: in primis domus logothetæ. Ejus bona omnia aut explata, aut in fiscum redacta. Ipse maledictis vexatus. Civiles discordiæ junioris imperatoris prudentia compressæ. Gregoras seniori addictus. Calamitatis particeps. 607

CAP. VII. — Nippon seniori cur infensus. Ejus male tractandi auctor. Invidus. Ingratus. Andronicus senior sola imperii insignia retinet. Annuus redditus ei assignatus. Logotheta Didymotichum relegatur. Isaias patriarcha seniori insultat. Episcopis et sacerdotibus pœnas irrogat. Joannes, Heracleæ metropolitanus, Gregoras avunculus, moritur. Ejus elogium. De eodem plura in ejus vita, quam Gregoras scriptam a se testatur. 615

CAP. VIII. — Michael Bulgarus bellum Andronico juniori infert. Legatis ad se missis quid responderit. Utrinque se ad pugnam parant. Imperatrix filio timet. Eum cum Michaele genero reconciliat. Metochites exsul stranguriae doloribus cruciatur. Senior utroque oculo captus omnibus ludibrio est. Synadenti inhumanitas. Solus Cantacuzenus fortuna moderate utitur. Ejus elogium. Apophthegma. Syrgiannes, inde variis modis saucita, e carcere educitur. Annonæ copis apud Byzantios. 619

CAP. IX. — Turci, duce Orthane, Nicæam obsident. Imperator in Asiam transit. Qualis ejus milites fuerint. Orthane ei occurrit. Romani apud Philocrenen castra ponunt. Velitationes. Pugna. Romani cæduntur. Imperatoris vulnus. Orthane, relictis equitibus trecentis, recedit. Imperator Philocrenen ingreditur. Romanorum consternatio. Præcepta ac turpis fuga. Equites trecenti partim castra diripiunt, partim instant fugientibus. Imperator Byzantium redit. Deum offensum putat: quibusnam delictis? Patriarcha populum absolvit: non item episcopos, neque sacerdotes, nisi quosdam tantum. Viri quatuor selecti jure dicundo præficiuntur. Annui redditus iis assignati. Cassis Imperatoria. Martinus Chii rector. Ejus insulæ præfecturam ut adeptus sit. Multis rebus gestis clarus, ideoque suspectus. Ab imperatore capitur et Byzantium victus mittitur. 623

CAP. X. — Junior ægrotat. Morti proximus oculum petiit. Reos carcere educi jubet. Ultimam voluntatem dicit. Uxori et postumo imperium, Cantacuzeno tutelam reliquit. Mater præteritam se dolet. Syrgiannem adoptat. Thessalonicensis sacramento sibi obligat. Constantino despota libertas datur et admittit. Prima nominis littera imperium ei potendere credita. Senior Synadeno iustante habitum et nomen inuitus mutat. Junior aquam poscit ex sacro Delparæ fonte: qua capiti inspersa convalescit. Patriarcha senioris calamitate lætus. Ex ipso quaerit, qualem sui mentionem in Ecclesia fieri velit. Senior suam sortem deest. In patriarcham invehitur. Ad interrogata nihil respondet. Ex magno dolore stupor et silentium. Vetus apophthegma regis Ægyptii. De senioris nomine in Ecclesia commemorando quid patriarcha decreverit. Populi murmur et indignatio. Senior Synadenti minis territus imperium ejurat. Scriptam formulam ut consignaverit. Auri aummi antiqui in fibris Persarum inventi. Multa a Latinis mercatoribus in varias oras transmissi. Quanti apud Byzantios æstimati sint. 631

CAP. XI. — Vanæ prædicationes ex Italia et Colchide Byzantium afferuntur. Gregoras, amicis instantibus, eas repellendas suscipit. Epistola, quam de ea re ad amicum scripsit. 639

CAP. XII. — Michael Bulgarus cur bellum Crali intulerit. Imperator in belli societatem ascitus. In Pelagonia castrametatur. Solis defectus. Bulgarus Triballorum agros vastat. Crates cum eo confligit. Gallorum equitum virtute adjutus eundem vincit et capit. Michael ex vulneribus moritur. Imperator nulla re gesta Byzantium redit. Fortunæ inconstantia. Cralis uxores duæ. Filius ex prima susceptus rebellat. Potitur principatu. Ipse Crates a factiosis in carcere suffocatus. 647

CAP. XIII. — Bulgaris per interregnum dissidentibus, imperator Mesembriam et alia oppida invadit. Alexander, Bulgariæ principatum adeptus, Romanorum fines vastat. Urbes amissas recipit. Turci Nicæam capiunt. Imagines, libros et sacras reliquias vendunt Byzantiis. Maritimam Bithyniæ oram occupant. Tributarios omnibus modis vexant. Choræ monasterium a quo conditum; a quibus instauratum. Metochites ab exsilio reversi domicilium. Hujus ædes ut dirutæ sint. De etulso pavimento. Adempta libertas alloquendi senentem. 651

CAP. XIV. — Varia ostenta, solis et lunæ defectus. Terræ motus. Cruces et columnæ dejectæ. Vox temere emissæ; ipso eventu probata. Gregoras seniore in visere

solitus. Cum eo ultimum colloquitur. Senior, amissis dimissis, cibum capit. Frigidam potat. Subito morbo corripitur. Peccata precibus et lacrymis expiat. Sacris mysteriis destitutus. Dei matris imaginem ori suo admovent. Exspirat. Liber, in quo Imperatorum facta figuris ænigmaticis involuta fuerunt. Oraculum de seniore Andronico explicatur. Corpus ejus quoniam perlatum. Justa de morte persoluta. 653

LIBER DECIMUS.

CAP. I. — Cralæna, defuncti filia, luctus præest. Gregoras, ea hortante, ad eandem lamentationem prodit. Funeris lamentatio. Auditores ut ea oratione commoti sint. Principis mortui ætas. Forma. Mores. Ejusdem in summa inopia liberalitas duobus exemplis declarata. Æs alienum post ejus mortem repertum. Annus mundi. Ætas nepotis. 661

CAP. II. — Metochites tribus malis afflictus. Habitum monasticum induit. Moritur. Gregoras lamentandi munus suscipit. Monodia, seu funeris lamentatio. Luctus cognatorum. Breve elogium Metochitis. 671

CAP. III. — Joannes Palæologus nascitur, Andronicus pater, ea re audita, lætus Didymotichum redit. Vestem mutat. Ludos celebrat. Duo certamina: Justa et Torneamentum; utrumque periculosum. Imperator utrique se immisceat, senioribus frustra reclamantibus. Ludorum missio. 679

CAP. IV. — Imperator bellum infert Alexandro. Bulgarorum agros vastat. Castella aliqua recuperat. Alexander pacem per legatos petit. Non impetrat. Quot castella in monte Hæmo ab Andronico seniore exstructa aut munita fuerint. Alexandri copiæ et improvius adventus. Romanæ vires Bulgaricis impares. Acies utriusque instruuntur. Imperator suos hortatur ad pugnam. Cruentum prælium. Cantacuzenus et Protosebastus quantum virtute præstiterunt. Equi mira constantia. Romani effuse fugiunt. In castellum proximam vi irrumpunt. Laborant omni parte. Præsidia Romana Mesembria et alibi exterminantur. Cum Alexandro offenso nulla spes pacis componendæ. Imperator consilii inops spem in Deo collocat, stimulante tamen conscientia. Alexander misericordia motus pacem ei ultro concedit. Benigna admonitione castigatum dimittit. 681

CAP. V. — Syrgiannes cur suspectus. Læsæ majestatis accusatur a Zamplæne. Non convincitur. Vades dare non potest. Fugit. Litteris ex Eubœa datis veniam petit et locum, in quo cum suis consistat. Aula ei minus tuta. Jusjurandum ab eo oblatum. Non impetrata venia ad Cralem transit. Ei gratissimus adventus. Magna polliceatur. 687

CAP. VI. — Imperatoris mater Thessalonicensis moritur. Oratio consolatoria, quam Gregoras apud imperatorem habuit. 689

CAP. VII. — Crates exercitum cogit. Syrgiannes populorum fidem promissis tentat; nec frustra. Imperatoris anxietas, metus, siccitas. Palatium munit. Patriarcham creat Joannem Aprenum. Conjugem et liberos ei commendat. In Macedoniam sine exercitu profiscitur. Romani omnes ei suspecti, præter Cantacuzenum et paucos domesticos. Hostem dolo aggredi statuit, illustrium virorum exemplo. Sphrantzes, doli fabricator, fuga simulata ad hostem transit. In absentem sævitur. Syrgiannes ab amicis admonitus fraudem non sentit. Perjurus perjurio decipitur. Thessalonicam contendit. Urbes interjectas occupat. Sphrantzes, Syrgianne deluso, nuntios mittit ad imperatorem. Quid significaverit. Imperator, rebus pene desperatis, fugæ subsidia sibi et Sphrantzi providit. Sphrantzes fugit, se urbis Thessalonicæ moenia exploratum ire. Cum duobus famulis exit. Syrgiannes solus sequitur. Obtruncatur. Percussores in urbem se recipiunt. Crates pace facta discedit. 693

CAP. VIII. — Latini duo episcopi de Ecclesiarum concordia disputatum veniunt. Patriarcha suæ et suorum facultatæ diffusus Gregoram, quamquam laicum, advocandum censet. Nic primo silentium suadet. Deinde patriarcham et selectos episcopos privatim convenit. Orationem coram iis habet, qua sententiam suam fusius exponit. Assentiuntur cum alii, tum Dyrhachii episcopus. Quis vir et qualis. Constantinus Despota moritur. 701

LIBER UNDECIMUS.

CAP. I. — Turci Latinos ac Romanos terra et mari infestant. Latini principes cum Italiæ rege et cum imperatore agunt de ineunda adversus communem hostem societate. Imperator pecunias cogit. Classem apparat. Latinorum adventum expectat. Latini inter se dissidentes ejus expectationem frustrantur. Rhodii, Phocæenses et Cycladum rector in imperatorem conspirant. Mitylenea

preditione capiunt. Catanes Genuita, dux Phocænsium, eam sibi vindicat; navium numero sociis superior. Uxorom et liberos Phocæa accessit. Quoniam jure huic urbi præfuerit. Genuenses Galatæi insolescunt. Eorum opulentia unde creverit. Variis artibus castellum suum amplificavit ac munivit. Imperator munitiones eorum incendit. Eisdem bellum aperte molientes oppugnare negligit, ad majora intentus. Galatæi in summas angustias redacti ferociam exuunt. Pacem impetrant. Imperator Mitylenen proficiscitur. Naves quinque hostiles comprehendit et Chium perducit. Interim Catanes Mitylenen munit. Romani adjunctis sibi Turcis Phocæam obsident. 723

CAP. II. — Absente imperatore factiosi quidam res novas in Urbe moliantur. Eorum conatus compressi Cantacuzena et imperatoris prudentia. Latini Phocæenses, longa obsidione fracti, Rhodiorum interventu pacem impetrant. Pacis conditiones. Imperator Byzantium redit cum omni classe. Quæstionem habet de conjuratis. Eos pro concione convincit. Ejus clementia. Orationis exordio lacrymas elicit. In Demetrium despotam inquiri vetat, Cralæne amicitæ reverentia adducit, item Gregoræ acclamationibus et applausu delinitus. Solos Asanis filios in custodiam includit, eamque minime duram. Alexius Philanthropenus Lesbium missus Mitylenen astu recuperat. Ejus viri elogium. 731

CAP. III. — Scythæ prædabundi Thraciam pervadunt. Turcos prædones opprimunt. Diebus quinquaginta continuis Romanos fines vastant. Captivorum ingens numerus. Causa incursionis. Eam cladem eclipses duæ præcesserunt. Basilio Trapezuntis principi uxor datur Eudocia, filia Imperatoris notha. Joannes Ætoliæ et Acarnaniæ princeps, cæso fratre, rerum potius, veneno tollitur ab uxore. Crimina juratis iudicibus objecta. Unus absolvitur. Pœnæ ceteris irrogatæ. 737

CAP. IV. — Turci Chersonesom et Thraciam incursant. Cæsi lectissimi. Reliqui pace impetrata domum redeunt. Imperator Byzantium reversus ire in Ætoliam parat, oblatum principatum accepturus. Nuntius affertur de futura postredie in Thraciam gravi Turcorum impressione. Orchanis Turci spes et consilia. Romani sexaginta, Cantacuzeno duce, prædatoribus occurrunt. Ipse imperator cum tribus navibus hostilem classem invadit. Ingens Barbarorum strages. Ex Romanis ne unus quidem desideratus. Captæ hostium naves quatuordecim. Deus tantæ victoriæ auctor. Imperator postredie ad fretum Hieriprogressus hostes avectos comperit. Stadiorum quadraginta quinque iter nocti pedibus cœmens Deiparæ Hodegetriæ templum ingreditur ad agendas gratias. 739

CAP. V. — Cometa apparet; qua forma; ejus ortus; progressus; interitus. Scythissæ erga Thracem et Threissam, quos captivos redemerat, summa æquitas. Just m Dei iudicium. 743

CAP. VI. — Imperator, Epirum invasurus, Illyriam vastat. Turcos auxiliare præda onustus dimittit. Epiri principatu potitur. Nicomedia amissa. Thracia incursionibus Turcicis vexata. Princeps Epiri fuga elabatur. Ejus mater Thessalonica subsistit. Theodorus Synadenus, Epiro præfectus, principi reverso vincetus traditur. 747

CAP. VII. — Imperatoris filia impubes Alexandri Mysti filio nuptum datur. Pax eo pignore firmata. Partus monstruosus. Triennis puer robore virili; anno a tatis quinto moritur. Mortis causa physice explicata. Genuenses, optimatibus Urbe exactis, unum sibi ducem more Venetorum præsciunt. Cometæ ei qui triennio ante apparuerat similis vultu, at motu diversus. Turci Thraciam vastant. Diu immorantur nemine obsistente. 749

CAP. VIII. — Basilium princeps Trapezuntiorum obiit. Uxor Irene prælatam sibi cognominem meretricem indignata, adeoque clandestini facinoris suspecta, viro mortuo pellicem foras eiecit. Legatis ad patrem Andronicum semel et iterum missis alium sibi maritum petit. Imperatoris absentia; morbus; in Epirum profectio, atque utriusque legationis moræ. Rumor de Irenes cum magno Trapezuntis domestico consuetudine bellum civile excitat apud Trapezuntios. Zanychites et alii multi interempti. 753

CAP. IX. — Acarnaniæ urbs primaria obsidetur ab imperatore, cui Cantacuzenus egregiam operam navat vir magnæ indolis, apud nisi ites gratissimus. Res eo tempore diversis locis ejus prudentia administratæ. Conjurati oppressi. Deprehensa Sphrantzis Palæologi perfidia. Mors estus. Phocæam Romani recuperant. Epirus imperio adjecta. Epiri princeps Thessaloniam abductus. Cantacuzenus ipso silentio magnas res gerit. Imperator Byzantium venit, infirma admodum valetudine. Medicis undecunquæ accitis, quo arbitrato vivit. Morbo ingravescente Deiparæ Hodegetriæ templum petit. 755

CAP. X. — Barlaamus advena Italus, non tam Græce quam Latine eruditus; Byzantinos contemnit. Aliis obtreptando gloriam sibi quærit. Traducitur et exhibitur. Gregoras ea de re dialogum scripsit. Dialogi titulus et initium. Fictiorum nominum explicatio. Idem Barlaamus monachos Græcos oppugnat. Palamam, pro his propugnantes, hæreseos et blasphemias accusat. Convocata synodo disputatur de sola preceatione. Aliarum quæstionum tractatio vel consulto ommissa, vel dilata. Imperator egregiam orationem habet. Gregoram absentem desiderat. Causæ absentiam. Barlaamus victus ad suos et ad patriam instituta revertitur. 759

CAP. XI. — Imperator, morbo ingravescente, monasterium Hodegetriæ denuo ingreditur. In lethargum incidit. Egere expergefactus medicos accessit. Ad Gregoram mittit qui interrogent, ea castra amica sint. Moritur. Quo anno mundi; quo die, Vitæ et imperii tempus. Lamentandi munus Gregoræ impositum. Monodia ab eo recitata. Mores et ingenium principis defuncti. Romanorum imperatorum instituta neglexit. Aves et canes aluit maximis sumptibus; quem morem Cantacuzenus eo mortuo abolevit. Deo fretus pericula contempsit. Dignitati suæ non satis consuluit. Triclinii imperatorii suggestus eo imperante omnibus patuit. Pileorum et vestium discrimina sustulit. Hæc et alia imminentem imperii ruinam portendere credita. 763

LIBER DUODECIMUS.

CAP. I. — Rerum gestarum narratio fusior promittitur. Earum cognitio quem lectoribus fructum allatura sit. Divinæ justitiæ ratio et summa æquitas. Historia, sæpius jam celebrata, rursus laudatur. Cum speculo conferitur. Principibus maxime utilis. Naturæ ipsi præcellens Scriptoris mores informat. Animum varietate delectat. Hujus partis initium unde repetendum. 777

CAP. II. — Cantacuzenus juniorum principum salutem consultat. Alexii Apocauci perniciosæ consilia, dotes exitiæ, genus, fortuna, malæ artes. Cantacuzenum hortatur ad capessenda imperii insignia. Eundem calumniatur. Imperatrix Anna tertio luctus die in palatium se recipit. Apocauco suadente Joannes patriarcha codicillos profert a defuncto imperatore scriptos. Tutelam et imperii administrationem variis rationibus conatur sibi arrogare. 783

CAP. III. — Cantacuzenus respondet: administratam a se republicam etiam viuo imperatore, cum quo semper conjunctissime vixerit. Sua erga illum merita commemorat. Illius erga se benevolentiam et gratam animum prædicat. Imperii consortium cur eo superstite repudiaverit. Codicillos a patriarcha prolatos ad aliud tempus pertinuisse. Tutelam et imperii administrationem ipso jure penes se residere. Reliquum esse, ut filia suæ et junioris imperatoris nuptiæ perficiantur. 789

CAP. IV. — Apocaucus et patriarcha imperatrici persuadent, ut omnem Cantacuzeno auctoritatem abroget. Prudentium conjectura de Apocauco. Cantacuzeni potentia et moderatio. Apocauci viros infirmos. Animus perversus. Immoderata ambitio. Arx Epibatarum et alia castella ab eo exstructa, in quos usus. 793

CAP. V. — Milites Cantacuzeno palam favent. In solemnibus sacramento mentionem ejus faciunt. Unus stricto gladio in Apocaucum irruit. Imperatrix cum suis Cantacuzenum supplicat orat. Eo conspecto tumultus sedatus. Oratio, qua ille adversarium improbitatem notat, clementiam et constantiam suam commendat. Demosthenis dictum, a Gregora correctum. Cantacuzeni et Apocauci diversa instituta, diversi exitus, et inceptis convenientes. Cantacuzenus eo uno damnandus, quod pacem Ecclesiæ turbat permissit. 795

CAP. VI. — Apocaucus incepto non desistit. Cantacuzenum, de se optime meritum, perdere conatur. Persarum lex adversus ingratos. Gladium Romanarum causæ. Cantacuzenus imperatricem et patriarcham privatum convenit. Oratio, quam apud eos habuit. Imperatrix et patriarcha jusjurandum dant et accipiunt. Cantacuzenus multa et præclara meditatur. Pacis bellique consilia ab eo inita. Propensa erga ipsam voluntas timitorum populo. 801

CAP. VII. — Cantacuzenus in Mysos exercitum educit. His sibi reconciliatis, Thraciam lustrat et præsidia munit. Futurus Amurii adventus nuntiatur. Persicorum satraparum varia fortuna. Amurii, Lydiæ et Ionæ princeps, reliquis potentior. Maris imperio potitur. Cantacuzeni amicus fidelissimus. Ejus auctoritatem oppugnatam defensurus magnam classem apparat. Eodem jubente domi remanet. Vetus Romanorum potentia. Ejus imago quædam sub Cantacuzeno oblata. Spes bello civili existit. 807

CAP. VIII. — Imperatrix agrolat. Apocaucus pœnæ

metu in castellum Epibatarum se recipit. Patriarcha pro eo apud imperatricem agit. Cantacuzenus Byzantium redit. Patriarchæ inconstantiam mollibus verbis castigat. Jusjurandum duplex ab eo accipit horrendis execrationibus confirmatum. Rursus urbe egreditur. Magnam pecuniæ vim et omnis generis vasa exportat. Earum rerum usus. Apocaucus, suo castello inclusus, Cantacuzeno insultat. Hujus responsum. 811

CAP. IX. — Apocauci molitiones detectæ. Deprehensi diffidentia ac fuga. Consilium de invadendo imperio. Arx Epibatarum omnibus rebus ab eo instructa. Imperatoris defuncti judicium de ea arce et de ejus conditore. Cantacuzenum sero punit, quod illius de eo mandatis non paruerit. Patriarchæ in Cantacuzenum perbolla. Eiusdem officia erga Apocaucum; quem oblata impunitate ex arce evocat. Apocaucus Cantacuzeno obviam prodit. Imperatorii honores huic delati in salutationibus. Multi ut Apocaucum in vincula conjiciat hortantur, sed frustra. 813

CAP. X. — Reverso Apocauco patriarcha vitæ institutum mutat. In Cantacuzenum ipse quoque conspirat. Imperii procuratorem se instituit. Apocauco urbis præfecturam et alias dignitates confert. Pactio diris juramentis firmata, ne Cantacuzenus unquam recipiatur. Apocaucus, Octavii Cæsaris exemplo, nobilibus curiam et civilia negotia committit; bellum sibi sumit administrandum. Res adversus Cantacuzenum a patriarcha designatæ. 819

CAP. XI. — Factionis Cantacuzenianæ nobiles a patriarcha et ab Apocauco petunt, ne secum durius agatur. Hi plebem in eos incitant. Nobilium fuga. Eorum domus eversæ, bona direpta. Cantacuzeni moror et anxietas. Tristes nuntii de matre in carcerem conjecta alisque domesticis cladibus. Viri constantia. Litteræ sigillo imperatorio munitæ, per quas ipse in ordinem cogitur. Alia ex aliis graviæ et nuntiata. Animus inter has angustias anceps et fluctuans. Mors intentata, nisi se imperatorem salutari patiatur. Eo recusante alius statim salutandus. Imperatrix per legatos officii admonita contumeliose respondit. 821

CAP. XII. — Cantacuzenus imperii insignia coactus induit, iam olim sibi variis auguriis promissa. Actura in die festo S. Demetrii. Anna et Joanni prius acclamari jubet quam sibi. Defuncti imperatoris mandata nihilominus observat. Tertio post die purpuram exiit. Tum inde usque ad captam urbem albis vestibus ulitur. Causæ ejus rei tres ab eo allatæ. Patriarcha et Apocaucus, nova Cantacuzeni dignitate audita, ut se gesserint. Dux apud Byzantinos factionis diversissimæ. Cantacuzeniani anathemate percussus. Irritata plebis audacia. Cantacuzeni cunctatio. Eiusdem copiarum millares. Legationes subinde ab eo Byzantium missæ. Postulata æquitatis plena. Byzantii implacabiles; aperte et clam exitium ei moluntur. Multi et suis illum ut desidem et ignavum deserunt. Comæteum inopia. Hiems asperissima. Li teræ a Byzantiis interceptæ. 823

CAP. XIII. — Joannes Palæologus die non festo præter morem a patriarcha coronatur. Hi statim post imperatoris mortem majore apparatu fieri voluerat Cantacuzenus, patriarcha prohibuerat. Novus Imperator in æthere palatii ædícula per solennem *ἑορτήν* denuo inauguratur. Plausus et lætis clamoribus excipitur a populo. Jacta in Cantacuzenum probra. Cantacuzenæ hæc audientis, idque e carcere, dolor et gravis morbus. Eiusdem obitus duodecimo post die, inter similes plebis acclamationes. Nocturna præsentia, quæ ejus mulieris calamitatem antecesserunt. 831

CAP. XIV. — Cantacuzenum res adversæ non frangunt. Ejus nuntiis contumeliose a Byzantiis illuditur. Monachorum interventu pacem petit, sed frustra. Ab Orestiadis primoribus vocatus eam urbem occupatum venit. Fluvii interjecti repente auctu bis repulsus re infecta discedit. Ejus prodigii ratio expenditur. Hostiles ultro citroque excursiones. Belli civilis mala. Ejus cum bellis externis comparatio facta a Cantacuzeno. Hujus fautores vana spe recreantur. 837

CAP. XV. — Præcipuarum urbium præfecti Theodoros Synadenus et Guido Armenius. Hujus ex Armenia migratio; uxores duxæ. Hostilis animus in Cantacuzenum affinem, cujus et bona diripit et amicos vexat. Sinistra auguria. Solis ac lunæ defectus et colores. Arbores nive oppressæ et ramis exiitæ. 839

CAP. XVI. — De educendis carcere ambobus imperatricis Irenes fratribus Byzantii et Cantacuzeniani certant. Irenes prudentis et aliarum virtutes. Egregium Cantacuzeno operam navat. Ut fratres ei conciliaverit. Cantacuzenus, Thessalonicæ invadendæ spe oblata per litteras Synadeni, Didymotichum uxori et Manuelli Asani custodiendum committit. Polystylum instaurat et munit. Chreles Triballus verduellus; Strumuntæ principatu politus;

Crali ipsi metuendus. A Romanis adulatur. Cantacuzeno supplicias venit; per Christopolitanas fauces transituro, Duceum et militum enumeratio. 843

LIBER DECIMUS TERTIUS.

CAP. I. — Cantacuzenus Christopolitanas angustias ut evaserit. Circa Philippos castrametatur. Oblata ei auxilia a Chrele: quem suspectum amice excipit; mox dimittit. Rhentina in deditorem accepta, Thessalonicam ire cunctatur, suo more. Melencii castellum ei deditur. Parergon de occasione non negligenda. Item de occasionis effigie. Synadenus et alii Cantacuzeno faventes. Thessalonica per seditionem pulsæ, Gynæcoastrum se recipiunt. Guido Armeniacus Thessalonicensibus armis adjuvat. Classis Byzantina, Apocauco duce, Thessaloniam appulsa. Cantacuzenus Gynæcoastrum usque progressum cum Synadeno colloquitur. Ille animum mutat, et illi insidiatur. 849

CAP. II. — Synadeni insidiæ deprehensæ. Tumultus in castris. Cantacuzenus dispersos milites cogit. Acie instructa Apocaucum expectat, suos quoque instrumentem, at congressi non audentem. Pedetentum et compositè recedit ad Triballos, exteris magis quam popularibus suis confusus. Ubinqum pernoctarit. Legatos ab eo ad Cralium præmissos homo Triballus comprehendit et ad Apocaucum deducit. De Liberio Triballo; cur nuntius ad eum missus. Exercitum transuentem rustici lacessunt. Liberius Cantacuzenum hospitio excipit. Ille hospitii vasa pretiosa dono dat. Generum eidem pollicetur Manuelem filium. Crali per litteras commentatus Scopiam venit, ad Axium flumen. Tolerabili hospitio contentus illic cum exercitu subsistit. Cralium postredie convenit, mutua salutationes. Dispar utriusque magnificentia. 853

CAP. III. — Quandiū apud Triballos Cantacuzenus manserit. Quæ et quam gravia milites perpessi sint. Quinam facilius mala toleraverint. Habitæ in his locis orationes quare omittantur. Conditiones Crali oblata a Byzantiis, ut Cantacuzenum proderet. Venena ab isdem eam submissa. Parergon de Mithridate. Insidiæ variæ. Omnes irritæ. Quam ob causam Deus tot pericula avertit. Cantacuzenus, injuriarum immemor, Augustæ et pupilli dignitati ubique consultit. Lex ab eo imposita Joanni Angelo, Ætolis et Thessalis imperatum misso. Patientia diuturnæ merces. Gregoras alienus ab omni affectu veritatis studium proficitur. Qualia seu laudare seu vituperare decreverit. Quid ostendere, quid persuadere lectoribus cupiat. Expeditio capta adversus Serrhas. Morbus Triballorum. Re infecta domum redit. 859

CAP. IV. — Amurius media hieme Hellespontum trajicit. Cantacuzenum quæsiturus. Didymotichum usque progreditur. Irenem imperatricem non astit, ne dolorem conspectu auget. Acie et vehementer amici desiderium verbis declarat. Mira in homine barbaro humanitas. Utri prima laus tribuenda, Cantacuzeno an Amurio. Quid amicitiam conciliet. Ejus cum musico concentu comparatio. Amurius, de amico sollicitus, oblata ab Irene cibaria ac vestimenta repudiat. Eandem in summas angustias adductam solatur. Hieme exercitum infestante domum redit. Manuelli Tarchanotæ elogium. Ut Cantacuzeno quæsito et invento Didymotichum reversus anxie imperatrici gratissimus advenit. 869

CAP. V. — Altera ad Serrhas Cantacuzeni expeditio irrita. Didymotichum usque transire eum non sinit Triballorum timiditas. Ad Cralium invitus redit. Comitum serum ducit Joannem Asanem, jussum Chreli tradere arcem Melinici. Legati Berrhæenses, Crale iniquas condiciones proponente, cum Cantacuzeno clam agunt. Ille Berrhæam ex pacto ingreditur. Cralis inconstantia. Melior ex eo Cantacuzeni fortuna. Triballus dolet se elusum. Pactionum memor bellum indicere non audet. 873

CAP. VI. — Joannes Angelus Berrhæam ad Cantacuzenum venit, Thessaliæ rebus præclare administratis. Ejus provincie ante Angeli adventum status perturbatissimus. Catalanorum illic dominantium vires luxu debilitatæ. Angelus, maxima Thessalici principatus parte recuperata, Ætolos, Locros et Acarnanas subegit. Annam rebellem cepit. Quibusdam ut occideret suadentibus, eam dare in custodiam maluit. 879

CAP. VII. — Cantacuzenus Thessalonicam dolo aggressus: irrita conatu, discedit. Byzantium et Persaram classis numerosa ad Thessalonicensem portum appulsa. Dux classis Apocaucus: Cantacuzenum abeuntem persequitur. Fluvius trajectu difficilis. Triballorum duo milia in insidiis collocata. Imperator in magnas angustias adductus. Ut indicato tandem transitu salvus evaserit. Apocauci timiditas. 881

CAP. VIII. — Apocaucus, viribus suis merito diffusus, auxilium petit a Crale. Munit fluvii ostia, ne illac possit legatio ad Amurium mitti. Ex Cantacuzeno seisciscitur,

quid de se ipse statuat. Cantacuzenus eum verbis castigat. Fabellam narrat de avi et ancupe. Sumptus æstimat, quorum magnitudinem obrutum tandem adversarium succumbere necesse sit. Gratulatur sibi Thessalica auxilia in opportunum tempus reservata. Funestos exitus prædicit Apocauco, sive abitu, sive Thessalonicam mansuro. Minatur se Persica auxilia ejus exemplo accituro. Mala enumerat, quorum causam fuisse ait illius ambitionem. Animum durum et immittem exprobrat. Admonet divine justitiæ, quæ se manifestatis indicis prodant. Fugam denique jubet maturare. Cymba in mare clam deportata, legatos ad Amurium mittit. 883

CAP. IX. — Apocauci responsum; cujus duæ partes: prima, de mendacii crimine; altera, de accessitis Barbaris. Ejus viri mos perversus. Ut tentata per exercitum urbe Berrhæ, ipse Thessalonicæ manserit: arrogans idem et timidus. Sagittarium submittit, qui Cantacuzenum noctu occidat. Sagittarius ter frustra rem aggressus veniam petit ac dimittitur. Apocaucus pericula impendentia celeri fuga prævertitur, inscius Thessalonicensis. Persæ apud eos relicti inde et impune grassantur. 881

CAP. X. — Classis Persica, duce Amurio, multis navibus tempestate amissis, ad Eubœam primum, deinde prope Thessalonicam appellitur. Persæ prædatum in Tribunalium fines exeunt. Cantacuzenus Berrhæ urbis cura commissa Manuelli filio, indolis eximie adolescenti, confert se ad Amurium. Thessalonicensium res valde angustæ. Divitum et pauperum studia contraria. Tertia factio, duabus illis peior. Divites in conditionis crimen vocantur. Pauperes ambitiosi, qui et zelotæ, in illos insurgunt. Plebem infamam sibi adiungunt. Vi, rapinis et caedibus præstantur. Divitum miseriam conditio. Eorumdem spes irritæ. Amurium urbem vi expugnandam censet. Cantacuzenus, Demetrium martyrum reverit, mavult dedicationem expectare. Solita obsidione, milites Amuriani alii domum redeunt, alii cum duce Cantacuzenum sequuntur. Quem Amurium partim joco, partim serio reprehendit. Uterque junctis optis urbes Thraciæ sollicitatum eunt. 897

CAP. XI. — Gregoras non simplicem historiam scribit. Res toto orbe gestæ quatenus ad Byzantinas pertineant. Byzantii urbis celebritas. De Basilio Trapezuntis imperatore. Ut huius uxor vidua pellicem Byzantium relegaverit. Ut novum sibi conjugem a patre Andronico juniore præterit. Legationis moræ. Mortuo inter hæc Andronico, Cantacuzenus mulieris postulata neglexit. Familie Comnenæ jus præcipuum apud Trapezuntios. Ad eos regendum Michael Comnenus Byzantio mittitur. Senatores Trapezuntini summam rerum sibi vindicant vano prætextu. Advenientem Comnenum honorifice excipiunt. Mox procul exportatum in custodiam includunt. Populo non probante, republicam administrant. Scholarii, illorum manibus elapsi: deunt cum adolescente Michaelis filio. Trapezuntium invadunt. Adversarios puniunt. Princeps junior in luxum effusus Scholarios contemnit. Hi Michaellem carcere eductum in solio collocant. Adolescens in custodiam datur. Scholariorum cum Michaelle pactiones. Eorumdem auctoritas maxima: principis nulla. Quam tamen integram postea recuperat. 903

CAP. XII. — Rei frumentariæ inopia Byzantium attingit. Urbes laborant. Ejus mali causæ dæ. De Catha Genensium colonia. Latini mercaturis dediti, præsertim Genenses. Ut colonia in oris maritimis constituere soleant. Cathæ urbis parva inilla. Ejusdem incrementa et vires. Genensium incolarum fastus. Scytham indigenam unus gladio interimit. Scytharum princeps irascitur. Latinos jubet sua urbe excludere. Contumaces obsidet. Contemnitur ab obsessis, et variis cladibus afficitur. Romanæ urbes interim, solitis communitatis interclusæ, ad vecto ex Asia frumento sustentantur. Trapezuntii in Latinos accolæ serviunt. 909

CAP. XIII. — Bella et civiles motus per totum fere orbem. Divina providentiæ consilia. Spinna et Sertorius (Sire Doria) Genæ exacti. Duces ex plebe creati. Ægypti imperium divisum, et fratris discordiis debilitatum. Mauri in Hispaniam irumpunt, Britannii in Galliam. Asiæ principes, ex Scythia oriundi, inter se præliantur. Latini federati in piraticas Persarum naves classem armant. Ad Smyræorum portum appellant. Arcem capiunt. Minimum deinde promouent. 915

LIBER DECIMUS QUARTUS.

CAP. I. — Cantacuzenus, cum Amurio Christophopolitanas fauces transgressus, oppida sollicitare constituit. Perithorio frustra oppugnato, Didymotichum abit. Ibi se et suos religit. Irene uxori gratias agit ob res præclare gestas. Ejus mulieris strenuitas et solertia. Byzantii

Amurio pecuniam offerunt, ut domum redeat. Hic, re cum Cantacuzeno communicata, pecuniam accipit. In Asiam trajicit, brevi rediturus. 919

CAP. II. — Terræ et maris agitatio violentia. Clades ex terræ motu. De exundatione. De terræ motu iterum. Ærei angeli caput inclinatum. Urbis simulacrum excussum e manu statuæ imperatoris. Quid ea res portendere visa sit. Templum S. Sophia orientem versus delinquit. 923

CAP. III. — Apocaucus, rebus suis diffusis, patriarcham et Joannem Gabalam sibi mancipare statuit. Patriarcha familiam numerosam ornat et dicit. Ipsum, ut infulam, calceos et subscribendi morem mutet, hortatur. De Novæ Romæ privilegiis deserit: item de auctoritate patriarchali, quam ait maximum nunc esse. Patriarcha rubros calceos recusat. Cætera admittit; ambitiosus et imprudens. Sacerdotii et imperii diversæ functiones. Utriusque potestatis habitus dispar. Altera alteram qualenus juvet. Joannes patriarcha se et imperium perdidit. Christum imitari pontifex debet. Laudata ab Alexandro Magno Diogenis modestia. Fructus ambitionis. Apocaucus Joanni Gabalæ filiam suam desponsurum se promittit; quid vicissim ab eo pactus. Rerum administrationem eadem committit. Ipse cum patriarcha et juniore imperatore Perinthum abit. Scelus maximum meditat. Annæ imperatricis mens cæca. Spes inanes. 925

CAP. IV. — Cantacuzenus Comotenam et Gratianopolim in deditionem accipit. Momitilæ genus et varia fortuna. Ut per latrocinia meluendus evaserit. Societas ab eo facta cum Cantacuzeno. Viribus majorem in modum auctis despoticæ dignitatis insignia a Byzantiis oblata accipit. Cantacuzeno insidiat. Hic vere novo Comotenorum urbe egressus apud Moinopolim castrametum. Obormiscit amenissimum in loco: ubi res visu et auditu mirabiles ei oblata. Momitilæ imparatum opprimere festinat. Cantacuzenus cum suis in magnas angustias adductus. Tumultuarium et iniquam pugnam committit. Armigeri beneficio solvus evadit. Hostibus tandem coactis recedere, Didymotichum abit. 933

CAP. V. — Apocaucus, opportunam occasione nactus opprimendi Cantacuzeni, bellum apparat. Didymotichum ex-cito infesto petit. Pythium castellum obsidet. Cantacuzenum multi et suis deserunt. Reliquorum intemptiva postulata. Ipsius responsa. Andronicus Palæologus, Apocauci gener, fluxum trans-ando subnervit. Apocaucus a Joanne Gabala apud imperatricem Annam accusatur. Byzantium redit. Imperatricem placat. Urbis moros relinquit. 939

CAP. VI. — Clades ex grandine. De natura grandinis. Grando furoris divini instrumentum. 934

CAP. VII. — Ecclesiæ mala omnium gravissima. De Massanialis et Bogoniis in monte Atho comprehensis. Ejus montis amenitates. Athos ferociam Xeræ donuit. Ubi virtuti favet. Deprehensorum illic hæreticorum nomina. Eorumdem dogmata impura tomo synodico comprehensa. Piorum monachorum diligentia et zelus. Hæretici variis penis coerciti. Quidam fuga elapsi recipiunt se in magnas urbes. Picos Martios imitantur. 943

CAP. VIII. — Quando et cur Gregoras ab aula secesserit. Zenonis philosophi apophthegma. Imperii et Ecclesiæ perturbatio maxima. Veteres philosophi non rixabantur inter se, nisi pacis tempore. Byzantini theologi nec in ipso belli æstu altercari desinunt. Ariolus et ejus generis hominibus fides habita. Gallus astrologus imperatrici placentia prædicit. Gregoras accessit, ut cum eo disputet. Astrologorum prædictiones vanas esse arguit ex Ptolemæo et S. Basilio: item ex Chaldaeorum versibus. Fatum tollit. Providentiam agnoscit. Ariolo refutato, Augustæ odium in se movet. Ad rem redit. 955

CAP. IX. — Gabalæ, metu Apocauci, monasterium habitum induit. S. Sophia templum, asylum olim invidium; a Gabala et a patriarcha temeratum. Amurium, in Thraciam reversus, Byzantium usque cum Cantacuzeno progreditur. Urbis aspectu obstupescit. Pauci murorum custodes. Apocauci diffidentia. Cantacuzenus et Amurium Momitilam debellatum eunt. Romanas urbes invadentem. Juxta Perithorium castrametantur. Momitilæ audacia. Ejusdem circumventi consternatio. Acris pugna. Cedit Momitilæ. Ejus milites omnes fere cæsi. 961

CAP. X. — Apocauci cedes quando, ubi, et a quibus perpetrata sit. Illius anxietas; stipatores; immoderata ambitio. Carcer ab eo adificatus; quem ad finem. Rerum desperatio. Consilium audax. Apocaucus imprudens, stipatoribus in atrio relicti arcem ingressus. A Raule et ab aliis nobilibus interimitur. Documenta ex eo eventu capienda. Interempti caput abscessum: summo muri fastigio imponitur. Cædis auctores, alique vinculis soluti. Partiantur inter se custodiam arcis. Rebus ad tolerandum

obsidionem necessariis destituntur. Cibaria accipiunt a Galatæis, qui et promissis eos confirmant. Imperatrix Galatæos aditu arcis prohibet. Obsessi, in maximas angustias adducti, de pace agunt. Apocauci uxor vidua Gasmulos armat Augustæ permissu. Ili arcem expugnant. Obvios quoque jugulant. Spectaculum miserabile. Aræ ipsæ sanguine respersæ. Contigit monasterii direptio. Cærorum capita per urbem circumlata. Sicariorum et ipsius Augustæ inhumantia. Cadavera sepelire vix tandem permittunt. Mortui Apocauci filius Thessalonicam tradere Cantacuzeno statuit. Arcem occupat. Impetu plebis opprimitur. 965

Cap. XI. — Galatæz ignobilis genere; ut ad opulentiam pervenerit. Thessalonicæ præficitur; deinde, Apocaucum illum suum et subrogante, ejicitur. Ad Cantacuzenum deficit. Solymanii generi armis adjuvatur. Mortuo Apocaucum cum Anna imperatricis reconciliatus majores copias ex Asia accessit. In Cantacuzenianos sævit. Persæ, præda et viatico defraudati, eum occidunt. Ad Cantacuzenum transeunt. 979

LIBER DECIMUS QUINTUS.

Cap. I. — Cræles, Romanis dissidentibus, invalescit. Urbes multas invadit. Serrhas ipsas ad dedicationem subigit. Romanum se imperatorem pronuntiat. Imperium cum illo partitur. Quantum eo tempore Cantacuzenus Thraciæ partem tenuerit. Thracia Persarum incursionibus crebris vastata. Cantacuzeni inopia; item Byzantinorum Anna imperatrix pessime res administrat. Sacris imaginibus non parci. Divites vexat. Ex ipso S. Sophiæ templo abreptos in vincula conjicit. Galatæi profugos excipiunt. Asyli jus vetustissimum; apud omnes gentes sanctum et inviolatum; a Christianis neglectum. Eversa Ecclesiæ dogmata. Ob eas causas templum subita ruina deformatum. 983

Cap. II. — Templum Sanctæ Sophiæ, qua parte orientem spectat, collapsio hemisphærio, dehiscit. Ejus cladis magnitudo verbis amplificata. Civium concursus etploratio. Ipsorum nobilitas, ac in primis feminarum in exportandis rudibus pia sedulitas. Substructa ab imperatore Andronico fundamenta ruinam sistant. Rei Byzantiæ status miserimus. Lacedæmonii post Leuctricam, Romani post Annensem pugnam, mulieribus aurum interdixere. Byzantini cur vestibus pullis passim uti cœperint. Deus hominum morbis lento medetur. Facilius ædificat, quam destruit. 985

Cap. III. — Imperantium culpæ excusantur, rerum causis ad arcana Dei providentiam relatis. Cantacuzenus nimium supplex et abjectus in epistolis. Multum sibi et republicæ obfuit cunctando. Quosdam viros maxime imitari debuerit. Gregoras epistolam eius selectam prolaturus, qua fide eam exhibiturus sit, docet. Epistola ad patriarcham. Scripta fuit rubris litteris, ipsius Cantacuzeni manu. Recisæ sunt, quæ ad rem minus pertinebant. Cætera ornatus enuntiata. 991

Cap. IV. — Patriarcha minore tandem lastro respondet. Sese et Cantacuzenum partim excusat, partim damnat. Rebus ipsis succurrendum censet. Pacem suadendo Annam offendit. Hujus in Cantacuzenum et Irenem odium, ex zelotypia natum; fons malorum omnium. Patriarchæ tamen et totius curiæ Byzantiæ gravior quam Annæ culpa. 995

Cap. V. — Cantacuzenus Selybriam in dedicationem accipit. Orestidas ab Hierosolymitano patriarcha coronatur. Byzantium clandestinis molitionibus conatur invadere. Hycraum, Bithyniæ satrapam, generum adsumit. Anna quoque Persiæ auxilia accessit. Barbari acclii prædas agunt. Captivorum ingens numerus. Animus Augusta durus et inimitis. Persæ Romanos vix socios ac duces dari sibi frustra postulant. Pace cum Cantacuzeno facta domum redeunt. De cometa, qui superiore anno apparuerat. 1001

Cap. VI. — Nobiles Genus exacti, classe instructa. Cibum improvise adoruntur. Chii se et mœnia sua strenue defendunt. Commeatu Interclusi dedunt se hostibus. Item et Phocæenses faciunt. Phaceolatus imperatoris triremes armat. Duas Latiorum naves capit. Galatæi, ea re offensi, ab advehendo frumento statim abstant. Receptis rebus suis, redeunt in gratiam cum Byzantiis. Phaceolatus minus terrent, qui idcirco stipatores circa se habere cogitur. 1005

Cap. VII. — Augusta implacabilis; patriarcham dignitate spoliare statuit, idque per Palamitas, ob rescissum Tomum illi infeusus. Palamam jampridem carcere inclusit. Quosdam ob causas. Eodem adversus patriarcham adjutore utitur. Magnæ inde rixæ et dogmaticæ alterationes Gregoras patriarcham inter et Palamam arbiter constitutus. Novas opiniones damnat. Augustam offendit.

Sententiam scripto tradere jubetur. Ea occasione data. Novas doctores refellit. Gregorit Nazianzeni verba opponit; item Basilii Magni. Non ideo reprehendendus, quod victoriam de adversariis non reportaverit. Imo constantiæ et religionis ergo laudandus. Exsulaturus fortasse, nisi Cantacuzenus Byzantium interea cepisset. 1007

Cap. VIII. — Cum Phaceolatus clam agitur de introducendo in urbem Cantacuzeno. Phaceolatus, aucto stipatorum suorum numero, rem aggreditur. Cantacuzenum urget. Diem condicit. Urbis portas noctu reserat. Cantacuzeni Ineruentis ingressus. Palatio exclusus in proximo diversatur. Annus et dies captus ab eo urbis Augusta. Infirmis viribus, ferox et contumax: Galatæos auxilio vocat. Aquisissimas pacis conditiones proterve respuit. Galatæorum triremes duæ suppelias ei veniunt. Repelluntur. Cantacuzenus alteram et tertiam legalionem navium mittere, quam vim facere. Eodem legat, qui biennio ante ad eum missi venerant. Legat meminissee, quæ tum prædixerit. Legati re infecta redeunt. Cantacuzeni mira clementia. Milites eo inscio palatium oppugnant. Maritimam partem capiunt. Revocantur. Annæ anxietas. Legatio superba. Extremum discrimen. Pacem oblatam vix tandem accipit. 1017

Cap. IX. — Quicunque in palatio vinciti tenebantur, liberi omnes dimissi, solo patriarcha excepto, cuius res altius repetuntur. Ejus apud Annam auctoritas summa. Palamas, ob novas opiniones, non quia Cantacuzeno faveret, in vincula conjicitur. Ut patriarcha Augustam a se alienaverit. Ut hæc adversus eum cum Palamitis conspiravit. Episcopis dies indicitur ad abrogandam patriarchæ dignitatem. Interim Anna ægrotat. Convalescit. Diem episcopis rursus indicit. Tabellæ, per quas officii admoventur, a confessore oblatas, rumpit. Ipsum, minucibus verbis correptum, domo exigit. Patriarcha absens et inauditus damnatur. Synodum mensa sumptuosa et immodesti risus excipiunt. Ea ipsa nocte Byzantium captum. Cantacuzenus, ne aut Annæ aut ejus filio incommodet, palatio cedit. Domicillum sibi constituit circa Alexii tritium. Qualem se erga patriarcham gesserit. Eum monasterio primum includit; deinde Didymothemum ablegat. Ea omnia Gregoras altis relinquit accuratius narraunda. Ipse ad propositum redit. 1025

Cap. X. — Quibus artibus Palamitas Annam simul et Cantacuzenum sibi mancipaverint. Palamas, cum se ipsum non posset, patriarcham fecit Isidorum, Monembasiæ episcopum electum. Hujus erga Palamam merita. Episcopi plerique patriarcham novum jubent anathema esse, haud impune. Ut undeunque in eundem ab orthodoxis scripti, et Byzantium missi anathematismi fuerint. 1031

Cap. XI. — Cantacuzenus et Isidorus mutuum sibi operam ad summos honores adipiscendos præstant. Cur ille iterum inauguratur. Cur ea res non in S. Sophiæ templo, sed in Blachernensi, celebrata sit. Duorum imperatorum et trium Augustarum sedilia. Pompa equestris. Solemnis et palatio prospectus. Epulæ. Stancea et stellia vasa. Corium inanatum et gemmæ vitreæ in diadematis ac vestimentis. Tantæ inopiæ causa duplex. Pecunias ab iis qui ærarium exhaurerant Cantacuzenus non repetit; incertum utrum lenitate, an timiditate. Suorum postulata et querelas ut eluserit. Ejus filia Helena Joanni Palæologo nubit. 1036

Cap. XII. — Isidorus patriarcha pronuntiatum a decessore suo in Cantacuzenianos anathematismum abrogat. Risum et indignationem movet, qui reus sit, et alios absolvat. Episcopos eligit rudes et indoctos. Palamas Thessalonicæ episcopus ab eo ordinatus ejusque urbis ingressu prohibetur. Gregoras ecclesiasticarum rerum fusionem expositionem aliis relinquit. 1039

LIBER DECIMUS SEXTUS.

Cap. I. — Cantacuzenus totam Thraciam, Medea excepta, Triballus omnem fere Macedoniam jam tum possidebat: ipsam Berrhæam paulo post cepit. Thessalonica neutri parebat. Hujus urbis status perturbatissimus. Medææ urbis situs. Ut a Cantacuzeno obsessa et ad dedicationem compulsæ sit. Joannes et Manuel Asanes creatur Sebastocratores. Prior uxorem dicit Alexii Apocauci filiam, Andronico Palæologo primum nuptam. Secreti suspectus domum cum uxore dimittitur. Gravis pestilentia. Andronicus, Cantacuzeni liberorum natu minimus, moritur. 1043

Cap. II. — Matthæus, Cantacuzeni filius natu maximus, Thraciæ orbibus a patre præfectus, ab Asane avunculo privatim convenitur. Asanes sua et fratris merita erga Cantacuzenum jactat: quem suorum salutem non consulere queritur. Matthæum ad defectionem hortatur. Matthæus respondet, ut ipsum cupere se. Imminentium periculum meti, et patri exemplo futuram defectionem excu-

sat. Avunculo adjutore rem aggreditur. Orestiadis arcem occupat. Animos sibi conciliat. 1047

CAP. III. — Cantacuzenus anxius et consilii inops. Uxorem Irenen ad filium legat. Hic obviam matri procedit. Irene eum frustrata Orestiadem clam ingreditur. Matthæus eo reversus matrem salutat. Obsequium pollicetur. Rogat, ut se metu liberet. Matris oratio. Quantam apud filium vnum habuerit. Irene Byzantium redit. Filii Andronici mortem luget. 1051

CAP. IV. — Cantacuzenus Didymoticum proficiscitur, ut motus componat ab uxore jam sopitos. Joannes patriarcha, ne rebus novis laveat, Byzantium inde transfertur. Moritur non longo post. Ejus elogium. Provinciæ Mathæo Cantacuzeno assignatæ a patre. Cantacuzeni imperatoris oratio ad filium. Reditus in urbem. 1063

CAP. V. — Gregoras, de se ipso dicturus, docet quamobrem id nunc faciat. Ea dicere, quæ principibus haud placeant, periculosum est. Quorundam aures veritate offenduntur. Idcirco ait se multa omisurum. De Cantacuzeno, antequam is rerum potiretur, præclaras spes conceperat. Eundem sua spe deceptus, errore liberare statuit. Dicenti libertas quantum et quibus id rebus silentio præstet. Ea multum valet, si et opportunitas adsit, et amicitia antecesserit. Cantacuzeni et Gregoræ crebra colloquia. Patrum dogmata quo studio quibus verbis ad hoc defensa. Contraria factio (Cantacuzenum in Gregoram instigat. Hic imperatorem consulentius arguit, non ideò frascensem, sed lenitate Hadriano similem. Irenen adit, filii morte afflictam. Eam mortem penam corruptorum dogmatum esse affirmat et persuadet. Ita partes suas Augustæ patrocinio roborat. Isidorus et alii Palamitæ Irenen a Gregora conatur alienare. Ab ea male accepti Cantacuzenum arcessunt. Cantacuzenus, tumultum veritus, Byzantium statim venit. Gregoram hortatur ut sileat. Idem etiam suadet Isidorus. Quem Gregoras variorum errorum accusat. Isidori canones musici seu hymnodicæ igni damnantur. Loquendi libertas reddita illi, quibus adempta fuerat Concordia sumptuoso convivio sancita. Palamas, Didymotico accitus, lites renovat, Cantacuzeno adjuvante. Negat Gregoras nova disputatione opus esse. Palamam redarguit. Item Cantacuzenum. Assentatorem quemdam objurgat. Scripta testimonia proferri a Palama non sinit. Concilium dimittitur. 1069

CAP. VI. — Cantacuzenus Cralein officii admonet. Non auditur. Bellum parat. Amurlus, cum copiis mare transmissurus, Smyrnæam Latinorum arcem ite expugnatum. Missili telo occisus cadit. Cantacuzenum a suscepto bello tres causæ deterrent: nempe mors Amurii; renus morbus; et Galatarum rebellio. 1087

CAP. VII. — Persæ prædones in Thraciam ex Asia trajiciunt. Equites circumjecta Bizyæ urbi loca incursant. Pedites ulterius pergunt. Matthæus Cantacuzenum cum parva manu his occurrit. Barbari Romanos conspicit quid egerint. Acris pugna. Matthæi strenuitas. Eiusdem in hostes temere invecti periculum. Barbari internecione deleti. Præclaræ spes ex illustri victoria. Equestre prædonom agmen ab ipso imperatore partim cassum, partim præda crepta fuscum et dispersum. 1089

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

CAP. I. — De bello a Latinis Galatæis illato. Quibusnam artibus ii opulenti potentæque evaserint. Classem a Cantacuzeno construi curæ gererant. Cædes ab iis perpetrata. Byzantii pacis cupidi, iidemque infirmi injurias patienter ferunt. Salutis publicæ præsidia a principibus neglecta. Latini viribus prævalentes. Inita cum imperatoribus fœdera aperte violant. Piscatoriam navim per latrocinium capiunt. Homines occidunt. Bellum clam apparent. Navale munus. Portæ Byzantii clauduntur. Orto inter Latinos dissilio, legati de pace ad imperatricem Irenen veniunt. Eorum postulata iniqua et superba. Irenes responsum Byzantii omnes bellum deposcunt. 1095

CAP. II. — Galatæi præmeditati Byzantios imperatores adorantur. Oram maritimam incendiis vastant. Aliquot naves, ad fluvii ostia noctu deductæ a Byzantinis navarchis, in tutum evadunt. Reliquæ igni absumptæ. Alteram oram iidem Latini incendunt. Castellum suum ampicant et muniunt. Byzantium et naves elapsas oppugnant. Repelluntur. Frumentarias et onerarias intercepti: unde rerum necessarium inopia apud Byzantios. Irene imperatrix Manueli filio bellum foris administrandum committit. Hic suburbana hostium ædificia incendit. Milites et nuntii a Cantacuzeno missi Byzantium animos confirmant. 1101

CAP. III. — Galatarum spes deceptæ. Nova consilia. Byzantii urbis ingens circuitus. Militum paucitas. Civium ardor. Galatæi copiis domesticis et aliunde accitis instructissimi. Byzantios facile repellunt. Machinam ingen-

tem navi imponunt. Ea urbis muro admota, acerrimam pugnam committunt. Multis suorum amissis consternati recedunt. Antequam domum redeant, mortuos clam sepeliunt. Pace per legatos petita, nec impetrata, sese ad bellum diuturnius parant. 1105

CAP. IV. — Cantacuzenus (Orestiadem reversus hælum terra et mari apparat. Advocata concione, Byzantios negligentiæ arguit: pecuniam in classem contribui jubet. Pecunia promittitur. Ingens omnium ardor. Exactiones. Latini suas naves subducunt. Auxilia et pacis arbitros arcessunt. Rhodiorum legati de pace; legatione irrita domum redeunt. Galatarum pretiosam suppellectilem, quorundam etiam uxores ac liberos, rogati secum exportant. Byzantii coactis undique navibus classem instrunt. Obsident et obsidentur. 1109

CAP. V. — Byzantii e porta in altum provehuntur: rudes perique et inexteritati. Hostium navem onerariam incendunt. Latinorum anxia deliberatio. Omnes cedendum esse statuunt. Solus navarchus refragatur. Instructa suorum classe Byzantinam expectat, consilium ex re capturus. 1113

CAP. VI. — Terra et mari ad pugnam itur. Quid Byzantinæ classi obfuerit. Quo ordine naves processerint. Notatur trierarchorum culpa. Byzantii omnes subito metu percussi; in mare desiliunt. Clades maxima. Justum Dei iudicium. Latinorum navarchus rei miraculo obspersit. Vacuis navibus potitur. Byzantinæ classis altera pars in eandem calamitatem incidit. Terrestrium copiarum trepidatio non minor. Latinorum aequitas et clementia. 1117

CAP. VII. — Latini castelli obsidio soluta. Obsidentium fuga et pavor. Latini victoria moderate usi; pacem petunt. Legati ab urbe Genua missi veniunt. Eorum interventu Galatæi, quanquam victores, iniquis pacis leges subeunt. Imperatoris, in summas angustias adducti, animus fortis et invictus. 1123

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

CAP. I. — Cantacuzenum res adversæ non frangunt. Classem reparat. Vectigalia imposita auget; nova imponit. Isidori patriarchæ falsa prædictio. Tristitia, morbus, obitus. De eligendo ejus successore deliberatur. Qualem patriarcham Palamitas voluerit. Callistus ex Atho monte arcessitur. Gregoras blanditiis, largitionibus, promissis frustra tentatus. Etiam patriarchalem dignitatem oblatam repudiatur. Imperatorem et Augustam officii admonet. Callistus cur promotus. Ejus viri inhumanitas, in ipsos mortuos sævientis. Cantacuzeni politica prudentia. Consilium de cogeida synodo. Palamæ tergiversationes. Episcopi novum patriarcham Massaliensem accusant. Variorum criminum ab eo vicissim accusantur. Veniam dant et accipiunt. 1125

CAP. II. — Cantacuzenus Thessalonicam abiit, Palæologum generum ei urbi præfecturum. Classis Venetæ Genultis infesta Byzantium adventit. Genultiarum arrogantia. Pontus Euxinus Byzantios et Venetis per illos clausus. Quænam causæ Venetos coegerint Galatæ obsidionem cito deserere. Cantacuzenus admodum lætus Byzantium redit. Concilium convocare cogitat. Palamæ fiducia. Junioris Andronici et Isidori patriarchæ commemoratio in sacris per errorem omissa. Hominum sermones de ea re. Error postmodum correctus. Triremes Venetæ quatuordecim Ponti Euxini fauces obsident. Bellum Latinorum internectunt. Catalani socios se Venetis adiungunt. 1133

CAP. III. — Historiæ dogmaticæ exordium. Generalis concilii convocatio diu promissa. Palamæ auctoritas. Eiusdem malæ artes, publicum iudicium metuentis. Quale tandem concilium haberi placuerit. Quot et cujus notæ episcopi adesse jussi. 1159

CAP. IV. — Gregoræ apud Cantacuzenum oratio. Orationis capita: Expostulatio et acris reprehensio. Synodus dici non debet, quæ sit præter ecclesiasticas regulas. Palamæ doctrina quæ clades importaverit iis qui primi eam defenderunt, nempe Cantacuzeno et ejus matri. Quas Annæ Augustiæ. Quas Cantacuzeno rursus; cui mors filii prænuntiata erat a Gregora. Vanæ hujus adhortationes Hæretici difficillime corriguntur. Justum Dei iudicium. Paterna bonitas. Anxius oratoris affectus. Amica obtestatio. Cantacuzenus ambigue respondet. Gregoræ verbis exacerbatur. Coacta synodo ulcisci eum statuit. Gregoras pro religione pugnaturus habitum monasticum induit. Vitæ aulicæ renuntiat. 1143

CAP. V. — Mense diei, habendo concilio indicti, frequentes orthodoxi ad Gregoram conveniunt. Illustriorum elogium; ac primum metropolitanum Ephesi et Gani. Cur præter hos unus tantum episcopus affuerit, nempe Cyrillus. Quæ ejus partes fuerint. Laus Dexii. Athanasii. Laus discipulorum Gregoræ. Cæterorum sociorum com-

mendatio. Gregoras circumstantes alloquitur. Suorum vires verbis extenuat. Principis iniquitatem amplificat. Leonidæ Spartani apophthegma ad præsens institutum accommodat. Orthodoxis in aulam cum Gregora euntibus passim acclamatur. Multi se ad illos adiungunt. 1151

Cap. VI. — Palamitis in interiore aula epulantibus, Gregoras et socii excluduntur. Per atrium dispersi diu exspectant. Palamitæ post epulas in Alexii triclinium transeunt. Illic inter se primum consultant; deinde et orthodoxi introducuntur. Concilii auspicandi ratio ab his præscripta. Cantacuzenus perplexus et ambiguis verbis jurat. Ejus adversus orthodoxos iniquitas manifesta. 1157

Cap. VII. — Gregoras, antequam actorum synodicorum fusioem narrationem ordiatur, negat se omnia posse sigillatim persequi; ætate debilem; capitis morbo et aliis malis afflictum; antiquo sensum vigore destitutum. Victum olim a se Barlaamum gloriatur, varias lucubrations suas enumerat. Nunc sibi obstrare queritur senectutis incommoda; adversariorum violentiam; hominum judicia, vel ambigua, vel metu corrupta. Cantacuzenus antea laudatus cur in hac historia parte vituperetur. Ubi de Deo agitur, nefas mentiri aut dissimulare. Cum imperatore, velut cum æquali, disputare quando liceat. 1161

Cap. VIII. — Convocata synodo Cantacuzenus orationem habet, cujus hæc summa est: Idololatriam et hæreses a diabolo invectas. Eo impellente prodiisse Barlaamum, et Acindynum, et cæteros idem cum Barlaamo sentientes. Futurum se deinceps severiorem quam antea fuerit. Imperatoris munus et partes. Qua sententia Barlaamus damnatus sit, eadem istis quoque damnari. Denique æquum se utrisque fore iurejurando interposito promittit. 1165

LIBER DECIMUS NONUS.

Cap. I. — Imperator et Palamas totam rem uno die transigere cupiunt. Oratio apud synodum habita a Gregora. Cantacuzeni impatientia, lenitas. Palamas, ironice dicto offensus, obstreperit. Cantacuzenus Gregoram interpellat, et ut brevior sit admonet. 1169

Cap. II. — Imperator Palamæ uni favet. Gregoram ab instituo orationis cursu abstrahit. Liberior loqui solitum regis majestatis reverentia comprimit. De constituendo disputandi argumento utrinque certatur. Cantacuzenus Gregoræ tria objicit. Palamæ scripta quanti a Palamitis facta. Gregoras suam dicendi libertatem defendit exemplis et rationibus: ita ad tertium accusationis caput respondet. Refellit id, quod primo loco obiectum fuerat. De Thaborio lumine dicturum se promittit. Dicere, exorsus subinde interpellatur. 1199

Cap. III. — Proœmium disputationis de lumine Thaborio. Palamas eam questionem frustra proponit. Iconomachia nomine notatur Iconomachorum error de Domini transfigurati carne. Theodori Grapti verba. Sacræ imaginis a Palamitis in ignem conjectæ. Palamæ cum Eusebio Iconomacho consensus. Palamas plura increata statuit. Eusebio pejus sentit in his, quæ de lumine, operatione, substantia divina, et sacramento Eucharistiæ loquuntur. Palamæ impietas cum Theodori Grapti argumentationibus conferenda. Illius de lumine opinio quam absurda sit. 1205

Cap. IV. — De corpore Domini, an increatum fuerit; et de hominibus, quos Palamas dixerat fieri increatos. Verba Theodori Grapti. Palamas una cum Eusebio Iconomacho refutat. Energise nomen ab Eunomio introductum, ab Iconomachis receptum, a Palama revocatum in lucem. Theodori Grapti cum sanctis Basilio et Gregorio consensus. Conclusio: Palamam Iconomachorum vestigiis insistere. Substantiæ et operationi eadem definitio convenit. Si corpus Christi incorporeum et increatum fieri non potest, multo minus hominis corpus. Qui virtute proficiunt, ii de novo creari dicuntur. 1215

LIBER VICESIMUS.

Cap. I. — Soluta questione de lumine Thaborio, Gregoras ad alteram criminacionem referendam transit. De Deo disputare periculosum est. Quid sancti Patres super ea re præceperint, et quatenus ipsi de Deo disputant. Gregorius Nazianzenus. Basilus Magnus. Chrysostemus. Athanasius. Isaac monachus. Joannes Climacus. D. Paulus. Acta conciliorum generalium. 1225

Cap. II. — Cantacuzenus, pauca locutus, respondendi munus Palamæ concedit. Hujus imparitæ, et nihil tale præmeditati, anxietas. Judicium de Palamæ doctrina, stylo, ingenio. Ejus auctoritas apud Cantacuzenum nimia. In maximas angustias adductus orationem a lumine Thaborio orditur. Operationem et substantiam in Deo

differre ait. Qui operationes participant, eos affirmat increatos fieri. Plura increata statuit. Substantiam divinam negat posse participari. Adversarios contemnit. Acta concilii generalis sexti perperam interpretatur; item verba S. Basilii. 1231

Cap. III. — Quo consilio Palamas D. Basilii et concilii œcumenici sexti verba protulerit. Sanctos Patres laudat, nec nominat. Operationem et substantiam idem esse in Deo constat ex illis ipsis testimoniis ab eo allatis. Item ex verbis sanctorum Athanasii et Cyrilli. In divinis notionibus nominibus minime respondent. Quæ ex duobus rebus (substantia et operatione) constant, ea non sunt simplicia, sed duplicia. D. Maximus de binario numero. Conclusio. 1239

Cap. IV. — Gregoras æger et jejunos disputandi munus sociis tradit, qui et ipsi commentarios scribere de suis cum Palama certaminibus. Vetera in Barlaamum decreta rursus leguntur. Palamitæ ad lumen Thaborium perpetuo recurrunt. De gloria divina impii dogma apud synodum explicant. Orthodoxorum unus indignabundus exclamat. Minis terretur et obmutescit. Concilium dimittitur. Populus in Palamitas sævit. Orthodoxis favet et gratulatur. Hi, quinquam superiores, tamen suam sententiam adversariis approbare non potuerunt. Animus principi aversus et durus. Quinam vere injuriam patiantur. 1245

Cap. V. — Palamas Cantacuzenum adit. In Gregoram et in cæteros orthodoxos acri oratione invehitur. Ut Palamæ jussa imperator exsecutus sit. Orthodoxorum diversi affectus, fiducia, trepidatio, mæror. 1251

Cap. VI. — Gregoras sese in concilio iterum sistere recusat. Socios hortatur ad veritatem fortiter defendendam. Illi ut secum veniat, ægre tandem persuadet. Ab imperatore seorsum seductus promissis et aliis artibus tentatur. Proponitur ei questio de substantia et operationibus divinis. Testimonium D. Basilii. Respondet Gregoras. Cantacuzenus de nova disputandi ratione ineunda deliberat cum Palama. Episcopus Tyri excusare statuunt. Item contumelias et calumnias orthodoxos terrere. Palamas socios suos advocatum adit. 1255

Cap. VII. — Gregoras alique orthodoxi introvocantur. Cantacuzenus iniatur gravissima. Ejus cum Xerxe, Persarum rege, comparatio. Episcoporum Palamitarum imperitia. Orthodoxi frustra conantur contradicere. Cantacuzeni vultus et verba. Gregoram discipuli tridiores deserunt; alii silent. Gregoræ et orthodoxorum episcoporum secessio; quos imperator primum exire vetat; deinde, suadente Palama, abire patitur. Palamitæ, egressis orthodoxis, imperatorem adulantur. Quidquid libuit decernunt. 1265

LIBER VICESIMUS PRIMUS.

Cap. I. — Cantacuzenus Gregoram accessit. Animum ejus tentat solitis artibus; nullo autem successu. Quæ hæcenus in concilio dixerit, ea pacis et concordia studio dixisse se affirmat. Majorem in posterum æquitatem suam fore promittit. Palamitarum dolus, consilium, fiducia. 1269

Cap. II. — Sessionem tertiam orthodoxi a fidei professione auspicantur. Excerpta ex libris Palamæ leguntur et expenduntur. Illius in se defendendo labor irritus. Gregoras unum ex discipulis producit, qui disputandi munus excipiat. Palamas, victus ab adolescente, omnibus deridiculo est. Ex viginti capitibus tria tantum excusa. Exitus tertie sessionis. 1271

Cap. III. — Acta post sessionem tertiam. Sessio quarta, eademque ultima. Orthodoxi partim volentes, partim etiam nolentes adsunt. Imperatoris iracundiæ, protinus eruptura, Gregoras caute occurrit. Recitantur aliquot capita, ex libris Palamæ excerpta. Episcopi nonnulli, ex illius amicis, dogmatum novorum insolentia offensi, turbas cient. Palamæ violentia. Cantacuzeni iniquitas. Testimonia a Palamitis allata examinantur. Gregoras fusioem narrationem et accuratas refutationes editurum se promittit, si mortis pericula imminencia effugiat. Redit ad propositum. Tumulus et confusio. Quid tandem decretum sit. Orthodoxi vapulant. Episcopi duobus adempta insignia dignitatis; barba vellicata. Gregoræ discipulis quid acciderit. Episcopus Tyri cur sessioni ultimæ haud interfuerit. Gregoras et alii ut dimissi sint. 1275

Cap. IV. — Gregoras domo includitur. Si entium et perpetuum indicitur. Consolatur se melioris fortunæ spem, quam ei spondet ipsa rerum humanarum mutabilitas. Idem cum illustrium sanctorum casibus suam calamitatem comparat. S. Basilii verba ad præsens tempus accommodat. Alia sanctorum Patrum dicta subjunctorum se promittit, que tamen haud profert. 1285

Cap. V. — Palamæ victores impudenter exsultant.

Pœnitia eis data. Pœnæ orthodoxis irrogatur. Palamitarum dogma impium. Sævitia. Tomus synodicus. Gregoram multi ex amicis deserunt; atque etiam Cabasilas. Hujus ingenium et studia. Ut Gregorius Nazianzenus ejusmodi homines allocutus sit. Gregoras suam sortem deplorat. Salomonis verba. Darii mortis apophthegma. 1295

CAP. VI. — Tomus synodicus inusitatis cœremonis consecratus. Auctoribus probro est. Palamitæ magna et præclara imperatori promittunt. Byzantina suburbia a Genuitibus Galatæis incenduntur. Palamitarum promissa exitu ipso reiciuntur. Rerum hodiernarum cum antiquis comparatio. Qui hodie persecutionem patiuntur, eorum conditio pejor est quam antiquitus fuit. Orthodoxi non habent quo fugiant. Imperium angustissimis finibus comprehensum. Somnia prophetica explosa; idque verbis D. Basilii, quæ in Palamitas apte admodum cadunt. 1503

LIBER VICESIMUS SECUNDUS.

CAP. I. — Internuntii, ab imperatore et patriarcha missi, ad Gregoram veniunt. Mandata exponunt. Nova decreta et Palamæ libellum jubentur exhibere. Negant libellis opus esse; decreta asiluros se promittunt. Gregoras, ut utrumque exhibeatur, multis rationibus contendit. Internuntii, re infecta, discedunt. 1513

CAP. II. — Palamas negat se libellos daturum. Nova decreta omnibus ostenduntur, præterquam Gregoræ. Monachorum custodum sævitia: Gregoræ in eos merita. Davidis prophetæ verba in similibus rerum angustiis. Experimentiæ vis. 1519

CAP. III. — Patriarcha ipse Gregoram invisit. Eum amice alloquitur. Ut omne contentiois studium abjiciat, stolidè admonet. Gregoras perstat in proposito. D. Basilii verba sibi accommodat. Tentatores, et in his discipulus, magistri proditor. Frustra isti quoque discedunt. Custodia ex eo durior. Alii rursus tentatores a patriarcha submissi. 1525

CAP. IV. — Cum Cabasila et anonymo de Palamæ erroribus disputatio. 1527

LIBER VICESIMUS TERTIUS.

Pergit Gregoras disputare cum Cabasila. 1559

LIBER VICESIMUS QUARTUS.

Gregoras cum Cabasila et anonymo theologo disputare pergit. Carceri mancipatus ab Agathangelo invisitur, qui peregrinationes suas enarrat. 1605

INDEX in tomum priorem. 1651

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI OCTAVI.

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>